CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الٓر تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ وَقُرْاٰنٍ مُّبِيْنٍ

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الٓر تِلْكَ ءَايَٰتُ ٱلْكِتَٰبِ وَقُرْءَانٍ مُّبِينٍ

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

أَفْضَلُ عِبَادَةِ أُمَّتِي تِلَاوَةُ الْقُرْآنِ

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

القرآن المبین

کنز الایمان

۱۳۳۱ھ

اعلیٰ حضرت امام احمد رضا قادری قدس سرہٗ

تے

خزائن العرفان

صدر الافاضل علامہ سید محمد نعیم الدین مراد آبادی علیہ الرحمہ

گو

گوجری ترجمو

روح القرآن

مُترجم

مفتی نذیر احمد قادری

ناشر

شعبہ نشر و اشاعت

ادارۂ اسلامیہ

فاطمۃ الزہراء ایجوکیشنل ٹرسٹ

قادری محلہ، رنگوڑا، سدرہ، جموں

NISHAN-E-AKHTAR

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

رُكُوعُهَا ١ | # سُوْرَةُ الْفَاتِحَةِ مَكِّيَّةٌ | اٰيَاتُهَا ٧

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

اللہ گاناں نال شروع جیڑو و بہت مہربان رحمت آلو

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ۙ﴿۱﴾ الرَّحْمٰنِ

ساریں خوبیں اللہ ناں جیڑو مالک ساراجہان آلاں گو۔ بہت مہربان۔

الرَّحِيْمِ ۙ﴿۲﴾ مٰلِكِ يَوْمِ الدِّيْنِ ﴿۳﴾ اِيَّاكَ

رحمت آلو۔ روز جزا گو مالک ہم تیری ہی

نَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَعِيْنُ ﴿۴﴾ اِهْدِنَا الصِّرَاطَ

عبادت کراں تے تیرا ہی دے مدد چاہاں ہم ناں سدھے

الْمُسْتَقِيْمَ ۙ﴿۵﴾ صِرَاطَ الَّذِيْنَ اَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ ۙ۵

راہ چلاراہ ان گو جن در تیں۔ احسان کیو

غَيْرِ الْمَغْضُوْبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّآلِّيْنَ ﴿۷﴾ ع

نہ ان گو جن ورغضب ہو یو اور نہ ٹلیاں واں گو

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

بِسۡمِ اللهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ نَحۡمَدُهٗ وَنُصَلِّيۡ عَلٰى حَبِيۡبِهِ الۡكَرِيۡمِ سورۂ فاتحہ گا ناں: اس سورت گا متعدد ناں ایں۔ ۱ فاتحہ۔ ۲ فاتحۃ الکتاب۔ ۳ ام القرآن۔ ۴ سورۃ الکنز۔ ۵ کافیہ۔ ۶ وافیہ۔ ۷ شافیہ۔ ۸ شفاء۔ ۹ سبع مثانی۔ ۱۰ نور۔ ۱۱ رقیہ۔ ۱۲ سورۃ الحمد۔ ۱۳ سورۃ الدعاء۔ ۱۴ تعلیم المسئلہ۔ ۱۵ سورۃ المناجاۃ۔ ۱۶ سورۃ التفویض۔ ۱۷ سورۃ السوال۔ ۱۸ ام الکتاب۔ ۱۹ فاتحۃ القرآن۔ ۲۰ سورۃ الصلوۃ۔ اس سورت ماں ایک رکوع ست (۷) آیات۔ ستائی (۲۷) کلمہ ایں۔ ایک سوچالی (۱۴۰) حرف ایں، کائے آیت ناسخ یا منسوخ نی۔ **شانِ نزول:** یاہ سورت مکہ مکرمہ یا مدینہ منورہ یا دواں ماں نازل ہوئی۔ عمرو بن شرجیل دے منقول ہے کہ نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم نے حضرت خدیجہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا دے فرمایو ہوں ایک آواز سنوں جس ماں اِقرار کہیو جائے ورقہ بن نوفل ناں خبر دتی گئی۔ عرض کیو جد یاہ ندا آئے تم اطمینان نال سنیوں اس دے بعد حضرت جبریل نے حاضر خدمت ہو گے عرض کیو فرماؤ۔ بِسۡمِ اللهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ اَلۡحَمۡدُ لِلّٰهِ رَبِّ الۡعٰلَمِيۡنَ اس دے معلوم ہو یو کہ نزول ماں یاہ پہلی سورت ہے مگر دوجی روایتاں دے معلوم ہوئے کہ پہلاں سورہ اقرا نازل ہوئی۔ اس سورت ماں تعلیماً بنداں گی زبان ماں کلام فرمایو گیو ہے۔ **احکام۔ مسئلو:** نماز ماں اس سورت گو پڑھنوں واجب ہے۔ امام تے منفرد واسطے دے حقیقتاً اپنی زبان نال تے مقتدی واسطے بقراءت حکمیہ یعنی امام گی زبان دے۔ صحیح حدیث ماں ایں قِرَاءَةُ الۡاِمَامِ لَهٗ قِرَاءَةٌ امام گو پڑھنوں ہی مقتدی گو پڑھنوں ایں۔ قران ماں مقتدی ناں خاموش رہن تے امام گی قرات سنن گو حکم ایں۔ اِذَا قُرِئَ الۡقُرۡاٰنُ فَاسۡتَمِعُوۡا لَهٗ وَاَنۡصِتُوۡا مسلم شریف گی حدیث ہے۔ اِذَا قَرَاَ فَاَنۡصِتُوۡا جد امام قرات کرے تم خاموش رہو۔ ہور بہت حدیثاں ماں یو بھی مضمون ایں۔ **مسئلو** نماز جنازہ ماں دعا یاد نہ ہوئے تاں سورہ فاتحہ بہ نیت دعا پڑھنوں جائز ہے۔ بہ نیت قرات جائز نی۔ (عالمگیری)۔ **سورۂ فاتحہ گا فضائل۔** حدیثاں ماں اس سورۃ گی بہت فضیلت آئیں ایں۔ حضور نے فرمایو توریت، زبور، انجیل ماں اسگی مثل کائے سورت نازل نی ہوئی (ترمذی) ایک فرشتہ نے آسمان دے نازل ہو گے حضور ور سلام عرض کیو تے دو ایسا نوراں گی بشارت دتی جہڑا حضور دے پہلاں کسے نبی ناں عطانی ہو یا ایک سورہ فاتحہ دوجے سورہ بقرہ گی آخری آیات (مسلم شریف) سورۂ فاتحہ ہر مرض واسطے شفا ہے (دارمی)۔ سورۂ فاتحہ سو مرتبہ پڑھ گے جہڑی دعا منگو وہ قبول ہوئے (دارمی)۔

استعاذہ۔ مسئلو تلاوت دے پہلاں اعوذ باللہ من الشیطن الرجیم پڑھنوں سنت ہے (خازن) لیکن شاگرد استاد دے پڑھتو ہوئے تاں اس واسطے سنت نی (شامی) **مسئلو:** نماز ماں امام تے منفرد واسطے سبحان اللہ دے فارغ ہو گے آہستہ آہستہ اعوذ باللہ پڑھنوں سنت ایں (شامی)۔ **تسمیہ مسئلو:** بسم اللہ الرحمٰن الرحیم قران پاک گی آیت ہے مگر سورۂ فاتحہ یا ہور کسے سورت گو جز نی اسے واسطے نماز ماں جہر گے نال نہ پڑھی جائے۔ بخاری تے مسلم ماں مروی ہے کہ حضور اقدس صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم تے حضرت صدیق و فاروق رضی اللہ عنہما نماز اَلۡحَمۡدُ لِلّٰهِ رَبِّ الۡعٰلَمِيۡنَ دے شروع فرمائیں تھا۔ **مسئلو:** تراویح ماں جہڑو ختم قران کیو جائے اس ماں کتے ایک مرتبہ بسم اللہ جہر گے نال ضرور پڑھی جائے تانجہ ایک آیت باقی نہ رہ جائے۔ **مسئلو:** قرآن پاک گی ہر سورت بسم اللہ دے شروع ہوئے سوائے سورۃ برات گے **مسئلو:** سورہ نمل ماں آیت سجدہ گے بعد جہڑی بسم اللہ آئی ہے وہ مستقل آیت نی بلکہ جزو آیت ہے۔ بلا خلاف اس آیت گے نال ضرور پڑھی جائیگی جہری نماز ماں جہراً سری ماں سراً۔ **مسئلو:** ہر مباح کم بسمہ اللہ دے شروع کرنوں مستحب ہے۔ ناجائز کم ور بسمِ اللہ پڑھنوں ممنوع ایں **سورۂ فاتحہ گا مضامین۔** اس سورت ماں اللہ تعالیٰ گی حمد وثنا، ربوبیت، رحمت، مالکیت، استحقاق عبادت، توفیق خیر، بنداں گی ہدایت، توجہ الی اللہ، اختصاصِ عبادت، استعانت، طلب رشد، آداب دعا، صالحین گا حال دے موافقت، گمراہاں دے اجتناب تے نفرت۔ دنیا گی زندگانی گو خاتموں۔ جزا تے روزِ جزا گو مفصل بیان ایں تے تمام مسائل گو اجمالاً۔ **حمد مسئلو:** ہر کم گی ابتدا ماں تسمیہ گی طرح حمدِ الٰہی بجا لیانوں چاہئے۔ **مسئلو:** کدے حمد واجب ہوئے جسطرح خطبہ جمعہ ماں، کدے مستحب جسطرح خطبۂ نکاح تے دعا تے ہر امرِ ذیشان ماں تے کھان پین گے بعد، کدے سنتِ موکدہ جسطرح نچھ آن ور (طحطاوی)۔ رَبِّ الۡعٰلَمِيۡنَ۔ ماں تمام کائنات گا حادث ممکن محتاج ہون تے اللہ تعالیٰ گا واجب قدیم ازلی ابدی حی قیوم قادر علیم ہون گی طرف اشارو ہے۔ جناں ناں ربّ العٰلمین مستلزم ایں۔ دواں لفظاں ماں علم الٰہیات گا اہم مباحث طے ہو گیا۔ مٰلِكِ يَوۡمِ الدِّيۡنِ۔ مِلک گا ظہور تمام گو بیان تے یاہ دلیل ہے کہ اللہ تعالیٰ گے سوا کوئے مستحق عبادت نی۔ کیونکہ سارا اسکا مملکوک ایں تے مملوک مستحق عبادت نی ہوسکتو۔ اسے دے معلوم ہو یو کہ دنیا دار العمل ہے تے اس واسطے ایک آخر ہے۔ دنیا گا سلسلہ ناں ازلہ تے قدیم کہنوں باطل ہے۔ اختتام دنیا گے بعد ایک جزا گو دن ایں اس دے تناسخ باطل ہو گیو۔ اِيَّاكَ نَعۡبُدُ ذات وصفات گا ذکر دے بعد یوہ فرمانوں اشارو کرے کہ اعتقاد، عمل ور مقدم ایں تے عبادت گی مقبولیت عقیدہ گا درست ہون ور موقوف ہے۔ **مسئلو:** نَعۡبُدُ گا صیغہ جمع دے ادا بجماعت گو فائدو وی ہوئے تے یوہ وی کہ عوام گیں عبادت محبوباں تے مقبولاں گی عبادتاں گے نال قبولیت گو درجو حاصل کریں۔ **مسئلو:** اس ماں ردّ شرک وی ہے کہ اللہ تعالیٰ گے سوا عبادت کسے واسطے نی ہوسکتی۔ وَاِيَّاكَ نَسۡتَعِيۡنُ ماں یاہ تعلیم فرمائی گئی کہ استعانت خواہ بواسطہ ہوئے یا بے واسطہ ہر طرح اللہ تعالیٰ گے نال خاص ہے حقیقی مستعان وہ ہی ہے باقی آلات وخدام واحباب وغیرہ سب عونِ الٰہی گا مظہر ایں۔ بندہ ناں چاہئے کہ اس ور نظر رکھے تے ہر چیز ماں دستِ قدرت گو کارکن دیکھے۔ اس دے یوہ سمجھنو کہ انبیائے اولیاء دے مدد چاہنو شرک ہے باطل عقیدو ہے کیونکہ مقربین حق گی امداد امدادِ الٰہی ہے۔ استعانت بالغیر نی۔ اگر اس آیت گا وہ معنی ہوتا جہڑا وہابیاں نے سمجھیا تاں قرآن پاک ماں۔ اَعِيۡنُوۡنِيۡ بِقُوَّةٍ تے اِسۡتَعِيۡنُوۡا بِالصَّبۡرِ وَالصَّلٰوةِ کیوں وارد ہوتو۔ تے حدیثاں ماں اہل اللہ دے استعانت گی تعلیم کیوں دتی جاتی۔ اِهۡدِنَا الصِّرَاطَ الۡمُسۡتَقِيۡمَ معرفتِ ذات وصفات گے بعد عبادت، اس گے بعد دعا تعلیم فرمائی اس دے یوہ مسئلو معلوم ہو یو کہ بندہ ناں عبادت گے بعد دعا ماں مشغول ہونو چاہئے۔ حدیث شریف ماں وی نماز گے بعد دعا گی تعلیم فرمائی گئی۔ (الطبرانی فی الکبیر والبیہقی فی السنن) صراط مستقیم دے مراد یا اسلام یا قرآن یا خلق نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم یا حضور یا حضور گا آل واصحاب ایں۔ اس دے ثابت ہو یو کہ صراطِ مستقیم طریق اہل سنت ہے جہڑا اہلِ بیت تے صحابہ تے سنت تے قرآن تے سوادِ اعظم سب ناں منیں۔ صِرَاطَ الَّذِيۡنَ اَنۡعَمۡتَ عَلَيۡهِمۡ جملہ اُولیٰ گی تفسیر ہے کہ صراط مستقیم دے طریق المسلمین مراد ہے اس دے بہت سارا مسائل حل ہوئیں کہ جن کماں ور بزرگانِ دین گو عمل رہیو ہوئے وہ صراط مستقیم ماں داخل ایں۔ غَيۡرِ الۡمَغۡضُوۡبِ عَلَيۡهِمۡ وَلَا الضَّآلِّيۡنَ اس ماں ہدایت ہے کہ (مسئلو) طالبِ حق ناں دشمنانِ خدا دے اجتناب تے ان دے تعلقات تے ان گی وضع قطع دے بچیں۔ ترمذی گی روایت ہے کہ مغضوب علیہم دے یہود تے ضالین دے نصاریٰ مراد ایں۔ **مسئلو** ضاد تے ظا ماں مباینتِ ذاتی ہے۔ بعض صفات گو اتحاد اناں ناں متحد نی کر سکتو۔ لہٰذا غیر المغضوب بظاہر پڑھنا اگر جان بجھ گے ہوئے تاں تحریف قرآن تے کفر ہے۔ ورنہ ناجائز۔ **مسئلو** جہڑو شخص ضاد گی جگہ ظا پڑھے۔ اس گی امامت جائز نی (محیطِ برہانی)۔ امین۔ اس گا معنیٰ ایں ایسو ہی کر یا قبول فرما۔ **مسئلو:** یوہ کلمۂ قرآن نی۔ **مسئلو:** سورہ فاتحہ گا ختم ور آمین کہنو سنت۔ نماز گے اندر وی تے باہر وی۔ **مسئلو** حضرت امام اعظم گو مذہب یوہ ہے کہ نماز ماں امین آہستہ کہی جائے۔ تمام احادیث ور غور وفکر گے نال یو ہی نتیجو سامنے آئے کہ جہر گی روایتاں ماں صرف وائل گی روایت صحیح ہے۔ اس ماں مدّ بہا گو لفظ ہے جسگی دلالت جہر ور قطعی نی جیسو جہر گو احتمال ہے۔ ویسو ہی بلکہ اس دے قوی مد ہمزہ گو احتمال ہے اس واسطے یاہ روایت جہر واسطے حجت نی ہوسکتی۔ دو جیں روایات جن ماں جہر تے رفع گا الفاظ ایں ان گی اسناد ماں کلام ایں۔ علاوہ اس گے وہ روایت بالمعنیٰ ایں تے فہم راوی حدیث نی لہٰذا امین گو آہستہ پڑھنو ہی صحیح تے درست ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

رکوعاتها ٤٠ — سُوْرَةُ الْبَقَرَةِ مَدَنِيَّةٌ — اٰيَاتُهَا ٢٨٦

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

اللہ گاناں نال شروع جیڑو بہت مہربان رحمت آلو ف١

الٓمّٓ ﴿١﴾ ذٰلِكَ الْكِتٰبُ لَا رَيْبَ فِيْهِ هُدًى

ف٢ واہ بلندرتبہ کتاب (قرآن) کائے شک گی جگہ نی ف٣ اُسماں ہدایت ہے

لِّلْمُتَّقِيْنَ ﴿٢﴾ الَّذِيْنَ يُؤْمِنُوْنَ بِالْغَيْبِ وَ

ڈرآلاں واسطے ف٤ وہ جیڑا اَن ڈٹھیاں ایمان لیائیں ف٥ اور

يُقِيْمُوْنَ الصَّلٰوةَ وَمِمَّا رَزَقْنٰهُمْ يُنْفِقُوْنَ ﴿٣﴾

نمازقائم رکھیں ف٦ اورمہاری دِتی وی روزی بچوں مہاراراہ ماں خرچ کریں ف٧

وَالَّذِيْنَ يُؤْمِنُوْنَ بِمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَآ اُنْزِلَ

اوروہ کہ ایمان آنیں اُس ور جہڑوائے محبوب تھاری طرف اتریواورجیڑو وتھارا دے

مِنْ قَبْلِكَ وَبِالْاٰخِرَةِ هُمْ يُوْقِنُوْنَ ﴿٤﴾

پہلاں اُتریو ف٨ اورآخرت وریقین رکھیں ف٩

الجزء الاوّل (١)

معانقة ١
عند المتاخرين ١٢

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

قُلُوبِهِم مَّرَضٌ فَزَادَهُمُ اللّٰهُ مَرَضًا ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ۢ بِمَا

دلاں ماں بیماری اے ف۱۴ تے اللہ نے ان گی بیماری ہور بدھائی اور اُن گے واسطے دردناک عذاب ہے بدلو

كَانُوا يَكْذِبُونَ ﴿۱۰﴾ وَاِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا فِي الْاَرْضِ

ان گا جُھوٹھ گو ف۱۵ اور جدان دے کہیو جائے زمین ماں فساد نہ کرو ف۱۶

قَالُوٓا اِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ ﴿۱۱﴾ اَلَآ اِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُونَ

تے کہیں ہم دے سُدھارن آلاں ہاں۔ سُنیں! وِہی فسادی ایں

وَلٰكِن لَّا يَشْعُرُونَ ﴿۱۲﴾ وَاِذَا قِيلَ لَهُمْ اٰمِنُوا كَمَآ اٰمَنَ

مگر اُناں ناں شعورنی اور جدان دے کہیو جائے ایمان لیاؤ جسطرحیا ہور

النَّاسُ قَالُوٓا اَنُؤْمِنُ كَمَآ اٰمَنَ السُّفَهَآءُ ۗ اَلَآ اِنَّهُمْ هُمُ

لوک ایمان لے آیا ف۱۷ توتاں کہیں کیا ہم بیوقوفاں گی طرح ایمان لے آں۔ ف۱۸ سُنیں! اوہی

السُّفَهَآءُ وَلٰكِن لَّا يَعْلَمُونَ ﴿۱۳﴾ وَاِذَا لَقُوا الَّذِينَ اٰمَنُوا قَالُوٓا

احمق (بیوقوف) ایں مگر جانتانی ف۱۹ اور جد ایمان آلاں ناں ملیں دے کہیں

ف۱۴ اللہ تعالیٰ اس دے پاک اے کہ اساں کوئے تو کھودے سکے وہ اسرار اور پوشیدہ چیزاں ناں جانن آلو ہے۔ مراد یاہ اے کہ منافق اپناں خیال ماں خداناں فریب دینوں چاہیں یا یوہ کہ خداناں فریب، دینوں یوہی اے کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ناں تو کھودینوں چاہیں کیونکہ وِہ اُس گا خلیفہ ایں اور اللہ تعالیٰ نے اپناں حبیب ناں اسرار گو علم عطا فرمایو ہے، وہ ان منافقاں گا چھپیا واکفر وراطلاع رکھے اور مسلمان اِن گا اطلاع دین نال باخبر توان بے دیناں گو فریب نہ خدا اور چلے نہ رسول وراور نہ موموناں ور بلکہ درحقیقت وِہ اپنی ہی جاناں ناں تو کھودے رہیاں ایں۔ مسئلو: اس آیت دوں معلوم ہو یو کہ تقیہ بڑو عیب ہے جس مذہب گی بنیاد تقیہ ور ہوئے وہ باطل ہے تقیہ آلاں گو حال قابل اعتمادنی ہوتو۔ توبہ نا قابل اطمینان ہوئے۔ اس واسطے علمار نے فرمایو۔ لَا تُقْبَلُ تَوْبَةُ الزِّنْدِيقِ ف۱۵۔ بدعقیدگی ناں قلبی مرض فرمایو گیو اس توں معلوم ہو یو کہ بدعقیدگی روحانی زندگی ناں تباہ کرن آلی مرض ہے۔ مسئلو اس آیت توں معلوم ہو یو کہ جُھوٹھ حرام ایں اس ور دردناک عذاب آئے۔ ف۱۶ مسئلو: کفار نال میل جول اور ان واسطے دین ماں نقصان اور اہلِ باطل گے نال دوستی اور چاپلوسی اور انگی خوشی واسطے صلح کل بن جانوں اور حق ناں ظاہر کرن توں پچھے رہنوں منافق گو وطیر و اور حرام ایں۔ ایسے ناں منافق گو فساد فرمایو گیو۔ اج کل بہت لوکاں نے یاہ عادت بنالئی ہے کہ جس جلسہ ماں گیا اسا ہی ہوگیا۔ اسلام ماں اگی سخت ممانعت ہے ظاہر و باطن گو ایک جسو نہ ہونوں بہت بڑو عیب اے۔ ف۱۷ النَّاس دے یا صحابہ کرام مراد یا مومن کیوں جے خداشناسی، فرمانبرداری اور عاقبت اندیشی گی بدولت وِہی۔ انسان کہوان گا مستحق ایں۔ مسئلو: اٰمِنُوا كَمَآ اٰمَنَ دے ثابت ہو یو کہ صالحین گی اتباع محمود تے مطلوب ہے۔ مسئلو: یوہ وِی ثابت ہو یو کہ مذہب اہل۔ سنت حق ہے کیوں جے اس ماں صالحین گی اتباع اے۔ مسئلو: باقی سارا فرقہ صالحین دے پھریا وا ایں اس واسطے گمراہ ایں۔ مسئلو: کجھ علمار نے اس آیت ناں زندیق گی توبہ قبول ہون گی دلیل قرار دتو ہے (بیضاوی) زندیق وہ ہے جہڑو نبوت گو اقرار کرے شعائر اسلام گو اظہار کرے اور دل ماں ایسا عقیدہ رکھے جہڑا بالاتفاق کفر ایں یوہ وی منافقاں ماں داخل ہے۔ ف۱۸ اس توں معلوم ہو یو کہ صالحین ناں برو کہوں اہلِ باطل گو پرانوں طریقو ہے، اج کل باطل فرقہ وی پچھلا بزرگاں ناں بُرو کہیں رافضی خلفار راشدین اور بہت صحابہ ناں، خارجی حضرت علی المرتضیٰ رضی اللہ تعالیٰ عنہ اور ان گا رفقار ناں، غیر مقلد آئمہ مجتہدین بالخصوص امام اعظم رحمۃ اللہ علیہ ناں وہابیہ بکثرت اولیار و مقبولانِ بارگاہ ناں، مرزائی انبیار سابقین تک ناں، قرانی (چکڑالوی) صحابہ و مجتہدین ناں نیچری تمام اکابرین ناں برو کہیں اور زبان طعن دراز کریں اس آیت توں معلوم ہو یو کہ یہ سارا گمراہی ماں ایں اس ماں دین دار عالماں واسطے تسلی ہے کہ وہ گمراہاں گی بدزبانیاں دے بہت رنجیدہ (دُکھی) نہ ہوئیں سمجھ لیں جے یوہ اہلِ باطل گو قدیمی دستور ہے۔ (مدارک) ف۱۹ منافقاں گی یاہ بدزبانی مسلماناں گے سامنے نی تھی ان دے دے وہ یاہی کہیں تھا کہ ہم بااخلاص مومن ہاں جیسو کہ اگلی آیت ماں ایں۔ اِذَا لَقُوا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا قَالُوْٓا اٰمَنَّا یہ تبرّا بازیں اپنی خاص مجلساں ماں کریں تھا اللہ تعالیٰ نے ان گو پردو فاش کر چھڑیو۔ (خازن) اِسے طرح اج کل گا گمراہ فرقہ مسلماناں دے اپناں خیالات فاسدہ ناں چھپائیں مگر اللہ تعالیٰ ان گی کتاباں اور تحریراں دے ان گا راز فاش فرمائے۔ اس آیت دے مسلماناں ناں خبردار کیو جائے کہ بے دیناں گی فریب کاریاں دے ہوشیار رہیں۔ تو کھو نہ کھائیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اٰمَنَّا ۚۖ وَاِذَا خَلَوْا اِلٰى شَيٰطِيْنِهِمْ ۙ قَالُوْٓا اِنَّا مَعَكُمْ ۙ اِنَّمَا نَحْنُ

ہم ایمان لے آیا اورجداپناں شیطاناں گے کول ایکلا ہوئیں ف۲۰ تے کہیں ہم دے تھارے نال آں ہم دے نوہی

مُسْتَهْزِءُوْنَ ﴿۱۴﴾ اَللّٰهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمُدُّهُمْ فِىْ طُغْيَانِهِمْ

ہساں تھا۔ ف۲۱ اللہ ان گے نال استہزاء فرمائے ف۲۲ (جیسوکہ اس گی شان گے لائق ہے) اوراناں ناں ٹھل دیئے کہ اپنی سرکشی ماں

يَعْمَهُوْنَ ﴿۱۵﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ اشْتَرَوُا الضَّلٰلَةَ بِالْهُدٰى ۠ فَمَا

پٹکتاں رہیں۔ یہ وِہ لوک ایں جناں نے ہدایت گے بدلے گمراہی خریدی ف۲۳ تو

رَبِحَتْ تِّجَارَتُهُمْ وَمَا كَانُوْا مُهْتَدِيْنَ ﴿۱۶﴾ مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ

اُن گا سودا نے کُجھ نفعونی دتو اور وِہ سودا گو راہ جانیں ہی نی تھا۔ ف۲۴ اُن گی کہاوت اگی طرح

الَّذِى اسْتَوْقَدَ نَارًا ۚ فَلَمَّآ اَضَآءَتْ مَا حَوْلَهٗ ذَهَبَ اللّٰهُ

ہے جس نے اگ بالی دے جد اُس گے آسے پاسے سارے لو ہوگئی، اللہ اُن گی

بِنُوْرِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِىْ ظُلُمٰتٍ لَّا يُبْصِرُوْنَ ﴿۱۷﴾ صُمٌّۢ بُكْمٌ عُمْىٌ

روشنی ناں لے گیو (ختم کرچھڑی) اور اناں ناں نیریاں ماں چھوڑ چھوڑیو کہ کُجھ نی دِستو۔ ف۲۵ ڈورا جلا ایں

ف۲۰ ات شیاطین توں کافراں گا وِہ سردار مراد ایں جیڑا اغواماں مصروف رہیں۔ (خازن وبیضاوی) یہ منافق جدان دے ملیں تاں کہیں کہ ہم تھارے نال ہاں اور مسلماناں نال ملنوں محض فریب اور مذاق گی وجہ توں ایں۔ اور تانجہ ان گا راز معلوم ہوئیں اوران ماں فتنہ فساد گو موقعو ملے (خازن) ف۲۱ یعنی اظہار ایمان مذاق گا طور ور کیو۔ یوہ اسلام گو انکار ہویو۔ **مسئلو:** انبیاء علیہم السلام تے دین گے نال ہنسی مذاق کفر ہے۔ **شانِ نزول:** یاہ آیت عبداللہ بن ابی وغیرہ منافقین گا وارہ ماں نازل ہوئی۔ ایک دن اناں نے صحابہ کرام گی ایک جماعت ناں آتاں دیکھیو تاں ابن اُبی نے اپناں یاراں ناں کہیو دیکھیو ہوں اناں ناں کس طرحیا بناؤں؟ ۔ جد وِہ حضرات نیڑے آیا تاں ابن ابی نے پہلاں حضرت صدیق اکبر رضی اللہ تعالیٰ عنہ گو دستِ مبارک اپناں ہتھ ماں لیگے اُنگی تعریف کی فراسے طرحیا حضرت عمر اور حضرت علی گی تعریف کی (رضی اللہ تعالیٰ عنہما) حضرت علی مرتضیٰ کرم اللہ وجہ الکریم نے فرمایو اے ابن ابی خدا دے ڈر نفاق توں باز آ۔ کیونکہ جے منافقین بدترین مخلوق ایں۔ اس ور وہ کہن لگو کہ یہ گل نفاق نال نی کی گئیں۔ بخدا ہم تھاری طرح سچا مومن ہاں۔ جد یہ حضرات تشریف لے گیا تاں اپناں یاراں ماں اپنی چالبازی ور فخر کرن لگو۔ اس ور یاہ آیت نازل ہوئی کہ منافقین مومن نال ملتے ویلے اظہار ایمان واخلاص کریں اوران دے علیحدہ ہوگے اپنی خاص مجلساں ماں ان گو ہاسو مذاق بنائیں (اخرجہ الثعلبی والواحدی وضعفہ ابن حجر والسیوطی فی لباب النقول) **مسئلو:** اس دے معلوم ہو یو کہ صحابہ کرام تے دین گا پیشواں گو مذاق اڈانوں کفر ہے۔ ف۲۲ اللہ تعالیٰ استہزا تے تمام نقائص تے عیباں دے پاک ہے ات جزائے استہزا اناں استہزا فرمایو گیو تانجہ خوب دِل نشین ہو جائے کہ یاہ سزا اس ناکردہ فعل گی ہے ایسا موقعہ ور جزا ناں اسے فعل توں تعبیر کرنو ہی فصاحت ہے، جسطرحیا جَزٰٓؤُا سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ ماں بیان گا حسن گو کمال یوہ ہے کہ اس جملہ ناں پہلا جملہ ور معطوف نہ فرمایو۔ کیونکہ ات استہزا حقیقی معنیٰ ماں تھو۔ ف۲۳ ہدایت گے بدلے گمراہی خریدنی یعنی بجائے ایمان گے کفر اختیار کرنو۔ نہایت کہاٹا اور نقصان گی گل ہے۔ **شانِ نزول:** یاہ آیت یا ان لوکاں گا وارہ ماں نازل ہوئی جہڑا ایمان لیان دے بعد کافر ہوگیا یا یہودیاں گا وارہ ماں جیہڑا پہلاں دے حضور صلی اللہ علیہ وسلم ور ایمان رکھیں تھا مگر جد حضور گی تشریف آوری ہوئی تاں منکر ہوگیا یا تمام کفار گا۔ وارہ ماں کہ اللہ تعالیٰ نے اناں ناں فطرتِ سلیمہ عطا فرمائی، حق گا دلائل واضح کیا، ہدایت گا رستہ کھولیا لیکن اناں نے عقل وانصاف دے کم نی لیو اور گمراہی اختیار کی۔ **مسئلو:** آیت توں بیع تعاطی گو جواز ثابت ہوئے یعنی خرید فروخت گا الفاظ کہن دے بغیر محض رضا مندی نال ایک چیز گے بدلے دوجی چیز لینی جائز ہے۔ ف۲۴ کیوں جے کدے تجارت گو طریقو جانتا تاں اصل پونجی (ہدایت) نہ گماتا ف۲۵ یاہ ان گی مثال ہے۔ جناں ناں اللہ تعالیٰ نے کجھ ہدایت دتی یا اس ور طاقت بخشی فر اناں نے اس ناں ضائع کر چھڑیو اور ابدی (ہمیشہ گی) دولت ناں حاصل نہ کیو۔ ان گو انجام حسرت وافسوس تے حیرت وخوف ہے اس ماں وِہ منافق وی داخل ایں جناں نے۔ اظہار ایمان کیو اور دِل ماں کفر رکھ گے اقرار گی روشنی ناں ضائع کر چھڑیو تے وِہ وی جہڑا مومن ہون دے بعد مرتد ہوگیا تے وِہ وی جناں ناں فطرتِ سلیمہ عطا ہوئی تے دلائل گی روشنی نے حق ناں واضح کیو۔ مگر اناں نے اس توں فائدہ نہ لیو تے گمراہی اختیار کی اور جد حق سنن منن کہن راہِ حق دیکھن توں محروم ہوگیا تاں کن زبان اکھ سب بیکار ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فَهُمْ لَا يَرْجِعُوْنَ ﴿۱۸﴾ اَوْ كَصَيِّبٍ مِّنَ السَّمَآءِ فِيْهِ ظُلُمٰتٌ وَّرَعْدٌ
دے وہ مڑآن آلانی۔ یاجس طرحیا آسمان دے اُترتوپانی کہ اُسماں نیریں ہیں اورگج
وَّبَرْقٌ ۚ يَجْعَلُوْنَ اَصَابِعَهُمْ فِيْۤ اٰذَانِهِمْ مِّنَ الصَّوَاعِقِ
اورچمک ف۲۶ اپناں کناں ماں اُنگلی کل لیں کڑک گی وجہ دوں
حَذَرَ الْمَوْتِ ۭ وَاللّٰهُ مُحِيْطٌۢ بِالْكٰفِرِيْنَ ﴿۱۹﴾ يَكَادُ الْبَرْقُ يَخْطَفُ
موت گا ڈرنال ف۲۷ اوراللہ نے کافرکھیریا وااِیں۔ ف۲۸ بجلی اسطرحیامعلوم ہوئے کہ ان گی
اَبْصَارَهُمْ ۭ كُلَّمَآ اَضَاۗءَ لَهُمْ مَّشَوْا فِيْهِ ۙ وَاِذَآ اَظْلَمَ عَلَيْهِمْ
نگاہ ناں ختم کرچھڑیگی ف۲۹ جدکجھ چمک ہوئی اُسماں چلن لگا ف۳۰ اورجدنیروہویو
قَامُوْا ۭ وَلَوْ شَاۗءَ اللّٰهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَاَبْصَارِهِمْ ۭ اِنَّ
کھڑا رہ گیا اور اللہ چاہتوتاں ان گاکن اوراکھ لے جاتو ف۳۱ بے شک

ف۲۶ ہدایت گے بدلے گمراہی خریدن آلاں گی یاہ دوجی مثال اے کہ جسطرحیا بارش زمین گی زندگی گوسبب ہوئے اور اُس گے نال خوفناک نیریں تے ڈران آلی گج کڑک تے چمک ہوئے۔ اسے طرحیا قرآن تے اسلام، دلاں گی زندگی گوسبب ایں اور ذکر، کفروشرک ونفاق نیریں گی طرح جسطرحیا نیری مسافرناں منزل تک پہچن ماں رکاوٹ بنیں۔ اِسے طرحیا کفرونفاق راہ گا ملن ماں رکاوٹ ایں تے وعیدات گج کڑک گے تے واضح دلائل چمک گی طرح، **شانِ نزول:** منافقاں بچوں دو۔ آدمی حضور صلی اللہ علیہ وسلم گے کولوں مشرکاں گی طرف نسیا، راہ ماں یاہی بارش آئی جسکو آیت ماں ذکر ہے اُسماں کڑا کی گج کڑک تے چمک تھی جد گجے تاں کناں ماں انگلیں ٹھوک لیں کہ کدے یاہ کناں ناں پھاڑ گے مار نہ چھڑے، جد چمک ہوئے تاں چلن لگ جائیں جد نیری ہوئے، اناں رہ جائیں آپسماں کہن لگا، خدا خیر نال صبح کرے تاں حضور گی خدمت ماں حاضر ہوگے۔ اپناں ہتھ حضور صلی اللہ علیہ وسلم گا دستِ اقدس ماں دیاں، چنانچہ اناں نے ایسو ہی کیو اور اسلام ور ثابت قدم رہیا، ان گو حال اللہ تعالیٰ نے منافقاں واسطے کہاوت بنایو جہڑا مجلس شریف ماں حاضر ہوتا تاں کناں ماں انگلیں ٹھوک لیتا کہ کدے حضور گو کلام ان ور اثر نہ کرجائے۔ جس دے مرہی جائیں اور جدان گا مال تے اولاد زیادہ ہوئیں اور فتوح وغنیمت ملیں۔ تاں بجلی کی چمک آلاں گی طرح چلیں تے کہیں کہ ہون دے دینِ محمدی سچواے اور جد مال واولاد ہلاک ہوجائیں اور کائے بلا آئے تاں بارش گی نیری ماں کھلن آلاں گی طرح کہیں کہ مصیبت اِسے دین گی وجہ توں ایں اور اسلام دے مڑ جائیں تھا (لبابِ النقول للسیوطی) ف۲۷ جسطرحیا نیری رات ماں کالو چھڑ چڑیو دو ہوئے تے بجلی گی گج تے چمک جنگل ماں مسافرناں حیران کرتی ہوئے تے وہ کڑک گی وحشت ناک آواز دے ہلاک ہون گا ڈرنال کناں ماں اُنگلیں ٹھوکتو ہوئے اسے طرحیا کفار قرآن پاک ناں سنن توں کن بند کریں اور اناں ناں یوہ خوف ہوئے کہ کدے اس گا (قرآن) دل نشین مضامین اسلام تے ایمان گی طرف مائل کرگے باپ دادا گا کفری دین ناں چھڑکا نہ چھڑیں۔ جہڑ وان گے نزدیک موت گے برابر ہے۔ ف۲۸ لہذا یوہ گریز کرنوں اناں ناں کجھ فائدہ نہ دے سکیو کیونکہ وہ کناں ماں انگلیں دے گے قہرالٰہی دے بچ نی سکتا۔ ف۲۹ جسطرحیا بجلی گی چمک معلوم ہوئے کہ نظرناں ختم کرچھڑے گی اسے طرحیا دلائل باہرہ گا انوار ان گی بصر تے بصیرت ناں ختم کریں۔ ف۳۰ جس طرحیا نیری رات تے چڑتے بدل گی نیریاں ماں مسافر حیران ہوجائے، جد بجلی چمکے تھوڑ و چل جائے جد نہرو ہوئے کھل جائے اسے طرحیا اسلام گو غلبو تے معجزات گی روشنی تے آرام گے وقت منافق اسلام گی طرف راغب ہوئیں اور جد کائے مشقت پیش آئے تاں کفر گا نیرا ماں کھلارہ جائیں تے اسلام دے ہٹن لگ جائیں۔ اسے مضمون ناں دوجی آیت ماں اسطرحیا ارشاد فرمایو۔ اِذَا دُعُوْٓا اِلَى اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ اِذَا فَرِيْقٌ مِّنْهُمْ مُّعْرِضُوْنَ ۝ وَاِنْ يَّكُنْ لَّهُمُ الْحَقُّ يَاْتُوْٓا اِلَيْهِ مُذْعِنِيْنَ (خازن، صاوی وغیرہ) ف۳۱ یعنی پانویں منافقاں گو طرزِ عمل اسگو مستحق تھو مگر اللہ تعالیٰ نے ان گا سنن تے دیکھن ناں باطل نی کیو۔ **مسئلو:** اس توں معلوم ہویو کہ اسباب گی تاثیر مشیت خداوندی گے نال مشروط ہے۔ بغیر مشیت صرف اسباب کجھ نی کرسکتا۔ **مسئلو:** یوہ وی معلوم ہویو کہ مشیت اسباب گی محتاج نی۔ وہ بے سبب جو چاہے کرے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيْرٌ ﴿٢٠﴾ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوْا رَبَّكُمُ ع ٣ / ٢

اللہ سب کجھ کرسکے ف۳۲ اے لوگو۔ ف۳۳ اپناں رب گی عبادت کرو

الَّذِىْ خَلَقَكُمْ وَالَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُوْنَ ﴿٢١﴾ الَّذِىْ

جس نے تمناں اور تھارادے اگلاں ناں پیدا کیو۔ یاہ اُمید کرتاں ہویاں کہ تمناں پرہیزگاری ملے۔ ف۳۴ وہ

جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ فِرَاشًا وَّالسَّمَآءَ بِنَآءً وَّاَنْزَلَ مِنَ

جس نے تھارے واسطے زمین ناں بچھونوں اورآسمان ناں چھت بنایواورآسمان دے

السَّمَآءِ مَآءً فَاَخْرَجَ بِهٖ مِنَ الثَّمَرٰتِ رِزْقًا لَّكُمْ فَلَا تَجْعَلُوْا

پانی اُتاریو ف۳۵ تے اُس دے کجھ پھل کڈھیا تھارا کھان ناں ۔تو

لِلّٰهِ اَنْدَادًا وَّاَنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿٢٢﴾ وَاِنْ كُنْتُمْ فِىْ رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا

اللہ گے واسطے جان بُجھ گے برابرآلا نہ بناؤ۔ ف۳۶ اوراگرتمناں کُجھ شک ہووے اُساں جیڑ وہم نے

عَلٰى عَبْدِنَا فَاْتُوْا بِسُوْرَةٍ مِّنْ مِّثْلِهٖ وَادْعُوْا شُهَدَآءَكُمْ مِّنْ

اپناں خاص بندہ ف۳۷ وراُتاریو تو اِس جسی ایک سورت لے آؤ ۔ ف۳۸ اوراللہ گے بغیراپناں ساراں حمائتیاں ناں

دُوْنِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿٢٣﴾ فَاِنْ لَّمْ تَفْعَلُوْا وَلَنْ تَفْعَلُوْا

سدھ لیواگرتم سچا ایں۔ فراگرنہ آن سکو اورہم فرماچھڑاں کہ ہرگزنہ آن سکیں گا

ف۳۲ شیءٍ اسے ناں کہیں جناں اللہ چاہے اور جھڑی مشیت گے تحت آسکے تمام ممکنات شَیْءٍ ماں داخل ایں اس واسطے وہ تحت قدرت ایں اور جو ممکن نی واجب یا ممتنع ہے اس دے قدرت تے ارادو متعلق نی ہوتو جسطرحیا اللہ تعالیٰ گی ذات، صفات واجب ایں تاں ہی مقدور نی۔ مسئلو: باری تعالیٰ واسطے چوٹھ تے تمام عیب محال ایں اسے واسطے قدرت ناں ان دے کوئے واسطونی۔ ف۳۳ سورت گا شروع ماں دسیو گیو جے یاہ کتاب متقیاں گی ہدایت واسطے نازل ہوئی۔ فرمتقیاں گا۔اوصاف ذکرفرمایا۔اس دے بعداُس توں منہ موڑن آلاں فرقاں گو تے ان گا احوال گوذکرفرمایو تاجہ سعادت مند انسان ہدایت تے تقویٰ گی طرف راغب ہوئے تے نافرمانی تے بغاوت توں بچے ہون تقویٰ ناں حاصل کرن گوطریقو دسیو جائے۔ یٰٓاَیُّهَا النَّاسُ گوخطاب اکثر مکہ آلاں ناں تے یٰٓاَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا گواہلِ مدینہ ناں ہوئے مگرات یوہ خطاب مومن کافر ساراں ناں عام ایں۔ اس ماں اشارو ہے کہ انسانی شرافت اسے ماں جے آدمی تقوو حاصل کرے اور عبادت ماں مصروف رہے۔ عبادت وہ تعظیم گی انتہا ہے۔ جھڑی بندو اپنی عبدیت اور معبود گی الوہیت گا اعتقاد تے اعتراف ناں بجالیائے، ات عبادت عام ایں، اپنی ساری قسم تے اصول وفروع ناں شامل اے۔ مسئلو: کفار عبادت گا ماموراِیں (یعنی اناں ناں وی عبادت گوحکم ایں) جسطرحیا بے وضو ہونو نماز گی فرضیت واسطے رکاوٹ نی اسے طرحیا کافر ہونوں۔ عبادت گا واجب ہون ناں منع نی کرتو۔ جسطرحیا بے وضو شخص ورنماز گی فرضیت ناپاکی ناں دور کرنوں لازم کرے اسے طرح کافرورعبادت گوواجب ہونو کفر ناں ترک کرنوں لازم کرے۔ ف۳۴ اس توں معلوم ہویو کہ عبادت کوفائدو عابد ناں ہی ہے۔ اللہ تعالیٰ اس دے پاک ہے کہ اساں عبادت یا ہور کسے چیز گو فائدو حاصل ہوئے۔ ف۳۵ پہلی آیت ماں نعمت گی ابتدا گو بیان ایں کہ تمناں تے تھارا باپ داداناں معدوم دے موجود کیو تے دوجی آیت ماں معیشت تے آسائش تے دانہ پانی گو بیان فرماگے ظاہر فرما چھڑیو۔ کہ وہی ورکی نعمت ہے تاں غیر گی عبادت محض باطل ہے۔ ف۳۶ توحیدِ الٰہی توں بعد حضور سید انبیاء صلی اللہ علیہ وسلم گی نبوت تے قرآن کریم گا کتاب الٰہی تے معجزہ ہون گی وہ زبردست دلیل بیان فرمائی جھڑی طالبِ صادق ناں اطمینان بخشے۔ منکراں ناں عاجز کرے۔ ف۳۷ بندۂ خاص دوں حضور صلی اللہ علیہ وسلم مراد ایں۔ ف۳۸ ۔یعنی ایسی سورت بنا گے لیاؤ جھڑی فصاحت وبلاغت تے حسن نظم تے ترتیب تے غیب گی خبر دین ماں قرآن پاک گی طرح ہوئے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِىْ وَقُوْدُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ ۚۖ اُعِدَّتْ لِلْكٰفِرِيْنَ ﴿۲۴﴾
ڈرو اُس اگ دے جسکو بالن آدمی دے پتھر ایں۔ ف۳۹ تیار کرگے رکھی وی ہے کافراں واسطے ف۴۰

وَبَشِّرِ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ اَنَّ لَهُمْ جَنّٰتٍ
اورخوشخبری دے اُناں ناں جیڑ اں نے ایمان آنیوں اور چنگا کم کیا، کہ ان گے واسطے باغ ایں

تَجْرِىْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ ؕ كُلَّمَا رُزِقُوْا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ
جن گے بیٹھوں نہر بکیں۔ ف۴۱ جداناں ناں ان باغاں بچوں کوئے پھل کھان ناں

رِّزْقًا ۙ قَالُوْا هٰذَا الَّذِىْ رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ ۙ وَاُتُوْا بِهٖ
دتو جائے گوصورت دیکھ گے کہیں گا یوہ دے ڈہی رزق ہے جیڑ و ہمناں پہلاں ملیوتھو ف۴۲ اوروہ صورت ماں

مُتَشَابِهًا ؕ وَلَهُمْ فِيْهَآ اَزْوَاجٌ مُّطَهَّرَةٌ ۙ وَّهُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ﴿۲۵﴾
ملتوجُلتواناں ناں دتو گیواوراُن گے واسطے ان باغاں ماں ستھریں تہبیں ایں ف۴۳ اوروہ۔ ان ماں ہمیشہ رہیں گا ف۴۴

اِنَّ اللّٰهَ لَا يَسْتَحْىٖٓ اَنْ يَّضْرِبَ مَثَلًا مَّا بَعُوْضَةً فَمَا فَوْقَهَا ؕ
بے شک اللہ اس دے حیائی فرماتو کہ مثال سمجھان واسطے کسے وی چیز گوذکرفرمائے۔ مچھرہوئے یااس دوں بدھ گے ف۴۵

فَاَمَّا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا فَيَعْلَمُوْنَ اَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّهِمْ ۚ وَاَمَّا
تو وہ جیڑ ا ایمان لے آیا وہ دے جانیں کہ یوہ ان گا رب گی طرفوں حق ہے ف۴۶ رہیا

الَّذِيْنَ كَفَرُوْا فَيَقُوْلُوْنَ مَاذَآ اَرَادَ اللّٰهُ بِهٰذَا مَثَلًا ۘ يُضِلُّ
کافروہ کہیں اسی کہاوت ماں خداگوکے مقصد ہے اللہ بہتیراں ناں اس دے گمراہ

وقف لازم

ف۳۹ پتھر دے وہ بت مراد ایں جناں ناں کفار پوجیں اوران گی محبت ماں قرآن پاک تے حضور صلی اللہ علیہ وسلم گوعناداً انکار کریں۔ ف۴۰ مسئلو: اس توں معلوم ہو یو کہ دوزخ پیدا ہو چکی ہے۔ مسئلو: یوہ وی اشارو ہے کہ مومنین واسطے بکرمہٖ تعالیٰ خلودِ نار یعنی ہمیشہ جہنم ماں رہنوں نی ف۴۱ سنت الٰہی ہے کہ کتاب ماں ترہیب گے نال ترغیب ذکرفرمائے۔ اسے واسطے کفارتے ان گا اعمال تے عذاب گا ذکر دے بعد موموناں تے ان گا عملاں گوذکرفرمایو تے اناں ناں جنت گی بشارت دتی صالحات یعنی نیکیں وہ عمل ایں جیہڑا شرعاً چنگا ہویں ان ماں فرائض ونوافل سب داخل ایں (جلالین) مسئلو: عمل صالح گو ایمان ور۔ عطف۔ دلیل ہے اسگی کہ عمل ایمان گو جزو نی۔ مسئلو: یاہ بشارت موموناں صالحین واسطے بلاقید ہے اور گناہگاراں ناں جہڑی بشارت دتی گئی ہے۔ وہ مشیت الٰہی نال مقید ہے کہ چاہے ازراہِ کرم معاف فرمائے۔ چاہے گناہاں گی سزادے گے جنت عطا فرمائے۔ (مدارک) ف۴۲ جنت گا پھل آپسماں مشابہ ہوئیں گا تے ذائقہ ان گا جُدا جُدا تاں جنتی کہیں گا یہی پھل دے ہمناں پہلاں مل چکا ایں۔ مگر کھان نال نوی لذت پائیں گا تے انگولطف بہت زیادہ ہوئے گو ف۴۳ جنتی تبیں خواہ حور ہوئیں یا ہور سب زنانہ عوارض تے تمام ناپاکیاں تے گندگیاں توں پاک ہوویں گیں نہ جسم ور میل ہوئے گی نہ پیشاب پاخانوں اس گے علاوہ وہ بدمزاجی تے بدخلقی توں وی پاک ہونگیں (مدارک وخازن) ف۴۴ یعنی اہلِ جنت نہ کدے فنا ہوئیں گا نہ جنت توں کڈھیا جائیں گا۔ مسئلو: اس توں معلوم ہویو کہ جنت تے جنت آلاں واسطے فنا نی ف۴۵ شانِ نزول: جد اللہ تعالیٰ نے آیت مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِى اسْتَوْقَدَ تے آیۃ اَوْ كَصَيِّبٍ ماں منافقاں گی دو مثال بیان فرمائیں۔ تاں منافقاں نے یوہ اعتراض کیو کہ اللہ تعالیٰ اس توں بالاتر ہے کہ ایسی مثال بیان فرمائے اس گا رد ماں یاہ آیت نازل ہوئی ف۴۶ چونکہ مثالاں گو بیان مقتضائے حکمت تے مضمون ناں دل نشین کرن آلو ہوئے تے فصحائے عرب گو دستور ہے اس واسطے اس ور اعتراض غلط تے بے جا ہے تے مثالاں، گو بیان حق ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

بِهٖ كَثِيْرًا ۙ وَّيَهْدِيْ بِهٖ كَثِيْرًا ۭ وَمَا يُضِلُّ بِهٖٓ اِلَّا الْفٰسِقِيْنَ ۙ﴿۲۶﴾

کرے ف۴۷ اور بہتیراں ناں ہدایت فرمائے اوراس دے اناں ناں گمراہ کرے جیہڑا نافرمان ایں ف۴۸

الَّذِيْنَ يَنْقُضُوْنَ عَهْدَ اللّٰهِ مِنْۢ بَعْدِ مِيْثَاقِهٖ ۠ وَيَقْطَعُوْنَ

وہ جیہڑا اللہ گاعہدناں تروڑچھڑیں ف۴۹ پکاہون دے بعد اورکٹیں

مَآ اَمَرَ اللّٰهُ بِهٖٓ اَنْ يُّوْصَلَ وَيُفْسِدُوْنَ فِي الْاَرْضِ ۭ اُولٰۗىِٕكَ

اُس چیز ناں جسناں جوڑن گو اللہ نے حکم دتو ہے اور زمین ماں فساد پھیلائیں۔ ف۵۰(الف) وہی

هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ﴿۲۷﴾ كَيْفَ تَكْفُرُوْنَ بِاللّٰهِ وَكُنْتُمْ اَمْوَاتًا فَاَحْيَاكُمْ ۚ

نقصان ماں ایں۔ پلا تم کیوں خدا گا منکر ہوگیا۔ حالانکہ تم مردہ تھا اُس نے تمناں زندہ کیو۔

ثُمَّ يُمِيْتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيْكُمْ ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ﴿۲۸﴾ هُوَ الَّذِيْ

فرتمناں مارے گو فیر تمناں زندہ فرمائے گو فر اُسے گی طرف مڑگے جائیں گا۔ ف۵۰(ب) وہی رب ہے

ف۴۷ يُضِلُّ بِهٖ کفار گا اس مقولہ گو جواب ہے کہ اللہ تعالیٰ گو اس مثال دے کے مقصد ہے تے اَمَّا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا تے اَمَّا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا جہڑا دو جملہ ابرار شاد ارشاد ہویا ان گی تفسیر ہے کہ اس مثل نال بہتاں ناں گمراہ کرے، جنگی عقلاں ور جہالت گو غلبو ہے اور جنگی عادت تکبر تے عناد ہے تے جہڑا امرِ حق تے کھلی حکمت گا انکار تے مخالفت گا عادی ایں تے اس گے باوجود کہ یا مثال نہایت ہی برمحل ہے فروی انکار کریں تے اس توں اللہ تعالیٰ بہتیراں ناں ہدایت فرمائے جہڑا غور تے تحقیق گا عادی ایں تے انصاف گے خلاف گل نی کرتا وہ جانیں جے حکمت یا ہی ہے کہ عظیم المرتبت چیز گی مثال کس قدر آلی چیز نال تے حقیر چیز گی کتیا چیز نال دتی جائے۔ جسطرح اپرگی آیت ماں حق گی مثال نور نال تے باطل گی ظلمت نال دتی گئی۔ ف۴۸ شرع ماں فاسق اس نافرمان ناں کہیں جیہڑو کبیرہ گو مرتکب ہوئے فسق گا ترے درجہ ایں ایک تغابی وہ یوہ کہ آدمی اتفاقیہ کسے کبیرہ گناہ گو مرتکب ہوجائے تے اسناں برو ہی جانتو رہے، دوجو انہماک کہ کبیرہ گو عادی ہوگیو اور اُس توں بچن گی پرواہ نہ رہی، تیجو جو دکہ حرام ناں اچھو جان گے کرے اس درجہ آلو ایمان توں محروم ہوجائے۔ پہلا دواں درجاں ماں جدتک اکبر کبائر (کفروشرک) گو ارتکاب نہ کرے۔ اس ور مومن گو اطلاق ہوئے۔ ات فاسقین دے وہی نافرمان مراد ایں۔ جیہڑا ایمان دے خارج ہوگیا ایں قرآن کریم ماں کفار وروی فاسق گو اطلاق ہویو ہے۔ اِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ هُمُ الْفٰسِقُوْنَ (التوبہ:۹/۶۷) ف۶۷ بعض مفسرین نے ات فاسق دے کافر مراد لیا ایں بعض نے منافق بعض نے یہودی۔ ف۴۹ اس توں وہ عہد مراد ہے جہڑو اللہ تعالیٰ نے پہلی کتاباں ماں حضور سید عالم صلی اللہ علیہ وسلم ور ایمان لیان گی مناسبت نال فرمایو ایک قول یوہ ہے کہ عہد ترے ایں۔ پہلو عہد! وہ جہڑو اللہ تعالیٰ نے تمام اولاد آدم توں لیو کہ اُسگی ربوبیت گو اقرار کریں اسگو بیان اس آیت ماں ایں وَاِذْ اَخَذَ رَبُّكَ مِنْۢ بَنِيْٓ اٰدَمَ .. الاٰیۃ (الاعراف:۷/۱۷۲) ماں ایں، دوجو عہد! انبیاء گے نال خاص ہے کہ حق ناں نہ چھپائیں تے دین گی تبلیغ کریں اس گو بیان وَاِذْ اَخَذْنَا مِنَ النَّبِيّٖنَ مِيْثَاقَهُمْ (احزاب:۳۳/۷) ماں ایں۔ تیجو عہد علما گے نال خاص ہے کہ حق نا نہ چھپائیں اسگو بیان وَاِذْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيْثَاقَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ (آل عمران:۳/۱۸۷) ماں ایں۔ ف۵۰(الف) رشتہ تے قرابت گا تعلقات۔ مسلماناں گی دوستی تے محبت، تمام انبیاء ناں منوں، کتبِ الٰہی گی تصدیق، حق ور جمع ہونوں یہ وہ چیز ایں جن گا ملان گو حکم ایں ان ماں قطع کرنوں ایک نا دو جا دے ناحق جدا کرنوں، تفرقاں گی بنیاد رکھنی ممنوع فرمایو گیو ف۵۰(ب) دلائل توحید ونبوت۔ تے جزائے کفر وایمان دے بعد اللہ تعالیٰ نے اپنی عام تے خاص نعمتاں گو تے آثار قدرت تے عجائب حکمت گو ذکر فرمایو تے قباحت کفر دل نشیں کرن آلاں کافراں ناں خطاب فرمایو کہ تم کس طرح یا خدا گا منکر ہوئیں اس گے باوجود کہ تھارو اپنو حال اُس ور ایمان لیان گو مقتضی ہے کہ تم مردہ تھا مردہ دے بے جان جسم مراد ہے، مہارا عرف ماں وی کہیں زمین مردہ ہوگئی، عربی ماں وی موت اس معنی ماں آئی خود قرآن پاک ماں ارشاد ہویو يُحْيِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا (الحدید:۵۷/۱۷) تاں مطلب یوہ ہے جے تم بے جان جسم تھا ڈانچا کی صورت ماں، فر غذا کی شکل ماں فر اخلاط گی شان ماں، فر نطفہ گی حالت ماں اس نے تمناں جان دتی۔ زندہ فرمایو، فر عمر گی میعاد پوری ہون ور تمناں موت دیے گو فر تمناں زندہ کرے گو اس دے یا قبر گی زندگی مراد ہے جیہڑی سوال واسطے ہوئیگی یا حشر گی فر تم حساب۔ تے جزا واسطے اُسگی طرف پھیریا جائیں گا۔ اپناں اس حال ناں جان گے تھارو کفر کرنوں بہت عجیب ہے۔ ایک قول مفسرین گو یوہ وی ہے کہ كَيْفَ تَكْفُرُوْنَ گو۔ خطاب موموناں دے ہے تے مطلب یوہ ہے کہ تم کسطر حیا کافر ہوسکیں۔ دراں حالیہ کہ تم جہالت گی موت ماں مردہ تھا اللہ تعالیٰ نے تمناں علم تے ایمان گی زندگی عطا فرمائی اُس گے بعد تھارے واسطے وہی موت ہے جیہڑی عمر گزرن گے بعد ساراں ناں آئے اُس گے بعد وہ تمناں حقیقی دائمی حیات عطا فرمائے گو فر تم اُسگی طرف موڑیا جائیں گا تے وہ تمناں ایسو ثواب عطا فرمائیگو جیہڑو نہ کسے اکھ نے دیکھیو نہ کسے کن نے سنیو نہ کسے دل ور اُسگو خیال گزریو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

٣ع٢

خَلَقَ لَكُمْ مَّا فِى الْاَرْضِ جَمِيْعًا ثُمَّ اسْتَوٰٓى اِلَى السَّمَآءِ
جس نے تھارے واسطے بنایو جو کجھ زمین ماں ہے ف۵۱ فر اسمان گی طرف اِستوا (قصد فرمایو)

فَسَوّٰىهُنَّ سَبْعَ سَمٰوٰتٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيْمٌ ﴿٢٩﴾ وَاِذْ قَالَ
تو ٹھیک ست آسمان بنایا۔ اور وہ سب کجھ جانیں ف۵۲ اور یاد کرو جد

رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنِّىْ جَاعِلٌ فِى الْاَرْضِ خَلِيْفَةً قَالُوْٓا
تھارا رب نے فرشتاں ناں فرمایو ہوں زمین ماں اپنو نائب بنان آلو آں۔ ف۵۳ بولیا

اَتَجْعَلُ فِيْهَا مَنْ يُّفْسِدُ فِيْهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَآءَ وَنَحْنُ
کیا اسا ناں نائب بنائے گو جیڑو اسماں فساد پھیلائے۔ اور خون ریزیں کرے اور ف۵۵

نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ اِنِّىْٓ اَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿٣٠﴾
ہم تیری تعریف کرتاں ہویاں تیری تسبیح کراں اور تیری پاکی بولاں، فرمایو مناں معلوم ہے جو تم نی جانتا۔

وَعَلَّمَ اٰدَمَ الْاَسْمَآءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلٰٓئِكَةِ
اور اللہ تعالیٰ نے آدم ناں ساریاں چیزاں گاناں سکھایا ف۵۶ فر ساریں چیز فرشتاں ور پیش کر گے

فَقَالَ اَنْۢبِـُٔوْنِىْ بِاَسْمَآءِ هٰٓؤُلَآءِ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿٣١﴾ قَالُوْا
فرمایو سچا ایں تاں ان گا ناں دے دسو۔ ف۵۷ بولیا

ف۵۱ یعنی کان، سبزہ، جانور، دریا، پہاڑ جو کجھ زمین ماں ہے سب اللہ تعالیٰ نے تھارا دینی تے دنیاوی نفع واسطے بنایا، دینی نفعو اسطرحیا کہ زمین گا عجائبات دیکھ گے تمناں اللہ گی حکمت تے قدرت گی معرفت ہوئے تے دنیاوی فائدہ یہ کہ کھاؤ پیو آرام کرو اپناں کماں ماں لیاؤ، تاں ان نعمتاں گے باوجود تم کسطرحیا کفر کریں گا۔ مسئلو: کرخی تے ابوبکر رازی وغیرہ نے خَلَقَ لَكُمْ ناں قابل انتفاع اشیاء گا مباح الاصل ہون گی دلیل قرار دتو ہے۔ ف۵۲ یعنی یاہ خلقت واایجاد اللہ تعالیٰ گا عالم جمیع اشیاء ہون گی دلیل ہے کیوں جے ایسی پُر حکمت مخلوق ناں پیدا کرنوں بغیر علم محیط گے ممکن و متصور نی، مرن توں بعد زندہ ہونوں کا فر محال جانیں تھا۔ ان آیتاں ماں ان گا باطل ہون ور مضبوط طاقتور دلیل قائم فرما چھڑی کہ جد اللہ تعالیٰ قادر ہے علیم ایں۔ بدناں گا مادہ ناں جمع کرنوں تے زندگی دین گی صلاحیت وی رکھے تاں موت دے بعد حیات کسطرح محال ہوسکے آسمان و زمین گی پیدائش دے بعد اللہ تعالیٰ نے آسمان ماں فرشتاں ناں تے زمین ماں جنّات ناں سکونت دتی جنّات نے فساد انگیزی کی ملائکہ گی ایک جماعت بھیجی جس نے اناں ناں پہاڑاں تے جزیراں ماں کڈھ گے نسایو۔ ف۵۳ خلیفو احکام واوامر گا جاری کرن ماں اصل گو نائب ہوئے ات خلیفہ دے حضرت آدم علیہ السلام مراد ایں اگرچہ ہور تمام انبیاء وی اللہ تعالیٰ گا خلیفہ ایں۔ حضرت داؤد علیہ السلام گا وارہ ماں فرمایو یٰدَاوٗدُ اِنَّا جَعَلْنٰكَ خَلِيْفَةً فِى الْاَرْضِ فرشتاں ناں حضرت آدم گی خلافت گی خبر تاں دتی گئی تانجہ وہ ان گا خلیفہ بنان گی حکمت دریافت کر گے معلوم کرلیں تے ان ور خلیفہ گی عظمت و شان ظاہر ہو جائے کہ اناں ناں پیدائش توں پہلاں ہی خلیفہ گو لقب عطا ہویو تے آسمان آلاں ناں اسگی پیدائش گی خبر دتی گئی۔ مسئلو: اساں بنداں ناں تعلیم ہے کہ وہ کم دے پہلاں مشورہ کرلیا۔ کریں تے اللہ تعالیٰ اس دے پاک ہے کہ اسناں مشورہ گی حاجت ہوئے ف۵۴ ملائکہ گو مقصد، اعتراض یا حضرت آدم ور طعن نی بلکہ حکمتِ خلافت دریافت کرنوں ایں۔ تے انساناں گی طرف فساد انگیزی کی نسبت کرنوں اسگو علم، یا انھاں ناں اللہ گی طرفوں دتو گیو یا لوح محفوظ توں حاصل ہویو یا خود اناں نے جنّات ور قیاس کیو۔ ف۵۵ یعنی میریں حکمت تھارے ور ظاہر نی بات یاہ ہے کہ انساناں ماں انبیاء وی ہوئیں گا، اولیاء روی، علماء روی تے وہ علمی تے عملی دواں صفتاں گا جامع ہوئیں گا۔ ف۵۶ اللہ تعالیٰ نے حضرت آدم علیہ السلام ور تمام اشیاء تے تمام مسمّیات پیش فرما گے آپ ناں ان گاناں تے صفات تے افعال تے خواص تے اصول تے علوم و بناوٹ سب گو علم بطریق الہام عطا فرمایو۔ ف۵۷ یعنی کدے تم اپناں اس خیال ماں سچا ایں کہ ہوں کائے مخلوق تھارے دے زیادہ عالم پیدا نہ کروں گو تے خلافت گا تم ہی حقدار ایں تاں ان چیزاں گا ناں دسو۔ کیوں جے خلیفہ گو کم تصرف و تدبیر تے عدل و انصاف ہے تے یو بغیر اس گے ممکن نی کہ خلیفہ ناں ان تمام چیزاں گو علم ہوئے جن ور اُسناں متصرف فرمایو گیو ہے تے جن گو اس نے فیصلو کرنوں ایں! مسئلو: اللہ تعالیٰ نے حضرت آدم علیہ السلام گا ملائکہ ور افضل ہون گو سبب، علم ظاہر فرمایو، اس دے ثابت ہویو کہ علم اسرار خلوتاں اور تنہائیاں گی عبادت توں۔ افضل ہے۔ مسئلو: اس آیت توں یو وی ثابت ہویو کہ انبیاء علیہم السلام ملائکہ دے افضل ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

سُبْحٰنَكَ لَا عِلْمَ لَنَآ اِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا ۭ اِنَّكَ اَنْتَ الْعَلِيْمُ

پاکی اے تناں ، ہمناں کجھ علم نی مگر جتنوں تیں ہمناں سکھایو ، بے شک توہی علم و

الْحَكِيْمُ ﴿۳۲﴾ قَالَ يٰٓاٰدَمُ اَنْۢبِئْهُمْ بِاَسْمَاۗىِٕهِمْ ۚ فَلَمَّآ اَنْۢبَاَهُمْ

حکمت آلواے۔ ف۵۸ فرمایو اے آدم! دس چھڑ اناں ناں ساریاں چیزاں گاناں ، جدآدم نے اناں ناں ساراں گا

بِاَسْمَاۗىِٕهِمْ ۙ قَالَ اَلَمْ اَقُلْ لَّكُمْ اِنِّىْٓ اَعْلَمُ غَيْبَ السَّمٰوٰتِ

ناں دس چھڑیا ف۵۹ فرمایو! ہوں نی کہوں تھوجے ہوں جانوں آسماناں اورزمین گی ساریں چھپی ویں

وَالْاَرْضِ ۙ وَاَعْلَمُ مَا تُبْدُوْنَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُوْنَ ﴿۳۳﴾ وَاِذْ قُلْنَا

چیزاں ناں اورہوں جانوں جوکجھ تم ظاہرکریں اورجوکجھ تم چھپاویں۔ ف۶۰ اور یاد کرو جد ہم نے

لِلْمَلٰۗىِٕكَةِ اسْجُدُوْا لِاٰدَمَ فَسَجَدُوْٓا اِلَّآ اِبْلِيْسَ ۭ اَبٰى

فرشتاں ناں حکم دتوجے آدم ناں سجدوکرو ان نے سجدو کیو سوا ابلیس گے، منکر ہو یو

وَاسْتَكْبَرَ ڎ وَكَانَ مِنَ الْكٰفِرِيْنَ ﴿۳۴﴾ وَقُلْنَا يٰٓاٰدَمُ اسْكُنْ اَنْتَ

اور غرور کیو اور کافر ہو گیو۔ ف۶۱ اورہم نے فرمایو اے آدم! تو

ف۵۸ اسماں ملائکہ گی طرفوں اپناں عجز وقصور گواعتراف تے اس امر گواظہار ہے کہ ان گوسوال معلومات حاصل کرن واسطے تھواعتراض نی تھو۔ تے ہون اناں ناں انسان گی فضیلت تے اسگی پیدائش گی حکمت معلوم ہوگئی جسناں وہ پہلاں نی جانیں تھا۔ ف۵۹ یعنی حضرت آدم علیہ السلام نے ہر چیز کا ناں تے اسگی پیدائش گی مدت دس چھڑی ف۶۰ ملائکہ نے جہڑی گل ظاہر کی تھی وہ یاہ تھی کہ انسان فساد انگریزی تے خون ریزی کرے گوتے جہڑی گل چھپائی تھی وہ یاہ تھی کہ خلافت گا مستحق وہ خوداِیں تے اللہ تعالیٰ ان دے افضل تے اعلم کائے مخلوق پیدانہ فرمائے گو۔ مسئلو: اس آیت توں انسان گی شرافت تے علم گی فضیلت ثابت ہوئے تے یوہ وی کہ اللہ تعالیٰ گی طرف تعلیم گی نسبت کرنوں صحیح ہے۔ پانویں اسناں معلم نہ کہیو جائے گو کیونکہ معلم پیشہ ور تعلیم دین آلا ناں کہیں۔ مسئلو: اس توں یوہ وی معلوم ہو یو کہ تمام لغات تے ساریں زبان اللہ تعالیٰ گی طرفوں ایں۔ مسئلو: یوہ وی ثابت ہو یو کہ ملائکہ گا علوم وکمالات ماں زیادتی ہوئے۔ ف۶۱ اللہ تعالیٰ نے حضرت آدم علیہ السلام ناں تمام موجودات گونمونوں تے عالم روحانی وجسمانی گومجموعوں بنایو تے ملائکہ واسطے حصول کمالات گووسیلو کیوتاں اناں ناں حکم فرمایو کہ حضرت آدم ناں سجدو کرو کیوں جے اُسماں شکر گزاری تے حضرت آدم علیہ السلام گی فضیلت گواعتراف تے اپنا مقولہ گی معذرت گواظہار ہے۔

کجھاں مفسراں گوقول ہے کہ اللہ تعالیٰ نے حضرت آدم علیہ السلام ناں پیدا کرن دے پہلاں ہی ملائکہ ناں سجدہ گوحکم دتو تھوان گی سند یاہ آیت ہے۔ فَاِذَا سَوَّيْتُهٗ وَنَفَخْتُ فِيْهِ مِنْ رُّوْحِيْ فَقَعُوْا لَهٗ سٰجِدِيْنَ (بیضادی) سجدہ گوحکم تمام ملائکہ ناں دتو گیوتھو یوہی زیادہ صحیح ہے (خازن) مسئلو: سجدو دوطرح گوہوئے ایک سجدہ عبادت، جہڑو عبادت گی نیت نال کیو جائے دوجو سجدہ تحیت جس دے مسجود گی تعظیم وتکریم منظور ہوئے نہ کہ عبادت، مسئلو: سجدۂ عبادت اللہ تعالیٰ واسطے خاص ہے کسے ہور ناں نی ہوسکتو نہ کسے شریعت ماں کدے جائز ہو یو۔ ات جہڑا مفسیرین سجدۂ عبادت مرادلیں وہ فرمائیں کہ سجدو خاص اللہ تعالیٰ واسطے تھو تے حضرت آدم علیہ السلام ناں قبلو بنایو گیوتھوتاں وہ مسجود الیہ تھا نہ کہ مسجودلہ۔ مگر یوہ قول ضعیف ہے کیوں کہ اس توں حضرت آدم علیٰ نبینا وعلیہ الصلوٰۃ والسلام گی فضیلت وشرافت ظاہر کرنی مقصود تھی تے مسجود الیہ گوساجد توں افضل ہونوں کجھ ضروری نی جیسو کہ کعبہ معظمہ حضور سید عالم صلی اللہ علیہ وسلم گو قبلو تے مسجود الیہ ہے باوجود اس کے کہ حضور صلی اللہ علیہ وسلم اس توں افضل ایں۔ دوجو قول یوہ ہے کہ ات سجدہ عبادت نی تھو سجدہ تحیت تھو تے خاص حضرت آدم علیہ السلام واسطے تھو زمین ور متھور کھ گے تھو نہ کہ صرف چکنوں یوہی قول صحیح ہے تے اسے ور جمہور ہے (مدارک) مسئلو: سجدۂ تحیت پہلی شریعتاں ماں جائز تھو مہاری شریعت ماں منسوخ کیو گیو ہون کسے واسطے جائز نی، کیونکہ جد حضرت سلمان رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے حضور اقدس صلی اللہ علیہ والہ وسلم ناں سجدو کرن گوارادو کیوتاں حضور نے فرمایو کہ مخلوق ناخداوند تعالیٰ گے بغیر کسے ناں سجدہ نہ کرنوں چاہیئے۔ (مدارک) ملائکہ ماں ساراں دے پہلاں سجدو کرن آلا حضرت جبرائیل ایں فر میکائل فر اسرافیل فر عزرائیل فر ہور ملائکہ مقربین یوہ سجدو جمعہ گے دن زوال توں عصر تک کیو گیو۔ ایک قول یوہ وی ہے کہ ملائکہ مقربین سو سال تے ایک قول ماں پنج سو سال سجدہ ماں رہیا شیطان نے سجدو نہ کیو تے براہ تکبر یوہ اعتقاد کرتو رہیو کہ وہ حضرت آدم تے افضل ہے۔ اس واسطے سجدہ گوحکم معاذ اللہ خلافِ حکمت ہے اس اعتقاد باطل گی وجہ دے وہ کافر ہو گیو۔ مسئلو: آیت ماں دلالت ہے کہ حضرت آدم علیہ السلام فرشتاں دے افضل ایں تاں ہی ان دے اناں ناں سجدو کرایو گیو۔ مسئلو: تکبر نہایت بری چیز ہے۔ اسے گی وجہ دے متکبر کفر تک پہنچ جائے (بیضادی وجمل)

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَ زَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَ كُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا ۖ وَلَا تَقْرَبَا

اورتیری بی بی اس جنت ماں رہو اورکھاؤ اس بچوں بے روک ٹوک جنت تھارودل چاہے مگر

هٰذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُوْنَا مِنَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿٣٥﴾ فَاَزَلَّهُمَا الشَّيْطٰنُ

اس بوٹاگے کول نہ جائیو ف٦٢ کہ حدتوبدھن آلاں ماں ہوجائیں گا۔ ف٦٣ توشیطان نے جنت دے اناں ناں لغزش

عَنْهَا فَاَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيْهِ ۖ وَقُلْنَا اهْبِطُوْا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ

دتی اورجت رہیں تھا اُتوں الگ کرچھڑیااورہم نے فرمایوتھلے اُتروآپسماں تھاروایک دوجاگو

عَدُوٌّ ۚ وَلَكُمْ فِى الْاَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَّ مَتَاعٌ اِلٰى حِيْنٍ ﴿٣٦﴾ فَتَلَقّٰٓى اٰدَمُ

دشمن اورتم نے ایک وقت تکرزمین ماں ٹھہرنوں اوربرتنوں ایں۔ ف٦٦ فرسکھ لیاآدم نے

مِنْ رَّبِّهٖ كَلِمٰتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ ۗ اِنَّهٗ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيْمُ ﴿٣٧﴾ قُلْنَا

اپناں رب دے کجھ کلمہ تواللہ نے اُسگی توبہ قبول فرمائی ف٦٧ بے شک وہی ہے بہت توبہ قبول کرن آلومہربان ۔ہم نے فرمایو۔

ف٦٢ اس دے کنک یاانگوروغیرہ مراداں (جلالین) ف٦٣ ظلم گومعنو ایں کسے چیز ناں بے محل رکھنوں یوہ ممنوع ایں تے انبیامعصوم ایں ان دے گناہ سرزدنی ہوتوات ظلم خلاف اولیٰ کامعنی ماں ایں۔ **مسئلو**: انبیاء علیہم السلام ناں ظالم کہنوں اہانت تے کفر ہے جہڑو کہے گوکافرہوجائیگو اللہ تعالیٰ پالک تے مولیٰ ہے جوچاہے فرمائے اُس ماں ان گی عزت ہے دوجاگی کے مجال کہ خلاف ادب کلموزبان ورلیائے تے خطاب الٰہی ناں اپنی جرأت واسطے سند بنائے ہمناں تعظیم تے توقیر تے ادب واطاعت گو حکم فرمایومہارے وریوہی لازم ایں ف٦٤ شیطان کسے طرحیا حضرت آدم وحوا علیہما السلام گے کول پہنچ گیو کہیو کہ ہوں تمناں شجرِ خلد دسوں حضرت آدم علیہ السلام نے انکار فرمایواُس نے قسم کھادی کہ ہوں تھاروخیرخواہ ہوں اناں ناں خیال آیو کہ خداتعالیٰ گی جوٹھی قسم کون کھاسکے اس خیال نال حضرت حوا اسلام اللہ علیہا نے اس بچوں کجھ کھالیو فرحضرت آدم ناں دتواناں نے وی تناول فرمایوحضرت آدم ناں خیال آیو کہ لَا تَقْرَبَا گی نہی تنزیہی ہے تحریمی نی کیوں جے کدے وہ تحریمی سمجھتا تاں ہرگزنہ کھاتا کہ انبیاء معصوم ہوئیں ات حضرت آدم علیہ السلام دے اجتہادی خطاہوئی تے خطائے اجتہادی معصیت نی ہوتی۔ ف٦٥ حضرت آدم وحوا علیہما السلام تے ان گی ذریت ناں جہڑی انگی صُلب ماں تھی۔ جنت دے زمین ورجان گوحکم ہویو۔حضرت آدم زمین ہندماں سراندیپ گاپہاڑورتے حضرت حوا جدّہ ماں اتاریاگیا (خازن) حضرت آدم علیہ السلام گی برکت نال زمین گادرختاں ماں پاکیزہ خوشبوپیداہوئی (روح البیان) ف٦٦ اس دے آخری عمریعنی موت گووقت مراد ہے تے حضرت آدم علیہ السلام گے واسطے بشارت ہے کہ وہ دُنیاماں صرف اتنی مدت تک ایں اُس گے بعدفراناں ناں جنت گی طرف رجوع فرمانوں ایں اورآپ گی اولادواسطے معادورد لالت کرے کہ دنیا گی زندگی معین وقت تک ہے۔عمرپوری ہون دے بعداناں ناں آخرت گی طرف رجوع کرنوں ایں۔ ف٦٧ آدم علیہ السلام نے زمین ورآن دے بعدترے سوسال تک حیا گی وجہ دے آسمان گی طرف سرنی چایواگرچہ حضرت داؤدعلیہ السلام بہت روئیں تھا۔آپ گااتھروں ساری دنیا آلاگااتھرواں دے زیادہ ایں مگرحضرت آدم علیہ السلام اس قدررویا کہ آپ کااتھروں حضرت داؤدعلیہ السلام تے تمام اہل زمین گااتھرواں دے بدھ گیا (خازن) طبرانی وحاکم وابونعیم وبیہقی نے حضرت علی مرتضیٰ رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے مرفوعاً روایت کی کہ جدحضرت آدم علیہ السلام ورعتاب ہویوتاں آپ توبہ گی فکرماں حیران تھااس پریشانی گاعالم ماں یادآیو کہ پیدائش گے ویلے میں سرچاگے دیکھیوتھوکہ عرش ورلکھیو ہے۔ "لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰهِ" سمجھیوتھوکہ بارگاہِ الٰہی ماں وہ رتبو کسے ناں حاصل نی جہڑو حضرت محمد صلی اللہ علیہ والہ وسلم ناں حاصل ہے کہ اللہ تعالیٰ نے ان گوناں اپناں نام اقدس گے نال عرش ورلکھیولہذا آپ نے اپنی دعاماں رَبَّنَا ظَلَمْنَا۔ اَلْاٰیَة گے نال یوہ عرض کیو اَسْئَلُكَ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ اَنْ تَغْفِرَلِيْ ابن منذرگی روایت ماں یہ کلمات ایں۔ "اَللّٰهُمَّ اِنِّيْٓ اَسْئَلُكَ بِجَاهِ مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَكَرَامَتِهٖ عَلَيْكَ اَنْ تَغْفِرَلِيْ خَطِيْٓئَتِيْ" یعنی اے اللہ ہوں تیرادے تیرابندۂ خاص محمد صلی اللہ علیہ وسلم گاجاہ ومرتبت گے طفیل اوراس کرامت گے صدقے جہڑی اناں ناں تیرادربار ماں حاصل ہے مغفرت چاہوں یاہ دعاکرنی تھی کہ حق تعالیٰ نے ان گی مغفرت فرماچھڑی۔ **مسئلو**: اس روایت دے ثابت ہے کہ مقبولانِ بارگاہ گاوسیلہ نال بحق فلاں تے بجاہ فلاں کہہ گے دُعامنگنی جائز ہے تے حضرت آدم علیہ السلام گی سنت ہے۔ **مسئلو**: اللہ تعالیٰ ورکسے گوحق واجب نی ہوتولیکن وہ اپناں مقبولاں ناں اپناں فضل وکرم دے حق دیے اِسے تفضلی حق گاوسیلہ نال دعا کی جائے۔صحیح احادیث دے یوہ حق ثابت ہے جیسووارد ہویو مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَاَقَامَ الصَّلٰوةَ وَصَامَ رَمَضَانَ كَانَ حَقًّا عَلَى اللّٰهِ اَنْ يُّدْخِلَ الْجَنَّةَ حضرت آدم علیہ السلام گی توبہ دسویں محرم ناں قبول ہوئی جنت دے اخراج گے ویلے ہورنعمتاں گے نال عربی زبان وی آپ دے سلب ہوگئی تھی بجائے اس گے آپ گی زبان ورسریانی جاری فرمائی گئی تھی قبولِ توبہ دے بعدفرعربی زبان عطافرمائی (فتح العزیز) **مسئلو**: توبہ گی اصل رجوع الی اللہ ہے اس گاترے ارکان ایں ایک اعترافِ جرم دوجے ندامت تیجے چھوڑن گوپکوارادو۔ اگرگناہ قابلِ تلافی ہوئے تاں اسگی تلافی وی لازم ایں مثلاً تارک نماز گی توبہ واسطے پچھلی نمازاں گی قضاپڑھنی وی ضروری ہے۔توبہ دے بعدحضرت جبرائیل نے زمین گاتمام جانوراں ماں حضرت آدم علیہ السلام گی خلافت گواعلان فرمایوتے سب وران گی فرمانبرداری گولازم ہون گوحکم سنایوساراں نے قبول اطاعت گواظہار کیو (فتح العزیز)

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اهْبِطُوْا مِنْهَا جَمِيْعًا ۚ فَاِمَّا يَاْتِيَنَّكُمْ مِّنِّيْ هُدًى فَمَنْ
تم سارا جنت دے اُتر جاؤ۔ فر اگر تھارے کول میری طرفوں کائے ہدایت آئے تو جیڑ و
تَبِعَ هُدَايَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ۳۸ وَالَّذِيْنَ
میری ہدایت گو پیروکار ہویو۔ اُنساں نہ کوئے ڈر نہ کوئے غم۔ ف۶۸ اور وہ جیڑا
كَفَرُوْا وَكَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَآ اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ النَّارِ ۚ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ۳۹ ع
کفر کریں اور میری آئیتاں ناں جھٹلائیں گا وِہ دوزخ آلا ایں۔ اُناں ناں ہمیشہ اُسماں رہنوایں۔
يٰبَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ اذْكُرُوْا نِعْمَتِيَ الَّتِيْٓ اَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَاَوْفُوْا
اے یعقوب گی اولاد ف۶۹ یاد کرو میرو وہ احسان جیڑ و میں تھارے ور کیو ف۷۰ اور میرو
بِعَهْدِيْٓ اُوْفِ بِعَهْدِكُمْ ۚ وَاِيَّايَ فَارْهَبُوْنِ ۴۰ وَاٰمِنُوْا بِمَآ اَنْزَلْتُ
عہد پورو کرو۔ ہوں تھارو عہد پورو کروں گو ف۷۱ اور خاص میرو ہی ڈر رکھو۔ ف۷۲ اور ایمان آنوں اس ور جہڑو میں اُتاریو۔
مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَكُمْ وَلَا تَكُوْنُوْٓا اَوَّلَ كَافِرٍۭ بِهٖ ۠ وَلَا تَشْتَرُوْا بِاٰيٰتِيْ
اگلی تصدیق کرتاں ہویاں جہڑو تھارے کول ہے اور ساراں دے پہلاں اُس گا منکر نہ بنوں۔ ف۷۳ اور میری آیتاں گے بدلے
ثَمَنًا قَلِيْلًا ۫ وَّاِيَّايَ فَاتَّقُوْنِ ۴۱ وَلَا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ
تھوڑی قیمت نہ لیو ف۷۴ اور میرا ہی دے ڈرو اور حق ناباطل ناں نہ ملاؤ
وَتَكْتُمُوا الْحَقَّ وَاَنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ۴۲ وَاَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ
اور جان بُجھ گے حق نہ چھپاؤ۔ اور نماز قائم رکھو اور زکوٰۃ دیو

ف۶۸ یا مومنین صالحین واسطے بشارت ہے کہ نہ اناں ناں فزعِ اکبر گے وقت خوف ہوئے نہ آخرت ماں غم، وہ بےغم جنت ماں داخل ہویں گا ف۶۹ اسرائیل بمعنی عبداللہ عبری زبان گو لفظ ہے، یوہ حضرت یعقوب علیہ السلام گو لقب ہے (مدارک) کلبی مفسر نے کہیو اللہ تعالیٰ نے يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوْا فرماگے پہلاں تمام انساناں ناں عموماً دعوت دتی فر اِذْ قَالَ رَبُّكَ فرماگے ان گا مبدا گو ذکر فرمایو اس گے بعد خصوصیت گے نال بنی اسرائیل ناں دعوت دتی یہ لوک یہودی ایں تے اِتوں لے گے سَيَقُوْلُ تک ان دے کلام جاری ہے کدے نرمی نال انعام یاد کرا گے دعوت کی جائے کدے ڈرائیو جائے کدے حُجت قائم کی جائے کدے ان گی بدعملی ور توبیخ ہوئے کدے پہلی سزاں گو ذکر کیو جائے ف۷۰ یوہ احسان کہ تھارا بڈکاں ناں فرعون دے نجات دوائی دریاناں پھاڑیو جہڑ ناں سائبان بنایوان گے علاوہ ہور احسانات جہڑا اگے آئیں گا ان سب ناں یاد کرو تے یاد کرنوں یوہ ہے کہ اللہ تعالیٰ گی اطاعت تے بندگی کر گے شکر کرو کیوں جے کسے نعمت گو شکر نہ کرنوں ہی اسکو بُھلانوں ایں۔ ف۷۱ یعنی تم ایمان تے اطاعت کر گے میرو عہد پورو کرو ہوں جزا تے ثواب دے گے تھارو عہد پوروں کروں گو اس عہد گو بیان آیت وَلَقَدْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيْثَاقَ بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ ماں ہے۔ ف۷۲ مسئلو: اس آیت ماں شکرِ نعمت تے وفائے عہد گا واجب ہون گو بیان ایں تے یوہ وی جے مومن ناں چاہیئے کہ اللہ گے سوا کسے دے نہ ڈرے ف۷۳ یعنی قرانِ پاک تے توریت تے انجیل جیڑھی تھارے نال ایں ایمان لیاؤ تے اہلِ کتاب ماں پہلا کافر نہ بنوں کہ جہڑو وی تھاری اتباع ماں کفر کرے اسکو وبال وی تھارے ور آئے۔ ف۷۴ ان آیات دے توریت تے انجیل گی وِہ آیات مراد ایں جن ماں حضور صلی اللہ علیہ والہ وسلم گی نعت وصفت ہیں مقصد یوہ ہے کہ حضور گی نعت، دولتِ دنیا واسطے مت چھپاؤ کہ متاعِ دنیا ثمنِ قلیل تے نعمت آخرت گا مقابلہ ماں بے حقیقت ہے۔ **شانِ نزول:** یاہ آیت کعب ابن اشرف تے دوجا رئیساں تے علماء یہود گا وارہ ماں نازل ہوئی جیڑا اپنی قوم گا جاہلان تے کمیناں دے ٹکہ وصول کریں تھا۔ تے ان ور سالانہ مقرر کریں تھا تے انہاں نے پھلاں تے نقد مالاں ماں اپناں حق مقرر کرلیا تھا اناں ناں شک ہویو کہ توریت ماں جہیڑیں حضور صلی اللہ علیہ والہ وسلم کی نعت تے صفت ایں اگر اناں ناں ظاہر کراں تاں قوم حضور ور ایمان لے آئے گی تے ان گی کائے پچھ منگ نہ رہے گی یہ تمام منافع جاتا رہیں گا اس واسطے اناں نے اپنی کتاباں ماں تبدیلی کی تے حضور گی نعت ناں بدل چھوڑیو جدان دے لوک دریافت کریں کہ توریت ماں حضور گا کے اوصاف لکھیا وا ایں تاں وِہ چھپالیں تے ہرگز نہ دسیں اس ور یاہ آیت نازل ہوئی (خازن وغیرہ)

وَارْكَعُوْا مَعَ الرّٰكِعِيْنَ ﴿۴۳﴾ اَتَاْمُرُوْنَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ اَنْفُسَكُمْ

اور رکوع کرن آلاں گے نال رکوع کرو ف۷۵ کیا تم لوکاں ناں نیکی گو حکم دیں اور اپنی جاناں ناں پلائیں

وَاَنْتُمْ تَتْلُوْنَ الْكِتٰبَ ؕ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ﴿۴۴﴾ وَاسْتَعِيْنُوْا بِالصَّبْرِ

حالانکہ تم کتاب پڑھیں تو کیا تمناں عقل نی ف۷۶ اور صبر اور نماز دے۔

وَالصَّلٰوةِ ؕ وَاِنَّهَا لَكَبِيْرَةٌ اِلَّا عَلَى الْخٰشِعِيْنَ ﴿۴۵﴾ الَّذِيْنَ يَظُنُّوْنَ اَنَّهُمْ

مدد چاہو اور بے شک نماز پہاری ہے مگران ور جھڑا دِلوں میری طرف جھکیں ف۷۷ جناں ناں یقین ایں کہ اناں ناں

مُّلٰقُوْا رَبِّهِمْ وَاَنَّهُمْ اِلَيْهِ رٰجِعُوْنَ ﴿۴۶﴾ يٰبَنِىْٓ اِسْرَآءِيْلَ اذْكُرُوْا ع

اپناں رب نال ملنواں اور اُسے گی طرف مڑگے جانوں ف۷۸ اے اولادِ یعقوب! یاد کرو

نِعْمَتِىَ الَّتِىْٓ اَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَاَنِّىْ فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعٰلَمِيْنَ ﴿۴۷﴾ وَاتَّقُوْا

میرو وہ احسان جیڑو میں تھارے ور کیو اور یوہ کہ اس سارا زمانہ ورتمناں بڈھائیں دتی۔ ف۷۹ اور ڈرو

يَوْمًا لَّا تَجْزِىْ نَفْسٌ عَنْ نَّفْسٍ شَيْـًٔا وَّلَا يُقْبَلُ مِنْهَا

اُس دن دے جس دن کائے جان دوجا گو بدلو نہ ہوسکے گی ف۸۰ اور نہ کافر گے واسطے کائے

شَفَاعَةٌ وَّلَا يُؤْخَذُ مِنْهَا عَدْلٌ وَّلَا هُمْ يُنْصَرُوْنَ ﴿۴۸﴾ وَاِذْ نَجَّيْنٰكُمْ

سفارش منی جائے اور نہ کُجھ لے گے اُگی جان چھوڑی جائے اور نہ اُنگی مدد ہوئے ف۸۱ اور یاد کرو جد ہم نے تمناں

ف۷۵ اس آیت ماں نماز تے زکوٰۃ گی فرضیت گو بیان ایں تے اس طرف وی اشارہ ہے کہ نمازاں ناں ان گا حقوق گی ادائیگی تے رعایت تے ارکان گی حفاظت گے نال ادا کرو۔ مسئلہ: جماعت گی ترغیب وی ہے۔ حدیث شریف ماں ایں جماعت گے نال نماز پڑھن گو ستائی درجہ ثواب بدھ تھائے۔ ف۷۶ شانِ نزول: یہودی عالماں دے ان گا رشتہ دار مسلماناں نے دین اسلام گا وارہ ماں دریافت کیو تاں اناں نے کہیو تم اس دین ور قائم رہو حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گو دین حق ہے تے کلام سچو ہے اس ور یاہ آیت نازل ہوئی۔ ایک قول یوہ ہے کہ آیت ان یہودیاں گا وارہ ماں نازل ہوئی جناں نے مشرکین عرب ناں حضور گا مبعوث ہون گی خبر دتی تھی تے حضور گی اتباع کرن گی ہدایت کی تھی فرجد حضور مبعوث ہویا تاں یہ ہدایت کرن آلا حسد گی وجہ دے خود کافر ہوگیا اس وراناں ناں توبیخ کی گئی۔ (خازن تے مدارک) ف۷۷ یعنی اپنی حاجتاں ماں صبر تے نماز دے مدد چاہو، سبحان اللہ کیا پاکیزہ تعلیم ایں۔ صبر مصیبتاں گو اخلاقی مقابلو ہے۔ انسان عدل تے عزم، حق پرستی ور بغیر اس گے قائم نی رہ سکتو۔ صبر گی ترے قسم ایں (۱) شدت تے مصیبت ور نفس ناں روکنوں۔ (۲) طاعت وعبادت گی مشقتاں ماں مستقل رہنوں۔ (۳) معصیت گی طرف مائل ہون دے طبیعت ناں باز رکھنوں۔ بعض مفسرین نے ات صبر دے روزہ مراد لیا ایں وہ وی صبر گو ایک فرد ہے۔ اس آیت ماں مصیبت گے وقت نماز گے نال استعانت گی تعلیم وی فرمائی گئی کیونکہ وہ عبادت بدنیہ تے نفسانیہ گی جامع ہے تے اس ماں قربِ الٰہی حاصل ہوئے حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم اہم امور گا پیش آن ور نماز ماں مشغول ہو جائیں تھا اس آیت ماں یوہ وی فرمایو گیو کہ مومنین صادقین گے سوا ہور ناں ور نماز پہاری ہے۔ ف۷۸ اس ماں بشارت ہے کہ آخرت ماں مومنین ناں دیدارِ الٰہی گی نعمت ملیگی۔ ف۷۹ اَلْعٰلَمِيْنَ گو استغراق حقیقی نی، مراد یاہ ہے کہ میں تھارا باپ داداناں ان گا زمانہ آلاں ور فضیلت دتی یا فضل جزوی مراد ہے جہڑو ہور کسے امت گی فضیلت گو نافی نی ہو سکتو اسے واسطے امت محمدیہ گا حق ماں ارشاد ہویو كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ (روح البیان، جمل وغیرہ)۔ ف۸۰ وہ روزِ قیامت ہے آیت ماں نفس دو مرتبہ آیو ہے۔ پہلا دے نفس مومن دوجا نفس کافر مراد ہے۔ (مدارک) ف۸۱ اتوں رکوع گا آخر تک دساں نعمتاں گو بیان ایں جہڑیں بنی اسرائیل گا باپ داداناں ملیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مِّنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَسُوْمُوْنَكُمْ سُوْٓءَ الْعَذَابِ يُذَبِّحُوْنَ اَبْنَآءَكُمْ

فرعون آلاں دے نجات بخشی ف۸۲ کہ تھارے ور بروعذاب کریں تھا۔ ف۸۳ تھاراں بیٹاں ناں ذبح کریں

وَيَسْتَحْيُوْنَ نِسَآءَكُمْ ۭ وَفِيْ ذٰلِكُمْ بَلَآءٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ عَظِيْمٌ ﴿۴۹﴾ وَاِذْ

اورتھاریں بیٹیاں ناں زندہ رکھیں ف۸۴ اور اسماں تھاری رب گی طرفوں بڑی آزمائش تھی یابڑو انعام ہویو ف۸۵ اورجد

فَرَقْنَا بِكُمُ الْبَحْرَ فَاَنْجَيْنٰكُمْ وَاَغْرَقْنَآ اٰلَ فِرْعَوْنَ وَاَنْتُمْ

ہم نے تھارے واسطے دریا پھاڑ چھڑیو توتمناں بچالیو اورفرعون آلاں ناں تھاریاں اکھاں گے سامنے

تَنْظُرُوْنَ ﴿۵۰﴾ وَاِذْ وٰعَدْنَا مُوْسٰٓى اَرْبَعِيْنَ لَيْلَةً ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ

ڈوب چھڑیو ف۸۶ اور جد ہم نے موسیٰ دے چالی راتاں گو وعدو فرمایو فر اس گے پچھے

ف۸۲ قوم، قبط تے عمالیق دے جہڑو مصر گو بادشاہ ہویو اس ناں فرعون کہیں، حضرت موسیٰ علیہ السلام گا زمانہ گا فرعون گا ناں ولید بن مصعب بن ریان ایں ات اسے گو ذکر ہے اس گی عمر چار سو سال دے زیادہ ہوئی۔ ال فرعون دے اس گا متبعین مراد ایں۔ (جمل وغیرہ) ف۸۳ عذاب سب براہوئیں سُوْٓءَ الْعَذَابِ وہ کہوائے گو جہڑو ہور عذاباں دے سخت ہوئے اس واسطے اعلیحضرت نے (بروعذاب) ترجمو کیو (کمافی الجلالین وغیر) فرعون نے بنی اسرائیل ور نہایت بے دردی نال محنت تے مشقت گا مشکل کم ضروری کیا تھا پتھراں گی پہاڑ کٹ گے ٹوتاں ٹوتاں ان گا لک تے گردن زخمی ہو گئیں تھیں غریباں ور ٹیکس مقرر کیا تھا جہڑا دینہ ڈبن دے پہلاں جبراً وصول کیا جائیں تھا جہڑو نادار کسے دن ٹیکس ادا نہ کر سکیو اس گا ہتھ گردن گے نال ملا گے بن دتا جائیں تھا تے مہینہ تک اسے مصیبت ماں رکھیو جائے تھو ہور طرح طرح گی بے رحمانہ سختیں تھیں (خازن وغیرہ) ف۸۴ فرعون نے خواب دیکھیو کہ بیت المقدس گی طرف دے اگ آئی تے اس نے مصر ناں کھیر گے تمام قبطیاں ناں ساڑھ چھڑیو بنی اسرائیل ناں کجھ نقصان نی پہچیو اس دے اسناں بہت وحشت ہوئی کاہناں نے تعبیر دتی کہ بنی اسرائیل پاں ایک لڑکو پیدا ہوئے گو جہڑو تیری ہلاکت تے زوالِ سلطنت گو سبب بنے گو۔ یاہ سن گے فرعون نے حکم دتو کہ بنی اسرائیل ماں جہڑو لڑکو پیدا ہوئے قتل کر دتو جائے۔ دائیں تفتیش واسطے مقرر کر چھڑیں۔ بارہ ہزار یا بہ روایتے ستر ہزار لڑکا قتل کر دتا گیا تے نوے ہزار حمل گرا دتا گیا تے مشیتِ الٰہی نال اس قوم گا بڈھا جلدی جلدی مرن لگا قوم قبط گا رئیساں نے کبرا گے فرعون دے شکایت کی کہ بنی اسرائیل ماں موت تیزی نال آرہی ہے اس وران گا بچہ وی قتل کیا جار ہیا ایں تاں ہمناں خدمتگار کتوں تھائیں گا۔ فرعون نے حکم دتو کہ ایک سال بچہ قتل کیا جائیں تے ایک سال چھوڑ دتا جائیں تو جہڑو سال چھوڑن گو تھو اس ماں حضرت ہارون علیہ السلام پیدا ہویا تے قتل آلے سال حضرت موسیٰ علیہ السلام گی ولادت باسعادت ہوئی۔ ف۸۵ بلا۔ امتحان تے آزمائش ناں کہیں آزمائش نعمت نال وی ہوئے تے شدت تے محنت نال وی، نعمت نال بندہ گی شکر گزاری تے محنت دے اس گا صبر گو حال ظاہر ہوئے۔ اگر ذٰلِكُمْ گو اشارو فرعون گا مظالم گی طرف ہوئے تاں بلا دے محنت تے مصیبت مراد ہوئیگی تے اگر ان مظالم دے نجات دین گی طرف ہوئے تاں نعمت۔ ف۸۶ یوہ دوجی نعمت گو بیان ایں جہڑی بنی اسرائیل ور فرمائی کہ اناں ناں فرعونیاں گا ظلم وستم دے نجات بخشی تے فرعون ناں اسگی قوم گے سمیت غرق کیوان گے سامنے ات ال فرعون دے فرعون اپنی قوم گے سمیت مراد ہے جیسو کرمنا بنی آدم ماں حضرت آدم تے اولاد آدم دوئے داخل ایں (جمل) مختصر واقعو یوہ ہے کہ حضرت موسیٰ علیہ الصلوۃ والسلام بحکم الٰہی رات ماں بنی اسرائیل ناں مصر دے لے گے روانہ ہویا صبح ناں فرعون ان گی تلاش ماں بڑی فوج لے گے نکلیو تے اناں ناں دریا گے کنارے جا پہچیو بنی اسرائیل نے فرعون گو لشکر دیکھ گے حضرت موسیٰ علیہ السلام گے فریاد کی آپ نے بحکم الٰہی دریا ماں اپنو عصو ماریو اس گی برکت نال عین دریا ماں بارہ خشک رستہ پیدا ہو گیا پانی دیواراں گی طرح کھڑو ہو گیو ان آبی دیواراں ماں جالی گی طرح روشنداں بن گیا بنی اسرائیل گی ہر جماعت ان رستاں ماں ایک دوجاں ناں دیکھتی تے آپس ماں گل کرتی گزرتی گئی فرعون دریائی رستہ دیکھ گے ان ماں چل پیو جد اسگو تمام لشکر دریا گے اندر آ گیو تاں دریا حالتِ اصلی ور مڑ آیو تے تمام فرعونی اس ماں غرق ہو گیا دریا گو عرض چار فرسنگ تھو یوہ واقعو بحر قلزم گو ہے جہڑو بحر فارس گا کنارہ ور ہے یا بحر ماورائے مصر گو جس ناں اساف کہیں بنی اسرائیل لب دریا فرعونیاں گا غرق ہون گو منظر دیکھ رہیا تھا، یوہ واقعو محرم گی دس تاریخ ناں پیش آیو۔ حضرت موسیٰ علیہ السلام نے اس دن شکرانہ گو روزو رکھیو سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا زمانہ تک وی یہودی اس دن گو روزو رکھیں تھا حضور نے وی اس دن گو روزو رکھیو تے فرمایو حضرت موسیٰ گی فتح گی خوشی منان تے اس گی شکر گزاری کرن گا ہم یہودیاں دے زیادہ حقدار ہاں۔ مسئلو: اس دے معلوم ہویو کہ عاشورہ گو روزو سنت ہے۔ مسئلو: یوہ وی معلوم ہویو کہ انبیا ور جہڑو انعام الٰہی ہوئے اس گی یادگار قائم کرنوں تے شکر کرنوں مسنون ایں۔ مسئلو: یوہ وی معلوم ہویو کہ ایساں کماں ماں دن گو مقرر کرنوں سنت رسول اللہ ہے۔ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم۔ مسئلو: یوہ وی معلوم ہویو کہ انبیا گی یادگار اگر کفار وی قائم کریں تاں وی اسناں چھوڑیو نہ جائے گو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الْعِجْلَ مِنْۢ بَعْدِهٖ وَاَنْتُمْ ظٰلِمُوْنَ ﴿۵۱﴾ ثُمَّ عَفَوْنَا عَنْكُمْ مِّنْۢ
تم نے بچھا گی پوجا شروع کرچھڑی اور تم ظالم تھا۔ ف۸۷ فر اُس گے بعد ہم نے تماں
بَعْدِ ذٰلِكَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿۵۲﴾ وَاِذْ اٰتَيْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ وَالْفُرْقَانَ
معافی دتی ف۸۸ کہ کدے احسان منوں۔ف۸۹ اور جد ہم نے موسیٰ ناں کتاب عطا کی اور حق و باطل ماں فرق کرنوں
لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُوْنَ ﴿۵۳﴾ وَاِذْ قَالَ مُوْسٰى لِقَوْمِهٖ يٰقَوْمِ اِنَّكُمْ
کہ کدے تم راہ ور آوَ۔ اور جد موسیٰ نے اپنی قوم ناں کہیو۔ اے میری قوم! تم نے
ظَلَمْتُمْ اَنْفُسَكُمْ بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلَ فَتُوْبُوْٓا اِلٰى بَارِئِكُمْ
یوہ بچھو بنا گے اپنی جاناں ور ظلم کیو ہے تو اپناں پیدا کرن آلاگی طرف رجوع کرو
فَاقْتُلُوْٓا اَنْفُسَكُمْ ۭ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ عِنْدَ بَارِئِكُمْ ۭ فَتَابَ عَلَيْكُمْ ۭ اِنَّهٗ
تو آپسماں ایک دوجاناں قتل کرو۔ف۹۰ یوہ تھارا پیدا کرن آلا گے نزدیک تھارے واسطے بہتر ہے تو اس نے تھاری توبہ قبول کی بیشک
هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيْمُ ﴿۵۴﴾ وَاِذْ قُلْتُمْ يٰمُوْسٰى لَنْ نُّؤْمِنَ لَكَ حَتّٰى
وہی ہے بہت توبہ قبول کرن آلو مہربان ف۹۱ اور جد تم نے کہیو اے موسیٰ! ہم ہرگز تھارے ور یقین نہ لیاں گا جد تکر

ف۸۷ فرعون تے فرعونیاں گی ہلاکت گے بعد جد حضرت موسیٰ علیہ السلام بنی اسرائیل ناں لے گے مصر گی طرف مڑیا تے ان گی درخواست ور اللہ تعالیٰ نے توریت عطا فرمان گو وعدو فرمایو تے اس واسطے میقات مقرر فرمایو جس گی مدت مع اضافہ ایک مہینوں دس دن تھی۔ مہینوں ذوالقعدہ تے دس دن ذوالحجہ گا حضرت موسیٰ علیہ السلام قوم ماں اپناں پائی حضرت ہارون علیہ السلام ناں اپنوں خلیفو تے جانشین بنا گے توریت حاصل کرن واسطے کوہِ طور ور تشریف لے گیا، چالی رات ات رہیا اس عرصہ ماں کسے گے نال گل نی کی، اللہ تعالیٰ نے زبرجدی تختیاں ماں توریت آپ ور نازل فرمائی اِیاں سامری نے سونا گا جواہرات نال سجا گے بچھو بنا گے قوم ناں کہیو کہ یوہ تھارو معبود ہے وہ لوک ایک مہینوں حضرت گا انتظار دے بعد سامری گا بہکاواماں آ گے بچھاناں پوجن لگ گیا۔ سوائے حضرت ہارون علیہ السلام تے آپ گا بارہ ہزار ساتھیاں گے تمام بنی اسرائیل نے بچھاناں پوجیو (خازن) ف۸۸ عفو گی کیفیت یاہ ہے کہ حضرت موسیٰ علیہ السلام نے فرمایو کہ توبہ گی صورت یاہ ہے کہ جناں نے بچھا گی پوجا نی کی وہ پوجا کرن آلاں ناں قتل کریں تے مجرم برضاوتسلیم سکون گے نال قتل ہو جائیں وہ اس ور راضی ہو گیا صبح دے شام تک ستر ہزار قتل ہو گیا تد حضرت موسیٰ تے ہارون علیہما السلام گریہ زاری کرتاں بارگاہِ الٰہی ماں دعا کرن لگا وحی آئی کہ جہڑا قتل ہو گیا شہید ہویا باقی بخش دتا گیا ان گا قاتل مقتول سب جنتی ایں۔ مسئلو: شرک نال مسلمان مرتد ہو جائے۔ مسئلو: مرتد گی سزا قتل ہے کیونکہ اللہ تعالیٰ دے بغاوت قتل تے خونریزی تے بڑو جرم ایں۔ فائدو۔ بچھو بنا گے پوجن ماں بنی اسرائیل گا کئی جرم تھا ایک تصویر سازی جہڑی حرام ایں دوجے حضرت ہارون علیہ السلام گی نافرمانی تیجے بچھاناں پوج گے مشرک ہوتوں بوہ ظلم آل فرعون گا مظالم ماں زیادہ سخت ہے کیوں کہ یہ افعال ان دے ایمان دے بعد سرزد ہویا اس واسطے مستحق دے اس گا تھا کہ عذاب الٰہی اناں ناں مہلت نہ دیے تے فی الفور ہلاکت نال کفر وران گو خاتمو ہوئے لیکن حضرت موسیٰ تے ہارون علیہما السلام گی بدولت اناں ناں توبہ گو موقعو ملیو یوہ اللہ تعالیٰ گو بڑو فضل ہے ف۸۹ اس ماں اشارو ہے کہ بنی اسرائیل گی استعداد فرعونیاں گی طرح باطل نی ہوئی تھی تے ان گی نسل دے صالحین پیدا ہون آلا تھا، چنانچہ ان ماں ہزار ہا نبی تے صالح پیدا ہویا۔ ف۹۰ یوہ قتل ان واسطے کفارو تھو ف۹۱ جد بنی اسرائیل نے توبہ کی تے کفارہ ماں اپنیں جان دے چھڑیں تاں اللہ تعالیٰ نے حکم فرمایو کہ حضرت موسیٰ علیہ السلام اناں ناں بچھا گی پوجا گی عذر خواہی واسطے سامنے لیائیں حضرت ان بچوں ستر آدمی منتخب کر گے طور ور لے گیا ات وہ کہن لگا اے موسیٰ ہم تھارو یقین نہ کراں گا جد تک خداناں علانیہ دیکھ نہ لیاں اس ور آسمان دے ایک ہولناک آواز آئی جسگی ہیبت نال وہ مر گیا۔ حضرت موسیٰ علیہ السلام نے گریہ زاری نال عرض کی کہ ہوں بنی اسرائیل ناں کے جواب دیوں گو اس ور اللہ تعالیٰ نے اناں ناں کے بعد دیگرے زندہ فرما چھڑیو! مسئلو! اس دے انبیار گی شان دِسّے کہ حضرت موسیٰ علیہ السلام ناں لَنْ نُّؤْمِنَ لَكَ کہن گی شامت ماں بنی اسرائیل ہلاک کیا گیا۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم گا زمانہ آلاں ناں آگاہ کیو جائے کہ انبیار گی شان ماں ترکِ ادب غضب الٰہی گو سبب ہے اس دے ڈرتا رہیں۔ مسئلو: یوہ وی معلوم ہویو کہ اللہ تعالیٰ اپناں مقبولانِ بارگاہ گی دعا دے مرداں ناں زندہ فرمائے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

نَرَى اللّٰهَ جَهْرَةً فَاَخَذَتْكُمُ الصّٰعِقَةُ وَ اَنْتُمْ تَنْظُرُوْنَ ﴿۵۵﴾

علانیہ خداناں نہ دیکھ لیاں۔ تاں تمناں کڑک نے آپکڑیو اور تم دیکھ رہیا تھا۔

ثُمَّ بَعَثْنٰكُمْ مِّنْۢ بَعْدِ مَوْتِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿۵۶﴾ وَ ظَلَّلْنَا

فرمرن دے بعد ہم نے تمناں زندہ کیو کہ کدے تم احسان منوں۔ اور ہم نے

عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ وَ اَنْزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَ السَّلْوٰى ؕ كُلُوْا مِنْ

چھڑناں تھارو سائبان کیو ف۹۲ اور تھارے ور من اور سلویٰ اُتاریو، کھاؤ مہاریں

طَيِّبٰتِ مَا رَزَقْنٰكُمْ ؕ وَ مَا ظَلَمُوْنَا وَ لٰكِنْ كَانُوْۤا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُوْنَ ﴿۵۷﴾

دتیں ویں ستھریں چیز ف۹۳ اوراناں نے مہارو کجھ نی بگاڑیو ہاں اپنی ہی جاناں گوبگاڑ کریں تھا۔

وَ اِذْ قُلْنَا ادْخُلُوْا هٰذِهِ الْقَرْيَةَ فَكُلُوْا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ رَغَدًا

اورجدہم نے فرمایو اس بستی ماں جاؤ ف۹۴ فر اُسماں جت چا ہو بے روک ٹوک کھاؤ

وَّ ادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَّ قُوْلُوْا حِطَّةٌ نَّغْفِرْ لَكُمْ خَطٰيٰكُمْ ؕ وَ سَنَزِيْدُ

اوردروازہ ماں سجدہ کرتا داخل ہووف۹۵ اور کہو مہارا گناہ معاف ہوویں ہم تھاریں خطا بخش چھڑاں گا اور قریب ہے جے

الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۵۸﴾ فَبَدَّلَ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا قَوْلًا غَيْرَ الَّذِيْ قِيْلَ

نیکی آلاں ناں ہور زیادہ دیاں۔ ف۹۶ تو ظالماں نے ہور گل بدل چھڑی جہڑی فرمائی گئی تھی اُس گے

ف۹۲ جد حضرت موسیٰ علیہ السلام فارغ ہوگے بنی اسرائیل گالشکر ماں پہچیا تے آپ نے اناں ناں حکم الٰہی سنایو کہ ملک شام حضرت ابراہیم علیہ السلام تے ان گی اولاد گو مدفن ایں۔ اسے ماں بیت المقدس ہے اسناں عمالقہ دے آزاد کرن واسطے جہاد کروتے مصرناں چھوڑ گے ات رہائش کرو مصر گو چھوڑنوں بنی اسرائیل ور سخت مشکل تھو اوّل دے اناں نے اسماں اگو پچھو کیو تے جد چارونا چار حضرت موسیٰ تے حضرت ہارون علیہما السلام گے نال روانہ ہویا تاں راہ ماں جہڑی کائے سختی تے دشواری پیش آتی حضرت موسیٰ علیہ السلام گے شکایت کرتا جد اُس میدان ماں پہچیا جت نہ ہریالی تھی نہ کوئے چھاڑ نہ غلّو نال تھوات تپ گی گرمی تے پکھ گی شکایت کی اللہ تعالیٰ نے حضرت موسیٰ علیہ السلام گی دعا ر نال سفید چھڑناں ان ور سائبان بنایو جہڑو رات دن ان گے نال نال چلے رات ان گے واسطے نوری تھم اترے جسکی روشنی ماں کم کاج کریں ان گا کپڑا میلا تے پرانا نہ ہویں ناخن دے بال نہ بدھیں اس سفر ماں جیڑو لڑکو پیدا ہو تو اُسگو لباس اُس گے نال پیدا ہو تو جتنو وہ بدھتو لباس وی بدھتو۔ ف۹۳ مَن ترنجبین گی طرح ایک مٹھی چیز تھی روزانہ صبح صادق دے طلوع آفتاب (دینہ چڑھن) تک ہر شخص واسطے ایک صاع گے برابر آسمان دے نازل ہوتی لوگ اُسناں چادراں یاں لیگے ساری دھیاڑی کھاتا رہیں۔ سلویٰ ایک چھوٹو پرندو ہوئے تھو اسناں ہوالیائے تھی یہ شکار کر گے کھاتا دوئے چیز بارناں نی آئیں تھیں باقی ہر روز بچیں تھیں، جمعہ ناں ہور دناں دے دونی آئیں حکم یوہ تھو کہ جمعہ ناں بارو واسطے وی ضرورت گے مطابق جمع کر لیو مگر ایک دن دے زیادہ واسطے جمع نہ کرو بنی اسرائیل نے ان نعمتاں کی ناشکری کی ذخیرہ جمع کیا وہ سڑ گیا تے انگی آمد بند کر چھڑی یوہ اناں نے اپنو ہی نقصان کیو کہ دنیا ماں نعمت دے محروم تے آخرت ماں سزاوار، عذاب گا ہویا ف۹۴ اس بستی دے بیت المقدس مراد ہے یا اریحا جہڑو بیت المقدس گے قریب ہے جسماں عمالقہ آباد تھا تے اسناں خالی کر گیا ات غلّہ، میوہ کثرت نال تھا۔ ف۹۵ یوہ دروازو ان واسطے کعبہ گی طرح تھو کہ اس ماں داخل ہونوں تے اسگی طرف سجدو کرنوں گناہاں گا کفارہ گو سبب قرار دتو گیو۔ ف۹۶ مسئلو: اس آیت دے معلوم ہو یو کہ زبان دے استغفار کرنوں تے بدنی عبادت سجدہ وغیرہ کرنوں توبہ ناں پورو کرے۔ مسئلو: یوہ وی معلوم ہو یو کہ مشہور گناہ گی توبہ باعلان ہونی چاہیے مسئلو: یوہ وی معلوم ہو یو کہ مقاماتِ مقدسہ متبرکہ جت رحمت الٰہی وارد ہوئے ات توبہ کرنوں تے اطاعت کرنی ثمراتِ نیک تے جلدی قبول گو سبب ایں۔ (فتح العزیز) اسے واسطے صالحین نیکاں گو اصول رہیو کہ انبیاء واولیاء کا موالد (پیدا ہون گی جگہ) تے مزارات ور حاضر ہو گے استغفار و اطاعت کریں عرس تے زیارت ماں وی یوہ ہی مقصد ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لَهُمْ فَاَنْزَلْنَا عَلَى الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا رِجْزًا مِّنَ السَّمَآءِ بِمَا كَانُوْا

سوا ف٩٧ توہم نے آسمان دے ان ورعذاب اتاریو ف٩٨ بدلوانگی

يَفْسُقُوْنَ ﴿٥٩﴾ وَاِذِ اسْتَسْقٰى مُوْسٰى لِقَوْمِهٖ فَقُلْنَا اضْرِبْ بِّعَصَاكَ ع ٦ ١٣

نافرمانی گو۔ اور جد موسیٰ نے اپنی قوم واسطے پانی منگیو۔ تاں ہم نے فرمایو اس پتھرور اپنوں عاصو

الْحَجَرَ ؕ فَانْفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا ؕ قَدْ عَلِمَ كُلُّ

مارو فوراً اُس بچوں بارہ چشماں جاری ہوگیا۔ ف٩٩ ہر گروہ نے اپناں

اُنَاسٍ مَّشْرَبَهُمْ ؕ كُلُوْا وَاشْرَبُوْا مِنْ رِّزْقِ اللّٰهِ وَلَا تَعْثَوْا فِي

پین گی جگہ پچھان لئی۔ کھاؤ اور پیو اللہ گا دتا ف١٠٠ بچوں اور

الْاَرْضِ مُفْسِدِيْنَ ﴿٦٠﴾ وَاِذْ قُلْتُمْ يٰمُوْسٰى لَنْ نَّصْبِرَ عَلٰى طَعَامٍ

زمین ماں فسادمچاتا نہ پھرو۔ ف١٠١ اور جد تم نے کہیو اے موسیٰ! ف١٠٢ مہارا دے تے ایکن کھانااور ف١٠٣ ہرگز صبر

وَّاحِدٍ فَادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُخْرِجْ لَنَا مِمَّا تُنْۢبِتُ الْاَرْضُ مِنْ

نہ ہوئے گو تو تم اپنا رب دے دعاکرو کہ زمین گی پیداکیں وین چیز مہارے واسطے کڈھے کچھ

بَقْلِهَا وَقِثَّآئِهَا وَفُوْمِهَا وَعَدَسِهَا وَبَصَلِهَا ؕ قَالَ اَتَسْتَبْدِلُوْنَ الَّذِيْ

ساگ اور کچھ ککڑی اور کنک اور مسور اور پیاز فرمایو کیا ادنیٰ چیزناں

ف٩٧ بخاری تے مسلم گی حدیث ماں ایں جے بنی اسرائیل ناں حکم ہویوتھو جے دروازہ ماں سجدہ کرتا داخل ہوئیں تے زبان دے حِطَّةٌ، توبہ تے استغفار گوکلمو کہتا جائیں اناں نے دواں حکماں گی مخالفت کی، داخل دے ہویا پچھواڑ کے بہار اپنا آپ نا کسیٹا تے بجائے کلمۂ توبہ گے مذاق ناں حَبَّةٌ فِیْ شَعْرَةٍ کہیو جس کا معنی ایں بال ماں دانوں۔ ف٩٨ یوہ عذاب طاعون تھو جس گے ناں ایک گڑی ماں چوبی ہزار ہلاک ہویا۔ مسئلو: صحاح کی حدیث ماں ایں جے طاعون پچھلی امتاں گا عذاب گو بچیو وحصو ہے جد تھارا شہرماں آئے دے نہ نسو۔ دوجا شہرماں ہوئے دے اُت نہ جاؤ۔ مسئلو جد بنی اسرائیل ناں سفرماں پانی نہ تھایوتس گی شدت گی شکایت کی تاں حضرت موسیٰ علیہ السلام ناں حکم ہویو جے اپنوں عاصو پتھرور مارو آپ گے کول ایک مربع پتھر تھو جد پانی گی ضرورت ہوتی آپ اُس ور عاصو مارتا اُس دے بارہ چشمہ جاری ہوجاتا تے سارا سیراب ہوجاتا یوہ بڑو معجزو ہے پر سید عالم صلی اللہ علیہ وسلم گی مبارک انگلیاں دے چشمہ جاری فرماگے بہت بڑی جماعت ناں سیراب فرمانوں اس دے بہت بڑو تے اعلیٰ معجزو ہے کیوں جے عضو انسانی دے چشمہ، جاری ہونا پتھر گی نسبت زیادہ حیران کن ایں (خازن ومدارک) ف١٠٠ یعنی آسمانی طعام من دے سلویٰ کھاؤ تے اس پتھر گا چشمہ گو پانی پیو جہڑو تمناں فضل الٰہی ناں بغیر محنت گے حاصل ہے۔ ف١٠١ نعمتاں گا ذکر گے بعد بنی اسرائیل کی نالیاقتی، کم ہمتی تے نافرمانی گا چند واقعات بیان فرمایا جائیں۔ ف١٠٢ بنی اسرائیل گی یاہ اداوی نہایت بے ادبانہ تھی جے پیغمبر الوالعزم ناں ناں لے گے بلایو یا نبی اللہ یا رسول اللہ ہور کوئے تعظیم گو کلونہ کہیو۔ (فتح العزیز) جد انبیاء گو خالی ناں لینوں بے ادبی ہے تاں اناں ناں اپنا جسو بشر یا ایچی کہوں کتنی بڑی گستاخی ہوگی غرض انبیاء گا ذکر ماں بے تعظیمی گو شائبو وی ناجائز ہے۔ ف١٠٣ ''ایک کھانا'' دے ایک قسم گو کھانو مراد ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

هُوَ اَدْنٰى بِالَّذِىْ هُوَ خَيْرٌ ؕ اِهْبِطُوْا مِصْرًا فَاِنَّ لَكُمْ مَّا

بہتر گے بدلے منگیں۔ ف۱۰۴ اچھو مصر ف۱۰۵ یا کسے شہرماں اُترو (اُت) تمناں ملیگو جو

سَاَلْتُمْ ؕ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ ۗ وَبَآءُوْ بِغَضَبٍ مِّنَ

تم نے منگیو ف۱۰۶ اور اُن ور مقرر کر دتی گئی خواری اور ناداری ف۱۰۷ اور خدا گا غضب ماں

اللّٰهِ ؕ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَانُوْا يَكْفُرُوْنَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُوْنَ النَّبِيّٖنَ

مڑیایوہ ف۱۰۸ بدلو تھو اُس گو کہ وہ اللہ گی آیتاں گو انکار کریں اور انبیاء ناں

ع ٧ بِغَيْرِ الْحَقِّ ؕ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَّكَانُوْا يَعْتَدُوْنَ ﴿٦١﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ

ناحق شہید کریں تھا ف۱۰۹ یوہ بدلو تھوانگی نافرمانیاں اور حدتوں بدھون گو۔ بیشک

اٰمَنُوْا وَالَّذِيْنَ هَادُوْا وَالنَّصٰرٰى وَالصّٰبِـِٕيْنَ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ

ایمان آلا نیز یہودیاں اور نصرانیاں اور ستارہ پرستاں بچوں وہ کہ سچادل ناں اگر

وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۚ وَلَا

پچھلا دن ور ایمان لے آئیں اور نیک کم کریں۔ انگو ثواب ان گا رب گے کول ہے اور نہ

خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ﴿٦٢﴾ وَاِذْ اَخَذْنَا مِيْثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا

اناں ناں کُجھ خوف ہوئے نہ کجھ غم۔ ف۱۱۰ اور جد ہم نے تھارادے عہدلیو ف۱۱۱ اور تھارے ور

ف۱۰۴ جدوہ اس وروی نہ منیاں تاں حضرت موسیٰ علیہ السلام نے بارگاہِ الٰہی ماں دعار کی۔ ارشاد ہویو اِهْبِطُوْا ف۱۰۵ مصر عربی ماں شہرناں وی کہیں کوئے شہر ہوئے تے خاص شہر یعنی مصر موسیٰ علیہ السلام گوناں وی ہے ات دواں بچوں ہرایک مراد ہوسکے کجھاں گوخیال ہے کہ اِت خاص شہر مصر مراد نی ہوسکتو۔ کیوں جے اس گے واسطے یوہ لفظ غیر متصرف ہوگے استعمال ہوئے تے اِس ور تنوین نی آتی جیسو کہ دوجی آیت ماں وارد ہے۔ اَلَيْسَ لِيْ مُلْكُ مِصْرَ تے اُدْخُلُوْا مِصْرَ مگر یوہ خیال صحیح نی کیونکہ سکون اوسط گی وجہ دے لفظِ ہند گی طرح اسناں منصرف پڑھنوں درست ہے نحو ماں اس گی وضاحت موجود ہے اس دوں علاوہ حسن وغیرہ گی قرأت ماں مصر بلا تنوین آیو ہے تے بعض مصاحف حضرت عثمان تے مصحف ابی رضی اللہ تعالیٰ عنہم ماں وی ایسو ہی ہے اسے واسطے اعلیٰحضرت قدس سرہ نے ترجمہ ماں دواں احتمالاں ناں اخذ فرمایو ہے تے شہر خاص گا احتمال نال پہلاں آنیواں۔ ف۱۰۶ یعنی ساگ ککڑی وغیرہ گویا ان چیزاں گی مانگ گناہ نی تھی لیکن من وسلویٰ جیسی نعمت بے محنت چھوڑ گے ان گی طرف مائل ہونوں پست خیالی ہے ہمیشہ ان لوکاں گی طبیعت گو میلان پستی ہی گی طرف رہیو تے حضرت موسیٰ تے ہارون علیہما السلام وغیرہ جلیل القدر انبیا علیہم السلام دے بعد بنی اسرائیل گی کیمی تے کم حوصلگی گو پورو ظہور ہویو تے تسلط جالوت تے حادثہ بخت نصر دے بعد تے وہ بہت ہی ذلیل وخوار ہوگیا اس گو بیان ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ ماں ایں۔ ف۱۰۷ یہودیاں گی ذلت دے یاہ جے دنیا ماں کدے ناں گی وی ان گی سلطنت نی تے ناداری یاہ کہ مال ہوتاں ہویاں وی حرص نال محتاج ہی رہیں۔ ف۱۰۸ انبیار صلحا گی بدولت جہڑا رتبہ اناں ناں حاصل ہویا تھا ان دے محروم ہوگیا اس غضب گی وجہ صرف یاہی نی کہ اناں نے آسمانی غزاں گے بدلے زمینی پیداوار گی خواہش کی یا اُسے طرح گی ہور خطا جہڑیں موسیٰ علیہ السلام گا زمانہ ماں صادر ہوئیں بلکہ عہد نبوت دے دور ہون تے زمانہ دراز گزرن نال ان گی صلاحیت باطل ہوگئیں تے نہایت پیڑا کم تے بڑا جرم ان دے ہون لگ گیا یاہ ان گی ذلت تے رسوائی گی وجہ بنی ف۱۰۹ جیسو کہ اناں نے حضرت زکریا تے یحییٰ تے شعیا علیہم السلام ناں شہید کیو تے یہ قتل ایسا ناحق تھا جن گی وجہ خود یہ قاتل وی نی دس سکتا۔ ف۱۱۰ شانِ نزول: ابن جریر تے ابن ابی حاتم نے سدی دے روایت کی کہ یاہ آیت سلمان فارسی رضی اللہ تعالیٰ عنہ گا ساتھیاں گا حق ماں نازل ہوئی (لباب النقول) ف۱۱۱ کہ تم توریت ناں منیں گا تے اُس ور عمل کریں گا فرتم نے اس گا احکام ناں شاق تے گراں سمجھ گے قبول کرن دے انکار کر چھڑیو اس گے باوجود کہ تم نے آپ گریہ زاری کر کے حضرت موسیٰ علیہ السلام دے آسمانی کتاب گی استدعا کی تھی جسماں شریعت گا قانون تے عبادت کا طریقہ مفصل بیاں ہودیں۔ تے حضرت موسیٰ علیہ السلام نے تھارادے بار بار اس گا قبول کرن تے اس ور عمل کرن گو عہد لیو تھو جدوہ کتاب عطا ہوئی تم نے اس گا قبول کرن دے انکار کر چھڑیو تے عہد پورو نہ کیو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فَوۡقَكُمُ الطُّوۡرَ ؕ خُذُوۡا مَاۤ اٰتَيۡنٰكُمۡ بِقُوَّةٍ وَّاذۡكُرُوۡا مَا فِيۡهِ لَعَلَّكُمۡ

طور ناں اُچو کیو ف۱۱۲ لیو جو کجھ ہم تمناں دیاں زور نال ف۱۱۳ اور اس گا مضمون ناں یاد کرو اس اُمیدور کہ کدے تمناں

تَتَّقُوۡنَ ﴿۶۳﴾ ثُمَّ تَوَلَّيۡتُمۡ مِّنۡۢ بَعۡدِ ذٰلِكَ ۚ فَلَوۡلَا فَضۡلُ اللّٰهِ

پرہیزگاری تھائے فر اُس گے بعد تم پھر گیا تو اگر اللہ گو فضل اور

عَلَيۡكُمۡ وَرَحۡمَتُهٗ لَكُنۡتُمۡ مِّنَ الۡخٰسِرِيۡنَ ﴿۶۴﴾ وَلَقَدۡ عَلِمۡتُمُ الَّذِيۡنَ

اُسگی رحمت تھارے ورنہ ہوتی توتم نقصان آلاں بچوں ہوجاتا ف۱۱۴ اور بیشک ضرور تمناں معلوم ہے

اعۡتَدَوۡا مِنۡكُمۡ فِى السَّبۡتِ فَقُلۡنَا لَهُمۡ كُوۡنُوۡا قِرَدَةً خٰسِـِٕيۡنَ ﴿۶۵﴾ ج

تھارے بچوں وہ جناں نے بار آلے دیہاڑے سرکشی کی ف۱۱۵ تو ہم نے ان ناں فرمایو کہ ہوجاؤ بندر دتکاریادا۔

فَجَعَلۡنٰهَا نَـكَالًا لِّمَا بَيۡنَ يَدَيۡهَا وَمَا خَلۡفَهَا وَمَوۡعِظَةً

توہم نے اس بستی گو یوہ واقعو اُس گے اگے اور پچھے آلاں واسطے عبرت بنا چھڑیو اور پرہیزگاراں

لِّلۡمُتَّقِيۡنَ ﴿۶۶﴾ وَاِذۡ قَالَ مُوۡسٰى لِقَوۡمِهٖۤ اِنَّ اللّٰهَ يَاۡمُرُكُمۡ اَنۡ

واسطے نصیحت۔ اور جد موسیٰ نے اپنی قوم ناں فرمایو۔ خدا تمناں حکم دیے کہ

ف۱۱۲ بنی اسرائیل گی عہد شکنی گے بعد حضرت جبریل نے بحکم الٰہی طور پہاڑ ناں چا گے ان گا سراں ور بقدر قد وقامت لڑکا چھڑیو تے حضرت موسیٰ علیہ السلام نے فرمایو یا تم عہد قبول کرو ورنہ پہاڑ تھارے ورسٹ دتو جائے گو تے تم پیس دتا جائیں گا اس ماں بظاہر وفائے عہد ور اکراہ تھو تے دراصل پہاڑ گو سراں ور لڑ کانوں آیت الٰہی (اللہ گی نشانی) تے قدرت حق گی مضبوط دلیل ہے۔ اس دے دلاں ناں اطمینان ہوئے کہ بے شک یہ رسول مظہر قدرت الٰہی ہیں یوہ اطمینان اناں ناں مَن تے عہد پورو کرن گو اصل سبب ہے۔ ف۱۱۳ یعنی بہ کوشش تمام ف۱۱۴ ات فضل ور رحمت دے یا توفیق توبہ مراد ہے یا تاخیر عذاب (مدارک وغیرہ) ایک قول یوہ ہے کہ فضلِ الٰہی تے رحمتِ حق توں حضور سید عالم صلی اللہ علیہ وسلم گی ذاتِ گرامی مراد ہے معنیٰ یہ ایں کہ کدے تمناں خاتم النبین صلی اللہ علیہ وسلم گا وجود مسعود گی دولت نہ ملتی تے آپ کی ہدایت نصیب نہ ہوتی تاں تھارو انجام ہلاکت تے نقصان ہوتو ف۱۱۵ شہر ایلہ ماں بنی اسرائیل آباد تھا اناں ناں حکم تھو کہ بار گو دن عبادت واسطے خاص کر چھڑیں اس دن شکار نہ کریں تے دنیاوی کم کاج چھوڑ دیں ان گا ایک ٹولہ نے یاہ چال کی کہ جمعہ ناں دریا گے کنڈے کنڈے بہت سارا کھڈہ کھن چھڑیں تے بار گی صبح ناں دریا دے ان کھڈاں تو ڑی نالیں بنائیں جن گے ذریعے پانی گے نال آ گے مچھلی کھڈاں ماں قید ہو جائیں۔ اتوار ناں اناں کڈھیں تے کہیں ہم مچھلی ناں پانی بچوں بار ناں نی کڈھتا۔ چالی یا ستر سال تک یوہی عمل رہیو جد حضرت داؤد علیہ السلام گی نبوت گو عہد آیو۔ آپ نے اناں ناں اس دے منع فرمایو تے فرمایو قید کرنوں ہی شکار ہے جہڑ و تم بار ناں کریں اِس توں باز آؤ ورنہ عذاب ماں پکڑیا جایں گا وہ باز نہ آیا۔ آپ نے دعا فرمائی اللہ تعالیٰ نے اناں ناں بندراں گی شکل ماں بدل چھڑیو عقل وحواس دے ان گا باقی رہیا مگر بولن گی قوت ختم ہو گئی جسماں دے بدبو نکلن لگی اپناں اس حال ور روتا روتا تریاں دناں ماں سارا ہلاک ہو گیا انکی نسل باقی نہ رہی۔ یہ ستر ہزار گے قریب تھا بنی اسرائیل گو دوجو ٹولو جہڑ و بارہ ہزار گے قریب تھو اناں ناں اس عمل دے منع کرتو رہیو ان گا حق ماں حضرت ابن عباس گے سامنے عکرمہ نے کہیو کہ وہ مغفور ایں۔ کیوں کہ امر بالمعروف فرض کفایہ ہے کجھاں گو ادا کرنوں ساراں گو حکم رکھے ان گا سکوت گی وجہ یاہ تھی کہ یہ ان گا نصیحت مَن دے مایوس تھا، حضرت عکرمہ گی یاہ تقریر حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہما ناں بہت پسند آئی تے آپ نے خوشی خوشی نال اُٹھ گے اناں ناں گلے لایو تے ان گا متھا ناں چمیو (فتح العزیز) مسئلو: اس دے معلوم ہو یو کہ خوشی نال گلیں ملنوں صحابہ گی سنت ہے۔ اس گے واسطے سفر دے آنوں یا مدت گے بعد ملنوں شرط نی۔

تَذْبَحُوْا بَقَرَةً ۭ قَالُوْٓا اَتَتَّخِذُنَا هُزُوًا ۭ قَالَ اَعُوْذُ بِاللّٰهِ اَنْ
ایک گاں ذبح کرو ف١١٦ بولیا کہ تم مہاڑو مذاق بنائیں ف١١٧ فرمایو خدا گی پناہ کہ
اَكُوْنَ مِنَ الْجٰهِلِيْنَ ﴿٦٧﴾ قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَّنَا مَا
ہوں جاہلاں بچوں ہووں۔ ف١١٨ بولیا اپنا رب دے دعا کرو جے۔ وہ ہمناں دس چھڑے گاں
هِيَ ۭ قَالَ اِنَّهٗ يَقُوْلُ اِنَّهَا بَقَرَةٌ لَّا فَارِضٌ وَّلَا بِكْرٌ ۭ
کسی کہیو وہ فرماوے کہ وہ ایک گاں ایں نہ بڈھی اور نہ جوان بیڑی
عَوَانٌۢ بَيْنَ ذٰلِكَ ۭ فَافْعَلُوْا مَا تُؤْمَرُوْنَ ﴿٦٨﴾ قَالُوا ادْعُ لَنَا
بلکہ ان دواں گے بچکارماں تو کرو جسکو تمناں حکم ہووے۔ بولیا اپناں رب دے
رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَّنَا مَا لَوْنُهَا ۭ قَالَ اِنَّهٗ يَقُوْلُ اِنَّهَا بَقَرَةٌ
دعا کرو ہمناں دسے اس گورنگ کے ہے۔ کہیو وہ فرمائے وہ ایک پیلی
صَفْرَاۗءُ ۙ فَاقِعٌ لَّوْنُهَا تَسُرُّ النّٰظِرِيْنَ ﴿٦٩﴾ قَالُوا ادْعُ لَنَا
گاں ایں جسکی رنگت تیز دیکھن آلاں ناں سوہنی لگے۔ بولیا اپناں رب دے
رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَّنَا مَا هِيَ ۙ اِنَّ الْبَقَرَ تَشٰبَهَ عَلَيْنَا ۭ وَاِنَّآ اِنْ
دعا کرو کہ ہمارے واسطے صاف بیان کرے وہ گاں کیسی ہے بیشک گایاں ماں شبہو پے گیو اور
شَاۗءَ اللّٰهُ لَمُهْتَدُوْنَ ﴿٧٠﴾ قَالَ اِنَّهٗ يَقُوْلُ اِنَّهَا بَقَرَةٌ لَّا ذَلُوْلٌ
اللہ چاہے تاں ہم راہ لگ جاں گا ف١١٩ کہیو وہ فرمائے کہ وہ ایک گاں ایں جس دے خدمت نی لی جاتی
تُثِيْرُ الْاَرْضَ وَلَا تَسْقِي الْحَرْثَ ۚ مُسَلَّمَةٌ لَّا شِيَةَ فِيْهَا ۭ قَالُوا
کہ زمین بہائیں اورنہ کھیتی ناں پانی دیں۔ بے عیب ہے جس ماں کوئے داغ نی، بولیا

ف١١٦ بنی اسرائیل ماں عامیل نامی ایک مالدار تھو اس گا پتیر پائی نے وراثت گی لالچ ماں اسناں قتل کر گے دو جی بستی گا دروازہ ورسٹ چھڑیو تے خود صبح ناں اس گا خون گو مدعی بن گیوان گالوکاں نے حضرت موسیٰ علیہ السلام دے درخواست کی کہ تم دعا فرماؤ کہ اللہ تعالیٰ حقیقت حال ظاہر فرمائے اس ور حکم ہویو کہ ایک گاں ذبح کر گے اسکو کوئے حصو اس مقتول گے مارو وہ زندہ ہو گے قاتل ناں دس چھڑے گو۔ ف١١٧ کیونکہ مقتول گو حال معلوم ہون تے گاں گا ذبح ماں کائے مناسبت معلوم نی ہوتی۔ ف١١٨ ایسو جواب جہڑو سوال نال ربط نہ رکھے جاہلاں گو کم ایں یا بہ معنی ایں کہ فیصلہ گا موقعہ ور مذاق جاہلاں گو کم ایں۔ انبیاء گی شان اس دوں اعلیٰ ہے۔ القصہ تدھ ہی بنی اسرائیل نے سمجھ لیو کہ گاں ذبح کرنی لازم ایں تاں اناں نے آپ دے اس گا اوصاف دریافت کیا حدیث شریف ماں ایں کہ اگر بنی اسرائیل گلاں ناں نہ چندتا تاں جہڑی گاں ذبح کرتا کافی تھی ف١١٩ حضور سید عالم صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایو، اگر وہ ''ان شاء اللہ'' نہ کہیں تاں کدے وی وہ گاں نہ تھاتی۔ مسئلو: ہر نیک کم ماں ان شاء اللہ کہوں مستحب تے باعث برکت ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الْـٰٔنَ جِئْتَ بِالْحَقِّ ۚ فَذَبَحُوهَا وَمَا كَادُوا يَفْعَلُونَ ﴿٧١﴾ وَإِذْ ع ٨

ہون تم نے ٹھیک گل آنی ف۱۲۰ توأساں ذبح کیو اور ذبح کرتا معلوم نی ہوویں تھا۔ ف۱۲۱ اور جد

قَتَلْتُمْ نَفْسًا فَادّٰرَءْتُمْ فِيهَا ۖ وَاللّٰهُ مُخْرِجٌ مَّا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿٧٢﴾

تم نے ایک خون کیو تو ایک دوجاؤر اُسکی تہمت لان لگا۔ اور اللہ نے ظاہر کرنو تھو جو تم چھپائیں تھا

فَقُلْنَا اضْرِبُوهُ بِبَعْضِهَا ۚ كَذٰلِكَ يُحْيِ اللّٰهُ الْمَوْتٰى ۙ وَيُرِيكُمْ اٰيٰتِهٖ

توہم نے فرمایو اُس مقتول گے اس گاں گو کوئے حصو مارو۔ ف۱۲۲ اللہ اسے طرحیامردہ زندہ فرمائے گواورتمناں اپنی نشانی دے

لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٧٣﴾ ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُمْ مِّنْ بَعْدِ ذٰلِكَ فَهِيَ

کہ کدے تمناں عقل آئے ف۱۲۳ فر اُس گے بعد تھارا دل سخت ہوگیا ف۱۲۴ تو وہ

كَالْحِجَارَةِ أَوْ أَشَدُّ قَسْوَةً ۚ وَإِنَّ مِنَ الْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ

پتھراں گی طرح ایں بلکہ ان دے وی زیادہ سخت اور پتھراں بچوں کجھ وہ ایں جن دے

ف۱۲۰ یعنی ہون تشفی ہوئی تے پوری صفت معلوم ہوئیں فراناں نے گاں گی تلاش شروع کی اس علاقہ ماں اسی صرف ایک گاں تھی اس گو حال یوہ ہے کہ بنی اسرائیل ماں ایک نیک آدمی تھو، اس گو ایک نکی عمر گو بچو تھو تے ان گے کول ایک گاں گا بچہ تے بغیر کجھ نی تھواناں نے اسکی گردن ورمہر لاگے اللہ گا ناں ور چھوڑ چھڑیو تے بارگاہِ الٰہی ماں عرض کی یارب ہوں ایک بچھی ناں اس فرزند واسطے تیرے کول امانت رکھوں جد یوہ فرزند بڑو ھوئے یاہ اس گے کم آئے اس گو تے انتقال ہوگیو بچھی جنگل ماں اللہ گی حفاظت ماں پلتی رہی۔ یوہ لڑکو بڑو ہویو تے بفضلہٖ تعالیٰ صالح تے متقی تے ماں گو فرمانبردار تھو ایک دن اُسکی ماں نے کہیو اے نورِ نظر تیرا باپ نے تیرے واسطے فلانہ جنگل ماں خدا گا ناں ور ایک بچھی چھوڑی ہے ہون واہ جوان ہوگئی ہے اسناں جنگل دے لیا تے اللہ دے دعا کر وہ تناں عطا فرمائے لڑکا نے گاں ناں جنگل ماں دیکھیو تے ماں گی دسی ویں نشانیں اُسماں دیکھیں تے اُسناں اللہ گی قسم دے گے بلایو وہ حاضر ہوگئی جوان اُسناں ماں گی خدمت ماں لے آیو ماں نے بازار ماں جاگے ترے دینار ماں فروخت کرن گو حکم دتو تے یاہ شرط رکھی جے سود وطے ہون ور فر اسکی اجازت حاصل کی جائے۔ اس زمانہ ماں گاں گی قیمت اُس علاقہ ماں ترے دینار ہی تھی۔ جوان جد اس گاں ناں بازار لے گے گیو تاں ایک فرشتو خریدار گی شکل ماں آیو تے اُس نے گاں گی قیمت چھ دینار لا چھڑی مگر اس شرط نال کہ جوان ماں گی اجازت گو پابند نہ ہوئے جوان نے یاہ منظور نہ کی تے والدہ ناں سارو قصو سنایو اسکی والدہ نے چھ دینار قیمت منظور کرن گی دے اجازت دتی مگر بیع ماں فر دوبارہ اپنی مرضی دریافت کرن گی شرط لائی۔ جوان فر بازار ماں آیو اس مرتبہ فرشتہ نے بارہ دینار قیمت لائی تے کہیو کہ والدہ گی اجازت ور موقوف نہ رکھ جوان نے نہ منیوں تے والدہ ناں اطلاع دتی، وہ صاحب فراست سمجھ گئی کہ یوہ خریدار نی کوئے فرشتو ہے جہڑو آزمائش واسطے آئے بیٹا ناں کہیو ہون گی واری اُس خریدار ناں کہیئے کہ تم ہمناں اس گاں گا بیچن گو حکم دیں یانی لڑکا نے یوہ ہی کہیو فرشتہ نے جواب دتو کہ اجاں اس ناں روک گے رکھو جد بنی اسرائیل خریدن آئیں تاں اسکی قیمت یاہ مقرر کریو کہ اس گی کھل ماں سونوں پر دتو جائے جوان گاں ناں گھر لے آیو تے جد بنی اسرائیل ٹونڈھتا ٹونڈھتا اس گا مکان ور پہچیا تاں یاہی قیمت طے کی تے حضرت موسیٰ علیہ السلام گی ضمانت ور وہ گاں بنی اسرائیل گے سپرد کی۔ **مسائل**: اس واقعہ دے کئی مسئلہ معلوم ہویا (۱) جہڑو اپناں عیال ناں اللہ گی سپرد کرے اللہ تعالیٰ اسکی اسی عمدہ پرورش فرمائے۔ (۲) جہڑو اپنو مال اللہ گا پروسہ ور اُس گی امانت ماں دے اللہ تعالیٰ اُسماں برکت دے۔ (۳) والدین گی فرمانبرداری اللہ تعالیٰ ناں پسند ہے۔ (۴) غیبی فیض قربانی تے خیرات کرن نال ہوئے۔ (۵) راہ خداماں نفیس مال دینوں چاہیئے (۶) گاں گی قربانی افضل ہے۔ ف۱۲۱ بنی اسرائیل گا مسلسل سوالات تے اپنی رسوائی گا اندیشہ دے گاں گی بھاری قیمت دے یوہ ظاہر ہوئے تھو کہ وہ ذبح گو ارادو نی رکھتا مگر جد ان گا سوالات ناں شافی جوابات نے ختم کر چھڑیو تاں اناں ذبح کرنو ہی پیو

ف۱۲۲ بنی اسرائیل نے گاں ذبح کرگے اس گا کسے عضو نال مردہ ناں ماریو وہ بحکم الٰہی زندہ ہوگیو اس گا گلا بچوں خون گا فوارہ جاری تھا اس نے اپنا پتیر پائی ناں دسیو کہ اس نے مناں قتل کیو ہے ہون اسناں وی اقرار کرنو پیو تے حضرت موسیٰ علیہ السلام نے اس ور قصاص گو حکم فرمایو اس کے بعد شرع گو حکم ہویو کہ قاتل مقتول گی میراث دے محروم رہیگو۔ **مسئلو**: لیکن اگر عادل نے باغی ناں قتل کیو یا کسے حملہ آور دے جان بچان واسطے مدافعت کی اس ماں وہ قتل ہوگیو تاں مقتول گی میراث دے محروم نی ہوسیں۔ ف۱۲۳۔ تے تم سمجھو کہ بیشک اللہ تعالیٰ مردہ زندہ کرن ور قادر ہے تے قیامت گے دن مرداں ناں زندہ کرنوں تے حساب لینوں حق ہے ف۱۲۴۔ تے ایسا بڑا نشانہائے قدرت دے تم نے عبرت حاصل نی کی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الْاَنْهٰرُ ؕ وَاِنَّ مِنْهَا لَمَا يَشَّقَّقُ فَيَخْرُجُ مِنْهُ الْمَآءُ ؕ وَاِنَّ مِنْهَا

ندیں بکن لگ جائیں اور کجھ وہ ایں جہڑا پھٹ جائیں توان دے پانی نکل جائے اور کجھ وہ ایں

لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ ؕ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُوْنَ ﴿۷۴﴾

کہ اللہ گاڈرنال چہڑ جائیں ف۱۲۵ اور اللہ تھارا کرتوتاں دے بے خبرنی

اَفَتَطْمَعُوْنَ اَنْ يُّؤْمِنُوْا لَكُمْ وَقَدْ كَانَ فَرِيْقٌ مِّنْهُمْ يَسْمَعُوْنَ

توائے مسلمانوں! کیا تمناں یاہ لالچ ہے جے یہ یہودی تھارو یقین کریں گا اور ان بچوں ایک ٹولو وہ تھو کہ

كَلٰمَ اللّٰهِ ثُمَّ يُحَرِّفُوْنَهٗ مِنْ بَعْدِ مَا عَقَلُوْهُ وَهُمْ يَعْلَمُوْنَ ﴿۷۵﴾

اللہ گو کلام سنتا فر سمجھن دے بعد اسناں جان بجھ گے بدل چھڑیں تھا۔ ف۱۲۶

وَاِذَا لَقُوا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا قَالُوْٓا اٰمَنَّا ۚۖ وَاِذَا خَلَا بَعْضُهُمْ اِلٰى

اور جد مسلماناں نال ملیں دے کہیں ہم ایمان لے آیا ف۱۲۷ اور جد آپسماں ایکلا ہوویں تو

بَعْضٍ قَالُوْٓا اَتُحَدِّثُوْنَهُمْ بِمَا فَتَحَ اللّٰهُ عَلَيْكُمْ لِيُحَآجُّوْكُمْ

کہیں وہ علم جیہڑو اللہ نے تھارے ور کھولیوو ہے مسلماناں نال بیان کر چہڑیں کہ اُس گے نال تھارا

بِهٖ عِنْدَ رَبِّكُمْ ؕ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ﴿۷۶﴾ اَوَلَا يَعْلَمُوْنَ اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ

رب گے کول تھارے ہی ورجت لے آئیں۔ کیا تمناں عقل نی۔ کیانی جانتا کہ اللہ جانے

مَا يُسِرُّوْنَ وَمَا يُعْلِنُوْنَ ﴿۷۷﴾ وَمِنْهُمْ اُمِّيُّوْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ

جو کجھ تم چھپائیں اور جو کجھ تم ظاہر کریں۔ اور ان ماں کجھ ان پڑھ ایں جہڑا کتاب ف۱۲۸

الْكِتٰبَ اِلَّآ اَمَانِيَّ وَاِنْ هُمْ اِلَّا يَظُنُّوْنَ ﴿۷۸﴾ فَوَيْلٌ لِّلَّذِيْنَ

ناں نی جانتا مگر زبانی پڑھ لینوں ف۱۲۹ یا کجھ اپنی من گھڑت اوروہ نرا گمان ماں ایں۔ تو خرابی ہے ان گے واسطے

النصف

ف۱۲۵ یوہ سارو کجھ ہون گے باوجود تھاراں دلاں ور اثر نہ ہویو پتھراں ماں وی اللہ تعالیٰ نے ادراک تے شعور رکھیو ہے اناں ناں اللہ گو ڈر ہوئے تاں وہ تسبیح بیان کریں۔ اِنْ مِّنْ شَيْءٍ اِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهٖ مسلم شریف ماں حضرت جابر رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے مروی ہے سید عالم صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایو ہوں اس پتھر ناں پچھانوں جہڑو بعثت دے پہلاں مناں سلام کرے تھو ترمذی ماں حضرت علی رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے مروی ہے ہوں حضور صلی اللہ علیہ وسلم گے نال مکہ کی وادیاں ماں گیو جہڑو درخت یا پہاڑ سامنے آتو السلام علیک یارسول اللہ (صلی اللہ علیہ وسلم) عرض کرے تھو۔ ف۱۲۶ جسطر حیا اناں نے توریت ماں تحریف کی تے حضور صلی اللہ علیہ وسلم گی نعت بدل چھڑی ف۱۲۷ شانِ نزول: یاہ آیت ان یہودیاں گا وارہ ماں نازل ہوئی جہڑا سیّد عالم صلی اللہ علیہ وسلم گا زمانہ ماں تھا ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو یہودی منافق جد صحابہ کرام نال ملیں تاں کہیں کہ جس ور تم نے ایمان آنیوں ہم نے وی اُسے ور ایمان آنیوں تم حق ور ہیں تے تھارا آقا صلی اللہ علیہ وسلم سچا ایں ان گو قول حق ہے ہم نے ان گی نعت تے صفت توریت ماں دیکھی ہے ان لوکاں ور یہودیاں گا رئیس ملامت کریں تھا اسکو بیان وَاِذَا خَلَا بَعْضُهُمْ ماں ایں (خازن) فائدو: اس دے معلوم ہویو کہ حق پوشی تے سید عالم صلی اللہ علیہ وسلم گی صفتاں ناں چھپانوں تے کمالات گو انکار کرنوں یہودیاں گو طریقو ہے اج کل گا بہت ساراں گمراہاں گی یاہ ہی عادت ہے۔ ف۱۲۸ کتاب دے توریت مراد ہے۔ ف۱۲۹ اَمَانِي اُمْنِيه گی جمع ایں تے اس گا معنی زبانی پڑھن گا ایں حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما دے مروی ہے کہ آیت گا معنی یہ ایں کہ کتاب ناں زبانی پڑھن توں بغیر نی جانتا (معنی سمجھے گے بغیر (خازن) کجھاں مفسراں نے یہ معنی وی بیان کیا ایں کہ امانی دے وہ چوٹھی بنائی وی گل مراد ایں جہڑی یہودیاں نے اپنا عالماں دے سن گے بے تحقیق من لئیں تھیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يَكْتُبُوْنَ الْكِتٰبَ بِاَيْدِيْهِمْ ثُمَّ يَقُوْلُوْنَ هٰذَا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ

جہڑا کتاب اپناں ہتھ نال لکھیں۔ فر کہیں یاہ خدا گی طرفوں ایں۔

لِيَشْتَرُوْا بِهٖ ثَمَنًا قَلِيْلًا ؕ فَوَيْلٌ لَّهُمْ مِّمَّا كَتَبَتْ اَيْدِيْهِمْ

تانجہ اس گے بدلے تھوڑی قیمت حاصل کریں ف۱۳۰ تو خرابی ہے ان گے واسطے ان گے ہتھوں لکھیاواگی

وَوَيْلٌ لَّهُمْ مِّمَّا يَكْسِبُوْنَ ﴿۷۹﴾ وَقَالُوْا لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ اِلَّآ

اورخرابی ہے ان واسطے اس کمائی دے۔ اور بولیا ہمناں دے اگ نہ چھوئے گی مگر

اَيَّامًا مَّعْدُوْدَةً ؕ قُلْ اَتَّخَذْتُمْ عِنْدَ اللّٰهِ عَهْدًا فَلَنْ يُّخْلِفَ

گنتی گا دن ف۱۳۱ تم فرماؤ۔ کیا خدادے تم نے کوئے عہد لیوھے تاں دے

اللّٰهُ عَهْدَهٗۤ اَمْ تَقُوْلُوْنَ عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿۸۰﴾ بَلٰى مَنْ

اللہ ہرگزاپناں عہد گے خلاف نہ کرے گو ف۱۳۲ یا خدا ور وہ گل کہیں جسکو تمناں علم نی۔ ہاں کیوں نی جہڑو

كَسَبَ سَيِّئَةً وَّاَحَاطَتْ بِهٖ خَطِيْٓئَتُهٗ فَاُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ النَّارِ ۚ

گناہ کمائے اور اُسگی خطا اُسناں کہیر لیئے ف۱۳۳ وہ دوزخ آلااں ماں ایں

هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ﴿۸۱﴾ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ اُولٰٓئِكَ

اناں نے ہمیشہ اُسماں رہنوایں۔ اور جہڑا ایمان لے آیا اور چنگا کم کیا وہ

اَصْحٰبُ الْجَنَّةِ ۚ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ﴿۸۲﴾ وَاِذْ اَخَذْنَا مِيْثَاقَ بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ ع۱۱

جنت آلاایں اُناں نے ہمیشہ اُسماں رہنوایں۔ اور جد ہم نے بنی اسرائیل دے عہدلیو

ف۱۳۰ شانِ نزول: جد حضور سید عالم صلی اللہ علیہ وسلم۔ مدینہ طیبہ تشریف فرما ہویا تاں توریت گا عالماں تے یہودیاں گا رئیساں ناں پکو شک پے گیو کہ انگی روزی جاتی رہسگی تے سرداری مٹ جائیگی کیوں جے توریت ماں حضور گو حلیو تے اوصاف مذکور ایں جد لوک حضور ناں اُس گے مطابق دیکھیں گا فوراً ایمان لے آئیں گا۔ تے اپناں عالماں تے رئیساں (بڑابڈیراں) ناں چھوڑ دیں گا اس خطرہ دے اناں نے توریت ماں تحریف کر چھڑی تے حلیہ شریف بدل گے لکھ چھڑیو۔ مثلاً توریت ماں آپ گا اوصاف یہ لکھیا وا تھا کہ آپ سوہنا چہرہ آلا ایں بال خوب صورت، اکھ سرمیائیں، قد درمیانوں ایں۔ اسناں مٹا گے اناں نے یوہ بنا یو کہ وہ بہت اچا قد گا ایں اکھ نیلی بال الجھیا وا ایں یوہ ہی عوام ناں سنائیں یوہی کتاب الٰہی گو مضمون دسیں اور سمجھیں تھا کہ لوگ حضور ناں اس گے خلاف دیکھیں گا تاں ان ور ایمان نہ لے آئیں گا مہارا ہی گرویدہ رہیں گا تے مہاری کمائی ماں فرق نہ آئیگو۔ ف۱۳۱ شانِ نزول: حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما دے مروی ہے کہ یہود کہیں تھا کہ وہ دوزخ ماں ہرگز داخل نہ ہوئیں گا مگر صرف اتنی مدت واسطے جتنو عرصو ان گا باپ دادا نے بچھا گی پوجا کی تھی تے وہ چالی دن ایں اس دے بعد وہ عذاب دے چھٹ جائیں گا اس ور یاہ آیت نازل ہوئی۔ ف۱۳۲ کیوں جے کذب بڑو عیب ہے تے عیب اللہ تعالیٰ ور محال لہذا اُسکو کذب دے ممکن نی لیکن جد اللہ تعالیٰ نے تھارا دے صرف چالی دناں گا عذاب گے بعد چھوڑن گو وعدو ہی نی کیو۔ تاں تھارو قول باطل ہو یو ف۱۳۳ اس آیت ماں گناہ دے شرک تے کفر مراد ایں تے احاطہ کرن دے یوہ مراد ہے کہ نجات گا سارا رستہ بند ہو جائیں تے کفر و شرک ہی ور اسناں موت آئے۔ کیوں جے مومن خواہ کیسو وی ہوئے گناہاں دے کہیر یو وونی ہو تو اس واسطے کہ ایمان جہڑی بڑی اطاعت ہے اس گے نال ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لَا تَعْبُدُوْنَ اِلَّا اللّٰهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا وَّذِی الْقُرْبٰی وَالْيَتٰمٰی
کہ اللہ گے سوا کسے ناں نہ پوجو اور ماں باپ گے نال اچھائی کرو ف١٣٤ اور رشتہ دار اں نال اور یتیماں
وَالْمَسٰكِيْنِ وَقُوْلُوْا لِلنَّاسِ حُسْنًا وَّاَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ
اور مسکیناں نال اور لوکاں نال اچھی گل کرو ف١٣٥ اور نماز قائم رکھو اور زکوٰۃ دیو۔
ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ اِلَّا قَلِيْلًا مِّنْكُمْ وَاَنْتُمْ مُّعْرِضُوْنَ ﴿٨٣﴾ وَاِذْ اَخَذْنَا
فر تم پھر گیا ف١٣٦ مگر تھارا بچوں تھوڑا ف١٣٧ اورتم روگردان ایں۔ ف١٣٨ اور جد ہم نے
مِيْثَاقَكُمْ لَا تَسْفِكُوْنَ دِمَآءَكُمْ وَلَا تُخْرِجُوْنَ اَنْفُسَكُمْ مِّنْ
تھارا دے عہد لیو کہ اپناں گو خون نہ کریو اور نہ اناں ناں اپنیاں بستیاں بچوں
دِيَارِكُمْ ثُمَّ اَقْرَرْتُمْ وَاَنْتُمْ تَشْهَدُوْنَ ﴿٨٤﴾ ثُمَّ اَنْتُمْ هٰٓؤُلَآءِ
کڈھیو فر تم نے اسگو اقرار کیو اور تم گواہ ایں۔ فرجھڑا تم ایں
تَقْتُلُوْنَ اَنْفُسَكُمْ وَتُخْرِجُوْنَ فَرِيْقًا مِّنْكُمْ مِّنْ دِيَارِهِمْ
انہاں ناں قتل کرن لگا اور اپنے بچوں ایک گروہ ناں ان گا وطن بچوں کڈھیو
تَظٰهَرُوْنَ عَلَيْهِمْ بِالْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ ؕ وَاِنْ يَّاْتُوْكُمْ اُسٰرٰی
ان وردددیں (ان گا مخالف ناں) گناہ اور زیادتی وِر اور اگر وہ قیدی ہوگے تھارے کول آئیں
تُفٰدُوْهُمْ وَهُوَ مُحَرَّمٌ عَلَيْكُمْ اِخْرَاجُهُمْ ؕ اَفَتُؤْمِنُوْنَ بِبَعْضِ
تو بدلو دے گے چھڑکالیں اوران گوکڈھنوں تھارے ورحرام ایں ف١٣٩ تو کیا خدا گا کجھ حکماں ور ایمان
الْكِتٰبِ وَتَكْفُرُوْنَ بِبَعْضٍ ۚ فَمَا جَزَآءُ مَنْ يَّفْعَلُ ذٰلِكَ مِنْكُمْ
لے آئیں اور کجھاں دے انکار کریں تم تو جھڑو تھارے بچوں اسوکرے اسکو بدلو کے ہے

ف١٣٤ اللہ تعالیٰ نے اپنی عبادت گوحکم فرمان دے بعد والدین گے نال نیکی کرن گوحکم دتو اس دوں معلوم ہویو کہ والدین گی خدمت بہت ضروری ہے۔ والدین گے نال نیکی گو یوہ معنوں ایں کہ ایسی کائے گل نہ کہے تے ایسو کوئے کم نہ کرے جس دے اناں ناں تکلیف ہوئے تے اپنی جان مال نال ان گی خدمت ماں پچھونہ کرے جداناں ناں ضرورت ہوئے ان گے کول حاضر ہوئے۔ **مسئلو:** اگر ماں باپ اپنی خدمت واسطے نفل چھوڑن گوحکم دیں تاں چھوڑ دیے ان گی خدمت نفل دے پہلاں ایں۔ **مسئلو:** فرائض وواجبات والدین گا کہن ورنہ چھوڑے۔ والدین گے نال احسان کرن گا طریقہ جھڑا حدیثاں دے ثابت ایں۔ یہ ایں کہ تہ دل دے ان گے نال محبت کرے۔ رفتار، گفتار اٹھن بیسن ماں ادب لازم رکھے ان گی شان ماں تعظیم گا الفاظ کہہ۔ ان ناں راضی کرن گی کوشش کرتو رہے۔ اپناں پیارا مال ناں ان دے نہ بچائے، ان گا مرن دے بعد ان گی وصیت جاری کرے ان واسطے فاتحہ، صدقات، تلاوت، قرآن دے ایصالِ ثواب کرے، اللہ تعالیٰ دے ان گی مغفرت گی دعا کرے، ہفتہ واران گی قبر گی زیارت کرے (فتح العزیز) والدین گے نال نیکی کرن ماں یوہ وی داخل ہے کہ اگر وہ گناہاں گا عادی ہوئیں یا کسے بدمذہبی ماں گرفتار ہوئیں تاں ان ناں نرمی نال صلاح وتقویٰ تے عقیدۂ حقہ گی طرف لیان گی کوشش کرتو رہے (خازن) ف١٣٥ اچھی بات دے مراد نیکیاں گی ترغیب تے بدیاں دے روکنو ایں حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہما نے فرمایو کہ معنی یہ ایں کہ سیّد عالم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم گی شان ماں حق تے سچی گل کرو، اگر کوئے دریافت کرے تاں حضور صلی اللہ علیہ وسلم گا کمالات واوصاف سچائی نال بیان کرو، آپ گی خوبیں نہ چھپاؤ۔ ف١٣٦ عہد گے بعد ف١٣٧ جھڑا ایمان لے آیا مثل حضرت عبداللہ بن سلام تے ان گا ساتھیاں گے اناں نے دے عہد پورو کیو۔ ف١٣٨ تے تھاری قوم گی عادت ہی اعراض کرنوں (پٹھ موڑنی) تے عہد دے پھر جانوں ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

إِلَّا خِزْيٌ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۚ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ يُرَدُّوْنَ إِلٰى أَشَدِّ

مگر یوہ کہ دُنیا ماں رُسوا ہوئے ف۱۴۰ اور قیامت ماں سخت ترعذاب گی طرف پھیریا

الْعَذَابِ ۗ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُوْنَ ﴿٨٥﴾ أُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ اشْتَرَوُا

جائیں گا اور اللہ تھارا برا عملاں دے بے خبرنی ف۱۴۱ یہ این وہ لوک جناں نے

الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا بِالْاٰخِرَةِ ۫ فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ

آخرت گے بدلے دُنیا گی زندگی خریدی تونہ اُن ڈروں عذاب ہولوہوئے نہ ان گی

يُنْصَرُوْنَ ﴿٨٦﴾ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ وَقَفَّيْنَا مِنْ بَعْدِهٖ ع ۱۰

مددکی جائے اور بے شک ہم نے موسیٰ ناں کتاب عطا کی ف۱۴۲ اور اُس گے بعد لگاتار

ف۱۳۹ شانِ نزول: توریت ماں بنی اسرائیل دے عہد لیو گیو تھو جے وِہ آپسماں ایک دوجاناں قتل نہ کریں، وطن دے نہ کڈھیں تے جہڑو بنی اسرائیلی کسے کی قید ماں ہوئے اسناں مال دے گے چھڑکا کیں اس عہد وراناں نے اِقراروی کیو اپنا آپ ور گواہ وی ہویا لیکن قائم نہ رہیا تے اس دے پھر گیا صورتِ واقعہ یاہ ہے کہ مدینہ گے کنڈے دو فرقہ یہودیاں گا بنی قریظہ تے بنی نضیر رہیں تھا تے مدینہ شریف ماں دو فرقہ اَوس نے خزرج رہیں تھا بنی قریظہ نے اوس گے نال حلف لیو تھو تے بنی نضیر نے خزرج گے نال کہ کدے مہارے بچوں کسے ور حملو ہویو تاں دوجو اسگی مدد کرے گو۔ اوس تے خزاوج آپسماں جنگ کریں تھا بنی قریظہ اوس گی تے بنی نضیر خزارج گی مددناں آئیں تھا تے اپنا حلیف نال ملکے ایک دوجا ور تلوار چلائیں تھا بنی قریظہ بنی نضیر ناں تے وہ بنی قریظہ ناں قتل کریں تھا تے ان گا کہر ویران کر چھڑیں تھا اناں ناں ان گا کہراں بچوں کڈھ چھڑیں تھا لیکن جدان گی قوم گا لوکاں ناں ان گا حلیف قید کریں تھا تاں وہ اناں ناں مال دے گے چھڑا لیں تھا۔ مثلاً اگر بنی نضیر گو کوئے شخص اوس گے ہتھوں گرفتار ہو تو تاں بنی قریظہ اوس ناں مالی معاوضو دے گے اس ناں چھڑکا لیتو اس گے باوجود کدے وہی شخص لڑائی گے ویلے ان گا موقع ور آجا تو تاں اُس گا قتل کرن ماں زری وی دیر نہ لا تا اس فعل ور ملامت کی جائے کہ جدتم نے اپناں گی خون ریزی نہ کرن، ان ناں بستیاں بچوں نہ کڈھن ان گا قیدیاں ناں چھڑکان گو عہد کیو تھو اُس گو کے معنو جے قتل تے اخراج ماں دے درگزر نہ کرو تے گرفتار ہو جائیں تاں چھڑا تا پھرو، عہد بچوں کجھ متوں دے کجھ نہ متوں کے معنی رکھے، جدتم قتل تے اخراج دے باز نہ آیا تاں تم نے عہد شکنی کی تے حرام گا مرتکب ہویا تے اُس ناں حلال جان گے کافر ہوگیا۔ مسئلو: اس آیت دے معلوم ہویو ظلم تے حرام ور امداد کرنی وی حرام ایں۔ مسئلو: یوہ وی معلوم ہویو کہ حرام قطعی ناں حلال جانوں کفر ہے۔ مسئلو: یوہ وی معلوم ہویو کہ کتابِ الٰہی گا ایک حکم گو نہ متوو وی ساری کتاب گو انکار ہے تے کفر ہے، فائدو اسماں یاہ تنبیہ وی ہے کہ جد احکامِ الٰہی بچوں کجھ گو متوں کجھ گو نہ متوں کفر ہے۔ تاں یہودیاں گو حضرت سید انبیاء صلی اللہ علیہ وسلم گو انکار کرن گے نال حضرت موسیٰ علیہ السلام گی نبوت گو متوں کفر دے نی بچا سکتو۔ ف۱۴۰ دنیاماں دے یاہ رسوائی ہوئی جے بنی قریظہ ۳ ہجری ماں ماریا گیا ایک دِن ماں اِن گا ست سو آدمی قتل کیا گیا تھا تے بنی نضیر اس دے پہلاں ہی وطن دے کڈھ دتا گیا۔ حلیفاں گی وجہ دے عہد الٰہی گی مخالفت گو یوہ وبال تھو، مسئلو: اس دے معلوم ہویو کہ کسے گی طرفداری ماں دین گی مخالفت کرنو۔ آخرت ماں عذاب تے دنیاماں ذلت ور سوائی گی وجہ بنے۔ ف۱۴۱ اسماں جسی نافرماناں واسطے وعید شدید ہے کہ اللہ تعالیٰ تھاراں کماں دے بے خبرنی، تھاری نافرمانیاں ور سخت عذاب فرمائیگو اسے طرح اس آیت ماں مومناں تے صالحاں واسطے خوشخبری ہے کہ اناں ناں اعمال حسنہ گی بہترین جزا ملیگی (تفسیر کبیر) ف۱۴۲ اس کتاب دے توریت مراد ہے جسماں اللہ تعالیٰ گا تمام عہد مذکور تھا۔ ساراں دے اہم عہد یوہ تھو کہ ہر زمانہ گا پیغمبراں گی اطاعت کرنی، ان ور ایمان لیانوں تے ان گی تعظیم دتو قیر کرنی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

بِالرُّسُلِ وَاٰتَيْنَا عِيْسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنٰتِ وَاَيَّدْنٰهُ بِرُوْحِ

رسول پیجیا۔ ف۱۴۳ اورہم نے عیسیٰ ابن مریم ناں کھلی نشانیں عطافرمائیں ف۱۴۴ اور پاک روح دے ف۱۴۵ اس گی مدد کی ف۱۴۶

الْقُدُسِ ؕ اَفَكُلَّمَا جَآءَكُمْ رَسُوْلٌۢ بِمَا لَا تَهْوٰٓى اَنْفُسُكُمُ اسْتَكْبَرْتُمْ ۚ

تو کیا جد تھارے کول کوئے رسول۔ وہ لے گے آئے جو تھارا نفس گی خواہش نی دے تکبر کریں

فَفَرِيْقًا كَذَّبْتُمْ ز وَفَرِيْقًا تَقْتُلُوْنَ ﴿۸۷﴾ وَقَالُوْا قُلُوْبُنَا غُلْفٌ ؕ

توان ماں ایک گروہ ناں تم جھٹلائیں اور ایک گروہ ناں شہید کریں ف۱۴۷ اوریہودی بولیا۔مہارادلاں ور پردہ پیاوا ایں ف۱۴۸

بَلْ لَّعَنَهُمُ اللّٰهُ بِكُفْرِهِمْ فَقَلِيْلًا مَّا يُؤْمِنُوْنَ ﴿۸۸﴾ وَلَمَّا

بلکہ اللہ نے ان ور لعنت کی ان گاکفر کی وجہ دے تو ان ماں تھوڑا ایمان آنیں ف۱۴۹ اور جد

جَآءَهُمْ كِتٰبٌ مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ ۙ وَكَانُوْا

ان گے کول اللہ گی وہ کتاب (قرآن) آئی جہڑی ان گے نال آلی کتاب (تورات) کی تصدیق فرمائے ف۱۵۰ اور

مِنْ قَبْلُ يَسْتَفْتِحُوْنَ عَلَى الَّذِيْنَ كَفَرُوْا ۚۖ فَلَمَّا جَآءَهُمْ

اس دنے پہلاں (وہ) اس نبی گا وسیلہ نال کافراں ور فتح منگیں تھا ف۱۵۱ تو جد تشریف لے آیا ان گے کول وہ

مَّا عَرَفُوْا كَفَرُوْا بِهٖ ز فَلَعْنَةُ اللّٰهِ عَلَى الْكٰفِرِيْنَ ﴿۸۹﴾ بِئْسَمَا

جانیاں پہچانیاں اس گا منکر ہوگیا ف۱۵۲ تو اللہ گی لعنت منکراں ور کس برا

ف۱۴۳ حضرت موسیٰ علیہ السلام گا زمانہ دے حضرت عیسیٰ علیہ السلام تک متواتر انبیار آتا رہیا ان گی تعداد چار ہزار بیان کی گئی ہے۔ یہ سارا حضرات شریعت موسوی گا محافظ تے اس گا احکام جاری کرن آلا تھا چونکہ خاتم الانبیا دے بعد نبوت کسے ناں نی مل سکتی اس واسطے شریف محمدی گی حفاظت تے اشاعت گی خدمت ربانی علما تے مجدد دین ملت ناں عطا ہوئی۔ ف۱۴۴ ان نشانیاں دے حضرت عیسیٰ علیہ السلام گا معجزات مراد ایں مثلاً مردہ زندہ کرنا لنّاں تے برص آلاناں ٹھیک کرنوں، پرندہ پیدا کرنا غیب گی خبر دینوں وغیرہ۔ ف۱۴۵ روح القدس دے حضرت جبرائیل علیہ السلام مراد ایں کہ روحانی[(۱)] ایں وحی لیائیں جس دے دلاں گی زندگی ہے۔ اناں ناں حضرت عیسیٰ علیہ السلام گے نال رہن گو حکم تھو۔ آپ ۳۳ سال گی عمر شریف ماں آسمان ور اُٹھالیا گیا اس ویلا تک حضرت جبرائیل علیہ السلام سفر حضر ماں کدے آپ دے جدائی ہویا تائید روح القدس حضرت عیسیٰ علیہ السلام گی جلیل فضیلت ہے سیّد عالم صلی اللہ علیہ وسلم گے صدقے حضور صلی اللہ علیہ وسلم گا کجھ اُمتیاں ناں وی تائید روح القدس حاصل ہے صحیح بخاری شریف وغیرہ ماں ہے حضرت حسان رضی اللہ تعالیٰ عنہ گے واسطے منبر بچھایو جائے تو وہ نعت شریف پڑھیں تھا حضور ان واسطے فرمائیں تھا اَللّٰهُمَّ اَيِّدْهُ بِرُوْحِ الْقُدُسِ ف۱۴۶ فروی اے یہود یو تھاری سرکشی ماں فرق نہ آیو۔ ف۱۴۷ یہودی پیغمبراں گا احکام اپنی خواہشاں گے خلاف دیکھ گے اناں ناں جھٹلائیں تے کدے موقع ملتو تاں قتل کر چھڑیں جیسو کہ اناں نے حضرت زکریا تے شعیا تے ہور بہت سارا انبیاناں شہید کیو سید انبیار صلی اللہ علیہ وسلم گے وی پچھے پیاوا تھا کدے آپ ور جادو کیا کدے زہر دتو قتل گا ارادہ نال طرح طرح گی فریب کاری کیں، ف۱۴۸ یہودیاں نے یوہ مذاق کیو تھوان گی مراد یاہ تھی کہ حضور گی ہدایت گوان گا دلاں توڑی راہ نی اللہ تعالیٰ نے اسگورڈ فرمایو کہ بے دین جوٹھا ایں، دِل اللہ تعالیٰ نے فطرت ور پیدا فرمایا ایں ان ماں حق قبول کرن گی صلاحیت رکھی۔ ان گا کفر گی شامت ہے کہ اناں نے سید الانبیار صلی اللہ علیہ وسلم گی نبوت گو اعتراف کرن گے بعد انکار کیو اللہ تعالیٰ نے ان ور لعنت فرمائی اس گو اثر ہے کہ قبولِ حق گی نعمت دے محروم ہوگیا۔ ف۱۴۹ یوہی مضمون دوجی جگہ ارشاد ہویو۔ بَلْ طَبَعَ اللّٰهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوْنَ اِلَّا قَلِيْلًا (نسار: ۴/۱۵۵) ف۱۵۰ سید انبیار صلی اللہ علیہ وسلم گی نبوت تے حضور کا اوصاف گا بیان ماں (کبیر وخازن) ف۱۵۱ شانِ نزول: سیدّ انبیار صلی اللہ علیہ وسلم گی بعثت تے قرآن کریم گا نزول دے پہلاں یہودی اپنی حاجتاں واسطے حضور گا ناں گو وسیلو پیش کر کے دعا کریں تھا تے کامیاب ہوئیں تھا تے اس طرح دعا کریں تھا۔ اَللّٰهُمَّ افْتَحْ عَلَيْنَا وَانْصُرْنَا بِالنَّبِيِّ الْاُمِّيِّ یارب ہماں نبی اُمّی گے صدقے فتح تے نصرت عطا فرما۔ مسئلو: اس دے معلوم ہویو کہ مقبولانِ حق گا وسیلہ نال دعا قبول ہوئے۔ یوہ وی معلوم ہویو کہ حضور توں پہلاں دنیا ماں حضور گی تشریف آوری گو چرچو تھو اُس ویلے وی حضور گا وسیلہ نال مخلوق گی حاجت روائی ہوئے تھی۔ ف۱۵۲ یوہ انکار عناد تے حسد تے دنیا گی بادشاہی گی محبت گی وجہ دے تھو۔

(۱) روحانی : پاک، مقدّس

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اشْتَرَوْا بِهٖٓ اَنْفُسَهُمْ اَنْ يَّكْفُرُوْا بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ بَغْيًا اَنْ

مل ور اناں نے اپنی جان ناں خریدیو کہ اللہ گا اتاریا دے منکر ہویا، ف۱۵۳ اس کی جلن دے کہ

يُّنَزِّلَ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖ عَلٰى مَنْ يَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖ ۚ فَبَآءُوْ

اللہ اپنا فضل نال اپنا جس بندہ ور چاہے وحی اُتارے ف۱۵۴ تاں

بِغَضَبٍ عَلٰى غَضَبٍ ؕ وَلِلْكٰفِرِيْنَ عَذَابٌ مُّهِيْنٌ ﴿۹۰﴾ وَاِذَا قِيْلَ

غضب ور غضب گا مستحق ہویا ف۱۵۵ اورکافراں واسطے ذِلت گو عذاب ہے ف۱۵۶ اور جد ان دے کہیو جائے

لَهُمْ اٰمِنُوْا بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ قَالُوْا نُؤْمِنُ بِمَآ اُنْزِلَ عَلَيْنَا

کہ اللہ گا اتاریا ور ایمان لے آؤ ف۱۵۷ توکہیں وہ جہڑو مہارے ور اُتریو اس ور ایمان لے آواں ف۱۵۸

وَيَكْفُرُوْنَ بِمَا وَرَآءَهٗ ۗ وَهُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَهُمْ ؕ قُلْ

اورباقی توں منکرہوویں حالانکہ وہ حق ہے ان گے کول آلاکی تصدیق فرماتاں ہویاں ف۱۵۹ تم فرماؤ

فَلِمَ تَقْتُلُوْنَ اَنْۢبِيَآءَ اللّٰهِ مِنْ قَبْلُ اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿۹۱﴾

کہ فر اگلاں پیغمبراں ناں کیوں شہید کیو اگر تمناں اپنی کتاب ور ایمان تھو ف۱۶۰

وَلَقَدْ جَآءَكُمْ مُّوْسٰى بِالْبَيِّنٰتِ ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْۢ بَعْدِهٖ

اوربے شک تھارے کول موسیٰ کھلی نشانی لے گے تشریف لے آیو فرتم نے اس کے بعد ف۱۶۱ بچھا ناں معبود بنالیو

وَاَنْتُمْ ظٰلِمُوْنَ ﴿۹۲﴾ وَاِذْ اَخَذْنَا مِيْثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ

اور تم ظالم تھا ف۱۶۲ اور یاد کرو جد ہم نے تھارادے عہد لیو اور کوہِ طورناں تھارا سِراں ور

الطُّوْرَ ؕ خُذُوْا مَآ اٰتَيْنٰكُمْ بِقُوَّةٍ وَّاسْمَعُوْا ؕ قَالُوْا سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا ق

بلند کیو لیو جو ہم تمناں دیاں زور نال اور سنو! بولیا ہم نے سنیوں اور نہ منیوں

ف۱۵۳ یعنی آدمی ناں اپنی جان گی خلاصی واسطے وہی کرنوں چاہیئے جس دے رہائی گی امید ہوئے۔ یہودیاں نے یوہ بُر وسودو کیو کہ اللہ تعالیٰ گا نبی تے اسگی کتاب گا منکر ہوگیا ف۱۵۴ یہودیاں گی خواہش تھی کہ ختم نبوت گو منصب بنی اسرائیل بچوں کسے ناں ملتو جد دیکھو کہ وِہ محروم رہیا نبی اسماعیل نوازیا گیا تاں حسد نال منکر ہوگیا مسئلو: اس دے معلوم ہویو کہ حسد حرام تے محرومیاں گو باعث ہے۔ ف۱۵۵ یعنی قسم قسم گا غضب گا حقدار ہویا ف۱۵۶ اس دے معلوم ہویو کہ ذلت واہانت آلو عذاب کافراں نالِ خاص ہے موموناں ناں گناہاں گی وجہ دے عذاب ہویو تاں وی ذِلت واہانت گے نال نہ ہوئے گو اللہ تعالیٰ نے فرمایو وَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُوْلِهٖ وَلِلْمُؤْمِنِيْنَ (منافقون:۶۳/۸) ف۱۵۷ اس دے قرآن پاک تے وِہ تمام کتاب تے صحائف مراداین جہڑا اللہ تعالیٰ نے نازل فرمایا یعنی ساراں ور ایمان لیاؤ۔ ف۱۵۸ اس دے ان گی مراد توریت ہے۔ ف۱۵۹ یعنی توریت ور ایمان لیان گو وعدو غلط ہے چونکہ قرآنِ پاک جہڑو توریت گو مُصدق ہے اس گو انکار توریت گو انکار ہوگیو۔ ف۱۶۰ اس ماں وی ان گی تکذیب ہے کہ اگر توریت ور ایمان رکھتا تاں انبیاء علیہم السلام ناں ہرگز شہید نہ کرتا ف۱۶۱ یعنی حضرت موسیٰ علیہ السلام گا کوہِ طور ور تشریف لیجان گے بعد ف۱۶۲ اس ماں وی ان گی تکذیب ہے کہ شریعت موسوی گا منن گو دعوٰ جھوٹو ہے اگر تم منتا تاں حضرتِ موسیٰ علیہ السلام گا عاصا تے ید بیضا وغیرہ صاف ظاہر نشانیں دیکھن گے بعد بچھا گی پوجا نہ کرتا۔ ف۱۶۳ توریت گا احکام ور عمل کرن گو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَاُشْرِبُوْا فِیْ قُلُوْبِهِمُ الْعِجْلَ بِكُفْرِهِمْ ؕ قُلْ بِئْسَمَا يَاْمُرُكُمْ بِهٖۤ

اور ان گادلاں ماں بچھو بس رہیو تھو ان گا کفر گی وجہ دے تم فرماؤ کیسو بروحکم دیے تمناں

اِيْمَانُكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿٩٣﴾ قُلْ اِنْ كَانَتْ لَكُمُ الدَّارُ الْاٰخِرَةُ

تھارو ایمان اگر تم ایمان رکھیں ف١٦٤ تم فرماؤ اگر پچھلو کہر

عِنْدَ اللّٰهِ خَالِصَةً مِّنْ دُوْنِ النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ اِنْ كُنْتُمْ

اللہ گے نزدیک خالص تھارے واسطے ہووے نہ ہورناں گے واسطے تو پلا موت گی آرزو دے کرو اگر

صٰدِقِيْنَ ﴿٩٤﴾ وَلَنْ يَّتَمَنَّوْهُ اَبَدًاۢ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيْهِمْ ؕ وَاللّٰهُ

تم سچاایں ف١٦٥ اور ہرگز کدے اسکی آرزو نہ کریں گا ف١٦٦ ان بداعمالیاں گی وجہ دوں جھڑا پہلاں کر بیٹھا ف١٦٧ اور اللہ

عَلِيْمٌۢ بِالظّٰلِمِيْنَ ﴿٩٥﴾ وَلَتَجِدَنَّهُمْ اَحْرَصَ النَّاسِ عَلٰى حَيٰوةٍ ۚ

خوب جانیں ظالماں ناں اور بیشک ضرور انہاں ناں پائیں گا ساراں لوکاں تو زیادہ جین گی ہوس رکھتا

وَمِنَ الَّذِيْنَ اَشْرَكُوْا ۚ يَوَدُّ اَحَدُهُمْ لَوْ يُعَمَّرُ اَلْفَ سَنَةٍ ۚ

اور مشرکاں بچوں ایک گی تمنا ایں جے ہزار سال جیے۔ ف١٦٨

ف١٦٤ اساں وی ان گا دعوائے ایمان گی تکذیب ہے۔ ف١٦٥ یہودیاں گا چوتھا دعواں بچوں ایک دعو یوہ تھو کہ جنت خاص اناں ہی واسطے ہے اس گو رد فرمایو جائے کہ اگر تھارا خیال ماں جنت تھارے واسطے خاص ہے تے آخرت گی طرفوں تمناں اطمینان ایں اعمال گی حاجت نی تاں جنتی نعمتاں گا مقابلہ ماں دنیاوی مصیبت کیوں برداشت کریں موت گی تمنا کرو کہ تھارا دعوی گی بنیاد ور وہ تھارے واسطے آرام ایں اگر تم نے موت گی تمنا نہ کی تاں یاہ تھارا جوٹھ گی دلیل ہو یگی۔ حدیث شریف ماں ایں اگر وہ موت گی تمنا کرتا تاں وہ سارا ہلاک ہو جاتا تے روئے زمین ور کوئے یہودی باقی نہ رہتو۔ ف١٦٦ یاہ غیب گی خبر تے معجزو ہے کہ یہودی باوجود نہایت ضد تے شدت مخالفت گے وی موت گی تمنا گو لفظ زبان ور نہ لیا سکیا۔ ف١٦٧ جسطرحیا نبی آخر الزماں صلی اللہ علیہ وسلم نے قرآن گے نال کفر تے توریت گی تحریف وغیرہ، مسئلو: موت گی محبت تے خدا گی ملاقات گو شوق اللہ تعالیٰ گا مقبول بنداں گو طریقو ہے۔ حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ ہر نماز گے بعد فرمائیں تھا۔ اَللّٰهُمَّ ارْزُقْنِيْ شَهَادَةً فِيْ سَبِيْلِكَ وَوَفَاةً بِبَلَدِ رَسُوْلِكَ یارب مناں اپنی راہ ماں شہادت تے اپنا رسول گا شہر ماں وفات نصیب فرما، بالعموم تمام صحابہ کرام تے بالخصوص شہدا بدر واحد تے اصحاب بیعت رضوان موت فی سبیل اللہ گی محبت رکھیں تھا حضرت سعد بن ابی وقاص رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے لشکر کفار گا سردار رستم بن فرخ زاد گے کول جھڑو خط بھیجو اس ماں تحریر فرمایو تھو اِنَّ مَعِیَ قَوْمًا يُّحِبُّوْنَ الْمَوْتَ كَمَا يُحِبُّ الْاَعَاجِمُ الْخَمْرَ یعنی میرے نال ایسی قوم ایں جھڑی موت ناں اتنو محبوب رکھے جتنو عجمی شراب ناں، اس ماں لطیف اشارو تھو کہ شراب گی ناقص مستی ناں دنیا گی محبت گا دیوانہ پسند کریں تے اہل اللہ موت ناں محبوب حقیقی نال ملاقات گو ذریعو سمجھیں، الحاصل اہل ایمان آخرت گی رغبت رکھیں تے اگر زندگی گالماں ہون گی تمناوی کریں تاں وہ اس واسطے ہوئے کہ نیکیں کرن واسطے کجھ ہور عرصو مل جائے جس گے نال آخرت واسطے نیکیاں گو ذخیرو ہور کر لیں اگر گزر یا وا دناں ماں گناہ ہویا ایں تاں ان دے توبہ واستغفار کر لیں مسئلو: صحاح گی حدیث ماں ایں کہ کوئے دنیاوی مصیبت دے پریشان ہو گے موت گی تمنا نہ کرے کے درحقیقت دنیا گا حادثات دے تنگ آ گے موت گی دعا کرنو صبر ورضا تے تسلیم وتوکل گے خلاف تے ناجائز ہے ف١٦٨ مشرکین گو ایک ٹولو مجوسی ہے آپسماں تحیت تے سلام گا موقعہ ور کہیں ''زِہ ہزار سال'' یعنی ہزار سال جیو۔ مطلب یوہ ہے کہ مجوسی مشرک ہزار سال جین گی تمنا رکھیں یہودی ان دے وی بدھ گیا کہ اناں ناں زندگی گی تمنا تے لالچ سب دے زیادہ ہے۔

معانقة ٣ عند المتأخرين ١٢

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَمَا هُوَ بِمُزَحْزِحِهٖ مِنَ الْعَذَابِ اَنْ يُّعَمَّرَ ؕ وَاللّٰهُ بَصِيْرٌۢ بِمَا

اور اُنہاں عذاب دے دورنہ کرے گو اتنی عمر جیئوں اور ان گا کرتوت

يَعْمَلُوْنَ ﴿٩٦﴾ قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِّجِبْرِيْلَ فَاِنَّهٗ نَزَّلَهٗ عَلٰى ع ١٠ ١١

دیکھ رہیو ہے۔ تم فرماچھڑو جھڑو کوئے جبریل گو دشمن ایں ف١٦٩ تو اس نے دے تھارا

قَلْبِكَ بِاِذْنِ اللّٰهِ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى

دِل ور اللہ گا حکم نال یوہ قرآن اتاریو اگلی کتاباں گی تصدیق کرتاں اور ہدایت

وَّبُشْرٰى لِلْمُؤْمِنِيْنَ ﴿٩٧﴾ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِّلّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِهٖ وَرُسُلِهٖ

وبشارت مسلماناں واسطے۔ ف١٧٠ جھڑو کوئے دشمن ہوئے اللہ اوراُس گا فرشتہ اور اُس گا رسولاں

وَجِبْرِيْلَ وَمِيْكٰىلَ فَاِنَّ اللّٰهَ عَدُوٌّ لِّلْكٰفِرِيْنَ ﴿٩٨﴾ وَلَقَدْ اَنْزَلْنَآ

اور جبریل اور میکائیل گو تو اللہ دشمن ایں کافراں گو ف١٧١ اور بیشک ہم نے

اِلَيْكَ اٰيٰتٍۭ بَيِّنٰتٍ ۚ وَمَا يَكْفُرُ بِهَآ اِلَّا الْفٰسِقُوْنَ ﴿٩٩﴾ اَوَكُلَّمَا عٰهَدُوْا

تھاری طرف روشن آیت اُتاریں ف١٧٢ اور ان گا منکر نہ ہوویں گا مگر فاسق لوگ اور کیا جد کدے

عَهْدًا نَّبَذَهٗ فَرِيْقٌ مِّنْهُمْ ؕ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿١٠٠﴾

کوئے عہد کریں ان بچوں ایک فریق اُنہاں پھینک چھڑے بلکہ ان ماں بہتیراں ناں ایمان نی ف١٧٣

وَلَمَّا جَآءَهُمْ رَسُوْلٌ مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ نَبَذَ

اور جد ان گے کول تشریف لے آیو اللہ گی طرفوں ایک رسول ف١٧٤ ان گی کتاباں گی تصدیق فرماتاں ف١٧٥

ف١٦٩ شانِ نزول: یہودیاں گا عالم عبداللہ بن صوریا نے حضور سید عالم صلی اللہ علیہ وسلم دے کہیو تھارے کول آسمان دے کہڑو فرشتو آئے؟ فرمایو جبریل ابن صوریا نے کہیو وہ مہارو دشمن ایں عذاب شدت تے خسف اتارے گئی مرتبہ مہارے نال عداوت کر چکو ہے اگر تھارے کول میکائیل آتو تاں ہم تھارے ور ایمان لے آتا۔ ف١٧٠ تاں یہود گی عداوت جبریل گے نال بے معنی ایں بلکہ اگر اناں ناں انصاف ہوتو تاں وہ جبریل امیں نال محبت کرتا تے ان گا شکر گزار ہوتا کہ وہ ایسی کتاب لے آیا جس دے ان گی کتاباں گی تصدیق ہوئے تے بُشْرٰى لِلْمُؤْمِنِيْنَ فرمان ماں یہودیاں گو رد ہے کہ ہون دے جبریل ہدایت تے بشارت لیار ہیا ایں فروی تم عداوت دے بازنی آتا۔ ف١٧١ اس دے معلوم ہویو کہ انبیاء تے ملائکہ گی عداوت کفر تے غضب الٰہی گو سبب ہے تے محبوبانِ حق دے دشمنی خدا دے دشمنی ایں۔ ف١٧٢ شانِ نزول: یاہ آیت ابن صوریا یہودی گا جواب ماں نازل ہوئی جس نے حضور سید عالم صلی اللہ علیہ وسلم دے کہیو کہ اے محمد تم مہارے کول کائے ایسی چیز نہ لیایا جساں ہم پشانتا تے نہ تھارے ور کائے واضح آیت نازل ہوئی جسکو ہم اتباع کرتا ف١٧٣ شانِ نزول: یاہ آیت مالک بن صیف یہودی گا جواب ماں نازل ہوئی جد حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے یہودیاں ناں اللہ تعالیٰ گو وہ عہد یاد کرایو جہڑو حضور ور ایمان لیان گے متعلق کیو تھو تاں ابن صیف نے عہد ہی گو انکار کر چھڑیو۔ ف١٧٤ یعنی سید عالم صلی اللہ علیہ والہ وسلم ف١٧٥ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم توریت تے زبور وغیرہ گی تصدیق فرمائیں تھا تے خود ان کتاباں ماں وی حضور گی تشریف آوری گی بشارت تے آپ گا اوصاف تے احوال گو بیان تھو اس واسطے حضور گی تشریف آوری تے آپ گو وجود مبارک ہی ان کتاباں گی تصدیق ہے تاں حال اسکو مقتضی تھو کہ حضور گی آمد ور اہلِ کتاب گو ایمان اپنی کتاباں گے نال ہور زیادہ پختہ ہوتو مگر اس گے برعکس اناں نے اپنی کتاباں گے نال وی کفر کیو۔ سدی گو قول ہے کہ جد حضور گی تشریف آوری ہوئی تاں یہودیاں نے توریت ناں سامنے لیا گے دیکھو تاں قرآن تے توریت ناں ایک جیسو دیکھو تے توریت ناں وی چھوڑ چھوڑیو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فَرِيقٌ مِّنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ كِتَابَ اللَّهِ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ كَأَنَّهُمْ

توکتاب آلاں بچوں ایک گروہ نے اللہ گی کتاب اپنی پیٹھ پچھے پھینک چھڑی ف۱۷۶ گویا وہ

لَا يَعْلَمُونَ (١٠١) وَاتَّبَعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيَاطِينُ عَلَىٰ مُلْكِ سُلَيْمَانَ

کجھ علم ہی نی رکھتا ف۱۷۷ اوراس گا پیروکار ہویا جہڑا شیطان پڑھیں تھا سلطنتِ سلیمان گا زمانہ ماں ف۱۷۸

وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَانُ وَلَٰكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ

اور سلیمان نے کفرنی کیو ف۱۷۹ ہاں شیطان کافر ہویا ف۱۸۰ لوکاں ناں جادو سکھائیں

وَمَا أُنزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ ۚ وَمَا يُعَلِّمَانِ

اوروہ (جادو) جیڑ و بابل ماں دواں فرشتاں ہاروت وماروت ور اتریو اور وہ دوئے

مِنْ أَحَدٍ حَتَّىٰ يَقُولَا إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ ۖ فَيَتَعَلَّمُونَ

کسے ناں کجھ نی سکھاتا جدتک یاہ نہ کہہ لیں کہ ہم دے نری آزمائش ماں تم اپنوں ایمان نہ ضائع کرو ف۱۸۱ تو

مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ ۚ وَمَا هُم بِضَارِّينَ

ان دے سکھیں۔ وہ جس دے جدائی کلیں مرد اور اسگی عورت ماں اوراس گے ناں تکلیف نی پہچاسکتا

بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ۚ وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا

کسے ناں مگر خدا گا حکم ناں ف۱۸۲ اوروہ سکھیں جیڑ و اناں ناں نقصان دیے گو

ف۱۷۶ یعنی اس کتاب گی طرف توجہ نی کی۔ سفیان بن عیینہ گوقول ہے کہ یہودیاں نے توریت ناں ریشمی غلافاں ماں سونا چاندی گے نال مزین کر گے رکھ لیو تے اس گا احکام ناں نہ منیوں ف۱۷۷ ان آیتاں دے معلوم ہویو کہ یہودیاں گا چار فرقہ تھا ایک توریت ور ایمان لے آیو تے اُس نے اس گا حقوق وی ادا کیا۔ یہ مومنین اہل کتاب ایں ان گی تعداد تھوڑی ہے اور اَكْثَرُهُمْ دے ان گو پتو چلے دوجو فرقو جس نے سامنے سامنے توریت گا عہد تروڑیا اسگی حداں دے باہر ہویا سرکشی کی نَبَذَهُ فَرِيقٌ مِّنْهُم (البقرہ: ۲/۱۰۰) ماں ان گو بیان ایں۔ تیجو۔ فرقو وہ جس نے عہد شکنی گواعلان دے نی کیو لیکن اپنی جہالت نال عہد شکنی کرتا رہیا ان گو ذکر بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ماں ایں۔ چوتھا۔ فرقہ نے ظاہری طور ور دے عہد منیوں تے اندرونی طور بغاوت تے عناد دے مخالفت کرتا رہیا یہ جان گے جاہل بنیں تھا۔ كَأَنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ماں ان ور دلالت ہے۔ ف۱۷۸ شانِ نزول: حضرت سلیمان علیہ السلام گا زمانہ ماں بنی اسرائیل جادو سکھن ماں مشغول ہویا تاں آپ نے اناں ناں اس دے روکیو تے ان گی کتاب لیگے اپنی کرسی گے ہیٹھ دفن کر چھڑیں۔ حضرت سلیمان علیہ السلام گی وفات دے بعد شیطاناں نے وہ کتاب کڈھ گے لوکاں ناں کہیو کہ سلیمان علیہ السلام اسے زور نال بادشاہی کریں تھا بنی اسرائیل گا صالحین تے عالماں نے دے اس گو انکار کیو لیکن ان بچوں جاہلاں نے اسناں حضرت سلیمان علیہ السلام گو علم دس گے اس گا سکھن ماں ٹٹ پیا۔ انبیاء کی کتاب چھوڑ چھوڑیں تے حضرت سلیمان علیہ السلام ور ملامت شروع کر چھڑی۔ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم گا زمانہ تک اسے حال ور رہیا اللہ تعالیٰ نے حضور ور حضرت سلیمان علیہ السلام گی برأت ماں یاہ آیت نازل فرمائی۔ ف۱۷۹ کیوں جے وِہ نبی ایں تے نبی کفر دے قطعی معصوم ہوئیں، ان گی طرف سحر گی نسبت باطل تے غلط ہے کیوں جے سحر کفریات بچوں ایں ف۱۸۰ جناں نے حضرت سلیمان علیہ السلام ور جادوگری گی چوٹھی تہمت لائی۔ ف۱۸۱ یعنی جادو سکھ گے تے اس ور عمل تے اعتقاد کر گے تے اسناں مباح سمجھ گے کافر نہ بن، یوہ جادو فرمانبردار تے نافرمان گے درمیان امتیاز تے آزمائش واسطے نازل ہویو جہڑ و اسناں سکھ گے اس ور عمل کرے گو کافر ہو جائیگو بشرطیکہ اس جادو ماں ایمان گے منافی کلمات تے افعال ہوئیں تے جہڑ و اس دے بچے، نہ سکھے، یا سکھے پر عمل نہ کرے تے اسگا کفریات گو معتقد نہ ہوئے وہ مومن رہے گو امام ابو منصور ماتریدی گو قول ہے۔ مسئلو: جہڑ و سحر کفر ہے اسگو عامل کدے مرد ہوئے قتل کر دتو جائے گو مسئلو: جہڑ و سحر کفر نی مگر اُس گے نال جاناں ناں ہلاک کیو جائے۔ اُسگو عامل قطاعِ طریق گا حکم ماں ایں مرد ہوئے یا عورت۔ مسئلو: جادوگر گی توبہ قبول ہے (مدارک) ف۱۸۲ مسئلو: اس دے معلوم ہویو کہ موثر حقیقی اللہ تعالیٰ ہے تے اسباب ماں تاثیر پیدا کرنی اللہ تعالیٰ گی مرضی گے تحت ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يَنۡفَعُهُمۡ‌ؕ وَلَقَدۡ عَلِمُوۡا لَمَنِ اشۡتَرٰٮهُ مَا لَهٗ فِى الۡاٰخِرَةِ مِنۡ خَلَاقٍ ؕ‌

نفعو نہ دیے گو اور بے شک ضرور اناں ناں معلوم ایں کہ جس نے یوہ سودو لیو آخرت ماں اسکو کجھ حصو نی۔

وَلَبِئۡسَ مَا شَرَوۡا بِهٖۤ اَنۡفُسَهُمۡ‌ؕ لَوۡ كَانُوۡا يَعۡلَمُوۡنَ ﴿۱۰۲﴾ وَلَوۡ اَنَّهُمۡ

اور بے شک کیا بُری چیز ہے وہ جس گے بدلے اناں نے اپنی جان بیچیں کسے طرح اناں ناں علم ہوتو ف۱۸۳ اور اگر وہ

ع ۱۲ / ۷ / ۱۲ اٰمَنُوۡا وَاتَّقَوۡا لَمَثُوۡبَةٌ مِّنۡ عِنۡدِ اللّٰهِ خَيۡرٌ‌ؕ لَوۡ كَانُوۡا يَعۡلَمُوۡنَ ﴿۱۰۳﴾

ایمان لے آتا ف۱۸۴ اور پرہیزگاری کرتا تاں اللہ گے کول بہت اچھو ثواب ہے۔ کسے طرح اناں ناں علم ہو تو۔

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا لَا تَقُوۡلُوۡا رَاعِنَا وَقُوۡلُوا انۡظُرۡنَا وَاسۡمَعُوۡا‌ؕ

اے ایمان آلیو ف۱۸۵ راعنا نہ کہو اور اس طرحیا عرض کرو کہ حضور مہارے ور نظر فرمائیں اور پہلاں ہی دے غور نال سنوں

وَلِلۡكٰفِرِيۡنَ عَذَابٌ اَلِيۡمٌ ﴿۱۰۴﴾ مَا يَوَدُّ الَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا مِنۡ اَهۡلِ

اور کافراں واسطے دردناک عذاب ہے۔ ف۱۸۷ وہ جیڑا کافر ایں کتابی

الۡكِتٰبِ وَلَا الۡمُشۡرِكِيۡنَ اَنۡ يُّنَزَّلَ عَلَيۡكُمۡ مِّنۡ خَيۡرٍ مِّنۡ

یا مشرک ف۱۸۸ وہ نی چاہتا کہ تھارے ور کائے بلائی اُترے

رَّبِّكُمۡ‌ؕ وَاللّٰهُ يَخۡتَصُّ بِرَحۡمَتِهٖ مَنۡ يَّشَآءُ‌ؕ وَاللّٰهُ ذُو الۡفَضۡلِ

تھارا رب گی طرفوں ف۱۸۹ اور اللہ اپنی رحمت نال خاص کرے جناں چاہے اور اللہ بڑا

الۡعَظِيۡمِ ﴿۱۰۵﴾ مَا نَنۡسَخۡ مِنۡ اٰيَةٍ اَوۡ نُنۡسِهَا نَاۡتِ بِخَيۡرٍ مِّنۡهَاۤ

فضل آلو ہے۔ جدہم کائے آیت منسوخ فرماں واں یا بھلاں واں ف۱۹۰ تو اس دوں بہتر

ف۱۸۳ اپناں انجام تے شدت عذاب گو۔ ف۱۸۴ حضرت سید عالم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم تے قرآن ور ف۱۸۵ شانِ نزول: جد حضور اقدس صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم کجھ تعلیم تے تلقین فرماتا۔ تاں وہ کدے کدے درمیان ماں عرض کرتا، رَاعِنَا یَارَسُوۡلَ اللّٰہِ اسکو ترجمو یوہ کہ یارسول اللہ مہارا حال گی رعایت فرماؤ یعنی کلام اقدس ناں چنگی طرح سمجھن گو موقعو عطا فرماؤ۔ یہودیاں گی بولی ماں یوہ کلمو بے ادبی گو معنور کھے تھو۔ اناں نے اس نیت نال کہنوں شروع کیو حضرت سعد بن معاذ رضی اللہ عنہ یہودیاں گی اس اصطلاح دے واقف تھا آپ نے ایک دن یوہ ان گی زبان دے سن گے فرمایو۔ اے دشمنانِ خدا تھارے ور اللہ گی لعنت کدے میں ہون کسے گی زبان دے یوہ کلمو سنیوں تاں اس گی گردن مار چھڑوں گو۔ یہودیاں نے کہیو مہارے ور تم غصو کریں مسلمان وی دے یوہی کلمو کہیں اس ور آپ رنجیدہ ہو گے خدمتِ اقدس ماں حاضر ہی ہویا تھا جے یاہ آیت نازل ہوئی جسماں راعنا کہن گی ممانعت فرمائی گئی تے اس معنی گو دو جو لفظ اُنۡظُرۡنَا کہن گو حکم ہویو۔ مسئلو: ۔اس دے معلوم ہویو کہ انبیاء گی تعظیم و توقیر تے ان گی خدمت ماں ادب گا کلمات عرض کرنوں فرض ہے تے جس کلمہ ماں ترکِ ادب گو شائبو وی ہوئے وہ زبان ور لیانوں منع ہیں ف۱۸۶ تے ہمہ تن گوش ہو جاؤ تانجہ یاہ عرض کرن گی لوڑ ہی نہ پوئے، کہ حضور توجہ فرماؤ! کیوں جے دربار نبوت گو یوہی ادب ہے (توجہ نال سنو) مسئلو: دربارِ انبیاء ماں آدمی ناں ادب گا اعلیٰ مراتب گو لحاظ لازمی ایں۔ ف۱۸۷ مسئلو: لِلۡكٰفِرِيۡنَ ماں اشارو ہے کہ انبیاء علیہم السلام گی شان ماں بے ادبی کفر ہے۔ ف۱۸۸ شانِ نزول: یہودیاں گی ایک جماعت مسلماناں دے دوستی تے خیر خواہی گو اظہار کرے تھی ان گی تکذیب ماں یاہ آیت نازل ہوئی مسلماناں ناں دسیو گیو کہ کفار خیر خواہی گا دعویٰ ماں جوٹھا ایں (جمل) ف۱۸۹ یعنی کفار اہل کتاب تے مشرکین دوئے مسلماناں دے بغض رکھیں تے اس دُکھ تے رنج ماں ایں کہ ان کا نبی محمد صلی اللہ علیہ وسلم ناں نبوت تے وحی عطا ہوئی تے مسلماناں ناں یاہ نعمتِ عظمیٰ ملی (خازن وغیرہ)

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اَوْ مِثْلِهَا ؕ اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ ﴿۱۰۶﴾ اَلَمْ تَعْلَمْ

یا اسے جسی لیاں گا کیا تناں خبر نی جے خدا سارو کجھ کرسکے۔ کیا تناں خبرنی

اَنَّ اللّٰهَ لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ وَمَا لَكُمْ مِّنْ دُوْنِ

کہ اللہ ہی گے واسطے ہے آسماناں اور زمین گی بادشاہی اور اللہ گے سوا تھارو

اللّٰهِ مِنْ وَّلِیٍّ وَّلَا نَصِیْرٍ ﴿۱۰۷﴾ اَمْ تُرِیْدُوْنَ اَنْ تَسْـَٔلُوْا رَسُوْلَكُمْ

نہ کوئے حمایتی نہ مددگار۔ کیا یوہ چاہیں جے اپناں رسول دے اِسو سوال کرو

كَمَا سُىِٕلَ مُوْسٰى مِنْ قَبْلُ ؕ وَمَنْ یَّتَبَدَّلِ الْكُفْرَ بِالْاِیْمَانِ

جسو پہلاں موسیٰ دے ہویو تھو ف۱۹۱ اور جیڑو ایمان گے بدلے کفر لیئے ف۱۹۲

فَقَدْ ضَلَّ سَوَآءَ السَّبِیْلِ ﴿۱۰۸﴾ وَدَّ كَثِیْرٌ مِّنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ لَوْ

وہ ٹھیک رستو بُھل گیو۔ بہت کتابیاں نے چاہیو ف۱۹۳ کاش

ف۱۹۰ شانِ نزول: قرآن کریم نے پہلی شریعتاں تے کتاباں ناں منسوخ فرمایو تاں کفارناں بڑو تاپ چھیڑیو تے اناں نے اس ور طعنہ دتا اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی تے دسیو گیو کہ منسوخ وی اللہ تعالیٰ گی طرفوں ایں تے ناسخ وی دے عین حکمت ایں تے ناسخ کدے منسوخ دے زیادہ سہل تے آسان تے نفع بخش ہوئے۔ قدرت الٰہی ور یقین رکھن آلاناں اسماں کائے شک گی گنجائش نی ہوتی کائنات ماں مشاہدو کیو جائے کہ اللہ تعالیٰ دن دے رات ناں گرمی دے سردی ناں جوانی دے بچپن ناں بیماری دے تندرستی ناں، بہار تے خزاں ناں منسوخ کرے۔ یہ تبدیلیں اسگی قدرت گا دلائل ایں تے ایک آیت تے ایک حکم گا منسوخ ہون ماں کے تعجب ہے، نسخ درحقیقت پہلا حکم گی مدت گو بیان ہوئے کہ وہ حکم اتنی مدّت گے واسطے تھو تے عین حکمت تھو۔ کفار گی نافہمی کہ نسخ ور اعتراض کریں۔ تے اہل کتاب گو اعتراض ان گا عقائد گا لحاظ نال غلط ہے۔ اناں ناں حضرت آدم علیہ السلام گی شریعت گا احکام کی منسوخیت تسلیم کرنی ہوئیگی یوہ منو ہی پوئے گو کہ بار گے دن دنیاوی کم ان دے پہلاں حرام نی تھا ان ور حرام ہویا یوہ وی اقرار کرنوں ہوئے گو کہ توریت ماں حضرت نوح علیہ السلام گی امت واسطے تمام جانور حلال ہونوں بیان کیو گیو تے حضرت موسیٰ علیہ السلام ور بہت سارا حرام کرچھیڑیا ان کماں گے باوجود نسخ گو انکار کسطرح ممکن ایں۔ **مسئلو:** جسطرح آیت دوجی آیت دے منسوخ ہوئے اسے طرحیا حدیث تواتر دے وی ہوئے۔ **مسئلو:** نسخ کدے صرف تلاوت گو ہوئے کدے صرف حکم گو کدے تلاوت تے حکم دواں گو بیہقی نے ابو امامہ دے روایت نقل کی کہ ایک انصاری صحابی رات ناں تہجد واسطے اُٹھیو تے سورۃ فاتحہ دے بعد جہڑی سورت ہمیشہ پڑھے تھو اسناں پڑھنوں چاہے لیکن وہ بالکل یاد نہ آئی اور سوائے بسم اللہ گے ہور کجھ نہ پڑھ سکے۔ صبح ناں دوجا صحابہ گے اسگو ذکر کیو ان حضرات نے فرمایو مہارو وی یوہی حال ہے وہ سورت ہمناں وی یاد تھی تے ہون مہارا حافظہ ماں نی رہی ساراں نے سید عالم صلی اللہ علیہ وسلم گی خدمت ماں یوہ واقعو عرض کیو حضور اکرم صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایو اج رات وہ سورت اُٹھالی گئی اسگو حکم و تلاوت دوئے منسوخ ہوگیا جن کاغذاں ور وہ لکھی وی تھی نشان تک باقی نہ رہیا۔ ف۱۹۱ شانِ نزول: یہودیاں نے کہیو اے محمد صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم مہارے کول تم ایسی کتاب لیاؤ جہڑی آسمان دے ایک ہی وار نازل ہوئے ان گا حق ماں یاہ آیت نازل ہوئی۔ ف۱۹۲ یعنی جہڑیں آیت نازل ہوچکی ایں ان گا قبول کرن ماں بلاوجہ بحث کرے تے دوجی آیت طلب کرے۔ **مسئلو:** اس دے معلوم ہویو کہ جس سوال ماں فساد ہوئے وہ بزرگاں گے سامنے پیش کرنوں جائز نی تے سب دے بڑو مفسد یوہ کہ اس دے نافرمانی ظاہر ہوتی ہوئے۔ ف۱۹۳ شانِ نزول: جنگِ احد دے بعد یہودیاں گی ایک جماعت نے حضرت حذیفہ بن یمان تے عمار بن یاسر رضی اللہ تعالیٰ عنہما دے کہیو اگر تم حق ور ہوتا تاں تمناں شکست نہ ہوتی، تم مہارا دین گی طرف واپس آجاؤ، حضرت عمار نے فرمایو تھارے نزدیک عہد شکنی کیسی ہے، اناں نے کہیو نہایت بُری آپ نے فرمایو میں عہد کیو ہے کہ زندگی گا آخری ساہ توڑی سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم دے پچھے نہ ہٹوں گو، اور نہ کفر اختیار کروں گو، تے حضرت حذیفہ نے فرمایو ہوں راضی ہویو اللہ گا رب ہون حضرت محمد صلی اللہ علیہ وسلم گا رسول ہون اسلام گا دین ہون قرآن گا امام ہون کعبہ گا قبلہ ہون، موموناں گا پائی ہون ور فر یہ دوئے حضرات حضور صلی اللہ علیہ وسلم گی خدمت ماں حاضر ہویا تے آپ ناں واقعہ گی خبر دتی حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایو تم نے بہتر کیو اور فلاح پائی اس ور یاہ آیت نازل ہوئی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يَرُدُّوْنَكُمْ مِّنْۢ بَعْدِ اِيْمَانِكُمْ كُفَّارًا ۚۖ حَسَدًا مِّنْ عِنْدِ
تمناں ایمان دے بعد کفر گی طرف پھیر چھڑیں۔ اپناں دلاں گی جلن ناں ف۱۹۴
اَنْفُسِهِمْ مِّنْۢ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْحَقُّ ۚ فَاعْفُوْا وَاصْفَحُوْا
بعد اس گے حق ان ور خوب ظاہر ہو چکو ہے تو تم چھوڑو اور درگزر کرو
حَتّٰى يَاْتِيَ اللّٰهُ بِاَمْرِهٖ ؕ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَیْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۱۰۹﴾ الثلث
تاں توڑیں کہ اللہ اپنوں حکم آنیں بے شک اللہ ہر چیز ور قادر ہے
وَاَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ ؕ وَمَا تُقَدِّمُوْا لِاَنْفُسِكُمْ مِّنْ
اور نماز قائم رکھو اور زکوٰۃ دیو ف۱۹۵ اور اپنی جاناں واسطے جھڑی پلائی
خَيْرٍ تَجِدُوْهُ عِنْدَ اللّٰهِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ﴿۱۱۰﴾
اگے ٹوریں گا اُسناں اللہ گے کول پائیں گا بے شک اللہ تھارا کم دیکھ رہیو ہے
وَقَالُوْا لَنْ يَّدْخُلَ الْجَنَّةَ اِلَّا مَنْ كَانَ هُوْدًا اَوْ نَصٰرٰى ؕ تِلْكَ
اور (اہل کتاب) بولیں ہرگز جنت ماں نہ جائے گو مگر وہ جیڑو و یہودی یا نصرانی ہوئے ف۱۹۶ یہ
اَمَانِيُّهُمْ ؕ قُلْ هَاتُوْا بُرْهَانَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿۱۱۱﴾ بَلٰى ق
انگی خیال بندیں ایں تم فرماؤ آنوں اپنی دلیل ف۱۹۷ اگر سچا ایں۔ ہاں کیوں نی
مَنْ اَسْلَمَ وَجْهَهٗ لِلّٰهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهٗۤ اَجْرُهٗ عِنْدَ رَبِّهٖ ۪ وَلَا
جس نے اپنوں منھ جھکایو اللہ گے واسطے اور وہ نیکوکار ہے ف۱۹۸ تو اسگو اجر اُس گا رب گے کول ہے اور
خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ﴿۱۱۲﴾ ع وَقَالَتِ الْيَهُوْدُ لَيْسَتِ النَّصٰرٰى ۱۳ ع ۹ ۱۴
اناں ناں نہ کوئے ڈر ہوئے نہ کجھ غم ف۱۹۹ اور یہودی بولیا نصرانی

ف۱۹۴ اسلام گی حقانیت جانن دے بعد یہودیاں گو مسلماناں گا کفر و اِتداد گی تمنا کرنوں تے یوہ چاہنوں کہ وہ ایمان دے محروم ہو جائیں حسد گی وجہ دے تھو حسد بڑو ہی عیب ہے مسئلو: حدیث شریف ماں ایں سیّد عالم صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایو حسد دے بچو وہ نیکیاں ناں اسطرح کھائے جسطر حیا اگ سکی لکڑی ناں۔ مسئلو: حسد حرام ایں۔ مسئلو: اگر کوئے شخص اپناں مال، دولت یا اثر رسوخ یا عہدہ گے ذریعے گمراہی تے بے دینی پھیلاتو ہوئے تاں اس گا فتنہ دے بچن واسطے اس گا زوال نعمت گی تمنا کرنی حسد ماں داخل نی تے حرام وی نی۔ ف۱۹۵ موموناں ناں یہودیاں دے درگزر کرن گو حکم دین دے بعد اناں ناں اپنا نفس گی اصلاح گی طرف متوجہ فرمائے۔ ف۱۹۶ یعنی یہودی کہیں جے جنت ماں صرف یہودی داخل ہوئیں گا تے نصرانی کہیں جے صرف نصرانی یہ مسلماناں ناں دین دے موڑن واسطے کہیں جسطر حیا نسخ وغیرہ گا شبہات اناں نے اس امید ور پیش کیا تھا جے مسلماناں ناں اپناں دین ماں کجھ شک ہو جائے اسے طرح اناں ناں جنت دے مایوس کر گے اسلام دے پھیرن گی کوشش کریں، چنانچہ پارہ گا آخر ماں ان گو یوہ مقولو مذکور ہے۔ وَقَالُوْا كُوْنُوْا هُوْدًا اَوْ نَصٰرٰى تَهْتَدُوْا اللہ تعالیٰ ان گا اس خیال باطل گو رد فرمائے۔ ف۱۹۷ مسئلو: اس آیت دے معلوم ہو یو کہ نفی گا مدعی ناں وی دلیل لیانی ضروری ہے بغیر اس گے دعوو باطل تے قابل سماعت نی۔ ف۱۹۸ خواہ وہ کسے زمانہ کے نسل، کسے قوم گو ہوئے۔ ف۱۹۹ اس ماں اشارو ہے جے یہودیاں تے نصرانیاں گو یوہ دعوو جے جنت گا وارث وہی ایں بالکل غلط ہے کیوں جے دخول جنت مرتب ہے عقیدہ صحیحہ تے عمل صالح ور تے اناناں ناں میسر نی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

عَلٰى شَيْءٍ ۠ وَّقَالَتِ النَّصٰرٰى لَيْسَتِ الْيَهُوْدُ عَلٰى شَيْءٍ ۙ وَّهُمْ

کجھ نی اور نصرانی بولیا یہودی کجھ نی ف۲۰۰ حالانکہ

يَتْلُوْنَ الْكِتٰبَ ۭ كَذٰلِكَ قَالَ الَّذِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ مِثْلَ قَوْلِهِمْ ۚ

وہ کتاب پڑھیں ف۲۰۱ اسے طرح جاہلاں نے ان جسی گل کہی ف۲۰۲

فَاللّٰهُ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيْمَا كَانُوْا فِيْهِ يَخْتَلِفُوْنَ ﴿١١٣﴾

تو اللہ قیامت گے دن ان ماں فیصلو کر چھوڑے گو جس گل ماں جھگڑ رہیا ایں

وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ مَّنَعَ مَسٰجِدَ اللّٰهِ اَنْ يُّذْكَرَ فِيْهَا اسْمُهٗ

اور اُس دے بدھ کے ظالم کون ف۲۰۳ جیڑو اللہ گی مسجداں ناں روکے ان ماں نامِ خدا لین دوں ف۲۰۴

وَسَعٰى فِيْ خَرَابِهَا ۭ اُولٰۗىِٕكَ مَا كَانَ لَهُمْ اَنْ يَّدْخُلُوْهَآ اِلَّا

اور انگی ویرانی ماں کوشش کرے ف۲۰۵ ان ناں نہ پہچے تھو جے مسجداں ماں جائیں مگر

ف۲۰۰ شانِ نزول: نجران گا نصرانیاں گو ایک وفد سید عالم صلی اللہ علیہ وسلم گی خدمت ماں آیو تاں علمائے یہود آیا تے دواں ماں مناظرو شروع ہوگیو آواز اُچیں ہوگئیں شور مچیو یہودیاں نے کہیو نصرانیاں گو دین کجھ نی تے حضرت عیسیٰ علیہ السلام نے انجیل شریف گو انکار کیو اسے طرحیا نصرانیاں نے یہودیاں ناں کہیو تھارو دین کجھ نی تے حضرت موسیٰ علیہ السلام تے توریت شریف گو انکار کیو اس وارہ ماں یاہ آیت نازل ہوئی۔ ف۲۰۱ یعنی باوجود علم گے اناں نے ایسی جاہلانہ گفتگو کی حالانکہ انجیل شریف جناں نصرانی منیں اُساں توریت شریف تے حضرت موسیٰ علیہ السلام گی نبوت گی تصدیق ہے اسے طرحیاں توریت شریف جناں یہودی منیں اُساں حضرت عیسیٰ علیہ السلام گی نبوت تے ان تمام احکام گی تصدیق ہے جہڑا اناں ناں اللہ تعالیٰ گی طرفوں عطا ہویا۔ ف۲۰۲ اہل کتاب گا عالماں گی طرح ان جاہلاں نے جہڑاں کول نہ علم تھو نہ کتاب، جسطر حیا بت پرست تے آتش پرست وغیرہ اناں نے ہر ایک دین آلا گی تکذیب شروع کی تے کہیو کہ وہ کجھ نی اناں ہی جاہلاں بچوں مشرکین عرب وی ایں جناں نے نبی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم تے آپ گا دین گی شان ماں ایسی گل کیں۔ ف۲۰۳ شانِ نزول: یاہ آیت بیت المقدس گی بے حرمتی گے متعلق نازل ہوئی جسکو مختصر واقعو یوہ ہے کہ روم گا نصرانیاں نے بنی اسرائیل ور فوج کشی کی، ان گا جنگی جواناں ناں قتل کیو، اولاد ناں قید کیو، توریت شریف ناں ساڑیو، بیت المقدس ناں ویران کیو، اُساں گند گیں سٹیں، خنزیر ذبح کیا معاذ اللہ بیت المقدس خلافتِ فاروقی تک اسے ویرانی ماں رہیو، آپ گا عہدِ مبارک ماں مسلماناں نے اُسناں دوبارہ بحال کیو، ایک قول یوہ وی ہے جے یاہ آیت مشرکیں، مکہ گا وارہ ماں نازل ہوئی جناں نے ابتدائے اسلام ماں حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم تے آپ گا اصحاب ناں کعبہ ماں نماز پڑھن دے روکیو تھو تے جنگِ حدیبیہ گا موقع ور اُس ماں نماز تے حج دے منع کیو تھو۔ ف۲۰۴ ذکر: نماز، خطبو، تسبیح، وعظ، نعت شریف سب ناں شامل ہے تے ذکر اللہ ناں منع کرنوں ہر جگہ برو ہوئے، خاص مسجداں ماں جہڑیں اسے کم واسطے بنائی جائیں، مسئلو: جہڑو شخص مسجد ناں ذکر تے نماز تے خالی کر چھوڑے وہ مسجد ناں ویران کرن آلو تے بہت ظالم ایں۔
ف۲۰۵ مسئلو: مسجد گی ویرانی جسطر حیا ذکر تے نماز دے روکن نال ہوئے اسے طرح اس کی عمارت ناں نقصان پہچان ناں تے بے حرمتی کرن نال ہوئے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

خَآئِفِينَ ۬ؕ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَّلَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ
ڈرتاہویاں ان گے واسطے دُنیاماں رسوائی ہے ف۲۰۶ اوران گے واسطے آخرت ماں بڑوعذاب
عَظِيمٌ ﴿۱۱۴﴾ وَلِلّٰهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ ۗ فَاَيْنَمَا تُوَلُّوْا فَثَمَّ وَجْهُ اللّٰهِ ؕ
ف۲۰۷ اورمشرق مغرب سب اللہ ہی گو ہے توتم جیاں منہ کرو اواں وجہ اللہ (خداگی رحمت تھاری طرف متوجہ) ہے
اِنَّ اللّٰهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿۱۱۵﴾ وَقَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا ۙ سُبْحٰنَهٗ ؕ بَلْ
بے شک اللہ وسعت آلو علم آلو ہے۔ اور بولیا خدا نے اپنے واسطے اولاد رکھی۔ پاکی ہے اُساں ف۲۰۸ بلکہ
لَّهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ كُلٌّ لَّهٗ قٰنِتُونَ ﴿۱۱۶﴾ بَدِيعُ السَّمٰوٰتِ
اُسے گی مِلک ہے جوکُجھ آسماناں اورزمین ماں ہے۔ ف۲۰۹ سب نے اس گے حضورگردن سٹی ویں ایں۔ نوؤپیداکرن آلوآسماناں
وَالْاَرْضِ ؕ وَاِذَا قَضٰٓى اَمْرًا فَاِنَّمَا يَقُولُ لَهٗ كُنْ فَيَكُونُ ﴿۱۱۷﴾
اور زمین گو ف۲۱۰ اور جد کسے گل گو حکم فرمائے تواساں یوہی فرمائے کہ ہوجاوہ فوراً ہوجائے ف۲۱۱
وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ لَوْلَا يُكَلِّمُنَا اللّٰهُ اَوْ تَاْتِيْنَآ اٰيَةٌ ؕ
اورجاہل بولیا ف۲۱۲ اللہ مہارے نال کیوں نی کلام کرتو ف۲۱۳ یاہمناں کائے نشانی ملے ف۲۱۴

ف۲۰۶ دُنیاماں اناں ناں یاہ رسوائی پہچی جے قتل کیا گیا، گرفتار ہویا، وطن دے کڈھیا گیا خلافتِ فاروقی تے عثمانی ماں ملک شام ان گا قبضہ دے نکل گیو بیت المقدس دے ذِلّت گے نال کڈھیا گیا۔ ف۲۰۷ شانِ نزول: صحابہ کرام رسولِ کریم صلی اللہ علیہ وسلم گے نال ایک نیری رات ماں سفر ماں تھا قبلو کیاں ایں پتونی تھو۔ ہرایک شخص نے جیاں اُسکو دل جمیوں نماز پڑھ لئی۔ صبح ناں سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم گی خدمت ماں حال عرض کیو تاں یاہ آیت نازل ہوئی۔ مسئلو: اس دے معلوم ہویو کہ قبلہ گی طرف معلوم نہ ہوئے تاں جسطرف بھی دل جمیں اسے طرف منہ کر گے نماز پڑھ لیئے، اس آیت گی شان نزول ماں دوجو قول یوہ ہے کہ یاہ اُس مسافر گا حق ماں نازل ہوئی جہڑو سواری ور نفل ادا کرے اس گی سواری جیاں منہ کرے اسے طرف اسکی نماز درست ہے۔ بخاری تے مسلم شریف گی حدیثاں دے یوہ ثابت ہے، ایک قول یوہ ہے کہ جد تحویلِ قبلہ گو حکم دِتو گیو تے یہودیاں نے مسلماناں ناں طعنو دتو ان گا رڈ ماں یاہ آیت اتری۔ دسیو گیو کہ مشرق مغرب سب اللہ گو ہے جسطرف چاہے قبلو متعین فرمائے کسے ناں اعتراض گو کے حق ہے؟ (خازن) ایک قول یوہ ہے کہ یاہ آیت دعا گا حق ماں نازل ہوئی حضور دے پچھیو گیو کہ کسطرف منہ کر گے دعا منگی جائے اُس گا جواب ماں یاہ آیت نازل ہوئی۔ ایک قول یوہ ہے کہ یا آیت حق دے نسن گا وارہ ماں ایں تے اَیْنَمَا تُوَلُّوْا گو خطاب ان لوکاں ناں ایں جہڑا ذکر الٰہی دے روکیں تے مسجداں گی ویرانی ماں کوشش کریں کہ وہ دنیا گی رسوائی تے آخرت گا عذاب دے کِتے نس نی سکتا کیوں جے مشرق مغرب سب اللہ گو ہے جت نس گے جائیں گا وہ پکڑ لیئے گو اس طرح وَجْهُ اللّٰه دو مراد اللہ گو قرب تے نزدیکی ہے (فتح) ایک قول یوہ وی ہے کہ معنیٰ یہ ایں اگر کفار خانۂ کعبہ ماں نماز دے منع کریں دے تھارے واسطے ساری زمین مسجد بنائی وی ہے جت چاہو قبلہ گی طرف مُنہ کر گے نماز پڑھو۔ ف۲۰۸ شانِ نزول: یہودیاں نے حضرت عزیر علیہ السلام ناں تے نصرانیاں نے حضرت عیسیٰ علیہ السلام ناں خدا گو پوت کہیو مشرکین عرب نے فرشتاں ناں خدا گی لڑکیں کہیو (دھی) ان گا رڈ ماں یاہ آیت نازل ہوئی۔ فرمایو سُبْحٰنَهٗ وہ پاک ہے اس دے کہ اُسکی اولاد ہوئے اُسکی طرف اُسکی اولاد کی نسبت کرنی اُساں عیب لانوں ایں تے بے ادبی ہے۔ حدیث ماں ایں کہ اللہ تعالیٰ فرمائے ابن آدم نے ہمناں گال کڈھی میرے واسطے اولاد گو کہیو ہوں اولاد تے بیوی دے پاک ہوں۔ ف۲۰۹ تے مملوک ہونوں اولاد ہون گے منافی ہے جد سارو جہاں اُسکو مملوک ہے تاں کجھ اولاد کسطرحیا ہوسکے۔ مسئلو: کدے کوئے اپنی اولاد گو مالک ہوجائے وہ اُسے وقت آزاد ہوجائیگی۔ ف۲۱۰ جس نے بغیر کسے پہلی مثال گے اشیار ناں عدم دے وجود عطا فرمایو۔ ف۲۱۱ یعنی کائنات اسگو ارادو فرماتاں ہی وجود ماں آجائے ف۲۱۲ یعنی اہل کتاب یا مشرکین ف۲۱۳ یعنی بے واسطہ خود کیوں نی فرماتو جیسو کہ انبیار تے ملائکہ نال کلام فرمائے یوہ ان گو بڑو تکبر تے نہایت سرکشی تھی اناں نے اپنا آپ ناں انبیار کرام تے ملائکہ گے برابر سمجھیو شانِ نزول: رافع بن خذیمہ نے حضور اقدس صلی اللہ علیہ وسلم دے کہیو اگر تم اللہ گا رسول ایں تاں اللہ ناں فرماؤ وہ مہارے نال کلام کرے ہم آپ سناں اس ور یاہ آیت نازل ہوئی ف۲۱۴ یوہ ان آیتاں گو عناداً انکار ہے جہڑیں اللہ تعالیٰ نے عطا فرمائیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

كَذٰلِكَ قَالَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِّثْلَ قَوْلِهِمْ ؕ تَشَابَهَتْ قُلُوْبُهُمْ ؕ

ان دے اگلاں نے وی اِسی کہی ان جسی گل، ان گا اُن گا دِل ایک جسا ایں ف٢١٥

قَدْ بَيَّنَّا الْاٰيٰتِ لِقَوْمٍ يُّوْقِنُوْنَ ﴿١١٨﴾ اِنَّآ اَرْسَلْنٰكَ بِالْحَقِّ بَشِيْرًا

بیشک ہم نے نشانیں کھول چھڑیں یقین آلاں واسطے ف٢١٦ بیشک ہم نے تمناں حق گے نال پیچو خوشخبری دیتاں

وَّنَذِيْرًا ۙ وَّلَا تُسْـَٔلُ عَنْ اَصْحٰبِ الْجَحِيْمِ ﴿١١٩﴾ وَلَنْ تَرْضٰى عَنْكَ

اور ڈر سناتاں اور تھارا دے دوزخ آلاں گو سوال نہ ہوئے گو ف٢١٧ اور ہرگز تھارادے

الْيَهُوْدُ وَلَا النَّصٰرٰى حَتّٰى تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ ؕ قُلْ اِنَّ هُدَى اللّٰهِ

یہود اور نصاریٰ راضی نہ ہوئیں گا جب تک تم ان گا دین گی پیروی نہ کریں ف٢١٨ تم فرماؤ کہ اللہ ہی گی ہدایت

هُوَ الْهُدٰى ؕ وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ اَهْوَآءَهُمْ بَعْدَ الَّذِيْ جَآءَكَ

ہدایت ہے ف٢١٩ اور(اے سنن آلیا کوئے ہوئے) اگرتوان گی خواہشاں گو پیروکار ہویو بعداس کے جے تناں

مِنَ الْعِلْمِ ۙ مَا لَكَ مِنَ اللّٰهِ مِنْ وَّلِيٍّ وَّلَا نَصِيْرٍ ﴿١٢٠﴾ اَلَّذِيْنَ اٰتَيْنٰهُمُ

علم آچکو ہے تو اللہ دے تناں بچان آلو کوئے نہ ہوئے گو اور نہ مددگار ف٢٢٠ جھاں ناں ہم نے

الْكِتٰبَ يَتْلُوْنَهٗ حَقَّ تِلَاوَتِهٖ ؕ اُولٰٓئِكَ يُؤْمِنُوْنَ بِهٖ ؕ وَمَنْ يَّكْفُرْ

کتاب دتی ہے وہ جسی چاہے اسگی تلاوت کریں وہی اس ورایمان رکھیں اور جھڑا اُس گا منکر

بِهٖ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ﴿١٢١﴾ يٰبَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ اذْكُرُوْا نِعْمَتِيَ

ہوئیں تو وہی نقصان اٹھان آلا ایں ف٢٢١ اے اولادِ یعقوب! یاد کرو میرو احسان

الَّتِيْٓ اَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَاَنِّيْ فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعٰلَمِيْنَ ﴿١٢٢﴾ وَاتَّقُوْا

جیہڑو میں تھارے ور کیو اور وہ جہڑی میں اس زمانہ گا ساراں لوکاں ور تمناں بڈھائیں دتی اور ڈرو

وقف منزل

ع ١٤

ف٢١٥ اناں ہون ماں تے کفروقساوت ماں، اساں حضور نبی اکرم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم گی تسکین فرمائی گئی کہ تم ان گی سرکشی تے معاندانہ اِنکار دے رنجیدہ نہ ہویو پچھلا کفاروی انبیاء کرام نال ایسو ہی کریں تھا ف٢١٦ یعنی قران پاک گی آیات تے معجزات باہرات انصاف آلاں واسطے سید صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم گی نبوت گو یقین دوان واسطے کافی ایں مگر جھڑو یقین گو طالب نہ ہوئے وہ دلائل دے فائدو نی لے سکتو ف٢١٧ ۔کہ وِہ کیوں ایمان نہ لے آیا اس واسطے کہ تم نے اپنوں تبلیغ گو فرض پورا طریقہ نال ادا فرما چھڑیو۔ ف٢١٨ تے یوہ ناممکن کیوں جے وِہ باطل وراِیں۔ ف٢١٩ وہی قابلِ اتباع ہے تے اُس گے بغیر ہرایک راہ باطل تے گمراہی ف٢٢٠ یوہ خطاب اُمّتِ محمدیہ ناں ایں کہ جدتم نے جان لیو جے سید انبیاء صلی اللہ علیہ وسلم تھارے کول حق تے ہدایت لیایا تاں تم ہرگز کفار گی خواہشاں گو اتباع نہ کریو اگر ایسو کیو تاں تمناں عذابِ الٰہی دے بچان آلو کوئی نی (خازن) ف٢٢١ شانِ نزول: حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو یاہ آیت اہلِ سفینہ گا وارہ ماں نازل ہوئی جھڑا حضرت جعفر بن ابی طالب رضی اللہ تعالیٰ عنہ گے نال بارگاہِ رسالت ماں حاضر ہویا تھا ان گی تعداد چالی (٤٠) تھی بتی (٣٢) اہلِ حبشہ تے اٹھ (٨) شامی راہب، ان ماں بحیرا راہب وی تھو مطلب یوہ ہے کہ درحقیقت توریت شریف ورایمان لیان آلا وہی ایں جھڑا اسگی تلاوت گو حق ادا کریں تے بغیر تحریف تے تبدیل گے پڑھیں تے اُس گا معنی ناں سمجھیں تے منیں تے اُساں حضور اکرم صلی اللہ علیہ وسلم گی نعت تے صفت دیکھ گے حضور ورایمان لے آئیں۔ تے جھڑا حضور گا منکر ہو یا وہ توریت شریف ورایمان نی رکھتا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يَوْمًا لَّا تَجْزِيْ نَفْسٌ عَنْ نَّفْسٍ شَيْـًٔا وَّلَا يُقْبَلُ مِنْهَا عَدْلٌ

اس دن دے کہ کائے جان دوجی گو بدلو نہ ہوئیگی اور نہ اُسناں کجھ لیگے چھوڑیں

وَّلَا تَنْفَعُهَا شَفَاعَةٌ وَّلَا هُمْ يُنْصَرُوْنَ ﴿۱۲۳﴾ وَاِذِ ابْتَلٰۤى اِبْرٰهٖمَ

اور نہ کافرناں کائے سفارش نفعو دیے ف۲۲۲ اور نہ ان گی مدد ہوئے اور جد ف۲۲۳ ابراہیم ناں

رَبُّهٗ بِكَلِمٰتٍ فَاَتَمَّهُنَّ ؕ قَالَ اِنِّیْ جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ اِمَامًا ؕ قَالَ

اُس گا رب نے کُجھ گلاں دے آزمایو ف۲۲۴ تو اُس نے وِہ پوری کردیں۔ ف۲۲۵ فرمایو ہوں تمناں لوکاں گو پیشوا بنان آلو ہاں، عرض کی

وَمِنْ ذُرِّیَّتِیْ ؕ قَالَ لَا یَنَالُ عَهْدِی الظّٰلِمِیْنَ ﴿۱۲۴﴾ وَاِذْ جَعَلْنَا الْبَیْتَ

اور میری اولاد دوں، فرمایو! میرو عہد ظالماں ناں نی پہنچو ف۲۲۶ اور یاد کرو جد ہم نے اس کہرناں ف۲۲۷

مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَاَمْنًا ؕ وَاتَّخِذُوْا مِنْ مَّقَامِ اِبْرٰهٖمَ مُصَلًّی ؕ وَعَهِدْنَاۤ

لوکاں واسطے مرجع اور امان بنایو ف۲۲۸ اورابراہیم گا کھڑاہون گی جگہ ناں نماز گو مقام بنایو ف۲۲۹ اورہم نے تاکیدفرمائی

اِلٰۤی اِبْرٰهٖمَ وَاِسْمٰعِیْلَ اَنْ طَهِّرَا بَیْتِیَ لِلطَّآئِفِیْنَ وَالْعٰكِفِیْنَ

ابراہیم اور اسماعیل ناں کہ میرا کہر ناں خوب ستھرو کرو۔ طواف آلاں اور اعتکاف آلاں

وَالرُّكَّعِ السُّجُوْدِ ﴿۱۲۵﴾ وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهٖمُ رَبِّ اجْعَلْ هٰذَا بَلَدًا اٰمِنًا

اور رجوع آلاں واسطے اور جد عرض کی ابراہیم نے کہ اے میرا رب! اس شہر ناں امان آلو کرچھڑ

ف۲۲۲ اسماں یہودیاں گو رد ہے جہڑا کہیں تھا مہارا باپ دادا بزرگ گذریاں ایں ہمناں شفاعت کرگے چھڑ کالیں گا اناں ناں مایوس کیو جائے کہ شفاعت کافر گے واسطے نی۔ ف۲۲۳ حضرت ابراہیم علیہ السلام گی پیدائش سرزمین اہواز ماں بمقام سوس ہوئی فر آپ گا والد آپ ناں بابل، نمرود گا ملک ماں لے آیا یہود ونصاریٰ تے مشرکین عرب سارا آپ گا فضل وشرف گا معترف تے آپ گی نسل ماں ہون ور فخر کریں تھا۔ اللہ تعالیٰ نے آپ گا وِہ حالات بیان فرمایا جن دے سب ور اسلام ناں قبول کرنوں لازم ہو جائے کیوں جے جہڑیں چیز اللہ تعالیٰ نے آپ ور واجب کیں وِہ اسلام گی خصوصیات بچوں ایں۔ ف۲۲۴ خدائی فرمائش یاہ ہے کہ بندہ ور کائے پابندی فرماگے دوجاں ور اُس گا کھرا کھوٹا ہون گو اظہار فرما چھڑے۔ ف۲۲۵ جیڑیں گل اللہ تعالیٰ نے حضرت ابراہیم علیہ السلام ور آزمائش واسطے واجب کیں تھیں ان ماں مفسرین گا چند قول ایں! قتادہ گو قول ہے کہ وِہ مناسکِ حج ایں مجاہد نے کہیو اس دے وہ دس چیز مراد ایں جہڑیں اگلی آیت ماں مذکور ایں، حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہما گو قول ہے وِہ دس چیز یہ ایں۔ (۱) مچھ کترانیں (۲) کرولی کرنی، (۳) نک ماں صفائی واسطے پانی استعمال کرنوں (۴) مسواک کرنی، (۵) سر ماں چیر کڈھنوں (۶) نوں کٹن (۷) کچھ گا بال صاف کرنا، (۸) تُنی گا ہیٹھ گا بال صاف کرنا، (۹) ختنہ کرنوں (۱۰) پانی ناں استنجو کرنوں۔ یہ ساریں چیز حضرت ابراہیم علیہ السلام ور واجب تھیں تے مہارے وران بچوں کُجھ واجب تے کُجھ سنت ایں۔ ف۲۲۶ مسئلو: یعنی آپ گی اولاد ماں جہڑا ظالم (کافر) اناں ناں امامت گو منصب نی تھاسیں۔ مسئلو: اس دے معلوم ہویو کہ کافر مسلماناں گو پیشوائی ہو سکتو تے مسلماناں ناں اسگی اتباع جائز نی۔ ف۲۲۷ بیت دے کعبہ شریف مراد ہے تے اسماں ساری حرم شریف داخل ہے۔ ف۲۲۸ امن بنان دے یوہ مراد ہے کہ حرم کعبہ ماں قتل وغارت حرام ایں یاہ یوہ کہ ات شکار تک ناں امن ایں ات تو ڑی کہ حرم شریف ماں شیر تے پکیاڑ دی شکار گو پچھونی کرتا، چھوڑ گے مڑ جائیں۔ ایک قول یوہ ہے کہ مومن اس ماں داخل ہو گے عذاب دے بچ جائے۔ حرم ناں حرم تاں کہیں جے اسماں قتل، ظلم، شکار حرام تے ممنوع ایں۔ (احمدی) کدے کوئے مجرم وی داخل ہو جائے تاں ات اس گے نال وی کائے چھیڑ خانی نی کی جاتی (مدارک) ف۲۲۹ مقام ابراہیم وہ پتھر ہے جس ور کھڑا ہو گے حضرت ابراہیم علیہ السلام نے کعبہ معظم گی تعمیر فرمائی تے اُسماں آپ گا قدم مبارک گو نشان بن گیو، اسناں نماز گو مقام بنان گو حکم استحباب واسطے ہے۔ ایک قول یوہ وی ہے کہ اس نماز دے طواف گی دو رکعت مراد ایں (احمدی وغیرہ)

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَّارْزُقْ اَهْلَهٗ مِنَ الثَّمَرٰتِ مَنْ اٰمَنَ مِنْهُمْ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِؕ

اور اس کارہن آلاں ناں طرح طرح گا پھلاں دے روزی دے جیڑا ان بچوں اللہ اور پچھلا دن ور ایمان لے آئیں

قَالَ وَمَنْ كَفَرَ فَاُمَتِّعُهٗ قَلِيْلًا ثُمَّ اَضْطَرُّهٗۤ اِلٰى عَذَابِ النَّارِؕ

ف۲۳۰ فرمایو اور جهڑو کافر ہو یو تھوڑو برتن واسطے اُسناں وی دیوں گو فر اُسناں عذاب دوزخ گی طرف مجبور کروں گو

وَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ﴿١٢٦﴾ وَاِذْ يَرْفَعُ اِبْرٰهٖمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ

اور بہت ہی بُری جگہ ہے مڑن گی۔ اور جد اٹھائے تھو (چائے تھو) ابراہیم اس کھرگی نیں

وَاِسْمٰعِيْلُؕ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّاؕ اِنَّكَ اَنْتَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ ﴿١٢٧﴾ رَبَّنَا

اوراسماعیل یوہ کہتاں ہویاں کہ اے رب مہارا مہارادے قبول کر ف۲۳۱ بے شک توہی سنیں دے جانیں۔اے رب مہارا!

وَاجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَاۤ اُمَّةً مُّسْلِمَةً لَّكَ۪

اور کر ہمناں تیرے حضور گردن رکھن آلا اور مہاری اولاد بچوں ایک اُمت تیری فرمانبردار

وَاَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبْ عَلَيْنَاۚ اِنَّكَ اَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيْمُ ﴿١٢٨﴾

اور ہمناں عبادت گا قاعدہ دس اور مہارے ور اپنی رحمت نال رجوع فرما: ف۲۳۳ (متوجہ ہو) بے شک توہی ایں بہت توبہ قبول کرن آلو مہربان

رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيْهِمْ رَسُوْلًا مِّنْهُمْ يَتْلُوْا عَلَيْهِمْ اٰيٰتِكَ

اے رب مہارا! اور بھیج ان ماں ف۲۳۴ ایک رسول ان بچوں کہ ان ور تیری آیت تلاوت کرے۔

ف۲۳۰ چونکہ امامت گا معاملہ ماں لَا يَنَالُ عَهْدِي الظّٰلِمِيْنَ ارشاد ہو چکو تھو اس واسطے حضرت ابراہیم علیہ السلام نے اس دعا ر ماں مومنین ناں خاص فرمایو تے یوہی ادب ہے۔ اللہ تعالیٰ نے کرم فرمایو دعا قبول فرمائی۔ تے ارشاد فرمایو جے رزق ساراں ناں دتو جائے گو مومن ناں وی تے کافرناں وی، لیکن کافر گو رزق تھوڑو ہے یعنی صرف وہ دنیا وی زندگی ماں فائدہ پائیں گا۔ ف۲۳۱ پہلی مرتبہ کعبہ معظمہ گی بنیاد حضرت آدم علیہ السلام نے رکھی تے طوفانِ نوح دے بعد حضرت ابراہیم علیہ السلام نے اسے بنیاد ور تعمیر فرمائی یاہ تعمیر خاص آپ گا دستِ مبارک نال ہوئی اس گے واسطے پتھر لیاگے دین گی خدمت وسعادت حضرت اسماعیل علیہ السلام ناں حاصل ہوئی دواں حضراتاں نے اس ویلے یاہ دعا فرمائی یا رب مہاری یاہ طاعت تے خدمت قبول فرما۔ ف۲۳۲ وہ حضرات اللہ تعالیٰ گا مطیع تے مخلص بندہ تھا۔ فروی یاہ دعا اس واسطے ہے کہ طاعت تے اخلاص ماں ہور زیادہ کمال گی خواہش رکھیں تھا طاعت گا ذوق نال رجیں نی تھا۔ سبحان اللہ! فکرِ ہر کس بقدرِ ہمتِ اوست۔ ف۲۳۳ حضرت ابراہیم تے حضرت اسماعیل علیہما السلام معصوم ایں آپ گی طرفوں توبہ تواضع ہے تے اللہ آلاں واسطے تعلیم ایں۔ مسئلو کہ یوہ مقام قبول دعا گو ہے تے اِت دعا تے توبہ سنتِ ابراہیمی ایں۔ ف۲۳۴ یعنی ابراہیم علیہ السلام تے حضرت اسماعیل علیہما السلام گی ذریت ماں۔ یاہ دعا سید عالم صلی اللہ علیہ وسلم گے واسطے تھی یعنی کعبہ معظمہ گی تعمیر گی عظیم خدمت کرن تے توبہ واستغفار کرن دے بعد حضرت ابراہیم تے حضرت اسماعیل علیہما السلام نے یاہ دعا کی کہ یا رب اپنا محبوب نبی آخرالزماں صلی اللہ علیہ وسلم ناں مہاری نسل ماں ظاہر فرما تے یوہ شرف ہمناں عطا فرما، یاہ دعا قبول ہوئی تے ان دواں حضراتاں گی نسل پاک ماں حضور صلی اللہ علیہ وسلم دے سوا کوئے نبی نی ہو یو اولادِ ابراہیم ماں باقی انبیاء کرام حضرت اسحاق علیہ السلام گی نسل بچوں ہویا ایں۔ مسئلو: سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم نے اپنوں میلاد شریف خود بیان فرمایو۔ امام بغوی نے ایک حدیث روایت کی ہے کہ حضور نے فرمایو ہوں اللہ تعالیٰ گے نزدیک خاتم النبین لکھیو" تھو اُس ویلے جد حضرت آدم علیہ السلام گا وجود گو خمیر تیار ہور ہیو تھو ہوں تمناں اپناں ابتدائے حال گی خبر دیوں ہوں۔ ابراہیم علیہ السلام گی دعا ہوں۔ عیسیٰ علیہ السلام گی بشارت ہوں۔ اپنی ماں گی اُس خواب گی تعبیر ہوں۔ جهڑی اناں نے میری پیدائش گے ویلے دیکھی تھی تے ان واسطے ایک نور چمکتو ظاہر ہویو جس دے ملکِ شام گا ایوان ومحلات، ان واسطے روشن ہوگیا۔ اس حدیث ماں دعا ر خلیل دے یاہی دعا مراد ہے۔ جهڑی اس آیت ماں مذکور ہے۔ اللہ تعالیٰ نے یاہ دعا قبول فرمائی تے آخر زمانہ ماں حضور خاتم النبین حضرت محمد مصطفےٰ صلی اللہ علیہ وسلم ناں مبعوث فرمایو۔ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ عَلٰى اِحْسَانِهٖ (جمل وخازن)

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتٰبَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيْهِمْ ۭ اِنَّكَ اَنْتَ الْعَزِيْزُ

اوراناں ناں تیری کتاب ف۲۳۵ اور پختہ علم سکھائے ف۲۳۶ اوراناں ناں خوب ستھرا فرماوے۔ ف۲۳۷ بیشک توہی غالب

الْحَكِيْمُ ﴿١٢٩﴾ ع وَمَنْ يَّرْغَبُ عَنْ مِّلَّةِ اِبْرٰهٖمَ اِلَّا مَنْ سَفِهَ نَفْسَهٗ ۭ ع ٨ ١٥ ١٥

حکمت آلو۔ اور ابراہیم گا دین دے کون منہ پھیرے ف۲۳۸ سوا اس گے جہڑو دل گو احمق ہوئے

وَلَقَدِ اصْطَفَيْنٰهُ فِي الدُّنْيَا ۚ وَاِنَّهٗ فِي الْاٰخِرَةِ لَمِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿١٣٠﴾

اور بے شک ضرور ہم نے دنیاماں اُس ناں چن لیو ف۲۳۹ اور بے شک وہ آخرت ماں مہارا خاص قرب کی قابلیت آلاں ماں ایں ف۲۴۰

اِذْ قَالَ لَهٗ رَبُّهٗٓ اَسْلِمْ ۙ قَالَ اَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿١٣١﴾ وَوَصّٰى

جدکہ اُسناں اُس گا رب نے فرمایو گردن رکھ، عرض کی میں گردن رکھی اُس گے واسطے جیڑو رب ہے سارا جہان گو اور اُسے

بِهَآ اِبْرٰهٖمُ بَنِيْهِ وَيَعْقُوْبُ ۭ يٰبَنِيَّ اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰى لَكُمُ

دین گی وصیت کی ابراہیم نے اپناں بیٹاں ناں اوریعقوب (نے) کہ میریو بیٹو! بے شک اللہ نے یوہ

الدِّيْنَ فَلَا تَمُوْتُنَّ اِلَّا وَاَنْتُمْ مُّسْلِمُوْنَ ﴿١٣٢﴾ ۭ اَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاۗءَ اِذْ

دین تھارے واسطے چن لیو۔تو نہ مریو مگر مسلمان بلکہ تھارا بچ گا خود موجود تھا ف۲۴۱ جد

حَضَرَ يَعْقُوْبَ الْمَوْتُ ۙ اِذْ قَالَ لِبَنِيْهِ مَا تَعْبُدُوْنَ مِنْۢ بَعْدِيْ ۭ

یعقوب ناں موت آئی جدکہ اُس نے اپناں بیٹاں ناں فرمایو! میرے بعد کس گی پوجا کریں گا

قَالُوْا نَعْبُدُ اِلٰهَكَ وَاِلٰهَ اٰبَاۗىِٕكَ اِبْرٰهٖمَ وَاِسْمٰعِيْلَ وَاِسْحٰقَ اِلٰهًا

بولیا ہم پوجاں گا اُسناں جہڑو خدا ہے تھارو اور تھارا باپاں ابراہیم و اسماعیل ف۲۴۲ واسحٰق گو ایک

ف۲۳۵ اس کتاب دے قرآن کریم تے اسگی تعلیم دے اس گا حقائق تے معانی ناں سکھانوں مراد ہے۔ ف۲۳۶ حِکمت۔ گا معنی ماں بہت اقوال ایں کجھاں گے نزدیک حکمت دے فقہ مراد ہے، قتادہ گو قول ہے جے حکمت سنت گو ناں ایں، کجھ کہیں کہ حکمت علمِ احکام ناں کہیں۔ خلاصو یوہ کہ حکمت علم اسرار ہے ف۲۳۷ ستھرا کرن گو مطلب یوہ ہے کہ نفس تے روح گی تختیاں ناں کدورتاں دے پاک کر گے پردو چا چھڑیں تے استعداد گا شیشہ ناں صاف کر گے اناں ناں اس قابل کر چھڑیں کہ ان ماں حقائق گی جلوہ گری ہو سکے ف۲۳۸ شانِ نزول: علماء یہود بچوں حضرت عبداللہ بن سلام نے اسلام لیان دے بعد اپناں دواں بھتیجاں مہاجر تے سلمہ ناں اسلام گی دعوت دتی تے ان دے فرمایو کہ تمناں معلوم ایں کہ اللہ تعالیٰ نے توریت ماں فرمایو کہ ہوں اولاد اسماعیل بچوں ایک نبی پیدا کروں گو جن گو ناں احمد ہوئے گو جہڑ وان ور ایمان لے آئے گو وہ راہ لگ جائے گو تے جہڑو ایمان نہ لے آسی گو وہ ملعون ہوئے گو یوہ سن گے سلمہ ایمان لے آئیو تے مہاجر نے اسلام دے انکار کر چھڑیو اس ور اللہ تعالیٰ نے یاہ آیت نازل فرمائی تے ظاہر کر چھڑیو کہ جد حضرت ابراہیم علیہ السلام نے خود اس رسول معظم گا مبعوث ہون گی دعا فرمائی دے جہڑ وان گا دین دے مُنہ موڑے وہ حضرت ابراہیم علیہ السلام گا دین دے مڑیو اساں یہودی، نصرانی تے مشرکینِ عرب ور تعریض ہے جہڑا اپناں آپ ناں حضرت ابراہیم علیہ السلام گی طرف منسوب کریں تھا، جدان گا دین ہی دے پھر گیا فرشرافت تے بڈیائیں رکت رہی ف۲۳۹ رسالت تے خلّت گے نال رسول تے خلیل بنایو۔ ف۲۴۰ جن گے واسطے بلند درجہ ایں تاں جد حضرت ابراہیم علیہ السلام کرامت دارین گا جامع ایں تاں انگی طریقت وملت دے پھرن آلو ضرور نادان تے احمق ہے۔ ف۲۴۱ شانِ نزول: یاہ آیت یہودیاں گا وارہ ماں نازل ہوئی اناں نے کہیو تھو کہ حضرت یعقوب علیہ السلام نے اپنی وفات گے دن اپنی اولاد ناں یہودی رہن گی وصیت کی تھی اللہ تعالیٰ نے ان گا اس بہتان گا رد ماں یاہ آیت نازل فرمائی۔ (خازن) مطلب یوہ ہے کہ اے بنی اسرائیل تھارا پہلا لوک حضرت یعقوب علیہ السلام گے آخری وقت وران گے کول تھا جس وقت اناں نے اپناں پتراں ناں بلا گے ان دے اسلام تے توحید گو اقرار لیو تھو تے یوہ اقرار لیو تھو جہڑو آیت ماں مذکور ہے۔ ف۲۴۲ حضرت اسماعیل علیہ السلام ناں حضرت یعقوب علیہ السلام گا آباماں داخل کرنوں دے اس واسطے تھو کہ آپ ان گا چاچا ایں تے چاچو باپ گی جگہ ہوئے جیسو کہ حدیث شریف ماایں۔ تے آپ گو ناں حضرت اسحاق علیہ السلام دے پہلاں ذکر فرمانوں دو وجہ دے ہے۔ ایک دے یوہ کہ آپ حضرت اسحاق علیہ السلام دے چودہ سال بڑا ایں دوجی اس واسطے کہ آپ سید عالم صلی اللہ علیہ السلام گا جدایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَّاحِدًا ۚۖ وَّنَحْنُ لَهٗ مُسْلِمُوْنَ ﴿١٣٣﴾ تِلْكَ اُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ ۚ لَهَا

خدا اور ہم نے اس گے اگے گردن رکھیں ایں۔ یاہ ف۲۴۳ ایک امت ہے کہ گزرگئی ف۲۴۴ ان گے واسطے ہے جو

مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ مَّا كَسَبْتُمْ ۚ وَلَا تُسْـَٔلُوْنَ عَمَّا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿١٣٤﴾

اناں نے کمایو اور تھارے واسطے ہے جو تم کماؤ اور ان گا کماں گی تھارادے پچھ نہ ہوئے گی۔

وَقَالُوْا كُوْنُوْا هُوْدًا اَوْ نَصٰرٰى تَهْتَدُوْا ؕ قُلْ بَلْ مِلَّةَ اِبْرٰهٖمَ

اور کتابی بولیا ف۲۴۵ یہودی یا نصرانی ہوجاؤ راہ پاؤ گا تم فرماؤ بلکہ ہم دے ابراہیم گو دین

حَنِيْفًا ؕ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ﴿١٣٥﴾ قُوْلُوْٓا اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَآ اُنْزِلَ

لیاں جیڑو ہر باطل دے جد اتھو اور(وہ) مشرکاں بچوں نی تھا ف۲۴۶ اس طرحیا کہوہم ایمان لے آیااللہ ور اوراس ور جھڑو

اِلَيْنَا وَمَآ اُنْزِلَ اِلٰٓى اِبْرٰهٖمَ وَاِسْمٰعِيْلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوْبَ

مہاری طرف اتریو اور جھڑو اتاریو گیو ابراہیم اور اسماعیل و اسحاق ویعقوب

وَالْاَسْبَاطِ وَمَآ اُوْتِيَ مُوْسٰى وَعِيْسٰى وَمَآ اُوْتِيَ النَّبِيُّوْنَ مِنْ

اور انگی اولاد ور اور جو کجھ عطا کیو گیو موسیٰ و عیسیٰ اور جو عطا کیو گیو باقی انبیار ناں اپناں

رَّبِّهِمْ ۚ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِّنْهُمْ ۖ وَنَحْنُ لَهٗ مُسْلِمُوْنَ ﴿١٣٦﴾ فَاِنْ اٰمَنُوْا

رب گی طرفوں، ہم ان ماں کسے ور ایمان ماں فرق نی کرتا اور ہم نے اللہ گے اگے گردن رکھیں ویں ایں۔ فراگروہ وی اسے طرحیا ایمان آنیں

بِمِثْلِ مَآ اٰمَنْتُمْ بِهٖ فَقَدِ اهْتَدَوْا ۚ وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا هُمْ فِيْ شِقَاقٍ ۚ

جس طرحیاں تم نے آنیوں تاں دے وہ ہدایت پاگیا اور اگر منھ پھیر گیا تاں وہ نری ضدماں ایں۔ ف۲۴۷

ف۲۴۳ یعنی حضرت ابراہیم تے یعقوب علیہ السلام تے ان گی مسلمان اولاد۔ ف۲۴۴ اے یہودیوتم ان ور بہتان نہ لاؤ۔ ف۲۴۵ شانِ نزول: حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ یاہ آیت یہودیاں گا وڈیراں تے بخران گا نصرانیاں گا جواب ماں نازل ہوئی یہودیاں نے دے مسلماناں دے یوہ کہیوتھو کہ حضرت موسیٰ علیہ السلام تمام انبیاء ماں سب دے افضل ایں تے توریت سب کتاباں ماں افضل ہے تے یہودی دین تمام ادیان دے اعلیٰ ہے۔ اس گے نال اناں نے حضرت سیدِ کائنات صلی اللہ علیہ وسلم تے انجیل شریف، قران شریف گے نال کفر کر کے مسلماناں دے کہیوتھو کہ یہودی بن جاؤ اسے طرح نصرانیاں نے وی اپناں ہی دین ناں حق کہہ گے مسلماناں ناں نصرانی ہون گو کہیوتھو۔ اس ور یاہ آیت نازل ہوئی۔ ف۲۴۶ اسماں یہود ونصاریٰ وغیرہ ور تعریض ہے تم مشرکین ہو، اس واسطے ملّت ابراہیم ور ہون گو جھڑو دعوتم کریں وہ باطل ہے اُس گے بعد مسلماناں ناں خطاب فرمائے کہ وہ ان یہودیاں تے نصرانیاں ناں کہہ چھڑیں۔ قُوْلُوْٓا اٰمَنَّا۔ اَلْاٰيَة ف۲۴۷ تے ان ماں حق گی طلب گو شائبو وی نی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللّٰهُ ۚ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿۱۳۷﴾ صِبْغَةَ اللّٰهِ ۚ وَمَنْ

تواے محبوب عنقریب اللہ انگی طرفوں تمناں کفایت کرے گو اور وہی ہے سنتو جانتو ف۲۴۸ ہم نے اللہ گو رنگ لیو ف۲۴۹ اور

أَحْسَنُ مِنَ اللّٰهِ صِبْغَةً ۫ وَنَحْنُ لَهُ عَابِدُونَ ﴿۱۳۸﴾ قُلْ أَتُحَاجُّونَنَا

اللہ دے بہترکس گو رنگ ہے۔ اورہم اُسے ناں پوجاں۔ تم فرماؤ کیاتم اللہ گا وارہ ماں مہارے نال

فِي اللّٰهِ وَهُوَ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ ۚ وَلَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ ۚ

جگڑیں ف۲۵۰ حالانکہ وہ مہارو وی مالک اور تھارو وی ف۲۵۱ اور مہاری کرنی مہارے نال اورتھاری کرنی تھارے نال

وَنَحْنُ لَهُ مُخْلِصُونَ ﴿۱۳۹﴾ أَمْ تَقُولُونَ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ

اورہم نرا اُسے گا ہاں۔ ف۲۵۲ بلکہ تم دے اس طرحیا کہیں کہ ابراہیم واسماعیل

وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطَ كَانُوا هُودًا أَوْ نَصَارَىٰ ۗ قُلْ أَأَنْتُمْ

و اسحٰق و یعقوب اوران گی اولاد یہودی یا نصرانی تھا تم فرماؤ کیا تمناں

أَعْلَمُ أَمِ اللّٰهُ ۗ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَتَمَ شَهَادَةً عِنْدَهُ مِنَ اللّٰهِ ۗ

علم زیادہ ہے یااللہ ناں ف۲۵۳ اوراس دے بدھ گے ظالم کون ہے جس گے کول اللہ گی طرفوں گواہی ہوئے اوروہ اسناں چھپائے ف۲۵۴

وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿۱۴۰﴾ تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ ۖ لَهَا مَا

اور خدا تھاراں کرتوتاں دے بے خبرنی۔ وہ ایک گروہ ہے کہ گزرگیو ان گے واسطے

كَسَبَتْ وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ ۖ وَلَا تُسْأَلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۴۱﴾ ع ۱۶ ۱۲ ۱۶

انگی کمائی اور تھارے واسطے تھاری کمائی اور ان گا کماں گی تمناں پچھ نہ ہوئے گی۔

ف۲۴۸ یوہ اللہ گی طرفوں ذموں ایں کہ وہ اپناں حبیب صلی اللہ علیہ وسلم ناں غلبو عطا فرمائے گو تے اسماں غیب گی خبر ہے کہ آئندہ حاصل ہون آلی فتح تے کامیابی گو پہلاں دے انتظار فرمایو اسماں نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم گو معجزو ہے کہ اللہ تعالیٰ گو یوہ ذمو پورو ہویو تے یاہ غیبی خبر سچی ہوگئی۔ کافراں گا حسد، عناد تے ان گا مکراں دے حضور ناں نقصان نہ پہچیو حضور گی فتح ہوئی۔ بنی قریظہ قتل ہویا بنی نضیر جلاوطن کیا گیا۔ یہودیاں تے نصرانیاں ور جزیو مقرر ہویو ف۲۴۹ یعنی جس طرح رنگ کپڑا گا ظاہر و باطن ماں تس جائے اُسے طرحیا دین الٰہی گا اعتقادات حقہ مہاریاں رگاں ماں سما گیا ایں۔ مہارو ظاہر و باطن قلب و قالب اس گا رنگ ماں رنگ گیا مہارو رنگ ظاہری رنگ نی جہڑو کجھ فائدو نہ دیے بلکہ یوہ نفس ناں پاک کرے ظاہر ماں اُس گا آثار کماں کا جاں دے ظاہر ہوئیں۔ نصرانی جداپناں دین ماں کسے ناں داخل کریں یاان گے کوئے بچو پیدا ہوئے تاں وہ پانی ماں پیلو رنگ سٹ گے اُسماں اُس بچہ ناں غوطو دیں تھا تے کہیں کہ ہون یوہ بچو نصرانی ہویو اسگو اس آیت ماں رد فرمایو کہ یوہ ظاہری رنگ کسے کم گو نی۔ ف۲۵۰ شانِ نزول: یہودیاں نے مسلماناں ناں کہیو ہم پہلی کتاب آلاں ہاں، مہارو قبلو پرانوں ایں مہارو دین قدیم ایں انبیاء مہارے بچوں ہویا۔ اگر سید عالم صلی اللہ علیہ وسلم نبی ہوتا تاں وہ مہارے بچوں ہی ہوتا اس ور یاہ آیت کریم نازل ہوئی۔ ف۲۵۱ اسناں اختیار ہے کہ اپناں بنداں بچوں جسناں چاہے نبی بنائے عرب بچوں ہوئے یا دوجاں بچوں۔ ف۲۵۲ کسے دوجاناں اللہ گے نال شریک نی کرتا تے عبادت تے طاعت خالص اُسے واسطے کریں تاں ہم عزت گے لائق ہاں۔ ف۲۵۳ اسگو قطعی جواب یوہی ہے کہ اللہ ہی اعلم ایں۔ دے جد اُس نے فرمایو مَا كَانَ إِبْرَاهِيمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا تے تھارو یوہ قول باطل تے چوٹھو ہے۔ ف۲۵۴ یوہ یہود گو حال ہے جناں نے اللہ تعالیٰ گی گواہیں چھپائیں جہڑی توریت شریف ماں مذکور تھیں۔ کہ محمد مصطفےٰ صلی اللہ علیہ وسلم اس گا نبی ایں تے ان گی یہ نعت و صفات ایں تے حضرت ابراہیم علیہ السلام مسلمان ایں تے دینِ مقبول اسلام ایں نہ یہودیت نہ نصرانیت۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

سَيَقُوْلُ السُّفَهَآءُ مِنَ النَّاسِ مَا وَلّٰىهُمْ عَنْ قِبْلَتِهِمُ الَّتِیْ كَانُوْا

ہون کہیں گا ف۲۵۵ بیوقوف لوک، کس نے پھیر چھوڑیو مسلماناں ناں اُن گا اس قبلہ دے جس ور

عَلَيْهَا ؕ قُلْ لِّلّٰهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ ؕ يَهْدِیْ مَنْ يَّشَآءُ اِلٰى صِرَاطٍ

تھا۔ ف۲۵۶ تم فرماؤ مشرق مغرب اللہ ہی گا ایں۔ ف۲۵۷ جناں چاہے سدِھے راہ

مُّسْتَقِيْمٍ ﴿۱۴۲﴾ وَكَذٰلِكَ جَعَلْنٰكُمْ اُمَّةً وَّسَطًا لِّتَكُوْنُوْا شُهَدَآءَ

چلائے اور گل اسے طرحیا ہی ہے کہ ہم نے تمناں کیو ساریاں امتاں ماں افضل کہ تم لوکاں ور

عَلَى النَّاسِ وَيَكُوْنَ الرَّسُوْلُ عَلَيْكُمْ شَهِيْدًا ؕ وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ

گواہ ہووَ۔ ف۲۵۸ اور یہ رسول تھارا نگہبان و گواہ ف۲۵۹ اور اے محبوب تم پہلاں جس قبلہ وُر تھا

ف۲۵۵ شانِ نزول: یاہ آیت یہودیاں گا وارہ ماں نازل ہوئی جد بجائے بیت المقدس گے کعبہ معظّمہ ناں قبلو بنایو گیو اس ور اناں نے طعنوں دِتو کیوں جے یوہ اناں ناں ناگوار تھو تے وہ نسخ گا قائل نی تھا۔ ایک قول گے مطابق یاہ آیت مشرکین مکہ تے ایک قول گے منافقین گا وارہ ماں نازل ہوئی اور یوہ وی ہوسکے کہ اس دے کافراں گا یہ سارا ٹولہ مراد ہوویں۔ کیوں جے طعنہ ڈینجاں ماں سارا شریک تھا اور کافراں گا طعنہ دین دے پہلاں قرآن پاک ماں اس گی خبر دینی غیبی خبراں بچوں ایں طعنہ دین آلاں ناں بے وقوف اس واسطے کہیو گیو کہ وِہ نہایت باندے گل ور اعتراض کرن لگ گیا اس گے باوجود کہ پہلا انبیاں نے نبی آخر الزماں گی خصوصیات بچوں آپ گو لقب ذوالقبلتین (دواں قبلاں آلو) ذکر فرمایو تے تحویل قبلہ اسگی دیلیل ہے کہ یہ وہی نبی ایں جسگی خبر پہلا نبی دیتا آیا۔ ایسی واضح نشانی دے فائدو نہ لینوں تے اعتراض کرنوں بڑی حماقت تے بیوقوفی ہے۔ ف۲۵۶ قبلو اس طرف ناں کہیں جسگی طرف آدمی نماز ماں مُنھ کرے۔ اِت قبلہ دے بیت المقدس مراد ہے۔ ف۲۵۷ اُساں اختیار ہے جناں چاہے قبلو بنائے، کسے ناں اعتراض گی کے جرأت، بندہ گو کم فرمانبرداری ہے۔ ف۲۵۸ دنیا تے آخرت ماں۔ مسئلو: دنیا ماں دے یاہ کہ مسلمان گی شہادت مومن کا فر ساراں گا حق ماں شرعاً معتبر ہے تے کافر گی شہادت مسلمان ور معتبر نی۔ مسئلو: اس دے یوہ وی معلوم ہویو کہ اس وقت گو اجماع حجت لازم القبول ہے۔ مسئلو: مرداں گا حق ماں وی اس امت گی شہادت معتبر ہے رحمت تے عذاب گا فرشتہ اس گے مطابق عمل کریں صحاح گی حدیث ماں ایں جے سیدِ عالم صلی اللہ علیہ وسلم گا سامنا دے ایک جناز وگزریو صحابہ نے اُسگی تعریف کی حضور نے فرمایو واجب ہوگئی، فر دو جو جناز وگزریو صحابہ نے اسگی برائی کی حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایو واجب ہوگئی حضرت عمر فاروق رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے دریافت کیو کہ یارسول اللہ کے واجب ہوئی؟ فرمایو پہلا جنازہ گی تمنے تعریف کی اُس واسطے جنت واجب ہوئی دو جا گی تم نے برائی کی اُس واسطے دوزخ واجب ہوئی تم زمین ماں اللہ گا گواہ ہیں فر حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے یاہ آیت تلاوت فرمائی۔ مسئلو: یہ ساریں شہادت صالحینِ اُمت تے اہل صدق گے نال خاص ایں تے ان گا معتبر ہون واسطے زبان گی حفاظت شرط ہے۔ جہڑا لوک زبان گی احتیاط نی کرتا تے فضول خلاف شرع کلمات ان گی زبان دے نکلتا رہیں دے ناحق لعنت کریں صحاح گی حدیث ماں ہے کہ قیامت گے دن نہ وہ کسے گا سفارشی ہوویں گا نہ گواہ اس امت گی ایک شہادت یاہ وی ہے کہ آخرت ماں جد تمام اولین، آخرین جمع ہوویں گا تے کفار دے فرمایو جائے گو کیا تھارے کول میری طرفوں ڈران تے احکام پہچان آلا نی آیا تاں وِہ انکار کریں گا تے کہیں گا کوئے نی آیو۔ حضرات انبیار دے دریافت فرمایو جائے گو وِہ عرض کریں گا کہ یہ جوٹھا ایں ہم نے اناں ناں تبلیغ کی اس ور ان دے اِقَامَةً لِلْحُجَّةِ دیلیل طلب کی جائیگی وِہ عرض کریں گا کہ اُمتِ محمدیہ مہاری گواہ ہے یاہ آمت پیغمبراں گی شہادت دے گی کہ ان حضرات نے تبلیغ فرمائی ہے۔ اس ور گزشتہ امت گا کفار کہیں گا اناں ناں کے پتو یہ مہارا دے بعد ہویا ایں۔ دریافت کیو جائے گو تم کسطر حیا جانیں یہ عرض کریں گا یا رب تیں مہاری طرف اپناں رسول حضرت محمد صلی اللہ علیہ وسلم ناں بھیجیو، قرآن پاک نازل فرمایو ان گے ذریعے ہم قطعی طور ور جاناں جے حضرات انبیار کرام نے فرضِ تبلیغ مکمل طور ور ادا فرمایو فر سید انبیار صلی اللہ علیہ وسلم دے آپ گی امت گا وارہ ماں دریافت کیو جائیگو حضور ان گی تصدیق فرمائیں گا۔ مسئلو: اس دے معلوم ہویو جے اشیار معروضہ ماں شہادت تسامع دِسن گے نال وی معتبر ہے یعنی جن چیزاں گو یقینی علم سنن نال حاصل ہوئے اس ور وی شہادت دی جاسکے ف۲۵۹ امت ناں دے رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم گی اطلاع گے ذریعے امتاں گا احوال تے انبیار گی تبلیغ گو علم قطعی تے یقینی حاصل ہے تے رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم بکرم الٰہی نور نبوت نال ہر شخص گا حال تے اُسگی حقیقت ایمان تے نیک و بد اعمال تے اخلاص تے نفاق سب ناں جانیں۔ مسئلو: اِسے واسطے حضور گی شہادت دنیا ماں بحکم شرع امت گا حق ماں مقبول ہے۔ یاہی وجہ ہے حضور نے اپناں ظاہری زمانہ گا حاضرین گے متعلق جو کجھ فرمایو مثلاً: صحابہ، ازواج تے اہل بیت گا فضائل تے مناقب یا غائباں تے بعد ماں آن آلاں واسطے مثلاً حضرت اویس قرنی تے امام مہدی وغیرہ گے اس ور اعتقاد واجب ہے۔ مسئلو: ہر نبی ناں ان گی امت گا اعمال ور مطلع کیو جائے تانجہ قیامت گے دن شہادت دے سکیں۔ چونکہ مہارا نبی صلی اللہ علیہ وسلم گی شہادت عام ہو یگی اس واسطے حضور تمام امتاں گا احوال و اعمال ور مطلع تے خبردار ایں۔ فائدو۔ اِت شہید بمعنی مطلع وی ہوسکے کیوں جے شہادت گو لفظ علم تے اطلاع گا معنی ماں وی آئے۔ قَالَ اللّٰهُ تَعَالٰى وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَیْءٍ شَهِيْدٌ

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الَّتِيْ كُنْتَ عَلَيْهَآ اِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يَّتَّبِعُ الرَّسُوْلَ مِمَّنْ يَّنْقَلِبُ عَلٰى

ہم نے وہ تاں مقرر کیو تھو جے دیکھاں کون رسول گی پیروی کرے اور کون پچھے پیریں

عَقِبَيْهِ ؕ وَاِنْ كَانَتْ لَكَبِيْرَةً اِلَّا عَلَى الَّذِيْنَ هَدَى اللّٰهُ ؕ وَمَا كَانَ

مڑجائے ف۲۶۰ اور بیشک یاہ پہاری تھی مگر ان ور (نی) جنھاں ناں اللہ نے ہدایت کی اور اللہ گی

اللّٰهُ لِيُضِيْعَ اِيْمَانَكُمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ بِالنَّاسِ لَرَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ ﴿١٤٣﴾ قَدْ

شان نی کہ تھارا ایمان ضائع کرے ف۲۶۱ بیشک اللہ آدمیاں ور بہت مہربان مہر آلو ہے

نَرٰى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِى السَّمَآءِ ۚ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضٰهَا ۠ فَوَلِّ

ہم دیکھ رہیاں باربار تھارو آسمان گی طرف منہ کرنوں ف۲۶۲ تاں ضرور ہم تمناں موڑ چھڑاں گا اس قبلہ گی طرف جسماں تھاری

وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ؕ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوْا وُجُوْهَكُمْ

خوشی ہے۔ ہون ہی اپنوں منہ پھیر لیو مسجدِ حرام گی طرف اور اے مسلمانو! تم جت کدے ہیں اپنوں مُنھ

شَطْرَهٗ ؕ وَاِنَّ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ لَيَعْلَمُوْنَ اَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّهِمْ ؕ

اُسے گی طرف کرو ف۲۶۳ اور وہ جنھاں ناں کتاب ملی ہے ضرور جانیں کہ یوہ ان گا رب گی طرفوں حق ہے۔ ف۲۶۴

وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُوْنَ ﴿١٤٤﴾ وَلَئِنْ اَتَيْتَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ

اور اللہ ان گا کرتوتاں دے بے خبر نی اور کدے تم ان کتابیاں کے کول

ف۲۶۰ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم پہلاں کعبہ گی طرف نماز پڑھیں تھا بعد ہجرت بیت المقدس گی طرف نماز پڑھن گو حکم ہو یو ستاراں مہیناں گے قریب اس طرف نماز پڑھی فر کعبہ گی طرف منہ کرن گو حکم ہو یو اس تحویل گی ایک حکمت ارشاد ہوئی کہ اس دے مومن تے کافراں فرق تے امتیاز باندھے ہو جائیگو چنانچہ ایسو ہی ہو یو۔ ف۲۶۱ شانِ نزول: بیت المقدس گی طرف نماز پڑھن گا زمانہ ماں جن صحابہ نے وفات پائی ان گا رشتہ داراں نے تحویل قبلہ دے بعد ان گی نمازاں گو حکم دریافت فرمایو اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی تے اطمینان دتو کہ ان گی نماز ضائع نی ہوئیں ان ور ثواب ملیگو۔ فائدو! نماز ناں ایمان دے تعبیر فرمایو گیو کیوں جے ان گی ادائیگی تے جماعت نال پڑھنوں ایمان گی دلیل ہے۔ ف۲۶۲ شانِ نزول: سیدِ عالم صلی اللہ علیہ وسلم ناں کعبہ ناں قبلو بنانوں پسند تھو تے حضور اس امید ماں آسمان گی طرف نظر فرمائیں تھا اس ور یاہ آیت نازل ہوئی۔ آپ نماز ماں ہی کعبہ گی طرف مڑ گیا مسلماناں نے وی آپ گے نال ہی اسے طرف چہرہ موڑ لیا۔ مسئلو: اس دے معلوم ہو یو کہ اللہ تعالیٰ ناں آپ گی رضا منظور ہے تے آپ ہی گی خاطر کعبہ ناں قبلو بنایو گیو۔ ف۲۶۳ اس دے ثابت ہو یو کہ نماز ماں روبقبلہ ہونوں فرض ہے۔ ف۲۶۴ کیوں جے ان گی کتاباں ماں حضور گا اوصاف گا سلسلہ ماں یوہ وی مذکور تھو کہ آپ بیت المقدس دے کعبہ گی طرف مڑیں گا تے ان گا انبیاء نے بشارتاں گے نال حضور صلی اللہ علیہ وسلم گی یاہ نشانی بیان فرمائی تھی کہ آپ بیت المقدس تے کعبہ مشرفہ دواں قبلاں گی طرف نماز پڑھیں گا

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

بِكُلِّ اٰيَةٍ مَّا تَبِعُوْا قِبْلَتَكَ ۚ وَمَآ اَنْتَ بِتَابِعٍ قِبْلَتَهُمْ ۚ وَمَا بَعْضُهُمْ

ہرنشانی لیگے آؤ وِہ تھارا قبلہ گی پیروی نہ کریں گا ف٢٦٥ اور نہ تم ان گا قبلہ گی پیروی کرو ف٢٦٦ اور وہ آپسماں وی ایک

بِتَابِعٍ قِبْلَةَ بَعْضٍ ؕ وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ اَهْوَآءَهُمْ مِّنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَكَ

دوجا گا قبلہ گا تابع نی ف٢٦٧ (اور اے سنن آلیا کسے باشد) اگر تُو انگی خواہشاں ور چلیو بعد اس گے کہ تناں

مِنَ الْعِلْمِ ۙ اِنَّكَ اِذًا لَّمِنَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿١٤٥﴾ اَلَّذِيْنَ اٰتَيْنٰهُمُ الْكِتٰبَ

علم مل چکیو تو اس وقت تو ضرور ستمگار (ظالم) ہوئے گو۔ جناں ناں ہم نے کتاب عطافرمائی ف٢٦٨

وقفِ لازم

يَعْرِفُوْنَهٗ كَمَا يَعْرِفُوْنَ اَبْنَآءَهُمْ ؕ وَاِنَّ فَرِيْقًا مِّنْهُمْ لَيَكْتُمُوْنَ

وہ اس نبی ناں ایسو پہچانیں جس طرحیا آدمی اپناں بیٹاں ناں پہچانیں ف٢٦٩ اور بے شک ان ماں ایک گروہ جان بُجھ گے

الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُوْنَ ﴿١٤٦﴾ اَلْحَقُّ مِنْ رَّبِّكَ فَلَا تَكُوْنَنَّ مِنَ

وقفِ منزل

حق ناں چھپائیں ف٢٧٠ (اے سنن آلیا) یوہ حق ہے تیرارب گی طرفوں (یاحق وہی ہے جہڑو تیرارب گی طرف دے ہوئے) توخبردار!

الْمُمْتَرِيْنَ ﴿١٤٧﴾ ع وَلِكُلٍّ وِّجْهَةٌ هُوَ مُوَلِّيْهَا فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرٰتِ ؕ اَيْنَ

ع ١٧ / ٧

توشک نہ کریے تے ہر ایک واسطے توجہ گی ایک طرف ہے کہ وہ اُسے طرف مُنہ کرے تاں یوہ چاہوکہ نیکیاں ماں

مَا تَكُوْنُوْا يَاْتِ بِكُمُ اللّٰهُ جَمِيْعًا ؕ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿١٤٨﴾

وقفُ النبی صلی اللہ علیہ وسلم

ہورناں دے اگے بدھوتاں تم کدے وی ہووُاللہ تمناں اکٹھالے آئیگو ف٢٧١ بے شک اللہ جوچاہے کرے

وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ؕ وَاِنَّهٗ

ہورجتوں آؤ ف٢٧٢ اپنا مُنھ مسجد حرام گی طرف کرو اور وہ

ف٢٦٥ کیوں جے نشانی اسناں نفعو دے جہڑو کسے شبہ گی وجہ دے منکر ہوئے یہ دے حسد تے عناد گی وجہ دے انکار کریں اناں ناں اس دے کے نفعو ہوئے گو؟
ف٢٦٦ مطلب یوہ ہے کہ یوہ قبلو منسوخ نی ہوسیں تے ہون اہل کتاب ناں یوہ طمعو نی رکھنو چاہیئے کہ تم ان بچوں کسے گا قبلہ گی طرف رخ فرمائیں گا۔ ف٢٦٧ ہرایک گو قبلو الگ ہے یہودی دے صخرۂ بیت المقدس ناں اپنوں قبلو منیں تھا تے نصرانی بیت المقدس گا اُس مشرقی مکان ناں جت حضرت عیسیٰ علیہ السلام ناں نفخ روح گو واقعو پیش آیو (فتح) ف٢٦٨ یعنی علمائے یہود ونصاریٰ ف٢٦٩ مطلب یوہ کہ پہلی کتاباں ماں نبی آخرالزماں صلی اللہ علیہ وسلم گا اوصاف ایسا واضح تے صاف بیان کیا گیا ایں جن دے علمار اہل کتاب ناں حضور صلی اللہ علیہ وسلم گا خاتم الانبیار ہون ماں کوئے شک شبو باقی نی رہ سکتو۔ تے وِہ حضور گا اس منصب عالی ناں مکمل یقین گے نال جانیں یہودیاں گا بڑا علمار بچوں حضرت عبداللہ بن سلام مشرف با اسلام ہویا تاں حضرت عمر فاروق رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے ان دے دریافت فرمایو۔ آئتہ یَعْرِفُوْنَهٗ ماں جہڑی معرفت بیان کی گئی ہے اسگی کے شان ایں؟ اناں نے فرمایو کہ اے عمر میں حضور صلی اللہ علیہ وسلم ناں دیکھیو تاں بغیر شبہ گے سیان لیو تے میر و حضور ناں پہچاننوں اپناں پتراں گی شان دے کئی درجہ زیادہ تے مکمل ہے۔ حضرت عمر نے فرمایو! یوہ کس طرحیا؟ اناں نے فرمایو کہ ہوں گواہی دیوں کہ حضور اللہ گی طرفوں اُس گا پیجیا وا رسول ایں۔ ان گا اوصاف اللہ تعالیٰ نے مہاری کتاب توریت ماں بیان فرمایا ایں۔ پتر گی طرفوں ایسو یقین کسطرحیا ہوئے۔ عورتاں گو حال ایسو قطعی کسطرحیا معلوم ہو سکے۔ حضرت عمر نے ان گو سر چوم لیو۔ مسئلو: اس دے معلوم ہویو کہ غیر محل شہوت ماں دینی محبت نال متھو چومنو جائز ہے۔ ف٢٧٠ یعنی توریت تے انجیل ماں جہڑی حضور گی نعت تے صفت ہیں علمار اہل کتاب گو ایک ٹولو اناں حسداً، عناداً دیدہ دانستہ چھپائے مسئلو: حق چھپانو معصیت تے گناہ ہے۔ ف٢٧١ روز قیامت سب ناں جمع فرمائے گو تے اعمال گی جزا دے گو۔ ف٢٧٢ یعنی خواہ کسے شہر دے سفر واسطے نکلو نماز ماں اپنوں منھ مسجد حرام (کعبہ) گی طرف کرو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لَلْحَقُّ مِنْ رَّبِّكَ ؕ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُوْنَ ﴿۱۴۹﴾ وَمِنْ حَيْثُ

ضرور تھارا رب گی طرفوں حق ہے۔ اور اللہ تھاراں کماں دے غافل نی اور اے محبوب!

خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ؕ وَحَيْثُ مَا

تم جتوں آؤ اپنوں مُنھ مسجد حرام گی طرف کرو اور اے مسلمانوں!

كُنْتُمْ فَوَلُّوْا وُجُوْهَكُمْ شَطْرَهٗ ۙ لِئَلَّا يَكُوْنَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ

تم جت کدے ہوئیں اپناں مُنہ اُسے طرف کرو کہ لوکاں ناں تھارے ور

حُجَّةٌ ۙ ق اِلَّا الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا مِنْهُمْ ق فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِيْ ق وَلِاُتِمَّ

کائے حجت نہ رہے ف۲۷۳ مگر جیہڑا ان بچوں ناانصافی کریں ف۲۷۴ توان دے نہ ڈرو اور میرادے ڈرو اور یوہ تانجہ ہوں

نِعْمَتِيْ عَلَيْكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَهْتَدُوْنَ ﴿۱۵۰﴾ ۛ كَمَآ اَرْسَلْنَا فِيْكُمْ رَسُوْلًا مِّنْكُمْ

اپنی نعمت تھارے ور پوری کروں اور کسے طرح تم ہدایت پاؤ۔ جس طرح ہم نے تھارے ور ٹوریو ایک رسول تھارے بچوں ف۲۷۵

يَتْلُوْا عَلَيْكُمْ اٰيٰتِنَا وَيُزَكِّيْكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتٰبَ وَالْحِكْمَةَ

کہ تھارے ور مھاری آیتاں ناں تلاوت کرے اور تمناں پاک کرے ف۲۷۶ اور کتاب اور پختہ علم سکھائے ف۲۷۷

وَيُعَلِّمُكُمْ مَّا لَمْ تَكُوْنُوْا تَعْلَمُوْنَ ﴿۱۵۱﴾ ؕ فَاذْكُرُوْنِيْٓ اَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوْا لِيْ

اور تمناں وہ تعلیم فرمائے جسکو تمناں علم نی تھو۔ تومیری یاد کروہوں تھارو چرچو کروں گو ف۲۷۸ اور میرو حق منوں

وَلَا تَكْفُرُوْنِ ﴿۱۵۲﴾ ع يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اسْتَعِيْنُوْا بِالصَّبْرِ وَالصَّلٰوةِ ؕ ع ۱۸/۵/۲

اور میری ناشکری نہ کرو۔ اے ایمان آلیو! صبرتے نماز دے مدد چاہو ف۲۷۹

معانقة ۳ عندالمتأخرین ۱۲

ف۲۷۳ تے کفارناں یوہ طعنوں دین گوموقع نہ ملے کہ اناں نے قریش گی مخالفت ماں حضرت ابراہیم تے اسماعیل علیہما السلام گوقبلووی چھوڑ دتو اس گے باوجود کہ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ان گی اولاد ماں ایں تے ان گی عظمت تے بزرگی ناں وی منیں۔ ف۲۷۴ تے عناد گی وجہ دے فضول اعتراض کریں۔ ف۲۷۵ یعنی سیدِ عالم صلی اللہ علیہ وسلم ف۲۷۶ نجاست شرک تے ذنوب دے۔ ف۲۷۷ حکمت دے مفسرین نے فقہ مراد لی ہے۔ ف۲۷۸ ذکر ترے طرح گو ہوئے (۱) لسانی (۲) قلبی (۳) بالجوارح۔ ذکر لسانی تسبیح، تقدیس، ثناء وغیرہ۔ بیان کرنوں ایں۔ خطبہ توبہ استغفار وغیرہ اس ماں داخل ایں۔ ذکر قلبی۔ اللہ تعالیٰ گی نعمتاں ناں یاد کرنوں۔ اسگی عظمت تے کبریائی تے اُس گا دلائل قدرت ماں غور کرنوں ایں۔ علماء گو مسائل گا استنباط ماں غور کرنوں وی اس ماں شامل ہے۔ ذکر بالجوارح یوہ ہے کہ اعضا اللہ گی فرمانبرداری ماں مشغول ہوئیں جسطرح حیا حج واسطے سفر کرنوں یوہ ذکر بالجوارح ماں داخل ہے۔ نماز ماں ترے ہی قسم گا ذکر شامل ایں تسبیح تکبیر ثنا قرات تے ذکر لسانی خشوع، خضوع، اخلاص۔ ذکر قلبی تے قیام، رکوع، سجود وغیرہ ذکر بالجوارح ہے۔ ابن عباس رضی اللہ عنہما نے فرمایو اللہ تعالیٰ فرمائے تم طاعت بجالیاگے مناں یاد کروہون تمناں اپنی امداد گے نال یاد کروں گو۔ صحیحین گی حدیث ماں ہے کہ اللہ تعالیٰ فرمائے کہ اگر بندو مناں تنہاہی ماں یاد کرے تاں ہوں وی اُسناں اسے طرح یاد فرماؤں تے اگروہ مناں جماعت ماں یاد کرے تاں ہوں اُس ناں اُس دے بہتر جماعت ماں یاد کروں۔ قرآن تے حدیث ماں ذکر گا بہت فضائل آیا ایں تے یہ ہر طرح گا ذکر ناں شامل ایں۔ ذکر بالجہر ناں وی تے ذکر خفی ناں وی۔ ف۲۷۹ حدیث شریف ماں ایں کہ سید عالم صلی اللہ علیہ وسلم ناں جد کائے سخت مشکل پیش آئے تھی وہ نماز ماں مشغول ہوجائیں تھا تے نماز تے مدد چاہن ماں نماز استسقاء وصلوٰۃ حاجت داخل ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اِنَّ اللّٰهَ مَعَ الصّٰبِرِيْنَ ﴿۱۵۳﴾ وَلَا تَقُوْلُوْا لِمَنْ يُّقْتَلُ فِيْ سَبِيْلِ
بے شک! اللہ صابراں گے نال ہے اور جہڑا خدا گا راہ ماں ماریا جائیں اناں ناں
اللّٰهِ اَمْوَاتٌ ؕ بَلْ اَحْيَآءٌ وَّلٰكِنْ لَّا تَشْعُرُوْنَ ﴿۱۵۴﴾ وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ
مردہ نہ کہو ف۲۸۰ بلکہ وہ زندہ ایں ہاں تمناں خبرنی۔ ف۲۸۱ اور ضرور ہم تمناں آزماں گا
مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوْعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْاَمْوَالِ وَالْاَنْفُسِ وَالثَّمَرٰتِ ؕ
کُجھ ڈرتے پکھ تے ف۲۸۲ اور کجھ مالاں دے جاناں تے پھلاں گی کمی کرگے ف۲۸۳
وَبَشِّرِ الصّٰبِرِيْنَ ﴿۱۵۵﴾ الَّذِيْنَ اِذَآ اَصَابَتْهُمْ مُّصِيْبَةٌ ۙ قَالُوْٓا اِنَّا
اور خوشخبری سنا ان صبرآلاں ناں کہ جد ان ور کائے مصیبت آئے تو کہیں ہم
لِلّٰهِ وَاِنَّآ اِلَيْهِ رٰجِعُوْنَ ﴿۱۵۶﴾ اُولٰٓئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوٰتٌ مِّنْ رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ ۚ قف
اللہ ہی گومال آں اور ہمناں اُسے گی طرف مڑنوں ایں۔ ف۲۸۴ یہ لوک ایں جن ور ان گا رب گی درود ایں اور رحمت

ف۲۸۰ شانِ نزول: یاہ آیت شہدائے بدر گا حق ماں نازل ہوئی لوک شہیداں گا وارہ ماں کہیں تھافلاں گو انتقال ہوگیو وہ دنیاوی اسائش دے محروم ہوگیو ان گا وارہ ماں یاہ آیت نازل ہوئی۔ ف۲۸۱ موت تے بعد ہی اللہ تعالیٰ شہیداں ناں زندگی عطا فرما چھڑے ان گی روحاں ور رزق پیش کیو جائے۔ اناں ناں آرام دتو جائے۔ ان گا عمل جاری رہیں اجر تے ثواب بدھتو رِہ۔ حدیث شریف ماں ایں کہ شہیداں گی روح سبز پرنداں گا جسم ماں جنت گی سیر کریں تے اُت گا میوہ تے نعمت کھائیں۔ مسئلو: اللہ تعالیٰ گا فرمانبردار بنداں ناں قبر ماں نعمت ملیں۔ شہید وہ مسلمان مکلّف طاہر ہے جہڑو تیز ہتھیار نال ظلماً ماریو گیو ہوئے تے اُس گا قتل دے مال وی واجب نہ ہویو ہوئے یا معرکہ جنگ ماں مردہ یا زخمی تھایو ہوئے تے اُس نے کجھ فائدہ نہ پایو اس ور دنیا ماں یہ احکام ایں کہ نہ اس ناں غسل دتو جائے نہ کفن اپناں کپڑاں ماں ہی رکھیو جائے اسے طرح اس ور نماز پڑھی جائے اسے حالت ماں دفن کیو جائے۔ آخرت ماں شہید گو بڑو رتبو ہے کجھ شہدا وِہ ایں کہ ان ور دنیا گا یہ احکام دے جاری نی ہوتا لیکن آخرت ماں ان واسطے شہادت گو درجو ہے۔ مثلاً ڈب گے یا سڑ گے یا دیوار گے ہیٹھ دب گے مرن آلا وغیرہ ف۲۸۲ آزمائش دے فرمانبردار تے نافرمان گی حالت گو ظاہر کرنوں مراد ہے۔ ف۲۸۳ امام شافعی رحمۃ اللہ علیہ نے اس آیت گی تفسیر ماں فرمایو کہ خوف دے اللہ گو ڈر، پکھ دے رمضان گا روزہ، مالاں گی کمی دے زکوٰۃ تے صدقات دینو، جاناں گی کمی دے بیماریاں گے ذریعے مرنوں، پھلاں گی کمی دے اولاد گی موت مراد ہے۔ اس واسطے کہ اولاد دِل گو پھل ہوئے۔ حدیث شریف ماں ایں سید عالم صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایو جد کسے بندہ گو بچو مرے۔ اللہ تعالیٰ ملائکہ دے فرمائے تم نے میرا بندہ گا بچہ گی روح قبض کی؟ وہ عرض کریں ہاں یارب، فر فرمائے تم نے اس گا دِل گو پھل لے لیو؟ عرض کریں ہاں یارب فرمائے اس ور میرا بندہ نے کے کہیو؟ عرض کریں اُس نے تیری حمد کی تے اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّآ اِلَيْهِ رٰجِعُوْنَ پڑھیو فرمائے اس گے واسطے جنت ماں مکان بناؤ تے اس گو ناں بیت الحمد رکھو۔ حکمت و مصیبت گا پیش آن دے پہلاں خبر دین ماں کئی حکمت ایں ایک دے یاہ کہ اس دے آدمی ناں مصیبت گے ویلے صبر آسان ہوجائے، ایک یاہ کہ جد کافر دیکھیں کہ مسلمان بلا تے مصیبت گے ویلے صابر تے شاکر تے استقلال گے نال اپنا دین ور قائم رہے۔ تاں اناں ناں دین گی خوبی دِسے تے اسگی طرف رغبت ہوئے ایک یاہ کہ آن آلی مصیبت گی ہون دے پہلاں اطلاع غیبی خبر تے نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم گو معجزو ہے، ایک حکمت یاہ کہ منافقین گا قدم ابتلا گی خبر دے اکھڑ جائیں (پٹے جائیں) تے مومن تے منافق ماں فرق ہوجائے۔ ف۲۸۴ حدیث شریف ماں ہے کہ مصیبت گے وقت اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّآ اِلَيْهِ رٰجِعُوْنَ پڑھنوں رحمت الٰہی گو سبب ہوئے یوہ وی حدیث ماں ایں۔ مومن گی تکلیف ناں اللہ گناہ گو کفارو بنائے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُوْنَ ﴿۱۵۷﴾ اِنَّ الصَّفَا وَ الْمَرْوَةَ مِنْ شَعَآئِرِ اللّٰهِ ۚ

اور یہی لوک راہ ور این۔ بے شک! صفا تے مروہ ف۲۸۵ اللہ گی نشانیاں بچوں این ف۲۸۶

فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ اَوِ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ اَنْ يَّطَّوَّفَ بِهِمَا ؕ

تو جہڑو اُس کہر گو حج یا عمرہ کرے اُس ور کُجھ گناہ نی کہ ان دواں گا پھیرا کرے ف۲۸۷

وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا ۙ فَاِنَّ اللّٰهَ شَاكِرٌ عَلِيْمٌ ﴿۱۵۸﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ يَكْتُمُوْنَ

اور جہڑو کائے بلی گل اپنی طرف دے کرے تو اللہ نیکی گو صلودین آلو خبردار ہے۔ بے شک! وہ جہڑا مہاری اُتاری وی

مَآ اَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنٰتِ وَ الْهُدٰى مِنْۢ بَعْدِ مَا بَيَّنّٰهُ لِلنَّاسِ فِى

روشن گلاں اور ہدایت ناں چھپائیں ف۲۸۸ بعداس گے کہ لوکاں واسطے ہم اُسناں

الْكِتٰبِ ۙ اُولٰٓئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللّٰهُ وَ يَلْعَنُهُمُ اللّٰعِنُوْنَ ﴿۱۵۹﴾ اِلَّا الَّذِيْنَ

کتاب ماں واضح کر چکا ہاں ان ور اللہ گی لعنت ہے اور لعنت ف۲۸۹ کرن آلاں گی لعنت۔ مگر وہ

تَابُوْا وَ اَصْلَحُوْا وَ بَيَّنُوْا فَاُولٰٓئِكَ اَتُوْبُ عَلَيْهِمْ ۚ وَ اَنَا التَّوَّابُ

جہڑا توبہ کریں اور سدھاریں اور ظاہر کر چھڑیں تو ہوں انگی توبہ قبول فرماؤں گو اور ہوں ہی ہاں توبہ قبول کرن آلو

ف۲۸۵ صفا تے مروہ مکہ شریف گا دو پہاڑ ایں جہڑا کعبہ معظمہ گے برابر مشرق گی طرف واقع ایں، مروہ تھوڑا وشمال گی طرف مائل تے صفا جنوب گی طرف جبل ابوقبیس گے اگے ہے حضرت ہاجرہ سلام اللہ علیہا تے حضرت اسماعیل علیہ السلام نے ان دواں پہاڑاں گے قریب اُس مقام ور جت چاہِ زم زم ایں بحکم الٰہی رہائش اختیار کی اُس ویلے یوہ مقام سنگلاخ بیابان تھوا نہ ات نیہلاری تھی نہ پانی نہ کھان پین گو کوئے سامان رضائے الٰہی واسطے ان مقبول بنداں نے صبر کیو، حضرت اسماعیل علیہ السلام بہت چھوٹی عمر گا تھا تِس نال جدان گی جان نکلن لگی تاں حضرت ہاجرہ بے تاب ہو گے کوہِ صفا ور تشریف لے گئیں ات وی پانی نہ تھا یو تے اتر گے میدان بچوں دوڑ گے مروہ تک پہچیں اس طرح ست مرتبہ دوڑ لائی تے اللہ تعالیٰ نے اِنَّ اللّٰهَ مَعَ الصّٰبِرِيْنَ گو جلوہ اس طرح ظاہر فرمایو کہ غیب دے ایک چشمو نمودار ہو یو تے ان گا صبر تے اخلاص گی برکت نال ان گی اتباع ماں دواں پہاڑاں گے درمیان دوڑن آلاں ناں مقبول بارگاہ کیو۔ تے ان دواں پہاڑاں ناں دعاں گی قبولیت گو مقام بنایو ف۲۸۶ شعائر اللہ دے دین گا اعلام یعنی نشانی مراد ایں۔ خواہ وِہ مکانات ہوویں، جسطرح کعبۃ اللہ، عرفات، مزدلفہ، جمار ثلثہ، صفا تے مروہ منی مساجد یا ازمنہ (وقت) مثلاً رمضان اشہر حرام عید فطر تے اضحیٰ جمعہ ایام تشریق یا دوجیں نشانیں جسطرحیا، اذان، اقامت، نماز باجماعت نماز عیدین، ختنہ یہ سب شعائر دین ایں۔ ف۲۸۷ شانِ نزول: زمانہ جاہلیت ماں صفا تے مروہ ور دو بت رکھیا وا تھا صفا ور جہڑو بت تھو اُس گو ناں اساف تے جہڑو مروہ ور تھو اس گو ناں نائلہ تھو جد کفار صفا تے مروہ گے درمیان سعی کریں تے ان بتاں ور تعظیماً ہتھ پھیریں تھا اسلامی دور ماں بت توڑ چھڑیا گیا لیکن چونکہ کفار ات مشرکانہ فعل کریں تھا اس واسطے مسلماناں ناں صفا تے مروہ گے درمیان سعی کرنوں مشکل ہو یو کہ اُس ماں کفار گا مشرکانہ افعال گے نال کجھ مشابہت ہوئے تھی اس آیت ماں اُسکو اطمینان فرمایو گیو کہ چونکہ تھاری نیت خالص عبادت الٰہی گی ہے تمناں مشابہت گو ڈرنی تے جس طرحیا کعبہ گے اندر زمانہ جاہلیت ماں کفار نے بت رکھیا تھا ہون عہد اسلام ماں بت اٹھا دتا گیا ایں تے کعبہ شریف گو طواف درست رہیو تے وہ شعائر دین بچوں رہیو۔ اسے طرح کفار گی بت پرستی دے صفا تے مروہ کا شعائر دین ہون ماں کجھ فرق نی آتو۔ مسئلو: سعی (یعنی صفا تے مروہ گے بشکار ڈورنوں) واجب ہے۔ حدیث شریف دے ثابت ہے سید عالم صلی اللہ علیہ وسلم نے اس ور ہمیشگی فرمائی اس گا چھوڑن دے دم دینو یعنی قربانی واجب ہوئے۔ مسئلو: صفا تے مروہ گے درمیان سعی حج تے عمرہ دواں ماں لازم ایں فرق یوہ ہے کہ حج گے اندر عرفات ماں جانوں تے اتوں طوافِ کعبہ واسطے آنوں شرط ہے۔ تے عمرہ واسطے عرفات ماں جانوں شرط نی۔ مسئلو: عمرو کرن آلو اگر بیرون مکہ دے آئے۔ اسناں براہِ راست مکہ مکرمہ ماں آ گے طواف کرنو چاہیئے تے اگر مکہ مکرمہ گو رہن آلو ہے تاں اُس ناں چاہیے کہ حرم دے باہر جائے اتوں طوافِ کعبہ واسطے احرام بن گے آئے۔ حج تے عمرہ ماں ایک فرق یوہ وی ہے کہ حج سال ماں ایک ہی مرتبہ ہو سکے کیونکہ عرفات ماں عرفہ گے دن یعنی نویں ذوالحجہ ناں جانوں جہڑو حج ماں شرط ہے سال ماں ایک مرتبہ ممکن ایں تے عمرو ہر دن ہو سکے اس گے واسطے کوئے وقت مقرر نی تھا۔ ف۲۸۸ یاہ آیت ان علماء یہود گا وارہ ماں نازل ہوئی جہڑا سیّد عالم صلی اللہ علیہ وسلم گی نعت شریف تے آیت رجم تے توریت گا دوجا احکام ناں چھپائیں تھا۔ مسئلو: علوم دین گو اظہار فرض ہے۔ ف۲۸۹ لعنت کرن آلاں دے ملائکہ تے مومنین مراد ایں ایک قول یوہ ہے کہ اللہ تعالیٰ گا تمام بندہ مراد ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الرَّحِيْمُ ﴿١٦٠﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَمَاتُوْا وَهُمْ كُفَّارٌ اُولٰٓئِكَ عَلَيْهِمْ

مہربان۔ بے شک! وہ جناں نے کفر کیو اور کافر ہی مریا ان ور

لَعْنَةُ اللّٰهِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِيْنَ ﴿١٦١﴾ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ۚ لَا يُخَفَّفُ

لعنت ہے اللہ اور فرشتاں اور آدمیاں سب گی ف۲۹۰ ہمیشہ رہیں گا اُس ماں نہ ان وروں

عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْظَرُوْنَ ﴿١٦٢﴾ وَاِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ ۚ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ

عذاب ہولو ہوئے اور نہ اناں ناں مہلت دتی جائے۔ اور تھارو معبود ایک معبود ہے ف۲۹۱ اس گے سواکوئے معبود نی مگر وہی

الرَّحْمٰنُ الرَّحِيْمُ ﴿١٦٣﴾ ع اِنَّ فِيْ خَلْقِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافِ الَّيْلِ ع ۱۹ ۱۱ ۲

بڑی رحمت آلو مہربان۔ بے شک آسماناں ف۲۹۲ اور زمین گی پیدائش اور رات

وَالنَّهَارِ وَالْفُلْكِ الَّتِيْ تَجْرِيْ فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَعُ النَّاسَ

اور دن گو بدلنوں اور کشتی کہ دریا ماں لوکاں گا فائدہ لے گے چلے

ف۲۹۰ مومن دے کافراں ورلعنت کریں گا ہی کافروی روز قیامت ایک دوجا ور لعنت کریں گا۔ **مسئلو:** اس آیت ماں ان ور لعنت فرمائی گئی جہڑا کفرور مریا۔ اس دے معلوم ہویو جے جسگی موت کفرور معلوم ہوئے اس ور لعنت کرنی جائز ہے۔ **مسئلو:** گناہ گار مسلمان ور باتعیین لعنت کرنی جائز نی لیکن علی الاطلاق جائز ہے۔ جیسو کہ حدیث ماں چور تے سُود خور ور لعنت فرمائی ہے۔ ف۲۹۱ **شانِ نزول:** کفار نے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم دے کہیو تم اپنا رب گی شان تے صفت بیان کرو اس ور یاہ آیت نازل ہوئی تے اناں ناں دسیو گیو کہ معبود صرف ایک ہے۔ نہ اس گا حصّہ ہویں نہ وہ تقسیم ہوئے نہ اُس گے واسطے مثال نہ نظیر۔ الوہیت تے ربوبیت ماں کوئے اسگو شریک نی وہ اکلو ہے۔ اپناں کماں ماں، مصنوعات ناں اکلاں اُسے نے بنایو وہ اپنی ذات ماں اکلو ہے کوئے اسگو قسیم نی اپنی صفات ماں اکلو ہے۔ کوئے اُسگی طرح نی۔ ابوداؤد تے ترمذی گی حدیث ماں ایں کہ اللہ تعالیٰ گو اسم اعظم ان دواں آیتاں ماں ایں ایک یاہی آیت وَاِلٰهُكُمْ دو جی۔ الٓمّٓ اللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ۔ اَلْاٰيَة (آل عمران:۳/ ۲۰۱) ف۲۹۲ کعبہ معظمہ گے چوفیرے مشرکین گا ترے سوسٹھ بت تھا جناں ناں وہ معبود منیں تھا اناں ناں یوہ سن گے بڑی حیرانگی ہوئی کہ معبود صرف ایک ہوئے۔ اُس گے بغیر کوئے معبود نی۔ اس واسطے اناں نے سید عالم صلی اللہ علیہ وسلم دے ایسی آیت طلب کی جس دے وحدانیت ور استدلال صحیح ہوئے اس ور یاہ آیت نازل ہوئی تے اناں ناں دسیو گیو کہ آسمان تے اُسگی بلندی تے اُسگو بغیر تھم گے قائم رہنوں تے جو کجھ اُسماں نظر آئے۔ دینہ۔ چن۔ ستارہ وغیرہ یہ تمام تے زمین تے اُس گی درازی (لمائی) تے پانی ور بچھانوں تے پہاڑ، دریا چشمہ کان، جواہر درخت نیلہاری، پھل تے رات دھاڑی گو کہٹنوں بدھنوں تے آنوں جانوں، کشتیں تے ان گو تابع ہونوں باوجود بہت سارا وزن تے پہار گے پانی ور رہنوں تے آدمیاں گو اُسماں سوار ہو گے دریا گا عجائب دیکھناں تے تجارتاں ماں ان دے پہار چان گو کم لینوں تے بارش زمین گا خشک دے مردہ ہون دے بعد اُسناں سرسبز وشاداب کرنوں تے تازہ زندگی عطا فرمانوں۔ تے زمین ناں طرح طرح تے قسم قسم گا جانوراں دے پرنوں، جن ماں بے شمار عجائب حکمت ایں اسے طرح ہواں گی گردش تے ان گا خواص تے ہوا گا عجائب تے جہڑ تے اُسگو اتناں بہت پانی گے نال آسمان زمین گے بشکار لڑکیاں رہنوں یہ اٹھ قسم ایں۔ جہڑی حضرت قادر مختار گا علم تے حکمت تے اُسگی وحدانیت ور دلیل قوی ایں۔ تے ان گی دلالت، وحدانیت ور بے شمار وجوہات دے ہے۔ اجمالی بیان یوہ ہے کہ یہ سب امور ممکنہ ایں تے ان کو وجود بہت سارا مختلف طریقاں دے ممکن تھو۔ مگر وہ مخصوص شان نال وجود ماں آیا۔ یوہ دلالت کرے جے ضرور ان گو کوئے موجد ہے۔ قادر وحکیم جہڑو تقاضائے حکمت ومشیت جیسو چاہے بنائے کسے ناں دخل دین تے اعتراض گی گنجائش نی۔ وہ معبود بالیقین واحد تے یکتا ہے۔ کیوں جے اگر اُس گے نال ہور کوئے معبود فرض کر دی لیو جائے تاں اُسناں وی ان مقدورات ور قادر منوں ہوئے گو۔ ہون دو حال دے خالی نہیں ہوسیں یا دے پیدا کرن تے تاثیر ماں دوئے متفق رائے ہوئیں گا۔ یا نہ ہوئیں گا اگر ہوئیں گا ایک ہی شی گا وجود ماں دو موثراں گو تاثیر کرنوں لازم آئے گو۔ تے یوہ محال ہے کیوں جے یوہ مستلزم، ایں۔ محلول گا دواں دے بے نیاز ہون نال اور دواں گی طرف مفتقر ہون نال کیوں جے علّت جد مستقلہ ہوئے تاں معلول صرف اسے گی طرف محتاج ہوئے۔ دوجا گی طرف محتاج نی ہوتو۔ تے دواں ناں علّت مستقلہ فرض کیو گیو ہے۔ تاں لازم آئے گو کہ معلول دواں بچوں ہر ایک گی طرف محتاج ہوئے تے ہر ایک دے غنی ہوئے۔ تے نقیضین مجتمع ہو گئیں اور یوہ محال ہے۔ اور اگر فرض کیو جائے کہ تاثیر ان بچوں ہر ایک گی ہے۔ تاں ترجیح بلا مرجح لازم آئیگی تے دوجا گو عجز لازم آئے گو جہڑو الہ ہون گے منافی ہے تے اگر یوہ فرض کرو کہ دواں گا ارادہ مختلف ہوئیں تاں تمانع تے تطارد لازم آئے گو کہ ایک کسے شی گا وجود گو ارادو کرے تے دوجو اسے حال ماں اُس گا عدم گو تاں وہ شے ایک ہی حال ماں موجود تے معدوم دوئے ہوئیگی۔ یا دوئے نہ ہوئے گی یہ دوئے تقدیر باطل این تاں ضروری ہے کہ یا موجود ہوئے گی یا معدوم۔ ایک ہی بات ہوئے گی اگر موجود ہوئی تاں عدم ناں چاہن آلو عاجز ہویو الہ نہ رہیو اور اگر معدوم ہو جائے تاں وجود گو ارادو کرن آلو مجبور ہو گیو۔ الہ نہ رہیو۔ لہٰذا ثابت ہو یو کہ الہ ایک ہی ہو سکے تے یہ تمام اقسام وانواع بے نہایت وجوہ دے اسکی توحید ور دلالت کریں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ مِنَ السَّمَآءِ مِنْ مَّآءٍ فَاَحْيَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ
اور وہ جہڑو اللہ نے آسمان دے پانی اتارگے مُردہ زمین ناں اس دوں زندہ کیو
مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيْهَا مِنْ كُلِّ دَآبَّةٍ ۪ وَّتَصْرِيْفِ الرِّيٰحِ وَالسَّحَابِ
اور زمین ماں ہر قسم گا جانور پھیلایا اور ہواں گی گردش اور وہ جہڑ
الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَّعْقِلُوْنَ ﴿۱۶۴﴾ وَمِنَ
کہ آسمان اور زمین گے بشکار ماں حکم گا بنیاں واں ایں۔ ان سب ماں عقلنداں واسطے ضرور نشانیں ایں۔ اور کجھ
النَّاسِ مَنْ يَّتَّخِذُ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اَنْدَادًا يُّحِبُّوْنَهُمْ كَحُبِّ اللّٰهِ ؕ
اللہ گے سوا ہور معبود بنالیں کہ اناں ناں اللہ گی طرح محبوب رکھیں
وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَشَدُّ حُبًّا لِّلّٰهِ ؕ وَلَوْ يَرَى الَّذِيْنَ ظَلَمُوْٓا اِذْ يَرَوْنَ
اور ایمان آلاں ناں اللہ گے برابر کسے گی محبت نی اور کسی ہوئے اگر دیکھیں ظالم وہ وقت جد کہ
الْعَذَابَ ۙ اَنَّ الْقُوَّةَ لِلّٰهِ جَمِيْعًا ۙ وَّاَنَّ اللّٰهَ شَدِيْدُ الْعَذَابِ ﴿۱۶۵﴾ اِذْ
عذاب انگی اکھاں گے سامنے آیگو اس واسطے جے ساروزور خداگو ہے اور اس واسطے جے اللہ گوعذاب بہت سخت ہے۔ جد
تَبَرَّاَ الَّذِيْنَ اتُّبِعُوْا مِنَ الَّذِيْنَ اتَّبَعُوْا وَرَاَوُا الْعَذَابَ وَتَقَطَّعَتْ
بیزار ہوئیں پیشوا اپناں پیروکاراں دے ف۲۹۳ اور دیکھیں گا عذاب اور کٹ جائینگی
بِهِمُ الْاَسْبَابُ ﴿۱۶۶﴾ وَقَالَ الَّذِيْنَ اتَّبَعُوْا لَوْ اَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَتَبَرَّاَ مِنْهُمْ
انگی ساریں ڈور ف۲۹۴ اور کہیں گا پیروکار، کاش ہمناں مڑگے جانوں ہوتو(دنیاماں) تاں ہم ان دے تروڑ چھڑتا
كَمَا تَبَرَّءُوْا مِنَّا ؕ كَذٰلِكَ يُرِيْهِمُ اللّٰهُ اَعْمَالَهُمْ حَسَرٰتٍ عَلَيْهِمْ ؕ وَمَا
جس طرح اِناں نے مہارادے تروڑ چھڑی۔ اسے طرح اللہ اِناں ناں دسے گو ان گا کم ان ورحسرت ہوگےف۲۹۵ اور وِہ

ف۲۹۳ یوہ روزقیامت گو بیان ایں جد مشرکین تے ان گا پیشوا جناں نے اناں ناں کفرگی ترغیب دتی تھی ایک جگہ جمع ہوئیں گا تے عذاب نازل ہوتاں دیکھ گے ایک دوجادے بیزار ہوجائیں گا۔ ف۲۹۴ یعنی وِہ تمام تعلقات جہڑا دنیاماں ان گے درمیان تھا خواہ وِہ دوستیں ہوئیں یارشتہ داریں۔ یا آپسی موافقت گا عہد۔ ف۲۹۵ یعنی اللہ تعالیٰ ان گا برا اعمال ان گے سامنے کرے گوتاں اناں ناں بہت حسرت ہوگی جے اناں نے یہ کم کیوں کیا تھا ایک قول یوہ ہے جے جنت گا مقامات دیکھ گےان دے کہیو جائے گو جے اگرتم خداوند تعالیٰ گی فرمانبرداری کرتا تاں یہ تھارے واسطے تھا۔ وہ کھرتے حویلیں موموناں ناں دتیں جائیگی اس وراناں ناں حسرت تے ندامت ہوگی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

هُمْ بِخٰرِجِيْنَ مِنَ النَّارِ ﴿۱۶۷﴾ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ كُلُوْا مِمَّا فِي الْاَرْضِ حَلٰلًا

دوزخ دے نکلن آلانی۔ اے لوکو! کھاؤ جو کُجھ زمین ماں حلال ف ۲۹۶

طَيِّبًا ۖ وَّلَا تَتَّبِعُوْا خُطُوٰتِ الشَّيْطٰنِ ۭ اِنَّهٗ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِيْنٌ ﴿۱۶۸﴾ اِنَّمَا يَاْمُرُكُمْ

پاکیزہ ہے اور شیطان گا پیراں ور پیر نہ ترو بے شک وہ تھارو کھلو دشمن ایں۔ وہ دے تمناں یوہی حکم دے گو

بِالسُّوْۗءِ وَالْفَحْشَاۗءِ وَاَنْ تَقُوْلُوْا عَلَي اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿۱۶۹﴾ وَاِذَا

بدی اور بے حیائی گو اور یوہ کہ اللہ ور وہ گل جوڑو جس گی تمناں خبرنی اور جد

قِيْلَ لَهُمُ اتَّبِعُوْا مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ قَالُوْا بَلْ نَتَّبِعُ مَآ اَلْفَيْنَا عَلَيْهِ

ان دے کہیو جائے کہ اللہ گا اُتاریا ور چلو ف ۲۹۷ تاں کہیں ہم دے اُس ور چلاں گا جس ور

اٰبَاۗءَنَا ۭ اَوَلَوْ كَانَ اٰبَاۗؤُهُمْ لَا يَعْقِلُوْنَ شَـيْـــًٔـا وَّلَا يَهْتَدُوْنَ ﴿۱۷۰﴾

اپناں باپ دادا ناں پایو ہے، پانویں ان گا باپ دادا نہ کُجھ عقل رکھتاں ہوئیں نہ ہدایت ف ۲۹۸

وَمَثَلُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا كَمَثَلِ الَّذِيْ يَنْعِقُ بِمَا لَا يَسْمَعُ اِلَّا دُعَاۗءً

اور کافراں گی مثال اسگی طرح ہے جہڑو بلائے اساں ناں کہ خالی چیخ پکار کے سوا

وَّنِدَاۗءً ۭ صُمٌّۢ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لَا يَعْقِلُوْنَ ﴿۱۷۱﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا

کُجھ نہ سنے ف ۲۹۹ ڈورا جلاّ لنّاں تواناں ناں سمجھ نی ف ۳۰۰ اے ایمان آلیو!

كُلُوْا مِنْ طَيِّبٰتِ مَا رَزَقْنٰكُمْ وَاشْكُرُوْا لِلّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ

کھاؤ مہاریں دتیں ویں ستھریں چیز اور اللہ گو احسان منوں اگر تم اِسے ناں

ف ۲۹۶ یاہ آیت ان شخصاں گا وارہ ماں نازل ہوئی جناں نے بحیارو غیرہ ناں حرام قرار دتو تھو۔ اس دے معلوم ہویو جے اللہ تعالیٰ کی حلال فرمائی وی چیزاں ناں حرام قرار دینوں اسگی رزاقیت دے بغاوت ہے مسلم شریف گی حدیث ماں ایں اللہ تعالیٰ فرمائے جہڑو مال ہوں اپناں بنداں ناں عطا فرماؤں وہ ان واسطے حلال ہے تے اسے ماں ایں جے میں اپناں بنداں ناں باطل دے بے تعلق پیدا کیو فراں گے کول شیطان آیا تے اناں نے دین دے بلایو تے جو کُجھ میں ان گے واسطے حلال کیو تھو اُس ناں حرام کر لیو ایک ہور حدیث ماں ایں حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو میں یاہ آیت سید عالم صلی اللہ علیہ وسلم گے سامنے تلاوت کی دے حضرت سعد بن ابی وقاص نے کھل گے عرض کی یا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دعا فرماؤ جے اللہ تعالیٰ مناں مستجاب الدعوۃ فرما چھڑے حضور نے فرمایو: اے سعد اپنی خوراک پاک کرو مستجاب الدعوۃ ہو جاؤ گا اس ذات پاک گی قسم جس گا دستِ قدرت ماں محمد صلی اللہ علیہ وسلم کی جان ایں آدمی اپناں پیٹ ماں حرام گو لقمو کلھے تاں چالی دن تک قبولیت دے محروم رہ (تفسیر ابن کثیر) ف ۲۹۷ توحید تے قرآن ور ایمان لیاؤ تے پاک چیزاں ناں حلال جانو جناں ناں اللہ نے حلال کیو ہے۔ ف ۲۹۸ جد باپ دادا دین گا احکام ناں نہ سمجھتا ہوئیں تے راہِ راست ور نہ ہوئیں تاں ان گی پیروی کرنو حماقت تے گمراہی ہے ف ۲۹۹ یعنی جسطر حیا جانور چارن آلا گی صرف آواز سنیں کلام گو مطلب نی سمجھتا یوہی حال ان کافراں گو ہے کہ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم گی صدائے مبارک ناں سنیں لیکن اُس کا معنی ناں دل نشین نی کرتا تے ارشاد مبارک دے فیض حاصل نی کرتا۔ ف ۳۰۰ یوہ تا نجہ وہ حق گل سن گے منتفع نہ ہویا کلام حق ان گی زبان ور جاری نہ ہو یو نصیحتاں دے اناں نے فائدو نہ لیو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

تَعْبُدُوْنَ ﴿۱۷۲﴾ اِنَّمَا حَرَّمَ عَلَیْکُمُ الْمَیْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِیْرِ

پوجیں ف۳۰۱ اس نے یہی تھارے ور حرام کیا ایں مردار ف۳۰۲ اور خون (رت) ف۳۰۳ اور سور گو ماس ف۳۰۴

وَمَآ اُهِلَّ بِهٖ لِغَیْرِ اللّٰهِ ۚ فَمَنِ اضْطُرَّ غَیْرَ بَاغٍ وَّلَا عَادٍ فَلَآ اِثْمَ

اور وُہ جانور جیہڑو غیر خدا گوناں لیگے ذبح کیو گیو ف۳۰۵ توجیہڑو لاچار ہوئے ف۳۰۶ نہ اس طرح کہ خواہش نال کھائے اور نہ اس طرح کہ ضرورت تے بدھے تو

عَلَیْهِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِیْمٌ ﴿۱۷۳﴾ اِنَّ الَّذِیْنَ یَکْتُمُوْنَ مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ

اس ورگناہ نی بے شک اللہ بخشن آلو مہربان این۔ وہ جیہڑا چھپائیں ف۳۰۷ اللہ گی اتاری وی

مِنَ الْکِتٰبِ وَیَشْتَرُوْنَ بِهٖ ثَمَنًا قَلِیْلًا ۙ اُولٰٓئِکَ مَا یَاْکُلُوْنَ فِیْ

کتاب اور اُس گے بدلے ذلیل قیمت لے لیں ف۳۰۸ وہ اپناں ٹھڈاں ماں

بُطُوْنِهِمْ اِلَّا النَّارَ وَلَا یُکَلِّمُهُمُ اللّٰهُ یَوْمَ الْقِیٰمَةِ وَلَا یُزَکِّیْهِمْ ۚۖ

اگ ہی پریں ف۳۰۹ اور اللہ قیامت گے دن ان نال گل نہ کرے گو اور نہ اناں ناں ستھرا کرے

وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِیْمٌ ﴿۱۷۴﴾ اُولٰٓئِکَ الَّذِیْنَ اشْتَرَوُا الضَّلٰلَةَ بِالْهُدٰی

اور ان گے واسطے دردناک عذاب ہے۔ وہ لوک ایں جناں نے ہدایت گے بدلے گمراہی مُل لئی

ف۳۰۱ مسئلو: اس آیت دے معلوم ہویو جے اللہ تعالیٰ گی نعمتاں ور شکر واجب ہے ف۳۰۲ جیہڑا حلال جانور بغیر ذبح کرن گے مرجائیں یا اُس ناں شرعی طریقہ گے خلاف ماریو گیو ہوئے مثلاً گلو گھوٹ گے یا سوٹی، پتھر، ڈھل، غلا، گولی مار گے ہلاک کیو گیو ہوئے وہ جیہڑ گے مر گیو ہوئے یا کسے جانور نے سینگ ماریو ہوئے یا کسے درندہ نے ہلاک کیو ہوئے اُس ناں مردار کہیں تے اُسے گا حکم ماں داخل ہے زندہ جانور گو کٹیو وحصو۔ (تنگ وغیرہ)۔ مسئلو: مرداڑ جانور گو کھانوں حرام ایں مگر اُسکو پکو چمڑو کم ماں لیانوں تے اُس گا بال، سنگ، ہڈی، پٹھ تے سم دے فائدو لینو جائز ہے (تفسیر احمدی)۔ ف۳۰۳ مسئلو: خون ہر جانور گو حرام ایں اگر بگن آلو ہوئے دوجی آیت ماں فرمایو۔ اَوْدَمًا مَّسْفُوْحًا ف۳۰۴ مسئلو: خنزیر نجس العین ایں۔ اسکو گوشت پوست (کھل) بال ناخن وغیرہ تمام اجزا رنجس تے حرام ایں کسے ناں کم ماں لیانوں جائز نی کیوں جے اوپر کھان گو بیان ہور ہیو ہے۔ اس واسطے ات گوشت گا ذکر ور اکتف فرمایو گیو۔ ف۳۰۵ مسئلو: جس جانور ور وقت ذبح غیر خدا گوناں لیو جائے خواہ ایکلاں یا خدا گاناں نال عطف (ملاگے) کرگے وہ حرام ایں۔ مسئلو: تے اگر خدا گاناں گے نال غیر گوناں بغیر عطف ملایو تاں مکروہ ہے۔ مسئلو: اگر ذبح فقط اللہ گاناں نال کیو تے اس دے پہلاں یا بعد ماں غیر گوناں لیو مثلاً یوہ کہیو کہ عقیقہ گو بکرو، ولیمہ گو پیڈو یا جسکی طرفوں وہ جانور ہے۔ اُسے گوناں لیو یا جن اولیار گے واسطے ایصال ثواب گو ارادو ہے ان گوناں لیو تاں یوہ جائز ہے اسماں کجھ حرج نی (تفسیر احمدی) ف۳۰۶ مضطر وہ ہے جیہڑو حرام چیزاں گا کھان ور مجبور کیو جائے تے اُسناں نہ کھان ور اسناں جان گو خطرو ہوئے خواہ شدت گی بکھ یا ناداری گی وجہ دے جان ور بن جائے تے ہور کائے حلال چیز ہتھ نہ آئے یا کوئے شخص حرام کھان ور جبر کرے تے اُس دے جان ناں خطرو ہوئے ایسی حالت ماں جان بچان واسطے حرام چیز گو کھانوں بقدر ضرورت جائز ہے کہ جان بچ جائے۔ ہلاک نہ ہوئے۔ ۳۰۷۔ شانِ نزول: یہودیاں گا علما تے وڈیرا جیہڑا امید رکھیں تھا جے نبی آخر الزماں صلی اللہ علیہ وسلم ان ماں مبعوث ہوئیں گا جد اناں نے دیکھیو جے سید عالم صلی اللہ علیہ وسلم دوجی قوم ماں مبعوث فرمایا گیا تاں اناں ناں یوہ ڈر ہویو جے لوگ توریت تے انجیل ماں حضور گی صفت دیکھ گے آپ گی فرمانبرداری گی طرف چک جائیں گا تے ان گا نذرانہ ہدیہ تحفہ تحائف سب بند ہو جائیں گا حکومت چلے جائیگی اس خیال دے اناں ناں حسد پیدا ہویو تے توریت وانجیل ماں جیہڑیں حضور گی نعت تے صفت تے آپ گا وقت نبوت گو بیان تھو اناں نے اُسنا چھپایو اس ور یاہ آیت نازل ہوئی، مسئلو: چھپانوں یوہ وی ہے کہ کتاب گا مضمون ور کسے ناں مطلع نہ ہون دتو جائے نہ وہ کسے ناں پڑھ گے سنائی جائے نہ دسی جائے تے یوہ وی چھپانوں ہے جے غلط تاویل کرگے مطلب بدلن گی کوشش کی جائے تے کتاب گا اصل معنی ور پردو سٹیو جائے ف۳۰۸ یعنی دنیا گا حقیر نفع واسطے حق ناں چھپائیں ف۳۰۹ کیوں جے یاہ رشوت تے یوہ مال حرام جیہڑو حق پوشی گے بدلے اناں نے لیو ہے۔ اناں ناں جہنم گی اگ ماں پہچائے گو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَالْعَذَابَ بِالْمَغْفِرَةِ ۚ فَمَآ اَصْبَرَهُمْ عَلَى النَّارِ ﴿۱۷۵﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ نَزَّلَ

بخشش گے بدلے عذاب توکس درجہ اناں ناں اگ گی برداشت۔ یوہ اس واسطے کہ اللہ نے

الْكِتٰبَ بِالْحَقِّ ؕ وَاِنَّ الَّذِيْنَ اخْتَلَفُوْا فِى الْكِتٰبِ لَفِىْ شِقَاقٍۢ

کتاب حق گے نال اتاری اور بے شک جیہڑا لوک کتاب ماں اختلاف پان لگا ف۳۱۰ وہ ضرور پرلا سرا گا

بَعِيْدٍ ﴿۱۷۶﴾ لَيْسَ الْبِرَّ اَنْ تُوَلُّوْا وُجُوْهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ

چگڑالو ایں۔ کائے اصل نیکی یاہ نی کہ منہ مشرق یا مغرب گی طرف کرو

وَلٰكِنَّ الْبِرَّ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ وَالْكِتٰبِ

ف۳۱۱ ہاں اصل نیکی یاہ ہے کہ ایمان آنیں اللہ اور قیامت اور فرشتاں اور کتاب

وَالنَّبِيّٖنَ ۚ وَاٰتَى الْمَالَ عَلٰى حُبِّهٖ ذَوِى الْقُرْبٰى وَالْيَتٰمٰى وَالْمَسٰكِيْنَ

اور پیغمبراں ور ف۳۱۲ اور اللہ گی محبت ماں اپنوں پیارو مال دے رشتہ داراں اور یتیماں اور مسکیناں

وَابْنَ السَّبِيْلِ ۙ وَالسَّآئِلِيْنَ وَفِى الرِّقَابِ ۚ وَاَقَامَ الصَّلٰوةَ وَاٰتَى

اور راہ گیراں اور سائیلاں ناں اور گردن چھڑکان آلاں ف۳۱۳ ناں اور نماز قائم رکھے اور

ف۳۱۰ شانِ نزول: یاہ آیت یہودیاں گا وارہ ماں نازل ہوئی جے اناں نے توریت ماں اختلاف کیو کجھاں نے اُسناں حق کہیو کجھاں نے باطل کجھاں نے غلط تاویل کیں کجھاں نے تحریف کیں۔ ایک قول یوہ ہے کہ یاہ آیت مشرکین گا وارہ ماں نازل ہوئی اس صورت ماں کتاب دے قرآن مراد ہے تے اسگو اختلاف یوہ ہے کہ کجھ ان بچوں اسناں شعر کہیں کجھ سحر کجھ کہانت۔ ف۳۱۱ شانِ نزول: یاہ آیت یہودیاں تے نصرانیاں گا وارہ ماں نازل ہوئی کیوں جے یہودیاں نے بیت المقدس گا مغرب ناں تے نصرانیاں نے اُس گا مشرق ناں قبلو بنایو وو تھو تے ہر ایک فریق گو یو خیال تھو کہ صرف اس قبلہ ہی گی طرف منہ کرنوں کافی ہے۔ اس آیت ماں ان گو رڈ فرمادتو گیو کہ بیت المقدس گو قبلو ہونوں منسوخ ہوگیو (مدارک۔ جلد ۱/۹۰) مفسرین گو ایک قول یوہ وی ہے کہ یوہ خطاب اہل کتاب تے مومنین سب ناں عام ایں تے مطلب یوہ ہے جے صرف روبقبلہ ہونوں اصل نیکی نی۔ جدتک عقائد درست نہ ہوئیں تے دل اخلاص نال قبلہ گا رب گی طرف متوجہ نہ ہوئے۔ ف۳۱۲ اس آیت ماں نیکی گا چھ طریقہ ارشاد فرمایا۔ (۱) ایمان لیانو۔ (۲) مال دینوں۔ (۳) نماز قائم کرنی (۴) زکوٰۃ دینی (۵) عہد پورو کرنوں (۶) صبر کرنوں۔ ایمان گی تفصیل یاہ ہے ایک تے اللہ ور ایمان لے آئے جے وہ حی، قیوم، علیم، حکیم، سمیع، بصیر، غنی، قدیر ازلی ابدی واحد لاشریک ہے۔ (۲) دوجے قیامت ور ایمان لے آئے کہ وہ حق ہے اس ماں بنداں گو حساب ہوئے تے اعمال گی جزا دتی جائیگی مقبولانِ حق شفاعت کریں گا سید عالم صلی اللہ علیہ وسلم سعادت منداں ناں حوضِ کوثر ور سیراب فرمائیں گا پل صراط ور گزر ہوئے گو تے اس دن گا تمام احوال جہڑا قران کریم ماں آیا ایں یا سید انبیار نے بیان فرمایا ایں۔ سب حق ایں (۳) تیجے۔ فرشتاں ور ایمان لے آئے جے وہ اللہ گی مخلوق تے فرمانبردار بندہ ایں نہ مرد ایں نہ عورت ان گی تعداد اللہ جانیں چاران بچوں بہت مقرب ایں حضرت جبرئیل، میکائیل، اسرافیل، عزرائیل علیہم السلام۔ چوتھے۔ آسمانی کتاباں ور ایمان لیانوں، کہ جہڑی کتاب اللہ تعالیٰ نے نازل فرمائیں حق ایں ان ماں چار بڑی کتاب ایں۔ ۱۔ توریت حضرت موسیٰ علیہ السلام ور۔ ۲ انجیل حضرت عیسیٰ علیہ السلام ور۔ ۳۔ زبور۔ حضرت داؤد علیہ السلام ور، ۴۔ قرآن کریم حضرت محمد مصطفےٰ صلی اللہ علیہ وسلم ور نازل ہوئیں۔ تے پنجاہ صحیفہ حضرت شیث علیہ السلام ور، تری حضرت ادریس علیہ السلام ور، دس حضرت آدم علیہ السلام ور دس حضرت ابراہیم علیہ السلام ور نازل ہویا۔ پنجویں۔ تمام انبیار ور ایمان لیانوں۔ کہ وہ سب اللہ تعالیٰ گا پیجیا وا ایں تے معصوم ایں یعنی گناہ دے پاک ایں۔ ان گی صحیح تعداد اللہ جانیں ان بچوں ترے سو تیرہ رسول ایں۔ نَبِيّٖنَ جمع مذکر سالم گا صیغہ نال ذکر فرمانوں اشارو کرے کہ انبیار مرد ہوئیں کائے عورت نبی نی ہوئی جیسو کہ وَمَآ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ اِلَّا رِجَالًا۔ اَلْاٰيَة دے ثابت ہے۔ ایمان مجمل یوہ ہے۔ اٰمَنْتُ بِاللّٰهِ وَبِجَمِيْعِ مَا جَآءَ بِهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ یعنی میں اللہ ور ایمان آنیوں تے ان تمام امور ور جہڑا سید الانبیار صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اللہ تعالیٰ گی طرفوں لے آیا (تفسیر احمدی) ف۳۱۳ ایمان دے بعد اعمال گو تے اُس سلسلہ ماں دین گو بیان فرمایو اس گا چھ مصرف ذکر کیا۔ گردن چھڑان دے غلام آزاد کرانا مراد ایں یوہ سارو مستحب طور مال دین گو بیان تھو۔ مسئلو: اس آیت دے معلوم ہویو کہ صدقو دینوں بحالتِ تندرستی زیادہ اجر رکھے بہ نسبت اس کے کہ مرتے ویلے زندگی دے مایوس ہوگے دیے۔ کذافی حدیث عن ابی ہریرہ۔ مسئلو: حدیث شریف ماں ایں کہ رشتہ دار ناں صدقو دین ماں دو ثواب ایں ایک صدقہ گو دوجو صلہ رحمی گو۔ نسائی شریف۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الزَّكٰوةَ ۚ وَالْمُوْفُوْنَ بِعَهْدِهِمْ اِذَا عٰهَدُوْا ۚ وَالصّٰبِرِيْنَ فِي الْبَاْسَآءِ

زکوٰۃ دیے اور اپناں قول پورا کرن آلا جد عہد کریں اور صبر آلا مصیبت

وَالضَّرَّآءِ وَحِيْنَ الْبَاْسِ ؕ اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ صَدَقُوْا ؕ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ

اور سختی ماں اور جہاد گے وقت یہی ایں جناں نے اپنی گل سچی کی اور یہی

الْمُتَّقُوْنَ ﴿۱۷۷﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي

پرہیزگار ایں۔ اے ایمان آلیو! تھارے ور فرض ہے ۳۱۴ کہ جہڑا ناحق ماریا جائیں ان گا

الْقَتْلٰى ؕ اَلْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْاُنْثٰى بِالْاُنْثٰى ؕ

خون گو بدلو ف۳۱۵ لیو آزاد گے بدلے آزاد اور غلام گے بدلے غلام اور عورت گے بدلے عورت ف۳۱۶

فَمَنْ عُفِيَ لَهٗ مِنْ اَخِيْهِ شَيْءٌ فَاتِّبَاعٌ ۢ بِالْمَعْرُوْفِ وَاَدَآءٌ اِلَيْهِ

تو جس گے واسطے اس گا بائی گی طرفوں کجھ معافی ہوئے ف۳۱۷ تو بلائی نال تقاضو ہوئے اور اچھی طرح

بِاِحْسَانٍ ؕ ذٰلِكَ تَخْفِيْفٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ ؕ فَمَنِ اعْتَدٰى

ادا، یوہ تھارا رب گی طرفوں تھارو بوجھ ہولو کرنوں ایں اور تھارے ور رحمت تو اس گے بعد

بَعْدَ ذٰلِكَ فَلَهٗ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿۱۷۸﴾ وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيٰوةٌ يّٰٓاُولِي

جہڑو زیادتی کرے ف۳۱۸ اُس گے واسطے دردناک عذاب ہے۔ اور خون گو بدلو لین ماں تھاری زندگی ہے اے عقلمندو!

ف۳۱۴ شانِ نزول: یاہ آیت اوس تے خزرج قبیلہ گا وارہ ماں نازل ہوئی ان بچوں ایک قبیلو دوجا دے طاقت، تعداد، مال تے عزت ماں زیادہ تھو اُس نے قسم کھادی تھی کہ وہ اپنا غلام گے بدلے دوجا قبیلہ گا آزاداں تے عورت گے بدلے مرداں تے ایک گے بدلے دوناں قتل کرے گو۔ زمانہ جاہلیت ماں لوک اس قسم گی زیادتیاں گا عادی تھا۔ عہدِ اسلام ماں یوہ معاملو حضور سید عالم صلی اللہ علیہ وسلم گی خدمت ماں پیش ہو یو تاں یاہ آیت نازل ہوئی۔ تے عدل و مساوات گو حکم دتو گیو تے اس ور وہ لوک راضی ہویا قرآنِ کریم ماں قصاص گو مسلو کئی آیتاں ماں بیان ہو یو ہے اس آیت ماں قصاص تے معاف دواں گا مسئلہ ایں تے اللہ تعالیٰ گا اس احسان گو بیان ایں کہ اس نے اپناں بنداں ناں قصاص تے معاف کرن ماں اختیار دتو ہے۔ چاہیں قصاص لیں چاہیں معاف کریں۔ آیت گا شروع ماں قصاص گا واجب ہون گو بیان ایں۔ ف۳۱۵ اس دے ہر قاتل بالعمد ور قصاص گو وجوب ثابت ہوئے خواہ اس نے آزاد ناں قتل کیو ہوئے یا غلام ناں مسلمان ناں یا کافر ناں مرداں ناں یا عورت ناں کیوں جے قتلیٰ قتیل گی جمع ایں وہ سب ناں شامل ہے ہاں جناں دلیل شرعی خاص کرے وہ مخصوص ہو جائیگو (احکام القرآن) ف۳۱۶ اِس آیت ماں دسیو گیو جے جہڑو قتل کرے گو وہی قتل کیو جائیگو خواہ آزاد ہوئے یا غلام مرد ہوئے یا عورت تے اہل جاہلیت گو یوہ طریقو ظلم ایں جہڑ وان ماں رائج تھو کہ آزاداں ماں لڑائی ہوئے تاں وہ ایک گے بدلے دواں ناں قتل کریں۔ غلاماں ماں ہوئے تاں بجائے غلام گے آزاد ناں قتل کریں، عورتاں ماں ہوئے تاں عورت گے بدلے مرداں قتل کریں اور محض قاتل گا قتل ور نی کیں تھا۔ اسناں منع فرمایو گیو۔ ف۳۱۷ مطلب یوہ ہے کہ جس قاتل ناں مقتول گا ولی کجھ معاف کریں تے اُس گے ذمے مال لازم کیو جائے اس ور مقتول گا وارث قریبی۔ تقاضو کرن ماں نیک روش اختیار کریں۔ اور قاتل دیت اچھا طریقہ نال ادا کرے اُساں مال ور صلح گو بیان ایں (تفسیر احمدی) مسئلو: مقتول گا ولی ناں اختیار ہے خواہ قاتل ناں بغیر کسے معاوضہ گے معاف کرے یا کجھ لے گے صلح کرے اگر وہ اس ور راضی نہ ہوئے تے قصاص منگے تاں قصاص ہی فرض رہ گو (جمل) مسئلو: اگر مقتول گا وارث معاف کر چھڑیں تاں قاتل ور کجھ واجب نی رہتو۔ مسئلو: اگر مال ور صلح کریں تاں قصاص ساقط ہو جائے تے مال واجب ہوئے (تفسیر احمدی) مسئلو: مقتول گا ولی ناں قاتل گو پائی کہن ماں یاہ دلالت ہے اس ور جے پانویں قتل بڑو گناہ ہے مگر اس دے اخوتِ ایمانی منقطع نی ہوتی اس ماں خارجیاں گو رد ہے جہڑا کبیرہ گناہ کرن آلاں ناں کافر کہیں ف۳۱۸ یعنی جاہلیت گا دستور ور غیر قاتل ناں قتل کرے یا دیت قبول کرن تے معاف کرن دے بعد قتل کرے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٧٩﴾ كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ

ف٣١٩ کہ تم کدے بچو۔ تھارے ور فرض ہوؤ کہ جد تھارے بچوں کسے ناں موت آئے

إِنْ تَرَكَ خَيْرًا ۖ الْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ ۖ حَقًّا عَلَى

اگر کُجھ مال چھوڑے تو وصیت کرجائے اپناں ماں باپ اور قریب گا رشتہ داراں واسطے دستور گے موافق ف٣٢٠

الْمُتَّقِينَ ﴿١٨٠﴾ فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَمَا سَمِعَهُ فَإِنَّمَا إِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ

یوہ واجب ہے پرہیزگاراں ور۔ تو جھڑو وصیت ناں سُن سناگے بدل چھڑے ف٣٢١ اسگو گناہ اناں ہی

يُبَدِّلُونَهُ ۚ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٨١﴾ فَمَنْ خَافَ مِنْ مُوصٍ جَنَفًا أَوْ

بدلن آلاں ور ہے ف٣٢٢ بے شک اللہ سُنیں جانیں۔ فرجناں خوف ہوئے کہ وصیت کرن آلانے کجھ بے انصافی یا

ع ٢٢ ٦ إِثْمًا فَأَصْلَحَ بَيْنَهُمْ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٨٢﴾

گناہ کیو تواُس نے اساں صلح کراچھڑی اُس ور کجھ گناہ نی ف٣٢٣ بے شک اللہ بخشن آلو مہربان ایں۔

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ

اے ایمان آلیو! ف٣٢٤ تھارے ور روزہ فرض کیا گیا جس طرح اگلاں ور فرض

مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٨٣﴾ أَيَّامًا مَعْدُودَاتٍ ۚ فَمَنْ كَانَ

ہویا تھا کہ کدے تمناں پرہیزگاری ملے ف٣٢٥ گنتی گادِن ایں ف٣٢٦ تو تھارے بچوں

ف٣١٩ کیوں جے قصاص مقرر ہون دے لوگ قتل دے رکیں گا تے جان بچیں گیں۔ ف٣٢٠ یعنی شریعت گا دستور گے مطابق عدل کرے تے ایک تہائی مال دے زیادہ گی وصیت نہ کرے تے محتاجاں ور مالداراں ناں ترجیح نہ دیئے۔ مسئلو: ابتدائے اسلام ماں یاہ وصیت فرض تھی۔ جد میراث گا احکام نازل ہویا منسوخ کی گئی۔ ہون غیر وارث واسطے تہائی دے کہٹ ماں وصیت کرنو مستحب ہے بشرطیکہ وارث محتاج نہ ہوئیں یا ترکہ ملن ور محتاج نہ رہیں ورنہ ترکو وصیت دے افضل ہے (تفسیر احمدی) ف٣٢١ پانویں وصی ہوئے پانویں ولی یا شاہد تے وہ تبدیلی کتابت ماں کرے یا تقسیم ماں یا ادائے شہادت ماں اگر وہ وصیت موافق شرع ہے تاں بدلن آلو گناہگار ہے۔ ف٣٢٢ تے دوجا پانویں وصیت کرن آلا ہوئیں پانویں جناں واسطے وصیت کی گئی وہ سارا بری ایں۔ ف٣٢٣ مطلب یوہ ہے کہ وارث یا وصی یا امام یا قاضی جناں وی موصی گی طرفوں ناانصافی یا ناحق کاروائی گو اندیشو ہوئے۔ وہ اگر موصیٰ لہ یا وارثاں ماں شرع گے مطابق صلح کرا چھڑے۔ تاں گناہگار نی، کیوں جے اُس نے حق گی حمایت واسطے باطل ناں بدلیو۔ ایک قول یوہ وی ہے کہ اگر مراد وہ شخص ہے جیڑو وصیت گے وقت دیکھے کہ موصی حق دے تجاوز کرے یا خلاف شرع طریقو اختیار کرے تا اُساں روک دیے تے حق تے انصاف گو حکم دیے۔ ف٣٢٤ اس آیت ماں روزاں گی فرضیت گو بیان ایں۔ روزہ شرع ماں اسگو ناں ایں کہ مسلمان خواہ مرد ہوئے یا حیض ونفاس دے پاک عورت صبح صادق دے دینہ ڈوبن تک عبادت گی نیت ناں کھان پین تے ہمبستری دے رکیورہ (عالمگیری وغیرہ) رمضان گا روزہ۔ ١٠ شعبان ٢ ہجری ناں فرض ہویا (درمختار وخازن) اس آیت دے ثابت ہوئے جے روزہ پرانی عبادت ہے حضرت آدم علیہ السلام گا زمانہ دے تمام شریعتاں ماں فرض ہوتا چلیا آ رہیا ایں پانویں دن تے احکام الگ الگ تھا مگر اصل روزہ ساراں ور فرض تھا۔ ف٣٢٥ تے تم گناہ دے بچیں کیوں جے یہ روزہ کسر نفس تے متقیاں گو طریقو ہے۔ ف٣٢٦ یعنی صرف رمضان گو ایک مہینوں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مِنۡكُمۡ مَّرِيۡضًا اَوۡ عَلٰى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنۡ اَيَّامٍ اُخَرَ‌ؕ وَعَلَى
جو کوئی بیمار یا سفرماں ہوئے ف۳۲۷ تو اتناں روزہ ہور دِناں ماں اور جناں ناں
الَّذِيۡنَ يُطِيۡقُوۡنَهٗ فِدۡيَةٌ طَعَامُ مِسۡكِيۡنٍ‌ؕ فَمَنۡ تَطَوَّعَ
اسگی طاقت نہ ہوئے وہ بدلو دیں ایک مسکین گو کھانو ف۳۲۸ فر جھڑو اپنی طرف
خَيۡرًا فَهُوَ خَيۡرٌ لَّهٗ‌ؕ وَاَنۡ تَصُوۡمُوۡا خَيۡرٌ لَّـكُمۡ اِنۡ كُنۡتُمۡ تَعۡلَمُوۡنَ ۱۸۴
دے نیکی زیادہ کرے ف۳۲۹ تو وہ اس گے واسطے بہتر ہے اور روزہ رکھنا تھارے واسطے زیادہ بہتر ایں اگر تم جانوں ف۳۳۰
شَهۡرُ رَمَضَانَ الَّذِىۡٓ اُنۡزِلَ فِيۡهِ الۡقُرۡاٰنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَ بَيِّنٰتٍ
رمضان گو مہینوں جسماں قران اُتریو ف۳۳۱ لوکاں واسطے ہدایت تے رہنمائی
مِّنَ الۡهُدٰى وَالۡفُرۡقَانِ‌ۚ فَمَنۡ شَهِدَ مِنۡكُمُ الشَّهۡرَ فَلۡيَـصُمۡهُ‌ؕ
اور فیصلہ گی روشن گل تو تھارے بچوں جھڑو کوئے یوہ مہینوں پائے ضرور اس گا روزہ رکھے
وَمَنۡ كَانَ مَرِيۡضًا اَوۡ عَلٰى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنۡ اَيَّامٍ اُخَرَ‌ؕ يُرِيۡدُ
اور جھڑو بیمار یا سفر ماں ہوئے تو اتناں روزہ ہور دناں ماں
اللّٰهُ بِكُمُ الۡيُسۡرَ وَلَا يُرِيۡدُ بِكُمُ الۡعُسۡرَ وَلِتُكۡمِلُوا الۡعِدَّةَ
اللہ تھارے ور آسانی چاہے اور تھارے ور دشواری نی چاہتو اور تانجہ تم گنتی پوری کرو ف۳۳۲

ف۳۲۷ سفردے وہ مراد ہے جسکی مسافت ترے دن دے کھٹ نہ ہوئے۔ اس آیت ماں اللہ تعالیٰ نے مریض تے مسافرناں رخصت دتی کہ اگر اسناں
رمضان مبارک ماں روزہ رکھن نال مرض بدھن یا مرن گو خطرو ہوئے یا سفرماں شدت تے تکلیف گو تاں وہ سفر تے مرض گے دوران روزہ نہ رکھے۔ اور دوجاں
دناں ماں روزہ رکھ لئے۔ ایام منہیہ گے بغیر دوجاں دناں ماں قضا کر لئے۔ ایام منہیہ یعنی جن ماں روزہ رکھن گی اجازت نی۔ پنج دن ایں۔ دو عید۔ تے ذی
الحج گی یارہیواں، بارہویں، تیرہویں۔ ان دناں ماں روزہ جائز نی۔ مسئلو: مریض ناں محض وہم گی بنیاد ور روزو چھوڑن گی اجازت نی جدتک تجربو یا دلیل
یا کسے ماہر امراض ڈاکٹر گی رائے نہ ہوئے۔ کہ روزہ مرض گا بدھن یا لمی ہون گو سبب ہو جائیگو۔ مسئلو: جھڑ و بالفعل بیمار نہ ہوئے مگر مسلمان طبیب۔ ڈاکٹر یاہ
کہہ جے اگر یوہ روزہ رکھے گو تاں ہی بیمار ہو جائیگو۔ وہ وی مریض گا حکم ماں ایں۔ مسئلو: حاملہ یا دودھ پیالن آلی عورت ناں اگر روزہ رکھن نال اپنی یا بچہ گی
جان گو یا اُس گا بیمار ہون گو اندیشو ہوئے تاں اسناں وی افطار گی اجازت ہے۔ مسئلو: جس مسافر نے طلوع فجر دے پہلاں سفر شروع کیو اُسناں دے روزہ
گو افطار جائز ہے لیکن جس نے بعد طلوع سفر کیو اسناں اس دن گو افطار جائز نی۔ ف۳۲۸ مسئلو: جس بڈھا مرد یا عورت ناں بڈیما گی کمزوری گی وجہ دے
روزہ رکھن گی طاقت نہ ہوئے تے آئندہ قوت حاصل ہون گی امید وی نہ ہوئے اس ناں شیخ فانی کہیں اس گے واسطے جائز ہے جے افطار کرے تے ہر روزہ
گے بدلے ایک صدقہ فطر گی مقدار کنک یا آٹو یا جو یا اسگی قیمت فدیہ ماں دیے، مسئلو: اگر فدیو دین دے بعد روزہ رکھن گی قوت آ گئی تاں روزو واجب ہوئے
گو۔ مسئلو: اگر شیخ فانی نادار ہوئے تے فدیو دین گی طاقت نہ رکھے تاں اللہ تعالیٰ گے توبہ تے استغفار کرے۔ تے اپنا عفو تقصیر گی دعا کرتو رہ۔ ف۳۲۹ یعنی
فدیہ گی مقدار دے زیادہ دے۔ ف۳۳۰ اس دے معلوم ہویو کہ اگرچہ مسافر تے مریض ناں افطار گی اجازت ہے لیکن زیادہ بہتر تے افضل روزو رکھنو ہی
ایں۔ ف۳۳۱ اس گا معنی ماں مفسرین گا چند اقوال ایں۔ (۱) یوہ کہ رمضان وہ ہے جسکی شان تے شرافت ماں قرآن نازل ہویو۔ (۲) یوہ کہ قرآن کریم
گا نزول گی ابتدا رمضان ماں ہوئی۔ (۳) یوہ کہ قرآن کریم مکمل طور ور رمضان المبارک گی شب قدر ماں لوح محفوظ دے آسمانِ دنیا گی طرف اُتاریو گیو تے
بیت العزت ماں رہیو۔ یوہ اسے آسمان ور ایک مقام ایں اتوں وقتاً فوقتاً حسب ضرورت جتنو جتنو منظور الٰہی ہویو جبرئیل امین لیا تا رہیا یوہ نزول۔ تریّیاں (۲۳)
سالاں ماں پورو ہویو۔ ف۳۳۲ حدیث ماں ایں حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایو کہ مہینوں انتی دن گو وی ہوئے تاں چن دیکھ گے روزہ رکھو تے چن دیکھ
عید کرو اگر ۲۹ رمضان ناں چن نہ دسے تاں تری گی گنتی پوری کر لیو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَلِتُكَبِّرُوا اللّٰهَ عَلٰى مَا هَدٰىكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿١٨٥﴾ وَاِذَا سَاَلَكَ

اور اللہ گی بڑائی بولو اس ور کہ اُس نے تمناں ہدایت کی اور کدے تم حق گذار ہوئیں اور اے محبوب جد تھارا دے

عِبَادِیْ عَنِّیْ فَاِنِّیْ قَرِیْبٌ ؕ اُجِیْبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ اِذَا دَعَانِ ۙ

میرا بندہ میرو پچھیں تو ہوں نزدیک ہاں ف۳۳۳ دعا قبول کروں پکارن آلا گی جد مناں پکارے ف۳۳۴

فَلْیَسْتَجِیْبُوْا لِیْ وَلْیُؤْمِنُوْا بِیْ لَعَلَّهُمْ یَرْشُدُوْنَ ﴿١٨٦﴾ اُحِلَّ لَكُمْ

تاں اناں ناں چاہیے کہ میرو حکم منیں اور میرے ور ایمان لے آئیں کہ کدے راہ پائیں۔ روزاں گی

لَیْلَةَ الصِّیَامِ الرَّفَثُ اِلٰى نِسَآىِٕكُمْ ؕ هُنَّ لِبَاسٌ لَّكُمْ وَاَنْتُمْ

راتاں ماں اپنی عورتاں کول جانوں تھارے واسطے حلال ہویو ف۳۳۵ وہ تھاریں لباس ایں اور تم

لِبَاسٌ لَّهُنَّ ؕ عَلِمَ اللّٰهُ اَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُوْنَ اَنْفُسَكُمْ

ان گا لباس، اللہ نے جانیوں کہ تم اپنی جاناں ناں خیانت ماں سٹیں تھا

فَتَابَ عَلَیْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ ۚ فَالْـٰٔنَ بَاشِرُوْهُنَّ وَابْتَغُوْا مَا كَتَبَ

تاں اس نے تھاری توبہ قبول کی اور تمناں معاف فرمایو ف۳۳۶ تو ہون ان گے نال صحبت کرو ف۳۳۷ اور طلب کرو جو

ف۳۳۳ اسماں طالبان حق گی طلب مولیٰ کو بیان ایں۔ جناں نے عشق الٰہی ور اپنی حاجتاں ناں قربان کر چھوڑیو۔ وہ اُسے گا طلبگار ایں اناں ناں قرب تے وصال گی خوشخبری نال خوش فرمایو۔ شانِ نزول: صحابہ گی ایک جماعت نے جذبہ عشق الٰہی ماں سید عالم صلی اللہ علیہ وسلم دے دریافت کیو کہ مہار و رب رکت ہے؟ اس ور نوید قرب دے سرفراز کر گے دسیو کیو جے اللہ تعالیٰ مکان دے پاک ہے۔ جھڑی چیز کسے گے نیڑے ہوئے وہ اُس دے دور رہن آلا دے دوری رکھے اور اللہ تعالیٰ سب بنداں دے قریب ہے۔ مکانی گی یاہ شان نی۔ قرب گی منزلاں ماں رسائی بندہ ناں اپنی غفلت دور کرن دے حاصل ہوئے۔ دوست نزدیک تر از من بمن است ا۔ ویں عجب تر کہ من از دے دورم۔ ف۳۳۴ دعا عرضِ حاجت ہے تے اجابت یاہ ہے کہ پروردگار اپناں بندہ گی دعا ور لبیک عبدی فرمائے مراد عطا فرمانو دوجی چیز۔ وہ وی ہے کدے اُس گا کرم نال تدھے ہو جائے کدے حکمت گے پیش نظر دیر نال، کدے بندہ گی حاجت دنیا ماں پوری کی جائے کدے آخرت ماں کدے بندہ گو نفعو دوجی چیز ماں ہوئے وہ عطا کی جائے کدے بند و محبوب ہوئے اُسگی حاجت روائی ماں تاں دیر کی جائے وہ عرصہ تک دعا ماں مصروف رہے کدے دعا کرن آلا ماں صدق تے اخلاص وغیرہ شرائطِ قبول نی ہوتا اسے واسطے اللہ گا نیک تے مقبول بنداں دے دعا کرائی جائے مسئلو: ناجائز کم گی دعا کرنی جائز نی دعا گا آداب بچوں ایں جے حضور قلب گے نال قبولیت گو یقین رکھتا ہویاں دعا کرے تے شکایت نہ کرے کہ میری دعا قبول نہ ہوئی ترمذی گی حدیث ماں ایں نماز گے بعد حمد وثنا ر تے درود شریف پڑھے۔ فر دعا کرے۔ ف۳۳۵ شانِ نزول: پہلی شریعتاں ماں افطار گے بعد کھانو پیوں صحبت کرنی نمازِ عشا ر تک حلال تھی بعد نماز عشا یہ سب چیز رات ماں وی حرام ہو جائیں تھیں یوہ حکم زمانہ اقدس تک باقی رہیو تھو بعض دے رمضان گی راتاں ماں بعد عشا مباشرت ہو گئی۔ ان ماں حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ وی تھا۔ اس ور وہ حضرات نادم ہویا تے دربار رسالت ماں عرض حال کیو اللہ تعالیٰ نے معاف فرمایو تے یاہ آیت نازل فرمائی تے بیان کیو گیو جے آئندہ واسطے رمضان گی راتاں ماں مغرب دے صبح صادق تک مباشرت کرنی حلال کی گئی ف۳۳۶ اس خیانت دے وہ مجامعت (مباشرت) مراد ہے جھڑی جائز دے پہلاں رمضان گی راتاں ماں مسلماناں دے سرزد ہوئی تھی اُسگی معافی گو بیان فرما گے ان گی تسلی فرمادتی گئی ف۳۳۷ یوہ حکم اباحت واسطے ہے۔ کہ ہون وہ ممانعت ختم کر دتی گئی تے رمضان گی راتاں ماں مباشرت جائز ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اللّٰهُ لَكُمْ ۪ وَكُلُوْا وَاشْرَبُوْا حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْاَبْيَضُ
اللہ نے تھارا نصیب ماں لکھیو ہے ف۳۳۸ اور کھاؤ اور پیو ف۳۳۹ تاں توڑی کہ تھارے واسطے ظاہر ہوجائیں سفیدی گی ڈور
مِنَ الْخَيْطِ الْاَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ۪ ثُمَّ اَتِمُّوا الصِّيَامَ اِلَى الَّيْلِ ۚ
سیاہی گی ڈور دے پوپھٹ گے ف۳۴۰ فر رات آن تکر روزہ پورا کرو ف۳۴۱
وَلَا تُبَاشِرُوْهُنَّ وَاَنْتُمْ عٰكِفُوْنَ ۙ فِي الْمَسٰجِدِ ؕ تِلْكَ حُدُوْدُ اللّٰهِ
اور عورتاں نال ہتھ نہ لاؤ جد تم مسجداں ماں اعتکاف ماں ہوئیں ف۳۴۲ یہ اللہ گی حد ایں
فَلَا تَقْرَبُوْهَا ؕ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ اٰيٰتِهٖ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ
ان گے کول نہ جاؤ اللہ اسے طرح بیان کرے لوکاں گے اپنیں آیت کہ کدے اناں ناں
يَتَّقُوْنَ ۝۱۸۷ وَلَا تَاْكُلُوْٓا اَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ وَتُدْلُوْا بِهَآ
پرہیز تھائے اور آپس ماں ایک دوجا گو مال ناحق نہ کھاؤ اور نہ حاکماں
اِلَى الْحُكَّامِ لِتَاْكُلُوْا فَرِيْقًا مِّنْ اَمْوَالِ النَّاسِ بِالْاِثْمِ
گے کول ان گو مقدموں اس واسطے پہچاؤ کہ لوکاں گو کجھ مال ناجائز طریقہ نال کھالیو ف۳۴۳

ف۳۳۸ اسماں ہدایت ہے جے مباشرت نسل تے اولاد حاصل کرن گی نیت نال ہونی چاہیئے جس دے مسلمان بدھیں تے دین مضبوط ہوئے۔ مفسرین گو ایک قول یوہ وی ہے، مطلب یوہ ہے جے مباشرت حکم شرع گے مطابق ہوئے جس جگہ جس طریقہ نال مباح ہوئی اُس دے تجاوز نہ ہوئے (تفسیر احمدی) ایک قول یوہ وی ہے جے جو اللہ تعالیٰ نے لکھیو اس ناں طلب کرن گو مطلب ہے رمضان گی راتاں ماں کثرتِ عبادت تے بیدار رہ گے شب قدر گی جستجو کرنی۔
ف۳۳۹ یاہ آیت صرمہ بن قیس گا وارہ ماں نازل ہوئی وہ محنتی آدمی تھا ایک دن بحالتِ روزہ ساری دھاڑی اپنی زمین ماں کم کر گے شام ناں کھر آیا بیوی دے کھانوں منگیو وہ پکان ماں مصروف ہوئی یہ تھکیا وا تھا اکھ لگ گئیں جد کھانوں تیار کر گے اناں ناں جگایو اناں نے کھان دے انکار کر چھڑیو کیوں جے اس زمانہ ماں سو جان دے بعد روزہ دار ور کھانوں پینوں ممنوع ہوجائے تھو تے اسے حالت ماں دوجو روز ور کھ لیو کمزوری انتہا ناں پہنچ گئی تھی دو پہر ناں غش آ گیو ان گا وارہ ماں یاہ آیت نازل ہوئی تے رمضان گی راتاں ماں اگلی وجہ دے کھانوں پینوں مباح فرمایو گیو۔ جسطرح حضرت عمر رضی اللہ عنہ گی انابت تے رجوع گی وجہ دے قربت، صحبت حلال ہوئی۔ ف۳۴۰ رات ناں کالی ڈور نال تے صبح صادق ناں چٹی ڈور نال تشبیہ دتی گئی۔ مطلب یوہ ہے جے تھارے واسطے کھانوں پینوں رمضان گی راتاں ماں مغرب دے صبح صادق توڑی مباح فرمایو گیو (تفسیر احمدی)۔ مسئلو: صبح صادق تک اجازت دین ماں اشارو ہے کہ جنابت روزہ گے منافی نی جس شخص ناں بحالتِ جنابت صبح ہوئی وہ غسل کر لیئے اس گو روزو جائز ہے۔ (تفسیر احمدی) مسئلو: اسے دے علماء نے یوہ مسئلو کڈھیو جے رمضان گا روزہ گی نیت دن ماں جائز ہے۔ ف۳۴۱ اس دے روزہ گی آخری حد معلوم ہوئے تے یوہ مسئلو ثابت ہوئے۔ روزہ گی حالت ماں کھان پین تے مباشرت ہر ایک نال کفارو لازم آئے (مدارک) مسئلو: علماء نے اس آیت ناں صوم وصال یعنی لگاتار روزہ گی ممانعت گی دلیل قرار دتو ہے۔ ف۳۴۲ اس ماں بیان ایں کہ رمضان گی راتاں ماں روزہ دار واسطے جماع (ہمبستری) حلال ہے۔ جد کہ وہ معتکف نہ ہوئے۔ مسئلو: اعتکاف ماں عورتاں نال صحبت تے پیار دینوں گلے لانوں حرام ایں۔ مسئلو: مرداں گا اعتکاف واسطے مسجد ضروری ہے۔ مسئلو: عورتاں گو اعتکاف ان گا کھراں ماں جائز ہے۔ مسئلو: معتکف ناں مسجد ماں کھانوں، پینوں، سونو جائز ہے۔ مسئلو: اعتکاف ہر ایسی مسجد ماں جائز ہے جسماں جماعت قائم ہوئے۔ مسئلو: اعتکاف ماں روزو شرط ہے۔ ف۳۴۳ اس آیت ماں باطل طور ور کسے گو مال کھانوں حرام فرمایو گیو خواہ لٹ گے یا کھس گے یا چوری نال۔ یا جوا نال یا حرام تماشاں یا حرام کماں یا حرام چیزاں گے بدلے یا رشوت یا جھوٹی گواہی یا چغل خوری دے یہ سب ممنوع تے حرام ایں۔ مسئلو: اس دے معلوم ہویو جے ناجائز فائدہ واسطے کسے ور مقدموں بنانوں تے اسناں حکام تک لے جانوں ناجائز تے حرام ایں۔ اسے طرح اپنا فائدہ گی وجہ دے دوجاناں نقصان پہچان واسطے حکام ور اثر سٹوں رشوت دینی حرام ایں۔ جہڑا حکام تک پہنچن آلا لوک ایں اس آیت گا حکم ناں پیش نظر رکھیں۔ حدیث شریف ماں مسلماناں ناں تکلیف تے نقصان پہچان آلاں ور لعنت کی ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

٢٣ ع ٦ ٧ وَاَنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿١٨٨﴾ يَسْـَٔلُوْنَكَ عَنِ الْاَهِلَّةِ ؕ قُلْ هِيَ مَوَاقِيْتُ

جان بُجھ گے۔ تھارا دے نوواں چن گو پچھیں ف٣٤٤ تم فرما چھڑو۔ وہ وقت گی نشانیں ایں

لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ ؕ وَلَيْسَ الْبِرُّ بِاَنْ تَاْتُوا الْبُيُوْتَ مِنْ ظُهُوْرِهَا

لوکاں اور حج واسطے ف٣٤٥ اور یاہ کُجھ بِلائی نی (نیکی نی) ف٣٤٦ کہراں ماں پچھواڑ تروڑ گے آؤ،

وَلٰكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقٰى ۚ وَاْتُوا الْبُيُوْتَ مِنْ اَبْوَابِهَا ۪ وَاتَّقُوا اللّٰهَ

ہاں بِلائی تے پرہیزگاری ہے اور کہراں ماں دروازاں دے آؤ ف٣٤٧ اور اللہ دے ڈرتا رہو

لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ ﴿١٨٩﴾ وَقَاتِلُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ الَّذِيْنَ يُقَاتِلُوْنَكُمْ

اس اُمیدوار کہ فلاح پاؤ۔ اور اللہ گا راہ ماں لڑو ف٣٤٨ ان گے نال جہڑا تھارے نال لڑیں ف٣٤٩

وَلَا تَعْتَدُوْا ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِيْنَ ﴿١٩٠﴾ وَاقْتُلُوْهُمْ حَيْثُ

اور حد دے نہ بدھو ف٣٥٠ اللہ پسندنی رکھتو حددوں بدھن آلاں ناں۔ اور کافراں ناں جت

ف٣٤٤ شانِ نزول: یاہ آیت معاذ بن جبل تے ثعلبہ بن غنم انصاری گا جواب ماں نازل ہوئی ان دواں نے دریافت کیو کہ یارسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم چن گو کے حال ہے ابتدار ماں بہت باریک نکلے فر دن بدن بدھتو رہ ات توڑی کہ پورو روشن ہو جائے فر کہٹن لگے تے ات توڑی کٹے جے پہلا گی طرح باریک ہو جائے ایک حال ور نی رہتو اس سوال دے مقصد چن کا کٹن بدھن گی حکمت دریافت کرنوں تھو۔ کجھاں مفسراں گو خیال ہے کہ سوال گو مقصد چن گا اختلافات گو سبب دریافت کرنوں تھو۔ ف٣٤٥ چن گا کٹن بدھن گا فائدہ بیان فرمایا وہ وقت گی علامت ایں تے آدمیاں گا ہزار ہا دینی تے دنیاوی کم اس گے متعلق ایں زراعت، تجارت، لین دین گا معاملات روزہ تے عید گا اوقات عورتاں کی عدت، حیض گا ایام حمل، تے دودھ پلان گی مدت تے دودھ چھڑان گو وقت تے حج گا اوقات اس دے معلوم ہوئیں کیوں جے جد شروع ماں چن باریک ہوئے تاں دیکھن آلو جان لیے کہ ابتدائی تاریخ ایں تے جد چن پورو ہو جائے تاں پتو چلے جے یہ مہینہ گی درمیانی تاریخ ایں تے جد چن چھپ جائے تاں معلوم ہوئے جے مہینوں ختم ہون ور ہے اسے طرح ان گا مابین ایام ماں چن گی حالت دلالت کریں فر مہینہ تے سال گو حساب ہوئے یاہ وہ قدرتی جنتری ہے جہڑی آسمان گا صفحہ ور ہمیشہ کھلی رہ تے ہر ملک تے ہر زبان گا لوگ پڑھیا وادی تے ان پڑھ وی سب اس دے اپنوں حساب معلوم کریں۔ ف٣٤٦ شانِ نزول: زمانہ جاہلیت ماں لوکاں گی یاہ عادت تھی کہ جد وہ حج واسطے احرام بنیں تھا تاں کسے مکان ماں اُس گا دروازہ دے داخل نی ہوئیں تھا اگر ضروری ہوئے تاں پچھواڑ تروڑ گے آتا تے اُسناں نیکی جانیں تھا اس ور یاہ آیت نازل ہوئی۔ ف٣٤٧ یا نویں احرام گی حالت ہوئے یا غیر احرام۔ ف٣٤٨ ٦ھ جساں حدیبیہ گو واقعو پیش آیو اس سال سید عالم صلی اللہ وسلم مدینہ طیبہ دے عمرہ گا ارادہ نال مکہ مکرمہ روانہ ہویا مشرکین نے حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم ناں مکہ مکرمہ ماں داخل ہون دے روکیو تے اس ور صلح ہوئی کہ تم آئندہ سال تشریف لے آؤ تاں تھارے واسطے ترے دن مکہ مکرمہ ناں خالی کر دتو جائے گو چنانچہ اگلے سال ٧ھ ماں حضور صلی اللہ علیہ وسلم عمرۂ قضا واسطے تشریف لے آیا ہون حضور گے نال ایک ہزار چار سو گی جماعت تھی مسلماناں ناں یوہ اندیشو ہویو جے کفار وفائے عہد نہ کریں گا تے حرم مکہ ماں شہر حرام یعنی ماہ ذی العقدہ ماں جنگ کریں گا تے مسلمان بحالت احرام ایں اس حالت ماں جنگ کرنوں گراں ایں (مشکل) کیوں جے زمانہ جاہلیت دے ابتدائے اسلام تک نہ حرم ماں جنگ جائز تھی نہ ماہ حرام ماں نہ حالت احرام ماں تاں اناں تردد ہویو کہ اس ویلے جنگ گی اجازت ملے گی یا نی اس ور یاہ آیت نازل ہوئی۔ ف٣٤٩ اسگو مطلب یا ذے یوہ ہے کہ جہڑا کفار تھارا دے لڑیں یا جنگ کریں تم ان دے دین گی۔ حمایت تے اعزاز واسطے لڑو یوہ حکم ابتدائے اسلام ماں تھو فر منسوخ کیو گیو تے کفار نال قتال کرنوں (جنگ کرنوں) واجب ہویو یا نویں وہ ابتدا کریں یا نہ کریں یا یہ معنی ایں جے جہڑا تھارے نال لڑن گو ارادو رکھیں یاہ گل سارا ہی کافراں ماں ہے۔ کیوں جے وہ سارا ہی دین گا مخالف تے مسلماناں گا دشمن ایں خواہ اناں نے کسے وجہ دے جنگ نہ کی ہوئے لیکن موقعو ہتھ لگن ور ہٹن آلا نی، یوہ مطلب وی ہو سکے جے جہڑا کافر میدان ماں تھارے سامنے آئیں تے تھارے نال لڑن آلا ہوئیں ان دے لڑو اس صورت ماں ضعیف، بڈھا، بچہ مجنون، لولا، لنگڑا، انّاں بیمار عورت وغیرہ جہڑا جنگ گی طاقت نہ رکھتا ہوئیں اس حکم ماں داخل نہ ہوئیں گا اناناں قتل کرنوں جائز نی۔ ف٣٥٠ جہڑا جنگ گے قابل نی ان دے نہ لڑیا جن دے تم نے عہد کیو وو ہے یا بغیر دعوت گے جنگ نہ کرو کیوں جے شرع گو طریقو یوہ ہے۔ پہلاں کفار ناں اسلام گی دعوت دتی جائے اگر انکار کریں تاں جزیو طلب کیو جائے اس دے وی منکر ہوئیں تاں جنگ کی جائے۔ اس معنی ور آیت گو حکم باقی ہے۔ منسوخ نی۔ تفسیر احمدی

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ثَقِفْتُمُوْهُمْ وَاَخْرِجُوْهُمْ مِّنْ حَيْثُ اَخْرَجُوْكُمْ وَالْفِتْنَةُ اَشَدُّ
دیکھو مارو ف۳۵۱ اور اناں ناں کڈھ چھڑو ف۳۵۲ جتوں اناں نے تماناں کڈھیو تھو ف۳۵۳ اور ان گو فساد تے
مِنَ الْقَتْلِ ۚ وَلَا تُقٰتِلُوْهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتّٰى يُقٰتِلُوْكُمْ
قتل دے وی سخت ہے ف۳۵۴ اور مسجد حرام گے کول ان گے نال نہ لڑو جد توڑی وہ تھارا دے
فِيْهِ ۚ فَاِنْ قٰتَلُوْكُمْ فَاقْتُلُوْهُمْ ؕ كَذٰلِكَ جَزَآءُ الْكٰفِرِيْنَ ﴿۱۹۱﴾ فَاِنِ
اُت نہ لڑیں ف۳۵۵ اور اگر تھارے نال لڑیں تو اناں ناں قتل کرو ف۳۵۶ کافراں گی یاہی سزا ہے۔ فِر اگر
انْتَهَوْا فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۱۹۲﴾ وَقٰتِلُوْهُمْ حَتّٰى لَا تَكُوْنَ فِتْنَةٌ
وہ باز رہیں ف۳۵۷ تو بے شک اللہ بخشن آلو مہربان ایں۔ اور ان دے لڑو تاں توڑی (کہ) کوئے فتنو نہ رہے
وَّيَكُوْنَ الدِّيْنُ لِلّٰهِ ؕ فَاِنِ انْتَهَوْا فَلَا عُدْوَانَ اِلَّا عَلَى الظّٰلِمِيْنَ ﴿۱۹۳﴾
اور ایک اللہ گی عبادت ہوئے فِر کدے وہ باز آجائیں ف۳۵۸ تو زیادتی نی مگر ظالماں ور
اَلشَّهْرُ الْحَرَامُ بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ وَالْحُرُمٰتُ قِصَاصٌ ؕ فَمَنِ اعْتَدٰى
ماہِ حرام گے بدلے ماہ حرام اور ادب گے بدلے ادب ہے ف۳۵۹ تو جہڑو تھارے ور زیادتی
عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوْا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ ۪ وَاتَّقُوا اللّٰهَ
کرے اُس ور زیادتی کرو اتنی ہی جتنی اُس نے کی اور اللہ دے ڈرتا رہو
وَاعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّقِيْنَ ﴿۱۹۴﴾ وَاَنْفِقُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَلَا
اور جان لیو کہ اللہ ڈر آلاں گے نال ہے اور اللہ گا راہ ماں خرچ کرو ف۳۶۰ اور اپنے
تُلْقُوْا بِاَيْدِيْكُمْ اِلَى التَّهْلُكَةِ ۛۚ وَاَحْسِنُوْا ۛۚ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۱۹۵﴾
ہتھوں ہلاکت ماں نہ پوؤ ف۳۶۱ اور بلائی آلا ہو جاؤ بے شک بلائی آلا اللہ گا محبوب ایں

ف۳۵۱ خواہ حرم ہوئے یا غیر حرم۔ ف۳۵۲ مکہ مکرمہ دے ف۳۵۳ سال گذشتہ چنانچہ فتح مکہ گے دن جن لوکاں نے اسلام قبول نی کیوان گے نال یوہی کیو گیو۔ ف۳۵۴ فساد دے شرک مراد ہے یا مسلماناں ناں مکہ مکرمہ ماں داخل ہون دے روکنوں۔ ف۳۵۵ کیوں جے یاہ حرمت حرم گے خلاف ہے۔ ف۳۵۶ کہ اناں نے حرم شریف گی بے حرمتی کی۔ ف۳۵۷ قتل تے شرک دے ف۳۵۸ کفر تے باطل پرستی دے ف۳۵۹ جد گزشتہ سال ذیقعدہ ۶ھ ماں مشرکین عرب نے ماہ حرام گی حرمت تے ادب گو لحاظ نہ رکھیو تے تماناں عمرہ گی ادائیگی دے روکیو تے یاہ بے حرمتی ان دے واقع ہوئی تے اس گے بدلے بتوفیق الٰہی ۷ھ کا ذیقعدہ ماں تماناں موقعو ملیو کہ تم عمرہ قضاناں ادا کرو ف۳۶۰ اس دے تمام دینی کماں ماں طاعت تے رضاء الٰہی واسطے خرچ کرنوں مراد ہے۔ خواہ جہاد ہوئے یا ہور نیکیں۔ ف۳۶۱ راہِ خدا ماں خرچ کرن ناں چھوڑنوں وی ہلاکت گو سبب ہے۔ تے اسراف وی فضول۔ تے اس طرح ہور چیز وی جہڑیں خطرہ تے ہلاکت گو باعث ہوئیں ان سب دے باز رہن گو حکم ایں حتیٰ کہ بے ہتھیار میدان جنگ ماں جانوں یا زہر کھانوں یا کے خودکشی کرنوں۔ مسئلو: علماء نے اس دے یوہ مسئلو وی کڈھیو ہے جے جس شہر ماں طاعون ہوئے ات نہ جائیں اگر چہ ات گا لوگاں ناں اتوں نسوں ممنوع ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلّٰهِ ۚ فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ ۖ

اور حج اور عمرہ اللہ کے واسطے پورا کرو ف۳۶۲ فر اگر تم روکیا جائیں ف۳۶۳ تو قربانی بھیجو جو میسر آئے ف۳۶۴

وَلَا تَحْلِقُوا رُءُوسَكُمْ حَتّٰى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ ۚ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ

اور اپناں سرنہ مُناؤ جد توڑی قربانی اپنے ٹھکانے نہ پہنچ جائے ف۳۶۵ فر جہڑو تھارے بچوں

مَرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ

بیمار ہوئے یا اُس کا سرماں کائے تکلیف ہوئے ف۳۶۶ تو بدلو دے روزہ ف۳۶۷ یا خیرات ف۳۶۸

أَوْ نُسُكٍ ۚ فَإِذَا أَمِنْتُمْ ۛ دقفہ فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا

یا قربانی فر جد تم اطمنان نال ہوؤ تو جہڑو حج ناں عمرہ نال ملان گو فائدہ اٹھائے ف۳۶۹ اس ور

اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ ۚ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلٰثَةِ أَيَّامٍ فِي

قربانی ایں جیسی میسر آئے ف۳۷۰ فرجسناں گنجائش نہ ہوئے تاں ترے روزہ حج گادناں ماں

الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ ۗ تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌ ۗ ذٰلِكَ

رکھے ف۳۷۱ اور ست جد اپنے کہر مڑگے جائے یہ پورا دس ہو یا یوہ

ف۳۶۲ تے ان دواں ناں ان گا فرائض تے شرائط گے نال خاص اللہ واسطے سستی تے نقصان گے بغیر کامل کرو حج ناں ایں احرام بن گے نویں ذی الحجہ ناں عرفات ماں ٹھہرن تے مکہ مکرمہ گا طواف گو اس گے واسطے خاص وقت مقرر ہے۔ جسماں یہ کم کیا جائیں تاں حج ہے۔ **مسئلو:** حج راجح قول گے مطابق ۹ ھ ماں فرض ہو یو اسگی فرضیت قطعی ہے۔ حج گا فرائض، یہ ایں (۱) احرام (۲) عرفہ ماں ٹھہرنوں (۳) طوافِ زیارت حج گا واجبات (۱) مزدلفہ ماں وقوف (۲) صفا تے مروہ گے درمیان سعی (۳) رمی جمار تے (۴) آفاقی واسطے طوافِ رجوع تے (۵) حلق یا تقصیر۔ عمرہ۔ گا رکن طواف تے سعی ایں تے اسگی شرط احرام تے حلق ہے حج تے عمرہ کا چار طریقہ ایں۔ (۱) افراد بالحج۔ وہ یوہ ہے کہ حج گا مہینہ ماں یا ان دے پہلاں میقات دے یا اس دے پہلاں حج گو احرام بنیں تے دل دے اسگی نیت کرے خواہ زبان دے تلبیہ گے وقت اسگوناں لیے یا نہ لییٔے (۲) افراد بالعمرہ وہ یوہ ہے جے میقات دے یا اس دے پہلاں حج گا مہینہ ماں یا ان دے پہلاں عمرہ گو احرام بنیں۔ تے دل دے اسگو ارادو کرے خواہ تلبیہ گے وقت زبان دے اسگو ذکر کرے یا نہ کرے تے اس گے واسطے حج گا مہینہ ماں یا اس دے پہلاں طواف کرے پانویں اس سال ماں حج کرے یا نہ کرے۔ مگر حج تے عمرہ گے درمیان المام صحیح کرے اس طرح جے اپنا اہل گی طرف حلال ہو گے واپس جائے۔ (۳) قران یوہ ہے کہ حج تے عمرہ دواں گو ایک احرام بنیں۔ وہ احرام میقات دے بنیو ہوئے یا اس دے پہلاں حج گا مہینہ ماں یا اس دے پہلاں اول دے حج تے عمرہ گی نیت ہوئے خواہ تلبیہ گے وقت زبان دے دواں گو ذکر کرے یا نہ کرے۔ پہلاں عمرہ کا ارکان ادا کرے فر حج گا (۴) تمتع یوہ ہے کہ میقات دے یا اس دے پہلاں حج گا مہینہ ماں یا اس دے پہلاں عمرہ گو احرام بنیں تے حج گا مہینہ ماں عمرو کرے یا اکثر طواف اُس گا حج گا مہینہ ماں ہوئیں تے حلال ہو گے حج واسطے احرام بنیں تے اُسے سال حج کرے تے حج تے عمرہ گے درمیان اپناں اہل گے نال المام صحیح نہ کرے (مسکین وفتح) **مسئلو:** اس آیت دے علمار نے قران ثابت کیو ہے۔ ف۳۶۳ حج یا عمرہ دے بعد شروع کرن یا کہر دے نکلن تے محرم ہو جان گے یعنی تمناں کائے مانع ادائے حج یا عمرہ دے پیش آئے خواہ وہ دشمن گو خوف ہوئے یا مرض وغیرہ ایسی حالت ماں تم احرام دے باہر آجاؤ۔ ف۳۶۴ اونٹھ یا گاں یا بکری تے یہ قربانی پہنچنی واجب ایں۔ ف۳۶۵ یعنی حرم ماں جت اس گا ذبح کرن گو حکم ایں مسکین واسطے پوناں دو سیر کنک ف۳۶۹ یعنی تمتع کرے۔ ف۳۷۰ یاہ قربانی تمتع گی ہے۔ حج گا شکر ماں واجب ہوئی۔ خواہ تمتع کرن آلو فقیر ہوئے۔ عید اضحیٰ گی قربانی نی جہڑی فقیر تے مسکین ور واجب نی ہوتی۔ ف۳۷۱ یعنی پہلی شوال دے نویں ذی الحجہ تک احرام بنن دے بعد اس درمیان ماں جد چاہے، رکھ لیئے خواہ نال ہی پانویں الگ الگ بہتر یوہ ہے جے ۷، ۸، ۹ ذی الحج ماں رکھے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لِمَنْ لَّمْ يَكُنْ اَهْلُهٗ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ؕ وَاتَّقُوا اللّٰهَ

حکم اس گے واسطے ہے جہڑو مکہ گو رہن آلو نہ ہوئے ف ۳۷۲ اور اللہ دے ڈرتا رہو

وَاعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ﴿١٩٦﴾ ع اَلْحَجُّ اَشْهُرٌ مَّعْلُوْمٰتٌ

اور جان لیو کہ اللہ گو عذاب سخت ہے۔ حج گا کئی مہینہ ایں جانیاں واں ف ۳۷۳

فَمَنْ فَرَضَ فِيْهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوْقَ ۙ وَلَا جِدَالَ

توجہڑو ان ماں حج گی نیت کرے ف ۳۷۴ تو نہ عورتاں گے سامنے صحبت گو تذکرو ہوئے نہ کوئے گناہ نہ کوئے جھگڑو ف ۳۷۵

فِي الْحَجِّ ؕ وَمَا تَفْعَلُوْا مِنْ خَيْرٍ يَّعْلَمْهُ اللّٰهُ ؕ وَتَزَوَّدُوْا فَاِنَّ خَيْرَ

حج گا وقت تک اور تم جہڑی بھلائی کرو اللہ اُسناں جانیں ف ۳۷۶ اور توشو نال لیو کہ سب توں بہتر

الزَّادِ التَّقْوٰى ۫ وَاتَّقُوْنِ يٰٓاُولِي الْاَلْبَابِ ﴿١٩٧﴾ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ

توشو پرہیزگاری ہے ف ۳۷۷ اور میرا دے ڈرتا رہو اے عقل آلیو! ف ۳۷۸ تھارے ورگھ گناہ نی ف ۳۷۹

اَنْ تَبْتَغُوْا فَضْلًا مِّنْ رَّبِّكُمْ ؕ فَاِذَآ اَفَضْتُمْ مِّنْ عَرَفٰتٍ فَاذْكُرُوا

کہ اپناں رب گو فضل تلاش کرو تو جد عرفات دے مڑو ف ۳۸۰ تو اللہ گی یاد

ف ۳۷۲ مسئلو: اہلِ مکہ واسطے نہ تمتع ہے نہ قران تے حدودِ مواقیت گے اندر رہن آلا اہلِ مکہ ماں داخل ایں۔ مواقیت پنج ایں۔ (۱) ذوالحلیفہ (۲) ذاتِ عرق (۳) جحفہ (۴) قرن (۵) یلملم۔ ذوالحلیفہ مدینہ آلاں واسطے، ذاتِ عرق اہل عراق واسطے، جحفہ اہلِ اہلِ شام واسطے قرن اہلِ نجد واسطے، یلملم اہلِ یمن واسطے ف ۳۷۳ شوال ذوالقعدہ تے دس دن ذوالحج گا حج گا کم اناں ہی دناں ماں درست ایں۔ مسئلو: اگر کسے نے ان دناں دے پہلاں حج گو احرام بنیوتاں جائز ہے مگر کراہت ہے۔ ف ۳۷۴ یعنی حج ناں اپنے اپر لازم تے واجب کرے احرام بن گے یا تلبیہ کہہ گے یا قربانی بیج گے اس ور یہ چیز لازم ایں جن گو اگے ذکر فرمایو جائے۔ ف ۳۷۵ رفث جماع (ہمبستری) یا عورتاں گے سامنے جماع گو ذکر یا فحش گل کرنی۔ نکاح اس ماں داخل نی۔ مسئلو: محرم تے محرمہ گو نکاح جائز ہے۔ ہمبستری جائز نی۔ فسوق دے معاصی تے سیات (گناہ) تے جدال دے جھگڑو مراد ہے پانویں وہ اپناں دوستاں یا خادماں گے نال ہوئے یا غیراں نال۔ ف ۳۷۶ بدیاں گی ممانعت دے بعد نیکیاں گی ترغیب فرمائی کہ بجائے فِسق گے تقویٰ تے بجائے جدال گے اخلاقِ حمیدہ اختیار کرو ف ۳۷۷ شانِ نزول: کجھ یمن گا لوک بغیر سامان گے حج واسطے سفر کریں تھا تے اپنا آپ ناں متوکل کہیں تھا تے مکہ مکرمہ پج گے سوال شروع کریں تے کدے غصب تے خیانت گا مرتکب ہودیں تھا ان گا وارہ ماں یاہ آیت نازل ہوئی تے حکم دتو جے سفرخرچ لیگے چلو ہورناں ور بھار نہ ستو، سوال نہ کرو کہ بہتر توشو پرہیزگاری ہے ایک قول یوہ ہے جے تقویٰ گو توشو نال لیو جس طرح دنیا وی سفر واسطے توشو (سفرخرچ) ضروری ہے اسے طرح آخرت واسطے پرہیزگاری گو توشو لازمی ایں ف ۳۷۸ یعنی عقل تقاضو کرے خوفِ الٰہی گو جہڑو اللہ دے نہ ڈرے وہ بے عقلاں گی طرح ہے۔ ف ۳۷۹ شانِ نزول: کجھاں مسلماناں نے خیال کیو جے حج گا سفر ماں جس نے تجارت کی یا اونٹ کرایہ ور دتا اسگو حج ہی کے ہے؟ اس ور یاہ آیت نازل ہوئی۔ مسئلو: جد تک تجارت دے حج گا کماں ماں فرق نہ آئے اُس وقت تک تجارت مباح ہے۔ ف ۳۸۰ عرفات ایک مقام گو ناں ایں جہڑو موقف ہے ضحاک گو قول ہے جے حضرت آدم تے حوا علیہما السلام جدائی دے بعد ۹ ذی الحجہ ناں عرفات گا مقام ور جمع ہویا تے دواں ماں تعارف ہویو۔ اس واسطے اس دن گو ناں عرفہ تے جگہ گو ناں عرفات پے گیو۔ ایک قول یوہ ہے کہ چونکہ اس دن بندہ اپناں گناہاں گو اعتراف کریں اسے واسطے اس دن گو ناں عرفہ ہے۔ مسئلو: عرفات ماں وقوف یعنی ٹھہرنوں فرض ہے کیوں جے افاضہ بلا وقوف متصور نی۔

وقفُ النّبی صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلم
ع ۸ / ۲۴

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اللّٰهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ ۠ وَاذْكُرُوْهُ كَمَا هَدٰىكُمْ ۚ وَاِنْ

کرو ف۳۸۱ مشعر حرام گے کول ف۳۸۲ اور اسگو ذکر کرو جسی اُسنے تمناں ہدایت فرمائی اور بے شک

كُنْتُمْ مِّنْ قَبْلِهٖ لَمِنَ الضَّآلِّيْنَ ﴿۱۹۸﴾ ثُمَّ اَفِيْضُوْا مِنْ حَيْثُ اَفَاضَ

تم اس دوں پہلاں پُلیا ہوا تھا۔ ف۳۸۳ فر گل یاہ ہے کہ اے قریشیو! تم وی اتوں ہی مڑوجتوں

النَّاسُ وَاسْتَغْفِرُوا اللّٰهَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۱۹۹﴾ فَاِذَا قَضَيْتُمْ

لوک مڑیں ف۳۸۴ اور اللہ دے معافی منگو بے شک اللہ بخشن آلو مہربان ایں۔ فر جد

مَّنَاسِكَكُمْ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَذِكْرِكُمْ اٰبَآءَكُمْ اَوْ اَشَدَّ ذِكْرًا ؕ فَمِنَ

اپناحج گاکم پورا کرلیو ف۳۸۵ تو اللہ گو ذِکر کرو جسطرح اپنا باپ دادا گو ذکر کریں ف۳۸۶ بلکہ اس دے زیادہ اور کوئی

النَّاسِ مَنْ يَّقُوْلُ رَبَّنَآ اٰتِنَا فِى الدُّنْيَا وَمَا لَهٗ فِى الْاٰخِرَةِ

آدمی اس طرحیا کہہ کہ اے رب مہارا ہمناں دُنیا ماں دے تاں آخرت ماں

مِنْ خَلَاقٍ ﴿۲۰۰﴾ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّقُوْلُ رَبَّنَآ اٰتِنَا فِى الدُّنْيَا حَسَنَةً

اسگو کجھ حصونی۔ اور کوئے اس طرح کہے کہ اے رب مہارا ہمناں دُنیا ماں پلائی دے

ف۳۸۱ تلبیہ تے تہلیل تے تکبیر تے ثنا رتے دعا گے نال یا نماز مغرب تے عشا گے نال ف۳۸۲ مشعر حرام جبل قزح ہے جس ور امام وقوف کرے۔ مسئلو: وادی مُحسّر گے سوا تمام مزدلفہ موقف ہے اس ماں وقوف واجب ہے بغیر عذر گے چھوڑن نال دم لازم آئے تے مشعرِ حرام گے کول وقوف افضل ہے۔ ف۳۸۳ ذکر تے عبادت گا طریقہ نی جانیں تھا۔ ف۳۸۴ قریش مزدلفہ ماں ٹھہریا رہیں تھا تے سب لوکاں گے نال عرفات ماں وقوف نی کریں تھا جد لوک عرفات دے مڑتا تاں یہ مزدلفہ دے مڑیں تھا تے اسماں اپنی بڈیائی سمجھیں تھا۔ اس آیت ماں اِناں ناں حکم دتو گیو جے ساراں گے نال عرفات ماں وقوف کریں تے نالے مڑیں یاہی حضرت ابراہیم تے اسماعیل علیہما السلام گی سنت ہے۔ ف۳۸۵ حج گا طریقہ گو مختصر بیان یوہ ہے جے حاجی ۸ ذی الحجہ گی صبح ناں مکہ مکرمہ دے منیٰ گی طرف روانہ ہوئے ات عرفہ یعنی ۹ ذی الحجہ گی فجر تک ٹھہرے اسے دن منیٰ دے عرفات آئے زوال گے بعد امام دو خطبہ پڑھے ات حاجی ظہر تے عصر گی نماز امام گے نال ظہر گا وقت ماں جمع کر گے پڑھے ان دواں نمازاں واسطے اذان ایک ہوئیگی تے اقامت دو تے دواں نمازاں گے درمیان ظہر گا سنتاں دے بغیر کوئے نفل نہ پڑھیا جائیں اس جمع واسطے امام اعظم ضروری ہے۔ اگر امام اعظم نہ ہوئے (بڑو امام) یا گمراہ بدمذہب ہوئے تاں ہر ایک نماز علیحدہ اپناں اپناں وقت ور پڑھی جائیگی۔ تے عرفات ماں مغرب تک ٹھہرے فر مزدلفہ گی طرف مڑے تے جبل قُزح گے نیڑے اترے مزدلفہ ماں مغرب تے عشا رگی نماز جمع کر گے عشار گے وقت پڑھے تے فجر گی نماز اوّل وقت نیرھاماں پڑھے وادی مُحسّر گے بغیر تمام مزدلفہ تے بطن عرفہ گے بغیر تمام عرفات موقف ہے۔ جد صبح خوب لو ہو جائے تاں ۱۰ ذی الحجہ ناں منیٰ گی طرف آئے تے بطنِ وادی دے جمرہ عُقبہ کی ۷ مرتبہ رمی کرے فر اگر چاہے قربانی کرے فر بال منائے یا کترائے فر قربانی گا دناں ماں کسے دن طوافِ زیارت کرے فر منیٰ آ گے ترے دن رہے تے یارہویں گا زوال دے بعد ترواں جمراں ور رمی کرے اُس جمرہ دے شروع کرے جہڑو مسجد گے نیڑے ہے فر جہڑو اُس گے بعد ہے فر جمرہ عقبہ، ہر ایک گی ست ست مرتبہ رمی کرے۔ فر اگلے دن ایسو ہی کرے فر اگلے دن ایسو ہی کرے۔ فر مکہ مکرمہ گی طرف چلیو آئے (تفصیل فقہ گی کتاباں ماں دیکھے) ف۳۸۶ زمانہ جاہلیت ماں عرب حج گے بعد کعبہ گے نیڑے اپناں باپ دادا گا فضائل بیان کریں تھا۔ اسلام ماں دسیو گیو جے یہ شہرت تے خود نمائی گی بے کار گل ایں۔ بجائے اس کے ذوق تے شوق نال اللہ گو ذکر کرو۔ مسئلو: اس آیت دے ذکر جہر تے ذکر جماعت ثابت ہو یو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَّفِي الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَّقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿٢٠١﴾ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ نَصِيْبٌ مِّمَّا

اور ہماں آخرت ماں پلائی دے۔اور ہماں عذاب دوزخ دے بچا ف٣٨٧ ایساں ناں انگی کمائی دے

كَسَبُوْا ۭ وَاللّٰهُ سَرِيْعُ الْحِسَابِ ﴿٢٠٢﴾ وَاذْكُرُوا اللّٰهَ فِيْٓ اَيَّامٍ مَّعْدُوْدٰتٍ ۭ

حصّو ہے ف٣٨٨ اور اللہ جلد حساب کرن آلو ہے ف٣٨٩ اور اللہ گی یادکرو گنیاں واں دناں ماں ف٣٩٠

فَمَنْ تَعَجَّلَ فِيْ يَوْمَيْنِ فَلَآ اِثْمَ عَلَيْهِ ۚ وَمَنْ تَاَخَّرَ فَلَآ اِثْمَ عَلَيْهِ ۙ

تو جھڑو جلدی کرگے دواں دناں ماں چلے جائے۔ اُس ور کجھ گناہ نی اور جھڑو رہ جائے تواس ورگناہ نی

لِمَنِ اتَّقٰى ۭ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوْٓا اَنَّكُمْ اِلَيْهِ تُحْشَرُوْنَ ﴿٢٠٣﴾ وَمِنَ

پرہیزگاری گے واسطے ف٣٩١ اور اللہ دے ڈرتا رہو اور جان لیو کہ تماں اُسے گی طرف اُٹھنوں ایں۔ اور کجھ

النَّاسِ مَنْ يُّعْجِبُكَ قَوْلُهٗ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَيُشْهِدُ اللّٰهَ

آدمی وہ ایں کہ دُنیاگی زندگی ماں اسگی گل تناں چنگی لگے ف٣٩٢ اور اپنا دِل گی گل ور اللہ

عَلٰي مَا فِيْ قَلْبِهٖ ۙ وَهُوَ اَلَدُّ الْخِصَامِ ﴿٢٠٤﴾ وَاِذَا تَوَلّٰى سَعٰى فِي

ناں گواہ آنے اور وہ ساراں دے بدھ گے جھگڑالو ہے۔ اور جد پیٹھ پھیرے تو

الْاَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيْهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ ۭ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ

زمین ماں فساد پاتو پھرے اور کھیتی اور جان ناں تباہ کرے اور اللہ فساد دے

الْفَسَادَ ﴿٢٠٥﴾ وَاِذَا قِيْلَ لَهُ اتَّقِ اللّٰهَ اَخَذَتْهُ الْعِزَّةُ بِالْاِثْمِ

راضی نی۔ جد اس ناں کہیو جائے کہ اللہ دے ڈر، تو اُساں ہور ضد چڑھے گناہ گی ف٣٩٣

ف٣٨٧ دعا کرن آلاں گی دو قسم بیان فرمائیں ایک وِہ کافر جنگی دعاں ماں صرف دنیا گی طلب ہوئے تھی آخرت وران گو اعتقاد نی تھوان گا حق ماں ارشاد ہویو ہے آخرت ماں ان گو کوئے حِصّو نی دو جا وِہ ایمان دار جھڑا دنیا تے آخرت دواں گی بہتری گی دعا کریں تھا۔ مسئلو: مومن دنیا گی جھڑی بہتری طلب کرے وہ وی امر جائز تے دین گی تائید تے تقویت واسطے اس واسطے اُسگی یاہ دعا وی دینی امور بچوں ایں۔ ف٣٨٨ مسئلو: اس آیت دے ثابت ہویو جے دعا کسب تے اعمال ماں داخل ہے۔ حدیث شریف ماں ایں جے حضور سید عالم صلی اللہ علیہ وسلم اکثر یاہی دعا ر فرمائیں تھا۔ اَللّٰهُمَّ اٰتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَّفِي الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَّقِنَا عَذَابَ النَّارِ (١) ف٣٨٩ عنقریب قیامت قائم کرگے بنداں گو حساب فرمائے گو تاں چاہے جے بندہ ذکر تے عبادت تے طاعت ماں جلدی کریں (مدارک تے خازن) ف٣٩٠ ان دناں دے ایام تشریق تے ذکر اللہ دے نمازاں گے بعد تے رمی جمار گے ویلے تکبیر کہنوں مراد ہے۔ ف٣٩١ کجھ مفسرین گو قول ہے کہ زمانہ جاہلیت ماں لوک دو فریق تھا کجھ جلدی کرن آلاں ناں گناہگار کہیں تھا کجھ پچھے رہ جان آلاں ناں قرانِ پاک نے بیان فرمایو جے ان دواں ماں کوئے گناہ گار نی ف٣٩٢ شانِ نزول: یاہ تے اس دے اگلی آیت اَخنس بن شریق مناقق گا وارہ ماں نازل ہوئی جھڑو حضور اقدس صلی اللہ علیہ وسلم گی خدمت ماں حاضر ہوگے بہت عاجزی نال مِٹھی مِٹھی گل کرے تھو تے اپنا اسلام تے آپ گی محبت گو دعو کرے تھو تے اس ور قسم کرے تھو تے در پردہ فساد انگیزی ماں مصروف رہ تھو مسلماناں گا مال ناں اُس نے ہلاک کیو تے ان گی کھیتی ناں اگ لائی۔ ف٣٩٣ گناہ دے ظلم تے سرکشی تے نصیحت گی طرف توجہ کرنو مراد ہے (خازن)

(١) بخاری ٢/ ٩٤٥

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فَحَسْبُهٗ جَهَنَّمُ ؕ وَلَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿۲۰۶﴾ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّشْرِىْ نَفْسَهُ
اساں ناں دوزخ کافی ہے اور وہ ضرور بہت بُرو بچھونوں ایں اور کوئے آدمی اپنی جان بیچے ف۳۹۴
ابْتِغَآءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ ؕ وَاللّٰهُ رَءُوْفٌۢ بِالْعِبَادِ ﴿۲۰۷﴾ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ
اللہ گی مرضی چاہن ماں اور اللہ بنداں ور مہربان ایں۔ اے
اٰمَنُوا ادْخُلُوْا فِى السِّلْمِ كَآفَّةً ۖ وَّلَا تَتَّبِعُوْا خُطُوٰتِ الشَّيْطٰنِ ؕ
ایمان آلیو! اسلام ماں پورا داخل ہووٗ ف۳۹۵ اور شیطان گا قدماں ورنہ چلو ف۳۹۶
اِنَّهٗ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِيْنٌ ﴿۲۰۸﴾ فَاِنْ زَلَلْتُمْ مِّنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْكُمُ
بے شک وہ تھارو کھلو دشمن ایں۔ اور اگر اس گے بعد وی پِلو کہ تھارے کول روشن
الْبَيِّنٰتُ فَاعْلَمُوْۤا اَنَّ اللّٰهَ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ﴿۲۰۹﴾ هَلْ يَنْظُرُوْنَ اِلَّاۤ اَنْ
حکم آجائے ف۳۹۷ تو جان لیو اللہ زبردست حکمت آلو ہے۔ کا ہنگا انتظار ماں ایں ف۳۹۸ مگر یوہی کہ
يَّاْتِيَهُمُ اللّٰهُ فِىْ ظُلَلٍ مِّنَ الْغَمَامِ وَالْمَلٰٓئِكَةُ وَقُضِىَ الْاَمْرُ ؕ
اللہ گو عذاب آئے چھڑیاواچھڑ ماں اور فرشتہ اُتریں ف۳۹۹ اور کم ہوگیا
وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُوْرُ ﴿۲۱۰﴾ سَلْ بَنِىْۤ اِسْرَآءِيْلَ كَمْ اٰتَيْنٰهُمْ مِّنْ ع ۲۵ ۱۴ ۹
اور ساراں کماں گی رجوع اللہ ہی گی طرف ہے۔ بنی اسرائیل دے پچھو ہم نے کتنی روشن

ف۳۹۴ شانِ نزول: حضرت صہیب بن سنان رومی مکہ معظمہ دے ہجرت کر گے حضور سید عالم صلی اللہ علیہ وسلم گی خدمت ماں مدینہ طیبہ گی طرف روانہ ہویا مشرکین قریش گی ایک جماعت نے آپ گو پچھو کیو تاں آپ سواری دے اتریا تے ترکش دے تیر کڈھ گے فرمان لگا اے قریشیو تھارے بچوں کوئے میرے کول نی آسکتو جد تک ہوں تیر مارتاں مارتاں سارو ترکش خالی نہ کر چھڑوں تے فر جد تک تلوار میرا ہتھ ماں رہیگی اس نال ماروں گو اُس وقت تک تھاری جماعت گو صفایو ہو جائیگو۔ اگر تم میرا مال گا خواہشمند ایں جہڑو مکہ مکرمہ ماں مدفون ایں ہوں تمناں اُسگو پتو دس چھڑوں تم میرو پچھو نہ کرو وہ اس ور راضی ہو گیا تے آپ نے اپناں سارا مال گو پتوان ناں دس چھڑیو۔ جد حضور صلی اللہ علیہ وسلم گی خدمت ماں حاضر ہویا تاں یاہ آیت نازل ہوئی حضور نے تلاوت فرمائی تے ارشاد فرمایو جے تھاری یاہ جان فروشی بڑی نفع بخش تجارت ہے۔ ف۳۹۵ شانِ نزول: اہل کتاب بچوں عبداللہ بن سلام تے ان گا ساتھی حضور سید عالم صلی اللہ علیہ وسلم ور ایمان لیان دے بعد شریعت موسوی گا بعض احکام ور قائم رہیا بار گا دن گی تعظیم کریں اس دن شکار نہ کریں تے اونٹ کا دودھ تے گوشت دے پرہیز کریں تے یوہ خیال کریں کہ یہ چیز اسلام ماں مباح ایں ان گو کرنوں ضروری نی تے توریت ماں ان دے بچن گو حکم ایں تے ان گا چھوڑن ماں اسلام گی مخالفت وی نی تے شریعت موسوی ور عمل وی ہو جائیگو اس ور یاہ آیت اتری تے ارشاد فرمایو گیو جے اسلام گا احکام گی پوری طرح اتباع کرو یعنی توریت گا احکام منسوخ ہو گیا ہون ان نال نہ جڑو (خازن) ف۳۹۶ اس گا وسوساں تے شبہات ماں نہ آوٗ۔ ف۳۹۷ تے باوجود واضح دلیلاں گے اسلام گی راہ گے خلاف روش اختیار کرو۔ ف۳۹۸ مِلت اسلام ناں چھوڑن تے شیطان گی فرمانبرداری کرن آلا۔ ف۳۹۹ جہڑا عذب ور مقرر ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اٰيَةٍۢ بَيِّنَةٍ ؕ وَمَنْ يُّبَدِّلْ نِعْمَةَ اللّٰهِ مِنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُ فَاِنَّ

نشانیں اناں ناں دتیں ف۴۰۰ اور جہڑو اللہ گی آئی وی نعمت ناں بدل چھڑے ف۴۰۱ تو بے شک

اللّٰهَ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ﴿۲۱۱﴾ زُيِّنَ لِلَّذِيْنَ كَفَرُوا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا وَيَسْخَرُوْنَ

اللہ گو عذاب سخت ہے۔ کافراں گی نگاہ ماں دُنیا گی زندگی آراستہ کی گی ف۴۰۲ اور مسلماناں

مِنَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ۘ وَالَّذِيْنَ اتَّقَوْا فَوْقَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ؕ وَاللّٰهُ يَرْزُقُ

وقف لازم

ناں ہسیں ف۴۰۳ اور ڈر آلا ان دے اپر ہوویں گا قیامت گے دن ف۴۰۴ اور خدا

مَنْ يَّشَآءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿۲۱۲﴾ كَانَ النَّاسُ اُمَّةً وَّاحِدَةً ۫ فَبَعَثَ اللّٰهُ

جِناں چاہے بغیر گنن گے دیے۔ لوک ایک دین ور تھا ف۴۰۵ فر اللہ نے

النَّبِيّٖنَ مُبَشِّرِيْنَ وَمُنْذِرِيْنَ ۠ وَاَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتٰبَ بِالْحَقِّ

انبیار پچیا خوشخبری دیتا ف۴۰۶ اور ڈرساتا ف۴۰۷ اور ان گے نال سچی کتاب اُتاری ف۴۰۸

لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فِيْمَا اخْتَلَفُوْا فِيْهِ ؕ وَمَا اخْتَلَفَ فِيْهِ اِلَّا الَّذِيْنَ

کہ وہ لوکاں ماں ان گا اختلافاں گو فیصلو کریں اور کتاب ماں اختلاف اناں ہی نے پایو

اُوْتُوْهُ مِنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ الْبَيِّنٰتُ بَغْيًۢا بَيْنَهُمْ ۚ فَهَدَى اللّٰهُ

جن ناں دتی گئی تھی ف۴۰۹ بعداس گے کہ ان گے کول روشن حکم آگیو ف۴۱۰ آپس گی سرکشی دے تواللہ نے

الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لِمَا اخْتَلَفُوْا فِيْهِ مِنَ الْحَقِّ بِاِذْنِهٖ ؕ وَاللّٰهُ يَهْدِيْ مَنْ

ایمان آلاں ناں وہ حق بات دس چھڑی جساں جگڑ رہیا تھا اپنا حکم نال اور اللہ جِناں

يَّشَآءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿۲۱۳﴾ اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا

چاہئے سدھو راہ دسے۔ کیا تم اس گمان ماں ایں کہ جنت ماں چلیا جائیں گا اور اجاں

ف۴۰۰ کہ ان گا انبیار گا معجزات ناں ان گی نبوت گی صداقت ور دلیل بنایوان گا ارشاد تے ان گی کتاباں ناں دین اسلام گی حقانیت گو گواہ بنایو۔ ف۴۰۱ اللہ تعالیٰ گی نعمت دے آیات الٰہیہ مراد ایں جہڑیں رشد وہدایت گو سبب ایں۔ تے ان گی بدولت گمراہی دے نجات حاصل ہوئے اناں ہی بچوں وہ آیت ایں جن ماں سیدِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی نعت تے صفت تے حضور گی نبوت تے رسالت گو بیان ایں۔ یہودیاں تے نصرانیاں گی تعریف اس نعمت گی تبدیلی ہے۔ ف۴۰۲ وہ اسے گی قدر کریں تے اسے ور مریں۔ ف۴۰۳ تے دنیا گا سامان دے انگی بے رغبتی دیکھ گے ان گی تحقیر کریں۔ جیسو کہ حضرت عبداللہ بن مسعود تے عمار بن یاسر تے صہیب تے بلال رضی اللہ تعالیٰ عنہم ناں دیکھ گے کفار مشکری کریں تھا تے دنیا گی دولت گا غرور ماں اپنا آپ ناں اُچو سمجھیں تھا۔ ف۴۰۴ یعنی ایمان دار روز قیامت اچیاں جنتاں ماں ہوئیں گا تے مغرور کفار جہنم ماں ذلیل تے خوار۔ ف۴۰۵ حضرت آدم علیہ السلام گا زمانہ دے عہد نوح تک سارا لوگ ایک دین تے ایک شریعت ور تھا۔ فر ان ماں اختلاف ہویو تاں اللہ تعالیٰ نے حضرت نوح علیہ السلام ناں مبعوث فرمایو۔ یہ بعثت ماں پہلا رسول ایں۔ (خازن) ف۴۰۶ ایمانداراں تے فرمانبرداراں ناں ثواب گی (مدارک تے خازن) ف۴۰۷ کافراں تے نافرماناں ناں عذاب گو (خازن) ف۴۰۸ جیسو کہ حضرت آدم تے شیث تے ادریس علیہم السلام ور صحائف تے حضرت موسیٰ علیہ السلام ور توریت، حضرت داؤد علیہ السلام ور زبور حضرت عیسیٰ علیہ السلام ور انجیل تے حضرت سید المرسلین صلی اللہ علیہ وسلم ور قرآن پاک۔ ف۴۰۹ یوہ اختلاف تبدیل تے تحریف تے ایمان وکفر گے نال تھو۔ جیسو جے یہود ونصاریٰ دے واقع ہویو۔ (خازن) ف۴۱۰ یعنی یوہ اختلاف نادانی نال نہ تھو بلکہ

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يَاْتِكُمْ مَّثَلُ الَّذِيْنَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ ؕ مَسَّتْهُمُ الْبَاْسَآءُ وَالضَّرَّآءُ
تھارے ور اگلاں جیسی روداد نی آئی ف۴۱۱ پہچی اناں ناں سختی اور شدت
وَزُلْزِلُوْا حَتّٰى يَقُوْلَ الرَّسُوْلُ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَعَهٗ مَتٰى نَصْرُ
اور ہلاہلاگے ستیاگیا ات توڑی کہ کہہ گیو رسول ف۴۱۲ تے اس گانال گا ایمان آلا۔ کد آئیگی اللہ گی
اللّٰهِ ؕ اَلَآ اِنَّ نَصْرَ اللّٰهِ قَرِيْبٌ ﴿۲۱۴﴾ يَسْـَٔلُوْنَكَ مَاذَا يُنْفِقُوْنَ ؕ قُلْ
مدد سن لیو! ف۴۱۳ بے شک اللہ گی مدد قریب ہے۔ تھارا دے پچھیں ف۴۱۴ کے خرچ کریں، تم فرماؤ
مَآ اَنْفَقْتُمْ مِّنْ خَيْرٍ فَلِلْوَالِدَيْنِ وَالْاَقْرَبِيْنَ وَالْيَتٰمٰى وَالْمَسٰكِيْنِ
جو کجھ مال نیکی ماں خرچ کرو تو وہ ماں باپ اور قریب گا رشتہ داراں اور یتیماں اور محتاجاں
وَابْنِ السَّبِيْلِ ؕ وَمَا تَفْعَلُوْا مِنْ خَيْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ بِهٖ عَلِيْمٌ ﴿۲۱۵﴾
اور راہ گیراں واسطے ہے اور جو بھلائی کرو ف۴۱۵ بے شک اللہ اس ناں جانیں ف۴۱۶
كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَّكُمْ ۚ وَعَسٰٓى اَنْ تَكْرَهُوْا شَيْـًٔا
تھارے ور فرض ہویو خدا گا راہ ماں لڑنوں اور وہ تمناں ناگوار ہے ف۴۱۷ اور قریب ہے کہ کائے گل تمناں بُری لگے
وَّهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۚ وَعَسٰٓى اَنْ تُحِبُّوْا شَيْـًٔا وَّهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ ؕ وَاللّٰهُ
اور وہ تھارا حق ماں بہتر ہوئے، اور قریب ہے کہ کائے گل تمناں پسند آئے اور تھارا حق ماں بُری ہوئے اور اللہ
٢٦ع١٠ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿۲۱۶﴾ يَسْـَٔلُوْنَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ
جانیں اور تم نی جانتا ف۴۱۸ تھارا دے پچھیں ماہِ حرام ماں

ف۴۱۱ تے جسیں سختیں ان ور گزریں تمناں پیش نی آئیں۔ **شانِ نزول**: یاہ آیت غزوۂ احزاب گے متعلق نازل ہوئی جت مسلماناں ناں سردی تے بکھ وغیرہ گی سخت تکلیف پہچی تھی اس ماں اناں ناں صبر گی تلقین فرمائی گئی تے دسیو گیو کہ راہِ خداماں تکلیف ناں برداشت کرنوں پہلاں دے خاصانِ خدا گو معمول رہیو ہے۔ اجاں دے تمناں پہلاں گی طرح تکلیف پہچی وی نی۔ بخاری شریف ماں ایں حضرت خباب بن ارت رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے روایت ہے کہ حضور سیّد عالم صلی اللہ علیہ وسلم کعبہ شریف گی چھاں ماں اپنی چادر مبارک ناں سرہانے رکھ گے تشریف فرما تھا ہم نے حضور دے عرض کی حضور مہارے واسطے کیوں دعا نی فرماتا مہاری کیوں مدد نی کرتا فرمایو تھارا دے پہلاں لوک گرفتار کیا جائیں تھا زمین ماں کھڈہ کھن گے اسماں دبیا جائیں تھا، آرا ناں چیر گے دو ٹکڑہ کیا جائیں تھا تے لوہا گی کنگھیاں نال ان گا گوشت کھچیا جائیں تھا تے ان بچوں کائے وی مصیبت اناں ناں ان گا دین دے روک نہ سکی۔ ف۴۱۲ یعنی شدت اس انتہا ناں پہچ گئی کہ امتاں گا رسول تے ان گا فرمانبردار مومن وی مدد گی طلب ماں جلدی کرن لگا باوجودیکہ رسول بڑا صابر ہوئیں تے ان گا اصحاب وی لیکن باوجود ان انتہائی مصیبتاں گے وہ لوک اپناں دین ور قائم رہیا تے کائے مصیبت تے بلا ان ناں اپنی حالت تے تبدیل نہ کر سکی۔ ف۴۲۳ اس گا جواب ماں اناں ناں تسلی دتی گئی تے یوہ ارشاد ہویو۔ ف۴۱۴ **شانِ نزول**: یاہ آیت عمرو بن جموح گا جواب ماں نازل ہوئی جہڑا بڈھا شخص تھا تے بڑا مالدار تھا اناں نے حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم دے سوال کیو تھو جے کے خرچ کراں تے کس ور خرچ کراں اس آیت ماں اناں ناں دسیو گیو جے جس قسم گو تے جس قدر مال تھوڑو یا زیادہ خرچ کرو اُس ماں ثواب ہے تے مصارف اس گا یہ ایں۔ **مسئلو**: آیت ماں صدقہ نافلہ گو بیان ایں ماں باپ ناں زکوۃ تے صدقات واجبہ دینوں جائز نی (جمل وغیرہ) ف۴۱۵ یاہ ہر نیکی ناں عام ایں انفاق ہوئے یا ہور کجھ تے باقی مصارف وی اسی ماں آ گیا۔ ف۴۱۶ اسکی جزا عطا فرمائیگو۔ ف۴۱۷ **مسئلو**: جہاد فرض ہے جد اُس گی شرط پائی جائیں اگر کافر مسلمان گا ملک ور چڑھائی کریں تا جہاد فرض عین ہو جائے ورنہ فرض کفایہ۔ ف۴۱۸ کہ تھارا حق ماں کئے بہتر ہے؟ تاں تھارے ور لازم ہے جے حکم الٰہی گی اطاعت کرو تے اُسے ناں بہتر سمجھو پانویں وہ تھارا نفس ور بھاری ہوئے۔

قِتَالٍ فِيهِ ؕ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ ؕ وَصَدٌّ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ

لڑن گو حکم ف۴۱۹ تم فرماؤ اس ماں لڑنوں بڑوگناہ ہے ف۴۲۰ اور اللہ گا راہ دے روکنوں

وَكُفْرٌۢ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ۚ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ مِنْهُ أَكْبَرُ

اور اُس ور ایمان نہ آننوں اور مسجدِ حرام دے روکنوں اور اُس گا بسن آلاں ناں کڈھنوں ف۴۲۱ اللہ گے نزدیک

عِنْدَ اللّٰهِ ۚ وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ ؕ وَلَا يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ

یہ گناہ اس دے وی بڑا ایں اور ان گو فساد ف۴۲۲ قتل دے سخت ترہے ف۴۲۳ اور ہمیشہ تھارا دے لڑتا رہیں گا

حَتّٰى يَرُدُّوكُمْ عَنْ دِينِكُمْ إِنِ اسْتَطَاعُوا ؕ وَمَنْ يَرْتَدِدْ

ات توڑی کہ تمناں دین دے پھیر چھڑیں اگر ہوسکے ف۴۲۴ اور تھارے بچوں جیہڑو

مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُولٰٓئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ

کوئے اپناں دین دے پھرے فرکافر ہوگے مرے توان لوکاں گو کیو کرتا یو برباد گیو

فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ۚ وَأُولٰٓئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ۚ هُمْ فِيهَا

دنیاماں اور آخرت ماں ف۴۲۵ (الف) اور وہ دوزخ آلاایں اناں ناں اُس ماں

خٰلِدُونَ ﴿٢١٧﴾ إِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَجٰهَدُوا فِي

ہمیشہ رہنوایں۔ وہ جیہڑا ایمان لے آیااور وہ جناں نے اللہ واسطے اپناں کہربار چھوڑیا اور

سَبِيلِ اللّٰهِ ۙ أُولٰٓئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللّٰهِ ؕ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢١٨﴾

اللہ گا راہ ماں لڑیا وہ رحمتِ الٰہی گا اُمیدوار ایں اور اللہ بخشن آلو مہربان ایں ف۴۲۵ (ب)

ف۴۱۹ شانِ نزول: سید عالم صلی اللہ علیہ وسلم نے عبداللہ بن جحش گی سرکردگی ماں مجاہدین گی ایک جماعت روانہ فرمائی تھی اُس نے مشرکین نال لڑائی کی ان گو خیال تھو جے وہ دن جمادی الآخر گو آخری دن ایں مگر درحقیقت چن ۲۹ گو اہ تھو تے وہ رجب گی پہلی تاریخ تھی اس ور کفار نے مسلماناں ناں عار دوائی کہ تم نے ماہِ حرام ماں جنگ کی تے حضور صلی اللہ علیہ وسلم دے اس گے متعلق سوال ہون لگا اس ور یاہ آیت نازل ہوئی۔ ف۴۲۰ مگر صحابہ دے یوہ گناہ واقع نی ہویو کیوں جے اناں ناں چن ہون گی خبر نی تھی ان گے پانیں وہ دن جمادی الآخر گو آخری دن ایں۔ مسئلو: حُرمت آلاں مہیناں ماں جنگ گی ممانعت گو حکم آیۃ اُقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُّمُوهُمْ دے منسوخ ہوگیو۔ ف۴۲۱ جیہڑو مشرکین دے واقع ہویو کہ اناں نے حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم تے آپ گا صحابہ ناں حدیبیہ گے سال کعبہ معظمہ دے روکیو۔ تے آپ گا زمانہ قیام مکہ معظمہ ماں آپ ناں تے آپ کا اصحاب ناں اتنیں ایذادتیں کہ اتوں ہجرت کرنی پئی۔ ف۴۲۲ یعنی مشرکین گو جے وہ شرک کریں تے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم اور مومنین ناں طرحیا طرحیا گی ایذادتیں ف۴۲۳ کیونکہ قتل تو بعض حالات ماں مباح ہویو اور کفر کسے حال ماں مباح نی تے اِت تاریخ گو مشکوک ہونوں معقول عذر ہے۔ تے کفار گا کفر واسطے کوئے عذر نی۔ ف۴۲۴ اس ماں خبر دتی گئی کہ کفار مسلماناں دے ہمیشہ عداوت رکھیں گا کدے اس گے خلاف نہ ہوئے گو تے جت تک ان دے ممکن ہوئے گو وہ مسلماناں ناں دین دے پھیرن گی کوشش کرتا رہیں گا۔ اِنِ اسْتَطَاعُوا دے فائدہ حاصل ہوئے جے بکرمہ تعالیٰ وہ ہمیشہ اپنی اس مراد ماں ناکام رہیں گا۔ ف۴۲۵ (الف) مسئلو: اس آیت دے معلوم ہویو کہ ارتداد دے تمام عمل باطل ہوجائیں۔ آخرت ماں دے اس طرح کہ ان ور کوئے اجر و ثواب نی تے دنیاماں اس طرح کہ شریعت مرتد گا قتل گو حکم دیے اُسگی عورت اس ور حلال نی رہتی وہ اپنا اقارب گو ورثہ گو حقدار نی رہتو اُس گو مال معصوم نی رہتو اُس گی تعریف تے امداد جائز نی۔ (روح البیان وغیرہ) ف۴۲۵ (ب) شانِ نزول: عبداللہ بن جحش گی سرکردگی ماں جیہڑا مجاہدین روانہ کیا گیا تھا ان واسطے کجھ لوکاں نے کہیو چونکہ اناں ناں پتو نی تھو یوہ دن رجب گو ہے اس واسطے اُس دن قتال کرنوں گناہ دے نی ہویو لیکن اُیں گو کجھ ثواب وی نی ملسیں۔ اس ور یاہ آیت نازل ہوئی اور دسیو گیو کہ ان گو یوہ عمل جہاد مقبول ہے تے اس ور اناں ناں رحمتِ الٰہی گو امیدوار رہنو چاہیے اور یاہ امید قطعی پوری ہوگی (خازن) مسئلو: يَرْجُونَ دے ظاہر ہویو جے عمل دے اجر واجب نی ہوتو بلکہ ثواب دینوں محض فضلِ الٰہی ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يَسْئَلُوْنَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ ؕ قُلْ فِيْهِمَآ اِثْمٌ كَبِيْرٌ وَّمَنَافِعُ
تھارا دے شراب اور جوا گو حکم پچھیں تم فرماؤ ان دواں ماں بڑو گناہ ہے اور لوکاں واسطے کجھ دُنیاوی
لِلنَّاسِ ؗ وَاِثْمُهُمَآ اَكْبَرُ مِنْ نَّفْعِهِمَا ؕ وَيَسْئَلُوْنَكَ مَاذَا يُنْفِقُوْنَ ؕ۬
نفع وی اور ان گو گناہ ان گا نفع دے بڑو ہے ف۴۲۶ اور تھارا دے پچھیں کے خرچ کریں ف۴۲۷
قُلِ الْعَفْوَ ؕ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيٰتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُوْنَ ﴿۲۱۹﴾ۙ
تم فرماؤ جو فاضل بچے ف۴۲۸ اسی طرح اللہ تھارے اگے آیت بیان کرے کہ کِدے تم
فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ؕ وَيَسْئَلُوْنَكَ عَنِ الْيَتٰمٰى ؕ قُلْ اِصْلَاحٌ لَّهُمْ
دُنیا آخرت گا کم سوچ گے کرو ف۴۲۹ اور تھارا دے یتیماں گو مسئلو پچھیں ف۴۳۰ تم فرماؤ ان گو پلو کرنوں
خَيْرٌ ؕ وَاِنْ تُخَالِطُوْهُمْ فَاِخْوَانُكُمْ ؕ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ ؕ
بہتر ہے اور اگر اپنوں ان گو خرچو ملالیو تو وہ تھارا پائی ایں اور خدا خوب جانیں بگاڑن آلاناں سدھارن آلادے
وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ لَاَعْنَتَكُمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ﴿۲۲۰﴾ وَلَا تَنْكِحُوا
اور اللہ چاہتو تاں تماں مشقت ماں سٹتو بے شک اللہ زبردست حکمت آلو ہے۔ اور شرک آلی عورتاں نال نکاح

ف۴۲۶ حضرت علی مرتضٰی رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو کہ اگر شراب گو ایک قطرو کھوہ ماں چھڑ جائے فر اُس جگہ منارو بنایو جائے تاں وی ہوں اُس ورا ذان نہ دیوں تے اگر دریاماں شراب گو قطرو پے جائے فر دریا خشک ہو جائے ات کہا پیدا ہوئے اس ماں اپناں جانوراں ناں نہ چاروں، سبحان اللہ گناہ دے کس قدر نفرت ہے، رَزَقَنَا اللّٰهُ تَعَالٰى اِتِّبَاعَهُمْ شراب، ۳ھ ماں غزوہ احزاب دے چند دن بعد حرام ہوئی اس دے پہلاں یوہ دسیو تھو جے جوا تے شراب گو گناہ اُس گا نفع دے زیادہ ہے۔ نفعو دے یوہی کہ شراب نال کجھ دیر سرور پیدا ہوئے یا اُسگی خرید وفروخت نال تجارتی فائدو ہوئے تے جواماں وی مفت گو مال ہتھ آئے تے گناہاں برائیاں گو کے شمار؟ عقل گو زوال، غیرت تے حمیت گو زوال عبادتاں دے محرومی لوکاں نال دشمنی، ساراں گی نظراں ماں خوار دولت تے مال ضائع، ایک روایت ماں ہے کہ حضرت جبریل امین نے حضور پرنور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گے عرض کی اللہ تعالیٰ ناں جعفر طیّار گی چار خصلت پسند ایں حضور نے حضرت جعفر رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے دریافت فرمایو اناں نے عرض کی ایک دے یاہ کہ میں شراب کدے وی نی پی یعنی حرام ہون دے پہلاں وی تے اسگی وجہ یاہ تھی جے ہوں جانوں تھو کہ اس دے عقل زائل ہوئے تے ہوں چاہوں تھو جے میری عقل ہور تیز ہوئے دوجی خصلت یاہ کہ زمانۂ جاہلیت ماں وی میں کدے بت گی پوجا نی کی کیوں جے ہوں جانوں تھو کہ یوہ پتھر ہے نہ نفعو دے سکے نہ نقصان۔ تیجی خصلت یاہ کہ ہوں کدے زناماں بتلانی ہو یو کہ اسناں بے غیرتی سمجھوں تھو۔ چوتھی خصلت یاہ کہ میں کدے چوٹھ نی بولیو کیوں جے ہوں اُسناں کمینو پن سمجھوں تھو۔ مسئلو: شطرنج تاش وغیرہ ہار جیت گا کھیل تے جن ور بازی لائی جائے سب جواماں داخل تے حرام ایں (روح البیان) ف۴۲۷ شانِ نزول: سید عالم صلی اللہ علیہ وسلم نے مسلماناں ناں صدقہ دین گی رغبت دوائی تاں آپ دے دریافت کیو گیو جے مقدار ارشاد فرماؤ کتنوں مال راہِ خداماں خرچ کیو جائے۔ اس ور یاہ آیت نازل ہوئی (خازن) ف۴۲۸ یعنی جتنو تھاری حاجت دے زائد ہوئے۔ ابتدائے اسلام ماں حاجت دے بدھ مال گو خرچ کرنوں فرض تھو صحابہ کرام اپناں مال بچوں اپنی ضرورت گے برابر لے گے باقی سب راہ خداماں خرچ کریں تھا۔ یوہ حکم زکوٰۃ گی آیت دے منسوخ ہو گیو۔ ف۴۲۹ کہ جتنوں تھاری دینوی ضرورت گے واسطے کافی ہوئے وہ لے گے باقی سب اپنا آخری نفع واسطے خیرات کرو (خازن) ف۴۳۰ کہ ان گا مالاں ناں اپناں مالاں نال ملان گو کے حکم ایں؟ شانِ نزول: آیت اِنَّ الَّذِيْنَ يَاْكُلُوْنَ اَمْوَالَ الْيَتٰمٰى ظُلْمًا گا نزول گے بعد لوکاں نے یتیماں گا مال الگ کر چھڑیا تے ان گو کھان پین علیحدہ کر دتو اُسماں یہ صورت وی پیش آئیں کہ جہڑو کھانو یتیم گے واسطے پکایو تے اس بچوں کجھ بدھ گیو۔ وہ خراب ہو گیو تے کسے گے کم نہ آیو اس ماں یتیماں گو نقصان ہو یو یہ صورت دیکھ گے حضرت عبداللہ بن رواحہ نے حضور سید عالم صلی اللہ علیہ وسلم دے عرض کیو کہ اگر یتیم گا مال گی حفاظت گی وجہ دے اسگو کھانوں اُس کا وارث اپناں کھاناں ناں ملالیں تاں اُسگو کے حکم ایں۔ اس ور یاہ آیت اتری اور یتیماں گا فائدہ واسطے ملان گی اجازت دتی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الْمُشْرِكٰتِ حَتّٰى يُؤْمِنَّ ؕ وَلَاَمَةٌ مُّؤْمِنَةٌ خَيْرٌ مِّنْ مُّشْرِكَةٍ وَّلَوْ

نہ کرو جد تک مسلمان نہ ہوجائیں ف۴۳۱ اور بے شک مسلمان گولی مشرکہ دوں اچھی ف۴۳۲ پانویں

اَعْجَبَتْكُمْ ۚ وَلَا تُنْكِحُوا الْمُشْرِكِيْنَ حَتّٰى يُؤْمِنُوْا ؕ وَلَعَبْدٌ مُّؤْمِنٌ خَيْرٌ

وہ تمناں سوہنی لگے اور مشرکاں گا نکاح ماں نہ دیو جد تک وہ ایمان نہ آنیں ف۴۳۳ اور بے شک مسلمان غلام مشرک

مِّنْ مُّشْرِكٍ وَّلَوْ اَعْجَبَكُمْ ؕ اُولٰٓئِكَ يَدْعُوْنَ اِلَى النَّارِ ۖۚ وَاللّٰهُ يَدْعُوْٓا

دے چنگو پانویں وہ تمناں سوہنوں لگے وہ دوزخ گی طرف بُلائیں ف۴۳۴ اور اللہ

اِلَى الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ بِاِذْنِهٖ ۚ وَيُبَيِّنُ اٰيٰتِهٖ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ

جنت اور بخشش گی طرف بلائے اپناں حکم نال اور اپنی آئیتاں ناں لوکاں واسطے بیان کرے کہ کدے وہ

يَتَذَكَّرُوْنَ ۟﴿۲۲۱﴾ وَيَسْــَٔلُوْنَكَ عَنِ الْمَحِيْضِ ؕ قُلْ هُوَ اَذًى ۙ فَاعْتَزِلُوا ع ۲۷ ۵ ۱۱

نصیحت منیں اور تھارادے پچھیں حیض گو حکم ف۴۳۵ تم فرماؤ وہ ناپاکی ہے تو عورتاں دے

النِّسَآءَ فِى الْمَحِيْضِ ۙ وَلَا تَقْرَبُوْهُنَّ حَتّٰى يَطْهُرْنَ ۚ فَاِذَا تَطَهَّرْنَ

الگ رہو حیض گا دن اور ان نال نزدیکی نہ کرو جد تک پاک نہ ہوجائیں فر جد پاک ہوجائیں

فَاْتُوْهُنَّ مِنْ حَيْثُ اَمَرَكُمُ اللّٰهُ ؕ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ التَّوَّابِيْنَ

توان گے کول جاؤ جتوں اللہ نے تمناں حکم دتو۔ بے شک اللہ پسند رکھے بہت توبہ کرن آلاں ناں

ف۴۳۱ شانِ نزول: حضرت مرثد غنوی ایک بہادر شخص تھا سید عالم صلی اللہ علیہ والہ وسلم نے اناں ناں مکہ مکرمہ روانہ فرمایو تانجہ اتوں تدبیر گے نال مسلماناں ناں کڈھ لے آئیں ات عناق نامی ایک مشرکہ عورت تھی جہڑی زمانہ جاہلیت ماں ان گے نال محبت کرے تھی حسین تے مالدار تھی جد اُسناں ان گی آمد گی خبر ہوئی تاں وہ آپ گے کول آئی تے ملنو چاہیو آپ نے اللہ تعالیٰ گا ڈر گی وجہ دے انکار کیو تے فرمایو اسلام اسگی اجازت نی دیتو تدھ اُس نے نکاح گی درخواست کی آپ نے فرمایو یوہ وی رسول خدا صلی اللہ علیہ وسلم گی اجازت ور موقوف ہے۔ اپنا کم دے فارغ ہو گے جد آپ خدمتِ اقدس ماں حاضر ہویا تاں حال عرض کر گے نکاح کا دارہ ماں دریافت کیو اس وریاہ آیت نازل ہوئی (تفسیر احمدی) بعض علماء نے فرمایو جو کوئے نبی صلی اللہ علیہ وسلم گے نال کفر کرے وہ مشرک ہے خواہ اللہ ناں واحد ہی کہتو ہوئے تے توحید گو مدعی ہوئے (خازن) ف۴۳۲ شانِ نزول: ایک روز حضرت عبد اللہ بن رواحہ نے کسی خطا ور اپنی گولی گے چنڈ ماری فر خدمتِ اقدس ماں حاضر ہو گے اس گو ذکر کیو سید عالم صلی اللہ علیہ وسلم نے اسگو حال دریافت فرمایو عرض کی وہ اللہ تعالیٰ گی وحدانیت اور رسول اللہ گی رسالت گی گواہی دیے رمضان گا روزہ رکھے خوب وضو کرے نماز پڑھے حضور نے فرمایو وہ مومنہ ایں آپ نے عرض کی تاں اُسگی قسم جس نے تمناں سچو نبی بنا گے مبعوث فرمایو ہوں اُسناں آزاد کر گے اُس گے نال نکاح کروں گو تے آپ نے ایسو ہی کیو اس ور لوکاں نے طعنہ زنی کی کہ تم نے ایک کالی کلوٹی گولی گے نال نکاح کیو باوجود یکہ فلانی مشرکہ آزاد عورت تھارے واسطے حاضر ہے وہ حسین وی ہے مالدار وی ہے اس ور نازل ہویو وَلَاَمَةٌ مُّؤْمِنَةٌ یعنی مسلمان گولی مشرکہ آزاد دے بہتر ہے پانویں حسن تے مال گی وجہ دے چنگی لگے۔ ف۴۳۳ یوہ عورت گا اولیاناں خطاب ہے۔ مسئلو: مسلمان عورت گو نکاح مشرک تے کافر گے نال باطل تے حرام ایں ف۴۳۴ تاں ان دے بچوں ضروری ہے تے ان گے نال دوستی تے قرابت ناروا۔ ف۴۳۵ شانِ نزول: عرب گا لوک یہودیاں تے مجوسیاں گی طرح حائضہ عورت گے نال بہت نفرت کریں تھا نال کھانوں، پینوں ایک مکان ماں رہنوں گوارہ نہ تھو بلکہ سختی ات تک پہنچ گئی تھی کہ ان گی طرف دیکھنوں تے ان گے نال کلام کرنوں وی حرام سمجھیں تھا تے نصاریٰ اس گے برعکس حیض گا دناں ماں عورتاں نال بڑی محبت نال مشغول ہوئیں تھا تے ملن ماں بڑو مبالغو کریں تھا مسلماناں نے حضور دے حیض گو حکم دریافت کیو اس وریاہ آیت نازل ہوئی تے افراط وتفریط گی راہ چھوڑ گے اعتدال گی تعلیم فرمائی گئی تے دسیو گیو جے حالتِ حیض ماں عورتاں نال مباشرت ممنوع ایں۔

CC-0 In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِيْنَ ﴿٢٢٢﴾ نِسَآؤُكُمْ حَرْثٌ لَّكُمْ فَاْتُوْا حَرْثَكُمْ

اور پسند رکھے۔ ستھراں ناں۔ تھاریں عورت تھارے واسطے کھیتیں ایں تو آؤ اپنی کھیتی ماں

اَنّٰى شِئْتُمْ وَقَدِّمُوْا لِاَنْفُسِكُمْ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوْٓا اَنَّكُمْ

جس طرح چاہو ف٤٣٦ اور اپناں بلا گو کم پہلاں کرو ف٤٣٧ اور اللہ دے ڈرتا رہو اور جان لیو کہ تمناں

مُّلٰقُوْهُ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿٢٢٣﴾ وَلَا تَجْعَلُوا اللّٰهَ عُرْضَةً

اس نال ملنوں ایں اور اے محبوب! بشارت دیو ایمان آلاں ناں۔ اور اللہ ناں اپنی قسماں گو نشانوں

لِّاَيْمَانِكُمْ اَنْ تَبَرُّوْا وَتَتَّقُوْا وَتُصْلِحُوْا بَيْنَ النَّاسِ وَاللّٰهُ

نہ بناؤ ف٤٣٨ کہ احسان اور پرہیزگاری اور لوکاں ماں صلح کرن گی قسم کرلیو اور اللہ

سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿٢٢٤﴾ لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فِيْٓ اَيْمَانِكُمْ وَلٰكِنْ

سنیں جانیں۔ اللہ تمناں نی پکڑ تو ان قسماں ماں جہیڑیں بے ارادہ زبان دے نکل جائیں ہاں

يُّؤَاخِذُكُمْ بِمَا كَسَبَتْ قُلُوْبُكُمْ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ حَلِيْمٌ ﴿٢٢٥﴾ لِلَّذِيْنَ

اُس ور گرفت فرمائے جہیڑا کم تھا راول نے کیا ف٤٣٩ اور اللہ بخشن آلو حلم آلو ہے۔ وہ جہیڑا

يُؤْلُوْنَ مِنْ نِّسَآئِهِمْ تَرَبُّصُ اَرْبَعَةِ اَشْهُرٍ فَاِنْ فَآءُوْ

قسم کھا بیسیں اپنی عورتاں گے کول جان گی اناں ناں چواں مہینہ گی مہلت ہے بس اگر اس مدت ماں مڑآیا

فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿٢٢٦﴾ وَاِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ فَاِنَّ

تو اللہ بخشن آلو مہربان ایں۔ اور اگر چھوڑ دین گو ارادو پکو کرلیو تاں

ف٤٣٦ یعنی عورتاں نال قربت دے اولاد گی نیت رکھو۔ شہوت پوری کرن گی نہ۔ ف٤٣٧ یعنی اعمال صالحہ یا جماع دے پہلاں بسم اللہ پڑھنوں۔ ف٤٣٨ حضرت عبداللہ بن رواحہ نے اپنا بنیا نعمان بن بشیر گے کہر جان گی تے ان تے کلام کرن تے ان گا دشمناں نال ان گی صلح کران دے قسم کھالئی تھی اس گے متعلق ان دے کہیو جائے تھوتاں کہہ چھڑیں تھا کہ میں قسم کھالئی ہے اس واسطے یوہ کم نی کرسکتو اس وارہ ماں یاہ آیت نازل ہوئی تے نیک کم کرن دے قسم کھان گی ممانعت فرمائی گئی۔ مسئلو: اگر کوئے شخص نیکی دے پچھے رہن گی قسم کھائے تاں اسناں چاہیئے کہ قسم ناں پوری نہ کرے بلکہ وہ نیک کم کرے تے قسم گو کفارو دیے۔ مسلم شریف گی حدیث ماں ایں رسول اکرم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم نے فرمایو جس شخص نے کسے امر ور قسم کھالئی فر معلوم ہویو کہ خیر تے بہتری اس گا خلاف ماں ایں تاں چاہیئے کہ اس امرِ خیر ناں کرے تے قسم گو کفارو دیے۔ مسئلو: بعض مفسرین یوہ وی کہیو ہے کہ اس آیت دے بکثرت قسم کھان گی ممانعت ثابت ہوئے۔ ف٤٣٩ مسئلو: قسم ترے طرح گی ہوئے۔ (١) لغو (٢) غموس (٣) منعقدہ۔ لغو یاہ ہے کہ کسے گزر یا وا کم ور اپنا خیال ماں صحیح سمجھ گے قسم کھائے اور در حقیقت وہ اس گے خلاف ہوئے۔ یاہ معاف ہے۔ اور اس ور کفارو نی۔ (٢) غموس یاہ ہے کسے گزر یا وا امر ور جان بجھ گے چوٹھی قسم کھائے اسماں گناہگار ہوئے گو (٣) منعقدہ یاہ ہے کہ کسے آئندہ کم ور ارادو کر گے قسم کھائے اس قسم ناں اگر تروڑے گو تاں گناہگار وی ہے اور کفارو وی لازم ہوئے گو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اللّٰہَ سَمِیۡعٌ عَلِیۡمٌ ﴿۲۲۷﴾ وَالۡمُطَلَّقٰتُ یَتَرَبَّصۡنَ بِاَنۡفُسِهِنَّ ثَلٰثَةَ

اللہ سنیں جانیں ف۴۴۰ اور طلاق آلیں اپنی جاناں ناں روک گے رکھیں ترے

قُرُوۡٓءٍ ؕ وَلَا یَحِلُّ لَهُنَّ اَنۡ یَّكۡتُمۡنَ مَا خَلَقَ اللّٰهُ فِیۡۤ

حیض تک ف۴۴۱ اور اناں ناں حلال نی کہ چھپائیں وہ جو اللہ نے

اَرۡحَامِهِنَّ اِنۡ كُنَّ یُؤۡمِنَّ بِاللّٰهِ وَالۡیَوۡمِ الۡاٰخِرِ ؕ وَبُعُوۡلَتُهُنَّ

ان گا پیٹ ماں پیدا کیو ف۴۴۲ اگر اللہ اور قیامت ور ایمان رکھیں ف۴۴۳ اور ان گا شوہراں ناں

اَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِیۡ ذٰلِكَ اِنۡ اَرَادُوۡۤا اِصۡلَاحًا ؕ وَلَهُنَّ مِثۡلُ

اس مدت گے اندر ان ناں موڑن گو حق بیچے اگر ملاپ چاہیں ف۴۴۴ اور عورتاں گووی حق ایسو ہی ہے جسطرح

الَّذِیۡ عَلَیۡهِنَّ بِالۡمَعۡرُوۡفِ ۪ وَلِلرِّجَالِ عَلَیۡهِنَّ دَرَجَةٌ ؕ وَاللّٰهُ

ان ورہے شرع گے موافق ف۴۴۵ اور مرداں ناں ان ور فضیلت ہے اور اللہ

عَزِیۡزٌ حَكِیۡمٌ ﴿۲۲۸﴾ اَلطَّلَاقُ مَرَّتٰنِ ۪ فَاِمۡسَاكٌۢ بِمَعۡرُوۡفٍ اَوۡ تَسۡرِیۡحٌۢ ع ۲۸ ۱۲

غالب حکمت آلو ہے۔ یاہ طلاق ف۴۴۶ دوبارتک ہے فرپلائی گے نال روک لینوں ایں ف۴۴۷ یانکوئی گے نال

بِاِحۡسَانٍ ؕ وَلَا یَحِلُّ لَكُمۡ اَنۡ تَاۡخُذُوۡا مِمَّاۤ اٰتَیۡتُمُوۡهُنَّ شَیۡـًٔا

چھوڑ دینوں ایں ف۴۴۸ اور تماں روانی کہ جو کجھ عورتاں ناں دتو ف۴۴۹ اس بچوں کجھ واپس لیو ف۴۵۰

ف۴۴۰ شانِ نزول: زمانہ جاہلیت ماں لوکاں گو یوہ معمول تھو کہ اپنی عورتاں دے مال گو مطالبو کریں تھا کدے وہ دین دے انکار کرتیں تاں ایک سال دوسال ترے سال یا اس دے زیادہ عرصوان گے کول نہ جاتا اور صحبت ترک کرن گی قسم کھالیں تھا۔ تے اناں ناں پریشانی ماں چھوڑ دیں تھا نہ وہ بیوہ تھیں جے کدے اپنوں ٹھکانوں کرلیتیں نہ شوہر دار کہ شوہر دے آرام حاصل کرتیں۔ اسلام نے اس ظلم ناں مٹایو تے ایسی قسم کھان آلاں لوکاں واسطے چار مہینہ گی مدت مقرر کر چھڑی کہ اگر عورت دے چار مہینہ یا اس دے زیادہ عرصہ واسطے یا غیر معین مدت واسطے ترک صحبت گی قسم کھالئی جس ناں ایلا کہیو جائے۔ تاں اُس واسطے چار ماہ انتظار گی مہلت ہے۔ اس عرصہ ماں خوب سوچ سمجھ لیئے جے عورت ناں چھوڑنوں اس گے واسطے بہتر ہے یا رکھنوں؟ اگر رکھنوں بہتر سمجھے اور اس مدت گے اندراندر رجوع کرے تاں نکاح باقی رہ گو تے قسم گو کفارو لازم آئے گو اور اگر اس مدت ماں رجوع نہ کیو اور قسم نہ تھروڑی تاں عورت نکاح دے باہر ہوئیگی اور اس ور طلاقِ بائن پے جائیگی۔ مسئلو: اگر مرد صحبت ور قادر ہوئے تاں صحبت نال ہی رجوع ہوے گو اور اگر کسے وجہ دے صحبت نہ کرسکتو ہوئے تاں طاقت دے بعد صحبت کرن گو وعدو کرے یوہی رجوع ہے (تفسیر احمدی) ف۴۴۱ اس آیت ماں مطلقہ عورتاں گی عدّت گو بیان ایں جن عورتاں ناں ان گا خاونداں نے طلاق دتی اگر وہ خاوند گے کول نی گئیں تھیں اور ان گے نال خلوتِ صحیحہ نی ہوئی تھی تاں دے ان ور طلاق گی عدّت ہی نی جیسو کہ آیہ مَا لَكُمۡ عَلَیۡهِنَّ مِنۡ عِدَّةٍ ماں ارشاد ہے تے جن عورتاں ناں نکی عمر یا بڑی عمر کی وجہ دے حیض نی آتو یا جیہڑیں حاملہ ہوئیں ان گی عدّت گو بیان سورۂ طلاق ماں آئے گو۔ باقی جہڑیں آزاد عورت ایں اِت ان گی عدّت تے طلاق گو بیان ایں کہ ان گی عدّت ترے حیض ہے۔ ف۴۴۲ وہ حمل ہوئے یا حیض گو خون کیوں جے اس گا چھپان دے رجعت تے بچہ ماں جہڑو شوہر گو حق ہے وہ ضائع ہوئے گو۔ ف۴۴۳ یعنی یوہی ایمانداری گو تقاضو ہے۔ ف۴۴۴ یعنی طلاق رجعی ماں عدّت گے اندر شوہر عورت نال رجوع کرے پانویں عورت راضی ہوئے یا نہ ہوئے لیکن شوہر ناں اگر ملاپ منظور ہوئے تاں ایسو کرے، نقصان پہچان واسطے نہ کرے جیسو کہ اہلِ جاہلیت عورت ناں پریشان کرن واسطے کریں تھا۔ ف۴۴۵ یعنی جس طرح عورتاں ور شوہراں گا حقوق کی ادائیگی واجب ہے اسے طرح شوہراں ور عورتاں گا حقوق گی رعایت لازم ایں ف۴۴۶ یعنی طلاق رجعی شانِ نزول! ایک عورت نے حضور سید عالم صلی اللہ علیہ وسلم گی خدمت ماں حاضر ہو گے عرض کی کہ اس گا شوہر نے کہیو کہ وہ اس ناں طلاق دیتو تے رجعت کرتو رہ گو۔ ہر مرتبہ جد طلاق گی عدت پوری ہون گے نیڑے ہوے گی رجوع کرلیے گو فر طلاق دے چھڑے گو اسے طرح عمر پراساں قید رکھے گو اس ور یاہ آیت نازل ہوئی تے ارشاد فرمایو کہ طلاق رجعی دوبار تک ہے اس دے بعد فر طلاق دین ور رجعت گو حق نی ف۴۴۷ رجعت کرگے ف۴۴۸ اس طرح کہ رجعت نہ کرے اور عدت گزر گے عورت بائنہ ہو جائے۔ ف۴۴۹ یعنی مہر۔ ف۴۵۰ طلاق دیتے ویلے

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

إِلَّآ أَن يَخَافَآ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللّٰهِ ۖ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُقِيمَا

مگر جد دواں ناں خوف ہوئے کہ اللہ گی حداں ناں قائم نہ کرسکیں گا ف٤٥١ فر اگر تمناں خوف ہوئے کہ وہ دوئے

حُدُودَ اللّٰهِ ۙ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ ۗ تِلْكَ حُدُودُ

ٹھیک اناں حداں ور نہ رہیں گا تاں ان ورکجھ گناہ نی اس ماں جے بدلودے گے عورت چھٹی لیئے ف٤٥٢ یہ اللہ گی

اللّٰهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا ۚ وَمَن يَتَعَدَّ حُدُودَ اللّٰهِ فَأُولٰٓئِكَ هُمُ

حد ایں ان دے اگے نہ بدھو اور جہڑو اللہ گی حداں دے اگے بدھے تاں وہی لوگ

الظّٰلِمُونَ ﴿٢٢٩﴾ فَإِن طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنۢ بَعْدُ حَتّٰى تَنكِحَ

ظالم ایں۔ فر اگر تیجی طلاق اسناں دیے تو ہون وہ عورت اسناں حلال نی ہوسیں جد تک دوجا خاوند

زَوْجًا غَيْرَهُ ۗ فَإِن طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَآ أَن يَتَرَاجَعَآ إِن

گے کول نہ رہے ف٤٥٣ فردوجو اگرطلاق دیے توان دواں ور گناہ نی کہ فر آپس ماں مل جائیں ف٤٥٤ اگر

ظَنَّآ أَن يُقِيمَا حُدُودَ اللّٰهِ ۗ وَتِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ يُبَيِّنُهَا

سمجھتا ہوئیں کہ اللہ گی حداں ناں نبھائیں گا اور یہ اللہ گی حدایں جناں ناں بیان کرے

لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٢٣٠﴾ وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَآءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ

دانشمنداں واسطے اور جد تم عورتاں ناں طلاق دیو اور ان گی معیاد آگگے ف٤٥٥

فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ سَرِّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ ۚ وَلَا

تواس وقت تک یا پلائی گے نال روک لیو ف٤٥٦ یانکوئی گے نال چھوڑدیو ف٤٥٧ اور انھاں ناں

ف٤٥١ جیڑا حقوق میاں بی بی گے متعلق ایں ف٤٥٢ یعنی طلاق حاصل کرے شانِ نزول: یاہ آیت جمیلہ بنت عبداللہ گا وارہ ماں نازل ہوئی یاہ جمیلہ ثابت بن قیس ابن شماس گا نکاح ماں تھی تے شوہر ناں بہت نفرت رکھے تھی رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گی بارگاہ ماں اپنا شوہر گے خلاف شکایت کی تے کسے طرح اُن گے کول رہن ور راضی نہ ہوئی۔ تاں ثابت نے کہیو میں اسناں ایک باغ دتو ہے اگر یہ میرے کول رہنوں گوارہ نی کرتیں تے میرا دے علیحدگی چاہیں تاں وہ باغ مناں واپس کریں ہوں اناں ناں آزاد کر چھڑوں جمیلہ نے اسناں منظور کر لیو ثابت نے باغ لے لیو تے طلاق دے چھڑی اس طرح گی طلاق ناں خلع کہیں مسئلو: خلعو طلاقِ بائن ہوئے۔ مسئلو: خلع ماں لفظ خلع گو ذکر ضروری ہے۔ مسئلو: اگر جدائی گی طلبگار عورت ہوئے تاں خلع ماں مہر دے زیادہ مقدار لینی مکروہ ہے تے اگر عورت گی طرفوں نہ ہوئے بلکہ مرد ہی علیحدگی چاہے تاں مرد ناں طلاق گے عوض مال لینوں مطلق مکروہ ہے۔ ف٤٥٣ مسئلو: تریاں طلاقاں دے بعد عورت شوہر ور بحرمتِ مغلظہ حرام ہوجائے ہون نہ اس ناں رجوع ہوسکے نہ دوبارہ نکاح، جدتک حلالو نہ ہوئے یعنی بعد عدّت دوجا نال نکاح کرے اور وہ صحبت کرن دے بعد طلاق دیے فر عدت گزرے فر یوہ نکاح کرسکے۔ ف٤٥٤ دوبارہ نکاح کرلیں۔ ف٤٥٥ یعنی عدّت پوری ہون گے نیڑے ہوئے شانِ نزول: یاہ آیت ثابت بن یسار انصاری گا وارہ ماں نازل ہوئی اناں نے اپنی عورت ناں طلاق دتی تھی تے جد عدت پوری ہون ور آتی رجوع کرلیں تھا تانجہ عورت قید ماں پئی رہے۔ ف٤٥٦ یعنی نباہن تے اچھو معاملو کرن گی نیت ناں رجوع کرو۔ ف٤٥٧ تے عدّت گزرن دیو تانجہ وہ عدت دے بعد آزاد ہوجائیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

تُمْسِكُوْهُنَّ ضِرَارًا لِّتَعْتَدُوْا ۚ وَمَنْ يَّفْعَلْ ذٰلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ

تکلیف دین واسطے روکنوں نہ ہوئے کہ حدتوں بدھو اور جہڑو ایسو کرے گو وہ اپنو ہی نقصان

نَفْسَهٗ ۭ وَلَا تَتَّخِذُوْٓا اٰيٰتِ اللّٰهِ هُزُوًا ۡ وَّاذْكُرُوْا نِعْمَتَ اللّٰهِ

کرے ف۴۵۸ اور اللہ گی آیتاں ناں ٹھٹھو نہ بناؤ ف۴۵۹ اور یاد کرو اللہ گو احسان

عَلَيْكُمْ وَمَآ اَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِّنَ الْكِتٰبِ وَالْحِكْمَةِ يَعِظُكُمْ بِهٖ ۭ

جہڑو تھارے ور ہے ف۴۶۰ اور وہ جہڑی تھارے ور کتاب وحکمت ف۴۶۱ اُتاری تمناں نصیحت دین ناں

وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ۝۲۳۱ وَاِذَا طَلَّقْتُمُ ع ۲۹ ۱۳

اور اللہ دے ڈرتا رہیو اور جان لیو کہ اللہ سب کجھ جانیں ف۴۶۲ اور جد تم عورتاں ناں

النِّسَاۗءَ فَبَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوْهُنَّ اَنْ يَّنْكِحْنَ اَزْوَاجَهُنَّ

طلاق دیو اور انگی معیاد پوری ہوجائے ف۴۶۳ تواے عورتاں گا وارثو اناں ناں نہ روکواس دے کہ اپناں شوہراں نال نکاح کرلیں ف۴۶۴

اِذَا تَرَاضَوْا بَيْنَهُمْ بِالْمَعْرُوْفِ ۭ ذٰلِكَ يُوْعَظُ بِهٖ مَنْ كَانَ

جدکہ آپس ماں موافق شرع رضامند ہوجائیں ف۴۶۵ یاہ نصیحت اُسناں کی جائے جہڑو

مِنْكُمْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ۭ ذٰلِكُمْ اَزْكٰى لَكُمْ وَاَطْهَرُ ۭ وَاللّٰهُ

تھارے بچوں اللہ اور قیامت ور ایمان رکھتو ہوئے یوہ تھارے واسطے زیادہ ستھرو اور پاکیزہ ہے اور اللہ

يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ ۝۲۳۲ وَالْوَالِدٰتُ يُرْضِعْنَ اَوْلَادَهُنَّ

جانیں اور تم نی جانتا۔ اور ماں دودھ پیالیں اپناں بچاں ناں ف۴۶۶

ف۴۵۸ کہ حکم الٰہی گی مخالفت کرگے گناہگار ہوئے۔ ف۴۵۹ کہ ان گی پرواہ نہ کرواوران گے خلاف عمل کرو۔ ف۴۶۰ کہ تمنا مسلمان کیواورسیدّ انبیاء صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گو امتی بنایو ف۴۶۱ کتاب دے قرآن تے حکمت دے احکامِ قرآن تے سنتِ رسول صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم مراد ہے ف۴۶۲ اس دے کجھ مخفی نی ف۴۶۳ یعنی ان گی عدت گزر جائے۔ ف۴۶۴ جناں ناں اناں نے اپنا نکاح واسطے تجویز کیو ہوئے خواہ وہ نواں ہوئیں یا یہی طلاق دین آلا یاان دے پہلاں جیہڑا طلاق دے بیٹھا تھا۔ ف۴۶۵ اپنا کفو ماں مہر مثل ور کیوں جے اس گے خلاف گی صورت ماں اولیا (قریبی رشتہ دار) اعتراض وتعرض گو حق رکھیں۔شانِ نزول: معقل بن مزنی گی بہن گو نکاح عاصم بن عدی گے نال ہو یو تھو۔ اناں نے طلاق دتی تے عدت گزرن دے بعد فر عاصم نے درخواست کی تاں معقل بن یسار رکاوٹ بنیاں ان گاحق ماں یاہ آیت نازل ہوئی۔ (بخاری شریف) ف۴۶۶ طلاق گا بیان دے بعد یوہ سوال طبعاً پیدا ہوئے کہ اگر طلاق آلی عورت گی چولی ماں دودھ پیتو بچو ہوئے تا اس جدائی دے بعد اسکی پرورش گو کے طریقو ہوئے گو اس واسطے یوہ قرین حکمت ہے جے بچہ گی پرورش گے متعلق ماں باپ ور جیہڑا احکام ایں وہ اس موقعہ ور بیان فرمادتا جائیں تاں ات ان مسائل گو بیان ہویو۔ مسئلو: ماں پانویں مطلقہ ہوئے یا نہ ہوئے اس ور اپنا بچہ ناں دودھ پلانوں واجب ہے بشرطیکہ باپ ناں اجرت ور دودھ پیالن گی طاقت نہ ہوئے، یا کائے دودھ پیالن آلی نہ تھائے یا بچو ماں گے بغیر ہور کسے گو دودھ قبول نہ کرے اگر یہ کل نہ ہوئیں یعنی بچہ گی پرورش خاص ماں گا دودھ ور موقوف نہ ہوئے تاں ماں ور دودھ پلانوں واجب نی مستحب ہے۔ (تفسیر احمدی وجمل وغیرہ)

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ ۚ وَعَلَى

پورا دو سال اُس واسطے جہڑو دودھ گی مدت پوری کرنو چاہے ف٤٦٧ اور جس گو

الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ ۚ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ

بچو ہے ف٤٦٨ اُس ور عورتاں گو کھانوں لانوں حسب دستور ف٤٦٩ کسے جان ور بوجھ نہ رکھیو جائے گو

إِلَّا وُسْعَهَا ۚ لَا تُضَارَّ وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا وَلَا مَوْلُودٌ لَهُ بِوَلَدِهِ ۚ

مگر اُسگی گنجائش گے مطابق ماں ناں ضرر نہ دتو جائے اس گا بچہ دے ف٤٧٠ اور نہ اولاد آلاناں اسگی اولاد دے ف٤٧١

وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذَٰلِكَ ۗ فَإِنْ أَرَادَا فِصَالًا عَنْ تَرَاضٍ

یاماں تکلیف نہ دیے اپناں بچہ اور نہ آولادآلو اپنی اولادناں ف٤٧٢ اور جہڑو باپ گے قائم مقام ہے اس ور وی ایسوہی واجب ہے

مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا ۗ وَإِنْ أَرَدْتُمْ أَنْ

فراگرماں باپ دوئے آپسی رضامندی اور مشورہ گے نال دودھ چھڑانوں چاہیں توان ورگناہ نی اور اگرتم چاہوکہ

تَسْتَرْضِعُوا أَوْلَادَكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِذَا سَلَّمْتُمْ مَا

دائیاں دے اپناں بچہ ناں دودھ پیالوتاں وی تھارے ور کوئے مضائقونی جدتک کہ جہڑو دینوں مقرر کیوتھو

آتَيْتُمْ بِالْمَعْرُوفِ ۗ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ

بلائی گے نال اناں ناں ادا کر چھڑو اور اللہ دے ڈرتا رہو اور جان لیوکہ اللہ تھارا کم

بَصِيرٌ ۝٢٣٣ وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا

دیکھ رہیو ہے اور تھارے بچوں جہڑا مریں اور بیبیں چھوڑیں وہ

ف٤٦٧ یعنی اس مدت گو پورو کرنوں لازم نی اگر بچہ ناں ضرورت نہ رہے اور دودھ چھڑان ماں اُس واسطے خطرو نہ ہوئے تاں اس دے کہٹ مدت ماں وی چھڑانوں جائز ہے۔ (تفسیر احمدی، حازن وغیرہ) ف٤٦٨ یعنی والد، اس انداز بیان دے معلوم ہو یو کہ نسب باپ گی طرف رجوع کرے۔ ف٤٦٩ مسئلو: بچہ گی پرورش تے اس ناں دودھ پیالنوں باپ گے ذِمّے واجب ہے اس واسطے وہ دودھ پیالن آلی مقرر کرے لیکن ماں اگر اپنی مرضی نال بچہ ناں دودھ پیالے تاں مستحب ہے مسئلو: شوہر اپنی بی بی ور بچہ ناں دودھ پیالن ورزبردستی نی کرسکتو اور نہ عورت شوہر دے بچہ ناں دودھ پیالن ور اجرت طلب کرسکے جدتک کہ اس گا نکاح یا عدت ماں رہے۔ مسئلو: اگر کسے شخص نے اپنی بی بی ناں طلاق دتی تے عدّت گزر گئی تاں وہ اس دے بچہ ناں دودھ پیالن گی اجرت لے سکے۔ مسئلو: اگر باپ نے کسے عورت ناں اپناں بچہ گا دودھ ور بہ اجرت مقرر کیو تے اسگی ماں اسے اجرت وریا بغیر اجرت گے دودھ پلان ور راضی ہوئی تاں ماں ہی دودھ پلان گی زیادہ حقدار ہے۔ اور اگر ماں نے زیادہ اجرت طلب کی تاں باپ ناں اس دے دودھ پلوان ور مجبور نہ کیو جائے گو (تفسیر احمدی ومدارک) المعروف دے مراد یاہ ہے کہ حیثیت گے مطابق ہوئے بغیر تنگی تے فضول خرچی گے۔ ف٤٧٠ یعنی اسناں اسگی مرضی گے خلاف دودھ پلان ور مجبور نہ کیو جائے۔ ف٤٧١ زیادہ اجرت طلب کرگے۔ ف٤٧٢ ماں گو بچہ ناں ضرر دینوں یوہ ہے کہ اسناں وقت ور دودھ نہ دیے اور اسگی نگرانی نہ رکھے یا اپنے نال مانوس کرن دے بعد چھوڑ دیے۔ اور باپ گو بچہ ناں ضرر دینوں یوہ ہے کہ ماں نال دل لگا وا بچہ ناں کھس لیئے یا ماں گا حق ماں کوتاہی کرے جس دے بچہ ناں نقصان پہچے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يَّتَرَبَّصۡنَ بِاَنۡفُسِهِنَّ اَرۡبَعَةَ اَشۡهُرٍ وَّعَشۡرًا ۚ فَاِذَا بَلَغۡنَ

چار مہینہ دس دن اپنا آپ ناں روک گے رکھیں ف۴۷۳ تو جد انگی عدت

اَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيۡكُمۡ فِيۡمَا فَعَلۡنَ فِىۡۤ اَنۡفُسِهِنَّ

پوری ہوجائے تو اے وارثو والیو! تھارے ور مواخذو نی اس کم ماں جہڑو عورت اپناں معاملہ ماں

بِالۡمَعۡرُوۡفِ ؕ وَاللّٰهُ بِمَا تَعۡمَلُوۡنَ خَبِيۡرٌ ﴿۲۳۴﴾ وَلَا جُنَاحَ عَلَيۡكُمۡ

موافق شرع کریں اور اللہ ناں تھاراں کماں گی خبر ہے اور تھارے ور گناہ نی

فِيۡمَا عَرَّضۡتُمۡ بِهٖ مِنۡ خِطۡبَةِ النِّسَآءِ اَوۡ اَكۡنَنۡتُمۡ

اس بات ماں جے پردو رکھ گے تم عورتاں گا نکاح گو پیغام دیویا اپناں دل ماں

فِىۡۤ اَنۡفُسِكُمۡ ؕ عَلِمَ اللّٰهُ اَنَّكُمۡ سَتَذۡكُرُوۡنَهُنَّ وَلٰكِنۡ لَّا

چھپارکھو ف۴۷۴ اللہ جانیں کہ ہون تم ان ناں یادکریں گا ف۴۷۵ ہاں ان گے نال

تُوَاعِدُوۡهُنَّ سِرًّا اِلَّاۤ اَنۡ تَقُوۡلُوۡا قَوۡلًا مَّعۡرُوۡفًا ؕ وَلَا

خفیہ وعدو کر گے نہ رکھو مگر یاہ جے اتنی ہی گل کہو جیہڑی شریعت ماں پسندیدہ ہے اور

تَعۡزِمُوۡا عُقۡدَةَ النِّكَاحِ حَتّٰى يَبۡلُغَ الۡكِتٰبُ اَجَلَهٗ ؕ وَاعۡلَمُوۡۤا

نکاح گی گھ پکی نہ کرو جد تک لکھیوو حکم اپنی معیادناں نہ پہنچ جائے ف۴۷۶ اور جان لیو

اَنَّ اللّٰهَ يَعۡلَمُ مَا فِىۡۤ اَنۡفُسِكُمۡ فَاحۡذَرُوۡهُ ۚ وَاعۡلَمُوۡۤا اَنَّ اللّٰهَ

کہ اللہ تھارا دِل گی جانیں تو اس دے ڈرو اور جان لیو کہ اللہ

غَفُوۡرٌ حَلِيۡمٌ ﴿۲۳۵﴾ لَا جُنَاحَ عَلَيۡكُمۡ اِنۡ طَلَّقۡتُمُ النِّسَآءَ مَا لَمۡ ع ۳۰ ۱۴

بخشن آلو علم آلو ہے۔ تھارے ور کوئے مطالبو نی ف۴۷۷ اگر تم عورتاں ناں طلاق دیو جد تک

ف۴۷۳ حاملہ گی عدّت دے وضع حمل ہے جیسو کہ سورۂ طلاق ماں مذکور ہے اِت غیر حاملہ گو بیان ایں۔ جسکو شوہر مرجائے انگی عدّت چار مہینہ دس دن ایں۔ اس مدت ماں وہ نکاح نہ کرے۔ نہ اپنوں ٹھکانوں چھوڑے۔ نہ بغیر عذر گے تیل لائے، نہ خوشبو استعمال کرے، نہ رنگین تے ریشمی کپڑا لائے، نہ مہندی لائے، نہ نواں نکاح گی بات چیت چلائے تے جہڑی طلاق بائن ماں ہوئے اسگو وی یوہی حکم ایں البتہ جہڑی عورت طلاق رجعی گی عدت ماں ہوئے اسناں زینت تے سنگار کرنوں مستحب ہے۔ ف۴۷۴ یعنی عدت ماں نکاح تے نکاح گو کھلو پیغام ممنوع ایں، لیکن پردہ گے نال نکاح گی خواہش گو اظہار گناہ نی مثلاً یاہ کہے تو بہت نیک عورت ہے یا اپنوں ارادو دل ہی ماں رکھے تے زبان دے کچھ نہ کہے۔ ف۴۷۵ تے تھارا دلاں ماں خواہش ہوگی اسے واسطے تھارے واسطے تعریض مباح کی گی۔ ف۴۷۶ یعنی عدّت گزر جائے۔ ف۴۷۷ مہر گو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

تَمَسُّوْهُنَّ اَوْ تَفْرِضُوْا لَهُنَّ فَرِيْضَةً ۚۖ وَّمَتِّعُوْهُنَّ ۚ عَلَى الْمُوْسِعِ

تم نے ان گے نال ہتھ نہ لایو ہوئے یا کوئے مہر مقرر کر لیو ہوئے ف۴۷۸ اور ان ناں کجھ برتن ناں دیو ف۴۷۹ گنجائش آلا ور

قَدَرُهٗ وَعَلَى الْمُقْتِرِ قَدَرُهٗ ۚ مَتَاعًا بِالْمَعْرُوْفِ ۚ حَقًّا عَلَى

اُس گے لائق اور تنگدست ور اس گے لائق حسبِ دستور کجھ برتن گی چیز یوہ واجب ہے

الْمُحْسِنِيْنَ ﴿٢٣٦﴾ وَاِنْ طَلَّقْتُمُوْهُنَّ مِنْ قَبْلِ اَنْ تَمَسُّوْهُنَّ وَقَدْ

بِلائی آلاں ور ف۴۸۰ اور اگر تم نے عورتاں ناں بغیر چھوئے طلاق دے چھوڑی اور

فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيْضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ اِلَّاۤ اَنْ يَّعْفُوْنَ اَوْ

ان گے واسطے کجھ مہر مقرر کر لیو تھو تو جتنوں مہر مقرر کیہو تھو اسگو ادھو واجب ہے مگر یوہ کہ عورت کجھ چھوڑدیں ف۴۸۱ یا

يَعْفُوَا الَّذِيْ بِيَدِهٖ عُقْدَةُ النِّكَاحِ ؕ وَاَنْ تَعْفُوْۤا اَقْرَبُ لِلتَّقْوٰى ؕ وَلَا

وہ زیادہ دیے ف۴۸۲ جس گا ہتھ ماں نکاح گی گٹھ ہے ف۴۸۳ اور اے مردو! تھارو زیادہ دینوں پرہیزگاری گے نزدیک تر ہے اور

تَنْسَوُا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ﴿٢٣٧﴾ حٰفِظُوْا

آپس ماں ایک دوجا وراحسان ناں بِلانہ دیو بے شک اللہ تھارا کماں ناں دیکھ رہیو ہے ف۴۸۴ نگہبانی کرو

عَلَى الصَّلَوٰتِ وَالصَّلٰوةِ الْوُسْطٰى ۗ وَقُوْمُوْا لِلّٰهِ قٰنِتِيْنَ ﴿٢٣٨﴾ فَاِنْ

سب نمازاں ف۴۸۵ اور بیچ گی نماز گی ف۴۸۶ اور کھڑا ہوؤ اللہ گے حضور ادب نال۔ ف۴۸۷ فر اگر

خِفْتُمْ فَرِجَالًا اَوْ رُكْبَانًا ۚ فَاِذَاۤ اَمِنْتُمْ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَمَا

خوف ماں ہوؤ تاں پیدل یا سوار جس طرحیا ہو سکے فر اطمینان ماں ہوؤ تو اللہ گی یاد کرو جیسو

عَلَّمَكُمْ مَّا لَمْ تَكُوْنُوْا تَعْلَمُوْنَ ﴿٢٣٩﴾ وَالَّذِيْنَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُوْنَ

کہ اُس نے سکھایو جو تم نی جانیں تھا اور جہڑا تھارے بچوں مریں اور بیبیں چھوڑ جائیں

ف۴۷۸ شانِ نزول: یاہ آیت ایک انصاری گا وارہ ماں نازل ہوئی جناں نے قبیلہ بنی حنیفہ گی ایک عورت دے نکاح کیو تے کوئے مہر مقرر نہ کیو فر ہتھ لان دے پہلاں طلاق دے چھڑی۔ مسئلو: اس دے معلوم ہو یو جے جس عورت گو مہر مقرر نہ کیو ہوئے اگر اسناں ہتھ لان دے پہلاں طلاق دتی تاں مہر لازم نی، ہتھ لان دے ہمبستری مراد ہے تے خلوتِ صحیحہ اسے ماں داخل ہے۔ یوہ وی معلوم ہو یو جے مہر گا ذکر کرن دے بغیر وی نکاح درست ہے۔ مگر اس صورت ماں بعد نکاح مہر مقرر کرنوں ہوئے گو اگر نہ کیو تاں مباشرت دے بعد مہرِ مثل لازم ہو جائے گو۔ ف۴۷۹ تیریاں کپڑاں گو ایک جوڑو۔ ف۴۸۰ جس عورت گو مہر مقرر نہ کیو ہوئے تے اسناں مباشرت دے پہلاں طلاق دتی ہوئے اسناں دے جوڑو دینوں واجب ہے تے اس گے سوا ہر مطلقہ ناں مستحب ہے (مدارک) ف۴۸۱ اپناں اس نصف بچوں۔ ف۴۸۲ نصف دے جہڑو اس صورت ماں واجب ہے۔ ف۴۸۳ یعنی شوہر ف۴۸۴ اسماں حسنِ سلوک تے مکارم اخلاق گی ترغیب ہے۔ ف۴۸۵ یعنی پنجگانہ فرض نمازاں ناں ان گا وقتاں ور ارکان تے شرطاں گے نال ادا کرتا رہو اساں پنجاں نمازاں گی فرضیت گو بیان ایں۔ تے اولاد تے ازواج گا احکام تے مسائل گے درمیان نماز گو ذکر فرمانوں اس نتیجہ ور پہچائے کہ اناں ناں نماز گی ادائیگی دے غافل نہ ہون دیو تے نماز گی پابندی نال دل گی اصلاح ہوئے جس گے بغیر معاملات گا درست ہون گو تصور نی ہوتو۔ ف۴۸۶ حضرت امام ابوحنیفہ تے جمہور صحابہ رضی اللہ تعالیٰ عنہم گو مذہب یوہ ہے اس دے نمازِ عصر مراد ہے تے احادیث وی اسے ور دلالت کریں۔ ف۴۸۷ اس دے نماز گے اندر قیام گو فرض ہونوں ثابت ہوئے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اَزْوَاجًا ۚۖ وَّصِيَّةً لِّاَزْوَاجِهِمْ مَّتَاعًا اِلَى الْحَوْلِ غَيْرَ اِخْرَاجٍ ۚ

اپنی عورتاں واسطے وصیت کرجائیں ف۴۸۸ سال تک روٹی خرچو دین گی بغیر کڈھن دے ف۴۸۹

فَاِنْ خَرَجْنَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيْ مَا فَعَلْنَ فِيْۤ اَنْفُسِهِنَّ مِنْ

فر اگر وہ خود نکل جائیں تو تھارے ور اسگو مواخذو نی جو اناں نے اپناں معاملہ ماں مناسب

مَّعْرُوْفٍ ؕ وَاللّٰهُ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ﴿۲۴۰﴾ وَلِلْمُطَلَّقٰتِ مَتَاعٌ ۢ بِالْمَعْرُوْفِ ؕ

طور ور کیو اور اللہ غالب حکمت آلو ہے۔ اور طلاق آلیاں واسطے وی مناسب طور ور روٹی خرچو ہے

حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِيْنَ ﴿۲۴۱﴾ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيٰتِهٖ لَعَلَّكُمْ

یوہ واجب ہے پرہیزگاراں ور۔ اللہ اسے طرح بیان کرے تھارے واسطے اپنی آئیتاں ناں کہ کدے تمناں

تَعْقِلُوْنَ ﴿۲۴۲﴾ ع اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ خَرَجُوْا مِنْ دِيَارِهِمْ وَهُمْ ع ۳۱/۷ ۱۵

سمجھ ہوئے اے محبوب! کیا تم نے نی دیکھیو تھو اناں ناں جیڑا اپناں کھراں دے نکلیا اور وہ

اُلُوْفٌ حَذَرَ الْمَوْتِ ۪ فَقَالَ لَهُمُ اللّٰهُ مُوْتُوْا ۫ ثُمَّ اَحْيَاهُمْ ؕ اِنَّ

ہزاراں تھا موت گا ڈر دے تو اللہ نے ان دے فرمایو مرجاؤ فراناں ناں زندہ فرمایو، بے شک

اللّٰهَ لَذُوْ فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُوْنَ ﴿۲۴۳﴾

اللہ لوکاں ور فضل کرن آلو ہے مگر اکثر لوک ناشکرا ایں ف۴۹۰

وَقَاتِلُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَاعْلَمُوْۤا اَنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿۲۴۴﴾ مَنْ

اور لڑو اللہ گا راہ ماں ف۴۹۱ اور جان لیوکہ اللہ سنیں جانیں۔ ہے کوئی

ذَا الَّذِيْ يُقْرِضُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضٰعِفَهٗ لَهٗۤ اَضْعَافًا

جہڑو اللہ ناں قرضِ حسنادیے ف۴۹۲ تو اللہ اُس گے واسطے بہت گنا

ف۴۸۸ اپناں اقارب ناں۔ ف۴۸۹ ابتدائے اسلام ماں بیوہ گی عدت ایک سال تھی تے ایک سال مکمل ہون تک وہ شوہر گے کہرہ گے روٹی کپڑو وغیرہ گی حقدار ہوئے تھی فیر ایک سال گی عدت دے يَتَرَبَّصْنَ بِاَنْفُسِهِنَّ اَرْبَعَةَ اَشْهُرٍ وَّعَشْرًا دے منسوخ ہوگئی جس ماں بیوہ گی عدت چار مہینہ دس دن مقرر فرمائی گئی تے سال بھر گو نفقو آیت میراث دے منسوخ ہو گیو۔ جس ماں عورت گو حصو شوہر گا ترکہ بچوں مقرر کیو گیو لہذا اہون اس وصیت گو حکم باقی نہ رہیو حکمت اسگی یاہ ہے کہ عرب گا لوک اپنا مورث گی بیوہ گو نکلنوں یادو جاناں نکاح کرنوں زری وی گوارہ نی کریں تھا تے اسناں عار سمجھیں تھا اس واسطے اگر ایک دم چار ماہ دس دن گی عدت مقرر کی جاتی تاں یاہ ان ور مشکل ہوتی لہذا بلیں بلیں اناں ناں راہ ور آنیوں ف۴۹۰ بنی اسرائیل گی ایک جماعت تھی جس گا شہر ماں طاعون گی بیماری آئی تاوہ موت گا ڈر دے اپنی بستیں چھوڑ گے نس گیا تے جنگل ماں جا پیا بحکم الٰہی سارا اتے مر گیا کجھ عرصہ دے بعد حضرت حزقیل علیہ السلام گی دعا دے اناں ناں اللہ تعالیٰ نے زندہ فرمایو تے وہ مدتاں توڑی زندہ رہیا۔ اس واقعہ دے معلوم ہو یو کہ آدمی موت گا ڈر دے نس گے جان نی بچا سکتو تاں نسنوں بے کار ہے جہڑی موت مقدر ہے وہ ضرور پہنچیگی بندہ ناں چاہیئے کہ رضا الٰہی ور راضی رہے مجاہدین ناں وی مجھنوں چاہیئے جے جہاد دے پچھے رہن ناں موت ٹل نی سکتی لہذا دل مضبوط رکھنوں چاہیئے ف۴۹۱ تے موت دے نہ نسو جسطرح یا بنی اسرائیل نٹھا تھا کیوں جے موت دے نسوں کم نی آتو۔ ف۴۹۲ یعنی راہ خدا ماں اخلاص گے نال خرچ کرے راہِ خدا ماں خرچ کرن ناں قرض دے تعبیر فرمایو یوہ کمال لطف و کرم ایں بندو اسگو بنایو دو تے مال اسگو عطا کیو دو حقیقی مالک وہ تے بندو اسگی عطا ناں مجازی مالک مگر قرض دے تعبیر فرمان ماں یوہ ذہن دینوں مقصود ہے جے جسطرح قرض دین آلو اطمینان رکھے کہ اسگو مال ضائع نی ہو یو وہ اسناں واپس ملیگو اسے طرح راہِ خدا ماں خرچ کرن آلا ناں اطمینان رکھنوں چاہیئے کہ وہ اس انفاق فی سبیل اللہ گی جزا ضرور پائیگو تے بہت زیادہ پائیگو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

كَثِيْرَةً ؕ وَاللّٰهُ يَقْبِضُ وَيَبْصُۜطُ ۠ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ﴿۲۴۵﴾ اَلَمْ تَرَ اِلَى

بدھا چھڑے اور اللہ تنگی اور کشائش کرے ف۴۹۳ اور تمناں اُسے گی طرف مڑجانوں ایں۔ اے محبوب! کیا تم نے نی دیکھو

وقف لازم

الْمَلَاِ مِنْۢ بَنِىْٓ اِسْرَآءِيْلَ مِنْۢ بَعْدِ مُوْسٰى ۘ اِذْ قَالُوْا لِنَبِىٍّ لَّهُمُ

بنی اسرائیل گا ایک گروہ ناں جھڑو موسیٰ گے بعد ہو یو ف۴۹۴ یو جد اپناں ایک پیغمبر دے بولیا

ابْعَثْ لَنَا مَلِكًا نُّقَاتِلْ فِىْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ؕ قَالَ هَلْ عَسَيْتُمْ اِنْ كُتِبَ

مہارے واسطے کھڑا کر چھڑو ایک بادشاہ کہ ہم خدا گا راہ ماں لڑاں، نبی نے فرمایو کیا تھارا انداز ایسا ایں کہ

عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ اَلَّا تُقَاتِلُوْا ؕ قَالُوْا وَمَا لَنَآ اَلَّا نُقَاتِلَ فِىْ

تھارے ور جہاد فرض کیو جائے تو فر نہ کرو بولیا ہمناں کے ہویو جے ہم اللہ گا

سَبِيْلِ اللّٰهِ وَقَدْ اُخْرِجْنَا مِنْ دِيَارِنَا وَاَبْنَآئِنَا ؕ فَلَمَّا كُتِبَ

راہ ماں نہ لڑاں حالانکہ ہم کڈھیاں گیاں ہاں اپناں وطن اور اپنی اولاد دے ف۴۹۵ تو فر جد ان ور

عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ تَوَلَّوْا اِلَّا قَلِيْلًا مِّنْهُمْ ؕ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌۢ بِالظّٰلِمِيْنَ ﴿۲۴۶﴾

جہاد فرض کیو گیو مُنہ پھیر گیا مگر ان بچوں تھوڑا اور ف۴۹۶ اللہ خوب جانیں ظالماں ناں

وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ اِنَّ اللّٰهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوْتَ مَلِكًا ؕ قَالُوْٓا

اور ان دے ان گا نبی نے فرمایو بے شک اللہ نے طالوت ناں تھارو بادشاہ بناگے بھیجو ہے ف۴۹۷ بولیا

ف۴۹۳ جس واسطے چاہے روزی تنگ کرے جس واسطے چاہے وسیع فرمائے۔ تنگی تے فراخی اُسے گا ہتھ ماں ایں تے وہ اپنی راہ ماں خرچ کرن آلا ناں وسعت (بادھا) گو وعدو کرے۔ ف۴۹۴ حضرت موسیٰ علیہ السلام گے بعد جد بنی اسرائیل گی حالت خراب ہوئی تے اناں نے عہدِ الٰہی ناں فراموش کیو بت پرستی ماں بتلا ہو یا سرکشی تے بدافعالی انتہا ناں پہچی ان ور قوم جالوت مسلط ہوئی جناں عمالقہ کہیں کیوں جے جالوت عملیق بن عاد گی اولاد دے ایک نہایت جابر بادشاہ تھو اسگی قوم گا لوک مصر تے فلسطین گے درمیان بحر روم گے کنارے رہیں تھا اناں نے بنی اسرائیل گا شہر کھس لیا آدمی گرفتار کیا طرح طرح گی سختیں کیں اس زمانہ ماں کوئے نبی قوم بنی اسرائیل ماں موجود نی تھو خاندان نبوت بچوں صرف ایک بی بی باقی رہیں تھیں جہڑیں حاملہ تھیں ان گے فرزند پیدا ہو یو ان گو ناں اشمویل رکھیو جد وہ بڑا ہو یا تاں اناں ناں توریت گو علم حاصل کرن واسطے بیت المقدس ماں ایک بڑی عمر گا عالم گے سپرد کیو وہ آپ گے نال نہایت شفقت کریں تے آپ ناں اپنوں فرزند کہیں جد آپ بلوغت گی عمر ناں پہچیا تاں ایک رات آپ اُس عالم گے کول آرام فرما رہیا تھا کہ حضرت جبرائیل علیہ السلام نے اسے عالم گی آواز ماں یا اشمویل کہہ گے پکاریو آپ عالم گے کول گیا تے فرمایو کہ تم نے مناں سدھیو ہے عالم نے اس خیال دے جے کدے وہ ڈر نہ جائیں یوہ کہہ چھڑیو جے فرزند تم سو جاؤ فر دوبارہ حضرت جبرئیل علیہ السلام نے اُسے طرح بلایو تے حضرت اشمویل علیہ السلام عالم گے کول گیا عالم نے کہیو اے فرزند ہون اگر ہوں تمناں فر بلاؤں تاں تم جواب نہ دیو تیجی مرتبہ حضرت جبریل علیہ السلام ظاہر ہو گیا تے اناں نے بشارت دتی جے اللہ تعالیٰ نے تمناں نبوت گو منصب عطا فرمایو ہے تم اپنی قوم گی طرف جاؤ تے اپناں رب گا احکام پہچاؤ جد آپ قوم گی طرف تشریف لے آیا اناں نے تکذیب کی تے کہیو جے تم اتنی جلدی نبی بن گیا۔ اچھو اگر تم نبی ایں تاں مہارے واسطے ایک بادشاہ قائم کرو (خازن وغیرہ) ف۴۹۵ کہ قوم جالوت نے مہاری قوم گا لوکاں ناں ان گا وطن دے کڈھیو ان گی اولاد ناں قتل وغارت کیو چار سو چالی شاہی خاندان گا فرزنداں ناں گرفتار کیو جد حالت ات توڑی پہچ گئی تاں ہون ہمناں جہاد دے کے چیز روک سکے تد اللہ گا نبی گی دعا ناں اللہ تعالیٰ نے ان گی درخواست قبول فرمائی تے ان واسطے ایک بادشاہ مقرر کیو تے جہاد فرض فرمایو (خازن وغیرہ) ف۴۹۶ جن گی تعداد اہل بدر گے برابر ترے سو تیرہ تھی ف۴۹۷ طالوت، بنیامین بن حضرت یعقوب علیہ السلام گی اولاد بچوں ایں آپ گو ناں قد گا لمبا ہون گی وجہ دے طالوت ہے حضرت شمویل علیہ السلام ناں اللہ تعالیٰ گی طرف دے ایک عاصو ملیو تھو اور دسیو گیو تھو کہ جہڑو شخص تھاری قوم گا بادشاہ ہوئے گو اسگو قد اس عصا گے برابر ہوئے گو آپ نے اس عصا دے طالوت گو قد ناپ گے فرمایو جے ہوں تمناں بحکم الٰہی بنی اسرائیل گو بادشاہ مقرر کروں تے بنی اسرائیل دے فرمایو جے اللہ تعالیٰ نے طالوت ناں تھارو بادشاہ بناگے بھیجو ہے (خازن، جمل)

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اَنّٰى يَكُوْنُ لَهُ الْمُلْكُ عَلَيْنَا وَنَحْنُ اَحَقُّ بِالْمُلْكِ مِنْهُ وَلَمْ

اسگی مہارے ور بادشاہی کیوں ہوئیگی ف۴۹۸ اور ہم، اس دوں زیادہ سلطنت گا مستحق ہاں اور اِسناں

يُؤْتَ سَعَةً مِّنَ الْمَالِ ؕ قَالَ اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰىهُ عَلَيْكُمْ وَزَادَهٗ

مال ماں وی کشادگی نی دتی گئی ف۴۹۹ فرمایو! اسناں اللہ نے تھارے ورچن لیو ف۵۰۰ اور اسناں

بَسْطَةً فِى الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ ؕ وَاللّٰهُ يُؤْتِىْ مُلْكَهٗ مَنْ يَّشَآءُ ؕ

علم اور جسم ماں کشادگی زیادہ دتی ف۵۰۱ اور اللہ اپنوں ملک جسناں چاہے دیے

وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيْمٌ ﴿۲۴۷﴾ وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ اِنَّ اٰيَةَ مُلْكِهٖٓ اَنْ

ف۵۰۲ اور اللہ وسعت آلو علم آلو ہے ف۵۰۳ اور ان دے ان گا نبی نے فرمایو اسگی بادشاہی گی نشانی یاہ ہے کہ

يَّاْتِيَكُمُ التَّابُوْتُ فِيْهِ سَكِيْنَةٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ وَبَقِيَّةٌ مِّمَّا تَرَكَ

آئے تھارے کول تابوت ف۵۰۴ جسماں تھارارب گی طرف دوں دلاں گو چین ایں اور کجھ بچی ویں چیز

ف۴۹۸ بنی اسرائیل گا سرداراں نے اپناں نبی حضرت اشمویل علیہ السلام دے کہیو جے نبوت دے لاوئی بن یعقوب علیہ السلام گی اولاد ماں چلی آ رہی ہے تے سلطنت، یہود بن یعقوب گی اولاد ماں تے طالوت ان دواں خانداناں بچوں نی دے فر بادشاہ کسطر حیا بن سکے؟ ف۴۹۹ وہ غریب شخص ایں بادشاہ ناں صاحبِ مال ہونوں چاہیئے۔ ف۵۰۰ یعنی سلطنت ورثونی کہ نسل تے خاندان گے نال خاص ہوئے۔ یاہ محض فضلِ الٰہی ور ہے اس ماں شیعہ گو رد ہے جن گو اعتقاد یوہ ہے کہ امامت وراثت ہے۔ ف۵۰۱ یعنی نسل تے دولت ور سلطنت گو استحقاق نی علم تے قوت سلطنت واسطے بڑا مددگار ایں تے طالوت اس زمانہ ماں تمام بنی اسرائیل دے زیادہ علم رکھیں تھا تے ساراں دے زیادہ جسیم تے طاقتور تھا۔ ف۵۰۲ اس ماں وراثت گو کجھ دخل نی۔ ف۵۰۳ جسناں چاہے غنی کرے تے وسعتِ مال عطا فرمائے اس گے بعد بنی اسرائیل نے حضرت اشمویل علیہ السلام دے عرض کیو کہ اگر اللہ تعالیٰ نے اناں ناں بادشاہت واسطے مقرر کیو ہے تاں اسگی نشانی کے ہے؟ (خازن تے مدارک) ف۵۰۴ یوہ تابوت شمشاد گی لکڑی گو صندوق تھو جسکی لمائی ترے ہتھ تے عرض (چوڑائی) دو ہتھ تھی اسناں اللہ تعالیٰ نے حضرت آدم علیہ السلام ور نازل فرمایو تھو اس ماں تمام انبیار علیہم السلام گیں تصویر تھیں۔ ان گا مکاناں گی تصویر تھیں تے آخر ماں حضور سیدّ انبیار صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گی تے حضور گی دولت سرائے اقدس گی تصویر ایک یاقوت سرخ ماں تھی کہ حضور نماز ماں قیام گی حالت ماں ایں۔ تے آپ گے چوفیرے آپ گا اصحاب، حضرت آدم علیہ السلام نے ان تمام تصویراں ناں دیکھیو یوہ صندوق وراثتاً منتقل ہوتو ہوتو حضرت موسیٰ علیہ السلام تک پہنچیو آپ اُساں توریت وی رکھیں تھا تے اپنو مخصوص سامان وی، چنانچہ اس تابوت ماں الواح (تختیں) توریت گا ٹکڑہ وی تھا تے حضرت موسیٰ علیہ السلام گو عاصو تے آپ گا کپڑا تے آپ گی نعلین شریفین تے حضرت ہارون علیہ السلام گو عماموں تے ان گو عاصو تے تھوڑو جیو من جہڑو بنی اسرائیل ور نازل ہوئے تھو۔ حضرت موسیٰ علیہ السلام جنگ گا موقعہ ور اس صندوق ناں اگے رکھیں تھا اس دے بنی اسرائیل گا دلاں ناں تسکین رہ تھی۔ آپ گے بعد یوہ تابوت بنی اسرائیل ماں وراثتاً چلتو رہیو جداناں ناں کائے مشکل پیش آتی وہ اس تابوت ناں سامنے رکھ گے دعا کریں تھا تے کامیاب ہو جائیں تھا۔ دشمناں گا مقابلہ ماں اسگی برکت نال کامیاب ہوئے تھا جد بنی اسرائیل گی حالت خراب ہوئی تے ان گی ملکی بدعملی بہت بدھ گئی تے اللہ تعالیٰ نے ان ور عمالقہ ناں مسلط فرمایو تاں وہ ان دے تابوت کھس گے لے گیا تے اس ناں نجس تے گندی جگہ رکھیو تے اسگی بے حرمتی کی تے ان گستاخیاں گی وجہ دے وہ طرح طرح گی بیماریاں تے مصیبتاں ماں مبتلا ہو گے ان گی پنج بستیں ہلاک ہوئیں تے اناں ناں یقین ہو یو کہ تابوت گی اہانت ان گی بربادی گی وجہ بنی تاں اناں نے تابوت ایک ریڑھا ور رکھ گے داندا ں ناں چھوڑ دتو تے فرشتہ اسناں بنی اسرائیل گے سامنے طالوت گے کول لے آیا تے اُس تابوت گو آنوں بنی اسرائیل واسطے طالوت گی بادشاہی گی دلیل قرار دتو گیو تھو۔ بنی اسرائیل یوہ دیکھ گے اس گی بادشاہی گا اقراری ہو گیا تے بے درنگ جہاد واسطے تیار ہو گیا۔ کیوں جے تابوت ناں حاصل کر گے اناں ناں اپنی کامیابی گو یقین ہو گیو طالوت نے بنی اسرائیل بچوں ستر ہزار جوان چنیاں جن ماں حضرت داؤد علیہ السلام وی تھا (جلالین، جمل، خازن تے مدارک وغیرہ) فائدہ اس دے معلوم ہو یو کہ بزرگاں گا تبرکات گو اعزاز تے احترام لازمی ایں ان گی برکت دے دعا قبول ہوئیں تے حاجت روا ہوئیں تے تبرکات گی بے حرمتی گمراہاں گو طریقو ہے تے بربادی گو سبب ہے۔ فائدہ تابوت ماں انبیار گی جہڑیں تصویر تھیں وہ کسے آدمی گی بنائی وی نی تھیں بلکہ اللہ گی طرفوں آئیں تھیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اٰلُ مُوْسٰى وَاٰلُ هٰرُوْنَ تَحْمِلُهُ الْمَلٰٓئِكَةُ ؕ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً
معزز موسیٰ اور معزز ہارون گا ترکہ گی اٹھاتالے آئیں گا اُساں فرشتہ، بے شک اُسماں بڑی نشانی ایں
لَّكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿٢٤٨﴾ فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوْتُ بِالْجُنُوْدِ ۙ قَالَ ع ٣٢ ٦ ١٦
تھارے واسطے اگرتم ایمان رکھیں۔ فر جد طالوت لشکرناں لیگے شہردوں جُدا ہویو ف۵۰۵ بولیو
اِنَّ اللّٰهَ مُبْتَلِيْكُمْ بِنَهَرٍ ۚ فَمَنْ شَرِبَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّيْ ۚ وَمَنْ
بے شک اللہ تمناں ایک نہر نال آزمان آلو ہے تو جو اسگو پانی پیئے وہ میرونی اور جہڑو
لَّمْ يَطْعَمْهُ فَاِنَّهٗ مِنِّيْٓ اِلَّا مَنِ اغْتَرَفَ غُرْفَةً ۢ بِيَدِهٖ ۚ
نہ پیئے وہ میرو ہے مگر وہ جہڑو ایک چلّو اپناں ہتھ نال لے لئے ف۵۰۶
فَشَرِبُوْا مِنْهُ اِلَّا قَلِيْلًا مِّنْهُمْ ؕ فَلَمَّا جَاوَزَهٗ هُوَ
تو ساراں نے اس بچوں پیو مگر تھوڑاں نے ف۵۰۷ فر جد طالوت
وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَعَهٗ ۙ قَالُوْا لَا طَاقَةَ لَنَا الْيَوْمَ بِجَالُوْتَ
اور اس گا نال گا مسلمان نہر گے پار گیا بولیا مہارے بچ اج طاقت نی جالوت
وَجُنُوْدِهٖ ؕ قَالَ الَّذِيْنَ يَظُنُّوْنَ اَنَّهُمْ مُّلٰقُوا اللّٰهِ ۙ كَمْ مِّنْ
اور اس گا لشکر گی بولیا وہ جناں ناں اللہ گے نال ملن گو یقین تھو کہ بارہا
فِئَةٍ قَلِيْلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيْرَةً ۢ بِاِذْنِ اللّٰهِ ؕ وَاللّٰهُ
تھوڑی جماعت غالب آئی ہے زیادہ گروہ ور اللہ گا حکم نال اور اللہ
مَعَ الصّٰبِرِيْنَ ﴿٢٤٩﴾ وَلَمَّا بَرَزُوْا لِجَالُوْتَ وَجُنُوْدِهٖ قَالُوْا
صابراںؔ گے نال ہے۔ ف۵۰۸ فر جد سامنے آیو جالوت اور اس گا لشکر گے عرض کی

ف۵۰۵ یعنی بیت المقدس دے دشمن گی طرف روانہ ہویو وہ وقت نہایت شدت گی گرمی گوتھو لشکریاں نے طالوت دے اسگی شکایت کی تے پانی گا طلبگار ہویا ف۵۰۶ یوہ امتحان مقرر فرمایو گیو تھو کہ شدت گی تس گے وقت جہڑو حکم گی تعمیل ور مستقل رہیو وہ آئندہ وی مستقل رہ گو تے سختیاں گو مقابلو کر سکے گو۔ تے جہڑو اس ویلے اپنی خواہش دے مغلوب ہویو تے نافرمانی کرے وہ آئندہ سختیاں ناں کے برداشت کرے گو؟ ف۵۰۷ جن گی تعداد ترے سو تیرہ تھی اناں نے صبر کیو تاں ایک چلّو پانی ان واسطے تے ان گا جانوراں واسطے کافی ہو گیو تے ان گا قلب وایمان ناں قوت ہوئی۔ تے نہر دے بسلامت گزر گیا تے جناں نے خوب پیو تھو ان گا ہوٹھ کالا ہو گیا تس ہور بدھ گئی تے ہمت ہار گیا۔ ف۵۰۸ ان گی مدد فرمائے تے اُسے گی مدد کم آئے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

رَبَّنَآ اَفۡرِغۡ عَلَيۡنَا صَبۡرًا وَّثَبِّتۡ اَقۡدَامَنَا وَانۡصُرۡنَا عَلَى
اے رب مہارا! مہارے ور صبر پرت چھوڑ اور مہارا قدم جمیاں رکھ اور کافر لوکاں ور
الۡقَوۡمِ الۡكٰفِرِيۡنَ ﴿۲۵۰﴾ فَهَزَمُوۡهُمۡ بِاِذۡنِ اللّٰهِ ۙ وَقَتَلَ دَاوٗدُ
مہاری مدد کر۔ تواناں نے ان ناں نسا چھڑیو۔ اللہ گا حکم ناں اور قتل کیو داؤد نے
جَالُوۡتَ وَاٰتٰٮهُ اللّٰهُ الۡمُلۡكَ وَالۡحِكۡمَةَ وَعَلَّمَهٗ مِمَّا يَشَآءُ ؕ
جالوت ناں ف۵۰۹ اور اللہ نے اُسناں سلطنت اور حکمت ف۵۱۰ عطا فرمائی اور اُسناں جو چاہیو سکھایو
وَلَوۡلَا دَفۡعُ اللّٰهِ النَّاسَ بَعۡضَهُمۡ بِبَعۡضٍ ۙ لَّفَسَدَتِ
ف۵۱۱ اور اگراللہ لوکاں دے بعض ناں بعض دے دفع نہ کرے ف۵۱۲ تو ضرور
الۡاَرۡضُ وَلٰـكِنَّ اللّٰهَ ذُوۡ فَضۡلٍ عَلَى الۡعٰلَمِيۡنَ ﴿۲۵۱﴾ تِلۡكَ اٰيٰتُ
زمین تباہ ہوجائے مگر اللہ سارا جہان ور فضل کرن آلو ہے یہ اللہ گی آیت
اللّٰهِ نَتۡلُوۡهَا عَلَيۡكَ بِالۡحَـقِّ ؕ وَاِنَّكَ لَمِنَ الۡمُرۡسَلِيۡنَ ﴿۲۵۲﴾
ایں کہ ہم اے محبوب! تھارے ور ٹھیک پڑھاں اور تم بیشک رسولاں ماں ایں۔ ف۵۱۳

ف۵۰۹ حضرت داؤدعلیہ السلام گا والدایشا، طالوت گا لشکر ماں تھا تے ان گے نال ان گا تمام فرزندوی حضرت داؤدعلیہ السلام ان ساراں ماں چھوٹا تھا، بیمار تھا، رنگ پیلو تھو، بکریں چاریں تھا جد جالوت نے بنی اسرائیل دے مقابلو طلب کیو وہ اسگی قوت، جسامت دیکھ گے کبرا گیا کیوں جے وہ بڑو جابر قوی، شہ زور عظیم الجثہ اچا قد گو آدمی تھو۔ طالوت نے اپناں لشکر ماں اعلان کیو جے جہڑو شخص جالوت ناں قتل کرے ہوں اپنی بیٹی اُس گا نکاح ماں دیوں گو اور ادھو ملک اسناں دیوں گو مگر کسے نے اسگو جواب نہ دتو تاں طالوت نے اپناں نبی حضرت اشمویل علیہ السلام دے عرض کیو۔ جے بارگاہ الٰہی ماں دعا کریں۔ آپ نے دعا کی تاں دسیو گیو جے حضرت داؤدعلیہ السلام جالوت ناں قتل کریں گا طالوت نے آپ دے عرض کیو اگر تم جالوت ناں قتل کریں تاں ہوں اپنی بیٹی تھارا نکاح ماں دیوں گو تے نصف ملک پیش کروں آپ نے قبول فرمالیو تے جالوت گی طرف روانہ ہو گیا صفِ قتال قائم ہوئی تے حضرت داؤدعلیہ السلام دست مبارک ماں فلاخن لیگے مقابل ہویا (سامنے گیا) جالوت گا دل ماں آپ ناں دیکھ گے دہشت پیدا ہوئی مگر اُس نے گل بڑیں تکبر آلیں کیں اور آپ ناں اپنی طاقت اگے مرعوب کرنوں چاہیو آپ نے خلاص ماں (رسی گی گھڑ جسماں پتھر بن گے پھینکیں) پتھر رکھ گے ماریو وہ اسگی پیشانی (متھو) تروڑ گے پچھادے جا نکلیو تے جالوت مر گے چھڑ گیو حضرت داؤدعلیہ السلام نے اس ناں آن گے طالوت گے سامنے رکھ چھڑیو تمام بنی اسرائیل خوش ہویا تے طالوت نے حضرت داؤدعلیہ السلام ناں حسبِ وعدہ نصف ملک دتو تے اپنی بیٹی گو نکاح اس گے نال کرایو ایک مدت گے بعد طالوت نے وفات پائی تمام ملک ور خود داؤدعلیہ السلام گی سلطنت ہوئی۔ (جمل وغیرہ) ف۵۱۰ حکمت دے نبوت مراد ہے ف۵۱۱ جیسو کہ زرہ بنانوں اور جانوراں گو کلام سمجھنو ف۵۱۲ یعنی اللہ تعالیٰ نیکاں گا صدقہ ماں دوجاں گی بلا وی دور فرمائے۔ حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما دے مروی ہے کہ رسول اللہ صلی اللہ وسلم نے فرمایو کہ اللہ تعالیٰ ایک صالح مسلمان گی برکت ناں اس گا گوانڈ گا سو کراں گی مصیبت تے بلا دفع فرمائے سبحان اللہ نیکاں گو قرب وی فائدو پچائے (خازن) ف۵۱۳ یہ حضرت جن گو ذکر پہلاں ہویو تے خاص آیۃ اِنک لَمِنَ المرسلین ماں فرمایو گیو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ مِنْهُمْ مَّنْ كَلَّمَ اللّٰهُ

یہ رسول ایں کہ ہم نے ان ماں ایک ناں دوجاں ور افضل کیو ف۵۱۴ ان ماں کے ناں اللہ نے کلام فرمایو ف۵۱۵

وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجٰتٍ ؕ وَاٰتَيْنَا عِيْسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنٰتِ

اورکوئے وہ ہے جس گا درجہ ساراں دے بلند کیا ف۵۱۶ اور ہم نے مریم بیٹا عیسٰی ناں کھللیں نشانیں دتیں ف۵۱۷

وَاَيَّدْنٰهُ بِرُوْحِ الْقُدُسِ ؕ وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ مَا اقْتَتَلَ الَّذِيْنَ

اور پاکیزہ روح دے اُسگی مدد کی ف۵۱۸ اور اللہ چاہتوتاں ان تے بعد آلا آپسماں

مِنْۢ بَعْدِهِمْ مِّنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ الْبَيِّنٰتُ وَلٰكِنِ اخْتَلَفُوْا فَمِنْهُمْ

نہ لڑتا، بعد اس کے کہ ان گے کول کھلیں نشانیں آگئیں ف۵۱۹ لیکن وہ مختلف ہوگیا ان ماں

مَّنْ اٰمَنَ وَمِنْهُمْ مَّنْ كَفَرَ ؕ وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ مَا اقْتَتَلُوْا ۣ وَلٰكِنَّ

کوئے ایمان ور رہیو اور کوئے کافر ہوگیو ف۵۲۰ اور اللہ چاہتوتاں وہ نہ لڑتا مگر

اللّٰهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيْدُ ﴿٢٥٣﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَنْفِقُوْا مِمَّا

اللہ جو چاہے کرے ف۵۲۱ اے ایمان آلیو! اللہ گا راہ ماں مہارا

رَزَقْنٰكُمْ مِّنْ قَبْلِ اَنْ يَّاْتِيَ يَوْمٌ لَّا بَيْعٌ فِيْهِ وَلَا خُلَّةٌ

دتا بچوں خرچ کرو وہ دن آن دے پہلاں جسماں نہ خرید و فروخت ہے نہ کافراں واسطے دوستی

ف۵۱۴ اس دے معلوم ہویو کہ انبیاء کرام گا مرتبہ الگ الگ ایں کجھاں دے کجھ حضرات افضل ایں اگرچہ نبوت ماں کجھ فرق نی۔ وصفِ نبوت ماں سارا ایک دوجا نال شریک ایں مگر خصوصیات تے کمالات ماں فرق ہے یوہی آیت گو مضمون ایں تے اسے ور جمہور گو اجماع ہے (خازن تے مدارک) ف۵۱۵ یعنی بے واسطہ جسطر حیا حضرت موسیٰ علیہ السلام ناں کوہ طور ور کلام دے مشرف فرمایو تے سیّد عالم صلی اللہ علیہ والہ وسلم ناں معراج ماں (جمل) ف۵۱۶ وہ حضور پر نور سید انبیاء حضرت محمد صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم ایں۔ کیوں جے آپ ناں بہت سارا درجات دیگے انبیاء علیہ السلام ور فضیلت دتی اس ور تمام امت گو اجماع ہے تے بکثرت حدیثاں دے ثابت ہے آیت ماں حضور گی اس عظمتِ رفعت گو بیان فرمایو گیو تے ناں مبارک گی وضاحت نی کی گئی اس دے وی حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گی اچی شان گو اظہار مقصود ہے کہ ذات، والا گی یاہ شان ایں کہ جد تمام انبیاء علیہم السلام ور فضیلت گو بیان کیو جائے تا سوائے ذاتِ اقدس گے یوہ وصف کسے ور صادق ہی نہ آئے تے کوئی شک راہ نہ پاسکے حضور علیہ السلام گیں وہ خصوصیات تے کمالات جن ماں آپ تمام انبیاء ر دے اوّچا تے افضل ایں تے آپکو کوئے شریک نی، بے شمار ایں کہ قرآن کریم ماں یوہ ارشاد ہویو درجہ بلند کیا ان درجاں گو قرآن پاک ماں کوئے شمار نی۔ ذکر فرمائیو۔ دے ہون کوئے کے حد لا سکے۔ ان بے شمار خصوصیات بچوں کجھاں گو سرسری تے مختصر بیان یوہ ہے کہ آپ گی رسالت عامہ ایں تمام کائنات آپ گی امت ہے۔ اللہ تعالیٰ ارشاد فرمائے! وَمَآ اَرْسَلْنٰكَ اِلَّا كَآفَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيْرًا وَّنَذِيْرًا دوجی آیت ماں فرمایو لِيَكُوْنَ لِلْعٰلَمِيْنَ نَذِيْرًا مسلم شریف گی حدیث ماں ارشاد ہویو اُرْسِلْتُ اِلَى الْخَلْقِ كَآفَّةً (مشکوۃ ص ۵۱۲ باب فضائل سید المرسلین) تے آپ ور نبوت ختم کی گئی قرآن پاک ماں آپ ناں خاتم النبیین کہیو گیو۔ حدیث شریف ماں ارشاد ہویو ختم بی النبیّون آیات بنیات تے معجزات باہرات ماں آپ ناں تمام انبیا ور افضل فرمایو گیو۔ آپ گی اُمت ناں تمام اُمتاں دے افضل کیو گیو، شفاعتِ کبریٰ آپ ناں عطائی فرمائی معراج ماں قربِ خاص آپ ناں حاصل ہویو، علمی تے عملی کمالات ماں آپ ناں سب دے اعلیٰ کیو تے اس گے علاوہ بے شمار خصوصیات تے کمالات آپ ناں عطا ہویا (مدارک، جمل، خازن، بیضاوی وغیرہ) ف۵۱۷ جسطر حیا مردہ ناں زندہ کرنوں، بیماراں ناں تندرست کرنوں، مٹی دے پرندہ بنانا غیب گی خبر دینی وغیرہ ف۵۱۸ یعنی جبرئیل علیہ السلام دے جہڑا ہمیشہ آپ گے نال رہیں تھا ف۵۱۹ یعنی انبیا گا معجزات ف۵۲۰ یعنی پہلا نبیاں گیں اُمت وی ایمان تے کفر ماں مختلف رہیں یوہ نہ ہویو کہ ساریں اُمت مطیع ہو جائیں۔ ف۵۲۱ اس گا ملک ماں اسگی مشیت گے خلاف کجھ نی ہو سکتو تے یاہی خدا گی شان ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَّلَا شَفَاعَةٌ ؕ وَالْكٰفِرُوْنَ هُمُ الظّٰلِمُوْنَ ﴿۲۵۴﴾ اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا

نہ شفاعت اور کافر خود ہی ظالم ایں ف۵۲۲ اللہ ہے جس گے سوا کوئی

هُوَ ۚ اَلْحَیُّ الْقَیُّوْمُ ۬ۚ لَا تَاْخُذُهٗ سِنَةٌ وَّلَا نَوْمٌ ؕ لَهٗ مَا فِی

معبود نی ف۵۲۳ وہ آپ زندہ ہے اور ہورناں ناں قائم رکھن آلو ف۵۲۴ اسناں نہ انگلان آئے نہ نیند ف۵۲۵ اسے گو ہے جو

السَّمٰوٰتِ وَمَا فِی الْاَرْضِ ؕ مَنْ ذَا الَّذِیْ یَشْفَعُ عِنْدَهٗۤ اِلَّا

کجھ آسماناں ماں ہے اور جو کجھ زمین ماں ف۵۲۶ وہ کون ایں جہڑو اُس گے اگے سفارش کرے بے اس کا

بِاِذْنِهٖ ؕ یَعْلَمُ مَا بَیْنَ اَیْدِیْهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ ۚ وَلَا یُحِیْطُوْنَ بِشَیْءٍ

حکم گے ف۵۲۷ جانیں جو کجھ اُس گے اگے ہے اور جو کجھ اس گے پچھے ف۵۲۸ اور اناں ناں نی تھا تو اُس گا

مِّنْ عِلْمِهٖۤ اِلَّا بِمَا شَآءَ ۚ وَسِعَ كُرْسِیُّهُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ ۚ وَلَا

علم بچوں مگر جتنوں وہ چاہے ف۵۲۹ اس گی کُرسی ماں سمایاوا ایں آسمان و زمین ف۵۳۰ اور اُسناں

یَئُوْدُهٗ حِفْظُهُمَا ۚ وَهُوَ الْعَلِیُّ الْعَظِیْمُ ﴿۲۵۵﴾ لَاۤ اِكْرَاهَ فِی الدِّیْنِ ۙ قف

بھاری نی لگتی ان گی نگہبانی اور وہی ہے بلندعظمت آلو ف۵۳۱ کجھ زبردستی نی ف۵۳۲ دین ماں

قَدْ تَّبَیَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَیِّ ۚ فَمَنْ یَّكْفُرْ بِالطَّاغُوْتِ وَیُؤْمِنْۢ

بے شک خُوب جُدا ہوگئی ہے نیک راہ گمراہی دے تو جہڑو شیطان ناں نہ منیں اور اللہ ور

بِاللّٰهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقٰی ۗ لَا انْفِصَامَ لَهَا ؕ وَاللّٰهُ

ایمان لے آئے ف۵۳۳ اس نے بڑی مضبوط گٹھ تھمی جس نے کدے کھلونی اور اللہ

ف۵۲۲ کہ انہاں نے دنیا گی زندگی ماں قیامت واسطے کجھ نی کیو۔ ف۵۲۳ اسماں اللہ تعالیٰ گی الوہیت تے اسگی توحید گو بیان ایں اس آیت ناں آیت الکرسی کہیں حدیثاں ماں اسگی بہت بڑیں فضیلت آئیں ہیں۔ ف۵۲۴ یعنی واجب الوجود تے دنیا گو ایجاد کرن آلو تے تدبیر فرمان آلو ف۵۲۵ کیونکہ یوہ نقص ہے تے وہ نقص تے عیب دے پاک ہے۔ ف۵۲۶ اس ماں اُسگی مالکیت تے نفاذ امر تے تصرف گو بیان ایں تے نہایت باریک انداز ماں شرک گو رد ہے کہ جد سارو جہاں اسگی مِلک ہے تاں شریک کون ہوسکے، مشرکین یا دے تاراں ناں پوجیں جہڑا اُسمان ماں ایں یا دیاں، پہاڑاں، پتھراں، درختاں، جانوراں، اگ وغیرہ ناں جہڑا زمین ماں ایں جد آسمان تے زمین گی ہر چیز اللہ گی مِلک ہے تاں یہ کسطر حیا پوجن کے قابل ہوسکیں ف۵۲۷ اس ماں مشرکین گو رد ہے جن گو خیال تھو جے بت شفاعت کریں گا اناں ناں دسیو گیو کہ کفار واسطے شفاعت نی اللہ گی طرفوں اجازت لین آلاں دے بغیر کوئے شفاعت نی کرسکتو تے اذن آلا انبیار تے ملائکہ تے مومنین ایں۔ ف۵۲۸ یعنی ماقبل تے مابعد یا دنیا و آخرت گا کم ف۵۲۹ تے جناں ناں وہ مطلع فرمائے وہ انبیار تے رسول ایں جناں ناں غیب ور مطلع فرمانوں ان گی نبوت گی دلیل ہے، دوجی آیت ماں ارشاد فرمایو لَا یُظْهِرُ عَلٰی غَیْبِهٖۤ اَحَدًا اِلَّا مَنِ ارْتَضٰی مِنْ رَّسُوْلٍ (خازن) ف۵۳۰ اسماں اسگی عظمت شان گو اظہار ہے تے کرسی دے یا علم قدرت مراد ہے یا عرش یا وہ جہڑو عرش گے تھلے تے ستاں آسماناں گے اُپر ہے تے ممکن ایں کہ یا وہی ہے جہڑی ملک البروج گا ناں دے مشہور ہے ف۵۳۱ اس آیت ماں الٰہیات گا اعلیٰ مسائل گو بیان ایں تے اس دے ثابت ہے کہ اللہ تعالیٰ موجود ہے الٰہیت ماں واحد ہے حیات گے نال متصف ہے واجب الوجود اپنا ماسوا گو موجد ہے تحیّز و حلول دے منزہ تے تغیر تے فتور دے مبرا ہے نہ کسے ناں اُس دے مشابہت نہ عوارض مخلوق ناں اس تک پہنچ ملک و ملکوت گو مالک اصول تے فروع گو مُبدِع سخت پکڑ آلو جس گے اگے سوائے ماذون گے کوئے شفاعت واسطے ہونٹھ نہ ہلا سکے تمام اشیار گو جانن آلو جلی گووی تے خفی گووی کلی گووی تے جُزی گووی واسع الملک والقدرۃ ادراک وہم و فہم دے برتر و بالا ف۵۳۲ صفاتِ الٰہیہ گے بعد لَاۤ اِكْرَاهَ فِی الدِّیْنِ فرمان ماں یوہ راز ہے جے ہون عقل آلا واسطے حق ناں قبول کرن ماں سوچن گی تے ٹال کرن گی کائے گنجائش نی رہتی ف۵۳۳ اسماں اشارو ہے کافر گے واسطے پہلاں اپناں کفر دے توبہ تے بے زاری ضروری ہے اس گے بعد ایمان لیانوں صحیح ہوئے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿٢٥٦﴾ اَللّٰهُ وَلِيُّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا يُخْرِجُهُمْ مِّنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى

سنیں جانیں اللہ والی ہے مسلماناں گواناں ناں نیریاں بچوں ف۵۳۴ نور

النُّوْرِ ؕ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اَوْلِيٰٓـئُهُمُ الطَّاغُوْتُ يُخْرِجُوْنَهُمْ مِّنَ النُّوْرِ

گی طرف کڈھے اور کافراں گا حمایتی شیطان ایں وہ اناں ناں نوردے

اِلَى الظُّلُمٰتِ ؕ اُولٰٓـئِكَ اَصْحٰبُ النَّارِ ۚ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ﴿٢٥٧﴾ اَلَمْ تَرَ

نیریاں گی طرف کھڈھیں، یہی لوک دوزخ آلاایں اناں ناں ہمیشہ اسماں رہنوں۔ اے محبوب! کیاتم نے نی دیکھیو تھو

اِلَى الَّذِىْ حَآجَّ اِبْرٰهٖمَ فِىْ رَبِّهٖٓ اَنْ اٰتٰىهُ اللّٰهُ الْمُلْكَ

اُسناں جہڑو ابراہیم ناں جھگڑیو اس گا رب گا بارہ ماں اس ور ف۵۳۵ کہ اللہ نے اسناں بادشاہی دتی ف۵۳۶

اِذْ قَالَ اِبْرٰهٖمُ رَبِّىَ الَّذِىْ يُحْىٖ وَيُمِيْتُ ۙ قَالَ اَنَا اُحْىٖ

جد کہ ابراہیم نے کہیو کہ میرو رب وہ ہے جہڑو زندگی دے موت دیے ف۵۳۷ بولیو ہوں زندہ کروں

وَاُمِيْتُ ؕ قَالَ اِبْرٰهٖمُ فَاِنَّ اللّٰهَ يَاْتِىْ بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ

اور ماروں ف۵۳۸ ابراہیم نے فرمایو تاں اللہ دینہ ناں لیائے مشرق دے

فَاْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذِىْ كَفَرَ ؕ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى

تواس ناں مغرب دے لیا ۵۳۹ تاں ہوش اُڈ گیا کافر گا اور اللہ راہ نی دستو

الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿٢٥٨﴾ ۚ اَوْ كَالَّذِىْ مَرَّ عَلٰى قَرْيَةٍ وَّهِىَ خَاوِيَةٌ

ظالماں ناں۔ یا اسگی طرح جہڑو گزریو ایک بستی ور ف۵۴۰ اور جہڑ گے پئی دی تھی

وقف لازم ع ٢ ٣٤

ف۵۳۴ کفر تے گمراہی گی، ایمان تے ہدایت گی روشنی تے ف۵۳۵ غرور وتکبر ور ف۵۳۶ اور تمام زمین گی سلطنت عطافرمائی اس ور اس نے بجائے شکر تے اطاعت گے تکبر تے غرور کیو تے ربوبیت گو دعوکرن لگو اس گو ناں نمرود بن کنعان تھو سب دے پہلاں سر ور تاج رکھن آلو یو ہی ہے۔ جد ابراہیم علیہ السلام تے اسناں خدا پرستی گی دعوت دتی خواہ اگ ماں سٹن دے پہلاں یا بعد تاں وہ کہن لگو کہ تھارو رب کون ایں جسگی طرف ہمناں سدیں۔ ف۵۳۷ یعنی جسماں ماں موت تے زندگی پیدا کرے ایک خدا ناں نہ پہچانن واسطے یاہ بہترین ہدایت تھی اسماں دسیو گیو تھو جے خود تیرے بچ اسگی گواہی ہے کہ خدا ہے کہ تو ایک بے جان نطفو تھو اس نے اس نطفہ ناں انسانی صورت دتی تے حیات عطافرمائی۔ وہ رب ہے اور زندگی گے بعد فیر زندہ جسماں ناں جہڑو موت دیے وہ پروردگار ہے اسگی قدرت گی شہادت خود تیری اپنی زندگی تے موت ماں موجود ہے۔ اس گا وجود دے بے خبر رہنوں بڑی جہالت تے بیوقوفی تے انتہائی بدنصیبی ہے۔ یاہ دلیل ایسی زبردست تھی کہ اسگو جواب نمرود تے نہ بن سکیو تے اس خیال دیے جے مجمع گے سامنے اسناں شرمندو تے لاجواب ہونوں پیو۔ اس نے ٹیڈی بحث شروع کی ف۵۳۸ نمرود نے دواں شخصاں ناں سدیو ان بچوں ایکن ناں قتل کیو تے دوجاناں چھوڑ چھڑیو اور کہن لگو ہوں زندہ کروں تے ماروں یعنی کسے ناں پکڑ گے چھوڑ دینوں اسناں زندگی دینو ایں یاہ اسگی نہایت احمقانہ گل تھی کت قتل کرنوں تے چھوڑنوں تے کت موت تے حیات ناں پیدا کرنوں، قتل کیا و اشخص ناں زندہ کرن دے عاجز رہنوں تے بجائے اس گے زندہ گے چھوڑن ناں زندگی دینو کہنوں اسگی ذلت واسطے کافی تھو عقلاً وی اسے دے ظاہر ہو گیو کہ جہڑی دلیل حضرت ابراہیم علیہ السلام نے قائم فرمائی وہ قاطع ہے تے اسگو جواب ممکن نی لیکن چونکہ نمرود گا جواب ماں شانِ دعویٰ پیدا ہو گئی تاں حضرت ابراہیم علیہ السلام نے اس ور مناظرانہ گرفت فرمائی کہ موت تے حیات گو پیدا کرنوں دے تیری طاقت ماں نی اے ربوبیت گا چوٹھا مدعی تاں اس دے آسان کم کر گے دس۔ جہڑو ایک متحرک چیز گی حرکت ناں بدلنوں ایں۔ ف۵۳۹ یوہ وی نہ کر سکے تاں ربوبیت گو دعو کس مُنہ ناں کرے؟ **مسئلو:** اس آیت دے علم کلام ماں مناظرو کرن گو ثبوت ہے۔ ف۵۴۰ اکثر گا قول گے مطابق یوہ واقعو حضرت عزیر علیہ السلام گو ہے تے بستی دے بیت المقدس مراد ہے۔ جد بخت نصر بادشاہ نے بیت المقدس ناں ویران کیو تے بنی اسرائیل ناں قتل کیو، گرفتار کیو، تباہ کیو فر حضرت عزیر علیہ السلام اتوں گزریا آپ گے کول کھجوراں گو ایک پانڈو

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

عَلٰى عُرُوْشِهَا ۚ قَالَ اَنّٰى يُحْيٖ هٰذِهِ اللّٰهُ بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ فَاَمَاتَهُ

اپنیں چھتاں ور ف۵۴۱ بولیو اساں کس طرحیا زندہ کرے گو اللہ اسگی موت دے بعد تو

اللّٰهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهٗ ؕ قَالَ كَمْ لَبِثْتَ ؕ قَالَ لَبِثْتُ

اللہ نے اُساں مردہ رکھیو سوسال فرزندہ کیو فرمایو تو اِت کتنوں ٹھہریو عرض کی ایک دن

يَوْمًا اَوْ بَعْضَ يَوْمٍ ؕ قَالَ بَلْ لَّبِثْتَ مِائَةَ عَامٍ فَانْظُرْ اِلٰى

ٹھہریو ہوؤں گویا کجھ کہٹ، فرمایونی بکھ بلکہ تناں سوسال گذر گیا ایں اور اپناں کھانا اور پانی ناں

طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْ ۚ وَانْظُرْ اِلٰى حِمَارِكَ ۫ وَلِنَجْعَلَكَ

دیکھ کہ ہون تک مشک نی آئی اور اپنا گدھا (کھوتا) ناں دیکھ (کہ جسگی ہڈیں وی سلامت نی رہیں) اور یوہ تانجہ تیناں

اٰيَةً لِّلنَّاسِ وَانْظُرْ اِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنْشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوْهَا

ہم لوکاں گے واسطے نشانی کراں اور ان ہڈیاں ناں دیکھ کس طرحیا ان ناں ہم جمع کراں فِراناں نال گوشت

تے انگور گی رس گو پیالو تھو تے آپ ایک گدھا ور سوار تھا تمام بستی ماں پھریا کوئے شخص ات نہ تھایو، بستی گی امارتاں ناں جھڑیاں دیکھیو تاں آپ نے تعجب نال کہیو اَنّٰى يُحْيٖ هٰذِهِ اللّٰهُ بَعْدَ مَوْتِهَا تے آپ نے اپنی سواری گا گدھاناں ات بنیوں تے آپ آرام فرمان گا۔ اسے حالت ماں آپ گی روح قبض کر لی گئی۔ تے گدھو وی مر گیو یوہ صبح گا وقت گو واقعیو ہے اس دے ستر سال بعد اللہ تعالیٰ نے فارس گا بادشاں بچوں ایک بادشاہ ناں مسلط کیو تے اپنی فوج لیگے بیت المقدس پجیو تے اسنان پہلاں دے وی بہتر طریقہ نال آباد کیو تے بنی اسرائیل بچوں جہڑا لوک باقی رہیا تھا اللہ تعالیٰ نے فراناں ناں ات آنیوں تے وہ بیت المقدس دے اس گے چوفیرے آباد ہویا تے ان گی تعداد بدھتی گئی اس زمانہ ماں اللہ تعالیٰ نے حضرت عزیر علیہ السلام دنیا گی نظراں دے اوہلے رکھیو تے کوئے آپ ناں نہ دیکھ سکیو۔ جد آپ گی وفات ناں سوسال گزر گیا تاں اللہ تعالیٰ نے آپ ناں زندہ فرمایو پہلاں اکھاں ماں جان آئی ہون تک سارو جسم مردہ تھو وہ آپ گے سامنے زندہ کیو گیو یوہ واقعیو شام گے وقت دیہہ ڈوبتا ویلا گو ہے اللہ تعالیٰ نے فرمایو تم اِت کتنی دیر رہیاں ایں۔ آپ نے اندازہ نال عرض کیو ایک دن یا کجھ کہٹ۔ آپ ناں یوہ خیال آیو ہے کہ یاہ اسے دن گی شام ایں جسگی صبح ناں ستا تھا فرمایو بلکہ تم سوسال ات رہیا ایں اپناں کھانا اور پینا۔ یعنی کھجور دے انگور گی رس ناں دیکھو اُسو ہی ہے اُسماں وانگ وی نی آئی تے اپنا گدھاناں دیکھیو کہ وہ مر گیو تھو گل گیو، اعضا بکھر گیا، ہڈیں سفید چمک رہی ایں۔ آپ گی نظر گے سامنے اس گا اجزا رجمع ہویا اعضا اپناں اپناں مقام ور آیا ہڈیاں ور ماس چڑھیو ماس ور کھل چڑھی بال نکلیا فر اسماں روح پھوکی گئی وہ کھڑو ہوگے آواز دین لگو۔ آپ نے اللہ تعالیٰ گی قدرت گو مشاہدہ کیو تے فرمایو ہوں خوب جانوں کہ اللہ تعالیٰ ہر چیز ور قادر ہے۔ فر آپ اپنی اس سواری ور سوار ہوگے اپنا محلہ ماں تشریف لے آیا سراقدس تے ریش مبارک گا بال سفید تھا عمر وہی چالی سال کی تھی کوئے آپ ناں نی پہچانے تھو۔ اندازہ نال آپ اپناں مکان ور پجیا ایک ضعیف بڈھی ملی جس گا پیر چلن پھرن دے رہ گیا تھا۔ تے نابینا ہوگئی تھی وآپ گا کہر گی نوکرانی تھی۔ اور اس نے آپ ناں نی دیکھیو تھو آپ نے اُس دے پچھیو کہ یوہ عزیر گو مکان ایں۔ اُس نے کیو ہاں اور عزیر کت؟ اسناں گمیاں واں ناں سوسال گزر گیا۔ یوہ کہہ گے خوب رُنی آپ نے فرمایو ہوں عزیر ہاں اُس نے کہیو سبحان اللہ یوہ کسطرح ہو سکے آپ نے فرمایو اللہ تعالیٰ نے مناں سوسال مردہ رکھیو۔ فر زندہ کیو اس نے کہیو حضرت عزیر مستجاب الدعواۃ تھا جہڑی دعا کریں تھا قبول ہوئے تھی تم دعا کرو میری نظر مڑ آئے تانجہ ہوں اپنی اکھاں نال تھاری زیارت کروں آپ نے دعا فرمائی وہ ٹھیک ہوئی آپ نے اسگو ہتھ پکڑ گے فرمایو اٹھ خدا گا حکم نال یوہ فرماتاں ہی اُسگا دوئے پیر درست ہو گیا اس نے آپ نا دیکھ کے پہچانیوں اور کہیو ہوں گواہی دیوں کہ تم حضرت عزیر ایں۔ وہ آپ ناں بنی اسرائیل گا محلہ ماں لے گئی ات ایک مجلس ماں آپ گا فرزند تھا جن گی عمر ایک سو اٹھاراں سال گی ہوگئی تھی تے آپ گا پوتا وی تھا جہڑا بڈھا ہو گیا تھا۔ بڈھی نے مجلس ماں آواز دتی یہ حضرت عزیر تشریف لے آیا اہل مجلس نے اسگو انکار کیو۔ اس نے کہیو مناں دیکھیو آپ گی دعا نال میری حالت ٹھیک ہوگئی۔ لوک اٹھیا تے آپ گے کول آیا آپ گا فرزند نے کہیو میرا والد صاحب گا مونڈھاں گے بشکار کالاں بالاں گو ایک گچھو تھو جسم مبارک کھول گے دسیو گیو تے وہ گچھو موجود تھو۔ اس زمانہ ماں توریت گو کوئے نسخو نی تھو کوئے اسگو جانن آلو موجود نی تھو۔ آپ نے تمام توریت زبانی پڑھ چھڑی۔ ایک شخص نے کہیو مناں اپناں والد دے معلوم ہو یو بخت نصر گی ستم ظریفی گے بعد گرفتاری گا زمانہ ماں میرا دادا نے توریت ایک جگہ دفن کی تھی اسگو پتو مناں ایں۔ اس پتہ ور ٹونڈھتاں ٹونڈھتاں توریت گو وہ مدفون نسخو کڈھیو تے حضرت عزیر علیہ السلام نے اپنی یاد دے جہڑی توریت لکھائی تھی تو اس گے نال مقابلو کیو گیو۔ ایک حرف گو وی فرق نی تھو (جمل) ف۵۴۱ کہ پہلاں چھت چھڑیں فر ان ور دیوار آ پئیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لَحْمًا ؕ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهٗ ۙ قَالَ اَعْلَمُ اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ

چاہڑاں جد وہ معاملو اس ور ظاہر ہوگیو بولیو ہوں خوب جانوں کہ اللہ سب کجھ

قَدِيْرٌ ﴿٢٥٩﴾ وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهٖمُ رَبِّ اَرِنِىْ كَيْفَ تُحْىِ الْمَوْتٰى ؕ قَالَ

کرسکے۔ اور جد عرض کی ابراہیم نے ف٥٤٢ اے رب میرا مناں دس تو کس طرحیاں مُرداں ناں زندہ فرمائے گو فرمایو

اَوَلَمْ تُؤْمِنْ ؕ قَالَ بَلٰى وَلٰكِنْ لِّيَطْمَئِنَّ قَلْبِىْ ؕ قَالَ فَخُذْ

کیاتناں یقین نی ف٥٤٣ عرض کی یقین کیوں نی مگر یوہ چاہوں کہ میرادل ناں قرار آجائے ف٥٤٤ فرمایو اچھو

اَرْبَعَةً مِّنَ الطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ اِلَيْكَ ثُمَّ اجْعَلْ عَلٰى كُلِّ جَبَلٍ

چار پرندہ ہتھ ماں لیگے ہلالے ف٥٤٥ فر ان گو ایک ایک ٹکڑو ہر پہاڑ ور

مِّنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ادْعُهُنَّ يَاْتِيْنَكَ سَعْيًا ؕ وَاعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ عَزِيْزٌ

رکھ پھِر فراناں ناں بلا، وہ تیرے کول چلے آئیں گا پیراں نال دوڑتا ف٥٤٦ اور جان لے کہ اللہ غالب

حَكِيْمٌ ﴿٢٦٠﴾ مَثَلُ الَّذِيْنَ يُنْفِقُوْنَ اَمْوَالَهُمْ فِىْ سَبِيْلِ اللّٰهِ كَمَثَلِ ٣٥ ع ٢

حکمت آلو ہے۔ انگی کہاوت جہڑا اپناں مال اللہ گا راہ ماں خرچ کریں ف٥٤٧ اس دانہ گی طرح

حَبَّةٍ اَنْۢبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِىْ كُلِّ سُنْۢبُلَةٍ مِّائَةُ حَبَّةٍ ؕ وَاللّٰهُ

ہے جس نے جمائیں ست سٹیں ف٥٤٨ ہر سٹی ماں سودا نہ ف٥٤٩ اور اللہ

يُضٰعِفُ لِمَنْ يَّشَآءُ ؕ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيْمٌ ﴿٢٦١﴾ اَلَّذِيْنَ يُنْفِقُوْنَ اَمْوَالَهُمْ

اس دوں وی زیادہ بدھائے جس واسطے چاہے اور اللہ وسعت آلو علم آلو ہے۔ وہ جہڑا اپناں مال

ف٥٤٢ مفسرین نے لکھیو ہے کہ سمندر گے کنڈے ایک آدمی مریو پیو وتھو سمندر گو پانی چڑھتولیتو رہ جد پانی چڑھے تاں اسناں مچھلیں کھائیں دے جد پانی اُترے دے جنگل گا درندہ اس لاش ناں کھائیں جد درندہ جائیں تاں پرندہ آجائیں تے کھائیں۔ حضرت ابراہیم علیہ السلام نے یو منظر ملاحظہ فرمایو تاں آپ ناں شوق ہویو کہ آپ دیکھیں بے مردہ کسطر حیا زندہ کیا جائیں گا آپ نے بارگاہِ الٰہی ماں عرض کیو یارب مناں یقین ایں کہ تو مرداں ناں زندہ فرمائیگو تے ان گا اجزاں ناں دریائی جانوراں تے درنداں گا پیٹ تے پرنداں گا پوٹاں بچوں کڈھ گے جمع فرمائیگو پر ہوں یوہ عجیب منظر اکھیں دیکھوں چاہوں۔ مفسرین گو یوہ قول وی ہے کہ جد اللہ تعالیٰ نے حضرت ابراہیم علیہ السلام ناں اپنوں خلیل کیو ملک الموت اللہ رب العزت دے اِذن لے گے آپ ناں یاہ بشارت سنان آیو آپ نے بشارت سن گے اللہ گی حمد کی تے ملک الموت دے فرمایو اس دوستی گی علامت کے ہے؟ اناں نے عرض کیو یاہ کہ اللہ تعالیٰ تھاری دعا قبول فرمائے تے تھارا سوال ور مرداں ناں زندہ فرمائے تدھ آپ نے یاہ دعا کی (خازن) ف٥٤٣ اللہ تعالیٰ غیب تے ظاہر ناں جانن آلو ہے اسناں حضرت ابراہیم علیہ السلام گا ایمان تے یقین گو علم ایں۔ باوجود اس گے یوہ سوال فرمانوں کہ کیا تمناں یقین نی؟۔ اس واسطے ہے تانجہ سنن آلاں ناں سوال گو مقصد دِس جائے۔ تے وہ جان لیں کہ یوہ سوال کسے شک تے شبہ گی وجہ دے نی تھو بیضاوی، جمل وغیرہ ف٥٤٤ تے انتظار کی بے چینی دور ہوئے حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو مطلب یوہ ہے کہ اس علامت دے میرادل ناں تسکین ہوجائے تیں مناں اپنوں خلیل بنایو ہے۔ ف٥٤٥ تاں جے اچھی طرح شناخت ہوجائے۔
ف٥٤٦ حضرت ابراہیم علیہ السلام نے چار پرندہ لیا مور، مرغ، کبوتر، تے کاگ، اناں ناں بحکم الٰہی ذبح کیو ان گا پر کھوہ چھڑیا تے قیمو کر گے ان گا اجزا آپسماں ملا چھڑیا تے اس مجموعہ گا کئی حصہ کیا ایک ایک حصو ایک ایک پہاڑ ور رکھیو تے سر ساراں گا اپنے کول محفوظ رکھیا فر فرمایو۔ آجاؤ اللہ گا حکم نال یاہ فرماتاں ہی وہ اجزا اڈیا تے ہر جانور گا اجزا علیحدہ علیحدہ ہوگے اپنی ترتیب نال جمع ہوگیا تے پرنداں کی شکل بن گے اپناں پیراں ناں دوڑتا حاضر ہویا تے اپناں اپناں سراں نال مل گے بالکل پہلاں گی طرح مکمل ہوگے اُڈگیا۔ سبحان اللہ۔ ف٥٤٧ خواہ خرچ کرنوں واجب ہوئے یا نفل تمام ابواب خیر ناں عام ایں خواہ کسے طالب علم ناں کتاب خرید گے دتی جائے یا کوئے شفا خانوں بنانو چاہئے یا اموات گا ایصال ثواب واسطے تیجو دسوں، چالیسوں منا گے مسکیناں ناں کھانوں کھوالیو جائے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فِیْ سَبِیْلِ اللّٰهِ ثُمَّ لَا یُتْبِعُوْنَ مَاۤ اَنْفَقُوْا مَنًّا وَّ لَاۤ اَذًىۙ لَّهُمْ
الله گی راہ ماں خرچ کریں ف۵۵۰ فر دین دے بعد نہ احسان رکھیں نہ تکلیف دیں ف۵۵۱
اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْۚ وَ لَا خَوْفٌ عَلَیْهِمْ وَ لَا هُمْ یَحْزَنُوْنَ ﴿٢٦٢﴾ قَوْلٌ
ان گو اجر ان گا رب گے کول ہے اور اناں ناں نہ کجھ خوف نہ کجھ غم ایں۔ اچھی بات
مَّعْرُوْفٌ وَّ مَغْفِرَةٌ خَیْرٌ مِّنْ صَدَقَةٍ یَّتْبَعُهَاۤ اَذًىؕ وَ اللّٰهُ غَنِیٌّ
کہنوں اور در گزر کرنوں ف۵۵۲ اس خیرات دے بہتر ہے جس گے بعد ستانوں ہوئے ف۵۵۳ اور الله بے پرواہ
حَلِیْمٌ ﴿٢٦٣﴾ یٰۤاَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا لَا تُبْطِلُوْا صَدَقٰتِكُمْ بِالْمَنِّ وَ الْاَذٰىۙ
حلم آلو ہے۔ اے ایمان آلیو! اپناں صدقات ناں باطل نہ کرو احسان رکھ گے اور ایذا دیگے ف۵۵۴
كَالَّذِیْ یُنْفِقُ مَالَهٗ رِئَآءَ النَّاسِ وَ لَا یُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَ الْیَوْمِ الْاٰخِرِؕ
اگی طرح جہڑو اپنوں مال لوکاں گا دکھاوا واسطے خرچ کرے اور الله اور قیامت ور ایمان نہ لیہائے
فَمَثَلُهٗ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَیْهِ تُرَابٌ فَاَصَابَهٗ وَابِلٌ فَتَرَكَهٗ
تو اگی کہاوت ایسی ہے جس طرح ایک پہاڑ کہ اس ور مٹی ہے ہون اس ور زورگو پانی پوئے جس نے اسناں خالی پتھر
صَلْدًاؕ لَا یَقْدِرُوْنَ عَلٰی شَیْءٍ مِّمَّا كَسَبُوْاؕ وَ اللّٰهُ لَا یَهْدِی
کر چھڑیو ف۵۵۵ اپنی کمائی نال کسے چیز ور قابو نہ پائیں گا اور الله کافراں ناں
الْقَوْمَ الْكٰفِرِیْنَ ﴿٢٦٤﴾ وَ مَثَلُ الَّذِیْنَ یُنْفِقُوْنَ اَمْوَالَهُمُ ابْتِغَآءَ مَرْضَاتِ
راہ نی دیتو۔ اور ان گی کہاوت جہڑا اپناں مال الله گی رضا چاہن ماں خرچ کریں

ف۵۴۸ جہان آلو حقیقت ماں اللہ ہی ہے، دانہ گی طرف اگی نسبت مجازی ہے۔ **مسئلو:** اس دے معلوم ہویو کہ اسناد مجازی جائز ایں جدکہ نسبت کرن آلو غیر خداناں مستقل فی التصرف گو اعتقاد نہ رکھتو ہوئے۔ اِسے واسطے یوہ کہنوں جائز ہے کہ یاہ دوانغو دین آلی ہے۔ یا مضر ہے ماں باپ نے پالیو عالم نے گمراہی دے بچالیو بزرگاں نے حاجت روائی فرمائی ان ساریاں گلاں ماں مجازی نسبت ہے تے مسلمان گا اعتقاد ماں فاعلِ حقیقی صرف اللہ تعالیٰ ہے باقی سب وسائل ایں ف۵۴۹ دے ایک دانہ گا ست سو دانہ ہو گیا اِسے طرح راہِ خداماں خرچ کرن دے ست سو گنا اجر بدھ جائے۔ ف۵۵۰ **شانِ نزول:** یاہ آیت حضرت عثمان غنی تے حضرت عبدالرحمٰن بن عوف رضی اللہ تعالیٰ عنہما گا وارہ ماں نازل ہوئی۔ حضرت عثمان رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے غزوۂ تبوک گا موقع ور لشکر اسلام واسطے ایک ہزار اونٹھ سامان گے سمیت پیش کیا تے عبدالرحمٰن بن عوف رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے چار ہزار درہم صدقہ گا بارگاہِ رسالت ماں پیش کیا تے عرض کیو میرے کول اٹھ ہزار درہم تھا۔ نصف میں اپنے تے اپناں اہل وعیال واسطے رکھ لیا تے نصف راہِ خداماں پیش ایں۔ سید عالم صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایو جہڑا تیں دتا تے جہڑا رکھیا اللہ تعالیٰ دواں ماں برکت فرمائے ف۵۵۱ احسان جاہڑنوں دے یوہ کہ دین دے بعد دوجاں گے سامنے اِظہار کرنوں کہ ہم نے تیرے نال ایسوا ایسو سلوک کیو تیری مدد کی۔ تے تکلیف دینوں یوہ کہ اسناں عاردوائیں کہ تو نادار تھو غریب تھو مجبور تھو، نکمو تھو ہم نے تیری خبر گیری کی، یا ہور ناں طریقاں نال تکلیف دیں اسناں منع فرمایو گیو ف۵۵۲ یعنی اگر سائل ناں کجھ نہ دتو جائے۔ ور اُس گے نال اچھی گل کرنی تے خوش خلقی نال پیش آنوں جہڑو اسناں ناگوار نہ گزرے بلکہ اچھو لگے تے اگر وہ سوال ماں پیچ کرے یا زبان درازی کرے تاں اس دے درگزر کرنوں۔ ف۵۵۳ عاردوا گے یا احسان جتا گے یا ہور کائے تکلیف پہچاگے۔ ف۵۵۴ یعنی جس طرح منافق ناں رضاءِ الٰہی مقصود نی ہوتی وہ اپنوں مال ریاکاری واسطے خرچ کر گے ضائع کر چھڑے۔ اسے طرح تم احسان جتا گے تے ایذا دے گے اپنا صدقات گا اجر ناں ضائع نہ کرو۔ ف۵۵۵ یاہ منافق ریاکار گا عمل گی مثال ہے کہ جسطرحیا پتھر ور مٹی دِسے لیکن بارش نال وہ ساری توئے جائے خالی پتھر رہ جائے یوہی حال منافق گا عمل گو ہے کہ دیکھن آلاں ناں معلوم ہوئے کہ عمل ہے تے قیامت گے دن وہ سارو عمل باطل ہو جائیگو۔ کیوں کہ وہ اللہ تعالیٰ گی رضا واسطے نی تھو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اللّٰهِ وَتَثْبِيْتًا مِّنْ اَنْفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍۭ بِرَبْوَةٍ اَصَابَهَا وَابِلٌ فَاٰتَتْ

اور اپناں دل جمان ناں ف۵۵۶ اس باغ کی طرح ہے جہڑو اُچی جگہ ور ہوئے اس ور زور گو پانی پوئے تو

اُكُلَهَا ضِعْفَيْنِ ۚ فَاِنْ لَّمْ يُصِبْهَا وَابِلٌ فَطَلٌّ ؕ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ

دونوں پھل لیہائے فر کدے زور گو بدل (بارش) اُسناں نہ پہچے تاں وی تریڑ کافی ہے ف۵۵۷ اور اللہ تھارا کم

بَصِيْرٌ ﴿۲۶۵﴾ اَيَوَدُّ اَحَدُكُمْ اَنْ تَكُوْنَ لَهٗ جَنَّةٌ مِّنْ نَّخِيْلٍ وَّاَعْنَابٍ

دیکھ رہیو ہے ف۵۵۸ کیا تھارے بچوں کوئے اسناں پسند کرے گو ف۵۵۹ کہ اُس گے کول ایک باغ ہوئے کھجوراں اور انگوراں گو ف۵۶۰

تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ ۙ لَهٗ فِيْهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرٰتِ ۙ وَاَصَابَهُ

جس گے ہیٹھوں ندیں بگتی ہوئیں اُس واسطے اُسماں ہرقسم گا میوہ ہوویں ف۵۶۱ اور اُسناں بڈھیموں

الْكِبَرُ وَلَهٗ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَآءُ ۖ فَاَصَابَهَآ اِعْصَارٌ فِيْهِ نَارٌ

آیو ف۵۶۲ اور اُس گا کمزور بچہ ایں ف۵۶۳ تو آیو اس ور ایک ہوا گو چکر جسماں اگ لگی

فَاحْتَرَقَتْ ؕ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيٰتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُوْنَ ﴿۲۶۶﴾ ع ٣٦ ع ٦ ٤

توجل گیو (سڑ) ف۵۶۴ ایسو ہی بیان کرے اللہ تھارا دے اپنی آیتاں ناں کہ کدے تم تہان لیاؤ ف۵۶۵

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَنْفِقُوْا مِنْ طَيِّبٰتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّآ اَخْرَجْنَا

اے ایمان آلیو! اپنی پاک کمایاں بچوں کجھ دیو ف۵۶۶ اور اُس بچوں جہڑو ہم نے

لَكُمْ مِّنَ الْاَرْضِ ۪ وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيْثَ مِنْهُ تُنْفِقُوْنَ وَلَسْتُمْ

تھارے واسطے زمین دے کڈھیو ف۵۶۷ اور خاص ناقص گو ارادو نہ کرو کہ دیو دے اُس بچوں ف۵۶۸ اور تمناں ملے تے

ف۵۵۶ راہِ خداماں خرچ کرن ور۔ ف۵۵۷ یاہ مومن مخلص گا اعمال گی مثال ہے کہ جس طرح اچی جگہ گی بہتر زمین گو باغ ہرحال ماں خوب پھلے پانویں بارش کہٹ ہوئے یا زیادہ اسے طرح با اخلاص مومن گو صدقو تے انفاق پانویں کہٹ ہوئے یا زیادہ اللہ تعالیٰ اسناں بدھائے ف۵۵۸ تے تھاری نیت تے اخلاص ناں جانے۔ ف۵۵۹ یعنی کوئے پسند نہ کرے گو کیوں جے یاہ گل کسے عقلمند ناں گوارہ ہون گے لائق نی۔ ف۵۶۰ پانویں اس باغ ماں ہوروی قسم قسم گا درخت ہوئیں مگر کھجور تے انگور گو ذکر تاں فرمایو کہ یہ نفیس میوہ ایں۔ ف۵۶۱ یعنی وہ باغ فرحت بخش تے دلکشاوی ہے تے نفعودین آلی تے عمدہ جائیداد وی اے ف۵۶۲ جہڑو حاجت گو وقت ہوئے تے آدمی کمان گے قابل نی رہتو ف۵۶۳ جہڑو کمان گے قابل نی اوران گی پرورش گی حاجت ہے غرض وقت نہایت سخت حاجت گو ہے تے دارومدار صرف باغ ور تے باغ وی نہایت عمدہ ہے۔ ف۵۶۴ وہ باغ، تاں اس ویلے اُس گا رنج تے غم تے حسرت تے ناامیدی کی کیے انتہا ہے یوہی حال اسگو ہے جس نے چنگا عمل دے کیا ہوئیں مگر رضائے الٰہی واسطے نی بلکہ ریاکاری گی غرض دے اور وہ اس خیال ماں ہوئے جے میرے کول نیکیاں گو ذخیرو ہے مگر جد سخت حاجت گو ویلو آئے یعنی قیامت گو دن آئے۔ تاں اللہ تعالیٰ اس گا ان عملاں ناں رد فرما چھڑے اس ویلے اسناں کتنوں رنج تے کتنی حسرت ہوئیگی؟ ایک دن حضرت عمر رضی اللہ عنہ نے صحابۂ کرام دے فرمایو کہ تھارا علم ماں یاہ آیت کس وارہ ماں نازل ہوئی حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ یاہ مثال ہے ایک دولتمند شخص واسطے جہڑو نیک عمل کرتو ہوئے فر شیطان گا اغوا دے گمراہ ہو گے اپنی تمام نیکیاں ناں ضائع کر چھڑے (مدارک تے خازن) ف۵۶۵ تے سمجھو کہ دنیا فانی تے آخرت آنی ایں۔ ف۵۶۶ مسئلو: اس دے کمان گو جواز تے تجارت گا مال گی زکوٰۃ ثابت ہوئے (خازن تے مدارک)۔ یوہ وی ہوسکے کہ آیت، صدقہ نافلہ تے فرضیہ دواں ناں عام ہوئے (تفسیر احمدی) ف۵۶۷ پانویں وہ غلہ ہوئیں یا پھل یا کان وغیرہ۔ ف۵۶۸ شانِ نزول: بعض لوک خراب مال صدقہ ماں دیں تھا ان گا وارہ ماں یاہ آیت نازل ہوئی۔ مسئلو: مصدِق یعنی صدقو لین آلا ناں چاہیئے کہ وہ درمیانوں مال لیئے نہ بالکل خراب نہ سب دے اعلیٰ

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

بِاٰخِذِيْهِ اِلَّآ اَنْ تُغْمِضُوْا فِيْهِ ؕ وَاعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ حَمِيْدٌ ﴿٢٦٧﴾
نہ لیئو گا جد تک اُساں چشم پوشی نہ کرو اور جان لیو کہ اللہ بے پرواہ تعریف کیوو ہے۔
اَلشَّيْطٰنُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَاْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَآءِ ۚ وَاللّٰهُ يَعِدُكُمْ مَّغْفِرَةً
شیطان ڈرائے ف٥٦٩ تمناں محتاجی دے اور حکم دیے بے حیائی گو ف٥٧٠ اور اللہ تھارے نال وعدو فرمائے بخشش
مِّنْهُ وَفَضْلًا ؕ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيْمٌ ﴿٢٦٨﴾ يُّؤْتِى الْحِكْمَةَ مَنْ يَّشَآءُ ۚ وَمَنْ
اورفضل گو ف٥٧١ اور اللہ وُسعت آلو علم آلو ہے۔ اللہ حکمت دیے ف٥٧٢ جناں چاہے اور جناں
يُّؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ اُوْتِىَ خَيْرًا كَثِيْرًا ؕ وَمَا يَذَّكَّرُ اِلَّآ اُولُوا
حکمت ملی۔ اناں بہت خیر ملی اور نصیحت نی منتا مگر
الْاَلْبَابِ ﴿٢٦٩﴾ وَمَآ اَنْفَقْتُمْ مِّنْ نَّفَقَةٍ اَوْ نَذَرْتُمْ مِّنْ نَّذْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ
عقل آلا۔ اور تم جو خرچ کرو ف٥٧٣ یامنت منوں ف٥٧٤ اللہ نال
يَعْلَمُهٗ ؕ وَمَا لِلظّٰلِمِيْنَ مِنْ اَنْصَارٍ ﴿٢٧٠﴾ اِنْ تُبْدُوا الصَّدَقٰتِ فَنِعِمَّا هِىَ ۚ
اسگی خبرہے ف٥٧٥ اور ظالماں گو کوئے مددگار نی۔ اگر خیرات علانیہ دیو تو وہ کیا ہی چنگی گل ہے
وَاِنْ تُخْفُوْهَا وَتُؤْتُوْهَا الْفُقَرَآءَ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ؕ وَيُكَفِّرُ عَنْكُمْ مِّنْ
اور اگر چھپا گے فقیراں ناں دیں تھارے واسطے سب دے بہترہے ف٥٧٦ اور اساں تھارا کجھ گناہ
سَيِّاٰتِكُمْ ؕ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ ﴿٢٧١﴾ لَيْسَ عَلَيْكَ هُدٰىهُمْ
کھٹیں گا اور اللہ ناں تھاراں کماں گی خبر ہے۔ اناں ناں راہ دینوں تھارے ذمے لازم نی۔ ف٥٧٧

ف٥٦٩ کہ اگرخرچ کریں گا، صدقہ دیں گا تاں غریب ہوجائیں گا۔ ف٥٧٠ یعنی بخل گو تے زکوٰۃ تے صدقو نہ دین گو۔ اس آیت ماں یوہ لطیفو ہے کہ شیطان کسے طرح بخل گی خوبی ذہن نشین نی کرسکتو اس واسطے وہ یاہی کرے کہ غریبی گو ڈردے گے روکے اج کل جہڑا لوک خیرات ناں روکن ور تلیا وا ایں وہ وی اسے حیلہ دے کم لیں۔ ف٥٧١ صدقہ دین ورتے خرچ کرن ور ف٥٧٢ حکمت دے یا قرآن وحدیث تے فقہ گو علم مراد ہے یا تقویٰ یا نبوّت (مدارک وخازن) ف٥٧٣ نیکی ماں پانویں بدی ماں۔ ف٥٧٤ طاعت کی یا گناہ گی، نذر۔ عرف ماں ہدیہ تے پیش کش ناں کیو جائے تے شرع ماں نذر عبادت تے قربت مقصودہ ہے۔ اِسے واسطے اگر کسے نے گناہ کرن گی نذر کی تاں وو صحیح نی۔ نذر خاص اللہ تعالیٰ واسطے ہوئے اور یاہ جائز ہے کہ اللہ تعالیٰ واسطے نذر کرے اور کسے ولی گا آستانہ گا فقیراں ناں نذر ناں خرچ کرن گو محل مقرر کرے۔ مثلاً کسے نے یوہ کہیو کہ یارب میں نذر منی کہ اگر میرو فلاں مقصد پورو کرے فلاں بیمار ناں تندرست فرمائے تاں ہوں فلاں ولی گا آستانہ گا فقیراں ناں کھانوں کھلاؤں یا ات گا خادماں ناں رپیہ پیسہ دیوں یا ان گی مسجد واسطے تیل یا قالین وغیرہ پیش کروں تاں یاہ نذر جائز ہے (ردالمحتار)۔ ف٥٧٥ وہ تمناں اسگو بدلو دیے گو۔ ف٥٧٦ صدقو خواہ فرض ہوئے یا نفل جد اخلاص گے نال اللہ واسطے دتو جائے تے ریادے پاک ہوئے تاں پانویں ظاہر کر گے دیے پانویں چھپا گے دوئے بہتر ایں۔ مسئلو: لیکن صدقہ فرضیہ گو ظاہر کر گے دینوں افضل ہے۔ تے نفل ناں چھپا گے۔ مسئلو: تے اگر نفل صدقو دین آلو دوجاں ناں خیرات گی ترغیب دوان واسطے ظاہر کر گے دیے تاں یوہ اظہار وی افضل ہے۔ (مدارک) ف٥٧٧ آپ بشیر تے نذیر تے داعی بنا گے پہچیا گیا ایں آپ گو فرض دعوت ورتمام ہوجائے اس دے زیادہ محنت آپ ور واجب نی۔ شانِ نزول: اسلام دے پہلاں مسلماناں گی یہودیاں نال رشتہ داریں تھیں اس وجہ دے وہ ان گے نال برتاؤ کریں تھا۔ مسلمان ہون دے بعد اناں ناں یہودیاں نال برتن برتان کرنوں گوارہ نہ ہویو تے اناں نے تاں ہتھ روکنوں چاہیو کہ ان گا اس طرز عمل دے یہود اسلام گی طرف راغب ہوئیں۔ اس ور یاہ آیت نازل ہوئی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَهْدِيْ مَنْ يَّشَآءُ ۭ وَمَا تُنْفِقُوْا مِنْ خَيْرٍ فَلِاَنْفُسِكُمْ ۭ
ہاں اللہ راہ دیے جِناں چاہے اور تم جے اچھی چیز دیوتاں تھاروہی پلّو ہے ف۵۷۸
وَمَا تُنْفِقُوْنَ اِلَّا ابْتِغَآءَ وَجْهِ اللّٰهِ ۭ وَمَا تُنْفِقُوْا مِنْ خَيْرٍ يُّوَفَّ
اور تمناں خرچ کرنوں مناسب نی مگر اللہ گی مرضی چاہن واسطے اور جہڑو مال دیو تمناں پورو
اِلَيْكُمْ وَاَنْتُمْ لَا تُظْلَمُوْنَ ﴿۲۷۲﴾ لِلْفُقَرَآءِ الَّذِيْنَ اُحْصِرُوْا فِيْ
ملے گو اور (تمناں) نقصان نہ دتو جائے گو۔ ان فقیراں واسطے جہڑا راہِ خداماں
سَبِيْلِ اللّٰهِ لَا يَسْتَطِيْعُوْنَ ضَرْبًا فِي الْاَرْضِ ۡ يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ
روکیا گیا ف۵۷۹ زمین ماں چل نی سکتا ف۵۸۰ نادان اناں ناں
اَغْنِيَآءَ مِنَ التَّعَفُّفِ ۚ تَعْرِفُهُمْ بِسِيْمٰهُمْ ۚ لَا يَسْــَٔـلُوْنَ النَّاسَ
مالدار سمجھیا بچن گی وجہ دے ف۵۸۱ تُو اناں ناں انگی صورت دے پشان لیے گو ف۵۸۲ لوکاں دے سوال نی کرتا
اِلْحَافًا ۭ وَمَا تُنْفِقُوْا مِنْ خَيْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ بِهٖ عَلِيْمٌ ﴿۲۷۳﴾ اَلَّذِيْنَ
کہ گڑگڑانوں ہوئے (مُنہ ٹھڈنوں ہوئے) اور جہڑی خیرات کرو اللہ اُسناں جانیں۔ وہ جہڑا
يُنْفِقُوْنَ اَمْوَالَهُمْ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَّعَلَانِيَةً فَلَهُمْ اَجْرُهُمْ
اپناں مال خیرات کریں رات ماں اور دن ماں چھپ گے تے ظاہر ہوگے ف۵۸۳ ان گے واسطے انگو اجر ہے
عِنْدَ رَبِّهِمْ ۚ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ﴿۲۷۴﴾ اَلَّذِيْنَ يَاْكُلُوْنَ
ان گا رب گے کول اناں ناں نہ کوئے خوف ہوئے نہ کوئے غم وہ جہڑا بیاج کھائیں

ع ۳۷/۵ ۱۷

وقف منزل

ف۵۷۸ تے دوجاں وراسگو احسان نہ جتاوٗ۔ ف۵۷۹ یعنی صدقات مذکورہ جہڑا آیہ وَمَا تُنْفِقُوْا مِنْ خَيْرٍ ماں ذکر ہویا ان گو بہترین مصرف وہ فقرا ایں جناں نے اپناں آپ ناں جہاد تے طاعت ور روکیو۔ شانِ نزول: یاہ آیت اہلِ صفہ گا وارہ ماں نازل ہوئی ان حضرات گی تعداد چار سو گے قریب تھی۔ یہ ہجرت کر گے مدینہ طیبہ حاضر ہویا تھا نہ اِت ان گا مکان تھا نہ قبیلہ کنبہ نہ ان حضرات نے شادی کی تھی ان گو سارو وقت عبادت ماں گزرے تھورات ماں قرآن کریم سکھنوں دھیاڑی جہاد گا کم ماں رہنوں، آیت ماں ان گی کجھ صفت بیان کیس ایں۔ ف۵۸۰ کیوں جے اناں ناں دینی کماں دے اتنی فرصت نی کہ وہ چل پھر گے کسبِ معاش کر سکیں۔ ف۵۸۱ یعنی چونکہ وہ کسے دے سوال نی کرتا اس واسطے ناواقف لوک اناں ناں مالدار سمجھیں۔ ف۵۸۲ کہ مزاج ماں تواضع تے انکساری (عاجزی) ہے چہراں ور کمزوری گا آثار پکھ نال رنگ پیلا ہو گیا ایں۔ ف۵۸۳ یعنی راہ خداماں خرچ کرن گو بہت شوق رکھیں اور ہر حال ماں خرچ کرتا رہیں۔ شانِ نزول: یاہ آیت حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ گا حق ماں نازل ہوئی جد آپ نے راہِ خداماں چالی ہزار دینار خرچ کیا تھا دس ہزار رات ماں تے دس ہزار دن ماں تے دس ہزار چھپ گے تے دس ہزار باندھے، ایک قول یوہ ہے کہ یاہ آیت حضرت علی مرتضیٰ کرم اللہ وجہہ الکریم گا حق ماں نازل ہوئی جد آپ گے کول صرف چار درہم تھا ہور کجھ نہ تھو آپ نے ان چواں ناں خیرات کر چھڑیو ایک رات ماں ایک دن ماں ایک چھپ گے ایک ظاہر کر گے۔
فائدو: آیت کریمہ ماں رات گا خرچ کرن دھیاڑی ور تے او ہلے خرچ کرن ناں باندھے خرچ کرن توں پہلاں ذکر فرما گے یو ظاہر فرما چھڑیو کہ او ہلے دینو باندھے دین دے افضل ہے

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الرِّبٰوا لَا يَقُوْمُوْنَ اِلَّا كَمَا يَقُوْمُ الَّذِيْ يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطٰنُ مِنَ

ف ۵۸۴ قیامت گے دن نہ کھڑا ہوئیں گا مگر جس طرحیا کھڑو ہوئے وہ جِناں جن نے چھوگے بد حواس

الْمَسِّ ؕ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوْۤا اِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبٰوا ۘ وَاَحَلَّ اللّٰهُ

بنا چھڑیو ہوئے۔ ف ۵۸۵ یوہ اس واسطے جے اناں نے کہیو بیع وی دے بیاج ہی گی طرح ہے اور اللہ نے حلال کیو

الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبٰوا ؕ فَمَنْ جَآءَهٗ مَوْعِظَةٌ مِّنْ رَّبِّهٖ فَانْتَهٰى فَلَهٗ

بیع (خریدوفروخت) ناں اور حرام کیو سُود (بیاج) توجناں اُس گا رب گی طرفوں نصیحت آئی اور وہ باز رہیو تو اس ناں حلال ہے

مَا سَلَفَ ؕ وَاَمْرُهٗۤ اِلَى اللّٰهِ ؕ وَمَنْ عَادَ فَاُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ النَّارِ ۚ

جو پہلاں لے بیٹھو ف ۵۸۶ اور اسگو کم خدا گے سپرد ہے ف ۵۸۷ اور جیہڑو ہون ایسی حرکت کرے گو تو وِہ دوزخی ایں

هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ﴿۲۷۵﴾ يَمْحَقُ اللّٰهُ الرِّبٰوا وَيُرْبِي الصَّدَقٰتِ ؕ

وہ اسماں مدتاں تک رہیں گا ف ۵۸۸ اللہ ہلاک کرے سود ناں ف ۵۸۹ اور بدھائے خیرات ناں ف ۵۹۰

وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ اَثِيْمٍ ﴿۲۷۶﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا

اور اللہ ناں پسند نی آتو کوئے ناشکرو بڑو گنہگار۔ بیشک وہ جہڑا ایمان لے آیا اور اچھا

الصّٰلِحٰتِ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ لَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۚ

کم کیا اور نماز قائم کی اور زکوۃ دتی ان گو اجر ان گا رب گے کول ہے

وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ﴿۲۷۷﴾ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا

اور نہ اناں ناں کوئے خوف ہوئے اور نہ کجھ غم۔ اے ایمان آلیو!

ف ۵۸۴ اس آیت ماں سود (بیاج) گی حرمت تے سودخوراں گی شامت گو بیان ایں سودناں حرام فرمان ماں بہت حکمت ایں۔ کجھ ان بچوں یہ ایں کہ سود ماں جہڑی زیادتی لی جائے وہ مال گا معاوضہ ماں ایک مقدار مال کی بغیر بدل تے عوض گے لینوں ایں یاہ کھلی ناانصافی ہے۔ دوم سود گو رواج تجارتاں ناں خراب کرے کہ سودخورناں بغیر محنت مال حاصل ہونوں تجارت گی مشقتاں تے خطراں دے بہت زیادہ آسان ایں اور تجارتاں گی کمی انسانی معاشرت ناں نقصان پہچائے۔ سوم سود گا رواج نال آپسی محبت گا سلوک نا نقصان پہنچے کہ جد آدمی سود گو عادی ہوئے تاں وہ کسے نا قرض نال امداد پہنچانوں گوارائی کر تو چہارم سود نال انسان گی طبیعت ماں درندگی تے بے رحمی پیدا ہو جائے تے سودخور اپناں قرضدار گی تباہی تے بربادی گو خواہشمند ہے اس گے علاوہ وی سود ماں ہور بڑا بڑا نقصان ایں تے شریعت گی ممانعت عین حکمت ہے۔ مسلم شریف گی حدیث ماں ایں کہ رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم نے سودخور تے اس گا کم ناں چلان آلا تے سودی دستاویز گا لکھن آلا تے اس گا گواہاں ور لعنت فرمائی ہے اور فرمایو وہ سارا گناہ ماں برابر ہے۔ ف ۵۸۵ مطلب یوہ ہے کہ جسطرح آسیب زدہ سِدھو کھڑونی ہو سکتو ڈِگر تو چہڑتو رہ، قیامت گے دن سودخور گو ایسو ہی حال ہوئے گو کہ سود نال اسگو پیٹ بہت پہارو ہوئے گو تے وہ اس گا پہار نال چہڑ جائے گو۔ حضرت سعید بن جبیر رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو: کہ یاہ نشانی اُس سودخور گی ہے جہڑو سود ناں حلال سمجھے۔ ف ۵۸۶ یعنی حُرمت نازل ہون دے پہلاں جہڑو لیو اُس ور پکڑنی۔ ف ۵۸۷ جو چاہے حکم فرمائے جو چاہے ممنوع تے حرام فرمائے۔ بندہ ور اسگی فرمانبرداری لازم ایں۔ ف ۵۸۸ مسئلو: جہڑو سود ناں حلال جانے وہ کافر ہے ہمیشہ جہنم ماں رہے گو کیوں جے ہر ایک حرام قطعی ناں حلال جانن آلو کافر ہے۔ ف ۵۸۹ تے اساں برکت دے محروم کرے، حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ اللہ تعالیٰ نہ اُس دے صدقو قبول فرمائے نہ حج نہ جہاد نہ صِلہ۔ ف ۵۹۰ اساں زیادہ کرے تے اُساں برکت فرمائے دنیا ماں تے آخرت ماں اس گو اجر تے ثواب بدھائے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اتَّقُوا اللّٰهَ وَذَرُوْا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبٰوا اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿۲۷۸﴾

اللہ دے ڈرو اور چھوڑ دیو جو باقی رہ گیو ہے بیاج اگر (تم) مسلمان ہو ف۵۹۱

فَاِنْ لَّمْ تَفْعَلُوْا فَاْذَنُوْا بِحَرْبٍ مِّنَ اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ ۚ وَاِنْ تُبْتُمْ

فر اگر ایسو نہ کرو تو یقین کرلیو اللہ اور اللہ گا رسول نال لڑائی گو ف۵۹۲ اور اگر تم توبہ کرو

فَلَكُمْ رُءُوْسُ اَمْوَالِكُمْ ۚ لَا تَظْلِمُوْنَ وَلَا تُظْلَمُوْنَ ﴿۲۷۹﴾ وَاِنْ

تو اپنوں اصل مال لے لیو، نہ تم کیسے ناں نقصان پہچاؤ ف۵۹۳ نہ تمناں نقصان ہوئے۔ ف۵۹۴ اور اگر

كَانَ ذُوْ عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ اِلٰى مَيْسَرَةٍ ؕ وَاَنْ تَصَدَّقُوْا خَيْرٌ

قرض دار تنگی آلو ہے تاں اُسناں مہلت دیو آسانی توڑی اور قرض اسناں بالکل چھوڑ دینوں

لَّكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿۲۸۰﴾ وَاتَّقُوْا يَوْمًا تُرْجَعُوْنَ فِيْهِ

تھارے واسطے ہور چنگو ہے اگر جانوں ف۵۹۵ اور ڈرو اس دن دے جساں

۳۸ ع ۸ ۲ اِلَى اللّٰهِ ۗ ثُمَّ تُوَفّٰى كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُوْنَ ﴿۲۸۱﴾ ع

اللہ گی طرف مڑیں گا اور ہرجان ناں اسگی کمائی پوری مکمل دتی جائیگی اور ان ور ظلم نہ ہوئے گو ف۵۹۶

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْۤا اِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدَيْنٍ اِلٰۤى اَجَلٍ مُّسَمًّى فَاكْتُبُوْهُ ؕ

اے ایمان آلیو! جد تم ایک مقرر مدت تک کسے دین گو لین دین کرو ف۵۹۷ تاں اسناں لکھ لیو ف۵۹۸

وَلْيَكْتُبْ بَّيْنَكُمْ كَاتِبٌ بِالْعَدْلِ ۪ وَلَا يَاْبَ كَاتِبٌ اَنْ يَّكْتُبَ كَمَا

اور چاہیئے کہ تھارے ور میان کوئے لکھن آلو ٹھیک ٹھاک لکھے ف۵۹۹ اور لکھن آلو لکھن دے انکار نہ کرے جیسو کہ

ف۵۹۱ شانِ نزول: یاہ آیت ان اصحاب گا وارہ ماں نازل ہوئی جہڑا سود گی حرمت نازل ہون دے پہلاں سودی لین دین کریں تھا تے ان گی پہاری سودی رقم دوجاں ور باقی تھیں۔ اِس ماں حکم دتو گیو جے سود گی حرمت نازل ہون دے بعد پہلا گو مطالبو وی واجب الترک ہے تے پہلو مقرر کیو وسود وی ہون لینوں جائز نی۔ ف۵۹۲ وعید تے تہدید ماں مبالغو تے تشدید (سختی) ہے کس گی مجال کہ اللہ تعالیٰ تے اس گا رسول نال لڑائی گو تصور وی کرے چنانچہ ان اصحاب نے اپناں سودی مطالبہ چھوڑ دتا تے یاہ عرض کی کہ اللہ تعالیٰ تے اس گا رسول نال لڑائی گی ہمناں ہمت کِت تے تائب ہوگیا۔ ف۵۹۳ زیادہ لے گے ف۵۹۴ رأس المال کہٹا گے ف۵۹۵ قرض دار اگر تنگدست یا نادار ہوئے تاں اسناں مہلت دینوں یا قرض گو جز و یا کل معاف کر دینوں اجرِ عظیم گو سبب ہے۔ مسلم شریف گی حدیث ہے سیدّ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم نے فرمایو جس نے تنگدست ناں مہلت دتی یا اس گو قرضو معاف کیوں اللہ تعالیٰ اسناں اپنی رحمت گو سایو عطا فرمائے گو جس روز اُس گا سایہ گے سوا کوئے سایو نہ ہوئے گو۔ ف۵۹۶ یعنی نہ ان گی نیکیں کھٹائی جائیں نہ بدیں بدھائی جائیں حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما دے مروی ہے کہ یہ سب دے آخری آیت ہے۔ جہڑی حضور ور نازل ہوئی اس گے بعد حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم اِکی (۲۱) دن دنیا ماں بظاہر تشریف فرما رہیا اور ایک قول ماں نو شب اور ایک ماں ست لیکن شعبی نے حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما دے یاہ روایت کی ہے کہ سب دے آخر ماں آیت ربٰو نازل ہوئی۔ ف۵۹۷ خواہ وہ دین مبیع ہوئے یا ثمن حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ اس دے بیع سَلم مراد ہے۔ بیع سَلم یاہ ہے کہ کسے چیز ناں پیشگی قیمت لے گے بچیو جائے تے مبیع مشتری ناں سپرد کرن واسطے ایک مدت مقرر کر لی جائے اس بیع گا جواز واسطے جنس، قسم، صفت، مقدار، مدت اور مکان ادا تے مقدار راس المال ان ساریں چیزاں گو معلوم ہونوں شرط ہے۔ ف۵۹۸ یوہ لکھنو مستحب ہے۔ فائدو اس گو یوہ ہے کہ بُھل چک اور مدیون گا انکار گو خطرو نی رہتو۔ ف۵۹۹ اپنی طرفوں کائے کمی بیشی نہ کرے نہ فریقین بچوں کسے گی رو رعایت

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

عَلَّمَهُ اللّٰهُ فَلْيَكْتُبْ ۚ وَلْيُمْلِلِ الَّذِىْ عَلَيْهِ الْحَقُّ وَلْيَتَّقِ

اُساں اللہ نے سکھایو ہے ف٦٠٠ تو اسناں لکھ دینوں چاہیئے اور جس ور حق آئے وہ لکھا تو جائے اور اللہ دے

اللّٰهَ رَبَّهٗ وَلَا يَبْخَسْ مِنْهُ شَيْـًٔا ؕ فَاِنْ كَانَ الَّذِىْ عَلَيْهِ

ڈرے جہڑو اسگو رب ہے اور حق بچوں کجھ رکھ نہ لئے فر جس ور

الْحَقُّ سَفِيْهًا اَوْ ضَعِيْفًا اَوْ لَا يَسْتَطِيْعُ اَنْ يُّمِلَّ هُوَ فَلْيُمْلِلْ

حق آئے اگر بے عقل یا ناتواں ہوئے یا لکھا نہ سکے ف٦٠١ تاں اسگو

وَلِيُّهٗ بِالْعَدْلِ ؕ وَاسْتَشْهِدُوْا شَهِيْدَيْنِ مِنْ رِّجَالِكُمْ ۚ فَاِنْ

ولی انصاف نال لکھائے اور دو گواہ کرلیو اپناں مرداں بچوں ف٦٠٢ فر اگر

لَّمْ يَكُوْنَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَّامْرَاَتٰنِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ

دو مرد نہ ہوئیں توتاں ف٦٠٣ ایک مرد اور دو عورت ایسا گواہ جن ناں پسند

الشُّهَدَآءِ اَنْ تَضِلَّ اِحْدٰىهُمَا فَتُذَكِّرَ اِحْدٰىهُمَا الْاُخْرٰى ؕ وَلَا

کرو ف٦٠٤ کہ کدے ان بچوں ایک عورت بُھلے تاں اس ایک ناں دوجی یاد کرا چھڑے اور

يَاْبَ الشُّهَدَآءُ اِذَا مَا دُعُوْا ؕ وَلَا تَسْـَٔمُوْٓا اَنْ تَكْتُبُوْهُ صَغِيْرًا

گواہ جد بلایا جائیں تو آن دے انکار نہ کریں ف٦٠٥ اور اسناں پہارو نہ سمجھو کہ دین چھوٹو ہے

اَوْ كَبِيْرًا اِلٰٓى اَجَلِهٖ ؕ ذٰلِكُمْ اَقْسَطُ عِنْدَ اللّٰهِ وَاَقْوَمُ

یا بڑو اسگی معیاد تک لکھت کرلیو کہ یاہ اللہ گے نزدیک زیادہ انصاف گی گل ہے اور اسماں

ف٦٠٠ حاصل معنی یہ کہ کوئے کاتب لکھن دے انکار نہ کرے جیسو کہ اللہ تعالیٰ نے اُسناں وثیقہ نویسی گو علم دتو بے تغیر و تبدیل دیانت تے امانت گے نال لکھے یاہ کتابت ایک قول گے مطابق فرض کفایہ ہے اور ایک قول ور فرض عین بشرط فراغ کاتب۔ جس صورت ماں اس گے بغیر دو جو نہ تھائے اور ایک قول ور مستحب کیوں جے اسماں مسلماناں گی حاجت براری تے نعمتِ علم گو شکر ہے اور ایک قول یوہ ہے کہ پہلاں یاہ کتابت فرض تھی فر لَا یُضَآرَّ کَاتِبٌ دے منسوخ ہوگئی۔
ف٦٠١ یعنی اگر مدیون مجنون تے ناقص العقل یا بچو یا شیخ فانی ہوئے یا جلو ہوئے یا زبان نہ جانن گی وجہ دے اپنو مدعو بیان نہ کرسکتو ہوئے۔ ف٦٠٢ گواہ واسطے حریت تے بلوغت مع اِسلام شرط ہے کفار گی گواہی صرف کفار ور مقبول ہے۔ ف٦٠٣ مسئلو: تنہا عورتاں گی شہادت جائز نی پانویں وہ چار کیوں نہ ہوئیں مگر جن کماں ور مرد مطلع نی ہوسکتا جسطرح بچو جنوں یا کرہ ہونوں، تے نسائی عیوب اس ماں ایک عورت گی گواہی وی مقبول ہے۔ مسئلو: حدود تے قصاص ماں عورتاں گی شہادت بالکل معتبر نی صرف مرداں گی شہادت ضروری ہے۔ اس گے سوا ہور معاملات ماں ایک مرد تے دو عورتاں گی شہادت وی مقبول ہے (مدارک تے احمدی) ف٦٠٤ جن گو عادل ہونوں تمناں معلوم ہوئے تے جن گا نیک ہون ور تم اعتماد رکھیں۔ ف٦٠٥ مسئلو: اس آیت دے معلوم ہویو کہ ادائے شہادت فرض ہے جد مدعی گواہاں ناں طلب کرے تاں اناں ناں گواہی چھپانی جائز نی یوہ حکم حدود گے سوا ہور ناں کماں ماں ایں۔ لیکن حدود ماں گواہ ناں اظہار و اخفا گو اختیار ہے بلکہ اخفا افضل ہے۔ حدیث شریف ماں ایں سیدِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم نے فرمایو! جہڑو مسلمان گی پردہ پوشی کرے اللہ تعالیٰ دنیا تے آخرت ماں اسگی پردہ پوشی فرمائیگو لیکن چوری ماں مال لین گی شہادت دینی واجب ہے۔ تاں جے جسگو مال چوری ہو گیو اسگو حق تلف نہ ہوئے گواہ اتنی اِحتیاط کر سکے کہ چوری گو لفظ نہ کہے گواہی ماں یوہ کہن ور اکتفا کرے کہ یوہ مال فلانہ شخص نے لیو ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لِلشَّهَادَةِ وَأَدْنَىٰ أَلَّا تَرْتَابُوا إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً حَاضِرَةً

گواہی خوب ٹھیک رہسگی اور یاہ اُس دے قریب ہے کہ تمناں شبو نہ ہوئے مگر یوہ کہ کوئے ہتھو ہتھ گو سودو

تُدِيرُونَهَا بَيْنَكُمْ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَلَّا تَكْتُبُوهَا ۗ

اُسے ویلے ہوئے تاں اسگا نہ لکھن گو تمناں گناہ نی ف۶۰۶

وَأَشْهِدُوا إِذَا تَبَايَعْتُمْ ۚ وَلَا يُضَارَّ كَاتِبٌ وَلَا شَهِيدٌ ۚ

اور جد خرید و فروخت کرو تاں گواہ کرلیو ف۶۰۷ اور نہ کسے لکھن آلا ناں تکلیف دتی جائے نہ گواہ ناں یا نہ لکھن آلو ضرر (تکلیف) دیے نہ گواہ ف۶۰۸

وَإِنْ تَفْعَلُوا فَإِنَّهُ فُسُوقٌ بِكُمْ ۗ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۖ وَيُعَلِّمُكُمُ اللَّهُ ۗ

اور اگر ایسو کرو تاں یوہ تھارو فسق ہوئے تاں اور اللہ دے ڈرو اور اللہ تمناں سکھائے

وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٨٢﴾ وَإِنْ كُنْتُمْ عَلَىٰ سَفَرٍ وَلَمْ

اور اللہ سب کجھ جانیں۔ اور اگر تم سفر ماں ہوئیں ف۶۰۹ اور

تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهَانٌ مَقْبُوضَةٌ ۖ فَإِنْ أَمِنَ بَعْضُكُمْ بَعْضًا

لکھن آلو نہ تھائے ف۶۱۰ تو تاں گروی ہوئے قبضہ ماں دتی وی ف۶۱۱ اور اگر تھارے بچوں ایک ناں دوجا ور اطمنان ہوئے

فَلْيُؤَدِّ الَّذِي اؤْتُمِنَ أَمَانَتَهُ وَلْيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ ۗ وَلَا تَكْتُمُوا

تو وہ جس ناں اس نے امین سمجھیو تھو ف۶۱۲ اپنی امانت ادا کرے ف۶۱۳ اور اللہ دے ڈرے جہڑو اسگو رب ہے اور

الشَّهَادَةَ ۚ وَمَنْ يَكْتُمْهَا فَإِنَّهُ آثِمٌ قَلْبُهُ ۗ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ

گواہی نہ چھپاؤ ف۶۱۴ اور جہڑو گواہی چھپائے گو تو اندروں اسگو دل گناہگار ہے ف۶۱۵ اور اللہ تھارا کماں ناں

ف۶۰۶ چونکہ اس صورت ماں لین دین ہو گے معاملو ختم ہو گیو ہور کوئے اندیشو باقی نہ رہیو نیز ایسی تجارت تے خرید و فروخت بکثرت جاری رہ اسماں کتابت تے گواہی دین گی پابندی مشکل تے پہاری ہو یگی۔ ف۶۰۷ یاہ مستحب ہے کیوں جے اس ماں احتیاط ہے۔ ف۶۰۸ لا یضارّ ماں دو احتمال ایں مجہول تے معروف ہون گا۔ قرأت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما پہلا گی تے قرأت عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ دوجا گی تائید کرے۔ پہلی تقدیر ور معنیٰ یہ ہوئیں گا جے اہلِ معاملہ، کاتباں تے گواہاں ناں ضرر نہ پہچائیں اس طرح جے وہ اپنی ضرورتاں ماں مصروف ہوئیں تاں اناں ناں مجبور کریں اور ان گا کم چھڑ کائیں یا حق کتابت نہ دیں یا گواہ ناں سفر خرچ نہ دیں کدے وہ دوجا شہر دے آیو ہوئے۔ دوجی تقدیر ور معنیٰ یہ ہوئیں گا کہ کاتب تے شاہد اہلِ معاملہ ناں نقصان نہ پہچائیں اس طرح جے باوجود فرصت تے فراغت گے نہ آئیں یا کتابت ماں ہیرا پھیری زیادتی کمی کریں۔ ف۶۰۹ اور قرض گی ضرورت پیش آئے۔ ف۶۱۰ اور وثیقہ تے دستاویز گی تحریر گو موقع نہ ملے تاں اطمینان گے واسطے۔ ف۶۱۱ یعنی کائے چیز دائن گا قبضہ ماں گروی گا طور ور دے دیو۔ مسئلو: یوہ مستحب ہے تے حالتِ سفر ماں رہن (گروی) آیت دے ثابت ہو یو تے غیر سفر ماں حدیث دے ثابت ہے چنانچہ رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم نے مدینہ طیبہ ماں اپنی زرہ مبارک یہودی گے کول گروہ رکھ گے بی صاع جو لیا۔ مسئلو۔ اس آیت دے رہن (گروی) گو جواز تے قبضہ گو شرط ہونوں ثابت ہوئے ف۶۱۲ یعنی مدھون جناں دائن نے امین سمجھیو تھو۔ ف۶۱۳ اس امانت دے دَین مراد ہے۔ ف۶۱۴ کیوں جے اسماں حقدار گا حق گو نقصان ایں۔ یوہ خطاب گواہاں ناں ایں کہ وہ جد شہادت دین واسطے طلب کیا جائیں تاں حق ناں نہ چھپائیں اور ایک قول یوہ ہے کہ یوہ خطاب مدھوناں ناں ایں کہ وہ اپناں نفس ور شہادت دین ماں دیر نہ کریں۔ ف۶۱۵ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما دے ایک حدیث مروی ہے جے کبیرہ گناہاں بچوں ساراں دے بڑو گناہ اللہ تعالیٰ گے نال شریک کرنوں تے جھوٹھی گواہی دینی تے گواہی چھپانی ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

عَلِيْمٌ ﴿٢٨٣﴾ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ ؕ وَاِنْ تُبْدُوْا مَا ع ٣٩ / ٧

جانیں۔ اللہ ہی گو ہے جو کجھ آسماناں ماں ہے اور جوکجھ زمین ماں ہے اور اگر تم ظاہر کرو جو کجھ ف٦١٦ تھارا

فِىْٓ اَنْفُسِكُمْ اَوْ تُخْفُوْهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللّٰهُ ؕ فَيَغْفِرُ لِمَنْ يَّشَآءُ

جی ماں ہے یا چھپاؤ اللہ تھارا دے اسگو حساب لیے گو ف٦١٧ تو جناں چاہے گو بخشے گو ف٦١٨

وَيُعَذِّبُ مَنْ يَّشَآءُ ؕ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيْرٌ ﴿٢٨٤﴾ اٰمَنَ الرَّسُوْلُ

اور جناں چاہے گو سزا دیئے گو ف٦١٩ اور اللہ ہر چیزور قادر ہے۔ رسول ایمان لے آیو اس ور

بِمَآ اُنْزِلَ اِلَيْهِ مِنْ رَّبِّهٖ وَالْمُؤْمِنُوْنَ ؕ كُلٌّ اٰمَنَ بِاللّٰهِ

جو اس گا رب گی طرفوں اس ور اُتریو اور ایمان آلاں ساراں نے منیوں ف٦٢٠ اللہ

وَمَلٰٓئِكَتِهٖ وَكُتُبِهٖ وَرُسُلِهٖ ۟ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِّنْ رُّسُلِهٖ ۟

اوراس گا فرشتاں اور اسگی کتاباں اور اس گا رسولاں ناں ف٦٢١ یاہ کہتاں ہویاں کہ ہم اس گا کسے رسول ور ایمان لیان ماں فرق نی کرتا ف٦٢٢

وَقَالُوْا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا ۟ غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَاِلَيْكَ الْمَصِيْرُ ﴿٢٨٥﴾ لَا

اورعرض کی کہ ہم نے سنیوں اور منیوں ف٦٢٣ تیری معافی ہوئے اے رب مہارا اور تیری ہی طرف مڑنوں ایں۔

يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا ؕ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ ؕ

اللہ کسے جان ور پہارنی ستو مگر اُسگی طاقت گے مطابق اسگو فائدو ہے جو اچھو کمایو اور اسگو نقصان ایں جو برائی کمائی ف٦٢٤

ف٦١٦ بدی ف٦١٧ انسان گا دِل ماں دوطرح گا خیالات آئیں ایک بطورِ وسوسہ گے۔ ان دے دل ناں خالی کرنوں انسان گی طاقت ماں نی۔ لیکن وہ اناں ناں بروجانیں تے عمل ماں لیان گوارادونی کرتو اناں ناں حدیث ماں نفس تے وسوسو کہیں اس ور پکڑنی، بخاری تے مسلم گی حدیث ہے سیدِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم نے فرمایو کہ میری امت گا دِلاں ماں جہڑو وسوسہ گزریں اللہ تعالیٰ ان دے درگزر فرمائے جدتک وہ اناں ناں عمل ماں نہ لیائیں یا ان گے نال کلام نہ کریں یہ وسوسہ اس آیت ماں داخل نی، دوجا وِہ خیالات جناں نان انسان اپناں دل ماں جگہ دیے تے اناں ناں عمل ماں لیان گوارادو کرے ان ور پکڑ ہوگی تے اناں ہی گو بیان اس آیت ماں ایں۔ مسئلو: کفر گوارادو کرنوں کفر ہے اور گناہ گو عزم کر گے اگر آدمی اس ور ثابت نہ رہے اور اس گوارادو رکھے لیکن اس گناہ ناں عمل ماں لیان گا اسباب پورا نہ ہوئیں تے مجبوراً وہ اس ناں نہ کر سکے۔ تاں جمہور گے نزدیک اس ور اسگی پکڑ ہوگی شیخ ابومنصور ماتریدی تے شمس الائمہ حلوائی اسے طرف گیا ایں اور ان گی دلیل آیۃ اِنَّ الَّذِيْنَ يُحِبُّوْنَ اَنْ تَشِيْعَ الْفَاحِشَةُ اور حدیث حضرت عائشہ ہے۔ جس گو مضمون یوہ ہے بندو جس گناہ گو قصد کرے اگر وہ عمل ماں نہ لیائے تاں وی اس ور سختی کی جائیگی۔ مسئلو: اگر بندہ نے کسے گناہ گوارادو کیو فر اس ور نادم ہو یو اور استغفار کی تاں اللہ تعالیٰ اس ناں معاف فرمائیگو ف٦١٨ اپناں فضل دے اہل ایمان ناں ف٦١٩ اپناں عدل دے۔ ف٦٢٠ زجاج نے کہیو کہ جد اللہ تعالیٰ نے اس سورت ماں نماز، زکوٰۃ، روزہ، حج گی فرضیت اور طلاق، ایلا، حیض تے جہاد گا احکام تے انبیار گا واقعات بیان فرمایا تو سورت گا آخر ماں یوہ ذکر فرمایو جے نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم تے مومنین نے اس تمام گی تصدیق فرمائی اور قرآن پاک تے اس گا جملہ شرائع تے احکام کا منزل من اللہ ہون گی تصدیق کی۔ ف٦٢١ یہ اصول تے ضروریات ایمان گا چار رتبہ ہیں (۱) اللہ تعالیٰ ور ایمان لیانوں۔ یوہ اس طرح کہ اعتقاد تے تصدیق کرے کہ اللہ واحد احد ہے اسگو کوئے شریک تے نظیر نی اسماء اُس کا تمام اسمار حسنٰی تے صفاتِ علیا ور ایمان لیائے تے یقین کرے تے منیں کہ وہ علیم تے ہر شے ور قدیر ہے تے اس گا علم تے قدرت دے کائے شی باہر نی۔ (۲) ملائکہ ور ایمان لیانوں۔ یوہ اس طرح کہ یقین کرے اور منیں کہ وِہ موجود یں، معصوم ایں، پاک ایں، اللہ تعالیٰ تے اس گا رسولاں گے درمیان پیغام پہچان گو ذریعو ایں۔ (۳) اللہ تعالیٰ گی کتاباں ور ایمان لیانوں اس طرح کہ جہڑیں کتاب اللہ تعالیٰ نے نازل فرمائیں اور اپناں رسولاں گے کول بطریق وحی بھیجیں بے شک وشبہ سب حق تے صدق اور اللہ گی طرفوں ایں اور قران کریم تغیر، تبدیل، تحریف دے محفوظ ہے اور محکم تے متشابہ ور مشتمل ہے۔ (۴) رسولاں ور ایمان لیانوں اس طرح کہ ایمان لیائے کہ وہ اللہ گا رسول ایں۔ جناں ناں اُس نے اپناں بنداں گی طرف بھیجیو۔ اسگی وحی گا امین ایں، گناہاں دے پاک معصوم ایں ساری خلق دے افضل ایں ان ماں کجھ حضرات کجھاں دے افضل ایں۔ ف٦٢٢ جیسو کہ یہودیاں تے نصرانیاں نے کہیو کہ کجھ ور ایمان لیا آیا تے بعض گو انکار کیو۔ ف٦٢٣ تیرا حکم تے ارشادناں۔ ف٦٢٤ یعنی ہر جان ناں نیک عمل گو اجر تے ثواب اور برا عمل گو عذاب تے عقاب ہوے گو اس گے بعد اللہ تعالیٰ نے اپناں مومن بنداں ناں دعا گا طریقہ تلقین فرمایا کہ وہ اس طرح اپنا پروردگار دے عرض کریں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَآ اِنْ نَّسِيْنَآ اَوْ اَخْطَاْنَا ۚ رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَآ

اے رب مہارا ہمناں نہ پکڑ اگر ہم بُھلاں ف۶۲۵ یا خطا کراں، اے رب مہارا اور مہارے ور

اِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهٗ عَلَى الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِنَا ۚ رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا

پہارو پہار نہ رکھ جیسو تیں مہارا دے پہلاں ور رکھیو تھو اے رب مہارا۔ اور مہارے ور وہ پہار نہ سٹ

مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهٖ ۚ وَاعْفُ عَنَّا ۥ وَاغْفِرْ لَنَا ۥ وَارْحَمْنَا ۥ اَنْتَ

جسکی ہمناں طاقت نہ ہوئے اور ہمناں معاف فرما چھڑ اور بخش دے اور مہارے ور مہر فرما تو

ع ۴۰ ۸ مَوْلٰىنَا فَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكٰفِرِيْنَ ﴿٢٨٦﴾

مہارو مولیٰ ہے تو کافراں ور ہمناں مدد دے۔

سُوْرَةُ اٰلِ عِمْرٰنَ مَدَنِيَّةٌ ﴿بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ﴾ اٰيَاتُهَا ٢٠٠ رُكُوْعَاتُهَا ٢٠

اللہ گا ناں نال شروع جہڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

الٓمّٓ ﴿١﴾ اللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّوْمُ ﴿٢﴾ نَزَّلَ عَلَيْكَ

اللہ ہے جس گے سواکسے گی پوجانی ف۲ آپ زندہ اور ہورناں ناں قائم رکھن آلو۔ اُس نے تھارے ور یاہ

ف۶۲۵ اور سہودے تیرا کسے حکم گی تعمیل ماں قاصر رہیا ہواں۔ ف۱ سورۃ الِ عمران مدینہ طیبہ ماں نازل ہوئی اس ماں بی (۲۰) رکوع دوسو (۲۰۰) آیت ترے ہزار چار سواسی (۳۴۸۰) کلمہ چودہ ہزار پنج سوبی (۱۴۵۲۰) حرف ایں۔ ف۲ شانِ نزول: مفسرین نے فرمایو کہ یاہ آیت وفدِ نجران گا وارہ ماں نازل ہوئی جہڑو اسٹھ سواراں ور مشتمل تھا اس ماں چودہ سردار تھا اور ترے اس قوم گا بڑا وڈیرا تے مقتدار، ایک عاقب جسگو ناں عبدالمسیح تھو یوہ امیر شخص تھو اور بغیر اسگی رائے گے نصرانی کوئے کم نی کریں تھا۔ دو جو سید جس گو ناں ایہم تھو یوہ شخص اپنی قوم گو معتمد اعظم تے مالیات گو افسر تھو کھان پین تے نقل و حرکت گا تمام انتظامات اسے گا حکم نال ہوئیں تھا تیجو ابو حارثہ ابن علقمہ یوہ شخص نصرانیاں گا تمام علمار تے پادریاں گو پیشوائے اعظم تھو۔ سلاطین روم اس گا علم تے دینی عظمت گا لحاظ نال اسگو بڑو ادب واحترام کریں تھا یہ سارا لوگ عمدہ تے قیمتی کپڑا پہن گے بڑی شان وشوکت نال حضور سیدّ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم نال مناظرہ کرن گا ارادہ نال آیا اور مسجد اقدس ماں داخل ہویا حضور اقدس صلی اللہ علیہ وسلم اس ویلے نماز عصر ادا فرما رہیا تھا ان لوکاں گی نماز گو وقت وی آ گیو۔ اور اناں نے وی مسجد شریف ماں ہی مشرق گی طرف منہ کر گے نماز شروع کر چھڑی فارغ ہون دے بعد حضور صلی اللہ علیہ وسلم دے گفتگو شروع کی حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم نے فرمایو تم اسلام لیاؤ کہن لگا ہم تھارا دے پہلاں اسلام لے آیاں ہاں حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم نے فرمایو یوہ غلط ہے یوہ دعو چوٹھو ہے تمناں اسلام دے تھارو یوہ دعو و روکے کہ اللہ گی اولاد ہے اور تھاری صلیب پرستی روکے اور تھارو خنزیر کھانوں روکے، اناں نے کہیو کہ اگر عیسیٰ خدا گو بیٹو نی تاں دسو اس گو باپ کون ایں اور سارا بولن لگ گیا۔ حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم نے فرمایو کیا تم نی جانتا کہ بیٹو باپ نال ضرور مشابہ ہوئے اناں نے اقرار کیو فر فرمایو کیا تم نی جانتا کہ مہارو رب حی لایموت ہے اس واسطے موت محال ہے اور عیسیٰ علیہ السلام ور موت آن آلی ہے اناں نے اسگو وی اقرار کیو فر فرمایو کیا تم نی جانتا کہ مہارو رب بنداں گو کارساز تے ان گو حافظ حقیقی اور روزی دین آلو ہے اناں نے کہیو ہاں حضور نے فرمایو کیا حضرت عیسیٰ وی ایسا ہی ایں کہن لگا نی فرمایو کیا تم نی جانتا کہ اللہ تعالیٰ ور آسمان تے زمین گی کائے چیز پوشیدہ نی اناں نے اقرار کیو حضور نے فرمایو کہ حضرت عیسیٰ بغیر تعلیم الٰہی اس بچوں کجھ جانیں اناں نے کہیو نی حضور نے فرمایو کیا تم نی جانتا کہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام حمل ماں رہیا پیدا ہویا بچاں گی طرح غذا دتی گئی کھائیں پیئیں تھا۔ عوارض بشری رکھیں تھا۔ اناں نے اسگو اقرار کیو حضور نے فرمایو فر وہ کسطرح اِلٰہ ہوسکے۔ جیسو کہ تھارو خیال ہے۔ اس ور وہ سارا خاموش ہو گیا۔ اور ان دے کوئے جواب نہ بنیوں۔ اس ور سورۃ ال عمران گی اول دے کجھ اپر اسی (۸۰) آیات نازل ہوئیں۔ فائدو۔ صفاتِ الٰہیہ ماں حی بمعنی دائم باقی ہے۔ یعنی ایسو ہمیشہ رہن آلو جسگی موت ممکن نہ ہوئے۔ قیوم وہ ہے جہڑو قائم بالذات ہوئے اور خلق اپنی دنیوی تے اُخروی زندگی ماں جہڑیں حاجت رکھے ان گی تدبیر فرمائے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الْكِتٰبَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَاَنْزَلَ التَّوْرٰىةَ
سچی کتاب اتاری اگلی کتاباں گی تصدیق فرماتی اور اُس نے اس دے پہلاں توریت
وَالْاِنْجِيْلَ ﴿٣﴾ مِنْ قَبْلُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَاَنْزَلَ الْفُرْقَانَ ۬ اِنَّ
اور انجیل اتاری۔ لوکاں ناں راہ دسی اور فیصلو اُتاریو، بے شک
الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيْدٌ ؕ وَاللّٰهُ عَزِيْزٌ
وہ جہڑا اللہ گی آیتاں دے منکر ہویا ف۳ ان گے واسطے سخت عذاب ہے اور اللہ غالب
ذُو انْتِقَامٍ ﴿٤﴾ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَخْفٰى عَلَيْهِ شَيْءٌ فِي الْاَرْضِ وَلَا
بدلو لین آلو ہے۔ اللہ ور کجھ چھپیوو نی زمین ماں نہ
فِي السَّمَآءِ ﴿٥﴾ هُوَ الَّذِيْ يُصَوِّرُكُمْ فِي الْاَرْحَامِ كَيْفَ يَشَآءُ ؕ لَآ اِلٰهَ
آسمان ماں۔ وہی ہے کہ تھاری تصویر بنائے مایاں گا پیٹ ماں جیسی چاہے ف۴ اس گے سوا
اِلَّا هُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿٦﴾ هُوَ الَّذِيْٓ اَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتٰبَ
کسے گی عبادت نی عزت آلو حکمت آلو ف۵ وہی ہے جس۔ نے تھارے ور کتاب اُتاری اسگی کجھ
مِنْهُ اٰيٰتٌ مُّحْكَمٰتٌ هُنَّ اُمُّ الْكِتٰبِ وَاُخَرُ مُتَشٰبِهٰتٌ ؕ فَاَمَّا
آیت صاف معنی رکھیں ف۶ وہ کتاب گی اصل ایں ف۷ اور دُوجی وہ ایں جن گا معنی ماں اشتباہ ہے ف۸
الَّذِيْنَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُوْنَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ
وہ جن گا دلاں ماں کجی ہے ف۹ وہ اشتباہ آلیاں گے پچھے پوئیں ف۱۰

ف۳ اساں وفدِ نجران گا نصرانی وی داخل ایں ف۴ مرد، عورت، گورا، کالا، خوبصورت، بدشکل وغیرہ بخاری تے مسلم گی حدیث ماں ایں سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم نے فرمایو تھاری پیدائش کو مادو چالی دن ماں گا پیٹ ماں جمع ہوئے فر اتنا ہی دن خون گا ڈکرَ گی شکل ماں رہے فر اتنا ہی دن گوشت گو لوتھڑو رہے۔ فر اللہ تعالیٰ ایک فرشتو بیجے جہڑو اسگو رزق، اسگی عمر، اس گا عمل، اس گو انجام یعنی اسگی نیک بختی تے بدبختی لکھے فر اس ماں روح پائے تے اسگی قسم جس گے بغیر کوئے معبود نی۔ آدمی جنتیاں جیسا عمل کرتو رہے ات توڑی کہ اس ماں تے جنت ماں ایک ہتھ جتنو یعنی بہت تھوڑو فرق رہے جائے تاں تقدیر اگے بدھ جائے تے وہ دوزخیاں جیسا عمل شروع کر چھڑے اسے ور اسگو خاتمو ہوئے تے جہنم ماں داخل ہوجائے تے کوئے ایسو ہوئے کہ دوزخیاں آلا عمل کرتو کرتو دوزخ گے نیڑے چلے جائے تے اسگی دوری ایک ہتھ جتنی رہ جائے۔ فر تقدیر گی تحریر اگے بدھ جائے۔ تے اسگی زندگی گو نقشو بدل چھڑے تے وہ جنتیاں جیسا عمل کرنا شروع کر چھڑے اسے ور اُسگو خاتموں ہوجائے تے جنت ماں داخل ہوجائے۔ ف۵ اس ماں وی نصرانیاں گو رڈ ہے جہڑا حضرت عیسیٰ علیہ السلام ناں خدا گو پوت کہیں تے ان گی عبادت کریں تھا۔ ف۶ جس ماں کوئے احتمال تے اشتباہ نی۔ ف۷ کہ احکام ماں انگی طرف رجوع کیو جائے تے حلال تے حرام ماں اناں ہی ور عمل ف۸ ان ماں چند وجوہات گو احتمال ہوئے ان بچوں کہیڑی وجہ مراد ہے اللہ ہی اس مراد ناں جانے یا جسناں اللہ تعالیٰ اس گو علم دیئے۔ ف۹ یعنی گمراہ تے بدمذہب لوک جہڑا نفسانی خواہشات گا پابند ایں۔ ف۱۰ تے اس گا ظاہر ور حکم کریں یا تاویل باطل کریں اور یوہ نیک نیتی ناں نی بلکہ (جمل)۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ابْتِغَآءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَآءَ تَاْوِيْلِهٖ ۚ وَمَا يَعْلَمُ تَاْوِيْلَهٗۤ اِلَّا اللّٰهُ ۘؔ

گمراہی چاہن ناں ف۱۱ اور اسگو پہلو ٹونڈھن ناں ف۱۲ اور اسگو ٹھیک پہلو اللہ ہی ناں معلوم ایں ف۱۳

وَالرّٰسِخُوْنَ فِي الْعِلْمِ يَقُوْلُوْنَ اٰمَنَّا بِهٖ ۙ كُلٌّ مِّنْ عِنْدِ رَبِّنَا ۚ

اور پختہ علم آلا ف۱۴ کہیں ہم اس ور ایمان لے آیا ف۱۵ سب مہارا رب گی طرفوں ایں ف۱۶

وَمَا يَذَّكَّرُ اِلَّاۤ اُولُوا الْاَلْبَابِ ۝٧ رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوْبَنَا بَعْدَ اِذْ

اور نصیحت نی منتا مگر عقل آلا۔ ف۱۷ اے رب مہارا دل ٹیڈھا نہ کر بعد اس کے

هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَّدُنْكَ رَحْمَةً ۚ اِنَّكَ اَنْتَ الْوَهَّابُ ۝٨

کہ تیں ہم ناں ہدایت دتی اور ہمناں اپنے کولوں رحمت عطا فرما۔ بے شک تو ہے بڑو دین آلو

رَبَّنَاۤ اِنَّكَ جَامِعُ النَّاسِ لِيَوْمٍ لَّا رَيْبَ فِيْهِ ۭ اِنَّ اللّٰهَ لَا

اے رب مہارا بے شک! توسب لوکاں ناں جمع کرن آلو ہے ف۱۸ اس دن واسطے جسماں کوئے شبہونی ف۱۹ بے شک! اللہ گو

يُخْلِفُ الْمِيْعَادَ ۝٩ اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ اَمْوَالُهُمْ

وعدو نی بدلتو ف۲۰ بے شک وہ جہڑا کافر ہویا ف۲۱ ان گا مال

وَلَاۤ اَوْلَادُهُمْ مِّنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا ۭ وَاُولٰۗىِٕكَ هُمْ وَقُوْدُ النَّارِ ۝١٠ كَدَاْبِ

اور انگی اولاد اللہ دے اناں ناں کجھ وی نی بچاسکیں گا اور وہی دوزخ گا بالن ایں۔ جسطرح

اٰلِ فِرْعَوْنَ ۙ وَالَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۭ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا ۚ فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ

فرعون آلاں اور ان دے اگلاں گو طریقو، اناں نے مہاریں آیت جھٹلائیں تاں اللہ نے

بِذُنُوْبِهِمْ ۭ وَاللّٰهُ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ۝١١ قُلْ لِّلَّذِيْنَ كَفَرُوْا سَتُغْلَبُوْنَ

ان گا گناہ ور اناں ناں پکڑیو اور اللہ گو عذاب سخت۔ فرما چھڑو کافراں دے تاولاں ہی تم مغلوب ہوئیں گا

ف۱۱ تے شک تے شبہ ماں پائیں (جمل) ف۱۲ اپنی خواہش گے مطابق اس گے باوجود کہ وہ تاویل گا اہل نی (جمل تے خازن) ف۱۳ حقیقت ماں (جمل) اور اس گا کرم تے عطا دے جناں وہ نوازے ف۱۴ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما دے مروی ہے کہ آپ فرمائیں تھا کہ ہوں راسخین فی العلم بچوں ہوں اور مجاہد دے مروی ہے کہ ہوان بچوں ہوں جہڑا متشابہ کی تاویل جانیں۔ حضرت انس بن مالک رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے مروی ہے کہ راسخ فی العلم وہ عالم باعمل ہے جہڑو اپنا علم گے تابع ہوئے اور ایک قول مفسرین گو یوہ ہے کہ راسخ فی العلم وہ ایں جن ماں چار صفت ہوئیں۔ (۱) تقو و اللہ گو۔ (۲) تواضع لوکاں دے۔ (۳) زُہد دُنیا دے (۴) مجاہدو نفس گے نال (خازن) ف۱۵ کہ وہ اللہ گی طرفوں ہے اور جہڑا معنیٰ اسگی مراد ہیں حق ایں اور اسگو نازل فرمانوں حکمت ہے۔ ف۱۶ محکم ہوئیں یا متشابہ ف۱۷ اور راسخ علم آلا کہیں۔ ف۱۸ حساب یا جزا واسطے۔ ف۱۹ وہ روزِ قیامت ہے۔ ف۲۰ تو جس گا دِل ماں کجی ہوئے وہ ہلاک ہوئے گو اور جہڑو تیرا احسان نال ہدایت پا جائے وہ سعید ہوئے گو نجات پائے گو مسئلو: اس آیت دے معلوم ہو یو کہ کذب الوہیت گے منافی ہے۔ لہذا حضرت قدوس قدیر گو کذب محال تے اسگی طرف کذب (چوٹھ) گی نسبت سخت بے ادبی۔ (مدارک و ابو اسعود وغیرہ) ف۲۱ رسول اکرم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم دے منحرف ہو گے۔

وقف النبی صلی اللہ علیہ وسلم — وقف لازم — وقف منزل

ع ٩

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَ تُحْشَرُوْنَ اِلٰى جَهَنَّمَ ؕ وَ بِئْسَ الْمِهَادُ ﴿۱۲﴾ قَدْ كَانَ لَكُمْ اٰيَةٌ

اور دوزخ گی طرف شکیا جائیں گا ف۲۲ اور بہت بری ٹھہرن گی جگہ۔ بے شک تھارے واسطے نشانی تھی ف۲۳

فِیْ فِئَتَیْنِ الْتَقَتَا ؕ فِئَةٌ تُقَاتِلُ فِیْ سَبِیْلِ اللّٰهِ وَ اُخْرٰى كَافِرَةٌ

دواں ٹولاں ماں جھڑا آپسماں بوس گیا ف۲۴ ایک جتھو اللہ گی راہ ماں لڑے ف۲۵ اور دو جو کافر ف۲۶

یَّرَوْنَهُمْ مِّثْلَیْهِمْ رَاْیَ الْعَیْنِ ؕ وَ اللّٰهُ یُؤَیِّدُ بِنَصْرِهٖ مَنْ یَّشَآءُ ؕ

کہ اناں ناں اکھیں دیکھیو اپناں دے دونوں سمجھیں اور اللہ اپنی مدد نال زور دیے جسناں چاہے ف۲۷

اِنَّ فِیْ ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّاُولِی الْاَبْصَارِ ﴿۱۳﴾ زُیِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ

بے شک اس ماں عقلنداں واسطے ضرور دیکھ گے سکھنوں ایں۔ لوکاں واسطے سجائی گئی ان

الشَّهَوٰتِ مِنَ النِّسَآءِ وَ الْبَنِیْنَ وَ الْقَنَاطِیْرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ

گی خواہشاں گی محبت ف۲۸ عورت اور بیٹا اور تلے اپر سونا

وَ الْفِضَّةِ وَ الْخَیْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَ الْاَنْعَامِ وَ الْحَرْثِ ؕ ذٰلِكَ مَتَاعُ

چاندی گا ڈیر اور ڈبا گھوڑا۔ (ابلق) اور جانور اور کھیتی یہ جیتی دنیا گی

الْحَیٰوةِ الدُّنْیَا ۚ وَ اللّٰهُ عِنْدَهٗ حُسْنُ الْمَاٰبِ ﴿۱۴﴾ قُلْ اَؤُنَبِّئُكُمْ

پونجی ایں(دولت) ف۲۹ اور اللہ ہے جس گے کول اچھو ٹھکانوں ف۳۰ تم فرماؤ کیا ہوں تمناں

بِخَیْرٍ مِّنْ ذٰلِكُمْ ؕ لِلَّذِیْنَ اتَّقَوْا عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنّٰتٌ تَجْرِیْ مِنْ

اس دوں ف۳۱ بہتر چیز دسوں پرہیزگاراں واسطے ان گا رب گے کول جنت ایں جن گے

ف۲۲ شانِ نزول: حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنھما دے مروی ہے جے جد بدر ماں کفار ناں رسول اکرم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم شکست دے گے مدینہ طیبہ واپس ہویا تاں حضور نے یہودیاں ناں جمع کر گے فرمایو کہ تم اللہ دے ڈروتے اس دے پہلاں اسلام لے آؤ کہ تھارے ور ایسی مصیبت نازل ہوئے جیسی بدر ماں قریش ور ہوئی تاں تمناں پتو چل جائیگو جے ہوں بنی مرسل ہوں تم اپنی کتاب ماں یوہ لکھیو وو دیکھیں اس ور اناں نے کہیو قریش لڑائی گا ہنراں دے ناواقف تھا اگر مہارے نال مقابلو ہویو تاں تمناں پتو چل جائیگو لڑن آلا ایسا ہوئیں۔ اس ور یاہ آیت نازل ہوئی اور اناں ناں خبر دتی گئی جے وہ مغلوب ہوئیں اور قتل کیا جائیں، گرفتار کیا جائیں گا ان ور جزیو مقرر ہوئے گو، چنانچہ ایسو ہی ہویو نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم نے ایک دن ماں چھ سو گی تعداد ناں قتل کیو اور بہتیراں ناں گرفتار کیو اور خیبر آلاں ور جزیو مقرر کیو فرمایو ف۲۳ اس گا مخاطب یہودیں ایں اور بعض گے نزدیک تمام کفار اور بعض گے نزدیک تمام مومنین (جمل) ف۲۴ جنگ بدر ماں ف۲۵ یعنی نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم اور آپ گا اصحاب ان گی کل تعداد ترے سو تیرہ (۳۱۳) تھی ستتر (۷۷) مہاجر اور دوسو چھتی (۲۳۶) انصار مہاجرین گا علم بردار حضرت علی مرتضیٰ تھا اور انصار گا حضرت سعد بن عبادہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ اس سارا لشکر ماں دو کھوڑا، ستر اونٹھ، چھ زرہ، اٹھ تلوار تھیں اور اس واقعہ ماں چودہ صحابہ شہید ہویا چھ مہاجر اور اٹھ انصار۔ ف۲۶ پانویں اُنگی تعداد تھوڑی ہی ہوئے اور سروسامان گی کتنی ہی کمی ہوئے۔ ف۲۸ تانجہ شہوت پرستاں تے خدا پرستاں گے درمیان فرق تے امتیاز ظاہر ہوئے جیسو کہ دوجی آیت ماں ارشاد ہویو اِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْاَرْضِ زِیْنَةً لَّهَا لِنَبْلُوَهُمْ اَیُّهُمْ اَحْسَنُ عَمَلًا۔ ف۲۹ اس دے کجھ عرصو نفعو بیچ فرفنا ہو جائے انساں ناں چاہیئے کہ متاعِ دُنیا ناں ایسا کم ماں خرچ کرے جس ماں اُنگی عاقبت درستی تے آخرت گی سعادت ہوئے۔ ف۳۰ جنت۔ ناں چاہیئے کہ اُنگی رغبت کی جائے اور ناپائیدار دنیا گی فانی مرغوبات ناں دل لگی نہ کی جائے۔ ف۳۱ متاع دنیا دے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا وَاَزْوَاجٌ مُّطَهَّرَةٌ وَّرِضْوَانٌ مِّنَ
ہیٹھ نہر بگیں ہمیشہ ان ماں رہیں گا اور ستھریں جنہیں ف٣٢ اور اللہ گی
اللّٰهِ ۗ وَاللّٰهُ بَصِيْرٌۢ بِالْعِبَادِ ﴿١٥﴾ اَلَّذِيْنَ يَقُوْلُوْنَ رَبَّنَآ اِنَّنَآ اٰمَنَّا
خوشنودی ف٣٣ اور اللہ بنداں ناں دیکھے ف٣٤ وہ جہڑا کہیں اے رب مہارا! ہم ایمان لے آیا
فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوْبَنَا وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿١٦﴾ اَلصّٰبِرِيْنَ وَالصّٰدِقِيْنَ
تو مہارا گناہ معاف کر اور ہمناں دوزخ گا عذاب دے بچالے۔ صبر آلا ف٣٥ اور سچا ف٣٦
وَالْقٰنِتِيْنَ وَالْمُنْفِقِيْنَ وَالْمُسْتَغْفِرِيْنَ بِالْاَسْحَارِ ﴿١٧﴾ شَهِدَ اللّٰهُ اَنَّهٗ لَآ
اور ادب آلا اور راہ خدا ماں خرچ کرن آلا اور پچھلے پہر معافی منگن آلا ف٣٧ اللہ نے گواہی دتی کہ
اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۙ وَالْمَلٰٓئِكَةُ وَاُولُوا الْعِلْمِ قَآئِمًۢا بِالْقِسْطِ ۗ لَآ اِلٰهَ
اُس کے سوا کوئے معبود نی ف٣٨ اور فرشتاں نے اور عالماں نے ف٣٩ انصاف گے نال قائم ہوگے ان گے سوا
اِلَّا هُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿١٨﴾ اِنَّ الدِّيْنَ عِنْدَ اللّٰهِ الْاِسْلَامُ ۗ وَمَا
کسے گی عبادت نی کی عزت آلو حکمت آلو۔ بے شک اللہ گے نزدیک اسلام ہی دین ایں ف٤٠ اور
اخْتَلَفَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ اِلَّا مِنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ الْعِلْمُ
پھوٹ ماں نہ پیا کتابی ف٤١ مگر بعد اس کے کہ ان ناں علم آگیو ف٤٢
بَغْيًۢا بَيْنَهُمْ ۗ وَمَنْ يَّكْفُرْ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ فَاِنَّ اللّٰهَ سَرِيْعُ الْحِسَابِ ﴿١٩﴾
اپناں دلاں گی جلن دے ف٤٣ اور جہڑو اللہ گی آیتاں گو منکر ہوئے تو بے شک اللہ تاوَلاں ہی حساب لین آلو ہے

ف٣٢ جہڑیں زنانہ عوارض تے ہرنا پسندتے قابل نفرت چیز دے پاک۔ ف٣٣ اور یاہ سب دے اعلیٰ نعمت ہے۔ ف٣٤ اوران گا اعمال تے احوال جانے اور انگی جزادے ف٣٥ جہڑ اطاعتاں اور مصیبتاں ورصبر کریں اور گناہاں دے بچیں۔ ف٣٦ جن گا قول اور ارادا اور نسبت سب سچی ہوئیں۔ ف٣٧ اس ماں آخرراتاں ماں نماز پڑھن آلا وی داخل ایں اور سحرگی ویلے دعاتے استغفار کرن آلا وی یوہ وقت خلوت تے اجابت گو ہے۔ حضرت لقمان علیہ السلام نے اپنا فرزند دے فرمایو کگڑ دے پچھے نہ رہیے کہ وہ سحرگی ویلے آواز دیے اور تو سُتو رہ۔ ف٣٨ شانِ نزول: شام گا عالماں بچوں دو شخص سیدّ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم گی خدمت ماں حاضر ہویا۔ جداناں نے مدینہ طیبہ دیکھو ایک دوجاناں کہن لگا کہ نبی آخرالزماں گا شہر گی یاہی صفت ہے۔ جہڑی اس شہر ماں پائی جائے۔ جد آستانہ اقدس ماں حاضر ہویا تاں اناں نے حضور گی شکل وشمائل توریت گے مطابق دیکھ گے حضور ناں پہچان لیو اور عرض کیو کہ تم محمد ایں حضور نے فرمایو ہاں فرعرض کی تم احمد ایں، صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم نے فرمایو ہاں۔ عرض کیو ہم ایک سوال کراں اگر تم نے صحیح جواب دے چھڑیو تاں ہم تھارے ور ایمان لے آں گا فرمایو سوال کرو اناں نے عرض کیو کتاب اللہ ماں سب دے بڑی شہادت کہڑی ہے۔ اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی اور اناں سن گے وہ دوئے عالم مسلمان ہوگیا۔ حضرت سعید بن جبیر رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے مروی ہے کہ کعبہ معظّمہ ماں ترے سوسٹھ (٣٦٠) بت تھا جد مدینہ طیبہ ماں یاہ آیت نازل ہوئی تاں کعبہ گے اندر وہ سجدہ ماں جھڑ گیا ف٣٩ یعنی انبیاء تے اولیانے ف٤٠ اس گے بغیر کوئے ہور دین مقبول نی۔ یہود ونصاریٰ وغیرہ کفار جہڑا اپناں دین ناں افضل تے مقبول کہیں اس آیت ماں ان گا دعویٰ ناں باطل کہیو گیو۔ ف٤١ یاہ آیت یہودیاں تے نصرانیاں گا وارہ ماں نازل ہوئی جناں نے اسلام ناں چھوڑیو اور اناں نے سیدّ انبیاء حضرت محمد مصطفےٰ صلی اللہ علیہ وسلم کی نبوت ماں اختلاف کیو۔ ف٤٢ وہ اپنی کتاباں ماں سیدّ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم گی نعت تے صفت دیکھ چکا اور اناں نے پہچان لیو کہ یہی وہ نبی ایں جنکی کتب الٰہیہ ماں خبر دتی گئیں ایں۔ ف٤٣ یعنی ان گا اختلاف گو سبب ان گو حسد اور دنیاوی منافع گی لالچ ہے۔

النّصف

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فَاِنْ حَآجُّوْكَ فَقُلْ اَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلّٰهِ وَمَنِ اتَّبَعَنِ ؕ وَقُلْ

فرمائے محبوب! اگروہ تھارے نال حجت کریں تو فرما چھڑو ہوں اپنوں منہ اللہ گے اگے چکایودو ہوں اور جیڑا میرا پیروکار ہویا ف۴۴ اور

لِّلَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ وَالْاُمِّيّٖنَ ءَاَسْلَمْتُمْ ؕ فَاِنْ اَسْلَمُوْا فَقَدِ

کتابیاں اور ان پڑھاں دے فرماؤ ف۴۵ کیا تم نے گردن رکھی ف۴۶ بس اگروہ گردن رکھیں تاں

اهْتَدَوْا ۚ وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلٰغُ ؕ وَاللّٰهُ بَصِيْرٌۢ بِالْعِبَادِ ﴿۲۰﴾ ع ۱۱/۱۰ ۲

دے راہ پے گیا اور اگر منہ پھیر لیں تو تھارے ور یوہی حکم پہچادینوں ایں ف۴۷ اور اللہ بنداں ناں دیکھ رہیو ہے

اِنَّ الَّذِيْنَ يَكْفُرُوْنَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُوْنَ النَّبِيّٖنَ بِغَيْرِ حَقٍّ ۙ

وہ جیڑا اللہ گی آیتاں گا منکر ہوئیں اور پیغمبراں ناں ناحق شہید کریں ف۴۸

وَّيَقْتُلُوْنَ الَّذِيْنَ يَاْمُرُوْنَ بِالْقِسْطِ مِنَ النَّاسِ ۙ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ

اور انصاف گو حکم کرن آلاں ناں قتل کریں اناں ناں خوشخبری دیو دردناک

اَلِيْمٍ ﴿۲۱﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ۫

عذاب گی۔ یہ ہیں وہ جن گا عمل برباد ہوگیا دُنیا و آخرت ماں ف۴۹

وَمَا لَهُمْ مِّنْ نّٰصِرِيْنَ ﴿۲۲﴾ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ اُوْتُوْا نَصِيْبًا

اور ان گو کوئے مددگار نی ف۵۰ کیا تم نے اناں ناں نی دیکھیو جناں ناں کتاب گو ایک

مِّنَ الْكِتٰبِ يُدْعَوْنَ اِلٰى كِتٰبِ اللّٰهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ يَتَوَلّٰى

حصو ملیو ف۵۱ کتاب اللہ گی طرف بلایا جائیں کہ وہ ان گو فیصلو کرے فر ان

ف۴۴ یعنی ہوں تے میرا متبعین ہمہ تن اللہ تعالیٰ گا فرمانبردار اور مطیع ہاں۔ مہارو دین دین توحید ہے۔ جسکو صحیح ہونوں تمناں خود اپنی کتاباں بچوں معلوم ہوگیو ہے تاں اسماں تھارو مہارے نال جھگڑو کرنوں بالکل غلط ہے۔ ف۴۵ جتنا کافر غیر کتابی ایں وہ امیین ماں داخل ایں اُناں ہی بچوں عرب گا مشرکین وی ایں ف۴۶ اور دین اسلام گے اگے سرِ تسلیم خم کیو باوجود براہین بیّنہ قائم ہون گے تم اجاں توڑی اپناں کفر ور ایں یوہ دعوتِ اسلام گو ایک انداز ہے۔ اور اس طرح اناں ناں دین حق گی طرف بلایو جائے۔ ف۴۷ وہ تم نے پورو کر ہی چھڑیو اس دے اناں نے نفع نہ لیو تاں نقصان ماں ہی رہیا۔ اس ماں حضور سیدِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم گی تسکین خاطر ہے۔ (دل گی تسلی) تم ان گا ایمان نہ لیان ماں رنجیدہ نہ ہویو ف۴۸ جیسو کہ بنی اسرائیل نے صبح گی ایک کھڑی ماں ترتالی (۴۳) نبیاں ناں قتل کیو فر جدان بچوں ایک سو بارہ (۱۱۲) عابداں نے اٹھ گے اناں ناں نیکیاں گو حکم دتو اور بدیاں دے روکیو تاں اسے دن شام ناں اناں ناں وی قتل کر چھڑیو اس آیت ماں سید عالم صلی اللہ والہ وسلم گا زمانہ گا یہودیاں ناں ڈانٹ ہے کیوں جے وہ اپناں آباواجداد گا ایساں براں کماں دے راضی ایں۔ ف۴۹ مسئلو: اس آیت دے معلوم ہویو کہ انبیاء گی بارگاہ ماں بے ادبی کفر ہے اور یو وی پتو چلیو کہ کفر نال تمام اعمال برباد ہو جائیں۔ ف۵۰ کہ اناں ناں عذاب الٰہی دے بچائے۔ ف۵۱ یعنی یہودیاں ناں کہ اناں ناں توریت شریف گا علوم تے احکام سکھایا گیا تھا۔ جن ماں سیدِ عالم صلی اللہ والہ وسلم گا اوصاف تے احوال، اور دین اسلام گی حقانیت گو بیان ایں اس دے لازم آئے تھو کہ جد حضور تشریف فرما ہوئیں اور اناں ناں قران کریم گی طرف دعوت دیں تاں وہ حضور ور اور قرآن شریف ور ایمان لے آئیں اور اس گا احکام گی تعمیل کریں لیکن ان بچوں بہتاں نے ایسو نی کیو اس تقدیر ور آیت ماں مِنَ الْكِتٰبِ دے توریت اور کتاب اللہ دے قرآن کریم مراد ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فَرِيقٌ مِّنْهُمْ وَهُم مُّعْرِضُونَ ﴿۲۳﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لَن تَمَسَّنَا
بچوں ایک ٹولو اس دے ناراض ہوگے مڑجائے ف۵۲ یاہ جرأت ف۵۳ اناں ناں تاں ہوئی کہ وہ کہیں ہرگز ہمناں
النَّارُ إِلَّا أَيَّامًا مَّعْدُودَاتٍ ۖ وَغَرَّهُمْ فِي دِينِهِم مَّا كَانُوا
اگ نہ چھوئے گی مگر گنتی گا دن ف۵۴ اور ان گا دین ماں اناں ناں فریب دتو اس جھوٹھ نے
يَفْتَرُونَ ﴿۲۴﴾ فَكَيْفَ إِذَا جَمَعْنَاهُمْ لِيَوْمٍ لَّا رَيْبَ فِيهِ وَوُفِّيَتْ
جوڑ وبنائیں تھا ف۵۵ تو کیسی ہوئیگی جد اناں ناں اکٹھا کراں گا اس دن واسطے جس ماں شک نی ف۵۶ اور ہر
كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿۲۵﴾ قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ
جان ناں اُسگی پوی کمائی دتی جائیگی اور ان ور ظلم نہ ہوئے گو۔ اس طرحیا عرض کرائے اللہ ملک گا
الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَن تَشَاءُ وَتَنزِعُ الْمُلْكَ مِمَّن تَشَاءُ وَتُعِزُّ
مالک! تو جناں چاہے سلطنت دیے اور جس دے چاہے سلطنت کھس لیے اور جناں چاہے عزت
مَن تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَن تَشَاءُ ۖ بِيَدِكَ الْخَيْرُ ۖ إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ
دے اور جناں چاہے ذلت دے ساری خیر تیرا ہی ہتھ ماں ایں بے شک توسب کجھ
قَدِيرٌ ﴿۲۶﴾ تُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَتُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ ۖ وَتُخْرِجُ
کرسکے ف۵۷ تو رات گو حصّو دن ماں کلہے اور دن گو حصّو رات ماں کلہے ف۵۸ اور مردا دے

ف۵۲ شانِ نزول: اس آیت گا شانِ نزول ماں حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما دے ایک روایت آئی ہے کہ ایک مرتبہ سیدّ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم بیت المدراس ماں تشریف لے گیا اور ات یہودیاں ناں اسلام گی دعوت دتی۔ نعیم ابن عمرو اور حارث ابن زید نے کہیو کہ اے محمد صلی اللہ علیہ وسلم تم کس دین ور ایں فرمایو ملّتِ ابراہیمی ور! وہ کہن لگا حضرت ابراہیم علیہ السلام دے یہودی تھا۔ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم نے فرمایو توریت لیاؤ ہونے مہارے تھارے درمیان فیصلو ہوجائیگو، اس ور وہ نہ ٹکیا تے انکار کرگیا اس ور یاہ آیتِ کریمہ نازل ہوئی اس تقدیر ور آیت ماں کتاب اللہ دے توریت مراد ہے۔ اناں ہی حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما دے ایک روایت یاوہ وی مروی ہے کہ خیبر گا یہودیاں بچوں ایک مرد نے ایک عورت گے نال زنا کیو تھو اور توریت ماں ایسا گناہ گی سزا پتھر مار مار گے ہلاک کرنوں ایں لیکن چونکہ یہ لوگ یہودیاں بچوں اوچا خاندان گا تھا اس واسطے اناں نے اِناں ناں سنگسار کرنو گوارہ نہ کیو اور اس معاملہ ناں اس امید ور سیدّ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم گی خدمت ماں لے آیا کہ ہوسکے آپ سنگسار کرن گو حکم نہ دیں مگر حضور نے ان دواں ناں سنگسار کرن گو حکم فرمایو اس ور یہودی طیش ماں آگیا اور کہن لگا اس گناہ گی یاہ سزا نی تم نے ظلم کیو، حضور نے فرمایو فیصلو توریت ور رکھو کہن لگا یاہ انصاف گی گل ہے۔ توریت منگائی گئی اور عبداللہ ابن صوریا یہودیاں گا بڑا عالم نے اس ناں پڑھیو اس ماں آیتِ رجم آئی جسماں سنگسار کرن گو حکم تھو عبداللہ نے اس ور ہتھ رکھ لیو اور اسناں چھوڑ دتو حضرت عبداللہ بن سلام نے اسگو ہتھ ہٹا گے آیت پڑھ چھڑی یہودی ذلیل ہویا اور وہ یہودی مرد و زن جناں نے زنا کیو تھو حضور گا حکم نال سنگسار کیا گیا اس ور یاہ آیت نازل ہوئی۔ ف۵۳ کتابِ الٰہی دے روگرانی کرن گی ف۵۴ یعنی چالی دن یا ایک ہفتو فر کجھ غم نی۔ ف۵۵ اور ان گو یوہ کہن تھو کہ ہم اللہ گا پُوت اور اس گا پیارا ہاں وہ ہمناں گناہاں ور عذاب نہ کرے گو مگر بہت تھوڑی مدت ف۵۶ اور وہ روز قیامت ہے۔ ف۵۷ شانِ نزول: فتح مکہ گے وقت سیدّ انبیار صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم نے اپنی امت ناں ملک فارس تے روم گی سلطنت گو وعدو دتو تاں یہودیاں تے منافقاں نے اسناں بہت دور سمجھیو اور کہن لگا محمد صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم اور کت فارس تے روم گا ملک وہ بڑا زبردست اور نہایت محفوظ ایں اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی اور آخر کار حضور گو وہ وعدو پورو ہوگے رہیو۔ ف۵۸ یعنی کدے رات ناں بدھائے تے دھیاڑی ناں کھٹائے اور کدے دھیاڑی ناں بدھائے تے رات ناں کٹائے یاہ تیری قدرت ہے تو فارس تے روم دے ملک لے گے غلامانِ مصطفےٰ صلی اللہ علیہ والہ وسلم ناں عطا کرنوں اسگی قدرت دے کے بعید ہے

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الْحَیَّ مِنَ الْمَیِّتِ وَ تُخْرِجُ الْمَیِّتَ مِنَ الْحَیِّ وَ تَرْزُقُ
زندہ کڈھے اور زندہ دے مردہ کڈھے ف۵۹ اور جناں
مَنْ تَشَآءُ بِغَیْرِ حِسَابٍ ﴿۲۷﴾ لَا یَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُوْنَ الْکٰفِرِیْنَ اَوْلِیَآءَ
چاہے بے گنتی (بے شمار) دیے۔ مسلمان کافراں ناں اپناں دوست نہ بنالیں
مِنْ دُوْنِ الْمُؤْمِنِیْنَ ۚ وَمَنْ یَّفْعَلْ ذٰلِكَ فَلَیْسَ مِنَ اللّٰهِ فِیْ شَیْءٍ
مسلماناں گے سوا ف۶۰ اور جہڑو ایسو کرے گو اُساں اللہ ناں کوئے تعلق نہ رہیو
اِلَّآ اَنْ تَتَّقُوْا مِنْهُمْ تُقٰىةً ؕ وَیُحَذِّرُكُمُ اللّٰهُ نَفْسَهٗ ؕ وَاِلَی
مگر یوہ جے تم ان دے کُجھ ڈرو ف۶۱ اور اللہ تمناں اپناں غضب دے ڈرائے اور
اللّٰهِ الْمَصِیْرُ ﴿۲۸﴾ قُلْ اِنْ تُخْفُوْا مَا فِیْ صُدُوْرِكُمْ اَوْ تُبْدُوْهُ
اور اللہ ہی گی طرف مڑنوں ایں۔ تم فرما چھڑو کہ اگر تم اپناں دِل گی گل چھپاؤ یا ظاہر کرو
یَعْلَمْهُ اللّٰهُ ؕ وَیَعْلَمُ مَا فِی السَّمٰوٰتِ وَمَا فِی الْاَرْضِ ؕ وَاللّٰهُ
اللہ ناں سب معلوم ہے اور جانیں جو کُجھ آسماناں ماں ہے اور جو کُجھ زمین ماں ہے اور ہر
عَلٰی كُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ ﴿۲۹﴾ یَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ
چیز ور اللہ گو قابو ہے۔ جس دن ہر جان نے جہڑو چنگو کم کیو
مِنْ خَیْرٍ مُّحْضَرًا ۚۛ وَّمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوْٓءٍ ۚۛ تَوَدُّ لَوْ اَنَّ بَیْنَهَا وَبَیْنَهٗ
حاضر پائے گی ف۶۲ اور جیڑا برا کم کیا امید کریگی کاش میرے دے اس ماں
اَمَدًۢا بَعِیْدًا ؕ وَیُحَذِّرُكُمُ اللّٰهُ نَفْسَهٗ ؕ وَاللّٰهُ رَءُوْفٌۢ بِالْعِبَادِ ﴿۳۰﴾ ع
دور گو فیصلو ہوتو ف۶۳ اور اللہ تمناں اپناں عذاب دے ڈرائے اور اللہ بنداں ور مہربان ایں

معانقة ۳ عند المتأخرین ۱۲ ع ۳ ج

ف۵۹ مردہ دے زندہ کڈھنوں اس طرح ہے کہ جسطرح زندہ انسان ناں بے جان نُطفہ دے اور پرندہ گا زندہ بچہ ناں بے روح انڈہ دے اور زندہ دل مومن ناں مردہ دل کافر دے اور زندہ دے مردہ ناں اسطرح جسطرح زندہ انسان دے بے جان نطفہ ناں اور زندہ پرندہ دے بے جان انڈہ ناں اور زندہ دل مومن دے مردہ دل کافرناں ف۶۰ شانِ نزول: حضرت عبادہ ابن صامت نے جنگِ احزاب گے دن سیدِّ عالم صلّی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم دے عرض کیو کہ میرے نال پنج سو یہودیں ایں جہڑا میرا حلیف ایں میری رائے ہے جے ہوں دشمن گا مقابلہ ماں ان گی مدد حاصل کروں اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی اور کافراں نا دوست اور مددگار بنان گی ممانعت فرمائی گئی۔ ف۶۱ کفار دے دوستی تے محبت ممنوع دے حرام ایں، اناں ناں راز دار بنانوں ان گے نال پائی بندی کرنی ناجائز ہے اگر جان یا مال گو خوف ہوئے تاں ایسا وقت ماں صرف ظاہری برتاؤ جائز ہے۔ ف۶۲ یعنی روزِ قیامت ہر نفس ناں اعمال گی سزا ملیگی اور اس ماں کُجھ کمی تے کوتاہی نہ ہوئیگی۔ ف۶۳ یعنی میں یوہ بُرو کم نہ کیو ہوتو

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّوْنَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُوْنِيْ يُحْبِبْكُمُ اللّٰهُ وَيَغْفِرْ

اے محبوب! تم فرماؤ کہ لوکو! اگرتم اللہ ناں دوست رکھیں تاں میرا فرمانبردار ہوجاؤ اللہ تمناں دوست رکھے ف۶۴ گو اور

لَكُمْ ذُنُوْبَكُمْ ؕ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۳۱﴾ قُلْ اَطِيْعُوا اللّٰهَ وَالرَّسُوْلَ ۚ فَاِنْ

تھارا گناہ بخشش چھڑے گو اور اللہ بخشن آلو مہربان ایں۔ تم فرماؤ کہ حکم منوں اللہ اور رسول گو ف۶۵ فراگر وہ

تَوَلَّوْا فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْكٰفِرِيْنَ ﴿۳۲﴾ اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰۤى اٰدَمَ وَنُوْحًا

منُہ پھیریں تو اللہ ناں چنگائی لگتا کافر۔ بے شک! اللہ نے چُن لیو آدم اور نوح

وَّاٰلَ اِبْرٰهِيْمَ وَاٰلَ عِمْرٰنَ عَلَى الْعٰلَمِيْنَ ﴿۳۳﴾ ذُرِّيَّةًۢ بَعْضُهَا مِنْۢ

اور ابراہیم گی آل اور عمران گی آل ناں ساراجہان دے ف۶۶ یاہ ایک نسل ہے ایک

بَعْضٍ ؕ وَاللّٰهُ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿۳۴﴾ ۚ اِذْ قَالَتِ امْرَاَتُ عِمْرٰنَ رَبِّ

دوجا دے ف۶۷ اور اللہ سنیں جانیں۔ جد عمران گی بی بی نے عرض کی ف۶۸ اے رب میرا

اِنِّيْ نَذَرْتُ لَكَ مَا فِيْ بَطْنِيْ مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلْ مِنِّيْ ۚ اِنَّكَ اَنْتَ

ہوں تیرے واسطے منّت منوں جو میرا پیٹ ماں ہے کہ خالص تیری ہی خدمت ماں رہے ف۶۹ تاں تُو میرا دے قبول کرلے بے شک تو ہی

ف۶۴ اس آیت دے معلوم ہویو جے اللہ تعالیٰ دے محبت گو وعدو تدھ سچو ہو سکے جد آدمی سیدّ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم گو مُتبع ہوئے۔ تے حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گی اطاعت اختیار کرے۔ شانِ نزول: حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما دے مروی ہے رسولِ اکرم صلی اللہ علیہ الہ وسلم قریش گے کول ٹھہریا جناں نے خانہ کعبہ ماں بت نصب کیا تھا تے اناں ناں سجا سجا گے ان گے اگے سجدہ کر رہیا تھا حضور نے فرمایو اے قریش گی جماعت خُدا گی قسم تم اپناں باپ حضرت ابراہیم تے حضرت اسماعیل علیہما السلام گا دین گے خلاف ہوگیا۔ قریش نے کہیو ہم ان بتاں ناں خدا گی محبت ماں پوجاں تاں جے یہ ہمناں اللہ تعالیٰ گے قریب کریں اس وریاہ آیت کریمہ نازل ہوئی اور دسیو گیو کہ محبتِ الٰہی گو وعدو سیدّ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم کی اتباع تے فرمانبرداری گے بغیر قابل قبول نی۔ جہڑو اس دعوئ گو ثبوت دینو چاہے حضور گی غلامی اختیار کرے اور حضور نے بت پرستی ناں منع فرمایو تے بت پرستی کرن آلو حضور گو نافرمان اور محبت الٰہی ماں جوٹھو دعویدار ہے۔ ف۶۵ یاہی اللہ گی محبت گی نشانی ایں اور اللہ تعالیٰ گی اطاعت رسولِ اکرم صلی اللہ علیہ والہ وسلم گی اطاعت گے بغیر نی ہوسکتی۔ بخاری تے مسلم گی حدیث ماں ایں جس نے میری نافرمانی کی اُس نے اللہ گی نافرمانی کی۔ ف۶۶ یہودیاں نے کہیو تھو کہ ہم حضرت ابراہیم تے اسحاق علیہم الصلوٰۃ والسلام گی اولاد بچوں آں، اور اناں ہی گا دین ور آں۔ اس وریاہ آیت کریمہ نازل ہوئی اور دسیو گیو کہ اللہ تعالیٰ نے ان حضرات ناں اسلام گے نال برگزیدہ کیو تھو اور اے یہود یو تم اسلام ور نی لہٰذا تھارو دعوو غلط ہے۔ ف۶۷ ان ماں آپسماں نسلی تعلقات وی ایں اور آپس ماں یہ حضرات ایک دوجا گا معاون ومددگار وی۔ ف۶۸ عمران دو ایں ایک عمران بن یصہر بن فاہث بن لاوئ بن یعقوب یہ دے حضرت موسیٰ تے ہارون گا والد ایں (علیہما السلام) دوجا عمران بن ماثان۔ یہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام گی والدہ حضرت مریم گا والد ایں۔ دواں عمراناں گے درمیان اٹھارہ سوسال گو وقفو ہے اِت دوجا عمران مراد ایں ان گی بی بی صاحبہ گو ناں حنّہ بنتِ فاقوذا ہے۔ یہ حضرت مریم گی والدہ ایں۔ ف۶۹ اور تیری عبادت گے بغیر دنیا گو کوئے کم اس گے ذمّے نہ ہوئے۔ بیت المقدس گی خدمت اس گے ذمّہ ہوئے، علماء نے واقعیو اس طرح ذکر فرمایو ہے کہ حضرت زکریا تے عمران دوئے آپسماں سانڈو تھا فاقوذا گی لڑکی ایشاع جہڑی حضرت یحییٰ گی والدہ ایں تے ان گی بہن حنّہ جہڑی فاقوذا گی دوجی لڑکی اور حضرت مریم گی والدہ ایں وہ عمران گی بی بی تھیں ایک زمانہ تک حنّہ گے اولاد نی ہوئی اِت توڑی کہ بڈیموں آ گیو تے مایوسی ہوگئی یوہ صالحین گو خاندان تھو اور یہ سارا لوگ خدا گا مقبول بندہ تھا ایک روز حنّہ نے ایک بوٹا گی چھاں ماں ایک چڑی دیکھی جہڑی اپناں بچہ نال کھیڈ رہی تھی۔ یاہ دیکھ گے ان گا دِل ماں اولاد گو شوق پیدا ہویو تے بارگاہِ الٰہی ماں دعا کی یارب کدے تو مناں بچّو دے تاں ہوں اسناں بیت المقدس گو خادم بناؤں تے اس خدمت واسطے حاضر کر چھڑوں۔ جد وہ حاملہ ہوئیں اور اناں نے یاہ منّت من لئی تاں ان گا شوہر نے فرمایو کہ یوہ تم نے کے کیو اگر لڑکی ہوگئی تاں وہ اس گے قابل کت ہوئیگی۔ اس زمانہ ماں لڑکاں ناں خدمت واسطے دتو جائے تھو۔ اور لڑکی عوارض نسائی اور زنانہ کمزوریاں گی اور مرداں گے نال نہ رہ سکن گی وجہ دے اس قابل نی سمجھی جائیں تھیں اس واسطے ان صاحباں ناں سخت فکر ہوئی۔ اور حنّہ گا وضع حمل دے پہلاں عمران گو انتقال ہوگیو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ ﴿٣٥﴾ فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ اِنِّیْ وَضَعْتُهَآ اُنْثٰیؕ
میں لڑکی جنی ف سئیں جانیں۔ فر جد اسناں جنیوں، بولی اے رب میرا یاہ دے
وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا وَضَعَتْؕ وَلَیْسَ الذَّكَرُ كَالْاُنْثٰیۚ وَاِنِّیْ سَمَّیْتُهَا
اور اللہ ناں خوب معلوم ہے جو کجھ اُس نے جنیوں اور وہ لڑکو جہڑو اُس نے منگیو اس لڑکی جیسونی ف۱ اور میں اسگو ناں
مَرْیَمَ وَاِنِّیْۤ اُعِیْذُهَا بِكَ وَذُرِّیَّتَهَا مِنَ الشَّیْطٰنِ الرَّجِیْمِ ﴿٣٦﴾
مریم رکھیو ف۲ اور ہوں اسناں اور اگی اولاد ناں تیری پناہ ماں دیوں ردیاوا شیطان دے
فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُوْلٍ حَسَنٍ وَّاَنْۢبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًاۙ وَّكَفَّلَهَا
تواسناں اس گا رب نے اچھی طرح قبول کیو ف۳ اور اسناں اچھی اٹھان دتی ف۴ اور اسناں
زَكَرِیَّاؕ كُلَّمَا دَخَلَ عَلَیْهَا زَكَرِیَّا الْمِحْرَابَۙ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًاۚ
زکریا گی نگہبانی ماں رکھیو جد زکریا اس گے کول اس گا نماز پڑھن گی جگہ ور جا تو اس گے کول نوو رزق پاتا ف۵
قَالَ یٰمَرْیَمُ اَنّٰی لَكِ هٰذَاؕ قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِؕ اِنَّ
کہیو! اے مریم! یوہ تیرے کول رکتوں آیو بولیں وہ اللہ گے کولوں ایں بے شک
اللّٰهَ یَرْزُقُ مَنْ یَّشَآءُ بِغَیْرِ حِسَابٍ ﴿٣٧﴾ هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِیَّا
اللہ جناں چاہے بے گنتی دیے ف۶ ات ف۷ پکاریو زکریا نے
رَبَّهٗۚ قَالَ رَبِّ هَبْ لِیْ مِنْ لَّدُنْكَ ذُرِّیَّةً طَیِّبَةًۚ اِنَّكَ
اپناں رب ناں، بولیا، اے رب میرا! مناں اپنے کولوں دے ستھری اولاد بے شک! تو ہی

ف حنہ نے یوہ کلمو معذرت گے طور کہیو تے اناں ناں حسرت تے غم ہویو کہ لڑکی ہوئی تے منّت کسطرح پوری ہوئے گی۔ ف۱ کیوں جے یاہ لڑکی اللہ گی عطا ہے اور اس گا فضل ناں فرزند دے زیادہ فضیلت آلی ہے۔ یہ صاحبزادی حضرت مریم تھیں اور اپناں زمانہ گی عورتاں ماں سب دے اجمل تے افضل تھیں ف۲ مریم گا معنیٰ عابدہ ایں۔ ف۳ اور نذر ماں لڑکا گی جگہ حضرت مریم ناں قبول فرمایو حنہ نے ولادت گے بعد حضرت مریم ناں ایک کپڑا ماں پلیٹ گے بیت المقدس ماں عالماں گے سامنے رکھ چھڑیو احبار (علما) حضرت ہارون گی اولاد بچوں تھا۔ اور بیت المقدس ماں ان گو منصب (عہدو) ایسو تھو جیسو کہ کعبہ شریف ماں حج گو چونکہ مریم ان گا امام اور ان گا صاحب عمران گی دختر تھیں اور ان گو خاندان بنی اسرائیل ماں بہت اعلیٰ اور اہلِ علم گو خاندان تھو ان ساراں نے جنگی تعداد ستائی (۲۷) تھی حضرت مریم ناں لین تے ان گی پرورش کرن گی رغبت ظاہر کی حضرت زکریا نے فرمایو ہوں اسگو سب دے زیادہ حقدار ہوں کیوں جے میرا کہر ماں انگی خالہ ایں (ماسی) معاملو اس در ختم ہویو کہ قرعو سٹیو جائے۔ چنانچہ قرعو حضرت زکریا گا ناں گو نکلیو۔ ف۴ حضرت مریم ایک دن ماں اتنو بدھیں تھیں جتنو ہور بچہ ایک سال ماں۔ ف۵ بے موسما پھل، جیڑا جنت دے اتریں تے مریم نے کسے عورت گو دودھ نہ پیو ف۶ حضرت مریم نے نکی عمر ماں کلام کیو جد وہ پنگوڑہ ماں پرورش پا رہی تھیں جیسو کہ ان گا فرزند حضرت عیسیٰ علیہ الصلوٰۃ والسلام نے اسے حال ماں کلام فرمایو۔ **مسئلو:** یاہ آیت اولیاء گی کرامت گا ثبوت گی دلیل ہے کہ اللہ تعالیٰ نے ان گا ہتھاں ور خلاف عادت معاملات ظاہر فرمایا حضرت زکریا نے جد یوہ دیکھیو تاں فرمایو جہڑی ذات پاک مریم ناں بے موسم اور بغیر سبب گے پھل دے سکے بیشک وہ اس ور وی قدرت رکھے کہ میری اور تر بی ناں نوی تندرستی دیے اور مناں اس بڈیماں گی عمر ماں فرزند عطا فرمائے اس اُمید ناں آپ نے دعا فرمائی جسگو اگلی آیت ماں بیان ایں ف۷ یعنی محراب بیت المقدس ماں دروازہ بند کر گے دعا کی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

سَمِيْعُ الدُّعَآءِ ﴿٣٨﴾ فَنَادَتْهُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَهُوَ قَآئِمٌ يُّصَلِّيْ فِي الْمِحْرَابِ ۙ

ہے دعا سنن آلو۔ تو فرشتاں نے اُنساں آواز دتی اور وہ اپنی نماز گی جگہ نماز پڑھ رہیو تھو ف٧٨

اَنَّ اللّٰهَ يُبَشِّرُكَ بِيَحْيٰى مُصَدِّقًۢا بِكَلِمَةٍ مِّنَ اللّٰهِ

بے شک! اللہ تمناں خوشخبری دیے یحییٰ گی جیڑا اللہ گی طرفوں ایک کلمہ گی ف٧٩ تصدیق کرے گو

وَسَيِّدًا وَّحَصُوْرًا وَّنَبِيًّا مِّنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿٣٩﴾ قَالَ رَبِّ اَنّٰى

اور سردار ف٨٠ اور ہمیشہ واسطے عورتاں دے بچن آلو اور نبی مہارا خاصاں بچوں۔ ف٨١ بولیا اے رب میرا! میرے لڑکو

يَكُوْنُ لِيْ غُلٰمٌ وَّقَدْ بَلَغَنِيَ الْكِبَرُ وَامْرَاَتِيْ عَاقِرٌ ؕ قَالَ

کتوں ہوئے گو مناں دے پہنچ گیو بڑھاپو ف٨٢ اور میری بی بی اوتر ف٨٣ فرمایو

كَذٰلِكَ اللّٰهُ يَفْعَلُ مَا يَشَآءُ ﴿٤٠﴾ قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِّيْٓ اٰيَةً ؕ قَالَ

اللہ اسے طرح کرے جو چاہے۔ ف٨٤ عرض کی اے رب میرا! میرے واسطے کائے نشانی کرچھڑ ف٨٥ فرمایو

اٰيَتُكَ اَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلٰثَةَ اَيَّامٍ اِلَّا رَمْزًا ؕ وَاذْكُرْ رَّبَّكَ

تیری نشانی یاہ ہے جے ترے دن تو لوکاں نال گل نہ کرے مگر اشارہ نال اور اپناں رب گی

ع ١١/١٢ كَثِيْرًا وَّسَبِّحْ بِالْعَشِيِّ وَالْاِبْكَارِ ﴿٤١﴾ وَاِذْ قَالَتِ الْمَلٰٓئِكَةُ يٰمَرْيَمُ اِنَّ

بہت یاد کر ف٨٦ اور شام سویرے اسکی پاکی بول۔ اور جد فرشتاں نے کہیو اے مریم! بے شک!

ف٧٨ حضرت زکریا علیہ السلام عالم کبیر تھا اللہ تعالیٰ گی بارگاہ ماں قربانیں آپ ہی پیش فرمائیں تھا اور مسجد شریف ماں آپ گی اجازت تے بغیر کوئے داخل نی ہو سکے۔ تھو جس ویلے آپ محراب ماں نماز ماں مشغول تھا اور باہر آدمی اندر آن گی اجازت گا انتظار ماں کھڑا تھا دروازو بند تھو اچانک آپ نے ایک سفید پوش جوان دیکھیو وہ حضرت جبریل تھا اناں نے آپ ناں فرزند گی بشارت دتی۔ جہڑی اَنَّ اللّٰهَ يُبَشِّرُكَ ماں بیان فرمائی گی۔ ف٧٩ کلمہ دے مراد حضرت عیسیٰ بن مریم ایں کہ اناں ناں اللہ تعالیٰ نے کُن فرما کے بغیر باپ گے پیدا فرمایو اور ان ور سب دے پہلاں ایمان لیان آلا تے ان گی تصدیق کرن آلا حضرت یحییٰ ایں جہڑا حضرت عیسیٰ دے عمر ماں چھ مہینہ بڑا تھا ہر دوئے حضرات آپس ماں میرا یائی تھا حضرت یحییٰ گی والدہ اپنی بہن حضرت مریم ناں ملیں تے اناں نال اپناں حاملہ ہون گو ذکر کیو حضرت مریم نے فرمایو ہوں وی حاملہ ہوں حضرت یحییٰ گی والدہ نے کہیو اے مریم مناں دِسے کہ میرا پیٹ گو بچو تیرا پیٹ گا بچہ گے اگے سجدو کرے۔ ف٨٠ سیدّ اس رئیس ناں کہیں جسکی خدمت تے اطاعت کی جائے۔ حضرت یحییٰ مومنین گا سردار اور علم و حلم اور دین ماں ان گا رئیس تھا۔ ف٨١ حضرت زکریا علیہ السلام نے تعجب نال عرض کیو۔ ف٨٢ اور عمر ایک سوبی (١٢٠) سال ہوگئی۔ ف٨٣ ان گی عمر اٹھانوے (98) سال تھی۔ سوال گو مقصد ہے جے بیٹو کسطرح عطا ہوئے گو کیا میری جوانی موڑ دتی جائیگی اور بی بی گو اتر پونوں دور کیو جائیگو یا ہم دوئے اپناں حال ور رہاں گا؟ ف٨٤ بڈیماں ماں فرزند عطا کرنوں اسگی قدرت دے کوئے دور نی ف٨٥ جس دے مناں اپنی بی بی گا حمل گا وقت گو پتو چلے۔ تاں جہ ہوں ہور زیادہ عبادت تے شکر گزاری ماں مصروف رہوں۔ ف٨٦ چنانچہ ایسو ہی ہو یو کہ آدمیاں گے نال گفتگو کرن دے زبان مبارک ترے دن تک رک گئی اور تسبیح تے ذکراذکار کرتا رہیا۔ اور یوہ ایک عظیم معجزو ہے کہ اعضا سالم تندرست اور زبان دے تسبیح ذکراذکار جاری ہے اور لوکاں نال گل نہ کر سکیں۔ اور یاہ نشانی تاں مقرر فرمائی کہ اس نعمتِ عظیم گا حاصل ہون ور زبان ذکر تے شکر دے بغیر کجھ نہ کہے اور ہور کے گل ماں مشغول نہ ہوئے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اللّٰهَ اصْطَفٰىكِ وَطَهَّرَكِ وَاصْطَفٰىكِ عَلٰى نِسَآءِ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۴۲﴾ يٰمَرْيَمُ

اللہ نے تناں چن لیو ف۸۷ اور خوب ستھرو کیو ف۸۸ اور اج سارا جہاں گی عورتاں بچوں تناں پسند کیو ف۸۹ اے مریم!

اقْنُتِيْ لِرَبِّكِ وَاسْجُدِيْ وَارْكَعِيْ مَعَ الرّٰكِعِيْنَ ﴿۴۳﴾ ذٰلِكَ مِنْ اَنْۢبَآءِ

اپنا رب گے حضور ادب نال کھڑی ہو (کھلی ہو) ف۹۰ اور اُس گے واسطے سجدو کر اور رکوع آلاں نال رکوع کر۔ یہ

الْغَيْبِ نُوْحِيْهِ اِلَيْكَ ؕ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ اِذْ يُلْقُوْنَ اَقْلَامَهُمْ

غیب گیں خبراں ہیں کہ ہم خفیہ طور ور تمناں دساں ف۹۱ اور تم ان گے کول نہ تھا جد وہ اپنی قلماں نال پرچی سٹیں تھا

اَيُّهُمْ يَكْفُلُ مَرْيَمَ ۪ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ اِذْ يَخْتَصِمُوْنَ ﴿۴۴﴾ اِذْ قَالَتِ

کہ مریم کس گی پرورش ماں رہیں اور تم ان گے کول نہ تھا جد وہ جھگڑ رہیا تھا ف۹۲ اور یاد کرو جد

الْمَلٰٓئِكَةُ يٰمَرْيَمُ اِنَّ اللّٰهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِّنْهُ ۖ اسْمُهُ

فرشتاں نے مریم ناں کہیو اے مریم! اللہ تناں بشارت دیوے اپنے کولوں ایک کلمہ گی ف۹۳ جس گو ناں ایں

الْمَسِيْحُ عِيْسَى ابْنُ مَرْيَمَ وَجِيْهًا فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَمِنَ

مسیح عیسیٰ، مریم گو بیٹو روودار ہوئے گو ف۹۴ دُنیا اور آخرت ماں اور

الْمُقَرَّبِيْنَ ﴿۴۵﴾ وَيُكَلِّمُ النَّاسَ فِى الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَّمِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿۴۶﴾

قرب آلو ف۹۵ اور لوکاں نال گل کرے گو پالناں ماں ف۹۶ اور پکی عمراں ماں ف۹۷ اور خاصاں بچوں ہوئے گو

قَالَتْ رَبِّ اَنّٰى يَكُوْنُ لِيْ وَلَدٌ وَّلَمْ يَمْسَسْنِيْ بَشَرٌ ؕ قَالَ كَذٰلِكِ

بولی، اے رب میرا! میرے بچو کتوں ہوئے گو مناں دے کسے شخص نے ہتھ وی نی لایو ف۹۸ فرمایو اللہ

اللّٰهُ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ ؕ اِذَا قَضٰٓى اَمْرًا فَاِنَّمَا يَقُوْلُ لَهٗ كُنْ

اسے طرحیا پیدا کرے جو چاہے جد کسے کم گو حکم فرمائے۔ تاں اُسناں یوہی کہہ کہ ہوجا

ف۸۷ کہ باوجود عورت ہون گے بیت المقدس گی خدمت واسطے نذر ماں قبول فرمایو اور یاہ گل ان گے بغیر کسے ہور عورت ناں حاصل نہ ہوئی اسے طرح ان واسطے جنتی رزق بھیجنوں حضرت زکریا ناں ان گو کفیل بنانوں یاہ حضرت مریم گی برگزیدگی ہے۔ ف۸۸ مرد گا چھون دے تے گناہاں دے اور بقول بعض زنانہ عوارض دے ف۸۹ کہ بغیر باپ گے بیٹو دِتو اور ملائکہ گو کلام سنایو۔ ف۹۰ جد فرشتاں نے کہیو، حضرت مریم نے اتنو طویل قیام فرمایو کہ آپ گا قدم مبارک ورورم آگیو اور پیر پھٹ گے خون جاری ہوگیو۔ ف۹۱ اس آیت دے معلوم ہویو کہ اللہ تعالیٰ نے اپنا حبیب صلی اللہ علیہ والہ وسلم ناں غیب گا علوم عطا فرمایا۔ ف۹۲ باوجود اس گے آپ گو ان واقعات گی اطلاع دینوں مضبوط دلیل ہے۔ اگی کہ آپ ناں غیبی علوم عطا فرمایا گیا ایں۔ ف۹۳ یعنی ایک فرزند گی ف۹۴ بڑا رتبہ تے مقام گا مالک ف۹۵ بارگاہِ الٰہی ماں ف۹۶ گل کرن گی عمر دے پہلاں ف۹۷ آسمان دے اترن دے بعد، اِس آیت دے ثابت ہوئے کہ حضرت عیسیٰ علیہ الصلوٰۃ والسلام آسمان دے زمین ور اتریں گا جیسو کہ حدیثاں ماں آیو ہے اور دجال ناں قتل کریں گا۔ ف۹۸ اور دستور یوہ ہے کہ بچو عورت تے مرد گا ملن نال ہوئے تے بچو مناں کسطرح عطا ہوئے گو نکاح دے یا اسے طرح بغیر مرد گے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فَيَكُوْنُ ﴿٤٧﴾ وَيُعَلِّمُهُ الْكِتٰبَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرٰىةَ وَالْاِنْجِيْلَ ﴿٤٨﴾ وَرَسُوْلًا

وہ فوراً ہوجائے اور اللہ اسناں سکھائے گو کتاب اور حکمت اور توریت اور انجیل اور رسول ہوئے گو

اِلٰى بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ ۙ اَنِّيْ قَدْ جِئْتُكُمْ بِاٰيَةٍ مِّنْ رَّبِّكُمْ ۙ اَنِّيْٓ

بنی اسرائیل گی طرف یوہ فرماتاں ہویاں کہ ہوں تھارے کول ایک نشانی لیایو ف۹۹ ہاں تھارا رب گی طرفوں کہ

اَخْلُقُ لَكُمْ مِّنَ الطِّيْنِ كَهَيْـَٔةِ الطَّيْرِ فَاَنْفُخُ فِيْهِ فَيَكُوْنُ طَيْرًۢا

ہوں تھارے واسطے مٹی دے پرندہ جسی صورت بناؤں فِر اُسماں پھوک ماروں تے وہ فوراً پرندو ہوجائے

بِاِذْنِ اللّٰهِ ۚ وَاُبْرِئُ الْاَكْمَهَ وَالْاَبْرَصَ وَاُحْيِ الْمَوْتٰى بِاِذْنِ

اللہ گا حکم نال ف۱۰۰ اور ہوں شفادیوں جامنوں انّاں اور چِٹّاداغ آلاں ناں ف۱۰۱ اور ہوں مرداں ناں زندہ کروں اللہ گا

اللّٰهِ ۚ وَاُنَبِّئُكُمْ بِمَا تَاْكُلُوْنَ وَمَا تَدَّخِرُوْنَ ۙ فِيْ بُيُوْتِكُمْ ۭ اِنَّ فِيْ

حکم دے ف۱۰۲ اور تمناں دسوں جو تم کھائیں اور جو اپناں کھراں ماں جمع رکھیں ف۱۰۳ بے شک!

ف۹۹ جهڑی میرادعوائے نبوت گا سچ ہون گی دلیل ہے۔ ف۱۰۰ جد حضرت عیسیٰ علیہ السلام نے نبوت گو دعوو کیو تے معجزات دسیا تاں لوکاں نے درخواست کی کہ تم ایک چمکیدڑ پیدا کرو آپ نے مٹی نال چمکیدڑ گی صورت بنائی فِر اُساں پھوک ماری وہ اڈن لگی چمکیدڑ گی خصوصیت یاہ ہے کہ وہ اُڈن آلا جانوراں ماں بہت اکمل اور عجیب ہے اور قدرت ور دلالت کرن ماں ہورناں دے ابلغ کیوں جے وہ بغیر پراں گے اُڈے اور اُس گا دند ہوئیں اور ہسے اور اسگی مادہ گی چھاتی ہوئے اور بچہ جنیں جبکہ اڈن آلاں جانوراں ماں یہ گل نی ہوتیں۔ ف۱۰۱ جسکو برص عام ہو گیو ہوئے اور ڈاکٹر لوک اس گا علاج دے عاجز آگیا ہوئیں۔ چونکہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام گا زمانہ ماں علم طب عروج ور تھو اور اس گا ماہرین اس گا علاج ماں ید طولیٰ رکھیں تھا اس واسطے اناناں اسے قسم گا معجزات دسیا گیا۔ تاں جے معلوم ہوئے کہ طِب گا طریقہ دے جسکو علاج ممکن نہ ہوئے اس ناں تندرست کرنوں یقیناً معجزو ہے اور نبی گی نبوت گا حق ہون گی دلیل ہے۔ وہب گو قول ہے کہ اکثر حضرت عیسیٰ علیہ السلام گے کول ایک ایک دن پنجاہ پنجاہ ہزار مریضاں گو کٹھ ہوئے تھو ان ماں جهڑا چل سکیں تھا وہ حاضر خدمت ہوئیں تھا اور جسناں چلن گی طاقت نہ ہوئے تھی اس گے کول خود تشریف لے جائیں تھا اور دعا فرما گے اس ناں ٹھیک کریں تھا اور اپنی رسالت ور ایمان لان گی شرط کرلیں تھا۔ ف۱۰۲ حضرت ابن عباس نے فرمایو کہ حضرت عیسیٰ نے چار شخصاں ناں زندہ فرمایو۔ (۱) ایک عازر جسناں آپ گے نال اخلاص تھو جد اسگی حالت نازک ہوئی تاں اسگی بہن نے آپ ناں اطلاع دتی مگر وہ آپ دے ترے دن گی مسافت گی دوری ور تھو۔ جد آپ ترے دن ماں ات پہچیا تاں معلوم ہویو کہ اسگا انتقال ناں ترے دن ہو گیا ایں۔ آپ نے اسگی بہن ناں فرمایو مناں اسگی قبر ور لے چلو وہ لے گئی۔ آپ نے اللہ تعالیٰ دے دعا فرمائی عازر باذنِ الٰہی زندہ ہو گیو قبر گے باہر آگیو اور مدت تک زندہ رہیو اور اُس گے اولاد ہوئی۔ (۲) ایک بڈھی گو لڑکو جسکو جنازو حضرت گے سامنے جا رہیو تھو۔ آپ نے اس واسطے دعا فرمائی وہ زندہ ہو گے نعش چان آلاں گا مونڈھاں دے اتر گے تھلے آگیو کپڑا لایا زندہ رہیو اور اولاد ہوئی۔ (۳) ایک عاشر گی لڑکی شام ناں مری اللہ تعالیٰ نے حضرت عیسیٰ علیہ السلام گی دعا نال اسناں زندہ کیو۔ (۴) ایک سام ابن نوح جنگی وفات ناں ہزاراں سال گزر گیا تھا لوکاں نے خواہش ظاہر کی آپ اناں ناں زندہ فرمائیں آپ ان گی نشاندہی ور ان گی قبر ور پہچیا اور اللہ تعالیٰ دے دعا کی سام نے سنیو کوئے کہن آلو کہے اَجِبْ رُوْحَ اللّٰہِ یا سنتاں ہی وہ مرعوب اور خوف زدہ اُٹھ کھڑا ہویا اور اناں ناں خیال ہو یو کہ قیامت قائم ہو گئی اس خوف نال ان گو ادھو سر سفید ہو گیو فِر وہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام ور ایمان لے آیا اور اناں نے حضرت عیسیٰ علیہ السلام دے درخواست کی کہ دوبارہ اناں ناں سکرات الموت گی تکلیف نہ ہوئے۔ بغیر اس گے واپس کیو جائے چنانچہ اس ویلے ان گو انتقال ہو گیو۔ اور بِاِذْنِ اللّٰہِ فرمان ماں ردّ ہے نصرانیاں گو جهڑا حضرت عیسیٰ گی الوہیت گا قائل تھا۔

ف۱۰۳ جد حضرت عیسیٰ علیہ الصلوٰۃ والسلام نے بیماراں ناں ٹھیک کیو اور مرداں ناں زندہ کیو تاں کجھاں لوکاں نے کہیو وہ دے جادو ہے ہور کوئے معجزو دسو تاں آپ نے فرمایو کہ جو تم کھائیں اور جمع کر گے رکھیں ہوں اسگی تمناں خبر دیوں۔ اسے دے ثابت ہو یو کہ غیب گا علوم انبیاء گو معجزو ہے اور حضرت عیسیٰ علیہ الصلوٰۃ والسلام گا دستِ مبارک ور یوہ معجزو وی ظاہر ہو یو آپ آدمی ناں دسیں تھا جس نے کل کھادو تھو اور جهڑو اج کھائیگو اور جو اگلا دن واسطے تیار کیو وہ ہے آپ گے کول بچہ بہت جمع ہوئیں تھا آپ اناں ناں دسیں تھا تھارے کھر فلاں چیز تیار ہوئی ہے تھارا کھر آلاں نے فلانی فلانی چیز کھادی ہے۔ فلانی چیز تھارے واسطے رکھی وی ہے بچہ کھر جا گے رو گے وہ چیز منگیں کھر آلا وہ چیز دیں اور ان دے کہیں کہ تمناں کس نے دسیو بچہ کہیں حضرت عیسیٰ علیہ السلام نے تاں لوکاں نے اپناں بچاں ناں حضرت عیسیٰ علیہ السلام گے کول جان دے رو کیو اور کہیو وہ جادوگر ایں ان گے کول نہ بیسو اور ایک مکان ماں ساراں بچاں ناں جمع کر چھڑیو۔ حضرت عیسیٰ علیہ السلام بچاں ناں تلاش کرتا تشریف لیایا۔ تاں لوکاں نے کہیو وہ ات نی آپ نے فرمایو فِر اس مکان ماں کون ایں اناں نے کہیو خنزیر ایں فرمایو ایسو ہی ہوئے گو۔ ہون جسو ہی درواز و کھولیں کے دیکھیں خنزیر ہی خنزیر تھا۔ الحاصل غیب گی خبر دینوں نبیاں گو معجزو ہے۔ اور نبیاں گی وساطت گے بغیر کوئے بشر امور غیب ور مطلع نی ہوسکتو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ذٰلِكَ لَاٰيَةً لَّكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿٤٩﴾ وَمُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ
ان گلاں ماں تھارے واسطے بڑی نشانی ایں۔ اگر تم ایمان رکھیں اور تصدیق کرتو آیو ہوں
يَدَيَّ مِنَ التَّوْرٰىةِ وَلِاُحِلَّ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِيْ حُرِّمَ عَلَيْكُمْ
اپناں دے پہلی کتاب توریت گی اور تاں جے حلال کروں تھارے واسطے وہ چیز جیڑیں تھارے ور حرام تھیں ف۱۰۴
وَجِئْتُكُمْ بِاٰيَةٍ مِّنْ رَّبِّكُمْ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوْنِ ﴿٥٠﴾ اِنَّ
اور ہوں تھارے کول تھارارب گی طرفوں نشانی لے آیو ہوں تو اللہ دے ڈرو اور میرو حکم منوں۔ بے شک!
اللّٰهَ رَبِّيْ وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوْهُ ؕ هٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيْمٌ ﴿٥١﴾ فَلَمَّآ
میرو تھارو سب گو رب اللہ ہے تو اسے ناں پوجو ف۱۰۵ یوہ ہے سدھوسِتو۔ فِر جد
اَحَسَّ عِيْسٰى مِنْهُمُ الْكُفْرَ قَالَ مَنْ اَنْصَارِيْۤ اِلَى اللّٰهِ ؕ قَالَ
عیسیٰ نے ان دے کفر پایو ف۱۰۶ بولیا کون میرا مددگار ہوئیں؟ اللہ گی طرف
الْحَوَارِيُّوْنَ نَحْنُ اَنْصَارُ اللّٰهِ ۚ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ ۚ وَاشْهَدْ بِاَنَّا مُسْلِمُوْنَ ﴿٥٢﴾
حواریاں نے کہیو ف۱۰۷ ہم دین خدا گا مددگار ہاں ہم اللہ ور ایمان لے آیا اور تم گواہ ہوجاؤ کہ ہم مسلمان ہاں ف۱۰۸
رَبَّنَاۤ اٰمَنَّا بِمَاۤ اَنْزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُوْلَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشّٰهِدِيْنَ ﴿٥٣﴾
اے رب مہارا! ہم اس ور ایمان لے آیا جو تیں اُتاریو اور رسول گے تابع ہویا تو ہمناں حق ور گواہی دین آلاں ماں لکھ لے
وَمَكَرُوْا وَمَكَرَ اللّٰهُ ؕ وَاللّٰهُ خَيْرُ الْمٰكِرِيْنَ ﴿٥٤﴾ اِذْ قَالَ اللّٰهُ يٰعِيْسٰۤى ع ١٣ الثلثة
اورکافراں نے مکر کیو ف۱۰۹ اور اللہ نے ان گی ہلاکت گی خفیہ تدبیر فرمائی اور اللہ سب دے بہتر خفیہ تدبیر آلو ہے ف۱۱۰ اور یاد کرو جد اللہ نے فرمایو اے عیسیٰ

ف۱۰۴ جیڑیں موسیٰ علیہ السلام گی شریعت ماں حرام تھیں جیسو کہ اونٹھ گو گوشت (ماس) مچھلی تے کجھ ہور پرندہ۔ ف۱۰۵ یوہ اپنی عبدیت گو اقرار تے اپنی ربوبیت گی نفی ہے اسماں نصرانیاں گو رڈ ہے۔ ف۱۰۶ یعنی جد حضرت عیسیٰ علیہ السلام نے دیکھیو کہ یہودی اپناں کفر ور قائم ایں اور آپ ناں قتل کرن گو ارادو رکھیں اور اِتنی آیتاں تے معجزات دے اثر پذیر نی ہویا اور اسکی وجہ یاہ تھی جے اناں نے سیان لیو تھو کہ آپ ہی وہ مسیح ایں جنگی توریت ماں بشارت آئی ہے اور آپ ان گا دین ناں منسوخ فرمائیں گا تاں جد حضرت عیسیٰ علیہ السلام نے دعوت گو اظہار فرمایو تے یوہ ان ور اوکھو گزریو اور وہ آپ ناں ایذا دین تے قتل کرن ور تیار ہو گیا اور آپ گے نال اناں نے کفر کیو۔ ف۱۰۷ حواری وہ مخلصین ایں جیہڑا حضرت عیسیٰ علیہ السلام گا دین گا مددگار تھا اور آپ ور پہلاں ہی ایمان لے آیا یہ بارہ آدمی تھا۔ ف۱۰۸ مسئلو: اس آیت دے اسلام تے ایمان گا ایک ہون گی دلیل کڈھی جائے اور یوہ وی پتو چلے جے پہلاں نبیاں گو دین وی اسلام ہی تھو۔ نہ کہ۔ یہودیت تے نصرانیت۔ ف۱۰۹ یعنی بنی اسرائیل گا کافراں نے حضرت عیسیٰ علیہ السلام نال مکر کیو کہ تو کھہ گے نال آپ گا قتل گو انتظام کیو اور اپناں ایک آدمی ناں اس کم ور مقرر کیو۔ ف۱۱۰ اللہ تعالیٰ نے ان گا مکر گو یوہ بدلو دتو جے حضرت عیسیٰ علیہ السلام ناں آسمان ور چاہڑ لیو اور حضرت عیسیٰ علیہ الصلوٰۃ والسلام گی شکل وصورت اس شخص ور چاہڑ چھوڑی جیہڑو آپ ناں قتل کرن ور تیار ہو یو تھو چنانچہ یہودیاں نے اُسناں اِسے شہر ماں قتل کر چھڑیو مسئلو: لفظِ مکر عربی لغت ماں ستر یعنی پوشیدگی (اوہلے ہون گا) گا معنی ماں آئے اِسے واسطے خفیہ تدبیر ناں وی مکر کہیو جائے۔ اور وہ تدبیر کدے اچھا مقصد واسطے ہوئے تاں پسندیدہ اور کدے کسے بری غرض نال ہوئے تاں مذموم ہوئے۔ مگر اُردو زبان ماں یوہ لفظ فریب گا معنی ماں استعمال ہوئے۔ اس واسطے یوہ لفظ ہرگز اللہ گی شان ماں استعمال نہ کیو جائے گو اور ہون چونکہ عربی ماں خداع گا معنی ماں مشہور ہو گیو اس واسطے عربی ماں وی شانِ الٰہی ماں اسگو بولنو جائز نی آیت ماں جت کدے وارد ہو یو وہ خفیہ تدبیر گا معنی ماں ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اِنِّىۡ مُتَوَفِّيۡكَ وَرَافِعُكَ اِلَىَّ وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا

ہوں تناں پوری عمر تک پہنچاؤں گوف۱۱۱ اور تناں اپنی طرف چاؤں گوف۱۱۲ اورتناں کافراں دے پاک کر چھڑوں گو

وَجَاعِلُ الَّذِيۡنَ اتَّبَعُوۡكَ فَوۡقَ الَّذِيۡنَ كَفَرُوۡۤا اِلٰى يَوۡمِ الۡقِيٰمَةِ‌ۚ

اور تیرا پیروکاراں ناں ف۱۱۳ قیامت تک تیرا منکراں ور ف۱۱۴ غلبو دیوں گو۔

ثُمَّ اِلَىَّ مَرۡجِعُكُمۡ فَاَحۡكُمُ بَيۡنَكُمۡ فِيۡمَا كُنۡتُمۡ فِيۡهِ تَخۡتَلِفُوۡنَ ﴿۵۵﴾

فر تم سارا میری طرف مڑگے آئیں گا تاں ہوں تھارے بچ فیصلو فرما چھڑوں گوجس گل ماں تم جھگڑیں

فَاَمَّا الَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا فَاُعَذِّبُهُمۡ عَذَابًا شَدِيۡدًا فِى الدُّنۡيَا

تو وہ جھڑا کافر ہویا ہوں اناں ناں دُنیا اور آخرت ماں سخت عذاب

وَالۡاٰخِرَةِ وَمَا لَهُمۡ مِّنۡ نّٰصِرِيۡنَ ﴿۵۶﴾ وَاَمَّا الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ

کروں گو اور ان گو کوئے مددگار نہ ہوئے گو۔ اور وہ جھڑا ایمان لے آیا اور اچھا کم کیا

فَيُوَفِّيۡهِمۡ اُجُوۡرَهُمۡ‌ؕ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الظّٰلِمِيۡنَ ﴿۵۷﴾ ذٰلِكَ نَـتۡلُوۡهُ عَلَيۡكَ

اللہ ان گو اجراناں ناں پورو پورو دیے گو اور ظالم اللہ ناں نی پسند۔ یہ ہم تھارے ور پڑھاں

مِنَ الۡاٰيٰتِ وَ الذِّكۡرِ الۡحَكِيۡمِ ﴿۵۸﴾ اِنَّ مَثَلَ عِيۡسٰى عِنۡدَ اللّٰهِ كَمَثَلِ

کچھ آیت اور حکمت آلی نصیحت۔ عیسیٰ گی کہاوت (مثال) اللہ گے نزدیک

اٰدَمَ‌ؕ خَلَقَهٗ مِنۡ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهٗ كُنۡ فَيَكُوۡنُ ﴿۵۹﴾ اَلۡحَـقُّ مِنۡ

آدم گی طرح ہے ف۱۱۵ اُسناں مٹی دے بنایو فر فرمایو ہو جا وہ فوراً ہو جائے۔ اے سنن آلیا! یوہ

ف۱۱۱ یعنی تمناں کافرقتل نہ کرسکیں گا۔ (مدارک)۔ ف۱۱۲ آسمان ورعزت گی جگہ اور ملائکہ گا ٹھکانہ ور بغیر موت گے۔ حدیث شریف ماں ایں سیدّ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم نے فرمایو حضرت عیسیٰ میری امت ور خلیفہ ہو گے نازل ہوئیں گا۔ صلیب تروڑیں گا۔ خنزیراں ناں قتل کریں گا چالی سال رہنگا نکاح فرمائیں گا اولاد ہوئے گی، فر آپ گو وصال ہوئے گو وہ امت کسطر حیا ہلاک ہوئے جس گے اگے ہوں پچھے حضرت عیسیٰ بشکار ماں میرا اہلبیت بچوں امام مہدی ہوئے مسلم شریف کی حدیث ماں ایں حضرت عیسیٰ علیہ السلام دمشق گا مشرقی منارہ ور نزول فرمائیں گا یوہ وی آیو ہے کہ حجرۂ رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم ماں مدفون ہوئیں گا ف۱۱۳ یعنی مسلماناں ناں جھڑا آپ گی نبوت گی تصدیق کرن آلا ایں۔ ف۱۱۴ جھڑ ایہودی ایں۔ ف۱۱۵ شانِ نزول: نجران گا نصرانیا گو ایک ٹولو سیدّ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گی خدمت ماں آیو اور وہ لوگ حضور دے کہن لگا تم خیال کریں کہ عیسیٰ اللہ گو بندو ہے۔ فرمایو ہاں اس گا بندہ اور اس گا رسول اور اُس گا کلمہ ایں جڑا کواری بتول عذرار گی طرف القار کیا گیا ایں، نصرانی یوہ سن گے بہت غصے ہویا اور کہن لگا یا محمد کیا تم نے کدے بغیر باپ گے انسان دیکھو ہے؟ اس دے ان گو مطلب یوہ تھو کہ وہ خدا گا پوت ایں (معاذ اللہ) اس ور یاہ آیت نازل ہوئی اور دسیو گو کہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام صرف باپ ہی گے بغیر پیدا ہویا اور حضرت آدم علیہ السلام دے ماں باپ دواں گے بغیر مٹی دے پیدا کیا گیا۔ تاں جداناں ناں اللہ گی مخلوق تے بندو منیں دے حضرت عیسیٰ علیہ السلام ناں اللہ گی مخلوق تے بندو منن ماں کے تعجب ہے؟

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

تَكْفُرُوْنَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَاَنْتُمْ تَشْهَدُوْنَ ﴿٧٠﴾ يٰۤاَهْلَ الْكِتٰبِ لِمَ
آئیتاں گو کیوں انکار کریں حالانکہ تم خود گواہ ایں ف۱۳۲ اے کتابیو! حق ماں
تَلْبِسُوْنَ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُوْنَ الْحَقَّ وَاَنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿٧١﴾ وَقَالَتْ ع ٨ ١٥
باطل کیوں ملائیں ف۱۳۳ اور حق کیوں چھپائیں حالانکہ تمناں خبر ہے اور
طَّآئِفَةٌ مِّنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ اٰمِنُوْا بِالَّذِيْۤ اُنْزِلَ عَلَى الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا
کتابیاں گو ایک ٹولو بولیو ف۱۳۴ وہ جھڑو ایمان آلاں ور اُتریو ف۱۳۵ صبح ناں اس ور
وَجْهَ النَّهَارِ وَاكْفُرُوْۤا اٰخِرَهٗ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ ﴿٧٢﴾ وَلَا تُؤْمِنُوْۤا
ایمان لے آؤ اور شام ناں منکر ہوجاؤ شاید وہ پھرجائیں ف۱۳۶ اور یقین نہ آنوں
اِلَّا لِمَنْ تَبِعَ دِيْنَكُمْ ؕ قُلْ اِنَّ الْهُدٰى هُدَى اللّٰهِ ۙ اَنْ يُّؤْتٰۤى
مگر اسگو جھڑو تھارا دین گو پیروکار ہے تم فرماؤ کہ اللہ ہی گی ہدایت ہدایت ہے ف۱۳۷ (یقین کائیں گو نہ کرو)
اَحَدٌ مِّثْلَ مَاۤ اُوْتِيْتُمْ اَوْ يُحَآجُّوْكُمْ عِنْدَ رَبِّكُمْ ؕ قُلْ
اسگو کہ کسے ناں ملے ف۱۳۸ جیسو تمناں ملیویا کوئے تھارے ور حجت لیا سکے تھارا رب گے کول ف۱۳۹ تم فرماؤ
اِنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللّٰهِ ۚ يُؤْتِيْهِ مَنْ يَّشَآءُ ؕ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيْمٌ ﴿٧٣﴾ۙ
کہ فضل دے اللہ ہی گے ہتھ ہے جس ناں چاہے دیے اور اللہ وسعت آلو علم آلو ہے۔
يَّخْتَصُّ بِرَحْمَتِهٖ مَنْ يَّشَآءُ ؕ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيْمِ ﴿٧٤﴾
اپنی رحمت نال ف۱۴۰ خاص کرے جناں چاہے ف۱۴۱ اور اللہ بڑا فضل آلو ہے
وَمِنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ مَنْ اِنْ تَاْمَنْهُ بِقِنْطَارٍ يُّؤَدِّهٖۤ اِلَيْكَ ۚ
اور کتابیاں ماں کوئے وہ ہے کہ اگر تو اس گے کول ایک ٹھیر امانت رکھے تاں وی وہ تناں ادا کر چھڑے گو ف۱۴۲

ف۱۳۲ اور تھاری کتاباں ماں حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم گی نعت تے صفت موجود ہے اور تم جانیں جے وہ برحق نبی ایں اور ان گو دین سچو ہے۔ ف۱۳۳ اپنی کتاباں ماں تحریف تے تبدیلی کر گے ف۱۳۴ اور اناں نے آپسماں مشورو کر گے یوہ مکر سوچیو۔ ف۱۳۵ یعنی قرآن شریف۔ ف۱۳۶ شانِ نزول: یہودی اسلام گی مخالفت ماں رات دِن نواں نواں مکر کریں تھا۔ (چال کریں تھا) خیبر گا علماء یہود گا بارہ شخصاں نے آپسی مشورہ نال ایک یا چال سوچی۔ جے ان گی ایک جماعت صبح ناں اسلام لے آئے اور شام ناں مرتد ہوجائے اور لوکاں دے کہے جے ہم تے اپنی کتاباں ماں جو دیکھیو دے ثابت ہویو کہ محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم وہ نبی موعود نی جنگو مہاری کتاباں ماں ذکر تے خبر ہے۔ تانجہ اس حرکت دے مسلماناں ناں دین ماں شک پیدا ہوئے۔ لیکن اللہ تعالیٰ نے یاہ آیت نازل فرما گے ان گو یوہ راز فاش کر چھڑیو اور ان گی یاہ چال نہ چل سکی۔ اور مسلمان پہلاں ہی دے خبردار ہوگیا۔ ف۱۳۷ اور جھڑو اس گا سواہے باطل تے گمراہ ہے۔ ف۱۳۸ دین تے ہدایت اور کتاب وحکمت تے شرف تے فضیلت ف۱۳۹ روز قیامت ف۱۴۰ یعنی نبوت ورسالت دے ف۱۴۱ مسئلو: اس دے ثابت ہوئے جے نبوت جس کسے ناں ملے اللہ گا فضل نال ملے اسماں استحقاق گو دخل نی (خازن) ف۱۴۲ شانِ نزول: یاہ آیت اہلِ کتاب گا وارہ ماں نازل ہوئی اور اس ماں ظاہر فرمایو گیو کہ ان ماں دو قسم گا لوک ایں امانت دار تے بددیانت کجھ دے اِسا ایں جے بہت مال ان گے کول رکھیو جائے تاں وی کہاٹا بادھا گے بغیر وقت ور ادا کریں۔ جسطرح حضرت عبداللہ بن سلام جن گے کول ایک قریشی نے بارہ سو اوقیہ سونوں امانت رکھیو تھو۔ آپ نے اسناں اسے طرح ادا فرمایو اور کجھ اہل کتاب ماں اتنا بددیانت ایں کہ تھوڑ اور وی انکی نیت بگڑ جائے۔ جسطرح کہ فنحاص بن عازورا، جس گے کول کسے نے ایک اشرفی امانت رکھی تھی منگتے ویلے اس دے مکر گیو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَمِنْهُمْ مَّنْ اِنْ تَاْمَنْهُ بِدِيْنَارٍ لَّا يُؤَدِّهٖٓ اِلَيْكَ اِلَّا مَا دُمْتَ

اور ان ماں کوئے وہ ہے کہ اگرایک اشرفی اس گے کول امانت رکھے تووہ تناں موڑگے نہ دیئے گومگرجدتک تو

عَلَيْهِ قَآئِمًا ؕ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوْا لَيْسَ عَلَيْنَا فِى الْاُمِّيّٖنَ

اُس گا سرور کھڑو رہے ف١٤٣ یوہ تانجہ وہ کہیں ان پڑھاں ف١٤٤ گاوارہ ماں مہارے ور کوئے

سَبِيْلٌ ۚ وَيَقُوْلُوْنَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُوْنَ ﴿٧٥﴾ بَلٰى

مواخذو نی۔ اور اللہ ور جان بجھ گے چوٹھ بولیں ف١٤٥ ہاں

مَنْ اَوْفٰى بِعَهْدِهٖ وَاتَّقٰى فَاِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِيْنَ ﴿٧٦﴾

کیوں نی جس نے اپنو عہد پورو کیو تے پرہیزگاری کی بے شک پرہیزگار اللہ نا پسند آئیں

اِنَّ الَّذِيْنَ يَشْتَرُوْنَ بِعَهْدِ اللّٰهِ وَاَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيْلًا

وہ جیڑا اللہ گا عہد اور اپنی قسماں گے بدلے ذلیل قیمت لیں ف١٤٦

اُولٰٓئِكَ لَا خَلَاقَ لَهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللّٰهُ وَلَا

آخرت ماں ان کو کوئے حصّو نی اور اللہ نہ ان گے نال گل کرے اور نہ انگی طرف

يَنْظُرُ اِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَلَا يُزَكِّيْهِمْ ۠ وَلَهُمْ عَذَابٌ

نظر فرمائے قیامت گے دن اور نہ اناں ناں پاک کرے اور ان گے واسطے دردناک عذاب

اَلِيْمٌ ﴿٧٧﴾ وَاِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيْقًا يَّلْوٗنَ اَلْسِنَتَهُمْ بِالْكِتٰبِ

ہے ف١٤٧ اور ان ماں کجھ وہ ایں جیڑا زبان پھیرگے کتاب ماں میل کریں

لِتَحْسَبُوْهُ مِنَ الْكِتٰبِ وَمَا هُوَ مِنَ الْكِتٰبِ ۚ وَيَقُوْلُوْنَ

کہ تم سمجھو یہ وی کتاب بچوں ایں اور وہ کتاب ماں نی اور کہیں

ف١٤٣ اور جسو ہی دین آلواس گے کولوں ہٹے وہ امانت گا مال ناں ہضم کر چھڑے۔ ف١٤٤ یعنی غیر کتابیاں گے ف١٤٥ کہ اس نے اپنی کتاباں ماں دوجادین آلاں گا مال ہضم کرن گو حکم دتو ہے اس گے باوجود کہ وہ خوب سمجھیں کہ ان گی کتاباں ماں کوئے ایسو حکم نی۔ ف١٤٦ شانِ نزول: یاہ آیت یہودیاں گا عالماں تے ان گا بڈیراں ابورافع تے کنانہ بن ابی الحقیق اور کعب بن اشرف تے حیی بن اخطب گاوارہ ماں نازل ہوئی۔ جناں نے اللہ تعالیٰ گو وہ عہد چھپایو تھو جہڑو سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم ور ایمان لیان کے متعلق ان دے توریت ماں لیو گیو اناں نے اسناں بدل چھڑیو اور بجائے اس گے اپناں ہتھاں نال کجھ گو کجھ لکھ چھڑیو اور جوٹھی قسم کھادی کہ یوہ اللہ کی طرفوں ہے اور یوہ سب کجھ اناں نے اپنی جماعت گا جاہلاں دے رشوت تے زر حاصل کرن واسطے کیو ف١٤٧ مسلم شریف کی حدیث ماں ایں سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم نے فرمایو ترے لوک اسا ایں کہ روزِ قیامت نہ اللہ تعالیٰ ان دے کلام فرمائے اور نہ ان گی طرف نظر رحمت کرے نہ اناں ناں گناہاں دے پاک کرے اور اناں ناں دردناک عذاب ہے۔ اس گے بعد سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم نے اس آیت ناں ترے مرتبہ پڑھیو حضرت ابوذر غفاری راوی نے کہیو کہ وہ لوک کہاٹا اور نقصان ماں رہیا یارسول اللہ وہ کون لوک ایں، حضور نے فرمایو شلوار ناں گٹھاں دے تھلے لڑکان آلا اور احسان جتان آلو اور اپنا تجارتی مال ناں جوٹھی قسم نال رواج دین آلو حضرت ابوامامہ گی حدیث ماں ایں سید عالم صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایو جہڑو کسے مسلمان گو حق مارن واسطے قسم کھائے۔ اللہ اس ور جنت حرام کرے اور دوزخ لازم کرے۔ صحابہ نے عرض کیو یارسول اللہ پانویں تھوڑی چیز ہوئے؟ فرمایو پانویں لکر گی ڈالی کیوں نہ ہوئے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ذٰلِكَ لَاٰيَةً لَّكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿۴۹﴾ وَمُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ
ان گلاں ماں تھارے واسطے بڑی نشانی ایں۔ اگر تم ایمان رکھیں اور تصدیق کرتو آیو ہوں
يَدَيَّ مِنَ التَّوْرٰىةِ وَلِاُحِلَّ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِيْ حُرِّمَ عَلَيْكُمْ
اپناں دے پہلی کتاب توریت گی اور تاں جے حلال کروں تھارے واسطے وہ چیز جیڑیں تھارے ور حرام تھیں ف۱۰۴
وَجِئْتُكُمْ بِاٰيَةٍ مِّنْ رَّبِّكُمْ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوْنِ ﴿۵۰﴾ اِنَّ
اور ہوں تھارے کول تھارا رب گی طرفوں نشانی لے آیو ہوں تو اللہ دے ڈرو اور میرو حکم منوں۔ بے شک!
اللّٰهَ رَبِّيْ وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوْهُ هٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيْمٌ ﴿۵۱﴾ فَلَمَّآ
میرو تھارو سب گو رب اللہ ہے تو اسے ناں پوجو ف۱۰۵ یوہ ہے سدھو رستو۔ فر جد
اَحَسَّ عِيْسٰى مِنْهُمُ الْكُفْرَ قَالَ مَنْ اَنْصَارِيْٓ اِلَى اللّٰهِ قَالَ
عیسیٰ نے ان دے کفر پایو ف۱۰۶ بولیا کون میرا مددگار ہوئیں؟ اللہ گی طرف
الْحَوَارِيُّوْنَ نَحْنُ اَنْصَارُ اللّٰهِ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَاشْهَدْ بِاَنَّا مُسْلِمُوْنَ ﴿۵۲﴾
حواریاں نے کہیو ف۱۰۷ ہم دین خدا گا مددگار ہاں ہم اللہ ور ایمان لے آیا اور تم گواہ ہوجاؤ کہ ہم مسلمان ہاں ف۱۰۸
رَبَّنَآ اٰمَنَّا بِمَآ اَنْزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُوْلَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشّٰهِدِيْنَ ﴿۵۳﴾
اے رب مہارا! ہم اس ور ایمان لے آیا جو تیں اُتاریو اور رسول گے تابع ہویا تو ہماں حق ور گواہی دین آلاں ماں لکھ لے
وَمَكَرُوْا وَمَكَرَ اللّٰهُ وَاللّٰهُ خَيْرُ الْمٰكِرِيْنَ ﴿۵۴﴾ اِذْ قَالَ اللّٰهُ يٰعِيْسٰٓى الثلٰثة ۵ ع ۱۳ ۱۴
اور کافراں نے مکر کیو ف۱۰۹ اور اللہ نے ان گی ہلاکت گی خفیہ تدبیر فرمائی اور اللہ سب دے بہتر خفیہ تدبیر آلو ہے ف۱۱۰ اور یاد کرو جد اللہ نے فرمایو اے عیسیٰ

ف۱۰۴ جیڑیں موسیٰ علیہ السلام گی شریعت ماں حرام تھیں جیسو کہ اونٹھ گو گوشت (ماس) مچھلی تے کجھ ہور پرندہ۔ ف۱۰۵ یوہ اپنی عبدیت گو اقرار تے اپنی ربوبیت گی نفی ہے اسماں نصرانیاں گو رد ہے۔ ف۱۰۶ یعنی جد حضرت عیسیٰ علیہ السلام نے دیکھیو کہ یہودی اپناں کفر ور قائم ایں اور آپ ناں قتل کرن گو ارادو رکھیں اور اِتنی آیتاں تے معجزات دے اثر پذیر نی ہویا اور اسگی وجہ یاہ تھی جے اناں نے سیان لیو تھو کہ آپ ہی وہ مسیح ایں جنگی توریت ماں بشارت آئی ہے اور آپ ان گا دین ناں منسوخ فرمائیں گا تاں جد حضرت عیسیٰ علیہ السلام نے دعوت گو اظہار فرمایو تے یوہ ان ور اوکھو گزریو اور وہ آپ ناں ایذا دین تے قتل کرن ور تیار ہو گیا اور آپ گے نال اناں نے کفر کیو۔ ف۱۰۷ حواری وہ مخلصین ایں جیڑا حضرت عیسیٰ علیہ السلام گا دین گا مددگار تھا اور آپ ور پہلاں ہی ایمان لے آیا یہ بارہ آدمی تھا۔ ف۱۰۸ مسئلو: اس آیت دے اسلام تے ایمان گا ایک ہون گی دلیل کڈھی جائے اور یوہ وی پتو چلے جے پہلاں نبیاں گو دین وی اسلام ہی تھو۔ نہ کہ یہودیت تے نصرانیت۔ ف۱۰۹ یعنی بنی اسرائیل گا کافراں نے حضرت عیسیٰ علیہ السلام نال مکر کیو کہ تو کھ گے نال آپ گا قتل گو انتظام کیو اور اپناں ایک آدمی ناں اس کم ور مقرر کیو۔ ف۱۱۰ اللہ تعالیٰ نے ان گا مکر گو یوہ بدلو دتو جے حضرت عیسیٰ علیہ السلام ناں آسمان ور چاہڑ لیو اور حضرت عیسیٰ علیہ الصلوٰۃ والسلام گی شکل وصورت اس شخص ور چاہڑ چھوڑی جیڑو آپ ناں قتل کرن ور تیار ہویو تھو چنانچہ یہودیاں نے اُسناں اِسے شہر ماں قتل کر چھڑیو مسئلو: لفظِ مکر عربی لغت ماں ستر یعنی پوشیدگی (اوہلے ہون گا) گا معنی ماں آئے اِسے واسطے خفیہ تدبیر ناں وی مکر کہیو جائے۔ اور وہ تدبیر کدے اچھا مقصد واسطے ہوئے تاں پسندیدہ اور کدے کسے بری غرض نال ہوئے تاں مذموم ہوئے۔ مگر اُردو زبان ماں یوہ لفظ فریب گا معنی ماں استعمال ہوئے۔ اس واسطے یوہ لفظ ہرگز اللہ گی شان ماں استعمال نہ کیو جائے گو اور ہون چونکہ عربی ماں خداع گا معنی ماں مشہور ہو گیو اس واسطے عربی ماں وی شانِ الٰہی ماں اسگو بولنو جائز نی آیت ماں جت کدے وارد ہو یو وہ خفیہ تدبیر گا معنی ماں ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

إِنِّي مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ إِلَيَّ وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا

ہوں تناں پوری عمر تک پہنچاؤں گو ف۱۱۱ اور تناں اپنی طرف چاؤں گو ف۱۱۲ اورتناں کافراں دے پاک کر چھڑوں گو

وَجَاعِلُ الَّذِينَ اتَّبَعُوكَ فَوْقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ

اور تیرا پیردکاراں ناں ف۱۱۳ قیامت تک تیرا منکراں ور ف۱۱۴ غلبو دیوں گو۔

ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأَحْكُمُ بَيْنَكُمْ فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿۵۵﴾

فر تم سارا میری طرف مڑگے آئیں گا تاں ہوں تھارے بچ فیصلو فرما چھڑوں گو جس گل ماں تم جگڑیں

فَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَأُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا فِي الدُّنْيَا

تو وہ جہڑا کافر ہویا ہوں اناں ناں دُنیا اور آخرت ماں سخت عذاب

وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿۵۶﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ

کروں گو اور ان گو کوئے مددگار نہ ہوئے گو۔ اور وہ جہڑا ایمان لے آیا اور اچھا کم کیا

فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ ۗ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴿۵۷﴾ ذَٰلِكَ نَتْلُوهُ عَلَيْكَ

اللہ ان گو اجراناں ناں پورو پورو دیے گو اور ظالم اللہ ناں نی پسند۔ یہ ہم تھارے ور پڑھاں

مِنَ الْآيَاتِ وَالذِّكْرِ الْحَكِيمِ ﴿۵۸﴾ إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ

کجھ آیت اور حکمت آلی نصیحت۔ عیسیٰ گی کہاوت (مثال) اللہ گے نزدیک

آدَمَ ۖ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿۵۹﴾ الْحَقُّ مِنْ

آدم گی طرح ہے ف۱۱۵ اُساں مٹی دے بنایو فر فرمایو ہو جا وہ فوراً ہو جائے۔ اے سنن آلیا! یوہ

ف۱۱۱ یعنی تمناں کافر قتل نہ کر سکیں گا۔ (مدارک)۔ ف۱۱۲ آسمان ور عزت گی جگہ اور ملائکہ گا ٹھکانہ ور بغیر موت گے۔ حدیث شریف ماں ایں سیدِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم نے فرمایو حضرت عیسیٰ میری امت ور خلیفہ ہوگے نازل ہوئیں گا۔ صلیب تروڑیں گا۔ خنزیراں ناں قتل کریں گا چالی سال رہنگا نکاح فرمائیں گا اولاد ہوئے گی، فر آپ گو وصال ہوئے گو وہ امت کسطر حیا ہلاک ہوئے جس گے اگے ہوں پچھے حضرت عیسیٰ بشکار ماں میرا اہلبیت بچوں امام مہدی ہوئے مسلم شریف کی حدیث ماں ایں حضرت عیسیٰ علیہ السلام دمشق گا مشرقی منارہ ور نزول فرمائیں گا یوہ وی آیو ہے کہ حجرہ رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم ماں مدفون ہوئیں گا ف۱۱۳ یعنی مسلماناں ناں جہڑا آپ گی نبوت گی تصدیق کرن آلا ایں۔ ف۱۱۴ جہڑ ایہودی ایں۔ ف۱۱۵ شانِ نزول: نجران گا نصرانیا گو ایک ٹولو سیدِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گی خدمت ماں آیو اور وہ لوگ حضور دے کہن لگا تم خیال کریں کہ عیسیٰ اللہ گو بندو ہے۔ فرمایو ہاں اس گا بندہ اور اس گا رسول اور اُس گا کلمہ ایں جڑا کواری بتول عذرار گی طرف القار کیا گیا ایں، نصرانی یوہ سن گے بہت غصے ہویا اور کہن لگا یا محمد کیا تم نے کدے بغیر باپ گے انسان دیکھیو ہے؟ اس دے ان گو مطلب یوہ تھو کہ وہ خدا گا پوت ایں (معاذ اللہ) اس ور یاہ آیت نازل ہوئی اور دسیو گیو کہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام صرف باپ ہی گے بغیر پیدا ہویا اور حضرت آدم علیہ السلام دے ماں باپ دواں گے بغیر مٹی دے پیدا کیا گیا۔ تاں جداناں ناں اللہ گی مخلوق تے بندو منیں دے حضرت عیسیٰ علیہ السلام ناں اللہ گی مخلوق تے بندو منن ماں کے تعجب ہے؟

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

رَبِّكَ فَلَا تَكُنْ مِّنَ الْمُمْتَرِيْنَ ﴿۶۰﴾ فَمَنْ حَآجَّكَ فِيْهِ مِنْۢ بَعْدِ مَا
تیرا رب گی طرفوں حق ہے تو شک آلاں بچوں نہ ہویئے۔ فر اے محبوب! جہڑا تھارا دے عیسیٰ گا بارہ ماں حُجت کریں بعد اس کے
جَآءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ اَبْنَآءَنَا وَاَبْنَآءَكُمْ وَنِسَآءَنَا
کہ تمناں علم آچکو تو ان دے فرماؤ آؤ ہم تم بلالیاں اپناں بیٹا اور تھارا بیٹا اور اپنی عورت
وَنِسَآءَكُمْ وَاَنْفُسَنَا وَاَنْفُسَكُمْ ۗ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَّعْنَتَ اللّٰهِ
اور تھاری عورت اور اپنی جان اور تھاریں جان فِر مباہلو کراں تو چوتھاں ور اللہ گی لعنت
عَلَى الْكٰذِبِيْنَ ﴿۶۱﴾ اِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّ ۚ وَمَا مِنْ اِلٰهٍ
کلاں ف۱۱۶ یو ہی بے شک! سچو بیان ایں ف۱۱۷ اور اللہ گے سوا
اِلَّا اللّٰهُ ۭ وَاِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿۶۲﴾ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّ اللّٰهَ
کوئی معبود نی ف۱۱۸ اور بے شک! اللہ ہی غالب ہے حکمت آلو۔ فر اگر وہ مُنھ پھیریں
عَلِيْمٌۢ بِالْمُفْسِدِيْنَ ﴿۶۳﴾ ع قُلْ يٰٓاَهْلَ الْكِتٰبِ تَعَالَوْا اِلٰى كَلِمَةٍ سَوَآءٍۢ م ع ۶ ۹ ۱۴
تو اللہ فسادیاں ناں جانیں۔ تم فرماؤ اے کتابیو! ایسا کلمہ گی طرف آؤ جہڑو
بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ اَلَّا نَعْبُدَ اِلَّا اللّٰهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهٖ شَيْـًٔا وَّلَا
مہارے تھارے وچ سانجو ہے ف۱۱۹ یوہ کہ عبادت نہ کراں مگر اللہ گی اور اسگو شریک کسے ناں نہ کراں ف۱۲۰ اور
يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا اَرْبَابًا مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ ۭ فَاِنْ تَوَلَّوْا
مہارے بچوں کوئے ایک دوجا ناں رب نہ بنالیے اللہ گے بغیر ف۱۲۱ فر اگر وہ نہ منیں

ف۱۱۶ جدرسول اکرم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم نے نجران گا نصرانیاں ناں یاہ آیت پڑھ گے سنائی تے مباہلہ گی دعوت دتی تاں کہن لگا ہم غور تے مشورو کرلیاں کل تمناں جواب دیاں گا جدوِہ جمع ہویا تاں اناں نے اپناں سب دے بڑا عالم اور صاحبِ رائے شخص عاقب ناں کہیو اے عبدالمسیح تھاری کے رائے ہے؟ اس نے کہیو اے نصرانیاں گی جماعت تم نے سیان لیو ہے کہ محمد نبی تے رسول ضرور ایں اگر تم نے ان دے مباہلو کیو تاں سب ہلاک ہوجائیں گا ہون اگر نصرانیت ور قائم رہنوں چاہیں تاں اناں ناں چھوڑ واور کہر ناں مڑ جاؤ یوہ مشورو سنن دے بعد وہ رسول اکرم صلی اللہ علیہ والہ وسلم گی خدمات ماں حاضر ہویا تاں اناں نے دیکھیو کہ حضور گی چولی ماں دے امام حسین ایں اور ہتھ مبارک ماں امام حسن گو مبارک ہتھ ہے۔ اور حضرت فاطمہ تے حضرت علی رضی اللہ تعالیٰ عنہما حضور گے پچھے ایں اور حضور ان ساراں دے فرمار ہیا ایں کہ جدہوں دعا کروں گو تم سارا آمین کہیو۔ نجران گا سب دے بڑا عالم (پادری) نے جدان حضرات ناں دیکھیو تاں کہن لگا اے جماعتِ نصاریٰ ہوں ایسا چہرہ دیکھ رہیوں ہاں کہ اگر یہ حضرات اللہ دے پہاڑ ناں ٹہان گی دعا کریں تاں اللہ تعالیٰ ضرور پہاڑ ناں ٹہا چھڑے اِن دے مباہلو نہ کریو ہلاک ہوجائیں گا اور قیامت تک روئے زمین ور کوئے نصرانی باقی نہ رہے گو یوہ سن گے نصرانیاں نے حضور گی خدمت ماں عرض کیو کہ مباہلہ گی دے مہاری رائے نی آخر کار اناں نے جزیو دینوں منظور کر لیو مگر مباہلہ واسطے تیار نہ ہویا۔ سیدّ عالم صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایو کہ اس گی قسم جس گا دست قدرت ماں میری جان ایں نجران آلاں ور عذاب نیڑے آہی گیو تھو اگر وہ مباہلو کرتا تاں بندراں تے خنزیراں گی شکل ماں بگڑ جاتا اور جنگل اگ ناں پکھ جاتو اور نجران تے ان گا رہن آلا پرنداں تک نیست و نابود ہوجاتا۔ اور ایک سال ماں سارا نصرانی ختم ہوجاتا۔ ف۱۱۷ کہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام اللہ تعالیٰ گا بندہ تے اُس گا رسول ایں اور ان گو وہ حال ہے جہڑو اپر ذکر ہویو۔ ف۱۱۸ اسماں نصرانیاں گو وی ردّ ہے اور تمام مشرکین گو ف۱۱۹ اور قرآن اور توریت اور انجیل اس ماں مختلف نی۔ ف۱۲۰ نہ حضرت عیسیٰ ناں نہ حضرت عزیر ناں نہ ہور کسے ناں ف۱۲۱ جیسو کہ یہودیاں تے نصرانیاں تے احبار تے رہبان ناں بنایو کہ اناں ناں سجدہ کریں اور انگی عبادت کریں (جمل)۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فَقُوْلُوا اشْهَدُوْا بِاَنَّا مُسْلِمُوْنَ ﴿٦٤﴾ يٰٓاَهْلَ الْكِتٰبِ لِمَ تُحَآجُّوْنَ فِيْٓ
تاں کہہ چھڑو تم گواہ رہو کہ ہم مسلمان ہاں۔ اے کتاب آلیو! ابراہیم گا بارہ ماں کیوں
اِبْرٰهِيْمَ وَمَآ اُنْزِلَتِ التَّوْرٰىةُ وَالْاِنْجِيْلُ اِلَّا مِنْۢ بَعْدِهٖ ؕ اَفَلَا
چگڑیں توریت و انجیل نہ اتریں مگر ان دے بعد تو کیا
تَعْقِلُوْنَ ﴿٦٥﴾ هٰٓاَنْتُمْ هٰٓؤُلَآءِ حَاجَجْتُمْ فِيْمَا لَكُمْ بِهٖ عِلْمٌ
عقل نی ف۱۲۲ سنیں! یہ تم ایں ف۱۲۳ جہڑا اساں چگڑیا جسگو تمناں علم تھو ف۱۲۴
فَلِمَ تُحَآجُّوْنَ فِيْمَا لَيْسَ لَكُمْ بِهٖ عِلْمٌ ؕ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ
تو اساں ف۱۲۵ میرے نال کیوں چگڑیں جسگو تمناں علم ہی نی اور اللہ جانیں اور تم
لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿٦٦﴾ مَا كَانَ اِبْرٰهِيْمُ يَهُوْدِيًّا وَّلَا نَصْرَانِيًّا وَّلٰكِنْ كَانَ
نی جانتا ف۱۲۶ ابراہیم نہ یہودی تھانہ نصرانی بلکہ ہر باطل دے
حَنِيْفًا مُّسْلِمًا ؕ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ﴿٦٧﴾ اِنَّ اَوْلَى النَّاسِ
جدا مسلمان تھا اور مشرکاں بچوں نہ تھا ف۱۲۷ بے شک! ساراں لوکاں دے
بِاِبْرٰهِيْمَ لَلَّذِيْنَ اتَّبَعُوْهُ وَهٰذَا النَّبِيُّ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ؕ وَاللّٰهُ وَلِيُّ
ابراہیم گا زیادہ حقدار وہ تھا جہڑا ان گا پیروکار ہویا ف۱۲۸ اور یوہ نبی ف۱۲۹ اور ایمان آلا ف۱۳۰ اور ایمان آلاں گو
الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿٦٨﴾ وَدَّتْ طَّآئِفَةٌ مِّنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ لَوْ يُضِلُّوْنَكُمْ ؕ
والی اللہ ہے۔ کتابیاں گو ایک ٹولو دلوں چاہے جے کسے طرح تمناں گمراہ کرے
وَمَا يُضِلُّوْنَ اِلَّآ اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُوْنَ ﴿٦٩﴾ يٰٓاَهْلَ الْكِتٰبِ لِمَ
اور وہ اپناں آپ ناں ہی گمراہ کریں اور اناں ناں شعور نی ف۱۳۱ اے کتابیو! اللہ گی

ف۱۲۲ شانِ نزول: نجران گا نصرانیاں تے یہودیاں گا عالماں ماں مباحثو ہویو یہودیاں گو دعوو تھو کہ حضرت ابراہیم علیہ السلام یہودی تھا اور نصرانیاں گو یوہ دعوو تھو کہ وہ نصرانی تھا۔ یاہ لڑائی بہت پکھی تے دوئے فریق سید عالم صلی اللہ علیہ وسلم ناں فیصلے گو من گے آپ دے فیصلو پچھیو اس ور یاہ آیت کریم نازل ہوئی اور علماء توریت تے انجیل ور ان گی جہالت گو اظہار فرمائیگو۔ کہ ان بچوں ہر ایک گو دعوو انگی جہالت ور دلیل ہے۔ یہودیت تے نصرانیت تے انجیل گا نزول دے بعد پیدا ہوئیں اور حضرت موسیٰ علیہ السلام گو زمانوں جن ور توریت نازل ہوئی حضرت ابراہیم علیہ السلام دے سالہا سال بعد گو ہے اور حضرت عیسیٰ جن ور انجیل نازل ہوئی ان گو زمانوں حضرت موسیٰ علیہ السلام گے دو ہزار سال بعد گو ہے اور توریت تے انجیل کسے ماں آپکو یہودی یا نصرانی ہونوں نی دسیو گیو۔ ان تمام گلاں گے باوجود آپ ناں یہودیت یا نصرانیت گے نال منسوب کرنوں نری جہالت تے حماقت ہے۔ ف۱۲۳ اے اہلِ کتاب تم ف۱۲۴ اور تھاری کتاباں ماں اگی خبر دتی گئی ہے۔ یعنی نبی آخرالزماں صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گا ظہور گی اور آپ گی نعت تے صفت۔ جد یوہ سارو کجھ جان پہچانن گے باد جود تم حضور ور ایمان نی لیایا۔ اور تم نے اساں چگڑو۔ ف۱۲۵ یعنی حضرت ابراہیم علیہ السلام ناں یہودی یا نصرانی کہن ماں۔ ف۱۲۶ دے نہ کسے یہودی یا نصرانی ناں اپنا آپ ناں دین ماں حضرت ابراہیم علیہ السلام گی طرف منسوب کرنوں صحیح ہو سکے نہ کسے مشرک ناں، بعض مفسرین نے فرمایو کہ اس ماں یہودیاں تے نصرانیاں ور تعریض ہے جے وہ مشرک ایں۔ ف۱۲۸ اور ان گا عہدِ نبوت ماں ان ور ایمان لے آیا اور ان گی شریعت ور عامل رہیا۔ ف۱۲۹ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم ف۱۳۰ اور آپ گا اُمتی۔ ف۱۳۱ شانِ نزول: یاہ آیت حضرت معاذ بن جبل تے حذیفہ بن یمان تے عمار بن یاسر گا وارہ ماں نازل ہوئی جناں ناں یہودی اپنا دین ماں داخل کرن گی کوشش کریں تھا۔ اور یہودیت گی دعوت دیں تھا۔ اس ماں دسیو گیو جے انگی یاہ ہوس خام ایں وہ اناں ناں گمراہ نی کر سکتا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

تَكْفُرُوْنَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَاَنْتُمْ تَشْهَدُوْنَ ﴿۷۰﴾ يٰۤاَهْلَ الْكِتٰبِ لِمَ

آئیتاں گو کیوں انکار کریں حالانکہ تم خود گواہ ایں ف١٣٢ اے کتابیو! حق ماں

ع ۸ ۱۵ تَلْبِسُوْنَ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُوْنَ الْحَقَّ وَاَنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿۷۱﴾ وَقَالَتْ

باطل کیوں ملائیں ف١٣٣ اور حق کیوں چھپائیں حالانکہ تمناں خبر ہے اور

طَّآئِفَةٌ مِّنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ اٰمِنُوْا بِالَّذِيْۤ اُنْزِلَ عَلَى الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا

کتابیاں گو ایک ٹولو بولیو ف١٣٤ وہ جھڑو ایمان آلاں ور اُتریو ف١٣٥ صبح ناں اس ور

وَجْهَ النَّهَارِ وَاكْفُرُوْۤا اٰخِرَهٗ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ ﴿۷۲﴾ وَلَا تُؤْمِنُوْۤا

ایمان لے آوٗ اور شام ناں منکر ہوجاوٗ شاید وہ پھرجائیں ف١٣٦ اور یقین نہ آنوں

اِلَّا لِمَنْ تَبِعَ دِيْنَكُمْ قُلْ اِنَّ الْهُدٰى هُدَى اللّٰهِ اَنْ يُّؤْتٰۤى

مگر اسگو جھڑو تھارا دین گو پیروکار ہے تم فرماوٗ کہ اللہ ہی گی ہدایت ہدایت ہے ف١٣٧ (یقین کائیں گو نہ کرو)

اَحَدٌ مِّثْلَ مَاۤ اُوْتِيْتُمْ اَوْ يُحَآجُّوْكُمْ عِنْدَ رَبِّكُمْ قُلْ

اسگو کہ کسے ناں ملے ف١٣٨ جیسو تمناں ملیو یا کوئے تھارے ور حجت لیا سکے تھارا رب گے کول ف١٣٩ تم فرماوٗ

اِنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللّٰهِ يُؤْتِيْهِ مَنْ يَّشَآءُ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيْمٌ ﴿۷۳﴾

کہ فضل دے اللہ ہی گے ہتھ ہے جس ناں چاہے دیے اور اللہ وسعت آلو علم آلو ہے۔

يَّخْتَصُّ بِرَحْمَتِهٖ مَنْ يَّشَآءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيْمِ ﴿۷۴﴾

اپنی رحمت نال ف١٤٠ خاص کرے جناں چاہے ف١٤١ اور اللہ بڑا فضل آلو ہے

وَمِنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ مَنْ اِنْ تَاْمَنْهُ بِقِنْطَارٍ يُّؤَدِّهٖۤ اِلَيْكَ

اور کتابیاں ماں کوئے وہ ہے کہ اگر تو اس گے کول ایک ٹھیر امانت رکھے تاں وی وہ تناں ادا کر چھڑے گو ف١٤٢

ف١٣٢ اور تھاری کتاباں ماں حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم گی نعت تے صفت موجود ہے اور تم جانیں جے وہ برحق نبی ایں اور ان گو دین سچو ہے۔ ف١٣٣ اپنی کتاباں ماں تحریف تے تبدیلی کر گے ف١٣٤ اور اناں نے آپسماں مشورو کر گے یوہ مکر سوچیو۔ ف١٣٥ یعنی قرآن شریف۔ ف١٣٦ شانِ نزول: یہودی اسلام گی مخالفت ماں رات دِن نواں نواں مکر کریں تھا۔ (چال کریں تھا) خیبر گا علماء یہود گا بارہ شخصاں نے آپسی مشورہ نال ایک یا چال سوچی۔ جے ان گی ایک جماعت صبح ناں اسلام لے آئے اور شام ناں مرتد ہوجائے اور لوکاں دے کہے جے ہم تے اپنی کتاباں ماں جو دیکھو دے ثابت ہویو کہ محمد مصطفےٰ صلی اللہ علیہ وسلم وہ نبی موعود نی جنگو مہاری کتاباں ماں ذکر تے خبر ہے۔ تانجہ اس حرکت دے مسلماناں ناں دین ماں شک پیدا ہوئے۔ لیکن اللہ تعالیٰ نے یاہ آیت نازل فرما گے ان گو یوہ راز فاش کر چھڑیو اور ان گی یاہ چال نہ چل سکی۔ اور مسلمان پہلاں ہی دے خبردار ہوگیا۔ ف١٣٧ اور جھڑو اس گا سواہے باطل تے گمراہ ہے۔ ف١٣٨ دین تے ہدایت اور کتاب وحکمت تے شرف تے فضیلت ف١٣٩ روز قیامت ف١٤٠ یعنی نبوت ور سالت دے ف١٤١ مسئلو: اس دے ثابت ہوئے جے نبوت جس کسے ناں ملے اللہ گا فضل نال ملے اساں استحقاق گو دخل نی (خازن) ف١٤٢ شانِ نزول: یاہ آیت اہلِ کتاب گا وارہ ماں نازل ہوئی اور اس ماں ظاہر فرمایو گیو کہ ان ماں دو قسم گا لوک ایں امانت دار تے بددیانت کجھ دے اِسا ایں جے بہت مال ان گے کول رکھیو جائے تاں وی کہاٹا بادھا گے بغیر وقت ور ادا کریں۔ جسطرح حضرت عبداللہ بن سلام جن گے کول ایک قریشی نے بارہ سو اوقیہ سونوں امانت رکھیو تھو۔ آپ نے اساں اسے طرح ادا فرمایو اور کجھ اہل کتاب ماں اتنا بددیانت ایں کہ تھوڑا اور وی انکی نیت بگڑ جائے۔ جسطرح کہ فنحاص بن عازورا جس گے کول کسے نے ایک اشرفی امانت رکھی تھی منگتے ویلے اس دے مکر گیو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَمِنْهُمْ مَّنْ اِنْ تَاْمَنْهُ بِدِيْنَارٍ لَّا يُؤَدِّهٖٓ اِلَيْكَ اِلَّا مَا دُمْتَ
اور ان ماں کوئے وہ ہے کہ اگرایک اشرفی اس گے کول امانت رکھے تووہ تناں موڑ گے نہ دیئے گومگر جدتک تو
عَلَيْهِ قَآئِمًا ؕ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوْا لَيْسَ عَلَيْنَا فِى الْاُمِّيّٖنَ
اُس گا سرور کھڑو رہے ف۱۴۳ یوہ تانجہ وہ کہیں ان پڑھاں ف۱۴۴ گاوارہ ماں مہارے ور کوئے
سَبِيْلٌ ۚ وَيَقُوْلُوْنَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُوْنَ ﴿۷۵﴾ بَلٰى
مواخذو نی۔ اور اللہ ور جان بجھ گے چوٹھ بولیں ف۱۴۵ ہاں
مَنْ اَوْفٰى بِعَهْدِهٖ وَاتَّقٰى فَاِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِيْنَ ﴿۷۶﴾
کیوں نی جس نے اپنو عہد پورو کیو تے پرہیزگاری کی بے شک پرہیزگار اللہ نا پسند آئیں
اِنَّ الَّذِيْنَ يَشْتَرُوْنَ بِعَهْدِ اللّٰهِ وَاَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيْلًا
وہ جیڑا اللہ گا عہد اور اپنی قسماں گے بدلے ذلیل قیمت لیں ف۱۴۶
اُولٰٓئِكَ لَا خَلَاقَ لَهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللّٰهُ وَلَا
آخرت ماں ان کو کوئے حصّو نی اور اللہ نہ ان گے نال گل کرے اور نہ انگی طرف
يَنْظُرُ اِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَلَا يُزَكِّيْهِمْ ۪ وَلَهُمْ عَذَابٌ
نظر فرمائے قیامت گے دن اور نہ اناں ناں پاک کرے اور ان گے واسطے دردناک عذاب
اَلِيْمٌ ﴿۷۷﴾ وَاِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيْقًا يَّلْوٗنَ اَلْسِنَتَهُمْ بِالْكِتٰبِ
ہے ف۱۴۷ اور ان ماں کجھ وہ ایں جیڑا زبان پھیرگے کتاب ماں میل کریں
لِتَحْسَبُوْهُ مِنَ الْكِتٰبِ وَمَا هُوَ مِنَ الْكِتٰبِ ۚ وَيَقُوْلُوْنَ
کہ تم سمجھو یہ وی کتاب بچوں ایں اور وہ کتاب ماں نی اور کہیں

ف۱۴۳ اور جسو ہی دین آلو اس گے کولوں ہٹے وہ امانت گا مال ناں ہضم کر چھڑے۔ ف۱۴۴ یعنی غیر کتابیاں گے ف۱۴۵ کہ اس نے اپنی کتاباں ماں دوجا دین آلاں گا مال ہضم کرن گو حکم دتو ہے اس گے باوجود کہ وہ خوب سمجھیں کہ ان گی کتاباں ماں کوئے ایسو حکم نی۔ ف۱۴۶ شانِ نزول: یاہ آیت یہودیاں گا عالماں تے ان گا بڈیراں ابورافع تے کنانہ بن ابی الحقیق اور کعب بن اشرف تے حیی بن اخطب گا وارہ ماں نازل ہوئی۔ جناں نے اللہ تعالیٰ گو وہ عہد چھپایو تھو جہڑو سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم ور ایمان لیان کے متعلق ان دے توریت ماں لیو گیو اناں نے اسناں بدل چھڑیو اور بجائے اس گے اپناں ہتھاں نال کجھ کو کجھ لکھ چھڑیو اور چوٹھی قسم کھادی کہ یوہ اللہ گی طرفوں ہے اور یوہ سب کجھ اناں نے اپنی جماعت گا جاہلاں دے رشوت تے زر حاصل کرن واسطے کیو ف۱۴۷ مسلم شریف کی حدیث ماں ایں سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم نے فرمایو ترے لوک اسا ایں کہ روزِ قیامت نہ اللہ تعالیٰ ان دے کلام فرمائے اور نہ ان گی طرف نظر رحمت کرے نہ اناں ناں گناہاں دے پاک کرے اور اناں ناں دردناک عذاب ہے۔ اس گے بعد سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم نے اس آیت ناں ترے مرتبہ پڑھیو حضرت ابوذر غفاری راوی نے کہیو کہ وہ لوک کہاٹا اور نقصان ماں رہیا یارسول اللہ وہ کون لوک ایں، حضور نے فرمایو شلوار ناں گھٹاں دے تھلے لڑکان آلا اور احسان جتان آلو اور اپنا تجارتی مال ناں چوٹھی قسم نال رواج دین آلو حضرت ابوامامہ گی حدیث ماں ایں سید عالم صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایو جہڑو کسے مسلمان گو حق مارن واسطے قسم کھائے۔ اللہ اس ور جنت حرام کرے اور دوزخ لازم کرے۔ صحابہ نے عرض کیو یارسول اللہ پانویں تھوڑی چیز ہوئے؟ فرمایو پانویں لکر گی ڈالی کیوں نہ ہوئے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَمَا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ ۚ وَيَقُوْلُوْنَ عَلَى
یوہ اللہ گی طرفوں ایں اور وہ اللہ گی طرفوں نی اور اللہ ور

اللّٰهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُوْنَ ﴿٧٨﴾ مَا كَانَ لِبَشَرٍ اَنْ يُّؤْتِيَهُ
جان بجھ گے چوٹھ بولیں ف۱۴۸ کسے آدمی گو یوہ حق نی کہ

اللّٰهُ الْكِتٰبَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُوْلَ لِلنَّاسِ كُوْنُوْا
اللہ اسناں کتاب اور حکم اور پیغمبری دیے ف۱۴۹ فروہ لوکاں دے کہے کہ

عِبَادًا لِّيْ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ وَلٰكِنْ كُوْنُوْا رَبّٰنِيّٖنَ بِمَا كُنْتُمْ
اللہ ناں چھوڑ گے میرا بندہ ہوجاؤ ف۱۵۰ ہاں یاہ کہے گو کہ اللہ آلا ف۱۵۱ ہوجاؤ اس وجہ توں جے تم

تُعَلِّمُوْنَ الْكِتٰبَ وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُوْنَ ﴿٧٩﴾ وَلَا يَاْمُرَكُمْ اَنْ
کتاب سیکھیں اور اس دے کہ تم درس دیں ف۱۵۲ اور نہ تمناں یوہ حکم دیے گو ف۱۵۳ کہ

تَتَّخِذُوا الْمَلٰٓئِكَةَ وَالنَّبِيّٖنَ اَرْبَابًا ؕ اَيَاْمُرُكُمْ بِالْكُفْرِ بَعْدَ
فرشتاں اور پیغمبراں ناں خدا بنالیو کیا تمناں کفر گو حکم دے گو بعد اس کے کہ

اِذْ اَنْتُمْ مُّسْلِمُوْنَ ﴿٨٠﴾ ع وَاِذْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيْثَاقَ النَّبِيّٖنَ ع ٨ ٩ ١٢
تم مسلمان ہوگیا۔ ف۱۵۴ اور یاد کرو جد اللہ نے پیغمبراں دے ان گو عہد لیو ف۱۵۵

لَمَآ اٰتَيْتُكُمْ مِّنْ كِتٰبٍ وَّحِكْمَةٍ ثُمَّ جَآءَكُمْ رَسُوْلٌ
جد ہوں تمناں کتاب اور حکمت دیوں۔ فر تشریف لے آئے تھارے کول وہ رسول ف۱۵۶

مُّصَدِّقٌ لِّمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهٖ وَلَتَنْصُرُنَّهٗ ؕ قَالَ ءَاَقْرَرْتُمْ
کہ تھاری کتاباں گی تصدیق فرمائے ف۱۵۷ تاں تم ضرور ضرور اس ور ایمان لے آیو اور ضرور ضرور اسگی مدد کریو، فرمایو کیوں تم نے اقرار کیو؟

ف۱۴۸ شانِ نزول: حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو ہے کہ یاہ آیت یہودیاں تے نصرانیاں دواں گا وارہ ماں نازل ہوئی کہ اناں نے توریت تے انجیل کی تحریف کی اور کتاب اللہ ماں اپنی طرفوں جو چاہیو ملالیو۔ ف۱۴۹ اور علم و عمل گو کمال در جو عطا فرمائے اور گناہاں دے معصوم کرے ف۱۵۰ یوہ انبیار دے ناممکن ہے اور انگی طرف ایسی نسبت بہتان ایں۔ شانِ نزول: نجران گا نصرانیاں نے کہیو کہ ہمناں حضرت عیسیٰ علیہ الصلوٰۃ والسلام نے حکم دتو ہے کہ ہم اناں ناں رب مناں اس آیت ماں اللہ تعالیٰ نے ان گا اس قول گی تکذیب کی اور دسیو کہ انبیار گی شان دے ایسو کہو ممکن ہی نی، اس آیت گا شانِ نزول ماں دو جو قول یوہ ہے کہ ابو رافع یہودی اور سید نصرانی نے سرکار دو عالم صلی اللہ علیہ وسلم دے کہیو یا محمد تم چاہیں جے ہم تھاری عبادت کراں اور تمناں رب مناں حضور نے فرمایو اللہ گی پناہ کہ ہوں غیر اللہ گی عبادت گو حکم کروں نہ مناں اللہ نے اسگو حکم دتو نہ مناں اس واسطے بھیجیو۔ ف۱۵۱ ربانی گو مطلب عالم فقیہ اور عالم باعمل اور نہایت دیندار گا ایں۔ ف۱۵۲ اس دے ثابت ہو یو کہ علم تے تعلیم گو پھل یوہ ہونوں چاہیے کہ آدمی اللہ آلو ہو جائے جس نا علم دے یوہ فائدہ نہ ہو یو اس گو علم ضائع تے بے کار ہے ف۱۵۳ اللہ تعالیٰ یا اس کو کوئے نبی ف۱۵۴ ایسو کسے طرح نی ہو سکتو۔ ف۱۵۵ حضرت علی مرتضیٰ نے فرمایو کہ اللہ تعالیٰ نے حضرت آدم تے ان گے بعد جس کسے ناں نبوت عطا فرمائی۔ ان دے سیدُ الانبیار حضرت محمد مصطفےٰ صلی اللہ علیہ وسلم گو عہد لیو اور ان نبیاں نے اپنی اپنی قوماں دے عہد لیو کہ اگر ان گی حیات ماں سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم مبعوث ہوئیں تاں آپ ور ایمان لے آئیں اور آپ گی نصرت کریں اس دے ثابت ہو یو کہ حضور تمام انبیار ماں سب دے افضل ایں ف۱۵۶ یعنی سید عالم صلی اللہ علیہ وسلم ف۱۵۷ اس طرح کہ ان گی صفات تے احوال اس گے مطابق ہوئیں جہڑا کتب انبیار ماں بیان فرمایا گیا ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.

وَأَخَذْتُمْ عَلٰى ذٰلِكُمْ إِصْرِيْ ۖ قَالُوْٓا أَقْرَرْنَا ۚ قَالَ فَاشْهَدُوْا
اور اس ور میرو پہاروڈمولیو سب نے عرض کی ہم نے اقرار کیو، فرمایو، تاں ایک دوجا ور گواہ ہوجاؤ
وَأَنَا مَعَكُمْ مِّنَ الشّٰهِدِيْنَ ﴿٨١﴾ فَمَنْ تَوَلّٰى بَعْدَ ذٰلِكَ فَأُولٰٓئِكَ
اور ہوں آپ تھارے نال گواہاں ماں ہوں۔ تو جیڑو کوئے ف۱۵۸ اس گے بعدپھرے تاں ف۱۵۹ وہی لوگ
هُمُ الْفٰسِقُوْنَ ﴿٨٢﴾ أَفَغَيْرَ دِيْنِ اللّٰهِ يَبْغُوْنَ وَلَهٗٓ أَسْلَمَ مَنْ
فاسق ایں ف۱۶۰ تو کیا اللہ گا دین کے سوا ہور دین چاہیں ف۱۶۱ اور اُسے گے اگے گردن رکھی ویں جو
فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَّكَرْهًا وَّإِلَيْهِ يُرْجَعُوْنَ ﴿٨٣﴾
کوئے آسماناں اور زمین ماں ہے ف۱۶۲ خوشی نال ف۱۶۳ اور مجبوری نال ف۱۶۴ اوراُسے گی طرف مڑیں گا۔
قُلْ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَآ أُنْزِلَ عَلَيْنَا وَمَآ أُنْزِلَ عَلٰٓى
اس طرحیا کہیو ہم ایمان لے آیا اللہ ور اور اِس ور جو مہاری طرف اتریو اور جیڑو اتریو
إِبْرٰهِيْمَ وَإِسْمٰعِيْلَ وَإِسْحٰقَ وَيَعْقُوْبَ وَالْأَسْبَاطِ وَمَآ أُوْتِيَ
ابراہیم اور اسماعیل اور اسحاق اور یعقوب اور ان گا بیٹاں ور اور جو کجھ ملیو
مُوْسٰى وَعِيْسٰى وَالنَّبِيُّوْنَ مِنْ رَّبِّهِمْ ۖ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ
موسیٰ اور عیسیٰ اور انبیاء ناں ان گا رب دوں ہم ان ماں کسے ور ایمان ماں فرق
مِّنْهُمْ ۖ وَنَحْنُ لَهٗ مُسْلِمُوْنَ ﴿٨٤﴾ وَمَنْ يَّبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ
نی کرتا ف۱۶۵ اور ہم نے اُسے گے اگے گردن رکھی ویں ایں۔ اور جواسلام گے سوا
دِيْنًا فَلَنْ يُّقْبَلَ مِنْهُ ۚ وَهُوَ فِي الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ ﴿٨٥﴾
کوئے دین چاہے گووہ ہرگزاُس دے قبول نہ کیوجائے گواوروہ آخرت ماں زیاں کاراں (نقصان آلاں بچوں) ایں۔
كَيْفَ يَهْدِي اللّٰهُ قَوْمًا كَفَرُوْا بَعْدَ إِيْمَانِهِمْ وَشَهِدُوْٓا
کیوں اللہ ایسی قوم گی ہدایت چاہے جہڑا ایمان آن گے کافر ہوگیا ف۱۶۶ اور گواہی دے بیٹھا تھا

ف۱۵۸ عہد ف۱۵۹ اورآن آلا نبی محمد مصطفےٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم ورایمان لیان دے مُنھ موڑے۔ ف۱۶۰ خارج ازایمان ف۱۶۱ عہدلین دے بعد اوردلائل واضح ہون گے باوجود ف۱۶۲ ملائکہ اورانسان وجنات۔ ف۱۶۳ دلائل ماں غورکرگے اورانصاف اختیارکرگے اوریاہ اطاعت اناں ناں فائدودیتی اورنفعو پچاتی۔ ف۱۶۴ کسے خوف دے یاعذاب دیکھ لین دے جیسوکہ کافرموت گے ویلے۔ ناامیدی گے وقت ایمان لیائے یوہ ایمان اُسناں قیامت ماں نفعونہ دیے گو۔ ف۱۶۵ جیسوکہ یہودیاں تے نصرانیاں نے کیوکہ کجھ ورایمان ہے اورکجھ گوانکارکیو۔ ف۱۶۶ **شانِ نزول:** حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنھما نے فرمایوکہ یاہ آیت یہودیاں تے نصرانیاں گا وارہ ماں نازل ہوئی کہ یہودی حضورگی بعثت دے پہلاں آپ گا وسیلہ نال دعارکریں تھااورآپ گی نبوت گا اِقراری تھا۔ اورآپ گی تشریف آوری گوانتظارکریں تھا۔ جدحضورگی بعثت ہوئی تاں حسدنال آپ گوانکارکرن لگااورکافرہوگیا۔ مطلب یوہ ہے کہ اللہ تعالیٰ ایسی قوم ناں کسطرح ایمان گی توفیق دیے کہ جہڑا جان بجھ گے تے من گے منکرہوگیا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اَنَّ الرَّسُوْلَ حَقٌّ وَّجَآءَهُمُ الْبَيِّنٰتُ ؕ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ
کہ رسول ف۱۶۷ سچا ایں اور اناں کھلیں نشانیں آگئیں تھیں ف۱۶۸ اور اللہ ظالماں ناں ہدایت
الظّٰلِمِيْنَ ﴿٨٦﴾ اُولٰٓئِكَ جَزَآؤُهُمْ اَنَّ عَلَيْهِمْ لَعْنَةَ اللّٰهِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ
نی کرتو۔ ان گو بدلو یوہ ہے کہ اُن ور لعنت ہے اللہ اور فرشتاں
وَالنَّاسِ اَجْمَعِيْنَ ﴿٨٧﴾ ۙ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ۚ لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ
اور آدمیاں ساراں گی۔ ہمیشہ اُساں رہیں نہ ان ور وں عذاب ہولو ہوئے
وَلَا هُمْ يُنْظَرُوْنَ ﴿٨٨﴾ ۙ اِلَّا الَّذِيْنَ تَابُوْا مِنْۢ بَعْدِ ذٰلِكَ
نہ اناں ناں مہلت دتی جائے مگر جنھاں نے اس گے بعد توبہ کی ف۱۶۹
وَاَصْلَحُوْا ۟ فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿٨٩﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بَعْدَ
اور اپنوں آپ سنبھالیو تاں ضرور اللہ بخشن آلو مہربان ایں۔ بے شک وہ جہڑا ایمان لیا گے کافر
اِيْمَانِهِمْ ثُمَّ ازْدَادُوْا كُفْرًا لَّنْ تُقْبَلَ تَوْبَتُهُمْ ۚ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ
ہویا فر ہور کفر ماں بدھیا ف۱۷۰ ان گی توبہ ہرگز قبول نہ ہوئے گی ف۱۷۱ اور وہی
الضَّآلُّوْنَ ﴿٩٠﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَمَاتُوْا وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَنْ
ایں پلیاواء وہ جیہڑا کافر ہویا اور کافر ہی مریا ان ماں کسے
يُّقْبَلَ مِنْ اَحَدِهِمْ مِّلْءُ الْاَرْضِ ذَهَبًا وَّلَوِ افْتَدٰى بِهٖ ؕ
دے زمین گے برابر سونوں ہرگز قبول نہ کیوجائے گو پانویں اپنی خلاصی واسطے دیں
اُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ وَّمَا لَهُمْ مِّنْ نّٰصِرِيْنَ ﴿٩١﴾ ع ۱۱ ۱۷
ان گے واسطے دردناک عذاب ہے اور ان گو کوئے یار نی

ف۱۶۷ یعنی سیدّ الانبیاء محمد مصطفےٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم۔ ف۱۶۸ اور وہ روشن معجزات دیکھ بیٹھا تھا۔ ف۱۶۹ اور کفر دے باز آیا۔ شانِ نزول: حارث ابن سوید انصاری ناں کفار گے نال جا گے ملن دے بعد ندامت ہوئی تاں اناں نے اپنی قوم گے کول پیغام بھیجو کہ رسول اکرم صلی اللہ علیہ والہ وسلم دے دریافت کریں کہ کیا میری توبہ قبول ہو سکے؟ ان گا وارہ ماں یاہ آیت نازل ہوئی تاں وہ مدینہ منورہ ماں تائب ہو گے حاضر ہویا اور سید عالم صلی اللہ علیہ والہ وسلم نے ان کی توبہ قبول فرمائی۔ ف۱۷۰ شانِ نزول: یاہ آیت یہودیاں گا وارہ ماں نازل ہوئی جناں نے حضرت موسیٰ علیہ السلام ور ایمان لیان دے بعد حضرت عیسیٰ علیہ السلام اور انجیل گے نال کفر کیو۔ فر کفر ماں ہور بدھیں اور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم اور قرآن شریف گے نال کفر کیو۔ اور ایک قول یوہ ہے کہ یاہ آیت یہودیاں تے نصرانیاں گا وارہ ماں نازل ہوئی۔ جہڑا سیدّ عالم صلی اللہ علیہ وسلم کی بعثت دے پہلاں دے اپنی کتاباں ماں آپکی نعت تے صفت دیکھ گے آپ ور ایمان رکھیں تھا اور آپ کا ظہور دے بعد کافر ہو گیا۔ اور فر کفر ماں ہور سخت ہو گیا۔ ف۱۷۱ اس حال ماں یا موت گے وقت یا اگر وہ کفر ور مریں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتّٰى تُنْفِقُوْا مِمَّا تُحِبُّوْنَ ۵ وَمَا تُنْفِقُوْا مِنْ
تم ہرگز خیرناں نہ پہنچیں گا جدتک راہِ خداماں اپنی پیاری چیز خرچ نہ کرو ف۱۷۲ اور تم جو کچھ
شَیْءٍ فَاِنَّ اللّٰهَ بِهٖ عَلِيْمٌ ﴿۹۲﴾ كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ حِلًّا لِّبَنِيْٓ
خرچ کرو اللہ ناں معلوم ہے۔ سب کھاناں بنی اسرائیل ناں حلال
اِسْرَآءِيْلَ اِلَّا مَا حَرَّمَ اِسْرَآءِيْلُ عَلٰى نَفْسِهٖ مِنْ قَبْلِ اَنْ
تھا مگر وہ جھڑا یعقوب نے اپنے اپر حرام کرلیا تھا توریت
تُنَزَّلَ التَّوْرٰىةُ ؕ قُلْ فَاْتُوْا بِالتَّوْرٰىةِ فَاتْلُوْهَآ اِنْ كُنْتُمْ
اترن توں پہلاں تم فرماؤ تورات آن گے پڑھو اگر
صٰدِقِيْنَ ﴿۹۳﴾ فَمَنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ مِنْۢ بَعْدِ ذٰلِكَ
سچا ہیں ف۱۷۳ تو اس گے بعد جھڑو اللہ ور چوٹھ بنائے ف۱۷۴
فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظّٰلِمُوْنَ ﴿۹۴﴾ قُلْ صَدَقَ اللّٰهُ ۫ فَاتَّبِعُوْا مِلَّةَ اِبْرٰهِيْمَ
تو وہی ظالم ایں۔ تم فرماؤ اللہ سچّو ہے تاں ابراہیم گا دین ور چلو ف۱۷۵

ف۱۷۲ بردے تقوو تے طاعت مراد ہے حضرت ابن عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ اِت خرچ کرن گو حکم عام ایں تمام صدقات ناں شامل ہے واجب ہوئیں یا نافلہ سارا اسماں داخل ایں۔ حسن گو قول ہے کہ جھڑو مال مسلماناں ناں پیارو ہوئے اسناں رضاء الٰہی واسطے خرچ کرے۔ وہ اس آیت ماں داخل ہے پانویں ایک کھجور ہی ہوئے (خازن) عمر بن عبدالعزیز کھنڈ گیں بوریں خرید گے صدقو کریں تھا۔ اناں ناں پچھیو گیو کہ اسگی قیمت ہی کیوں نی صدقو کرتا؟ فرمایو شکر مناں پیاری ہے ہوں چاہوں کہ راہ خداماں پیاری چیز خرچ کروں (مدارک) بخاری تے مسلم کی حدیث ہے کہ حضرت ابوطلحہ انصاری مدینہ ماں بڑا مالدار تھا اُناں ناں اپناں مال ماں بیرٔحار (باغ) بہت پیارو تھو جد یاہ آیت نازل ہوئی تاں اناں نے بارگاہِ رسالت ماں کھڑا ہو گے عرض کیو مناں اپناں مال ماں بیرٔ حاسب دے پہارو ہے ہوں اُسناں راہِ خداماں صدقو کروں۔ حضور نے اس ور خوشی گو اظہار فرمایو اور حضرت ابوطلحہ نے حضور گا اشارہ نال اُس ناں اپناں اقارب تے چچیرا پائیاں ماں اسناں تقسیم کر چھڑیو حضرت عمر فاروق رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے ابوموسیٰ اشعری ناں لکھیو کہ میرے واسطے ایک گولی خرید گے پچیو جدوہ گولی آئی آپ ناں بہت پسند آئی آپ نے یاہ آیت پڑھ گے رضاء الٰہی واسطے آزاد فرما چھڑی۔ ف۱۷۳ شانِ نزول: یہودیاں نے سید عالم صلی اللہ علیہ وسلم دے کہیو کہ حضور اپناں آپ ناں مِلت ابراہیمی ور خیال کریں دے حضرت ابراہیم علیہ السلام اونٹھ گو گوشت تے دودھ استعمال نی فرمائیں تھا۔ تم کھائیں پیئیں۔ تاں تم مِلت ابراہیمی ور کسطر حیا ہویا حضور نے فرمایو یہ چیز حضرت ابراہیم ور حلال تھیں یہودی کہن لگا یہ حضرت نوح ور وی حرام تھیں۔ حضرت ابراہیم ور وی حرام تھیں اور مہارے تک حرام ہی چلی آئی ایں اس ور اللہ تعالیٰ نے یاہ آیت نازل فرمائی اور دسیو گیو کہ یہودیاں گو یوہ دعوو غلط ہے بلکہ یہ چیز حضرت ابراہیم تے اسماعیل واسحاق ویعقوب علیہم السلام ور حلال تھیں حضرت یعقوب نے کسے وجہ دے اناں ناں اپنے ور حرام فرمایو اور یاہ حُرمت اُنگی اولاد ماں باقی رہی یہودیاں نے اس گو انکار کیو تاں حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایو کہ توریت اس مضمون ور ناطق ہے اگر تمناں انکار ہے تم توریت لیاؤ اس ور یہودیاں ناں اپنی ناکامی تے رسوائی گو اندیشو ہویو اور وہ توریت نہ آن سکیا ان گو چوٹھ ظاہر ہو گیو اور اناں ناں شرمندگی چانی پئی۔ فائدو! اس دے ثابت ہویو کہ پچھلی شریعتاں ماں احکام منسوخ ہوئیں تھا اس ماں یہودیاں گو رد ہے جھڑا نسخ گا قائل نی تھا۔ فائدو حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم اُمّی تھا اس گے باوجود یہودیاں ناں توریت گو حوالو دے گے جواب دینوں یوہ آپ گو معجزو ہے اور آپ کی نبوت گی دلیل ہے اور اس دے آپ گا وہبی تے غیبی علوم گو پتو چلے۔ ف۱۷۴ اور کہہ کہ مِلّت ابراہیمی ماں اونٹھ گو گوشت اور دودھ اللہ تعالیٰ نے حرام کیا تھا۔ ف۱۷۵ کہ وہی اسلام تے دینِ محمدی ہے۔

وقف جبرئیل علیہ السلام

الجزء الرابع (۴)

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

حَنِيفًا ۖ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٩٥﴾ إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ

جہڑو ہر باطل دے جُدا تھو شرک آلاں بچوں نی تھو۔ بے شک ساراں ماں پہلو گھر جہڑو لوکاں گی عبادت واسطے مقرر ہویو

لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ ﴿٩٦﴾ فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ

وہ ہے جہڑو مکہ ماں ایں برکت آلو اور سارا جہان گو راہنما ف۱۷۶ اس ماں کھلیں نشانیں ایں ف۱۷۷

مَّقَامُ إِبْرَاهِيمَ ۖ وَمَن دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا ۗ وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ

ابراہیم گا کھڑا ہون گی جگہ ف۱۷۸ اور جہڑو اس ماں آئے امان ماں ہوئے ف۱۷۹ اور اللہ گے واسطے لوکاں ور

حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا ۚ وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ

اس گھر گو حج کرنو ایں جو اُس تک چل سکے ف۱۸۰ اور جہڑو منکر ہوئے تو اللہ

غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿٩٧﴾ قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ

سارا جہان دے بے پرواہ ہے ف۱۸۱ تم فرماؤ اے کتابیو! اللہ گی آیتاں ناں کیوں نی منتا ف۱۸۲

وَاللَّهُ شَهِيدٌ عَلَىٰ مَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٨﴾ قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَصُدُّونَ

اور تھارا کم اللہ گے سامنے ایں۔ تم فرماؤ اے کتابیو۔ کیوں اللہ گی راہ دے

ف۱۷۶ شانِ نزول: یہودیاں نے مسلماناں دے کہیو تھو کہ بیت المقدس مہارو قبلو ہے، کعبہ توں افضل اور اس دے پہلو ہے۔ انبیار گی ہجرت گو مقام تے عبادت گو قبلو ہے۔ مسلماناں نے کہیو کہ کعبو افضل ہے اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی۔ اور اساں دسیو گیو کہ سب دے پہلو مکان جناں اللہ تعالیٰ نے طاعت وعبادت واسطے مقرر کیو ہے نماز گو قبلو، حج تے طواف گو مقام بنایو جس ماں نیکیاں گا ثواب زیادہ ہوئیں وہ کعبو معظموں ایں جہڑو مکہ شہر ماں موجود ہے حدیث شریف ماں ایں کعبو شریف بیت المقدس دے چالی سال پہلاں بنایو گیو۔ ف۱۷۷ جہڑیں اسکی عزت وعظمت ور دلالت کریں ان نشانیاں بچوں کجھ یہ ایں کہ پرندہ کعبہ شریف گے اپرنی بیتا اور نہ اُس گے اپروں اُڈیں، بلکہ اُڈتا آئیں دے اِیاں اواں ہٹ جائیں اور جہڑا پرندہ بیمار ہو جائیں وِہ اپنوں علاج کعبہ گی ہوا ناں کریں کہ اُسماں اُڈیں۔ اسے دے اناں ناں شفا مل جائے اور جنگلی جانور ایک دوجاناں حرم ماں ایذا نی دیتا حتیٰ کہ کتا اس مقدس زمین ماں ہرن ور نی پیتا اور اِت شکار نی کرتا اور لوکاں گا دل کعبہ معظمہ گی طرف کھچیا وا ایں۔ اور اسکی طرف دیکھن گے نال ہی اتھروں ڈھلن لگ جائیں۔ تے ہر جمعرات ناں اولیار گی روح اس گے چوفیرے حاضری دیں تے جہڑو کوئے اسکی بے حرمتی گو ارادو کرے۔ برباد ہو جائے اناں ہی نشانیاں بچوں مقام ابراہیم وغیرہ وِہ چیز ایں جن گو آیت ماں بیان فرمایو گیو (مدارک تے خازن تے احمدی) ف۱۷۸ مقام ابراہیم وہ پتھر ہے جس ور حضرت ابراہیم علیہ السلام کعبہ شریف گی تعمیر گے ویلے کھڑا ہوئیں تھا تے اُسماں آپ گا قدم مبارک گا نشان لگ گیا ایک لموں زمانوں گزرن گے باوجود تے بیشمار ہتھ لگن گے باوجود اجاں تو ڑی وِہ نشان موجود ایں۔ ف۱۷۹ اِت تو ڑی کہ اگر کوئے قتل کر کے حرم ماں داخل ہوئے تاں وی اسناں قتل نہ کیو جائیگو نہ اس ور حد قائم کی جائے۔ حضرت عمر فاروق رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو اگر ہوں اپناں والد خطاب گا قاتل ناں وی حرم شریف ماں دیکھوں تاں وی اُس ناں ہتھ نالاؤں جد تو ڑی وہ اس دے باہر نہ آئے۔ ف۱۸۰ مسئلو: اس آیت ماں حج گی فرضیت گو بیان ایں تے اس واسطے استطاعت شرط ہے۔ حدیث شریف ماں سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے اس گی تفسیر زاد تے راحلہ دے فرمائی۔ زادِراہ یعنی کھان پین گو انتظام اتنوں ہونوں چاہیئے کہ جاگے مڑ گے آن تک کافی ہوئے اور یوہ واپسی گا وقت تک اہل وعیال گا خرچہ گے بغیر ہونوں چاہیئے راہ گو پر امن ہونوں ضروری ہے۔ کیوں جے بغیر اس گے استطاعت ثابت نہ ہویگی۔ ف۱۸۱ اس دے اللہ تعالیٰ گی ناراضگی ظاہر ہوئے اور یوہ مسئلو وی ثابت ہوئے کہ فرضِ قطعی گو منکر کافر ہے۔ ف۱۸۲ جہڑیں سید عالم صلی اللہ تعالیٰ وسلم کا صدقِ نبوت ور دلالت کریں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ مَنْ اٰمَنَ تَبْغُوْنَهَا عِوَجًا وَّاَنْتُمْ شُهَدَآءُ

روکیں ف١٨٣ اُس ناں جہڑو ایمان لے آئے اسناں ٹیڑھو کرنوں چاہیں اور تم خود اُس ور گواہ ایں ف١٨٤

وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُوْنَ ﴿٩٩﴾ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْۤا اِنْ تُطِيْعُوْا

اور اللہ تھاراں کرتوتاں دے بے خبر نی۔ اے ایمان آلیو! اگر تم کجھ کتابیاں

فَرِيْقًا مِّنَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ يَرُدُّوْكُمْ بَعْدَ اِيْمَانِكُمْ كٰفِرِيْنَ ﴿١٠٠﴾

گا کہیاور چلیاتاں وہ تھارا ایمان دے بعد تمناں کافر کر چھڑیں گا۔ ف١٨٥

وَكَيْفَ تَكْفُرُوْنَ وَاَنْتُمْ تُتْلٰى عَلَيْكُمْ اٰيٰتُ اللّٰهِ وَفِيْكُمْ رَسُوْلُهٗ

اور تم کیوں کفر کریں گا تھارے ور اللہ گی آیت پڑھی جائیں اور تھارے بچ اسگو رسول تشریف فرما ہے

وَمَنْ يَّعْتَصِمْ بِاللّٰهِ فَقَدْ هُدِيَ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿١٠١﴾ ع يٰۤاَيُّهَا

اور جس نے اللہ گو سہارو لیو تو ضرور اُسناں سدھوراہ دسیو گیو۔ اے

الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ حَقَّ تُقٰتِهٖ وَلَا تَمُوْتُنَّ اِلَّا وَاَنْتُمْ

ایمان آلیو! اللہ دے ڈرو جیسو اس دے ڈرن گو حق ہے اور ہرگز نہ مریو مگر

مُّسْلِمُوْنَ ﴿١٠٢﴾ وَاعْتَصِمُوْا بِحَبْلِ اللّٰهِ جَمِيْعًا وَّلَا تَفَرَّقُوْا وَاذْكُرُوْا

مسلمان۔ اور اللہ گی رسّی مضبوط تھم لیو ف١٨٦ سارا مل گے اور آپس ماں پھٹ نہ جائیو ف١٨٧ اور اللہ کو

ع ١٠

ف١٨٣ نبی صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی تکذیب کر گے تے آپ گی نعت تے صفت چھپا گے جہڑی توریت ماں مذکور ایں۔ ف١٨٤ کہ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی نعت توریت ماں لکھی وی ایں تے اللہ تعالیٰ ناں جہڑو دین قبول ہے وہ دین اسلام ہی ایں۔ ف١٨٥ شانِ نزول: اوس تے خزرج گا قبیلہ ماں پہلاں بڑی دشمنی تھی تے مدتاں توڑی ان گے بچ جنگ جاری رہی سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گا صدقہ ماں ان قبیلاں گا لوک اسلام لیا گے آپسماں شیر وشکر ہو گیا ایک دن وہ ایک مجلس ماں بیٹھا وا اُنس تے محبت گی گل کر رہیا تھا۔ شاس بن قیس یہودی جہڑ و اسلام کو بڑو دشمن تھو اس طرف دے گزریو تے ان گا باہمی تعلقات دیکھ گے سڑ بچ گیو تے کہن لگو جد یہ لوک آپسماں مل گیا تاں مہارو کت ٹھکانوں ایں ایک جوان ناں مقرر کیو کہ ان گی مجلس ماں بیس گے ان گی پچھلی لڑائیاں گو ذکر چھیڑرے تے اس زمانہ ماں ہر ایک قبیلو جہڑو اپنی تعریف تے دوجاں گی حقارت گا شعر لکھے تھو پڑھے چنانچہ اس یہودی نے ایسو ہی کیو تے اس گی شر انگیزی دے دواں قبیلاں گا لوگ طیش ماں آ گیا تے ہتھیار چالیا قریب تھو کہ خون ریزی ہو جائے سید عالم صلی اللہ علیہ والہ وسلم یاہ خبر سن گے مہاجرین گے نال تشریف لے آیا اور فرمایو اے جماعتِ اہل اسلام یہ کے جہالت گی حرکت ایں۔ ہوں تھارے درمیان ہوں۔ اللہ تعالیٰ نے تمناں اسلام گی عزت دتی جاہلیت گی بلا دے نجات دتی تھارے درمیان الفت تے محبت پیدا فرمائی تم زمانۂ کفر گی حالت ماں مڑیں۔ حضور گا ارشاد نے ان گا دلاں ور اثر کیو تے اناں نے سمجھیو کہ یوہ شیطان گو فریب تے دشمن گو مکر تھو اناں نے ہتھاں بچوں ہتھیار پھینک چھڑیا اور روتاں روتاں ایک دوجا گے گل لگ گیا۔ تے حضور سید عالم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم گے نال فرمانبردارانہ تے غلامانہ انداز ماں چلیا ان گا وارہ ماں یاہ آیت نازل ہوئی ف١٨٦ حَبْلِ اللّٰهِ گی تفسیر ماں مفسرین گا چند قول ایں کجھ کہیں اس دے قرآن مراد ہے۔ مسلم گی حدیث شریف ماں وارد ہے کہ قرآن پاک حبل اللہ ہے جس نے اسگی اتباع گی وہ ہدایت ور ہے جس نے اسناں چھوڑیو وہ گمراہی ور حضرت ابن مسعود رضی اللہ عنہ نے فرمایو حبل اللہ دے جماعت مراد ہے۔ تے فرمایو تم جماعت ناں لازم کر لیو وہ حبل اللہ ہے جسناں مضبوط تھمن کو حکم دتو گیو ہے۔ ف١٨٧ جیسو کہ یہود تے نصاریٰ فرقہ فرقہ ہو گیا۔ اس آیت ماں ان افعال تے حرکات گی ممانعت کی گئی ہے جہڑا مسلماناں گے درمیان تفرقہ گا اسباب بنیں مسلماناں گو طریقو مذہب اہل سنت ہے اس گے سوا کوئے دوجو راہ اختیار کرنوں دین ماں تفریق تے ممنوع ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

نِعۡمَتَ اللّٰهِ عَلَيۡكُمۡ اِذۡ كُنۡتُمۡ اَعۡدَآءً فَاَلَّفَ بَيۡنَ قُلُوۡبِكُمۡ

احسان اپنے اپر یاد کرو جد تھارے بچ بیر تھو اُس نے تھاراں دِلاں ماں ملاپ کر چھڑیو

فَاَصۡبَحۡتُمۡ بِنِعۡمَتِهٖۤ اِخۡوَانًا ۚ وَكُنۡتُمۡ عَلٰى شَفَا حُفۡرَةٍ مِّنَ النَّارِ

تو اس گا فضل نال تم آپس ماں پائی ہوگیا ف۱۸۸ اور تم ایک غارِ دوزخ گا کنارہ ور تھا ف۱۸۹

فَاَنۡقَذَكُمۡ مِّنۡهَا ؕ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمۡ اٰيٰتِهٖ لَعَلَّكُمۡ تَهۡتَدُوۡنَ ﴿۱۰۳﴾

تواس نے تمناں اس توں بچا چھڑیو ف۱۹۰ اللہ تھارے اگے اِسے طرح اپنی آئیتاں ناں بیان فرمائے کہ کدے تم ہدایت پاؤ۔

وَلۡتَكُنۡ مِّنۡكُمۡ اُمَّةٌ يَّدۡعُوۡنَ اِلَى الۡخَيۡرِ وَيَاۡمُرُوۡنَ بِالۡمَعۡرُوۡفِ

اور تھارے بچوں ایک گروہ ایسو ہونوں چاہیئے کہ نیکی گی طرف بلائیں اور اچھی گل گو حکم دیں

وَيَنۡهَوۡنَ عَنِ الۡمُنۡكَرِ ؕ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الۡمُفۡلِحُوۡنَ ﴿۱۰۴﴾ وَلَا تَكُوۡنُوۡا

اور بُری دے منع کریں ف۱۹۱ اور یہی لوگ مرادناں پہنچیا ف۱۹۲ اور ان جیسا نہ ہویو

كَالَّذِيۡنَ تَفَرَّقُوۡا وَاخۡتَلَفُوۡا مِنۡۢ بَعۡدِ مَا جَآءَهُمُ الۡبَيِّنٰتُ ؕ وَاُولٰٓئِكَ

جہڑا آپس ماں پھٹ گیا اور ان ماں پھوٹ پے گئی ف۱۹۳ بعداس گے کہ روشن نشانی اناں ناں آگئیں تھیں ف۱۹۴ اور

لَهُمۡ عَذَابٌ عَظِيۡمٌ ﴿۱۰۵﴾ يَّوۡمَ تَبۡيَضُّ وُجُوۡهٌ وَّتَسۡوَدُّ وُجُوۡهٌ ۚ فَاَمَّا

ان گے واسطے بڑو عذاب ہے۔ جس دن کُجھ مُنہ چٹا ہوئیں گا اور کُجھ کالا تو وہ

الَّذِيۡنَ اسۡوَدَّتۡ وُجُوۡهُهُمۡ ۟ اَكَفَرۡتُمۡ بَعۡدَ اِيۡمَانِكُمۡ فَذُوۡقُوا

جن گا مُنھ کالا ہویا ف۱۹۵ کیا تم ایمان آن گے کافر ہو ف۱۹۶ یا تو ہون

ف۱۸۸ تے اسلام گی بدولت عداوت، دور ہو گے آپسماں دینی محبت پیدا ہوگئی حتیٰ کہ اوس تے خزرج گی وہ مشہور لڑائی جہڑی ایک سو بی سال (۱۲۰) دے جاری تھی اسگی وجہ دے رات دن قتل وغارت گی گرم بازاری رہ تھی سید عالم صلی اللہ علیہ والہ وسلم گے ذریعہ اللہ تعالیٰ نے مٹا چھڑی تے جنگ گی اگ ٹھنڈی کر چھڑی تے جنگ جو قبیلاں ماں اُلفت تے محبت گا جذبات پیدا فرما چھڑیا۔ ف۱۸۹ یعنی حالتِ کفر ماں کہ اگر اسے حال ماں مرجاتا تاں دوزخ ماں پہنچتا۔ ف۱۹۰ دولت ایمان عطا فرما گے ف۱۹۱ اس آیت دے نیکی گا حکم تے برائی دے منع کرن گی فرضیت تے اجماع گا حجت ہون وراستدلال کیو گیو ہے۔ ف۱۹۲ حضرت علی مرتضیٰ رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو کہ نیکیاں گو حکم کرنوں تے برائیاں دے روکنوں بہترین جہاد ہے۔ ف۱۹۳ جسطرحیا کہ یہودی تے نصرانی آپسماں مختلف ہویا تے ان ماں ایک دوجا گے نال عناد تے دشمنی پکی ہوگئی، یا جسطرحیا تم زمانہ جاہلیت ماں متفرق تھا تھارے درمیان بغض تے عناد تھو۔ مسئلو: اس آیت ماں مسلماناں نا آپسماں اتفاق تے اجماع گو حکم دتو گیو ہے تے اختلاف تے اسگا اسباب پیدا کرن گی ممانعت فرمائی گئی حدیث ماں اسگی بہت تاکید وارد ایں تے جماعت مسلمین دے الگ ہون گی سختی نال ممانعت کی گئی ہے۔ جہڑو فرقو پیدا ہوئے وہ اس حکم گی خلاف ورزی کر گے ہی پیدا ہوئے تے جماعت مسلمین ماں تفرقہ اندازی گا جرم گو مرتکب ہوئے۔ تے حدیث گا ارشاد گے مطابق وہ شیطان گو شکار ہے۔ اَعَاذَنَا اللّٰهُ تَعَالٰى مِنۡهُ۔ ف۱۹۴ تے حق واضح ہو چکو تھو۔ ف۱۹۵ یعنی کفار، ان دے تو بچا کہیو جائیگو۔ ف۱۹۶ اس گا مخاطب یا دے سارا کفار ایں اس صورت ماں ایمان دے روز میثاق گو ایمان مراد ہے جد اللہ تعالیٰ نے ان دے فرمایو تھو کیا ہوں تھارو رب نی؟ ساراں نے بلیٰ کہیو تھو تے ایمان لے آیا تھا ہون جہڑا دنیا ماں کافر ہویا تاں ان دے فرمایو جائے کہ روز میثاق ایمان لیان دے بعد تم کافر ہو گیا۔ حسن گو قول ہے اس دے منافقین مراد ایں جناں نے زبان دے ایمان گو اظہار کیو تھو اور ان گا دل منکر تھا عکرمہ نے کہیو کہ اہل کتاب ایں۔ جہڑا سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم گی بعثت دے پہلاں دے حضور ور ایمان لے آیا اور حضور گا ظہور تے بعد آپ گو انکار کر گے کافر ہو گیا ایک قول ہے کہ اس گا مخاطب مرتدین ایں۔ جہڑا اسلام لیا گے پھر گیا، اور کافر ہو گیا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿١٠٦﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ ابْيَضَّتْ وُجُوهُهُمْ
عذاب چکھو اپنا کفر گے بدلے۔ اور وہ جن گا مُنہ چٹا ہویا ک۱۹۷
فَفِي رَحْمَةِ اللَّهِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٠٧﴾ تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ
وہ اللہ گی رحمت ماں ایں۔ وہ ہمیشہ اُسماں رہینگا۔ یہ اللہ گی آیت ایں
نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ ۗ وَمَا اللَّهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِلْعَالَمِينَ ﴿١٠٨﴾ وَلِلَّهِ
کہ ہم ٹھیک تھارے ور پڑھاں اور اللہ دُنیا آلاں ور ظلم نی چاہتو ف۱۹۸ اور اللہ ہی گو ہے
مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۚ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿١٠٩﴾ كُنْتُمْ ع ۸
جو کجھ آسماناں ماں ہے اور جو کجھ زمین ماں اور اللہ ہی گی طرف ساراں کماں گومڑنوں ایں۔ تم
خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ
بہتر ایں ف۱۹۹ ساری اُمتاں ماں جھڑی لوکاں ماں ظاہر ہوئیں نیکی گو حکم دیں اور بُرائی دے
عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ ۗ وَلَوْ آمَنَ أَهْلُ الْكِتَابِ لَكَانَ خَيْرًا
منع کریں اور اللہ ور ایمان رکھیں اور اگر کتابی ایمان لے آتا ف۲۰۰ تاں ان گو پلوتھو
لَهُمْ ۚ مِنْهُمُ الْمُؤْمِنُونَ وَأَكْثَرُهُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿١١٠﴾ لَنْ يَضُرُّوكُمْ إِلَّا أَذًى ۖ
ان ماں کجھ مسلمان ایں ف۲۰۱ اورزیادہ کافر۔ وہ تھارو کجھ نہ بگاڑیں گا مگر یوہی ستانوں ف۲۰۲ اور
وَإِنْ يُقَاتِلُوكُمْ يُوَلُّوكُمُ الْأَدْبَارَ ثُمَّ لَا يُنْصَرُونَ ﴿١١١﴾ ضُرِبَتْ
اگر تھارے نال لڑیں تاں تھارا دے وِٹھ پھیر جائیں گا ف۲۰۳ فر ان گی مدد نہ ہوئے گی ان ور

ک۱۹۷ یعنی اہلِ ایمان کہ اس دن وہ اللہ گا فضل نال خوش ہوئیں گا اور ان گا چہرہ چمکتا دمکتا ہوئیں گا۔ سجے کھبے اور سامنے نور ہوئے گو۔ ف۱۹۸ اور کسے ناں بغیر جرم گے عذاب نی دیتو اور کسے گی نیکی گو ثواب کہٹ نی کرتو۔ ف۱۹۹ اے امتِ محمد صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم۔ شانِ نزول: یہودیاں بچوں مالک بن صیف تے وہب بن یہودا نے حضرت عبداللہ بن مسعود وغیرہ اصحاب رسول صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے کہیو ہم تھارا دے بہتر ہاں اور مہارو دین تھارا دین دے بہتر ہے۔ جس گی تم ہمناں دعوت دیں۔ اس ور یاہ آیت نازل ہوئی۔ ترمذی گی حدیث ماں ایں سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم نے فرمایو اللہ تعالیٰ میری امت ناں گمراہی ور جمع نہ فرمائے گو اور اللہ تعالیٰ گو دستِ رحمت جماعت ور ہے۔ جہڑو جماعت دے جدا ہویو دوزخ ماں گیو۔ ف۲۰۰ سیدِ انبیاء حضرت محمد مصطفےٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم ور ف۲۰۱ جیسا کہ حضرت عبداللہ بن سلام اور ان گا ساتھی یہودیاں بچوں اور نجاشی اور ان گا ساتھی نصرانیاں بچوں۔ ف۲۰۲ زبانی طعنہ تشنیع تے دھمکی وغیرہ نال شانِ نزول: یہودیاں بچوں جہڑا لوک اسلام لے آیا تھا جیسو کہ حضرت عبداللہ بن سلام اور ان گا ساتھی یہودیاں گا وڈیراں گا دشمن بن گیا اور اناں ناں ایذا دین گی سوچ ماں رہن لگا اس ور یاہ آیت نازل ہوئی۔ اور اللہ تعالیٰ نے ایمان لیان آلاں ناں مطمئن کر چھڑیو کہ زبانی قیل وقال گے بغیر وہ مسلماناں ناں کوئے نقصان نی پہچا سکیں گا غلبو مسلماناں گو ہی ہوئے گو اور یہودیاں گو انجام ذِلت ور سوائی ہوئے گو۔ ف۲۰۳ اور تھارا مقابلہ گی ہمت نہ کر سکیں گا یہ غیبی خبرا سے طرح واقع ہوئیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ اَيْنَ مَا ثُقِفُوْٓا اِلَّا بِحَبْلٍ مِّنَ اللّٰهِ وَحَبْلٍ مِّنَ
بنکا چھٹری ذِلت جت ہوئیں امان نہ پائیں ف۲۰۴ مگر اللہ گی ڈور ف۲۰۵ اور آدمیاں گی
النَّاسِ وَبَآءُوْ بِغَضَبٍ مِّنَ اللّٰهِ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الْمَسْكَنَةُ ؕ
ڈور دوں ف۲۰۶ اور غضب الٰہی گا سزاوار ہویا اور ان ور بنکا دتی گئی محتاجی
ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَانُوْا يَكْفُرُوْنَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُوْنَ الْاَنْۢبِيَآءَ
ف۲۰۷ یاہ تانجہ وِہ اللہ گی آیتاں دے کفر کریں اور پیغمبراں ناں ناحق
بِغَيْرِ حَقٍّ ؕ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَّكَانُوْا يَعْتَدُوْنَ ﴿۱۱۲﴾ لَيْسُوْا سَوَآءً ؕ
شہید، یوہ تانجہ نافرمانبردار اور سرکش تھا۔ سارا ایک جیہا نی
مِنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ اُمَّةٌ قَآئِمَةٌ يَّتْلُوْنَ اٰيٰتِ اللّٰهِ اٰنَآءَ الَّيْلِ
کتابیاں ماں کجھ وِہ ایں کہ حق ور قائم ایں ف۲۰۸ اللہ گی آیت پڑھیں رات گی کڑیاں ماں
وَهُمْ يَسْجُدُوْنَ ﴿۱۱۳﴾ يُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَيَاْمُرُوْنَ
اور سجدہ کریں ف۲۰۹ اللہ تے پچھلادن ور ایمان لے آئیں اور نیکی گو حکم دیں
بِالْمَعْرُوْفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُسَارِعُوْنَ فِي الْخَيْرٰتِ ؕ وَاُولٰٓئِكَ
اور برائی دے منع کریں ف۲۱۰ اور نیک کماں ور دوڑیں اور یہ
مِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿۱۱۴﴾ وَمَا يَفْعَلُوْا مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ يُّكْفَرُوْهُ ؕ وَاللّٰهُ
لوک لائق ایں۔ اور وِہ جہڑا بلائی کریں ان گو حق نہ ماریو جائیگو اور اللہ
عَلِيْمٌۢ بِالْمُتَّقِيْنَ ﴿۱۱۵﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ اَمْوَالُهُمْ
ناں معلوم ایں ڈر آلا ف۲۱۱ وِہ جہڑا کافر ہویا ان گا مال

ف۲۰۴ ہمیشہ ذلیل ہی رہنگا۔ عزت کدے نہ ہوئیگی۔ اسے گو اثر ہے کہ اج تک یہودیاں ناں کِدا گی سلطنت نی تھائی جت رہیا عام آدمی یا غلام بن گے رہیا
ف۲۰۵ تھم گے یعنی ایمان لیا گے۔ ف۲۰۶ یعنی مسلماناں گی پناہ لے گے اور اناں ناں جزیو دے گے۔ ف۲۰۷ چنانچہ یہودی ناں مالدار ہو گے وی غِنا رِ قلبی
میسرنی ہوتو ف۲۰۸ شانِ نزول: جد حضرت عبداللہ بن سلام اور ان گا ساتھی ایمان لے آیا تاں احبار یہود نے سڑ بچ گے کہیو کہ محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم
ورمہارے بچوں جہڑا ایمان لے آیا ایں۔ وہ برا لوک ایں اگر برا نہ ہوتا تاں اپناں باپ دادا گو دین نہ چھوڑتا۔ اس ور یاہ آیت نازل ہوئی۔ عطا گو قول ہے مِنْ
اَهْلِ الْكِتَابِ اُمَّةٌ قَآئِمَةٌ دے چالی مرد اہلِ بخران گا بتی (۳۲) حبشہ گا اٹھ روم گا مراد ایں جہڑا دین عیسوی ور تھا فر سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم
ور ایمان لے آیا۔ ف۲۰۹ یعنی نماز پڑھیں اس دے یا نماز عشا مراد ہے جہڑی اہل کتاب نی پڑھتا یا نماز تہجد۔ ف۲۱۰ اور دین ماں مداہنت نی کرتا۔
ف۲۱۱ یہودیاں نے عبداللہ بن سلام اور ان گا ساتھیاں دے کہیو تھو کہ تم دین اسلام قبول کر گے کہاٹا ماں پے گیا۔ تاں اللہ تعالیٰ نے اناں ناں خبر دتی کہ وہ
بلند درجات گا مستحق ہویا اور اپنی نیکیاں گی جزا پائیں گا یہودیاں گو بکواس بیہودہ ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَلَآ اَوۡلَادُهُمۡ مِّنَ اللّٰهِ شَيۡـًٔا ؕ وَاُولٰٓـئِكَ اَصۡحٰبُ النَّارِ ۚ هُمۡ فِيۡهَا
اوراولاد ف۲۱۲ ان ناں اللہ دے ذری وی نہ بچائیں گا اور وِہ جہنمی ایں ان ناں ہمیشہ اُسماں

خٰلِدُوۡنَ ﴿۱۱۶﴾ مَثَلُ مَا يُنۡفِقُوۡنَ فِىۡ هٰذِهِ الۡحَيٰوةِ الدُّنۡيَا كَمَثَلِ
رہنوایں۔ ف۲۱۳ مثال اُنگی جھڑا اس دُنیا گی زندگی ماں ف۲۱۴ خرچ کریں اِس

رِيۡحٍ فِيۡهَا صِرٌّ اَصَابَتۡ حَرۡثَ قَوۡمٍ ظَلَمُوۡۤا اَنۡفُسَهُمۡ فَاَهۡلَكَتۡهُ ؕ
ہواگی طرح ہے جسماں پالو ہوئے وہ ایک اِسی قوم گی کھیتی ور ہوئے جھڑا اپنوں ہی بروکریں تھا تواُسناں بالکل مارگئی ف۲۱۵

وَمَا ظَلَمَهُمُ اللّٰهُ وَلٰـكِنۡ اَنۡفُسَهُمۡ يَظۡلِمُوۡنَ ﴿۱۱۷﴾ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا
اور اللہ نے ان ور ظلم نی کیو ہاں وِہ خودہی اپنی جاناں ور ظلم کریں۔ اے ایمان آلیو!

لَا تَتَّخِذُوۡا بِطَانَةً مِّنۡ دُوۡنِكُمۡ لَا يَاۡلُوۡنَكُمۡ خَبَالًا ؕ وَدُّوۡا مَا عَنِتُّمۡ ۚ
غیراں ناں اپناں راز دار نہ بناوٗ ف۲۱۶ وِہ تھاری بُرائی ماں کمی نی کرتا ان گی آرزو ہے جتنی ایذا تمناں پہچے

قَدۡ بَدَتِ الۡبَغۡضَآءُ مِنۡ اَفۡوَاهِهِمۡ ۖۚ وَمَا تُخۡفِىۡ صُدُوۡرُهُمۡ اَكۡبَرُ ؕ قَدۡ
بیر ان گی گلاں دے چھلک گیو اور وہ ف۲۱۷ جھڑو سینہ ماں چھپایو ووہے ہور بڑو ہے ہم نے

بَيَّنَّا لَـكُمُ الۡاٰيٰتِ اِنۡ كُنۡتُمۡ تَعۡقِلُوۡنَ ﴿۱۱۸﴾ هٰۤاَنۡتُمۡ اُولَاۤءِ تُحِبُّوۡنَهُمۡ
نشانیں تمناں کھول سُنا چھڑیں اگر تمناں عقل ہوئے ف۲۱۸ سنیں! یہ جھڑا تم ایں تم دے اناں ناں چاہیں ف۲۱۹

وَلَا يُحِبُّوۡنَكُمۡ وَتُؤۡمِنُوۡنَ بِالۡكِتٰبِ كُلِّهٖ ۚ وَاِذَا لَقُوۡكُمۡ قَالُوۡۤا اٰمَنَّا ۖۚ
اوروہ تمناں نی چاہتا ف۲۲۰ اورحال یوہ ہے کہ تم ساریں کتاباں ور ایمان رکھیں ف۲۲۱ اوروِہ جدتمناں ملیں کہیں ہم ایمان لے آیا ف۲۲۲

ف۲۱۲ جن وراناں ناں بہت ناز ہے۔ ف۲۱۳ شانِ نزول: یاہ آیت بنی قریظہ تے نضیر گاوارہ ماں نازل ہوئی ہے یہودیاں گا وڈیراں نے مال تے ریاست لین گی غرض دے رسول اکرم صلّی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلّم گے ناں دشمنی کی تھی۔ اللہ تعالیٰ نے اس آیت ماں ارشاد فرمایو کہ ان گا مال تے اولاد کجھ کم نہ آئیں گا وِہ رسول گی دشمنی ماں اناحق اپنی عاقبت برباد کرر ہیاایں۔ ایک قول یوہ ہے کہ یاہ آیت مشرکین قریش گاوارہ ماں نازل ہوئی کیوں جے ابوجہل ناں اپناں مال ودولت ور بڑو فخر تھواور ابوسفیان نے بدر تے احد ماں مشرکین ور بہت زیادہ مال خرچ کیوتھوایک قول یوہ ہے کہ یاہ آیت تمام کفار گاوارہ ماں عام ایں ان ساراں ناں دسیو گیو کہ مال واولاد بچوں کوئے وی کم آن آلو تے عذاب دے بچان آلونی۔ ف۲۱۴ مفسرین گوقول ہے کہ اس دے یہودیاں گو وہ خرچ مراد ہے جھڑو اپناں عالماں تے روٗساور کریں تھا ایک قول یوہ ہے کہ کفار گا تمام نفقات وصدقات مرادیں۔ ایک قول یوہ ہے کہ ریاکار گوخرچ کرنوں مراد ہے کیونکہ ان ساراں گوخرچ کرنوں یادنیاوی نفع واسطے ہوئے گو۔ یا اُخروی نفع واسطے اگرمحض دنیاوی نفع واسطے ہوئے تاں آخرت ماں اس دے کے فائدو اور ریاکاری دے آخرت اور رضاالٰہی گی نیت ہی نی ہوتی اس گوعمل دکھاوا تے نمود واسطے ہوئے ایساعمل گو آخرت ماں کیسوفائدو؟ اور کافر گا ساراعمل بربادایں وہ اگرآخرت گا نفع گی نیت ناں وی کرے تاں وی کوئے نفعو نی حاصل کرسکتو۔ ان لوکاں واسطے وہ مثال بالکل مناسب ہے جھڑی آیت ماں ذکر فرمائی جائے۔ ف۲۱۵ یعنی جس طرح برفانی ہوا کھیتی ناں برباد کر چھڑے اس طرح کفر انفاق ناں باطل کر چھڑے۔ ف۲۱۶ ان دے دوستی نہ کرومحبت ناں تعلقات نہ رکھو وِہ قابل اعتماد نی۔ شانِ نزول: کجھ مسلمان یہودیاں ناں دوستی، رشتہ داری تے گوانڈ گی وجہ دے میل جول رکھیں تھا۔ ان گاوارہ ماں یاہ آیت نازل ہوئی۔ مسئلو: کفار ناں دوستی تے محبت کرنی اور اناں ناں اپنوں راز دار بنانوں ناجائز تے ممنوع ایں۔ ف۲۱۷ غیظ تے عناد ف۲۱۸ تاں ان دے دوستی نہ کرو۔ ف۲۱۹ رشتہ داری تے دوستی وغیرہ تعلقات گی بناور ف۲۲۰ اور دینی مخالفت گی بناور تھارا دے دشمنی رکھیں ف۲۲۱ اور وِہ تھاری کتاب ور ایمان نی رکھتا۔ ف۲۲۲ یو منافقین گوحال ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَإِذَا خَلَوْا عَضُّوا عَلَيْكُمُ الْأَنَامِلَ مِنَ الْغَيْظِ ۚ قُلْ مُوتُوا بِغَيْظِكُمْ ۗ
اور اکیلا ہوئیں تاں تھارے ور انگلیں چبیں غصہ نال تم فرماؤ کہ مرجاؤ اپنا حسد ماں ف۲۲۳
إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿١١٩﴾ إِنْ تَمْسَسْكُمْ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ
اللہ خوب جانیں دلاں گی گل۔ تمناں کائے پلائی پہچے تاں اناں ناں بری لگے ف۲۲۴
وَإِنْ تُصِبْكُمْ سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا بِهَا ۖ وَإِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ
اور تمناں برائی پہچے تاں اُس ور خوش ہوئیں اور اگر تم صبر اور پرہیزگاری کرتا رہو ف۲۲۵ تاں انگو داؤ
كَيْدُهُمْ شَيْئًا ۗ إِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿١٢٠﴾ وَإِذْ غَدَوْتَ ع ۱۲ ۱۱ ۲
تھارو کجھ نہ بگاڑے گو۔ بے شک ان گا سارا کم خدا کا گھیرا ماں ایں۔ اور یاد کرو اے محبوب! جد تم صبح ناں ف۲۲۶
مِنْ أَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ ۗ وَاللَّهُ سَمِيعٌ
اپناں دولت خانہ دے سامنے ہویا مسلماناں ناں لڑائی گا مورچاں ور قائم فرماتا ف۲۲۷ اور اللہ سنیں
عَلِيمٌ ﴿١٢١﴾ إِذْ هَمَّتْ طَائِفَتَانِ مِنْكُمْ أَنْ تَفْشَلَا وَاللَّهُ وَلِيُّهُمَا ۗ وَعَلَى
جانیں۔ جد تھارا بچوں دواں گر وہاں گو ارادو ہویو کہ نامردی کرجائیں ف۲۲۸ اور اللہ ان ناں سنبھالن آلو ہے اور

ف۲۲۳ مرتاں توں آزاد ہوئے اے حسد کرن آلیا کہ یوہ ایسو رنج ہے کہ اگی تکلیف دے موت دے بغیر آزادی نی۔ ف۲۲۴ اوراس ور وہ رنجیدہ ہوئیں۔
ف۲۲۵ اوران دے دوستی تے محبت نہ کرو۔ مسئلو: اِس آیت دے معلوم ہویو کہ دشمن گا مقابلہ ماں صبر تے تقوو کم آئے ف۲۲۶ بمقام مدینہ طیبہ بقصدِ اُحد۔
ف۲۲۷ جمہور مفسرین گو قول ہے کہ یوہ بیان جنگِ اُحد گو ہے۔ جسکو مختصر واقعو یوہ ہے۔ جنگ بدر ماں ہار کھان دے کفاراں ناں بڑو دُکھ تھو اس واسطے اناں نے بدلو لین گا ارادہ نال بڑی فوج جمع کر کے ٹوری۔ جد رسول اکرم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم ناں خبر ملی کہ کافراں گی فوج احد ماں پہچ آئی تاں آپ نے صحابہ دے مشورو فرمایو اس مشاورت ماں عبداللہ بن ابی بن سلول ناں وی بلایو گیو جس ناں اس دے پہلاں کسے مشاورت ماں نی بلایو گیو تھو۔ اکثر انصار تے اس عبداللہ گی یاہ رائے ہوئی کہ حضور مدینہ ماں ہی قائم رہیں اور جد کفار اِت آئیں تدھ ان دے مقابلو کیو جائے یاہی سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گی مرضی تھی لیکن کجھ صحابہ گی رائے یاہ ہوئی کہ مدینہ طیبہ دے باہر نکل کے لڑنوں چاہیئے اور اِسے ور اناں ناں زور پر یو سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم دولت سرائے اقدس ماں تشریف لے گیا اور اسلحہ زیب تن فرما کے باہر تشریف لیایا۔ ہون حضور ناں دیکھ کے ان اصحاب ناں ندامت ہوئی اور اناں نے عرض کیو کہ حضور ناں رائے دینی اور اس ور اصرار کرنوں مہاری غلطی تھی۔ اسنا معاف فرماؤ اور جو مرضی مبارک ہوئے وہ ہی کرو۔ حضور نے فرمایو نبی واسطے مناسب نی کہ ہتھیار لا کے جنگ دے پہلاں اتارے مشرکین احد ماں بدھوار ویروار ناں پہچیا تھا اور رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم جمعہ گے دن بعد نماز جمعہ ایک انصاری گی نماز جنازہ پڑھ کے روانہ ہویا اور پندرہ شوال ۳ھ بروز اتوار اُحد ماں پہچیا اِت نزول فرمایو اور پہاڑ گی ایک ٹیری جہڑی لشکرِ اسلام گے پچھے تھی اس طرف دے خطرو تھو کہ کسے وقت دشمن اس گا پچھا دے چہڑھ کے حملو کر سکے اس واسطے حضور نے عبداللہ بن جبیر ناں پنجاہ تیر اندازاں گے نال اُت مامور فرمایو کہ اگر دشمن اس طرف دے حملہ آور ہویو تاں تیر باری کر کے اُسناں نسایو جائے اور حکم دتو کہ کسے حال ماں اُتوں نہ ہٹیو اور اس جگہ ناں نہ چھوڑیو خواہ فتح ہوئے یا شکست ہوئے۔ عبداللہ بن ابی بن سلول منافق جس نے مدینہ طیبہ ماں رہ کے جنگ کرن گی رائے دتی تھی اپنی رائے گے خلاف کرن گی وجہ دے غصے ہو گیو اور کہن لگو کہ حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم نے نکی عمر گا لڑکاں گو کہن من لیو اور میری گل گی پرواہ نہ کی اس عبداللہ بن ابی منافق گے نال ترے سو (۳۰۰) منافق تھا اُن دے اس نے کہیو جد دشمن لشکر اسلام گے سامنے آجائے اس وقت نس جائیو تاں جے لشکر اسلام ماں افراتفری پے جائے اور تمناں دیکھ کے ہور لوک وی نس جائیں۔ مسلماناں گا لشکر گی کل تعداد ان منافقاں گے سمیت ایک ہزار تھی اور مشرکین ترے ہزار مقابلو ہوتاں ہی عبداللہ بن ابی منافق اپناں ترے سو منافقاں ناں لے گے نس گیو اور حضور گے نال ست سو اصحابہ رہ گیا۔ اللہ تعالیٰ نے اناں ناں ثابت قدم رکھوات توڑی کہ مشرکین ناں شکست دے چھڑی ہون صحابۂ کرام مشرکین گے پچھے دوڑن لگا اور حضور صلی اللہ تعالیٰ والہ وسلم نے جت کھڑا رہن واسطے فرمایو تھو وِہ ات کھڑا نہ رہیا تاں اللہ تعالیٰ نے اناں ناں یوہ دسیو کہ بدر ماں اللہ اور اس گا رسول گی فرمانبرداری گی برکت نال فتح ہوئی تھی ات حضور گا حکم گی خلاف ورزی گو نتیجو یوہ ہویو کہ اللہ تعالیٰ نے مشرکین گا دلاں ماں رعبت تے ہیبت دوڑ فرمائی اور وِہ مڑ آیا اور مسلماناں ناں ہزیمت ہوئی۔ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم گے نال ایک جماعت رہی جساں حضرت ابوبکر وعلی وعباس وطلحہ وسعد رضی اللہ تعالیٰ عنھم تھا اسے جنگ ماں دندان مبارک شہید ہویو اور چہرہ اقدس ور زخم آیا اسے گے متعلق یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُوْنَ ﴿۱۲۲﴾ وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ بِبَدْرٍ وَّاَنْتُمْ
مسلماناں ناں اللہ ہی ور پروسو چاہیئے۔ اور اللہ نے بدر ماں تھاری مدد کی۔ جد تم بالکل

اَذِلَّةٌ ۚ فَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿۱۲۳﴾ اِذْ تَقُوْلُ لِلْمُؤْمِنِيْنَ
بے سروسامان تھا ف۲۲۹ تاں اللہ دے ڈرو تم شکر گزار ہوو۔ جد اے محبوب! تم مسلماناں ناں فرمائیں تھا

اَلَنْ يَّكْفِيَكُمْ اَنْ يُّمِدَّكُمْ رَبُّكُمْ بِثَلٰثَةِ اٰلٰفٍ مِّنَ الْمَلٰٓئِكَةِ
کیا تمناں یوہ کافی نی کہ تھارو رب تھاری مددکرے ترے ہزار فرشتہ

مُنْزَلِيْنَ ﴿۱۲۴﴾ بَلٰٓى ۙ اِنْ تَصْبِرُوْا وَتَتَّقُوْا وَيَاْتُوْكُمْ مِّنْ فَوْرِهِمْ
اتار گے۔ ہاں کیوں نی، اگر تم صبر و تقویٰ کرو اور کافر اُسے دم تھارے ور آپوئیں

هٰذَا يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ اٰلٰفٍ مِّنَ الْمَلٰٓئِكَةِ مُسَوِّمِيْنَ ﴿۱۲۵﴾
تو تھارو رب تھاری مددناں پنج ہزار فرشتہ نشان آلا بیجے گو ف۲۳۰

وَمَا جَعَلَهُ اللّٰهُ اِلَّا بُشْرٰى لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوْبُكُمْ بِهٖ ۗ
اور یاہ فتح اللہ نے نہ کی مگر تھاری خوشی واسطے اور اسے واسطے ہے کہ تھاراں دلاں ناں چین ملے ف۲۳۱

وَمَا النَّصْرُ اِلَّا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ الْعَزِيْزِ الْحَكِيْمِ ﴿۱۲۶﴾ لِيَقْطَعَ طَرَفًا
اور مدد نی مگر اللہ غالب حکمت آلا گے کولوں ف۲۳۲ اس واسطے کہ

مِّنَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اَوْ يَكْبِتَهُمْ فَيَنْقَلِبُوْا خَآئِبِيْنَ ﴿۱۲۷﴾ لَيْسَ
کافراں گو ایک حصو کٹ چھوڑے ف۲۳۳ یا اناں ناں ذلیل کرے کہ نامراد مڑ جائیں۔ یاہ

لَكَ مِنَ الْاَمْرِ شَيْءٌ اَوْ يَتُوْبَ عَلَيْهِمْ اَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَاِنَّهُمْ
گل تھارے ہتھ نی یا انہاں ناں توبہ گی توفیق دے یا ان ور عذاب کرے کہ وہ

ظٰلِمُوْنَ ﴿۱۲۸﴾ وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۗ يَغْفِرُ لِمَنْ
ظالم ایں۔ اور اللہ ہی گو ہے جو کجھ آسماناں ماں ہے اور جو کجھ زمین ماں ہے جناں

ف۲۲۸ یہ دوئے گروہ انصار ماں تھا ایک بنی سلمہ خزرج بچوں اور ایک بنی حارثہ اوس بچوں یہ دوئے لشکر گا باز و تھا جد عبداللہ بن ابی بن سلول منافق نسیو تاں اناں نے وی واپس مڑن گو ارادو کیو اللہ تعالیٰ نے کرم کیو اور اناں ناں اس دے محفوظ رکھیو اور وہ حضور گے نال ثابت قدم رہیا۔ ات اس نعمت تے احسان گو ذکر فرمایو گیو۔ ف۲۲۹ تھاری تعداد وی کہٹ تھی تھارے کول ہتھیاراں تے سواراں گی کمی تھی۔ ف۲۳۰ چنانچہ مومنین نے بدر کے دن صبر تے تقویٰ دے کم لیو۔ اللہ تعالیٰ نے حسبِ وعدہ پنج ہزار فرشتاں گی مدد بھیجی۔ اور مسلماناں گی فتح اور کافراں گی شکست ہوئی۔ ف۲۳۱ اور دشمن گی کثرت اور اپنی قلت دے پریشانی اور اضطراب نہ ہوئے۔ ف۲۳۲ تاں چاہیئے کہ بندو مُسبّبُ الاسباب ور نظر رکھے اور اُسے ور توکل رکھے۔ ف۲۳۳ اس طرح جے ان گا بڑا بڑا سردار قتل ہوئیں اور گرفتار کیا جائیں جیسو کہ بدر ماں پیش آیو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يَشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَّشَآءُ ۭ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۱۲۹﴾ يٰٓاَيُّهَا

چاہے بخشے اور جناں چاہے عذاب کرے اور اللہ بخشن آلو مہربان۔ اے

الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَاْكُلُوا الرِّبٰوٓا اَضْعَافًا مُّضٰعَفَةً ۠ وَّاتَّقُوا اللّٰهَ

ایمان آلیو سُود دُونا دُون نہ کھاؤ ف۲۳۴ اور اللہ دے ڈرو

لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ ﴿۱۳۰﴾ وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِيْٓ اُعِدَّتْ لِلْكٰفِرِيْنَ ﴿۱۳۱﴾

اس اُمیدور کہ تمناں فلاح (کامیابی) تھائے۔ اور اُس اگ دے بچو جہڑی کافراں واسطے تیار رکھی ہے

وَاَطِيْعُوا اللّٰهَ وَالرَّسُوْلَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُوْنَ ﴿۱۳۲﴾ وَسَارِعُوْٓا اِلٰى مَغْفِرَةٍ

ف۲۳۵ اور اللہ و رسول گا فرمانبردار رہو ف۲۳۶ اس اُمیدور کہ تم رحم کیا جاؤ۔ اور دوڑو ف۲۳۷ اپنا

مِّنْ رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمٰوٰتُ وَالْاَرْضُ ۙ اُعِدَّتْ

رب گی بخشش اور ایسی جنت گی طرف جس گی چوڑائی ماں سارا آسمان و زمین آجائیں ف۲۳۸ پرہیزگاراں واسطے

لِلْمُتَّقِيْنَ ﴿۱۳۳﴾ الَّذِيْنَ يُنْفِقُوْنَ فِي السَّرَّآءِ وَالضَّرَّآءِ وَالْكٰظِمِيْنَ

تیار رکھی ہے ف۲۳۹ وہ جہڑا اللہ گی راہ ماں خرچ کریں خوشی ماں اور رنج ماں ف۲۴۰ اور غصہ پین آلا

الْغَيْظَ وَالْعَافِيْنَ عَنِ النَّاسِ ۭ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۱۳۴﴾

اور لوکاں دے در گزر کرن آلا اور نیک لوک اللہ گا محبوب ایں۔

ف۲۳۴ مسئلو: اس آیت ماں سود گی ممانعت فرمائی گئی مع توبیخ گے اس زیادتی ور جہڑی اس زمانہ ماں معمول تھی کہ جد معیاد آجاتی اور قرض گے کول ادائیگی گی کائے صورت نہ ہوتی تاں قرض خواہ مال زیادہ کر گے مدّت بدھا چھڑے تھو اور ایسو بار بار کرے جیسو کہ اس ملک گا سود خور کریں اور اساں سود در سود کہیں۔ مسئلو: اس آیت دے ثابت ہویو کہ گناہ کبیرہ نال آدمی ایمان دے خارج نی ہوتو۔ ف۲۳۵ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو اس ماں ایمانداراں ناں ہدایت ہے کہ سُود وغیرہ جہڑیں چیز اللہ نے حرام فرمائیں ایں اناں ناں حلال نہ جانیں کیوں جے حرام قطعی ناں حلال جانوں کفر ہے۔ ف۲۳۶ کہ رسول صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم گی فرمانبرداری اللہ گی فرمانبرداری ہے اور رسول گی نافرمانی کرن آلو اللہ گو فرمانبردار نی ہوسکتو۔ ف۲۳۷ توبہ تے فرائض گی ادائیگی اور طاعت تے اخلاص عمل اختیار کر گے ف۲۳۸ یوہ جنت گی وسعت گو بیان ایں اس طرح کہ لوک سمجھ سکیں کیوں جے اناں نے سب دے وسیع چیز جہڑی دیکھی وہ آسمان دے زمین ہی ایں اس دے وِہ انداز و کرلیں گا کہ اگر آسمان و زمین گا طبقہ طبقہ اور پرت پرت بنا گے جوڑ دتا جائیں اور ساراں گو ایک پرت کردتو جائے تے اس دے جنت گا عرض گو انداز و ہوجائے کہ جنت کتنی وسیع ہے۔ ہرقل بادشاہ نے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ وآلہ وسلم گی خدمات ماں لکھیو کہ جد جنت گی یاہ وسعت ہے کہ آسمان و زمین اُسماں آجائیں تے فردوزخ کت ہے؟ حضور اقدس صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم نے جواب ماں فرمایو کہ سبحان اللہ جد دِن آئے تاں رات کت ہوئے اس کلام بلاغت نظام گو مطلب بہت باریک ہے۔ ظاہری پہلو یوہ ہے کہ دورۂ فلکی دے ایک طرف ماں دن حاصل ہوئے اور اسگی دوجی طرف رات ہوئے اسے طرح جنت جانبِ بالا ماں (اپر) اور دوزخ جانب پستی (تھلے) ہے۔ یہودیاں نے یوہی سوال حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے کیو تھو آپ نے وی یوہی جواب دتو تھو اس ور اناں نے کہیو کہ توریت ماں وی اسے طرح سمجھایو گیو ہے۔ معنیٰ یہ ایں کہ اللہ گی قدرت تے اختیار دے کجھ بعید نی جس شئی ناں جت چاہے رکھے یاہ انسان گی تنگ نظری ہے کہ کسے چیز گی وسعت دے حیران ہوئے تے پچھن لگ پوئے کہ ایسی بڑی چیز کت میکی سکے۔ حضرت انس بن مالک رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے دریافت کیو گیو کہ جنت آسمان ماں ایں یا زمین ماں فرمایو کہڑی زمین اور کہڑو آسمان ایں جسماں جنت مٹ سکے۔ عرض کیو کت ہے فرمایو آسماناں گے اپر عرش گے ہیٹھ۔ ف۲۳۹ اس آیت اور اس دے اپر گی آیت وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِيْٓ اُعِدَّتْ لِلْكٰفِرِيْنَ دے ثابت ہویو کہ جنت دوزخ پیدا ہوچکیں ایں۔ موجود ایں۔ ف۲۴۰ یعنی ہر حال ماں خرچ کریں۔ بخاری و مسلم ماں حضرت ابو ہریرہ رضی اللہ عنہ دے مروی ہے سید عالم صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایو خرچ کرو تھارے ور خرچ کیو جائے گو یعنی خدا گی راہ ماں دیو تمناں اللہ گی رحمت دے ملیگو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَالَّذِيْنَ اِذَا فَعَلُوْا فَاحِشَةً اَوْ ظَلَمُوْٓا اَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللّٰهَ

اور وہ کہ جد کوئے بے حیائی اور اپنی جاناں ور ظلم کریں ف۲۴۱ اللہ ناں یاد کر گے

فَاسْتَغْفَرُوْا لِذُنُوْبِهِمْ ۠ وَمَنْ يَّغْفِرُ الذُّنُوْبَ اِلَّا اللّٰهُ ۠ وَلَمْ يُصِرُّوْا

اپناں گناہاں گی معافی چاہیں ف۲۴۲ اور گناہ کون بخشے سوا اللہ گے اور اپناں کیا

عَلٰى مَا فَعَلُوْا وَهُمْ يَعْلَمُوْنَ ﴿۱۳۵﴾ اُولٰٓئِكَ جَزَآؤُهُمْ مَّغْفِرَةٌ مِّنْ

ور جان بجھ گے اڑ نہ جائیں۔ ایساں گو بدلو ان گا رب گی

رَّبِّهِمْ وَجَنّٰتٌ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ؕ

بخشش اور جنت ایں ف۲۴۳ جن کے ہیٹھوں نہیر بگیں ہمیشہ اُس ماں رہیں

وَنِعْمَ اَجْرُ الْعٰمِلِيْنَ ﴿۱۳۶﴾ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌ ۙ

اور کم آلاں گو کتنوں اچھو اجر ہے ف۲۴۴ تھارا دے پہلاں کجھ طریقہ برتاؤ ماں آگیا ایں ف۲۴۵

فَسِيْرُوْا فِي الْاَرْضِ فَانْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِيْنَ ﴿۱۳۷﴾

تو تم زمین ماں چل گے دیکھو کیسو انجام ہویو جھٹلان آلاں گو ف۲۴۶

هٰذَا بَيَانٌ لِّلنَّاسِ وَهُدًى وَّمَوْعِظَةٌ لِّلْمُتَّقِيْنَ ﴿۱۳۸﴾ وَلَا تَهِنُوْا

یوہ لوکاں ناں کہوں اور راہ دسنوں اور پرہیزگاراں ناں نصیحت ہے۔ اور نہ ستی کرو

وَلَا تَحْزَنُوْا وَاَنْتُمُ الْاَعْلَوْنَ اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿۱۳۹﴾ اِنْ

اور نہ غم کھاؤ ف۲۴۷ تم ہی غالب آئیں گا اگر، ایمان رکھیں اگر

ف۲۴۱ یعنی ان دے کوئے کبیرو یا صغیرو گناہ سرزد ہوئے۔ ف۲۴۲ اور توبہ کریں تے گناہ تے باز آئیں اور آئندہ واسطے گناہ دے باز رہن گو پختہ عہد کریں کہ یاہ مقبول توبہ گی شرطاں بچوں ایں۔ ف۲۴۳ شانِ نزول: تیہان چھوہارہ بیچن آلا کول ایک حسین عورت چھوہارہ خریدن آئی اس نے کہیو یہ چھوہارہ چنگانی اچھا چھوہارہ مکان گے اندر ایں اس بہانہ نال عورت ناں اندر لے گیو تے اسناں پکڑ گے گل نال لایو اور منہ ور پیار دے چھڑیو عورت نے کہیو خدا دے ڈر یاہ سنتا ہی وہ اس ناں چھوڑ گے شرمندہ ہویو تے سید عالم صلی اللہ علیہ وسلم گی خدمت ماں حاضر ہویو اور واقعو عرض کیو۔ اس ور یاہ آیت نازل ہوئی وَالَّذِيْنَ اِذَا فَعَلُوْا ایک قول یوہ ہے ایک انصاری تے ایک ثقفی دواں ماں محبت تھی اور ایک دوجاناں پائی بنایو تھو ثقفی جہاد ماں گیو تھو اور اپناں مکان گی نگرانی اپناں پائی انصاری گے سپرد کر گیو تھو ایک دھیاڑے انصاری گوشت لے آیو جد ثقفی گی بی بی نے گوشت لین واسطے ہتھ اگے کیو انصاری نے اسگو ہتھ چم لیو اور چمتاں ہی اسناں سخت ندامت تے شرمندگی ہوئی اور وہ جنگل ماں نکل گیو۔ اپناں سر ور مٹی سٹے تے منہ ور چنڈ مارے جد ثقفی جہاد دے واپس آیو تاں اس نے اپنی بی بی دے انصاری گو حال پچھیو اس نے کیو خدا ایسا پائی نہ بدھائے اور واقعو بیان کیو انصاری پہاڑاں ماں روتو توبہ استغفار کرتو پھرے تھو ثقفی اس ناں تلاش کر گے سیدِ عالم صلی اللہ علیہ والہ وسلم گی خدمت ماں لے آیو اس گا وارہ ماں یہ آیت نازل ہوئیں۔ ف۲۴۴ یعنی فرمانبرداراں واسطے بہتر جزا ہے۔ ف۲۴۵ پچھلی امتاں گے نال جناں نے دنیا گی حرص اور اسگی لذتاں گی طلب ماں انبیاء و مرسلین گی مخالفت کی۔ اللہ تعالیٰ نے اناں ناں مہلت دتیں فر وی وہ راہ راست ور نہ آیا تاں اناں ناں ہلاک تے برباد کیو۔ ف۲۴۶ تانجہ تمناں عبرت ہوئے۔ ف۲۴۷ اسگو جہڑ و جنگِ احد ماں پیش آیو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يَّمۡسَسۡكُمۡ قَرۡحٌ فَقَدۡ مَسَّ الۡقَوۡمَ قَرۡحٌ مِّثۡلُهٗ ؕ وَتِلۡكَ
تمناں ف۲۴۸ کائے تکلیف پہنچی تو وہ لوک وی اُسی ہی تکلیف دیکھ بیٹھا ایں ف۲۴۹ اور یہ
الۡاَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيۡنَ النَّاسِ ۚ وَلِيَعۡلَمَ اللّٰهُ الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا
دن ایں جن ماں ہم نے لوکاں واسطے باریں رکھیں ویں ف۲۵۰ ایں اور اس واسطے جے اللہ پہچان کرا چھڑے ایمان آلاں گی ف۲۵۱
وَيَتَّخِذَ مِنۡكُمۡ شُهَدَآءَ ؕ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الظّٰلِمِيۡنَ ۙ﴿۱۴۰﴾ وَلِيُمَحِّصَ
اور تھارا بچوں کجھ لوکاں ناں شہادت گو مرتبو دیئے اور اللہ دوست نی رکھتو ظالماں ناں اور اس واسطے
اللّٰهُ الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا وَيَمۡحَقَ الۡكٰفِرِيۡنَ ﴿۱۴۱﴾ اَمۡ حَسِبۡتُمۡ اَنۡ
جے اللہ مسلماناں گو نکھار کرے ف۲۵۲ اور کافراں ناں مٹادیے ف۲۵۳ کیا اس گمان ماں ہو کہ
تَدۡخُلُوا الۡجَنَّةَ وَلَمَّا يَعۡلَمِ اللّٰهُ الَّذِيۡنَ جٰهَدُوۡا مِنۡكُمۡ وَيَعۡلَمَ
جنت ماں چلیا جاؤ گا اور اجاں اللہ نے تھاراں غازیاں گو امتحان نی لیو اور نہ صبر آلاں گی
الصّٰبِرِيۡنَ ﴿۱۴۲﴾ وَلَقَدۡ كُنۡتُمۡ تَمَنَّوۡنَ الۡمَوۡتَ مِنۡ قَبۡلِ اَنۡ تَلۡقَوۡهُ ۪
آزمائش کی ف۲۵۴ اور تم دے موت گی تمنا کریں تھا اس گا ملن دے پہلاں ف۲۵۵
فَقَدۡ رَاَيۡتُمُوۡهُ وَاَنۡتُمۡ تَنۡظُرُوۡنَ ﴿۱۴۳﴾ ع وَمَا مُحَمَّدٌ اِلَّا رَسُوۡلٌ ۚ قَدۡ ع ۱۴ ۵
تو ہون وہ تمناں نظر آئی اکھاں گے سامنے۔ اور محمد دے ایک رسول ایں ف۲۵۶
خَلَتۡ مِنۡ قَبۡلِهِ الرُّسُلُ ؕ اَفَا۟ئِنۡ مَّاتَ اَوۡ قُتِلَ انۡقَلَبۡتُمۡ عَلٰٓى
ان دے پہلاں ہور رسول ہو گزریا ف۲۵۷ تو کیا اگر وہ انتقال فرمائیں یا شہید ہوئیں تو تم پٹھے پیریں

ف۲۴۸ جنگ احد ماں ف۲۴۹ جنگ بدر ماں باوجود اس گے اناں نے پست ہمتی نہ کی اور تھارو مقابلو کرن ماں سستی دے کم نہ لیو تاں تمناں وی سستی تے کم ہمتی نی کرنی چاہیئے۔ ف۲۵۰ کدے کس گی باری ہے کدے کس گی۔ ف۲۵۱ صبر تے اخلاص نال کہ اناں ناں مشقت تے ناکامی جگہ دے نی ہٹا سکتی اور ان گا پائے ثبات ماں لغزش نی آسکتی۔ ف۲۵۲ اور اناں ناں گناہاں دے پاک کر چھڑے۔ ف۲۵۳ یعنی کافراں دے جہڑیں مسلماناں ناں تکلیف پہنچیں وہ دے مسلماناں گے واسطے شہادت تے پاکیزگی ایں۔ اور مسلمان جڑا کافراں ناں قتل کریں تو یاہ کافراں گی بربادی ہے۔ ف۲۵۴ کہ اللہ گی رضا واسطے زخم کھائیں اور تکلیف چائیں اس ماں ان ور عتاب ہے جہڑا جنگ احد گے دن کافراں گا مقابلہ دے نٹھا تھا۔ ف۲۵۵ شانِ نزول: جد شہدار بدر گا درجہ تے مرتبہ اوران ور اللہ تعالیٰ گا انعام تے احسان بیان فرمایا گیا تاں جہڑا مسلمان اُت حاضر نی تھا اناں ناں حسرت ہوئی۔ اور اناں نے آرزو کی کہ کاش کسے جہاد ماں اناں ناں حاضری میسر آجائی اور شہادت گا درجات ملتا۔ انہاں کج لوکاں نے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گی خدمت ماں احد ور جان واسطے اصرار کیو تھو ان گا وارہ ماں یاہ آیت نازل ہوئی۔ ف۲۵۶ اور رسولاں گی بعثت گو مقصد رسالت گی تبلیغ اور حجت گو لازم کرنوں ایں۔ نہ کہ اپنی قوم ماں ہمیشہ رہنوں۔ ف۲۵۷ اوران گا پیروکاران دے بعد ان گا دین ور باقی رہیں۔ شانِ نزول: جنگ احد ماں جد کافراں نے اواز دتی کہ محمد صلی اللہ تعالیٰ والہ وسلم شہید ہو گیا۔ اور شیطان نے یاہ جھوٹھی افواہ مشہور کی تاں صحابہ ناں بڑی بے چینی ہوئی اور ان بچوں کجھ لوگ نس گیا، فر جد اواز دتی گئی کہ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم تشریف فرما ایں تاں صحابہ گی ایک جماعت واپس آئی حضور نے اناں ناں ہار ور ملامت فرمایو اناں نے عرض کیو مہارا ماں باپ تھارے وروں قربان تھاری شہادت گی خبر سن گے مہارا دِل ٹٹ گیا تھا اور مہارے دے کھلن نہ ہو یو اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی۔ اور فرمایو کیو کہ انبیا ر دے بعد وی امتاں وران گا دین گی اتباع لازمی ایں تاں اگر ایسو ہو تو وی تاں وی حضور گا دین گی اتباع تے اسگی حمایت لازمی رہتی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اَعْقَابِكُمْ ؕ وَمَنْ يَّنْقَلِبْ عَلٰى عَقِبَيْهِ فَلَنْ يَّضُرَّ اللّٰهَ شَيْـًٔا ؕ

پھر جاؤ گا؟ اور جہڑو پٹھے پیریں پھرے گو اللہ گو کوئے نقصان نہ کرے گو

وَسَيَجْزِى اللّٰهُ الشّٰكِرِيْنَ ﴿١٤٤﴾ وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ اَنْ تَمُوْتَ اِلَّا

اور تاؤلاں ہی اللہ شکر آلاں ناں بدلو دیے گو ف٢٥٨ اور کائے جان خدا گا حکم گے بغیر

بِاِذْنِ اللّٰهِ كِتٰبًا مُّؤَجَّلًا ؕ وَمَنْ يُّرِدْ ثَوَابَ الدُّنْيَا نُؤْتِهٖ مِنْهَا ۚ

مرنی سکتی ف٢٥٩ سب گو وقت لکھیو رکھیو ہے ف٢٦٠ اور جہڑو دُنیا گو انعام چاہے ف٢٦١ ہم اُس بچوں اسناں دیاں

وَمَنْ يُّرِدْ ثَوَابَ الْاٰخِرَةِ نُؤْتِهٖ مِنْهَا ؕ وَسَنَجْزِى الشّٰكِرِيْنَ ﴿١٤٥﴾

اور جہڑو آخرت گو انعام چاہے ہم اُس بچوں اُسناں دیاں ف٢٦٢ اور قریب ہے کہ ہم شکر گزاراں ناں صلو عطا کراں

وَكَاَيِّنْ مِّنْ نَّبِيٍّ قٰتَلَ ۙ مَعَهٗ رِبِّيُّوْنَ كَثِيْرٌ ۚ فَمَا وَهَنُوْا

اور کتنا ہی انبیار نے جہاد کیو ان گے نال بہت خدا آلا تھا تو نہ ست پیا

لِمَآ اَصَابَهُمْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَمَا ضَعُفُوْا وَمَا اسْتَكَانُوْا ؕ

ان مصیبتاں نال جہڑیں اللہ گا راہ ماں اناں ناں پہچیں اور نہ کمزور ہویا اور نہ دبیا ف٢٦٣

وَاللّٰهُ يُحِبُّ الصّٰبِرِيْنَ ﴿١٤٦﴾ وَمَا كَانَ قَوْلَهُمْ اِلَّآ اَنْ قَالُوْا

اور صبر آلا اللہ ناں محبوب ایں۔ وہ کچھ وی نہ کہیں تھا سوائے اس دعا گے ف٢٦٤

رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوْبَنَا وَاِسْرَافَنَا فِيْٓ اَمْرِنَا وَثَبِّتْ اَقْدَامَنَا

کہ اے رب مہارا بخش دے مہارا گناہ اور جہڑیں زیادتیں ہم نے اپناں کم ماں کیں ف٢٦٥ اور مہارا قدم بنکا دے

وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكٰفِرِيْنَ ﴿١٤٧﴾ فَاٰتٰىهُمُ اللّٰهُ ثَوَابَ الدُّنْيَا

اور ہمناں ان کافر لوکاں ور مدد دے ف٢٦٦ تو اللہ نے اناں ناں دنیا گو انعام دتو ف٢٦٧

ف٢٥٨ جہڑو نہ پھرے اور اپناں دین ور ثابت قدم رہے اناں ناں شاکرین فرمایو گیو کیوں کہ اناں نے قائم رہے گے نعمت اسلام گو شکر یوادا کیو حضرت علی مرتضٰی رضی اللہ تعالٰی عنہ فرمائیں کہ حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ تعالٰی عنہ امین الشاکرین ایں ف٢٥٩ اس ماں جہاد گی ترغیب ہے۔ اور مسلماناں ناں دشمن گا مقابلہ ور جری بنایو جائے کوئے شخص بغیر حکم الٰہی گے مرنی سکتو چاہے ہلاکت گاہ ماں بڑ جائے اور جد موت گو وقت آجائے تدھ کائے تدبیر بچانی سکتی ف٢٦٠ اس دے اگے پچھے نی ہوسکتو۔ ف٢٦١ اور اُسناں اپناعمل تے فرمانبرداری دے دنیا مقصد ہوئے۔ ف٢٦٢ اس دے ثابت ہو یو کہ مدار نیت ور ہے جیسو کہ بخاری و مسلم شریف گی حدیث ماں آیو ہے۔ ف٢٦٣ ایسو ہی ہر ایماندار ناں چاہیئے۔ ف٢٦٤ یعنی دین گی حمایت تے لڑائی گا مقامات ماں ان گی زبان ور کوئے ایسو کلمو نی آ تو جس ماں کبراہٹ، پریشانی اور تزلزل گو شائبو وی ہوئے۔ بلکہ وہ استقلال گے نال ثابت قدم رہیں اور دعا ر کریں۔ ف٢٦٥ یعنی تمام صغیرہ کبیرہ اس گے باوجود کہ وہ لوگ ربانی یعنی اتقیار تھا فروی گناہاں ناں اپنی طرف منسوب کرنوں ان گی تواضع تے انکساری اور آداب عبدیت بچوں ایں۔ ف٢٤٦ اس دے یوہ مسئلو معلوم ہو یو طلب حاجت دے پہلاں توبہ تے استغفار دعا ر گا اداب بچوں ایں۔ ف٢٦٧ یعنی فتح و ظفر تے دشمناں ور غلبو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَحُسْنَ ثَوَابِ الْاٰخِرَةِ ؕ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۱۴۸﴾ يٰۤاَيُّهَا

اور آخرت گا ثواب گی خوبی ف۲۶۸ اور نیکی آلا اللہ ناں پیارا ایں۔ اے

الَّذِيْنَ اٰمَنُوْۤا اِنْ تُطِيْعُوا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا يَرُدُّوْكُمْ عَلٰۤى

ایمان آلیو! اگر تم کافراں گا کہیا ور چلیا ف۲۶۹ تاں وہ تمناں پٹھے پیریں

اَعْقَابِكُمْ فَتَنْقَلِبُوْا خٰسِرِيْنَ ﴿۱۴۹﴾ بَلِ اللّٰهُ مَوْلٰىكُمْ ۚ وَهُوَ خَيْرُ

موڑ چھڑیں گا ف۲۷۰ فر کہاٹو کھاگے مُڑجاؤ گا ف۲۷۱ بلکہ اللہ تھارو مولیٰ ہے اور وہ سب دے بہتر

النّٰصِرِيْنَ ﴿۱۵۰﴾ سَنُلْقِيْ فِيْ قُلُوْبِ الَّذِيْنَ كَفَرُوا الرُّعْبَ بِمَاۤ

مددگار۔ تاوَلاں ہی ہم کافراں گاوِلاں ماں رعب پاں واں گا ف۲۷۲ کہ

اَشْرَكُوْا بِاللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهٖ سُلْطٰنًا ۚ وَمَاْوٰىهُمُ النَّارُ ؕ

اناں نے اللہ گو شریک بنایو جس ور اُس نے کائے سمجھ نی اتاری اور ان گو ٹھکانوں دوزخ ہے۔

وَبِئْسَ مَثْوَى الظّٰلِمِيْنَ ﴿۱۵۱﴾ وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللّٰهُ وَعْدَهٗۤ

اور کتنوں بُرو ٹھکانوں ناانصافاں گو اور بے شک اللہ نے تمناں سچ کر دسیو اپنوں وعدو

اِذْ تَحُسُّوْنَهُمْ بِاِذْنِهٖ ۚ حَتّٰۤى اِذَا فَشِلْتُمْ وَتَنَازَعْتُمْ فِى

جدکہ تم اُس گا حکم نال کافراں ناں قتل کریں تھا ف۲۷۳ ات توڑی کہ جد تم نے بزدلی کی اور حکم ماں

الْاَمْرِ وَعَصَيْتُمْ مِّنْۢ بَعْدِ مَاۤ اَرٰىكُمْ مَّا تُحِبُّوْنَ ؕ مِنْكُمْ مَّنْ

جھگڑو پائیو ف۲۷۴ اور ف۲۷۵ نافرمانی کی بعداس کے کہ اللہ نے تمناں دس چھڑی۔ تھاری خوشی گی گل ف۲۷۶ تھارے بچوں کوئے

ف۲۶۸ مغفرت تے جنت تے استحقاق دے زیادہ انعام واکرام ف۲۶۹ خواہ وہ یہود ونصاریٰ ہوئیں یا منافق ومشرک ف۲۷۰ کفر تے بے دینی گی طرف ف۲۷۱ مسلمو! اس آیت دے معلوم ہویو کہ مسلماناں ور لازم ایں کہ وہ کفار دے علیحدگی اختیار کریں اور ہرگز ان گی رائے تے مشورہ ور عمل نہ کریں اور ان گا کہیا ور نہ چلیں ف۲۷۲ جنگ احد دے واپس ہوگے جد ابوسفیان وغیرہ اپناں فوجیاں گے نال مکہ مکرمہ گی طرف روانہ ہویا تاں اناں ناں افسوس ہویو کہ ہم نے مسلماناں ناں بالکل ختم کیوں نہ کیو۔ آپسماں مشورو کرگے اس ور امادہ ہویا کہ جاگے اناں ناں ختم کراں جد یوہ پکوارادو کرلیو تاں اللہ تعالیٰ نے ان گا دلاں ماں رعب سٹیو اور اناں ناں سخت ڈر لگو اور وہ مکہ مکرمہ گی طرف ہی مڑ گیا اگرچہ سبب خاص تھو مگر رعب ساراں کافراں گا دِلاں ماں سٹ چھڑیو۔ کہ دنیا گا سارا کافر مسلماناں دے ڈریں اور بفضلہ تعالیٰ دین اسلام سارا ادیان ور غالب ہے۔ ف۲۷۳ جنگ احد ماں کفار گی ہزیمت گے بعد حضرت عبداللہ بن جبیر گے نال جہڑا تیرانداز تھا وہ آپسماں کہن لگا مشرکین ناں ہزیمت ہوگئی۔ ہون ات کھل گے کے کراں چلو کجھ مالِ غنیمت حاصل کرن گی کوشش کراں کجھاں نے کہیو جگہ ناں نہ چھوڑو حضور نے تاکید فرمائی ہے کہ تم اپنی جگہ ور قائم رہیو کسے حال ماں مرکز نہ چھوڑیو۔ جد تک میرو حکم نہ آئے۔ مگر لوک مالِ غنیمت واسطے ٹرپیا اور حضرت عبداللہ بن جبیر گے نال دس دے کہٹ اصحاب رہ گیا۔ ف۲۷۵ کہ مرکز چھوڑ دیتو اور مالِ غنیمت حاصل کرن ماں مشغول ہوگیا۔ ف۲۷۶ یعنی کفار گی ہزیمت۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يُّرِيۡدُ الدُّنۡيَا وَمِنۡكُمۡ مَّنۡ يُّرِيۡدُ الۡاٰخِرَةَ ۚ ثُمَّ صَرَفَكُمۡ عَنۡهُمۡ
دُنیا چاہے تھو ف۲۷۷ اور تھارے بچوں کوئے آخرت چاہے تھو ف۲۷۸ فر تھارو مُنہ ان دے پھیریو
لِيَبۡتَلِيَكُمۡ ۚ وَلَقَدۡ عَفَا عَنۡكُمۡ ؕ وَاللّٰهُ ذُوۡ فَضۡلٍ عَلَى الۡمُؤۡمِنِيۡنَ ﴿۱۵۲﴾
کہ تمناں آزمائے ف۲۷۹ اور بے شک اُس نے تمناں معاف کر چھڑیو اور اللہ مسلماناں ور فضل کرے
اِذۡ تُصۡعِدُوۡنَ وَلَا تَلۡوٗنَ عَلٰٓى اَحَدٍ وَّالرَّسُوۡلُ يَدۡعُوۡكُمۡ فِىۡۤ
اور جد تم مُنھ چہڑا گے چلے جائیں تھا اور پیٹھ پھیر گے کسے ناں نہ دیکھیں اور دوجی جماعت ماں مھارا
اُخۡرٰٮكُمۡ فَاَثَابَكُمۡ غَمًّا ۢ بِغَمٍّ لِّكَيۡلَا تَحۡزَنُوۡا عَلٰى مَا فَاتَكُمۡ
رسول تمناں بلا رہیا تھا ف۲۸۰ تو تمناں غم گے بدلے غم دتو ف۲۸۱ اور معافی اس واسطے سنائی کہ جھڑو ھتھ دے گیو
وَلَا مَاۤ اَصَابَكُمۡ ؕ وَاللّٰهُ خَبِيۡرٌ ۢ بِمَا تَعۡمَلُوۡنَ ﴿۱۵۳﴾ ثُمَّ اَنۡزَلَ
اور جھڑی مصیبت پڑی اسگورنج نہ کرو اور اللہ ناں تھاراں کماں گی خبر ہے۔ فر
عَلَيۡكُمۡ مِّنۡۢ بَعۡدِ الۡغَمِّ اَمَنَةً نُّعَاسًا يَّغۡشٰى طَآئِفَةً مِّنۡكُمۡ ۙ
غم گے بعد تھارے ور چین گی نیند اُتاری ف۲۸۲ کہ تھاری ایک جماعت ناں گھیرے تھی ف۲۸۳
وَطَآئِفَةٌ قَدۡ اَهَمَّتۡهُمۡ اَنۡفُسُهُمۡ يَظُنُّوۡنَ بِاللّٰهِ غَيۡرَ الۡحَـقِّ ظَنَّ
اورایک گروہ ناں ف۲۸۴ اپنی جان گی پڑی وی تھی ف۲۸۵ اللہ ور بے جاگمان کریں تھا ف۲۸۶
الۡجَاهِلِيَّةِ ؕ يَقُوۡلُوۡنَ هَلۡ لَّنَا مِنَ الۡاَمۡرِ مِنۡ شَىۡءٍ ؕ قُلۡ اِنَّ
جاہلیت گا جسا گمان، کہیں اس کم ماں مھارو وی کچھ اختیار ہے تم فرماؤ کہ
الۡاَمۡرَ كُلَّهٗ لِلّٰهِ ؕ يُخۡفُوۡنَ فِىۡۤ اَنۡفُسِهِمۡ مَّا لَا يُبۡدُوۡنَ لَكَ ؕ
اختیار دے سارو اللہ گو ہے ف۲۸۷ اپناں دلاں ماں چھپائیں ف۲۸۸ جھڑو تھارے ور ظاہر نی کرتا

ف۲۷۷ جھڑو مرکز چھوڑ گے غنیمت واسطے چلے گیو۔ ف۲۷۸ جھڑو اپنا امیر عبداللہ بن جبیر گے نال اپنی جگہ ور قائم رہ گے شہید ہوگیو۔ ف۲۷۹ اور مصیبتاں ور تھارا صابر وشاکر رہن گو امتحان ہوئے۔ ف۲۸۰ کہ خدا گیو بندیو میری طرف آوَ۔ ف۲۸۱ یعنی تم نے جھڑو رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم گا حکم گی مخالفت کر گے آپ ناں غم پہچایو تھواس گے بدلے تمناں ہزیمت گو غم دیکھنو پیو۔ ف۲۸۲ جھڑو رعب تے خوف دلاں ماں تھواسناں اللہ تعالیٰ نے دور کیو اور امن وسکون گے نال اُن ور نیند اُتاری ات توڑی کہ مسلماناں ناں غنودگی آگئی اور نیند نے ان ور غلبو کیو حضرت ابوطلحہ فرمائیں کہ احد گے دن نیند مھارے ور غالب آگئی ہم میدان ماں تھا تلوار مھاراں ہتھاں دے چھڑک جائے تھی فرچاں تھا فرچھڑک جائے تھی۔ ف۲۸۳ اور وہ جماعت سچا موموناں گی تھی۔ ف۲۸۴ جھڑا منافق تھا۔ ف۲۸۵ اور وہ خوف دے پریشان تھا اللہ تعالیٰ نے ات موموناں ناں منافقان دے اس طرح الگ کیو تھو کہ موموناں ور دے اطمینان گی نیند گو غلبو تھو اور منافقین خوف وہراس ماں اپنی جاناں گا خوف دے پریشان تھا اور یاہ آیت عظیمہ تے معجزہ باہرہ تھو۔ ف۲۸۶ یعنی منافقاں ناں یوہ خیال ہوئے تھو کہ اللہ تعالیٰ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم گی مدد نہ فرمائے گو۔ یایوہ کہ حضور شہید ہوگیا۔ ہون آپ گو دین باقی نہ رہے گو۔ ف۲۸۷ فتح ونصر قضاء وقدر سب اس گا ہتھ ماں ایں۔ ف۲۸۸ منافقین اپناں کفر اور وعدۂ الٰہی ماں اپنوں متردّد ھونوں اور جہاد ماں مسلماناں گے نال چلیا آن ور افسوس کرنوں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يَقُوْلُوْنَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْاَمْرِ شَيْءٌ مَّا قُتِلْنَا هٰهُنَا ؕ قُلْ لَّوْ
کہیں مہارے کجھ بس ہوتو ف۲۸۹ تاں ہم ات نہ ماریا جاتا تم فرماؤ کہ اگر
كُنْتُمْ فِيْ بُيُوْتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذِيْنَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ اِلٰى
تم اپناں کہراں ماں ہوتا تاں وی جن گو ماریو جانوں لکھیو جاچکو تھو اپنی قتل گاہاں تک
مَضَاجِعِهِمْ ۚ وَلِيَبْتَلِيَ اللّٰهُ مَا فِيْ صُدُوْرِكُمْ وَلِيُمَحِّصَ
نکل گے آتا ف۲۹۰ اور اس واسطے کہ اللہ تھاراں سیناں گی گل ناں آزمائے اور جو کجھ
مَا فِيْ قُلُوْبِكُمْ ؕ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ ۢ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ﴿۱۵۴﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ
تھاراں دلاں ماں ہے ف۲۹۱ اُس ناں کھول چھڑے اوراللہ دلاں گی گل ناں جانیں ف۲۹۲ بے شک وہ
تَوَلَّوْا مِنْكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعٰنِ ۙ اِنَّمَا اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطٰنُ بِبَعْضِ
جہڑا تھارے بچوں مڑگیا ف۲۹۳ جس دن دوئے فوج ملیں تھیں اناں ناں شیطان ہی نے لغزش دتی ان گا بعض
مَا كَسَبُوْا ۚ وَلَقَدْ عَفَا اللّٰهُ عَنْهُمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ حَلِيْمٌ ﴿۱۵۵﴾ ع ۱۶ / ۷
اعمال گے باعث ف۲۹۴ اور بے شک اللہ نے اناں ناں معاف فرما چھڑیو بے شک اللہ بخشن آلو حلم آلو ہے
يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَكُوْنُوْا كَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَقَالُوْا لِاِخْوَانِهِمْ
اے ایمان آلیو! ان کافراں ف۲۹۵ گی طرح نہ ہویو جناں نے اپناں پائیاں وارے کہیو
اِذَا ضَرَبُوْا فِي الْاَرْضِ اَوْ كَانُوْا غُزًّى لَّوْ كَانُوْا عِنْدَنَا
جد وہ سفر یا جہاد ناں گیا ف۲۹۶ کہ مہارے کول ہوتا تاں
مَا مَاتُوْا وَمَا قُتِلُوْا ۚ لِيَجْعَلَ اللّٰهُ ذٰلِكَ حَسْرَةً فِيْ قُلُوْبِهِمْ ؕ
نہ مرتا نہ ماریا جاتا اس واسطے کہ اللہ ان گا دلاں ماں ان گو افسوس رکھے
وَاللّٰهُ يُحْيٖ وَيُمِيْتُ ؕ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ﴿۱۵۶﴾ وَلَئِنْ قُتِلْتُمْ
اور اللہ زندگی اور موت دیے ف۲۹۷ اور اللہ تھارا کم دیکھ رہیو ہے۔ اور بے شک اگر تم

ف۲۸۹ اور ہمناں سمجھ ہوتی تاں ہم کہروں نہ نکلتا مسلماناں گے نال مکہ آلاں نال لڑائی واسطے نہ آتا اور مہارا سردار قتل نہ ہوتا۔ پہلا مقولہ گو کہن آلو عبداللہ بن ابی بن سلول منافق ہے۔ اور اس مقولہ گو کہن آلو معتب بن قشیر۔ ف۲۹۰ اور کہراں ماں بیٹھو رہنوں کجھ کم نہ آتو کیوں جے قضا وقدر گے سامنے تدبیر تے حیلو بے کار ہے۔ ف۲۹۱ اخلاص یا نفاق ف۲۹۲ اس دے کجھ چھپیو دونی۔ اور یاہ آزمائش دوجاں ناں خبردار کرن واسطے ہے۔ ف۲۹۳ اور جنگ اُحد ماں نس گیا اور نبی کریم صلی اللہ علیہ والہ وسلم گے نال تیرہ یا چودہ اصحاب گے سوا کوئے نہ رہیو۔ ف۲۹۴ کہ اناں نے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گا حکم گے برخلاف مرکز چھوڑیو۔ ف۲۹۵ یعنی ابن ابی بن سلول وغیرہ منافقین۔ ف۲۹۶ اور اس سفر ماں مرگیا یا جہاد ماں شہید ہوگیا۔ ف۲۹۷ موت وحیات اُسے گے اختیار ماں ایں وہ چاہے تاں مسافر تے غازی ناں سلامت رکھے اور محفوظ کہر ماں بیٹھاں واں ناں مار چھڑے۔ ان منافقاں گے کول رہنوں کسے ناں موت دے نی بچاسکتو۔ اور جہاد ماں جان دے کہ موت ضروری آجائے اور اگر آدمی جہاد ماں ماریو جائے تاں وہ موت کہر گی موت دے کئی درجہ بہتر ہے لہذا منافقاں گو یوہ قول جھوٹو تے باطل ہے اور ان گو مقصد مسلماناں ناں جہاد تے متنفر کرنوں ایں۔ جیسو کہ اگلی آیت ماں ارشاد ہویو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ اَوْ مُتُّمْ لَمَغْفِرَةٌ مِّنَ اللّٰهِ وَرَحْمَةٌ
اللہ گی راہ ماں ماریا جاؤ یا مرجاؤ ف۲۹۸ تاں اللہ گی بخشش اور رحمت ف۲۹۹
خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُوْنَ ﴿۱۵۷﴾ وَلَىِٕنْ مُّتُّمْ اَوْ قُتِلْتُمْ لَاۡاِلَى اللّٰهِ
ان گا سارا دھن دولت دے بہتر ہے اور اگر تم مرو یا ماریا جاؤ تو اللہ ہی گی طرف
تُحْشَرُوْنَ ﴿۱۵۸﴾ فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللّٰهِ لِنْتَ لَهُمْ ۚ وَلَوْ كُنْتَ
اُٹھنوں ایں ف۳۰۰ توکسی کجھ اللہ گی مہربانی ایں کہ اے محبوب! تم ان گے واسطے نرم دل ہویا ف۳۰۱ اور اگر
فَظًّا غَلِيْظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوْا مِنْ حَوْلِكَ ۠ فَاعْفُ عَنْهُمْ
تُند مزاج سخت دل ہوتا ف۳۰۲ تاں وہ ضرور تھارا دے نس جاتا تو تم اناں ناں معاف فرماؤ
وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْاَمْرِ ۚ فَاِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ
اور ان گی شفاعت کرو ف۳۰۳ اور کماں ماں ان دے مشورو لیو ف۳۰۴ اور جد کسے گل گوارا دو پکو کرلیو تاں اللہ ور
عَلَى اللّٰهِ ۭ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِيْنَ ﴿۱۵۹﴾ اِنْ يَّنْصُرْكُمُ اللّٰهُ
پرو سو کرو ف۳۰۵ بے شک توکل آلا اللہ ناں پیارا ایں۔ اگر اللہ تھاری مدد کرے
فَلَا غَالِبَ لَكُمْ ۚ وَاِنْ يَّخْذُلْكُمْ فَمَنْ ذَا الَّذِيْ يَنْصُرُكُمْ مِّنْ
تاں کوئے تھارے ور غالب نی آسکتو ف۳۰۶ اور اگر وہ تمناں چھوڑدیے تاں ایسو کون ایں جہڑو فر تھاری مدد
بَعْدِهٖ ۭ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُوْنَ ﴿۱۶۰﴾ وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ
کرے اور مسلماناں ناں اللہ ہی ور پروسو چاہیے۔ اور کسے نبی ور یوہ گمان نی ہو سکتو

ف۲۹۸ او لفرض وہ صورت سامنے آہی جائے جسگو تمناں اندیشو دوایو جائے ف۲۹۹ جہڑی راہ خداماں مرن ور حاصل ہوئے۔ ف۳۰۰ اِت عبدیت گا تریاں مقامات گو بیان فرمایو گیو۔ پہلو مقام دے یوہ ہے کہ بندو خوفِ دوزخ نال عبادت کرے۔ تاں اسناں دوزخ دے نجات دتی جائے۔ اسگی طرف لَمَغْفِرَةٌ مِّنَ اللّٰهِ ماں ارشاد ہے۔ دوجی قسم وہ بندہ ایں جہڑا جنت گا شوق ماں اللہ گی عبادت کریں اسگی طرف ورحمۃ ماں اشارو ہے کیوں جے رحمت وی جنت گو ایک ناں ایں تیجی قسم وہ مخلص بندہ ایں جہڑا عشق الٰہی اور اسگی ذات گی محبت ماں اسگی عبادت کریں اور انگو مقصود اسگی ذات گے سوا کجھ نی ہوتو اناں ناں اللہ تعالیٰ اپنا دائرہ کرامت ماں اپنی تجلی نال نوازے گو اسگی طرف لَاۡاِلَى اللّٰهِ تُحْشَرُوْنَ ماں اشارو ہے۔ ف۳۰۱ اور آپ گا مزاج ماں اتنی لطافت تے کرامت اور رافت تے رحمت ہوئی کہ احد گے دن غضب نہ فرمایو۔ ف۳۰۲ تاں شدت تے سختی نال کم لیتا ف۳۰۳ تانجہ اللہ تعالیٰ معاف فرمائے۔ ف۳۰۴ کہ اس ماں ان گی دلداری وی ہے اور عزت افزائی وی اور یوہ فائدو وی کہ مشورت سنت ہو جائیگی اور آئندہ امت اس دے فائدو لیتی رہسگی۔ مشورہ گو مطلب ہے کسے کم ماں دو جا دے رائے لینی مسئلو: اس دے اجتہاد گا جواز تے قیاس گو حجت ہونوں ثابت ہویو (مدارک وخازن) ف۳۰۵ توکل گو مطلب ہے اللہ تعالیٰ ور پروسو کرنوں اور کماں ناں اُسگے سپرد کر چھڑنوں مقصود یوہ ہے کہ بندہ گو اعتماد تمام کماں۔ ماں اللہ تعالیٰ ور ہونوں چاہیے۔ مسئلو: اس دے معلوم ہویو کہ مشورو توکل گے خلاف نی ف۳۰۶ اور مدد الٰہی وہ ہی پائے جہڑو اپنی طاقت وقوت ور پروسو نی۔ کرتو بلکہ اللہ تعالیٰ گی قدرت تے رحمت گو اُمید وار رہ۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اَنْ يَّغُلَّ ؕ وَمَنْ يَّغْلُلْ يَاْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۚ ثُمَّ
کہ وہ کجھ چھپاگے رکھے ف۳۰۷ اور جہڑو چھپا گے رکھے وہ قیامت گے دن اپنی چھپائی وی چیز ناں لے آئے گو فر
تُوَفّٰى كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُوْنَ ﴿۱۶۱﴾ اَفَمَنِ
ہرجان ناں انگی کمائی پوری دتی جائیگی اور ان ور ظلم نہ ہوئے گو۔ تو کیا جہڑو
اتَّبَعَ رِضْوَانَ اللّٰهِ كَمَنْۢ بَآءَ بِسَخَطٍ مِّنَ اللّٰهِ وَمَاْوٰىهُ جَهَنَّمُ ؕ
اللہ گی مرضی ور چلیو وہ ف۳۰۸ اُس جیسو ہوئے گو جس نے اللہ گو غضب لیو ف۳۰۹ اور اس گو ٹھکانوں دوزخ ہے
وَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ﴿۱۶۲﴾ هُمْ دَرَجٰتٌ عِنْدَ اللّٰهِ ؕ وَاللّٰهُ بَصِيْرٌۢ بِمَا
اور کتنی بُری جگہ مڑن گی۔ وہ اللہ گے کول درجہ درجہ ایں ف۳۱۰ اور اللہ ان گا کم
يَعْمَلُوْنَ ﴿۱۶۳﴾ لَقَدْ مَنَّ اللّٰهُ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ اِذْ بَعَثَ فِيْهِمْ رَسُوْلًا
دیکھے۔ بے شک اللہ گو بڑو احسان ہویو ف۳۱۱ مسلماناں ور کہ ان ماں ان بچوں ف۳۱۲ ایک رسول ف۳۱۳
مِّنْ اَنْفُسِهِمْ يَتْلُوْا عَلَيْهِمْ اٰيٰتِهٖ وَيُزَكِّيْهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ
بھیجیو۔ جہڑو ان ور انگی آیت پڑھے ف۳۱۴ اور اناں ناں پاک کرے ف۳۱۵ اور اناں ناں
الْكِتٰبَ وَالْحِكْمَةَ ۚ وَاِنْ كَانُوْا مِنْ قَبْلُ لَفِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿۱۶۴﴾ النصف
کتاب و حکمت سکھائے ف۳۱۶ اور وہ ضرور اِس دے پہلاں کھلی گمراہی ماں تھا ف۳۱۷
اَوَلَمَّآ اَصَابَتْكُمْ مُّصِيْبَةٌ قَدْ اَصَبْتُمْ مِّثْلَيْهَا ۙ قُلْتُمْ اَنّٰى هٰذَا ؕ
کیا تمناں جد کائے معیبت پہنچے ف۳۱۸ کہ اُس دے دونی تم پہنچا رہیا ف۳۱۹ ایں تو کہین لگویاہ کتوں آئی؟ ف۳۲۰

ف۳۰۷ کیوں کہ یوہ شانِ نبوت گے خلاف ہے اور انبیار سب معصوم ایں ان دے ایسو ممکن نیٔ نہ وحی نہ غیر وحی ماں اور جہڑو شخص جو کجھ چھپاگے رکھے اسکو حکم اسے آیت ماں اگے بیان فرمایو جائے۔ ف۳۰۸ اور اسگی اطاعت گی، نافرمانی دے بچیو۔ جیسا کہ مہاجرین وانصار تے صالحین امت۔ ف۳۰۹ یعنی اللہ تعالیٰ گو نافرمان ہویو جسطرح یا منافقین تے کفار۔ ف۳۱۰ ہرایک گی منزلت اور اسگو مقام جدا، نیک گو الگ بدگو الگ۔ ف۳۱۱ منّت بڑی نعمت ناں کہیں اور بے شک سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گی بعثت نعمت عظیمہ ایں کیوں کہ خلق گی پیدائش جہل وعدم درایت وقلت فہم ونقصانِ عقل ور ہے تاں اللہ تعالیٰ نے رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم ناں ان ماں مبعوث فرماگے اناں ناں گمراہی دے نجات دتی اور حضور گی بدولت اناں ناں بینائی عطا فرمائی تے جہالت دے کڈھیو اور آپ گے صدقے سدھی راہ گی ہدایت فرمائی اور آپ گے طفیل بے شمار نعمت عطا فرمائیں ف۳۱۲ یعنی ان گا حال ور شفقت تے مہربانی فرمان آلو اور ان واسطے باعث فخر وشرف جس گا احوال زہد، ورع، راست بازی، دیانت داری، خصائل جمیلہ تے اخلاق حمیدہ دے وہ واقف ایں۔ ف۳۱۳ سید عالم خاتم الانبیار حضرت محمد مصطفےٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم ف۳۱۴ اور اسگی کتاب مجید فرقان حمید اناں ناں سنائے اس گے باوجود ان گا کن پہلاں کدے کلامِ حق تے وحی سماوی دے آشنا نہ ہویا تھا۔ ف۳۱۵ کفر وضلالت اور حرام تے گناہ گو کرنوں امر خصائلِ رذیلہ تے ظلمات نفسانیہ دے۔ ف۳۱۶ اور نفس گی قوتِ عملیہ تے علمیہ دواں گی تکمیل فرمائے۔ ف۳۱۷ کہ حق وباطل تے نیک وبد ماں فرق نہ رکھیں تھا۔ اور جہالت تے لاں پن ماں بتلا تھا۔ ف۳۱۸ جیسی کہ جنگ احد ماں پہنچی کہ تھارے بچوں ستر شہید ہویا۔ ف۳۱۹ بدر ماں کہ تم نے ستر ناں قتل کیو ستر ناں گرفتار کیو۔ ف۳۲۰ اور کیوں پہنچی جد کہ ہم مسلمان ہاں اور مہارے بیچ رسول کریم صلی اللہ علیہ والہ وسلم تشریف فرما ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

قُلْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اَنْفُسِكُمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ ﴿۱۶۵﴾
تم فرماؤ کہ وہ تھاری ہی طرف دوں آئی ف۳۲۱ بے شک اللہ سب کجھ کر سکے
وَمَاۤ اَصَابَكُمْ یَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعٰنِ فَبِاِذْنِ اللّٰهِ وَلِیَعْلَمَ الْمُؤْمِنِیْنَ ﴿۱۶۶﴾
اور وہ مصیبت جہڑی تھارے ور آئی ف۳۲۲ جس دن دوے فوج ف۳۲۳ ملی تھیں وہ اللہ گا حکم دے تھی اور اس واسطے جے پشان کرا دیے ایمان آلاں ناں
وَلِیَعْلَمَ الَّذِیْنَ نَافَقُوْا ۚۖ وَقِیْلَ لَهُمْ تَعَالَوْا قَاتِلُوْا فِیْ سَبِیْلِ
اور اس واسطے پچھان کرا چھڑے جیڑا منافق ہویا ف۳۲۴ یا اور ان دے ف۳۲۵ کہیو گیو کہ آوٗ ف۳۲۶ اللہ گی راہ ماں
اللّٰهِ اَوِ ادْفَعُوْا ؕ قَالُوْا لَوْ نَعْلَمُ قِتَالًا لَّااتَّبَعْنٰكُمْ ؕ هُمْ لِلْكُفْرِ
لڑو یا دشمن ناں ہٹاؤ ف۳۲۷ بولیا کدے ہم لڑائی ہوتی جانتا تاں ضرور تھارو ساتھ دیتا وہ
یَوْمَىِٕذٍ اَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلْاِیْمَانِ ۚ یَقُوْلُوْنَ بِاَفْوَاهِهِمْ مَّا لَیْسَ
اس دن ظاہری ایمان گی بہ نسبت کھلا کفر دے زیادہ نیڑے ایں اپناں مُنھ دے کہیں جو
فِیْ قُلُوْبِهِمْ ؕ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا یَكْتُمُوْنَ ﴿۱۶۷﴾ اَلَّذِیْنَ قَالُوْا لِاِخْوَانِهِمْ
ان گا دِل ماں نی اور اللہ ناں معلوم ہے جو چھپا رہیا ایں ف۳۲۸ وہ جیڑاں نے اپناں پائیاں گا وارہ ماں ف۳۲۹ کہیو
وَقَعَدُوْا لَوْ اَطَاعُوْنَا مَا قُتِلُوْا ؕ قُلْ فَادْرَءُوْا عَنْ اَنْفُسِكُمُ
اور آپ بیٹھا رہیا کہ وہ مہارو کہیوں منتا ف۳۳۰ تاں نہ ماریا جاتا، تم فرماؤ: تاں اپنی ہی
الْمَوْتَ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِیْنَ ﴿۱۶۸﴾ وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِیْنَ قُتِلُوْا فِیْ
موت ٹال چھڑو اگر (تم) سچّا ایں ف۳۳۱ اور جہڑا اللہ گی راہ ماں ماریا گیا ف۳۳۲

ف۳۲۱ کہ تم نے رسول کریم گی مرضی گے خلاف مدینہ طیبہ دے باہر نکل گے جنگ کرن وراصرار کیو فرات پہچن گے بعد باوجود حضور گی شدید مخالفت گے غنیمت واسطے مرکز چھوڑیو یاہ وجہ تھار قتل تے ہارن گی ہوئی۔ ف۳۲۲ احد ماں ف۳۲۳ مومنین تے مشرکین گی ف۳۲۴ اپناں اہل تے مال ناں الگ الگ ہوگیا۔ ف۳۲۵ یعنی عبداللہ ابی بن سلول وغیرہ منافقین دے ف۳۲۶ مسلماناں گی تعداد بدھاؤ، اور حفاظت دین واسطے ف۳۲۷ اپناں اہل تے مال ناں بچان واسطے ف۳۲۸ یعنی نفاق ف۳۲۹ یعنی شہدائے احد جیڑا نسبی طور ان گا پائی تھا ان گا حق ماں عبداللہ بن ابی وغیرہ منافقین نے۔ ف۳۳۰ اور رسول اللہ صلّی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم گے نال جہاد ماں نہ جاتا یا اتوں مڑ آتا۔ ف۳۳۱ مروی ہے کہ جس روز منافقین نے یاہ گل کہی اسے دن ستر منافقین مرگیا۔ ف۳۳۲ شانِ نزول: اکثر مفسرین گو قول ہے کہ یاہ آیت شہدائے احد گا وارہ ماں نازل ہوئی۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما دے مروی ہے کہ سیدِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم نے فرمایو جد تھارا پائی احد ماں شہید ہویا۔ اللہ تعالیٰ نے ان گی ارواح ناں سبز پرنداں گا قالب عطا فرمایا وہ جنتی نہراں ور سیر کرتا پھریں، جنتی میوہ کھائیں، طلائی قنادیل جہڑیں عرش گے تھلے لٹک رہی ایں ان ماں رہیں۔ جد اناں نے کھان پین رہن سہن گو پاکیزہ عیش دیکھیو تاں کہیو کہ مہاراں پائیاں ناں کون خبر دے کہ ہم جنت ماں زندہ ہاں تانجہ وہ جنت دے بے رغبتی نہ کریں اور جنگ دے پچھے نہ رہیں اللہ تعالیٰ نے فرمایو ہوں اناں ناں تھاری خبر پہچاؤں گو۔ تاں یاہ آیت نازل ہوئی۔ (ابوداؤد) اس دے ثابت ہویو کہ ارواح باقی ایں جسم گا فنا ہون گے نال فنانی ہوتیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

سَبِيْلِ اللّٰهِ اَمْوَاتًا ؕ بَلْ اَحْيَآءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُوْنَ ۙ﴿۱۶۹﴾ فَرِحِيْنَ

ہرگز اناں ناں مُردہ خیال نہ کرو بلکہ وہ اپناں رب گے کول زندہ ایں روزی پائیں ف۳۳۳ خوش ایں

بِمَآ اٰتٰىهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖ ۙ وَيَسْتَبْشِرُوْنَ بِالَّذِيْنَ لَمْ يَلْحَقُوْا

اس ور جیہڑو اللہ نے اپناں فضل نال اناں ناں دتو ف۳۳۴ اور خوشی منا رہیا ایں اپناں پچھلاں کی

بِهِمْ مِّنْ خَلْفِهِمْ ۙ اَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ﴿۱۷۰﴾

جیہڑا اجاں اناں نال نی ملیا ف۳۳۵ کہ ان ور نہ کجھ خوف ہے نہ کجھ غم

يَسْتَبْشِرُوْنَ بِنِعْمَةٍ مِّنَ اللّٰهِ وَفَضْلٍ ۙ وَّاَنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيْعُ

خوشیں منائیں اللہ گی نعمت اور فضل گی اور یوہ کہ اللہ ضائع نی کرتو

اَجْرَ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۱۷۱﴾ اَلَّذِيْنَ اسْتَجَابُوْا لِلّٰهِ وَالرَّسُوْلِ مِنْۢ بَعْدِ مَآ

اجر مسلماناں گو ف۳۳۶ وہ جیہڑا اللہ و رسول گا بلان ور حاضر ہویا بعد اس کے کہ اناں ناں

اَصَابَهُمُ الْقَرْحُ ؕ لِلَّذِيْنَ اَحْسَنُوْا مِنْهُمْ وَاتَّقَوْا اَجْرٌ عَظِيْمٌ ﴿۱۷۲﴾

زخم پہنچ گیو تھو ف۳۳۷ ان گا نیکوکاراں اور پرہیزگاراں واسطے بڑو ثواب ہے

اَلَّذِيْنَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ اِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوْا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ

وہ جن دے لوکاں نے کہیو ف۳۳۸ کہ لوکاں نے ف۳۳۹ تھارے واسطے جتھا جوڑیا تو ان دے ڈرو

وقف لازم

ع ۸/۱۷

مع عند المتقدمین ۱۲

ف۳۳۳ اورزندہ گی طرح کھائیں پیئیں عیش کریں آیت گو سیاق اس ور دلالت کرے کہ حیات، روح جسم دواں واسطے ہے۔ علماء نے فرمایو کہ شہیداں گا جسم قبراں ماں محفوظ رہیں مٹی اناں ناں نقصان نی دیتی اور صحابہ گا زمانہ ماں اور اس گے بعد بکثرت معائنو ہویو ہے کہ اگر کدے شہیداں گی قبر کھل گئیں تاں ان گا جسم تروتازہ پایا گیا۔ (خازن وغیرہ) ف۳۳۴ فضل وکرامت اور انعام واحسان موت کے بعد حیات دتی اپنوں مقرب کیو جنت گو رزق دتو اور اسگی نعمت عطا فرمائیں اور ان منزلاں ناں حاصل کرن واسطے شہادت گی توفیق دتی۔ ف۳۳۵ اور دنیا ماں وہ ایمان تے تقویٰ ور ایں۔ جد شہید ہوئیں گا ان گے نال ملینگا اور قیامت گے دن امن چین نال اُٹھالیا جائینگا ف۳۳۶ بخاری تے مسلم گی حدیث ماں ایں حضور نے فرمایو جس کسے گے راہ خدا ماں زخم لگو وہ قیامت گے دن اُسو ہی آئے گو جیسو زخم لگن گے وقت تھو۔ اس گا خون ماں مشک گی خوشبو ہوئے گی ترمذی تے نسائی گی حدیث ماں ایں شہید ناں قتل نال تکلیف نی ہوتی مگر جتنی کائے خراش لگے۔ مسلم شریف گی حدیث ماں ایں شہید گا تمام گناہ معاف کردتا جائیں سوائے قرض گے۔ ف۳۳۷ شانِ نزول: جنگ احد دے فارغ ہون دے بعد جد ابوسفیان اپناں ہمراہائی گے نال روحار گا مقام ور پہنچیو تاں اناں ناں افسوس ہویو کہ وہ واپس کیوں آ گیا مسلماناں گو بالکل خاتمو کیوں نی کیو۔ یوہ خیال کرگے اناں نے فر واپس ہون گو ارادو کیو سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم نے ابوسفیان گا پچھو کرن واسطے اپنی روانگی گو اعلان فرمایو صحابہ گی ایک جماعت جن گی تعداد ستر تھی اور جنگ احد گا زخماں نال چور چور تھا حضور گا اعلان ور حاضر ہوگیا۔ اور حضور صلی اللہ علیہ وسلم اس جماعت ناں لیکے ابوسفیان گے پچھے روانہ ہوگیا۔ جد حضور مقام حمراء الاسد ور پہنچا جہڑ و مدینہ دے اٹھ میل ور ہے تاں ات معلوم ہویو کہ مشرکین مرعوب تے خوف زدہ ہو گے نس گیا ایں اس واقعہ گے متعلق یاہ آیت نازل ہوئی۔ ف۳۳۸ یعنی نعیم بن مسعود اشجعی نے ف۳۳۹ یعنی ابوسفیان وغیرہ مشرکین نے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فَزَادَهُمْ اِيْمَانًا ۖ وَّ قَالُوْا حَسْبُنَا اللّٰهُ وَ نِعْمَ الْوَكِيْلُ ﴿١٧٣﴾ فَانْقَلَبُوْا
تو ان گو ایمان ہور زیادہ ہویو اور بولیا اللہ ہمناں کافی ہے اور کتنو اچھو کارساز ف ٣٤٠ تو مڑیا
بِنِعْمَةٍ مِّنَ اللّٰهِ وَ فَضْلٍ لَّمْ يَمْسَسْهُمْ سُوْٓءٌ ۙ وَّ اتَّبَعُوْا رِضْوَانَ
اللہ گا احسان اور فضل نال ف ٣٤١ کہ اناں ناں کائے برائی نہ پہنچی اور اللہ گی خوشی ور
اللّٰهِ ؕ وَ اللّٰهُ ذُوْ فَضْلٍ عَظِيْمٍ ﴿١٧٤﴾ اِنَّمَا ذٰلِكُمُ الشَّيْطٰنُ يُخَوِّفُ
چلیا ف ٣٤٢ اور اللہ بڑا فضل آلو ہے ف ٣٤٣ ؤہ دے شیطان ہی ہے کہ اپناں دوستاں دے
اَوْلِيَآءَهٗ ۪ فَلَا تَخَافُوْهُمْ وَ خَافُوْنِ اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿١٧٥﴾ وَ لَا
ڈرائے ف ٣٤٤ تو ان دے نہ ڈرو ف ٣٤٥ اور میرا دے ڈرو اگر (تم) ایمان رکھیں ف ٣٤٦ اور اے محبوب!
يَحْزُنْكَ الَّذِيْنَ يُسَارِعُوْنَ فِي الْكُفْرِ ۚ اِنَّهُمْ لَنْ يَّضُرُّوا اللّٰهَ
تم ان گو کوئے غم نہ کرو جیڑا کفر ور دوڑیں ف ٣٤٧ وہ اللہ گو کجھ نہ بگاڑیں گا
شَيْـًٔا ؕ يُرِيْدُ اللّٰهُ اَلَّا يَجْعَلَ لَهُمْ حَظًّا فِي الْاٰخِرَةِ ۚ وَ لَهُمْ
اللہ چاہے کہ آخرت ماں ان گو کوئے حصو نہ رکھے ف ٣٤٨ اور ان گے واسطے
عَذَابٌ عَظِيْمٌ ﴿١٧٦﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ اشْتَرَوُا الْكُفْرَ بِالْاِيْمَانِ لَنْ
بڑو عذاب ہے۔ وہ جناں نے ایمان گے بدلے کُفر مُل لیو ف ٣٤٩
يَّضُرُّوا اللّٰهَ شَيْـًٔا ۚ وَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿١٧٧﴾ وَ لَا يَحْسَبَنَّ
اللہ گو کجھ نہ بگاڑیں گا اور ان گے واسطے دردناک عذاب ہے۔ اور ہرگز کافر اس گمان ماں

ف ٣٤٠ شانِ نزول: جنگ احد دے واپس ہوتاں ابوسفیان نے سیّدِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم دے بانکار گے کہہ چھڑیو کہ اگلے سال مہاری تھاری بدر گا مقام ماں جنگ ہو یگی۔ حضور نے ان گا جواب ماں فرمایو ان شاء اللہ، جدوہ وقت آیو اور ابوسفیان اہلِ مکہ ناں لیگے جنگ گے واسطے روانہ ہویا تاں اللہ تعالیٰ نے ان گا دل ماں خوف کلیو تے اناں نے واپس جان گوارادو کیو اس موقع ور ابوسفیان گی نعیم بن مسعود اشجعی نال ملاقات ہوئی جہڑو عمرو کرن آیو تھو ابوسفیان نے اس دے کہیو کہ اے نعیم اس زمانہ ماں میری لڑائی بدر گا مقام ور محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم گے نال طے ہوگئی ہے اور اس ویلے مناں مناسب یوہ دِسے کہ ہوں جنگ ماں نہ جاؤں واپس جاؤں، تو مدینہ جا اور تدبیر گے نال مسلماناں ناں میدانِ جنگ ماں جان دے روک چھڑ اس گے بدلے تناں دس اونٹھ دیوں گو نعیم نے مدینہ پہنچ گے دیکھیو کہ مسلمان جنگ گی تیاری کر رہیا ایں ان دے کہن لگو تم جنگ واسطے جانوں چاہیں اہل مکہ نے تھارے واسطے بڑا لشکر جمع کیا وا ایں خدا گی قسم تھارے بچوں ایک وی مڑ گے نی آیگو سید عالم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو خدا گی قسم ہوں ضرور جاؤں گو چاہے میرے نال کوئے وی نہ ہوئے بس حضور ستر سواراں ناں نال لیگے حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيْلُ پڑھتا پڑھتا روانہ ہوگیا۔ بدر ماں پہنچیا ات اٹھ رات قیام فرمایو مال تجارت نال تھو اس ناں فروخت کیو خوب نفعو ہویو اور بصحت وسلامتی مدینہ تشریف لے آیا۔ جنگ نی ہوئی چونکہ ابوسفیان اور اہلِ مکہ خوف زدہ ہو گے مکہ شریف واپس ہوگیا تھا اس واقعہ گے متعلق یاہ آیت نازل ہوئی۔ ف ٣٤١ بامن وعافیت تجارت گو منافعو حاصل کر گے ف ٣٤٢ اور دشمن گا مقابلہ واسطے جرأت نال نکلیا اور جہاد گو ثواب پایو ف ٣٤٣ کہ اس نے رسول گی اطاعت اور جہاد گی تیاری گی توفیق بخشی اور مشرکاں گا دلاں ناں خوفزدہ فرمایو کہ وہ مقابلہ گی ہمت نہ کر سکیں اور راہ دے واپس ہوگیا۔ ف ٣٤٤ اور مسلماناں ناں مشرکین گی کثرت دے ڈرائے جیسو کہ نعیم بن مسعود اشجعی نے کیو۔ ف ٣٤٥ یعنی منافقین تے مشرکین جہڑا شیطان گا دوست ایں انگو خوف نہ کرو۔ ف ٣٤٦ کیونکہ ایمان گو تقاضو یوہی ہے کہ بندہ ناں خدا گو خوف ہوئے۔ ف ٣٤٧ خواہ وہ کفار قریش ہوئیں یا منافقین یا رؤسائے یہود یا مرتدین وہ تھارا مقابلہ واسطے کتنا ہی لشکر جمع کریں کامیاب نہ ہوئیں گا۔ ف ٣٤٨ اس ماں فرقہ قدریہ تے معتزلہ گو رد ہے اور آیت دلیل ہے اس ور کہ خیر و شر ارادۂ الٰہی گے نال ہوئے۔ ف ٣٤٩ یعنی منافقین ایمان گو کلمو پڑھن دے بعد کافر ہویا یا وہ لوک جہڑا باوجود ایمان ور قادر ہوں گے کافر ہی رہیا اور ایمان نہ آنیوں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اَنَّمَا نُمْلِيْ لَهُمْ خَيْرٌ لِّاَنْفُسِهِمْ ؕ اِنَّمَا نُمْلِيْ لَهُمْ

نہ رہیں کہ وہ جیہڑی ہم اناں ناں ڈھیل دیاں کُجھ ان واسطے پلّو ہے ہم دے تاں انہاں ناں ڈھیل دیاں

لِيَزْدَادُوْٓا اِثْمًا ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّهِيْنٌ ﴿۱۷۸﴾ مَا كَانَ اللّٰهُ لِيَذَرَ

کہ ہور گناہ ماں بدھیں ف۳۵۰ اوران گے واسطے ذِلّت گو عذاب ہے۔ اللہ مسلماناں ناں اسے حال ور

الْمُؤْمِنِيْنَ عَلٰى مَآ اَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتّٰى يَمِيْزَ الْخَبِيْثَ مِنَ الطَّيِّبِ ؕ

چھوڑن آلونی جس ورتم ہیں ف۳۵۱ جد تک جدا نہ کرے گندہ ناں ف۳۵۲ ستھرادے ف۳۵۳

وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَجْتَبِيْ مِنْ

اور اللہ گی شان یاہ نی کہ اے عام لوکو کہ تمناں غیب گو علم دے چھڑے ہاں اللہ چُن لے

رُّسُلِهٖ مَنْ يَّشَآءُ ۠ فَاٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهٖ ۚ وَاِنْ تُؤْمِنُوْا

اپناں رسولاں بچوں جناں چاہے ف۳۵۴ تاں ایمان لے آؤ اللہ اوراُس گا رسولاں ور اور اگر تم ایمان آنیں ف۳۵۵

وَتَتَّقُوْا فَلَكُمْ اَجْرٌ عَظِيْمٌ ﴿۱۷۹﴾ وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِيْنَ يَبْخَلُوْنَ

اور پرہیزگاری کرو تاں تھارے واسطے بڑو ثواب ہے اور جیہڑا بخل کریں ف۳۵۶

بِمَآ اٰتٰىهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖ هُوَ خَيْرًا لَّهُمْ ؕ بَلْ هُوَ شَرٌّ

اس چیزماں جیہڑی اللہ نے اناں ناں اپناں فضل نال دتی ہرگزاساں اپنے واسطے اچھی نہ سمجھیں بلکہ وہ ان گے واسطے بری ہے

ف۳۵۰ حق دے عناداور رسول صلی اللہ علیہ والہ وسلم دے خلاف کر گے۔ حدیث شریف ماں ایں سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم دے دریافت کیو گیو کون شخص اچھو ہے فرمایو جسکی عمر لمی ہوئے اور عمل چنگا ہوئیں عرض کیو گیو بدتر کون ایں فرمایو جسکی عمر لمی تے عمل خراب ف۳۵۱ اے کلمہ گوہاں اسلام ف۳۵۲ یعنی منافق ناں ف۳۵۳ مومن مخلص دے تاں توڑی کہ اپناں نبی صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم ناں تھارا احوال ور مطلع کر گے مومن تے منافق ہرایک ناں الگ فرما چھڑے۔ شانِ نزول: رسول کریم صلی اللہ علیہ والہ وسلم نے فرمایو خِلقت وآفرینش دے پہلاں جد میری امت مٹی گی شکل ماں تھی اسے ویلے وہ میرے سامنے انہی صورتاں ماں پیش کی گئی جسطرح کہ حضرت آدم علیہ السلام ور پیش کی گئی اور مناں علم دتو گیو کہ کون میرے ور ایمان لیائے گو اور کون کفر کرے گو یاہ خبر جد منافقاں ناں پہنچی تاں انہاں نے ٹھٹھا کرتاں کہیو کہ محمد صلی اللہ علیہ والہ وسلم گو خیال ہے کہ وہ یاہ جانیں کہ جہڑا لوک اجاں پیدا وی نی ہویا ان بچوں کون ان ور ایمان لیائے گو اور کون کفر کرے گو باوجود اس گے ہم ان گے نال رہاں اور ہمناں نی پہچانتا اس ور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم منبر ور قیام فرما گے اللہ تعالیٰ گی حمد وثنا گے بعد فرمایو ان لوکاں گو کے حال ہے جہڑا میرا علم ماں طعن کریں اج دے قیامت تک جو کجھ ہون آلو ہے اس بچوں کائے چیز ایسی نی جسکو تم میرا دے سوال کریں اور اُسکو جواب نہ دیوں۔ عبداللہ بن حذافہ سہمی نے کھڑاں ہو گے کہیو یارسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم میرو باپ کون ایں۔ فرمایو حذافہ، فر حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ کھڑا ہویا اناں نے فرمایو یارسول اللہ ہم اللہ گی ربوبیت ور راضی ہویا اسلام گا دین ہون ور راضی ہویا قرآن گا امام ہون ور راضی ہویا تھارا نبی ہون ور راضی ہویا ہم جناب دے معافی چاہاں، حضور نے فرمایو کیا تم باز آئیں گا کیا تم باز آئیں گا فر منبر دے اُتر آیا اس ور اللہ تعالیٰ نے یاہ آیت نازل فرمائی اس حدیث دے ثابت ہویو کہ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں قیامت تک کی تمام چیزاں گو علم عطا فرمایو گیو ہے اور حضور گا علم غیب ماں طعن کرنوں منافقاں گو طریقو ہے۔ ف۳۵۴ تاں ان برگذیدہ رسولاں ناں غیب گو علم دیے اور سیّد الانبیاء حبیب خدا صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم رسولاں ماں سب دے افضل اور اعلیٰ ایں اس آیت دے اور اس کے سوا بکثرت آیتاں تے حدیثاں دے ثابت ہے کہ اللہ تعالیٰ نے حضور علیہ الصلوٰۃ والسلام ناں غیب گا علوم عطا فرمایا غیوب گا علوم آپ گو معجزو ہے۔ ف۳۵۵ اور تصدیق کرو کہ اللہ تعالیٰ نے اپناں برگذیدہ رسولاں ناں غیب ور مطلع فرمایو ہے۔ ف۳۵۶ بخل گا معنی ماں اکثر علماء اس طرف گیا ایں کہ واجب گو ادا نہ کرنوں بخل ہے اسے واسطے بخل ور شدید وعید آئیں ایں چنانچہ اس آیت ماں وی ایک وعید آرہی ہے ترمذی گی حدیث ماں ایں بخل تے بدخلقی یہ دو خصلت ایماندار ماں جمع نی ہو سکتیں۔ اکثر مفسرین نے فرمایو کہ اِت بخل دے زکوٰۃ گو نہ دینو مراد ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لَهُمۡ ؕ سَيُطَوَّقُوۡنَ مَا بَخِلُوۡا بِهٖ يَوۡمَ الۡقِيٰمَةِ ؕ وَلِلّٰهِ مِيۡرَاثُ

عنقریب وہ جس مال بخل کیو قیامت گے دِن ان گا گلا گو طوق ہوئے گو ف۳۵۷ اور اللہ ہی وارث ہے

السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ ؕ وَاللّٰهُ بِمَا تَعۡمَلُوۡنَ خَبِيۡرٌ ﴿۱۸۰﴾ لَقَدۡ سَمِعَ ع ۱۸ ۹

آسماناں اور زمین گو ف۳۵۸ اور اللہ تھارا کماں دے خبردار ہے۔ بے شک

وقف لازم

اللّٰهُ قَوۡلَ الَّذِيۡنَ قَالُوۡۤا اِنَّ اللّٰهَ فَقِيۡرٌ وَّنَحۡنُ اَغۡنِيَآءُ ‌ۘ

اللہ نے سنیوں جناں نے کہیو کہ اللہ محتاج ہے اور ہم غنی ہاں ف۳۵۹

سَنَكۡتُبُ مَا قَالُوۡا وَقَتۡلَهُمُ الۡاَنۡۢبِيَآءَ بِغَيۡرِ حَقٍّ ۙ وَّنَقُوۡلُ

ہون ہم لکھ رکھاں گا ان گو کہیو ف۳۶۰ اور انبیار ناں ناحق شہید کرنوں ف۳۶۱ اور فرماں گا

ذُوۡقُوۡا عَذَابَ الۡحَرِيۡقِ ﴿۱۸۱﴾ ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتۡ اَيۡدِيۡكُمۡ وَاَنَّ

کہ چکھو اگ گو عذاب۔ یوہ بدلو ہے اسگو جھڑو تھاراں ہتھاں نے اگے ٹوریو اور

اللّٰهَ لَيۡسَ بِظَلَّامٍ لِّلۡعَبِيۡدِ ﴿۱۸۲﴾ ۚ اَلَّذِيۡنَ قَالُوۡۤا اِنَّ اللّٰهَ عَهِدَ

اللہ بنداں ور ظلم نی کر تو۔ وِہ جیڑا کہیں اللہ نے مہارے نال قرار کرلیو ہے

اِلَيۡنَاۤ اَلَّا نُؤۡمِنَ لِرَسُوۡلٍ حَتّٰى يَاۡتِيَنَا بِقُرۡبَانٍ تَاۡكُلُهُ النَّارُ ؕ

کہ ہم کسے رسول ور ایمان نہ آناں جد تک ایسی قربانی گو حکم نہ لے آئے جناں اگ کھائے ف۳۶۲

قُلۡ قَدۡ جَآءَكُمۡ رُسُلٌ مِّنۡ قَبۡلِىۡ بِالۡبَيِّنٰتِ وَبِالَّذِىۡ قُلۡتُمۡ

تم فرماؤ میرا دے پہلاں بہت رسول تھارے کول کھلی بنشانئیں اور یوہ حکم لے گے آیا جو تم کہیں

فَلِمَ قَتَلۡتُمُوۡهُمۡ اِنۡ كُنۡتُمۡ صٰدِقِيۡنَ ﴿۱۸۳﴾ فَاِنۡ كَذَّبُوۡكَ فَقَدۡ

فر تم نے اناں نا کیوں شہید کیوں اگر تم سچا ایں ف۳۶۳ اے محبوب! اگر وِہ تھاری تکذیب کریں تاں

وقف لازم

ف۳۵۷ بخاری شریف گی حدیث ماں ایں کہ جناں اللہ نے مال دتو اور اُس نے زکوۃ ادا نہ کی قیامت گے دن وہ مال سپ بن گے اسناں طوق گی طرح پلیچے گو اور یاہ کہہ گے ڈنگ مار تو جائے گو۔ ہوں تیرو مال ہون ہوں تیرو خزانو ہوں۔ ف۳۵۸ وہی ہمیشہ باقی ہے ہور ساری مخلوق فانی ان ساراں گی ملک باطل ہون آلی ہے۔ تو نہایت نادانی ایں کہ اس ناپائیدار مال ور بخل کیو جائے اور راہِ خدا ماں نہ دِتو جائے۔ ف۳۵۹ یہودیاں نے آئیہ مَنۡ ذَا الَّذِىۡ يُقۡرِضُ اللّٰهَ قَرۡضًا حَسَنًا سن گے کہیو تھو کہ محمد صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گو معبود مہارا دے فرض منگے تاں ہم غنی ہویا تے وہ فقیر ہویو اس ور آیت کریمہ نازل ہوئی۔ ف۳۶۰ اعمال نامہ ماں ف۳۶۱ قتل انبیار ناں اس مقولہ ور معطوف کرن دے یاہ معلوم ہوئے کہ یہ دوئے جرم بہت عظیم ترین ایں اور قباحت ماں برابر ایں اور شانِ انبیار ماں گستاخی کرن آلو شانِ الٰہی ماں بے ادب ہو جائے۔ ف۳۶۲ شانِ نزول: یہودیاں گی ایک جماعت نے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم دے کہیو تھو کہ مہارا دے توریت ماں عہد لیو گیو ہے کہ جھڑو مدعی رسالت ایسی قربانی نہ آنیں جناں آسمان دے سفید اگ اتر گے کھائے اس ور ہم ہرگز ایمان نہ لیاں۔ اس ور یاہ آیت نازل ہوئی اور ان گا اس کذبِ محض گی تردید کی گئی کیونکہ اس شرط گو توریت ماں نام ونشان وی نی ظاہر ہے نبی کی تصدیق واسطے معجزو کافی ہے کوئے معجزو ہوئے، جد نبی نے کوئے معجزو دس چھڑیو اس گی سچائی ور دلیل ہو گئی اور اسگی تصدیق کرنوں اور اسگی نبوت منوں لازم ہو گیو ہون کے خاص معجزہ گو اصرار حجت قائم ہون دے بعد نبی گی تصدیق گو انکار ہے۔ ف۳۶۳ جد تم نے یہ نشانی آنن آلاں نبیاں ناں قتل کیو اور ان ور ایمان نہ لیا آتاں تھارو یوہ دعوو چوٹھو ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

كُذِّبَ رُسُلٌ مِّنْ قَبْلِكَ جَآءُوْ بِالْبَيِّنٰتِ وَالزُّبُرِ وَالْكِتٰبِ

تھارا دے پہلاں رسولاں گی وی تکذیب کی گئی ہے جیہڑا صاف نشانیں ف۳٦٤ اور صحیفہ اور چمکتی کتاب ف۳٦٥

الْمُنِيْرِ ﴿١٨٤﴾ كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ ۗ وَاِنَّمَا تُوَفَّوْنَ اُجُوْرَكُمْ

لے گے آیا تھا۔ ہر جان نے موت چکھنی ایں اور تھارا بدلہ دے

يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۗ فَمَنْ زُحْزِحَ عَنِ النَّارِ وَاُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ ۗ

قیامت ہی ناں پورا ملیں گا تو جیہڑو اگ دے بچاگے جنت ماں داخل کیو گیو وہ مراد ناں پہنچیو

وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَآ اِلَّا مَتَاعُ الْغُرُوْرِ ﴿١٨٥﴾ لَتُبْلَوُنَّ فِيْٓ اَمْوَالِكُمْ

اور دُنیا گی زندگی دے یوہی تو کھا گو مال ہے ف۳٦٦ اور بے شک ضرور تھاری آزمائش ہوئیگی تھارا مال

وَاَنْفُسِكُمْ ۫ وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمِنَ

اور تھاری جاناں ماں ف۳٦٧ اور بے شک ضرور تم اگلا کتاب آلاں ف۳٦٨ اور

الَّذِيْنَ اَشْرَكُوْٓا اَذًى كَثِيْرًا ۗ وَاِنْ تَصْبِرُوْا وَتَتَّقُوْا فَاِنَّ

مشرکاں دے بہت کجھ بُرو سنیں گا اور اگر تم صبر کریں اور بچتا رہیں ف۳٦٩ تاں

ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْاُمُوْرِ ﴿١٨٦﴾ وَاِذْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيْثَاقَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا

یوہ بڑی ہمت گو کم ایں۔ اور یاد کرو جد اللہ نے عہد لیو ان دے جناں ناں

الْكِتٰبَ لَتُبَيِّنُنَّهٗ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُوْنَهٗ ۫ فَنَبَذُوْهُ وَرَآءَ ظُهُوْرِهِمْ

کتاب عطا ہوئی کہ تم ضرور اسناں لوکاں اگے بیان کر چھڑیو اور نہ چھپایو ف۳٧٠ توانان نے اسناں اپنی پٹھ گے پچھے پھینک چھڑیو

وَاشْتَرَوْا بِهٖ ثَمَنًا قَلِيْلًا ۗ فَبِئْسَ مَا يَشْتَرُوْنَ ﴿١٨٧﴾ لَا

اور اس گے بدلے ذلیل دام حاصل کیا ف۳٧١ تو کتنی بُری خریداری ہے ف۳٧٢

ف۳٦٤ یعنی واضح معجزات۔ ف۳٦٥ توریت تے انجیل ف۳٦٦ دنیا گی حقیقت اس مبارک جملہ نے بے حجاب کر چھڑی آدمی زندگانی ور فتنہ ماں پوئے اسے ناں سرمایو سمجھے اور اس فرصت ناں بے کار ضائع کرے۔ آخری ویلے اسناں معلوم ہوئے گو کہ اس ماں بقائی تھی اور اس گے نال دل لانوں حیات باقی اور آخری زندگی واسطے سخت نقصان دہ ہو یو۔ حضرت سعید بن جبیر نے فرمایو کہ دنیا طالب دنیا واسطے متاع غرور اور تو کھا گو سرمایو ہے لیکن آخرت گا طلبگار واسطے باقی رہن آلی دولت گو ذریعو اور نفعو دین آلو سرمایو ہے۔ یوہ مضمون اس آیت گا اگر گا جملہ دے حاصل ہوئے ف۳٦٧ حقوق و فرائض اور نقصان اور مصائب تے امراض تے خطرات قتل ور نج وغیرہ۔ دے تانجہ مومن تے غیر مومن ماں فرق ہو جائے۔ مسلماناں ناں یوہ خطاب تاں فرمایو گیو کہ آن آلا مصائب وشدائد وراناں ناں صبر کرنوں آسان ہو جائے۔ ف۳٦٨ یہود و نصاریٰ۔ ف۳٦٩ گناہاں دے ف۳٧٠ اللہ تعالیٰ نے توریت تے انجیل گا عالماں ور واجب کیو تھو کہ ان دواں کتاباں ماں سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی نبوت ور دلالت کرن آلا جہڑا دلائل ایں وہ لوکاں ناں خوب اچھی طرح تشریح کر گے سمجھائیں اور ہرگز نہ چھپائیں ف۳٧١ اور رشوت لے گے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا اوصاف ناں چھپایو جہڑا توریت تے انجیل ماں مذکور تھا۔ ف۳٧٢ علم دین گو چھپانوں ممنوع ایں۔ حدیث شریف ماں ایں جس شخص دے کجھ دریافت کیو گیو جساں وہ جانے تھو اور اس نے اسناں چھپایو روز قیامت اس گے اگ گی لگام چاہڑی جائیگی۔ مسئلو: علماء ور واجب ہے کہ اپنا علم دے فائدو پہچائیں اور حق ظاہر کریں اور کسے بری غرض نال اس بچوں کجھ نہ چھپائیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

تَحْسَبَنَّ الَّذِيْنَ يَفْرَحُوْنَ بِمَآ اَتَوْا وَّ يُحِبُّوْنَ اَنْ يُّحْمَدُوْا
اور ہرگز نہ سمجھیو اناں ناں جیہڑا خوش ہوئیں اپناں کیا ور اور چاہیں کہ بغیر کرن گے
بِمَا لَمْ يَفْعَلُوْا فَلَا تَحْسَبَنَّهُمْ بِمَفَازَةٍ مِّنَ الْعَذَابِ ۚ وَلَهُمْ
انگی تعریف ہوئے ف۳۷۳ ایساں ناں ہرگز عذاب دے دورنہ سمجھیو اور ان گے واسطے
عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿۱۸۸﴾ وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۗ وَاللّٰهُ عَلٰى
دردناک عذاب ہے۔ اور اللہ ہی گے واسطے ہے آسماناں اور زمین گی بادشاہی ف۳۷۴ اور اللہ
ع ۱۹ ۱۰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۱۸۹﴾ اِنَّ فِيْ خَلْقِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافِ
ہر چیز ور قادر ہے۔ بے شک آسماناں اور زمین گی پیدائش اور
الَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَاٰيٰتٍ لِّاُولِي الْاَلْبَابِ ﴿۱۹۰﴾ الَّذِيْنَ يَذْكُرُوْنَ
رات اور دن گی آپس گی تبدیلی ماں نشانیں ایں ف۳۷۵ عقلنداں واسطے۔ ف۳۷۶ جیہڑا اللہ گی یاد
اللّٰهَ قِيَامًا وَّ قُعُوْدًا وَّ عَلٰى جُنُوْبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُوْنَ فِيْ خَلْقِ السَّمٰوٰتِ
کریں۔ کھڑا اور بیٹھا اور بکھی گے پہار لیٹ گے ف۳۷۷ اور آسماناں اور زمین گی پیدائش ماں
وَالْاَرْضِ ۚ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هٰذَا بَاطِلًا ۚ سُبْحٰنَكَ فَقِنَا عَذَابَ
غورکریں ف۳۷۸ اے رب مہاراتیں یہ بیکارنی بنایا ف۳۷۹ پاکی ہے تناں تُو ہمناں دوزخ گا عذاب
النَّارِ ﴿۱۹۱﴾ رَبَّنَآ اِنَّكَ مَنْ تُدْخِلِ النَّارَ فَقَدْ اَخْزَيْتَهٗ ۗ وَمَا
دے بچالے۔ اے رب مہارا بے شک جناں تُودوزخ ماں لے جائے اسناں ضرورتیں رسوائی دتی اور
لِلظّٰلِمِيْنَ مِنْ اَنْصَارٍ ﴿۱۹۲﴾ رَبَّنَآ اِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُّنَادِيْ
ظالماں گو کوئے مددگار نی۔ اے رب مہارا! ہم نے ایک منادی ناں سنیوں ف۳۸۰

ف۳۷۳ شانِ نزول: یاہ آیت یہودیاں گا وارہ ماں نازل ہوئی جہڑا لوکاں ناں تو کھودین اور گمراہ کرن ور خوش ہوئیں اور باوجود ناداں ہون گے یوہ پسند کریں کہ اناں ناں عالم کہیو جائے۔ مسئلو: اس آیت ماں وعید ہے کہ خود پسندی کرن آلا واسطے اور اُس واسطے جہڑ ولوکاں دے اپنی چوٹھی تعریف سٹوں چاہے جہڑا لوگ بغیر علم گے اپناں آپ ناں عالم کوہائیں یا اسے طرح ہور کائے صفت اپنے نال پسند کریں اناں ناں اس دے سبق لینوں چاہیئے۔ ف۳۷۴ اس ماں ان گستاخاں گو رد ہے جناں نے کہیو تھو کہ اللہ فقیر ہے۔ ف۳۷۵ صانع قدیم علیم، حکیم قادر گا وجود ور دلالت کرن آلی۔ ف۳۷۶ جنگی عقل کدورت دے پاک ہوئے اور مخلوقات گا عجائب وغرائب ناں اعتبار تے استدلال گی نظر نال دیکھتا ہوئیں۔ ف۳۷۷ تمام احوال ماں۔ مسلم شریف ماں مروی ہے کہ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم تمام زندگی ماں اللہ تعالیٰ گو ذکر فرمائیں تھا۔ بندہ گو کوئے حال یادِ الٰہی دے خالی نی ہونوں چاہیئے۔ حدیث شریف ماں ایں جہڑو بہشتی باغاں گا پھل کھانوں پسند کرے اسناں چاہے کہ ذکر الٰہی گی کثرت کرے۔ ف۳۷۸ اور اس دے اس گا بنان آلا گی قدرت تے حکمت ور استدلال کریں یہ کہتا ہویاں کہ ف۳۷۹ بلکہ اپنی معرفت گی دلیل بنایو۔ ف۳۸۰ اس منادی دے مراد یا سید الانبیار محمد مصطفےٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ایں جن گی شان ماں دَاعِيًا اِلَى اللّٰهِ بِاِذْنِهٖ وارد ہے یا قرآن کریم

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لِلْاِيْمَانِ اَنْ اٰمِنُوْا بِرَبِّكُمْ فَاٰمَنَّا ۖ رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوْبَنَا
کہ ایمان گے واسطے ندا فرمائے کہ اپناں رب ور ایمان لیاؤ تو ہم ایمان لے آیا اے رب مہارا! تومہارا گناہ بخش دے
وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّاٰتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْاَبْرَارِ ﴿۱۹۳﴾ رَبَّنَا وَاٰتِنَا مَا وَعَدْتَّنَا
اور مہاریں برائیاں ناں محوفرمادے اور مہاری موت چنگاں گے نال کر ف۳۸۱ اے رب مہارا! اور ہمناں دے وہ ف۳۸۲ جسکو تیں مہارے نال وعدو کیو ہے
عَلٰى رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۗ اِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيْعَادَ ﴿۱۹۴﴾
اپناں رسولاں گے ذریعے اور ہمناں قیامت گے دن رُسوا نہ کر بے شک تُو وعدہ خلافی نی کر تو۔
فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ اَنِّيْ لَآ اُضِيْعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِّنْكُمْ مِّنْ
تاں ان گی دعا سُن لئی ان گا رب نے کہ ہوں تھارا کماں آلاں گی محنت ضائع نی کر تو
ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى ۚ بَعْضُكُمْ مِّنْ بَعْضٍ ۚ فَالَّذِيْنَ هَاجَرُوْا وَاُخْرِجُوْا مِنْ
مرد ہوئے یا عورت تم آپسماں ایک ایں ف۳۸۳ تو وہ جناں نے ہجرت کی اور اپناں کھراں دے
دِيَارِهِمْ وَاُوْذُوْا فِيْ سَبِيْلِيْ وَقٰتَلُوْا وَقُتِلُوْا لَاُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ
کڈھیا گیا اور میری راہ ماں ستایا گیا اور لڑیا اور ماریا گیا ہوں ضرور ان گا سارا گناہ
سَيِّاٰتِهِمْ وَلَاُدْخِلَنَّهُمْ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ ۚ ثَوَابًا
اتار چھڑوں گو اور ضرور اناں ناں باغاں ماں لے جاؤں گو جن گے ہیٹھوں نہر بگیں ف۳۸۴ اللہ گا کول گو ثواب
مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ ۗ وَاللّٰهُ عِنْدَهٗ حُسْنُ الثَّوَابِ ﴿۱۹۵﴾ لَا يَغُرَّنَّكَ تَقَلُّبُ
اور اللہ ہی گے کول اچھو ثواب ہے۔ اے سنن آلیا! کافراں گو شہراں ماں گھمنڈ کرتا
الَّذِيْنَ كَفَرُوْا فِي الْبِلَادِ ۗ ﴿۱۹۶﴾ مَتَاعٌ قَلِيْلٌ ۗ ثُمَّ مَاْوٰىهُمْ جَهَنَّمُ ۗ
پھرنوں ہرگز تناں تو کھو نہ دیئے ف۳۸۵ تھوڑو برتنوں ایں فراں گو ٹھکانوں دوزخ ہے۔

ف۳۸۱ انبیار تے صالحین گا کہ ہم ان گا فرمانبرداراں ماں داخل کیا جاں۔ ف۳۸۲ وہ فضل تے رحمت ف۳۸۳ اور اعمال گی جزاماں مرد تے عورت گے درمیان کوئے فرق نی۔ شانِ نزول: ام المومنین حضرت ام سلمہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا نے عرض کیو یا رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ہوں ہجرت ماں عورتاں گو کوئی ذکر نی سنتی یعنی مرداں گا فضائل دے معلوم ہوئیں لیکن یوہ وی پتو چلنو چاہیئے کہ عورتاں ناں وی ہجرت گو ثواب ملیگو؟ اس ور یاہ آیت نازل ہوئی اور ان گی تسکین فرمائی گئی کہ ثواب عمل صالح ور ملے وہ مرد کرے یا نویں عورت ف۳۸۴ یوہ سب اللہ گو فضل و کرم ایں۔ ف۳۸۵ شانِ نزول: مسلماناں گی ایک جماعت نے کہیو کہ کفار و مشرکین اللہ گا دشمن دے عیش و آرام ماں ایں اور ہم تنگی تے مشقت ماں اس ور یاہ آیت نازل ہوئی اور اناں ناں دسیو گیو کہ کفار گو یوہ عیش متاع قلیل ہے اور انجام خراب۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَبِئۡسَ الۡمِهَادُ ﴿۱۹۷﴾ لٰكِنِ الَّذِيۡنَ اتَّقَوۡا رَبَّهُمۡ لَهُمۡ جَنّٰتٌ تَجۡرِيۡ

اور کتنوں برو بچھونوں۔ لیکن وہ جھڑا اپناں رب دے ڈریں ان گے واسطے جنت ایں

مِنۡ تَحۡتِهَا الۡاَنۡهٰرُ خٰلِدِيۡنَ فِيۡهَا نُزُلًا مِّنۡ عِنۡدِ اللّٰهِ ؕ وَمَا

جن کے ہیٹھوں نہر بگیں ہمیشہ ان ماں رہیں اللہ گی طرفوں مہمانی اور جو

الثّلٰثة

عِنۡدَ اللّٰهِ خَيۡرٌ لِّلۡاَبۡرَارِ ﴿۱۹۸﴾ وَاِنَّ مِنۡ اَهۡلِ الۡكِتٰبِ لَمَنۡ يُّؤۡمِنُ

اللہ گے کول ہے وہ نیکاں واسطے سب دوں بہتر ف۳۸۶ اور بے شک کجھ کتابی اِسا ایں کہ اللہ ور ایمان

بِاللّٰهِ وَمَاۤ اُنۡزِلَ اِلَيۡكُمۡ وَمَاۤ اُنۡزِلَ اِلَيۡهِمۡ خٰشِعِيۡنَ لِلّٰهِ ۙ لَا

لیائیں اور اُس ور جو تھاری طرف اُتریو اور جو انگی طرف اتریو ف۳۸۷ ان گا دل اللہ گے اگے جھکیاو ایں ف۳۸۸

يَشۡتَرُوۡنَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَلِيۡلًا ؕ اُولٰٓئِكَ لَهُمۡ اَجۡرُهُمۡ

اللہ گی آئیتاں گے بدلے ذلیل دام نی لیتا ف۳۸۹ یہ وہ ایں جن کو ثواب

عِنۡدَ رَبِّهِمۡ ؕ اِنَّ اللّٰهَ سَرِيۡعُ الۡحِسَابِ ﴿۱۹۹﴾ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيۡنَ اٰمَنُوا

ان گا رب کول ہے اور اللہ جلدی حساب کرن آلو ہے۔ اے ایمان آلیو! صبر کرو ف۳۹۰

ع ۲۰ ۱۱

اصۡبِرُوۡا وَصَابِرُوۡا وَرَابِطُوۡا ۟ وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمۡ تُفۡلِحُوۡنَ ﴿۲۰۰﴾ ع

اور صبر ماں دشمناں دے اگے رہو اور سرحد ور اسلامی ملک گی نگہبانی کرو اور اللہ دے ڈرتا رہو اس اُمید ور کہ کامیاب ہوؤ۔

ف۳۸۶ بخاری تے مسلم گی حدیث ماں ایں کہ حضرت عمر فاروق رضی اللہ تعالیٰ عنہ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گی دولتِ سرائے اقدس ماں حاضر ہویا تاں اناں نے دیکھیو کہ سلطان کونین ایک بوری ور آرام فرما ایں چمڑا گو سرہانوں جسماں کھجور گی شاخاں گا پتر پریاوا ایں سر مبارک گے ہیٹھ ہے جسم اقدس ماں بوری گا نشان لگ گیا ایں یوہ حال دیکھ گے حضرت عمر فاروق رو گیا سید عالم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے رون گی وجہ دریافت فرمائی تاں عرض کی یارسول اللہ قیصر و کسریٰ دے عیش تے آرام ماں ہوئیں اور تم خدا گا پیارا رسول ہو گے یاہ حالت؟ فرمایو کیا تمناں پسند نی کہ ان واسطے دنیا ہوئے اور مہارے واسطے آخرت۔ ف۳۸۷ شانِ نزول: حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنھما نے فرمایو یاہ آیت نجاشی بادشاہِ حبشہ گا وارہ ماں نازل ہوئی ان گی وفات گے دن حضور سید عالم صلی اللہ علیہ وسلم نے اپنا اصحاب دے فرمایو چلو اور اپنا پائی گی نماز پڑھو جس نے دوجا ملک ماں وفات پائی ہے حضور بقیع شریف ماں تشریف لے گیا اور حبشہ گی زمین آپ گے سامنے کی گئی اور نجاشی بادشاہ گو جنازو نظر گے سامنے ہویو اس ور آپ نے چار تکبیراں گے نال نماز پڑھی اور اُس گے واسطے استغفار فرمائی۔ سبحان اللہ، کیا نظر ہے کیا شان ایں حبشہ گی سرزمین حجاز ماں سامنے کی گئی منافقاں نے اس ور طعن کیو اور کہیو دیکھو حبشہ گا نصرانی ور نماز پڑھیں جناں کدے آپ نے دیکھیو وی نی اور وہ آپ گا دین ور وی نی تھو اس ور اللہ تعالیٰ نے یاہ آیت نازل فرمائی۔ ف۳۸۸ عجز و انکساری اور تواضع تے اخلاص گے نال۔ ف۳۸۹ جسطرح یہودیاں گا وڈیرا ایں ف۳۹۰ اپناں دین ور اُس ناں کسے شدت تے تکلیف گی وجہ دے نہ چھوڑو صبر گا معنیٰ ماں حضرت جنید بغدادی رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو کہ صبر نفس ناں ناگوار امر ور روکنو ایں بغیر جزع گے کجھ عقلمنداں نے کہیو صبر گی ترے قسم ایں (۱) ترک شکایت (۲) قبولِ قضا (۳) صدق رضا

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

سُوْرَةُ النِّسَآءِ مَدَنِيَّةٌ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ اٰيَاتُهَا ١٧٦ رُكُوْعَاتُهَا ٢٤

اللہ گا ناں نال شروع جہڑو بہت مہربان رحم آلو ف١

يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوْا رَبَّكُمُ الَّذِيْ خَلَقَكُمْ مِّنْ نَّفْسٍ

اے لوکو! ف٢ اپناں رب دے ڈرو جس نے تمناں ایک جان دے پیدا

وَّاحِدَةٍ وَّخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيْرًا وَّنِسَآءً ۚ

کیو ف٣ اور اُسے بچوں اُس گو جوڑو بنایو اور ان دواں بچوں مرد اور عورت پھیلا چھڑیا

وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِيْ تَسَآءَلُوْنَ بِهٖ وَالْاَرْحَامَ ۭ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلَيْكُمْ

اور اللہ دے ڈرو جس گاناں ور منگیں (تم) اور رشتاں گو لحاظ رکھو ف٤ بے شک اللہ ہر ویلے تمناں

رَقِيْبًا ① وَاٰتُوا الْيَتٰمٰٓى اَمْوَالَهُمْ وَلَا تَتَبَدَّلُوا الْخَبِيْثَ بِالطَّيِّبِ

دیکھ رہیو ہے اور یتیماں ناں اُن گا مال دیو ف٥ اور ستھرا ف٦ گے بدلے گندہ نہ لیو ف٧

ف١ ۔سورۂ نسار مدینہ طیبہ ماں نازل ہوئی اسماں چوبی (٢٤) رکوع ایک سو چھہتر (١٧٦) آیت ایں اور ترے ہزار پنتالی (٣٠٤٥) کلمہ تے سولہ ہزار تری (١٦٠٣٠) حرف ایں ف٢ یوہ خطاب تمام بنی آدم واسطے عام ایں۔ ف٣ ابوالبشر حضرت آدم دے جن ناں بغیر ماں باپ گے مٹی دے پیدا کیو تھو انسان گی ابتدائے پیدائش گو بیان کر گے اللہ تعالیٰ گی قدرت گو بیان فرمایو گیو اگرچہ دنیا گا بے دین بدعقلی تے نافہمی دے اسکو مذاق اڈائیں لیکن عقل وفہم آلا جانیں کہ یوہ مضمون ایسی زبردست دلیل دے ثابت ہے جس گو انکار محال ہے۔ مردم شماری گو حساب پتو دیے کہ اج دے سو سال پہلاں دُنیا ماں انساناں گی تعداد اج دے بہت کہٹ تھی اور اُس دے سو سال پہلاں ہور کہٹ اور اسے طرح ماضی گی طرف چلتاں چلتاں اس کمی گی حد ایک ذات تک پہنچ جائیگی یا اس طرح کہو کہ قبیلاں گی گھنی تعداد ایک شخص ور مک جائے۔ مثلاً سیدّ دنیا ماں کروڑاں ایں مگر جد ماضی گی طرف جاں تاں ایک ذاتِ حضرت سید عالم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ور آ جائے اور بنی اسرائیل کتناوی کھناں ہوئیں حضرت یعقوب علیہ السلام گی ایک ذات ور رک جائیں۔ اسے طرح تمام انساناں گا قبیلاں تے ٹولاں ناں گنتا جاں تاں سارا جا گے ایک حضرت آدم علیہ السلام گی ذات ور ختم ہو جائیں۔ اور یوہ ممکن نی کہ وہ ایک شخص توالد وتناسل گا معمولی طریقہ نال پیدا ہو سکے اس گے واسطے اگر باپ فرض وی کر لیو جائے تاں ماں کت ہے۔ لہذا اُسناں بغیر ماں باپ گے مثوں ضروری ہے۔ جد بغیر ماں باپ گے۔ پیدا ہویو تاں یقیناً اناں ہی عناصر دے پیدا ہوئے ہو گو جہڑا اُس گا وجود ماں پایا جائیں فر عناصر بچوں جہڑا عنصر اسگو مسکن ہوئے اور جس گے بغیر وہ دو جاماں نہ رہے سکے لازم ایں کہ وہی اس گا وجود ماں غالب ہوئے اس واسطے پیدائش گی نسبت اسے گی طرف ہو گی یوں ظاہر ہے کہ توالد وتناسل گو معمولی طریقو ایک شخص دے جاری نی ہو سکتو اس واسطے اس گے نال ایک ہور وی ہوئے تاں بے جوڑو ہو جائے اور وہ دو جو شخص انسانی جہڑو اس گے بعد پیدا ہوئے حکمت گو تقاضو یوہی ہے کہ اُسے گا جسم دے پیدا کیو جائے کیونکہ ایک شخص گا پیدا ہون گے نال جنس موجود ہو گئی مگر یوہ وی ضروری ہے کہ اسگی پیدائش پہلا انسان دے توالد معمولی گے بغیر کسے ہور طریقہ نال ہوئے کیونکہ توالد معمولی بغیر دو گے ممکن ہی نی اور ات اجاں ایک ہی ہے لہذا حکمتِ خداوندی نے حضرت آدم گی ایک کھبّی پسلی ان گا سوتے وقت کڈھی اور اُس دے ان گی بی بی حضرت حوّا ناں پیدا کیو چونکہ حضرت حوّا معمولی طریقہ توالد نال پیدانی ہوئیں اس واسطے وِہ اولاد نی ہو سکتیں جس طرح کہ اس طریقہ گے بغیر بہت سارا کیڑا وغیرہ جسم دے پیدا ہوئیں وہ اسگی اولاد نی ہو سکتیں۔ نیند دے اُٹھ گے حضرت آدم نے اپنے کول حضرت حوّا ناں دیکھیو تاں محبت جنسیت دل ماں موج مارن لگی ان دے فرمایو تم کون ایں اناں نے عرض کیو عورت فرمایو کس واسطے پیدا کی گئی عرض کیو تھارا دل گا سکون واسطے تاں آپ ان تے مانوس ہو گیا۔ ف٤ اناں ناں تروڑو نہ۔ حدیث شریف ماں ایں جہڑو رزق گی کشائش چاہے اسناں چاہیئے کہ صلہ رحمی کرے اور رشتہ داراں گا حقوق گی رعایت رکھے۔ ف٥ شانِ نزول: ایک شخص گی نگرانی ماں اس گا یتیم پتیجا گو بہت مال تھو جد وہ یتیم بالغ ہو یو اور اُس نے اپنوں مال طلب کیو تاں چچا نے دین دے انکار کیو اس ور یاہ آیت نازل ہوئی اسناں سن گے اس شخص نے یتیم گو مال اس گے حوالے کیو اور کہیو کہ ہم اللہ اور اس گا رسول گی اطاعت کراں۔ ف٦ یعنی اپناں حلال مال ماں ف٧ یتیم گو مال جہڑو تھارے واسطے حرام ایں اسناں اچھو سمجھ گے اپناں رڈی مال نال نہ بدلو کیونکہ وہ ردی تھارے واسطے حلال ہے پاک ہے۔ اور یوہ حرام تے ناپاک۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَلَا تَاْكُلُوْٓا اَمْوَالَهُمْ اِلٰٓى اَمْوَالِكُمْ ؕ اِنَّهٗ كَانَ حُوْبًا كَبِيْرًا ۝۲ وَ اِنْ

اور ان گا مال اپناں مالاں ماں ملا گے نہ کھا جاؤ بے شک یوہ بڑو گناہ ہے۔ اور اگر

خِفْتُمْ اَلَّا تُقْسِطُوْا فِى الْيَتٰمٰى فَانْكِحُوْا مَا طَابَ لَكُمْ مِّنَ

تمناں ڈر ہوئے کہ یتیم لڑکیاں ماں انصاف نہ کرو گا ف۸ تاں نکاح ماں لے آؤ جیڑیں عورت

النِّسَآءِ مَثْنٰى وَ ثُلٰثَ وَ رُبٰعَ ۚ فَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا تَعْدِلُوْا فَوَاحِدَةً

تمناں چنگی لگیں دو دو اور ترے ترے اور چار چارف۹ فر اگر ڈرو کہ دواں بیبیاں ناں برابر نہ رکھ سکیں گا تاں ایک ہی کرو

اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ ؕ ذٰلِكَ اَدْنٰٓى اَلَّا تَعُوْلُوْا ۝۳ وَ اٰتُوا النِّسَآءَ

یا کنیز جن گا تم مالک ایں یوہ اس دے زیادہ قریب ہے کہ تھارا دے ظلم نہ ہوئے ف۱۰ اور عورتاں ناں

صَدُقٰتِهِنَّ نِحْلَةً ؕ فَاِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَىْءٍ مِّنْهُ نَفْسًا فَكُلُوْهُ

ان گا مہرخوشی ناں دیو ف۱۱ فر اگر وہ اپناں دِل گی خوشی نال مہر بچوں تمناں کجھ دے چھڑیں تاں اُسناں کھاؤ

هَنِيْٓـًٔا مَّرِيْٓــًٔا ۝۴ وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَآءَ اَمْوَالَكُمُ الَّتِىْ جَعَلَ اللّٰهُ لَكُمْ

خوشی اور مزہ نال ف۱۲ اور بے عقلاں ناں ف۱۳ ان گا مال نہ دیو جیڑا تھارے کول ایں جن ناں اللہ نے تھاری

قِيٰمًا وَّارْزُقُوْهُمْ فِيْهَا وَاكْسُوْهُمْ وَ قُوْلُوْا لَهُمْ قَوْلًا مَّعْرُوْفًا ۝۵

بسر اوقات کیو ہے اور اناں ناں اس بچوں کھلاؤ اور پہناؤ اور ان دے چنگی گل کہو ف۱۴

ف۸ اوران گاحقوق گی رعایت نہ رکھ سکیں گا۔ ف۹ آیت گا معنی ماں چند قول ایں۔ حسن گو قول ہے پہلا زمانہ ماں مدینہ گا لوک اپنی زیر ولایت یتیم لڑکی نال اس گا مال گی وجہ دے نکاح کرلیں تھا اس گے باوجود اسگی طرف رغبت نی رکھیں تھا فر اس گے نال محبت تے رہن سہن ماں اچھو سلوک نی کریں تھا اور اس گا مال گا وارث بنن واسطے اسگی موت گا انتظار ماں رہیں تھا اس آیت ماں اناں ناں اس دے روکیو گیو۔ ایک قول یوہ ہے کہ لوک یتیماں گی ولایت دے ناانصافی ہون دے ڈریں تھا اور زنا گی پرواہ نی کریں تھا اناں ناں دسیو گیو کہ اگر تم ناانصافی گا اندیشہ دے یتیماں گی دیکھ ریکھ نی کرتا تاں زنا دے وی خوف کرو اور اس دے بچن گے واسطے جہڑی عورت تھارے واسطے حلال ایں ان گے نال نکاح کرو اور حرام گے نیڑے نہ جاؤ۔ ایک قول یوہ ہے کہ لوک یتیماں گی ولایت تے سرپرستی ماں تے ناانصافی گو اندیشو کریں تھا۔ (ڈریں تھا) اور بہت سارا نکاح کرن ماں خوف نی کریں تھا۔ اناں ناں دسیو گیو کہ جد زیادہ عورت نکاح ماں ہوئیں تاں ان گا حق ماں ناانصافی دے وی ڈرو اتنی ہی عورتاں گے نال نکاح کرو جن گا حقوق ادا کرسکو۔ عکرمہ نے حضرت ابن عباس دے روایت کی کہ قریش دس دس بلکہ اس دے زیادہ عورت کریں تھا اور جد ان گو پہار نہ چا سکیں تاں جہڑیں یتیم لڑکیں ان گی سرپرستی ماں ہوتیں ان گا مال بچوں خرچ کرتا۔ اس آیت ماں فرمایو گیو کہ اپنی طاقت دیکھ لیو اور چار دے زیادہ نہ کرو تانجہ تمناں یتیماں گو مال خرچ کرن گی ضرورت پیش نہ آئے۔ مسئلو: تمام امت گو اجماع ہے کہ ایک وقت ماں چار عورتاں دے زیادہ نکاح ماں رکھنو کسے واسطے جائز نی۔ سوائے رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم گے یوہ آپ گی خصوصیات بچوں ایں۔ ابوداؤد گی حدیث ماں ایں کہ ایک شخص اسلام لے آیو۔ اسگی اٹھ بی بی تھیں حضور نے فرمایو ان بچوں چار رکھئے ترمذی گی حدیث ماں ایں غیلان بن سلمہ ثقفی اسلام لے آیو اسگی دس بی بی تھیں وہ نال ہی مسلمان ہوگئیں حضور نے حکم دتو ان بچوں چار رکھے۔ ف۱۰ مسئلو: اس دے معلوم ہویو کہ بیبیاں گے درمیان عدل فرض ہے۔ نوئی پرانی باکرہ ثیبہ۔ سب اس ماں برابر ایں۔ یوہ عدل لباس ماں کھان پین ماں رہن سہن ماں اور رات رہن ماں لازم ایں۔ ان کماں ماں ساریاں گے نال برابر سلوک کرنوں ایں۔ ف۱۱ اس دے معلوم ہویو مہر گی حقدار عورت ایں نہ کہ ان گا وارث اگر وارثاں نے مہر وصول کرلیو تاں اناں لازم ایں کہ وہ مہر اسگی مستحق عورتاں ناں دیں۔ ف۱۲ مسئلو: عورتاں ناں اختیار ہے کہ وہ اپناں خاونداں ناں مہر گو کوئے حصو ہبہ کریں یا سارو مہر۔ مگر مہر بخشوان واسطے اناں ناں مجبور کرنوں ان گے نال بدسلوکی کرنی روانی۔ کیونکہ اللہ تعالیٰ نے طِبْنَ لَكُمْ فرمایو جس گا معنی ایں دل گی خوشی نال معاف کرنوں۔ ف۱۳ جہڑا اتنی سمجھ نی رکھتا کہ مال گو مصرف سمجھیں اس ناں نوئی خرچ کریں۔ اور اگر اناں ور چھوڑ دتو جائے تاں وہ جلد ہی ضائع کر چھڑیں گا۔ ف۱۴ جس دے ان گا دل ناں تسلی ہوئے اور وہ پریشان نہ ہوئیں۔ مثلاً یوہ کہ مال تھارو ہے اور جد تم سمجھدار ہو جائیں گا تمناں واپس دتو جائیگو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَابْتَلُوا الْيَتٰمٰى حَتّٰٓى اِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ ۚ فَاِنْ اٰنَسْتُمْ مِّنْهُمْ

اور یتیماں ناں آزماتا رہو ف۱۵ تاں توڑی کہ وہ نکاح گے قابل ہوجائیں تو اگر تم انگی سمجھ

رُشْدًا فَادْفَعُوْٓا اِلَيْهِمْ اَمْوَالَهُمْ ۚ وَلَا تَاْكُلُوْهَآ اِسْرَافًا وَّبِدَارًا

ٹھیک دیکھو تاں ان گا مال ان گے سپرد کر چھوڑو اور اناں ناں نہ کھاؤ حد توں بدھ گے اور اس جلدی ماں

ع ۱۰/۱۲ اَنْ يَّكْبَرُوْا ۭ وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ ۚ وَمَنْ كَانَ فَقِيْرًا

کہ کدے بڑا نہ ہوجائیں اور جناں حاجت نہ ہوئے تاں وہ بچتورہ ف۱۶ اور جیہڑو حاجت مند ہوئے

فَلْيَاْكُلْ بِالْمَعْرُوْفِ ۭ فَاِذَا دَفَعْتُمْ اِلَيْهِمْ اَمْوَالَهُمْ فَاَشْهِدُوْا عَلَيْهِمْ ۭ

وہ بقدر مناسب کھائے، فر جد تم ان گا مال اناں ناں سپرد کرو تاں ان ور گواہ کرلیو

وَكَفٰى بِاللّٰهِ حَسِيْبًا ۝۶ لِلرِّجَالِ نَصِيْبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدٰنِ

اور اللہ کافی ہے حساب لین ناں۔ مرداں واسطے حصّو ہے اس بچوں جیہڑو چھوڑ گیا ماں باپ

وَالْاَقْرَبُوْنَ ۠ وَلِلنِّسَاۗءِ نَصِيْبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدٰنِ وَالْاَقْرَبُوْنَ مِمَّا

اور قرابت آلا اور عورتاں واسطے حصّو ہے اُس بچوں جو چھوڑ گیا ماں باپ اور قرابت آلا،

قَلَّ مِنْهُ اَوْ كَثُرَ ۭ نَصِيْبًا مَّفْرُوْضًا ۝۷ وَاِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ اُولُوا الْقُرْبٰى

ترکو (میراث) تھوڑو ہوئے یا بہت حصّو ہے مقرر کیوو ف۱۷ فر بنڈتے وقت اگر رشتے دار

وَالْيَتٰمٰى وَالْمَسٰكِيْنُ فَارْزُقُوْهُمْ مِّنْهُ وَقُوْلُوْا لَهُمْ قَوْلًا مَّعْرُوْفًا ۝۸

اور یتیم اور مسکین ف۱۸ آجائیں تو اس بچوں اناں ناں دی کُجھ دیو ف۱۹ اور ان دے اچھی گل کہو ف۲۰

وَلْيَخْشَ الَّذِيْنَ لَوْ تَرَكُوْا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعٰفًا خَافُوْا

اور ڈریں ف۲۱ وہ لوک کہ اگر اپنے بعد ناتواں اولاد چھوڑتا تو ان گو کیسو اناں ناں خطرو

ف۱۵ کہ ان ماں ہوشیاری تے معاملہ فہمی پیدا ہوئی یانی، ف۱۶ یتیم گو مال کھان نال ف۱۷ زمانۂ جاہلیت ماں عورتاں تے بچاں ناں ورثو نی دیں تھا اس آیت ماں اس رسم ناں باطل قرار دتو گیو۔ ف۱۸ اجنبی جن بچوں کوئے میّت گو وارث نہ ہوئے۔ ف۱۹ تقسیم دے پہلاں اور یوہ دینوں مستحب ہے ف۲۰ اس ماں عذر جمیل وعدہ حسنہ اور دعار خیر سب داخل ایں اس آیت ماں میّت گا ترکہ دے غیر وارث رشتہ داراں تے یتیماں اور مسکیناں ناں کجھ بطور صدقہ دینو اور قولِ معروف کہن گو حکم ایں، زمانۂ صحابہ ماں اس ور عمل تھو محمد بن سیرین دے مروی ہے، کہ ان گا والد نے تقسیم میراث گے ویلے ایک بکری ذبح کر گے کھانوں پکایو اور رشتہ داراں یتیماں اور مسکیناں ناں کھلایو اور یاہ آیت پڑھی۔ ابن سیرین نے اسے مضمون گی عبیدہ سلمانی دے وی روایت کی ہے۔ اس ماں یوہ وی ہے کہ کہیو کہ اگر یاہ آیت نہ آئی ہوتی تاں یوہ صدقو ہوں اپنا مال دے کرتو، تیجہ چوتھا گی روٹی جساں مسکین یتیماں رشتہ داراں ناں کھانوں کھلایو جائے اس آیت گی اتباع ماں ایں۔ اور کلمہ شریف گو ختم اور قرآن پاک کی تلاوت اور دعا سب قولِ معروف ماں شامل ایں۔ اس ماں کجھ لوکاں ناں فضول اعتراض پیدا ہوگیو وہ اسناں قرآن حدیث ماں دیکھ نہ سکیا جہڑو بزرگاں گو معمول ہے جسکو ذکر قران پاک ماں صاف موجود ہے۔ لیکن اناں نے اپنی رائے ناں دین ماں دخل دتو اور عمل خیر ناں روکن ور ٹل گیا۔ اللہ تعالیٰ ہدایت عطا فرمائے۔ ف۲۱ وصی اور یتیماں گا ولی اور لوک جہڑا موت گے ویلے مرن آلا گے کول موجود ہوئیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

عَلَيْهِمْ فَلْيَتَّقُوا اللّٰهَ وَلْيَقُوْلُوْا قَوْلًا سَدِيْدًا ﴿٩﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ يَاْكُلُوْنَ

ہو تو تاں چاہیے کہ اللہ دے ڈریں ف۲۲ اور سِدھی گل کریں ف۲۳ وہ جیہڑا یتیماں گو مال

اَمْوَالَ الْيَتٰمٰى ظُلْمًا اِنَّمَا يَاْكُلُوْنَ فِىْ بُطُوْنِهِمْ نَارًا ؕ وَسَيَصْلَوْنَ

ناحق کھائیں وہ اپناں پیٹ ماں نری اگ پریں ف۲۴ اور تاؤ لاں ہی وہ پکھتی اگ ماں جائیں گا۔

سَعِيْرًا ﴿١٠﴾ يُوْصِيْكُمُ اللّٰهُ فِىْٓ اَوْلَادِكُمْ ۗ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْاُنْثَيَيْنِ ۚ فَاِنْ

اللہ تمناں حکم دیے ف۲۵ تھاری اولاد گا وارہ ماں ف۲۶ بیٹا گو حصو دواں بیٹیاں گے برابر ف۲۷ فر اگر

كُنَّ نِسَآءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ ۚ وَاِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً

صرف لڑکیں ہوئیں پانویں دو دے اپر ف۲۸ تاں ان ناں میراث گی دو تہائی اور اگر ایک لڑکی ہے

فَلَهَا النِّصْفُ ؕ وَلِاَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا

تاں اسگو ادھو ف۲۹ اور میت گا ماں باپ ناں ہر ایک ناں اس گا ترکہ دے چھیوں

تَرَكَ اِنْ كَانَ لَهٗ وَلَدٌ ۚ فَاِنْ لَّمْ يَكُنْ لَّهٗ وَلَدٌ وَّوَرِثَهٗٓ اَبَوٰهُ

اگر میت گے اولاد ہوئے ف۳۰ فر اگر اُس گے اولاد نہ ہوئے اور ماں باپ رہ جائیں ف۳۱

فَلِاُمِّهِ الثُّلُثُ ۚ فَاِنْ كَانَ لَهٗٓ اِخْوَةٌ فَلِاُمِّهِ السُّدُسُ مِنْۢ

تاں ماں گو تہائی فر اگر اُس گا کئی بہن پائی ہوئیں ف۳۲ تاں ماں گو چھیوں ف۳۳ بعد

بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُّوْصِىْ بِهَآ اَوْ دَيْنٍ ؕ اٰبَآؤُكُمْ وَاَبْنَآؤُكُمْ ۚ لَا تَدْرُوْنَ

اُس وصیت گے جو کر گیو اور دین گے ف۳۴ تھارا باپ اور تھارا بیٹا تم کیا جانوں کہ

ف۲۲ اور مرن آلا گی اولاد گے نال خلاف شفقت کائے کاروائی نہ کریں جس دے اس گی اولاد پریشان ہوئے ف۲۳ مریض گے کول اسگی موت گے قریب موجود ہون آلاں گی سِدھی گل دے یاہ ہے کہ اسناں صدقہ تے وصیت ماں یاہ رائے دیں کہ وہ اتنا مال دے کرے جس دے اسگی اولاد تنگدست نادار نہ ہوئے اور وصی تے ولی گی سِدھی گل یاہ ہے کہ وہ مرن آلا گی اولاد ناں حسن خُلق گے نال کلام کریں جیسو کہ اپنی اولاد نال کریں ف۲۴ یعنی یتیماں گو مال ناحق کھانوں گویا اگ ناں کھانوں ایں کیوں جے وہ دوزخ گو باعث ہے۔ حدیث شریف ماں ایں کہ روز قیامت یتیماں گو مال کھان آلا ناں اس طرح اٹھایو جائیگو کہ ان گی قبراں دے ان گا موتواں دے ان گا کناں دے تونوں نکلتو ہوئے گو تاں لوگ پہچانیں گا کہ یہ لوک یتیماں گو مال کھان آلا ایں۔ ف۲۵ ورثہ گے متعلق ف۲۶ اگر میت نے بیٹا بیٹیں دوئے چھوڑیا ہوئیں تاں ف۲۷ یعنی تہی گو حصو پوت دے ادھو ہے اور اگر مرن آلا گا صرف لڑکا تھا تاں سارو مال ان گو ف۲۸ یا دو ف۲۹ اس دے معلوم ہو یو کہ اگر اکیلو لڑ کو وارث رہیو تاں کل مال اس گو ہوئے گو کیوں جے اپر لڑکا گو حصو لڑکیاں دے دونوں دسیو گیو ہے۔ تاں جدا کیلی لڑکی گو ادھو ہو یو تاں اکیلا لڑکا گو اس دے دونوں ہو یو اور وہ کل ہے۔ ف۳۰ خواہ لڑ کو ہوئے یا لڑکی کہ ان بچوں ہر ایک ناں اولاد کہیو جائے۔ ف۳۱ یعنی صرف ماں باپ رہیا اور اگر ماں باپ گے نال شوہر یا بیوی بچوں کسے ناں چھوڑیو تاں ماں گو حصو شوہر گا حصہ کڈھن دے بعد جھڑ و باقی بچے اسگو تیجو حصو ہوئے گو نہ کہ سارا گو تیجو حصو۔ ف۳۲ سکا پانویں ماتریا ف۳۳ اور ایک ہی بھائی ہوئے تاں وہ ماں گو حصو نی کٹا سکتو۔ ف۳۴ کیوں جے وصیت تے دین یعنی قرض ورثہ گی تقسیم دے پہلاں ایں اور دین (قرض) وصیت دے وی پہلاں۔ حدیث شریف ماں ایں۔ اِنَّ الدَّيْنَ قَبْلَ الْوَصِيَّةِ

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اَيُّهُمْ اَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعًا ؕ فَرِيْضَةً مِّنَ اللّٰهِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ
ان ماں کون زیادہ تھارے کم آئے گو ف۳۵ یوہ حصو مقرر کیوو ہے اللہ گی طرفوں، بے شک اللہ
كَانَ عَلِيْمًا حَكِيْمًا ﴿۱۱﴾ وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ اَزْوَاجُكُمْ اِنْ
علم وحکمت آلو ہے۔ اور تھاریں بہیں جو چھوڑ جائیں اس بچوں تمناں ادھو ہے اگر
لَّمْ يَكُنْ لَّهُنَّ وَلَدٌ ۚ فَاِنْ كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمُ الرُّبُعُ
ان گی اولاد نہ ہوئے فر اگر ان گی اولاد ہوئے تاں ان گا ترکہ بچوں تمناں چوتھائی ہے
مِمَّا تَرَكْنَ مِنْۢ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُّوْصِيْنَ بِهَآ اَوْ دَيْنٍ ؕ وَلَهُنَّ
جو وصیت وہ کر گیں اور دین کڈھ گے اور تھارا ترکہ ماں عورتاں گو
الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْتُمْ اِنْ لَّمْ يَكُنْ لَّكُمْ وَلَدٌ ۚ فَاِنْ كَانَ
چوتھائی ہے ف۳۶ اگر تھارے اولاد نہ ہوئے فر اگر تھارے
لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا تَرَكْتُمْ مِّنْۢ بَعْدِ وَصِيَّةٍ
اولاد ہوئے تاں انگو تھارا ترکہ بچوں اٹھوواں ف۳۷ جو وصیت تم کر جاؤ
تُوْصُوْنَ بِهَآ اَوْ دَيْنٍ ؕ وَاِنْ كَانَ رَجُلٌ يُّوْرَثُ كَلٰلَةً اَوِ
اور دین کڈھ گے اور اگر کسے ایسا مرد یا عورت گو ترکو بٹو ہوئے جس نے ماں باپ اولاد کجھ نہ
امْرَاَةٌ وَّلَهٗٓ اَخٌ اَوْ اُخْتٌ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ ۚ فَاِنْ
چھوڑیا اور ماں گی طرف دوں اسگو پائی یا بہن ایں تاں ان ماں ہر ایک ناں چھیموں فر اگر
كَانُوْٓا اَكْثَرَ مِنْ ذٰلِكَ فَهُمْ شُرَكَآءُ فِى الثُّلُثِ مِنْۢ بَعْدِ
وہ بہن پائی ایک توں زیادہ ہوئیں تاں سارا تہائی ماں شریک ہیں ف۳۸ میت گی

ف۳۵ اس واسطے حصّاں گو مقرر کرنوں تھارے ورنی چھوڑیو۔ ف۳۶ پانویں ایک بی بی ہوئے یا بہت ساریں۔ ایک ہوگی تاں وہ ایکلی چوتھائی حصو پائیگی بہت ہوئیں تاں ساریں اس چوتھائی حصّہ ماں برابر شریک ہوئیں گیں۔ پانویں بی بی ایک ہوئے یا بہت حصّو یوہی رہ گو۔ ف۳۷ خواہ بی بی ایک ہوئے یا زیادہ۔ ف۳۸ کیوں کہ وہ ماں گا رشتہ گی بدولت مستحق ہویا اور ماں تیجہ حصّہ دے زیادہ نی لے سکتی اور اسے واسطے ان ماں مرد گو حصّو عورت دے زیادہ نی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَصِيَّةٍ يُّوْصٰى بِهَآ اَوْ دَيْنٍ ۙ غَيْرَ مُضَآرٍّ ۚ وَصِيَّةً مِّنَ اللّٰهِ ؕ
وصیت اور دین کڈھ گے جسماں اُس نے نقصان نہ پہچایو ہوئے ف ۳۹ یو اللہ گو ارشاد ہے
وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَلِيْمٌ ؕ ﴿۱۲﴾ تِلْكَ حُدُوْدُ اللّٰهِ ؕ وَمَنْ يُّطِعِ اللّٰهَ
اور اللہ علم آلو حلم آلو ہے۔ یہ اللہ گی حد ایں اور جہڑو حکم منیں اللہ
وَرَسُوْلَهٗ يُدْخِلْهُ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ
اور اللہ گا رسول گو اللہ اسناں باغاں ماں لے جائیگو جن گے ہیٹھوں نہر بگیں ہمیشہ
فِيْهَا ؕ وَذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿۱۳﴾ وَمَنْ يَّعْصِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ
ان ماں رہینگا اور یاہی ہے بڑی کامیابی اور جہڑو اللہ اور اُس گا رسول گی نافرمانی کرے
وَيَتَعَدَّ حُدُوْدَهٗ يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيْهَا ۠ وَلَهٗ عَذَابٌ
اور اُسگی ساری حداں توں بدھ جائے اللہ اسناں اگ ماں داخل کرے گو جسماں ہمیشہ رہے گو اور اُس گے واسطے خواری گو
ع ۲ ۱۴ مُّهِيْنٌ ﴿۱۴﴾ وَالّٰتِيْ يَاْتِيْنَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِّسَآئِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوْا
عذاب ہے ف ۴۰ اور تھاری عورتاں ماں جہڑی بدکاری کریں ان ور خاص اپناں بچ گی ف ۴۱

ف ۳۹ اپناوارثاں ناں تیجہ حصہ دے زیادہ گی وصیت کرگے یا کسے وارث گا حق ماں وصیت کرگے۔ مسائل۔ فرائض وارث کئی قسم ایں۔ اصحاب فرائض یہ وہ لوک ایں جن گا حصہ مقرر ایں مثلاً بیٹی ایک ہوئے تاں ادھا مال گی مالک، زیادہ ہوئیں تاں ساراں واسطے دوتہائی۔ پوتی تے پڑپوتی اور اس دے تھلے گی پرپوتی اگر میت گے اولاد نہ ہوئے تاں بیٹی گا حکم ماں ایں۔ اور اگر میت نے ایک بیٹی چھوڑی ہوئے تاں یاہ اس گے نال چھیموں حصو لیئے گی اور اگر میت نے بیٹو چھوڑیو تاں ساقط ہو جائیگی کجھ نہ تھائے گو۔ اور اگر میت نے دو بیٹیں چھوڑیں تاں وی پوتی گو حصو ختم لیکن اگر اُس گے نال یا اُس گے تھلے کوئے لڑکو ہوئے گوتاں وہ اسناں عصبہ بنا چھڑے گو۔ سکی بہن نہ ہون گی صورت ماں ان گی مثل ایں۔ اور دوئے قسم گی بہن یعنی سکی تے ماتریری میت گی بیٹی یا پوتی گے نال عصبہ ہو جائیں اور بیٹا اور پوتا اور اس گے ماتحت گا پوتا اور باپ گے نال ساقط اور امام صاحب گے نزدیک دادا گے نال وی محروم ایں۔ ماتریرا بہن پائی جہڑا صرف ماں ماں شریک ہوئیں۔ ان بچوں ایک ہوئے تاں چھیموں حصو اور زیادہ ہوئیں تہائی اور ان ماں مرد عورت ناں برابر حصو ملیگو۔ اور بیٹا پوتا اور اُس گا ماتحت گا پوتا اور باپ دادا گے ہوتاں سارا ساقط ہو جائیں گا۔ باپ ناں چھیموں حصو ملیگو اگر میت نے بیٹو یا پوتو یا اس گے ہیٹھ پوتا چھوڑیا ہوئیں اور اگر میت نے بیٹی یا پوتی یا ہور تھلا گی پوتی چھوڑی ہوئے تاں باپ چھیموں اور وہ باقی وی لیئے گو جہڑو اصحاب فرض ناں دے گے بچیو۔ دادو باپ گا نہ ہون گی صورت ماں باپ گی طرح ہے سوائے اس گے کہ ماں ناں ثلث ما بقی گی طرف رد نہ کر سکے گو۔ ماں گو چھیموں حصو ہے اگر میت نے اپنی اولاد یا اپنا بیٹا یا پوتا یا پڑپوتا گی اولاد یا بہن پائی بچوں دو چھوڑیا ہوئیں خواہ وہ پائی سکا ہوئیں یا ماتریرا اور اگر ان بچوں کوئے نہ چھوڑیو ہوئے تاں ماں کل مال بچوں تیجو لیئے گی اور اگر میت نے زوج یا زوجہ اور ماں باپ چھوڑیا ہوئیں تاں ماں ناں زوج یا زوجہ گو حصو دین دے بعد جہڑو باقی رہے اسگو تیجو ملیگو۔ اور جدّہ گو چھیموں حصو ہے خواہ وہ دادی ہوئے یا نانی ایک ہوئے یا زیادہ ہوئیں۔ اور نزدیک آلی دور آلی واسطے حاجب ہو جائے اور ماں ہر ایک جدّہ ناں محجوب کر چھڑے اور باپ گی طرف جدّات باپ گی موجودگی ماں محجوب ہو جائیں اس صورت ماں اناں ناں کجھ نہ تھائے گی زوج چوتھو حصو لئے گو۔ اگر میت نے اپنی یا اپناں بیٹا پوتا پڑپوتا گی اولاد چھوڑی ہوئے۔ اور اگر اس قسم گی اولاد نہ چھوڑی ہوئے تاں شوہر نصف لئے گو زوجہ میّت گی اور اس گا بیٹاں پوتاں وغیرہ گی اولاد ہون گی صورت ماں اٹھوں حصو لے گی اور نہ ہون گی صورت ماں چھوتھائی عصبات وہ وارث ایں۔ جن گے واسطے حصہ مقرر نی۔ اصحاب فرض دے جہڑو باقی بچے وہ اناں ناں ملے ان بچوں سب دے پہلاں بیٹو ہے۔ فر پوتو فر پڑپوتو فر باپ فر دادو فر آبائی سلسلہ ماں جت کوئے ہوئے فر سکو پائی فر ماتریرو پائی فر سکا پائی گو پوت فر ماتریریا پائی گو پوت فر چاچا فر باپ گا چاچا فر دادا گا چاچا فر آزاد کرن آلا فر اس گا عصبات ترتیب وار اور جن عورتاں گو حصو نصف یا دوتہائی ہے وہ اپناں پائیاں گے نال عصبہ ہو جائیں۔ اور جہڑیں ایسی نہ ہوئیں وہ نی۔ ذوی الارحام۔ اصحاب فرض تے عصبات گے بغیر جہڑا اقارب ایں وہ ذوی الارحام ماں داخل ایں اور ان گی ترتیب عصبات گی مثل ہے۔ ف ۴۰ کیونکہ کل حداں دے بدھن آلو کافر ہے۔ اس واسطے مومن کیسو وی گناہگار ہوئے ایمان گی حدے نہ گزریگو۔ ف ۴۱ یعنی مسلماناں گا بچ گا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

عَلَيْهِنَّ اَرْبَعَةً مِّنْكُمْ ۚ فَاِنْ شَهِدُوْا فَاَمْسِكُوْهُنَّ فِي الْبُيُوْتِ
چار مرداں گی گواہی لیو فر اگر وہ گواہی دے چھڑیں تاں ان عورتاں ناں کہرماں بند رکھو ف۴۲
حَتّٰى يَتَوَفّٰىهُنَّ الْمَوْتُ اَوْ يَجْعَلَ اللّٰهُ لَهُنَّ سَبِيْلًا ﴿۱۵﴾ وَالَّذٰنِ
جد توڑی کہ اناں ناں موت لے جائے یا اللہ انگو کوئے راہ کڈھے۔ ف۴۳ اور تھارے بچ جہڑا
يَاْتِيٰنِهَا مِنْكُمْ فَاٰذُوْهُمَا ۚ فَاِنْ تَابَا وَاَصْلَحَا فَاَعْرِضُوْا عَنْهُمَا ۭ
مرد ایسو کم کریں ان ناں ایذا دیو ف۴۴ فر اگر وہ توبہ کرلیں اور نیک ہوجائیں تاں ان گو پچھو چھوڑ دیو
اِنَّ اللّٰهَ كَانَ تَوَّابًا رَّحِيْمًا ﴿۱۶﴾ اِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللّٰهِ لِلَّذِيْنَ
بے شک اللہ بڑو توبہ قبول کرن آلو مہربان ایں ف۴۵ وہ توبہ جسگو قبول کرنوں اللہ نے اپنا فضل ناں لازم کرلیو ہے
يَعْمَلُوْنَ السُّوْۗءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوْبُوْنَ مِنْ قَرِيْبٍ فَاُولٰۗىِٕكَ
وہ اناں ہی گی ہے (توبہ) جہڑا نادانی ناں برائی کر بیٹھیں فر تھوڑی ہی دیر ماں توبہ کرلیں ف۴۶
يَتُوْبُ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ ۭ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيْمًا حَكِيْمًا ﴿۱۷﴾ وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ
ایساں ور اللہ اپنی رحمت ناں رجوع فرمائے اور اللہ علم وحکمت آلو ہے اور وہ توبہ انگی نی
لِلَّذِيْنَ يَعْمَلُوْنَ السَّيِّاٰتِ ۚ حَتّٰٓى اِذَا حَضَرَ اَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ
جہڑا گناہاں ماں لگارہیں ف۴۷ تاں توڑی کہ جداں ماں کسے ناں موت آئے تاں کہے
اِنِّىْ تُبْتُ الْــٰٔنَ وَلَا الَّذِيْنَ يَمُوْتُوْنَ وَهُمْ كُفَّارٌ ۭ اُولٰۗىِٕكَ
ہون میں توبہ کی ف۴۸ اور نہ ان گی جہڑا کافر مریں ان گے واسطے
اَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا اَلِيْمًا ﴿۱۸﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا يَحِلُّ
ہم نے دردناک عذاب تیار کرگے رکھیو ہے ف۴۹ اے ایمان آلیو! تمناں حلال نی

ف۴۲ تانجہ وہ بدکاری نہ کرسکیں۔ ف۴۳ یعنی حد مقرر فرمائے یا توبہ یا نکاح گی توفیق دیے۔ جہڑا مفسرین اَلْفَاحِشَةَ (بدکاری) دے زنا مراد لیں۔ وہ کہیں کہ جس گو حکم حدود نازل ہون دے پہلاں تھو جہڑو حکم حدود گے ناں منسوخ ہوگیو (خازن تے جلالین تے احمدی)۔ ف۴۴ جھڑ کو، برو کہیو۔ شرم دواؤ، ملامت کرو جوتیں مارو (جلالین تے مدارک تے خازن) ف۴۵ حسن گو قول ہے کہ زنا گی سزا پہلاں ایذا مقرر کی گئی، فر جبس، فر کوڑا مارنا یا سنگسار کرنوں ابن بحر گو قول ہے پہلی آیت وَالّٰتِیْ یَاْتِیْنَ ان عورتاں گا وارہ ماں ایں جہڑیں عورتاں ناں بدکاری کریں تھیں۔ اور دوجی آیت وَالَّذٰنِ لواطت کرن آلاں گا وارہ ماں ایں اور زانی تے زانیہ گو حکم سورۂ نور ماں بیان کیو گیو۔ اس تقدیر ور یہ آیت غیر منسوخ ایں۔ اور ان ماں امام ابوحنیفہ رحمۃ اللہ علیہ گے واسطے دلیل سامنے ایں اس ور کہ وہ فرمائیں لواطت ور تعزیر ہے حد نی۔ ف۴۶ ضحاک گو قول ہے جہڑی توبہ موت دے پہلاں ہوئے وہ قریب ہے۔ ف۴۷ اور توبہ ماں دیر کرتا جائیں۔ ف۴۸ قبول توبہ گو وعدو جہڑو اپر گی آیت ماں گزریو وہ ایسا لوکاں واسطے نی۔ اللہ مالک ہے جو چاہے کرے ان گی توبہ قبول کرے یا نہ کرے بخشے یا عذاب فرمائے۔ اس گی مرضی (احمدی) ف۴۹ اس دے معلوم ہویو کہ موت گے وقت کافر گی توبہ اور اسگو ایمان مقبول نی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لَكُمْ اَنْ تَرِثُوا النِّسَآءَ كَرْهًا ؕ وَلَا تَعْضُلُوْهُنَّ لِتَذْهَبُوْا بِبَعْضِ

کہ عورتاں کا وارث بن جاؤ زبردستی ف۵۰ اور عورتاں ناں روکو نہ اس نیت نال کہ جو

مَآ اٰتَيْتُمُوْهُنَّ اِلَّآ اَنْ يَّاْتِيْنَ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ ۚ وَعَاشِرُوْهُنَّ

مہران ناں دتو تھو اس بچوں کجھ لے لیو ف۵۱ مگر اس صورت ماں کہ کھلی بے حیائی کو کم کریں ف۵۲ اور ان نال

بِالْمَعْرُوْفِ ۚ فَاِنْ كَرِهْتُمُوْهُنَّ فَعَسٰۤى اَنْ تَكْرَهُوْا شَيْـًٔا وَّيَجْعَلَ

اچھو برتاؤ کرو ف۵۳ فر اگر وہ تمناں پسند نہ آئیں ف۵۴ تاں قریب ہے کہ کائے چیز تمناں ناپسند ہوئے اور اللہ

اللّٰهُ فِيْهِ خَيْرًا كَثِيْرًا ﴿١٩﴾ وَاِنْ اَرَدْتُّمُ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَّكَانَ

اُساں بہت خیر رکھے ف۵۵ اور اگر تم ایک بی بی کے بدلے دوجی بدلنوں

زَوْجٍ ۙ وَّاٰتَيْتُمْ اِحْدٰىهُنَّ قِنْطَارًا فَلَا تَاْخُذُوْا مِنْهُ شَيْـًٔا ؕ

چاہو ف۵۶ اور اُساں ڈھیر سارو مال دے چکیا ہو ف۵۷ تاں اس بچوں کجھ واپس نہ لیو ف۵۸

اَتَاْخُذُوْنَهٗ بُهْتَانًا وَّاِثْمًا مُّبِيْنًا ﴿٢٠﴾ وَكَيْفَ تَاْخُذُوْنَهٗ

کیا اُساں واپس لیو گا چوتھ بنا کے اور کھلو گناہ کر کے ف۵۹ اور کس طرح اُساں واپس لیو گا

وَقَدْ اَفْضٰى بَعْضُكُمْ اِلٰى بَعْضٍ وَّاَخَذْنَ مِنْكُمْ مِّيْثَاقًا غَلِيْظًا ﴿٢١﴾

حالانکہ تم ایک دوجا کے نال بے پردہ ہوگیا اور وہ تمارے نال پکو عہد کر چکیں ف۶۰

وَلَا تَنْكِحُوْا مَا نَكَحَ اٰبَآؤُكُمْ مِّنَ النِّسَآءِ اِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ ؕ

اور باپ دادا کی منکوحہ نال نکاح نہ کرو ف۶۱ مگر جیڑو ہو گزریو

ف۵۰ شانِ نزول: زمانہ جاہلیت کا لوک مال کی طرح اپناں اقارب کی بیبیاں کا وارث بن جائیں تھا فر کدے دل کرتو تاں بغیر مہر کے نکاح ماں رکھ لیں تھا۔ یا کسے ہور کے نال شادی کرا چھڑیں تھا۔ اور مہر آپ لے لیں تھا۔ یا اناں ناں قید کر کے رکھ چھڑیں تھا تانجہ وہ اپنوں ورثو دے کے آزاد ہوئیں۔ یا مر جائیں اور یہ ان کا وارث ہو جائیں، وہ عورت ان کے ہتھوں مجبور ہوئیں تھیں اور اپناں اختیار دے کجھ وی نی کر سکیں تھیں اس بری رسم ناں مٹان واسطے یاہ آیت نازل ہوئی۔ ف۵۱ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنھما نے فرمایو یوہ اس کے متعلق ہے جیڑو اپنی بی بی نال نفرت کرتو ہوئے اور اس واسطے بدسلوکی کرتو ہوئے کہ وہ پریشان ہو کے مہر واپس کر چھڑے یا چھوڑ دے پے اس کی اللہ تعالیٰ نے ممانعت فرمائی ایک قول یوہ ہے کہ لوک عورت ناں طلاق دیں فر رجوع کر لیں فر طلاق دیں فر رجوع کر لیں اس طرح اس ناں لڑکا کے رکھیں تھا کہ نہ وہ اس کے کول آرام نال رہ سکے نہ آزاد ہو سکے کہ وہ، جس جگہ ٹھکانوں بنائے۔ اس ناں منع فرمایو گیو۔ ایک قول یوہ ہے کہ میت کا اولیاں ناں خطاب ہے کہ وہ اپناں مورث کی بی بی ناں نہ روکیں۔ ف۵۲ شوہر کی نافرمانی یا اُسکی یا اس کا کھر آلاں کی ایذا تے بدزبانی یا حرام کاری ایسی کائے حالت ہوئے تاں خلع چاہن ماں مضائقو نی۔ ف۵۳ کھلان پلان ماں، گل بات ماں، خاوند بی بی کا معاملات ماں ف۵۴ بدخلقی ناپسندیدہ صورت کی وجہ دے تاں صبر کرو اور جدائی مت منگو ف۵۵ نیک اولاد وغیرہ۔ ف۵۶ یعنی ایک ناں طلاق دے کے دوجی نال نکاح کر لو ف۵۷ اس آیت دے پہارو مہر مقرر کرن کا جواز ور دلیل آنی گئی ہے حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے برسرِ منبر فرمایو عورتاں کا مہر پہارا نہ کرو ایک عورت نے یاہ آیت پڑھ کے کہیو اے ابن خطاب اللہ ہمناں دیے اور تم منع کریں۔ اس ور امیر المومنین عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو اے عمر تیرا دے ہر شخص سمجھدار ہے۔ جو چاہو مقرر کرو، سبحان اللہ خلیفہ رُسول کی شان انصاف اور نفس کی پاکیزگی کی یاہ شان رَزَقَنَا اللّٰهُ تَعَالٰى اِتِّبَاعَهٗ امین۔ ف۵۸ کیوں جے جدائی تماری طرف دے ہے۔ ف۵۹ یوہ اہل جاہلیت کا اس فعل کو رد ہے کہ جداناں ناں کائے دوجی عورت پسند آئے تاں وہ اپنی بی بی ور تہمت لائیں تانجہ وہ پریشان ہو کے جو کجھ لے بیٹھی ہے واپس کر چھڑے۔ اس طریقۂ باطلہ ناں اس آیت ماں منع فرمایو گیو اور چوتھ اور گناہ دسیو۔ ف۶۰ وہ عہد اللہ تعالیٰ کو یوہ ارشاد ہے فَاِمْسَاكٌۢ بِمَعْرُوْفٍ اَوْ تَسْرِيْحٌۢ بِاِحْسَانٍ مسئلو: یاہ آیت دلیل ہے اس ور کہ خلوت صحیحہ دے مہر موکد ہو جائے۔ ف۶۱ جیسو کہ زمانہ جاہلیت ماں رواج تھو۔ اپنی ماں کے بغیر باپ کی وفات دے بعد اسکی دوجی عورت ناں پوت بیاہ لیے تھو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ع ۳/۸/۱۴

إِنَّهُۥ كَانَ فَٰحِشَةً وَمَقْتًا وَسَآءَ سَبِيلًا ﴿٢٢﴾ حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ

وہ بے شک بے حیائی ف۶۲ اور غضب گو کم کریں اور بہت بُری راہ ف۶۳ حرام تھارے در

أُمَّهَٰتُكُمْ وَبَنَٰتُكُمْ وَأَخَوَٰتُكُمْ وَعَمَّٰتُكُمْ وَخَٰلَٰتُكُمْ وَبَنَاتُ ٱلْأَخِ وَبَنَاتُ

تھاریں ماں ف۶۴ اور بیٹیں ف۶۵ اور بہن اور پھوپھیں اور ماسیں اور بھتیجیں اور پانجیں ف۶۶

ٱلْأُخْتِ وَأُمَّهَٰتُكُمُ ٱلَّٰتِىٓ أَرْضَعْنَكُمْ وَأَخَوَٰتُكُم مِّنَ ٱلرَّضَٰعَةِ وَأُمَّهَٰتُ

اور تھاری ماں جناں نے تمناں دودھ پیالو ف۶۷ اور دودھ بہن اور تھاریں عورتاں گی

نِسَآئِكُمْ وَرَبَٰٓئِبُكُمُ ٱلَّٰتِى فِى حُجُورِكُم مِّن نِّسَآئِكُمُ ٱلَّٰتِى

ماں ف۶۸ اور انگی بیٹیں جہڑی تھاری چولی ماں ایں ف۶۹ ان بیبیاں دے جن دے تم

دَخَلْتُم بِهِنَّ فَإِن لَّمْ تَكُونُوا۟ دَخَلْتُم بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ

صحبت کرچکیا ہو، فر اگر تم نے ان نال صحبت نہ کی ہوئے تاں ان گی بیٹیاں ماں حرج نی ف۷۰

وَحَلَٰٓئِلُ أَبْنَآئِكُمُ ٱلَّذِينَ مِنْ أَصْلَٰبِكُمْ وَأَن تَجْمَعُوا۟ بَيْنَ

اور تھارا نسلی بیٹاں گی بہیں ف۷۱ اور دو بہن

ٱلْأُخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٢٣﴾

اکٹھی کرنوں ف۷۲ مگر جو ہو گزریو بے شک اللہ بخشن آلو مہربان ایں۔

ف۶۲ کیونکہ باپ گی بی بی ماں گے برابر ہے۔ کہیو گیو کہ نکاح دے صحبت مراد ہے۔ اس دے ثابت ہویو کہ باب نے جس گے نال صحبت کی ہوئے پانویں نکاح کرگے یا زنا کرگے یا وہ گولی ہوئے اسکو وہ مالک ہوگے ان بچوں ہر صورت ماں بیٹاناں اسکے نال نکاح کرنوں حرام ایں۔ ف۶۳ ہون اس گے بعد جہڑیں عورت حرام ایں انگو بیان فرمایو جائے۔ ان ماں ست دے نسب دے حرام ایں۔ ف۶۴ اور ہر عورت جسکی طرف باپ یا ماں گی طرف دے نسب رجوع کرتو ہوئے۔ یعنی دادیں یا نانیں خواہ قریب گی ہوئیں یا دور گی سب ماں ایں اور اپنی ماں گا حکم ماں داخل ایں۔ ف۶۵ پوتیں تے دوتیں کسے درجہ گی ہوئیں بیٹیاں ماں داخل ایں۔ ف۶۶ یہ سب سکی ہوئیں یا ماتریریں ان دے بعدان عورتاں گو بیان ایں جہڑیں سب ناں حرام ہوگئیں۔ ف۶۷ دودھ گا رشتہ۔ دودھ پین گی عمر ماں تھوڑ و دودھ پیو جائے یا زیادہ اس گے نال حرمت ثابت ہوجائے۔ دودھ پین گی مدت حضرت امام ابوحنیفہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ گے نزدیک تری (۳۰) مہیناں اور صاحبین گے نزدیک دو سال ہے۔ دودھ پین گی مدت دے بعد جہڑ و دودھ پیو جائے اس دے حرمت ثابت نی ہوتی اللہ تعالیٰ نے رضاعت ناں نسب گے قائم مقام فرمایو اور دودھ پیالن آلی ناں اس بچہ گی ماں اور اسگی لڑکی ناں اس بچہ گی بہن فرمایو اسے طرح دودھ پیالن آلی گو شوہر اسگو باپ اور اس گو باپ اس بچہ (شیر خوار گو) گو دادو۔ اور اسگی بہن اسگی پھوپھیں۔ اور اس گو ہر بچو اس شیر خوار گو بہن پائی۔ دودھ ماں گی ماں اس گی نانی اسگی بہن اسگی ماسیں۔ سارا رشتہ نسبی رشتاں گی طرح ایں۔ اس ماں اصل یاہ حدیث ہے۔ رضاع (دودھ پیالن نال) نال وہ رشتہ حرام ہوجائیں جہڑا نسب نال حرام ایں۔ اس واسطے شیر خوار اور اُس گا رضاعی ماں باپ اور ان گا رضاعی تے نسبی اصول و فروع سب حرام ایں۔ ف۶۸ اِتوں محرمات بالصِّہر یہ (سسرالی رشتہ) گو بیان ایں۔ وہ ترے ذکر فرمائی گئیں۔ بیبیاں گی ماں، بیبیاں گی بیٹیں اور بیٹاں گی بہیں، بیبیاں گی ماں صرف عقد نکاح حرام ہوجائیں خواہ ان بیبیاں گے نال صحبت کی ہوئے یا نہ کی ہوئے۔ ف۶۹ چولی ماں ہونوں حرمت واسطے شرط نی۔ ف۷۰ ان مایاں دے طلاق یا موت وغیرہ گے ذریعے دے صحبت دے پہلاں جدائی ہون گی صورت ماں ان گے نال نکاح جائز ہے۔ ف۷۱ اس دے متبنّیٰ نکل گیا (پروردہ) کہ ان گی عورتاں نال نکاح جائز ہے اور رضاعی بیٹا گی بی بی وی حرام ایں کیونکہ وہ نسبی گا حکم ماں ایں۔ اور پوتا پر پوتا بیٹاں ماں داخل ایں۔ ف۷۲ یوہ وی حرام ایں خواہ دواں بہناں ناں نکاح ماں جمع کیو جائے یا ملک یمین گے ذریعے صحبت کی جائے اور حدیث شریف ماں پوپھی۔ بھتیجی اور ماسی۔ پانجی ناں نکاح ماں جمع کرنوں وی حرام ایں اور ضابطو یوہ ہے کہ نکاح ماں ہر دو ایسی عورتاں ناں جمع کرنوں حرام ایں۔ جن بچوں ہر ایک ناں مرد فرض کرے دوجی اس واسطے حلال نہ ہوئے۔ جسطرح پھوپھی بھتیجی کہ اگر پوپھی ناں مرد فرض کراں تاں چاچو ہویو بھتیجی اس ور حرام ایں اور اگر بھتیجی ناں مرد فرض کیو جائے تاں بھتیجو ہویو یوہ بھی اس ور حرام ایں۔ حرمت دوئیں طرفیں ایں۔ اور اگر صرف ایک طرف دے ہوئے تاں جمع حرام نہ ہوئے گو کہ عورت اور اس گا شوہر گی طرفوں ان دواں ناں جمع کرنوں حلال ہے۔ کیونکہ شوہر گی لڑکی ناں مرد فرض کیو جائے تاں اس واسطے باپ گی بیوی دے حرام ایں۔ مگر دوجی طرف دے یاہ گل نی۔ یعنی شوہر گی بی بی ناں مرد فرض کیو جائے تاں یوہ اجنبی ہوئے گو اور کوئے رشتو ہی نہ رہ گو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَّ الْمُحْصَنٰتُ مِنَ النِّسَآءِ اِلَّا مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ ۚ كِتٰبَ اللّٰهِ

اور حرام ایں خاوند آلیں عورت مگر کافراں گی عورت جیڑی تھاری ملک ماں آجائیں ف۷۳ یوہ اللہ گو لکھیو وو ہے

عَلَيْكُمْ ۚ وَاُحِلَّ لَكُمْ مَّا وَرَآءَ ذٰلِكُمْ اَنْ تَبْتَغُوْا بِاَمْوَالِكُمْ

تھارے ور اور ان ف۷۴ گے بغیر جھڑیں رہیں وہ تمناں حلال ایں کہ اپناں مالاں گے بدلے تلاش کرو

مُّحْصِنِيْنَ غَيْرَ مُسٰفِحِيْنَ ؕ فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهٖ مِنْهُنَّ فَاٰتُوْهُنَّ

قید کرتاں ف۷۵ نہ پانی کڈھتاں ف۷۶ توجن عورتاں ناں تم نکاح ماں لیانوں چاہو ان گا بنیاں واں

اُجُوْرَهُنَّ فَرِيْضَةً ؕ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيْمَا تَرٰضَيْتُمْ بِهٖ

مہراناں ناں دیو اور قرار داد گے بعد اگر تھارے درمیان کجھ رضامندی ہوجائے

مِنْۢ بَعْدِ الْفَرِيْضَةِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيْمًا حَكِيْمًا ﴿۲۴﴾ وَمَنْ

تاں اُس ماں گناہ نی ف۷۷ بے شک اللہ علم وحکمت آلو ہے۔ اور تھارے

لَّمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلًا اَنْ يَّنْكِحَ الْمُحْصَنٰتِ الْمُؤْمِنٰتِ

بچوں ناطاقتی گی وجہ دے جس گا نکاح ماں آزاد عورت ایمان آلیں نہ ہوئیں تاں ان گے نال نکاح کرے

فَمِنْ مَّا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ مِّنْ فَتَيٰتِكُمُ الْمُؤْمِنٰتِ ؕ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ

جیڑی تھارا ہتھ گی ملک ہیں ایمان آلیں گولیں ف۷۸ اور اللہ تھارا ایمان ناں خوب

بِاِيْمَانِكُمْ ؕ بَعْضُكُمْ مِّنْۢ بَعْضٍ ۚ فَانْكِحُوْهُنَّ بِاِذْنِ اَهْلِهِنَّ

جانیں تھارے بچوں ایک دوجا دے ہے تاں ان دے نکاح کرو ف۷۹ ان گا مالکاں گی اجازت نال ف۸۰

ف۷۳ گرفتار ہوگے بغیر اپناں خاونداں گے۔ وہ تھارے واسطے استبرار گے بعد حلال ایں۔ پانویں ان گا شوہر دارالحرب ماں موجود ہوئیں کیوں جے تبایُنِ دارین گی وجہ دے وہ خاونداں دے الگ ہوگئیں ایں۔ **شانِ نزول:** حضرت ابوسعید خُدری رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو ہم نے ایک دن بہت ساری قیدی عورت حاصل کیں جن گا خاوند دارالحرب ماں موجود تھا تاں ہم نے ان گے نال صحبت کرن ماں پچھو کیو اور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم دے مسئلو دریافت کیو اس ور یاہ آیت نازل ہوئی۔ ف۷۴ محرماتِ مذکورہ ف۷۵ نکاح دے یا ملک یمین دے، اس آیت دے کئی مسئلہ معلوم ہویا۔ **مسئلو:** نکاح ماں مہر ضروری ہے۔ **مسئلو:** اگر مہر مقرر نہ کیو ہوئے تاں وی واجب ہوجائے۔ **مسئلو:** مہر مال ہی ہوئے نہ کہ خدمت تے تعلیم وغیرہ جھڑیں چیز مال نی، **مسئلو:** اتنو تھوڑو جس ناں مال نہ کہیو جائے۔ مہر ہون گی صلاحیت نی رکھتو۔ حضرت جابر تے حضرت علی مرتضیٰ رضی اللہ تعالیٰ عنہما دے مروی ہے کہ مہر گی ادنیٰ مقدار دس درم ایں اس دے کہٹ نی ہوسکتو۔ ف۷۶ اس دے حرام کاری مراد ہے اور اِس تعبیر ماں تنبیہ ہے کہ زانی محض شہوت رانی کرے اور مستی کڈھے اور اسگو فعل غرض صحیح تے مقصد حسن دے خالی ہوئے نہ اولاد حاصل کرنوں نہ نسل تے نسب محفوظ رکھنو نہ اپناں نفس ناں حرام دے بچانوں ان بچوں کائے گل اس گی نظر ماں نی ہوتی۔ وہ اپنا نطفہ تے مال ناں ضائع کرگے دین تے دنیا گا خسارہ ماں گرفتار ہوئے۔ ف۷۷ خواہ عورت مقررہ مہر دے کہٹ کر چھڑے یا بالکل معاف کر چھڑے یا مرد مہر گی مقدار ہور زیادہ کرے۔ ف۷۸ یعنی مسلماناں گی ایماندار کنیز کیوں کہ نکاح اپنی کنیز نال نی ہوتو وہ بغیر نکاح گے اپنا مالک ور حلال ہوئے مطلب یوہ ہے کہ جہڑو شخص حُرہ مومنہ نال نکاح کرن گی طاقت نہ رکھتو ہوئے وہ ایمان دار کنیز نال نکاح کرلئے یاہ گل عار گی نی۔ **مسئلو:** جہڑو شخص آزاد عورت نال نکاح گی گنجائش رکھتو ہوئے اسناں وی مسلمان گولی نال نکاح کرنوں جائز ہے۔ وہ مسئلو اس آیت ماں دے نی مگر اُپر گی آیت وَاُحِلَّ لَكُمْ مَّا وَرَآءَ ذٰلِكُمْ دے ثابت ہے۔ **مسئلو:** اِسے طرح کتابیہ گولی نال وی نکاح جائز ہے اور مومنہ نال افضل تے مستحب ہے جیسو کہ آیت دے ثابت ہویو۔ ف۷۹ یاہ کائے عار گی گل نی فضیلت ایمان نال ہے اسناں کائی سمجھو ف۸۰ **مسئلو:** اس دے معلوم ہویو کہ گولی (کنیز) ناں اپناں مالک گی اجازت گے بغیر نکاح گو حق حاصل نی اسے طرح غلام ناں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَاٰتُوْهُنَّ اُجُوْرَهُنَّ بِالْمَعْرُوْفِ مُحْصَنٰتٍ غَيْرَ مُسٰفِحٰتٍ وَّلَا
اور حسب دستور ان گا مہر اُن ناں دیو ف۸۱ قیدماں آتیں نہ مستی کڈھتیں اور نہ
مُتَّخِذٰتِ اَخْدَانٍ ۚ فَاِذَآ اُحْصِنَّ فَاِنْ اَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ
یار بناتیں ف۸۲ جد وہ قیدماں آجائیں ف۸۳ فر برا کم کریں تاں ان ور
نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنٰتِ مِنَ الْعَذَابِ ؕ ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ
اگی سزا ادھی ہے جہڑی آزاد عورتاں گی ہے ف۸۴ یوہ ف۸۵ تانجہ جنساں تھارے بچوں
الْعَنَتَ مِنْكُمْ ؕ وَاَنْ تَصْبِرُوْا خَيْرٌ لَّكُمْ ؕ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿٢٥﴾ يُرِيْدُ ع ۴
زنا گو خوف ہوئے اور صبر کرنوں تھارے واسطے بہتر ہے ف۸۶ اور اللہ بخشن آلو مہربان ایں۔ اللہ
اللّٰهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِكُمْ
چاہے کہ اپناں احکام تھارے واسطے بیان کر چھڑے اور تمناں پہلاں گی روش دس چھڑے ف۸۷
وَيَتُوْبَ عَلَيْكُمْ ؕ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿٢٦﴾ وَاللّٰهُ يُرِيْدُ اَنْ يَّتُوْبَ
اور تھارے ور اپنی رحمت نال رجوع فرمائے اور اللہ علم و حکمت آلو ہے اور اللہ تھارے ور اپنی رحمت نال رجوع فرمانوں
عَلَيْكُمْ ۟ وَيُرِيْدُ الَّذِيْنَ يَتَّبِعُوْنَ الشَّهَوٰتِ اَنْ تَمِيْلُوْا مَيْلًا
چاہے اور جہڑا اپناں مزاں گے پچھے پیاوا ایں وہ چاہیں کہ تم سدھی راہ دے بہت
عَظِيْمًا ﴿٢٧﴾ يُرِيْدُ اللّٰهُ اَنْ يُّخَفِّفَ عَنْكُمْ ۚ وَخُلِقَ الْاِنْسَانُ ضَعِيْفًا ﴿٢٨﴾
الگ ہوجاوٗ۔ ف۸۸ اللہ چاہے کہ تھارے ور ہولیار کرے ف۸۹ اور آدمی کمزور بنایو گیو ف۹۰
يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَاْكُلُوْۤا اَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ اِلَّاۤ
اے ایمان آلیو! آپس ماں ایک دوجا گو مال ناحق نہ کھاوٗ ف۹۱ مگر

ف۸۱ اگرچہ ان گا مہر گا مالک ان گا آقا ایں لیکن گولیاں ناں دینوں وی آقا ناہی دینوں ایں۔ کیونکہ خود وہ اور جو کجھ اس گا قبضہ ماں ہے سارو آقا گی ملک ہے یا یوہ مطلب ہے کہ ان گا مالکاں گی اجازت نال مہراناں ناں دیو۔ ف۸۲ یعنی باندھے تے اوہلے کسے طرح بدکاری نی کرتیں ف۸۳ اور خاوند آلی ہوجائیں۔ ف۸۴ جہڑیں خاوند آلی نہ ہوئیں۔ یعنی پنجاہ کوڑہ کیوں جے حُرّہ (آزاد) واسطے سو کوڑہ ایں اور گولیاں ناں سنگساری کیو جاتو کیوں کہ سنگساری ادھی نی ہوتی۔ ف۸۵ گولی نال نکاح کرنوں۔ ف۸۶ گولی نال نکاح کرن نال۔ کیوں جے اس دے مملوک اولاد پیدا ہوگی۔ ف۸۷ انبیا ردے صالحین گی ف۸۸ اور حرام ماں مبتلا ہوگے اناں ہی گی طرح ہوجاوٗ ف۸۹ اور اپنا فضل نال احکام سہل کرے۔ ف۹۰ اساں عورتاں دے اور شہوتاں دے صبر دشوار ہے۔ حدیث۔ سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو عورتاں ماں پلائی نی اور انگی طرف دے صبر وی نی ہوسکتو۔ نیکاں ور وہ غالب آئیں بدان ور غالب آجائیں ف۹۱ چوری، خیانت، غصب، جوا، سود جتنا حرام طریقہ ایں سب ناحق ایں ساراں گی ممانعت ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اَنْ تَكُوْنَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِّنْكُمْ ۟ وَلَا تَقْتُلُوْٓا اَنْفُسَكُمْ ؕ اِنَّ
یوہ کہ کوئی سودو تھاری آپسی رضامندی نال ہوئے ف۹۲ اور جاناں ناں قتل نہ کرو ف۹۳ بے شک
اللّٰهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيْمًا ﴿٢٩﴾ وَمَنْ يَّفْعَلْ ذٰلِكَ عُدْوَانًا وَّظُلْمًا
اللہ تھارے ور مہربان ایں۔ اور جیڑو ظلم زیادتی نال ایسو کرے گو
فَسَوْفَ نُصْلِيْهِ نَارًا ؕ وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيْرًا ﴿٣٠﴾ اِنْ
تاں عنقریب ہم اُس ناں اگ ماں داخل کراں گا اور یوہ اللہ ناں آسان ہے۔ اگر
تَجْتَنِبُوْا كَبَآئِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّاٰتِكُمْ
بچتا رہیا کبیرہ گناہاں دے جن دے تمناں منع کیو گیو ہے ف۹۴ تاں تھارا ہور گناہ ف۹۵ ہم بخش دیاں گا
وَنُدْخِلْكُمْ مُّدْخَلًا كَرِيْمًا ﴿٣١﴾ وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللّٰهُ بِهٖ
اور تمناں عزت گی جگہ داخل کراں گا اور اُسگی آرزو نہ کرو جس دے اللہ نے تھارے بچوں
بَعْضَكُمْ عَلٰى بَعْضٍ ؕ لِلرِّجَالِ نَصِيْبٌ مِّمَّا اكْتَسَبُوْا ؕ وَلِلنِّسَآءِ
ایک ناں دوجا ور بڑھائیں دتی ف۹۶ مرداں واسطے ان گی کمائی بچوں حصو ہے اور عورتاں واسطے
نَصِيْبٌ مِّمَّا اكْتَسَبْنَ ؕ وَسْـَٔلُوا اللّٰهَ مِنْ فَضْلِهٖ ؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ
ان گی کمائی دے حصو ف۹۷ اور اللہ دے اسگو فضل منگو بے شک اللہ
بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمًا ﴿٣٢﴾ وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدٰنِ
سب کچھ جانیں اور ہم نے ساراں واسطے مال گا مستحق بنا چھڑیا ایں کہ جو کچھ چھوڑ جائیں ماں باپ

ف۹۲ وہ تھارے واسطے حلال ایں ف۹۳ ایسا کم کرگے جہڑا دنیا آخرت ماں ہلاکت گو ذریعو ہوئیں اس ماں مسلماناں ناں قتل کرنوں وی آگیو اور مومن گو قتل خود اپنو ہی قتل ہے۔ کیوں کہ سارا مومن ایک جان گی طرح ایں۔ **مسئلو:** اس آیت دے خودکشی گی ممانعت وی ثابت ہوئے اور نفس گی اتباع کرگے حرام ماں مبتلا ہونوں وی اپناں آپ ناں ہلاک کرنوں ایں ف۹۴ اور جن ور وعید آئی یعنی عذاب گو وعدو دتو گیو۔ مثل قتل زنا چوری وغیرہ گے ف۹۵ صغائر **مسئلو:** کفر و شرک تے نہ بخشیا جائیں گا اگر آدمی اسے ور مرجائے (اللہ بچائے) باقی تمام گناہ صغیرہ ہوئیں یا نویں کبیرہ اللہ گی مرضی ہے۔ جساں چاہے عذاب دے اور جساں چاہے معاف کرے ف۹۶ خواہ دنیا گی طرف دے یا دین گی کہ آپسماں حسد و بغض نہ پیدا ہوئے حسد بہت بُری صِفت ہے حسد آلو دوجاں ناں اچھی حالت ما دیکھے تاں اپنے واسطے اسگی خواہش کرے اور نالے یوہ وی چاہے کہ اگر اسکو پائی اس نعمت دے محروم ہو جاتو۔ یوہ ممنوع ایں بندہ ناں چاہیئے کہ اللہ گی تقدیر ور راضی رہے اس نے جس بندہ ناں جہڑی فضیلت دتی ہے خواہ وہ دولت تے غنا گی یا اپنی منصب تے درجاں گی اسماں اسگی حکمت ہے۔

شانِ نزول: جد آیت میراث ماں لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْاُنْثَيَيْنِ نازل ہو یو اور میت گا ترکہ ماں مرد گو حصو عورت دے دونا ہو یو تاں مرداں نے کہیو کہ ہمناں امید ہے کہ آخرت ماں نیکیاں گو ثواب وہ ہمناں عورتاں دے دونوں تھائے گو اور عورتاں نے کہیو ہمناں امید ہے کہ گناہ گو عذاب ہمناں مرداں دے ادھو ہوئے گو اس ور یاہ آیت نازل ہوئی اور اساں دسیو گیو کہ اللہ تعالیٰ نے جساں جہڑی فضیلت دِتی وہ عین حکمت ہے بندہ ناں چاہیئے کہ وہ اس گا فیصلہ ور راضی رہے۔ ف۹۷ ہر ایک ناں اس گا اعمال گی جزا شانِ نزول اُمّ المومنین حضرت اُمّ سلمہؓ رضی اللہ تعالیٰ عنہا نے فرمایو ہم وی کدے مرد ہوتا تاں جہاد کرتا اور مرداں گی طرح جان قربان کرن گو اجرِ عظیم حاصل کرتا اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی اور اناں ناں تسکین دتی گئی کہ مرد جہاد دے ثواب حاصل کر سکیں تاں عورت خاونداں گی فرمانبرداری کرگے اور پاکدامن رہ گے ثواب حاصل کر سکیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَالْاَقْرَبُوْنَ ؕ وَالَّذِيْنَ عَقَدَتْ اَيْمَانُكُمْ فَاٰتُوْهُمْ نَصِيْبَهُمْ ؕ اِنَّ
اور قرابت آلا اور وہ جن گے نال تھارو حلف ہو گیو ف۹۸ اناں ناں ان گو حصّو دیو بے شک
اللّٰهَ كَانَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيْدًا ﴿۳۳﴾ ع اَلرِّجَالُ قَوّٰمُوْنَ عَلَى النِّسَآءِ ع۸ ۲
ہر چیز اللہ گے سامنے ایں۔ مرد افسر ایں عورتاں ور ف۹۹
بِمَا فَضَّلَ اللّٰهُ بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ وَّبِمَآ اَنْفَقُوْا مِنْ اَمْوَالِهِمْ ؕ
اس واسطے کہ اللہ نے ان بچوں ایک ناں دوجا ور فضیلت دتی ف۱۰۰ اور اس واسطے کہ مرداں نے ان ور اپناں مال خرچ کیاف۱۰۱
فَالصّٰلِحٰتُ قٰنِتٰتٌ حٰفِظٰتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللّٰهُ ؕ وَالّٰتِيْ
تو نیک بخت عورت ادب آلیس ایں خاوند گے پچھے حفاظت رکھیں ف۱۰۲ جس طرحیا اللہ نے حفاظت گو حکم دتو اور
تَخَافُوْنَ نُشُوْزَهُنَّ فَعِظُوْهُنَّ وَاهْجُرُوْهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ
جن عورتاں گی نافرمانی گو تمناں اندیشو ہوئے ف۱۰۳ تاں اناں ناں سمجھاؤ اور ان دے الگ سوؤ
وَاضْرِبُوْهُنَّ ۚ فَاِنْ اَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوْا عَلَيْهِنَّ سَبِيْلًا ؕ اِنَّ اللّٰهَ
اور اناں ناں مارو ف۱۰۴ فر اگر وہ تھارا حکم ماں آجائیں تاں ان ور زیادتی گی کائے راہ نہ چاہو بے شک اللہ
كَانَ عَلِيًّا كَبِيْرًا ﴿۳۴﴾ وَاِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْعَثُوْا حَكَمًا
بلند بڑو ہے ف۱۰۵ اور اگر تمناں میاں بی بی گا جھگڑا گو خوف ہوئے ف۱۰۶ تاں ایک پنچ
مِّنْ اَهْلِهٖ وَحَكَمًا مِّنْ اَهْلِهَا ۚ اِنْ يُّرِيْدَآ اِصْلَاحًا يُّوَفِّقِ اللّٰهُ
مرداں آلاں گی طرفوں بھیجو اور ایک پنچ عورت آلاں گی طرفوں ف۱۰۷ بھیجو یہ دوئے اگر صلح کرانوں چاہیں تاں اللہ

ف۹۸ اس دے عقد موالات مراد ہے اس گی صورت یاہ ہے کہ کوئے مجہول النسب شخص دوجا دے کہے کہ تو میرو آقا ہے ہوں مرجاؤں تاں تو میرو وارث ہوئے گو اور ہوں کائے جنایت کروں تاں تناں دیت دینی ہوئے گی دوجو کہے میں قبول کیو۔ اس صورت ماں یوہ عقد صحیح ہو جائے اور قبول کرن آلو وارث بن جائے اور دیت دی اسور آجائے اور دوجو وی اسے گی طرح مجہول النسب (حرام زادو) ہوئے اور ایسو ہی کہے اور یوہ وی قبول کرے تاں ان بچوں ہر ایک دوجا گو وارث اور اسگی دیت گو ذمہ دار ہوئے گو یوہ عقد ثابت ہے صحابۂ کرام رضی اللہ عنہم اس گا قائل ایں۔ ف۹۹ تاں عورتاں ناں انگی فرمانبرداری لازم ایں اور مرداں ناں حق ہے کہ وہ عورتاں ور رعایا گی طرح حکمرانی کریں اور ان گا سدھار اور تدبیر اور تادیب تے حفاظت ناں سرانجام دیں۔ شانِ نزول: حضرت سعد بن ربیع نے اپنی بی بی حبیبہ ناں کسے غلطی ور ایک تھپڑ ماریوان گا والد اناں ناں سید عالم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم گی خدمت ماں لے گیا اور ان گا شوہر گی شکایت کی اس وارہ ماں یاہ آیت نازل ہوئی۔ ف۱۰۰ یعنی مرداں ناں عورتاں ور عقل ودانائی اور جہاد اور نبوت وخلافت وامامت واذان وخطبہ وجماعت تے جمعہ تے تکبیر وتشریق اور حدود وقصاص گی گواہی اور ورثہ ماں دوناں حصّہ تعصیب اور نکاح طلاق کا مالک ہونوں اور نسباں گوان گی طرف منسوب کرنو۔ اور نماز روزہ گے کامل طور ور قابل ہون گے نال نال ان واسطے کوئی وقت ایسو نی ہے کہ نماز روزہ گے قابل نہ ہوئیں اور داڑھیاں تے عمامہ گے نال فضیلت دتی۔ ف۱۰۱ مسئلو: اس آیت دے معلوم ہو یو کہ عورتاں گا خرچہ مرداں ور واجب ایں۔ ف۱۰۲ اپنی عِفت اور خاونداں گا کہر تے مال اور ان گا راز گی ف۱۰۳ اناں ناں شوہر گی نافرمانی اور اسگی اطاعت نہ کرن اور اس گا حقوق گو لحاظ نہ رکھن گا نتیجہ سمجھاؤ جھڑا دنیا آخرت ماں پیش آئیں اور اللہ گا عذاب گو خوف داؤ اور دسو کہ مہارو تھارے ور شرعی حق ہے اور مہاری اطاعت تھارے ور فرض ہے اگر اس ور وی نہ منیں۔ ف۱۰۴ تھوڑی مار۔ ف۱۰۵ اور تم گناہ کریں وہ فر وی تھاری توبہ قبول فرمائے تاں تھاریں زیر دست عورت اگر قصور کرن دے بعد معافی چاہیں تاں تمناں اچھا طریقہ نال معاف کرنو چاہیئے اور اللہ گی قدرت تے برتری گو لحاظ رکھ گے ظلم دے بچوں چاہیئے ف۱۰۶ اور تم دیکھو کہ سمجھانو، علیحدہ سونوں، مارنوں کجھ وی کار آمد نہ ہوئے اور دواں گی نا اتفاقی دور نہ ہوئی۔ ف۱۰۷ کیوں کہ اقارب اپنا رشتہ داراں گی خانگی حالت دے واقف ہوئیں اور میاں بی بی گے درمیان موافقت گی خواہش وی رکھیں اور فریقین ناان ور اطمینان وی ہوئے اور ان دے دل گی گل کرتاں چکتاوی نی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

بَيْنَهُمَا ؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيْمًا خَبِيْرًا ﴿۳۵﴾ وَاعْبُدُوا اللّٰهَ وَلَا

ان ماں میل کر چھڑے گو بے شک اللہ جانن آلو خبردار ہے ف۱۰۸ اور اللہ گی بندگی کرو اور اس گو شریک کسے ناں

تُشْرِكُوْا بِهٖ شَيْـًٔا وَّبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا وَّبِذِى الْقُرْبٰى وَالْيَتٰمٰى

نہ بناؤ ف۱۰۹ اور ماں باپ گے نال اچھو سلوک کرو ف۱۱۰ اور رشتہ داراں ف۱۱۱ اور یتیماں

وَالْمَسٰكِيْنِ وَالْجَارِ ذِى الْقُرْبٰى وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنْۢبِ

اور محتاجاں ف۱۱۲ اور کول گا گوانڈیاں اور دور گا گوانڈیاں ف۱۱۳ اور پاسا کا ساتھی ف۱۱۴

وَابْنِ السَّبِيْلِ ۙ وَمَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ

اور راہ گیر ف۱۱۵ اور اپنی گولی غلام نال (بھلائی کرو) ف۱۱۶ بے شک اللہ ناں اچھو نی لگتو

مُخْتَالًا فَخُوْرَا ۙ ﴿۳۶﴾ الَّذِيْنَ يَبْخَلُوْنَ وَيَاْمُرُوْنَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ

کوئے گھمنڈ کرن آلو بڈھائیں کرن آلو ف۱۱۷ جیہڑا آپ بخل کریں اور ہور ناں ناں بخل واسطے کہیں ف۱۱۸

وَيَكْتُمُوْنَ مَاۤ اٰتٰهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖ ؕ وَاَعْتَدْنَا لِلْكٰفِرِيْنَ عَذَابًا

اور اللہ نے جواناں ناں اپناں فضل نال دتو ہے اسناں چھپائیں ف۱۱۹ اور کافراں واسطے ہم نے ذِلّت گو عذاب

مُّهِيْنًا ۚ ﴿۳۷﴾ وَالَّذِيْنَ يُنْفِقُوْنَ اَمْوَالَهُمْ رِئَآءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ

تیار رکھیوو ہے۔ اور وہ جیہڑا اپناں مال لوکاں ناں دِکھن واسطے خرچیں ف۱۲۰ اور ایمان نی لیاتا اللہ

ف۱۰۸ جانے جے زوجین بچوں ظالم کون ایں۔ مسئلو: پنچاں ناں دواں جیاں گے بشکار تفریق کرن گو اختیار نی۔ ف۱۰۹ نہ جانداراں ناں نہ بے جان ناں نہ اس گی الوہیت ماں نہ اسگی عبادت ماں۔ ف۱۱۰ ادب تعظیم گے نال اوران گی خدمت ماں تیار رہنو اوران ور خرچ کرن ماں کمی نہ کرو۔ مسلم شریف گی حدیث ہے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم نے ترے مرتبہ فرمایو اس گی نک مٹی ماں مل جائے حضرت ابو ہریرہ رضی اللہ عنہ نے عرض کی کس گی یا رسول اللہ فرمایو جس گے کول بڈھاماں باپ ہوئیں یا ان دواں بچوں ایک ہوئے اور وہ جنتی نہ ہوئے (انگی خدمت کر گے) ف۱۱۱ حدیث شریف ماں ایں۔ رِشتہ داراں گے نال اچھو سلوک کرن آلا گی عمر لمی تے رزق کشادہ ہوئے (بخاری تے مسلم)۔ ف۱۱۲ حدیث۔ سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم نے فرمایو رنڈی تے مسکین گی امداد تے خبر گیری کرن آلو مجاہد فی سبیل اللہ گی طرح ہے ف۱۱۳ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم نے فرمایو کہ جبریل مناں ہمیشہ گوانڈیاں نال احسان کرن گی تاکید کرتو رہو اس حد تک کہ مناں خیال آئے تھو کہ اناں ناں وارث قرار دے چھڑیں (بخاری تے مسلم) ف۱۱۴ یعنی بی بی یا جہڑو نال رہے یا سفر گو ساتھی ہو یو یا جہڑو مسجد یا مجلس ماں برابر بیسے ف۱۱۵ اور مسافر تے مہمان۔ حدیث: جہڑو اللہ تے قیامت گا دن ور ایمان رکھے اسناں چاہیئے کہ مہمان گی عزت کرے (بخاری تے مسلم)۔ ف۱۱۶ کہ اناں ناں انگی طاقت دے زیادہ تکلیف نہ دیو اور سخت کلامی نہ کرو اور کھانو تے کپڑو ضرورت گے مطابق دیو۔ حدیث۔ رسول اکرم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم نے فرمایو جنت ماں بد اخلاق داخل نہ ہوئے گو (ترمذی) ف۱۱۷ متکبر خود بیں تے جہڑو رشتہ داراں تے گوانڈیاں ناں ذلیل سمجھے۔ ف۱۱۸ بخل یوہ ہے کہ خود کھائے دوجاں ناں نہ دیے۔ شح یو ہے کہ نہ آپ کھائے نہ کھوالے۔ سخاوت یاہ ہے کہ خود وی کھائے اور دوجاں ناں وی کھوالے، جود یوہ ہے کہ آپ نہ کھائے دوجاں ناں کھوالے۔ شانِ نزول: یاہ آیت یہودیاں گا وارہ ماں نازل ہوئی جہڑا سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی صِفت بیان کرن ماں بخل کریں تے چھپائیں تھا۔ مسئلو: اس دے معلوم ہو یو کہ علم ناں چھپانوں بُرو ہے۔ ف۱۱۹ حدیث شریف ماں ایں اللہ ناں پسند ہے کہ بندہ ور اسگی نعمت ظاہر ہوئے۔ مسئلو: اللہ گی نعمت گو اظہار اخلاص گے نال ہوئے تاں یوہ وی شکر ہے اور اسے واسطے آدمی ناں اپنی حیثیت گے مطابق جائز لباس ماں بہتر لانوں مستحب ہے۔ ف۱۲۰ بخل دے بعد فضول خرچی گی برائی بیان فرمائی کہ جہڑا لوک محض دِکھن دسان اور نام وری واسطے خرچ کریں اور رضائے الٰہی اناں گو مقصد نی ہو تو جسطرح یا مشرکین تے منافقین یہ وی اناں ہی گا حکم ماں ایں جن گو حکم اپر گذریو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَلَا بِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ۭ وَمَنْ يَّكُنِ الشَّيْطٰنُ لَهٗ قَرِيْنًا فَسَآءَ قَرِيْنًا ﴿۳۸﴾
اور قیامت ور اور جس گو ساتھی شیطان ہویو ف۱۲۱ تو کتنوں بُرو ساتھی ہے۔
وَمَاذَا عَلَيْهِمْ لَوْ اٰمَنُوْا بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَاَنْفَقُوْا مِمَّا
اور ان گو کے نقصان تھو اگر ایمان لے آتا اللہ اور قیامت ور اور اللہ گا دِتا بچوں اگی راہ ماں
رَزَقَهُمُ اللّٰهُ ۭ وَكَانَ اللّٰهُ بِهِمْ عَلِيْمًا ﴿۳۹﴾ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَظْلِمُ
خرچ کرتا ف۱۲۲ اور اللہ ان ناں جانیں۔ اللہ ایک ذرہ پر ظلم
مِثْقَالَ ذَرَّةٍ ۚ وَاِنْ تَكُ حَسَنَةً يُّضٰعِفْهَا وَيُؤْتِ مِنْ لَّدُنْهُ
نی فرما تو۔ اور اگر کائے نیکی ہوئے اُسناں دونی کرے اور اپناں کول دے
اَجْرًا عَظِيْمًا ﴿۴۰﴾ فَكَيْفَ اِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ بِشَهِيْدٍ وَّجِئْنَا
بڑو ثواب دے۔ تو کیسی ہوئیگی جد ہم ہر امت دے ایک گواہ آناں ف۱۲۳ اور اے محبوب!
بِكَ عَلٰى هٰٓؤُلَآءِ شَهِيْدًا ﴿۴۱﴾ يَوْمَئِذٍ يَّوَدُّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَعَصَوُا
تمناں ان ساراں ور گواہ و نگہبان بناگے آناں ف۱۲۴ اُس دن تمنا کریں گا وِہ جھاں نے کُفر کیو اور رسول گی
الرَّسُوْلَ لَوْ تُسَوّٰى بِهِمُ الْاَرْضُ ۭ وَلَا يَكْتُمُوْنَ اللّٰهَ حَدِيْثًا ﴿۴۲﴾ يٰٓاَيُّهَا
نافرمانی کی کاش اناں ناں مٹی ماں دباگے زمین برابر کردتی جائے اور کائے گل اللہ دے نہ چھپا سکیں گا ف۱۲۵ اے
الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَقْرَبُوا الصَّلٰوةَ وَاَنْتُمْ سُكٰرٰى حَتّٰى تَعْلَمُوْا مَا
ایمان آلیو! نشہ گی حالت ماں نماز گے نیڑے نہ جاؤ ف۱۲۶ جد تک اتنی ہوش نہ ہوئے کہ جو
تَقُوْلُوْنَ وَلَا جُنُبًا اِلَّا عَابِرِيْ سَبِيْلٍ حَتّٰى تَغْتَسِلُوْا ۭ وَاِنْ كُنْتُمْ
تم کہیں اُسناں سمجھیں اور نہ ناپاکی گی حالت ماں بغیر نہائے مگر مسافری ماں ف۱۲۷ اور اگر تم

وقف النبی صلی اللہ علیہ وسلم

ع ۲ ۶

ف۱۲۱ دنیاتے آخرت ماں، دنیاماں دے اسطرح کہ وہ شیطانی کم کرگے اسناں خوش کرتو رہیو اور آخرت ماں اسطرح کہ ہر کافر ایک شیطان گے نال ایک اگ گی سنگل ماں جوڑیو وہوئے گو (خازن) ف۱۲۲ اسماں سراسران گو ہی نفعو تھو ف۱۲۳ اس نبی ناں اور وہ اپنی امت گا ایمان، کفر، نفاق اور تمام افعال ور گواہی دے کیونکہ انبیا اپنی امتاں گا کماں دے باخبر ہوئیں۔ ف۱۲۴ کہ تم نبیاں گا نبی اور ساری دُنیا تھاری اُمت ف۱۲۵ کیوں جے جد وہ اپنی خطا دے مکریں گا اور قسم کھاگے کہیں گا کہ ہم مشرک نی تھا اور ہم نے خطائی کی تھی تاں ان گا موہناں ور مہر لا دتی جائیگی اور ان گا انگ انگ ناں بولن گی طاقت دتی جائیگی وہ ان گے خلاف گواہی دیں گا۔ ف۱۲۶ شانِ نزول: حضرت عبداللہ بن عوف نے صحابہ کی ایک جماعت گی دعوت کی۔ اس ماں کھان دے بعد شراب پیش کی گئی کجھاں نے پی کیونکہ اس ویلا توڑی شراب حرام نی ہوئی تھی۔ فرمغرب گی نماز پڑھی امام نشہ ماں قُلْ يٰٓاَيُّهَا الْكٰفِرُوْنَ اَعْبُدُ مَا تَعْبُدُوْنَ وَاَنْتُمْ عٰبِدُوْنَ مَآ اَعْبُدُ پڑھ گیو اور دوئیں جائیں لا چھوڑ دتو اور نشہ ماں پتونہ چلیو اور مطلب غلط ہو گیو اس ور یاہ آیت نازل ہوئی اور اناں ناں نشہ گی حالت ماں نماز پڑھن دے منع فرمایو گیو تاں مسلماناں نے نماز گا وقتاں ماں شراب چھوڑ دتی اس گے بعد شراب بالکل حرام کردتی گئی۔ مسئلو: اس دے ثابت ہویو کہ آدمی نشہ گی حالت ماں کلمہ، کفر زبان ور لیان نال کافر نی ہوتو اس واسطے کہ قُلْ يٰٓاَيُّهَا الْكٰفِرُوْنَ ماں دوئیں لا چھوڑنوں کفر ہے لیکن اس حالت ماں حضور نے اس ور کفر گو حکم نی فرمایو بلکہ قرآن پاک ماں اناں ناں يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا نال خطاب فرمایو گیو۔ ف۱۲۷ جد پانی نہ تھائے تیمم کرلیو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مَّرْضٰٓى اَوْ عَلٰى سَفَرٍ اَوْ جَآءَ اَحَدٌ مِّنْكُمْ مِّنَ الْغَآئِطِ اَوْ لٰمَسْتُمُ

بیمار ہوؤ ف۱۲۸ یا سفر ماں یا تھارے بچوں کوئے بھڑا گی حاجت دے آیو ف۱۲۹ یا تم نے

النِّسَآءَ فَلَمْ تَجِدُوْا مَآءً فَتَيَمَّمُوْا صَعِيْدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوْا بِوُجُوْهِكُمْ

عورتاں ناں چھویو ف۱۳۰ اور پانی نہ تھایو ف۱۳۱ تاں پاک مٹی ناں تیمم کرو ف۱۳۲ تو اپناں مُنہ

وَاَيْدِيْكُمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَفُوًّا غَفُوْرًا ﴿۴۳﴾ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ

اور ہتھاں گو مسح کرو ف۱۳۳ بے شک اللہ معاف فرمان آلو بخشن آلو ہے۔ کیا تم نے اناں ناں نہ دیکھیو

اُوْتُوْا نَصِيْبًا مِّنَ الْكِتٰبِ يَشْتَرُوْنَ الضَّلٰلَةَ وَيُرِيْدُوْنَ

جن ناں کتاب توں ایک حصو ملیو ف۱۳۴ گمراہی مُل لیں ف۱۳۵ اور چاہیں

اَنْ تَضِلُّوا السَّبِيْلَ ﴿۴۴﴾ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِاَعْدَآئِكُمْ ؕ وَكَفٰى بِاللّٰهِ

کہ تم وی راہ دے بُھل جاوٗ۔ اور اللہ خوب جانیں تھاراں دشمناں ناں ف۱۳۶ اور اللہ کافی ہے ف۱۳۷

وَلِيًّا ۫ۙ وَّكَفٰى بِاللّٰهِ نَصِيْرًا ﴿۴۵﴾ مِنَ الَّذِيْنَ هَادُوْا يُحَرِّفُوْنَ

والی ف۱۳۸ اور اللہ کافی ہے مددگار۔ کُجھ یہودی کلاماں ناں

ف۱۲۸ اور پانی گو استعمال تکلیف دیتو ہوئے ف۱۲۹ یوہ اشارو بے وضو ہون گو ف۱۳۰ یعنی صحبت کی ہوئے۔ ف۱۳۱ اس گا استعمال ور قدرت نہ ہون پانویں پانی موجود نہ ہون گی وجہ دے یا دور ہون گی وجہ دے یا اسناں حاصل کرن واسطے پانڈو نہ ہون گی وجہ دے یا راہ ماں سپ یا دشمن یا درندو ہوئے ف۱۳۲ یوہ حکم مریضاں، مسافراں، جنابت اور حدث آلاں ناں شامل ہے۔ جھڑاں ناں پانی نہ تھائے۔ یا استعمال دے عاجز ہوئیں (مدارک) **مسئلو:** حیض تے نفاس دے پاکی حاصل کرن ماں پانی گا استعمال دے عاجز ہون گی وجہ دے تیمم جائز ہے جیسو کہ حدیث شریف ماں آیو ہے ف۱۳۳ تیمم گو طریقو تیمم کرن آلو دل دے پاکی حاصل کرن گی نیت کرے، تیمم ماں نیت بالاجماع شرط ہے کیونکہ وہ نص دے ثابت ہے جیڑی چیز مٹی گی جنس دے ہوئے مثلاً ریت، پتھر ان ساراں ور تیمم جائز ہے۔ پانویں پتھر ور توڑ وی نہ ہوئے لیکن ان چیزاں گو پاک ہونوں شرط ہے۔ تیمم ماں دو ضرب ایں۔ ایک وار دوئے ہتھ مار کے چہرہ ور پھیر لیں دوجی مرتبہ ہتھاں ور کہنیاں سمیت۔ **مسئلو:** پانی گے ناں پاکی اصل ہے اور پانی گا استعمال دے عاجز ہون گی وجہ دے تیمم اسکو قائم مقام ایں جسطرح ناپاکی پانی ناں دور ہو جائے اسے طرح تیمم ناں وی حتیٰ کہ ایک تیمم ناں بہت سارا فرائض وواجبات تے نوافل پڑھیا جا سکیں۔ **مسئلو:** تیمم کرن آلا گے پچھے غسل تے وضو کرن آلا گی اقتدا صحیح ہے **شانِ نزول:** غزوہ بنی المصطلق ماں جد لشکر اسلام رات ماں ایک بیابان ماں رُکیو جت پانی نی تھو اور صبح اُتوں ٹرن گو ارادو تھو ات اُمّ المومنین حضرت عائشہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا گو ہار گم گیو اساں ٹونڈن واسطے سیّد عالم صلی اللہ علیہ وسلم نے ات قیام فرمایو صبح ہوئی تاں پانی نی تھو اللہ تعالیٰ نے تیمم گی آیت نازل فرمائی۔ اسید بن حضیر رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے کہیو اے، ال ابوبکر یاہ تھاری پہلی وار برکت نی یعنی پہلاں وی تھاری وجہ دے مسلماناں ناں بہت آسانیں ہوئیں ایں۔ اور بہت فائدہ پہنچیا ایں۔ فر ہونٹھ اُٹھالیو گیو تاں اُسگے ہیٹھوں ہار تھایو۔ ہار گمن تے سید عالم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم گا نہ دسن ماں بہت حکمت ایں۔ حضرت صدیقہ گا ہار گی وجہ دے قیام، ان گی فضیلت تے منزلت گی نشاندہی کرے۔ صحابیاں گو ٹونڈنوں اسماں ہدایت ہے کہ حضور گی ازواج مطہرات گی خدمت موموناں گی سعادت ہے اور فر تیمم گو حکم ہونوں پتو چلے کہ حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی خدمت گو ایسو صلو ہے کہ جس دے قیامت تک مسلمان فائدو لیتا رہیں گا۔ سبحان اللہ ف۱۳۴ وہ یوہ کہ توریت دے صرف اناں نے حضرت موسیٰ علیہ السلام گی نبوت ناں پہچانیوں اور سید عالم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم گو جیڑو اسماں بیان تھو اس حصہ دے وہ محروم رہیا اور آپ گی نبوت گا منکر ہو گیا۔ **شانِ نزول:** یاہ آیت رفاعہ بن زید اور مالک بن دخشم یہودی گا وارہ ماں نازل ہوئی یہ دوئے جد رسول اکرم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم گے ناں گل کریں تے زبان ناں ٹیڑھی کر گے کریں تھا۔ ف۱۳۵ حضور گی نبوت گو انکار کر گے۔ ف۱۳۶ اے مسلمانوں۔ ف۱۳۷ اور اس نے تمناوی ان گی عداوت ور خبردار کر چھڑیو تاں چاہیئے کہ ان دے بچتا رہو۔ ف۱۳۸ اور جسکو کم بنان آلو اللہ ہوئے اسناں کے ڈر ہے؟

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الْكَلِمَ عَنْ مَّوَاضِعِهٖ وَيَقُوْلُوْنَ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَاسْمَعْ غَيْرَ

انگی جگہ توں ہٹائیں ف۱۳۹ اور ف۱۴۰ کہیں ہم نے سنیوں اور نہ منیوں اور ف۱۴۱ سنوں آپ

مُسْمَعٍ وَّرَاعِنَا لَيًّا بِاَلْسِنَتِهِمْ وَطَعْنًا فِي الدِّيْنِ ؕ وَلَوْ اَنَّهُمْ

سنایا نہ جائیں ف۱۴۲ اور راعنا کہیں ف۱۴۳ زبان پھیر گے ف۱۴۴ اور دین ماں طعنہ واسطے ف۱۴۵ اور اگر وہ ف۱۴۶

قَالُوْا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا وَاسْمَعْ وَانْظُرْنَا لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ وَاَقْوَمَ ۙ

کہتا کہ ہم نے سنیوں اور منیوں اور حضور مہاری گل سنوں اور حضور مہارے ور نظر فرماؤ تاں ان واسطے بلائی اور سچائی ماں زیادہ ہو تو

وَلٰكِنْ لَّعَنَهُمُ اللّٰهُ بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوْنَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿٤٦﴾ يٰٓاَيُّهَا

لیکن ان ور دے اللہ نے لعنت کی ان گا کفر گے سبب تو یقین نی رکھتا مگر تھوڑو ف۱۴۷ اے

الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ اٰمِنُوْا بِمَا نَزَّلْنَا مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَكُمْ

کتاب آلیو! ایمان لے آؤ اس ور جو ہم نے اتاریو تھارے کول آلی کتاب ف۱۴۸ گی تصدیق فرما تو

مِّنْ قَبْلِ اَنْ نَّطْمِسَ وُجُوْهًا فَنَرُدَّهَا عَلٰٓى اَدْبَارِهَآ اَوْ نَلْعَنَهُمْ

اس توں پہلاں کہ ہم بگاڑ چھڑاں کجھاں موںہاں ناں ف۱۴۹ تواناں ناں موڑ چھڑاں گاان گی پٹھ گی طرف یااناں ناں لعنت کراں

كَمَا لَعَنَّآ اَصْحٰبَ السَّبْتِ ؕ وَكَانَ اَمْرُ اللّٰهِ مَفْعُوْلًا ﴿٤٧﴾ اِنَّ اللّٰهَ لَا

جیسی لعنت کی بار آلاں ور ف۱۵۰ اور خدا گو حکم ہوگے رہ گو۔ بے شک اللہ اساں

ف۱۳۹ جیڑا توریت شریف ماں اللہ تعالیٰ نے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی نعت ماں فرمایا۔ ف۱۴۰ جد سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم اناں ناں کجھ عطا فرمائیں تاں ف۱۴۱ کہیں ف۱۴۲ اس کلمہ ماں دوئے پہلو ایں تعریف اور برائی۔ تعریف گو پہلو دے یوہ ہے کہ کائے ناگوار گل آپ گا سنن ماں نہ آئے اور برائی گو پہلو یوہ ہے کہ آپناں سنوں نصیب نہ ہوئے۔ ف۱۴۳ اس گے باوجود کہ اس کلمہ نال خطاب کرن گی ممانعت فرمائی گئی کیونکہ یوہ اگی زبان ماں خراب معنی رکھے ف۱۴۴ حق دے باطل گی طرف ف۱۴۵ کہ وہ اپناں دوستاں دے کہیں تھا کہ ہم حضور گی بدگوئی کراں اگر وہ نبی ہوتا اناں ناں اگی خبر ہو جاتی اللہ تعالیٰ نے ان گا ضمیراں گی خباثت ناں ظاہر فرمایو۔ ف۱۴۶ بجائے ان کلمات گے اہل ادب گا طریقہ ور ف۱۴۷ اتنو کہ اللہ نے اناں ناں پیدا کیو اور روزی دتی اس قدر کافی نی جد تک کہ تمام ایمانیات ناں نہ منیں تے سب گی تصدیق نہ کریں۔ ف۱۴۸ توریت۔ ف۱۴۹ اکھ، نک، بافل وغیرہ نقشہ بنا گے ف۱۵۰ ان دواں گلاں بچوں ایک ضرور لازم ہے اور لعنت دے ان ور ایسی پئی کہ دنیا اناں ناں ملعون کہے۔ ات مفسرین گا چند اقوال ایں۔ بعض اس وعید گو وقوع دنیا ماں دسیں اور کجھ آخرت ماں کجھ کہیں کہ لعنت ہو چکی اور وعید واقع ہو گئی کجھ کہیں اجاں انتظار ہے۔ کجھاں گو کہن ایں کہ یاہ وعید اس صورت ماں تھی جد کہ یہودیاں بچوں کوئے ایمان نہ لیا تو اور چونکہ بہت سارا یہودی ایمان لے آیا اس واسطے شرط نی پائی گئی اور وعید اُٹھ گئی۔ حضرت عبداللہ بن سلام جہڑا علمار یہود بچوں بڑا عالم تھا اناں نے ملکِ شام دے واپس آتاں راہ ماں یاہ آیت سنی اور اپنے کہر پہنچن دے پہلاں اسلام لیا گے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی خدمت ماں حاضر ہویا اور عرض کیو یا رسول اللہ ہوں خیال نی کروں تھو کہ ہوں اپنوں منہ پٹھ گی طرف مڑن دے پہلاں اور چہرہ گو نقش مٹ جان دے پہلاں تھاری خدمت ماں حاضر ہو سکوں گو۔ یعنی اس خوف دے اناں نے ایمان لیان ماں جلدی کی کیونکہ توریت شریف دے اناں ناں آپ کا رسول برحق ہون گو یقینی علم ہو چکو تھو اسے خوف دے حضرت کعب احبار جہڑا یہودی علماں ماں بڑو مقام رکھیں تھا حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے یاہ آیت سن گے ایمان لے آیا۔ اور مسلمان ہو گیا۔

يَغْفِرُ اَنْ يُّشْرَكَ بِهٖ وَيَغْفِرُ مَا دُوْنَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَّشَآءُ ۚ وَمَنْ

نی بخشتو کہ اس گے نال کفر کیو جائے اور کفر دوں تھلے جو کجھ ہے جناں چاہے معاف فرما دیوے ف١٥١ اور جس نے

يُّشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدِ افْتَرٰۤى اِثْمًا عَظِيْمًا ﴿٤٨﴾ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ

خدا گو شریک بنایو اس نے بڑا گناہ گو طوفان بنیو۔ کیا تم نے اناں ناں نی دیکھیو

يُزَكُّوْنَ اَنْفُسَهُمْ ؕ بَلِ اللّٰهُ يُزَكِّيْ مَنْ يَّشَآءُ وَلَا يُظْلَمُوْنَ فَتِيْلًا ﴿٤٩﴾

جہڑا آپ اپنی ستھرائی بیان کریں ف١٥٢ بلکہ اللہ جناں چاہے ستھرا کرے اوران ورظلم نہ ہوئے گوچھوہارہ گادانہ گی لکیر گا تا کہ گے برابر ف١٥٣

٨ ع ٧ اُنْظُرْ كَيْفَ يَفْتَرُوْنَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ ؕ وَكَفٰى بِهٖۤ اِثْمًا مُّبِيْنًا ﴿٥٠﴾

دیکھو کیسو اللہ ور چوٹھ بنائیں ف١٥٤ اور کافی ہے کھلو گناہ

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ اُوْتُوْا نَصِيْبًا مِّنَ الْكِتٰبِ يُؤْمِنُوْنَ

کیا تم نے وہ نی دیکھیا جناں ناں کتاب گو ایک حصو ملیو ایمان آنیں

بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوْتِ وَيَقُوْلُوْنَ لِلَّذِيْنَ كَفَرُوْا هٰۤؤُلَآءِ اَهْدٰى مِنَ

بت اور شیطان ور اور کافراں ناں کہیں کہ یہ مسلماناں دے

الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا سَبِيْلًا ﴿٥١﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ لَعَنَهُمُ اللّٰهُ ؕ وَمَنْ يَّلْعَنِ

زیادہ راہ ور ایں۔ یہ ایں جن وراللہ نے لعنت کی اور جناں خدا

اللّٰهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهٗ نَصِيْرًا ﴿٥٢﴾ؕ اَمْ لَهُمْ نَصِيْبٌ مِّنَ الْمُلْكِ

لعنت کرے تو ہرگز اسگو کوئے یار نہ پائے گو۔ ف١٥٥ کیا ملک ماں ان گو کوئے حصو ہے ف١٥٦

ف١٥١ مطلب یوہ ہے جے جہڑو کفر ور مریو اس گی بخشش نی اس گے واسطے ہمیشہ گو عذاب ہے اور جس نے کفر نہ کیو ہوئے پانویں کتنو وی گناہگار ہوئے اور بغیر توبہ گے وی مرجائے تاں وی اس واسطے ہمیشہ گو عذاب نی اسگی مغفرت اللہ گی مرضی ور ہے پانویں معاف فرمائے یا اس گا گناہاں ور عذاب دیوے فر اپنی رحمت نال جنت ماں داخل فرمائے اس آیت ماں یہودیاں ناں ایمان گی ترغیب ہے اور اس ور وی دلالت ہے کہ یہودیاں ناں عرفِ شرع ماں مشرک کہو درست ہے۔ ف١٥٢ یاہ آیت یہود تے نصاریٰ گا وارہ ماں نازل ہوئی جہڑا اپناں آپ ناں اللہ گا بیٹا اور اس گا پیارا کہیں تھا اور کہیں تھا کہ یہود و نصاریٰ گے علاوہ جنت ماں کوئے نہ جائیگو اس آیت ماں دسیو گیو کہ انسان گو دین داری تے تقویٰ وطہارت تے قرب تے مقبولیت گو دعو کرنوں اور اپنی زبان نال اپنی تعریف کرنوں کم نی آتو۔ ف١٥٣ یعنی بالکل ظلم نہ ہوئے گو وہی سزا دتی جائیگی جس گا وہ مستحق ایں۔ ف١٥٤ اپناں آپ ناں بے گناہ اور مقبول بارگاہ دس گے ف١٥٥ شانِ نزول: یاہ آیت کعب بن اشرف وغیرہ علماء، یہود گا وارہ ماں نازل ہوئی جہڑا ستر سواراں گی جماعت ناں لیکے قریشیاں کول سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نال جنگ کرن واسطے حلف لین پہچیا۔ قریشیاں نے ان ناں کہیو تم کتابی ایں اس واسطے تم سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گے زیادہ نیڑے ایں ہم کسطرح یقین کراں جے تم مہارے نال تو کھوٹی کرسیں۔ اک تم ہمناں مطمئن کریں تاں مہاراں بتاں ناں سجدو کر وتاں اناں نے شیطان گی اطاعت کر گے بتاں ناں سجدو کیو فر ابوسفیان نے کہیو ہم صحیح راہ ور ہاں یا محمد صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم، کعب بن اشرف نے کہیو تم ای صحیح راہ ور ایں اس ور یاہ آیت نازل ہوئی۔ اور اللہ تعالیٰ نے ان ور لعنت فرمائی کہ اناں نے حضور گی عداوت ماں مشرکاں گا بتاں ناں وی پوجیو۔ ف١٥٦ یہودی کہیں تھا ہم ملک تے نبوت گا زیادہ حقدار ہاں۔ ہم کسطرح یا عرباں گو اتباع کراں اللہ تعالیٰ نے ان گا اس دعویٰ ناں چوٹھو کر چھڑیو کہ ان گو ملک ماں حصو ہی کے ہے؟ اور اگر بالفرض کجھ حصو ہو تو تاں وی ان گو بخل اتنوں ایں کہ۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فَاِذًا لَّا يُؤْتُوْنَ النَّاسَ نَقِيْرًا ﴿٥٣﴾ اَمْ يَحْسُدُوْنَ النَّاسَ عَلٰى مَآ
ایسو ہوئے تاں لوکاں ناں تل گے برابروی نہ دیں۔ یا لوکاں نال حسد کریں ف۱۵۷ اس ور جو
اٰتٰىهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖ ۚ فَقَدْ اٰتَيْنَآ اٰلَ اِبْرٰهِيْمَ الْكِتٰبَ وَالْحِكْمَةَ
اللہ نے اناں ناں اپنا فضل نال دتو ہے ف۱۵۸ تو ہم نے دے ابراہیم گی اولادناں کتاب اور حکمت عطافرمائی
وَاٰتَيْنٰهُمْ مُّلْكًا عَظِيْمًا ﴿٥٤﴾ فَمِنْهُمْ مَّنْ اٰمَنَ بِهٖ وَمِنْهُمْ مَّنْ صَدَّ
اوراناں ناں بڑو ملک دتو ف۱۵۹ توان بچوں کوئے ان ور ایمان لے آیو ف۱۶۰ اور کسے نے اس دوں منھ
عَنْهُ ۚ وَكَفٰى بِجَهَنَّمَ سَعِيْرًا ﴿٥٥﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِاٰيٰتِنَا سَوْفَ
پھیریو ف۱۶۱ اور دوزخ کافی ہے بڑکتی اگ ف۱۶۲ جناں نے مہاری آئیتاں گو انکار کیو عنقریب
نُصْلِيْهِمْ نَارًا ۚ كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُوْدُهُمْ بَدَّلْنٰهُمْ جُلُوْدًا غَيْرَهَا
ہم ان ناں اگ ماں داخل کراں گا جد کدے ان گی کھل پک جائیں گیں ہم ان گے سوا ہور کھل اناں ناں بدل دیاں گا
لِيَذُوْقُوا الْعَذَابَ ۚ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَزِيْزًا حَكِيْمًا ﴿٥٦﴾ وَالَّذِيْنَ الربع
کہ عذاب گو مزو لیں بے شک اللہ غالب حکمت آلو ہے۔ اور جہڑا لوگ
اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ
ایمان لے آیا اور اچھا کم کیا عنقریب ہم اناں ناں باغاں ماں لے جاں گا جن گے ہیٹھ نہر بگیں۔
خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اَبَدًا ۚ لَهُمْ فِيْهَآ اَزْوَاجٌ مُّطَهَّرَةٌ ۙ وَّنُدْخِلُهُمْ ظِلًّا
ان ماں ہمیشہ رہیں گا ان گے واسطے اُت ستھریں بہیں ایں ف۱۶۳ اور ہم اناں ناں اُت داخل کراں گا جنت چھاں
ظَلِيْلًا ﴿٥٧﴾ اِنَّ اللّٰهَ يَاْمُرُكُمْ اَنْ تُؤَدُّوا الْاَمٰنٰتِ اِلٰٓى اَهْلِهَا ۙ
ہی چھاں ہوئے گی ف۱۶۴ بے شک اللہ تمناں حکم دیے کہ امانت جنگی ہیں اناں ناں سپرد کرو ف۱۶۵

ف۱۵۷ نبی صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم تے ایمان آلاں نال ف۱۵۸ نبوت ونصرت تے غلبہ وعزت وغیرہ نعمت ف۱۵۹ جیسو کہ حضرت یوسف اور حضرت داؤد اور حضرت سلیمان علیہم السلام ناں، تے فرکدے اپناں حبیب صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ورکرم فرمایو تاں اس دے کیوں سڑیں اور حسد کریں؟ ف۱۶۰ جیسو کہ حضرت عبداللہ بن سلام اوران گا ساتھی سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ورایمان لے آیا ف۱۶۱ اور ایمان دے محروم رہیو۔ ف۱۶۲ اس واسطے جہڑو سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ورایمان نہ لیائے ف۱۶۳ جہڑا ہر نجاست تے گندگی اور قابل نفرت چیز دے پاک ایں ف۱۶۴ یعنی جنت گی چھاں جسگی راحت تے سکون عقل تے سمجھ گی دوڑ دے بدھ ہے ف۱۶۵ امانت آلاں تے حاکماں ناں، امانتداری گے نال حقداراں ناں ادا کرن تے فیصلاں ماں انصاف گو حکم دتو، کجھاں مفسراں گو قول ہے ج فرائض وی اللہ تعالیٰ گی امانت ایں ان گی ادائیگی گو حکم وی اس ماں داخل ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَاِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ اَنْ تَحْكُمُوْا بِالْعَدْلِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ

اور یوہ کہ جد تم لوکاں ماں فیصلو کرو تاں انصاف گے نال فیصلو کرو ف ١٦٦ بے شک اللہ

نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهٖ ؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ سَمِيْعًۢا بَصِيْرًا ۝۵۸ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ

تمناں کتنی سو ہنی نصیحت فرمائے بے شک اللہ سنیں دیکھے۔ اے

اٰمَنُوْۤا اَطِيْعُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوا الرَّسُوْلَ وَاُولِى الْاَمْرِ مِنْكُمْ ۚ

ایمان آلیو! حکم منوں اللہ گو اور حکم منوں رسول گو ف ١٦٧ تے ان گو جیہڑا تھارے بچوں حکومت آلا ایں ف ١٦٨

فَاِنْ تَنَازَعْتُمْ فِىْ شَىْءٍ فَرُدُّوْهُ اِلَى اللّٰهِ وَالرَّسُوْلِ اِنْ كُنْتُمْ

فر اگر تھارے بچ کسے گل گو جھگڑو اُٹھے تاں اُس ناں اللہ و رسول گے حضور رجوع کرو اگر

ع ٨ / ٩ / ٥ تُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ؕ ذٰلِكَ خَيْرٌ وَّاَحْسَنُ تَاْوِيْلًا ۝۵۹

اللہ تے قیامت ور ایمان رکھیں ف ١٦٩ یوہ بہتر ہے اور اسگو انجام بہت اچھو۔

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ يَزْعُمُوْنَ اَنَّهُمْ اٰمَنُوْا بِمَاۤ اُنْزِلَ اِلَيْكَ

کیا تم نے اناں ناں نی دیکھیو جن گو دعوؤ ہے کہ وِہ ایمان لے آیا اس ور جیہڑو تھاری طرف اُتریو

وَمَاۤ اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيْدُوْنَ اَنْ يَّتَحَاكَمُوْۤا اِلَى الطَّاغُوْتِ وَقَدْ

اور اُس ور جیہڑو تھارا دے پہلاں اُتریو فر چاہیں کہ شیطان ناں اپنوں پنچ بنائیں اور

ف ١٦٦ فریقین بچوں کسے گی رعایت نہ ہوئے علماء نے فرمایو کہ حاکم ناں چاہیئے کہ پنجاں گلاں ماں فریقین گے نال برابر سلوک کرے (١) اپنے کول آن ماں جسطرحیا ایکن ناں موقع دیے اسے طرح دوجاناں وی دے (٢) بیسن کی جگہ دواں ناں برابر دیے (٣) دواں گی طرف برابر توجہ رکھے (٤) گل سنن ماں ہر ایک گے نال ایک ہی طریقو رکھے (٥) فیصلو دین ماں حق گو خیال رکھے جسگو حق جیہڑے پورو پورو دوائے۔ حدیث شریف ماں ہے انصاف کرن آلاں ناں اللہ تعالیٰ گا دربار ماں نوری عنبر عطا ہوئیں گا **شانِ نزول:** کجھاں مفسراں نے اسگی شان نزول ماں یوہ واقعیو نقل کیو ہے کہ فتح مکہ گے ویلے سید عالم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے عثمان بن طلحہ کعبہ شریف گا خادم دے کنجی لے لئی۔ فر جد یاہ آیت نازل ہوئی تاں آپ نے وہ کنجی اناں ہی ناں موڑ دتی اور فرمایو ہون یاہ کنجی ہمیشہ تھاری نسل ماں رہسگی اس ور عثمان بن طلحہ اسلام لے آیا اگرچہ یوہ واقعیو تھوڑی تھوڑی تبدیلی گے نال بہت سارا محدثاں نے ذکر کیو ہے مگر حدیثاں ور غور کرن دے بعد یوہ قابل وثوق معلوم نی ہوتو کیوں جے ابن عبداللہ تے ابن مندہ اور ابن اثیر گی روایتاں دے پتو چلے کہ عثمان بن طلحہ ٨ھ ماں مدینہ طیبہ حاضر ہو گے مشرف بااسلام ہو چکا تھا اور اناں نے فتح مکہ گے دن کنجی اپنی خوشی نال پیش کی تھی بخاری تے مسلم کی حدیثاں دے یوہ پتو چلے ف ١٦٧ کہ رسول گی اطاعت اللہ ہی گی اطاعت ہے۔ بخاری تے مسلم گی حدیث ہے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم نے فرمایو جس نے میری اطاعت کی اس نے اللہ گی اطاعت کی اور جس نے میری نافرمانی کی اُس نے اللہ گی نافرمانی کی ف ١٦٨ اسی حدیث ماں حضور فرمائیں جس نے امیر گی اطاعت کی اس نے میری اطاعت کی جس نے امیر گی نافرمانی کی اس نے میری نافرمانی کی اس آیت دے ثابت ہو یو کہ مسلمان حاکماں گی اطاعت واجب ہے جد تک وہ حق ور ہیں اور اگر حق گے خلاف کریں تاں انگی اطاعت نی ف ١٦٩ اس آیت دے معلوم ہو یو کہ احکام ترے قسم گا ایں ایک وہ جیہڑا قرآن پاک دے ثابت ایں ایک وہ جیہڑا حدیث دے ایک وہ جیہڑا قرآن وحدیث گی طرف قیاس کرن دے اُولی الامر یاں امام، امیر، بادشاہ، حاکم، قاضی سب داخل ایں خلافت، خلافت کاملہ دے زمانہ رسالت دے بعد تری سال رہی مگر خلافت ناقصہ خلفائے عباسیہ ماں وی تھی اور ہون دے امامت وی نی دِتی۔ کیوں جے امام واسطے قریشی ہونو شرط ہے اور یاہ گل اکثر جگہاں ماں مقدم ایں لیکن سلطنت تے امارت باقی ہے اور چونکہ سلطان تے امیر وی اولی الامر ماں داخل ایں اس واسطے مہارے ور ان گی اطاعت وی ضروری ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اُمِرُوْٓا اَنْ یَّكْفُرُوْا بِهٖ ؕ وَ یُرِیْدُ الشَّیْطٰنُ اَنْ یُّضِلَّهُمْ ضَلٰلًۢا

ان ناں دے حکم یوہ تھو کہ اناں زری وی نہ منیں اور ابلیس یاہ چاہے کہ اناں ناں دور

بَعِیْدًا ۝۶۰ وَ اِذَا قِیْلَ لَهُمْ تَعَالَوْا اِلٰى مَاۤ اَنْزَلَ اللّٰهُ وَ اِلَى الرَّسُوْلِ

گمائے ف۱۷۱ اور جد ان دے کہیو جائے کہ اللہ گی اتاری وی کتاب اور رسول گی طرف آؤ

رَاَیْتَ الْمُنٰفِقِیْنَ یَصُدُّوْنَ عَنْكَ صُدُوْدًا ۝۶۱ فَكَیْفَ اِذَاۤ اَصَابَتْهُمْ

تاں تم دیکھو گا کہ منافق تھارا دے منھ موڑ گے پھر جائیں۔ کیسی ہوئیگی جد ان ور کائے مصیبت

مُّصِیْبَةٌۢ بِمَا قَدَّمَتْ اَیْدِیْهِمْ ثُمَّ جَآءُوْكَ یَحْلِفُوْنَ ۖۗ بِاللّٰهِ اِنْ

پوئے ف۱۷۲ بدلو اُسکو جیہڑو ان گا ہتھاں نے اگے پیجیو ف۱۷۳ فر اے محبوب! تھارے حضور حاضر ہوئیں اللہ گی قسم کھاتا

اَرَدْنَاۤ اِلَّاۤ اِحْسَانًا وَّ تَوْفِیْقًا ۝۶۲ اُولٰٓىِٕكَ الَّذِیْنَ یَعْلَمُ اللّٰهُ مَا

کہ مہارو مقصد دے پلائی اور میل ہی تھو ف۱۷۴ ان گا دلاں گی دے گل اللہ

فِیْ قُلُوْبِهِمْ ۗ فَاَعْرِضْ عَنْهُمْ وَ عِظْهُمْ وَ قُلْ لَّهُمْ فِیْۤ اَنْفُسِهِمْ

جانیں تے تم ان دے چشم پوشی فرماؤ اور اناں ناں سمجھاؤ اور ان گا معاملہ ماں ان دے

قَوْلًۢا بَلِیْغًا ۝۶۳ وَ مَاۤ اَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُوْلٍ اِلَّا لِیُطَاعَ بِاِذْنِ اللّٰهِ ؕ

اثر آلی گل کرو ف۱۷۵ اور ہم نے کوئے رسول نی پیجیو مگر اس واسطے کہ اللہ گا حکم ناں اُسکی اطاعت کی جائے ف۱۷۵

وَ لَوْ اَنَّهُمْ اِذْ ظَّلَمُوْۤا اَنْفُسَهُمْ جَآءُوْكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللّٰهَ وَ اسْتَغْفَرَ

اور اگر جد وہ اپنی جاناں ور ظلم کریں ف۱۷۶ تو اے محبوب! تھارے حضور حاضر ہوئیں فر اللہ دے معافی چاہیں اور رسول

ف۱۷۱ شانِ نزول: بشرناں گاایک منافق گوایک یہودی نال جگڑو تھو یہودی نے کہیو چلاں سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے فیصلو کرالیاں منافق نے خیال کیو کہ حضور دے رعایت دے بغیر حق ور فیصلو کریں گا اس گو مقصد حاصل نہ ہوئے گو اس واسطے اس نے ایمان گو مدعی ہون گے باوجود کہیو کعب بن اشرف یہودی ناں پنچ بناؤ (قران کریم ماں طاغوت دے اسے کعب بن اشرف گے کول فیصلو لیجانو مراد ہے) یہودی جانے تھو جے کعب بن اشرف رشوت خور ہے اس واسطے اس نے باوجود ہم مذہب ہون گے اس ناں پنچ تسلیم نہ کیو۔ مجبوراً منافق ناں فیصلہ واسطے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گے کول آنو پیو حضور نے جہڑو فیصلو دتو وہ یہودی گا حق ماں ہو یا توں فیصلو ہون دے بعد فر منافق یہودی گے نگر پے گیو اور اس ناں مجبور کر گے حضرت عمر رضی اللہ عنہ گے کول لے آیو۔ یہودی نے آپ گے سامنے عرض کی کہ میر دیو معاملو حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم طے فرما چکیا ایں لیکن یوہ منافق حضور گا فیصلہ ور راضی نی اور تھارے کولوں فیصلو کرانوں چاہے۔ فرمایو ہاں ہون آگے اسگو فیصلو کروں یاہ فرما گے اندر تشریف لے گیا اور تلوار آن گے اس ناں قتل کر چھڑیو اور فرمایو جہڑو اللہ رسول گا فیصلہ ور راضی نہ ہوئے اسگو فیصلو یوہ ہے میرے کول ف۱۷۲ جس دے نسن بچن گی کائے راہ نہ ہوئے جسطر حیا بشر منافق ور بئی کہ اساں حضرت عمر نے قتل کیو ف۱۷۳ کفر ونفاق اور معاصی، جیسو کہ بشرِ منافق نے رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم کا فیصلہ دے منہ موڑ گے کیو ف۱۷۴ اور وہ عذر تے ندامت کجھ کم نہ دیے جیسو کہ بشر منافق گا ماریا جان دے بعد اس گا وارث اس گا خون گو بدلو منگن آیا اور فضول معذرت تے گل کرن لگا اللہ تعالیٰ نے اس گا خون گو بدلو کوئے نہ دوایو۔ کیوں جے وہ مارن گے لائق تھو۔ ف۱۷۵ جہڑی ان گا دل ور اثر کر جائے ف۱۷۶ جد کہ رسول گو پیجنوں ہی اس واسطے ہے کہ انگی اطاعت کی جائے اور ان گی اطاعت فرض ہوئے تاں جہڑو ان گا حکم دے راضی نہ ہوئے اس نے رسالت ناں تسلیم نہ کیو وہ کافر واجب القتل ہے۔
ف۱۷۷ معصیت تے نافرمانی کرگے

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لَهُمُ الرَّسُوْلُ لَوَجَدُوا اللّٰهَ تَوَّابًا رَّحِيْمًا ﴿٦٤﴾ فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُوْنَ

ان گی شفاعت فرمائیں تاں ضرور اللہ ناں بہت توبہ قبول کرن آلو مہربان پائیں ف۱۷۷ تو اے محبوب! تھارا رب گی قسم وہ مسلمان نہ ہوئیں گا

حَتّٰى يُحَكِّمُوْكَ فِيْمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوْا فِيْٓ اَنْفُسِهِمْ حَرَجًا

جد تک اپنا آپس گا جھگڑاں ماں تمناں حاکم نہ بنائیں فر جو کجھ تم حکم فرماؤ اپناں دلاں ماں اسکی رکاوٹ

مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوْا تَسْلِيْمًا ﴿٦٥﴾ وَلَوْ اَنَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ اَنِ اقْتُلُوْٓا

نہ پائیں اور دل دے من لیں ف۱۷۸ اور اگر ہم ان ور فرض کرتا کہ اپناں آپ ناں قتل

اَنْفُسَكُمْ اَوِ اخْرُجُوْا مِنْ دِيَارِكُمْ مَّا فَعَلُوْهُ اِلَّا قَلِيْلٌ مِّنْهُمْ ۭ وَلَوْ

کرو یا اپناں کھر بار چھوڑ گے نکل جاؤ ف۱۷۹ تو ان بچوں تھوڑا ہی ایسو کرتا اور اگر

اَنَّهُمْ فَعَلُوْا مَا يُوْعَظُوْنَ بِهٖ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ وَاَشَدَّ تَثْبِيْتًا ﴿٦٦﴾

وہ کرتا جس گل گی ان ناں نصیحت دتی جائے ف۱۸۰ تاں اساں ان گو بلو تھو اور ایمان ور خوب بنکو

وَّاِذًا لَّاٰتَيْنٰهُمْ مِّنْ لَّدُنَّآ اَجْرًا عَظِيْمًا ﴿٦٧﴾ وَّلَهَدَيْنٰهُمْ صِرَاطًا

اور ایسو ہو تو تاں ضرور ہم اناں ناں اپنے کولوں بڑو ثواب دیتا اور ضرور ان ناں سدھی راہ گی

مُّسْتَقِيْمًا ﴿٦٨﴾ وَمَنْ يُّطِعِ اللّٰهَ وَالرَّسُوْلَ فَاُولٰٓئِكَ مَعَ الَّذِيْنَ

ہدایت کرتا اور جہڑو اللہ اور اُس گا رسول گو حکم منیں تاں اُنساں ان گو ساتھ ملیکو

ف۱۷۷ اس دے معلوم ہویو کہ بارگاہِ الٰہی ماں رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گو وسیلو اور آپ گی شفاعت کم بنان گو ذریعو ہے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گی وفات شریف دے بعد ایک اعرابی روضۂ اقدس ور حاضر ہویو اور روضۂ شریف گی خاک پاک ناں اپناں سر ور سٹ گے عرض کرن لگو یا رسول اللہ جہڑو تم نے فرمایو ہم نے سنیو اور جہڑو تھارے ور نازل ہویو اُساں یاہ آیت وی ہے وَلَوْ اَنَّهُمْ اِذْ ظَّلَمُوْٓا میں بے شک اپنی جان ور ظلم کیو اور ہوں تھاری بارگاہ ماں حاضر ہو گے اللہ دے اپناں گناہاں گی معافی منگوں دے تم اللہ دے میراں گناہاں گی بخشش کراؤ اس ور قبر مبارک دے ندا آئی جے تیری بخشش کر دتی گئی اس دے چند مسئلہ معلوم ہویا۔ مسئلو: اللہ تعالیٰ گی بارگاہ ماں حاجت پیش کرن واسطے اس گا مقبولاں ناں وسیلو بنانو کامیابی گو ذریعو ہے۔ مسئلو: قبر ور حاجت لے گے جانوں وی جَآءُوْكَ ماں داخل اور خیر القرون گو معمول ہے۔ مسئلو: وفات گے بعد مقبولانِ بارگاہ ماں یا گے نال بلانوں جائز ہے مسئلو: مقبولانِ حق مدد فرمائیں اور ان گی دعا ر نال حاجت پوری ہوئے ف۱۷۸ مطلب یوہ ہے کہ جد تک تھارا فیصلہ ناں دل وجان نال نہ من لیں مسلمان نی ہو سکتا سبحان اللہ اس دے حضور اکرم گی شان معلوم ہوئے۔ شانِ نزول: پہاڑ دے آن آلو پانی جس گے نال باغاں ماں پانی دیں اس ماں ایک انصاری گو حضرت زبیر نال جھگڑو ہو گیو۔ معاملو سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گے حضور پیش کیو گیو۔ حضور نے فرمایو اے زبیر تم اپنا باغ ناں پانی دے گے اپناں گوانڈی ناں پانی چھوڑ دیو یوہ انصاری ناں برو لگو اور اسکی زبان دے یوہ کلمو نکلیو کہ زبیر تھارو پھپھیر پائی ہے تاں۔ حالانکہ حضرت زبیر ناں انصاری گے نال احسان فرمان گو حکم دتو تھو لیکن انصاری نے اسکی قدر نہ کی تاں حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم نے حضرت زبیر ناں حکم دتو کہ اپناں باغ ناں خوب سیراب کر گے پانی ناں ڈک لے۔ انصافاً نیڑا آلو ہی پانی گو مستحق ہے۔ اس ور یاہ آیت نازل ہوئی۔ ف۱۷۹ جیسو کہ بنی اسرائیل ناں مصر دے نکل جان تے توبہ واسطے اپناں آپ ناں قتل کرن گو حکم ہے۔ شانِ نزول: ثابت بن قیس بن شماس ناں ایک یہودی نے کہیو۔ کہ اللہ تعالیٰ نے مہارے ور اپنوں قتل تے کھر بار چھوڑنوں فرض کیو تھو۔ ہم نے وہ کیو، ثابت نے فرمایو کہ اگر اللہ مہارے ور فرض کرتو تاں ہم وی ضرور ایسو ہی کرتا۔ اس ور یاہ آیت نازل ہوئی۔ ف۱۸۰ یعنی رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی اطاعت اور آپ گی فرمانبرداری کی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِّنَ النَّبِيّٖنَ وَالصِّدِّيْقِيْنَ وَالشُّهَدَآءِ وَالصّٰلِحِيْنَ ۚ
جن ور اللہ نے فضل کیو یعنی انبیار ف۱۸۱ اور صدیق ف۱۸۲ اور شہید ف۱۸۳ اور نیک لوک ف۱۸۴
وَحَسُنَ اُولٰٓئِكَ رَفِيْقًا ﴿٦٩﴾ ذٰلِكَ الْفَضْلُ مِنَ اللّٰهِ ۭ وَكَفٰى بِاللّٰهِ
اور یہ کتنا ہی اچھا ساتھی ایں۔ یوہ اللہ گو فضل ہے اور اللہ کافی ہے
عَلِيْمًا ﴿٧٠﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا خُذُوْا حِذْرَكُمْ فَانْفِرُوْا ثُبَاتٍ ع
جانن آلو۔ اے ایمان آلیو! ہوشیاری دے کم لیو ف۱۸۵ فر دشمن گی طرف تھوڑا تھوڑا ہوگے نکلو
اَوِ انْفِرُوْا جَمِيْعًا ﴿٧١﴾ وَاِنَّ مِنْكُمْ لَمَنْ لَّيُبَطِّئَنَّ ۚ فَاِنْ اَصَابَتْكُمْ
یا اکٹھا چلو۔ اور تھارے بچوں کوئے وہ ہے کہ ضرور دیر لائے گو ف۱۸۶ فر اگر تھارے ور
مُّصِيْبَةٌ قَالَ قَدْ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيَّ اِذْ لَمْ اَكُنْ مَّعَهُمْ شَهِيْدًا ﴿٧٢﴾
کائے مصیبت ہوئے تاں کہے خدا گو میرے ور احسان تھو کہ ہوں ان گے نال حاضر نہ تھو
وَلَئِنْ اَصَابَكُمْ فَضْلٌ مِّنَ اللّٰهِ لَيَقُوْلَنَّ كَاَنْ لَّمْ تَكُنْۢ بَيْنَكُمْ
اور اگر تمناں اللہ گو فضل ملے ف۱۸۷ تاں ضرور کہے ف۱۸۸ گویا تھارے
وَبَيْنَهٗ مَوَدَّةٌ يّٰلَيْتَنِيْ كُنْتُ مَعَهُمْ فَاَفُوْزَ فَوْزًا عَظِيْمًا ﴿٧٣﴾
اس گے بچ کائے دوستی نہ تھی اے کاش ہوں ان گے نال ہوتو تاں بڑی مراداں پاتو
فَلْيُقَاتِلْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ الَّذِيْنَ يَشْرُوْنَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا
تو ان ناں اللہ گی راہ ماں لڑنو چاہئے جیڑا دنیا گی زندگی بیچ کے
بِالْاٰخِرَةِ ۭ وَمَنْ يُّقَاتِلْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ فَيُقْتَلْ اَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ
آخرت لیں اور جیڑو اللہ گا راہ ماں لڑے فر ماریو جائے یا غالب آئے تاں عنقریب

ف۱۸۱ تاں انبیار گا مخلص تے فرمانبردار جنت ماں انگی صحبت تے دیدار دے محروم نہ ہوئیں گا۔ ف۱۸۲ صدیق، انبیار گا سچا متبعین ناں کہیں جیڑا اخلاص گے نال ان گا راہ ور قائم رہیں مگر اس آیت ماں نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا فضیلت وکرامت آلا اصحابہ مراد ایں جسطرح کہ حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ۔ ف۱۸۳ جناں نے اللہ گی راہ ماں جان دتیں۔ ف۱۸۴ وہ دیندار جیڑا حقوق اللہ تے حقوق العباد دواں ناں ادا کریں اور ان گا احوال واعمال ظاہر تے باطن چنگا تے پاک ہوئیں۔ شانِ نزول: حضرت ثوبان رضی اللہ تعالیٰ عنہ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گے نال بہت محبت فرمائیں تھا ذری وی جدائی برداشت نی کریں تھا ایک دن بہت غمگین حالت ماں حاضر ہویا کہ چہرہ گو رنگ بدل گیو تھو حضور نے فرمایو اج رنگ کیوں بدلیو وو ہے۔ عرض کیو مناں نہ کائے بیماری ہے نہ درد البتہ جد تم میرے سامنے نی ہوتا مناں بہت وحشت تے پریشانی ہو جائے جد آخرت ناں یاد کروں خیال آئے کہ اُت دیدار کسطرح ہو یگو تم اُچا مقام ور ہویں گا مناں وی تھاری نظر عنایت نال اللہ نے کرم فرما گے جنت دتی تاں وی ہوں تھارا مقام تک نی پہنچ سکسوں اور دیدار نی کر سکسوں اس ور یاہ آیت نازل ہوئی اور اناں ناں تسکین دتی گئی کہ درجاں گا فرق گے باوجود فرمانبرداراں ناں دیدار تے صحبت نصیب ہو یگی۔ ف۱۸۵ دشمن گا حملہ دے بچو تے اسناں اپنے ور حاوی ہون گو موقع نہ دیو۔ ایک قول یوہ وی ہے کہ ہتھیار نال رکھو۔ مسئلہ۔ اس دے معلوم ہو یو کہ دشمن کا مقابلہ واسطے اپنی حفاظت واسطے تدبیر کرنی جائز ہے۔ ف۱۸۶ یعنی منافقین ف۱۸۷ تھاری فتح ہوئے اور مال غنیمت ہتھ آئے ف۱۸۸ وہی جس گا مقولہ دے یوہ ثابت ہوئے کہ۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٧٤﴾ وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ

ہم اسناں بڑو اجر دیاں گا اور تمناں کے ہوئے کہ نی لڑتا اللہ گی راہ ماں ف١٨٩

وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَآءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ

اور کمزور مرداں اور عورتاں اور بچاں گے واسطے جیڑا یاہ

يَقُولُونَ رَبَّنَآ أَخْرِجْنَا مِنْ هٰذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا ۚ وَاجْعَلْ لَّنَا

دعا کر رہیا ایں کہ اے رب مہارا ہمناں اس بستی دے کڈھ جس گا لوک ظالم ایں اور ہمناں

مِنْ لَّدُنْكَ وَلِيًّا ۙ وَّاجْعَلْ لَّنَا مِنْ لَّدُنْكَ نَصِيرًا ﴿٧٥﴾ اَلَّذِينَ

اپنی طرفوں کوئے حمایتی دے اور ہمناں اپنی طرفوں کوئے مددگار دے چھڑ

اٰمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ ۚ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يُقَاتِلُونَ فِي

ایمان آلا اللہ گی راہ ماں لڑیں ف١٩٠ اور کفار شیطان گی

سَبِيلِ الطَّاغُوتِ فَقَاتِلُوٓا أَوْلِيَآءَ الشَّيْطٰنِ ۚ إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطٰنِ كَانَ

راہ ماں لڑیں تاں شیطان گا دوستاں نال ف١٩١ لڑو بے شک شیطان گو داؤ

ضَعِيفًا ﴿٧٦﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوٓا أَيْدِيَكُمْ وَأَقِيمُوا ع ١٠ ٧

کمزور ہے ف١٩٢ کیا تم نے اناں ناں نی دیکھیو جناں ناں کہیو گیو اپناں ہتھ روک لیو ف١٩٣ اور نماز

الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ ۚ فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ إِذَا

قائم رکھو اور زکوٰۃ دیو فر جد ان ور جہاد فرض کیو گیو ف١٩٤ تاں

فَرِيقٌ مِّنْهُمْ يَخْشَوْنَ النَّاسَ كَخَشْيَةِ اللّٰهِ أَوْ أَشَدَّ خَشْيَةً ۚ

ان بچوں کجھ لوکاں دے ایسا ڈرن لگا جیسا اللہ تے ڈریں یا اس دے وی زیادہ ف١٩٥

ف١٨٩ یعنی جہاد فرض ہے اور اس ناں چھوڑن گو تھارے کول کوئے عذر نی۔ ف١٩٠ اس آیت ماں مسلماناں ناں جہاد گی ترغیب دتی گئی ہے تانجہ وہ کمزور مسلماناں ناں کافراں گا پنجہ دوں آزاد کریں جناں ناں مکہ شریف ماں مشرکاں نے قید کیو تھو اور طرح طرح کی تکلیف دیں تھا اور ان گی عورتاں تے بچاں تو ڑی بے رحمانہ ظلم کریں تھا اور وہ لوک ان گا ہتھوں مجبور تھا اس حالت ماں وہ اللہ تعالیٰ دے اپنی خلاصی تے مدد الٰہی گی دعا کریں تھا۔ یاہ دعا قبول ہوئی اور اللہ تعالیٰ نے اپنا حبیب صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں ان گو مددگار بنایو اور اناں ناں مشرکاں گا ہتھاں بچوں آزاد کرایو تے مکہ مکرمہ ناں فتح کر گے ان گی زبردست مدد فرمائی۔ ف١٩١ دین گی بلندی تے اللہ گی رضا واسطے ف١٩٢ یعنی کافراں گو تے وہ اللہ گی مدد گے سامنے کے چیز ہے ف١٩٣ لڑائی نال۔ شانِ نزول: مشرکین، مکہ مکرمہ ماں مسلماناں ناں بہت تکلیف دیں تھا ہجرت دے پہلاں حضور گا صحابیاں گی ایک جماعت نے حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی خدمت ماں عرض کیو کہ تم ہمناں کافراں نال لڑن گی اجازت دیواناں نے ہمناں بہت ستایو ہے اور بہت تکلیف دتیں ایں۔ حضور نے فرمایو کہ ان گے نال جنگ کرن دے ہتھاں ناں روک لیو نماز تے زکوٰۃ جہڑی تھارے ور فرض ہے وہ ادا کرتا رہو۔ فائدہ اس دے ثابت ہویو کہ نماز تے زکوٰۃ جہاد دے پہلاں فرض ہوئیں۔ ف١٩٤ مدینہ طیبہ ماں اور بدر گی حاضری گو حکم دتو گیو۔ ف١٩٥ یوہ خوف طبعی تھو کہ انسان گی طبیعت ماں موت تے ہلاکت گو ڈر رکھیو گیو ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَقَالُوْا رَبَّنَا لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ ۚ لَوْلَآ اَخَّرْتَنَآ اِلٰٓى اَجَلٍ
اور بولیا اے رب مہارا! تیں مہارے ور جہاد کیوں فرض کیو ف۱۹۶ تھوڑی مدت توڑی ہمناں ہور
قَرِيْبٍ ؕ قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيْلٌ ۚ وَالْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لِّمَنِ
جین دتو ہوتو تم فرماؤ کہ دُنیا گو برتنو تھوڑو ہے ک۱۹۷ اور ڈر آلاں واسطے آخرت
اتَّقٰى ۫ وَلَا تُظْلَمُوْنَ فَتِيْلًا ﴿۷۷﴾ اَيْنَ مَا تَكُوْنُوْا يُدْرِكْكُّمُ الْمَوْتُ
اچھی اور تھارے ور تاگہ گے برابر ظلم نہ ہوئے گو ف۱۹۸ تم جت کدے ہوئیں گا موت تمناں آ پکڑے گی ف۱۹۹
وَلَوْ كُنْتُمْ فِيْ بُرُوْجٍ مُّشَيَّدَةٍ ؕ وَاِنْ تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ يَّقُوْلُوْا
پانویں مضبوط قلعاں ماں ہووَو، اور اناں ناں پلائی پہچے ف۲۰۰ تاں کہیں
هٰذِهٖ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ ۚ وَاِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَّقُوْلُوْا هٰذِهٖ
یاہ اللہ گی طرفوں ایں اور اناں ناں کائے بُرائی پہچے ف۲۰۱ تاں کہیں یاہ
مِنْ عِنْدِكَ ؕ قُلْ كُلٌّ مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ ؕ فَمَالِ هٰٓؤُلَآءِ الْقَوْمِ لَا
حضور گی طرف دوں آئی ف۲۰۲ تم فرماؤ سب اللہ گی طرفوں ایں ف۲۰۳ تو ان لوکاں ناں کے ہویو کائے
يَكَادُوْنَ يَفْقَهُوْنَ حَدِيْثًا ﴿۷۸﴾ مَآ اَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ ۫
گل سمجھتانی دستا۔ اے سنن آلیا تناں جیڑی پلائی پہچے وہ اللہ گی طرف دوں ایں ف۲۰۴
وَمَآ اَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَّفْسِكَ ؕ وَاَرْسَلْنٰكَ لِلنَّاسِ رَسُوْلًا ؕ
اورجیڑی برائی پہچے وہ تیری اپنی طرف دوں ایں ف۲۰۵ اور اے محبوب! ہم نے تمناں سب لوکاں واسطے رسول پیجیو ف۲۰۶

ف۱۹۶ اسگی حکمت کے ہے؟ یوہ سوال حکمت گی وجہ دریافت کرن واسطے تھو اعتراض واسطے نی اسے واسطے اناں ناں اس سوال ور ڈانٹ نی فرمائی گئی بلکہ تسلی بخش جواب عطا فرمایو گیو ک۱۹۷ ختم ہون آلو ہے ف۱۹۸ اور تھارا اجر گھٹ نہ کیا جائیں گا تاں جہاد ماں سوچ تے دیر نہ کرو ف۱۹۹ اور اس دے آزاد ہون گی کائے صورت نی اور جد موت لازمی ہے تاں بستر ور مرن دے اللہ گی راہ ماں جان دینی بہتر ہے کہ یاہ آخرت گی سعادت تے نیک بختی ہے۔ ف۲۰۰ ستا اور پیداوار گی زیادتی وغیرہ گی ف۲۰۱ مہنگائی قحط سالی وغیرہ ف۲۰۲ یوہ حال منافقین گو ہے کہ جد اناں ناں کائے سختی پیش آئے تاں اسناں سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم گی طرف منسوب کریں اور کہیں جد گا یہ آیا ایں یہی سختی پیش آئیں ف۲۰۳ مہنگائی ہوئے یا ستی قحط ہوئے یا فراخی، رنج ہوئے یا راحت آرام ہوئے یا تکلیف فتح ہوئے یا شکست حقیقت ماں سب اللہ تعالیٰ گی طرفوں ایں۔ ف۲۰۴ اسگو فضل تے رحمت ہے ف۲۰۵ کہ تیں ایسا گناہاں گو ارتکاب کیو کہ تو اس گو مستحق ہویو۔ مسئلو: ات برائی گی نسبت بندہ گی طرف مجاز ہے اور اپر جہڑی ذکر ہوئی وہ حقیقت تھی، کجھ مفسراں نے فرمایو کہ بدی گی نسبت بندہ کی طرف ادب گی وجہ دے ہے خلاصو یوہ کہ بندو جد فاعل حقیقی گی طرف دیکھے تاں ہر چیز اسے گی طرفوں جانیں اور جد اسباب ور نظر کرے تاں برائیاں ناں اپناں نفس گی شامت گو سبب سمجھے۔ ف۲۰۶ عرب ہوئیں پانویں عجم تے پوری کائنات واسطے رسول بنایا گیا ایں اور ساری دُنیا تھاری اُمت۔ یاہ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گا منصب گی عظمت تے منزل و مرتبہ گی اوچائی ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيْدًا ﴿٧٩﴾ مَنْ يُّطِعِ الرَّسُوْلَ فَقَدْ اَطَاعَ اللّٰهَ ۚ وَمَنْ
اور اللہ کافی ہے گواہ۔ ف٢٠٧ جس نے رسول گو حکم منیوں بے شک اُس نے اللہ گو حکم منیوں ف٢٠٨ اورجس نے
تَوَلّٰى فَمَآ اَرْسَلْنٰكَ عَلَيْهِمْ حَفِيْظًا ﴿٨٠﴾ وَيَقُوْلُوْنَ طَاعَةٌ ۡ فَاِذَا
مُنھ پھیریو ف٢٠٩ تو ہم نے تمناں ان گا بچان ناں نی پیجیو۔ اور کہیں ہم نے حکم منیوں ف٢١٠ فر جد
بَرَزُوْا مِنْ عِنْدِكَ بَيَّتَ طَآئِفَةٌ مِّنْهُمْ غَيْرَ الَّذِيْ
تھارے کولوں نکل گے جائیں تو ان بچوں ایک ٹولو جیڑو کہہ گیو تھو اُس گے خلاف رات ناں
تَقُوْلُ ۚ وَاللّٰهُ يَكْتُبُ مَا يُبَيِّتُوْنَ ۚ فَاَعْرِضْ عَنْهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى
منصوبہ بنائے اور اللہ لکھ رکھے ان گا رات گا منصوبہ ف٢١١ تے اے محبوب! تم ان دے چشم پوشی فرماؤ اور اللہ ور
اللّٰهِ ۚ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيْلًا ﴿٨١﴾ اَفَلَا يَتَدَبَّرُوْنَ الْقُرْاٰنَ ۚ وَلَوْ كَانَ
پروسو رکھو اور اللہ کافی ہے کم بنان ناں۔ تو کیا غورنی کرتا قرآن ماں ف٢١٢ اور اگر وہ
مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللّٰهِ لَوَجَدُوْا فِيْهِ اخْتِلَافًا كَثِيْرًا ﴿٨٢﴾ وَاِذَا
غیر خدا گی طرفوں ہوتو تاں ضرور اسماں بہت اختلاف پاتا ف٢١٣ اور جد
جَآءَهُمْ اَمْرٌ مِّنَ الْاَمْنِ اَوِ الْخَوْفِ اَذَاعُوْا بِهٖ ۚ وَلَوْ رَدُّوْهُ
ان گے کول کائے گل اطمینان ف٢١٤ یا ڈر ف٢١٥ گی آئے تاں اسگو چرچو کرلیں ف٢١٦ اور اگر

ف٢٠٧ تھاری رسالتِ عامہ ورتاں سباراں ورتھاری اطاعت تے فرمانبرداری فرض ہے ف٢٠٨ شانِ نزول: رسول اکرم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو جس نے میری اطاعت کی اس نے اللہ گی اطاعت کی اور جس نے میرے نال محبت کی اس نے اللہ نال محبت کی۔ اس وراج گا گستاخ بددیناں گی طرح اس زمانہ گا کجھ منافقاں نے کہیو کہ محمد صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم یاہ چاہیں کہ ہم اناں ناں رب من لیاں جیسو کہ نصرانیاں نے عیسیٰ ابن مریم ناں رب من لیواس ور اللہ تعالیٰ نے ان گا ردماں یاہ آیت نازل فرمائی اور اپنا پیارا حبیب صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا کلام مقدس گی تصدیق فرمائی کہ رسول گی اطاعت خدا گی اطاعت ہے ف٢٠٩ اور تھاری اطاعت دے منہ موڑیو۔ ف٢١٠ شانِ نزول: یاہ آیت منافقاں گا وارہ ماں نازل ہوئی جہڑا سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گے سامنے ایمان تے اطاعت شعاری گو اظہار کریں تھا اور کہیں تھا ہم حضور ور ایمان لے آیا ہم نے حضور گی تصدیق کی حضور ہمناں جو وی حکم فرمائیں اسگی اطاعت مہارے ور لازم ایں۔ ف٢١١ ان گا اعمال نامہ ماں اور اسگو اناں ناں بدلو دے گو۔ ف٢١٢ اور اس گا علم وحلم ناں نی دیکھتا کہ اس نے اپنی فصاحت نال تمام مخلوق ناں عاجز کر چھڑیو اور غیبی خبراں نال منافقاں گی منافقت گا پردہ چاک فرما چھڑیا اور اگلاں پچھلاں گی خبر دس چھڑیں ف٢١٣ اور آئندہ زمانہ گے متعلق غیبی خبر پوری نہ ہوئیں۔ اور جد ایسو نہ ہویو تے قرآن کریم گی غیبی خبر آن آلا واقعات نال مطابقت کرتی چلی جائیں تھیں تاں ثابت ہویو کہ یقیناً وہ کتاب اللہ گی طرف دے ہے۔ دوجے اس گا مضموناں ماں وی آپسماں اختلاف نی اسے طرح فصاحت وبلاغت ماں وی، کیوں جے مخلوق گو کلام فصیح وی ہوئے تاں وی برابر نی ہوتو کجھ بلیغ ہوئے کجھ رکیک ہوئے جیسو کہ شعراء تے زبان داناں گا کلام ماں دیکھیو جائے کہ کوئے بہت ملیح اور کوئے بہت پھکو۔ یاہ اللہ ہی گا کلام گی شان ایں کہ اسکو سارو کلام فصاحت وبلاغت گا اعلیٰ مقام ور فائز ہے۔ ف٢١٤ یعنی فتح اسلام ف٢١٥ یعنی مسلماناں گی ہزیمت گی خبر ف٢١٦ مسلماناں گی فتح گی شہرت نال کافراں ماں جوش پیدا ہوئے اور شکست گی خبر نال مسلماناں گی حوصلہ شکنی ہوئے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اِلَى الرَّسُوْلِ وَاِلٰٓى اُولِي الْاَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِيْنَ يَسْتَنْۢبِطُوْنَهٗ

اُسماں رسول اور اپناں بااختیارلوکاں ف۲۱۷ گی طرف رجوع کرتا ف۲۱۸ تاں ضروران دے اسگی حقیقت جان لیتا یہ جہڑا گل ماں کاوش کریں

مِنْهُمْ ؕ وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهٗ لَاتَّبَعْتُمُ الشَّيْطٰنَ اِلَّا

ف۲۱۹ اور اگر تھارے ور اللہ گو فضل ف۲۲۰ اور اس گی رحمت ف۲۲۱ نہ ہوتی تاں ضرورتم شیطان گے پچھے لگ جاتا ف۲۲۲ مگر

قَلِيْلًا ﴿۸۳﴾ فَقَاتِلْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۚ لَا تُكَلَّفُ اِلَّا نَفْسَكَ وَحَرِّضِ

تھوڑا ف۲۲۳ تو اے محبوب! اللہ گی راہ ماں لڑو ف۲۲۴ تم تکلیف نہ دِتاجاؤ گا مگر اپناں دم گی ف۲۲۵ اور مسلماناں ناں

الْمُؤْمِنِيْنَ ۚ عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَّكُفَّ بَاْسَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا ؕ وَاللّٰهُ اَشَدُّ

امادہ کرو ف۲۲۶ قریب ہے کہ اللہ کافراں گی سختی روک دیے ف۲۲۷ اور اللہ گی پکڑ سب دے زیادہ سخت

بَاْسًا وَّاَشَدُّ تَنْكِيْلًا ﴿۸۴﴾ مَنْ يَّشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَّكُنْ

ہے اور اُسگو عذاب سب دوں سخت۔ جیہڑو اچھی سفارش کرے ف۲۲۸ اُس گے واسطے

لَّهٗ نَصِيْبٌ مِّنْهَا ۚ وَمَنْ يَّشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَّكُنْ لَّهٗ كِفْلٌ

اُس بچوں حصو ہے ف۲۲۹ اور جیہڑو بُری سفارش کرے اس گے واسطے اس بچوں حصو

مِّنْهَا ؕ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ مُّقِيْتًا ﴿۸۵﴾ وَاِذَا حُيِّيْتُمْ بِتَحِيَّةٍ

ہے ف۲۳۰ اور اللہ ہر چیز ور قادر ہے۔ اور جد تمناں کوئے کسے لفظ نال سلام کرے

فَحَيُّوْا بِاَحْسَنَ مِنْهَآ اَوْ رُدُّوْهَا ؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ

تو تم اس دے بہتر لفظ جواب ماں کہو یا وہی کہہ چھوڑو بے شک اللہ ہر چیزور

ف۲۱۷ اکابر صحابہ جہڑا صاحب رائے تے صاحبِ بصیرت ایں ف۲۱۸ اور خود کجھ دخل نہ دیتا۔ ف۲۱۹ مسئلو: مفسّرین نے فرمایو اس آیت ماں دلیل ہے قیاس گا جائز ہون گی اور یوہ وی پتو چلے کہ ایک علم وہ ہے جہڑو نصِ قرآن وحدیث دے حاصل ہوئے اور ایک علم وہ ہے جہڑو قرآن وحدیث دے کڈھنوں ہوئے اور قیاس گے ذریعے حاصل ہوئے مسئلو: یوہ وی پتو چلیو کہ دینی معاملات ماں ہر آدمی ناں دخل دینوں جائز نی جہڑو واہل ہوئے اُسے ناں سوچنو چاہیئے۔ ف۲۲۰ رسول کریم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم گی بعثت ف۲۲۱ نزول قرآن ف۲۲۲ اور کفر وضلالت ماں گرفتار رہتا۔ ۲۲۳ وِہ لوگ جہڑا سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی بعثت تے قرآن کریم گا نزول دے پہلاں آپ ور ایمان لے آیا جسطرح زید بن عمرو بن نفیل تے ورقہ بن نوفل تے قیس بن ساعدہ ف۲۲۴ پانویں تھارو ساتھ کوئے دے یا نہ دیے اور تم ایکلا رہ جاؤ ف۲۲۵ شانِ نزول: بدر صغریٰ گی جنگ جہڑی ابوسفیان نال طے ہوگئی تھی، جدا اُسگو وقت آگیو تاں رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے ات جان گی لوکاں ناں دعوت دتی کجھاں ور یاہ بھاری ہوئی تاں اللہ تعالیٰ نے یاہ آیت نازل فرمائی تے اپنا حبیب صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں حکم دتو کہ وہ جہاد نہ چھوڑیں پانویں ایکلا ہوئیں اللہ تعالیٰ تھارو مددگار ہے اللہ گو وعدو سچو ہے۔ یوہ حکم سن گے رسول کرام صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم بدر صغریٰ گی جنگ واسطے روانہ ہویا صرف ستر سوار نال تھا۔ ف۲۲۶ اناں ناں جہاد گی ترغیب دیو تے بس ف۲۲۷ چنانچہ ایسو ہی ہویو کہ مسلماناں گو یوہ چھوٹو جیو قافلو کامیاب ہویو اور کافر ایسا مرعوب ہویا کہ وہ مسلماناں گے اگے آہی نہ سکیا۔ فائدو اس آیت دے ثابت ہویو کہ سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم شجاعت وبہادری ماں ساراں دے اعلیٰ ایں کہ آپ ناں اکیلاں ہی کافراں گا مقابلہ واسطے تشریف لے جان واسطے حکم ہویو اور آپ آمادہ دی ہوگیا۔ ف۲۲۸ کسے دے کسے گی، کہ اسناں نفعو پہنچائے یا کسے مصیبت تے بلا دے خلاصی دوائے اور ہوئے وہ شرع گے موافق تاں ف۲۲۹ اجر وجزا ف۲۳۰ عذاب تے سزا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

النصف ع ۱۱

حَسِيْبًا ﴿۸۶﴾ اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۭ لَيَجْمَعَنَّكُمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَا

حساب لین آلو ہے ف۲۳۱ اللہ ہے کہ اُس گے سواکسے گی بندگی نی۔ وہ ضرور تماناں اکٹھا کرے گو قیامت گے دن

رَيْبَ فِيْهِ ۭ وَمَنْ اَصْدَقُ مِنَ اللّٰهِ حَدِيْثًا ﴿۸۷﴾ فَمَا لَكُمْ فِي

جسماں کجھ شک نی اور اللہ دے زیادہ کس گی گل سچی ف۲۳۲ تو تماناں کے ہویو کہ

الْمُنٰفِقِيْنَ فِئَتَيْنِ وَاللّٰهُ اَرْكَسَهُمْ بِمَا كَسَبُوْا ۭ اَتُرِيْدُوْنَ اَنْ تَهْدُوْا

منافقاں گا بارہ ماں دوفریق ہوگیا ف۲۳۳ اور اللہ نے اناں ناں اوندھا کر چھڑیو ف۲۳۴ ان گا کرتو تاں گی وجہ دے ف۲۳۵ کیا یوہ چاہیں کہ اسناں راہ دسو

مَنْ اَضَلَّ اللّٰهُ ۭ وَمَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهٗ سَبِيْلًا ﴿۸۸﴾

جسناں اللہ نے گمراہ کیو اور جسناں اللہ گمراہ کرے تو ہرگز اُس گے واسطے کائے راہ نہ پائے گو۔

وَدُّوْا لَوْ تَكْفُرُوْنَ كَمَا كَفَرُوْا فَتَكُوْنُوْنَ سَوَاۗءً فَلَا تَتَّخِذُوْا

وِہ دے یاہ چاہیں کہ کدے تم وی کافر ہوجاؤ جس طرح وِہ کافر ہویاتاں تم ایک جِسا ہوجاؤ توان ماں کسے ناں

مِنْهُمْ اَوْلِيَاۗءَ حَتّٰي يُهَاجِرُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۭ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَخُذُوْهُمْ

اپنوں دوست نہ بناؤ ف۲۳۶ جدتک اللہ گی راہ ماں گھربار نہ چھوڑیں ف۲۳۷ فر اگر وِہ منھ پھیریں ف۲۳۸ تاں اناں ناں پکڑو

وَاقْتُلُوْهُمْ حَيْثُ وَجَدْتُّمُوْهُمْ ۠ وَلَا تَتَّخِذُوْا مِنْهُمْ وَلِيًّا وَّلَا نَصِيْرًا ﴿۸۹﴾

اور جت تھائیں قتل کرو اور ان ماں کسے ناں دوست نہ بناؤ نہ مددگار ف۲۳۹

ف۲۳۱ مسائلِ سلام۔ سلام کرنوں سنّت ہے اور جواب دینو فرض اور جواب ماں افضل یوہ ہے کہ سلام کرن آلا گا سلام ورکجھ بادھو کرے مثلاً پہلو شخص اسلام علیکم کہے دوجو شخص وعلیکم السلام ورحمۃ اللہ کہے اور اگر پہلا نے رحمۃ اللہ وی کہیو تھو تاں یوہ وبرکاتہٗ ہور بدھائے بس اس دے زیادہ سلام وجواب ماں ہور کوئے اضافو نی۔ کافر گمراہ، فاسق تے استنجا کرتا مسلمان ناں سلام نی کرنوں، جہڑو شخص خطبہ یا تلاوت قرآن یا حدیث یا مذاکرہ علم یا اذان یا تکبیر ماں مشغول ہوئے اس حال ماں اناں ناں سلام نہ کیو جائے اور اگر کوئے سلام کرے تاں ان ور جواب دینو واجب نی اور جہڑو شخص شطرنج، چوسر، تاش، گنجفہ وغیرہ کائے ناجائز کھیڈ کھیڈتو ہوئے یا گان بجان ماں مشغول ہوئے یا بیت الخلاء یا غسل خانہ ماں ہوئے یا بغیر عذر گے ننگو ہوئے اسناں سلام نہ کیو جائے۔ مسئلو: آدمی جد اپنا گھر ماں داخل ہوئے تاں بی بی ناں سلام کرے مہارا معاشرہ ماں یاہ بڑی غلط رسم ایں کہ خاوند بیوی گا اچھا تعلقات ہون گے باوجود سلام کرن گو مزاج نی اور اس رحمت وبرکت اور سلامتی کی دعا دے محروم رہیں کیوں جے سلام دراصل سلامتی گی دعا گو بہترین طریقو ہے۔ مسئلو: بہتر سواری آلو کمتر سواری آلا ناں۔ سواری آلو پیدل چلن آلا ناں اور پیدل چلن آلو بیٹھا واناں تے چھوٹو بڑا ناں اور تھوڑا بہتاں ناں سلام کریں۔ ف۲۳۲ یعنی اس دے زیادہ سچو کوئے نی تاں ای اُسگو کذب ناممکن تے محال ہے کیوں جے کذب (جھوٹھ) عیب ہے اور ہر عیب اللہ واسطے محال ہے۔ وہ تمام عیباں دے پاک ہے۔ ف۲۳۳ شانِ نزول: منافقاں گی ایک جماعت سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گے نال جہاد ماں جان دے رک گئی تھی ان گا وارہ ماں صحابۂ کرام گا دوفرقہ ہوگیا ایک فرقو قتل ورتُل گیو تھو اور ایک ان گا قتل دے انکار کرے تھو اس معاملہ ماں یاہ آیت نازل ہوئی۔ ف۲۳۴ کہ وِہ حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گے نال جہاد ماں جان دے محروم رہیا ف۲۳۵ ان گا کفر وارتداد تے مشرکین گے نال ملن گی وجہ دے تاں چاہیئے کہ مسلمان وی ان گا کفر ماں اختلاف نہ کریں۔ ف۲۳۶ اس آیت ماں کافراں گے نال دوستی ناں منع کیو گیو یانویں وِہ ایمان گو اظہار ہی کرتا ہوئیں ف۲۳۷ اور ان دے ان گا ایمان گی تحقیق ہوجائے۔ ف۲۳۸ ایمان تے ہجرت دے اور اپنی حالت ور قائم رہیں ف۲۳۹ اور اگر تھاری دوستی گو دعوو کریں اور مدد واسطے تیار ہوئے تاں ان گی مدد قبول نہ کرو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

إلا الذين يصلون إلى قوم بينكم وبينهم ميثاق أو جاءوكم

مگر وِہ جیڑا اپنی قوم نال تعلق رکھتا ہوئیں کہ تھارے ان گے درمیان معاہدو ہوئے ف۲۴۰ یا تھارے کول اس طرح آئیں کہ

حصرت صدورهم أن يقاتلوكم أو يقاتلوا قومهم ط ولو شاء الله

ان گا دِلاں ماں سکت نہ رہی کہ تھارے نال لڑیں ف۲۴۱ یا اپنی قوم نال لڑیں ف۲۴۲ اور اللہ چاہتو تاں

لسلطهم عليكم فلقاتلوكم ج فإن اعتزلوكم فلم يقاتلوكم وألقوا

ضرور اناں ناں تھارے ور قابو دیتو تاں وِہ بے شک تھارے نال لڑتا ف۲۴۳ فِر اگر وِہ تھارا دے کنارو کریں اور نہ لڑیں اور صلح گو

إليكم السلم لا فما جعل الله لكم عليهم سبيلا ﴿۹۰﴾ ستجدون

پیغام دیں تاں اللہ نے تھاری ان ور کائے راہ نہ رکھی ف۲۴۴ ہون کُجھ ہور تم ایا

آخرين يريدون أن يأمنوكم ويأمنوا قومهم ط كلما ردوا إلى

پاؤ گا جو یہ چاہیں کہ تھارا دے وی امان ماں رہیں اور اپنی قوم دے وی امان ماں رہیں ف۲۴۵ جد کدے ان گی قوم اناں ناں

الفتنة أركسوا فيها ج فإن لم يعتزلوكم ويلقوا إليكم السلم

فساد ف۲۴۶ گی طرف پھیرے تاں اُس ور مُوندھا چھڑیں فر اگر وِہ تھارا دے کنارو نہ کریں ف۲۴۷ اور صلح گی گردن نہ سٹیں

ويكفوا أيديهم فخذوهم واقتلوهم حيث ثقفتموهم ط

اور اپناں ہتھ نہ روکیں تاں اناں ناں پکڑو اور جت تھائیں قتل کرو

وأولٰئكم جعلنا لكم عليهم سلطانا مبينا ﴿۹۱﴾ ع وما كان لمؤمن ع ۱۲ / ۹

اور وِہ یہ ایں جن ور ہم نے تمناں کھلو اختیار دتو ف۲۴۸ اور مسلمان ناں نی پہنچتو

أن يقتل مؤمنا إلا خطأ ج ومن قتل مؤمنا خطأ فتحرير

نہ مسلمان گوخون کرے مگر ہتھ پل گے ف۲۴۹ اور جھڑو کسے مسلمان نال غلطی نال قتل کرے تو اس ور ایک غلام

ف۲۴۰ یوہ استثنار قتل گی طرف رجوع کرے، کیوں جے کفار ومنافقین کے نال دوستی کسے حال ماں جائزنی اور عہد دے یوہ عہد مراد ہے کہ اس قوم ناں اور جھڑا اس قوم دے جالمیں اُسناں امن ایں جیسو کہ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے مکہ مکرمہ تشریف لیجاتے وقت ہلال بن عویمر اسلمی نال معاملو کیوتھو۔ ف۲۴۱ اپنی قوم گے نال ہوگے ف۲۴۲ تھارے نال ہوگے ف۲۴۳ لیکن اللہ تعالیٰ نے ان گا دلاں ماں رُعب گلیو اور مسلماناں ناں ان گا شر دے محفوظ رکھ لیو۔ ف۲۴۴ کہ تم ان گے نال جنگ کرو۔ کُجھاں مفسراں گوکہن ایں کہ یوہ حکم آیت اُقْتُلُوا الْمُشْرِكِيْنَ حَيْثُ وَجَدْتُّمُوْهُمْ نال منسوخ ہوگیو۔ ف۲۴۵ شانِ نزول: مدینہ طیبہ ماں قبیلۂ اسد تے غطفان گا لوک دکھن واسطے اسلام گوکلمو پڑھیں تے اپنا آپ ناں مسلمان ظاہر کریں تھا اور جدان بچوں کوئے اپنی قوم ناں ملے تھو اور وِہ لوک اناں ناں کہیں تھا تم کس چیز ور ایمان لے آیا تاں وِہ کہیں تھا کہ بندراں، بچھواں وغیرہ ور اس انداز نال ان گو مطلب یوہ تھو کہ دواں طرفاں دے رسم وارہ رکھیں اور کسے طرف دے اناں ناں نقصان نہ پہنچے یہ لوک منافقین تھا ان گا وارہ ماں یاہ آیت نازل ہوئی ف۲۴۶ شرک یا مسلماناں نال جنگ ف۲۴۷ جنگ دے باز آگے۔ ف۲۴۸ ان گا کفر، عذر اور مسلماناں ناں نقصان پہچان گی وجہ دے۔ ف۲۴۹ یعنی مومن کافر گی طرح مباح الدم نی جسکو حکم اپر گی آیت ماں مذکور ہو چکوتاں مسلمان ناں قتل کرنوں بغیر حق کے روانی اور مسلمان گی شان نی کہ اس دے کسے مسلمان گو قتل سرزد ہوئے، ہاں اگر انجاناں ماں ہوجائے جسطرح مارے تھو شکار گے یا کافر یا حربی گے اور ہتھ پل گے مسلمان گے لگ گئی، یا کسے انسان ناں کافر یا حربی سمجھ گے ماری مگر پتو چلیو کہ وہ مسلمان تھو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ وَّدِيَةٌ مُّسَلَّمَةٌ اِلٰۤى اَهْلِهٖۤ اِلَّاۤ اَنْ يَّصَّدَّقُوْا ؕ
مسلمان گوآزاد کرنوں ایں اوردیت کہ مقتول گاوارثاں ناں دتی جائے ف۲۵۰ مگر یاہ کہ کدے وہ معاف کر چھڑیں
فَاِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَّكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيْرُ رَقَبَةٍ
فر اگر وہ ف۲۵۱ اس قوم دے ہوئے جیہڑی دشمن ایں ف۲۵۲ اور خود مسلمان ایں تاں صرف ایک غلام
مُّؤْمِنَةٍ ؕ وَاِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍۭ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِّيْثَاقٌ فَدِيَةٌ
مسلمان گو آزاد کرنو ف۲۵۳ اوراگروہ (مقتول) اُس قوم بچوں ہوئے کہ تھارے ان گے درمیان معاہدو ہے تاں اُس گا لوکاں ناں دیت
مُّسَلَّمَةٌ اِلٰۤى اَهْلِهٖ وَتَحْرِيْرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ ۚ فَمَنْ لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ
سپرد کی جائے اور مسلمان غلام آزاد کرنوں ف۲۵۴ تو جس گوہتھ نہ پہنچے ف۲۵۵ وہ لگاتار
شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ ۫ تَوْبَةً مِّنَ اللّٰهِ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيْمًا حَكِيْمًا ﴿٩٢﴾
دو مہینہ گا روزہ رکھے ف۲۵۶ یاہ اللہ گا دربار ماں اسگی توبہ ہے اور اللہ جانن آلو حکمت آلو ہے
وَمَنْ يَّقْتُلْ مُؤْمِنًا مُّتَعَمِّدًا فَجَزَآؤُهٗ جَهَنَّمُ خٰلِدًا فِيْهَا
اور جیہڑو کوئے مسلمان ناں جان بُجھ گے قتل کرے تو اسگو بدلو جہنم ایں کہ مدتاں اُساں رہے ف۲۵۷

ف۲۵۰ یعنی اُس گا وارثاں ناں دتی جائے وہ اسناں میراث گی طرح تقسیم کرلیں دیت مقتول گا ترکہ گا حکم ماں ایں اس دے مقتول گو دین وی ادا کیو جائے گو۔وصیت وی جاری کی جائیگی۔ ف۲۵۱ جیہڑو خطاءً قتل کیو گیو۔ ف۲۵۲ یعنی کافر ف۲۵۳ لازم ہے اور دیت نی ف۲۵۴ یعنی اگر مقتول ذِمی ہوئے تاں اس گو وہی حکم ایں جیہڑو مسلمان گو ہے۔ ف۲۵۵ یعنی وُہ کسے غلام گو مالک نہ ہوئے۔ ف۲۵۶ لگاتار روزہ رکھنو یوہ ہے کہ ان روزاں گے درمیان رمضان اورایّامِ تشریق نہ ہوئیں اور درمیان ماں روزاں گو سلسلو بعذر یا بلا عذر کسے طرح تروڑیو نہ جائے۔ **شانِ نزول:** یاہ آیت عیاش بن ربیعہ مخزومی گا وارہ ماں نازل ہوئی۔وہ ہجرت دے پہلاں مکہ مکرمہ ماں اسلام لے آیا اور کہر آلاں گا ڈر دے مدینہ طیبہ ماں جاگے پناہ لے لئی ان گی ماں اس دے بہت بے قرار ہوئی اور اس نے حارث تے ابوجہل تے اپنا دواں پوتاں جیہڑا عیاش گا ماتریا پراتھا ناں یوہ کہیو کہ خدا گی قسم نہ ہوں چھاں ماں بیسوں گی نہ کجھ کھاؤں پیوں گی جدتک تم عیاش ناں میرے کول نہ لے آؤ۔ وِہ دوئے حارث بن زید بن ابی انیسہ ناں نال لیگے ٹوںڈن واسطے نکلیا تے مدینہ ماں پہنچ گیا عیاش ناں پکڑلیو تے ان ناں ماں گا جزع،فزع، بے قراری اور کھان پین چھوڑن گی خبر سنائی تے خدا گی قسم کر گے کہیو ہم دین گا وارہ ماں تناں کجھ نہ کہنگا اس طرح وہ عیاش ناں مدینہ دے لے آیا تے مدینہ دے باہر آگے اُناں ناں بنیوں اور ہر ایک نے سو سو کوڑہ ماریا فر ماں گے کول لے آیا تاں ماں نے کہیو ہوں تیری مشک تاں توڑی نی کھولسوں جدتکر تو اپناں دیں ناں نہ چھوڑے فر عیاش ناں تپ ماں بنیو وسٹ چھڑیو اوران مصیبتاں ماں بتلا ہو گے عیاش نے ان گو کہن من لیو تے اپنوں دین چھوڑ دتو تاں حارث بن زید نے عیاش ناں ملامت کیو۔اور کہیو تو اسے دین ور تھو اگر یوہ حق تھو تاں تیں حق ناں چھوڑ دتو اور اگر باطل تھو تاں تو دے باطل دین ور رہیو یاہ گل عیاش ناں بڑی نا گوار لگی اور عیاش نے کہیو ہوں تناں ایکلاں ناں دیکھوں گو تاں ضرور قتل کروں گو۔اس گے بعد عیاش اسلام لے آیا اور اناں نے مدینہ طیبہ ہجرت کی اور ان کے بعد حارث وی مسلمان ہو گیو اور ہجرت کر گے حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی خدمت ماں حاضر ہو گیو لیکن اس دن عیاش موجود نی تھو نہ اناں ناں حارث گا مسلمان ہون گی خبر لگی قبار گے قریب عیاش نے حارث ناں دیکھیو اور قتل کر چھڑیو تاں لوکاں نے کہیو کہ عیاش تم نے بہت برو کیو حارث مسلمان ہو گیو تھو اس ور عیاش ناں بہت افسوس ہو یو اور اناں نے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی خدمتِ اقدس ماں حاضر ہو گے واقعو عرض کیو اور عرض کیو مناں تا وقتِ قتل حارث گا اسلام لیان گی خبر نی تھی اس ور یاہ آیت نازل ہوئی۔ ف۲۵۷ مسلمان ناں جان بجھ گے قتل کرنوں سخت گناہ ہے اشد گناہ ہے۔حدیث شریف ماں ایں کہ دنیا گو ہلاک ہونوں اللہ گے نزدیک ایک مسلمان گا قتل دے ہولو ہے فر یوہ قتل کدے ایمان گی دشمنی گی وجہ دے ہوئے یا قاتل اس قتل ناں حلال جانتو ہوئے تاں یوہ کفر وی ہے۔ فائدو۔ خلود لمی عمر کا معنی ماں وی استعمال ہوئے اور قاتل اگر صرف دینوی دشمنی نال مسلمان ناں قتل کرے اور اُس گا قتل ناں جائز نہ سمجھے تاں وی لمی عمر تک جہنم ماں رہنوں ایں۔ فائدو۔ خلود گو لفظ لمی عمر گا معنی ماں استعمال ہوئے۔تاں اس گے نال قران کریم ماں لفظ ابد ذکر نی ہو تو اور کافراں گا وارہ ماں خلود بمعنی دوام آیو ہے۔تاں اس گے نال ابد کو لفظ وی ذکر کیو ہے۔ **شانِ نزول:** یاہ آیت مقیس بن خبابہ گا وارہ ماں نازل ہوئی اس گا بائی قبیلہ بنی نجار ماں مقتول پایا گیا تھا۔قاتل معلوم نی تھا بنی نجار نے بحکم رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دیت ادا کر چھڑی اس گے بعد مقیس نے شیطان گا کہن ور آ گے ایک مسلمان ناں بے خبری ماں قتل کر چھڑیو اور دیت گا اونٹھ لیگے مکہ مکرمہ ماں چلے گیو اور مرتد ہو گیو یوہ اسلام ماں پہلو شخص ہے جیہڑو مرتد ہو یو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَغَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهٗ وَاَعَدَّ لَهٗ عَذَابًا عَظِيْمًا ﴿٩٣﴾ يٰۤاَيُّهَا

اور اللہ نے اُس ور غضب کیو اور اُس ور لعنت کی اور اُس گے واسطے تیار کر رکھیو ہے بڑو عذاب۔ اے

الَّذِيْنَ اٰمَنُوْۤا اِذَا ضَرَبْتُمْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ فَتَبَيَّنُوْا وَلَا تَقُوْلُوْا

ایمان آلیو! جد تم جہاد ناں چلو تو تحقیق کر لیو اور جیڑو تمناں سلام کرے

لِمَنْ اَلْقٰۤى اِلَيْكُمُ السَّلٰمَ لَسْتَ مُؤْمِنًا ۚ تَبْتَغُوْنَ عَرَضَ الْحَيٰوةِ

اُسناں یاہ نہ کہو کہ تُو مسلمان نی ف۲۵۸ تم جیتی دُنیا گا اسباب چاہیں

الدُّنْيَا ۫ فَعِنْدَ اللّٰهِ مَغَانِمُ كَثِيْرَةٌ ؕ كَذٰلِكَ كُنْتُمْ مِّنْ قَبْلُ فَمَنَّ

تاں اللہ گے کول بہتیری غنیمت ایں پہلاں تم وی ایسا ہی تھا ف۲۵۹ فر

اللّٰهُ عَلَيْكُمْ فَتَبَيَّنُوْا ؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرًا ﴿٩٤﴾ لَا

اللہ نے تھارے ور احسان کیو ف۲۶۰ تو تھارے ور تحقیق کرنی لازم ہے ف۲۶۱ بے شک اللہ ناں تھاراں کماں گی خبر ہے

يَسْتَوِي الْقٰعِدُوْنَ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ غَيْرُ اُولِي الضَّرَرِ وَالْمُجٰهِدُوْنَ فِيْ

برابر نی وہ مسلمان کہ بے عذر جہاد دے بیٹھا رہیں اور وہ کہ

سَبِيْلِ اللّٰهِ بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ ؕ فَضَّلَ اللّٰهُ الْمُجٰهِدِيْنَ بِاَمْوَالِهِمْ

راہِ خدا ماں اپناں مالاں اور جاناں گے نال جہاد کریں ف۲۶۲ اللہ نے اپناں مالاں

ف۲۵۸ یا جس ماں اسلام گی کائے نشانی دیکھو اُس دے ہتھ روک لیو تے جد تکر اُسگو کفر ثابت نہ ہوئے اُس ور ہتھ نہ کلیو۔ ابوداؤد تے ترمذی گی حدیث ماں ہے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم جد کوئے لشکر روانہ فرمائیں تھا حکم دیں تھا جے کدے تم مسجد دیکھو یا اذان سنوں تاں قتل نہ کریو۔ مسئلو: اکثر فقہار نے فرمایو کہ اگر یہودی یا نصرانی یاہ کہے کہ ہوں مومن ہوں تاں اُسناں مومن نہ منیوں جائیگو کیوں جے وہ اپنا عقیدہ ہی ناں ایمان سمجھے تے اگر لا الٰہ الا اللہ محمد رسول اللہ کہے تاں اُس گا مسلمان ہون گو حکم نہ دتو جائے جد تک وہ اپنا دین دے بیزاری گو اظہار نہ کرے اور اس گا باطل ہون گو اعتراف نہ کرے۔ اس دے معلوم ہو یو کہ جہڑو شخص کسے کفر ماں مبتلا ہوئے اس گے واسطے اس کفر دے بیزاری تے اُسناں کفر جاننوں ضروری ہے۔ ف۲۵۹ یعنی تم اسلام ماں داخل ہو یا تھا تاں تھاری زبان دے کلمو شہادت سن گے تھارا جان و مال ناں محفوظ کر چھڑیو تھو اور تھارا اظہار ور اعتبار کر لیو تھو۔ ایسو ہی اسلام ماں داخل ہون آلاں نال تم نے وی سلوک کرنوں چاہیے۔ شانِ نزول: یاہ آیت مرداس بن نہیک گا وارہ ماں نازل ہوئی جہڑو فدک آلاں بچوں تھو اور اس گے بغیر اُسگی قوم بچوں کوئے مسلمان نی ہو یو تھو اس قوم ناں پتو چلیو کہ لشکر اسلام اُن گی طرف آ رہیو ہے تاں قوم گا سارا لوک نس گیا مگر مرداس نی نٹھو جد اناں نے دور دے لشکر ناں دیکھو تاں یوہ خیال کر گے کہ کدے یاہ جماعت غیر مسلماں گی ہوئے وِہ اپنی بکریں لیگے پہاڑ ور چڑھ گیا۔ جد لشکر آیو اور اناں نے اللہ اکبر گا نعرہ گی آواز سنی تاں وِہ خود وی تکبیر پڑھتا تھلے اتر آیا اور کہن لگا لا الٰہ الا اللہ محمد رسول اللہ۔ اسلام علیکم مسلماناں نے خیال کیو کہ اہلِ فدک دے سارا کافر ایں یوہ شخص تو کھو دین واسطے اظہار ایمان کرے اسے خیال نال اسامہ بن زید نے اناں ناں قتل کر چھڑیو تے بکریاں ناں لے آیو جد سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گے حضور حاضر ہو یا تاں تمام ماجرو پیش کیو حضور ناں بہت رنج ہو یو تے فرمایو تم نے اُس گا مال گی وجہ دے اُسناں قتل کیو اس ور یاہ آیت نازل ہوئی تے رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے اسامہ ناں حکم دتو کہ مقتول گی بکریاں ناں ان گا اہل عیال ناں واپس کرو۔ ف۲۶۰ کہ تمناں اسلام ور استقامت بخشی تے تھارو مومن ہونوں مشہور کیو۔ ف۲۶۱ تا نجہ تھارے ہتھوں ایماندار قتل نہ ہوئے۔ ف۲۶۲ اس آیت ماں جہاد گی ترغیب ہے کہ بیٹھا رہن آلا تے جہاد کرن آلا برابر نی مجاہدین واسطے بڑا درجہ تے ثواب ایں اور یوہ مسئلو: وی ثابت ہو یو کہ جہڑا لوک بیماری یا بزرگی یا ناطاقتی یا نابینائی یا ہتھ یا پیر بے کار ہون تے عذر گی وجہ دے جہاد ماں حاضر نہ ہوئیں وہ فضیلت دے محروم نہ کیا جائیں گا اگر نیت اچھی ہوئے۔ بخاری شریف گی حدیث ماں ایں۔ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے غزوۂ تبوک دے واپسی گے وقت فرمایو کجھ لوگ مدینہ ماں رہ گیا ایں ہم کسے پہاڑی یا وادی ماں وی چلاں وہ مہارے نال ہوئیں مگر اناں ناں عذر نے روک لیو ہے۔

وَاَنْفُسِهِمْ عَلَى الْقٰعِدِيْنَ دَرَجَةً ؕ وَكُلًّا وَّعَدَ اللّٰهُ الْحُسْنٰى ؕ وَفَضَّلَ

اور جاناں نال جہاد کرن آلاں گو درجو بیٹھا رہن آلاں دے بڑو کیو ف٢٦٣ اور اللہ نے ساراں نال پلائی گو وعدو فرمایو ف٢٦٤ اور

اللّٰهُ الْمُجٰهِدِيْنَ عَلَى الْقٰعِدِيْنَ اَجْرًا عَظِيْمًا ﴿٩٥﴾ دَرَجٰتٍ مِّنْهُ

اللہ نے جہاد آلاں ناں ف٢٦٥ بیٹھن آلاں ور بڑا ثواب گی فضیلت دتی ہے۔ اسگی طرفوں درجا

وَمَغْفِرَةً وَّرَحْمَةً ؕ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿٩٦﴾ ع اِنَّ الَّذِيْنَ

ع ١٥ ١٣

اور بخشش اور رحمت ف٢٦٦ اور اللہ بخشن آلو مہربان ایں۔ وہ لوک جن گی

تَوَفّٰىهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ ظَالِمِيْٓ اَنْفُسِهِمْ قَالُوْا فِيْمَ كُنْتُمْ ؕ قَالُوْا كُنَّا

جان فرشتہ کڈھیں اس حال ماں کہ وہ اپنے اپر ظلم کریں تھا ان دے فرشتہ کہیں تم کاں ماں تھا کہیں ہم

مُسْتَضْعَفِيْنَ فِى الْاَرْضِ ؕ قَالُوْٓا اَلَمْ تَكُنْ اَرْضُ اللّٰهِ وَاسِعَةً

زمین ماں کمزور تھا ف٢٦٧ کہیں کیا اللہ گی زمین کشادہ نہ تھی

فَتُهَاجِرُوْا فِيْهَا ؕ فَاُولٰٓئِكَ مَاْوٰىهُمْ جَهَنَّمُ ؕ وَسَآءَتْ مَصِيْرًا ﴿٩٧﴾ اِلَّا

کہ تم اس ماں ہجرت کرتا، تو ایساں گو ٹھکانوں جہنم ایں اور بہت بری جگہ مڑگے جان گی ف٢٦٨ مگر

الْمُسْتَضْعَفِيْنَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَآءِ وَالْوِلْدَانِ لَا يَسْتَطِيْعُوْنَ حِيْلَةً

وہ جہڑا دبا لیا گیا مرد اور عورت اور بچہ جناں ناں نہ کوئے تدبیر بن سکے ف٢٦٩

وَّلَا يَهْتَدُوْنَ سَبِيْلًا ﴿٩٨﴾ فَاُولٰٓئِكَ عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَّعْفُوَ عَنْهُمْ ؕ

نہ راہ جانیں۔ تو قریب ہے کہ ایساں ناں اللہ معاف فرمائے ف٢٧٠

وَكَانَ اللّٰهُ عَفُوًّا غَفُوْرًا ﴿٩٩﴾ وَمَنْ يُّهَاجِرْ فِىْ سَبِيْلِ اللّٰهِ يَجِدْ

اور اللہ معاف فرمان آلو بخشن آلو ہے۔ اور جہڑو اللہ گی راہ ماں کہر بار چھوڑگے نکلے گو وہ

ف٢٦٣ جہڑا عذر گی وجہ دے جہاد ماں حاضر نہ ہوسکیا پانویں وہ نیت گو ثواب پائیں گا لیکن جہاد کرن آلاں گا عمل گی فضیلت اس دے زیادہ ہے ف٢٦٤ جہاد کرن آلا ہوئیں یا عذر گی وجہ دے رہن آلا۔ ف٢٦٥ بغیر عذر گے ف٢٦٦ حدیث شریف ماں ایں اللہ تعالیٰ نے مجاہداں واسطے جنّت ماں سو درجہ بنایا ایں ہر دواں درجہ ماں زمین آسمان جتنو فرق ہے۔ ف٢٦٧ شانِ نزول: یاہ آیت ان لوکاں گا وارہ ماں نازل ہوئی جناں نے اسلام گو کلمو زبان دے ادا کیو مگر جس زمانہ ماں ہجرت فرض تھی اُس وقت ہجرت نہ کی تے جد مشرکین جنگِ بدر ماں مسلماں گا مقابلہ واسطے گیا تاں یہ لوگ ان گے نال ہو یا تے کفار گے نال ماریا وی گیا ان گا وارہ ماں یاہ آیت نازل ہوئی تے دسیو گیو کہ کفار گے نال ہونوں تے ہجرت گو فرض چھوڑنوں اپنی جان ور ظلم کرنوں ایں۔ ف٢٦٨ مسئلو: یاہ آیت دلالت کرے کہ جہڑو شخص کسے شہر ماں اپناں دین ور قائم نہ رہ سکے اور یاہ جانے کہ دوجی جگہ جانِ نال اپنا فرائض دینی ناں ادا کر سکے گو۔ اس ور ہجرت واجب ہوئے۔ حدیث شریف ماں ایں جہڑو شخص اپنا دین گی حفاظت واسطے ایک جگہ دے دوجی جگہ منتقل ہوئے پانویں ایک گٹھ ہی کیوں نہ ہوئے۔ اُس ور جنت واجب ہوئی ہے تے اُنساں حضرت ابراہیم علیہ السلام تے حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی رفاقت میسر ہوئیگی۔ ف٢٦٩ کفر گی زمین دے نکلن تے ہجرت کرن گی ف٢٧٠ کہ وہ کریم ایں تے کریم جہڑی امید دوائے پوری کرے تے یقیناً معاف فرمائے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فِي الْاَرْضِ مُرٰغَمًا كَثِيْرًا وَّسَعَةً ؕ وَمَنْ يَّخْرُجْ مِنْۢ بَيْتِهٖ

زمین ماں بہت جگہ اور گنجائش پائے گو اور جیڑو اپناں کھر دے نکلیو ف۲۷۱

مُهَاجِرًا اِلَى اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ

اللہ و رسول گی طرف ہجرت کرتو فر اسناں موت نے آ پکڑیو

اَجْرُهٗ عَلَى اللّٰهِ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿۱۰۰﴾ وَاِذَا ضَرَبْتُمْ ع ۱۴ / ۱۱

تو اُس گو ثواب اللہ گا ذمہ ور ہوگیو ف۲۷۲ اور اللہ بخشن آلو مہربان ایں۔ اور جد تم

فِي الْاَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَقْصُرُوْا مِنَ الصَّلٰوةِ ﹗

زمین ماں سفر کرو تاں تھارے ور گناہ نی کہ کجھ نمازاں ناں قصرنال پڑھو ف۲۷۳

اِنْ خِفْتُمْ اَنْ يَّفْتِنَكُمُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا ؕ اِنَّ الْكٰفِرِيْنَ كَانُوْا

اگر تمناں اندیشو ہوئے کہ کافر تمناں ایذا دیں گا ف۲۷۴ بے شک کافر تھارا

لَكُمْ عَدُوًّا مُّبِيْنًا ﴿۱۰۱﴾ وَاِذَا كُنْتَ فِيْهِمْ فَاَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلٰوةَ

کھلا دشمن ایں۔ اور اے محبوب! جد تم ان ماں تشریف فرما ہوؤ ف۲۷۵ فر نماز ماں ان گی امامت کروف۲۷۶

ف۲۷۱ شانِ نزول: اس دے پہلی آیت جد نازل ہوئی تاں جندع بن ضمرۃ اللیثی نے اسناں سنیو یوہ بہت بڈھو شخص تھو کہن لگو ہوں مُستثنیٰ لوکاں بچوں دے نی کیوں جے میرے کول اتنو مال ہے جس دے ہوں ہجرت کر گے مدینہ طیبہ پہنچ سکوں۔ خدا گی قسم مکہ مکرمہ ماں ہوں ایک رات وی نی رہ سُوں مناں لے چلو چنانچہ اُسناں چارپائی ورلے گے چلیا مقام تنعیم ماں آگے ان گو انتقال ہوگیو، آخر وقت اناں نے اپنو سجو ہتھ کھبا ورر کھیو اور کہیو یا اللہ یوہ میرو اور یوہ تیرا رسول گو ہوں اس ور بیعت کروں جس ور تیرا رسول نے بیعت کی یاہ خبر ن گے صحابہ کرام نے فرمایو کاش وہ مدینہ پہنچو تاں ان گو اجر کتنو بڑو ہوتو تاں مشرک ہسیا تے کہن لگا کہ جس مطلب واسطے نکلیو تھو وہ نہ ملیو اس ور یاہ آیت نازل ہوئی۔ ف۲۷۲ اُس گا وعدہ تے اُس گا فضل و کرم نال کیوں جے بطریقِ استحقاق کائے چیز اس ور واجب نی۔ اسکی شان اس دے بلند ہے۔ مسئلو: جہڑو کوئے نیکی گو ارادو کرے اور اس ناں پورو کرن دے عاجز ہوجائے اُسناں اس عمل گو ثواب ملیگو۔ مسئلو: طلبِ علم۔ حج، جہاد، زیارت، طاعت، زہد و قناعت اور رزقِ حلال گی طلب گے واسطے ترکِ وطن کرنوں خدا اور رسول گی طرف ہجرت ہے۔ اس راہ ماں مرن آلو اجر پائے گو۔ ف۲۷۳ یعنی چار رکعت آلی دو رکعت ف۲۷۴ مسئلو: کافراں گو خوف قصر واسطے شرط نی حدیث۔ یعلی بن امیہ نے حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ ناں کہیو ہم دے امن ماں آں، فر ہم کیوں قصر کراں؟ فرمایو اسگو مناں تعجب ہویو تھو تاں میں حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے دریافت کیو حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو کہ تھارے واسطے یوہ اللہ گی طرفوں صدقو ہے تم اُس گا صدقہ ناں قبول کرو۔ اس دے یوہ مسئلو معلوم ہویو کہ سفر ماں چار رکعت آلی نماز ناں پورو پڑھنو جائز نی کیوں جے جہڑیں چیز قابلِ تملیک نی ان گو صدقو اسقاطِ محض ہے رڈ گو احتمال نی رکھتو۔ آیت گا نزول گے ویلے سفر خطرہ دوں خالی نی ہوئے تھو۔ اس واسطے آیت ماں اس گو ذکر بیانِ حال ہے شرطِ قصر نی حضرت عبداللہ بن عمر گی قرارت وی اسگی دلیل ہے جس ماں اَنْ يَّفْتِنَكُمْ بغیر اِنْ خِفْتُمْ گے ہے۔ صحابہ گو وی یوہی عمل تھو کہ امن گا سفر ماں وی قصر کریں تھا، جیسو کہ اپرگی حدیث دے ثابت ہے ہور حدیثاں دے وی ثابت ہے اور پوری چار پڑھن ماں اللہ تعالیٰ گا صدقہ گو رد کرنوں لازم آئے لہذا قصر ضروری ہے۔ مدّتِ سفر مسئلو: جس سفر ماں قصر کی جائے اسگی کہٹ تو کہٹ مدت ترے دن رات گی مسافت ہے۔ جہڑی اونٹھ یا پیدل چلن گی درمیانی چال نال ہوئے۔ اور اسگی مقدار خشکی اور دریا تے پہاڑاں ماں مختلف ہوجائے۔ جہڑی مسافت درمیانی چال چلن آلا تروآں دناں ماں طے کریں ایسا سفر ماں قصر ہے۔ مسئلو: مسافر گی جلدی تے دیر گو اعتبار نی پانویں ترے دن یا تریاں کنتاں ماں طے ہوجائے۔ تدہ وی قصر ہے۔ اور کدے ایک دن گی مسافت ناں تریاں دناں دے وی زیادہ ماں طے کرے تاں قصر نہ ہوئیگی غرض اعتبار مسافت گو ہے۔ ف۲۷۵ یعنی اپنا اصحاب ماں۔ ف۲۷۶ اس ماں نمازِ خوف گی جماعت گو بیان ایں۔ شانِ نزول: جہاد ماں جد سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں مشرکین نے دیکھیو کہ آپ نے تمام صحابہ گے نال ظہر گی نماز جماعت کے نال ادا فرمائی تاں اناں ناں افسوس ہویو کہ اناں نے اُس وقت ماں حملو کیوں نہ کیو تے آپس ماں ایک دوجاناں کہن لگا کہ کتنو اچھو موقعو تھو۔ کجھاں نے ان بچوں کہیو اس گے بعد ایک ہور نماز ہے جہڑی مسلماناں ناں اپناں ماں باپ دے زیادہ پیاری ہے یعنی عصر کی نماز جد مسلمان اُس نماز واسطے کھڑا ہوئیں تاں پوری طاقت گے نال حملو کر گے اناں ناں قتل کر چھڑیو اس ویلے حضرت جبریل علیہ السلام نازل ہویا اور اناں نے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے عرض کیو یا رسول اللہ یاہ نمازِ خوف ہے۔ اور اللہ عزوجل فرمائے۔ وَاِذَا كُنْتَ فِيْهِمْ الْاٰيَه

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فَلْتَقُمْ طَآئِفَةٌ مِّنْهُمْ مَّعَكَ وَلْيَاْخُذُوْٓا اَسْلِحَتَهُمْ فَاِذَا

تو چاہیئے کہ ان بچوں ایک جماعت تھارے نال ہوئے ف٢٧٧ اور وہ اپناں ہتھیار لیا رہیں ف٢٧٨ فر جد

سَجَدُوْا فَلْيَكُوْنُوْا مِنْ وَّرَآئِكُمْ وَلْتَاْتِ طَآئِفَةٌ اُخْرٰى لَمْ يُصَلُّوْا

وہ سجدہ کرلیں ف٢٧٩ تو ہٹ گے تھارا دے پچھے ہوجائیں ف٢٨٠ اور ہون دوجی جماعت آئے جیہڑی اس ویلے نمازماں شریک نی تھی ف٢٨١

فَلْيُصَلُّوْا مَعَكَ وَلْيَاْخُذُوْا حِذْرَهُمْ وَاَسْلِحَتَهُمْ ۚ وَدَّ الَّذِيْنَ

ہون وہ تھارا مقتدی ہوئیں اور چاہیئے کہ اپنی پناہ اور اپنا ہتھیار لیا رہیں ف٢٨٢ کافراں گی

كَفَرُوْا لَوْ تَغْفُلُوْنَ عَنْ اَسْلِحَتِكُمْ وَاَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيْلُوْنَ عَلَيْكُمْ

تمنا ایں کہ کدے تم اپناں ہتھیاراں اور اپناں سامان دے غافل ہوجاؤ تاں وہ ایک دفعہ تھارے ور

مَّيْلَةً وَّاحِدَةً ۭ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِنْ كَانَ بِكُمْ اَذًى مِّنْ مَّطَرٍ

ٹٹ پوئیں ف٢٨٣ اور تھارے ور مضائقو نی اگر تمناں بارش گی وجہ دے تکلیف ہوئے

اَوْ كُنْتُمْ مَّرْضٰٓى اَنْ تَضَعُوْٓا اَسْلِحَتَكُمْ ۚ وَخُذُوْا حِذْرَكُمْ ۭ

یا بیمار ہوؤ کہ اپناں ہتھیار کھول گے رکھو اور اپنی پناہ (زرہ) لے رکھو ف٢٨٤

ف٢٧٧ یعنی حاضرین ناں دواں جماعتاں ماں تقسیم کردتو جائے ایک ان بچوں تھارے نال رہے تم اناں ناں نماز پڑھائیں تے ایک جماعت دشمن گے سامنے کھڑی رہے ف٢٧٨ یعنی جیہڑا لوک دشمن گے سامنے ہوئیں تے حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما دے مروی ہے اگر جماعت گا نمازی مراد ہوئیں تاں وہ لوگ ایسا ہتھیار لاگے رہیں جن دے نمازماں کائے خرابی نہ آئے۔ جسطرحیا تلوار خنجر وغیرہ کجھاں مفسراں گو قول ہے کہ ہتھیار نال رکھن گو حکم دواں فریقاں واسطے ہے اور یوہ احتیاط گے نیڑے ہے ف٢٧٩ یعنی دوئے سجدہ کرگے رکعت پوری کرلیں۔ ف٢٨٠ تانجہ دشمن گے اگے کھڑا ہوسکیں۔ ف٢٨١ اور ہون تک دشمن گے سامنے تھی ف٢٨٢ پناہ دے زرہ وغیرہ ایسی چیز مراد ایں جن دے دشمن گا حملہ دے بچیو جاسکے۔ ان ناں نال رکھنو بہر صورت واجب ہے جیسوکہ تاولاں ہی ارشاد ہوئے گو وَخُذُوْا حِذْرَكُمْ اور ہتھیار نال رکھنا مستحب ہے۔ نماز خوف گو مختصر طریقو یوہ ہے کہ پہلی جماعت امام گے نال ایک رکعت پوری کرگے دشمن گے سامنے جائے اور دوجی جماعت جیہڑی دشمن گے سامنے کھڑی تھی وہ آگے امام گے نال دوجی رکعت پڑھے فر صرف امام سلام پھیرے تے پہلی جماعت آگے دوجی رکعت بغیر قرات گے پڑھے تے سلام پھیر چھڑے تے دشمن گے سامنے چلی جائے فر دوجی جماعت اپنی جگہ آگے ایک رکعت جیہڑی رہی تھی اسناں قرأت گے نال پوری کرگے سلام پھیرے کیوں جے یہ لوک مسبوق ایں تے پہلا لاحق حضرت ابن مسعود رضی اللہ عنہ دے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گو اسے طرح نماز خوف ادا کرنو مروی ہے۔ حضور گے بعد وی نماز خوف صحابہ کرام پڑھتا رہیا ایں حالتِ خوف ماں دشمن گے سامنے اس اہتمام گے نال نماز ادا کرن دے پتو چلے کہ جماعت کتنی ضروری ہے۔ مسائل۔ حالتِ سفر ماں اگر خوف کی صورت پیش آئے تاں اسگو یوہ بیان ہویو اور کدے مقیم ناں ایسی حالت پیش آئے تاں وہ چار رکعت آلی نمازاں ماں ہر ہر جماعت ناں دو دو رکعت پڑھائے اور ترے رکعت آلی نمازماں پہلی جماعت ناں دو رکعت تے دوجی ناں ایک۔ ف٢٨٣ شانِ نزول: نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم غزوۂ ذات الرقاع دے جد فارغ ہویا اور دشمن گا کافی آدمیاں ناں گرفتار کیو تے غنیمت گو مال ہتھ آیو اور کوئے دشمن سامنے باقی نہ رہیو تاں حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم قضائے حاجت واسطے جنگل ماں ایکلا تشریف لے گیا تاں دشمن گی جماعت بچوں حویرث بن حارث محاربی یاہ خبر سن گے تلوار لے گے چھپتاں چھپتاں پہاڑ دے اُتریو تے اچانک حضرت گے کول پہنچ گیو تے تلوار کڈھ گے کہن لگو یا محمد (صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم) ہون تمناں میرا دے کون بچائے گو حضور نے فرمایو اللہ تعالیٰ تے دعا فرمائی جیسو ہی اُس نے حضور ور تلوار چلان گو ارادو کیو وہ مونڈھو چرڑھ گیو تے تلوار ہتھ دے چھڑک گئی حضور نے وہ تلوار لے گے فرمایو تاں میرا دے کون بچائے گو؟ کہن لگو مناں بچان آلو کوئے نی۔ فرمایو۔ اَشْهَدُ اَنْ لَّآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا رَّسُوْلُ اللّٰهِ پڑھ تاں تیری تلوار تناں دے چھڑوں گو اُس نے اس دے انکار کیو اور کہیو کہ اسگی شہادت دیوں کہ ہوں کدے وی تھارے نال نہ لڑوں گو اور زندگی پر تھارا کسی دشمن گی مدد نہ کروں گو آپ نے اسناں تلوار دے چھڑی۔ کہن لگو اے محمد (صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم) تم دے بہت بہتر ایں فرمایو ہاں مہارے واسطے ایسو ہی ہے اس ور یاہ آیت نازل ہوئی تے ہتھیار دے بچاؤ گو سامان نال رکھن گو حکم دتو گیو (احمدی) ف٢٨٤ کہ اسگو نال رکھنو ہمیشہ ضروری ہے۔ شانِ نزول: ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ عبدالرحمٰن بن عوف زخمی تھا تے اُس ویلے ہتھیار رکھنوں ان واسطے بہت تکلیف تے مشکل تھوان گا وارہ ماں یاہ آیت نازل ہوئی تے حالتِ عذر ماں ہتھیار کھول گے رکھن گی اجازت دتی گئی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

إِنَّ اللّٰهَ أَعَدَّ لِلْكٰفِرِيْنَ عَذَابًا مُّهِيْنًا ﴿١٠٢﴾ فَإِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلٰوةَ
بے شک اللہ نے کافراں واسطے خواری گو عذاب تیار کر رکھیو ہے۔ فر جد تم نماز پڑھ لیو

فَاذْكُرُوا اللّٰهَ قِيٰمًا وَّ قُعُوْدًا وَّ عَلٰى جُنُوْبِكُمْ ۚ فَإِذَا اطْمَأْنَنْتُمْ
تو اللہ گی یاد کرو کھڑا ہوگے بیٹھ گے اور بکھیاں گے پہار ف ٢٨٥ فر جد مطمئن ہوجاؤ

فَأَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ ۚ إِنَّ الصَّلٰوةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ كِتٰبًا
تو حسب دستور نماز قائم کرو بے شک نماز مسلماناں ور بدھیاوا وقت ماں

مَّوْقُوْتًا ﴿١٠٣﴾ وَلَا تَهِنُوْا فِي ابْتِغَآءِ الْقَوْمِ ۗ إِنْ تَكُوْنُوْا تَأْلَمُوْنَ
فرض ہے ف ٢٨٦ اور کافراں گی تلاش ماں سستی نہ کرو اگر تم ناں دُکھ پہنچے

فَإِنَّهُمْ يَأْلَمُوْنَ كَمَا تَأْلَمُوْنَ ۚ وَتَرْجُوْنَ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا
تاں اناں ناں وی دُکھ پہنچے جیسو تمناں پہنچے اور تم اللہ دے وہ اُمید رکھیں جہڑی

يَرْجُوْنَ ۗ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيْمًا حَكِيْمًا ﴿١٠٤﴾ إِنَّآ أَنْزَلْنَآ إِلَيْكَ ١٥ ع ١٢
وہ نی رکھتا اور اللہ جانن آلو حکمت آلو ہے ف ٢٨٧ اے محبوب! بے شک ہم نے تھاری طرف

الْكِتٰبَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَآ أَرٰىكَ اللّٰهُ ۗ وَلَا
سچی کتاب اُتاری ہے کہ تم لوکاں ماں فیصلو کرو ف ٢٨٨ جس طرح تمناں اللہ دسے ف ٢٨٩ اور

تَكُنْ لِّلْخَآئِنِيْنَ خَصِيْمًا ﴿١٠٥﴾ وَّاسْتَغْفِرِ اللّٰهَ ۗ إِنَّ اللّٰهَ كَانَ
دغا آلاں گی طرف دے نہ جھگڑو اور اللہ دے معافی چاہو بے شک اللہ

ف ٢٨٥ یعنی ذکرالٰہی گی ہر حالت ماں ہمیشگی کرو اور کسے حال ماں وی اللہ گا ذکر دے غافل نہ رہو۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو اللہ تعالیٰ نے ہر فرض گی ایک حد مقرر فرمائی ہے سوائے ذکر گے اسگی کائے حد نی رکھی فرمایو ذکر کرو کھڑا کھڑاں بیٹھاں بیٹھاں لیٹاں چلتاں پھرتاں رات دھاڑی دریاں ماں خسکیاں ماں سفر ماں حضر ماں امیری ماں غریبی ماں صحت ماں بیماری ماں چھپ گے ظاہر کرگے۔ **مسئلو:** اس دے نمازاں دے بعد سلام پھیرتاں کلمہ طیب یا توحید وغیرہ پڑھن گو جواز ثابت ہوئے جیسو کہ بزرگاں گو معمول رہیو ہے اور اج وی اہلسنت گو یوہی طریقو ہے۔ اسکو ثبوت حدیثاں دے وی ہے۔ **مسئلو:** ذکر ماں تسبیح، تحمید، تہلیل، تکبیر، ثنا، وی سب داخل ایں۔ ف ٢٨٦ تاں لازم ایں اس گا وقتاں گی رعایت کی جائے۔ ف ٢٨٧ **شانِ نزول:** احد گی جنگ دے جد ابوسفیان تے ان گا ساتھی واپس ہویا تاں رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے جہڑا صحابہ کرام احد ماں حاضر ہویا تھا اناں ناں مشرکاں گو پچھو کرن گو حکم دتو صحابہ زخمی تھا اناں نے اپناں زخماں گی شکایت پیش کی اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی۔ ف ٢٨٨ **شانِ نزول:** انصار گا قبیلہ بنی ظفر گا ایک شخص طعمہ بن اُبیرق نے اپنا ہمسایہ قتادہ بن نعمان گی زرہ چھپا گے آٹا گی بوری ماں کہل گے زید بن سمین یہودی گے کہر چھپا چھڑی جد زرہ گی تلاش ہوئی تے طعمہ ور شک ہویو تاں اُس نے انکار کر چھڑیو اور قسم کر گیو بوری پھٹی وی تھی آٹو اُس بچوں چھڑے تھو اُس آٹا ڈھلتا گا نشان ور لوک یہودی گا مکان تک پہنچ گیا اور بوری پکڑ لئی یہودی نے کہیو یاہ بوری طعمہ نے ات رکھی ہے اور یہودیاں گی ایک جماعت نے اس گل گی تصدیق کی تے طعمہ گی قوم بنی ظفر نے یوہ ارادو کر لیو کہ یہودی ناں چور ثابت کراں گا اور اس ور قسم کر لیاں گا تانجہ قوم گی بے عزتی نہ ہوئے اور ان گی مرضی تھی کہ رسول اکرم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم طعمہ ناں بری فرما چھڑیں اور یہودی ناں سزا دیں اسے واسطے اناں نے حضور گے سامنے طعمہ گا حق ماں تے یہودی گے خلاف گواہی دتی اور اس گواہی ور کائے جرح نہ ہوئی۔ (اس واقعہ کے متعلق یاہ آیت نازل ہوئی اس واقعہ گے متعلق بہت ساری روایات آئی ایں اور ان ماں باہم اختلافات وی ایں) ف ٢٨٩ تے علم عطا فرمایا علم یقینی ناں قوت ظہور گی وجہ دے رویت دے تعبیر فرمایو حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے مروی ہے کہ ہرگز کوئے نہ کہے کہ جہڑو اللہ نے مناں دسیو اس ور میں فیصلو کیو کیوں جے اللہ تعالیٰ نے یوہ منصب خاص اپنا پیارا حبیب صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم ناں عطا فرمایو آپ گی رائے ہمیشہ درست ہوئے کیوں جے اللہ تعالیٰ نے حقائق وحوادث ناں آپ گے سامنے کر چھڑیو ہے اور دوجاں لوکاں گی رائے شک کو در جور کھے۔ (حقیقت گے خلاف وی ہو سکے)۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿١٠٦﴾ وَلَا تُجَادِلْ عَنِ الَّذِيْنَ يَخْتَانُوْنَ اَنْفُسَهُمْ ط
بخشن آلو مہربان ایں۔ اور انگی طرفوں نہ جھگڑو جیڑا اپنی جاناں ناں خیانت ماں سٹیں ف۲۹۰
اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ خَوَّانًا اَثِيْمًا ﴿١٠٧﴾ لا يَّسْتَخْفُوْنَ مِنَ
بے شک اللہ نی چاہتو کسے بڑا دغاباز گناہگارناں۔ آدمیاں دے
النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُوْنَ مِنَ اللّٰهِ وَهُوَ مَعَهُمْ اِذْ يُبَيِّتُوْنَ مَا
چھپیں اور اللہ دے نی چھپتا ف۲۹۱ اور اللہ ان گے کول ہے ف۲۹۲ جد دِل ماں وِہ گل تجویز کریں
لَا يَرْضٰى مِنَ الْقَوْلِ ط وَكَانَ اللّٰهُ بِمَا يَعْمَلُوْنَ مُحِيْطًا ﴿١٠٨﴾
جھڑی اللہ ناں ناپسند ہے ف۲۹۳ اور اللہ ان گا کماں ناں گھیریو وو ہے
هٰٓاَنْتُمْ هٰٓؤُلَآءِ جٰدَلْتُمْ عَنْهُمْ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا قف فَمَنْ يُّجَادِلُ
سُنیں! یہ جیڑا تم ایں ف۲۹۴ دُنیا گی زندگی ماں تے انگی طرفوں جھگڑیا تو
اللّٰهَ عَنْهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اَمْ مَّنْ يَّكُوْنُ عَلَيْهِمْ وَكِيْلًا ﴿١٠٩﴾
ان گی طرفوں کون جھگڑے گو اللہ ناں قیامت گے دن یا کون ان گو وکیل ہوئے گو
وَمَنْ يَّعْمَلْ سُوْٓءًا اَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهٗ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللّٰهَ يَجِدِ
اور جھڑو کوئے بُرائی یا اپنی جان ور ظلم کرے فِر اللہ دے بخشش چاہے تاں
اللّٰهَ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿١١٠﴾ وَمَنْ يَّكْسِبْ اِثْمًا فَاِنَّمَا يَكْسِبُهٗ
اللہ ناں بخشن آلو مہربان پائے گو اور جھڑو گناہ کمائے تو اسکی کمائی اسے گی
عَلٰى نَفْسِهٖ ط وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيْمًا حَكِيْمًا ﴿١١١﴾ وَمَنْ يَّكْسِبْ خَطِيْٓئَةً
جان ور پوئے اور اللہ علم و حکمت آلو ہے ف۲۹۵ اور جیڑو کوئے خطا
اَوْ اِثْمًا ثُمَّ يَرْمِ بِهٖ بَرِيْٓئًا فَقَدِ احْتَمَلَ بُهْتَانًا وَّاِثْمًا
یا گناہ کمائے ف۲۹۶ فِر اسناں کسے بے گناہ ور تھوپ چھوڑے اُس نے ضرور بہتان اور کھلو گناہ

ف۲۹۱ گناہاں گوارتکاب کرگے حیائی کرتا ف۲۹۲ ان گو حال جانے اس وران گو کوئے راز چھپ نی سکتو۔ ف۲۹۳ جسطرح طعمہ گی طرفداری ماں جھوٹھی قسم تے گواہی ف۲۹۴ اے قوم طعمہ۔ ف۲۹۵ کسے ناں دوجا گا گناہ ورعذاب نی فرماتو۔ ف۲۹۶ صغیرہ یا کبیرہ

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مُّبِيْنًا ﴿١١٢﴾ وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهٗ لَهَمَّتْ طَّآئِفَةٌ ع ٨ ١٦ ١٢
کیو۔ اور اے محبوب! اگر اللہ گو فضل و رحمت تھارے ور نہ ہوتو ف ٢٩٧ تاں ان بچوں کجھ لوگ
مِّنْهُمْ اَنْ يُّضِلُّوْكَ ؕ وَمَا يُضِلُّوْنَ اِلَّآ اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَضُرُّوْنَكَ مِنْ
یاہ چاہتا کہ تمناں توکھودے چھڑیں اور وہ اپنا ہی آپ ناں پلا رہیا ایں ف ٢٩٨ اور تھارو کجھ نی بگاڑیں گا ف ٢٩٩
شَيْءٍ ؕ وَاَنْزَلَ اللّٰهُ عَلَيْكَ الْكِتٰبَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ
اور اللہ نے تھارے ور کتاب ف ٣٠٠ اور حکمت اُتاری اور تمناں سکھا چھڑیو جو کجھ تم نہ
تَعْلَمُ ؕ وَكَانَ فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكَ عَظِيْمًا ﴿١١٣﴾ لَا خَيْرَ فِيْ كَثِيْرٍ مِّنْ الثلثة
جانیں تھا ف ٣٠١ اور اللہ گو تھارے ور بڑو فضل ہے ف ٣٠٢ ان گا اکثر مشوراں ماں کجھ
نَّجْوٰىهُمْ اِلَّا مَنْ اَمَرَ بِصَدَقَةٍ اَوْ مَعْرُوْفٍ اَوْ اِصْلَاحٍ ۢ بَيْنَ
پلائی نی ف ٣٠٣ مگر جیڑو حکم دیے خیرات یا اچھی بات یا لوکاں ماں صلح
النَّاسِ ؕ وَمَنْ يَّفْعَلْ ذٰلِكَ ابْتِغَآءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيْهِ
کرن گو اور جیڑو اللہ گی رضا چاہن واسطے ایسو کرے اسناں عنقریب ہم
اَجْرًا عَظِيْمًا ﴿١١٤﴾ وَمَنْ يُّشَاقِقِ الرَّسُوْلَ مِنْۢ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ
بڑو ثواب دیاں گا۔ اور جیڑو رسول گے خلاف کرے بعد اس کے کہ حق گو رستو
لَهُ الْهُدٰى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيْلِ الْمُؤْمِنِيْنَ نُوَلِّهٖ مَا تَوَلّٰى وَنُصْلِهٖ
اس ور کھل گیو اور مسلماناں کی راہ دے الگ راہ ور چلے ہم اسناں اُس گا حال ور چھوڑ دیاں گا اور اُسناں
جَهَنَّمَ ؕ وَسَآءَتْ مَصِيْرًا ﴿١١٥﴾ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ اَنْ يُّشْرَكَ بِهٖ ع ١٧ ٣ ١٤
دوزخ ماں داخل کراں گااور کتنی ہی بُری جگہ ہے مڑن گی ف ٣٠٤ اللہ اُسناں نی بخشتو کہ اسکو کوئے شریک ٹھہرایو جائے۔

ف ٢٩٧ تمناں نبی تے معصوم کر گے تے رازاں ور اطلاع دے گے۔ ف ٢٩٨ کیوں جے اسکو وبال اناں ہی ور ہے ف ٢٩٩ کیوں جے اللہ تعالیٰ نے آپ ناں ہمیشہ واسطے معصوم کیو ہے۔ ف ٣٠٠ یعنی قرآن کریم ف ٣٠١ دین گا کم، شرع گا احکام تے غیب گا علم مسئلو: اس آیت دے ثابت ہو یو کہ اللہ تعالیٰ نے اپنا حبیب صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں تمام کائنات گا علوم عطا فرمایا تے کتاب وحکمت گا اسرار تے حقائق ور خبردار کیو۔ یوہ مسئلو قرآن کریم کی بہت آیتاں تے حدیثاں دے ثابت ہے۔ ف ٣٠٢ کہ تمناں ان نعمتاں گے نال ممتاز کیو۔ ف ٣٠٣ یوہ ساراں لوکاں گا حق ماں عام ہے۔ ف ٣٠٤ یاہ آیت دلیل ہے اسگی کہ اجماع حجت ہے اسگی مخالفت جائز نی جسطرح کتاب وسنت گی مخالفت جائز نی (مدارک) تے اس دے ثابت ہو یو کہ مسلماناں گو طریقو ہی صراط مستقیم ہے۔ حدیث شریف ماں وارد ہو یو کہ جماعت ور اللہ گو ہتھ ہے ایک ہور حدیث ماں ایں سواد اعظم یعنی بڑی جماعت گی اتباع کرو جہڑو مسلماناں گی جماعت دے الگ ہو یو وہ دوزخی اس دے واضح ہو یو حق مذہب اہل سنت وجماعت ہے (یاہی بڑی جماعت ہے)

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَيَغْفِرُ مَا دُوْنَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَّشَآءُ ؕ وَمَنْ يُّشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدْ
اس دے تھلے جو کجھ ہے جنہاں چاہے معاف فرما چھڈے ف۳۰۵ اور جہیڑو اللہ گو شریک بنائے
ضَلَّ ضَلٰلًاۢ بَعِيْدًا ﴿۱۱۶﴾ اِنْ يَّدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِهٖۤ اِلَّاۤ اِنٰثًا ۚ
وہ دور گی گمراہی ماں پیو۔ شرک آلا اللہ گے سوا نی پوجتا مگر کجھ عورتاں ناں ف۳۰۶
وَاِنْ يَّدْعُوْنَ اِلَّا شَيْطٰنًا مَّرِيْدًا ﴿۱۱۷﴾ لَّعَنَهُ اللّٰهُ ۘ وَقَالَ
اور نی پوجتا مگر سرکش شیطان ناں ف۳۰۷ جس ور اللہ نے لعنت کی اور بولیو ف۳۰۸
لَاَتَّخِذَنَّ مِنْ عِبَادِكَ نَصِيْبًا مَّفْرُوْضًا ﴿۱۱۸﴾ وَّلَاُضِلَّنَّهُمْ وَلَاُمَنِّيَنَّهُمْ
قسم ہے ہوں ضرور تیرا بنداں بچوں کجھ مقرر کیو حصولیوں گو ف۳۰۹ قسم ایں ہوں ضروراناں ناں بُلاؤں گو اور ضروراناں ناں آرزو دواؤں گو ف۳۱۰
وَلَاٰمُرَنَّهُمْ فَلَيُبَتِّكُنَّ اٰذَانَ الْاَنْعَامِ وَلَاٰمُرَنَّهُمْ فَلَيُغَيِّرُنَّ
اور ضرور اناں ناں کہوں گو کہ وہ جانوراں گا کن چیریں گا ف۳۱۱ اور ضرور اناں ناں کہوں گو کہ وہ
خَلْقَ اللّٰهِ ؕ وَمَنْ يَّتَّخِذِ الشَّيْطٰنَ وَلِيًّا مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ فَقَدْ
اللہ گی پیدا کی وی چیز ناں بدل دیں گا ف۳۱۲ اور جہڑو اللہ ناں چھوڑ گے شیطان ناں دوست بنائے وہ
خَسِرَ خُسْرَانًا مُّبِيْنًا ﴿۱۱۹﴾ يَعِدُهُمْ وَيُمَنِّيْهِمْ ؕ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطٰنُ
کھلا کھاٹا ماں پیو۔ شیطان اناں ناں وعدو دے اور آرزو دوائے ف۳۱۳ اور شیطان اناں ناں وعدو نی دیتو
اِلَّا غُرُوْرًا ﴿۱۲۰﴾ اُولٰٓئِكَ مَاْوٰىهُمْ جَهَنَّمُ ۫ وَلَا يَجِدُوْنَ عَنْهَا
مگر فریب گو ف۳۱۴ ان گو ٹھکانوں جہنم ایں۔ اور اس دے بچن گی جگہ نہ

وقف لازم

ف۳۰۵ شانِ نزول: حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما گو قول ہے کہ یاہ آیت ایک بڑی عمر گا اعرابی گا وارہ ماں نازل ہوئی جس نے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی خدمت ماں حاضر ہو گے عرض کیو یا نبی اللہ ہوں بڈھو ہوں گناہاں ماں ڈوبیو وہوں ہاں جد دے میں اللہ ناں پہچانیوں تے اس ور ایمان آنیوں اس ویلا دیکدے اس گے نال کسے ناں شریک نہ کیو تے اُس بے سوا ہور کسے ناں ولی نہ بنایو تے جرأت گے نال گناہاں ماں بتلا نہ ہویو اور ایک پل وی میں یوہ خیال نہ کیو کہ ہوں اللہ دے نس سکوں شرمندہ ہوں، تائب ہوں، مغفرت چاہوں اللہ گا دربار ماں میرو کے حال ہوئے گو اس ور یاہ آیت نازل ہوئی ۔ یاہ آیت نصِ صریح ہے اس ور کہ شرک بخشیو نہ جائے گو اگر مشرک اسے حال ماں مرے۔ کیوں جے یوہ ثابت ہو گیو کہ مشرک کدے شرک دے توبہ کر لیئے اور ایمان لے آئے تاں اسگی توبہ تے ایمان مقبول ہے۔ ف۳۰۶ یعنی مونث بتاں ناں جیسو کہ لات، عُزّیٰ، منات وغیرہ یہ سب مونث ایں اور عرب گا ہر قبیلہ گو بُت ہو جسگی وہ عبادت کریں تھا اور اس ناں اس قبیلہ گی انثیٰ (عورت) کہیں تھا۔ حضرت عائشہ صدیقہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا گی قرأت ماں اِلَّآ اَوْثَانًا تے حضرت ابن عباس گی قرأت ماں اِلَّآ اُثُنًا آیو ہے اس لے وی ثابت ہوئے اناث دے مراد بت ایں۔ ایک قول یوہ وی ہے کہ مشرکین عرب اپنا باطل معبوداں ناں خدا گی بیٹیں کہیں تھا اور ایک قول یوہ ہے) مشرکین بتاں ناں زیور لوا گے عورتاں گی طرح سجائیں تھا۔ ف۳۰۷ کیوں جے اُسے گا اغوا دے بت پرستی کریں۔ ف۳۰۸ شیطان ف۳۰۹ اناں ناں اپناں فرمانبردار بناؤں گو۔ ف۳۱۰ طرح طرح گی، کدے لمی عمر گی، کدے دنیا گی لذت گی، کدے بری خواہشات گی، کدے ہور، کدے ہور ف۳۱۱ چنانچہ اناں نے ایسو ہی کیو کہ اونٹنی جد پنج بچہ دے چھڑتی تاں وہ اسناں چھوڑ دیں تھا۔ اور اس دے نفعو لینو اپنے اپر حرام کر لیں تھا اور اس گو دودھ بتاں واسطے خاص کر چھڑتاں اور اس ناں بحیرہ کہیں تھا شیطان نے ان گا دل ماں یوہ خیال کلیو کہ ایسو کرنوں عبادت ہے ف۳۱۲ مرداں گو عورتاں گی شکل ماں زنانہ لباس لاناں عورتاں گی طرح گل اور حرکت کرنی سرمہ وغیرہ تے سینہ ورو وغیرہ لاناں نقش وغیرہ بنانا ہالاں گی مینڈھیں وغیرہ ساریں اس ماں شامل ایں۔ ف۳۱۳ اور دل ماں طرح طرح گی امید تے وسوسہ گھبے تانجہ انسان گمراہ ہوئے۔ ف۳۱۴ کہ جس چیز گا نفع تے فائدہ گی امید دوائے دراصل اُساں سخت نقصان تے تکلیف ہوئے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مَحِيصًا ﴿١٢١﴾ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنّٰتٍ
ع ١٨ ١١ ١٥ پائیں گا اور جہڑا ایمان لے آیا اور اچھا کم کیا عنقریب ہم اناں ناں باغاں ماں لے جاں گا

تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اَبَدًا ۭ وَعْدَ اللّٰهِ
جن گے ہیٹھوں نہر بگیں ہمیشہ ان ماں رہیں اللہ گو سچو

حَقًّا ۭ وَمَنْ اَصْدَقُ مِنَ اللّٰهِ قِيْلًا ﴿١٢٢﴾ لَيْسَ بِاَمَانِيِّكُمْ وَلَآ
وعدو اور اللہ دے زیادہ کس گی گل سچی۔ کم نہ کجھ تھارا خیالاں ور ہے ف٣١٥ اور نہ

اَمَانِيِّ اَهْلِ الْكِتٰبِ ۭ مَنْ يَّعْمَلْ سُوْۗءًا يُّجْزَ بِهٖ ۙ وَلَا
کتاب آلاں گی ہوس ور ف٣١٦ جیہڑو برائی کرے گو ف٣١٧ اسگو بدلو پائے گو اور

يَجِدْ لَهٗ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ وَلِيًّا وَّلَا نَصِيْرًا ﴿١٢٣﴾ وَمَنْ يَّعْمَلْ مِنَ
اللہ گے سوا نہ کوئے اپنوں حمایتی پائے گو نہ مددگار ف٣١٨ اور جیہڑو کجھ

الصّٰلِحٰتِ مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَاُولٰۗىِٕكَ يَدْخُلُوْنَ
نیک کم کرے گو مرد ہوئے یا عورت اور ہوئے مسلمان ف٣١٩ تو وہ جنت ماں داخل

الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُوْنَ نَقِيْرًا ﴿١٢٤﴾ وَمَنْ اَحْسَنُ دِيْنًا مِّمَّنْ اَسْلَمَ
کیا جائیں گا اور اناں ناں تل گے برابر نقصان نہ دتو جائے گو۔ اوراس دے بہتر کس گو دین جس نے اپنوں منہ

وَجْهَهٗ لِلّٰهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَّاتَّبَعَ مِلَّةَ اِبْرٰهِيْمَ حَنِيْفًا ۭ
اللہ گے واسطے جھکایو ف٣٢٠ اور وہ نیکی آلو ہے اور ابراہیم گا دین ور چلیو ف٣٢١ جہڑو ہر باطل دے جدا تھو

وَاتَّخَذَ اللّٰهُ اِبْرٰهِيْمَ خَلِيْلًا ﴿١٢٥﴾ وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي
اور اللہ نے ابراہیم ناں اپنوں گہرو دوست بنایو ف٣٢٢ اور اللہ ہی گو ہے جو کجھ آسماناں ماں ہے اور جو کجھ

ف٣١٥ جہڑو تم نے سوچیو وو ہے کہ بت تمناں نفعو پہچائیں گا ف٣١٦ جہڑا کہیں کہ ہم اللہ گا بیٹا تے اُس گا پیاراہاں ہمناں اگ کجھاں دناں دے زیادہ نہ ساڑھے گی یہود ونصاریٰ گو یو خیال وی مشرکاں گی طرح باطل ہے۔ ف٣١٧ پانویں مشرکاں بچوں ہوئے یا یہود ونصاریٰ بچوں۔ ف٣١٨ یاہ وعید کافراں واسطے ہے۔ ف٣١٩ مسئلو: اس ماں ارشاد ہے کہ اعمال ایمان ماں داخل نی۔ ف٣٢٠ یعنی اطاعت تے اخلاص اختیار کیو۔ ف٣٢١ جہڑی ملت اسلام گے موافق ہے حضرت ابراہیم علیہ السلام کی شریعت وملت سید انبیاء صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی ملت ماں داخل ہے۔ اور خصوصیات دین محمدی گا اس گے علاوہ ایں دین محمدی گی اتباع کرن نال ابراہیم علیہ السلام گی شریعت وملت حاصل ہوئے چونکہ عرب تے یہود ونصاریٰ سارا حضرت ابراہیم علیہ السلام نال نسبت کرن ماں فخر کریں تھا اور آپ گی شریعت ان ساراں ناں منظور تھی۔ اور شرع محمدی اس ور حاوی ہے تا ان ساراں ناں دین محمدی ماں داخل ہونوں تے اُس ناں قبول کرنوں لازم ایں ف٣٢٢ خلت، خالص محبت تے غیر دے منقطع ہون ناں کہیں۔ حضرت ابراہیم علیہ الصلوٰۃ والسلام ان صفتاں گا مالک تھا تاں ہی آپ ناں خلیل کہیو گیو۔ ایک قول یوہ وی ہے کہ خلیل اُس محب ناں کہیں جسکی محبت مکمل ہوئے تے اُس ماں کسے قسم گو خلل نہ ہوئے۔ یہ معنی وی حضرت ابراہیم علیہ الصلوٰۃ والسلام گی ذات ماں موجود ایں تمام انبیاء گا جتناوی کمالات ایں وہ سارا سید الانبیاء صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں حاصل ہے حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم اللہ تعالیٰ گا خلیل وی ایں جیسو کہ بخاری تے مسلم گی حدیث ماں ایں تے حبیب وی جیسو کہ ترمذی شریف گی حدیث ماں ہے کہ ہوں اللہ گو حبیب ہوں اور یوہ فخر نال نی کہو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الْاَرْضِ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَیْءٍ مُّحِیْطًا ﴿۱۲۶﴾ وَیَسْتَفْتُوْنَكَ فِی النِّسَآءِ ؕ

زمین ماں ہے اور ہر چیز ور اللہ گو قابو ہے ف۳۲۳ اور تھارا دے عورتاں گا وارہ ماں فتوو پچھیں ف۳۲۴

قُلِ اللّٰهُ یُفْتِیْكُمْ فِیْهِنَّ ۙ وَمَا یُتْلٰی عَلَیْكُمْ فِی الْكِتٰبِ فِیْ

تم فرماؤ کہ اللہ تمناں ان گو فتوو دیے اور جھڑو تھارے ور قرآن ماں پڑھیو جائے ان

یَتٰمَی النِّسَآءِ الّٰتِیْ لَا تُؤْتُوْنَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ وَتَرْغَبُوْنَ اَنْ

یتیم لڑکیاں گا وارہ ماں کہ تم اناں ناں نی دیتا جو ان گو مقرر ہے ف۳۲۵ اور اناں ناں نکاح ماں وی آنن دے

تَنْكِحُوْهُنَّ وَالْمُسْتَضْعَفِیْنَ مِنَ الْوِلْدَانِ ۙ وَاَنْ تَقُوْمُوْا

منھ پھیریں اور کمزور ف۳۲۶ بچاں گا وارہ ماں اور یوہ کہ

لِلْیَتٰمٰی بِالْقِسْطِ ؕ وَمَا تَفْعَلُوْا مِنْ خَیْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِهٖ

یتیماں گا حق ماں انصاف ور قائم رہو ف۳۲۷ اور تم جھڑی پلائی کرو تو اللہ ناں اسکی

عَلِیْمًا ﴿۱۲۷﴾ وَاِنِ امْرَاَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوْزًا اَوْ اِعْرَاضًا

خبر ہے اور اگر کائے عورت اپنا خاوندگی زیادتی یا بے رغبتی گو اندیشو کرے ف۳۲۸

فَلَا جُنَاحَ عَلَیْهِمَاۤ اَنْ یُّصْلِحَا بَیْنَهُمَا صُلْحًا ؕ وَالصُّلْحُ خَیْرٌ ؕ

تاں ان ور گناہ نی کہ آپسماں صلح کرلیں ف۳۲۹ اور صلح اچھی ہے ف۳۳۰

وَاُحْضِرَتِ الْاَنْفُسُ الشُّحَّ ؕ وَاِنْ تُحْسِنُوْا وَتَتَّقُوْا فَاِنَّ اللّٰهَ

اور دل لالچ گا پھندہ ماں ایں ف۳۳۱ اور اگر تم نیکی اور پرہیزگاری کرو ف۳۳۲ تو اللہ ناں

كَانَ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِیْرًا ﴿۱۲۸﴾ وَلَنْ تَسْتَطِیْعُوْۤا اَنْ تَعْدِلُوْا

تھاراں کماں گی خبر ہے ف۳۳۳ اور تھارا دے ہرگز نہ ہوسکے گو کہ

ف۳۲۳ تے وہ اُس گا احاطۂ علم وقدرت ماں ایں۔ احاطہ بالعلم یوہ ہے کہ کسے شی واسطے جتنا وجوہ ہوسکیں ان بچوں کائے وجہ علم دے خارج نہ ہوئے ف۳۲۴ شانِ نزول: زمانۂ جاہلیت ماں عرب گا لوک عورت تے چھوٹاں بچاں ناں میت گا مال گا وارث نی منیں تھا۔ جد یاہ آیت میراث نازل ہوئی تاں اناں نے عرض کیو یارسول اللہ کیا عورت تے چھوٹا بچہ وارث ہوئیں گا۔ آپ نے اناں ناں اس آیت دے جواب دتو حضرت عائشہ رضی اللہ تعالیٰ عنھا نے فرمایو کہ یتمیاں گا اولیاء گو دستور تھو کہ اگر یتیم لڑکی خوبصورت تے مالدار ہوئے تاں اُس گے نال تھوڑا مہر ور نکاح کرلیں تھا اور اگر خوبصورتی تے مال نہ ہوئے تاں اساں چھوڑ دیں تھا اور کدے خوبصورت نہ ہوئے مگر ہوئے مالدار تاں اُس گے نال نکاح نہ کرتا۔ اور اس خیال دے دوجا گا نکاح ماں نہ دیتا کہ وہ مال ماں حصہ دار ہوجائیگو اللہ تعالیٰ نے یہ آیت نازل فرما گے اناں ناں ان عادتاں دے منع فرمایو ف۳۲۵ میراث دے ف۳۲۶ یتیم ف۳۲۷ ان گا پورا حقوق اناں ناں دیو۔ ف۳۲۸ زیادتی دے اسطرح کہ اس دے علیحدہ رہے کھان پین ناں نہ دیے۔ یا کمی کرے یا مارے یا بدزبانی کرے اور پٹھ پھیرنی یاہ کہ محبت نہ رکھے بول چال چھوڑ دے یا کہٹ کر چھڑے ف۳۲۹ تے اس صلح واسطے اپناں حقوق گو پہار کہٹ کرن ور راضی ہوجائیں ف۳۳۰ تے زیادتی تے جدائی دواں دے بہتر ہے ف۳۳۱ ہر ایک اپنی راحت تے اسائش چاہے تے اپنے ور کائے مشقت سٹ گے دوجا گا آرام ناں نی چاہتو۔ ف۳۳۲ اور باوجود بے رغبتی گے اپنی موجودہ عورتاں ور صبر کرو اور حق صحبت گی رعایت کرتاں ان گے نال اچھو برتاؤ کرو تے انھاں ناں ایذا تے رنج دین دے اور جھگڑا پیدا کرن آلی گلاں دے بچتا رہو اور محبت تے معاشرہ ماں نیک سلوک کرو اور یاہ جانوں کہ وہ تھارے کول امانت ایں۔ ف۳۳۳ وہ تمناں تھاراں عملاں گی جزا دے گو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

بَيْنَ النِّسَآءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ فَلَا تَمِيْلُوْا كُلَّ الْمَيْلِ فَتَذَرُوْهَا
عورتاں ناں برابر رکھو چاہے کتنی ہی حرص کروف۳۳۴ تو وہ دے نہ ہوئے کہ ایک طرف پورا چک جاؤ کہ دوجی ناں بے چارگی ماں
كَالْمُعَلَّقَةِ ۚ وَاِنْ تُصْلِحُوْا وَتَتَّقُوْا فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿۱۲۹﴾
لڑکتی چھوڑ دیو ف۳۳۵ اور اگر تم نیکی اور پرہیزگاری کرو تاں بے شک اللہ بخشن آلو مہربان ایں۔
وَاِنْ يَّتَفَرَّقَا يُغْنِ اللّٰهُ كُلًّا مِّنْ سَعَتِهٖ ۚ وَكَانَ اللّٰهُ وَاسِعًا
اور اگر وہ دوئے ف۳۳۶ جدا ہوجائیں تاں اللہ اپنی کشائش بچوں تھارا بچ ہر ایک ناں دوجا دے بے نیاز کر چھڑے گوف۳۳۷ اور اللہ کشائش آلو
حَكِيْمًا ﴿۱۳۰﴾ وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۗ وَلَقَدْ وَصَّيْنَا
حکمت آلو ہے۔ اور اللہ ہی گو ہے جو کجھ آسماناں اور جو کجھ زمین ماں ہے اور بے شک تاکید فرما چھڑی ہے ہم نے
الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَاِيَّاكُمْ اَنِ اتَّقُوا اللّٰهَ ۚ وَاِنْ
اناں ناں جناں ناں تھارا دے پہلاں کتاب دتی گئی اور تمناں کہ اللہ دے ڈرتا رہو ف۳۳۸ اور اگر
تَكْفُرُوْا فَاِنَّ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۚ وَكَانَ اللّٰهُ
کفر کرو تاں بے شک اللہ ہی گو ہے جو کجھ آسماناں اور جو کجھ زمین ماں ایں ف۳۳۹ اور اللہ
غَنِيًّا حَمِيْدًا ﴿۱۳۱﴾ وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۚ وَكَفٰى
بے نیاز ہے ف۳۴۰ سب خوبیاں آلو۔ اور اللہ ہی گو ہے جو کجھ آسماناں ماں ہے اور جو کجھ زمین ماں اور اللہ
بِاللّٰهِ وَكِيْلًا ﴿۱۳۲﴾ اِنْ يَّشَاْ يُذْهِبْكُمْ اَيُّهَا النَّاسُ وَيَاْتِ بِاٰخَرِيْنَ ۚ
کافی ہے کارساز۔ اے لوکو! وہ چاہے تاں تمناں لے جائے ف۳۴۱ اور ہور ناں ناں لے آئے
وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى ذٰلِكَ قَدِيْرًا ﴿۱۳۳﴾ مَنْ كَانَ يُرِيْدُ ثَوَابَ الدُّنْيَا
اور اللہ ناں اسگی قدرت ہے۔ جیہڑو دُنیا گو انعام چاہے

ف۳۳۴ یعنی اگر کئی بیویاں ہوئیں تاں یاہ تھاری طاقت ماں نی کہ ہر کم ماں تم اناں ناں برابر رکھو اور کسے کم ماں کسے ناں کسے ور ترجیح نہ ہون دیو، نہ میل محبت ماں نہ خواہش تے رغبت ماں نہ عشرت واختلاط ماں نہ نظر تے توجہ ماں تم کوشش کر کے یاہ دے نی کر سکتا لیکن اگر اتنو تھاری طاقت ماں نی اور اس وجہ دے ان تمام پابندیاں گو بہار تھارے ور نی رکھیو گیو اور دلی محبت تے طبیعت گو میلان جہڑو تھارا اختیار ماں نی اسماں برابری کرن گو تمناں حکم نی دتو گیو۔ ف۳۳۵ بلکہ یاہ ضروری ہے کہ جت تک تمناں طاقت تے اختیار ہے ات تک برابر برتاؤ کرو محبت اختیاری چیز نی۔ تاں بات چیت، حسنِ اخلاق تے کھابو لائبو برابر رکھنو اور ایسا کماں ماں برابری رکھنی اختیاری ہے ان کماں ماں دواں گے نال برابر سلوک کرنوں لازمی ایں۔ ف۳۳۶ خاوند بیوی آپسماں صلح نہ کریں اور وہ جدائی ناں ہی بہتر سمجھیں اور خلع گے نال تفریق ہوجائے یا مرد عورت ناں طلاق دے گے اس گو مہر تے عدت گو خرچ ادا کرے اور اس طرح وہ ف۳۳۷ اور ہر ایک ناں بہتر بدل عطا فرمائے گو ف۳۳۸ اس گی فرمانبرداری کرو اور اُس گا حکم گے خلاف نہ کرو توحید تے شریعت ور قائم رہو۔ اس آیت دے معلوم ہویو کہ تقویٰ تے پرہیزگاری گو حکم قدیم ایں تمام امتاں ناں اسگی تاکید فرمائی گئی ہے۔ ف۳۳۹ ساری دنیا اُس گا فرمانبرداراں نال پری وی ہے تھارا کفر نال اُس ناں کے فرق ہوئے گو۔ ف۳۴۰ تمام خلق دے تے ان گی عبادت دے۔ ف۳۴۱ معدوم کر چھڑے (ختم کر دیے)۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ع ١٩ ٨ ١٦

فَعِنْدَ اللّٰهِ ثَوَابُ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ سَمِيْعًاۢ بَصِيْرًا ﴿١٣٤﴾

تو اللہ ہی کول دُنیا و آخرت دواں گو انعام ایں ف ٣٤٢ اور اللہ سنیں جانیں

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا كُوْنُوْا قَوّٰمِيْنَ بِالْقِسْطِ شُهَدَآءَ لِلّٰهِ

اے ایمان آلیو! انصاف ور خوب قائم ہوجاؤ اللہ گے واسطے گواہی دیتا

وَلَوْ عَلٰۤى اَنْفُسِكُمْ اَوِ الْوَالِدَيْنِ وَالْاَقْرَبِيْنَ ۚ اِنْ يَّكُنْ غَنِيًّا اَوْ

چاہے اُساں تھارو اپنوں نقصان ہوئے یا ماں باپ گو یا رشتہ داراں گو جس ور گواہی دیو وہ غنی ہوئے یا

فَقِيْرًا فَاللّٰهُ اَوْلٰى بِهِمَا ۫ فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوٰۤى اَنْ تَعْدِلُوْا ۚ وَاِنْ

فقیر ہوئے ف ٣٤٣ بہرحال اللہ ناں اسگوسب دوں زیادہ اختیار ہے توخواہش گے پچھے نہ جاؤ کہ حق دے الگ ہوجاؤ اوراگر

تَلْوٗۤا اَوْ تُعْرِضُوْا فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرًا ﴿١٣٥﴾ يٰۤاَيُّهَا

تم ہیرپھیر کرو ف ٣٤٤ یا مُنھ پھیرو ف ٣٤٥ تو اللہ ناں تھاراں کماں گی خبر ہے ف ٣٤٦ اے

الَّذِيْنَ اٰمَنُوْۤا اٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَالْكِتٰبِ الَّذِيْ نَزَّلَ عَلٰى رَسُوْلِهٖ

ایمان آلیو! ایمان رکھو اللہ اور اللہ گا رسول ف ٣٤٧ اور اس کتاب ور جیڑی اپناں اُس رسول ور اُتاری

وَالْكِتٰبِ الَّذِيْۤ اَنْزَلَ مِنْ قَبْلُ ؕ وَمَنْ يَّكْفُرْ بِاللّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِهٖ

اور اُس کتاب ور جیڑی پہلاں اُتاری ف ٣٤٨ اور جیڑو نہ منیں اللہ اور اس گا فرشتاں

وَكُتُبِهٖ وَرُسُلِهٖ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلٰلًۢا بَعِيْدًا ﴿١٣٦﴾ اِنَّ

اور کتاباں اور رسولاں اور قیامت ناں ف ٣٤٩ تاں وہ ضرور دور گی گمراہی ماں پے گیو۔ بے شک

ف ٣٤٢ مطلب یوہ ہے کہ جنساں اپناں عمل دے دنیا گی چاہت ہوئے تے اُسگی مرادیا ہی ہوئے تاں اللہ اسناں دے چھڑے تے وہ آخرت گا ثواب دے محروم رہے اور جس نے عمل اللہ گی رضار واسطے کیو اور آخرت ماں ثواب گی طلب ماں کیو تاں اللہ تعالیٰ دنیا آخرت ماں بدلو دین آلو ہے۔ تے جہڑو شخص اللہ تعالیٰ دے صرف دنیا گو طالب ہوئے وہ نادان، کمینوں تے کم ہمت ہے۔ ف ٣٤٣ کسے گی حمایت تے طرفداری ماں انصاف دے نہ ہٹو۔ اور حق کہن ماں کوئے رشتو یا تعلق رکاوٹ نہ بنے۔ ف ٣٤٤ حق بیان کرن ماں تے جیسو چاہے نہ کہو۔ ف ٣٤٥ شہادت گی ادائیگی دے۔ ف ٣٤٦ جیسا عمل ہوئیں گا ویسو بدلو دے گو ف ٣٤٧ یعنی ایمان ور ثابت قدم رہو یہ معنی اُس صورت ماں ایں کہ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا کو خطاب مسلماناں دے ہوئے اور اگر خطاب یہود و نصاریٰ دے ہو یو تاں معنی یہ ایں کہ اے کجھاں کتاباں کجھاں رسولاں ور ایمان لیان آلیو تمناں یوہ حکم ایں اور کدے خطاب منافقین دے ہوئے تاں معنی یہ ایں کہ اے ظاہری طور ایمان گو دعو و کرن آلیو، اخلاص گے نال ایمان لے آوٗ اِت رسول دے سیّد الانبیاء صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم تے کتاب دے قرآنِ پاک مراد ہے۔ شانِ نزول: حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو یاہ آیت عبداللہ بن سلام تے اسد و اُسید نے تے ثعلبہ بن قیس تے سلام تے وسلمہ تے یامین گا وارہ ماں نازل ہوئی یہ لوک مومنین اہلِ کتاب بچوں تھا رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی خدمت ماں حاضر ہویا تے عرض کیو ہم تھارے ور تھاری کتاب ور تے حضرت موسیٰ ور تے توریت ور تے عزیر ور ایمان لے آیا۔ تے اس گے علاوہ دوجیاں کتاباں تے رسولاں ور ایمان نی لیا تا اس ور یاہ آیت نازل ہوئی۔ ف ٣٤٨ یعنی قرآن پاک ور تے ان ساریں کتاباں ور ایمان لیا و جہڑیں اللہ تعالیٰ نے قرآنِ پاک دے پہلاں اپناں نبیاں ور نازل فرمائیں ف ٣٤٩ یعنی ان بچوں کسے ایک گو وی انکار کرے کیوں جے ایک رسول یا ایک کتاب گو انکار سب گو انکار تے کفر ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ثُمَّ كَفَرُوْا ثُمَّ اٰمَنُوْا ثُمَّ كَفَرُوْا ثُمَّ ازْدَادُوْا

وہ لوک جیہڑا ایمان لے آیا فر کافر ہویا فر ایمان لے آیا فر کافر ہویا فر ہور کفر ماں

كُفْرًا لَّمْ يَكُنِ اللّٰهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ سَبِيْلًا ﴿۱۳۷﴾ بَشِّرِ

بدھیا ف۳۵۰ اللہ ہرگز نہ اناں ناں بخشے ف۳۵۱ نہ اناں ناں راہ دے۔ خوشخبری دیو

الْمُنٰفِقِيْنَ بِاَنَّ لَهُمْ عَذَابًا اَلِيْمَا ﴿۱۳۸﴾ الَّذِيْنَ يَتَّخِذُوْنَ الْكٰفِرِيْنَ اَوْلِيَآءَ

منافقاں ناں کہ ان گے واسطے دردناک عذاب ہے۔ وہ جیہڑا مسلماناں ناں چھوڑ گے کافراں ناں دوست

مِنْ دُوْنِ الْمُؤْمِنِيْنَ اَيَبْتَغُوْنَ عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ فَاِنَّ الْعِزَّةَ لِلّٰهِ

بنائیں ف۳۵۲ کیا ان گے کول عزت ٹونڈھیں تو عزت دے ساری اللہ کے واسطے

جَمِيْعًا ﴿۱۳۹﴾ وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِى الْكِتٰبِ اَنْ اِذَا سَمِعْتُمْ اٰيٰتِ

ہے ف۳۵۳ اور بے شک اللہ تھارے ور کتاب ف۳۵۴ ماں اُتار چکیو کہ جد تم اللہ گی آئتیاں ناں

اللّٰهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَاُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوْا مَعَهُمْ حَتّٰى يَخُوْضُوْا فِىْ

سنوں کہ ان گو انکار کیو جائے اور ان گو مذاق بنایو جائے تو ان لوکاں گے نال نہ بیٹھو جد تک وہ ہور گل

حَدِيْثٍ غَيْرِهٖٓ ۖ اِنَّكُمْ اِذًا مِّثْلُهُمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ جَامِعُ الْمُنٰفِقِيْنَ

ماں مشغول نہ ہوئیں ف۳۵۵ ورنہ تم وی ان جیسا ہو ف۳۵۶ بے شک اللہ کافراں اور منافقاں

وَالْكٰفِرِيْنَ فِىْ جَهَنَّمَ جَمِيْعَا ﴿۱۴۰﴾ الَّذِيْنَ يَتَرَبَّصُوْنَ بِكُمْ ۚ فَاِنْ

سب ناں جہنم ماں اکٹھا کرے گو۔ وہ جیہڑا، تھاری حالت دیکھتا رہیں تو اگر

كَانَ لَكُمْ فَتْحٌ مِّنَ اللّٰهِ قَالُوْٓا اَلَمْ نَكُنْ مَّعَكُمْ ۖ وَاِنْ كَانَ

اللہ گی طرفوں تمناں فتح ملے کہیں کیا ہم تھارے نال نی تھا ف۳۵۷ اور اگر

ف۳۵۰ شانِ نزول: حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ یاہ آیت یہودیاں گا وارہ ماں نازل ہوئی جہڑا حضرت موسیٰ علیہ السلام ور ایمان لے آیا فر بچھاناں یوج گے کافر ہوگیا۔ فر اس گے بعد ایمان لے آیا فر حضرت عیسیٰ علیہ السلام تے انجیل گو انکار کر گے کافر ہوگیا فر سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم تے قرآن کریم گو انکار کر گے ہور کفر ماں بدھیا۔ ایک قول یوہ ہے کہ یاہ آیت منافقاں گا وارہ ماں نازل ہوئی کہ وہ ایمان لے آیا فر کافر ہوگیا ایمان گے بعد فر ایمان لے آیا یعنی اناں نے اپنا ایمان گو اظہار کیو۔ تانجہ ان ور مومناں گا احکام جاری ہوئیں۔ فر کفر ماں بدھیا یعنی کفر گی حالت ماں انگی موت ہوئی۔ ف۳۵۱ جد تک کفر ور رہیں تے کفر ور مریں۔ کیوں جے کفر بخشیو نی جاتو مگر جد کہ کافر توبہ کرے فر ایمان لے آئے جیسو کہ فرمایو۔ قُلْ لِّلَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اِنْ يَّنْتَهُوْا يُغْفَرْ لَهُمْ مَّا قَدْ سَلَفَ ف۳۵۲ یوہ منافقاں گو حال ہے جن گو خیال تھو کہ اسلام غالب نہ ہوئے گو تے تاں ہی وہ کافراں ناں طاقت ور تے مضبوط سمجھ گے دوستی کریں تھا تے ان دے ملن ماں عزت سمجھیں تھا۔ اس گے باوجود کہ کافراں نال دوستی ممنوع تے ان گے نال ملن ماں طلبِ عزت باطل ف۳۵۳ اور اس واسطے کہ جناں وہ عزّت دے جیسو کہ انبیاء کرام تے مومنین۔ ف۳۵۴ یعنی قرآن کریم ف۳۵۵ کفار گی ہم نشینی تے ان گی مجلساں ماں بیٹھنوں اسے طرح بے دیناں تے گمراہاں گی مجلساں گی شرکت تے ان گے نال یارانہ تے دوستی ممنوع فرمائی گئی۔ ف۳۵۶ اس دے ثابت ہویو کہ کفر ور راضی ہون آلو وی کافر ہے۔ ف۳۵۷ اس دے ان کی مراد غنیمت ماں شرکت کرنوں اور حصو حاصل کرنوں ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لِلْكٰفِرِيْنَ نَصِيْبٌ ۙ قَالُوْٓا اَلَمْ نَسْتَحْوِذْ عَلَيْكُمْ وَنَمْنَعْكُمْ مِّنَ

کافراں گو حصو ہوئے تاں دے کہیں کیا ہمناں تھارے ور قابو نی تھو ف۳۵۸ اور ہم نے تمناں

الْمُؤْمِنِيْنَ ۭ فَاللّٰهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۭ وَلَنْ يَّجْعَلَ اللّٰهُ

مسلماناں دے بچایو ف۳۵۹ تو اللہ تم ساراں ماں ف۳۶۰ قیامت گے دن فیصلو کر چھڑے گو ف۳۶۱ اور اللہ

لِلْكٰفِرِيْنَ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ سَبِيْلًا ﴿۱۴۱﴾ اِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ يُخٰدِعُوْنَ اللّٰهَ ع ۲۰ ۱۷

کافراں ناں مسلماناں ور کائے راہ نی دیے گو ف۳۶۲ بے شک منافق لوک اپنا گمان ماں اللہ ناں فریب دینوں چاہیں ف۳۶۳

وَهُوَ خَادِعُهُمْ ۚ وَاِذَا قَامُوْٓا اِلَى الصَّلٰوةِ قَامُوْا كُسَالٰى ۙ يُرَآءُوْنَ

اور وہی اناں ناں غافل کرگے مارے گو اور جد نمازناں کھڑا ہوئیں ف۳۶۴ تو ہاریاوا دِل دے ف۳۶۵

النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُوْنَ اللّٰهَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿۱۴۲﴾ ۙ مُّذَبْذَبِيْنَ بَيْنَ ذٰلِكَ ۖ ق

لوکاں گے دکھاوو کریں اور اللہ ناں یاد نی کرتا مگر تھوڑو ف۳۶۶ بچ ماں ڈگمگا رہیا ایں ف۳۶۷

لَآ اِلٰى هٰٓؤُلَآءِ وَلَآ اِلٰى هٰٓؤُلَآءِ ۭ وَمَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهٗ

نہ اِیاں گا نہ اُواں گا ف۳۶۸ اور جناں اللہ گمراہ کرے تو اس گے واسطے کوئی

سَبِيْلًا ﴿۱۴۳﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَتَّخِذُوا الْكٰفِرِيْنَ اَوْلِيَآءَ مِنْ دُوْنِ

راہ نہ پائے گو۔ اے ایمان آلیو! کافراں ناں دوست نہ بناؤ مسلماناں کے سوا ف۳۶۹

الْمُؤْمِنِيْنَ ۭ اَتُرِيْدُوْنَ اَنْ تَجْعَلُوْا لِلّٰهِ عَلَيْكُمْ سُلْطٰنًا مُّبِيْنًا ﴿۱۴۴﴾ اِنَّ

کیا یوہ چاہو کہ اپنے اپر اللہ واسطے کھلی حُجت بنالیو ف۳۷۰ بے شک

ف۳۵۸ کہ ہم تمناں قتل کرتا، گرفتار کرتا، مگر ہم نے یوہ کجھ نی کیو۔ ف۳۵۹ تے اناں ناں طرح طرح گا حیلاں دے روکیو تے ان گا رازاں ور تمناں خبردار کیو تاں ہون مہارا اس سلوک گی قدر کروتے حصّو دیو (یوہ منافقاں گو حال ہے) ف۳۶۰ اے ایماندارو تے منافقو! ف۳۶۱ کہ مومناں ناں جنت عطا فرمائیگو اور منافقاں ناں دوزخ ماں داخل کرے گو ف۳۶۲ یعنی کافر نہ مسلماناں ناں مٹا سکیں گا نہ حُجت ماں غالب آ سکیں گا علماء نے اس آیت دے چند مسائل کڈھیا ایں۔ (۱) کافر مسلمان گو وارث نی۔ (۲) کافر مسلمان گا مال ور قبضو کرگے مالک نی ہو سکتو۔ (۳) کافر مسلمان غلام گا خریدن گو مجاز نی۔ (۴) ذِمی گے بدلے مسلمان ناں قتل نہ کیو جائے گو (جمل) ف۳۶۳ کیوں جے حقیقت ماں اللہ ناں فریب دینوں ممکن نی۔ ف۳۶۴ مومناں گے نال ف۳۶۵ کیوں کہ ایمان دے ہے نی جس گے نال اطاعت توفیق تے عبادت گی لذّت حاصل ہوئے۔ محض ریاکاری ہے اسے واسطے منافق ناں نماز پہاری دِسّے۔ ف۳۶۶ اسطرح کہ مسلماناں کے کول آیا تاں نماز پڑھ لئی اور الگ ہویا تاں کجھ نی۔ ف۳۶۷ کفر و ایمان گے ف۳۶۸ نہ خالص مومن نہ کھلا کافر ف۳۶۹ اس آیت ماں مسلماناں ناں دسیو گیو کہ کافراں ناں دوست بنانو منافقاں گی خصلت ہے تم اس دے بچو۔ ف۳۷۰ اپنا نفاق گی تے جہنم گا مستحق ہو جاؤ۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الْمُنٰفِقِيْنَ فِي الدَّرْكِ الْاَسْفَلِ مِنَ النَّارِ ۚ وَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ نَصِيْرًا ﴿۱۴۵﴾

منافق دوزخ گا سب دے ہیٹھلا درجہ ماں ایں ف۳۷۱ اور تُو ہرگز ان گو کوئے مددگار نہ پائے گو

اِلَّا الَّذِيْنَ تَابُوْا وَ اَصْلَحُوْا وَاعْتَصَمُوْا بِاللّٰهِ وَاَخْلَصُوْا

مگر وہ جناں نے توبہ کی ف۳۷۲ اور سُدھریا اور اللہ گی رسی مضبوط تھمی اور

دِيْنَهُمْ لِلّٰهِ فَاُولٰٓئِكَ مَعَ الْمُؤْمِنِيْنَ ؕ وَسَوْفَ

اپنوں دین خالص اللہ واسطے کرلیو تو مسلماناں گے نال ایں ف۳۷۳ اور عنقریب

يُؤْتِ اللّٰهُ الْمُؤْمِنِيْنَ اَجْرًا عَظِيْمًا ﴿۱۴۶﴾

اللہ مسلماناں ناں بڑو ثواب دیے گو

مَا يَفْعَلُ اللّٰهُ بِعَذَابِكُمْ

اور اللہ تمناں عذاب دے گے کے کرے گو

اِنْ شَكَرْتُمْ وَاٰمَنْتُمْ ؕ وَ

اگر تم حق منوں اور ایمان آنو اور

كَانَ اللّٰهُ شَاكِرًا

اللہ ہے صِلودین آلو

عَلِيْمًا ﴿۱۴۷﴾

جانن آلو۔

ف۳۷۱ منافق گو عذاب کافر دے وی زیادہ ہے کیوں جے وہ دنیاماں ایمان گو اظہار کر گے مجاہداں گے ہتھوں بچتو رہیو تے کفر گے باوجود مسلماناں ناں مغالطو دینوں تے اسلام گے نال استہزا کرنوں اسگو شیوو رہیو۔ ف۳۷۲ نفاق دے۔ ف۳۷۳ دارین ماں (دواں جہاناں ماں)

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لَا يُحِبُّ اللّٰهُ الْجَهْرَ بِالسُّوْٓءِ مِنَ الْقَوْلِ اِلَّا مَنْ ظُلِمَ ؕ
اللہ پسند نی کرتو بری گل گا اعلان کرن ناں ف٣٧٤ مگر مظلوم دے ف٣٧٥
وَ كَانَ اللّٰهُ سَمِيْعًا عَلِيْمًا ﴿١٤٨﴾ اِنْ تُبْدُوْا خَيْرًا اَوْ تُخْفُوْهُ اَوْ تَعْفُوْا
اور اللہ سنیں جانیں۔ اگر تم کائے بھلائی باندھے کریں، یا چھپ گے کرو یا کسے گی برائی دے
عَنْ سُوْٓءٍ فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَفُوًّا قَدِيْرًا ﴿١٤٩﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ يَكْفُرُوْنَ
درگزر کرو تو بے شک اللہ معاف کرن آلو قدرت آلو ہے ف٣٧٦ وہ جیڑا
بِاللّٰهِ وَ رُسُلِهٖ وَ يُرِيْدُوْنَ اَنْ يُّفَرِّقُوْا بَيْنَ اللّٰهِ وَ رُسُلِهٖ
اللہ اور اُس گا رسول ناں نی منتا اور چاہیں کہ اللہ دے اُس گا رسولاں ناں جدا کریں ف٣٧٧
وَ يَقُوْلُوْنَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَّ نَكْفُرُ بِبَعْضٍ ۙ وَّ يُرِيْدُوْنَ اَنْ يَّتَّخِذُوْا
اور کہیں ہم کسے ور ایمان لے آیا اور کسے گا منکر ہویا ف٣٧٨ اور چاہیں کہ ایمان و کفر گے
بَيْنَ ذٰلِكَ سَبِيْلًا ۙ﴿١٥٠﴾ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْكٰفِرُوْنَ حَقًّا ۚ وَ اَعْتَدْنَا
بچ ماں کائے راہ کڈھیں۔ یہی ٹھیک کافر ف٣٧٩ اور ہم نے
لِلْكٰفِرِيْنَ عَذَابًا مُّهِيْنًا ﴿١٥١﴾ وَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِاللّٰهِ وَ رُسُلِهٖ
کافراں گے واسطے ذلّت گو عذاب تیار کر رکھیو ہے۔ اور وہ جیڑا اللہ اور اُس گا سب رسولاں ور ایمان لے آیا
وَ لَمْ يُفَرِّقُوْا بَيْنَ اَحَدٍ مِّنْهُمْ اُولٰٓئِكَ سَوْفَ يُؤْتِيْهِمْ اُجُوْرَهُمْ ؕ
اور ان بچوں کسے ور ایمان ماں فرق نہ کیو اناں ناں عنقریب اللہ ان گو ثواب دیے گو ف٣٨٠

ف٣٧٤ یعنی کسے گا پوشیدہ حال ناں ظاہر کرنوں اسماں غیبت دی آگئی، چغل خوری وی، عقلمند وہ ہے جہڑو اپناں عیباں ناں دیکھے۔ ایک قول یوہ وی ہے بری گل دے گال مراد ہے۔ ف٣٧٥ کہ اسناں جائز ہے کہ ظالم گا ظلم ناں بیان کرے وہ چور یا غاصب واسطے کہہ سکے کہ اس نے میرو مال چرایو یا غصب کیو۔ شانِ نزول: ایک شخص ایک قوم گو مہمان ہو یو تھو اناں نے چنگی طرح اُسگی میزبانی نہ کی جدوہ اتوں نکلیو تاں انگی شکایت کرتو نکلیو اس واقعہ گے متعلق یاہ آیت نازل ہوئی، کجھاں مفسراں نے فرمایو کہ یاہ آیت حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ گا وارہ ماں نازل ہوئی ایک شخص سیدّ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گے سامنے آپ گی شان ماں زبان درازی کرتو رہیو آپ نے کئی بار سکوت کیو مگر وہ باز نہ آیو تاں ایک مرتبہ آپ نے اُسناں جواب دتو اس ور حضور اقدس صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم اُٹھ گے کھڑا ہو گیا۔ حضرت صدیق اکبر نے عرض کی یا رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم یوہ شخص مناں بُرو کہتو رہیو تاں حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم نے کجھ نہ فرمایو میں ایک مرتبہ جواب دتو حضور کھڑا ہو گیا۔ فرمایو ایک فرشتو تھاری طرفوں جواب دے رہیو تھو جد تم نے جواب دتو فرشتو چلے گیو تے شیطان آگیو۔ اس گا وارہ ماں یاہ آیت نازل ہوئی۔ ف٣٧٦ تم اس گا بنداں دے درگزر کرو وہ تھارا دے درگزر کرے گو۔ حدیث تم زمین آلاں ور رحم کرو آسمان آلو تھارے ور رحم کرے گو۔ ف٣٧٧ اس طرح کہ اللہ ور ایمان لیائیں تے اس گا رسولاں ور نہ لیائیں۔ ف٣٧٨ شانِ نزول: یاہ آیت یہود و نصاریٰ گا وارہ ماں نازل ہوئی کہ یہودی حضرت موسیٰ علیہ السلام ور ایمان لے آیا تے حضرت عیسیٰ تے حضرت سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گے نال اناں نے کفر کیو اور نصاریٰ حضرت عیسیٰ علیہ السلام ور ایمان لے آیا تے اناں نے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گے نال کفر کیو۔ ف٣٧٩ کجھاں رسولاں ور ایمان لیانوں اناں ناں کفر دے نی بچا سکتو کیوں کہ ایک نبی گو انکار ساراں نبیاں گا انکار گے برابر ہے۔ ف٣٨٠ کبیرہ گناہ کرن آلو وی داخل ہے کیوں جے وہ اللہ تے اس گا سب رسولاں ور ایمان رکھے۔ معتزلہ کبیرہ گناہ آلا ناں ہمیشہ گا عذاب گو عقیدو رکھیں۔ اس آیت دے ان گا اس عقیدہ گو باطل ہونوں ثابت ہوئے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿۱۵۲﴾ يَسْـَٔلُكَ اَهْلُ الْكِتٰبِ اَنْ تُنَزِّلَ ع ۲۱ / ۱۱ / ۱

اور اللہ بخشن آلو مہربان ایں۔ ف۳۸۱ اے محبوب! اہل کتاب ف۳۸۲ تھارا دے سوال کریں کہ

عَلَيْهِمْ كِتٰبًا مِّنَ السَّمَآءِ فَقَدْ سَاَلُوْا مُوْسٰۤى اَكْبَرَ مِنْ ذٰلِكَ

ان ور آسمان دے ایک کتاب اتار چھوڑ ف۳۸۳ تاں وہ دے موسیٰ دوں اس تے وی بڑو سوال کر چکا ایں ف۳۸۴

فَقَالُوْۤا اَرِنَا اللّٰهَ جَهْرَةً فَاَخَذَتْهُمُ الصّٰعِقَةُ بِظُلْمِهِمْ

کہ بولیا ہمناں اللہ ناں باندھے دسوتاں اناں ناں کڑک نے آ پکڑیو ان گا گناہاں ور

ثُمَّ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ مِنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ الْبَيِّنٰتُ فَعَفَوْنَا

فر بچھاناں لے بیٹھا ف۳۸۵ بعد اس کے کہ روشن آیت ف۳۸۶ ان گے کول آگئیں تھیں تو ہم نے یوہ معاف

عَنْ ذٰلِكَ ۚ وَاٰتَيْنَا مُوْسٰى سُلْطٰنًا مُّبِيْنًا ﴿۱۵۳﴾ وَرَفَعْنَا فَوْقَهُمُ الطُّوْرَ

فرما چھوڑیو ف۳۸۷ اور ہم نے موسیٰ ناں واضح غلبو دتو۔ ف۳۸۸ فر ہم نے ان ور طور ناں اُچو کیو

بِمِيْثَاقِهِمْ وَقُلْنَا لَهُمُ ادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَّقُلْنَا لَهُمْ لَا

ان دے عہد لین ناں اور ان دے فرمایو کہ دروازہ ماں سجدہ کرتا داخل ہووَ اور ان دے فرمایو کہ ہفتہ ماں (بارناں)

تَعْدُوْا فِى السَّبْتِ وَاَخَذْنَا مِنْهُمْ مِّيْثَاقًا غَلِيْظًا ﴿۱۵۴﴾ فَبِمَا

حد دے نہ بدھو ف۳۸۹ اور ہم نے ان دے پکّو عہد لیو ف۳۹۰ تاں ان گی

نَقْضِهِمْ مِّيْثَاقَهُمْ وَكُفْرِهِمْ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَقَتْلِهِمُ الْاَنْۢبِيَآءَ

کیسی بدعہدیاں گی وجہ دے ہم نے ان ور لعنت کی اور تانجہ وہ آیاتِ الٰہی گا منکر ہویا ف۳۹۱ اور انبیا ناں ناحق شہید

ف۳۸۱ مسئلو: یاہ آیت صِفاتِ فعلیہ (جسطرح کہ مغفرت تے رحمت) گا قدیم ہون ور دلالت کرے کیونکہ حدوث گا قائل ناں کہنو پوئے کہ اللہ تعالیٰ (معاذ اللہ) ازل ماں غفور ورحیم نی تھو، فر ہو گیو اُس گا اس قول ناں یاہ آیت باطل کرے۔ ف۳۸۲ براہِ سرکشی۔ ف۳۸۳ ایک ہی بار۔ شانِ نزول: یہودیاں بچوں کعب بن اشرف تے فنحاص بن عازورا ر نے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم دے کہیو کہ اگر تم نبی ایں تاں مہارے کول آسمان دے ایک ہی بار کتاب لیاوُ جیسو کہ حضرت موسیٰ علیہ السلام توریت لیایا تھا۔ یوہ سوال ان گو ہدایت یا اتباع حاصل کرن واسطے نی تھو بلکہ سرکشی تے بغاوت نال تھو اس ور یاہ آیت نازل ہوئی۔ ف۳۸۴ یعنی یوہ سوال ان گو جہالت پر یو تھو اور اس قسم گی جہالت ماں ان گا باپ دادا وی ڈوبیا وا تھا۔ اگر ہدایت واسطے سوال ہو تو تاں پورو کر دتو جاتو مگر وہ دے کسے حال ماں ایمان لیان آلا نی تھا۔ ف۳۸۵ اساں پوجن لگ گیا۔ ف۳۸۶ توریت تے حضرت موسیٰ علیہ السلام گا جہڑا اللہ گی وحدانیت تے حضرت موسیٰ علیہ الصلوۃ والسلام گا صدق ور واضح دلائل تھا۔ تے توریت ہم نے یکبار گی نازل فرمائی تھی لیکن خوئے بدرا بہانہ بسیار، بجائے اطاعت کرن گے اناں نے خدا گا دیکھن گو سوال کیو۔ ف۳۸۷ جد اناں نے توبہ کی اس ماں حضور گا زمانہ گا یہودیاں واسطے توقع ہے کہ وہ وی توبہ کریں تاں اللہ تعالیٰ اناں ناں وی اپناں فضل نال معاف فرمائے۔ ف۳۸۸ ایسو تسلط عطا فرمایو کہ جب آپ نے بنی اسرائیل ناں توبہ واسطے خودان گا اپنا قتل گو حکم دتو وہ انکار نہ کر سکیا تے اناں نے اطاعت کی۔ ف۳۸۹ یعنی مچھلی گو شکار وغیرہ جہڑو عمل اس دن تھارے واسطے حلال نی نہ کر و سورۂ بقر ماں ان تمام احکام گی تفصیل بیان ہو چکیں۔ ف۳۹۰ کہ جہڑو اناں ناں حکم دتو گیو ہے وہ کریں اور جسکی ممانعت کی گئی ہے اس دے باز رہیں فر اناں نے اس عہد ناں تروڑیو ف۳۹۱ جہڑا انبیاء گا صدق ور دلالت کریں تھا جیسو کہ حضرت موسیٰ علیہ السلام گا معجزات۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

بِغَيْرِ حَقٍّ وَّقَوْلِهِمْ قُلُوْبُنَا غُلْفٌ ؕ بَلْ طَبَعَ اللّٰهُ عَلَيْهَا

کریں ف۳۹۲ اور ان گا اس کہن ور کہ مہاراں دِلاں ورغلاف ایں ف۳۹۳ بلکہ اللہ نے ان گا

بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوْنَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿۱۵۵﴾ وَّبِكُفْرِهِمْ وَقَوْلِهِمْ عَلٰى مَرْيَمَ

کفر گی وجہ دے ان گا دِلاں ور مہر لاچھڑی ہے تاں ایمان نی آنتا مگر تھوڑا۔ اور تانجہ اناں نے کُفر کیو ف۳۹۴ اور مریم ور

بُهْتَانًا عَظِيْمًا ﴿۱۵۶﴾ وَّقَوْلِهِمْ اِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيْحَ عِيْسَى ابْنَ

بڑو بہتان چایو۔ اور ان گا اس کہن ور کہ ہم نے مسیح عیسیٰ ابن مریم اللہ گا

مَرْيَمَ رَسُوْلَ اللّٰهِ ۚ وَمَا قَتَلُوْهُ وَمَا صَلَبُوْهُ وَلٰكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ ؕ

رسول ناں شہید کیو ف۳۹۵ اور ہے یوہ کہ اناں نے نہ اس ناں قتل کیو نہ اُسناں سولی دتی بلکہ ان واسطے ان گی شکل گو ایک بنایو گیو ف۳۹۶

وَاِنَّ الَّذِيْنَ اخْتَلَفُوْا فِيْهِ لَفِيْ شَكٍّ مِّنْهُ ؕ مَا لَهُمْ بِهٖ

اور وہ جیہڑا اُس گا وارہ ماں اختلاف کریں ضرور اسگی طرف دے شُبہ ماں پیاوا ایں۔ ف۳۹۷

مِنْ عِلْمٍ اِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ ۚ وَمَا قَتَلُوْهُ يَقِيْنًا ﴿۱۵۷﴾ بَلْ رَّفَعَهُ اللّٰهُ

اناں ناں اسگی کائے وی خبرنی ف۳۹۸ مگر نوہی شک گی پیروی ف۳۹۹ اور بے شک اناں نے اس ناں قتل نہ کیو ف۴۰۰ بلکہ اللہ نے اسناں

اِلَيْهِ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيْزًا حَكِيْمًا ﴿۱۵۸﴾ وَاِنْ مِّنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ اِلَّا

اپنی طرف اٹھا لیو ف۴۰۱ اور اللہ غالب حکمت آلو ہے۔ کوئی کتابی ایسونی جیہڑو

لَيُؤْمِنَنَّ بِهٖ قَبْلَ مَوْتِهٖ ۚ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ يَكُوْنُ عَلَيْهِمْ شَهِيْدًا ﴿۱۵۹﴾

اسگی موت تے پہلاں اُس ور ایمان نہ آنیں ف۴۰۲ اور قیامت گے دن وہ ان ور گواہ ہوئے گو ف۴۰۳

ف۳۹۲ انبیاناں قتل کرنوں دے ناحق ہی ہے کسے طرح وی حق ہوہی نی سکتو۔ ات مقصد یوہ ہے کہ ان گا خیال ماں وی اس قتل گو کوئے حق نی تھو۔ ف۲۹۳ لہٰذا کائے نصیحت کارگرنی ہوسکتی۔ ف۳۹۴ حضرت عیسیٰ علیہ السلام گے نال وی ف۳۹۵ یہودیاں نے دعوو کیو کہ اناں نے حضرت عیسیٰ علیہ الصلوٰۃ والسلام ناں قتل کر چھڑیو تے نصاریٰ نے اسگی تصدیق کی تھی اللہ تعالیٰ نے ان دواں گی تکذیب فرمائی ف۳۹۶ جناں اناں نے قتل کیو تے خیال کرتا رہیا کہ یہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام ایں باوجود اس گے ان گو یوہ خیال غلط تھو۔ ف۳۹۷ تے یقینی نی کہہ سکتا کہ وہ مقتول کون تھو کجھ کہیں یوہ مقتول عیسیٰ ایں۔ کجھ کہیں یوہ چہرو دے عیسیٰ گو ہے تے جسم عیسیٰ گو نی (علیہ السلام) لہٰذا یوہ وی نی اسے تردّد ماں ایں۔ ف۳۹۸ جو حقیقت حال ہے ف۳۹۹ تے اٹکل مارنی۔ ف۴۰۰ ان گو دعوائے قتل جُوٹھو ہے۔ ف۴۰۱ صحیح سلامت آسمان گی طرف حدیثاں ماں اسگیں تفصیل آئی ایں سورۂ آلِ عمران ماں اس واقعہ گو ذکر گزر گیو۔ ف۴۰۲ اس آیت گی تفسیر ماں چند قول ایں ایک قول یوہ ہے کہ یہود و نصاریٰ ناں اپنی موت گے ویلے جد عذاب گا فرشتہ نظر آئیں تاں وہ حضرت عیسیٰ ور ایمان لے آئیں جن گے نال اناں نے کفر کیو تھو اس ویلا گو ایمان مقبول تے معتبر نی۔ دوجو قول یوہ ہے کہ قیامت گے نیڑے جد عیسیٰ علیہ السلام آسمان دے نزول فرمائیں گا اس ویلے تمام اہلِ کتاب ان ور ایمان لے آئیں گا اُس وقت حضرت عیسیٰ علیہ السلام شریعت محمدی گے مطابق حکم فرمائیں تے اسے دین گا اماماں بچوں ایک امام گی حیثیت نال ہوئیں گا تے نصاریٰ نے جہڑو ان گے متعلق خیال کیو وو ہے اسگا جوٹھا ہون گو اعلان کریں گا۔ دین محمد گی اشاعت فرمائیں گا۔ اس ویلے یہود و نصاریٰ ناں یاد ے اسلام قبول کرنوں ہوئے گو یا قتل کردتا جائیں جزیو قبول کرن گو حکم حضرت عیسیٰ علیہ السلام گا نزول فرمان تک ہے۔ تیجو قول یوہ ہے کہ آیت گا معنی یہ ایں کہ ہر کتابی اپنی موت دے پہلاں سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم ور ایمان لے آئیگو۔ چوتھو قول یوہ ہے کہ اللہ تعالیٰ ور ایمان لے آئیگو مگر موت گے وقت ایمان مقبول نی نہ نفعو دے گو ف۴۰۳ یعنی حضرت عیسیٰ علیہ السلام یہودیاں ور دے یاہ گواہی دیں گا کہ اناں نے آپ گی تکذیب کی تے آپ گا حق ماں زبانِ طعن دراز کی اور نصاریٰ ور یوہ کہ اناں نے آپ ناں رب ٹھہرایو تے خدا گو شریک تجھیو تے اہلِ کتاب بچوں جہڑا لوک ایمان لے آئیں ان گا ایمان گی وی آپ شہادت دیں گا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فَبِظُلْمٍ مِّنَ الَّذِيْنَ هَادُوْا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبٰتٍ اُحِلَّتْ
تو یہودیاں گا بڑا ظلم گی ف۴۰۴ وجہ دے ہم نے وہ کجھ ستھریں چیز کہ ان واسطے حلال تھیں ف۴۰۵
لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ كَثِيْرًا ﴿۱۶۰﴾ وَّاَخْذِهِمُ الرِّبٰوا وَقَدْ
ان ور حرام فرما چھڑیں اور اس واسطے کہ اناں نے بہتاں ناں اللہ گی راہ تے روکیو اور تانجہ کہ وہ بیاج لیں حالانکہ
نُهُوْا عَنْهُ وَاَكْلِهِمْ اَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ ۭ وَاَعْتَدْنَا لِلْكٰفِرِيْنَ
اُس دے منع کیا گیا تھا اور لوکاں گو مال ناحق کھاجاتا ف۴۰۶ اور ان بچوں جیڑا کافر ہویا
مِنْهُمْ عَذَابًا اَلِيْمًا ﴿۱۶۱﴾ لٰكِنِ الرّٰسِخُوْنَ فِي الْعِلْمِ مِنْهُمْ
ہم نے ان گے واسطے دردناک عذاب تیار کرگے رکھیو ہے۔ ہاں جیڑا ان ماں علم ماں پکا ف۴۰۷
وَالْمُؤْمِنُوْنَ يُؤْمِنُوْنَ بِمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَآ اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ
اور ایمان آلا ایں وہ ایمان آنیں اس ور جیڑو اے محبوب! تھاری طرف اُتریو اور جیڑو تھارا دے پہلاں اُتریو ف۴۰۸
وَالْمُقِيْمِيْنَ الصَّلٰوةَ وَالْمُؤْتُوْنَ الزَّكٰوةَ وَالْمُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ
اور نماز قائم رکھن آلا اور زکوۃ دین آلا اور اللہ اور قیامت ور ایمان
الْاٰخِرِ ۭ اُولٰۗىِٕكَ سَنُؤْتِيْهِمْ اَجْرًا عَظِيْمًا ﴿۱۶۲﴾ ع اِنَّآ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ كَمَآ ع ۲۲ ۲
لیان آلا ایساں ناں عنقریب ہم بڑو ثواب دیاں گا۔ بے شک اے محبوب! ہم نے تھاری طرف
اَوْحَيْنَآ اِلٰى نُوْحٍ وَّالنَّبِيّٖنَ مِنْۢ بَعْدِهٖ ۚ وَاَوْحَيْنَآ اِلٰٓى اِبْرٰهِيْمَ
وحی بھیجی جس طرح وحی نوح اور اُس دے بعد گا پیغمبراں ناں بھیجی ف۴۰۹ اور ہم نے ابراہیم
وَاِسْمٰعِيْلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوْبَ وَالْاَسْبَاطِ وَعِيْسٰى وَاَيُّوْبَ
اور اسماعیل اور اسحاق اور یعقوب اور ان گا بیٹاں اور عیسیٰ اور ایوب

ف۴۰۴ عہد گو تروڑنوں وغیرہ جن کو پہلی آیتاں ماں ذکر ہویو۔ ف۴۰۵ جن گو سورۂ انعام گی آیت وَعَلَى الَّذِيْنَ هَادُوْا حَرَّمْنَا ماں بیان ایں ف۴۰۶ رشوت وغیرہ حرام طریقاں دے۔ ف۴۰۷ حضرت عبداللہ بن سلام تے ان گا ساتھیاں گا جیڑا علم راسخ تے عقلِ صافی تے بصیرت کاملہ گا مالک تھا اُناں نے اپنا علم نال دین اسلام کی حقیقت ناں جانیوں تے سید انبیاء صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم ور ایمان لے آیا۔ ف۴۰۸ پہلا انبیاء ور ف۴۰۹ شانِ نزول: یہود ونصاریٰ نے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم دے جیڑو سوال کیو تھو کہ ان واسطے آسمان دے یکبارگی کتاب نازل کی جائے تاں وِہ آپ گی نبوت ور ایمان لے آئیں گا اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی تے ان ور حُجت قائم کی گئی کہ حضرت موسیٰ علیہ السلام کے سوا بکثرت انبیاء ایں جن بچوں یارہ گا اسمار گرامی ات آیت ماں بیان فرمایا گیا ایں۔ اہلِ کتاب ان ساراں گی نبوت ناں منیں۔ ان سب حضرات بچوں کسے ور یکبارگی کتاب نازل نی ہوئی تے اس وجہ دے ان گی نبوت تسلیم کرن ماں اہل کتاب ناں کجھ جھک نہ لگوتاں سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گی نبوت تسلیم کرن ماں کے عذر ہے تے رسولاں گا بھیجن گو مقصد مخلوق گی ہدایت تے ان ناں اللہ تعالیٰ گی توحید و معرفت گو درس دینوں ایں تے ایمان گی تکمیل تے عبادت گو طریقو دسنوں ایں کتاب گا تھوڑا تھوڑا نازل ہون نال یوہ مقصد چنگی طرح حاصل ہوجائے۔ اس حکمت ناں نہ سمجھوں تے اعتراض کرنوں بڑی حماقت تے بیوقوفی ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَيُوْنُسَ وَهٰرُوْنَ وَسُلَيْمٰنَ ۚ وَاٰتَيْنَا دَاوٗدَ زَبُوْرًا ﴿۱۶۳﴾ وَرُسُلًا

اور یونس اور ہارون اور سلیمان ناں وحی کی اور ہم نے داؤدناں زبور عطا فرمائی اور ہور رسولاں ناں

قَدْ قَصَصْنٰهُمْ عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَرُسُلًا لَّمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَ ؕ

جن گو ذکر پہلاں ہم نے تھارے نال کیو ہے ف۴۱۰ اور ان ناں جن گو ذکر تھارے اگے نی فرمایو ف۴۱۱

وَكَلَّمَ اللّٰهُ مُوْسٰى تَكْلِيْمًا ﴿۱۶۴﴾ رُسُلًا مُّبَشِّرِيْنَ وَمُنْذِرِيْنَ لِئَلَّا يَكُوْنَ

اور اللہ نے موسیٰ نال حقیقتا کلام فرمایو ف۴۱۲ رسول خوشخبری دیتا ف۴۱۳ اور ڈر سناتا کہ ف۴۱۴

لِلنَّاسِ عَلَى اللّٰهِ حُجَّةٌۢ بَعْدَ الرُّسُلِ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيْزًا

رسولاں گے بعد اللہ گے اگے لوکاں گو کوئے عذر نہ رہے ف۴۱۵ اور اللہ غالب

حَكِيْمًا ﴿۱۶۵﴾ لٰكِنِ اللّٰهُ يَشْهَدُ بِمَاۤ اَنْزَلَ اِلَيْكَ اَنْزَلَهٗ بِعِلْمِهٖ ۚ

حکمت آلو ہے لیکن اے محبوب! اللہ اس گو گواہ ہے جو اُس نے تھاری طرف اتاریو وہ اُس نے اپناں علم دے اتاریو ہے

وَالْمَلٰٓئِكَةُ يَشْهَدُوْنَ ؕ وَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيْدًا ﴿۱۶۶﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ

اور فرشتہ گواہ ایں اور اللہ گی گواہی کافی۔ وہ جناں نے

كَفَرُوْا وَصَدُّوْا عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ قَدْ ضَلُّوْا ضَلٰلًا بَعِيْدًا ﴿۱۶۷﴾

کفر کیو ف۴۱۶ اور اللہ گی راہ دے روکیو ف۴۱۷ بے شک وہ دُورگی گمراہی ماں پے گیا

اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَظَلَمُوْا لَمْ يَكُنِ اللّٰهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ

بے شک جناں نے کفر کیو ف۴۱۸ اور حدتوں بدھیا ف۴۱۹ اللہ کدے وی اناں ناں نہ بخشے گو ف۴۲۰ اور نہ اناں ناں

طَرِيْقًا ﴿۱۶۸﴾ اِلَّا طَرِيْقَ جَهَنَّمَ خٰلِدِيْنَ فِيْهَاۤ اَبَدًا ؕ وَكَانَ ذٰلِكَ

کوئی راہ دے۔ مگر جہنم گو رستو کہ اُس ماں ہمیشہ رہیں گا اور یوہ

ف۴۱ قرآن شریف ماں ناں بناں ذکر فرما چکیا ہاں۔ ف۴۱۱ تے ہون تک ان گا ناواں گی تفصیل قرآن پاک ماں ذکر نی فرمائی گئی۔ ف۴۱۲ تاں جسطرح حضرت موسیٰ علیہ السلام نال بے واسطہ کلام فرمانوں دوجانبیاں گی نبوت ماں رکاوٹ نی جن دے اس طرح کلام نی فرمایو گیوا سے طرحیا حضرت موسیٰ علیہ السلام ور کتاب گو یکبار گی نازل ہونوں دوجانبیاں گی نبوت ماں کجھ فرق نی کلتو۔ ف۴۱۳ ثواب گی، ایمان لیان آلاں ناں ف۴۱۴ عذاب گو کفر کرن آلاں ناں ف۴۱۵ تے یوہ کہن گو موقع نہ ہوئے کہ اگر مہارے کول رسول آتا تاں ہم ضرور اُن گو حکم منتا تے اللہ گا مطیع تے فرمانبردار ہوتا اس آیت دے یوہ مسئلو معلوم ہوئے کہ اللہ تعالیٰ رسولاں گی بعثت دے پہلاں مخلوق ور عذاب نی سٹتو جیسو کہ دوجی جگہ ارشاد فرمایو۔ وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِيْنَ حَتّٰى نَبْعَثَ رَسُوْلًا تے یوہ مسئلو وی ثابت ہوئے کہ اللہ گی معرفت تے شرع گو بیان انبیاء ہی دے حاصل ہوئے۔ محض عقل نال ات تک پہنچو ممکن نی ہوتو۔ ف۴۱۶ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی نبوت گو انکار کر گے ف۴۱۷ حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی نعت تے صفت چھپا گے تے لوکاں گا دلاں ماں شبہ پا گے۔ (یوہ حال یہودیاں گو ہے) ف۴۱۸ اللہ گے نال ف۴۱۹ کتاب الٰہی ماں حضور گا اوصاف بدل گے تے آپ کی نبوت گو انکار کر گے ف۴۲۰ جد تک وہ کفر ور قائم رہیں یا کفر ور مریں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

عَلَى اللّٰهِ يَسِيْرًا ﴿١٦٩﴾ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَآءَكُمُ الرَّسُوْلُ بِالْحَقِّ مِنْ
الله ناں آسان ایں۔ اے لوکو تھارے کول یوہ رسول ف۴۲۱ حق گے نال

رَّبِّكُمْ فَاٰمِنُوْا خَيْرًا لَّكُمْ ؕ وَاِنْ تَكْفُرُوْا فَاِنَّ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوٰتِ
تھارا رب گی طرفوں تشریف لیائیوتاں ایمان آنوں اپناں پلا واسطے اوراگرتم کفرکریں ف۴۲۲ توبے شک الله ہی گو ہے جوکجھ آسماناں

وَالْاَرْضِ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيْمًا حَكِيْمًا ﴿١٧٠﴾ يٰٓاَهْلَ الْكِتٰبِ لَا تَغْلُوْا
اور زمین ماں ہے اور الله علم و حکمت آلو ہے۔ اے کتاب آلیو! اپناں دین ماں

فِىْ دِيْنِكُمْ وَلَا تَقُوْلُوْا عَلَى اللّٰهِ اِلَّا الْحَقَّ ؕ اِنَّمَا الْمَسِيْحُ عِيْسَى
زیادتی نہ کرو ف۴۲۳ اور الله ور نہ کہو مگر سچ ف۴۲۴ مسیح عیسیٰ

ابْنُ مَرْيَمَ رَسُوْلُ اللّٰهِ وَكَلِمَتُهٗ ۚ اَلْقٰهَآ اِلٰى مَرْيَمَ وَرُوْحٌ مِّنْهُ ز
مریم گو بیٹو ف۴۲۵ الله گو رسول ہی اے اور اسگو ایک کلمو ف۴۲۶ کہ مریم گی طرف پیجیو اور اُسگی طرفوں ایک روح

فَاٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهٖ ۫ وَلَا تَقُوْلُوْا ثَلٰثَةٌ ؕ اِنْتَهُوْا خَيْرًا لَّكُمْ ؕ
تاں الله اور اس گا رسولاں ور ایمان لے آؤ ف۴۲۷ اور ترے نہ کہو ف۴۲۸ باز آؤ اپناں پلا واسطے

اِنَّمَا اللّٰهُ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ ؕ سُبْحٰنَهٗٓ اَنْ يَّكُوْنَ لَهٗ وَلَدٌ ۘ لَهٗ مَا فِى وقف لازم
الله دے ایک ہی خدا ہے ف۴۲۹ وہ اس دے پاک ہے کہ اُس کے کوئے بچو ہوئے اُسے گو ماں ہے جو ع ٢٣

السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ ؕ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيْلًا ﴿١٧١﴾ ع لَنْ يَّسْتَنْكِفَ ٢
آسماناں ماں ہے اور جو کجھ زمین ماں ف۴۳۰ اور الله کافی کار ساز۔ ہرگز

ف۴۲۱ سید انبیار حضرت محمد مصطفےٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ف۴۲۲ تے سید عالم حضرت محمد مصطفےٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی رسالت گوانکار کروتاں اس ماں ان گو کوئے نقصان نی تے اللہ تعالیٰ تھارا ایمان دے بے نیاز ہے۔ ف۴۲۳ شانِ نزول: یاہ آیت نصرانیاں گا وارہ ماں نازل ہوئی جن گا کئی فرقہ ہوگیا تھا تے ہر ایک فرقو حضرت عیسیٰ علیہ السلام گا وارہ ماں الگ الگ کفریہ عقائد رکھے تھو۔ نسطوری آپ ناں خدا گو پوت کہہ تھو۔ مرقوسی کہیں کہ وہ تروان بچوں تیجو ہے۔ اور اس کلمہ گی توجیہات ماں وی اختلاف تھو۔ کجھ ترے اقنوم منیں تھا۔ تے کہیں تھا جے باپ، بیٹا، روح القدس۔ باپ دے ذات، بیٹا دے عیسیٰ روح القدس دے ان ماں حلول کرن آلی حیات مرادلیں تھا۔ تاں ان کے نزدیک الٰہ ترے تھا۔ تے ان تریاں ناں ایک کہیں تھا۔ توحید فی التثلیث تے تثلیث فی التوحید گا چکر ماں گرفتار تھا۔ کجھ کہیں تھا۔ عیسیٰ ناسوتیت تے الوہیت گا جامع ایں ماں گی طرف دوں ان ماں ناسوتیت آئی تے باپ گی طرفوں الوہیت آئی۔ تَعَالَى اللّٰهُ عَمَّا يَقُوْلُوْنَ عُلُوًّا كَبِيْرًا یاہ فرقہ بندی نصرانیاں ماں ایک یہودی نے پیدا کی جسکو ناں بولص تھو۔ تے اُس نے اناں ناں گمراہ کرن واسطے اس قسم گا عقیدہ گی تعلیم دتی۔ اس آیت ماں اہل کتاب ناں ہدایت کی گئی کہ وہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام گا وارہ ماں افراط وتفریط دے دور رہیں خدا تے خدا گو بیٹو وی نہ کہیں اوران ماں نقص وی نہ کڈھیں۔ ف۴۲۴ اللہ گو شریک تے بیٹو وی کسے ناں نہ بناؤ تے حلول واتحاد گا عیب وی نہ لاؤ تے اس سچا اعتقاد ور رہو کہ۔ ف۴۲۵ ہے تے اس محترم واسطے اس دے سوا کوئے نسب نی ف۴۲۶ کہ کن فرمایو تے وہ بغیر باپ گے اور نطفہ گے محض حکم الٰہی نال پیدا ہوگیا۔ ف۴۲۷ تے تصدیق کرو کہ اللہ تعالیٰ واحد ہے، بیٹا تے اولاد دے پاک ہے۔ تے اُس گا رسولاں گی تصدیق کروتے اسگی کہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام اللہ گا رسولاں بچوں ایک رسول ایں۔ ف۴۲۸ جیسو کہ نصرانیاں گو عقیدو ہے کہ وہ کفر محض ہے۔ ف۴۲۹ کوئے اسگو شریک نی۔ ف۴۳۰ تے وہ ساراں گو مالک ہے تے جہڑو مالک ہوئے وہ باپ نی ہوسکتو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الْمَسِيحُ أَنْ يَّكُونَ عَبْدًا لِّلّٰهِ وَلَا الْمَلٰٓئِكَةُ الْمُقَرَّبُونَ ؕ وَمَنْ

مسیح اللہ گو بندو بݨن تے کائے نفرت نی کرتو ف۴۳۱ اور نہ مقرب فرشتہ اور جیڑو

يَّسْتَنْكِفْ عَنْ عِبَادَتِهٖ وَيَسْتَكْبِرْ فَسَيَحْشُرُهُمْ إِلَيْهِ جَمِيعًا ﴿۱۷۲﴾ فَأَمَّا

اللہ گی بندگی دے نفرت اور تکبر کرے تاں تاؤلاں ہی وہ اِن ساراں ناں اپنی طرف ٹھیکے گو ف۴۳۲ تو وہ جیڑا

الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدُهُمْ

ایمان لے آیا اور چنگا کم کیا ان گی مزدوری اناں ناں پوری گی پوری دے گے اپناں فضل تے اناں ناں

مِّنْ فَضْلِهٖ ۚ وَأَمَّا الَّذِينَ اسْتَنْكَفُوا وَاسْتَكْبَرُوا فَيُعَذِّبُهُمْ

ہور زیادہ دیے گو اور وہ جناں نے ف۴۳۳ نفرت تے تکبر کیو تھو انھاں ناں

عَذَابًا أَلِيمًا ۙ وَّلَا يَجِدُونَ لَهُمْ مِّنْ دُونِ اللّٰهِ وَلِيًّا وَّلَا نَصِيرًا ﴿۱۷۳﴾

دردناک سزا دیے گو اور اللہ دے بغیر نہ اپنوں کوئے حمایتی پائیں گا نہ مددگار

يٰٓأَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَآءَكُمْ بُرْهَانٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ وَأَنْزَلْنَآ إِلَيْكُمْ نُورًا

اے لوگو! بے شک تھارے کول اللہ گی طرفوں واضح دلیل آئی ف۴۳۴ اور ہم نے تھاری طرف روشن نور

مُّبِينًا ﴿۱۷۴﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا بِاللّٰهِ وَاعْتَصَمُوا بِهٖ فَسَيُدْخِلُهُمْ

اُتاریو ف۴۳۵ تو وہ جیڑا اللہ ور ایمان لے آیا اور اسگی رسّی مضبوط تھمی تاں عنقریب اللہ اناں ناں

فِي رَحْمَةٍ مِّنْهُ وَفَضْلٍ ۙ وَّيَهْدِيهِمْ إِلَيْهِ صِرَاطًا مُّسْتَقِيمًا ﴿۱۷۵﴾ ؕ

اپنی رحمت اور اپناں فضل ماں داخل کرے گو ف۴۳۶ اور اناں ناں اپنی سدھی راہ دسے گو

يَسْتَفْتُونَكَ ؕ قُلِ اللّٰهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلٰلَةِ ؕ إِنِ امْرُؤٌا هَلَكَ

اے محبوب! تھارا دے فتوو پُچھیں تم فرماؤ کہ اللہ تمناں کلالہ ف۴۳۷ ماں فتوو دے اگر کسے مرد گو انتقال ہوئے

ف۴۳۱ شانِ نزول: بخران گا نصرانیاں گو ایک وفد سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گی خدمت ماں حاضر ہویو اُس نے حضور ناں کہیو تم حضرت عیسیٰ ناں عیب لائیں کہ وہ اللہ گا بندہ ایں حضور نے فرمایو کہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام واسطے یاہ عار گی گل نی، اس در یاہ آیت نازل ہوئی۔ ف۴۳۲ یعنی آخرت ماں اس تکبر گی سزا دے گو۔ ف۴۳۳ عبادت الٰہی گرگے ف۴۳۴ واضح دلیل دے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی ذاتِ گرامی مراد ہے جن گا صدق وران گا معجزات گواہ ایں تے منکراں گی عقل حیران ایں ف۴۳۵ یعنی قرآن پاک ف۴۳۶ تے جنت تے اعلیٰ درجہ عطا فرمائیگو ف۴۳۷ کلالہ اُس ناں کہیں جہڑو اپنے پچھے نہ باپ چھوڑے نہ اولاد۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لَيْسَ لَهٗ وَلَدٌ وَّلَهٗٓ اُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ ۚ وَهُوَ يَرِثُهَآ اِنْ

جیڑد بے اولاد ہے ف۴۳۸ اور اسگی ایک بہن ہوئے تو ترکہ بچوں اُسکی بہن گو ادھو ہے ف۴۳۹ اور مرد اپنی بہن گو وارث ہوئے گو اگر

لَّمْ يَكُنْ لَّهَا وَلَدٌ ۚ فَاِنْ كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثٰنِ مِمَّا

بہن گی اولاد نہ ہوئے ف۴۴۰ فر اگر دو بہن ہوئیں تاں ترکہ ان گو دوتہائی

تَرَكَ ۗ وَاِنْ كَانُوْٓا اِخْوَةً رِّجَالًا وَّنِسَآءً فَلِلذَّكَرِ مِثْلُ

اور اگر پائی بہن ہوئیں مردوی اور عورت وی تاں مرد گو حصو

حَظِّ الْاُنْثَيَيْنِ ۗ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اَنْ تَضِلُّوْا ۗ

دو عورتاں گے برابر اللہ تھارے واسطے صاف بیان فرمائے کہ کتے بُھل نہ جاؤ

وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ﴿١٧٦﴾ ع ٢٤ / ٥

اور اللہ ہر چیز جانیں

سُوْرَةُ الْمَآئِدَةِ مَدَنِيَّةٌ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ اٰيَاتُهَا ١٢٠ رُكُوْعَاتُهَا ١٦

اللہ گاناں نال شروع جیڑو بہت مہربان .... رحم آلو ف۱

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَوْفُوْا بِالْعُقُوْدِ ۭ اُحِلَّتْ لَكُمْ بَهِيْمَةُ

اے ایمان آلیو! اپناں قول پورا کرو ف۲ تھارے واسطے حلال ہویا بے زبان

الْاَنْعَامِ اِلَّا مَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ غَيْرَ مُحِلِّي الصَّيْدِ وَاَنْتُمْ حُرُمٌ ۭ اِنَّ

مویشی مگر وہ جیڑا اگے تمناں سنایا جائیں گا ف۳ لیکن شکار ناں حلال نہ سمجھو جد تم احرام ماں ہوؤ ف۴ بے شک

ف۴۳۸ شانِ نزول: حضرت جابر بن عبداللہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے مروی ہے کہ وہ بیمار تھا تاں رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ گے نال ان گی عیادت واسطے تشریف لے گیا۔ حضرت جابر بے ہوش تھا۔ حضرت نے وضو فرما گے وضو گو پانی ان ور پائیوا ناں فرق ہو یو اکھ کھول گے دیکھو تاں حضور تشریف فرما ایں۔ عرض کیو یا رسول اللہ ہوں اپنا مال گو کے انتظام کروں اس ور یاہ آیت نازل ہوئی (بخاری تے مسلم) ابوداؤد گی روایت ماں وی یوہی ہے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے حضرت جابر ناں فرمایو اے جابر میرا علم ماں تیری موت اس بیماری ماں نی۔ اس حدیث دے چند مسئلہ معلوم ہویا۔ مسئلو: بزرگاں گا وضو گو پانی تبرک ہے۔ تے اُسناں شفا حاصل کرن واسطے استعمال کرنوں سنت ہے۔ مسئلو: مریضاں گی عیادت سنت ہے۔ مسئلو: سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں اللہ تعالیٰ نے غیب گا علم عطا فرمایا ایں۔ اس واسطے حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں پتو تھو کہ حضرت جابر گی موت اس بیماری ماں نی ایں۔ ف۴۳۹ اگر وہ بہن سگی یا باپ شریک (ماتریری) ہوئے۔ ف۴۴۰ یعنی اگر بہن بے اولاد مری اور پائی رہیو تاں وہ پائی اس گا سارا مال گو وارث ہے ف۱ سورۃ مائدہ، مدینہ طیبہ ماں نازل ہوئی سوائے آیت اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِيْنَكُمْ گے یاہ آیت عرفہ گے دن حجۃ الوداع ماں نازل ہوئی تے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے اسناں خطبہ ماں پڑھیو، اس ماں سولہ (۱۶) رکوع ایک سو بی (۱۲۰) آیت دو ہزار اٹھ سو چار (۲۸۰۴) کلمہ تے بارہ ہزار چار سو چونٹھ (۱۲۴۶۴) حرف ایں۔ ف۲ عقود۔ گا معنی ماں مفسرین گا چند اقوال ایں۔ ابن جریر نے کہیو کہ اہلِ کتاب ناں خطاب ہے معنی یہ ایں کہ اے مومنین اہلِ کتاب میں پہلیاں کتابیاں ماں سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم ور ایمان لیان تے آپ کی اطاعت کرن گے متعلق جیہڑو تھارا دے عہد لیو ہے وہ پورا کرو کجھاں مفسّراں گو قول ہے کہ خطاب موموناں ناں ایں اناں ناں عقود پورا کرن گو حکم دتو گیو ہے۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنھما نے فرمایو کہ ان عقود دے مراد ایمان تے وہ عہد ایں جیہڑا احرام وحلال گے متعلق قران پاک ماں لیا گیا ایں۔ کجھاں مفسّراں گو قول ہے کہ اس ماں موموناں گا باہمی معاہدہ مراد ایں ف۳ یعنی جن گی حُرمت شریعت ماں وارد ہوئی ان گے بغیر تمام جانور تھارے واسطے حلال کیا گیا۔ ف۴ مسئلو: کہ خشکی گا شکار حالت احرام ماں حرام ایں تے دریائی شکار جائز ہے۔ جیسو کہ اس سورۃ گا آخر ماں آئیگو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اللّٰهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيْدُ ﴿١﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تُحِلُّوْا شَعَآئِرَ

الله حکم فرمائے جو چاہے۔ اے ایمان آلیو! حلال نہ بنا لیو اللہ گا

اللّٰهِ وَلَا الشَّهْرَ الْحَرَامَ وَلَا الْهَدْيَ وَلَا الْقَلَآئِدَ وَلَآ آٰمِّيْنَ

نشان ف۵ اور نہ ادب آلا مہینہ ف۶ اور نہ حرم ناں بیجی وی قربانیں اور نہ ف۷ جن گا گلاں ماں نشانی لڑکیں ف۸ اور نہ ان کو مال عزت

الْبَيْتَ الْحَرَامَ يَبْتَغُوْنَ فَضْلًا مِّنْ رَّبِّهِمْ وَرِضْوَانًا ؕ وَاِذَا

جیڑا عزت آلا کہر گو ارادو کر گے آئیں ف۹ اپناں رب گو فضل اور اس گی خوشی چاہتاں اور جد

حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوْا ؕ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ اَنْ صَدُّوْكُمْ عَنِ

احرام توں نکلو تاں شکار کرسکیں ف۱۰ اور تمناں کسے قوم گی عداوت کہ اناں نے تمناں

الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اَنْ تَعْتَدُوْا ۘ وَتَعَاوَنُوْا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوٰى ۠

مسجدِ حرام توں روکیو تھو زیادتی کرن ور نہ اُبھارے ف۱۱ اور نیکی اور پرہیزگاری ور ایک ددجا گی مدد کرو

وَلَا تَعَاوَنُوْا عَلَى الْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ ۠ وَاتَّقُوا اللّٰهَ ؕ اِنَّ

اور گناہ اور زیادتی ور باہم مدد نہ دیو ف۱۲ اور اللہ دے ڈرتا رہو بے شک

وقف لازم

ف۵ اس گا دین گی نشانیں، مطلب یوہ ہے کہ جہڑیں چیز اللہ نے فرض کیں تے جہڑیں حرام فرمائیں ساریاں گو خیال رکھو۔ ف۶ حج گا مہیناں جن ماں جنگ زمانۂ جاہلیت ماں وی ممنوع تھی تے اسلام ماں وی یوہ حکم باقی رہیو۔ ف۷ وہ قربانیں ف۸ عرب گا لوک قربانی گا جانوراں گا گلاں ماں حرم شریف گا درختاں گا پتر وغیرہ گو گلو بند بنا گے کلیں تھا تانجہ دیکھن آلا جان لیں کہ یاہ حرم ناں بیجی وی قربانی ایں۔ تے ان گے نال چھیڑ چھاڑ نہ کریں۔ ف۹ حج و عمرہ کرن آلا واسطے **شانِ نزول:** شریح بن ہند ایک مشہور بدبخت تھو وہ مدینہ طیبہ ماں آیو تے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی خدمت ماں حاضر ہو گے عرض کرن لگو کہ تم خلق خداناں کے دعوت دیں؟ فرمایو اپنا رب ور ایمان لیان تے اپنی رسالت گی تصدیق کرن تے نماز قائم رکھن تے زکوٰۃ دین گی، کہن لگو بہت اچھی دعوت ہے۔ ہوں اپناں سرداراں دے رائے لے لیوں تاں ہوں وی اسلام قبول کروں گو تے اناں ناں وی لیاؤں گو، یاہ کہہ گے چلے گیو حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم نے اُس گا آن دے پہلاں ہی اپنا اصحاب ناں خبر دے چھڑی تھی کہ قبیلہ ربیعہ گو ایک شخص آن آلو ہے جہڑو شیطانی زبان بولیگو اس گا چلے جان دے بعد حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو کہ کافر گو چہرو لے گے آیو تے غادر تے بدعہد گی طرح پٹھ پھیر گے گیو یوہ اسلام لیان آلو نی چنانچہ اس نے غدر کیو تے مدینہ شریف دے نکلتاں واں ان گا مال مویشی لے گیو، اگلے سال یمامہ کا حاجیاں گے نال تجارت گو بہت سامان تے حج کی قتادہ پوش قربانیں لے گے حج گا ارادہ نال نکلیو، سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم اپنا اصحاب گے نال تشریف لے جا رہیا تھا، راہ ماں صحابہ نے شریح ناں دیکھیو تے ارادو کیو جے مال مویشی اس دے واپس لے لیاں، رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے منع فرمایو اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی۔ تے حکم دتو گیو کہ جسکی ایسی حالت ہوئے اسناں الجھنوں نی۔ ف۱۰ یوہ اباحت گو بیان ایں کہ احرام گے بعد شکار مباح (جائز) ہو جائے۔ ف۱۱ یعنی اہل مکہ نے حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں تے آپ گا اصحاب ناں حدیبیہ گے دن عمرہ دے روکیو، ان گا اس معاندانہ فعل گو تم انتقام نہ لیو ف۱۲ بعض مفسرین نے فرمایو جسکو حکم دتو گیو اس ناکرنوں بر تے جس دے منع کیو گیو اسناں چھوڑنوں تقوو تے جس گو حکم دتو گیو تے اس ناں نہ کرنو اثم (گناہ) اور جس دے منع کیو گیو اسکو کرنوں عدوان (زیادتی) ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اللّٰهَ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ۝٢ حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ

اللہ گو عذاب سخت ہے۔ تھارے در حرام ایں ف۱۳ مرداڑ اور خون اور سُور گو گوشت (ماس)

الْخِنْزِيْرِ وَمَآ اُهِلَّ لِغَيْرِ اللّٰهِ بِهٖ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوْذَةُ

اور وہ جس گا ذبح ماں غیرِ خدا گو ناں لیو گیو اور وہ جیہڑو گلو کوٹن نال مرے اور بغیر تیہار گی چیز نال ماریو وو

وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيْحَةُ وَمَآ اَكَلَ السَّبُعُ اِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ

اور جیہڑو چہڑ گے مریو اور جناں کسے جانور نے سنگ ماریو اور جناں کوئے درندو کھا گیو مگر جناں نا تم ذبح کرلیو

وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَاَنْ تَسْتَقْسِمُوْا بِالْاَزْلَامِ ؕ ذٰلِكُمْ فِسْقٌ ؕ

اور جیہڑو کسے تھان در ذبح کیو گیو اور پرچی سٹ گے بنڈنوں، یہ گناہ گا کم ایں

اَلْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ دِيْنِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ

اج تھارا دین کی طرفوں کافراں گی آس ٹٹ گئی ف۱۴ تاں ان دے نہ ڈرو

ف۱۳ آیت اِلَّا مَا یُتْلٰی عَلَیْکُمْ ماں جہڑو استثناء ذکر فرمایو گیو اُت اُسگو بیان ایں تے یارہ (۱۱) چیزاں گی حرمت گو ذکر کیو گیو ہے۔ (۱) مردار یعنی جس جانور ناشرعاً ذبح کرن گو حکم ایں وہ بغیر ذبح گے مرجائے (۲) بگن آلو خون (۲) خنزیر گو ماس تے اُس گا تمام اجزاءِ جسم (۴) وہ جانور جناں ذبح کرتے ویلے بجائے اللہ گے غیر اللہ گو ناں لیو جائے۔ جیسو کہ زمانۂ جاہلیت ماں لوک بتاں گا ناں ور جانور ذبح کریں تھا۔ جس جانور ناں ذبح دے صرف اللہ گا ناں ور کیو جائے مگر دوجاں وقتاں ماں وہ غیرِ خدا گی طرف منسوب ہوئے وہ حرام نی۔ جسطرح عبداللہ گی گاں، زید گو بکرو، ولیمہ گو جانور، یا وہ جانور جن دے اولیاء اللہ گی ارواح ناں ثواب پہچانوں مقصود ہوئے۔ اناں ناں ولیاں گے نال منسوب کیو جائے مثلاً غوث پاک گو بکرو۔ مگر وقتِ ذبح اللہ گو ناں لیو جائے کسے دوجا گو نہ لیو جائے وہ حلال وطیب ہے اس آیت ماں اس گی حرمت گو بیان ایں جناں ذبح کرتے ویلے غیر خدا گا ناں ور ذبح کیو جائے۔ وھابی جہڑا ذبح گی قید نی لاتا وہ آیت گا معنی ماں غلطی کریں تے ان گو قول تمام مفسرین گے خلاف ہے۔ تے خود آیت گو معنوں اسطرح نی بنتو، کیوں جے مَآ اُهِلَّ بِهٖ ناں اگر ذبح گا وقت گے نال قید نہ کیو جائے تاں اِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ گو استثناء اس ناں لاحق ہوئے تے وہ جانور جہڑو کسے گا ناں نال منسوب رہیو ہوئے وہ اِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ دے حلال ہوئے گو غرض وہابی ناں آیت دے سند لیانی مشکل ہی نی ناممکن ایں۔ (۵) گلو کوٹ گے ماریو وو جانور؟ وہ جانور جہڑو سوٹی، پتھر، ڈل، گولی، چھرا یعنی بغیر تیہار گا ہتھیار نال ماریو گیو (۷) جہڑ مریو یا نویں پہاڑ وروں یا بوٹا وروں یا کھوہ وغیرہ ماں (۸) وہ جانور جناں دوجا جانور نے سنگ ماریو تے وہ اسگی مار نال مرگیو (۹) وہ جناں درنداں نے تھوڑو جیہو کھادو ہوئے فر وہ اس گا زخم گی تکلیف نال مرگیو ہوئے لیکن اگر یہ جانوراناں وجاں نال مریانہ ہوئیں فر تم اناں ناں باضابطہ ذبح کریں تاں وہ حلال ایں۔ (۱۰) وہ جانور جیہڑو کسے بت گی جگہ ور عبادت گی نیت نال چاہڑیو ہوئے تے اس حال ماں بت گا ناں ور ذبح ہوئے۔ جسطرحیا اہل جاہلیت نے کعبہ شریف گے چوفیرے ترے سوسٹھ ۳۶۰ بت نصب کیا وا تھا جنکی وہ عبادت کریں تھا تے ان گے واسطے جانور ذبح کریں تھا تے اس ذبح دے ان گی نیت تعظیم وتکریم تھی (۱۱) حصوتے حکم معلوم کرن واسطے پانسہ کلیں تھا۔ زمانہ جاہلیت ماں لوکاں ناں جد سفر یا جنگ ماں یا تجارت واسطے یا نکاح وغیرہ گو کم درپیش آئے تھو وہ ترواں تیراں گا پانس کلیں تھا جیہڑو نکلے تھو اساں اللہ گو حکم جانیں تھا۔ ان سب گی ممانعت فرمائی گئی۔ ف۱۴ یاہ آیت حجۃ الوداع ماں عرفہ گے دن جہڑو جمعہ ناں تھو عصر دے بعد نازل ہوئی۔ مطلب یوہ ہے کہ کفار تھارا دین ور غالب آن دے مایوس ہوگیا۔

وَاخْشَوْنِ ۭ اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِيْنَكُمْ وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِيْ

اور میرا دے ڈرو، اج میں تھارے واسطے تھارو دین کامل کر چھڑیو ف۱۵ اور تھارے ور اپنی نعمت پوری کر چھڑی ف۱۶

وَرَضِيْتُ لَكُمُ الْاِسْلَامَ دِيْنًا ۭ فَمَنِ اضْطُرَّ فِيْ مَخْمَصَةٍ غَيْرَ

اور تھارے واسطے اسلام ناں دین پسند کیو ف۱۷ تو جیڑو بُکھ تِس گی شدت ماں ناچار ہوئے اس طرح کہ

مُتَجَانِفٍ لِّاِثْمٍ ۙ فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ۳ يَسْـَٔلُوْنَكَ مَاذَآ اُحِلَّ

گناہ گی طرف نہ جھکے ف۱۸ تو بے شک اللہ بخشن آلو مہربان ہے۔ اے محبوب! تھارا تے پچھیں کہ ان گے واسطے کے حلال ہویو

لَهُمْ ۭ قُلْ اُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبٰتُ ۙ وَمَا عَلَّمْتُمْ مِّنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِيْنَ

تم فرماؤ کہ حلال کیں گئیں تھارے واسطے پاک چیزف۱۹ اور جیڑا شکاری جانور تم نے پڑھا لیا ف۲۰ اناں ناں تم شکار ور دوڑائیں

تُعَلِّمُوْنَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللّٰهُ ۡ فَكُلُوْا مِمَّآ اَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ

جیڑو علم خدا نے تمناں دتو ہے اُس بچوں اناں ناں سکھائیں تاں کھاؤ اس بچوں جیڑو وہ مار گے تھارے واسطے رہن دیں ف۲۱

ف۱۵ تے امورِ تکلیفیہ ماں حلال تے حرام گا جیڑا احکام ایں وہ تے قیاس گا قانون سب مکمل کر چھڑیا، اسے واسطے اس آیت گا نزول دے بعد حلال حرام گا بیان گی کائے آیت نازل نی ہوئی۔ اگرچہ وَاتَّقُوْا يَوْمًا تُرْجَعُوْنَ فِيْهِ اِلَى اللّٰهِ نازل ہوئی مگر یاہ آیت نصیحت ہے۔ کجھاں مفسّراں گو قول ہے۔ دین کامل کرن گو مطلب اسلام ناں غالب کرنوں ایں جسگو یوہ اثر ہے کہ حجۃ الوداع ماں یاہ آیت نازل ہوئی کوئی مشرک مسلماناں گے نال حج ماں شریک نہ ہوسکیو ایک قول یوہ ہے کہ مطلب یوہ ہے کہ میں تمناں دشمن دے امن دتی ایک قول یوہ ہے کہ دین گو مکمل کرنوں یوہ ہے کہ وہ پچھلی شریعتاں گی طرح منسوخ نہ ہوئیگو اور قیامت تک باقی رہے گو شانِ نزول: بخاری و مسلم گی حدیث ماں ایں کہ حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ گے کول ایک یہودی آیو تے اُس نے کہیو کہ اے امیر المومنین تھاری کتاب ماں ایک آیت ہے اگر وہ ہم یہودیاں ور نازل ہوئی ہوتی تاں ہم اس دن ناں عید مناتا فرمایو کہڑی آیت اُس نے یاہی آیت اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ پڑھی آپ نے فرمایو ہوں اُس دن ناں جانوں جسماں یاہ آیت نازل ہوئی اور اُس جگہ ناں وی جانوں جت نازل ہوئی۔ وہ جمعہ گو دن تے عرفات گو مقام تھو آپ گی مراد اس دے یاہ تھی کہ مہارے واسطے وہ دن عید ہے۔ ترمذی شریف ماں حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما دے مروی ہے آپ دے وی ایک یہودی نے ایسو ہی کہیو آپ نے فرمایو جس دن یاہ نازل ہوئی اُس دن دو عید تھیں جمعہ تے عرفہ، مسئلو: اس دے معلوم ہویو کے دینی کامیابی گا دن ناں خوشی منانی جائز تے صحابہ کرام دے ثابت ہے ورنہ حضرت عمر تے ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہم صاف فرمادیتا کہ جس دن کوئے خوشی گو واقعو ہوئے اسگی یادگار قائم کرنی اور اس دن ناں عید منانوں ہم بدعت جاناں، اس دے ثابت ہویو کہ عیدِ میلاد منانی جائز ہے۔ کیوں جے وہ سب دے بڑی نعمتِ الٰہی ہے جسگی شکر گزاری ضروری ہے۔ ف۱۶ مکہ مکرمہ فتح فرما گے ف۱۷ کہ اس گے سوا کوئے ہور دین قبول نی۔ ف۱۸ مطلب یوہ ہے کہ اُپر حرام چیزاں گو بیان کر دتو گیو ہے لیکن جد کھان پین گی کائے چیز حلال نہ تھائے تے بُکھ تِس گی شدت نال جان خطرہ ماں آجائے۔ اُس وقت جان بچان واسطے بقدرِ ضرورت (حرام) کھان گی اجازت ہے۔ مگر اس طرح کہ نہ طبیعت گناہ ماں بتلا ہوئے نہ ضرورت دے زیادہ ہوئے۔ اور ضرورت اتنی کہ جان بچ جائے۔ ف۱۹ جن گی حرمت قرآن و حدیث اجماع اور قیاس دے ثابت نی۔ ایک قول یوہ وی ہے کہ طیبات وہ چیزاں ایں جن ناں عرب تے سلیم الطبع لوک پسند کریں تے خبیث وہ چیزاں ایں جن دے اچھی طبیعت نفرت کریں۔ مسئلو: اس دے معلوم ہویو کہ کسی چیز گی حرمت ور دلیل نہ ہو نو وی اسگی حِلّت واسطے کافی ہے۔ شانِ نزول: یاہ آیت عدی ابن حاتم تے زید بن مہلہل گا وارہ ماں نازل ہوئی جنگو ناں رسول اکرم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے زید الخیر رکھیو تھو، ان دواں صاحباں نے عرض کیو یا رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ہم لوک کتا تے باز گے نال شکار کراں تو کیا مہارے واسطے حلال ہے؟ تاں اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی۔ ف۲۰ خواہ وہ درنداں بچوں ہوئے۔ مثلاً کتا اور سینہ (چترا) گے شکاری پرنداں بچوں، باز، شاہین وغیرہ گے۔ جد اناں ناں اس طرح پڑھا دتو جائے کہ جیڑو شکار کریں اس بچوں نہ کھائیں تے جد شکاری اناں ناں چھوڑے تدھ شکار ور جائیں، جد بلائے واپس آجائیں۔ ایسا شکاری جانوراں ناں معلّم کہیں۔ ف۲۱ تے آپ اس بچوں نہ کھائیں

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَاذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهِ ۖ وَاتَّقُوا اللّٰهَ ۚ اِنَّ اللّٰهَ سَرِيْعُ
اور اُس ور اللہ گوناں لیو ف۲۲ اور اللہ تے ڈرتا رہیو بے شک اللہ ناں حساب کرتاں
الْحِسَابِ ﴿۴﴾ اَلْيَوْمَ اُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبٰتُ ۗ وَطَعَامُ الَّذِيْنَ اُوْتُوا
دیرنی لگتی۔ اج تھارے واسطے پاک چیز حلال ہوئیں اور کتابیاں گو
الْكِتٰبَ حِلٌّ لَّكُمْ ۖ وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَّهُمْ ۖ وَالْمُحْصَنٰتُ مِنَ
کھانوں ف۲۳ تھارے واسطے حلال ہے اور تھارو کھانوں ان گے واسطے حلال ہے اور نیک عورت
الْمُؤْمِنٰتِ وَالْمُحْصَنٰتُ مِنَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ مِنْ
مسلمان ف۲۴ اور نیک پارسا عورت ان بچوں جناں ناں تھارا تے پہلاں کتاب
قَبْلِكُمْ اِذَآ اٰتَيْتُمُوْهُنَّ اُجُوْرَهُنَّ مُحْصِنِيْنَ غَيْرَ مُسٰفِحِيْنَ وَلَا
ملی جد تم اناں ناں ان گا مہر دیو قید ماں آنتاں ف۲۵ نہ مستی کڈھتاں اور نہ
مُتَّخِذِيْٓ اَخْدَانٍ ۗ وَمَنْ يَّكْفُرْ بِالْاِيْمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهٗ ۫ وَهُوَ
آشنا بناتاں ف۲۶ اور جیڑو مسلمان توں کافر ہویو اسگو کیو تریو سب برباد گیو اور وہ
فِي الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ ﴿۵﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِذَا قُمْتُمْ ع ٥ ٥
آخرت ماں زیاں کار ہے ف۲۷ اے ایمان آلیو! جد نمازناں
اِلَى الصَّلٰوةِ فَاغْسِلُوْا وُجُوْهَكُمْ وَاَيْدِيَكُمْ اِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوْا
کھڑا ہونوں چاہو ف۲۸ تاں اپناں مُنھ توؤ اور کہنیاں تک ہتھ ف۲۹ اور سِراں گو

ف۲۲ آیت دے جہڑو فائدو حاصل ہوئے اُسگو خلاصو یوہ ہے جس شخص نے کُتو یا باز وغیرہ شکار ور چھوڑیو تاں وہ شکار چند شرطاں نال حلال ہوئے (۱) شکاری جانور مسلمان گو ہوئے تے سکھایو وو ہوئے۔ (۲) اُس نے شکار ناں زخم لاگے ماریو ہوئے (۳) شکاری نے جانور ناں بِسْمِ اللّٰہِ اَللّٰہُ اَکْبَرُ کہہ گے چھوڑیو ہوئے۔ (۴) اگر شکاری گے کول شکار زندو پہچے تاں بِسْمِ اللّٰہِ اَللّٰہُ اَکْبَرُ کہہ گے ذبح کرے۔ اگر ان شرطاں بچوں کائے شرط نہ ہوئے تاں حلال نی۔ مثلاً اگر شکاری کول سکھایو وو جانور نہ ہوئے یا اس نے زخم نہ لایو یا شکار ور چھوڑتے ویلے بِسْمِ اللّٰہِ اَللّٰہُ اَکْبَرُ نہ پڑھیو یا شکار زندہ پہچیو تے اُس نے بسم اللہ پڑھ گے ذبح نہ کیو یا سکھایا جانور گے نال بغیر سکھایو وو جانور شریک ہو گیو یا ایسو شکاری جانور شریک ہو گیو جسناں چھوڑتے ویلے بِسْمِ اللّٰہِ اَللّٰہُ اَکْبَرُ نہ پڑھیو ہوئے یا وہ شکاری جانور مجوس (آتش پرست) یا کافر گو ہوئے ان ساریاں صورتاں ماں وہ شکار حرام ایں۔ مسئلو: تیر نال شکار کرن گو وی یوہی حکم ایں۔ اگر بسم اللہ اللہ اکبر کہہ گے تیر ماریو تے اُس گے نال شکار زخمی ہو گے مر گیو تاں حلال ہے اور اگر نہ مریو تاں دوبارہ اس ناں بِسْمِ اللّٰہِ اَللّٰہُ اَکْبَرُ پڑھ گے ذبح کرے۔ اگر اُس ور بسم اللہ نہ پڑھی یا تیر گو زخم اس ناں نہ لگو یا زندہ پکڑن دے بعد اُسناں بِسْمِ اللّٰہِ اَللّٰہُ اَکْبَرُ کہہ گے ذبح نہ کیو۔ ان ساری صورتاں ماں حرام ایں۔ ف۲۳ یعنی ان گا ذبیحہ۔ مسئلو: مسلم تے کتابی گو ذبیحو حلال ہے۔ خواہ وہ مرد ہوئے یا عورت یا بچہ۔ ف۲۴ نکاح کرن ماں عورت گی پارسائی گو لحاظ مستحب ہے لیکن نکاح گا صحیح ہون واسطے شرط نی۔ ف۲۵ نکاح کر گے۔ ف۲۶ ناجائز طریقہ ور مستی کڈھن واسطے بے دھڑک زنا کرنوں تے آشنا بنان دے پوشیدہ زنا مراد ہے۔ ف۲۷ کیوں جے مرتد ہون نال سارا اعمال برباد ہو جائیں۔ ف۲۸ اور تم بے وضو ہوئیں تاں تھارے ور وضو فرض ہے۔ تے وضو گا فرائض یہ چار ایں۔ جہڑا اگے بیان کیا جائیں۔ فائدو۔ سید عالم رسول اکرم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم تے آپ گا اصحاب ہر نماز واسطے تازہ وضو گا عادی تھا اگرچہ ایک وضو نال وی بہت ساری فرض تے نفل نماز جائز ایں مگر ہر نماز واسطے تازو وضو کرنو برکت تے ثواب گو سبب ہے۔ کجھ مفسرین فرمائیں۔ شروع اسلام ماں ہر نماز واسطے تازو وضو فرض تھو۔ بعد ماں منسوخ ہو گیو تے جد تک حدث (ناپاکی) واقع نہ ہوئے ایک ہی وضو نال فرائض ونوافل سب ناں ادا کرنوں جائز ہویو۔ ف۲۹ کہنیں وی تون گا حکم ماں داخل ایں، جیسو کہ حدیثاں دے ثابت ہے تے جمہور اسے ور ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

بِرُءُوْسِكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ اِلَى الْكَعْبَيْنِ ؕ وَاِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوْا ؕ وَاِنْ

مسح کرو ف۳۰ اور گِٹّاں تک پیر تووَ ف۳۱ اور اگر تمناں نہان کی حاجت ہوئے تاں خوب ستھرا ہوجاوَ ف۳۲ اور اگر

كُنْتُمْ مَّرْضٰۤى اَوْ عَلٰى سَفَرٍ اَوْ جَآءَ اَحَدٌ مِّنْكُمْ مِّنَ الْغَآئِطِ

تم بیمار یا سفر ماں ہووَ یا تھارے بچوں کوئے قضائے حاجت توں آیو

اَوْ لٰمَسْتُمُ النِّسَآءَ فَلَمْ تَجِدُوْا مَآءً فَتَيَمَّمُوْا صَعِيْدًا طَيِّبًا

یا تمنے عورتاں نال صحبت کی اور ان صورتاں ماں پانی نہ تھایو تاں پاک مٹی نال تیمم کرو

فَامْسَحُوْا بِوُجُوْهِكُمْ وَاَيْدِيْكُمْ مِّنْهُ ؕ مَا يُرِيْدُ اللّٰهُ لِيَجْعَلَ

تو اپناں مُنھ اور ہتھاں گو اس گے نال مسح کرو اللہ نی چاہتو کہ

عَلَيْكُمْ مِّنْ حَرَجٍ وَّلٰكِنْ يُّرِيْدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهٗ عَلَيْكُمْ

تھارے ور کائے تنگی کرے ہاں یاہ چاہے کہ تمناں خوب ستھرا کرے اور اپنی نعمت تھارے ور پوری کرے

لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ۝٦ وَاذْكُرُوْا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَمِيْثَاقَهُ الَّذِیْ

کہ کِتے تم احسان منوں۔ اور یاد کرو اللہ گو احسان اپنے اپر ف۳۳ اور وہ عہد جیڑو اُس نے

وَاثَقَكُمْ بِهٖۤ ۙ اِذْ قُلْتُمْ سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا ۫ وَاتَّقُوا اللّٰهَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ

تھارا دے لیو ف۳۴ جد کہ تم نے کہیو ہم نے سنیوں اور منیوں ف۳۵ اور اللہ دے ڈرو بے شک اللہ

عَلِيْمٌۢ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ۝٧ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا كُوْنُوْا قَوّٰمِيْنَ

دلاں گی گل جانیں۔ اے ایمان آلیو! اللہ گا حکم ور خوب قائم ہوجاوَ

لِلّٰهِ شُهَدَآءَ بِالْقِسْطِ ۫ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلٰۤى

انصاف گے نال گواہی دیتاں ف۳۶ اور تمناں کسے قوم گی عداوت اس ور نہ ابھارے

اَلَّا تَعْدِلُوْا ؕ اِعْدِلُوْا ۫ هُوَ اَقْرَبُ لِلتَّقْوٰى ۫ وَاتَّقُوا اللّٰهَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ

کہ انصاف نہ کرو، انصاف کرو وہ پرہیزگاری گے زیادہ نزدیک ہے اور اللہ تے ڈرو بے شک اللہ ناں

ف۳۰ سر گا چوتھا حصّہ گو مسح فرض ہے۔ یاہ مقدار حدیث مغیرہ دے ثابت ہے تے یوہ حدیث گو بیان ایں۔ ف۳۱ یوہ وضو گو چوتھو فرض ہے۔ حدیث صحیح ماں ایں سید عالم رسول اکرم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے کجھاں لوکاں ناں پیراں ور مسح کرتاں دیکھوتاں منع فرمایو تے عطا دے مروی ہے وہ قسم کر گے فرمائیں کہ میرا علم ماں اصحاب رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم بچوں کسے نے وی وضو ماں پیراں گو مسح نی کیو۔ ف۳۲ مسئلو: جنابت نال طہارت کاملہ (غسل) لازم آئے جنابت کدے جاگتاں واں جوش تے شہوت نال انزال دے ہوئے تے کدے نیند ماں احتلام نال جس گے بعد اثر پایو جائے حتیٰ کہ اگر خواب یاد آیو مگر تری نہ پائی تاں غسل واجب نہ ہوئے گو تے کدے سبلین (دواں رستاں) بچوں کسے ماں حشفہ گا اِدخال نال فاعل ومفعول دواں ور پانویں انزال ہوئے یا نہ ہوئے۔ یہ تمام صورت جنابت ماں داخل ایں ان دے غسل واجب ہوجائے۔ مسئلو: حیض ونفاس نال وی غسل واجب ہوئے۔ حیض گو مسئلو سورۃ بقرہ ماں گزر گیو تے نفاس ماں غسل واجب ہونوں اجماع دے ثابت ہے تیمم گو بیان سورۃ نساء ماں گزر گیو ف۳۳ کہ تمناں مسلمان کیو۔ ف۳۴ نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے بیعت کرتے ویلے شب عقبہ تے بعتِ رضوان ماں ف۳۵ نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گو ہر حکم ہر حال ماں ف۳۶ اس طرح کہ قرابت تے عداوت گو کوئے اثر تمناں انصاف دے نہ ہٹا سکے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

خَبِيْرٌۢ بِمَا تَعْمَلُوْنَ ﴿٨﴾ وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ ۙ
تھاراں کماں گی خبر ہے۔ ایمان آلاں نیکوکاراں نال اللہ گو وعدو ہے کہ
لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّاَجْرٌ عَظِيْمٌ ﴿٩﴾ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَكَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَآ
ان واسطے بخشش اور بڑو ثواب ہے اور وہ جناں نے کفر کیو اور مہاریں آیت جھلائیں
اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ الْجَحِيْمِ ﴿١٠﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اذْكُرُوْا نِعْمَتَ
وہی دوزخ آلاں ایں ف۳۷ اے ایمان آلیو! اللہ گو احسان
اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ هَمَّ قَوْمٌ اَنْ يَّبْسُطُوْٓا اِلَيْكُمْ اَيْدِيَهُمْ فَكَفَّ
اپنے اُپر یاد کرو جد ایک قوم نے چاہیو کہ تھارے ور دست درازی کرے تاں
اَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ ۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ ۗ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُوْنَ ﴿١١﴾ ع ٢
اُس نے ان گا ہتھ تھارا دے روک لیا ف۳۸ اور اللہ توں ڈرو اور مسلماناں ناں اللہ ہی ور پروسو چاہیے۔
وَلَقَدْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيْثَاقَ بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ ۚ وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ
اور بے شک اللہ نے بنی اسرائیل دے عہد لیو ف۳۹ اور ہم نے ان ماں بارہ
عَشَرَ نَقِيْبًا ۗ وَقَالَ اللّٰهُ اِنِّيْ مَعَكُمْ ۗ لَئِنْ اَقَمْتُمُ الصَّلٰوةَ
سردار قائم کیا ف۴۰ اور اللہ نے فرمایو بے شک ہوں ف۴۱ تھارے نال ہاں ضرور اگر تم نماز قائم رکھو
وَاٰتَيْتُمُ الزَّكٰوةَ وَاٰمَنْتُمْ بِرُسُلِيْ وَعَزَّرْتُمُوْهُمْ وَاَقْرَضْتُمُ اللّٰهَ
اور زکوٰۃ دیو اور میراں رسولاں ور ایمان لے آوٗ اور ان گی تعظیم کرو اور اللہ ناں
قَرْضًا حَسَنًا لَّاُكَفِّرَنَّ عَنْكُمْ سَيِّاٰتِكُمْ وَلَاُدْخِلَنَّكُمْ جَنّٰتٍ
قرضِ حسن دیو ف۴۲ تاں بے شک ہوں تھارا گناہ اتار چھڑوں گو اور ضرور تمناں باغاں ماں لے جاوٗں گو

ف۳۷ یاہ آیت نص قاطع ہے اس ور کہ دوزخ ماں ہمیشہ رہنوں کافراں دے بغیر کسے گے نال خاص نی (خازن) **شانِ نزول:** ایک مرتبہ نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے ایک منزل ماں قیام فرمایو، صحابہ کرام الگ الگ بوٹا گی چھائیاں ماں آرام فرمان لگا سید عالم رسول اکرم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے اپنی تلوار ایک بوٹا نال لڑکائی۔ ایک اعرابی موقع دیکھ گے آیو تے چھپ گے اُس نے تلوار لئی تے تلوار تان گے حضور ناں کہن لگو اے محمد صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم تناں میرا دے کون بچائے گو۔ حضور نے فرمایو اللہ یوہ فرمانوں تھو کہ حضرت جبریل نے تلوار اُس گا ہتھ بچوں چھاڑ چھڑی تے نبی علیہ الصلوٰۃ والسلام نے تلوار لے گے فرمایو تناں میرا دے کون بچائے گو؟ کہن لگو کہ کوئی نی۔ ہوں گواہی دیوں کہ اللہ دے بغیر کوئے معبود نی تے گواہی دیوں کہ محمد مصطفےٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم اُس گا رسول ایں (تفسیر ابوالسعود)۔ ف۳۹ کہ اللہ گی عبادت کراں گا اُس گے نال کسے ناں شریک نہ کراں گا توریت گا احکام گی اتباع تے پیروی کراں گا۔ ف۴۰ ہر گروہ ور ایک سردار جہڑو اپنی قوم گو ذمہ دار ہوئے کہ وِہ عہد وفا کریں گا تے حکم ور چلیں گا۔ ف۴۱ مدد تے نصرت نال ف۴۲ یعنی اُس گی راہ ماں خرچ کرو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ ۚ فَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذٰلِكَ مِنْكُمْ
جن گے ہیٹھوں نہر جاری ایں، فر اس گے بعد جیڑو تھارے بچوں کفر کرے
فَقَدْ ضَلَّ سَوَآءَ السَّبِيْلِ ﴿١٢﴾ فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِّيْثَاقَهُمْ لَعَنّٰهُمْ
وہ ضرور سِدھی راہ توں پُلیو ف۴۳ تو ان گی کِسی بدعہدیاں ف۴۴ ور ہم نے اناں ناں لعنت کی
وَجَعَلْنَا قُلُوْبَهُمْ قٰسِيَةً ۚ يُحَرِّفُوْنَ الْكَلِمَ عَنْ مَّوَاضِعِهٖ ۙ وَنَسُوْا حَظًّا
اور ان گا دِل سخت کرچھڑیا اللہ گی گلاں ناں ف۴۵ ان گا ٹھکاناں توں بدلیں اور بُلا بیٹھا بڑو حصّو ان نصیحتاں گو
مِّمَّا ذُكِّرُوْا بِهٖ ۚ وَلَا تَزَالُ تَطَّلِعُ عَلٰى خَآئِنَةٍ مِّنْهُمْ اِلَّا قَلِيْلًا
جیڑیں اناں ناں دتیں گئیں ف۴۶ اور تم ہمیشہ ان گا ایک نہ ایک دغا ور مطلع ہوتا رہیں گا۔ ف۴۷ تھوڑاں ناں چھوڑ
مِّنْهُمْ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ ۗ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿١٣﴾
گے ف۴۸ تو اناں ناں معاف کرو اور ان دے درگزر کرو ف۴۹ بے شک احسان آلا اللہ ناں محبوب ایں۔
وَمِنَ الَّذِيْنَ قَالُوْٓا اِنَّا نَصٰرٰٓى اَخَذْنَا مِيْثَاقَهُمْ فَنَسُوْا حَظًّا
اور وِہ جناں نے دعوو کیو ہم نصرانی ہاں ہم نے ان دے عہد لیو ف۵۰ تو وِہ بُلا بیٹھا بڑو حصّو۔
مِّمَّا ذُكِّرُوْا بِهٖ ۠ فَاَغْرَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَآءَ اِلٰى يَوْمِ
ان نصیحتاں گو جیڑیں اناں ناں دتیں گئیں ف۵۱ تو ہم نے ان گے آپس ماں قیامت گا دن تک بیر اور بغض
الْقِيٰمَةِ ۗ وَسَوْفَ يُنَبِّئُهُمُ اللّٰهُ بِمَا كَانُوْا يَصْنَعُوْنَ ﴿١٤﴾ يٰٓاَهْلَ
کہل چھڑیو ف۵۲ اور عنقریب اللہ اناں ناں دس چھڑے گو جو کُجھ کریں تھا ف۵۳ اے

ف۴۳ واقعو یوہ تھو کہ اللہ تعالیٰ نے حضرت موسیٰ علیہ السلام نال وعدو فرمایو تھو کہ اناں ناں تے ان گی قوم ناں ارض مقدسہ گو وارث بنائے گو جس ماں کنعانی جبار رہیں تھا تاں فرعون گا ہلاک ہون دے بعد حضرت موسیٰ علیہ السلام ناں حکم ہویو کہ بنی اسرائیل ناں ارض مقدسہ گی طرف لے چل میں اس مقدس زمین ناں تھارے رہن واسطے بنایو ہے۔ تاں اُت جاؤ تے جہڑا دشمن ات ایں ان گے نال جہاد کرو ہوں تھاری مدد فرماؤں گو تے اے موسیٰ تم اپنی قوم دے ہر ہر گروہ دے ایک ایک سردار بناؤ اس طرح بارہ سردار مقرر کرو ہر ایک ان بچوں اپنی قوم گا حکم مَنن تے عہد وفا کرن گو ذمہ دار ہوئے۔ حضرت موسیٰ علیہ السلام سردار چن گے بنی اسرائیل ناں لے گے روانہ ہویا اریحا گے کول پہچیا تاں ان نقیباں ناں ماحول گو پتو کرن واسطے ٹور یو اُت اناں نے دیکھیو کہ ات گا لوک بہت بڑا جسم آلا تے نہایت طاقتور تے رعب داب آلا ایں۔ یہ ان دے ڈر گیا تے واپس آ گیا تے آ گے اناں نے اپنی قوم ناں سارو احوال سنایو۔ باوجود کہ اناں ناں اس دے منع کیو گیو تھو لیکن ساراں نے عہد شکنی کی سوائے کالب بن یوقنا تے یوشع بن نون گے کہ یہ عہد ور قائم رہیا۔ ف۴۴ کہ اناں نے عہدِ الٰہی ناں تروڑ ویو تے حضرت موسیٰ علیہ الصّلوٰۃ والسلام دے بعد آن آلا انبیار کرام گی تکذیب کی تے انبیار ناں قتل کیو، کتاب گا احکام گی مخالفت کی۔ اس ف۴۵ جن ماں سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم کی نعت تے صفت ہے تے جہڑیں توریت ماں بیان کی گی ایں ف۴۶ توریت ماں، کہ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گو اتباع کریں تے ان ور ایمان لے آئیں۔ ف۴۷ کیوں جے دغو تے خیانت تے عہد گو تروڑنوں تے رسولاں گے نال بدعہدی ان گی تے ان گا آباواجداد گی پرانی عادت ہے۔ ف۴۸ جیڑا ایمان لے آیا۔ ف۴۹ تے جو کجھ ان دے پہلاں سرزد ہویو اس ور گرفت نہ کرو۔ شانِ نزول: کجھاں مفسراں گو کہن ایں کہ یاہ آیت اُس قوم گا وارہ ماں نازل ہوئی جناں نے پہلاں نبی صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نال عہد کیو فر تروڑیو فر اللہ تعالیٰ نے اپنا حبیب صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم ناں اس ور خبردار فرمایو تے یاہ آیت نازل فرمائی۔ اس صورت ماں مطلب یوہ ہے کہ ان گی اس عہد شکنی دے درگزر فرماؤ جد تک وہ جنگ دے باز رہیں تے جزیو ادا کرن دے منع نہ کریں۔ ف۵۰ اللہ تعالیٰ تے اُس گا رسولاں ور ایمان لیان گو۔ ف۵۱ انجیل ماں تے اناں نے عہد شکنی کی۔ ف۵۲ قتادہ نے کہیو کہ جد نصرانیاں نے کتابِ الٰہی (انجیل) ور عمل کرنوں چھوڑیو تے رسولاں گی نافرمانی کی، فرائض ادا نہ کیا حداں گی پرواہ نہ کی تاں اللہ تعالیٰ نے ان گے درمیان عداوت پا چھڑی۔ ف۵۳ یعنی روزِ قیامت وہ اپنا کردار گو بدلو پائیں گا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الْكِتٰبِ قَدْ جَآءَكُمْ رَسُوْلُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيْرًا مِّمَّا كُنْتُمْ
کتاب آلیو! ف۵۴ بے شک تھارے کول مہارا یہ رسول ف۵۵ تشریف لے آیا کہ تھارے ور ظاہر فرمائیں بہت ساری وہ چیز جیڑیں تم نے
تُخْفُوْنَ مِنَ الْكِتٰبِ وَيَعْفُوْا عَنْ كَثِيْرٍ ۬ قَدْ جَآءَكُمْ مِّنَ اللّٰهِ
کتاب ماں چھپا رکھی ایں ف۵۶ اور بہت ساری معاف فرمائیں ف۵۷ بے شک تھارے کول اللہ گی طرفوں
نُوْرٌ وَّكِتٰبٌ مُّبِيْنٌ ﴿١٥﴾ يَّهْدِيْ بِهِ اللّٰهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهٗ سُبُلَ
ایک نور آئیو ف۵۸ اور روشن کتاب۔ ف۵۹ اللہ اُس دے ہدایت دیے اُساں جیڑو اُس گی مرضی ور چلیو سلامتی گے
السَّلٰمِ وَيُخْرِجُهُمْ مِّنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى النُّوْرِ بِاِذْنِهٖ وَيَهْدِيْهِمْ
رستے اور اناں ناں نیریاں تے روشنی گی طرف لے جائے اپناں حکم نال اور اناں ناں
اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿١٦﴾ لَقَدْ كَفَرَ الَّذِيْنَ قَالُوْٓا اِنَّ اللّٰهَ
سِدھی راہ دے۔ بے شک کافر ہویا وِہ جناں نے کہیو کہ اللہ
هُوَ الْمَسِيْحُ ابْنُ مَرْيَمَ ؕ قُلْ فَمَنْ يَّمْلِكُ مِنَ اللّٰهِ شَيْئًا
مسیح ابن مریم ف۶۰ ہی ہے، تم فرماؤ فر اللہ گو کوئے کے کر سکے۔
اِنْ اَرَادَ اَنْ يُّهْلِكَ الْمَسِيْحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَاُمَّهٗ وَمَنْ فِي
اگر وہ چاہے کہ ہلاک کر چھوڑے مسیح ابن مریم اور اسکی ماں اور تمام
الْاَرْضِ جَمِيْعًا ؕ وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ؕ
زمین آلاں ناں ف۶۱ اور اللہ ہی گے واسطے ہے سلطنت آسماناں اور زمین اور ان گے درمیان گی
يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ ؕ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿١٧﴾ وَقَالَتِ الْيَهُوْدُ
جو چاہے پیدا کرے اور اللہ سب کجھ کر سکے۔ اور یہودی

ف۵۴ یہود یو نصرانیو۔ ف۵۵ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ف۵۶ جیسو کہ آیت رجم تے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا اوصاف تے حضور گو اناں ناں بیان فرمانوں معجزو ہے۔ ف۵۷ تے ان گو ذکر وی نی کرتا نہ ان ور مواخذو فرمائیں۔ کیوں جے آپ اُسے چیز گو ذکر فرمائیں جسماں مصلحت ہوئے۔ ف۵۸ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں نور فرمایو گیو کیوں جے آپ گا آن نال کفر گو نیر و دور ہویو تے سدھو راہ دسیو۔ ف۵۹ یعنی قران شریف۔ ف۶۰ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ بخران گا نصرانیاں دے یوہ مقولو سرزد ہویو تے نصرانیاں گا فرقہ یعقوبیہ تے ملکانیہ گو یوہ مذہب ہے کہ وہ حضرت عیسیٰ ناں اللہ کہیں کیوں جے وہ حلول گا قائل ایں اور ان گو باطل اعتقاد یوہ ہے کہ اللہ تعالیٰ نے عیسیٰ گا بدن ماں حلول فرمایو۔ معاذ اللہ وَتَعَالَى اللّٰهُ عَمَّا يَقُوْلُوْنَ عُلُوًّا كَبِيْرًا اللہ تعالیٰ نے اس آیت ماں کفر گو حکم دتو تے اس گے بعد ان گا مذہب گو فساد بیان فرمایو۔ ف۶۱ اسگو جواب یوہی ہے کہ کوئی کجھ نی کر سکتو تاں فر حضرت مسیح ناں اللہ کہنو کتنو واضح باطل ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَالنَّصٰرٰى نَحْنُ اَبْنٰٓؤُا اللّٰهِ وَاَحِبَّآؤُهٗ ؕ قُلْ فَلِمَ يُعَذِّبُكُمْ

اور نصرانی بولیا کہ ہم اللہ گا بیٹا اور اس گا پیارا ہاں ف٦٢ تم فرماؤ فر تمناں کیوں

بِذُنُوْبِكُمْ ؕ بَلْ اَنْتُمْ بَشَرٌ مِّمَّنْ خَلَقَ ؕ يَغْفِرُ لِمَنْ يَّشَآءُ وَيُعَذِّبُ

تھارا گناہاں ور عذاب فرمائے ف٦٣ بلکہ تم آدمی ایں اسکی مخلوق بچوں جسناں چاہے بخشے اور جسناں چاہے سزا

مَنْ يَّشَآءُ ؕ وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۫ وَاِلَيْهِ

دیے اور اللہ ہی گے واسطے ہے سلطنت آسماناں اور زمین اور ان گا درمیان گی اور اُسے گی طرف

الْمَصِيْرُ ﴿١٨﴾ يٰٓاَهْلَ الْكِتٰبِ قَدْ جَآءَكُمْ رَسُوْلُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلٰى

مڑنوں ایں۔ اے کتاب آلیو! بے شک تھارے کول مہارو یوہ ف٦٤ رسول تشریف لے آیو کہ تھارے ور مہارا احکام ظاہر فرمائے

فَتْرَةٍ مِّنَ الرُّسُلِ اَنْ تَقُوْلُوْا مَا جَآءَنَا مِنْۢ بَشِيْرٍ وَّلَا نَذِيْرٍ ؗ

بعد اس کے کہ رسولاں گو آنوں مدتاں تک بند رہیو تھو ف٦٥ کہ کدے تم کہو مہارے کو ل کوئے خوشی اور ڈر سنان آلو نہ آیو

ع ٨ ٧ فَقَدْ جَآءَكُمْ بَشِيْرٌ وَّنَذِيْرٌ ؕ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿١٩﴾

تو یوہ خوشی اور ڈر سنان آلو تھارے کول تشریف لے آیو اور اللہ ناں سب قدرت ہے۔

وَاِذْ قَالَ مُوْسٰى لِقَوْمِهٖ يٰقَوْمِ اذْكُرُوْا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ

اور جد موسیٰ نے کہیو اپنی قوم ناں اے میری قوم! اللہ گو احسان اپنے اپر یاد کرو

اِذْ جَعَلَ فِيْكُمْ اَنْۢبِيَآءَ وَجَعَلَكُمْ مُّلُوْكًا ۖۗ وَّاٰتٰىكُمْ مَّا لَمْ يُؤْتِ

کہ تھارے بچوں پیغمبر کیا ف٦٦ اور تمناں بادشاہ کیو ف٦٧ اور تمناں وہ دتو جیہڑو اج

ف٦٢ شانِ نزول: سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گے کول اہل کتاب آیا تے اناں نے دین گا معاملہ ماں آپ گے نال گفتگو شروع کی۔ آپ نے اناں اناں اسلام گی دعوت دتی تے اللہ گی نافرمانی کرن دے اُس گا عذاب گو خوف دویاؤ تاں وہ کہن لگا اے محمد صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم تم ہمناں ڈرائیں ہم دے اللہ گا بیٹا تے اس گا پیارا ہاں۔ اس ور یاہ آیت نازل ہوئی تے ان گا اس دعویٰ گا بطلان ناں ظاہر فرمایو۔ ف٦٣ یعنی اس گل گو دے تمناں وی اقرار ہے کہ گنتی گا دن تم دوزخ ماں رہیں گا تاں سوچو کوئے باپ اپنا بیٹاناں یا کوئے شخص اپنا پیاراناں اگ ماں جلائے؟ جدا یسو نی تاں تھارا دعویٰ گو جوٹھ تھارا اقرار دے ثابت ہے۔ ف٦٤ محمد صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ف٦٥ حضرت عیسیٰ علیہ السلام گے بعد سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا زمانہ تک پانچ سو نہتر (٥٦٩) سال گی مدت نبی دے خالی رہی۔ اس گے بعد حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گا تشریف لیان گا احسان گو اظہار کیو جائے کہ نہایت حاجت گے ویلے تھارے ور اللہ تعالیٰ گی عظیم نعمت پیجی گئی۔ تے اس ماں الزام تے حجت تے قطع عذر وی ہے کہ ہون یوہ کہن گو موقع نہ رہیو کہ مہارے کول نصیحت کرن آلو تشریف نی لیاؤ۔ ف٦٦ مسئلو: اس آیت دے یوہ وی پتو چلیو کہ پیغمبراں گی تشریف آوری نعمت ہے اور حضرت موسیٰ علیہ السلام نے اپنی قوم ناں اسگو ذکر کرن گو حکم دتو کہ وہ برکات تے ثمرات گا سبب ایں اس دے میلاد مبارک گی محفل باعث برکت ثابت ہوئیں تے ان گا محمود تے مستحسن ہون گی سند ملے۔ ف٦٧ یعنی آزاد تے صاحب حشم تے فرعونیاں گا ہتھاں ماں مقید ہون دے بعد ان گی غلامی دے نجات حاصل کر گے عیش و آرام گی زندگی جینوں بڑی نعمت ہے۔ حضرت ابو سعید خدری رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے مروی ہے کہ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم نے فرمایو کہ بنی اسرائیل ماں جہڑو کوئے خادم تے عورت تے سواری رکھے وہ بادشاہ کہوائے تھو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

أَحَدًا مِّنَ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٢٠﴾ يٰقَوْمِ ادْخُلُوا الْاَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ الَّتِيْ

سارا جہان ماں کسے ناں نی دتو ف٦٨ اے قوم! اس پاک زمین ماں داخل ہوجاؤ جہڑی

كَتَبَ اللّٰهُ لَكُمْ وَلَا تَرْتَدُّوْا عَلٰٓى اَدْبَارِكُمْ فَتَنْقَلِبُوْا خٰسِرِيْنَ ﴿٢١﴾

اللہ نے تھارے واسطے رکھی ہے اور پچھاں نہ مڑو ف٦٩ کہ نقصان ور مڑو گا۔

قَالُوْا يٰمُوْسٰٓى اِنَّ فِيْهَا قَوْمًا جَبَّارِيْنَ ۖ وَاِنَّا لَنْ نَّدْخُلَهَا حَتّٰى

بولیا اے موسیٰ! اس ماں تے بڑا زبردست لوک ایں اور ہم اسماں ہرگز داخل نہ ہواں گا جد تک

يَخْرُجُوْا مِنْهَا ۚ فَاِنْ يَّخْرُجُوْا مِنْهَا فَاِنَّا دٰخِلُوْنَ ﴿٢٢﴾ قَالَ رَجُلٰنِ

وہ اتوں نہ نکل جائیں، ہاں جد وہ اتوں نکل جائیں، تاں ہم ات جاں گا۔ دو مرد

مِنَ الَّذِيْنَ يَخَافُوْنَ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمَا ادْخُلُوْا عَلَيْهِمُ

کہ اللہ دے ڈرن آلاں بچوں تھا ف٧٠ اللہ نے اناں ناں نواز یو ف٧١ بولیا کہ زبردستی

الْبَابَ ۚ فَاِذَا دَخَلْتُمُوْهُ فَاِنَّكُمْ غٰلِبُوْنَ ۬ۚ وَعَلَى اللّٰهِ فَتَوَكَّلُوْٓا

دروازہ ماں ف٧٢ ان ور داخل ہوؤ اگر تم دروازہ ماں داخل ہوگیا تاں تھارو ہی غلبو ہے ف٧٣ اور اللہ ہی ور پروسو کرو

اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿٢٣﴾ قَالُوْا يٰمُوْسٰٓى اِنَّا لَنْ نَّدْخُلَهَآ اَبَدًا

اگر تمناں ایمان ایں۔ ف٧٤ بولیا اے موسیٰ! ہم تے ات ف٧٥ کدے نہ جاں گا۔

مَّا دَامُوْا فِيْهَا فَاذْهَبْ اَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَآ اِنَّا هٰهُنَا

جد تک وہ اُت ایں تو تم جاؤ اور تھارو رب تم دوئے لڑو ہم اِت

قٰعِدُوْنَ ﴿٢٤﴾ قَالَ رَبِّ اِنِّيْ لَآ اَمْلِكُ اِلَّا نَفْسِيْ وَاَخِيْ فَافْرُقْ

بیٹھاوا ہاں۔ موسیٰ نے عرض کی اے میرا رب! مناں اختیار نی مگر اپنوں اور اپناں پائی گو تو تو ہمناں

ف٦٨ جسطرح کہ دریاماں راہ بنانوں۔ دشمن ناں غرق کرنوں، من تے سلویٰ گو اتارنوں، پتھر دے چشمہ جاری کرنا، چھڑ ھ ناں سائبان بنانوں وغیرہ ف٦٩ حضرت موسیٰ علیہ السلام نے اپنی قوم ناں اللہ تعالیٰ گی نعمت یاد کراگے اناں ناں اپناں دشمناں نال جہاد کرن واسطے جان گو حکم دتو تے فرمایو کہ اے قوم مقدس زمین ماں داخل ہوجاؤ۔ اس زمین ناں مقدس اس واسطے کہیو گیو کہ وہ انبیار گا رہن گی جگہ ہے۔ مسئلو: اس دے معلوم وہیو کہ انبیار گا رہن نال زمین ناں وی شرف حاصل ہوئے تے دوجاں واسطے وہ باعث برکت ہوئے۔ کلبی دے منقول ہے کہ حضرت ابراہیم علیہ الصلوٰۃ والسلام کوہِ لبنان ور چھڑھیا تاں آپ ناں کہیو گیو دیکھو جت تک تھاری نظر پہچے وہ جگہ مقدس ہے تے تھاری اولاد گی میراث ہے۔ یاہ سرزمین طور تے اس گا آسا پاسا گی تھی تے ایک قول یوہ ہے کہ تمام ملکِ شام ف٧٠ کالب بن یوقنا تے یوشع بن نون جہڑا ان نقیباں بچوں تھا جناں ناں حضرت موسیٰ علیہ السلام نے جبابرہ گو حال دریافت کرن واسطے پیچیو تھو۔ ف٧١ ہدایت تے وفائے عہد گے نال، انھاں نے جبابرہ گو حال صرف حضرت موسیٰ علیہ السلام دے عرض کیو اور اُساں ظاہر نہ کیو بنسبت دوجاں نقیباں گے کہ اناں نے اسگو اظہار عام کیو تھو۔ ف٧٢ شہر گا ف٧٣ کیوں جے اللہ تعالیٰ نے مدد گو وعدو کیو ہے تے اُسگو وعدو ضرور پورو ہونوں ایں تم جبارین گا بڑا بڑا جسماں دے نہ ڈرو ہم نے اناں ناں دیکھیو ہے ان گا جسم بڑا ایں تے دل کمزور ایں۔ ان دواں نے جد یوہ کہیو تاں بنی اسرائیل بہت غصے ہویا تے اناں نے چاہیو کہ ان ور پتھر ماریں۔ ف٧٤ بنی اسرائیل ف٧٥ جبارین گا شہر ماں

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقَوْمِ الْفٰسِقِيْنَ ﴿۲۵﴾ قَالَ فَاِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ

ان نافرماناں دے جدا رکھ ف۷۶ فرمایو تاں وہ زمین ان ور حرام ایں ف۷۷

اَرْبَعِيْنَ سَنَةً ۚ يَتِيْهُوْنَ فِي الْاَرْضِ ۭ فَلَا تَاْسَ عَلَى الْقَوْمِ

چالی سال تک پٹکتا پھریں وہ زمین ماں ف۷۸ تو تم ان نافرماناں گو افسوس نہ

الْفٰسِقِيْنَ ﴿۲۶﴾ وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ ابْنَيْ اٰدَمَ بِالْحَقِّ ۘ اِذْ قَرَّبَا

کرو۔ اور انہاں ناں پڑھ کے سناؤ آدم گا دواں بیٹاں گی سچی خبر ف۷۹ جد دواں نے

قُرْبَانًا فَتُقُبِّلَ مِنْ اَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْاٰخَرِ ۭ قَالَ

ایک ایک نیاز پیش کی تو ایک گی قبول ہوئی اور دوجا گی نہ قبول ہوئی، بولیو

لَاَقْتُلَنَّكَ ۭ قَالَ اِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللّٰهُ مِنَ الْمُتَّقِيْنَ ﴿۲۷﴾ لَىِٕنْۢ بَسَطْتَّ

قسم ایں ہوں تماں قتل کر چھڑوں گو ف۸۰ کہیو اللہ اسے توں قبول کرے جناں ڈرہے ف۸۱ بے شک اگر تو

ف۷۶ تے ہمناں ان گی صحبت تے قربت دے بچایا یوہ مطلب کہ مہارے ان گے درمیان فیصلو فرما، ف۷۷ اسماں داخل نہ ہوسکیں گا۔ ف۷۸ وہ زمین جسماں یہ لوک پُلیا پھرتا رہیا، نو فرسنگ تھی تے قوم چھ لکھ جنگی جیڑا اپنو سامان لے گے سارے دن چلتا رہیں تھا جد شام ہوئے تھی تاں اپنا آپ ناں اُتے دیکھیں تھا جتوں چلیں تھا۔ یاہ اناں ور سزا تھی۔ سوائے حضرت موسیٰ تے ہارون تے یوشع تے کالب گے کہ ان ور اللہ تعالیٰ نے آسانی فرمائی تے ان گی اعانت فرمائی جیسو کہ حضرت ابراہیم علیہ الصلوٰۃ والسلام گے واسطے اگ ناں ٹھنڈی تے سلامتی بنایو اور اتنی بڑی جماعت گو اتنا چھوٹا حصہ زمین ماں چالی دناں تک پھرتو رہنوں تے کسے گو اتوں نہ نکلنوں موسیٰ علیہ السلام گا معجزات بچوں ہے۔ جد بنی اسرائیل نے اُس جنگل ماں حضرت موسیٰ علیہ الصلوٰۃ والسلام دے کھان پین وغیرہ ضروریات گی تے تکلیفاں گی شکایت کی تاں اللہ تعالیٰ نے حضرت موسیٰ علیہ السلام گی دعا نال ان ناں آسمانی غذا من وسلویٰ عطا فرمایو تے لباس خود ان گا جسماں ور پیدا فرمایو جہڑو جسم گے نال ہی بدھتو چلے تھو اور ایک سفید پتھر کوہِ طور گو عنایت فرمایو کہ جد سفر گو سامان اُتاریں یا کسے ویلے ٹھہریں تاں حضرت اُس پتھر ور عاصو ماریں اس دے بنی اسرائیل گا بارہ گروہاں واسطے بارہ چشمہ جاری ہو جائیں تے چھاں کرن واسطے ایک چہڑھ گوڈالو ٹوریو تے تیہ ماں جتنا لوک وی داخل ہویا تھا ان بچوں جہڑا ۲۰ سال دے زیادہ تک گا تھا سارا اُتے مرگیا۔ سوائے یوشع بن نون تے کالب بن یوقنا گے تے جن لوکاں نے ارض مقدس ماں داخل ہون دے انکار کیو ان بچوں کوئے وی داخل نہ ہوسکیو تے کہیو گیو ہے کہ تیہ ماں ہی حضرت ہارون تے حضرت موسیٰ علیہما السلام گی وفات ہوئی حضرت موسیٰ علیہ السلام گی وفات دے چالی سال بعد حضرت یوشع ناں نبوت عطا کی گئی تے جبارین نال جہاد گو حکم دتو گیو۔ آپ باقی ماندہ بنی اسرائیل ناں نال لیکے گیا تے جبارین ور جہاد کیو۔ ف۷۹ جنگو ناں ہابیل تے قابیل تھو اس خبر ناں سنان گو مقصد یوہ ہے کہ حسد گی برائی معلوم ہوئے تے حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نال حسد کرن آلاں ناں اس دے سبق حاصل کرن گو موقع ملے علمار سیر واخبار گو بیان ایں کہ حضرت حوا گا حمل ماں ایک لڑکو ایک لڑکی پیدا ہوئیں تھا تے ایک حمل گا لڑکا گو دوجا حکم گی لڑکی نال نکاح کرایو جائے تھو تے جد آدمی صرف حضرت آدم علیہ السلام گی اولاد ماں منحصر تھا تاں نکاح گی دوجی صورت کائے نی تھی۔ اسے دستور گے مطابق حضرت آدم علیہ السلام نے قابیل گو نکاح لیودا نال جہڑی ہابیل گے نال پیدا ہوئی تھی تے ہابیل گو اقلیما گے نال جہڑی قابیل گے نال پیدا ہوئی تھی کرنو چاہیو قابیل اس ور راضی نہ ہویو تے چونکہ اقلیما زیادہ خوبصورت تھی اس واسطے اس گو طلبگار ہویو حضرت آدم علیہ السلام نے فرمایو کہ وہ تیرے نال پیدا ہوئی ہے لہٰذا تیری بہن ایں اُس گے نال تیرو نکاح حلال نی کہن لگو یاہ دے تھاری رائے ہے۔ اللہ تعالیٰ نے یوہ حکم نی دتو۔ آپ نے فرمایو تاں تم دوئے قربانیں لیاؤ جسکی قربانی مقبول ہوئے گی وہی اقلیما گو حقدار ہے اس زمانہ ماں جہڑی قربانی مقبول ہوئے تھی۔ آسمان دے ایک اگ اتر گے اُسناں کھا لئے تھی۔ قابیل نے ایک ٹیر کنک گو تے ہابیل نے ایک بکری قربانی واسطے پیش کی آسمانی اگ نے ہابیل گی قربانی ناں لے لیو تے قابیل گی کنک ناں چھوڑ دتو۔ اس ور قابیل گا دل ماں بہت بغض تے حسد پیدا ہویو۔ ف۸۰ جد حضرت آدم علیہ السلام مکہ مکرمہ تشریف لے گیا تاں قابیل نے ہابیل ناں کہیو تاں قتل کروں گو ہابیل نے کہیو کیوں؟ کہن لگو اس واسطے کہ تیری قربانی قبول ہوئی تے میری نہ ہوئی تے تو اقلیما گو حقدار بنیوں اس ماں میری ذِلت ہے۔ ف۸۱ ہابیل گا اس مقولہ گو یوہ مطلب ہے کہ قربانی گو قبول کرنوں اللہ گو کم ایں وہ متقیاں گی قربانی قبول فرمائے تو متقی ہوتو تاں تیری قربانی قبول ہوتی۔ یوہ خود تیرا اعملاں گو نتیجو ہے۔ اس ماں میرو کے عمل دخل ہے؟

ع ۴ ۸ النصف

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

إِلَيَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِي مَآ أَنَا بِبَاسِطٍ يَدِيَ إِلَيْكَ لِأَقْتُلَكَ ۚ
اپنوں ہتھ میرے ور چائے گو کہ مناں قتل کرے تاں ہوں اپنوں ہتھ تیرے ورتاں قتل کرن ناں نہ بدھاؤں گو ف۸۲
إِنِّيٓ أَخَافُ اللّٰهَ رَبَّ الْعٰلَمِينَ ﴿۲۸﴾ إِنِّيٓ أُرِيدُ أَن تَبُوٓأَ بِإِثْمِي
ہوں اللہ توں ڈروں جیہڑو مالک سارا جہان گو۔ ہوں دے یاہ چاہوں کہ میرو ف۸۳ اور تیرو گناہ ف۸۴
وَإِثْمِكَ فَتَكُونَ مِنْ أَصْحٰبِ النَّارِ ۚ وَذٰلِكَ جَزٰٓؤُا الظّٰلِمِينَ ۚ ﴿۲۹﴾
دوئے تیرے ہی پلے پوئیں تاں تو دوزخی ہوجائے اور ناانصافاں گی یا ہی سزا ہے
فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ أَخِيهِ فَقَتَلَهُ فَأَصْبَحَ مِنَ الْخٰسِرِينَ ﴿۳۰﴾
تو اُس گا نفس نے اساں پائی گا قتل گو چادوائیو تو اساں قتل کرچھڑیو تو رہ گیو نقصان ماں ف۸۵
فَبَعَثَ اللّٰهُ غُرَابًا يَّبْحَثُ فِي الْأَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ يُوَارِي
تاں اللہ نے ایک کاگ پیجیو زمین گھنتو کہ اساں دسے کس طرح
سَوْءَةَ أَخِيهِ ۚ قَالَ يٰوَيْلَتٰىٓ أَعَجَزْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هٰذَا
اپناں پائی گی لاش چھپائے ف۸۶ بولیا ہائے خرابی ہوں اس
الْغُرَابِ فَأُوَارِيَ سَوْءَةَ أَخِي ۚ فَأَصْبَحَ مِنَ النّٰدِمِينَ ﴿۳۱﴾ مِنْ
کاگ جیسووی نہ ہو سکیو کہ ہوں اپناں پائی گی لاش چھپاتو؟ تو پچھتاتو رہ گیو ف۸۷ اس
أَجْلِ ذٰلِكَ ۚ كَتَبْنَا عَلٰى بَنِيٓ إِسْرٰٓءِيلَ أَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا
وجہ تے ہم نے بنی اسرائیل ور لکھ چھڑیو کہ جس نے کائے جان قتل کی
بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا ۖ
بغیر جان گے بدلے یا زمین ماں فساد گے ف۸۸ تو گویا اُس نے سب لوکاں ناں قتل کیو ف۸۹

معانقة ۵ عند المتأخرين ۱۲
وقف النبي صلى الله عليه وسلم

ف۸۲ کہ میری طرفوں ابتدار ہوئے اس گے باوجود کہ ہوں تیرادے طاقتور تے ڈاہڈو ہوں یوہ صرف اس واسطے کہ۔ ف۸۳ یعنی مناں قتل کرن گو۔ ف۸۴ جہڑو تیں اس دے پہلاں کیو کہ والد گی نافرمانی کی، حسد کیو، تے خدائی فیصلہ گو انکار کیو ف۸۵ تے حیران ہویو کہ اس لاش ناں کے کرے کیوں جے اُس ویلا توڑی کوئے انسان مریو ہی نی تھو مدت توڑی لاش ناں پٹھ ورر کھ گے پھرتو رہیو۔ ف۸۶ مروی ہے کہ دو کاگ آپسماں لڑیا اُن بچوں ایک نے دو جاناں مار چھڑیو فرزندہ کاگ نے اپنی چونڈ تے پنجاں نال کھُن گے ایک کھڈو بنایو اُس ماں مریا وا کاگ ناں دب گے مٹی سٹ چھڑی۔ یاہ دیکھ گے قابیل ناں پتو چلیو کہ مردہ گی لاش ناں دفن کرنو چاہیئے۔ چنانچہ اُس نے زمین کھن بے گے دفن کرچھڑیو (جلالین، مدارک وغیرہ) ف۸۷ اپنی نادانی تے پریشانی ورتے یاہ پشیمانی گناہ ورنی تھی کہ توبہ ماں شمار ہوسکتی۔ یاندامت گو توبہ ہونوں سید الانبیا صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی امت گے نال خاص ہے (مدارک) ف۸۸ یعنی خون ناحق کیو کہ نہ دے مقتول ناں کسے خون کے بدلے قصاص گا طور ور ماریو نہ شرک تے کفر یا قطع طریق وغیرہ کسے موجب قتل فساد گی وجہ دے ماریو۔ ف۸۹ کیوں جے اُس نے حق اللہ گی رعایت تے حدودِ شریعت گو پاس نہ کیو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَمَنْ اَحْيَاهَا فَكَاَنَّمَآ اَحْيَا النَّاسَ جَمِيْعًا ؕ وَلَقَدْ جَآءَتْهُمْ
اور جس نے ایک جان ناں زندہ کیو ف٩٠ اُس نے گو ساراں لوکاں ناں زندہ کیو اور بے شک ان گے ف٩١ کول
رُسُلُنَا بِالْبَيِّنٰتِ ز ثُمَّ اِنَّ كَثِيْرًا مِّنْهُمْ بَعْدَ ذٰلِكَ فِى
مہارا رسول روشن دلیلاں گے نال آیا ف٩٢ فر بے شک ان ماں بہت اس گے بعد
الْاَرْضِ لَمُسْرِفُوْنَ ﴿٣٢﴾ اِنَّمَا جَزٰٓؤُا الَّذِيْنَ يُحَارِبُوْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ
زمین ماں زیادتی کرن آلاں ایں ف٩٣ وہ کہ اللہ اور اُس گا رسول نال لڑیں ف٩٤
وَيَسْعَوْنَ فِى الْاَرْضِ فَسَادًا اَنْ يُّقَتَّلُوْٓا اَوْ يُصَلَّبُوْٓا اَوْ تُقَطَّعَ
اور ملک ماں فساد کرتا پھریں ان گو بدلو یوہی ہے کہ گِن گِن گے قتل کیا جائیں یا سولی چاہڑیا جائیں یا ان گا
اَيْدِيْهِمْ وَاَرْجُلُهُمْ مِّنْ خِلَافٍ اَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْاَرْضِ ؕ ذٰلِكَ لَهُمْ
ایک طرف گا ہتھ اور دوجی طرف گا پیر کٹیا جائیں یا زمین تے دُور کردتا جائیں یاہ
خِزْىٌ فِى الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيْمٌ ﴿٣٣﴾ لا اِلَّا
دُنیا ماں انگی رسوائی ہے اور آخرت ماں ان گے واسطے بڑو عذاب مگر
الَّذِيْنَ تَابُوْا مِنْ قَبْلِ اَنْ تَقْدِرُوْا عَلَيْهِمْ ۚ فَاعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ
وہ جناں نے توبہ کر لئی اس تے پہلاں کہ تم ان ور قابو پاؤ ف٩٥ تاں جان لیو کہ اللہ
غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿٣٤﴾ ع يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَابْتَغُوْٓا اِلَيْهِ ع٥
بخشن آلو مہربان ہے۔ اے ایمان آلیو! اللہ تے ڈرو اور اسکی طرف
الْوَسِيْلَةَ وَجَاهِدُوْا فِىْ سَبِيْلِهٖ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ ﴿٣٥﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ
وسیلو ٹونڈھو ف٩٦ اور اس کی راہ ماں جہاد کرو اس اُمیدور کہ فلاح پاؤ۔ بے شک وہ
كَفَرُوْا لَوْ اَنَّ لَهُمْ مَّا فِى الْاَرْضِ جَمِيْعًا وَّمِثْلَهٗ مَعَهٗ
جھڑا کافر ہویا جو کجھ زمین ماں سب اور انگی برابر ہور اگر ان گی

ف٩٠ اس طرح کہ قتل ہون، ڈبن تے سڑن دے بچایو ف٩١ یعنی بنی اسرائیل گے ف٩٢ معجزات باہرات وی آنیاں تے احکام وشرائع وی ف٩٣ کہ کفر تے قتل وغیرہ گوار تکاب کر گے حداں دے بدھیں ف٩٤ اللہ تعالیٰ دے لڑنوں یوہی ہے کہ اُس گا پیاراں نال دشمنی رکھے جیسو کہ حدیث شریف ماں آیو ہے۔ اس آیت ماں ڈاکواں گو بیان ایں۔ **شانِ نزول:** ٦ھ ماں عرینہ گا چند لوک مدینہ طیبہ ماں آگے اسلام لے آیا تے بیمار ہو گیا ان گا رنگ پیلا ہو گیا، ٹڈھ بدھ گیا، حضور نے حکم دتو کہ صدقہ گا اوٹھاں گو دودھ تے پیشاب ملا گے پیا کریں ایسو کرن نال وہ ٹھیک ہو گیا مگر بل ہو گے وہ مرتد ہو گیا، پندرہ اونٹھ لے گے وہ اپنے وطن چلا گیا۔ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے ان کی تلاش ماں حضرت یسار ناں ٹور یوان لوکاں نے ان گا ہتھاں پیراں ناں کٹیو تے ایذا دیتاں دیتاں شہید کر چھڑیو فر جد یہ لوک حضور علیہ الصلوٰۃ والسلام کی خدمت ماں گرفتار کر گے حاضر کیا گیا تاں ان گا وارہ ماں یاہ آیت نازل ہوئی (تفسیر احمدی) ف٩٥ یعنی گرفتاری دے پہلاں توبہ کرن نال وہ آخرت گا عذاب تے رہزنی کی حد دے بچ جائیں گا مگر مال کی واپسی تے قصاص یوہ حقوق العباد بچوں ایں تاں باقی رہے گو (احمدی) ف٩٦ جس کی بدولت تمناں اُس گو قرب حاصل ہوئے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لِيَفْتَدُوْا بِهٖ مِنْ عَذَابِ يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَا تُقُبِّلَ مِنْهُمْ وَلَهُمْ
مِلک ہوئے کہ اُسناں دے گے قیامت گا عذاب دے اپنی جان چھڑائیں تاں وی ان توں نہ لیو جائیگو اوران گے واسطے
عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿٣٦﴾ يُرِيْدُوْنَ اَنْ يَّخْرُجُوْا مِنَ النَّارِ وَمَا هُمْ
دکھ گو عذاب ہے ف٩٧ دوزخ تے نکلنوں چاہیں گا اور وہ اُس تے
بِخٰرِجِيْنَ مِنْهَا وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّقِيْمٌ ﴿٣٧﴾ وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ
نہ نکلیں گا اور ان ناں ہمیشہ گی سزا ہے اور جیڑو مرد یا عورت چور ہوئے ف٩٨
فَاقْطَعُوْٓا اَيْدِيَهُمَا جَزَآءًۢ بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِّنَ اللّٰهِ ؕ وَاللّٰهُ
تاں ان گا ہاتھ کٹو ف٩٩ ان گا کیا گے بدلے اللہ گی طرفوں سزا اور اللہ
عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ﴿٣٨﴾ فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهٖ وَاَصْلَحَ فَاِنَّ اللّٰهَ
غالب حکمت آلو ہے۔ تو جیڑو اپناں ظلم گے بعد توبہ کرے اور سدھر جائے تو اللہ
يَتُوْبُ عَلَيْهِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿٣٩﴾ اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ
اپنی مہر تے اُس ور رجوع فرمائیگو ف١٠٠ بے شک اللہ بخشن آلو، مہربان ہے۔ کیا تہاں معلوم نی کہ اللہ
لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ يُعَذِّبُ مَنْ يَّشَآءُ وَيَغْفِرُ
گے واسطے ہے آسماناں اور زمین گی بادشاہی، سزا دیے جناں چاہے اور بخشے
لِمَنْ يَّشَآءُ ؕ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿٤٠﴾ يٰٓاَيُّهَا الرَّسُوْلُ
جناں چاہے اور اللہ سب کجھ کر سکے ف١٠١ اے رسول!
لَا يَحْزُنْكَ الَّذِيْنَ يُسَارِعُوْنَ فِي الْكُفْرِ مِنَ الَّذِيْنَ قَالُوْٓا
تماناں غمگین نہ کریں وہ جیڑا کفر ور دوڑیں ف١٠٢ کجھ وہ جیڑا اپناں منھ توں کہیں۔

ف٩٧ یعنی کافراں واسطے عذاب لازم ایں تے اُس دے چھٹن گو کوئے راہ نی۔ ف٩٨ تے اس گی چوری دومرتبہ گا اقرار یا دواں مرداں گی گواہی ناں حاکم گے سامنے ثابت ہوئے۔ تے جیڑو مال چوری کیو ہے وہ دس درہم دے کہٹ نہ ہوئے (جیسو کہ ابن مسعود گی حدیث ماں ایں)۔ ف٩٩ یعنی سجو اس واسطے کہ حضرت ابن مسعود رضی اللہ عنہ گی قرأت ماں اَيْمَانَهُمَا ایو۔ مسئلو: پہلی وار گی چوری ماں سجو ہتھ کٹیو جائیگو فر دوبارہ کدے کرے تاں کھبو پیر، اُس گے بعد وی جے چوری کرے تاں قید کیو جائے جد تکر توبہ نہ کرے۔ مسئلو: چور گو ہتھ کٹنو واجب ہے تے چوری کیو وو مال واپس کرنوں وی واجب اگر وہ ضائع ہو گیو تاں ضمان واجب نی۔ (تفسیر احمدی)۔ ف١٠٠ تے آخرت گا عذاب دے اُسناں نجات دے گو۔ ف١٠١ مسئلو: اس دے معلوم ہویو کہ عذاب کرنوں تے رحمت فرمانوں اللہ تعالیٰ گی مرضی ور ہے۔ وہ مالک ہے جو چاہے کرے۔ کسے ناں اعتراض گی مجال نی۔ اس دے فرقہ قدریہ تے معتزلہ گو ابطال ہو گیو جیڑا فرمانبردار ور رحمت تے عاصی ور عذاب کرنوں اللہ تعالیٰ ور واجب سمجھیں۔ ف١٠٢ اللہ تعالیٰ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں يٰٓاَيُّهَا الرَّسُوْلُ گا عزت پرپا خطاب ناں مخاطب ہو گے دل ناں تسلی دے کہ اے حبیب ہوں تھارو ناصر تے معین ہوں۔ منافقاں گا کفر ماں جلدی کرن تے کافراں ناں دوستی کرن دے تم دل ملالو نہ کریو تے نہ رنجیدہ ہویو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

عند المتقدمین ١٢ ع ٣ الوقف عن النبي ﷺ الوقف غفران اجر ١٢

اٰمَنَّا بِاَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوْبُهُمْ ۛ وَمِنَ الَّذِيْنَ هَادُوْا ۛ

ہم ایمان لے آیا اور ان گا دِل مسلمان نی ف۱۰۳ اور کجھ یہودی

سَمّٰعُوْنَ لِلْكَذِبِ سَمّٰعُوْنَ لِقَوْمٍ اٰخَرِيْنَ ۙ لَمْ يَاْتُوْكَ ؕ يُحَرِّفُوْنَ

چوٹھ خوب سنیں ف۱۰۴ اور لوکاں گی خوب سنیں ف۱۰۵ جیڑا تھارے کول حاضر نہ ہویا

الْكَلِمَ مِنْۢ بَعْدِ مَوَاضِعِهٖ ۚ يَقُوْلُوْنَ اِنْ اُوْتِيْتُمْ هٰذَا فَخُذُوْهُ

اللہ گی گلاں ناں ان گا ٹھکاناں تے بعد بدلیں اور کہیں یوہ حکم تمناں ملے تاں منو

وَاِنْ لَّمْ تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُوْا ؕ وَمَنْ يُّرِدِ اللّٰهُ فِتْنَتَهٗ فَلَنْ تَمْلِكَ

اور یوہ نہ ملے تاں بچو ف۱۰۶ اور جناں اللہ گمراہ کرنو چاہے تو ہرگز تُو

ف۱۰۳ یوہ ان گا نفاق گو بیان ایں۔ ف۱۰۴ اپناں سرداراں دے تے اِن گا چوٹھاں ناں قبول کریں۔ ف۱۰۵ ماشاء اللہ اعلیحضرت قدس سرہ نے بہت صحیح ترجمو فرمایو اس مقام ورکجھاں ترجمہ کرن آلاں تے مفسراں دے لغزش واقع ہوئی ہے کہ اناں نے لِقَوْمٍ گی لام ناں علت قرار دے گے آیت گو ترجمو یوہ بیان کیو کہ منافقین تے یہودی اپنا سرداراں گی چوٹھیں گل سنیں، تھاری گل وہ دوجی قوم واسطے کن لاگے سنیں جن گا وہ جاسوس ایں مگر یوہ معنوں صحیح نی تے نظم قرانی اس گے نال بالکل مواقفت نی فرماتی۔ بلکہ اِت لام مِن گا معنی ماں ایں تے مراد یوہ ہے کہ یہ لوگ اپناں سرداراں گی چوٹھیں گلاں ناں خوب سنیں تے لوکاں یعنی خیبر گا یہودیاں گی گلاں ناں خوب منیں جن گا احوال گو بیان آیت شریف ماں آرہیو ہے (تفسیر ابو سعود۔ جمل) ف۱۰۶ شانِ نزول: خیبر گا یہودیاں گا شریفاں بچوں ایک بیایا وامرد تے ایک بیاہی وی عورت نے زنا کیو اس کی سزا توریت ماں سنگسار کرنوں تھی یاہ ان ناں گوارہ نہ ہوئی اس واسطے اناں نے چاہیو کہ اس مقدمہ گو فیصلو حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے کرائیں۔ چنانچہ ان دواں مجرماں ناں مدینہ طیبہ ٹوریو ایک جماعت گے نال اور کہہ چھڑیو کہ اگر حضور حد گو حکم دیں تاں من لیو اگر سنگسار کرن گو حکم دیں تاں نہ منیو۔ وہ لوک بنی قریظہ تے بنی نضیر گا یہودیاں کول آیا تے خیال کیو کہ یہ حضور گا ہم وطن ایں تے ان گے نال حضور گی صلح وی ہے، اِن گی سفارش نال کم بن جائیگو۔ چنانچہ یہودیاں گا سرداراں بچوں کعب بن اشرف تے کعب بن اسد تے سعید بن عمرو تے مالک بن صیف تے کنانہ بن اِبی الحقیق وغیرہ ناں لے گے حضور گی خدمت ماں حاضر ہویا تے مسئلو دریافت کیو حضور نے فرمایو کیا میرو فیصلو منیں گا؟ اناں نے اقرار کیو، آیت رجم نازل ہوئی تے سنگسار کرن گو حکم دتو گیو یہودیاں نے اس حکم ناں منن دے انکار کیو، حضور نے فرمایو تھارے بچوں ایک نوجوان گورو یک چشم فدک گو باشندو ابن صوریا ناں گو ہے تم اسناں جانیں کہن لگاہاں۔ فرمایو وہ کیسو آدمی ایں؟ کہن لگا اج روئے زمین ور یہودیاں ماں اس گا پایہ گو عالم کوئے نی۔ توریت گو ماہر ہے۔ فرمایو اسنا بلاؤ چنانچہ بلایو گیو۔ جد وہ حاضر ہویو تاں حضور نے فرمایو تو ابنِ صوریا ہے؟ اُس نے عرض کیو جی ہاں۔ فرمایو یہودیاں ساراں دے بڑو عالم تو ہی ہے۔ عرض کیو۔ لوک تے ایسو ہی کہیں۔ حضور نے یہودیاں دے فرمایو اس معاملہ ماں اس گی گل منیں گا؟ ساراں نے اقرار کیو، تدھ حضور نے ابنِ صوریا دے فرمایو، تناں اُس اللہ گی قسم دیوں جس گے بغیر کوئے معبود نی جس نے حضرت موسیٰ ور توریت نازل فرمائی تے تم لوکاں ناں مصر دے کڈھیو۔ تھارے واسطے دریا ماں راہ بنایا، تمناں نجات دتی، فرعونیاں ناں غرق کیو، تھارے واسطے چھڑھ ناں سائبان بنایو من دے سلویٰ نازل فرمایو۔ اپنی کتاب نازل فرمائی۔ جس ماں حلال حرام گو بیان ایں کیا تھاری کتاب ماں بیایا وامرد وعورت سنگسار کرن گو حکم ہے؟ ابن صوریا نے کہیو بے شک ہے۔ اسے گی قسم جسکو تم نے میرے نال ذکر کیو عذاب نازل ہون گو ڈر نہ ہوتو تاں ہوں وی اقرار نہ کرتو تے چوٹھ بول چھڑتو مگر یاہ دسو کہ تھاری کتاب ماں اسکو کے حکم ایں؟ فرمایو جد چار عادل تے معتبر گواہاں گی گواہی دے زنا وضاحت گے نال ثابت ہو جائے تاں سنگسار کرنوں واجب ہے۔ ابنِ صورنے عرض کیو، بخدا بعینہ ایسو ہی توریت ماں ایں۔ فر حضور نے ابن صوریا دے دریافت فرمایو کہ حکم الٰہی ماں تبدیلی کسطرح واقع ہوئی؟ اُس نے عرض کی مہارو دستور یوہ تھو کہ ہم کسے شریف ناں (بڑا وڈیراں ناں) پکڑاں تے چھوڑ دیاں تے غریب آدمی ور حد لاں اس طرز عمل دے بڑاں لوکاں ماں زنا گی کثرت ہوگئی۔ اِت توڑی کہ ایک دفعہ بادشاہ گا پتیر پائی نے زنا کیو تاں ہم نے اُسناں سنگسار نہ کیو فر ایک دوجا شخص نے اپنی قوم گی عورت نال زنا کیو تاں بادشاہ نے اُسناں سنگسار کرنو چاہیو۔ اُس گی قوم اُٹھ کھڑی ہوئی تے اُناں نے کہیو جد تک بادشاہ گا پائی ناں سنگسار نہ کیو جائے اس وقت تک اُس ناں ہرگز سنگسار نہ کیو جائے۔ تدھ ہی جمع ہو گے امیر غریب ساراں واسطے بجائے سنگسار گے یاہ سزا کڈھی کہ چالی کوڑہ ماریا جائیں تے منہ کالو کر گے گدھا ور پٹھو بسال گے گشت کرائی جائے۔ یاہ سن گے یہودی بہت بگڑیا تے ابن صوریا تے کہن لگا تیں حضرت ناں بڑی جلدی خبر دے چھڑی تے ہم نے جتنی تعریف کی تھی تو اس گو مستحق نی، ابن صوریا نے کہیو کہ حضور نے مناں توریت گی قسم دتی اگر مناں عذاب گا نازل ہون گو ڈر نہ ہوتو تاں ہوں اناں ناں خبر نہ دیتو۔ اُس گے بعد حضور گا حکم نال ان دواں زناکاراں ناں سنگسار کیو گیو۔ تے یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی (خازن)

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لَهٗ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا ؕ اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ لَمْ يُرِدِ اللّٰهُ اَنْ يُّطَهِّرَ
اللہ دے اس گو کجھ بنا نہ سکے گو وہ ایں کہ اللہ نے ان گا دِل
قُلُوْبَهُمْ ؕ لَهُمْ فِى الدُّنْيَا خِزْىٌ ۖۚ وَّلَهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيْمٌ ﴿٤١﴾
پاک کرناں نہ چاہیا اناں ناں دُنیا ماں رسوائی ہے اور اناں ناں آخرت ماں بڑو عذاب
سَمّٰعُوْنَ لِلْكَذِبِ اَكّٰلُوْنَ لِلسُّحْتِ ؕ فَاِنْ جَآءُوْكَ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ
بڑا چوٹھ سنن آلا بڑا حرام خور ف۱۰۷ تو اگر وہ تھارے حضور حاضر ہوئیں ف۱۰۸ تو ان ماں فیصلو فرماؤ
اَوْ اَعْرِضْ عَنْهُمْ ۚ وَاِنْ تُعْرِضْ عَنْهُمْ فَلَنْ يَّضُرُّوْكَ شَيْـًٔا ؕ وَاِنْ
یا ان دے مُنھ پھیر لیو ف۱۰۹ اور اگر تم ان دے مُنھ پھیرلیں گا تاں وہ تھارو کُجھ نہ بگاڑیں گا ف۱۱۰ اور اگر
حَكَمْتَ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِيْنَ ﴿٤٢﴾
ان ماں فیصلو فرماؤ تو انصاف نال فیصلو فرماؤ بے شک انصاف آلا اللہ ناں پسند ایں۔
وَكَيْفَ يُحَكِّمُوْنَكَ وَعِنْدَهُمُ التَّوْرٰىةُ فِيْهَا حُكْمُ اللّٰهِ ثُمَّ
اور وہ تھارا دے کس طرح فیصلو چاہیں گا حالانکہ ان گے کول تو ریت ہے جسماں اللہ گو حکم موجود ف۱۱۱ ہے اس گے باوجود
يَتَوَلَّوْنَ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ ؕ وَمَآ اُولٰٓئِكَ بِالْمُؤْمِنِيْنَ ﴿٤٣﴾ ع اِنَّآ اَنْزَلْنَا ع ٦ ١٠
اسے تے مُنھ پھیریں ف۱۱۲ اور وہ ایمان لیان آلائی۔ بے شک ہم نے
التَّوْرٰىةَ فِيْهَا هُدًى وَّنُوْرٌ ۚ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّوْنَ الَّذِيْنَ اَسْلَمُوْا
توریت اتاری اسماں ہدایت اور نُور ہے اس گے مطابق یہود ناں حکم دیں تھا مہارا
لِلَّذِيْنَ هَادُوْا وَالرَّبّٰنِيُّوْنَ وَالْاَحْبَارُ بِمَا اسْتُحْفِظُوْا مِنْ
فرمانبردار نبی اور عالِم اور فقیہ کہ ان تے کتابُ اللہ گی حفاظت

ف۱۰۷ یوہ یہودیاں گا وارہ ماں ایں جیڑا رشوت لے گے حرام ناں حلال کریں تے شرع گا احکام ناں بدل چھڑیں تھا۔ مسئلو: رشوت دینوں لینوں دوئے حرام ایں حدیث شریف ماں رشوت لین آلا دین آلا دواں ور لعنت آئی ہے۔ ف۱۰۸ یعنی اہلِ کتاب ف۱۰۹ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں مخیر فرمایو گیو کہ اہلِ کتاب تھارے کول مقدموں لیائیں تاں تمناں اختیار ہے کہ تم فیصلو فرماؤ یا نہ فرماؤ کجھاں مفسراں گو قول ہے کہ یاہ تخییر آئۃ وَاَنِ احْكُمْ بَيْنَهُمْ دے منسوخ ہوگئی امام احمد نے فرمایو کہ ان آیتاں ماں کجھ منافات نی کیوں جے یاہ آیت تخییر گو فائدو دیے تے وَاَنِ احْكُمْ الخ ماں حکم گی کیفیت گو بیان ایں (خازن تے مدارک وغیرہ) ف۱۱۰ کیوں جے اللہ تعالیٰ تھارو نگہبان ایں ف۱۱۱ کہ بیاہا مرد تے شوہر دار عورت گا زنا گی سزا رجم یعنی سنگسار کرنوں ایں۔ ف۱۱۲ توریت ور ایمان لیان گا مدعی ہون گے باوجود تے اناں ناں پتو وی ہے کہ توریت ماں رجم گو حکم ایں اُس ناں نہ منیوں تے آپ گی نبوت گا منکر ہون گے باوجود آپ دے فیصلو چاہنوں بہت تعجب گی گل ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

كِتٰبِ اللّٰهِ وَ كَانُوْا عَلَيْهِ شُهَدَآءَ ۚ فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوْنِ

چاہی گئی تھی ف۱۱۳ اور وہ اُس ور گواہ تھا تو ف۱۱۴ لوکاں دے خوف نہ کرو اور میرا دے ڈرو

وَلَا تَشْتَرُوْا بِاٰيٰتِيْ ثَمَنًا قَلِيْلًا ۭ وَمَنْ لَّمْ يَحْكُمْ بِمَآ اَنْزَلَ

اور میری آئیتاں گے بدلے ذلیل قیمت نہ لیو ف۱۱۵ اور جیہڑو اللہ گا اتاریاوا اپر

اللّٰهُ فَاُولٰۗىِٕكَ هُمُ الْكٰفِرُوْنَ ۝۴۴ وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيْهَآ اَنَّ النَّفْسَ

حکم نہ کرے ف۱۱۶ وہی لوک کافر ایں۔ اور ہم نے توریت ماں ان ور واجب کیو ف۱۱۷ کہ جان گے

بِالنَّفْسِ ۙ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْاَنْفَ بِالْاَنْفِ وَالْاُذُنَ بِالْاُذُنِ وَالسِّنَّ

بدلے جان ف۱۱۸ اور اکھ گے بدلے اکھ اور نک گے بدلے نک اور کن گے بدلے کن اور دند گے بدلے

بِالسِّنِّ ۙ وَالْجُرُوْحَ قِصَاصٌ ۭ فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهٖ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَّهٗ ۭ

دند اور زخماں ماں بدلو ہے ف۱۱۹ فِر جیہڑو دِل گی خوشی نال بدلو کر اچھڑے تاں وہ اسگو گناہ اتار چھڑے گو ف۱۲۰

وَمَنْ لَّمْ يَحْكُمْ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُولٰۗىِٕكَ هُمُ الظّٰلِمُوْنَ ۝۴۵

اور جیہڑو اللہ گا اتاریا ور حکم نہ کرے تاں وہی لوک ظالم ایں۔

وَقَفَّيْنَا عَلٰٓي اٰثَارِهِمْ بِعِيْسَى ابْنِ مَرْيَمَ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ

اور ہم ان نبیاں گے پچھے ان گا پیراں گا نشان ور عیسیٰ ابن مریم ناں لے آیا تصدیق کرتا ہویاں

يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرٰىةِ ۠ وَاٰتَيْنٰهُ الْاِنْجِيْلَ فِيْهِ هُدًى وَّنُوْرٌ ۙ

توریت گی جیہڑی اس توں پہلاں تھی ف۱۲۱ اور ہم نے اسناں انجیل عطا کی جسماں ہدایت اور نور ہے

ف۱۱۳ کہ اسناں اپناں سیناں ماں محفوظ رکھیں تے اس درس ماں مشغول رہیں تانجہ وہ کتاب بِل نہ جائے تے اُس گا احکام ضائع نہ ہوئیں (خازن) مسئلو: توریت گے مطابق انبیار کو حکم دینو جیہڑو اس آیت ماں ذکر ہے اس دے ثابت ہوئے کہ مہارا دے پہلاں گی شریعتاں گا جہڑا احکام اللہ ور سول نے بیان فرمایا ہوئیں تے ان ناں چھوڑن کو ہمناں حکم نہ دتو ہوئے، منسوخ نہ کیا گیا ہوئیں وہ وی مہارے ور لازم ایں (جمل وابو السعود) ف۱۱۴ اے یہودیو: تم سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم کی نعت تے صفت تے رجم کو جہڑو حکم توریت ماں مذکور ہے اُس گا ظاہر کرن ماں ف۱۱۵ یعنی احکام الٰہی گی تبدیلی بہر حال ممنوع ایں پالویں لوکاں گا خوف تے ان گی ناراضگی گا ڈر دے ہوئے یا مال، جاہ تے رشوت گی لالچ ماں ف۱۱۶ اس گا منکر ہو گے کَمَا قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا ف۱۱۷ اس آیت ماں اگرچہ یوہ بیان ایں کہ توریت ماں یہودیاں ور قصاص گا یہ احکام تھا لیکن چونکہ ہمناں ان گا چھوڑن کو حکم نی دتو گیو اس واسطے مہارے ور یہ احکام لازم رہینگا، کیوں جے پہلیں شریعتاں گا جہڑا احکام خدا اور سول گا بیان نال مہارے تک پہچیا اور منسوخ نہ ہویا ہوئیں وہ مہارے ور لازم ایں جیسو کہ اپر گی آیت دے ثابت ہے۔ ف۱۱۸ یعنی اگر کسے نے کسے ناں قتل کیو تاں اسگی جان مقتول گا بدلہ ماں پکڑی جائیگی خواہ وہ مقتول مرد ہوئے یا عورت آزاد ہوئے یا غلام مسلم ہوئے یا ذمی۔ شانِ نزول: حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما دے مروی ہے کہ مرداں عورت گے بدلے قتل نی کریں تھا۔ اس ور یاہ آیت نازل ہوئی۔ مدارک ف۱۱۹ یعنی مماثلت تے مساوات گی رعایت ضروری ہے۔ ف۱۲۰ یعنی جہڑو قاتل یا جنایت کرن آلو اپناں جرم ور نادم ہو گے وبالِ معصیت دے بچن واسطے بخوشی اپنے ور حکم شرعی جاری کرائے تاں قصاص اُس گا جرم کو کفارو ہو جائیگو تے آخرت ماں اُس ور عذاب نہ ہوئے گو (جلالین وجمل) کجھاں مفسراں نے اس گا معنی یہ بیان فرمایا ایں کہ جہڑو صاحبِ حق قصاص ناں معاف فرما چھڑے تاں یاہ معافی اُس واسطے کفارو ہے (مدارک) تفسیر احمدی ماں ایں یہ سارا قصاص تاں ہی واجب ہوئیں گا جد کہ صاحبِ حق معاف نہ کرے اور اگر وہ معاف کر چھڑے تاں قصاص ساقط۔ ف۱۲۱ توریت گا احکام گا بیان دے بعد انجیل گا احکام کو ذکر شروع ہو یو تے دسیو گیو کہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام توریت گا مصدق تھا کہ وہ منزل من اللہ ہے اور منسوخ ہون دے پہلاں اُس ور عمل واجب تھو۔ حضرت عیسیٰ علیہ السلام کی شریعت ماں اس گا کجھ احکام منسوخ ہویا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَمُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرٰىةِ وَهُدًى وَّمَوْعِظَةً

اور تصدیق فرمائے توریت کی کہ اس دے پہلاں تھی اور ہدایت ف۱۲۲ اور نصیحت

لِّلْمُتَّقِيْنَ ﴿٤٦﴾ وَلْيَحْكُمْ اَهْلُ الْاِنْجِيْلِ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ فِيْهِ ۭ وَمَنْ لَّمْ

پرہیزگاراں واسطے اور چاہیئے کہ انجیل آلا حکم کریں اس ور جیہڑو اللہ نے اس ماں اتاریو ف۱۲۳ اور جیہڑا

يَحْكُمْ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُولٰۗىِٕكَ هُمُ الْفٰسِقُوْنَ ﴿٤٧﴾ وَاَنْزَلْنَآ اِلَيْكَ

اللہ گا اتاریا ور حکم نہ کریں تو وہی لوک فاسق ایں۔ اور اے محبوب! ہم نے تھاری طرف

الْكِتٰبَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتٰبِ

سچی کتاب اُتاری اگلی کتاباں گی تصدیق فرماتی ف۱۲۴

وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ وَلَا تَتَّبِعْ

اور ان ور محافظ و گواہ، تو ان ماں فیصلو کرو اللہ گا اتاریاوا نال ف۱۲۵ اور اے سنن آلیا!

اَهْوَاۗءَهُمْ عَمَّا جَاۗءَكَ مِنَ الْحَقِّ ۭ لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً

ان کی خواہشاں گی پیروی نہ کریئے اپنے کول آیاوا حق ناں چھوڑ گے ہم نے تم ساراں گے واسطے ایک ایک شریعت

وَّمِنْهَاجًا ۭ وَلَوْ شَاۗءَ اللّٰهُ لَجَعَلَكُمْ اُمَّةً وَّاحِدَةً وَّلٰكِنْ لِّيَبْلُوَكُمْ

اور رستو رکھیو ف۱۲۶ اور اللہ چاہتو تاں تم ساراں ناں ایک ہی امت کرچھڑتو مگر منظور یوہ ہے کہ جو کچھ

فِيْ مَآ اٰتٰىكُمْ فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرٰتِ ۭ اِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيْعًا

تمناں دتو اُس ماں تمناں آزمائے ف۱۲۷ تاں بھلائیاں گی طرف ایک دوجا تے اگے بدھو تم ساراں گو مڑنوں اللہ ہی گی طرف ہے

فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيْهِ تَخْتَلِفُوْنَ ﴿٤٨﴾ وَاَنِ احْكُمْ بَيْنَهُمْ

تو وہ تمناں دس چھڑے گو جس گل ماں تم جھگڑیں تھا۔ اور یوہ کہ اے مسلمان! اللہ گا

ف۱۲۲ اس آیت ماں انجیل واسطے لفظ ہدیٰ دوجگہ ارشاد ہویو پہلی جگہ ضلالت تے گمراہی دے بچان واسطے رہنمائی مراد ہے دوجی جگہ ہدیٰ دے سید انبیاء حبیب کبریا صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی تشریف آوری گی بشارت مراد ہے جہڑی حضور علیہ الصلوٰۃ والسلام گی نبوت گی طرف لوکاں گی راہ یابی گو سبب ہے
ف۱۲۳ یعنی سید الانبیاء صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ور ایمان لیان تے آپ گی نبوت گی تصدیق کرن گو حکم ایں۔ ف۱۲۴ جہڑیں اس دے قبل حضرات انبیاء علیہم السلام ور نازل ہوئیں۔ ف۱۲۵ یعنی جدا اہل کتاب اپناں مقدماں آپ گی طرف رجوع کریں تاں تم قرآن پاک دے فیصلو فرماو ف۱۲۶ یعنی فروع تے اعمال ہر ایک گا خاص ایں تے اصل دین ساراں گو ایک حضرت علی مرتضیٰ رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو کہ ایمان حضرت آدم علیہ السلام گا زمانہ دے یوہی ہے کہ لا الٰہ الا اللہ گی شہادت تے جو اللہ گی طرف دے آیو اُس گو اقرار کرلوں تے شریعت تے طریقو ہر ایک امت گو خاص ہے۔ ف۱۲۷ تے امتحان ماں سٹے تانجہ ظاہر ہوجائے کہ ہر زمانہ گے مناسب جہڑا احکام دتا کیا تم ان ور اس یقین واعتقاد گے نال عمل کریں کہ ان گو اختلاف مشیّتِ الٰہی گا فیصلہ نال حکمت بالغہ تے دنیاوی تے اُخروی مصالح نالعہ ور مبنی ہے۔ یا حق ناں چھوڑ گے نفسانی خواہشات گو اتباع کریں (تفسیر ابوالسعود)

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ وَ لَا تَتَّبِعْ اَهْوَآءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ اَنْ
اتاریا دا پر حکم کر اور ان گی خواہشاں ورنہ چل اور ان تے بچیو رہو کہ
يَّفْتِنُوْكَ عَنْۢ بَعْضِ مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ اِلَيْكَ ؕ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمْ
کدے تمناں لغزش نہ دے چھڑیں کسے حکم ماں جھڑو تیری طرف اُتریو فر اگر وہ منہ پھیریں ف۱۲۸ تا جان لیو
اَنَّمَا يُرِيْدُ اللّٰهُ اَنْ يُّصِيْبَهُمْ بِبَعْضِ ذُنُوْبِهِمْ ؕ وَاِنَّ كَثِيْرًا
کہ اللہ ان گا کجھ گناہاں گی ف۱۲۹ سزا اناں ناں پہچانوں چاہے ف۱۳۰ اور بے شک بہت
مِّنَ النَّاسِ لَفٰسِقُوْنَ ﴿۴۹﴾ اَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُوْنَ ؕ وَمَنْ اَحْسَنُ
آدمی نافرمان ایں۔ تو کیا جاہلیت گو حکم چاہیں ف۱۳۱ اور اللہ
مِنَ اللّٰهِ حُكْمًا لِّقَوْمٍ يُّوْقِنُوْنَ ﴿۵۰﴾ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَتَّخِذُوا
تے بہتر کس گو حکم یقین آلاں واسطے۔ اے ایمان آلیو!
الْيَهُوْدَ وَالنَّصٰرٰٓى اَوْلِيَآءَ ۘ بَعْضُهُمْ اَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ؕ وَمَنْ يَّتَوَلَّهُمْ مِّنْكُمْ
یہود و نصاریٰ ناں دوست نہ بناؤ ف۱۳۲ وہ آپسماں ایک دوجا گا دوست ایں ف۱۳۳ اور تھارے بچوں جھڑو کوئے ان گے

ف۱۲۸ اللہ تعالیٰ گا نازل فرمایا وا احکام دے۔ ف۱۲۹ جن ماں یو منہ موڑنوں وی ہے۔ ف۱۳۰ دنیا ماں قتل تے گرفتاری تے جلاوطنی گے نال اور تمام گناہاں گی سزا آخرت ماں دے گو۔ ف۱۳۱ جھڑو سراسر گمراہی تے ظلم تے احکام الٰہی گے مخالف ہوئے تھو۔ **شانِ نزول:** نبی نضیر تے بنی قریظہ یہودیاں گا دو قبیلہ تھا ان گو آپسماں ایک دوجا گو قتل ہوتو رہے تھو جد سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم مدینہ طیبہ ماں رونق افروز ہویا تاں یہ لوک اپنوں مقدموں حضور گی خدمت ماں لے آیا تے بنی قریظہ نے کہیو کہ بنی نضیر مہارا پائی ایں ہم تے وہ ایک دادا گی اولاد ہاں۔ ایک دین ایں، ایک کتاب (توریت) ناں مناں لیکن اگر بنی نضیر مہارا بچوں کسے ناں قتل کریں تاں اس گا بدلہ ماں ہم ستر وَسق کھجوریاں اور اگر مہارا بچوں کوئے آدمی ان گا کسے آدمی ناں قتل کر چھڑے تاں مہارا دے بدلہ ماں ایک سو چالی وَسق لیں، تم اسگو فیصلو فرماؤ، حضور نے فرمایو ہوں حکم دیوں کہ قُرظی تے نضیری گو خون برابر ہے۔ کسے ناں دو جا اور بڑیا ئیں نی، اس ور بنی نضیر بڑا غصے ہویا تے کہن لگا ہم تھارا فیصلہ ور راضی نی۔ تم مہارا دشمن ایں، ہمناں ذلیل کرنوں چاہیں۔ اس ور یاہ آیت نازل ہوئی تے فرمایو کیا جاہلیت گی گمراہی تے ظلم گو حکم چاہیں۔ ف۱۳۲ **مسئلو:** اس آیت ماں یہود و نصاریٰ نال دوستی تے ان گی مدد کرن تے ان دے مدد چاہن، ان گے نال محبت کرن تے رابطہ رکھن دے منع فرمایو گیو، یوہ حکم عام ایں پانویں آیت گو نزول کسے خاص واقعہ ماں ہو یو ہوئے۔ **شانِ نزول:** یاہ آیت حضرت عبادہ بن صامت صحابی تے عبداللہ بن ابی بن سلول گا وارہ ماں نازل ہوئی جھڑو منافقاں گو سردار تھو۔ حضرت عبادہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو کہ یہودیاں ماں بہت سارا میرا دوست ایں جھڑا شان وشوکت تے قوت آلا ایں۔ ہون ہوں ان گی دوستی دے بیزار ہوں تے اللہ و رسول گے بغیر میرا دل ماں کسے گی محبت گی گنجائش نی۔ اس ور عبداللہ بن ابی نے کہیو ہوں دے یہودیاں گی دوستی دے بیزاری نی کر سکتو، مناں پیش آن آلا حوادث گو ڈر ہے تے مناں ان گے نال رسم و راہ رکھنی ضروری ہے۔ حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے اس دے فرمایو کہ یہودیاں گی دوستی گو دم پرنوں تیرو ہی کم ایں، عبادہ گو یوہ کم نی اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی (خازن) ف۱۳۳ اس دے معلوم ہو یو کہ کافر کوئے وی ہوئے ان ماں آپسی کتناں ہی اختلاف ہوئیں مسلماناں گا مقابلہ ماں وہ سب ایک ایں۔ اَلْكُفْرُ مِلَّةٌ وَّاحِدَةٌ (مدارک)۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فَاِنَّهٗ مِنْهُمْ ۭ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۵۱﴾ فَتَرَى الَّذِيْنَ

نال دوستی رکھے گو تاں وہ اناں ہی بچو ایں ف۱۳۴ بے شک اللہ بے انصافاں ناں راہ نی دیتو ف۱۳۵ ہون تم اناں ناں دیکھو گا

فِيْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ يُّسَارِعُوْنَ فِيْهِمْ يَقُوْلُوْنَ نَخْشٰٓى اَنْ تُصِيْبَنَا

جن گا دلاں ماں مرض ہے ف۱۳۶ کہ یہود و نصاریٰ گی طرف دوڑیں کہیں ہم ڈراں کہ مہارے ور کائے

دَاۗىِٕرَةٌ ۭ فَعَسَى اللّٰهُ اَنْ يَّاْتِيَ بِالْفَتْحِ اَوْ اَمْرٍ مِّنْ عِنْدِهٖ

گردش آجائے ف۱۳۷ تو نزدیک ہے کہ اللہ فتح ف۱۳۸ آنیں یا اپنی طرف تے کوئے حکم ف۱۳۹

فَيُصْبِحُوْا عَلٰي مَآ اَسَرُّوْا فِيْٓ اَنْفُسِهِمْ نٰدِمِيْنَ ﴿۵۲﴾ وَيَقُوْلُ

فر اُس ور جیڑو اپناں دِلاں ماں چھپایو تھو ف۱۴۰ پچھتاتا رہ جائیں اور ف۱۴۱ ایمان آلا

الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَهٰٓؤُلَاۗءِ الَّذِيْنَ اَقْسَمُوْا بِاللّٰهِ جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ ۙ

کہیں کیا یہی ایں جناں نے اللہ گی قسم کھادی تھی اپناں حلف ماں پوری کوشش نال

اِنَّهُمْ لَمَعَكُمْ ۭ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ فَاَصْبَحُوْا خٰسِرِيْنَ ﴿۵۳﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ الثلٰثة

کہ وہ تھارے نال ایں ان گو کیو تر یو سب برباد گیو تو رہ گیا نقصان ماں ایں ف۱۴۲ اے

اٰمَنُوْا مَنْ يَّرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِيْنِهٖ فَسَوْفَ يَاْتِي اللّٰهُ بِقَوْمٍ

ایمان آلیو! تھارے بچوں جیڑو کوئے اپناں دین تے پھرے گو ف۱۴۳ تاں عنقریب اللہ ایسا لوک لیائے گو

يُّحِبُّهُمْ وَيُحِبُّوْنَهٗٓ ۙ اَذِلَّةٍ عَلَي الْمُؤْمِنِيْنَ اَعِزَّةٍ عَلَي الْكٰفِرِيْنَ

کہ وہ اللہ گا پیارا اور اللہ ان گو پیارو، مسلماناں ور نرم اور کافراں ور سخت

ف۱۳۴ اس ماں بہت شدت تے تاکید ہے کہ مسلماناں ور یہود تے نصاریٰ تے ہر دین اسلام گا مخالف دے علیحدگی تے جدائی ضروری ہے (مدارک وخازن) ف۱۳۵ جہڑا کافراں نال دوستی کر کے اپنی جاناں ور ظلم کریں۔ حضرت ابوموسیٰ اشعری رضی اللہ تعالیٰ عنہ گو کاتب نصرانی تھو، حضرت امیر المومنین عمر فاروق رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے ان دے فرمایو کہ نصرانی نال کے واسطو؟ تم نے یاہ آیت نی سُنی يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُوْدَ. الْاٰيَة (مائدہ) ف۵۱ اناں نے عرض کیو اس گو دین اس گے نال، مناں دے اسگی کتابت نال غرض ہے، امیر المومنین نے فرمایو کہ اللہ تعالیٰ نے اناں ناں ذلیل کیو تم اناں ناں عزت نہ دیو، اللہ نے اناں ناں دور کیو تم اناں ناں نیڑے نہ کرو۔ حضرت ابوموسیٰ اشعری نے عرض کی کہ اُس گے بغیر بصرہ گی حکومت گو نظام چلانوں مشکل ہے۔ یعنی اس ضرورت گی وجہ دے اسناں رکھیو ہے کہ اس قابلیت گو دو جو آدمی مسلماناں ماں نی تھا تو، اس ور حضرت امیر المومنین نے فرمایو فرض کرو نصرانی مر گیو فر، جہڑو اس ویلے انتظام کریں گا ہون وی کرو تے اُس دے ہر گز کم نہ لیو یاہ آخری گل ہے۔ (خازن)۔ ف۱۳۶ یعنی نفاق ف۱۳۷ جیسو کہ عبداللہ بن ابی منافق نے کہیو۔ ف۱۳۸ تے اپنا رسول محمد مصطفےٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں کامیاب وکامران کرے تے ان گا دین ناں ساراں دیناں ور غالب کرے تے مسلماناں ناں ان گا دشمن یہود ونصاریٰ وغیرہ کفار ور غلبو دیے۔ چنانچہ یاہ خبر سچی ہوئی۔ تے اللہ تعالیٰ گا فضل وکرم نال ملّہ مکرّمہ تے یہودیاں گا شہر فتح ہویا (خازن وغیرہ) ف۱۳۹ جیسو کہ سرزمین حجاز ناں یہودیاں دے پاک کرنوں تے ات ان گو نام نشان باقی نہ رکھنو یا منافقاں گا راز فاش کر گے اناں ناں ذلیل وخوار کرنوں (خازن تے جلالین) ف۱۴۰ یعنی نفاق، یا منافقاں گو یوہ خیال کہ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم کافراں گا مقابلہ ماں کامیاب نہ ہوئیں گا۔ ف۱۴۱ منافقین گو پردو کھلن ور۔ ف۱۴۲ کہ دنیا ماں ذلیل ورسوا ہویا تے آخرت ماں دائمی عذاب گا مستحق ف۱۴۳ کافراں گے نال دوستی، بے دینی تے ارتداد گو سبب ہے۔ اس گی ممانعت دے بعد مرتداں گو ذکر ہے۔ تے مرتد ہون دے پہلاں لوکاں گا مرتد ہون گی خبر دتی چنانچہ یاہ خبر سچی ہوئی تے بہت لوگ مرتد ہو گیا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ ۚ ذَٰلِكَ

اللہ گی راہ ماں لڑیں گا اور کسے ملامت کرن آلا گی ملامت گو اندیشو نہ کریں گا ف۱۴۴ یوہ

فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ ۚ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٥٤﴾ إِنَّمَا

اللہ گو فضل ہے جناں چاہے دیے اور اللہ وسعت آلو علم آلو ہے۔ تھارا ف۱۴۵

وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ

دوست نی مگر اللہ تے اس گا رسول تے ایمان آلا کہ نماز قائم کریں

وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ ﴿٥٥﴾ وَمَن يَتَوَلَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ

اور زکوٰۃ دیں اور اللہ گے حضور جھکیا وا ایں ف۱۴۶ اور جیڑو اللہ اور اُس گا رسول

ع ۸ ۱۲ وَالَّذِينَ آمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ ﴿٥٦﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ

اور مسلماناں ناں اپنوں دوست بنائے تو بے شک اللہ ہی گو گروہ غالب ہے۔ اے

آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَكُمْ هُزُوًا وَلَعِبًا مِّنَ الَّذِينَ

ایمان آلیو! جناں نے تھارا دین ناں ہسی تے کھیڈ بنالیو ہے ف۱۴۷ وہ جیڑاں ناں تھارا دے پہلاں

ف۱۴۴ یاہ صفت جن گی ہے وِہ کون ایں اس ماں کئی قول ایں حضرت علی مرتضیٰ تے حسن تے قتادہ نے کہیو یہ لوک حضرت ابوبکر صدیق تے ان گا ساتھی ایں جنہاں نے نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گے بعد مرتد ہون تے زکوٰۃ گو انکار کرن آلاں ور جہاد کیو، عیاض بن غنم اشعری دے مروی ہے کہ جد یاہ آیت نازل ہوئی سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم نے حضرت ابوموسیٰ اشعری واسطے فرمایو کہ یاہ ان گی قوم ایں۔ ایک قول یوہ ہے کہ یہ لوک اہل یمن ایں، جن گی تعریف بخاری تے مسلم گی حدیثاں ماں آئی ہے سدی گو قول ہے کہ یہ لوک انصار ایں۔ جناں نے رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی خدمت کی تے ان اقوال ماں کجھ ٹکراؤنی کیوں جے ان سب حضرات گو ان صفات نال متصف ہونوں صحیح ہے۔ ف۱۴۵ جن گے نال موالات حرام ایں ان گو ذکر فرمان دے بعد ان گو بیان ایں جن گے نال موالات واجب ہے۔ شانِ نزول: حضرت جابر رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو کہ یاہ آیت حضرت عبداللہ بن سلام گا وارہ ماں نازل ہوئی اناں نے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی خدمت ماں حاضر ہو گے عرض کیو یا رسول اللہ مہاری قوم قریظہ تے نضیر نے ہمناں چھوڑ دتو تے قسم کھالیں کہ وہ مہارے نال نہ بسیں گا نہ مجلس کریں گا اس ور یاہ آیت نازل ہوئی۔ تاں عبداللہ بن سلام نے کہیو، ہم راضی ہاں اللہ تعالیٰ گا رب ہون ور، اس گا رسول گا نبی ہون ور، مومناں گا دوست ہون ور۔ تے آیت گو حکم تمام مومناں واسطے عام ایں سارا ایک دوجا گا دوست تے محب ایں۔ ف۱۴۶ جملو وَهُمْ رَاكِعُونَ دو وجہ گو احتمال رکھے ایک یوہ کہ پہلا جملاں ور معطوف ہوئے دوجو یوہ کہ حال واقع ہوئے۔ پہلی وجہ زیادہ ظاہر تے مضبوط ہے۔ تے اعلیٰحضرت قدس سرہ گو ترجموی اسے گے موافق ہے دوجی وجہ ور دو احتمال ایں۔ ایک یوہ کہ يُقِيمُونَ وَيُؤْتُونَ دوئے فعلاں گا فاعل دے حال واقع ہوئیں اس صورت ماں معنیٰ یہ ہوئیں گا کہ وِہ خشوع و خضوع نال نماز قائم کریں تے زکوٰۃ دیں (تفسیر ابوالسعود) دوجو احتمال یوہ ہے کہ صرف "يُؤْتُونَ" گا فاعل دے حال واقع ہوئے، اس صورت ماں معنیٰ یہ ہوئیں گا نماز قائم کریں تے تواضع نال زکوٰۃ دیں (جمل) کجھاں گو کہن ایں۔ کہ یاہ آیت حضرت علی مرتضیٰ رضی اللہ تعالیٰ عنہ گی شان ماں نازل ہوئی کہ آپ نے نماز ماں سائل ناں انگوٹھی صدقہ گے طور دتی تھی تے وہ انگوٹھی انگلی مبارک ماں ڈھلی تھی بغیر عمل کثیر گے نکل گئی لیکن امام فخر الدین رازی نے تفسیر کبیر ماں اسگو بہت شد و مد گے نال رد کیو ہے اور اس گا باطل ہون ور بہت وجوہات بیان فرمائی ایں۔ ف۱۴۷ شانِ نزول: رفاعہ بن زید تے سوید بن حارث دوئے اظہارِ اسلام دے بعد منافق ہو گیا کجھ مسلمان ان گے نال محبت رکھیں تھا اللہ تعالیٰ نے یاہ آیت نازل فرمائی تے دسیو کہ زبان دے اسلام گو اظہار کرنوں اور دل ماں کفر چھپا گے رکھنوں دین ناں ہاسو مذاق بنانوں ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

أُوتُوا الْكِتٰبَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَالْكُفَّارَ أَوْلِيَآءَ ۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ إِنْ كُنْتُمْ

کتاب دتی گئی اور کافراں ف١٤٨ ماں کسے ناں اپنوں دوست نہ بناؤ اور اللہ تے ڈرتا رہیو اگر

مُّؤْمِنِيْنَ ﴿٥٧﴾ وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلٰوةِ اتَّخَذُوْهَا هُزُوًا وَّلَعِبًا ۗ

ایمان رکھیں ف١٤٩ اور جد تم نماز گے واسطے اذان دیو تو اسناں ہاسوتے کھیڈ بنائیں ف١٥٠

ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَعْقِلُوْنَ ﴿٥٨﴾ قُلْ يٰٓأَهْلَ الْكِتٰبِ هَلْ تَنْقِمُوْنَ

یوہ تانجہ وِہ نرابے عقل لوک ایں ف١٥١ تم فرماؤ اے کتابیو! تمناں مہارو کے بُرو لگو

مِنَّآ إِلَّآ أَنْ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَآ أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَمَآ أُنْزِلَ مِنْ

یوہی ناں کر ہم ایمان لے آیا اللہ ور تے اُس ور جو مہاری طرف اُتریو تے اس ور جو

قَبْلُ ۙ وَأَنَّ أَكْثَرَكُمْ فٰسِقُوْنَ ﴿٥٩﴾ قُلْ هَلْ أُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِّنْ

پہلاں اُتریو ف١٥٢ اور یوہ کہ تھارے بچوں اکثر نافرمان ایں، تم فرماؤ کیا ہوں دسوں جیڑو اللہ گے اگے

ذٰلِكَ مَثُوْبَةً عِنْدَ اللّٰهِ ۗ مَنْ لَّعَنَهُ اللّٰهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ

اس توں بُرا درجہ ماں ایں ف١٥٣ وِہ جن ور اللہ نے لعنت کی اور ان ور غضب فرمایو

وَجَعَلَ مِنْهُمُ الْقِرَدَةَ وَالْخَنَازِيْرَ وَعَبَدَ الطَّاغُوْتَ ۗ أُولٰٓئِكَ شَرٌّ

اور ان بچوں کرچھریا بندر اور خنزیر ف١٥٤ اور شیطان گا پوجاری ان گو ٹھکانوں زیادہ بُرو

مَّكَانًا وَّأَضَلُّ عَنْ سَوَآءِ السَّبِيْلِ ﴿٦٠﴾ وَإِذَا جَآءُوْكُمْ قَالُوْٓا اٰمَنَّا وَقَدْ

ہے ف١٥٥ اور یہ سِدھی راہ تے زیادہ پُلیا۔ اور جد تھارے کول آئیں ف١٥٦ تاں کہیں ہم مسلمان ہاں اور

ف١٤٨ یعنی بت پرست مشرک جہڑا اہل کتاب دے وی بدتر ایں (خازن) ف١٤٩ کیوں جے خدا گا دشمناں نال دوستی ایماندار گو کم نی۔ ف١٥٠ شانِ نزول: کلبی گو قول ہے کہ جد رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گو موذن نماز گے واسطے اذان دے تھو تے مسلمان اُٹھیں تھا تے یہودی سہیں تے مشکری کریں تھا اس ور یاہ آیت نازل ہوئی سدی گو قول ہے کہ مدینہ طیبہ ماں جد موذن اذان ماں اَشْھَدُ اَنْ لَّآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ تے اَشْھَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا رَّسُوْلُ اللّٰهِ کہہ تھو تاں ایک نصرانی یاہ کہے ہوئے تھو سڑ جائے چوتھو ایک رات اُس گا خادم نے اگ آنی اُس ویلے وہ دے اُس گا کہر گا لوک سُتا وا تھا اگ دے ایک المو اُڈیو تے وہ نصرانی تے اس گا کہر آلا سارا تے کہر سڑ گیو۔ ف١٥١ جہڑا ایسی سفیہانہ تے جاہلانہ حرکات کریں، اس آیت دے پتو چلیو کہ اذان نص قرآنی دے ثابت ہے۔ ف١٥٢ شانِ نزول: یہود گی جماعت نے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے دریافت کیو کہ تم انبیاء بچوں کس کس ناں منیں؟ اس سوال دے ان گو مطلب یوہ تھو کہ اگر تم حضرت عیسیٰ علیہ السلام ناں نہ منیں تاں وہ تھارے ور ایمان لے آئیں۔ لیکن حضور نے اس گا جواب ماں فرمایو کہ ہوں اللہ ور ایمان رکھوں تے جہڑو اس نے مہارے ور نازل فرمایو تے جو حضرت ابراہیم واسماعیل واسحاق ویعقوب واسباط ور نازل فرمایو تے جو حضرت عیسیٰ وموسیٰ ناں دتو گیو یعنی توریت تے انجیل تے جو ہور نبیاں ناں ان گا رب گی طرفوں دتو گیو سب ناں منوں، ہم نبیاں ماں فرق نی کرتا کہ کسے ناں مناں کسے ناں نہ مناں، جد اناں ناں پتو چلیو کہ آپ حضرت عیسیٰ علیہ السلام گی نبوت ناں وی منیں تاں وِہ آپ گی نبوت گا منکر ہو گیا تے کہن لگا جہڑو عیسیٰ ناں منیں ہم اس ور ایمان نی لیا تا اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی ف١٥٣ کہ اس برحق دین آلاں ناں تم محض اپنا عناد تے عداوت ہی نال برو کہیں تے تھارے ور اللہ تعالیٰ نے لعنت کی تے غضب کیو تے آیت ماں جو مذکور ہے وہ تھارو حال ہویو تاں بدتر درجہ ماں تم خود ایں کچھ دِل ماں سوچو۔ ف١٥٤ شکلاں ناں بگاڑ گے ف١٥٥ اور وہ جہنم ہے ف١٥٦ شانِ نزول: یاہ آیت یہود گی ایک جماعت گا وارہ ماں نازل ہوئی، جناں نے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گی خدمت ماں حاضر ہو گے اپنا ایمان تے اخلاص گو اظہار کیو اور کفر وضلال چھپا رکھیو اللہ تعالیٰ نے یاہ آیت نازل فرما گے اپنا حبیب صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم ناں انگا حال گی خبر دتی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

دَخَلُوْا بِالْكُفْرِ وَهُمْ قَدْ خَرَجُوْا بِهٖ ؕ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا كَانُوْا
وہ آتے وقت وی کافر تھا اور جاتے وقت وی کافر اور اللہ خوب جانیں جو
يَكْتُمُوْنَ ﴿٦١﴾ وَتَرٰى كَثِيْرًا مِّنْهُمْ يُسَارِعُوْنَ فِى الْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ
چھپا رہیا ایں۔ اور ان ف۱۵۷ ماں تم بہتاں ناں دیکھیں گا کہ گندہ اور زیادتی
وَاَكْلِهِمُ السُّحْتَ ؕ لَبِئْسَ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿٦٢﴾ لَوْلَا يَنْهٰهُمُ
اور حرام خوری ور دوڑیں ف۱۵۸ بے شک بہت ہی برو کم کر رہیا ایں۔ اناں ناں کیوں نی منع کرتا
الرَّبّٰنِيُّوْنَ وَالْاَحْبَارُ عَنْ قَوْلِهِمُ الْاِثْمَ وَاَكْلِهِمُ السُّحْتَ ؕ لَبِئْسَ
ان گا پادری اور درویش گناہ گی گل کہن تے اور حرام کھان تے بے شک
مَا كَانُوْا يَصْنَعُوْنَ ﴿٦٣﴾ وَقَالَتِ الْيَهُوْدُ يَدُ اللّٰهِ مَغْلُوْلَةٌ ؕ غُلَّتْ
بہت ہی برو کم کر رہیا ایں ف۱۵۹ اور یہودی بولیا اللہ گو ہتھ بنیو وو ہے ف۱۶۰ اُناں ہی گا
اَيْدِيْهِمْ وَلُعِنُوْا بِمَا قَالُوْا ۘ بَلْ يَدٰهُ مَبْسُوْطَتٰنِ ۙ يُنْفِقُ
ہتھ بنیان جائیں ف۱۶۱ اور ان ور اس کہن گی وجہ تے لعنت ہے بلکہ اُس کا ہتھ کشادہ ایں ف۱۶۲ عطا فرمائے
كَيْفَ يَشَآءُ ؕ وَلَيَزِيْدَنَّ كَثِيْرًا مِّنْهُمْ مَّآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَّبِّكَ
جتناں چاہے ف۱۶۳ اور اے محبوب! یوہ ف۱۶۴ جیڑو تھاری طرف تھارا رب گی طرفوں اُتریو
طُغْيَانًا وَّكُفْرًا ؕ وَاَلْقَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَآءَ اِلٰى يَوْمِ
اس تے ان ماں بہتاں گی شرارت اور کفر ماں بادھو ہوئے گو۔ ف۱۶۵ اور ان ماں ہم نے قیامت تک آپس ماں
الْقِيٰمَةِ ؕ كُلَّمَآ اَوْقَدُوْا نَارًا لِّلْحَرْبِ اَطْفَاَهَا اللّٰهُ ۙ وَيَسْعَوْنَ
دشمنی تے بیر کلیو ف۱۶۶ جد کدے لڑائی گی اگ پکھائیں اللہ اُس ناں بجھا چھڑے ف۱۶۷ تے

وقف لازم

ف۱۵۷ یعنی یہود۔ ف۱۵۸ گناہ ہر معصیت ونافرمانی ناں شامل ہے۔ کجھاں مفسراں گو قول ہے کہ گناہ دے توریت گا مضامین گو چھپانوں تے اُس ماں سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا جہڑا محاسن تے اوصاف ایں ان ناں چھپانوں تے زیادتی دے توریت گے اندر اپنی طرف دے کجھ بدھا چھڑنوں تے حرام خوری دے رشوت وغیرہ مراد ایں (خازن) ف۱۵۹ کہ لوکاں ناں گناہاں تے براکماں دے روکتا۔ مسئلہ: اس دے پتو چلیو کہ علماء ور نصیحت تے بدی دے روکنوں واجب ہے اور جہڑو شخص بری گل دے منع کرنوں چھوڑ دیے وہ گناہ گار گا درجہ ور ہے۔ ف۱۶۰ یعنی معاذ اللہ وہ بخیل ہے۔ شانِ نزول: حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ یہودی بہت خوشحال تے نہایت دولت مند تھا جد اناں نے سیدّ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم کی تکذیب تے مخالفت کی تاں اُن گی روزی کہٹ گئی۔ اس ویلے فخاص یہودی نے کہیو کہ اللہ گو ہتھ بنیوں وو ہے۔ یعنی معاذ اللہ وہ رزق دین ماں بخیلی کرے، اس گا اس قول ور کسے یہودی نے منع نہ کیو بلکہ راضی رہیا۔ اسے واسطے یوہ ساراں گو مقولو قرار پایو اور یاہ آیت ان گا وارہ ماں نازل ہوئی ف۱۶۱ تنگی تے داد ور تے دہش دے اسے ارشاد گو یوہ اثر ہو یو کہ یہودی دنیا ماں سب دے زیادہ بخیل ہو گیا یا یہ معنی ایں کہ ان گا ہتھ دوزخ ماں بدھیا جائیں گا اور اس طرحیا ان ناں دوزخ گی اگ ماں سٹیو جائے گو۔ ان گی اس بے ہودہ گوئی تے گستاخی گی سزا ماں ف۱۶۲ وہ جواد کریم ایں۔ ف۱۶۳ اپنی حکمت گے موافق اس ماں کسے ناں اعتراض گی مجال نی۔ ف۱۶۴ قرآن شریف۔ ف۱۶۵ یعنی جتنو قرآن شریف اتر تو جائیگو اتنو حسد تے عناد بدھتو جائیگو اور اس گے نال کفر تے سرکشی ماں بدھتا رہینگا ف۱۶۶ وہ ہمیشہ آپسماں اختلاف کرتا رہینگا تے ان گا دل آپسماں کدے نہ ملینگا ف۱۶۷ تے ان گی مدد نی فرماتو تاں وہ ذلیل ہوئیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فِى الْاَرْضِ فَسَادًا ؕ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِيْنَ ﴿۶۴﴾ وَلَوْ اَنَّ
زمین ماں فساد گے واسطے دوڑتا پھریں اور اللہ فسادیاں ناں نی چاھتو۔ اور اگر
اَهْلَ الْكِتٰبِ اٰمَنُوْا وَاتَّقَوْا لَكَفَّرْنَا عَنْهُمْ سَيِّاٰتِهِمْ وَلَاَدْخَلْنٰهُمْ
کتاب آلا ایمان لے آتا اور پرہیزگاری کرتا تاں ضرور ہم ان گا گناہ اتار دیتا اور ضرور اناں ناں
جَنّٰتِ النَّعِيْمِ ﴿۶۵﴾ وَلَوْ اَنَّهُمْ اَقَامُوا التَّوْرٰىةَ وَالْاِنْجِيْلَ وَمَآ اُنْزِلَ
چین گا باغان ماں لے جاتا۔ اور اگر قائم رکھتا توریت اور انجیل ف۱۶۸ اور جو کجھ
اِلَيْهِمْ مِّنْ رَّبِّهِمْ لَاَكَلُوْا مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ اَرْجُلِهِمْ ؕ
ان گی طرف ان گا رب توں اُتریو ف۱۶۹ تو اناں ناں رزق ملے اُپروں اور ان گا پیراں گے ہیٹھوں ف۱۷۰
مِنْهُمْ اُمَّةٌ مُّقْتَصِدَةٌ ؕ وَكَثِيْرٌ مِّنْهُمْ سَآءَ مَا يَعْمَلُوْنَ ﴿۶۶﴾ يٰۤاَيُّهَا ع ۹ / ۱۴
ان ماں کوئے گروہ اعتدال ور ہے ف۱۷۱ اور ان ماں اکثر بہت ہی بُرو کم کر رہیا ایں۔ ف۱۷۲ اے
الرَّسُوْلُ بَلِّغْ مَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَّبِّكَ ؕ وَاِنْ لَّمْ تَفْعَلْ فَمَا
رسول! پہچاچھڑو جو کجھ اتریو تماں تھارا رب گی طرفوں ف۱۷۳ اور ایسو نہ ہوئے تاں تم نے
بَلَّغْتَ رِسَالَتَهٗ ؕ وَاللّٰهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِى
اسگو کوئے پیغام نہ پہچایو اور اللہ تھاری نگہبانی کرے گو لوکاں دے بے شک ف۱۷۴ اللہ کافراں ناں
الْقَوْمَ الْكٰفِرِيْنَ ﴿۶۷﴾ قُلْ يٰۤاَهْلَ الْكِتٰبِ لَسْتُمْ عَلٰى شَىْءٍ حَتّٰى
راہ نی دیتو۔ تم فرماؤ اے کتابیو! تم کجھ وی نی ف۱۷۵ جد تک
تُقِيْمُوا التَّوْرٰىةَ وَالْاِنْجِيْلَ وَمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ مِّنْ رَّبِّكُمْ ؕ
نہ قائم کرو توریت اور انجیل اور جو کجھ تھاری طرف تھارا رب گی طرفوں اُتریو ف۱۷۶

ف۱۶۸ اس طرح کہ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم ور ایمان لیاتا اور آپ گی اتباع کرتا کہ توریت تے انجیل ماں اسگو حکم دتو گیو ہے۔ ف۱۶۹ یعنی ساریں کتاب جہڑیں اللہ تعالیٰ نے اپناں رسولاں ور نازل فرمائیں ساریاں ماں سید انبیار گو ذکر تے آپ ور ایمان لیان گو حکم ایں۔ ف۱۷۰ یعنی رزق گی کثرت ہوتی تے ہر طرف دے پہنچتو۔ فائدو۔ اس آیت دے معلوم ہویو کہ دین گی پابندی اور اللہ گی اطاعت تے فرمانبرداری نال رزق ماں کشادگی ہوئے۔ ف۱۷۱ حد دے تجاوز نی کرتا۔ یہ یہودیاں بچوں وہ لوک ایں جہڑا سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ور ایمان لے آیا۔ ف۱۷۲ جہڑا کفر ور ڈٹیا رہیا۔ ف۱۷۳ اور کجھ خوف نہ کرو۔ ف۱۷۴ یعنی کافراں دے جہڑا آپ کا قتل گو ارادو کریں تھا سفراں ماں رات ناں حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گو پہرو دتو جائے تھو جد یاہ آیت نازل ہوئی پہرو ہٹا دتو گیو تے حضور نے پہرہ داراں دے فرمایو کہ تم لوک چلے جاؤ، اللہ تعالیٰ نے میری حفاظت فرمائی۔ ف۱۷۵ کسے دین وملت ماں نی ف۱۷۶ یعنی قرآن پاک ان تمام کتاباں ماں سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم کی نعت وصفت تے آپ ور ایمان لیان گو حکم ایں جد تک حضور ور ایمان نہ لے آئیں توریت تے انجیل گی اقامت گو دعوو صحیح نہیں ہوسکتو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَلَيَزِيْدَنَّ كَثِيْرًا مِّنْهُمْ مَّآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَّبِّكَ طُغْيَانًا
اور بے شک! اے محبوب! وہ جیہڑو تھاری طرف تھارا رب گے کولوں اتریو اس دے ان ماں بہتاں ناں شرارت
وَّكُفْرًا ۚ فَلَا تَاْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْكٰفِرِيْنَ ﴿۶۸﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا
اور کفر گی ہور ترقی ہوئے گی ف۱۷۷ تو تم کافراں گو کجھ غم نہ کرو۔ وہ جیہڑا اپناں آپ ناں مسلمان کہیں ف۱۷۸
وَالَّذِيْنَ هَادُوْا وَالصّٰبِـُٔوْنَ وَالنَّصٰرٰى مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ
اور اسے طرح یہودی اور ستارہ پرست اور نصرانی ان ماں جیہڑو کوئی سچا دِل ناں اللہ و قیامت ور
الْاٰخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ﴿۶۹﴾ لَقَدْ
ایمان لے آئے اور اچھا کم کرے تاں ان ورنہ کجھ خوف ہے نہ کجھ غم۔ بے شک
اَخَذْنَا مِيْثَاقَ بَنِيْۤ اِسْرَآءِيْلَ وَاَرْسَلْنَاۤ اِلَيْهِمْ رُسُلًا ؕ كُلَّمَا
ہم نے بنی اسرائیل دے عہدلیو ف۱۷۹ اور ان گی طرف رسول پیبجیا، جد
جَآءَهُمْ رَسُوْلٌۢ بِمَا لَا تَهْوٰۤى اَنْفُسُهُمْ ۙ فَرِيْقًا كَذَّبُوْا وَفَرِيْقًا
کدے ان گے کول کوئے رسول وہ گل لے گے آئیو جیہڑی ان گا نفس گی خواہش نہ تھی۔ ف۱۸۰ ایک گروہ ناں جھٹلایو اور ایک گروہ
يَّقْتُلُوْنَ ﴿۷۰﴾ ق وَحَسِبُوْۤا اَلَّا تَكُوْنَ فِتْنَةٌ فَعَمُوْا وَصَمُّوْا ثُمَّ تَابَ
ناں شہید کیو ف۱۸۱ اور اس گمان ماں رہیا کہ کائے سزا نہ ہوئے گی ف۱۸۲ تو اناں اور ڈورا ہوگیا ف۱۸۳ فر اللہ نے
اللّٰهُ عَلَيْهِمْ ثُمَّ عَمُوْا وَصَمُّوْا كَثِيْرٌ مِّنْهُمْ ؕ وَاللّٰهُ بَصِيْرٌۢ
انگی توبہ قبول کی ف۱۸۴ فر ان ماں بہتیرا اناں، ڈورا ہوگیا اور اللہ ان گا کم
بِمَا يَعْمَلُوْنَ ﴿۷۱﴾ لَقَدْ كَفَرَ الَّذِيْنَ قَالُوْۤا اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْمَسِيْحُ
دیکھ رہیو ہے۔ بے شک! کافر ایں وہ جیہڑا کہیں کہ اللہ وہی مسیح
ابْنُ مَرْيَمَ ؕ وَقَالَ الْمَسِيْحُ يٰبَنِيْۤ اِسْرَآءِيْلَ اعْبُدُوا اللّٰهَ
مریم گو بیٹو ہے۔ ف۱۸۵ اور مسیح نے تے یوہ کہیو تھو کہ اے بنی اسرائیل! اللہ گی بندگی کرو

ف۱۷۷ کیوں جے جتنو قرآن پاک نازل ہوتو جائے گو یہ تکبر تے عناد گی وجہ اس گا انکار ماں ہور سختی کرتا جائیں گا۔ ف۱۷۸ اور دل ماں ایمان نی رکھتا منافق ایں۔ ف۱۷۹ توریت ماں کہ اللہ تعالیٰ اور اس گا رسولاں ور ایمان لیائیں تے حکمِ الٰہی گے مطابق عمل کریں۔ ف۱۸۰ اور اناں نے انبیاء علیہم السلام گا احکام ناں اپنی خواہشاں گے خلاف پایو تاں ان بچوں ف۱۸۱ انبیاء علیہم السلام گی تکذیب ماں تے یہود و نصاریٰ سب شریک ایں مگر قتل کرنوں یوہ خاص یہودیاں گو کم ایں اناں نے بہت سارا انبیاں ناں شہید کیو جن ماں حضرت زکریا تے حضرت یحییٰ علیہما السلام وی ایں۔ ف۱۸۲ اور ایسا شدید جرماں ور وی عذاب نہ کیو جائیگو ف۱۸۳ حق گا دیکھن تے سنن دے یوہ انگی بہت جہالت اور نہایت کفر تے قبولِ حق دے بدرجۂ غایت منھ پھیرن گو بیان ایں ف۱۸۴ جد اناں نے حضرت موسیٰ علیہ السلام گے بعد توبہ کی۔ اُس گے بعد دوبارہ ف۱۸۵ نصرانیاں گا بہت فرقہ ایں ان بچوں یعقوبیہ تے ملکانیہ گو یوہ قول تھو، وہ کہیں تھا کہ مریم نے اِلٰہ جنیو اور یوہ وی کہیں تھا کہ اِلٰہ نے حضرت عیسیٰ ماں حلول کیو اور وہ ان گے نال مل گیو تاں حضرت عیسیٰ اِلٰہ ہوگیا۔ تَعَالَى اللّٰهُ عَنْ ذٰلِكَ عُلُوًّا كَبِيْرًا
(خازن)

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

رَبِّيْ وَرَبَّكُمْ ؕ اِنَّهٗ مَنْ يُّشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللّٰهُ عَلَيْهِ
جیڑو میرو رب ف۱۸۶ اور تھارو رب، بے شک جیڑو اللہ گو شریک بنائے تو اللہ نے اس پر جنت
الْجَنَّةَ وَمَاْوٰىهُ النَّارُ ؕ وَمَا لِلظّٰلِمِيْنَ مِنْ اَنْصَارٍ ﴿۷۲﴾ لَقَدْ
حرام کرچھڑی اور اسگو ٹھکانوں دوزخ ہے اور ظالماں گو کوئے مددگار نی۔ بے شک
كَفَرَ الَّذِيْنَ قَالُوْٓا اِنَّ اللّٰهَ ثَالِثُ ثَلٰثَةٍ ۘ وَمَا مِنْ اِلٰهٍ وقف لازم
کافر ایں وہ جیڑا کہیں کہ اللہ ترے خداں بچوں تیجو ہے ف۱۸۷ اور خدا تے نی
اِلَّآ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ ؕ وَاِنْ لَّمْ يَنْتَهُوْا عَمَّا يَقُوْلُوْنَ لَيَمَسَّنَّ الَّذِيْنَ
مگر ایک خدا ف۱۸۸ اور اگر اپنی گل تے باز نہ آیا ف۱۸۹ تاں جیہڑا ان ماں کافر مریں گا
كَفَرُوْا مِنْهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿۷۳﴾ اَفَلَا يَتُوْبُوْنَ اِلَى اللّٰهِ وَيَسْتَغْفِرُوْنَهٗ ؕ
ان ناں ضرور دردناک عذاب پہچے گو۔ توکیوں نی رجوع کرتا اللہ گی طرف اور اُس تے بخشش منگنا
وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۷۴﴾ مَا الْمَسِيْحُ ابْنُ مَرْيَمَ اِلَّا رَسُوْلٌ ۚ قَدْ
تے اللہ بخشن آلو مہربان مسیح ابن مریم نی مگر ایک رسول ف۱۹۰
خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ ؕ وَاُمُّهٗ صِدِّيْقَةٌ ؕ كَانَا يَاْكُلٰنِ
اس تے پہلاں بہت رسول ہو گزریا ف۱۹۱ اور اسگی ماں صدیقہ ہے ف۱۹۲ دوئے کھانوں
الطَّعَامَ ؕ اُنْظُرْ كَيْفَ نُبَيِّنُ لَهُمُ الْاٰيٰتِ ثُمَّ انْظُرْ اَنّٰى يُؤْفَكُوْنَ ﴿۷۵﴾
کھائیں تھا ف۱۹۳ دیکھو تے ہم کسی صاف نشانی ان واسطے بیان کراں فر دیکھو وہ کس طرح پٹھا پھریں
قُلْ اَتَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَّلَا
تم فرماؤ کیا اللہ گے سوا ایسا ناں پوجیں جیڑو تھارا نقصان گو مالک نہ

ف۱۸۶ اور ہوں اُسگو بندو ہوں الٰہ نی۔ ف۱۸۷ یہ قول نصاریٰ گا فرقہ مرقوسیہ تے نسطوریہ گو ہے۔ اکثر مفسرین گو قول ہے کہ اس دے ان گی مراد یاہ تھی کہ اللہ تے مریم تے عیسیٰ ترے ئے اِلٰہ ایں اور الٰہ ہونوں ان ساراں ماں مشترک ہے۔ متکلمین فرمائیں کہ نصاریٰ کہیں تھا کہ باپ، بیٹا، روح القدس یہ ترے اے ایک الٰہ ایں۔ ف۱۸۸ نہ اُس گو کوئے ثانی نہ ثالث وہ وحدانیت گے نال موصوف ہے اسگو کوئے شریک نی باپ، بیٹا، بیوی سب دے پاک ف۱۸۹ اور تثلیث گا معتقد رہیا توحید اختیار نہ کی۔ ف۱۹۰ ان ناں الٰہ منوں غلط، باطل تے کفر ہے۔ ف۱۹۱ وِہ وی معجزات رکھیں تھا یہ وی معجزات ان گی نبوت گی صداقت گی دلیل تھا۔ اسے طرح حضرت مسیح علیہ السلام وی رسول ایں، ان گا معجزات وی نبوت گی دلیل ایں، اناں ناں رسول ہی منوں چاہیئے جس طرح ہور انبیا علیہم السلام ناں معجزات گی بنا ور خدائی منتا اناں ناں وی خدا نہ منوں ف۱۹۲ جہڑی اپناں رب گا کلمات تے اسگی کتاباں گی تصدیق کرن آلی ہیں ف۱۹۳ اس ماں نصرانیاں گو رد ہے کہ الٰہ غذا گو محتاج نی ہو سکتو تے جہڑ و غذا کھائے، جسم رکھے اس جسم ماں تحلیل واقع ہوئے غذا اسگو بدل بنے وہ کس طرح الٰہ ہو سکے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

نَفْعًا ؕ وَاللّٰهُ هُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ ﴿٧٦﴾ قُلْ يٰۤاَهْلَ الْكِتٰبِ
نفع گو ف۱۹۴ اور اللہ ہی سنیں جانیں۔ تم فرماؤ اے کتاب آلیو!
لَا تَغْلُوْا فِیْ دِیْنِكُمْ غَیْرَ الْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعُوْۤا اَهْوَآءَ قَوْمٍ قَدْ
اپناں دین ماں ناحق زیادتی نہ کرو ف۱۹۵ اور ایسا لوکاں گی خواہش ور نہ چلو ف۱۹۶ جیڑا
ع ۱۴ ضَلُّوْا مِنْ قَبْلُ وَاَضَلُّوْا كَثِیْرًا وَّضَلُّوْا عَنْ سَوَآءِ السَّبِیْلِ ﴿٧٧﴾
پہلاں گمراہ ہوگیا اور بہتاں ناں گمراہ کیو اور سدھی راہ بُھل گیا
لُعِنَ الَّذِیْنَ كَفَرُوْا مِنْۢ بَنِیْۤ اِسْرَآءِیْلَ عَلٰی لِسَانِ دَاوٗدَ
لعنت کیا گیا وہ جناں نے کفر کیو بنی اسرائیل ماں داؤد
وَعِیْسَی ابْنِ مَرْیَمَ ؕ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَّكَانُوْا یَعْتَدُوْنَ ﴿٧٨﴾ كَانُوْا
اور عیسیٰ ابن مریم گی زبان ور ف۱۹۷ یوہ ف۱۹۸ بدلوانگی نافرمانی اور سرکشی گو جیڑا
لَا یَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُّنْكَرٍ فَعَلُوْهُ ؕ لَبِئْسَ مَا كَانُوْا یَفْعَلُوْنَ ﴿٧٩﴾ تَرٰی
بری گل کرتا آپس ماں ایک دوجاں ناں نہ روکتا ضرور بہت ہی برا کم کریں تھا ف۱۹۹ ان ماں تم
كَثِیْرًا مِّنْهُمْ یَتَوَلَّوْنَ الَّذِیْنَ كَفَرُوْا ؕ لَبِئْسَ مَا قَدَّمَتْ لَهُمْ
بہتاں ناں دیکھیں گا کہ کافراں نال دوستی کریں کتنی بری چیز اپنے واسطے خود
اَنْفُسُهُمْ اَنْ سَخِطَ اللّٰهُ عَلَیْهِمْ وَفِی الْعَذَابِ هُمْ خٰلِدُوْنَ ﴿٨٠﴾
اگے بھیجی یوہ کہ اللہ گو ان ور غضب ہویو اور وہ ہمیشہ عذاب ماں رہینگا ف۲۰۰

ف۱۹۴ یاہ شرک ناں باطل کرن گی ایک ہور دلیل ہے۔ اسگو خلاصو یوہ ہے کہ الٰہ (مستحق عبادت) وہی ہو سکے جہڑو نفعو نقصان وغیرہ ہر چیز ور ذاتی طور قدرت تے اختیار رکھے۔ جہڑو ایسو نہ ہوئے وہ الٰہ (مستحق عبادت نی) ہوسکتو اور حضرت عیسیٰ علیہ السلام نفع ونقصان کا ذاتی طور مالک نی تھا۔ اللہ تعالیٰ گی عطا نال مالک ہویا تاں ان واسطے الوہیت گو اعتقاد باطل ہے (تفسیر ابو السعود) ف۱۹۵ یہودیاں گی زیادتی دے یاہ کہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام گی نبوت ہی نی منتا اور نصاریٰ گی زیادتی یاہ کہ اناں ناں معبود منیں۔ ف۱۹۶ یعنی اپناں بددین باپ دادا وغیرہ گی۔ ف۱۹۷ ایلہ گا رہن آلاں نے جدحد تے تجاوز کی تے سنیچر گے دن شکار نہ کرن گو جہڑو حکم تھو اسگی مخالفت کی تاں حضرت داؤد علیہ السلام نے ان ور لعنت کی اور ان گا حق ماں دعا ضرر فرمائی تاں وِہ خنزیر تے بندر بن گیا اور ان گی تعداد پنج ہزار تھی (جمل وغیرہ) بعض مفسراں گو کہن ایں کہ یہودی اپناں باپ دادا ور فخر کریں تھا تے کہیں تھا ہم نبیاں گی اولاد ہاں اس آیت ماں اناں ناں دسیو گیو کہ ان نبیاں نے ان ور لعنت فرمائی ہے، ایک قول یوہ ہے کہ حضرت داؤد تے حضرت عیسیٰ علیہما السلام نے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی جلوہ افروزی گی بشارت دتی تے حضور ور ایمان نہ لیان آلاں تے کفر کرن آلاں ور لعنت فرمائی۔ ف۱۹۸ لعنت ف۱۹۹ مسئلو: آیت دے ثابت ہویو کہ برائی دے لوکاں ناں منع کرنوں واجب ہے اور ایسو نہ کرنوں سخت گناہ ہے۔ ترمذی گی حدیث ماں ایں۔ کہ جد بنی اسرائیل گناہاں ماں مبتلا ہویا تاں ان گا عالماں نے پہلاں دے اناں ناں منع کیو جد وہ باز نہ آیا تاں فِر وہ عالم وی ان گے نال مل گیا اور کھان پین اٹھن، بیٹھن ماں ان گے نال شامل ہوگیا ان گا گناہاں تے سرکشی گو یوہ نتیجو ہویو کہ اللہ تعالیٰ نے حضرت داؤد تے حضرت عیسیٰ علیہما السلام گی زبان دے ان ور لعنت اتاری۔ ف۲۰۰ مسئلو: اس آیت دے ثابت ہویو کہ کافراں دے دوستی تے موالات حرام تے اللہ تعالیٰ گا غضب گو سبب ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَلَوْ كَانُوْا يُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَالنَّبِيِّ وَمَآ اُنْزِلَ اِلَيْهِ مَا اتَّخَذُوْهُمْ

اور اگر وہ ایمان لے آتا ف۲۰۱ اللہ اور ان نبی ور اور اُس ور جیہڑو ان گی طرف اُتریو تاں کافراں نال

اَوْلِيَآءَ وَلٰكِنَّ كَثِيْرًا مِّنْهُمْ فٰسِقُوْنَ ﴿۸۱﴾ لَتَجِدَنَّ اَشَدَّ النَّاسِ

دوستی نہ کرتا ف۲۰۲ مگر ان ماں تے بہتیرا فاسق ایں۔ ضرور تم مسلماناں گا

عَدَاوَةً لِّلَّذِيْنَ اٰمَنُوا الْيَهُوْدَ وَالَّذِيْنَ اَشْرَكُوْا ۚ وَلَتَجِدَنَّ

سب تے بدھ دشمن یہودیاں اور مشرکاں نال پائیں گا اور ضرور تم

اَقْرَبَهُمْ مَّوَدَّةً لِّلَّذِيْنَ اٰمَنُوا الَّذِيْنَ قَالُوْٓا اِنَّا نَصٰرٰى ۭ

مسلماناں گی دوستی ماں سب توں زیادہ ان ناں پائیں گا جیہڑا کہیں تھا ہم نصاریٰ ہاں! ف۲۰۳

ذٰلِكَ بِاَنَّ مِنْهُمْ قِسِّيْسِيْنَ وَرُهْبَانًا وَّاَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُوْنَ ﴿۸۲﴾

یوہ تانجہ ان ماں عالم اور درویش ایں اور یہ غرور نی کرتا ف۲۰۴

ف۲۰۱ صدق تے اخلاص گے نال بغیر نفاق گے ف۲۰۲ اس دے ثابت ہویو کہ مشرکاں گے نال دوستی تے موالات نفاق گی نشانی ایں۔ ف۲۰۳ اس آیت ماں ان گی تعریف ہے جیہڑا زمانہ اقدس توڑی حضرت عیسیٰ علیہ السلام گا دین ور رہیا تے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی بعثت معلوم ہون ور حضور علیہ الصلوۃ والسلام ور ایمان لے آیا۔ شانِ نزول: ابتدائِ اسلام ماں جد کُفارِ قریش نے مسلماناں ناں بہت ایذا دتیں تاں صحابہ کرام بچوں بارہ مرداں تے چار عورتاں نے حضور گا حکم دے حبشہ گی طرف ہجرت کی، ان مہاجرین گا اسمار گرامی یہ ایں۔ (۱) حضرت عثمان غنی تے ان گی زوجہ طاہرہ، (۲) حضرت رقیہ بنتِ رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم (۳) حضرت زبیر۔ (۴) حضرت عبداللہ بن مسعود۔ (۵) حضرت عبدالرحمٰن بن عوف (۶) حضرت ابوحذیفہ تے انگی زوجہ تے حضرت سلہ نبت سہیل تے (۸) حضرت مصعب بن عمیر۔ (۹) حضرت ابوسلمہ تے ان گی بی بی۔ (۱۰) حضرت اُمّ سلمہ بنت اُمیہ۔ (۱۱) حضرت عثمان بن مظعون۔ (۱۲) حضرت عامر بن ربعیہ تے ان کی بی بی (۱۳) حضرت لیلیٰ بنت ابی خثیمہ۔ (۱۴) حضرت حاطب بن عمرو۔ (۱۵) حضرت سہیل بن بیضار رضی اللہ تعالیٰ عنھم اجمعین۔ یہ حضرات نبوت گے پنجویں سال ماہِ رجب ماں بحری سفر کر گے حبشہ پہچیا، اس ہجرت ناں ہجرت اُولیٰ کہیں، ان گے بعد حضرت جعفر بن ابی طالب گیا فر ہور مسلمان روانہ ہوتا رہیا۔ ات توڑی کہ بچاں تے عورتاں گے علاوہ مہاجرین گی تعداد بیاسی مرداں تک جا پہچی۔ جد قریش ناں اس ہجرت گو پتو چلیو تاں اناں نے ایک جماعت تحفہ تحائف دے گے نجاشی بادشاہ کول بھیجی۔ ان لوکاں نے دربار شاہی ماں جا گے بادشاہ ناں کہیو مہارا ملک ماں ایک شخص نے نبوت گو دعوٰی کیو ہے تے لوکاں ناں بیوقوف بنا چھڑیو ہے۔ ان گی جیہڑی جماعت تھارا ملک ماں آئی ہے وہ ات فساد انگیزی کریگی تے تھاری رعایا ناں باغی بنا ئیگی، ہم تمناں خبر دین واسطے آیا ہاں، تے مہاری قوم عرض کرے کہ تم اناں ناں مہارے حوالے کرو۔ نجاشی بادشاہ نے کہیو ہم ان لوکاں نال گفتگو کرلیاں۔ یاہ کہہ گے مسلماناں ناں طلب کیو تے ان دے دریافت کیو کہ تم حضرت عیسیٰ تے ان گی والدہ گا وارہ ماں کے اعتقاد رکھیں؟ حضرت جعفر بن ابی طالب نے فرمایو حضرت عیسیٰ علیہ السلام اللہ گا بندہ تے اُس گا رسول تے کلمۃ اللہ تے روح اللہ ایں تے حضرت مریم کنواری پاک اللہ گی بندی ایں۔ یاہ سن گے نجاشی نے زمین دے ایک لکڑی چا گے کہیو خدا کی قسم تھارا آقا نے حضرت عیسیٰ علیہ السلام گا کلام ماں اتنوں وی نی بدھایو جتنی یاہ لکڑی۔ یعنی حضور گو ارشاد حضرت عیسیٰ علیہ السلام گے بالکل مطابق ہے۔ یوہ دیکھ گے مشرکین مکہ گا چہرہ اتر گیا فر نجاشی نے قرآن شریف سنن گی خواہش کی، حضرت جعفر نے سورۂ مریم تلاوت فرمائی اس ویلے دربار ماں نصرانی عالم تے درویش موجود تھا قرانِ کریم سن گے بے اختیار رون لگا اور نجاشی نے مسلماناں ناں کہیو تھارے واسطے میری مملکت ماں کوئے خطرو نی۔ مشرکین مکہ ناکام مڑیا تے مسلمان نجاشی گے کول بہت عزت تے آرام نال رہیا۔ تے فضل الٰہی نال نجاشی ناں ایمان گی دولت نصیب ہوئی۔ اس واقعہ گے متعلق یاہ آیت نازل ہوئی۔ ف۲۰۴ مسئلو: اس دے ثابت ہویو کہ علم حاصل کرنوں تے تکبر چھوڑنوں بہت کم آن آلی چیز ایں تے ان گی بدولت ہدایت نصیب ہوئے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.

وَإِذَا سَمِعُوا مَا أُنْزِلَ إِلَى الرَّسُولِ تَرَى أَعْيُنَهُمْ تَفِيضُ

اور جد وہ سنیں جیہڑو رسول کی طرف اُتریو ف۲۰۵ انگی اکھاں ناں دیکھیو جے وہ

مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ ۚ يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا فَاكْتُبْنَا

اتھرواں نال پری وی ڈلیں لگیں ف۲۰۶ کیوں جے وہ حق پچھان گیا کہیں اے مہارا رب! ہم ایمان لے آیا ف۲۰۷

مَعَ الشَّاهِدِينَ ﴿٨٣﴾ وَمَا لَنَا لَا نُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَمَا جَاءَنَا مِنَ

توہناں حق کا گواہاں ماں لکھ چھوڑ ف۲۰۸ اورہم ناں کے ہویو جے ہم ایمان نہ آناں اللہ ور اور اُس حق ور جیہڑو مہارے کول آیو

الْحَقِّ وَنَطْمَعُ أَنْ يُدْخِلَنَا رَبُّنَا مَعَ الْقَوْمِ الصَّالِحِينَ ﴿٨٤﴾ فَأَثَابَهُمُ

اور ہم چاہاں جے ہمناں مہارو رب نیکاں لوکاں ماں داخل فرمائے ف۲۰۹ اللہ نے

اللَّهُ بِمَا قَالُوا جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ۚ وَذَٰلِكَ

اُن کا اس کہن کے بدلے انہاں ناں باغ دتا جن کے ہیٹھوں ہمیشہ نہر جاری ہیں ان ماں رہینگا یوہ

جَزَاءُ الْمُحْسِنِينَ ﴿٨٥﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ

بدلو ہے نیکاں کو ف۲۱۰ اور وہ جنہاں نے کفر کیو اور مہاری آیت جھٹلائیں وہ دوزخی ہیں۔

الْجَحِيمِ ﴿٨٦﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ

اے ایمان آلیو ف۲۱۱ حرام نہ کرو۔ انہاں ستھری چیزاں ناں جیہڑیں اللہ نے تھارے واسطے حلال فرمائیں ف۲۱۲

لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿٨٧﴾ وَكُلُوا مِمَّا

اور حد توں نہ بدھو۔ بیشک حدتوں بدھن آلا اللہ ناں پسند نی۔ اور کھاؤ جو کچھ

ع ۱۱

ف۲۰۵ یعنی قران شریف۔ ف۲۰۶ یوہ ان کی دل کی نرمی کو بیان ایں کہ قرآن کریم کا دل ور اثر کرن آلا مضامین ناں سن کے روپوئیں جیسو کہ نجاشی بادشاہ کی درخواست ور حضرت جعفر نے اُس کا دربار ماں سورۂ مریم تے طٰہٰ کی آیات پڑھ کے سنائیں تاں نجاشی بادشاہ تے اُس کا درباری جن ماں انگی قوم کا علما ء وی تھا سارا زار و قطار رون لگ گیا۔ اسے طرح نجاشی کی قوم کا ستر آدمی جیہڑا سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم کی خدمت ماں حاضر ہویا تھا حضور دے سورۂ یٰس سن کے رو گیا ف۲۰۷ سیدّ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ور تے ہم نے ان کا برحق ہون کی گواہی دتی۔ ف۲۰۸ تے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم کی امّت ماں داخل کر جیہڑی قیامت کے دن ساری اُمتاں کی گواہ ہوئیگی۔ (یوہ اُنہاں ناں انجیل دے معلوم ہو گیو تھو) ف۲۰۹ جد حبشہ کو وفد اسلام دے مشرف ہو کے واپس ہو یو تاں یہودیاں نے اناں ناں اس ور ملامت کیو، اس کا جواب ماں اناں نے یوہ کہیو کہ جد حق واضح ہو گیو تاں ہم کیوں نہ ایمان لیا تا یعنی ایسی حالت ماں ایمان نہ لیانوں قابل ملامت ہے نہ کہ لیانو۔ کیوں کہ یوہ ذریعو ہے دواں جہاناں کی کامیابی کو ف۲۱۰ جیہڑا سچا اخلاص کے نال ایمان لیائیں تے حق کو اقرار کریں۔ ف۲۱۱ شانِ نزول: صحابہ کرام کی ایک جماعت رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم کو وعظ سن کے ایک دن عثمان بن مظعون رضی اللہ تعالیٰ عنہ کے کہر جمع ہوئی تے اناں نے آپسماں دنیا ناں چھوڑن کو عہد کیو تے اس ور اتفاق کیو کہ وہ ٹاٹ کو لباس لائیں گا، ہمیشہ دہاڑی روزہ رکھیں گا تے رات اللہ کی عبادت ماں جاگ کے گزاریں گا۔ بستر ور نہ لیٹیں گا۔ گوشت تے چکنائی نہ کھائیں گا۔ عورتاں دے جدا رہیں گا۔ خوشبو استعمال نہ کریں گا اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی تے اناں ناں ان اراداں دے منع کیو گیو۔ ف۲۱۲ یعنی جس طرحیا حرام ناں چھوڑیو جائے اس طرح حلال چیزاں ناں نہ چھوڑو تے نہ کے حلال چیز ناں مبالغہ کے طور یاہ کہو کہ ہم نے اسناں اپنے ور حرام کر لیو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

رَزَقَكُمُ اللّٰهُ حَلٰلًا طَيِّبًا ۖ وَّاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِيْٓ اَنْتُمْ بِهٖ مُؤْمِنُوْنَ ﴿۸۸﴾

اللہ نے تمنا روزی دتی حلال پاکیزہ اور ڈرو اللہ توں جس پر تمناں ایمان ہیں۔ ف۲۱۳

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فِيْٓ اَيْمَانِكُمْ وَلٰكِنْ يُّؤَاخِذُكُمْ بِمَا

اللہ تمناں نی پکڑ تو تھاری غلط فہمی گی قسماں ور ہاں ان قسماں ور پکڑے

عَقَّدْتُّمُ الْاَيْمَانَ ۚ فَكَفَّارَتُهٗٓ اِطْعَامُ عَشَرَةِ مَسٰكِيْنَ مِنْ اَوْسَطِ مَا

جہاں ناں تم نے پکی کیو ف۲۱۴ ایسی قسماں کو کفارو (بدلو) دس مسکیناں ناں کھانو دینوں ف۲۱۵ اپنا گھر آلاں ناں جیرو

تُطْعِمُوْنَ اَهْلِيْكُمْ اَوْ كِسْوَتُهُمْ اَوْ تَحْرِيْرُ رَقَبَةٍ ۖ فَمَنْ لَّمْ يَجِدْ

درمیانی کھانو کھوالیں ف۲۱۶ یا انہاں ناں (دس مسکیناں ناں) کپڑا دینا ف۲۱۷ یا ایک غلام آزاد کرنو جیرا کول ان ساری چیزاں بچوں کجھ نہ ہووے

فَصِيَامُ ثَلٰثَةِ اَيَّامٍ ۖ ذٰلِكَ كَفَّارَةُ اَيْمَانِكُمْ اِذَا حَلَفْتُمْ ۖ وَاحْفَظُوْٓا

تاں تریے دھیاڑہ روزہ رکھے ف۲۱۸ یوہ بدلو ہے تھاری قسماں گو جد تم قسم کھاؤ ف۲۱۹ اور اپنی قسماں گی حفاظت

اَيْمَانَكُمْ ۖ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيٰتِهٖ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿۸۹﴾ يٰٓاَيُّهَا

کرو ف۲۲۰ اسے طرح اللہ اپنی آیتاں ناں بیان فرمائے تانجہ تم احسان مند بن جائیں۔ اے

الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْاَنْصَابُ وَالْاَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ

ایمان آلیو۔ شراب اور جوا اور بت اور پانسا ناپاک ہی ہیں۔

عَمَلِ الشَّيْطٰنِ فَاجْتَنِبُوْهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ ﴿۹۰﴾ اِنَّمَا يُرِيْدُ الشَّيْطٰنُ

شیطانی کم۔ ان توں بچتا رہو تانجہ کامیابی ہووے۔ شیطان یوہ ہی چاہے

اَنْ يُّوْقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَآءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ

تھارے درمیان دشمنی تے بیر پائے۔ شراب اور جوا کے ذریعے اور تمناں

ف۲۱۳ غلط فہمی گی قسم یعنی یمین لغو یاہ ہے کہ آدمی کسے واقعہ ناں اپناں خیال ماں درست جان کے قسم کھا لیئے تے حقیقت ماں وہ ایسو نہ ہوئے ایسی قسم ور کفارو نی۔ ف۲۱۴ یعنی یمین منعقدہ جہڑی کسے آئندہ کم گو ارادو کر کے کھادی جائے ایسی قسم ناں تروڑنوں وی گناہ ہے تے اسو ر کفارو وی لازم اے۔ ف۲۱۵ ذواں وقتاں گو پانویں اناں ناں کھوالے یا پونا دو سیر کنک یا ساڈھا ترے سیر جو صدقۂ فطر گی طرح دیے (ا) مسئلو: یوہ وی جائز ہے کہ ایک ہی مسکین ناں دس دن دے یا کھوالے ف۲۱۶ یعنی نہ بہت اعلیٰ درجہ گو نہ بالکل کہٹ ہلکہ درمیانو ف۲۱۷ درمیانہ درجہ گو جس دے اکثر جسم ٹک سکے حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما دے مروی ہے کہ ایک تہبند تے کرتو یا ایک تہبند تے چادر ہوئے مسئلو: کفارہ ماں ان تریاں گلاں گو اختیار ہے پانویں کھانو دیے پانویں کپڑا یا غلام آزاد کرے ساراں دے کفارو ادا ہو جائیگو۔ ف۲۱۸ مسئلو: روزہ ناں کفارو تدھ ہی ادا کیو جائیگو جد کھانو کھلان، کپڑا دین تے غلام آزاد کرن گی طاقت نہ ہوئے۔ مسئلو: یوہ وی ضروری ہے کہ یہ روزہ متواتر رکھیا جائیں ف۲۱۹ تے قسم کھا کے تروڑ چھوڑو یعنی اساں پوری نہ کرو مسئلو: قسم تروڑن دے پہلاں کفارو دینوں درست نی ف۲۲۰ یعنی اناں ناں پورا کرو اگر اس ماں شرعاً کوئے ہرج نہ ہوئے تے یاہ وی حفاظت ہے کہ قسم کھان گی عادت چھوڑ دیے

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ذِكْرِ اللّٰهِ وَعَنِ الصَّلٰوةِ ۚ فَهَلْ اَنْتُمْ مُّنْتَهُوْنَ ﴿٩١﴾ وَاَطِيْعُوا اللّٰهَ

اللہ گی یاد تے نماز دے روکے ف۲۲۱ تو کیا تم باز آیا؟ اور حکم منوں اللہ گو

وَاَطِيْعُوا الرَّسُوْلَ وَاحْذَرُوْا ۚ فَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوْۤا اَنَّمَا عَلٰى رَسُوْلِنَا

تے حکم منوں رسول گو تے ہوشیار رہو، فر اگر تم مڑجائیں ف۲۲۲ جان لیو کہ مہارا رسول گے ذِمے صرف

الْبَلٰغُ الْمُبِيْنُ ﴿٩٢﴾ لَيْسَ عَلَى الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ

واضح طور ور حکم پہچادینوں ایں ف۲۲۳ جنہاں نے ایمان آنیو اور چنگا عمل کیا

جُنَاحٌ فِيْمَا طَعِمُوْۤا اِذَا مَا اتَّقَوْا وَّاٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ ثُمَّ

ان ور کجھ گناہ نی ف۲۲۴ جو کجھ انہاں نے چکھیو جد کہ ڈرتا رہیں اور ایمان رکھیں تے نیکیں کریں فر

اتَّقَوْا وَّاٰمَنُوْا ثُمَّ اتَّقَوْا وَّاَحْسَنُوْا ۗ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿٩٣﴾ يٰۤاَيُّهَا ع ۱۲/۲

ڈریں اور ایمان رکھیں فر ڈریں اور نیک رہیں اور اللہ نیکاں ناں دوست رکھے ف۲۲۵ اے

الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَيَبْلُوَنَّكُمُ اللّٰهُ بِشَيْءٍ مِّنَ الصَّيْدِ تَنَالُهٗۤ

ایمان آلیو! اللہ ضرور تمناں آزمائے گو۔ اس شکار گے ذریعے جس توڑی

اَيْدِيْكُمْ وَرِمَاحُكُمْ لِيَعْلَمَ اللّٰهُ مَنْ يَّخَافُهٗ بِالْغَيْبِ ۚ فَمَنِ اعْتَدٰى

تھارا ہتھ اور نیزہ پہچیں ف۲۲۶ تانجہ اللہ پہچان کرائے انگی جیہڑا اس دے بغیر دیکھے ڈریں۔ فر اس توں

بَعْدَ ذٰلِكَ فَلَهٗ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿٩٤﴾ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَقْتُلُوا

بعد جیہڑو حدتوں بدھے۔ ف۲۲۷ اس واسطے دردناک عذاب ہے۔ اے ایمان آلیو! شکار

ف۲۲۱ اس آیت ماں شراب تے جوا گا نتائج تے وبال بیان کیا گیا ایں کہ شراب نوشی تے جوابازی گو وبال دے یوہ ہے کہ اس دے آپسماں بُغض تے عداوت پیدا ہوئیں تے جہڑو ان برائیاں ماں مبتلا ہوئے وہ اللہ گا ذکر تے نماز گی پابندی دے محروم ہو جائے۔ ف۲۲۲ اللہ تے رسول گی اطاعت نال ف۲۲۳ یاہ وعید تے تہدید ہے کہ جد رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے اللہ تعالیٰ گو حکم صاف صاف پہچا چھوڑیو تھو ان گو جہڑو فرض تھو وہ اناں نے ادا کر چھوڑیو ہون جہڑو وتھ پھیرے وہ عذاب گو مستحق ہے۔ ف۲۲۴ شانِ نزول: یاہ آیت ان اصحاب گا وارہ ماں نازل ہوئی جہڑا شراب گی حرمت دے پہلاں انتقال کر گیا تھا۔ صحابہ کرام ناں ان گی فکر ہوئی کہ ان دے مواخذہ ہوئے گو یانی ان گا حق ماں یاہ آیت نازل ہوئی تے دسیو گیو کہ حُرمت (حرام ہون) گو حکم نازل ہون دے پہلاں جن نیک ایمانداراں نے جو کجھ کھادو پیو وہ گناہگار نی۔ ف۲۲۵ آیت ماں لفظ اِتَّقَوْا جسگا معنی ڈرن تے پرہیز کرن گا ایں ترے مرتبہ آیو ہے پہلاں دے شراب دے ڈرلوں تے پرہیز کرنوں، دوجا دے شراب تے جوا دے بچوں، تیجا دے تمام حرام چیزاں دے پرہیز کرنوں مراد ہے کجھاں مفسراں گو قول ہے پہلا دے شرک گو چھوڑنوں۔ دوجا دے گناہاں تے حرام چیزاں ناں چھوڑنوں تیجا دے ان چیزاں دے بچوں مراد ہے جن گا حرام حلال ماں شبہ ہوئے بعض گو قول ہے پہلاں دے تمام حرام چیزاں دے بچوں دوجا دے اس ور قائم رہنوں زمانہ نزولِ وحی ماں یا اُس دے بعد جہڑیں چیز منع کی گئیں اُن ناں چھوڑنوں مراد ہے (مدارک تے خازن تے جمل وغیرہ) ف۲۲۶ ۶ ہجری جس ماں حدیبیہ گو واقعو پیش آیو اس سال مسلمان احرام ماں تھا ان ور یاہ آزمائش آئی کہ شکار گا جانور تے پرندہ کثیر تعداد ماں آیا تے ان گی سواریاں گے چوفیرے ہو گیا اناں ناں ہتھ نال پکڑنوں یا ہتھیار نال شکار کر لینو بہت آسان تھو اللہ تعالیٰ نے یاہ آیت نازل فرمائی تے اس آزمائش ماں وہ بفضلِ الٰہی فرمانبردار ثابت ہویا تے حکم الٰہی گی تعمیل ماں ثابت قدم رہیا (خازن وغیرہ) ف۲۲۷ تے مبتلا ہون گے بعد نافرمانی کرے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اَلصَّيْدَ وَاَنْتُمْ حُرُمٌ ؕ وَمَنْ قَتَلَهٗ مِنْكُمْ مُّتَعَمِّدًا فَجَزَآءٌ مِّثْلُ مَا
نہ کریو۔ جد تم احرام ماں ہوویں ف۲۲۸ اورتھارے بچوں جیڑو اس ناں جان بجھ گے قتل کرے ف۲۲۹ تے اُسکو بدلو یوہ ہے جے اُسوہی
قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ يَحْكُمُ بِهٖ ذَوَا عَدْلٍ مِّنْكُمْ هَدْيًا بٰلِغَ الْكَعْبَةِ
کوئی جانور دیے ف۲۳۰ تھارے بچوں دو معتبر مضبوط آدمی اسکو حکم دیں ف۲۳۱ یا قربانی جیڑی کعبہ توڑی پہچے۔ ف۲۳۲
اَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامُ مَسٰكِيْنَ اَوْ عَدْلُ ذٰلِكَ صِيَامًا لِّيَذُوْقَ وَبَالَ اَمْرِهٖ ؕ
یا چند مسکیناں ناں کھانو ف۲۳۳ دے گے کفاروادا کرے۔ یا اُس گے برابر روزہ رکھے تانجہ اپناکم گو وبال چکھے
عَفَا اللّٰهُ عَمَّا سَلَفَ ؕ وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمُ اللّٰهُ مِنْهُ ؕ وَاللّٰهُ عَزِيْزٌ
اللہ نے معاف فرمایو جو کجھ ہو گیو ف۲۳۴ اور جیڑو ہون کرے گو اللہ اُسکو بدلو لیے گو۔ اور اللہ غالب ہے
ذُو انْتِقَامٍ ﴿۹۵﴾ اُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهٗ مَتَاعًا لَّكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِ ۚ
بدلو لین آلو۔ حلال تھارے واسطے دریا گو شکار اور اُسکو کھانو تھارے اور مسافراں واسطے فائدہ مند ہے
وَحُرِّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا ؕ وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِيْٓ اِلَيْهِ
اور تھارے ور حرام ہیں خشکی گو شکار ف۲۳۵ جد تک تم احرام ماں ہوئیں۔ اور اللہ توں ڈرو جسکی طرف
تُحْشَرُوْنَ ﴿۹۶﴾ جَعَلَ اللّٰهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيٰمًا لِّلنَّاسِ
تم نے اٹھ گے جانو ہے۔ اللہ نے ادب آلا کھر کعبہ ناں لوکاں گا رہن واسطے بنایو ف۲۳۶
وَالشَّهْرَ الْحَرَامَ وَالْهَدْيَ وَالْقَلَآئِدَ ؕ ذٰلِكَ لِتَعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا
بنایو اور حرمت آلا مہینہ ف۲۳۷ اورحرم کی قربانی گل ماں لڑکائی نشانیاں گا جانوراں ناں ف۲۳۸ یوہ تانجہ تم یقین کرلیو جے اللہ ناں پتو ہے

ف۲۲۸ مسئلو: احرام آلا ور خشکی گا کسے جانور ناں مارنوں حرام ایں۔ مسئلو: جانور کی طرف شکار کرن واسطے اشارو کرنوں یا کسے طرح دسنوں بی شکار گا حکم ماں داخل ہے تے ممنوع ایں۔ مسئلو: حالت احرام ماں ہر جنگلی جانور گو شکار ممنوع ایں پانویں وہ حلال ہوئے یا نہ ہوئے۔ مسئلو: کھان آلو کتو، کاگ، بچھو تے ہل تے چوہو تے پکیاڑ تے سپ ان جانوراں ناں حدیثاں ماں فواسق فرمایو گیو تے ان ناں مارن کی اجازت دتی گئی۔ مسئلو: مچھر، پہیلی مکھی تے حشرات الارض تے درنداں گو مارنوں معاف ہے (تفسیر احمدی وغیرہ)۔ ف۲۲۹ مسئلو: احرام کی حالت ماں جن جانوراں ناں مارنوں ممنوع ایں وہ ہر حال ماں ممنوع ایں جان بجھ گے ہوئے یا انجاناں ماں عمداً گو حکم دے آیت دے معلوم ہو یو تے خطا ر گو حدیث شریف دے ثابت ہے (مدارک) ف۲۳۰ اُسوہی جانور دین دے مراد یوہ ہے کہ قیمت ماں اس جانور گے برابر ہوئے حضرت امام ابوحنیفہ تے امام ابو یوسف رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہما گو یوہی قول ہے تے امام محمد تے شافعی رحمۃ اللہ علیہما گے نزدیک خِلقت تے صورت ماں مار یا وا جانور کی طرح ہونوں مراد ہے۔ مدارک تے احمدی ف۲۳۱ یعنی قیمت گو اندازو کریں تے قیمت ات کی معتبر ہوئے کی جت شکار مار یو گیو ہے یا اُس گا نیڑا گی۔ ف۲۳۲ یعنی کفارہ گا جانور گو حرم مکہ شریف دے باہر ذبح کرنوں درست نی مکہ مکرمہ ماں ہونو چاہیئے تے عین کعبہ ماں وی ذبح جائز نی، اسے واسطے کعبہ ناں پہچی فرمایو کعبہ گے اندر نہ فرمایو تے کفار و کھانا یا روزہ ناں ادا کیو جائے تاں اُس گے واسطے مکہ ماں ہون کی قید نی باہر وی جائز ہے۔ (تفسیر احمدی وغیرہ) ف۲۳۳ مسئلو: یوہ وی جائز ہے کہ شکار کی قیمت گو غلو خرید گے مسکیناں ناں اس طرح دیئے کہ ہر مسکین ناں صدقۂ فطر گے برابر پہچے تے یوہ وی جائز ہے کہ اُس قیمت ماں جتنا مسکیناں گا ایا حصہ ہوئیں تھا اتناں روزہ رکھے ف۲۳۴ یعنی اس حکم دے پہلاں جیڑا شکار کیا۔ ف۲۳۵ اس آیت ماں یوہ مسئلو بیان فرمایو گیو کہ احرام آلا واسطے دریائی شکار حلال ہے تے خشکی گو حرام، دریا گو شکار وہ ہے جس کی پیدائش دریا ماں ہوئے تے خشکی گو وہ جس کی پیدائش خشکی ماں ہوئے۔ ف۲۳۶ کہ ات دینی تے دنیاوی کماں گو قیام ہوئے۔ ڈرن آلو اُت پناہ لیئے کمزوراں ناں اُت امن تھائے تاجراں ناں ات فائدو تھائے حج تے عمرو کرن آلا اُت حاضر ہو گے مناسک ادا کریں۔ ف۲۳۷ یعنی ذی الحج ناں کہ اُس ماں حج کیو جائے۔ ف۲۳۸ کہ ان ماں ثواب زیادہ ہے ان سارا ناں تھاری مصلحتاں ناں قائم کرن واسطے بنایو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَاَنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ﴿۹۷﴾ اِعْلَمُوْا

جو کجھ آسماناں تے جو کجھ زمین ماں ہے اور اللہ ناں ہر چیز کو علم ہے۔ سمجھ لیو

اَنَّ اللّٰهَ شَدِيْدُ الْعِقَابِ وَاَنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۹۸﴾ مَا عَلَى

جے اللہ گو عذاب سخت ہے ف۲۳۹ اور اللہ بخشن آلو مہربان ہے۔ رسول ور

الرَّسُوْلِ اِلَّا الْبَلٰغُ ؕ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُوْنَ وَمَا تَكْتُمُوْنَ ﴿۹۹﴾ قُلْ

حکم پہچان توں بغیر کجھ نی ف۲۴۰ اور اللہ جانے جو کجھ تم ظاہر کریں اور جو کجھ چھپائیں ف۲۴۱ تم فرماؤ

لَّا يَسْتَوِي الْخَبِيْثُ وَالطَّيِّبُ وَلَوْ اَعْجَبَكَ كَثْرَةُ الْخَبِيْثِ ۚ فَاتَّقُوا

جے گندہ اور ستھرا برابر نی ہوتا ف۲۴۲ پاویں تمناں گندہ زیادہ دسیں تے اللہ توں

اللّٰهَ يٰٓاُولِي الْاَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ ﴿۱۰۰﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا

ڈرو اے عقل آلیو! تانجہ تم کامیاب ہوجاؤ۔ اے ایمان آلیو!

لَا تَسْـَٔلُوْا عَنْ اَشْيَآءَ اِنْ تُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُمْ ۚ وَاِنْ تَسْـَٔلُوْا عَنْهَا حِيْنَ

اسی گل نہ پچھو جیہڑی تھارے ور ظاہر کی جائیں تے تمناں بری لگیں ف۲۴۳ اور کدے انہاں ناں اس ویلے پچھیں گا

يُنَزَّلُ الْقُرْاٰنُ تُبْدَ لَكُمْ ؕ عَفَا اللّٰهُ عَنْهَا ؕ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ حَلِيْمٌ ﴿۱۰۱﴾

جس ویلے قرآن اُترتو ہووے تے تھارے ور ظاہر کردتی جائیں گی۔ اللہ نے اُناں ناں معاف فرما چھڑیو ہے ف۲۴۴ اللہ بخشش آلو حلم آلو (بردبار) ہے۔

ف۲۳۹ تاں حرم تے احرام گی عزت گو خیال رکھو اللہ تعالیٰ نے اپنی رحمتاں گو ذکر فرمان دے بعد اپنی صفت شدید العقاب ذکر فرمائی تانجہ خوف تے امید نال ایمان گی تکمیل ہوئے، اس کے بعد غفور ورحیم صفت بیان فرمائی تے اپنی رحمت گی وسعت گو اظہار فرمایو ف۲۴۰ تو جد رسول حکم پہچا گے فارغ ہوگیا تاں تھارے ور فرمانبرداری لازم ہوگئی تے حجت وی تے عذر گی کائے گنجائش نہ رہی۔ ف۲۴۱ اسناں تھارا ظاہر باطن نفاق اخلاص سب گو علم ایں۔ ف۲۴۲ یعنی حلال تے حرام، نیک تے بد، مسلم تے کافر تے کھرا کھوٹا ایک درجہ ماں نی ہوسکتا ف۲۴۳ شانِ نزول: کچھ لوک سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے بہت سارا بے فائدہ سوال کریں تھا یوہ آپ صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گا دِل مبارک ور ناگوار ہوئے تھو ایک دن فرمایو جو پچھو ایں پچھ لیو ہوں ہر گل گو جواب دیوں گو ایک شخص نے سوال کیو میرو انجام کے ہے؟ فرمایو جہنم، دوجا نے پچھیو میرو باپ کون ایں آپ نے اس گا اصلی باپ گو ناں دس چھڑیو جس گا نطفہ دے وہ تھو کہ صداقہ ہے حالانکہ اُس گی ماں گو خاوند دوجو تھو جسکو یوہ شخص بیٹو کہوائے تھو اس ور یاہ آیت نازل ہوئی تے فرمایو کیو ایسی گل نہ پچھیو جہڑیں ظاہر کیں جائیں دے تمناں ناگوار گذریں (تفسیر احمدی) بخاری تے مسلم شریف گی حدیث شریف ماں ایں کہ ایک دن سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے خطبو فرما تاں ہو یاں فرمایو جسناں جو پچھنوں ایں پچھے۔ عبداللہ بن حذافہ سہمی نے کھڑا ہو گے دریافت فرمایو کہ میرو باپ کون ایں فرمایو حذافہ فرفرمایو ہور پچھو حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے اقرار ایمان تے رسالت گے نال معذرت پیش کی، ابن شہاب گی روایت ہے کہ عبداللہ بن حذافہ گی والدہ نے ان دے شکایت کی کہیو کہ تو بہت نالائق بیٹو ہے تناں کے پتو کہ زمانہ جاہلیت گی عورتاں گو کے حال تھو، خدانخواستہ تیری ماں دے کوئے قصور ہو یو ہو تو تاں اج کیسی رسوائی ہوتی، اس ور عبداللہ بن حذافہ نے کہیو کہ اگر حضور کسے حبشی غلام ناں میرو باپ دستا تاں وی ہوں یقین گے نال من لیتو بخاری شریف گی حدیث ہے کہ لوک بطورِ مذاق ایسو سوال کریں تھا۔ کوئے کہہ میرو باپ کون ایں کوئے پچھے میری اونٹھنی گم گئی وہ کت ہے؟ اس ور یاہ آیت نازل ہوئی۔ مسلم شریف گی حدیث ماں ایں کہ رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے خطبہ ماں حج فرض ہون گو بیان فرمایو، اس ور ایک شخص نے کہیو کیا ہر سال فرض ہے؟ حضور خاموش رہیا سائل نے سوال گی تکرار کی تاں ارشاد فرمایو کہ جو ہوں بیان کروں اُس ور بحث نہ کرو اگر ہوں ہاں کہہ چھڑتو تاں ہر سال حج فرض ہو جاتو اور تم نہ کر سکتا۔ مسئلو: اس دے پتو چلیو کہ احکام گو اختیار حضور ناں دتو گیو ہے جو فرض فرما چھڑیں وہ فرض ہو جائے نہ فرمائیں دے نہ ہوئے۔ ف۲۴۴ مسئلو: اس آیت دے ثابت ہو یو کہ جس کم گی شریعت ماں ممانعت نہ آئی ہوئے وہ مباح ہے حضرت سلمان رضی اللہ تعالیٰ عنہ گی حدیث ماں ایں حلال وہ ہے جسناں اللہ نے اپنی کتاب ماں حلال فرمایو حرام وہ ہے جسناں اُس نے اسماں حرام فرمایو تے جس دے سکوت فرمایو وہ معاف (خازن)

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

قَدْ سَاَلَهَا قَوْمٌ مِّنْ قَبْلِكُمْ ثُمَّ اَصْبَحُوْا بِهَا كٰفِرِيْنَ ﴿۱۰۲﴾ مَا
تھارا توں پہلاں ایک قوم نے انہاں ناں پچھیو ف۲۴۵ فران توں منکر ہوگیا۔
جَعَلَ اللّٰهُ مِنْۢ بَحِيْرَةٍ وَّلَا سَآئِبَةٍ وَّلَا وَصِيْلَةٍ وَّلَا حَامٍ ۙ
اور اللہ نے مقرر نی کیو کن چریو اور نہ بجار اور نہ حیلہ اور نہ حامی ف۲۴۶
وَّلٰكِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا يَفْتَرُوْنَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ ؕ وَاَكْثَرُهُمْ لَا
ہاں کافر لوگ خدا ور جھوٹو بہتان بنیں ف۲۴۷ اور ان بچوں اکثر
يَعْقِلُوْنَ ﴿۱۰۳﴾ وَاِذَا قِيْلَ لَهُمْ تَعَالَوْا اِلٰى مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ وَاِلَى الرَّسُوْلِ
بے عقل تے بیوقوف ایں ف۲۴۸ اور جد انہاں ناں کہیو جائے آوَ اسگی طرف جیڑو اللہ نے نازل فرمایو تے رسول کی طرف۔ ف۲۴۹
قَالُوْا حَسْبُنَا مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ اٰبَآءَنَا ؕ اَوَلَوْ كَانَ اٰبَآؤُهُمْ لَا
کہیں ہم ناکافی جس ور ہم نے اپنا باپ دادا ناں دیکھیو ہے۔ پادیں ان گا باپ دادا ناں نہ
يَعْلَمُوْنَ شَيْـًٔا وَّلَا يَهْتَدُوْنَ ﴿۱۰۴﴾ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا عَلَيْكُمْ
کائیں گو علم تھو اور نہ ہی ہدایت ور ہوئیں ف۲۵۰ اے ایمان آلیو! تم اپنی فکر
اَنْفُسَكُمْ ۚ لَا يَضُرُّكُمْ مَّنْ ضَلَّ اِذَا اهْتَدَيْتُمْ ؕ اِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ
رکھو تھارو کجھ وی نی بگاڑ سکتو جیڑو گمراہ ہویو کدے تم ہدایت ور ہویں ف۲۵۱ تاں تم ساراں ناں اللہ ہی گی طرف مڑنوں ایں

ف۲۴۵ اپناں نبیاں دے، تے بے ضرورت سوال کیا حضرات انبیار کرام نے احکام بیان فرمایا تے اناں نے عمل نہ کیو۔ ف۲۴۶ زمانۂ جاہلیت ماں کفار گو یوہ دستور تھو کہ جہڑی اونٹنی پنجویں مرتبہ بچو دیے تے آخری مرتبہ اگر نر ہوئے تاں اُسگو کن چیر چھڑیں تھا فر نہ اُس ور سواری کریں نہ اُس ناں ذبح کریں نہ پانی تے کہااوروں ہلائیں اُس ناں بحیرہ کہیں تھا تے جد سفر سامنے ہوئے تھو یا کوئے بیمار ہوئے تھو تاں یاہ منت منیں تھا جے اگر ہوں سفر دے بخیریت واپس آیو یا تندرست ہویو تاں میری اونٹنی سائبہ ہے تے اُس دے وی فائدو لین ناں بحیرہ گی طرح حرام سمجھیں تھا تے اُسناں آزاد چھوڑ دیں تھا تے بکری جد ست مرتبہ بچو جنے تھی تاں اگر ستوویں بچو نر ہوئے تاں اس ناں مرد کھائیں تے جے کدے مادہ ہوئے تاں بکریاں ماں چھوڑ دیں تھا تے اسے طرح کدے نر مادہ دوئے ہوئیں تاکہیں یاہ اپناں پائی نال رل گئی اسناں وصیلہ کہیں تھا تے جد نر اونٹھ دے دس گبھ حاصل ہو جائیں تاں اُسناں چھوڑ دیں تھا نہ اُس ور سواری کریں نہ اُس دے کم لیں نہ اُسناں چارہ پانی دے روکیں اُسناں حامی کہیں تھا (مدارک) بخاری تے مسلم کی حدیث ماں ایں کہ بحیرہ وہ ہے جسگو دودھ بتاں واسطے رکھیں تھا کوئے اُس جانور گو دودھ نی دوھے تھو تے سائبہ وہ جسناں اپناں بتاں واسطے چھوڑ دیں تھا کوئے ان دے کم نی لیے تھو، یہ رسم زمانۂ جاہلیت دے عہد اسلام تک چلی آ رہیں تھیں اس آیت ماں اناں ناں باطل کیو گیو۔ ف۲۴۷ کیونکہ اللہ تعالیٰ نے ان جانوراں ناں حرام نی کیو اسگی طرف اسناں منسوب کرنوں غلط ہے۔ ف۲۴۸ جہڑا اپناں سرداراں گا کہن وران چیزاں ناں حرام سمجھیں، اتنو شعور نی رکھتا کہ جہڑی چیز اللہ تے اُس گا رسول نے حرام نی کی اُسناں کوئے حرام نی کر سکتو ف۲۴۹ یعنی اللہ تے رسول گا حکم گی تابعداری کرو تے سمجھ لیو کہ یہ چیز حرام نی ف۲۵۰ یعنی باپ دادا گی اتباع تدھ درست ہوتی جد اُناں ناں علم ہوتو تے وہ سدھا راہ ور ہوتا ف۲۵۱ مسلمان کافراں گی محرومی ور افسوس کریں تھا تے اناں ناں رنج ہوئے تھو کہ کفار عناد ماں مبتلا ہوگے اسلام گی دولت دے محروم رہیا۔ اللہ تعالیٰ نے اُنگی تسلی فرمائی کہ اس ماں تھارو کجھ نقصان نی امر بالمعروف تے نہی عن المنکر گو فرض ادا کر گے تم بری الذمہ ہو گیا اس تم اپنی نیکی گی جزا پائینگا، عبداللہ بن مبارک نے فرمایو اس آیت ماں امر بالمعروف تے نہی عن المنکر گا واجب ہون گی بہت تاکید کی گئی ہے کیوں جے اپنی فکر رکھن گو مطلب یوہ ہے کہ ایک دوجا گی خبر گیری کرے نیکیاں گی رغبت دوائے برائیاں دے منع کرے (خازن)

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

جَمِيۡعًا فَيُنَبِّئُكُمۡ بِمَا كُنۡتُمۡ تَعۡمَلُوۡنَ ﴿۱۰۵﴾ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا

فر وہ تمناں دس چھڑے گو جو کجھ تم کریں تھا اے ایمان آلیو ف۲۵۲

شَهَادَةُ بَيۡنِكُمۡ اِذَا حَضَرَ اَحَدَكُمُ الۡمَوۡتُ حِيۡنَ الۡوَصِيَّةِ اثۡنٰنِ

تھاری آپسی گواہی جد تھارے بچوں کسے ناں موت آئے ف۲۵۳ وصیت کرتے ویلے

ذَوَا عَدۡلٍ مِّنۡكُمۡ اَوۡ اٰخَرٰنِ مِنۡ غَيۡرِكُمۡ اِنۡ اَنۡتُمۡ ضَرَبۡتُمۡ فِي

تھارا ہی بچوں دو معتبر شخص ہیں یا غیراں بچوں دو جد تم سفر ماں

الۡاَرۡضِ فَاَصَابَتۡكُمۡ مُّصِيۡبَةُ الۡمَوۡتِ ؕ تَحۡبِسُوۡنَهُمَا مِنۡۢ بَعۡدِ الصَّلٰوةِ

جاؤ فر تمناں موت گو حادثو آجائے ان دواں ناں نمازتوں بعد روکو ف۲۵۴

فَيُقۡسِمٰنِ بِاللّٰهِ اِنِ ارۡتَبۡتُمۡ لَا نَشۡتَرِىۡ بِهٖ ثَمَنًا وَّلَوۡ كَانَ ذَا

وہ اللہ گی قسم کریں اگر تمناں کوئی شک ہوئے ف۲۵۵ ہم قسم (حلف) گے بدلے کجھ مال نی خریدساں ف۲۵۶

قُرۡبٰى ۙ وَلَا نَكۡتُمُ شَهَادَةَ ۙ اللّٰهِ اِنَّاۤ اِذًا لَّمِنَ الۡاٰثِمِيۡنَ ﴿۱۰۶﴾ فَاِنۡ

پاویں قریبی رشتہ دار ہی کیوں نہ ہووے اوراللہ گی گواہی نی چھپاساں۔ کدے ایسوکراں تاں ہم ضرور گناہ گاراں بچوں ہواں۔ فرکدے

ف۲۵۲ شانِ نزول: مہاجرین بچوں بدیل جہڑو حضرت عمرو بن عاص گا غلام ماں بچوں تھو تجارت واسطے ملک شام گی طرف دواں نصرانیاں گے نال روانہ ہویوان بچوں ایک گوناں تمیم بن اوس داری تھو تے دوجا گو عدی بن بدار، شام پہنچتاں ہی بدیل بیمار ہوگیو تے اناں نے اپنا سارا سامان گی فہرست لکھ گے سامان ماں رکھ چھڑی تے ساتھیاں نا اسگی اطلاع نہ دتی جد مرض نے شدت اختیار کی تاں بدیل نے تمیم تے عدی دواں ناں وصیت کی کہ ان گو سارو سرمایو مدینہ شریف پہنچ گے ان گا کہرآلاں ناں دے چھڑیں اُس تو بعد بدیل گی وفات ہوگئی ان دواں نے انگی موت گے بعدان گو سامان دیکھیو اُس ماں ایک چاندی گو جام تھو جس ور سونا گو کم کیو تھو اُسماں ترے سو مثقال چاندی تھی بدیل یوہ جام بادشاہ ناں بطور تحفو پیش کرن واسطے لیا یو تھو ان گی وفات گے بعدان دواں ساتھیاں نے اس جام ناں غائب کر چھڑیو تے اپناں کم دے فارغ ہون گے بعد جد یہ مدینہ طیبہ پہنچیا تاں اناں نے بدیل گو سامان ان گا کہرآلاں گے سپرد کیو سامان کھولن ور فہرست ان گے ہتھ آگئی جس ماں سارا سامان گی تفصیل درج تھی سامان ناں اُس گے مطابق دیکھیو تاں جام نی تھو، ہون وہ تمیم تے عدی گے کول پہنچیا تے اناں نے دریافت کیو کہ بدیل نے کجھ سامان بیچیو وی تھو اناں نے کہیو نی کہیو کوئی تجارتی معاملو کیو تھو اناں نے کہیو نی فر دریافت کیو کیا بدیل بہت عرصہ بیمار رہیو تے اناں نے اپناں علاج ور کجھ خرچ کیو اناں نے کہیو نی وہ دے شہر پہنچتاں ہی بیمار ہو گیو تے جلدی اُسگو انتقال ہو گیو اس وران لوکاں نے کہیو کہ اُن گا سامان بچوں ایک فہرست تھائی ہے اُس ماں ایک چاندی گو جام جس ور سونا گو کم کیو وو ہے جسماں ترے سو مثقال چاندی ہے یوہ وی لکھیو وو ہے تمیم تے عدی نے کہیو ہمناں نی پتو۔ ہمناں دے جہڑی وصیت کی تھی اُس گے مطابق سامان ہم نے تمناں دے چھڑیو جام گی ہمناں خبر نی یوہ مقدموں رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گی خدمت اقدس ماں پیش ہویو۔ تمیم تے عدی ات وی انکار ور ڈٹیار ہیا تے قسم کھالئی اس ور یاہ آیت نازل ہوئی (خازن) حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنھما گی روایت ماں ہے کہ فر وہ جام مکہ مکرمہ ماں پکڑیو گیو جس شخص گے کول تھو اُس نے کہیو میں یوہ جام تمیم تے عدی دے خریدیو ہے جام گا مالکاں بچوں دواں نے کھڑاں ہوگے قسم کھادی جے مہاری شہادت انگی شہادت دے زیادہ احق ہے یوہ جام مہارا بڈ کا گو ہے اس وارہ ماں یاہ آیت نازل ہوئی (ترمذی) ف۲۵۳ یعنی موت گو وقت نیڑے آئے، زندگی گی اُمید نہ رہے، موت گا آثار تے علامت ظاہر ہو جائیں۔ ف۲۵۴ اس نماز دے نماز عصر مراد ہے کیوں جے وہ لوکاں گا جمع ہون گو وقت ہوئے حسن رحمتہ اللہ علیہ نے فرمایو کہ نماز ظہر یا عصر کیوں جے اہل حجاز مقدمات اسے ویلے کریں تھا حدیث شریف ماں ایں جے جد یاہ آیت نازل ہوئی تاں رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم نے نماز عصر پڑھ گے عدی تے تمیم ناں بلایو ان دواں ناں منبر شریف گے کول قسم دتیں ان دواں نے قسم کھادیں اُس گے بعد مکہ مکرمہ ماں وہ جام پکڑیو گیو تاں جس شخص گے کول تھو اُس نے کہیو میں تمیم تے عدی کولوں خریدیو ہے (مدارک) ف۲۵۵ ان گی امانت تے دریانت ماں تے وہ یاہ کہیں جے ف۲۵۶ یعنی چوٹھی قسم نہ کھاں گا تے نہ کسے گے واسطے ایسو کراں گا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

عُثِرَ عَلٰٓى اَنَّهُمَا اسْتَحَقَّاۤ اِثْمًا فَاٰخَرٰنِ يَقُوْمٰنِ مَقَامَهُمَا مِنَ
پتہ چلے جے وہ کسے گناہ گا سزا وار ہویا ف٢٥٧ تاں انگی جگہ دو ہور کھڑا ہووین۔ ان بچوں جے اس گناہ یعنی چوتھی گواہی نے
الَّذِيْنَ اسْتَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْاَوْلَيٰنِ فَيُقْسِمٰنِ بِاللّٰهِ لَشَهَادَتُنَاۤ اَحَقُّ
ان کو حق لے گے ان ناں نقصان پہچایو ف٢٥٨ جیڑا میت توں زیادہ قریب ہووین وہ اللہ گی قسم کریں جے مہاری گواہی زیادہ ٹھیک ہے
مِنْ شَهَادَتِهِمَا وَمَا اعْتَدَيْنَاۤ ۖ اِنَّاۤ اِذًا لَّمِنَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿١٠٧﴾ ذٰلِكَ اَدْنٰۤى
ان دواں گی گواہی کولوں اور ہم حدتوں بدھیا ف٢٥٩ کدے ایسو کراں تاں ہم ظالماں بچوں ہوواں یو زیادہ قریب ہے
اَنْ يَّاْتُوْا بِالشَّهَادَةِ عَلٰى وَجْهِهَاۤ اَوْ يَخَافُوْۤا اَنْ تُرَدَّ اَيْمَانٌۢ بَعْدَ
اُس گے جے گواہی جسی چاہیں ادا کریں یا ڈریں جے کجھ قسم رد کردتی جائیں
اَيْمَانِهِمْ ۗ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاسْمَعُوْا ۗ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الْفٰسِقِيْنَ ﴿١٠٨﴾ ع
انگی قسماں توں بعد ف٢٦٠ اور اللہ توں ڈرو اور حکم منو اور اللہ نافرماناں ناں راہ نی دیتو۔
يَوْمَ يَجْمَعُ اللّٰهُ الرُّسُلَ فَيَقُوْلُ مَاذَاۤ اُجِبْتُمْ ۗ قَالُوْا لَا عِلْمَ لَنَا ۗ
جس دن اللہ جمع فرمائے گو ساراں رسولاں ناں ف٢٦١ فر فرمائے گو تمناں جواب بلیو ف٢٦٢ عرض کریں ہمناں کجھ علم نی
اِنَّكَ اَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوْبِ ﴿١٠٩﴾ اِذْ قَالَ اللّٰهُ يٰعِيْسَى ابْنَ مَرْيَمَ اذْكُرْ
بے شک تو ساراں غیباں گو خوب جانن آلو ہے ف٢٦٣ جد اللہ فرمائے گو اے مریم گا پوت عیسٰی یاد کر
نِعْمَتِىْ عَلَيْكَ وَعَلٰى وَالِدَتِكَ ۘ اِذْ اَيَّدْتُّكَ بِرُوْحِ الْقُدُسِ ۗ تُكَلِّمُ وقف لازم
میری نعمتاں ناں اپنے ور اور اپنی ماں ور ف٢٦٤ جد میں پاک روح گے نال تیری مدد کی ف٢٦٥

ف٢٥٧ خیانت گا یا جھوٹھ وغیرہ گا ف٢٥٨ تے وہ میت گا اہل تے اقارب ایں ف٢٥٩ چنانچہ جد بدیل گا واقعہ ماں ان دواں ساتھیاں گی خیانت ظاہر ہوئی تاں بدیل گا وارثاں بچوں دو شخص کھڑا ہویا تے اناں نے قسم کھائی کہ یوہ جام مہارا بڈ گا گو ہے تے مہاری گواہی ان دواں گی گواہی دے زیادہ درست ہے۔ ف٢٦٠ مطلب یوہ حاصل ہو یو کہ اس معاملہ ماں جہڑو حکم دتو گیو کہ عدی تے تمیم گی قسماں گے بعد مال برآمد ہون ور میت گا وارثاں گی قسم لی گئیں یوہ تانجہ لوک اس واقعہ دے سبق حاصل کریں تے گواہیاں ماں سچ گو ساتھ نہ چھوڑیں تے اس دے ڈریں جے چوتھی گواہی گو انجام شرمندگی تے رسوائی ہے۔ فائدہ۔ مدعی ور قسم نی لیکن اِت جد مال حاصل ہو گیو تاں مدعی علیہما نے دعوو کیو کہ اناں نے میت دے خرید یو ہون ان گی حیثیت مدعی گی ہو گئی تے ان گے کول اسگو کوئے ثبوت نی تھو لہذا ان گے خلاف میت گا وارثاں دے قسم لئی گئی۔ ف٢٦١ یعنی قیامت گے دن ف٢٦٢ یعنی جد تم نے اپنی اُمتاں ناں ایمان گی دعوت دتی تاں اناں نے تمناں کے جواب دتو اس سوال ماں منکرین گی توبیخ ہے۔ ف٢٦٣ انبیاء گو یوہ جواب ان گا کمال ادب گی شان ظاہر کرے کہ وہ اللہ تعالیٰ گا علم گے سامنے اپنا علم ناں اصلاً نظر ماں نہ لیا ئین گا تے نہ قابل ذکر قرار دئیں گا تے معاملو اللہ تعالیٰ گا علم تے عدل کے سپرد کر چھڑیں گا۔ ف٢٦٤ کہ میں اناں ناں پاک کیو تے سارا جہان گی عورتاں ور اناں ناں فضیلت دتی ف٢٦٥ یعنی حضرت جبریل دے کہ وہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام گے نال رہیں تھا تے حوادث ماں ان گی مدد کریں تھا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.

النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا ۚ وَاِذْ عَلَّمْتُكَ الْكِتٰبَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرٰىةَ

تیں گل کیں لوگاں نال چوُلا ف٢٦٦ ماں اور پکی عمر ہوگے ف٢٦٧ اور جد میں سکھائی تناں کتاب تے حکمت ف٢٦٨ اور توریت

وَالْاِنْجِيْلَ ۚ وَاِذْ تَخْلُقُ مِنَ الطِّيْنِ كَهَيْـَٔةِ الطَّيْرِ بِاِذْنِيْ فَتَنْفُخُ فِيْهَا

اور انجیل اور جد توں مٹی تے پرندہ گی طرح مورت بنائے تھو میرا حکم نال فر اسماں پھوک مارے تھو

فَتَكُوْنُ طَيْرًا ۢ بِاِذْنِيْ وَتُبْرِئُ الْاَكْمَهَ وَالْاَبْرَصَ بِاِذْنِيْ ۚ وَاِذْ

تاں وہ میرا حکم نال اڈن لگے ف٢٦٩ اور مادرزاد انّاں تے سفید داغ آلاں ناں میرا حکم نال شفا دیے تے جد

تُخْرِجُ الْمَوْتٰى بِاِذْنِيْ ۚ وَاِذْ كَفَفْتُ بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ عَنْكَ اِذْ جِئْتَهُمْ

تاں مُرداں ناں میرا حکم نال زندہ فرمائے ف٢٧٠ اور جد میں بنی اسرائیل ناں تیرا دے روکیو ف٢٧١ جد تو ان گے کول

بِالْبَيِّنٰتِ فَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْهُمْ اِنْ هٰذَآ اِلَّا سِحْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿١١٠﴾

روشن نشانی لے گے آئیو۔ تاں ان بچوں کافر بولیا۔ یوہ ف٢٧٢ تے واضح جادو ہے

وَاِذْ اَوْحَيْتُ اِلَى الْحَوَارِيّٖنَ اَنْ اٰمِنُوْا بِيْ وَبِرَسُوْلِيْ ۚ قَالُوْٓا اٰمَنَّا

اور جد میں حواریاں ف٢٧٣ گا دِل ماں یوہ خیال گلیو جے میرے ور میرا رسول ور ف٢٧٤ ایمان لے آؤ۔ بولیا ہم ایمان لے آیا

وَاشْهَدْ بِاَنَّنَا مُسْلِمُوْنَ ﴿١١١﴾ اِذْ قَالَ الْحَوَارِيُّوْنَ يٰعِيْسَى ابْنَ مَرْيَمَ

اور گواہ رہو جے ہم مسلمان ہاں ف٢٧٥ جد حواریاں نے کہیو اے عیسیٰ ابن مریم

هَلْ يَسْتَطِيْعُ رَبُّكَ اَنْ يُّنَزِّلَ عَلَيْنَا مَآئِدَةً مِّنَ السَّمَآءِ ۭ قَالَ

کیا تھارو رب ایسو کرے گو جے آسمان توں مہارے ور ایک دستر خوان نازل فرمائے ف٢٧٦ کہیو

اتَّقُوا اللّٰهَ اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿١١٢﴾ قَالُوْا نُرِيْدُ اَنْ نَّاْكُلَ مِنْهَا

اللہ تو ڈرو اگر تم مومن ہیں ف٢٧٧ بولیا ہم چاہاں ف٢٧٨ جے ہم اس بچوں کھاں

ف٢٦٦ نکی عمر ماں تے یوہ انگو معجزو ہے۔ ف٢٦٧ اس آیت دے ثابت ہویو کہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام قیامت دے پہلاں نزول فرمائیں گا کیوں جے پکی عمر ہون دے پہلاں آپ ناں اُٹھالیو گیو نزول گے ویلے آپ تیتی (٣٣) سال جوانی گی عمر ماں تشریف فرما ہوئیں گا تے اس آیت گے مطابق کلام فرمائیں گا تے جہڑو بچپن ماں فرمایو تھو اِنِّيْ عَبْدُ اللّٰهِ وہی فرمائیں گا (جمل) ف٢٦٨ یعنی علم گا پیت ف٢٦٩ یوہ وی حضرت عیسیٰ علیہ السلام گو معجزو تھو۔ ف٢٧٠ اناں نے سفید داغ آلا ناں ٹھیک فرمانوں، مرداں ناں زندہ کر گے قبراں دے کڈھنوں، یہ سب باذن اللہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام گا معجزات جلیلہ ایں۔ ف٢٧١ یوہ ایک ہور نعمت گو بیان ایں اللہ تعالیٰ نے حضرت عیسیٰ علیہ السلام ناں یہودیاں گا شر دے محفوظ رکھیو جناں نے حضرت گا معجزات باہرات ناں دیکھ گے آپ ناں قتل کرن گو ارادو کر لیو اللہ تعالیٰ نے آپ ناں آسمان ور بلا لیو تے یہودی نامراد رہ گیا۔ ف٢٧٢ یعنی حضرت عیسیٰ علیہ السلام گا معجزات ف٢٧٣ حواری حضرت عیسیٰ علیہ السلام گا اصحاب تے مخصوص حضرات ایں۔ ف٢٧٤ حضرت عیسیٰ علیہ السلام ور ف٢٧٥ ظاہر تے باطن ماں مخلص تے تابعدار ف٢٧٦ مطلب یوہ ہے کہ اللہ تعالیٰ اس وارہ ماں تھاری دعا قبول فرمائیگو ف٢٧٧ تے تقوو اختیار کرو تا نجہ یاہ مراد حاصل ہوئے بعض مفسرین نے کہیو مطلب یوہ ہے کہ تمام اُمتاں دے نرالو سوال کرن ماں اللہ دے ڈرو یا یوہ مطلب ہے کہ اگی کامل قدرت ور ایمان ور کھو تے اُسماں شک نہ کرو، حواری مومن عارف تے قدرت الٰہیہ گا معترف تے قائل تھا اناں نے حضرت عیسیٰ علیہ السلام دے عرض کی۔ ف٢٧٨ برکت حاصل کرن واسطے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَتَطْمَئِنَّ قُلُوبُنَا وَنَعْلَمَ أَنْ قَدْ صَدَقْتَنَا وَنَكُونَ عَلَيْهَا مِنَ

تانجہ مہارا دل مطمئن ہوویں ف۲۷۹ اور ہم اکھیں دیکھ لیاں جے تمنے مہارے نال سچ کہیو ف۲۸۰ اور ہم اس ور

الشّٰهِدِينَ ﴿۱۱۳﴾ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللّٰهُمَّ رَبَّنَا أَنْزِلْ عَلَيْنَا الربع

گواہ ہوجاں ف۲۸۱ عیسیٰ ابن مریم نے عرض کی اے اللہ اے مہارا رب! نازل فرما مہارے ور

مَآئِدَةً مِّنَ السَّمَآءِ تَكُونُ لَنَا عِيدًا لِّأَوَّلِنَا وَآخِرِنَا وَآيَةً

آسمان توں ایک دستر خوان تانجہ وہ عید ہووے مہاری ف۲۸۲ اور مہاراں اگلاں پچھلاں گی ف۲۸۳ اور

مِّنْكَ ۚ وَارْزُقْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرّٰزِقِينَ ﴿۱۱۴﴾ قَالَ اللّٰهُ إِنِّي مُنَزِّلُهَا

تیری طرفوں نشانی ف۲۸۴ اورہم ناں رزق دیے اور توں سب تے بہتر روزی دین آلو ہے۔ اللہ نے فرمایوہوں اُسنا (دسترخوان ناں)

عَلَيْكُمْ ۚ فَمَنْ يَّكْفُرْ بَعْدُ مِنْكُمْ فَإِنِّي أُعَذِّبُهُ عَذَابًا لَّآ أُعَذِّبُهُ

تھارے ور اتاروں گو فر جیڑو تھارے بچوں کفر کرے گو ف۲۸۵ تاں ضروراُس ناں عذاب دیوں گو کہ۔

أَحَدًا مِّنَ الْعٰلَمِينَ ﴿۱۱۵﴾ وَإِذْ قَالَ اللّٰهُ يٰعِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ ءَأَنْتَ ع ۱۵ / ۵

ایسو عذاب جیڑو میں ساری دنیاں ماں کسے ورنہ کیو ہوئے گو ف۲۸۶ اور اللہ جدفرمائے گو ف۲۸۷ اے عیسیٰ ابن مریم کیاتیں

قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّيَ إِلٰهَيْنِ مِنْ دُونِ اللّٰهِ ۖ قَالَ

لوکاں ناں کہیو تھو جے مناں تے میری ماں ناں دو خدا بنالیو اللہ توں بغیر ف۲۸۸ عرض کرینگا

سُبْحٰنَكَ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أَقُولَ مَا لَيْسَ لِي بِحَقٍّ ۖ إِنْ كُنْتُ

توپاک ہے ف۲۸۹ مناں کے اختیارہے جے واہ گل کہوں جیڑی مناں کہنی جائز نی ف۲۹۰ کدے میں

قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ ۖ تَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِي وَلَآ أَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِكَ ۖ

ایسو کہیو ہویو تاں تناں اُسگی بہتر خبر ہوئے گی۔ توں میرا دل گیاں ناں جانے۔ اور مناں نی معلوم جوکچھ تیرا علم و خبرماں ہے۔

وقف النبي صلى الله عليه وسلم

ف۲۷۹ تے یقین قوی ہوئے تے جیسوکہ ہم نے قدرتِ الٰہی ناں دلیل نال جانیوں ایں مشاہدہ نال وی اسناں پختہ کرلیاں ف۲۸۰ بے شک آپ اللہ گارسول ایں۔ ف۲۸۱ اپناں بعدآلاں واسطے حواریاں گایاہ عرض کرن ور حضرت عیسیٰ علیہ السلام نے اُناں ناں تری روزہ رکھن گوحکم دتو تے فرمایو جدتم ان روزاں دے فارغ ہوجائیں گا تاں اللہ تعالیٰ دے جیڑی دعا کریں گا قبول ہوئیگی، اناں نے روزہ رکھ گے دستر خوان اترن گی دعا کی۔ اس ویلے حضرت عیسیٰ علیہ السلام نے غسل فرمایو تے موٹو لباس لایو تے دورکعت نمازادا کی تے سر مبارک چکایو تے رو کے یاہ دعافرمائی جسگو اگلی آیت ماں ذِکر ہے۔ ف۲۸۲ یعنی ہم اس نزولِ دستر خوان گادن ناں عیدمناں، اس گی تعظیم کراں خوشیں مناں، تیری عبادت کراں، شکرادا کراں۔ مسئلو: اس دے معلوم ہویو کہ جس دن اللہ تعالیٰ گی کائے خاص رحمت نازل ہوئے اس دن ناں عید بنانوں تے خوشیں منانی عبادت کرنی، اللہ تعالیٰ گوشکرادا کرنوں صالحین گوطریقو ہے تے کجھ شک نی کہ سید عالم نورمجسم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی تشریف آوری اللہ تعالیٰ گی عظیم نعمت ہے تے بزرگ ترین رحمت ہے اس واسطے حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم کی ولادتِ مبارکہ کے دن عید منانوں نے میلاد شریف پڑھ کے شکرِ الٰہی کرنوں تے خوشی گواظہار کرنوں مستحسن تے محمود تے اللہ تعالیٰ گا مقبول بنداں گوطریقو ہے۔ ف۲۸۳ جیڑادیندار مہارازمانہ ماں ایں تے جیڑامہارادے بعدآئیں گاان گی ف۲۸۴ تیری قدرت گی تے میری نبوت گی ف۲۸۵ یعنی دسترخواں نازل ہون دے بعد ف۲۸۶ چنانچہ آسمان دے دسترخواں نازل ہویو، اُس گے بعد جناں نے ان بچوں کفر کیو انگی صورت بگاڑ گے خنزیر بنا چھڑیا تے تریاں دناں ماں سارا ہلاک کردتا گیا ف۲۸۷ قیامت گے دن عیسائیاں گی توبیخ واسطے ف۲۸۸ اس خطاب ناں سن گے حضرت عیسیٰ علیہ السلام کم جائیں گا تے ف۲۸۹ تمام عیباں تے کمیاں دے تے اس دے کہ کوئے تیروشریک ہوسکے۔ ف۲۹۰ یعنی جد کوئے تیروشریک ہوہی نی سکتو۔ ہوں لوکاں ناں کسطرحیا کہہ سکوں تھو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اِنَّكَ اَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوْبِ ﴿١١٦﴾ مَا قُلْتُ لَهُمْ اِلَّا مَآ اَمَرْتَنِيْ بِهٖ

بیشک توہی ساراں غیباں گو جانن آلو ہے ف٢٩١ میں انہاں ناں وہی گل کہیں جیہڑیاں گو تیں مناں حکم دتو تھو۔

اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ رَبِّيْ وَرَبَّكُمْ ۚ وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيْدًا مَّا دُمْتُ

جے اللہ گی عبادت کرو جیہڑو میرو تے تھارو وی رب ہے اور ہوں ان تے خبردار تھو جد تک ہوں

فِيْهِمْ ۚ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِيْ كُنْتَ اَنْتَ الرَّقِيْبَ عَلَيْهِمْ ۗ وَاَنْتَ عَلٰى كُلِّ

ان ماں رہیو۔ فر جد تیں مناں چالیو ف٢٩٢ توہی ان ور نظر رکھے تھو ہر چیز تیرے سامنے

شَيْءٍ شَهِيْدٌ ﴿١١٧﴾ اِنْ تُعَذِّبْهُمْ فَاِنَّهُمْ عِبَادُكَ ۚ وَاِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ

حاضر ہے ف٢٩٣ اگر تو اناں ناں عذاب کرے تاں وہ تیرا بندہ ایں کدے انہاں ناں بخش چھوڑے

فَاِنَّكَ اَنْتَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿١١٨﴾ قَالَ اللّٰهُ هٰذَا يَوْمُ يَنْفَعُ الصّٰدِقِيْنَ

تاں تو بیشک غالب حکمت آلو ہے ف٢٩٤ اللہ نے فرمایو یوہ ہے ف٢٩٥ وہ دن جس دن سچاں ناں ف٢٩٦

صِدْقُهُمْ ۗ لَهُمْ جَنّٰتٌ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اَبَدًا ۗ

اُنگو سچ کم آئیگو ان واسطے باغات ہیں جن گے ہیٹھو نہر جاری ہیں۔ وہ ان ماں ہمیشہ رہینگا۔

رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوْا عَنْهُ ۗ ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿١١٩﴾ لِلّٰهِ

اللہ ان دے راضی تے وہ اللہ دے راضی یاہ ہے بڑی کامیابی۔ اللہ ہی گے واسطے ہے

مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا فِيْهِنَّ ۗ وَهُوَ

آسماناں تے زمین اور جو کجھ ان ماں ہے سب گی سلطنت اور وہ

ع ١٦ ٥ ٢ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿١٢٠﴾ ع

ہر چیز ور قدرت رکھے ف٢٩٧

ف٢٩١ علم ناں اللہ تعالیٰ گی طرف منسوب کرنوں تے معاملہ ناں اسگی سپرد کرنوں تے حکمت خداوندی گے سامنے اپنی عاجزی تے مسکینی گو اظہار کرنوں یاہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام گی شان ادب ہے۔ ف٢٩٢ تَوَفَّيْتَنِيْ گا لفظ ناں حضرت عیسیٰ علیہ السلام گی وفات ور دلیل لیانوں درست کیوں جے پہلاں دے لفظ توفی موت واسطے خاص نی کسے چیز ناں مکمل طور ور لین واسطے وی استعمال ہوئے۔ جسطرحیا قرآن کریم ماں ارشاد ہویو اَللّٰهُ يَتَوَفَّى الْاَنْفُسَ حِيْنَ مَوْتِهَا وَالَّتِيْ لَمْ تَمُتْ فِيْ مَنَامِهَا (سورۂ زمر) دوجے یوہ سوال وجواب روزِ قیامت گو ہے تو اگر لفظ (توفی) موت گا معنیٰ ماں وی فرض کر لیو جائے تاں وی حضرت عیسیٰ علیہ الصلوٰۃ والسلام گی موت نزول دے پہلاں اس دے ثابت نہ ہو یگی ف٢٩٣ تے میرو تے ان گو کسے گو وی حال تیرا دے پوشیدہ نی ف٢٩٤ حضرت عیسیٰ علیہ السلام ناں پتو ہے جے قوم ماں کجھ لوک کفر ور ڈٹیار ہیا تے کجھ شرفِ ایمان دے مشرف ہویا اس واسطے آپکی بارگاہِ الٰہی ماں یاہ عرض ہے کہ ان ماں جیہڑا کفر ور قائم رہیا ان ور تو عذاب فرمائے تاں بالکل حق تے بجا عدل تے انصاف ہے کیوں جے اُناں نے حجت تمام ہون گے بعد کفر اختیار کیو تے جیہڑا ایمان لے آیا اُناں ناں تو بخشے تاں تیرو فضل تے کرم تے تیرو ہر کم حکمت پر یو ہے۔ ف٢٩٥ روزِ قیامت ف٢٩٦ جیہڑو دنیا ماں سچائی ور ہے جسطرحیا حضرت عیسیٰ علیہ الصلوٰۃ والسلام ف٢٩٧ صادق ناں ثواب دین ور وی تے کاذب ناں عذاب فرمان ور وی۔ مسئلو: قدرت ممکنات نال متعلق ہوئے نہ کہ واجبات تے محالات نال تو معنیٰ آیت گا یہ ایں کہ اللہ تعالیٰ ہر امر ممکن الوجود ور قادر ہے (جمل) مسئلو: کذب تے جوٹھ، تے عیب تے نقص اللہ سبحانہ وتعالیٰ واسطے محال ایں، اناں ناں تحتِ قدرت جانو تے دسنو تے اس آیت دے دلیل قائم کرنی باطل اور اسلامی عقائد گے خلاف ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

سُوْرَةُ الْاَنْعَامِ مَكِّيَّةٌ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ — اٰيَاتُهَا ١٦٥ رُكُوْعَاتُهَا ٢٠

اللہ گاناں نال شروع جیہڑو بڑو مہربان مچ رحم آلو ہے ف١

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَجَعَلَ
ساری تعریف اللہ گی جس نے آسماناں تے زمین ناں پیدا کیو ف٢ اور نیریاں
الظُّلُمٰتِ وَالنُّوْرَ ۬ ثُمَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُوْنَ ۝١ هُوَ
اور روشنیاں (لو) ناں بنایو ف٣ اس ور ف٤ کافر لوگ اپنا رب گے برابر جانیں ف٥ (بتاں وغیرہ ناں) وہی ہے
الَّذِيْ خَلَقَكُمْ مِّنْ طِيْنٍ ثُمَّ قَضٰٓى اَجَلًا ؕ وَاَجَلٌ مُّسَمًّى
جس نے تمناں ف٦ مٹی دے پیدا فرمایو فر ایک مدت کو حکم رکھیو ف٧ اور مقررہ وعدو اُسگے کول ہے ف٨
عِنْدَهٗ ثُمَّ اَنْتُمْ تَمْتَرُوْنَ ۝٢ وَهُوَ اللّٰهُ فِي السَّمٰوٰتِ وَفِي الْاَرْضِ ؕ
فر تم لوک شک کریں؟ اور وہی اللہ ہے آسماناں تے زمین گو ف٩
يَعْلَمُ سِرَّكُمْ وَجَهْرَكُمْ وَيَعْلَمُ مَا تَكْسِبُوْنَ ۝٣ وَمَا تَاْتِيْهِمْ مِّنْ
اساں تھارو ظاہر باطن سارو کجھ سہی ہے اور تھارا عملاں ناں وی جانے۔ اور ان گے کول
اٰيَةٍ مِّنْ اٰيٰتِ رَبِّهِمْ اِلَّا كَانُوْا عَنْهَا مُعْرِضِيْنَ ۝٤ فَقَدْ كَذَّبُوْا
رب گی نشانیاں وچوں کائے وی نشانی نی آتی جس تو وہ مُنہ نہ موڑتا ہوویں۔ بیشک انہاں نے
بِالْحَقِّ لَمَّا جَآءَهُمْ ؕ فَسَوْفَ يَاْتِيْهِمْ اَنْۢبٰٓؤُا مَا كَانُوْا بِهٖ
حق ناں جھٹھو کیو ف١٠ جد ان گے کول آیو ہون انہاں ناں خبر ہون لگی اُس چیز گی جس ور

ف١ سورہ انعام۔ مکی ہے اس ماں بی (٢٠) رکوع تے ایک سو پنٹھ (١٦٥) آیت، ترے ہزار ایک سو (٣١٠٠) کلمہ تے بارہ ہزار نو سو پنتی (١٢٩٣٥) حرف ایں۔ حضرت عبداللہ ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنھما نے فرمایو کہ یاہ مکمل سورت ایک رات ماں مکہ مکرمہ ماں نازل ہوئی تے اس گے نال ستر ہزار فرشتہ آیا جن دے آسمان گا کنارہ پرے گیا۔ یوہ وی ایک روایت ماں ہے کہ وہ فرشتہ تسبیح تے تقدیس بیان کرتا آیا تے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم سبحان ربی العظیم فرماتاں ہویاں سجدہ ماں تشریف لے گیا۔ سبحان اللہ ف٢ حضرت کعب احبار رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو توریت ماں سب دے پہلی یاہ ہی آیت ہے اس آیت ماں بنداں ناں شانِ استغنار گے نال حمد گی تعلیم فرمائی گئی تے آسمان تے زمین گی پیدائش گو ذکر تاں ایں جے ان ماں دیکھن آلاں واسطے بہت سارا قدرت گا عجائب تے حکمت گا غرائب تے بہت ساریں عبرت تے منافع ایں ف٣ یعنی ہر ایک نیری تے روشنی خواہ وہ نیری رات گی ہوئے یا کفر گی یا جہالت گی یا جہنم گی تے وہ روشنی پانویں دھاڑی گی ہوئے یا ایمان تے ہدایت تے علم تے جنت گی ظلمات ناں جمع تے نور ناں واحد گا صیغہ نال ذکر فرمان گی یاہ حکمت ہے کہ باطل گا بہت رستہ ایں تے حق گو سدھو رستو ایک ہی ہے دین اسلام ف٤ یعنی ایسا دلائل ور مطلع ہون گے قدرت گی ایسی نشانیں دیکھن گے باوجود ف٥ دوجاں ناں حتیٰ کہ پتھراں ناں پوجیں اس گے باوجود کہ یوہ اقرار کریں کہ آسماناں تے زمین گو پیدا کرن آلو اللہ تعالیٰ ہے۔ ف٦ یعنی تھاری اصل حضرت آدم ناں جنگی نسل دے تم پیدا ہویا، فائدو۔ اس ماں مشرکین گو رد ہے جہڑا کہیں تھا کہ ہم جد گل سڑ گے مٹی ہو جاں گا فر کسطر حیا زندہ کیا جاں گا راناں ناں دسیو گیو کہ تھاری اصل مٹی ہی ہے تے فر دوبارہ پیدا کیا جان ماں تمناں کہاں گو تعجب ہے، جس قادر نے پہلاں پیدا کیو، اُسگی قدرت دے مرن گے بعد زندہ کرن ناں بعید جانو نادانی تے بیوقوفی ہے۔ ف٧ جس گا پورا ہون ور تم مرجائیں گا۔ ف٨ مرن دے بعد اٹھالن ناں ف٩ اسگو کوئے شریک نی۔ ف١٠ اِت حق دے یادے قرآن مجید گی آیات مراد ایں یا سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم تے آپ گا معجزات۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يَسْتَهْزِءُوْنَ ۝۵ اَلَمْ يَرَوْا كَمْ اَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِّنْ

وہ ہسیں تھا ف۱۱ کیا انہاں نے نی دیکھیو جے ہم نے ان توں پہلاں ف۱۲ کتنی

قَرْنٍ مَّكَّنّٰهُمْ فِى الْاَرْضِ مَا لَمْ نُمَكِّنْ لَّكُمْ وَاَرْسَلْنَا

بستیں برباد کر چھڑیں۔ انہاں ناں ہم نے زمین ماں وہ جماؤ (مضبوطی) دتو ف۱۳ جہڑو تمناں نی دتو اور

السَّمَآءَ عَلَيْهِمْ مِّدْرَارًا ۪ وَّجَعَلْنَا الْاَنْهٰرَ تَجْرِىْ مِنْ تَحْتِهِمْ

اُن ورسخت بارش براہی ف۱۴ اور ان گے ہیٹھوں نہر جاری فرمائیں ف۱۵

فَاَهْلَكْنٰهُمْ بِذُنُوْبِهِمْ وَاَنْشَاْنَا مِنْۢ بَعْدِهِمْ قَرْنًا اٰخَرِيْنَ ۝۶

تاں اناں ناں ہم نے ان گا گناہاں گی وجہ توں ہلاک کرچھڑیو ف۱۶ اور ان توں بعد دوسری قوم پیدا کر چھڑیں ف۱۷

وَلَوْ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتٰبًا فِىْ قِرْطَاسٍ فَلَمَسُوْهُ بِاَيْدِيْهِمْ

اور کدے ہم تھارے ور کاغذ ور لکھیو دو کجھ اُتارتا ف۱۸ کہ یہ اساں اپناں ہتھاں ناں چھوتا

لَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اِنْ هٰذَآ اِلَّا سِحْرٌ مُّبِيْنٌ ۝۷ وَقَالُوْا

تدوی کافر کہتا یوہ دے نرو جادو ہے۔ اور بولیا ف۱۹

لَوْلَآ اُنْزِلَ عَلَيْهِ مَلَكٌ ؕ وَلَوْ اَنْزَلْنَا مَلَكًا لَّقُضِىَ الْاَمْرُ ثُمَّ

ان ور ف۲۰ کوئی فرشتو کیوں نی اُتاریو گیو؟ اور کدے ہم فرشتہ ناں اُتارتا ف۲۱ تاں کم سارو ہوگیو ہوتو ف۲۲ فر

ف۱۱ کہ وہ کیسی عظمت آلی ہے اُسگو مذاق بنان گو انجام تے وبال تے عذاب کیسو ہے۔ ف۱۲ پچھلی امتاں بچوں ف۱۳ قوت تے مال تے دنیا گو کثیر سامان دے گے ف۱۴ جس دے کھیتیں آباد تے شاداب ہوئیں ف۱۵ جن دے باغ ناں پانی لگے تے دنیا گی زندگی واسطے عیش تے عشرت گا سامان حاصل ہوئیں۔ ف۱۶ کہ اناں نے انبیار گی تکذیب کی تے ان گو یوہ ساز وسامان اناں ناں ہلاک ہون دے نہ بچا سکیو۔ ف۱۷ تے دوجا قرن آلاں ناں ان گو جانشین بنایو، مدعو یوہ ہے کہ گزری وی اُمتاں گا حال دے عبرت تے نصیحت حاصل کرنی چاہیئے کہ وہ لوک قوت وطاقت مال ودولت تے کثرت عیال کے باوجود کفر تے نافرمانی کی وجہ دے ہلاک کردتا گیا تاں چاہیئے کہ ان گی حالت دے عبرت تے نصیحت حاصل کر کے غفلت گی نیند دے بیدار ہوئیں۔ ف۱۸ شانِ نزول: یاہ آیت نضر بن حارث تے عبداللہ بن اُمیہ تے نوفل بن خویلد گا وارہ ماں نازل ہوئی جناں نے کہیو تھو کہ محمد صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ور ہم ہرگز ایمان نہ لیاں گا جد تک تم مہارے کول اللہ گی طرفوں کتاب نہ لیاؤ جس گے نال چار فرشتہ ہوئیں، وہ گواہی دیں کہ یاہ اللہ گی کتاب ہے تے تم اُس گا رسول ایں۔ اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی اور دسیو گیو کہ یہ سب حیلہ، بہانہ ایں اگر کاغذ ور لکھی وی کتاب اُتاری جاتی اور اُساں اپناں ہتھاں ناں چھوگے اور ٹٹول گے دیکھ وی لیتا تے یوہ کہن گو موقع وی نہ ہوتو کہ نظر بندی کردتی گئی، کتاب اترتی نظر آتی، تھو کجھ وی نی تاں وی یہ بدنصیب ایمان لیان آلا نی تھا، اساں جادو کہیں تے شق القمر ناں جادو کہیو تے اس معجزہ ناں دیکھ گے ایمان نہ لیایا۔ اس طرح اُس ور وی ایمان نہ لیاتا، کیوں جے جہڑا لوک عناداً انکار کریں اُناں ناں آیتاں تے معجزاں دے نفعو نی پہنچو ف۱۹ مشرکین ف۲۰ یعنی سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم ور ف۲۱ تے فروی یہ ایمان نہ لیاتا ف۲۲ یعنی عذاب واجب ہو جاتو تے یاہ سنتِ خداوندی ہے کہ جد کفار کائے نشانی طلب کریں تے اُس گے بعد وی ایمان نہ لیائیں تاں عذاب واجب ہو جائے تے وہ ہلاک کردتا جائیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لَا يُنْظَرُونَ ﴿٨﴾ وَلَوْ جَعَلْنٰهُ مَلَكًا لَّجَعَلْنٰهُ رَجُلًا وَّ لَلَبَسْنَا عَلَيْهِمْ

انہاں ناں مہلت وی نہ دتی جاتی ف۲۳ اور کدے ہم نبی ناں فرشتو کرتاف۲۴ تاں وی مرد نبی بناتاف۲۵ فر ان ور وہی شک کرتا

مَّا يَلْبِسُونَ ﴿٩﴾ وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِّنْ قَبْلِكَ فَحَاقَ

جیہڑو ہون کریں۔ اور ضرور اے محبوب! تھارا توپہلاں رسولاں گے نال وی مٹھا کیا گیا، تے دے

بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُمْ مَّا كَانُوا بِهٖ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿١٠﴾ قُلْ سِيْرُوا ع ۱ / ۷

جیہڑا ان نال ہسیں تھا انگو ہاسوانہاں ناں لیگے ہیں گیو ف۲۶ تم فرما چھوڑ

فِي الْأَرْضِ ثُمَّ انْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿١١﴾ قُلْ

ف۲۷ زمین ما سیر کرو فر دیکھو انکار کرن آلاں گو انجام کے ہویو ف۲۸ تم فرماؤ

لِّمَنْ مَّا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۭ قُلْ لِّلّٰهِ ۭ كَتَبَ عَلٰى نَفْسِهِ

جو کجھ زمین تے آسماناں ما ہےف۲۹ یوہ کس گو ہے؟ ف۳۰ تم فرماؤ اللہ ہی گو ہے، اس نے اپنا رحم و کرم گا ذمہ ور

الرَّحْمَةَ ۭ لَيَجْمَعَنَّكُمْ إِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ ۭ اَلَّذِينَ

رحمت لکھ لئی ہےف۳۱ جے ضرور قیامت گے دھیاڑے تمناں جمع فرمائے گوف۳۲ اس ما کوئے شک کی گنجائش نی۔ وہ

خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٢﴾ وَلَهٗ مَا سَكَنَ فِي الَّيْلِ وَالنَّهَارِ ۭ

جناں نے اپنی جاناں ناں نقصان ما سٹیو ف۳۳ فر ایمان نی آنتا۔ اور اُسے گو ہے جو کجھ بسے رات دِن ما ف۳۴

ف۲۳ ایک کہڑی گی وی، تے عذاب پچھے نہ کیو جاتو، تاں فرشتہ گواتارنوں جسکو وہ مطالبو کریں اناں ناں کے نفعو دیتو۔ ف۲۴ یوہ ان کفار گو جواب ہے جہڑا نبی علیہ الصلوٰۃ والسلام ناں کہیں تھا، یہ مہاری طرح بشر ہیں تے اِسے وجہ دے وِہ ایمان دے محروم رہیں تھا، اناں ناں انساناں بچوں رسول مبعوث فرمان گی حکمت دسی جائے کہ ان گا نفع حاصل کرن تے نبی گی تعلیم دے فیض حاصل کرن گی یاہی صورت ہے کہ نبی بشری صورت ماں تشریف لیائیں کیوں جے فرشتہ ناں اصلی صورت ماں دیکھن گی یہ لوک طاقت نی رکھتا دیکھتاں ہی ہیبت نال بیہوش ہوگے مرجاتا اس واسطے اگر بالفرض فرشتہ ہی ناں رسول بنادتو جاتو ف۲۵ تے صورتِ انسانی ماں بھیجتا تانجہ یہ لوک اُسناں دیکھ سکیں، اس گو کلام سن سکیں، اُس دے دین گا احکام معلوم کر سکیں، لیکن اگر فرشتو صورتِ بشری ماں آتو تاں اناں ناں فروہی کہن گو موقعو رہتو کہ یوہ بشر ہے تاں فرشتہ ناں نبی بنان گو کے فائدو ہوتو ف۲۶ وہ عذاب ماں مبتلا ہویا۔ اُس ماں نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی تسلی تے تسکین خاطر ہے کہ آپ رنجیدہ تے ملول نہ ہوئیں، کافراں گو پہلاں نبیاں گے نال وی یوہی سلوک رہیو ہے تے اُسکو وبال کافراں ناں جانوں پیو ہے نیز مشرکین ناں تنبیہ ہے کہ پچھلی اُمتاں کا حال دے عبرت حاصل کریں تے نبی صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گو ادب کریں تانجہ پہلاں گی طرح کے عذاب ماں مبتلا نہ ہوئیں ف۲۷ اے حبیب صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم کہ ان تمسخر مذاق تے طنز کرن آلاں ناں تم ف۲۸ تے اُناں نے کفر تے تکذیب گو کے پھل پایو ف۲۹ اگر وہ اسکو جواب نہ دیں تاں ف۳۰ کیوں جے اس گے سوا ہور کوئے جواب ہی نی ہے اور وہ اس گے خلاف نی کر سکتا کیوں جے بُت جناں ناں مشرکین پوجیں وِہ بے جان ایں، کسے چیز گا مالک ہون گی صلاحیت ہی نی رکھتا، خود دوجاں گی مِلک ایں آسمان تے زمین گو وہی مالک ہو سکے جہڑو حیی تے قیوم، ازلی تے ابدی، قادرِ مطلق، ہرشی ور متصرف تے حکمران ہوئے تمام چیز اُس گا پیدا کرن نال وجود ماں آئیں ہوئیں ایسو سوائے اللہ گے کوئے نی اس واسطے تمام سماوی تے ارضی کائنات گو مالک اُس گے بغیر کوئے نی ہو سکتو ف۳۱ یعنی اُس نے رحمت گو وعدو کیو تے اُسکو وعدو خلاف نی ہو سکتو کیوں جے وعدہ خلافی تے کذب اُس گے واسطے محال ہے تے رحمت عام ایں دینی ہوئے یا دنیاوی اپنی معرفت تے توحید تے علم گی طرف ہدایت فرمانوں وی رحمت ماں داخل ہے تے کفار ناں مہلت دینوں تے سزا دین ماں تادل نہ کرنی وی، اس دے اناں ناں توبہ تے رجوع کرن گو موقعو ملے (جمل وغیرہ) ف۳۲ تے اعمال گو بدلو دیے گو۔ ف۳۳ کفر اختیار کر گے ف۳۴ یعنی تمام موجودات اُسے گی مِلک ماں تے وہ سب گو خالق تے مالک تے ربّ ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَهُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ ﴿١٣﴾ قُلْ اَغَيْرَ اللّٰهِ اَتَّخِذُ وَلِيًّا فَاطِرِ
اور وہی سنن آلو جانن آلو ہے ف۳۵ تم فرماؤ کیا اللہ دے بغیر کسے ہور ناں دوست بناؤں؟ ف۳۶ وہ اللہ جس نے
السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَهُوَ يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ ۭ قُلْ اِنِّيْٓ اُمِرْتُ
زمین و آسمان پیدا کیا وہ کھوالے اور خود کھان توں پاک ہے ف۳۷ تم فرماؤ جے مناں حکم ہویو
اَنْ اَكُوْنَ اَوَّلَ مَنْ اَسْلَمَ وَلَا تَكُوْنَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ﴿١٤﴾
جے ساراں توں پہلاں ہوں ہی گردن جھکاؤں ف۳۸ اور ہرگز شرک آلاں بچوں نہ ہنیے
قُلْ اِنِّيْٓ اَخَافُ اِنْ عَصَيْتُ رَبِّيْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيْمٍ ﴿١٥﴾ مَنْ
تم فرماؤ اگر ہوں اپناں رب گی نافرمانی کروں تاں مناں بڑادن ف۳۹ گا عذاب گو ڈر ہے۔ اُس
يُّصْرَفْ عَنْهُ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمَهٗ ۭ وَذٰلِكَ الْفَوْزُ الْمُبِيْنُ ﴿١٦﴾ وَاِنْ
دن جس گی طرفوں عذاب ناں موڑ لیو جائے گو ف۴۰ یقیناً اس ور رحمتِ خداوندی ہوئے گی اور یاہی واضح کامیابی ہے۔ اور کدے
يَّمْسَسْكَ اللّٰهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهٗٓ اِلَّا هُوَ ۭ وَاِنْ يَّمْسَسْكَ بِخَيْرٍ
اللہ تناں کائے برائی ف۴۱ پہچائے تاں اُس گے بغیر اساں دور کرن آلو کوئی نی اور اگر تنا بلائی پہچائے ف۴۲
فَهُوَ عَلٰي كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿١٧﴾ وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهٖ ۭ
وہ سارو کجھ کرسکے ف۴۳ اور وہی اپناں بنداں ور غالب ہے
وَهُوَ الْحَكِيْمُ الْخَبِيْرُ ﴿١٨﴾ قُلْ اَيُّ شَيْءٍ اَكْبَرُ شَهَادَةً ۭ قُلِ
اور وہی ہے حکمت آلو خبردار۔ تم فرماؤ ساراں تو بڑی گواہی کس کی ہے؟ ف۴۴ تم فرماؤ
اللّٰهُ ڐ شَهِيْدٌۢ بَيْنِيْ وَبَيْنَكُمْ ۣ وَاُوْحِيَ اِلَيَّ هٰذَا الْقُرْاٰنُ
جے اللہ گواہ ہے جد میرے تھارے ور ف۴۵ اور میری طرف اس قرآن گی وحی ہوئی ہے

ف۳۵ اُس دے کائے چیز پوشیدہ نی ف۳۶ شانِ نزول: جد کفار نے حضور اقدس صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں اپناں باپ دادا گا دین گی دعوت دتی تاں یاہ آیت نازل ہوئی ف۳۷ یعنی تمام مخلوق اسگی محتاج ہے وہ سب دے بے نیاز ہے۔ ف۳۸ کیوں جے نبی اپنی اُمت دے دین ماں سابق ہوئے۔ ف۳۹ یعنی روزِ قیامت ف۴۰ تے نجات دتی جائے۔ ف۴۱ بیماری یا تنگ دستی یا ہور کائے بلا ف۴۲ صحت تے دولت وغیرہ گی طرح ف۴۳ قادرِ مطلق ہے ہر شی ور ذاتی قدرت رکھے، کوئے اُسگی مشیت گے خلاف کجھ نی کر سکتو تاں کوئے اُس گے سوا عبادت گے لائق کوئے نی ہو سکتو یاہ ردّ شرک گی دل ماں اثر کرن آلی دلیل ہے ف۴۴ شانِ نزول: اہلِ مکہ رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے کہن لگا کہ اے محمد (صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم) ہمناں کوئے ایسو سو جہڑو تھاری رسالت گی گواہی دیتو ہوئے۔ اس ور یاہ آیت نازل ہوئی ف۴۵ تے اتنی بڑی تے قابلِ قبول گواہی کس گی ہو سکے؟

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لِاُنْذِرَكُمْ بِهٖ وَمَنْۢ بَلَغَ ؕ اَىِٕنَّكُمْ لَتَشْهَدُوْنَ اَنَّ مَعَ اللّٰهِ اٰلِهَةً

جے ہوں تمناں ڈراواں ف۴۶ اور جس جس ناں پہچے ف۴۷ کیا تم ف۴۸ یاہ گواہی دیں کہ اللہ گے نال

اُخْرٰى ؕ قُلْ لَّاۤ اَشْهَدُ ۚ قُلْ اِنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ وَّاِنَّنِیْ بَرِیْٓءٌ مِّمَّا

ہور خدا ایں تم فرماؤ ف۴۹ کہ ہوں گواہی نی دیتو ف۵۰ تم فرماؤ جے وہ تے ایک ہی ہے معبود ہے ف۵۱ اور ہوں بیزار ہاں انہاں توجہاں ناں

تُشْرِكُوْنَ ﴿۱۹﴾ اَلَّذِیْنَ اٰتَیْنٰهُمُ الْكِتٰبَ یَعْرِفُوْنَهٗ كَمَا یَعْرِفُوْنَ اَبْنَآءَهُمْ

تم شریک بنائیں ف۵۲ جہاں ناں ہم نے کتاب دتی ف۵۳ وہ نبی ناں سیانیں ف۵۴ جس طرح اپنی اولاد ناں سیانیں ف۵۵

اَلَّذِیْنَ خَسِرُوْۤا اَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا یُؤْمِنُوْنَ ﴿۲۰﴾ ع وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ

جھاں نے اپنی جاناں ناں نقصان ما کلھیو وہ ایمان نی لے آتا۔ اُس توں بڑو ظالم کون

افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ كَذَّبَ بِاٰیٰتِهٖ ؕ اِنَّهٗ لَا یُفْلِحُ الظّٰلِمُوْنَ ﴿۲۱﴾

ہوسکے جیڑو اللہ ور جھوٹھ بولے ف۵۶ یا اُسگی آیتاں ناں جھوٹھاں کہے؟ بیشک ظالم کامیابی حاصل نی کرسکیں۔

وَیَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِیْعًا ثُمَّ نَقُوْلُ لِلَّذِیْنَ اَشْرَكُوْۤا اَیْنَ شُرَكَآؤُكُمُ

اور جس دن ہم ساراں ناں اٹھالاں گا فر مشرکاں ناں کہاں گا کت ہیں؟ تھارا وہ شریک

الَّذِیْنَ كُنْتُمْ تَزْعُمُوْنَ ﴿۲۲﴾ ثُمَّ لَمْ تَكُنْ فِتْنَتُهُمْ اِلَّاۤ اَنْ قَالُوْا

جن گو تم دعوو کریں تھا۔ فر انہاں ناں کجھ نہ پھری ف۵۷ اس توں بغیر جے کہن لگا

وَاللّٰهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِیْنَ ﴿۲۳﴾ اُنْظُرْ كَیْفَ كَذَبُوْا عَلٰۤى اَنْفُسِهِمْ

اپنا رب گی قسم ہے ہم مشرک نی تھا۔ دیکھو اپنے ور کتنی جھوٹھی گل کہہ گیا ف۵۸

وقف لازم

ع ۲ / ۸

ف۴۶ یعنی اللہ تعالیٰ میری نبوت گی گواہی دیے اس واسطے کہ اُس نے میری طرف اس قرآن گی وحی فرمائی اور یوہ ایسو معجزو ہے کہ تم فصیح تے بلیغ۔ اور صاحب زبان ہون گے باوجود اس گا مقابلہ ماں عاجز رہیا تے اس کتاب گو میرے ور نازل ہونوں اللہ گی طرف دے میرا رسول ہون گی شہادت ہے جد یوہ قرآن اللہ تعالیٰ گی طرف دے یقینی شہادت ہے اور میری طرف وحی فرمایو گیو تا نجہ ہوں تمناں ڈراواں کہ تم حکم الٰہی گی مخالفت نہ کرو۔ ف۴۷ یعنی میرے بعد قیامت تک آن آلا جناں ناں یوہ قرآن پہچے خواہ وِہ انسان ہوئیں یا جن ان سب ناں ہوں حکم الٰہی گی مخالف دے ڈراواں۔ حدیث شریف ماں ایں کہ جس شخص ناں قرآن پاک پہچیو گیو یا اُس نے نبی صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم ناں دیکھیو تے آپ گو کلام مبارک سنیو۔ حضرت انس بن مالک رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو کہ جد یاہ آیت نازل ہوئی تاں رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے کسریٰ تے قیصر وغیرہ بادشاہاں ناں دعوتِ اسلام گا خط بھیجیا (مدارک وخازن) اس گی تفسیر ماں ایک قول یوہ وی ہے کہ من بلغ ماں من مرفوع المحل ہے تے مطلب یوہ ہے کہ اس قرآن دے ہوں تمناں ڈراواں اور وہ ڈرائیں جناں ناں یوہ قرآن پہچے۔ ترمذی گی حدیث ماں ایں کہ اللہ تروتازہ کرے اساں جس نے مہارو کلام سنیو تے جیسو سنیو ویسو ہی پہچایو۔ بہت سارا پہچیا یا وا سنن آلاں دے زیادہ ہوئیں اور ایک روایت ماں ایں سنن آلا دے زیادہ سمجھدار ہوئیں (پہچان آلا) اس دے فقہا گا درجہ گو پتو چلے۔ ف۴۸ اے مشرکین ف۴۹ اے حبیب اکرم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم ف۵۰ جہڑی گواہی تم دیں تے اللہ تعالیٰ گے نال دوجاں ناں معبود بنائیں ف۵۱ اسکو کوئے شریک نی۔ ف۵۲ مسئلو: اس آیت دے ثابت ہو یو کہ جہڑو شخص اسلام لیائے اُساں چاہیے کہ توحید تے رسالت گی شہادت گے نال اسلام گا ہر مخالف عقیدہ تے دین دے بیزاری گو اظہار کرے۔ ف۵۳ یعنی علماء یہود و نصاریٰ جناں نے توریت تے انجیل دیکھیں۔ ف۵۴ آپ گا حلیہ شریف تے آپ گی نعت تے صفت جہڑیں ان کتاباں ماں موجود تھیں ف۵۵ یعنی بغیر کسے شک تے شبہ گے ف۵۶ اس گو شریک بنائے یا جہڑی گل اس گی شان گے لائق نہ ہوئے اُسگی طرف منسوب کرے ف۵۷ یعنی کجھ معذرت نہ ملی ف۵۸ کہ عمر بر گا شرک دے منکر گیا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَضَلَّ عَنْهُمْ مَّا كَانُوْا يَفْتَرُوْنَ ﴿٢٤﴾ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّسْتَمِعُ اِلَيْكَ

اور گم گئیں ان تے وہ گل جیہڑی وہ کہیں تھا۔ اوران ما کوئے ڈہ ہے جیہڑو تھاری گل کن لاگے سنے ف٥٩

وَجَعَلْنَا عَلٰى قُلُوْبِهِمْ اَكِنَّةً اَنْ يَّفْقَهُوْهُ وَفِيْٓ اٰذَانِهِمْ وَقْرًا ۭ

اور ہم نے ان گا کناں ور پردو پاچھڑیو ہے کہ اُسناں نی سن سکتا۔ اور ان گا کناں ما روں ہے۔

وَاِنْ يَّرَوْا كُلَّ اٰيَةٍ لَّا يُؤْمِنُوْا بِهَا ۭ حَتّٰٓى اِذَا جَاۗءُوْكَ يُجَادِلُوْنَكَ

وہ کدے ساری نشانی دیکھ لیں۔ تاں وی اُس ور ایمان نہ لے آئیں۔ ات توڑی جے جد تھارے کول تھارے نال جگڑو کرتا آئیں۔

يَقُوْلُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اِنْ هٰذَآ اِلَّآ اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿٢٥﴾ وَهُمْ

تاں کافر کہیں یہ تے ساری اگلاں گی کہانی ایں ف٦٠ اور وہ

يَنْهَوْنَ عَنْهُ وَيَنْــــَٔوْنَ عَنْهُ ۚ وَاِنْ يُّهْلِكُوْنَ اِلَّآ اَنْفُسَهُمْ وَمَا

اس توں روکیں ٦١۔ اور اُس توں ڈور نسیں اور ہلاک نی کرتا مگر اپنی جاناں ناں ف٦٢ اور اناں ناں

يَشْعُرُوْنَ ﴿٢٦﴾ وَلَوْ تَرٰٓى اِذْ وُقِفُوْا عَلَي النَّارِ فَقَالُوْا يٰلَيْتَنَا نُرَدُّ

شعور نی اور کدے تم دیکھیں جے جد انہاں ناں اگ ور کھڑا کیو جائے گو تاں کہیں گا کہ کاش کدے ہمناں واپس پیجیو جاتو۔ ف٦٣

وَلَا نُكَذِّبَ بِاٰيٰتِ رَبِّنَا وَنَكُوْنَ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿٢٧﴾ بَلْ بَدَا لَهُمْ

تاں ہم اپناں رب گی آیتاں ناں نہ جھٹلاتا اور مسلمان ہوجاتا۔ بلکہ ان ور کھل گیو

مَّا كَانُوْا يُخْفُوْنَ مِنْ قَبْلُ ۭ وَلَوْ رُدُّوْا لَعَادُوْا لِمَا نُهُوْا

وہ راز جناں وہ پہلاں چھپائیں تھا۔ ف٦٤ کدے انہاں ناں واپس (دنیاما) پیجیو جاتو تاں وی وہ وہی کم کرتا جناں تو

ف٥٩ ابوسفیان، ولید ونضر تے ابوجہل وغیرہ جمع ہوگے نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی تلاوتِ قرآنِ پاک سنن لگا تے نضر دے اُس گا ساتھیاں نے کہیو کہ محمد صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم کے کہیں؟ کہن لگو ہوں نی جانتو زبان ناں حرکت دیں تے پہلاں گا قصہ کہانیں بیان کریں جسطرحیا ہوں تمناں سُناؤں، ابوسفیان نے کہیو ان گی گل مناں حق معلوم ہوئیں۔ ابوجہل نے کہیو اسگو اقرار کرن دے مرجانوں بہتر ہے۔ اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی ف٦٠ اس دے ان گو مطلب کلام پاک گی وحیِ الٰہی ہون گو انکار کرنوں ایں۔ ف٦١ یعنی مشرکین لوکاں ناں قرآنِ پاک دے یا رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے تے آپ ور ایمان لیان تے آپ گی اتباع کرن دے روکیں۔ شانِ نزول: یاہ آیت کفارِ مکہ گا وارہ ماں نازل ہوئی جہڑا لوکاں ناں سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ور ایمان لیان تے آپ کی مجلس ماں حاضر ہون تے قرآن کریم سنن دے روکیں تھا تے آپ وی دور رہیں تھا کہ کدے کلامِ پاک ان گا دلاں ماں اثر نہ کر جائے۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ یاہ آیت حضور گا چاچا ابوطالب گا وارہ ماں نازل ہوئی جہڑا مشرکین ناں دے حضور گی ایذا رسانی دے روکیں تھا تے خود ایمان لیان دے بچیں تھا۔ ف٦٢ یعنی اُسگو نقصان خود اناں ناں پہچے۔ ف٦٣ دنیا ماں ف٦٤ جیسو کہ اِرا سے رکوع ماں ذکر ہو یو کہ مشرکین دے جد فرمایو جائیگو کہ تھارا شریک کت ایں؟ تاں وہ اپناں کفر ناں چھپائیں گا تے اللہ گی قسم کھا کے کہیں گا کہ ہم مشرک نی تھا۔ اس آیت ماں دسیو گیو کہ فر جد اناں ناں ظاہر ہو جائیگو جہڑو وہ چھپائیں تھا یعنی ان گو کفر اس طرحیا ظاہر ہوئے گو کہ ان گا اعضا تے ہنگاں ان گا کفر گی گواہی دیں گا تد وہ دنیا ماں واپس جان گی تمنا کریں گا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

عَنْهُ وَاِنَّهُمْ لَكٰذِبُوْنَ ﴿٢٨﴾ وَقَالُوْٓا اِنْ هِيَ اِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا وَمَا

انھاں ناں منع کیو جاتو اور بیشک وہ جھوٹھا ہیں اور وہ بولیا ف٦٥ مہارے واسطے ہی یاہی دنیاوی زندگی ہے اور

نَحْنُ بِمَبْعُوْثِيْنَ ﴿٢٩﴾ وَلَوْ تَرٰٓى اِذْ وُقِفُوْا عَلٰى رَبِّهِمْ ؕ قَالَ

ہم نے اٹھنونی ف٦٦ (قیامت گے دن) اور کدے تم دیکھیو، جد انھاں ناں رب گے سامنے کھڑا کیو جائے گو (اللہ) فرمائے گو

اَلَيْسَ هٰذَا بِالْحَقِّ ؕ قَالُوْا بَلٰى وَرَبِّنَا ؕ قَالَ فَذُوْقُوا الْعَذَابَ

کیا یوہ حق نی؟ ف٦٧ کہیں گا۔ کیوں نی ہمناں اپنا رب گی قسم، تاں فرمائے گو ہون عذاب گو مزد چکھو

بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُوْنَ ﴿٣٠﴾ قَدْ خَسِرَ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِلِقَآءِ اللّٰهِ ؕ حَتّٰٓى ع ١٠ / ٣

اپنا کفر گے بدلے۔ بیشک وہ ہار گیا جھاں نے اپناں رب گے نال ملن توں انکار کیو، ات توڑی جے

اِذَا جَآءَتْهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً قَالُوْا يٰحَسْرَتَنَا عَلٰى مَا فَرَّطْنَا

جد ان ور اچانک قیامت آگئی بولیا ہائے افسوس مہارے ور جے ہم نے اسناں منن ما

فِيْهَا ۙ وَهُمْ يَحْمِلُوْنَ اَوْزَارَهُمْ عَلٰى ظُهُوْرِهِمْ ؕ اَلَا سَآءَ مَا يَزِرُوْنَ ﴿٣١﴾

غلطی کی اور انھاں نے اپناں ف٦٨ بھار اپنی کنڈ (پٹھ) ور لدیاوا ہیں۔ کتنو برو پہار چاہیوو وو ہے۔ ف٦٩

وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَآ اِلَّا لَعِبٌ وَّلَهْوٌ ؕ وَلَلدَّارُ الْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لِّلَّذِيْنَ

اور دنیا گی زندگی کھیڈن کدن توں بغیر کجھ نی ف٧٠ اور بیشک آخری گھر بہتر ہے انھاں واسطے جیڑا

يَتَّقُوْنَ ؕ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ﴿٣٢﴾ قَدْ نَعْلَمُ اِنَّهٗ لَيَحْزُنُكَ الَّذِيْ

پرہیزگاری کریں ف٧١ کیا تمناں عقل نی؟ ہمناں پتو ہے تمناں غمناک کرے واہ گل جھیڑی یہ

ف٦٥ یعنی کفار جھڑا البعث تے آخرت گا منکر ایں تے اسگو واقعو یوہ تھو کہ جد نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے کفار ناں قیامت گا احوال تے آخرت گی زندگی ایمانداراں تے فرمانبرداراں گا ثواب۔ کافراں تے نافرماں ور عذاب گو ذکر فرمایو تاں کافر کہن لگا کہ زندگی دے بس اسے دنیا گی ہے ف٦٦ یعنی مرن دے بعد ف٦٧ کیا تم مرن دے بعد زندہ نی کیا گیا ف٦٨ گناہاں گا ف٦٩ حدیث شریف ماں ایں کہ کافر جد اپنی قبر دے نکلیگو تاں اُس گے سامنے نہایت بری تے خوفناک تے بہت بدبودار صورت آئیگی وہ کافر ناں کہیگی تُو ہمناں سیانیں؟ کافر کہیگو نہ تاں وہ کافر ناں کہیگی، ہوں تیرو خبیث عمل ہوں دنیا ماں تُو میرے ور سوار رہیو تھو اج ہوں تیرے ور سوار ہوؤں گو تے تیناں ساری خلقت ماں ذلیل کروں گو فر وہ اس ور سوار ہو جائیگو ف٧٠ جسگی بقائی جلدی گزر جائے اور نیکیں تے فرمانبرداریں اگرچہ وہ مومناں دے دنیا ہی ماں واقع ہوئیں لیکن وہ آخرت گا کماں بچوں ایں ف٧١ اس دے ثابت ہو یو کہ متقیاں گا اعمال گے بغیر دنیا ماں جو کجھ ہے وہ کھیڈ تماشو ہے۔ باقی رہن آلا صرف اہلِ ایمان گا نیک عمل ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يَقُولُونَ فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَٰكِنَّ الظَّٰلِمِينَ بِآيَٰتِ اللَّهِ

کہیں ف۷۲ بیشک وہ تمناں چوٹھو نی کردا ف۷۳ بلکہ ظالم اللہ گی آیتاں گو

يَجْحَدُونَ ﴿٣٣﴾ وَلَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِّن قَبْلِكَ فَصَبَرُوا عَلَىٰ مَا

انکار کریں ف۷۴ اور تھارا توں پہلاں وی رسول چھٹلایا گیا تے انہاں نے صبر کیو۔ اس

كُذِّبُوا وَأُوذُوا حَتَّىٰ أَتَاهُمْ نَصْرُنَا ۚ وَلَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَٰتِ اللَّهِ ۚ وَلَقَدْ

چھٹلان تے تکلیف سہن ور اِت توڑی جے انہاں کول مہاری مدد آپہچی ف۷۵ اور اللہ گا فیصلہ بدلن آلو کوئی نی ف۷۶ اور

جَآءَكَ مِن نَّبَإِي الْمُرْسَلِينَ ﴿٣٤﴾ وَإِن كَانَ كَبُرَ عَلَيْكَ إِعْرَاضُهُمْ

تھارے کول رسولاں گی خبر آہی گئیں ف۷۷ اور اگر ان گو مُنھ پھیرنو (موڑنو) تھارا ور مشکل ہویو ہے ف۷۸

فَإِنِ اسْتَطَعْتَ أَن تَبْتَغِيَ نَفَقًا فِي الْأَرْضِ أَوْ سُلَّمًا فِي السَّمَآءِ

فر کدے تھارا توں ہوسکے تاں زمین ما کائے سرنگ تلاش کرلیو یا آسمان ماں پوڑی

فَتَأْتِيَهُم بِآيَةٍ ۚ وَلَوْ شَآءَ اللَّهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدَىٰ ۚ فَلَا تَكُونَنَّ

فر ان گے واسطے نشانی لے آوو ف۷۹ اور کدے اللہ چاہتو تاں انہاں ناں جمع فرما تو ہدایت ور اے سُنن آلیا تو ہرگز

مِنَ الْجَٰهِلِينَ ﴿٣٥﴾ إِنَّمَا يَسْتَجِيبُ الَّذِينَ يَسْمَعُونَ ۘ وَالْمَوْتَىٰ يَبْعَثُهُمُ

نادان نہ بن۔ منیں دے وہی جیہڑا سنیں ف۸۰ اور ان مردہ دلاں ف۸۱ ناں اللہ اٹھائے گو ف۸۲

اللَّهُ ثُمَّ إِلَيْهِ يُرْجَعُونَ ﴿٣٦﴾ وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِّن رَّبِّهِ

فر اسگی طرف شکیا جائیں گا ف۸۳ اور بولیا ف۸۴ اُن ور کائے نشانی نہ اُتری اُن گا رب گی طرفوں ف۸۵

النصف

ف۷۲ شانِ نزول: اخنس بن شریق تے ابوجہل گی آپسماں ملاقات ہوئی تے اخنس نے ابوجہل ناں کہیو اے ابوالحکم (کفار ابوجہل ناں ابوالحکم کہیں تھا) یاہ تنہائی کی جگہ ہے تے ات ہور کوئے نی جیہڑو میری تے تیری گفتگو ناں سن سکے۔ ہون تو مناں ٹھیک ٹھیک دس کہ محمد (صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم) سچا ایں یا نی؟ ابوجہل نے کہیو اللہ گی قسم محمد (صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم) بے شک سچا ایں کدے کوئے جُوٹھو حرف ان گی زبان ورنی آیو مگر بات یاہ ہے کہ یہ قصی گی اولاد ایں تے لواسقایت حجابت، ندوہ وغیرہ سارا اعزاز اناں ہی ناں حاصل ایں نبوت وی اناں ماں ہو جائے تاں باقی قریشیاں واسطے کیہڑو اعزاز رہیو۔ ترمذی نے حضرت علی مرتضیٰ دے روایت کی کہ ابوجہل نے حضرت نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے کہیو ہم تھاری تکذیب نی کرتا ہم دے اس کتاب گی تکذیب کراں جیہڑی تم لیایا۔ اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی۔ ف۷۳ اس ماں سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی تسکین خاطر ہے کہ قوم حضور گا سچا ہون گو اعتقاد رکھے لیکن ان گی ظاہری تکذیب تے مخالفت گی وجہ حسد تے عناد ہے۔ ف۷۴ آیت گا یہ معنیٰ وی ہوئیں کہ اے حبیب صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم تھاری تکذیب آیات الٰہیہ گی تکذیب ہے تے تکذیب کرن آلو ظالم ف۷۵ تے تکذیب کرن آلا ہلاک کیا گیا۔ ف۷۶ اس گا حکم ناں کوئے موڑنی سکتو رسولاں گی مدد کرے تے ان گی تکذیب کرن آلاں ناں ہلاک کرے اُس نے جس ویلے مقدر فرمایو ہے ضرور ہوئے گو۔ ف۷۷ تے آپ جانیں کہ اناں ناں کفار دے کیس ایذا پہچیں یاہ سامنے رکھ کے تم دل مطمئن رکھو۔ ف۷۸ سیدّ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں بہت خواہش تھی کہ سارا لوک اسلام لے آئیں، جیہڑا اسلام دے محروم رہیں ان گی محرومی گو آپ ناں سخت صدموں ہوئے تھو۔ ف۷۹ مقصود ان گا ایمان گی طرف دے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی اُمید منقطع کرنو ایں تانجہ آپ ناں اُن گا پٹھ پھیرن تے ایمان نہ لیان دے رنج نہ ہوئے۔ ف۸۰ دِل لا کے جیہن واسطے وہی نصیحت حاصل کریں تے دینِ حق گی دعوت قبول کریں ف۸۱ یعنی کفار ف۸۲ روزِ قیامت ف۸۳ تے اپناں اعمال گی جزا پائیں گا۔ ف۸۴ کفارِ مکہ ف۸۵ کفار گی گمراہی تے ان گی سرکشی اس حد تک پہچ گئی کہ وہ کثیر آیات تے معجزات جیہڑا اُناں نے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے مشاہدہ کیا تھا ان ور صبر نہ کیو تے سب دے مکر گیا تے ایسی آیت طلب کرن لگا جس گے نال عذابِ الٰہی ہوئے جیسو کہ اناں نے کہیو تھو اَللّٰهُمَّ إِنْ كَانَ هَٰذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِّنَ السَّمَآءِ یعنی یارب اگر یو حق ہے تیری طرفوں تاں مہارے ور آسمان دے پتھر برسا (تفسیر ابوالسعود)

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

قُلْ إِنَّ اللَّهَ قَادِرٌ عَلَىٰ أَنْ يُنَزِّلَ آيَةً وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا
تم فرماؤ جے اللہ قادر ہے جے کائے نشانی اُتارے۔ لیکن ان ما بہت نرا جاہل
يَعْلَمُونَ ﴿٣٧﴾ وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ
ہیں ف٨٦ اور نی کوئی زمین ور چلن آلو اور نہ کوئی پرندو اپناں پراں (کھماں) نال اڈن آلو
إِلَّا أُمَمٌ أَمْثَالُكُمْ ۚ مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ ۚ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ
مگر تھارا ہی جسی اُمت ف٨٧ ہم نے اُس کتاب ما کائے چیز نی چھوڑی ف٨٨ (جسکو ذکر نہ کیو ہوئے) فر وہ اپناں رب کی طرف
يُحْشَرُونَ ﴿٣٨﴾ وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا صُمٌّ وَبُكْمٌ فِي الظُّلُمَاتِ ۗ
اُٹھا لیا جائیں گا ف٨٩ اور جنھاں نے مھاری آیتاں ناں جُھٹلایو۔ وہ ڈوراتے جلاہیں ف٩٠ نیریاں ماں ف٩١
مَنْ يَشَإِ اللَّهُ يُضْلِلْهُ وَمَنْ يَشَأْ يَجْعَلْهُ عَلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٣٩﴾
اللہ جس ناں چاہے گمراہ کرے اور جنھاں چائے سیدھا رستہ ور رکھے ف٩٢
قُلْ أَرَأَيْتَكُمْ إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابُ اللَّهِ أَوْ أَتَتْكُمُ السَّاعَةُ أَغَيْرَ اللَّهِ
تم فرماؤ جے کدے تھارے ور اللہ کو عذاب آئے یا قیامت قائم ہوجائے۔ کیا تم خداتوں بغیر کسے
تَدْعُونَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٠﴾ بَلْ إِيَّاهُ تَدْعُونَ فَيَكْشِفُ مَا
ہور ناں سدھیں گا ف٩٣ اگر تم سچا ہیں ف٩٤ بلکہ اُسے ناں بلاؤ گا وہ اگر چاہے ف٩٥ جس ور
تَدْعُونَ إِلَيْهِ إِنْ شَاءَ وَتَنْسَوْنَ مَا تُشْرِكُونَ ﴿٤١﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ ع ٤/١٠
اُسناں تم پکاریں، اس ناں اٹھالیے اور تم شریکاں ناں بُھل جاؤ گا ف٩٦ اور بیشک ہم نے
أُمَمٍ مِنْ قَبْلِكَ فَأَخَذْنَاهُمْ بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ لَعَلَّهُمْ
تھارا توں پہلیاں امتاں کی طرف رسول پیجیا۔ تے انہاں ناں سختی اور تکلیف نال پکڑیو ف٩٧ وہ کسے طرح

ف٨٦ نہیں جانتا کہ ان کو نزول ان واسطے بلا ہے کہ انکار کرتاں ہی ہلاک کردتا جائیں گا۔ ف٨٧ یعنی تمام جاندار پانویں بہائم ہوئیں یا درندہ یا پرندہ تھاری طرح اُمت ایں یاہ مماثلت تمام وجوہات نال دے نی بعض نال ہے ان وجوہات کا بیان ماں بعض مُفسّرین نے فرمایو کہ یہ حیوانات تھاری طرح اللہ تعالیٰ ناں پہچانیں، واحد منیں، اُسکی تسبیح پڑھیں، عبادت کریں، بعض کو قول ہے کہ وہ مخلوق ہون ماں تھاری مثل ایں۔ بعض نے کہیو وہ انسان کی طرح آپسی محبت رکھیں تے ایک دوجاناں سمجھیں سمجھائیں۔ بعض کو کہن ہیں کہ روزی طلب کرن، ہلاکت دے بچن، نر مادہ کو امتیاز رکھن ماں تھاری طرح ایں بعض نے کہیو پیدا ہون، مرن، مرن دے بعد حساب واسطے اُٹھن ماں تھاری مثل ایں۔ ف٨٨ یعنی جملہ علوم تے تمام مَا کَانَ وَمَا یَکُوْنُ کو اس ماں بیان ایں تے تمام اشیاء کو علم اسماں ایں اس کتاب دے یوہ قرآن کریم مراد ہے یا لوحِ محفوظ (جمل وغیرہ) ف٨٩ تے تمام دواب (زمین ور چلن آلا) تے طیور۔ اُڈن آلا کو حساب ہوئے گو اُس گے بعد وہ خاک کردتا جائیں گا۔ ف٩٠ کہ حق منوں تے حق بولنوں اُناں ناں نصیب نی۔ ف٩١ جہالت تے کفر تے حیرت گیاں ف٩٢ اِسلام کی توفیق عطا فرمائے۔ ف٩٣ تے جناں ناں دنیا ماں معبود منیں تھا ان دے حاجت روائی چاہیں گا۔ ف٩٤ اپنا اس دعوٰی ماں کہ معاذ اللہ بُت معبود ایں تاں اس ویلے ان ناں پکارو مگر ایسو نہ کریں گا۔ ف٩٥ تاں اس مصیبت ناں ف٩٦ جناں ناں اپنا برا عقیدہ گے مطابق معبود سمجھیں تھا تے ان کی طرف توجہ وی نہ کریں گا کیونکہ تمناں معلوم ایں وہ تھارے کم نی آ سکتا۔ ف٩٧ فقر تے غریبی تے بیماری ماں مبتلا کیا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يَتَضَرَّعُوْنَ ﴿٤٢﴾ فَلَوْلَآ اِذْ جَآءَهُمْ بَاْسُنَا تَضَرَّعُوْا وَلٰكِنْ قَسَتْ
روئیں کرلائیں ف۹۸ تاں کیوں نی وہ رویا کر لایا جس ویلے مھارو عذاب ان ور نازل ہویو؟ رویا کر لایا ہوتا لیکن
قُلُوْبُهُمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطٰنُ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿٤٣﴾ فَلَمَّا نَسُوْا مَا
انہاں گا دِل سخت ہوگیاوا تھاف۹۹ اور شیطان نے ان گا کم ان گی نظراں ما چنگا کیاوا تھا۔ فر جد انہاں نے بُھلا چھڑیو
ذُكِّرُوْا بِهٖ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ اَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ ؕ حَتّٰٓى اِذَا فَرِحُوْا بِمَآ
جیڑیں انہاں ناں نصیحت کیں تھیں ف۱۰۰ ہم نے ان ور ہر چیز گا دروازہ کھول چھڑیا تھا ف۱۰۱ ات توڑی جے جدوہ خوش ہویا اُس ور
اُوْتُوْٓا اَخَذْنٰهُمْ بَغْتَةً فَاِذَا هُمْ مُّبْلِسُوْنَ ﴿٤٤﴾ فَقُطِعَ دَابِرُ الْقَوْمِ
جیڑو انہاں ناں ملیو تھو ف۱۰۲ تاں ہم نے اچن چیت (اچانک) انہاں ناں پکڑ لیو۱۰۳۔ تاں انگی ساری اُمید ٹٹ گئیں تے جڑ کپ چھڑی
الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا ؕ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٤٥﴾ قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ اَخَذَ
ظالماں گی ف۱۰۴ اور ساریں تعریفاں گے لائق ہے اللہ جیڑو ساری دنیاں ناں پالن آلو ہےف۱۰۵ تم فرماؤ جے دسّو جے کدے اللہ
اللّٰهُ سَمْعَكُمْ وَاَبْصَارَكُمْ وَخَتَمَ عَلٰى قُلُوْبِكُمْ مَّنْ اِلٰهٌ غَيْرُ اللّٰهِ
تھارا کناں اور اکھاں ناں لے لیے اور تھاراں دلاں ور مہر لا چھڑے ف۱۰۶ تے خدا توں بغیر کیہڑھو
يَاْتِيْكُمْ بِهٖ ؕ اُنْظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْاٰيٰتِ ثُمَّ هُمْ يَصْدِفُوْنَ ﴿٤٦﴾
ہے جیڑو یہ چیز تمناں لا دیئے ف۱۰۷ دیکھو ہم کس کس رنگ نال اپنی آیتاں ناں بیان کراں۔ فر وی وہ منھ موڑلیں
قُلْ اَرَءَيْتَكُمْ اِنْ اَتٰىكُمْ عَذَابُ اللّٰهِ بَغْتَةً اَوْ جَهْرَةً هَلْ يُهْلَكُ
تم فرماؤ جے پلا تم دسو جے کدے تھارے ور اللہ گو عذاب آجائے اچن چیت ف۱۰۸ باندھے ف۱۰۹ تے ظالماں توں بغیر کون تباہ ہووے گو؟ف۱۱۰
اِلَّا الْقَوْمُ الظّٰلِمُوْنَ ﴿٤٧﴾ وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِيْنَ اِلَّا مُبَشِّرِيْنَ وَمُنْذِرِيْنَ ۚ
اور ہم نی پیجتا رسولاں ناں مگر ڈر سناتا تے خوشخبری سناتا ف۱۱۱

ف۹۸ اللہ تعالیٰ گی طرف رجوع کریں تے اپناں گناہاں دے باز آئیں۔ ف۹۹ وہ بارگاہِ الٰہی ماں عاجزی کرن گے بجائے کفر تے تکذیب ور قائم رہیا۔ ف۱۰۰ تے وہ کسے طرح پند پذیر نہ ہویا نہ پیش آئیں مصیبتاں دے نہ انبیاء گی نصیحتاں دے ف۱۰۱ صحت وسلامتی تے رزق گی کشادگی وغیرہ گے ف۱۰۲ تے اپنا آپ ناں اُسکو مستحق سمجھیا تے قارون گی طرح تکبّر کرن لگا۔ ف۱۰۳ تے عذاب ماں مبتلا کیو۔ ف۱۰۴ تے سارا گا سارا ہلاک کردتا گیا کوئے باقی نی چھوڑیو۔ ف۱۰۵ اس دے معلوم ہویو کہ گمراہاں، بے دیناں، ظالماں گی ہلاکت اللہ تعالیٰ گی نعمت ہے اس ور شکر کرنوں چاہیئے۔ ف۱۰۶ تے علم ومعرفت گو تمام نظام درہم برہم ہوجائے۔ ف۱۰۷ اس گو جواب یوہی ہے کہ کوئے نی تو ہون توحید ور قوی دلیل قائم ہوگئی کہ جد اللہ تعالیٰ گے سوا کوئی اتنی قدرت تے اختیار آلو نی تاں عبادت گو مستحق صرف وہی ہے تے شرک بدترین ظلم تے جرم ایں ف۱۰۸ جس گا آثار تے علامت پہلاں دے معلوم نہ ہوئیں ف۱۰۹ اکھاں گے سامنے ف۱۱۰ یعنی کافراں نے اپنی جاناں ور ظلم کیو تے یاہ ہلاکت ان واسطے عذاب ہے۔ ف۱۱۱ ایمانداراں ناں جنت تے ثواب گی بشارت دیں۔ تے کافراں ناں جہنم تے عذاب دے ڈرائیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فَمَنْ اٰمَنَ وَاَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ﴿٤٨﴾

تے جیہڑا ایمان لے آیا اور سدھر گیا ف۱۱۲ تاں نہ ہی انہاں ناں کائیں گو ڈر ہے اور نہ ہی غم

وَالَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا يَمَسُّهُمُ الْعَذَابُ بِمَا كَانُوْا يَفْسُقُوْنَ ﴿٤٩﴾

اور جنھاں نے مھاری آیت گو انکار کیو انہاں ناں اس نافرمانی گے بدلے عذاب پہچے گو

قُلْ لَّاۤ اَقُوْلُ لَكُمْ عِنْدِيْ خَزَآئِنُ اللّٰهِ وَلَاۤ اَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَاۤ اَقُوْلُ

تم فرماؤ جے ہوں تمناں نی کہو جے میرے کول اللہ گا خزاناں ہیں اور نہ یاہ کہوں کہ ہوں آپ غیب جانوں اور نہ

لَكُمْ اِنِّيْ مَلَكٌ ۚ اِنْ اَتَّبِعُ اِلَّا مَا يُوْحٰۤى اِلَيَّ ؕ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي

تھارا دے یاہ کہوں کہ ہوں فرشتو ہوں ف۱۱۳ ہوں دے اُسے گی تابعداری کروں جیہڑی مناں وحی آئے ف۱۱۴ تم فرماؤ جے کیا اناں تے اکھاں

الْاَعْمٰى وَالْبَصِيْرُ ؕ اَفَلَا تَتَفَكَّرُوْنَ ﴿٥٠﴾ وَاَنْذِرْ بِهِ الَّذِيْنَ يَخَافُوْنَ اَنْ ع ٦

آلا برابر ہوسکیں؟ ف۱۱۵ کیا تم غورنی کرتار۔ اور اس قرآن گے ذریعے انہاں ناں ڈراؤ جنھاں ناں اس گل گو ڈر ہے جے انہاں ناں

يُّحْشَرُوْۤا اِلٰى رَبِّهِمْ لَيْسَ لَهُمْ مِّنْ دُوْنِهٖ وَلِيٌّ وَّلَا شَفِيْعٌ لَّعَلَّهُمْ

اپنا رب گی طرف اٹھایو جائے گو کہ جت خدا توں بغیر نہ انگو کوئی حمایتی ہووے گو اور نہ سفارشی۔ اس اُمیدور کہ

يَتَّقُوْنَ ﴿٥١﴾ وَلَا تَطْرُدِ الَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَدٰوةِ وَالْعَشِيِّ

تانجہ وہ پرہیزگاری حاصل کرلیں اور انہاں ناں دور نہ کرو جیہڑا اپناں رب ناں یاد کریں صبح و شام

ف۱۱۲ نیک عمل کرے ف۱۱۳ کفار گو طریقو تھو کہ وہ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم دے طرح طرح گا سوال کیا کریں تھا، کدے کہیں تم رسول ایں تاں ہمناں بہت ساری دولت تے مال دیو کہ ہم کدے محتاج نہ ہواں، مھاراواسطے پہاڑاں ناں سونوں کرچھڑو، کدے کہیں گذریں ویں تے آن آلی خبر سناؤ تے ہمناں مھارا مستقبل گی خبر سناؤ کہ کے کے پیش آئیگو؟ تاں ہم منافع حاصل کرلیاں تے نقصانات دے بچن واسطے پہلاں ہی دے انتظام کرلیاں، کدے کہیں ہمناں قیامت گو وقت دسو کدآئے گی، کدے کہیں تم کیسا رسول ایں جہڑا کھائیں پئیں وی نکاح وی کریں ان گی تمام گلاں گو اس آیت ماں جواب دتو گیو کہ یوہ کلام نہایت بے محل تے جاہلانہ ایں کیوں جے جہڑو شخص کسے امر گو مدعی ہوئے اُس دے وہی گل پچھیں جاسکیں جہڑیں اُس گا دعویٰ ناں تعلق رکھتی ہوئیں، غیر متعلق گلاں گو دریافت کرنوں تے اناں ناں اس دعوے کے خلاف حجت بنانوں انتہا درجہ گی جہالت ہے اس واسطے ارشاد ہویو تم فرما چھڑو کہ میرو دعوو یوہ دے نی کہ میرے کول اللہ گا خزانہ ایں جہڑا تم میرا دے مال و دولت گو سوال کریں تے ہوں اُسگی طرف توجہ نہ دیوں تے تم رسالت گا منکر ہو جائیں نہ میرو دعوو ذاتی غیب دانی گو ہے کہ اگر ہوں تمناں گذشتہ یا آئندہ گی خبر نہ دسوں تاں میری نبوت منن ماں تمنا عذر ہوئے۔ نہ میں فرشتہ ہون گو دعوو کیو کہ کھان پین نکاح کرنوں وغیرہ قابلِ اعتراض ہوتو تو جن چیزاں گو دعوو نی ان گو سوال بے محل ہے ان گو جواب دینوں میرے ور لازم نی میرو دعوو نبوت ور رسالت گو ہے تو جد اُس ور زبردست دلیل تے قوی براھین قائم ہوگئیں تو غیر متعلق گل پیش کرنی کے معنیٰ رکھے؟ فائدو اس دے صاف واضح ہوگیو کہ اس آیت کریمہ ناں سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا غیب ور مطلع کیا جان گی نفی واسطے سند بنانوں ایسوہی بے محل ہے جیسو کفار گو ان سوالاں ناں انکار نبوت گی دستاویز بنانو بے محل تھو، علاوہ بریں اس آیت دے حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا علم عطائی گی نفی کسے طرح مراد نی ہوسکتی کیوں جے اس صورت ماں تعارض بین الآیات گو قائل ہونو پویگو جہڑو باطل ہے۔ وَهُوَ بَاطِلٌ مفسرین گو یوہ وی قول ہے کہ حضور گو لَاۤ اَقُوْلُ لَكُمْ الْاٰيَة فرمانو بطریق تواضع ہے (خازن ومدارک تے جمل وغیرہ) ف۱۱۴ تے یوہی نبی گو کم ایں تو ہوں تمنا وہی دیوں گو جسکو مناں اذن ہوئے گو، وہی دسوں گو جسکی اجازت ہوئیگی، وہی کروں گو جسکو مناں حکم ہوئے گو ف۱۱۵ مومن، کافر عالم جاہل۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يُرِيدُونَ وَجْهَهُۥ ۖ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِم مِّن شَيْءٍ وَمَا مِنْ

اُسے گی رضا چاہیں ف١١٦ تھارے ور ان گا حساب بچوں کجھ نی اور

حِسَابِكَ عَلَيْهِم مِّن شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّٰلِمِينَ ﴿٥٢﴾ وَكَذَٰلِكَ

تھارا حساب بچوں ان ور کجھ نی ف١١٧ فر وی تم انہاں ناں دور کرو تاں یاہ گل انصاف توں دُور ہے۔ اور اسے طرحیا

فَتَنَّا بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لِّيَقُولُوٓا أَهَٰٓؤُلَآءِ مَنَّ ٱللَّهُ عَلَيْهِم مِّنۢ بَيْنِنَآ ۗ

ہم نے انہاں بچوں ہر ایک ناں ایکن دوجا واسطے فتنو بنایو جے مالدار کافر محتاج مسلماناں ناں دیکھ گے ف١١٨ کہیں کیا وہ یہ ہیں جھاں ور اللہ نے احسان کیو، ہے مہارا بچوں ف١١٩

أَلَيْسَ ٱللَّهُ بِأَعْلَمَ بِٱلشَّٰكِرِينَ ﴿٥٣﴾ وَإِذَا جَآءَكَ ٱلَّذِينَ يُؤْمِنُونَ

کیا اللہ اچھی طرحیانی جانتو حق ناں منن آلاں ناں۔ اور جد تھاری خدمت ماں وہ حاضر ہوویں جیہڑا

بِـَٔايَٰتِنَا فَقُلْ سَلَٰمٌ عَلَيْكُمْ ۖ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَىٰ نَفْسِهِ ٱلرَّحْمَةَ ۖ أَنَّهُۥ

مھاری آئیتاں ور ایمان رکھیں۔ تاں تم انہاں ناں فرماؤ تمناں سلام تھارا رب نے اپنا ذمہ کرم ور رحمت لازم کرلی ہے ف١٢٠ کہ۔

مَنْ عَمِلَ مِنكُمْ سُوٓءًۢا بِجَهَٰلَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنۢ بَعْدِهِۦ وَأَصْلَحَ

جے کدے تھارے بچوں کوئے نادانی ماں کائے بُرائی کر بیٹھے فر اُس توں بعد توبہ کرلیئے اور سدھر جائے

فَأَنَّهُۥ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٥٤﴾ وَكَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ ٱلْـَٔايَٰتِ وَلِتَسْتَبِينَ سَبِيلُ

تاں بیشک اللہ بخشن آلو مہربان ہے۔ اور اسے طرح ہم آیتاں ناں تفصیلاً بیان کراں ف١٢١ تانجہ مجرماں واسطے رستو

ع ٦ ۵ ١٢ ٱلْمُجْرِمِينَ ﴿٥٥﴾ قُلْ إِنِّى نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ ٱلَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ

ظاہر ہوجائے ف١٢٢ تم فرماؤ مناں منع کیو گیو ہے جے انہاں ناں پوجوں جھاں ناں تم خدا توں بغیر پوجیں ف١٢٣

ٱللَّهِ ۚ قُل لَّآ أَتَّبِعُ أَهْوَآءَكُمْ ۙ قَدْ ضَلَلْتُ إِذًا وَمَآ أَنَا۠ مِنَ

تم فرماؤ ہوں تھاری خواہش ورنی چلتو ف١٢٤ اس طرح کروں تاں ٹُل جاؤں اور راہ ور

ف١١٦ شانِ نزول: کفار گی ایک جماعت سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی خدمت ماں آئی تاں اُناں نے دیکھیو کہ حضور گے کول غریب صحابہ گی ایک جماعت حاضر ہے جناں نے سادہ قسم گا لباس لایاوا ایں، یوہ دیکھ گے وہ کہن لگا ھمناں ان لوکاں گے کول بیسن ماں شرم آئے، کدے تم اناں ناں اپنی مجلس دے کڈھ چھڑیں تاں ہم تھارے ور ایمان لے آں تے تھاری خدمت ماں حاضر رہاں، حضور نے اُس ناں منظور نہ فرمایو اس ور یاہ آیت نازل ہوئی۔ ف١١٧ سب گو حساب اللہ تعالیٰ ور ہے، وہی تمام مخلوق ناں روزی دین آلو ہے، اُس گے سوا کسے گے ذِمّے کسے گو حساب نی حاصل معنیٰ یہ کہ وہ کمزور تے غریب فقراء جن گو اوپر ذکر ہویو تھارا دربار ماں قُرب حاصل کرن گا حقدار ایں اناں ناں دور نہ کرنوں ہی بہتر ہے۔ ف١١٨ حسد گی وجہ نال ف١١٩ کہ اُناں ناں ایمان تے ہدایت نصیب کی، اس گے باوجود کہ وہ لوک فقیر تے غریب ایں تے ہم مالدار تے سردار ہاں، اس دے ان گو مطلب اللہ تعالیٰ ور اعتراض کرنوں ایں کہ غریب امیراں دے اگے بدھن گو حق نی رکھتا تو اگر وہ حق ہوتو جس ور یہ غریب ایں تاں وہ مہارا دے اگے نہ ہوتا ف١٢٠ تے اپنا فضل وکرم نال وعدو فرمایو ف١٢١ تانجہ حق ظاہر ہوئے تے اُس ور عمل کیو جائے ف١٢٢ تانجہ اُس دے پرہیز کیو جائے ف١٢٣ کیوں جے یوہ عقل تے نقل دواں گے خلاف ہے۔ ف١٢٤ یعنی تھارو طریقو اِتّباعِ نفس تے خواہش ہوا ہے نہ کہ اتباعِ دلیل اس واسطے اختیار کرن گے قابل نی

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الْمُهْتَدِيْنَ ﴿٥٦﴾ قُلْ اِنِّيْ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِّنْ رَّبِّيْ وَكَذَّبْتُمْ بِهٖ ؕ مَا عِنْدِيْ

نہ رہوں۔ تم فرماؤ جے ہوں تے اپنا رب گی طرفوں روشن دلیل ور ہاں ف۱۲۵ اور تم اُسکو انکار کریں۔ میرے کول نی

مَا تَسْتَعْجِلُوْنَ بِهٖ ؕ اِنِ الْحُكْمُ اِلَّا لِلّٰهِ ؕ يَقُصُّ الْحَقَّ وَهُوَ خَيْرُ

جسگی تم جلدی مچا رہیا ہیں ف۱۲۶ حکم اللہ ہی گو ہے وہ حق فرمائے اور وہ سب توں بہتر

الْفٰصِلِيْنَ ﴿٥٧﴾ قُلْ لَّوْ اَنَّ عِنْدِيْ مَا تَسْتَعْجِلُوْنَ بِهٖ لَقُضِيَ الْاَمْرُ بَيْنِيْ

فیصلو کرن آلو ہے۔ تم فرماؤ جے کدے میرے کول ہوتی واہ چیز جسگی تم جلدی کریں ف۱۲۷ تاں میرے

وَبَيْنَكُمْ ؕ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِالظّٰلِمِيْنَ ﴿٥٨﴾ وَعِنْدَهٗ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَاۤ

تھارے درمیان کم پورو ہو جاتو۔ ف۱۲۸ اور اللہ بہتر جانے ظالماں ناں۔ اور اُسے گے کول ہیں غیب گی کنجیں

اِلَّا هُوَ ؕ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ ؕ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَّرَقَةٍ اِلَّا يَعْلَمُهَا

انہاں ناں وہی جانے ف۱۲۹ اور جانے جو کجھ خشکی تے تری ما ہے اور جیہڑو وی پتر چڑھے وہ اُسناں جانے

وَلَا حَبَّةٍ فِيْ ظُلُمٰتِ الْاَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَّلَا يَابِسٍ اِلَّا فِيْ كِتٰبٍ

اور کوئی دانونی زمین گی اندھیریاں ما اور کوئی تر اور خشک جیہڑو اس کتاب ما

مُّبِيْنٍ ﴿٥٩﴾ وَهُوَ الَّذِيْ يَتَوَفّٰىكُمْ بِالَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُمْ بِالنَّهَارِ

لکھیو وہ نہ ہووے ف۱۳۰ اور وہی ہے جیہڑو رات تھاری روحاں ناں قبض کرلیے ف۱۳۱ اور جو کجھ تم دھاڑی کمائیں

ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ فِيْهِ لِيُقْضٰۤى اَجَلٌ مُّسَمًّى ۚ ثُمَّ اِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ ثُمَّ

وہ جانے۔ فر تمناں دھیاڑی جگائے تانجہ مقرر کی وی مُدت پوری ہووے ف۱۳۲ فر اُسے گی طرف مُڑ گے جانو ہے ف۱۳۳

ف۱۲۵ تے مناں اسگی معرفت حاصل ہے، ہوں جانوں کہ اُس گے سوا کوئے عبادت گو مستحق نی۔ روشن دلیل، قرآن شریف تے معجزات تے توحید گیں واضح دلائل سب ناں شامل ہے ف۱۲۶ کفار بطور استہزا رحضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے کہیں تھا کہ مہارے ور جلدی عذاب نازل کراؤ۔ اس آیت ماں اناں ناجواب دتو گیو تے ظاہر کردتو گیو کہ حضور دے یوہ سوال کرنوں نہایت فضول ہے۔ ف۱۲۷ یعنی عذاب ف۱۲۸ ہوں تمناں ایک کھڑی وی مہلت نہ دیتو تے تمناں رب گو مخالف دیکھ گے فوراً ہلاک کر چھڑتو پر اللہ تعالیٰ حلیم ایں سزا دین ماں جلدی نی فرماتو ف۱۲۹ تو جسناں وہ چاہے ؤہی غیب ور خبردار ہو سکے بغیر اُس گا دسیا گے کوئے غیب نی جان سکتو (واحدی) ف۱۳۰ کتاب مبین دے لوح محفوظ مراد ہے، اللہ تعالیٰ نے مَا كَانَ وَمَا يَكُوْنُ گا سارا علوم اُسماں لکھ چھڑیا ایں ف۱۳۱ تھارے ور نیند غالب ہوئے تے تھارا تصرفات اپناں حال ور قائم نی رہتا۔ ف۱۳۲ تے عمر اپنی انتہا ناں پہچے ف۱۳۳ آخرت ماں۔ اس آیت ماں بعث بعد الموت یعنی مرن دے بعد زندہ ہون ور دلیل ذکر فرمائی گئی جس طرح روزانہ سون گے ویلے ایک طرح گی موت تھارے ور وارد کی جائے جس دے تھارا ہوش وحواس معطل ہو جائیں تے چلنو، پھرنو، کھانوں پیوں پکڑنوں سارا کم رُک جائیں، اُس گے بعد فر بیداری گے ویلے اللہ تعالیٰ تمام طاقتاں ناں بحال فرما چھڑے یاہ دلیل بین ایں اس گل گی کہ وہ زندگانی تصرفات بعدِ موت عطا کرن ور اسے طرح قدرت رکھے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٦٠﴾ وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَيُرْسِلُ
فر وہ دس چھڑے گو جو کجھ تم کریں تھا۔ اور وہی غالب ہے اپناں بنداں ور اور
عَلَيْكُمْ حَفَظَةً حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ تَوَفَّتْهُ رُسُلُنَا
تھارا ورنگراں پیچھے ف۱۳۴ ات توڑی جے جد تھارے بچوں کسے ناں موت آئے مہارا فرشتہ اُسگی روح ناں قبض کریں ف۱۳۵
وَهُمْ لَا يُفَرِّطُونَ ﴿٦١﴾ ثُمَّ رُدُّوا إِلَى اللَّهِ مَوْلَاهُمُ الْحَقِّ أَلَا لَهُ الْحُكْمُ
اور وہ قصور نی کرتا ف۱۳۶ فر پھیریا جائیں اپنا مددگار اللہ ہی گی طرف، تو سنیں اُسے گو حکم ہے ف۱۳۷
وَهُوَ أَسْرَعُ الْحَاسِبِينَ ﴿٦٢﴾ قُلْ مَن يُنَجِّيكُم مِّن ظُلُمَاتِ الْبَرِّ
اور وہ ساراں توں جلدی حساب لین آلو ہے ف۱۳۸ تم فرماؤ وہ کون ہے جیہڑو تمناں نجات دیے جنگل
وَالْبَحْرِ تَدْعُونَهُ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً لَّئِنْ أَنجَانَا مِنْ هَٰذِهِ لَنَكُونَنَّ
اور دریا گی آفتاں کولوں جسناں بلائیں تم رو رو کرلا کرلا گے اور آہستہ، کدے وہ ہمناں اس توں بچاوے تاں ہم ضرور
مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿٦٣﴾ قُلِ اللَّهُ يُنَجِّيكُم مِّنْهَا وَمِن كُلِّ كَرْبٍ ثُمَّ أَنتُمْ
احسان مناں گا ف۱۳۹ تم فرماؤ اللہ تمناں نجات دے اس توں اور ہر بے چینی توں، فر وی تم
تُشْرِكُونَ ﴿٦٤﴾ قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَىٰ أَن يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِّن فَوْقِكُمْ
شریک بنائیں؟ ف۱۴۰ تم فرماؤ وہ اس ور وی قادر ہے جے تھارے ور عذاب نازل فرمائے، تھارے اُپروں
أَوْ مِن تَحْتِ أَرْجُلِكُمْ أَوْ يَلْبِسَكُمْ شِيَعًا وَيُذِيقَ بَعْضَكُم بَأْسَ
یا تھاراں پیراں گے ہیٹھوں اور تمناں بدھا چھڑے مختلف گروہ کر گے اور ایکن ناں دوجا تو سختی

ف۱۳۴ فرشتہ جناں ناں کراماً کاتبین کہیں وہ بنی آدم گی نیکی تے بدی لکھتا رہیں، ہر آدمی گے نال دو فرشتہ ایں ایک سجے پاسے ایک کھبے نیکیں سجی طرف گو فرشتو لکھے تے بدیں کھبی طرف گو، بنداں ناں چاہیئے کہ ہوشیار رہیں تے برائیاں تے گناہاں دے بچیں کیوں جے ہر ایک عمل لکھیو جائے تے قیامت گے دن وہ نامۂ اعمال تمام مخلوق گے سامنے پڑھیو جائیگو تاں گناہ کتنی رسوائی گو سبب بنیں گا اللہ بچائے اپناں پیارا حبیب صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گے صدقے امین یارب العلمین ف۱۳۵ ان فرشتاں دے مراد یا دے صرف ملکُ الموت ایں اس صورت ماں جمع گو صیغو تعظیم وتکریم واسطے ہے یا ملک الموت ان فرشتاں گے سمیت مراد ایں جیہڑا ان گا مددگار ایں جد کسے گی موت گو وقت آئے ملک الموت بحکمِ الٰہی اپناں ساتھیاں ناں اسگی روح قبض کرن گو حکم دیں جد روح گلا توڑی پج آئے تدھ خود قبض فرمائیں (خازن) ف۱۳۶ تے تعمیل حکم ماں ان دے کوتاہی واقع نی ہوتی تے ان گا عمل ماں سستی تے تاخیر ناں راہ نی تھا تو، اپناں فرائض ناں ٹھیک وقت ور ادا کریں۔ ف۱۳۷ تے اُس روز اُس گے سوا کوئے حکم کرن آلو نی ف۱۳۸ کیوں جے اُسناں سوچن، پرکھن، شمار کرن گی حاجت نی جسماں چر لگے ف۱۳۹ اس آیت ماں کفار ناں تنبیہ کی گئی کہ خشکی تے تری گا سفراں ماں جداناں ناں کائے آفت آئے تے وہ پریشان ہوئیں تے ایسا سخت معاملات پیش آئیں جن دے دل کم جائیں تے خطرات نال دل مضطرب تے بے چین ہو جائیں اُس ویلے بت پرست وی بتاں ناں بُھل جائے تے اللہ تعالیٰ ہی دے دعا کریں اُسے گی بارگاہ ماں گریہ زاری کرے تے کہے کہ اگر اس مصیبت دے تیں نجات دتی تاں ہوں شکر گزار بنوں گو تے تیری نعمت گو حق ادا کروں گو ف۱۴۰ تے بجائے شکر گزاری گے ایسی بڑی ناشکری کریں اور یاہ جانتاں ہویاں جے بت نکما ایں کسے کم گا نی فروی اناں ناں اللہ تعالیٰ گا شریک بنائیں، کتنی بڑی گمراہی ہے؟

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

بَعْضٍ ؕ اُنْظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْاٰيٰتِ لَعَلَّهُمْ يَفْقَهُوْنَ ﴿٦٥﴾ وَكَذَّبَ بِهٖ

چکھائے۔ دیکھو ہم کس طرح طرح طرح گی آیت بیان کراں، تانجہ اُنہاں ناں سمجھ آجائے ف ١٤١ اور اُسناں ف ١٤٢ جھٹلایو تھاری

قَوْمُكَ وَهُوَ الْحَقُّ ؕ قُلْ لَّسْتُ عَلَيْكُمْ بِوَكِيْلٍ ﴿٦٦﴾ لِكُلِّ نَبَاٍ مُّسْتَقَرٌّ ز

قوم نے حالانکہ یوہ ہی حق ہے۔ تم فرماؤ ہوں تھارے ور حاکم اعلیٰ نی ف ١٤٣ ہر چیز گو ایک وقت مقرر ہے ف ١٤٤

وَّسَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ﴿٦٧﴾ وَاِذَا رَاَيْتَ الَّذِيْنَ يَخُوْضُوْنَ فِيْۤ اٰيٰتِنَا فَاَعْرِضْ

اور عنقریب تم جان لیں گا اور اے سنن آلیا، جد توں انہاں ناں دیکھے جیڑا مہاری آیتاں ما بحث کریں ف ١٤٥

عَنْهُمْ حَتّٰى يَخُوْضُوْا فِيْ حَدِيْثٍ غَيْرِهٖ ؕ وَاِمَّا يُنْسِيَنَّكَ الشَّيْطٰنُ

تاں ان تو مُنھ پھیر لے ف ١٤٦ جد تک دوجی گل ما نہ پے جائیں اور جد کتے تاں شیطان پلائے

فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرٰى مَعَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ﴿٦٨﴾ وَمَا عَلَى الَّذِيْنَ يَتَّقُوْنَ

تے یاد آن تو بعد ظالماں گے نال نہ بیہے اور پرہیزگاراں ور ان گا

مِنْ حِسَابِهِمْ مِّنْ شَيْءٍ وَّلٰكِنْ ذِكْرٰى لَعَلَّهُمْ يَتَّقُوْنَ ﴿٦٩﴾ وَذَرِ الَّذِيْنَ

حساب بچوں کجھ نی ف ١٤٧ ہاں نصیحت کرنی مت کدے باز آجائیں ف ١٤٨ اور چھوڑ دیو انہاں ناں

اتَّخَذُوْا دِيْنَهُمْ لَعِبًا وَّلَهْوًا وَّغَرَّتْهُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا وَذَكِّرْ بِهٖۤ اَنْ تُبْسَلَ

جنہاں نے اپنو دین ہنسی مذاق بنایو اور انہاں ناں دنیا گی زندگی نے فریب (توکھو) دتو اور قرآن نال نصیحت کرو ف ١٤٩

ف ١٤١ مفسرین گو اساں اختلاف ہے کہ اس آیت دے کہڑا لوک مراد ایں، ایک جماعت نے کہیو اس دے امتِ محمدیہ (علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام) مراد ہے تے آیت اناں ہی گا وازہ ماں نازل ہوئی ہے۔ بخاری شریف گی حدیث ماں ایں کہ جد یوہ نازل ہویو کہ وہ قادر ہے تھارے ور عذاب بھیجے تھارا اپر دے۔تاں سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو تیری ہی پناہ منگوں، تے جد یوہ نازل ہویو کہ یا تھاراں پیراں گے ہیٹھوں تاں فرمایو ہوں تیری ہی پناہ منگوں، تے جد یوہ نازل ہویو یا تمناں لڑا چھڑوں مختلف ٹولہ کر گے تے ایک ناں دوجا گی سختی چکھائے تاں فرمایو آسان ایں۔ مسلم گی حدیث ماں ایں کہ ایک دن سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے مسجدِ بنی معاویہ ماں دو رکعت نماز ادا فرمائی تے اُس گے بعد لمی دُعا فرمائی فر صحابہ کرام گی طرف متوجہ ہو گے فرمایو میں اپناں رب دے ترے سوال کیا ان بچوں دو قبول فرمایا گیا، ایک دے یوہ تھو کہ میری اُمت ناں قحطِ عام نال ہلاک نہ فرمایئے یوہ قبول ہو گیو، ایک یوہ تھو کہ اناں ناں غرق ہون گو عذاب نہ آئے یوہ وی قبول ہو گیو تیجو سوال یوہ تھو کہ ان ماں آپسی جنگ جدال نہ ہوئے یوہ قبول نی ہویو۔ ف ١٤٢ یعنی قرآن شریف ناں یا نزولِ عذاب ناں ف ١٤٣ میرو کم ہدایت ہے دلاں گی ذمہ داری میرے ور نی ف ١٤٤ یعنی اللہ تعالیٰ نے جیڑیں خبر دتیں ان واسطے وقت مقرر ایں وہ اسے وقت واقع ہوئیں گیں۔ ف ١٤٥ طعنہ میہنہ مخول گے نال ف ١٤٦ تے ان گے کول بیسو چھوڑ۔ مسئلو: اس آیت دے معلوم ہویو کہ بے دیناں گی مجلس ماں دین گو احترام نہ کیو جاتو ہوئے مسلمان ناں اُت بیسوں جائز نی۔ اس دے ثابت ہو گیو کہ کفار تے بے دیناں گا جلسہ جن ماں وِہ دین گے خلاف تقریر کریں اُن ماں جانوں سنن واسطے شریک ہونوں جائز نی البتہ اُن گا رد واسطے جانوں ان ناں جواب دینوں اظہارِ حق ہے یوہ منع نی جیسو کہ اگلی آیت دے ظاہر ہے۔ ف ١٤٧ یعنی طعنہ دین تے مذاق کرن آلاں گا گناہ اناں ہی ور ایں، اناں ہی ناں اسگو حساب ہوئیگو پرہیزگاراں ور نی شانِ نزول: مسلماناں نے کہیو تھو کہ ہمناں گناہ گو خطرو ہے جد کہ ہم اناں ناں چھوڑ دیاں تے منع نہ کراں اس ور یاہ آیت نازل ہوئی۔ ف ١٤٨ مسئلو: اس آیت دے معلوم ہویو کہ پند و نصیحت تے اظہارِ حق واسطے ان گے کول بیٹھنوں جائز ہے ف ١٤٩ تے شریعت گا احکام دسو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

نَفْسٌۢ بِمَا كَسَبَتْ ۖ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ وَلِيٌّ وَّلَا شَفِيْعٌ ۚ وَاِنْ

جے کتے کوئی اپناں کیا ور پکڑیو نہ جائے ف۱۵۰ اللہ تو بغیر نہ اُسکو کوئی حمایتی ہووے اور نہ سفارشی۔ اور کدے

تَعْدِلْ كُلَّ عَدْلٍ لَّا يُؤْخَذْ مِنْهَا ؕ اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ اُبْسِلُوْا بِمَا كَسَبُوْا ۚ

اپنے بدلے سارو کجھ دے تاں وی نہ لیو جائے۔ یہ ہیں ف۱۵۱ وہ جیہڑا اپنا کرتوتاں ور پکڑن ہویا

لَهُمْ شَرَابٌ مِّنْ حَمِيْمٍ وَّعَذَابٌ اَلِيْمٌۢ بِمَا كَانُوْا يَكْفُرُوْنَ ﴿۷۰﴾ قُلْ اَنَدْعُوْا

اور انہاں ناں پین واسطے اُبلتو پانی اور دردناک عذاب دتو جائے گو ان گا کفر گے بدلے۔ تم فرماؤ ف۱۵۲ کیا ہم

مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُنَا وَلَا يَضُرُّنَا وَنُرَدُّ عَلٰٓى اَعْقَابِنَا بَعْدَ

اللہ تو بغیر اُسکی پوجا کراں جیہڑو مہارو نہ بلو کرسکے اور نہ بُرو ف۱۵۳ پچھے پیریں پھیر دتا جائیں بعد

اِذْ هَدٰىنَا اللّٰهُ كَالَّذِى اسْتَهْوَتْهُ الشَّيٰطِيْنُ فِى الْاَرْضِ حَيْرَانَ ۖ لَهٗٓ

اس کے کہ اللہ نے ہمناں ہدایت دِتی، ف۱۵۴ اُسکی طرح جسناں شیطان نے زمین ما بُھلایو ف۱۵۵ حیران ہیں اُسکا

اَصْحٰبٌ يَّدْعُوْنَهٗٓ اِلَى الْهُدَى ائْتِنَا ؕ قُلْ اِنَّ هُدَى اللّٰهِ هُوَ الْهُدٰى ؕ

دوست اسناں راہ گی طرف بلائیں، جے اِیاں آ۔ تم فرماؤ جے اللہ ہی گی ہدایت ہے ف۱۵۶

وَاُمِرْنَا لِنُسْلِمَ لِرَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۷۱﴾ وَاَنْ اَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَاتَّقُوْهُ ؕ وَهُوَ

اور ہمناں حکم ہے جے ہم اُسے واسطے گردن رکھاں ف۱۵۷ جیہڑو پالنہار ہے سارا جگ گو۔ اور یوہ جے نماز قائم رکھو اور اُس تو ڈرتا رہو

الَّذِىْٓ اِلَيْهِ تُحْشَرُوْنَ ﴿۷۲﴾ وَهُوَ الَّذِىْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ

اور وہی ہے جسکی طرف تم نے اُٹھنو ہے۔ اور وہی ہے جسنے آسمان و زمین ٹھیک بنایا ف۱۵۸

بِالْحَقِّ ؕ وَيَوْمَ يَقُوْلُ كُنْ فَيَكُوْنُ ۬ؕ قَوْلُهُ الْحَقُّ ؕ وَلَهُ الْمُلْكُ يَوْمَ

اور جس دن فنا ہوئی وی ہر چیز ناں کہے گو ہوجاتے واہ فوراً ہوجائے گی۔ اسکی گل سچی ہے اور اُسے گی بادشاہی ہے جس دن

الثلثة

ف۱۵۰ تے اپناں جرماں گی وجہ دے جہنم گا عذاب ماں گرفتار نہ ہوو۔ ف۱۵۱ دین ناں ہاسو تے کھیڈ بنان آلا تے دنیا گا لالچی ف۱۵۲ اے مصطفےٰ جانِ رحمت صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ان مشرکاں دے جہڑا اپناں باپ دادا گا دین گی دعوت دیں ف۱۵۳ تے اُساں کائے قدرت نی۔ ف۱۵۴ تے اسلام تے توحید گی نعمت عطا فرمائی تے بت پرستی گا بدترین وبال دے بچایو۔ ف۱۵۵ اس آیت ماں حق وباطل گا دعوتِ دین آلاں گی ایک مثال بیان فرمائی گئی کہ جس طرح مسافر اپناں سنگیاں ساتھیاں گے نال تھو جنگل ماں پوتاں تے شیطاناں نے اُسناں رستو بُھلا چھڑیو تے کہیو منزل مقصود گو یوہی راہ ہے تے اُس گا ساتھی اُسناں سِدھا راہ گی طرف بلان لگاؤہ حیران رہ گیو کیاں جائے انجام اسگو یوہ ہی ہوئے گو جے اگر وہ پوتاں گا راہ ور چلیو تاں ہلاک ہوجائیگو تے اگر ساتھیاں گو کہن منیو تاں سلامت رہ گو تے منزل ور پہنچ جائیگو۔ یوہی حال اُس شخص گو ہے جہڑو اسلام گا سدھا راہ دے بُھلیو تے شیطان گا راہ ور چلیو مسلمان اُسناں سدھا راہ گی طرف سدھیں اگر ان گی گل منیں گو کامیاب رہ گو ورنہ ہلاک تے برباد ہوجائیگو ف۱۵۶ یعنی جہڑو طریقو اللہ تعالیٰ نے اپناں بنداں واسطے واضح فرمایو تے جہڑو دین (اسلام) ان واسطے پسند فرمایو وہی ہدایت تے نور ہے تے جہڑو اُس گے بغیر ہے وہ دین باطل تے مردود ہے ف۱۵۷ تے اُسے گی اطاعت تے فرمانبرداری کراں تے خاص اُسے گی عبادت کراں۔ ف۱۵۸ جن دے اُس گی قدرت کاملہ تے اُس گا علم محیط تے اسگی حکمت تے صنعت ظاہر ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يُنْفَخُ فِى الصُّوْرِ ؕ عٰلِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ ؕ وَهُوَ الْحَكِيْمُ الْخَبِيْرُ ﴿٧٣﴾ وَاِذْ

صور پھوکیو جائے گو ف۱۵۹ ہر نکیا چھپیا اور ظاہر ناں جانن آلو اور وہی حکمت آلو خبردار ہے۔ اور یاد کرو

قَالَ اِبْرٰهِيْمُ لِاَبِيْهِ اٰزَرَ اَتَتَّخِذُ اَصْنَامًا اٰلِهَةً ۚ اِنِّىْۤ اَرٰىكَ وَقَوْمَكَ

جد ابراہیم نے اپنا باپ ف۱۶۰ آزر ناں کہیو، جے کیا تو بُتاں ناں خدا بنائے؟ بیشک ہوں تناں تے تیری قوم ناں

فِىْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿٧٤﴾ وَكَذٰلِكَ نُرِىْۤ اِبْرٰهِيْمَ مَلَكُوْتَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ

کھلی گمراہی ما دیکھوں ف۱۶۱ اور اسے طرح ابراہیم ناں دساں آسماناں اور زمین گی ف۱۶۲

وَلِيَكُوْنَ مِنَ الْمُوْقِنِيْنَ ﴿٧٥﴾ فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ الَّيْلُ رَاٰ كَوْكَبًا ۚ قَالَ هٰذَا

بادشاہی ہی تانجہ وہ (ابراہیم) عین الیقین آلاں بچوں ہوجائے ف۱۶۳ فر جد ان ور رات گو نیرو آیو ایک تارو دیکھیو ف۱۶۴ بولیا اساں

ف۱۵۹ کہ ناں گووی کوئے سلطنت گو دعوؤ کرن آلو نہ ہوئیگو تمام جبابرہ، فراعنہ تے سب دنیا گی سلطنت گا غرور کرن آلا دیکھیں گا کہ دنیا ماں جھڑا وہ سلطنت گا دعویٰ رکھیں تھا وہ باطل تھا ف۱۶۰ قاموس ماں ہے کہ آزر حضرت ابراہیم علیہ السلام گا چاچا گو ناں تھو۔ امام علامہ جلال الدین سیوطی رحمۃ اللہ علیہ نے مسالک الحنفاء ماں وی ایسو ہی لکھیو ہے، چاچا ناں باپ کہنوں تمام ممالک گو معمول ہے بالخصوص عرب ماں، قرانِ کریم ماں ہے نَعْبُدُ اِلٰهَكَ وَ اِلٰهَ اٰبَآئِكَ اِبْرٰهِيْمَ وَ اِسْمٰعِيْلَ وَ اِسْحٰقَ اِلٰهًا وَّاحِدًا۔ اسماں حضرت اسماعیل ناں حضرت یعقوب گا آباماں ذکر کیو گیو ہے حالانکہ آپ چچا ہیں۔ حدیث شریف ماں وی حضرت سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے حضرت عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہ ناں اَب فرمایو جیسو کہ ارشاد فرمایو رُدُّوْا عَلَیَّ اَبِیْ تے اِت اَبی دے حضرت عباس مراد ایں (مفرداتِ راغب وکبیر وغیرہ) ف۱۶۱ یاہ آیت مشرکین عرب ور حُجت ہے جھڑا حضرت ابراہیم علیہ الصلوٰۃ والسلام نا قابل تعظیم منیں تھا تے ان گی فضیلت گا معترف تھا، اناں نا دسیو جائے کہ حضرت ابراہیم علیہ الصلوٰۃ والسلام بت پرستی ناں کتنو بڑو عیب تے گمراہی کہیں تھا اگر تم اناں ناں منیں تاں بُت پرستی تم وی چھوڑ دیو ف۱۶۲ یعنی جس طرح حضرت ابراہیم علیہ الصلوٰۃ والسلام ناں دین ماں بینائی عطا فرمائی اسے طرح یا اُناں ناں آسماناں تے زمین گا ملک دساں، حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو اس دے آسماناں تے زمین گی پیدائش مراد ہے۔ مجاہد تے سعید بن جبیر کہیں جے آسماناں تے زمین گی کشادگی مراد ایں، اس طرح جے حضرت ابراہیم علیہ الصلوٰۃ والسلام ناں پتھر ور کھڑا کیو گیو تے آپ واسطے آسمان کھولیا گیا اِت توڑی جے آپ نے عرش تے کُرسی تے آسماناں گا تمام تے جنت ماں اپناں مقام ناملاحظہ فرمایو۔ آپ گے واسطے زمین کھول دتی گئی اِت توڑی کہ آپ نے سب دے تھلاگی زمین تک نظر ماری۔ تے زمیناں گا عجائب دیکھیا مفسرین گو اسماں اختلاف ہے کہ یاہ رویت (دیکھنوں) باطنی نظر نال تھی یا ظاہری نظر نال (درِّ منثور تے خازن وغیرہ) ف۱۶۳ کیونکہ ہر ظاہر تے پوشیدہ چیز ان گے سامنے کر دتی گئی تے مخلوق گا اعمال بچوں کجھ وی ان دے چھپیو نہ رہیو۔

ف۱۶۴ علماءِ تفسیر تے اصحابِ اخبار و سیرَ گو بیان ایں کہ نمرود ابن کنعان بڑو جابر بادشاہ تھو، سب دے پہلاں اُسے نے تاج سرِ ور رکھیو، یوہ بادشاہ لوکاں دے اپنی پوجا کرائے تھو، کاہن تے نجومی کثیر تعداد ماں اس گا دربار ماں حاضر رہیں تھا۔ نمرود نے خواب دیکھیو ایک تارو طلوع ہویو ہے اُس گی روشنی گے سامنے آفتاب ومہتاب (دینہ تے چن) بالکل بے نُور ہو گیا اس دے وہ بہت خوفزدہ ہویو، کاھناں دے تعبیر دریافت کی، انہاں نے کہیو اس سال تیری بادشاہی ماں ایک فرزند پیدا ہویگو جھڑو تیری بادشاہی گا زوال گو ذریعو بنیں گو تیرا دین آلا اُس گے ہتھوں ہلاک ہوئیں گا۔ یاہ خبر سن گے وہ پریشان ہو گیو تے اُس نے حکم دے چھڑیو کہ جھڑو بچو پیدا ہوئے قتل کر دتو جائے تے مرد عورتاں دے علیحدہ رہیں، تے اسگی نگرانی واسطے ایک محکمو قائم کر چھڑیو اللہ تعالیٰ گی تقدیراں ناں کون ٹال سکے حضرت ابراہیم علیہ السلام گی والدہ ماجدہ حاملہ ہوئیں تے کاہناں نے نمرود ناں اسگی وی خبر دتی جے وہ بچو حمل ماں آگیو ہے لیکن چونکہ حضرت گی والدہ ماجدہ گی عمر کہٹ تھی ان گا حمل گو پتو نہ چلیو جد پیدائش گو وقت نیڑے آیو تاں آپ گی والدہ اس تہ خانہ ماں چلے گئیں جھڑو آپ گا والد نے شہر دے دور کھُن گے تیار کیو تھو اُت آپ گی ولادت باسعادت ہوئی تے آپ اُتے رہیا، پتھراں نال اُس تہ خانہ گو درواز و بند کر چھڑیو جائے تھو روزانہ والدہ صاحبہ دودھ پیال آئیں تھیں تے جد اُت پہچیں تھیں تاں دیکھیں تھیں جے آپ اپنی انگلی چوس رہیا ایں تے اُس دے دودھ نکلے، آپ بہت جلدی بدھیں تھا ایک مہینہ ماں اتنا جتنا دو جا بچہ سال ماں، اس ماں اختلاف ہے جے آپ تہ خانہ ماں کتنو عرصو رہیا بعض کہیں ست سال، بعض تیرہ سال بعض ستاراں سال، یوہ مسئلو یقینی ایں جے انبیاء کرام ہر حال معصوم ہوئیں تے وہ اپنی ابتدائے ہستی دے تمام اوقاتِ وجود ماں عارف ہوئیں۔ ایک دن حضرت ابراہیم علیہ السلام نے اپنی والدہ دے دریافت فرمایو میرو رب (پالن آلو) کون ایں؟ اُناں نے کہیو ہوں، فرمایو تھارو پالنہار کون ایں؟ اُناں نے کہیو تیرو والد، فرمایو ان گو ربّ کون ایں اس ور والدہ نے کہیو خاموش رہو تے اپنا شوہر ناں جا گے کہیو جس لڑکا واسطے یوہ مشہور ہے کہ وہ زمین آلاں گو دین بدل چھڑیگو وہ تھارو ہی فرزندہ ہے تے یاہ گفتگو بیان کی۔ حضرت ابراہیم علیہ السلام نے ابتدا ہی دے توحید گی حمایت تے کفر یہ عقائد گو ابطال شروع فرما چھڑیو تے جد ایک سوراخ بچوں رات گے ویلے زُہرہ یا مشتری ستارہ ناں دیکھیو تاں حُجت قائم فرمانی شروع کر چھڑی کیوں جے اُس زمانہ گا لوک بت تے تاراں گی پوجا کریں تھا تاں آپ نے ایک نہایت نفیس تے دلنشیں انداز ماں انگی نظر و استدلال گی طرف رہنمائی فرمائی جس دے وہ اس نتیجہ ور پہچیا کہ ساری کائنات حادث ہے اِلٰہ نی ہو سکتی وہ خود موجد تے مدبّر گا محتاج ایں جسگی قدرت تے اختیار دے اُس ماں تغیر تے تبدّل ہوتو رہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

رَبِّيْ ۚ فَلَمَّآ اَفَلَ قَالَ لَآ اُحِبُّ الْاٰفِلِيْنَ ﴿۷۶﴾ فَلَمَّا رَاَ الْقَمَرَ بَازِغًا

میرو رب بنائیں؟ فر جد وہ ڈُب گیو۔ بولیا مناں ڈُبن آلو پیارو نی لگتو۔ فر جد چن چمکتاں دیکھیو

قَالَ هٰذَا رَبِّيْ ۚ فَلَمَّآ اَفَلَ قَالَ لَئِنْ لَّمْ يَهْدِنِيْ رَبِّيْ لَاَكُوْنَنَّ مِنَ

بولیا اسناں میرو رب کہیں تم؟۔ فر جد وہ وی ڈُب گیو تے بولیا کدے مناں میرو رب ہدایت نہ دیتو۔ تاں ہوں وی انہاں ہی

الْقَوْمِ الضَّآلِّيْنَ ﴿۷۷﴾ فَلَمَّا رَاَ الشَّمْسَ بَازِغَةً قَالَ هٰذَا رَبِّيْ هٰذَآ اَكْبَرُ ۚ

گمراہاں بچوں ہوتو ف۱۶۵ فر جد دھنہ جگمگاتو دکھیو، بولیا تم اسناں میرو رب کہیں ف۱۶۶ یوہ تے ان ساراں توں بڑو ہے

فَلَمَّآ اَفَلَتْ قَالَ يٰقَوْمِ اِنِّيْ بَرِيْٓءٌ مِّمَّا تُشْرِكُوْنَ ﴿۷۸﴾ اِنِّيْ وَجَّهْتُ وَجْهِيَ

فر جد وہ وی ڈب گیو، بولیا اے میری قوم! ہوں، بیزار ہاں انہاں چیزاں توں جہیڑیاں ناں تم شریک بنائیں ف۱۶۷ میں اپنو منھ (توجہ) اُگی طرف کیو

لِلَّذِيْ فَطَرَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ حَنِيْفًا وَّمَآ اَنَا مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ﴿۷۹﴾ ۚ

جس نے زمین آسمان بنایا، خالص اُسے گو بن گے ف۱۶۸ اور ہوں مشرکاں بچوں نی

وَحَآجَّهٗ قَوْمُهٗ ۭ قَالَ اَتُحَآجُّوْٓنِّيْ فِي اللّٰهِ وَقَدْ هَدٰىنِ ۭ وَلَآ اَخَافُ مَا

اور اُگی قوم ان گے نال جھگڑن لگ گئی، بولیا کیا تم اللہ گا وارہ ما میرے نال جھگڑو کریں؟ اور اس نے تے مناں راہ دس چھڑیو ف۱۶۹ اور مناں اُنگو ڈرنی

تُشْرِكُوْنَ بِهٖٓ اِلَّآ اَنْ يَّشَاۗءَ رَبِّيْ شَيْـًٔا ۭ وَسِعَ رَبِّيْ كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا ۭ

جھاں ناں تم شریک کہیں ف۱۷۰ ہاں کدے میرو ہی رب کائے چیز چاہے ف۱۷۱ میرا اللہ گا علم ما ہر چیز موجود ہے

اَفَلَا تَتَذَكَّرُوْنَ ﴿۸۰﴾ وَكَيْفَ اَخَافُ مَآ اَشْرَكْتُمْ وَلَا تَخَافُوْنَ اَنَّكُمْ

کیا تم نصیحت حاصل نی کرتا؟ اور ہوں تھاراں شریکاں کولوں کیوں ڈروں؟ ف۱۷۲ اور تم نی ڈرتا کہ تم نے

اَشْرَكْتُمْ بِاللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهٖ عَلَيْكُمْ سُلْطٰنًا ۭ فَاَيُّ الْفَرِيْقَيْنِ

اللہ گو شریک اُسناں بنایو جسگی اس نے تھارے واسطے کائے سند نازل نی فرمائی۔ تے دواں گروہاں بچوں

ف۱۶۵ اسماں قوم ناں تنبیہ ہے جے جہڑو چین ناں الٰہ (معبود) سمجھے وہ گمراہ ہے کیوں جے اسگو ایک حال گی طرف منتقل ہونوں اُس گا حادث تے ممکن الوجود ہون گی دلیل ہے ف۱۶۶ شمس مونثِ غیر حقیقی ہے اس واسطے مذکر مونث گا دوئے صیغہ استعمال کیا جا سکیں۔ ات ھذا مذکر لیا یو گیو ہے اسماں ادب گی تعلیم ایں کہ لفظ ربّ گی رعایت واسطے لفظ تانیث نی آنیو گیو اسے لحاظ نال اللہ تعالیٰ گی صفت ماں علّام آئے علامہ نی ف۱۶۷ حضرت ابراہیم علیہ الصّلوٰۃ والسّلام نے ثابت کر چھڑیو کہ ستاراں ماں نکا دے لگے بڑا تک کوئے وی رب ہون گی صلاحیت نی رکھتو ان گو الٰہ ہونو باطل ہے تے قوم جس شرک ماں مبتلا ہے آپ نے اُس دے بیزاری گو اظہار فرمایو تے اُس گے بعد دینِ حق گو بیان فرمایو جہڑو اگے آرہیو ہے۔ ف۱۶۸ یعنی اسلام گے بغیر تمام دیناں دے جدا رہ گے۔ مسئلو: اس دے معلوم ہویو کہ دین حق گو قیام تے استحکام تدھ ہی ہو سکے جد تمام ادیان باطلہ دے بیزاری ہوئے۔ ف۱۶۹ اپنی توحید تے معرفت گی ف۱۷۰ کیوں جے وہ بے جان بت ایں نہ نقصان دے سکیں نہ نفعو پہچا سکیں۔ ان دے کے ڈرنوں، یوہ آپ نے مشرکین ناں جواب ماں فرمایو تھو جہاں نے آپ دے کہیو تھو جے بتاں دے ڈرواناں ناں براکہن نال کدے تمناں نقصان نہ پہنچ جائے۔ ف۱۷۱ وہ ہو یگی کیوں جے میرو رب قادرِ مطلق ہے ف۱۷۲ جہڑا بے جان پتھر تے عاجزِ محض ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اَحَقُّ بِالْاَمْنِ ۚ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿۸۱﴾ اَلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَلَمْ يَلْبِسُوْٓا اِيْمَانَهُمْ

زیادہ امان گے قابل کون ہے؟ ف۱۷۳ اگر تمناں علم ہے؟ اور وہ جیہڑا ایمان لے آیا اور اپنا ایمان نا

بِظُلْمٍ اُولٰٓئِكَ لَهُمُ الْاَمْنُ وَهُمْ مُّهْتَدُوْنَ ﴿۸۲﴾ ع وَتِلْكَ حُجَّتُنَآ اٰتَيْنٰهَآ ع ۹/۱۲ ۱۵

کسے ناحق ناں نی ملایو اُنہاں واسطے امان ہے اور وہی راہ ہدایت ور ہیں۔ اور یاہ مہاری دلیل ہے جیہڑی ہم نے

اِبْرٰهِيْمَ عَلٰى قَوْمِهٖ ۭ نَرْفَعُ دَرَجٰتٍ مَّنْ نَّشَاۗءُ ۭ اِنَّ رَبَّكَ حَكِيْمٌ عَلِيْمٌ ﴿۸۳﴾

ابراہیم ناں اُسگی قوم ور عطا فرمائی۔ ہم جسناں چاہاں اُس گا درجاں ناں اُچا کراں ف۱۷۴ بیشک تھارو رب علم و حکمت آلو ہے

وَوَهَبْنَا لَهٗٓ اِسْحٰقَ وَيَعْقُوْبَ ۭ كُلًّا هَدَيْنَا ۚ وَنُوْحًا هَدَيْنَا مِنْ

اور ہم نے اُسناں اسحاق اور یعقوب عطا فرمایا اور ان ساراں ناں ہم نے رستو دسیو اور ان توں پہلاں نوح ناں

قَبْلُ وَمِنْ ذُرِّيَّتِهٖ دَاوٗدَ وَسُلَيْمٰنَ وَاَيُّوْبَ وَيُوْسُفَ وَمُوْسٰى وَهٰرُوْنَ ۭ

راہ ہدایت دتی اور اسگی اولاد بچوں داؤد اور سلیمان اور ایوب اور یوسف اور موسیٰ اور ہارون ناں

وَكَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۸۴﴾ لا وَزَكَرِيَّا وَيَحْيٰى وَعِيْسٰى وَاِلْيَاسَ ۭ كُلٌّ

اور ہم اسوہی بدلو دیاں نیکی کرن آلاں ناں۔ اور زکریا اور یحییٰ اور الیاس ناں یہ سارا

مِّنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿۸۵﴾ لا وَاِسْمٰعِيْلَ وَالْيَسَعَ وَيُوْنُسَ وَلُوْطًا ۭ وَكُلًّا فَضَّلْنَا عَلَي

مہارا قرب کے قابل ہیں۔ اور اسماعیل اور یسع اور یونس اور لوط ناں اور ہم نے ہر ایک ناں اُس گا وقت ما ساراں ور

الْعٰلَمِيْنَ ﴿۸۶﴾ لا وَمِنْ اٰبَاۗىِٕهِمْ وَذُرِّيّٰتِهِمْ وَاِخْوَانِهِمْ ۚ وَاجْتَبَيْنٰهُمْ وَهَدَيْنٰهُمْ اِلٰى

فضیلت دتی ف۱۷۵ اور ان گا باپ دادا اور اولاد اور پایان بچوں کجھاں ناں ف۱۷۶ اور ہم نے انہاں ناں چن لیو اور

ف۱۷۳ موحد یا مشرک ف۱۷۴ علم وعقل وفہم وفضیلت گے نال جسطر حیا کہ حضرت ابراہیم علیہ السلام گا درجہ بلند فرمایا، دنیاماں علم تے حکمت تے نبوت کے نال تے آخرت ماں قُرب تے ثواب گے نال ف۱۷۵ نبوت تے رسالت گے نال۔ مسئلو: اس آیت دے اس ور سند آنی جائے جے انبیار کرام ملائکہ کرام دے افضل ایں کیوں جے عالم اللہ گے بغیر تمام مخلوقات ناں شامل ہے، فرشتہ وی اس ماں داخل ایں، توجد تمام جہان آلاں ور فضیلت دتی تا ملائکہ ور وی فضیلت ثابت ہوگئی۔ات اللہ تعالیٰ نے اٹھارہ انبیار کرام گوذکر فرمایو تے اس ذکر ماں ترتیب نہ زمانہ گا اعتبار نال ہے نہ فضیلت نال نہ واو ترتیب چاہے لیکن جس شان نال انبیار علیہم السلام گا اسمار گرامی ذکر فرمایا گیا اُساں ایک عجیب لطیفو ہے وہ یوہ کہ اللہ تعالیٰ نے انبیار کرام گی ہر جماعت ناں ایک خاص طرح گی کرامت تے فضیلت گے نال ممتاز فرمایو تاں حضرت نوح تے حضرت ابراہیم حضرت اسحاق حضرت یعقوب گو پہلاں ذکر فرمایو کیوں جے یہ انبیار گا اصول ایں یعنی ان گی اولاد ماں بکثرت انبیار کرام ہویا جن گا نسب ان گی طرف رجوع کریں۔ نبوت گے بعد معتبر مرتباں بچوں ملک و اختیار تے سلطنت و اقتدار گو درجو ہے۔ اللہ تعالیٰ نے حضرت داؤد تے سلیمان علیہما السلام ناں اسگو وافر حصّو عطا فرمایو اس گے بعد مراتب رفیعہ بچوں مصیبت تے بلا ور صابر رہنوں ایں اللہ تعالیٰ نے حضرت ایوب ناں اس گل ماں ممتاز فرمایو فر ملک تے صبر گا دوئے درجہ حضرت یوسف علیہ السلام ناں عطا فرمایا آپ نے سختیاں تے مصیبتاں ور مدتاں توڑی صبر کیو فر اللہ تعالیٰ نے نبوت گے نال ملکِ مصر عطا فرمایو۔ کثرت معجزات تے قوتِ براہین وی مراتب معتبرہ بچوں ایں اللہ تعالیٰ نے حضرت موسیٰ تے ہارون علیہما السلام ناں اس گے نال مشرف فرمایو زہد تے ترکِ دنیاوی مراتب معتبرہ بچو ایں حضرت زکریا حضرت یحییٰ حضرت عیسیٰ تے حضرت الیاس علیہم السلام ناں اس گے نال مخصوص فرمایو۔ ان حضرات گے بعد اللہ تعالیٰ نے ان انبیار کرام گوذکر فرمایو کہ جن کا نہ متبعین باقی رہیا نہ ان گی شریعت جسطر حیا حضرت اسماعیل، یسع، یونس تے لوط علیہم السلام۔ اس شان دے انبیار گوذکر فرمان ماں ان گی کرامتاں تے خصوصیتاں گو ایک عجیب لطیفو سامنے آئے۔ ف۱۷۶ ہم نے فضیلت دتی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿٨٧﴾ ذٰلِكَ هُدَى اللّٰهِ يَهْدِيْ بِهٖ مَنْ يَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖ ؕ

سدھو رستو دسیو۔ یاہ اللہ گی طرفوں ہدایت ہے جسناں چاہے اپناں بنداں بچوں عطا فرمائے۔

وَلَوْ اَشْرَكُوْا لَحَبِطَ عَنْهُمْ مَّا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿٨٨﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ اٰتَيْنٰهُمُ

اور وہ کدے شرک کرتا تاں ضرور انگو کیو کرتائیو ضائع ہوجاتو۔ یہ ہیں جنھاں ناں ہم نے

الْكِتٰبَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ۚ فَاِنْ يَّكْفُرْ بِهَا هٰٓؤُلَآءِ فَقَدْ وَكَّلْنَا بِهَا

کتاب اور حکم اور نبوت عطا فرمائی۔ اگر یہ لوگ ف۱۷۷ اس کا منکر ہوویں۔ تاں ہم نے اس گے واسطے ایک ایسی

قَوْمًا لَّيْسُوْا بِهَا بِكٰفِرِيْنَ ﴿٨٩﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ هَدَى اللّٰهُ فَبِهُدٰىهُمُ

قوم بنائی ہے جیہڑی انکار آلی نی ف۱۷۸ یہ ہیں جنھاں ناں اللہ نے ہدایت دتی تے تم انہاں گا

ع ١٠ ٨ ١٦ اقْتَدِهْ ؕ قُلْ لَّآ اَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْرًا ؕ اِنْ هُوَ اِلَّا ذِكْرٰى لِلْعٰلَمِيْنَ ﴿٩٠﴾ وَمَا

رستہ ور چلو ف۱۷۹ تم فرماؤ ہوں قرآن ور تھارا دے کائے اُجرت نی منگو وہ تے سارا جہان واسطے نصیحت ہے ف۱۸۰ اور

قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهٖٓ اِذْ قَالُوْا مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ عَلٰى بَشَرٍ مِّنْ

یہودیاں نے اللہ گی قدر نہ جانی جس طرح جاننی چاہئے تھی ف۱۸۱ جد بولیا اللہ نے کسی آدمی ور کجھ نی

شَيْءٍ ؕ قُلْ مَنْ اَنْزَلَ الْكِتٰبَ الَّذِيْ جَآءَ بِهٖ مُوْسٰى نُوْرًا وَّهُدًى

اُتاریو، تم فرماؤ کس نے اُتاری تھی واہ کتاب جیہڑی موسیٰ لیا تھا، روشنی اور لوکاں واسطے

لِّلنَّاسِ تَجْعَلُوْنَهٗ قَرَاطِيْسَ تُبْدُوْنَهَا وَتُخْفُوْنَ كَثِيْرًا ۚ وَعُلِّمْتُمْ

ہدایت جسگا تم نے الگ الگ کاغذ بنالیا کجھ ظاہر کریں ف۱۸۲ اور بہتاں ناں چھپالیں ف۱۸۳ اور تمناں وہ سکھایو جائے ف۱۸۴

ف۱۷۷ یعنی اہلِ مکّہ ف۱۷۸ اس قوم دے یا انصار مراد ایں یا مہاجرین یا تمام اصحابِ رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم یا حضور ور ایمان لیان آلا سب لوگ فائدو۔ اس آیت ماں دلالت ہے جے اللہ تعالیٰ اپناں نبی صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی نُصرت فرمائیگو تے آپ گا دین ناں قوت دیے گو تے اُسناں ساراں دیناں ور غالب فرمائے گو چنانچہ ایسو ہی ہویو تے یاہ غیبی خبر واقع ہوگئی۔ ف۱۷۹ مسئلو: علماء دین نے اس آیت دے یو مسئلو ثابت کیو ہے جے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم تمام انبیاء کرام دے افضل واعلیٰ ایں کیوں جے خِصالِ کمال تے اوصافِ شرف جیہڑا الگ الگ انبیاء کرام ناں عطا فرمایا گیا تھا وہ سارا نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم واسطے جمع فرمایا گیا تے آپ ناں حکم دتو فَبِهُدٰىهُمُ اقْتَدِهْ تاں جد آپ تمام انبیاء کرام گا اوصافِ کمالیہ گا جامع ہیں تاں بے شک سب دے افضل ہویا۔ ف۱۸۰ اس آیت دے ثابت ہویو کہ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم تمام مخلوق گی طرف مبعوث ہویا ایں تے آپ گی دعوت تمام خلق ناں عام ایں تے سارو جہان آپ گی اُمت (خازن) ف۱۸۱ تے اُسگی معرفت دے محروم رہیا تے اپناں بنداں ور اُسناں جیہڑ و رحم وکرم ایں نہ جانیوں۔ شانِ نزول: یہودیاں گی ایک جماعت اپناں حبر الاحبار مالک ابن صیف ناں لے گے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں مجادلو کرن واسطے آئی سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے اس دے فرمایو ہوں تناں اس پروردگار گی قسم دیوں جس نے حضرت موسیٰ علیہ السلام ور توریت نازل فرمائی کیا توریت ماں تیں یوہ دیکھیو ہے اِنَّ اللّٰهَ يُبْغِضُ الْحِبْرَ السَّمِيْنَ یعنی اللہ غضب فرمائے موٹا عالم ور کہن لگو ہاں یوہ توریت ماں ہے حضور نے فرمایو موٹو عالم تو ہی دے ہے اس ور وہ غضبناک ہوگے کہن لگو کہ اللہ نے کسے آدمی ور کجھ نی اُتاریو اس ور یاہ آیتِ کریمہ نازل ہوئی تے اس ماں فرمایو گیو کس نے اتاری وہ کتاب جیہڑی موسیٰ علیہ السلام لیا آتھا تاں وہ لاجواب ہویو تے یہود اُس دے غصّے ہویا تے اُس ناں جھڑکن لگا تے اُسناں حبر گا عہدہ دے معزول کر چھڑیو (مدارک وخازن) ف۱۸۲ ان بچوں بعض ناں جسگو اظہار اپنی خواہش گے مطابق سمجھیں۔ ف۱۸۳ جیہڑا تھاری خواہش گے خلاف کریں جیسو کہ توریت گا وہ مضامین جن ماں سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی نعت تے صفت مذکور ایں۔ ف۱۸۴ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی تعلیم تے قرآن کریم دے

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مَّا لَمْ تَعْلَمُوْٓا اَنْتُمْ وَلَآ اٰبَآؤُكُمْ ؕ قُلِ اللّٰهُ ۙ ثُمَّ ذَرْهُمْ فِيْ خَوْضِهِمْ

جیہڑو تمناں معلوم نی تھو نہ تھارا باپ داداناں اللہ کہو ف۱۸۵ فر انہاں ناں چھوڑ دیو انگی بیہودگی ما

يَلْعَبُوْنَ ﴿٩١﴾ وَهٰذَا كِتٰبٌ اَنْزَلْنٰهُ مُبٰرَكٌ مُّصَدِّقُ الَّذِيْ بَيْنَ يَدَيْهِ

اُنہاں ناں کھیڈتا ف۱۸۶ اور یاہ برکت آلی کتاب ہے جہیڑی ہم نے اُتاری ف۱۸۷ تصدیق فرمائے ان کتاباں گی جیہڑی پہلاں نازل ہوئیں اور تانجہ

وَلِتُنْذِرَ اُمَّ الْقُرٰى وَمَنْ حَوْلَهَا ؕ وَالَّذِيْنَ يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ يُؤْمِنُوْنَ

تم ڈر سناؤ ساری بستیاں گا سرداراں ف۱۸۸ اور جہیڑا وی ساری دنیا ما اس گے نیڑے ہیں اور جہیڑا آخرت ور ایمان لے آئیں ف۱۸۹

بِهٖ وَهُمْ عَلٰى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُوْنَ ﴿٩٢﴾ وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى

اس کتاب ور ایمان لے آئیں اور اپنی نمازاں گی حفاظت کریں۔ اور اس توں بڑو ظالم کہڑو ہے جیہڑو

اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ قَالَ اُوْحِيَ اِلَيَّ وَلَمْ يُوْحَ اِلَيْهِ شَيْءٌ وَّمَنْ

اللہ ور چوٹھ بنائے ف۱۹۰ یا کہے جے میرے ور وحی ہوئی۔ حالانکہ اُس ور کائے وحی نی ہوئی ف۱۹۱ اور جیہڑو

قَالَ سَاُنْزِلُ مِثْلَ مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ ؕ وَلَوْ تَرٰٓى اِذِ الظّٰلِمُوْنَ فِيْ

کہے ہوں اُسوہی اُتاروں جیسو اللہ نے اُتاریو ف۱۹۲ اور کدے تم دیکھو جس وقت ظالم

غَمَرٰتِ الْمَوْتِ وَالْمَلٰٓئِكَةُ بَاسِطُوْٓا اَيْدِيْهِمْ ۚ اَخْرِجُوْٓا اَنْفُسَكُمْ ؕ اَلْيَوْمَ

موت گی سختیاں ما ہوویں اور فرشتہ ہتھ پھیلایاوا ہوئیں ف۱۹۳ کہ کڈھو اپنی جاناں ناں اج

تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُوْنِ بِمَا كُنْتُمْ تَقُوْلُوْنَ عَلَى اللّٰهِ غَيْرَ الْحَقِّ

تمناں ذِلت گو عذاب دتو جائے گو۔ اس گے بدلے جیہڑو اللہ ور چوٹھ بکیں تھا ف۱۹۴

ف۱۸۵ یعنی جدوہ اسگو جواب نہ دے سکیں کہ وہ کتاب کس نے اُتاری تاں تم فرما چھڑو اللہ تعالیٰ نے ف۱۸۶ کیوں جد تم نے حجت قائم فرما چھڑی تے ڈرانوں تے نصیحت انہاناں پہچا چھڑیں تے ان واسطے عذر گی کائے گنجائش نہ چھوڑی اُس ور وی وہ باز نہ آئیں تاں اناں ناں ان گی بے ہودگی ماں چھوڑ دیو۔ یاہ کفار گا وارہ ماں وعید تے تہدید ہے۔ ف۱۸۷ یعنی قرآن شریف ف۱۸۸ اُمّ القریٰ مکہ مکرمہ اِس کیوں جے وہ تمام زمین آلاں گو قبلو ہے۔ ف۱۸۹ تے قیامت تے آخرت تے مرن دے بعد اُٹھن گو یقین رکھیں تے اپناں انجام دے غافل تے بے خبرنی ایں۔ ف۱۹۰ تے نبوت گو چوٹھو دعوو کرے۔ ف۱۹۱ شانِ نزول: یاہ آیت مسلیمہ کذّاب گا وارہ ماں نازل ہوئی جس نے یمامہ علاقہ یمن ماں نبوت گو چوٹھو دعو و کیو تھو۔ قبیلہ بنی حنیفہ گا چند لوک اُس گا فریب ماں آ گیا تھا یوہ کذّاب زمانہ خلافتِ ابوبکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ ماں وحشی قاتل امیر حمزہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ گے ہتھوں قتل ہویو۔ ف۱۹۲ شانِ نزول: یاہ عبداللہ بن ابی سرح کاتب وحی گا وارہ ماں نازل ہوئی جد آیت وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ نازل ہوئی اُس نے اساں لکھیو تے آخر تک پہنچاں پہنچاں انسان گی پیدائش تفصیل ور مطلع ہو گے متعجب ہویو تے اس حالت ماں آیت گو آخری جملو فَتَبَارَكَ اللّٰهُ اَحْسَنُ الْخَالِقِيْنَ بے اختیار اُسگی زبان ور جاری ہو گیو اس ور اساں یوہ گھمنڈ ہویو جے میرے ور وحی آن لگی تاں مرتد ہو گیو یوہ نہ سمجھیو کہ وحی گا نور نال اور اس مقدس کلام گی برکت نال یوہ جملو میری زبان ور آیو۔ اس ماں اُسگی قابلیت گو کوئے عمل دخل نی تھو زورِ کلام خود اپناں آخر ناں دس چھڑے جسطر حیا کدے کوئے شاعر کوئے نفیس مضمون پڑھے وہ مضمون خود قافیو دس چھڑے تے سنن آلو شاعر دے پہلاں قافیو پڑھ چھڑے ان ماں ایسا لوک وی ہوئیں جیہڑا ہرگز ویسو شعر کہن ور قدرت نی رکھتا تو قافیو دسنو اُنگی قابلیت نی کلام گی قوت ہے تے ات دے نورِ وحی تے نورِ نبی دے سینہ ماں روشنی آئے تھی چنانچہ مجلس شریف دے جدا ہون تے مرتد ہون گے بعد فر وہ ایک جملو وی بنان ور قادر نہ ہویو جہڑو نظم قرآنی نال مل سکتو آخر کار زمانہ اقدس ہی ماں قبل فتح مکہ فر اسلام دے مشرف ہویو۔ ف۱۹۳ ارواح قبض کرن واسطے چڑکتا جائیں تے کہتا جائیں ف۱۹۴ نبوت تے وحی گا چوٹھا دعویٰ کر گے تے اللہ تعالیٰ گے واسطے شریک تے بی بی بچہ کہہ گے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَكُنْتُمْ عَنْ اٰيٰتِهٖ تَسْتَكْبِرُوْنَ ﴿٩٣﴾ وَلَقَدْ جِئْتُمُوْنَا فُرَادٰى كَمَا خَلَقْنٰكُمْ
اور اُسگی آئیتاں نال تکبر کریں تھا اور بیشک تم میرے کول ایکلا آیا۔ جس طرح ہم نے تمناں
اَوَّلَ مَرَّةٍ وَّتَرَكْتُمْ مَّا خَوَّلْنٰكُمْ وَرَآءَ ظُهُوْرِكُمْ ۚ وَمَا نَرٰى مَعَكُمْ
پہلی مرتبہ پیدا کیو تھو ف۱۹۵ اور پیٹھ پچھے چھوڑ آیا جہڑو مال متاع ہم نے تمناں دتو تھو اور ہم تھارے نال
شُفَعَآءَكُمُ الَّذِيْنَ زَعَمْتُمْ اَنَّهُمْ فِيْكُمْ شُرَكٰٓؤُا ۭ لَقَدْ تَّقَطَّعَ بَيْنَكُمْ
تھاراں سفارشیاں ناں نی دیکھتا۔ جھاں ناں تم اپنا گمان ما شریک سمجھیں تھاف۱۹۶ بیشک تھاری آپسی ڈور کٹ گئی ف۱۹۷
ع ۱۱/۱۷ وَضَلَّ عَنْكُمْ مَّا كُنْتُمْ تَزْعُمُوْنَ ﴿٩٤﴾ اِنَّ اللّٰهَ فٰلِقُ الْحَبِّ وَالنَّوٰى ۭ
اور تھارا تو غائب ہوگیا جہیڑا دعویٰ کریں تھاف۱۹۸ بیشک اللہ دانہ اور ہڑیک ناں چیرن آلو ہے ف۱۹۹
يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَمُخْرِجُ الْمَيِّتِ مِنَ الْحَيِّ ۭ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ
زندہ ناں مردہ توں کڈھے ف۲۰۰ اور مردہ ناں زندہ توں کڈھن آلو ہے ف۲۰۱ یوہ ہے اللہ
فَاَنّٰى تُؤْفَكُوْنَ ﴿٩٥﴾ فَالِقُ الْاِصْبَاحِ ۚ وَجَعَلَ الَّيْلَ سَكَنًا وَّالشَّمْسَ
تم کہیاں موندھا پیاوا ہیں۔ف۲۰۲ نیرا چاک کرکے صبح ناں کڈھن آلو، اور اس نے رات ناں سکون واسطے بنایوف۲۰۳ اور دینہ
وَالْقَمَرَ حُسْبَانًا ۭ ذٰلِكَ تَقْدِيْرُ الْعَزِيْزِ الْعَلِيْمِ ﴿٩٦﴾ وَهُوَ الَّذِيْ جَعَلَ لَكُمُ
تے چن ناں حساب واسطے ف۲۰۴ یوہ سارو نظام بنایوو ہے۔ زبردست جانن آلا گو۔ اور وہی ہے جس نے تھارے واسطے
النُّجُوْمَ لِتَهْتَدُوْا بِهَا فِيْ ظُلُمٰتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ ۭ قَدْ فَصَّلْنَا الْاٰيٰتِ
تارا بنایا تانجہ ان گی لو ما تمنا راہ دسے خشکی اور تری ما ہم نے نشانی تفصیلاً بیان کرچھڑیں۔
لِقَوْمٍ يَّعْلَمُوْنَ ﴿٩٧﴾ وَهُوَ الَّذِيْٓ اَنْشَاَكُمْ مِّنْ نَّفْسٍ وَّاحِدَةٍ فَمُسْتَقَرٌّ
علم آلاں واسطے۔ اور وہ ہے جس نے تمناں ایک جان توں پیدا کیو ف۲۰۵ فر کتے تمناں ٹھہرنو ہے ف۲۰۶

ف۱۹۵ نہ تھارے نال مال ہے نہ جاہ نہ اولاد جن گی محبت ماں تم ساری عمر گرفتار رہیا، نہ وہ بت جناں ناں پوجیں تھا، اج ان بچوں کوئے تھارے کم نہ آیو یوہ کفار دے قیامت گے دن فرمایو جائیگو ف۱۹۶ کہ وہ عبادت گا حقدار ہون ماں اللہ تعالیٰ گا شریک ایں (معاذ اللہ) تے علاقہ ٹٹ گیا۔ جماعت کھینڈ گئی۔ ف۱۹۸ تھارا وہ تمام چوٹھا دعویٰ جہڑا تم دنیا ماں کریں تھا باطل ہوگیا ف۱۹۹ توحید تے نبوّت گا بیان دے بعد اللہ تعالیٰ نے اپنا کمال قدرت تے علم وحکمت گا دلائل ذکر فرمایا کیوں جے مقصود اعظم اللہ سبحانہ تے اُس گا تمام افعال واوصاف گی معرفت ہے تے یوہ جاننوں جے ڈھی تمام چیزاں کو پیدا کرن آلو ہے تے جہڑو ایسو ہوئے وہی عبادت کو مستحق ہوسکے، نہ کہ وہ بت جہڑاں ناں مشرکین پوجیں۔ خشک دانہ تے ہڑیک ناں چیر گے ان دے سبزہ تے درخت پیدا کرن تے ایسی بنجر زیناں ماں ان گا نرم ریشاں ناں رواں کرنوں جت لوہا گی میخ وی کم نہ کرسکے اُسگی قدرت گا کیسا کیسا عجائبات ایں سبحان اللہ ف۲۰۰ جاندار سبزہ ناں بے جان دانہ تے ہڑیک دے تے انسان تے حیوان گا نطفہ دے تے پرندہ گا انڈہ دے ف۲۰۱ جاندار درخت دے بے جان ہڑیک ناں تے دانہ ناں، تے انسان تے حیوان دے نطفہ ناں تے پرندہ دے انڈہ ناں یہ اسگی قدرت تے حکمت گا عجائب ایں ف۲۰۲ تے ایسا دلائل قائم ہون دے بعد کیوں ایمان نی لیا تا تے موت گے بعد اٹھن کو یقین نی کرتا، جہڑو بے جان نطفہ دے جاندار حیوان پیدا کرسکے اُسگی قدرت گے اگے مردہ ناں زندہ کرنوں کہڑو مشکل ہے ف۲۰۳ کہ خلق اُسماں آرام کرے تے دھاڑی گی تھکاوٹ ناں آرام نال دور کرے تے شب بیدار زاہد تنہائی ماں اپناں رب گی عبادت نال سکون حاصل کریں۔ ف۲۰۴ کہ ان گا دورہ تے سیر دے عبادت تے معاملات گا اوقات معلوم ہوئیں۔ ف۲۰۵ یعنی حضرت آدم علیہ السلام دے ف۲۰۶ ماں گا رحم ماں یا زمین گے اپر۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَّمُسْتَوْدَعٌ ؕ قَدْ فَصَّلْنَا الْاٰيٰتِ لِقَوْمٍ يَّفْقَهُوْنَ ﴿۹۸﴾ وَهُوَ الَّذِيْٓ
اور کتے امانت رہنو ف۲۰۷ بیشک ہم نے تفصیلاً آیت بیان کرچھڑیں سمجھن آلاں واسطے اور وہی
اَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً ۚ فَاَخْرَجْنَا بِهٖ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَاَخْرَجْنَا
جس نے آسمان تو پانی اُتاریو۔ اور ہم نے اس توں ہر پیدا ہون آلی چیز کڈھی ف۲۰۸ تاں ہم نے
مِنْهُ خَضِرًا نُّخْرِجُ مِنْهُ حَبًّا مُّتَرَاكِبًا ۚ وَمِنَ النَّخْلِ مِنْ طَلْعِهَا
اُس توں سبزی کڈھی جس بچوں دانہ کڈھاں ایکن دوجا ور چڑھیاوا اور کھجور گی شاخاں توں
قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ وَّجَنّٰتٍ مِّنْ اَعْنَابٍ وَّالزَّيْتُوْنَ وَالرُّمَّانَ
گچھاں گا گچھا، اور انگور گا باغ اور زیتون اور انار
مُشْتَبِهًا وَّغَيْرَ مُتَشَابِهٍ ؕ اُنْظُرُوْٓا اِلٰى ثَمَرِهٖٓ اِذَآ اَثْمَرَ وَيَنْعِهٖ ؕ اِنَّ
کسے گل ما ملیں تے کسے ما الگ الگ دسیں۔ اُس گا پھل دیکھو جد پھلے اور ان گو پکو دیکھو۔ بیشک
فِيْ ذٰلِكُمْ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ﴿۹۹﴾ وَجَعَلُوْا لِلّٰهِ شُرَكَآءَ الْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ
اسماں نشانی ہیں ایمان آلاں واسطے ف۲۰۹ اور اللہ گا شریک بنایا جن ناں ف۲۱۰ حالانکہ اُسے نے انہاں ناں پیدا کیو ہے
وَخَرَقُوْا لَهٗ بَنِيْنَ وَبَنٰتٍۢ بِغَيْرِ عِلْمٍ ؕ سُبْحٰنَهٗ وَتَعٰلٰى عَمَّا يَصِفُوْنَ ﴿۱۰۰﴾ ع ۱۲ ۶ ۱۸
اور اُس واسطے لڑکا لڑکیاں ناں بنایو جہالت گی وجہ نال پاک ہے وہ ان گی ان گندی گلاں توں
بَدِيْعُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ اَنّٰى يَكُوْنُ لَهٗ وَلَدٌ وَّلَمْ تَكُنْ لَّهٗ
بغیر کسے نمونہ گے آسماناں تے زمیناں ناں بنان آلو، اُس گا بچہ کت ہیں؟ حالانکہ اسگی
صَاحِبَةٌ ؕ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ ۚ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ﴿۱۰۱﴾ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ
عورت ہی نی ف۲۱۱ اور اُس نے ہر چیز ناں پیدا کیو ف۲۱۲ اور سارو کجھ جانے۔ یوہ اللہ ہے
رَبُّكُمْ ۚ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَاعْبُدُوْهُ ۚ وَهُوَ عَلٰى
تھارو رب ف۲۱۳ اس گے بغیر کسے گی عبادت جائز نی۔ ہر چیز بنان آلو تاں اسے نا پوجو اور وہ

ف۲۰۷ باپ گی پُشت ماں یا قبر گے اندر ف۲۰۸ پانی ایک تے اُس دے جیڑیں چیز پیدا کیں وہ قسم قسم تے رنگ برنگی ف۲۰۹ باوجود کہ ان دلائل قدرت تے عجائب حکمت تے اس انعام واکرام تے ان نعمتاں گا پیدا کرن تے عطا فرمان گو یوہ تقاضو تھو کہ اُس کریم کارساز ور ایمان لیا تا بجائے اُس گے بت پرستاں نے یوہ ستم کیو (جیہڑ واگلی آیت ماں مذکور ہے) کہ ف۲۱۰ ان گی اطاعت کر گے بُت پرست ہو گیا۔ ف۲۱۱ تے بغیر عورت اولاد نی ہوتی تے زوجہ اس گی شان گے لائق نی کیوں جے کائے چیز اُسگی مثل نی۔ ف۲۱۲ تو جو ہے وہ اسگی مخلوق ہے تے مخلوق اولاد نی ہو سکتی تو کسے مخلوق ناں اولاد کہوں باطل ہے ف۲۱۳ جس گی صفات ذکر ہوئیں تے جس گی یہ صفات ہوئیں وہی عبادت گو مستحق ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

كُلِّ شَيْءٍ وَّكِيْلٌ ﴿۱۰۲﴾ لَا تُدْرِكُهُ الْاَبْصَارُ ۡ وَهُوَ يُدْرِكُ الْاَبْصَارَ ۚ

ہر چیز ور نگہبان ف۲۱۴ اُسکو احاطو اکھ نی کرسکتیں ف۲۱۵ اور ساریں اکھ اس گا احاطہ مانہہ ہیں

وَهُوَ اللَّطِيْفُ الْخَبِيْرُ ﴿۱۰۳﴾ قَدْ جَآءَكُمْ بَصَآئِرُ مِنْ رَّبِّكُمْ ۚ فَمَنْ اَبْصَرَ

اور وہی ہے نہایت باطن اور پورو خبردار۔ تھارے کول اکھ کھولن آلی دلیل آگئیں۔ تھارا رب گی طرفوں، جس نے دیکھیو۔

فَلِنَفْسِهٖ ۚ وَمَنْ عَمِيَ فَعَلَيْهَا ۭ وَمَآ اَنَا عَلَيْكُمْ بِحَفِيْظٍ ﴿۱۰۴﴾ وَكَذٰلِكَ

تاں اپنو پلو کیو ہے اور جہڑو انو ہویو اپنوہی برو کیو اور ہوں تھارے ور نگراں نی اور ہم اسے طرحیا

نُصَرِّفُ الْاٰيٰتِ وَلِيَقُوْلُوْا دَرَسْتَ وَلِنُبَيِّنَهٗ لِقَوْمٍ يَّعْلَمُوْنَ ﴿۱۰۵﴾ اِتَّبِعْ

طرح طرح گی آیتاں ناں بیان کراں ف۲۱۶ اوراس واسطے جے کافر بول جائیں۔ جے تم تے پڑھیا لکھیا واہیں تانجہ اسناں علم آلاں ورواضح کرچھڑاں، اس ور چلو

مَآ اُوْحِيَ اِلَيْكَ مِنْ رَّبِّكَ ۚ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ وَاَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِيْنَ ﴿۱۰۶﴾

جہڑو تھارا رب گی طرفوں وحی ہووے ف۲۱۷ اُس توں بغیر کوئی معبود نی، اور مشرکاں توں منہ موڑ لیو۔

وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ مَآ اَشْرَكُوْا ۭ وَمَا جَعَلْنٰكَ عَلَيْهِمْ حَفِيْظًا ۚ وَمَآ اَنْتَ

اور کدے اللہ چاہتو تاں وہ شریک نہ کرتا اور ہم نے تمناں ان ور نگہبان بنایو اور نہ ہی تم

عَلَيْهِمْ بِوَكِيْلٍ ﴿۱۰۷﴾ وَلَا تَسُبُّوا الَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ فَيَسُبُّوا

ان ور حاکم اعلیٰ ہیں اور ان ناں گال نہ کڈھو جھاں ناں وہ خدا توں بغیر پوجیں کیونکہ وہ

اللّٰهَ عَدْوًاۢ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۭ كَذٰلِكَ زَيَّنَّا لِكُلِّ اُمَّةٍ عَمَلَهُمْ ۠ ثُمَّ اِلٰى رَبِّهِمْ

اللہ گی شان مانہہ بے ادبی تے زیادتی کرینگا جہالت گی وجہ توں ف۲۱۸ اسے طرح ہم نے ہر امت گی نظر مانہہ ان گا عمل چنگا کر چھڑیا[1] فر انہاں ناں اپنا رب گی

ف۲۱۴ خواہ ڈوہ رزق ہوئے یا اجل یا عمل ف۲۱۵ مسائل۔ ادراک کہیں کسے دی آلی چیز گا چواں کناراں ناں دیکھو تے واقف ہونوں اسے ناں احاطو کہیں۔ ادراک گی یاہی تفسیر حضرت سعید ابن مسیب تے حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہم دے منقول ہے تے جمہور مفسرین ادراک گی تفسیر احاطہ دے فرمائیں تے احاطو اُسے چیز گو ہوسکے جسکی حد تے طرف ہوئیں اللہ تعالیٰ واسطے حد تے جہت محال ہے تاں اُسکو ادراک تے احاطو وی ناممکن، یو ہی مذہب اہلِ سنت گو، خارجی تے معتزلہ وغیرہ گمراہ فرقہ ادراک تے رویت ماں فرق نی کرتا اس واسطے وہ اس گمراہی ماں مبتلا ہوگیا کہ اناں نے دیدار الٰہی ناں محالِ عقلی قرار دے دتو باوجود کہ رویت گی نفی علم گی نفی ناں مستلزم ہیں ورنہ جیسو کہ باری تعالیٰ بخلاف تمام موجودات گے بلا کیفیت وجہت جانیو جاسکے اسے طرح دیکھیو وی جاسکے کیوں جے اگر دوجی موجودات بغیر کیفیت تے جہت گے دیکھی نی جاسکتی تو جانی وی نی جاسکتی۔ راز اسکو یوہ ہے کہ رویت تے دید گا معنی یہ ایں کہ بصر کے چیز ناں جیسی وہ ہوئے وہی جانیں تاں جہڑی شی جہت آلی ہوئیگی اُس گی روایت تے دید جہت ماں ہوئیگی تے جس واسطے جہت نہ ہوئیگی اُسکی دید بے جہت ہوئیگی۔ دیدار الٰہی آخرت ماں اللہ تعالیٰ گو دیدار مومنین واسطے اہلِ سنت گا عقیدہ تے قرآن وحدیث تے اجماع صحابہ تے سلفِ امت گا دلائل کثیرہ دے ثابت ہے۔ قرآن کریم ماں وُجُوْهٌ يَّوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ اِلٰى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ اس دے ثابت ہے کہ مومنین نا قیامت گے دن ان گے رب گو دیدار ہوئیگو، اس گے علاوہ اور بہت آیات تے صحاح گی کثیر احادیث دے ثابت ہے۔ اگر دیدار الٰہی ناممکن ہوتو تا حضرت موسیٰ علیہ السلام دیدار گو سوال نہ فرماتا۔ رَبِّ اَرِنِيْٓ اَنْظُرْ اِلَيْكَ ارشاد نہ فرماتا تے اُس گا جواب ماں اِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهٗ فَسَوْفَ تَرٰىنِيْ نہ فرمایو جاتو۔ ان دلائل دے ثابت ہوگیو کہ آخرت ماں مومنین واسطے دید الٰہی شرع ماں ثابت ہے تے اسکو انکار گمراہی۔ ف۲۱۶ کہ حجت لازم ہوئے۔ ف۲۱۷ تے کفار گی بے ہودہ گوئیاں گی طرف التفات نہ فرماؤ، اس ماں نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم کی تسکین خاطر ہے کہ تم کفار گی یاوہ گوئی ماں دے رنجیدہ نہ ہویو یاہ ان گی بدنصیبی ہے کہ وہ ایسی واضح دلیلاں دے فائدو نی اُٹھاتا۔

[1] انہاں ناں اپنا عمل چنگا لگیں

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مَّرْجِعُهُمْ فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿١٠٨﴾ وَاَقْسَمُوْا بِاللّٰهِ جَهْدَ

طرف مڑنو ہے اور وہ اُنہاں ناں دس چھڑے گو جو کجھ وہ کریں تھا اور انہاں نے اللہ گی قسم کھادی

اَيْمَانِهِمْ لَئِنْ جَآءَتْهُمْ اٰيَةٌ لَّيُؤْمِنُنَّ بِهَا ؕ قُلْ اِنَّمَا الْاٰيٰتُ

اپنی حلف برداری ما پوری کوشش کر گے جے کدے اُن گے کول کائے نشانی آئی تاں وہ ضرور اس ور ایمان لے آئیں گا۔ تم فرما چھڑو جے نشانی تے

عِنْدَ اللّٰهِ وَمَا يُشْعِرُكُمْ ۙ اَنَّهَآ اِذَا جَآءَتْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿١٠٩﴾

اللہ گے کول ہیں ف٢١٩ اور تمناں ف٢٢٠ کے پتو جے جد وہ آئیں (نشانی) تاں یہ ایمان نی آنسیں

وَنُقَلِّبُ اَفْـِٕدَتَهُمْ وَاَبْصَارَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُوْا

اور ہم پھیر چھڑاں ان گا دلاں تے اکھاں ناں ف٢٢١ جسطرحیا

بِهٖۤ اَوَّلَ مَرَّةٍ وَّنَذَرُهُمْ

وہ پہلی بار ایمان نی لے آیا تھا ف٢٢٢ اور ہم انہاں ناں چھوڑ چھڑاں تانجہ وہ

فِيْ طُغْيَانِهِمْ

اپنی سرکشی (نافرمانی) ما

يَعْمَهُوْنَ ﴿١١٠﴾ ع ١٣/١٩

پٹکتا رہیں

ف٢١٨ قتادہ گو قول ہے کہ مسلمان کفار گا بتاں گی برائی کریں تھا تاں جے کفار ناں نصیحت ہوئے تے وہ بت پرستی گا عیب دے باخبر ہوئیں مگر ان ناخدا شناس جاہلاں نے بجائے پندپذیر ہون گے شانِ الٰہی ماں بے ادبی گے نال زبان درازی شروع کرلئی۔ اس ور یاہ آیت نازل ہوئی اگرچہ بتاں ناں بُرو کہنو تے ان کی حقیقت گو اظہار طاعت تے ثواب ہے لیکن اللہ تعالیٰ تے اُس گا رسول صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گی شان ماں کفار گی بدگوئیاں ناں روکن واسطے اس نا منع فرمایو گیو۔ ابن انباری گو قول ہے کہ یوہ حکم اوّل زمانہ ماں تھو جد اللہ تعالیٰ نے اسلام ناں قوت عطا فرمائی منسوخ ہوگیو۔ ف٢١٩ وہ جد چاہے اپنی حکمت گے مطابق نازل فرمائے ف٢٢٠ اے مسلمانو! ف٢٢١ حق منن تے دیکھن دے ف٢٢٢ ان آیتاں ور جہڑیں نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا دستِ اقدس ور ظاہر ہوئیں تھیں مثلاً شق القمر وغیرہ معجزات باہرات گے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَلَوْ اَنَّنَا نَزَّلْنَآ اِلَيْهِمُ الْمَلٰٓئِكَةَ وَكَلَّمَهُمُ الْمَوْتٰى
اور اگر ہم ان گی طرف فرشتہ اتارتا ف۲۲۳ اور ان گے نال مُردہ گل کرتا
وَحَشَرْنَا عَلَيْهِمْ كُلَّ شَيْءٍ قُبُلًا مَّا كَانُوْا لِيُؤْمِنُوْٓا اِلَّآ
اور ہم ہر چیز ان گے سامنے چاگے لے آتا تاں وی وہ ایمان آنن آلانی تھا ف۲۲۴ مگر
اَنْ يَّشَآءَ اللّٰهُ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ يَجْهَلُوْنَ ﴿۱۱۱﴾ وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا
کدے خدا چاہتو ف۲۲۵ لیکن ان ماں اکثر بُرا جاہل ایں ف۲۲۶ اور اِسے طرح ہم نے
لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيٰطِيْنَ الْاِنْسِ وَالْجِنِّ يُوْحِيْ بَعْضُهُمْ
ہر نبی گا دشمن بنایا ایں آدمیاں اور جناں بچ گا شیطان کہ ان ماں ہر ایک دوجا ور
اِلٰى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُوْرًا ۭ وَلَوْ شَآءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوْهُ
خفیہ کلیے بنائی وی گل ف۲۲۷ تو کھودین ناں اور تھارو رب چاہتو تاں وہ ایسو نہ کرتا ف۲۲۸
فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُوْنَ ﴿۱۱۲﴾ وَلِتَصْغٰٓى اِلَيْهِ اَفْـِٕدَةُ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ
تاں اناں ناں انگی بناوٹ ور چھوڑدیو ف۲۲۹ اور اس واسطے کہ اگی ف۲۳۰ طرف ان گا دِل جھکیں جناں ناں
بِالْاٰخِرَةِ وَلِيَرْضَوْهُ وَلِيَقْتَرِفُوْا مَا هُمْ مُّقْتَرِفُوْنَ ﴿۱۱۳﴾ اَفَغَيْرَ اللّٰهِ
آخرت ور ایمان نی اور اُنساں پسند کریں اور گناہ کمائیں جہڑا اناں نے کماناں ایں۔ تو کیا اللہ گے سوا
اَبْتَغِيْ حَكَمًا وَّهُوَ الَّذِيْٓ اَنْزَلَ اِلَيْكُمُ الْكِتٰبَ مُفَصَّلًا ۭ وَالَّذِيْنَ
ہوں کسے ہور گو فیصلو چاہوں اور وُہی ہے جس نے تھاری طرف مفصل کتاب اُتاری ف۲۳۱ اور
اٰتَيْنٰهُمُ الْكِتٰبَ يَعْلَمُوْنَ اَنَّهٗ مُنَزَّلٌ مِّنْ رَّبِّكَ بِالْحَقِّ فَلَا
جناں ناں ہم نے کتاب دتی وہ جانیں کہ یوہ تیرا رب گی طرف دے بچ اتریو ہے ف۲۳۲ تو اے

ف۲۲۳ شانِ نزول: ابن جریر گو قول ہے یاہ آیت استہزا کرن آلا قریش گا وارہ ماں نازل ہوئی جناں نے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے کہیو تھو جے اے محمد (صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم) تم مہاراں مرداں ناں اٹھال گے لے آوَ ہم ان دے پچھ لیاں جے جو تم فرمائیں یوہ حق ہے یانی تے ہمناں فرشتہ دسّو جہڑا تھارا رسول ہون گی گواہی دیں یا اللہ تے فرشتاں ناں مہارے سامنے لیاوَ۔ اس گا جواب ماں یاہ آیت کریم نازل ہوئی۔ ف۲۲۴ وہ اہلِ شقاوت ایں (بدبختی آلا) ف۲۲۵ اُسکی مشیت تے مرضی جو ہوئے وُہی ہوئے جہڑا اُس گا علم ماں اہلِ سعادت (نیک بخت) ہیں وہ ایمان نال مشرف ہوئیں ف۲۲۶ نہیں جانتا جے یہ لوک وہ نشانیں بلکہ ان دے وی زیادہ دیکھ گے ایمان لیان آلانی (جمل ومدارک) ف۲۲۷ یعنی وسوسہ تے فریب گی گل اِغوا کرن واسطے ف۲۲۸ لیکن اللہ تعالیٰ اپناں بنداں بچوں جناں چاہے امتحان ماں سٹے تانجہ اُس گا محنت ور صابر رہن دے ظاہر ہو جائے جے یوہ جزیل ثواب پان آلو ہے ف۲۲۹ اللہ تعالیٰ اناں ناں بدلو دیے گو، رسوا کرے گو تے تھاری مدد فرمائے گو۔ ف۲۳۰ بناوٹ گی گل۔ ف۲۳۱ یعنی قرآن شریف جس ماں امر تے نہی، تے وعید تے حق تے باطل گو فیصلو تے میر اصدق گی شہادت تے تھارا اِفترار گو بیان ایں۔ شانِ نزول: سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے کہیں دیں تھا کہ تم مہارے تے اپنے درمیان ایک حکم مقرر کرو۔ اُن کا جواب ماں یاہ آیت نازل ہوئی۔ ف۲۳۲ کیوں جے اُن گے کول اگی دلیل ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿١١٤﴾ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا

سنن آلیا تو ہرگز شک آلاں بچوں نہ ہوئیے۔ اور پوری ہے تیرا رب گی گل سچ اور انصاف ماں

لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ ۚ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١١٥﴾ وَإِنْ تُطِعْ أَكْثَرَ مَنْ

اُسگی گلاں ناں کوئے بدلن آلو نی ف۲۳۳ اور وہی ہے سنن آلو جانن آلو اور اے سنن آلیا!

فِي الْأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ ۚ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ

زمین ماں اکثر وہ ایں کہ تو ان گا کہیا ور چلے تے تناں اللہ گی راہ توں پلا چھوڑیں وہ صرف گمان گے پچھے ایں ف۲۳۴

وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿١١٦﴾ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ مَنْ يَضِلُّ عَنْ

اور بری اٹکل دوڑائیں ف۲۳۵ تیرو رب خوب جانیں کہ کون پلو

سَبِيلِهِ ۖ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿١١٧﴾ فَكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ

اس گی راہ تے اور وہ خوب جانیں ہدایت آلاں ناں تو کھاؤ اس بچوں جس ور اللہ گو ناں لیو گیو ف۲۳۶

إِنْ كُنْتُمْ بِآيَاتِهِ مُؤْمِنِينَ ﴿١١٨﴾ وَمَا لَكُمْ أَلَّا تَأْكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ

اگر تم اُسگی آیتاں ناں منیں۔ اور تمناں کے ہویو کہ اُس بچوں نہ کھاؤ جس ف۲۳۷

اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا

ور اللہ گو ناں لیو گیو وہ تے تھارے اگے بیان کرچکو جو کجھ تھارے ور حرام ہویو ف۲۳۸ مگر جد

اضْطُرِرْتُمْ إِلَيْهِ ۗ وَإِنَّ كَثِيرًا لَيُضِلُّونَ بِأَهْوَائِهِمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۗ

تمناں اُسگی مجبوری ہوئے ف۲۳۹ اور بے شک بہتیرا اپنی خواہشاں نال گمراہ کریں بغیر علم گے

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِالْمُعْتَدِينَ ﴿١١٩﴾ وَذَرُوا ظَاهِرَ الْإِثْمِ وَبَاطِنَهُ ۚ

بے شک تیرو رب حد تو بدھن آلاں ناں خوب جانیں۔ اور چھوڑ دیو ظاہر تے چھپیاوا گناہ

ف۲۳۳ نہ کوئے قضا تبدیل کرن آلو، نہ حکم ناں رد کرن آلو، نہ اُس گو وعدو خلاف ہو سکے۔ بعض مفسراں نے فرمایو کہ کلام جد مکمل ہے تاں وہ قابلِ نقص تے تغیر نی تے وہ قیامت تک تحریف تے تغیر دے محفوظ ہے۔ بعض مفسرین فرمائیں معنی یہ ایں جے کسی گی قدرت نی جے قرآن پاک گی تحریف کر سکے کیوں جے اللہ تعالیٰ اُسگی حفاظت گو ضامن ایں (تفسیر ابوالسعود) ف۲۳۴ اپناں جاہل تے گمراہ باپ دادا گی تقلید کریں، بصیرت تے حق شناسی دے محروم ایں ف۲۳۵ کہ یاہ حلال ہے یاہ حرام تے اٹکل نال کائے چیز حلال حرام نی ہوتی جناں اللہ تعالیٰ تے اُس گا رسول نے حلال کیو وہ حلال ہے تے جناں حرام کیو وہ حرام۔ ف۲۳۶ یعنی جو اللہ تعالیٰ گا ناں ور ذبح کیو گیو۔ نہ وہ جیہڑو اپنی موت مریو یا بتاں گا ناں ور ذبح کیو گیو وہ حرام ایں ف۲۳۷ ذبیحو حلال ہونوں اللہ تعالیٰ گا ناں ور ذبح ہون گے متعلق ہے یوہ مشرکین گا اس اعتراض گو جواب ہے کہ جیہڑو اناں نے مسلماناں ور کیو تھو کہ تم اپنو قتل کیو وو دے کھائیں تے اللہ گا ماریا واناں یعنی جیہڑی اپنی موت مرے اُس ناں حرام جانیں ف۲۳۸ مسئلو: اس دے ثابت ہویو کہ حرام چیزاں گو مفصل ذکر ہوئے تے ثبوتِ حرمت واسطے حرمت گو حکم درکار ہوئے تے جس چیز در شریعت ماں حرمت گو حکم نہ ہوئے وہ مباح ہے۔ ف۲۳۹ تاں مجبوری گی حالت ماں ضرورت گے مطابق جائز ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اِنَّ الَّذِيْنَ يَكْسِبُوْنَ الْاِثْمَ سَيُجْزَوْنَ بِمَا كَانُوْا يَقْتَرِفُوْنَ ﴿١٢٠﴾
وہ جیہڑا گناہ کمائیں تاولاں ای وہ اپنی کمائی گی سزا پائیں گا
وَلَا تَاْكُلُوْا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللّٰهِ عَلَيْهِ وَ اِنَّهٗ لَفِسْقٌ ؕ
اور اُس ناں نہ کھاؤ جس ور اللہ گو ناں نہ لیو گیو ف۲۴۰ اور وہ بے شک حکم عدولی ہے
وَ اِنَّ الشَّيٰطِيْنَ لَيُوْحُوْنَ اِلٰٓى اَوْلِيٰٓـِٕهِمْ لِيُجَادِلُوْكُمْ ۚ وَ اِنْ
اور بے شک شیطان اپناں دوستاں گاوِلاں ماں (یوہ خیال) گھلے کہ تھارے نال جھگڑیں اور اگر
اَطَعْتُمُوْهُمْ اِنَّكُمْ لَمُشْرِكُوْنَ ﴿١٢١﴾ ع اَوَ مَنْ كَانَ مَيْتًا فَاَحْيَيْنٰهُ
تم ان گو کہن منوں ف۲۴۱ تاں اُس ویلے تم مشرک ایں۔ ف۲۴۲ اور کیا وہ (جیہڑو) مردہ تھو تے ہم نے زندہ کیو ف۲۴۳
وَ جَعَلْنَا لَهٗ نُوْرًا يَّمْشِيْ بِهٖ فِي النَّاسِ كَمَنْ مَّثَلُهٗ فِي
اور اُس واسطے ایک نور بنایو ف۲۴۴ جس گے نال لوکاں ماں چلے ف۲۴۵ وہ اس جیسو ہوجائیگو جہڑو
الظُّلُمٰتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِّنْهَا ؕ كَذٰلِكَ زُيِّنَ لِلْكٰفِرِيْنَ مَا كَانُوْا
نیریاں ماں ایں ف۲۴۶ ان تے نکلن آلونی اسے طرح کافراں گی نظراں ماں ان گا اعمال چنگا کر چھوڑیا
يَعْمَلُوْنَ ﴿١٢٢﴾ وَ كَذٰلِكَ جَعَلْنَا فِيْ كُلِّ قَرْيَةٍ اَكٰبِرَ مُجْرِمِيْهَا
ایں۔ اور اِسے طرح ہم نے ہر بستی ماں اُس گا مجرماں گا سرغنہ بنایا

ع ١٤ / ١١

ف۲۴۰ ذبح گے وقت نہ تحقیقاً نہ تقدیراً، خواہ اس طرح کہ وہ جانور اپنی موت مرگیو ہوئے یا اس طرح کہ اُسناں بغیر بسم اللہ گے یا غیرِ خدا گا ناں ور ذبح کیو گیو ہوئے، یہ سب حرام ایں لیکن جت مسلمان ذبح کرن آلو ذبح گے وقت بسم اللہ اللہ اکبر کہنو بُھل گیو وہ ذبح جائز ہے اُت ذکر تقدیری ہے جیسو کہ حدیث شریف ماں وارد ہے ف۲۴۱ تے اللہ گا حرام کیا وا ناں حلال جانوں ف۲۴۲ کیوں جے دین ماں حکمِ الٰہی ناں چھوڑنوں تے دوجا گا حکم ناں منوں، اللہ تعالیٰ کے سوا ہور کسے ناں حاکم تسلیم کرنوں شرک ہے۔ ف۲۴۳ مردہ دے کافر تے زندہ دے مومن مراد ایں کیوں جے کفر دلاں واسطے موت ہے تے ایمان زندگی ف۲۴۴ نور دے ایمان مراد ہے جس گی بدولت آدمی کفر گی نیریاں بچوں نکل کے نجات حاصل کرے قتادہ گو قول ہے نُور دے کتاب اللہ یعنی قرآن شریف مراد ہے۔ ف۲۴۵ تے بینائی حاصل کر گے راہِ حق گو امتیاز کر لیئے ف۲۴۶ کفر تے جہل تے نیرہ باطنی گی یاہ ایک مثال ہے جسماں مومن تے کافر گو حال بیان فرمایو گیو ہے کہ ہدایت پان آلو مومن اُس مردہ گی طرح ہے جس نے زندگانی پائی تے اُس ناں نور تھایو جس دے وہ منزلِ مقصود گو راہ حاصل کرے تے کافر اس گی طرح ہے جہڑو طرح طرح گی نیریاں ماں گرفتار ہویو تے ان دے نہ نکل سکے ہمیشہ حیرت ماں مبتلا رہے۔ یہ دوئے مثال ہر مومن تے کافر واسطے عام ایں اگر بقول حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما ان گی شانِ نزول یاہ ہے کہ ابوجہل نے ایک دن سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم ور کائے نجس چیز پھینکی تھی اس دن حضرت امیر حمزہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ شکار ناں گیا وا تھا جس ویلے وہ ہتھ ماں کمان لیا وا شکار دے واپس آیا تاں اناں ناں اس واقعہ گی خبر دتی گئی حالانکہ وہ اجاں توڑی ایمان دے مشرف نی ہویا تھا مگر یاہ خبر سن گے ان ناں نہایت طیش آگیو تے ابوجہل ور چڑھ گیا تے اُس ناں کمان نال مارن لگ گیا تے ابوجہل عاجزی تے مِنت کرن لگو تے کہن لگو اے ابویعلیٰ (حضرت امیر حمزہ گی کنیت ہے) کیا تم نے نی دیکھیو جے محمد (صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم) کیسو دین لے آیا ایں تے اناں نے مہاراں معبوداں ناں برو کہیو تے مہارا باپ دادا گی مخالفت کی تے ہمناں بدعقل دسیو۔ اس ور حضرت امیر حمزہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو تھارے برابر بدعقل کہڑو ہے کہ اللہ تعالیٰ ناں چھوڑ گے پتھراں ناں پوجیں، ہوں گواہی دیوں کہ اللہ گے بغیر کوئے معبود نی تے ہوں گواہی دیوں کہ حضرت محمد مصطفےٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم اللہ تعالیٰ کا رسول ایں، اُسے ویلے حضرت امیر حمزہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ اسلام لے آیا۔ اس ور یاہ آیت نازل ہوئی تاں حضرت امیر حمزہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ گو حال اس گے مشابہ ہے جہڑو مردہ تھو ایمان نی رکھے تھو اللہ تعالیٰ نے اُس ناں زندہ فرمایو تے نورِ باطن عطا فرمایو تے ابوجہل گو حال یوہی ہے کہ وہ کفر تے جہالت گی نیریاں ماں گرفتار رہے تے

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لِيَمْكُرُوا فِيهَا ۖ وَمَا يَمْكُرُونَ إِلَّا بِأَنْفُسِهِمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿١٢٣﴾
که اساں داؤ کھیڈیں ف۲۴۷ اور داؤ نی کھیڈتا مگر اپنی جاناں ور اور اناں ناں شعور نی ف۲۴۸

وَإِذَا جَاءَتْهُمْ آيَةٌ قَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ حَتَّىٰ نُؤْتَىٰ مِثْلَ مَا أُوتِيَ
اور جد ان گے کول کائے نشانی آئے۔ کہیں ہم ہرگز ایمان نہ آناں گا جد تک ہماں وی اُسو ہی نہ ملے جیسو

رُسُلُ اللَّهِ ۘ اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ ۗ سَيُصِيبُ الَّذِينَ
الله گا رسولاں ناں ملیو ف۲۴۹ الله خوب جانیں جت اپنی رسالت رکھے ف۲۵۰ عنقریب

وقف لازم
وقف منزل

أَجْرَمُوا صَغَارٌ عِنْدَ اللَّهِ وَعَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا كَانُوا
مجرماں ناں الله گے کول ذِلّت پہنچیگی اور سخت عذاب بدلو ان گا

يَمْكُرُونَ ﴿١٢٤﴾ فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ
مکرگو۔ اور جناں الله راہ دسنوں چاہے اُس گو سینوں اسلام واسطے کھول چھوڑے ف۲۵۱

لِلْإِسْلَامِ ۖ وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا
اور جناں گمراہ کرنو چاہے اُس گو سینوں تنگ خُوب رُکیو وو کر چھوڑے ف۲۵۲

كَأَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِي السَّمَاءِ ۚ كَذَٰلِكَ يَجْعَلُ اللَّهُ الرِّجْسَ
گویا کسے گی زبردستی نال آسمان ور چڑھ رہیو ہے۔ الله اِسے طرح عذاب نے

عَلَى الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٢٥﴾ وَهَٰذَا صِرَاطُ رَبِّكَ مُسْتَقِيمًا ۗ قَدْ
ایمان نہ لیان آلاں ور اور یاہ ف۲۵۳ تھارا رب گی سِدھی راہ ہے

فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٢٦﴾ لَهُمْ دَارُ السَّلَامِ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۖ وَهُوَ
ہم نے آیت مفصل بیان کر چھوڑیں نصیحت منن آلاں واسطے۔ ان گے واسطے سلامتی گو گھر ہے اپناں رب گے کول اور وہ

ف۲۴۷ تے طرح طرح گا حیلاں تے فریباں تے مکاریاں نال لوکاں ناں پلائیں تے باطل ناں رواج دین گی کوشش کریں۔ ف۲۴۸ جے اُس گو وبال اُناں ہی ور پوئے ف۲۴۹ یعنی جد تک مہارے ور وحی نہ آئے تے ہماں نبی نہ بنایو جائے۔ شانِ نزول: ولید بن مغیرہ نے کہیو تھو جے اگر نبوّت حق ہے تاں اُسگو زیادہ حقدار ہوں ہاں کیوں جے میری عمر محمد (سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم) دے زیادہ ہے تے مال وی۔ اس ور یاہ آیت نازل ہوئی۔ ف۲۵۰ یعنی اللہ تعالیٰ جانیں جے نبوّت گی اہلیت تے اسگو حق کس ناں ہیں تے کس ناں نی، عمر تے مال نال کوئے نبوّت گو حقدار نی ہوسکتو تے یہ نبوّت گا طلبگار دے حسد، مکر، کینہ، بدعہدی وغیرہ بری خصلتاں تے کماں ماں بتلا ایں، یہ کت تے نبوت گو اعلیٰ مقام تے منصب کت۔ ف۲۵۱ اساں ایمان گی توفیق دیے تے اُس گا دل ماں روشنی پیدا کرے۔ ف۲۵۲ جے اُس ماں علم تے توحید و ایمان گی دلیلاں گی گنجائش نہ ہوئے تاں اُس گی ایسی حالت ہوئے جے جد اُس ناں ایمان گی دعوت دتی جائے تے اسلام گی طرف بلایو جائے تاں وہ اس ور شاق (دشوار) ہوئے تے اُس ناں بہت اوکھی دِستے۔ ف۲۵۳ یعنی دین اسلام۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَلِيُّهُمْ بِمَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿١٢٧﴾ وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيْعًا ۚ يٰمَعْشَرَ

انگوموليٰ ہے يوہ ان گا كماں گو پھل۔ اور جس دن ان ساراں ناں اُٹھالے گو اور فرمائيگو، اے

الْجِنِّ قَدِ اسْتَكْثَرْتُمْ مِّنَ الْاِنْسِ ۚ وَقَالَ اَوْلِيٰٓؤُهُمْ مِّنَ

جن گا گروہ! تم نے بہت آدمی گھیر ليا ف٢٥٤ اور ان گا دوست آدمی عرض کریں گا

الْاِنْسِ رَبَّنَا اسْتَمْتَعَ بَعْضُنَا بِبَعْضٍ وَّبَلَغْنَآ اَجَلَنَا الَّذِيْٓ

اے رب مہارا! مہارے بچوں اک نے دوجا توں فائدو ليو ف٢٥٥ اور ہم اپنی اس معياد ناں پہنچ گيا

اَجَّلْتَ لَنَا ۭ قَالَ النَّارُ مَثْوٰىكُمْ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اِلَّا مَا شَاۗءَ اللّٰهُ ۭ

جيہڑی تيں مہارے واسطے مقرر فرمائی تھی ف٢٥٦ فرمائيگو اگ تھارو ٹھکانوں ايں ہميشہ اسماں رہيو مگر جناں خدا چاہے ف٢٥٧

اِنَّ رَبَّكَ حَكِيْمٌ عَلِيْمٌ ﴿١٢٨﴾ وَكَذٰلِكَ نُوَلِّيْ بَعْضَ الظّٰلِمِيْنَ

اے محبوب! تھارو رب حکمت آلو علم آلو ہے۔ اور اِسے طرح ہم ظالماں بچوں ايک ناں

١٥ ع ٨ ٢ بَعْضًاۢ بِمَا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ﴿١٢٩﴾ يٰمَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ اَلَمْ

دوجا ور مسلّط کراں بدلو ان گا کيا گو ف٢٥٨ اے جناں اور آدمياں گی جماعت کيا

يَاْتِكُمْ رُسُلٌ مِّنْكُمْ يَقُصُّوْنَ عَلَيْكُمْ اٰيٰتِيْ وَيُنْذِرُوْنَكُمْ لِقَاۗءَ

تھارے کول تھارے بچوں رسول نی آيا تھا تھارے ور ميری آيت پڑھتا اور تمناں يوہ دن ف٢٥٩

يَوْمِكُمْ هٰذَا ۭ قَالُوْا شَهِدْنَا عَلٰٓي اَنْفُسِنَا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا

ديکھن توں ڈراتا ف٢٦٠ کہيں گا ہم نے اپنی جاناں ور گواہی دتی ف٢٦١ اور اناں ناں دُنيا گی زندگی نے فريب دتو

ف٢٥٤ اناں ناں بہکايو تے اغوا کيو۔ ف٢٥٥ اس طرح جے انساناں نے شہوتاں تے گناہاں ماں ان دے مدد حاصل کی تے جناں نے انساناں ناں اپنو فرمانبردار بنايو آخر کار اس گو نتيجو پايو۔ ف٢٥٦ وقت گزر گيو، قيامت گو دن آگيو، حسرت تے ندامت باقی رہی۔ ف٢٥٧ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنھما نے فرمايو کہ يوہ اِستثنار اس قوم گی طرف مڑے جن گا وارہ ماں علمِ اِلٰہی ماں اسلام لیانوں ايں تے وہ نبی کريم صلی اللہ تعالیٰ عليہ والہ وسلم گی تصديق کرنوں تے جہنم دے کڈھيو جانوں ايں۔ ف٢٥٨ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنھما نے فرمايو کہ اللہ تعالیٰ جد کسے قوم گی بھلائی چاہے تاں اچھاں ناں اُن ور مسلّط فرمائے، بُرائی چاہے تاں بُراں ناں۔ اس دے يوہ نتيجو حاصل ہوئے جے جہڑی قوم ظالم ہوئے اُس ور ظالم بادشاہ مسلّط کيو جائے دے جہڑا اس ظالم دے آزاد ہونوں چاہيں اُناں ناچاہيے ظلم چھوڑيں ف٢٥٩ يعنی روزِ قيامت ف٢٦٠ تے عذابِ الٰہی گو خوف دوائيں ف٢٦١ کافر جن تے انسان اقرار کریں گا جے رسول ان گے کول آيا تے اناں نے زبانی پيغام پہچايا تے اس دن گا پيش آن آلا حالات وواقعات گو خوف دوايو ليکن کافراں نے ان گی تکذيب کی تے ان ور ايمان نہ آنيوں۔ کفار گو يوہ اقرار اس وقت ہوئے گو جد ان گا اعضا تے ہنگاں ان گا شرک تے کفر گی شہادت ديں گا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَشَهِدُوا عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ اَنَّهُمْ كَانُوْا كٰفِرِيْنَ ﴿١٣٠﴾ ذٰلِكَ اَنْ لَّمْ

اور خود اپنی جاناں ور گواہی دیں گا کہ وہ کافر تھا ف۲۶۲ یہ ف۲۶۳

يَكُنْ رَّبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرٰى بِظُلْمٍ وَّاَهْلُهَا غٰفِلُوْنَ ﴿١٣١﴾ وَلِكُلٍّ دَرَجٰتٌ

تیرو رب بستیاں ناں ف۲۶۴ ظلم نال تباہ نی کرتو کہ ان گا لوک بے خبر ہوئیں ف۲۶۵ اور ہر ایک واسطے ف۲۶۶

مِّمَّا عَمِلُوْا ؕ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُوْنَ ﴿١٣٢﴾ وَرَبُّكَ الْغَنِيُّ

ان گا کماں بچوں درجہ ایں اور تیرو رب ان گا اعمال دے بے خبر نی اور اے محبوب! تھارو رب بے پرواہ ہے

ذُو الرَّحْمَةِ ؕ اِنْ يَّشَاْ يُذْهِبْكُمْ وَيَسْتَخْلِفْ مِنْۢ بَعْدِكُمْ مَّا يَشَآءُ

رحمت آلو، اے لوکو! وہ چاہے تاں تمناں لے جائے ف۲۶۷ اور جسناں چاہے تھاری جگہ لے آئے

كَمَآ اَنْشَاَكُمْ مِّنْ ذُرِّيَّةِ قَوْمٍ اٰخَرِيْنَ ؕ ﴿١٣٣﴾ اِنَّ مَا تُوْعَدُوْنَ لَاٰتٍ ۙ

جس طرح تمناں ہور ناں گی اولادتوں پیدا کیو ف۲۶۸ بے شک جسکو تمناں وعدو دتو جائے ف۲۶۹ ضرور آن آلی ہے

وَّمَآ اَنْتُمْ بِمُعْجِزِيْنَ ﴿١٣٤﴾ قُلْ يٰقَوْمِ اعْمَلُوْا عَلٰى مَكَانَتِكُمْ اِنِّيْ عَامِلٌ ۚ

اور تم تھکا نی سکتا۔ تم فرماؤ اے میری قوم! تم اپنی جگہ ور کم کرتا جاؤ ہوں اپنوں کم کروں

فَسَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ۙ مَنْ تَكُوْنُ لَهٗ عَاقِبَةُ الدَّارِ ؕ اِنَّهٗ لَا يُفْلِحُ

تو ہون جانوں چاہیں کہ کس گو رہے آخرت گو گھر بے شک ظالم فلاح

الظّٰلِمُوْنَ ﴿١٣٥﴾ وَجَعَلُوْا لِلّٰهِ مِمَّا ذَرَاَ مِنَ الْحَرْثِ وَالْاَنْعَامِ نَصِيْبًا

نی پاتا۔ اور ف۲۷۰ اللہ نے جیڑیں کھیتیں اور مویشی پیدا کیا ان ماں اُسناں ایک حصہ دار ٹھہرایو

فَقَالُوْا هٰذَا لِلّٰهِ بِزَعْمِهِمْ وَهٰذَا لِشُرَكَآئِنَا ۚ فَمَا كَانَ لِشُرَكَآئِهِمْ

تاں بولیا یہ اللہ گو ہے ان گا خیال ماں اور یہ مہاراں شریکاں گو ف۲۷۱ تو وہ جیڑو ان گا شریکاں گو ہے

ف۲۶۲ قیامت گودن بہت لموں ہوئے گو تے اُس ماں بہت مختلف قسم گا حالات پیش آئیں گا۔ جد کفار موموناں گا انعام اکرام تے عزت ومنزلت ناں دیکھیں گا تاں اپناں کفر تے شرک دے منکر ہو جائیں گا اس خیال دے بے شاید مکر جان دے کجھ کم بن جائے یہ کہیں گا وَاللّٰهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِيْنَ یعنی خدا کی قسم ہم مشرک نی تھا، اُس ویلے ان گا موںھاں ور مہر لا چھڑی جائیں گیں تے ان گا اعضاان گا کفر تے شرک گی گواہی دیں گا۔ اُسے گا وارہ ماں اس آیت ماں ارشاد ہویو وَشَهِدُوْا عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ اَنَّهُمْ كَانُوْا كٰفِرِيْنَ۔ ف۲۶۳ یعنی رسولاں گی بعثت ف۲۶۴ ان گی معصیت تے ف۲۶۵ بلکہ رسول بھیجا جائیں وہ اناں ناں ہدایت فرمائیں، حجت (دلیل) فرمائیں، اس ور وی وہ سرکشی کریں تاں ہلاک کیا جائیں ف۲۶۶ خواہ وہ نیک ہوئے یا بد، نیکی تے بدی گا درجہ ایں اُنہاں ہی گے مطابق ثواب تے عذاب ہوئے گو۔ ف۲۶۷ یعنی ہلاک کر چھڑے ف۲۶۸ تے ان گو جانشین بنایو ف۲۶۹ وہ چیز پانویں قیامت ہوئے یا مرن دے بعد اُٹھنوں یا حساب یا ثواب یا عذاب ف۲۷۰ زمانۂ جاہلیت ماں مشرکاں گو طریقو تھو جے وہ اپنی کھیتیں تے درختاں گا پھلاں تے چار پائیاں تے ان تمام مالاں بچوں ایک حصو دے اللہ تعالیٰ واسطے مقرر کریں تھا تے ایک حصو بتاں گو دے جیڑو حصو اللہ تعالیٰ واسطے مقرر کریں تھا اسناں دے مہماناں، مسکیناں ور خرچ کریں تھا تے جیڑو بتاں واسطے مقرر کریں تھا وہ خاص ان ور تے ان گا خاداں ور خرچ کریں تھا تے جیڑو حصو اللہ تعالیٰ واسطے مقرر کر لیا تھا اگر اُس بچوں کجھ حصو بتاں آلاں حصہ ماں مل جاتو تاں اُسناں چھوڑ دیں تھا تے اگر بتاں آلا حصہ بچوں کجھ مل جاتو تاں اُس ناں کڈھ گے فر بتاں گا حصہ ماں شامل کر چھڑیں تھا، اس آیت ماں ان گی اس جہالت تے بدعقلی گو ذکر فرما گے ان ور تنبیہ فرمائی گئی ف۲۷۱ یعنی بتاں گو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فَلَا يَصِلُ إِلَى اللّٰهِ ۚ وَمَا كَانَ لِلّٰهِ فَهُوَ يَصِلُ إِلٰى شُرَكَآئِهِمْ ۗ
وہ دے خداناں نی پجتو اور جیہڑو خدا گو ہے وہ ان گا شریکاں ناں پہچے
سَآءَ مَا يَحْكُمُوْنَ ﴿۱۳۶﴾ وَكَذٰلِكَ زَيَّنَ لِكَثِيْرٍ مِّنَ الْمُشْرِكِيْنَ
کتنوں بُرو حکم لائیں ف۲۷۲ اور اسے طرح اکثر مشرکاں گی نظرماں ان گا شریکاں نے
قَتْلَ أَوْلَادِهِمْ شُرَكَآؤُهُمْ لِيُرْدُوْهُمْ وَلِيَلْبِسُوْا عَلَيْهِمْ
اولاد گو قتل چنگو کردسیو کہ ف۲۷۳ اناں ناں ہلاک کریں اور ان گو دین ان ور مشتبہ
دِيْنَهُمْ ۗ وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ مَا فَعَلُوْهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُوْنَ ﴿۱۳۷﴾ وَقَالُوْا
کرچھڑیں ف۲۷۴ اور اللہ چاہتو تاں ایسو نہ کرتا تو تم اناں ناں چھوڑ دیو وہ اور انگی افتراء (من گھڑت) اور بولیا ف۲۷۵
هٰذِهٖٓ أَنْعَامٌ وَّحَرْثٌ حِجْرٌ ۖ لَّا يَطْعَمُهَآ إِلَّا مَنْ نَّشَآءُ بِزَعْمِهِمْ
یہ مویشی اور کھیتی روکیں ویں ایں ف۲۷۶ اسناں وہی کھائے جسناں ہم چاہاں اپناں چوتھا خیال دے ف۲۷۷
وَأَنْعَامٌ حُرِّمَتْ ظُهُوْرُهَا وَأَنْعَامٌ لَّا يَذْكُرُوْنَ اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهَا
اور کجھ جانور ایں جن ور چڑھنوں حرام کیو ف۲۷۸ اور کجھ جانوراں گا ذبح ور اللہ گو ناں نی لیتا ف۲۷۹
افْتِرَآءً عَلَيْهِ ۗ سَيَجْزِيْهِمْ بِمَا كَانُوْا يَفْتَرُوْنَ ﴿۱۳۸﴾ وَقَالُوْا مَا فِيْ
یوہ سارو اللہ ور چوتھ بنیوں ایں تاؤلاں ہی وہ اناں ناں بدلو دیئے گو ان گا بہتاناں گو۔ اور بولیا جو
بُطُوْنِ هٰذِهِ الْأَنْعَامِ خَالِصَةٌ لِّذُكُوْرِنَا وَمُحَرَّمٌ عَلٰٓى أَزْوَاجِنَا ۚ
ان جانوراں گا پیٹ ماں ہے وہ صرف مہارا مرداں واسطے ہے ف۲۸۰ اور مہاری عورتاں ور حرام ہے
وَإِنْ يَّكُنْ مَّيْتَةً فَهُمْ فِيْهِ شُرَكَآءُ ۗ سَيَجْزِيْهِمْ وَصْفَهُمْ ۗ إِنَّهٗ
اور مریوو نکلے تاں وہ سارا ف۲۸۱ اُسماں شریک ایں۔ قریب ہے کہ اللہ اناں ناں ان گی گلاں گو بدلو دے گو بے شک وہ

ف۲۷۲ تے انتہا درجہ گی جہالت ماں گرفتار ایں، خالق منعم گا عزّت وجلال گی اناں ناں ذری وی معرفت نی تے فسادِ عقل اس حد تک پہنچ گیو جے اُناں نے بے جان بُتاں، پتھراں ان گی تصویراں ناں کارسازِ عالم گے برابر کر چھڑیو تے جیسو اُس واسطے حصّو مقرر کیو ایسو ہی بتاں واسطے وی، بے شک یوہ بہت بُرو فعل انتہا درجہ گو جہل تے عظیم خطا تے گمراہی ہے۔ اس گے بعد ان گا جہل تے گمراہی گی ایک ہور حالت ذکر فرمائی جائے ف۲۷۳ ات شرکاں دے مراد وہ شیاطین ہیں جن گی اطاعت گا شوق ماں مشرکین اللہ تعالیٰ گی نافرمانی تے اُسگی معصیت گوارا کریں تھا تے ایسی بریں حرکت تے بُرا افعال گا مرتکب ہویا تھا جناں ناں عقلِ سلیم کدے وی گوارا نہ کر سکے تے جنگی قباحت (برائی) ماں نکّی سوچ آلا آدمی ناں شک نہ ہوئے۔ بت پرستی گی شامت دے وہ ایسا فسادِ عقل ماں مبتلا ہویا کہ حیواناں دے وی بدتر ہو گیا تے اولاد جس گے نال ہر ایک جاندار ناں فطرۃً محبت ہوئے شیطاناں گی اتباع ماں اسگو بلاوجہ خون تے قتل کرنوں اناں نے گوارا کر لیو تے اُسناں اچھو مجھن لگا ف۲۷۴ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو جے یہ لوک پہلاں حضرت اسمٰعیل علیہ السلام گا دین ور تھا شیطاناں نے ان ناں اغوا کر گے ان گمراہیاں ماں سٹیو تا نجہ اناں ناں دین اسمٰعیل دے منحرف کریں۔ ف۲۷۵ مشرکین اپناں کجھ مویشیاں تے کھیتیاں ناں اپنا باطل معبوداں گے نال نامزد کر گے جے ف۲۷۶ ممنوع الانتفاع (نفعولینوں منع ایں) ف۲۷۷ یعنی بتاں گی خدمت کرن آلا وغیرہ۔ ف۲۷۸ جن ناں بحیرہ، سائبہ، حامی کہیں ف۲۷۹ بلکہ ان بتاں گا ناں ور ذبح کریں تے ان تمام کماں ناں اپناں خیال گے مطابق اللہ تعالیٰ گو حکم منیں۔ ف۲۸۰ صرف اناں ہی واسطے حلال ہے اگر زندہ پیدا ہوئے ف۲۸۱ مرد تے عورت۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

حَكِيْمٌ عَلِيْمٌ ﴿۱۳۹﴾ قَدْ خَسِرَ الَّذِيْنَ قَتَلُوْٓا اَوْلَادَهُمْ سَفَهًا بِغَيْرِ عِلْمٍ

علم وحکمت آلو ہے۔ بے شک! تباہ ہویا وہ جیہڑا اپنی اولادناں قتل کریں احمقانہ جہالت نال ف۲۸۲

وَّحَرَّمُوْا مَا رَزَقَهُمُ اللّٰهُ افْتِرَآءً عَلَى اللّٰهِ ؕ قَدْ ضَلُّوْا وَمَا كَانُوْا

اور حرام ٹھہرائیں اُسناں جیہڑی اللہ نے اناں ناں روزی دتی ف۲۸۳ اللہ ور چوٹھ مارن ناں ف۲۸۴ بے شک وہ پُلیا اور

مُهْتَدِيْنَ ﴿۱۴۰﴾ ع وَهُوَ الَّذِيْٓ اَنْشَاَ جَنّٰتٍ مَّعْرُوْشٰتٍ وَّغَيْرَ مَعْرُوْشٰتٍ ع ۱۶ ۱۱ ۳

راہ نہ تھائی ف۲۸۵ اور وہی ہے جس نے پیدا کیا باغ کُجھ زمین ور پھیلیاوا ف۲۸۶ اور کجھ بغیر پھیلن گے

وَّالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا اُكُلُهٗ وَالزَّيْتُوْنَ وَالرُّمَّانَ مُتَشَابِهًا

اور کھجور اور کھیتی جس ماں رنگ رنگ گا کھانا ف۲۸۷ اور زیتون اور انار کسے گل ماں ملتا ف۲۸۸

وَّغَيْرَ مُتَشَابِهٍ ؕ كُلُوْا مِنْ ثَمَرِهٖٓ اِذَآ اَثْمَرَ وَاٰتُوْا حَقَّهٗ يَوْمَ حَصَادِهٖ ۖ

اور کسے ماں الگ (کنی) ف۲۸۹ کھاؤ اسگا پھل جد پھل لگیں اور اسگو حق دیو جس دن کپیں۔ (بڈیں) ف۲۹۰

وَلَا تُسْرِفُوْا ؕ اِنَّهٗ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِيْنَ ﴿۱۴۱﴾ وَمِنَ الْاَنْعَامِ حَمُوْلَةً

اور فضول نہ خرچو ف۲۹۱ بے شک فضول خرچی کرن آلا اُسناں پسند نی۔ اور جانوراں بچوں کوئے پہار چان آلا

وَّفَرْشًا ؕ كُلُوْا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ وَلَا تَتَّبِعُوْا خُطُوٰتِ الشَّيْطٰنِ ؕ اِنَّهٗ

اور کجھ زمین ور بچھیاوا ف۲۹۲ کھاؤ اُس بچوں جیہڑی اللہ نے تمناں روزی دتی اور شیطان گا قدماں ورنہ چلو، بے شک وہ

ف۲۸۲ شانِ نزول: یاہ آیت زمانہ جاہلیت گاان لوکاں گا وارہ ماں نازل ہوئی جیہڑا اپنی لڑکیاں ناں نہایت سنگدلی نال تے بے رحمی نال زندہ درگور کریں تھا ربیعہ تے مضر وغیرہ قبائل ماں اسگو بہت رواج تھو تے جاہلیت گا کجھ لوک لڑکاں ناں وی قتل کریں تھا تے بے رحمی گو عالم یوہ تھو جے کتاں گی پرورشکریں تے اولادناں قتل کریں تھا ان واسطے یوہ ارشاد ہویو جے تباہ ہویا۔ اس ماں شک نی جے اولاد اللہ تعالیٰ گی نعمت ہے تے اُس گی ہلاکت نال اپنی تعداد کھٹ ہوئے، اپنی نسل مٹے، یوہ دنیا گو کہاٹو تے کہر گی تباہی ہے تے آخرت ماں اس ور عذابِ عظیم ایں تاں یوہ عمل دنیا آخرت ماں تباہی تے بربادی گو باعث ہویو تے اپنی دنیا آخرت دواں ناں تباہ کر چھوڑنوں تے اولاد جہئی عزیز تے پیاری چیز گے نال اس قسم گی سفا کی تے بے دردی گوارا کرنو انتہا درجہ گی حماقت تے جہالت ہے۔ ف۲۸۳ یعنی بحیرہ، سائبہ، حامی وغیرہ جن گو ذکر گزر گیو ف۲۸۴ کیوں جے وہ یوہ خیال کریں جے ایسا مذموم افعال گو اللہ تعالیٰ نے حکم دتو ہے ان گو یوہ خیال اللہ تعالیٰ ور بہتان ایں ف۲۸۵ حق تے ثواب گی ف۲۸۶ یعنی بیلاں ور قائم کیاوا مثلاً انگور وغیرہ ف۲۸۷ رنگ تے سواد تے مقدار تے خوشبو ماں ایک دوجا دے وکھرا۔ ف۲۸۸ مثلاً رنگ ماں یا پتراں ماں ف۲۸۹ مثلاً ذائقہ تے تاثیر ماں ف۲۹۰ معنیٰ یہ ایں جے یہ چیز جد پھلیں اُسے وقت ان گو کھانوں تھارے واسطے مباح ہے تے اگی زکوٰۃ یعنی عُشر اس گا کامل ہون دے بعد واجب ہوئے جد کھیتی کٹی جائے یا پھل اُتاریاں جائیں۔ مسئلو: لکڑی، بنج کہا گے بغیر زمین گی باقی پیداوار ماں اگر یاہ پیداوار بارش گا پانی دے ہوئے تاں اُس ماں عشر واجب ہے تے اگر موٹر وغیرہ دے ہوئے تاں نصف عشر ف۲۹۱ اعلیٰحضرت علیہ الرحمتہ والرضوان نے اسراف گو ترجمو بے جا خرچ کرنوں فرمایو نہایت نفیس ترجمو ایں۔ اگر سارو مال خرچ کر چھوڑیو تے اپناں عیال ناں کجھ نہ دتو تے خود فقیر بن بیٹھو تاں سدی گو قول ہے کہ یوہ بے جا خرچ رہے تے اگر صدقہ دین دے ہی ہتھ روک لیو تاں یوہ وی بے جا تے اسراف ماں داخل ہے جیسو جے سعید بن مسیب رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو سفیان گو قول ہے جے اللہ تعالیٰ گی اطاعت تے سوا ہور کم ماں جیہڑو مال خرچ کیو جائے وہ تھوڑو وی ہوئے تاں وی اسراف ہے زُہری گو قول ہے اس گو معنو یوہ ہے جے معصیت ماں خرچ نہ کرو۔ مجاہد نے کہیو حق اللہ ماں کوتاہی کرنوں اسراف ہے تے اگر ابوقیس پہاڑ سونوں ہوئے تے اُس سارا ناں راہِ خدا ماں خرچ چھوڑو تاں وی اسرارف نی تے ایک درہم معصیت ماں خرچ کرو تاں وی اسراف ہے۔ ف۲۹۲ چوپایا دو قسم گا ہوئیں کجھ بڑا جیہڑا لدھن گا کم ماں آئیں، کجھ چھوٹا مثلاً بکری وغیرہ جیہڑا اس قابل نی۔ ان بچوں جیہڑا اللہ تعالیٰ نے حلال کیا اناں ناں کھاؤ تے اہلِ جاہلیت گی طرح اللہ تعالیٰ گی حلال فرمائی وی چیزاں ناں حرام نہ کرو

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِيْنٌ ﴿١٤٢﴾ ثَمٰنِيَةَ اَزْوَاجٍ ۚ مِنَ الضَّاْنِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْمَعْزِ

تھارو کھلو دشمن ایں۔ اٹھ نر مادہ ایک جوڑو پیڈ گو اور ایک جوڑو

اثْنَيْنِ ۗ قُلْ ءٰٓالذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ اَمِ الْاُنْثَيَيْنِ اَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ

بکری گو تم فرماؤ کیا اُس نے دوئے نر حرام کیا یا دوئے مادہ یادہ جناں

اَرْحَامُ الْاُنْثَيَيْنِ ۗ نَبِّـُٔوْنِيْ بِعِلْمٍ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿١٤٣﴾ وَمِنَ الْاِبِلِ

دواں ماداں نے پیٹ ماں لیوود ہے ف۲۹۳ کسے علم نال دسو اگر تم سچا ہو۔ اور ایک جوڑو

اثْنَيْنِ وَمِنَ الْبَقَرِ اثْنَيْنِ ۗ قُلْ ءٰٓالذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ اَمِ الْاُنْثَيَيْنِ

اونٹھ گو اور ایک جوڑو گاں گو تم فرماؤ کیا اُس نے دوئے نر حرام کیا یا دوئے مادہ

اَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ اَرْحَامُ الْاُنْثَيَيْنِ ۗ اَمْ كُنْتُمْ شُهَدَآءَ اِذْ

یا وہ جناں دواں ماداں نے پیٹ ماں لیوود ہے ف۲۹۴ کیا تم موجود تھا جد

وَصّٰىكُمُ اللّٰهُ بِهٰذَا ۚ فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا

اللہ نے تمناں یوہ حکم دتو ف۲۹۵ تو اُس توں بدھ گے ظالم کون جیڑو اللہ ور چوٹھ بنائے

لِّيُضِلَّ النَّاسَ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۗ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿١٤٤﴾ ع ۱۷

کہ لوکاں ناں اپنی جہالت نال گمراہ کرے بے شک اللہ ظالماں ناں راہ نی دیتو۔

ف۲۹۳ یعنی اللہ تعالیٰ نے نہ پیڈ بکریاں گا نر حرام کیا نہ مادہ حرام کیں نہ انگی اولاد، ان ماں تھارو یوہ کم جے کدے نرناں حرام کریں تے کدے مادہ ناں کدے ان گی اولاد ناں یہ سب تھاریں بناوٹی گل ایں تے نفسانی خواہشات کائے حلال چیز کسے گا حرام کرن نال حرام نی ہوتی۔ ف۲۹۴ اس آیت ماں اہلِ جاہلیت ناں ڈانٹیو گیو جہڑا اپنی طرف دے حلال چیزاں ناں حرام ٹھہرالیس تھا جن گو ذکر اپرگی آیتاں ماں ہو یو جد اسلام ماں احکام گو بیان ہو یو تاں اُنہاں نے نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے جدال (جھگڑو) کیو تے ان گو خطیب مالک بن عوف جشمی سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گی خدمت ماں حاضر ہو گے کہن لگو یا محمد (صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم) ہم نے سنیوں ایں تم اناں چیزاں ناں حرام کریں جہڑیں مہارا باپ دادا کرتا چلیا آر ہیا ہیں حضور نے فرمایو تم نے بغیر کسے بنیاد گے چند قسم گا جانور حرام کرلیا تے اللہ تعالیٰ نے اٹھ نر مادہ اپناں بنداں گا کھان تے ان دے فائدو لین واسطے پیدا کیا، تم نے رکتوں اناں ناں حرام کیو، ان ماں حُرمت نر گی طرف دے آئی یا مادہ گی طرف دے؟ مالک بن عوف یوہ سن گے خاموش تے حیران رہ گیو تے کجھ نہ بول سکیو۔ نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو بولتو کیوں نی، کہن لگو تم فرماؤ ہوں سنوں گو سبحان اللہ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا کلام گی قوت تے زور نے اہلِ جاہلیت گا خطیب ناخاموش تے حیران کر چھڑیو تے وہ بول ہی نہ سکیو، اگر کہتو جے نر گی طرف حُرمت آئی تاں لازم آئے تھو جے تمام نر حرام ہوئیں، اگر کہتو مادہ گی طرف دے تاں ضروری ہوتو جے ہر ایک مادہ حرام ہوئے تے اگر کہتو جہڑو پیٹ ماں ایں وہ حرام ایں تاں فر سارا حرام ہو جاتا کیوں جے پیٹ ماں رہے وہ نر ہوئے یا مادہ وہ جہڑی تخصیص قائم کریں تھا تے کجھاں ناں حلال کجھاں حرام قرار دیں تھا اس حجت نے ان گا اس دعویٰ تحریم ناں باطل کر چھڑیو علاوہ بریں ان دے یوہ دریافت کرنوں جے اللہ تعالیٰ نے نر حرام کیا ایں یا مادہ یا اُن کا بچہ یوہ منکرِ نبوت مخالف ناں اقرار نبوت ور مجبور کرے تھو کیوں جے جد تک نبوت گو واسطو نہ ہوتو تاں اللہ تعالیٰ گی مرضی تے اُسگو کسے چیز ناں حرام فرمانوں کسطرحیا جانیو جا سکے۔ چنانچہ اگلا جملہ نے اس ناں صاف کیو ہے۔ ف۲۹۵ جد یوہ نی ایں تے نبوت گو اقرار نی کرتا تاں ان احکامِ حُرمت ناں اللہ تعالیٰ گی طرف منسوب کرنوں کذب تے باطل تے خالص بہتان ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

قُلْ لَّآ اَجِدُ فِیْ مَآ اُوْحِیَ اِلَیَّ مُحَرَّمًا عَلٰی طَاعِمٍ یَّطْعَمُهٗۤ اِلَّآ

تم فرماؤ ف٢٩٦ مناں نی دستو اس ماں جیہڑی میری طرف وحی ہوئی کسے کھان آلا ور کوئے کھانو حرام ف٢٩٧ مگر

اَنْ یَّكُوْنَ مَیْتَةً اَوْ دَمًا مَّسْفُوْحًا اَوْ لَحْمَ خِنْزِیْرٍ فَاِنَّهٗ رِجْسٌ اَوْ

یوہ کہ مرداڑ یارگاں گو بکتو خون ف٢٩٨ یا بُرا جانور گو گوشت کہ وہ نجاست ہے یا

فِسْقًا اُهِلَّ لِغَیْرِ اللّٰهِ بِهٖ ۚ فَمَنِ اضْطُرَّ غَیْرَ بَاغٍ وَّلَا عَادٍ فَاِنَّ

وہ بے حکمی گو جانور جس گا ذبح ماں غیر خدا گو ناں پکاریو جائے تو جیہڑو مجبور ہویو ف٢٩٩ نہ اس طرح کہ آپ خواہش کرے اور نہ اس طرح کہ ضرورت توں بدھے تو بے شک

رَبَّكَ غَفُوْرٌ رَّحِیْمٌ ﴿١٤٥﴾ وَعَلَی الَّذِیْنَ هَادُوْا حَرَّمْنَا كُلَّ ذِیْ ظُفُرٍ ۚ

اللہ بخشن آلو مہربان ایں ف٣٠٠ اور یہودیاں ور ہم نے حرام کیو ہرنوں آلو جانور ف٣٠١

وَمِنَ الْبَقَرِ وَالْغَنَمِ حَرَّمْنَا عَلَیْهِمْ شُحُوْمَهُمَآ اِلَّا مَا حَمَلَتْ ظُهُوْرُهُمَآ

اور گاں اور بکری گی چربی ان ور حرام کی مگر جیہڑی ان گی پٹھ ماں لگی وی ہوئے

اَوِ الْحَوَایَآ اَوْ مَا اخْتَلَطَ بِعَظْمٍ ؕ ذٰلِكَ جَزَیْنٰهُمْ بِبَغْیِهِمْ ۫ۖ وَاِنَّا

یا آنتڑی یا ہڈی نال لگی وی ہوئے ہم نے ان گی سرکشی گو بدلو ف٣٠٢ دتو اور بے شک ہم

لَصٰدِقُوْنَ ﴿١٤٦﴾ فَاِنْ كَذَّبُوْكَ فَقُلْ رَّبُّكُمْ ذُوْ رَحْمَةٍ وَّاسِعَةٍ ۚ وَلَا یُرَدُّ

ضرور سچا اں۔ فر اگر وہ تمناں جھٹلائیں تاں تم فرماؤ کہ تھارو رب وسیع رحمت آلو ہے ف٣٠٣ اور

بَاْسُهٗ عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِیْنَ ﴿١٤٧﴾ سَیَقُوْلُ الَّذِیْنَ اَشْرَكُوْا لَوْ شَآءَ

اسگو عذاب مجرماں اُپروں نی ٹالیو جاتو ف٣٠٤ ہون کہیں گا مشرک کہ ف٣٠٥

اللّٰهُ مَآ اَشْرَكْنَا وَلَآ اٰبَآؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِنْ شَیْءٍ ؕ كَذٰلِكَ كَذَّبَ

اللہ چاہتو تاں نہ ہم شرک کرتا نہ مہارا باپ دادا نہ ہم کجھ حرام کرتا ف٣٠٦ ایسو ہی

ف٢٩٦ ان جاہل مشرکاں ناں جہڑا حلال چیزاں ناں اپنی نفسانی خواہش نال حرام کرلیں ف٢٩٧ اساں تنبیہ ہے جے حُرمت شریعت گی طرفوں ثابت ہوئے نہ کہ ہوائے نفس دے۔ مسئلو: تاں جس چیز گی حُرمت شرع ماں وارد نہ ہوئے اُس ناں ناجائز حرام کہنوں باطل، حُرمت گو ثبوت قرآن تے حدیث دے ہی معتبر ہے۔ ف٢٩٨ دے جہڑو خون بکتو نہ ہوئے مثلاً جگر تے تلی وہ حرام نی ف٢٩٩ تے ضرورت نے اساں ان چیزاں بچوں کسے گا کھان ور مجبور کیو ایسی حالت ماں مجبور ہو گے اُس نے کجھ کھادو۔ ف٣٠٠ اُس ور مواخذو نہ فرمائیگو ف٣٠١ جسگی انگلیں ہوئیں خواہ چوپایو یا پرند، اس ماں اونٹھ تے شترمرغ داخل ایں (مدارک) بعض مفسّرین گو قول ہے جے ات شترمرغ تے بطخ تے اونٹھ خاص طور ور مراد ایں۔ ف٣٠٢ یہودی اپنی سرکشی گی وجہ دے ان چیزاں دے محروم کیا گیا لہٰذا یہ چیزاں ان ور حرام رہیں تے مہاری شریعت ماں گاں تے بکری گی چربی تے اونٹھ تے بطخ تے شترمرغ حلال ایں اسے ور صحابہ کرام تے تابعین عظام گو اجماع ہے (تفسیر احمدی) ف٣٠٣ مکذّبین ناں مہلت دیے تے عذاب ماں جلدی نی فرماتو تانجہ اناں ناں ایمان لیان گو موقعو ملے ف٣٠٤ اپناں وقت ور ہی آجائے ف٣٠٥ یاہ غیب گی خبر ہے جے جہڑی گل وہ کہن آلا تھا وہ گل پہلاں ہی بیان فرما چھڑی ف٣٠٦ ہم نے جو کجھ کیو یوہ سارو کجھ اللہ تعالیٰ گی مشیت نال ہو یو یاہ دلیل ہے اس گی جے وہ اس دے راضی ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ حَتّٰى ذَاقُوْا بَاْسَنَا ؕ قُلْ هَلْ عِنْدَكُمْ مِّنْ

ان توں اگلاں نے جھٹلایو تھو ات توڑی کہ مہارو عذاب چکھیو ف۳۰۷ تم فرماؤ کیا تھارے کول

عِلْمٍ فَتُخْرِجُوْهُ لَنَا ؕ اِنْ تَتَّبِعُوْنَ اِلَّا الظَّنَّ وَاِنْ اَنْتُمْ اِلَّا تَخْرُصُوْنَ ﴿۱۴۸﴾

کوئے علم ہے کہ اُسناں مہارے واسطے کڈھو تم تے نرا گمان گے پچھے ایں اور اسے طرح تخمینہ لائیں ف۳۰۸

قُلْ فَلِلّٰهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ ۚ فَلَوْ شَآءَ لَهَدٰىكُمْ اَجْمَعِيْنَ ﴿۱۴۹﴾

تم فرماؤ تاں اللہ ہی گی حجت پوری ہے ف۳۰۹ تو وہ چاہتو تاں تم سب ناں ہدایت فرماتو

قُلْ هَلُمَّ شُهَدَآءَكُمُ الَّذِيْنَ يَشْهَدُوْنَ اَنَّ اللّٰهَ حَرَّمَ هٰذَا ۚ

تم فرماؤ لیاؤ اپنا وِہ گواہ جیڑا گواہی دیں کہ اللہ نے اُسناں حرام کیو۔ ف۳۱۰

فَاِنْ شَهِدُوْا فَلَا تَشْهَدْ مَعَهُمْ ۚ وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَآءَ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا

فر اگر وِہ گواہی دے چھڑیں تاں ف۳۱۱ اے سنن آلیا! ان گے نال گواہی نہ دیے اور انگی خواہشاں گے پچھے نہ چلیے جیڑا

بِاٰيٰتِنَا وَالَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ وَهُمْ بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُوْنَ ﴿۱۵۰﴾ ع ۱۸/۶ ۵

مہاری آئیتاں ناں جھٹلائیں اور جیڑا آخرت ور ایمان نی آنتا اور وِہ اپناں رب گے برابر آلو منیں ف۳۱۲

قُلْ تَعَالَوْا اَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ اَلَّا تُشْرِكُوْا بِهٖ شَيْـًٔا

تم فرماؤ آؤ ہوں تمناں پڑھ سناؤں جو تھارے ور تھارا رب نے حرام کیو ف۳۱۳ یوہ کہ اسگو کوئے شریک نہ کرو

وَّبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا ۚ وَلَا تَقْتُلُوْٓا اَوْلَادَكُمْ مِّنْ اِمْلَاقٍ ؕ نَحْنُ

اور ماں باپ گے نال پلائی ف۳۱۴ اور اپنی اولاد قتل نہ کرو مفلسی گا ڈر دے ہم

نَرْزُقُكُمْ وَاِيَّاهُمْ ۚ وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا

تمناں اور اناں نان سب ناں رزق دیاں گا ف۳۱۵ اور بے حیائیاں گے کول نہ جائیو جیہڑی اُن ماں کھلیں ایں اور جیڑیں

ف۳۰۷ تے یوہ عذرِ باطل ان گے کسے کم نہ آیو کیوں جے کسے کم گو مشیت ماں ہونوں اگی مرضی تے مامور ہون ناں مستلزم نی، مرضی وہی ہے جہڑی انبیار کرام گے ذریعے دسی گئی تے اُسگو امر فرمایو گیو۔ ف۳۰۸ تے غلط اٹکل چلائیں ف۳۰۹ کہ اُس نے رسول پیچیا، کتاب نازل فرمائیں، راہِ حق واضح فرما چھڑی ف۳۱۰ جسناں تم اپنے واسطے حرام قرار دیں تے کہیں جے اللہ تعالیٰ نے ہمناں اسگو حکم دتو ہے، یاہ گواہی اس واسطے طلب کی گئی جے ظاہر ہو جائے جے کفار گے کول کوئے گواہ نی دے جو وِہ کہیں وِہ ان گی تراشیدہ گل ایں ف۳۱۱ اس ماں تنبیہ ہے جے اگر یاہ شہادت واقع وی ہو جائے تاں وہ محض اِتباع ہوا تے کذب تے باطل ہو یگی ف۳۱۲ بتاں ناں معبود منیں تے شرک ماں گرفتار ہیں ف۳۱۳ اس گو بیان یوہ ہے ف۳۱۴ کیوں جے تھارے وران گا بہت سارا حقوق ایں اناں نے تھاری پرورش کی، تھارے نال شفقت تے مہربانی گو سلوک کیو، تھاری ہر خطرہ دے نگرانی کی، ان گا حقوق گو لحاظ نہ رکھنوں تے ان گے نال حسن سلوک ناں ترک کرنوں حرام ایں۔ ف۳۱۵ اسماں اولاد ناں زندہ در گور کرنوں تے قتل کرن گی حُرمت بیان فرمائی گئی جسگو اہلِ جاہلیت ماں دستور تھو جے وہ اکثر غریبی گا ڈر دے اولاد ناں قتل کر چھڑیں تھا اُناں ناں دسیو گیو جے روزی دین آلو تھارو تے ان گو ساراں گو اللہ تعالیٰ ہے فر تم کیوں قتل جسا عظیم جرم گوار تکارب کریں؟

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

بَطَنَ ۚ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِیْ حَرَّمَ اللّٰہُ اِلَّا بِالْحَقِّ ؕ ذٰلِکُمْ
چھپی ف۳۱٦ اور جس جان گی اللہ نے حُرمت رکھی اسناں ناحق نہ مارو ف۳۱۷ یوہ
وَصّٰکُمْ بِہٖ لَعَلَّکُمْ تَعْقِلُوْنَ ﴿۱۵۱﴾ وَلَا تَقْرَبُوْا مَالَ الْیَتِیْمِ اِلَّا
تمناں حکم فرمایو ہے کہ تمناں عقل ہوئے۔ اور یتیم گا مال گے کول نہ جاؤ مگر
بِالَّتِیْ ھِیَ اَحْسَنُ حَتّٰی یَبْلُغَ اَشُدَّہٗ ۚ وَاَوْفُوا الْکَیْلَ وَالْمِیْزَانَ
بہت اچھا طریقہ نال ف۳۱۸ جد تک وِہ اپنی جوانی ناں پہچے ف۳۱۹ اور ناپ تول انصاف گے نال
بِالْقِسْطِ ۚ لَا نُکَلِّفُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَھَا ۚ وَاِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوْا
پورو کرو۔ ہم کسے جان ور پہار نی سٹا مگر اُسگی طاقت گے مطابق اور جد گل کرو تاں انصاف گی کرو
وَلَوْ کَانَ ذَا قُرْبٰی ۚ وَبِعَھْدِ اللّٰہِ اَوْفُوْا ؕ ذٰلِکُمْ وَصّٰکُمْ بِہٖ لَعَلَّکُمْ
پانویں تھارا رشتہ دار گو معاملو ہوئے اور اللہ ہی گو عہد پورو کرو یاہ تمناں تاکید فرمائی کہ کدے
تَذَکَّرُوْنَ ﴿۱۵۲﴾ وَاَنَّ ھٰذَا صِرَاطِیْ مُسْتَقِیْمًا فَاتَّبِعُوْہُ ۚ وَلَا تَتَّبِعُوا
تم نصیحت منوں۔ اور یوہ کہ ف۳۲۰ یوہ ہے میرو سدھو رستو تو اس ور چلو اور ہورنیں راہیں
السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِکُمْ عَنْ سَبِیْلِہٖ ؕ ذٰلِکُمْ وَصّٰکُمْ بِہٖ لَعَلَّکُمْ تَتَّقُوْنَ ﴿۱۵۳﴾
نہ چلو ف۳۲۱ کہ تمناں اسگی راہ تے الگ کرچھڑیں گی یوہ تاں حکم فرمایو کہ کدے تمناں پرہیزگاری ملے۔
ثُمَّ اٰتَیْنَا مُوْسَی الْکِتٰبَ تَمَامًا عَلَی الَّذِیْۤ اَحْسَنَ وَتَفْصِیْلًا
فرہم نے موسیٰ ناں کتاب عطا فرمائی ف۳۲۲ ہور احسان کرن ناں اُس ور جیڑو نیکوکار ہے اور ہر چیز گی
۱۹ ع ۲ لِّکُلِّ شَیْءٍ وَّھُدًی وَّرَحْمَةً لَّعَلَّھُمْ بِلِقَآءِ رَبِّھِمْ یُؤْمِنُوْنَ ﴿۱۵۴﴾ ع
تفصیل اور ہدایت اور رحمت کہ کدے وہ ف۳۲۳ اپناں رب نال ملن ور ایمان لے آئیں۔ ف۳۲۴

ف۳۱٦ کیوں جے انسان جد کھلاتے ظاہری گناہ دے بچے تے پوشیدہ گناہ دے پرہیز نہ کرے تاں اُسگو ظاہری گناہ دے بچنو وی للھیت دے نی، لوکاں گا ڈین تے ان گی بدگوئی دے بچن واسطے ہے تے اللہ تعالیٰ گی رضا ر تے ثواب گو مستحق وہ ہوئے جہڑو اُس گا خوف نال گناہ چھوڑے۔ ف۳۱۷ وہ امور جن دے قتل مباح ہوئے یہ ہیں: مرتد ہونوں، یا قصاص یا بیاہیا گو زنا کرنوں، بخاری تے مسلم گی حدیث ماں ایں جے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم نے فرمایو کوئے مسلمان جہڑو لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ (صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم) گی گواہی دیتو ہوئے اسگو خون حلال نی مگر ان تریاں وجاں بچوں کسے ایک وجہ دے یا دے بیاہا وا ہون گے باوجود اُس دے زنا سرزد ہو جائے، یا اُس نے کسے ناں ناحق قتل کیو ہوئے تے اُسگو قصاص اُس ور آتو ہوئے یا دین اسلام چھوڑ گے مرتد ہو گیو ہوئے ف۳۱۸ جس دے اُسگو فائدو ہوئے ف۳۱۹ اس ویلے اس گو مال اُس گے حوالے کرچھڑو ف۳۲۰ ان دواں آیتاں ماں جہڑو حکم دتو ف۳۲۱ جہڑا اسلام گے خلاف ہوئیں یہودیت ہوئے یا نصرانیت یا ہور کائے ملّت ف۳۲۲ توریت ف۳۲۳ یعنی بنی اسرائیل ف۳۲۴ تے بعث تے حساب تے ثواب تے عذاب تے دیدار الٰہی گی تصدیق کریں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَهٰذَا كِتٰبٌ اَنْزَلْنٰهُ مُبٰرَكٌ فَاتَّبِعُوْهُ وَاتَّقُوْا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُوْنَ ﴿۱۵۵﴾

اور یاہ برکت آلی کتاب ف۳۲۵ ہم نے اتاری تے اسکی پیروی کرو اور پرہیزگاری کرو کہ تھارے ور رحم ہوئے

اَنْ تَقُوْلُوْٓا اِنَّمَآ اُنْزِلَ الْكِتٰبُ عَلٰى طَآىِٕفَتَيْنِ مِنْ قَبْلِنَا

کدے تم کہو کہ کتاب تے مھاراتے پہلاں دواں گروہاں ور اتری تھی ف۳۲۶

وَاِنْ كُنَّا عَنْ دِرَاسَتِهِمْ لَغٰفِلِيْنَ ﴿۱۵۶﴾ اَوْ تَقُوْلُوْا لَوْ اَنَّآ اُنْزِلَ عَلَيْنَا

اور ہمناں اُس گا پڑھن پڑھان گی کائے خبرنی تھی ف۳۲۷ یا کہو کہ اگر مہارے ور

الْكِتٰبُ لَكُنَّآ اَهْدٰى مِنْهُمْ فَقَدْ جَآءَكُمْ بَيِّنَةٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ

کتاب اترتی تاں ہم ان تے زیادہ راہ ورہوتا ف۳۲۸ تو تھارے کول تھارا رب گی روشن دلیل

وَهُدًى وَّرَحْمَةٌ فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَّبَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَصَدَفَ

اور ہدایت اور رحمت آئی ف۳۲۹ تو اس تے زیادہ ظالم کون جیڑو اللہ گی آیتاں ناں جھٹلائے اور ان تے مُنھ

عَنْهَا سَنَجْزِي الَّذِيْنَ يَصْدِفُوْنَ عَنْ اٰيٰتِنَا سُوْٓءَ الْعَذَابِ بِمَا

پھیرے عنقریب وہ جیڑا مہاری آئیتاں تے مُنہ پھریں ہم اناں ناں بڑا عذاب گی سزادیاں گا

كَانُوْا يَصْدِفُوْنَ ﴿۱۵۷﴾ هَلْ يَنْظُرُوْنَ اِلَّآ اَنْ تَاْتِيَهُمُ الْمَلٰٓىِٕكَةُ اَوْ

بدلو ان گا منہ پھیرن گو۔ کس گا انتظار ماں ایں ف۳۳۰ مگر یوہ کہ آئیں ان گے کول فرشتہ ف۳۳۱ یا

يَاْتِيَ رَبُّكَ اَوْ يَاْتِيَ بَعْضُ اٰيٰتِ رَبِّكَ يَوْمَ يَاْتِيْ بَعْضُ

تھارا رب گو عذاب آئے یا تھارا رب گی ایک نشانی آئے ف۳۳۲ جس دن تھارا رب گی

ف۳۲۵ یعنی قرآن شریف جہڑو کثیر الخیر تے کثیر النفع تے کثیر البرکت ہے تے قیامت توڑی باقی رہے گو تے تحریف تے تبدیل تے نسخ دے محفوظ رہ گو۔ ف۳۲۶ یعنی یہودیاں تے نصرانیاں ور توریت تے انجیل ف۳۲۷ کیوں جے وہ مہاری زبان ہی ماں نی تھیں نہ ہمناں کسے نے ان گا معنیٰ دسیا، اللہ تعالیٰ نے قرآن کریم نازل فرما کے ان گا اس عذر ناں قطع فرما چھڑیو ف۳۲۸ کفار کی ایک جماعت نے کہو تھو یہود و نصاریٰ ور کتاب نازل ہوئیں مگر وہ بدعقلی ماں گرفتار رہیا، ان کتاباں دے نفعو نہ لیو، ہم ان گی طرح ضعیف العقل تے نادان نی، مہاریں عقل صحیح ایں، مہاری عقل تے ذہانت تے فہم و فراست ایسی ہے جے اگر مہارے ور کتاب اترتی تاں ہم ٹھیک راہ ور ہوتا، قرآن کریم نازل فرما کے ان گو یوہ عذر وی کٹ چھڑیو چنانچہ اگے ارشاد ہوئے ف۳۲۹ یعنی یوہ قرآن پاک جس ماں حجتِ واضحہ تے صاف بیان تے ہدایت تے رحمت ہے۔ ف۳۳۰ جد وحدانیت تے رسالت ور زبردست حجت قائم ہو گئیں تے کفر تے گمراہی گا اعتقادات ناں باطل کر دتو گیو دے ہون ایمان لیانماں کیو جو کیں؟ کا ہنگو انتظار باقی ہے؟ ف۳۳۱ ان گیں روح قبض کرن واسطے ف۳۳۲ قیامت گی نشانیاں بچوں۔ جمہور مفسّرین گے نزدیک اس نشانی دے دینہ گو لیتا داروں چڑھنو مراد ہے۔ ترمذی گی حدیث ماں وی ایسو ہی وارد ہے۔ بخاری تے مسلم گی حدیث ماں ایں کہ قیامت قائم نہ ہو یگی جد تک آفتاب مغرب دے طلوع نہ کرے تے جد وہ مغرب دے طلوع ہوئے گو تے اُسناں لوک دیکھیں گا تے سارا ایمان لے آئیں گا مگر اُس وقت گو ایمان آنو فائدو نہ دیے گو (قبول نہ ہوئے گو)

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ایٰتِ رَبِّكَ لَا یَنْفَعُ نَفْسًا اِیْمَانُهَا لَمْ تَكُنْ اٰمَنَتْ مِنْ

وہ ایک نشانی آیگی کسے جان ناں ایمان لیانوں کم نہ دیے گو جیڑی نے پہلاں ایمان

قَبْلُ اَوْ كَسَبَتْ فِیْۤ اِیْمَانِهَا خَیْرًا ؕ قُلِ انْتَظِرُوْۤا اِنَّا مُنْتَظِرُوْنَ ﴿۱۵۸﴾

نی آنیو تھو یا اپناں ایمان ماں کائے پلائی نہ کمائی تھی ف٣٣٣ تم فرماؤ رستو دیکھو ف٣٣٤ ہم وی دیکھاں

اِنَّ الَّذِیْنَ فَرَّقُوْا دِیْنَهُمْ وَ كَانُوْا شِیَعًا لَّسْتَ مِنْهُمْ

وہ جنھاں نے اپناں دین ماں جُدا جُدا راہ کڈھیا اور کئی گروہ ہوگیا ف٣٣٥ اے محبوب! تمناں ان گے نال

فِیْ شَیْءٍ ؕ اِنَّمَاۤ اَمْرُهُمْ اِلَى اللّٰهِ ثُمَّ یُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوْا

کوئے واسطونی ان گو معاملو اللہ ہی گے حوالے ہے پُروہ اناں ناں دس چھڑے گو جو کُجھ

یَفْعَلُوْنَ ﴿۱۵۹﴾ مَنْ جَآءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهٗ عَشْرُ اَمْثَالِهَا ۚ وَ مَنْ جَآءَ بِالسَّیِّئَةِ

وہ کریں تھا ف٣٣٦ جیڑو ایک نیکی لیائے تاں اُس واسطے اُس جسیں دس ایں ف٣٣٧ اور جیڑو بُرائی لیائے

فَلَا یُجْزٰۤى اِلَّا مِثْلَهَا وَ هُمْ لَا یُظْلَمُوْنَ ﴿۱۶۰﴾ قُلْ اِنَّنِیْ هَدٰىنِیْ

تو اسناں بدلو نہ ملے گو مگر اُس گے برابر اور ان ور ظلم نہ ہوئے گو، تم فرماؤ بے شک مناں

رَبِّیْۤ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِیْمٍ ۚ۬ دِیْنًا قِیَمًا مِّلَّةَ اِبْرٰهِیْمَ حَنِیْفًا ۚ

میرا رب نے سِدھی راہ دسی ف٣٣٨ ٹھیک دین، ابراہیم گی مِلّت جیڑو ہر باطل توں جدا تھو

وَ مَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِیْنَ ﴿۱۶۱﴾ قُلْ اِنَّ صَلَاتِیْ وَ نُسُكِیْ وَ مَحْیَایَ

اور مشرک نی تھا ف٣٣٩ تم فرماؤ بے شک میری نماز تے میری قربانیں تے میرو جینوں

وَ مَمَاتِیْ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِیْنَ ﴿۱۶۲﴾ لَا شَرِیْكَ لَهٗ ۚ وَ بِذٰلِكَ اُمِرْتُ

اور میرو مرنوں سب اللہ گے واسطے ہے جیڑو رب سارا جہان گو۔ اسگو کوئے شریک نی مناں یوہی حکم ہویو ہے۔

ف٣٣٣ یعنی طاعت نی کی تھی، مطلب یوہ ہے جے نشانی آن دے پہلاں جھڑا ایمان نی لیایا نشانی گے بعدان گو ایمان قبول نی اسے طرح جھڑ و نشانی دے پہلاں توبہ نہ کرے نشانی دے بعد اُسگی توبہ قبول نی لیکن جیڑا ایماندار پہلاں دے نیک عمل کرتا ہوئیں گا ان گا عمل نشانی دے بعد وی مقبول ایں۔ ف٣٣٤ ان بچوں کسے ایک گو یعنی یا موت گا فرشتاں گا آن گو یا عذاب یا نشانی آن گو ف٣٣٥ مثل یہود و نصاریٰ گے۔ حدیث شریف ماں ایں یہودی اکہتر (٧١) فرقہ ہو گیا، ان بچوں صرف ایک ناجی ہے باقی سب ناری نصاریٰ بہتر (٧٢) فرقہ ہوگیا ایک ناجی باقی سارا ناری تے میری امت ماں تہتر (٧٣) فرقہ ہو جائیں گا وہ سب گا سب ناری ہوئیں گا سوائے ایک گے جھڑ و سواد اعظم یعنی بڑی جماعت ہے دے ایک روایت ماں ایں جھڑ و میری تے میرا اصحاب گی راہ ور ہے ف٣٣٦ تے آخرت ماں اُناں ناں اپناں کردار گو انجام معلوم ہو جائیگو ف٣٣٧ یعنی ایک نیکی کرن آلا ناں دس نیکیاں گی جزا تے یاہ حد وی آخری نی بلکہ اللہ تعالیٰ جس گے واسطے جتنو چاہے اُسگی نیکیاں کا اجر ناں بدھائے ایک گے بدلے ست سو کرے یا بے حساب عطا فرمائے اصل گل یاہ ہے جے نیکیاں گو ثواب محض فضلِ الٰہی ہے، یوہی مذہب ہے اہل سنت گو تے بدی گی اتنی ہی جزا یوہ عدل ہے ف٣٣٨ یعنی دین اسلام جیڑو اللہ تعالیٰ ناں مقبول ہے۔ ف٣٣٩ اس ماں کفار قریش کو رد ہے جھڑا گمان کریں تھا جے وہ دین ابراہیمی ور ہیں، اللہ تعالیٰ نے فرمایو جے حضرت ابراہیم علیہ الصلوٰۃ والسلام مشرک تے بت پرست نی تھا تاں بت پرستی کرن آلاں مشرکین گو یوہ دعوو جے وہ مِلّت ابراہیمی ور ہیں باطل تے چوٹھو ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَاَنَا اَوَّلُ الْمُسْلِمِيْنَ ﴿۱۶۳﴾ قُلْ اَغَيْرَ اللّٰهِ اَبْغِيْ رَبًّا وَّهُوَ رَبُّ كُلِّ

اور ہوں سب توں پہلو مسلمان ہوں ف۳۴۰ تم فرماؤ کیا اللہ گے سوا ہور رب چاہوں حالانکہ وہ ہر چیز گو

شَيْءٍ ؕ وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ اِلَّا عَلَيْهَا ۚ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِّزْرَ

رب ہے ف۳۴۱ اور جو کوئے کُجھ کمائے وہ اسے گے ذمے ایں اور کائے پہار چان آلی جان دوجی گو پہار

اُخْرٰى ۚ ثُمَّ اِلٰى رَبِّكُمْ مَّرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيْهِ

نہ چائیگی ف۳۴۲ فرتمناں اپناں رب گی طرف مڑنوں ایں ف۳۴۳ وہ تمناں دس چھڑے گو جس ماں

تَخْتَلِفُوْنَ ﴿۱۶۴﴾ وَهُوَ الَّذِيْ جَعَلَكُمْ خَلٰٓئِفَ الْاَرْضِ وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ

اختلاف کریں تھا۔ اور وہی ہے جس نے زمین ماں تمناں نائب کیو ف۳۴۴ اور تھارے بچوں ایک ناں

فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجٰتٍ لِّيَبْلُوَكُمْ فِيْ مَآ اٰتٰىكُمْ ؕ اِنَّ رَبَّكَ سَرِيْعُ

دوجاوردرجاں بلندی دتی ف۳۴۵ کہ تمناں آزمائے ف۳۴۶ اس چیزماں جیہڑی تمناں عطافرمائی بے شک تھارارب ناں عذاب کرتاں

الْعِقَابِ ۖ وَاِنَّهٗ لَغَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۱۶۵﴾

ع ۲۰ النصف

دیرنی لگتی اور بے شک وہ ضرور بخشن آلو مہربان ہے۔

سُوْرَةُ الْاَعْرَافِ مَكِّيَّةٌ — اٰيَاتُهَا ۲۰۶ — رُكُوْعَاتُهَا ۲۴

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

اللہ گاناں نال شروع جیہڑو بہت مہربان رحم آلو ف۱

الٓمّٓصٓ ﴿۱﴾ كِتٰبٌ اُنْزِلَ اِلَيْكَ فَلَا يَكُنْ فِيْ صَدْرِكَ حَرَجٌ مِّنْهُ

اے محبوب ! ایک کتاب تھاری طرف اتاری گئی تانجہ تھارادل ماں یوہ خیال پیدانہ ہوئے کہ خورے لوک نہ منیں ف۲

ف۳۴۰ اوّلیت یادے اس اعتباردے ہے جے انبیاء کرام گواسلام ان گی امت ورمقدم ہوئے یااس اعتباردے جے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم سب دے پہلی مخلوق ایں تاں ضروراوّل المسلمین ہویا ف۳۴۱ شانِ نزول: کفار نے نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم ناں کہیو تھو جے تم مہارادین کی طرف مڑ آؤ تے مہاراں معبوداں گی عبادت کرو۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنھما نے فرمایو جے ولید ابن مغیرہ کہتھو جے میرورستو اختیار کرواس ماں اگر کُجھ گناہ ہے وہ میری گردن ور۔ اس وریا آیت کریمہ نازل ہوئی تے دسیو گیو جے وہ رستو غلط ہے، خداشناس کس طرحیا گوارا کرسکے جے اللہ تعالیٰ گے سوا کسے ہورناں ربّ منیں تے یوہ وی باطل ہے جے کسے کوگناہ دوجو چاسکے۔ ف۳۴۲ ہر شخص اپنا گناں ماں پکڑیو وہوئے دوجا گا گناہ ماں نی ف۳۴۳ روزِ قیامت ف۳۴۴ کیوں جے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم خاتم النبین ایں آپ گے بعد کوئے نبی نی تے آپ کی امّت آخرالامم ایں اس واسطے اساں زمین ور پہلاں کوخلیفو بنایو تانجہ اس کا مالک ہوئیں تے اسماں تصرف کریں ف۳۴۵ شکل صورت ماں، حسن وجمال ماں رزق تے مال ماں علم وعقل ماں قوت وکمال ماں ف۳۴۶ یعنی آزمائش ماں پایا جے تم نعمت تے جاہ ومال پا گے کسطرح شکرگزار رہیں، تے آپسماں ایک دوجا گے نال کس قسم گا سلوک کریں۔ ف۱ یاہ سورت (اعراف) ملہ مکرمہ ماں نازل ہوئی تے ایک روایت گے مطابق یاہ سورت مکی ہے سوائے آیت گے جن بچوں پہلی وَسْئَلْهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِيْ آیت نمبر (۱۶۳تا۱۶۷) ہے اس سورت ماں دوسو چھ (۲۰۶) آیات تے چوبی (۲۴) رکوع تے ترے ہزار ترے سو پنجی (۳۳۲۵) کلمہ تے چودہ ہزار دس (۱۴۰۱۰) حرف ایں۔
ف۲ اس خیال دے جے شاید لوک نہ منیں تے اس دے مُنھ موڑلیں تے اسگی تکذیب گے پچھے پے جائیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لِتُنْذِرَ بِهٖ وَذِكْرٰى لِلْمُؤْمِنِيْنَ ۝٢ اِتَّبِعُوْا مَآ اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ مِّنْ

اس واسطے کہ تم اسناں ڈر سناؤ اور مسلماناں ناں نصیحت۔ اے لوگو! اُس ورچلو جیڑو تھاری طرف تھارا

رَّبِّكُمْ وَلَا تَتَّبِعُوْا مِنْ دُوْنِهٖٓ اَوْلِيَآءَ ۗ قَلِيْلًا مَّا تَذَكَّرُوْنَ ۝٣ وَكَمْ مِّنْ

رب گی طرف توں اُتریو ف۳ اور اُسناں چھوڑ گے ہور حاکماں گے پچھے نہ جاؤ بہت کھٹ سمجھیں اور کتنی ہی

قَرْيَةٍ اَهْلَكْنٰهَا فَجَآءَهَا بَاْسُنَا بَيَاتًا اَوْ هُمْ قَآئِلُوْنَ ۝٤ فَمَا كَانَ

بستیں ہم نے ہلاک کیں ف۴ تو ان ور مہارو عذاب رات ماں آئیو یا جد وِہ دوپہر ناں سوئیں تھا تو ف۵

دَعْوٰىهُمْ اِذْ جَآءَهُمْ بَاْسُنَآ اِلَّآ اَنْ قَالُوْٓا اِنَّا كُنَّا ظٰلِمِيْنَ ۝٥

ان گا مُنھ تے کجھ نی نکلیو جد مہارو عذاب ان در آیو مگر یوہی بولیا کہ ہم ظالم تھا ف۶

فَلَنَسْـَٔلَنَّ الَّذِيْنَ اُرْسِلَ اِلَيْهِمْ وَلَنَسْـَٔلَنَّ الْمُرْسَلِيْنَ ۝٦ فَلَنَقُصَّنَّ

تو بیشک ضرور ہم نے پچھنوں ایں اناں ناں جن گے کول رسول گیا ف۷ اور بے شک ضرور ہم نے پچھنوں ایں رسولاں دے ف۸ تاں ضرور ہم

عَلَيْهِمْ بِعِلْمٍ وَّمَا كُنَّا غَآئِبِيْنَ ۝٧ وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذِ الْحَقُّ ۚ فَمَنْ ثَقُلَتْ

اناں ناں دساں گا ف۹ اپناں علم نال اور ہم کجھ غائب نی تھا۔ اور اُس دن تول ضرور ہونی ایں تو ف۱۰

مَوَازِيْنُهٗ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ۝٨ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِيْنُهٗ فَاُولٰٓئِكَ

جن گا پلڑا پھارا ہویا ف۱۱ وہی مراداں ناں پہنچیا۔ اور جن گا پلڑا ہولا ہویا ف۱۲ تو وہی ایں

الَّذِيْنَ خَسِرُوْٓا اَنْفُسَهُمْ بِمَا كَانُوْا بِاٰيٰتِنَا يَظْلِمُوْنَ ۝٩ وَلَقَدْ

جناں نے اپنی جان کھاٹا ماں سٹی ان زیادتیاں گو بدلو جیڑیں مہاریں آیتاں ور کریں تھا ف۱۳ اور بے شک

ف۳ یعنی قرآن شریف جسماں ہدایت تے نور گو بیان ایں۔ زجاج نے کہیو جے اتباع کرو قرآن کریم گی تے اُس چیز گی جیڑی نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم لے آیا۔ کیوں جے یوہ سب اللہ تعالیٰ گو نازل کیو وو ہے جیسو جے قرآن مجید ماں فرمایو۔ مَآ اٰتٰىكُمُ الرَّسُوْلُ فَخُذُوْهُ۔ الآیۃ (الحشر ۵۹/۷) یعنی جو کجھ رسول تھارے کول لیائیں اُس ناں اخذ کرو (پکڑ لیو) تے جس دے منع فرمائیں اُس دے باز رہو ف۴ ہون حکم الٰہی گو اتباع ترک کرن تے اُس دے منہ پھیرن گا نتائج پچھلی قوماں گا حالات ماں دسیا جائیں ف۵ معنی یہ جے مہارو عذاب ایسا وقت ماں آیو جد کہ اناں ناں خیال وی نی تھو یا دے رات گو وقت تھو دے وِہ آرام گی نیند سوئیں تھا یا دن ماں قیلولہ گے وقت تے وِہ آرام ماں تھا نہ عذاب گا نازل ہون گی کائے نشانی تھی نہ قرینوں جے پہلاں دے خبردار ہوتا اچانک آ گیو اس دے کفار ناں خبردار کیو جائے جے وِہ امن تے آرام گا اسباب ور مغرور نہ ہوئیں عذاب الٰہی جد آئے بٹلو ہی آئے۔ ف۶ عذاب آن ور اُنہاں نے اپناں جرم گو اعتراف کیو تے اُس ویلے اعتراف وی فائدو نی دیتو۔ ف۷ جے اُناں نے رسولاں گی دعوت گو کے جواب دتو تے اُن گا حکم گی کے تعمیل کی۔ ف۸ کہ اناں نے اپنی اُمتاں ناں مہارا پیام پہچایا تے ان اُمتاں نے اناں ناں کے جواب دتو۔ ف۹ رسولاں ناں وی تے ان گی امتاں ناں وی کہ اناں نے دنیا ماں کے کیو۔ ف۱۰ اس طرح کہ اللہ عزّ وجلّ ایک میزان قائم فرمائیگو جسکو ہر ایک پلڑو اتنی گنجائش آلو ہوئے گو جتنی مشرق تے مغرب گے درمیان ایں۔ ابن جوزی نے کہیو کہ حدیث ماں آیو ہے جے حضرت داؤد علیہ الصلوٰۃ والسلام نے بارگاہِ الٰہی ماں میزان دیکھن گی درخواست پیش کی جد میزان دسی گئی تے آپ نے اُس گا پلاں گی وسعت ملاحظہ فرمائی تاں عرض کیو یارب کس گی طاقت ہے جے اناں ناں نیکیاں نال پر سکے ارشاد ہویو اے داؤد! ہوں جد اپناں بنداں دے راضی ہوواں تاں ایک کھجور نال پر چھڑوں یعنی تھوڑی نیکی وی مقبول تے منظور ہو جائے تاں فضل الٰہی نال اتنی بدھ جائے جے میزان ناں پر چھڑے ف۱۱ نیکیں زیادہ ہوئیں ف۱۲ تے ان ماں کائے نیکی نہ ہوئی یو ہ کفار گو حال ہوئے گو جہڑا ایمان دے محروم ایں تے اس وجہ دے ان گو کوئے عمل مقبول نی ف۱۳ کہ اناں ناں چھوڑیں تھا، جھٹلائیں تھا، ان گی اطاعت دے منہ موڑیں تھا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مَكَّنّٰكُمْ فِي الْاَرْضِ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيْهَا مَعَايِشَ ؕ قَلِيْلًا مَّا

ہم نے تمناں زمین ور بنکاؤ دِتو اور تھارے واسطے اُسماں زندگی گا اسباب بنایا ف۱۴ بہت ہی کہٹ

ع۱۰ ۸ تَشْكُرُوْنَ ﴿۱۰﴾ وَلَقَدْ خَلَقْنٰكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنٰكُمْ ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ

شکر کریں ف۱۵ اور بے شک ہم نے تمناں پیدا کیو فر تھارا نقشہ بنایا فر ہم نے ملائیکہ دے فرمایو

اسْجُدُوْا لِاٰدَمَ ۖ فَسَجَدُوْٓا اِلَّآ اِبْلِيْسَ ؕ لَمْ يَكُنْ مِّنَ السّٰجِدِيْنَ ﴿۱۱﴾

کہ آدم ناں سجدو کرو تو وہ سارا سجدہ ماں گر گیا مگر ابلیس یوہ سجدہ آلاں بچوں نہ ہویو

قَالَ مَا مَنَعَكَ اَلَّا تَسْجُدَ اِذْ اَمَرْتُكَ ؕ قَالَ اَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ ۚ

فرمایو کس چیز نے تناں روکیو کہ تیں سجدو نہ کیو جد میں تناں حکم دتو تھو ف۱۶ بولیو ہوں اس توں بہتر ہوں

خَلَقْتَنِيْ مِنْ نَّارٍ وَّخَلَقْتَهٗ مِنْ طِيْنٍ ﴿۱۲﴾ قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا

تیں مناں اگ دے بنایو اور اسناں مٹی دے بنایو ف۱۷ فرمایو تو اِتوں اُترجا۔

فَمَا يَكُوْنُ لَكَ اَنْ تَتَكَبَّرَ فِيْهَا فَاخْرُجْ اِنَّكَ مِنَ الصّٰغِرِيْنَ ﴿۱۳﴾

تناں نی پہنچو کہ ات رہ گے غرور کرے نکل ف۱۸ تو ہے ذلت آلا بچوں ف۱۹

قَالَ اَنْظِرْنِيْٓ اِلٰى يَوْمِ يُبْعَثُوْنَ ﴿۱۴﴾ قَالَ اِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِيْنَ ﴿۱۵﴾

بولیو مناں فرصت دے اس دن توڑی کہ لوگ اٹھیا لیا جئیں۔ فرمایو تیناں مہلت ہے ف۲۰

قَالَ فَبِمَآ اَغْوَيْتَنِيْ لَاَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيْمَ ﴿۱۶﴾ ثُمَّ

بولیو تاں قسم اسگی کہ تیں مناں گمراہ کیو ضرور تیرا سدھا رستہ ور انکی تاک ماں بیسوں گو فر ف۲۱

ف۱۴ تے اپنا فضل نال تمناں آرام دتا باوجود اس گے جے تم ف۱۵ شکر گی حقیقت نعمت گو تصور تے اسگو اظہار ہے تے ناشکری نعمت ناں پُل جانوں تے اسناں چھپانوں ف۱۶ مسئلو: اس دے ثابت ہو یو جے امر وجوب گے واسطے ہوئے تے سجدو نہ کرن گو سبب دریافت کرنوں توبیخ (ڈانٹن) واسطے ہے تے اس واسطے جے شیطان گی دشمنی تے اُس گو کفر تے کِبر تے اپنی اصل ور فخر کرنوں تے حضرت آدم علیہ الصلوٰۃ والسّلام گا اصل گی تحقیر کرنی ظاہر ہو جائے۔ ف۱۷ اس دے اس گی مراد یاہ تھی جے اگ مٹی دے افضل تے اعلیٰ ہے تاں جسکی اصل اگ ہوئے گی وہ اس دے افضل ہے، جسکی اصل مٹی ہے تے اس خبیث گو یوہ خیال غلط تے باطل ہے کیوں جے افضل وہ ہے جسناں مالک تے مولیٰ فضیلت دیے، فضیلت گو دارومدار اصل تے جوہر ور نی بلکہ مالک گی اطاعت تے فرمانبرداری ور ہے تے اگ گو مٹی دے افضل ہونوں یوہ وی باطل ہے کیوں جے اگ ماں طیش تے تیزی تے ترفع ہے یوہ سب تکبر ماں داخل ہے تے مٹی دے وقار، حلم وحیا وصبر حاصل ہوئیں، مٹی دے آباد ہوئیں اگ دے برباد، مٹی امانتدار ہے جہڑی چیز اُس ماں رکھی جائے اسناں محفوظ رکھے تے بدھائے، اگ فنا کر چھڑے باوجود اس گے لطف یوہ ہے مٹی اگ ناں بجھا چھڑے تے اگ مٹی ناں فنانی کر سکتی علاوہ بریں حماقت تے شقاوت ابلیس گی یاہ جے اُس نے نص گے موجود ہوتاں ہو یاں اُس گے اگے قیاس کیو تے جہڑو قیاس نص گے خلاف ہوئے وہ ضرور مردود ف۱۸ جنت دے، جے یاہ جگہ اطاعت تے تواضع آلاں گی ہے منکر تے مغرور سرکش گی نی ف۱۹ کہ انسان تیری مذمت کرے گو تے ہر زبان تیرے ور لعنت کریگی تے یوہی تکبر آلاں گو انجام ایں ف۲۰ تے مدت اس مہلت گی سورۂ حجر ماں بیان فرمائی گئی۔ اِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِيْنَ اِلٰى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُوْمِ تے یوہ وقت نفخۂ اُولیٰ گو ہے جد سارا لوک مر جائیں گا، شیطان نے مُرداں گا زندہ ہون گا وقت تک مہلت منگی تھی تے اس دے اُس گو مطلب یوہ تھو جے موت گی سختی دے بچ جائے یوہ قبول نہ ہو یو تے نفخۂ اولیٰ گی مہلت دتی گئی۔ ف۲۱ جے بنی آدم گا دل ماں وسوسہ کلھوں تے اناں ناں باطل گی طرف مائل کروں، گناہاں گی رغبت دواؤں تیری اطاعت تے عبادت دے روکوں تے گمراہی ماں پاؤں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لَاٰتِيَنَّهُمْ مِّنْۢ بَيْنِ اَيْدِيْهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ اَيْمَانِهِمْ
ضرور ہوں ان گے کول آؤں گو ان گے اگے اور پچھے اور سجادے
وَعَنْ شَمَآئِلِهِمْ ؕ وَلَا تَجِدُ اَكْثَرَهُمْ شٰكِرِيْنَ ﴿۱۷﴾ قَالَ اخْرُجْ
اور کھبادے ۔ف۲۲ اور توں ان ماں اکثر ناں شکر گزار نی پاسیں ف۲۳ فرمایو اتوں نکل جا
مِنْهَا مَذْءُوْمًا مَّدْحُوْرًا ؕ لَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ لَاَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ
رد کیو گیو۔ راندیوود ضرور جیہڑو ان بچوں تیرا کہن ور چلیو ہوں تم ساراں نال جہنم
مِنْكُمْ اَجْمَعِيْنَ ﴿۱۸﴾ وَيٰۤاٰدَمُ اسْكُنْ اَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ فَكُلَا مِنْ
ناپروں گو ف۲۴ اور اے آدم! تُو تے تیرو جوڑو ف۲۵ جنت ماں رہو تو اس بچوں
حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هٰذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُوْنَا مِنَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۱۹﴾
جت چاہو کھاؤ اور اس بُوٹا گے کول نہ جایو کہ حد توں بدھن آلاں ماں ہوجائیں گا۔
فَوَسْوَسَ لَهُمَا الشَّيْطٰنُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وٗرِيَ عَنْهُمَا مِنْ سَوْاٰتِهِمَا
فر شیطان نے ان گا دِل ماں خیال گلیو کہ ان ور کھول چھڑے ان گی شرم گیں چیز ف۲۶ جیہڑیں ان تے چھپی ویں تھیں ف۲۷
وَقَالَ مَا نَهٰىكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هٰذِهِ الشَّجَرَةِ اِلَّاۤ اَنْ تَكُوْنَا
اور بولیو تمناں تھارا رب نے اس بوٹا توں اسے واسطے منع فرمایو ہے کہ کدے تم
مَلَكَيْنِ اَوْ تَكُوْنَا مِنَ الْخٰلِدِيْنَ ﴿۲۰﴾ وَقَاسَمَهُمَاۤ اِنِّيْ لَكُمَا لَمِنَ
دو فرشتہ ہوجائیں یا ہمیشہ جین آلا ف۲۸ اور ان تے قسم کھادی کہ ہوں تم دواں گو
النّٰصِحِيْنَ ﴿۲۱﴾ فَدَلّٰىهُمَا بِغُرُوْرٍ ۚ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا
خیرخواہ ہوں۔ تو اتارلے آیوا ناں ناں فریب نال ف۲۹ فر جد اناں نے وہ بوٹو چکھیو ان ور ان گی شرم گی چیز

ف۲۲ یعنی چواں طرفاں دے اناں ناں کہیر گے سدھا راہ دے روکوں گو ف۲۳ چونکہ شیطان بنی آدم ناں گمراہ کرن تے شہوات تے برائیاں ماں مبتلا کرن ماں اپنی انتہائی کوشش خرچ کرن گو عزم کر چکو تھو اس واسطے اُس ناں گمان تھو جے وہ بنی آدم ناں پکا لیے گو اناں ناں فریب دے گے اللہ تعالیٰ کی نعمتاں گا شکر تے اسکی اطاعت تے فرمانبرداری تے روک چھڑے گو ف۲۴ تناں وی تے تیری ذرّیت ناں وی تے تیری فرمانبرداری کرن آلا آدمیاں ناں وی، سب ناں دوزخ ماں داخل کیو جائیگو شیطان ناں جنت دے کڈھن دے بعد حضرت آدم ناں خطاب فرمایو جہڑ وا گے آئے۔ ف۲۵ یعنی حضرت حوا ف۲۶ یعنی ایسو وسوسو سٹیو کہ جس گو نتیجو یوہ ہویو جے وہ دوئے آپسماں ایک دوجا گے سامنے برہنہ ہوجائیں۔ اس آیت دے یوہ مسئلو، ثابت ہویو جے وہ جسم جناں عورت کہیں اُسگو چھپانوں ضروری تے کھولنوں منع ایں تے یوہ وی ثابت ہویو جے اُس گو کھولنوں ہمیشہ دے عقل گے نزدیک مذموم تے طبیعتاں ناں ناگوار رہیو ہے۔ ف۲۷ اس دے معلوم ہویو جے ان دواں صاحبان نے ہون توڑی ایک دوجا گو ستر نی دیکھیو تھو ف۲۸ جے جنت ماں رہوتے کدے نہ مرد ف۲۹ مطلب یوہ ہے جے ابلیس ملعون نے چوٹھی قسم کھا گے حضرت آدم علیہ الصلوٰۃ والسلام ناں تو کھود تو تے پہلو چوٹھی قسم کھان آلو ابلیس ہی ہے حضرت آدم علیہ السلام ناں گمان وی نی تھو جے کوئے اللہ تعالیٰ کی قسم کھا گے چوٹھ بول سکے اس واسطے آپ نے اسکی گل گو اعتبار کرلیو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

سَوْاٰتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفٰنِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَّرَقِ الْجَنَّةِ ۭ وَنَادٰىهُمَا

کھل گئیں ف۳۰ اور اپناں جسم ور جنت گا پتر چمیڑن لگا اور اناں ناں

رَبُّهُمَآ اَلَمْ اَنْهَكُمَا عَنْ تِلْكُمَا الشَّجَرَةِ وَاَقُلْ لَّكُمَآ اِنَّ الشَّيْطٰنَ

ان گا رب نے فرمایو کیا میں تمناں اس بوٹا توں منع نی کیو تھو اور نہ فرمایو تھو کہ شیطان

لَكُمَا عَدُوٌّ مُّبِيْنٌ ﴿۲۲﴾ قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَآ اَنْفُسَنَا ۫ وَاِنْ لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا

تھارو کھلو دشمن ایں۔ دواں نے عرض کی۔ اے رب مہارا! ہم نے اپنوں آپ برو کیو تو اگر تُو ہمناں نہ بخشے

وَتَرْحَمْنَا لَنَكُوْنَنَّ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ ﴿۲۳﴾ قَالَ اهْبِطُوْا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ

اور مہارے ور رحم نہ کرے تاں ہم ضرور نقصان آلاں بچوں ہویا۔ فرمایو اترو ف۳۱ تھارے بچوں ایک دوجا گو

عَدُوٌّ ۚ وَلَكُمْ فِى الْاَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَّمَتَاعٌ اِلٰى حِيْنٍ ﴿۲۴﴾ قَالَ

دشمن اور تمناں زمین ماں ایک وقت تک ٹھہرنوں اور برتنوں ایں۔ فرمایو

ع ۱۵ ۲ ۹ فِيْهَا تَحْيَوْنَ وَفِيْهَا تَمُوْتُوْنَ وَمِنْهَا تُخْرَجُوْنَ ﴿۲۵﴾ يٰبَنِىْٓ اٰدَمَ

اسے ماں جیو گا اور اِسے ماں مرو گا اور اِسے بچوں اٹھا لیا جاؤ گا ف۳۲ اے آدم گی اولادا!

قَدْ اَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُّوَارِىْ سَوْاٰتِكُمْ وَرِيْشًا ۭ وَلِبَاسُ

بے شک ہم نے تھاری طرف ایک لباس وہ اتاریو تھاریں شرم گی چیز چھپائے اور ایک وہ کہ تھاری زینت ہوئے ف۳۳ اور

التَّقْوٰى ۙ ذٰلِكَ خَيْرٌ ۭ ذٰلِكَ مِنْ اٰيٰتِ اللّٰهِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُوْنَ ﴿۲۶﴾

پرہیزگاری گو لباس وہ سب توں بہتر ف۳۴ یوہ اللہ گی نشانیاں بچوں ایں کہ کدے وہ نصیحت منیں۔

يٰبَنِىْٓ اٰدَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطٰنُ كَمَآ اَخْرَجَ اَبَوَيْكُمْ مِّنَ الْجَنَّةِ

اے آدم گی اولادا! ف۳۵ خبردار تمناں شیطان فتنہ ماں نہ سٹے جیسوکہ تھارا ماں باپ ناں جنت توں

يَنْزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوْاٰتِهِمَا ۭ اِنَّهٗ يَرٰىكُمْ هُوَ

کڈھیو اتروا چھڑیا ان گا لباس کہ ان گی شرم گی چیزاناں ناں نظر آئیں بے شک وہ اور اُسکو کنبو

ف۳۰ تے جنتی لباس جسم دے جدا ہو گیا تے ان ماں ایک دوجا دے جسم چھپانہ سکیو اس ویلا تک ان صاحبان بچوں کسے نے خود وی اپنوں ستر نی دیکھیو تھو تے نہ اُس وقت تک اناں ناں اسکی حاجت پیش آئی تھی ف۳۱ اے آدم تے حوا اپنی ذرّیت گے سمیت جھوڑی اندر ہے ف۳۲ قیامت گے دن حساب گے واسطے ف۳۳ یعنی ایک لباس دے وہ ہے جس دے جسم چھپایو جائے تے ستر کیو جائے تے ایک لباس وہ ہے جس دے زینت حاصل ہوئے تے یاہ غرض وی صحیح ہے ف۳۴ پرہیزگاری گو لباس ایمان، حیا، نیک خصلت، تے نیک عمل ایں بیشک یوہ زینت گا لباس دے افضل تے بہترین ایں۔ ف۳۵ شیطان گی مکاری تے حضرت آدم علیہ الصلوٰۃ والسلام گے نال اسکی دشمنی گو بیان فرما گے بنی آدم ناں متنبہ تے ہوشیار کیو جائے تانجہ وہ شیطان گا وسوسہ تے اسکی مکاریاں دے بچتا رہیں جہڑو حضرت آدم علیہ السلام گے نال ایک فریب کاری کر گزریو ہے وہ ان گی اولاد ور کے صرفو کرے گو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَقَبِيْلُهٗ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ ؕ اِنَّا جَعَلْنَا الشَّيٰطِيْنَ اَوْلِيَآءَ

تمناں اتوں دیکھیں کہ تم اناں ناں نی دیکھ سکتا ف٣٦ بے شک ہم نے شیطاناں ناں ان گو دوست کیو ہے

لِلَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿٢٧﴾ وَاِذَا فَعَلُوْا فَاحِشَةً قَالُوْا وَجَدْنَا

جہڑا ایمان نی لے آتا۔ اور جد کائے بے حیائی کریں ف٣٧ تاں کہیں کہ ہم نے

عَلَيْهَآ اٰبَآءَنَا وَاللّٰهُ اَمَرَنَا بِهَا ؕ قُلْ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَاْمُرُ

اس ور اپناں باپ دادا ناں دیکھیو اور اللہ نے ہمناں اسگو حکم دتو ف٣٨ تم فرماؤ! بے شک اللہ بے حیائی گو

بِالْفَحْشَآءِ ؕ اَتَقُوْلُوْنَ عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿٢٨﴾ قُلْ اَمَرَ

حکم نی دیتو کیا اللہ ور وہ گل لائیں جسکی تمناں خبر نی۔ تم فرماؤ!

رَبِّيْ بِالْقِسْطِ ۫ وَاَقِيْمُوْا وُجُوْهَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَّادْعُوْهُ

میرا رب نے انصاف گو حکم دتو ہے اور اپناں مُنھ سِدھا کرو ہر نماز گے وقت اور اُسگی عبادت کرو

مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ ۬ كَمَا بَدَاَكُمْ تَعُوْدُوْنَ ﴿٢٩﴾ ؕ فَرِيْقًا

خالص اُس گا بندہ ہوگے جس طرح اُس نے تھاری شروعات کی اسے طرح تم مڑیں گا ف٣٩ ایک فرقہ ناں

هَدٰى وَفَرِيْقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلٰلَةُ ؕ اِنَّهُمُ اتَّخَذُوا

راہ دسی ف٤٠ اور ایک فرقہ گی گمراہی ثابت ہوئی ف٤١ اناں نے

الشَّيٰطِيْنَ اَوْلِيَآءَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ وَيَحْسَبُوْنَ اَنَّهُمْ مُّهْتَدُوْنَ ﴿٣٠﴾

اللہ ناں چھوڑ گے شیطاناں ناں والی بنایو ف٤٢ اور سمجھیں یاہ کہ وہ راہ ور ایں

ف٣٦ اللہ تعالیٰ نے جناں ناں ایسوادراک دتو ہے کہ وہ انساناں ناں دیکھیں تے انساناں ناں ایسوادراک نی ملیو کہ وہ جناں ناں دیکھ سکیں۔ حدیث شریف ماں ایں کہ شیطان انسان گا جسم ماں خون گے نال چلے۔ حضرت ذوالنون رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو کہ اگر شیطان ایسو ہے کہ وہ تمناں دیکھے تم اسناں نی دیکھ سکتا تاں تم ایسادے مدد منگو جہڑو اُسناں دیکھے پر وہ اُسناں نہ دیکھ سکے یعنی اللہ تعالیٰ کریم ستار، رحیم غفار دے مدد منگو ف٣٧ تے کوئے برو فعل یا گناہ ان دے صادر ہو جائے جیسو کہ زمانۂ جاہلیت گا لوک مرد تے عورت ننگا ہو گے کعبۂ معظمہ گو طواف کریں تھا۔ عطا گو قول ہے کہ بے حیائی شرک ہے تے حقیقت یاہ ہے کہ ہر برو فعل تے تمام صغیرہ کبیرہ گناہ اس ماں داخل ایں یا نویں یاہ آیت خاص کر ننگا ہو گے طواف کرن آلاں گا وارہ ماں آئی ہوئے جد کفار کی ایسی بے حیائی گا کماں وران کی مذمت کی گئی تاں اُس وراناں نے جو کجھ کہیو وہ اگے آ رہیو ہے۔ ف٣٨ کفار نے اپناں افعالِ قبیحہ گا دو عذر بیان کیا، ایک دے یوہ کہ اناں نے اپناں باپ داداناں یوہی کم کرتاں دیکھیو لہٰذا ان گا اتباع ماں یہ وی کریں یاہ دے جاہل بدکار کی تقلید ہوئی تے یاہ کسے وی عقلمند گے نزدیک جائز نی تقلید کی جائے اہلِ علم تے تقویٰ آلاں کی نہ جاہل گمراہ کی دو جو عذر ان گو یوہ تھو کہ اللہ تعالیٰ نے اناں ناں یہ کم کرن گو حکم دتو ہے، یوہ محض بہتان تھو چنانچہ اللہ تبارک وتعالیٰ ردّ فرمائے ف٣٩ یعنی جسطرح یا اُس نے تمناں نیست دے ہست کیو اسے طرح موت دے بعد زندہ فرمائیگو۔ یاہ آخری زندگی گو انکار کرن آلاں ور حجت ہے تے اس دے یوہی فائدہ حاصل ہوئے کہ جد اُسے کی طرف مڑنوں ایں اور وہ اعمال کی جزا دیے گو تاں طاعت تے عبادات ناں اُس گے واسطے خاص کرنوں ضروری ہے۔ ف٤٠ ایمان تے معرفت کی تے اناں ناں طاعت تے عبادت کی توفیق دتی۔ ف٤١ وہ کفار ایں۔ ف٤٢ ان کی اطاعت کی، ان گا کہیا ور چلیا، ان گا حکم نال کفر تے معاصی ناں اختیار کیو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يٰبَنِيْٓ اٰدَمَ خُذُوْا زِيْنَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَّ كُلُوْا وَاشْرَبُوْا
اے آدم گی اولاد۔ اپنی زینت لیو جد مسجد ماں جاؤ ف۴۳ اور کھاؤ اور پیو ف۴۴
وَلَا تُسْرِفُوْا ۚ اِنَّهٗ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِيْنَ ﴿٣١﴾ قُلْ مَنْ حَرَّمَ ٣ ع ٦ ١٠
اور حد توں نہ بدھو بے شک حدتوں بدھیا اسناں پسند نی۔ تم فرماؤ کس نے حرام کی
زِيْنَةَ اللّٰهِ الَّتِيْٓ اَخْرَجَ لِعِبَادِهٖ وَالطَّيِّبٰتِ مِنَ الرِّزْقِ ؕ
اللہ گی واہ زینت جیہڑی اُس نے اپناں بندہ واسطے کڈھی ف۴۵ اور پاک رزق ف۴۶
قُلْ هِيَ لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَّوْمَ
تم فرماؤ وہ ایمان آلاں واسطے ہے دُنیا ماں اور قیامت ماں تے خاص انا ہی گی ہے
الْقِيٰمَةِ ؕ كَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيٰتِ لِقَوْمٍ يَّعْلَمُوْنَ ﴿٣٢﴾ قُلْ اِنَّمَا
ہم اسے طرح تفصیلاً آیت بیان کراں ف۴۷ علم آلاں واسطے ف۴۸ تم فرماؤ۔
حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْاِثْمَ
میرا رب نے تے بے حیائیں حرام فرمائیں ف۴۹ ایں جہڑی ان ماں ظاہر ایں اور جیہڑی چھپی وی ایں اور گناہ
وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَاَنْ تُشْرِكُوْا بِاللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ
اور ناحق زیادتی اور یوہ ف۵۰ کہ اللہ گو شریک کرو جس کی اُس نے

ف۴۳ یعنی زینت گو لباس تے ایک قول یوہ کہ کنگھی کرنوں خوشبو لانوں زینت ماں داخل ہے۔ **مسئلو:** تے سنت یوہ ہے کہ آدمی اچھا طریقہ نال نماز گے واسطے حاضر ہو جائے کیوں جے نماز ماں ربّ تعالیٰ گے نال مناجات ایں تے اُس واسطے زینت اختیار کرنوں عطر لانوں مستحب ہے، جیسو کہ ستر طہارت واجب ہے۔ **شانِ نزول:** مسلم شریف گی حدیث ماں ایں کہ زمانہ جاہلیت ماں دن ماں مرد تے رات ماں عورت ننگا ہو گے طواف کریں تھا اس آیت ماں ستر چھپان تے کپڑا لان گو حکم دتو گیو تے اس ماں دلیل ہے کہ ستر عورت نماز تے طواف تے ہر حال ماں واجب ہے۔ ف۴۴ **شانِ نزول:** کلبی گو قول ہے بنی عامر حج گے دوران اپنی خوراک بہت ہی کہٹ کر چھڑیں تے گوشت تے چکنائی دے بالکل کھائیں نی تھا تے اسناں حج گی تعظیم سمجھیں تھا، مسلماناں نے اناں ناں دیکھ گے عرض کیو یا رسول اللہ (صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم) ہمناں ایسو کرن گو زیادہ حق ہے۔ اس وریاہ آیت نازل ہوئی کہ کھاؤ تے پیو گوشت ہوئے یا نویں چکنائی ہوئے تے اِسراف نہ کرو تے وہ یوہ جے رج گے کھان دے بعد وی کھا تا رہو یا حرام گی پرواہ نہ کرو تے یوہ وی اسراف ہے کہ جہڑی چیز اللہ تعالیٰ نے حرام نی فرمائی اس ناں حرام کر لیو، حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کھا جو چاہے پہن جو چاہے اسراف تے تکبر دے بچتو رہو۔ **مسئلو:** آیت ماں دلیل ہے کہ کھان پین گی تمام چیز حلال ایں سوائے ان گے جن ور شریعت ماں حُرمت گی دلیل قائم ہوئے کیوں جے یوہ قاعدو مقرر تے مسلم ایں کہ تمام چیزاں گی اصل اباحت ہے مگر شارع نے ممانعت فرمائی ہوئے تے اُسگی حرمت مستقل دلیل دے ثابت ہوئے۔ ف۴۵ خواہ لباس ہوئے یا زینت گو سامان ف۴۶ تے کھان پین گیں لذیذ چیز۔ **مسئلو:** آیت اپنا عموم ور ہے اس ماں ہر کھان گی چیز داخل ہے کہ جس گی حرمت ور نص وارد نہ ہوئی ہوئے (خازن) تو جہڑا لوک توشہ، یارہویں شریف، بزرگاں گی فاتحہ، عرس شریف، شہادت گی مجلس وغیرہ گی شرینی، سبیل گا شربت ناں ممنوع کہیں وہ اس آیت گے خلاف کر گے گناہ گار ہوئیں تے اسناں ناجائز کہنو اپنی رائے ناں دین ماں داخل کرنوں ایں تے ایسو کرنوں بدعت تے ضلالت (گمراہی) ہے۔ ف۴۷ جن دے حرام حلال گا احکام معلوم ہوئیں ف۴۸ جہڑا یوہ جانیں کہ اللہ تعالیٰ واحد لاشریک ہ ہے وہ جو حرام کرے وہی حرام ہے۔ ف۴۹ یوہ خطاب مشرکین دے ہے جہڑا ننگا ہو گے خانہ کعبہ گو طواف کریں تھا تے اللہ تعالیٰ گی حلال کی ویں پاک چیزاں ناں حرام کریں تھا، ان دے فرمایو گیو کہ اللہ تعالیٰ نے یہ چیز حرام نی فرمائیں تے ان دے اپناں بنداں ناں نی روکیو، جن چیزاں ناں اس نے حرام فرمایو وہ یہ ایں جہڑیں اللہ تعالیٰ بیان فرمائے ان بچوں بے حیائیں ایں، جہڑی کھلیں ہوئیں یا چھپی ہوئیں قولی ہوئیں یا فعلی۔ ف۵۰ حرام کیو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

بِهٖ سُلْطٰنًا وَّاَنْ تَقُوْلُوْا عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿٣٣﴾
سند نہ اتاری اور یوہ ف٥١ کہ اللہ ور وہ گل کہو جس کو علم نی رکھتا
وَلِكُلِّ اُمَّةٍ اَجَلٌ ۚ فَاِذَا جَآءَ اَجَلُهُمْ لَا يَسْتَاْخِرُوْنَ سَاعَةً
اور ہر گروہ واسطے ایک وعدو ہے ف٥٢ تاں جد ان گو وعدو آئیگو ایک کھڑی نہ پچھے
وَّلَا يَسْتَقْدِمُوْنَ ﴿٣٤﴾ يٰبَنِيْٓ اٰدَمَ اِمَّا يَاْتِيَنَّكُمْ رُسُلٌ مِّنْكُمْ
ہوئے نہ اگے۔ اے آدم گی اولاد! اگر تھارے کول تھارے بچوں رسول آئیں ف٥٣
يَقُصُّوْنَ عَلَيْكُمْ اٰيٰتِيْ ۙ فَمَنِ اتَّقٰى وَاَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ
میری آیت پڑھتا تے جیڑو پرہیزگاری کرے ف٥٤ اور سُدھرے ف٥٥ تاں اُس ور
عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ﴿٣٥﴾ وَالَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا
نہ کجھ خوف اور نہ کجھ غم! اور جناں نے مہاریں آیت جھٹلائیں
وَاسْتَكْبَرُوْا عَنْهَآ اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ النَّارِ ۚ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ﴿٣٦﴾
اور ان گے سامنے تکبر کیو وِہ دوزخی ایں اناں ناں اس ماں ہمیشہ رہنو ایں۔
فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ كَذَّبَ بِاٰيٰتِهٖ ۗ
تو اُس تے بدھ گے ظالم کون جس نے اللہ ور چوٹھ بنایو یا اسگی آیتاں ناں جھٹلائے
اُولٰٓئِكَ يَنَالُهُمْ نَصِيْبُهُمْ مِّنَ الْكِتٰبِ ۗ حَتّٰٓى اِذَا جَآءَتْهُمْ
اناں ناں اسگا نصیب گو لیکھ پہچے گو ف٥٦ تاں توڑی کہ ان گے کول مہارا پیجیاوا ف٥٧
رُسُلُنَا يَتَوَفَّوْنَهُمْ ۙ قَالُوْٓا اَيْنَ مَا كُنْتُمْ تَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ
انگی جان کڈھن آئیں تو وہ ان تے کہیں کت ایں وِہ جناں ناں تم
اللّٰهِ ۗ قَالُوْا ضَلُّوْا عَنَّا وَشَهِدُوْا عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ اَنَّهُمْ كَانُوْا
اللہ گے بغیر پوجیں تھا کہیں وہ مہارا تے گم گیا ف٥٨ اور اپنی جاناں ور آپ ہی گواہی دیں کہ وہ

ف٥١ حرام کیو ف٥٢ وقتِ معین جس ور مہلت ختم ہوجائے۔ ف٥٣ اساں مفسرین کا دو قول ایں۔ ایک دے یوہ کہ رُسُل دے تمام مرسلین مراد ایں، دوجو یوہ کہ خاص سیدِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم مراد ایں جہڑا تمام خلق گی طرف رسول بنایا گیا ایں تے جمع گو صیغو تعظیم و تکریم واسطے ہے۔ ف٥٤ ممنوعات دے بچے ف٥٥ طاعات تے عبادات بجالیائے۔ ف٥٦ یعنی جتنی عمر تے روزی اللہ تعالیٰ نے ان گے واسطے لکھ چھڑی ہے اناں ناں پہنچیگی ف٥٧ ملک الموت تے ان گا اعوان (مددگار) ان گیں عمر تے روزیں پوری ہون دے بعد ف٥٨ ان گو کِدے نام و نشان نی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

كٰفِرِيْنَ ۝٣٧ قَالَ ادْخُلُوْا فِيْٓ اُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ مِّنَ
کافر تھا۔ اللہ ان دے ف٥٩ فرمائے کہ تھارا تے پہلاں جیڑیں ہور جماعت
الْجِنِّ وَالْاِنْسِ فِي النَّارِ ؕ كُلَّمَا دَخَلَتْ اُمَّةٌ لَّعَنَتْ
جناں اور آدمیاں گی اگ ماں گئیں اناں ہی ماں جاؤ جد ایک گروہ ف٦٠ داخل ہوئے دوجا ور لعنت
اُخْتَهَا ؕ حَتّٰٓى اِذَا ادَّارَكُوْا فِيْهَا جَمِيْعًا ۙ قَالَتْ اُخْرٰىهُمْ لِاُوْلٰىهُمْ
کرے ف٦١ ات توڑی کہ جد سارا اُسماں جاپیا تاں پچھلاں پہلاں ناں کہیں گا ف٦٢
رَبَّنَا هٰٓؤُلَآءِ اَضَلُّوْنَا فَاٰتِهِمْ عَذَابًا ضِعْفًا مِّنَ النَّارِ ۬ ؕ قَالَ
اے رب مہارا! اناں نے ہمناں بُلایو تھو تواناں ناں اگ ماں دونوں عذاب دے۔ فرمائے گو
لِكُلٍّ ضِعْفٌ وَّلٰكِنْ لَّا تَعْلَمُوْنَ ۝٣٨ وَقَالَتْ اُوْلٰىهُمْ لِاُخْرٰىهُمْ فَمَا
ساراں ناں دونوں ایں ف٦٣ مگر تمناں خبر نی ف٦٤ اور پہلا پچھلاں ناں کہیں گا تاں
كَانَ لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ فَذُوْقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ
تم کجھ مہارا تے اچھا نہ رہیا ف٦٥ تاں چکھو عذاب بدلو اپنا کیا گو ف٦٦
تَكْسِبُوْنَ ۝٣٩ اِنَّ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا وَاسْتَكْبَرُوْا عَنْهَا لَا
وہ جناں نے مہاریں آیت جھٹلائیں اور ان گے سامنے تکبر کیو۔
تُفَتَّحُ لَهُمْ اَبْوَابُ السَّمَآءِ وَلَا يَدْخُلُوْنَ الْجَنَّةَ حَتّٰى يَلِجَ
ان گے واسطے آسمان گا دروازہ نہ کھولیا جائیں گا ف٦٧ اور نہ وِہ جنت ماں داخل ہوئیں جد تک
الْجَمَلُ فِيْ سَمِّ الْخِيَاطِ ؕ وَكَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُجْرِمِيْنَ ۝٤٠
سوئی گا نکا ماں اونٹھ داخل نہ ہوئے ف٦٨ اور مجرماں ناں ہم ایسو ہی بدلو دیاں ف٦٩

ف٥٩ ان کافراں دے قیامت گے دن ف٦٠ دوزخ ماں ف٦١ جھڑ واُس گادین ور تھوتاں مشرک مشرکاں ور لعنت کریں گا تے یہودی یہودیاں ور تے نصاریٰ نصاریٰ ور۔ ف٦٢ یعنی پہلاں گاوارہ ماں اللہ تعالیٰ دے کہیں گا۔ ف٦٣ کیوں جے پہلا خود وی گمراہ ہویا تے اناں نے دوجاں ناں وی گمراہ کیو تے پچھلا وی اِسا ہی ایں کہ خود گمراہ ہویا تے گمراہاں گی اتباع کریں۔ ف٦٤ کہ تھارے بچوں ہر فریق واسطے کیسو عذاب ہے۔ ف٦٥ کفر تے گمراہی ماں دوئے برابر ایں ف٦٦ کفر گو تے اعمالِ خبیثہ گو ف٦٧ نہ ان گا اعمال واسطے نہ ان گی ارواح واسطے کیوں جے ان گا اعمال تے ارواح دوئے خبیث ایں حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ کفارؔ گی ارواح واسطے آسمان گا دروازہ نی کھولیا جاتا تے موموناں گی ارواح واسطے کھولیا جائیں۔ ابن جریج نے کہیو کہ آسمان گا دروازہ نہ کافراں گا اعمال واسطے کھولیا جائیں نہ ارواح واسطے یعنی نہ زندگی ماں انگو کوئے عمل آسمان ور جاسکے نہ موت گے بعد روح۔ اس آیت گی تفسیر ماں ایک قول یوہ وی ہے کہ آسمان گا دروازہ نہ کھولن گو مطلب یوہ ہے کہ وِہ خیر و برکت تے رحمت گا نزول دے محروم رہیں۔ ف٦٨ تے یوہ محال، تو کفارؔ گو جنت ماں جانو محال کیوں جے محال ور جھڑ وموقوف ہوئے وہ محال ہے۔ اس دے ثابت ہویو کہ کفارؔ گو جنت دے محروم رہنو یقینی ایں۔ ف٦٩ مجرمین دے ات کفار مراد ایں کیوں جے اپر ان گی صفت ماں آیاتِ الٰہیہ گی تکذیب تے ان دے تکبرؔ کرن گو بیان ہو چکو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لَهُمْ مِّنْ جَهَنَّمَ مِهَادٌ وَّمِنْ فَوْقِهِمْ غَوَاشٍ ۗ وَكَذٰلِكَ نَجْزِى

اناں نے اگ ہی ڈھانی اور اگ اُپر لینی ایں ف۱ اور ظالماں ناں ہم ایسو ہی بدلو

الظّٰلِمِيْنَ ﴿٤١﴾ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا

دیاں۔ اور وِہ جیڑا ایمان لے آیا اور طاقت گے مطابق چنگا کم کیا کہ ہم کسے ور طاقت توں

اِلَّا وُسْعَهَآ ۡ اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ الْجَنَّةِ ۚ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ﴿٤٢﴾

زیادہ پہار نی رکھتا وِہ جنت آلا ایں اناں ناں اُساں ہمیشہ رہنو ایں۔

وَنَزَعْنَا مَا فِىْ صُدُوْرِهِمْ مِّنْ غِلٍّ تَجْرِىْ مِنْ تَحْتِهِمُ الْاَنْهٰرُ ۚ

اور ہم نے ان گا سیناں بچوں کینہ کھچ لیا ف۱ ان گے ہیٹھ نہر جاری ہوئیں گیں۔

وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِىْ هَدٰىنَا لِهٰذَا ۗ وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِىَ لَوْلَآ

اور کہیں گا ف۲ سب خوبیں اللہ ناں جس نے ہمناں اسگی راہ دی ف۳ اور ہم راہ نہ دیکھتا اگر

اَنْ هَدٰىنَا اللّٰهُ ۚ لَقَدْ جَآءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ ۗ وَنُوْدُوْٓا اَنْ

اللہ نہ دستو بے شک مہارا رب گا رسول حق لے آیا ف۴ اور ندا ہوئی کہ

تِلْكُمُ الْجَنَّةُ اُوْرِثْتُمُوْهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿٤٣﴾ وَنَادٰٓى اَصْحٰبُ الثلثة

یاہ جنت تمناں میراث ملی ف۵ صلو تھارا اعمال گو اور جنت آلاں نے

الْجَنَّةِ اَصْحٰبَ النَّارِ اَنْ قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا حَقًّا

دوزخ آلاں ناں آواز دتی کہ ہمناں تے مل گیو جیڑو سچو وعدو مہارے نال مہارا رب نے کیو تھو ف۶

فَهَلْ وَجَدْتُّمْ مَّا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا ۗ قَالُوْا نَعَمْ ۚ فَاَذَّنَ مُؤَذِّنٌ ۢ

تو کیا تمناں وی تھایو جیڑو تھارا رب نے ف۷ سچو وعدو تمناں دتو تھو؟ بولیا ہاں، اور بچ ماں منادی نے

ف۱ یعنی اپر تھلے ہر طرف دے اگ نے وِہ کیر یا واایں ف۱ جھڑا دنیاں ماں ان گے درمیان تھا تے طبیعت صاف کر چھڑیں تے ان گی آپسماں صرف محبت تے موّدت باقی رہی۔ حضرت علی مرتضیٰ کرم اللہ تعالیٰ وجہ الکریم نے فرمایو کہ یوہ ہم اہلِ بدر گا حق ماں نازل ہو یو تے یوہ وی آپ دے مروی ہے کہ آپ نے فرمایو مناں امید ہے کہ ہوں تے عثمان تے طلحہ تے زبیر (رضی اللہ تعالیٰ عنہم اجمعین) ان بچوں ہوواں جن گا وارہ ماں اللہ تعالیٰ نے وَنَزَعْنَا مَا فِىْ صُدُوْرِهِمْ مِّنْ غِلٍّ فرمایو۔ حضرت علی مرتضیٰ گا اس ارشاد نے رافضیاں گی جڑ تے بنیاد کڈھ چھڑی۔ ف۲ مومنین جنت ماں داخل ہوتے وقت ف۳ تے ہمناں ایسا عمل گی توفیق دتی جس گو یوہ اجر تے ثواب ہے تے مہارے ور فضل تے رحمت فرمائی تے اپنا کرم نال جہنم گا عذاب دے محفوظ رکھیو۔ ف۴ تے جناں نے ہمناں دنیا ماں ثواب گیں خبر دتیں وِہ سب ہم نے سامنے دیکھ لیں، ان گی ہدایت مہارے واسطے کمال لطف و کرم تھو۔ ف۵ مسلم شریف گی حدیث ماں ہے جد جنتی جنت ماں داخل ہوئیں گا ایک ندا کرن آلو پکارے گو تھارے واسطے زندگانی ایں، کدے نہ مریں گا تھارے واسطے تندرستی ہے کدے بیمار نہ ہوئیں گا، تھارے واسطے عیش ہے کدے تنگ حال نہ ہوینگا۔ جنت ناں میراث فرمایو گیو اس ماں اشارو ہے کہ وہ محض اللہ تعالیٰ گا فضل نال حاصل ہوئے۔ ف۶ تے رسولاں نے فرمایو تھو کہ ایمان تے طاعت ور اجر و ثواب پائیں گا۔ ف۷ کفر تے نافرمانی ور عذاب گو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

بَيْنَهُمْ اَنْ لَّعْنَةُ اللّٰهِ عَلَى الظّٰلِمِيْنَ ﴿٤٤﴾ الَّذِيْنَ يَصُدُّوْنَ

اواز دے چھڑی کہ اللہ گی لعنت ظالماں ور۔ جیڑا اللہ گی راہ

عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَيَبْغُوْنَهَا عِوَجًا ۚ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ كٰفِرُوْنَ ﴿٤٥﴾

تے روکیں ف۷۸ اور اسناں ٹیڑھو چاہیں ف۷۹ اور آخرت گو انکار کریں

وَبَيْنَهُمَا حِجَابٌ ۚ وَعَلَى الْاَعْرَافِ رِجَالٌ يَّعْرِفُوْنَ كُلًّا بِسِيْمٰهُمْ ۚ

اورجنت و دوزخ گے بچ ایک پردو ہے ف۸۰ اور اعراف ور کجھ مرد ہویں گا ف۸۱ کہ دواں فریقاں ناں ان گا متھاں

وَنَادَوْا اَصْحٰبَ الْجَنَّةِ اَنْ سَلٰمٌ عَلَيْكُمْ ۟ لَمْ يَدْخُلُوْهَا

تے سیانیں گا ف۸۲ اور وِہ جنہاں ناں بلائیں گا کہ سلام تھارے ور، یہ ف۸۳ جنت ماں نہ گیا

وَهُمْ يَطْمَعُوْنَ ﴿٤٦﴾ وَاِذَا صُرِفَتْ اَبْصَارُهُمْ تِلْقَآءَ اَصْحٰبِ النَّارِ ۙ

اور اُسگو طمعو رکھیں۔ اور جد ان گی اکھ ف۸۴ دوزخیاں گی طرف پھریں گیں

قَالُوْا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا مَعَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ﴿٤٧﴾ وَنَادٰۤى اَصْحٰبُ

کہیں گا اے مھارا رب ہمناں ظالماں گے نال نہ کر۔ اور اعراف آلا

الْاَعْرَافِ رِجَالًا يَّعْرِفُوْنَهُمْ بِسِيْمٰهُمْ قَالُوْا مَاۤ اَغْنٰى عَنْكُمْ

کجاں مرداں ناں ف۸۵ بلائیں گا جناں ناں ان گا متھاں تے پچھانیں گا کہیں گا تمناں کے کم آیو

جَمْعُكُمْ وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُوْنَ ﴿٤٨﴾ اَهٰۤؤُلَآءِ الَّذِيْنَ اَقْسَمْتُمْ لَا

تھارو جتھو اور وہ جیڑو تم غرور کریں تھا ف۸۶ کیا یہ ایں وِہ لوک ف۸۷ جن ور تم قسم کھائیں تھا

ف۷۸ تے لوکاں ناں اسلام ماں داخل ہون دے منع کریں ف۷۹ یعنی یہ چاہیں کہ دین الٰہی ناں بدل چھڑیں تے جیڑو طریقو اللہ تعالیٰ نے اپنا بنداں واسطے مقرر فرمایو ہے اس ماں بدلاؤ کریں (خازن) ف۸۰ جناں اعراف کہیں ف۸۱ یہ کس طبقہ گا ہوئیں گا اسماں مختلف اقوال ایں۔ ایک قول دے یوہ ہے کہ یہ لوک وِہ ہوئیں گا جنگی نیکیں تے بدیں برابر ہوئیں وہ اعراف ور ٹھہریا رہیں گا جد جنت آلاں گی طرف دیکھیں گا تاں اناں ناں سلام کریں گا تے دوزخیاں گی طرف دیکھیں گا تاں کہیں گا یا رب ہمناں ظالم قوم گے نال نہ کریے، آخرکار جنت ماں داخل کیا جائیں گا۔ ایک قول یوہ ہے کہ یہ لوگ جہاد ماں شہید ہویا مگر ان گا ماں باپ ان دے ناراض تھا وہ اعراف ماں ٹھہرایا جائیں گا۔ ایک قول یوہ ہے کہ ان لوکاں گا والدین بچوں ایک ان ور راضی تے ایک ناراض تھا وہ اعراف ماں رکھیا جائیں گا۔ ان اقوال دے معلوم ہوئے کہ اہلِ اعراف گو در جو اہل جنت دے کہٹ ہے۔ مجاہد گو قول ہے کہ اعراف ماں صلحاء فقراء تے علماء ہوئیں گا تے ان گو اُت مقام اس واسطے ہوئے گو کہ دوجا ان گو مقام تے مرتبو دیکھیں تے ایک قول یوہ ہے کہ اعراف ماں انبیاء کرام ہوئیں گا تے وِہ اس مقام عالی ماں تمام اہلِ قیامت ور ممتاز کیا جائیں گا تے ان گی فضیلت تے رتبہ عالیہ گو اظہار کیو جائیگو تانجہ جنتی تے دوزخی اناں ناں دیکھیں تے وہ ان سب گا احوال تے ثواب وعذاب گی مقدار تے احوال گو معائنو کریں۔ ان قولاں گے مطابق اصحاب اعراف جنتیاں بچوں افضل لوک ہوئیں گا کیوں جے وِہ دوجاں دے مرتبہ ماں اعلیٰ ایں۔ ان تمام اقوال ماں کجھ تضاد تے تناقض نی اس واسطے کہ یوہ ہو سکے کہ ہر طبقہ گا لوک اعراف ماں ٹھہرایا جائیں تے ہر ایک گا ٹھہران گی حکمت الگ ہوئے۔ ف۸۲ دواں فریقاں دے جنتی تے دوزخی مراد ایں۔ جنتیاں گا چہرا سفید تے تروتازہ ہوئیں گا تے دوزخیاں گا چہرا کالا سیاہ تے اکھ نیلیں۔ یہی ان گی علامت ایں۔ ف۸۳ اعراف آلا ہون تک ف۸۴ اعراف آلاں گی ف۸۵ کفار بچوں ف۸۶ تے اہلِ اعراف غریب مسلماناں گی طرف اشارو کر گے کفار دے کہیں گا۔ ف۸۷ جناں ناں تم دنیا ماں حقیر سمجھیں تھا تے۔

وقف لازم باختلاف

ع ٥/٨ ١٢

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يَنَالُهُمُ اللّٰهُ بِرَحْمَةٍ ؕ اُدْخُلُوا الْجَنَّةَ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمْ وَلَاۤ اَنْتُمْ

کہ اللہ اناں ور اپنی رحمت کجھ نہ کرے گو ف۸۸ ان دے کہیو گیو کہ جنت ماں جاؤ نہ تماں خوف

تَحْزَنُوْنَ ﴿۴۹﴾ وَنَادٰۤى اَصْحٰبُ النَّارِ اَصْحٰبَ الْجَنَّةِ اَنْ اَفِيْضُوْا

نہ کجھ غم۔ اور دوزخی جنتیاں ناں بلائیں گا کہ ہمناں اپناں

عَلَيْنَا مِنَ الْمَآءِ اَوْ مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ ؕ قَالُوْۤا اِنَّ اللّٰهَ

پانی گو کجھ فیض دیو یا اُس کھاناں گو جیہڑو اللہ نے تماں دتو ف۸۹ کہیں گا بے شک اللہ نے

حَرَّمَهُمَا عَلَى الْكٰفِرِيْنَ ﴿۵۰﴾ الَّذِيْنَ اتَّخَذُوْا دِيْنَهُمْ لَهْوًا وَّلَعِبًا

ان دواں ناں کافراں ور حرام کیو ہے۔ جناں نے اپنا دین ناں کھیڈ تماشو بنالیو ف۹۰ اور

وَّغَرَّتْهُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا ۚ فَالْيَوْمَ نَنْسٰىهُمْ كَمَا نَسُوْا لِقَآءَ يَوْمِهِمْ هٰذَا ۙ

زندگی نے اناں ناں فریب دتو ف۹۱ تو اج ہم اناں ناں چھوڑدیاں گا جیسو اناں نے اس دن گا ملن گا خیال نا چھوڑیو تھو

وَمَا كَانُوْا بِاٰيٰتِنَا يَجْحَدُوْنَ ﴿۵۱﴾ وَلَقَدْ جِئْنٰهُمْ بِكِتٰبٍ فَصَّلْنٰهُ

اور جیسو مہاری آیتاں دے انکار کریں تھا۔ اور بے شک ہم ان گے کول ایک کتاب لے آیا ف۹۲ جناں ہم نے

عَلٰى عِلْمٍ هُدًى وَّرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ﴿۵۲﴾ هَلْ يَنْظُرُوْنَ اِلَّا

ایک بڑا علم ناں مفصل کیو ہدایت اور رحمت ایمان آلاں واسطے۔ کس گو راہ دیکھیں مگر

تَاْوِيْلَهٗ ؕ يَوْمَ يَاْتِيْ تَاْوِيْلُهٗ يَقُوْلُ الَّذِيْنَ نَسُوْهُ مِنْ قَبْلُ

اسگو کہ اس کتاب گو کہیو وو انجام سامنے آئے جس دن اسکو دسیوو انجام واقع ہوئے گو ف۹۳ بول جائیں گا وہ جیہڑا اسناں پہلاں

قَدْ جَآءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ ۚ فَهَلْ لَّنَا مِنْ شُفَعَآءَ فَيَشْفَعُوْا

تے بسار بیٹھا تھا ف۹۴ کہ بیشک مہارا رب گا رسول حق لے آیا تھا تاں ہیں کوئے مہارا سفارشی؟

ف۸۸ ہون دیکھ لیو کہ جنت گا دائمی عیش تے راحت ماں کس عزت تے احترام گے نال ایں ف۸۹ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما دے مروی ہے کہ جدا اعراف آلا جنت ماں چلے جائیں گا تاں دوزخیاں ناں امید کھل جائیگی تے وہ عرض کریں گا یارب جنت ماں مہارا رشتہ دار ایں، اجازت فرما کہ ہم اناں ناں دیکھاں تے ان گے نال گل بات کراں، اجازت دتی جائیگی تے وہ اپنا رشتہ داراں ناں جنت گی نعمتاں ماں دیکھیں گا تے پہچانیں گا لیکن اہلِ جنت ان دوزخی رشتہ داراں ناں نہ پہچان سکیں گا کیوں جے دوزخیاں گا منہ کالا ہوئیں گا صورت بگڑ گئیں ہوئینگی تاں وہ جنتیاں گا ناں لے گے بلائیں گا۔ کوئے اپنا باپ ناں بلائے گو کوئے پائی ناں تے کوئے کہیگو ہوں سڑ گیو میرے ور پانی سٹو، تمناں اللہ تعالیٰ نے دتو ہے ہمناں کجھ کھان ناں دیو، اس ور اہل جنت ف۹۰ کہ حلال وحرام ماں اپنی ہوائے نفس گے تابع ہو یا جد ایمان گی طرف اناں ناں دعوت دتی گئی مشکری کرن لگا۔ ف۹۱ اس گی لذتاں ماں آخرت ناں پُل گیا ف۹۲ قرآن شریف۔ ف۹۳ تے وہ روزِ قیامت ہے۔ ف۹۴ نہ اس ور ایمان لیائیں تھا نہ اُس گے مطابق عمل کریں تھا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لَنَآ اَوْ نُرَدُّ فَنَعْمَلَ غَيْرَ الَّذِىْ كُنَّا نَعْمَلُ ؕ قَدْ خَسِرُوْٓا اَنْفُسَهُمْ

جیڑا مہاری شفاعت کریں یا ہم واپس پچیا جاں کہ پہلا کماں گے خلاف کراں ف۹۵ بے شک اناں نے اپنی جان نقصان ماں سٹیں

وَضَلَّ عَنْهُمْ مَّا كَانُوْا يَفْتَرُوْنَ ﴿۵۳﴾ اِنَّ رَبَّكُمُ اللّٰهُ الَّذِىْ خَلَقَ

اور ان تے گم گیا جیڑا بہتان بنائیں تھا ف۹۶ بے شک تھارو رب اللہ ہے جس نے آسمان

ع ۱۴

السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ فِىْ سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ ۫ يُغْشِى

اور زمین ف۹۷ چھیاں دِناں ماں بنایا ف۹۸ فر عرش ور اِستوا فرمایو جیسو اُسگی شان گے لائق ہے (افرینش گوخاتمو عرش ورجاٹھہریو) ف۹۹

الَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهٗ حَثِيْثًا ۙ وَّالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُوْمَ

رات دن ناں ایک دوجا نال نکے کہ تاولو اُس گے پچھے لگوو آئے اور چن اور تاراں

مُسَخَّرٰتٍۢ بِاَمْرِهٖ ؕ اَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْاَمْرُ ؕ تَبٰرَكَ اللّٰهُ رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۵۴﴾

ناں بنایو سب اُس گا حکم دے دبیاوا، سن لیو اُسے گے ہتھ ہے پیدا کرنو ں اور حکم دینوں، بڑی برکت آلو ہے اللہ رب سارا جہان گو

اُدْعُوْا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَّخُفْيَةً ؕ اِنَّهٗ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِيْنَ ﴿۵۵﴾

اپناں رب تے دعاکرو گرگڑا گے اور آہستہ، بے شک حد توں بدھن آلا اُسناں پسند نی ف۱۰۰

وَلَا تُفْسِدُوْا فِى الْاَرْضِ بَعْدَ اِصْلَاحِهَا وَادْعُوْهُ خَوْفًا وَّطَمَعًا ؕ

اور زمین ماں فساد نہ پھیلاؤ ف۱۰۱ اس گا سدھرن تے بعد ف۱۰۲ اور اُس گے اگے دعا کرو ڈرتاں اور لالچ کرتاں

ف۹۵ یعنی بجائے کفر گے ایمان لیائیں تے بجائے معصیت گے طاعت تے فرمانبرداری اختیار کریں مگر نہ اناں شفاعت نصیب ہو گی نہ دُنیا ماں واپس پچیا جائیں گا ف۹۶ تے چوٹھ بکیں تھا کہ بت خدا گا شریک ایں تے اپنا پجاریاں گی شفاعت کریں گا، ہون آخرت ماں اُناں ناں معلوم ہو گیو کہ اُن کا یہ دعویٰ چوٹھا تھا ف۹۷ مع ان تمام چیزاں گے جہڑیں ان گے درمیان ایں جیسو کہ دوجی آیت ماں وارد ہویو وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِىْ سِتَّةِ اَيَّامٍ۔ ف۹۸ چھیاں دناں دے دنیا گا چھیاں دناں گی مقدار مراد ہے کیوں جے یہ دن دے س وقت تھا ہی نی، دینہ ہی نی تھو جس دے دن ہوتو تے اللہ تعالیٰ قادر ہے کہ ایک کھڑی ماں یا اس دے وی کھٹ ماں پیدا فرماتو لیکن اتنا عرصہ ماں ان گی پیدائش فرمانوں بہ تقاضائے حکمت ہے تے اس دے بنداں ناں اپنا کماں ماں تدریج اختیار کرن گو سبق حاصل ہوئے ف۹۹ یوہ استوار متشابہات بچوں ایں۔ ہم اس ور ایمان لیاواں کہ اللہ تعالیٰ گی اس دے جہڑی مراد ہے حق ہے حضرت امام اعظم ابوحنیفہ رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ نے فرمایو کہ استوار معلوم ایں تے اسگی کیفیت مجہول تے اس ور ایمان لیانوں واجب۔ حضور اعلیحضرت علیہ الرحمۃ والرضوان نے فرمایو یا اس گا معنی یہ ایں کہ آفرینش گو خاتمو عرش ور جاٹھہریو واللہ اعلم باسرار کتابہ ف۱۰۰ دُعا اللہ تعالیٰ دے خیر منگن ناں کہیں تے یاہ داخل عبادت ہے کیوں جے دعا کرن آلو اپنا آپ ناں عاجز تے محتاج تے اپنا پروردِگار ناں حقیقی قادر تے حاجت روا ہون گو اعتقاد رکھے۔ اسی واسطے حدیث شریف ماں وارد ہویو اَلدُّعَاءُ مُخُّ الْعِبَادَةِ تضرع دے عجز تے خشوع گو اظہار مراد ہے تے ادب دعا ماں یوہ ہے کہ آہستہ ہوئے، حسن رضی اللہ تعالیٰ عنہ گو قول ہے کہ آہستہ دعا کرنوں علانیہ دعا کرن دے ستر درجہ افضل ہے۔ مسئلو: اس ماں علماءِ کرام گو اختلاف ہے کہ عبادتاں ماں اظہار افضل ہے یا اِخفا بعض کہیں اخفا افضل ہے کیوں جے وہ ریا دے بہت دور ہے، بعض کہیں کہ اظہار افضل ہے اس واسطے کہ اُس دے دوجاں ناں عبادت گی رغبت پیدا ہوئے۔ ترمذی نے کہیو کہ اگر آدمی اپنا نفس ور ریا گو اندیشو رکھے تاں اُس واسطے افضل ہے کہ اخفا کرے تے اگر قلب صاف ہوئے ریا گو اندیشو نہ ہوئے تاں اظہار افضل ہے۔ بعض حضرات یوہ فرمائیں کہ فرض عبادتاں ماں اظہار افضل ہے، فرض نماز مسجد ہی ماں بہتر ہے تے زکوٰۃ گو ظاہر کر گے دینوں ہی افضل ہے تے نفل عبادت ماں خواہ وہ نماز ہوئے یا صدقو وغیرہ اُن ماں اخفار افضل ہے۔ دعا ماں حد دے بدھنوں کئی طرح ہوئے اساں ایک یوہ وی ہے کہ بہت بلند آواز نال چیخے ف۱۰۱ کفر و معصیت تے ظلم کر گے ف۱۰۲ انبیا رکرام گا تشریف لیان، حق گی دعوت فرمان، احکام بیان کرن تے عدل قائم فرمان گے بعد۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

إِنَّ رَحْمَتَ اللّٰهِ قَرِيْبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿٥٦﴾ وَهُوَ الَّذِيْ يُرْسِلُ

بے شک اللہ گی رحمت نیکاں تے قریب ہے اور وہی ہے کہ

الرِّيٰحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهٖ ۗ حَتّٰىٓ إِذَآ أَقَلَّتْ سَحَابًا ثِقَالًا

ہوا پیچھے اسگی رحمت گے اگے خوشخبری سناتی ف۱۰۳ اِت توڑی کہ چالے آئیں پھارا بدل

سُقْنٰهُ لِبَلَدٍ مَّيِّتٍ فَأَنْزَلْنَا بِهِ الْمَآءَ فَأَخْرَجْنَا بِهٖ مِنْ كُلِّ

ہم نے اُنّاں کسے مردہ شہر گی طرف ٹوریو ف۱۰۴ فر اُس نے پانی اُتاریو فر اُس تے طرح طرح گا

الثَّمَرٰتِ ۗ كَذٰلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتٰى لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُوْنَ ﴿٥٧﴾ وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ

پھل کڈھیا اِسے طرح ہم مرداں ناں کڈھاں گا ف۱۰۵ تانجہ تم نصیحت منوں۔ اور جیہڑی اچھی زمین ایں

يَخْرُجُ نَبَاتُهٗ بِإِذْنِ رَبِّهٖ ۚ وَالَّذِيْ خَبُثَ لَا يَخْرُجُ إِلَّا

اسگو سبزو اللہ گا حکم نال نکلے ف۱۰۶ اور جیہڑی خراب ہے اسماں نی نکلتو مگر

نَكِدًا ۚ كَذٰلِكَ نُصَرِّفُ الْاٰيٰتِ لِقَوْمٍ يَّشْكُرُوْنَ ﴿٥٨﴾ لَقَدْ أَرْسَلْنَا ع ۵ ۱۴

تھوڑو بمشکل ف۱۰۷ ہم اسے طرح طرح طرح گی آیت بیان کراں ف۱۰۸ ان واسطے جیہڑا احسان منیں۔ بے شک ہم نے

نُوْحًا إِلٰى قَوْمِهٖ فَقَالَ يٰقَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِّنْ إِلٰهٍ

نوح ناں اُسگی قوم گی طرف پیجیوف۱۰۹ تاں اُس نے کہیو۔ اے میری قوم! اللہ ناں پوجو ف۱۱۰ اُس گے سوا تھارو کوئے

ف۱۰۳ بارش گو، تے رحمت دے ات بدل مراد ہے۔ ف۱۰۴ جت بارش نی ہوئی تھی نیلونی جمیو تھو ف۱۰۵ یعنی جس طرح مردہ زمین ناں ویرانی گے بعد زندگی عطا فرمائے تے اُنّاں سبز تے شاداب فرمائے تے اُسماں کھیتی۔ درخت، پھل پھول پیدا فرمائے اسے طرح مرداں ناں قبراں دے زندہ کر گے اُٹھالے گو کیوں جے جہڑو خشک لکڑی دے تروتازہ پھل پیدا کرن ور قادر ہے اُس واسطے مرداں ناں زندہ کرنوں کہڑو مشکل ہے۔ قدرت گی یاہ نشانی دیکھ لین دے بعد عقلمند، سلیم الحواس ناں مرداں گا زندہ کیا جان ماں کجھ تردد باقی نی رہتو۔ ف۱۰۶ یاہ مومن گی مثال ہے جس طرح عمدہ زمین پانی دے نفعو تے اُسماں پھل پھل پیدا ہوئیں اسے طرح جد مومن گا دل ور قرآنی انوار گی بارش ہوئے تاں وہ اُس دے نفعو حاصل کرے ایمان لیائے طاعات تے عبادات دے پھلے پھلے ف۱۰۷ یاہ کافر گی مثال ہے جس طرح خراب زمین ناں بارش دے کوئی فائدو نی ہوتو اسے طرحیا کافر قرآنِ پاک دے نفعو نی حاصل کرتو ف۱۰۸ جہڑیں توحید تے ایمان ور دلیل تے برہان ایں ف۱۰۹ حضرت نوح علیہ السلام گا والد گو ناں لمک ہے وہ متوشلخ گا تے وہ اخنوخ علیہ السلام گا فرزند ایں، اخنوخ حضرت ادریس علیہ السلام گو ناں ایں۔ حضرت نوح علیہ الصلوٰۃ والسلام چالی یا پنجاہ سال گی عمر ماں نبوت دے سرفراز فرمایا گیا آیاتِ بالا ماں اللہ تعالیٰ نے اپنا دلائل قدرت تے غرائبِ صنعت بیان فرمایا جن دے اُس گی توحید تے ربوبیت ثابت ہوئے تے مرن دے بعد اُٹھن تے زندہ ہون گی صحت ور دلائل قاطعہ قائم فرمایا، اس گے بعد انبیار علیہم السلام گو ذکر فرمائے تے ان گا ان معاملات گو جہڑا اناں ناں امتاں گے نال پیش آیا۔ اس ماں نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی تسلی ہے کہ فقط تھاری ہی قوم نے قبولِ حق دے مُنھ نی موڑیو بلکہ پہلیں اُمت وی اِعراض کریں تھیں تے انبیار کرام گی تکذیب کرن آلاں گو انجام دنیا ماں ہلاکت تے آخرت ماں عذابِ عظیم ایں اس دے ظاہر ہے کہ انبیار کرام گی تکذیب کرن آلا غضبِ اِلٰہی گا مستحق ہوئیں۔ جہڑو شخص سیدِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی تکذیب کرے گو اُس گو وی یوہی انجام ہوئے گو انبیار کرام گا ان تذکراں ماں سیدِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گی نبوت گی زبردست دلیل ہے کیوں جے حضور اُمّی تھا فر آپ گو ان واقعات ناں تفصیلاً بیان فرمانوں بالخصوص ایسا ملک ماں جت اہلِ کتاب گا علمار کثرت گے نال موجود تھا تے مخالفت ماں سرگرم وی تھا تھوڑی جئی کائے گل حقیقت گے خلاف دیکھتا تاں بہت شور مچاتا۔ ات حضور گو ان واقعات ناں بیان فرمانوں تے اہلِ کتاب گو خاموش رہنوں حیران ہو گے واضح دلیل ہے کہ آپ برحق نبی ایں تے پروردگار عالم نے آپ ور علم و حکمت گا دروازہ کھول چھڑیاں ایں ف۱۱۰ وہی عبادت گو مستحق تے حقدار ھے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

غيره ۭ اني اخاف عليكم عذاب يوم عظيم ﴿۵۹﴾ قال الملا

معبودنی ف۱۱۱ بے شک مناں تھارو بڑا دن گا عذاب گو ڈر ہے۔ ف۱۱۲ اس گی قوم گا

من قومه انا لنرىك في ضلل مبين ﴿۶۰﴾ قال يقوم

سردار بولیا بے شک ہم تمناں کھلی گمراہی ماں دیکھاں۔ کہیو! اے میری قوم!

ليس بي ضللة ولكني رسول من رب العلمين ﴿۶۱﴾ ابلغكم

میرے بچ گمراہی کجھ وی نی ہوں تے رب العلمین گو رسول ہوں۔ تمناں

رسلت ربي وانصح لكم واعلم من الله ما لا تعلمون ﴿۶۲﴾ او

اپناں رب گی رسالت پہچاؤں اور تھارو بھلو چاہوں اور ہوں اللہ گی طرفوں وہ علم رکھوں۔ جو تم نی رکھتا۔ اور کیا

عجبتم ان جاءكم ذكر من ربكم على رجل منكم

تمناں اسگو تعجب ہوئے کہ تھارے کول تھارا رب گی طرفوں ایک نصیحت آئی تھارا بچ گا ایک مرد گے

لينذركم ولتتقوا ولعلكم ترحمون ﴿۶۳﴾ فكذبوه فانجينه

ذریعے کہ ف۱۱۳ وہ تمناں ڈرائے اور تم ڈرو اور کدے تھارے ور رحم ہوئے۔ تو اناں نے اسناں ف۱۱۴ جھٹلایو تاں ہم نے اُسناں

والذين معه في الفلك واغرقنا الذين كذبوا بايتنا ۭ

اور جہڑا ف۱۱۵ اُس گے نال کشتی ماں تھا نجات دِتی اور اپنی آئیت جھٹلان آلاں ناں ڈوب چھڑیو

۸ ع ۱۵ انهم كانوا قوما عمين ﴿۶۴﴾ والى عاد اخاهم هودا ۭ قال

بے شک وہ انوں گروہ تھو ف۱۱۶ اور عاد گی طرف ف۱۱۷ ان گی برادری توں ہود ناں ٹوریو ف۱۱۸ کہیو

يقوم اعبدوا الله ما لكم من اله غيره ۭ افلا تتقون ﴿۶۵﴾ قال

اے میری قوم! اللہ گی بندگی کرو اس گے سوا تھارو کوئے معبود نی تو کیا تمناں ڈر نی؟ ف۱۱۹ اسکی

الملا الذين كفروا من قومه انا لنرىك في سفاهة وانا

قوم گا کافر سردار بولیا بے شک ہم تمناں بے وقوف سمجھاں اور بے شک

ف۱۱۱ تے اُس گے سوا کسے ناں نہ پوجو ف۱۱۲ قیامت گا دن گو یا طوفان گا دن گو اگر تم میری نصیحت قبول نہ کروتے راہِ راست ورنہ آوَ۔ ف۱۱۳ جناں تم خوب جانیں تے اُس گا نسب ناں پہچانیں ف۱۱۴ یعنی حضرت نوح علیہ السلام ناں ف۱۱۵ ان ور ایمان لے آیا تے ف۱۱۶ جناں حق نظرنی آئے تھو۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنھما نے فرمایو کہ ان گا دل اناں تھا نور معرفت دے روشن نی تھا۔ ف۱۱۷ ات عاد اولیٰ مراد ہے، یاہ حضرت ہود علیہ السلام گی قوم ایں تے عاد ثانیہ حضرت صالح علیہ السلام گی قوم ایں اُسے ناں ثمود کہیں ان دواں گے درمیان سو سال گو وقفو ہے (جمل) ف۱۱۸ حضرت ہود علیہ السلام نے ف۱۱۹ اللہ تعالیٰ گا عذاب گو

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لَنَظُنُّكَ مِنَ الْكٰذِبِيْنَ ﴿٦٦﴾ قَالَ يٰقَوْمِ لَيْسَ بِيْ سَفَاهَةٌ وَّلٰكِنِّيْ

هم تمناں چوٹھاں بچوں گمان کراں۔ ف۱۲۰ کہیو! اے میری قوم! مناں بے وقوفی نال کے تعلق ہوئے

رَسُوْلٌ مِّنْ رَّبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٦٧﴾ اُبَلِّغُكُمْ رِسٰلٰتِ رَبِّيْ وَاَنَا لَكُمْ

پروردگار عالم گو رسول ہوں۔ تمناں اپناں رب گی رسالت پہچاؤں اور تھارو

نَاصِحٌ اَمِيْنٌ ﴿٦٨﴾ اَوَعَجِبْتُمْ اَنْ جَآءَكُمْ ذِكْرٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ عَلٰى

بااعتبار خیرخواہ ہوں ف۱۲۱ اور کیا تمناں اسگو تعجب ہویو کہ تھارے کول تھارا رب گی طرفوں ایک نصیحت آئی

رَجُلٍ مِّنْكُمْ لِيُنْذِرَكُمْ ؕ وَاذْكُرُوْۤا اِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَآءَ مِنْۢ بَعْدِ

تھارا بچوں ایک آدمی گے ذریعے کہ وہ تمناں ڈرائے اور یاد کرو جد اُس نے تمناں

قَوْمِ نُوْحٍ وَّزَادَكُمْ فِي الْخَلْقِ بَصْۜطَةً ۚ فَاذْكُرُوْۤا اٰلَآءَ اللّٰهِ لَعَلَّكُمْ

قوم نوح گو جانشین کیو ف۱۲۲ اور تھارا بدن گو پھیلاؤ ف۱۲۳ بدھایو تو اللہ گی نعمتاں ناں یاد کرو ف۱۲۴ کہ کتے

تُفْلِحُوْنَ ﴿٦٩﴾ قَالُوْۤا اَجِئْتَنَا لِنَعْبُدَ اللّٰهَ وَحْدَهٗ وَنَذَرَ مَا كَانَ

تھارو بھلو ہوئے۔ بولیا کیا تم مہارے کول اس واسطے آیا ایں ف۱۲۵ کہ ہم ایک اللہ ناں پوجاں (عبادت کراں) جسناں ف۱۲۶

يَعْبُدُ اٰبَآؤُنَا ۚ فَاْتِنَا بِمَا تَعِدُنَاۤ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ﴿٧٠﴾ قَالَ

مہارا باپ دادا پوجیں تھا۔ اُناں ناں چھوڑدیاں تاں لے آؤ ف۱۲۷ جسکو ہمناں وعدو دے رہیا ہو اگر سچا ہو۔ کہیو ف۱۲۸

قَدْ وَقَعَ عَلَيْكُمْ مِّنْ رَّبِّكُمْ رِجْسٌ وَّغَضَبٌ ؕ اَتُجَادِلُوْنَنِيْ فِيْۤ اَسْمَآءٍ

ضرور تھارے ور تھارا رب گو غضب پے گیو ف۱۲۹ کیا میرے نال خالی ان نایاں ور جھگڑ رہیا ہو

سَمَّيْتُمُوْهَاۤ اَنْتُمْ وَاٰبَآؤُكُمْ مَّا نَزَّلَ اللّٰهُ بِهَا مِنْ سُلْطٰنٍ ؕ فَانْتَظِرُوْۤا

جیہڑا تم نے اور تھارا باپ داد انے رکھ لیا ف۱۳۰ اللہ نے ان گی کائے سندنی اتاری تاں رستو دیکھو (انتظار کرو) ف۱۳۱

ف۱۲۰ یعنی رسالت گا دعواں سچو نی جانتا۔ ف۱۲۱ کفار گو حضرت ہود علیہ السلام گی بارگاہ ماں یوہ گستاخانہ کلام کہ تمناں بیوقوف سمجھیں، جو تھو خیال کریں انتہا درجہ گی بے ادبی تے کمینگی تے وہ اس گل گا مستحق تھا کہ اناں ناں سخت ترین جواب دتو جاتو مگر آپ نے اپنا اخلاق وآداب تے شانِ حلم گے نال جہڑو جواب دتو اُسماں شانِ مقابلہ پیدا ہی نہ ہون دتی تے ان گی جہالت دے چشم پوشی فرمائی۔ اس دے دنیا ناں سبق ملے کہ سفہاء تے بداخلاق تے بدخصال لوکاں دے اس طرح کلام فرمانوں چاہیئے اس گے نال نال آپ نے اپنی رسالت تے خیرخواہی گو تے امانت گو ذکر فرمایو۔ اس دے یوہ مسئلو معلوم ہوئے کہ اہل علم وکمال ناں ضرورت گا موقع ور اپنا منصب تے کمال گو اظہار کرنوں جائز ہے۔ ف۱۲۲ یوہ اُسگو کتنو بڑو احسان ایں۔ ف۱۲۳ تے بہت زیادہ قوت تے لمبوں قد، عنایت فرمایو ف۱۲۴ تے ایسا انعام کرن آلا ور ایمان لیاؤ تے طاعت تے عبادت کرگے اُس گا احسان گی شکر گزاری کرو ف۱۲۵ یعنی اپنا عبادت خانہ دے حضرت ہود علیہ السلام اپنی قوم گی بستی دے علیحدہ ایک تنہائی گا مقام ماں عبادت فرمائیں تھا جد جد آپ گے کول وحی آئے تھی تدھ قوم گے کول آگے سنا چھڑیں تھا ف۱۲۶ بت ف۱۲۷ وہ عذاب ف۱۲۸ حضرت ہود علیہ السلام نے ف۱۲۹ تے تھاری سرکشی دے تھارے عذاب آنوں واجب تے ضروری ہوگیو ف۱۳۰ تے اُنہاں ناں پوجن لگ گیا تے معبود منن لگا باوجود اس گے کہ ان گی کائے حقیقت ہی نی تے الوہیت گا معنیٰ دے قطعاً خالی تے عاری ایں ف۱۳۱ عذاب الٰہی گو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

إِنِّي مَعَكُم مِّنَ الْمُنتَظِرِينَ ﴿٧١﴾ فَأَنجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ بِرَحْمَةٍ

ہوں وی تھارے نال دیکھوں۔ تاں ہم نے اُسناں اور اُس گا نال آلاں ناں ف١٣٢ اپنی ایک بڑی رحمت فرما گے

مِّنَّا وَقَطَعْنَا دَابِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا ۖ وَمَا كَانُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٧٢﴾ وَإِلَىٰ

نجات دتی ف١٣٣ اور جیہڑا مہاری آیت جھٹلائیں تھا ف١٣٤ ان کی جڑ کٹا چھڑی ف١٣٥ اور وہ ایمان آلا نی تھا اور

ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا ۗ قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ

ثمود گی طرف ف١٣٦ ان گی برادری گا صالح ناں پیہجیو کہیو! اے میری قوم! اللہ ناں پوجو اُس گے سوا تھارو کوئے معبود

غَيْرُهُ ۖ قَدْ جَاءَتْكُم بَيِّنَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ ۖ هَٰذِهِ نَاقَةُ اللَّهِ لَكُمْ آيَةً

نی بے شک تھارے کول تھارا رب گی طرف توں ف١٣٧ روشن دلیل آئی ف١٣٨ یوہ اللہ گو ناقو (اونٹھنی) ف١٣٩ ہے تھارے واسطے نشانی!

ف١٣٢ جیہڑا ان گا متبع تھا تے ان ور ایمان لے آیا تھا ف١٣٣ اس عذاب دے جیہڑو قوم ہود ور اتریو۔ ف١٣٤ تے حضرت ہود علیہ السلام گی تکذیب کریں تھا۔ ف١٣٥ تے اس طرح ہلاک کر چھڑیا کہ ان بچوں ایک وی نہ بچیو۔ مختصر واقعو یوہ ہے کہ قوم عاد احقاف ماں رہ تھی جیہڑو عُمان تے حضر موت گے درمیان یمن گا علاقہ ماں ایک ریگستان ایں۔ اناں نے زمین ناں برائیاں نال پر چھڑیو تھو تے دنیا کی قوماں ناں اپنی جفا کاریاں دے اپناز ور تے قوت گا خیال ماں پیراں ہیٹھ دبا چھڑیو تھو۔ یہ لوک بت پرست تھا ان گا ایک بت گو ناں صدار، ایک گو صمود، ایک گو ہبا تھو۔ اللہ تعالیٰ نے ان ماں حضرت ہود علیہ السلام ناں مبعوث فرمایو، آپ نے اناں ناں توحید گو حکم دتو، شرک تے بت پرستی تے ظلم تے جفا کاری گی ممانعت فرمائی اس ور وہ لوک منکر ہوگیا۔ آپ گی تکذیب کرن لگا تے کہن لگا مہارا دے زیادہ طاقت ور کون ایں چند آدمی ان بچوں حضرت ہود علیہ السلام ور ایمان لے آیا وہ تھوڑا تھا تے اپنوں ایمان چھپا تا رہیں تھا ان مومناں بچوں ایک شخص گو ناں مرثد ابن سعد بن عفیر تھو وہ اپنوں ایمان مخفی رکھیں تھا جد قوم نے سرکشی کی تے اپنا نبی حضرت ہود علیہ السلام گی تکذیب کی تے زمین ماں فساد کیو تے ستم گاریاں ماں زیادتی کی تے بڑی مضبوط عمارت بنائیں۔ معلوم ہوئے تھو کہ اناں ناں گمان ایں کہ وہ دنیا ماں ہمیشہ رہیں گا جد ان گی نوبت ات توڑی پہنچی تاں اللہ تعالیٰ نے بارش روک چھڑی ترے سال بارش نہ ہوئی ہون وہ بہت مصیبت ماں مبتلا ہویا تے اُس زمانہ ماں دستور یوہ تھو کہ جد کائے بلا یا مصیبت نازل ہوئے تھی تاں لوک بیت اللہ الحرام ماں حاضر ہو گے اللہ تعالیٰ دے اُس گا دور ہون گی دعا کریں تھا اسے واسطے ان لوکاں نے ایک وفد بیت اللہ شریف ناں ٹوریو اس وفد ماں قیل بن عنز تے نعیم بن ہزال تے مرثد بن سعد تھو یہ وہی صاحب ایں جیہڑا ہود علیہ السلام ور ایمان لے آیا تھا تے اپنوں ایمان مخفی رکھیں تھا اس زمانہ ماں مکہ مکرمہ ماں عمالیق کی سکونت تھی تے ان لوکاں گو سردار معاویہ بن بکر تھو اس شخص گو ننہال قوم عاد ماں تھو اسے علاقہ دے یوہ وفد مکہ مکرمہ گا حوالی ماں معاویہ بن بکر گے کہر ٹھہریو اس نے ان لوکاں گو بہت احترام کیو، نہایت خاطر تواضع کی۔ یہ لوک اُت شراب پیں تے طائفاں گا ناچ دیکھیں تھا اس طرح اناں نے ان عیش و عشرت ماں ایک مہینوں گزار یو، معاویہ ناں خیال آیو کہ یہ لوک تے راحت ماں پے گیا تے قوم گی مصیبت ناں بُھل گیا جیہڑا ات مصیبت ماں مبتلا ایں مگر معاویہ بن بکر ناں یوہ خیال وی تھو کہ اگر وہ ان لوکاں ناں کجھ کہہ تو شاید وہ یوہ خیال کریں کہ ہون اسناں میزبانی پہاری دسن لگی اس واسطے اُس نے گان آلی کنیز ناں ایسا اشعار دتا جن ماں قوم عاد گی حاجت گو تذکرو تھو جد کنیز نے وہ غزل گائی تاں ان لوکاں ناں یاد آیو کہ ہم اس قوم گی مصیبت گی فریاد کرن واسطے مکہ مکرمہ بھیجیا گیا ہاں۔ ہون اناں ناں خیال آیو کہ حرم شریف ماں داخل ہو گے قوم واسطے بارش گی دعا کراں اُس ویلے مرثد ابن سعد نے کہیو اللہ گی قسم تھاری دعا نال بارش نہ ہوئے گی لیکن اگر تم اپناں نبی گی اطاعت کر دو تے اللہ تعالیٰ گے اگے توبہ کر و تاں بارش ہو یگی اُس ویلے مرثد نے اپناں اسلام گو اظہار کر چھڑیو ان لوکاں نے مرثد ناں چھوڑ دتو تے خود مکہ مکرمہ جا گے دعا کی اللہ تعالیٰ نے ترے چہڑہ بھیجیا ایک سفید، ایک سُرخ، ایک سیاہ تے آسمان دے ندا ہوئی اے قیل اپنے تے اپنی قوم واسطے ان بچوں ایک چہڑہ پسند کرے اُس نے کالا چہڑہ ناں اختیار کیو اس خیال دے کہ اس دے بارش ہو یگی چنانچہ وہ چہڑہ قوم عاد گی طرف چلیو تے وہ لوک اُسناں دیکھ گے بہت خوش ہویا مگر اس بچوں ایک ہوا چلی وہ اتنی زور کی تھی کہ اونٹھاں تے آدمیاں ناں اڈا گے کدا تے کدے لے جائے تھی، یوہ دیکھ گے وہ لوک کہراں ماں داخل ہو گیا تے اپنا دروازہ بند کر لیا مگر ہوا گی تیزی دے بچ نہ سکیا اُس نے دروازہ دی کڈھ چھڑیا تے ان لوکاں ناں ہلاک وی کر چھڑیو تے قدرت الٰہی دے سیاہ پرندہ نمودار ہویا جناں نے ان گی لاشاں ناں اٹھا گے سمندر ماں پھینک چھڑیو۔ حضرت ہود مومناں ناں لے گے قوم دے جدا ہو گیا تھا اس واسطے وہ سلامت رہیا۔ قوم گا ہلاک ہون دے بعد ایمانداراں ناں لے گے مکہ مکرمہ تشریف لے آیا تے آخر عمر شریف تک اُتے رہیا تے اللہ تعالیٰ گی عبادت کرتا رہیا۔ ف١٣٦ جیہڑا حجاز تے شام گے درمیان سرزمین حجر ماں رہیں تھا ف١٣٧ میری نبوت گی صداقت ور ف١٣٨ جس گو بیان یوہ ہے کہ ف١٣٩ جیہڑو نہ کسے پٹھ ماں رہیو نہ کسے پیٹ ماں نہ کسے نر دے پیدا ہویو نہ مادہ دے نہ حمل ماں رہیو نہ اُسکی خلقت تدریجاً تکمیل ناں پہنچی بلکہ طریقۂ عادیہ گے خلاف وہ پہاڑ گا ایک پتھر دے ایک ہی دفعہ پیدا ہوئی اُس کی یاہ پیدائش معجزو ہے فر وہ ایک دن پانی پیئے تے تمام قبیلہ ثمود ایک دن یوہ وی معجزو ہے کہ ایک ناقہ ایک قبیلہ گے برابر پانی پی جائے اس گے علاوہ اُس گا پین گے دن اُسگو دودھ دوہو جائے تھو تے وہ اتنو ہوئے تھو کہ تمام قبیلہ ناں پورو ہو جائے تھو تے پانی گی جگہ لے لیئے تھو یوہ وی معجزو تمام جنگلی جانور تے تمام حیوانات اُسگی باری گے دن پانی پین دے باز رہیں تھا یوہ وی معجزو۔ اتنا معجزات حضرت صالح علیہ السلام گی نبوت گی صداقت ور زبردست دلیل ہیں۔

وقف لازم

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فَذَرُوْهَا تَاْكُلْ فِیْٓ اَرْضِ اللّٰهِ وَلَا تَمَسُّوْهَا بِسُوْٓءٍ فَيَاْخُذَكُمْ
تاں اُناں چھوڑ دیو کہ اللہ گی زمین ماں کھائے اور اس گے نال برائی نال ہتھ نہ لاؤ ف١٤٠ کہ تمناں
عَذَابٌ اَلِیْمٌ ﴿٧٣﴾ وَاذْكُرُوْٓا اِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَآءَ مِنْۢ بَعْدِ عَادٍ وَّبَوَّاَكُمْ فِی
دردناک عذاب آپکڑے گو اور یاد کرو ف١٤١ جد تمناں عاد گو جانشین کیو اور ملک ماں
الْاَرْضِ تَتَّخِذُوْنَ مِنْ سُهُوْلِهَا قُصُوْرًا وَّتَنْحِتُوْنَ الْجِبَالَ بُیُوْتًا ۚ
جگہ دتی کہ نرم زمین ماں محل بنائیں ف١٤٢ اور پہاڑاں ماں مکان تراشیں ف١٤٣
فَاذْكُرُوْٓا اٰلَآءَ اللّٰهِ وَلَا تَعْثَوْا فِی الْاَرْضِ مُفْسِدِیْنَ ﴿٧٤﴾ قَالَ الْمَلَاُ
تاں اللہ گی نعمتاں ناں یاد کرو ف١٤٤ اور زمین ماں فساد مچاتا نہ پھرو۔ اُس گی
الَّذِیْنَ اسْتَكْبَرُوْا مِنْ قَوْمِهٖ لِلَّذِیْنَ اسْتُضْعِفُوْا لِمَنْ اٰمَنَ
قوم گا تکبر آلا، کمزور مسلماناں تے بولیا، کیا
مِنْهُمْ اَتَعْلَمُوْنَ اَنَّ صٰلِحًا مُّرْسَلٌ مِّنْ رَّبِّهٖ ؕ قَالُوْٓا اِنَّا بِمَآ اُرْسِلَ
تم جانیں کہ صالح اللہ گا رسول ایں؟ بولیا! وہ جو کجھ لے گے پیجیا گیا ہم
بِهٖ مُؤْمِنُوْنَ ﴿٧٥﴾ قَالَ الَّذِیْنَ اسْتَكْبَرُوْٓا اِنَّا بِالَّذِیْٓ اٰمَنْتُمْ بِهٖ
اُس ور ایمان رکھاں ف١٤٥ متکبر بولیا جس ور تم ایمان لے آیا ہمناں اُس دے
كٰفِرُوْنَ ﴿٧٦﴾ فَعَقَرُوا النَّاقَةَ وَعَتَوْا عَنْ اَمْرِ رَبِّهِمْ وَقَالُوْا یٰصٰلِحُ
انکار ہے۔ بس ف١٤٦ ناقہ گیں گدڑیں کپ چھڑیں (پیراں گا نال گی رگ) اور اپناں رب گا حکم گی نافرمانی کی اور بولیا! اے صالح!
ائْتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ اِنْ كُنْتَ مِنَ الْمُرْسَلِیْنَ ﴿٧٧﴾ فَاَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ
مہارے ور لے آؤ ف١٤٧ جسکو تم وعدو دے رہیا ایں۔ اگر تم رسول ایں۔ تاں اناں ناں زلزلہ نے آلیو
فَاَصْبَحُوْا فِیْ دَارِهِمْ جٰثِمِیْنَ ﴿٧٨﴾ فَتَوَلّٰى عَنْهُمْ وَقَالَ یٰقَوْمِ
تو صبح ناں اپناں کھراں ماں موندھا پیاوا رہ گیا۔ تو صالح نے ان تے منہ پھیریو ف١٤٨ اور کہیو! اے میری قوم!

ف١٤٠ نہ مارو نہ نساؤ، اگر ایسو کیو تاں یوہی نتیجو ہوئے گو۔ ف١٤١ اے قوم ثمود ف١٤٢ گرمی گا موسم ماں آرام کرن واسطے ف١٤٣ موسم سرما واسطے
ف١٤٤ تے اسکو شکرادا کرو ف١٤٥ ان گا دین ناں قبول کریں، ان گی رسالت ناں منیں ف١٤٦ قوم ثمود نے ف١٤٧ وہ عذاب ف١٤٨ جد کہ اُناں نے سرکشی
کی۔ منقول ہے کہ ان لوکاں نے بدھوار ناں اوٹھنی گی کونچ کپ چھڑیں (کونچ) تھیں تاں حضرت صالح علیہ السلام نے فرمایو تم اس گے بعد ترے دن زندہ
رہیں گا پہلے دن تم ساراں گا چہرہ زرد ہو جائیں گا دوجے دن سُرخ لال، تیجے دن سیاہ کالا، چوتھے دن عذاب آمیگو چنانچہ ایسو ہی ہویو تاں اتوار ناں دوپہر گے
وقت آسمان دے ایک ہولناک آواز آئی جس گے نال ان گا دل پھٹ گیا تے وہ سارا ہلاک تے برباد ہو گیا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لَقَدْ اَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَةَ رَبِّيْ وَنَصَحْتُ لَكُمْ وَلٰكِنْ لَّا تُحِبُّوْنَ

بے شک میں تمناں اپناں رب گی رسالت پہچا چھڑی اور تھارو بلو چاہیو مگر تم

النّٰصِحِيْنَ ﴿٧٩﴾ وَلُوْطًا اِذْ قَالَ لِقَوْمِهٖۤ اَتَاْتُوْنَ الْفَاحِشَةَ مَا

خیرخواہاں گا غرضی ہی نی اور لوط ناں پیجیو ف۱۴۹ جد اُس نے اپنی قوم دے کہیو کیا وہ بے حیائی کریں جیڑی

سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ اَحَدٍ مِّنَ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٨٠﴾ اِنَّكُمْ لَتَاْتُوْنَ الرِّجَالَ

تھارا دے پہلاں دنیاماں کسے نے نہ کی؟ تم دے مرداں گے کول

شَهْوَةً مِّنْ دُوْنِ النِّسَآءِ ؕ بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُوْنَ ﴿٨١﴾ وَمَا كَانَ

شہوت نال جائیں ف۱۵۰ عورتاں ناں چھوڑگے بلکہ تم لوگ حد توں لنگ گیا ف۱۵۱ اور اُسگی

جَوَابَ قَوْمِهٖۤ اِلَّاۤ اَنْ قَالُوْۤا اَخْرِجُوْهُمْ مِّنْ قَرْيَتِكُمْ ۚ اِنَّهُمْ

قوم گو کوئے جواب نی تھو مگر یوہی کہوں کہ ان ف۱۵۲ ناں اپنی بستی توں کڈھ چھڑو یہ

اُنَاسٌ يَّتَطَهَّرُوْنَ ﴿٨٢﴾ فَاَنْجَيْنٰهُ وَاَهْلَهٗۤ اِلَّا امْرَاَتَهٗ ۖؗ كَانَتْ

لوگ دے پاکیزگی چاہیں ف۱۵۳ تے ہم نے اُسناں ف۱۵۴ اور اُس گا کہر آلاں ناں نجات دتی مگر اُس گی عورت وہ

مِنَ الْغٰبِرِيْنَ ﴿٨٣﴾ وَاَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَّطَرًا ؕ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ

(پچھے) رہ جان آلا ماں ہوئی ف۱۵۵ اور ہم نے ان ور ایک بدل براہیو ف۱۵۶ تو دیکھو کیسو انجام ہویو

الْمُجْرِمِيْنَ ﴿٨٤﴾ وَاِلٰى مَدْيَنَ اَخَاهُمْ شُعَيْبًا ؕ قَالَ يٰقَوْمِ ع ۱۰ ۱۷/۱۲

مجرماں گو ف۱۵۷ اور مدین گی طرف ان گی برادری گا شعیب ناں پیجیو ف۱۵۸ کہیو! اے میری قوم!

ف۱۴۹ جہڑا حضرت ابراہیم علیہ الصلوٰۃ والسلام گا بھتیجا تھا آپ اہلِ سدوم گی طرف پہچیا گیا تے جد آپ گا چچا حضرت ابراہیم علیہ السلام نے شام گی طرف ہجرت فرمائی تاں حضرت ابراہیم علیہ السلام نے سرزمین فلسطین ماں نزول فرمایو تے حضرت لوط علیہ السلام اُردن ماں اُتریا۔ اللہ تعالیٰ نے آپ ناں اہلِ سدوم گی طرف مبعوث فرمایو آپ اناں ناں دینِ حق گی دعوت دیں تھا تے فعلِ بد دے روکیں تھا جیسو کہ آیت کریمہ ماں ذکر آئے۔ ف۱۵۰ یعنی ان گے نال بدفعلی کریں ف۱۵۱ کہ حلال ناں چھوڑ گے حرام ماں مبتلا ہویا تے ایسا خبیث فعل گو ارتکاب کیو۔ انسان ناں شہوت بقائے نسل تے انسانی آبادی واسطے دتی گئی ہے تے عورتاں ناں محلِ شہوت تے موضعِ نسل بنایو گیو ان دے معقول تے معروف طریقہ نال شریعت گی اجازت گے مطابق اولاد حاصل کی جائے، جد آدمیاں نے عورتاں ناں چھوڑ گے ان گو کم مرداں دے لینوں چاہیو تاں وہ حد دے گزر گیا تے اناں نے اس قوت (شہوت) گا مقصدِ صحیح ناں فوت کر چھڑیو کیوں جے مرد ناں نہ حمل ٹھہرے نہ اولاد پیدا ہوئے تے اُس کمے نال مشغول ہونوں سوائے شیطانیت گے ہور کے ہے؟ علماء سیر و اخبار گو بیان ایں کہ قوم لوط گی بستیں نہایت ہری بھری تھیں تے ات اناج تے پھل بہت ہوئیں تھا زمین گو دوجو کوئے خطو اس گی طرح نی تھو اس واسطے جگہ جگہ دے لوک اِت آتیں تھا تے اناں ناں پریشان کریں تھا، ایسا وقت ماں ایک دن ابلیس لعین ایک بڈھا گی شکل ماں ہمدرد بن گے نمودار ہو یو دے کہن لگو اگر تم مہماناں گا اس سیلاب دے نجات حاصل کرنو چاہیں تاں ایک تجویز دسوں اُس ور عمل کرو کامیاب رہیں گا کہ جد وہ آئیں تم ان گے نال بدفعلی کرو، اس طرح اناں نے یو فعلِ بد شیطان دے سکھیو تے ان ماں رواج پکڑ گیو۔ ف۱۵۲ یعنی حضرت لوط علیہ السلام تے ان گا متبعین ف۱۵۳ تے پاکیزگی ہی اچھی ہوئے وہی قابلِ تعریف ہے لیکن اس قوم گو ذوق اتنو خراب ہو گیو تھو کہ اناں نے اس صفتِ مدح ناں عیب قرار دتو ف۱۵۴ یعنی حضرت لوط علیہ السلام ناں ف۱۵۵ وہ کافرہ تھی تے اُس قوم نال محبت رکھے تھی۔ ف۱۵۶ عجیب طرح گو جسماں ایسا پتھر برسیا کہ گندک تے اگ ماں ملیا وا تھا۔ ایک قول یوہ ہے کہ بستی ماں رہن آلا جہڑا اُت مقیم تھا وہ دے زمین ماں تسا دتا گیا تے جہڑا سفر ماں تھا وہ اُس بارش ناں ہلاک کیا گیا ف۱۵۷ مجاہد نے کہیو کہ حضرت جبریل علیہ السلام نازل ہویا تے اُناں نے اپنوں بازو قوم لوط گی بستیاں گے ہیٹھوں کہل گے اُس حصہ ناں جڑوں کڈھ لیو تے آسمان گے نیڑے پہچا گے موندو کر گے چاہڑ چھڑیو اُس گے بعد پتھراں گی بارش کی گئی ف۱۵۸ حضرت شعیب علیہ السلام نے

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِّنْ اِلٰهٍ غَيْرُهٗ ؕ قَدْ جَآءَتْكُمْ بَيِّنَةٌ مِّنْ

الله کی عبادت کرو اس کے سوا تھارو کوئے معبود نی بے شک تھارے کول تھارا

رَّبِّكُمْ فَاَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيْزَانَ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ اَشْيَآءَهُمْ

رب کی طرفوں روشن دلیل آئی ف۱۵۹ تو ناپ اور تول پورو کرو اور لوکاں کی چیزاں ناں کٹا کے نہ دیو ف۱۶۰

وَلَا تُفْسِدُوْا فِى الْاَرْضِ بَعْدَ اِصْلَاحِهَا ؕ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ

اور زمین ماں انتظام کے بعد فساد نہ پھیلاؤ یوہ تھارو پلو ہے

اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿٨٥﴾ وَلَا تَقْعُدُوْا بِكُلِّ صِرَاطٍ تُوْعِدُوْنَ

اگر ایمان لے آؤ۔ اور ہر رستہ ور اس طرح نہ بیسو کہ راہ گیراں ناں ڈراؤ

وَتَصُدُّوْنَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ مَنْ اٰمَنَ بِهٖ وَتَبْغُوْنَهَا عِوَجًا ۚ

اور اللہ کی راہ دے اناں ناں روکو ف۱۶۱ جیہڑا اُس ور ایمان لے آیا اور اُساں کجی نہ چاہو

وَاذْكُرُوْٓا اِذْ كُنْتُمْ قَلِيْلًا فَكَثَّرَكُمْ ۪ وَانْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ

اور یاد کرو جد تم تھوڑا تھا اُس نے تمناں بدھایو ف۱۶۲ اور دیکھو ف۱۶۳ فسادیاں

عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِيْنَ ﴿٨٦﴾ وَاِنْ كَانَ طَآئِفَةٌ مِّنْكُمْ اٰمَنُوْا بِالَّذِىْٓ

کو کیسو انجام ہویو اور اگر تھارے بچ ایک گروہ اُس ور ایمان لے آیو

اُرْسِلْتُ بِهٖ وَطَآئِفَةٌ لَّمْ يُؤْمِنُوْا فَاصْبِرُوْا حَتّٰى يَحْكُمَ اللّٰهُ

جو ہوں لے کے ٹوریو گیو اور ایک گروہ نے نہ منیوں ف۱۶۴ تاں ٹھیریا رہیو جد تک اللہ مہارے بچ

بَيْنَنَا ۚ وَهُوَ خَيْرُ الْحٰكِمِيْنَ ﴿٨٧﴾

فیصلو کرے ف۱۶۵ اور اللہ کو فیصلو سب توں بہتر ف۱۶۶

ف۱۵۹ جس دے میری نبوت تے رسالت یقینی طور ور ثابت ہوئے، اس دلیل دے معجزہ مراد ہے ف۱۶۰ ان کا حق دیانتداری کے نال پورا پورا ادا کرو ف۱۶۱ تے دین کی اتباع کرن ماں لوکاں واسطے راہ کو روڑو نہ بنوں ف۱۶۲ تھاری تعداد زیادہ کر چھڑی تاں اُسکی نعمتاں کو شکر ادا کرو تے ایمان لیاؤ ف۱۶۳ یہ نگاہ عبرت پچھلی امتاں کا احوال تے گزریا واز مانہ ماں سرکشی کرن آلاں کا انجام تے ٹھکانہ تے سوچ ف۱۶۴ یعنی اگر تم میری رسالت ماں اختلاف کر کے دو فرقہ ہو گیا ایک فرقہ نے من لیو تے دوجو فرقو منکر ہو گیو ف۱۶۵ کہ تصدیق کرن آلاں ایمانداراں ناں عزت دیے تے ان کی مدد فرمائے تے جھٹلان آلاں منکراں ناں ہلاک کرے تے اناں ناں عذاب دیے ف۱۶۶ کیوں جے وہ حاکم حقیقی ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

قَالَ الْمَلَاُ الَّذِيْنَ اسْتَكْبَرُوْا مِنْ قَوْمِهٖ لَنُخْرِجَنَّكَ يٰشُعَيْبُ
اُسکی قوم گا متکبر سردار بولیا اے شعیب! قسم ہے کہ ہم تمناں
وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَعَكَ مِنْ قَرْيَتِنَآ اَوْ لَتَعُوْدُنَّ فِيْ مِلَّتِنَا ؕ قَالَ
اور تھار اناں آلا مسلماناں ناں اپنی بستی بچوں کڈھ چھڑاں گا یا تم مہارا دین ماں آجاؤ کہیو ف١٦٧
اَوَلَوْ كُنَّا كٰرِهِيْنَ ﴿٨٨﴾ قَدِ افْتَرَيْنَا عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اِنْ عُدْنَا فِيْ
پاہویں ہم بیزار ہواں ف١٦٨ ضرور ہم اللہ ور چوٹھ لاں گا اگر تھارا دین ماں
مِلَّتِكُمْ بَعْدَ اِذْ نَجّٰىنَا اللّٰهُ مِنْهَا ؕ وَمَا يَكُوْنُ لَنَآ اَنْ
آجاں بعد اس کے کہ اللہ نے ہمناں اس دے بچایو ہے ف١٦٩ اور ہم مسلماناں ماں کسے گو کم نی کہ
نَّعُوْدَ فِيْهَآ اِلَّآ اَنْ يَّشَآءَ اللّٰهُ رَبُّنَا ؕ وَسِعَ رَبُّنَا كُلَّ شَيْءٍ
تھارا دین ماں آئے مگر یوہ کہ اللہ چاہے ف١٧٠ جیڑو مہارو رب ہے مہارا رب گو علم ہر چیز نا کھیریو وو ہے
عِلْمًا ؕ عَلَى اللّٰهِ تَوَكَّلْنَا ؕ رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا
ہم نے اللہ ہی ور پروسو کیو ف١٧١ اے رب مہارا! مہارے اور مہاری قوم ماں
بِالْحَقِّ وَاَنْتَ خَيْرُ الْفٰتِحِيْنَ ﴿٨٩﴾ وَقَالَ الْمَلَاُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا
حق فیصلو فرما ف١٧٢ اور تیرو فیصلو سب توں بہتر اور اُسکی قوم گا کافر
مِنْ قَوْمِهٖ لَئِنِ اتَّبَعْتُمْ شُعَيْبًا اِنَّكُمْ اِذًا لَّخٰسِرُوْنَ ﴿٩٠﴾
سردار بولیا کہ اگر تم شعیب گے تابع ہویا تاں ضرور تم نقصان ماں رہیں گا
فَاَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَاَصْبَحُوْا فِيْ دَارِهِمْ جٰثِمِيْنَ ﴿٩١﴾ۚ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا
تاں اناں ناں زلزلہ نے آپکڑیو تے صبح اپناں کھراں ماں اوندا پیاوا رہ گیا ف١٧٣ شعیب گا جھٹلان آلا

ف١٦٧ حضرت شعیب علیہ السلام نے ف١٦٨ حاصل مطلب یوہ کہ ہم تھارو دین قبول نہ کراں گا تے اگر تم نے مہارے ور زیادتی کی تاں وی نہ مناں گا کیوں جے ف١٦٩ تے تھارا دین باطل گی برائیاں گو علم دتو ہے ف١٧٠ تے اساں ہلاک کرنوں منظور ہوئے تے ایسو ہی مقدر ہوئے، ف١٧١ اپنا سارا کماں ماں وہی مناں ایمان ور ثابت قدم رکھے گو وہی یقین کی زیادتی کی توفیق دے گو ف١٧٢ زجاج نے کہیو کہ اس گا یہ معنی ہو سکیں کہ اے رب: مہارا امر ناں ظاہر فرما چھڑ۔ مراد اس دے یا ہے کہ ان ور ایسو عذاب نازل فرما جس دے ان گو باطل ور ہونوں تے حضرت شعیب علیہ السلام تے ان گا متبعین کو حق ور ہونوں ظاہر ہو جائے ف١٧٣ حضرت ابنِ عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ اللہ تعالیٰ نے اُس قوم ور جہنم گو درواز دکھولیو تے ان ور دوزخ گی شدید گرمی بھیجی جس دے ساہ بند ہو گیا، ہون اُناں ناں نہ چھاں کم دیتی نہ پانی اس حالت ماں وہ تہ خانہ ماں داخل ہویا تا نجہ ایت اناں ناں کجھ امن ملے لیکن اُت باہر دے زیادہ گرمی تھی اُتوں نکل گے جنگل گی طرف نٹھا، اللہ تعالیٰ نے ایک چھڑ بھیجو جس ماں بہت ٹھنڈی تے خوشگوار ہوا تھی، اُسکی چھاں ماں آیا تے ایک نے دوجاناں آواز دے دے گے سدھ لیو تے جمع ہو گیا مرد، عورت، بچہ سب جمع ہو گیا وہ بحکم الٰہی اگ بن گے بڑک گیو تے وہ اُساں اسطرحیا سڑ گیا جسطرحیاں تندور ماں کائے چیز پنہیں جائے۔ قتادہ گو قول ہے کہ اللہ تعالیٰ نے حضرت شعیب علیہ السلام ناں اصحاب ایکہ گی طرف وی مبعوث فرمایو تھو تے اھل مدین گی طرف وی۔ اصحاب ایکہ تے چھڑ نال ہلاک کیا گیا تے اھل مدین زلزلہ ماں گرفتار ہویا تے ایک ہولناک آواز نال ہلاک ہویا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

شُعَيْبًا كَاَنْ لَّمْ يَغْنَوْا فِيْهَا ۚ اَلَّذِيْنَ كَذَّبُوْا شُعَيْبًا كَانُوْا
گویا ان کراں ماں رہیا نہ تھا۔ شعیب ناں جھٹلان آلا (چوتھو کہن آلا) وای
هُمُ الْخٰسِرِيْنَ ﴿۹۲﴾ فَتَوَلّٰى عَنْهُمْ وَ قَالَ يٰقَوْمِ لَقَدْ اَبْلَغْتُكُمْ
تباہی ماں پیا۔ تاں شعیب نے ان دے مُنہ پھیریو ف۱۷۴ اور کہیو اے میری قوم! ہوں تماں
رِسٰلٰتِ رَبِّيْ وَ نَصَحْتُ لَكُمْ ۚ فَكَيْفَ اٰسٰى عَلٰى قَوْمٍ كٰفِرِيْنَ ﴿۹۳﴾ ع ۱۱/۹
اپناں رب گی رسالت پہچا چکو اور تھارا پلا واسطے نصیحت کی ف۱۷۵ تاں کیوں غم کروں کافراں گو
وَمَآ اَرْسَلْنَا فِيْ قَرْيَةٍ مِّنْ نَّبِيٍّ اِلَّآ اَخَذْنَآ اَهْلَهَا بِالْبَاْسَآءِ
اور نی پیجیو ہم نے کسے بستی ماں کوئے نبی ف۱۷۶ مگر یوہ کہ اس کا لوکاں ناں سختی
وَالضَّرَّآءِ لَعَلَّهُمْ يَضَّرَّعُوْنَ ﴿۹۴﴾ ثُمَّ بَدَّلْنَا مَكَانَ السَّيِّئَةِ الْحَسَنَةَ
اورتکلیف ماں پکڑیو ف۱۷۷ کہ وہ کسے طرح زاری کریں ف۱۷۸ فر ہم نے بُرائی گی جگہ بلائی بدل چھڑی ف۱۷۹
حَتّٰى عَفَوْا وَّقَالُوْا قَدْ مَسَّ اٰبَآءَنَا الضَّرَّآءُ وَالسَّرَّآءُ فَاَخَذْنٰهُمْ
تاں توڑی کہ وہ بہت ہوگیا ف۱۸۰ اور بولیا بے شک مہارا باپ دادا ناں رنج و راحت پہچیا تھا ف۱۸۱ تاں ہم نے اناں ناں
بَغْتَةً وَّهُمْ لَا يَشْعُرُوْنَ ﴿۹۵﴾ وَلَوْ اَنَّ اَهْلَ الْقُرٰٓى اٰمَنُوْا وَاتَّقَوْا
اچن چیت ان گی غفلت ماں پکڑ لیو ف۱۸۲ اور اگر بستیاں آلا ایمان لے آتا اور ڈرتا ف۱۸۳
لَفَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَرَكٰتٍ مِّنَ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ وَلٰكِنْ كَذَّبُوْا فَاَخَذْنٰهُمْ
تاں ضرور ہم ان و رآسمان اور زمین توں برکت کھول چھڑتا ف۱۸۴ مگر اناں نے جھوٹھا کہیو ف۱۸۵ تاں ہم نے اناں ناں
بِمَا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ﴿۹۶﴾ اَفَاَمِنَ اَهْلُ الْقُرٰٓى اَنْ يَّاْتِيَهُمْ بَاْسُنَا
ان گا کیا ور گرفتار کر لیو ف۱۸۶ کیا بستیاں آلا ف۱۸۷ نی ڈرتا کہ ان ور مہار و عذاب

ف۱۷۴ جدان ورعذاب آیو ف۱۷۵ مگرتم کسے طرح ایمان نی لے آیا۔ ف۱۷۶ جناں اُس گی قوم نے نہ جھٹلایو ہوئے ف۱۷۷ فقر تے تنگدستی نے مرض تے بیماری ماں گرفتار کیا۔ ف۱۷۸ تکبر چھوڑیں، توبہ کریں، حکم الٰہی گا فرمانبردار تے مطیع بنیں۔ ف۱۷۹ کہ سختی تے تکلیف دے بعد راحت تے آسایش پہچوں تے بدی تے مالی نعمتاں گو تھانوں اطاعت تے شکر گزاری گو مستدعی ہے۔ ف۱۸۰ ان گی تعداد وی زیادہ ہوگی تے مال وی بدھیو ف۱۸۱ یعنی زمانہ گو دستور ہی یوہ ہے، کدے تکلیف ہوئے کدے راحت تے آرام مہارا باپ دادا وروی ایسا احوال گزر چکا ایں۔ اس دے ان گو مدعو یوہ تھو کہ پچھلو زمانوں جہڑو سختیاں ماں گزر یو ہے وہ اللہ تعالیٰ گی طرف دے کجھ عقوبت یا سزا نی تھی تے اپنوں دین ترک نی کرنو چاہئے۔ نہ ان لوکاں نے شدت تے تکلیف دے کائے نصیحت حاصل کی نہ راحت تے آرام دے ان ماں کوئے شکر تے اطاعت گو جذبو پیدا ہو یو وہ غفلت ماں ڈبیا رہیا۔ ف۱۸۲ جد کہ اناں ناں عذاب گو خیال وی نی تھو۔ ان واقعات دے عبرت حاصل کرنی چاہئے تے بنداں ناں گناہ تے سرکشی ترک کرکے اپناں مالک گی رضا گو طالب ہونوں چاہئے۔ ف۱۸۳ تے خدا تے رسول گی اطاعت اختیار کرتا تے جس چیز ناں اللہ ور رسول نے منع فرمایو اُس دے باز رہتا ف۱۸۴ ہر طرف دے اناں ناں خیر پہنچی وقت ور نافع تے مفید بارش ہوتیں، زمین دے کھیتی پھل کثرت نال پیدا ہوتا رزق گی فراخی ہوتی امن تے سلامتی رہتی، آفتاں دے محفوظ رہتا، ف۱۸۵ اللہ گا رسولاں ناں ف۱۸۶ تے عذاب گی قسماں ماں بتلا کیو ف۱۸۷ کفار خواہ وہ مکہ مکرمہ گا رہن آلا ہوئیں یا گرد و پیش گا یا ہور کدا گا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

بَيَاتًا وَّ هُمْ نَآئِمُوْنَ ﴿۹۷﴾ اَوَ اَمِنَ اَهْلُ الْقُرٰٓى اَنْ يَّاْتِيَهُمْ

رات ناں آئے وہ سوتا ہوئیں۔ یا بستیاں آلا نی ڈرتا کہ اُن ور

بَاْسُنَا ضُحًى وَّ هُمْ يَلْعَبُوْنَ ﴿۹۸﴾ اَفَاَمِنُوْا مَكْرَ اللّٰهِ ۚ فَلَا يَاْمَنُ

مہارو عذاب دن چڑھیاں آئے جد وہ کھیڈ رہیا ہوئیں ف۱۸۸ کیا اللہ گی مخفی تدبیر تے نڈر ہیں؟ ف۱۸۹ تاں

مَكْرَ اللّٰهِ اِلَّا الْقَوْمُ الْخٰسِرُوْنَ ﴿۹۹﴾ اَوَلَمْ يَهْدِ لِلَّذِيْنَ يَرِثُوْنَ

اللہ گی خفیہ تدبیر کولوں نڈر نی ہوتا مگر تباہی آلا ف۱۹۰ اور کیا وہ جیہڑا زمین گا مالکاں توں بعد اُس گا وارث ہویا

اَلْاَرْضَ مِنْۢ بَعْدِ اَهْلِهَآ اَنْ لَّوْ نَشَآءُ اَصَبْنٰهُمْ بِذُنُوْبِهِمْ ۚ

اناں ناں اتنی ہدایت نہ ملی کہ ہم چاہاں تے اناں ناں ان گا گناہاں ور آفت پچاں ف۱۹۱

وَنَطْبَعُ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُوْنَ ﴿۱۰۰﴾ تِلْكَ الْقُرٰى نَقُصُّ

اور ہم ان گا دلاں ور مہر کراں کہ وہ کجھ نی سنتا۔ ف۱۹۲ یہ بستی ایں ف۱۹۳

عَلَيْكَ مِنْ اَنْۢبَآئِهَا ۚ وَلَقَدْ جَآءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ ۚ فَمَا

جن گا احوال ہم تمناں سناں ف۱۹۴ اور بے شک ان گے کول ان گا رسول روشن دلیل ف۱۹۵ لے گے آیا تو

كَانُوْا لِيُؤْمِنُوْا بِمَا كَذَّبُوْا مِنْ قَبْلُ ۗ كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى

وہ ف۱۹۶ اس قابل نہ ہویا کہ وہ اس ور ایمان لے آتا جناں پہلاں جھٹو کہہ بیٹھا تھا ف۱۹۷ اللہ اسے طرح چھاپ لائے

قُلُوْبِ الْكٰفِرِيْنَ ﴿۱۰۱﴾ وَمَا وَجَدْنَا لِاَكْثَرِهِمْ مِّنْ عَهْدٍ ۚ وَاِنْ

کافراں گا دلاں ور ف۱۹۸ اور ان ماں اکثر ناں ہم نے قول گو سچو پایو ف۱۹۹ اور ضرور

وَّجَدْنَآ اَكْثَرَهُمْ لَفٰسِقِيْنَ ﴿۱۰۲﴾ ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْۢ بَعْدِهِمْ مُّوْسٰى

ان ماں اکثر ناں نافرمان ہی پایو۔ فران ف۲۰۰ گے بعد ہم نے موسٰی ناں

بِاٰيٰتِنَآ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۟ئِهٖ فَظَلَمُوْا بِهَا ۚ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ

اپنی نشانیاں ف۲۰۱ گے نال فرعون اور اس گا درباریاں گی طرف پیجیو تے اناں نے ان نشانیاں ورزیادتی کی ف۲۰۲ تو دیکھ لیو کیسو

ع ۱۲ ۷ ۲

ف۱۸۸ تے عذاب گا آن دے غافل ہوئیں ف۱۸۹ تے اس گا ٹھل دین تے دنیاوی نعمت دین ور مغرور ہو گے اُس گا عذاب دے بے فکر ہو گیا ایں ف۱۹۰ تے اس گا مخلص بندہ اسگو خوف رکھیں۔ ربیع بن خثیم گی صاحبزادی نے ان دے کہیو کے وجہ ہے کہ ہوں دیکھوں سارا لوگ سوئیں پر تم نیں سوتا؟ فرمایو اے نورِ نظر تیرو باپ رات سون دے ڈرے یعنی اسطرحیا غافل ہو گے سونوں کہ کدے عذاب نہ آجائے ف۱۹۱ جیسو کہ ہم نے ان کا مورثاں ناں ان گی نافرمانی گی وجہ دے ہلاک کیو ف۱۹۲ تے کائے پند و نصیحت نی منتا ف۱۹۳ قوم حضرت نوح تے عاد تے ثمود تے قوم حضرت لوط تے قوم حضرت شعیب گی ف۱۹۴ تانجہ معلوم ہوئے کہ ہم اپنا رسولاں گی تے ان ور ایمان لیان آلاں گی اپنا دشمناں یعنی کافراں گا مقابلہ ماں مدد کراں ف۱۹۵ یعنی معجزات باہرات ف۱۹۶ تا دمِ مرگ ف۱۹۷ اپنا کفر تے تکذیب ور جمیا ہی رہیا ف۱۹۸ جن گی نسبت اس گا علم ماں ہے کہ کفر ور قائم رہیں گا تے کدے ایمان نہ لیائیں گا ف۱۹۹ اناں نے اللہ تعالیٰ گا عہد پورا نہ کیا ان ور جد کدے کائے مصیبت آئے تاں عہد کریں کہ یاربّ تو اگر اس دے ہمناں نجات دیے تاں ہم ضرور ایمان لیاں گا فر جد نجات ملے عہد دے پھر جائیں (مدارک) ف۲۰۰ انبیا رمذکورین ف۲۰۱ یعنی معجزات واضحات ید بیضا تے عصا گی طرح۔ ف۲۰۲ اناں ناں جھٹلایو تے کفر کیو

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِيْنَ ﴿۱۰۳﴾ وَقَالَ مُوْسٰى يٰفِرْعَوْنُ اِنِّيْ رَسُوْلٌ
انجام ہویو فسادیاں گو۔ اور موسیٰ نے کہیو اے فرعون! ہوں
مِّنْ رَّبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۱۰۴﴾ حَقِيْقٌ عَلٰٓى اَنْ لَّآ اَقُوْلَ عَلَى اللّٰهِ
پروردگار عالم گو رسول ہوں۔ میرے لائق ہے کہ ہوں اللہ ور نہ کہوں
اِلَّا الْحَقَّ ؕ قَدْ جِئْتُكُمْ بِبَيِّنَةٍ مِّنْ رَّبِّكُمْ فَاَرْسِلْ مَعِيَ بَنِيْٓ
مگر سچی گل ف۲۰۳ ہوں تم ساراں گے کول تھارا رب گی طرفوں نشانی لے گے آیو ہوں ف۲۰۴ تاں تو بنی اسرائیل ناں میرے نال
اِسْرَآءِيْلَ ؕ ﴿۱۰۵﴾ قَالَ اِنْ كُنْتَ جِئْتَ بِاٰيَةٍ فَاْتِ بِهَآ اِنْ كُنْتَ
چھوڑ دے ف۲۰۵ بولیو! اگر تو کائے نشانی لے گے آیو ہے تاں لیا اگر
مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ﴿۱۰۶﴾ فَاَلْقٰى عَصَاهُ فَاِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُّبِيْنٌ ﴿۱۰۷﴾ وَّنَزَعَ
سچو ہے۔ تاں موسیٰ نے اپنو عاصو (سوٹی) رکھ چھڑیو وہ فوراً ایک ظاہری اژدھا بن گیو ف۲۰۶ اور
يَدَهٗ فَاِذَا هِيَ بَيْضَآءُ لِلنّٰظِرِيْنَ ﴿۱۰۸﴾ قَالَ الْمَلَاُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ ع ۱۳ ۹ ۲
اپنوں ہتھ گریبان ماں کل گے کڈھیو تے وہ دیکھن آلاں واسطے چمکن لگو۔ ف۲۰۷ قوم فرعون گا سردار بولیا
اِنَّ هٰذَا لَسٰحِرٌ عَلِيْمٌ ﴿۱۰۹﴾ يُّرِيْدُ اَنْ يُّخْرِجَكُمْ مِّنْ اَرْضِكُمْ ۚ فَمَاذَا
یوہ دے ایک علم آلو جادوگر ہے ف۲۰۸ تمناں تھارا ملک ف۲۰۹ دے کڈھنوں چاہے تے تھارو کے
تَاْمُرُوْنَ ﴿۱۱۰﴾ قَالُوْٓا اَرْجِهْ وَاَخَاهُ وَاَرْسِلْ فِي الْمَدَآئِنِ حٰشِرِيْنَ ﴿۱۱۱﴾
مشورو ہے۔ بولیا اس ناں اور اس کا پائی ف۲۱۰ ناں روک اور شہراں ماں لوکاں ناں جمع کرن آلا ٹور
يَاْتُوْكَ بِكُلِّ سٰحِرٍ عَلِيْمٍ ﴿۱۱۲﴾ وَجَآءَ السَّحَرَةُ فِرْعَوْنَ قَالُوْٓا
کہ ہر علم آلا جادوگر ناں تیرے کول لے آئیں ف۲۱۱ اور جادوگر فرعون گے کول آیا بولیا

ف۲۰۳ کیوں جے رسول گی یاہی شان ایں وہ کدے غلط گل نی کہتا تے تبلیغ رسالت ماں ان گو کذب ممکن نی ف۲۰۴ جس دے میری رسالت ثابت ہے تے وہ نشانی، معجزات ایں ف۲۰۵ تے اپنی قید دے آزاد کر چھوڑے تانجہ وہ میرے نال ارضِ مقدسہ ماں چلے جائیں جیڑو ان گو وطن ایں ف۲۰۶ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ جد حضرت موسیٰ علیہ السلام نے عاصو رکھیو تاں وہ ایک بہت بڑو پیلا رنگ گو اژدھا بن گیو منہ کھول گے زمین دے ایک میل او چوائی دم ور کھڑو ہو گیو تے اُس نے ایک جبڑو زمیں ور رکھیو تے ایک بادشاہ گا محل گی دیوار ور فر اُس نے فرعون گی طرف چہرو کیو تا فرعون اپنا تخت دے کد گے نس گیو تے ڈر نال اس گی ہوا نکل گئی فر لوکاں گی طرف رُخ کیو دے ایسی پانجڑ پئی کہ ہزاراں آدمی آپسماں ہیٹھ اپر چڑ گے مر گیا۔ فرعون کہر ماں جا گے ڈانکن لگو اے موسیٰ! تمناں اُس گی قسم جس نے تمناں رسول بنایو اساں پکڑ لیو ہوں تھارے ور ایمان لے آوں تے تھارے نال بنی اسرائیل ناں بھیجوں۔ حضرت موسیٰ علیہ السلام نے اُسناں ہتھ ماں لیو تاں وہ پہلاں گی طرح عاصو بن گیو ف۲۰۷ تے اُس گی روشنی تے چمک دینہ گی لو ور غالب آ گئی ف۲۰۸ جس نے جادو نال نظر بندی کی تے لوکاں نا عاصا گو اژدھا نظر آن لگو تے کنک رنگو ہتھ دینہ دے زیادہ روشن تے چمکدار دسن لگو ف۲۰۹ مصر ف۲۱۰ حضرت ہارون علیہ السلام ف۲۱۱ جیڑو سحر تے جادو ماں ہوئے تے سب دے اپر، چنانچہ لوک روانہ ہویا تے شہر گا دو جاں علاقاں دے تلاش کر گے جادوگراں ناں لے آیا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

إِنَّ لَنَا لَأَجْرًا إِنْ كُنَّا نَحْنُ الْغٰلِبِينَ ﴿۱۱۳﴾ قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ

کجھ ہمناں انعام ملیگو اگر ہم غالب آں؟ بولیو ہاں اور اُس ویلے تم

لَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿۱۱۴﴾ قَالُوا يٰمُوسٰى إِمَّآ أَنْ تُلْقِيَ وَإِمَّآ أَنْ نَّكُونَ نَحْنُ

مقرب ہوجائیں گا۔ بولیا اے موسیٰ! یادے تم ف۲۱۲ سٹویا ہم

الْمُلْقِينَ ﴿۱۱۵﴾ قَالَ أَلْقُوا ۚ فَلَمَّآ أَلْقَوْا سَحَرُوٓا أَعْيُنَ النَّاسِ وَاسْتَرْهَبُوهُمْ

سٹاں ف۲۱۳ کہیو تم ہی سٹو ف۲۱۴ جد اناں نے سٹیا ف۲۱۵ لوکاں گی نظراں ور جادو کر چھڑیا اور اُناں ناں ڈرا چھڑیو

وَجَآءُو بِسِحْرٍ عَظِيمٍ ﴿۱۱۶﴾ وَأَوْحَيْنَآ إِلٰى مُوسٰىٓ أَنْ أَلْقِ عَصَاكَ ۚ فَإِذَا

اور بڑو جادو آنیوں۔ اور ہم نے موسیٰ ناں وحی فرمائی کہ اپنوں عاصو (تھلے) رکھو تاں وہ اچانک

هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ ﴿۱۱۷﴾ ۚ فَوَقَعَ الْحَقُّ وَبَطَلَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۱۸﴾ ۚ

انگی بناوٹاں ناں نینگلن لگو ف۲۱۶ تو حق ثابت ہویو اور انگو کم باطل ہویو

فَغُلِبُوا هُنَالِكَ وَانْقَلَبُوا صٰغِرِينَ ﴿۱۱۹﴾ ۚ وَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سٰجِدِينَ ﴿۱۲۰﴾ ۚ قَالُوٓا

تے ات وہ مغلوب ہویا اور ذلیل ہوگے مڑیا اور جادوگر سجدہ ماں گرا دتا گیا ف۲۱۷ بولیا

اٰمَنَّا بِرَبِّ الْعٰلَمِينَ ﴿۱۲۱﴾ لا رَبِّ مُوسٰى وَهٰرُونَ ﴿۱۲۲﴾ قَالَ فِرْعَوْنُ

ہم ایمان لے آیا جہان گا رب ور جیہڑو رب ہے موسیٰ اور ہارون گو۔ فرعون بولیو

اٰمَنْتُمْ بِهِ قَبْلَ أَنْ اٰذَنَ لَكُمْ ۚ إِنَّ هٰذَا لَمَكْرٌ مَّكَرْتُمُوهُ فِي

تم اس ور ایمان لے آیا قبل اس کے کہ ہوں تمناں اجازت دیوں؟ یوہ تے بڑو جعل ہے جیہڑو تم ساراں نے ف۲۱۸

الْمَدِينَةِ لِتُخْرِجُوا مِنْهَآ أَهْلَهَا ۚ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿۱۲۳﴾ لَأُقَطِّعَنَّ

شہر ماں پھیلایو ہے کہ شہر آلاں ناں اس توں کڈھو ف۲۱۹ تاں ہون جان جائیں گا ف۲۲۰ قسم ہے کہ ہوں

ف۲۱۲ پہلاں اپنو عاصو ف۲۱۳ جادوگراں نے حضرت موسیٰ علیہ السلام گو یوہ ادب کیو کہ آپ ناں اگے کیو تے آپ گی اجازت گے بغیر اپنو عمل شروع نہ کیو، اس ادب گو معاوضو اناں ناں یوہ ملیو کہ اللہ تعالیٰ نے اناں ناں ھدایت تے ایمان نال مشرّف فرمایو ف۲۱۴ یوہ فرمانوں حضرت موسیٰ علیہ السلام گو اس واسطے تھو کہ آپ ان گی کائے پرواہ نی کریں تھا تے آپ ناں مکمل اعتماد تھو کہ ان گا معجزہ گے سامنے سحر نا کام تے مغلوب ہویگو ف۲۱۵ اپنو سامان جس ماں بڑا بڑا رسا تے شتیر تھا تاں وِہ سارا اُزدھا نظر آن لگا تے سارو میدان ان گے ناں پر یو و دِن لگو ف۲۱۶ جد حضرت موسیٰ علیہ السلام نے اپنو عاصو تھلے رکھیو تاں وہ ایک عظیم الشان اژدھا بن گیو۔ ابنِ زید گو قول ہے یوہ اجتماع اسکندریہ ماں ہویو تھو تے حضرت موسیٰ علیہ السلام گا اژدھا گی دم سمندر گے پار پہنچ گئی تھی وہ جادوگراں گی سحر کاریاں ناں ایک ایک کر گے نینگل گیو تے تمام رسا تے سوٹا جیہڑا اناں نے جمع کیا تھا جیہڑا ترے سو اونٹھ گا پہار تھا ساراں گو خاتموں کر چھڑیو، جب حضرت موسیٰ علیہ الصلوٰۃ والسلام نے اسناں اپنا دستِ مقدس ماں لیو تاں پہلاں گی طرح عاصو بن گیو تے اسگو وزن تے سائز وہی پہلو رھیو، یوہ دیکھ گے جادوگراں نے پہچان لیو کہ موسیٰ علیہ الصلوٰۃ والسلام گو عاصو سحر نی کیوں جے کائے بشری طاقت ایسو کرشمو نی دس سکتی، ضرور یوہ آسمانی حکم ایں۔ یاہ گل سمجھ گے وِہ اٰمَنَّا بِرَبِّ الْعٰلَمِيْنَ کہتا ہویاں وہ سجدہ ماں چلے گیا ف۲۱۷ یعنی یوہ معجزو دیکھ گے ان ور ایسو اثر ہویو کہ وِہ بے اختیار اللہ تعالیٰ گی ربوبیت گو اقرار کرتاں ہویاں سجدہ ماں جھڑ گیا ایسو معلوم ہوئے تھو کسے نے اناں گا متھاں ناں زمین نال رگڑ چھڑیو ف۲۱۸ یعنی تم نے تے حضرت موسیٰ علیہ السلام نے سب نے متفق ہوگے ف۲۱۹ تے خود اس ور مسلّط ہو جاؤ ف۲۲۰ کہ ہوں تھارے نال کسطرح پیش آوں

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اَیْدِیَکُمْ وَ اَرْجُلَکُمْ مِّنْ خِلَافٍ ثُمَّ لَاُصَلِّبَنَّکُمْ اَجْمَعِیْنَ ﴿۱۲۴﴾ قَالُوْۤا
تھارا ایک طرف گا ہتھ اور دوجی طرف گا پیر کٹوں گو اور تم ساراں ناں سولی چاہڑوں گو ف۲۲۱ بولیا
اِنَّاۤ اِلٰی رَبِّنَا مُنْقَلِبُوْنَ ﴿۱۲۵﴾ وَمَا تَنْقِمُ مِنَّاۤ اِلَّاۤ اَنْ اٰمَنَّا بِاٰیٰتِ
ہم اپناں رب گی طرف پھرن آلا ہاں ف۲۲۲ اور تناں مہارو کے بُرو لگو یوہی ناں کہ ہم اپناں رب گی نشانیاں ور
رَبِّنَا لَمَّا جَآءَتْنَا ؕ رَبَّنَاۤ اَفْرِغْ عَلَیْنَا صَبْرًا وَّ تَوَفَّنَا مُسْلِمِیْنَ ﴿۱۲۶﴾ ع ۱۴ ۱۸ ۴
ایمان لے آیا جد وِہ مہارے کول آئیں، اے رب مہارا! مہارے ور صبر ڈوہل چھوڑ ف۲۲۳ اور ہمناں مسلمان اٹھا ف۲۲۴
وَقَالَ الْمَلَاُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ اَتَذَرُ مُوْسٰی وَقَوْمَهٗ لِیُفْسِدُوْا
اور قومِ فرعون گا سردار بولیا کیا تو موسیٰ اور اسگی قوم ناں تاں چھوڑے کہ وِہ زمین ماں فساد
فِی الْاَرْضِ وَیَذَرَكَ وَ اٰلِهَتَكَ ؕ قَالَ سَنُقَتِّلُ اَبْنَآءَهُمْ وَ نَسْتَحْیٖ
پھیلائیں ف۲۲۵ اور موسیٰ تناں اور تیرا بنایاوا معبوداں ناں چھوڑدیے ف۲۲۶ بولیو ہون ہم ان گا لڑکاں ناں قتل کراں گا تے
نِسَآءَهُمْ ۚ وَاِنَّا فَوْقَهُمْ قٰهِرُوْنَ ﴿۱۲۷﴾ قَالَ مُوْسٰی لِقَوْمِهِ اسْتَعِیْنُوْا
ان گی لڑکیاں ناں زندہ رکھاں گا اور ہم بے شک ان ور غالب ہاں ف۲۲۷ موسیٰ نے اپنی قوم دے فرمایو اللہ گی
بِاللّٰهِ وَ اصْبِرُوْا ۚ اِنَّ الْاَرْضَ لِلّٰهِ ۙ۬ یُوْرِثُهَا مَنْ یَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖ ؕ
مدد چاہو ف۲۲۸ اور صبر کرو ف۲۲۹ بے شک زمین گو مالک اللہ ہے ف۲۳۰ اپناں بنداں ماں جِناں چاہے وارث بنائے ف۲۳۱

ف۲۲۱ دریائے نیل گے کنارے، حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ دنیا ماں سب دے پہلاں سولی دین آلو، ہتھ، پیر کٹن آلو فرعون بد بخت ہے۔ فرعون گی اس گفتگو ور جادوگراں نے یوہ جواب دتو جہڑ و اگلی آیت ماں ذکر ہویو ف۲۲۲ تاں ہمناں موت گو کے غم کیوں جے مرگے ہمناں اپنا رب گی ملاقات تے اُس گی رحمت نصیب ہوئیگی تے جد ساراں ناں اُسے گی طرف مڑنوں ایں تاں وہ آپ مہارے تے تیرے درمیان فیصلو فرمائیگو ف۲۲۳ یعنی ہمناں صبرِ کامل تام عطا فرما تے اسطرحیا زیادتی نال عطا فرما جسطرحیا پانی کسے چیز ور ڈوھلیو جائے ف۲۲۴ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو یہ لوک دن گا پہلا حِصّہ ماں جادوگر تھا تے اُسے دن گا آخری حِصّہ ماں ایمان ور شہید ہوگیا۔ ف۲۲۵ یعنی مصر ماں تیری مخالفت کریں، تے اِت گا باشنداں گو دین تبدیل کریں تے یوہ اُناں نے اس واسطے کہیو تھو کہ ساحراں گے نال چھ لکھ آدمی ایمان لے آیا تھا (مدارک) ف۲۲۶ کہ نہ تیری عبادت کریں نہ تیرا مقرر کیا وہ معبوداں گی۔ سدی گو قول ہے کہ فرعون نے اپنی قوم واسطے بت بنوا چھڑیا تھا تے ان گی عبادت کرن گو حکم دے تھو تے کہہ تھو ہوں تھارو وی ربّ ہوں تے ان بتاں گو وی۔ بعض مفسراں گو قول ہے کہ فرعون دہری تھو یعنی خالق کائنات گا وجود گو منکر، اسگو خیال تھو کہ عالمِ سِفلی گا مدبّر کواکب (ستارہ) ایں اسے واسطے اُس نے تاراں گی شکل گا بُت بنایا تھا ان گی خود وی عبادت کرے تھو تے دوجاں ناں وی ان گی عبادت گو حکم دے تھو تے اپنا آپ ناں مطاع تے مخدوم زمین گو کہہ تھوا سے واسطے اَنَا رَبُّکُمُ الْاَعْلٰی کہہ تھو ف۲۲۷ قوم فرعون گا سرداراں نے فرعون دے یوہ کہیو تھو کہ کیا موسیٰ تے اُس گی قوم ناں اس واسطے چھوڑیں کہ وہ زمین ماں فساد پھیلائیں، اس دے ان گو مطلب فرعون ناں حضرت موسیٰ علیہ السلام تے آپ گی قوم ناں قتل کرن ور ابھارنوں تھو جد اناں نے ایسو کیو تاں حضرت موسیٰ علیہ السلام نے اناں ناں نزول عذاب دے ڈرایو تے فرعون اپنی قوم گی خواہش ور طاقت نی رکھے تھو کیوں جے وہ حضرت موسیٰ علیہ السلام گا معجزہ ناں دیکھ گے خوف زدہ تے مرعوب ہو گیو تھو اسے واسطے اُس نے اپنی قوم ناں کہیو کہ ہم بنی اسرائیل گا لڑکاں ناں قتل کراں گا تے لڑکیاں ناں چھوڑاں گا۔ اس دے اُسگو مطلب یو تھو کہ اس طرح حضرت موسیٰ علیہ السلام گی قوم گی تعداد گھٹ جائے گی تے ان گی طاقت وی کم ہو جائیگی تے عوام ماں اپنو بھرم رکھن واسطے یوہ وہ کہہ چھوڑیو کہ ہم بے شک ان ور غالب ھاں، لیکن فرعون گا اس قول دے کہ ہم بنی اسرائیل گا لڑکاں ناں قتل کراں گا، بنی اسرائیل ماں پریشانی پیدا ہوگئی تے اناں نے حضرت موسیٰ علیہ السلام گے اگے اسگی شکایت کی، اس گا جواب ماں حضرت موسیٰ علیہ السلام نے فرمایو (جہڑ و اس گے بعد آرہیو ھے) ف۲۲۸ وہ کافی ہے ف۲۲۹ مصیبتاں تے بلاں ور تے گبراؤ نہ ف۲۳۰ تے مصر گی زمین وی اس ماں داخل ھے ف۲۳۱ یوہ فرما گے حضرت موسیٰ علیہ السلام نے بنی اسرائیل ناں توقع دوائی کہ فرعون تے اسگی قوم ھلاک ہوئیگی تے بنی اسرائیل ان گی زیناں تے شہراں گا مالک ہوئیں گا

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِيْنَ ﴿١٢٨﴾ قَالُوْٓا اُوْذِيْنَا مِنْ قَبْلِ اَنْ تَاْتِيَنَا

اور آخر میدان پرہیزگاراں گے ہتھ ہے ف۲۳۳ بولیا ہم ستایا گیا تھارا آن دے پہلاں ف۲۳۳

وَمِنْۢ بَعْدِ مَا جِئْتَنَا ؕ قَالَ عَسٰى رَبُّكُمْ اَنْ يُّهْلِكَ عَدُوَّكُمْ

اور تھارا تشریف لیان توں بعد کہیو ف۲۳۴ قریب ہے کہ تھارو رب تھارا دشمن ناں ہلاک کرے

وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِى الْاَرْضِ فَيَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُوْنَ ﴿١٢٩﴾ وَلَقَدْ اَخَذْنَآ

ع ١٥ ٤ ٥

اور اسکی جگہ زمین گو مالک تمناں بنائے فر دیکھے کیسا کم کریں ف۲۳۵ (تم) اور بے شک! ہم نے

اٰلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّنِيْنَ وَنَقْصٍ مِّنَ الثَّمَرٰتِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُوْنَ ﴿١٣٠﴾

فرعون آلاں ناں برساں گا قحط اور پھلاں گا کہاٹا ماں پکڑلیو ف۲۳۶ کہ کدے وہ نصیحت منیں ف۲۳۷

فَاِذَا جَآءَتْهُمُ الْحَسَنَةُ قَالُوْا لَنَا هٰذِهٖ ۚ وَاِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ

تو جد اُناں ناں پلائی ملتی ف۲۳۸ وہ کہتا یاہ مہارے واسطے ہے ف۲۳۹ اور جد بُرائی پہنچی تاں

يَّطَّيَّرُوْا بِمُوْسٰى وَمَنْ مَّعَهٗ ؕ اَلَآ اِنَّمَا طٰٓئِرُهُمْ عِنْدَ اللّٰهِ

موسیٰ اور اُس گا نال آلاں دے بدشگونی لیتا ف۲۴۰ سن لیو ان گا نصیب گی شامت تے اللہ گے کول ہے ف۲۴۱

وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿١٣١﴾ وَقَالُوْا مَهْمَا تَاْتِنَا بِهٖ مِنْ اٰيَةٍ

لیکن ان ماں اکثرناں خبر نی اور بولیا تم کسی وی نشانی لے گے مہارے کول آؤ

لِّتَسْحَرَنَا بِهَا ۙ فَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِيْنَ ﴿١٣٢﴾ فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ

کہ مہارے ور اُسناں جادو کرو ہم کسے طرح وی تھارے ور ایمان آنن آلانی ف۲۴۲ تاں پیجیو ہم نے ان ور

ف۲۳۳ اناں ہی واسطے فتح وظفر ہے تے اناں ہی واسطے عاقبتِ محمودہ (بہتر آخرت) ف۲۳۳ کہ فرعون تے فرعونیاں نے طرح طرح گی مصیبتاں ماں بتلا کر گے رکھیو وو تھو تے لڑکاں ناں بہت زیادہ قتل کیو تھو ف۲۳۴ کہ ہون فر وہ مہاری اولاد گا قتل گوارا دور کھے تاں مہاری مدد کد ہو گی؟ تے یہ مصیبت کد ٹلیں گئیں ف۲۳۵ تے کس طرح شکرِ نعمت ادا کریں ف۲۳۶ فقر وفاقہ گی مصیبت ماں گرفتا کییو ف۲۳۷ تے کفر تے گناھاں دے باز آئیں۔ فرعون نے اپنی چار سو سالہ زندگی بچوں ترے سوبی سال دے آرام نال گزار یا تھا کہ اس عمر ماں کدے درد یا بخار یا بکھ ماں بتلا ہی نی ہو یو تھو، ہون قحط سالی گی سختی ان ور اسطرح سٹی گئی کہ وہ اس سختی دے اللہ تعالیٰ گی طرف متوجہ ہوئیں اسناں یاد کریں، لیکن وہ کفر ماں اس قدر پکا ہو گیا تھا ان تکلیفاں دے وی ان گی سرکشی ماں کجھ فرق نی پیو بلکہ بادھو ہو یو۔ ف۲۳۸ تے ارزانی تے فراخی تے امن عافیت ہوئی ف۲۳۹ یعنی اس گا مستحق ہی ہاں تے اُسناں اللہ تعالیٰ گو فضل نی جانتا تے اللہ تعالیٰ گو شکر نی کرتا ف۲۴۰ تے کہیں تھا کہ یہ بلا ان گی وجہ دے پہنچیں اگر یہ نہ ہونا یہ مصیبت نہ آتیں ف۲۴۱ جہڑو اُس نے مقدر ماں لکھو ہے وہی ہوئے تے یوہ ان گا کفر گی وجہ دے ہے بعض مفسرین فرمائیں مطلب یوہ ہے کہ بڑی شامت دے واہ ہے جہڑی ان گے واسطے اللہ تعالیٰ گے کول ہے یعنی دوزخ گو عذاب ف۲۴۲ جد ان گی سرکشی ات تک پہنچی تاں حضرت موسیٰ علیہ السلام نے ان گا وارہ ماں دعاءِ ضرر فرمائی آپ مستجاب الدعوات تھا دعا قبول ہو گئی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الطُّوْفَانَ وَالْجَرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَالدَّمَ اٰیٰتٍ مُّفَصَّلٰتٍ

طوفان ف۲۴۳ اور تر ڈی۔ اور کُہن (یاجوں) اور ڈڈ اور خون جدا جدا نشانیں ف۲۴۴

فَاسْتَكْبَرُوْا وَكَانُوْا قَوْمًا مُّجْرِمِیْنَ ﴿۱۳۳﴾ وَلَمَّا وَقَعَ عَلَیْهِمُ الرِّجْزُ قَالُوْا

تواناں نے تکبر کیو ف۲۴۵ اور وہ مجرم قوم تھی اور جد ان ور عذاب پیوتاں کہتا

ف۲۴۳ جد جادوگراں گا ایمان لیان دے بعد وی فرعون اپنی سرکشیاں تے کفر ور ڈٹیو رہیو تاں ان ور آیات الٰہیہ پے در پے لگاتار نازل ہون لگیں کیوں جے حضرت موسیٰ علیہ الصلوٰۃ والسلام نے دُعا کی تھی کہ یارب! فرعون زمین ماں بہت سرکش ہوگیو ہے تے اس گی قوم نے عہد شکنی کی اس ناں اسا عذاب ماں گرفتار فرما جہڑو ان واسطے سزا ہوئے تے میری قوم تے بعد آلاں واسطے عبرت ہوئے، تاں اللہ تعالیٰ نے طوفان بھیجو جہڑ آیو، نیرو ہویو، تیزی نال بارش ہون لگی، قبطیاں گا کہراں ماں پانی پرے گیو ات توڑی جے وہ اُس ماں کھل گیا تے پانی ان گی گردن گی پسلیاں توڑی پج گیوان بچوں جہڑو وی بیٹھو وہ ڈب گیو، نہ ہل سکیں تھا نہ کجھ کر سکیں تھا، باردے بار تک برابر ست دن تک اسے مصیبت ماں پھسیا رہیا تے باوجود اس گے بنی اسرائیل گا گھران گا گھراں نال ملیاوا تھا ان گا کہراں ماں پانی نہ آیو۔ جد یہ لوگ عاجز آگیا، تاں موسیٰ علیہ السلام دے عرض کی کہ مہارے واسطے دعا فرماؤ کہ یا مصیبت ٹل جائے تا ہم تھارے ور ایمان لیاں تے بنی اسرائیل ناں تھاہے نال توراں۔ حضرت موسیٰ علیہ السلام نے دعا فرمائی طوفان گی مصیبت ختم ہوگئی زمین ماں وہ ہریالی تے شادابی آگئی جہڑی پہلاں کدے نہ آئی تھی کھتیں خوب ہوئیں، درخت خوب پھلیا تاں فرعون کہن لگو یوہ پانی دے نعمت تھو تے ایمان نہ لیایا۔ ایک مہینو دے خیر نال گزریو فر اللہ تعالیٰ نے تر ڈیں بھیجیں وہ کھیتیاں تے پھل، درختاں گا پتر مکاناں گا دروازہ، چھت، تختہ، سارو سامان حتی کہ لوہا کی کل تک کھا گئیں تے قبطیاں گا کہراں ماں پرے گئیں۔ تے بنی اسرائیل کا کہراں ماں نہ گئیں، ہون قبطیاں نے پریشان ہوگے فر حضرت موسیٰ علیہ السلام دے دعا رگی درخواست کی تے ایمان لیان گو وعدو کیو تے اس ور عہد تے پیمان کیو۔ ست دن یعنی باردے بار تک تر ڈیاں گا عذاب تے مصیب ماں مبتلا رہیا فر حضرت موسیٰ علیہ السلام گی دعا نال نجات ملی۔ کھیتیں تے پھل جو کجھ باقی رہ گیو تھواناں نا دیکھ گے کہن لگا یوہ ہمناں کافی ہے ہم اپنوں دین نی چھوڑتا۔ چنانچہ ایمان نہ لیایا عہد وفا نہ کیو، وعدو پورنہ کیو تے اپنا اعمال خبیثہ ور قائم رہیا۔ ایک مہینوں خیر نال گزریو فر اللہ تعالیٰ نے قُمل یعنی جوں یا کہن بھیجیا اسماں مفسرین گا اختلاف ایں کہ قُمل دے یادے جوں مرادایں یا کہن کجھ کہیں ایک ہور نکو جیو کیڑو ہے، اس کیڑا نے جہڑیں کھیتیں تے پھل رہیا تھا وہ کھالیا، کپڑاں ماں بڑ جائیں تھا تے چمڑی ناں چک ماریں تھا کھانا ماں پے جائیں تھا اگر کوئے دس بوریں کنک چکی لے جائے تھو تاں ترے سیر واپس لیائے تھو باقی سب یہ کیڑا کھا جائیں تھا، یہ کیڑا فرعونیاں گا بالاں ماں پرمتاں ماں باقلاں ماں پے گے چیٹ جائیں تھا جسم ور چیچک کی طرح پرے جائیں تھا۔ سونوں مشکل ہوگیو اس مصیبت دے فرعونی ڈانکن لگا تے اناں نے حضرت موسیٰ علیہ السلام دے عرض کی ہم توبہ کراں تم اس بلا گا دفع ہون گی دعا فرماؤ چنانچہ ستاں دناں دے بعد یاہ مصیبت وی حضرت گی دعا نال ختم ہوگئی، لیکن فرعونیاں نے فر عہد شکنی کی تے پہلاں دے زیادہ خبیث اعمال ماں مبتلا ہوگیا۔ ایک مہینوں امن ماں گزارن دے بعد فر حضرت موسیٰ علیہ السلام نے ان گے خلاف دعا فرمائی تاں اللہ تعالیٰ نے مینڈک (ڈڈ) بھیجیا تے یو حال ہویو کہ آدمی بیہے تھو دے اس گی مجلس ماں ڈڈ پرے جائیں تھا، گل کرین دے مُنھ ماں چھال مار گے بڑ جائیں، ہنڈیاں ماں ڈڈ، کھانا ماں ڈڈ۔ چولاں ماں ڈاگ بج جائے تھی لیٹتا تاں اپر ڈڈ چڑ جائیں تھا، اس مصیبت دے فرعونی رو گیا تے فر حضرت موسیٰ علیہ السلام گی خدمت ماں دست بستہ عرض کرن لگا اس وار ہم پکی توبہ کراں حضرت موسیٰ علیہ السلام نے ان دے عہد و پیمان لے گے دعا فرمائی ست دن گے بعد یاہ مصیبت وی دفع ہوگئی تے ایک مہنوں عافیت نال گزریو، لیکن فر اناں نے عہد تروڑ چھڑیو تے اپنا کفر ور مڑ گیا، فر حضرت موسیٰ علیہ السلام نے ان گے خلاف دعا فرمائی تاں ساراں کھواں گو پانی، نہراں تے چشماں گو پانی دریائے نیل گو پانی غرض ہر پانی ان واسطے تازو خون بن گیو، اناں نے فرعون دے اگی شکایت کی تے کہن لگو کہ حضرت موسیٰ علیہ السلام نے جادو نال تھاری نظر بندی کی ھے، اُناں نے کہیو کیسی نظر بندی مہاراں برتناں ماں خون گے بغیر پانی گو نام ونشان نی، تاں فرعون نے حکم دتو کہ قبطی بنی اسرائیل گے نال ایک برتن دے پانی لیں تاں جد بنی اسرائیل کڈھیں تاں پانی نکلے تے جد قبطی کڈھیں تے اسے برتن دے خون نکلے، ات توڑی کہ فرعونی عورت پیاس نال عاجز ہوگے بنی اسرائیل گی عورتاں گے کول آئیں تے ان دے پانی منگیو دے وہ پانی ان گا برتن ماں آتاں ہی خُون بن گیو تا فرعونی عورت کہن لگیں کہ پانی اپناں مُنھ ماں لے گے میرا مُنھ ماں کلی کر چھڑ۔ جد تک وہ پانی بنی اسرائیل عورت گا منہ ماں رہیو پانی تھو جد فرعونی عورت گا مُنھ ماں آیو خون بن گیو۔ فرعون خود تس نال مرن لگو تاں اُس نے تازہ درختاں گی رس چوسی وہ رس وی مُنھ ماں پہنچتاں ہی خون بن گئی۔ ست دن تک خون گے بغیر کائے چیز پین ناں نہ تھائی تاں فر حضرت موسیٰ علیہ السلام گی خدمت ماں حاضر ہویا تے دعا گی درخواست کی تے ایمان لیان گو وعدہ کیو۔ حضرت موسیٰ علیہ السلام نے دعا فرمائی یاہ مصیبت وی دفع ہوگئی مگر ایمان فر وی نہ لیایا۔ ف۲۴۴ ایک گے بعد دوجی تے ہر عذاب ایک ہفتہ قائم رہ تھو، تے دوجا عذاب دے ایک مہینہ گو وقفو ہوئے تھو۔ ف۲۴۵ تے حضرت موسیٰ علیہ السلام ور ایمان نہ لیایا

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يٰمُوْسَى ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ ۚ لَئِنْ كَشَفْتَ عَنَّا

اے موسیٰ! مہارے واسطے اپناں رب دے دعا کرو اُس عہد گے سبب جیڑو تھارے کول ہے ف۲۴۶ بے شک! اگر تم مہارے وروں

الرِّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ ۚ ﴿۱۳۴﴾ فَلَمَّا

عذاب چائیں گا تاں ہم ضرور تھارے ور ایمان لے آں گا اور بنی اسرائیل ناں تھارے نال کر چھوڑاں گا۔ فِر جد

كَشَفْنَا عَنْهُمُ الرِّجْزَ اِلٰٓى اَجَلٍ هُمْ بٰلِغُوْهُ اِذَا هُمْ يَنْكُثُوْنَ ﴿۱۳۵﴾

ہم ان وروں عذاب چالیاں ایک مدت تک جس تک اناں ناں پہنچوں ایں تدھ ہی وِہ پھر جائیں

فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَاَغْرَقْنٰهُمْ فِى الْيَمِّ بِاَنَّهُمْ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا

تاں ہم نے ان دے بدلو لیو تے اناں ناں دریا ماں ڈوب چھڑیو ف۲۴۷ اس واسطے کہ مہاری آیتاں ناں جھٹلائیں

وَكَانُوْا عَنْهَا غٰفِلِيْنَ ﴿۱۳۶﴾ وَاَوْرَثْنَا الْقَوْمَ الَّذِيْنَ كَانُوْا يُسْتَضْعَفُوْنَ

تے ان دے بے خبر تھا ف۲۴۸ اتے ہم نے اس قوم ناں ف۲۴۹ جیڑی دبائی وی تھی

مَشَارِقَ الْاَرْضِ وَمَغَارِبَهَا الَّتِيْ بٰرَكْنَا فِيْهَا ؕ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ

اس زمین ف۲۵۰ گا مشرق و مغرب گو وارث بنایو جسماں ہم نے برکت رکھی ف۲۵۱ اور تیرا رب گو

الْحُسْنٰى عَلٰى بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ ۙ بِمَا صَبَرُوْا ؕ وَدَمَّرْنَا مَا كَانَ

اچھو وعدو بنی اسرائیل ور پورو ہویو، بدلو ان گا صبر گو، اور ہم نے برباد کر چھڑیو ف۲۵۲ جو کجھ

يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهٗ وَمَا كَانُوْا يَعْرِشُوْنَ ﴿۱۳۷﴾ وَجٰوَزْنَا بِبَنِيْٓ

فرعون تے اس گی قوم بنائے تھی اور جیڑیں گندھ چاہڑیں تھاتے ہم نے ف۲۵۳ بنی

اِسْرَآءِيْلَ الْبَحْرَ فَاَتَوْا عَلٰى قَوْمٍ يَّعْكُفُوْنَ عَلٰٓى اَصْنَامٍ لَّهُمْ ۚ

اسرائیل ناں دریا پار اتاریو تے ان گو گزر ایک ایسی قوم ور ہویو کہ اپناں بُتاں گے اگے اَپھڑ مار گے بیٹھا تھا ف۲۵۴

قَالُوْا يٰمُوْسَى اجْعَلْ لَّنَآ اِلٰهًا كَمَا لَهُمْ اٰلِهَةٌ ؕ قَالَ اِنَّكُمْ

بولیا اے موسیٰ! ہمناں ایک خدا بنادے جسطرح ان گا اِتنا خدا ایں، بولیا تم ضرور

ف۲۴۶ وہ تھاری دعا قبول فرمائیگو ف۲۴۷ یعنی دریائے نیل ماں، جد بار باراناں ناں عذاباں دے نجات دتی تے وہ کسے عہد ور قائم نہ رہیا تے ایمان نہ لیایا تے کفر نہ چھوڑیو تاں وہ میعاد پوری ہون دے بعد جہڑی ان گے واسطے مقرر کی تھی اناں ناں اللہ تعالیٰ نے غرق فرما گے ہلاک کر چھڑیو ف۲۴۸ اصلاً تدبّر تے توجہ نی کریں تھا ف۲۴۹ یعنی بنی اسرائیل ناں ف۲۵۰ یعنی مصر تے شام ف۲۵۱ نہراں، درختاں، پھلاں تے کھیتاں گی پیداوار گا بادھا نال ف۲۵۲ ان تمام عمارتاں، ایواناں تے باغاں ناں ف۲۵۳ فرعون تے اس گی قوم ناں دسویں محرم ناں غرق کرن دے بعد ف۲۵۴ تے ان گی عبادت کریں تھا۔ ابن جُریج نے کہیو کہ یہ بت گاں گی شکل گا تھا اناں ناں دیکھ گے بنی اسرائیل۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

قَوْمٌ تَجْهَلُوْنَ ﴿١٣٨﴾ اِنَّ هٰٓؤُلَآءِ مُتَبَّرٌ مَّا هُمْ فِيْهِ وَ بٰطِلٌ
جاہل لوک ایں ف٢٥٥ یوہ حال تے بربادی گو ہے جس ماں یہ ف٢٥٦ لوک ایں اور جو کجھ
مَّا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿١٣٩﴾ قَالَ اَغَيْرَ اللّٰهِ اَبْغِيْكُمْ اِلٰهًا وَّهُوَ
کر رہیا ایں نرو باطل ہے۔ کیا اللہ گے بغیر تھارو ہور کوئے خدا تلاش کروں حالانکہ
فَضَّلَكُمْ عَلَى الْعٰلَمِيْنَ ﴿١٤٠﴾ وَاِذْ اَنْجَيْنٰكُمْ مِّنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ
اُس نے تمناں زمانہ ور فضیلت دتی ف٢٥٧ اور یاد کرو جد ہم نے تمناں فرعون آلاں توں نجات بخشی کہ
يَسُوْمُوْنَكُمْ سُوْٓءَ الْعَذَابِ ۚ يُقَتِّلُوْنَ اَبْنَآءَكُمْ وَيَسْتَحْيُوْنَ نِسَآءَكُمْ ؕ
تمناں بُری ماردیں تھا تھاراں بیٹاں ناں ذبح کریں اور تھاریں بیٹیاں ناں باقی رکھیں تھا
وَفِيْ ذٰلِكُمْ بَلَآءٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ عَظِيْمٌ ﴿١٤١﴾ ۧ وَوٰعَدْنَا مُوْسٰى ثَلٰثِيْنَ ع ١٦ ١٢ ٦
اور اس ماں تھارا رب گو بڑو فضل ہویو ف٢٥٨ اور ہم نے موسیٰ دے ترئیاں ف٢٥٩
لَيْلَةً وَّاَتْمَمْنٰهَا بِعَشْرٍ فَتَمَّ مِيْقَاتُ رَبِّهٖٓ اَرْبَعِيْنَ لَيْلَةً ۚ
راتاں گو وعدو فرمایو اور ان ماں ف٢٦٠ دس ہور بدھا گے پوریں کیں تے اُسگا رب گو وعدو پوری چالی راتاں گو ہویو ف٢٦١
وَقَالَ مُوْسٰى لِاَخِيْهِ هٰرُوْنَ اخْلُفْنِيْ فِيْ قَوْمِيْ وَاَصْلِحْ وَلَا
اور موسیٰ نے ف٢٦٢ اپناں پائی ہارون توں کہیو! میری قوم ور میرو نائب رہیے اور اصلاح کریے اور

ف٢٥٥ کہ اتنی نشانیں دیکھ گے وہ نی سمجھیا کہ اللہ تعالیٰ واحد لاشریک ہے اُس گے سوا کوئے عبادت گو مستحق نی تے ہور کسی گی عبادت جائز نی ف٢٥٦ بت پرست ف٢٥٧ یعنی خدا وہ نی ہو تو جہڑو تلاش کر گے بنالیو جائے بلکہ خدا وہ ہوئے جس نے تمناں فضیلت دتی کیونکہ وہ فضل واحسان ور قادر ہے تے وہی عبادت گو مستحق ہے ف٢٥٨ یعنی اگر اُس نے تھارے ور ایسی عظیم نعمت فرمائیں تاں تمناں کت مناسب ھے کہ تم اُس کے بغیر کسے ہور گی عبادت کرو ف٢٥٩ توریت عطا فرمان واسطے ماہِ ذوالقعدہ گی ف٢٦٠ ذی الحجہ گی ف٢٦١ حضرت موسیٰ علیہ الصلوٰۃ والسلام گو بنی اسرائیل نال یوہ وعدو تھو کہ جد اللہ تعالیٰ ان گا دشمن فرعون ناں ھلاک فرما چھڑیگو تاں وہ ان گے کول اللہ تعالیٰ گی طرفوں ایک کتاب لیائیں گا جس ماں حلال تے حرام گو بیان ہوئے گو۔ جد اللہ تعالیٰ نے فرعون ناں ہلاک کیو تاں حضرت موسیٰ علیہ السلام نے اپنا رب دے اس کتاب گا نازل فرمان گی درخواست کی، حکم ہویو تری روزہ رکھیں جد انان نے روزہ پورا کر چھڑیا تاں آپ ناں اپنا دھن مبارک ماں ایک طرح گی بُو محسوس ہوئی، آپ نے مسواک کی۔ ملائکہ کرام نے عرض کی ھمناں تھارا مُنھ مبارک دے بہت پیاری خوشبو آئے تھی تم نے مسواک کر گے اس ناں ختم کر چھڑیو۔ اللہ تعالیٰ نے حکم فرمایو ماہِ ذوالحجۃ الحرام ماں دس روزہ رکھو تے فرمایو اے موسیٰ تمناں پتونی کہ روزہ دار گا مُنھ گی بُو میرے نزدیک مشک گی خوشبو دے زیادہ خوشبودار ھے۔ ف٢٦٢ پہاڑ ور مناجات واسطے جاتے وقت

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

تَتَّبِعْ سَبِيْلَ الْمُفْسِدِيْنَ ﴿۱۴۲﴾ وَلَمَّا جَآءَ مُوْسٰى لِمِيْقَاتِنَا وَكَلَّمَهٗ رَبُّهٗ
اور فسادیاں گا راہ ناں دخل نہ دیئے اور جد موسیٰ مہارا وعدہ ور حاضر ہویو اور اُس گے نال اُس گا رب نے کلام فرمایو ف ۲۶۳
قَالَ رَبِّ اَرِنِيْٓ اَنْظُرْ اِلَيْكَ ۚ قَالَ لَنْ تَرٰىنِيْ وَلٰكِنِ انْظُرْ
عرض کی! اے رب میرا مناں اپنوں دیدار دس کہ ہوں تناں دیکھوں، فرمایو، تو مناں ہرگز نہ دیکھ سکے گو ہاں اُس ف ۲۶۴
اِلَى الْجَبَلِ فَاِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهٗ فَسَوْفَ تَرٰىنِيْ ۚ فَلَمَّا تَجَلّٰى
پہاڑ گی طرف دیکھ یوہ کدے اپنی جگہ ور ٹھہریو رہیو تاں عنقریب تو مناں دیکھ لئے گو ف ۲۶۵ فر جد
رَبُّهٗ لِلْجَبَلِ جَعَلَهٗ دَكًّا وَّخَرَّ مُوْسٰى صَعِقًا ۚ فَلَمَّآ اَفَاقَ
اُس گا رب نے پہاڑ ور اپنوں نور چمکایو اسناں پاش پاش کر چھڑیو اور موسیٰ چھڑیو بے ہوش فر جد ہوش آئی
قَالَ سُبْحٰنَكَ تُبْتُ اِلَيْكَ وَاَنَا اَوَّلُ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۱۴۳﴾ قَالَ
بولیو پاکی ہے تناں میں تیری طرف رجوع کیو اور ہوں ساراں توں پہلو مسلمان ہوں ف ۲۶۶ فرمایو!
يٰمُوْسٰٓى اِنِّى اصْطَفَيْتُكَ عَلَى النَّاسِ بِرِسٰلٰتِىْ وَبِكَلَامِىْ ۖ فَخُذْ
اے موسیٰ میں تناں لوکاں بچوں چن لیو اپنی رسالتاں اور اپناں کلام نال۔ ٹو لے جو
مَآ اٰتَيْتُكَ وَكُنْ مِّنَ الشّٰكِرِيْنَ ﴿۱۴۴﴾ وَكَتَبْنَا لَهٗ فِى الْاَلْوَاحِ مِنْ
میں تناں عطا فرمایو اور شکر آلاں بچوں ہو اور ہم نے اُس گے واسطے تختیاں ماں ف ۲۶۷ لکھ چھڑی
كُلِّ شَىْءٍ مَّوْعِظَةً وَّتَفْصِيْلًا لِّكُلِّ شَىْءٍ ۚ فَخُذْهَا بِقُوَّةٍ
ہر چیز گی نصیحت اور ہر چیز گی تفصیل اور فرمایو اے موسیٰ! اسناں مضبوطی نال لے

ف ۲۶۳ آیت دے ثابت ھویو کہ اللہ تعالیٰ نے حضرت موسیٰ علیہ السلام نال کلام فرمایو، اس ور مہارو ایمان ایں تے مہاری کیا حقیقت ہے کہ ہم اس کلام گی حقیقت دہ بحث کراں۔ حدیثاں ماں وارد ہے کہ جد حضرت موسیٰ علیہ السلام کلام سُنن واسطے حاضر ہویا تاں آپ نے طہارت کی تے پاکیزہ لباس لایو تے روزو رکھ گے طور سینا ماں حاضر ھویا، اللہ تعالیٰ نے ایک چھڑ نازل فرمایو جس نے پہاڑ ناں ہر طرف دے چار فرسنگ تک گا اریاناں ٹک لیو۔ شیاطین تے زمین گا جانور حتیٰ کہ نال رہن آلا فرشتاں تک اتوں دور ہو گیا تے آپ واسطے آسمان گا دروازہ کھول دتا گیا تاں آپ نے ملائکہ ناں ملاحظہ فرمایو ہوا میں کھڑا ایں تے آپ نے عرش الٰہی ناں صاف دیکھیوات توڑی کہ لوح محفوظ گی تختیاں ور قلم گی آواز سُنیں، تے اللہ تعالیٰ نے آپ گے نال کلام فرمایو۔ آپ نے اللہ تعالیٰ گی بارگاہ ماں اپنا معروضات پیش کیا اُس نے اپنو کلام کریم سنا گے نوازیو۔ حضرت جبرئیل علیہ السلام آپ گے نال تھا لیکن جو اللہ تعالیٰ نے حضرت موسیٰ علیہ السلام دے فرمایو وہ اناں نے کچھ نی سُنیو۔ حضرت موسیٰ علیہ السلام ناں کلام ربانی کی لذت نے اسگا دیدار گو آرزو مند بنا چھڑیو (خازن وغیرہ) ف ۲۶۴ ان اکھاں دے، سوال کرگے۔ بلکہ دیدار الٰہی بغیر سوال گے محض اس گی عطا تے فضل نال حاصل ھوئے گو، وہ وی اس فانی اکھ دے نی بلکہ باقی اکھ دے یعنی کوئے بشر مناں دنیا ماں دیکھن گی طاقت نیں رکھتو۔ اللہ تعالیٰ نے یوہ نی فرمایو کہ میرو دیکھو ممکن نی۔ اس دے ثابت ہویو کہ دیدار الٰہی ممکن ایں اگرچہ دنیا ماں نہ ہوئے کیونکہ صحیح حدیثاں ماں ایں کہ روز قیامت مومنین اپنا رب عزّ وجلّ گا دیدار دے فیضیاب کیا جائیں گا۔ اس دے علاوہ یو کہ حضرت موسیٰ علیہ السلام عارف باللہ ایں، اگر دیدار الٰہی ممکن نہ ہو تو آپ ہرگز سوال نہ فرماتا۔ ف ۲۶۵ تے پہاڑ گو کھڑاں رھنو امر ممکن ہے کیونکہ اُس واسطے فرمایو جَعَلَهٗ دَكًّا اسناں پاش پاش کر چھڑیو، تا جھڑی چیز اللہ تعالیٰ گی بنائی وی ہوئے تے جسناں وہ موجود فرمائے ممکن ایں کہ وہ نہ موجود ہوئے۔ اگر اُسناں نہ موجود کرے کیو کہ وہ اپنا فعل ماں مختار ہے، اس دے ثابت ھویو کہ پہاڑ گو استقرار امر ممکن ایں مُحال نی تے جھڑی چیز امر ممکن ور معلق کی وہ وی ممکن ہی ایں محال نی ہوئی۔ لہذا دیدار الٰہی جسناں پہاڑ گا ثابت رھن ور معلق فرمایو گیو وہ ممکن ھویو۔ تاں ان گو قول باطل ہے جھڑا اللہ تعالیٰ گا دیدار ناں محال کہیں ف ۲۶۶ بنی اسرائیل بچوں ف ۲۶۷ توریت گی جھڑی ست یا دس تھیں زبرجد گی یا زمرّد گی۔

وَأْمُرْ قَوْمَكَ يَأْخُذُوا بِأَحْسَنِهَا ۚ سَأُورِيكُمْ دَارَ الْفَاسِقِينَ ﴿١٤٥﴾
اور اپنی قوم ناں حکم دے کہ اگی اچھی گل اختیار کریں ف۲۶۸ عنقریب ہوں تمناں دسوں گو نافرماناں گو کھر ف۲۶۹
سَأَصْرِفُ عَنْ آيَاتِيَ الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ
اور ہوں اپنی آیتاں دے اناں ناں پھیر چھڑوں گو جیڑا زمین ماں ناحق اپنی بڈھیائیں چاہیں ف۲۷۰
الْحَقِّ ۚ وَإِنْ يَرَوْا كُلَّ آيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا ۚ وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ
اور اگر ساریں نشانیں دیکھیں ان ور ایمان نہ لیائیں اور اگر ہدایت گی راہ دیکھیں
الرُّشْدِ لَا يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا ۚ وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الْغَيِّ يَتَّخِذُوهُ
اُسماں چلنوں پسند نہ کریں ف۲۷۱ اور گمراہی گا رستہ ور نظر ہوئے تاں اُسماں چلن گے واسطے
سَبِيلًا ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ ﴿١٤٦﴾
موجود ہوجائیں یوہ اس واسطے کہ اناں نے مہاریں آیت جھٹلائیں اور ان توں بے خبر بنیاں
وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَلِقَاءِ الْآخِرَةِ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ ۚ هَلْ
اور جناں نے مہاریں آیت اور آخرت گا دربارناں جھٹلایو ان گو سب کیو تریو ضائع ہو گیو اناں ناں کے
يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٤٧﴾ وَاتَّخَذَ قَوْمُ مُوسَىٰ مِنْ ع ۱۷ ۷
بدلو ملیگو مگر وہی جو کریں تھا۔ اور موسیٰ ف۲۷۲ دے بعد اُس گی قوم
بَعْدِهِ مِنْ حُلِيِّهِمْ عِجْلًا جَسَدًا لَهُ خُوَارٌ ۚ أَلَمْ يَرَوْا
اپناں زیوراں نال ف۲۷۳ ایک بچھو بنا بیٹھی بغیر جان گو جسم ف۲۷۴ گاں گی طرح آواز کرے کیانی دیکھیو
أَنَّهُ لَا يُكَلِّمُهُمْ وَلَا يَهْدِيهِمْ سَبِيلًا ۘ اتَّخَذُوهُ وَكَانُوا ظَالِمِينَ ﴿١٤٨﴾ وقف لازم
کہ وہ ان گے نال نہ گل کرے اور نہ اُناں ناں کجھ راہ دسے ف۲۷۵ اُسناں لیو اور وہ ظالم تھا ف۲۷۶

ف۲۶۸ اس گا احکام ور عامل ہوئیں ف۲۶۹ جہڑو آخرت ماں ان گو ٹھکانو ایں۔ حسن تے عطا نے کہیو کہ نافرماناں گا کھراں دے جہنم مراد ہے۔ قتادہ گو قول ہے کہ معنیٰ یہ ایں کہ ہوں تمناں شام ماں داخل کروں گو تے گزری وی امتاں گا مکان دسوں گو جناں نے اللہ تعالیٰ گی مخالفت کی تاں جے تمناں اس دے عبرت حاصل ہوئے۔ عطیہ عوفی گو قول ہے کہ دارُ الفاسقین دے فرعون تے اُس گی قوم گا مکانات مراد ایں۔ جہڑا مصر ماں ایں۔ سدی گو قول ہے کہ اُس دے منازلِ کفار مراد ایں، کلبی نے کہیو کہ عاد تے ثمود تے ہلاک شدہ امتاں گا منازل مراد ایں۔ جن ور عرب گا لوک اپناں سفر گے دوران گزر کریں تھا۔ ف۲۷۰ ذوالنون قُدِّس سِرُّہٗ العزیز نے فرمایو کہ اللہ تعالیٰ حکمت قرآن دے اہل باطل کا قلوب گو اکرام نی فرماتو۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو مراد یاہ ہے کہ جہڑا لوگ میراں بنداں ور جبر کریں تھا تے میرا ولیاں نال لڑیں تھا ہوں اناں ناں اپنی آیتاں گا قبول کرن تے تصدیق کراں دے پھیر چھڑوں گو تانجہ وہ میرے ور ایمان نہ لیائیں۔ یاہ ان گا عناد گی سزا ہے کہ اناں ناں ہدایت دے محروم رکھیو گیو۔ ف۲۷۱ یوہی تکبر گو پھل تے متکبّر گو انجام ایں۔ ف۲۷۲ طور گی طرف اپنا رب گی مناجات گے واسطے جان گے ف۲۷۳ جہڑا اُناں نے قوم فرعون دے اپنی عید واسطے منگ گے لیا تھا ف۲۷۴ تے اُس گا مُنھ ماں حضرت جبرائیل علیہ السلام گا کھوڑا گا قدم گا ہیٹھ گی مٹی پائی جس گا اثر نال وہ ف۲۷۵ ناقص ہے، عاجز ہے، جماد ہے یا حیوان، دواں طریقاں نال صلاحیت نی رکھتو کہ پوجیو جائے ف۲۷۶ کہ اناں نے اللہ تعالیٰ کی عبادت دے مُنھ موڑیو تے ایسا ناقص تے عاجز بچھا نا پوجیو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَلَمَّا سُقِطَ فِيْٓ اَيْدِيْهِمْ وَرَاَوْا اَنَّهُمْ قَدْ ضَلُّوْا ۙ قَالُوْا لَئِنْ
اور جد پچھتایا اور سمجھیا کہ ہم پل گیا بولیا اگر
لَّمْ يَرْحَمْنَا رَبُّنَا وَيَغْفِرْ لَنَا لَنَكُوْنَنَّ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ ﴿۱۴۹﴾ وَلَمَّا
مہاروا رب مہارے ور مہر نہ کرے اور ہمناں نہ بخشے تاں ہم تباہ ہویا اور جد
رَجَعَ مُوْسٰٓى اِلٰى قَوْمِهٖ غَضْبَانَ اَسِفًا ۙ قَالَ بِئْسَمَا خَلَفْتُمُوْنِيْ
موسیٰ ف۲۷۷ اپنی قوم گی طرف مڑیو غصہ ماں پریو ف۲۷۸ وو کہیو تم نے کتنی بُری میری جانشینی کی
مِنْۢ بَعْدِيْ ۚ اَعَجِلْتُمْ اَمْرَ رَبِّكُمْ ۚ وَاَلْقَى الْاَلْوَاحَ وَاَخَذَ
میرے بعد ف۲۷۹ کیا تم نے اپناں رب گا حکم دے جلدی کی؟ ف۲۸۰ اور تختیں سٹ چھوڑیں ف۲۸۱ اور
بِرَاْسِ اَخِيْهِ يَجُرُّهٗٓ اِلَيْهِ ۭ قَالَ ابْنَ اُمَّ اِنَّ الْقَوْمَ اسْتَضْعَفُوْنِيْ
اپناں پائی گا سر گا بال پکڑ گے اپنی طرف کھچن لگا ف۲۸۲ کہیو اے میری ماں جایا! ف۲۸۳ قوم نے مناں کمزور سمجھیو
وَكَادُوْا يَقْتُلُوْنَنِيْ ڮ فَلَا تُشْمِتْ بِيَ الْاَعْدَاۗءَ وَلَا تَجْعَلْنِيْ مَعَ
اور قریب تھو کہ مناں مار چھوڑتا تُو میرے ور دشمناں ناں نہ ہسا ف۲۸۴ اور مناں
الْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۱۵۰﴾ قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِيْ وَلِاَخِيْ وَاَدْخِلْنَا فِيْ
ظالماں ماں نہ ملا ف۲۸۵ عرض کی! اے رب میرا! مناں اور میرا پائی ناں بخش دے ف۲۸۶ اور ہمناں
رَحْمَتِكَ ڮ وَاَنْتَ اَرْحَمُ الرّٰحِمِيْنَ ﴿۱۵۱﴾ ع اِنَّ الَّذِيْنَ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ ع ۱۸ ۸
اپنی رحمت گے اندر لے لے اور تو ساراں مہر آلاں توں بدھ گے مہر آلو ہے۔ بے شک وہ جیڑا بچھاناں لے بیٹھا
سَيَنَالُهُمْ غَضَبٌ مِّنْ رَّبِّهِمْ وَذِلَّةٌ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۭ
عنقریب اناں ناں ان گا رب گو غضب اور ذلت پہنچنی ایں دنیا گی زندگی ماں

ف۲۷۷ اپنا ربّ گی مناجات ناں مشرّف ہو گے طور دے ف۲۷۸ اس واسطے کہ اللہ تعالیٰ نے اناں ناں خبر دے چھوڑی تھی کہ سامری نے ان گی قوم ناں گمراہ کر چھوڑیو ہے۔ ف۲۷۹ کہ لوکاں ناں بچھا گی پوجا دے نی روکیو۔ ف۲۸۰ تے میرو توریت لے گے آن گو انتظار نہ کیو۔ ف۲۸۱ توریت گی، حضرت موسیٰ علیہ السلام نے ف۲۸۲ کیوں جے حضرت موسیٰ علیہ السلام ناں اپنی قوم گو ایسی بدترین معصیت ماں مبتلا ہونو نہایت شاق تے گراں ہو یو۔ تاں حضرت ہارون علیہ السلام نے حضرت موسیٰ علیہ السلام دے ف۲۸۳ میں قوم ناں روکن تے اناں ناں وعظ و نصیحت کرن ماں کائے کمی نی کی لیکن ف۲۸۴ تے میرے نال ایسو سلوک نہ کرو جس دے وہ خوش ہوئیں ف۲۸۵ حضرت موسیٰ علیہ الصلوٰۃ والسلام نے اپنا پائی گو عذر قبول کر گے بارگاہِ خداوندی ماں ف۲۸۶ اگر مہارے بچھں کسے دے بادھو کا ہتو ہو گیو۔ یا وہ دعا آپ نے پائی ناں راضی کرن واسطے تے دشمناں گی شماتت دفع کرن وسطے فرمائی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَكَذٰلِكَ نَجْزِى الْمُفْتَرِيْنَ ﴿١٥٢﴾ وَالَّذِيْنَ عَمِلُوا السَّيِّاٰتِ ثُمَّ

اور ہم ایسو ہی بدلو دیاں بہتان ہاراں ناں اور جناں نے برائیں کیں اور

تَابُوْا مِنْۢ بَعْدِهَا وَاٰمَنُوْٓا اِنَّ رَبَّكَ مِنْۢ بَعْدِهَا لَغَفُوْرٌ

ان گے بعد توبہ کی اور ایمان لے آیاتاں اُس گے بعد تھارو رب بخشن آلو

رَّحِيْمٌ ﴿١٥٣﴾ وَلَمَّا سَكَتَ عَنْ مُّوْسَى الْغَضَبُ اَخَذَ الْاَلْوَاحَ ۖ

مہربان ایں ف۲۸۷ اور جد موسیٰ گو غصو تھمیو تختیں چالیں

وَفِىْ نُسْخَتِهَا هُدًى وَّرَحْمَةٌ لِّلَّذِيْنَ هُمْ لِرَبِّهِمْ يَرْهَبُوْنَ ﴿١٥٤﴾

اور انکی تحریر ماں ہدایت اور رحمت ہے ان گے واسطے جھڑا اپناں رب تو ڈریں

وَاخْتَارَ مُوْسٰى قَوْمَهٗ سَبْعِيْنَ رَجُلًا لِّمِيْقَاتِنَا ۚ فَلَمَّآ اَخَذَتْهُمُ

اور موسیٰ نے اپنی قوم بچوں ستر مرد مہارا وعدہ واسطے چنیاں ف۲۸۸ فر جد اناں ناں

الرَّجْفَةُ قَالَ رَبِّ لَوْ شِئْتَ اَهْلَكْتَهُمْ مِّنْ قَبْلُ وَاِيَّايَ ۖ

زلزلہ نے آپکڑیو ف۲۸۹ موسیٰ نے عرض کی اے رب میرا! تو چاہتو تاں پہلاں ہی اناں ناں اور مناں ہلاک کر چھڑتو ف۲۹۰

اَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ السُّفَهَآءُ مِنَّا ۚ اِنْ هِىَ اِلَّا فِتْنَتُكَ ۖ تُضِلُّ

کیا تو ہمناں اس کم ور ہلاک فرمائے گو جھڑو مہارا بے عقلاں نے کیو ف۲۹۱ وہ نی مگر تیری آزمائش تو

بِهَا مَنْ تَشَآءُ وَتَهْدِىْ مَنْ تَشَآءُ ۖ اَنْتَ وَلِيُّنَا فَاغْفِرْ لَنَا

اس تے بلائے جناں چاہے اور راہ دسے جناں چاہے تو مہارو مولیٰ ہے تو ہمناں بخش دے

وَارْحَمْنَا وَاَنْتَ خَيْرُ الْغٰفِرِيْنَ ﴿١٥٥﴾ وَاكْتُبْ لَنَا فِىْ هٰذِهِ الدُّنْيَا

اور مہارے ور مہر کر اور تو سب تو بہتر بخشن آلو ہے۔ اور مہارے واسطے اس دنیا ماں

ف۲۸۷ مسئلو: اس آیت دے ثابت ہویو کہ گناہ صغیرہ ہوئیں یا کبیرہ جد بندوان دے توبہ کریتاں اللہ تعالیٰ اپنا فضل وکرم تے رحمت نال ان ساراں ناں معاف فرمائے ف۲۸۸ کہ وہ حضرت موسیٰ علیہ السلام گے نال اللہ تعالیٰ کی بارگاہ ماں حاضر ہو گے قوم کی گوسالہ پرستی کی عذر خواہی کریں چنانچہ حضرت موسیٰ علیہ السلام اناں ناں لے گے حاضر ہویا۔ ف۲۸۹ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ زلزلہ ماں بتلا ہون گو سبب یوہ تھو کہ قوم نے جد بچھو قائم کیو تھو یہ ان دے جدائی ہویا تھا۔ (خازن) ف۲۹۰ یعنی میقات ماں حاضر ہون دے پہلاں تاں جہ بنی اسرائیل ان سب کی ہلاکت اپنی اکھاں نال دیکھ لیتا تے اناں ناں میرے ور قتل کی تہمت لان گو موقعو نہ ملتو۔ ف۲۹۱ یعنی ہمناں ہلاک نہ کرتے اپنو لطف وکرم فرما

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

حَسَنَةً وَّفِي الْاٰخِرَةِ اِنَّا هُدْنَآ اِلَيْكَ ۭ قَالَ عَذَابِيْٓ اُصِيْبُ
پلائی لکھ ف٢٩٢ اور آخرت ماں، بے شک ہم نے تیری طرف رجوع کیو فرمایو ف٢٩٣ میرو عذاب، ہوں
بِهٖ مَنْ اَشَاۗءُ ۚ وَرَحْمَتِيْ وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ ۭ فَسَاَكْتُبُهَا لِلَّذِيْنَ
جناں چاہوں دیوں ف٢٩٤ اور میری رحمت ہر چیز ناں کھیری وی ہے ف٢٩٥ تو عنقریب ہوں ف٢٩٦ نعمتاں ناں ان واسطے لکھ چھڑوں گو
يَتَّقُوْنَ وَيُؤْتُوْنَ الزَّكٰوةَ وَالَّذِيْنَ هُمْ بِاٰيٰتِنَا يُؤْمِنُوْنَ ١٥٦ۚ اَلَّذِيْنَ
جیڑا ڈریں اور زکوٰۃ دیں اور وہ مہاری آیتاں ور ایمان لے آئیں۔ وہ جیڑا
يَتَّبِعُوْنَ الرَّسُوْلَ النَّبِيَّ الْاُمِّيَّ الَّذِيْ يَجِدُوْنَهٗ مَكْتُوْبًا عِنْدَهُمْ
غلامی کرینگا اُس رسول بے پڑھیا غیب گی خبر دین آلا گی ف٢٩٧ جناں لکھیو وو پائیں گا اپنے کول

ف٢٩٢ تے ھمناں توفیق طاعت مرحمت فرما ف٢٩٣ اللہ تعالیٰ نے حضرت موسیٰ علیہ السلام دے ف٢٩٤ مناں اختیار ہے سب میرا مملوک تے میرا بندہ ایں کسے ناں اعتراض گی مجال نی ف٢٩٥ دنیا ماں نیک تے بد سب ناں پہنچے۔ ف٢٩٦ آخرت گی ف٢٩٧ ات رسول دے بہ اجماع مفسرین سید عالم حضرت محمد صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم مراد ایں۔ آپ کو ذکر وصف رسالت نال فرمایو گیو کیونکہ آپ اللہ تے اُسگی مخلوق گے درمیان واسطو ایں۔ رسالت گا فرائض ادا فرمائیں اللہ تعالیٰ گا اوامر ونواہی تے شرائع واحکام اس گا بنداں ناں پہچائیں اُس گے بعد آپکی توصیف ماں نبی فرمایو گیو اسگو ترجمو امام احمد رضا اعلحضرت رحمت اللہ علیہ نے غیب گی خبر دین آلو فرمایو ہے تے یوہ نہایت صحیح ترجمو ایں کیوں کہ نبا خبر ناں کہیں۔ جہڑی خبر علم گو فائدو دیے تے اُسماں ذری وی جوٹھ گو شائبو نہ ہوئے۔ قرآن کریم ماں یوہ لفظ (نَبَاء) بکثرت استعمال ہویو ہے ایک جگہ ارشاد ہویو۔ قُلْ هُوَ نَبَؤٌا عَظِيْمٌ ایک جگہ تِلْكَ مِنْ اَنْۢبَاۗءِ الْغَيْبِ نُوْحِيْهَآ اِلَيْكَ ایک جگہ فرمایو فَلَمَّآ اَنْۢبَاَهُمْ بِاَسْمَاۗىِٕهِمْ تے بکثرت آیات ماں یو لفظ اس معنیٰ ماں استعمال ہویو ہے فر یوہ لفظ یا فاعل گا معنیٰ ماں ہوئے گو یا مفعول گا معنیٰ ماں پہلی صورت ماں اسگو ترجمو ہوئے گو غیب گی خبر دین آلو تے دو جی صورت ماں اسگو ترجمو ہوئے غیب گی خبر دتو وو، دواں ترجماں ناں قرآن کریم گی تائید حاصل ھے۔ پہلا معنیٰ گی تائید اس آیت دے ہوئے نَبِّئْ عِبَادِيْٓ دو جی آیت ماں فرمایو قُلْ اَؤُنَبِّئُكُمْ تے اسے قبیل دے حضرت عیسیٰ علیہ السلام گو ارشاد جہڑو قرآن شریف ماں وارد ہویو، اُنَبِّئُكُمْ بِمَا تَاْكُلُوْنَ وَمَا تَدَّخِرُوْنَ تے دوجی صورت گی تائید اس آیت دے ہوئے۔ نَبَّاَنِيَ الْعَلِيْمُ الْخَبِيْرُ تے حقیقت ماں انبیاء علیہم السلام غیب گی خبری دین آلا ہی ہوویں۔ تفسیر خازن ماں ہے۔ آپ گا وصف ماں نبی فرمایو کیوں کہ نبی ہونوں اعلیٰ تے اشرف مراتب بچوایں۔ تے یوہ اس ور دلالت کرے کہ آپ اللہ تعالیٰ گے نزدیک بہت بلند درجہ رکھن آلا ایں تے اُس گی طرف دے خبر دین آلاں این۔ اُمّی گو ترجمو اعلحضرت علیہ الرحمہ نے بے پڑھیا فرمایو یوہ ترجمو بالکل حضرت ابنِ عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما گا ارشاد گے مطابق ہے تے یقیناً اُمّی ہونوں آپ گا معجزات بچوں ایک معجزو ہے کہ دنیا ماں کسے دے نی پڑھیو تے کتاب وہ لیا یا جسماں اوّلین تے آخرین تے غیباں گا علوم پریا وا ایں۔ (خازن) خاکی و براوج عرش منزل اُمّی و کتاب خانہ در دل، دیگر اُمّی و دقیقہ دان عالم، بے سایہ سائبان عالم۔ یعنی خاکی ایں پر عرش گی بلندیاں ور منزل ہے اُمّی ایں مگر کتب خانوں دل ماں ایں۔ اُمّی ایں مگر تمام کائنات گی باریکیاں ناں جانیں جسم مبارک بے سایہ ہے مگر تمام کائنات ور روحانی سایہ رحمت ہے۔ صلوٰۃ اللہ تعالیٰ علیہ وسلامہٗ۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فِي التَّوْرٰىةِ وَالْاِنْجِيْلِ يَاْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوْفِ وَيَنْهٰىهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ

توریت اور انجیل ماں ف۲۹۸ ڈہ اناں ناں پلائی گو حکم دیے گو اور برائی توں منع فرمائیگو

وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبٰتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبٰٓئِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ

اور ستھریں چیز ان گے واسطے حلال فرمائے گو اور گندیں چیز حرام کرے گو اور ان درول

ف۲۹۸ یعنی توریت تے انجیل ماں آپ گی نعت تے صفت تے نبوت لکھی وی دیکھیں گا۔ حدیث، حضرت عطار ابن یسار نے حضرت عبداللہ ابن عمرو رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا وہ اوصاف دریافت کیا جہڑا توریت ماں مذکور ایں۔ اناں نے فرمایو کہ حضور گا جہڑا اوصاف قرآن کریم ماں آیا ایں اناں ہی بچوں کجھ اوصاف توریت ماں مذکور ایں، اُس گے بعد اناں نے پڑھنوں شروع کیو، اے نبی ھم نے تمناں پیچیو شاہد، مبشر تے نذیر تے امتاں گو نگہبان بنا گے، تم میرا بندہ تے میرا رسول ہو، میں تھارو ناں متوکل رکھیو نہ بد خُلق ایں، نہ سخت مزاج، نہ بازاراں ماں آواز بلند کرن آلا، نہ برائی گو بدلو برائی ناں لیو۔ ھاں مگر خطا کاراں ناں معاف فرمائیں، تے ان وراحسان فرمائیں۔ اللہ تعالیٰ تمناں نہ اٹھالے گو جد تک کہ تھاری برکت نال غیر مستقیم مِلّت ناں اس طرح راست نہ فرما چھوڑے کہ لوگ صدق ویقین گے نال لا الٰہ الا اللہ محمد رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم پکارن لگیں، تے تھاری بدولت انیں اکھ دیکھن آلیں تے ڈورا کن سنن آلا تے پرداں ماں پلیٹیا وادل کشادہ ہو جائیں۔ تے حضرت کعب احبار دے حضور گی صفت ماں توریت شریف گو یو مضمون وی منقول ھے۔ کہ اللہ تعالیٰ نے آپ گی صفت ماں فرمایو کہ ہوں اناں ناں ہر خوبی گے قابل کروں گو تے ہر خلق کریم عطا فرماؤں گو تے اطمنانِ قلب تے وقار ناں ان گو لباس بناؤں گو، تے طاعات تے احسان ناں ان گو شعار کروں گو تے تقوٰا ناں ان گو ضمیر تے حکمت ناں ان گو راز تے صدق ووفا ناں ان گی طبیعت تے عفوو درگذر ناں ان گی عادت تے عدل ناں ان گی سیرت تے اظہار حق ناں ان گی شریعت تے حدایت ناں ان گو امام تے اسلام ناں ان گی ملّت بناؤں گو احمد ان گو ناں ایں خُلق ناں ان گے صدقے ہوں گمراہی دے بعد ھدایت تے جہالت گے بعد علم معرفت تے گمنامی گے بعد رفعت منزلت عطا کروں گو۔ تے اناں ہی گی برکت ناں قلت گے بعد کثرت تے فقر گے بعد دولت تے نفرت گے بعد محبت عنایت فرماؤں گو، اناں ہی گی بدولت مختلف قبائل غیر مجتمع خواہش تے اختلاف رکھن آلا دلاں ماں الفت پیدا کروں گو تے ان گی امّت ناں تمام امتّاں دے بہتر کروں گو۔ ایک حدیث ماں توریت شریف دے حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا یہ اوصاف منقول ایں۔ میرا بندہ احمد مختار، ان گی جائے وِلادت مکہ مکرّمہ تے جائے ھجرت مدینہ طیبہ ہے، ان گی اُمت ہر حال ماں اللہ تعالیٰ گی کثیر حمد کرن آلی ہے۔ یہ چند نقول حدیثاں دے پیش کی گئیں۔ کتب الیہ حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی نعت تے صفت نال پریں وی ایں۔ اھلِ کتاب ہر دور ماں اپنی کتاباں ماں تراش خراش کرتا رھیا تے ان گی بڑی کوشش اس ور مسلّط رہی کہ حضور گو ذکر اپنی کتاباں ماں ناں گو وی نہ چھوڑیں۔ توریت انجیل وغیرہ ان گا ہتھ ماں تھیں، اس واسطے اناں ناں اس ماں کائے دشواری نہ تھی، لیکن ہزاراں تبدیلیں کرن گے باوجود وی موجودہ زمانہ گی بائبل ماں حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی بشارت گو کجھ نہ کجھ نشان باقی رہ ہی گیو۔ چنانچہ برٹش اینڈ فارن بائبل سوسائٹی لاہور ۱۹۳۱ء گی چھپی وی بائبل ماں یوحنا گی انجیل گا باب چودہ گی سولھویں آیت ماں ایں، تے ہوں باپ دے درخواست کروں گو تاں وہ تمناں دو جو مددگا بخشے گو کہ ابد تک تھارے نال رہے۔ لفظ مددگار ور حاشیو ہے، اُساں اسگا معنیٰ وکیل یا شفیع لکھے تاں ہون حضرت عیسیٰ علیہ السلام گے بعد ایسو آن آلو جہڑو شفیع ہوئے تے ابد تک رہے۔ یعنی اُسگو دین کدے منسوخ نہ ھوئے بجز سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گے کون ایں۔ فرانتویں تے تریویں آیت ماں ایں۔ تے ہون میں تمناں اُس گا ہون دے پہلاں کہہ چھوڑیو ھے تاں جے جد ھو جائے تاں تم یقین کرو اُس گے بعد ہوں تھارے نال بہت ساری گل نہ کروں گو کیوں کہ دنیا گو سردار آرھیو ھے تے میرے بچ اسگو کجھ نی۔ کیسی صاف بشارت ہے تے حضرت عیسیٰ علیہ السلام نے اپنی امت ناں حضور گی ولادت گو کیسو منتظر بنایو، تے شوق دوا یو ھے تے دنیا گو سردار خاص سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گو ترجمو ایں تے یو فرمالوں کہ میرے بچ اسگو کجھ نی۔ حضور گی عظمت گو اظہار تے اُن گے اگے اپنو ادب تے انکساری ھے۔ فر اس سے کتاب گا باب سولہ ماں ستویں آیت ھے لیکن ہوں تھارا دے سچ کہوں کہ میرو جانوں تھارے واسطے فائدہ مند ھے کیوں کہ اگر ہوں نہ جاؤں وہ مددگار تھارے کول نہ آئے گو لیکن اگر جاؤں گو تاں اُساں تھارے کول بیج چھروں گو۔ اسماں حضور گی بشارت گے نال اسگو صاف اظہار ھے کہ حضور خاتم الانبیاء ایں۔ آپ گو ظہور تدھ ہی ھوئے گو جد حضرت عیسیٰ علیہ السلام وی تشریف لے جائیں اس گی تیرھویں آیت ھے لیکن جد وہ یعنی سچائی کی روح آئے گی تاں تمناں تمام سچائی کی راہ دسے گو اس واسطے کہ وہ اپنی طرف دے نہ کہہ گو لیکن جو جُ سنیں گو وہی کہہ گو تے تمناں آئندہ کی خبر دے گو اس آیت ماں دسیو گیو کہ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی آمد ور دین الٰہی گی تکمیل ھو جائیگی۔ تے آپ سچائی گی راہ یعنی دینِ حق ناں مکمل فرمائیں گا اس دے واضح نتیجو نکلے کہ ان گے بعد کوئی ہور نبی نہ ھوئے گو تے یہ کلمہ کہ اپنی طرف دے کجھ نہ کہہ گو جو سنیں گو وہی کہہ گو خاص "مَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوٰى ۝ اِنْ هُوَ اِلَّا وَحْيٌ يُّوْحٰى" گو ترجمو ایں۔ تے یو جملو کہ تمناں آئندہ گی خبر دے گو اس ماں صاف بیان ایں کہ وہ نبی اکرم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم غیبی علوم تعلیم فرمائیں گا جیسو کہ قرآن ماں ایں يُعَلِّمُكُمْ مَّا لَمْ تَكُوْنُوْا تَعْلَمُوْنَ (بقرہ ۱۵۱) تے مَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِضَنِيْنٍ (التکویر ۲۴)

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ ۚ فَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ

وہ بھار ف۲۹۹ اور گلا گا پھندہ ف۳۰۰ جیہڑا ان ور تھا اتار لے گوتے وہ جیہڑا اُس ور ف۳۰۱ ایمان لے آئیں

وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنْزِلَ مَعَهُ ۙ

اور اُس گی تعظیم کریں اور اسناں مدد دیں اور اُس نور گی پیروی کریں جیہڑو اس گے نال اُتریو ف۳۰۲

أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٥٧﴾ قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ

ع ١٩ ‏ ٩

وہی بامراد ہویا۔ تم فرماؤ اے لوگو! ہوں تھارا ں ساراں گی طرف اس اللہ گو رسول

اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ لَا

ہوں کہ ف۳۰۳ آسمان و زمین گی بادشاہی اسے گی ہے

إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ ۖ فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ النَّبِيِّ

اُس گے سوا کوئے معبود نی زندہ کرے اور مارے تو ایمان لے آؤ اللہ اور اُس گا رسول، بے پڑھیا غیب دس آلا

الْأُمِّيِّ الَّذِي يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَكَلِمَاتِهِ وَاتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥٨﴾ وَمِنْ

ور کہ اللہ اور اس گی گلاں ور ایمان لے آئے اور ان گی غلامی کرو کہ تم راہ لگو۔ اور

قَوْمِ مُوسَىٰ أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ ﴿١٥٩﴾ وَقَطَّعْنَاهُمُ

موسیٰ گی قوم بچوں ایک ٹولو ہے کہ حق گی راہ دسے اور اسے گے نال ف۳۰۴ انصاف کرے۔ اور ہم نے اناں ناں بنڈھ چھڑیو

اثْنَتَيْ عَشْرَةَ أَسْبَاطًا أُمَمًا ۚ وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ إِذِ اسْتَسْقَاهُ

بارہ قبیلہ ٹولہ ٹولہ اور ہم نے وحی بھیجی موسیٰ ناں جد اُس توں

ف۲۹۹ یعنی سخت تکلیف جسطرھیا کہ توبہ ماں اپناں آپ ناں قتل کرنوں، تے جن اعضا دے گناہ سرزد ہوییو انگو کپنو۔ ف۳۰۰ یعنی مشکل احکام مثلاً بدن تے کپڑا گے جس جگہ گندگی لگی ہوئے اسناں قینچی نال کٹ چھڑنوں تے غنیمت گا مال ناں ساڑ چھڑنوں تے گناھاں گو مکان گا دروازہ ور ظاہر ہونوں وغیرہ۔ ف۳۰۱ یعنی حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ور ف۳۰۲ اس نور دے قرآن پاک مراد ہے جس دے مومن گو دل روشن ہوئے تے شک تے جہالت گی نیریں دور ہوئیں تے علم تے یقین گی ضیا پھیلے۔ ف۳۰۳ یاہ آیت سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی رسالت عامہ گی دلیل ہے۔ آپ تمام خلق گا رسول ایں تے کل جہاں آپ گی اُمت بخاری تے مسلم گی حدیث ہے حضور فرمائیں پنج چیز مناں ایسی عطا ہوئیں جہڑیں میرا دے پہلاں کسے ناں نی ملیں (۱) ہر نبی خاص قوم گی طرف مبعوث ہوئے تھو تے مناں سرخ تے سیاہ گی طرف مبعوث فرمایو گیو (۲) میرے واسطے مال غنیمت حلال فرمایو گیو تے میرا دے پہلاں گے واسطے حلال نی تھو۔ (۳) میرے واسطے زمین پاک تے پاک کرن آلی (قابل تیمم) مسجد بنائی گی جس کسے ناں جد نماز گو وقت آئے اُتے نماز پڑھ لیئے (۴) دشمن ور ایک مہینہ گا راہ ور میرو رُعب سٹ گے میری مدد فرمائی گئی (۵) تے مناں شفاعت عنایت کی گئی۔ مسلم شریف گی حدیث ماں یوہ وی ہے کہ ہوں تمام خلق گی طرف رسول بنایو گیو ھوں تے میرے نال انبیا گو سلسلو مکمل کیو گیو۔ ف۳۰۴ یعنی حق دے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

قَوْمُهٗۤ اَنِ اضْرِبْ بِّعَصَاكَ الْحَجَرَ ۚ فَانْۢبَجَسَتْ مِنْهُ اثْنَتَا
اُس کی قوم نے ف۳۰۵ پانی منگیو کہ اُس پتھر ور اپنو عاصو مارو تاں اُس بچوں

عَشْرَةَ عَیْنًا ؕ قَدْ عَلِمَ كُلُّ اُنَاسٍ مَّشْرَبَهُمْ ؕ وَ ظَلَّلْنَا عَلَیْهِمُ
بارہ چشماں نکل گیا ف۳۰۶ ہر ٹولہ نے اپناں پین کی جگہ سیان لئی اور ہم نے ان ور

الْغَمَامَ وَ اَنْزَلْنَا عَلَیْهِمُ الْمَنَّ وَ السَّلْوٰى ؕ كُلُوْا مِنْ طَیِّبٰتِ
چھڑ سائبان کیو ف۳۰۷ اور ان ور منّ و سلوٰی اتاریو اور کھاؤ مہاریں دتیں ویں پاک چیز

مَا رَزَقْنٰكُمْ ؕ وَ مَا ظَلَمُوْنَا وَ لٰكِنْ كَانُوْۤا اَنْفُسَهُمْ یَظْلِمُوْنَ ۝۱۶۰ وَ اِذْ
اور اناں نے ف۳۰۸ مہارو کجھ نقصان نی کیو لیکن اپنی ہی جاناں گو برو کریں تھا اور یاد کرو جد

قِیْلَ لَهُمُ اسْكُنُوْا هٰذِهِ الْقَرْیَةَ وَ كُلُوْا مِنْهَا حَیْثُ
ان ف۳۰۹ تے فرمایو گیو اس شہر ماں بسو ف۳۱۰ اور اُسماں جت

شِئْتُمْ وَ قُوْلُوْا حِطَّةٌ وَّ ادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا نَّغْفِرْ لَكُمْ
چاہو کھاؤ اور کہو گناہ اُترے اور دروازہ ماں سجدہ کرتا داخل ہوؤ ہم

خَطِیْٓــٰٔتِكُمْ ؕ سَنَزِیْدُ الْمُحْسِنِیْنَ ۝۱۶۱ فَبَدَّلَ الَّذِیْنَ ظَلَمُوْا مِنْهُمْ
تھارا گناہ بخش دیاں گا عنقریب نیکاں ناں ہور زیادہ عطا فرماں گا۔ تو ان بچ گا ظالماں نے

قَوْلًا غَیْرَ الَّذِیْ قِیْلَ لَهُمْ فَاَرْسَلْنَا عَلَیْهِمْ رِجْزًا مِّنَ
گل بدل دتی اس گے خلاف جس گوناں ناں حکم تھو ف۳۱۱ تاں ہم نے ان ور آسمان تو عذاب

السَّمَآءِ بِمَا كَانُوْا یَظْلِمُوْنَ ۝۱۶۲ ع وَ سْــٴَـلْهُمْ عَنِ الْقَرْیَةِ الَّتِیْ ع۲۰ ۱۰
بھیجیو بدلو ان گا ظلم گو ف۳۱۲ اور ان تے حال پچھو اُس بستی گو کہ

ف۳۰۵ تیہ(۱) ماں ف۳۰۶ ہر گروہ واسطے ایک چشمو ف۳۰۷ تانجہ تپ دے بچیا رہیں ف۳۰۸ ناشکری کر گے ف۳۰۹ بنی اسرائیل۔ ف۳۱۰ یعنی بیت المقدس ماں ف۳۱۱ یعنی حکم دے تھو کہ حِطَّةٌ توبہ واستغفار گو جملو ہے لیکن وہ بجائے اس گے مذاق ناں حِنْطَةٌ فِیْ شَعِیْرَةٍ کہتا داخل ہویا ف۳۱۲ یعنی عذاب بھیجن گی وجہ ان گو ظلم تے حکم الٰہی گی مخالفت کرنوں ایں۔ (۱) تیہ وہ جنگل ہے جس ماں بنی اسرائیل حضرت موسیٰ علیہ السلام گے نال چالی سال تک پھرتا رہیا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وقف لازم

كَانَتْ حَاضِرَةَ الْبَحْرِ ۘ إِذْ يَعْدُونَ فِي السَّبْتِ إِذْ تَأْتِيهِمْ

دریا گے کنارے تھی ف۳۱۳ جد وہ بارگاوارہ ماں حد توں بدھیا ف۳۱۴ جد

حِيتَانُهُمْ يَوْمَ سَبْتِهِمْ شُرَّعًا وَيَوْمَ لَا يَسْبِتُونَ ۙ لَا تَأْتِيهِمْ ۚ

بار آلے تیاڑے انگی مچھلیں پانی ور ترتیں ان گے سامنے آئیں اور جد بار گو دن نہ ہوئے تے نہ آئیں

النصف / معانقة۶ / عند المتأخرین

كَذَٰلِكَ ۚ نَبْلُوهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿١٦٣﴾ وَإِذْ قَالَتْ أُمَّةٌ

اس طرح ہم اناں ناں آزماں تھا ان گی نافرمانی گی وجہ توں۔ اور جد ان بچوں ایک ٹولہ نے

مِّنْهُمْ لِمَ تَعِظُونَ قَوْمًا ۙ اللَّهُ مُهْلِكُهُمْ أَوْ مُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا

کہیوں نصیحت کریں ان لوکاں ناں جناں ناں اللہ ہلاک کرن آلو ہے یا اناں ناں سخت عذاب

شَدِيدًا ۖ قَالُوا مَعْذِرَةً إِلَىٰ رَبِّكُمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٦٤﴾

دین آلو، بولیا تھارا رب گے حضور معذرت واسطے ف۳۱۵ اور شاید اناں ناں ڈر ہوئے ف۳۱۶

فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ أَنْجَيْنَا الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ

فر جد وہ بسار بیٹھا جیڑی نصیحت اناں ناں ہوئی تھی ہم نے بچا لیا وہ جیڑا برائی دے

السُّوءِ وَأَخَذْنَا الَّذِينَ ظَلَمُوا بِعَذَابٍ بَئِيسٍ بِمَا كَانُوا

منع کریں تھا اور ظالماں ناں برا عذاب ماں پکڑیو، بدلو

يَفْسُقُونَ ﴿١٦٥﴾ فَلَمَّا عَتَوْا عَنْ مَا نُهُوا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا

ان گی نافرمانی گو۔ فر جد اناں نے ممانعت کا حکم دے سرکشی کی ہم نے ان دے فرمایو ہوجاؤ

ف۳۱۳ حضرت نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم ناں خطاب کہ تم اپنے نیڑے رہن اٰلاں یہودیاں دے تو بجھا اس بستی اٰلاں گو حال دریافت فرماؤ۔ مقصد اس سوال دے یوہ تھو کہ کفار ور ظاہر کر دتو جائے کہ کفر تے معصیت و نافرمانی ان گو قدیمی دستور ہے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گی نبوت تے حضور گا معجزات گو انکار کرنوں یوہ ان گے واسطے کائے نوئیں گل نہیں، ان گا پہلا وی کفر ور قائم رہیا اس گے بعد ان گا اسلاف گو حال بیان فرمایو کہ وہ حکم الٰہی گی خلاف ورزی گی وجہ دے بندر تے خنزیراں گی شکل ماں مسخ کیا گیا۔ اس بستی ماں اختلاف ھے کہ وہ کہیڑی تھی حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ وہ ایک گراں مصر تے مدینہ گے بشکار ھے ایک قول ہے کہ مدین تے طور گے درمیان، زُھری نے کہیو وہ گراں طبریہ شام ایں، تے حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما گی ایک روایت ماں ہے کہ وہ مَدْیَن ایں۔ کجھاں نے کہیو ایلہ ہے واللہ تعالیٰ و رسولہ اعلم ف۳۱۴ کہ بوجود منع کرن گے بار آلے تیاڑے شکار کریں۔ اس بستی گا لوک تراں گروھاں (ٹولاں) ماں تقسیم ہو گیا تھا ایک تہائی ایسا لوک تھا جیڑا شکار دے بچیار ھیا تے شکار کرن آلاں ناں منع کریں تھا۔ تے ایک تہائی خاموش تھا دوجاں ناں منع نی کریں تھا تے منع کرن آلاں دے کہیں تھا ایسی قوم ناں کیوں نصیحت کریں جناں ناں اللہ تعالیٰ ہلاک کرن آلو ھے تے ایک ٹولو وہ خطاکار تھو جناں نے حکم الٰہی گی مخالفت کی تے شکار کیو تے کھادو تے بیچیو تے جد وہ اس نافرمانی دے باز نہ آیا۔ تا منع کرن آلا ٹولہ نے کہیو کہ ہم تھارے نال رہن سہن نہ رکھاں گا۔ تے گراں ناں تقسیم کر گے درمیان ماں ایک گند چاہڑ چھڑی، منع کرن آلاں گو ایک درواز والگ تھو جس دے آئیں جائیں تھا۔ حضرت داوٗد علیہ السلام نے خطاکاراں ور لعنت فرمائی ایک دن منع کرن آلاں نے دیکھیو کہ خطاکاراں بچوں کوئے نی نکلیو تاں اناں نے خیال کیو کہ شاید اج شراب گا نشہ ماں بے ہوش ہو گیا این۔ اناں ناں دیکھن واسطے کندوروں اناں ناں دیکھیو کہ وہ بندراں گی شکل ماں بگڑ گیا ایں۔ ہون یہ لوگ درواز وکھول گے داخل ہویا تاں وہ بندر اپناں رشتہ داراں ناں پہچانیں تھا ان گے کول آ گے ان گا کپڑا سونگھیں تھا تے یہ لوک ان بندر ہون آلاں ناں نی پہچانیں تھا ان لوکاں نے ان دے کہو کیا ہم نے تمناں منع نی کیو تھا ان نے سر ہلا گے اشارو کیو ھاں، تے وہ سارا ھلاک ہو گیا۔ تے منع کرن آلا سلامت رھیا ف۳۱۵ تانجہ مہارے ور نہی عن المنکر ترک کرن گو الزام نہ رھے ف۳۱۶ تے وہ نصیحت دے نفعو لے سکیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

قِرَدَةً خٰسِـِٕيْنَ ﴿۱۶۶﴾ وَاِذْ تَاَذَّنَ رَبُّكَ لَيَبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ اِلٰى
ذلیل بندر ف۳۱۷ اور جد تھارا رب نے حکم سنا چھوڑیو کہ ضرور قیامت گا دن تک ان ف۳۱۸ ور
يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَنْ يَّسُوْمُهُمْ سُوْٓءَ الْعَذَابِ ۭ اِنَّ رَبَّكَ لَسَرِيْعُ
ایساناں پیجتو رہوں گو جیڑو اناں ناں بُری مار چکھائے ف۳۱۹ بے شک تھارو رب ضرور جلد
الْعِقَابِ ښ وَاِنَّهٗ لَغَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۱۶۷﴾ وَقَطَّعْنٰهُمْ فِي الْاَرْضِ اُمَمًا ۚ
عذاب آلو ہے ف۳۲۰ اور بے شک وہ بخشن آلو مہربان ایں ف۳۲۱ اور اناں ناں ہم نے زمین ماں جدا جدا کر چھوڑیو ٹولہ ٹولہ
مِنْهُمُ الصّٰلِحُوْنَ وَمِنْهُمْ دُوْنَ ذٰلِكَ ۡ وَبَلَوْنٰهُمْ بِالْحَسَنٰتِ
ان ماں کجھ نیک ایں ف۳۲۲ اور کجھ ہور طرح گا ف۳۲۳ اور ہم نے اناں ناں پلائیاں
وَالسَّيِّاٰتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ ﴿۱۶۸﴾ فَخَلَفَ مِنْۢ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ
اور برائیاں دے آزمایو کہ کدے وِہ رجوع لے آئیں ف۳۲۴ فر انگی جگہ ان گے بعد وِہ ف۳۲۵ ناخلف آیا کہ
وَّرِثُوا الْكِتٰبَ يَاْخُذُوْنَ عَرَضَ هٰذَا الْاَدْنٰى وَيَقُوْلُوْنَ سَيُغْفَرُ لَنَا ۚ
کتاب گا وارث ہویا ف۳۲۶ اس دنیا گو مال لیں ف۳۲۷ اور کہیں ہون مہاری بخشش ہوئیگی ف۳۲۸
وَاِنْ يَّاْتِهِمْ عَرَضٌ مِّثْلُهٗ يَاْخُذُوْهُ ۭ اَلَمْ يُؤْخَذْ عَلَيْهِمْ
اور اگر اُسو ہی مال ہور ان گے کول آئے تاں وی لے لیں ف۳۲۹ کیا ان ور
مِّيْثَاقُ الْكِتٰبِ اَنْ لَّا يَقُوْلُوْا عَلَي اللّٰهِ اِلَّا الْحَقَّ وَدَرَسُوْا
کتاب ماں عہد نہ لیو گیو کہ اللہ گی طرف نسبت نہ کریں مگر حق اور اناں ۹ نے

ف۳۱۷ وہ بندر ہو گیا تے تریاں دناں تک اسے حال ماں بتلا رہ گے ہلاک ہو گیا ف۳۱۸ یہود ف۳۱۹ چنانچہ ان ور اللہ تعالیٰ نے بخت نصر تے سنجاریب تے شاہان روم ناں بھیجو جناں نے اناں ناں سخت ایذا دتیں تے تکلیف پہنچائیں تے قیامت تک ان ور جزیو تے ذلت لازم ہوئی۔ ف۳۲۰ ان واسطے جہڑا کفر ور قائم رہیں اس آیت دے ثابت ہو یو کہ ان ور دنیا آخرت ماں لگاتار عذاب رہگو۔ ف۳۲۱ اناں ناں جہڑا اللہ تعالیٰ گی اطاعت کریں تے ایمان لیائیں ف۳۲۲ جہڑا اللہ تعالیٰ تے رسول صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم ور ایمان لے آیا تے دین ور قائم رہیا۔ ف۳۲۳ جناں نے نافرمانی کی تے جناں نے کفر کیو تے دن ناں بدلیو تے متغیر کیو ف۳۲۴ پلائیاں دے نعمت تے رحمت تے برائیاں دے شدت تے تکلیف مراد ہے۔ ف۳۲۵ جن گی دو قسم بیان کی گئیں ف۳۲۶ یعنی توریت گا جہڑی اناں نے اپنا اسلاف دے لئی تے اُس گا اوامر ونواہی تے تحلیل وتحریم وغیرہ مضامین ور خبردار ہو یا مدارک ماں ایں کہ یہ وہ لوک ایں جہڑا رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گا زمانہ ماں تھا ان گی حالت یاہ ہے کہ ف۳۲۷ بطور رشوت گے احکام گی تبدیلی تے کلام گو ادل بدل کرن ور حالانکہ وہ جانیں تھا کہ یوہ حرام ایں لیکن فر وی اس گناہ عظیم ور ڈٹیا وا ایں۔ ف۳۲۸ تے ان گناور مہارا دے کوئے مواخذونی ہوسیں۔ ف۳۲۹ تے آئندہ دی گناہ کرتا چلیں جائیں۔ سدی نے کہیو کہ بنی اسرائیل ماں کوئے قاضی ایسو نی تھو جہڑو رشوت نہ لیے جد اُس ناں کہیو جاتو کہ تو رشوت لئے تاں کہہ تھو یوہ گناہ بخش دتو جائیگو، اس گا زمانہ ماں دوجا اس ور طعن کریں تھا۔ لیکن جد وہ مرجائے تھو یا معزول کر دتو جائے تھو تے وہی لعن طعن کرن آلاں اُس گی جگہ قاضی بنیں تے وہ اسے طرح رشوت لیں تھا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مَا فِيْهِ ؕ وَالدَّارُ الْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لِّلَّذِيْنَ يَتَّقُوْنَ ؕ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ﴿۱۶۹﴾
اساں پڑھیو ف۳۳۰ اور بے شک پچھلو گھر بہتر ہے پرہیزگاراں ناں ف۳۳۱ تو کیا تمناں عقل نی

وَالَّذِيْنَ يُمَسِّكُوْنَ بِالْكِتٰبِ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ ؕ اِنَّا لَا نُضِيْعُ
اور وہ جیڑا کتاب ناں مضبوط تھمیں ف۳۳۲ اور اناں نے نماز قائم رکھی ہم

اَجْرَ الْمُصْلِحِيْنَ ﴿۱۷۰﴾ وَاِذْ نَتَقْنَا الْجَبَلَ فَوْقَهُمْ كَاَنَّهٗ ظُلَّةٌ وَّظَنُّوْۤا
نیکاں گو اجر نی گو اتا۔ اور جد ہم نے پہاڑ ان ور چائیو گویاوہ سائبان ہے اور سمجھیا

اَنَّهٗ وَاقِعٌ بِهِمْ ۚ خُذُوْا مَاۤ اٰتَيْنٰكُمْ بِقُوَّةٍ وَّاذْكُرُوْا مَا فِيْهِ لَعَلَّكُمْ
کہ وہ ان ور چھڑ جائے گو ف۳۳۳ لیو جیڑو ہم نے تمناں دتو زور ناں ف۳۳۴ اور یاد کرو جو اُس ماں ہے کہ تانجہ تم

تَتَّقُوْنَ ﴿۱۷۱﴾ وَاِذْ اَخَذَ رَبُّكَ مِنْۢ بَنِيْۤ اٰدَمَ مِنْ ظُهُوْرِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ
پرہیزگار ہوؤ اور اے محبوب! یاد کرو جد تھارا رب نے آدم گی پشت توں ان گی نسل کڈھی

وَاَشْهَدَهُمْ عَلٰۤى اَنْفُسِهِمْ ۚ اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ ؕ قَالُوْا بَلٰى ۛۚ شَهِدْنَا ۛۚ
اور اناں ناں خود ان ور گواہ کیو کیا ہوں تھارو رب نی ف۳۳۵ سب بولیا کیوں نی، ہم گواہ ہویا ف۳۳۶

اَنْ تَقُوْلُوْا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اِنَّا كُنَّا عَنْ هٰذَا غٰفِلِيْنَ ﴿۱۷۲﴾
کہ کدے قیامت گے دن کہو کہ ہمناں اگی خبر نی تھی ف۳۳۷

معانقة ٧ عندالمتاخرين ١٢ ٢٠ع ٩ =

ف۳۳۰ لیکن باوجود اس کے اناں نے اس گے خلاف کیو۔ توریت ماں گناہ ور اصرار کرن آلا واسطے، مغفرت گو وعدو نی تھو تے ان گو گناہ کرتا جانوں توبہ نہ کرنوں، تے اس ور یوہ کہنو کہ مہارا دے مواخذ و نہ ہوئے گو، یوہ اللہ تعالیٰ ور بہتان ایں۔ ف۳۳۱ جہڑا اللہ تعالیٰ گا عذاب دے ڈریں تے رشوت تے حرام تے بچیں تے اس گی فرمانبرداری کریں ف۳۳۲ تے اُس گے مطابق عمل کریں تے اس گا تمام احکام ناں منیں تے اُس ماں تغیر تبدل ناں جائز نہ سمجھیں۔ شانِ نزول: یاہ آیت اھل کتاب بچوں حضرت عبداللہ بن سلام وغیرہ ایسا اصحاب گا وارہ ماں نازل ہوئی ہے جنان نے پہلی کتاب گی اتباع کی ہے۔ اسماں تحریف نی کی، اُس گا مضامین ناں نی چھپایو، تے اس کتاب گی اتباع گی بدولت اناں ناں قرآن پاک ور ایمان نصیب ہویو۔ (خازن تے مدارک) ف۳۳۳ جد بنی اسرائیل نے مشکل تکلیفاں گیوجہ دے توریت گا احکام ناں قبول کرن دے انکار کیو تاں حضرت جبرائیل علیہ السلام نے بحکم الٰہی ایک بڑو پہاڑ جسکی مقدار ان گا لشکر گے برابر ایک فرسنگ لمی، ایک فرسنگ چھپڑی تھی چا گے سائبان کی طرح ان گا سرداراں گے قریب کر چھڑیو تے ان دے کہیو گیو احکام توریت قبول کرو ورنہ یاہ پہاڑ تھارے ور گرا دتی جائیگی۔ پہاڑ ناں سراں ور دیکھ گے سب گا سب سجدہ ماں چھڑ گیا مگر اسطرح کہ کھبی طرف گی گلی تے اکھ سجدہ ماں رکھ چھڑی تے سجی اکھ نال پہاڑ ناں دیکھتا رھیا کہ کدے چھڑ نہ جائے۔ چنانچہ ہون تک یہودیاں گا سجدہ گی یاہی حالت ھے۔ ف۳۳۴ عزم تے کوشش نال ف۳۳۵ حدیث شریف ماں ایں کہ اللہ تعالیٰ نے حضرت آدم علیہ السلام گی پشت دے ان گی ذُرِّیت کڈھی تے ان دے عہد لیو۔ آیتاں تے حدیثاں دواں ور نظر کرن دے پتو چلے کہ ذریت گو کڈھنو اس سلسلہ گے نال تھو جسطرح کہ دنیا ماں ایک دوجا دے پیدا ہوئیں گا تے ان گے واسطے ربوبیت تے وحدانیت گا دلائل قائم فرما گے تے عقل دے گے ان دے اپنی ربوبیت گی شہادت طلب فرمائی ف۳۳۶ اپنے اپر تے ہم نے تیری ربوبیت تے وحدانیت گو اقرار کیو، یوہ شاھد کرنوں تاں ایں ف۳۳۷ ھمناں خبردار نی کیو گیو تھو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

أَوْ تَقُولُوٓا إِنَّمَآ أَشْرَكَ ءَابَآؤُنَا مِن قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِّنۢ

یا کہو کہ شرک تے پہلاں مہارا باپ دادا نے کیو اور ہم ان گے بعد

بَعْدِهِمْ ۖ أَفَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ ٱلْمُبْطِلُونَ ﴿۱۷۳﴾ وَكَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ

بچہ ہویا ف۳۳۸ تو کیا تو ہمناں اس ور ہلاک فرمائیگو جو اہل باطل نے کیو ف۳۳۹ اور ہم اسے طرح آیت

ٱلْءَايَٰتِ وَلَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿۱۷۴﴾ وَٱتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ٱلَّذِىٓ ءَاتَيْنَٰهُ

رنگ رنگ نال بیان کراں ف۳۴۰ اور اس واسطے کہ کدے وہ مڑ آئیں ف۳۴۱ اور اے محبوب! اناں ناں اسگو احوال سناؤ جسناں ہم نے

ءَايَٰتِنَا فَٱنسَلَخَ مِنْهَا فَأَتْبَعَهُ ٱلشَّيْطَٰنُ فَكَانَ مِنَ ٱلْغَاوِينَ ﴿۱۷۵﴾

اپنی آئیت دِتیں ف۳۴۲ تو وہ ان توں صاف نکل گیو ف۳۴۳ تو شیطان اُس گے پچھے لگو تو گمراہاں ماں ہوگیو۔

وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَٰهُ بِهَا وَلَٰكِنَّهُۥٓ أَخْلَدَ إِلَى ٱلْأَرْضِ وَٱتَّبَعَ

اور ہم چاہتاتاں آئیتاں گے سبب اُسناں چک لیتا ف۳۴۴ مگر وہ تے زمین نال چمڑگیو ف۳۴۵ اور

هَوَىٰهُ ۚ فَمَثَلُهُۥ كَمَثَلِ ٱلْكَلْبِ إِن تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ أَوْ

اپنی خواہش گو تابع ہویو تو اس گو حال کتا گی طرح ہے تو اس ور حملو کریں تاں زبان کڈھے اور

ف۳۳۸ جیسو اناں ناں دیکھیو ان گی اتباع تے اقتدا ماں اُسے طرح کرتا رہیا۔ ف۳۳۹ یوہ عذر کرن گو موقعو نہ رہیو جد کہ ان دے عہد لے لیو گیو تے ان گے کول رسول آیا تے اناں نے اس عہد ناں یاد کرایو تے توحید ور دلائل قائم ہویا ف۳۴۰ تانجہ بندہ غور فکر کرگے حق تے ایمان قبول کریں ف۳۴۱ شرک و کفر دے توحید تے ایمان گی طرف تے صاحب معجزات نبی گی ھدایت ور اپنا عہد مثاق ناں یاد کریں تے اُس گے مطابق عمل کریں ف۳۴۲ یعنی بلعم باعور گی قوم اُس گے کول آئی تے اُس دے کہن لگی کہ حضرت موسیٰ علیہ السلام بہت تیز مزاج ایں تے ان گے نال لشکرِ کثیر ہے۔ وہ ات آیا ایں ھمناں مہارا شہر دے کڈھیں گا تے قتل کریں گا تے مہاری جگہ ات بنی اسرائیل نان آباد کریں گا، تیرے کول اسم اعظم ایں تے تیری دعا قبول ہوئے تاں نکل تے اللہ تعالیٰ دے دعا کر کہ اللہ تعالیٰ اناں ناں اتوں ٹھا چھڑے، بلعم باعور نے کہیو تھارو برو ہوئے حضرت موسیٰ علیہ السلام نبی ایں تے ان گے نال فرشتہ ایں تے ایماندار لوک ایں ہوں کسطرح اناں ناں بد دعا دیوں۔ ہوں جانوں کہ اللہ تعالیٰ گے کول ان گو کے مقام ایں۔ اگر ہوں ایسو کروں تاں میری دنیا آخرت برباد ھو جائیگی مگر قوم برابر اصرار کرتی رہی تے بہت رواس پٹاس کیو، کہیو کھلو ہوں پہلاں اپناں رب گی مرضی معلوم کرلیوں، تے اُسگو یوہی طریقو تھو کہ دعا کرن دے پہلاں اللہ تعالیٰ گی مرضی معلوم کرے تھو فر دعا کرے تھو اس نا خواب ماں اُسگو جواب ملے تھو۔ چنانچہ اس بار وی اُسناں یوہی جواب ملیو کہ حضرت موسیٰ علیہ السلام تے ان گا ساتھیاں گے خلاف دعا نہ کرئے، اُس نے قوم دے کہیو میں اپنا رب دے اجازت منگی پر مناں اجازت نی ملی تے مناں ان ور بد دعا کرن دے منع فرمایو گیو تد قوم نے اُسناں ہدیہ تے نذرانہ پیش کیا جہڑا اُس نے قبول کرلیا تے قوم نے اپنو سوال جاری رکھیو تاں فر دوجی مرتبہ بلعم باعور نے رب تبارک وتعالیٰ دے اجازت منگی اُس گو کجھ جواب نہ ملیو اُس نے قوم دے کہیو اس مرتبہ مناں کوئے جواب نی ملیو تاں قوم گا لوک کہین لگا کہ اگر اللہ تعالیٰ ناں منظور نہ ہو تو وہ پہلاں گی طرح اس واری منع کرتو قوم گو رونو تو نو ہور زیادہ بدھ گیو حتی کہ اناں نے اسناں آزمائیش ماں سٹ چھڑیو آخرکار وہ بد دعا کرن واسطے پہاڑ ور چڑھیو تے جہڑی بد دعا کرے اللہ تعالیٰ اُس گی زبان ناں اسگی قوم گی طرف پھیر چھڑے تے اپنی قوم واسطے جہڑی دعاءِ خیر کرے وہ بجائے قوم گے بنی اسرائیل واسطے ھو جائے۔ قوم نے کیو اے بلعم یوہ کے کرے بنی اسرائیل واسطے دعا کرے تے مہارے واسطے بد دعا کہیو یاہ میرا اختیار گی گل نی میری زبان میرا قبضہ ماں نی تے اُس گی زبان باہر نکل گئی تاں اُس نے اپنی قوم نان کہیو میری دنیا آخرت دوئے برباد ھوگئیں۔ اس آیت ماں اسگو بیاں ایں۔ ف۳۴۳ تے ان گو اتباع نہ کیو ف۳۴۴ تے بلند درجہ عطا فرماگے نیکاں گی منزلاں ماں پہنچاتا۔ ف۳۴۵ دنیا گا فتنہ ماں پھس گیو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

تَتْرُكْهُ يَلْهَثْ ۚ ذٰلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا ۚ
چھوڑدے تاں وی زبان کڈھے ف۳۴۶ یوہ حال انگو جناں نے مہاریں آیتیں جھٹلائیں
فَاقْصُصِ الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُوْنَ ﴿١٧٦﴾ سَآءَ مَثَلًا الْقَوْمُ
تو تم نصیحت سناؤ کہ کدے وہ تہان کریں۔ کتنی بُری مثال ہے ان گی
الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا وَاَنْفُسَهُمْ كَانُوْا يَظْلِمُوْنَ ﴿١٧٧﴾ مَنْ يَّهْدِ
جناں نے مہاری آیت جھٹلائیں اور اپنی ہی جان گو بُرو کریں۔ جناں
اللّٰهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِيْ ۚ وَمَنْ يُّضْلِلْ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ﴿١٧٨﴾
اللہ راہ دسے تو وہی راہ ور ہے اور جناں گمراہ کرے تو وہی نقصان ماں رہیا
وَلَقَدْ ذَرَاْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيْرًا مِّنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ ۖ لَهُمْ قُلُوْبٌ
اور بے شک ہم نے جہنم گے واسطے پیدا کیا بہت جن اور آدمی ف۳۴۷ وہ دل رکھیں
لَّا يَفْقَهُوْنَ بِهَا ۫ وَلَهُمْ اَعْيُنٌ لَّا يُبْصِرُوْنَ بِهَا ۫ وَلَهُمْ اٰذَانٌ
جن ماں سمجھ نی ف۳۴۸ وہ اکھ جن تے دیکھتانی ف۳۴۹ اور وہ کن
لَّا يَسْمَعُوْنَ بِهَا ۚ اُولٰٓئِكَ كَالْاَنْعَامِ بَلْ هُمْ اَضَلُّ ۚ اُولٰٓئِكَ هُمُ
جن توں سنتا نی ف۳۵۰ اور وہ ڈنگراں گی طرح ایں ف۳۵۱ بلکہ ان دے وی بدھ گے گمراہ ف۳۵۲ وہی
الْغٰفِلُوْنَ ﴿١٧٩﴾ وَلِلّٰهِ الْاَسْمَآءُ الْحُسْنٰى فَادْعُوْهُ بِهَا ۪ وَذَرُوا الَّذِيْنَ
غفلت ماں پیاوا ایں اور اللہ ہی گا ایں بہت اچھا ناں ف۳۵۳ تو اساں ان تے پکارو اور اناں ناں چھوڑ دیو جیڑا

ف۳۴۶ یاہ ایک ذلیل جانور گے نال تشبیہ ہے کہ دنیا گی حرص رکھن آلا ناں کدے تم نصیحت کروتاں وہ مفید نی، حرص ماں مبتلا رھے چھوڑ دیوتاں اُسے حرص ماں گرفتار جس طرح زبان کڈھنی کُتا گی لازمی صفت ہے اسے طرح اُن واسطے حرص ضروری ہوگئی ہے ف۳۴۷ یعنی کفار جہڑا آیاتِ الٰہیہ ماں تدبّر کرن دے اعراض کریں تے ان گو کافرھونوں اللہ تعالیٰ گا علم ازلی ماں ایں ف۳۴۸ یعنی حق دے اعراض کر گے آیاتِ الٰہیہ ماں تدبّر کرن دے محروم ہو گیا تے یوہی دل گو خاص کم تھو ف۳۴۹ راہِ حق وھدایت تے آیاتِ الٰہیہ تے دلائل توحید۔ ف۳۵۰ وعظ نصیحت ناں قبول کرن آلاں کناں گے نال باوجود قلب وحواس رکھن گے وہ امورِ دین ماں ان دے نفعو نی لیتا لہذا ف۳۵۱ کہ اپنا قلب وحواس دے مدارک علمیہ تے معارفِ ربانیہ گو ادراک نی کرتا کھان پین گا دنیاوی کماں ماں تمام حیوانات وی اپنا حواس دے کم لیں۔ انسان وی یوہی کرتو رھیو تاں اساں حیوانات ور کے فضیلت حاصل ہوئی۔ ف۳۵۲ کیونکہ جانوروی اپنا فائدہ واسطے تنگے تے ھمڑے تے تکلیف دے بچے تے اُس دے پچھاں ہٹے اور کافر جہنم گا راہ ور چل گے تکلیف ناں اختیار کرے لہذا یوہ جانوردے بدتر ہویو۔ آدمی روحانی، شہوانی، سماوی، ارضی ہے جد اگی روح شہوات ور غالب ہوجائے تاں ملائکہ تے بدھ جائے تے جد شہوات روح ور غالب ہوجائیں تاں زمیں گا جانوراں دے وی بُرو ہوجائے ف۳۵۳ حدیث شریف ماں ایں اللہ تعالیٰ گا نڑینویں ۹۹ ناں جس کسے نے یاد کرلیا جنتی ہوگیو، علماء کرام گو اس ور اتفاق ہے کہ اسمائے الٰہی نڑینویں ماں منحصر نی (ہور وی ایں) حدیث گو مقصد صرف یوہ ہے کہ اتنا ناں گا یاد کرن نال مسلمان جنتی ہوجائے۔ **شانِ نزول:** ابوجہل نے کہیو تھو کہ محمد صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گو دعو دے یوہ ہے کہ وہ ایک پروردگار گی عبادت کریں فر وہ اللہ تے رحمٰن دواں ناں کیوں یاد کریں؟ اس ور یا آیت کریمہ نازل ہوئی تے اس بے عقل جاھل ناں دسیو گیو کہ معبود دے ایک ہی ناں اُس گا کناں ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يُلْحِدُوْنَ فِيْٓ اَسْمَآئِهٖ ؕ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿۱۸۰﴾ وَمِمَّنْ
اُس گاناں ماں حق توں نکلیں ف۳۵۴ اور وِہ تاؤلاں ہی اپنوں کیوو ٹونڈھ لینگا اور
خَلَقْنَآ اُمَّةٌ يَّهْدُوْنَ بِالْحَقِّ وَبِهٖ يَعْدِلُوْنَ ﴿۱۸۱﴾ ع وَالَّذِيْنَ كَذَّبُوْا ۲۲ ع ۱۲
مہاراں بنایاں واں ماں ماں ایک گروہ وہ ہے کہ حق دسیں اور اُس ور انصاف کریں ف۳۵۵ اور جناں نے مہاریں آیت
بِاٰيٰتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِّنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۱۸۲﴾ ج وَاُمْلِيْ لَهُمْ ؕ قف اِنَّ
جھٹلائیں جلد ہی اناں ناں ہم آہستہ آہستہ ف۳۵۶ عذاب گی طرف لے جاں گا جتوں اناں ناں خبروی نہ ہوگی اور ہوں اناں ناں ڈہل دیوں گو ف۳۵۷ بے شک
كَيْدِيْ مَتِيْنٌ ﴿۱۸۳﴾ اَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوْا سکتۃ مَا بِصَاحِبِهِمْ مِّنْ جِنَّةٍ ؕ اِنْ هُوَ
میری خفیہ تدبیر بہت پکی ہے ف۳۵۸ کیا سوچتا نی کہ ان گا صاحب ناں جنون نال کوئے تعلق نی؟ وہ تے
اِلَّا نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿۱۸۴﴾ اَوَلَمْ يَنْظُرُوْا فِيْ مَلَكُوْتِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ
صاف ڈر سنان آلاں ایں ف۳۵۹ کیا اناں نے نہ دیکھیو کہ آسماناں اور زمین گی سلطنت ماں
وَمَا خَلَقَ اللّٰهُ مِنْ شَيْءٍ ۙ وَّاَنْ عَسٰٓى اَنْ يَّكُوْنَ قَدِ اقْتَرَبَ
اور جو جو چیز اللہ نے بنائی ف۳۶۰ اور یوہ کہ شائد ان گو وعدو نزدیک
اَجَلُهُمْ ۚ فَبِاَيِّ حَدِيْثٍۭ بَعْدَهٗ يُؤْمِنُوْنَ ﴿۱۸۵﴾ مَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ
آگیو ہے ف۳۶۱ تو اس گے بعد ہور کہڑی چیز ور یقین لیائیں گا ف۳۶۲ اور جناں اللہ گمراہ کرے۔

ف۳۵۴ اس گاناں یاں ماں حق واستقامت دے نکلنو کئی طرح ور ہے۔ مسائل ایک دے یوہ کہ اس گانایاں ناں کجھ بگاڑ گے غیراں ور اطلاق کرنو (بولنوں) جیسو کہ مشرکین نے لہ گولات تے عزیز گو عُزّیٰ تے منان گو منات کر گے اپناں بتاں گاناں رکھیا تھا، یوہ نایاں ماں حق دے تجاوز تے ناجائز ھے، دوجے یوہ کہ اللہ تعالیٰ گے واسطے ایسوناں مقرر کیو جائے جہڑو قرآن وحدیث ماں نہ آیو ہوئے یوہ وی جائز نی جیسو کہ سخی یا رفیق کہنوں، کیوں کہ اللہ تعالیٰ گا اسما توقیفیہ ایں تیجے، حسنِ ادب گی رعایت کرنی، تاں صرف یا ضارُّ، یا مانع، یا خالقَ القِردِ کہنوں جائز نی، بلکہ دوجا اسما گے نال ملا گے کہیو جائے گو مثلاً یا ضارُّ یا نافعُ یا معطی یا خالقَ الخلق چوتھے، یوہ کہ اللہ تعالیٰ واسطے کوئے ایسوناں مقرر کیو جائے جس گا معنیٰ فاسد ہوئیں یوہ بہت سخت ناجائز ھے جیسو کہ لفظ رام تے پرماتما وغیرہ، پنجے ایسا ناں لیناں جن گا معنیٰ معلوم نہ ہوئیں۔ اور یوہ نہ پتو چلے کہ یہ شانِ الٰہی گے لائق ہیں یا نی ف۳۵۵ یوہ گروہ حق پرست علمائے ھادیانِ دین گو ہے اس آیت دے یوہ مسئلو ثابت ہو یو کہ ہر زمانہ گا اھلِ حق گو اجماع حجت تے دلیل ہے۔ تے یوہ وی ثابت ہو یو کہ کوئے زمانوں حق پرستاں تے دین گا ھادیاں دے خالی نہ رہگو۔ جیسو کہ حدیث شریف ماں ایں ایک جماعت میری اُمت گی تا قیامت دینِ حق ور قائم رہیگی اساں کسے گی عداوت تے مخالفت نقصان نہ دے سکے گی۔ ف۳۵۶ یعنی تدریجاً بلیں بلیں ف۳۵۷ ان گیں عمر میں کر گے ف۳۵۸ تے میری پکڑ سخت ف۳۵۹ شانِ نزول: جد نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم نے کوہِ صفا ور چڑھ گے رات گے وقت قبیلہ ناں پکار یو تے فرمایو کہ ہوں تمناں عذاب الٰہی تے ڈران آلو ھاں۔ تے آپ نے اناں ناں اللہ تعالیٰ گو خوف دوا یو تے پیش آن آلاں حادثان گو ذکر فرمایو دے ان بچو کسے نے آپ ناں مجنون کہیو۔ (العیاذ باللہ) اس ور یاہ آیت نازل ہوئی تے فرمایو گیو کیا اناں نے غور وفکر دے کم نہ لیو تے عاقبت اندیشی تے دور بنی بالکل طاق ماں رکھ چھوڑی اور یوہ دیکھ گے کہ حضور اکرم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم اپناں قول وعمل تے کردار ماں ان گے خلاف ایں۔ ان لوکاں نے آپ گی طرف جنون گی نسبت کر چھوڑی یاہ ان گی بہت بڑی غلطی ھے۔ ف۳۶۰ ان سب ماں اُسگی وحدانیت تے کمالِ قدرت حکمت گی روشن دلیل ایں۔ ف۳۶۱ تے وِہ کفر ور مر جائیں تے ہمیشہ واسطے جہنمی ہو جائیں۔ ایسا حال ماں عقلمند ور ضروری ہے کہ وہ سوچ سمجھے دلیلاں ور غور وفکر کرے۔ ف۳۶۲ یعنی قرآنِ پاک گے بعد ہور کائے کتاب تے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گے بعد ہور کوئی رسول آن آلو نی، جسگو انتظار رہوئے کیوں کہ آپ خاتم الانبیاء ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فَلَا هَادِيَ لَهٗ ؕ وَيَذَرُهُمْ فِيْ طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُوْنَ ﴿١٨٦﴾ يَسْــَٔلُوْنَكَ

اُسناں کوئے راہ دسن آلو نی اور اناں ناں چھوڑے کہ اپنی سرکشی (نافرمانی) ماں بھٹکتا رہیں۔ تھارا دے

عَنِ السَّاعَةِ اَيَّانَ مُرْسٰىهَا ؕ قُلْ اِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّيْ ۚ لَا

قیامت گو پچھیں ف٣٦٣ کہ وہ کد آئیگی؟ تم فرماؤ اس گو علم تے میرا رب گے کول ہے

وقف لازم
وقف منزل

يُجَلِّيْهَا لِوَقْتِهَآ اِلَّا هُوَ ۘؕ ثَقُلَتْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ لَا تَاْتِيْكُمْ اِلَّا

اُسناں وہی اُس گا وقت ور ظاہر کرے گو ف٣٦٤ بھاری ہوئے لگی آسماناں اور زمین ماں تھارے ور نہ آئیگی مگر

بَغْتَةً ؕ يَسْــَٔلُوْنَكَ كَاَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْهَا ؕ قُلْ اِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ

اچانک، تھارا دے اسطرح پچھیں گو یا تم نے اُسناں خوب تحقیق کر رکھیو ہے تم فرماؤ اُسگو علم تو

اللّٰهِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿١٨٧﴾ قُلْ لَّآ اَمْلِكُ لِنَفْسِيْ

اللہ ہی گے کول ہے لیکن بہت لوک جانتا نی ف٣٦٥ تم فرماؤ ہوں اپنی جان گا

نَفْعًا وَّلَا ضَرًّا اِلَّا مَا شَآءَ اللّٰهُ ؕ وَلَوْ كُنْتُ اَعْلَمُ الْغَيْبَ لَاسْتَكْثَرْتُ

بلا بُرا گو (ذاتی طور) خود مختار نی ف٣٦٦ مگر جو اللہ چاہے ف٣٦٧ اور اگر ہوں غیب جان لیا کرتو تاں اسطرح ہوتو کہ میں بہت

معانقة ٨
عند المتأخرين ١٢

مِنَ الْخَيْرِ ۛۚ وَمَا مَسَّنِيَ السُّوْٓءُ ۛۚ اِنْ اَنَا اِلَّا نَذِيْرٌ وَّبَشِيْرٌ لِّقَوْمٍ

بلائی جمع کر لئی اور مناں کائے برائی نہ پہچی ف٣٦٨ ہوں تے یوہی ڈر ف٣٦٩ اور خوشی سنان آلوہاں اناں ناں جہڑا

ف٣٦٣ شانِ نزول: حضرت ابن باس رضی اللہ تعالیٰ عنہما دے مروی اے کہ یہودیاں نے نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے کہیو تھو کہ اگر تم نبی ایں تاں ھمناں دسو کہ قیامت کد آئیگی کیونکہ ھمناں اُسگو وقت سہی ھے۔ اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی۔ ف٣٦٤ قیامت گو دسنوں نبوت گا لوازمات بچوں جیسو کہ تم نے قرار دتو تے اے یہود یو تم نے جہڑو اُس گو وقت جانن گو دعو کیو یوہ وی غلط ھے، اللہ تعالیٰ نے اُسناں مخفی رکھیو ہے تے اُس ماں اُسگی حکمت ھے۔ ف٣٦٥ اُس گا اخفا (پوشیدہ رکھن) گی حکمت تفسیر روح البیان ماں ایں کہ بعض مشائخ اس طرف گیا ایں کہ نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں با علوم الٰہی قیامت گو علم حاصل ھے تے یوہ حصر آیت گے منافی نی ف٣٦٦ شانِ نزول: غزوۂ بنی مصطلق دے واپسی گے وقت راہ ماں تیز ہوا چلی جانور نسیا تاں بنی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے خبر دتی کہ مدینہ طیبہ ماں رفاعہ گو انتقال ہو گیو تے یوہ وی فرمایو کہ دیکھو میر واونٹھ کتِ ہے عبد اللہ بن ابی منافق اپنی قوم دے کہن لگوان گو کیسو عجیب حال ہے کہ مدینہ ماں رہن آلاں گی دے خبر دے رہیا ایں تے اپنا اونٹھ گو پتو نی، کہ کت ہے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ور اسگو یو قول وی مخفی نہ رہیو حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو منافق لوگ ایسوایسو کہیں تے میر واونٹھ اُس پہاڑی ور ھے اس گی نکیل ایک درخت ناں پھسی ہے چنانچہ جیسو فرمایو تھو اسے طریقہ ناں ناقہ ناپایو گیو اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی (تفسیر کبیر) ف٣٦٧ وہ مالک حقیقی ھے جو کچھ ہے اُس گی عطا ناں ہے ف٣٦٨ یوہ کلام ادب تے تواضع ناں ہے معنیٰ یہ ایں کہ ہوں اپنی ذات ناں غیب نی جانتو جو جانوں وہ اللہ تعالیٰ گی عطائی اطلاع ھے۔ (خازن) اعلحضرت علیہ الرحمہ نے فرمایو بلائی جمع کرنی تے برائی نہ پہنچنی اسے گا اختیار ماں ہو سکے۔ جہڑو ذاتی قدرت رکھے تے ذاتی وہی رکھے گو جسگو علم وی ذاتی ہو یگو کیوں کہ جسگی ایک صفت ذاتی ہے اس گیں تمام صفات ذاتی۔ تو معنیٰ یہ ھویا کہ اگر مناں غیب گو علم ذاتی ہو تو تاں قدرت وی ذاتی ہوتی تے ہوں بلائی جمع کرتو تے برائی ناں نہ پہچن دیتو بلائی دے مراد راحت تے کامیابیں تے دشمناں ور غلبو ھے تے برائیاں دے تنگی تے تکلیف تے دشمناں گو غالب آنوں ایں۔ یوہ وی ہو سکے کہ بلائی دے مراد سرکشاں گو مطیع ہونوں تے نافرماناں گو فرمانبردار تے کافراں گو مومن کرنو ہوئے تے برائی دے بد بخت لوکاں گو باوجود دعوت گے محروم رہ جانو، تو حاصل کلام یوہ کہ اگر ہوں نفع تے نقصان گو ذاتی طور اختیار رکھتو تاں اے منافقو! تے کافرو تم ساراں ناں مسلمان کر چھڑتو تے تھاری کفری حالت گی تکلیف مناں نہ پہچی۔ ف٣٦٩ سنان آلو ھاں کافراں ناں

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يُؤْمِنُوْنَ ﴿١٨٨﴾ هُوَ الَّذِيْ خَلَقَكُمْ مِّنْ نَّفْسٍ وَّاحِدَةٍ وَّجَعَلَ ع ۲۳ ۷ ۱۳

ایمان رکھیں۔ وہی ہے جس نے تمناں ایک جان تے پیدا کیو ف۳۷۰ اور

مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ اِلَيْهَا ۚ فَلَمَّا تَغَشّٰىهَا حَمَلَتْ حَمْلًا

اسے بچوں اسگو جوڑو بنایوف۳۷۱ کہ اُس تے چین حاصل کرے فر جد مرد اس ور چھایو اُسناں ایک ہولو جیو پیٹ

خَفِيْفًا فَمَرَّتْ بِهٖ ۚ فَلَمَّآ اَثْقَلَتْ دَّعَوَا اللّٰهَ رَبَّهُمَا لَئِنْ اٰتَيْتَنَا

رہ گیوف۳۷۲ تو اُسناں لے گے پھری فر جد وزنی ہوئی دواں نے اپناں رب اللہ گے دعا کی ضرور تو اگر ہمناں

صَالِحًا لَّنَكُوْنَنَّ مِنَ الشّٰكِرِيْنَ ﴿١٨٩﴾ فَلَمَّآ اٰتٰىهُمَا صَالِحًا جَعَلَا لَهٗ

جیسو چاہے گو بچو دیے گو تاں بے شک ہم شکر گزار ہواں گا۔ فر جد اُس نے اناں ناں جیسو چاہے بچو عطا فرمایو اناں نے

شُرَكَآءَ فِيْمَآ اٰتٰىهُمَا ۚ فَتَعٰلَى اللّٰهُ عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿١٩٠﴾ اَيُشْرِكُوْنَ مَا لَا

اسگی عطاماں اُس گا شریک بنایا۔ تو اللہ ناں برتری ہے ان گا شرک توں ف۳۷۳ کیا اُسناں شریک کریں

يَخْلُقُ شَيْـًٔا وَّهُمْ يُخْلَقُوْنَ ﴿١٩١﴾ وَلَا يَسْتَطِيْعُوْنَ لَهُمْ نَصْرًا وَّلَآ

جو کجھ نہ بنائے ف۳۷۴ اور وہ خود بنایاں وا ایں اور نہ وہ اناں ناں کائے مدد پہچا سکیں۔ اور نہ

اَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُوْنَ ﴿١٩٢﴾ وَاِنْ تَدْعُوْهُمْ اِلَى الْهُدٰى لَا يَتَّبِعُوْكُمْ ۭ سَوَآءٌ

اپنی جاناں گی مدد کریں ف۳۷۵ اور اگر تم اناں ناں ف۳۷۶ راہ گی طرف بلاؤ تو تھارے پچھے نہ آئیں ف۳۷۷

عَلَيْكُمْ اَدَعَوْتُمُوْهُمْ اَمْ اَنْتُمْ صٰمِتُوْنَ ﴿١٩٣﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ تَدْعُوْنَ

تھارے ور برابر ہے چاہے اناں ناں بلاؤ یا چپ رہو ف۳۷۸ بے شک وہ جناں ناں تم

ف۳۷۰ عکرمہ گو قول ہے اس آیت ماں عام خطاب ہے ہر ایک شخص ناں تے معنیٰ یہ ایں کہ اللہ تعالیٰ وہی ہے جس نے تھارے بچوں ہر ایک ناں ایک جان دے یعنی اس گا باپ دے پیدا کیو تے اس گی جنس دے اسگی بی بی ناں بنایو فر جد وہ دوئے جمع ہویا تے حمل ظاہر ہویو تے ان دواں نے تندرست بچہ گی دعا کی تے ایسو بچو ملن ور ادائے شکر گو عہد کیو۔ فر اللہ تعالیٰ نے اناں ناں ویسو ہی بچو عنایت فرمایو۔ ان گی حالت یاہ ہوئی کہ کدے وہ اس بچہ ناں طبعیتاں کی طرف منسوب کریں۔ جسطر حیا دھریاں گو حال ہے کدے ستاراں کی طرف جیسو کہ ستارہ پرستاں گو طریقو ھے کہ بتاں گی طرف جیسو کہ بت پرستاں گو دستور ہے۔ اللہ تعالیٰ نے فرمایو کہ وہ ان گا اس شرک دے برتر واعلیٰ ھے۔ (کبیر) ف۳۷۱ یعنی اس گا باپ گی جنس دے اس گی بی بی بنائی ف۳۷۲ مرد گا چھان دے ہمبستری مراد ہے تے ہلکو پیٹ رہن دے ابتدائی حمل گی حالت مراد ہے ف۳۷۳ بعض مفسرین گو قول ھے کہ اس آیت ماں قریش ناں خطاب ہے جیڑا قصی گی اولاد ایں۔ ان دے فرمایو گیو کہ تمناں ایک شخص قصی دے پید کیو تے اس گی بی بی اُسے گی جنس دے عربی قرشی بنائی۔ تانجہ اُس دے چین تے آرام حاصل کرے فر جد ان گی درخواست گے مطابق اناں ناں تندرست بچو عنایت کیو تاں اناں نے اللہ تعالیٰ گی اس عطاماں دوجاں ناں شریک بنایو تے اپناں چواں پوتاں گا ناں عبد مناف، عبدالعزیٰ، عبد قصی تے عبدالدار رکھیا۔ ف۳۷۴ یعنی بتاں ناں جناں نے کجھ نی بنایو ف۳۷۵ اسماں بتاں گی بے قدری تے بطلانِ شرک گو بیان ایں۔ تے مشرکین گا کمالِ جہالت گو اظہار ہے تے دسیو گیو کہ عبادت گو مستحق وہی ہو سکے جیڑو عابد ناں نفعو پہچان تے اس ناں نقصان ہون دے بچائے تے اسگی طاقت رکھے، مشرکین جن بتاں ناں پوجیں تھا ان گی بے قدری اس درجہ گی ہے کہ وہ کسے چیز ناں بناں آلا نی کسے چیز ناں بنان آلا دے کے ہوتا خود اپنی ذات ماں دوجا گا محتاج این آپ مخلوق ایں، بنان آلا گا محتاج ایں اس دے بدھ گے بے اختیاری یاہ کہ وہ کسے گی مدد نی کر سکتا تے کسے گی کے مدد کریں خود اناں ناں تکلیف پہچی تاں اُسناں دفع نی کر سکتا۔ کوئے اناں ناں تروڑ چھڑے جہاڑ چھڑے جو چاہے سو کرے وہ اپنی حفاظت نی کر سکتا ایسا مجبور تے بے اختیار ناں پوجنوں تے معبود بنانوں بڑی بے وقوفی ہے ف۳۷۶ یعنی بتاں ناں ف۳۷۷ کیونکہ وہ نہ سن سکیں نہ سمجھ سکیں ف۳۷۸ وہ بہر حال عاجز ایں ایسا ناں پوجنوں تے معبود بنانو بڑی بے عقلی ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ عِبَادٌ اَمْثَالُكُمْ فَادْعُوْهُمْ فَلْيَسْتَجِيْبُوْا لَكُمْ
اللہ گے سوا پوجیں تھاری طرح بندہ ایں ف۳۷۹ تاں اُناں ناں بلاؤ فروہ تمناں جواب دیں

اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿۱۹۴﴾ اَلَهُمْ اَرْجُلٌ يَّمْشُوْنَ بِهَآ ز اَمْ لَهُمْ
اگر تم سچا ایں۔ کیا ان گا پیر ہیں جن نال وہ چلیں یا ان گا

اَيْدٍ يَّبْطِشُوْنَ بِهَآ ز اَمْ لَهُمْ اَعْيُنٌ يُّبْصِرُوْنَ بِهَآ ز اَمْ لَهُمْ
ہتھ ہیں جن گے نال پکڑیں یا ان گی اکھ ہیں جن گے نال دیکھیں یا ان گا

اٰذَانٌ يَّسْمَعُوْنَ بِهَا ط قُلِ ادْعُوْا شُرَكَآءَكُمْ ثُمَّ كِيْدُوْنِ فَلَا
کن ہیں جن گے نال سنیں؟ ف۳۸۰ تم فرماؤ کہ اپناں شریکاں ناں سدھو اور میرے ور دا چلاؤ اور

تُنْظِرُوْنِ ﴿۱۹۵﴾ اِنَّ وَلِیِّ‍ۧ اللّٰهُ الَّذِيْ نَزَّلَ الْكِتٰبَ صلے ز وَهُوَ يَتَوَلَّى
مناں مہلت نہ دیو ف۳۸۱ بے شک میرو والی اللہ ہے جس نے کتاب اتاری ف۳۸۲ اور وہ نیکاں ناں

الصّٰلِحِيْنَ ﴿۱۹۶﴾ وَالَّذِيْنَ تَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِهٖ لَا يَسْتَطِيْعُوْنَ نَصْرَكُمْ
دوست رکھے ف۳۸۳ اور جناں ناں اس گے سوا تم پوجیں وہ تھاری مدد نی کر سکتا

وَلَآ اَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُوْنَ ﴿۱۹۷﴾ وَاِنْ تَدْعُوْهُمْ اِلَى الْهُدٰى لَا يَسْمَعُوْا ط
اور نہ خود اپنی مدد کر سکیں ف۳۸۴ اور اگر اناں ناں راہ گی طرف سدھو تاں وہ نی سنتا

وَتَرٰىهُمْ يَنْظُرُوْنَ اِلَيْكَ وَهُمْ لَا يُبْصِرُوْنَ ﴿۱۹۸﴾ خُذِ الْعَفْوَ
اور تُو دیکھے کہ وہ تیری طرف دیکھ رہیا ایں ف۳۸۵ اور اُناں ناں کجھ وی نی دستو۔ اے محبوب! معاف کرنو اختیار کرو

وَاْمُرْ بِالْعُرْفِ وَاَعْرِضْ عَنِ الْجٰهِلِيْنَ ﴿۱۹۹﴾ وَاِمَّا يَنْزَغَنَّكَ
اور نیکی گو حکم دیو اور جاہلاں توں منھ پھیر لیو۔ اور اے سنن آلیا اگر

ف۳۷۹ تے اللہ تعالیٰ گا مملوک تے مخلوق ہرگز پوجن گے قابل نی ہوسکتا اس ور وی اگر تم اناں معبود کہیں۔ ف۳۸۰ یہ کجھ وہ نی تاں اپناں دے وی کمتر ناں پوج گے کیوں ذلیل ہوئیں ف۳۸۱ شانِ نزول: سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے جد بت پرستی گی مذمت کی تے بتاں گی عاجزی تے بے اختیاری گو بیان فرمایو تاں مشرکین نے تمکایو تے کہیو بتاں ناں بُرا کہن آلا تباہ ہو جائیں برباد ہو جائیں یہ بت اناں ناں ہلاک کر چھوڑیں۔ اس ور یاہ آیت نازل ہوئی کہ اگر بتاں ماں کائے طاقت سمجھیں تاں اناں ناں پکارو تے میرا نقصان دین ماں ان دے مد دلیو تے تم وہ جہڑو مکر و فریب کر سکیں وہ میرا مقابلہ ماں کرو تے اس ماں دیر نہ کرو مناں تھاری تے تھاراں معبوداں گی کجھ بھی پرواہ نی تے تم سارا میرو کجھ نی بگاڑ سکتا ف۳۸۲ تے میری طرف وحی بھیجی تے میری عزت کی ف۳۸۳ تے ان گو حافظ و ناصر ہے اس ور پرو سور کھن آلاں ناں مشرکین وغیرہ گو کے غم تم تے تھارا معبود مناں کجھ نقصان نی پہچا سکتا ف۳۸۴ تاں میرو کے بگاڑ سکیں گا ف۳۸۵ کیوں کہ بتاں گی تصویر اس شکل کی بنائیں جائیں تھیں جسطر حیا کوئے دیکھ رہیو ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مِنَ الشَّيْطٰنِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ ؕ اِنَّهٗ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿۲۰۰﴾
شیطان تناں وسوسو دوائے ف۳۸۶ تو اللہ گی پناہ منگ بے شک وہی سنیں جانیں
اِنَّ الَّذِيْنَ اتَّقَوْا اِذَا مَسَّهُمْ طٰٓئِفٌ مِّنَ الشَّيْطٰنِ تَذَكَّرُوْا
بے شک وہ جیہڑا ڈر آلا ایں جد اناں ناں کسے شیطانی خیال گی ٹھیس لگے تاں وہ ہوشیار ہوجائیں
فَاِذَا هُمْ مُّبْصِرُوْنَ ﴿۲۰۱﴾ۚ وَاِخْوَانُهُمْ يَمُدُّوْنَهُمْ فِى الْغَىِّ ثُمَّ لَا
اُسے وقت ان گی اکھ کھل جائیں ف۳۸۷ اور وہ جیہڑا شیطاناں گا پائی ایں ف۳۸۸ شیطان اناں ناں گمراہی ماں کھچیں پھر
يُقْصِرُوْنَ ﴿۲۰۲﴾ وَاِذَا لَمْ تَاْتِهِمْ بِاٰيَةٍ قَالُوْا لَوْلَا اجْتَبَيْتَهَا ؕ
کوتاہی نی کرتا اور اے محبوب! جد تم ان گے کول کائے آیت نہ لیاؤ تے کہیں تم نے دِل تے کیوں نی بنالئی
قُلْ اِنَّمَآ اَتَّبِعُ مَا يُوْحٰٓى اِلَىَّ مِنْ رَّبِّىْ ۚ هٰذَا بَصَآئِرُ
تم فرماؤ ہوں دے اُسے گی پیروی کروں جیہڑی میری طرف میرا رب گی وحی ہوئے
مِنْ رَّبِّكُمْ وَهُدًى وَّرَحْمَةٌ لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ﴿۲۰۳﴾ وَاِذَا قُرِئَ
یوہ تھارا رب گی طرفوں اکھ کھولنوں ایں اور ہدایت اور رحمت مسلماناں واسطے اور جد
الْقُرْاٰنُ فَاسْتَمِعُوْا لَهٗ وَاَنْصِتُوْا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُوْنَ ﴿۲۰۴﴾ وَاذْكُرْ رَّبَّكَ
قرآن پڑھیو جائے تاں اُسناں کن لاگے سنوں اور خاموش رہو تانجہ تھارے ور رحم ہوئے ف۳۸۹ اور اپناں رب ناں
فِىْ نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَّخِيْفَةً وَّدُوْنَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ
اپناں دِل ماں یاد کرو ف۳۹۰ زاری اور ڈر نال اور بے آواز نکلے زبان دے

ف۳۸۶ کوئے وسوسو کلیجے ف۳۸۷ تے وہ اُس وسوسہ ناں دور کر چھریں تے اللہ تعالیٰ گی طرف رجوع کریں۔ ف۳۸۸ یعنی کفار ف۳۸۹ مسئلو: اس آیت دے ثابت ہویو کہ جس وقت قرآن کریم پڑھیو جائے خواہ نماز ماں یا خارج نماز اس وقت سنو تے خاموش رہنوں واجب ہے۔ جمہور صحابہ رضی اللہ تعالیٰ عنہم اس طرف ایں کہ یاہ آیت مقتدی گا سنن تے خاموش رہن گا وارہ ماں ایں تے ایک قول یوہ ہے کہ اس ماں خطبو سنن واسطے خاموش رہن گو حکم ایں تے ایک قول یوہ ہے کہ اس دے نماز تے خطبو دوئے خاموشی نال سننا تے چپ رہنوں ثابت ہے حضرت ابن مسعود رضی اللہ تعالیٰ عنہ گی حدیث ماں ایں آپ نے کجھ لوکاں ناں سنیو کہ وہ نماز ماں امام گے نال قرأت کریں تاں نماز دے فارغ ہو گے فرمایو کیا اجاں وہ وقت نی آیو کہ تم اس آیت گا معنیٰ سمجھو غرض اس آیت دے قرأت خلف الامام گی ممانعت ثابت ہوئے ہور کائے حدیث نی جس ناں اس گے سامنے حجت قرار دتو جاسکے۔ قرأت خلف الامام گی تائید ماں سب دے زیادہ اعتماد جس حدیث ور کیو جائے وہ یاہ ہے۔ لَا صَلٰوةَ اِلَّا بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ مگر اس حدیث دے قرأت خلف الامام گو وجوب دے ثابت نی ہو تو صرف اتنو ثابت ہوئے کہ بغیر سورہ فاتحہ گے نماز کامل نی ہوتی۔ تو جد کہ حدیث۔ قِرَاءَةُ الْاِمَامِ لَهٗ قِرَاءَةٌ دے ثابت ہے کہ امام گو قرأت کرنو ہی مقتدی گو قرأت کرنو ایں تو جد امام نے قرأت کی تے مقتدی خاموش رہیو تاں اُسگی قرأت حکمیہ ہوئی اُس گی نماز بے قرأت کت رہی یا قرأت حکمیہ ایں تو امام گے پچھے قرأت نہ کرن دے قرآن وحدیث دواں ور عمل ہو جائے تے قرأت کرن دے آیت گا حکم گی خلاف ورزی ہو جائے لہذا ضروری ہے کہ امام گے پچھے سورۃ فاتحہ وغیرہ کجھ نہ پڑھے۔ ف۳۹۰ اگلی آیت گے بعد اس آیت گا دیکھن نال معلوم ہوئے کہ قرآن شریف سنن آلاں ناں خاموش رہنوں تے بے آواز کڈھے دل ماں ذکر کرنوں یعنی عظمت وجلال الٰہی ناں سامنے رکھنوں لازمی ایں کذا فی تفسیر ابن جریر اس دے امام گے پچھے بلند یا پست آواز نال قرآت گی ممانت ثابت ہوئے دے دل ماں عظمت وجلال الٰہی گو استحضار ذکر قلبی ہے۔ مسئلو: ذکر بالجہر تے ذکر بالاخفار دواں ماں نصوص وارد ایں۔ (قرآنی دلائل دے ثابت ایں) جس شخص ناں جس قسم گا ذکر ماں ذوق تام تے اخلاص کامل حاصل ہوئے اُس واسطے وہی افضل ہے۔ کذا فی ردّ المحتار وغیرہ

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

بِالْغُدُوِّ وَالْاٰصَالِ وَلَا تَكُنْ مِّنَ الْغٰفِلِيْنَ ﴿٢٠٥﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ عِنْدَ

صبح اور شام ف٣٩١ اور غافلاں ماں نہ ہووو۔ بے شک وہ جیڑا

رَبِّكَ لَا يَسْتَكْبِرُوْنَ عَنْ عِبَادَتِهٖ وَيُسَبِّحُوْنَهٗ وَلَهٗ يَسْجُدُوْنَ ﴿٢٠٦﴾ السجدة ع

تیرا رب گے کول ایں ف٣٩٢ اُسکی عبادت دے تکبر نی کرتا اور اُسکی پاکی بولیں اور اُسے ناں سجدو کریں ف٣٩٣

سُوْرَةُ الْاَنْفَالِ مَدَنِيَّةٌ — اٰيَاتُهَا ٧٥ — رُكُوْعَاتُهَا ١٠

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو بہت مہربان رحم آلوف

يَسْـَٔلُوْنَكَ عَنِ الْاَنْفَالِ ؕ قُلِ الْاَنْفَالُ لِلّٰهِ وَالرَّسُوْلِ ۚ فَاتَّقُوا

اے محبوب! تھارا دے غنیمتاں گا وارہ ماں سوال کریں ف٢ تم فرماؤ غنیمتاں گا مالک اللہ و رسول ایں ف٣ تاں

اللّٰهَ وَاَصْلِحُوْا ذَاتَ بَيْنِكُمْ ۪ وَاَطِيْعُوا اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗۤ اِنْ

اللہ دے ڈرو ف٤ اور آپسماں میل رکھو اور اللہ و رسول گو حکم منوں اگر

كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿١﴾ اِنَّمَا الْمُؤْمِنُوْنَ الَّذِيْنَ اِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ

ایمان رکھیں۔ ایمان آلا وہی ایں کہ جد اللہ یاد کیو جائے ف٥

قُلُوْبُهُمْ وَاِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ اٰيٰتُهٗ زَادَتْهُمْ اِيْمَانًا وَّعَلٰى

ان گادل ڈر جائیں اور جد ان ور اُس گی آئیت پڑھی جائیں ان گو ایمان ترقی کرے تے

رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُوْنَ ﴿٢﴾ الَّذِيْنَ يُقِيْمُوْنَ الصَّلٰوةَ وَمِمَّا رَزَقْنٰهُمْ يُنْفِقُوْنَ ﴿٣﴾

اپناں رب ہی ور پروسو کریں ف٦ وہ جیڑا نماز قائم رکھیں اور مہارا دتا بچوں کُجھ مہاری راہ ماں خرچ کریں

اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُوْنَ حَقًّا ؕ لَهُمْ دَرَجٰتٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ

یہی سچا مسلمان ایں ان گے واسطے درجہ ایں ان گا رب گے کول ف٧ اور بخشش ہے

ف٣٩١ شام دے عصر تے مغرب گو درمیانی وقت مراد ہے ان دواں وقتاں ماں ذکر افضل ہے کیوں کہ فجر دے بعد دینہ چھڑہن تک تے اسے طرح نمازِ عصر گے بعد غروب تک نماز ممنوع ایں تاں ہی ان وقتاں ماں ذکر مستحب ہو یو تانجہ بندہ گو سارو وقت قربت تے طاعت ماں گزرے ف٣٩٢ یعنی ملائکہ مقربین ف٣٩٣ یاہ آیت آیاتِ سجدہ بچوں این ان گا پڑھن سنن دواں نال سجدو واجب ہو جائے۔ مسلم شریف گی حدیث ما ایں جد آدمی آیت سجدہ پڑھ گے سجدو کرے تاں شیطان روتاں روتاں کہہ افسوس بنی آدم ناں سجدہ گو حکم دتو گیو وہ سجدو کر گے جنتی ہو گیو۔ اور مناں سجدہ گو حکم دتو گیو دے ہوں انکار کر گے دوزخی ہو گیو۔

ف١ یاہ سورت (انفال) مدنی ایں بجز ست آیتاں گے جیڑیں مکہ مکرمہ ماں نازل ہوئیں تے اِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِيْنَ دے شروع ہوئیں۔ اس ماں دس (١٠) رکوع پچھتر (٧٥) آیت تے ایک ہزار پچھتر (١٠٧٥) کلمہ تے پنج ہزار اسی (٥٠٨٠) حرف ایں۔ ف٢ شانِ نزول: حضرت عبادہ بن صامت رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے مروی ہے اناں نے فرمایو کہ یاہ آیت ھم اہلِ بدر گا وارہ ماں نازل ہوئی جد غنیمت گا معاملہ ماں مہارے درمیان اختلاف پیدا ہو یو تے بد مزگی گی نوبت آگئی تاں اللہ تعالیٰ نے معاملو مہارا ہتھ دے کڈھ گے اپنا رسول صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گے سپرد کیو آپ نے وہ مال برابر تقسیم فرمایو ف٣ جسطرح چاہیں تقسیم فرمائیں ف٤ تے آپسماں اختلاف نہ کرو ف٥ دے اُس گا عظمت وجلال دے ف٦ تے اپناں ساراں کماں ناں اُس گے سپرد کر چھڑیں۔ ف٧ بقدران گا اعمال گے کیوں کہ مومنین گا احوال ان اوصاف ماں جدا جدا ہوئیں۔ تاں ہی ان گا درجہ تے مرتبہ وی جدا تے الگ ہوئیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٤﴾ كَمَآ أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنۢ بَيْتِكَ بِٱلْحَقِّ

اور عزت گی روزی ف۸ جس طرح اے محبوب! تمناں تھارا رب نے تھارا گھر تو حق گے نال بر آمد کیو ف۹

وَإِنَّ فَرِيقًا مِّنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ لَكَٰرِهُونَ ﴿٥﴾ يُجَٰدِلُونَكَ فِى ٱلْحَقِّ

اور بے شک مسلماناں گو ایک گروہ اس ور ناخوش تھو ف۱۰ سچی گل ماں تھارے نال جھگڑویں تھا ف۱۱

بَعْدَ مَا تَبَيَّنَ كَأَنَّمَا يُسَاقُونَ إِلَى ٱلْمَوْتِ وَهُمْ يَنظُرُونَ ﴿٦﴾ وَإِذْ

بعد اس کے کہ ظاہر ہوچکی ف۱۲ گویا اکھاں دیکھی موت گی طرف دوڑایا جائیں ف۱۳ اور یاد کرو

يَعِدُكُمُ ٱللَّهُ إِحْدَى ٱلطَّآئِفَتَيْنِ أَنَّهَا لَكُمْ وَتَوَدُّونَ أَنَّ غَيْرَ

جد اللہ نے تمناں وعدو دتو تھو کہ ان دواں گروہاں ماں ف۱۴ ایک تھارے واسطے ہے اور تم یاہ چاہیں تھا کہ

ذَاتِ ٱلشَّوْكَةِ تَكُونُ لَكُمْ وَيُرِيدُ ٱللَّهُ أَن يُحِقَّ ٱلْحَقَّ بِكَلِمَٰتِهِۦ

تمناں وہ ملے جسماں کنڈا گو کھٹکو نی ف۱۵ اور اللہ یاہ چاہے تھو کہ اپناں کلام دے سچ ناں سچ کر دسے ف۱۶

وَيَقْطَعَ دَابِرَ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٧﴾ لِيُحِقَّ ٱلْحَقَّ وَيُبْطِلَ ٱلْبَٰطِلَ وَلَوْ كَرِهَ

اور کافراں گی جڑ کٹ چھڑے ف۱۷ کہ سچ ناں سچ کرے اور جھوٹھ ناں جھوٹھو ف۱۸ پانویں بُرو منائیں

ف۸ جیہڑی ہمیشہ عزت واحترام گے نال بغیر محنت مشقت گے عطا کی جائے ف۹ یعنی مدینہ طیبہ دے بدر گی طرف ف۱۰ کیوں کہ وہ دیکھ رہیا تھا کہ ان گی تعداد کھٹ ہے، ہتھیار تھوڑا ایں، دشمن گی تعداد زیادہ ہے تے اسلحہ وغیرہ سامان وی ان گے کول بہت ہے۔ مختصر واقعو یوہ ہے کہ ابوسفیان گا ملک شام دے ایک قافلہ گے نال آن گی خبر سن گے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم اپناں اصحاب گے نال ان گا مقابلہ واسطے روانہ ھویا، مکہ مکرمہ دے ابوجہل قریش گو ایک بہت بڑو لشکر لے گے ابوسفیان گی مدد واسطے روانہ ہویو۔ ابوسفیان رستہ ہی دے کترا گے اپناں قافلہ گے سمیت ساحلِ بحر گا رستہ ور چل گیو تے ابوجہل ناں اُس گا ساتھیاں نے کہیو قافلو دے بچ گیو ہون مکہ مکرمہ واپس چل دے اُس نے انکار کر چھڑیو تے وہ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم نال جنگ کرن گا ارادہ نال بدر گی طرف چل پیو۔ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم نے اپناں اصحاب دے مشورو کیو تے فرمایو کہ اللہ تعالیٰ نے میرے نال وعدو فرمایو ہے کہ اللہ تعالیٰ کفار گا دواں گروہاں بچوں ایک ور مسلماناں ناں فتح مند فرمائیگو خواہ وہ قافلو ہوئے یا قریش گو لشکر۔ صحابہ نے اسماں موافقت کی مگر بعض نے یوہ عذر پیش کیو کہ ھم اس تیاری نال نی چلیا تھا تے نہ مہاری تعداد اتنی ایں نہ مہارے کول کافی اسلحو تے سامان ایں۔ یوہ حضور اکرم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم ناں ناگوار گزریو تے حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم نے فرمایو کہ قافلو دے ساحل گی طرف نکل گیو تے ابوجہل سامنے آرہیو ہے اس وران لوکاں نے فر عرض کیو یا رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم قافلہ ہی گو پچھو کرو تے دشمن گا لشکر ناں چھوڑ دیو، یاہ گل وی آقا کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم ناں ناگوار محسوس ہوئی تاں حضرت صدیق اکبر تے حضرت عمر فاروق رضی اللہ تعالیٰ عنھما نے کھڑاں ہو گے اپنا اخلاص تے فرمانبرداری تے رضا جوئی تے جاں نثاری گو اظہار کیو تے بڑی قوت تے استحکام گے نال عرض کی وہ کسے طرح آپ گی مرضی گے خلاف سستی کرن آلا نی فر ہور صحابہ نے وی عرض کیو اللہ تعالیٰ نے جو وی حضور ناں حکم فرمایو ہے اُس گے مطابق تشریف لے چلو ھم تھارے نال حاں کدے پچھے نہ ھٹاں گا، ھم تھارے ور ایمان لیایا۔ ھم نے تھاری تصدیق کی ہے ھم نے تھاری اتباع گو عہد کیو، ھمناں تھاری اتباع تے تابعداری مان سمندر گے اندر کد جان دے وی عذر نی، حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم نے فرمایو چلو اللہ تعالیٰ گی برکت ور پروسو کرو اس نے میرے نال وعدو فرمایو ہے کہ ھوں تمناں بشارت دیوں، مناں دشمناں گا ھلاک ہوگے جھڑھن گی جگہ نظر آرہی ایں، تے حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم نے کفار گا مرن گی جگہ نام بنام دس چھڑیں تے ایک ایک گی جگہ ور نشان مار چھڑیا تے یوہ معجزو دیکھیو کیو کہ ان بچوں جیہڑو مر گے چھڑیو اناں ہی نشاناں گے اپر جھڑیو۔ ف۱۱ تے کہیں تھا ھمناں لشکرِ قریش گو حال ہی معلوم نی تھو کہ ھم ان گا مقابلہ گی تیاری کر گے چلتا ف۱۲ یاہ گل کہ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم جو کجھ کریں بحکم الٰہی کریں۔ تے آپ نے اعلان فرما چھڑیو کہ مسلماناں ناں غیبی مدد پہنچیگی ف۱۳ یعنی قریش نال مقابلو اناں ناں اتنو خوفناک معلوم ھویو تے ف۱۴ یعنی ابوسفیان گا قافلہ تے ابوجہل گا لشکر ف۱۵ یعنی ابوسفیان گو قافلو ف۱۶ دینِ حق ناں غلبو دیے اُس ناں بلند و بالا کرے ف۱۷ تے اناں ناں اسطرح حلاک کرے کے ان بچوں کوئے باقی نہ رہے۔ ف۱۸ یعنی اسلام ناں ظہور تے ثبات عطا فرمائے تے کفر ناں مٹائے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الْمُجْرِمُوْنَ ۝٨ اِذْ تَسْتَغِيْثُوْنَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ اَنِّيْ مُمِدُّكُمْ

مجرم۔ جد تم اپناں رب گے اگے فریاد کریں تھاف^١٩ تاں اُس نے تھاری سن لئی کہ ہوں تمناں مدد دین آلو ہوں

بِاَلْفٍ مِّنَ الْمَلٰٓئِكَةِ مُرْدِفِيْنَ ۝٩ وَمَا جَعَلَهُ اللّٰهُ اِلَّا بُشْرٰى

ہزار فرشتاں گی قطار نال ف^٢٠ اور یوہ اللہ نے نہ کیو مگر تھاری خوشی واسطے

وَلِتَطْمَئِنَّ بِهٖ قُلُوْبُكُمْ ۚ وَمَا النَّصْرُ اِلَّا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ ؕ

اور اس واسطے کہ تھارا دل سکون حاصل کریں اور مدد نی مگر اللہ گی طرف توں ف^٢١

ع ١٥

اِنَّ اللّٰهَ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ۝١٠ اِذْ يُغَشِّيْكُمُ النُّعَاسَ اَمَنَةً مِّنْهُ

بے شک اللہ غالب حکمت آلو ہے۔ جد اُس نے تمناں اونگلان نال گھیر لیو تو اُسگی طرفوں چین تھو ف^٢٢

وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُمْ مِّنَ السَّمَآءِ مَآءً لِّيُطَهِّرَكُمْ بِهٖ وَيُذْهِبَ

اور آسمان توں تھارے ور پانی اتاریو کہ تمناں اُس گے نال ستھرو کرے اور

عَنْكُمْ رِجْزَ الشَّيْطٰنِ وَلِيَرْبِطَ عَلٰى قُلُوْبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ

شیطان گی ناپاکی تھارا دے دور فرمائے اور تھارا دلاں گی امید بنیں اور اُس نے تھارا قدم

ف^١٩ شانِ نزول: مسلم شریف گی حدیث ہے بدر گے دن رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم نے مشرکین ناں ملاحظہ فرمایو کہ ہزار ایں تے آپ گا اصحاب ترے سو دس (۳۱۰) دے کجھ زیادہ تے حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم قبلہ گی طرف متوجہ ہویا تے اپناں مبارک ہتھ پھیلا گے اپنا رب دے یاہ دعا کرن لگا، یاربّ! جو تیں میرے نال وعدو فرمایو ہے پورو فرما یاربّ جو تیں میرے نال وعدو فرمایو ہے عنایت فرما، یاربّ اگر تو اھل اسلام گی اس جماعت ناں ہلاک کر چھوڑے گو تاں زمین ماں تیری پرستش نہ ہو یگی۔ اسے طرح حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم دعا فرماتا رھیا تاں توڑی کر دوشِ مبارک دے مبارک چادر اُتر گئی تاں حضرت ابوبکر رضی اللہ تعالیٰ عنہ حاضر ھویا تے چادر مبارک دوشِ اقدس ور رکھی تے عرض کیو یا نبی اللہ تھاری مناجات اپنا رب گے نال کافی ہوگئی، وہ بہت جلد یو وعدو پورو فرمائے گو اس ور یاہ آیت شریفہ نازل ھوئی۔ ف^٢٠ چنانچہ پہلاں ہزار فرشتہ آیا فر ترے ہزار فر پنج ہزار حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ مسلمان اُس دن کافراں گو پچھو کریں تھا تے کافر مسلمان گے اگے اگے نستو جائے تھو، اچانک اپر دے کوڑا گی آواز آئے تھی تے سوار گو یوہ کلمو سنن ماں آئے تھو اَقْدِمْ حَیْزُوْمُ یعنی اگے بدھوا ے حیزوم (حیزوم حضرت جبریل علیہ السلام گا کوڑا گو ناں ایں) تے نظر آئے تھو کہ کافر چھڑھ گے مر گیو تے اسگو نک تلوار نال اُڈا چھڑیو۔ تے چہرو زخمی ھوگیو۔ صحابہ نے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم دے اپنا یہ واقعات بیان کیا تاں حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم نے فرمایو کہ یاہ تیجا آسمان گی مدد ہے ابوجہل نے حضرت ابن مسعود رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے کہیو ضرب کتوں آئے تھی؟ مارن آلو دے ھمناں نظر نی آئے تھو آپ نے فرمایو فرشتاں گی طرف دے تاں کہین لگو فر وہی غالب ھویا تم دے غالب نی ہویا۔ ف^٢١ تاں بندہ ناں چاہیے کہ اُسے ور پروسو کرے تے اپنی طاقت قوت تے زور تے اسباب تے جماعت ور ناز نہ کرے ف^٢٢ حضرا ابن مسعور رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو کہ اگر غنودگی (اونگلان) اگر جنگ ماں ہوئے تاں امن ایں تے اللہ تعالیٰ گی طرف دے ہے اور اگر نماز ماں ہوئے تاں شیطان گی طرف دے ہے جنگ ماں غنودگی گو امن ھونوں اس دے ظاہر ھوئے کہ جناں ناں جان گو خطرو ہوئے اس ناں اونگلان تے نیند نی آتی، وہ خطرہ تے اضطراب ماں رہے خوف شدید گے وقت غنودگی آنوں حصول امن تے زوال خوف گی دلیل ہے بعض مفسرین نے کہیو کہ جد مسلماناں ناں دشمناں گی کثرت تے مسلمانان گی قلت دے جاناں گو خوف ہویو تے بہت زیادہ تس لگی تاں ان ور غنودگی پا چھڑی گئی جس دے اناں ناں راحت ملی تے تھکان تے تس دور ہوئی تے وہ دشمناں نال لڑن ور قادر ھویا یاہ غنودگی ان گا حق ماں نعمت تھی تے ایک ہی وار ساراں ناں آئی۔ جماعتِ کثیر گو خوفِ شدید گی حالت ماں اسے طرح یکبار گی اونگلانوں خلاف عادت ہے اس واسطے بعض علماء نے فرمایو کہ یوہ اونگلاں حضور علیہ الصلوٰۃ السلام گا معجزات بچو ایک معجزو ہے (خازن)۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الْأَقْدَامَ ﴿١١﴾ إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلَائِكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا

بنکایا ف۲۳ جد اے محبوب! تھارو رب فرشتاں ناں وحی بھیجے تھو کہ ہوں تھارے نال ہوں تم

الَّذِينَ آمَنُوا ۚ سَأُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ فَاضْرِبُوا

مسلماناں ناں ثابت رکھو ف۲۴ عنقریب ہوں کافراں گا دلاں ماں ہیبت کلوں گوتے کافراں گی

فَوْقَ الْأَعْنَاقِ وَاضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ ﴿١٢﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ

گردناں تے اپر مارو اور ان گی ایک ایک پور ور ضرب مارو ف۲۵ یوہ تانجہ اناں نے

شَاقُّوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۚ وَمَنْ يُشَاقِقِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ

اللہ اور اس گا رسول گی مخالفت کی۔ اور جیڑو اللہ اور اس گا رسول نال مخالفت کرے تو بے شک

اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١٣﴾ ذَٰلِكُمْ فَذُوقُوهُ وَأَنَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابَ

اللہ گو عذاب سخت ہے۔ یوہ تے چکھو ف۲۶ اور اس گے نال یوہ ہے کہ کافراں ناں اگ گو عذاب

النَّارِ ﴿١٤﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا

ہے ف۲۷ اے ایمان آلیو! جد کافراں گی لام (فوج) نال تھارو

زَحْفًا فَلَا تُوَلُّوهُمُ الْأَدْبَارَ ﴿١٥﴾ وَمَنْ يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ إِلَّا

مقابلو ہوئے تاں اناں ناں پٹھ نہ دسو ف۲۸ اور جیڑو اناں ناں اُس دن پیٹھ دسے گو مگر

مُتَحَرِّفًا لِقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَىٰ فِئَةٍ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِنَ

لڑائی گو ہنر کرن یا اپنی جماعت ماں جاملن ناں تو وہ اللہ گا غضب ماں

ف۲۳ بدر گے دن مسلمان ریگستان ماں اُتریا ان گاتے ان گا جانوراں گا پیر ریت ماں جائیں تھا، تے مشرکین ان دے پہلاں ہی پانی گے کنارے قبضو کر بیٹھا تھا صحابہ کرام ماں بعض حضرات ناں وضوگی تے کجھاں ناں غسل گی ضرورت تھی تے تس گی شدت وی تھی، تاں شیطان نے وسوسو سٹیو کہ تم خیال کریں کہ تم حق ور ایں، تھارے بیچ اللہ گا نبی ایں تے تم اللہ آلا ایں اور حال یوہ ہے کہ مشرکین غالب ہوگے پانی ور پہنچ گیا تم بغیر وضو تے غسل گے نماز پڑھیں تاں تمناں دشمن ور غالب آن گی کس طرح امید ہے تاں اللہ تعالیٰ نے بدل بھیجو جس گے نال پورو جنگل سیراب ہوگیو تے مسلماناں نے پانی پیو تے وضو تے غسل کیا تے اپنی سواریاں ناں وی پیالیو تے اپنا برتناں ناں وی پریو تے ٹوبیس گی تے زمین اس قابل ہوگئی کہ پیر اُس ور کھلن لگا تاسی ختم ہوگئی۔ تے شیطان گا وسوسہ گو اثر ختم ہوگیو تے صحابہ کرام گا دل خوش تے مطمئین ہوگیا تے یاہ نعمت فتح وظفر ہون گی دلیل ہے ف۲۴ ان گی اعانت تے مدد کر گے تے اناں ناں بشارت دے گے ف۲۵ ابوداؤد مازنی جیڑا بدر ماں حاضر ہویا تھا فرمائیں کہ ہوں ایک مشرک گی گردن مارن واسطے اگے بدھیو اُسگو سر میری تلوار پہنچن تے پہلاں ہی کٹ گے چہڑھ گیو تاں میں جان لیو کہ اُساں کسے ہور نے قتل کیو ہے۔ سہل بن حنیف فرمائیں روز بدر مہارے بچوں کوئے وی تلوار گے نال اشارو کرے تھو اُسگی تلوار پہنچن دے پہلاں ہی مشرک گو جسم کٹن ہوگے تھلے چہڑھ جائے تھو۔ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے ایک مٹھی کنکر کفار ور پھینکیا دے کوئے کافر ایسو نی بچیو جس گی اکھاں ماں اُس گاریزہ نہ پیا ویں۔ بدر گو یوہ واقعو جمعہ گی صبح ناں ستارہ ۱۷ رمضان دو ۲ ہجری ماں پیش آیو۔ ف۲۶ جیڑ و بدر ماں پیش آیو تے کفار مقتول تے مقید ہویا یوہ دے دنیا گو عذاب ہے ف۲۷ آخرت ماں ف۲۸ یعنی اگر کفار تھارا دے زیادہ وی ہویں تاں وی ان گا مقابلہ دے نہ نسو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اللّٰهِ وَمَاْوٰىهُ جَهَنَّمُ ؕ وَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ﴿١٦﴾ فَلَمْ تَقْتُلُوْهُمْ وَلٰكِنَّ

مڑیو اور اُسگو ٹھکانوں دوزخ ہے اور کتنی بُری جگہ ہے مڑن گی ف ٢٩ توتم نے اناں ناں قتل نہ کیو بلکہ

اللّٰهَ قَتَلَهُمْ ۪ وَمَا رَمَيْتَ اِذْ رَمَيْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ رَمٰى ۚ وَلِيُبْلِيَ

اللہ نے ف ٣٠ اناں ناں قتل کیو اور اے محبوب! وہ خاک جیڑی تم نے پھینکی تم نے نی پھینکی تھی بلکہ اللہ نے پھینکی، اور اس واسطے کہ

الْمُؤْمِنِيْنَ مِنْهُ بَلَآءً حَسَنًا ؕ اِنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿١٧﴾ ذٰلِكُمْ وَاَنَّ

مسلماناں ناں اُس تو اچھو انعام عطا فرمائے۔ بے شک! اللہ سنیں جانیں ف ٣١ یوہ دے لیو اور اس گے نال یوہ ہے کہ

اللّٰهَ مُوْهِنُ كَيْدِ الْكٰفِرِيْنَ ﴿١٨﴾ اِنْ تَسْتَفْتِحُوْا فَقَدْ جَآءَكُمُ

اللہ کافراں گا دار ناں ست کرن آلو ہے۔ اے کافرو! اگر تم فیصلو منگیں تاں یوہ فیصلو تھارے ور

الْفَتْحُ ۚ وَاِنْ تَنْتَهُوْا فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۚ وَاِنْ تَعُوْدُوْا نَعُدْ ۚ وَلَنْ تُغْنِيَ

آچکو ف ٣٢ اور اگر باز آؤ ف ٣٣ تاں تھارو بلو ہے اور اگر تم فر شرارت کرو تو ہم فر سزادیاں گا اور تھارو

ع ٩ ٢ ١٦ عَنْكُمْ فِئَتُكُمْ شَيْـًٔا وَّلَوْ كَثُرَتْ ۙ وَاَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿١٩﴾

جتھو تمناں کوئے کم نہ دیے گو، چاہے کتنو ہی بہت ہوئے اور اس گے نال یوہ ہے کہ اللہ مسلماناں گے نال ہے

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْۤا اَطِيْعُوا اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ وَلَا تَوَلَّوْا عَنْهُ

اے ایمان آلیو! اللہ اور اس گا رسول گو حکم منوں ف ٣٤ اور سن سنا گے

وَاَنْتُمْ تَسْمَعُوْنَ ﴿٢٠﴾ وَلَا تَكُوْنُوْا كَالَّذِيْنَ قَالُوْا سَمِعْنَا وَهُمْ

اُس تے نہ مڑو اور ان جسانہ ہوجائیو جناں نے کہیو ہم نے سنیو اور وہ

ف ٢٩ یعنی مسلماناں بچوجیڑو جنگ ماں کفار گا مقابلہ دے نٹھووہ غضبِ الٰہی ماں گرفتار ہویو اُس گوٹھکانو دوزخ ہے سوائے دوحالتاں گے ایک دے یاہ کہ لڑائی گوہنر یا کرتب کرن واسطے پچھے ہٹیو ہوئے وہ پٹھ دے گے نسن آلونی دوجے جیڑو اپنی جماعت ماں ملن واسطے پچھے ہویوئے وہ وی نسن آلونی ف ٣٠ شانِ نزول: جد مسلمان جنگ بدر دے واپس ہویا تاان بچوں ایک کہہ تھومیں فلانہ ناں قتل کیو، دوجو کہہ تھومیں فلانہ ناں قتل کیواس ور یاہ آیت نازل ہوئی تے فرمایو گیو کہ اس قتل ناں تم اپنی طاقت تے زور گی طرف نسبت نہ کرو بلکہ یاہ دے دراصل اللہ تعالیٰ گی امداد تے اُس گی تقویت تے تائید ہے ف ٣١ فتح ونصرت ف ٣٢ شانِ نزول: یوہ خطاب مشرکین ناں ایں جناں نے بدر ماں سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم دے جنگ کی تے ان بچوں ابوجہل نے دے حضور اکرم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم واسطے یاہ دعا کی کہ یاربّ: مہارے بچو جیڑو تیرے نزدیک اچھو ہوئے اُس کی مدد کر تے جیڑو بُرو ہوئے اُس ناں مصیبت ماں بتلا کرتے ایک روایت ماں ایں کہ مشرکین نے مکہ مکرمہ دے چلتے ویلے کعبہ معظمہ گا پرداں نال پلچ گے یاہ دعا کی تھی کہ یاربّ! اگر محمد صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم حق ور ہوئیں تاں ان گی مدد فرماتے اگر ہم حق ور ھاں مہاری امداد فرما اس ور یاہ آیت نازل ہوئی کہ جیڑو فیصلو تم نے چاہیو تھو وہ کر دتو گیو اور جیڑو گروہ حق ور تھو اساں فتح دتی گئی، یوہ تھارو منگیو و فیصلو ہے ہون آسمانی فیصلہ دے وی جیڑو ان گومنگیو و تھو اسلام گی حقانیت ثابت ہوئی۔ ابوجہل وی اس جنگ ماں ذلت تے رسوائی گے نال ماریو گیو تے اُس گو سر حضور اکرم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم کے حضور حاضر کیو گیو ف ٣٣ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گے نال عداوت تے حضور گے نال جنگ کرن دے ف ٣٤ کیوں کہ رسول گی اطاعت تے اللہ گی اطاعت ایک ہی چیز ہے جس نے رسول گی اطاعت کی اُس نے اللہ گی اطاعت کی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لَا يَسْمَعُوْنَ ﴿۲۱﴾ اِنَّ شَرَّ الدَّوَآبِّ عِنْدَ اللّٰهِ الصُّمُّ الْبُكْمُ الَّذِيْنَ
نی سنتا ف۳۵ بے شک ساراں جانوراں ماں بدتر اللہ گے نزدیک وہ ایں جیڑا ڈوراتے اناں ایں جن ناں
لَا يَعْقِلُوْنَ ﴿۲۲﴾ وَلَوْ عَلِمَ اللّٰهُ فِيْهِمْ خَيْرًا لَّاَسْمَعَهُمْ ؕ وَلَوْ
عقل نی ف۳۶ اور اگر اللہ ان ماں کائے پلائی ف۳۷ جانتو تاں اناں سنا دیتو اور اگر ف۳۸
اَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوْا وَّهُمْ مُّعْرِضُوْنَ ﴿۲۳﴾ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اسْتَجِيْبُوْا
سنا دیتو تدھ دی وہ آخرکار منہ پھیر گے مڑ جاتا ف۳۹ اے ایمان آلیو! اللہ
لِلّٰهِ وَلِلرَّسُوْلِ اِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيْكُمْ ۚ وَاعْلَمُوْۤا اَنَّ اللّٰهَ
اور رسول گا بلان ور حاضر ہوؤ ف۴۰ جد رسول تمناں اُس چیز واسطے سدھیں جہڑی تمناں زندگی بخشیگی ف۴۱ اور جان لیو کہ اللہ گو حکم
يَحُوْلُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَ قَلْبِهٖ وَاَنَّهٗۤ اِلَيْهِ تُحْشَرُوْنَ ﴿۲۴﴾ وَاتَّقُوْا
آدمی اور اُس گا دِلی اراداں ماں حائل ہوجائے اور یوہ کہ تمناں اُسے گی طرف اٹھنو ایں اور
فِتْنَةً لَّا تُصِيْبَنَّ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا مِنْكُمْ خَآصَّةً ۚ وَاعْلَمُوْۤا اَنَّ اللّٰهَ
اس فتنہ توں ڈرتا رہو جیہڑو ہرگز تھارے بچ خاص ظالماں ناں ہی پہنچے گو ف۴۲ اور جان لیو کہ اللہ گو

ف۳۵ کیوں کہ جیڑو سن گے نفع نہ چائے تے نصیحت پزیر نہ ہوئے اُسگو سنو دراصل سنو ہی نی ایں یوہ منافقین تے مشرکین گو حال ہے مسلماناں ناں اس حال دے دور رھن گو حکم دتو جائے ف۳۶ نہ وہ حق سنیں نہ وہ حق بولیں، نہ حق ناں سمجھیں، کن تے زبان تے عقل دے فائدو نی لیتا۔ جانوراں دے وی بدتر ایں، کیوں کہ یہ جان بجھ گے ڈوراتے جلا بنیں تے عقل دے دشمنی کریں، شانِ نزول: یاہ آیت بنی عبدالدار بن قصی گا وارہ ماں نازل ہوئی جیڑو کہے تھو کہ جو کجھ محمد (مصطفےٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم) لیایا ایں ھم اُس دے ڈوراتے جلا تے اناں ھاں۔ یہ سارا لوگ جنگ اُحد ماں قتل ہوگیا تے ان بچوں صرف دو شخص ایمان لے آیا مصعب بن عمر تے سویط بن حرملہ ف۳۷ یعنی صدق ور رغبت ف۳۸ موجودہ حالت ماں یاہ جانتاں ھویاں کہ ان ماں صدق تے رغبت نی ایں ف۳۹ اپنا عناد تے حق دے دشمنی گے باعث ف۴۰ کیونکہ رسول گو بلانو اللہ گو بلانو ایں بخاری شریف ماں سعید بن معلیٰ دے مروی ہے کہ فرمائیں ہوں مسجد ماں نماز پڑھوں تھو حضور نے مناں بلایو میں جواب نہ دتو فرہوں حاضر خدمت ہویو تے میں حضور نے کہیو کہ کیا اللہ تعالیٰ نے یوہ نی فرمایو کہ اللہ تے رسول گا بلان ور حاضر ھوؤ، ایسو ہی دوجی حدیث ماں ایں کہ حضرت ابی بن کعب رضی اللہ تعالیٰ عنہ نماز پڑھ رہیا تھا حضور نے اناں ناں بلایو، اناں نے جلدی جلدی نماز مکمل کر گے سلام عرض کیو حضور نے فرمایو تمناں جواب دین دے کہاں نے روکیو جد میں تمناں آواز دتی تھی تے عرض کی حضور ھوں نماز ماں تھو حضور نے فرمایو کیا تم نے قرآن کریم ماں نی دیکھیو کہ اللہ تے رسول گا بلان ور حاضر ہوؤ عرض کی بیشک آئندہ ایسو نہ ہوئے گو ف۴۱ اس چیز دے یا ایمان مراد ہے کیوں کہ کافر مردہ ہوئے، ایماں دے اُسناں زندگی حاصل ہوئے۔ قتادہ نے کہیو کہ وہ چیز قرآن پاک ہے کیوں کہ اُس دے دل گی زندگی حاصل ھوئے تے اُس ماں نجات ہے تے عصمتِ دارین ہے محمد بن اسحاق نے کہیو کہ وہ چیز جہاد ہے کیوں کہ اُس گی بدولت اللہ تعالیٰ ذلّت دے بعد عزت عطا فرمائے۔ بعض مفسرین نے فرمایو کہ وہ شہادت ہے اس واسطے کہ شہدا اپنا رب گے کول زندہ ایں۔ ف۴۲ بلکہ اگر تم اُس دے نہ ڈریا تے اُس گا اسباب یعنی ممنوعات ناں نہ چھوڑیو تے وہ فتنو نازل ہویو تاں یوہ نہ ہوئے گو کہ اس ماں خاص ظالم تے بدکار ہی بتلا ہوئیں بلکہ وہ نیک اور بد سب ناں پہنچ جائے گو۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنھما نے فرمایو کہ اللہ تعالیٰ نے موِمناں ناں حکم فرمایو کہ وہ اپنے درمیان ممنوعات نہ ہون دیں یعنی اپنی طاقت تک برائیاں ناں روکیں تے گناہ کرن آلاں ناں گناہاں دے منع کریں اگر اناں نے ایسو نہ کیو تاں عذاب ان سب واسطے عام ہوئے خطا کار تے غیر خطا کار ساراں ناں آئے گو۔ حدیث شریف ماں ایں سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم نے فرمایو کہ اللہ تعالیٰ مخصوص لوکاں گا عمل ور عذاب عام نی کرتو جد تک عام طور ور لوک ایسو نہ کریں کہ ممنوعات ناں اپنے درمیان ھوتاں دیکھیں تے اُس ناں روکن تے منع کرن گی طاقت ھون گے باوجود منع نہ کریں جد ایسو ہوئے تاں اللہ تعالیٰ عذاب ماں خاص تے عام ساراں ناں بتلا فرمائے ابوداؤد گی حدیث ماں ایں جیڑو شخص کسی قوم ماں بدکاریاں تے گناہاں ماں سرگرم ہوئے لوک طاقت گے باوجود اُسناں منع نہ کریں تاں اللہ تعالیٰ مرن دے پہلاں اناں ناں عذاب ماں بتلا فرمائے اس دے معلوم ھویو کہ جیڑی قوم نہی عن المنکر ترک کرے تے لوکاں ناں گناھاں دے نہ روکے وہ اپنا اس ترکِ فرض گی شامت ماں بتلائے عذاب ھویگی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

شَدِيْدُ الْعِقَابِ ﴿۲۵﴾ وَاذْكُرُوْٓا اِذْ اَنْتُمْ قَلِيْلٌ مُّسْتَضْعَفُوْنَ فِي
عذاب سخت ہے اور یاد کرو ف۴۳ جد تم تھوڑا تھا ملک ماں دبیاوا ف۴۴
الْاَرْضِ تَخَافُوْنَ اَنْ يَّتَخَطَّفَكُمُ النَّاسُ فَاٰوٰىكُمْ وَاَيَّدَكُمْ بِنَصْرِهٖ
ڈریں تھا کہ کیتے لوک تمناں چک نہ لیں تاں اُس نے تمناں ف۴۵ جگہ دتی اور اپنی مدد نال زور دتو
وَرَزَقَكُمْ مِّنَ الطَّيِّبٰتِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿۲۶﴾ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا
اور ستھریں چیز تمناں روزی دتیں کہ ف۴۶ تم احسان منوں۔ اے ایمان آلیو!
لَا تَخُوْنُوا اللّٰهَ وَالرَّسُوْلَ وَتَخُوْنُوْٓا اَمٰنٰتِكُمْ وَاَنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿۲۷﴾
اللہ و رسول نال دغا نہ کرو ف۴۷ اور نہ اپنی امانتاں ماں جان بجھ گے خیانت
وَاعْلَمُوْٓا اَنَّمَآ اَمْوَالُكُمْ وَاَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ ۙ وَّاَنَّ اللّٰهَ عِنْدَهٗٓ اَجْرٌ
اور جان لیو کہ تھارا مال اور تھاریں اولاد سب فتنوں ایں ف۴۸ اور اللہ گے کول

ف۴۳ اے مومنین مہاجرین، ابتدائے اسلام مان ہجرت کرن دے پہلاں مکہ مکرمہ ماں ف۴۴ قریش تھارے ور غالب تھا دے تم ف۴۵ مدینہ طیبہ ماں ف۴۶ یعنی غنیمت گا اموال جیڑا تھارا دے پہلاں کسے اُمت واسطے حلال نی کیا گیا تھا ف۴۷ فرائض نان چھوڑ دینو اللہ تعالیٰ نال خیانت کرنوں اپن تے سنت ناں ترک کرنوں رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم کے نال، **شانِ نزول:** یاہ آیت ابولبابہ ہارون بن عبدالدار انصاری گا وارہ ماں نازل ہوئی واقعو یوہ ھے کہ رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم نے بنی قریظہ گا یہودناں ناں دو ہفتہ دے زیادہ کہیر اماں رکھیو وہ اس محاصرہ دے تنگ آگیا تے ان گا دل خوفزدہ ہوگیا تاں ان دے ان گا سیردار کعب بن اسد نے یاہ کہیو کہ ہون ترے صورت ایں یا دے اس شخص یعنی سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گی تصدیق کروتے ان گی بیعت کرلیو کیونکہ قسم بخدا وہ نبی مرسل ایں یوہ ظاہر ہو چکو تے یوہ وہی رسول ہے جن گو ذکر تھاری کتاب ماں ایں ان ور ایمان لے آیان نال جان مال اولاد سب محفوظ رہیں گا مگر اس گل ناں قوم نے نہ منیو، تاں کعب نے دوجی صورت پیش کی تے کہیو تم اگر اسناں نی منتا تا آوپہلاں ہم اپنا بی بچاں ناں قتل کراں فر تلوار کھیچ گے محمد صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم تے ان گا اصحاب گا مقابلہ ماں آں کہ اگر ھم اس مقابلہ ماں ہلاک وی ہو جاں تاں مہارے نال اھل وعیال گو غم دے نہ رہے گو اس ور قوم نے کہیو کہ اھل وعیال گے بعد جینوں ہی کے ہے تاں کعب نے کہیو یاہ وی منظور نی تاں سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم دے صلح گی درخواست کرو شاید اُس ماں کائے بہتری گی صورت نکلے تاں اُناں نے حضور دے صلح گی درخواست کی لیکن حضور نے منظور نہ فرمایو سوائے اس کے کہ اپنا وارہ ماں سعد بن معاذ گا فیصلہ ناں منظور کریں اس ور اناں نے کہیو مہارے کول لبابہ ناں بیج چھڑیو بنی قریظہ نے ان دے رائے دریافت کی کیا ھم سعد بن معاذ گو فیصلو منظور کرلیاں کہ جو کجھ وہ مہارا حق ماں فیصلو دیں وہ ھمناں قبول ھوئے ابولبابہ نے اپنی گردن ور ہتھ پھیر گے اشارو کیو کہ یاہ دے گلو کٹان گی گل ہے، ابولبابہ کہیں میرا قدم اپنی جگہ دے ہلیا وی نی تھا کہ میرا دل ماں یاہ گل جم گئی کہ میرا دے اللہ تے اُس گا رسول گی خیانت واقع ہوگئی یاہ سوچ گے حضور گی خدمت ماں دے نہ آیا بلکہ وہ سدھا مسجد شریف ماں پہنچ گیا تے مسجد شریف گا ایک ستون نال اپنا آپ ناں بن لیو تے قسم کھادی کہ نہ کجھ کھاؤں گو نہ پیئوں گو جد تک مر جاؤں یا اللہ تعالیٰ توبہ قبول فرما لیئے وقتاً فوقتاً ان گی بی بی آگے اناں ناں نمازاں واسطے تے اسناں حاجتاں واسطے کھول چھڑے تھی تے فر بن چھڑیا جائیں تھا حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم ناں جد یاہ خبر پہچی تاں فرمایو کہ ابولبابہ میرے کول آتو تاں ہوں اُس گے واسطے مغفرت گی دعا کرتو لیکن جد اناں نے یوہ کیو ہے تاں ہوں اُسناں نہ کھولوں گو جد تک اللہ تعالیٰ ان گی توبہ قبول نہ فرمائے۔ وہ ست دن تک بنیاں رہیا نہ کجھ کھادو نہ پیؤ یات توڑی کہ بے ہوش ہوگے چیڑھ گیا فر اللہ تعالیٰ نے ان گی توبہ قبول فرمائی۔ صحابہ نے اناں ناں توبہ قبول ہون گی بشارت دتی تاں اناں نے کہیو ہوں خدا گی قسم نہ کھلوں گو جد تک رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم مناں خود نہ کھولیں حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم نے اناں ناں اپناں دست اقدس گے نال کھولیو ابولبابہ نے کہیو میری توبہ اُس وقت پوری ہو یگی جد ہوں اپنی قوم گی بستی ناں چھوڑ دیوں گو جساں میرا دے یاہ خطا سرزد ہوئی تے ہوں اپنا سارا مال ناں اپنی ملکیت بچوں کڈھ چھڑوں۔ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم نے فرمایو تہائی مال گو صدقو کرنوں کافی ہے ان گا وارہ ماں یاہ آیت نازل ہوئی ف۴۸ کہ آخرت گا کماں ماں رکاوٹ ہوئے۔

ع ٣ ٩ ١٧

عَظِيْمٌ ﴿٢٨﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِنْ تَتَّقُوا اللّٰهَ يَجْعَلْ لَّكُمْ

بڑو ثواب ہے ف٤٩ اے ایمان آلیو! اگر اللہ دے ڈریں گا ف٥٠ تاں تمناں وہ دیے گو

فُرْقَانًا وَّيُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّاٰتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ؕ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ

جس گے ذریعے، حق ناں باطل توں جدا کرلیو اور تھاریں برائیں اتار دیے گو اور تمناں بخش دیے گو اور اللہ بڑو

الْعَظِيْمِ ﴿٢٩﴾ وَاِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لِيُثْبِتُوْكَ اَوْ يَقْتُلُوْكَ اَوْ

فضل آلو ہے اور اے محبوب! یاد کرو جد کافر تھارے نال مکر کریں تھا کہ تمناں بند کرلیں یا شہید کر چھڑیں یا

يُخْرِجُوْكَ ؕ وَيَمْكُرُوْنَ وَيَمْكُرُ اللّٰهُ ؕ وَاللّٰهُ خَيْرُ الْمٰكِرِيْنَ ﴿٣٠﴾ وَاِذَا

کڈھ چھڑیں ف٥١ اور وہ اپنا جیا مکر کریں تھا اور اللہ اپنی خفیہ تدبیر فرمائے تھو اور اللہ گی خفیہ تدبیر سب توں بہتر ہے اور جد

تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيٰتُنَا قَالُوْا قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَآءُ لَقُلْنَا مِثْلَ

ان ور مہاریں آیت پڑھی جائیں تاں کہیں ہاں ہم نے سنیوں۔ ہم چاہتا تاں اِسی ہم وی کہہ لیتا

ف٤٩ تاں عقلمند ناں چاہئے کہ اُسے گو طلبگار رہے تے مال و اولاد گی وجہ دے اس دے محروم نہ رہے ف٥٠ اس طرح کہ گناہ ترک کرو تے اطاعت و فرمانبرداری کرو۔ ف٥١ اس ماں اس واقعہ گو بیان ایں جیڑو حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے ذکر فرمایو کہ کفارِ قریش دار الندوہ (کمیٹی گھر) ماں رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گا وارہ ماں مشورہ واسطے جمع ہویا تے ابلیس لعین ایک بڈھا گی شکل ماں آیو تے کہن لگو کہ ہوں شیخ نجد ہوں مناں تھارا اس اجتماع گی اطلاع ہوئی تاں ہوں آیو تم میرا دے کائے گل نہ چھپایو، ہوں تھارو رفیق ہوں تے اس معاملا ماں بہتر رائے دیگے تھاری مدد کروں گو، اُناں نے اسناں اپنی مجلسِ مشاورت ماں شامل کرلیو تے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گے متعلق رائے زنی شروع ہوئی ابوالبختری نے کہیو کہ میری رائے یاہ ہے کہ محمد صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم ناں پکڑ گے ایک مکان ماں قید کر چھڑو تے مضبوط رسیاں نال بن چھڑو، دروازہ بند کر چھڑو صرف ایک سوراخ رہن دیو جس دے کدے کدے کھانو پینوں دتو جائے تے وہ اُتے ہلاک ہو جائیں۔ اس ور شیطان لعین جیڑو شیخ نجدی بنیو وو تھو بہت ناراض ہویو تے کہو نہایت ناقص رائے ہے یاہ خبر مشہور ہوگی تے ان گا اصحاب آئیں گا تے تھارے نال مقابلو کریں گا تے اناں ناں تھارا ہتھ دے چھڑ کا گے لے جائیں گا لوکاں نے کہیو شیخ نجدی ٹھیک کہیے فر ہشام بن عمرو کھڑو ہویو اُس نے کہیو میری رائے یاہ ہے کہ اناں (محمد صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم) ناں اونٹھ ور سوار کر گے اپنا شہر دے کڈھ چھڑو فر وہ جو کجھ کریں اس دے تم ناں کج نقصان نی۔ ابلیس نے اس رائے ناں وی ناپسند کیو تے کیو جس شخص نے تھارا ہوش اڑا چھڑیا، تھارا دانشمنداں ناں حیران کر چھڑیو اُسناں تم دوجاں گی طرف بھیجیں، تم نے اُس گی مٹھی بولی نی سنی، سیف زبانی دل کشی نی دیکھی اگر تم نے ایسو کیو تاں وہ دوجی قوم گا دل جیت گے ان لوکاں گے نال مل گے تھارے ور چڑھائی کرے گو۔ اہلِ مجمع نے کیو شیخ نجدی ٹھیک کہہ رہیو اس ور بوجہل کھڑو ہویو تے کہن لگو کہ قریش گا ہر ہر خاندان بچوں ایک ایک عالی نسب جوان منتخب کیو جائے تے اناں ناں تیز تلوار دتی جائیں، وہ کدے سب مل گے ایک ہی وار ان ور محمد صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم ور حملو کر گے انا ناں قتل کر چھڑیں (خاکم بدہانم) تاں بنی ہاشم قریش گا تمام قبائل دے نہ لڑ سکیں گا۔ آخر کار خون گو معاوضو دینوں پہوتاں دے دتو جائیگو۔ ابلیس لعین شیخ نجدی، نے اس تجویز ناں پسند کیو تے ابوجہل گی بہت تعریف کی تے اسے ور سب گو اتفاق ہویو۔ حضرت جبریل امین علیہ السلام نے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گی خدمت ماں حاضر ہو گے وہ سارو واقعو پیش کر چھڑیو تے عرض کی حضور رات ناں اپنی آرام گاہ ماں نہ رہیو اللہ تعالیٰ نے اذن دتو ہے مدینہ طیبہ تشریف لے جائیں۔ حضور نے حضرت علی مرتضیٰ ناں رات ناں اپنی آرام گاہ ماں آن گو حکم فرمایو تے حکم فرمایو کہ مہاری چادر شریف اپر لے لیو تمناں کائے ناگوار گل پیش نہ آئے گی تے حضور دولت سرائے اقدس دے باہر تشریف لے گیا تے ایک مٹھی خاک دستِ مقدس ماں لئی تے آیت اِنَّا جَعَلْنَا فِيْٓ اَعْنَاقِهِمْ اَغْلٰلًا پڑھ گے محاصرو کرن آلاں ور ماری، سب گی اکھاں تے سراں ور لگی۔ سب اناں ہو گیا تے حضور ناں نہ دیکھ سکیا تے حضور مع ابوبکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ گے غار ثور ماں تشریف لے گیا تے حضرت علی ناں لوکاں گی امانت ادا کرن واسطے مکہ مکرمہ ماں چھوڑیو مشرکین ساری رات سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گی دولت سرائے اقدس گو پہرو دیتا رہیا صبح ناں جد قتل گا ارادہ نال حملہ آور ہویا تا دیکھو کہ حضرت علی مرتضیٰ ایں ان دے حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گو پچھو کہو کت ایں اناں نے فرمایو مناں معلوم نی تلاش واسطے نکلیا جد غار ور پہنچیا تاں بوآں گو جالو دیکھ گے کہن لگا کہ اگر اسماں داخل ہوتا تاں یہ جالا باقی نہ رہتاں ٹٹ جاتا حضور اس غار ماں ترے دن ٹھہریا فر مدینہ طیبہ روانہ ہویا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

هٰذَآ اِنْ هٰذَآ اِلَّآ اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿۳۱﴾ وَ اِذْ قَالُوا اللّٰهُمَّ
یہ نی مگر اگلاں گا قصّہ ف۵۲ اور جد بولیا ف۵۳ کہ اے اللہ

اِنْ كَانَ هٰذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ فَاَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً
اگر یوہی قرآن تیری طرف توں حق ہے تاں مہارے ور آسمان توں

مِّنَ السَّمَآءِ اَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ اَلِيْمٍ ﴿۳۲﴾ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ
پتھر برسایا کوئے دردناک عذاب مہارے ورلیا۔ اور اللہ گو کم نی کہ اناں ناں عذاب کرے

وَ اَنْتَ فِيْهِمْ ؕ وَمَا كَانَ اللّٰهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُوْنَ ﴿۳۳﴾
جدتک اے محبوب! تم ان ماں تشریف فرما ہو ف۵۴ اور اللہ اناں ناں عذاب کرن آلونی جدتک وہ بخشش منگ رہیا ایں ف۵۵

وَمَا لَهُمْ اَلَّا يُعَذِّبَهُمُ اللّٰهُ وَهُمْ يَصُدُّوْنَ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ
اور اناں ناں کیے ہے؟ کہ اللہ اناں ناں عذاب نہ کرے وہ دے مسجد حرام توں روک رہیا ایں ف۵۶

وَمَا كَانُوْٓا اَوْلِيَآءَهٗ ؕ اِنْ اَوْلِيَآؤُهٗٓ اِلَّا الْمُتَّقُوْنَ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا
اور وہ اُس گا اہل نی ف۵۷ اس گا اولیاء تے پرہیزگار ہی ایں مگر ان ماں اکثر ناں

يَعْلَمُوْنَ ﴿۳۴﴾ وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ اِلَّا مُكَآءً وَّتَصْدِيَةً ؕ
علم نی۔ اور کعبہ گے کول ان کی نماز نی مگر سیٹیں اور تاڑیں ف۵۸

ف۵۲ شانِ نزول: یاہ آیت نضر بن حارث گا وارہ ماں نازل ہوئی جس نے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم دے قرآن پاک سُن گے کہیو تھو کہ ہم چاہا ل تاں ہم وی ایسی کتاب لے آتا، اللہ تعالیٰ نے ان گو یوہ مقولو نقل فرمایو اس ماں ان گی بڑی بے حیائی تے بشرمی ایں قرآن پاک گی تحدّی فرمان تے فصحائے عرب ناں قرآنِ کریم گے مثل ایک سورۃ بنا گے لیان گی دعوت دین تے ان سب گا عاجز تے درماندہ رہ جان گے بعد یاہ گل کہنی تے ایسو باطل دعوو کرنوں نہایت ذلیل حرکت ھے ف۵۳ کفار تے ان ماں یاہ کہن آلو یا نضر بن حارث تھو یا ابوجہل جیسو کہ بخاری و مسلم گی حدیث ماں ایں ف۵۴ کیوں کہ رحمۃ العالمین بنا گے پیجیا گیا ایں تے سنت الٰہیہ یاہ ہے کہ جدتک کسے قوم ماں اُس کا نبی موجود ھوئیں ان ور عام بربادی گو عذاب نی پہنچتو جس دے سب کا سب ہلاک ہوجائیں تے کوئی نہ بچے ایک جماعت گو یوہ قول ہے یاہ آیت سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم ور اس وقت نازل ہوئی جد آپ مکہ مکرمہ ماں مقیم تھا فر جد آپ نے ھجرت فرمائی تے کجھ مسلمان رہ گیا۔ جہڑا استغفار کریں تھا تاں وَمَا كَانَ اللّٰهُ مُعَذِّبَهُمْ نازل ہو یو جس ماں دسیو گیو کہ جدتک استغفار کرن آلا ایماندار موجود ایں اُس وقت تک وی عذاب نہ آئے گو فر جد وہ حضرات وی مدینہ طیبہ روانہ ہو گیا تاں اللہ تعالیٰ نے فتح مکہ گو اذن فرمایو یو عذاب موعود آ گیو جس کی نسبت اس آیت ماں فرمایو وَمَا لَهُمْ اَلَّا يُعَذِّبَهُمُ اللّٰهُ محمد بن اسحاق نے کہیو کہ مَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وی کفار گو قول ہے جہڑو ان دے حکایۃً نقل کیو گیو، اللہ تعالیٰ نے ان گی جہالت گو ذکر فرمایو کہ اس قدر احمق ایں آپ ہی دے یا کہیں یارب اگر تیری طرف دے حق ہے تاں مہارے ور نازل کر تے آپ ہی یاہ کہیں کہ یا محمد صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم جدتک تم ایں عذاب نازل نہ ہوے گو کیوں کہ کائے امت اپنا نبی گی موجودگی ماں ہلاک نی کی جاتی کس قدر متضاد اقوال ایں ف۵۵ اس آیت دے ثابت ہو یو کہ استغفار عذاب دے امن ماں رہن گو ذریعو ہے حدیث شریف ماں ایں کہ اللہ تعالیٰ نے میری امت واسطے دو۲ امان اتاریں ایک میر وان ماں تشریف فرما ھونوں، ایک ان گو استغفار کرنوں ف۵۶ تے مومناں ناں طواف کعبہ واسطے نی آن دیتا جیسو کہ واقعہ حدیبیہ گے سال سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم تے آپ گا اصحاب ناں روکیو ف۵۷ تے کعبہ گا امور ماں تصرف تے انتظام گو کوئے اختیار نی رکھتا کیوں کہ مشرک ایں ف۵۸ یعنی نماز گی جگہ سیٹی تے تاڑیں بجائیں۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ قریش ننگا ہو گے خانہ کعبہ گو طواف کریں تھا تے سٹیس تے تاڑیں بجائیں تھا۔ تے یوہ فعل ان گو یا دے اس اعتقاد باطل گی وجہ دے تھو کہ سٹی تے تاڑی بجانو عبادت ہے تے یا اس شرارت دے کہ ان گا اس شور نال سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم نماز ماں پریشان ھوئیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فَذُوْقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُوْنَ ﴿۳۵﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا
تو ہون عذاب چکھو ف۵۹ بدلو اپناں کفر گو۔ بے شک! کافر
يُنْفِقُوْنَ اَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوْا عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ؕ فَسَيُنْفِقُوْنَهَا ثُمَّ
اپناں مال خرچ کریں کہ اللہ گی راہ تو روکیں ف۶۰ تو ہون اناں ناں خرچ کریں گا فر
تَكُوْنُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُوْنَ ۬ؕ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْۤا اِلٰى
وِہ اس ور پچھتائیں گا ف۶۱ فر مغلوب کر دتا جائیں گا اور کافراں گو
جَهَنَّمَ يُحْشَرُوْنَ ﴿۳۶﴾ لِيَمِيْزَ اللّٰهُ الْخَبِيْثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَيَجْعَلَ
حشر جہنم گی طرف ہوئے گو۔ اس واسطے کہ اللہ گندا ناں ستھرا دے جدا فرمائے ف۶۲ اور
الْخَبِيْثَ بَعْضَهٗ عَلٰى بَعْضٍ فَيَرْكُمَهٗ جَمِيْعًا فَيَجْعَلَهٗ فِيْ
نجاستاں ناں تلے اپر رکھ گے سب ایک ٹھیر بنا گے
جَهَنَّمَ ؕ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ﴿۳۷﴾ قُلْ لِّلَّذِيْنَ كَفَرُوْۤا اِنْ يَّنْتَهُوْا ع ۴ ۹ 18
جہنم ماں سٹ چھڑے وہی نقصان چان آلا ایں ف۶۳ تم کافراں دے فرماؤ اگر وِہ باز رہیا
يُغْفَرْ لَهُمْ مَّا قَدْ سَلَفَ ۚ وَاِنْ يَّعُوْدُوْا فَقَدْ مَضَتْ سُنَّتُ
تو جو ہو گزریو وہ اناں ناں معاف فرما دتو جائیگو ف۶۴ اور اگر فر وہی کریں تو اگلاں گو دستور
الْاَوَّلِيْنَ ﴿۳۸﴾ وَقَاتِلُوْهُمْ حَتّٰى لَا تَكُوْنَ فِتْنَةٌ وَّيَكُوْنَ الدِّيْنُ
گزر چکو ہے ف۶۵ اور ان دے لڑو جد توڑی کوئے فساد ف۶۶ باقی نہ رہے اور سارو
كُلُّهٗ لِلّٰهِ ۚ فَاِنِ انْتَهَوْا فَاِنَّ اللّٰهَ بِمَا يَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ﴿۳۹﴾ وَاِنْ تَوَلَّوْا
دین اللہ ہی گو ہوجائے، فر اگر وِہ باز رہیں تو اللہ ان گا کم دیکھ رہیو ہے۔ اور اگر
فَاعْلَمُوْۤا اَنَّ اللّٰهَ مَوْلٰىكُمْ ؕ نِعْمَ الْمَوْلٰى وَنِعْمَ النَّصِيْرُ ﴿۴۰﴾
وِہ پھریں ف۶۷ تو جان لیو کہ اللہ تھارو مولیٰ ہے ف۶۸ تو کیا ہی اچھو مولیٰ اور کیا ہی اچھو مددگار

ف۵۹ قتل تے قید گو بدر ماں ف۶۰ یعنی لوکاں ناں اللہ تے رسول ور ایمان لیان دے رکاوٹ ہوئیں۔ شانِ نزول: یاہ آیت کفار بچوں ان باراں قریشیاں گا وارہ ماں نازل ہوئی جناں نے لشکر کفار گو کھانو اپنے ذمے لیو تھو تے ہر ایک ان بچوں لشکر ناں کھانوں دے تھو ہر روز دس اُونٹھ ف۶۱ کہ مال وی گیو تے کم وی نہ بنیوں ف۶۲ یعنی گروہ کفار ناں فروہ مومنین دے ممتاز کر چھڑے ف۶۳ کہ دنیا آخرت گا کھاٹا ماں رہیا تے اپنوں مال خرچ کر گے عذاب آخرت خریدیو ف۶۴ مسئلو: اس آیت دے معلوم ہویو کہ کافر جد کفر دے باز آئے تے اسلام لے آئے تاں اُسگو پہلو کفر تے گناہ معاف ہو جائیں ف۶۵ کہ اللہ تعالیٰ اپنا دشمناں ناں ہلاک کرے تے اپنا انبیا و اولیا رگی مدد فرمائے ف۶۶ یعنی شرک ف۶۷ ایمان لیان دے ف۶۸ تم اس گی مدد ور پروسو رکھو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَاعْلَمُوْٓا اَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِّنْ شَيْءٍ فَاَنَّ لِلّٰهِ خُمُسَهٗ وَلِلرَّسُوْلِ

اور جان لیو (سمجھ) جے جو کجھ تم غنیمت گا مال بچوں لینگا ف٦٩ اُسگو پنجووں حصو خاص اللہ ہور رسول

وَلِذِي الْقُرْبٰى وَالْيَتٰمٰى وَالْمَسٰكِيْنِ وَابْنِ السَّبِيْلِ

ہور قرابت آلاں (قریبی رشتہ داراں) اور یتیماں اور محتاجاں اور مسافراں گو ہے ف٧٠

اِنْ كُنْتُمْ اٰمَنْتُمْ بِاللّٰهِ وَمَآ اَنْزَلْنَا عَلٰى عَبْدِنَا يَوْمَ

اگر تم نے ایمان آنیو ہے اللہ ور تے اُس ور جیڑو ہم نے اپنا خاص بندہ

الْفُرْقَانِ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعٰنِ ۗ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿٤١﴾

ور فیصلہ گے دن نازل کیو ہے، جس دن دووے فوج ملیں تھیں ف٧١ اور اللہ سب کجھ کر سکے

اِذْ اَنْتُمْ بِالْعُدْوَةِ الدُّنْيَا وَهُمْ بِالْعُدْوَةِ الْقُصْوٰى وَالرَّكْبُ

جد تم نالا گے کنارے تھا ف٧٢ اور کافر پرلا کنارہ ور اور قافلو ف٧٣

اَسْفَلَ مِنْكُمْ ۗ وَلَوْ تَوَاعَدْتُّمْ لَاخْتَلَفْتُمْ فِي الْمِيْعٰدِ ۙ وَلٰكِنْ

تھارا تے تھلے اور ف٧٤ کدے تم آپس ما کوئے وعدو کرتا تاں ضرور وقت ور نہ پہنچتا ف٧٥ لیکن

لِّيَقْضِيَ اللّٰهُ اَمْرًا كَانَ مَفْعُوْلًا ۙ لِّيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ

یوہ تانجہ اللہ ہی پورو کرے جیڑو کم ہونو ہووے ف٧٦ تانجہ جیڑو ہلاک ہووے دلیل نال ہلاک ہووے ف٧٧

عَنْۢ بَيِّنَةٍ وَّيَحْيٰى مَنْ حَيَّ عَنْۢ بَيِّنَةٍ ۗ وَاِنَّ اللّٰهَ

اور جیڑو جیئے دلیل نال جیئے ف٧٨ اور بیشک اللہ

ف٦٩ خواہ قلیل یا کثیر غنیمت وہ مال ہے جیڑو مسلماناں ناں کفاراں دے غلبہ نال حاصل ہوئے (جنگ جیتن دے بعد) **مسئلو:** مالِ غنیمت پنجاں حصاں ماں تقسیم کیو جائے اس بچوں چار حصہ غانمین گا۔ ف٧٠ **مسئلو:** غنیمت گو پنجووں حصّوں فر پنجاں حصّاں ور تقسیم ہوئے گو ان بچوں ایک حصّو جیڑو کل مال گو پنجموں حصّو ہوئے وہ رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم واسطے ہے۔ تے ایک حصہ آپ گا قرابت داراں واسطے تے ترے حصہ یتیماں تے مسکیناں، مسافراں واسطے **مسئلو:** رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گے بعد حضور تے آپ گا اہلِ قرابت گا حصّہ وی یتیماں، مسکیناں تے مسافراں ناں ملیں گا تے یوہ پنجموں حصّو اناں ہی تریاں ور تقسیم ہو جائیگو۔ یوہی قول ہے امام اعظم ابوحنیفہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ گو ف٧١ اس دن دے روزِ بدر مراد ہے تے دواں فوجاں دے مسلماناں تے کافراں گیں فوج اور یوہ واقعو ستارہ (١٧) یا انّی (١٩) رمضان ناں پیش آیو۔ اصحابِ رسول صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گی تعداد ترے سو دس دے کجھ زیادہ تھی تے مشرکین ایک ہزار گے قریب تھا۔ اللہ تعالیٰ نے اناں ناں ہزیت دتی ان بچوں ستر دے زیادہ ماریا گیا یا اتناہی گرفتار ہویا۔ ف٧٢ جیڑو مدینہ گی طرف ہے ف٧٣ قریش گو جساں ابوسفیان وغیرہ تھا ف٧٤ ترے میل گی دوری ور ساحل گی طرف ف٧٥ یعنی اگر تم تے وہ باہم جنگ گو کوئے وقت مقرر کرتا فر تمناں اپنی قلت تے بے سروسامانی تے ان گی کثرت تے سامان گو حال معلوم ہوتو تاں ضرور تم ہیبت تے خطرہ محسوس کرتاں میعاد ماں اختلاف کرتا ف٧٦ یعنی اسلام تے مسلماناں گی نصرت تے دین گو اعزاز تے دشمنانِ دین گی ہلاکت اس واسطے تمناں اُس نے بے میعاد ہی جمع کر لیو ف٧٧ یعنی حجّتِ ظاہرہ قائم ہون تے عبرت گو معائنو کر لین دے بعد ف٧٨ محمد بن اسحاق نے کہیو ہلاک دے کفر تے حیات دے ایمان مراد ہے۔ معنی یہ ایں کہ جو کوئے کافر ہوئے اُسناں چاہیے کہ پہلاں حجّت قائم کرے اور اسے طرح جیڑو ایمان لیائے وہ یقین گے نال ایمان لیائے تے حجّت و برہان دے جان لئے کہ یوہ دین حق ہے تے بدر گو واقعو آیاتِ واضحہ بچوں ایں اس گے بعد جس نے کفر اختیار کیو وہ مکابر ہے اپنا نفس ناں مغالطو دے

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لَسَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿٤٢﴾ اِذْ يُرِيْكَهُمُ اللّٰهُ فِيْ مَنَامِكَ قَلِيْلًا ؕ

ضرور سنے اور جانے۔ جد کہ اے محبوب! اللہ تمناں تھاری خواب ما کافراں ناں تھوڑا ہی دسے تھو ف۷۹

وَلَوْ اَرٰىكَهُمْ كَثِيْرًا لَّفَشِلْتُمْ وَلَتَنَازَعْتُمْ فِي الْاَمْرِ وَلٰكِنَّ

اور اے مسلمانوں! جے کدے تمناں زیادہ دستو تاں ضرور تم بزدلی گو شکار ہوجاتا اور معاملہ ما چگڑو کرتا ف۸۰ گر

اللّٰهَ سَلَّمَ ؕ اِنَّهٗ عَلِيْمٌۢ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ﴿٤٣﴾ وَاِذْ يُرِيْكُمُوْهُمْ

اللہ نے بچالیو ف۸۱ بیشک وہ دلاں گی گل جانے۔ اور جد لڑتے وقت ف۸۲

اِذِ الْتَقَيْتُمْ فِيْٓ اَعْيُنِكُمْ قَلِيْلًا وَّيُقَلِّلُكُمْ فِيْٓ اَعْيُنِهِمْ

تمناں کافر تھوڑا کرگے دسیا ف۸۳ اور تمناں انگی نظراں ما تھوڑا کیو ف۸۴

لِيَقْضِيَ اللّٰهُ اَمْرًا كَانَ مَفْعُوْلًا ؕ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ

تانجہ اللہ پُورو کرے جیڑو کم ہونو ہے ف۸۵ اور سارا کماں ناں

ع ٧ الْاُمُوْرُ ﴿٤٤﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِذَا لَقِيْتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوْا

اللہ گی طرف پھیریو جائے۔ اے ایمان آلیو! جد کدے کسے فوج ناں تھارو مقابلو ہووے تاں ثابت قدم رہیو

وَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَثِيْرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ ﴿٤٥﴾ وَاَطِيْعُوا اللّٰهَ

اور اللہ ناں زیادہ یاد کرو ف۸۶ تانجہ تم کامیاب ہوجاؤ۔ اور اللہ

وَرَسُوْلَهٗ وَلَا تَنَازَعُوْا فَتَفْشَلُوْا وَتَذْهَبَ رِيْحُكُمْ وَاصْبِرُوْا ؕ

اور اس گا رسول گا حکم ناں منّوں اور آپسماں نہ چگڑو فر بزدلی کرو گا، اور تھاری بنی وی ہوا چلے جائیگی ف۸۷ اور صبر کرو

ف۷۹ یاہ اللہ تعالیٰ گی نعمت تھی کہ نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم ناں کفار گی تعداد تھوڑی دسی گئی تے آپ نے اپنو یوہ خواب اصحاب دے بیان کیو اُس دے ان گیں ہمت بدھ گئیں تے اپنی کمزوریاں گو اندیشو نہ رہیو تے اناں ناں دشمن ور جرأت پیدا ہوئی تے دل مضبوط ہویا۔ انبیار گو خواب حق ہوئے آپ ناں کفار دسیا گیا تھا اور ایسا کفار جیڑا دنیا دے بے ایمان جائیں تے کفر ور ہی ان گو خاتمو ہوئے وہ تھوڑا ہی تھا کیونکہ جیڑو لشکر سامنے آیو تھو اس ماں بہت لوک وہ تھا جناں ناں اپنی زندگی ماں ایمان نصیب ہویو تے خواب ماں قلت گی تعریف ضعف دے ہے چنانچہ اللہ تعالیٰ نے مسلماناں ناں غالب فرماگے کفار گو ضعف ظاہر فرما چھڑیو ف۸۰ تے ثبات وفرار ماں متردد رہیا ف۸۱ تمناں بُزدلی تے تردد تے باھمی اختلاف دے ف۸۲ اے مسلمانوں! ف۸۳ حضرت ابن مسعود رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو کہ وہ مہاری نگاہ ماں اتنا کھٹ دِسیا کہ میں اپنا برابر آلا ایک شخص دے کہیو کیا تھارا خیال ماں کافر ستر ایک ہوئیں گا؟ اُس نے کہیو میرا خیال ماں سوایں حالانکہ تھا ہزار ف۸۴ ات توڑی کہ ابو جہل نے کہیو اناں ناں رسیاں ماں بن لیو گو یاوہ مسلماناں گی جماعت ناں اتنی کھٹ دیکھ رھیا تھا کہ مقابلہ کرن تے جنگ آزما ہون گے لائق وی خیال نی کریں تھا تے مشرکین ناں مسلماناں گی تعداد اتنی کھٹ دسن ماں یاہ حکمت تھی کہ مشرکین مقابلہ ماں جم جائیں، نس نہ جائیں تے یا گل ابتدا ماں تھی مقابلو شروع ہون گے بعد اناں ناں مسلمان بہت زیادہ دسن لگا ف۸۵ یعنی اسلام گو غلبو تے مسلماناں گی نصرت تے شرک گو ابطال تے مشرکین گی ذلت تے رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گا معجزہ گو اظہار کہ جو فرمایو تھو وہ ہویو کہ جماعتِ قلیلہ لشکرِ گراں ور غالب آئی تے فتح یاب ہوئی ف۸۶ اس دے مدد چاہوتے کفار ور غالب آن گی دعا کرو۔ مسئلو: اس دے معلوم ہویو کہ انسان ناں ہر حال ماں لازم ایہیں کہ وہ اپنا قلب تے زبان ناں ذکر الٰہی ماں مشغول رکھے تے کسے سختی تے پریشانی ماں وہ اُس دے غافل نہ ہوئے ف۸۷ اس آیت دے معلوم ہویو کہ باھمی تنازع ضعف تے کمزوری تے بے وقاری گو سبب ایں تے یوہ وی معلوم ہویو کہ باھمی تنازع دے محفوظ رھن گی تدبیر خدا تے رسول گی فرمانبرداری تے دین گی اتباع ہے۔

اِنَّ اللّٰهَ مَعَ الصّٰبِرِيْنَ ۚ﴿۴۶﴾ وَلَا تَكُوْنُوْا كَالَّذِيْنَ خَرَجُوْا مِنْ

بیشک اللہ صبر کرن آلاں گے نال ہے ف۸۸ اور ان جسا نہ بنوں جہڑا اپناں گھراں توں

دِيَارِهِمْ بَطَرًا وَّرِئَآءَ النَّاسِ وَيَصُدُّوْنَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ؕ

مغروری ما نکلیا اور لوکاں ناں دسن واسطے اور اللہ گا راہ توں روکتا ف۸۹

وَاللّٰهُ بِمَا يَعْمَلُوْنَ مُحِيْطٌ ﴿۴۷﴾ وَاِذْ زَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطٰنُ

اور ان گا سارا کم اللہ گا قابو ما ہیں اور جد کہ شیطان نے انگی نظر ما

اَعْمَالَهُمْ وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمُ الْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ

ان گا عمل چنگا کر دسیا ف۹۰ اور بولیو اج تھارے ور کوئی شخص غالب آن آلو نی۔

وَاِنِّيْ جَارٌ لَّكُمْ ۚ فَلَمَّا تَرَآءَتِ الْفِئَتٰنِ نَكَصَ عَلٰى عَقِبَيْهِ

اور تم میری پناہ ما ہیں اور جد دوئے فوج آمنے سامنے ہوئیں پچھے پیریں نس گیو

وَقَالَ اِنِّيْ بَرِيْٓءٌ مِّنْكُمْ اِنِّيْٓ اَرٰى مَا لَا تَرَوْنَ اِنِّيْٓ

اور بولیو ہوں تھارا توں الگ ہاں ف۹۱ ہوں وہ دیکھوں جیڑو تمناں نظر نی آتو ف۹۲ ہوں۔

ف۸۸ ان گو معین تے مددگار ف۸۹ شانِ نزول: یاہ آیت کفارِ قریش گا وارہ ماں نازل ہوئی جیڑا بدر ماں تکبّر کرتا تے ٹنٹ کرتا آیا تھا۔ سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم نے دعا کی یاربّ! یہ قریش آ گیا تکبّر تے غرور ماں سرشار ہو گے تے جنگ واسطے تیار تیرا رسول ناں جھٹلائیں۔ یاربّ ہون وہ مدد عنایت ہوئے جس کو تیں وعدو کیو تھو۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ جد ابوسفیان نے دیکھیو کہ قافلہ ناں کوئی خطرو نی رہیو تاں اُس نے قریش گے کول پیغام بھیجیو کہ تم قافلہ گی مدد واسطے آیا تھا ہون اُس ناں کوئی خطرو نی لہٰذا واپس چلے جاوَ۔ اس ور ابوجہل نے کہیو خدا گی قسم ہم واپس نہ ہواں گا تاں توڑی کہ ہم بدر ماں جاں، ترے دن قیام کراں، اونٹھ ذبح کراں، بہت سارا کھانا پکاں، شراب پیاں، کنیزاں گو گانوں بجانوں سناں، عرب ماں مہاری شہرت ہوئے تے مہاری ہیبت ہمیشہ قائم رہے۔ لیکن خدا ناں کجھ ہور ہی منظور تھو جد وہ بدر پہچیا تاں اناں ناں جامِ شراب گی جگہ جامِ موت پینوں پیو تے کنیزاں گا گانا بجانا گی جگہ رون آلیں ان ور روئیں۔ اللہ تعالیٰ موموناں ناں حکم فرمائے کہ اس واقعہ دے عبرت حاصل کریں تے سمجھ لیں کہ فخر وریا تے غرور تکبّر گو انجام خرابی ہے، بندہ ناں اخلاص تے اطاعتِ خدا ور پروسو چاہیے۔ ف۹۰ تے رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم گی عداوت تے مسلماناں گی مخالفت ماں جو کجھ اناں نے کیو تھو اس ور ان گی تعریف کیں تے اناں ناں خبیث اعمال ور قائم رہن گی رغبت دوائی تے جد قریش نے بدر ماں جان گو پکو ارادو کر لیو تاں اناں ناں یاد آیو کہ ان گے تے قبیلہ بنی بکر کے درمیان عداوت ہے ممکن تھو کہ وہ یوہ خیال کر گے واپسی گو ارادو کرتا، یوہ شیطان ناں منظور نی تھو اس واسطے اُس نے یوہ فریب کیو کہ وہ سراقہ بن مالک بن جعشم بنی کنانہ گا سردار گی صورت ماں نمودار ہویو تے ایک لشکر تے ایک چنڈو نال لیگے مشرکین نال آ ملیو تے ان دے کہن لگو کہ ہوں تھارو ذمہ دار ہوں، اج تھارے ور غالب آن آلو کوئے نی جد مسلماناں تے کافراں گا دوئے لشکر صف آرا ہویا تے رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم نے ایک مشتِ خاک مشرکین گا موںھاں ور ماری تے وہ پیٹھ پھیر گے نس گیا تے حضرت جبریل علیہ السلام ابلیس لعین گی طرف بدھیا جیڑو سراقہ گی شکل ماں حارث بن ہشام گو ہتھ پکڑ گے چلے تھو وہ اپنوں ہتھ چھڑکا گے اپنا گروہ کے سمیت نس گیو۔ حارث بلاتو رہیو سراقہ سراقہ تو دے مہارو ضامن بنیو تھو کیاں جائے، کہن لگو مناں وہ نظر آئے جیڑو تمناں نظر نی آتو۔ اس آیت ماں اس واقعہ گو بیان ایں ف۹۱ تے امن گی جیڑی ذمہ داری لئی تھی اُس دے سبکدوش ہوئوں۔ اس ور حارث بن ہشام نے کہیو کہ ہم تیرا پروسہ ور آیا تھا تو اس حالت ماں ہمناں رسوا کر گیو کہین لگو۔ ف۹۲ یعنی ملائکہ گا لشکر ناں

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اَخَافُ اللّٰهَ ۭ وَاللّٰهُ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ﴿۴۸﴾ اِذْ يَقُوْلُ الْمُنٰفِقُوْنَ

اللہ توں ڈروں ف۹۳ اور اللہ گو عذاب سخت ہے۔ جد کہیں تھا منافق ف۹۴

وَالَّذِيْنَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ غَرَّ هٰٓؤُلَاۗءِ دِيْنُهُمْ ۭ وَمَنْ

اور وہ جناں گا دلاں ما مرض ہے ف۹۵ یہ مسلمان اپنا دین ور مغرور ہیں ف۹۶ اور جیہڑو

يَّتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ فَاِنَّ اللّٰهَ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ﴿۴۹﴾ وَلَوْ تَرٰٓى

اللہ ور پروسو کرے ف۹۷ تے بیشک اللہ ف۹۸ غالب حکمت آلو ہے اور کدے تُو دیکھے

اِذْ يَتَوَفَّى الَّذِيْنَ كَفَرُوا ۙ الْمَلٰۗىِٕكَةُ يَضْرِبُوْنَ وُجُوْهَهُمْ

جد فرشتا کافراں گی جان کڈھیں، ماریں ان گا مُنہ ور

وَاَدْبَارَهُمْ ۚ وَذُوْقُوْا عَذَابَ الْحَرِيْقِ ﴿۵۰﴾ ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ

اور اُنگی پِٹھ ور ف۹۹ اور (کہیں) چکھو اگ گو عذاب۔ یوہ ف۱۰۰ بدلو ہے اُسگو جیہڑو تھاراں ہتھاں

اَيْدِيْكُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيْدِ ﴿۵۱﴾ ۙ كَدَاْبِ اٰلِ

نے اگے پیجیو ف۱۰۱ اور اللہ بنداں ورظلم نی کرتو ف۱۰۲ جس طرح فرعون

فِرْعَوْنَ ۙ وَالَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۭ كَفَرُوْا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ فَاَخَذَهُمُ

آلاں اور ان توں پہلاں گو دستور ف۱۰۳ تھو، وہ اللہ گی آئیتاں گا منکر ہویا تاں اللہ نے انہاں ناں

اللّٰهُ بِذُنُوْبِهِمْ ۭ اِنَّ اللّٰهَ قَوِيٌّ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ﴿۵۲﴾

ان گا گناہاں ور پکڑیو بیشک! اللہ طاقت آلو تے سخت عذاب آلو ہے۔

ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِّعْمَةً اَنْعَمَهَا عَلٰي قَوْمٍ حَتّٰى

یوہ تانجہ اللہ کسے قوم ناں نعمت دے گے نی بدلتو جد توڑی

ف۹۳ کدے وہ مناں ہلاک نہ کر چھوڑے، جد کفارناں ہزیمت ہوئی تے وہ شکست کھا گے مکہ مکرمہ پہچیا تاں اناں نے یوہ مشورہ کیو کہ مہاری شکست تے ہزیمت گو باعث سراقہ ہویو، جد سراقہ ناں یاہ خبر پہچی وہ حیران ہویو تے اُس نے کہیو یہ لوک کے کہیں؟ نہ مناں ان گا آن گی خبر نہ جان گی، ہزیمت ہون دے بعد ماں سینوں کہ ہزیمت ہوگئی تاں قریش نے کہیو کہ توفلاں دن مہارے کول آیو تھو اُس نے قسم کھادی ک یوہ غلط ہے تدھ اناں ناں معلوم ہویو کہ وہ شیطان تھو ف۹۴ مدینہ گا ف۹۵ یہ مکہ مکرمہ گا کجھ لوک تھا جناں نے کلمہ اسلام دے پڑھیو تھو مگر اجاں تک اناں گا دلاں ماں شک تے تردد باقی تھو۔ جد کفارِ قریش سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم دے جنگ واسطے نکلیا یہ وی ان گے نال بدر ماں پہچیا، اُت جا گے مسلماناں ناں کہٹ دیکھیو تاں شک ہور بدھیو تے مرتد ہو گیا تے کہن لگا ف۹۶ کہ باوجود اپنی اتنی کہٹ تعداد گے ایک بہت بڑا لشکر نال لڑن واسطے تیار ہو گیا، اللہ تعالیٰ فرمائے ف۹۷ تے اپنوں کم اُس گے سپرد کرے تے اُس گا فضل تے احسان ور مطمئن ہوئے ف۹۸ اسگو حافظ وناصر ہے ف۹۹ لوہا گا گرز جیہڑا اگ ماں لال کیا وا ایں تے ان دے جیہڑو زخم لگے اُس ماں اگ پوئے تے سوجو ہوئے، ان دے مار گے فرشتہ کافراں ناں کہیں ف۱۰۰ مصیبت تے عذاب ف۱۰۱ یعنی جیہڑی تم نے کمائی کی کفر تے گناہ ف۱۰۲ کسے ور بے جرم عذاب نی کرتو تے کافر ور عذاب کرنوں عدل ہے ف۱۰۳ یعنی ان کافراں گی عادت کفر تے سرکشی ماں فرعونی تے ان دے پہلاں گی طرح ہے تو جس طرح وہ ہلاک کیا گیا یہ وی روزِ بدر قتل تے قید ماں بتلا کیا گیا۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ جس طرح فرعونیاں نے حضرت موسیٰ علیہ الصلوٰۃ والسلام گی نبوت ناں یقین جان گے تکذیب کی، یوہی حال ان لوکاں گو ہے کہ رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم گی رسالت ناں جان پہچان گے تکذیب کریں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يُغَيِّرُوْا مَا بِاَنْفُسِهِمْ ۙ وَاَنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿۵۳﴾ ۙ كَدَاْبِ
خود نہ بدل جائیں ف۱۰۴ اور بیشک اللہ سُنن آلو جانن آلو ہے۔ جسطرح وہ
اٰلِ فِرْعَوْنَ ۙ وَالَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ؕ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِ رَبِّهِمْ
فرعون آلاں تے اُن توں اگلاں گو دستور تھو، انہاں نے اپنا رب گی آیتاں ناں جھٹلایو
فَاَهْلَكْنٰهُمْ بِذُنُوْبِهِمْ وَاَغْرَقْنَآ اٰلَ فِرْعَوْنَ ۚ وَكُلٌّ كَانُوْا
تاں ہم نے انہاں ناں اُن گا گناہاں گی وجہ توں ہلاک کر چھڑیو اور ہم نے فرعون آلاں ناں ڈوبو چھڑیو ف۱۰۵ اور وہ سارا
ظٰلِمِيْنَ ﴿۵۴﴾ اِنَّ شَرَّ الدَّوَآبِّ عِنْدَ اللّٰهِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا
ظالم تھا۔ بیشک زمین ور چلن آلاں بچوں ساراں تو بُرا وہ ہیں جناں نے کفر کیو
فَهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿۵۵﴾ ۖۚ اَلَّذِيْنَ عٰهَدْتَّ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنْقُضُوْنَ
اور ایمان نی لیاتا۔ اور وہ جناں نال تم نے معاہدو کیو تھو
عَهْدَهُمْ فِيْ كُلِّ مَرَّةٍ وَّهُمْ لَا يَتَّقُوْنَ ﴿۵۶﴾ فَاِمَّا تَثْقَفَنَّهُمْ
فر ہروار اپنا عہدناں تروڑیں تھا ف۱۰۶ اور وہ ڈریں وی نی تھا ف۱۰۷ تو ُفرکدے تمناں وہ کسے لڑائی ما
فِي الْحَرْبِ فَشَرِّدْ بِهِمْ مَّنْ خَلْفَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُوْنَ ﴿۵۷﴾
تھاجائیں تاں اُنہاں ناں اسطرح قتل کرو تانجہ اُن گا پچھلا نس جائیں ف۱۰۸ تانجہ مت اُنہاں ناں عبرت ہووے ف۱۰۹
وَاِمَّا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةً فَانْۢبِذْ اِلَيْهِمْ عَلٰى
اور کدے تمناں کسے قوم توں تو کھا گو خوف ہووے ف۱۱۰ تاں اُن گا عہد انگی طرف پھینک چھڑو۔
ع ۷/۲ سَوَآءٍ ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْخَآئِنِيْنَ ﴿۵۸﴾ ۧ وَلَا يَحْسَبَنَّ
برابری ور ف۱۱۱ بیشک دغاباز اللہ ناں پسند نی۔ اور ہرگز کافر اس گمنڈ ما رہیں جے وہ ف۱۱۲

ف۱۰۴ ہور زیادہ بدتر حال ماں بتلانہ ہوئیں جیسو کہ اللہ تعالیٰ نے کفارِ مکہ ناں روزی دے گے پکھ گی تکلیف دور فرمائی، امن دے گے خوف دے نجات دتی تے ان کی طرف اپنا حبیب کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم ناں نبی بنا گے مبعوث فرمایو۔ اناں نے ان نعمتاں ور شکر دے ادا نہ کیو بجائے اس گے یاہ سرکشی کی کہ نبی علیہ الصلوٰۃ والسلام کی تکذیب کی، ان کی خونریزی گے پچھے پے گیا۔ تے لوکاں ناں راہ حق دے روکن لگا۔ سدی نے کہیو کہ اللہ گی نعمت حضرت سید انبیاء محمد مصطفےٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم ایں۔ ف۱۰۵ اِساہی ی کفارِ قریش ایں جناں ناں بدر ماں ہلاک کیو گیو ف۱۰۶ شانِ نزول: اِنَّ شَرَّ الدَّوَآبِّ تے اس گا بعد گیں آیت بنی قریظہ گا یہودیاں گا وارہ ماں نازل ہوئیں جن گو رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم نال عہد تھو کہ وہ آپ گے نال نہ لڑیں گا، نہ آپ گا دشمناں گی مدد کریں گا، اناں نے عہد تروڑیو تے مشرکین مکہ نے جد رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم نال جنگ کی تاں اناں نے ہتھیاراں گے ذریعے ان گی مدد کی فر حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم دے معذرت کی کہ ہم بُھل گیا تھا تے مہارا دے قصور ہویو فرِ دوبارہ عہد کیو تے اُس ناں وی تروڑیو۔ اللہ تعالیٰ نے اناں ناں سب جانوراں دے بدتر فرمایو کیونکہ کفار سب جانوراں دے بدتر ایں تے باوجود کفر گے عہد شکنی وی ہوئیں تاں ہور وی خراب ف۱۰۷ خدا دے نہ عہد شکنی گا خراب نتیجہ دے تے نہ اس دے شرمائیں باوجود اس کے کہ عہد شکنی ہر عاقل گے نزدیک شرمناک جرم ایں تے عہد شکنی کرن آلو ہر ایک گے سامنے بے اعتبار و ہو جائے۔ جد ان گی بے غیرتی اس درجہ ور پہنچ گئی تاں یقیناً وہ جانواراں دے بدتر ایں ف۱۰۸ تے ان گیں ہمت تروڑ چھڑو تے ان گیں جماعتاں ناں منتشر کر چھڑو ف۱۰۹ تے وہ پند پزیر ہوئیں ف۱۱۰ تے ایسا آثار تے قرائن پایا جائیں جن دے ثابت ہوئے کہ وہ عذر کریں گا تے عہد ور قائم نہ رہیں گا ف۱۱۱ یعنی اناں ناں اس عہد گی مخالفت کرن دے پہلاں آگاہ کر چھڑو کہ تھاری بدعہدی گا آثار پایا جار ہیا ایں لہذا وہ عہد قابل اعتبار نی رہیو اس گی پابندی نہ کی جائیگی، ف۱۱۲ جنگ بدر تے نس گے قتل تے قید دے بچ گیا تے مسلماناں گا

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الَّذِينَ كَفَرُوا سَبَقُوا ۚ إِنَّهُمْ لَا يُعْجِزُونَ ﴿٥٩﴾ وَأَعِدُّوا لَهُم
ہتھاں توں نکل گیا، بیشک وہ عاجز نی کرتا ف١١٣ اور اُن واسطے تیار رکھو
مَّا اسْتَطَعْتُم مِّن قُوَّةٍ وَمِن رِّبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ
جتنی وی طاقت تھارا توں ہوسکے ف١١٤ اور جتنا گھوڑا بن سکو جے اُن گے نال اُن گا دلاں ما رعب کاھو
عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِن دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ
جہڑا اللہ گا دشمن اور تھارا دشمن ہیں ف١١٥ اور ان گے بغیر کجھ ہورناں دلاں ما جناں ناں تم نی جانتاف١١٦
اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ ۚ وَمَا تُنفِقُوا مِن شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ
اللہ انہاں ناں سیانے اور اللہ گا راہ ما جو کجھ تم خرچ کریں گا
يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴿٦٠﴾ وَإِن جَنَحُوا لِلسَّلْمِ
تمناں پورو دتو جائے گوف١١٧ اور تم کسے طرح وی گھاٹا ما نی رہ سیں اور کدے وہ صُلح گی طرف مائل ہوویں
فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۚ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦١﴾
تاں تم وی مائل ہوجاؤ ف١١٨ اور اللہ ور پروسو رکھو۔ بیشک وہی ہے سُنن آلو جانن آلو
وَإِن يُرِيدُوا أَن يَخْدَعُوكَ فَإِنَّ حَسْبَكَ اللَّهُ ۚ هُوَ الَّذِي
اور کدے وہ تمناں فریب (توکھو) دینو چاہیں ف١١٩ توبیشک اللہ ہی تمناں کافی ہے وہی ہے جس نے
أَيَّدَكَ بِنَصْرِهِ وَبِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٢﴾ وَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ ۚ لَوْ
تمناں طاقت دتی اپنی مدد اور مسلماناں گے نال اور انہاں گا دِلاں ما میل ملاپ کر چھڑیو ف١٢٠ کدے
أَنفَقْتَ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مَّا أَلَّفْتَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ
تم زمین ما جو کجھ ہے خرچ کر چھڑتا۔ تاں وی ان گا دِل نہ ملاسکتا ف١٢١
وَلَٰكِنَّ اللَّهَ أَلَّفَ بَيْنَهُمْ ۚ إِنَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٦٣﴾ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ
لیکن اللہ نے ان گا دلاں ناں ملا چھڑیو بیشک وہی ہے غالب، حکمت آلو۔ اے غیب گی خبردِسن آلیا بنی!

ف١١٣ اپنا گرفتار کرن آلا ناں اُس گے بعد مسلماناں ناں خطاب ہوئے ف١١٤ خواہ وہ ہتھیار ہوئیں یا قلعہ یا تیر اندازی۔ مسلم شریف گی حدیث ماں این کہ سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم نے اس آیت گی تفسیر ماں قوت گا معنیٰ رمی یعنی تیر اندازی دسیا ایں ف١١٥ یعنی کفار اھلِ مکہ ہوئیں یا دو جا ف١١٦ ابن زید گو قول ہے کہ ات ہورناں دے منافقین مراد ایں جن گو قول ہے کہ کافر جن ف١١٧ اسکی جزا وافر ملیگی ف١١٨ ان دے صُلح قبول کر لیو ف١١٩ تے صلح گو اظہار مکر واسطے کریں ف١٢٠ جیسو کہ قبیلہ راوس تے خزرج ماں محبت تے الفت پیدا کر چھڑی باوجودے کہ ان ماں سو سال دے زیادہ گی عداوت تھیں تے بڑی بڑی لڑائیں ہوئیں تھیں، یوہ محض اللہ تعالیٰ گو کرم ایں ف١٢١ یعنی ان گی باھمی عداوت اس حد تک پہنچ گئی تھی کہ اناں نان ملان واسطے ہر ترکیب تے تمام سامان بے کار ہوگیا تھا تے کائے صورت باقی نی رہی تھی، ذرا ذرا گل ماں بگڑ جائیں تھا تے صدیاں تک جنگ چلے تھی کہ، کسے طرح دو دل ملیں تھا جد رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم مبعوث ہویا تے عرب گا لوک آپ ور ایمان لیایا آتے انان نے آپکی اتباع کی تاں یاہ حالت بدل گئی تے دلاں دے مدتاں گی عداوت تے کینہ دُور ہویا تے ایمانی محبت پیدا ہوئیں۔ یوہ رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم گو باندھو معجزو ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ع ٨ ٤

حَسْبُكَ اللّٰهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِیْنَ ﴿۶۴﴾ یٰۤاَیُّهَا النَّبِیُّ

کافی ہے تھارے واسطے اللہ اور یہ مومن جیہڑا تھاری پیروی کریں ف۱۲۲ اے غیب گی خبردین آلیا(نبی)

حَرِّضِ الْمُؤْمِنِیْنَ عَلَى الْقِتَالِ ؕ اِنْ یَّكُنْ مِّنْكُمْ عِشْرُوْنَ

مسلماناں ناں جہادگی ترغیب دیو اگر تھارے بچوں بی

صٰبِرُوْنَ یَغْلِبُوْا مِائَتَیْنِ ۚ وَ اِنْ یَّكُنْ مِّنْكُمْ مِّائَةٌ یَّغْلِبُوْۤا اَلْفًا

صبر آلا ہوویں گا دو سو ور غالب آئیں گا اور تھارا سو ہوویں گا

مِّنَ الَّذِیْنَ كَفَرُوْا بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا یَفْقَهُوْنَ ﴿۶۵﴾ اَلْـٰٔنَ خَفَّفَ

کافراں گا ہزار ور غالب آئیں گا کیوں جے وہ سمجھ بُوجھ نی رکھتا ف۱۲۳ ہون اللہ نے

اللّٰهُ عَنْكُمْ وَ عَلِمَ اَنَّ فِیْكُمْ ضَعْفًا ؕ فَاِنْ یَّكُنْ مِّنْكُمْ مِّائَةٌ

تھارے ور تخفیف (ہولیار) فرمائی اور اُسناں تھارا کمزور ہون گو علم ہے اور کدے تھارے بچوں سو

صَابِرَةٌ یَّغْلِبُوْا مِائَتَیْنِ ۚ وَ اِنْ یَّكُنْ مِّنْكُمْ اَلْفٌ یَّغْلِبُوْۤا

صبر آلا ہوویں دو سو ور غالب آئیں گا اور اگر تھارا ہزار ہوویں تاں

اَلْفَیْنِ بِاِذْنِ اللّٰهِ ؕ وَ اللّٰهُ مَعَ الصّٰبِرِیْنَ ﴿۶۶﴾ مَا كَانَ لِنَبِیٍّ اَنْ

دو ہزار ور غالب آئیں گا، اللہ گا حکم نال اور اللہ صبر آلاں گے نال ہے۔ کسے نبی گے لائق نی جے

یَّكُوْنَ لَهٗۤ اَسْرٰى حَتّٰى یُثْخِنَ فِی الْاَرْضِ ؕ تُرِیْدُوْنَ عَرَضَ

کافراں ناں زندہ قید کرے جد تک زمین ما اُن گو خون نہ ڈولے ف۱۲۴ تم لوگ

ف۱۲۲ شانِ نزول: حضرت سعید بن جبیر حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما تے روایت کریں کہ یاہ آیت حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ گا ایمان لیان گا وراہ ماں نازل ہوئی۔ ایمان دے صرف تینتی مرد تے چھ عورت مشرف ہویا تھا تدھ حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ اسلام لے آیا۔ اس قول گیی بناور یاہ آیت مکی ہے نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گا حکم نال مدنی سورتاں ماں لکھی گئی۔ ایک قول یوہ ہے کہ یاہ آیت غزوہ بدر ماں قتال دے پہلاں نازل ہوئی اس تقدیر ور مدنی ہوئی تے مومنین دے ات ایک قول ماں انصار ایک ماں تمام مہاجرین تے انصار مراداں ایں ف۱۲۳ یاہ اللہ تعالیٰ گی طرف دے بشارت تے وعدو ہے کہ مسلماناں گی جماعت صابر رہے تاں بمدد الٰہی دس گنا کافراں ور غالب رہگی کیوں کہ کفار جاھل ایں تے ان گی غرض جنگ دے نہ حصولِ ثواب ہے، نہ خوفِ عذاب، جانواراں گی طرح لڑیں بڑیں تاں وہ لِلّٰھیت گے نال لڑن آلاں گا مقابلہ ماں کت کھل سکیں گا بخاری شریف گی حدیث ماں ایں کہ جد یاہ آیت نازل ہوئی تاں مسلماناں ور فرض کر دتو گیو کہ مسلماناں گو ایک دساں گا مقابلہ دے نہ نسے فر آیت اَلْـٰٔنَ خَفَّفَ اللّٰهُ نازل ہوئی تاں یوہ لازم کیو گیو کہ ایک سو (۱۰۰) دو سو (۲۰۰) گا مقابلہ ماں قائم رہیں یعنی دس گنا دے مقابلہ گی فرضیت منسوخ ہوگئی تے دوگنا گا مقابلہ دے نسو ممنوع قرار دتو گیو ف۱۲۴ تے قتل کفار ماں مبالغو کر گے کفر گی ذِلت تے اسلام گی شان وشوکت گو اظہار نہ کرے، شانِ نزول: مسلم شریف وغیرہ گی حدیثاں ماں ایں کہ جنگ بدر ماں ستر کافر قید کر گے سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گ خدمت ماں پیش کیا گیا حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم نے ان گے متعلق صحابہ دے مشورو طلب فرمایو حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے عرض کیو کہ یہ تھاری قوم تے قبیلہ گا لوک ایں میری رائے ہے کہ ان دے فدیو لیگے چھوڑ دتا جائیں اس دے مسلمانان ناں قوت ملیگی تے بڑی گل نی کہ اللہ تعالیٰ انان گے نصیب اسلام کر چھڑے یہ اسلام لے آئیں۔ حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو کہ ان لوکاں نے تھاری تکذیب کی تمناں مکہ مکرمہ ماں رھن نہ دتو، یہ کفر گا سردار تے سرپرست ایں ان گی گردن اُڈا چھڑو اللہ تعالیٰ نے تمناں فدیہ دے بے نیاز کیو ہے۔ حضرت علی مرتضیٰ ناں عقیل ور تے حضرت حمزۃ ناں عباس ور تے مناں میرا قرابت آلاں ور مقرر فرما چھڑو کہ ان گیں گردن مار چھڑاں آخر کار فدیو لین گی رائے ور اتفاق کیو گیو جد فدیو لیو گیو تدھ یاہ آیت نازل ہوئی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الدُّنۡيَا ۖۗ وَاللّٰهُ يُرِيۡدُ الۡاٰخِرَةَ ؕ وَاللّٰهُ عَزِيۡزٌ حَكِيۡمٌ ﴿۶۷﴾ لَوۡلَا
دُنیا گو مال چاہیں ف۱۲۵ اور اللہ آخرت ناں چاہے ف۱۲۶ اور اللہ غالب حکمت آلو ہے۔ اگر اللہ نے
كِتٰبٌ مِّنَ اللّٰهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمۡ فِيۡمَاۤ اَخَذۡتُمۡ عَذَابٌ عَظِيۡمٌ ﴿۶۸﴾
پہلاں ہی ایک گل نہ لکھی ہوتی ف۱۲۷ تاں اے مسلمانوں جیڑو مال تمنے کافراں توں بدلہ ما لیو تھو اُس ماں تھارے ور بڑو عذاب ہوتو
فَكُلُوۡا مِمَّا غَنِمۡتُمۡ حَلٰلًا طَيِّبًا ۖۚ وَّاتَّقُوا اللّٰهَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوۡرٌ
تاں کھاؤ جیڑو غنیمت گو مال تمناں ملیو حلال پاکیزہ ف۱۲۸ اور اللہ توں ڈرتا رہو۔ بیشک اللہ بخشن آلو
رَّحِيۡمٌ ﴿۶۹﴾ يٰۤاَيُّهَا النَّبِىُّ قُلۡ لِّمَنۡ فِىۡۤ اَيۡدِيۡكُمۡ مِّنَ الۡاَسۡرٰٓى ۙ اِنۡ ع ۹ ۵
مہربان ہے۔ اے غیب گی خبر دین آلیا! جیڑا قیدی تھارا ہتھ ما ہیں ان ناں فرماؤ ف۱۲۹ اگر
يَّعۡلَمِ اللّٰهُ فِىۡ قُلُوۡبِكُمۡ خَيۡرًا يُّؤۡتِكُمۡ خَيۡرًا مِّمَّاۤ اُخِذَ مِنۡكُمۡ
اللہ نے تھارا دِل ما اچھائی جانی ف۱۳۰ جیڑو تھارا دوں لیو گیو ف۱۳۱ تمناں اُس توں بہتر عطافرمائے گو

ف۱۲۵ یوہ خطاب مومنین دے ہے تے مال دے مراد فدیو ہے ف۱۲۶ یعنی تھارے واسطے آخرت گوثواب جیڑو قتلِ کفار تے اعزازِ اسلام ور مرتب ہے حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ یوہ حکم بدر ماں تھو جد کہ مسلمان تھوڑا تھا فِر جد مسلماناں گی تعداد زیادہ ہوئی تے فضلِ الٰہی نال مضبوط تے طاقتور ھو یا تاں قیدیاں کا وارہ ماں نازل ہوئی فَاِمَّا مَنًّۢا بَعۡدُ وَاِمَّا فِدَآءً (سورۃ محمد ۴۷/۴) تے اللہ تعالیٰ نے اپنا نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم تے مومنین ناں اختیار دتو کہ چاہے کافراں ناں قتل کریں، چاہے اناں ناں غلام بنائیں، چاہے فِدیو لیں چاہئے آزاد کریں بدر گا قیدیاں گو فدیو چالی (۴۰) اوقیہ سونو فی کس تھو جس گا سولہ سو (۱۶۰۰) درھم ہوئیں ف۱۲۷ یوہ کہ اجتہاد ور عمل کرن آلاں ور مواخذو نہ فرمائیگو تے اِت صحابہ نے اجتہاد ہی کیو تھو تے ان گی سوچ ماں یا ہی گل آئی تھی کہ کافراں ناں زندہ چھوڑن ماں ان گا اسلام لیان گی اُمید ہے تے فدیو لین ماں دین ناں تقویت ہوئے تے اس پاسہ ور نظر نی کی کہ قتل ماں اسلام گی عزت تے کفار گی ذلت ہے۔ مسئلو: سیدِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گو اس دینی معاملہ ماں صحابہ گی رائے دریافت فرمانو مشروعیتِ اجتہاد گی دلیل ہے یا کِتٰبٌ مِّنَ اللّٰهِ سَبَقَ دے وہ مراد ہے جو اس نے لوح محفوظ ماں لکھیو کہ اھلِ بدر ور عذاب نہ کیو جائیگو ف۱۲۸ جد اپر گی آیت نازل ہوئی تاں اصحابِ نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم نے جیڑا فدیہ لیا تھا ان دے ہتھ روک لیا۔ اس ور یاہ آیت نازل ہوئی تے بیان فرمایو گیو تھاریں غنیمت حلال کی گئیں اناں ناں کھاؤ۔ بخاری تے مسلم گی حدیث ماں ایں کہ اللہ تعالیٰ نے مہارے واسطے غنیمتاں ناں حلال فرمایو مہارا دے پہلاں کسے واسطے حلال نی تھیں۔ ف۱۲۹ شانِ نزول: یاہ آیت حضرت عباس بن عبدالمطلب رضی اللہ تعالیٰ عنہ گا وارہ ماں نازل ہوئی جیڑا سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گا چاچا ایں یہ کفارِ قریش گا ان دس سرداراں بچوں تھا جناں نے بدر ماں لشکرِ کفار گا کھانا گی ذمّہ داری لئی تھی تے یہ اُس خرچ واسطے بی اوقیہ سونو نال لیکے چلیا تھا (ایک اوقیو چالی درھم گو ہوئے) لیکن جس دن کھانوں کھوالن گی ذمّہ داری ان گی تھی خاص اُسے دن جنگ گو واقعو پیش آیو تے جنگ وقتال ماں کھانو کھوالن گی فرصت تے مہلت نہ ملی، تاں یوہ بی اوقیہ سونوان گے کول بچ گیو جد وہ گرفتار ھویا تاں یوہ سونوان دے لے لیو گیو تے اناں نے درخواست کی کہ یوہ سونوں ان گا فدیہ ماں مجرا لیو جائے مگر رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم نے انکار فرمایو ارشاد فرمایو جیڑی چیز مہاری مخالفت ماں خرچ کرن واسطے لیا تھا وہ نہ چھوڑی جا ئیگی تے حضرت عباس ور ان گا دوئے بھتیجا عقیل بن ابی طالب تے نوفل بن حارث گا فدیاں گو بہاروی سٹیو گیو تاں حضرت عباس نے عرض کی اے محمد صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم کیا تم مناں اس حال ماں چھوڑیں گا کہ ہوں اپنی عمر قریش دے منگ منگ کے گزاروں؟ تاں حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم نے فرمایو کہ فر وہ سونو کت ہے جس ناں تیرا مکہ دے ٹرتے ویلے تھاری بیوی ام فضل نے دفن کیو ہے تے تم ان دے کہہ گے آیا ایں کہ پتو نی مناں کے حادثو پیش آئے اگر ہوں جنگ ماں مرجاؤں تاں یوہ تیرو ہے تے عبداللہ تے عبیداللہ گو تے فضل تے قُثم گو (سب ان گا بیٹا تھا) حضرت عباس نے عرض کی کہ تمناں کس طرح معلوم ہو یو حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم نے فرمایو مناں میرا ربّ نے خبردار کیو ہے اس ور حضرت عباس نے عرض کی ہوں گواہی دیوں بیشک تم سچا ایں تے ہوں گواہی دیوں کہ اللہ تعالیٰ گے سوا کوئی معبود نی بیشک تم اُس گا بندہ تے رسول ایں میرا اس راز ور کوئی خبردار نی تھو تے حضرت عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے اپنا بھتیجاں عقیل تے نوفل ناں وی حکم دتو وہ وی اسلام لے آیا۔ ف۱۳۰ خلوص ایمان تے صحتِ نیت دے ف۱۳۱ یعنی فدیو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۗ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿٧٠﴾ وَاِنْ يُّرِيْدُوْا خِيَانَتَكَ فَقَدْ

اور تمنا بخش چھوڑے گو اور اللہ بخشن آلو مہربان ہے ف١٣٢ اور اے محبوب! اگر وہ ف١٣٣ تھارے نال دغو کرنو چاہیں ف١٣٤ گا تے

خَانُوا اللّٰهَ مِنْ قَبْلُ فَاَمْكَنَ مِنْهُمْ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿٧١﴾

اُس توں پہلاں وہ اللہ ہی گی خیانت کر بیٹھا ہیں، جسکی وجہ توں اُس نے انہاں ناں تھارا قابو ما دتو ہے ف١٣٥ اور اللہ جانن آلو حکمت آلو ہے۔

اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَهَاجَرُوْا وَجٰهَدُوْا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ

بیشک جہڑا نے ایمان آنیو ں اور اللہ واسطے ف١٣٦ گھربار چھوڑیو اور اللہ گا رستہ ما اپناں مالاں اور جاناں گے

فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَالَّذِيْنَ اٰوَوْا وَّنَصَرُوْٓا اُولٰٓئِكَ بَعْضُهُمْ اَوْلِيَآءُ

نال لڑیا ف١٣٧ اور وہ جنہاں نے جگہ دتی اور مدد کی ف١٣٨ وہ اکین دوجا گا وارث

بَعْضٍ ۗ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَلَمْ يُهَاجِرُوْا مَا لَكُمْ مِّنْ وَّلَايَتِهِمْ

ہیں ف١٣٩ اور وہ جیہڑا ایمان لے آیا ف١٤٠ اور ہجرت نی کی، تمناں اُنگی وراثت

مِّنْ شَيْءٍ حَتّٰى يُهَاجِرُوْا ۚ وَاِنِ اسْتَنْصَرُوْكُمْ فِي الدِّيْنِ

بچوں کجھ نی ملتو جد توڑی ہجرت نہ کریں اور اگر وہ دین ما تھارا توں مدد چاہیں

فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ اِلَّا عَلٰى قَوْمٍ ۭ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِّيْثَاقٌ ۗ وَاللّٰهُ

تاں تھارے ور مدد کرنی واجب ہے مگر ایسی قوم ور جے تھارو ان گے نال عہد ہووے اور اللہ

بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ﴿٧٢﴾ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا بَعْضُهُمْ اَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ۗ

تھاراں عملاں ناں دیکھ رہیو ہے اور کافر آپس ما اکین دوجا گا وارث ہیں ف١٤١

اِلَّا تَفْعَلُوْهُ تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي الْاَرْضِ وَفَسَادٌ كَبِيْرٌ ﴿٧٣﴾ ؕ

ایسونی کرسیں تاں زمین ما فتنو تے بڑو فساد ہووے گو ف١٤٢

ف١٣٢ جد رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گے کول بحرین گو مال آیو جسکی مقدار اسی ہزار تھی تاں حضور اکرم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم نے نماز ظہر واسطے وضو فرمایو تے نماز تے پہلاں پہلاں سارا گو سارو تقسیم فرما چھڑیو تے حضرت عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہ ناں حکم دتو کہ اس بچوں لے لیو تاں اناں دے جتنو چاہن ہو یا تنوں اناں نے لے لیو وہ فرمائیں تھا کہ یوہ اس دے بہتر ہے جیہڑ و اللہ تعالیٰ نے میرا دے لیو تے ہوں اُسگی مغفرت گی اُمید رکھوں تے ان گا بادھا گو یوہ حال ہو یو کہ ان گا بی (٢٠) غلام تھا سب کا سب تاجر تے ان بچوں سب دے کہٹ سرمایو جسکو تھو اُس گو بی ہزار تھو ف١٣٣ وہ قیدی ف١٣٤ تھاری بیعت دے پھر گے تے کفر اختیار کر گے ف١٣٥ جیسو کہ وہ بدر ناں دیکھ بیٹھا ایں کہ قتل ہو یا، گرفتار ہو یا، آئندہ وی اگر ان گا اطوار وہی رہیا تاں اناں ناں اسے گو امیدوار رہنوں چاہیے۔ ف١٣٦ تے اُسے گا رسول گی محبت ماں اناں نے اپنا ف١٣٧ یہ پہلا مہاجرین ایں ف١٣٨ مسلماناں گی تے اناں ناں اپناں مکاناں ماں ٹھہرایو یہ انصار ایں۔ ان مہاجرین تے انصار دواں واسطے ارشاد ہوئے ف١٣٩ مہاجر انصار گا تے انصار مہاجر گا۔ یاہ وراثت آیت وَاُولُوا الْاَرْحَامِ بَعْضُهُمْ اَوْلٰى بِبَعْضٍ (سورۃ انفال: ٨/ ٧٥) دے منسوخ ہوگئی ف١٤٠ تے مکہ مکرمہ ماں ای مقیم رہیا۔ ف١٤١ ان گے دے مومنین گے درمیان وراثت نی۔ اس آیت دے ثابت ہو یو کہ مسلماناں ناں کفار گی موالات تے موارثت دے منع کیو گیو تے ان دے جدا رہن گو حکم دتو گیو تے مسلماناں ور آپسماں میل جول لازم کیو گیو ف١٤٢ یعنی اگر مسلماناں ناں ایک دوجا گی مدد کرن تے ہمدردی گو جذبو نہ ہو یو تے وہ ایک دوجا گی مدد کر گے ایک طاقت نہ بنیاں تاں کفار آپسماں مل گے بڑی طاقت بن جائیں گا تے مسلمان کمزور رہ جائیں گا تے یوہ بہت بڑو فتنو تے فساد ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَهَاجَرُوْا وَجٰهَدُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ

اور وہ جنہاں نے ایمان آنیو اور ہجرت کی اور اللہ گا راہ ما

وَالَّذِيْنَ اٰوَوْا وَّنَصَرُوْٓا اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُوْنَ حَقًّا ۭ لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ

اور جنہاں نے جگہ دتی اور مدد کی وہی سچّا ایمان آلا ہیں، ان گے واسطے بخشش ہے

وَّرِزْقٌ كَرِيْمٌ ۝٧٤ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْۢ بَعْدُ وَهَاجَرُوْا وَجٰهَدُوْا

اور عزت گی روزی ف۱۴۳ اور جیڑا بعد ما ایمان لے آیا اور ہجرت کی اور تھارے نال

مَعَكُمْ فَاُولٰٓئِكَ مِنْكُمْ ۭ وَاُولُوا الْاَرْحَامِ بَعْضُهُمْ اَوْلٰى بِبَعْضٍ

جہاد کیو وہ وی تھارا ہی بچوں ہیں ف۱۴۴ اور رشتہ دار ایکن دوجا توں زیادہ نیڑے ہیں

فِيْ كِتٰبِ اللّٰهِ ۭ اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ۝٧٥ ع

اللہ گی کتاب ما ف۱۴۵ بیشک اللہ سارو کجھ جانے

ایاتہا ۱۲۹	سورۃ التوبۃ مدنیۃ	رکوعاتہا ۱۶

ف۱

بَرَاۗءَةٌ مِّنَ اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖٓ اِلَى الَّذِيْنَ عٰهَدْتُّمْ مِّنَ

بیزاری گو حکم سنانو ایں اللہ اور اُس گا رسول گی طرفوں ان مشرکاں ناں جناں نال تھارو عہد تھو اور وہ

ف۱۴۳ پہلی آیت ماں مہاجرین تے انصار گا باھمی تعلقات تے ان بچوں ہر ایک گا ایک دوجا گو مدد گار ہون گو بیان تھو۔ اس آیت ماں ان ذواں گا ایمان گی تصدیق تے ان ور رحمت خداوندی گا وارد ہون گو ذکر ہے ف۱۴۴ تے تھارا ہی حکم ماں ایں اے مہاجرین تے انصار۔ مہاجرین گا کئی طبقہ ایں ایک وہ ایں جناں نے پہلی مرتبہ مدینہ طیبہ گی طرف ہجرت کی اناں ناں مہاجرین اوّلین کہیں۔ کجھ وہ حضرات ایں جناں نے پہلاں حبشہ گی طرف ہجرت فرمائی فر مدینہ طیبہ گی طرف اناں ناں اصحاب الہجرتین کہیں۔ بعض حضرات وہ ایں جناں نے صلح حدیبیہ گے بعد فتح مکہ ڈے پہلاں ہجرت کی یہ اصحاب ہجرت ثانیہ کہوائیں پہلی آیت ماں مہاجرین اوّلین گو ذکر ہے تے اس ماں اصحاب ہجرت ثانیہ گو ف۱۴۵ اس آیت دے توارث بالہجرت منسوخ کیو گیو تے ذوی الارحام گی وراثت ثابت ہوئی۔ ف۱ سوۃ توبہ مدنی ایں مگر اس گا آخیر گی آیت لَقَدْ جَاۗءَكُمْ رَسُوْلٌ دے آخر تک ان ناں بعض علما مکی کہیں اس سورت ماں سولہ (۱۶) رکوع، ایک سوانتی (۱۲۹) آیات، چار ہزار اٹھتر (۴۰۷۸) کلمہ دس ہزار چار سو اٹھاسی (۱۰۴۸۸) حرف ایں اس سورت گا دس ناں ایں ان بچوں توبہ تے برات دو مشہور ایں اس سورت گا شروع ماں بسم اللہ شریف نی لکھی وی اس گی اصل وجہ یاہ ہے کہ حضرت جبریل علیہ السلام ایں سورت گے نال بسم اللہ شریف لے گے نازل ہی نی ہویا تھا تے نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم نے بسم اللہ شریف لکھن گو حکم نی فرمایو۔ حضرت علی مرتضیٰ کرم اللہ تعالیٰ وجہ الکریم دے مروی ہے کہ بسم اللہ امان ایں تے یاہ سورت تلوار گے نال امن اٹھادین واسطے نازل ہوئی امام بخاری نے حضرت برا رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے روایت کیو کہ قرآن کریم گی سورتاں ماں سب دے آخر ماں یاہی سورت نازل ہوئی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الْمُشْرِكِيْنَ ﴿١﴾ فَسِيْحُوْا فِي الْاَرْضِ اَرْبَعَةَ اَشْهُرٍ وَّاعْلَمُوْٓا اَنَّكُمْ
قائم نی رہیا ف۲ تو چار مہینہ زمین ور چلو پھرو اور جان لیو جے تم

غَيْرُ مُعْجِزِي اللّٰهِ ۙ وَاَنَّ اللّٰهَ مُخْزِي الْكٰفِرِيْنَ ﴿٢﴾ وَاَذَانٌ مِّنَ
اللہ ناں عاجزنی کرسکتا ف۳ اور بیشک اللہ کافراں ناں ذلیل کرن آلو ہے ف۴ اور آواز دینی ہے

اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖٓ اِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْاَكْبَرِ اَنَّ اللّٰهَ
اللہ اور اُس گا رسول گی طرفوں سارا لوکاں ناں حج گے دن ف۵ جے اللہ

بَرِيْٓءٌ مِّنَ الْمُشْرِكِيْنَ ۙ وَرَسُوْلُهٗ ۭ فَاِنْ تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۚ
مشرکاں توں بیزار ہے اور اُس گو رسول تو تم کدے توبہ کرو ف۶ تاں تھارو ہی پلو ہے

وَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوْٓا اَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللّٰهِ ۭ وَبَشِّرِ
اور کدے مُنھ موڑ لیو ف۷ تاں جان لیو جے تم اللہ ناں تھکانی سکتا ف۸ اور

الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِعَذَابٍ اَلِيْمٍ ﴿٣﴾ اِلَّا الَّذِيْنَ عٰهَدْتُّمْ مِّنَ
کافراں ناں دردناک عذاب گی خبر سناؤ مگر وہ مشرکین جنہاں نال تھارو

الْمُشْرِكِيْنَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوْكُمْ شَيْـًٔا وَّلَمْ يُظَاهِرُوْا عَلَيْكُمْ
عہد تھو فرِ انہاں نے تھارا عہد ما کائے کمی نی کی ف۹ اور تھارا مقابلہ ما کسے گی

ف۲ مشرکین عرب تے مسلماناں گے درمیان عہد تھو، ان بچوں چند ایک ناں چھوڑ گے ساراں نے عہد شکنی کی تاں ان عہد شکناں گو عہد ساقط کردتو گیو تے حکم دتو گیو کہ چار مہینہ وِہ امن گے نال جت چاہیں گزاریں ان دے کائے مزاحمت نہ کی جائیگی۔ اس عرصہ ماں اناں ناں موقعو ہے کہ خوب سوچ سمجھ لیں کہ ان واسطے کے بہتر ہے تے اپنیں احتیاط کرلیں تے جان لیں کہ اس مدّت گے بعد یا دے اسلام قبول کرنو پوئے گو یا قتل ہونوں۔ یاہ سورت ۹ ہجری ماں فتح مکہ دے ایک سال بعد نازل ہوئی۔ رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم نے اس سنہ ماں حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ ناں امیر حج مقرر فرمایو تھو تے ان گے بعد علی مرتضٰی ناں مجمع حجاج ماں یاہ سورت سنان واسطے پچھیو چنانچہ حضرت علی مرتضٰی نے دس ذی الحجہ ناں جمرۂ عقبی گے کول کھڑا ہو گے ندا فرمائی یٰٓاَیُّهَا النَّاسُ ہوں تھاری طرف رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم گو فرستادہ آیو ہاں، لوکاں نے کہیو تم کے پیغام لے گے آیا ایں؟ تاں آپ نے تری یا چالی (۳۰/۴۰) آیت اس سورت گی تلاوت فرمائیں فر فرمایو کہ ہوں چار حکم لیایو ہاں (۱) اس سال گے بعد کوئے مشرک کعبہ معظمہ گے کول نہ آئے (۲) کوئے شخص ننگو ہو گے کعبہ معظمہ گو طواف نہ کرے (۳) جنت ماں مومن گے سوا کوئے داخل نہ ہوئے گو (۴) جس گو رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم گے نال عہد ہے وہ عہد اپنی مدت تک رہگو تے جسگی مدّت مقرر نی اگی میعاد چار مہینہ گے بعد پوری ہو جائیگی۔ مشرکین نے یوہ سن گے کہیو اے علی اپنا چاچا گا فرزند (یعنی سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم) ناں خبر دے چھڑ کہ ھم نے عہد پسِ پشت پھینک چھڑیو مہارے دے ان گے درمیان کوئے عہد نی بجز نیزہ بازی تے تیغ زنی گے۔ اس واقعہ ماں خلافتِ حضرت صدیق اکبر گی طرف ایک باریک اشارو ہے کہ حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم نے حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ ناں دے امیر حج بنایو تے حضرت علی مرتضٰی ناں ان گے پچھے سورۂ برات پڑھن واسطے پچھیو حضرت ابوبکر صدیق امام ہویا تے حضرت علی مرتضٰی مقتدی۔ اس دے حضرت ابوبکر صدیق گی تقدیم حضرت علی مرتضٰی ور ثابت ہوئی ف۳ تے باوجود اس مہلت گے اس گی گرفت دے نی بچ سکتا ف۴ دنیا ماں قتل گے نال تے آخرت ماں عذاب گے نال ف۵ حج ناں حج اکبر فرمایو اس واسطے کہ اُس زمانہ ماں عمرہ ناں حج اصغر کہیو جائے تھو تے ایک قول یوہ ہے کہ اس حج ناں حجِ اکبر کہیو گیو کہ اس سال رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم نے حج فرمایو تھو تے چونکہ یوہ جمعہ گے دن واقع ہویو تھو اس واسطے مسلمان اس حج ناں جیڑ و جمعہ گے دن ہوئے حج وداع گو مذکر جان گے حج اکبر کہیں ف۶ کفر تے غدر دے ف۷ ایمان لیان تے توبہ کرن دے ف۸ یاہ وعید عظیم ایں تے اس ماں یوہ اعلام ایں کہ اللہ تعالیٰ عذاب نازل کرن ور قادر ہے ف۹ تے اُساں اگی شرطاں گے نال پورو کیو۔ یہ لوگ بنی ضمرہ تھا جیڑو کنانہ گو ایک قبیلو ہے تے ان گی مُدّت گا نو مہینہ باقی رہیا تھا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اَحَدًا فَاَتِمُّوْٓا اِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ اِلٰى مُدَّتِهِمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ
مددوی نی کی تاں اُن گا عہد گی مدّت ناں پوری کرو، بیشک اللہ پرہیزگاراں نال محبت
الْمُتَّقِيْنَ ﴿٤﴾ فَاِذَا انْسَلَخَ الْاَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِيْنَ
فرمائے۔ فر جد حُرمت آلا مہینہ نکل جائیں فر مشرکاں ناں مارو ف۱۰
حَيْثُ وَجَدْتُّمُوْهُمْ وَخُذُوْهُمْ وَاحْصُرُوْهُمْ وَاقْعُدُوْا لَهُمْ
جت وی تھائیں ف۱۱ اور انہاں ناں پکڑو اور قید کرو اور ہر جگہ اُنگی ٹوہ ما
كُلَّ مَرْصَدٍ ۚ فَاِنْ تَابُوْا وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ فَخَلُّوْا
بیسو، فر کدے وہ توبہ کرلیں ف۱۲ اور نماز قائم رکھیں اور زکوٰۃ دیں تاں
سَبِيْلَهُمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿٥﴾ وَاِنْ اَحَدٌ مِّنَ
ان گا راہ ناں چھوڑ دیو ف۱۳ بیشک اللہ بخشن آلو مہربان ہے اور اے محبوب! اگر کوئے
الْمُشْرِكِيْنَ اسْتَجَارَكَ فَاَجِرْهُ حَتّٰى يَسْمَعَ كَلٰمَ اللّٰهِ ثُمَّ
مشرک تھارا توں پناہ منگے ف۱۴ تاں اُسناں پناہ دیو تانجہ وہ اللہ گو کلام سُنے فر
اَبْلِغْهُ مَاْمَنَهٗ ؕ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَعْلَمُوْنَ ﴿٦﴾ ع كَيْفَ
اُسناں اُسگی امن گی جگہ ما پہچا چھوڑو ف۱۵ یاہ تانجہ وہ ناوان لوک ہیں ف۱۶ مشرکاں واسطے
يَكُوْنُ لِلْمُشْرِكِيْنَ عَهْدٌ عِنْدَ اللّٰهِ وَعِنْدَ رَسُوْلِهٖٓ اِلَّا
اللہ اور اُس کا رسول گے کول کوئی عہد کیوں ہووے گو؟ ف۱۷ مگر
الَّذِيْنَ عٰهَدْتُّمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ۚ فَمَا اسْتَقَامُوْا لَكُمْ
وہ جنھاں نال تھارو معاہدو مسجدِ حرام گے کول ہویو ہے ف۱۸ فر جد تک وہ تھارے واسطے عہد ور قائم رہیا
فَاسْتَقِيْمُوْا لَهُمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِيْنَ ﴿٧﴾ كَيْفَ وَاِنْ يَّظْهَرُوْا
تم ان واسطے قائم رہو۔ بیشک پرہیزگار اللہ ناں پیارا لگیں۔ بھلا کیوں ف۱۹ اُنگو یوہ حال ہے جے

ف۱۰ جناں نے عہد شکنی کی ف۱۱ حرم شریف ماں یاہ حرم شریف دے باہر کسے وقت یا جگہ گی تخصیص نی کی گئی ف۱۲ شک تے کفر دے اور ایمان قبول کریں ف۱۳ تے قید دے رہا کر چھڑو تے ان دے نہ لڑو پڑو ف۱۴ مہلت گا مہینہ گذارن دے بعد تانجہ تھارا دے توحید گا مسائل تے قرآن پاک سنیں جسکی تم دعوت دیں ف۱۵ اگر ایمان نہ لیایا۔ مسئلو: اس دے ثابت ہویو کہ امن منگن آلا ناں ایذا نہ دتی جائے تے مدت گذارن گے بعد اس ناں دارالاسلام ماں رھن گو حق نی ف۱۶ اسلام تے اس گی حقیقت ناں نی جانتا تاں اناں ناں امان دینی عین حکمت ہے تانجہ کلام اللہ سنیں تے سمجھیں ف۱۷ کہ وہ عذر تے عہد شکنی کریں ف۱۸ تے ان دے کائے عہد شکنی ظہور ماں نہ آئی بنی کنانہ تے بنی ضمرہ کی طرح ف۱۹ عہد پورا کریں گا تے کیا وہ قول قرار ور قائم رہینگا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

عَلَيْكُمْ لَا يَرْقُبُوْا فِيْكُمْ اِلًّا وَّلَا ذِمَّةً ؕ يُرْضُوْنَكُمْ بِاَفْوَاهِهِمْ

جد تھارے ور غالب آئیں نہ قرابت گو لحاظ کریں نہ عہد گو، اپنا منھ نال (زبانی) تمنا راضی کریں ف۲۰

وَتَاْبٰى قُلُوْبُهُمْ ۚ وَاَكْثَرُهُمْ فٰسِقُوْنَ ۚ﴿۸﴾ اِشْتَرَوْا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ

اور ان گا دِلاں ما انکار ہے اور ان ما اکثر نافرمان ہیں ف۲۱ الله گی آیتاں گے بدلے

ثَمَنًا قَلِيْلًا فَصَدُّوْا عَنْ سَبِيْلِهٖ ؕ اِنَّهُمْ سَآءَ مَا كَانُوْا

تھوڑی قیمت لئی ف۲۲ تے اُس گا راہ توں روکیو ف۲۳ بیشک وہ بہت ہی بُرا

يَعْمَلُوْنَ ﴿۹﴾ لَا يَرْقُبُوْنَ فِيْ مُؤْمِنٍ اِلًّا وَّلَا ذِمَّةً ؕ وَاُولٰٓئِكَ

کم کریں۔ کسے مسلمان گا معاملہ ما نہ قرابت داری گو لحاظ کریں نہ عہد گو ف۲۴ اور وہی

هُمُ الْمُعْتَدُوْنَ ﴿۱۰﴾ فَاِنْ تَابُوْا وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ

سرکش ہیں۔ فر اگر وہ ف۲۵ توبہ کریں اور نماز قائم رکھیں اور زکوٰۃ دیں

فَاِخْوَانُكُمْ فِي الدِّيْنِ ؕ وَنُفَصِّلُ الْاٰيٰتِ لِقَوْمٍ يَّعْلَمُوْنَ ﴿۱۱﴾ وَاِنْ

تاں وہ تھارا اپنا پائی ہیں ف۲۶ اور ہم آیت تفصیلاً بیان کراں جانن آلاں واسطے ف۲۷ اور کدے

نَّكَثُوْٓا اَيْمَانَهُمْ مِّنْۢ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوْا فِيْ دِيْنِكُمْ

عہد کر گے اپنی قسم تروڑیں اور تھارا دین ناں طعنو دیں۔

فَقَاتِلُوْٓا اَئِمَّةَ الْكُفْرِ ۙ اِنَّهُمْ لَآ اَيْمَانَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ

تاں کفر گا لیڈراں نال لڑو ف۲۸ بیشک ان گی قسم کجھ نی یاہ اُمید کرتاں جے

يَنْتَهُوْنَ ﴿۱۲﴾ اَلَا تُقَاتِلُوْنَ قَوْمًا نَّكَثُوْٓا اَيْمَانَهُمْ وَهَمُّوْا بِاِخْرَاجِ

مت وہ بازآجائیں ف۲۹ کیاتم اُس قوم نال نی لڑسیں جنہاں نے اپنی قسم تروڑیں ؟ ف۳۰ اور رسول ناں کڈھن گو

الرَّسُوْلِ وَهُمْ بَدَءُوْكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ ؕ اَتَخْشَوْنَهُمْ ۚ فَاللّٰهُ اَحَقُّ اَنْ

ارادو کیو ف۳۱ حالانکہ انہاں ہی گی طرفوں پہل ہوئی ہے کیا تم ان توں ڈریں؟ اور الله اسگو زیادہ حقدار ہے جے

ف۲۰ ایمان تے وفائے عہد گا وعدہ کر گے ف۲۱ عہد شکن، کفر ماں سرکش، بے مُروّت، جھوٹھ دے نہ شرمان آلا اناں نے ف۲۲ تے دنیا گا تھوڑا نفع گے پچھے ایمان تے قرآن چھوڑ بیٹھا تے جیڑو عہد رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم دے کیو تھو وہ ابوسفیان گا تھوڑا جیا لالچ دین ور تروڑ بیٹھا ف۲۳ تے لوکاں ناں دین الٰہی ماں داخل ھون دے رکاوٹ بنیا ف۲۴ جد موقعو ملے قتل کر چھڑیں تاں مسلماناں ناں وی چاہیے کہ جد مشرکین ور ہتھ پچے در گزر نہ کریں ف۲۵ کفر تے عہد شکنی دے باز آئیں تے ایمان قبول کر گے ف۲۶ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ اس آیت دے ثابت ہویو کہ اھلِ قبلہ گا خون حرام ایں ف۲۷ اس دے ثابت ہویو کہ تفصیل آیات ور جسگی نظر ہوئے وہ عالم ایں ف۲۸ مسئلو: اس آیت دے ثابت ہویو کہ جیڑو کافر ذمی دین اسلام ور طعن کرے اسگو عہد باقی نی رہتو تے وُہ ذِمہّ دے خارج ھو جائے اس ناں قتل کرنو جائز ہے ف۲۹ اس آیت دے ثابت ہویو کہ کفار گے نال جنگ کرن دے مسلمانان گی غرض اناں ناں کفر تے بداعمالیاں دے روکنو ایں ف۳۰ تے صلح حدیبہ گو عہد تروڑیو تے مسلماناں گا حلیف خزاعہ گے مقابلے بنی بکر گی مدد کی ف۳۱ مکہ مکرمہ دے دار الندوہ ماں مشورو کر گے

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

تَخْشَوْهُ إِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿١٣﴾ قَاتِلُوْهُمْ يُعَذِّبْهُمُ اللّٰهُ بِاَيْدِيْكُمْ
اُس توں ڈرو اگر تم ایماندار ہیں؟ اُنہاں نال لڑو اللہ انہاں ناں عذاب دیے گو تھارے ھتھوں
وَيُخْزِهِمْ وَيَنْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُوْرَ قَوْمٍ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿١٤﴾
اور اُنہاں ناں ذلیل و رسوا کرے گو ف٣٢ اور اُن ورتھاری مددکرے گو ف٣٣ اور ایمانداراں گو دِل ٹھنڈو کرے گو
وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوْبِهِمْ ۭ وَيَتُوْبُ اللّٰهُ عَلٰي مَنْ يَّشَاۗءُ ۭ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ
اور ان گا دِلاں گا غضب ناں دورکرے گو ف٣٤ اور اللہ جسگی چاہے توبہ قبول فرمائے ف٣٥ اور اللہ علم اور
حَكِيْمٌ ﴿١٥﴾ اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تُتْرَكُوْا وَلَمَّا يَعْلَمِ اللّٰهُ الَّذِيْنَ جٰهَدُوْا
حکمت آلو ہے۔ کیاتم اِسے گھمنڈ ما ہیں جے اِسے طرح چھوڑ دتا جاؤ گا اور اجاں اللہ نے پہچان نی کرائی انگی جیڑا
مِنْكُمْ وَلَمْ يَتَّخِذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ وَلَا رَسُوْلِهٖ وَلَا الْمُؤْمِنِيْنَ
تھارے نال جہادکریں گا ف٣٦ اور اللہ اور اس گارسول اور مسلماناں توں بغیر کسے ناں اپنو محرم راز
وَلِيْجَةً ۭ وَاللّٰهُ خَبِيْرٌۢ بِمَا تَعْمَلُوْنَ ﴿١٦﴾ مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِيْنَ ع ۲ / ۸
نی بناسیں ف٣٧ اور اللہ تھاراں کماں تو خبردار ہے۔ مشرکاں گو یوہ حق نی
اَنْ يَّعْمُرُوْا مَسٰجِدَ اللّٰهِ شٰهِدِيْنَ عَلٰٓي اَنْفُسِهِمْ بِالْكُفْرِ ۭ اُولٰۗىِٕكَ
جے اللہ گی مسجداں ناں آباد کریں ف٣٨ خود اپناں کفر گی گواہی دیگیے ف٣٩
حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ ښ وَفِي النَّارِ هُمْ خٰلِدُوْنَ ﴿١٧﴾ اِنَّمَا يَعْمُرُ مَسٰجِدَ
اُنگو تے سارو کیو کرتا یو برباد ہو گیو اور وِہ ہمیشہ اگ (جہنم) ما رہیں گا ف٤٠ اللہ گی مسجداں ناں

ف٣٢ قتل تے قید دے ف٣٣ تے ان ورغلبو عطافرمائے گو ف٣٤ یہ تمام مواعید پوراھویا تے نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم گی خبرسچیّں ثابت ھوئیں تے نبوت گوثبوت واضح ترھوگیو ف٣٥ اس ماں اشاروہے کہ بعض اھلِ مکہ کفردے باز آگے تائب ھوئیں گا۔ یاہ خبروی ایسی ہی واقع ھوئی چنانچہ ابوسفیان تے عکرمہ بن ابوجہل تے سہیل بن عمروایمان دے مشرف ھویا ف٣٦ اخلاص گے نال اللہ گاراہ ماں ف٣٧ اس دے معلوم ھویو کہ مخلص تے غیر مخلص ماں امتیاز کردتو جائے گو تے مقصود اس دے مسلماناں ناں مشرکین گی موالات تے ان گے کول مسلماناں گاراز پہچان دے ممانعت کرنوں ایں ف٣٨ مسجداں دے مسجد حرام کعبہ معظّمہ مراد ہے، اساں جمع گا صیغہ نال ذکرتاں کیوکہ وہ تمام مسجداں گوقبلو تے امام ایں اس گوآبادکرن آلوایسو ہے جیسوتمام مسجداں ناں آبادکرن آلو تے جمع گوصیغولیان گی وجہ یاہ وی ہوسکے کہ مسجد حرام گو ہر ایک بقعو مسجد ہے۔ تے یوہ وی ہوسکے کہ مسجداں دے جنس مراد ہوئے تے کعبہ معظّمہ اس ماں داخل ہوئے کیوں کہ وہ اس جنس گوصدر مقام ایں۔ **شانِ نزول:** کفارِقریش گا رئیساں گی ایک جماعت جیڑی بدر ماں گرفتار ہوئی تے ان ماں حضور گا چچا حضرت عباس وی تھااناں ناں اصحاب کرام نے شرک ورعاردوائی تے حضرت علی مرتضٰی نے دے خاص طور ور حضرت عباس ناں سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم گے مقابلے آن ور بہت سخت وست کہیو حضرت عباس کہن لگا کر تم مھاریں برائیں دے بیان کریں تے مھاریں خوبیں چھپائیں، ان دے کہیو گیو کیا تھاریں کجھ خوبیں وی ایں؟، اناں نے کہیو ھاں ہم تھارادے افضل ھاں ہم مسجد حرام ناں آبادکراں، کعبہ گی خدمت کراں، حاجیاں ناں سیراب کراں، قیدیاں ناں رھاکراں اس ور یاہ آیت نازل ہوئی کہ مسجداں ناں آبادکرن گوکافراں ناں کوئے حق نی پہنچو۔ کیوں کہ مسجد آباد کی جائیں اللہ تعالیٰ گی عبادت نال دے جیڑو خداہی گومنکر ھوئے اُس گے نال شرک کرے، کفرکرے، وُہ کس طرح مسجد آباد کرے گو تے آبادکرن کا معنیٰ ماں وی کئی قول ایں۔ ایک دے یوہ کہ آبادکرن تے بنانوں، بلندکرنوں، مرمت کرنوں مراد ہے۔ کافرناں اس دے منع کیو گیو دوجو قول یوہ کہ مسجد آبادکرن دے اس ماں داخل ہونوں بیٹھنوں مراد ہے ف٣٩ تے بت پرستی گواقرار کرگے یعنی یہ دوئے گل کسطرحیا جمع ھوسکیں کہ آدمی کافروی ہوئے تے خاص اسلامی تے توحید گے عبادت خانہ ناں آباد وی کرے۔ ف٤٠ کیونکہ حالتِ کفر گا اعمال مقبول نی، نہ مہمانداری، نہ حاجیاں گی خدمت، نہ قیدیاں گو رھاکرنو اس واسطے کہ کافرگوکوئے فعل اللہ تعالیٰ گے واسطے ہوتو ہی نی لہٰذا اس گا سارا اعمال اکارت تے برباد ایں۔ اگروہ اسے کفرگی حالت ماں مرجائے تاں جہنم ماں ان گے واسطے ھمیشگی گوعذاب ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اللّٰهِ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَ اَقَامَ الصَّلٰوةَ وَاٰتَى

وہی آباد کریں جیڑا اللہ اور قیامت گا دن ور ایمان رکھیں اور نماز قائم رکھیں اور

الزَّكٰوةَ وَلَمْ يَخْشَ اِلَّا اللّٰهَ فَعَسٰٓى اُولٰٓئِكَ اَنْ يَّكُوْنُوْا مِنَ

زکوۃ دیں ف۴۱ اور اللہ توں بغیر کسے توں نی ڈرتا ف۴۲ اُمید ہے جے یہ لوگ

الْمُهْتَدِيْنَ ﴿۱۸﴾ اَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَآجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ

ہدایت آلاں بچوں ہوویں۔ کیا تم نے حاجیاں گی سبیل تے مسجدِ حرام گی خدمت اس گے برابر سمجھ لئی۔

كَمَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَجٰهَدَ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ؕ

جہڑو اللہ اور قیامت ور ایمان لے آیو اور اللہ گا راہ ما جہاد کیو؟

لَا يَسْتَوٗنَ عِنْدَ اللّٰهِ ؕ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۱۹﴾

وِہ اللہ گے نزدیک برابرنی، اور اللہ ظالماں ناں راہ نی دیتو ف۴۳

وقف لازم

اَلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَهَاجَرُوْا وَجٰهَدُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ بِاَمْوَالِهِمْ

وِہ جہڑا ایمان لے آیا اور ہجرت کی اپنامال اور جان نال اللہ گا راہ ما لڑیا

وَاَنْفُسِهِمْ ۙ اَعْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللّٰهِ ؕ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَآئِزُوْنَ ﴿۲۰﴾

اللہ گا دربار ما ان گو بڑو درجو ہے ف۴۴ اور وہی کامیابی ناں پہنچیا ف۴۵

يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِّنْهُ وَرِضْوَانٍ وَّجَنّٰتٍ لَّهُمْ فِيْهَا

ان گو رب اُنہاں ناں خوش خبری سنائے اپنی رحمت اور اپنی رضا ف۴۶ اور ان باغاں گی جس ما ان واسطے

نَعِيْمٌ مُّقِيْمٌ ﴿۲۱﴾ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اَبَدًا ؕ اِنَّ اللّٰهَ عِنْدَهٗٓ اَجْرٌ

دائمی نعمت ہے۔ ہمیشہ اُسے ما رہنگا بیشک اللہ گے کول بڑو

ف۴۱ اس آیت ماں یوہ بیان کو گیو کہ مسجداں ناں آباد کرن گا مستحق مومنین ایں۔ مسجداں ناں آباد کرن ماں یہ امور وی داخل ایں جاڑو دینوں صفائی کرنو، روشنی گو انتظام کرنوں، تے مسجداں ناں دنیاوی گلان دے تے ایسی چیزاں دے بچانوں جیڑیں ان گی بے قدری گو سبب بنیں۔ مسجد عبادت کرن تے ذکر کرن واسطے بنائیں گیئں ایں تے علم گو درس وی ذکر ماں داخل ہے ف۴۲ یعنی کسے گی رضا ناں رضاءِ الٰہی ور کسے اندیشہ دے وی مقدم نی کرتا۔ یہی معنیٰ ایں اللہ دے ڈرن تے غیر دے نہ ڈرن گا ف۴۳ مراد یوہ کے کہ کفار ناں مومنین دے کائے نسبت نی، نہ ان گا اعمال ناں ان گا اعمال دے کیوں کہ کافر گا اعمال رائیگاں ایں خواہ وہ حاجیاں واسطے سبیل لائیں یا مسجد حرام گی خدمت کریں۔ ان گا اعمال ناں مومن گا اعمال گے برابر قرار دینوں ظلم ایں۔ **شانِ نزول:** بدر گے دن جد حضرت عباس گرفتار ہو گے آیا تاں اناں نے اصحاب رسول صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم دے کہیو کہ تمناں اسلام تے ہجرت تے جہاد ماں سبقت حاصل ہے تاں ھمناں وی مسجد حرام گی خدمت تے حاجیاں واسطے سبیل لان گو شرف حاصل ہے۔ اس ور یاہ آیت نازل ہوئی تے آگاہ کیو گیو گے جیڑا عمل ایمان گے نال نہ ھوئیں بیکار ایں۔ ف۴۴ دوجاں دے ف۴۵ تے اناں ہی ناں دنیا و آخرت گی سعادت ملی ف۴۶ تے یاہ اعلیٰ ترین بشارت ہے کیوں کہ مالک گی رضا تے رحمت بندہ گو سب دے بڑو مقصد تے پیاری مراد ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

عَظِيمٌ ﴿٢٢﴾ يَآيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوٓا اٰبَآءَكُمْ وَ اِخْوَانَكُمْ

ثواب ہے۔ اے ایمان آلیو! اپناں باپ اور اپناں پائیاں ناں دوست

اَوْلِيَآءَ اِنِ اسْتَحَبُّوا الْكُفْرَ عَلَى الْاِيْمَانِ ؕ وَمَنْ يَّتَوَلَّهُمْ مِّنْكُمْ

نہ سمجھو اگر وِہ کفر ناں ایمان ور پسند کریں اور تھارے بچوں جیڑو کوئی وی ان گے نال دوستی کرے گو

فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظّٰلِمُوْنَ ﴿٢٣﴾ قُلْ اِنْ كَانَ اٰبَآؤُكُمْ وَ اَبْنَآؤُكُمْ وَ اِخْوَانُكُمْ

وہی ظالم ہیں ف۴۷ تم فرماؤ جے اگر تھارا باپ اور تھارا بیٹا (اولاد) اور تھارا پائی

وَ اَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيْرَتُكُمْ وَ اَمْوَالُ ِۨ اقْتَرَفْتُمُوْهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ

اور تھاریں عورت اور تھارا کنبہ اور تھاری کمائی گا مال اور وِہ سودا

كَسَادَهَا وَمَسٰكِنُ تَرْضَوْنَهَآ اَحَبَّ اِلَيْكُمْ مِّنَ اللّٰهِ وَ رَسُوْلِهٖ

جس گا نقصان گو تمناں ڈرہے اور تھاری پسند گا مکان۔ یہ چیز اللہ اور اس گا رسول

وَجِهَادٍ فِیْ سَبِيْلِهٖ فَتَرَبَّصُوْا حَتّٰى يَاْتِیَ اللّٰهُ بِاَمْرِهٖ ؕ وَ اللّٰهُ

اور اُسگی راہ ما لڑن توں زیادہ پیاری ہوویں تاں رستو دیکھو (انتظار کرو) اِت توڑی جے اللہ اپنو حکم لے آئے ف۴۸ اور اللہ

لَا يَهْدِی الْقَوْمَ الْفٰسِقِيْنَ ﴿٢٤﴾ ع لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ فِیْ مَوَاطِنَ ٣ ع ٨ ٩

نافرماناں ناں راہ نی دیتو۔ بیشک اللہ نے بہت جگہ تھاری مدد فرمائی ف۴۹

كَثِيْرَةٍ ۙ وَّيَوْمَ حُنَيْنٍ ۙ اِذْ اَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْـًٔا

اور حُنین گے دن جد تم اپنی تعداد ما زیادتی گی وجہ توں گھمنڈ ما آگیا تھا۔ تے وہ تھارے کم نہ آئی ف۵۰

ف۴۷ جد مسلماناں ناں مشرکین دے ترکِ موالات گو حکم دتو گیو تاں بعض لوکاں نے کہیو کہ یوہ کسطرح ممکن ایں کہ آدمی اپناں باپ پائی وغیرہ قرابت داران دے ترکِ تعلق کرے، اس ور یاہ آیت نازل ہوئی تے دسیو گیو کہ کفار نال موالات جائز نی چاہے ان گے نال کوئے وی رشتو ہوئے جیسو کے اگے ارشاد ہوئے ف۴۸ تے جلدی آن آلا عذاب ماں مبتلا کرے یا دیر ماں آن آلا ماں۔ اس آیت دے ثابت ہویو کہ دین ناں محفوظ رکھن واسطے دنیا گی مشقت برداشت کرنوں مسلمان ور لازم ایں تے اللہ تعالیٰ تے اُس گا رسول گی اطاعت گا مقابلہ ماں دنیاوی تعلقات قابلِ توجہ نی، تے خدا ور سول عزّ وجلّ صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم گی محبت ایمان گی دلیل ہے ف۴۹ یعنی رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم گا غزوات ماں مسلماناں ناں کافراں ور غلبو عطا فرمایو جیسو کہ واقعہ بدر تے قریظہ تے نضیر تے حدیبیہ تے خیبر تے فتحِ مکہ ماں ف۵۰ حنین ایک وادی ہے طائف گے نیڑے مکہ مکرمہ دے چند میل گا فاصلہ ور ات فتحِ مکہ دے تھوڑا ہی دن بعد قبیلہ ہوازن تے ثقیف نال جنگ ہوئی۔ اس جنگ ماں مسلماناں گی تعداد بہت زیادہ بارہ ہزار یا اس دے زیادہ تھی تے مشرکین چار ہزار تھا، جد دوئے لشکر مقابلہ ماں آیا تاں مسلماناں بچوں کے شخص نے اپنی کثرت ور دیکھ گے یاہ کہیو کہ ہون ہم ہرگز مغلوب نہ ہواں گا یوہ کلمو رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم ناں بہت ناگوار گزریو کیوں کہ حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم ہر حال ماں اللہ تعالیٰ ور توکل تے بروسو فرمائیں تھا تے تعداد گی قلت کثرت ناں نی دیکھیں تھا۔ جنگ شروع ہوئی تے قتال شدید ہویو مشرکین نٹھا تے مسلمان مالِ غنیمت لین ماں مصروف ہو گیا تاں نسیا واں لشکر نے موقع ناں غنیمت جھیو تے تیراں گی بارش کر چھڑی تیر اندازی ماں وِہ بہت مہارت رکھیں تھا۔ نتیجو یوہ ہویو کہ اس ہنگامہ ماں مسلماناں گا قدم اکھڑ گیا، لشکر نس گیو تے سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم کے گول سوائے حضور گا چاچا حضرت عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہ گے تے آپ گا پتیر پائی ابوسفیان بن حارث گے ہور کوئے باقی نہ رہیو۔ حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم نے اُس ویلے اپنی سواری ناں کفار گی طرف اگے بدھایو تے حضرت عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہ ناں حکم فرمایو کہ وِہ بلند آواز نال اپنا اصحاب نہ بلائیں، ان گا بلان دے وہ لوک لبیک لبیک کہتا ہویاں مُڑ آیا تے کفار نال جنگ شروع ہو گئی جد لڑائی خوب گرم ہوئی تاں حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم نے اپناں دستِ اقدس ماں سنگ ریزہ لیگے (نکی نکی کنکیں) کفار کا موہناں ور ماریں تے فرمایو: ربِ محمد گی قسم نس گیا۔ کیٹیاں گو مار نو تھوکہ کفار نس گیا تے رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم نے ان گی غنیمت مسلماناں ناں تقسیم کر چھڑیں ان آیتاں ماں اس واقعہ گو ذکر ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَّضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْاَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُمْ مُّدْبِرِيْنَ ﴿٢٥﴾

اور زمین اتنی وسیع تے کشادہ ہون کے باوجود تھارے ور تنگ ہوگئی ف۵۱ فر تم پٹھ دے گے مڑ گیا

ثُمَّ اَنْزَلَ اللّٰهُ سَكِيْنَتَهٗ عَلٰى رَسُوْلِهٖ وَعَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ وَاَنْزَلَ

فر اللہ نے اپنی تسکین اُتاری اپنا رسول ور ف۵۲ اور مسلماناں ور ف۵۳ اور وہ

جُنُوْدًا لَّمْ تَرَوْهَا وَعَذَّبَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا ؕ وَذٰلِكَ جَزَآءُ

لشکر اُتاریا جیڑا تم نے نی دیکھیا ف۵۴ اور کافراں ناں عذاب دتو ف۵۵ اور منکراں گی

الْكٰفِرِيْنَ ﴿٢٦﴾ ثُمَّ يَتُوْبُ اللّٰهُ مِنْۢ بَعْدِ ذٰلِكَ عَلٰى مَنْ يَّشَآءُ ؕ

یاہ ہی سزا ہے۔ فر اس گے بعد اللہ جس ناں چاہے گو توبہ گی (توفیق) دیے گو ف۵۶

وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿٢٧﴾ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْۤا اِنَّمَا الْمُشْرِكُوْنَ

اور اللہ بخشن آلو مہربان ہے۔ اے ایمان آلیو! مشرک

نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هٰذَا ۚ وَاِنْ

نرا نجس (ناپاک) ہیں ف۵۷ تے اس سال توں بعد وہ مسجد حرام گے کول نہ آئیں ف۵۸ اور کدے

خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيْكُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖۤ اِنْ شَآءَ ؕ

تماناں غریبی گو ڈر ہے ف۵۹ تاں تاولاں ہی اللہ تمنا دولتمند کرے گو اپنا فضل نال اگر چاہے ف۶۰

اِنَّ اللّٰهَ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿٢٨﴾ قَاتِلُوا الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَلَا

بیشک اللہ علم آلو حکمت آلو ہے۔ لڑو ان گے نال جیڑا اللہ ور اور

ف۵۱ تے تم ات نہ ٹھہر سکیا ف۵۲ کہ اطمینان گے نال اپنی جگہ ور قائم رہیا۔ ف۵۳ کہ حضرت عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہ گا پکارن نال نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم گی خدمت ماں واپس آیا ف۵۴ یعنی فرشتہ جناں ناں کفار نے ڈبا کوڑاں ور سفید کپڑا اپہنیاں واں سراں ور پگ نبی ویں دیکھیو یہ فرشتہ مسلماناں گی شان وشوکت بدھان واسطے آیا تھا۔ اس جنگ ماں اناں نے قتال نی کیو قتال صرف بدر ماں کیو تھو۔ ف۵۵ کہ پکڑیا گیا، ماریا گیا ان گا عیال تے مال مسلماناں گے ہتھ آیا ف۵۶ تے توفیق اسلام عطا فریکو چنانچہ ہوازن گا باقی لوکاں ناں توفیق دتی تے وہ مسلمان ہو گے رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم گی خدمت ماں حاضر ہویا تے حضور نے ان گا قیدیاں ناں آزاد فرمایو ف۵۷ کہ ان گو باطن خبیث ہے تے نہ وہ طہارت کریں نہ نجاستاں دے بچیں ف۵۸ نہ حج واسطے نہ عمرہ واسطے تے اس سال دے مراد ۹ ہجری ہے تے مشرکین گا منع کرن گو مطلب یوہ ہے کہ مسلمان اناں ناں روکیں ف۵۹ کہ مشرکین ناں حج دے روکن نال تجارتاں ناں نقصان پہچے گو تے اھلِ مکہ ناں تنگی پش آئیگی ف۶۰ عکرمہ نے کہیو ایسو ہی ہو یو اللہ تعالیٰ نے اناں ناں مالدار کر چھڑیو، خوب بارش ہوئیں، پیداوار کثرت نال ہوئی مقاتل نے کہیو خطہ ھائے یمن گا لوک مسلمان ہویا تے اناں نے اھلِ مکہ ور اپنی کثیر دولت خرچ کیں (اگر چاہے) فرمان ماں تعلیم ایں کہ بندہ ناں چاہئے کہ طلبِ خیر تے دفعِ آفات واسطے ھمیشہ اللہ تعالیٰ گی طرف متوجہ رہے تمام اُموراں ناں اسے گی مشیّت نال جانیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

بِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَلَا يُحَرِّمُوْنَ مَا حَرَّمَ اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗ وَلَا
قیامت ورف٦١ ایمان نی آنتا اور حرام نی منتا اس چیزناں جیڑی حرام کی ہے اللہ نے اور اس گا رسول نے ف٦٢ اور
يَدِيْنُوْنَ دِيْنَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ حَتّٰى
سچا دین گی ف٦٣ تابعداری نی کرتا یعنی وہ جناناں کتاب دتی ہے جد توڑی
يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَّدٍ وَّهُمْ صٰغِرُوْنَ ﴿٢٩﴾ وَقَالَتِ الْيَهُوْدُ عُزَيْرُ ع ۵ ۱۰
اپنا ہتھ نال جذیو نہ دیں ذلیل ہوگے ف٦٤ اور یہودی بولیا جے عزیر اللہ گو
ابْنُ اللّٰهِ وَقَالَتِ النَّصٰرَى الْمَسِيْحُ ابْنُ اللّٰهِ ؕ ذٰلِكَ قَوْلُهُمْ
فرزند ہے ف٦٥ اور نصرانی بولیا مسیح اللہ گو فرزند ہے یہ گل وہ
بِاَفْوَاهِهِمْ ۚ يُضَاهِـُٔوْنَ قَوْلَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ قَبْلُ ؕ قٰتَلَهُمُ
اپناں منھ نال بکیں ف٦٦ پہلا کافراں جسی گل بنائیں اللہ اُنہاں ناں
اللّٰهُ ۚ اَنّٰى يُؤْفَكُوْنَ ﴿٣٠﴾ اِتَّخَذُوْٓا اَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ اَرْبَابًا مِّنْ
مارے کیاں منھ گے پہار جائیں ف٦٧ انہاں نے اپناں پادریاں تے جوگیاں ناں اللہ توں بغیر
دُوْنِ اللّٰهِ وَالْمَسِيْحَ ابْنَ مَرْيَمَ ۚ وَمَآ اُمِرُوْٓا اِلَّا لِيَعْبُدُوْٓا اِلٰهًا
خدا بنالیو ف٦٨ اور مسیح ابن مریم ناں ف٦٩ اور اُنہاں ناں ایک اللہ گی ف٧٠ عبادت گو حکم دتو

ف٦١ اللہ تعالیٰ ور ایمان لیانوں یوہ ہے کہ اس گی ذات تے جملہ صفات تے تنزیہات ناں منیں تے جو اُسگی شان گے لائق نہ ہوئے اُس گی طرف منسوب نہ کرے تے بعض مفسرین نے رسولاں ور ایمان لیان ناں وی اللہ ور ایمان لیان ماں داخل قرار دتو ہے۔ تاں یہود و نصاریٰ اگرچہ اللہ تعالیٰ ور ایمان لیان گا مدّعی ہیں لیکن انگو یوہ دعوو باطل ہے کیونکہ یہود تجسیم تے تشبیہ گا تے نصاریٰ حلول گا معتقد ایں تاں وہ کس طرح اللہ تعالیٰ ور ایمان لیان آلا ہوسکیں۔ اسے طرح یہودیاں بچوں جیڑا حضرت عزیر علیہ السلام ناں تے نصاریٰ حضرت مسیح علیہ السلام ناں خدا گا پُوت کہیں تو ان بچوں کوئے وی اللہ تعالیٰ ور ایمان لیان آلو نہ ہو یو، اسے طرح جیڑو رسول صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گی تکذیب کرے وہ اللہ تعالیٰ ور ایمان لیان آلو نی، یہود و نصاریٰ بہت انبیاء گی تکذیب کریں لہٰذا وہ اللہ تعالیٰ ور ایمان لیان آلاں نی۔ شانِ نزول: مجاھد گو قول ہے کہ یاہ آیت اس وقت نازل ہوئی جد کہ نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم ناں روم نال قتال کرن گو حکم دتو گیو تے اسے گا نازل ہون دے بعد غزوۂ تبوک ہو یو۔ کلبی گو قول ہے کہ یاہ آیت یہودیاں گا قبیلہ قریظہ تے نضیر گا وارہ ماں نازل ہوئی۔ سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم نے ان دے صلح منظور فرمائی تے یوہی پہلو جزیو ہے جیڑو اھلِ اسلام ناں ملیو تے پہلی ذِلت ہے جیڑی کفّار ناں مسلماناں گے ہتھوں پہچی ف٦٢ قرآن و حدیث ماں بعض مفسّرین گو قول ہے کہ معنیٰ یہ ایں کہ توریت تے انجیل گے مطابق عمل نی کرتا، ان گی تحریف کریں تے احکام اپناں دل دے بنائیں ف٦٣ اسلام دین الٰہی ف٦٤ معاھد اھلِ کتاب دے جیڑو خراج لیو جائے اسگو ناں جزیو ہے۔ مسائل: یوہ جزیو نقد لیو جائے اس ماں اُدھار نی۔ مسئلو: جزیو دین آلا ناں خود حاضر ہو گے دینوں چاہئے۔ مسئلو: پیدل چل گے حاضر ہوئے کھڑاں ہو گے پیش کرے۔ مسئلو: قبولِ جزیہ تُرک تے ہندو وغیرہ اھلِ کتاب گے نال ملحق این سوا مشرکین عرب گے کہ ان دے جزیو قبول نی۔ مسئلو: اسلام لیان نال جزیو ساقط ہو جائے حکمت جزیہ مقرر کرن گی یاہ ہے کہ کفار ناں مہلت دتی جائے تاں جے وہ اسلام گی خوبیں تے دلائل گی قوت دیکھیں تے قدیم کتاباں ماں سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گی خبر تے حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گی نعت تے صفت دیکھ گے مشرف با اسلام ہون گو موقعو پائیں۔ ف٦٥ اھلِ کتاب گی بے دینی گو جیڑو ذکر اپر کیو گیو یاہ اس گی تفصیل ہے کہ وہ اللہ تعالیٰ گی شان وارے ایسا فاسد اعتقاد رکھیں تے مخلوق نا خدا گو پوت بنا گے پوجیں۔ شانِ نزول: رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گی خدمت ماں یہودیاں گی ایک جماعت آئی وہ کہن لگا ھم تھاری اتباع کسطراں کراں تم نے مہاروقبلو چھوڑ دتو تم عزیر ناں خدا گو پوت نی منتا، اس ور یاہ آیت نازل ہوئی ف٦٦ جن ور نہ کائے دلیل نہ بُرہان تے فرِ اپنی جہالت نال اس واضح باطل عقیدہ ور قائم دی ہیں۔ ف٦٧ تے اللہ تعالیٰ گی وحدانیت ور حجت قائم ہون تے دلیل واضح ھون گے باوجود اس کفر ماں مبتلا ہوئیں۔ ف٦٨ حکم الٰہی ناں چھوڑ گے ان گا حکم گا پابند ھو یا ف٦٩ کہ اناں ناں وی خدا بنا یو تے ان گا وارہ ماں یوہ باطل اعتقاد رکھیو کہ وِہ خدا یا خدا گا پوت ایں یا خدا نے ان ماں حلول کیو ہے ف٧٠ ان گی کتاباں ماں نہ ان کا انبیاء گی طرف دے

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَّاحِدًا ۚ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ؕ سُبْحٰنَهٗ عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿۳۱﴾ يُرِيْدُوْنَ اَنْ
اس گے بغیر کسے گی بندگی نی وہ پاک ہے ان گا شرک توں۔ وہ چاہیں جے
يُّطْفِـُٔوْا نُوْرَ اللّٰهِ بِاَفْوَاهِهِمْ وَيَاْبَى اللّٰهُ اِلَّآ اَنْ يُّتِمَّ نُوْرَهٗ
الله گا نور ناں ف۱ اپنا منھ (پھوک) ناں بجھا چھڑیں اور الله نی منتو مگر یوہ جے پورو کرے اپنا نور ناں ف۲
وَلَوْ كَرِهَ الْكٰفِرُوْنَ ﴿۳۲﴾ هُوَ الَّذِيْٓ اَرْسَلَ رَسُوْلَهٗ بِالْهُدٰى وَدِيْنِ
پانویں کافراں ناں بُرو محسوس ہووئے۔ ؤہی ہے جس نے اپنا رسول ف۳ ہدایت اور سچا دین گے نال
الْحَقِّ لِيُظْهِرَهٗ عَلَى الدِّيْنِ كُلِّهٖ ۙ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُوْنَ ﴿۳۳﴾ يٰٓاَيُّهَا
پیجیا تانجہ اُسناں (اسلام) ساراں دیناں ور غالب فرمائے ف۴ پانویں بُرو منائیں کافر۔ اے
الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِنَّ كَثِيْرًا مِّنَ الْاَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَاْكُلُوْنَ اَمْوَالَ
ایمان آلیو! بیشک بہت پادری تے جوگی لوکاں گا مال
النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّوْنَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ؕ وَالَّذِيْنَ يَكْنِزُوْنَ
ناحق کھا چھڑیں ف۵ اور الله گا راہ تو ف۶ روکتا رہیں، اور وہ جیڑا جوڑ گے رکھیں
الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُوْنَهَا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۙ فَبَشِّرْهُمْ
سونا اور چاندی اور اُسناں الله گا راہ ما خرچ نی کرتا ف۷ اُنہاں ناں خوشخبری سناؤ
بِعَذَابٍ اَلِيْمٍ ﴿۳۴﴾ يَّوْمَ يُحْمٰى عَلَيْهَا فِيْ نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوٰى بِهَا
دردناک عذاب گی۔ جس دھیاڑے وہ تپایو جائے گو جہنم گی اگ ما ف۸ فر اُس گے نال تت لائیں گا

النصف

ف۱ یعنی دین اسلام یا سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم گی نبوت گا دلائل ف۲ تے اپنا دین ناں غلبو دینوں ف۳ محمد مصطفےٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم ف۴ تے اس گی حجت قوی کرے تے دوجا دیناں ناں اس دے منسوخ کرے چنانچہ الحمدللہ ایسو ہی ہویو۔ ضحاک گو قول ہے کہ یوہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام گا نزول گے وقت ظاہر ہوئے گو جد کہ کوئے دین آلو ایسو نہ ہوئے گو جیڑو اسلام ماں داخل نہ ہو جائے۔ حضرت ابو ہریرہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ گی حدیث ماں ایں سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم نے فرمایو کہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام گا زمانہ ماں اسلام گے سوا ہر ملّت ہلاک ہو جائیگی۔ ف۵ اس طرح کہ دین گا احکام بدل کے لوکاں دے رشوت لیں تے اپنی کتاباں ماں زر گی لالچ ماں تحریف تے تبدیل کریں تے کتب سابقہ گی جن آیتاں ماں سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم گی نعت تے صفت مذکور ایں مال حاصل کرن واسطے ان ماں فاسد تاویل تے تحریف کریں ف۶ اسلام دے تے حضرت سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم ور ایمان لیان دے ف۷ بخل کریں تے مال گا حقوق ادانی کرتا زکواۃ نی دیتا۔ شانِ نزول: سدی گو قول ہے کہ یاہ آیت مانعینِ زکوۃ گا وارہ ماں نازل ہوئی جد کہ اللہ تعالیٰ نے اَحبار تے رُہبان گی حرصِ مال گو ذکر فرمایو تاں مسلماناں ناں مال جمع کرن تے اُس گا حقوق ادا نہ کرن دے ڈر دوایو حدیث، حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما دے مروی ہے کہ جس مال گی زکوٰۃ دتی گئی وہ کنز ماں داخل نی خواہ دفینو ہی ہوئے، تے جس گی زکوٰۃ نہ دتی گئی وہ کنز ہے۔ جسکو ذکر قرآن پاک ماں ایں کہ اس کا مالک ناں اُس گے نال داغیو جائیگو۔ رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم دے اصحاب نے عرض کیو کہ سونا چاندی گو تے یوہ حال معلوم ہویو فر کیڑو مال بہتر ہے جس ناں جمع کیو جائے۔ فرمایو ذکر کرن آلی زبان تے شکر کرن آلو دل تے نیک بی بی جیڑی ایماندار گی اُس گا ایمان ور مدد کرے یعنی پرہیزگار ہوئے کہ اُس گی صحبت دے طاعت تے عبادت گو شوق بدھے (رواہ الترندی) مسئلہ: مال جمع کرنوں مباح ہے مذموم نی جد کہ اُس گا حقوق ادا کیا جائیں حضرت عبدالرحمٰن بن عوف رضی اللہ تعالیٰ عنہ تے حضرت طلحہ وغیرہ اصحاب کافی مالدار تھا تے جیڑا اصحاب مال جمع کرن ناں اچھونی سمجھیں تھا وہ ان ور اعتراض نی کریں تھا ف۸ تے گرمی گی شدت نال سفید ہو جائیگو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ ۖ هَٰذَا مَا كَنَزْتُمْ لِأَنفُسِكُمْ
ان گا متھا ور اور بکھیاں ور اور پٹھاں ور ف۷۹ (اور کہیو جائے گو) یوہ ہے وہ جیڑو تم نے اپنے واسطے جوڑ جوڑ گے رکھیو وو تھو۔
فَذُوقُوا مَا كُنتُمْ تَكْنِزُونَ ﴿٣٥﴾ إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِندَ اللَّهِ
ہون چکھو مزو اس جوڑیا دا گو۔ بیشک مہیناں گی گنتی اللہ گے نزدیک
اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ
بارہ مہیناں ہیں ف۸۰ اللہ گی کتاب ماں ف۸۱ جد تیں اُس نے آسمان تے زمین بنایا۔
مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ۚ ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ ۚ فَلَا تَظْلِمُوا فِيهِنَّ
اُنہاں بچوں چار حُرمت (عزت) آلا ہیں ف۸۲ یوہ سدھو دین ہے۔ تو ان مہیناں ماں ف۸۳ اپنی جاناں ور ظلم نہ کرو
أَنفُسَكُمْ ۚ وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً ۚ
اور مشرکاں نال ہر ویلے لڑو جس طرح وہ تھارے نال ہر ویلے لڑیں
وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿٣٦﴾ إِنَّمَا النَّسِيءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ ۖ
اور جان لیو جے اللہ پرہیزگاراں گے نال ہے ف۸۴ ان گو مہیناں پچھاں ہٹانوں کفر گی زیادتی گی وجہ توں ہے ف۸۵
يُضَلُّ بِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا يُحِلُّونَهُ عَامًا وَيُحَرِّمُونَهُ
اس نال کافراں ناں گمراہ کیو جائے۔ ایک سال اُس ناں ف۸۶ حلال منیں اور دوجے سال اسناں حرام
عَامًا لِّيُوَاطِئُوا عِدَّةَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ فَيُحِلُّوا مَا حَرَّمَ اللَّهُ ۚ
منیں تانجہ اُس گنتی گے برابر ہوجائیں جیڑی اللہ نے حرام فرمائی ف۸۷ اور اللہ گا حرام کیاں واں ناں حلال کرلیں

ف۷۹ جسم گا سارا کنارہ تے کہیو جائیگو ف۸۰ ات یوہ بیان فرمایو گیو کہ احکام شرع گی بنیاد قمری مہیناں ور ہے جن گو حساب چن ور ہے ف۸۱ ات اللہ گی کتاب دے یا لوحِ محفوظ مراد ہے یا قرآنِ پاک یا وہ احکام جیڑا اُس نے اپناں بنداں ور لازم کیا ایں۔ ف۸۲ ترے ملیا وا (نال نال) ذوالقعدہ، ذوالحجہ محرّم تے رجب عرب گا لوک زمانہ رجاھلیت ماں وی ان مہیناں گی تعظیم کریں تھا تے ان ماں جنگ وقتال ناں حرام سمجھیں تھا۔ اسلام ماں ان مہیناں گی حُرمت تے عظمت ہور زیادہ کی گئی ف۸۳ گناہ تے نافرمانی دے ف۸۴ ان گی نصرت تے مدد فرمائیگو ف۸۵ نسی لغت ماں وقت ناں پچھے کرن ناں کہین تے ات شہرِ حرم گی حرمت ناں دوجا مہینہ گی طرف ہٹا دینوں مراد ہے۔ زمانہ رجاھلیت ماں عرب اشہرِ حُرم (یعنی ذوالقعدہ، ذولحجہ محرم رجب) گی حرمت تے عظمت گا معتقد تھا تاں جد کدے لڑائی گا زمانہ ماں یہ حرمت آلا مہیناں آجائیں تھا تاں اناں ناں بہت مشکل ہوئے تھو اس واسطے اناں نے یوہ کیو کہ ایک مہینہ گی حُرمت دوجا گی طرف ہٹانی شروع کی۔ محرّم گی حرمت صفر گی طرف کر کے محرّم ماں جنگ جاری رکھیں، تے بجائے اس گے صفر ناں حرام بنالیں تے جد اس دے وی تحریم ہٹان گی حاجت سمجھتا تاں اُس ماں وی جنگ حلال کرلیتا تے ربیع الاول نان ماہِ حرام قرار دے چھوڑتا۔ اس طرح تحریم سال گا ساراں مہینان ماں، کومیں تھی تے ان گا اس طرزِ عمل دے ماہ ہائے حرام گی تخصیص ہی باقی نہ رہی، اسے طرح حج ناں مختلف مہینہ ماں پھیرتا چلین تھا۔ سیّد عالم صلی اللہ تعالٰی علیہ والہٖ وسلم نے حجۃ الوداع ماں اعلان فرمایو کہ نسی گا مہینہ گیا گزریا ہو گیا۔ ہون مہیناں گی اوقات گی وضعِ الٰہی گے مطابق حفاظت کی جائے تے کوئے مہینوں اپنی جگہ دے نہ ہٹایو جائے تے اس آیت ماں نسی ناں ممنوع قرار دتو گیو تے کفر ور کفر گی زیادتی دسیو گیو۔ کیونکہ اس ماں ماہ ہائے حرام ماں تحریم قتال ناں حلال جانوں تے خدا گا حرام کیا وا ناں حلال کرلینوں پایو جائے جیڑو کفر ہے ف۸۶ یعنی ماہِ حرام ناں یا اس ہٹان نان ف۸۷ یعنی ماہِ حرام چار ہی رہیں اسکی دے پابندی کریں تے ان گی تخصیص تروڑ گے حکم الٰہی گی مخالفت۔ جیڑو مہینوں حرام تھو اسناں حلال کرلیو اُس گی جگہ دوجا ناں حرام کرلیو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

زُيِّنَ لَهُمْ سُوْٓءُ اَعْمَالِهِمْ ؕ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الْكٰفِرِيْنَ ﴿۳۷﴾
ان گا بُراعمل اُن گی نظراں ناں چنگا لگیں اور اللہ کافراں ناں رستو نی دیتو۔
يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَا لَكُمْ اِذَا قِيْلَ لَكُمُ انْفِرُوْا فِىْ
اے ایمان آلیو! تمناں کے ہویو جے جد تمناں، کہیو جائے جے اللہ گا راہ ما
سَبِيْلِ اللّٰهِ اثَّاقَلْتُمْ اِلَى الْاَرْضِ ؕ اَرَضِيْتُمْ بِالْحَيٰوةِ
سفر کرو تے پہار گا ماریاوا زمین ور بیس جائیں ف۸۸ کیا تم نے دنیا گی زندگی
الدُّنْيَا مِنَ الْاٰخِرَةِ ۚ فَمَا مَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا فِى الْاٰخِرَةِ اِلَّا
آخرت گے بدلے پسند کرلئی؟ اور جیتی دنیا گا سامان آخرت گے سامنے نی مگر
قَلِيْلٌ ﴿۳۸﴾ اِلَّا تَنْفِرُوْا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا اَلِيْمًا ۙ وَّيَسْتَبْدِلْ قَوْمًا
بہت تھوڑا ف۸۹ اگر تم کوچ نی کریس تاں ف۹۰ تمناں سخت سزا دیے گو اور تھاری جگہ ہور لوکاں ناں
غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّوْهُ شَيْـًٔا ؕ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۳۹﴾
آنے گو ف۹۱ اور تم اُسکو کجھ نی بگاڑ سکتا اور اللہ سب کجھ کرسکے

ف۸۸ تے سفر دے کبرائیں شانِ نزول: یاہ آیت غزوہ تبوک گی ترغیبت ماں نازل ہوئی۔ تبوک ایک جگہ ہے ملکِ شام ماں مدینہ طیبہ دے چودہ منزل گا فاصلہ ور۔ رجب ۹ ہجری ماں طائف دے واپسی گے بعد سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم ناں خبر پہنچی کہ عرب گا نصرانیاں گی تحریک دے ہرقل شاہ روم نے رومیاں تے شامیاں گی بہت بڑی فوج جمع کرلئی ہے۔ تے وہ مسلماناں ور حملہ گوارادور کھے۔ تاں حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم نے مسلماناں ناں جہاد گو حکم دتو یوہ زمانو نہایت تنگی، قحط سالی تے شدید گرمی گو تھو ات توڑی کہ دو دو آدمی ایک ایک کھجور ور گزارو کریں تھا، سفر گو دور تھو، دشمن کثیر تے نالے قوی تھا اس واسطے بعض قبیلہ بیٹھا رہیا تے اناں ناں اُس وقت جہاد ور جانو مشکل دِسیو اس غزوہ ماں بہت سارا منافقاں گو پردو فاش ہویو تے اصل حال ظاہر ہویو۔ حضرت عثمانِ غنی رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے اس غزوہ ماں بڑی اعلیٰ ہمتی گے نال خرچ کیو دس ہزار مجاہدین ناں سامان دتو تے دس ہزار دینار اس غزوہ ور خرچ کیا، نو سو اونٹھ تے سو کھوڑا مع ساز و سامان کے اس گے علاوہ دتا تے ہور اصحاب نے وی خوب خرچ کیوان بچوں سب دے پہلاں حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ ایں اناں نے اپنو کل مال حاضر کر چھوڑیو جسکی مقدار چار ہزار درھم تھی تے حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے اپنوں نصف حاضر کیو تے سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم تری ہزار (۳۰۰۰۰) گو لشکر لے گے روانہ ہویا حضرت علی مرتضیٰ ناں مدینہ طیبہ ماں چھوڑیو۔ عبداللہ بن ابی منافق تے اُس کا ساتھی منافقین ثنیۃ الوداع تک چل گے رہ گیا جد لشکر اسلام تبوک ماں اتریو تاں اناں نے دیکھیو کہ چشمہ ماں پانی بہت کھٹ ہے، رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم نے اُس گا پانی نال اُس ماں کلی فرمائی جس گی برکت نال پانی جوش ماں آگیو تے چشمو پرے گیو لشکر تے ان گا تمام جانور خوب اچھی طرح سیراب ہویا۔ حضرت نے کافی عرصو ات قیام فرمایو ہرقل اپناں دل ماں آپ ناں سچو نبی منیں تھو اس واسطے اسناں خوف ہویو تے اُس نے آپ گے نال مقابلو نہ کیو۔ حضرت نے آسے پاسے لشکر بھیجیا چنانچہ حضرت خالد ناں چار سو دے زادہ سواراں گے نال اکیدر حاکم دومۃ الجندل گا مقابلہ ماں بھیجو۔ تے فرمایو کہ تم اسناں نیل گاں گا شکار ماں پکڑ لیو۔ چنانچہ ایسو ہی ہویو جد وہ نیل گاں شکار کرن واسطے اپناں قلعہ دے نکلیو تے حضرت خالد بن ولید رضی اللہ تعالیٰ عنہ اُسناں گرفتار کر کے خدمتِ اقدس ماں لے آیا۔ حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم نے جزیو مقرر فرما گے اس ناں چھوڑ دتو اسے طرح حاکم ایلہ ور اسلام پیش کیو تے جزیہ ور صلح فرمائی۔ واپسی گے وقت جد حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم مدینہ طیبہ گے قریب تشریف لے آیا تا جیڑا لوگ جہاد ماں نال ہون دے رہ گیا تھا وہ حاضر ہویا حضور نے اصحاب دے فرمایو کہ ان بچوں کسے گے نال کلام نہ کریں تے نہ اپنے کول بٹھالیں جد تک ہم اجازت نہ دیاں۔ تاں مسلماناں نے ان دے منہ پھیر لیو ات توڑی کہ باپ نے پاپی گی طرف وی توجہ نہ کی۔ اسے وارہ ماں یہ آیت نازل ہوئیں ف۸۹ کہ دنیا تے اسکو سارو سامان فانی ایں تے آخرت تے اسکی تمام نعمت باقی ایں ف۹۰ اے مسلمانو! رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گا حکم گے مطابق اللہ تعالیٰ ف۹۱ جیڑا تھارا دے بہتر تے فرمانبردار ہوئیں گا مراد یاہ ہے کہ اللہ تعالیٰ اپنا نبی صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گی نصرت تے ان گا دین ناں عزت دین واسطے خود کفیل ہے۔ تو اگر تم رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گا فرمان گی تابعداری ماں جلدی کرو گا تاں یاہ سعادت تمناں ملیگی تے اگر تم نے سستی کی تاں اللہ تعالیٰ دوجاں ناں اپنا نبی گی خدمت گا شرف دے سرفراز فرمائیگو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اِلَّا تَنْصُرُوْهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللّٰهُ اِذْ اَخْرَجَهُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا ثَانِيَ

اگر تم محبوب گی مددنی کرسیں تاں اللہ نے اُسگی مدد کی، جد کافراں گی شرارت گی وجہ توں اُنھاں ناں باہر تشریف لے جانو پیو ف۹۲

اثْنَيْنِ اِذْ هُمَا فِي الْغَارِ اِذْ يَقُوْلُ لِصَاحِبِهٖ لَا تَحْزَنْ اِنَّ

دواں بچوں دوجا نے جد وہ دوئے ف۹۳ غار ما تھا اپنا یار ف۹۴ نا کہیو غم نہ کر بیشک

اللّٰهَ مَعَنَا ۚ فَاَنْزَلَ اللّٰهُ سَكِيْنَتَهٗ عَلَيْهِ وَاَيَّدَهٗ بِجُنُوْدٍ لَّمْ تَرَوْهَا

اللہ مہارے نال ہے، تو اللہ نے اُس ور سکینہ اُتاری ف۹۵ اور اُن فوجاں گے نال انگی مدد فرمائی جیڑی تم نے نی دیکھی ف۹۶

وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِيْنَ كَفَرُوا السُّفْلٰى ۭ وَكَلِمَةُ اللّٰهِ هِيَ

اور کافراں گی کل تھلے ٹی ف۹۷ اللہ ہی گی گل اُچی ہے

الْعُلْيَا ۭ وَاللّٰهُ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ﴿٤٠﴾ اِنْفِرُوْا خِفَافًا وَّثِقَالًا وَّجَاهِدُوْا

اور اللہ غالب حکمت آلو ہے۔ کوچ کرو پانویں ہولی جان نال پانویں پہارادل نال ف۹۸ اور

بِاَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۭ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ اِنْ كُنْتُمْ

اللہ گا راہ ما لڑو اپنا مال اور جان نال یوہ تھارے واسطے بہتر ہے کدے

تَعْلَمُوْنَ ﴿٤١﴾ لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيْبًا وَّسَفَرًا قَاصِدًا لَّاتَّبَعُوْكَ

تمناں پتو ہووے ف۹۹ اگر کوئے قریب مال یا متوسط سفر ہوتو ف۱۰۰ تاں ضرور تھارے نال جاتا ف۱۰۱

وَلٰكِنْۢ بَعُدَتْ عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ ۭ وَسَيَحْلِفُوْنَ بِاللّٰهِ لَوِ اسْتَطَعْنَا

مگر ان ور تے مشقت گو راہ دور پے گیو۔ اور ہون اللہ گی قسم کھائیں گا ف۱۰۲ جے مہارا توں ہو سکتو تاں

لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ ۚ يُهْلِكُوْنَ اَنْفُسَهُمْ ۚ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ اِنَّهُمْ لَكٰذِبُوْنَ ﴿٤٢﴾ ع ٥ ١٢

ضرور تھارے نال چلتا ف۱۰۳ اپنی جاناں ناں ہلاک کریں ف۱۰۴ اور اللہ ناں علم ہے جے وہ بیشک ضرور چوٹھا ایں

ف۹۲ یعنی ھجرت گے ویلے مکہ مکرّمہ دے جد کہ کفار نے دارالندوہ ماں حضور گا قتل تے قید وغیرہ گا برابرا مشورہ کیا تھا ف۹۳ سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم تے حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ ف۹۴ یعنی سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے۔ مسئلو: حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ گی صحابیت اس آیت دے ثابت ھے۔ حسن بن فضل نے فرمایو کہ جیڑو شخص حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ گی صحابیت گو انکار کرے وہ نصِ قرآنی گو منکر ھو گے کافر ھو گیو۔ ف۹۵ تے دل ناں اطمینان عطا فرمایو۔ ف۹۶ ان دے مراد ملائکہ گی فوج ایں جناں نے کفار گا مُنھ موڑ چھڑ یا تے وہ اناں ناں دیکھ نہ سکیا تے بدر تے احزاب وحُنین ماں اناں گی غیبی فوجاں نال مدد کی گئی۔ ف۹۷ دعوت کفر وشرک ناں پست فرمایو ف۹۸ یعنی خوشی نال یا گرانی نال تے ایک قول یوہ ہے کہ قوت گے نال یا ضعف گے نال تے بے سامانی دے یا سروسامان نال ف۹۹ کہ جہاد گو ثواب بیٹھا رھن دے بہتر ہے، تاں مستعدی گے نال تیار رہیو۔ تے سستی نہ کرو ف۱۰۰ تے دینوی نفع گی امید ہوتی تے شدید محنت تے مشقت گو اندیشو نہ ہوتو ف۱۰۱ شانِ نزول: یاہ آیت ان منافقین گا وارہ ماں نازل ہوئی جناں نے غزوۂ تبوک ماں جان دے پچھو کیو تھو ف۱۰۲ یہ منافقین تے اس طرح معذرت کریں گا ف۱۰۳ منافقین گی اس معذرت دے پہلاں خبر دے چھڑنی غیبی خبر تے دلائل نبوت بچوں ایں چنانچہ جیسو فرمایو تھو ویسو ہی پیش آیو تے اناں نے یا ہی معذرت کی تے چوٹھیں قسم کھادیں۔ ف۱۰۴ چوٹھی قسم کھا گے، مسئلو: اس آیت دے ثابت ھویو کہ چوٹھی قسم کھانی ھلاکت گو سبب ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

عَفَا اللّٰهُ عَنْكَ ۚ لِمَ اَذِنْتَ لَهُمْ حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَكَ الَّذِيْنَ
اللہ تمناں معاف کرے ف۱۰۵ تم نے انہاں ناں اجازت کیوں دتی جد توڑی تھارے ور
صَدَقُوْا وَتَعْلَمَ الْكٰذِبِيْنَ ﴿٤٣﴾ لَا يَسْتَاْذِنُكَ الَّذِيْنَ يُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ
سچا چوٹھا ظاہر نی ہویا تھا اور وہ جیڑا اللہ اور قیامت ور ایمان رکھیں۔
وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ اَنْ يُّجَاهِدُوْا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ ۢ
تھارا توں چھٹی نی منگیں اس گل کی جے اپنا مال اور جان نال جہاد کریں اور اللہ خوب جانے
بِالْمُتَّقِيْنَ ﴿٤٤﴾ اِنَّمَا يَسْتَاْذِنُكَ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ
پرہیزگاراں ناں۔ تھارے کولوں چھٹی وہی منگیں جیڑا اللہ اور قیامت ور ایمان نی رکھتا ف۱۰۶
الْاٰخِرِ وَارْتَابَتْ قُلُوْبُهُمْ فَهُمْ فِيْ رَيْبِهِمْ يَتَرَدَّدُوْنَ ﴿٤٥﴾ وَلَوْ
اور اُن گا دِل شک ما پیاوا ہیں، اور وہ اپنا شک ما ڈانوا ڈول ایں ف۱۰۷ اناں ناں
اَرَادُوا الْخُرُوْجَ لَاَعَدُّوْا لَهٗ عُدَّةً وَّلٰكِنْ كَرِهَ اللّٰهُ انْۢبِعَاثَهُمْ
کدے نکلن گو ارادو ہوتو ف۱۰۸ تاں اُسگی تیاری کرتا، مگر اللہ ہی ناں اُنگو اٹھنو پسند نی
فَثَبَّطَهُمْ وَقِيْلَ اقْعُدُوْا مَعَ الْقٰعِدِيْنَ ﴿٤٦﴾ لَوْ خَرَجُوْا فِيْكُمْ مَّا
تاں اُنماں سستی پر چھوڑی ف۱۰۹ اور فرمایو گیو بیٹھا رہو بیٹھاواں گے نال ف۱۱۰ اگر وہ تھارے بچ نکلتا تاں
زَادُوْكُمْ اِلَّا خَبَالًا وَّلَاۡاَوْضَعُوْا خِلٰلَكُمْ يَبْغُوْنَكُمُ الْفِتْنَةَ ۚ وَفِيْكُمْ
ان توں نقصان گے سوا تھارو کجھ نہ بدھتو اور تھارے بچ فتنو پیداکرن واسطے فتنہ باز دوڑاتا ف۱۱۱ اور تھارے بچ
سَمّٰعُوْنَ لَهُمْ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ ۢ بِالظّٰلِمِيْنَ ﴿٤٧﴾ لَقَدِ ابْتَغَوُا الْفِتْنَةَ
ان گا جاسوس موجود ہیں ف۱۱۲ اور اللہ ظالماں ناں چنگی طرح جانے، بیشک وہ پہلاں ہی فتنو

ف۱۰۵ عَفَا اللّٰهُ عَنْكَ دے ابتدائے کلام تے اافتتاح خطاب، مخاطب گی تفہیم وتوقیر ماں مبالغہ واسطے استعمال ہوئے تے زبان عرب ماں یوہ عُرف شائع ہے کہ مخاطب گی تعظیم گا موقع ور ایسا کلمات استعمال ہوئیں۔ قاضی عیاض رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے شفا شریف ماں فرمایو جس کسے نے اس سوال ناں عتاب قرار دتو اُس نے غلطی کی کیوں کہ غزوۂ تبوک ماں حاضر نہ ہون تے کہر رہ جان گی اجازت منگن آلاں ناں اجازت دینوں نہ دینو دوئے حضرت گا اختیار ماں تھا تے آپ اُس ماں مختار تھا جیسو کہ اللہ تعالیٰ نے فرمایو فَاْذَنْ لِّمَنْ شِئْتَ مِنْهُمْ تم ان بچوں جناں چاہو اجازت دیو۔ تو لِمَ اَذِنْتَ لَهُمْ فرمانو عتاب واسطے نی بلکہ یوہ اظہار ہویو کہ اگر تم اناں ناں اجازت نہ دیتا تاں وی وہ جہاد ماں آن آلا نی تھا تے عَفَا اللّٰهُ عَنْكَ گا معنی یہ ایں کہ اللہ تمناں معاف فرمائے، گناہ دے تمناں واسطو بی نی کیونکہ تم معصوم ایں اس ماں سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گی کمال گی تکریم تے توقیر ہے تے تسکین تے تسلی۔ کہ قلب مبارک ور لِمَ اَذِنْتَ لَهُمْ فرمان دے کائے تکلیف نہ ہوئے ف۱۰۶ یعنی منافقین ف۱۰۷ نہ ایاں گا رہیا نہ اُواں گا نہ کافراں گے نال رہ سکیا نہ موماناں گے نال ف۱۰۸ تے جہاد گو ارادو رکھتا ف۱۰۹ ان گا اجازت منگن ور ف۱۱۰ بیٹھارہن آلاں دے عورت، بچہ تے بیمار تے لنگڑ الولا مراد ایں ف۱۱۱ تے چوٹھی چوٹھی گل بنا کے فساد انگیزی کریں ف۱۱۲ جیڑا تھاریں گل ان تک پہچائیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مِنْ قَبْلُ وَقَلَّبُوْا لَكَ الْاُمُوْرَ حَتّٰى جَآءَ الْحَقُّ وَظَهَرَ اَمْرُ

چاہیں تھا ف۱۱۳ اور اے محبوب تھارے واسطے وہ پٹھی تدبیر بنائیں ف۱۱۴ تاں توڑی حق آگیو ف۱۱۵ اور اللہ کو حکم

اللّٰهِ وَهُمْ كٰرِهُوْنَ ﴿۴۸﴾ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّقُوْلُ ائْذَنْ لِّيْ وَلَا

باندے ہوگیو ف۱۱۶ اور اُنہاں ناں یوہ ناگوار (ناپسند) تھو۔ اور ان بچوں کوئے اسطرحیا عرض کرے جے مناں اجازت دیو اور

تَفْتِنِّيْ ؕ اَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوْا ؕ وَاِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيْطَةٌۢ بِالْكٰفِرِيْنَ ﴿۴۹﴾

مناں فتنہ ما نہ کلیو ف۱۱۷ سُن لیو وہ فتنہ ما پے ہی گیا ف۱۱۸ اور بیشک جہنم نے کیریاوا ہیں کافر۔

اِنْ تُصِبْكَ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ ۚ وَاِنْ تُصِبْكَ مُصِيْبَةٌ يَّقُوْلُوْا قَدْ

کدے تمناں کائے اچھائی پہچے ف۱۱۹ تاں اُنہاں ناں بُری لگے اور کدے تمناں کائے مصیبت پہچے ف۱۲۰ تاکہیں ف۱۲۱

اَخَذْنَاۤ اَمْرَنَا مِنْ قَبْلُ وَيَتَوَلَّوْا وَّهُمْ فَرِحُوْنَ ﴿۵۰﴾ قُلْ

ہم نے اپنو کم پہلاں ہی ٹھیک کرلیو تھو اور خوشی مناتا مڑجائیں۔ تم فرماؤ

لَّنْ يُّصِيْبَنَاۤ اِلَّا مَا كَتَبَ اللّٰهُ لَنَا ۚ هُوَ مَوْلٰىنَا ۚ وَعَلَى اللّٰهِ

ہمناں وہی ملے گو جیڑو اللہ نے مہارے واسطے لکھیو ہے۔ وہ مولیٰ ہے اور مسلماناں ناں اللہ ہی ور

فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُوْنَ ﴿۵۱﴾ قُلْ هَلْ تَرَبَّصُوْنَ بِنَاۤ اِلَّاۤ اِحْدَى

پروسو کرنو چاہیے۔ تم فرماؤ تم مہارے ور کس چیز گو انتظار کریں مگر دواں خوبیاں

الْحُسْنَيَيْنِ ؕ وَنَحْنُ نَتَرَبَّصُ بِكُمْ اَنْ يُّصِيْبَكُمُ اللّٰهُ بِعَذَابٍ

بچوں ایکن گو ف۱۲۲ اور ہم تھارو انتظار کراں جے اللہ تھارے ور اپنو عذاب گھلے

ف۱۱۳ تے وہ آپ گا اصحاب ناں دین دے روکن گی کوشش کریں تھا جیسو کہ عبداللہ بن ابی بن سلول منافق نے روز اُحد کیو کہ مسلماناں ناں اغوا کرن واسطے اپنی جماعت لے گے واپس ہویو ف۱۱۴ تے اناں نے تھارو کم بگاڑن تے فساد کرن واسطے بہت مکر تے حیلہ کیا ف۱۱۵ یعنی اللہ تعالیٰ گی طرف دے تائید تے نصرت ف۱۱۶ تے اُسکو دین غالب ہویو ف۱۱۷ شانِ نزول: یاہ آیت جد بن قیس منافق گا وارہ ماں نازل ہوئی جد نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے غزوۂ تبوک واسطے تیاری فرمائی تاں جد بن قیس نے کہیو یارسول اللہ میری قوم جانیں کہ ہوں عورتاں گو بڑو شیدائی ہوں مناں فتنہ ماں نہ پاؤ، ہوں تھاری اپنا مال دے مدد کروں گو، حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما فرمائیں کہ یوہ اُسکو حیلو تھو تے اس ماں سوائے نفاق گے ہور کائے وجہ نی تھی، رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم نے اس کی طرف دے چہرہ مبارک پھیر لیو تے اُسناں اجازت دے چھڑی۔ اُس گا وارہ ماں یاہ آیت نازل ہوئی ف۱۱۸ کیوں کہ جہاد دے رک جانوں تے رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا حکم گی مخالفت کرلوں سب دے بڑو فتنو ایں۔ ف۱۱۹ تے تم دشمن ور فتح حاصل کرو تے مال غنیمت تھارے ہتھ آئے ف۱۲۰ تے کسے طرح گی شدت پیش آئے ف۱۲۱ منافقین کہ چالاکی نال جہاد ماں نہ جاگے ف۱۲۲ یا دے فتح تے غنیمت ملکیی یا شہادت تے مغفرت کیونکہ مسلمان جہاد ماں جائے تاں وہ غالب ہوئے تاں دے فتح تے غنیمت تے اجر عظیم حاصل کرے تے اگر راہ خدا ماں ماریو جائے تاں اس ناں شہادت حاصل ہوئے جیڑی اُسکی اعلیٰ مراد ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مِّنۡ عِنۡدِهٖۤ اَوۡ بِاَيۡدِيۡنَا ۖ فَتَرَبَّصُوۡۤا اِنَّا مَعَكُمۡ مُّتَرَبِّصُوۡنَ ﴿۵۲﴾ قُلۡ
اپنے کولوں ف۱۲۳ یا مہارے ہتھوں ف۱۲۴ تاں ہون راہ دیکھو ہم وی تھارے نال راہ دیکھاں لگا ف۱۲۵ تم فرماؤ۔
اَنۡفِقُوۡا طَوۡعًا اَوۡ كَرۡهًا لَّنۡ يُّتَقَبَّلَ مِنۡكُمۡ ؕ اِنَّكُمۡ كُنۡتُمۡ
تم دل گے نال خرچ کرو پانویں ناگواری گے نال تھاری طرفوں ہرگز قبول نی کیو جاسیں ف۱۲۶ بیشک تم
قَوۡمًا فٰسِقِيۡنَ ﴿۵۳﴾ وَمَا مَنَعَهُمۡ اَنۡ تُقۡبَلَ مِنۡهُمۡ نَفَقٰتُهُمۡ اِلَّاۤ
نافرمان لوک ہیں اور وہ جو کجھ خرچ کریں اُنگو قبول ہونوں بندنی ہویو مگر
اَنَّهُمۡ كَفَرُوۡا بِاللّٰهِ وَبِرَسُوۡلِهٖ وَلَا يَاۡتُوۡنَ الصَّلٰوةَ اِلَّا وَهُمۡ
تانجہ اُنھاں نے اللہ تے رسول گو انکار کیو اور نماز ناں سستی گے نال آئیں تھا
كُسَالٰى وَلَا يُنۡفِقُوۡنَ اِلَّا وَهُمۡ كٰرِهُوۡنَ ﴿۵۴﴾ فَلَا تُعۡجِبۡكَ اَمۡوَالُهُمۡ
اور ناگواری گے نال خرچ کریں تھا ف۱۲۷ اور تمناں اُن گا مال
وَلَاۤ اَوۡلَادُهُمۡ ؕ اِنَّمَا يُرِيۡدُ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمۡ بِهَا فِى الۡحَيٰوةِ الدُّنۡيَا
اور اولاد گو تعجب نہ آئے۔ اللہ یوہی چاہے جے دُنیا گی زندگی ما ان چیزاں نال ان ور وبال سٹے
وَتَزۡهَقَ اَنۡفُسُهُمۡ وَهُمۡ كٰفِرُوۡنَ ﴿۵۵﴾ وَيَحۡلِفُوۡنَ بِاللّٰهِ اِنَّهُمۡ لَمِنۡكُمۡ ؕ
اور کفر ور ہی انگو ساہ نکلے ف۱۲۸ اور اللہ گی قسم کریں ف۱۲۹ جے وہ تھارے بچوں ہیں ف۱۳۰
وَمَا هُمۡ مِّنۡكُمۡ وَلٰـكِنَّهُمۡ قَوۡمٌ يَّفۡرَقُوۡنَ ﴿۵۶﴾ لَوۡ يَجِدُوۡنَ مَلۡجَاً
وہ تھارے بچوں نی ف۱۳۱ بلکہ وہ لوک ڈریں ف۱۳۲ کدے تھاجائے انھاں ناں کائے پناہ گی جگہ
اَوۡ مَغٰرٰتٍ اَوۡ مُدَّخَلًا لَّوَلَّوۡا اِلَيۡهِ وَهُمۡ يَجۡمَحُوۡنَ ﴿۵۷﴾ وَمِنۡهُمۡ
اور کوئے غار یا اندر مٹن گی کائے جا، تاں رسّی تروڑتا اُواں مڑجائیں گا ف۱۳۳ اور اُن بچوں

ف۱۲۳ تے تمناں عاد تے ثمود گی طرح ہلاک کرے ف۱۲۴ تمناں قتل تے اسیری گا عذاب ماں گرفتار کرے ف۱۲۵ کہ تھارو کے انجام ہوئے ف۱۲۶ شانِ نزول: یاہ آیت جد بن قیس منافق گا جواب ماں نازل ہوئی جس نے جہاد ماں نہ جان گی اجازت گے نال یوہ کہیو تھو کہ ہوں اپنا مال دے مدد کروں گو۔ اس ور حضرت حق تبارک وتعالیٰ نے اپنا حبیب سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم دے فرمایو کہ تم خوشی نال دیو یا ناخوشی نال تھارو مال قبول نہ کیو جائے گو یعنی رسول کرم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم اُس ناں نہ لیں گا کیونکہ یوہ دینوں اللہ واسطے نی۔ ف۱۲۷ کیونکہ اناں ناں رضاء الٰہی مقصود نی ف۱۲۸ تاں مال ان کا حق ماں راحت کو سبب نہ بنیو بلکہ وبال ہویو ف۱۲۹ منافقین اس ور ف۱۳۰ تھارا دین تے مِلّت ور ایں مسلمان این ف۱۳۱ تم نا تو کھودیں تے چوٹھ بولیں ف۱۳۲ کہ اگر ان کو نفاق ظاہر ہوجائے تاں مسلمان اُس گے نال وہی معاملو کریں گا جیڑو مشرکین گے نال کریں اس واسطے وہ بچن واسطے اپنا آپ نا مسلمان ظاہر کریں ف۱۳۳ کیونکہ اناں ناں رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گے نال انتہا درجہ گو بغض تے عناد ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مَّنْ يَّلْمِزُكَ فِي الصَّدَقٰتِ ۚ فَاِنْ اُعْطُوْا مِنْهَا رَضُوْا وَاِنْ لَّمْ
کوئے ۂ ہے جیڑو صدقہ بنڈتو تمناں طعنہ مارے ف۱۳۴ اور کدے ان بچوں ف۱۳۵ کجھ تھا جائے تاں خوش ہوجائیں اور نہ
يُعْطَوْا مِنْهَآ اِذَا هُمْ يَسْخَطُوْنَ ﴿۵۸﴾ وَلَوْ اَنَّهُمْ رَضُوْا مَآ اٰتٰىهُمُ اللّٰهُ
تھائے تاں اُس ویلے ناراض ہوجائیں اور کتنو اچھو ہوتو جے اس گل در راضی ہوتا جے جو کجھ اللہ
وَرَسُوْلُهٗ ۙ وَقَالُوْا حَسْبُنَا اللّٰهُ سَيُؤْتِيْنَا اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖ وَرَسُوْلُهٗٓ ۙ
اور رسول نے انہاں ناں دتو تھو اور کہتا ہمناں اللہ ہی کافی ہے۔ ہون اللہ ہمناں اپنافضل نال دیے اور اُسگو رسول
اِنَّآ اِلَى اللّٰهِ رٰغِبُوْنَ ﴿۵۹﴾ اِنَّمَا الصَّدَقٰتُ لِلْفُقَرَآءِ وَالْمَسٰكِيْنِ ع ۱۷ ۱۴
ہمناں اللہ ہی گی طرف رغبت ہے ف۱۳۶ زکوٰۃ صرف ف۱۳۷ محتاجاں واسطے اور مسکیناں
وَالْعٰمِلِيْنَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوْبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغٰرِمِيْنَ
اور زکوٰۃ وصول کرن آلاں اور جن گادلاں ناں اسلام گی طرف مائل کیوجائے اور غلام آزادکرن ما اور قرضداراں ناں
وَفِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَابْنِ السَّبِيْلِ ؕ فَرِيْضَةً مِّنَ اللّٰهِ ؕ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ
اور اللہ گا راہ ما اور مسافراں واسطے ہے۔ یاہ (زکوٰۃ) فرض کی وی ہے اللہ گی طرفوں اور اللہ علم وحکمت آلو ہے۔

ف۱۳۴ شانِ نزول: یاہ آیت ذُوالخُوَیصَرَہ تمیمی گا وارہ ماں نازل ہوئی، اس شخص گوناں حُرقُوص بن زُہَیر ہے تے خارجیاں گی اصل بنیاد یوہی ہے۔ بخاری تے مسلم گی حدیث ماں ایں رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم مالِ غنیمت تقسیم فرمارہیا تھا تاں ذُوالخُوَیصَرَہ نے کہیو یارسول اللہ عدل کرو: حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم نے فرمایو کہ تیری خرابی ہوئے ہوں عدل نی کرسوں دے کون کرے گو حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے عرض کیو مناں اجازت فرماؤ اس منافق گی گردن اُڈا چھوڑوں، حضور علیہ السلام نے فرمایو کہ اساں چھوڑ دیو اس گا ہوروی ساتھی ایں کہ تم ان گی نمازاں گے سامنے اپنی نمازاں ناں تے ان گا روزاں گے سامنے اپناروزاں ناں حقیر سمجھیں گا، وہ قرآن پاک پڑھیں گا تے ان گا گلا دے نہ اترے گو، وہ دین دے اس طرے نکل جائیں گا جسطرح تیر شکار دے۔ ف۱۳۵ صدقات ف۱۳۶ کہ مہارے ور اپنوں فضل وسیع فرمائے تے ھمناں خَلق گا مالاں دے غنی تے بے نیاز کرے ف۱۳۷ جد منافقین نے تقسیم صدقات ماں سیّدِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم ور طعن کیو تاں اللہ عزوجل نے اس آیت ماں بیان فرما چھڑیو کہ صدقات کا مستحق صِرف یہی اٹھ قسم گالوک ایں۔ اناں ہی ور صدقات خرچ کیا جائیں گا۔ ان گے سوا ہور کوئے مستحق نی تے رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم ناں صدقاں گا مالاں نال کوئے واسطونی، آپ ور تے آپ گی اولاد ور صدقات حرام ھیں تاں طعن کرن آلاں ناں اعتراض گو کے موقعو تے گنجائش ہے؟ صدقہ دے اس آیت ماں زکوٰۃ مراد ہے مسئلو: زکوٰۃ گا مستحق اٹھ قسم گالوک قرار دتا ایں ان بچوں ایک مؤلفۃ القلوب باجماعِ صحابہ ساقط ہوگیو، کیونکہ جد اللہ تعالیٰ نے اسلام ناں غلبو دتو تاں ہون اُس گی حاجت نہ رہی۔ یوہ اجماع حضرت صدیق اکبر رضی اللہ تعالیٰ عنہ گا زمانہ ماں منعقد ہویو مسئلو: ۲ فقیر وہ ہے جس گے کول ادنیٰ چیز ہوئے تے جدتک اُس گے کول ایک وقت واسطے کجھ ہوئے اُسناں سوال کرن گی اجازت نیٔ حلال نی) ۳ مسکین وہ ہے جس گے کول کجھ نہ ہوئے وہ سوال کرسکے ۴ عاملین وہ لوک ایں جناں ناں امام نے صدقات حاصل کرن واسطے مقرر کیو ہوئے۔ اناں ناں امام اتنو دے جیڑوان گے تے ان گا متعلقین واسطے کافی ہوئے۔ مسئلو: اگر عامل مالدار ہوئے تاں وی اساں لینو جائز ہے۔ مسئلو: اگر عامل سیّد ھاشمی ہوئے تاں زکوٰۃ بچوں نہ لیئے۔ ۵ گردن چھڑان دے مراد یوہ ہے کہ جن غلاماں ناں ان گا مالکاں نے مکاتب کر چھڑیو ہوئے تے مال گی ایک مقدار مقرر کر چھڑی ہوئے کہ اتنو وہ ادا کریں تاں وہ آزاد ہیں وہ وی مستحق ایں اُناں ناں آزاد کران واسطے زکوٰۃ گو مال دتو جائے ۶ قرض دار جیڑو بغیر کسے گناہ گے قرض ماں گرفتار ہوئے تے اتنو مال نہ ہوئے کہ قرض ادا کریں اناں ناں قرض گی ادائیگی واسطے مال زکوٰۃ دتو جاسکے۔ ۷ اللہ گی راہ ماں خرچ کرن دے بے سامان مجاھدین تے نادار حاجیاں ور خرچ کرنوں مراد ہے۔ ۸ ابن سبیل: دے وہ مسافر مراد ایں جن گے کول مال نہ ہوئے۔ مسئلو: زکوٰۃ دین آلا ناں یوہ وی جائز ہے کہ وہ ان تمام اقسام گا لوکاں ناں زکوٰۃ دے تے یوہ وی جائز ہے کہ ان بچوں کسے ایک قسم ناں دیے۔ مسئلو: زکوٰۃ اناں ہی لوکاں گے نال خاص کی گئی تے ان گے علاوہ دوجا مصرفاں ماں خرچ نہ کی جائیگی نہ مسجد کی تعمیر ماں، نہ مردہ گا کفن ماں نہ اُس گا قرض گی ادائیگی ماں۔ مسئلو: زکوٰۃ بنی ھاشم تے غنی تے ان کا غلاماں ناں نہ دتی جائے تے نہ آدمی اپنی بی بی تے اولاد تے غلاماں ناں دے (تفسیر احمدی تے مدارک)

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

حَكِيمٌ ﴿٦٠﴾ وَمِنْهُمُ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ أُذُنٌ ۚ قُلْ

اور ان وچوں کوئے وِہ ہیں جہڑا غیب گی خبردین آلا (نبی) ناں ستائیں ف١٣٨ اور کہیں وِہ تے گن ہیں تم فرماؤ

أُذُنُ خَيْرٍ لَّكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ وَرَحْمَةٌ

تھاری اچھائی واسطے کن ہیں اللہ ور ایمان رکھیں اور مسلماناں گی گل ور یقین رکھیں ف١٣٩ اور

لِّلَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ ۚ وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ رَسُولَ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ

جہڑا تھارے وچوں مومن ہیں انہاں واسطے رحمت ہیں اور جیڑا رسول اللہ ناں تکلیف دیں اُنہاں واسطے دردناک

أَلِيمٌ ﴿٦١﴾ يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ لِيُرْضُوكُمْ وَاللَّهُ وَرَسُولُهُ

عذاب ہے۔ تھارے سامنے اللہ گی قسم کریں ف١٤٠ تانجہ تمناں راضی کریں ف١٤١ بلکہ اللہ و رسول

الثلاثة

أَحَقُّ أَن يُرْضُوهُ إِن كَانُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٦٢﴾ أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّهُ

زیادہ حقدار ہیں اس چیز گا جے انہاں ناں راضی کیوجائے اگر ایماندار ہوتا کیا اُنہاں ناں پتو نی جے

مَن يُحَادِدِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَأَنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا ۚ

جیڑو اللہ اور اُس گا رسول کے خلاف کرے اُس کے واسطے جہنم گی اگ ہے ہمیشہ اُسے ما رہ گو۔

ذَٰلِكَ الْخِزْيُ الْعَظِيمُ ﴿٦٣﴾ يَحْذَرُ الْمُنَافِقُونَ أَن تُنَزَّلَ عَلَيْهِمْ

یاہ بڑی ذِلّت تے رسوائی ہے۔ منافق ڈریں جے کدے اُن ور ف١٤٢ کائے اِسی سورۃ نازل نہ ہوجائے

سُورَةٌ تُنَبِّئُهُم بِمَا فِي قُلُوبِهِمْ ۚ قُلِ اسْتَهْزِئُوا إِنَّ اللَّهَ مُخْرِجٌ

جیڑی انگی ف١٤٣ ساری پول کھول چھڑے ف١٤٤ تم فرماؤ۔ تم ہسو اللہ ضرور اُس ناں ظاہر کرے گو

ف١٣٨ یعنی سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم ناں، شانِ نزول: منافقن اپنا جلساں ماں سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گی شان ماں ناشائستہ بکواس بکیں تھا ان بچوں کجھا نے کہیو کہ اگر حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم ناں خبر ہوگئی تاں مہارا حق ماں اچھو نہ ہوئیگو جلاس بن سوید منافق نے کہیو ہم جو چاھاں کہاں حضور گے سامنے مکر جاں گا تے قسم کھالیاں گا وِہ دے کن ایں ہر ایک گی سن گے یقین کرلیں۔ اس ور اللہ تعالیٰ نے یاہ آیت نازل فرمائی تے یوہ فرمایو کہ اگر وہ سنن آلا وی ہیں تاں خیر تے صلاح گا سنن آلا ایں شر تے فساد گا نی ف١٣٩ نہ منافقاں گی گل ور ف١٤٠ منافقین اس واسطے ف١٤١ شانِ نزول: منافقین اپنی مجلساں ماں سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم ور طعن کیا کریں تھا تے مسلماناں گے کول آگے اس دے مکر جائیں تھا تے قسم کھا کھا گے اپنی بریت ثابت کریں تھا اس ور یاہ آیت نازل ہوئی تے فرمایو گیو کہ مسلماناں ناں راضی کرن واسطے قسم کھان دے زیادہ اھم اللہ تعالیٰ تے اُس گا رسول ناں راضی کرنو تھو، اگر ایمان رکھیں تھا، تاں ایسی حرکت کیوں کیں جیڑ یں خدا اور رسول گی نارضگی گو سبب ہوئیں۔ ف١٤٢ مسلماناں ف١٤٣ منافقاں ف١٤٤ دلاں کی چھپی چیز ان گو نفاق ہے تے وہ بغض تے عداوت جیڑی مسلماناں نال رکھیں تھا تے اُسناں چھپائیں تھا۔ سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گا معجزات دیکھن تے آپ گی غیبی خبر سنن تے اناں ناں واقع گے مطابق پان کے بعد منافقاں ناں اندیشو ہو گیو کہ کدے اللہ تعالیٰ کائے ایسی سورت نازل نہ فرمائے جس دے ان گا پیت ظاہر ہو جائیں تے ان گی رسوائی ہوئے۔ اس آیت ماں اسے گو بیان اے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مَّا تَحْذَرُوْنَ ﴿٦٤﴾ وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ لَيَقُوْلُنَّ اِنَّمَا كُنَّا نَخُوْضُ

جس کو تم ناں ڈر ہے۔ اور اے محبوب! کدے تم اُنہاں ناں پُچھیں تاں وہ ضرور کہیں گا ہم تے نوئیں ہساں

وَنَلْعَبُ ؕ قُلْ اَبِاللّٰهِ وَاٰيٰتِهٖ وَرَسُوْلِهٖ كُنْتُمْ تَسْتَهْزِءُوْنَ ﴿٦٥﴾

کھیڈاں تھا ف۱۴۵ تم فرماؤ کیا تم اللہ اور اُسکی آیتاں اور اُس گا رسول نال ہسیں تھا؟

لَا تَعْتَذِرُوْا قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ اِيْمَانِكُمْ ؕ اِنْ نَّعْفُ عَنْ طَآئِفَةٍ

تم بہانہ نہ بناؤ تم کافر ہوگیا ہیں مسلمان ہون توں بعد ف۱۴٦ اگر ہم تھارا بچوں کُجھاں ناں

مِّنْكُمْ نُعَذِّبْ طَآئِفَةًۢ بِاَنَّهُمْ كَانُوْا مُجْرِمِيْنَ ﴿٦٦﴾ اَلْمُنٰفِقُوْنَ ع ۱۴/۸

معاف کراں ف۱۴۷ تاں دوجاں ناں عذاب دیاں گا، کیوں جے وہ مجرم تھا ف۱۴۸ منافق مرد

وَالْمُنٰفِقٰتُ بَعْضُهُمْ مِّنْۢ بَعْضٍ ۘ يَاْمُرُوْنَ بِالْمُنْكَرِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ وقف لازم

تے منافق عورت ایکن ہی تھیلی گا چٹابٹا ہیں ف۱۴۹ بُرائی کو حکم دیں ف۱۵۰ اور اچھائی تو

الْمَعْرُوْفِ وَيَقْبِضُوْنَ اَيْدِيَهُمْ ؕ نَسُوا اللّٰهَ فَنَسِيَهُمْ ؕ اِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ

روکیں ف۱۵۱ اور اپنی مُٹھی بند رکھیں ف۱۵۲ اُنہاں نے اللہ ناں چھوڑیو ف۱۵۳ تے اللہ نے اُنہاں ناں چھوڑ دتو ف۱۵۴

هُمُ الْفٰسِقُوْنَ ﴿٦٧﴾ وَعَدَ اللّٰهُ الْمُنٰفِقِيْنَ وَالْمُنٰفِقٰتِ وَالْكُفَّارَ

بیشک منافق وہ ہی پکا نافرمان ہیں۔ اللہ نے منافق مرداں اور منافق عورتاں اور کافراں نال

نَارَ جَهَنَّمَ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ؕ هِيَ حَسْبُهُمْ ۚ وَلَعَنَهُمُ اللّٰهُ ۚ وَلَهُمْ

جہنم کو وعدو فرمایو ہے جسماں ہمیشہ رہینگا، وہ اُنہاں ناں کافی ہے اور اللہ کی ان ور لعنت ہے اور اُن واسطے

ف۱۴۵ شانِ نزول: غزدہ تبوک ماں جاتاں واں منافقاں گا تریاں نفران بچوں دو۲ رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گا وارہ ماں مذاق کرتاں کہیں تھا کہ انگو خیال ہے کہ یہ روم ور غالب آجائیں گا، کتنو بعید خیال ہے تے ایک نفر بولے دے نی تھو مگر ان گلاں ناں سن گے ہسے تھو۔ حضور نے اناں ناں طلب فرما گے ارشاد فرمایو کہ تم ایسو ایسو کہہ رہیا تھا اناں نے کہو ہم سفر کرن واسطے ہاسا کھیڈی گا طور ور دل لگی کی گل کراں تھا۔ اس ور یاہ آیتِ کریمہ نازل ہوئی تے ان کو یوہ عذر تے حیلو قبول نہ کیو گیو تے ان واسطے یوہ فرمایو گیو جیڑ وا گے ذکر ہوئے ف۱۴٦ مسئلو: اس آیت دے ثابت ہویو کہ رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم کی شان ماں گستاخی کفر ہے۔ جس طرح وی ہوئے اُس ماں عذر قبول نی۔ ف۱۴۷ اس گا تائب ہون تے با اخلاص ایمان لیان دے محمد بن اسحاق گو قول ہے کہ اس دے وہی شخص مراد ہے جیڑو ہسے تھو۔ مگر اُس نے اپنی زبان دے کوئے گستاخی گو کلمو نی کہیو تھو۔ جد یاہ آیت نازل ہوئی تاں وہ تائب ہو گیو تے اخلاص گے نال ایمان لے آیو تے اُس نے دُعا کی کہ یارب مناں اپنی راہ ماں مقتول کر گے ایسی موت دے کہ کوئے یاہ کہن آلو نہ ہوئے کہ میں غسل دتو، میں کفن دتو، میں دفن کیو۔ چنانچہ ایسو ہی ہویو کہ جنگ یمامہ ماں شہید ہو یو تے ان گو پتو بی نہ چلیو ان گو ناں یحییٰ بن حمیر اشجعی تھو تے چونکہ اناں نے حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم کی بدگوئی دے زبان روکی تھی اس واسطے اناں ناں توبہ تے ایمان کی توفیق ملی۔ ف۱۴۸ تے اپنا جرم ور قائم رہیا تے توبہ نہ کی ف۱۴۹ وہ سب نفاق تے اعمالِ خبیثہ ماں برابر ایں ان گو حال یوہ ہے کہ ف۱۵۰ یعنی کفر تے معصیت تے رسول صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم کی تکذیب گو (خازن) ف۱۵۱ یعنی ایمان وطاعت تے تصدیق رسول دے ف۱۵۲ راہ خدا ماں خرچ کرن دے ف۱۵۳ تے اناں نے اس کی اطاعت تے رضا طلبی نہ کی ف۱۵۴ تے ثواب تے فضل دے محروم کر چھوڑیا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

عَذَابٌ مُّقِيْمٌ ﴿۶۸﴾ كَالَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِكُمْ كَانُوْٓا اَشَدَّ مِنْكُمْ

قائم رہن آلو عذاب ہے۔ جیسا وہ جیہڑا تھارا توں پہلاں تھا وہ تھارا توں طاقت ما

قُوَّةً وَّ اَكْثَرَ اَمْوَالًا وَّ اَوْلَادًا ؕ فَاسْتَمْتَعُوْا بِخَلَاقِهِمْ فَاسْتَمْتَعْتُمْ

وی بدھ تھا اور اُن گا مال اور اولاد وی تھارا توں زیادہ اُنہاں نے اپنو حصو ف۱۵۵ برت لیو تمنے وی

بِخَلَاقِكُمْ كَمَا اسْتَمْتَعَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِكُمْ بِخَلَاقِهِمْ وَخُضْتُمْ

اپنو حصو برتیو جسطرح اگلاں نے اپنو حصو برت لیو اور تم وی بیہودگی ما پے گیا

كَالَّذِيْ خَاضُوْا ؕ اُولٰٓئِكَ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ۚ

جس طرح وہ پیا تھا ف۱۵۶ ان گا عمل دُنیا و آخرت ما برباد ہوگیا۔

وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ﴿۶۹﴾ اَلَمْ يَاْتِهِمْ نَبَاُ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ

اور وہی لوک کھاٹا ما ہیں ف۱۵۷ کیا اُنہاں ناں ف۱۵۸ اپناں توں اگلاں گی خبر نی آئی ف۱۵۹

قَوْمِ نُوْحٍ وَّ عَادٍ وَّ ثَمُوْدَ ۙ وَقَوْمِ اِبْرٰهِيْمَ وَاَصْحٰبِ مَدْيَنَ

نوح گی قوم ف۱۶۰ اور عاد ف۱۶۱ و ثمود ف۱۶۲ اور ابراہیم گی قوم ف۱۶۳ اور مدین آلا ف۱۶۴

وَالْمُؤْتَفِكٰتِ ؕ اَتَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ ۚ فَمَا كَانَ اللّٰهُ

اور وہ بستیں جیہڑی پُٹھی پرت چھڑیں ف۱۶۵ ان گا رسول اُن گے کول واضح دلیل لے آیا تھا ف۱۶۶

لِيَظْلِمَهُمْ وَلٰكِنْ كَانُوْٓا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُوْنَ ﴿۷۰﴾ وَالْمُؤْمِنُوْنَ وَالْمُؤْمِنٰتُ

اور اللہ گی شان گے لائق نی تھو جے ظلم کرتو ف۱۶۷ بلکہ وہ خود اپنی جاناں ور ظلم کریں تھا ف۱۶۸ اور مسلمان مرد اور مسلمان عورت

بَعْضُهُمْ اَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ۘ يَاْمُرُوْنَ بِالْمَعْرُوْفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ

ایکن دوجا گا رفیق ہیں ف۱۶۹ نیکی گو حکم دیں ف۱۷۰ اور بُرائی توں منع کریں

وقف لازم

ف۱۵۵ دنیاوی لذّتاں تے شہوتاں گو ف۱۵۶ تے تم نے باطل گی اتباع تے خدا ور رسول گی تکذیب تے موم‍ناں نال استہزا کرن ماں ان گو راہ اختیار کیو
ف۱۵۷ اناں ہی کافراں گی طرح اے منافقو تم وی کھاٹا ماں ہویا تے تھارا اعمال باطل ایں ف۱۵۸ یعنی منافقاں ناں ف۱۵۹ گزری وی امتاں گو حال معلوم نی ہویو کہ ھم نے اناں ناں اپناں حکم گی مخالفت تے اپناں رسولاں گی نافرمانی کرن ور کسطرح ہلاک کیو ف۱۶۰ جیہڑی طوفان نال ہلاک کی گئی ف۱۶۱ جیہڑا ہوا گے نال ھلاک کیا گیا ف۱۶۲ جیہڑا زلزلہ نال ہلاک کیا گیا ف۱۶۳ جیہڑی نعمت کھس گے ہلاک کی گئی تے نمرود مچھر نال ھلاک کیو گیو۔ ف۱۶۴ یعنی حضرت شعیب علیہ السلام گی قوم جیہڑی چہرہ گا عذاب نال ھلاک کی گئی۔ ف۱۶۵ تے زیروزبر کردتی گئیں وہ قوم لوط گی بستیں تھیں۔ اللہ تعالیٰ نے ان چھ گو ذکر فرمایو اس واسطے کہ بلادِ شام و عراق یمن جیہڑی سرزمین عرب گے بالکل قریب ایں ان ماں ان ھلاک شدہ قوماں گا نشان باقی ایں، تے عرب لوک ان مقامان ور اکثر گزریں تھا ف۱۶۶ ان لوکاں نے بجائے تصدیق کرن گے اپناں رسول گی تکذیب کی جیسو کہ اے منافقین کفار تم کر رہیا ایں۔ ڈرو کہ اناں ہی گی طرح کدے تم وی مبتلائے عذاب نہ کردتا جاؤ ف۱۶۷ کیونکہ وہ حکیم ایں بغیر جرم گے سزا نی فرماتو ف۱۶۸ کہ کفر تے تکذیب انبیاء کر گے عذاب گا مستحق بنیا۔
ف۱۶۹ تے باھم دینی محبت تے موالات رکھیں۔ تے ایک دوجا گا معین و مددگار ایں ف۱۷۰ یعنی اللہ ور رسول ور ایمان لیان تے شریعت گو اتباع کرن گو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَيُقِيْمُوْنَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُوْنَ الزَّكٰوةَ وَيُطِيْعُوْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ

اور نماز قائم رکھیں اور زکوٰۃ دیں اور اللہ و رسول گو حکم منیں۔

اُولٰٓئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللّٰهُ ؕ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ﴿٧١﴾ وَعَدَ اللّٰهُ

یہ ہیں جناں ور تاؤلاں ہی اللہ رحم کرے گو، بیشک اللہ غالب حکمت آلو ہے۔ اللہ نے

الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنٰتِ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ

مسلمان مرداں تے مسلمان عورتاں گے نال اِساں باغاں گو وعدو فرمایو ہے جن گے ہیٹھوں نہر بگیں

خٰلِدِيْنَ فِيْهَا وَمَسٰكِنَ طَيِّبَةً فِيْ جَنّٰتِ عَدْنٍ ؕ وَرِضْوَانٌ مِّنَ

اُنہاں ما ہمیشہ رہینگا اور پاکیزہ مکاناں گو ف١٧١ بسن آلاں باغاں ما اور اللہ گی رضا

اللّٰهِ اَكْبَرُ ؕ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿٧٢﴾ يٰٓاَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ ع ٩ ١٥

سب توبڑی ہے ف١٧٢ یاہی ہے بڑی کامیابی۔ اے غیب گی خبر دین آلیا (نبی) جہاد فرماؤ۔

الْكُفَّارَ وَالْمُنٰفِقِيْنَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ ؕ وَمَاْوٰىهُمْ جَهَنَّمُ ؕ وَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ﴿٧٣﴾

کافراں اور منافقاں ور ف١٧٣ اور ان ور سختی کرو اور ان گو ٹھکانوں دوزخ ہے اور کتنی بری جگہ ہے مڑگے جان گی

يَحْلِفُوْنَ بِاللّٰهِ مَا قَالُوْا ؕ وَلَقَدْ قَالُوْا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوْا

اللہ گی قسم کریں جے اُنہاں نے نی کہیو ف١٧٤ حالانکہ بیشک اُنہاں نے کفر گی گل کہی ہے اور

بَعْدَ اِسْلَامِهِمْ وَهَمُّوْا بِمَا لَمْ يَنَالُوْا ۚ وَمَا نَقَمُوْٓا اِلَّآ اَنْ

اسلام ما آن توں بعد کافر ہویاں ہیں اور وہ چاہیو تھو جیرو انہاں ناں نی ملیو ف١٧٥ اور انہاں ناں کائے گل بُری نی لگی

ف١٧١ حسن رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے مروی ہے کہ جنت ماں موتی تے سُرخ یاقوت تے زبرجد کا محل موموناں ناں عطا ہوئیں گا ف١٧٢ تے تمام نعمتاں دے اعلیٰ تے عاشقانِ الٰہی گی سب دے بڑی تمنا رَزَقَنَا اللّٰهُ تَعَالٰی بِجَاهِ حَبِيْبِهٖ صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ف١٧٣ کافراں ور تے تلوار تے حرب دے تے منافقاں ور اقامت حجت دے ف١٧٤ شانِ نزول: امام بغوی نے کلبی دے نقل کیو کہ یاہ آیت جلاس بن سوید گا وارہ ماں نازل ہوئی۔ واقعو یوہ تھو کہ ایک دن سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم نے تبوک ماں خطبو فرمایو اس ماں منافقاں گو ذکر فرمایو تے ان گی بدحالی تے بدمالی گو ذکر بیان فرمایو یوہ سن گے جلاس نے کہیو کہ اگر محمد (صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم) سچا ایں تاں ہم لوک گدھاں دے بدتر، حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم واپس مدینہ تشریف لے آیا تاں عامر بن قیس نے حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم دے جلاس گو مقولو بیان کیو، جلاس نے انکار کیو تے کہیو کہ یارسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم عامر نے مرے ور جوٹھ بنایو۔ حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم نے دواں ناں حکم دتو کہ منبر گے کول قسم کھائیں جلاس نے بعد عصر ممبر گے کول کھڑا ہو گے اللہ گی قسم کھادی کہ یاہ گل میں نی کی۔ تے عامر نے جوٹھ بولیو۔ فر عامر نے کھڑاں ہو گے قسم کھادی کہ بے شک یوہ مقولو جلاس نے کہیو تے میں اُس ور جوٹھ نی بولیو۔ فر عامر نے ہتھ اٹھا گے اللہ گی بارگاہ ماں دعا کی یاربّ اپنا نبی ور سچا گی تصدیق نازل فرما۔ ان دواں گا جدا ہون دے پہلاں حضرت جبریل علیہ السلام یاہ آیت لے گے نازل ہویا آیت ماں فَاِنْ يَّتُوْبُوْا يَكُ خَيْرًا لَّهُمْ سن گے جلاس کھڑو ہو گیو تے عرض کی یارسول اللہ سنوں اللہ تعالیٰ نے مناں توبہ گو موقعو دتو، عامر بن قیس نے جو کجھ کہیو سچ کہیو۔ میں وہ کلمو کہیو تھو تے ہون ہوں توبہ کروں تے استغفار حضور نے ان گی توبہ قبول فرمائی تے وہ توبہ ور ثابت قدم رہیا۔ ف١٧٥ مجاہد نے کہیو کہ جلاس نے افشائے راز گا اندیشہ دے عامر گا قتل گو ارادو کیو تھو اسکی نسبت اللہ تعالیٰ فرمائے کہ وہ پُورو نہ ہویو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اَغْنٰهُمُ اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗ مِنْ فَضْلِهٖ ۚ فَاِنْ يَّتُوْبُوْا يَكُ خَيْرًا
اس تو بغیر جے اللہ اور اُس گا رسول نے انھاں ناں مالدار کرچھڑیو اپنا فضل نال ف۱۷۶ تے اگروہ توبہ کریں تاں اُنھاں ہی گو

لَّهُمْ ۚ وَاِنْ يَّتَوَلَّوْا يُعَذِّبْهُمُ اللّٰهُ عَذَابًا اَلِيْمًا ۙ فِى الدُّنْيَا
بلو ہووے گو اور اگر مُنھ موڑیں ف۱۷۷ تاں انھاں ناں سخت عذاب دیے گو دُنیا اور آخرت ما

وَالْاٰخِرَةِ ۚ وَمَا لَهُمْ فِى الْاَرْضِ مِنْ وَّلِيٍّ وَّلَا نَصِيْرٍ ﴿۷۴﴾ وَمِنْهُمْ
اور زمین ما نہ اُنگو کوئی حمایتی ہووے گو نہ مددگار ف۱۷۸ اور ان بچوں

مَّنْ عٰهَدَ اللّٰهَ لَئِنْ اٰتٰىنَا مِنْ فَضْلِهٖ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُوْنَنَّ
کُجھ وِہ ہیں جنھاں نے اللہ نال عہد کیو تھو جے کدے ہمناں اپنا فضل نال دیے گو تاں ہم ضرور خیرات کراں گا اور ہم ضرور

مِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿۷۵﴾ فَلَمَّآ اٰتٰىهُمْ مِّنْ فَضْلِهٖ بَخِلُوْا بِهٖ وَتَوَلَّوْا
نیک آدمی بن جاں گا ف۱۷۹ اور جد اللہ نے اُنھاں ناں اپنا فضل نال دِتو تاں اُساں بخیلی کرن لگ گیا

وَّهُمْ مُّعْرِضُوْنَ ﴿۷۶﴾ فَاَعْقَبَهُمْ نِفَاقًا فِىْ قُلُوْبِهِمْ اِلٰى يَوْمِ
اور مُنھ پھیر گے مڑگیا۔ تے اُس گے پچھے اللہ نے اُن گا دلاں ما نفاق رکھ چھڑیو اُس دن

يَلْقَوْنَهٗ بِمَآ اَخْلَفُوا اللّٰهَ مَا وَعَدُوْهُ وَبِمَا كَانُوْا يَكْذِبُوْنَ ﴿۷۷﴾
توڑی جد اُس گے نال ملاقات کریں۔ بدلے اُس گے جیڑو انھاں نے خدا نال چوٹھو وعدو کیو اور اُن گا چوٹھ بولن گے بدلے ف۱۸۰

ف۱۷۶ ایسی حالت ماں ان ور شکر واجب تھو نہ کہ ناسپاسی۔ ف۱۷۷ توبہ تے ایمان دے تے کفر ونفاق ورڈٹیا رہیں ف۱۷۸ کہ اناں ناں عذاب الٰہی دے بچا سکے ف۱۷۹ شانِ نزول: ثعلبہ بن ابی حاطب نے سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم دے درخواست کی کہ اُس واسطے مالدار ہون گی دعا فرمائیں۔ حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم نے فرمایوا ے ثعلبہ تھوڑو مال جسکو تُو شکر ادا کرے اس بہت دے بہتر ہے جسکو شکر ادا نہ کر سکے، دوبارہ فرِ ثعلبہ نے حاضر ہو گے یا ہی درخواست کی تے کہیو اسے گی قسم جس نے تمناں سچو نبی بنا گے بھیجو کہ اگروہ مناں مال دیے گو تاں ہوں ہر حق آلا گو حق ادا کروں گو۔ حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم نے دعا فرمائی اللہ تعالیٰ نے اسگی بکریاں ماں برکت فرمائی تے اتنی بدھیں کہ مدینہ ماں ان گی گنجائش نہ رہی تاں ثعلبہ اناں ناں لیگے جنگل ماں چلے گیو تے جمعہ تے جماعت گی حاضری دے محروم ہو گیو۔ حضور نے اس گو حال دریافت فرمایو تاں صحابہ نے عرض کیو کہ اُسگو مال بہت ہو گیو ہے تے ہون جنگل ماں وی اُسگی گنجائش نی ایں۔ حضور نے فرمایو کہ ثعلبہ ور افسوس فرِ جد حضور اقدس صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم نے زکوٰۃ حاصل کرن آلا بھیجیا، لوکاں نے اناں ناں اپناں اپناں صدقات دتا جد ثعلبہ دے جا گے اناں نے صدقو منگیو اس نے کہیو یہ دے ٹیکس ہو گیو، جاؤ مناں سوچن دیو جد یہ لوک حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم گی خدمت ماں واپس آیا تا حضور نے ان گا کجھ عرض کرن دے پہلاں دو۲ مرتبہ فرمایو ثعلبہ ور افسوس۔ تاں یاہ آیت نازل ہوئی فرِ ثعلبہ زکوٰۃ لے گے حاضر ہو یو تاں سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم نے فرمایو کہ اللہ تعالیٰ نے مناں اسگا قبول کرن دے منع فرمایو ہے۔ وہ اپناں سر ور مٹی سٹ گو مڑ گیو فر اُس صدقہ (زکوٰۃ) ناں خلافت صدیقی ماں حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ گے کول لے گے آیو اناں نے وی اسناں قبول نہ فرمایو فرِ خلافت فارقی ماں حضرت عمر گے کول لے گے آیو اناں نے وی قبول نہ فرمایو تے خلافت عثمانی ماں یوہ شخص ھلاک ہو گیو۔ (مدارک) ف۱۸۰ امام فخر الدین رازی نے فرمایو کہ اس آیت دے ثابت ہوئے کہ عہد شکنی تے وعدو خلافی دے نفاق پیدا ہوئے تاں مسلمان ور لازم ایں کہ ان گلاں دے دور رہے تے عہد پوار کرن تے وعدہ وفا کرن گی پوری کوشش کرے، حدیث شریف ماں ایں منافق گی ترے نشانی ایں۔ جد گل کرے چھوٹ بولے، جد وعدو کرے خلاف کرے جد اُس گے کول امانت رکھی جائے تے خیانت کرے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اَلَمْ يَعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ سِرَّهُمْ وَ نَجْوٰىهُمْ وَ اَنَّ
کیا اُنہاں ناں پتونی جے اللہ اُن گا دلاں ما چھپی وی گلاں تے اُن گا گوشاں ناں وی جانے
اللّٰهَ عَلَّامُ الْغُيُوْبِ ﴿۷۸﴾ اَلَّذِيْنَ يَلْمِزُوْنَ الْمُطَّوِّعِيْنَ مِنَ
اور بیشک اللہ ساراں غیباں ناں بہت زیادہ جانن آلو ہے ف۱۸۱ اور وہ جیڑا عیب لائیں اُن مسلماناں
الْمُؤْمِنِيْنَ فِي الصَّدَقٰتِ وَالَّذِيْنَ لَا يَجِدُوْنَ اِلَّا جُهْدَهُمْ
ور جیڑا دِل تو خیرات کریں ف۱۸۲ اور ان ور جیڑا اپنی محنت ناں حاصل کریں ف۱۸۳
فَيَسْخَرُوْنَ مِنْهُمْ ؕ سَخِرَ اللّٰهُ مِنْهُمْ ۫ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿۷۹﴾
اُنہاں نال مذاق کریں ف۱۸۴ اللہ ان گا مذاق گی سزا دیے گو اور ان واسطے دردناک عذاب ہے۔
اِسْتَغْفِرْ لَهُمْ اَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ ؕ اِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِيْنَ
تم اُن گی معافی چاہو یانہ چاہو اگر تم ستروار وی انگی معافی
مَرَّةً فَلَنْ يَّغْفِرَ اللّٰهُ لَهُمْ ؕ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَفَرُوْا بِاللّٰهِ
چاہوگا تاں وی اللہ کدے وی اُنہاں ناں معاف نی فرماسیں ف۱۸۵ اس واسطے جے وہ اللہ
وَرَسُوْلِهٖ ؕ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفٰسِقِيْنَ ﴿۸۰﴾ فَرِحَ ع۸ ۱۰ ۱۲
اور اُس گا رسول گا منکر ہویا۔ اور اللہ فاسقاں ناں راہ نی دیتو ف۱۸۶
الْمُخَلَّفُوْنَ بِمَقْعَدِهِمْ خِلٰفَ رَسُوْلِ اللّٰهِ وَكَرِهُوْٓا اَنْ
پچھے رہن آلا خوش ہوگیا جے وہ رسول گے پچھے بیس گیا ف۱۸۷ اور اُنہاں ناں گوارہ نی ہویو جے

ف۱۸۱ اس ور کجھ مخفی نی دلاں گی گل وی جانیں تے جیڑیں وہ آپسماں ایک دوجا نال کریں وہ وی ف۱۸۲ شانِ نزول: جد آیت صدقہ نازل ہوئی تاں لوک لیایا ان ماں کوئے زیادہ لیایو اناں ناں تے منافقاں نے ریاکار کہیو تے کوئے ایک صاع (موجودہ وزن ۴ کلو ۹۴ گرام) لیایو تاں اناں ناں کیو اللہ تعالیٰ ناں اُنگی کے پرواہ اس ور یاہ آیت نازل ہوئی۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما دے مروی ہے کہ جد رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم نے لوکاں ناں صدقہ گی رغبت دوائی تاں حضرت عبدالرحمن بن عوف رضی اللہ تعالیٰ عنہ چار ہزار درہم لے آیا تے عرض کی یارسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم میر و کل مال اٹھ ہزار درہم تھو چار ہزار یوہ راہِ خدا ماں حاضر ہے تے چار ہزار میں کہر آلاں واسطے رکھیو وہ ہے حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم نے فرمایو جیڑو تم نے دتو اللہ اُس ماں برکت فرمائے تے جیڑو رکھ لیو اُس ماں وی برکت فرمائے حضور گی دعا گو یوہ اثر ہویو کہ ان گو مال بہت بدھیو ات توڑی کہ جد ان گی وفات ہوئی تاں اناں نے دو ۲ بیبیں چھوڑیں اناں ناں اٹھوں حصو ملیو جس گی مقدار ایک لکھ سٹھ ہزار درہم تھی ف۱۸۳ ابوعقیل انصاری ایک صاع کھجور لے گے حاضر ہویا تے اناں نے بارگاہِ رسالت ماں عرض کیو کہ میں اج رات پانی کھچن گی مزدوری کی، اس گی اُجرت دو ۲ صاع کھجور ملیں، ایک صاع دے میں کہر آلاں واسطے چھوڑیں تے ایک صاع راہِ خدا ماں حاضر ہے حضور نے یو صدقو قبول فرما گے اُس گی قدر فرمائی ف۱۸۴ منافقین تے صدقہ گی قلت ور عار دوائیں ف۱۸۵ شانِ نزول: ابر گی آیات جد نازل ہوئیں تے منافقاں گو نفاق کھل گیو تے مسلماناں ور ظاہر ہو گیو تاں منافقین سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم گی خدمت ماں حاضر ہویا تے آپ دے معذرت کر گے کہن لگا کہ تم مہارے واسطے استغفار کرو۔ اس ور یاہ آیت نازل ہوئی تے فرمایو گیو کہ اللہ تعالیٰ ہرگز ان گی مغفرت نہ فرمائیگو چاہے تم استغفار ماں مبالغو کرو ف۱۸۶ جیڑا ایمان دے خارج ہوئیں جد تک کہ وہ کفر ور رہیں (مدراک) ف۱۸۷ تے غزوۂ تبوک ماں نا گیا۔

يُّجَاهِدُوْا بِاَمْوَالِهِمْ وَ اَنْفُسِهِمْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَ قَالُوْا لَا

اپناں مال اور جان نال خدا گا راہ ما لڑیں اور بولیا اس

تَنْفِرُوْا فِي الْحَرِّ ؕ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ اَشَدُّ حَرًّا ؕ لَوْ كَانُوْا

گرمی مانہہ نہ نکلو، تم فرماؤ جہنم گی اگ سب توں سخت گرم ہے کسے طرح

يَفْقَهُوْنَ ﴿٨١﴾ فَلْيَضْحَكُوْا قَلِيْلًا وَّ لْيَبْكُوْا كَثِيْرًا ۚ جَزَآءًۢ بِمَا

اُنہاں ناں سمجھ آجاتی! ف ١٨٨ تے اُنہاں ناں چاہیئے جے تھوڑو ہسیں تے زیادہ روئیں ف ١٨٩ بدلو اسگو جیڑو

كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ﴿٨٢﴾ فَاِنْ رَّجَعَكَ اللّٰهُ اِلٰى طَآئِفَةٍ مِّنْهُمْ

کمائیں تھا ف ١٩٠ فر اے محبوب! ف ١٩١ کدے اللہ تمناں ان ف ١٩٢ وچوں کسے جماعت گی طرف موڑلے آئے۔

فَاسْتَاْذَنُوْكَ لِلْخُرُوْجِ فَقُلْ لَّنْ تَخْرُجُوْا مَعِيَ اَبَدًا وَّ لَنْ

اور وہ ف ١٩٣ تھارا توں جہاد واسطے نکلن گی اجازت منگیں تاں تم فرمایو تم کدے وی میرے نال نہ چلیو اور ہرگز

تُقَاتِلُوْا مَعِيَ عَدُوًّا ؕ اِنَّكُمْ رَضِيْتُمْ بِالْقُعُوْدِ اَوَّلَ مَرَّةٍ

میرا کسے دشمن نال نہ لڑیو، تمنے پہلی دفعہ بیسو پسند کیو ہے۔

فَاقْعُدُوْا مَعَ الْخٰلِفِيْنَ ﴿٨٣﴾ وَلَا تُصَلِّ عَلٰٓى اَحَدٍ مِّنْهُمْ مَّاتَ

تے بیٹھا رہو پچھے رہن آلاں گے نال ف ١٩٤ اور ان بچوں کسے گی میت ور نماز نہ پڑھیو۔

ف ١٨٨ تاں تھوڑی دیر گی گرمی برداشت کرتا تے ہمیشہ گی اگ ماں سڑن دے اپنا آپ ناں بچالیتا ف ١٨٩ یعنی دنیاماں خوش ہونوں تے ہسو چاہے کتنی ہی لمی عمرواسطے ہوئے مگروہ آخرت گادن گے سامنے بہت تھوڑو ہے کیونکہ دنیافانی ایں تے آخرت دائم تے قائم تے باقی ہے ف ١٩٠ یعنی آخرت گوروتوں دنیا ماں ہنس کے خبیث عمل کرن گو بدلو ہے حدیث شریف ماں ایں سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم نے فرمایو کہ اگر تم جانتا وہ جو کجھ ہوں جانوں تاں تھوڑو ہستا تے بہت روتا ف ١٩١ غزوۂ تبوک گے بعد ف ١٩٢ مخلفین پچھے رہن آلا ف ١٩٣ اگر وہ منافقن جیڑا تبوک ماں جان دے بیٹھا رہیا تھا ف ١٩٤ عورتاں، بچاں، بیماراں تے لولاں گا **مسئلو:** اس دے ثابت ہویو کہ جس شخص ذے مکروفریب ظاہر ہوئے اس دے قطع تعلق تے علیحدگی اختیار کرنی چاہیے۔ تے محض اسلام گا مدعی ہون دے دوستی تے موافقت جائز نی ہوتی اسے واسطے اللہ تعالیٰ نے اپنا نبی علیہ الصلوٰۃ والسلام گے نال منافقین ناں جہاد ماں جان دے منع فرمایو۔اج کل جیڑا لوک کہیں کہ ہر کلمہ گو نا ملالیو تے اُس گے نال اتفاق تے اتحاد کرو۔یو اس حکم قرآنی کے سراسر خلاف ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اَبَدًا وَّلَا تَقُمْ عَلٰى قَبْرِهٖ ؕ اِنَّهُمْ كَفَرُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ

اور نہ ہی اُسگی قبر ور کھلا ہویو، بیشک وہ اللہ و رسول گا منکر ہویا

وَمَاتُوْا وَهُمْ فٰسِقُوْنَ ﴿۸۴﴾ وَلَا تُعْجِبْكَ اَمْوَالُهُمْ وَاَوْلَادُهُمْ ؕ

اور نافرمانی ہی ما مرگیا ف۱۹۵ اور ان گا مال یا اولاد ور تعجب نہ کریو

اِنَّمَا يُرِيْدُ اللّٰهُ اَنْ يُّعَذِّبَهُمْ بِهَا فِى الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ اَنْفُسُهُمْ

اللہ یاہی چاہے جے اِسے دُنیا ماں ان ور وبال سٹے اور کفر ور ہی ان گو دم نکلے

وَهُمْ كٰفِرُوْنَ ﴿۸۵﴾ وَاِذَآ اُنْزِلَتْ سُوْرَةٌ اَنْ اٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَجَاهِدُوْا

اور جد کائے سورت نازل ہووے جے اللہ ور ایمان آنو اور اُس گا

مَعَ رَسُوْلِهِ اسْتَاْذَنَكَ اُولُوا الطَّوْلِ مِنْهُمْ وَقَالُوْا ذَرْنَا

رسول گے نال جہاد ما جاؤ تے ان بچوں طاقت و قوت آلا رخصت منگیں اور کہیں ہمناں چھوڑ دیو

نَكُنْ مَّعَ الْقٰعِدِيْنَ ﴿۸۶﴾ رَضُوْا بِاَنْ يَّكُوْنُوْا مَعَ الْخَوَالِفِ

تانجہ بیسن آلاں گے نال بیٹھا رہیں۔ اُنہاں ناں یاہ گل پسند آئی جے رہن آلی عورتاں گے نال ہوجاں

ف۱۹۵ اس آیت ماں سیّدِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم ناں منافقین گا جنازہ گی نماز تے ان گا دفن ماں شرکت کرن دے منع فرمایو گیو، **مسئلو:** اس آیت دے ثابت ہویو کہ کافر کا جنازہ گی نماز کسے حال ماں جائز نی تے کافر گی قبر ور دفن زیارت واسطے کھڑا ہونوں وی ممنوع ایں تے یوہ جیڑو فرمایو گیو کہ، تے فسق ہی ماں مرگیا، اتے فسق دے کفر مراد ہے قرآن کریم ماں ہور جگہ وی فسق بمعنی کفر وارد ہویو ہے۔ جیسو کہ آیت اَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَ فَاسِقًا (سجدہ ۱۸/۳۲) ماں۔ **مسئلو:** فاسق گا جنازہ گی نماز جائز ہے اس ور صحابہ تے تابعین گو اجماع ہے تے اس ور علمائے صالحین گو عمل تے یوہی اہل سنت و جماعت گو مذہب ہے۔ **مسئلو:** اس آیت دے مسلماناں کا جنازہ گی نماز گو جواز وی ثابت ہوئے تے اُسگو فرض کفایہ ہونو حدیث مشہور دے ثابت ہے۔ **مسئلو:** جس شخص گا مومن یا کافر ہون ماں شبو ہوئے اُس گا جنازہ گی نماز نہ پڑھی جائے۔ **مسئلو:** جد کوئے کافر مر جائے تے اُس گو ولی مسلمان ہوئے تاں اسناں چاہئے کہ بطریق مسنون غسل نہ دیے بلکہ نجاست گی طرح اس ور پانی ڈو ہلے تے نہ کفن مسنون دئے بلکہ اتنا کپڑا ماں پلیٹے جس دے سَتر چھپ جائے تے نہ سنت طریقہ ور دفن کرے نہ بطریق سنت قبر بنائے صرف قبر کھن گے دب چھڑے۔ **شانِ نزول:** عبداللہ بن ابی بن سلول منافقاں گو سردار تھو جد وہ مر گیو تاں اُس گا بیٹا عبداللہ نے جیڑو مسلمان، صالح مخلص صحابی تے بہت عبادت گزار تھو، اناں نے یاہ خواہش ظاہر کی کہ سیّدِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم ان گا باپ عبداللہ بن ابی بن سلول ناں کفن واسطے اپنی قمیص مبارک عنایت فرمائیں تے اُسگی نماز جنازہ پڑھائیں حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ گی رائے اس گے خلاف تھی لیکن چونکہ اُس وقت ممانعت نی ہوئی تھی تے حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم ہاں معلوم تھو کہ حضور گو یوہ عمل ایک ہزار آدمیاں گا ایمان لیان گو سبب بنے گو۔ اس واسطے حضور نے اپنی قمیص وی عنایت فرمائی تے جنازہ ماں شرکت وی کی۔ قمیص دین گی ایک وجہ یاہ وی تھی کہ سیّدِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم گا چچا حضرت عباس جیڑا بدر ماں اسیر ہو گے آیا تھا عبداللہ بن ابی نے اپنو کرتو اناں ناں پہنایو تھو۔ حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم ناں اُس گو بدلو وی چکانوں منظور تھو۔ اس ور یاہ آیت نازل ہوئی تے اُس کے بعد کدے وی سیّدِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم نے کسے منافق گا جنازہ ماں شرکت نہ فرمائی تے حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم گی وہ مصلحت وی پوری ہوگئی چنانچہ جد کفار نے دکھیو کہ ایسو شدید العداوت شخص جد حضور سیّدِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم گا کرتا مبارک دے برکت حاصل کرنو چاہے تاں اُس گا عقیدہ ماں وی آپ صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم اللہ تعالیٰ گا حبیب تے اُس گا سچا رسول ایں یاہ سوچ گے ہزار کافر مسلمان ہوگیا۔ سبحان اللہ۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَطُبِعَ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُوْنَ ﴿٨٧﴾ لٰكِنِ الرَّسُوْلُ

اور ان گا دلاں ور مہر لا چھڑی ہے ف ۱۹۶ تے اُنہاں ناں کائے سمجھ نی آتی ف ۱۹۷ لیکن رسول

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَعَهٗ جٰهَدُوْا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ ؕ وَاُولٰٓئِكَ

تے جیڑا اُن گے نال ایمان لے آیا اُنہاں نے اپناں مال و جان گے نال جہاد کیو اور اُنہاں ہی واسطے

لَهُمُ الْخَيْرٰتُ ۫ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ﴿٨٨﴾ اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ

ایں ساری اچھائیں ف ۱۹۸ اور یہی کامیاب ہون آلاں ہیں۔ اللہ نے اُن واسطے تیار کیں ویں ہیں۔

جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ؕ ذٰلِكَ

جنت جن گے ہیٹھو نہر بگیں ہمیشہ اُن ما رہنگا یاہی

ع ۱۱ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿٨٩﴾ وَجَآءَ الْمُعَذِّرُوْنَ مِنَ الْاَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ

بڑی کامیابی تے مراد ہے۔ اور بہا نہ بنان آلا گنوار آیا ف ۱۹۹ جے اُنہاں ناں رخصت دتی جائے

وَقَعَدَ الَّذِيْنَ كَذَبُوا اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ ؕ سَيُصِيْبُ الَّذِيْنَ

اور بیٹھا رہیا وہ جنہاں نے اللہ و رسول گے نال چوٹھ بولیو تھو ف ۲۰۰ جلدی ہی ان بچوں کافراں ناں

كَفَرُوْا مِنْهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿٩٠﴾ لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَآءِ وَلَا عَلَى

دردناک عذاب پہچے گو ف ۲۰۱ کمزوراں ور کجھ حرج نی ف ۲۰۲ اور نہ

الْمَرْضٰى وَلَا عَلَى الَّذِيْنَ لَا يَجِدُوْنَ مَا يُنْفِقُوْنَ حَرَجٌ

بیماراں ور نہ ف ۲۰۳ ان ور جنہاں ناں خرچ گی طاقت نی ف ۲۰۴

اِذَا نَصَحُوْا لِلّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ ؕ مَا عَلَى الْمُحْسِنِيْنَ مِنْ سَبِيْلٍ ؕ

جد کہ اللہ اور رسول گا خیر خواہ ہوویں ف ۲۰۵ نیکی آلاں ور کوئی راہ نی ف ۲۰۶

ف ۱۹۶ ان گا کفر تے نفاق اختیار کرن گے باعث ف ۱۹۷ کہ جہاد ماں کتنی کامیابی تے سعادت مندی تے بیٹھا رھن ماں کیسی ہلاکت تے بدقسمتی ہے ف ۱۹۸ دواں جہاناں گی ف ۱۹۹ سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم گی خدمت ماں جہاد دے پچھے رھن گو عذر کرن، ضحاک گو قول ہے کہ یاہ عامر بن طفیل گی جماعت تھی اناں نے سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم دے عرض کیو کہ یا نبی اللہ اگر ھم تھارے نال جہاد ماں جاں تاں قبیلہ طے گا عرب مہاری بیبیاں، بچاں تے جانوراں ناں لُٹ گے لے جائیں گا۔ حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم نے فرمایو مناں اللہ تعالیٰ نے تھارا حال دے خبردار فرمایو ہے تے وہ مناں تھارا دے بے نیاز کریگو۔ عمرو بن علار نے کہیو ان لوکاں نے عذرِ باطل بنا گے پیش کیو تھو ف ۲۰۰ یوہ دوجا گروہ گو حال ہے جیڑا بے عذر بیٹھا رھیا، یہ منافقین تھا اناں نے ایمان گو چوٹھو دعوو کیو تھو ف ۲۰۱ دنیا ماں قتل ھون تے آخرت ماں جہنم گو ف ۲۰۲ باطل آلاں گو ذکر فرمان دے بعد سچاں عذر آلاں گے متعلق فرمایو کہ ان وروں جہاد گی فرضیت ساقط ہے یہ کون لوک ایں ان گا چند طبقہ بیان فرمایا پہلا ضعیف جیسو کہ بڈھا، بچہ، عورت تے وہ شخص وی ان ماں شامل ہے جیڑو پیدائشی کمزور، ضعیف، نحیف، ناکارہ ہوئے ف ۲۰۳ یوہ دوجو طبقو ہے جسماں اناں، لنگڑا تے لولا وی داخل ایں ف ۲۰۴ تے جہاد گو سامان نہ کر سکیں یہ لوک رہ جائیں تاں ان ور کوئے گناہ نی ف ۲۰۵ ان گی اطاعت کریں تے مجاھدین گا کہر آلاں گی خبر گیری رکھیں ف ۲۰۶ مواخذہ گی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِیْمٌ ﴿٩١﴾ وَّلَا عَلَى الَّذِیْنَ اِذَا مَاۤ اَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ

اور اللہ بخشن آلو مہربان ہے۔ اور نہ ان ور جیڑا تھاری خدمت. ما حاضر ہوویں تانجہ تم انہاں ناں سواری عطا فرماؤ ک۲۰۷

قُلْتَ لَاۤ اَجِدُ مَاۤ اَحْمِلُكُمْ عَلَیْهِ تَوَلَّوْا وَّ اَعْیُنُهُمْ تَفِیْضُ

تھارا توں یوہ جواب ملے جے میرے کول کائے چیزنی جس ور تمناں سوار کروں اُس ور اس طرح واپس جائیں جے اُنگی اکھاں ما

مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا اَلَّا یَجِدُوْا مَا یُنْفِقُوْنَ ﴿٩٢﴾ اِنَّمَا

اتھروں اُبلتا ہوویں اس غم ما جے خرچ کرن گی طاقت نی تھی۔

السَّبِیْلُ عَلَى الَّذِیْنَ یَسْتَاْذِنُوْنَكَ وَهُمْ

مواخذو (پچھ گچھ) تے ان تو ہے جیڑا تھارا توں رخصت منگیں تھا اور وہ

اَغْنِیَآءُ رَضُوْا بِاَنْ یَّكُوْنُوْا مَعَ

دولت مند ہیں ف۲۰۸ اُنہاں ناں چنگو لگو جے

الْخَوَالِفِ وَطَبَعَ اللّٰهُ عَلٰى

عورتاں گے نال پچھے بیٹھا رہیں، اور اللہ نے

قُلُوْبِهِمْ فَهُمْ لَا

ان گا دلاں ور مہر لا چھڑی وہ

یَعْلَمُوْنَ ﴿٩٣﴾

کجھ نی جانتا۔ ف۲۰۹

ک۲۰۷ شانِ نزول: اصحاب رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم بچوں چند حضرات جہاد ماں جان واسطے حاضر ھویا اناں نے حضور دے سواری گی درخواست پیش کی، حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہٖ وسلم نے فرمایو کہ میرے کول کجھ نی جس ورھوں تمناں سوار کروں وہ روتا روتا واپس ھوگیا ان گا وارہ ماں یاہ آیت نازل ھوئی ف۲۰۸ جہاد ماں جان گی طاقت رکھیں باجود اس کے ف۲۰۹ کہ جہاد ماں کے نفعو تے ثواب ہے

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يَعْتَذِرُوْنَ اِلَيْكُمْ اِذَا رَجَعْتُمْ اِلَيْهِمْ ۭ قُلْ لَّا تَعْتَذِرُوْا لَنْ
تھارے اگے بہانہ بنائیں گا ف۲۱۰ جد تم اُنگی طرف مڑگے جائیں گا تم فرماؤ جے بہانہ نہ بناؤ ہم ہرگز
نُّؤْمِنَ لَكُمْ قَدْ نَبَّاَنَا اللّٰهُ مِنْ اَخْبَارِكُمْ ۭ وَسَيَرَى اللّٰهُ
تھارو یقین نی کرساں اللہ نے ہمناں تھاری خبردتی وی ہیں اور ہون اللہ
عَمَلَكُمْ وَرَسُوْلُهٗ ثُمَّ تُرَدُّوْنَ اِلٰى عٰلِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ
و رسول تھارا کم دیکھیں گا ف۲۱۱ فِر اُسے گی طرف مڑگے جانو ہے جیہڑو ظاہر و باطن سب ناں جانے
فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿۹۴﴾ سَيَحْلِفُوْنَ بِاللّٰهِ لَكُمْ اِذَا
وہ تمناں دس چھڑے گو جو کجھ تم کریں تھا۔ ہون تھارے اگے اللہ گی قسم کریں گا جد ف۲۱۲
انْقَلَبْتُمْ اِلَيْهِمْ لِتُعْرِضُوْا عَنْهُمْ ۭ فَاَعْرِضُوْا عَنْهُمْ ۭ اِنَّهُمْ رِجْسٌ
تم اُنگی طرف مڑگے جاؤ گا تانجہ تم اُن گا خیال نا پوو، ف۲۱۳ تے ہاں تم اُنگو خیال چھوڑ دیو، ف۲۱۴ وہ دے نرا پلید ہیں۔ ف۲۱۵
وَّمَاْوٰىهُمْ جَهَنَّمُ ۚ جَزَاۗءًۢ بِمَا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ﴿۹۵﴾ يَحْلِفُوْنَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا
اور اُنگو ٹھکانو دوزخ ہے بدلو اُسگو جو کجھ کمائیں تھا ف۲۱۶ تھارے اگے قسم کریں جے تم
عَنْهُمْ ۚ فَاِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يَرْضٰى عَنِ الْقَوْمِ
ان ور راضی ہوجاؤ تے کدے تم ان ور راضی ہوجائیں ف۲۱۷ بیشک اللہ فاسق لوکاں توں
الْفٰسِقِيْنَ ﴿۹۶﴾ اَلْاَعْرَابُ اَشَدُّ كُفْرًا وَّنِفَاقًا وَّاَجْدَرُ اَلَّا يَعْلَمُوْا
راضی نی ہوتو۔ ف۲۱۸ گنوار ف۲۱۹ کفر اور نفاق ما زیادہ سخت ہیں ف۲۲۰ اور اسے قابل ایں جے
حُدُوْدَ مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ عَلٰي رَسُوْلِهٖ ۭ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿۹۷﴾
اللہ نے جو حکم اپنا رسول ور اُتاریو اُس توں جاہل رہیں، اور اللہ علم وحکمت آلو ہے۔

ف۲۱۰ تے باطل عذر پیش کریں گا، یہ جہاد دے پچھے رہن آلا منافق تھارا سفر دے واپس ہون گے ویلے ف۲۱۱ کہ نفاق دے توبہ کریں یا اس ور قائم رہیں بعض مفسرین کہیں جے اناں نے وعدو کیو تھو کہ وہ آن آلا وقت ماں مومناں گی مدد کریں گا ہو سکے اُسے وارہ ماں فرمایو ہوئے کہ اللہ تے رسول تھارا کم دیکھیں گا جے تم اپنا عہد ناں پورا کریں یا نی ف۲۱۲ اپناں سفر دے واپس ہو گے مدینہ طیبہ ماں ف۲۱۳ اور ان ور ملامت تے عتاب نہ کرو ف۲۱۴ تے ان دے بچو، بعض مفسرین فرمائیں مراد یوہ ہے کہ ان گے نال بیسو تے ان گے نال بولنوں چھوڑ دیو چنانچہ جد نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم مدینہ طیبہ ماں تشریف لے آیا تاں حضور نے مسلماناں ناں حکم فرمایو کہ منافقاں گے نال نہ بیسیں اُنھیں ان گے نال گل نہ کریں کیوں جے ان گا باطن خبیث تے اعمال بُراایں تے ملامت کرن نال اُنگی اصلاح ہوئیگی اس واسطے کہ ف۲۱۵ ہور پلیدی گا پاک ہون گو کوئے طریقو نی ف۲۱۶ دنیا ماں خبیث عمل، **شانِ نزول**: حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنھما نے فرمایو یاہ آیت جد بن قیس تے معتب بن قشیر تے ان گا ساتھیاں گا وارہ ماں نازل ہوئی یہ اسّی ۸۰ منافق تھا۔ نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو کہ ان گے کول نہ بیسو ان گے نال کلام نہ کرو مقاتل نے کہیو یاہ آیت عبداللہ بن ابی گا وارہ ماں نازل ہوئی۔ اس نے نبی صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گے سامنے قسم کھادی کہ ہون کدے وی وہ جہاد ماں جان دے سستی نی کرے گو تے سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گے درخواست کی تھی کہ حضور اُس دے راضی ہو جائیں۔ اس ور یاہ آیت اور اس گا بعد آلی آیت نازل ہوئی ف۲۱۷ اور ان گا عذر قبول کر لیو تاں وی اس دے اناں ناں کوئی نفع نہ ہوئے گو کیونکہ تم اگر ان گی قسماں گو اعتبار وی کر لیو ف۲۱۸ اس واسطے کہ وہ ان گا دل گا کفر تے نفاق ناں جانیں ف۲۱۹ جنگل گا رہن آلا ف۲۲۰ کیوں کہ وہ علم گی مجلساں تے علماء کی صحبت دے دور رہیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَمِنَ الۡاَعۡرَابِ مَنۡ يَّتَّخِذُ مَا يُنۡفِقُ مَغۡرَمًا وَّيَتَرَبَّصُ بِكُمُ
اور کجھ گنوار وِہ ہیں جے جو کجھ اللہ گا راہ ما خرچ کریں اُس نا تاوان (جرمانو) سمجھیں ف۲۲۱ اور تھارے در
الدَّوَآئِرَ ؕ عَلَيۡهِمۡ دَآئِرَةُ السَّوۡءِ ؕ وَاللّٰهُ سَمِيۡعٌ عَلِيۡمٌ ﴿۹۸﴾ وَمِنَ
گردش آن گا انتظار ما رہیں، ف۲۲۲ حالانکہ اُنہاں ہی ور بُری گردش ہے ف۲۲۳ اور اللہ سنن آلو جانن آلو ہے اور کجھ
الۡاَعۡرَابِ مَنۡ يُّؤۡمِنُ بِاللّٰهِ وَالۡيَوۡمِ الۡاٰخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا يُنۡفِقُ قُرُبٰتٍ
گراں آلا وِہ ہیں جہڑا اللہ ہور قیامت ور ایمان رکھیں ف۲۲۴ اور جو کجھ خرچ کریں اُساں اللہ گی نزدیکی
عِنۡدَ اللّٰهِ وَصَلَوٰتِ الرَّسُوۡلِ ؕ اَلَاۤ اِنَّهَا قُرۡبَةٌ لَّهُمۡ ؕ سَيُدۡخِلُهُمُ
اور رسول توں دعا لین گو ذریعو سمجھیں، ف۲۲۵ ہاں ہاں وُہ اُن واسطے قربت گو ذریعو ہے اللہ جلدی اُنہاں ناں
اللّٰهُ فِىۡ رَحۡمَتِهٖ ؕ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوۡرٌ رَّحِيۡمٌ ﴿۹۹﴾ وَالسّٰبِقُوۡنَ الۡاَوَّلُوۡنَ مِنَ ع
اپنی رحمت ما داخل کرے گو بیشک اللہ بخشن آلو مہربان ہے اور ساراں ما اگلا، پہلا
الۡمُهٰجِرِيۡنَ وَالۡاَنۡصَارِ وَالَّذِيۡنَ اتَّبَعُوۡهُمۡ بِاِحۡسَانٍ ۙ رَّضِىَ اللّٰهُ
مہاجر ف۲۲۶ اور انصار ف۲۲۷ اور جیڑا نیکی گے نال ان گی پیروی کریں ف۲۲۸ اللہ ان تے
عَنۡهُمۡ وَرَضُوۡا عَنۡهُ وَاَعَدَّ لَهُمۡ جَنّٰتٍ تَجۡرِىۡ تَحۡتَهَا الۡاَنۡهٰرُ
راضی ف۲۲۹ اور وِہ اللہ تے راضی ف۲۳۰ اور ان واسطے تیار کیاوا ہیں باغ جن گے ہیٹھوں نہر بکیں
خٰلِدِيۡنَ فِيۡهَاۤ اَبَدًا ؕ ذٰلِكَ الۡفَوۡزُ الۡعَظِيۡمُ ﴿۱۰۰﴾ وَمِمَّنۡ حَوۡلَكُمۡ مِّنَ
ہمیشہ ہمیشہ اُن ما رہینگا یاہی بڑی کامیابی ہے۔ اور تھارا آس پاس ف۲۳۱ گا کجھ

ف۲۲۱ کیونکہ وہ جو کجھ خرچ کریں رضائے الٰہی تے ثواب واسطے نی کرتا، ریاکاری تے مسلماناں گا ڈر نال خرچ کریں ف۲۲۲ تے یہ انتظار کریں جے کد مسلماناں گوز ور کہٹ ہوئے اور کدوے مغلوب ہوئیں۔ اناں ناں خبرنی کہ خداناں کے منظور ہے وہ دس دتو جائے ف۲۲۳ اور وہی رنج تے بلاتے بدحالی ماں گرفتار ہوئیں گا۔ شانِ نزول: یاہ آیت قبیلہ اسد تے غطفان تے تیم گا گراواں گا وارہ ماں نازل ہوئی فر اللہ تعالیٰ نے ان بچوں جناں ناں الگ کیوان گو ذکر اگلی آیت ماں ایں (خازن) ف۲۲۴ مجاہد نے کہیو یہ لوک قبیلہ مزینہ بچوں بنی مقرن ایں کلبی نے کہیو وہ اسلم تے غفار تے جُہینہ گا قبیلہ ایں بخاری تے مسلم گی حدیث ہے کہ رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم نے فرمایو کہ قریش تے انصار تے جہینہ تے مزینہ تے اسلم تے شجاع تے غفار موالی ایں۔ اللہ و رسول کے سوا ان گو کوئے مولیٰ نی ف۲۲۵ کہ جد حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم کی خدمت ماں صدقہ آئیں ہتاں حضور ان واسطے خیر و برکت تے مغفرت کی دعا فرمائین یوہی حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گو طریقو مبارک تھو۔ مسئلو: یاہی فاتحہ خوانی گی اصل ہے کہ صدقہ گے نال دعائے مغفرت کی جائے لہذا فاتحہ خوانی ناں بدعت تے ناجائز کہو قرآن وحدیث گے خلاف ہے۔ ف۲۲۶ وہ حضرات جناں نے دواں قبلاں گی طرف نماز پڑھیں یا اھل بدر یا اھل بیعت رضوان ف۲۲۷ اصحاب بیعتِ عُقبہ اولیٰ جیڑا کہ چھ حضرات تھا تے اصحاب بیعتِ عقبہ ثانیہ جیڑا باراں تھا تے اصحاب بیعتِ عقبہ ثالثہ جیڑا کہ ستر تھا یہ حضرات سابقین انصار کہوائیں (خازن) ف۲۲۸ کہیو گیو ہے کے ان دے باقی مہاجرین تے انصار مراد ایں ہون تمام اصحاب ان ماں آگیا اور ایک قول یوہ ہے کہ پیروکار ہون آلا دے قیامت تک گا وہ ایماندار مراد ایں جیڑا ایمان وطاعت ماں تے نیکی ماں انصار تے مہاجرین گا راہ ور چلیں ف۲۲۹ اُساں ان گا نیک عمل قبول ف۲۳۰ اس گا ثواب تے عطا دے خوش ف۲۳۱ یعنی مدینہ طیبہ گا نیڑے تیڑے گا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.

الْاَعْرَابِ مُنٰفِقُوْنَ ؕ وَ مِنْ اَهْلِ الْمَدِیْنَةِ ﳌ مَرَدُوْا عَلَی النِّفَاقِ ﱏ

گنوار منافق ہیں اور کجھ مدینہ آلا اُنگی عادت ہوگئی ہے نفاق گی۔

لَا تَعْلَمُهُمْ ؕ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ ؕ سَنُعَذِّبُهُمْ مَّرَّتَیْنِ ثُمَّ یُرَدُّوْنَ

تم اُنہاں ناں نی سیانتا ف٢٣٢ ہم انہاں ناں سیاناں، تاولاں ہی ہم انہاں ناں دوبار ف٢٣٣ عذاب دیاں گا فر

اِلٰی عَذَابٍ عَظِیْمٍ ۚ﴿۱۰۱﴾ وَ اٰخَرُوْنَ اعْتَرَفُوْا بِذُنُوْبِهِمْ خَلَطُوْا عَمَلًا

بڑا عذاب گی طرف موڑیا جائینگا ف٢٣٤ اور کجھ ہور ہیں جنہاں نے اپنا گناہاں گو اقرار کیو ف٢٣٥ اور ایک چنگو کم ملایو۔

صَالِحًا وَّ اٰخَرَ سَیِّئًا ؕ عَسَی اللّٰهُ اَنْ یَّتُوْبَ عَلَیْهِمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ

ف٢٣٦ اور دوجو بُرو، ف٢٣٧ اُمید ہے جے اللہ اُنگی توبہ قبول فرمائے۔ بیشک اللہ

غَفُوْرٌ رَّحِیْمٌ ﴿۱۰۲﴾ خُذْ مِنْ اَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَ تُزَكِّیْهِمْ

بخشن آلومہربان ہے۔ اے محبوب! ان گا مال دے زکوٰۃ حاصل کرو جس دے تم اناں ناں ستھرا اور پاکیزہ کر چھڑو

بِهَا وَ صَلِّ عَلَیْهِمْ ؕ اِنَّ صَلٰوتَكَ سَكَنٌ لَّهُمْ ؕ وَ اللّٰهُ سَمِیْعٌ عَلِیْمٌ ﴿۱۰۳﴾

اور ان گا حق ماں دعاء خیر کرو ف٢٣٨ بے شک تھاری دعا ان گا دلاں گو چین ایں اور اللہ سنیں جانیں

ف٢٣٢ اسگو مطلب یا دے یوہ ہے کہ ایسو جانوں جسگو اثر اناں ناں معلوم ہوئے، وہ مہارو جانوں ایں کہ ہم اناں ناں عذاب دیاں گا یا حضور دے منافقاں گا حال جانن گی نفی پہلاں گو اعتبار کرتاں ایں۔ اور اسگو علم بعد ماں عطا ہو یو جیسو کہ دوجی آیت ماں فرمایو وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِیْ لَحْنِ الْقَوْلِ (جمل) کلبی نے کہیو کہ نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے جمعہ گے دن خطبہ واسطے قیام فرما گے ناں لے لے گے فرمایو نکل فلاں تو منافق ہے نکل اے فلاں تو منافق ہے تو مسجد دے چند لوکاں ناں ذلیل کر گے کڈھیو اس دے معلوم ہوئے کہ حضور ناں اس دے بعد منافقاں گا حال گو علم عطا فرمایو گیو ف٢٣٣ ایک وار دنیا ماں رسوائی قتل گے نال تے دوجی مرتبہ قبر ماں ف٢٣٤ یعنی عذاب دوذخ گی طرف جساں ہمیشہ گرفتار رہنگا ف٢٣٥ اور اناں نے دوجاں گی طرح جھوٹھا عذر نہ کیا اور اپناں کیا ور نادم ھویا۔ شانِ نزول: جمہور مفسرین گو قول ہے کہ یاہ آیت مدینہ طیبہ گا مسلماناں گی ایک جماعت گا وارہ ماں نازل ہوئی جیڑا غزوۂ تبوک ماں حاضرنی ھویا تھا اُس گے بعد نادم ھویا تے توبہ کی اور کہیو افسوس ہم گمراہاں گے نال یا عورتاں گے نال رہ گیا اور رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم تے آپ گا اصحاب جہاد ماں ایں۔ جد حضور اپناں سفر دے واپس ھویا تے مدینہ گے قریب پہنچیا دے اناں لوکاں نے قسم کھادی کہ ہم اپناں آپ ناں مسجد گا ستوناں نال بن لیاں گا تے ہرگز نہ کھلاں گا تدھ توڑی کہ حضو علیہ الصلوٰۃ والسلام۔ خود کھولیں یاہ قسم کھا گے وہ مسجد گا تھماں نال بنیں گیا۔ جد حضور تشریف لے آیا تے اناں ناں ملاحظہ فرمایو۔ تے پچھیو کون ایں عرض کیو گیو یہ وہ لوک ایں جیڑا جہاد ماں حاضر ھون دے رہ گیا تھا۔ اناں نے اللہ دے عہد کیو ہے کہ یہ اپناں آپ ناں نہ کھولیں گا جد تک حضور ان دے راضی ھو گے اناں ناں خود نہ کھولیں۔ حضور نے فرمایو تاں ہوں اللہ گی قسم کھاؤں کہ ہوں اناں ناں نہ کھولوں گو نہ ان گو عذر قبول کروں گو جد تک مناں اللہ گی طرفوں ان گا کھولن گو حکم نہ ھوئے تدھ آیت نازل ھوئی تے رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے اناں ناں کھولیو تو اناں نے عرض کیو یا رسول اللہ اس مال گی وجہ دے ہم حاضر نہ ھویا یو وہ مال تم قبول فرما گے صدقو کر چھڑو تے ھمناں پاک فرما چھڑو تے مہارے واسطے دعاء مغفرت فرماؤ حضور نے فرمایو مناں تھارو مال لین گو حکم نی دتو گیو اس ور اگلی آیت نازل ھوئی۔ خُذْ مِنْ اَمْوَالِهِمْ ف٢٣٦ ات عمل صالح دے یا دے اعتراف قصور تے توبہ مراد اے۔ یا اس پچھے رہن دے پہلاں غزوات ماں نبی علیہ السلام گے نال حاضر ہونوں یا طاعت وتقویٰ گا تمام اعمال اس تقدیر ور آیت تمام مسلماناں گا وارہ ماں ہو یگی ف٢٣٧ اس دے تخلف یعنی جہاد دے پچھے رہنوں مراد ہے ف٢٣٨ آیت ماں جیڑو صدقو وارد ہو یو اس گا معنیٰ ماں مفسرین گا کئی قول ایں۔ ایک یوہ کہ وہ صدقہ غیر واجبہ تھو جیڑو بطور کفارہ ان صاحباں نے دتو تھو جن گو ذکر اپر گی آیت ماں ایں دوجو قول یوہ ہے کہ اس صدقہ دے مراد وہ زکوٰۃ ہے جیڑی ان گے ذمے واجب تھی۔ وہ تائب ہو یا دے اناں نے وہ زکوٰۃ ادا کرنی چاہی تاں اللہ تعالیٰ نے اس گا لین گو حکم فرمایو۔ امام ابوبکر رازی جصاص نے اس قول ناں ترجیح دتی ہے کہ صدقہ دے زکوٰۃ مراد ہے (خازن) مدارک ماں ایں سنت یا ہے کہ صدقو لین آلو صدقہ دین آلا واسطے دعا کرے اور بخاری و مسلم ماں حضرت عبداللہ بن ابی اوفی گی حدیث ہے کہ جد کوئے نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گے کول صدقو لے آئے تھو تاں آپ اس گا حق ماں دعا فرمائیں تھا۔ میرا باپ نے صدقو پیش کیو تاں دعا فرمائی اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰی اٰلِ اَبِیْ اَوْفٰی مسلو: اس آیت دے ثابت ہو یو کہ فاتحہ ماں جیڑا صدقہ لین آلا صدقہ دین آلا واسطے دعا کریں یاہ قرآن وحدیث گے مطابق ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.

اَلَمْ يَعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهٖ وَيَاْخُذُ
کیا انہاں ناں پتونی جے اللہ ہی اپناں بنداں گی توبہ قبول کرے اور صدقہ آپ اپناں دست قدرت ماں
الصَّدَقٰتِ وَاَنَّ اللّٰهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيْمُ ﴿١٠٤﴾ وَقُلِ اعْمَلُوْا فَسَيَرَى
لیئے اور بیشک اللہ ہی توبہ قبول کرن آلو مہربان ہے۔ ف ٢٣٩ اور تم فرماؤ جے کم کرو ہون
اللّٰهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُوْلُهٗ وَالْمُؤْمِنُوْنَ ۗ وَسَتُرَدُّوْنَ اِلٰى عٰلِمِ الْغَيْبِ
تھارا کم دیکھے گو اللہ اور اُسکو رسول اور مومن اور تاوَلاں ہی اُسگی طرف مڑنوں ہے جیڑو ظاہر باطن
وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿١٠٥﴾ وَاٰخَرُوْنَ مُرْجَوْنَ
سب کجھ جانے تاں وہ دسے گو تمناں تھارا کم۔ اور کجھ ف ٢٤٠ روک گے رکھیا ایں۔
لِاَمْرِ اللّٰهِ اِمَّا يُعَذِّبُهُمْ وَاِمَّا يَتُوْبُ عَلَيْهِمْ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ
اللہ گا حکم ناں پانویں اُنہاں ناں عذاب دیئے پانویں اُنگی توبہ قبول فرمائے ف ٢٤١ اور اللہ علم و
حَكِيْمٌ ﴿١٠٦﴾ وَالَّذِيْنَ اتَّخَذُوْا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَّكُفْرًا وَّتَفْرِيْقًا
حکمت آلو ہے اور وہ جنہاں نے مسجد بنائی ف ٢٤٢ نقصان پہچان واسطے ف ٢٤٣ اور کفر گی وجہ توں ف ٢٤٤ اور

ف ٢٣٩ اس ماں توبہ کرن آلاں ناں بشارت دتی گئی کہ اِن گی توبہ تے ان گا صدقات مقبول ایں۔ بعض مفسرین گو قول ہے کہ جن لوکاں نے ہون توڑی توبہ نی کی اس آیت ماں اناں ناں توبہ تے صدقہ گی ترغیب دتی گئی ف ٢٤٠ پچھے رھن آلاں بچوں ف ٢٤١ متخلفین یعنی غزوۂ تبوک دے رھن آلا ترے قسم گا تھا ایک منافقین جیڑا انفاق گا عادی تھا دوجا وہ لوک جناں نے قصور گا اعتراف تے توبہ ماں جلدی کی جنگو اپر ذکر ہو یو تیجا وہ جناں نے توقف کیو تے جلدی توبہ نہ کی یہی اس دے مراد ایں۔ ف ٢٤٢ شانِ نزول: یاہ آیت منافقاں گی ایک جماعت گا وارہ ماں نازل ہوئی جناں نے مسجد قبا ناں نقصان پہچان واسطے تے اُس گی جماعت متفرق کرن واسطے اس گے نیڑے ایک مسجد بنائی تھی اس ماں ایک بڑی چال تھی کہ ابو عامر جیڑو زمانہ ء جاھلیت ماں نصرانی راہب ہو گیو تھو۔ سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا مدینہ طیبہ ماں تشریف لیان ور حضور دے کہن لگو یوہ کہڑو دین ایں جیڑو تم لے آیا ایں حضور نے فرمایو ہوں ملّت حنیفہ دینِ ابراہیم لے آیو ھاں، کہن لگو ہوں اسے دین ور ہوں حضور نے فرمایونی اُس نے کہیو تم نے اُس ماں کجھ ہور ملالیو ہے حضور نے فرمایونی ہوں خالص صاف ملّت لے گے آیو ہوں، ابو عامر نے کہیو مہارے بچوں جیڑو جھوٹھو ہوئے اللہ اساں مسافرت ماں ایکلو ئے بیکس کر کے ہلاک کرے حضور نے آمین فرمایو۔ لوکاں نے اُسکو ناں ابو عامر فاسق رکھ چھوڑیو اُحد گے دن اس نے حضور دے کہیو جت کدے کائے قوم تھارے نال جنگ کرتی ملیگی ہوں اُن گے نال مل گے تھارے نال لڑوں گو۔ چنانچہ جنگ حُنین تک اُسکو یوہی معمول رہیو تے جد ہوازن ناں شکست ہوئی تے وہ مایوس ہو گے ملک شام گی طرف نٹھو تے اُس نے منافقاں ناں خبر بھیجی کہ تھارا دے جو ہو سکے جنگ گو سامان تے ہتھیار جمع کر دتے میرے واسطے ایک مسجد بناؤ ہوں روم گا بادشاہ کول جاؤں اُس دے رومی فوج لے گے آؤں گو تے سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم تے ان گا اصحاب ناں کڈھوں گو۔ یاہ خبر سن گے ان لوکاں نے مسجد ضرار بنائی تھی تے سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے عرض کیو تھو یاہ مسجد ھم نے کمزوراں تے بڈھاں لوکاں گی آسانی واسطے بنائی ہے وہ اسماں آسانی نال نماز پڑھ لیں گا تم اس ماں ایک نماز پڑھ چھوڑو تے برکت گی دعا فرما چھوڑو۔ حضور نے فرمایو ہون ھوں سفر تبوک واسطے نکل رہو ہاں واپسی ور اللہ تعالیٰ گی مرضی ہوئی تاں نماز پڑھوں گو جد حضور علیہ السلام غزوۂ تبوک دے واپس مڑ گے مدینہ گے قریب ایک جگہ ٹھہریا تو منافقین نے آپ گے درخواست کی کہ ان گی مسجد ماں تشریف لے چلیں۔ اس ور یاہ آیت نازل ہوئی تے ان گا براں اراداں گو اظہار فرمایو گیو تدھ رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے بعض اصحاب ناں حکم دتو کہ اس مسجد ناں جا گے ڈھا چھوڑو اور ساڑھ چھوڑو ایسو ہی کیو گیو۔ اور ابو عامر راہب ملک شام ماں سفر گی حالت ماں بے کس تے بے بسی ماں ھلاک ہو یو ف ٢٤٣ مسجد قبا آلاں ناں ف ٢٤٤ کہ اِت خدا اور رسول گے نال کفر کریں تے نفاق ناں تقویت دیں

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

بَيْنَ الْمُؤْمِنِيْنَ وَاِرْصَادًا لِّمَنْ حَارَبَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ مِنْ قَبْلُ ؕ

مسلماناں ماں تفرقہ پان واسطے ف۲۴۵ اور اُس گا انتظار ما جیڑو پہلاں ہی اللہ تے اُس گا رسول گو مخالف ہے ف۲۴۶

وَلَيَحْلِفُنَّ اِنْ اَرَدْنَاۤ اِلَّا الْحُسْنٰى ؕ وَاللّٰهُ يَشْهَدُ اِنَّهُمْ لَكٰذِبُوْنَ ﴿۱۰۷﴾

اور وہ ضرور قسم کریں گا جے ہم نے تے اچھائی واسطے کیو اور اللہ گواہ ہے جے وہ چوٹھا ایں۔

لَا تَقُمْ فِيْهِ اَبَدًا ؕ لَمَسْجِدٌ اُسِّسَ عَلَى التَّقْوٰى مِنْ

تم اُس مسجد ما کدے وی نہ کھلو ف۲۴۷ بیشک وہ مسجد جسکی بنیاد پہلا دن توں ہی پرہیزگاری ور

اَوَّلِ يَوْمٍ اَحَقُّ اَنْ تَقُوْمَ فِيْهِ ؕ فِيْهِ رِجَالٌ يُّحِبُّوْنَ

رکھی دی ہے ف۲۴۸ وہ اس قابل ہے جے تم اُس ما کھلو (قیام فرماؤ) اُسماں وہ لوک ہیں

اَنْ يَّتَطَهَّرُوْا ؕ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُطَّهِّرِيْنَ ﴿۱۰۸﴾ اَفَمَنْ اَسَّسَ

جہڑا خوب صاف ستھرا ہونو چاہیں ف۲۴۹ اور ستھرا ہی اللہ ناں پیارا ہیں۔ تو کیا جس نے

بُنْيَانَهٗ عَلٰى تَقْوٰى مِنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانٍ خَيْرٌ اَمْ مَّنْ اَسَّسَ

اپنی بنیاد تقویٰ اور اللہ گی رضا ر ف۲۵۰ وور رکھی وہ بہتر ہے یا وہ جس نے

بُنْيَانَهٗ عَلٰى شَفَا جُرُفٍ هَارٍ فَانْهَارَ بِهٖ فِىْ نَارِ جَهَنَّمَ ؕ وَاللّٰهُ

اپنی بنیاد ایک کھوہ گے کنارے ف۲۵۱ رکھی جیڑو اُسناں لیگے جہنم ما چھڑے گو؟ ف۲۵۲

لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۱۰۹﴾ لَا يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذِىْ بَنَوْا رِيْبَةً

اور اللہ ظالماں ناں راہ نی دیتو۔ واہ تعمیر جسکی نیں اُنہاں نے رکھی اُن گا دلاں ما

ف۲۴۵ جیڑا مسجد قُبا ماں نماز واسطے جمع ہوئیں ف۲۴۶ یعنی ابو عامر راہب ف۲۴۷ اس ماں سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں مسجد ضرار ماں نماز پڑھن گی ممانعت فرمائی گئی۔ **مسئلو:** جیڑی مسجد فخر وریاکاری نمود ونمائش تے رضائے الٰہی گے بغیر ہور کسے غرض واسطے یا مال حرام نال بنائی گئی وہ مسجد ضرار گا حکم ماں ایں (مدارک) ف۲۴۸ اس دیے مراد مسجد قُبا ہے جسکی بنیاد رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے رکھی تے جدتک حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے قُبا ماں قیام فرمایو اُسماں نماز پڑھی۔ بخاری شریف گی حدیث ماں ایں کہ رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ہر ہفتے مسجدِ قُبا ماں تشریف لیائیں تھا۔ دوجی حدیث ماں ایں کہ مسجدِ قُبا ماں نماز پڑھن گو ثواب عُمرہ گے برابر ہے مفسرین گو ایک قول یوہ وی ہے کہ اس دے مسجدِ مدینہ مراد ہے اور اسماں وی حدیث وارد ایں۔ ان دواں گلاں ماں کجھ تعارض نی کیونکہ آیت گو مسجد قُبا کا وارہ ماں نازل ہونوں اس گل ناں لازم نی کہ یہ اوصاف مسجد مدینہ ماں نہ ہوئیں۔ ف۲۴۹ تمام نجاستاں دے یا گناھاں دے **شانِ نزول:** یاہ آیت اھل مسجد قُبا گا وارہ ماں نازل ہوئی سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے ان دے فرمایو اے گروہ انصار اللہ تعالیٰ نے تھاری ثنا فرمائی تم وضو تے استنجا گے ویلے کے عمل کریں اناں نے عرض کیو یا رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ھم بڑو استنجو ترے ڈلاں نال کراں اُس گے بعد فر پانی نال طہارت کراں۔ **مسئلو:** نجاست اگر خارج ہون گی جگہ دے صاف نہ ہوئے تاں پانی نال استنجو کرنوں واجب ہے ورنہ مستحب۔ **مسئلو:** ڈلاں نال استنجو کرنوں سنت ہے نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ھمیشہ ڈلاں نال استنجو فرمائیں تھا۔ ف۲۵۰ جیسو کہ مسجدِ قُبا تے مسجدِ مدینہ ف۲۵۱ جیسا کہ مسجدِ ضرار آلا ف۲۵۲ مراد یاہ ہے کہ جس شخص نے اپنا دین گی بنیاد تقویٰ تے رضا الٰہی گی مضبوط سطح ور رکھی وہ بہتر ہے نہ کہ وہ جس نے اپنا دین گی بنیاد باطل تے نفاق گا ٹما گڑھا ور رکھی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ع ١٣/١١/٢

فِىْ قُلُوْبِهِمْ اِلَّاۤ اَنْ تَقَطَّعَ قُلُوْبُهُمْ ؕ وَ اللّٰهُ عَلِیْمٌ حَكِیْمٌ ﴿۱۱۰﴾
کھڑکتی رہ گی، ف٢٥٣ تدتوڑی جے اُن گا دِل زری زری ہوجائیں ف٢٥٤ اور اللہ علم وحکمت آلو ہے۔

اِنَّ اللّٰهَ اشْتَرٰى مِنَ الْمُؤْمِنِیْنَ اَنْفُسَهُمْ وَ اَمْوَالَهُمْ بِاَنَّ لَهُمُ
بیشک اللہ نے مسلماناں دے ان گا مال تے انگی جان خریدلیں۔ جنت گے بدلے ف٢٥٥

الْجَنَّةَ ؕ یُقَاتِلُوْنَ فِیْ سَبِیْلِ اللّٰهِ فَیَقْتُلُوْنَ وَ یُقْتَلُوْنَ وَعْدًا عَلَیْهِ
اللہ گا راہ ما لڑیں اور ماریں ف٢٥٦ اور مریں، ف٢٥٧ اُس گا ذمہ کرم ور ہے

حَقًّا فِی التَّوْرٰىةِ وَ الْاِنْجِیْلِ وَ الْقُرْاٰنِ ؕ وَ مَنْ اَوْفٰى بِعَهْدِهٖ مِنَ
سچو وعدو، توریت اور انجیل اور قرآن ما ف٢٥٨ اور اللہ توں زیادہ قول

اللّٰهِ فَاسْتَبْشِرُوْا بِبَیْعِكُمُ الَّذِیْ بَایَعْتُمْ بِهٖ ؕ وَ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ
قرارناں پورو کرن آلو کون ہے؟ اور خوشی مناؤ اپنا سودا گی جیڑو تم نے اس گے نال کیو ہے اور یاہی بڑی

الْعَظِیْمُ ﴿۱۱۱﴾ اَلتَّآئِبُوْنَ الْعٰبِدُوْنَ الْحٰمِدُوْنَ السَّآئِحُوْنَ الرّٰكِعُوْنَ
کامیابی ہے۔ توبہ کرن آلا ف٢٥٩ عبادت کرن آلا ف٢٦٠ تعریف کرن آلا ف٢٦١ روزہ آلا، رکوع کرن آلا،

السّٰجِدُوْنَ الْاٰمِرُوْنَ بِالْمَعْرُوْفِ وَ النَّاهُوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَ الْحٰفِظُوْنَ
سجدہ آلا ف٢٦٢ نیکی گو حکم کرن آلا، برائیاں توں منع کرن آلا، اور اللہ گی سرحداں گی

لِحُدُوْدِ اللّٰهِ ؕ وَ بَشِّرِ الْمُؤْمِنِیْنَ ﴿۱۱۲﴾ مَا كَانَ لِلنَّبِیِّ وَ الَّذِیْنَ اٰمَنُوْۤا
حفاظت کرن آلا ف٢٦٣ اور خوشخبری سناؤ مسلماناں ناں ف٢٦٤ نبی اور مسلماناں واسطے مناسب نی

ف٢٥٣ تے اساں چھاڑن گو صدمو باقی رہگو ف٢٥٤ خواہ قتل ہوگے یا مرگے یا قبر ماں یا جہنم ماں۔ مطلب یوہ کہ ان گا دلاں گو غم تے غصو تا مرگ باقی رہگو۔

بمیر تا برہی اے حسود کیں رنجیت - کہ از مشقت او جز بمرگ نتواں رست

اور یہ معنیٰ وی ہوسکیں کہ جدتک ان گا دل اپناں قصور گی ندامت تے افسوس نال پارہ پارہ نہ ہوئیں اور وہ اخلاص نال تائب نہ ہوئیں اس وقت تک وہ اُسے رنج تے غم ماں رہینگا (مدارک) ف٢٥٥ راہِ خدا ماں جان و مال خرچ کرگے جنت حاصل کرن آلا ایمانداراں گی ایک تمثیل ہے جس دے کمالِ لطف و کرم گو اظہار ہوئے کہ پروردگار عالم نے اناں ناں جنت عطا فرمان ناں اُن گا جان و مال گو بدلو قرار دِتو تے اپنا آپ ناں خریدار فرمایو یاہ بہت بڑی عزت افزائی ہے کہ وہ مہارو خریدار بنے اور مہارا اوے خریدے کس چیز نا؟ جیڑی نہ مہاری بنائی وی ہے نہ مہاری پیدا کی وی جان تے مال اُسکی پیدائش ایں۔ شانِ نزول: جد انصار نے رسولِ کرم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے شبِ عُقبہ بیعت کی تو عبداللہ بن رواحہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے عرض ک یارسول اللہ اپناں رب واسطے تے اپنے واسطے کجھ شرط فرما چھڑو جو تم چاہیں۔ فرمایو ہوں اپناں رب واسطے دے یاہ شرط کروں کہ تم اُسگی عبادت کرو ہور کسے ناں اسگو شریک نہ بناؤ تے اپنے واسطے یاہ شرط کروں جن چیزاں دے تم اپناں مال تے جان ناں بچائیں اناں ناں میرے واسطے وی ٹھیک نہ سمجھو اناں نے عرض کیو کہ ہم ایسو ہی کراں تاں ھمناں کے ملیگو فرمایو جنت ف٢٥٦ خدا گا دشمناں ناں ف٢٥٧ راہِ خدا ماں ف٢٥٨ اس دے ثابت ہویو کہ تمام شریعتاں تے ملتاں ماں جہاد گو حکم تھو ف٢٥٩ تمام گناھاں دے ف٢٦٠ اللہ گا فرمانبردار بندہ جیڑا اخلاص گے نال اسگی عبادت کریں تے عبادت ناں اپنے ورلازم جانیں ف٢٦١ جیڑا ہر حال ماں اللہ گی حمد کریں ف٢٦٢ یعنی نمازاں گا پابند تے اناں ناں اچھی طرح ادا کرن آلا ف٢٦٣ تے اُس گا احکام پورا کرن آلا یہ لوک جنتی ایں ف٢٦٤ کہ وہ اللہ گو عہد پورا کریں گا تاں اللہ تعالیٰ اناں ناں جنت ماں داخل فرمائے گو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اَنْ يَّسْتَغْفِرُوْا لِلْمُشْرِكِيْنَ وَلَوْ كَانُوْٓا اُولِيْ قُرْبٰى مِنْۢ بَعْدِ

مشرکاں گی بخشش منگیں پانویں وہ رشتہ دار ہوویں ف۲۶۵ جے

مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ اَنَّهُمْ اَصْحٰبُ الْجَحِيْمِ ﴿۱۱۳﴾ وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ

اس گل گا ظاہر ہون توں بعد جے وہ دوزخی ہیں ف۲۶۶ اور ابراہیم گو اپنا باپ ف۲۶۷ گی بخشش طلب کرنو

اِبْرٰهِيْمَ لِاَبِيْهِ اِلَّا عَنْ مَّوْعِدَةٍ وَّعَدَهَآ اِيَّاهُ ۚ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهٗٓ

وہ صرف ایک وعدو پورو کرنو تھو جہڑو اُنہاں (ابراہیم) نے کیو تھو ف۲۶۸ فِر جد ابراہیم ناں کھل گے پتو چل گیو جے

اَنَّهٗ عَدُوٌّ لِّلّٰهِ تَبَرَّاَ مِنْهُ ؕ اِنَّ اِبْرٰهِيْمَ لَاَوَّاهٌ حَلِيْمٌ ﴿۱۱۴﴾ وَمَا

وہ اللہ گو دشمن ہے اس تو ناطو تروڑ چھڑیو ف۲۶۹ بیشک ابراہیم بہت ہائے کرن آلو ف۲۷۰ حلم آلو ہے۔

كَانَ اللّٰهُ لِيُضِلَّ قَوْمًاۢ بَعْدَ اِذْ هَدٰىهُمْ حَتّٰى يُبَيِّنَ لَهُمْ مَّا

اور اللہ گی یاہ شان نی جے کسے قوم ناں ہدایت دے گے فِر گمراہ کرے ف۲۷۱ جد توڑی اُنہاں ناں دس نہ چھڑے جے کناں چیزاں

يَتَّقُوْنَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ﴿۱۱۵﴾ اِنَّ اللّٰهَ لَهٗ مُلْكُ

توں اُنہاں نے بچنو ہے ف۲۷۲ بیشک اللہ سارو کجھ جانے۔ بیشک اللہ ہی گی ہے

ف۲۶۵ شانِ نزول: اس آیت گی شانِ نزول ماں مفسرین گا چند قول ایں۔ (۱) حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم نے اپناں چچا ابوطالب دے فرمایو تھو ہوں تھارے واسطے استغفار کروں گو جد تک مناں ممانعت نہ کی جائے تو اللہ تعالیٰ نے یاہ آیت نازل فرماکے ممانعت فرما چھڑی (۲) سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم نے فرمایو کہ میں اپناں رب دے اپنی والدہ گی قبر گی زیارت گی اجازت منگی اُس نے مناں اجازت دتی فر میں انگے واسطے استغفار گی اجازت منگی تو مناں اجازت نہ دتی تے میرے ور یاہ آیت نازل ہوئی مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ اقول یاہ وجہ شانِ نزول گی صحیح نی۔ کیوں کہ یاہ حدیث حاکم نے روایت کی تے اسناں صحیح دسیو تے ذہبی نے حاکم ور اعتماد کرگے میزان ماں اسگی تصحیح کی لیکن مختصر المستدرک ماں ذہبی نے اس حدیث ناں ضعیف کہیو تے فرمایو ایوب بن ہانی ناں ابن معین نے ضعیف کہیو اس تو علاوہ یاہ حدیث بخاری گی حدیث گے مخالف وی ہے جسماں اس آیت گا نزول گی وجہ آپ گی والدہ واسطے استغفار کرنو نی دسیو گیو بلکہ بخاری گی حدیث دے یوہ ہی ثابت ہوئے کہ ابوطالب واسطے استغفار گا وارہ ماں یاہ حدیث وارد ہوئی۔ اس گے علاوہ ہور حدیث جیہڑیں اس مضمون گی ایں جن ناں طبرانی تے ابن سعد تے ابن شاہین وغیرہ نے روایت کیو ہے وہ سب ضعیف ایں ابن سعد نے طبقات ماں حدیث گی تخریج گے بعد اسناں غلط کہیو اور سند المحدثین امام جلال الدین سیوطی نے اپناں رسالہ التعظیم والمنۃ ماں اس مضمون گی تمام احادیث ناں معلول دسیو لہذا یاہ وجہ شانِ نزول ماں صحیح نی تے یوہ ثابت ہے کہ اس ور بہت دلائل قائم ایں کہ سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گی والدہ ماجدہ موحدہ تے دین ابراہیمی ور تھیں۔ (۳) بعض اصحاب نے سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم دے اپناں اَبا واسطے استغفار کرن گی درخواست کی تھی۔ اس ور یاہ آیت نازل ہوئی ف۲۶۶ شرک ور مرے ف۲۶۷ یعنی آزر ف۲۶۸ اس دے یاوہ وعدو مراد ہے جیہڑو ابراہیم علیہ السلام نے آزر نال کیو تھو کہ ہوں اپناں رب دے تیری مغفرت گی دعا کروں گو یاوہ وعدو مراد ہے جیہڑو آزر نے ابراہیم علیہ السلام ناں اسلام لیان گو کیو تھو شانِ نزول: حضرت علی مرتضیٰ رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے مروی ہے جد یاہ آیت نازل ہوئی سَاَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّيْ تاں میں سنیو کہ ایک شخص اپنا والدین واسطے دعائے مغفرت کر رہیو ہے حالانکہ وہ دوئے مشرک تھا تو میں کہیو کہ تو مشرکاں واسطے دعائے مغفرت کرے اس نے کہیو کیا ابراہیم نے آزر واسطے دعائے مغفرت نی کی تھی وہ وی تے مشرک تھو۔ یوہ واقعو میں سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گے ذکر کیو اس ور یاہ آیت نازل ہوئی اور دسیو گیو کہ ابراہیم علیہ السلام گو استغفار بہ امید اسلام تھو جسگو آزر نے آپ گے نال وعدو کیو تھو اور آپ نے آزر نال استغفار گو وعدو کیو تھو جد وہ امید منقطع ہوگئی تاں آپ نے اس نال اپنوں تعلق ختم کر چھڑیو۔ ف۲۶۹ اور استغفار کرنوں ترک فرما چھڑیو۔ ف۲۷۰ کثیر الدعا متضرع ف۲۷۱ یعنی ان ور گمراہی گو حکم کرے اور اناں ناں گمراہاں ماں داخل کرے ف۲۷۲ مطلب یوہ ہے کہ جیہڑیں چیز ممنوع ایں اور ان دے بچنوں ضروری ہے اس ور اللہ تعالیٰ اپناں بنداں گی گرفت نی فرماتو جد تک کہ اسگی ممانعت گو صاف بیان اللہ گی طرفوں نہ آجائے لہذا قبل ممانعت اس فعل گا کرن ماں حرج نی۔ (مدارک وخازن) مسئلو: اس دے معلوم ہویو کہ جس چیز گی شرعاً ممانعت نہ ہوئے وہ جائز ھے۔ شانِ نزول: جد موموناں ناں مشرکاں گے واسطے استغفار کرن دے منع فرمایو گو تاں اناں ناں اندیشو ہویو ھم پہلاں جیہڑیں استغفار کر چکاں حاں کدے ان ور گرفت نہ ہو جائے اس آیت دے اناں ناں تسلی دتی گئی تے دسیو گیو کہ ممانعت گو حکم آن دے بعد اس ور عمل کرن ور موخذہ ہوئے (پہلاں ور مواخذہ نی)

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ يُحْيٖ وَيُمِيْتُ ؕ وَمَا لَكُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ مِنْ

آسماناں تے زمین دی بادشاہی، زندگی تے موت دیوے، اور اللہ توں سوا نہ تھارو کوئی

وَّلِيٍّ وَّلَا نَصِيْرٍ ﴿۱۱۶﴾ لَقَدْ تَّابَ اللّٰهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهٰجِرِيْنَ وَالْاَنْصَارِ

دوست اور نہ مددگار۔ بیشک اللہ دی رحمت متوجہ ہوئی اُس غیب دی خبر دسن آلا اور ہجرت کرن آلا ں اور انصار ور

الَّذِيْنَ اتَّبَعُوْهُ فِيْ سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْۢ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيْغُ

جنہاں نے مشکل گھڑی ما اُن کو ساتھ دتو ف۲۷۳ اُس توں بعد قریب تھو جے اُن بچوں کجھاں

قُلُوْبُ فَرِيْقٍ مِّنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ ؕ اِنَّهٗ بِهِمْ رَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ ﴿۱۱۷﴾

لوکاں کا دل پھرجاتا ف۲۷۴ فر اُن ور رحمت نال متوجہ ہوئیو ف۲۷۵ بیشک وہ اُن ور نہایت مہربان رحم آلو ہے۔

وَّعَلَى الثَّلٰثَةِ الَّذِيْنَ خُلِّفُوْا ؕ حَتّٰۤى اِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْاَرْضُ

اور اُن تروآں ور جیہڑا پچھے رکھیاوا تھا ف۲۷۶ ات توڑی جے جد اتنی وسیع ہوگے ان ور تنگ ہوگئی ف۲۷۷

بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ اَنْفُسُهُمْ وَظَنُّوْۤا اَنْ لَّا مَلْجَاَ

اور وہ اپنی جان دے تنگ آگیا ف۲۷۸ اور انہاں ناں یقین ہو گیو جے اللہ دے

مِنَ اللّٰهِ اِلَّاۤ اِلَيْهِ ؕ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوْبُوْا ؕ اِنَّ اللّٰهَ هُوَ

پناہ نی مگر اُسے کے کول، فیر ف۲۷۹ انکی توبہ قبول کی تانجہ تائب رہیں بیشک اللہ ہی

الَتَّوَّابُ الرَّحِيْمُ ﴿۱۱۸﴾ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَكُوْنُوْا مَعَ ع۱۴ ۸

توبہ قبول کرن آلو مہربان ایہا۔ اے ایمان آلیو۔ اللہ توں ڈرو ف۲۸۰ اور

ف۲۷۳ یعنی غزوۂ تبوک ماں جسناں غزوۂ عسرت وی کہیں۔ اس غزوہ ماں تنگی کو حال یوہ تھو کہ دساں دساں آدمیاں کول ایک ہی اونٹھ تھو واری واری اسے ور سوار ہوئیں تھا تے کھانا کی تنگی اس قدر تھی کہ ایک ایک کھجور ور کئی کئی آدمی گزارو کریں تھا اس طرح کہ ہر ایک تھوڑی تھوڑی چوس گے ایک ایک کوٹ پانی پی لے تھو۔ پانی کی وی سخت قلت تھی گرمی بہت تھی تس کو غلبو تے پانی ناپید اس حال ماں صحابہ کرام اپناں صدق و یقین تے ایمان واخلاص گے نال حضور کی جان نثاری ماں ثابت قدم رہیا۔ حضرت ابوبکر صدیق نے عرض کیو یارسول اللہ، اللہ تعالیٰ دے دعا فرماؤ: فرمایو کیا تمناں یاہ خواہش ہے عرض کی جی ہاں تاں حضور نے دستِ مبارک چاکے دعا فرمائی، اجاں دستِ مبارک اٹھیا ہی تھا کہ اللہ تعالیٰ نے چھڑ بھیجو، بارش ہوئی، لشکر سیراب ہو یو لشکر آلاں نے اپناں پانڈا پر یا اُس کے بعد جد اگے چلیا دے زمین خشک تھی، چھڑ تے لشکر کے باہر بارش ہی نی برائی وہ خاص اس لشکر ناں سیراب کرن واسطے بھیجو گیو تھو ف۲۷۴ تے وہ اس شدت تے سختی ماں رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے جدا ہونوں گوارہ کریں ف۲۷۵ تے وہ صابر تے ثابت رہیا تے ان کو اخلاص محفوظ رہیو چیہڑ و خیال دل ماں آیو تھو اُس ور نادم ہویا ف۲۷۶ توبہ دے جن کو ذکر آیت وَاٰخَرُوْنَ مُرْجَوْنَ لِاَمْرِ اللّٰهِ ماں ایں تے یہ ترے صاحب کعب بن مالک تے ہلال بن امیہ تے مرارہ بن ربیع ایں، یہ سارا انصاری تھا، رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے تبوک دے واپس ہوگے ان دے جہاد ماں حاضر نہ ہون کی وجہ دریافت فرمائی تے فرمایو ٹھہرو جد تک اللہ تعالیٰ تھارو کوئے فیصلو فرمائے تے مسلماناں ناں ان دے ملن جلن تے کلام کرن دے منع فرمایو ات توڑی کہ ان کا رشتہ داراں تے دوستاں نے ان گے نال سلام کلام چھوڑ دتو ایسو معلوم ہوئے تھو اناں ناں کوئے سیانتو ہی نی اور ان کی کسے نال پہچان ہی نی۔ اس حالت ماں اناں ور پنجاہ دن گزر گیا ف۲۷۷ تے اناں ناں کائے ایسی جگہ نہ ملے کی جت ایک گھڑی واسطے اناں ناں قرار ہو تو ہر وقت پریشانی تے رنج و غم بے چینی ماں مبتلا رہیں تھا ف۲۷۸ رنج تے غم کی شدت ناں کوئے ساتھی جس گے نال گل کریں نہ کوئے غم خوار جسناں حال دل سنائیں کہ، وحشت تے تنہائی ہے تے رات دن رونوں تو لوں ف۲۷۹ اللہ تعالیٰ نے ان ور رحم فرمایو تے ف۲۸۰ گناہ چھوڑو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الصّٰدِقِيْنَ ﴿۱۱۹﴾ مَا كَانَ لِاَهْلِ الْمَدِيْنَةِ وَمَنْ حَوْلَهُمْ مِّنَ
نال آلاں گراواں نیڑے گے ان اور ف۲۸۲ آلا مدینہ ف۲۸۱ رہو نال گے سچاں
الْاَعْرَابِ اَنْ يَّتَخَلَّفُوْا عَنْ رَّسُوْلِ اللّٰهِ وَلَا يَرْغَبُوْا
توں جان اُسگی نال جاناں اپنی (مناسب تھی) گل یاہ نہ اور ف۲۸۳ رہیں بیٹھا پچھاں توں رسول جے تھو نی مناسب
بِاَنْفُسِهِمْ عَنْ نَّفْسِهٖ ؕ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ لَا يُصِيْبُهُمْ ظَمَاٌ وَّلَا
یا تس جیہڑی نال اُنہاں تانجہ یہ ف۲۸۴ سمجھیں پیاری
نَصَبٌ وَّلَا مَخْمَصَةٌ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَلَا يَطَـُٔوْنَ مَوْطِئًا يَّغِيْظُ
توں جس ف۲۸۵ رکھیں قدم جگہ اسی جنت اور پہنچے ما راہ گا اللہ کچھ یا تکلیف
الْكُفَّارَ وَلَا يَنَالُوْنَ مِنْ عَدُوٍّ نَّيْلًا اِلَّا كُتِبَ لَهُمْ بِهٖ عَمَلٌ
کافراں ناں غصو آئے اور جو کجھ کسے دشمن گو بگاڑیں ف۲۸۶ (نقصان کریں) ان ساراں گے بدلے ان واسطے نیک عمل
صَالِحٌ ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيْعُ اَجْرَ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۱۲۰﴾ وَلَا يُنْفِقُوْنَ
لکھیو جائے ف۲۸۷ بیشک اللہ نیکاں گی نیکی ضائع نی کرتو۔ اور جو کجھ خرچ کریں چھوٹو ف۲۸۸
نَفَقَةً صَغِيْرَةً وَّلَا كَبِيْرَةً وَّلَا يَقْطَعُوْنَ وَادِيًا اِلَّا كُتِبَ
یا بڑو ف۲۸۹ اور جہڑا نالاطے کریں (یعنی پار چہڑیں) سب ان واسطے لکھیو جائے
لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ اللّٰهُ اَحْسَنَ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿۱۲۱﴾ وَمَا كَانَ
تانجہ اللہ اُن گا سب توں بہتر کماں گو۔ اُنہاں ناں صلو (بدلو) دیئے ف۲۹۰ اور مسلماناں توں
الْمُؤْمِنُوْنَ لِيَنْفِرُوْا كَآفَّةً ؕ فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَآئِفَةٌ
یوتے ہونی سکتو کہ سارا گا سارا نکلیں ف۲۹۱ تو کیوں نہ ایسو ہووَے جے ان گا ہر گروہ بچوں ف۲۹۲ (قبیلہ یا جماعت) ایک جماعت نکلے۔

ف۲۸۱ جیہڑا صادق الایمان ایں مخلص ایں، رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی اخلاص گے نال تصدیق کریں۔ سعید بن جبیر گو قول ہے کہ صادقین دے حضرت ابوبکر تے حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہما مرادیں ابن جریر کہیں کہ مہاجرین حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ وہ لوک جنگی نیت ثابت رہیں تے دل تے عمل مستقیم تے وہ اخلاص گے نال غزوہ تبوک ماں حاضر ہویا۔ مسئلو: اس آیت دے ثابت ہویو کہ اجماع دلیل ہے کیوں کہ صادقین گے نال رہن گو حکم فرمایو، اس دے ان گا قول گو قبول کرنوں لازم آئے ف۲۸۲ ات اہل مدینہ دے مدینہ طیبہ ماں رہن آلا مراد ایں خواہ وہ مہاجرین ہوئیں یا انصار ف۲۸۳ تے جہاد ماں حاضر نہ ہوئیں ف۲۸۴ بلکہ اناں ناں حکم تھو کہ شدت تے تکلیف ماں وی حضور گو ساتھ نہ چھوڑیں تے سختی گا موقع ور اپنی جاناں ناں ان ورفدا کریں ف۲۸۵ تے کفار گی زمین ناں اپناں کوڑاں گا سُماں نال چھیں ف۲۸۶ قید کر گے یا قتل کر گے یا شکست دے گے ف۲۸۷ اس دے ثابت ہویو کہ جیہڑو شخص اطاعت الٰہی گو ارادو کرے اُس گو اٹھنوں بیٹھنوں، چلنوں پھرنوں، ٹھہرنوں یہ سب حرکات خدا گا دربار ماں نیکیں لکھی جائیں ف۲۸۸ یعنی قلیل مثلاً ایک کھجور ف۲۸۹ جیسو کہ حضرت عثمانِ غنی رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے جیش عسرت ور خرچ کیو ف۲۹۰ اس آیت دے جہاد گی فضیلت تے اسگو احسن الاعمال ہونوں ثابت ہوئے ف۲۹۱ تے ایک دم اپناں وطن خالی کر چھڑیں ف۲۹۲ ایک جماعت وطن ماں رہے

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ

دین گی سمجھ حاصل کریں، اور واپس آگے اپنی قوم ناں ڈرائیں ف۲۹۳ تانجہ

يَحْذَرُونَ (۱۲۲) يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُم مِّنَ الْكُفَّارِ

بچیں ف۲۹۴ اے ایمان آلیو جہاد کرو اُن کافراں نال جیڑا تھارے نیڑے ہیں

وَلْيَجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَةً ۚ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ (۱۲۳) وَإِذَا مَا

ف۲۹۵ اور ایسو ہووَے جے وہ تھارے اندر سختی محسوس کریں، (اپناں وارہ ما) اور جان لیو جے اللہ پرہیزگاراں گے نال ہے ف۲۹۶ اور جد

أُنزِلَتْ سُورَةٌ فَمِنْهُم مَّن يَقُولُ أَيُّكُمْ زَادَتْهُ هَٰذِهِ إِيمَانًا ۚ فَأَمَّا

کائے سورت اُترے تے ان بچوں کوئی کہن لگ جائے اُس نے تھارا بچوں کس گا ایمان ناں ترقی دتی؟ ف۲۹۷ تے وہ جیڑا

الَّذِينَ آمَنُوا فَزَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ (۱۲۴) وَأَمَّا الَّذِينَ

ایمان آلا ہیں۔ ان گا ایمان ناں اُس نے ترقی دتی اور وہ خوشیں منا رہیا ہیں۔ اور

فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَىٰ رِجْسِهِمْ وَمَاتُوا وَهُمْ

جن گا دلاں ما مرض ہے ف۲۹۸ انگی پلیدی ور پلیدگی ہور بدھائی ف۲۹۹ اور

كَافِرُونَ (۱۲۵) أَوَلَا يَرَوْنَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِي كُلِّ عَامٍ مَّرَّةً أَوْ

وہ کفر ور ہی مرگیا۔ کیا اُنہاں ناں ف۳۰۰ نی دِستو جے ہر سال ایک یا

مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ وَلَا هُمْ يَذَّكَّرُونَ (۱۲۶) وَإِذَا مَا أُنزِلَتْ

دو وار آزمایا جائیں ف۳۰۱ فِر وی نہ توبہ کریں اور نہ نصیحت حاصل کریں اور جد

ع ۱۵

ف۲۹۳ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما دے مروی ہے کہ عرب گا قبیلاں بچوں ہر ہر قبیلہ دے جماعت سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گی بارگاہ ماں حاضر ہوئیں تھیں تے وہ حضور دے دین گا مسائل سکھیں تھا تے تَفَقُّہ حاصل کریں تھا تے اپنے تے اپنی قوم واسطے احکام پچھیں تھا۔ حضور اناں ناں اللہ ور رسول گی فرمانبرداری گو حکم دیں تے نماز تے زکوٰۃ کی تعلیم واسطے اناں ناں ان گی قوم ور مامور فرمائیں۔ جد وہ لوک اپنی قوم ماں پہچیں تھا اعلان کریں تھا کہ جیڑو اسلام قبول کرے وہ مہارو ہے تے لوکاں ناں خدا گو خوف دوائیں تے دین گی مخالفت دے ڈرائیں ات توڑی کہ لوک اپناں ماں باپ ناں چھوڑ دیں تھا تے رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم اناں ناں دین گا تمام ضروری مسائل تے احکام تعلیم فرمائیں تھا۔ (خازن) یوہ رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گو بہت بڑو معجزو ہے کہ بالکل بے پڑھیا لوکاں ناں تھوڑی دیر ماں دین گا احکام گا عالم تے قوم گا رہنما بنا چھڑیں تھا۔ اس آیت دے چند مسائل معلوم ہوئیں۔ مسئلو: علم دین حاصل کرنوں فرض ہے جیڑیں چیز بندہ ور فرض یا واجب ایں اور جیڑیں اس واسطے ممنوع تے حرام ایں ان گو سکھنوں فرض عین ایں تے اس تے زائد علم حاصل کرنوں فرض کفایہ حدیث ماں ایں علم سکھنوں ہر مسلمان ور فرض ہے۔ امام شافعی رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو کہ علم سکھنوں نفل نماز دے افضل ہے مسئلو: طلب علم واسطے سفر گو حکم حدیث شریف ماں ایں جیڑو شخص طلب علم گے واسطے راہ چلے اللہ تعالیٰ اُس واسطے جنت گی راہ آسان فرمائے (ترمذی) مسئلو: فقہ، افضل ترین علم ایں حدیث شریف ماں ایں سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم نے فرمایو اللہ تعالیٰ جس گے واسطے بہتری چاہے اُسناں دین ماں فقیہ بنائے ہوں تقسیم کرن آلو ہوں تے اللہ دین آلو ہے (بخاری و مسلم) حدیث ماں ایں ایک فقیہ شیطان ور ہزار عابداں دے زیادہ سخت ہے (ترمذی) فقہ احکام دین گا علم ناں کہیں فقہ مصطلح اسگو صحیح مصداق ہے ف۲۹۴ عذابِ الٰہی دے احکام دین گو اتباع کر گے ف۲۹۵ قتال تمام کافراں نال واجب ہے قریب گا ہوئیں یا دور گا لیکن قریب آلا پہلاں ایں فر جیڑا ان گے نال ملیا وا ہوئیں اسے طرح درجہ بدرجہ ف۲۹۶ اناں ناں غلبو دے تے اناں گی مدد فرمائے ف۲۹۷ یعنی منافقین مذاق نال آپسماں اسی گل کریں ان گا جواب ماں ارشاد ہوئے ف۲۹۸ شک تے نفاق گو ف۲۹۹ کہ پہلاں جتنوں نازل ہو یو تھواُ سے گا انکار گا وبال ماں گرفتار تھا ہون جیڑو ہور نازل ہو یو اس گا انکار گی خباثت ماں وی بتلا ہو گیا ف۳۰۰ یعنی منافقین ناں ف۳۰۱ بیماریاں، سختیاں تے قحط وغیرہ گے نال

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

سُوۡرَةٌ نَّظَرَ بَعۡضُهُمۡ اِلٰى بَعۡضٍؕ هَلۡ يَرٰىكُمۡ مِّنۡ اَحَدٍ ثُمَّ

کائے سورت اُترے وہ اکین دوجاناں دیکھن لگ جائیں ف۳۰۲ جے کوئی تمنا دیکھتو تے نی؟ ف۳۰۳

انۡصَرَفُوۡاؕ صَرَفَ اللّٰهُ قُلُوۡبَهُمۡ بِاَنَّهُمۡ قَوۡمٌ لَّا يَفۡقَهُوۡنَ ﴿١٢٧﴾ لَقَدۡ

فر مڑجائیں ف۳۰۴ اللہ نے ان گا دِل موڑ چھڑیا ف۳۰۵ وہ ناسمجھ لوک ہیں ف۳۰۶ بیشک

جَآءَكُمۡ رَسُوۡلٌ مِّنۡ اَنۡفُسِكُمۡ عَزِيۡزٌ عَلَيۡهِ مَا عَنِتُّمۡ حَرِيۡصٌ

تھارے کول تشریف لے آیو وہ رسول ف۳۰۷ جہڑو تھارے بچوں ہے جن ور تھارو تکلیف ما پینو بہت ناگوار گذرے تھاری خیر گا بہت طلبگار،

عَلَيۡكُمۡ بِالۡمُؤۡمِنِيۡنَ رَءُوۡفٌ رَّحِيۡمٌ ﴿١٢٨﴾ فَاِنۡ تَوَلَّوۡا فَقُلۡ حَسۡبِىَ اللّٰهُ

مسلماناں ور بہت بہت مہربان، مہربان ف۳۰۸ فر کدے وہ مُنھ پھیریں ف۳۰۹ تاں تم فرما چھڑو جے مناں اللہ ہی کافی ہے ف۳۱۰

لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا هُوَؕ عَلَيۡهِ تَوَكَّلۡتُ وَهُوَ رَبُّ الۡعَرۡشِ الۡعَظِيۡمِ ﴿١٢٩﴾

اُس گے بغیر کسے گی عبادت نی میں اُسے ور بروسو کیو اور وہ بڑا عرش گو مالک ہے۔

سُوۡرَةُ يُوۡنُسَ مَكِّيَّةٌ — بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ — اٰيَاتُهَا ١٠٩ رُكُوۡعَاتُهَا ١١

اللہ گاناں نال شروع جیہڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

الٓرٰ تِلۡكَ اٰيٰتُ الۡكِتٰبِ الۡحَكِيۡمِ ﴿١﴾ اَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَبًا اَنۡ اَوۡحَيۡنَاۤ

یہ حکمت آلی کتاب گی آیت ہیں۔ کیا لوکاں ناں اسگو تعجب ہویو جے ہم نے

اِلٰى رَجُلٍ مِّنۡهُمۡ اَنۡ اَنۡذِرِ النَّاسَ وَبَشِّرِ الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡۤا

اُن بچوں ایک مرداں وحی بھیجی جے لوکاں ناں ڈر سناؤ ف۲ اور مسلماناں ناں خوشخبری دیو

اَنَّ لَهُمۡ قَدَمَ صِدۡقٍ عِنۡدَ رَبِّهِمۡؕ قَالَ الۡكٰفِرُوۡنَ اِنَّ هٰذَا

جے ان واسطے اُن گا رب گے کول سچ گو مقام ہے کافر بولیا بیشک یوہ

ف۳۰۲ اورا کھاں دے نکل گے نسن گو اشارو کرے تے کہے۔ ف۳۰۳ اگر دیکھتو ہوئے تاں بیس گیا ورنہ نکل گیا ف۳۰۴ کفر گی طرف ف۳۰۵ اس وجہ دے ف۳۰۶ اپناں نفع نقصان ناں نی سوچتا ف۳۰۷ محمد مصطفےٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم عربی قریشی، جن گا حسب نسب ناں تم خوب جانیں کہ تھارے بچوں سب دے عالی نسب ایں اور تم ان گا صدق وامانت زہد وتقویٰ طہارت تے تقدس تے اخلاق حمیدہ ناں خوب جانیں تے ایک قرات ماں اَنۡفَسِكُمۡ فا گی زبر گے نال ہے اسگو معنوں ایں تم سارا دے زیادہ نفیس تے اشرف تے افضل۔ اس آیت کریمہ ماں سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گی تشریف آوری یعنی آپ گا میلاد شریف گو بیان ایں۔ ترمذی گی حدیث دے وی ثابت ہے کہ سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم نے اپنی پیدائش گو ذکر فرمایو کھڑا ہو گے، **مسئلو:** اس دے معلوم ہویو کہ محفلِ میلاد شریف گی اصل قرآن وحدیث دے ثابت ہے ف۳۰۸ اس آیت ماں اللہ تعالیٰ نے اپناں حبیب صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم ناں اپناں دواں ناں دے مشرف فرمایو (رؤف تے رحیم) یاہ کمال گی عزت افزائی ہے آقا علیہ السلام گی۔ ف۳۰۹ یعنی کفار ومنافقین آپ علیہ السلام ور ایمان آنن دے مُنھ موڑیں ف۳۱۰ حاکم نے مستدرک ماں اُبی ابن کعب دے ایک حدیث روایت کی کہ لَقَدۡ جَآءَكُمۡ دے آخر سورت تک دوئے آیت قرآن کریم ماں سب دے بعد نازل ہوئیں ف۱ سورۃ یونس مکّی سورت ہے۔ سوائے تریاں آیتاں گے فَاِنۡ كُنۡتَ فِىۡ شَكٍّ دے اس ماں یاراں (۱۱) رکوع ایک سونو (۱۰۹) آیت تے ایک ہزار اٹھ سو بتی (۱۸۳۲) کلمہ تے نو ہزار نڑینویں (۹۰۹۹) حرف ایں ف۲ **شانِ نزول:** حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو جد اللہ تعالیٰ نے سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم ناں رسالت نال مشرّف فرمایو تے آپ نے اسگو اظہار کیو دے عرب منکر ہو گیا تے ان بچوں بعض نے یوہ کہیو۔ کہ اللہ تعالیٰ اس دے برتر ہے کہ کسے بشر ناں رسول بنائے۔ اس ور یہ آیات نازل ہوئیں

وقف النبی صلی اللہ علیہ وسلم — المنزل الثالث (٣) — ٥ ع

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لَسٰحِرٌ مُّبِيْنٌ ﴿۲﴾ اِنَّ رَبَّكُمُ اللّٰهُ الَّذِيْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ

تے باندھو جادوگر ہے ف۳ بیشک تھارو رب اللہ ہے جس نے آسمان اور زمین

فِيْ سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ يُدَبِّرُ الْاَمْرَ ؕ مَا

چھیاں دناں ما بنایا فر عرش ور استوا فرمایو جسطرح اُسگی شان گے قابل ہے، کم گی تدبیر فرمائے ف۴ کوئی

مِنْ شَفِيْعٍ اِلَّا مِنْۢ بَعْدِ اِذْنِهٖ ؕ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوْهُ ؕ

سفارش نی مگر اُسگی اجازت کے بعد ف۵ یوہ ہے اللہ تھارو رب ف۶ تم اُسگی عبادت کرو

اَفَلَا تَذَكَّرُوْنَ ﴿۳﴾ اِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيْعًا ؕ وَعْدَ اللّٰهِ حَقًّا ؕ اِنَّهٗ

کیاتم تیہان نی دیتا۔ اسے گی طرف تم ساراں نے مڑگے جانو ایں ف۷ اللہ گو وعدو سچو ہے، بیشک

يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيْدُهٗ لِيَجْزِيَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا

وہ پہلی وار بنائے فر فناتوں بعد دوبارہ بنائے گو، تانجہ انہاں ناں جزا دیے جیڑا نے ایمان آنیوں ہور

الصّٰلِحٰتِ بِالْقِسْطِ ؕ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَهُمْ شَرَابٌ مِّنْ حَمِيْمٍ

چنگا عمل کیا انصاف گے نال صلو دیے ف۸ اور کافراں گا پین واسطے اُبلتو پانی

وَّعَذَابٌ اَلِيْمٌۢ بِمَا كَانُوْا يَكْفُرُوْنَ ﴿۴﴾ هُوَ الَّذِيْ جَعَلَ

اور دردناک عذاب ان گا کفر گی وجہ توں۔ وہی ہے جس نے

الشَّمْسَ ضِيَآءً وَّالْقَمَرَ نُوْرًا وَّقَدَّرَهٗ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوْا عَدَدَ

دینہ ناں چمکتاں بنایو اور چن ناں روشنی اور اُن واسطے منزل مقرر کیں ف۹ تانجہ تم

السِّنِيْنَ وَالْحِسَابَ ؕ مَا خَلَقَ اللّٰهُ ذٰلِكَ اِلَّا بِالْحَقِّ ۚ يُفَصِّلُ

سالاں گی گنتی تے ف۱۰ حساب جان سکو اللہ نے اُناں پیدا نی کیو مگر حق گے نال ف۱۱ بیان کرے نشانیں تفصیل گے نال

ف۳ کافراں نے پہلاں دے بشر گو رسول ہونو قابل تعجب تے انکار قرار دتو تے فر جد حضور گا معجزات دیکھیا تے یقین ہو یو یہ بشری طاقت دے بالاتر ایں تاں آپ ناں جادوگر کہنوں شروع کر چھڑیو۔ ان گو یوہ دعوٰ تے محض جوٹھ ہے پر اساں وی حضور گا کمال تے اپنی عاجزی گو اعتراف پا یو جائے۔ ف۴ یعنی تمام مخلوق گا کماں ناں حکمت گے نال انجام دیے ف۵ اس ماں بت پرستاں گا اس قول گو رد ہے کہ بت انگی شفاعت کرینگا، اناں ناں دسیو گیو کہ شفاعت اجازت آلاں دے بغیر کوئے نی کریگو تے ماذون صرف اُس گا مقبول بندہ ہوئیں گا ف۶ جیڑ و آسمان و زمین گو خالق تے تمام کماں گو مدبّر ہے اُس گے سوا کوئے معبود نی فقط وہی عبادت گو مستحق ہے ف۷ روزِ قیامت تے یوہی ہے ف۸ اس آیت ماں حشر و نشر تے معاد گو بیان ایں تے منکرین گو رد۔ تے اس ور نہایت اچھا انداز ماں دلیل قائم کی گئی کہ وہ پہلی وار بنائے تے اعضائے مرکبہ ناں پیدا کرے تے ترتیب دئے تے موت گے نال متفرق تے منتشر ہون گے بعد اناں ناں دوبارہ فر ترکیب دینوں تے بنایا واں انسان ناں فنا دے بعد فر دوبارہ بنا دینوں تے وہی جان جیڑی اُس بدن ماں تھی اسناں اُس بدن گی درستگی تے بعد فر اسے بدن ماں داخل کر چھڑنوں اُس گی قدرت دے کہڑو بعید ہے۔ تے اس دوبارہ پیدا کرن گو مقصد جزائے اعمال یعنی فرمانبردار ناں ثواب تے نافرمان ناں عذاب دینوں ایں ف۹ اٹھائی (۲۸) منزل جیڑیں بارہ برجاں ور منقسم ایں ہر برج واسطے (۲ ۱/۳) منزل ایں چن ہر رات ایک منزل ماں رہے اور مہینوں تریاں دناں گو ہوئے تاں دو رات ورنہ ایک رات چھپے ف۱۰ مہیناں، دناں، کہڑیاں گو ف۱۱ کہ اس دے اُسگی قدرت تے اُسگی وحدانیت گا دلائل ظاہر ہوئیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الۡاٰيٰتِ لِقَوۡمٍ يَّعۡلَمُوۡنَ ۝۵ اِنَّ فِى اخۡتِلَافِ الَّيۡلِ وَالنَّهَارِ وَمَا

علم آلاں واسطے ف۱۲ بیشک رات دن گو بدل گے آنو اور جو کجھ

خَلَقَ اللّٰهُ فِى السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ لَاٰيٰتٍ لِّقَوۡمٍ يَّتَّقُوۡنَ ۝۶ اِنَّ الَّذِيۡنَ

پیدا کیو اللہ نے آسماناں تے زمین ما (ان ساری چیزاں ما) نشانی ہیں ڈرن آلاں واسطے۔ بیشک وہ جیڑا

لَا يَرۡجُوۡنَ لِقَآءَنَا وَرَضُوۡا بِالۡحَيٰوةِ الدُّنۡيَا وَاطۡمَاَنُّوۡا بِهَا

مہارے نال مِلن گی اُمیدنی رکھتا ف۱۳ اور دُنیا گی زندگی پسند کر بیٹھا اور اُس ور مطمئن ہوگیا ف۱۴

وَالَّذِيۡنَ هُمۡ عَنۡ اٰيٰتِنَا غٰفِلُوۡنَ ۝۷ اُولٰٓـئِكَ مَاۡوٰٮهُمُ النَّارُ بِمَا كَانُوۡا

اور وِہ جیڑا مہاری آیتاں توں غافل ہوگیا ف۱۵ ان ساراں لوکاں گو ٹھکانوں دوزخ ہے بدلو

يَكۡسِبُوۡنَ ۝۸ اِنَّ الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ يَهۡدِيۡهِمۡ رَبُّهُمۡ

اُنگی کمائی گو۔ بیشک جنھاں نے ایمان آنیوں اور چنگا عمل کیا۔ انگو رب ان گا

بِاِيۡمَانِهِمۡ‌ۚ تَجۡرِىۡ مِنۡ تَحۡتِهِمُ الۡاَنۡهٰرُ فِىۡ جَنّٰتِ النَّعِيۡمِ ۝۹

ایمان گی وجہ تے اُنھاں ناں راہ دیئے گو ف۱۶ ان گے ہیٹھوں نہر بگتی ہوویں گیں نعمتاں گا باغاں ما

دَعۡوٰٮهُمۡ فِيۡهَا سُبۡحٰنَكَ اللّٰهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمۡ فِيۡهَا سَلٰمٌ‌ ۚ وَاٰخِرُ

اُن گی دعا اس ماں یاہ ہوئیگی کہ اللہ تناں پاکی ہے ف۱۷ اور ان گے ملتے ویلے پہلو بول سلام ایں ف۱۸

دَعۡوٰٮهُمۡ اَنِ الۡحَمۡدُ لِلّٰهِ رَبِّ الۡعٰلَمِيۡنَ ۝۱۰ وَلَوۡ يُعَجِّلُ اللّٰهُ

اور ان گی دعا گو خاتمو یوہ ہے کہ ساریں خوبیں اللہ ناں جیڑو رب ہے سارا جہان گو ف۱۹ اور اگر اللہ

ف۱۲ کہ ان ماں غور کر گے نفعو حاصل کریں ف۱۳ قیامت گا دن تے ثواب عذاب گا قائل نی ف۱۴ تے اس فانی ناں جاودانی ور ترجیح دتی تے عمر اسگی طلب ماں گزاری ف۱۵ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنھما دے مروی ہے کہ ات آیت دے سیّد عالم وصلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی ذات پاک تے قُرآن کریم مراد ہے تے غفلت کرن دے مراد ان دے مُنھ موڑنوں ایں ف۱۶ جنّتاں گی طرف قتادہ گو قول ہے کہ مومن جدا اپنی قبر دے نکلے گو دے اُسگو عمل خوب صورت شکل ماں اُس گے سامنے آئیگو یوہ شخص کہہ گو تو کون ایں وہ کہہ گو ہوں تیرو عمل ہوں تے اُس واسطے نور ہو یگو دے جنت تک پہچائے گو تے کافر گو معاملو اس گے بر عکس ہوئے گو کہ اُسگو عمل بری شکل ماں نمودار ہوئے گو اُسناں دوزخ ماں پہچائے گو ف۱۷ یعنی اھل جنت اللہ گی تسبیح، تمجید تے تقدیس ماں مشغول رہنگا تے اُس گا ذکر نال اناں ناں فرحت تے سرور تے انتہا درجہ گی لذّت حاصل ہوئیگی۔ سبحان اللہ ف۱۸ یعنی اھل جنت آپسماں ایک دوجا گی تحیت و تکریم سلام نال کریں گا یا ملائکہ اناں ناں بطور تحیت سلام عرض کریں گا یا ملائکہ اللہ تعالیٰ گی طرفوں ان گے کول سلام لیائیں گا ف۱۹ ان گا کلام گی ابتدا اللہ گی تعظیم تے تنزیہ نال ہوئیگی تے کلام گو اختتام اُسگی حمد و ثنا ور۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لِلنَّاسِ الشَّرَّ اسْتِعْجَالَهُمْ بِالْخَيْرِ لَقُضِيَ إِلَيْهِمْ أَجَلُهُمْ ط
جلدی کرتو لوکاں واسطے بُرائی ناں جس طرح وہ اچھائی گی جلدی کریں، تاں اُنگو وعدو پورو ہو گیو ہوتو ف٢٠
فَنَذَرُ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١١﴾ وَإِذَا
اور ہم چھوڑ دیاں اُنہاں ناں جیڑا مہارے نال ملن گی اُمیدنی رکھتا تانجہ اپنی سرکشی ما پیا پھُرتا رہیں۔ ف٢١ اور جد
مَسَّ الْإِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنْبِهِ أَوْ قَاعِدًا أَوْ قَائِمًا ج
آدمی ناں ف٢٢ تکلیف پہچے ہمناں پکارے لیٹتاں اور بیٹتاں اور کھل گے۔ ف٢٣
فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ مَرَّ كَأَنْ لَمْ يَدْعُنَا إِلَىٰ ضُرٍّ مَسَّهُ ط
فر جد ہم اسگی تکلیف ناں دور کراں وہ ٹرجائے ف٢٤ گویا کدے کسے تکلیف گی وجہ توں اُس نے ہمناں بُلایو ہی نی تھو۔
كَذَٰلِكَ زُيِّنَ لِلْمُسْرِفِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢﴾ وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ
اسے طرح چنگا کر گے دس چھڑیا حد تو بدھن آلاں گا ف٢٥ کم ف٢٦ اور بیشک ہم نے تھاراتوں پہلی قوم ف٢٧
مِنْ قَبْلِكُمْ لَمَّا ظَلَمُوا لا وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ وَمَا كَانُوا
ہلاک فرمائیں جد وہ حدتوں بدھیں ف٢٨ اور ان گارسول ان گے کول واضح دلیل لے گے آیا ف٢٩ اور وہ
لِيُؤْمِنُوا ط كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ ﴿١٣﴾ ثُمَّ جَعَلْنَاكُمْ خَلَائِفَ
اِسا تھا ہی نی جے ایمان آنتا، ہم اسے طرح بدلو دیاں مجرماں ناں۔ فر ہم نے تمناں
فِي الْأَرْضِ مِنْ بَعْدِهِمْ لِنَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾ وَإِذَا تُتْلَىٰ
جانشین بنایو زمین ما ان توں بعد تانجہ دیکھاں۔ تم کس طرح کم کریں ف٣٠ اور جد اُن ور

ف٢٠ یعنی اگر اللہ تعالیٰ لوکاں گی بدعایاں ناں جیسو کہ وہ غصہ گے وقت اپنے واسطے تے اپناں اھل وعیال تے مال واسطے کریں تے کہیں ھم ہلاک ہوجاں گا، خداھمناں برباد کرے تے ایسا جملہ اپنی اولاد تے رشتہ دراں واسطے کہہ چھوڑیں جِناں گو جری ماں بدون کہیں اا گروہ بدعا اسی جلدی قبول کرلی جاتی جیسی جلدی وہ دعائے خیر گا قبول ہون ماں چاہیں تاں ان لوکاں گو خاتمو ہو چکو ہوتو تے وہ کدگا ہلاک ہوگیا ہوتا لیکن اللہ تعالیٰ اپناں کرم نال دعا رخیر قبول فرمان ماں جلدی فرئے تے دعائے بدکا قبول ماں نی۔ یاہ اُسگی رحمت ہے **شانِ نزول:** نضر بن حارث نے کہیو تھو یاربّ! یوہ دینِ اسلام اگر تیرے نزدیک حق ہے تاں مہارے ور آسمان دے پتھر براھا۔ اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی تے دسیو گیو کہ اگر اللہ تعالیٰ کافراں واسطے عذاب ماں جلدی فرماتو جیسو کہ ان واسطے مال۔ اولاد وغیرہ دنیا گی پلائی دین ماں جلدی فرمائے تاں وہ سب ہلاک ہوگیا ہوتا ف٢١ اور ھم اناں ناں مہلت دیاں تے ان واسطے عذاب ماں جلدی نی فرماتا ف٢٢ ات آدمی دے کافر مراداِیں ف٢٣ ہر حال ماں تے جد تک اس گی تکلیف زائل نہ ہوئے دعاماں مشغول رہے ف٢٤ اپناں پہلا طریقہ ورتے وہی کفر گو راہ اختیار کرے تے تکلیف گا وقت ناں بُھل جائے ف٢٥ یعنی کافراں ناں ف٢٦ مقصد یوہ ہے کہ انسان بلا گے ویلے بہت ہی بے صبر وہوئے تے راحت گے وقت بہت ناشکرو، جد تکلیف پہچے تاں کھل گے لیٹ گے بیٹھ گے ہر حال ماں دعا کرے جد اللہ تعالیٰ تکلیف ناں دور فرما چھوڑے تاں شکر نی کرتو بلکہ اپنی پہلی حالت ور مڑ جائے، وہ حال غافل گو ہے، مومن عاقل گو حال اس گے خلاف ہے وہ مصیبت تے بلا ور صبر کرے، راحت تے آرام ماں شکر کرے، تکلیف تے راحت ہر حال ماں اللہ گے اگے روئے تے زاری کرے اور دعا منگے اور ایک مقام اس دے وی اعلیٰ ہے جیڑو موموناں ماں وی مخصوص بنداں ناں حاصل ہے کہ جد کائے مصیبت تے بلا آئے اُس ور صبر کریں قضائے الٰہی ور دلوں راضی رہیں تے ہر حالت ماں شکر کریں ف٢٧ یعنی اُمت ف٢٨ تے کفر ماں مبتلا ہویا ف٢٩ جیڑی ان گا صدق گی بہت واضح دلیل تھیں لیکن اناں نے نہ منیوں تے انبیاء گی تصدیق نہ کی ف٣٠ تانجہ تھارے نال تھارا عمل گے مطابق معاملو فرمائیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا بَيِّنٰتٍ ۙ قَالَ الَّذِيْنَ لَا يَرْجُوْنَ لِقَآءَنَا ائْتِ
مہاری روشن (واضح) آیت ف۳۱ پڑھی جائیں تے وہ کہن لگ جائیں جنہاں ناں مہارے نال ملن گی اُمید نی ف۳۲
بِقُرْاٰنٍ غَيْرِ هٰذَآ اَوْ بَدِّلْهُ ؕ قُلْ مَا يَكُوْنُ لِيْٓ اَنْ اُبَدِّلَهٗ
جے اس توں بغیر کوئی دوجو قرآن لے آویا ف۳۳ اِسے ناں تبدیل کر چھڑو ف۳۴ تم فرماؤ جے مناں کوئے حق نی جے ہوں اپنی طرف دے
مِنْ تِلْقَآئِ نَفْسِيْ ۚ اِنْ اَتَّبِعُ اِلَّا مَا يُوْحٰٓى اِلَيَّ ۚ اِنِّيْٓ اَخَافُ
اس ما کائے تبدیلی آنوں، ہوں تے اسے گی تابعداری کروں جہڑی میری طرف وحی کی جائے ف۳۵ ہوں کدے
اِنْ عَصَيْتُ رَبِّيْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيْمٍ ﴿۱۵﴾ قُلْ لَّوْ شَآءَ اللّٰهُ مَا
اپناں رب گی نافرمانی کروں ف۳۶ تاں مناں بڑادن گا عذاب گو ڈر ہے ف۳۷ تم فرماؤ جے کدے اللہ چاہتو تاں ہوں
تَلَوْتُهٗ عَلَيْكُمْ وَلَآ اَدْرٰىكُمْ بِهٖ ۫ۖ فَقَدْ لَبِثْتُ فِيْكُمْ عُمُرًا مِّنْ
اُسناں تھارے ور نہ پڑھتو نہ وہ تمناں اس توں خبردار کرتو ف۳۸ تو میں اس توں پہلاں تھارے بچ ایک عمر گزار چھڑی ہے ف۳۹
قَبْلِهٖ ؕ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ﴿۱۶﴾ فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ
کیا تمناں عقل نی؟ ف۴۰ اس توں بدھ گے ظالم کہڑو ہے جیڑو اللہ ور بہتان لائے؟
كَذِبًا اَوْ كَذَّبَ بِاٰيٰتِهٖ ؕ اِنَّهٗ لَا يُفْلِحُ الْمُجْرِمُوْنَ ﴿۱۷﴾ وَيَعْبُدُوْنَ
ف۴۱ یا اُسگی آیتاں گو انکار کرے بیشک مجرماں گو پلونی ہوسیں۔ اور اللہ توں بغیر
مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُوْلُوْنَ هٰٓؤُلَآءِ
اسی چیز ناں ف۴۲ پوجیں جیڑی اُنگو کجھ وی پلونی کرسکتی نہ نقصان دے سکے اور کہیں جے یہ خُدا گے کول

ف۳۱ جن ماں مہاری توحید تے بت پرستی گی برائی تے بت پرستاں گی سزا گو بیان ایں ف۳۲ تے آخرت ور ایمان نی رکھتا ف۳۳ جسماں بتاں گی برائی نہ ہوئے ف۳۴ شانِ نزول: کفار گی ایک جماعت نے نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گی خدمت ماں حاضر ہو گے کہیو کہ اگر تم چاہیں کہ ھم تھارے ور ایمان لیاں تاں تم اس قرآن دوں بغیر دوجو قرآن لیاؤ جسماں لات، عزیٰ، منات وغیرہ بتاں گی برائی تے ان گی عبادت چھوڑن گو حکم نہ ہوئے اور اللہ اگر ایسو قرآن نازل نہ کرے تاں تم اپنی طرف دے بنالیو یا اسے قرآن ناں بدل گے مہاری مرضی گے مطابق کر چھڑو تاں ھم ایمان لے آں گا ان گو یوہ کلام براہ مذاق تھو یا اناں نے تجربہ تے امتحان واسطے ایسو کہیو تھو کہ اگر یہ دوجو قرآن لے آئیں یا بدل چھڑیں تاں ثابت ہو جائیگو کہ قران کلام ربانی نی۔ اللہ تعالیٰ نے اپناں حبیب صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم ناں حکم دتو کہ اسگو یوہ جواب دیو جیڑو آیت ماں ذکر ہوئے ف۳۵ ہوں اسماں کائے تغیر، تبدیل کی، بیشی نی کرسکتو یوہ میرو کلام نی خدا گو کلام ایں ف۳۶ یا اسگی کتاب گا احکام بدلوں ف۳۷ اور دوجو قرآن بنانوں انسان گی طاقت دے ہی باہر ہے اور خلق گو اس دے عاجز آنوں خوب ظاہر ھو گیو۔ ف۳۸ یعنی اسگی تلاوت محض اللہ تعالیٰ گی مرضی نال ہے ف۳۹ اور چالی (۴۰) سال تھارے بچ رہیو ہوں اس زمانہ ماں میں تھارے کول کجھ نی آنیوں تے میں تمناں کجھ نی سُنایو تمنے میرا احوال گو خوب مشاھدہ و کیو میں کسے دے ایک حرف نی پڑھیو کسے کتاب گو مطالعو نی کیو اس گے باوجود یاہ کتاب آنی اس گے اگے سارا فصیح و بلیغ کلام پست تے بے حقیقت ھو گیا۔ اس کتاب ماں نفیس کلام ایں، اُصول و فروع گو بیان ایں، احکام و آداب ایں، اچھا اخلاق گی تعلیم ایں، غیبی خبر ایں اسگی فصاحت و بلاغت نے ملک گا فصحار تے بلغار ناں عاجز کر چھڑیو ہر صاحب عقل سلیم گے واسطے یاہ گل اظہر من الشمس ہو گئی کہ یوہ بغیر وحی الٰہی گے ممکن نی ف۴۰ کہ اتنو سمجھ سکو کہ یوہ قرآن اللہ گی طرف دے ہے مخلوق گی قدرت ماں نی کہ اسگی مثل بنا سکے ف۴۱ اُس واسطے شریک دسیا۔ ف۴۲ بُت

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.

شُفَعَآؤُنَا عِنْدَ اللّٰهِ ؕ قُلْ اَتُنَبِّئُوْنَ اللّٰهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمٰوٰتِ وَلَا
مہارا سفارشی ہیں ف۴۳ تم فرماؤ کیا اللہ ناں وہ گل دسیں جیہڑی اُس گا علم ما نہ آسماناں ما ہے اور نہ
فِي الْاَرْضِ ؕ سُبْحٰنَهٗ وَتَعٰلٰى عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿۱۸﴾ وَمَا كَانَ النَّاسُ
زمین ما ف۴۴ وہ پاک اور اُچو ہے ان گا شریکاں کولوں اور لوک
اِلَّآ اُمَّةً وَّاحِدَةً فَاخْتَلَفُوْا ؕ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَّبِّكَ لَقُضِيَ
ایک ہی اُمت تھا ف۴۵ فر مختلف ہویا، اور اگر تیرا رب گی طرفوں ایک گل پہلاں ہی نہ ہوئی ہوتی ف۴۶ تاں اِتے
بَيْنَهُمْ فِيْمَا فِيْهِ يَخْتَلِفُوْنَ ﴿۱۹﴾ وَيَقُوْلُوْنَ لَوْلَآ اُنْزِلَ عَلَيْهِ
اُن گا اختلافاں گا ان ور فیصلہ ہوگیا ہوتا ف۴۷ اور کہیں اُن ور ان گا رب گی طرفوں
اٰيَةٌ مِّنْ رَّبِّهٖ ۚ فَقُلْ اِنَّمَا الْغَيْبُ لِلّٰهِ فَانْتَظِرُوْا ۚ اِنِّيْ مَعَكُمْ
کائے نشانی کیوں نی اُتری؟ ف۴۸ تم فرماؤ غیب تے اللہ واسطے ہے، ہون تم انتظار کروہوں وی تھارے نال
مِّنَ الْمُنْتَظِرِيْنَ ﴿۲۰﴾ وَاِذَآ اَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً مِّنْۢ بَعْدِ ضَرَّآءَ ع ۲/۷
انتظار کروں (راہ دیکھوں)۔ اور جدہم آدمیاں ناں مزو چکھاں کسے تکلیف تے بعد جیہڑی

ف۴۳ یعنی دنیاوی اُمور ماں کیوں کہ آخرت تے مرن دے بعد زندہ ہون گو وہ اعتقاد ہی نی رکھتا ف۴۴ یعنی اُسگو وجود ہی نی کیونکہ جیہڑی چیز موجود ہے وہ ضرور علمِ الٰہی ماں ہے ف۴۵ ایک دین اسلام ور، جیسو کہ حضرت آدم علیہ السلام گا زمانہ مان قابیل گے ہتھوں ہابیل گا قتل ہون تک حضرت آدم علیہ السلام تے ان گی ذرّیت ایک ہی دین ور تھا۔ اُس گے بعد ان ماں اختلاف ہویو اور ایک قول یوہ ہے کہ حضرت نوح علیہ السلام گا زمانہ تک ایک دین ور تھا فر اختلاف ہویو تے حضرت نوح علیہ السلام مبعوث فرمایا گیا ایک قول یوہ ہے کہ حضرت نوح علیہ السلام گا کشتی دے اترن تک سارا لوگ ایک دینِ اسلام ور تھا۔ ایک قول یوہ ہے کہ عہد ابراہیمی دے سب لوک ایک دین ور تھا فر عمرو بن لحی نے دین ناں تبدیل کیو، اس معنیٰ ور الناس دے مراد خاص اَلعَرَبُ ہوئیں گا۔ ایک قول یوہ ہے کہ لوک ایک دین ور تھا یعنی کفر ور فر اللہ تعالیٰ نے ابنیار کرام ناں پیجیو تو کجھ ان بچوں ایمان لے آیا تے بعض علمار نے کہیو مطلب یوہ ہے کہ پہلاں سارا لوک پیدائشی طور اسلام ور تھا فر ان ماں اختلاف ہویو، حدیث شریف ماں ایں ہر بچو فطرت ور پیدا ہوئے پھر اُس گا ماں باپ اُسناں یہودی بنائیں یا نصرانی بنائیں یا مجوسی بنائیں، حدیث ماں فطرت دے مراد اسلام ایں۔ ف۴۶ تے ہر اُمّت واسطے ایک میعاد معین نہ کر چھڑی ہوتی یا اعمال گی جزا قیامت تک پچھے نہ کی ہوتی ف۴۷ نزول عذاب دے ف۴۸ اہل باطل گو طریقو ہے کہ جدان گے خلاف مضبوط دلیل قائم ہو جائے تے وِہ جواب دین دے عاجز ہو جائیں تاں وہ اس دلیل گو ذکر اسطرح چھوڑ دیں کہ وہ پیش ہی نی کی گئی تے یوہ کہتا پھریں دلیل لیاؤ، دلیل لیاؤ تانکہ سنن آلو اس مغالطہ ماں آئے کہ اُن گے سامنے کائے دلیل ہی قائم نی کی گئی۔ اس طرح کافراں نے حضور گا معجزات تے بالخصوص قرآن کریم جیہڑو عظیم معجزو ہے اُسگی طرف دے اکھ بند کر گے یوہ کہنوں شروع کر چھڑیو کہ کائے نشانی کیوں نی اتری گویا کہ معجزات اناں نے دیکھیا ہی نی اور قرآن پاک ناں وہ نشانی شمار ہی نی کرتا۔ اللہ تعالیٰ نے اپناں رسول صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم دے فرمایو کہ آپ فرما چھڑو کہ غیب دے اللہ واسطے ہے ہون راہ دیکھو ہوں وی تھارے نال راہ دیکھوں۔ تقریرِ جواب یوہ ہے کہ دلالتِ قاہرہ اس ور قائم ایں کہ سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم ور قرآنِ پاک گو ظاہر ہونوں بہت ہی عظیم الشان معجزو ہے۔ کیوں کہ حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم ان ماں پیدا ہویا ان گے درمیان بدھیا حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گو سارو وقت ان گی اکھاں گے سامنے گزریو، وہ خوب جانیں کہ نہ آپ نے کسے کتاب گو مطالعو کیو نہ کسے استاد دے پڑھیو، یکبارگی قرآنِ کریم آپ ور ظاہر ہویو اور ایسی بے مثال تے اعلیٰ ترین کتاب گو ایسی شان گے نال نزول بغیر وحی گے ممکن نی۔ یاہ قرآنِ کریم گی معجزۂ قاہرہ ہون گی دلیل ہے تے جد ایسی قوی دلیل قائم ہے دے اس گے باوجود نبوت ناں ثابت کرن واسطے کسے دوجی دلیل یا نشانی گو مطالبو کرنوں قطعاً غیر ضروری ہے، ایسی حالت مان ایسی نشانی گو نازل کرنوں نہ کرنو اللہ تعالیٰ گی مشیّت ور ہے چاہے کرے چاہے نہ کرے، تو یوہ امرِ غیب ہویو تے اس واسطے انتظار لازم ہویو کہ اللہ کے کرے۔ لیکن وہ یا غیر ضروری نشانی جیہڑی کافراں نے طلب کی ہے نازل فرمائے یا نہ فرمائے بہر حال نبوت ثابت ہو چکی ہے اور نبوت گو ثبوت معجزات گے ذریعے کمال ناں پہنچ گیو ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مَسَّتْهُمْ اِذَا لَهُمْ مَّكْرٌ فِيْٓ اٰيَاتِنَا ۭ قُلِ اللّٰهُ اَسْرَعُ مَكْرًا ۭ اِنَّ رُسُلَنَا

اناں ناں پہنچی تھی تاں ہی مہاری آیتاں گے نال مکر کریں ف۴۹ تم فرماؤ اللہ گی خفیہ تدبیر سب تے جلدی ف۵۰ ہوئے، بیشک مہارا فرشتہ

يَكْتُبُوْنَ مَا تَمْكُرُوْنَ ﴿٢١﴾ هُوَ الَّذِيْ يُسَيِّرُكُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ ۭ

تھارا مکر لکھ رہیا ہیں ف۵۱ وہی ہے جیہڑو تمناں خشکی اور تری ما چلائے ف۵۲

حَتّٰٓي اِذَا كُنْتُمْ فِي الْفُلْكِ ۚ وَجَرَيْنَ بِهِمْ بِرِيْحٍ طَيِّبَةٍ

ات توڑی جے جد تم کشتی ما ہوویں اور وہ ف۵۳ چنگی ہوا گے نال اُناں لے گے چلے

وَّفَرِحُوْا بِهَا جَاۗءَتْهَا رِيْحٌ عَاصِفٌ وَّجَاۗءَهُمُ الْمَوْجُ مِنْ كُلِّ

اور اُس ور خوش ہوویں ف۵۴ ان ور تیز ہوا گو خلو آیو اور ہر طرف دے لہراں نے

مَكَانٍ وَّظَنُّوْٓا اَنَّهُمْ اُحِيْطَ بِهِمْ ۙ دَعَوُا اللّٰهَ مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ ڬ

اُنہاں ناں کہیر لیو اور وہ سمجھ گیا جے ہم بند ہو گیا (کمن گھیرما) اس ویلے اللہ ناں یادکریں خالص اُسے گا بندہ بن گے

لَىِٕنْ اَنْجَيْتَنَا مِنْ هٰذِهٖ لَنَكُوْنَنَّ مِنَ الشّٰكِرِيْنَ ﴿٢٢﴾ فَلَمَّآ اَنْجٰىهُمْ

جے کدے تو ہمنا اس تو بچایے گو تاں ضرور ہم تیرا شکر گزار بن جاں گا ف۵۵ فر جد اللہ اُنہاں ناں

اِذَا هُمْ يَبْغُوْنَ فِي الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ ۭ يٰٓاَيُّھَا النَّاسُ اِنَّمَا بَغْيُكُمْ

بچالیے اُسے ویلے وہ زمین ما ناحق زیادتی کرن لگ جائیں ف۵۶ اے لوگو! تھاری زیادتی

عَلٰٓي اَنْفُسِكُمْ ۙ مَّتَاعَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۡ ثُمَّ اِلَيْنَا مَرْجِعُكُمْ فَنُنَبِّئُكُمْ

تھاری ہی جاناں ور وہال ہے دُنیا ما جیتے جی برت لیو، فر تمناں میری طرف مڑگے آنوں ہے فر ہم تمناں وساں گا

بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿٢٣﴾ اِنَّمَا مَثَلُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا كَمَاۗءٍ اَنْزَلْنٰهُ مِنَ

جیہڑا تھارا کرتوت تھا ف۵۷ دنیا گی زندگی گی مثال اسی ہے جس طرح وہ پانی جیہڑو ہم نے

السَّمَاۗءِ فَاخْتَلَطَ بِهٖ نَبَاتُ الْاَرْضِ مِمَّا يَاْكُلُ النَّاسُ وَالْاَنْعَامُ ۭ

آسمان توں اُتاریوتاں اُسگی وجہ توں زمین بچوں ہر چیز گھنی ہوگے نکلی جو کجھ آدمی اور جانور کھائیں تھا ف۵۸

ف۴۹ اہلِ مکہ ور اللہ تعالیٰ نے قحط مسلط کیو۔جس گی مصیبت ماں وہ ست سال گرفتار رہیا ات توڑی ہلاکت گے نیڑے پہنچ گیا۔ فر اس نے رحم فرمایو، بارش ہوئی زمین سرسبز ہوئیں تو اگر اس تکلیف تے راحت ماں قدرت گی نشانیں تھیں اور تکلیف گے بعد راحت بڑی عظیم نعمت تھی اس ور شکر لازم تھو مگر بجائے اس گے اناں نے نصیحت نہ حاصل کی اور فساد تے کفر گی طرف مڑگیا ف۵۰ تے اسکو عذاب دیر نی کرتو ف۵۱ تے تھاریں خفیہ تدبیر کا تمب اعمال فرشتاں ور وی مخفی نی تاں اللہ تعالیٰ علیم وخبیر دے کسطرح چھپ سکیں ف۵۲ اور تمناں سفر کرن گی طاقت دیے خشکی ماں تم پیدل تے سوار ہوگے منزل طے کریں تے دریاں ماں کشتیاں تے جہازاں ماں سفر کریں وہ تمناں خشکی تے تری دواں ماں سیر کرن گا اسباب عطا فرمائے۔ ف۵۳ یعنی کشتیں ف۵۴ کہ ہوا موافق ہے۔ اچانک ف۵۵ تیریاں نعمتاں گا تیرے ور ایمان لیاگے تے خاص تیری عبادت کرگے ف۵۶ تے وعدہ گے خلاف کرگے کفر و معصیت ماں مبتلا ہوئیں۔ ف۵۷ تے ان گی تمناں جزادیاں گا ف۵۸ غلو تے پھل تے سبزیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

حَتّٰۤى اِذَاۤ اَخَذَتِ الۡاَرۡضُ زُخۡرُفَهَا وَازَّيَّنَتۡ وَظَنَّ اَهۡلُهَاۤ اَنَّهُمۡ

جد توڑی زمین نے اپنو سنگار لے لیو ف٥٩ اور خوب آراستہ ہوگئی۔ (بن ٹھن گے) اس گا مالک سمجھیا ہے یاہ

قٰدِرُوۡنَ عَلَيۡهَاۤ ۙ اَتٰٮهَاۤ اَمۡرُنَا لَيۡلًا اَوۡ نَهَارًا فَجَعَلۡنٰهَا حَصِيۡدًا كَاَنۡ

مہارا وس ما آگئی ف٦٠ مہارو حکم آیو اُس ور رات یا دن ما ف٦١ تاں ہم نے اُس ناں کپ چھڑیو، گویا

لَّمۡ تَغۡنَ بِالۡاَمۡسِ‌ ؕ كَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الۡاٰيٰتِ لِقَوۡمٍ يَّتَفَكَّرُوۡنَ ﴿٢٤﴾ وَاللّٰهُ

اُس ما کل کجھ تھو ہی نی ف٦٢ ہم اسے طرح تفصیلاً آیت بیان کراں غور کرن آلاں واسطے ف٦٣ اور اللہ

يَدۡعُوۡۤا اِلٰى دَارِ السَّلٰمِؕ وَيَهۡدِىۡ مَنۡ يَّشَآءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسۡتَقِيۡمٍ ﴿٢٥﴾

سلامتی آلا گھر گی طرف بُلائے ف٦٤ اور جِناں چاہے سدھا راہ ور چلائے ف٦٥

لِلَّذِيۡنَ اَحۡسَنُوا الۡحُسۡنٰى وَزِيَادَةٌ ‌ؕ وَلَا يَرۡهَقُ وُجُوۡهَهُمۡ قَتَرٌ وَّلَا

نیکی آلاں واسطے نیکی ہے اور اُس توں وی زیادہ ف٦٦ اور اُن گا مُنھ ور نہ ذلت چڑھیگی نہ سیاہی چڑھے گی

ذِلَّةٌ‌ ؕ اُولٰۤٮِٕكَ اَصۡحٰبُ الۡجَـنَّةِ‌ ۚ هُمۡ فِيۡهَا خٰلِدُوۡنَ ﴿٢٦﴾ وَالَّذِيۡنَ كَسَبُوا

اور نہ خواری ف٦٧ وہی جنت آلاں ہیں وہ اُس ما ہمیشہ رہنگا۔ اور جنھاں نے برائیں

ف٥٩ خوب پھولی پھلی سرسبز تے شاداب ہوئی ف٦٠ کہ کھیتیں تیار ہوگئیں پھل پک گیا ایسا وقت ماں ف٦١ یعنی اچانک مہارو عذاب آیو خواہ بجلی پین گی شکل ماں ہا این یا تیز ہوا چلن کی صورت ماں ف٦٢ یاہ ان لوکاں کا حال کی ایک تمثیل ہے جیہڑا دنیا گا طلبگار ایں تے آخرت گی کجھ پرواہ نی اس ماں بڑا امن پسند طریقہ نال سمجھایو گیو ہے کہ دنیاوی زندگی اُمیداں گو باغ ہے اس ماں آدمی جد عمر گزار گے اس درجہ ور پہنچے کہ جت اسناں مراد حاصل کرن گو اطمینان ہوئے تے کامیابی کا نشہ ماں مست ہوئے اچانک اُسناں موت آجائے تے وہ تمام نعمتاں تے لذتاں دے محروم ہو جائے قتادہ نے کہیو کہ دنیا گو طلبگار جیہڑو بالکل بے فکر ہوئے اُس ویلے اس ور عذاب الٰہی آئے اور وہ سارو ساز و سامان جس دے اُس گی امید وابستہ تھیں برباد ہو جائے ف٦٣ تانجہ وہ نفعو حاصل کریں تے شک گی نیریاں تے وھماں دے نجات حاصل کریں تے دنیا گی ناپائیداری دے باخبر ہوئیں ف٦٤ دنیا گی بے ثباتی بیان فرمان دے بعد دار باقی گی طرف دعوت دتی۔ قتادہ نے کہیو کہ دار السلام جنت ہے یوہ اللہ تعالیٰ گو بہت بڑو فضل و کرم ایں کہ اپناں بنداں ناں جنت گی دعوت دتی ف٦٥ سیدھی راہ دین اسلام ایں۔ بخاری گی حدیث ماں ہے کہ نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گی خدمت ماں فرشتہ حاضر ہویا آپ آرام ماں تھا، ان بچوں کجاں نے کہیو کہ آپ نیند ماں ایں تے کجھاں نے کہیو اکھ بنداں ایں دل بیدار ہے، کجھ کہن لگا کہ انگی کائے مثال بیان کروتاں اناں نے کہیو جس طرح کسے شخص نے ایک مکان بنایو اور اُس ماں طرح طرح گی نعمت سجائیں اور ایک بلان آلا ناں پیجیو کہ لوکاں ناں بلائے جس نے اُس بلان آلا گی اطاعت کی، اُس مکان ماں داخل ہویو اور ان نعمتاں نہ کھادو پیو اور جس نے بلان آلا گی اطاعت نہ کی وہ نہ مکان ماں داخل ہو سکیو نہ کجھ کھا پی سکیو فر وہ کہن لگو کہ اس مثال گی تطبیق کرو کہ سمجھ ماں آئے تطبیق یاہ ہے مکان جنت ہے بلان آلا حضرت محمد صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم جس نے ان گی اطاعت کی اس نے اللہ کی اطاعت کی جس نے ان گی نافرمانی کی اُس نے اللہ تعالیٰ گی نافرمانی ف٦٦ نیکی آلاں دے اللہ تعالیٰ کا فرمانبردار بندہ مومنین مراد ایں۔ اور یوہ جیہڑو فرمایو کہ ان گے واسطے پلائی اس پلائی دے جنت مراد ہے تے زیارت اس ور دیدار الٰہی۔ مسلم شریف گی حدیث ماں ایں کہ جنتیاں واسطے داخلِ جنت ہون دے بعد اللہ تعالیٰ فرمائے گو کیا تم چاہیں کہ تھارے ور ہور زیادہ عنایت کروں، وہ عرض کریں گا یارب کیا تیں مہارا چہرہ سفید نی کیا، کیا تیں ھمناں جنت ماں داخل نی فرمایو کیا تیں ھمناں دوزخ دے نجات نی دتی، حضور نے فرمایو فر پردو اٹھا لیئے گو تاں دیدار الٰہی اناں ناں تمام نعمتاں دے پیارو لگے گو صحاح گی بہت حدیث یوہ ثابت کریں کہ زیارت دے آیت ماں دیدار الٰہی مراد ہے ف٦٧ یا گل جہنم آلاں واسطے ہے

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

السَّيِّاٰتِ جَزَآءُ سَيِّئَةٍۭ بِمِثْلِهَا ۙ وَتَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ؕ مَا لَهُمْ مِّنَ
کمائیں ف۶۸ تو برائی گو بدلو اسو ہی ہے ف۶۹ اور ان ور ذلت چڑھیگی، انہاں ناں
اللّٰهِ مِنْ عَاصِمٍ ۚ كَاَنَّمَآ اُغْشِيَتْ وُجُوْهُهُمْ قِطَعًا مِّنَ الَّيْلِ
اللہ توں بچان آلو کوئی نی ہوسیں گویا ان گا چہراں ور نیری رات گا ٹکڑہ
مُظْلِمًا ؕ اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ النَّارِ ۚ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ﴿٢٧﴾ وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ
چاہڑیاوا ہیں ف۷۰ وہی دوزخی ہیں وہ اُس ما ہمیشہ رہینگا۔ اور جس دن ہم اُنہاں سارا ناں
جَمِيْعًا ثُمَّ نَقُوْلُ لِلَّذِيْنَ اَشْرَكُوْا مَكَانَكُمْ اَنْتُمْ وَشُرَكَآؤُكُمْ ۚ فَزَيَّلْنَا
اُٹھالاں گا ف۷۱ فر مشرکاں ناں کہاں گا اور تم اور تھارا شریک ف۷۲ اپنی اپنی جگہ رہو تاں اُنہاں ناں مسلماناں تے
بَيْنَهُمْ وَقَالَ شُرَكَآؤُهُمْ مَّا كُنْتُمْ اِيَّانَا تَعْبُدُوْنَ ﴿٢٨﴾ فَكَفٰى
کٹی کر چھڑاں گا، اُن گا شریک اُناں ناں کہینگا تم کد مہاری پوجا کریں تھا؟ ف۷۳ تو
بِاللّٰهِ شَهِيْدًا ۢ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ اِنْ كُنَّا عَنْ عِبَادَتِكُمْ لَغٰفِلِيْنَ ﴿٢٩﴾
اللہ کافی ہے گواہ مہارے تے تھارے درمیان، جے ہمناں تھارا پوجن کی خبروی نی تھی
هُنَالِكَ تَبْلُوْا كُلُّ نَفْسٍ مَّآ اَسْلَفَتْ وَرُدُّوْٓا اِلَى اللّٰهِ مَوْلٰىهُمُ
ات ہر ایک ناں پتو چل جائیگو جے اُس نے اگے کے بھیجو؟ ف۷۴ اور اُنہاں ناں اللہ کی طرف موڑیو جائے گو جہڑو انگو
ع ۳ ٨ الْحَقِّ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَّا كَانُوْا يَفْتَرُوْنَ ﴿٣٠﴾ قُلْ مَنْ يَّرْزُقُكُمْ
سچو رب ہے اور انگی ساری بناوٹ ف۷۵ انہاں تے گم جائیں گی ف۷۶ تم فرماؤ۔ تمناں کون روزی دیے
مِّنَ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ اَمَّنْ يَّمْلِكُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَمَنْ
آسماں اور زمین توں؟ ف۷۷ یا کون مالک ہے کناں اور اکھاں گو ف۷۸ اور کون

ف۶۸ یعنی کفر تے معاصی ماں مبتلا ہوگے ف۶۹ ایسوئی کہ جسطرحیا نیکیاں گو ثواب دس گنا تے ست سو گنا بدھایو جائے ایسو ہی بدیاں گو عذاب وی بدھ جائے بلکہ جتنی بدی ہوئے گی اتنو ہی عذاب دتو جائیگو ف۷۰ یوہ حال ہوئے گو انگی منہ کا لکھی گو۔ اللہ بچائے ف۷۱ تے خلقت ناں حساب کی جگہ جمع کراں گا ف۷۲ یعنی وہ بت جسناں ناں تم پوجیں تھا ف۷۳ قیامت گے دن ایک گھڑی اتنی سخت ہوئیگی کہ بت اپناں پجاریاں گا پوجا گو انکار کر چھڑیں گا اللہ کی قسم کھا گے کہیں گا ہم نہ سناں تھا نہ دیکھاں تھا نہ سمجھاں تھا نہ جاناں تھا کہ تم ھمناں پوجیں۔ اس ور بت پرست کہیں گا کہ اللہ کی قسم ھم تمنا ہی پوجاں تھا تاں بت کہیں گا ف۷۴ یعنی اس جگہ ساراں ناں معلوم ہو جائیگو کہ اناں نے پہلاں جیہڑا کم کیا تھا وہ کسا تھا اچھا یا بُرا نقصان دہ یا نفع بخش ف۷۵ بتاں ناں خدا گا شریک تے معبود بنانوں ف۷۶ اور باطل تے بے حقیقت ثابت ہوئیگی ف۷۷ آسمان دے بارش براھاگے تے زمین دے نلیاری کڈھ گے ف۷۸ اور یہ حواس تمناں کس نے دتا کس نے یہ عجائب تمناں عنایت کیا کون اناں ناں مدتاں توڑی محفوظ رکھے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يُّخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَمَنْ يُّدَبِّرُ

کڈھے زندہ ناں مردہ توں اور مُردہ ناں زندہ توں ف۷۹ اور کون تمام کماں کی

الْاَمْرَ ؕ فَسَيَقُوْلُوْنَ اللّٰهُ ۚ فَقُلْ اَفَلَا تَتَّقُوْنَ ﴿۳۱﴾ فَذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمُ

تدبیر کرے؟ تاں کہینگا اللہ ف۸۰ تم فرماؤ فِر کیوں نی تم ڈرتا ف۸۱ یوہ اللہ

الْحَقُّ ۚ فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ اِلَّا الضَّلٰلُ ۚۖ فَاَنّٰى تُصْرَفُوْنَ ﴿۳۲﴾ كَذٰلِكَ

ہے تھارو سچو رب ف۸۲ فر حق گے بعد گمراہی توں بغیر کیے ہے؟ ف۸۳ فر تم کہیاں پھر یں؟ اس طرح

حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِيْنَ فَسَقُوْٓا اَنَّهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿۳۳﴾ قُلْ

ثابت ہوگئی ہے تیرا رب گی گل نافرماناں ور ف۸۴ تے وہ ایمان نی لیا سیں۔ تم فرماؤ

هَلْ مِنْ شُرَكَآئِكُمْ مَّنْ يَّبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيْدُهٗ ؕ قُلِ اللّٰهُ

تھاراں شریکاں بچوں ف۸۵ کوئے ایسو ہے جہڑو پہلاں بنائے فر فنا تو بعد دوبارہ بنائے ف۸۶ تم فرماؤ۔

يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيْدُهٗ فَاَنّٰى تُؤْفَكُوْنَ ﴿۳۴﴾ قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَآئِكُمْ

اللہ ہی پہلاں بنائے فِر فنا کرن گے بعد دوبارہ بنائے۔ تے تم کہیاں موندھا پھریں ف۸۷ تم فرماؤ تھارا شریکاں ما ایسو ہے کوئی

مَّنْ يَّهْدِيْٓ اِلَى الْحَقِّ ؕ قُلِ اللّٰهُ يَهْدِيْ لِلْحَقِّ ؕ اَفَمَنْ يَّهْدِيْٓ اِلَى

جیڑو حق گو راہ دے۔ تم فرماؤ اللہ ہی حق گو راہ دے ف۸۸ تو کیا جیڑو حق گو راہ دے اُس گا

الْحَقِّ اَحَقُّ اَنْ يُّتَّبَعَ اَمَّنْ لَّا يَهِدِّيْٓ اِلَّآ اَنْ يُّهْدٰى ۚ فَمَا لَكُمْ ۟

حکم ور چلنو چاہیئے یا اُسگا حکم ور جیڑو آپ ہی پُلیو ہے۔ جد توڑی اُسناں راہ نہ دسیو جائے ف۸۹ تمناں کیے ہوگیو۔

ف۷۹ انسان نانطفہ تے نطفہ ناں انسان دے پرندہ دے انڈہ دے تے انڈہ ناں پرندہ دے، مومن ناں کافر دے تے کافرناں مومن دے، عالم ناں جاھل دے تے جاھل نان عالم دے ف۸۰ تے اگی قدرت کاملہ گو اعتراف کریں گا تے اس گے سوا کوئے چارونہ ہویگو ف۸۱ اس گا عذاب دے تے کیوں بتاں ناں پوجیں تے اناں ناں معبود بنائیں اس گے باوجود کہ وہ کائے طاقت نی رکھتا ف۸۲ جس گی ایسی قدرت کاملہ ہے ف۸۳ یعنی جد ایسی براہینِ واضحہ تے دلائل قطعیہ دے ثابت ہوگیو کہ مستحقِ عبادت صرف اللہ تعالیٰ ہے تاں اُس گے سوا سارا باطل تے گمراہی ہے، تے جد تم نے اگی قدرت ناں پیچان لیو تے اس گی کارسازی گو اعتراف کرلیو تو ف۸۴ جیڑا کفرماں پکا ہوگیا۔ تے رب گی بات دے قضائے الٰہی مراد ہے۔ یا اللہ تعالیٰ گو ارشاد لَاَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ الْاٰيَة ف۸۵ جناں ناں اے مشرکو تم معبود بنائیں ف۸۶ اسگو جواب بی یوہ ہے کہ کوئی ایسو نی کیونکہ مشرکین وی یوہ جانیں کہ پیدا کرن آلو اللہ ہی ہے لہذا اے مصطفےٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم ف۸۷ تے ایسی روشن دلیل قائم ہون دے بعد راہِ راست دے منحرف ہوئیں ف۸۸ حجت تے دلائل قائم کرگے، رسول بیج گے کتاب نازل فرماگے مکلفین ناں عقل تے نظر دے گے اس گو واضح جواب یوہ ہے کہ کوئی نی تو اے حبیب صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم ف۸۹ جیسا کہ تھارا بت اس جیڑا کتے جانی سکتا جد تک کوئے جاگے نہ لے جائے اور نہ کسے چیز گی حقیقت ناں سمجھیں اور راہِ حق ناں پیچانیں بغیر اس کے کہ اللہ تعالیٰ اناں ناں زندگی عقل تے ادراک دیے تے جد ان گی مجبوری گو یوہ حال ہے تے وہ دوجاں ناں کے راہ دسیں گا ایساں ناں معبود بنانو کتنو بیہودہ تے باطل کم ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

كَيْفَ تَحْكُمُوْنَ ﴿٣٥﴾ وَمَا يَتَّبِعُ اَكْثَرُهُمْ اِلَّا ظَنًّا ؕ اِنَّ الظَّنَّ لَا

کیسو حکم کریں اور انہاں ما ف۹۰ اکثر اِساں ہیں جیہڑا انگل ف۹۱ ور چلیں، بیشک انگل

يُغْنِيْ مِنَ الْحَقِّ شَيْـًٔا ؕ اِنَّ اللّٰهَ عَلِيْمٌۢ بِمَا يَفْعَلُوْنَ ﴿٣٦﴾ وَمَا كَانَ

سچائی گو کم نی دیتی بیشک اللہ اُن گا کماں گو واقف ہے اور اس

هٰذَا الْقُرْاٰنُ اَنْ يُّفْتَرٰى مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ وَلٰكِنْ تَصْدِيْقَ الَّذِيْ

قرآن گی یاہ شان نی جے کوئے اپنی طرفوں اس ما ملائے اللہ گا اُتارن توں بغیر ف۹۲ ہاں وہ اگلی کتاباں گی تصدیق کرے ف۹۳

بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيْلَ الْكِتٰبِ لَا رَيْبَ فِيْهِ مِنْ رَّبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٣٧﴾ تف

اور لوح (محفوظ) ما جو کجھ لکھیو وہ ہے اسگی تفصیل ہے۔ اس ما کجھ شک گی گنجائش نی یوہ پروردگار عالم گی طرفوں ہے

اَمْ يَقُوْلُوْنَ افْتَرٰىهُ ؕ قُلْ فَاْتُوْا بِسُوْرَةٍ مِّثْلِهٖ وَادْعُوْا مَنِ

یہ کے کہیں ف۹۴ جے انہاں نے اُسناں اپنی طرفوں بنالیو ہے؟ تم فرماؤ ف۹۵ تم وی اس جسی کائے سورت لے آؤ اور خداناں چھوڑ گے

اسْتَطَعْتُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿٣٨﴾ بَلْ كَذَّبُوْا

جناں بُلاسکیں بُلالیو ف۹۶ کدے تم سچا ہیں؟ بلکہ اُسناں جھٹلایو

بِمَا لَمْ يُحِيْطُوْا بِعِلْمِهٖ وَلَمَّا يَاْتِهِمْ تَاْوِيْلُهٗ ؕ كَذٰلِكَ كَذَّبَ

جس گا علم ورقابو ف۹۷ نہ پاسکیں؟ اور اجاں انہاں نے اسگو انجام نی دیکھیو ف۹۸ اسے طرح

الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظّٰلِمِيْنَ ﴿٣٩﴾ وَمِنْهُمْ

ان تو پہلاں نے جھٹلایو تھو ف۹۹ دیکھیو ظالماں گو انجام کے ہویو؟ ف۱۰۰ اور اُن ف۱۰۱ بچوں

مَّنْ يُّؤْمِنُ بِهٖ وَمِنْهُمْ مَّنْ لَّا يُؤْمِنُ بِهٖ ؕ وَرَبُّكَ اَعْلَمُ

کجھ اس ف۱۰۲ ور ایمان آنے اور کجھ نی آنتا اور تھارو رب فسادیاں ناں

ف۹۰ مشرکین ف۹۱ جسگی ان گے کول کائے دلیل نی، نہ اُسگی صحت ودرستگی گو یقین، شک ماں پیاوا ایں تے یوہ خیال کریں کہ پہلا لوک وی بت پرستی کریں تھا اناں نے وی کجھ دے سمجھیو ہویگو ف۹۲ کفار مکہ نے یوہ وھم کیو تھو کہ قرآن کریم سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے خود بنالیو ہے۔ اس آیت ماں ان گو وھم دور کیو گیو کہ قرآن کریم ایسی کتاب ہی نی جسکا وارہ ماں شک کیو جائے اسگی مثال بنان دے ساری مخلوق عاجز ہے تو یقیناً وہ اللہ گی نازل فرمائی وی کتاب ہے ف۹۳ توریت انجیل وغیرہ گی ف۹۴ کفار، سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم کا وارہ ماں ف۹۵ کہ اگر تھارو یوہ خیال ہے تو تم وی عرب ہو فصاحت وبلاغت گا دعویدار ہو دنیا ماں کوئے ایسو انسان نی جسکا کلام گا مقابلہ ماں کلام بنان ناں تم ناممکن سمجھتا ہوئیں اگر تھارا خیال ماں یوہ انسانی کلام ایں ف۹۶ تے ان دے مدد لیو تے سارا ال گے قرآن جیسی ایک سورت بناؤ ف۹۷ یعنی قرآن کریم گو ایسا علوم ور مشتمل ہونوں جن گو علم وعقل گا مدئی احاطو نہ کرسکیں اس کتاب گی عظمت کو اظہار کرے، تو ایسی اعلیٰ کلام آلی کتاب ناں منو چاہئے تھو نہ کہ انکار۔ ف۹۸ یعنی اُس عذاب نال جسگی قرآن پاک ماں وعیدا ایں ف۹۹ عناد نال اپناں رسولاں ناں بغیر اس گے کہ ان گا معجزات تے آیات دیکھ گے نظر تے تدبّر دے کم لیتا ف۱۰۰ تے پہلیں امت اپناں نبیاں ناں جھٹلا گے کیسا کیسا عذاباں ماں مبتلا ہوئیں یا تو اے سیّد انبیاء صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم تھاری تکذیب کرن آلاں ناں چاہئے کہ ف۱۰۱ اہل مکہ ف۱۰۲ نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم یا قرآن کریم۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

بِالْمُفْسِدِيْنَ ﴿۴۰﴾ وَاِنْ كَذَّبُوْكَ فَقُلْ لِّيْ عَمَلِيْ وَلَكُمْ عَمَلُكُمْ اَنْتُمْ ع ۴ / ۱۰
خوب جانے ف۱۰۳ اور وہ کدے تھارو انکار کریں ف۱۰۴ تاں تم فرماؤ مناں میری کرنی اور تمناں تھاری کرنی ف۱۰۵ تمناں
بَرِيْٓـُٔوْنَ مِمَّآ اَعْمَلُ وَاَنَا بَرِيْٓءٌ مِّمَّا تَعْمَلُوْنَ ﴿۴۱﴾ وَمِنْهُمْ مَّنْ
میرا کماں نال واسطو نی اور مناں تھارا کرتوتاں نال کوئی تعلق نی ف۱۰۶ اور ان بچوں کجھ
يَّسْتَمِعُوْنَ اِلَيْكَ ؕ اَفَاَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ وَلَوْ كَانُوْا لَا يَعْقِلُوْنَ ﴿۴۲﴾
وہ ہیں جیہڑا تھاری طرف کن لائیں ف۱۰۷ تو کیا تم ڈوراں ناں سنائیں گا۔ پالویں اُنھاں ناں عقل نہ ہووے ف۱۰۸
وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّنْظُرُ اِلَيْكَ ؕ اَفَاَنْتَ تَهْدِي الْعُمْيَ وَلَوْ كَانُوْا لَا
اور ان بچوں کوئے تھارے در دیکھے ف۱۰۹ کیا تم اناں ناں راہ دیس گا۔ پالویں
يُبْصِرُوْنَ ﴿۴۳﴾ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْـًٔا وَّلٰكِنَّ النَّاسَ
انھاں ناں نہ دستو ہووے۔ بیشک اللہ لوکاں ور کجھ وی ظلم نی کرتو ف۱۱۰ بلکہ لوک اپنا
اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُوْنَ ﴿۴۴﴾ وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ كَاَنْ لَّمْ يَلْبَثُوْٓا اِلَّا سَاعَةً
آپ ورآپ ہی ظلم کریں ف۱۱۱ اور جس دن انھاں ناں اٹھالے گو ف۱۱۲ انھاں ناں لگے گو گویا وہ دُنیا ما ایک دن گی ایک
مِّنَ النَّهَارِ يَتَعَارَفُوْنَ بَيْنَهُمْ ؕ قَدْ خَسِرَ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِلِقَآءِ
کھڑی ف۱۱۳ رہیا ہیں۔ آپس ما اکین دوجا ناں سیانے گا ف۱۱۴ جے پورانقصان ما رہیا وہ جنھاں نے اللہ گے نال ملاقات ناں نی
اللّٰهِ وَمَا كَانُوْا مُهْتَدِيْنَ ﴿۴۵﴾ وَاِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِيْ نَعِدُهُمْ
منیو اور وہ ہدایت ور نی تھا ف۱۱۵ اور کدے ہم تمناں دس چھڑاں ف۱۱۶ اُس گے بچوں کجھ جہڑو ہم نے اُن گے نال وعدو کیو ہے ف۱۱۷

ف۱۰۳ جیہڑا اعناد گی وجہ دے ایمان نی لیا تاتے کفر ور ڈٹیا رہیں ف۱۰۴ اے حبیب صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم تے ان گی راہ ور آن گے حق قبول کرن گی امید ٹٹ جائے ف۱۰۵ ہرایک اپناں عمل گی جزا پائیگو ف۱۰۶ کسے گا عمل ور دوجو نی پکڑن ہوئیگو، جیہڑو پکڑیو جائے گو خود اپناں عمل ور پکڑن ہوئے گو۔ یو فرمانو زجر کا طور ور ہے کہ تم نصیحت نی منتا تے حدایت قبول نی کرتا دے اُسکو وبال خود تھارے ور ہوئے گو کسے دوجا گو اس دے نقصان نی ف۱۰۷ تے تھارا دے قرآن پاک تے دین گا احکام سنیں تے بعض تے عناد گی وجہ دے دل ماں جگہ نی دیتا تے قبول نی کرتا دے یو سبھوں بیکار ہے تے وہ ہدایت دے نفعونہ لین ماں ڈوراں گی طرح ایں ف۱۰۸ تے وہ نہ حواس دے کم لیں نہ عقل دے ف۱۰۹ تے دلائل صدق تے اعلام نبوت ناں دیکھن پر تصدیق نی کرتا تے اُس دیکھن دے نتیجو نی کڈھتا، فائدہ نی لیتا، دل کی لودے محروم تے اندر گا اناں ایں۔ ف۱۱۰ بلکہ اناں ناں حدایت تے راہ پین گا سارا اسباب عطا فرمائے تے روشن دلیل قائم فرمائے ف۱۱۱ کہ ان دلائل ماں غور نی کرتا تے حق واضح ہو جان گے باوجود خود گمراہی ماں بتلا ہوئیں ف۱۱۲ قبراں دے حساب کتاب کی جگہ حاضر ہون واسطے تاں اُس دن کی ہیبت تے وحشت گو یو حال ہوئیگو کہ وہ دنیا ماں رہن گی مدت ناں بہت تھوڑی سمجھیں گا تے یو خیال کریں گا کہ ف۱۱۳ تے اسکی وجہ یاہ ہے کہ چونکہ کفار نے دنیا گی طلب ماں عمر ضائع کر چھڑی تے اللہ گی طاعت جیہڑی اناں ناں کم دیتی نہ کی تو ان گی زندگی گو وقت ان گے کم نہ آیو اس واسطے وہ اسناں بہت کہٹ سمجھیں گا ف۱۱۴ قبراں دے نکلتے ویلے تو ایک دوجاں ناں پچھانیں گا جس طرح یا دُنیا ماں پچھانیں تھا فر قیامت گی ہولناکیاں تے دہشت ناک منظر ناں دیکھ گے یاہ واقفیت نہ رہے گی تے ایک قول یو ہے کہ روز قیامت گے کھڑی کھڑی ماں حال بدلیں گا کدے ایسو ہوئیگو کہ ایک دوجاں ناں پچھانیں گا، کدے ایسو ہوئے گو نی پچھانیں گا تے جد پچھانیں گا تدھ کہیں گا ف۱۱۵ جیہڑی اناں ناں کھاٹا دے بچاتی ف۱۱۶ عذاب ف۱۱۷ دنیا ہی ماں آپ گا زمانہ، حیات ماں تاں وہ ملاحظہ کرو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَاِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ اللّٰهُ شَهِيْدٌ عَلٰى مَا يَفْعَلُوْنَ ﴿٤٦﴾

یا تمناں پہلاں ہی اپنے کول بلالیاں ف١١٨ بہرحال اُنہاں ناں مہارے کول مڑ گے آنو ہے فر اللہ ہی گواہ ہے ف١١٩ اُنگا کماں گو۔

وَلِكُلِّ اُمَّةٍ رَّسُوْلٌ ۚ فَاِذَا جَآءَ رَسُوْلُهُمْ قُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ

اور ہر اُمت ما ایک رسول ہویو ف١٢٠ جد اُنگو رسول اُن گے کول آئے ف١٢١ ان ور انصاف گو فیصلو کر دتو ف١٢٢ اور ان ور

لَا يُظْلَمُوْنَ ﴿٤٧﴾ وَيَقُوْلُوْنَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿٤٨﴾ قُلْ

ظلم نی ہووے تھو۔ اور کہیں جے وہ وعدو کد پورو ہووے گو اگر تم سچا ہیں؟ ف١٢٣ تم فرماؤ

لَّآ اَمْلِكُ لِنَفْسِيْ ضَرًّا وَّلَا نَفْعًا اِلَّا مَا شَآءَ اللّٰهُ ۭ لِكُلِّ اُمَّةٍ اَجَلٌ ۭ

جے مناں اپنی جان گا بُرا بَھلا گو (ذاتی) اختیار نی مگر جو اللہ چاہے ف١٢٤ ہر گروہ واسطے ایک وعدو ہے ف١٢٥

اِذَا جَآءَ اَجَلُهُمْ فَلَا يَسْتَاْخِرُوْنَ سَاعَةً وَّلَا يَسْتَقْدِمُوْنَ ﴿٤٩﴾ قُلْ

جد اُن گو وعدو آئے گو ایک کہڑی نہ پچھے ہٹیں گا نہ اگے بدھیں گا۔ تم فرماؤ جے

اَرَءَيْتُمْ اِنْ اَتٰىكُمْ عَذَابُهٗ بَيَاتًا اَوْ نَهَارًا مَّاذَا يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ

بلا تم دسو کدے اُسکو عذاب ف١٢٦ تھارے ور رات نا آجائے ف١٢٧ یا دھاڑی ف١٢٨ تے اُس ما کیہڑی چیز ہے جسکی مجرماں نا

الْمُجْرِمُوْنَ ﴿٥٠﴾ اَثُمَّ اِذَا مَا وَقَعَ اٰمَنْتُمْ بِهٖ ۭ آٰلْئٰنَ وَقَدْ كُنْتُمْ بِهٖ

تاول ہے؟ جس ویلے ہوجائے گو ف١٢٩ اُس ویلے یقین کرینگا ف١٣٠ یا ہون ہی منیں گا؟ ف١٣١

تَسْتَعْجِلُوْنَ ﴿٥١﴾ ثُمَّ قِيْلَ لِلَّذِيْنَ ظَلَمُوْا ذُوْقُوْا عَذَابَ الْخُلْدِ ۚ

حالانکہ تمناں اُسکی تاول ہے۔ فر ظالماں ناں کہیو جائے گو ہمیشہ عذاب چکھو تمناں

ف١١٨ تو آخرت ماں تمناں ان گو عذاب دساں گا۔ اس آیت دے معلوم ہویو کہ اللہ تعالیٰ اپنا رسول صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں کافراں گا بہت سارا عذاب تے ان گی ذلت تے رسوائیں آپ گی ظاہری حیات طیبہ ماں آپ ناں دسے گو جیسو کہ جنگ بدر وغیرہ ماں دسیں۔ اور جیڑو عذاب کافراں واسطے کفر تے تکذیب گی وجہ دے آخرت ماں مقرر فرمایو ہے وہ آخرت ماں دسے گو ف١١٩ مطلع ہے، عذاب دین آلو ہے ف١٢٠ جیڑو واناں ناں دین حق گی دعوت دیتو تے طاعت وایمان گو حکم کرتو ف١٢١ تے احکام الٰہی گی تبلیغ کرتو تو کجھ لوک ایمان لیا تا تے کجھ تکذیب کرتا تے منکر ہو جاتا تاں ف١٢٢ کہ رسول ناں تے ان ور ایمان لیان آلاں ناں نجات دتی جاتی تے تکذیب کرن آلاں ناں عذاب دے گے ہلاک کر دتو جاتو۔ آیت گی تفسیر ماں دو جو قول یوہ ہے کہ اُساں آخرت گو بیان این اور مطلب یوہ ہے کہ روز قیامت ہر اُمت واسطے ایک رسول ہویگو جس گی طرف وہ منسوب ہوئیں گا جد وہ رسول حساب گی جگہ ماں آئے گو تے مومن کافر سب ور گواہی دیے گو تدھ ان ماں فیصلو کیو جائیگو کہ مومناں نان نجات ہو یگی کافر عذاب ماں گرفتار ہوئیں گا ف١٢٣ شانِ نزول: جد آیت اِمَّا نُرِيَنَّكَ ماں عذاب گی وعید دتی گئی تاں کافراں نے براہ سرکشی یوہ کہیو کہ اے محمد صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم جس عذاب گو تم وعدہ دیں وہ کد آئیگو، اُس ماں کے دیر ہے، اُس عذاب ناں جلدی لیاؤ۔ اس ور یاہ آیت نازل ہوئی ف١٢٤ یعنی دشمناں ور عذاب نازل کرنوں تے دوستاں گی مدد کرنو تے اناں ناں غلبو دینوں یوہ سب مشیت الٰہی گے نال ہے تے مشیت الٰہی ماں ف١٢٥ اس گا ہلاک تے عذاب گو ایک وقت معین تے مقرر ہے، لوح محفوظ ماں لکھیو وو ہے ف١٢٦ جس گی تم تاول کریں ف١٢٧ جد تم غافل پیا وا ستا ہوئیں ف١٢٨ جد تمام روزی روٹی گا کماں ماں مشغول ہوئیں ف١٢٩ عذاب تھارے ور نازل ف١٣٠ اس وقت گو یقین تے ایمان کجھ فائدو نہ دیے گو ف١٣١ تکذیب تے مذاق گا طریقہ نال۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

هَلْ تُجْزَوْنَ اِلَّا بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُوْنَ ﴿۵۲﴾ وَيَسْتَنْۢبِـُٔوْنَكَ اَحَقٌّ
اپناں کرتوتاں گی جزا ملیگی ف۱۳۲ اور تماں پچھیں جے کیا وہ ف۱۳۳
هُوَ ۭ قُلْ اِيْ وَرَبِّيْٓ اِنَّهٗ لَحَقٌّ ۚ وَمَآ اَنْتُمْ بِمُعْجِزِيْنَ ﴿۵۳﴾ وَلَوْ اَنَّ
حق ہے تم فرماؤ ہاں مناں میرا رب گی قسم ایں بیشک وہ حق ہے اور تم تھکانی سکسیں ف۱۳۴ اور اگر
لِكُلِّ نَفْسٍ ظَلَمَتْ مَا فِي الْاَرْضِ لَافْتَدَتْ بِهٖ ۭ وَاَسَرُّوا النَّدَامَةَ
ہرظالم زمین گی ساریاں چیزاں گومالک ہوتو ف۱۳۵ تاں اپنی جان چھڑکان واسطے سارو کجھ دے چھڑتو ف۱۳۶ اور دل ہی دل ما پشیمان ہویا
لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَ ۚ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُوْنَ ﴿۵۴﴾ اَلَآ
جد عذاب دیکھیو اور اُن گو انصاف گے نال فیصلو کر چھڑیو اور اُن ور ظلم نی ہوسیں۔ خبردار ہوجاؤ
اِنَّ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۭ اَلَآ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَّلٰكِنَّ
(کن کھول گے سن لیو) جو کجھ آسماناں تے زمین ما ہے ف۱۳۷ سارو اللہ گو ہے کن کھول گے سن لیو بیشک اللہ گو وعدو سچو ہے مگر
اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۵۵﴾ هُوَ يُحْيٖ وَيُمِيْتُ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ﴿۵۶﴾ يٰٓاَيُّهَا
ان بچوں بہتاں ناں پتو نی۔ اوہی زندگی دیوے تے اوہی مارے اور اُسے گے کول مُڑ گے جانوں ہے۔ اے
النَّاسُ قَدْ جَاۗءَتْكُمْ مَّوْعِظَةٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ وَشِفَاۗءٌ لِّمَا فِي الصُّدُوْرِ ڏ
لوکو تھارے کول تھارا رب گی طرفوں نصیحت آگئی اور دلاں ف۱۳۸ گی شفا
وَهُدًى وَّرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۵۷﴾ قُلْ بِفَضْلِ اللّٰهِ وَبِرَحْمَتِهٖ
اور ہدایت اور رحمت موموناں واسطے۔ تم فرماؤ ہے اللہ گا فضل اور اُسے گی رحمت
فَبِذٰلِكَ فَلْيَفْرَحُوْا ۭ هُوَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُوْنَ ﴿۵۸﴾ قُلْ اَرَءَيْتُمْ مَّآ
اُن ور خوشی منائی چاہیئے ف۱۳۹ واہ (خوشی) اُن گا سہارا دھن دولت توں بہتر ہے۔ تم فرماؤ! بھلا دسو دے سہی جے جہڑو

ف۱۳۲ یعنی دنیا ماں جیڑا عمل کریں تھا تے انبیاء کرام گا انکار تے تکذیب ماں لگا رہیں تھا اسے گو بدلو ہے ف۱۳۳ مرن دے بعد زندہ ہون تے عذاب جسگا نازل ہون گی تم نے ھمناں خبر دتی ف۱۳۴ یعنی وہ عذاب تمناں ضرور پہنچ گو ف۱۳۵ مال، متاع، خزانوں، دفینوں ف۱۳۶ اور قیامت گے دن اُسناں اپنی رہائی واسطے فدیہ ماں دے چھڑتی مگر یوہ فدیو قبول نی تے تمام دنیا گی دولت خرچ کر گے وی ہون رہائی ممکن نی جد قیامت ماں یوہ منظر سامنے آیو تے کافراں گی امید نہیں ف۱۳۷ تو کافر کسے چیز گو مالک ہی نی بلکہ وہ خود وی اللہ گو مملوک ہے (ملکیت ہے) اسگو فدیو دینوں ممکن ہی نی ف۱۳۸ اس آیت ماں قرآن کریم گا آن تے اس نصیحت تے شفا تے ہدایت تے رحمت ہون گو بیان ایں کہ یاہ کتاب ان فوائد عظیم گی جامع ہے، موعظت گا معنی ایں وہ چیز جیڑی انسان ناں مرغوب گی طرف بلائے تے خطرہ دے بچائے۔ خلیل نے کہیو کہ موعظت نیکی گی نصیحت گو ناں ایں جس دے دل ماں نرمی پیدا ہوئے شفاء دے مراد یاہ ہے کہ قرآن پاک قلبی امراض (دلی بیماریاں) ناں دور کرے، دل گا امراض اخلاق ذمیمہ، برا عقیدہ، تے جہالتِ مہلکہ ہے۔ قرآن پاک ان تمام مرضاں ناں دور فرمائے۔ قرآن کریم گی شان ماں ہدایت وی فرمایو کیوں کہ وہ گمراہی دے بچائے تے حق گو راہ دسے تے ایمان آلا واسطے رحمت اس واسطے فرمایو کہ وہی اس دے فائدو لیں ف۱۳۹ فرح کسے پیاری چیز ناں حاصل کرن نال جیڑی دل ناں لذت حاصل ہوئے اس ناں کہیں مطلب یوہ ہے کہ ایمان آلاں ناں اللہ تعالیٰ گا فضل تے رحمت ور خوش ہونوں چاہیئے کہ اس نے اناں ناں مواعظ تے شفائے صدور تے ایمان گے نال دل گی راحت تے سکون عطا فرمایا، حضرت ابن عباس تے حسن تے قتادہ رضوان اللہ علیہم اجمعین نے کہیو کہ اللہ گا فضل دے اسلام تے اللہ گی رحمت دے قرآن مجید مراد ہے۔ ایک قول یوہ ہے کہ فضل اللہ دے قرآن کریم تے رحمت دے احادیث مقدسہ مراداں ایں۔

وقف النبي صلى الله عليه وسلم ع ۵

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اَنْزَلَ اللّٰهُ لَكُمْ مِّنْ رِّزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِّنْهُ حَرَامًا وَّحَلٰلًا ؕ

رزق اللہ نے تھارے واسطے اُتاریو اُسماں تم نے اپنی طرفوں حرام اور حلال بنالیو ف۱۴۰

قُلْ آٰللّٰهُ اَذِنَ لَكُمْ اَمْ عَلَى اللّٰهِ تَفْتَرُوْنَ ﴿۵۹﴾ وَمَا ظَنُّ الَّذِيْنَ

تم فرماؤ جے کیا اللہ نے تمناں اسگی اجازت دتی ہے یا تم اللہ ور بہتان لائیں ف۱۴۱ اور کے خیال ہے ان گا

يَفْتَرُوْنَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَذُوْ فَضْلٍ

وارہ ما جھڑا اللہ ور چوٹھ بولیں جے قیامت ما اُن گو کے حال ہوئے گو؟ بیشک اللہ لوکاں ور

عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُوْنَ ﴿۶۰﴾ وَمَا تَكُوْنُ فِيْ شَاْنٍ ع۷

فضل کرے ف۱۴۲ مگر اکثر لوک شکرنی کرتا۔ اور تم کسے کم ماں وی ہوویں ف۱۴۳

وَّمَا تَتْلُوْا مِنْهُ مِنْ قُرْاٰنٍ وَّلَا تَعْمَلُوْنَ مِنْ عَمَلٍ اِلَّا

اور اسگی طرفوں کجھ قرآن پڑھو اور تم ف۱۴۴ کوئے وی کم کرو

كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُوْدًا اِذْ تُفِيْضُوْنَ فِيْهِ ؕ وَمَا يَعْزُبُ عَنْ رَّبِّكَ مِنْ

ہم تھارے ور گواہ ہاں جد تم اُسناں شروع کریں اور تھارا رب کولوں

مِّثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الْاَرْضِ وَلَا فِي السَّمَآءِ وَلَآ اَصْغَرَ مِنْ ذٰلِكَ

ذرہ گے برابر کائے چیز غائب نی نہ زمین ما نہ آسماں ما اور اس توں نکی

وَلَآ اَكْبَرَ اِلَّا فِيْ كِتٰبٍ مُّبِيْنٍ ﴿۶۱﴾ اَلَآ اِنَّ اَوْلِيَآءَ اللّٰهِ لَا خَوْفٌ

یابڑی کائے چیز وی اِسی نی جیڑی اس روشن کتاب ما نہ ہوئے ف۱۴۵ کن کھول گے سن لیو اللہ گا ولیاں ناں نہ کائیں گو ڈر ہے۔

ف۱۴۰ جیسو کہ اہلِ جاہلیت نے بحیرہ، سائبہ وغیرہ ناں اپنی طرف دے حرام قرار دے چھڑیو تھو ف۱۴۱ مسئلو: اس آیت دے ثابت ہویو کہ کسے چیز ناں اپنی طرف دے حلال یا حرام کرنوں ممنوع تے خدا ور بہتان لانوں ایں (اللہ تعالیٰ بچائے) اج کل بہت لوک اس ماں مبتلا ایں ممنوعات ناں حلال کہیں تے مباحات ناں حرام۔ کجھ لوک بیاج ناں حلال کرن گا چکر ماں ایں۔ کجھ فوٹواں ناں، کجھ کھیڈ تماشاں ناں، کجھ عورتاں گی آزادی تے بے پردگی ناں کجھ پکھ ہڑ تال جیڑی خودکشی ہے مباح سمجھیں اور حلال کہیں اور کجھ لوک حلال چیزاں ناں حرام کرن گی کوشش کریں جیسو کہ محفلِ میلاد ناں، فاتحہ ناں، یارہویں تے دوجا ایصالِ ثواب کا طریقہ ناں کجھ لوک، میلاد شریف تے فاتحہ وتوشہ گی شرینی تے تبرک ناں جیڑی کہ حلال وطیّب وطاہر ایں ناجائز تے ممنوع کہیں بغیر دلیل گے اسے ناں قرآن کریم نے خدا اور بہتان لانوں دسیو ف۱۴۲ کہ رسول بیجے، کتاب نازل فرمائے تے حلال وحرام دے باخبر فرمائے ف۱۴۳ اے حبیب اکرم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ف۱۴۴ اے مسلمانوں! ف۱۴۵ کتاب مبین دے لوحِ محفوظ مراد ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ﴿٦٢﴾ اَلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَ كَانُوْا يَتَّقُوْنَ ﴿٦٣﴾

اور نہ کائیں گو غم ف ١٤٦ وہ جیہڑاں نے ایمان آنیوں اور پرہیزگاری کریں

لَهُمُ الْبُشْرٰى فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَ فِى الْاٰخِرَةِ ؕ لَا تَبْدِيْلَ لِكَلِمٰتِ

اُنہاں واسطے خوشخبری ہے دُنیا گی زندگی ما ف ١٤٧ اور آخرت ما اللہ گی گل

اللّٰهِ ؕ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿٦٤﴾ وَ لَا يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ ۘ اِنَّ الْعِزَّةَ وقف لازم

بدل نی سکتیں ف ١٤٨ یاہی بڑی کامیابی ہے اور تم اُنگی گلاں گو غم نہ کرو ف ١٤٩ بیشک ساری عزت

لِلّٰهِ جَمِيْعًا ؕ هُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ ﴿٦٥﴾ اَلَآ اِنَّ لِلّٰهِ مَنْ فِى السَّمٰوٰتِ

اللہ واسطے ہے ف ١٥٠ وُہی سنن آلو ہے جانن آلو ہے۔ کن کھول گے (غورنال) سن لیو، اللہ ہی گی ملکیت ما ہے جو کجھ آسماناں

وَ مَنْ فِى الْاَرْضِ ؕ وَ مَا يَتَّبِعُ الَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ

اور زمین ما ہے ف ١٥١ اور ان گے پچھے کیوں چلیں ف ١٥٢ جہڑا خدا کا

ف ١٤٦ ولی گی اصل ولا دے ہے جیہڑو قرب تے نصرت گا معنی ماں ہے۔ ولی اللہ وہ ہے جیہڑو فرائض و واجبات گی ادائیگی نال قرب خداوندی حاصل کرے تے طاعت، الٰہی ماں مشغول رہے تے اسگو دل نورِ جلال الٰہی گی معرفت ماں مستغرق رہے جد دیکھے دلائل قدرت الٰہی ناں دیکھے تے جد سنیں اللہ تعالیٰ گی آیت ہی سنیں تے جد بولے تے اپناں رب گی ثناہی گے نال بولے تے جد حرکت کرے طاعتِ الٰہی ماں حرکت کرے تے جد کوشش کرے اسے ماں کوشش کرے جیہڑو قرب الٰہی گو ذریعو ہوئے، اللہ تعالیٰ گا ذکر دے نہ تھکے تے دل گی اکھ نال خدا دے بغیر کسے ناں نہ دیکھے وہ صفت اولیار گی ہے، بندو جد اس حال ور پہچے تاں اللہ تعالیٰ اسگو ولی وِنا صرتے معین و مددگار ہوئے۔ متکلمین کہیں ولی وہ ہے جیہڑو صحیح اعتقاد جیہڑا مبنی بر دلائل ہوئیں رکھتو ہوئے تے اعمال صالح شریعت گے مطابق کرتو ہوئے۔ بعض عارفین نے فرمایو کہ ولایت ناں ایں قربِ الٰہی تے ہمیشہ اللہ تعالیٰ گے نال مشغول رہن گو، جد بندو اس مقام ور پہچے تاں اُسناں کسے چیز گو خوف خطرو نی رہتو اور نہ کسے چیز گا فوت ہون گو غم ہوئے۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ ولی وہ ہے جسناں دیکھ گے خدا یاد آ جائے۔ یوہی طبری گی حدیث ماں وی ہے۔ ابن زید نے کہیو کہ ولی وہی ہے جسماں وہ صفت ہوئے جیہڑی آیت ماں مزکور ہے۔ اَلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَ كَانُوْا يَتَّقُوْنَ یعنی ایمان تے تقو و رکھتو ہوئے۔ بعض علمار نے کہیو کہ ولی وہ ہے جیہڑا خاص اللہ تعالیٰ واسطے محبت کریں، اولیار گی یہ صفت احادیث کثیرہ ماں وارد ہوئی ہے بعض اکابرین نے فرمایو ولی وہ ایں جیہڑا طاعت دے قرب الٰہی گی طلب کریں تے اللہ تعالیٰ کرامت نال ان گی کارسازی فرمائے یا وہ جن گی ھدایت گو برہان گے نال اللہ کفیل ہوئے تے وہ اسگو حقِ بندگی ادا کرن تے اسگی خلق ور رحم کرن واسطے وقف ہو گیا۔ یہ معنیٰ تے عبارت اگرچہ جدا گانہ ایں لیکن ان ماں اختلاف کجھ وی نی کیونکہ ہر ایک عبارت ماں ولی گی ایک ایک صفت بیان کرائی گئی ہے جسناں قربِ الٰہی حاصل ہوئے اُسماں یہ ساریں صفت پائی جائیں۔ ولایت گا درجہ ماں تے مرتبہ ماں ہر ایک اپناں درجہ گے مطابق فضیلت تے شرف رکھے۔ ف ١٤٧ اس خوشخبری دے یا دے وہ مراد ہے جیہڑی پرہیزگاراں ناں قرآن کریم ماں جگہ جگہ دتی جائے یا بہترین خواب مراد ایں۔ جیہڑا مومن دیکھے یا اُس گے واسطے دیکھی جائے جیسو کہ کثیر حدیثاں ماں وارد ہویو ہے تے اسگو سبب یوہ ہے کہ ولی گو قلب تے اسگی روح دوئے ذکر الٰہی ماں مستغرق رہیں تو سوتے ویلے اُس گا دل ماں سوائے ذکرِ الٰہی تے معرفت گے ہور کجھ نی ہوتو اس واسطے ولی جد خواب دیکھے تاں اُسگی خواب حق تے اللہ تعالیٰ گی طرف دے اُس گا حق ماں بشارت ہوئے۔ کجھ مفسرین نے اس بشارت دے دنیا گی نیک نامی مرادلئی ہے۔ مسلم شریف گی حدیث ماں ایں کہ سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم دے عرض کیو گیو اس شخص واسطے کے ارشاد فرمائیں جیہڑو نیک عمل کرے تے لوک اُسگی تعریف کریں، فرمایو یاہ مومن واسطے بشارت عاجلہ ہے علمار فرمائیں کہ یاہ بشارت عاجلہ رضائے الٰہی تے اللہ تعالیٰ گی محبت تے خلق گا دل ماں محبت پان گی دلیل ہے۔ جیسو کہ حدیث شریف ماں آیو ہے کہ اسناں زمین ماں مقبول کردتو جائے۔ قتادہ نے کہو کہ ملائکہ موت گے وقت اللہ تعالیٰ گی طرف دے بشارت دیں۔ عطا گو قول ہے کہ دنیا گی بشارت دے واہ ہے کہ جیہڑی ملائکہ موت گے وقت سنائیں تے آخرت گی بشارت وہ ہے جیہڑی مومن ناں جان نکلن دے بعد سنائی جائے کہ اس دے اللہ تعالیٰ راضی ہے ف ١٤٨ اس گا وعدہ خلاف نی ہو سکتا جیہڑا اُس نے اپنی کتاب ماں تے اپناں رسولاں گی زبان دے اپناں اولیا تے اپناں فرمانبردار بنداں دے فرمایا ایں۔ ف ١٤٩ اس ماں سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گی تسکین فرمائی کہ کفار نابکار جیہڑا آپ گی تکذیب کریں تے آپ گے خلاف برابر مشورہ کریں تم اسگو کوئے غم نہ فرماؤ۔ ف ١٥٠ وہ جسناں چاہے عزت دے اور جسناں چاہے ذلیل کرے۔ اے سیّد عالم وہ تھارو ناصر تے مددگار ہے اُس نے تمناں تے تھارا صدقہ ماں تھاراں فرمانبرداراں عزت دتی جیسو کہ دوجی آیت ماں فرمایو کہ اللہ تعالیٰ واسطے عزت ہے اور اُس گا رسول تے ایمانداراں واسطے ف ١٥١ سارا اُس گا مملوک ایں اُس گی قدرت کے تحت تے اختیار ماں ایں مملوک ربّ نی ہو سکتو اس واسطے کہ اللہ گے سوا ہر ایک گی عبادت باطل ہے یاہ توحید گی ایک عمدہ دلیل ہے ف ١٥٢ یعنی کس دلیل گو اتباع کریں مراد یاہ ہے کہ ان گے کول کائے دلیل نی

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

شُرَكَآءَ ؕ اِنْ يَّتَّبِعُوْنَ اِلَّا الظَّنَّ وَاِنْ هُمْ اِلَّا يَخْرُصُوْنَ ﴿۶۶﴾ هُوَ

شریکاں ناں بُلائیں وہ دے صرف خام خیالی ما ایں۔ اور وہ صرف اٹکل ماریں ف۱۵۳ وہی ہے

الَّذِيْ جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ لِتَسْكُنُوْا فِيْهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا ؕ اِنَّ فِيْ

جس نے تھارے واسطے رات بنائی تانجہ تمناں اُس ما آرام ملے ف۱۵۴ اور دھیاڑی بنائی تانجہ تم دیکھ سکیں ف۱۵۵ بیشک

ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَّسْمَعُوْنَ ﴿۶۷﴾ قَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا سُبْحٰنَهٗ ؕ

اُساں نشانی ہیں۔ سُنن آلاں واسطے ف۱۵۶ بولیا اللہ نے اپنے واسطے اولاد بنائی ف۱۵۷ حالانکہ وہ پاک ہے

هُوَ الْغَنِيُّ ؕ لَهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ؕ اِنْ عِنْدَكُمْ

وہ بے نیاز ہے۔ اُسے گو ہے جووی آسماناں تے زمین ما ہے ف۱۵۸ تھارے کول

مِّنْ سُلْطٰنٍۭ بِهٰذَا ؕ اَتَقُوْلُوْنَ عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿۶۸﴾ قُلْ

اُسگی کائے وی سندنی۔ کیا اللہ گا وارہ ما واہ گل کریں جیڑی گو تم علم نی رکھتا۔ تم فرماؤ

اِنَّ الَّذِيْنَ يَفْتَرُوْنَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُوْنَ ﴿۶۹﴾ ؕ مَتَاعٌ

وہ جیڑا اللہ ور بہتان لائیں ان گو بلونی ہوسیں (وہ کامیاب نی ہوسیں) دنیا ما

فِي الدُّنْيَا ثُمَّ اِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ نُذِيْقُهُمُ الْعَذَابَ الشَّدِيْدَ

کجھ دیر برتنو ایں فِر انہاں ناں مہاری طرف مڑگے آنوں ہے فرہم انہاں ناں سخت عذاب چکھاں گا۔

بِمَا كَانُوْا يَكْفُرُوْنَ ﴿۷۰﴾ ع وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ نُوْحٍ ۘ اِذْ قَالَ لِقَوْمِهٖ

ان گا کفر گے بدلے۔ اور انہاں ناں نوح گی خبر سناؤ جد اُسنے اپنی قوم ناں کہیو۔

ع ۷ / ۱۲ الثلثة وقف لازم

يٰقَوْمِ اِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكُمْ مَّقَامِيْ وَتَذْكِيْرِيْ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ

اے میری قوم کدے میرو کھلا ہونوں ف۱۵۹ تمناں ناگوار ہے (چنگونی لگتو) اور اللہ گی نشانی یاد کرانوں ف۱۶۰

ف۱۵۳ دلیل گے بغیر محض گمانِ باطل نال بتاں ناں معبود بنائیں تے خدا گا شریک۔ اس گے بعد اللہ تعالیٰ اپنی قدرت تے نعمت گو اظہار فرمائے ف۱۵۴ تے آرام کرگے دھاڑی گی تھکاوٹ دور کرو ف۱۵۵ روشن، تانجہ تم لوماں اپنی ضرورت تے کھان پین گو سامان جمع کر سکو ف۱۵۶ جیڑا سنیں تے سمجھیں کہ جس نے ان چیزاں ناں پیدا کیو وہی عبادت گو حقدار ہے اور اُسگو کوئے شریک نی اس گے بعد مشرکاں گا ایک مقولہ گو ذکر فرمائے ف۱۵۷ کافراں گو یوہ کلمو نہایت بردتے انتہا درجہ گی جہالت پر یوہ ہے اللہ تعالیٰ اس گو رد فرمائے ف۱۵۸ ات مشرکین گا اس مقولہ گا ترے رد فرمایا پہلو رد دے کلمہ سُبْحٰنَهٗ ماں ایں جس ماں دسیو گیو کہ اس گی ذات اولاد دے پاک تے منزہ ہے وہ واحد حقیقت ہے دوجو رد هُوَ الْغَنِيُّ فرمان ماں ایں کہ وہ تمام مخلوق دے بے نیاز ہے۔ تو اولاد اُس گے واسطے ہو ہی نی سکتی، اولاد تے یا کمزور ناں ضرورت ہوئے جیڑو اس دے قوت حاصل کرے یا فقیر جیڑو اُس دے مدد لیئے یا ذلیل چاہے جیڑو اُس دے عزت حاصل کرے غرض جسگی چاہت ہوئے اُس گی کائے ضرورت تے حاجت ہوئے تو جیڑو غنی تے بے نیاز ہوئے اُساں اولاد گی کے ضرورت ہے وَلَد والد گو ایک جُز ہوئے تا والد ہون واسطے مرکب ہونوں لازم آئے گو تے مرکب ہونوں ممکن ہون ناں لازم آئے گو اور ہر ممکن غیر گو محتاج ہوئے اور حادث لہذا اللہ تعالیٰ گی ذات ان صفات دے پاک ہے۔ لہذا اُس گے واسطے اولاد گو ہونوں محال ہے جسگو رد۔ لَهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ماں ایں کہ تمام مخلوق اُسگی مملوک ہے تے مملوک ہونوں اولاد گے نال جمع نی ہو تو لہذا تمام مخلوق بچوں کوئے اُسگی اولاد نی ہو سکتو ف۱۵۹ تے ایک لمی عمر تک تھارے بچ ٹھہرنوں ف۱۶۰ تے اس ور تم نے میرا قتل تے مناں کڈھن گو ارادو کیو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فَعَلَى اللّٰهِ تَوَكَّلْتُ فَاَجْمِعُوْٓا اَمْرَكُمْ وَشُرَكَآءَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُنْ اَمْرُكُمْ

تے میں اللہ ہی ور پروسو کیودو ہے ف۱۶۱ تاں تم اور تھارا معبود سارا مل گے کم کرو تھارا کم

عَلَيْكُمْ غُمَّةً ثُمَّ اقْضُوْٓا اِلَيَّ وَلَا تُنْظِرُوْنِ ﴿۷۱﴾ فَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَمَا

تمناں کائے کمی نہ دِسے فرجووی نہوسکے میرو کرلیو۔ اور مناں ذری وی مہلت نہ دیو ف۱۶۲ فرکدے تم منہ پھیریں ف۱۶۳ تاں

سَاَلْتُكُمْ مِّنْ اَجْرٍ ؕ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلَى اللّٰهِ ۙ وَاُمِرْتُ اَنْ اَكُوْنَ

ہوں تھارا تے کائے اُجرت نی منگو ف۱۶۴ میری اُجرت تے اللہ ور ف۱۶۵ ہے اور مناں حکم دتو گیو ہے کہ ہوں

مِنَ الْمُسْلِمِيْنَ ﴿۷۲﴾ فَكَذَّبُوْهُ فَنَجَّيْنٰهُ وَمَنْ مَّعَهٗ فِي الْفُلْكِ وَجَعَلْنٰهُمْ

مسلماناں بیچوں بنوں۔ تے اُنہاں نے اُسناں ف۱۶۶ جھٹلایو (جوٹھو کیو) ہم نے اُسناں تے اُس گے نال جھڑووی کشتی ماتھو نجات دتی اور انہاں ناں ہم نے

خَلٰٓئِفَ وَاَغْرَقْنَا الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا ۚ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ

نائب بنایو ف۱۶۷ اور جنہاں نے مہاری آیتاں گو انکار کیو انہاں ناں ہم نے ڈوب چھڑیو، تاں دیکھو ڈرایاواں گو انجام

الْمُنْذَرِيْنَ ﴿۷۳﴾ ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهٖ رُسُلًا اِلٰى قَوْمِهِمْ

کیے ہویو۔ فر اِس توں بعد ہور رسول ف۱۶۸ ہم نے انگی قوماں گی طرف پیجیا

فَجَآءُوْهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ فَمَا كَانُوْا لِيُؤْمِنُوْا بِمَا كَذَّبُوْا بِهٖ مِنْ

ان گے کول واضح نشانی لے آیا، (معجزات) تے وِہ اِسانی تھا جے ایمان آنتا اُس ور جس ناں

قَبْلُ ؕ كَذٰلِكَ نَطْبَعُ عَلٰى قُلُوْبِ الْمُعْتَدِيْنَ ﴿۷۴﴾ ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ

وِہ پہلاں جوٹھا کہہ گیا تھا۔ ہم اسے طرح مہر لا چھڑاں حد توں بدھن آلاں گا دِلاں ور۔ فر اس تو بعد

بَعْدِهِمْ مُّوْسٰى وَهٰرُوْنَ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۟ئِهٖ بِاٰيٰتِنَا فَاسْتَكْبَرُوْا

ہم نے موسیٰ اور ہارون ناں فرعون اور اُس گا درباریاں گی طرف اپنی نشانی دے گے پیجیو تے انہاں نے تکبر کیو۔

وَكَانُوْا قَوْمًا مُّجْرِمِيْنَ ﴿۷۵﴾ فَلَمَّا جَآءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوْٓا

اور وِہ مجرم لوگ تھا۔ جد ان گے کول مہاری طرفوں حق آئیوتاں ف۱۶۹ بولیا

ف۱۶۱ تے اپنوں معاملو اُس واحد لاشریک لہ گے سپرد کیو ف۱۶۲ مناں کجھ پرواہ نی۔ حضرت نوح علیہ السلام گو یوہ کلام بطریق تعجیز ہے۔ مدعو یوہ ہے کہ مناں اپنا قوی تے قادر پروردگار ور کامل پروسو تے اعتماد ہے تم تے تھارا بے اختیار تے مجبور معبود مناں کجھ وی نقصان نی پہچا سکتا۔ ف۱۶۳ میری نصیحت دے ف۱۶۴ جس گا فوت ہون گو مناں افسوس ہے ف۱۶۵ وہی مناں جزا دیے گو۔ مدعو یوہ ہے کہ میرو وعظ و نصیحت کرنوں محض رضاء الٰہی واسطے ہے، کسے دنیاوی غرض دے نی ف۱۶۶ یعنی حضرت نوح علیہ السلام ناں ف۱۶۷ تے ہلاک ہون آلاں دے بعد زمین ماں بسایا۔ ف۱۶۸ حضرت ہود، صالح، ابراہیم، لوط، شعیب وغیرہ ہم علیہم الصلوٰۃ والسلام ف۱۶۹ حضرت موسیٰ علیہ الصلوٰۃ والسلام گے ذریعے تے فرعونیاں نے پہچان لیو کہ یوہ حق ہے۔ اللہ تعالیٰ گی طرف دے آیو ہے۔ مگر نفسانی خواہشات گی وجہ دے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

إِنَّ هٰذَا لَسِحْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿٧٦﴾ قَالَ مُوْسٰٓى أَتَقُوْلُوْنَ لِلْحَقِّ لَمَّا جَآءَكُمْ ؕ
يوہ تے ضرور کھلم کھلو جادو ہے۔ موسیٰ نے کہیو کیا تم حق گا وارہ ما اِسو کہیں؟ جد وہ تھارے کول آیو۔
أَسِحْرٌ هٰذَا ؕ وَلَا يُفْلِحُ السّٰحِرُوْنَ ﴿٧٧﴾ قَالُوْٓا أَجِئْتَنَا لِتَلْفِتَنَا عَمَّا وَجَدْنَا
کیا یوہ جادو ہے؟ف١٧١ اور جادوگر مرادناں نی پہنچا۔ بولیا ف١٧١ جے تم مہارے کول تاں ہی آیا ایں جے ہمناں اُس ف١٧٢ دین توں موڑیں
عَلَيْهِ اٰبَآءَنَا وَتَكُوْنَ لَكُمَا الْكِبْرِيَآءُ فِي الْأَرْضِ ؕ وَمَا نَحْنُ لَكُمَا
جیڑا ور ہم نے اپنا باپ دادا ناں پایو ہے اور زمین ور تم دواں گی بڈھائیں رہ اور ہم تھارے ور
بِمُؤْمِنِيْنَ ﴿٧٨﴾ وَقَالَ فِرْعَوْنُ ائْتُوْنِيْ بِكُلِّ سٰحِرٍ عَلِيْمٍ ﴿٧٩﴾ فَلَمَّا جَآءَ
ایمان آنن آلا نی۔ اور فرعون ف١٧٣ بولیو ساراں جادوگراں ناں میرے کول لے آؤ۔ فر جد جادوگر
السَّحَرَةُ قَالَ لَهُمْ مُّوْسٰٓى أَلْقُوْا مَآ أَنْتُمْ مُّلْقُوْنَ ﴿٨٠﴾ فَلَمَّآ أَلْقَوْا
آگیا، اُنہاں ناں موسیٰ نے کیو سٹو جو کجھ تم نے سٹوں ہے ف١٧٤ فر جد اُنہاں نے سٹیو۔
قَالَ مُوْسٰى مَا جِئْتُمْ بِهِ ۙ السِّحْرُ ؕ إِنَّ اللّٰهَ سَيُبْطِلُهٗ ؕ إِنَّ اللّٰهَ لَا
موسیٰ نے کہیو جو کجھ تم نے آنیو ہے یوہ جادو ہے ف١٧٥ ہون اللہ اسناں باطل کرچھڑے گو
يُصْلِحُ عَمَلَ الْمُفْسِدِيْنَ ﴿٨١﴾ وَيُحِقُّ اللّٰهُ الْحَقَّ بِكَلِمٰتِهٖ وَلَوْ كَرِهَ
بیشک اللہ فسادیاں گو کم نی بناتو۔ اور اللہ اپنا کلام نال ف١٧٦ حق ناحق کرگے دس چھڑے پانویں مجرماں ناں مندو لگے۔
ع٨ ١٢/١٣ الْمُجْرِمُوْنَ ﴿٨٢﴾ فَمَآ اٰمَنَ لِمُوْسٰٓى إِلَّا ذُرِّيَّةٌ مِّنْ قَوْمِهٖ عَلٰى
تو موسیٰ ور ایمان نی آنیو مگر اُسگی قوم گی اولاد توں چند لوکاں نے ف١٧٧

ف١٧١ ہرگز نی ف١٧١ فرعونی حضرت موسیٰ علیہ السلام دے ف١٧٢ دین وملت تے بت پرستی تے فرعون پرستی ف١٧٣ سرکش تے متکبرّ نے چاہیو کہ حضرت موسیٰ علیہ السلام گا معجزہ گو مقابلو باطل نال کرے تے دنیاناں اس مغالطہ ماں سٹے کہ حضرت موسیٰ علیہ السلام گا معجزات (معاذ اللہ) جادو گی ایک قسم ایں اس واسطے وہ ف١٧٤ رسّا، تے شتیر وغیرہ تے جیڑ و تمناں جادو کرنوں ایں کرو یوہ آپ نے اس واسطے فرمایو کہ حق تے باطل ظاہر ہو جائیں تے جادو گا کرشمہ جیڑا وہ کرن آلاں ایں ان گو فساد واضح ہو جائے ف١٧٥ نہ کہ وہ آیات الٰہیہ جناں ناں فرعون نے اپنی بے ایمانی گی وجہ دے جادو کہیو ف١٧٦ یعنی اپناں حکم، اپنی قضا وقدرتے اپناں اس وعدہ نال کہ حضرت موسیٰ علیہ السلام ناں جادوگراں ور غالب فرمائیگو ف١٧٧ اسماں نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گی تسلی ہے کہ آپ اپنی امت گا ایمان لیان گو نہایت اہتمام فرمائیں تھا تے ان گا مُنہ موڑن دے سخت غمزدہ ہوئیں تھا۔ آپ گی تسکین فرمائی گئی کہ باوجودے کہ حضرت موسیٰ علیہ السلام نے اتنوں بڑو معجزو دسیو فروی تھوڑا ہی لوکاں نے ایمان قبول کیو، ایسیں حالت انبیار کرام ناں پش آتی رہ ہیں تم اپنی امت گا مُنہ موڑن دے رنجیدہ نہ ہوؤ مِنْ قَوْمِهٖ ماں جیڑی ضمیر ہے وہ یا دے حضرت موسیٰ علیہ السلام کی طرف راجع ہے اس صورت ماں قوم گی ذرّیت دے بنی اسرائیل مراد ہوئیں گا جن گی اولاد مصر ماں آپ گے نال تھی اور ایک قول یوہ ہے کہ اس دے وہ لوک مراد ایں جیڑا فرعون گا قتل دے بچ گیا تھا کیونکہ جد بنی اسرائیل گا لڑکا فرعون گا حکم نال قتل کیا جائیں تھا تو بنی اسرائیل گی کجھ عورت جیڑیں قوم فرعون گی کجھ عورتاں گے نال کجھ تعلقات رکھیں تھیں اناں ناں جد بچو ہوتو تاں اُس گی جان گا خطرہ گی وجہ دے اُس بچہ ناں فرعونیاں عورتاں گے کول چھوڑ دیں تھیں، ایسا بچہ جیڑا فرعونیاں کا کہراں ماں پلیا تھا اُس دن حضرت موسیٰ علیہ السلام ور ایمان لے آیا اس دن اللہ تعالیٰ نے آپ ناں جادوگراں ور غلبو عطا فرمایو تھو۔ ایک قول یوہ ہے کہ یاہ ضمیر فرعون گی طرف مڑے اس دے فرعون گی اولاد مراد ہے حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما دے مروی ہے کہ وہ فرعون گی قوم گا کجھ تھوڑا جیا لوک تھا جیڑا ایمان لے آیا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

خَوْفٍ مِّنْ فِرْعَوْنَ وَمَلَاۡئِهِمْ اَنْ يَّفْتِنَهُمْ ؕ وَاِنَّ فِرْعَوْنَ لَعَالٍ فِی
فرعون اور اُس گا درباریاں تو ڈرتاں ڈرتاں جے کرے اُنھاں ناں ہٹن ف۱۷۸ ور مجبور نہ کریں اور بیشک فرعون
الْاَرْضِ ۚ وَاِنَّهٗ لَمِنَ الْمُسْرِفِیْنَ ﴿۸۳﴾ وَقَالَ مُوْسٰی یٰقَوْمِ اِنْ كُنْتُمْ
زمین ور تکبر کرن آلو تھو۔ اور بیشک وہ حدتوں گذر گیو ف۱۷۹ اور موسیٰ نے کہیو اے میری قوم! کدے تم
اٰمَنْتُمْ بِاللّٰهِ فَعَلَیْهِ تَوَكَّلُوْۤا اِنْ كُنْتُمْ مُّسْلِمِیْنَ ﴿۸۴﴾ فَقَالُوْا عَلَی
اللہ ور ایمان آنیں تاں اُسے ور پروسو رکھو ف۱۸۰ جے کدے تم مسلمان ہیں۔ بولیا
اللّٰهِ تَوَكَّلْنَا ۚ رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلْقَوْمِ الظّٰلِمِیْنَ ﴿۸۵﴾ وَنَجِّنَا
ہم نے اللہ ہی ور پروسو کیو۔ الٰہی ہمناں ظالم لوکاں واسطے آزمائش نہ بنائیے ف۱۸۱ اور اپنی
بِرَحْمَتِكَ مِنَ الْقَوْمِ الْكٰفِرِیْنَ ﴿۸۶﴾ وَاَوْحَیْنَاۤ اِلٰی مُوْسٰی وَاَخِیْهِ اَنْ
رحمت فرماگے ہمناں کافراں تونجات دیے ف۱۸۲ اور ہم نے موسیٰ تے اس گا پائی ناں وحی بھیجی۔
تَبَوَّاٰ لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُیُوْتًا وَّاجْعَلُوْا بُیُوْتَكُمْ قِبْلَةً وَّاَقِیْمُوا الصَّلٰوةَ ؕ
جے مصرما اپنی قوم گے واسطے مکان بناؤ اور اپناں گھراں ناں نمازگی جگہ بناؤ ف۱۸۳ اور نماز قائم رکھو
وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِیْنَ ﴿۸۷﴾ وَقَالَ مُوْسٰی رَبَّنَاۤ اِنَّكَ اٰتَیْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَاَهٗ
اور مسلماناں ناں خوشخبری سناؤ ف۱۸۴ اور موسیٰ نے عرض کی۔ اے میرا رب! تیں فرعون تے اُس گا سرداراں ناں
زِیْنَةً وَّاَمْوَالًا فِی الْحَیٰوةِ الدُّنْیَا ۙ رَبَّنَا لِیُضِلُّوْا عَنْ سَبِیْلِكَ ۚ رَبَّنَا
زینت ف۱۸۵ تے مال دنیاگی زندگی ما دِتو اے میرا رب! اِسے واسطے وہ تیرا راہ ناں بُھل گیا اے رب مہارا!
اطْمِسْ عَلٰۤی اَمْوَالِهِمْ وَاشْدُدْ عَلٰی قُلُوْبِهِمْ فَلَا یُؤْمِنُوْا حَتّٰی یَرَوُا
ان گا مال برباد کرچھڑ ف۱۸۶ اور اُن گا دِل سخت بنا تانجہ ایمان نہ آنیں۔ جد توڑی دردناک

ف۱۷۸ دین دے ف۱۷۹ کہ بندہ ہوگے خدائی دعوو کربیٹھو ف۱۸۰ وہ اپنا فرمانبردار گی مدد کرے تے دشمناں ناں ہلاک فرمائے، مسئلو: اس آیت دے ثابت ہویو کہ اللہ تعالیٰ ور پروسو کرنوں ایمان کامل گو تقاضو ہے ف۱۸۱ یعنی اناں ناں مہارے ور غالب نہ کرتاں جے وہ یوہ گمان نہ کریں کہ وہ حق ور ایں۔ ف۱۸۲ تے ان گا ظلم وستم دے بچا ف۱۸۳ قبلہ گی طرف مڑو۔ حضرت موسیٰ علیہ السلام گو قبلو کعبہ شریف تھو تے ابتدار ماں بنی اسرائیل ناں یوہی حکم تھو کہ وہ کھراں ماں چھپ گے نماز پڑھیں تانجہ فرعونیاں گی تکلیف دے بچیا رہیں۔ ف۱۸۴ مدد الٰہی گی تے جنت گی ف۱۸۵ عمدہ لباس، نفیس فرش، قیمتی زیور طرح طرح گا سامان ف۱۸۶ کہ وہ تیری نعمتاں ور بجائے شکر گزاری گے نڈر ہوگے گناھاں ماں لگ گیا۔ حضرت موسیٰ علیہ السلام گی یا دعا قبول ہوئی تے فرعونیاں گا درہم و دینار وغیرہ پتھر بن گیا۔ حتیٰ کہ پھل تے کھان گی چیز دیں، اور یاہ ان نواں نشانیاں بچوں ایک ہے جیڑیں حضرت موسیٰ علیہ السلام ناں دتی گئیں تھیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الْعَذَابَ الْاَلِيْمَ ﴿٨٨﴾ قَالَ قَدْ اُجِيْبَتْ دَّعْوَتُكُمَا فَاسْتَقِيْمَا وَلَا تَتَّبِعٰٓنِّ

عذاب نہ دیکھ لیں ف۱۸۷ فرمایو تھاری دواں گی دعا قبول ہوگئی ف۱۸۸ تم ثابت قدم رہیو ف۱۸۹

سَبِيْلَ الَّذِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿٨٩﴾ وَجٰوَزْنَا بِبَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ الْبَحْرَ

اور ناداناں گا راہ ور نہ چلیو ف۱۹۰ اور ہم بنی اسرائیل ناں دریا پار لے گیا۔

فَاَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُوْدُهٗ بَغْيًا وَّعَدْوًا ؕ حَتّٰٓى اِذَآ اَدْرَكَهُ الْغَرَقُ ۙ

تے فرعون تے اُس گا لشکر نے ان گو پچھو کیو۔ سرکشی اور ظلم نال اِت توڑی جے جد وہ ڈُبن لگو ف۱۹۱

قَالَ اٰمَنْتُ اَنَّهٗ لَآ اِلٰهَ اِلَّا الَّذِيْٓ اٰمَنَتْ بِهٖ بَنُوْٓا اِسْرَآءِيْلَ

تاں کہین لگو جے میں ایمان آنیوں (من لیو) جے اُس توں بغیر کوئی سچو معبود نی جس ور بنی اسرائیل نے ایمان آنیو

وَاَنَا مِنَ الْمُسْلِمِيْنَ ﴿٩٠﴾ آٰلْـٰٔنَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنْتَ مِنَ

اور ہوں مسلمان ہاں ف۱۹۲ کیا ہوں (ایمان آنن لگو) ف۱۹۳ حالانکہ پہلاں توں نافرمان رہیو اور تو

الْمُفْسِدِيْنَ ﴿٩١﴾ فَالْيَوْمَ نُنَجِّيْكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُوْنَ لِمَنْ خَلْفَكَ

فسادی ہے ف۱۹۴ اج ہم تیری لاش ناں کڈھ چھڑاں گا تانجہ تو اپناں پچھلاں واسطے

ع ۱۰ / ۹ / ۱۴

اٰيَةً ؕ وَاِنَّ كَثِيْرًا مِّنَ النَّاسِ عَنْ اٰيٰتِنَا لَغٰفِلُوْنَ ﴿٩٢﴾ وَلَقَدْ

نشانی بن جائے ف۱۹۵ اور بیشک اکثر لوک مہاری آیتاں توں غافل ہیں اور بیشک

ف۱۸۷ جد حضرت موسیٰ علیہ الصلوٰۃ والسلام ان گا ایمان لیان دے مایوس ہوگیا تاں آپ نے اناں واسطے یاہ دعا کی تے ایسو ہی ہوو کہ وہ غرق ہون گا وقت تک ایمان نہ لیایا۔ **مسئلو:** اس دے معلوم ہویو کہ کسے جری کا فر شخص واسطے کفر ور مرن گی دعا کرنوں کفرنی۔ (مدارک) ف۱۸۸ دعا گی نسبت حضرت موسیٰ تے ہارون علیہما السلام دواں گی طرف کی گئی ہے حالانکہ موسیٰ علیہ السلام دعا کریں تھا تے حضرت ہارون علیہ السلام آمین کہیں تھا اس دے معلوم ہویو کہ امین کہن آلو وی دعا کرن آلاں ماں شمار ہوئے۔ **مسئلو:** یوہ وی ثابت ہویو کہ امین دعا ہے لہذا اسگے واسطے اخفا ہی زیادہ مناسب ہے (مدارک) حضرت موسیٰ علیہ السلام گی دعا تے اسگی مقبولیت گے درمیان چالی سالاں گو وقفو ہویو ف۱۸۹ دعوت تے تبلیغ ور ف۱۹۰ جیڑا قبولِ دعا ماں دیر ہون گی حکمت ناں نی جانتا ف۱۹۱ تد فرعون ف۱۹۲ فرعون نے ایمان گا قبول ہون کی تمنا تے آرزو گو مضمون ترے مرتبہ تکرار گے نال دھرایو لیکن یوہ ایمان قبول نہ ہویو کیوں کہ ملائکہ تے عذاب گا دیکھن دے بعد ایمان مقبول نی، اگر حالت اختیار ماں ایک مرتبہ وی وہ یوہ کلمو دل نال کہتو تو اُسگو ایمان قبول کر لیو جاتو لیکن اُس نے وقت گوا چھڑیو، اُس واسطے اُس ناوہ کہیو گیو جیڑا آیتاں ماں اگے ذکر ہوئے ف۱۹۳ حالت اضطراب ماں جد کہ غرق ماں مبتلا ہو گیو ہے تے زندگی گی اُمید باقی نی رہی اُس وقت ایمان لیائے؟ ف۱۹۴ خود گمراہ تھو دوجاں ناں گمراہ کرے تھو۔ مروی ہے کہ یک مرتبہ حضرت جبریل علیہ السلام فرعون گے کول ستفتا رلے آیا جسگو مضمون یوہ تھو کہ بادشاہ گو کے حکم ایں ایسا غلام گا وارہ ماں جس نے ایک شخص گا مال تے نعمتاں ماں پرورش حاصل کی فراُسے گی ناشکری کی تے اُس گا حق گو منکر ہو گیو۔ تے اپنے آپ مولیٰ ہون گو دعوو کر بیٹھو اس ور فرعون نے یوہ جواب لکھیو کہ جیڑو غلام اپناں آقا گی نعمتاں گو انکار کرے تے اُس گا مقابلہ مان آجائے اُس گی سزا یاہ ہے کہ اُس ناں دریا ماں ڈبو دتو جائے جد فرعون ڈبن لگو تو حضرت جبریل علیہ السلام نے اُس گو وہی فتوو اُس گے سامنے کر چھڑیو تے اُس نے اُسناں پہچان لیو (سبحان اللہ) ف۱۹۵ علمار تفسیر فرمائیں کہ جد اللہ تعالیٰ نے فرعون تے اُس گی قوم ناں غرق کیو تے موسیٰ علیہ السلام نے اپنی قوم ناں ان گی ہلاکت گی خبر دتی تاں بعض بنی اسرائیل ناں شبہ ہو رہیو تے اُس گی ہیبت تے خوف جیڑو ان گا دلاں ماں تھو اُس گی وجہ دے اناں ناں یقین نہ آیو، بامر الٰہی دریا نے فرعون گی لاش کنارا اور پھینک چھڑی بنی اسرائیل نے اس ناں دیکھ گے پہچان لیو

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

بَوَّاْنَا بَنِیْۤ اِسْرَآءِیْلَ مُبَوَّاَ صِدْقٍ وَّ رَزَقْنٰهُمْ مِّنَ الطَّیِّبٰتِ ۚ فَمَا
ہم نے بنی اسرائیل ناں عزت گی جگہ دتی ف۱۹۶ اور انہاں ناں ستھری روزی عطا فرمائی
اخْتَلَفُوْا حَتّٰی جَآءَهُمُ الْعِلْمُ ؕ اِنَّ رَبَّكَ یَقْضِیْ بَیْنَهُمْ یَوْمَ الْقِیٰمَةِ
اختلاف ما نی پیا ف۱۹۷ مگر جد ان گے کول علم آیو ف۱۹۸ بیشک تھارو رب فیصلو فرمائے گو
فِیْمَا كَانُوْا فِیْهِ یَخْتَلِفُوْنَ ﴿۹۳﴾ فَاِنْ كُنْتَ فِیْ شَكٍّ مِّمَّاۤ اَنْزَلْنَاۤ
ان گو قیامت گے دن جس گل ما وہ اختلاف کریں تھا ف۱۹۹ اور اے سنن آلیا اگر تناں کجھ شک ہووے تاں اُسماں جیڑو ہم نے
اِلَیْكَ فَسْـَٔلِ الَّذِیْنَ یَقْرَءُوْنَ الْكِتٰبَ مِنْ قَبْلِكَ ۚ لَقَدْ جَآءَكَ
تیری طرف اُتاریو ہے ف۲۰۰ تاں اُنہاں ناں پچھ دیکھ جیڑا تیرا توں پہلاں کتاب پڑھیں تھا ف۲۰۱ بیشک تیرے کول
الْحَقُّ مِنْ رَّبِّكَ فَلَا تَكُوْنَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِیْنَ ﴿۹۴﴾ وَ لَا تَكُوْنَنَّ
تیرا رب گی طرفوں حق آیو ف۲۰۲ تے تو ہرگز شک کرن آلاں ماں نہ ہوئیے۔ اور تو کدے وی انہاں بچوں نہ بنیے۔
مِنَ الَّذِیْنَ كَذَّبُوْا بِاٰیٰتِ اللّٰهِ فَتَكُوْنَ مِنَ الْخٰسِرِیْنَ ﴿۹۵﴾ اِنَّ
جنہاں نے اللہ گی آیتاں ناں جھٹو کیو کدے توں نقصان آلاں بچوں نہ ہوجائے۔ بیشک
الَّذِیْنَ حَقَّتْ عَلَیْهِمْ كَلِمَتُ رَبِّكَ لَا یُؤْمِنُوْنَ ﴿۹۶﴾ وَ لَوْ جَآءَتْهُمْ
وہ جن ور تیرا رب گی گل ہی پے گئی ہے ف۲۰۳ وہ کدے وی ایمان نی لیا سیں۔ پانویں ساریں
كُلُّ اٰیَةٍ حَتّٰی یَرَوُا الْعَذَابَ الْاَلِیْمَ ﴿۹۷﴾ فَلَوْ لَا كَانَتْ قَرْیَةٌ
نشانیں ان گے کول آجائیں۔ جد تک دردناک عذاب نہ دیکھ لیں ف۲۰۴ تو ہوئی نہ ہوتی کائے بستی ف۲۰۵
اٰمَنَتْ فَنَفَعَهَاۤ اِیْمَانُهَاۤ اِلَّا قَوْمَ یُوْنُسَ ؕ لَمَّاۤ اٰمَنُوْا كَشَفْنَا عَنْهُمْ
جے ایمان آنتی ف۲۰۶ تاں اُسگو ایمان فائدو دیتو ہاں یونس گی قوم۔ جد ایمان آنیو ہم نے اُن توں

ف۱۹۶ عزت گی جگہ دے یاملکِ مصر تے فرعونیاں گی جائداد مراداین، یاسرزمین شام تے اردن جیڑا نہایت سرسبزوشاداب تے زرخیز شہراین
ف۱۹۷ بنی اسرائیل جن گے نال یہ واقعات ہوچکا۔ ف۱۹۸ علم دے مرادات یادے توریت ہے جس گا معنیٰ ماں یہودی آپسماں اختلاف کریں تھایا سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم گی تشریف آوری ہے کہ اس دے پہلاں سارا یہودی آپ گا اقرار تے آپ گی نبوت ور متفق تھا تے توریت ماں جیڑا آپ گا اوصاف مذکور تھا اناں ناں منیں تھا لیکن تشریف آوری گے بعد اختلاف کرن لگا کجھ ایمان لے آیا تے کجھ حسد تے عناد تے عداوت گی وجہ دے انکار ہوگیا۔ ایک قول یوہ ہے کہ علم دے قرآن کریم مراد ہے ف۱۹۹ اس طرح کہ اے سیّد انبیا رتھارے ور ایمان لیان آلاں ناں جنت ماں داخل فرمائیگو۔ تے آپ گو انکار کرن آلاں ناں جہنم ماں عذاب فرمائے گو ف۲۰۰ بواسطہ اپناں رسول محمد مصطفےٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گے ف۲۰۱ یعنی اہلِ کتاب گا علمار مثلاً حضرت عبداللہ بن سلام تے ان گا اصحاب گے تانجہ وہ تناں سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گی نبوت گو اطمینان دوائیں تے آپ گی نعت تے صفت جیڑی توریت ماں ایں وہ سنا گے شک دور کریں۔ فائدو۔ شک انسان گے نزدیک کے اَمر ماں دواں طرفاں گو برابر ہونوں ایں۔ خواہ وہ اس طرح ہوئے کہ دوئیں طرفیں برابر قرینہ ہوئیں، خواہ اسطرح کہ کسے طرف وی کوئے قرینوں نہ ہوئے۔ محققین گے نزدیک شک اقسام جہل بچوں ایں تے جہل تے شک ماں عام وخاص مطلق گی نسبت ہے یعنی ہرایک شک جہل ہے تے پر جہل شک نی ف۲۰۲ جیڑ و براھین لائحہ تے آیاتِ واضحہ دے اتنوں واضح ہے کہ اُس ماں شک گی مجال نی۔ (خازن) ف۲۰۳ یعنی وہ قول ان ور ثابت ہوچکو جیڑ و لوحِ محفوظ ماں لکھ دتو گیو ہے۔ تے جس گی ملائکہ نے خبر دتی ہے کہ وہ لوک کافر مریں گا، ف۲۰۴ تے اس وقت گو ایمان لیانوں نافع نی ف۲۰۵ ان بستیاں بچوں جناں ناں ہم نے ہلاک کیو۔ ف۲۰۶ تے اخلاص گے نال توبہ کرلئی عذاب نازل ہون دے پہلاں۔ (مدارک)

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَمَتَّعْنٰهُمْ اِلٰى حِيْنٍ ﴿٩٨﴾

ذلت گو عذاب دنیا گی زندگی ما ہٹا چھڑیو اور ایک وقت توڑی انہاں ناں برتن دتو ف۲۰۷

وَلَوْ شَآءَ رَبُّكَ لَاٰمَنَ مَنْ فِي الْاَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيْعًا ؕ اَفَاَنْتَ تُكْرِهُ

اور کدے تھارو رب چاہتو تاں زمین ماں جتنا وی ہیں سارا گا سارا ایمان لے آتا ف۲۰۸ تو کیا تم لوکاں ور

النَّاسَ حَتّٰى يَكُوْنُوْا مُؤْمِنِيْنَ ﴿٩٩﴾ وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ اَنْ تُؤْمِنَ اِلَّا

زبردستی کر کے مسلمان کرینگا؟ ف۲۰۹ اور کسے گی طاقت نی جے ایمان لے آئے

بِاِذْنِ اللّٰهِ ؕ وَيَجْعَلُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِيْنَ لَا يَعْقِلُوْنَ ﴿١٠٠﴾ قُلِ انْظُرُوْا

اللہ گا حکم گے بغیر ف۲۱۰ اور عذاب ان ور کرلو ہے جھاں ناں عقل نی۔ تم فرماؤ دیکھو ف۲۱۱

مَاذَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ وَمَا تُغْنِي الْاٰيٰتُ وَالنُّذُرُ عَنْ

جے آسماناں تے زمین ما کے ہے؟ ف۲۱۲ اور آیت اور رسول کجھ فائدونی دیتا جن گا

قَوْمٍ لَّا يُؤْمِنُوْنَ ﴿١٠١﴾ فَهَلْ يَنْتَظِرُوْنَ اِلَّا مِثْلَ اَيَّامِ الَّذِيْنَ خَلَوْا

نصیب ما ایمان نی۔ تو کیا وہ انتظار کریں۔ انہاں دناں گا جیہڑا ان تو

مِنْ قَبْلِهِمْ ؕ قُلْ فَانْتَظِرُوْٓا اِنِّيْ مَعَكُمْ مِّنَ الْمُنْتَظِرِيْنَ ﴿١٠٢﴾

پہلاں ہو گزریا؟ ف۲۱۳ تم فرماؤ تاں انتظار کروہوں وی تھارے نال انتظار کروں ف۲۱۴

ف۲۰۷ قوم یونس گو واقعو یوہ ہے کہ موصل گا علاقہ نینوای ماں یہ لوک رہیں تھا تے کفر و شرک ماں بتلا تھا۔ اللہ تعالیٰ نے حضرت یونس علیہ السلام ناں ان گی طرف بھیجو، آپ نے بت پرستی چھوڑن تے ایمان لیان گو اناں ناں حکم دتو ان لوکاں نے انکار کیو، حضرت یونس علیہ السلام گی تکذیب کی، آپ نے اناں ناں بحکم الٰہی نزول عذاب گی خبر سنائی۔ ان لوکاں نے آپسماں کہیو کہ حضرت یونس علیہ السلام نے کدے غلط گل نی کی، دیکھو اگر وہ رات ات رہیا تاں دے کوئے خطرو نی اور اگر اناں نے رات ات نہ گزاری تاں سمجھ لیو کہ عذاب آمیگو۔ رات ماں حضرت یونس علیہ السلام اتوں تشریف لے گیا صبح ناں آثار عذاب نمودار ہو گیا آسمان ور سیاہ کالو خوفناک چھڑ آ گیو تے بہت توئنوں جمع ہو یو دے سارا شہر ناں کھیر لیو یوہ دیکھ گے اناں ناں یقین آ گیو کہ عذاب آن آلو ہے تو اناں نے حضرت یونس علیہ السلام گی تلاش شروع کی تے آپ نہ تھایا ہون اناں ناں ہور زیادہ خوف پیدا ہو یو، تاں وہ اپنی عورتاں بچاں ناں لیکے جنگل ماں نکل گیا موٹا کپڑا لایا تے توبہ تے اسلام گو اظہار کیو خاوند دے بی بی تے ماں دے بچو جدا ہو گیو تے ساراں نے بارگاہ الٰہی ماں رونوں کرلانوں شروع کیو تے کہن لگا حضرت یونس علیہ السلام نے جیہڑو دین اسلام آنیو ہم اس ور ایمان لے آیا۔ تے توبہ صادقہ کی، جیہڑا مظالم اناں دے ہو یا تھا وہ چھوڑیا پرایا مال واپس کیا حتی کہ اگر ایک پتھر کسے گی کند ماں لگ گیو تھو وی کند پن کے کڈھ گے دتو تے اللہ تعالیٰ گی بارگاہ ماں اخلاص گے نال توبہ کی تے مغفرت گی دعا کیں پروردگار عالم نے ان ور رحم فرمایو، دعا قبول ہوئی، عذاب ٹال چھڑیو۔ ات یوہ سوال پیدا ہوئے کہ جد نزول عذاب دے بعد فرعون گو ایمان تے توبہ قبول نہ ہوئی تاں قوم یونس گی توبہ قبول فرمان تے عذاب ٹالن گی کے حکمت ہے؟ علماء نے اس گا کئی جواب دتا ایں۔ ایک تو یوہ کہ یوہ کرم خاص تھو قوم حضرت یونس نال دو جو جواب یوہ کہ فرعون عذاب ماں بتلا ہون دے بعد ایمان لیاؤ جس وقت زندگی گی اُمید باقی نہ رہی تے قوم یونس علیہ السلام دے جد عذاب قریب ہو یو وہ اس ماں بتلا ہون دے پہلاں مومن بن گیا۔ تے تائب ہو گیا، تے اللہ تعالیٰ دلاں ناں جانیں، اخلاص منداں گا صدق و اخلاص گو اسناں علم ایں ف۲۰۸ یعنی ایمان لیانوں سعادت ازلی ور موتوف ہے ایمان وہی لیائیں گا جناں ناں توفیق الٰہی حاصل ہو یگی، اس ماں سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم کی تسلی ہے کہ چاہیں سارا ایمان لے آئیں تے سد ھو راہ اختیار کریں فر جیہڑا ایمان دے محروم رہ جائیں ان گو غم آپ ناں رنجیدہ کرے اس گو تمناں غم نی ہونو چاہئے کیوں کہ ازل دے جیہڑو بد بخت (شقی) ہے وہ ایمان نہ لیائے گو ف۲۰۹ تے ایمان ماں زبردستی نی ہو سکتی کیونکہ ایمان ناں ایں تصدیق تے اقرار گو اور جبر و اکراہ (زبردستی) تصدیق قلب نی ہو سکتی۔ ف۲۱۰ اس کی مشیت دے ف۲۱۱ دل کی اکھاں دے اور غور کرو کہ ف۲۱۲ جیہڑ و اللہ تعالیٰ کی توحید ور دلالت کرے ف۲۱۳ مثلاً قوم نوح، عاد، ثمود وغیرہ ف۲۱۴ تھاری ہلاکت تے عذاب گا۔ ربیع بن انس نے کہیو کہ عذاب گو خوف دوان دے بعد اگلی آیت ماں یوہ بیان فرمایو کہ جد عذاب واقع ہوئے تاں اللہ تعالیٰ رسول ناں تے اُس ور ایمان لیان آلا ناں نجات عطا فرمائے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ثُمَّ نُنَجِّيْ رُسُلَنَا وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا كَذٰلِكَ ۚ حَقًّا عَلَيْنَا نُنْجِ

فر ہم اپناں رسولاں تے ایمانداراں ناں نجات دیاں گا یا ہی گل ہے جے مھارے ذمہ کرم وز حق ہے جے

الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿١٠٣﴾ قُلْ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اِنْ كُنْتُمْ فِيْ شَكٍّ مِّنْ دِيْنِيْ

موماناں ناں نجات دیاں۔ تم فرماؤ اے لوگو! کدے تم میرا دین گا وارہ ما کسے شک شبہ ما ہیں۔

فَلَآ اَعْبُدُ الَّذِيْنَ تَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ وَلٰكِنْ اَعْبُدُ

تاں ہوں تے اُنگی عبادت نی کرسوں جنگی تم عبادت کریں ف٢١٥ خداناں چھوڑگے ہاں اُس اللہ گی

اللّٰهَ الَّذِيْ يَتَوَفّٰىكُمْ ۚ وَاُمِرْتُ اَنْ اَكُوْنَ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿١٠٤﴾

عبادت کروں، جہڑو تھاری جان کڈھے گو ف٢١٦ اور مناں حکم دِتّو ہے جے ہوں موموناں بچوں ہوجاوں

وَاَنْ اَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّيْنِ حَنِيْفًا ۚ وَلَا تَكُوْنَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ﴿١٠٥﴾

اور یوہ جے اپنو مُنھ دین گے واسطے سدھو رکھو ساراں توں الگ ہوگے ف٢١٧ اور ہرگز مشرکاں بچوں نہ ہویو

وَلَا تَدْعُ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُكَ وَلَا يَضُرُّكَ ۚ فَاِنْ فَعَلْتَ

اور اللہ توں بغیر اُنگی عبادت نہ کر جہڑو تیرو نہ پلو کر سکے اور نہ بُرو، فر کدے توں ایسو کرلے۔

فَاِنَّكَ اِذًا مِّنَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿١٠٦﴾ وَاِنْ يَّمْسَسْكَ اللّٰهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ

تاں توظالماں بچوں ہوجائیگو۔ اور کدے اللہ تناں کائے تکلیف دیے تاں اس ناں ٹالن آلو کوئی نی ف٢١٨

لَهٗٓ اِلَّا هُوَ ۚ وَاِنْ يُّرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلَا رَآدَّ لِفَضْلِهٖ ۗ يُصِيْبُ بِهٖ

اُس توں بغیر اور کدے تیرو پلو کرے تاں اُس گا فضل ناں کوئی رد نی کرسکتو۔

مَنْ يَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖ ۗ وَهُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ﴿١٠٧﴾ قُلْ يٰٓاَيُّهَا

اُسے ناں حق پہچے اپناں بنداں ما جناں چاہے اور وہی بخشن آلو مہربان ہے۔ تم فرماؤ اے

النَّاسُ قَدْ جَآءَكُمُ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّكُمْ ۚ فَمَنِ اهْتَدٰى فَاِنَّمَا

لوکو تھارے کول تھارا رب گی طرفوں حق آیو ف٢١٩ جہڑو راہ ور آیو وہ

ف٢١٥ کیونکہ وہ مخلوق ہے عبادت گے لائق نی ف٢١٦ کیونکہ وہ قادر مختار، الہ برحق، مستحق عبادت ہے ف٢١٧ یعنی مخلص مومن رہو ف٢١٨ وہی نفع تے نقصان
کو مالک ہے تمام کائنات اسے کی محتاج ہے، وہی ہر چیز ور قادر تے جودو کرم آلو ہے۔ بنداں ناں اسے کی طرف رغبت تے اُسکو خوف تے اُسے ور پروسو تے اُسے
ور اعتماد کرنوں شاہیے تے نفعو نقصان جو کجھ وی ہے وہی ف٢١٩ حق دے ات قرآن کریم مراد ہے یا اسلام یا سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يَهْتَدِيْ لِنَفْسِهٖ ۚ وَمَنْ ضَلَّ فَاِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا ۚ وَمَآ اَنَا

اپناں ہی پلا واسطے راہ ور آیو ف ٢٢٠ اور جیہڑ پلیو وہ اپنی برائی واسطے پلیو ف ٢٢١ اور ہوں۔

عَلَيْكُمْ بِوَكِيْلٍ ﴿١٠٨﴾ وَاتَّبِعْ مَا يُوْحٰٓى اِلَيْكَ وَاصْبِرْ حَتّٰى يَحْكُمَ

تھارے ور وکیل نی ف ٢٢٢ اور اُس ور چلو جیہڑی تھارے ور وحی ہووے اور صبر کرو ف ٢٢٣ تد توڑی جے اللہ

اللّٰهُ ۚۖ وَهُوَ خَيْرُ الْحٰكِمِيْنَ ﴿١٠٩﴾

حکم فرمائے ف ٢٢٤ اور وہ ساراں تو بہتر حکم فرمان آلو ہے ف ٢٢٥

ع ١٠

سُوْرَةُ هُوْدٍ مَكِّيَّةٌ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ — اٰيَاتُهَا ١٢٣ — رُكُوْعَاتُهَا ١٠

الله گا ناں نال شروع جیہڑو بہت مہربان رحم آلو ف ١

الٓرٰ ۚ كِتٰبٌ اُحْكِمَتْ اٰيٰتُهٗ ثُمَّ فُصِّلَتْ مِنْ لَّدُنْ حَكِيْمٍ

یاہ ایک کتاب ہے جسکی آیت حکمت پری ایں ف ٢ فر تفصیل کی وی ہیں ف ٣ حکمت آلا

خَبِيْرٍ ﴿١﴾ اَلَّا تَعْبُدُوْٓا اِلَّا اللّٰهَ ۚ اِنَّنِيْ لَكُمْ مِّنْهُ نَذِيْرٌ وَّبَشِيْرٌ ﴿٢﴾

خبردار گی طرفوں۔ جے بندگی نہ کرو مگر اللہ ہی گی۔ بیشک ہوں تھارے واسطے اُسگی طرفوں ڈرسنان آلو اور خوشخبری سنان آلو ہاں

وَّاَنِ اسْتَغْفِرُوْا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوْبُوْٓا اِلَيْهِ يُمَتِّعْكُمْ مَّتَاعًا

اور یاہ جے اپناں رب دے معافی منگو۔ فر اُسگی طرف توبہ کرو وہ تمناں بہت اچھو برتنو دیے گو ف ٤

حَسَنًا اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى وَّيُؤْتِ كُلَّ ذِيْ فَضْلٍ فَضْلَهٗ ۚ وَاِنْ

ایک مقرر وعدہ توڑی اور ہر فضیلت آلاناں ف ٥ اُسگو فضل پہچائے گو ف ٦ اور کدے

ف ٢٢٠ کیونکہ اُسگو نفعو اُسے ناں پہچے گو ف ٢٢١ کیونکہ اُسگو وبال اُسے ور ہے ف ٢٢٢ کہ تھارے ور زبردستی کروں ف ٢٢٣ کفار گی تکذیب تے ان گی ایذا رسانی ور ف ٢٢٤ مشرکین دے قتال کرن اھل کتاب دے جزیو لین گو ف ٢٢٥ کہ اس گا حکم ماں خطا تے غلط گو احتمال نی تے وہ بنداں گا اسرار تے مخفی (ظاہری پوشیدہ) حالات سب ناں جانن آلو ہے۔ اُسگو فیصلو دلیل تے گواہ گو محتاج نی ف ١ سورۂ ھود مکی ہے حسن تے عکرمہ وغیرہ مفسرین نے فرمایو کہ آیت وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ گے سوا باقی تمام سورت مکی ہے مقاتل نے کہیو آیت فَلَعَلَّكَ تَارِكٌ تے اُولٰٓئِكَ يُؤْمِنُوْنَ بِهٖ تے اِنَّ الْحَسَنٰتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّاٰتِ گے علاوہ تمام سورت مکی ہے اس ماں دس (١٠) رکوع تے ایک سو تریئی (١٢٣) آیات تے ایک ہزار چھ سو (١٦٠٠) کلماں تے نو ہزار پنج سو ستاٹھ (٩٥٦٧) حرف ایں حدیث شریف ماں ایں صحابہ نے عرض کیو یا رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم حضور ور بزرگی گا آثار نمودار ھو گیا۔ فرمایو مناں سورۂ ھود، واقعہ، سورۂ عم یتسارلون تے سورۂ اذا الشمس کورت نے بڈھو کر چھڑیو (ترمذی) غالباً یوہ اس وجہ دے فرمایو کہ ان سورتاں ماں قیامت، بعث، حساب وکتاب جنت دوذخ گو ذکر ہے ف ٢ جیسو کہ دوجی آیت ماں ارشاد ہویو، "تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ الْحَكِيْمِ" بعض مفسرین نے فرمایو کہ "اُحْكِمَتْ" کا معنیٰ یہ ایں کہ ان گی نظم محکم تے استوار کی گئی اس صورت ماں معنیٰ یہ ہوئیں گا کہ اس ماں نقص تے خلل رہ نی سکتو۔ وہ بنائے محکم ایں۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنھما نے فرمایو کہ کائے کتاب ان گی ناسخ نی جیسو کہ یاہ دوجی کتاباں تے شریعتاں واسطے ناسخ ہے ف ٣ تے سورت تے آیت آیت جدا جدا ذکر کر کی گئیں یا علیحدہ علیحدہ نازل ہوئیں یا عقائد واحکام تے مواعظ وقصص تے غیبی خبران ماں تفصیل گے نال بیان فرمائی گئیں ایں ف ٤ عمر دراز، عیش وسیع تے رزق کثیر۔ فائدو اس دے معلوم ھو یو کہ اخلاص گے نال توبہ استغفار کرنوں درازی عمر تے کشادگی رزق واسطے بہترین عمل ایں۔ ف ٥ جس نے دنیا ماں فضیلت آلا کم کیا تے اُس گا نامہ اعمال ماں طاعات تے حسنات زیادہ ہوئیں ف ٦ اس ناں جنت ماں بقدر اعمال درجات عطا فرمائیگو۔ بعض مفسرین نے فرمایو آیت گا معنیٰ یہ ایں جس نے اللہ تعالیٰ واسطے عمل کیا اللہ تعالیٰ آئندہ واسطے اُسناں نیک عمل تے فرمانبرداری گی توفیق دیے گو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

تَوَلَّوْا فَاِنِّیْٓ اَخَافُ عَلَیْکُمْ عَذَابَ یَوْمٍ کَبِیْرٍ ﴿٣﴾ اِلَی اللّٰہِ مَرْجِعُکُمْ ۚ

منہ پھیرو گا تاں ہوں تھارو بڑا دن ف٧ گا عذاب گو خوف کروں۔ تمناں اللہ ہی گی طرف مڑگے جانوں ہے ف٨

وَ ھُوَ عَلٰی کُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ ﴿٤﴾ اَلَآ اِنَّھُمْ یَثْنُوْنَ صُدُوْرَھُمْ

اور وہ ہر چیز ور قدرت رکھے ف٩ سنو وہ اپنا سینہ دوھرا کریں۔

لِیَسْتَخْفُوْا مِنْہُ ؕ اَلَا حِیْنَ یَسْتَغْشُوْنَ

تانجہ اللہ توں پردو کریں ف١٠ سنو جس ویلے وہ کپڑاں نال اپنو سارو جسم ٹک لیں

ثِیَابَھُمْ ۙ یَعْلَمُ مَا یُسِرُّوْنَ

اُس ویلے وی اللہ انگو ظاہر

وَ مَا یُعْلِنُوْنَ ۚ اِنَّہٗ

باطن برابر دیکھے۔ بیشک وہ

عَلِیْمٌۢ بِذَاتِ

دلاں گی گلاں

الصُّدُوْرِ ﴿٥﴾

ناں جانے

ف٧ یعنی روزِ قیامت ف٨ آخرت ماں ات نیکیاں تے بدیاں گی جزا سزا ملیگی۔ ف٩ دنیا ماں روزی دین وروی، موت دین وروی، موت گے بعد زندہ کرن وروی تے ثواب تے عذاب وروی ف١٠ شانِ نزول: حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو یاہ آیت اخنس بن شریق گا وارہ ماں نازل ہوئی۔ وہ بہت مٹھا بولاں آلو شخص تھو رسول اکرم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم گے کول آگے بڑی مٹھی مٹھی گل کرے تے دل ماں بغض تے عداوت ناں چھپائے رکھے۔ اس ور یاہ آیت نازل ہوئی مطلب یوہ ہے کہ وہ اپناں سیناں ماں عداوت ناں چھپا گے رکھیں جسطرح کپڑا گی تہہ ماں کائے چیز چھپائی جائے اُسنا دُھرو کیو جائے۔ ایک قول یوہ ہے کہ کجھاں منافقاں گی عادت تھی کہ جد رسول اکرم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم کدے سامنے آجا تاہ اپناں سیناں تے پٹھ ناں دُھری کر گے سر تھلے کرلیں تے مُنہ چھپالیں تھا تانجہ حضور علیہ الصلوٰۃ والسلام اناں ناں دیکھ نہ سکیں۔ اس ور یہ آیت نازل ہوئی۔ بخاری نے افراد ماں ایک حدیث روایت کی ہے کہ مسلمان پیشاب پاخانہ گے وقت تے ھمبستری کرتے وقت اپنا بدن ننگا کرن دے شرماتیں تھا ان گا وارہ ماں یاہ آیت نازل ہوئی کہ اللہ تعالیٰ دے بندہ کی کائے حالت چھپی وی نی، لہذا اچاہئے کہ وہ شریعت کی اجازتاں ور عمل کریں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَمَا مِنْ دَآبَّةٍ فِي الْاَرْضِ اِلَّا عَلَى اللّٰهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ

اور زمین ور چلن آلی کائے ف۱۱ چیز اسی نی جسکو رزق اللہ گا ذمہ کرم ور نہ ہوؤے ف۱۲ اور جانے جے

مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا ۭ كُلٌّ فِيْ كِتٰبٍ مُّبِيْنٍ ﴿٦﴾ وَهُوَ الَّذِيْ خَلَقَ

کت رہیگو ف۱۳ اور کت سپرد ہووے گو ف۱۴ سارو کجھ ایک صاف بیان کرن آلی کتاب ف۱۵ ما ہے اور وہی ہے جس نے

السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ فِيْ سِتَّةِ اَيَّامٍ وَّكَانَ عَرْشُهٗ عَلَى الْمَآءِ

آسماناں تے زمین ناں چھیاں دناں ما بنایو اور اُسکو عرش پانی ور تھو ف۱۶

لِيَبْلُوَكُمْ اَيُّكُمْ اَحْسَنُ عَمَلًا ۭ وَلَىِٕنْ قُلْتَ اِنَّكُمْ مَّبْعُوْثُوْنَ

تانجہ تمناں آزمائے ف۱۷ تھارے بچوں کسکو کم چنگو ہے اور اگر تم فرماؤ جے تم

مِنْۢ بَعْدِ الْمَوْتِ لَيَقُوْلَنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اِنْ هٰذَآ اِلَّا

مرن توں بعد فر اُٹھالیا جائیں گاتے کافر ضرور کہیں گا ف۱۸

سِحْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿٧﴾ وَلَىِٕنْ اَخَّرْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ اِلٰٓى اُمَّةٍ مَّعْدُوْدَةٍ

یاہ تے جادو آلی گل ہے ف۱۹ اور اگر ہم ان دے عذاب ف۲۰ کجھ مقررہ مدت توڑی ہٹا چھوڑاں تاں

لَّيَقُوْلُنَّ مَا يَحْبِسُهٗ ۭ اَلَا يَوْمَ يَاْتِيْهِمْ لَيْسَ مَصْرُوْفًا عَنْهُمْ

ضرور کہیں گا کس چیز نے روکیو ہے؟ ف۲۱ سُن لیو جس دن ان ور آئے گو ان تے نی مُڑسیں

وَحَاقَ بِهِمْ مَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ﴿٨﴾ وَلَىِٕنْ اَذَقْنَا

اور اُنھاں ناں کیرے گو وہی، عذاب جسکو مذاق اڑائیں تھا اور کدے ہم

الْاِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً ثُمَّ نَزَعْنٰهَا مِنْهُ ۚ اِنَّهٗ لَيَـُٔوْسٌ كَفُوْرٌ ﴿٩﴾ وَلَىِٕنْ

آدمی ناں اپنی کسے رحمت گو مزو چکھاں ف۲۲ فر اُسناں اُستوں کھس لیاں ضرور وہ بڑو نااُمید تے ناشکرو ہے ف۲۳ اور اگر

ف۱۱ جاندار ہوئے ف۱۲ یعنی وہ اپناں فضل نال ہر جاندار گا رزق گو کفیل ہے ف۱۳ یعنی اس گا رہن گی جگہ ناں جائیں ف۱۴ سپرد ہون گی جگہ دے یا دے مدفن مراد ہے یا مکان یا موت یا قبر ف۱۵ یعنی لوح محفوظ ف۱۶ یعنی عرش کے ہیٹھ پانی دے بغیر کائے مخلوق نی تھی۔ اس دے یو وی معلوم ہو یو کہ عرش تے پانی آسماناں تے زمیناں گی پیدائش دے پہلاں پیدا فرمایا گیا ف۱۷ یعنی آسمان تے زمین تے ان گی درمیانی کائنات ناں پیدا کیو جسماں تھارا نفع ایس تا نجہ تمناں آزمائش ماں سٹے تے ظاہر ہوئے کہ کون شکر گزار پرہیزگار، فرمانبردار ہے تے ف۱۸ یعنی قرآن شریف جس ماں مرن دے بعد اٹھالیا جان گو بیان ایں یہ ف۱۹ یعنی باطل تے دھوکھو ف۲۰ جسکو وعدو کیو ہے ف۲۱ وہ عذاب کیوں نازل نی ہوتو کے دیر ہے کفار گو یو جلدی کرنوں براہِ تکذیب تے استہزا تھو ف۲۲ صحت تے امن گو یا وسعتِ رزق تے دولت گو ف۲۳ کہ دوبارہ اس نعمت ناں پان دے مایوس ہو جائے تے اللہ تعالیٰ گا فضل دے اپنی امید تروڑ بھوڑے تے صبر تے رضا، ورثابت تے قائم نی رہتو تے گزشتہ نعمت گی ناشکری کرے۔

ع-۸

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اَذَقْنٰهُ نَعْمَآءَ بَعْدَ ضَرَّآءَ مَسَّتْهُ لَيَقُوْلَنَّ ذَهَبَ السَّيِّاٰتُ عَنِّيْ

هم اُنساں رحمت گو مزہ چکھاں اُنساں مصیبت پہنچن توں بعد تاں وہ ضرور کہے گو جے برائیں میرا تو دور ہوگئیں

اِنَّهٗ لَفَرِحٌ فَخُوْرٌ ۝١٠ اِلَّا الَّذِيْنَ صَبَرُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ ؕ اُولٰٓئِكَ

بیشک وہ خوش ہون آلو فخر کرن آلو ہے ف۲۴ مگر جنہاں نے صبر کیو اور چنگا عمل کیا ف۲۵

لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّاَجْرٌ كَبِيْرٌ ۝١١ فَلَعَلَّكَ تَارِكٌۢ بَعْضَ مَا يُوْحٰٓى

ان واسطے بخشش اور بڑو ثواب ہے تو کیا جیڑی وحی تھارے ور ہووے اُس بچوں چھوڑ دیوگا؟

اِلَيْكَ وَضَآئِقٌۢ بِهٖ صَدْرُكَ اَنْ يَّقُوْلُوْا لَوْلَآ اُنْزِلَ عَلَيْهِ كَنْزٌ

اور اس ور دل تنگ ہوگیا ف۲۶ اس وجہ تے جے وہ کہیں ان گے نال کوئے خزانو کیوں نی اُتریو؟

اَوْ جَآءَ مَعَهٗ مَلَكٌ ؕ اِنَّمَآ اَنْتَ نَذِيْرٌ ؕ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ

یا ان گے نال کوئی فرشتو آتو تم تے ڈر سنان آلاں ہیں ف۲۷ اور اللہ ہر چیز

وَّكِيْلٌ ۝١٢ اَمْ يَقُوْلُوْنَ افْتَرٰىهُ ؕ قُلْ فَاْتُوْا بِعَشْرِ سُوَرٍ مِّثْلِهٖ مُفْتَرَيٰتٍ

گو محافظ ہے کیا ف۲۸ یہ کہیں جے انہاں نے اُنساں دِل نال بنایو تم فرماؤ کہ تم اسی بنائیں ویں دس سورت لے آؤ ف۲۹

وَّادْعُوْا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ۝١٣

اور اللہ توں بغیر جیڑا وی ملیں ف۳۰ ساراں ناں بلا لیو اگر تم سچا ہیں ف۳۱

فَاِلَّمْ يَسْتَجِيْبُوْا لَكُمْ فَاعْلَمُوْٓا اَنَّمَآ اُنْزِلَ بِعِلْمِ اللّٰهِ وَاَنْ لَّآ اِلٰهَ

تو اے مسلمانو! اگر وہ تھاری اس گل گو جواب نہ دے سکیں تے سمجھ لیو جے وہ اللہ گا علم گے نال اُتریو ہے اور یاہ جے اُس گے

اِلَّا هُوَ ۚ فَهَلْ اَنْتُمْ مُّسْلِمُوْنَ ۝١٤ مَنْ كَانَ يُرِيْدُ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا

سوا کوئی سچو معبود نی تو کیا ہون تم منیں گا؟ ف۳۲ جیڑو دُنیا گی زندگی

ف۲۴ بجائے شکرگزار ہون تے حق نعمت ادا کرن گے ف۲۵ مصیبت ور صابر تے نعمت ور شاکر رہے ف۲۶ ترمذی نے کہیو کہ استفہام نہی گا معنیٰ ماں ایں
یعنی تھاری طرف جیڑی وحی ہوئے وہ ساری تم اناں ناں پہچاؤ تے دل تنگ نہ ہوؤ، یاہ تبلیغ رسالت گی تاکید ہے باوجودے کہ اللہ تعالیٰ جانیں کہ اُس گا رسول
صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم ادائے فرائض رسالت ماں کمی نی فرماتا تے اُس نے اناں ناں معصوم بنایو ہے، اس تاکید ماں نبی صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی
تسکین خاطر (دل گو سکون) وی ہے تے کفار گی مایوسی وی کہ ان گو استہزاء (مذاق وغیرہ) تبلیغ گا کم ماں دخل انداز نی ہوسکتو۔ شانِ نزول: عبداللہ بن امیہ
مخزومی نے رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے کہو کہ اگر تم سچا رسول ایں تے تھارو خدا ہر چیز ور قادر ہے تاں اُسنے تمناں خزانہ کیوں نی دتا یا تھارے نال
کوئے فرشتو کیوں نی اتاریو جیڑو تھاری رسالت گی گواہی دیتو۔ اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی ف۲۷ تمناں کے پرواہ اگر کفار نہ منیں یا مشکری کریں
ف۲۸ کفار مکہ قرآن کریم گی نسبت (وارہ ماں) ف۲۹ کیوں کہ انسان اگر ایسو کلام بنا سکے تاں اُسکی طرح بنانوں تھارا وس دے باہر نہ ہوئے گو، تم وی عرب
ایں، فصیح و بلیغ ایں کوشش کرو ف۳۰ اپنی مدد واسطے ف۳۱ اس ماں کہ یوہ کلام انسان گو بنایو وو ہے ف۳۲ اور یقین رکھو کہ یوہ اللہ تعالیٰ گی طرفوں آیو ہے یعنی
اعجاز قرآن دیکھ لین دے بعد ایمان تے اسلام ور ثابت قدم رہو

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَزِيْنَتَهَا نُوَفِّ اِلَيْهِمْ اَعْمَالَهُمْ فِيْهَا وَهُمْ فِيْهَا لَا يُبْخَسُوْنَ ﴿۱۵﴾

اور زینت چاہے ف۳۳ ہم اساں انگو پورو پھل دے چھڑاں گا ف۳۴ اور اساں کی نی کرساں

اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ اِلَّا النَّارُ ۖ وَحَبِطَ مَا

یہ ہیں وہ جیڑاں واسطے آخر ما کجھ نی اگ توں بغیر اور برباد ہو گیو جو کجھ

صَنَعُوْا فِيْهَا وَبٰطِلٌ مَّا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿۱۶﴾ اَفَمَنْ كَانَ عَلٰى

اُت کریں تھا اور نابود ہوگیا ان گا عمل ف۳۵ تو کیا وہ جیڑو

بَيِّنَةٍ مِّنْ رَّبِّهٖ وَيَتْلُوْهُ شَاهِدٌ مِّنْهُ وَمِنْ قَبْلِهٖ كِتٰبُ مُوْسٰٓى

اپناں رب گی طرفوں روشن دلیل ور ہوئے ف۳۶ اور اُس ور اللہ گی طرفوں گواہ آئے ف۳۷ اس توپہلاں موسیٰ گی کتاب ف۳۸

اِمَامًا وَّرَحْمَةً ۭ اُولٰٓئِكَ يُؤْمِنُوْنَ بِهٖ ۭ وَمَنْ يَّكْفُرْ بِهٖ مِنَ الْاَحْزَابِ

پیشوا اور رحمت وہ اُس ور ف۳۹ ایمان آنیں اور جیڑا منکر ہویں ساراں ٹولاں بچوں ف۴۰

فَالنَّارُ مَوْعِدُهٗ ۚ فَلَا تَكُ فِيْ مِرْيَةٍ مِّنْهُ ۤ اِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ

تاں اگ اُسگو وعدو ہے۔ تو اے سنن آلیا تناں اس ما کجھ وی شک نہ ہووے بیشک وہ حق ہے

رَّبِّكَ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿۱۷﴾ وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ

تیرا رب گی طرفوں لیکن بہت آدمی ایمان نی رکھتا۔ اور اُس توں بدھ گے ظالم کون

افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا ۭ اُولٰٓئِكَ يُعْرَضُوْنَ عَلٰي رَبِّهِمْ وَيَقُوْلُ

ایں جیڑو اللہ ور چوٹھ بولے ف۴۱ وہ اپناں رب گے سامنے پیش کیاجائیں گا ف۴۲ اور

ف۳۳ اور اپنی کم ھمتی دے آخرت ور نظر نہ رکھتو ہوئے ف۳۴ تے جیڑا اعمال اناں نے دنیا کمان واسطے کیا ایں اُسگو اجر، صحت و دولت، وسعتِ رزق کثرت اولاد وغیرہ نال دنیا ہی ماں پورو کر چھڑاں گا ف۳۵ شانِ نزول: ضحاک نے کہیو یاہ آیت مشرکین گا وارہ ماں ایں کہ وہ اگر صلہ رحمی کریں یا محتاجاں ناں دیں یا کسے پریشان حال گی مدد کریں یا اس طرح گی کائے ہور نیکی کریں تاں اللہ تعالیٰ وسعتِ رزق وغیرہ گے ذریعے ان کا عمل گی جزا دنیا ماں ہی دے چھڑے تے آخرت ماں ان واسطے کوئے حصو نی۔ ایک قول یوہ ہے کہ یاہ آیت منافقین گا وارہ ماں نازل ہوئی جیڑا آخرت گا ثواب گا دے معتقد نی تھا تے جہاد ماں مالِ غنیمت حاصل کرن واسطے شامل ہوئیں تھا ف۳۶ وہ اس گی طرح ہو سکے جیڑو دنیا گی زندگی تے اس گی آرائش چاہتو ہوئے ایسو نی، ان دواں ماں بڑو فرق ہے۔ روشن دلیل دے وہ دلیلِ عقلی مراد ہے جیڑی اسلام گی حقانیت ور دلالت کرے اور اُس شخص دے جیڑو اپناں رب گی طرف دے روشن دلیل ور ہوئے وہ یہود مراد ایں جیڑا اسلام دے مشرف ہویا مثلاً حضرت عبداللہ بن سلام رضی اللہ تعالیٰ عنہ ف۳۷ تے اُس گا صحیح ہون گی گواہی دے یوہ قرآن مجید ہے ف۳۸ یعنی توریت ف۳۹ یعنی قرآن مجید ور ف۴۰ پانویں کوئے وی ہوئیں حدیث شریف ماں ایں سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو اس گی قسم جس گا دستِ قدرت ماں محمد (صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم) گی جان ایں اس امت ماں جیڑو کوئے وی ہے یہودی ہوئے یا نصرانی جسناں وی میری خبر پہنچے تے وہ میرا دین ور ایمان لے آئے بغیر مر جائے وہ ضرور جہنمی ایں۔ ف۴۱ اور اُس گے واسطے شریک یا اولاد دسے اس آیت دے ثابت ہویو کہ اللہ تعالیٰ ور چوٹھ بولنوں بد ترین ظلم ایں ف۴۲ روزِ قیامت تے ان دے ان گا عمال دریافت کیا جائیں گا تے انبیاء تے ملائکہ ان ور گواہی دیں گا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الْاَشْهَادُ هٰٓؤُلَآءِ الَّذِيْنَ كَذَبُوْا عَلٰى رَبِّهِمْ ۚ اَلَا لَعْنَةُ اللّٰهِ عَلَى
اور گواہ کہیں گا یہ ہیں جنہاں نے اپناں رب در چوٹھ بولیو تھو۔ سنو ظالماں در خدا
الظّٰلِمِيْنَ ﴿۱۸﴾ الَّذِيْنَ يَصُدُّوْنَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَيَبْغُوْنَهَا عِوَجًا ۚ
گی لعنت ف٤٣ جیڑا اللہ گا راہ توں روکیں اور اُسماں ٹیڈھو پن چاہیں
وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ كٰفِرُوْنَ ﴿۱۹﴾ اُولٰٓئِكَ لَمْ يَكُوْنُوْا مُعْجِزِيْنَ فِي
اور وہی آخرت گا منکر ہیں۔ وہ تھکان آلانی
الْاَرْضِ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ مِنْ اَوْلِيَآءَ ۘ يُضٰعَفُ لَهُمُ وقف لازم
زمین ما ف٤٤ اور نہ اللہ توں بغیر ان گا کوئی حمایتی ف٤٥ اناں ناں عذاب در
الْعَذَابُ ؕ مَا كَانُوْا يَسْتَطِيْعُوْنَ السَّمْعَ وَمَا كَانُوْا يُبْصِرُوْنَ ﴿۲۰﴾
عذاب ہووے گو ف٤٦ وہ نہ سن سکیں تھا نہ دیکھ سکیں تھا ف٤٧
اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ خَسِرُوْٓا اَنْفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَّا كَانُوْا يَفْتَرُوْنَ ﴿۲۱﴾
وہی ہیں جنہاں نے اپنی جان کھاٹا ما سٹیں اور اُنہاں ناں وسر (ٹل) گئیں وہ گل جیڑیں اُنہاں نے جوڑیں تھیں۔
لَا جَرَمَ اَنَّهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ هُمُ الْاَخْسَرُوْنَ ﴿۲۲﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا
خواہ مخواہ وہی لوگ آخرت ما زیادہ نقصان ما ہیں ف٤٨ بیشک جیڑاں نے ایمان آنیو
وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ وَاَخْبَتُوْٓا اِلٰى رَبِّهِمْ ۙ اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ الْجَنَّةِ ۚ هُمْ
اور چنگا عمل کیا اور اپناں رب گی طرف رجوع کیو وہ جنتی ہیں
فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ﴿۲۳﴾ مَثَلُ الْفَرِيْقَيْنِ كَالْاَعْمٰى وَالْاَصَمِّ وَالْبَصِيْرِ وَالسَّمِيْعِ ؕ
وہ اُسماں ہمیشہ رہنگا۔ دواں فریقاں ف٤٩ گو حال اُسو ہے جسو ایک انوں تے ڈورو اور دوجو دیکھن آلو تے سنن آلو ف٥٠

ف٤٣ بخاری تے مسلم کی حدیث ماں ایں کہ روز قیامت کفار تے منافقین ناں تمام مخلوق گے سامنے کہیو جائے گو کہ یہ وہ ایں جناں نے اپناں رب در چوٹھ بولیو ظالماں ورخدا گی لعنت اس طرح وہ تمام مخلوق گے سامنے رسواتے ذلیل کیا جائینگا ف٤٤ اللہ تعالیٰ ناں، اگر وہ ان ور عذاب کرلوں چاہے چونکہ وہ اُس کا قبضہ تے اُس کی ملک ماں ایں نہ اُس دے نس سکیں نہ بچ سکیں ف٤٥ کہ انگی مدد کریں تے اناں ناں عذاب دے بچائیں ف٤٦ کیونکہ اناں نے لوکاں ناں راہ خدا دے روکیو تے مرن دے بعد اٹھن گو انکار کیو ف٤٧ قتادہ نے کہیو کہ وہ حق سنن دے ڈورا ہو گیا تو کائے خیر گی گل سن گے نفعو لیتا تے نہ وہ قدرت گی نشانیاں ناں دیکھ گے فائدو لیں ف٤٨ کہ اناں نے بجائے جنت گے جہنم ناں اختیار کیو ف٤٩ یعنی کافر تے مومن ف٥٠ کافر اُس کی طرح ہے جیڑو نہ دیکھے نہ سنے یہ ناقص ایں اور مومن اُسگی طرح ہے جیڑو دیکھے وی سنے وی وہ کامل ہے حق و باطل ماں امتیاز تے فرق رکھے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ع ۲/۲

هَلْ يَسْتَوِيٰنِ مَثَلًا ۭ اَفَلَا تَذَكَّرُوْنَ ﴿٢٤﴾ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوْحًا اِلٰى قَوْمِهٖٓ

کیا ان دواں گو حال ایک جسو ہے؟ ف۵۱ تو کیا تم دھیان نی کرتار اور بیشک ہم نے نوح ناں اُسگی قوم گی طرف پیجیو ف۵۲

اِنِّىْ لَكُمْ نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿٢٥﴾ اَنْ لَّا تَعْبُدُوْٓا اِلَّا اللّٰهَ ۭ اِنِّىْٓ اَخَافُ

جے ہوں تھارے واسطے کھلم کھلا (واضح) ڈر سنان آلو ہاں۔ جے اللہ توں بغیر کسے گی عبادت نہ کرو بیشک ہوں

عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ اَلِيْمٍ ﴿٢٦﴾ فَقَالَ الْمَلَاُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ قَوْمِهٖ

تمناں ایک مصیبت آلا دن گا عذاب توں ڈراوں ف۵۳ تے اُسگی قوم گا سردار جیڑا کافر ہویا تھا بولیا

مَا نَرٰىكَ اِلَّا بَشَرًا مِّثْلَنَا وَمَا نَرٰىكَ اتَّبَعَكَ اِلَّا الَّذِيْنَ هُمْ

ہم تناں اپنو جسو ہی آدمی دیکھاں ف۵۴ اور ہمناں نی دستو جے تھاری پیروی کسے نے کی ہووے مگر

اَرَاذِلُنَا بَادِيَ الرَّاْيِ ۚ وَمَا نَرٰى لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍۢ بَلْ

مہارا کمینہ نے ف۵۵ سرسری نظر نال ف۵۶ اور ہمناں تھاری اپنے ورکائے بڈھائیں نی دِتی ف۵۷ بلکہ

نَظُنُّكُمْ كٰذِبِيْنَ ﴿٢٧﴾ قَالَ يٰقَوْمِ اَرَءَيْتُمْ اِنْ كُنْتُ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِّنْ

ہم تمناں ف۵۸ چھوٹا تصور کراں۔ بولیا اے میری قوم! بھلا تم دسو جے ہوں اگر اپناں رب گی طرفوں دلیل ور

رَّبِّيْ وَاٰتٰىنِيْ رَحْمَةً مِّنْ عِنْدِهٖ فَعُمِّيَتْ عَلَيْكُمْ ۭ اَنُلْزِمُكُمُوْهَا وَاَنْتُمْ

ہوں ف۵۹ اور اُس نے مناں اپنی طرفوں رحمت بخشی ف۶۰ تے تم اُس توں اناں رہیا۔ کیا ہم اُسناں تھارا گل ماں کہلاں اور تم

لَهَا كٰرِهُوْنَ ﴿٢٨﴾ وَيٰقَوْمِ لَآ اَسْـَٔــلُكُمْ عَلَيْهِ مَالًا ۭ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلَي

بیزار ہو ف۶۱ اور اے قوم ہوں تھارا توں اس ور ف۶۲ کوئے مال نی منگو ف۶۳ میرو اجر اللہ ور ہی ہے۔

ف۵۱ ہرگز نی ف۵۲ اناں نے قوم دے فرمایو ف۵۳ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ حضرت نوح علیہ السلام چالی سال گے بعد مبعوث ہو یا تے نو سو پنجاہ (ف۹۵۰) سال اپنی قوم ناں دعوت دیتا رہیا تے طوفان دے بعد سٹھ سال دنیا ماں رہیا تاں آپ کی عمر ایک ہزار پنجاہ سال ہوئی اس گے علاوہ عمر شریف گے متعلق ہور وی قول ایں (خازن) ف۵۴ اس گمراہی ماں بہت ساری امت مبتلا ہوئیں تے اسلام دے محروم رہیں، قرآن پاک ماں جگہ جگہ ان گا تذکرہ ایں اس امت ماں وی بہت سارا بد نصیب سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم ناں بشر کہیں اپنے برابر کہیں۔ اللہ تعالیٰ اناں ناں گمراہی دے بچائے۔ ف۵۵ کمیناں دے ان گی مراد ان لوکاں دے تھی جیڑا ان گی نظر ماں ذلیل پیشہ کریں تھا۔ اور حقیقت یاہ ہے کہ ان گو یوہ قول جہل خالص تھو کیونکہ انسان گو مرتبو تے درجو دین گی اتباع تے رسول گی تابعداری دے ھے۔ مال و دولت خاندانی وجاہت تے پیشہ گو اساں کوئے عمل دخل نی۔ دیندار، نیک سیرت پیشہ ور ناں حقارت گی نظر نال دیکھنو تے حقیر مجھنوں جاہلانہ فعل ہے ف۵۶ یعنی بغیر غور و فکر گے ف۵۷ مال تے ریاست ماں۔ ان گو یوہ قول وی جہالت تھو کیونکہ اللہ تعالیٰ گے نزدیک بندہ واسطے ایمان تے طاعت فضیلت گی وجہ ہے نہ کہ مال و ریاست ف۵۸ نبوت گا دعویٰ ماں تے تھارا متبعین ناں اُس گی تصدیق ماں ف۵۹ جیڑو میرا دعویٰ گی صداقت ور گواہ ہوئے ف۶۰ یعنی نبوت عطا فرمائی ف۶۱ تے اس دلیل ناں ناپسند کریں ف۶۲ یعنی تبلیغ رسالت ف۶۳ کہ تھارے ور اُسگو ادا کرنوں دشوار ہوئے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اللّٰهِ وَمَآ اَنَا بِطَارِدِ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ؕ اِنَّهُمْ مُّلٰقُوْا رَبِّهِمْ وَلٰكِنِّيْٓ اَرٰىكُمْ

اور ہوں مسلماناں ناں دور کرن آلو نی ف ۶۴ بیشک وہ اپناں رب نال ملن آلاں ہیں ف ۶۵ لیکن مناں تم

قَوْمًا تَجْهَلُوْنَ ﴿۲۹﴾ وَيٰقَوْمِ مَنْ يَّنْصُرُنِيْ مِنَ اللّٰهِ اِنْ طَرَدْتُّهُمْ ؕ

نرا جاہل لوگ دسیں ف ۶۶ اے قوم! مناں اللہ توں کون بچائے گو؟ اگر ہوں اُنہاں ناں دور کروں تو

اَفَلَا تَذَكَّرُوْنَ ﴿۳۰﴾ وَلَآ اَقُوْلُ لَكُمْ عِنْدِيْ خَزَآئِنُ اللّٰهِ وَلَآ اَعْلَمُ

تو کیا تم ناں تیہان نی۔ اور ہوں تمناں نی کہتو جے میرے کول اللہ گا خزانہ ہیں اور نہ یاہ جے ہوں

الْغَيْبَ وَلَآ اَقُوْلُ اِنِّيْ مَلَكٌ وَّلَآ اَقُوْلُ لِلَّذِيْنَ تَزْدَرِيْٓ

غیب جانوں اور نہ یوہ کہوں جے ہوں فرشتو ہاں ف ۶۷ ہوں اُنہاں ناں نی کہتو جنہاں ناں

اَعْيُنُكُمْ لَنْ يُّؤْتِيَهُمُ اللّٰهُ خَيْرًا ؕ اَللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا فِيْٓ اَنْفُسِهِمْ ۚۖ

تھاری نگاہ حقیر سمجھیں جے ہرگز اللہ اُنہاں ناں کائے پلائی نی دیسیں۔ اللہ خوب جانے جو کجھ انہاں گا دلاں ما ہے ف ۶۸

اِنِّيْٓ اِذًا لَّمِنَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۳۱﴾ قَالُوْا يٰنُوْحُ قَدْ جٰدَلْتَنَا فَاَكْثَرْتَ

ایسو کروں ف ۶۹ تاں ہوں ظالماں بچوں ہوجاؤں ف ۷۰ بولیا اے نوح! تم نے مہارے نال جگڑو کیو اور بہت ہی

جِدَالَنَا فَاْتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ﴿۳۲﴾ قَالَ

جگڑو کیو تاں لے آؤ وہ چیز جس ف ۷۱ گو مہارے نال وعدو فرما رہیا ہیں اگر تم سچا ایں۔ بولیا

ف ۶۴ یوہ حضرت نوح علیہ السلام نے ان گی اس گل گا جواب ور فرمایو تھو جیہڑی وہ لوک کہیں تھا کہ اے نوح رذیل لوکاں ناں اپنی مجلس بچوں کڈھ چھوڑ تانجہ ھمناں تھاری مجلس ماں بسین دے شرم نہ آئے ف ۶۵ تے اُس گا قرب دے کامیاب ہوئیں گا تو ہوں اناں ناں کسطرحیا کڈھوں ف ۶۶ ایمانداراں ناں رذیل کہیں تھا تم دے ان گی قدر نی کرتا اور تم نی جانتا کہ وہ تھارا دے بہتر ایں۔ ف ۶۷ حضرت نوح علیہ الصلوٰۃ والسلام گی قوم نے آپ گ نبوت ماں ترے شبہ کیا تھا ایک شبہو تھو کہ مَانَرٰى لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ کہ ھمناں تھارے بچ اپناں دے بدھ کائے فضیلت نی دستی یعنی تم مال و دولت ماں مہارا دے زیادہ نی اس گا جواب ماں حضرت نوح علیہ الصلوٰۃ وتسلیمات نے فرمایو لَآ اَقُوْلُ لَكُمْ عِنْدِيْ خَزَآئِنُ اللّٰهِ یعنی تمناں ہوں نی کہتو کہ میرے کول خزانہ ایں تو تھارو یوہ اعتراض بالکل بے محل ہے میں کدے مال گی فضیلت نی جتائی تے دنیاوی دولت گی تمناں توقع نی دتی، اور نہ اپنی دعوت ناں کدے مال و دولت کے نال وابستہ کیو فر تم یوہ کہن گا کسطرح مستحق ہو گیا کہ ہم تھارے بچ کائے مالی فضیلت نی دیکھتا۔ تھارو یوہ اعتراض محض باطل تے بے یہودہ ہے۔ دوسرو شبہو قوم نوح نے یوہ کیو تھو، مَانَرٰىكَ اتَّبَعَكَ اِلَّا الَّذِيْنَ هُمْ اَرَاذِلُنَا بَادِيَ الرَّاْيِ یعنی ھمناں نی دستو کہ تھاری کسے نے پیروی کی ہوئے مہاراں کمیاں تے رذیلاں دے سوا۔ سرسری نظر نال مطلب یوہ تھو کہ وہ وی صرف ظاہری طور مومن ایں باطن ماں نی اس گو جواب حضرت نوح علیہ الصلوٰۃ والسلام نے یوہ فرمایو کہ ہوں نی کہتو کہ ہوں غیب جانوں میرا احکام غیب ور بنی نی تا بچہ تمناں یوہ اعتراض کرن گو موقعو ہوتو میں دے یوہ کہیو ہی نی یوہ تو اعتراض بے محل ھے اور شرع ماں ظاہری گو اعتبار ھوئے لہٰذا تھارو اعتراض بالکل بے جا تے بے بنیاد نیز لَآ اَعْلَمُ الْغَيْبَ فرمان مان ایک باریک گرفت وی ہے کے گا باطن ور حکم لانوں اُسگو کم ایں جیہڑو غیب گو علم رکھتو ہوئے میں دے اُسگو دعوی نی کیو باوجود دے کی نبی ہوں تم کسطرح کہیں کہ دل دے ایمان نی لے آیا تیجو شبہو یوہ کہ مَانَرٰىكَ اِلَّا بَشَرًا مِّثْلَنَا یعنی ھم تمناں اپنوں ہی جیسو بشر دیکھاں۔ اس گا جواب ماں فرمایو کہ ہوں تھارا دے نی کہتو کہ ہوں فرشتو ہوں یعنی میں اپنی دعوت ناں فرشتو ہون ور موقوف نی کیو تھو کہ تمناں اس اعتراض گو موقعو ملے کہ جتائیں دے تھا اپناں آپ ناں فرشتو ور تھا بشر۔ لہٰذا تھارو یوہ اعتراض وی باطل ف ۶۸ نیکی یا بدی اخلاص یا نفاق ف ۶۹ یعنی ہوں اگر ان گا ظاہری ایمان ناں جھٹلا گے ان گا باطن ور الزام لاؤں تے اناں ناں کڈھ چھوڑوں۔ ف ۷۰ اور بحمد اللہ ہوں ظالماں بچوں ہرگز نی ہوں دے ایسو کدے وی نی کرسوں ف ۷۱ عذاب

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

إِنَّمَا يَأْتِيكُم بِهِ اللَّهُ إِن شَاءَ وَمَا أَنتُم بِمُعْجِزِينَ ﴿٣٣﴾ وَلَا

وہ تے اللہ تھارے ور آنیں گو اگر چاہے گو اور تم تھکا نی سکسیں ف۷۲

يَنفَعُكُمْ نُصْحِي إِنْ أَرَدتُّ أَنْ أَنصَحَ لَكُمْ إِن كَانَ اللَّهُ يُرِيدُ

اور تمناں میری نصیحت فائدو نی دیسیں کدے ہوں تھارو پلو نہ چاہوں جد کہ اللہ

أَن يُغْوِيَكُمْ ۚ هُوَ رَبُّكُمْ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٣٤﴾ أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ ۖ

تھاری گمراہی چاہے وہ تھارو رب ہے اور اُسے گی طرف تمنے مڑگے جانوں ایں ف۷۳ کیا یہ کہیں جے اُنہاں نے اپنی مرضی نال بنالیو ف۷۴

قُلْ إِنِ افْتَرَيْتُهُ فَعَلَيَّ إِجْرَامِي وَأَنَا بَرِيءٌ مِّمَّا تُجْرِمُونَ ﴿٣٥﴾ ع

تم فرماؤ کدے میں بنایو ہووے گو تاں اسگو گناہ مناں ف۷۵ اور ہوں تھارا گناہ تو الگ ہاں

وَأُوحِيَ إِلَىٰ نُوحٍ أَنَّهُ لَن يُؤْمِنَ مِن قَوْمِكَ إِلَّا مَن قَدْ آمَنَ

اور نوح ناں وحی ہوئی جے تھاری قوم بچوں اُتنا ہی مسلمان ہویں گا جیڑا ایمان لے آیا

فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾ وَاصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا

تم غم نہ کرو اس ور جو کچھ وِہ کریں ف۷۶ اور کشتی بناؤ مہارے سامنے ف۷۷ اور مہارا حکم نال

وَلَا تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا ۚ إِنَّهُم مُّغْرَقُونَ ﴿٣٧﴾ وَيَصْنَعُ الْفُلْكَ

اور ظالماں گا وارہ ما میرے نال گل نہ کریو ف۷۸ وِہ ضرور ڈبیں گا ف۷۹ اور نوح کشتی بنائے تے

وَكُلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ مَلَأٌ مِّن قَوْمِهِ سَخِرُوا مِنْهُ ۚ قَالَ إِن تَسْخَرُوا مِنَّا

جد اُنگی قوم گا سردار اس گا کولا دے لنگیں دے ہسیں۔ ف۸۰ بولیا جے کدے تم مہارے ور ہسیں

ف۷۲ اُسناں عذاب دین دے یعنی نہ اُس عذاب ناں روک سکیں گا نہ اُس دے بچ سکیں گا ف۷۳ آخرت ماں وہی تھارا اعمال گو بدلو دیے گو ف۷۴ تے اس طرح خدا گا کلام تے اُس گا احکام ناں مَن دے دور رہیں تے اُس گا رسول ور بہتان لائیں تے ان گی طرف من گھڑت گی نسبت کریں جن گی صداقت براہین بیّنہ تے دلائل قویہ دے ثابت ہوگئی ہے لہذا اہون ان دے ف۷۵ ضرور اُس گو وبال آ یگو لیکن الحمد اللہ ہوں بچو ہوں تو تم سمجھ لیو کہ تھاری تکذیب گو وبال تھارے ور ہوئے گو ف۷۶ یعنی کفر تے تھاری تکذیب تے تھاری ایذا کیوں کہ ہون تھاراں دشمناں دے بدلو لین گو وقت آ گیو ف۷۷ مہاری حفاظت ماں مہاری تعلیم دے ف۷۸ یعنی ان گی شفاعت تے دفعِ عذاب گی دعا نہ کریو کیوں کہ ان گو غرق ہونوں طے ہو چکو ہے ف۷۹ حدیث شریف ماں ایں کہ حضرت نوح علیہ الصلوٰۃ والسلام نے بحکم الٰہی سال گا درخت بیجیا بی سال ماں یہ درخت تیار ہویا، اس عرصہ ماں مطلقاً کوئے بچو پیدا نہ ہویو اُس دے پہلاں جیڑا بچہ پیدا ہو چکا تھا وہ بالغ ہو گیا تے اناں نے وی حضرت نوح علیہ السلام گی دعوت قبول کرن دے انکار کر چھڑیو تے حضرت نوح علیہ الصلوٰۃ والسلام کشتی بنان ماں مشغول ہو گیا ف۸۰ کہن لگا اے نوح کے بنائیں اور آپ فرماتا ایک مکان بناؤں جیڑو پانی ور چلے گو یاہ سن گے ہسن لگ جاتا کیونکہ آپ کشتی جنگل ماں بنائیں تھا جت دور دور تک پانی نی تھو اور وہ لوک مذاق نال یاہ وی کہیں تھا کہ پہلاں تم نبی تھا ہون ترکھان وی بن گیا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فَاِنَّا نَسۡخَرُ مِنۡكُمۡ كَمَا تَسۡخَرُوۡنَ ﴿۳۸﴾ فَسَوۡفَ تَعۡلَمُوۡنَ ۙ مَنۡ يَّاۡتِيۡهِ عَذَابٌ
تے ایک وقت وہ آئے گو جد ہم تھارے ورہساں گاف۸۱ جس طرح تم ہسیں ف۸۲ تاں ہون جان لیو جے کس گے ورآئے وہ عذاب جے
يُّخۡزِيۡهِ وَيَحِلُّ عَلَيۡهِ عَذَابٌ مُّقِيۡمٌ ﴿۳۹﴾ حَتّٰۤى اِذَا جَآءَ اَمۡرُنَا وَفَارَ
اُسناں رُسوا کرے ف۸۳ اور اُترے وہ عذاب جیڑو ہمیشہ قائم رہے گو ف۸۴ ات توڑی جد مہارو حکم آیو تے ف۸۵ تندور
التَّنُّوۡرُ ۙ قُلۡنَا احۡمِلۡ فِيۡهَا مِنۡ كُلٍّ زَوۡجَيۡنِ اثۡنَيۡنِ وَاَهۡلَكَ اِلَّا
اُبلیو ف۸۶ ہم نے کہیو کشتی ما سوار کرلیو ہر جنس بچوں ایک جوڑو نر مادہ اور جن ور گل پکی ہوگئی ف۸۷
مَنۡ سَبَقَ عَلَيۡهِ الۡقَوۡلُ وَمَنۡ اٰمَنَ ؕ وَمَاۤ اٰمَنَ مَعَهٗۤ اِلَّا قَلِيۡلٌ ﴿۴۰﴾
ان توں بغیر اپنا گھر آلاں ناں اور باقی مسلماناں ناں اور اُس گے نال مسلمان تھوڑا ہی تھا ف۸۸
وَقَالَ ارۡكَبُوۡا فِيۡهَا بِسۡمِ اللّٰهِ مَجۡرٖٮهَا وَمُرۡسٰٮهَا ؕ اِنَّ رَبِّىۡ
اور بولیا اسماں سوار ہوؤ ف۸۹ اللہ گاناں نال ہے اُسگو چلنو تے ٹھہرنوں ف۹۰ بیشک میرو رب
لَغَفُوۡرٌ رَّحِيۡمٌ ﴿۴۱﴾ وَهِىَ تَجۡرِىۡ بِهِمۡ فِىۡ مَوۡجٍ كَالۡجِبَالِ وَنَادٰى نُوۡحُ ۨابۡنَهٗ
ضرور بخشن آلو ہے۔ اور وہ اُنہاں ناں لے جائے لگی ایسی لہراں ماں جیڑا پہاڑ گی طرح ہیں ف۹۱ اور نوح نے اپنا پوت ناں سدھیو
وَكَانَ فِىۡ مَعۡزِلٍ يّٰبُنَىَّ ارۡكَبْ مَّعَنَا وَلَا تَكُنۡ مَّعَ الۡكٰفِرِيۡنَ ﴿۴۲﴾
اور وہ اس توں کنی تھو ف۹۲ اے میرا بچہ! مہارے نال (کشتی ما) سوار ہوجا اور کافراں گے نال نہ ہو ف۹۳
قَالَ سَاٰوِىۡۤ اِلٰى جَبَلٍ يَّعۡصِمُنِىۡ مِنَ الۡمَآءِ ؕ قَالَ لَا عَاصِمَ الۡيَوۡمَ
بولیو ہون ہوں کسے پہاڑ گو سہارو لے لیوں گو وہ مناں پانی توں بچالیے گو۔ کہیو اج

قرء حفص بفتح المیم وامالۃ الراء ۱۲

ف۸۱ تمناں ہلاک ہوتا دیکھ گے ف۸۲ کشتی دیکھ گے۔ مروی ہے کہ یا کشتی دو سال ماں تیار ہوئی، اس گی لمبائی ترے سو گز، چوڑائی پنجاہ گز اونچائی تری گز تھی (اسماں ہور وی اقوال ایں) اس کشتی ماں ترے منزل بنائیں گئیں تھیں پہلی منزل ماں جنگلی جانور درندہ تے دوجا جانور، دوجی منزل ماہ چوپا وغیرہ تے تیجی منزل ماں خود حضرت نوح علیہ الصلوٰۃ والسلام تے آپ گا ساتھی تے حضرت آدم علیہ السلام کو جسم مبارک جیڑو عورتاں تے مرداں گے درمیان حائل تھو تے کھان پین وغیرہ گو سامان، پرندہ وی اپر ہی گی منزل ماں تھا (خازن تے مدارک وغیرہ) ف۸۳ دنیا ماں، اور وہ عذاب غرق ہون گو ہے ف۸۴ یعنی آخرت گو عذاب ف۸۵ عذاب تے ہلاک گو ف۸۶ تے پانی نے اُس بچوں جوش ماریو۔ تندور دے یا روئے زمین مراد ہے یا وہ تندور جسماں روٹی پکائی جائے۔ اس ماں وی چند قول ایں ایک قول یوہ ہے کہ وہ تندور پتھر گو تھو حضرت حوا سلام اللہ علیہا گو جیڑو آپ ناں ترکہ ماں تھا یو تھو اور وہ یا دے شام ماں تھو یا ہندوستان ماں تے تندور گو جوش مارنوں عذاب آن گی علامت تھی۔ ف۸۷ یعنی ان گی ہلاکت گو حکم ہو چکو ہے، تے ان دے مراد آپ گی بیوی واعلہ جیڑی نے ایمان نی آنیو تھو تے آپ گو بیٹو کنعان ایں چنانچہ حضرت نوح علیہ السلام نے ان سارا ناں سوار کیو، جانور آپ گے کول آئیں تھا تے آپ گو سجو ہتھ نر ور تے کھبو ہتھ مادہ در پوے تھو تے آپ سوار کرتا جائیں تھا ف۸۸ مقاتل نے کہیو کل مرد و عورت بہتر تھا تے اسماں ہور اقوال وی ایں۔ صحیح تعداد اللہ تعالیٰ جانیں۔ ان گی تعداد کے صحیح حدیث ماں وار دنی ہوئی ف۸۹ یاہ کہتا ہویاں کہ ف۹۰ اس ماں تعلیم ایں کہ بندہ ناں چاہیے جد کوئے کم کرنو چاہیے تو اسناں بسم اللہ پڑھ گے شروع کرے تانجہ اُس کم ماں برکت ہوئے تے وہ کامیابی گو ذریعو بنے۔ ضحاک نے کہیو کہ جد حضرت نوح علیہ السلام چاہیں تھا کہ کشتی چلے تاں بسم اللہ فرمائیں تھا کشتی چلن لگ جائے تھی تے جد چاہیں تھا کہ ٹھہر جائے بسم اللہ فرمائیں تھا ٹھہر جائے تھی ف۹۱ چالی رات دن آسمان دے بارش برتی رہی تے زمین دے پانی ابلتو رہیو ات توڑی کہ تمام پہاڑ ڈب گیا ف۹۲ یعنی حضرت نوح علیہ السلام دے جدا تھو آپ گے نال سوار نہ ہویو تھو ف۹۳ کہ ہلاک ہو جائیگو۔ وہ لڑکو منافق تھو اپناں والد گے سامنے اپناں آپ ناں مسلمان ظاہر کرے تھو تے باطن ماں (اندرونی طور) کافراں گے نال متفق تھو (حسینی)

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مِنْ اَمْرِ اللّٰهِ اِلَّا مَنْ رَّحِمَ ۚ وَحَالَ بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ فَكَانَ مِنَ

اللہ گا عذاب توں بچان آلو کوئی نی مگر وہ جس ور رحم کرے اور ان گے بشکار لہر آئی تاں وہ

الْمُغْرَقِيْنَ ﴿٤٣﴾ وَقِيْلَ يٰۤاَرْضُ ابْلَعِيْ مَآءَكِ وَيٰسَمَآءُ اَقْلِعِيْ وَغِيْضَ

ڈب گیو ف۹۴ اور حکم ہویو اے زمین اپنوں پانی نگل لے اور اے آسمان تھم جا اور پانی خشک

الْمَآءُ وَقُضِيَ الْاَمْرُ وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُوْدِيِّ وَقِيْلَ بُعْدًا لِّلْقَوْمِ

کرد تو گیو اور کم پورو ہویو۔ اور کشتی ف۹۵ جودی پہاڑ ور ٹھہری ف۹۶ اور حکم ہویو دور ہوجائیں

الظّٰلِمِيْنَ ﴿٤٤﴾ وَنَادٰى نُوْحٌ رَّبَّهٗ فَقَالَ رَبِّ اِنَّ ابْنِيْ مِنْ اَهْلِيْ

ظالم لوگ اور نوح نے اپناں رب ناں پکاریو اے میرا رب! میرو پوت وی تے میرا گھر آلو ہے ف۹۷

وَاِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَاَنْتَ اَحْكَمُ الْحٰكِمِيْنَ ﴿٤٥﴾ قَالَ يٰنُوْحُ اِنَّهٗ

اور بیشک تیرو وعدو سچو ہے اور توں ساراں دے بڑو حاکم ایں ف۹۸ فرمایو اے نوح!

لَيْسَ مِنْ اَهْلِكَ ۚ اِنَّهٗ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ ۖ فَلَا تَسْـَٔلْنِ مَا لَيْسَ

وہ تیرا اہل بچوں نی ف۹۹ بیشک اُس گا کم چنگا نی تو میرا تو وہ گل نہ منگ

لَكَ بِهٖ عِلْمٌ ؕ اِنِّيْۤ اَعِظُكَ اَنْ تَكُوْنَ مِنَ الْجٰهِلِيْنَ ﴿٤٦﴾ قَالَ

جسکو تناں علم نی ف۱۰۰ ہوں تناں نصیحت فرماؤں جے نادان نہ بن۔ عرض کی

رَبِّ اِنِّيْۤ اَعُوْذُ بِكَ اَنْ اَسْـَٔلَكَ مَا لَيْسَ لِيْ بِهٖ عِلْمٌ ؕ وَاِلَّا تَغْفِرْ لِيْ

اے میرا پروردگار! ہوں تیری پناہ منگوں جے تیرا توں واہ چیز منگوں جسکو مناں علم نی اور کدے تو مناں نہ بخشے

وَتَرْحَمْنِيْۤ اَكُنْ مِّنَ الْخٰسِرِيْنَ ﴿٤٧﴾ قِيْلَ يٰنُوْحُ اهْبِطْ بِسَلٰمٍ مِّنَّا

اور رحم نہ کرے تاں ہوں خسارہ آلاں بچوں ہوجاؤں۔ فرمایو گیو اے نوح! کشتی تیں اُتر مہاری طرفوں سلام

ف۹۴ جد طوفان اپنی انتہا ور پہچیو تے کفار غرق ہوگیا تاں حکم الٰہی آیو ف۹۵ چھ مہینہ تمام روئے زمین گو چکر لاگے ف۹۶ جیڑی موصل یا شام گی حدود ماں واقع ہے۔ حضرت نوح علیہ السلام کشتی ماں دسویں رجب ناں بیٹھا تے دسویں محرم ناں کشتی جودی پہاڑ ور ٹھہری تاں آپ نے بطور شکر روزو رکھیو تے اپناں تمام ساتھیاں ناں وی روزہ گو حکم فرمایو ف۹۷ تے تیں میرا دے میرے تے میرا کھر آلاں واسطے وعدو فرمایو ہے نجات گو ف۹۸ تو اس ماں کے حکمت ہے شیخ ابو منصور ماتریدی رحمۃ اللہ علیہ نے فرمایو کہ حضرت نوح علیہ الصلوٰۃ والسلام کو فرزند کنعان منافق تھو تے آپ گے سامنے اپناں آپ نا مومن ظاہر کرے تھو اگر وہ اپنو کفر ظاہر کر چھڑ تو تاں آپ اللہ تعالیٰ دے اُس گی نجات گی دعا نہ کرتا۔ (مدارک) ف۹۹ اس دے معلوم ہویو کہ نسبی قرابت دے دینی قرابت زیادہ مضبوط ہے۔ ف۱۰۰ کہ وہ منگن گے قابل ہے یا نی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَبَرَكٰتٍ عَلَيْكَ وَعَلٰٓى اُمَمٍ مِّمَّنْ مَّعَكَ ؕ وَاُمَمٌ سَنُمَتِّعُهُمْ ثُمَّ يَمَسُّهُمْ
اور برکتاں گے نال ف۱۰۱ جیہڑی تیرے ور اور تیرا نال گا کجھ ٹولاں ور ف۱۰۲ ہیں اور کجھ ٹولا اِسا ایں جنھاں ناں ہم دنیا ما برتن واسطے دیاں گا ف۱۰۳ فر انھاں ناں
مِّنَّا عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿۴۸﴾ تِلْكَ مِنْ اَنْۢبَآءِ الْغَيْبِ نُوْحِيْهَآ اِلَيْكَ ۚ مَا
مہاری طرفوں دردناک عذاب ملیگو ف۱۰۴ یہ غیب گی خبر ہم تھاری طرف وحی کراں ف۱۰۵
كُنْتَ تَعْلَمُهَآ اَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هٰذَا ؕ فَاصْبِرْ ؕ اِنَّ الْعَاقِبَةَ
انھاں ناں نہ تم جانیں تھا نہ تھاری قوم اس ف۱۰۶ توں پہلاں۔ تے صبر کرو ف۱۰۷ بیشک پرہیز گاراں گو انجام چنگو
لِلْمُتَّقِيْنَ ﴿۴۹﴾ ع وَاِلٰى عَادٍ اَخَاهُمْ هُوْدًا ؕ قَالَ يٰقَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ
ہووے گو ف۱۰۸ اور عاد گی طرف ان گی قوم گا ہود ناں ف۱۰۹ (پیجیو) کہیو اے میری قوم! اللہ گی عبادت کرو ف۱۱۰
مِّنْ اِلٰهٍ غَيْرُهٗ ؕ اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا مُفْتَرُوْنَ ﴿۵۰﴾ يٰقَوْمِ لَآ اَسْـَٔلُكُمْ
اُس گے بغیر تھارو کوئی معبود نی تم تے نرا بناوٹی ایں ف۱۱۱ اے قوم ہوں اس ور تھارا توں
عَلَيْهِ اَجْرًا ؕ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلَى الَّذِيْ فَطَرَنِيْ ؕ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ﴿۵۱﴾
کجھ اجرت نی منگو میری مزدوری دے اُسے ور ہے جس نے مناں پیدا کیو ف۱۱۲ ہے تو کیا تم ناں عقل نی ف۱۱۳
وَيٰقَوْمِ اسْتَغْفِرُوْا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوْبُوْٓا اِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَآءَ عَلَيْكُمْ مِّدْرَارًا
اے میری قوم! اپناں رب کولوں معافی منگو ف۱۱۴ فر اُسے گی طرف رجوع کرو تھارے ور زور دار پانی بھیجے گو

معانقة ٩ عند المتاخرين ١٢ الوقف على فاصبر احسن والوقف ... ١٢ ۔ ع ٤

ف۱۰۱ ان برکتاں دے آپ گی ذرّیت تے آپ گا منن آلاں گی کثرت مراد ہے کہ بکثرت انبیاء تے ائمہ رِدین آپ گی نسلِ پاک دے ہویا ان گا وارہ ماں فرمایو کہ یہ برکات ف۱۰۲ محمد بن کعب قُرظی نے کہیو کہ ان گروھاں ماں قیامت تک ہون آلو ہر مومن داخل ہے ف۱۰۳ اس دے حضرت نوح علیہ الصلوٰۃ والسلام دے بعد پیدا ہون آلا گروہ کافرین مراد ایں۔ جناں ناں اللہ تعالیٰ ان گی عمراں توڑی عیش عشرت تے رزق گی کشادگی عطا فرمائیگو۔ ف۱۰۴ آخرت ماں ف۱۰۵ یہ خطاب سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں فرمایو۔ ف۱۰۶ خبر دین ف۱۰۷ اپنی قوم گی ایذا رسانیاں ور جیسو کہ حضرت نوح علیہ السلام نے اپنی قوم گی ایذا اور صبر کیو۔ ف۱۰۸ کہ دنیا ماں کامیاب تے کامران تے آخرت ماں ثواب تے اجر نال نوازیو گیو ف۱۰۹ نبی بنا گے پیجیو۔ حضرت ہود علیہ السلام ناں اخ باعتبارِ نسب فرمایو گیو اسے واسطے اعلیحضرت علیہ الرحمہ نے اس لفظ گو ترجمو ہم قوم فرمایو۔ اَعْلَى اللّٰهُ مَقَامَهٗ ف۱۱۰ اس گی توحید گا معتقد ہوو اُس گے نال کسے ناں شریک نہ کرو ف۱۱۱ کہ تم بتاں ناں خدا گا شریک کہیں ف۱۱۲ جتنا رسول تشریف لیایا سب نے اپنی قوم دے یوہی فرمایو، تے خالص نصیحت وہی ہوئے جیہڑی کسے طمع نال نہ ہوئے ف۱۱۳ اتنو سمجھ سکو کہ جیہڑو شخص بغیر غرض گے نصیحت کرے وہ یقیناً خیر خواہ تے سچو ہے۔ باطل کار جیہڑو کسے ناں گمراہ کرے ضرور کسے ناں کسے غرض یا مقصد واسطے کرے اس دے حق و باطل ماں آسانی گے نال فرق دِس جائے ف۱۱۴ ایمان آن گے جد قوم عاد نے حضرت ہود علیہ السلام گی دعوت قبول نہ کی تو اللہ تعالیٰ نے ان گا کفر وانکار گی وجہ دے ترے (۳) سال بارش روک چھوڑی تے بہت شدید قحط نمودار ہو یو تے ان گی عورتاں ناں اوتر کر چھوڑیو جد یہ لوک بہت پریشان ہویا تاں حضرت ہود علیہ السلام نے وعدو فرمایو کہ اگر وہ اللہ ور ایمان لیائیں تے اُس گا رسول گی تصدیق کریں تے اُس کا دربار ماں توبہ واستغفار کریں تاں اللہ تعالیٰ بارش بھیجے گو تے ان گی زمیناں ناں سرسبز تے شاداب فرمائیگو تے تازہ زندگی عطا فرمائے گو تے قوت تے اولاد دیے گو۔ حضرت امام حسن رضی اللہ تعالیٰ عنہ ایک مرتبہ حضرت امیرِ معاویہ گے کول تشریف لے گیا تو آپ دے امیرِ معاویہ گا ایک ملازم نے کہیو ہوں مالدار آدمی ہوں مگر میری اولاد نی مناں کائے ایسی چیز دسو جس دے اللہ تعالیٰ مناں اولاد دے چھوڑے۔ آپ نے فرمایو استغفار پڑھیا کر۔ اُس نے استغفار گی ات توڑی کثرت کی کہ روزانہ ست سو مرتبہ استغفار پڑھن لگو اس گی برکت نال اُس شخص گا دس پتر ہویا۔ یاہ خبر حضرت معاویہ ناں ہوئی تو اناں نے اُس شخص دے فرمایو کہ تیں حضرت امام حسن رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے یوہ کیوں نی پچھیو کہ یوں عمل حضور نے کتوں فرمایو۔ دوجی مرتبہ جد اُس شخص ناں حضرت امام حسن نال ملاقات ہوئی تاں اُس نے یاہ گل دریافت کی، امام نے فرمایو کہ تیں حضرت ہود علیہ السلام گو قول سنیوں جیہڑو اناں نے فرمایو يَزِدْكُمْ قُوَّةً اِلٰى قُوَّتِكُمْ تے حضرت نوح علیہ السلام گو یوہ ارشاد يُمْدِدْكُمْ بِاَمْوَالٍ وَّبَنِيْنَ، فائدو۔ کثرتِ رزق تے اولاد واسطے استغفار گو عمل بکثرت پڑھنو قرآنی عمل ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَّيَزِدْكُمْ قُوَّةً اِلٰى قُوَّتِكُمْ وَلَا تَتَوَلَّوْا مُجْرِمِيْنَ ﴿٥٢﴾ قَالُوْا يٰهُوْدُ مَا
اور تھارے بچ جتنی طاقت ہے اُس دے زیادہ ہور دیے گو ف۱۱۵ اور روگردانی نہ کرو ۱۱۶۔ بولیا اے ہود!
جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ وَّمَا نَحْنُ بِتَارِكِيْٓ اٰلِهَتِنَا عَنْ قَوْلِكَ وَمَا نَحْنُ لَكَ
تم کائے دلیل لے گے مہارے کول نی آیا ف۱۱۷ اور ہم خالی تھارا کہین ور اپناں معبوداں ناں نی چھوڑ سکتا نہ تھاری گل ور
بِمُؤْمِنِيْنَ ﴿٥٣﴾ اِنْ نَّقُوْلُ اِلَّا اعْتَرٰىكَ بَعْضُ اٰلِهَتِنَا بِسُوْٓءٍ ؕ قَالَ اِنِّيْٓ
یقین کراں ہم دے یاہی کہاں جے مہاراکسے خداگی طرفوں تمناں کائے تکلیف پہچی ف۱۱۸ فرمایو ہوں
اُشْهِدُ اللّٰهَ وَاشْهَدُوْٓا اَنِّيْ بَرِيْٓءٌ مِّمَّا تُشْرِكُوْنَ ﴿٥٤﴾ مِنْ دُوْنِهٖ
اللہ ناں گواہ بناگے کہوں اور تم وی گواہ بن جاؤ ہوں بیزار ہاں اُن ساراں توں جنھاں ناں تم خدا گے بغیر شریک بنائیں۔
فَكِيْدُوْنِيْ جَمِيْعًا ثُمَّ لَا تُنْظِرُوْنِ ﴿٥٥﴾ اِنِّيْ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللّٰهِ رَبِّيْ وَرَبِّكُمْ ؕ
تم سارا مل گے میرو برو چاہو ف۱۱۹ فرمناں مہلت وی نہ دیو ف۱۲۰ میں اللہ ور پروسو کیو جیہڑو میرو رب ہے اور تھارو رب
مَا مِنْ دَآبَّةٍ اِلَّا هُوَ اٰخِذٌۢ بِنَاصِيَتِهَا ؕ اِنَّ رَبِّيْ عَلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿٥٦﴾ فَاِنْ
کوئے چلن آلونی ف۱۲۱ جسکو قبضو اُسگا دستِ قدرت ما نہ ہووے ف۱۲۲ بیشک میرو رب سدھا رستہ ور تھائے۔ فر وی کدے
تَوَلَّوْا فَقَدْ اَبْلَغْتُكُمْ مَّآ اُرْسِلْتُ بِهٖٓ اِلَيْكُمْ ؕ وَيَسْتَخْلِفُ رَبِّيْ قَوْمًا
تم منہ پھیریں تاں میں تمناں پہچا چھڑیو ہے جو کجھ لیگے مناں تھارے کول پیجیو تھو ف۱۲۳ اور میرو رب تھاری جگہ
غَيْرَكُمْ ۚ وَلَا تَضُرُّوْنَهٗ شَيْئًا ؕ اِنَّ رَبِّيْ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ حَفِيْظٌ ﴿٥٧﴾ وَلَمَّا
ہور ناں ناں لے آئے گو ف۱۲۴ اور تم اُسگو کجھ وی نی بگاڑ سکیں گا۔ ف۱۲۵ بیشک میرو رب ہر چیز ور نگہبان ہے ف۱۲۶ اور جد

ف۱۱۵ مال واولاد گے نال ف۱۱۶ میری دعوت دے ف۱۱۷ جیہڑی تھارا دعویٰ گی صحت ور دلالت کرے۔ اور یاہ گل اناں نے بالکل غلط تے چوٹھی کہی تھی۔ حضرت ہود علیہ السلام نے اناں ناں جیہڑا معجزات دسیا تھا ان سب دے مکر گیا ف۱۱۸ یعنی تم جیہڑا بتاں ناں برو کہیں اناں نے تمناں دیوانو کر چھڑیو مراد یاہ ہے کہ تم جیہڑیں گل کریں ہ دیوانگی گی گل ایں (معاذ اللہ) ف۱۱۹ یعنی تم تے وہ جناں ناں تم معبود سمجھیں سب مل گے مناں نقصان پہچان گی کوشش کرو ف۱۲۰ مناں تھاری دے تھاراں معبوداں تے تھاریاں مکاریاں گی کجھ پرواہ نی تے مناں تھاری شوکت تے قوت دے کوئے خطرو نی، جناں ناں تم معبود کہیں وہ پتھر بے جان ایں نہ کسے ناں نفعو پہچا سکیں نہ نقصان، ان گی کے حقیقت کہ وہ مناں دیوانو کر سکیں، یوہ حضرت ہود علیہ السلام گو معجزو ہے کہ آپ نے ایک زبردست جابر تے شان وشوکت تے طاقت آلی قوم نال جیہڑی آپ گا خون گی تسائی تھی تے جان گی دشمن تھی اس طرح گو کلام فرمایو اور بالکل وی خوف نہ فرمایو اور وہ قوم باوجود انتہائی عداوت اور دشمنی گے آپ ناں نقصان پہچان دے عاجز رہی ف۱۲۱ اس ماں بنی آدم تے حیوان سب آ گیا ف۱۲۲ یعنی وہ سب گو مالک ہے اور سب ور غالب تے قادر تے متصرف ہے (جو چاہے کرے) ف۱۲۳ تے حجت (دلیل) ثابت ہوگئی۔ ف۱۲۴ یعنی اگر تم نے ایمان دے مُنہ موڑیو تے جیہڑا احکام میں تھاری طرف آنیاں اناں ناں مقبول نہ کیو تاں اللہ تعالیٰ تمناں ہلاک کر چھڑے گو تے بجائے تھارے ایک دوجی قوم ناں تھاراں کہراں تے مالاں گو مالک بنائے گو۔ جیہڑا اُس گی توحید گا معتقد ہوئیں تے اُس گی عبادت کریں۔ ف۱۲۵ کیونکہ وہ اس دے پاک ہے۔ کہ اُسناں کوئے نقصان پہچ سکے لہذا تھارا مُنہ پھیرن گو نقصان تمناں ضرور پہچیگو۔ ف۱۲۶ تے کسے گو قول وفعل اُس دے مخفی نی۔ جد قوم ہود نصیحت پذیر نہ ہوئی تاں بارگاہِ ربِّ قدیر گی طرفوں ان ور عذاب گو حکم نافذ ہویو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

جَآءَ اَمْرُنَا نَجَّيْنَا هُوْدًا وَّالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَعَهٗ بِرَحْمَةٍ مِّنَّا ۚ وَنَجَّيْنٰهُمْ
مہارو حکم آیو ہم نے ہود اور اُس گا نال گا مسلماناں ناں ف۱۲۷ بچا لیو اپنی ف۱۲۸ رحمت نال اور اُنہاں ناں ف۱۲۹
مِّنْ عَذَابٍ غَلِيْظٍ ﴿۵۸﴾ وَتِلْكَ عَادٌ ۟ جَحَدُوْا بِاٰيٰتِ رَبِّهِمْ وَعَصَوْا
سخت عذاب دے نجات دتی۔ اور یہ عاد ہیں ف۱۳۰ جھڑا اپنا رب گی آیتاں گا منکر ہویا اور
رُسُلَهٗ وَاتَّبَعُوْٓا اَمْرَ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيْدٍ ﴿۵۹﴾ وَاُتْبِعُوْا فِيْ هٰذِهِ الدُّنْيَا
اُس گا رسولاں گی نافرمانی کی اور ہر بڑا سرکش اور ہٹ دھرم گا کہن ور چلیا اور ان گے پچھے لگی اس دُنیا ما
لَعْنَةً وَّيَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۭ اَلَآ اِنَّ عَادًا كَفَرُوْا رَبَّهُمْ ۭ اَلَا بُعْدًا لِّعَادٍ
لعنت اور قیامت گے دن سن لیو۔ بیشک عاد اپناں رب گا منکر ہویا خبردار دور ہوئیں عاد
قَوْمِ هُوْدٍ ﴿۶۰﴾ وَاِلٰى ثَمُوْدَ اَخَاهُمْ صٰلِحًا ۘ قَالَ يٰقَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ ع ۵
ہود گی قوم اور ثمود گی طرف ان گا ہم قوم صالح ف۱۳۱ ناں فرمایو اے میری قوم! اللہ گی عبادت کرو ف۱۳۲
مَا لَكُمْ مِّنْ اِلٰهٍ غَيْرُهٗ ۭ هُوَ اَنْشَاَكُمْ مِّنَ الْاَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيْهَا
اُس تے سوا تھارو کوئی معبود نی ف۱۳۳ اُس نے تمناں زمین تے پیدا کیو ف۱۳۴ اور اُس ما تمناں بسایو ف۱۳۵
فَاسْتَغْفِرُوْهُ ثُمَّ تُوْبُوْٓا اِلَيْهِ ۭ اِنَّ رَبِّيْ قَرِيْبٌ مُّجِيْبٌ ﴿۶۱﴾ قَالُوْا يٰصٰلِحُ
تاں اُس دے معافی منگو فر اُسگی طرف رجوع کرو۔ بیشک میرو رب نیڑے ہے دعار سنن آلو۔ بولیا اے صالح!
قَدْ كُنْتَ فِيْنَا مَرْجُوًّا قَبْلَ هٰذَآ اَتَنْهٰىنَآ اَنْ نَّعْبُدَ مَا يَعْبُدُ اٰبَاۗؤُنَا
اس توں پہلاں دے تم مہارے بچوں عقلمند دسیں تھا ف۱۳۶ کیا تم ہمناں اپناں باپ دادا گا معبوداں گی پوجا
وَاِنَّنَا لَفِيْ شَكٍّ مِّمَّا تَدْعُوْنَآ اِلَيْهِ مُرِيْبٍ ﴿۶۲﴾ قَالَ يٰقَوْمِ اَرَءَيْتُمْ
توں منع کریں؟ اور بیشک جہڑی گل گی طرف تم ہمناں سدھیں ہمناں اساں ایک بہت بڑا توکھا گو شک ہے۔ فرمایو اے میری قوم! بلاتم دسو جے

ف۱۲۷ جن گی تعداد چار ہزار تھی ف۱۲۸ تے قوم عاد ناں ہوا گا عذاب نال ہلاک کر چھڑیو ف۱۲۹ یعنی جسطرحیا مسلماناں ناں دنیا گا عذاب دے بچالیو اسے طرح آخرت گا عذاب دے ف۱۳۰ یوہ خطاب ہے سیّدِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گی امت ناں تے "تِلْكَ" اشارو ہے قوم عاد گی قبراں تے آثار گی طرف۔ مقصد یوہ ہے کہ زمین مان چلو، اناں ناں دیکھو تے عبرت حاصل کرو۔ ف۱۳۱ پیجیو تے حضرت صالح علیہ السلام نے ان دے ف۱۳۲ تے اُسگی وحدانیت منوں ف۱۳۳ صرف وہی عبادت گو مستحق ہے کیونکہ ف۱۳۴ تھارا جد حضرت آدم علیہ الصلوٰۃ والسلام ناں اس دے پیدا کر گے تے تھاری نسل گی اصل نطفاں گا مادّہ ناں اس دے بنا گے ف۱۳۵ تے زمین ناں تھارا دے آباد کیو۔ ضحاک نے "اِسْتَعْمَرَكُمْ" گا معنیٰ یہ بیان کیا این کہ تمناں لمبیں عمر دتیں تھیں کہ ان گیں عمر ترے سو سال دے لیگے ہزار سال تک گی ہوئیں ف۱۳۶ تے ہم امید کراں تھا کہ تم مہارا سردار بنیں گا کیونکہ آپ کمزوراں گی مدد کریں تھا، فقیراں ور سخاوت فرمائیں تھا جد آپ نے قوم ناں توحید گی دعوت دتی تے بتاں گی برائیں بیان فرمائیں تاں قوم گی امید آپ دے ٹٹ گئیں تے کہن لگا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اِنْ كُنْتُ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِّنْ رَّبِّىْ وَاٰتٰىنِىْ مِنْهُ رَحْمَةً فَمَنْ يَّنْصُرُنِىْ
کدے ہوں اپنا رب گی طرفوں روشن دلیل ور ہاں اور اُس نے مناں اپنے کولوں رحمت عطا فرمائی ف١٣٧ فر وی کدے ہوں اُسگی نافرمانی کروں تاں مناں

مِنَ اللّٰهِ اِنْ عَصَيْتُهٗ فَمَا تَزِيْدُوْنَنِىْ غَيْرَ تَخْسِيْرٍ ﴿٦٣﴾ وَيٰقَوْمِ
اُس کولوں کون بچائے گو؟ ف١٣٨ تم تے میرا نقصان ناں بدھان توں بغیر کجھ نی کرسکتا ف١٣٩ اور اے میری قوم!

هٰذِهٖ نَاقَةُ اللّٰهِ لَكُمْ اٰيَةً فَذَرُوْهَا تَاْكُلْ فِىْٓ اَرْضِ اللّٰهِ
یاہ اللہ گی اونٹھنی نشانی ہے تھارے واسطے تاں اسناں چھوڑ دیو تانجہ یاہ اللہ گی زمین ما کھائے

وَلَا تَمَسُّوْهَا بِسُوْٓءٍ فَيَاْخُذَكُمْ عَذَابٌ قَرِيْبٌ ﴿٦٤﴾ فَعَقَرُوْهَا فَقَالَ
اور اسناں بُری طرح ہتھ نہ لایو کدے تمناں عذاب نیڑے نہ پہنچے ف١٤٠ تے انہاں نے ف١٤١ اسگی کونچ کٹ چھڑیں

تَمَتَّعُوْا فِىْ دَارِكُمْ ثَلٰثَةَ اَيَّامٍ ذٰلِكَ وَعْدٌ غَيْرُ مَكْذُوْبٍ ﴿٦٥﴾
تے صالح نے فرمایو تم اپناں گھراں ما ترے دن برت لیو ف١٤٢ یوہ وعدو ہے جیڑو جھوٹو نی ہوسیں ف١٤٣

فَلَمَّا جَآءَ اَمْرُنَا نَجَّيْنَا صٰلِحًا وَّالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَعَهٗ بِرَحْمَةٍ مِّنَّا
فر جد مہارو حکم آیو ہم نے صالح تے اُنگا نال گا مسلماناں ناں اپنی رحمت فرما گے ف١٤٤ بچالیو

وَمِنْ خِزْىِ يَوْمِئِذٍ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْقَوِىُّ الْعَزِيْزُ ﴿٦٦﴾ وَاَخَذَ الَّذِيْنَ
اُس دن گی رسوائی دے، بیشک تھارو رب طاقت ور تے عزت آلو ہے اور ظالماں ناں

ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ فَاَصْبَحُوْا فِىْ دِيَارِهِمْ جٰثِمِيْنَ ﴿٦٧﴾ كَاَنْ لَّمْ يَغْنَوْا
زور دار آواز نے آپکڑیو ف١٤٥ تاں صبح اپناں کہراں ماں گو ڈاں گے پہار پیا وارہ گیا گویا کدے

ع فِيْهَا اَلَآ اِنَّ ثَمُوْدَا۟ كَفَرُوْا رَبَّهُمْ اَلَا بُعْدًا لِّثَمُوْدَ ﴿٦٨﴾ وَلَقَدْ جَآءَتْ
بسیں ہی نی تھا، سن لیو ثمود اپناں رب گا منکر ہویا اور لعنت ہوئے ثمود ور اور بیشک

رُسُلُنَآ اِبْرٰهِيْمَ بِالْبُشْرٰى قَالُوْا سَلٰمًا قَالَ سَلٰمٌ فَمَا لَبِثَ اَنْ
مہارا فرشتہ ابراہیم گے کول ف١٤٦ خوشخبری لے گے آیا۔ بولیا سلام، کہیو ف١٤٧ سلام فر کجھ دیر نہ کی کہ

ف١٣٧ حکمت تے نبوت عطا فرمائی ف١٣٨ رسالت گی تبلیغ تے بت پرستی دے روکن ماں ف١٣٩ یعنی مناں تھارا خسارہ گو تجربو ہور زیادہ ہوئے گو ف١٤٠ قوم ثمود نے حضرت صالح علیہ السلام دے معجزو طلب کیو تھو (جسکو بیان سورۂ اعراف ماں ہو گزریو ہے) آپ نے اللہ تعالیٰ دے دعا کی تاں پتھر دے بحکم الٰہی ناقہ (اونٹھنی) پیدا ہوئی یاہ ناقہ ان واسطے معجزو تے نشانی تھی۔ اس آیت ماں اُس ناقہ واسطے احکام ارشاد فرمایا گیا کہ اُسناں زمین ماں چرن دیو تے کوئے نقصان نہ پہچاؤ ورنہ دنیا ماں ہی عذاب ماں گرفتار ہو جاؤ گا تے مہلت نہ دتی جائیگی۔ ف١٤١ حکمِ الٰہی گی مخالفت کی تاں بدھ وار ناں ف١٤٢ یعنی جمعہ تک جو کجھ دنیا گی عیش کرنی ہے کر لیو بار ناں تھارے ور عذاب آئے گو۔ پہلے دن تھارا چہرہ پیلا ہو جائیں گا دوجے دن لال تے تیجے دن یعنی جمعہ ناں سیاہ تے بار ناں عذاب نازل ہو جائیگو۔ ف١٤٣ چنانچہ ایسو ہی ہویو ف١٤٤ ان بلاں دے ف١٤٥ یعنی ہولناک آواز نے جسکی ہیبت نال ان گا دل پھٹ گیا تے وہ سارا گا سارا مر گیا ف١٤٦ سادہ رو نوجواناں گی حسین شکلاں ماں حضرت اسحاق تے حضرت یعقوب علیہما السلام گی پیدائش گو ف١٤٧ حضرت ابراہیم علیہ السلام نے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

جَآءَ بِعِجْلٍ حَنِيْذٍ ﴿٦٩﴾ فَلَمَّا رَاٰۤ اَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ اِلَيْهِ نَكِرَهُمْ
ایک بچھو بُن گے لے آیا ف۱۴۸ فر جد دیکھیو جے ہتھ کھانا گی طرف نی جاتا تاں اُنہاں ناں اوپرا سمجھیا
وَ اَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيْفَةً ؕ قَالُوْا لَا تَخَفْ اِنَّاۤ اُرْسِلْنَاۤ اِلٰى قَوْمِ
اور دل ہی دِل ما ڈر گیا ان کولوں، بولیا ڈریو نہ ہم لوط گی قوم گی طرف ف۱۴۹ پیجیا گیا
لُوْطٍ ﴿٧٠﴾ وَ امْرَاَتُهٗ قَآئِمَةٌ فَضَحِكَتْ فَبَشَّرْنٰهَا بِاِسْحٰقَ ۙ وَ مِنْ وَّرَآءِ
ہاں۔ اُنگی بیوی ف۱۵۰ کو لے کھلی وی تھی وہ ہسن لگ گئی تے ہم نے اُسناں ف۱۵۱ اسحاق گی خوشخبری دتی
اِسْحٰقَ يَعْقُوْبَ ﴿٧١﴾ قَالَتْ يٰوَيْلَتٰۤى ءَاَلِدُ وَ اَنَا عَجُوْزٌ وَّ هٰذَا بَعْلِيْ
اور اسحاق گے پچھے ف۱۵۲ یعقوب گی ف۱۵۳ بولی خرابی، میرو بچو کس طرح ہوگیو جد کہ ہوں بڈھی ہاں ف۱۵۴ اور یوہ میرو خاوند دی
شَيْخًا ؕ اِنَّ هٰذَا لَشَيْءٌ عَجِيْبٌ ﴿٧٢﴾ قَالُوْۤا اَتَعْجَبِيْنَ مِنْ اَمْرِ اللّٰهِ
بڈھو ف۱۵۵ بیشک یاہ دے حیرانگی گی گل ہے۔ فرشتہ بولیا کیا اللہ گا کم توں حیرانگی کرے؟
رَحْمَتُ اللّٰهِ وَ بَرَكٰتُهٗ عَلَيْكُمْ اَهْلَ الْبَيْتِ ؕ اِنَّهٗ حَمِيْدٌ مَّجِيْدٌ ﴿٧٣﴾
اللہ گی رحمت اور اُنگی برکت تھارے ور اے گھر آلیو بیشک ف۱۵۶ وہی ہے ساریں خوبیاں آلو عزت آلو
فَلَمَّا ذَهَبَ عَنْ اِبْرٰهِيْمَ الرَّوْعُ وَ جَآءَتْهُ الْبُشْرٰى يُجَادِلُنَا فِيْ
فر جد ابراہیم گو خوف زائل ہوگیو اور اُسناں خوشخبری ملی مہارا دے قوم لوط گا وارہ ما

ف۱۴۸ مفسرین فرمائیں کہ حضرت ابراہیم علیہ الصلوٰۃ والسلام بہت ہی مہمان نواز تھا بغیر مہمان گے کھانوں تناول نی فرئیں تھا۔ اس وقت ایسو اتفاق ہویو کہ پندرہ دن دے کوئے مہمان نی آیو تھو آپ اس غم تے پریشانی ماں تھا، ان مہماناں ناں دیکھتا ہی آپ نے ان واسطے کھانوں لیان ماں جلدی فرمائی کیونکہ آپ گے کول گاں بہت تھیں اس واسطے بچھا گو پیوں ووں گوشت اگے آن گے رکھیو۔ فائدو۔ اس دے معلوم ہویو کہ گاں گو گوشت حضرت ابراھیم علیہ السلام گا دسترخوان ور زیادہ آئے تھو تے آپ اسناں پسند فرمائیں تھا۔ گاں گا گوشت کھان آلا اگر سنت ابراھیمی گی ادائیگی گی نیت نال کھائیں گا تاں ثواب وی ملیکو ف۱۴۹ عذاب کرن واسطے ف۱۵۰ حضرت سارہ پردہ گا پچھادے ف۱۵۱ اس گا فرزند ف۱۵۲ حضرت اسحاق گا فرزند ف۱۵۳ حضرت سارہ ناں خوشخبری دین گی وجہ یاہ تھی کہ اولاد گی خوشی عورتاں ناں مرداں دے زیادہ ہوئے تے یاہ وی وجہ تھی کہ حضرت سارہ گی اولاد نی تھی تے حضرت براھیم علیہ الصلوٰۃ والسلام گا فرزند حضرت اسماعیل علیہ الصلوٰۃ والسلام موجودہ تھا حضرت ھاجرہ گا بطن مقدس دے۔ اس بشارت گا ضمن ماں ایک بشارت یاہ وی تھی کہ حضرت سارہ گی عمر اتنی لمی ہوئیگی کہ وہ پوتا ناں وی دیکھے گی ف۱۵۴ میری عمر نوے (۹۰) دے لنگ گئی ہے۔ ف۱۵۵ جن گی عمر ایک سو بی (۱۲۰) سال گی ہوگئی ہے ف۱۵۶ فرشتاں گا کلام گو معنوں یوہ ہے کہ تھارے واسطے کے تعجب گی گل ہے؟ تم اس کہر ماں ایں جیرہ معجزات تے خوراق عادات تے اللہ تعالیٰ گی رحمتاں تے برکتاں گو مرکز بنیوں ووہ ہے، مسئلو: اس آیت دے ثابت ہویو کہ ممبیں اھل بیت ماں داخل ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

قَوْمِ لُوْطٍ ﴿٧٤﴾ اِنَّ اِبْرٰهِيْمَ لَحَلِيْمٌ اَوَّاهٌ مُّنِيْبٌ ﴿٧٥﴾ يٰٓاِبْرٰهِيْمُ اَعْرِضْ

جگڑن لگ گیو ف١٥٧ بیشک ابراہیم برداشت کرن آلو بہت ہائے کرن آلو رجوع آلو ہے ف١٥٨ اے ابراہیم! اس خیال ماں

عَنْ هٰذَا ۚ اِنَّهٗ قَدْ جَآءَ اَمْرُ رَبِّكَ ۚ وَاِنَّهُمْ اٰتِيْهِمْ عَذَابٌ غَيْرُ

نہ پیئے بیشک تیرا رب گو حکم آگیو۔ اور بیشک ان ور عذاب آن آلو ہے

مَرْدُوْدٍ ﴿٧٦﴾ وَلَمَّا جَآءَتْ رُسُلُنَا لُوْطًا سِيْٓءَ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ

جناں موڑیو نی جاسیں۔ اور جد لوط گے گھر مہارا فرشتہ آیا ف١٥٩ انہاں ناں انگو غم ہویو اور انگی وجہ توں دل

ذَرْعًا وَّقَالَ هٰذَا يَوْمٌ عَصِيْبٌ ﴿٧٧﴾ وَجَآءَهٗ قَوْمُهٗ يُهْرَعُوْنَ اِلَيْهِ ؕ

تنگ ہویا اور بولیا یوہ بڑی سختی گو دن ہے ف١٦٠ اور اُس گے کول اُسگی قوم دوڑتی آئی

وَمِنْ قَبْلُ كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ السَّيِّاٰتِ ؕ قَالَ يٰقَوْمِ هٰٓؤُلَآءِ بَنَاتِيْ هُنَّ

اور انہاں ناں پہلاں ہی بُری عادت پئی وی تھی ف١٦١ فرمایو اے میری قوم! یہ میری قوم گی بیٹی ہیں

اَطْهَرُ لَكُمْ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَلَا تُخْزُوْنِ فِيْ ضَيْفِيْ ؕ اَلَيْسَ مِنْكُمْ

یہ تھارے واسطے ستھری ہیں تاں اللہ توں ڈرو ف١٦٢ اور مناں میرا مہماناں گے اگے شرمندہ نہ کرو کیا تھارے بچوں ایک

رَجُلٌ رَّشِيْدٌ ﴿٧٨﴾ قَالُوْا لَقَدْ عَلِمْتَ مَا لَنَا فِيْ بَنٰتِكَ مِنْ حَقٍّ ۚ وَاِنَّكَ

آدمی وی نیک چلن نی؟ بولیا تمناں پتو ہے جے تھاری قوم گی بیٹیاں ما مہارو کوئی حق نی ف١٦٣ اور تمناں

لَتَعْلَمُ مَا نُرِيْدُ ﴿٧٩﴾ قَالَ لَوْ اَنَّ لِيْ بِكُمْ قُوَّةً اَوْ اٰوِيْٓ اِلٰى رُكْنٍ

سارو پتو ہے جیڑی مہاری اک خواہش ہے۔ بولیا کاش مناں تھارا مقابلہ گی طاقت ہوتی یا کسے مضبوط تھم گی

ف١٥٧ یعنی کلام تے سوال کرن لگا تے حضرت ابراہیم علیہ السلام گو مجادلو یوہ تھو کہ آپ نے فرشتاں دے فرمایو کہ قوم لوط گی بستیاں ماں اگر پنجاہ ایماندار ہوئیں تاں وی اناں ناں ہلاک کروگا؟ فرشتاں نے کہیو نی، فرمایو اگر چالی ہوئیں اناں نے کہیو تد وی نی، آپ نے فرمایو اگر تری ہوئیں، اناں نے کہیو تد وی نی آپ اسے طرح فرماتا گیا ات توڑی کہ آپ نے فرمایو اگر ایک مسلمان ہوئے تاں وی ہلاک کرچھڑیں گا، انان نے کہیو نی تاں آپ نے فرمایو اس ماں لوط علیہ السلام ایں اس ور فرشتاں نے کہیو ھمناں معلوم ہے جیڑو وات ہے، ھم لوط علیہ السلام تے اُن گا کہر آلاں ناں بچالیاں گا سوائے ان گی بی بی گے۔ حضرت ابراہیم علیہ السلام گو مقصد تھو کہ عذاب ماں دیر ہو جائے تا نجہ اُس بستی آلاں ناں کجھ وقت گی فرصت مل جائے ہو سکے وہ کفر تے نافرمانی دے باز آجائیں چناچہ ابراہیم علیہ السلام گی صفت ماں ارشاد ہوئے ف١٥٨ ان صفتاں دے آپ گی رقّت قلبی تے آپ گی رافت تے مہربانی معلوم ہوئے جیڑی اس مباحثہ گو سبب بنی، فرشتاں نے کہیو ف١٥٩ حسین صورتاں ماں تے حضرت لوط علیہ السلام نے ان گی ہیت تے جمال ناں دیکھو دے قوم گی خباثت تے بدعملی گو خیال کر گے ف١٦٠ مروی ہے کہ ملائکہ ناں حکم الٰہی یوہ تھو کہ وہ قوم لوط ناں اُس وقت تک ھلاک نہ کریں، جد تک حضرت لوط علیہ السلام خود اُس قوم گی بدعملی ور چار مرتبہ گواہی نہ دیں چنانچہ جد یہ فرشتہ حضرت لوط علیہ السلام ناں ملیا تاں آپ نے ان دے فرمایو کہ کیا تمناں اس بستی آلاں گو حال معلوم نی تھو؟ فرشتاں نے کہیو ان گو کے حال ہے آپ نے فرمایو ہوں گواہی دیوں کہ عمل گا اعتبار نال روئے زمین ور یاہ بدترین بستی ہے اور یاہ گل آپ نے چار مرتبہ فرمائی حضرت لوط علیہ السلام گی عورت جیڑی کافرہ تھی نکلی تے اُس نے اپنی قوم ناں جا گے خبر دتی کہ حضرت لوط علیہ السلام گے کول ایسا خوبصورت تے حسین مہمان آیا ایں جن گی مثال گو ہون تک کوئی شخص نظر نی آیو۔ ف١٦١ تے کجھ شرم تے حیا باقی نی رہی تھی حضرت لوط علیہ السلام نے ف١٦٢ تے اپنیاں بیبیاں دے فائدو حاصل کرو کہ یوہ تھارے واسطے حلال ہے۔ حضرت لوط علیہ السلام نے ان گی عورتاں ناں جیڑیں قوم گی بیٹیں تھی بزرگانہ شفقت نال اپنی بیٹی فرمایو تا کہ اس حُسنِ اخلاق دیوہ فائدو لیں تے حمیّت سکھیں ف١٦٣ یعنی ھمناں ان گی طرف رغبت نی

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

شَدِيْدٍ ﴿۸۰﴾ قَالُوْا يٰلُوْطُ اِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ لَنْ يَّصِلُوْٓا اِلَيْكَ فَاَسْرِ

پناہ لیتو ف۱۶۴ فرشتہ بولیا اے لوط! ہم تھارا رب گا توریاواہاں ف۱۶۵ وِہ تھارا تک نی پہنچ سکتا ف۱۶۶

بِاَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِّنَ الَّيْلِ وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ اَحَدٌ اِلَّا امْرَاَتَكَ ؕ

تم اپناں گھرآلاں ناں راتو رات لے جاؤ اور تھارے بچوں کوئی وی پٹھ موڑ گے نہ دیکھے ف۱۶۷ تھاری عورت گے سوا۔

اِنَّهٗ مُصِيْبُهَا مَآ اَصَابَهُمْ ؕ اِنَّ مَوْعِدَهُمُ الصُّبْحُ ؕ اَلَيْسَ الصُّبْحُ

جے اُساں وی وہی پہنچے گو جیڑو انہاں ناں پہنچو ہے ف۱۶۸ بیشک اُنگو وعدو صبح گے وقت ف۱۶۹ ہے کیا صبح

بِقَرِيْبٍ ﴿۸۱﴾ فَلَمَّا جَآءَ اَمْرُنَا جَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَاَمْطَرْنَا عَلَيْهَا

قریب نی فر جد مہارو حکم آیو ہم نے اُس بستی ناں ہیٹھ اُپر کر چھڑیو ف۱۷۰ اور اُس ور

حِجَارَةً مِّنْ سِجِّيْلٍ ۙ مَّنْضُوْدٍ ﴿۸۲﴾ مُّسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ ؕ وَمَا هِيَ

ہم نے کنکر گا پتھر لگاتار برایا۔ جیڑا نشان لایاوا تیرا رب گی طرفوں ایں ف۱۷۱ اور وہ پتھر

مِنَ الظّٰلِمِيْنَ بِبَعِيْدٍ ﴿۸۳﴾ وَاِلٰى مَدْيَنَ اَخَاهُمْ شُعَيْبًا ؕ قَالَ ع ۱۵ النصف

ظالماں دے دور نی ف۱۷۲ اور مدین گی ف۱۷۳ طرف اُن گی قوم گا شعیب ناں ف۱۷۴

يٰقَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِّنْ اِلٰهٍ غَيْرُهٗ ؕ وَلَا تَنْقُصُوا الْمِكْيَالَ

فرمایو اے میری قوم اللہ گی عبادت کرو اُس گے بغیر کوئی سچو معبود نی ف۱۷۵ اور ناپ

ف۱۶۴ یعنی مناں اگر تھارا مقابلہ گی طاقت ہوتی یا ایسو قبیلو ہوتو جیڑو میری مدد کرتو تاں تھارے نال مقابلو تے لڑائی کرتو۔ حضرت لوط علیہ السلام نے اپناں مکان گو دروازو بند کر لیو تے اندر دے یا گفتگو فرمار ھیا تھا، قوم نے ارادو کیو کہ دیوار تروڑیں فرشتاں نے آپ کو رنج تے اضطراب دیکھیو تو ف۱۶۵ تھارد پایو مضبوط ہے ہم ان لوکاں ناں عذاب دین واسطے آیا ھاں تم درواز و کھول چھڑو تے ھمناں تے اناں ناں چھوڑ دیو ف۱۶۶ تے تمناں کوئے نقصان نی پہچا سکتا۔ حضرت نے درواز و کھول چھڑیو، قوم گا لوک مکان ماں داخل ہو گیا۔ حضرت جبریل علیہ السلام نے بحکمِ الٰہی اپنوں پران گا مُنھ ور ماریو وہ سارا اناں ہو گیا تے حضرت لوط علیہ السلام گا مکان دے نکل گے نٹھا، اناں ناں رستو نظر نی آئے تھو تے یاہ کہتا جائیں تھا ہائے ہائے لوط گا کہر ماں بڑا جادو گرایں، اناں نے ھمناں جادو کر چھڑ یو فرشتاں نے حضرت لوط علیہ السلام ناں کہیو ف۱۶۷ اس طرح تھارا کہر گا سارا لوک چلے جائیں ف۱۶۸ حضرت لوط علیہ السلام نے فرمایو وہ عذاب کدھ ہوئے گو؟ حضرت جبرائیل نے کہیو ف۱۶۹ حضرت لوط علیہ السلام نے فرمایو ہوں دے اس دے جلدی چاہوں، حضرت جبرئیل علیہ السلام نے کہیو ف۱۷۰ یعنی پرت چھڑیو اسطرحیا کہ حضرت جبرئیل علیہ السلام نے قوم لوط گا شہر جس حصہ زمین ور تھا اُس گے ہیٹھ اپنی بازو کی تے ان پنجاں شہراں نان جن ماں سب دے بڑو شہر سدوم تھو تے ان ماں چار لکھ آدمی بسیں تھا اتنو اچو چایو کہ ات گا کتاں تے مرغاں گی آواز آسمان ور پہنچن لگیں تے اتنوں آہستہ چایو کہ کسے برتن گو پانی نہ ڈولیو تے کوئے سون آلو نہ جاگیو، فر اُس بلندی دے اُساں مونڈھو کر گے پھینکیو۔ ف۱۷۱ ان پتھراں ور ایسا نشان تھا جس وجہ دے وہ دوجاں دے الگ دِسیں تھا۔ قتادہ نے کہیو کہ ان ور لال رنگ گی تحریر تھیں، حسن تے سدی گو قول ہے کہ اُن ور مُہر لگیں ویں تھیں تے ایک قول یوہ ہے کہ جس پتھر دے جس شخص گی ھلاکت منظور تھی اُس گو ناں اس پتھر ور لکھیو تھو۔ ف۱۷۲ یعنی اھلِ مکہ دے ف۱۷۳ ہم نے بیجیا باشندگانِ شہر ف۱۷۴ آپ نے اپنی قوم ناں ف۱۷۵ پہلاں دے آپ نے توحید تے عبادت گی ھدایت فرمائی کہ وہ تمام امور ماں سب دے اھم ایں اُس گے بعد جن بری عادتاں ماں وہ مبتلا تھا اُس دے منع کیو اور ارشاد فرمایو

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَالْمِيزَانَ إِنِّيٓ أَرٰىكُم بِخَيْرٍ وَّإِنِّيٓ أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ

تول ما کمی نہ کرو بیشک ہوں تمناں آسودہ حال دیکھوں ف۱۷۶ تے مناں تھارو کھیرن آلا دن گا عذاب گو

مُّحِيطٍ ﴿۸۴﴾ وَيٰقَوْمِ أَوْفُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ وَلَا تَبْخَسُوا

ڈر ہے ف۱۷۷ اور اے میری قوم! ناپ اور تول انصاف گے نال پورو کرو اور

النَّاسَ أَشْيَآءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿۸۵﴾ بَقِيَّتُ اللّٰهِ

لوکاں ناں اُنگی چیز کھٹ کرگے نہ دیو اور زمین ما فساد پھیلاتا نہ پھیرو اللہ گو دتو وو جیرو بچ جائے

خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ۚ وَمَآ أَنَا عَلَيْكُم بِحَفِيظٍ ﴿۸۶﴾ قَالُوا

تھارے واسطے وہ بہتر ہے اگر تمناں یقین ہووے ف۱۷۸ اور ہوں تھارے ور نگہبان نی ف۱۷۹ بولیا

يٰشُعَيْبُ أَصَلٰوتُكَ تَأْمُرُكَ أَن نَّتْرُكَ مَا يَعْبُدُ آبَآؤُنَآ أَوْ أَن

اے شعیب! کیا تھاری نماز یوہ حکم دیوے جے ہم اپناں باپ دادا گا خداں ناں چھوڑ دیاں؟ ف۱۸۰

نَّفْعَلَ فِيٓ أَمْوَالِنَا مَا نَشٰٓؤُا ۖ إِنَّكَ لَأَنتَ الْحَلِيمُ الرَّشِيدُ ﴿۸۷﴾ قَالَ

یا اپناں مال ماں اپنی مرضی نال کجھ نہ کراں ف۱۸۱ ہاں جی تم ہی بڑا عقلمند نیک چلن ہیں۔ فرمایو

يٰقَوْمِ أَرَءَيْتُمْ إِن كُنتُ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّي وَرَزَقَنِي مِنْهُ رِزْقًا

اے میری قوم! بھلا دسو جے اگر ہوں اپناں رب گی طرفوں ایک روشن دلیل ور ہاں ف۱۸۲ اور اُس نے مناں اپنی رحمت نال اچھی روزی دتی

حَسَنًا ۚ وَمَآ أُرِيدُ أَنْ أُخَالِفَكُمْ إِلٰى مَآ أَنْهٰىكُمْ عَنْهُ ۚ إِنْ أُرِيدُ

ف۱۸۳ اور ہوں نی چاہتو جے جنھاں گلاں توں تمناں روکوں تم اُسکے خلاف کرو ف۱۸۴ ہوں دے

ف۱۷۶ ایسا حال ماں آدمی ناں چاہئے کہ نعمت گی شکر گزاری کرے تے دوجاں ناں اپناں مال دے زیادہ تے زیادہ فائدو پہچائے نہ کہ ان گا حقوق ماں کمی کرے۔ اسی حالت ماں اس خیانت گی عادت دے خطرو ہے کہ کدے نعمت دے محروم نہ کردتو جائے ف۱۷۷ کہ جس دے کسے ناں رھائی میسّر نہ ہوئے تے سب گا سب ھلاک ہو جائیں، یوہ وی ہو سکے کہ اُس دن گا عذاب دے عذاب آخرت مراد ہوئے ف۱۷۸ یعنی مالِ حرام ترک کرن دے بعد حلال جتنو وی بچے وہی تھارے واسطے بہتر ہے۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنھما نے فرمایو کہ پورو تولن تے ممن دے بعد جیرو بچے وہ بہتر ہے ف۱۷۹ کہ تیرا افعال ور دار و گیر کرتو رہوں علما نے فرمایو بعض انبیاء ناں حرب (جنگ) گی اجازت تھی جیسو کہ حضرت موسیٰ، حضرت داوٗد، حضرت سلیمان علیھم السلام وغیرھم، کجھ وہ تھا جناں ناں جنگ گی اجازت نی تھی حضرت شعیب علیہ السلام اناں ہی بچوایں۔ سارے دن وعظ و تبلیغ فرماتا تے ساری رات نماز ماں گزارتا۔ قوم آپ ناں کہتی اس نماز دے تمناں کے فائدو آپ فرماتا نماز خوبیاں گو حکم دیے برائیاں دے منع کرے اس ور وہ ھستا تے مذاق کرتا جیرو اگلی آیت ماں مذکور ہے ف۱۸۰ بت پرستی نہ کریں ف۱۸۱ مطلب یوہ تھو کہ ھم اپناں مال ور اختیار رکھاں یا نویں کھٹ تولاں کہ کھٹ مناں ف۱۸۲ بصیرت تے ھدایت ور ف۱۸۳ یعنی نبوت تے رسالت یا مالِ حلال تے ہدایت تے مغفرت تو یوہ کسطرح ھو سکے کہ ہوں تمناں بت پرستی تے گناھاں دوں منع نہ کروں کیونکہ انبیاء اِسے واسطے پیجیا جائیں ف۱۸۴ امام فخر الدین رازی علیہ الرحمہ نے فرمایو کہ قوم نے حضرت شعیب علیہ السلام گا حلیم تے رشید ہون گو اعتراف کیو تھو تے ان گو یوہ کلام استہزاء نہ تھو بلکہ مدعو یوہ تھو کہ آپ باوجود حلم تے کمال عقل گے ھمناں اپناں مال ناں مرضی نال تصرّف کرن دے کیوں منع فرمائیں؟ اس گو جواب جیرو شعیب علیہ السلام نے فرمایو اُس گو حاصل مقصد یوہ ہے کہ جد تم میرا کمال عقل گو اعتراف کریں تاں تمناں یوہ سمجھ لینوں چاہئے کہ میں اپنے واسطے جیرِی گل پسند کی وہ وہی ھو گی جیری سب دے بہتر ہوئے تے وہ خدا گی توحید تے ناپ تول ماں دیانتداری ہے، ھوں اسگو خود وی پابندی نال عامل ھوں تو تمناں وی سمجھ لینوں چاہئے کہ یوہ ہی طریقو بہتر ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

إِلَّا الْإِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُ ۚ وَمَا تَوْفِيقِيٓ إِلَّا بِاللّٰهِ ۚ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ
جت توڑی ہوسکے سدھارن گی کوشش کروں، اور مناں توفیق اللہ ہی گی طرفوں ہے میں اُسے ور پروسو کیو
وَإِلَيْهِ أُنِيبُ ﴿٨٨﴾ وَيٰقَوْمِ لَا يَجْرِمَنَّكُمْ شِقَاقِيٓ أَنْ يُّصِيبَكُمْ مِّثْلُ مَآ
اور اُسے گی طرف رجوع کروں۔ اے میری قوم! تھارے ور میری ضد واہ مصیبت نہ کلھے جیڑی
أَصَابَ قَوْمَ نُوحٍ أَوْ قَوْمَ هُودٍ أَوْ قَوْمَ صٰلِحٍ ۚ وَمَا قَوْمُ لُوطٍ مِّنْكُمْ
پئی تھی نوح گی قوم یا ہود گی قوم یا صالح گی قوم ور اور لوط گی قوم تے تھارا توں
بِبَعِيدٍ ﴿٨٩﴾ وَاسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوٓا إِلَيْهِ ۚ إِنَّ رَبِّي رَحِيمٌ
دُور نی ف۱۸۵ اور اپناں رب کولوں معافی منگو فر اسگی طرف رجوع کرو۔ بیشک میرو رب مہربان
وَّدُودٌ ﴿٩٠﴾ قَالُوا يٰشُعَيْبُ مَا نَفْقَهُ كَثِيرًا مِّمَّا تَقُولُ وَإِنَّا لَنَرٰىكَ
محبت آلو ہے۔ بولیا اے شعیب! مھاری سمجھ ما نی آتی تھاری بہت ساری گل اور بیشک ہم تمناں
فِينَا ضَعِيفًا ۖ وَلَوْلَا رَهْطُكَ لَرَجَمْنٰكَ ۖ وَمَآ أَنْتَ عَلَيْنَا بِعَزِيزٍ ﴿٩١﴾
اپنے اندر کمزور سمجھاں ف۱۸۶ اور کدے تھارو کمبو نہ ہوتو ف۱۸۷ تاں ہم نے تھارے ور پتھراؤ کر چھڑیو ہوتو اور مھاری نظر ما تھاری کائے عزت نی
قَالَ يٰقَوْمِ أَرَهْطِيٓ أَعَزُّ عَلَيْكُمْ مِّنَ اللّٰهِ ۖ وَاتَّخَذْتُمُوهُ وَرَآءَكُمْ
فرمایو۔ اے میری قوم! کیا تھارے ور میرا کنبہ گو دباؤ اللہ توں زیادہ ہے؟ ف۱۸۸ اور اسناں تم نے اپنی پٹھ گے
ظِهْرِيًّا ۖ إِنَّ رَبِّي بِمَا تَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿٩٢﴾ وَيٰقَوْمِ اعْمَلُوا عَلٰى
پچھے سٹ چھڑیو ف۱۸۹ بیشک جو کجھ وی تم کریں میرا رب گا بس ما ہے۔ اور اے قوم! تم
مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ ۖ سَوْفَ تَعْلَمُونَ ۙ مَنْ يَّأْتِيهِ عَذَابٌ
اپنی جگہ اپناں کم کرتا جاؤ اور ہوں اپنوں کم کرتو رہوں ۔ ہون جانو چاہیں جے کس ور آئے وہ عذاب
يُّخْزِيهِ وَمَنْ هُوَ كَاذِبٌ ۖ وَارْتَقِبُوٓا إِنِّي مَعَكُمْ رَقِيبٌ ﴿٩٣﴾ وَلَمَّا جَآءَ
جناں وہ رسوا کرے گو اور کون چوٹھو ہے ف۱۹۰ اور انتظار کرو ف۱۹۱ ہوں وی تھارے نال منتظر ہاں۔ اور جدف۱۹۲

ف۱۸۵ اناں ناں کوئے زیادہ زمانوں نی گزریو نہ وہ کجھ دور گا رہن آلا تھا تاں ان گا حال دے عبرت حاصل کرو ف۱۸۶ کدے ہم تھارے نال کائے زیادتی
کراں تاں تھارے وچ دفاع کرن گی طاقت نی ف۱۸۷ جیڑو دین مھارو موافق ہے تے جس ناں ہم عزیز رکھاں ف۱۸۸ کہ اللہ گے واسطے تم میرا قتل دے باز
نہ رھیا بلکہ میرا کمنبہ گی وجہ دے رُکیا۔ تے تم نے اللہ گا نبی گو دے احترام نہ کیو تے کمنبہ گو احترام کیو ف۱۸۹ تے اُس گا حکم گی کائے پرواہ نہ کی ف۱۹۰
اپناں دعواں ماں یعنی تمناں تاولاں ہی معلوم ہو جائیگو کہ ہوں حق ور ہوں یا تم تے عذاب الٰہی دے شقی (بدبخت) گی شقاوت ظاہر ہو جائیگی ف۱۹۱ عاقبت
امر تے انجام کار کو ف۱۹۲ ان گا عذاب تے ھلاک واسطے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اَمْرُنَا نَجَّيْنَا شُعَيْبًا وَّالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَعَهٗ بِرَحْمَةٍ مِّنَّا ۚ وَاَخَذَتِ
مہارو حکم آیو ہم نے شعیب اور اُس گے نال مسلماناں ناں اپنی رحمت کرگے بچالیو
الَّذِيْنَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ فَاَصْبَحُوْا فِيْ دِيَارِهِمْ جٰثِمِيْنَ ﴿۹۴﴾ كَاَنْ لَّمْ
اور ظالماں ناں چڑک نے آپکڑیو ف۱۹۳ تے صبح ہم اپناں گھراں ما جنواں گے پہار پیاوارہ گیا۔ گویا کدے
يَغْنَوْا فِيْهَا ۗ اَلَا بُعْدًا لِّمَدْيَنَ كَمَا بَعِدَتْ ثَمُوْدُ ﴿۹۵﴾ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا
اُت بسیں ہی نی تھا اور خبردار ہوئیں مدین جس طرح دور ہویا ثمود ف۱۹۴ اور بیشک ہم نے
مُوْسٰى بِاٰيٰتِنَا وَسُلْطٰنٍ مُّبِيْنٍ ﴿۹۶﴾ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۟ئِهٖ فَاتَّبَعُوْٓا اَمْرَ
موسیٰ ناں اپنی آیتاں ف۱۹۵ اور واضح غلبہ گے نال۔ فرعون اور اُس گا درباریاں گی طرف پیجیو۔
فِرْعَوْنَ ۚ وَمَآ اَمْرُ فِرْعَوْنَ بِرَشِيْدٍ ﴿۹۷﴾ يَقْدُمُ قَوْمَهٗ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فَاَوْرَدَهُمُ
تے وہ فرعون گا کہن ور چلیا ف۱۹۶ اور فرعون گو کم ہدایت آلو نی تھو ف۱۹۷ اپنی قوم گے اگے ہوئے گو قیامت آلے دن اور انہاں ناں آن دوزخ ما
النَّارَ ۗ وَبِئْسَ الْوِرْدُ الْمَوْرُوْدُ ﴿۹۸﴾ وَاُتْبِعُوْا فِيْ هٰذِهٖ لَعْنَةً وَّيَوْمَ
ٹے گو ف۱۹۸ اور وہ کتنی بُری جاہے اُترن گی۔ اور ان گے پچھے پئی لعنت اس جہان ما اور
الْقِيٰمَةِ ۗ بِئْسَ الرِّفْدُ الْمَرْفُوْدُ ﴿۹۹﴾ ذٰلِكَ مِنْ اَنْۢبَآءِ الْقُرٰى نَقُصُّهٗ
قیامت گے دن ف۱۹۹ کتنو بُرو انعام جیڑو انہاں ناں ملیو۔ یہ بستیاں گی ف۲۰۰ خبر ہیں جیہڑیں ہم تمناں سناں واں
عَلَيْكَ مِنْهَا قَآئِمٌ وَّحَصِيْدٌ ﴿۱۰۰﴾ وَمَا ظَلَمْنٰهُمْ وَلٰكِنْ ظَلَمُوْٓا اَنْفُسَهُمْ
ف۲۰۱ ان ما کائے کھلی ہے ف۲۰۲ اور کائے کٹ گئی ف۲۰۳ تم نے ان ور ظلم نی کیو بلکہ انہاں نے آپ ہی ف۲۰۴ اپنو برو کیو

ع ۸

ف۱۹۳ حضرت جبرائیل علیہ السلام نے ہیبت ناک آواز ماں کہیو "مُوْتُوْا جَمِيْعًا" سب مرجاؤ۔ اس آواز گی دہشت نال ان گا دم نکل گیا تے سب مرگیا
ف۱۹۴ اللہ تعالیٰ گی رحمت دے حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ کدے دو امت ایک ہی عذاب ماں بتلائی ہوئیں بجز حضرت شعیب تے
صالح علیہما السلام گی امتاں گے لیکن قوم صالح ناں ان گے ہیٹھوں ہولناک آواز نے ہلاک کیو تے قوم شعیب ناں اپروں ف۱۹۵ یعنی معجزات ف۱۹۶ تے
کفر ماں بتلا ہو یا تے حضرت موسیٰ علیہ السلام ور ایمان نہ لیایا ف۱۹۷ وہ کھلی گمراہی ماں تھو کیونکہ بشر ہون گے باوجود خدائی گو دعو کرے تھو تے علانیہ ایسا ظلم تے
ایسی ستم گاریں کرے تھو جسکو شیطانی ہم ہونوں ظاہر تے یقینی ایں۔ وہ کت تے خدائی کت تے حضرت موسیٰ علیہ السلام گے نال ہدایت تے حقانیت تھی،
آپ گی سچائی گی دلیل آیات ظاہر تے معجزات باہرہ وہ لوک معائنو کر بیٹھا تھا فروی اناں نے آپ کی اتباع دے مُنھ پھیریا تے ایسا گمراہ گی فرمانبرداری کی توجد
وہ دنیا ماں کفر تے گمراہی ماں اپنی قوم گو پیشوا تھو ایسے طرح جہنم ماں ان گو امام ہوئے گو تے ف۱۹۸ جیسو کہ اناں ناں دریائے نیل ماں آن سیٹو تھو ف۱۹۹ یعنی
دنیا ماں وی ملعون تے آخرت ماں وی ملعون ف۲۰۰ یعنی گزریں ویں امت ف۲۰۱ کہ تم اپنی اُمت ناں ان گی خبر دیو تا نجہ وہ ان دے عبرت حاصل کریں،
ان بستیاں گی حالت کھیتیاں گی طرح ہے کہ ف۲۰۲ اس گا مکاناں گی دیوار موجود ایں، کھولا موجود ایں، نشانی باقی ایں جیسا کہ عاد تے ثمود گا مکانات ف۲۰۳
یعنی کٹی وی کھیتی گی طرح بالکل بے نام ونشان ہوگئی۔ تے اُس گو کوئے اثر باقی نہ رہیو۔ جیسا کہ نوح علیہ السلام گی قوم گا دیار ف۲۰۴ کفر تے گناہاں گو
ارتکاب کرگے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فَمَآ اَغْنَتْ عَنْهُمْ اٰلِهَتُهُمُ الَّتِیْ یَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مِنْ
اُن گا معبود جنہاں ناں وہ ف۲۰۵ اللہ گے بغیر پوجیں تھا کجھ کم نہ آیا ف۲۰۶
شَیْءٍ لَّمَّا جَآءَ اَمْرُ رَبِّكَ ؕ وَمَا زَادُوْهُمْ غَیْرَ تَتْبِیْبٍ ﴿۱۰۱﴾ وَكَذٰلِكَ
جد تھارا رب گو حکم آیو اور انگی ف۲۰۷ ہلاکت توں بغیر کجھ نہ بدھیو اور اسی ہی
اَخْذُ رَبِّكَ اِذَآ اَخَذَ الْقُرٰى وَهِیَ ظَالِمَةٌ ؕ اِنَّ اَخْذَهٗۤ اَلِیْمٌ شَدِیْدٌ ﴿۱۰۲﴾
پکڑ ہے تیرا رب گی جد بستیاں ناں پکڑے ان گا ظلم ور بیشک اسگی پکڑ دردناک ڈاہڈی ہے ف۲۰۸
اِنَّ فِیْ ذٰلِكَ لَاٰیَةً لِّمَنْ خَافَ عَذَابَ الْاٰخِرَةِ ؕ ذٰلِكَ یَوْمٌ مَّجْمُوْعٌ ۙ
بیشک اُس ماں نشانی ف۲۰۹ ہے اُس واسطے جیڑو آخرت گا عذاب توں ڈرے وہ وہ دن ہے جس ما سارا لوک ف۲۱۰
لَّهُ النَّاسُ وَذٰلِكَ یَوْمٌ مَّشْهُوْدٌ ﴿۱۰۳﴾ وَمَا نُؤَخِّرُهٗۤ اِلَّا لِاَجَلٍ مَّعْدُوْدٍ ؕ ﴿۱۰۴﴾
جمع ہوویں گا اور وہ دن حاضری گو ہے ف۲۱۱ اور اُسناں ف۲۱۲ پچھے نی ہٹاتا مگر ایک مقرر مدت توڑی ف۲۱۳
یَوْمَ یَاْتِ لَا تَكَلَّمُ نَفْسٌ اِلَّا بِاِذْنِهٖ ۚ فَمِنْهُمْ شَقِیٌّ وَّسَعِیْدٌ ﴿۱۰۵﴾
جد وہ دن آئے گو کوئی وی خدا گی اجازت تو بغیر گل نی کریسیں ف۲۱۴ ان ما کوئے بدبخت ہے اور کوئی خوش نصیب ف۲۱۵
فَاَمَّا الَّذِیْنَ شَقُوْا فَفِی النَّارِ لَهُمْ فِیْهَا زَفِیْرٌ وَّشَهِیْقٌ ﴿۱۰۶﴾
جیڑا بدبخت ہیں وہ دوزخ ما ہیں اور وہ اُس ما گدھا گی طرح پانگیں گا۔
خٰلِدِیْنَ فِیْهَا مَا دَامَتِ السَّمٰوٰتُ وَالْاَرْضُ اِلَّا مَا شَآءَ رَبُّكَ ؕ اِنَّ
وہ اُس ماں ہمیشہ رہنگا جد تک زمین اور آسمان رہیں گا مگر جتنو تیرا رب نے چاہیو ف۲۱۶ بیشک
رَبَّكَ فَعَّالٌ لِّمَا یُرِیْدُ ﴿۱۰۷﴾ وَاَمَّا الَّذِیْنَ سُعِدُوْا فَفِی الْجَنَّةِ
تھارو رب جد جو چاہے کرے۔ اور وہ جیڑو خوش نصیب ہویا وہ جنت ما ہیں

ف۲۰۵ جہل تے گمراہی دے ف۲۰۶ ایک ذرہ عذاب دور نہ کرسکیا۔ ف۲۰۷ بتاں تے جوٹھا معبوداں ف۲۰۸ تو ہر ظالم ناں چاہیئے کہ ان واقعات دے عبرت حاصل کرے تے توبہ ماں جلدی کرے ف۲۰۹ عبرت تے نصیحت ف۲۱۰ اگلا پچھلا حساب گے واسطے ف۲۱۱ جس ماں آسمان آلا تے زمین آلا سارا حاضر ہوئیں گا۔ ف۲۱۲ یعنی روز قیامت ناں ف۲۱۳ یعنی جیڑی مدت ہم نے دنیا کا بقا واسطے مقرر کی ہے اُس گا پورا ہون تک ف۲۱۴ تمام مخلوق خاموش ہو یگی۔ قیامت کو دن بہت لمبوں ہوئے گو اساں احوال مختلف ہوئیں گا بعض احوال دے ہیبت گی شدت نال کسے ناں بغیر اجازتِ الٰہی زبان ور گل لیان گی طاقت نہ ہو یگی اور بعض احوال ماں اذن دتو جائیگو کہ لوک اذن نال کلام کریں گا تے بعض احوال ماں ہول تے دہشت کہٹ ہو یگی، اُس ویلے لوک اپناں معاملات ماں جگڑیں گا تے اپنا مقصد ناں پیش کریں گا ف۲۱۵ شقیق بلخی قدس سرہٗ نے فرمایو سعادت گی پنج نشانی ایں (۱) دل گی نرمی (۲) زیادہ رونوں (۳) دنیا دے نفرت (۴) امیداں کو کہٹ ہونوں (۵) حیا تے بدبختی گی وی پنج نشانی ایں (۱) دل گی سختی (۲) اکھ گی خشکی یعنی نہ رونو (۳) دنیا گی رغبت تے محبت (۴) لمبیں امید (۵) بے حیائی ف۲۱۶ اتنا ہور زیادہ رہیں گا اس زیادتی گی انتہائی۔ تو معنیٰ یہ ہویا کہ ہمیشہ رہیں گا کدے اُس دے رہائی نہ ہو یگی (جلالین)

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

خٰلِدِیْنَ فِیْهَا مَا دَامَتِ السَّمٰوٰتُ وَالْاَرْضُ اِلَّا مَا شَآءَ رَبُّكَ ؕ عَطَآءً
ہمیشہ اُساں رہینگا جد تک آسمان و زمین مگر جتنو تیرا رب نے چاہیو ف۲۱۷ یاہ بخشش ہے
غَیْرَ مَجْذُوْذٍ ﴿۱۰۸﴾ فَلَا تَكُ فِیْ مِرْیَةٍ مِّمَّا یَعْبُدُ هٰۤؤُلَآءِ ؕ مَا یَعْبُدُوْنَ
کدے ختم نی ہوتی۔ تو اے سنن آلیا! تو کھا مال نہ پیٔے اُس توں جناں یہ کافر پوجیں ف۲۱۸ یہ اُسے طرح پوجیں
اِلَّا كَمَا یَعْبُدُ اٰبَآؤُهُمْ مِّنْ قَبْلُ ؕ وَاِنَّا لَمُوَفُّوْهُمْ نَصِیْبَهُمْ غَیْرَ
جسطرح پہلاں ان گا باپ دادا پوجیں تھا ف۲۱۹ اور بیشک ہم انگو پورو حصو انہاں ناں موڑدیاں گا
ع مَنْقُوْصٍ ﴿۱۰۹﴾ وَلَقَدْ اٰتَیْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ فَاخْتُلِفَ فِیْهِ ؕ وَلَوْلَا
جس ما کمی نہ ہووے گی۔ اور بیشک ہم نے موسیٰ ناں کتاب دتی ف۲۲۰ تے اُس ما پھوٹ پے گئی ۲۲۱۔ اگر تھارا
كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَّبِّكَ لَقُضِیَ بَیْنَهُمْ ؕ وَاِنَّهُمْ لَفِیْ شَكٍّ مِّنْهُ
رب گی ایک گل ف۲۲۲ پہلاں نہ ہوگئی ہوتی تاں تاں ہی انگو فیصلو ہو جاتو ف۲۲۳ اور بیشک وہ اُسگی طرفوں ف۲۲۴ تو کھا ما پان آلا
مُرِیْبٍ ﴿۱۱۰﴾ وَاِنَّ كُلًّا لَّمَّا لَیُوَفِّیَنَّهُمْ رَبُّكَ اَعْمَالَهُمْ ؕ اِنَّهٗ بِمَا یَعْمَلُوْنَ
شک مانہہ ایں ف۲۲۵ اور بیشک وہ جتناہیں ف۲۲۶ ایک ایک ناں تھارو رب ان گا عمل پورا دیے گو اساں ان گا کماں کی خبر ہے ف۲۲۷
خَبِیْرٌ ﴿۱۱۱﴾ فَاسْتَقِمْ كَمَاۤ اُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا ؕ اِنَّهٗ
تو قائم رہیو ف۲۲۸ جس طرح تمناں حکم ہے اور جیڑو تھارے نال رجوع لے آیو ہے ف۲۲۹ اور اے لوکو سرکشی نہ کرو بیشک وہ
بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِیْرٌ ﴿۱۱۲﴾ وَلَا تَرْكَنُوْۤا اِلَى الَّذِیْنَ ظَلَمُوْا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ ۙ
تھارا کماں ناں دیکھ رہیو ہے۔ اور ظالماں گی طرف نہ جھکو جے تمناں اگ لگ جائیگی ف۲۳۰

ف۲۱۷ اتنا ہور زیادہ رہیں گا۔ اس زیادتی گی کُجھ انتہا نی اس دے ہمیشگی مراد ہے چناچہ ارشاد ہوئے ف۲۱۸ بے شک اناں ناں اس بت پرستی ور عذاب دتا جائیں گا جسطرحیا پہلی امت عذاب ماں بتلا ہوئیں ف۲۱۹ تے تمناں معلوم ہوگیو کہ ان گو انجام کے ہویگو۔ ف۲۲۰ یعنی توریت ف۲۲۱ کجھ ان ور ایمان لیایا تے کجھانے کفر کیو ف۲۲۲ کہ ان گا حساب ماں جلدی نہ فرمائیگو، مخلوق گا حساب تے جزا گو دن قیامت گو دن ایں ف۲۲۳ تے دنیا ہی ماں عذاب ماں گرفتار کیا جاتا ف۲۲۴ یعنی تھاری امت گا کُفار قرآن کریم گی طرف دے ف۲۲۵ جس نے ان گی عقلاں ناں حیران کر چھڑیو ہے ف۲۲۶ تمام مخلوق تصدیق کرن آلی ہوئے یا تکذیب کرن آلی قیامت گے دن ف۲۲۷ اس ور کجھ چھپیو وونی، اس ماں نیکاں تے تصدیق کرن آلاں واسطے تو بشارت ہے کہ وہ نیکی گی جزا پائیں گا تے کافراں تے تکذیب کرن آلاں واسطے وعید ہے کہ وہ اپناں عمل گی سزا ماں گرفتار ہوئیں گا ف۲۲۸ اپناں رب گا حکم تے اُس گا دین گی دعوت ور ف۲۲۹ تے اُس نے تھارو دین قبول کیو ہے، وہ دین ور قائم رہیا۔ مسلم شریف گی حدیث ماں ایں سفیان بن عبداللہ ثقفی نے رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم دے عرض کیو کہ مناں دین ماں ایک ایسی گل دس چھڑو کہ فر کسے دے دریافت کرن گی حاجت نہ رہے۔ فرمایو۔ اٰمَنْتُ بِاللّٰہِ کہو تے فر قائم رہو ف۲۳۰ کسے گی طرف جھکنو اس گے نال میل محبت ناں کہیں، ابوالعالیہ نے کہیو معنیٰ یہ ایں کہ ظالماں گا اعمال دے راضی نہ ہوئے سدی نے کہیو ان گے نال مداہنت نہ کرو۔ قتادہ نے کہیو مشرکین گے نال نہ ملو۔ مسئلو: اس دے معلوم ہویو کہ خدا کا نافرماناں گے نال یعنی کافراں تے بے دیناں گمراہاں گے نال میل جول، رسم راہ محبت و مودّت، ان گی ھاں ماں ھاں ملانوں، ان گی خوشامد ماں رہنوں سب منع ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَمَا لَكُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ مِنْ اَوْلِيَآءَ ثُمَّ لَا تُنْصَرُوْنَ ﴿۱۱۳﴾ وَاَقِمِ

اور الله توں سوا تھارو کوئی حمایتی نی ف۲۳۱ فر تھاری مدد نہ ہووے گی اور نماز

الصَّلٰوةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَزُلَفًا مِّنَ الَّيْلِ ؕ اِنَّ الْحَسَنٰتِ يُذْهِبْنَ

قائم رکھو دن گا دوئے کناراں ف۲۳۲ اور رات کا کجھ حصہ ما ف۲۳۳ بیشک نیکیں برائیاں ناں

السَّيِّاٰتِ ؕ ذٰلِكَ ذِكْرٰى لِلذّٰكِرِيْنَ ﴿۱۱۴﴾ وَاصْبِرْ فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيْعُ اَجْرَ

مٹا چھڑیں ف۲۳۴ یاہ نصیحت ہے نصیحت منن آلاں واسطے اور صبر کرو جے الله صبر کرن آلاں گا نیگ (اجر)

الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۱۱۵﴾ فَلَوْلَا كَانَ مِنَ الْقُرُوْنِ مِنْ قَبْلِكُمْ اُولُوْا بَقِيَّةٍ

ضائع نی کرتو۔ تے کیوں نی ہویا تھارا بچوں اگلی قوماں ما اسا ف۲۳۵ جن ما نیکی گو کجھ حصو ہوتو

يَّنْهَوْنَ عَنِ الْفَسَادِ فِي الْاَرْضِ اِلَّا قَلِيْلًا مِّمَّنْ اَنْجَيْنَا مِنْهُمْ ۚ

جے زمین ما فسادتوں روکتا ف۲۳۶ ہاں ان ما تھوڑا ہی تھا وہ جنھاں ناں ہم نے نجات دتی ف۲۳۷

وَاتَّبَعَ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا مَآ اُتْرِفُوْا فِيْهِ وَكَانُوْا مُجْرِمِيْنَ ﴿۱۱۶﴾ وَمَا

اور ظالم اُسے عیش گے پچھے پیارہیا جیڑو انہاں ناں دتو گیو تھو ف۲۳۸ اور وہ گناہگار تھا اور

كَانَ رَبُّكَ لِيُهْلِكَ الْقُرٰى بِظُلْمٍ وَّاَهْلُهَا مُصْلِحُوْنَ ﴿۱۱۷﴾ وَلَوْ

تھارو رب اسونی جے بستیاں نا بلاوجہ ہلاک کرے جن گا لوگ اچھا ہوئیں اور کدے

شَآءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ اُمَّةً وَّاحِدَةً وَّلَا يَزَالُوْنَ مُخْتَلِفِيْنَ ﴿۱۱۸﴾ لا

تھارو رب چاہتو تاں سارا لوکاں ناں ایک اُمت کرچھڑتو ف۲۳۹ اور وہ ہمیشہ اختلاف ما رہنگا ف۲۴۰

ف۲۳۱ کہ تمناں اُس گا عذاب دے بچا سکے۔ یوہ حال دے ان گو ہے جیڑا ظالماں نال رسم وراہ، میل جول کہ رکھیں۔ تے اُسے دے ان گا حال گو قیاس کرنو چاہئے جیڑا خود ظالم ایں ف۲۳۲ دن گا دواں کناراں دے صبح شام مرادایں۔ زوال دے پہلاں گو وقت صبح ماں تے بعد گو شام ماں داخل ہے۔ صبح گی نماز فجر تے شام گی نماز ظہر، عصر ایں۔ ف۲۳۳ تے رات گاھاں گی نماز مغرب تے عشاء ہے۔ ف۲۳۴ نیکیاں دے مراد یا یہی پنجگانہ نماز ایں جیڑیں آیت ماں ذکر ہوئیں یا مطلق فرمانبرداریں یا سُبْحَانَ اللّٰهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ وَلَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاللّٰهُ اَكْبَرُ پڑھنو۔ مسئلو: اس دے معلوم ہویو کہ نیکیں صغیرہ گناھاں واسطے کفارو ہوئیں خواہ وہ نیکیں نماز ہوئیں یا صدقہ یاذکر واستغفار یا ہور کجھ۔ مسلم شریف گی حدیث ماں ایں پنج نماز تے جمعو دو جا جمعہ تک تے ایک روایت ماں ہے کہ رمضان دو جا رمضان تک سب کفارہ ایں ان گناھاں واسطے جیڑا ان گے درمیان واقع ہوئیں جد کہ آدمی کبیرہ گناھاں دے بچے۔ شانِ نزول: ایک شخص نے کسے عورت ناں دیکھو تے اُس دے کائے نکی جئی حرکت بے پردگی گی سرزد ہوگئی اُس ور وہ نادم ہویو تے رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گی خدمت ماں حاضر ہو گے اپنوں حال پیش کیو۔ اس ور یاہ آیت نازل ہوئی۔ اُس شخص نے عرض کیو کہ صغیرہ گناھاں واسطے نیکیاں گو کفارو ہونوں کیا میرے واسطے خاص ہے۔ فرمایو نی سب گے واسطے ف۲۳۵ یعنی پہلی امتاں ماں جیڑیں ہلاک کی گئیں۔ ف۲۳۶ معنی یہ ایں کہ ان امتاں ماں ایسا اھل خیر نی ہویا جیڑا لوکاں ناں زمین ماں فساد کرن دے روکتا تے گناھاں دے منع کرتا اسے واسطے ھم نے اناں ناں ہلاک کیو۔ ف۲۳۷ وہ انبیاء ور ایمان لیایا، ان گا احکام ور فرمانبردار رھیا تے لوکاں ناں فساد دے روکتا رھیا۔ ف۲۳۸ نعمتاں گی لذّت تے خواھشات تے شہوات گا عادی ہو گیا تے کفر تے گناھاں ماں ڈبیا رھیا۔ ف۲۳۹ تاں سب ایک دین ور ھوتا۔ ف۲۴۰ کوئے کسے دین ور کوئے کسے دین ور۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

إِلَّا مَنْ رَّحِمَ رَبُّكَ ۚ وَلِذٰلِكَ خَلَقَهُمْ ۗ وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ

مگر جِنھاں ور تیرا رب نے رحم فرمایو ف٢٤١ اور لوگ اسے واسطے بنایا ایں ف٢٤٢ اور تھارا رب گی گل پوری ہوگئی

لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿١١٩﴾ وَكُلًّا نَّقُصُّ

جے بیشک ضرور ہوں جہنم ناں پروں گو جناں تے انساناں ناں ملاگے ف٢٤٣ اور سب کجھ ہم

عَلَيْكَ مِنْ أَنبَاءِ الرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهِ فُؤَادَكَ ۚ وَجَاءَكَ فِي

تمناں رسولاں گی خبرساں واں جس گے نال تھارا دل ناں قرار لیاواں ف٢٤٤ اور اس سورت ما تھارے کول

هٰذِهِ الْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٢٠﴾ وَقُل لِّلَّذِينَ لَا

حق ف٢٤٥ آئیو اور مسلماناں واسطے پند و نصیحت ف٢٤٦ اور کافراں ناں

يُؤْمِنُونَ اعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ ۖ إِنَّا عَامِلُونَ ﴿١٢١﴾ وَانتَظِرُوا ۚ إِنَّا

فرماؤ تم اپنی جگہ کم کرتا جاؤ ف٢٤٧ اور ہم اپناں کم کراں ف٢٤٨ اور راہ دیکھو ہم وی

مُنتَظِرُونَ ﴿١٢٢﴾ وَلِلَّهِ غَيْبُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِلَيْهِ يُرْجَعُ الْأَمْرُ

راہ دیکھاں ف٢٤٩ اور اللہ ہی واسطے ہیں زمین و آسمان گا غیب ف٢٥٠ اور اُسے گی طرف ساراں کماں گو

ع ١٠ ١٤ كُلُّهُ فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ ۚ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٢٣﴾

رجوع ہے تاں اُسکی بندگی کرو اور اس ور پروسو رکھو اور تھارو رب تھاراں عملاں تو غافل نی

سُورَةُ يُوسُفَ مَكِّيَّةٌ ۔ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ ۔ آيَاتُهَا ١١١ ۔ رُكُوعَاتُهَا ١٢

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو بہت رحم آلو مہربان ف١

الر ۚ تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ ﴿١﴾ إِنَّا أَنزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَّعَلَّكُمْ

یہ روشن کتاب گی آیت ہیں ف٢ بیشک ہم نے یوہ عربی قرآن اُتاریو۔

ف٢٤١ وہ دینِ حق ور متفق رہنگا تے اختلاف نہ کرینگا ف٢٤٢ یعنی اختلاف آلا اختلاف واسطے رحمت آلا اتفاق واسطے ف٢٤٣ کیونکہ اُسناں علم این کہ باطل ناں اختیار کرن آلا بہت ہوئیں گا ف٢٤٤ تے انبیار گا حال تے ان گی امتاں گا سلوک دیکھ گے تمناں اپنی قوم گی ایذاناں برداشت کرنوں تے اس ور صبر فرمانوں آسان ہوئے ف٢٤٥ تے انبیار تے ان گی امتاں گا تذکرہ واقع گے مطابق بیان ہویا جیڑا دوجی کتاباں تے دوجا لوکاں ناں حاصل نی یعنی جیڑا واقعات بیان فرمایا گیا وہ حق وی ایں ف٢٤٦ وی، کہ گزری وی امتاں گا حالات تے ان گا انجام دے عبرت حاصل کریں ف٢٤٧ عنقریب اُس گو نتیجو پالیس گا ف٢٤٨ جسکو ہمناں مہارا رب نے حکم دتو ف٢٤٩ تھارا انجام گی ف٢٥٠ اس دے کجھ چھپ نی سکتو۔ ف١ سورۂ یوسف مکی ہے اسماں بارہ (١٢) رکوع ایک سو یارہ (١١١) آیت ایک ہزار چھ سو (١٦٠٠) کلمہ تے ست ہزار ایک سو چھیاسی (٧١٨٦) حرف ایں۔ **شانِ نزول:** یہودیاں گا علماں نے اشرافِ عرب ناں کہیو تھو کہ سیّدِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم دے دریافت کرو کہ حضرت یعقوب علیہ السلام گی اولاد ملکِ شام دے مصر ماں کسطرح پہنچی تے ان گو اُت جا گے آباد ہون گی کے وجہ بنی تے حضرت یوسف علیہ الصلوٰۃ والسلام گو واقعو کے ھیے راس ور یاہ سورتِ مبارکہ نازل ہوئی ف٢ جس گو اعجاز ظاہر تے اللہ گی طرفوں ہونوں واضح تے معانی اہلِ علم گے نزدیک غیر مشتبہ ایں تے اس ماں حلال وحرام تے حدود واحکام صاف بیان کیا گیا ایں، تے ایک قول یوہ ہے کہ اس ماں متقدّمین گا احوال واضح طور ور مذکور ھیں تے حق وباطل ناں ممتاز کر دتو گیو ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

تَعْقِلُوْنَ ﴿٢﴾ نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ اَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَآ اَوْحَيْنَآ
تانجه تمناں سمجھ آئے۔ ہم تمناں سب توں اچھو بیان سناں واں ف۳ تانجه ہم نے
اِلَيْكَ هٰذَا الْقُرْاٰنَ ۖ وَاِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِهٖ لَمِنَ الْغٰفِلِيْنَ ﴿٣﴾
تھاری طرف اس قرآن گی وحی بھیجی پانویں بیشک اس توں پہلاں تمناں اگی خبرنی تھی
اِذْ قَالَ يُوْسُفُ لِاَبِيْهِ يٰۤاَبَتِ اِنِّيْ رَاَيْتُ اَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا
یاد کرو جد یوسف نے اپناں باپ ف۴ ناں کہیو اے میرا باپ! میں یارہ تارہ
وَّالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَاَيْتُهُمْ لِيْ سٰجِدِيْنَ ﴿٤﴾ قَالَ يٰبُنَيَّ لَا تَقْصُصْ
تے دینہ اور چن ناں دیکھیو جے وہ مناں سجدو کریں ف۵ فرمایو اے میرا بچا!
رُءْيَاكَ عَلٰۤى اِخْوَتِكَ فَيَكِيْدُوْا لَكَ كَيْدًا ؕ اِنَّ الشَّيْطٰنَ لِلْاِنْسَانِ
اپنا خواب ناں اپناں پائیاں اگے بیان نہ کریے ف۶ وہ تیرے نال کائے چال چلیں گا ف۷ بیشک شیطان آدمی گو
عَدُوٌّ مُّبِيْنٌ ﴿٥﴾ وَكَذٰلِكَ يَجْتَبِيْكَ رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِنْ تَاْوِيْلِ
کھلو دشمن ایں ف۸ اور اِسے طرحیا تناں تیرو رب چن لے گو ف۹ اور تناں گلاں گو نتیجو کڈھنو

ف۳ جیڑو بہت سارا عجائب وغرائب تے حکمتاں تے عبرتاں ور مشتمل ہے، تے اُس ماں دین ودنیا گا بہت فائدہ تے سلاطین تے رعایا (بادشاہاں تے رعیت) تے علما گا احوال تے عورتاں گی خصلت تے دشمناں گی ایذاں ور صبر تے ان ور قابو پان دے بعدان دے تجاوز کرن گو نفیس بیان ایں۔ جس دے سنن آلاماں نیک سیرتی تے پاکیزہ خصلت پیدا ہوئیں۔ صاحب بحرالحقائق نے کہیو کہ اس بیانگو احسن ہونوں اس وجہ دے ہے کہ یوہ قصو انسان گا احوال کے نال کمال مشابہت رکھے، اگر یوسف دے دل ناں تے یعقوب دے روح ناں تے راحیل دے نفس ناں، تے برادران یوسف دے قویٰ وحواس ناں تعبیر کیو جائے تے تمام قصہ ناں انساناں گا حالات دے مطابقت دتی جائے جیسو کہ اناں نے وہ مطابقت بیان وی کی ہے۔ جیڑی اختصار گی وجہ دے درج نی کی جاسکتی۔ ف۴ حضرت یعقوب بن اسحاق بن ابراہیم علیہم السلام ف۵ حضرت یوسف علیہ السلام نے خواب دیکھیو کہ آسمان دے یارہ تارہ اتریا تے ان گے نال دینہ تے چن وی ایں ان ساراں نے آپ ناں سجدو کیو، یاہ خواب شب جمعہ ناں دیکھی یا شب قدر تھی۔ تاراں گی تعبیر آپ گا یاراں پائی ایں تے دینہ دے آپ گا والد گرامی تے چن دے آپ گی والدہ یا خالہ، آپ گی والدہ ماجدہ گو ناں راحیل ہے۔ سدی گو قول ہے کہ چونکہ راحیل گو انتقال ہو چکو تھو اس واسطے قمر یعنی چن دے آپکی خالہ مراد ایں۔ تے سجدہ کرن دے تواضع کرنوں تے مطیع ہونوں مراد ہے۔ تے ایک قول گے مطابق حقیقتاً سجدو ہی مراد ہے۔ کیونکہ اُس زمانہ ماں سلام گی طرح سجدۂ تحیت تھو، حضرت یوسف علیہ السلام گی عمر شریف اُس وقت بارہ سال تھی تے ست تے ستاراں گا قول وی ایں۔ حضرت یعقوب علیہ السلام ناں حضرت یوسف علیہ السلام نال بہت زیادہ محبت تھی اس واسطے ان گے نال ان گا دوجا پائی حسد کریں تھا تے یعقوب علیہ السلام ناں پتو تھو اس واسطے جد حضرت یوسف علیہ السلام نے یوہ خواب دیکھیو تو حضرت یعقوب علیہ السلام نے ف۶ کیونکہ وہ اگی تعبیر ناں سمجھ لیں گا۔ حضرت یعقوب علیہ السلام جانیں تھا کہ اللہ تعالیٰ حضرت یوسف علیہ السلام ناں نبوت واسطے پسند فرمائے گو تے دواں جہاناں گی نعمت تے شرف عنایت فرمائیگو، اس واسطے آپ ناں پائیاں گا حسد گو خطرو ہو یو تے آپ نے فرمایو ف۷ تے تھاری ہلاکت گی کائے تدبیر سوچیں گا ف۸ اناں ناں کید وحسد ور ابھارے گو۔ اسماں اشارو ہے کہ برادرانِ یوسف علیہ السلام اگر حضرت یوسف علیہ السلام واسطے کوئے ایذا رسانی گو اقدام کریں گا اُس ماں شیطانی وسوسو شامل ہوئے گو (خازن) بخاری تے مسلم گی حدیث ماں ایں رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو اچھو خواب اللہ گی طرف دے ہے۔ چاہیے کہ اُسناں محبت گے بیان کیو جائے تے برو خواب شیطان گی طرف دے ہے جد کوئے دیکھن آلو وہ خواب دیکھے تاں چاہیے کہ اپنی کھبی طرف ترے مرتبہ تھکے تے پڑھے۔ اَعُوْذُ بِاللّٰہِ مِنَ الشَّیْطٰنِ الرَّجِیْمِ وَمِنْ شَرِّ ہٰذِہِ الرُّؤْیَا ف۹ اجتبا یعنی اللہ تعالیٰ گو کسے بندہ ناں چن لینوں اسگو معنوں یوہ ہے کہ کسے بندہ ناں فیض ربانی گے نال مخصوص کرے جس دے اُسناں طرح طرح گا کرامات تے کمالات بغیر کوشش تے محنت گے کرے۔ یوہ مرتبو انبیاء گے نال خاص ہے تے ان گی بدولت ان گا مقربین، صدیقین، شہدا ور صالحین وی اس نعمت دے سرفراز کیا جائیں

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الْاَحَادِيْثِ وَيُتِمُّ نِعْمَتَهٗ عَلَيْكَ وَعَلٰٓى اٰلِ يَعْقُوْبَ كَمَآ اَتَمَّهَا

سکھائے گو ف۱۰ اور تیرے ور اپنی نعمتاں ناں پوری فرمائیگو اور یعقوب گا گھر آلاں ور ف۱۱ جس طرح

عَلٰٓى اَبَوَيْكَ مِنْ قَبْلُ اِبْرٰهِيْمَ وَاِسْحٰقَ ؕ اِنَّ رَبَّكَ عَلِيْمٌ

تیرا پہلاں دونواں باپ دادا ابراہیم اور اسحاق ور پوری فرمائی ف۱۲ بیشک تیرو رب علم و

حَكِيْمٌ ﴿٦﴾ ع لَقَدْ كَانَ فِيْ يُوْسُفَ وَاِخْوَتِهٖٓ اٰيٰتٌ لِّلسَّآئِلِيْنَ ﴿٧﴾ اِذْ ع ٦/١١

حکمت آلو ہے - بیشک یوسف تے اُس گا پائیاں ما ف۱۳ پچھن آلاں واسطے نشانیں ایں ف۱۴ جد

قَالُوْا لَيُوْسُفُ وَاَخُوْهُ اَحَبُّ اِلٰٓى اَبِيْنَا مِنَّا وَنَحْنُ عُصْبَةٌ ؕ

بولیا ف۱۵ جے ضرور یوسف تے اُسگو پائی ف۱۶ مہارا باپ ناں مہاراتوں زیادہ پیاراں ایں جد کہ ہم ایک جماعت ہاں ف۱۷

اِنَّ اَبَانَا لَفِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنِ ﴿٨﴾ ۚ اقْتُلُوْا يُوْسُفَ اَوِ اطْرَحُوْهُ اَرْضًا

بیشک مہارو باپ انگی محبت ما ڈبیوو ہے ف۱۸ یوسف ناں مار چھڑو یا کدے زمین ماں پھینک آؤ ف۱۹

يَّخْلُ لَكُمْ وَجْهُ اَبِيْكُمْ وَتَكُوْنُوْا مِنْۢ بَعْدِهٖ قَوْمًا صٰلِحِيْنَ ﴿٩﴾

تانجہ تھارا باپ گو منہ صرف تھاری طرف رہ ف۲۰ اُس توں بعد فر نیک ہوجائیو ف۲۱

ف۱۰ علم وحکمت عطا فرمائیگو تے کتبِ سابقہ تے احادیث انبیاء اسرار ورموز کشف فرمائیگو تے مفسّرین نے اس دے خواباں گی تعبیر دی مراد لئی ہے۔ حضرت یوسف علیہ الصلوٰۃ والسلام خواباں گی تعبیر گا بہت ماہر تھا ف۱۱ نبوت عطا فرما گے جیڑی اعلیٰ منصباں بچوں ایں تے مخلوق گا تمام مناصب اُس دے تھلے ایں تے بادشاہیں دے گے دین دنیا گی نعمتاں دے سرفراز فرما گے ف۱۲ کہ اناں ناں نبوت عطا فرمائی۔ بعض مفسّرین نے فرمایو اس نعمت دے مراد یاہ ہے کہ حضرت ابراہیم علیہ السلام ناں نارِ نمرود دے خلاصی دتی تے اپنوں خلیل بنایو تے حضرت اسحاق علیہ السلام ناں حضرت یعقوب تے اسباط عطا فرمایا ف۱۳ حضرت یعقوب علیہ الصلوٰۃ والسلام کی پہلی بی بی لیا بنت لیان آپ گا ماموں گی بیٹی این ان دے آپ گا چھ فرزند ھویا ۱۔ روبیل ۲۔ شمعون ۳۔ لاوی ۴۔ یہودا ۵۔ زبولون ۶۔ یشجر تے چار بیٹا حرم دے ھویا۔ ۷ دان۔ ۸۔ نفتالی ۹۔ جاد۔ ۱۰۔ آشر۔ ان گی ماں زلفہ تے بلہہ ہے۔ لیا گا انتقال دے بعد حضرت یعقوب علیہ السلام نے ان گی بہن راحیل نال نکاح کیو ان دے دو فرزند ھویا ۱۱۔ یوسف تے ۱۲۔ بنیامین یہ حضرت یعقوب علیہ السلام گا بارہ صاحبزادہ ایں اناں ہی ناں اسباط کہیں۔ ف۱۴ پچھن آلاں دے یہود مراد ایں جناں نے رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم دے حضرت یوسف علیہ السلام گو حال تے اولادِ حضرت یعقوب علیہ السلام گا خطہ کنعان دے سرزمین مصر ماں منتقل ھون گا وارہ ماں دریافت کیو تھو، جد سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم نے حضرت یوسف علیہ السلام گا حالات بیان فرمایا۔ تے یہودیاں نے اناں ناں توریت گے عین مطابق دیکھو تاں اناں ناں حیرت ہوئی کہ سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم نے کتاب پڑھن، علماء واحباب گی مجلساں ماں بیٹھن تے کسے دے سکھن گے بغیر اس قدر صحیح تے درست واقعات بیان فرمایا۔ یاہ دلیل ہے کہ آپ ضرور نبی برحق ایں تے قرآن پاک ضرور وحی الٰہی ہے تے اللہ تعالیٰ نے آپ ناں علمِ قدس دے مشرف فرمایو علاوہ بریں اس واقعہ ماں بہت ساریں عبرت تے نصیحت تے حکمت این۔ ف۱۵ برادران یوسف علیہ السلام ف۱۶ حقیقی بنیامین ف۱۷ طاقت ور ہیں زیادہ کم آسکیں، زیادہ فائدو پہچا سکیں حضرت یوسف علیہ الصلوٰۃ والسلام چھوٹا ایں کے کم کرسکیں ف۱۸ تے یاہ گل ان گا خیال ماں نہ آئی کہ حضرت یوسف علیہ السلام گی والدہ گو ان گی چھوٹی عمر ماں انتقال ھوگیو اس وسطے وہ زیادہ شفقت تے محبت گا حقدار ایں تے ان ماں رشد وہدایت گی وہ نشانی پائی جائیں جیڑیں دوجاں پائیاں ماں نی، یاہ وجہ ہے کہ حضرت یعقوب علیہ السلام ناں حضرت یوسف علیہ السلام گے نال زیادہ محبت ہے۔ یہ ساریں گل خیال ماں نہ لاتا ھویاں اناں ناں اپناں والد ماجد گو حضرت یوسف علیہ السلام گے نال زیادہ محبت فرمانوں شاق گزریو تے اناں نے آپسماں مل گے یوہ مشورو کیو کہ کائے ایسی تدبیر سوچنی چاہئے جس گے نال مہارا والد ناں مہاری طرف زیادہ توجہ ہوجائے۔ بعض مفسرین نے کہیو کہ شیطان وی اس مشاورت ماں شریک ہویو اُس نے حضرت یوسف علیہ السلام گا قتل گی رائے دتی تے۔ گفتگو اسطرح ھوئی ف۱۹ آبادیاں دے دور بس یہی صورت ہیں جن دے ف۲۰ اناں ناں صرف تھاری محبت ہوئے ہور کسے گی نہ ف۲۱ تے توبہ کرلیو

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

قَالَ قَآئِلٌ مِّنْهُمْ لَا تَقْتُلُوْا يُوْسُفَ وَ اَلْقُوْهُ فِيْ غَيٰبَتِ

ان بچوں ایک کہن آلا ف۲۲ نے کہیو یوسف ناں مارو نہ ف۲۳ بلکہ اُسناں کسے ڈونگا کھوہ ما

الْجُبِّ يَلْتَقِطْهُ بَعْضُ السَّيَّارَةِ اِنْ كُنْتُمْ فٰعِلِيْنَ ﴿۱۰﴾ قَالُوْا

سٹ چھڑو تانجہ اُسناں راہ چلتا مسافر لے جائیں ف۲۴ اگر تم نے ایسو کرنو ہے ف۲۵ بولیا

يٰٓاَبَانَا مَا لَكَ لَا تَاْمَنَّا عَلٰى يُوْسُفَ وَ اِنَّا لَهٗ لَنٰصِحُوْنَ ﴿۱۱﴾

اے مہارا باپ تمناں کے ہویو جے یوسف گا معاملہ ما تم مہارے ور اعتبار نی کرتا جد کہ ہم اُس گا خیرخواہ ہاں

اَرْسِلْهُ مَعَنَا غَدًا يَّرْتَعْ وَ يَلْعَبْ وَ اِنَّا لَهٗ لَحٰفِظُوْنَ ﴿۱۲﴾

کل اسناں مہارے نال بیج چھڑیو تانجہ میوہ کھائے اور کھیڈے ف۲۶ اور بیشک ہم اسگا نگہبان ہاں ف۲۷

قَالَ اِنِّيْ لَيَحْزُنُنِيْٓ اَنْ تَذْهَبُوْا بِهٖ وَ اَخَافُ اَنْ يَّاْكُلَهُ الذِّئْبُ

بولیا مناں غمگین کرے گو اسگو جانوں تم اسناں لے جاؤ ف۲۸ اور ہوں ڈروں جے اسناں کدے پکیاڑ نہ کھاجائے ف۲۹

وَ اَنْتُمْ عَنْهُ غٰفِلُوْنَ ﴿۱۳﴾ قَالُوْا لَئِنْ اَكَلَهُ الذِّئْبُ وَ نَحْنُ

اور تمناں پتو ہی نہ لگے ف۳۰ بولیا جے کدے اسناں پکیاڑ کھاجائے تاں

عُصْبَةٌ اِنَّآ اِذًا لَّخٰسِرُوْنَ ﴿۱۴﴾ فَلَمَّا ذَهَبُوْا بِهٖ وَ اَجْمَعُوْٓا اَنْ

ہم ایک جماعت ہاں تاں دے ہم کائیں جگانی ف۳۱ فر جد اسناں لے گیا ف۳۲ اور ساراں گی یاہی رائے ہوئی جے

ف۲۲ یعنی یہودا یا روبیل ف۲۳ کیونکہ قتل گناہِ عظیم ہے ف۲۴ یعنی کوئے مسافر اُتوں گزرے تے کسے ہور ملک ماں اسناں لے جائے اس دے وی غرض حاصل ہے کہ نہ وہ ات رہیں گا نہ والد صاحب گی نظر عنایت اس طرح ان ور ہو یگی۔ ف۲۵ اسماں اشارو ہے کہ چاہیۓ تو یو کجھ وی نہ کرو لیکن اگر تم نے ارادو کر ہی لیو ہے تو بس اتناں ہی ورا اکتفا کرو چنانچہ سارا اس ور متفق ہو گیا تے اپناں والد دے ف۲۶ یعنی سیر و تفریح گا حلال مشاغل دے لطف حاصل کراں مثلاً شکار تے تیراندازی وغیرہ گا۔ ف۲۷ ان گی پوری حفاظت رکھاں گا ف۲۸ کیوں کہ ان گی ایک کہڑی گی جدائی گوارہ نی ف۲۹ کیونکہ اس سرزمین ماں پکیاڑ تے ہور درندہ بہت ایں ف۳۰ تے اپنی سیر و تفریح ماں مشغول ہو جاؤ ف۳۱ لہذا اناں ناں مہارے نال بیج چھڑو، تقدیر الٰہی اسے طرح تھی حضرت یعقوب علیہ السلام نے اجازت دے چھڑی تے روانگی گے ویلے حضرت ابراھیم علیہ السلام گی قمیص جیڑی جنتی ریشم گی تھی تے جس وقت کہ حضرت ابراھیم علیہ السلام ناں کپڑا اتار گے اگ ماں سٹیو گیو تھو، حضرت جبرل علیہ السلام نے وہ قمیض آپ ناں پہنائی تھی۔ وہ قمیض مبارک حضرت ابرھیم علیہ السلام دے حضرت اسحاق علیہ السلام ناں تے ان دے ان گا فرزند حضرت یعقوب علیہ السلام ناں پہچی تھی۔ وہ قمیض حضرت یعقوب علیہ السلام نے تعویز بنا گے حضرت یوسف علیہ السلام گا گلا مبارک ماں کہل چھڑی ف۳۲ اس طرح کہ جد تک حضرت یعقوب علیہ السلام اناں ناں دیکھتا رہیا ات تک وہ حضرت یوسف علیہ السلام ناں اپناں مونڈھاں ور سوار کر گے عزت تے آرام گے نال لے گیا۔ جد دور نکل گیا تے حضرت یعقوب علیہ السلام گی نظراں دے غیب ہو گیا تاں اناں نے حضرت یوسف علیہ السلام ناں زمین ور پھینک ماریو تے دلاں ماں جیڑی دشمنی تھی ظاہر ہوئی جس گی طرف جائیں تھا وہی مارے تھو تے طعنہ دیۓ تھو تے خواب جیڑی کسے طرح اناں نے سن لئی تھی۔ اس ور طعنہ ماریں تھا تے کہیں تھا اپنا خواب ناں سدھ وہ تناں مہارا دے چھڑ کائے۔ جد سختیں حد ناں پہچ گئیں تاں حضرت یوسف علیہ السلام نے یہودا ہے عرض کی خدا دے ڈرو تے ان لوکاں ناں ان زیادتیاں دے روکو۔ یہودا نے اپناں پائیاں ناں کہیو تم نے میرے نال کے عہد کیو تھو یاد کرو قتل گی صلاح نی ہوئی تھی تد وہ ان حرکتاں دے باز آیا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يَّجْعَلُوْهُ فِيْ غَيٰبَتِ الْجُبِّ ۚ وَاَوْحَيْنَآ اِلَيْهِ لَتُنَبِّئَنَّهُمْ بِاَمْرِهِمْ

اُساں اناں کھوہ ما سٹ چھڑاں ف۳۳ اور ہم نے اُساں وحی بھیجی ف۳۴ جے تو ضرور انہاں ناں انہاں گا یہ کم دسے گو ف۳۵

هٰذَا وَهُمْ لَا يَشْعُرُوْنَ ﴿۱۵﴾ وَجَآءُوْٓ اَبَاهُمْ عِشَآءً يَّبْكُوْنَ ﴿۱۶﴾ قَالُوْا

ایسے ویلے جے جد انہاں ناں پتو ہی نی ہوسیں ف۳۶ اور شام ناں اپناں باپ کول روتا آیا ف۳۷ بولیا

يٰٓاَبَانَآ اِنَّا ذَهَبْنَا نَسْتَبِقُ وَتَرَكْنَا يُوْسُفَ عِنْدَ مَتَاعِنَا فَاَكَلَهُ

اے مہارا باپ! ہم دوڑتا اگے نکل گیا ف۳۸ اور یوسف ناں اپنا سامان کول چھوڑ گیا، اُساں

الذِّئْبُ ۚ وَمَآ اَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَّنَا وَلَوْ كُنَّا صٰدِقِيْنَ ﴿۱۷﴾ وَجَآءُوْ

پکیاڑ کھا گیو اور تم دے ہرگز مہاری گلاں گو یقین نی کرسیں پانویں ہم سچا ہواں ف۳۹ اور

عَلٰى قَمِيْصِهٖ بِدَمٍ كَذِبٍ ۗ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ اَنْفُسُكُمْ اَمْرًا ۗ

اُس گا کرتہ ور چوٹھو خون لاگے لے آیا ف۴۰ فرمایو بلکہ تھاراں دلاں نے ایک بہانو بنالیو ف۴۱

فَصَبْرٌ جَمِيْلٌ ۗ وَاللّٰهُ الْمُسْتَعَانُ عَلٰى مَا تَصِفُوْنَ ﴿۱۸﴾ وَجَآءَتْ

تاں صبرہی اچھو ہے اور اللہ ہی دے مدد منگوں۔ ان گلاں ور جیڑیں تم دسیں ف۴۲ اور ایک قافلو آیو ف۴۳

الثلثة

ف۳۳ چنانچہ اناں نے ایسو ہی کیو کھوہ کنعان دے ترے فرسنگ گی دوری ور بیت المقدس گا کنارہ یا سرزمین اردن ماں واقع تھو اپر دے اُسگو مُنھ تنگ تھو تے اندر دے کھلو۔ حضرت یوسف علیہ السلام گا ہتھ پیر بن گے قمیص اتار گے کھوہ ماں سٹیو جدوہ اسگی نصف گہرائی تک پہچیو تاں اناں نے رسی چھوڑ دتی تانجہ وہ پانی ماں ڈب گے ہلاک ہوجائیں۔ حضرت جبرئیل امین بحکم الٰہی پہچیا تے اناں نے آپ ناں ایک پتھر ور بٹھا چھڑیو جیڑو کھوہ ماں تھو تے آپ گا ہتھ کھول چھڑیا تے روانگی گے ویلے جیڑی قمیص حضرت یعقوب علیہ السلام نے تعویز بنا گے گل ماں کہلی تھی کھول گے لوا چھڑی اُس گے نال اندھیرا کھوہ گے بیچ روشنی ہوگئی۔ سبحان اللہ انبیاء کرام گا مقدس جسماں گے نال جیڑی چیز لگ جائے کتنی بابرکت ہوجائے۔ ایک قمیص جیڑی اُس بابرکت بدن نال لگ جائے اُس نے کھوہ گی نیری ناں دور کر چھڑیو۔ مسئلو: اس دے معلوم ہویو کہ ملبوسات تے آثار مقبولان حق دے برکت حاصل کرنی شرع دے ثابت ہے۔ اور انبیاء گی سنت ہے۔ ف۳۴ بواسطہ حضرت جبریل گے یا بطریق الہام کہ تم غمگین نہ ہوؤ ہم تمناں عمیق چاہ دے بلند جاہ ور پہچاں گا تے تھاراں بائیاں ناں حاجت مند بنا گے تھارے کول لیاں گا تے اناں ناں تھارے زیر فرمان کراں گا تے ایسو ہوئے گو ف۳۵ جو اناں نے اس وقت تھارے نال کیو ف۳۶ کہ تم یوسف ہو کیونکہ اُس وقت تھاری شان اتنی بلند ہو گی کہ آپ اُس مسند سلطنت وحکومت ور ہوئیں گا کہ وہ تمناں ناں پہچان سکیں گا۔ الحاصل برادران یوسف حضرت یوسف علیہ السلام ناں کھوہ ماں سٹ گے واپس ہویا تے حضرت یوسف علیہ السلام گی قمیص جیڑی اتارلئی تھی اُساں ایک بکری گا۔ بچہ گا خون نال رنگ گے نال لیو ف۳۷ جد مکان گے نیڑے پہچیا ان گا چیخن گی آواز حضرت یعقوب علیہ السلام نے سنی تو کبرا گے باہر تشریف لیایا تے فرمایو اے میریو بچیو کیا تمناں بکریاں گو نقصان ہویو؟ اناں نے کہیو نی فرمایو فر کے مصیبت پہنچی تے یوسف کت ہے؟ ف۳۸ یعنی ہم آپسماں ایک دوجا نال دوڑلان ماں اگے بدھن گی کوشش کراں تھا۔ اس دوڑ ماں ہم دور نکل گیا۔ ف۳۹ کیونکہ نہ مہارے نال کوئے گواہ ہے نہ کائے دلیل یا علامت ہے جس دے مہاری گل گی تصدیق ہوئے تے قمیص ناں پھاڑنوں پل گیا ف۴۰ حضرت یعقوب علیہ السلام وہ قمیص اپناں چہرہ ور رکھ گے بہت رویا تے فرمایو عجب طرح گو ہوشیار پکیاڑ تھو کہ جیڑو میرا پوت ناں دے کھا گیو پر قمیص ناں پھاڑیو تک نی ایک روایت ماں یوہ وی ہے کہ وہ ایک پکیاڑ ناں پکڑ گے لے آیا تے حضرت یعقوب دے کہن لگا یوہ پگھاڑ ہے جس نے حضرت یوسف علیہ السلام ناں کھادو ہے آپ نے اُس پگھاڑ نہ پچھیو وہ بحکم الٰہی بول پیو کہن لگو حضور نہ میں تھارو فرزند کھادو نہ انبیاء گے نال کوئے پگھاڑ ایسو کر سکے حضرت نے اُس پگھاڑ ناں چھوڑ دتو تے پوتاں دے ف۴۱ تے واقعو اس گے خلاف ہے۔ ف۴۲ حضرت یوسف علیہ السلام ترے دن کھوہ ماں رہیا۔ اُس گے بعد اللہ تعالیٰ نے اناں ناں اُس دے نجات عطا فرمائی ف۴۳ جیڑو مدین دے مصر گی طرف جارہیو تھو وہ رستو پل گے اس جنگل ماں جالگو۔ جت آبادی دے بہت دور یوہ کھوہ تھو، تے اُسگو پانی کوڑو تھو۔ مگر حضرت یوسف علیہ السلام گی برکت نال مٹھو ہوگیو۔ جدوہ قافلہ آلا اس کھوہ گے قریب اتریا تاں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

سَيَّارَةٌ فَأَرْسَلُوا وَارِدَهُمْ فَأَدْلَىٰ دَلْوَهُ ۖ قَالَ يَا بُشْرَىٰ

انہاں نے اپنو پانی لیان آلو پیجیو ف۴۴ تو اُس نے ڈول کھوہ ما پھینکیو ف۴۵ بولیو آہا کسی خوشی گی گل ہے

هَٰذَا غُلَامٌ ۚ وَأَسَرُّوهُ بِضَاعَةً ۚ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾

جے یودے ایک خوبصورت لڑکو ہے اور اُسناں ایک پونجی بناگے چھپا لیو ف۴۶ اور اللہ جانیں جو وہ کریں

وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍ ۚ وَكَانُوا فِيهِ مِنَ

اور پائیاں نے اُسناں کھوٹا چند ٹکاں گے بدلے بیچ چھڑیو ف۴۷ اور انہاں ناں اسماں

الزَّاهِدِينَ ﴿٢٠﴾ وَقَالَ الَّذِي اشْتَرَاهُ مِنْ مِصْرَ لِامْرَأَتِهِ ع٢ ١٤ ١٢

کائے رغبت نی تھی ف۴۸ اور مصر گا جس شخص نے اُس ناں خریدیو وہ اپنی عورت ناں کہن لگو ف۴۹

أَكْرِمِي مَثْوَاهُ عَسَىٰ أَنْ يَنْفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا ۚ وَكَذَٰلِكَ مَكَّنَّا

اسناں عزت نال رکھیے ف۵۰ شایداس توں ہمناں فائدو پہنچے ف۵۱ یا اسناں ہم اپنو بیٹو بنالیاں ف۵۲ اور اس طرح ہم نے

لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ وَلِنُعَلِّمَهُ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ ۚ وَاللَّهُ

یوسف ناں اس زمین ما کامیابی دتی اور تانجہ اُسناں گلاں گو انجام دساں ف۵۳ اور اللہ

غَالِبٌ عَلَىٰ أَمْرِهِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢١﴾ وَلَمَّا بَلَغَ

اپناں کماں ور غالب ہے مگر اکثر لوگ نی جانتا۔ اور جد اپنی پوری

ف۴۴ جسکو ناں مالک بن ذعر خزاعی تھو یوہ شخص مدین گو رہن آلو تھو جد وہ کھوہ ور پہنچیو ف۴۵ حضرت یوسف علیہ الصلوٰۃ والسلام نے وہ ڈول پکڑ لیو تے اُس گیناں لڑک گیا۔ مالک نے ڈول کھچیو آپ باہر تشریف لیایا، اُس نے آپ کو حسنِ عالم افروز دیکھیو تو نہات خوشی ماں آگے اپناں ساتھیاں ناں خوشخبری دتی ف۴۶ حضرت یوسف علیہ السلام گا پائی جیرا جنگل ماں اپنی بکریں چاریں تھا وہ دیکھ بھال رکھیں تھا اج اناں نے حضرت یوسف علیہ السلام ناں کھوہ ماں نہ دیکھو تاں وہ ان گی تلاش ماں نکلیا تے قافلہ کول پہنچیا ات اناں نے مالک بن ذعر گے کول حضرت یوسف علیہ السلام نان دیکھیو تو وہ اس ناں کہن لگا یوہ غلام ایں۔ مہارے کولوں نس گے آیو وو ہے، کسے کم گو نی، نافرمان ایں۔ اگر تم خریدیں تاں ہم اسناں سستو بیچ چھڑاں گا پھر اسناں کدے اتنو دور لے جائیو کہ اس گی خبر وی مہارا اسنن ماں نہ آئے۔ حضرت یوسف علیہ السلام ان گا خوف دے خاموش رہیا تے کجھ نہ بولیا ف۴۷ ان گی تعداد قتادہ گا قول گے مطابق بی (۲۰) درہم تھی۔ ف۴۸ فر مالک بن ذعر تے اُس گا ساتھی حضرت یوسف علیہ السلام ناں مصر ماں لیایا۔ اُس زمانہ ماں مصر گو بادشاہ ریان بن ولید بن نزدان عملیقی تھو تے اُس نے اپنی سلطنت گی باگ ڈور قطفیر مصری گا ہتھ ماں دتی وی تھی، تمام خزانہ اسے گے کول تھا اُس ناں عزیزِ مصر کہیں تھا تے وہ بادشاہ گو وزیر اعظم تھو جد حضرت یوسف علیہ السلام مصر گا بازار ماں بیچن واسطے آنیاں گیا تو ہر شخص گا دل ماں آپ گی طلب پیدا ہوئی تے خریداراں نے قیمت بدھایی شروع کر چھڑی ات توڑی کہ آپ گا وزن گے برابر سونون، اتنی ہی چاندی، اتنو ہی مشک، اتنو ہی ریشم قیمت مقرر ہوئی تے آپ گو وزن چار سو رِطل تھو تے عمر شریف اُس وقت تیراں یا ستاراں سال گی تھی، عزیزِ مصر نے اس قیمت ور آپ ناں خریدیو تے اپنے کہر لے آیو، دو جا خریدار خاموش رہ گیا۔ ف۴۹ جسکو ناں زلیخا تھو ف۵۰ رہن گی جگہ اچھی ہوئے کھابولا یبو اعلیٰ قسم گو ہوئے ف۵۱ تے وہ مہاراں کماں ماں اپناں تدبّر تے دانائی دے ماہر تے نفع بخش تے بہتر مددگار ثابت ہوئے گے۔ کائے اولاد نی تھی ف۵۲ کیونکہ عقلمندی تے بخت مندی گا آثار اس گا چہرہ دے دسیں۔ ف۵۲ یوہ قطفیر نے تاں کہیو کہ اس ف۵۳ یعنی خواباں گی تعبیر۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اَشُدَّهٗۤ اٰتَيْنٰهُ حُكْمًا وَّعِلْمًا ؕ وَكَذٰلِكَ نَجْزِى الْمُحْسِنِيْنَ ﴿٢٢﴾

توت ناں پہنچیو ف٥٤ ہم نے اُسناں حکم اور علم عطا فرمایو ف٥٥ اور ہم ایسو ہی سِلودیاں نیکاں ناں

وَرَاوَدَتْهُ الَّتِىْ هُوَ فِىْ بَيْتِهَا عَنْ نَّفْسِهٖ وَغَلَّقَتِ الْاَبْوَابَ

اور وہ جس عورت ف٥٦ گا گھر ما تھو اُس نے اُسناں اپنی طرف للچائیو ف٥٧ اور سارا دروازہ بند کر چھڑیا ف٥٨

وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ ؕ قَالَ مَعَاذَ اللّٰهِ اِنَّهٗ رَبِّىْۤ اَحْسَنَ مَثْوَاىَ ؕ

اور بولی آتنا کہوں ف٥٩ کہیو اللہ گی پناہ ف٦٠ وہ عزیز دے میری بہتر پرورش کرن آلو ہے اُسنے مناں اچھی طرح رکھیو ہے ف٦١

اِنَّهٗ لَا يُفْلِحُ الظّٰلِمُوْنَ ﴿٢٣﴾ وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهٖ ۚ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَاۤ

بیشک ظالماں گو بھلونی ہوتو۔ اور بیشک عورت نے اُس گو ارادو کیو اور وہ وی عورت گو ارادو کرتو کدے

اَنْ رَّاٰ بُرْهَانَ رَبِّهٖ ؕ كَذٰلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوْٓءَ وَالْفَحْشَآءَ ؕ

اُس نے اپناں رب گی دلیل نہ دیکھی ہوتی ف٦٢ ہم نے اِسے طرح کیو جے اس توں بُرائی اور بے حیائی ناں پھیر چھڑاں ف٦٣

اِنَّهٗ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِيْنَ ﴿٢٤﴾ وَاسْتَبَقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ قَمِيْصَهٗ

بیشک وہ مہارا چُنیاں واں بنداں بچوں ہے ف٦٤ اور دوئے دروازا آلے پاسے دوڑیا ف٦٥ اور عوت نے اُسگو کرتو

مِنْ دُبُرٍ وَّاَلْفَيَا سَيِّدَهَا لَدَا الْبَابِ ؕ قَالَتْ مَا جَزَآءُ مَنْ

پچھا تے چیر چھڑیو اور دواں ناں عورت گو خاوند ف٦٦ دروازہ ور مل گیو ف٦٧ بولی کے سزاہے اُسگی جس نے

ف٥٤ جوانی اپنی کمال ناں پہنچی تے عمر شریف بقول ضحاک بی سال تے بقول سدی تری سال تے بقول کلبی اٹھارا تے تری گے درمیان ہوئی ف٥٥ یعنی علم باعمل فقاہت فی الدین عنایت کی۔ بعض علما نے کہیو کہ حکم دے صحیح گل تے علم دے خواباں گی تعبیر مراد ہے۔ بعض نے فرمایو علم، حقائق اشیاء گو جانو تے حکمت۔ علم گے مطابق عمل کرنوں ایں ف٥٦ یعنی زلیخا ف٥٧ تے اُس گے نال مشغول ہو گے اُسگی ناجائز خواہش پوری کرے۔ زلیخا گا مکان ماں یکے بعد دیگرے ست دروازہ تھا اُس نے حضرت یوسف علیہ السلام ور یاہ خواہش پیش کی ف٥٨ جندرہ لا چھڑیا ف٥٩ حضرت یوسف علیہ السلام نے ف٦٠ وہ مناں اس برائی دے بچائے جس گی تو طلبگار ہے مدعو یوہ تھو کہ یوہ فعل حرام ایں ہوں اس گے نزدیک جان آلونی ف٦١ اسگو بدلو یوہ نی کہ کیوں اُس گا اھل ماں خیانت کروں جیڑو ایسو کرے وہ ظالم ایں۔ ف٦٢ مگر حضرت یوسف علیہ السلام نے اپناں رب گی بُرھان دیکھی تے اس برا ارادہ دے محفوظ رھیا۔ تے برھان عصمتِ نبوت ہے، اللہ تعالیٰ نے انبیاء علیھم السلام گا نفوسِ قدسیہ طاھرہ ماں اخلاقِ ذمیمہ تے افعالِ رذیلہ دے پاک پیدا فرمایو ہے۔ تے اخلاقِ شریفہ طاھرہ مقدسہ وران گی خِلقت فرمائی ہے، اس واسطے وہ ہرنا کردنی فعل دے باز رہیں۔ ایک روایت یاہ وی ہے کہ جس وقت زلیخا آپ گے پچھے پئی اُس وقت آپ نے اپناں والد گرامی حضرت یعقوب علیہ السلام ناں دیکھیو کہ انگلی مبارک دندانِ مبارک نال دبا گے بچن گو اشارو فرما رھیا تھا۔ ف٦٣ خیانت تے زنا دے محفوظ رکھاں ف٦٤ جناں نان ہم نے برگزیدہ کیو ہے تے جیڑو مہاری طاعت ماں اخلاص رکھے۔ الحاصل جد زلیخا آپ گے پچھے پے ہی گئی تاں حضرت یوسف علیہ الصلوٰۃ والسلام نٹھا تے زلیخا اناں ناں پکڑن واسطے ان گے پچھے دوڑی۔ حضرت جس جس دروازہ ور پہنچتا جائیں تھا جندرو کھل گے جھڑ تو جائے تھو ف٦٥ آخر کار زلیخا حضرت تک پہنچی تے اُس نے آپ گو کرتو پکڑ گے آپ ناں کھچیو تانجے آپ باہر نہ نکل سکیں مگر آپ غالب آ گیا ف٦٦ یعنی عزیز مصر ف٦٧ فوراً زلیخا نے اپنا آپ نابری ظاہر کرن تے حضرت یوسف علیہ السلام ناں اپناں مکر دے خوفزدہ کرن واسطے حیلو کڈھیو تے شوہر ناں

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اَرَادَ بِاَهْلِكَ سُوْٓءًا اِلَّآ اَنْ يُّسْجَنَ اَوْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿٢٥﴾

تیری گھر آلی گے نال بُرائی گو ارادو کیو ف٦٨ یا قید کیو جائے یا دُکھ گی مار ف٦٩

قَالَ هِيَ رَاوَدَتْنِيْ عَنْ نَّفْسِيْ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّنْ اَهْلِهَا ۚ

کہیو اس نے مناں اپنی طرف للچایو جے ہوں اپنی حفاظت نہ کروں! ف٧٠ اور عورت گا گھر آلاں بچوں ایک گواہ نے ف٧١ گواہی دتی

اِنْ كَانَ قَمِيْصُهٗ قُدَّ مِنْ قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وَهُوَ مِنَ

جے کدے اسگو کرتو اگاتو چریو وو ہے تاں عورت سچی اور اُس نے

الْكٰذِبِيْنَ ﴿٢٦﴾ وَاِنْ كَانَ قَمِيْصُهٗ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ فَكَذَبَتْ وَهُوَ

(یوسف نے) غلط کہیو ف٧٢ اور جے کرتو پچھا تے چریو وو ہے تاں عورت جھوٹی اور

مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ﴿٢٧﴾ فَلَمَّا رَاٰ قَمِيْصَهٗ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ قَالَ

یوہ سچو فر جد ف٧٣ عزیز نے اسگو کرتو پچھاتو چریو وو دیکھیو ف٧٤ بولیو

اِنَّهٗ مِنْ كَيْدِكُنَّ ؕ اِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيْمٌ ﴿٢٨﴾ يُوْسُفُ اَعْرِضْ عَنْ

یوہ تم عورتاں گو مکر ہے۔ بیشک تھارو مکر بہت بڑو ہے ف٧٥ اے یوسف! تو اسگو

هٰذَا ٚ وَاسْتَغْفِرِيْ لِذَنْۢبِكِ ۖ اِنَّكِ كُنْتِ مِنَ الْخٰطِـِٕيْنَ ﴿٢٩﴾ ع وَقَالَ

خیال نہ کر ف٧٦ اور اے عورت! تو اپناں گناہ گی معافی منگ ف٧٧ بیشک تو خطا کاراں بچوں ایں ف٧٨ اور

ف٦٨ اتنو کہہ گے وہ ڈرگئی کہ کدے عزیز طیش ماں آگے حضرت یوسف علیہ السلام ناں قتل نہ کر چھڑے تے ایسو زلیخا گی محبت ناں کدگوارہ ہو سکے تھو اس واسطے اُس نے کہیو ف٦٩ یعنی اُسناں کوڑا ماریا جائیں۔ جد حضرت یوسف علیہ السلام نے دیکھیو کہ الٹو آپ ور الزام لائے تے آپ واسطے قید تے سزا گی صورت پیدا کرے تاں آپ نے اپنی برائت گو اظہار تے حقیقت حال گو بیان ضروری سمجھیو تے ف٧٠ یعنی یاہ میرا دے برا کم گی طلبگار ہوئی میں اس دے انکار کیو تے ہوں نٹھو۔ عزیز نے کہیو اس گل گو کس طرحیا یقین کیو جائے حضرت یوسف علیہ السلام نے فرمایو کہ گھر ماں ایک چار مہینہ گو بچو چولاماں تھو جیہڑو زلیخا گا ماما گو لڑکو ہے اُس دے دریافت کرنو چاہئے، عزیز نے کہیو چار مہینہ گو بچو کے جانیں تے کسطرح بولیگو؟ حضرت یوسف علیہ الصلوٰۃ والسلام نے فرمایو کہ اللہ تعالیٰ اُس نابولن گی طاقت دین تے میری بے گناہی گی شہادت دین ور قادر ہے، عزیز نے اُس بچہ دے دریافت کیو قدرت الٰہی نال وہ بچو بول پیو تے اُس نے حضرت یوسف علیہ السلام گی تصدیق کی تے زلیخا گا قول ناں باطل دسیو۔ چنانچہ اللہ تعالیٰ فرمائے ف٧١ یعنی اس بچہ نے ف٧٢ کیونکہ یاہ صورت دسے کہ حضرت یوسف علیہ السلام اگاں بدھیا یعنی زلیخا آلے پاسے تاں زلیخا نے اُسناں دور کیو تاں کرتو اگا دے پھٹیو۔ ف٧٣ اس واسطے کہ یوہ حال صاف دسے کہ حضرت یوسف علیہ السلام اس دے نسیں تھا تے زلیخا پچھا دے پکڑے تھی اس واسطے کرتو پچھا دے پھٹیو ف٧٤ تے جان لیو کہ حضرت یوسف علیہ السلام سچا ایں تے زلیخا جھوٹی ہے ف٧٥ فر حضرت یوسف علیہ السلام گی طرف متوجہ ہو گے عزیز نے اس طرح معذرت کی ف٧٦ تے اس ور غمگین نہ ہوؤ بے شک تم پاک ہو تے اس کلام دے یوہ وی مطلب تھو کہ اسگو کسے دے ذکر نہ کریو تا بچہ چرچو نہ ہوئے تے عام شہرت نہ ہوئے۔ فائدو: اس گے علاوہ وی حضرت یوسف علیہ السلام گا بے قصور ہون گی بہت ساری نشانی موجود تھیں۔ ایک دے یاہ کہ کوئے وی شریف انسان اپناں محسن گے نال اس طرح گی خیانت جائز نی سمجھو حضرت یوسف علیہ السلام اتناں اخلاق تے ادب وحیا گا پیکر ایسو کسطرح کرتا۔ دوم یوہ کہ دیکھن آلاں نے آپ ناں نستاں دیکھیو۔ تے طالب گی یاہ شان نی ہوتی وہ پچھے پے جائے نستونی، نسے وہی جیہڑو کسے گل ور مجبور کیو جائے تے وہ اُسناں گوارہ نہ ہوئے۔ سوم یوہ کہ عورت نے انتہا درجہ گو سنگار کیو تھو تے وہ غیر معمولی زیب و زینت ماں تھی، اس دے معلوم ہوئے کہ رغبت و اہتمام محض زلیخا گی طرفوں تھو۔ چہارم حضرت یوسف علیہ الصلوٰۃ والسلام گو تقوو تے طہارت جیہڑو ایک دراز عمر تک دیکھیو جا چکو تھو۔ اس دے آپ گا ایسا برا عمل گی نسبت کسے طرح قابل اعتبار نی ہو سکتی فر عزیز مصر زلیخا گی طرف متوجہ ہو گے کہن لگو۔ ف٧٧ کہ تیں بے گناہ ور تہمت لائی ف٧٨ عزیز مصر نے اگرچہ اس قصہ ناں بہت دبایو لیکن یاہ خبر چھپ نہ سکی تے اس گو چرچو تے شہرت ہو ہی گئی۔

نِسْوَةٌ فِي الْمَدِيْنَةِ امْرَاَتُ الْعَزِيْزِ تُرَاوِدُ فَتٰىهَا عَنْ

شہر مانہہ کجھ عورت بولیں ف۷۹ جے عزیز گی بیوی اپنا نوجوان گے نال دِل لابیٹھی

نَّفْسِهٖ ۚ قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا ۗ اِنَّا لَنَرٰىهَا فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿٣٠﴾

بیشک اسکی محبت اسکا دِل ما پیر جما گئی، ہم دے اُسناں واضح خود رفتہ دیکھاں ف۸۰

فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ اَرْسَلَتْ اِلَيْهِنَّ وَاَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكَاً

تے زلیخانے جد ان گو چرچو سُنیو تے ان عورتاں ناں سادھو پیجیو ف۸۱ اور اُن واسطے بیسن گی جگہ بنائی ف۸۲

وَّاٰتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِّنْهُنَّ سِكِّيْنًا وَّقَالَتِ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ ۚ

اور ان ما ہر ایکن ناں چھری دتی ف۸۳ اور یوسف ف۸۴ ناں کہیو ان گے سامنے نکل ف۸۵

فَلَمَّا رَاَيْنَهٗٓ اَكْبَرْنَهٗ وَقَطَّعْنَ اَيْدِيَهُنَّ ۫ وَقُلْنَ حَاشَ لِلّٰهِ

جد عورتاں نے یوسف ناں دیکھیو اُسکی بڑائی بولن لگ گئیں ف۸۶ اور اپنا ہتھ کٹا لیا۔ ف۸۷ اور بولیں اللہ پاک ہے

مَا هٰذَا بَشَرًا ۗ اِنْ هٰذَآ اِلَّا مَلَكٌ كَرِيْمٌ ﴿٣١﴾ قَالَتْ فَذٰلِكُنَّ

یوہ تے انسان گی جنس بچوں نی ف۸۸ یوہ نی مگر معزز فرشتو۔ زلیخانے کہیو یوہی ہے وہ

الَّذِيْ لُمْتُنَّنِيْ فِيْهِ ۭ وَلَقَدْ رَاوَدْتُّهٗ عَنْ نَّفْسِهٖ فَاسْتَعْصَمَ ۭ

جسکو تم مناں طعنو دیں تھیں ف۸۹ اور بیشک میں انگو دل اپنی طرف موڑن گی کوشش کی مگراس نے اپناں آپناں بچالیو ف۹۰

ف۷۹ یعنی مصرگاں سرداراں گیں عورت ف۸۰ یعنی اسناں اس شدّت محبت ماں اپناں ننگ وناموس تے عزّت و پردہ گو خیال وی نہ رہیو ف۸۱ یعنی جد اُس نے سنیوں کہ اشرافِ مصر گیں عورت اُسناں حضرت یوسف علیہ السلام گی محبت در ملامت کریں تاں اُس نے ارادو کیو کہ وہ اپنوں عذر تے محبت ماں دیوانگی دسے۔ اس واسطے اُس نے ان گی دعوت کی تے اشرافِ مصر گی چالی عورتاں ناں دعوت دتی اناں ماں وہ ساریں تھی جناں نے اُس ناں ملامت کیو تھو زلیخانے اناں ناں بہت عزت تے احترام گے نال مہمان بنالیو ف۸۲ نہایت پر تکلف جن ورہ بہت عزت تے آرام نال تکیہ لاگے بسیں تے دسترخواں بچھایا گیا تے قسم قسم گا کھاناں تے میوہ (پھل فروٹ) رکھیا گیا ف۸۳ تانجہ کھان واسطے اس گے نال گوشت کٹیں تے میوہ چیریں ف۸۴ ناں عمدہ لباس لواگے ان ف۸۵ پہلاں دے آپ نے اس دے انکار کیو لیکن جد اصرار تے تاکید زیادہ ہوئی تاں اُسکی مخالفت گا ڈر نال آپ ناں آنوں ہی پیو ف۸۶ کیونکہ اناں نے اس جمالِ عالم افروز گے نال نبوت تے رسالت گا انوار تے تواضع تے انکسار گا آثار تے شاھانہ ہیبت تے اقتدار تے لزیز کھاناں تے خوبصورت تے جمیل شکلاں گی طرف دے بے نیازی گی شان دیکھی، تعجب ماں پے گئیں تے آپ گی عظمت تے ہیبت دلاں ماں پرے گئی۔ تے حسن و جمال تے خوبصورتی نے ایسوا تو بنایو کہ وہ خود اپناں آپ ناں پل گئیں۔ ف۸۷ بجائے لیموں گے، تے دل حضرت یوسف علیہ الصلوٰۃ والسلام گے نال ایسا مشغول ہویا کہ ہتھ کٹن گی تکلیف گو بالکل وی احساس نی ھویو۔ ف۸۸ کہ اسو حُسن و جمال بشر ماں دیکھیو ہی نی گیو تے اس گے نال نال نفس گی طہارت تے پاکیزگی گو یوہ عالم کہ مصر گیں اعلیٰ خاندان گی حسین و جمیل عورت زیورات تے رنگ برنگا کپڑاں ماں سج بج گے سامنے بیٹھیں وی ایں تے آپ ان گی طرف نظر پٹ گے نی دیکھتا تے توجہ نی فرماتا سبحان اللہ ف۸۹ ہون تم نے دیکھ لیو تے تمناں معلوم ھو گیو کہ میری شیفتگی قابل تعجب تے ملامت گے لائق نی ف۹۰ تے کسے طرح میری طرف مائل نہ ھویا۔ اس ور مصری عورتاں نے حضرت یوسف علیہ السلام دے کہیو کہ تم زلیخا گو کہو من لیو زلیخا بولی

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَلَئِنْ لَّمْ يَفْعَلْ مَآ اٰمُرُهٗ لَيُسْجَنَنَّ وَلَيَكُوْنًا مِّنَ الصّٰغِرِيْنَ ﴿٣٢﴾ قَالَ
اور بیشک اگروہ یوہ کم نی کرسیں جیڑو ہوں کہوں تاں ضرور اسناں قیدخانہ ما جانو پوئے گو اور وہ ضرور ذلت گوسامنو کرے گو ف۹۱ یوسف نے
رَبِّ السِّجْنُ اَحَبُّ اِلَیَّ مِمَّا یَدْعُوْنَنِیْٓ اِلَیْهِ ۚ وَاِلَّا تَصْرِفْ
عرض کی اے میرا پالن آلیا! مناں قیدخانو زیادہ پسند ہے اُس کم توں جسکی طرف یاہ مناں سدھے اور کدے تو
عَنِّیْ کَیْدَهُنَّ اَصْبُ اِلَیْهِنَّ وَاَکُنْ مِّنَ الْجٰهِلِیْنَ ﴿٣٣﴾ فَاسْتَجَابَ لَهٗ
میرا تو اسگو مکر نی پھیر سیں ف۹۲ تاں ہوں اُنگی طرف مائل ہوجاؤں گو اور نادان بنوں گو۔ اور اُس گا رب نے اُنگی
رَبُّهٗ فَصَرَفَ عَنْهُ کَیْدَهُنَّ ؕ اِنَّهٗ هُوَ السَّمِیْعُ الْعَلِیْمُ ﴿٣٤﴾ ثُمَّ
سن لئی اور اس توں عورتاں گو مکر پھیر چھڑیو، بیشک وہی ہے سنن آلو جانن آلو فر ف۹۳
بَدَا لَهُمْ مِّنْۢ بَعْدِ مَا رَاَوُا الْاٰیٰتِ لَیَسْجُنُنَّهٗ حَتّٰی حِیْنٍ ﴿٣٥﴾ ع ٤ ٦ ١٤
ساری نشانی دیکھ دکھاگے پچھلی مت (عقل) انہاں ناں یاہی آئی جے ضرور ایک مدت تک اسناں قیدخانہ ما پانواں ف۹۴
وَدَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ فَتَیٰنِ ؕ قَالَ اَحَدُهُمَآ اِنِّیْٓ اَرٰىنِیْٓ اَعْصِرُ
اور اُس گے نال قیدخانہ ماں دو جوان داخل ہویا ف۹۵ ان بچوں ایک ف۹۶ بولیو میں خواب دیکھیو جے ف۹۷
خَمْرًا ۚ وَقَالَ الْاٰخَرُ اِنِّیْٓ اَرٰىنِیْٓ اَحْمِلُ فَوْقَ رَاْسِیْ خُبْزًا تَاْکُلُ
ہوں شراب نچوڑوں، اور دوجو بولیو ف۹۸ میں خواب دیکھیو جے میرا سر ور کجھ روٹی ہیں

ف۹۱ تے چوراں تے قاتلاں تے نافرماناں گے نال جیل ماں رہینگا کیوں جے اناں نے میرو دل لیو ہے تے فراق گی تلوار نال میرو خون ڈولیو ہے تے میری نافرمانی کی ہے۔ تاں یوسف علیہ الصلوٰۃ والسلام ناں وی خوشگوار کھانوں پینوں تے آرام گی نیند سونوں نصیب نہ ہوئے گو۔ جسطرح ھوں جدائی گی تکلیفاں ماں مصیبت چلتی تے صدماں ماں پریشانی گے نال وقت گزاروں تاں یوہ وی دے کجھ تکلیف برداشت کرے میرے نال ریشمی لباس ماں شاھانہ تخت ورعیش گوارہ نی دے قیدخانہ گا چین آلا بورا اور ننگا جسم ناں دکھانوں گوارا کرے۔ حضرت یوسف علیہ السلام یاہ سن گے مجلس دے اٹھ گیا تے مصری عورت ملامت کرن گے بہانے باہر آئیں تے ایک ایک نے آپ دے اپنی تمنا تے اصرار گو اظہار کیو۔ آپ ناں ان گی گفتگو بہت ناگوار ہوئی تاں بارگاہِ الٰہی ماں (خازن ومدارک وحسینی) ف۹۲ تے اپنی عصمت گی پناہ ماں نہ لیے گی ف۹۳ جد حضرت یوسف علیہ السلام دے امید پوری ہون گی کائے صورت نہ دیکھی تو مصری عورتاں نے زلیخا دے کہیو کہ ہون مناسب وہ معلوم ہوئے کہ دوترے دن حضرت یوسف علیہ السلام ناں قیدخانہ ماں رکھیو جائے تا بخہ ات گی مشقت تے تکلیف دیکھ گے اناں ناں نعمتاں تے عیش وآرام گی قدر آئے تے وہ تیری درخواست قبول کرلیں زلیخا نے اس رائے ناں منیوں تے عزیز مصر دے کہیو کہ ہوں اس عبری غلام گی وجہ دے بدنام ہوگئی ہوں تے میری طبیعت اس دے نفرت کرن لگی ہے۔ مناسب یوہ ہے کہ اسناں قید کیو جائے تانجہ لوگ سمجھ لیں کہ وہ خطاوار ہے تے ہوں اس ملامت دے بری ہوں، یاہ گل عزیز مصر گا خیال ماں آگئی ف۹۴ چنانچہ اُناں نے ایسو کیو تے اناں ناں قیدخانہ ماں بیج چھڑیو ف۹۵ ان بچو ایک مصر گا شاہِ اعظم ریان بن ولید عملیقی گا لنگر گو مہتم تھو تے دوجو اس گو ساقی، ان دواں ور یوہ الزام تھو کہ انان نے بادشاہ ناں زہر دین گی کوشش کی اس جرم ماں وہ قید کیا گیا۔ حضرت یوسف علیہ السلام جد قیدخانہ ماں داخل حویا تو آپ نے اپنا علم گو اظہار شروع کرچھڑیو تے فرمایو کہ ہوں خواباں گی تعبیر گو علم رکھوں۔ ف۹۶ جیڑو بادشاہ گو ساقی تھو ف۹۷ ہون ایک باغ ماں ہوں ات ایک انگور گا بوٹاناں ترے گچھا پکا وی ایں بادشاہ گو پیالو میرا اتھ بچ ہے ہوں ان گچھا دے ف۹۸ یعنی لنگر خانہ گو مہتم۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الطَّیْرُ مِنْهُ ؕ نَبِّئْنَا بِتَاْوِیْلِهٖ ۚ اِنَّا نَرٰىكَ مِنَ الْمُحْسِنِیْنَ ﴿۳۶﴾

جس بچوں پرندہ کھائیں، ہمناں اسگی تعبیر دسو، بیشک ہمناں تم نیک دسیں ف۹۹

قَالَ لَا یَاْتِیْكُمَا طَعَامٌ تُرْزَقٰنِهٖۤ اِلَّا نَبَّاْتُكُمَا بِتَاْوِیْلِهٖ قَبْلَ

یوسف نے کیہو جیڑو کھانو تھارے کول آئے ہوں اُس کھانا گا آن تو پہلاں

اَنْ یَّاْتِیَكُمَا ؕ ذٰلِكُمَا مِمَّا عَلَّمَنِیْ رَبِّیْ ؕ اِنِّیْ تَرَكْتُ مِلَّةَ قَوْمٍ لَّا

تمناں دس چھڑوں ف۱۰۰ اسگی تعبیر، یوہ ان علماں بچوں ہے جیڑا مناں میرا رب نے سکھایا ایں بیشک میں انگو دین نی منیو

یُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَ هُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ كٰفِرُوْنَ ﴿۳۷﴾ وَ اتَّبَعْتُ مِلَّةَ اٰبَآءِیْۤ

جیڑا اللہ ور ایمان نی آنتا اور آخرت گا منکر ایں۔ اور میں اپناں باپ دادا

اِبْرٰهِیْمَ وَ اِسْحٰقَ وَ یَعْقُوْبَ ؕ مَا كَانَ لَنَاۤ اَنْ نُّشْرِكَ بِاللّٰهِ مِنْ

ابراہیم اور اسحاق اور یعقوب گو دین اختیار کیو ف۱۰۱ ہمناں مناسب نی جے ہم کسے چیزناں اللہ گے نال شریک کراں

شَیْءٍ ؕ ذٰلِكَ مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ عَلَیْنَا وَ عَلَى النَّاسِ وَ لٰكِنَّ اَكْثَرَ

یوہ ف۱۰۲ اللہ گو فضل ہے مہارے اور ان لوکاں ور مگر اکثر

النَّاسِ لَا یَشْكُرُوْنَ ﴿۳۸﴾ یٰصَاحِبَیِ السِّجْنِ ءَاَرْبَابٌ مُّتَفَرِّقُوْنَ خَیْرٌ

لوگ شکر نی کرتا ف۱۰۳ اے میریو قیدخانہ گیو دوئے ساتھیو کیا الگ الگ خدا ف۱۰۴ چنگا ایں

اَمِ اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿۳۹﴾ مَا تَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِهٖۤ اِلَّاۤ اَسْمَآءً

یا ایک ہی اللہ جیڑو ساراں ور غالب ہووے ف۱۰۵ تم اُس گے بغیر صرف ناواں گی پوجا کریں

ف۹۹ کہ تم دن ماں روزہ دار رہیں نمازاں ماں گزاریں۔ جیل ماں جد کوئے بیمار ہوجائے اُس گی خبر گیری کریں جد کسے ور تنگی ہوئے اُس واسطے آسانی گی راہ کڈھیں۔ حضرت یوسف علیہ السلام نے اناں ناں تعبیر دسن دے پہلاں اپناں معجزہ گو اظہار تے توحید گی دعوت دینی شروع کر چھڑی تے یوہ ظاہر کر چھڑیو کہ علم ماں آپ گو درجو تے مقام اس دے زیادہ ہے، جتنو وہ لوک سمجھیں تھا، کیونکہ خواباں گی تعبیر گو علم ظن ور مبنی ایں، اس واسطے آپ نے اظہار فرمایو کہ آپ غیب گا یقینی علوم وی جانیں جبکہ عام مخلوق اس دے عاجز ہے۔ جناں ناں اللہ تعالیٰ نے غیب گا علوم عطا فرمایا ہوئیں اُس گے نزدیک خواب گی تعبیر کہڑی بڑی گل ہے! اس وقت معجزہ گو اظہار آپ نے تاں فرمایو کہ آپ جانیں تھا کہ ان دواں بچوں ایک عنقریب سولی چاہڑیو جائیگو تاں آپ نے چاہیو کہ اُسناں کفر گی نیری بچوں اسلام گی روشنی ماں داخل کر گے اُسناں جہنم دے بچائیں، مسئلو: اس دے معلوم ہویو کہ اگر عالم اپنی علمی منزلت گو اظہار اس واسطے کرے کہ لوک اس دے نفعو حاصل کریں تو یوہ جائز ہے (مدارک وخازن) ف۱۰۰ اس گی مقدار تے اُسگو رنگ اور اُسگا آن گو وقت اور یوہ کہ تم نے کے کھادو کتنوں کھادو کد کھادو ف۱۰۱ حضرت یوسف علیہ السلام نے اپناں معجزہ گو اظہار فرمان دے بعد یوہ وی ظاہر فرما چھوڑیو کہ آپ خاندانِ نبوت بچوں ایں تے آپ گا ابا و جدا انبیاء ہیں، جنگو بلند مرتبو دنیا ماں مشہور ہے اس دے آپ گو مقصد یوہ تھو کہ سنن آلا آپ گی دعوت قبول کریں تے آپ گی ہدایت ناں منیں ف۱۰۲ توحید اختیار کرنوں تے شرک دے بچو ف۱۰۳ اس گی عبادت نی کرتا تے مخلوق پرستی کریں ف۱۰۴ جیسا کہ بت پرستاں نے بنا گے رکھیا وا ایں۔ کوئے سونا گو، کوئے چاندی گو، کوئے تراماں گو، کوئے لوہا گو، کوئے لکڑی گو، کوئے پتھر گو، کوئے ستو گو کوئے ہور کسے چیز گو کوئے چھوٹو کوئے بڑو مگر سب گا سب نکما بیکار نہ نفعو دے سکیں نہ نقصان پہچا سکیں، ایسا چوتھا معبود ف۱۰۵ کہ نہ کوئے اُسگو مدِ مقابل ہو سکے نہ اُس گا حکم ماں دخل دے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

سَمَّيْتُمُوْهَآ اَنْتُمْ وَاٰبَآؤُكُمْ مَّآ اَنْزَلَ اللّٰهُ بِهَا مِنْ سُلْطٰنٍ ؕ
اُتاری سندنی گائے انگی نے اللہ ف١٠٦ نے دادا باپ تھارا ہیں گھڑیاوا جھوڑا
اِنِ الْحُكْمُ اِلَّا لِلّٰهِ ؕ اَمَرَ اَلَّا تَعْبُدُوْٓا اِلَّآ اِيَّاهُ ؕ ذٰلِكَ الدِّيْنُ
حکم صرف اللہ ہی کو ہے۔ اُس نے فرمایو جے اُس گے بغیر کسے گی عبادت نہ کرو ف١٠٧ یوہ سدھو دین
الْقَيِّمُ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿٤٠﴾ يٰصَاحِبَيِ السِّجْنِ اَمَّآ
ایں ف١٠٨ مگر اکثر لوک نی جانتا ف١٠٩ اے قیدخانہ گیو دوئے ساتھیو تھارے بچوں
اَحَدُكُمَا فَيَسْقِيْ رَبَّهٗ خَمْرًا ۚ وَاَمَّا الْاٰخَرُ فَيُصْلَبُ فَتَاْكُلُ الطَّيْرُ
ایک دے اپنا بادشاہ ناں شراب پیالے گو ف١١٠ رہیو دوجو سُولی ف١١١ چڑھے گو دے پرندہ
مِنْ رَّاْسِهٖ ؕ قُضِيَ الْاَمْرُ الَّذِيْ فِيْهِ تَسْتَفْتِيٰنِ ﴿٤١﴾ وَقَالَ لِلَّذِيْ
اُسگو سر کھائیں گا ف١١٢ فیصلو ہوگیو اس گل گو جسگو تم سوال کریں تھا ف١١٣ اور یوسف نے
ظَنَّ اَنَّهٗ نَاجٍ مِّنْهُمَا اذْكُرْنِيْ عِنْدَ رَبِّكَ ۫ فَاَنْسٰىهُ الشَّيْطٰنُ
ان دواں بچوں جیڑو بچتو دیکھیو ف١١٤ اُس ناں کہیو اپنا بادشاہ گے کولے میرو ذکر کریئے ف١١٥ دے شیطان نے
ذِكْرَ رَبِّهٖ فَلَبِثَ فِي السِّجْنِ بِضْعَ سِنِيْنَ ﴿٤٢﴾ؑ وَقَالَ الْمَلِكُ ع ۵ ۱۵
اُسناں پلا چھڑیو جے اپنا بادشاہ گے سامنے یوسف گو ذکر کرے کئی سال ہور جیل ما رہیا ف١١٦
اِنِّيْٓ اَرٰى سَبْعَ بَقَرٰتٍ سِمَانٍ يَّاْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَّسَبْعَ
اور بادشاہ نے کہیو میں خواب ماں ست گاں دیکھیں موٹیں تازیں جے انہاں ناں پتلی دے کمزور گاں کھا رہی ہیں اور ست
سُنْۢبُلٰتٍ خُضْرٍ وَّاُخَرَ يٰبِسٰتٍ ؕ يٰٓاَيُّهَا الْمَلَاُ اَفْتُوْنِيْ فِيْ رُءْيَايَ
سٹی نیلی دے دوجی ست سکیں ف١١٧ اے درباریو! میری خواب گو جواب دیو۔

ف١٠٦ تے ان گوناں معبود رکھ لیو ہے اس گے باوجود کہ وہ بے جان پتھر ایں ف١٠٧ کیونکہ صرف وہی عبادت گو مستحق ہے ف١٠٨ جس ور دلائل تے براہین قائم ایں ف١٠٩ توحید تے عبادت الٰہی کی دعوت دین دے بعد حضرت یوسف علیہ السلام نے خواب کی تعبیر گی طرف توجہ فرمائی تے ارشاد فرمایو ف١١٠ یعنی بادشاہ گو ساقی دے اپناں عہدہ ور بحال کیو جائیگو تے پہلاں گی طرح بادشاہ ناں شراب پیالیگو تے تھا جیڑا خواب ماں دیکھیا یہ ترے دن ایں، اتناں ہی دن قیدخانہ ماں رہگو۔ فر بادشاہ اُسناں بلالے گو۔ ف١١١ یعنی لنگر گو مہتمم۔ ف١١٢ حضرت ابن مسعود رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو کہ تعبیر سن گے ان دواں نے حضرت یوسف علیہ السلام دے کہیو خواب دے ہم نے کجھ وی نی دیکھیو ہم مذاق کراں تھا۔ حضرت یوسف علیہ السلام نے فرمایو ف١١٣ جو میں کہہ چھڑیو یوہ ہو گے رہ گو تم نے خواب دیکھیو ہوئے یا نہ دیکھیو ہوئے، ہون یوہ حکم ٹل نی سکتو ف١١٤ یعنی ساقی ناں ف١١٥ تے میرو حال بیان کرے کہ قیدخانہ ماں ایک مظلوم بے گناہ قید ہے۔ تے اُسناں ایک زمانوں گزر گیو ہے ف١١٦ اکثر مفسرین اس طرف گیاں ایں کہ اس واقعہ گے بعد حضرت یوسف علیہ السلام ست سال ہور قید ماں رہیا۔ تے پنج سال پہلاں گزر گیا تھا، تے اس مدت گا گزرن دے بعد جد اللہ تعالیٰ ناں حضرت یوسف علیہ السلام گو قید دے نکلو منظور ہویو تاں مصر گا شاہ اعظم ریان بن ولید نے ایک عجیب خواب دیکھی جس دے اُسناں بہت پریشانی ہوئی۔ تے اُس نے ملک گا جادوگراں تے کاھناں تے، تعبیر دین آلاناں جمع کیو تے ان گے اگے اپنو خواب بیان کیو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.

اِنْ كُنْتُمْ لِلرُّءْيَا تَعْبُرُوْنَ ﴿۴۳﴾ قَالُوْٓا اَضْغَاثُ اَحْلَامٍ ۚ وَمَا نَحْنُ

اگر تمناں خواب کی تعبیر آتی ہوئے۔ بولیا یہ پریشان خواب ایں اور ہم

بِتَاْوِيْلِ الْاَحْلَامِ بِعٰلِمِيْنَ ﴿۴۴﴾ وَقَالَ الَّذِيْ نَجَا مِنْهُمَا وَادَّكَرَ

خواباں کی تعبیر نی جانتا اور بولیو وہ جوان جیڑو ان دواں بچوں بچیو تھو ف۱۱۸ اور

بَعْدَ اُمَّةٍ اَنَا اُنَبِّئُكُمْ بِتَاْوِيْلِهٖ فَاَرْسِلُوْنِ ﴿۴۵﴾ يُوْسُفُ اَيُّهَا الصِّدِّيْقُ

ایک مدت توں بعد اُسناں یاد آیو ف۱۱۹ ہوں تمناں اسکی تعبیر دسوں گو مناں بھیجو ف۱۲۰ اے یوسف! اے صدیق

اَفْتِنَا فِيْ سَبْعِ بَقَرٰتٍ سِمَانٍ يَّاْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَّسَبْعِ

ہمناں تعبیر دسو ست موٹی گایاں کی جھاں ناں ست تپلی کھائیں اور ست

سُنْۢبُلٰتٍ خُضْرٍ وَّاُخَرَ يٰبِسٰتٍ ۙ لَّعَلِّيْٓ اَرْجِعُ اِلَى النَّاسِ لَعَلَّهُمْ

نیلی سٹیں اور دوجی ست سکی ف۱۲۱ تانجہ ہوں لوگاں کی طرف مڑ کے جاؤں تانجہ

يَعْلَمُوْنَ ﴿۴۶﴾ قَالَ تَزْرَعُوْنَ سَبْعَ سِنِيْنَ دَاَبًا ۚ فَمَا حَصَدْتُّمْ

وہ آگاہ ہوجائیں ف۱۲۲ فرماؤ تم کھیتی، زمینداری کرو ست سال لگاتار ف۱۲۳ تو جو کپیں گا

فَذَرُوْهُ فِيْ سُنْۢبُلِهٖٓ اِلَّا قَلِيْلًا مِّمَّا تَاْكُلُوْنَ ﴿۴۷﴾ ثُمَّ يَاْتِيْ مِنْۢ

اُسناں اُسکا سٹا ما رہن دیو ف۱۲۴ مگر تھوڑو جتنو کھانو ہووے ف۱۲۵ کدھ لیو فر

بَعْدِ ذٰلِكَ سَبْعٌ شِدَادٌ يَّاْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ اِلَّا قَلِيْلًا

اُس کے بعد ست سال سخت قحط کا آئیں گا ف۱۲۶ ان ما وہ ہی کھائیں گا جیڑو پہلاں جمع کیو تھو ف۱۲۷ مگر تھوڑو

مِّمَّا تُحْصِنُوْنَ ﴿۴۸﴾ ثُمَّ يَاْتِيْ مِنْۢ بَعْدِ ذٰلِكَ عَامٌ فِيْهِ يُغَاثُ

جیڑو بچالیو ف۱۲۸ فر ان توں بعد ایک سال آئے گو جس ما لوکاں ناں بارش

ف۱۱۷ جیڑیں سبز ور پلیٹیں اناں نے سبز (نیلی) ناں سکھا چھڑیو ف۱۱۸ یعنی ساقی ف۱۱۹ کہ حضرت یوسف علیہ السلام نے اُس دے فرمایو تھو کہ اپناں آقا کے سامنے میرو ذکر کرئے ساقی نے کہیو کہ ف۱۲۰ قید خانہ ماں ایک تعبیر خواب گو عالم ایں بس بادشاہ نے اُسناں بیچ چھڑیو وہ قید خانہ ماں پہنچ کے حضرت یوسف علیہ السلام کی خدمت ماں عرض کرن لگو۔ ف۱۲۱ یاہ خواب بادشاہ نے دیکھی ہے تے ملک کا عام عالم تے حکیم اسکی تعبیر دے عاجز ایں حضرت اسکی تعبیر ارشاد فرماؤ۔ ف۱۲۲ خواب کی تعبیر دے تے آپ کا علم وفضل تے مرتبت ومنزلت نا جانیں تے تمناں اس سختی دے آزاد کر کے اپنے کول بلائیں۔ حضرت یوسف علیہ السلام نے دسی تے ف۱۲۳ اس زمانہ ماں خوب پیداوار ہوگی، ست موٹی گایاں تے نیلی سٹیاں دے اسکی طرف اشارو ہے ف۱۲۴ تانجہ خراب نہ ہوئے تے بلاں دے محفوظ رہے ف۱۲۵ اُس وروں چھل اتار لیو تے اُسناں صاف کر لیو باقی ناں سام گے رکھ چھڑو ف۱۲۶ جن کی طرف تپلی گائیاں تے سکی سٹیاں گو اشارو ہے ف۱۲۷ تے ذخیرہ کر لیا تھا۔ ف۱۲۸ بیج واسطے تانجہ اُسناں بیجو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

النَّاسُ وَفِيهِ يَعْصِرُونَ ﴿٤٩﴾ وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِ ۚ فَلَمَّا جَآءَهُ ع ٧/١٢
دتی جائیگی اور اُس ما (رس) نچوڑیں گا۔ ف ١٢٩ اور بادشاہ بولیو اُسناں میرے کول لے آوَ تو اُس گے کول جد ایلچی آیو ف ١٣٠
الرَّسُولُ قَالَ ارْجِعْ إِلَىٰ رَبِّكَ فَسْـَٔلْهُ مَا بَالُ النِّسْوَةِ الّٰتِي
کہیو اپنا بادشاہ گے کول مڑگے جا فر اُسنا پچھ ف ١٣١ کے حال ہے اُنہاں عورتاں گو
قَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ ۚ إِنَّ رَبِّي بِكَيْدِهِنَّ عَلِيمٌ ﴿٥٠﴾ قَالَ مَا خَطْبُكُنَّ
جنہاں نے اپنا ہتھ کٹیا تھا۔ بیشک میرو رب ان گا فریباں ناں جانیں ف ١٣٢ بادشاہ نے کہیو اے عورتو! تھارو کے کم تھو
إِذْ رَاوَدتُّنَّ يُوسُفَ عَن نَّفْسِهِ ۚ قُلْنَ حَاشَ لِلّٰهِ مَا عَلِمْنَا
جد تم نے یوسف گو دِل لینو چاہیو بولیں اللہ ناں پاکی ہے، ہم نے
عَلَيْهِ مِن سُوٓءٍ ۚ قَالَتِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ الْـَٰٔنَ حَصْحَصَ الْحَقُّ ز
اُس ما کائے بدی نی دیکھی۔ عزیز گی عورت ف ١٣٣ بولی ہون اصل گل کھل گئی۔
أَنَا رَاوَدتُّهُ عَن نَّفْسِهِ وَإِنَّهُ لَمِنَ الصّٰدِقِينَ ﴿٥١﴾ ذٰلِكَ لِيَعْلَمَ
میں اُسکو دِل للچانوں چاہیو تھو اور وہ بیشک سچا ایں ف ١٣٤ یوسف نے کہیو
أَنِّي لَمْ أَخُنْهُ بِالْغَيْبِ وَأَنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي كَيْدَ الْخَآئِنِينَ ﴿٥٢﴾
یوہ میں تاں کیو جے بادشاہ ناں معلوم ہوئے جے میں پٹھ پچھے اسگی خیانت نی کی اور اللہ دغا بازاں گا مکر نی چلن دیتو۔

ف ١٢٩ انگور گو، تے تِل، زیتون گو تیل کڈھیں گا، یوہ سال کثیر الخیر ہوئے گو، زمین ہری بھری ہو یگی، درخت خوب پھلیں گا حضرت یوسف علیہ السلام دے یاہ تعبیر سن گے واپس ہو یو تے بادشاہ گی خدمت ماں جا گے تعبیر بیان کی۔ بادشاہ ناں یاہ تعبیر بہت پسند آئی تے اُسناں یقین ہو یو کہ جیسو حضرت یوسف علیہ السلام نے فرمایو ہے ضرور ویسو ہی ہوئے گو۔ بادشاہ ناں شوق پیدا ہو یو کہ اس خواب گی تعبیر خود حضرت یوسف علیہ السلام کی زبان مبارک دے سُنیں ف ١٣٠ اور اُس نے حضرت یوسف علیہ السلام گی خدمت ماں بادشاہ گو یوہ پیغام عرض کیو تاں آپ نے ف ١٣١ یعنی اُس دے درخواست کرو کہ وہ پچھے تحقیق کرے ف ١٣٢ یوہ آپ نے تاں فرمایو کہ تانجہ بادشاہ گے سامنے آپ گی برات تے بے گناہی معلوم ہو جائے۔ اور اُسناں پتو چلے کہ یاہ لمی قیدی بغیر وجہ گے ہوئی تانجہ آئندہ حاسداں ناں چغل خوری تے کن پرن گو موقعو نہ ملے۔ مسئلو: اس دے معلوم ہو یو کہ تہمت ناں ختم کرنوں ضروری ہے ہون قاصد حضرت یوسف علیہ السلام دے یوہ پیغام لے گے بادشاہ گی خدمت ماں پہنچیو۔ بادشاہ نے سن گے عورتاں ناں جمع کیو تے ان گے نال عزیز گی عورت زلیخا وی۔ ف ١٣٣ زلیخا ف ١٣٤ بادشاہ نے حضرت یوسف علیہ السلام گے کول پیغام پہنچیو کہ عورتاں نے تھاری پاکدامنی بیان کی تے عزیز گی عورت نے اپناں گناہ گو اقرار کر لیو۔ اس ور حضرت

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَمَآ اُبَرِّئُ نَفۡسِیۡ ۚ اِنَّ النَّفۡسَ لَاَمَّارَةٌۢ بِالسُّوۡٓءِ اِلَّا مَا رَحِمَ

اور ھوں اپناں آپناں بے قصور نی کھو ف۱۳۵ بے شک نفس دے بُرائی گو حکم دین ماں بڑو ہے ہاں جس ور میرو رب

رَبِّیۡ ؕ اِنَّ رَبِّیۡ غَفُوۡرٌ رَّحِیۡمٌ ﴿۵۳﴾ وَ قَالَ الۡمَلِکُ ائۡتُوۡنِیۡ بِہٖۤ

رحم فرمائے ف۱۳۶ میرو رب بخشن آلو مہربان ایں ف۱۳۷ اور بادشاہ نے کہیو انہاں ناں میرے کول لے آؤ تانجہ

اَسۡتَخۡلِصۡہُ لِنَفۡسِیۡ ۚ فَلَمَّا کَلَّمَہٗ قَالَ اِنَّکَ الۡیَوۡمَ لَدَیۡنَا مَکِیۡنٌ

ھوں اُنناں خاص اپنے واسطے چن لیوں ف۱۳۸ فر جد اُس گے نال گل کی کہیو بیشک اج تم میرے نزدیک معزز

اَمِیۡنٌ ﴿۵۴﴾ قَالَ اجۡعَلۡنِیۡ عَلٰی خَزَآئِنِ الۡاَرۡضِ ۚ اِنِّیۡ حَفِیۡظٌ

امانت دار ایں ف۱۳۹ یوسف نے کہیو مناں زمین گا خزانہ ور مقرر کر چھوڑو۔ بیشک ھوں حفاظت کرن آلو

ف۱۳۵ زلیخا گا اقرار تے اعتراف دے بعد حضرت یوسف علیہ السلام نے جو یوہ فرمایو تھو کہ میں اپنی برأت گو اظہار اس واسطے چاہیو تھو تانجہ عزیز ناں یوہ معلوم ہو جائے کہ میں اُسگی غیر موجودگی ماں اس گی خیانت نی کی اور اُسگی اھلیہ گی حُرمت خراب کرن دے بچیور ہیو ہوں تے جیڑا الزام میرے ور لایا گیا ایں ہوں ان دے پاک ھاں، اس گے بعد آپکو خیال مبارک اس طرف گیو کہ اس ماں اپنی طرف پاکی گی نسبت تے اپنی نیکی گو بیان ایں ایسو نہ ہوئے کہ اس ماں خود بینی تے خود پسندی گو شائبو آ جائے۔ اسے واسطے اللہ تعالیٰ گی بارگاہ ماں عرض کی عاجزی تے انکساری نال کہ ہوں اپناں نفس ناں بے قصور نی کہو مناں اپنی بے گناہی ور ناز نی تے ہوں گناہ دے بچن ناں اپنا نفس گی خوبی قرار نی دیتو، نفس گی جنس گو یوہ حال ہے کہ ف۱۳۶ یعنی اپناں جس مخصوص بندہ ناں اپناں کرم نال معصوم کرے تو اس گو برائیاں دے بچوں اللہ تعالیٰ گا فضل و کرم دے ہے اور معصوم کرنوں اسے گو کم ایں ف۱۳۷ جد بادشاہ نا حضرت یوسف علیہ السلام گا علم تے آپ گی امانت داری گو حال معلوم ھویو تے وہ آپ گا حسنِ صبر، حسنِ ادب، قید خانہ آلاں نال احسان، محنتاں تے مشقتاں ور ثبات تے استقلال رکھن ور خبر دار ہویو تاں اُس گا دل ماں آپکو بہت ہی بڑو اعتقاد پیدا ہویو ف۱۳۸ تے اپنوں مخصوص بنالیوں چنانچہ اُس نے معزز ین گی ایک جماعت، بہترین سواریں تے شاھانہ ساز و سامان تے نفیس لباس دے گے قید خانہ بھیجی تانجہ حضرت یوسف علیہ الصلوٰۃ والسلام ناں نہایت تعظیم و تکریم نال ایوانِ شاہی ماں لیائیں۔ ان لوکاں نے حضرت یوسف علیہ السلام گی خدمت ماں حاضر ھو گے بادشاہ گو پیغام عرض کیو آپ نے قبول فرمایو تے قید خانہ دے نکلتے وقت قیدیاں واسطے دعا فرمائی۔ جد قید خانہ دے باہر تشریف لیایا تے اُس گا دروازہ ور لکھیو، یو بلایاں گو کہر، زنداں گی قبر، تے دشمناں گی بدگوئی تے سچاں گا امتحان گی جگہ ہے، فر غسل فرمایو تے پوشاک لائی، ایوانِ شاہی گی طرف روانہ ھویا جد قلعہ گا دروازہ ور پہنچیا تو فرمایو میرو ربّ مناں کافی ہے، اُسگی پناہ بڑی، اُسگی ثنا برتر تے اُس گے سوا گوئے معبود نی فر قلعہ ماں داخل ھویا، بادشاہ گے سامنے پہنچیا تو یاہ دعا کی کہ یا ربّ ترا فضل نال اُسگی بھلائی طلب کروں تے اُسگی تے دوسراں گی برائی دے تیری پناہ منگوں، جد بادشاہ دے نظر ملی تو آپ نے عربی ماں سلام پیش فرمایو، بادشاہ نے دریافت کیو یا کہڑی زبان ایں۔ فرمایو یاہ میرا چچا اسمٰعیل علیہ السلام گی زبان ایں فر آپ نے اُس واسطے عبرانی زبان ماں دعا کی، اس نے دریافت کیو یاہ کہڑی زبان ایں؟ فرمایو یاہ میرا ابا گی زبان ایں بادشاہ یہ دوئے زبان نہ سمجھ سکیو باوجود اس گے کہ وہ ستر زبان جانیں تھو۔ فر اُس نے جس زبان ماں گفتگو کی آپ نے اُسے زبان ماں جواب دتو، اُس وقت آپ گی عمر شریف تری سال گی تھی اس عمر ماں علم گی اتنی وسعت دیکھ گے بادشاہ ناں بہت حیرت ھوئی۔ اور اُس نے آپ ناں اپنے برابر جگہ دتی ف۱۳۹ بادشاہ نے درخواست کی کہ حضرت اُس گا خواب گی تعبیر اپنی زبان ماں فرما چھڑیں، حضرت نے اُس خواب گی پوری تعبیر وی سنائی۔ جس جس شان ناں اُس نے دیکھی تھی باوجودے کہ آپ گے اگے یوہ خواب مجملاً بیان کیو گیو تھو اس ور بادشاہ ناں بہت تعجب ہویو کہن لگو تم نے میرو خواب ہو بہو بیان فرما چھڑیو خواب دے عجیب تھو ہی مگر تھارو اسطرح بیان فرما دینوں اس دے زیادہ عجیب ہے ہون تعبیر ارشاد ھو جائے۔ آپ نے تعبیر بیان فرمان دے بعد ارشاد فرمایو کہ ہون لازم یوہ ہے کہ غلہ جمع کیا جائیں تے ان فراخی گا سالاں ماں خوب کاشت کرائی جائے تے غلہ سٹاں گے سمیت محفوظ رکھیا جائیں تے رعایا گی پیداوار بچوں پجموں حصّو لیو جائے اُس دے جیڑو جمع ھوئے گو وہ مصر تے مضافات آلاں واسطے کافی ھویگو۔ تے فر خلق خدا ہر طرف دے تیرے کول غلو خریدن واسطے آیگی تے تیرے کول اتناں خزاناں تے مال جمع ھو جائیں گا جیڑا تیرا دے پہلاں کول جمع نہ ھویا۔ بادشاہ نے کہیو یوہ انتظام کون کرے گو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يَرْجِعُوْنَ ﴿٦٢﴾ فَلَمَّا رَجَعُوْٓا اِلٰٓى اَبِيْهِمْ قَالُوْا يٰٓاَبَانَا مُنِعَ مِنَّا الْكَيْلُ
واپس آئیں۔ فر جد وہ اپناں باپ کول مڑگے گیا ف۱۵۱ اے مہارا باپ! مہارو غلو روک لیو ہے ف۱۵۲
فَاَرْسِلْ مَعَنَآ اَخَانَا نَكْتَلْ وَاِنَّا لَهٗ لَحٰفِظُوْنَ ﴿٦٣﴾ قَالَ هَلْ اٰمَنُكُمْ
تم مہارا پائی ناں مہارے نال پیجیو تانجہ ہم غلو لے گے آں اور ضرور ہم اگی حفاظت کراں گا۔ فرمایو اس گا وارہ ما وی
عَلَيْهِ اِلَّا كَمَآ اَمِنْتُكُمْ عَلٰٓى اَخِيْهِ مِنْ قَبْلُ ؕ فَاللّٰهُ خَيْرٌ حٰفِظًا ۪
اسے طرحیا اعتبار کر لیوں تھارے ور جسطرحیا اس گا پائی گا وارہ ما اعتبار کیو تھو؟ ف۱۵۳ تو اللہ سب توں بہتر حفاظت کرن آلو۔
وَّهُوَ اَرْحَمُ الرّٰحِمِيْنَ ﴿٦٤﴾ وَلَمَّا فَتَحُوْا مَتَاعَهُمْ وَجَدُوْا بِضَاعَتَهُمْ
اور وہی ہر مہربان توں بہتر مہربان اور جد انھاں نے اپنو سامان کھولیو اپنی رقم دیکھی۔
رُدَّتْ اِلَيْهِمْ ؕ قَالُوْا يٰٓاَبَانَا مَا نَبْغِيْ ؕ هٰذِهٖ بِضَاعَتُنَا رُدَّتْ اِلَيْنَا ۚ وَنَمِيْرُ
جہڑی انھاں ناں موڑ گے دتی ہے۔ بولیا اے مہارا باپ ہور کے چاہیئے یاہ ہے واہ رقم جیڑی ہم نے دتی تھی ہم ناں واپس کر چھڑی۔ اور ہم اپناں گھر واسطے غلولیاں
اَهْلَنَا وَنَحْفَظُ اَخَانَا وَنَزْدَادُ كَيْلَ بَعِيْرٍ ؕ ذٰلِكَ كَيْلٌ يَّسِيْرٌ ﴿٦٥﴾
اور اپناں پائی گی حفاظت کراں اور ایک اونٹ گو غلو ہور زیادہ لیاں۔ یودینو بادشاہ گے سامنے کجھ نی ف۱۵۴
قَالَ لَنْ اُرْسِلَهٗ مَعَكُمْ حَتّٰى تُؤْتُوْنِ مَوْثِقًا مِّنَ اللّٰهِ لَتَاْتُنَّنِيْ
فرمایو ہوں ہرگز اس ناں تھارے نال نی بھیج سوں۔ جد توڑی تم میرے نال خدا گو وعدہ نہ کر لیو ف۱۵۵ جے تم ضرور اسناں لگیے آؤ گا۔
بِهٖٓ اِلَّآ اَنْ يُّحَاطَ بِكُمْ ۚ فَلَمَّآ اٰتَوْهُ مَوْثِقَهُمْ قَالَ اللّٰهُ عَلٰى
مگر جد تم کے کیراں ما آجاؤ ف۱۵۶ فر جد انہاں نے یعقوب ناں عہد دے چھڑیو ف۱۵۷ کہیو اللہ ہی وکیل ہے۔
مَا نَقُوْلُ وَكِيْلٌ ﴿٦٦﴾ وَقَالَ يٰبَنِيَّ لَا تَدْخُلُوْا مِنْۢ بَابٍ وَّاحِدٍ
ان گلاں ور جہڑی ہم نے کیں ایں۔ فرمایو اے میر یو بچیو ف۱۵۸ ایکن دروازہ توں سارا داخل نہ ہویو
وَّادْخُلُوْا مِنْ اَبْوَابٍ مُّتَفَرِّقَةٍ ؕ وَمَآ اُغْنِيْ عَنْكُمْ مِّنَ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ ؕ
بلکہ الگ الگ دروازاں دے جائیو ف۱۵۹ اور ہوں تمناں اللہ توں بچا نی سکتو ف۱۶۰

ف۱۵۱ تے بادشاہ گا حسنِ سلوک تے احسان گو ذکر کیو، کہیو کہ اُس نے مہاری وہ عزت تے تکریم کی کہ اگر تھاری اولاد بچوں کوئے ہو تو وہ وی ایسی نہ کرتو، فرمایو ہون جد تم بادشاہ گے کول جائیں گا میرو سلام دیو تے کہیو کہ مہارا والد تیرا حق ماں تیرا اس سلوک کی وجہ دے دعا کریں ف۱۵۲ اگر تم مہارا پائی بنیامین نانہ بھیجیں گا تاں غلو نہ تھائے گو ف۱۵۳ اس وقت وی تم نے حفاظت گو ذمو لیو تھو ف۱۵۴ کیونکہ اُس نے اس دے زیادہ احسان کیا ایں ف۱۵۵ یعنی اللہ گی قسم نہ کھاؤ۔ ف۱۵۶ تے اسناں لے گے آنوں تھاری طاقت دے بدھ جائے ف۱۵۷ حضرت یعقوب علیہ السلام نے ف۱۵۸ مصر ماں ف۱۵۹ تانجہ نظرِ بد دے محفوظ رہو۔ بخاری تے مسلم گی حدیث ماں ایں کہ نظر حق ہے۔ پہلی مرتبہ حضرت یعقوب علیہ السلام نے یوہ نی فرمایو تھو اس واسطے کہ اُس وقت تک کوئے یاہ نی جانیں تھو کہ یہ سارا پائی ایں۔ تے ایک باپ گی اولاد ایں۔ لیکن ہون چونکہ جان گیا تھا اس واسطے نظر لگن گو ڈر تھو، اس واسطے آپ نے علیحدہ علیحدہ ہو گے داخل ہون گو حکم دتو۔ اس دے معلوم ہو یو کہ آفتاں تے مصیبتاں دے بچن گی تدبیر تے مناسب احتیاط انبیاء گو طریقو ہے۔ تے اُس گے نال ہی آپ نے کم اللہ تعالیٰ گے حوالے کر چھڑیو کہ باوجود احتیاط گے توکل تے اعتماد اللہ تعالیٰ ور ہے اپنی تدبیر ور بُھروسو نی۔ ف۱۶۰ یعنی جیڑو مقدر ماں ہے وہ تدبیر نال ٹالیو نی جا سکتو

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اِنِ الۡحُكۡمُ اِلَّا لِلّٰهِ ؕ عَلَيۡهِ تَوَكَّلۡتُ ۚ وَعَلَيۡهِ فَلۡيَتَوَكَّلِ الۡمُتَوَكِّلُوۡنَ ﴿۶۷﴾

حکم سارو اللہ ہی گو ہے۔ میں اُسے ور پروسو کیو اور پروسو کرن آلاں ناں اُسے گو پروسو ہونو چاہیئے

وَلَمَّا دَخَلُوۡا مِنۡ حَيۡثُ اَمَرَهُمۡ اَبُوۡهُمۡ ؕ مَا كَانَ يُغۡنِىۡ عَنۡهُمۡ مِّنَ

اور جد وہ داخل ہویا، جس طرح ان گا باپ نے حکم دِتو تھو ف۱۶۱ وہ اُنہاں ناں اللہ توں بچا

اللّٰهِ مِنۡ شَىۡءٍ اِلَّا حَاجَةً فِىۡ نَفۡسِ يَعۡقُوۡبَ قَضٰٮهَا ؕ وَاِنَّهٗ لَذُوۡ

نی سکے تھو۔ ہاں یعقوب گا دِل گی ایک خواہش تھی جیہڑی اُس نے پوری کی اور بیشک وہ علم آلو ہے

عِلۡمٍ لِّمَا عَلَّمۡنٰهُ وَلٰـكِنَّ اَكۡثَرَ النَّاسِ لَا يَعۡلَمُوۡنَ ﴿۶۸﴾ وَلَمَّا دَخَلُوۡا ع ۸ ۱۱ ۲

مہارا سکھان نال مگر اکثر لوک نی جانتا ف۱۶۲ اور جد وہ

عَلٰى يُوۡسُفَ اٰوٰۤى اِلَيۡهِ اَخَاهُ قَالَ اِنِّىۡۤ اَنَا اَخُوۡكَ فَلَا

یوسف گے کول گیا ف۱۶۳ یوسف نے اپناں پائی ناں اپنے کول بسا لیو کہیو ف۱۶۴ توں یقین کرہوں ہی تیرو پائی ف۱۶۵ ہاں

تَبۡتَٮِٕسۡ بِمَا كَانُوۡا يَعۡمَلُوۡنَ ﴿۶۹﴾ فَلَمَّا جَهَّزَهُمۡ بِجَهَازِهِمۡ جَعَلَ

یہ جو کجھ کریں ان گو غم نہ کر ف۱۶۶ فر جد انگو سامان انہاں ناں دتو ف۱۶۷ ایک پیالو

السِّقَايَةَ فِىۡ رَحۡلِ اَخِيۡهِ ثُمَّ اَذَّنَ مُؤَذِّنٌ اَيَّتُهَا الۡعِيۡرُ اِنَّكُمۡ

اپنا پائی گا کجاوہ ما رکھ چھڑیو ف۱۶۸ فر ایک آذان دین آلانے آواز دتی اے قافلہ آلیو! بیشک تم

لَسٰرِقُوۡنَ ﴿۷۰﴾ قَالُوۡا وَاَقۡبَلُوۡا عَلَيۡهِمۡ مَّاذَا تَفۡقِدُوۡنَ ﴿۷۱﴾ قَالُوۡا نَفۡقِدُ

چور ہیں۔ بولیا اور انگی طرف متوجہ ہویا تھارو کے گم گیو۔ بولیا بادشاہ گو

صُوَاعَ الۡمَلِكِ وَلِمَنۡ جَآءَ بِهٖ حِمۡلُ بَعِيۡرٍ وَّاَنَا بِهٖ زَعِيۡمٌ ﴿۷۲﴾

پیالو نی تھا تو اور جیہڑو اُسناں آنے گو اُسناں ایک اونٹ گو پہار دتو جائے گو اور ہوں اُس گو ضامن ہاں۔

ف۱۶۱ یعنی شہر گاں مختلف دروازاں دے ان گو الگ الگ ہو گے داخل ہونوں ف۱۶۲ جیہڑو اللہ تعالیٰ اپناں اصفیاناں علم عطا فرمائے ف۱۶۳ تے اناں نے کہیو ہم تھارے کول اپنا پائی بنیامین ناں لے آیاں ھاں، تو حضرت یوسف علیہ السلام نے فرمایو تم نے بہت اچھو کیو، فر اناں ناں عزت گے نال مہمان بنایو تے جگہ جگہ دستر خوان لوا گیا تے ہر دستر خوان ور دو دو صاحباں ناں بٹھالیو بنیامین اکلو رہ گیو تو وہ رو گیو تے کہن لگو اج اگر میرو پائی یوسف علیہ السلام زندہ ہوتو تاں مناں اپنے نال بسالتو، حضرت یوسف علیہ السلام نے فرمایو تھارو ایک پائی اکیلو رہ گیو تاں آپ نے بنیامین ناں اپنے نال بٹھالیو دستر خوان ور ف۱۶۴ تے فرمایو تھار ھلاک شدہ پائی گی جگہ ہوں تھارو پائی بن جاؤں تو کیا تم پسند کریں گا؟ بنیامین نے کہیو تھارا جیسو پائی کس ناں تھائے؟ لیکن یعقوب علیہ السلام گو فرزند تے راحیل گو نورِ نظر ہونوں تمناں کسطرح حاصل ہو سکے؟ حضرت یوسف علیہ السلام رو گیا تے بنیامین ناں گلا لالیو تے ف۱۶۵ یوسف علیہ السلام ف۱۶۶ بے شک اللہ تعالیٰ نے مہارے ور احسان فرمایو تے ھمناں خیر گے نال جمع فرمایو اجاں اس راز ناں پائیاں ناں نہ دسیو، یاہ سن گے بنیامین خوشی نال بے خود ھو گیا۔ تے حضرت یوسف علیہ السلام ناں کہن لگا ہون ھوں تھارا دے جدا نہ ھوؤں گو، آپ نے فرمایو والد صاحب ناں میری جدائی گو بہت غم پہنچ گیو ہے۔ اگر میں تمناں وی روک لیو تو اناں ناں ھور زیادہ غم ھو یگو علاوہ اس گے رو کن واسطے کسے ناپسندیدہ چیز گی طرف تیری نسبت کرنی ہوئے گی، اسماں کوئے حرج نی (البتہ جدائی منظور نی) ف۱۶۷ تے ہر ایک ناں ایک اونٹھ گو پہار دے چھڑیو۔ تے ایک اونٹھ گو پہار بنیامین ناں دے چھڑیو ف۱۶۸ جیہڑو بادشاہ گا پین گو سونا گو جواہرات نال سجایو وو تھو تے اس وقت اُس دے غلو ناپن گو کم لیو جائے تھو۔ یوہ پیالو بنیامین گا کجاوہ ماں رکھ چھڑیو تے قافلو روانہ ھو گیو۔ جد قافلو شہر دے باہر نکل گیو تاں گدام خانہ گا کارکناں ناں معلوم ہویو کہ پیالو نی ان گا خیال ماں یوہی آیو کہ یہی قافلہ آلا لے گیا اناں نے اُسگی تلاش واسطے آدمی بیجیا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

قَالُوْا تَاللّٰهِ لَقَدْ عَلِمْتُمْ مَّا جِئْنَا لِنُفْسِدَ فِی الْاَرْضِ وَمَا كُنَّا
بولیا خدا گی قسمیں تمناں سارو پتو ہے کہ ہم زمین ما فساد کرن نی آیا اور نہ ہی ہم
سٰرِقِیْنَ ﴿۷۳﴾ قَالُوْا فَمَا جَزَآؤُهٗۤ اِنْ كُنْتُمْ كٰذِبِیْنَ ﴿۷۴﴾ قَالُوْا جَزَآؤُهٗ
چور ہاں۔ بولیو فر کے سزا ہے اُسگی کدے تم جھوٹھا ویں ف۱۶۹ بولیا اُسگی سزا یاہ ہے جے
مَنْ وُّجِدَ فِیْ رَحْلِهٖ فَهُوَ جَزَآؤُهٗ ؕ كَذٰلِكَ نَجْزِی الظّٰلِمِیْنَ ﴿۷۵﴾ فَبَدَاَ
جس گا سامان بچوں تھائے وہ ہی غلام بنے ف۱۷۰ مہارے ظالماں گی یاہی سزا ہے ف۱۷۱ فر پہلاں
بِاَوْعِیَتِهِمْ قَبْلَ وِعَآءِ اَخِیْهِ ثُمَّ اسْتَخْرَجَهَا مِنْ وِّعَآءِ اَخِیْهِ ؕ
اُسگا پائیاں گی چھٹاں کی تلاشی لئی اپناں پائی ف۱۷۲ گی چھٹ توں پہلاں فر اُسناں اپناں پائی گی چھٹ بچوں کڈھ لیو ف۱۷۳
كَذٰلِكَ كِدْنَا لِیُوْسُفَ ؕ مَا كَانَ لِیَاْخُذَ اَخَاهُ فِیْ دِیْنِ الْمَلِكِ
ہم نے یوسف ناں یاہی تدبیر دسی ف۱۷۴ بادشا ہی قانون ماں اُسناں یوہ حق نی تھو جے اپناں پائی ناں لے لیے ف۱۷۵
اِلَّاۤ اَنْ یَّشَآءَ اللّٰهُ ؕ نَرْفَعُ دَرَجٰتٍ مَّنْ نَّشَآءُ ؕ وَفَوْقَ كُلِّ ذِیْ عِلْمٍ
مگر کدے اللہ چاہے ف۱۷۶ ہم جسگا چاہاں درجہ بلند فرماں ف۱۷۷ اور ہر علم آلا ور
عَلِیْمٌ ﴿۷۶﴾ قَالُوْۤا اِنْ یَّسْرِقْ فَقَدْ سَرَقَ اَخٌ لَّهٗ مِنْ قَبْلُ ۚ فَاَسَرَّهَا
ایک علم آلو ہے ف۱۷۸ پائی بولیا کدے اس نے چوری کی ہے ف۱۷۹ دے اس توں پہلاں اس گا پائی نے وی چوری کی ہے ف۱۸۰
یُوْسُفُ فِیْ نَفْسِهٖ وَلَمْ یُبْدِهَا لَهُمْ ۚ قَالَ اَنْتُمْ شَرٌّ مَّكَانًا ۚ
یوسف نے یاہ گل اپناں دِل ماں رکھی اور ان ور ظاہر نہ فرمائی دِل ماں کہیو تم بہت بُرا مقام ور ہو ف۱۸۱

ف۱۶۹ اس بات ماں تے اگر کٹورو تھارے کول نکلے ف۱۷۰ تے حضرت یعقوب علیہ السلام گی شریعت ماں یاہی سزا مقرر تھی چنانچہ اناں نے کہیو کہ ف۱۷۱ فر یوہ قافلو مصر آنیو گیو تے ان صاحباں ناں حضرت یوسف علیہ السلام گا دربار ماں حاضر کیو گیو ف۱۷۲ یعنی بنیامین ف۱۷۳ یعنی بنیامین گی چھٹ بچوں کٹورو برآمد کیو ف۱۷۴ اپناں پائی گا لین گی، اس معاملہ ماں پائیاں دے پچھیں کہ وہ حضرت یعقوب علیہ السلام گی شریعت گو حکم دسیں۔ جس دے پائی مل سکے ف۱۷۵ کیونکہ بادشاہ مصر گا قانون ماں چوری گی سزا مارنوں تے دونوں مال لینو مقرر تھو۔ ف۱۷۶ یعنی یاہ گل خدا گی مشیت نال ہوئی کہ ان گا دل ماں خیال کہل چھڑیو کہ سزا پائیاں دے پچھاں تے ان گا دل ماں کہل چھڑیو کہ وہ اپنی شریعت تے سنت گے مطابق جواب دیں۔ ف۱۷۷ علم ماں، جیسا کہ حضرت یوسف علیہ السلام گا درجہ بلند فرمایا۔ ف۱۷۸ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنھما نے فرمایو کہ ہر عالم کے اپر اُس دے زیادہ علم رکھن آلو عالم ہوئے ات توڑی کہ یوہ سلسلو اللہ تعالیٰ تک پہنچے اُسگو علم سب گا علم دے برتر و اعلیٰ ہے **مسئلو:** اس آیت دے ثابت ہویو کہ حضرت یوسف علیہ السلام گا پائی علما تھا تے حضرت یوسف علیہ الصلوٰۃ والسلام ان دے زیادہ عالم تھا۔ جد کٹورو بنیامین گا سامان بچوں نکلیو تو پائی شرمندہ ہویا تے اناں نے سر جھکا لیا تے ف۱۷۹ یعنی سامان بچوں کٹورا گو نکلنو سامان گا مالک ناں چور ثابت نی کرتو یقینی طور، لیکن اگر یوہ فعل اسگو ہوئے ف۱۸۰ یعنی حضرت یوسف علیہ الصلوٰۃ والسلام تے جناں اناں نے چوری قرار دے گے حضرت یوسف علیہ السلام گی طرف منسوب کیو، وہ واقعو یوہ تھو کہ حضرت یوسف علیہ السلام گا نانا گو ایک بت تھو جناں پوجیں تھا، حضرت یوسف علیہ السلام نے چپ نال وہ لیو دے پن تروڑ گے راہ ماں گندگی ماں سٹ چھڑیو، یاہ حقیقت ماں چوری نی تھی بت پرستی گو مٹانوں تھو۔ پائیاں گو اس ذکر دے یوہ مدعو تھو کہ ھم لوک بنیامین گا ماتر پرا پائی ھاں، یوہ فعل ہوئے دے بنیامین گو ہوئے، نہ مہاری اس ماں شرکت، نہ ھمناں اسگو پتو خبر ف۱۸۱ اس دے جسگی طرف چوری گی تم نسبت کریں۔ کیونکہ چوری گی نسبت حضرت یوسف علیہ السلام گی طرف غلط ہے، یوہ فعل تے شرک گو ابطال تے عبادت تھو تے تم نے جیڑیں یوسف گے نال کیں وہ بڑی زیادتیں ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا تَصِفُوْنَ ﴿۷۷﴾ قَالُوْا يٰۤاَيُّهَا الْعَزِيْزُ اِنَّ لَهٗۤ اَبًا
اور اللہ خوب جانیں تم جیڑا بہتان بنائیں۔ بولیا اے عزیز! اسکو باپ
شَيْخًا كَبِيْرًا فَخُذْ اَحَدَنَا مَكَانَهٗ ۚ اِنَّا نَرٰىكَ مِنَ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۷۸﴾
بہت بزرگ ہے (بڈھو) ف۱۸۲ مہارے بچوں کسے ناں اگی جگہ لے لیو بیشک ہم تھارا احسان دیکھ رہیاں ہاں۔
قَالَ مَعَاذَ اللّٰهِ اَنْ نَّاْخُذَ اِلَّا مَنْ وَّجَدْنَا مَتَاعَنَا عِنْدَهٗۤ ۙ اِنَّاۤ
فرمایو ف۱۸۳ خداگی پناہ ہے کدے ہم لیاں گا مگر اُسے ناں جس گے کولوں مہارو مال ملیو ف۱۸۴
اِذًا لَّظٰلِمُوْنَ ﴿۷۹﴾ فَلَمَّا اسْتَيْـَٔسُوْا مِنْهُ خَلَصُوْا نَجِيًّا ۗ قَالَ كَبِيْرُهُمْ
تاں دے ہم ظالم ہوجاں گا۔ فر جد اُس تے نااُمید ہوگیا دور جاگے گو شاکرن لگا ان گو بڑو پائی بولیو
اَلَمْ تَعْلَمُوْۤا اَنَّ اَبَاكُمْ قَدْ اَخَذَ عَلَيْكُمْ مَّوْثِقًا مِّنَ اللّٰهِ وَمِنْ
کیا تمناں پتو نی جے تھارا توں باپ نے اللہ گو عہد لیوو ہے اور اس توں
قَبْلُ مَا فَرَّطْتُّمْ فِيْ يُوْسُفَ ۚ فَلَنْ اَبْرَحَ الْاَرْضَ حَتّٰى يَاْذَنَ
پہلاں تم نے یوسف گا وارہ ما کِسی تقصیر کی ہے۔ تاں ہوں اتوں زری وی نی ہلسوں جد توڑی میرو باپ ف۱۸۵
لِيْۤ اَبِيْۤ اَوْ يَحْكُمَ اللّٰهُ لِيْ ۚ وَهُوَ خَيْرُ الْحٰكِمِيْنَ ﴿۸۰﴾ اِرْجِعُوْۤا اِلٰۤى
اجازت دیے یااللہ مناں حکم فرمائے ف۱۸۶ اور اُسکو حکم سب توں بہتر۔ اپناں باپ کول مُڑ
اَبِيْكُمْ فَقُوْلُوْا يٰۤاَبَانَاۤ اِنَّ ابْنَكَ سَرَقَ ۚ وَمَا شَهِدْنَاۤ اِلَّا بِمَا عَلِمْنَا
گے جاؤ اور عرض کرو اے مہارا باپ بیشک تھارا بچہ نے چوری کی ہے ف۱۸۷ اورہم دے اتنی ہی گل گا گواہ نیاں تھا
وَمَا كُنَّا لِلْغَيْبِ حٰفِظِيْنَ ﴿۸۱﴾ وَسْـَٔلِ الْقَرْيَةَ الَّتِيْ كُنَّا فِيْهَا
جہڑی مہارا علم ما تھی ف۱۸۸ اور ہم غیب گا نگہبان نی تھا ف۱۸۹ اور اُس بستی آلاں ناں پچھ لیو جساں ہم تھا۔
وَالْعِيْرَ الَّتِيْۤ اَقْبَلْنَا فِيْهَا ۗ وَاِنَّا لَصٰدِقُوْنَ ﴿۸۲﴾ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ
اور اُس قافلہ ناں جس ماں ہم آیا۔ اور بیشک ہم سچاں ہاں ف۱۹۰ کہیو ف۱۹۱ تھارا نفس نے

ف۱۸۲ ان دے محبت رکھیں تے ان دے ان گا دل گی تسلی ہوئے۔ ف۱۸۳ حضرت یوسف علیہ السلام نے ف۱۸۴ کیونکہ تھارا فیصلہ گے مطابق ہم اسے ناں لین گا مستحق ھاں جس گا کجاوہ ماں مہارو مال ملیوا گرہم بجائے اس گے دوجاناں لیاں ف۱۸۵ میرا واپس آن گی ف۱۸۶ میرا پائی ناں خلاصی دے گے یا اس ناں چھوڑ گے مہارے نال چلن گو ف۱۸۷ یعنی ان گی طرف چوری گی نسبت کی گئی ف۱۸۸ کہ پیالوان گا کجاوا بچوں نکلیو ف۱۸۹ تے ھمناں پتونی تھو کہ یاہ صورت پیش آیگی، حقیقت حال اللہ ہی جانیں کے ہے؟ تے کٹورو کسطرح بنیامین گا کجاوہ دے برآمد ہویو۔ ف۱۹۰ فر یہ لوک اپناں والدگرامی گے کول واپس آیاتے سفرماں جوکجھ پیش آیو وہ بیان کیو تے بڑا پائی نے جوکجھ دسیو تھو وہ سب والدصاحب گے اگے عرض کیو۔ ف۱۹۱ حضرت یعقوب علیہ السلام نے کہ چوری گی نسبت بنیامین گی طرف غلط ہے، تے چوری گی سزا غلام بنانوں یاہ وی کوئے کے جانیں اگرتم نہ دستاہ تے فتو و دیتا۔

ع ۱۱ ۲

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لَكُمْ اَنْفُسُكُمْ اَمْرًا ؕ فَصَبْرٌ جَمِيْلٌ ؕ عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَّاْتِيَنِىْ بِهِمْ
تمناں پانو دسیو۔ صبر کرنوں چنگو ہے۔ نیڑے ہے جے اللہ ان ساراں ناں میرے نال ملائے ف۱۹۲
جَمِيْعًا ؕ اِنَّهٗ هُوَ الْعَلِيْمُ الْحَكِيْمُ ﴿۸۳﴾ وَتَوَلّٰى عَنْهُمْ وَقَالَ يٰۤاَسَفٰى عَلٰى
بیشک وہی علم و حکمت آلو ہے۔ اور انگی طرفوں چہرو موڑیو ف۱۹۳ اور فرمایو ہائے افسوس
يُوْسُفَ وَابْيَضَّتْ عَيْنٰهُ مِنَ الْحُزْنِ فَهُوَ كَظِيْمٌ ﴿۸۴﴾ قَالُوْا
یوسف گی جدائی ور اور اُسگی اکھ غم نال چٹیں ہوگئیں ف۱۹۴ اور وہ غصو کرتو رہیو۔ بولیا ف۱۹۵
تَاللّٰهِ تَفْتَؤُا تَذْكُرُ يُوْسُفَ حَتّٰى تَكُوْنَ حَرَضًا اَوْ تَكُوْنَ
خدا گی قسمیں تم ہمیشہ یوسف ناں یاد کرتا رہیں گا ات توڑی جے قبر گے کنارے پہنچ جائیں یا
مِنَ الْهٰلِكِيْنَ ﴿۸۵﴾ قَالَ اِنَّمَاۤ اَشْكُوْا بَثِّىْ وَحُزْنِىْۤ اِلَى اللّٰهِ
فوت ہوجائیں۔ فرمایو ہوں اپناں غم اور پریشانی گی فریاد اللہ ہی گے اگے کروں ف۱۹۶
وَاَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿۸۶﴾ يٰبَنِىَّ اذْهَبُوْا فَتَحَسَّسُوْا مِنْ
اور مناں اللہ گی وہ شان سہی ہیں جیہڑی تم نی جانتا۔ ف۱۹۷ اے بچیو جاؤ ٹونڈھو یوسف دے اُس گا پائی ناں
يُّوْسُفَ وَاَخِيْهِ وَلَا تَايْئَسُوْا مِنْ رَّوْحِ اللّٰهِ ؕ اِنَّهٗ لَا يَايْئَسُ مِنْ
اور اللہ گی رحمت توں مایوس نہ ہویو بیشک اللہ گی رحمت توں مایوس
رَّوْحِ اللّٰهِ اِلَّا الْقَوْمُ الْكٰفِرُوْنَ ﴿۸۷﴾ فَلَمَّا دَخَلُوْا عَلَيْهِ قَالُوْا يٰۤاَيُّهَا
کافر ہی ہوویں ف۱۹۸ فر جد وہ یوسف گے کول پہنچیا بولیا
الْعَزِيْزُ مَسَّنَا وَاَهْلَنَا الضُّرُّ وَجِئْنَا بِبِضَاعَةٍ مُّزْجٰىةٍ فَاَوْفِ
اے عزیز! ہماں تے مہارا گھر آلاں ناں ایک مصیبت آگئی ف۱۹۹ اور ہم بے قدر جئی پونجی لے گے آیا ہاں ف۲۰۰

ف۱۹۲ یعنی حضرت یوسف علیہ السلام ناں تے ان گا دواں پائیاں ناں ف۱۹۳ حضرت یعقوب علیہ السلام نے بنیامین گی خبر سن گے، تے آپگو غم تے پریشانی انتہاناں پہنچ گئی ف۱۹۴ روتاں روتاں اکھ گی سیاہی گورنگ سفید تے بینائی کمزور ہوگئی۔ حسن رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو کہ حضرت یوسف علیہ الصلوٰۃ والسلام گی جدائی ماں حضرت یعقوب علیہ السلام اسی سال روتا رہیا۔ تے احبار گا غم ماں رونوں جیہڑی تکلیف تے نمائش دے نہ ہوئے تے اُس گے نال اللہ تعالیٰ گی شکایت تے بے صبری نہ کی جائے رحمت ھے۔ ان غم گا دناں ماں حضرت یعقوب علیہ السلام گی زبان مبارک ور کدے کوئے کلمو یا جملو بے صبری گو نی آیو ف۱۹۵ برادرانِ یوسف اپناں والد گرامی دے ف۱۹۶ تھارا دے یا ہور کسے دے نی ف۱۹۷ اس دے معلوم ہوئے کہ حضرت یعقوب علیہ السلام جانیں تھا کہ حضرت یوسف علیہ السلام زندہ ایں۔ تے ان دے ملن گی توقع رکھیں تھا تے یہ وی جانیں تھا کہ ان گو خواب حق ہے۔ ضرور واقع ہوئیگو، ایک روایت یاہ وی ہے کہ آپ نے حضرت ملک الموت دے دریافت فرمایو کیا تم نے میرا فرزند یوسف گی روح قبض کی ہے؟ اناں نے عرض کیو نی، اس دے وی آپ ناں ان گی زندگی گو یقین ہو یو۔ تے آپ نے اپناں فرزنداں دے فرمایو ف۱۹۸ یاہ سن گے برادرانِ یوسف فر مصر گی طرف روانہ ہویا۔ ف۱۹۹ یعنی تنگی تے بکھ گی سختی تے جسماں گو پتلو ہونوں ف۲۰۰ ردی کھوٹی جناں ناں کوئے سوداگر مال گی قیمت ماں نہ لئے وہ چند کھوٹا درھم تھا تے کہر گیس کجھ پرانی بوسیدہ چیز

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لَنَا الْكَيْلَ وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا ۭ اِنَّ اللّٰهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِيْنَ ﴿۸۸﴾

دے تم ہمناں پورو تول گے دیو ف۲۰۱ اور مہارے ور خیرات کرو ف۲۰۲ بیشک اللہ خیرات کرن آلاں ناں بدلو دیے ف۲۰۳

قَالَ هَلْ عَلِمْتُمْ مَّا فَعَلْتُمْ بِيُوْسُفَ وَاَخِيْهِ اِذْ اَنْتُمْ جٰهِلُوْنَ ﴿۸۹﴾

بولیا کجھ پتو ہے تم نے یوسف اور اُس گا پائی نال کے کیو تھو؟ جد تم نادان تھا ف۲۰۴

قَالُوْٓا ءَاِنَّكَ لَاَنْتَ يُوْسُفُ ۭ قَالَ اَنَا يُوْسُفُ وَهٰذَآ اَخِيْ ۡ قَدْ مَنَّ

بولیا کیا تم ہی یوسف ہیں۔ فرمایو ہوں یوسف ہاں اور یوہ میرو پائی ہے بیشک

اللّٰهُ عَلَيْنَا ۭ اِنَّهٗ مَنْ يَّتَّقِ وَيَصْبِرْ فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيْعُ اَجْرَ

اللہ نے مہارے ور احسان فرمایو ف۲۰۵ بیشک جیڑو پرہیزگاری اور صبر کرے تو اللہ نیکاں گو اجر

الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۹۰﴾ قَالُوْا تَاللّٰهِ لَقَدْ اٰثَرَكَ اللّٰهُ عَلَيْنَا وَاِنْ كُنَّا

ضائع نی کرتو ف۲۰۶ بولیا بیشک اللہ نے تمناں مہارے ور فضیلت دِتی اور بیشک ہم

لَخٰطِـِٕيْنَ ﴿۹۱﴾ قَالَ لَا تَثْرِيْبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ ۭ يَغْفِرُ اللّٰهُ لَكُمْ ۡ

خطاوار تھا ف۲۰۷ فرمایو آج ف۲۰۸ تمناں کجھ وی ملامت نی کرتو اللہ تمناں معاف فرمائے۔

وَهُوَ اَرْحَمُ الرّٰحِمِيْنَ ﴿۹۲﴾ اِذْهَبُوْا بِقَمِيْصِيْ هٰذَا فَاَلْقُوْهُ عَلٰي

اور وہ ساراں مہرباناں توں بدھ گے مہربان ایں ف۲۰۹ میرو یوہ کرتو (قمیض) لے جاؤ ف۲۱۰ اساں

ع ۱۰ وَجْهِ اَبِيْ يَاْتِ بَصِيْرًا ۚ وَاْتُوْنِيْ بِاَهْلِكُمْ اَجْمَعِيْنَ ﴿۹۳﴾ وَلَمَّا فَصَلَتِ

میرا باپ گا چہرہ ور رکھیو وہ میرے کول دیکھتو آئے گو اور اپناں سارا گھر بار ناں میرے کول لے آؤ۔ جسو ہی قافلو مصرتوں جدا ہویو ف۲۱۱

الْعِيْرُ قَالَ اَبُوْهُمْ اِنِّىْ لَاَجِدُ رِيْحَ يُوْسُفَ لَوْلَآ اَنْ تُفَنِّدُوْنِ ﴿۹۴﴾

ات ان گا باپ نے ف۲۱۲ کہیو بیشک مناں یوسف کی خوشبو آئے کدے مناں تم یاہ گل نہ کہیں جے ہوش پلا گیو ہے۔

ف۲۰۱ جیسو کھرا اداماں گے بدلے دیں تھا ف۲۰۲ یاہ ناقص پونجی قبول کر گے ف۲۰۳ ان گو یوہ حال سن گے حضرت یوسف علیہ الصلوٰۃ والسلام ور گریہ طاری ہو گیو آپ بے تحاشہ رون لگا تے چشم گوہر فشاں دے اتھرواں کی بارش شروع ہو گئی تے ف۲۰۴ یعنی حضرت یوسف علیہ السلام ناں مارنوں، کھوہ ماں سٹنوں، بیچنوں، والد دے جدا کرنوں، تے ان گے بعد ان گا پائی ناں تنگ کرنوں، پریشان کرنوں تمناں یاد ہے، یوہ فرماتا ہویاں حضرت یوسف علیہ السلام ناں تبسم آ گیو تے اناں نے آپ گا گوہر دندان گو حسن دیکھ گے پہچان لیو کہ یاہ تے جمالِ یوسفی کی شان ایں۔ ف۲۰۵ ہمناں جدائی دے بعد خیر نال ملایو تے دین دنیا کی نعمتاں نال نوازیو۔ ف۲۰۶ برادرانِ حضرت یوسف علیہ السلام بطریق عذر خواہی ف۲۰۷ اسے گو نتیجو ہے کہ اللہ تعالیٰ نے آپ ناں عزت دتی، بادشاہ بنایو، تے ہمناں مسکین بنا گے تھارے سامنے آنیوں ف۲۰۸ اگرچہ ملامت کرن گو دن ایں مگر میری طرف دے ف۲۰۹ اس گے بعد حضرت یوسف علیہ السلام نے ان دے اپناں والد ماجد گو حال دریافت کیو۔ اناں نے کہیو تھاری جدائی گا غم ماں روتاں روتاں ان گی نظر ختم ہو گئی۔ آپ نے فرمایو ف۲۱۰ جیڑی میرا والد ماجد نے تعویذ بنا گے میرا اگلا ماں کہلی تھی، ف۲۱۱ تے کنعان کی طرف روانہ ہویو۔ ف۲۱۲ اپناں پوتاں تے کول بیٹھاں واں ناں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

قَالُوْا تَاللّٰهِ اِنَّكَ لَفِیْ ضَلٰلِكَ الْقَدِیْمِ ﴿٩٥﴾ فَلَمَّاۤ اَنْ جَآءَ

بیٹا بولیا خدا گی قسمیں تم اپنی اُسے خود رفتگی گی حالت ما ایں ف٢١٣ فر جد خوشی سنان آلو

الْبَشِیْرُ اَلْقٰىهُ عَلٰى وَجْهِهٖ فَارْتَدَّ بَصِیْرًا ۚ قَالَ اَلَمْ

آیو اُس ف٢١٤ نے وہ کرتو یعقوب گا مُنھ ور رکھیو اُسے ویلے اُسگی نظر مڑ آئی۔ فرمایو ہوں

اَقُلْ لَّكُمْ ۚۙ اِنِّیْۤ اَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿٩٦﴾ قَالُوْا یٰۤاَبَانَا

نی کہوں تھومناں اللہ گی وِہ شان سہی ہیں جیڑی تم نی جانتا ف٢١٥ بولیا اے مہارا باپ!

اسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوْبَنَاۤ اِنَّا كُنَّا خٰطِـِٕیْنَ ﴿٩٧﴾ قَالَ سَوْفَ اَسْتَغْفِرُ لَكُمْ

مہاراں گناہاں گی معافی منگیو بیشک ہم خطاوار ہاں۔ فرمایو تاولاں ہی تھاری بخشش

رَبِّیْ ؕ اِنَّهٗ هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِیْمُ ﴿٩٨﴾ فَلَمَّا دَخَلُوْا عَلٰى یُوْسُفَ اٰوٰۤى

اپناں رب کولوں منگوں گو بیشک وہی بخشن آلو مہربان ایں ف٢١٦ فر جد وہ سارا یوسف گے کول پہنچیا یوسف نے

اِلَیْهِ اَبَوَیْهِ وَ قَالَ ادْخُلُوْا مِصْرَ اِنْ شَآءَ اللّٰهُ اٰمِنِیْنَ ﴿٩٩﴾ؕ

اپناں ماں ف٢١٧ باپ ناں اپنے کولے جگہ دتی اور کہیوتم مصرماں ف٢١٨ داخل ہوجاوٗ امن گے نال اگراللہ چاہے ف٢١٩

ف٢١٣ کیونکہ وہ اس خیال ماں تھا کہ ہون یوسف علیہ السلام کت؟ ان گی وفات وی ہوچکی ہوئی ف٢١٤ لشکر گے اگے اگے وہ حضرت یوسف علیہ السلام گا پائی یہودا تھا، اناں نے کہیو کہ حضرت یعقوب علیہ السلام گے کول خون آلو قمیض وی ہوں ہی لے گے گیو تھو، میں ہی کہیو تھو کہ یوسف (علیہ الصلوٰۃ والسلام) ناں بگھیاڑ کھا گیو ہے، میں ہی اناں ناں غمگین کیو تھو، اج یوہ کرتو وی ہوں ہی لے گے جاؤں گو تے حضرت یوسف علیہ السلام گی زندگی گی فرحت امیز خبر وی ہوں ہی سناؤں گو، تو یوہ پیریں بہانوں، سروں ننگو کرتو لے گے اسی ٨٠ فرسنگ دوڑ تو آیو، رستہ ماں کھان واسطے ست روٹیں نال لیایو تھو، مگر فرطِ شوق گو یوہ عالم تھو کہ اناں ناں وی پوری نہ کھا سکیو ف٢١٥ حضرت یعقوب علیہ السلام نے دریافت فرمایو یوسف کیسا ایں؟ یہودا نے عرض کیو حضور وہ مصر گا بادشاہ ایں۔ فرمایو میں بادشاہی ناں کے کرنوں ایں، یاہ دسو کس دین ور ایں، عرض کی دین اسلام ور، فرمایو اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ اللہ گی نعمت پوری ہوئی برادران یوسف علیہ السلام ف٢١٦ حضرت یعقوب علیہ الصلوٰۃ والسلام نے وقتِ سحر نماز گے بعد ہتھ کھلا کر گے اللہ تعالیٰ گی بارگاہ ماں دعا منگی اپناں فرزنداں واسطے، وہ قبول ہوئی تے حضرت یعقوب علیہ السلام ناں وحی فرمائی گئی کہ صاحبزاداں گی خطا بخش دتی گئی۔ حضرت یوسف علیہ السلام نے اپناں والد ماجد ناں ان گا اھل وعیال گے سمیت بلان واسطے اپناں پائیاں گے نال دوسو سواریں تے کثیر سامان پیجیو تھو حضرت یعقوب علیہ السلام نے مصر گو ارادو فرمایو تے اپناں اھل وعیال ناں جمع کیو کل مرد عورت بہتر یا تہتر تھا۔ اللہ تعالیٰ نے ان ماں یاہ برکت فرمائی کہ ان گی نسل اتنی بدھی کہ جد حضرت موسیٰ علیہ الصلوٰۃ والسلام گے نال بنی اسرائیل مصر دے نکلیا تاں چھ لکھ دے زیادہ تھا۔ جبکہ حضرت موسیٰ علیہ السلام گو زمانوں اس دے صرف چارسو سال بعد گو ہے۔ الحاصل جد حضرت یعقوب علیہ السلام مصر گے کول پہنچیا تاں حضرت یوسف علیہ السلام نے مصر گا بادشاہِ اعظم ناں اپناں والد ماجد گی تشریف آوری گی خبر دتی تے چار ہزار لشکری تے بہت مصری سواراں ناں نال لیکے آپ اپناں والد صاحب گا استقبال واسطے سیکڑاں ریشمی چنڈہ لگیے قطار بن گے روانہ ہویا۔ حضرت یعقوب علیہ السلام اپناں فرزند یہودا گا ہتھ ماہتھ دے گے تشریف لیایا تھا جد آپ گی نظر لشکر ور پئی تے آپ نے دیکھیو کہ پورو علاقو زرق برق سواراں نال پریو وہے فرمایو اے یہودا کیا یوہ فرعونِ مصر ہے، جسگو لشکر اس شان وشوکت نال آرہیو ہے؟ عرض کیو نہ بلکہ یہ حضرت گا فرزند حضرت یوسف ایں (علیہ السلام) حضرت جبریل نے آپ ناں متعجب دیکھ گے عرض کیو ہوا گی طرف نظر فرماؤ تھاری خوشی ماں شریک ہون واسطے فرشتہ حاضر ہویا ایں جیڑا مدتاں دے تھارے نال غم ماں روئیں تھا، ملائکہ گی تسبیح تے کھوڑاں گا ہنکن نے تے طبل تے بوق گی آوازاں نے عجیب کیفیت پیدا کر چھوڑی تھی۔ یاہ محرم گی دسویں تاریخ تھی جد دوئے حضرات والد وولد، پدر وپسر باپ پوت قریب ہویا، حضرت یوسف علیہ الصلوٰۃ والسلام نے فرمایو اَلسَّلَامُ عَلَیْكَ یَا مُذْهِبَ الْاَحْزَانِ یعنی سلامتی ہوئے تھارے ور اے غماں تے دکھاں گیا دور کرن آلیا تے دواں صاحباں نے اُتر گے معانقو کیو خوب رویا فراس مزین فرودگاہ ماں داخل ہویا۔ جیڑی پہلاں دے آپ گا استقبال واسطے نفیس خیمہ وغیرہ لا گے آراستہ کی گئی تھی، یوہ دخول حدود مصر ماں تھو، اس گے بعد دو جو دخول شہر ماں ایں، جسگو بیان اگلی آیت ماں ایں ف٢١٧ ماں دے یا خاص والدہ مراد ایں اگر اُس وقت ہوئیں یا خالہ (ماسی) مفسرین گا اس وارہ ماں کئی اقوال ایں ف٢١٨ یعنی خاص شہر ماں ف٢١٩ جد مصر ماں داخل ہویا تے حضرت یوسف علیہ السلام اپناں تخت ور جلوہ افروز ہویا آپ نے اپناں والدین گو اکرام فرمایو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَرَفَعَ اَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ وَخَرُّوْا لَهٗ سُجَّدًا ۚ وَقَالَ
اور اپناں ماں باپ ناں تخت ور بسا لیو اور وہ ف۲۲۰ سارا اُس واسطے سجدہ ماں جھڑ گیا ف۲۲۱ اس ور یوسف نے کہیو

يٰۤاَبَتِ هٰذَا تَاْوِيْلُ رُءْيَايَ مِنْ قَبْلُ ۫ قَدْ جَعَلَهَا رَبِّيْ
اے میرا باپ یاہ میری پہلی خواب گی تعبیر ہے ف۲۲۲ بیشک اسناں میرا رب نے

حَقًّا ؕ وَقَدْ اَحْسَنَ بِيْۤ اِذْ اَخْرَجَنِيْ مِنَ السِّجْنِ وَجَآءَ
سچ کیو اور بیشک اُس نے میرے ور احسان کیو جے مناں قید دوں کڈھیو ف۲۲۳ اور تم ساراں ناں

بِكُمْ مِّنَ الْبَدْوِ مِنْۢ بَعْدِ اَنْ نَّزَغَ الشَّيْطٰنُ بَيْنِيْ وَبَيْنَ
گراں توں آنیوں باوجود اسکے جے شیطان نے میرے تے میرا پائیاں گے بشکار ناچاقی

اِخْوَتِيْ ؕ اِنَّ رَبِّيْ لَطِيْفٌ لِّمَا يَشَآءُ ؕ اِنَّهٗ هُوَ الْعَلِيْمُ الْحَكِيْمُ ﴿۱۰۰﴾
پیدا کر چھڑی تھی۔ بیشک میرو رب جس گل ناں چاہے آسان کرچھڑے بیشک وہی علم حکمت آلو ہے ف۲۲۴

رَبِّ قَدْ اٰتَيْتَنِيْ مِنَ الْمُلْكِ وَعَلَّمْتَنِيْ مِنْ تَاْوِيْلِ الْاَحَادِيْثِ ۚ
اے میرا رب! بیشک تیں مناں ایک بادشاہی دتی اور مناں کجھاں گلاں گو انجام کڈھنوں سکھایو

فَاطِرَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۫ اَنْتَ وَلِيّٖ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ۚ تَوَفَّنِيْ
اے آسماناں تے زیناں ناں بنان آلیا تو میرا کم بنان آلو ہے دنیا و آخرت ما مناں

مُسْلِمًا وَّاَلْحِقْنِيْ بِالصّٰلِحِيْنَ ﴿۱۰۱﴾ ذٰلِكَ مِنْ اَنْۢبَآءِ الْغَيْبِ نُوْحِيْهِ
مسلمان اٹھالیے اور انہاں نال ملائے جیڑا تیرا قرب خاص گے لائق ایں ف۲۲۵ یہ کجھ غیب گی خبر ایں جہڑیں ہم تھاری طرف

ف۲۲۰ یعنی والدین تے سارا پائی ف۲۲۱ یوہ سجدہ تعظیمی تھو جیڑو ان گی شریعت ماں جائز تھو۔ جس طرحیا مہاری شریعت ماں کسے عزت آلا گی تعظیم کرتاں اٹھ کھڑاں ہونوں مصافحو کرنوں ہتھ چومناں جائز ایں۔ سجدۂ عبادت اللہ تعالیٰ گے بغیر کدے وی کسے واسطے جائز نی ہو یو نہ ہوسکے۔ کیونکہ یوہ شرک ہے تے سجدہ تحیت و تعظیم وی مہاری شریعت ماں جائز نی ناجائز و حرام ایں۔ ف۲۲۲ جیڑو میں بچپن گی حالت ما دیکھو تھو ف۲۲۳ اس موقعہ ور آپ نے کھوہ گو ذکر نی کیو تانجہ پائیاں ناں شرمندگی نہ ہوئے ف۲۲۴ اصحاب تواریخ گو بیان ایں کہ حضرت یعقوب علیہ السلام اپناں فرزند حضرت یوسف علیہ السلام گے کول مصر ماں چوبی سال بہترین عیش و آرام ماں خوشحالی گے نال رہیا، قریب وفات آپ نے حضرت یوسف علیہ السلام ناں وصیت کی کہ آپ گو جنازو ملکِ شام ماں لیجا گے ارضِ مقدسہ ماں آپ گا والد حضرت اسحاق علیہ السلام گی قبر شریف گے کول دفن کیو جائے، اس وصیت ناں پورو کیو گیو تے وفات دے بعد سال گی لکڑی گا تابوت ماں آپ گو جسدِ اطہر شام ماں آنیوں گیو، اُسے ویلے آپ گا پائی عیص گی وفات ہوئی تے آپ دواں پائیاں گی پیدائش وی نال ہوئی تھی تے دفن وی ایک ہی قبر ماں کیا گیا۔ تے دواں صاحباں گی عمر ایک سو پنتالی (۱۴۵) سال تھی حضرت یوسف علیہ السلام اپناں والد تے چچاناں دفن کر گے مصر گی طرف واپس روانہ ہویا۔ تو آپ نے یاہ دعا کی جیڑی اگلی آیت ماں ہے۔ ف۲۲۵ یعنی حضرت ابراھیم و اسحاق و حضرت یعقوب علیھم السلام انبیاء معصوم ایں۔ حضرت یوسف علیہ السلام گی یاہ دعا تعلیم امت واسطے ہے۔ کہ وہ حسن خاتم گی دعا منگتا رہیں۔ حضرت یوسف علیہ السلام اپناں والد ماجد گے بعد تریئی سال رہیا اُس گے بعد آپ گی وفات ہوئی۔ آپ گا مقام دفن ماں اہلِ مصر گو آپساں سخت اختلاف ہویو، ہر محلہ آلا حصولِ برکت واسطے اپناہی محلہ ماں دفن کرنوں چاہیں تھا آخر یاہ رائے پاس ہوئی کہ آپ ناں دریائے نیل ماں دفن کیو جائے تانجہ پانی آپ گی قبر ناں لگ گے گزرے تے اُس گی برکت ناں تمام اہلِ مصر فیضیاب ہوئیں چنانچہ آپ ناں سنگ رُخام یا سنگِ مرمر گا تابوت ماں دریائے نیل گے اندر دفن کیو گیو۔ تے آپ اُتے رہیا ات توڑی چار سو سال گے بعد حضرت موسیٰ علیہ السلام نے آپ گو تابوت شریف کڈھیو تے آپ ناں آپ گا آبائے کرام گے کول ارضِ مقدسہ ماں دفن کیو۔ سبحان اللہ و بحمدہ

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اِلَيْكَ ۚ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ اِذْ اَجْمَعُوْٓا اَمْرَهُمْ وَهُمْ يَمْكُرُوْنَ ﴿۱۰۲﴾ وَمَآ اَكْثَرُ

وحی کراں اور تم ان گے کول نی تھا ف۲۲۶ جد اُنہاں نے اپنوں کم پکو کیو تھو۔ اور وہ چال چلیں تھا ف۲۲۷ اور اکثر

النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِيْنَ ﴿۱۰۳﴾ وَمَا تَسْــَٔلُهُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ ؕ اِنْ

آدمی تم کتنا ہی چاہو ایمان نی لیا سیں۔ اور تم اس ور ان توں کائے اُجرت نی منگتا۔ یوہ ف۲۲۸

هُوَ اِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعٰلَمِيْنَ ﴿۱۰۴﴾ ع وَكَاَيِّنْ مِّنْ اٰيَةٍ فِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ع ۱۱ ۵

دے ساری دنیا واسطے نصیحت اے۔ اور کتنی نشانیں ایں ف۲۲۹ آسماناں اور زمین ما

يَمُرُّوْنَ عَلَيْهَا وَهُمْ عَنْهَا مُعْرِضُوْنَ ﴿۱۰۵﴾ وَمَا يُؤْمِنُ اَكْثَرُهُمْ

اکثر لوگ اُن ور گزریں ف۲۳۰ پر اُنگی خبر نی رکھتا۔ اور انہاں ماں اکثر وہ ایں

بِاللّٰهِ اِلَّا وَهُمْ مُّشْرِكُوْنَ ﴿۱۰۶﴾ اَفَاَمِنُوْٓا اَنْ تَاْتِيَهُمْ غَاشِيَةٌ مِّنْ عَذَابِ

جہڑا اللہ ور یقین نی لیا تا مگر شرک کرتاں ہویاں ف۲۳۱ کیا اُس توں نڈر ہوگیا جے اللہ گو عذاب

اللّٰهِ اَوْ تَاْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً وَّهُمْ لَا يَشْعُرُوْنَ ﴿۱۰۷﴾ قُلْ هٰذِهٖ

آگے اُنہاں ناں کہیر لیئے یا اچن چیت ان ور قیامت آجائے اور انہاں ناں پتو وی نہ ہووے۔ تم فرماؤ ف۲۳۲

سَبِيْلِىْٓ اَدْعُوْٓا اِلَى اللّٰهِ ۣ عَلٰى بَصِيْرَةٍ اَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِىْ ؕ

یوہ میرو راہ ہے ہوں اللہ گی طرف بُلاؤں۔ ہوں اور جہڑا میراں قدماں ور چلیں دِل گی اکھ رکھاں ف۲۳۳

وَسُبْحٰنَ اللّٰهِ وَمَآ اَنَا مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ﴿۱۰۸﴾ وَمَآ اَرْسَلْنَا مِنْ

وقف النبی صلی اللہ علیہ وسلم

اور اللہ ناں پاکی ہے ف۲۳۴ اور ہوں شرک کرن آلو نی اور ہم نے

قَبْلِكَ اِلَّا رِجَالًا نُّوْحِىْٓ اِلَيْهِمْ مِّنْ اَهْلِ الْقُرٰى ؕ اَفَلَمْ

تھارا تو پہلاں جتنا وی رسول پیجیا سارا مرد ہی تھا ف۲۳۵ جہاں ناں ہم وحی کراں تھا اور سارا شہر گا رہن آلا تھا ف۲۳۶ تو کیا

ف۲۲۶ یعنی برادرانِ یوسف علیہ السلام گے ف۲۲۷ باوجود اس گے سیّد انبیاء صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم تھاروان تمام واقعات ناں اس تفصیل گے نال بیان فرمانوں غیبی خبر تے معجزو ہے۔ ف۲۲۸ قرآن شریف ف۲۲۹ خالق تے اُسگی توحید وصفات ور دلالت کرن آلی، ان نشانیاں دے ہلاک شدہ امتاں گا آثار مراد ایں (مدارک) ف۲۳۰ تے انگو مشاہدو کریں، لیکن غور نی کرتا، عبرت نی حاصل کرتا ف۲۳۱ جمہور مفسرین گے نزدیک یاہ آیت مشرکین گا رد ماں نازل ہوئی جہڑا اللہ تعالیٰ گی خالقیت تے رزاقیت گو اقرار کرن گے نال نال بت پرستی کر گے غیراں ناں عبادت ماں اُس گو شریک کریں تھا۔ ف۲۳۲ اے مصطفےٰ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ان مشرکین دے کہ توحید الٰہی تے دین اسلام گی دعوت دینی ف۲۳۳ ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو محمد مصطفےٰ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم تے ان گا اصحاب احسن طریقہ تے افضل ہدایت ور ایں۔ یہ علم گا مصدر، ایمان گا خزانہ، رحمٰن گا لشکر ایں، ابن مسعود رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو طریقو اختیار کرن آلاں ناں چاہیے کہ گزریاں گا طریقہ اختیار کریں۔ وہ سیّد عالم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم گا اصحاب ایں جناں گا دل امت ماں سب دے زیادہ پاک علم ماں سب دے عمیق (گہرا) تکلف ماں سب دے کہٹ، ایسا حضرات ایں جناں ناں اللہ تعالیٰ نے اپناں نبی گی صحبت تے ان گا دین گی اشاعت واسطے چن لیو ہے ف۲۳۴ تمام عیوب ونقائص تے شرکا واضداد وانداد دے ف۲۳۵ نہ فرشتہ، نہ کسے عورت ناں نبی بنایو گیو۔ یوہ اہلِ مکہ گو جواب ہے جناں نے کہیو تھو کہ اللہ تعالیٰ نے فرشتاں ناں کیوں نبی نی بنایو؟ اناں ناں دسیو گیو کہ یاہ کے تعجب گی گل ہے پہلاں ہی دے کدے فرشتہ نبی بن گے نی آیا۔ ف۲۳۶ حسن رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو کہ اہلِ بادیہ تے جنات عورتاں بچوں کدے کوئے بنی نی بنایو گیو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يَسِيْرُوْا فِى الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِيْنَ
لوک زمین ور نی چلیا۔ تانجہ دیکھتا ان تے پہلاں گو

مِنْ قَبْلِهِمْ ؕ وَلَدَارُ الْاٰخِرَةِ خَيْرٌ لِّلَّذِيْنَ اتَّقَوْا ؕ اَفَلَا
انجام کے ہویو ف۲۳۷ اور بیشک آخرت گو گھر پرہیزگاراں واسطے بہتر ہے۔ کیا تماں عقل نی۔

تَعْقِلُوْنَ ﴿۱۰۹﴾ حَتّٰۤى اِذَا اسْتَيْئَسَ الرُّسُلُ وَظَنُّوْۤا اَنَّهُمْ قَدْ
ات توڑی جے جد رسولاں ناں ظاہری اسباب گی امید نہ رہی ف۲۳۸ اور لوگ سمجھیا جے رسولاں نے

كُذِبُوْا جَآءَهُمْ نَصْرُنَا ۙ فَنُجِّىَ مَنْ نَّشَآءُ ؕ وَلَا يُرَدُّ بَاْسُنَا عَنِ
انہاں ناں غلط کہیو تھو ف۲۳۹ اس ویلے مہاری مدد آئی تے جِساں ہم نے چاہیو بچالیو ف۲۴۰ اور مہارو عذاب

الْقَوْمِ الْمُجْرِمِيْنَ ﴿۱۱۰﴾ لَقَدْ كَانَ فِىْ قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِّاُولِى
مجرماں تو موڑیو نی جاتو بیشک اُن گی خبراں نال ف۲۴۱ عقلنداں گی۔

الْاَلْبَابِ ؕ مَا كَانَ حَدِيْثًا يُّفْتَرٰى وَلٰكِنْ تَصْدِيْقَ الَّذِىْ
اکھ کھلیں ف۲۴۲ یاہ کائے بناوٹی گل نی ف۲۴۳ بلکہ اپناں دے

١٢ ع ٧
بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيْلَ كُلِّ شَىْءٍ وَّهُدًى وَّرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ﴿۱۱۱﴾ ع
اگلاں کلاماں ف۲۴۴ گی تصدیق ہے اور ہر چیز گو مفصل بیان اور مسلماناں واسطے ہدایت اور رحمت

سُوْرَةُ الرَّعْدِ مَدَنِيَّةٌ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ — اٰيَاتُهَا ٤٣ رُكُوْعَاتُهَا ٦

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

الٓمّٓرٰ ۚ تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ ؕ وَالَّذِىْۤ اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَّبِّكَ الْحَقُّ
یہ کتاب گی آیت ایں ف۲ اور وہ جیڑو تھاری طرف تھارا رب گی طرفوں اُتریو ف۳ حق اے ف۴

ف۲۳۷ انبیار ناں جھٹلان گی وجہ دے کسطر حیا ھلاک کیا گیا ف۲۳۸ یعنی لوکاں ناں چاہئے کہ عذاب الٰہی ماں دیر ہون تے عیش و آرام گا دیر تک رھن ور مغرور نہ ہوجائیں کیونکہ پہلی امتاں ناں وی بہت مہلت دتی گیں ایں۔ ات توڑی جدان گا عذاباں ماں بہت دیر ھوئی تو ظاہری طور ور رسولاں ناں قوم ور دنیا ماں ظاہری عذاب آن گی امید نہ رہی (ابوامسعود) ف۲۳۹ یعنی قوماں نے خیال کیو کہ رسولاں نے جیڑا اناں ناں عذاب گا وعدہ دتا تھا وہ پورا ہون آلا نی (مدارک وغیرہ) ف۲۴۰ اپناں بنداں بچوں یعنی اطاعت تے فرمانبرداری کرن آلاں ایمانداراں ناں بچالیو ف۲۴۱ یعنی انبیار گی تے ان گی قوماں گی ف۲۴۲ جیسو کہ حضرت یوسف علیہ السلام گا واقعہ دے بڑا بڑا سبق آموز نتیجہ نکلیں۔ تے پتو چلے کہ صبر گو نتیجو سلامت تے کرامت ہے۔ تے ایذا رسانی تے بدخواہی گو انجام ندامت تے شرمندگی تے اللہ ور پروسو کرن آلو کدے ناکام نی ھوتو تے بندہ ناں سختیاں گا پیش آن گی وجہ دے مایوس نی ہونوں چاہئے۔ رحمت الٰہی دستگیری کرے تو کسی گی بدخواہی کجھ نی کر سکتی۔ اس گے بعد قرآن پاک وارے ارشاد ھوئے۔ ف۲۴۳ جس ناں کے انسان نے اپنی طرف دے بنالیو ہوئے کیونکہ اس گو اعجاز اس گا من اللہ ہون گو قطعی ثبوت پیش کرے ف۲۴۴ توریت، انجیل وغیرہ کتب الٰہیہ گی۔ ف۱ سورۂ رعد مکی ہے تے ایک روایت حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالٰی عنہما دے یاہ ہے کہ دو آیتاں لَا يَزَالُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا تُصِيْبُهُمْ تے يَقُوْلُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَسْتَ مُرْسَلًا گے سوا باقی سب مکی ایں تے دوجو قول یوہ ہے کہ یاہ سورت مدنی ایں۔ اس ماں چھ (٦) رکوع تینتالی (۴۳) یا پنتالی (۴۵) آیات تے آٹھ سو پنجپچہ (۸۵۵) کلمہ تے ترے ہزار پنج سو چھ (۳۵۰۶) حرف ایں ف۲ یعنی قرآن پاک کی ف۳ یعنی قرآن شریف ف۴ کہ اس ماں کجھ شبھونی

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿١﴾ اَللّٰهُ الَّذِيْ رَفَعَ السَّمٰوٰتِ بِغَيْرِ
مگر اکثر لوک ایمان نی آنتا ف٥ اللہ وہ ہے جس نے آسماناں ناں بغیر

عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ؕ
تھم توں بلند کیو تم دیکھو ف٦ فر عرش ور استوا فرمایو جسو اُسگی شان گے لائق ہے اور سورج اور چن ناں تابع کیو ف٧

كُلٌّ يَّجْرِيْ لِاَجَلٍ مُّسَمًّى ؕ يُدَبِّرُ الْاَمْرَ يُفَصِّلُ الْاٰيٰتِ لَعَلَّكُمْ
ہر ایک، ایک مقرر وقت تک چلے ف٨ اللہ کماں گی تدبیر فرمائے اور تفصیلاً نشانی دسے ف٩

بِلِقَآءِ رَبِّكُمْ تُوْقِنُوْنَ ﴿٢﴾ وَهُوَ الَّذِيْ مَدَّ الْاَرْضَ وَجَعَلَ فِيْهَا
تانجہ تم اپناں رب نال ملاقات گو یقین کرلیو ف١٠ اور وہی ہے جس نے زمین ناں پھیلایو اور اسماں لنگر ف١١

رَوَاسِيَ وَاَنْهٰرًا ؕ وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرٰتِ جَعَلَ فِيْهَا زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ
اور نہر بنائیں اور زمین ماں ہر قسم گا پھل دو دو طرح گا بنایا ف١٢ رات ناں دن نال

يُغْشِي الَّيْلَ النَّهَارَ ؕ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَّتَفَكَّرُوْنَ ﴿٣﴾ وَفِي
چھپا لے بیشک اُسماں نشانی ہیں سمجھن آلاں واسطے اور ف١٣

الْاَرْضِ قِطَعٌ مُّتَجٰوِرٰتٌ وَّجَنّٰتٌ مِّنْ اَعْنَابٍ وَّزَرْعٌ وَّنَخِيْلٌ
زمین گا مختلف ٹکڑا ایں اور ایں کول کول ف١٤ اور باغ ایں انگوراں گا اور کھیتی اور کھجور گا درخت (بوٹا)

صِنْوَانٌ وَّغَيْرُ صِنْوَانٍ يُّسْقٰى بِمَآءٍ وَّاحِدٍ ۫ وَنُفَضِّلُ بَعْضَهَا عَلٰى بَعْضٍ
ایک کچھاتے نکلیں اور الگ الگ ساراں ناں ایک پانی دتو جائے اور پھلاں ماں ہم ایکن ناں دوجا توں بہتر

فِي الْاُكُلِ ؕ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَّعْقِلُوْنَ ﴿٤﴾ وَاِنْ تَعْجَبْ فَعَجَبٌ
بناواں کھان ماں۔ بیشک اُسماں نشانیں ایں عقلنداں واسطے ف١٥ اور اگر تم تعجب کریں تاں حیرانگی دے ف١٦

ف٥ یعنی مشرکین مکہ جیڑا یاہ کہیں کہ یوہ کلام حضرت محمد مصطفےٰ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم گو ہے اناں نے خود بنایو ہے، اس آیت ماں ان گو رد فرمایو تے اس گے بعد اللہ تعالیٰ نے اپنی ربوبیت گا دلائل تے اپناں عجائب قدرت بیان فرمایا جیڑا اُسگی وحدانیت ور دلالت کریں ف٦ اس گا دو معنیٰ ہو سکیں ایک یوہ کہ آسمان ناں بغیر تھماں گے بلند کیو جیسو کہ تم اناں ناں دیکھیں یعنی حقیقت ماں کوئے تھم ہی نی تے یہ معنیٰ وی ہو سکیں کہ تھارا دیکھن ماں آن آلاں تھماں دے بغیر بلند کیو اس تقدیر ور معنیٰ یہ ہوئیں گا کہ ستون دے ھیں مگر تھارا دیکھن ماں نی آتا تے پہلو قول زیادہ صحیح ہے تے اسے ور جمہور ہیں (خازن وجمل) ف٧ اپناں بنداں گا نفع تے اپناں شہراں گی مصلحت واسطے وہ حسب حکم گردش کریں۔ ف٨ یعنی دنیا گا فنا ہون تک حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ اجل مسمّی دے ان گا درجات تے منازل مراد ایں۔ یعنی وہ اپنیں منزلاں تے درجات ماں ایک حد تک گردش کریں۔ جس دے اگاں نی بدھ سکتا، شمس وقمر بچوں اک واسطے سیر خاص تے جہت خاص گی طرف سرعت وحرکت گی مقدار خاص مقرر فرمائی ہے ف٩ اپنی وحدانیت تے کمال قدرت گیں ف١٠ تے سمجھلیو کہ جیڑو انسان ناں نیستی دے بعد ہست کرن ور قدرت رکھے (کچھ نہ تھو فر ہو یو) وہ اُسناں موت دے بعد زندہ وی کر سکے ف١١ یعنی مضبوط پہاڑ ف١٢ سیاہ، سفید، کوڑو، شریں، صغیر، کبیر، بری وبستانی، گرم تے سرد، تر تے خشک وغیرہ ف١٣ جیڑا سمجھیں کہ یہ تمام آثار بنان آلا، حکمت آلا گا وجود ور دلالت کریں ف١٤ لیکن دوجا گے نال ملیا وا، ان بچوں کوئے زراعت گے قابل ہے کو۔ئے نا قابل زراعت کوئے پتھریلو کوئے ریتلو۔ ف١٥ حسن بصری رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو اس ماں بنی آدم گا قلوب گی ایک تمثیل ہے کہ جسطرح زمین ایک تھی اُس گا مختلف حصہ ہویا ان ور آسمان دے ایک ہی پانی بریو اس دے مختلف قسم گا پھل پھل، بیل، بوٹا کھٹا، مٹھا پیدا ہوئیں، اسے طرح آدمی حضرت آدم دے پیدا کیا گیا ان ور آسماں دے ھدایت

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

قَوْلُهُمْ ءَاِذَا كُنَّا تُرٰبًا ءَاِنَّا لَفِيْ خَلْقٍ جَدِيْدٍ ۬ؕ اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ

اُن گی اس گل ماں ایں کہ کیا ہم مٹی ہوگے فرنواں بناں گا ف١٧ وہ ایں جیڑا

كَفَرُوْا بِرَبِّهِمْ ۚ وَاُولٰٓئِكَ الْاَغْلٰلُ فِيْٓ اَعْنَاقِهِمْ ۚ وَاُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ

اپناں رب گا منکر ہویا اور وہ ہیں جن گی گردناں ماں طوق ہوئیں گا ف١٨ اور وہ

النَّارِ ۚ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ۝٥ وَيَسْتَعْجِلُوْنَكَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ

دوزخی ایں انہاں نے ہمیشہ اُسے ماں رہنو ایں۔ اور تھارا توں عذاب گی تاول کریں۔

الْحَسَنَةِ وَقَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمُ الْمَثُلٰتُ ؕ وَاِنَّ رَبَّكَ لَذُوْ مَغْفِرَةٍ

رحمت توں پہلاں ف١٩ اور اگلاں گی سزا ہوچکی ف٢٠ اور بیشک تھارو رب تے لوکاں

لِّلنَّاسِ عَلٰى ظُلْمِهِمْ ۚ وَاِنَّ رَبَّكَ لَشَدِيْدُ الْعِقَابِ ۝٦ وَيَقُوْلُ الَّذِيْنَ

گا ظلم ور وی اُنہاں ناں ایک طرح گی معافی دیےف٢١ اور بیشک تھارا رب گو عذاب سخت ہے ف٢٢ اور کافر

كَفَرُوْا لَوْلَآ اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِّنْ رَّبِّهٖ ؕ اِنَّمَآ اَنْتَ مُنْذِرٌ

کہیں ان ور رب گی طرفوں کائے نشانی کیوں نی اُتری ف٢٣ تم دے ڈر سنان آلا ایں۔

اتری، اس دے کجھ نرم ھویا ان ماں خشوع تے خضوع پیدا ہویو، کجھ سخت ھوگیا۔ وہ کھیڈن کودن تے لغویات ماں مشغول ھوگیا۔ جس طرح زمین گا حصہ اپناں پھل پھل ماں مختلف ایں اسے طرح انسانی قلوب اپناں اسرار وانوار ماں مختلف ایں ف١٦ اے محمد صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کفار گی تکذیب کرن دے باوجود اس گے کہ تم ان ماں صادق تے امین مشہور ومعروف تھا ف١٧ تے اناں نے کجھ نہ سمجھیو کہ جس نے ابتدا ماں بغیر مثال گے پیدا کر چھڑیا اُس واسطے دوبارہ پیدا کرنو کے مشکل ہے؟ ف١٨ روز قیامت ف١٩ مشرکین مکہ تے یو جلدی کرنو بطور مذاق تھو تے رحمت دے سلامت وعافیت مراد ہے ف٢٠ وہ وی رسولاں گی تکذیب تے عذاب گو مذاق اڈائیں تھا، ان گو حال دیکھ گے عبرت حاصل کرنی چاہیے ف٢١ کہ ان گا عذاب ماں جلدی نی فرماتو تے اناں ناں مہلت دےف٢٢ جد عذاب فرمائے ف٢٣ کافراں گو یوہ قول نہایت بے ایمانی گو قول تھو جتنی آیات نازل ہوچکی تھیں تے معجزات دس چھڑیا تھا سب ناں اناں نے کالعدم قرار دے چھڑیو۔ یاہ انتہا درجہ گی ناانصافی تے حق دشمنی تے ھٹ دھرمی ہے جد دلیل قائم ہوجائے تے ناقابل انکار دلائل پیش کردتا جائیں تے ایسا دلائل ناں مدعو ثابت کر چھڑیو جائے جس گا جواب دے مخالفین گا تمام اھل علم وہنر عاجز تے حیران رہیں تے اناں ناں ہوٹھ ہلاناں تے زبان کھولنو محال ہوجائے۔ ایسا واضح دلائل، تے معجزات دیکھ گے یاہ کہنوں کہ کائے نشانی کیوں نی اتری ادھی دھاڑی ماں دہنہ گا انکار کرن دے وی زیادہ بدتر تے باطل ہے تے درحقیقت یہ حق ناں پہچان گے راہِ فرار اختیار کریں، کسے مدعا ور جد کائے مضبوط دلیل قائم ہوجائے پھر اُس ور دوبارہ دلیل قائم کرنی ضروری نی رہتی۔ تے ایسی حالت ماں دلیل طلب کرنوں عناد تے تکبر ہوئے جب تک دلیل ناں مجروح نہ کردتو جائے کوئی شخص دوجی دلیل گو مطالبو کرن گو حق نی رکھتو تے اگر یوہ سلسلو قائم کردتو جائے کہ ہر شخص واسطے نوی برہان تے دلیل قائم کی جائے جسناں وہ طلب کرے تے وہی نشانی آنی جائے جیڑی وہ منگے تاں نشانیاں گو سلسلو کدے ختم نہ ہوئے گو اس واسطے حکمتِ الٰہیہ یاہ ہے کہ انبیار ناں ایسا معجزات دتا جائیں جن دے ہر شخص ان گی صداقت تے نبوت گی تصدیق کرسکے۔ تے بیشتر وہ ہوئیں جن ماں ان گی امت تے ان گا زمانہ گا لوگ مہارت رکھیں۔ جیسو کہ حضرت موسیٰ علیہ السلام گا زمانہ ماں جادوگری گو علم عروج ور تھو تے اُس زمانہ گا لوک سحر گا بڑا ماہر تھا تو حضرت موسیٰ علیہ السلام ناں وہ معجزہ عطا ھویو جس نے سحر ناں باطل کر چھڑیو۔ تے ساحراں ناں یقین دوا چھڑیو کہ جیڑو کمال حضرت موسیٰ علیہ السلام نے دسیو وہ ربانی نشان ایں سحر نال اُسگو مقابلو ممکن نی۔ اسے طرح حضرت عیسیٰ علیہ السلام گا زمانہ ماں علم طِبّ اپنی انتہا گا کمال ناں پہنچیو دو تھو، حضرت عیسیٰ علیہ السلام ناں شفائے امراض تے احیائے اموات گو وہ معجزہ عطا فرمایو گیو جس دے طِبّ گا ماہر عاجز ھوگیا۔ تے وہ اس یقین ور مجبور تھا کہ یوہ کم طِبّ دے ناممکن ایں، ضرور یوہ قدرتِ الٰہی گو زبردست نشان ایں اسے طرح سیّد عالم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم گا زمانہ ماں عرب گی فصاحت وبلاغت اوج کمال ور پہنچی دی تھی تے وہ لوک خوش بیانی ماں پوری دنیا ور فوقیت رکھیں تھا۔ سیّد عالم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ناں وہ معجزہ عطا فرمایو گیو جس نے اناں ناں عاجز تے حیران کر چھڑیو تے ان گا بڑا دے بڑا ادیب تے ان گا اھلِ کمال کیں جماعت قرآن کریم گا مقابلہ ماں ایک چھوٹی جئی عبارت پیش کرن دے عاجز رھیا۔ تے قرآنِ کریم گا اس کمال نے ثابت کر چھڑیو کہ بے شک یوہ ربانی عظیم نشان ایں۔ تے اسگو مثل بنا گے لیانو بشری طاقت گا امکان ماں نی۔ اس دے علاوہ ہور صدھا معجزات سیّد عالم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے پیش فرمایا۔ جناں نے ہر طبقہ گا انساناں ناں آپ گا صدق تے رسالت گو یقین دوا یو۔ ان معجزات گا ھوتاں ھویاں یوہ کہنوں کہ کائے نشانی کیوں نی اتری کس قدر عناد تے حق دے انحراف ہے

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ع ۷
وَّلِكُلِّ قَوۡمٍ هَادٍ ۚ﴿۷﴾ اَللّٰهُ يَعۡلَمُ مَا تَحۡمِلُ كُلُّ اُنۡثٰى وَمَا تَغِيۡضُ
اور ہر قوم گا ہادی ف۲۴ اللہ جانے جو کجھ کسے مادہ گا پیٹ ماں ہے ف۲۵ اور پیٹ
الۡاَرۡحَامُ وَمَا تَزۡدَادُ ؕ وَكُلُّ شَىۡءٍ عِنۡدَهٗ بِمِقۡدَارٍ ﴿۸﴾ عٰلِمُ الۡغَيۡبِ
جتنا گھٹیں بدھیں ف۲۶ اور ہر چیز اُس گے کول اندازہ گے برابر ہے ف۲۷ ہر ظاہر اور باطن نال
وَالشَّهَادَةِ الۡكَبِيۡرُ الۡمُتَعَالِ ﴿۹﴾ سَوَآءٌ مِّنۡكُمۡ مَّنۡ اَسَرَّ الۡقَوۡلَ وَمَنۡ جَهَرَ
جانن آلو سب توں بڑی بلندی آلو ف۲۸ برابر ایں تھارے بچوں جیہڑا گل آہستہ کریں یا زور نال
بِهٖ وَمَنۡ هُوَ مُسۡتَخۡفٍۢ بِالَّيۡلِ وَسَارِبٌۢ بِالنَّهَارِ ﴿۱۰﴾ لَهٗ مُعَقِّبٰتٌ
اور جو رات ماں چھپیوود ہے اور جیہڑو دھیاڑی راہ چلے ف۲۹ آدمی واسطے بدلن آلا فرشتہ ایں
مِّنۡۢ بَيۡنِ يَدَيۡهِ وَمِنۡ خَلۡفِهٖ يَحۡفَظُوۡنَهٗ مِنۡ اَمۡرِ اللّٰهِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ
اُس گے اگے پچھے ف۳۰ بحکم خدا اسگی حفاظت کریں ف۳۱ بیشک اللہ
لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوۡمٍ حَتّٰى يُغَيِّرُوۡا مَا بِاَنۡفُسِهِمۡ ؕ وَاِذَاۤ اَرَادَ اللّٰهُ
کسے قوم نال دے گے نعمت نی بدلتو جد تک وہ خود ف۳۲ اپنی حالت نہ بدلیں اور جد اللہ کسے
بِقَوۡمٍ سُوۡٓءًا فَلَا مَرَدَّ لَهٗ ۚ وَمَا لَهُمۡ مِّنۡ دُوۡنِهٖ مِنۡ وَّالٍ ﴿۱۱﴾ هُوَ
قوم نال بُرائی گوارا دو فرمائے ف۳۳ دے وہ پھر نی سکتی اور اُس گے بغیر اُسگو کوئی حمایتی نی ف۳۴ وہی ہے
الَّذِىۡ يُرِيۡكُمُ الۡبَرۡقَ خَوۡفًا وَّطَمَعًا وَّيُنۡشِئُ السَّحَابَ الثِّقَالَ ۚ﴿۱۲﴾
تمناں بجلی دسّے۔ ڈر ان واسطے اور اُمید دوان واسطے اور ف۳۵ پہارو جھڑ چاہڑے۔

ف۲۴ اپنی نبوت گا دلائل پیش کرن تے اطمینان بخش معجزات دس گے اپنی رسالت ثابت کرن دے بعد احکام الٰہی پہچان تے خدا گو خوف دوان تے بغیر تھارے ور کجھ ہور نشانی تے ہر ہر شخص واسطے اسگی طلبیدہ جدا جدا نشانیں پیش کرنی تھارے ور ضروری نی جیسو کہ تھارے دے پہلاں ہادیاں (انبیاء کرام علیہم السلام) گو طریقو رہیو ہے ف۲۵ نر مادہ ایک یا ایک دے زیادہ وغیرہ ف۲۶ یعنی مدت ماں کسے گو حمل جلدی وضع ہویگو تے کسے گو دیر ماں۔ حمل گی گھٹ دے گھٹ مدت جسماں بچہ پیدا ہو گے زندو رہ سکے چھ مہینہ ایں تے زیادہ دے زیادہ دو سال۔ یو ہی حضرت عائشہ صدیقہ رضی اللہ عنہا نے فرمایو تے اسے گا حضرت امام اعظم ابو حنیفہ رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ قائل ایں۔ بعض مفسرین نے یو وی کہیو کہ پیٹ گا گھٹن بدھن دے بچہ گو طاقت ور، تام الخلقت تے ناقص الخلقت ہونوں مراد ہے۔ ف۲۷ کہ اس دے گھٹ بدھ نی سکتی ف۲۸ ہر نقص دے پاک تے منزہ ف۲۹ یعنی دل گی چھپی وی گل تے زبان دے باندھے کہیں وی تے رات نال چھپ گے کیا وا عمل تے دھاڑی ظاہری طور ور باندھے کیا وا کم تے عمل سب اللہ تعالیٰ جانیں کوئے اُس گا علم دے باہر نی۔ ف۳۰ بخاری تے مسلم گی حدیث ماں ایں کہ تھارے بچ فرشتہ واری واری آئیں، رات تے دن ماں تے نماز فجر تے نماز عصر ماں جمع ہوئیں پہلا فرشتہ چلے جائیں تے دوجارہ جائیں اللہ تعالیٰ ان دے دریافت فرمائے کہ تم نے میرا بندہ ناں کس حال ماں چھوڑیو؟ وہ عرض کریں کہ نماز پڑھتا دیکھیو تے نماز پڑھتاں چھوڑیو ف۳۱ مجاہد نے کہیو ہر بندہ گے نال ایک فرشتو حفاظت ور مامور ہے جیہڑو سوتاں جاگتاں جن وانس تے موذی جانواراں دے اسگی حفاظت کرے تے ہر ستان آلی چیز ناں اس دے دور کرے بغیر اُسگے جسکو پہچوں مشیت الٰہی ماں ہوئے ف۳۲ گناھاں ماں مبتلا ہو گے ف۳۳ اس گا عذاب تے ہلاک گوارا دو فرمائے ف۳۴ جیہڑو اُس گا عذاب ناں روک سکے ف۳۵ کہ اس دے چمٹ گے نقصان پہچان گو خوف ہوئے تے بارش دے نفعولین گی امید یا کجھاں ناں خوف ہوئے جسطرح حیا مسافراں ناں جیہڑا سفر ماں ہوئیں تے کجھاں ناں فائدہ گی امید جسطرح کہ کاشتکار وغیرہ۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَيُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهٖ وَالْمَلٰٓئِكَةُ مِنْ خِيْفَتِهٖ ۚ وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ
اور کڑک اسگی تسبیح کرتاں تعریف کرے ف۳۶ اور فرشتہ اُس گا ڈر نال ف۳۷ اور چڑک بھیجے ف۳۸
فَيُصِيْبُ بِهَا مَنْ يَّشَآءُ وَهُمْ يُجَادِلُوْنَ فِي اللّٰهِ ۚ وَهُوَ شَدِيْدُ
جس ور چاہے سٹے اور وہ اللہ گا وارہ ماں جگڑو کریں ف۳۹ اور اُسگی پکڑ
الْمِحَالِ ﴿۱۳﴾ لَهٗ دَعْوَةُ الْحَقِّ ۭ وَالَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِهٖ
سخت ہے اُسے ناں پکارنو حق ف۴۰ ہے اور اس توں بغیر جہاں ناں پکاریں ف۴۱
لَا يَسْتَجِيْبُوْنَ لَهُمْ بِشَيْءٍ اِلَّا كَبَاسِطِ كَفَّيْهِ اِلَى الْمَآءِ لِيَبْلُغَ
وہ ان گی کجھ وی نی سنتا مگر اُسگی طرح جیڑو پانی گے سامنے اپناں ہتھ پھیلاگے بیٹھو ہووے
فَاهُ وَمَا هُوَ بِبَالِغِهٖ ۭ وَمَا دُعَآءُ الْكٰفِرِيْنَ اِلَّا فِيْ ضَلٰلٍ ﴿۱۴﴾
تانجہ اُس گا منہ ماں پہنچ جائے ف۴۲ جد کہ وہ کدے وی نی پہنچ سیں اور کافراں گی ہر دعا بھٹکتی پھرے

ف۳۶ بدل دے جیڑی آواز نکلے اس گا تسبیح کرن گو مطلب یوہ ہے کہ اس آواز گو پیدا ہونوں خالق، قادر، ہر نقص دے منزہ گا وجود گی دلیل ہے بعض مفسرین نے فرمایو کہ تسبیح رعد دے وہ مراد ہے کہ اُسگی آواز ناں سن گے اللہ تعالیٰ گا بندہ تسبیح بیان کریں۔ بعض مفسرین گو قول ہے کہ رعد ایک فرشتہ گو ناں ایں۔ جیڑو بدل ور مامور ہے اُسناں چلائے ف۳۷ یعنی اُسگی ہیبت وجلال دے اُسگی تسبیح کریں ف۳۸ صاعقہ وہ شدید زوردار آواز ہے جیڑی آسمان زمین گا درمیان دے اترے فر اُسماں اگ پیدا ہو جائے یا عذاب یا موت تے وہ اپنی ذات ماں ایک ہی چیز ہے تے یہ (ترے اگ، عذاب، موت) چیز اسے دے پیدا ہوئیں (خازن) ف۳۹ شانِ نزول: حسن رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے مروی ہے کہ نبی کریم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے عرب گا ایک سرکش کافر ناں اسلام گی دعوت دین واسطے اپناں اصحاب گی ایک جماعت بھیجی، اناں نے اُس ناں دعوت دتی کہن لگو محمد صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم گو ربّ کون ایں جس گی تم مناں دعوت دیں، کیا وہ سونا گو ہے یا چاندی گو یا لوہا گو یا تراماں گو؟ مسلماناں ناں یاہ بڑی ناگوار گزری تے اناں نے واپس ہو گے سیّد عالم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دے عرض کیو کہ ایسو کٹر کافر، سیاہ دل، سرکش نافرمان دیکھن ماں نی آیو۔ حضور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو اُس گے کول فر جاؤ، اُس نے فر وہی گفتگو کی تے اتنو ہور کہیو کہ ہوں محمد صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم گی دعوت قبول کر گے ایسا ربّ ناں من لیوں جساں نہ میں دیکھیو نہ پچھانیوں وہ حضرات واپس آیا تے اناں نے عرض کی کہ حضور اُسگی خباثت دے ہور ترقی ور ہے۔ فرمایو فر جاؤ یہ تعمیل ارشاد فر گیا۔ جس ویلے اُس گے نال گفتگو کر رہیا تھا تے وہ اسی ہی سیاہ دلی گی گل بک رہیو تھو، ایک چھڑ گو ڈالو آیو اس دے بجلی چمکی تے کڑکڑ ہویو تے بجلی چھڑی دے اُس کافر ناں ساڑھ گئی۔ یہ حضرات اُس گے کول بیٹھا رہیا، جدا توں واپس ہویا تاں راہ ماں اناں ناں اصحاب کرام گی ایک ہور جماعت ملی وہ کہن لگا دسو وہ شخص سڑھ گیو؟ ان حضرات نے کہیو تمناں کسطرھ پتو چلیو؟ اناں نے فرمایو حضور سید عالم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم گے کول وحی آئی ہے وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ فَيُصِيْبُ بِهَا مَنْ يَّشَآءُ وَهُمْ يُجَادِلُوْنَ فِي اللّٰهِ (خازن) بعض مفسرین نے ذکر کیو کہ عامر بن طفیل نے اربد بن ربیعہ دے کہیو کہ محمد صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم گے کول چلو ہوں اناں ناں گلاں ماں لاؤں گو تو پچھا دے تلوار نال حملو کر چھڑیے، یوہ مشورو کر گے وہ حضور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کول آیا۔ تے عامر نے حضور نال گفتگو شروع کی بہت طویل گفتگو گے بعد کہن لگو ہون ہم جاں تے ایک بہت بڑو لشکرِ جرار تھارے ور لیاں گا یاہ کہہ گے چلے گیو۔ باہر آ گے اربد ناں کہن لگو تیں تلوار کیوں نی ماری؟ اُس نے کہیو جدھوں تلوار مارن گو ارادو کروں تھو تاں تو اگے آ جائے تھو۔ سیّد عالم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے ان لوکاں گا نکلتے وقت یاہ دعا فرمائی۔ اَللّٰهُمَّ اكْفِهِمَا بِمَا شِئْتَ جد یہ دوئے مدینہ شریف دے باہر آیا تاں ان ور بجلی پئی اربد سڑھ گیو۔ تے عامر وی اسے راہ ماں بہت بری حالت ماں مر گیو (حسینی) ف۴۰ یعنی اُسگی توحید گی شہادت دینی تے لا الٰہ الا اللہ کہنوں یا یوہ مطلب ہے کہ وہ دعا قبول کرے تے اُسے دے دعا کرنی چاہیے ف۴۱ معبود جان گے یعنی کفار جیڑا بتاں گی پوجا کریں تے ان دے مراد منگیں ف۴۲ تو تکیں پھیلان تے بلان نال پانی کھوہ بچوں باہر نہ آئے گو نہ منہ ماں پوئے گو کیونکہ پانی ناں نہ علم ایں نہ شعور جیڑو اسگی حاجت یا پیاس ناں سمجھے تے اُس گا بلان ناں سمجھیں تے پہچانے نہ اُس ماں یاہ طاقت تے قدرت ہے کہ اپنی جگہ دے حرکت کرے تے اپنی مقتضائے طبیعت کے خلاف اپر چڑھ گے بلان آلا گا منہ ماں پہنچ جائے۔ یوہی حال بتاں گو ہے کہ نہ اناں ناں بت پرستاں گا پکارن گی خبر ہے نہ ان گی حاجت گو شعور نہ وہ ان گا نفع ور کجھ قدرت رکھیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ طَوْعًا وَّكَرْهًا وَّظِلٰلُهُمْ
اور اللہ ہی ناں سجدہ کریں جیڑا وی آسماناں اور زمین ماں ایں خوشی نال ف۴۳ یا مجبوری نال ف۴۴ اور انگی چھاں
بِالْغُدُوِّ وَالْاٰصَالِ ﴿۱۵﴾ السجدة قُلْ مَنْ رَّبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ قُلِ اللّٰهُ ؕ السجدة ۲
ہر صبح و شام ف۴۵ تم فرماؤ کون رب ہے زمین و آسماناں گو۔ تم آپ ہی فرماؤ۔ اللہ ف۴۶
قُلْ اَفَاتَّخَذْتُمْ مِّنْ دُوْنِهٖۤ اَوْلِيَآءَ لَا يَمْلِكُوْنَ لِاَنْفُسِهِمْ نَفْعًا وَّلَا
تم فرماؤ تے کیا تم نے اس تو بغیر اُنہاں ناں اپناں حمایتی بنالیو جیڑا اپنوں بُرو بلو
ضَرًّا ؕ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْاَعْمٰى وَالْبَصِيْرُ ۙ۵ اَمْ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُمٰتُ
نی کرسکتا ف۴۷ تم فرماؤ کیا اناں دے اکھاں آلا برابر ہوسکیں؟ ف۴۸ یا کیا برابر ہوسکیں نیریں
وَالنُّوْرُ ۚ۵ اَمْ جَعَلُوْا لِلّٰهِ شُرَكَآءَ خَلَقُوْا كَخَلْقِهٖ فَتَشَابَهَ الْخَلْقُ
دے لو، کیا ف۴۹ اللہ گا اِسا شریک بنائیں، جنہاں نے اللہ گی طرح کجھ بنایو دے اُنہاں ناں انگو اور خدا گو بنایو دو۔
عَلَيْهِمْ ؕ قُلِ اللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَّهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿۱۶﴾
ایک طرح دِسیو ف۵۰ تم فرماؤ اللہ ہر چیز ناں بنان آلو ہے ف۵۱ اور وہ ایکلو ہی ہر چیز ور غالب ہے ف۵۲
اَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَسَالَتْ اَوْدِيَةٌۢ بِقَدَرِهَا فَاحْتَمَلَ السَّيْلُ
اُس نے آسمان توں پانی اُتاریو تو نالا اپنے اپنے مطابق بکن لگ گیا۔ تو پانی گی رفتار نال اُس ور
زَبَدًا رَّابِيًا ؕ وَمِمَّا يُوْقِدُوْنَ عَلَيْهِ فِي النَّارِ ابْتِغَآءَ حِلْيَةٍ
چِک چِڑ گئی اور جس ور اگ بالیں ف۵۳ گہناں یا ہور سامان ف۵۴
اَوْ مَتَاعٍ زَبَدٌ مِّثْلُهٗ ؕ كَذٰلِكَ يَضْرِبُ اللّٰهُ الْحَقَّ وَالْبَاطِلَ ۵
بنان واسطے اُس توں وی اُسے طرح چک نکلے۔ اللہ دسے جے حق و باطل گی یاہی مثال اے

ف۴۳ جیسوکہ مومن ف۴۴ جیسا کہ منافق تے کافر ف۴۵ ان گا چھاڑ اللہ تعالیٰ ناں سجدو کریں۔ زجاج نے کہیو کہ کافر غیر اللہ ناں سجدو کریں پر ان گو چھاڑ اللہ تعالیٰ ناں۔ ابن انباری نے کہیو کہ کجھ بعید نی کہ اللہ تعالیٰ چھائیاں ماں اپنی فہم پیدا فرما چھڑے کہ وہ اُسناں سجدو کریں بعض گو قول ہے سجدہ دے سایہ گو ایک طرف دے دوجی طرف مائل ہونوں تے دینہ گو اپر تھلے گے نال نال چھوٹو بڑو ہونوں مراد ہے۔ (خازن) ف۴۶ کیونکہ اس سوال گو اُس گے بغیر ہور کوئے جواب ہی نی تے مشرکین باوجود غیر اللہ گی عبادت کرن گے اس گا اقراری ایں کہ آسمان وزمین گو خالق اللہ تعالیٰ ہے جد یاہ گل قابل تسلیم ایں تاں ف۴۷ یعنی بت، جدان گی یاہ بے قدری تے بے چارگی ہے تاں وِہ دوجاناں کے نفع ونقصان پہچا سکیں۔ اساں ناں معبود بنانوں تے خالق، رزاق قوی ناں چھوڑنوں انتہا درجہ گی گمراہی ہے ف۴۸ یعنی کافر تے مومن ف۴۹ یعنی کفر وایمان ف۵۰ تے اس وجہ دے حق ان ور مشتبہ ہوگیو، تے وہ بت پرستی کرن لگا ایسو دے نی بلکہ جن بتاں ناں وہ پوجیں اللہ تعالیٰ گی مخلوق گی طرح کجھ بنانوں تو کجا وہ بنداں گی مصنوعات گی طرح وی نی بنا سکتا، عاجز محض ایں ایساں پتھراں ناں پوجنوں عقل و دانش گے بالکل خلاف ہے ف۵۱ جیڑو مخلوق ہون گی صلاحیت رکھے ان سب گو خالق اللہ ہی ہے۔ ہور کوئے نی تو دوجاناں عبادت ماں شریک کرنوں عقلمند کس طرح گوارا کرسکے ف۵۲ سب اُگی قدرت گا اختیار ماں ایں ف۵۳ جیسا کہ سونا چاندی تراماں وغیرہ ف۵۴ برتن وغیرہ۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فَاَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَآءً ۚ وَاَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ

اور چگ دے پھوک نال دور ہوجائے اور وہ جیہڑو لوکاں گے کم آئے زمین ما

فِي الْاَرْضِ ؕ كَذٰلِكَ يَضْرِبُ اللّٰهُ الْاَمْثَالَ ﴿۱۷﴾ لِلَّذِيْنَ اسْتَجَابُوْا لِرَبِّهِمُ

رہے ف۵۵ اللہ اسے طرح مثال بیان فرمائے۔ جن لوکاں نے اپناں رب گو حکم منیوں اُنہاں ہی واسطے

الْحُسْنٰى ؕ وَالَّذِيْنَ لَمْ يَسْتَجِيْبُوْا لَهٗ لَوْ اَنَّ لَهُمْ مَّا فِي الْاَرْضِ جَمِيْعًا

پلائی ہے ف۵۶ اور جنہاں نے اُسگو حکم نی منیوں ف۵۷ زمین ماں جو کجھ ہے وہ سارو

وَّمِثْلَهٗ مَعَهٗ لَافْتَدَوْا بِهٖ ؕ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ سُوْٓءُ الْحِسَابِ ۙ وَمَاْوٰىهُمْ

اوراتنوں ہوروی اگران گی ملکیت ما ہوتو یوہ ساروا پنی جان چھڑکان واسطے دیتا یہی ہیں جن گو بروحساب ہووے گو ف۵۸ اورانکوٹھکانوں

جَهَنَّمُ ؕ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿۱۸﴾ اَفَمَنْ يَّعْلَمُ اَنَّمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ

جہنم ایں اور کتنو بُرو بسترو ہے۔ تو کیا وہ جانے جے جو کجھ تھاری طرف تھارا۔

رَّبِّكَ الْحَقُّ كَمَنْ هُوَ اَعْمٰى ؕ اِنَّمَا يَتَذَكَّرُ اُولُوا الْاَلْبَابِ ۙ ﴿۱۹﴾

رب گی طرفوں اُتریو حق ہے ف۵۹ وہ اس جسو ہووے گو جیہڑو انوں ایں ف۶۰ اور نصیحت وہی منیں جنہاں ناں عقل ہووے

الَّذِيْنَ يُوْفُوْنَ بِعَهْدِ اللّٰهِ وَلَا يَنْقُضُوْنَ الْمِيْثَاقَ ۙ ﴿۲۰﴾ وَالَّذِيْنَ

وہ جہڑا اللہ گو عہد پورو کریں ف۶۱ اور عہد نی تروڑتا۔ اور وہ

يَصِلُوْنَ مَآ اَمَرَ اللّٰهُ بِهٖٓ اَنْ يُّوْصَلَ وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ وَيَخَافُوْنَ

جہڑا جوڑیں اسناں جسناں اللہ نے جوڑن گو حکم دتو ہے ف۶۲ اور اپناں رب توں ڈریں اور حساب گی برائی تو

سُوْٓءَ الْحِسَابِ ؕ ﴿۲۱﴾ وَالَّذِيْنَ صَبَرُوا ابْتِغَآءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ وَاَقَامُوا

خوف رکھیں ف۶۳ اور وہ جنہاں نے صبر کیو ف۶۴ اپناں رب گی رضار واسطے اور نماز قائم رکھی۔

ف۵۵ اسے طرح باطل پانویں کتنو ہی بدھ جائے اور بعض اوقات واحوال ماں چگ گی طرح اُچو ہو جائے مگر آخر کار مٹ جائے تے حق اصل شی تے جوہر صاف گی طرح باقی تے ثابت رہے ف۵۶ یعنی جنت ف۵۷ تے کفر کیو ف۵۸ کہ ہرامر ور مواخذو کیو جائے گو تے اس بچوں کجھ نہ بخشیو جائیگو (جلالین تے خازن) ف۵۹ تے اس ور ایمان لیائے تے اس ور عمل کرے ف۶۰ حق ناں نی جانتو، قرآن کریم ور ایمان نی لیا تو، اس گے مطابق عمل نی کرتو یاہ آیت حضرت حمزہ ابن عبدالمطلب تے ابوجہل گا وارہ ماں نازل ہوئی۔ ف۶۱ اسگی ربوبیت گی شہادت دیں تے اسگو حکم منیں ف۶۲ یعنی اللہ تعالیٰ گی تمام کتاباں تے اُس گا کل رسولاں ور ایمان لیائیں تے بعض ناں من گے بعض دے منکر ہو گے ان ماں تفریق نی کرتا یا یہ معنی ایں کہ قرابت گا حقوق گی رعایت کریں۔ تے رشتہ قطع نی کرتا، اسے ماں حضور صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلم گیں قرابت تے ایمانی قرابت داخل ایں، سادات کرام گو احترام تے مسلماناں گے نال مودت تے احسان تے ان گی مدد تے ان گی طرف دے مدافعت تے ان گے نال شفقت تے سلام و دعا تے مسلمان مریضاں گی خبر گیری (عیادت تے اپنا دوستاں، خادماں، ھمسایاں، سفر گا ساتھیاں گا حقوق گی رعایت وی اس ماں داخل ہے تے شریعت ماں ان گو لحاظ رکھن گیں بہت تاکید آئیں ایں۔ بہ کثرت احادیث صیحہ اس وارہ ماں وارداییں ف۶۳ تے وقتِ حساب دے پہلاں خود اپناں آپگو محاسبو کریں ف۶۴ طاعتاں تے مصیتاں ور تے گناھاں دے باز رھیا۔

وقف النبی صلی اللہ علیہ وسلم

النصف

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الصَّلٰوةَ وَ اَنْفَقُوْا مِمَّا رَزَقْنٰهُمْ سِرًّا وَّ عَلَانِيَةً وَّيَدْرَءُوْنَ بِالْحَسَنَةِ
اور مہاری وتی وی روزی بچوں اولے ہور باندھے خرچ کیو ف٦٥ اور برائی گے بدلے نیکی کرے
السَّيِّئَةَ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ عُقْبَى الدَّارِ ﴿٢٢﴾ جَنّٰتُ عَدْنٍ يَّدْخُلُوْنَهَا وَمَنْ
ٹالیں ف٦٦ اُنہاں ہی واسطے پچھلا گھر گو نفعو ہے۔ بسن واسطے باغ جنہاں ماں وہ داخل ہوویں گا اور جیڑا
صَلَحَ مِنْ اٰبَآئِهِمْ وَ اَزْوَاجِهِمْ وَ ذُرِّيّٰتِهِمْ وَالْمَلٰٓئِكَةُ يَدْخُلُوْنَ
لائق ہوویں ف٦٧ اُنہاں گا باپ دادا اور بیبیاں اور اولاد ماں ف٦٨ اور فرشتا ف٦٩ ہر دروازہ توں
عَلَيْهِمْ مِّنْ كُلِّ بَابٍ ﴿٢٣﴾ سَلٰمٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى
کہتا آئیں گا ف٧٠ سلامتی ہووے تھارے ور تھارا صبر گے بدلے تے پچھلو گھر کتنو چنگو۔
الدَّارِ ﴿٢٤﴾ وَالَّذِيْنَ يَنْقُضُوْنَ عَهْدَ اللّٰهِ مِنْۢ بَعْدِ مِيْثَاقِهٖ وَيَقْطَعُوْنَ
ملیو (جنت) اور وہ جیڑا اللہ گا عہدناں اس گا پکا ہون توں ف٧١ بعد تروڑیں اور جناں ناں
مَآ اَمَرَ اللّٰهُ بِهٖٓ اَنْ يُّوْصَلَ وَيُفْسِدُوْنَ فِى الْاَرْضِ اُولٰٓئِكَ
جوڑن گو اللہ نے حکم دتو انہاں ناں تروڑیں اور زمین ماں فساد کریں ف٧٢ اُن گا حصہ ماں لعنت ہے۔
لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوْٓءُ الدَّارِ ﴿٢٥﴾ اَللّٰهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَّشَآءُ
اور اُن گے نصیبے بُرو گھر ہے ف٧٣ اللہ جناں چاہے رزق کشادہ دیے اور
وَيَقْدِرُ ۚ وَفَرِحُوْا بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ؕ وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا فِى الْاٰخِرَةِ اِلَّا
ف٧٤ جناں چاہے تنگی دیے اور کافر دنیا گی زندگی ور خوش ہوگیا ف٧٥ اور دنیا گی زندگی آخرت گے مقابلے کجھ نی مگر
مَتَاعٌ ﴿٢٦﴾ وَيَقُوْلُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَوْلَآ اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِّنْ رَّبِّهٖ ؕ ٣ ع ٨ ٩
کجھ دن برتنوں اور کافر کہیں ان ور کائے نشانی اُن گا رب گی طرفوں کیوں نی اُتری
قُلْ اِنَّ اللّٰهَ يُضِلُّ مَنْ يَّشَآءُ وَيَهْدِيْٓ اِلَيْهِ مَنْ اَنَابَ ﴿٢٧﴾
تم فرماؤ اللہ جناں چاہے گمراہ کرے ف٧٦ اور اپنی طرف راہ دیے جیڑو اسگی طرف رجوع کرے۔

ف٦٥ نوافل گو چھپانو تے فرائض گو ظاہر کرنوں افضل ہے ف٦٦ بدکلامی گو جواب شیریں سخنی نال دیں (یعنی گالاں گو جواب مٹھا بولاں نال) جیڑا اناں ناں محروم کریں ان ور عطا کریں جدان ور ظلم کیو جائے معاف کریں، جدان دے رشتو تروڑیو جائے وہ ملائیں، تے جدکوئے گناہ سرزد ہو جائے فوراً توبہ کرلیں، جدنا جائز دیکھیں اسناں بدل چھڑیں جہل گے بدلے حلم تے ایذا گے بدلے صبر کریں ف٦٧ یعنی مومن ہوئیں ف٦٨ اگرچہ لوکاں نے ان جیسا عمل نہ کیا ہوئیں، تاں وی اللہ تعالیٰ ان گی عزت واسطے اناں ناں ان گا درجاں ماں داخل فرمائے گو ف٦٩ ہر ایک روز شب ماں ھدیہ تے رضا گی بشارت لے گے جنت گا ف٧٠ بطریق تحیت وتکریم ف٧١ تے اُس گا قبول کرلین ف٧٢ کفر تے معاصی گو ارتکاب کر گے ف٧٣ یعنی جہنم ف٧٤ جس گے واسطے چاہے ف٧٥ تے شکر گزار نہ ہویا۔ مسئلو: دنیا گی دولت ور فخر تے غرور کرنوں حرام ایں ف٧٦ کہ وہ آیات ومعجزات نازل ہون دے بعد وی یاہ کہتو رہے کہ کائے نشانی کیوں نی اُتری، کوئے معجزو کیوں نی آیو

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اَلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوْبُهُمْ بِذِكْرِ اللّٰهِ ؕ اَلَا بِذِكْرِ اللّٰهِ تَطْمَئِنُّ
وہ جیہڑا ایمان لے آیا اور اُن گا دِل اللہ گی یاد نال سکون حاصل کریں سُن لیو اللہ ہی گی یاد ماں دلاں گو
الْقُلُوْبُ ﴿٢٨﴾ اَلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ طُوْبٰى لَهُمْ وَحُسْنُ
سکون ایں ف٧٧ وہ جیہڑا ایمان لے آیا اور چنگا عمل کیا اُن واسطے خوشی ہے اور اچھو
مَاٰبٍ ﴿٢٩﴾ كَذٰلِكَ اَرْسَلْنٰكَ فِيْۤ اُمَّةٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهَاۤ
انجام ف٧٨ اسے طرح ہم نے تمناں اس اُمت ماں پیبجیو جس توں پہلاں اُمت
اُمَمٌ لِّتَتْلُوَا۟ عَلَيْهِمُ الَّذِيْۤ اَوْحَيْنَاۤ اِلَيْكَ وَهُمْ يَكْفُرُوْنَ
ہو گذریں ف٧٩ جے تم اُنھاں ناں پڑھ گے سناوَ ف٨٠ جو ہم نے تھاری طرف وحی فرمائی اور وہ رحمٰن گو
بِالرَّحْمٰنِ ؕ قُلْ هُوَ رَبِّيْ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَاِلَيْهِ
انکار کر رہیا ایں ف٨١ تم فرماوَ وہ میرو رب ہے اُس گے بغیر کسے گی بندگی جائز نی میں اُسے ور پروسو کیو اور اُسے گی طرف
مَتَابِ ﴿٣٠﴾ وَلَوْ اَنَّ قُرْاٰنًا سُيِّرَتْ بِهِ الْجِبَالُ اَوْ قُطِّعَتْ بِهِ
میرو رجوع ہے اور کدے کوئی ایسو قرآن آتو جس گے نال پہاڑ ہل جاتا ف٨٢ یا زمین
الْاَرْضُ اَوْ كُلِّمَ بِهِ الْمَوْتٰى ؕ بَلْ لِّلّٰهِ الْاَمْرُ جَمِيْعًا ؕ اَفَلَمْ يَايْـَٔسِ
پھٹ جاتی، یا مُردہ گل کرتاتاں وی یہ کافر نہ منتا ف٨٣ بلکہ سارا کم اللہ ہی گا اختیار ماں ایں ف٨٤ تو کیا۔

ف٧٧ اس گا رحمت تے فضل تے اُس گا حسان تے کرم ناں یاد کر گے بے قرار دلاں ناں قرار تے اطمینان حاصل ہوئے اگرچہ اُس گا عدل وعقاب گی یاد دلاں ناں خائف کر چھڑے۔ جیسو کہ دوجی آیت ماں فرمایو اِنَّمَا الْمُؤْمِنُوْنَ الَّذِيْنَ اِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ قُلُوْبُهُمْ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے اس آیت گی تفسیر ماں فرمایو کہ مسلمان جد اللہ تعالیٰ کوناں لیکے قسم کھائے دوجا مسلمان اس گو اعتبار کرلیں۔ تے ان گا دلاں ناں اطمینان ہو جائے ف٧٨ طوبیٰ بشارت ہے راحت ونعمت اور خرمی تے خوشحالی گی، سعید بن جبیر نے کہیو کہ طوبیٰ زبانِ حبشی ماں جنت گو ناں این، حضرت ابوھریرہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ تے دیگر اصحاب دے مروی ہے کہ طوبیٰ جنت گا ایک درخت گو ناں ایں، جسگو چھاڑ ہر جنت ماں پہنچیگو، یوہ درخت جنتِ عدن ماں ایں تے اُسگی اصل (جڑ) سیّد عالم صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلم گا ایوانِ معلّٰی ماں تے اس گی شاخ ہر غرفہ تے قصر ماں، اُس ماں سوا سیاہی تے ہر قسم گا رنگ تے خوش نمائیں ایں ہر طرح گا پھل تے میوا اُسماں پھلیا ایں۔ اسگی جڑاں دے کافور سلسبیل گی نہر جاریں ایں۔ ف٧٩ تو تھاری امت سب دے پچھلی امت ہے تے تم خاتم الانبیاء ایں، تمناں بڑی شان وشوکت نال رسالت عطا کی ف٨٠ وہ کتاب عظیم ف٨١ شانِ نزول: قتادہ تے مقاتل، وغیرہ گو قول ہے کہ یاہ آیت صلح حدیبیہ ماں نازل ہوئی جسگو مختصر واقعو یوہ ہے کہ سہیل بن عمرو جد صلح واسطے آیو تے صلحو ناموں لکھن ور اتفاق ہو گیو تاں سیّد عالم صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلم نے حضرت علی مرتضیٰ رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے فرمایو لکھو، بسم اللہ الرحمن الرحیم، کافراں نے اس ماں جھگڑو کیو تے کہیو کہ تم مہارا دستور گے مطابق بِاسْمِكَ اللّٰهُمَّ لکھوَ۔ اس گے متعلق آیت ماں ارشاد ھویو کہ رحمٰن گا منکر ہو رہیا ایں۔ ف٨٢ اپنی جگہ دے ف٨٣ شانِ نزول: کفارِ قریش نے سیّد عالم صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلم دے کہیو تھو کہ اگر تم چاہیں کہ ہم تھاری نبوت ناں مناں تے تھاری اتباع کراں تو تم قرآن شریف پڑھ گے اس گی تاثیر نال مکہ مکرّمہ گا پہاڑ اپنی جگہ دے ہٹا چھڑو تانجہ ھمناں کھیتی باڑی کرن واسطے میدان کھلو ہو جائے تے زمین پھاڑ گے چشمہ جاری کرو تانجہ ہم زمیناں ناں تے باغاں ناں پانی دیاں، تے قصی بن کلاب وغیرہ مہارا مریا واں باپ داداناں زندہ کر چھڑو کہ وہ ھمناں کہیں کہ تم سچا نبی ایں۔ اس گا جواب ماں یاہ آیت نازل ہوئی تے دسیو گیو کہ یہ حیلے حوالہ کرن آلا کسے حال ماں ایمان لیان آلا نی ف٨٤ تو ایمان وہی لیائے گو جسناں اللہ تعالیٰ چاہے تے توفیق دے اس گے سوا ہور کوئے ایمان لیان آلو نی اگرچہ اناں ناں وہ نشانیں دس دی جائیں جیہڑی وہ طلب کریں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَنْ لَّوْ يَشَآءُ اللّٰهُ لَهَدَى النَّاسَ جَمِيْعًا ۭ وَلَا يَزَالُ

مسلمان اس توں نااُمیدنی ہویا ف۸۵ جے کدے اللہ چاہتو تاں ساراں انساناں نال ہدایت دے چھڑتو ف۸۶ اور کافراں نال

الَّذِيْنَ كَفَرُوْا تُصِيْبُهُمْ بِمَا صَنَعُوْا قَارِعَةٌ اَوْ تَحُلُّ قَرِيْبًا

یاہ سخت دِل ہلان آلی ہمیشہ پہنچی رہے گی ف۸۷ یا ان گا گھراں گے نیڑے

مِّنْ دَارِهِمْ حَتّٰى يَاْتِيَ وَعْدُ اللّٰهِ ۭ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيْعَادَ ﴿۳۱﴾ وَلَقَدِ ع ۵ ۱۰

اُترے گی ف۸۸ یا جد توڑی اللہ گو وعدو آجائے ف۸۹ بیشک اللہ وعدہ گے خلاف نی کرتو ف۹۰ اور بیشک

اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِّنْ قَبْلِكَ فَاَمْلَيْتُ لِلَّذِيْنَ كَفَرُوْا ثُمَّ

تھارا توں اگلاں رسولاں گے نال وی مذاق کیو گیو ہے میں کافراں ناں کجھ دن ٹل دتی فر

اَخَذْتُهُمْ ۣ فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ ﴿۳۲﴾ اَفَمَنْ هُوَ قَآئِمٌ عَلٰى كُلِّ

پکڑلیا ف۹۱ تو میرو عذاب کسو تھو؟ تو کیا وہ جیڑو ہر جان گا عمل

نَفْسٍۢ بِمَا كَسَبَتْ ۚ وَجَعَلُوْا لِلّٰهِ شُرَكَآءَ ۭ قُلْ سَمُّوْهُمْ ۭ اَمْ تُنَبِّئُوْنَهٗ

ناں دیکھے؟ ف۹۲ اور وہ اللہ گا شریک بنائیں، تم فرماؤ ان گا ناں دے لیو ف۹۳ یا اُسناں وہ دسیں۔

بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي الْاَرْضِ اَمْ بِظَاهِرٍ مِّنَ الْقَوْلِ ۭ بَلْ زُيِّنَ

جیڑو اُس گا علم ماں روئے زمین ور نی ف۹۴ یا اِسے طرح اوپری گل ف۹۵ بلکہ کافراں گی

ف۸۵ یعنی کافراں گا ایمان لیان دے، خواہ اناں ناں کتنی ہی نشانیں دس دتی جائیں تے کیا مسلماناں ناں اسگو علم یقینی نی۔ ف۸۶ بغیر کسے نشانی گے، لیکن وہ جو چاہے کرے تے وہی حکمت ہے وہ جواب ہے ان مسلماناں گو جناں نے کافراں گا نویں نویں نشانی طلب کرن وریوہ چاہیو تھو کہ جیڑو کافر وی جیڑی نشانی گو مطالبو کرے وہی اُسناں دس دتی جائے، اسماں اناں ناں دسیو گیو کہ جدا تناں بڑا بڑا معجزات تے نشان آگیا تے شکوک گا تمام رستہ بند کر دتا گیا، دین گی حقانیت دھاڑی گا دینہ دے زیادہ واضح ہوگئی، ان واضح دلائل گے باوجود جیڑا لوک مکر گیا، حق گا معترف نہ ہویا، ظاہر ہوگیو کہ وہ معانداں تے معاند کسے دلیل نال وی نی منیاں کرتو تو مسلماناں ناں ہون ان گا قبول حق گی کے امید ہے، کیا ہون توڑی انگو عناد دیکھ گے تے آیات بیّنات واضحہ دے مُنہ موڑنوں، مشاہدو کر گے وی ان دے قبول حق گی امید رکھی جائے البتہ ہون ان گا ایمان لیان تے من جان گی یاہی صورت ہے کہ اللہ تعالیٰ اناں ناں مجبور کرے تے ان گو اختیار سلب فرما لئے اس طرح گی ہدایت اگر چاہتو تاں تمام لوک ہدایت ور ہوتا تے کوئے کافر نہ رہتو مگر دارُ الابتلا والامتحان گی حکمت اسگی مقتضی نی ف۸۷ یعنی وہ اس تکذیب تے عناد گی وجہ دے طرح طرح گا حوادث تے مصائب تے آفتاں، بلائیاں ماں مبتلا رہینگا، کدے قحط ماں، کدے لٹن ماں، کدے ماریا جان ماں، کدے قید ماں، ف۸۸ تے ان گا اضطراب (بے چینی) تے پریشانی گو باعث ہوئیگی، تے ان تک ان مصیبتاں گا نقصانات پہنچیں گا ف۸۹ اللہ تعالیٰ گی طرف دے فتح و نصرت آئے تے رسول کریم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم تے انگو دین غالب ہوئے تے مکہ مکرمہ فتح کیو جائے۔ بعض مفسرین نے کہیو کہ اس وعدہ دے روزِ قیامت مراد ہے جسماں اعمال گی جزا دتی جائیگی ف۹۰ اس گے بعد اللہ تعالیٰ اپناں نبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم گا دل گی تسکین فرمائے کہ اس قسم گا بیہودہ سوال تے ایسا مسخر واستہزا دے تم رنجیدہ نہ ہویو کیوں کہ ہادیاں ناں ایسا واقعات پیش آتا رہیں، چنانچہ ارشاد فرمائے ف۹۱ تے دنیا ماں اناں ناں قحط و قتل تے قید ماں مبتلا کیو تے آخرت ماں ان واسطے جہنم گو عذاب ہے ف۹۲ نیک گی وی تے بدگی وی یعنی اللہ تعالیٰ، کیا وہ ان بتاں گی طرح ہو سکے جیڑا ایسا نی نہ اناں ناں علم اے نہ قدرت، عاجز بے شعوراں ف۹۳ وہ ہے کون ف۹۴ اور جیڑو اُس گا علم ماں نی وہ باطلِ محض ہے، ہوہی نی سکتو کیونکہ اُس گا علم دے کائے چیز باہر نی لہذا اُس گے واسطے شریک ہونوں باطل تے غلط ف۹۵ گے پچھے پوئیں جسگی کائے اصل تے حقیقت نی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لِلَّذِيْنَ كَفَرُوْا مَكْرُهُمْ وَصُدُّوْا عَنِ السَّبِيْلِ ؕ وَمَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ
نظر ماں انگو فریب چنگو لگو اور وہ روکیا گیا ف٩٦ سدھا رستہ توں، اور جناں اللہ گمراہ کرے۔
فَمَا لَهٗ مِنْ هَادٍ ﴿۳۳﴾ لَهُمْ عَذَابٌ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ
اُساں کوئی ہدایت دین آلونی۔ انہاں ناں دنیا ماں ہی عذاب ہووے گو ف٩٧ اور بیشک آخرت گو عذاب
الْاٰخِرَةِ اَشَقُّ ۚ وَمَا لَهُمْ مِّنَ اللّٰهِ مِنْ وَّاقٍ ﴿۳۴﴾ مَثَلُ الْجَنَّةِ
سب توں سخت ہے اور اُنہاں ناں اللہ توں بچان آلو کوئی نی۔ حال اُس جنت گو جسکو
الَّتِىْ وُعِدَ الْمُتَّقُوْنَ ؕ تَجْرِىْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ ؕ اُكُلُهَا دَآئِمٌ
پرہیزگاراں نال وعدو کیوو ہے اُس گے ہیٹھوں نہر بگیں۔ اُس گا میوہ
وَّظِلُّهَا ؕ تِلْكَ عُقْبَى الَّذِيْنَ اتَّقَوْا ۖ وَّعُقْبَى الْكٰفِرِيْنَ النَّارُ ﴿۳۵﴾
اور سایو ہمیشہ واسطے ف٩٨ تقویٰ آلاں گو یوہ انجام ایں ف٩٩ اور کافراں گو انجام اگ
وَالَّذِيْنَ اٰتَيْنٰهُمُ الْكِتٰبَ يَفْرَحُوْنَ بِمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمِنَ الْاَحْزَابِ
اور جنہاں ناں ہم نے کتاب دتی ف١٠٠ وہ اُس ور خوش ہوویں جو تھاری طرف اُتریو اور ان ٹولاں ماں ف١٠١
مَنْ يُّنْكِرُ بَعْضَهٗ ؕ قُلْ اِنَّمَآ اُمِرْتُ اَنْ اَعْبُدَ اللّٰهَ وَلَآ
کُجھ وہ ایں جے جیڑا اُس کا کُجھ حصّہ گا منکر ایں۔ تم فرماؤ جے مناں دے یوہی حکم ہے جے اللہ گی بندگی کروں اور
اُشْرِكَ بِهٖ ؕ اِلَيْهِ اَدْعُوْا وَاِلَيْهِ مَاٰبِ ﴿۳۶﴾ وَكَذٰلِكَ اَنْزَلْنٰهُ حُكْمًا
اسکو شریک نہ بناؤں ہوں اُسے گی طرف سدھوں اور مناں اُسے گی طرف مڑ گے جانوں ایں ف١٠٢ اور ہم نے اسے طرح اُساں عربی فیصلو
عَرَبِيًّا ؕ وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ اَهْوَآءَهُمْ بَعْدَ مَا جَآءَكَ مِنَ الْعِلْمِ ۙ
اُتاریو ف١٠٣ اور اے سنن آلیا! کدے تو انگی خواہشاں ور چلے گو ف١٠٤ تناں علم ہون تو بعد

ف٩٦ یعنی رُشد وھدایت تے دین گی راہ دے ف٩٧ قتل تے قید گو ف٩٨ یعنی اُس گا میوہ تے اسگو سایو دائمی ہے، ان بچوں کوئے منقطع تے زائل ہون آلونی۔ جنت گو حال عجیب ہے اُساں نہ دنیہ ایں نہ چن نہ نیسر وباوجود اس گے غیر منقطع دائمی چھاں ایں ف٩٩ یعنی تقویٰ آلاں واسطے جنت ہے۔ ف١٠٠ یعنی وہ یہود ونصاریٰ جیڑا اسلام دے مشرف ھویا جیسو کہ حضرت عبداللہ بن سلام وغیرہ تے حبشہ تے نجران گا نصرانی ف١٠١ یہود ونصاریٰ تے مشرکین گا جیڑا تھاری عداوت ماں سرشار ایں تے تھارے وراناں نے چڑھائیں کی ایں ف١٠٢ اس ماں کہڑی گل قابلِ انکار ہے کیوں نی منتا ف١٠٣ یعنی جسطر حیا پہلا انبیاء نے ان گی زباناں ماں احکام دتا تھا اسے طرح ہم نے یو قرآن اے سیّد عالم صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلم تھاری زبان عربی ماں نازل فرمایو۔ قرآن کریم ناں حکم اس وجہ دے فرمایو کہ اساں اللہ تعالیٰ گی عبادت تے اُسگی توحید تے اُس گا دین گی طرف دعوت تے تمام تکالیف تے احکام تے حلال وحرام گو بیان ایں، بعض علماء نے فرمایو چونکہ اللہ تعالیٰ نے تمام مخلوق ور قرآن شریف گا قبول کرن تے اُس گے مطابق عمل کرن گو حکم فرمایو اس واسطے اسگوناں حکم رکھیو، ف١٠٤ یعنی کافراں گی، جیڑا اپنا دین گی طرف بلائیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مَا لَكَ مِنَ اللّٰهِ مِنْ وَّلِيٍّ وَّلَا وَاقٍ ﴿٣٧﴾ ع وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلًا ع٦ ٥
تو اللہ گے اگے نہ تیرو کوئی حمایتی ہوے گو نہ بچان آلو۔ اور بیشک ہم نے تھارا تو پہلاں رسول
مِّنْ قَبْلِكَ وَجَعَلْنَا لَهُمْ اَزْوَاجًا وَّذُرِّيَّةً ؕ وَمَا كَانَ لِرَسُوْلٍ اَنْ
پیجیا اور اُن واسطے بیوی ف۱۰۵ بچہ بنایا اور کسی رسول گو کم نی ہے
يَّاْتِيَ بِاٰيَةٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ ؕ لِكُلِّ اَجَلٍ كِتَابٌ ﴿٣٨﴾ يَمْحُوا اللّٰهُ مَا
کائے نشانی لے آئے مگر اللہ گا حکم نال ہر وعدہ واسطے ایک لکھت ف۱۰۶ ہے اللہ جو چاہے
يَشَآءُ وَيُثْبِتُ ۚۖ وَعِنْدَهٗۤ اُمُّ الْكِتٰبِ ﴿٣٩﴾ وَاِنْ مَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ
مٹائے اور جو چاہے باقی رکھے ف۱۰۷ اور اصل لکھیوو اُسے کول ہے ف۱۰۸ اور کدے ہم ہی تمناں دساں کوئے وعدو ف۱۰۹
الَّذِيْ نَعِدُهُمْ اَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَاِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلٰغُ وَعَلَيْنَا
جہڑو اُنہاں نال کیو تھو۔ یا اپنے کول پہلاں ہی ف۱۱۰ بلالیاں تو بہرحال تھارے ور صرف پہچان گی ذمہ داری ہے
الْحِسَابُ ﴿٤٠﴾ اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّا نَاْتِي الْاَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ اَطْرَافِهَا ؕ
اور حساب لینوں ف۱۱۱ مہارو کم ف۱۱۲ کیا اُنہاں ناں نی دستو جے ہم ہر طرفوں اُنگی آبادی ناں کٹاواں ف۱۱۳
وَاللّٰهُ يَحْكُمُ لَا مُعَقِّبَ لِحُكْمِهٖ ؕ وَهُوَ سَرِيْعُ الْحِسَابِ ﴿٤١﴾ وَقَدْ
اور اللہ حکم فرمائے اُسگو حکم پچھے سٹن آلو کوئی نی ف۱۱۴ اور اُسناں حساب لیتاں چرنی لگتو۔ اور
مَكَرَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلِلّٰهِ الْمَكْرُ جَمِيْعًا ؕ يَعْلَمُ مَا تَكْسِبُ
ان تو پہلاں ف۱۱۵ فریب کر گذریا ایں اور ساریں خفیہ تدبیراں گو مالک تے اللہ ہی ہے ف۱۱۶ وہ جانے جو کوئی

ف۱۰۵ شانِ نزول: کافراں نے سیّد عالم صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلم ور عیب لایو تھو کہ وہ نکاح کریں اگر نبی ہوتا تاں دنیاں ناں ترک چھڑتا بی بی بچاں دے کوئے تعلق نہ رکھتا۔ اس ور یاہ آیتِ کریمہ نازل ہوئی تے اناں ناں دسیو گیو کہ بی بی بچہ ہونوں نبوت گے منافی نی لہذا یوہ اعتراض محض بے جا ہے تے پہلاں وی جیہڑا رسول آیا ایں وہ وی نکاح کریں تھا، ان گا وی بی بی بچہ تھا۔ ف۱۰۶ اس دے اگے پچھے نی ہوسکتا خواہ وہ وعدو عذاب گو ہوئے یا کوئے ہور۔ ف۱۰۷ سعید بن جبیر تے قتادہ نے اس آیت گی تفسیر ماں کہیو کہ اللہ تعالیٰ جن احکام ناں چاہے منسوخ فرمائے جناں ناں چاہئے باقی رکھے۔ اناں ہی ابن جبیر گو ایک قول یوہ ہے کہ بندہ گا گناہاں ماں اللہ تعالیٰ جو چاہے مغفرت فرما گے مٹا چھڑے تے جو چاہے باقی رکھے۔ عکرمہ گو قول ہے کہ اللہ تعالیٰ توبہ دے جس گناہ ناں چاہے مٹا چھڑے تے اُسگی جگہ نیکیں لکھ چھڑے تے اسگی تفسیر ماں ہور وی اقوال ایں ف۱۰۸ جناں اُس نے ازل ماں لکھیو یوہ علمِ الٰہی ہے یا ام الکتاب دے لوح محفوظ مراد ہے۔ جسماں تمام کائنات تے عالم ماں ہون آلا تمام حوادث تے واقعات تے تمام اشیا لکھی ویں ایں تے ان ماں تغیر و تبدل نی ہو تو ف۱۰۹ عذاب گو ف۱۱۰ ہم تمناں ف۱۱۱ تے اعمال گی جزا دینوں ف۱۱۲ تو تم کافراں گا مُنہ موڑن دے رنجیدہ نہ ہویو تے عذاب گی جلدی نہ کریو ف۱۱۳ تے شرک گی زمین ناں دن بدن کہٹ کر رہیا ھاں، تے سیّد عالم صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلم گی مدد فرمائے تے ان گا لشکر ناں فتح مند فرمائے تے ان گا دین ناں غلبو دیے ف۱۱۴ اسگو حکم نافذ ہے کسے گی مجال نی کہ اُسماں چون و چرا یا تغیر و تبدل کر سکے جد وہ اسلام ناں غلبو دینوں چاہے تے کفر ناں پست کرنوں تو کس گی تاب و مجال اُس گا حکم ماں دخل دے سکے ف۱۱۵ یعنی گزری وی امتاں گا کفار اپناں انبیاء گے نال ف۱۱۶ فر بغیر اُسگی مشیّت گے کسے گی کے چل سکے تے جد حقیقت یاہ ہے تاں مخلوق گو کے خطرو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

كُلُّ نَفْسٍ ۗ وَسَيَعْلَمُ الْكُفّٰرُ لِمَنْ عُقْبَى الدَّارِ ﴿٤٢﴾ وَيَقُوْلُ الَّذِيْنَ

کمائے ف١١٧ اور ہون جانوں چاہیں کافر کساں ملے پچھلو گھر ف١١٨ اور کافر کہیں

كَفَرُوْا لَسْتَ مُرْسَلًا ۗ قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيْدًا ۢ بَيْنِيْ وَبَيْنَكُمْ ۙ

تو رُسول نی، تم فرماؤ اللہ ہی گواہ کافی ہے میرے تہارے بشکار ف١١٩

وَمَنْ عِنْدَهٗ عِلْمُ الْكِتٰبِ ﴿٤٣﴾

اور وہ جناں کتاب گو علم ہے ف١٢٠

سُوْرَةُ اِبْرٰهِيْمَ مَكِّيَّةٌ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ — اٰيَاتُهَا ٥٢ رُكُوْعَاتُهَا ٧

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف١

الٓرٰ ۚ كِتٰبٌ اَنْزَلْنٰهُ اِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى النُّوْرِ ۙ

ایک کتاب ہے ف٢ جیڑی ہم نے تہاری طرف اُتاری جے تم لوکاں ناں ف٣ نیرا بچوں ف٤ کڈو تے لوماں لے آو ف٥

بِاِذْنِ رَبِّهِمْ اِلٰى صِرَاطِ الْعَزِيْزِ الْحَمِيْدِ ﴿١﴾ اللّٰهِ الَّذِيْ لَهٗ مَا

ان گا رب گا حکم نال اس گا راہ ف٦ گی طرف جیڑو عزت آلو ساریاں خوبیاں آلو ہے۔ اللہ جے اُسے گو ہے جو کجھ

فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۗ وَوَيْلٌ لِّلْكٰفِرِيْنَ مِنْ عَذَابٍ

آسماناں اور زمین ماں ہے ف٧ اور کافراں واسطے خرابی ہے۔ ایک سخت

شَدِيْدِ ﴿٢﴾ الَّذِيْنَ يَسْتَحِبُّوْنَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا عَلَى الْاٰخِرَةِ

عذاب نال جنہاں آخرت توں دُنیا گی زندگی پیاری ہے

وَيَصُدُّوْنَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَيَبْغُوْنَهَا عِوَجًا ۗ اُولٰٓئِكَ فِيْ

اور اللہ گا راہ تو روکیں ف٨ اور اُساں کجی چاہیں وہ

ف١١٧ ہرایک گی کمائی اللہ تعالیٰ ناں معلوم ایں تے اُس گے کول ان گی جزا مقرر ہے۔ ف١١٨ یعنی کافر عنقریب جان لیں گا کہ آخرت گو آرام تے راحت مومن گے واسطے ہے تے اُت گی ذلّت تے خواری کافراں واسطے ف١١٩ جس نے میرا ہتھ ور معجزات باہرہ تے آیات قاہرہ ظاہر فرما گے میرا نبی مرسل ھون گی شہادت دتی ف١٢٠ خواہ وہ علماء یہود بچوں توریت گو جانن آلو ہوئے یا نصاریٰ بچوں انجیل گو عالم، وہ سیّد عالم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم گی رسالت ناں اپنی کتاباں ماں دیکھ گے جانیں ان علما بچوں اکثر آپ گی رسالت گی شہادت دیں ف١ سورۂ ابراھیم مکّی ہے۔ سوائے آیت اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ بَدَّلُوْا نِعْمَتَ اللّٰهِ كُفْرًا تے اس گا بعد آلی آیت گے۔ اس سورت ماں ست (٧) رکوع بنجا (٥٢) آیات اٹھ سو اکاٹھ (٨٦١) کلمہ ترے ہزار چار سو چونتیس (٣٤٣٤) حرف ایں ف٢ یوہ قرآن شریف ف٣ کفر تے گمراہی تے جہالت و نافرمانی گی ف٤ ایمان گا ف٥ ظلمات ناں جمع تے نور ناں واحد گا صیغہ نال ذکر فرمان ماں اشارو ہے کہ دینِ حق گو راہ ایک ہے (صراطِ مستقیم) تے کفر و ضلالت گا طریقہ بہت ف٦ یعنی دین اسلام ف٧ وہ سب گو خالق تے مالک ھے۔ سب اُس گا بندہ تے مملوک (ملکیت) تو اُسکی عبادت سب ور لازم تے ضروری تے اُس گے بغیر کسے گی عبادت جائز نی ف٨ تو لوکاں ناں دین الٰہی قبول کرن دے روکن آلا ہوئیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ضَلٰلٍۢ بَعِيْدٍ ۝٣ وَمَآ اَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُوْلٍ اِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهٖ
دور گی گمراہی ماں ایں ف۹ اور ہم نے ہر رسول اُسے گی قوم گی زبان ماں پیجیو ف۱۰
لِيُبَيِّنَ لَهُمْ ۭ فَيُضِلُّ اللّٰهُ مَنْ يَّشَاۗءُ وَيَهْدِيْ مَنْ يَّشَاۗءُ ۭ
جے وہ انہاں ناں صاف دَسے ف۱۱ فر اللہ گمراہ کرے جِناں چاہے
وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ۝٤ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مُوْسٰى بِاٰيٰتِنَآ اَنْ اَخْرِجْ
اور ہدایت دیے جِناں چاہے اور وہی عزت حکمت آلو ہے۔ اور بیشک ہم نے موسیٰ ناں اپنی نشانی ف۱۲ دے گے پیجیو جے
قَوْمَكَ مِنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى النُّوْرِ ڏ وَذَكِّرْهُمْ بِاَيّٰىمِ اللّٰهِ ۭ اِنَّ فِيْ
اپنی قوم ناں نیرا ف۱۳ بچوں لوماں لے آ، اور اُنہاں ناں اللہ گا دن یاد کرا ف۱۴ بیشک اُساں
ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُوْرٍ ۝٥ وَاِذْ قَالَ مُوْسٰى لِقَوْمِهِ اذْكُرُوْا
نشانی ایں ہر بڑا صبر آلا شکر گزار واسطے اور جد موسیٰ نے اپنی قوم ناں کہیو ف۱۵ یاد کرو
نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ اَنْجٰىكُمْ مِّنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَسُوْمُوْنَكُمْ سُوْۗءَ
اپنے اپر اللہ گا احسان ناں جد اُس نے تمناں فرعونیاں توں نجات دِتی۔ جیڑا تمناں بُری ماردیں تھا اور تھارا فرزنداں
الْعَذَابِ وَيُذَبِّحُوْنَ اَبْنَاۗءَكُمْ وَيَسْتَحْيُوْنَ نِسَاۗءَكُمْ ۭ وَفِيْ ذٰلِكُمْ
ناں ذبح کریں تے تھاری بچیاں ناں زندہ رکھیں تھا اور اُس ماں ف۱۶

ف۹ کہ حق دے بہت دور ہوگیا ایں ف۱۰ جسماں وہ رسول مبعوث ہویو خواہ اسگی دعوت عام ہوئے تے دوجی قوماں تے دوجا ملکاں ور وی اسگی اتباع لازم ہوئے جیسو کہ حضرت سیّد انبیاء صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم گی رسالت تمام آدمیاں تے جنّاں بلکہ ساری خلقت گی طرف ہے تے آپ سب گا نبی این جیسو کہ قرآن کریم ماں فرمایو گیو لِیَکُوْنَ لِلْعٰلَمِیْنَ نَذِیْرًا (سورہ فرقان ۱/۲۵) ف۱۱ اور اُسگی قوم اچھی طرح سمجھ لئے تو دوجی قوماں ناں ترجماں گے ذریعے وہ احکام پچادتا جائیں تے ان گا معنیٰ سمجھادتا جائیں۔ بعض مفسرین نے اس آیت گی تفسیر ماں یوہ وی فرمایو ہے کہ قَوْمِہٖ گی ضمیر سیّد عالم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم گی طرف راجع ہے تے معنیٰ یہ ایں کہ ہم نے ہر رسول ناں سیّد عالم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم گی زبان عربی ماں وحی فرمائی تے یہ معنیٰ ایک روایت ماں وی آیا ایں کہ وحی ہمیشہ عربی ماں نازل ہوئی فر انبیاء علیہم السلام نے اپنی قوماں واسطے ان گی زباناں ماں ترجمو فرمایو۔ (اتقان، حسینی) مسئلو: اس دے معلوم ہویو کہ عربی تمام زباناں ماں سب دے افضل واعلیٰ ہے ف۱۲ کمثل عصا تے یدِ بیضا وغیرہ معجزاتِ باہرہ گے ف۱۳ کفر گی دے کڈھ گے ایمان گا۔ ف۱۴ قاموس ماں ایں کہ ایام اللہ دے اللہ تعالیٰ گی نعمت مراد ایں۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما تے اُبی بن کعب تے مجاھد تے قتادہ رضی اللہ تعالیٰ عنھم نے وی ایامُ اللہ گی تفسیر "اللہ گی نعمت" فرمائیں۔ مقاتل گو قول ہے کہ ایام اللہ دے وہ بڑا بڑا واقعات مراد ایں جیڑا اللہ تعالیٰ گا امر ناں واقع ہویا۔ بعض مفسرین نے فرمایو کہ ایام اللہ دے وہ دن مراد ایں جن ماں اللہ تعالیٰ نے اپناں بنداں ور انعام کیا جیسو کہ بنی اسرائیل واسطے من وسلویٰ اُتارن گو دن، حضرت موسیٰ واسطے دریا ماں رستو بنان گو دن (خازن ومدارک ومفرداتِ راغب) ان ایام اللہ ماں سب دے بڑی نعمت گو دن سیّد انبیاء صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم گی ولادت باسعادت تے معراج گو دن این، ان گی یاد قائم کرنی وی اس آیت گا حکم ماں آئے۔ اسے طرح ہور بزرگاں ور جیڑیں اللہ تعالیٰ گی نعمت ہوئیں یا جن دناں ماں واقعاتِ عظیمہ پیش آیا جیسو کہ دسویں محرم ناں کربلا گو واقعو ان گی یادگار قائم کرنی وی تذکیر بایام اللہ ماں داخل ہے، بعض لوک میلاد شریف، معراج شریف تے ذکرِ شہادت گا ایام گی تخصیص ماں کلام کریں (بحث کریں) اناں ناں اس آیت دے نصیحت پذیر ہونو چاہئے ف۱۵ حضرت موسیٰ علیہ الصلوٰۃ والتسلیمات گو اپنی قوم ناں یو ارشاد فرمانو تذکیر بایام اللہ گی تعمیل ہے ف۱۶ یعنی نجات دین ماں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

بَلَآءٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ عَظِيْمٌ ۝٦ وَاِذْ تَاَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِنْ شَكَرْتُمْ
تھارا رب گو بڑو فضل ہویو۔ اور یاد کرو جد تھارا رب نے سنا چھڑیو جے کدے تم احسان منیں گا
لَاَزِيْدَنَّكُمْ وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ اِنَّ عَذَابِيْ لَشَدِيْدٌ ۝٧ وَقَالَ مُوْسٰٓى
تاں ہوں تمناں ہور دیوں گو ف١٧ اور کدے ناشکری کرو گا تاں میرو عذاب بڑو سخت ہے۔ اور موسیٰ نے کہیو
اِنْ تَكْفُرُوْٓا اَنْتُمْ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ جَمِيْعًا ۙ فَاِنَّ اللّٰهَ لَغَنِيٌّ
اگر تم تے ہور جتنا وی زمین ماں ایں سارا کافر ہوجاؤ ف١٨ بیشک اللہ بے پرواہ ہے
حَمِيْدٌ ۝٨ اَلَمْ يَاْتِكُمْ نَبَؤُا الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِكُمْ قَوْمِ نُوْحٍ وَّعَادٍ
خوبیاں آلو۔ کیا تمناں اُنگی خبرنی آئی جیڑیں (امت) تھارا تو پہلاں تھی نوح گی قوم اور عاد
وَّثَمُوْدَ ۬ۛ وَالَّذِيْنَ مِنْۢ بَعْدِهِمْ ۛؕ لَا يَعْلَمُهُمْ اِلَّا اللّٰهُ ؕ جَآءَتْهُمْ
اور ثمود اور جیڑی ان توں بعد ہوئیں۔ اُنہاں ناں اللہ ہی جانے ف١٩ ان گے
رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ فَرَدُّوْٓا اَيْدِيَهُمْ فِيْٓ اَفْوَاهِهِمْ وَقَالُوْٓا اِنَّا كَفَرْنَا
کول ان گا رسول روشن دلیل لے گے آیاف٢٠ تاں وہ اپناں ہتھ ف٢١ اپناں مُنھ گی طرف لے گیا ف٢٢ اور بولیا ہم منکر ہاں
بِمَآ اُرْسِلْتُمْ بِهٖ وَاِنَّا لَفِيْ شَكٍّ مِّمَّا تَدْعُوْنَنَآ اِلَيْهِ مُرِيْبٍ ۝٩
اُس گا جیڑو تھارے ہتھ پیجیو گیو اور جس راہ ف٢٣ گی طرف ہمناں سدیں اُساں ہمناں وہ شک ہے جے گل کھلن نی دیتو۔
قَالَتْ رُسُلُهُمْ اَفِي اللّٰهِ شَكٌّ فَاطِرِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ يَدْعُوْكُمْ
ان گا رسولاں نے کہیو کیا اللہ ماں شک ہے؟ ف٢٤ آسماناں اور زمین گو بنان آلو تمناں بلائے ف٢٥
لِيَغْفِرَ لَكُمْ مِّنْ ذُنُوْبِكُمْ وَيُؤَخِّرَكُمْ اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى ؕ قَالُوْٓا اِنْ
جے تھارا کجھ گناہ بخشے ف٢٦ اور موت گا مقررہ وقت توڑی تھاری زندگی عذاب توں بغیر گزر جائے بولیا

ف١٧ اس آیت دے معلوم ہویو کہ شکر کرن نال نعمت زیادہ بدھے۔ شکر گی اصل یاہ ہے کہ آدمی نعمت گو تصور تے اسگو اظہار کرے تے حقیقت شکر، یاہ ہے کہ منعم گی نعمت گو اسگی تعظیم گے نال اعتراف کرے تے نفس ناں اسگو عادی بنائے۔ اِت ایک باریکی ہے وہ یاہ کہ بندو جد اللہ تعالیٰ گی نعمتاں تے اُس گا طرح طرح گا فضل و کرم تے احسان گو مطالعو کرے تو س گا شکر ماں مشغول ہوئے اس دے نعمت زیادہ ہوئے اور بندہ گا دل ماں اللہ تعالیٰ گی محبت بدھتی چلی جائے۔ یوہ مقام بہت برتر تے اعلیٰ ہے۔ تے اس دے اعلیٰ مقام یوہ کہ منعم گی محبت اتنی غالب ہوئے کہ قلب ناں نعمتاں گی طرف التفات باقی نہ رہے، یوہ مقام صدیقاں گو ہے۔ اللہ تعالیٰ اپناں فضل و کرم نال ہمناں شکر گی توفیق عطا فرمائے ف١٨ تو تم ہی نقصان اٹھائیں تے تم ہی نعمتاں دے محروم رہنگا۔ ف١٩ کتنا تھا ف٢٠ تے اناں نے معجزات دسیا ف٢١ شدتِ غیظ نال ف٢٢ حضرت ابن مسعود رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو کہ وہ غصہ ماں آگے اپناں ہتھ کٹن لگا حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ اناں نے کتاب اللہ سن گے تعجب نال اپناں مُنھ ور ہتھ رکھیا۔ غرض یاہ کائے نہ کائے انکار گی اداتھی ف٢٣ یعنی توحید و ایمان ف٢٤ کیا اُسگی توحید ماں تردّد ہے۔ یوہ کسطرح ہوسکے، اسگی دلیل تے نہات ظاہر ایں ف٢٥ اپنی طاعت تے ایمان گی طرف ف٢٦ جد تم ایمان لیاؤ اس واسطے کہ اسلام لیان دے بعد پہلاں گا گناہ بخش دتا جائیں۔ سوائے حقوق عباد گے تے اسے واسطے کجھ گناہ فرمایو۔

ربع

الثلثة

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اَنْتُمْ اِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا ؕ تُرِيْدُوْنَ اَنْ تَصُدُّوْنَا عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ
بولیا تم دے مہارا ہی جسا آدمی ہیں ف۲۷ تم چاہیں جے ہم رُک جاں اُس توں جناں مہارا باپ دادا
اٰبَآؤُنَا فَاْتُوْنَا بِسُلْطٰنٍ مُّبِيْنٍ (۱۰) قَالَتْ لَهُمْ رُسُلُهُمْ اِنْ نَّحْنُ
پوجیں تھا ف۲۸ ہون کائے روشن سند مہارے کول لے آوَ ف۲۹ ان گا رسولاں نے انہاں ناں کہیو ف۳۰ ہم ہاں
اِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَمُنُّ عَلٰى مَنْ يَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖ ؕ
دے تھاری طرح ہی مگر اللہ اپناں بنداں بچوں جس ور چاہے فضل فرمائے ف۳۱
وَمَا كَانَ لَنَآ اَنْ نَّاْتِيَكُمْ بِسُلْطٰنٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ ؕ وَعَلَى
اور مہارو کم نی جے ہم تھارے کول کائے سندلے آنواں اللہ گا حکم تو بغیر
اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُوْنَ (۱۱) وَمَا لَنَآ اَلَّا نَتَوَكَّلَ عَلَى اللّٰهِ وَقَدْ
اور مسلماناں ناں اللہ ہی ور پروسو کرنو چاہیئے ف۳۲ اور ہمناں کے ہویو جے اللہ اپر پروسو نہ کراں ف۳۳
هَدٰىنَا سُبُلَنَا ؕ وَلَنَصْبِرَنَّ عَلٰى مَآ اٰذَيْتُمُوْنَا ؕ وَعَلَى اللّٰهِ
اُسنے دے مہاری راہ ہمناں دسی ف۳۴ اور تم جیڑا ہمناں ستا رہیا ہیں ہم ضرور صبر کراں گا اور
فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُوْنَ (۱۲) ع وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لِرُسُلِهِمْ لَنُخْرِجَنَّكُمْ ع ۲ ۱۴
پروسو کرن آلاں ناں اللہ ہی ور پروسو کرنو چاہیئے اور کافراں نے اپنا رسولاں ناں کہیو ہم ضرور تمناں
مِّنْ اَرْضِنَآ اَوْ لَتَعُوْدُنَّ فِىْ مِلَّتِنَا ؕ فَاَوْحٰٓى اِلَيْهِمْ رَبُّهُمْ لَنُهْلِكَنَّ
اپنی زمین ف۳۵ توں کڈھ چھڑاں گا یا تم مہارا دین ور آجاوَ تے انہاں ناں ان گا رب نے وحی بھیجی جے ہم ضرور ان
الظّٰلِمِيْنَ (۱۳) لا وَلَنُسْكِنَنَّكُمُ الْاَرْضَ مِنْۢ بَعْدِهِمْ ؕ ذٰلِكَ لِمَنْ
ظالماں ناں ہلاک کراں گا۔ اور ہم تمناں ضرور ان توں بعد زمین ماں بساں گا ف۳۶ یوہ اُس واسطے ہے جہڑو ف۳۷
خَافَ مَقَامِىْ وَخَافَ وَعِيْدِ (۱۴) وَاسْتَفْتَحُوْا وَخَابَ كُلُّ جَبَّارٍ
میرے سامنے کھلن توں ڈرے اور میں جیڑو عذاب گو حکم سنایو ہے۔ اُس تے ڈرے۔ اور انہاں نے ف۳۸ فیصلو منگیو اور ہر سرکش

ف۲۷ ظاہر ماں ھمناں اپنی طرح معلوم ہوئیں فرکسطرح منیوں جائے کہ ھم دے نبی نہ ہویا تے تمناں یا فضیلت مل گئی ف۲۸ یعنی بت پرستی دے ف۲۹ جس دے تھارا دعویٰ گو سچو ہونوں ثابت ہوئے۔ یوہ کلام ان گو عناد تے سرکشی کی وجہ دے تھو تے باوجود اس گے کہ انبیاء معجزات لے گے آیا تھا فروی اناں نے نوئیں سند منگی تے پیش شدہ معجزات ناں کالعدم قرار دے چھڑیو ف۳۰ اچھو یوہی منوں ف۳۱ تے نبوت ورسالت گے نال برگزیدہ فرمائے تے اس منصب عظیم گے نال مشرف فرمائے ف۳۲ وہی دشمناں گا شرناں دور فرمائے تے اس دے محفوظ رکھے ف۳۳ مہارا دے ایسو ہو ہی نی سکتو کیونکہ ہم جاناں کہ جو کچھ قضائے الٰہی ماں ہے وہی ہویگو، ھمناں اس ور پورو اعتماد تے پروسو ہے ابوتراب رضی اللہ تعالیٰ عنہ گو قول ہے کہ توکل بدن ناں عبودیت ماں سٹو، قلب ناں ربوبیت گے نال جوڑ گے رکھنوں ،عطا ور شکر، تے بلا ور صبر گوناں ایں ف۳۴ تے رُشد وھدایت گا رستہ مہارے ور واضح فرما چھڑیا اور ھم جاناں کہ تمام امور اسکی قدرت تے اختیار ماں ایں۔
ف۳۵ اپناں کھراں دے ف۳۶ حدیث شریف ماں ایں جیڑو اپناں ھمسایہ ناں ایذا دیے اللہ تعالیٰ اُس کھر گا اسے ھمسایہ ناں اس گا کھر گو مالک بنائے۔
ف۳۷ قیامت گے دن ف۳۸ یعنی انبیاء کرام علیھم السلام نے اللہ تعالیٰ دے مدد طلب کی یا امتاں نے اپنے دے رسولاں گے درمیان اللہ تعالیٰ دے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

عَنِيْدٍ ﴿١٥﴾ مِّنْ وَّرَآئِهٖ جَهَنَّمُ وَيُسْقٰى مِنْ مَّآءٍ صَدِيْدٍ ﴿١٦﴾
ہٹ دھرم نامراد ہویو ف٣٩ جہنم اُس گے پچھے لگی اور اُسناں پیپ (راد) گو پانی پیا لیو جائے گو۔
يَّتَجَرَّعُهٗ وَلَا يَكَادُ يُسِيْغُهٗ وَيَاْتِيْهِ الْمَوْتُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ
بڑی مشکل نال اُسگی تھوڑی تھوڑی کوٹ پرے گو اور گلاتوں اندر اتارن گی امید نہ ہوویگی ف٤٠ اور اُسناں ہر طرف توں موت آئیگی
وَّمَا هُوَ بِمَيِّتٍ ؕ وَمِنْ وَّرَآئِهٖ عَذَابٌ غَلِيْظٌ ﴿١٧﴾ مَثَلُ الَّذِيْنَ
اور مریں نی اور اُس گے پچھے ایک کنوں عذاب ہے ف٤١ اپناں
كَفَرُوْا بِرَبِّهِمْ اَعْمَالُهُمْ كَرَمَادِ ِۨاشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيْحُ فِيْ يَوْمٍ
رب گا منکراں گو حال اِسو ہے جے اُن گا عمل ف٤٢ سوا کہ گی طرح ایں جے ان ور سخت ہوا چلی۔
عَاصِفٍ ؕ لَا يَقْدِرُوْنَ مِمَّا كَسَبُوْا عَلٰى شَيْءٍ ؕ ذٰلِكَ هُوَ الضَّلٰلُ
آندھی گے دن ف٤٣ ساری کمائی بچوں کجھ وی ہتھ نہ لگویاہ ہی ہے دور گی
الْبَعِيْدُ ﴿١٨﴾ اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ ؕ اِنْ
گمراہی۔ کیا تیں نی دیکھیو جے اللہ نے زمین و آسمان حق گے نال بنایا؟ ف٤٤ کدے
يَّشَاْ يُذْهِبْكُمْ وَيَاْتِ بِخَلْقٍ جَدِيْدٍ ﴿١٩﴾ وَّمَا ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ
چاہے تاں تمناں لے جائے ف٤٥ اور ایک نوی مخلوق لے آئے ف٤٦ اور یوہ ف٤٧ اللہ ور
بِعَزِيْزٍ ﴿٢٠﴾ وَبَرَزُوْا لِلّٰهِ جَمِيْعًا فَقَالَ الضُّعَفٰٓؤُا لِلَّذِيْنَ اسْتَكْبَرُوْٓا
کجھ دشوار نی۔ اور سارا اللہ گا دربار ماں ف٤٨ علانیہ حاضر ہوویں گا تاں جیڑا کمزور تھا ف٤٩ طاقت آلاں ناں کہیں گا ف٥٠
اِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ اَنْتُمْ مُّغْنُوْنَ عَنَّا مِنْ عَذَابِ اللّٰهِ
ہم تھارے تابع تھا کیا تھارا دے ہوسکے اللہ گا عذاب بچوں کجھ مہارے دروں

ف٣٩ معنی یہ ایں کہ انبیاء گی نصرت فرمائی گئی تے اناں ناں فتح دتی گئی تے حق گا معاند، سرکش کافر نامراد ہویا تے ان گی خلاصی گی کائے سبیل نہ رہی ف٤٠ حدیث شریف ماں ایں کہ جہنمی ناں پیپ (پس، راد) گو پانی پیالیو جائے گو جدوہ مُنھ گے کول آئے گو تو اسناں بہت ناگوار معلوم ہوئے گو اور جدہور قریب ہوئے گو تو اس دے چہرو پُنے جائیگو تے سرتک گی کھل سڑھ گے جھڑ جائیگی، جد پیئے گو تو آنتڑیں کٹ گے نکل جائیں گیں۔ اللہ گی پناہ ف٤١ یعنی ہر عذاب گے بعداس دے زیادہ سخت تے غلیظ عذاب ہوئے گو (نَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنْ عَذَابِ النَّارِ وَمِنْ غَضَبِ الْجَبَّارِ) ف٤٢ جناں ناں وہ نیک سمجھیں تھا جیسو کہ محتاجاں گی امداد، مسافراں گی اعانت تے بیماراں گی خبر گیری وغیرہ چونکہ وہ ایمان گے نال نی تھا اس واسطے وہ سب بیکار ایں۔ تے ان گی ایسی مثال ہے ف٤٣ تے وہ سب اڈگئی تے اس گا اجزا منتشر ہوگیا تے اُس بچوں کجھ باقی نہ رہیو۔ یوہی حال کفار گا اعمال گو ہے۔ کہ ان گا شرک تے کفر گی وجہ دے سب برباد تے باطل ہوگیا۔ ف٤٤ ان ماں بڑی حکمت این تے ان گی پیدائش بیکار نی ف٤٥ معدوم کر چھڑے ف٤٦ تھاری جگہ جیڑی فرمانبردار ہوئے اس گی قدرت گے اگے کہڑی بڑی گل ہے جیڑو آسمان تے زمین پیدا کرن ور قادر ہے۔ ف٤٧ معدوم کرنوں تے موجود کرنوں ف٤٨ روز قیامت ف٤٩ اور دولت منداں تے بااثر لوکاں گا اتباع ماں اناں نے کفر اختیار کیو تھو ف٥٠ کہ دین تے اعتقاد ماں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مِنْ شَيْءٍ ؕ قَالُوْا لَوْ هَدٰىنَا اللّٰهُ لَهَدَيْنٰكُمْ ؕ سَوَآءٌ عَلَيْنَآ اَجَزِعْنَآ

ٹال چھڑو ف۵۱ کہیں گا جے کدے اللہ ہمناں ہدایت دیتو ف۵۲ تاں ہم تمناں دیتا۔ مہارے ور برابر ہی اے پانویں صبر کراں یا بے قراری

اَمْ صَبَرْنَا مَا لَنَا مِنْ مَّحِيْصٍ ﴿۲۱﴾ وَقَالَ الشَّيْطٰنُ لَمَّا قُضِيَ الْاَمْرُ ع ۳/۹ ۱۵

مہارے واسطے کتے پناہ نی۔ اور شیطان فیصلہ تو بعد کہے گو ف۵۳

اِنَّ اللّٰهَ وَعَدَكُمْ وَعْدَ الْحَقِّ وَوَعَدْتُّكُمْ فَاَخْلَفْتُكُمْ ؕ وَمَا كَانَ

بیشک اللہ نے تمناں سچو وعدو دتو تھو ف۵۴ اور میں جھوٹو تمناں وعدو دتو تھو ف۵۵ وہ میں تھارے نال جھوٹو کیو تھو

لِيَ عَلَيْكُمْ مِّنْ سُلْطٰنٍ اِلَّآ اَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِيْ ۚ فَلَا

اور میرو تھارے ور کوئی قابو نی تھو۔ ف۵۶ مگر نوں ہی جے میں تمناں ف۵۷ سدیو تمنے میری من لئی تاں ف۵۸ ہوں

تَلُوْمُوْنِيْ وَلُوْمُوْٓا اَنْفُسَكُمْ ؕ مَآ اَنَا بِمُصْرِخِكُمْ وَمَآ اَنْتُمْ بِمُصْرِخِيَّ ؕ

میرے ور الزام نہ لاؤ ف۵۹ خود اپناں آپ ور الزام لاؤ نہ ہوں تھاری فریاد ناں پہنچ سکوں نہ تم میری فریاد ناں پہنچ سکیں۔

اِنِّيْ كَفَرْتُ بِمَآ اَشْرَكْتُمُوْنِ مِنْ قَبْلُ ؕ اِنَّ الظّٰلِمِيْنَ لَهُمْ عَذَابٌ

وہ جد تم نے پہلاں مناں شریک بنایو ف۶۰ تھو ہوں اُس توں سخت بیزار ہاں بیشک ظالماں واسطے دردناک

اَلِيْمٌ ﴿۲۲﴾ وَاُدْخِلَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ

عذاب ہے۔ اور وہ جیڑا ایمان لے آیا اور چنگا عمل کیا وہ باغاں ماں داخل کیا جائینگا۔

مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا بِاِذْنِ رَبِّهِمْ ؕ تَحِيَّتُهُمْ

جن گے ہیٹھوں نہر بگیں ہمیشہ اُساں رہیں گا اپناں رب گا حکم نال، اُس ماں اُن گا ملتے وقت

ف۵۱ ان گو یوہ کلام توبیخ تے عناد گا طور ور ہو یگو کہ دنیا ماں تم نے گمراہ کیو تھو تے راہِ حق دے روکیو تھو تے بڑی بڑی گل کریں تھا، ہون وہ دعویٰ کیاں گیا ہون اس عذاب دے تھوڑو جیو تے ٹالو، کافراں گا سرداراس گا جواب ماں ف۵۲ جد آپ ہی گمراہ ہو رہیا تھا تاں تمناں کے راہ دستا، ہون خلاصی گو کوئے رستو نی، نہ کافراں واسطے شفاعت، آؤ رواں تے فریاد کراں، پنج سو سال تک فریاد تے زاری کرتا رہنگا۔ تے کجھ کم نہ آئیگی تاں کہیں گا ہون صبر کر گے دیکھو شاید اسنال کم بن جائے، پنج سو سال صبر کرینگا وہ وی کم نہ آئیگو تاں کہیں گا کہ ف۵۳ تے حساب دے فراغت ہو جائیگی، جنتی جنت گا تے دوزخی دوزخ گا حکم پا کے جنت تے دوزخ ماں داخل ہو جائیں گا تے دوزخی شیطان ور ملامت کریں گا تے اسناں برو کہنگا کہ بدنصیبا تیں ہمناں گمراہ کر گے اس مصیبت ماں پایو تو وہ جواب دے گو کہ ف۵۴ کہ مرن دے بعد فراٹھنوں این تے آخرت ماں نیکیاں تے بدیاں گو بدلو ملیگو، اللہ تعالیٰ گو وعدو سچو تھو سچو ہو یو۔ ف۵۵ کہ مرن دے بعد اٹھنوں، نہ جزا، نہ جنت، نہ دوزخ ف۵۶ نہ میں تمناں اپنی اتباع ور مجبور کیو تھو، یا یہ کہ میں اپناں وعدہ ور تھارے سامنے کائے حجت تے بُرہان پیش نی کی تھی۔ ف۵۷ وسوسہ پا گے گمراہی کی طرف ف۵۸ تے بغیر حجت تے دلیل گے تم میرا بہکاوا ماں آ گیا باوجود اس گے کہ اللہ تعالیٰ نے تمناں دے فرما چھڑیو تھو کہ شیطان گا بہکاوا ماں نہ آیو تے اُس گا رسول اُسگی طرف دے دلائل لیگے تھارے کول آیا تے اناں نے دلیل پیش کیں اور برہان قائم فرمائیں تو تھارے ور خود لازم تھو کہ تم ان گی اتباع کرتا تے ان گا روشن دلائل تے باندہ معجزات دے مُنھ نہ پھیرتا اور میری گل نہ منتا تے میری طرف توجہ نہ کرتا مگر تم نے ایسو نہ کیو۔ ف۵۹ کیونکہ ہوں دشمن ہوں تے میری دشمنی ظاہر ہے تے دشمن دے خیر خواہی گی امید رکھنی ہی حماقت تے بے وقوفی ہے تو ف۶۰ اللہ تعالیٰ گو اُس گی عبادت ماں (خازن)

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فِيهَا سَلٰمٌ ﴿۲۳﴾ اَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً

گو تحفو سلام اے ف۶۱ کیا تم نے نی دیکھیو اللہ نے کسی مثال بیان فرمائی پاکیزہ گل گی ف۶۲

كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ اَصْلُهَا ثَابِتٌ وَّ فَرْعُهَا فِي السَّمَآءِ ﴿۲۴﴾ تُؤْتِيْٓ

جسطرح پاکیزہ درخت جسگی جڑ قائم تے شاخ آسمان ماں ہر وقت

اُكُلَهَا كُلَّ حِيْنٍۭ بِاِذْنِ رَبِّهَا ۗ وَيَضْرِبُ اللّٰهُ الْاَمْثَالَ لِلنَّاسِ

اپنو پھل دیے اپناں رب گا حکم نال ف۶۳ اور لوکاں واسطے مثال بیان فرمائے۔

لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُوْنَ ﴿۲۵﴾ وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيْثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيْثَةِ

تانجہ وہ سمجھیں ف۶۴ اور گندی گل ف۶۵ گی مثال جس طرح ایک گندو درخت ف۶۶

اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْاَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ ﴿۲۶﴾ يُثَبِّتُ اللّٰهُ

جھڑو زمین وروں کٹ دتو جائے ہوں اُسگو کوئی مقام نی۔ ف۶۷ اللہ ثابت قدم رکھے

الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِي الْاٰخِرَةِ ۚ

ایمان آلاں ناں حق بات ور ف۶۸ دنیا گی زندگی ماں ف۶۹ اور آخرت ماں ف۷۰

۴ ع وَيُضِلُّ اللّٰهُ الظّٰلِمِيْنَ ۙ وَيَفْعَلُ اللّٰهُ مَا يَشَآءُ ﴿۲۷﴾ اَلَمْ تَرَ اِلَى

۱۶ اور اللہ ظالماں ناں گمراہ کرے ف۷۱ اور اللہ جو چاہے کرے۔ کیا تم نے اُنہاں ناں

ف۶۱ اللہ تعالیٰ گی طرف دے تے فرشتاں گی طرف دے تے آپسماں ایک دوجا گی طرف دے ف۶۲ یعنی کلمہ توحید گی ف۶۳ ایسو ہی ایمان گو کلمو ایں کہ اسکیں جیڑ قلب مومن گی زمین ماں ثابت تے مضبوط ہوئیں تے اسکیں شاخ یعنی عمل آسمان ماں پہچیں تے اس گا پھل برکت تے ثواب ہر وقت حاصل ہوئیں۔ حدیث شریف ماں ایں کہ سیّد عالم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے اصحاب کرام دے فرمایو وہ درخت دسو جیڑو مومن گی طرح ہے اس گا پتر نی چھڑتا تے وہ ہر ویلے پھل دیے (یعنی جسطرح مومن گا عمل برباد تے ضائع نی ھوتا تے اسکیں برکت ہر وقت حاصل ہوتی رہیں) صحابہ کرام نے سوچیو کہ ایسو کیڑو درخت ہے جس گا پتر نہ چھڑتا ہوئیں تے اسگو پھل ہر ویلے موجود رہتو ہوئے چنانچہ جنگل گا درختاں گا ناں لیا جد ایسو کوئے درخت خیال ماں نہ آیو تاں حضور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دے دریافت کیو، فرمایو وہ کھجور گو درخت ہے۔ حضرت ابن عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے اپنا والد ماجد حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے عرض کیو کہ جد حضور نے دریافت فرمایو تھو تاں میرا دل ماں آیو تھو کہ یوہ کھجور گو درخت ہے لیکن بڑا بڑا صحابہ کرام تشریف فرما تھا ہوں چھوٹو تھو اس وجہ دے میں ادبا جواب نی دتو خاموش رہیو، حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو اگر تم جواب دے چھڑتا تاں مناں بڑی خوشی ہوتی ف۶۴ تے ایمان لیائیں کیوں کہ مثالاں نال معنیٰ اچھی طرح دل ماں بیس جائیں۔ ف۶۵ یعنی کفری کلام ف۶۶ اندر اُن گی طرح جسگو سواد کوڑو تے بو ناگوار یا تھوم گی طرح بدبودار ف۶۷ کیونکہ جڑ اس گی زمین ماں ثابت تے پائدار نی، شاخ انگیں بلندنی ہوتیں۔ وہی حال ہے کفری کلام گو کہ اُسگی کائے جڑ لگی وی نی تے کائے حجت ودلیل نی جس گے نال مضبوط ہوئے، نہ اُس ماں کائے خیر وبرکت کہ وہ قبولیت گی بلندی تک پہنچ سکے۔ ف۶۸ یعنی کلمہ ایمان ف۶۹ کہ وہ بلائیاں تے مصیبتاں گے وقت وی صابر تے قائم رہیں تے راہ حق تے دین قویم دے نی ہٹتا حتیٰ کہ ان گی حیات گو خاتمو ایمان ور ہوئے ف۷۰ یعنی قبر ماں جیڑی آخری منزلاں ماں پہلی منزل ہے جد منکر نکیر آ گے ان دے پچھیں کہ تھارو رب کون ایں، تھارو دین کے ہے؟ تے سیّد عالم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم گی طرف اشارو کر گے دریافت کریں کہ ان گا وارہ ماں تو کے کہہ تھو، تو مومن اس منزل ماں بفضل الٰہی ثابت قدم رہے تے جواب دیے۔ میرو رب اللہ تعالیٰ ہے۔ میرو دین اسلام ایں تے یہ میرا نبی ایں حضرت محمد مصطفےٰ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اللہ کا بندہ تے اُس گا رسول۔ فر اُسگی قبر کھلی کر دتی جائے تے اُسماں جنت گیں ہوا تے خوشبو آئیں تے وہ منور تے روشن کر دتی جائے اور آسمان دے ندا آئے کہ میرا بندہ نے سچ کہیو ف۷۱ وہ قبر ماں منکر نکیر ناں جواب صحیح نی دے سکتا تے ہر سوال گا جواب ماں یا ہی کہے ھائے ھائے ہوں نی جانتو، آسمان دے آواز آئے میرو یو بندو جھوٹھو ہے اس گے واسطے اگ گو بستر بچھاؤ، دوزخ گو لباس پہناؤ، دوزخ گی طرف دروازو کھولو۔ اساں دوزخ گی گرمی تے دوزخ گا النما پہچیں۔ تے قبر اتنی تنگ ہو جائے کہ ایک طرف گی پسلی دوجی طرف جائیں، عذاب کرن آلا فرشتہ اُس ور مقرر کیا جائیں جیڑا اُسناں لوھا گا گرزاں نال ماریں۔ (اَعَاذَنَا اللّٰهُ تَعَالٰى مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ وَثَبَّتَنَا عَلَى الْاِيْمَانِ)۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الَّذِيْنَ بَدَّلُوْا نِعْمَتَ اللّٰهِ كُفْرًا وَّ اَحَلُّوْا قَوْمَهُمْ دَارَ

نی دیکھیو جناں نے اللہ گی نعمت ناشکری نال بدل چھڑی ف۷۲ اور اپنی قوم ناں تباہی کے گھر

الْبَوَارِ ﴿۲۸﴾ جَهَنَّمَ ۚ يَصْلَوْنَهَا ؕ وَبِئْسَ الْقَرَارُ ﴿۲۹﴾ وَجَعَلُوْا لِلّٰهِ اَنْدَادًا

لے پچایو؟ وہ دوزخ ہے اُس گے اندر جائیں گا اور کتنی بُری جگہ ہے رہن گی۔ اور اللہ گے برابر بنایا ف۷۳

لِّيُضِلُّوْا عَنْ سَبِيْلِهٖ ؕ قُلْ تَمَتَّعُوْا فَاِنَّ مَصِيْرَكُمْ اِلَى

تانجہ اُس گا راہ توں بُلائیں تم فرماؤ کجھ ف۷۴ برت لیو جے تھارو انجام

النَّارِ ﴿۳۰﴾ قُلْ لِّعِبَادِيَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا يُقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَيُنْفِقُوْا

اگ ہے ف۷۵ میرا ان بنداں ناں فرماؤ جیڑا ایمان لے آیا جے نماز قائم رکھیں اور مہارا دتاوا بچوں

مِمَّا رَزَقْنٰهُمْ سِرًّا وَّعَلَانِيَةً مِّنْ قَبْلِ اَنْ يَّاْتِيَ يَوْمٌ لَّا

کجھ چھپا گے تے کجھ ظاہر کر گے خرچ کریں۔ مہارا راہ ماں۔ اُس دن گا آن توں پہلاں

بَيْعٌ فِيْهِ وَلَا خِلٰلٌ ﴿۳۱﴾ اَللّٰهُ الَّذِيْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ

جس دن نہ سوداگری ہوئیگی ف۷۶ نہ دوستی ف۷۷ اللہ ہے جس نے آسمان و زمین بنایا

وَاَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَاَخْرَجَ بِهٖ مِنَ الثَّمَرٰتِ رِزْقًا لَّكُمْ ۚ

اور آسمان توں پانی اتاریو اُس توں کجھ پھل تھارا کھان واسطے پیدا کیا۔

وَسَخَّرَ لَكُمُ الْفُلْكَ لِتَجْرِيَ فِي الْبَحْرِ بِاَمْرِهٖ ۚ وَسَخَّرَ لَكُمُ

اور تھارے واسطے کشتی ناں تابع کیو جے اُس گا حکم نال دریا ماں چلے ف۷۸ اور تھارے واسطے ندیں۔

الْاَنْهٰرَ ﴿۳۲﴾ وَسَخَّرَ لَكُمُ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ دَآىِٕبَيْنِ ۚ وَسَخَّرَ لَكُمُ

تابع کیں ف۷۹ اور تھارے واسطے دینہ تے چن مسخر کیا جیڑا برابر چل رہیا ہیں ف۸۰ اور تھارے واسطے رات اور دن

الَّيْلَ وَالنَّهَارَ ﴿۳۳﴾ وَاٰتٰىكُمْ مِّنْ كُلِّ مَا سَاَلْتُمُوْهُ ؕ وَاِنْ تَعُدُّوْا

تابع کیا ف۸۱ اور تمناں بہت کجھ منہ منگیو دتو۔ اور اگر

ف۷۲ بخاری شریف گی حدیث ماں ایں کہ ان لوکاں دے مراد کفار مکہ ایں تے وہ نعمت جسگی شکر گزاری اناں نے نی کی وہ اللہ تعالیٰ گا حبیب ایں سیّد عالم حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کہ اللہ تعالیٰ نے ان گا وجود مسعود نال اس امت ناں نوازیو تے ان گی زیارت سراپا کرامت گی سعادت نال مشرف فرمایو۔ لازم تھو کہ اس نعمتِ جلیلہ عظمیٰ گو شکر کرتا تے ان گی اتباع کر گے مزید کرم گے لایق ہوتا بجائے اس گے اناں نے ناشکری کی تے سیّد عالم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم گو انکار کیو تے اپنی قوم ناں جیڑی دین ماں ان گے موافق تھی دار الہلاک ماں پچایو ف۷۳ یعنی بتاں ناں اسگو شریک کیو ف۷۴ اے مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ان کافراں دے کہ تھوڑا دن دنیا گی خواہشات ناں ف۷۵ آخرت ماں ف۷۶ کہ خرید و فروخت یعنی مال معاوضہ تے فدیہ ہی نال کچھ فائدو اٹھایو جا سکے ف۷۷ کہ اس دے نفع لیو جائے بلکہ بہت سارا دوست ایک دوجا گا دشمن ہو جائیں گا۔ اس آیت ماں نفسانی تے طبعی دوستی گی نفی ہے تے ایمانی دوستی جیڑی محبتِ الٰہی گی وجہ دے ہوئے وہ باقی تے قائم رہیگی جیسو کہ سورۂ زخرف ماں فرمایو۔ اَلْاَخِلَّآءُ یَوْمَئِذٍۭ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ اِلَّا الْمُتَّقِیْنَ ف۷۸ تے اس دے تم فائدو لیو۔ ف۷۹ کہ ان دے کم کیو ف۸۰ نہ تھکیں نہ رکیں تم ان دے فائدہ لیں۔ ف۸۱ آرام تے کم واسطے۔

CC-0. In Public Domain, Digitization by eGangotri

ع ٥ / ١٧

نِعْمَتَ اللّٰهِ لَا تُحْصُوْهَا ؕ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَظَلُوْمٌ كَفَّارٌ ﴿۳۴﴾ وَاِذْ

تم اللہ گی نعمتاں ناں گنیں گا تاں نی گن سکسیں بیشک آدمی بڑو ظالم ناشکرو ہے ف۸۲ اور یاد کرو جد

قَالَ اِبْرٰهِيْمُ رَبِّ اجْعَلْ هٰذَا الْبَلَدَ اٰمِنًا وَّاجْنُبْنِيْ

ابراہیم نے عرض کی اے میرا رب! اس شہر ف۸۳ ناں امن آلو کر چھڑ۔ ف۸۴ اور مناں

وَبَنِيَّ اَنْ نَّعْبُدَ الْاَصْنَامَ ﴿۳۵﴾ رَبِّ اِنَّهُنَّ اَضْلَلْنَ كَثِيْرًا

اور میراں بیٹاں ناں بتاں ناں پوجن دے بچا ف۸۵ اے میرا رب! بیشک بتاں نے اکثر

مِّنَ النَّاسِ ۚ فَمَنْ تَبِعَنِيْ فَاِنَّهٗ مِنِّيْ ۚ وَمَنْ عَصَانِيْ

لوک گمراہ کر چھڑیا ف۸۶ تے جس نے میرو ساتھ دتو ف۸۷ وہ دے میرو ہے اور جس نے میرو کہن نہ منیوں

فَاِنَّكَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۳۶﴾ رَبَّنَآ اِنِّيْٓ اَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِيْ

تو بیشک بخشن آلو مہربان ایں۔ ف۸۸ اے میرا رب! میں اپنی کجھ اولاد

بِوَادٍ غَيْرِ ذِيْ زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ ۙ رَبَّنَا لِيُقِيْمُوا

ایک نالاماں بسائی جت کھیتی باڑی نی ہوتی تیرا عزت و حُرمت آلا گھر گے کول ف۸۹ اے میرا رب! تانجہ وِہ ف۹۰

ف۸۲ کہ کفر ومعصیت گو ارتکاب کر گے اپنے ور ظلم کرے تے اپناں رب گی نعمت تے اُس گا احسان گو حق نی منتو۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ انسان دے ات ابوجہل مراد ہے، زجاج گو قول ہے کہ انسان اسم جنس ہے تے ات اس دے کافر مراد ایں ف۸۳ مکہ مکرّمہ ف۸۴ کہ قرب قیامت دنیا گا ویران ہون تک یوہ ویرانی دے محفوظ رہے یا اس شہر آلا امن ماں ہوئیں۔ حضرت ابراہیم علیہ السلام گی یاہ دعا مستجاب ہوئی، اللہ تعالیٰ نے مکہ مکرمہ ناں ویران ہون دے امن دتی ہور کوئے وی اسناں ویران کرن ور قدرت نہ رکھ سکیو تے اسناں اللہ تعالیٰ نے حرم بنایو کہ اس ماں نہ کسے انسان گو خون ڈوہلیو جائے، نہ کسے ور ظلم کیو جائے، نہ ات شکار ماریو جائے، نہ سبزو کٹیو جائے ف۸۵ انبیاء علیہم السلام بت پرستی تے تمام گناھاں دے معصوم ایں۔ حضرت ابرہیم علیہ الصلوٰۃ والسلام گو یاہ دعا کرنو بارگاہِ الٰہی ماں تواضع تے اظہارِ احتیاج واسطے ہے کہ باوجو اس گے کہ تیں اپنا کرم نال معصوم کیو لیکن ہم تیرا فضل تے رحمت کی طرف دستِ احتیاج دراز کراں۔ ف۸۶ یعنی ان گی گمراہی گا سبب بنیاں کہ وِہ اناں ناں پوجن لگا۔ ف۸۷ تے میرا عقیدہ تے دین ور رہیا۔ ف۸۸ چاہے تو اُسناں ہدایت عطا فرمائے تے توبہ گی توفیق عطا فرمائے ف۸۹ یعنی اس وادی ماں جت ہون مکہ مکرّمہ ہے۔ تے ذرّیت دے مراد حضرت اسماعیل علیہ السلام ایں، آپ سرزمینِ شام ماں حضرت ھاجرہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا گا بطنِ مقدس دے پیدا ہویا۔ حضرت ابرہیم علیہ الصلوٰۃ والسلام گی زوجہ محترمہ حضرت سارہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا گا بطن دے کائے اولاد نی تھی اس وجہ دے اناں ناں رشک پیدا ہویو تاں اناں نے حضرت ابراہیم علیہ الصلوٰۃ والسلام دے کہیو کہ تم ھاجرہ تے اس گا فرزند ناں میرا دے دور کر چھڑ وحکمتِ الٰہی نے یوہ ایک سبب پیدا کیو تھو چنانچہ وحی آئی کہ تم حضرت ھاجرہ تے اسماعیل (علیہ السلام) ناں اس سرزمین ماں لیجاؤ (جت ہون مکہ مکرّمہ ایں) آپ ان دواں ناں اپنے نال براق ور سوار کر گے شام دے سرزمین حرم ماں لیایا تے کعبہ مقدسہ گے نزدیک اتاریو، ات اُس وقت نہ کائے آبادی تھی، نہ کوئے پانی گو چشمو ایک توشہ دان ماں کھجور تے ایک برتن ماں پانی اناں ناں دے گے آپ واپس ہویا تے مڑ گے ان گی طرف نہ دیکھیو، حضرت ھاجرہ والدۂ اسماعیل نے عرض کیو کہ تم کیاں چلیا ھمناں اس لگی تگی وادی ماں چھوڑ گے؟ لیکن آپ نے کوئے جواب نہ دتو تے ان گی طرف توجہ نہ فرمائی حضرت ھاجرہ نے چند مرتبہ اسے طرح عرض کیو تے جواب نہ ملیو تاں آپ نے عرض کیو کیا اللہ تعالیٰ نے تمناں اسگو حکم دتو ہے؟ آپ نے فرمایو ھاں، اُس وقت اناں ناں اطمینان ہویو حضرت براھیم علیہ الصلوٰۃ والسلام چلے گیا تے اناں نے بارگاہِ الٰہی ماں ہتھ کھڑا کر گے یاہ دعا فرمائی جیڑی آیت ماں مذکور ہے۔ حضرت ھاجرہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا اپناں فرزند حضرت اسماعیل علیہ السلام ناں دودھ پیالن لگیں، جد وہ پانی ختم ہو گیو تے پیاس گی شدت ہوئی تے صاحبزادہ گو حلق شریف وی پیاس نال خشک ہو گیو تو آپ پانی گی جستجو یا آبادی گی تلاش ماں صفا تے مروہ گے درمیان دوڑیں ایسو ست مرتبہ ہویو تاں توڑی فرشتہ گا پر مارن نال یا حضرت اسماعیل علیہ السلام گا مبارک قدماں نال اس خشک زمین ماں ایک چشمو (زمزم) نمودار ہویو۔ آیت ماں حُرمت آلا کہر دے بیت اللہ شریف مراد ہے۔ جیڑو طوفانِ نوح دے پہلاں کعبہ مقدسہ گی جگہ تھو تے طوفان گے وقت آسمان ور اٹھالیو گیو تھو۔ حضرت ابراہیم علیہ السلام گو یوہ واقعو آپ گا اگ ماں سٹن دے بعد گو ہے۔ اگ گا واقعہ گے وقت آپ نے دعا نی فرمائی تھی اور اس واقعہ ماں دعا فرمائی تے۔ اللہ تعالیٰ گی کارسازی ور اعتماد کر گے دعا نہ کرنوں وی توکل تے بہتر ہے لیکن مقام دعا اس دے وی افضل ہے تو حضرت ابراہیم علیہ الصلوٰۃ والسلام گو اس آخری واقعہ ماں دعا فرمانوں اس واسطے ہے کہ آپ کمال گا درجات ور قدم بقدم ترقی فرما رہیا ایں۔ ف۹۰ یعنی حضرت اسماعیل علیہ السلام تے ان گی اولاد اس وادی بے زراعت ماں تیرا ذکر تے عبادت ماں مشغول ہوئیں تے تیرا حرمت آلا کہر گے کول

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الصَّلٰوةَ فَاجْعَلْ اَفْئِدَةً مِّنَ النَّاسِ تَهْوِيْٓ اِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ

نماز قائم رکھیں دے تو لوکاں گا دِل انگی طرف مائل فرما ف٩١ اور انہاں ناں

مِّنَ الثَّمَرٰتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُوْنَ ﴿٣٧﴾ رَبَّنَآ اِنَّكَ تَعْلَمُ مَا نُخْفِيْ

کھان واسطے کجھ ف٩٢ پھل عطا فرما تانجہ وہ شکر گزار ہوجائیں۔ اے میرا رب! تو جانیں جو کجھ ہم چھپاواں

وَمَا نُعْلِنُ ۭ وَمَا يَخْفٰى عَلَى اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ فِي الْاَرْضِ

یا ظاہر کراں اور اللہ توں کائے چیز چھپی وی نی۔ زمین ماں

وَلَا فِي السَّمَاۗءِ ﴿٣٨﴾ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْ وَهَبَ لِيْ عَلَي الْكِبَرِ

نہ آسمان ماں ف٩٣ ساری تعریف اللہ ناں جس نے بڈیماں ماں مناں

اِسْمٰعِيْلَ وَاِسْحٰقَ ۭ اِنَّ رَبِّيْ لَسَمِيْعُ الدُّعَاۗءِ ﴿٣٩﴾ رَبِّ اجْعَلْنِيْ

اسماعیل دے اسحاق دِتا بیشک میرو رب دعا سنن آلو ہے۔ اے میرا رب! مناں

مُقِيْمَ الصَّلٰوةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِيْ ڰ رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاۗءِ ﴿٤٠﴾ رَبَّنَا

نماز قائم رکھن آلو کر اور کجھ میری اولاد ناں ف٩٤ اے مہارا رب! مہاری دعا سن لے۔ اے مہارا رب!

اغْفِرْ لِيْ وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِيْنَ يَوْمَ يَقُوْمُ الْحِسَابُ ﴿٤١﴾ وَلَا ع ٦/٧ ١٨

مناں بخش چھڑاور میرا ماں باپ ناں ف٩٥ اور سارا موماناں ناں جس دن حساب ہووے گو۔ اور

تَحْسَبَنَّ اللّٰهَ غَافِلًا عَمَّا يَعْمَلُ الظّٰلِمُوْنَ ڛ اِنَّمَا يُؤَخِّرُهُمْ

ہرگز اللہ ناں بے خبر نہ سمجھو۔ ظالماں گا کماں توں ف٩٦ اُنہاں ناں ٹِل دیے۔ اِسا دن

لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيْهِ الْاَبْصَارُ ﴿٤٢﴾ مُهْطِعِيْنَ مُقْنِعِيْ رُءُوْسِهِمْ لَا

توڑی جس دن ف٩٧ اکھ کھلی گی کھلی رہ جائینگی۔ تیز دوڑیں گا ف٩٨ اپناں سر اُفراں کر گے

ف٩١ دنیا گا کونہ کونہ دے ات آئیں تے ان گا دل اس مقدس مکان گی زیارت گا شوق ماں مچلیں تے کھچن ہوئیں اسماں ایمانداراں واسطے یاہ دعا ہے کہ اناں
ناں بیت اللہ شریف گو حج نصیب ہوئے تے اپنی ات رہن آلی ذریت واسطے یاہ دعا کہ وہ زیارت واسطے آن آلاں دے نفعو حاصل کریں، غرض یاہ دعا دینی و
دنیاوی برکتاں ور مشتمل ہے۔ حضرت گی دعا قبول ہوئی تے قبیلہ جُرہم نے اس طرف دے گزرتاں ایک پرندہ ناں دیکھوتاں اناں ناں تعجب ہویو کہ بیابان ماں
پرندو کیسو، شاید کدے کوئی چشمو نمودار ہویو ہے، تلاش کی تو دیکھو کہ زمزم شریف ماں پانی ایں یوہ دیکھ گے ان لوکاں نے حضرت ھاجرہ سلام اللہ علیھا دے ات
رہن گی اجازت منگی، اناں نے اس شرط وراناں ناں بسن گی اجازت دتی کہ پانی ماں تھارو کوئے حق نہ ہوئے گو، وہ لوک اُت بسیا تے حضرت اسماعیل علیہ
الصلوٰۃ والسلام جوان ہویا تا اناں لوکاں نے آپ گا تقویٰ طہارت ناں دیکھ گے اپنا خاندان ماں آپ گی شادی کرا چھڑی تے حضرت ھاجرہ گو وِصال با کمال
ہو گیو اس طرح حضرت ابراھیم علیہ الصلوٰۃ والسلام گی یاہ دعا پوری ہوئی تے آپ نے دعا ماں یوہ وی فرمایو ف٩٢ اسے گو ثمرو ہے کہ مختلف قسم گیں فصل ربیع،
خریف، صیف، شتا (شرد، باندھ، بریا، سیال) گا میوہ ات ہروقت موجود ہوئیں ف٩٣ حضرت ابراہیم علیہ السلام نے ایک ہور فرزند گی دعا کی تھی اللہ تعالیٰ نے
قبول فرمائی تو آپ نے اسگو شکر ادا کیو تے بارگاہِ الٰہی ماں عرض کی ف٩٤ کہ کجھاں گو آپ ناں باعلام الٰہی پتو تھو کہ کافر ہوئیں گا اس واسطے کجھ ذرّیت گے
واسطے نمازاں گی پابندی گی دعا رفرمائی ف٩٥ بشرطِ ایمان یا ماں باپ دے حضرت آدم تے حوا علیھما السلام مرادایں ف٩٦ اس ماں مظلوم ناں تسلی دتی گئی کہ
اللہ تعالیٰ ظالم دے اسگو بدلو لیے گو ف٩٧ ہول تے دہشت دے ف٩٨ حضرت اسرافیل علیہ السلام گی طرف جیڑا اناں ناں میدانِ محشر گی طرف بلائیں گا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يَرْتَدُّ اِلَيْهِمْ طَرْفُهُمْ ۚ وَاَفْـِٕدَتُهُمْ هَوَآءٌ ۴۳ وَاَنْذِرِ النَّاسَ يَوْمَ

اس حال ماں جے اُن گا باقل بندنی ہوسیں ف۹۹ اوراُن گا دلاں ماں کجھ وی سکت نہ ہوئیگی ف۱۰۰ اور لوکاں ناں اُس دن تو ڈراوٗ ف۱۰۱

يَاْتِيْهِمُ الْعَذَابُ فَيَقُوْلُ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا رَبَّنَآ اَخِّرْنَآ اِلٰٓى اَجَلٍ

جس دن عذاب آمیگو اُس ویلے ظالم ف۱۰۲ کہیں گا اے مہارا رب! تھوڑی دیر ہمناں ف۱۰۳

قَرِيْبٍ ۙ نُّجِبْ دَعْوَتَكَ وَنَتَّبِعِ الرُّسُلَ ؕ اَوَلَمْ تَكُوْنُوْٓا اَقْسَمْتُمْ

مہلت دے جے ہم تیرا بلاوا ناں مناں ف۱۰۴ اور تیرا رسولاں گا غلام بناں ف۱۰۵ تو کیا تم نے پہلاں ف۱۰۶ قسم

مِّنْ قَبْلُ مَا لَكُمْ مِّنْ زَوَالٍ ۴۴ وَّسَكَنْتُمْ فِىْ مَسٰكِنِ الَّذِيْنَ

نی کھا دی تھی جے ہمنے دنیا تو ہٹ گے کدے جانوں ہی نی ف۱۰۷ اور تم اناں گا کھراں ماں رہیا جھڑاں نے

ظَلَمُوْٓا اَنْفُسَهُمْ وَتَبَيَّنَ لَكُمْ كَيْفَ فَعَلْنَا بِهِمْ وَضَرَبْنَا لَكُمُ

آپنوں بُرو کیو تھو ف۱۰۸ اور تھارے ور خوب واضح ہوگیو ہم نے ان گے نال کے کیو ف۱۰۹ اور ہم نے تمناں مثال دے گے دسیو ف۱۱۰

الْاَمْثَالَ ۴۵ وَقَدْ مَكَرُوْا مَكْرَهُمْ وَعِنْدَ اللّٰهِ مَكْرُهُمْ ؕ وَاِنْ كَانَ

اور بے شک اُنہاں ف۱۱۱ نے اپنے مطابق مکر کیو ف۱۱۲ اور ان گو مکر اللہ گا قابو ماں ہے اور

مَكْرُهُمْ لِتَزُوْلَ مِنْهُ الْجِبَالُ ۴۶ فَلَا تَحْسَبَنَّ اللّٰهَ مُخْلِفَ

ان گو مکر (چال) اسونی تھو جے یہ پہاڑ ٹل جاتا ف۱۱۳ تو ہرگز خیال وی نہ کرے جے اللہ اپناں

وَعْدِهٖ رُسُلَهٗ ؕ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيْزٌ ذُو انْتِقَامٍ ۴۷ ؕ يَوْمَ تُبَدَّلُ الْاَرْضُ

رسولاں نال وعدہ خلافی کرے گو ف۱۱۴ بیشک اللہ غالب ہے بدلو لین آلو۔ جس دن ف۱۱۵ بدل دتی جائیگی زمین۔

ف۹۹ کہ اپناں آپ ناں دیکھ سکیں ف۱۰۰ شدت گی حیرت تے دحشت نال۔ قتادہ نے کہیو کہ دل سیناں دے نکل گے گلاں ماں آپھسیں گا، نہ باہر نکل سکیں نہ اپنی جگہ واپس جاسکیں گا، معنیٰ یہ ایں کہ اس دن گی شدت ہول تے دہشت گو عالم یوہ ہوئے گو کہ سر افراں اٹھیا وا ہوئیں گا اکھ کھلیں گی کھلیں رہ جائیں گیں، دل اپنی جگہ ور کھل نہ سکیں گا ف۱۰۱ یعنی کافراں ناں قیامت گا دن گو خوف دواوٗ ف۱۰۲ یعنی کافر ف۱۰۳ دنیا ماں واپس بیچ چھڑتے ف۱۰۴ تیری توحید ور ایمان لیاں ف۱۰۵ تے مہارا دے جیڑا قصور ہو گزریا ان گی تلافی کراں اس ور اناں زجرو توبیخ (ڈانٹ ڈپٹ) کی جائیگی تے فرمایو جائیگو ف۱۰۶ دنیا ماں ف۱۰۷ تو کیا تم نے آخرت ناں اٹھن گو انکارنی کیو تھو ف۱۰۸ کفر تے معاصی گو ارتکاب کر گے جیسو کہ قوم نوح وعاد وثمود وغیرہ ف۱۰۹ اور تم نے اپنی اکھاں نال ان گا ٹھکاناں ماں عذاب گا آثار تے نشان دیکھیا تے تمناں ان گی ہلاکت تے بربادی گی خبر ملیں، یوہ سارو کجھ دیکھ گے تے جان گے تم نے عبرت حاصل نہ کی تے تم کفر دے باز نہ آیا ف۱۱۰ تا بجہ تم تدبیر کروتے سمجھوتے عذاب تے ہلاک دے اپناں آپ ناں بچاوٗ۔ ف۱۱۱ اسلام گا مٹان تے کفر گی تائید کرن واسطے نبی مکی صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلم گے نال ف۱۱۲ کہ انان نے سیّد عالم صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلم گا قتل کرن، یا قید کرن، یا کڈھن گو ارادو کیو ف۱۱۳ یعنی آیاتِ الٰہی تے احکام شرع مصطفائی جیڑی اپنی طاقت تے مضبوطی ماں پہاڑاں گی طرح ہے، محال ہے کہ کافراں گا مکر تے ان گی حیلہ سازیاں نال اپنی جگہ دے ٹل سکیں۔ ف۱۱۴ یوہ دے ممکن ہی نی وہ ضرور وعدو پورو کرے گو تے اپناں رسول گی نصرت فرمائیگو، ان گا دین ناں غالب فرمائیگو، ان گا دشمناں ناں ہلاک کرے گو۔ ف۱۱۵ اس دن دے روزِ قیامت مراد ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

غَيْرَ الْاَرْضِ وَالسَّمٰوٰتُ وَبَرَزُوْا لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿۴۸﴾ وَتَرَى

اس زمین توں بغیر اور آسمان ف۱۱۶ اور سارا لوگ نکل جائیں گا ف۱۱۷ ایک اللہ گے سامنے جیڑو ساراں ور غالب ہے اور

الْمُجْرِمِيْنَ يَوْمَئِذٍ مُّقَرَّنِيْنَ فِي الْاَصْفَادِ ﴿۴۹﴾ سَرَابِيْلُهُمْ مِّنْ

اُس دن تم دیکھیں گا جے مجرم ف۱۱۸ ایکن دوجاں نال بیڑیاں ماں جکڑیاوا ہوویں گا ف۱۱۹ ان گا کُرتا۔

قَطِرَانٍ وَّتَغْشٰى وُجُوْهَهُمُ النَّارُ ﴿۵۰﴾ لِيَجْزِيَ اللّٰهُ كُلَّ نَفْسٍ مَّا

سیاہ لُک گا ہوویں گا ف۱۲۰ اور ان گا چہرہ ناں اگ ٹک لیئے گی۔ تانجہ اللہ ہر ایک ناں اُسگی کمائی گو

كَسَبَتْ اِنَّ اللّٰهَ سَرِيْعُ الْحِسَابِ ﴿۵۱﴾ هٰذَا بَلٰغٌ

بدلو دیے بیشک اللہ ناں حساب کرتاں کجھ دیر نی لگتی ف۱۲۱ یوہ لوکاں ناں حکم

لِّلنَّاسِ وَلِيُنْذَرُوْا بِهٖ وَلِيَعْلَمُوْٓا اَنَّمَا

پہچانوں ہے تانجہ وہ اس گے نال ڈرایا جائیں اور تانجہ وہ جان لیں جے

هُوَ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ وَّلِيَذَّكَّرَ

وہ ایک ہی معبود ہے ف۱۲۲ اور تانجہ

اُولُوا الْاَلْبَابِ ﴿۵۲﴾ ع ۷ ۱۹

عقل آلا نصیحت منیں۔

سُوْرَةُ الْحِجْرِ مَكِّيَّةٌ ۔ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ۔ اٰيَاتُهَا ۹۹ رُكُوْعَاتُهَا ۶

اللہ گاناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

الٓرٰ تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ وَقُرْاٰنٍ مُّبِيْنٍ ﴿۱﴾

یہ آیت ایں کتاب اور روشن قرآن گی

ف۱۱۶ زمین وآسمان گی تبدیلی ماں مفسرین گا دو قول ایں۔ ایک یوہ کہ ان گا اوصاف بدل دتا جائیں گا۔ مثلاً زمین ایک برابر ہو جائے گی نہ اُس ور پہاڑ باقی رہنگا، نہ اوچیں ٹیریں، نہ ڈونگا ناڑ، نہ درخت، نہ عمارت، کسے بستی تے بادشاہی گو نام ونشان۔ تے آسمان ورکوئے تارو نہ رہگو۔ تے دینہ تے چن گیں روشیں معدوم ہو جائیں گیں، یاہ تبدیلی اوصاف گی ہے ذات گی نی، دوجو قول یوہ ہے کہ آسمان تے زمین گی ذات ہی بدل دتی جائی گی، اس زمین گی جگہ ایک دوجی چاندی گی زمین ہو یگی، سفید تے صاف جس ور نہ کدے خون ڈہلیو گیو ہوئے نہ گناہ کیا گیا ہوئیں تے آسمان سونا گو ہوئے گو۔ یہ دوئے قول اگرچہ بظاہر آپسماں ایک دوجا دے مخالف معلوم ہوئیں مگر ان بچوں ہر ایک درست ہے، تے وجہ جمع یاہ ہے کہ پہلاں صفات ماں تبدیلی ہو یگی تے دوجی مرتبہ حساب گے بعد دوجی تبدیلی ہوئے گی جسماں زمین آسمان گی ذات ہی بدل جائیں گیں ف۱۱۷ اپنی قبراں دے ف۱۱۸ یعنی کافراں ناں ف۱۱۹ اپناں شیطاناں نال بنیاں واں ف۱۲۰ سیاہ رنگ بدبودار، جن دے اگ گا شعلہ ہور زیادہ تیز ہو جائیں (مدارک تے خازن) تفسیر بیضاوی ماں ایں کہ ان گا جسماں ور جگن مل چھڑیو جا یگو وہ کرتا گی طرح ہو گے چمڑ جائیگو، اُس گی سوزش تے اُس گا رنگ گی وحشت تے بدبو دے تکلیف ہو یگی۔ ف۱۲۱ قرآن شریف ف۱۲۲ یعنی ان نشانیاں دے اللہ تعالیٰ گی توحید گی نشانیں حاصل کریں ف۱ سورۂ حجر مکی ہے اسماں چھ (۶) رکوع ننانویں (۹۹) آیات، چھ سو چرنجا (۶۵۴) کلمہ دو ہزار ست سوسٹھ (۲۷۶۰) حرف ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

رُبَمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ ﴿۲﴾ ذَرْهُمْ يَأْكُلُوا
بڑی تمنا کرینگا کافر ف۲ کاش مسلمان ہوتا۔ اُنہاں ناں چھوڑدو ف۳ تانجہ کھائیں

وَيَتَمَتَّعُوا وَيُلْهِهِمُ الْأَمَلُ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿۳﴾ وَمَا أَهْلَكْنَا مِنْ
اور برتیں ف۴ اور اُمید ف۵ اُنہاں ناں کھیڈن ماں مصروف کرے ہون جانوں چاہیں ف۶ اور جیڑی بستی ہم نے

قَرْيَةٍ إِلَّا وَلَهَا كِتَابٌ مَّعْلُومٌ ﴿۴﴾ مَا تَسْبِقُ مِنْ أُمَّةٍ أَجَلَهَا
ہلاک کی اسگو ایک لکھیوو وقت مقرر تھو ف۷ کوئے ٹولو اپناں وعدہ توں نہ اگے بدھے

وَمَا يَسْتَأْخِرُونَ ﴿۵﴾ وَقَالُوا يَا أَيُّهَا الَّذِي نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ
نہ پچھے ہٹے اور بولیا ف۸ اے وہ جن ور قرآن اُتریو۔

إِنَّكَ لَمَجْنُونٌ ﴿۶﴾ لَوْ مَا تَأْتِينَا بِالْمَلَائِكَةِ إِنْ كُنْتَ مِنَ
بیشک تو مجنوں ایں ف۹ مہارا کول فرشتہ کیوں نی لے آتا ف۱۰ کدے تم

الصَّادِقِينَ ﴿۷﴾ مَا نُنَزِّلُ الْمَلَائِكَةَ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَا كَانُوا إِذًا
سچا ایں ف۱۱ ہم فرشتہ ناں بیکارنی اُتارتا وہ اُتریا دے اُنہاں ناں مہلت

مُنْظَرِينَ ﴿۸﴾ إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿۹﴾
نی ملسیں ف۱۲ بیشک ہم نے اتاریو ہے یوہ قرآن اور ہم ہی اسگی حفاظت کرن آلاں ہاں ف۱۳

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِي شِيَعِ الْأَوَّلِينَ ﴿۱۰﴾ وَمَا
اور بیشک ہم نے تھارا توں پہلاں اگلی اُمتاں ماں رسول پیجیا۔ اور

ف۲ یہ آرزوں یا نزع گے وقت عذاب دیکھ گے ہوئیں گیں، جد کافر ناں معلوم ہوائیگو کہ وہ گمراہی ماں تھو یا آخرت ماں روزِ قیامت گیں سختیں تے ہولنا کیں تے اپنوں انجام تے ٹھکانوں دیکھ گے۔ زجاج گو قول ہے کہ کافر جد کدے اپناں احوالِ عذاب تے مسلماناں ور رحمت الٰہی کا نظارہ دیکھیں گا ہر مرتبہ آرزو کریں۔ کہ ف۳ اے مصطفےٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ف۴ دنیا گیں لذت ف۵ تنعم تے تلذذ تے لمی عمر گی جسگی وجہ دے وہ ایمان دے محروم ایں ف۶ اپناں انجام کار اس ماں تنبیہ ہے کہ لمی امیداں ماں گرفتار ہونوں تے دنیا گی لذتاں گی طلب ماں غرق ہو جانوں، ایماندار گی شان نی۔ حضرت علی مرتضیٰ رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو تمیں امید آخرت ناں بلائیں تے خواہشات گو اتباع حق دے روکے ف۷ لوحِ محفوظ ماں اسے مقرر وقت ور وہ ہلاک ہوئی ف۸ کفارِ مکہ حضرت نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے ف۹ ان گو یوہ قول تمسخر تے استہزا گا طور ور تھو جیسو کہ فرعون نے حضرت موسیٰ علیہ السلام واسطے کہیو تھو اِنَّ رَسُوْلَكُمُ الَّذِیْٓ اُرْسِلَ اِلَیْكُمْ لَمَجْنُوْنٌ ف۱۰ جیڑ اتھارا رسول ہون تے قرآن شریف گا کلام الٰہی ہون گی گواہی دیں۔ ف۱۱ اللہ تعالیٰ اس گا جواب ماں فرمائے ف۱۲ فی الحال عذاب ماں گرفتار کردتا جائیں ف۱۳ کہ تحریف و تبدیل تے زیادتی کمی دے اسگی حفاظت فرماں۔ تمام جن وانس تے ساری مخلوق گا وس ماں نی کہ اس ماں ایک حرف گی کمی بیشی یا تغیر تبدل کر سکے۔ تے چونکہ اللہ تعالیٰ نے قرآن کریم گی حفاظت گو وعدو فرمایو ہے اس واسطے یاہ خصوصیت صرف قرآن شریف ہی گی ہے دوجی کسے کتاب ناں یاہ خصوصیت حاصل نی۔ یاہ حفاظت کئی طریقاں نال ہے ایک یوہ کہ قرآن شریف ناں معجزو بنایو کہ بشر گو کلام اس ماں رل ہی نہ سکے، ایک یوہ کہ اساں معارضہ تے مقابلہ دے محفوظ رکھیو کہ کوئے اسگی طرح ہور کلام بنا ہی نی سکتو۔ ایک یوہ کہ ساری مخلوق ناں اس گا نیست و نابود تے معدوم کرن دے عاجز کر چھڑیو باوجود مکمل دشمنی گے اس کتابِ مقدس ناں معدوم کرن دے عاجز ایں

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يَاْتِيْهِمْ مِّنْ رَّسُوْلٍ اِلَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ﴿١١﴾ كَذٰلِكَ نَسْلُكُهٗ فِيْ
ان گے کول جیڑو رسول وی آتو نذاق کریں تھا ف١٤ اسے طرح ہم اُس مذاق ناں اُن مجرماں ف١٥
قُلُوْبِ الْمُجْرِمِيْنَ ﴿١٢﴾ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِهٖ وَقَدْ خَلَتْ سُنَّةُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿١٣﴾
گادلاں ماں راہ دیاں۔ وہ اس ور ف١٦ ایمان نی آنتا اور اگلاں گی راہ پے گئی ہے ف١٧
وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَابًا مِّنَ السَّمَآءِ فَظَلُّوْا فِيْهِ يَعْرُجُوْنَ ﴿١٤﴾
اور کدے ہم ان واسطے آسمان گو کوئی دروازو کھول چھڑتا جستوں وہ دھیاڑی چھڑتا
ع ١٥ لَقَالُوْۤا اِنَّمَا سُكِّرَتْ اَبْصَارُنَا بَلْ نَحْنُ قَوْمٌ مَّسْحُوْرُوْنَ ﴿١٥﴾
تاں وی یوہی کہتا مہاری نظر بنی وی اے، بلکہ مہارے ور جادو کیوو ہے ف١٨
وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَآءِ بُرُوْجًا وَّزَيَّنّٰهَا لِلنّٰظِرِيْنَ ﴿١٦﴾ وَحَفِظْنٰهَا مِنْ
اور بیشک ہم نے آسمان ماں بُرج بنایا ف١٩ اور اُسناں دیکھن آلاں واسطے سجایو ف٢٠ اور اُسناں ہم نے
كُلِّ شَيْطٰنٍ رَّجِيْمٍ ﴿١٧﴾ اِلَّا مَنِ اسْتَرَقَ السَّمْعَ فَاَتْبَعَهٗ شِهَابٌ
ہر مردود شیطان توں محفوظ رکھیو ف٢١ مگر جیڑو چوری چھپے سنن واسطے جائے اس گے پچھے پوئے روشن
مُّبِيْنٌ ﴿١٨﴾ وَالْاَرْضَ مَدَدْنٰهَا وَاَلْقَيْنَا فِيْهَا رَوَاسِيَ وَاَنْۢبَتْنَا فِيْهَا مِنْ
شعلو ف٢٢ اور ہم نے زمین پھیلائی اور اُسماں لنگر پایا ف٢٣ اور اُسماں ہر چیز
كُلِّ شَيْءٍ مَّوْزُوْنٍ ﴿١٩﴾ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيْهَا مَعَايِشَ وَمَنْ لَّسْتُمْ لَهٗ
اندازہ نال پیدا کی۔ اور تھارے واسطے اُسماں روزی بنائیں ف٢٤ اور وہ کیا جھاں ناں تم
بِرٰزِقِيْنَ ﴿٢٠﴾ وَاِنْ مِّنْ شَيْءٍ اِلَّا عِنْدَنَا خَزَآئِنُهٗ وَمَا نُنَزِّلُهٗۤ
روزی نی دیتا ف٢٥ اور کائے چیزنی جس گا مہارے کول خزانہ نہ ہوویں ف٢٦ اور ہم اُسناں

ف١٤ اس آیت ماں دسیو گیو ہے کہ جس طرح کفار مکہ نے سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم نال جاھلانہ گل کیں تے بے ادبی نال آپ ناں مجنون کہیو۔ قدیم زمانہ دے کافراں گی انبیاء کرام گے نال یاہی عادت رہی ہے تے وہ رسولاں گے نال تمسخر تے مذاق کرتا رھیا ایں۔ اسماں نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم ناں تسلی دتی گئی ہے۔ ف١٥ یعنی مشرکینِ مکہ ف١٦ یعنی سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم یا قرآن کریم ور ف١٧ کہ وہ انبیاء گی تکذیب کر گے عذابِ الٰہی نال ہلاک ھوتا رھیا ایں۔ یوہی حال انگو ہے تو اناں اناں عذاب الٰہی دے ڈرتاں رہنوں چاہیے ف١٨ یعنی ان کفار گو عناد اس درجہ ور پہنچ گیو تھو کہ اگر ان واسطے آسمان ماں درواز و کھول دتو جاتو تے اناں ناں اُسماں چیڑھنوں میسر ھوتو تے دھاڑی اس بچوں چلتا اور اکھاں نال دیکھیں تاں وی نہ منیں تے یاہ کہہ چھڑیں کہ مہاری نظر بندی کی وی ہے۔ تے مہارے ور جادو ہے تو جد خود اناں ناں اپناں دیکھن نال یقین حاصل نہ ہوئے تو ملائکہ گا آن تے گواہی دین دے جسناں یہ طلب کر لیں اناں ناں کے فائدو ہو یگو ف١٩ جیڑیں کواکب سیارہ گی منزل ایں وہ بارہ ایں۔ (١) حمل (٢) ثور (٣) جوزا (٤) سرطان (٥) اسد (٦) سنبلہ (٧) میزان (٨) عقرب (٩) قوس (١٠) جدی (١١) دلو (١٢) حوت۔ ف٢٠ ستاراں دے ف٢١ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنھما نے فرمایو شیاطین اُناں ماں داخل ہوئیں تھا تے ات گی خبر کاھناں گے کول لیائیں تھا جد حضرت عیسیٰ علیہ السلام پیدا ہویا تو شیطان ترواں آسماناں دے روک دتا گیا۔ جد سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گی ولادت ہوئی تاں تمام آسماناں دے منع کر دتا گیا ف٢٢ شہاب اس ستارہ ناں کہیں جیڑو شعلہ گی طرح روشن ہوئے تے فرشتہ اُس گے نال شیاطین ناں ماریں ف٢٣ پہاڑاں گا۔ تانجہ ثابت تے قائم رہے تے جمبش نہ کرے ف٢٤ غلّہ، پھل وغیرہ ف٢٥ گولی، غلام، چوپایا تے خدام وغیرہ ف٢٦ خزانہ دے مراد ہے اقتدار تے اختیار۔ مطلب یوہ ہے کہ ھم ہر چیز گا پیدا کرن ور قدرت رکھاں، جتنی چاھاں تے جیڑو انداز و حکمت گے مطابق ہوئے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

إِلَّا بِقَدَرٍ مَّعْلُومٍ ﴿۲۱﴾ وَأَرْسَلْنَا الرِّيَاحَ لَوَاقِحَ فَأَنزَلْنَا مِنَ
ایک مقرر اندازہ گے نال اُتاراں۔ اور ہم نے ہوا بھیجیں جیڑیں چھڑناں فائدہ مند بنائیں ف۲۷ اور ہم نے
السَّمَاءِ مَاءً فَأَسْقَيْنَاكُمُوهُ وَمَا أَنتُمْ لَهُ بِخَازِنِينَ ﴿۲۲﴾ وَإِنَّا لَنَحْنُ نُحْيِي
آسمان توں پانی اُتاریو فر وُہ تمناں پین ناں دتو اور تم کوئے اُس گا خزانچی نی ف۲۸ اور بیشک ہم ہی زندگی دیاں
وَنُمِيتُ وَنَحْنُ الْوَارِثُونَ ﴿۲۳﴾ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنكُمْ
اور ہم ہی ماراں اورہم ہی وارث ہاں ف۲۹ اور بیشک ہمناں پتو ہے جیڑا تھارے بچوں اگے بدھیا
وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَأْخِرِينَ ﴿۲۴﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَحْشُرُهُمْ إِنَّهُ
اور بیشک ہمناں سہی ایں جیڑا تھارے بچوں پچھے رہیا ف۳۰ اور بیشک تھارو رب ہی انہاں ناں قیامت ماں اُٹھالے گو ف۳۱ بیشک وہی
حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿۲۵﴾ وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ مِن صَلْصَالٍ مِّنْ
علم وحکمت آلو ہے۔ اور بیشک ہم نے آدمی ناں ف۳۲ کھڑکتی متی نال بنایو جیڑی اصل ماں
حَمَإٍ مَّسْنُونٍ ﴿۲۶﴾ وَالْجَانَّ خَلَقْنَاهُ مِن قَبْلُ مِن نَّارِ السَّمُومِ ﴿۲۷﴾
ایک کالو بدبودار گارو تھی ف۳۳ اور جن ناں اس دے پہلاں بغیر تواں گی اگ نال پیدا کیو ف۳۴
وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِّن صَلْصَالٍ
اور یاد کرو جد تھارا رب نے فرشتاں ناں کہیو ہوں آدمی ناں کھڑکتی متی
مِّنْ حَمَإٍ مَّسْنُونٍ ﴿۲۸﴾ فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِن
جیڑی بدبودار کالا گارا گی ہے نال بناؤں گو تے جد ہوں اُس نا ٹھیک کرلیوں اور اُسماں اپنی طرفوں معزز روح

ف۲۷ جیڑیں آبادیاں ناں پانی نال پریں تے سیراب کریں ف۲۸ کہ پانی تھارا اختیار ماں ہوئے باوجود اس گے تمناں اسگی حاجت ہے۔ اسماں اللہ تعالیٰ گی قدرت تے بنداں گا عاجز ہون ور بڑی دلیل ہے ف۲۹ یعنی تمام مخلوق فنا ہون آلی ہے تے ہم ہی باقی رھن آلاں ھاں تے ملک گا مدعیاں گی ملک ختم ہو جائیگی تو سب نالکاں تے ملکاں گو مالک باقی رہگو۔ ف۳۰ یعنی پہلیں امت تے امت محمدیہ جیڑی سب امتاں ماں آخری ہے یا وہ جیڑا اطاعت وخیر ما اگے بدھن آلا ایں تے جیڑا استی نال پچھے رہ جان آلا ایں۔ یا وہ جیڑا فضیلت حاصل کرن واسطے اگے بدھن آلا ایں۔ تے جیڑا عذر نال پچھے رہ جان آلا ایں
شانِ نزول: حضرت ابنِ عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما دے مروی ہے کہ نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم نے جماعت گی نماز گی پہلی صف گا فضائل بیان فرمایا تو صحابہ کرام پہلی صف ماں بجن گی کوشش کرن لگا تے بیڑھون لگی تے جن حضرات گا مکان مسجد شریف دے دور تھا وہ اپناں مکان بیچ گے نیڑے مکان خریدن ور تیار ہوگیا۔ تابخہ پہلی صف دے کدے وی محروم نہ رھیں۔ اس ور یاہ آیت نازل ہوئی تے اناں ناں تسلی دتی گئی کہ ثواب نیتاں ور ہے تے اللہ تعالیٰ اگلاں ناں وی جانیں تے کسے عذر نال پچھے رھن آلاں وی، تے ان گی نیتاں دے وی خبردار ہے۔ تے اُس ور کائے چیز چھپی وی نی ف۳۱ جس حال ماں وہ مریا ہوئیں گا ف۳۲ یعنی حضرت آدم علیہ السلام ناں سکی ف۳۳ اللہ تعالیٰ نے جد حضرت آدم علیہ السلام گا پیدا کرن گو ارادو فرمایو تاں زمین دے ایک مٹھی خاک لئی، اُسناں پانی ماں خمیر کیو جدوہ کالو گارو ہوگیو تے اُسماں بُو پیدا ہوئی تو اسماں صورت انسانی بنائی فر وہ سک گے خشک ہوگئی تو جد ہوا اُسماں جائے تو وہ بجے (کھڑکے) تے اُسماں آواز پیدا ہوئے۔ جد دینہ گی گرمی نال وہ پک گئی تاں اُسماں روح پھوکی تے وہ انسان بن گیو۔ ف۳۴ جیڑی اپنی حرارت تے لطافت نال مساماں ماں داخل ہوجائے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

رُّوحِي فَقَعُوا لَهُ سٰجِدِينَ ﴿٢٩﴾ فَسَجَدَ الْمَلٰٓئِكَةُ كُلُّهُمْ
پھوکوں ف۳۵ تاں اُس ف۳۶ واسطے سجدہ ماں چھڑ جائیو دے جتنا فرشتہ تھا سارا گا سارا

اَجْمَعُونَ ﴿٣٠﴾ اِلَّآ اِبْلِيسَ ؕ اَبٰٓى اَنْ يَّكُونَ مَعَ السّٰجِدِينَ ﴿٣١﴾ قَالَ
سجدہ ماں چھڑ گیا، سوائے ابلیس گے اُس نے سجدہ کرن آلاں گو ساتھ نہ دتو ف۳۷ فرمایو

يٰٓاِبْلِيسُ مَا لَكَ اَلَّا تَكُونَ مَعَ السّٰجِدِينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ لَمْ اَكُنْ
اے ابلیس! تناں کے ہویو جے تو سجدہ کرن آلاں توں الگ رہیو۔ اُس نے کہیو مناں زیب نی دیتو

لِّاَسْجُدَ لِبَشَرٍ خَلَقْتَهٗ مِنْ صَلْصَالٍ مِّنْ حَمَاٍ مَّسْنُونٍ ﴿٣٣﴾
جے اُسناں سجدو کروں جیڑو بشر ہے جسناں تیں کھڑکتی مٹی جیڑی کالی بدبودار گارا گی تھی اُس گے نال پیدا کیو ہے۔

قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَاِنَّكَ رَجِيمٌ ﴿٣٤﴾ وَّاِنَّ عَلَيْكَ اللَّعْنَةَ
فرمایو تو جنت بچوں نکل جا کیوں جے تو مردود ہے۔ اور بیشک قیامت تک

اِلٰى يَوْمِ الدِّينِ ﴿٣٥﴾ قَالَ رَبِّ فَاَنْظِرْنِىٓ اِلٰى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٣٦﴾
تیرے ور لعنت ہے ف۳۸ بولیو اے میرا رب! تومناں مہلت دے اُس دن توڑی جس دن وہ اُٹھالیا جائیں گا ف۳۹

قَالَ فَاِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ ﴿٣٧﴾ اِلٰى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ﴿٣٨﴾ قَالَ
فرمایو تو اُنہاں بچوں ایں جنہاں ناں مقرر وقت گا دن توڑی مہلت ہے ف۴۰ بولیو

رَبِّ بِمَآ اَغْوَيْتَنِى لَاُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِى الْاَرْضِ وَلَاُغْوِيَنَّهُمْ
اے میرا رب! تیری اُس شان گی قسم ایں جس گے نال تیں مناں گمراہ کیو ہوں اُنہاں واسطے زمین ناں زینت دیوں گو ف۴۱ اور ضرور ہوں ساراں ناں ف۴۲

اَجْمَعِينَ ﴿٣٩﴾ اِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ ﴿٤٠﴾ قَالَ هٰذَا صِرَاطٌ
بہکاؤں گو مگر اُنہاں بچوں جیڑا مخلص بنداں ہیں ف۴۳ فرمایو یوہ رستو سدھو

عَلَىَّ مُسْتَقِيمٌ ﴿٤١﴾ اِنَّ عِبَادِى لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطٰنٌ اِلَّا
میری طرف آئے۔ بیشک میراں ف۴۴ بنداں ور تیرو قابو نی سوائے

ف۳۵ تو اس ناں حیات عطا فرما چھڑوں۔ ف۳۶ گی تحیت تے تعظیم ف۳۷ تے حضرت آدم علیہ السلام ناں سجدو نہ کیو تو اللہ تعالیٰ نے ف۳۸ کہ آسمان تے زمین آلا تیرے ور لعنت کریں گا تے جد قیامت گو دن آئے گو تو اُس لعنت گے نال ہمیشگی گا عذاب ماں گرفتار کیو جائیگو، جس دے کدے چھٹکارو نہ ہوئے گو ف۳۹ یعنی قیامت گا دن تک اس دے شیطان گو مطلب یوہ تھو کہ وہ کدے نہ مریگو کیونکہ قیامت گے بعد کوئے نہ مرے گو تے قیامت تک گی اُس نے مہلت منگ ہی لئی لیکن اُس گی اس دعا ناں اللہ تعالیٰ نے اسطرح قبول فرمایو کہ ف۴۰ جس ماں ساری مخلوق مر جائیگی تے وہ نفخہ اُولیٰ ہے تو شیطان گا مردہ رہن گی مدت نفخہ اولیٰ دے نفخہ ثانیہ تک چالی سال ہے اور اسناں اس قدر مہلت دینوں اگی عزت واسطے نی بلکہ اگی بلا تے شقاوت تے عذاب گی زیادتی گے واسطے ہے یاہ کن گے شیطان ف۴۱ یعنی دنیا ماں گناھاں گی رغبت دواؤں ف۴۲ دلاں ماں وسوسو گھل گے ف۴۳ جناں ناں تیں اپنی توحید تے عبادت گے واسطے چن لیوان ور شیطان گو وسوسو تے اُس گو کید و مکر نہ چلے گو ف۴۴ ایماندار۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْغٰوِيْنَ ﴿۴۲﴾ وَاِنَّ جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ اَجْمَعِيْنَ ﴿۴۳﴾

اُن گمراں گے جھڑا تیرو ساتھ دیں ف۴۵ اور بیشک جہنم ان ساراں گو وعدو ہے ف۴۶

لَهَا سَبْعَةُ اَبْوَابٍ ؕ لِكُلِّ بَابٍ مِّنْهُمْ جُزْءٌ مَّقْسُوْمٌ ﴿۴۴﴾ اِنَّ

اُس گا ست دروازہ ایں ف۴۷ ہر دروازہ گو حصّو ان واسطے بنڈیودو ہے ف۴۸ بیشک

الْمُتَّقِيْنَ فِيْ جَنّٰتٍ وَّعُيُوْنٍ ﴿۴۵﴾ اُدْخُلُوْهَا بِسَلٰمٍ اٰمِنِيْنَ ﴿۴۶﴾ وَنَزَعْنَا

تقویٰ آلا باغاں تے چشماں ماں ایں ف۴۹ اُن ماں داخل ہوؤ سلامتی گے نال امان ماں ف۵۰ اور ہم نے

مَا فِيْ صُدُوْرِهِمْ مِّنْ غِلٍّ اِخْوَانًا عَلٰى سُرُرٍ مُّتَقٰبِلِيْنَ ﴿۴۷﴾

ان گا سینہ بچوں ف۵۱ کینہ کڈھ چھڑیا ف۵۲ وہ آپسماں پائی پائی ایں ف۵۳ تختاں ور روبرو بیٹھیا وا

لَا يَمَسُّهُمْ فِيْهَا نَصَبٌ وَّمَا هُمْ مِّنْهَا بِمُخْرَجِيْنَ ﴿۴۸﴾ نَبِّئْ عِبَادِيْٓ

نہ اُنھاں ناں اُساں کائے تکلیف پہنچے نہ اُنھاں ناں اُس بچوں کڈھیو جائے گو۔ خبر دیو ف۵۴ میرا بنداں ناں جے

اَنِّيْٓ اَنَا الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ﴿۴۹﴾ وَاَنَّ عَذَابِيْ هُوَ الْعَذَابُ الْاَلِيْمُ ﴿۵۰﴾

ہوں ہی ہاں بخشن آلو مہربان۔ اور میرو ہی عذاب دردناک عذاب اے۔

وَنَبِّئْهُمْ عَنْ ضَيْفِ اِبْرٰهِيْمَ ﴿۵۱﴾ اِذْ دَخَلُوْا عَلَيْهِ فَقَالُوْا سَلٰمًا ؕ

اور انہاں ناں حال سناؤ۔ ابراہیم گا مہمانوں گو ف۵۵ جد وہ اُس گے کول آیا تے بولیا سلام ف۵۶

قَالَ اِنَّا مِنْكُمْ وَجِلُوْنَ ﴿۵۲﴾ قَالُوْا لَا تَوْجَلْ اِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلٰمٍ

کہیو ہمناں تھارا دے ڈر لگے ف۵۷ اُنہاں نے۔ کہیو ڈرو نہ ہم تمناں ایک علم آلا فرزند گی

عَلِيْمٍ ﴿۵۳﴾ قَالَ اَبَشَّرْتُمُوْنِيْ عَلٰٓى اَنْ مَّسَّنِيَ الْكِبَرُ فَبِمَ تُبَشِّرُوْنَ ﴿۵۴﴾

بشارت دیاں ف۵۸ کہیو اس ور مناں بشارت دیں جے ہوں بڈھو ہوگیو۔ ہون کاں گی بشارت دیں ف۵۹

ف۴۵ یعنی جیہڑا کافر کہ تیرا مطیع تے فرمانبردار ہوجائینگا تے تیری اتباع کریں گا ف۴۶ ابلیس گووی تے اسگی اتباع کرن آلاں گووی ف۴۷ یعنی ست طبقہ۔ ابن جریج گوقول ہے کہ دوزخ گا سب درکات ایں (۱) اول جہنم (۲) لظیٰ (۳) حطمہ (۴) سعیر (۵) سقر (۶) جحیم (۷) ہاویہ۔ ف۴۸ یعنی شیطان گی پیروی کرن آلا وی ستاں حصّاں ماں تقسیم ہوئیں گا، ان بچوں ہر ایک واسطے جہنم گو ایک درکو معیّن ہے ف۴۹ ان دے کہیو جائیگو کہ ف۵۰ یعنی جنت ماں داخل ہوؤ سلامتی گے نال، نہ اتوں کڈھیا جاؤ، نہ موت آئے، نہ کائے آفت رونماں ہوئے، نہ کوئے خوف نہ پریشانی ف۵۱ دنیاماں ف۵۲ تے ان گا نفساں ناں حسد وکینہ، عناد وعداوت وغیرہ بری خصلتاں دے پاک کرچھڑیو، وہ ف۵۳ ایک دوجا گے نال محبت کرن آلا، حضرت علی مرتضیٰ رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو کہ مناں امید ہے کہ ہوں تے عثمان تے طلحہ تے زبیر اناں ہی بچوں ہاں یعنی مہاراں سیناں بچوں عناد وعداوت تے بغض وحسد کڈھ دتا گیا ایں، ہم آپسماں خالص محبت رکھن آلا ھاں، اس ماں رافضیاں گورڈ ہے۔ ف۵۴ اے محمد مصطفےٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم۔ ف۵۵ جناں ناں اللہ تعالیٰ نے اس واسطے پیجیو تھو کہ حضرت ابراہیم علیہ السلام ناں فرزندگی بشارت دیں تے حضرت لوط علیہ السلام گی قوم نال ہلاک کریں۔ یہ مہمان حضرت جبریل علیہ السلام تھا فرشتاں گے نال ف۵۶ یعنی فرشتاں نے حضرت ابراہیم علیہ السلام ناں سلام کیو تے آپ گی تحیت وتکریم کی۔ تو حضرت ابراہیم علیہ الصلوٰۃ والسلام نے ان دے ف۵۷ اس واسطے جے بغیر اجازت تے بے وقت آیا تے کھانو وی نی کھادو ف۵۸ یعنی حضرت اسحٰق علیہ السلام گی اس ور حضرت ابراہیم علیہ السلام نے ف۵۹ یعنی ایسی بڑی عمر ماں اولاد ہوتوں عجیب وغریب ہے، کس طرح اولاد ہوئگی، کیا ھمناں فرجوان کیو جائے گو یا اسے حالت ماں فرزند عطا فرمایو جائیگو؟ فرشتاں

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

قَالُوْا بَشَّرْنٰكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُنْ مِّنَ الْقٰنِطِيْنَ ﴿٥٥﴾ قَالَ وَمَنْ

کہیو ہم نے تمناں سچی بشارت دتی ف٦٠ تم نا اُمید نہ ہووَ۔ کہیو اپناں

يَّقْنَطُ مِنْ رَّحْمَةِ رَبِّهٖٓ اِلَّا الضَّآلُّوْنَ ﴿٥٦﴾ قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ

رب گی رحمت توں نا اُمید کون ہووے گمراہاں توں سوا ف٦١ فرمایو فر تھارو کے کم ایں

اَيُّهَا الْمُرْسَلُوْنَ ﴿٥٧﴾ قَالُوْٓا اِنَّآ اُرْسِلْنَآ اِلٰى قَوْمٍ مُّجْرِمِيْنَ ﴿٥٨﴾

اے فرشتو ف٦٢ بولیا ہم ایک مجرم قوم گی طرف پیجیا گیا ہاں ف٦٣

اِلَّآ اٰلَ لُوْطٍ ۭ اِنَّا لَمُنَجُّوْهُمْ اَجْمَعِيْنَ ﴿٥٩﴾ اِلَّا امْرَاَتَهٗ قَدَّرْنَآ ۙ

مگر لوط گا گھر آلا ہم انہاں ساراں ناں بچالیاں گا ف٦٤ اسگی عورت تو سوا جے ہم نے فیصلو کرلیو ہے

ع ١٦ اِنَّهَا لَمِنَ الْغٰبِرِيْنَ ﴿٦٠﴾ فَلَمَّا جَاۗءَ اٰلَ لُوْطِ ۨ الْمُرْسَلُوْنَ ﴿٦١﴾ قَالَ

جے وہ پچھے رہن آلاں ماں ہوویگی ف٦٥ تو جد لوط گے گھر فرشتہ آیا ف٦٦ کہیو

اِنَّكُمْ قَوْمٌ مُّنْكَرُوْنَ ﴿٦٢﴾ قَالُوْا بَلْ جِئْنٰكَ بِمَا كَانُوْا فِيْهِ

تم کجھ بگانا لوک ایں ف٦٧ کہیو ہم دے تھارا کول ف٦٨ واہ چیز لیا آں جسماں یہ لوک

يَمْتَرُوْنَ ﴿٦٣﴾ وَاَتَيْنٰكَ بِالْحَقِّ وَاِنَّا لَصٰدِقُوْنَ ﴿٦٤﴾ فَاَسْرِ بِاَهْلِكَ بِقِطْعٍ

شک کریں تھا ف٦٩ اور ہم تھارے کول سچو حکم لیا ہاں اور ہم بیشک سچا ہاں۔ رات گو کجھ حصو گذارن توں بعد

مِّنَ الَّيْلِ وَاتَّبِعْ اَدْبَارَهُمْ وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ اَحَدٌ وَّامْضُوْا

تم اپناں گھر آلاں ناں لیگے باہر جاؤ اور تم اُن گے پچھے چلو اور تھارے بچوں کوئی وی پچھاں مڑ گے نہ دیکھے ف٧٠ اور جت گو حکم ہے

حَيْثُ تُؤْمَرُوْنَ ﴿٦٥﴾ وَقَضَيْنَآ اِلَيْهِ ذٰلِكَ الْاَمْرَ اَنَّ دَابِرَ هٰٓؤُلَاۗءِ

سدھا اُت چلے جائیں ف٧١ اور ہم نے اُسناں اس حکم گو فیصلو سنا چھڑیو جے صبح ہوتاں ہی ان کافراں گی

مَقْطُوْعٌ مُّصْبِحِيْنَ ﴿٦٦﴾ وَجَاۗءَ اَهْلُ الْمَدِيْنَةِ يَسْتَبْشِرُوْنَ ﴿٦٧﴾ قَالَ اِنَّ

جڑ کٹ جائیگی ف٧٢ اور شہر آلا ف٧٣ خوشی مناتا آیا۔ لوط نے کہیو

ف٦٠ قضائے الٰہی اس ورجاری ہوچکی کہ تھارو فرزند ہوئے اور اُسگی اولاد بہت پھیلے ف٦١ یعنی ہوں اُسگی رحمت دے نا اُمید نی کیونکہ رحمت دے نا اُمید کافر ہوئیں، ہاں اسگو طریقو جیڑو دنیاماں جاری ہے اس دے باہ گل عجیب دِسے تے حضرت ابراہیم علیہ الصلوٰۃ والسلام نے فرشتاں دے گے سوا ہور کے کم ایں جس گے واسطے تم بیجیا گیا ایں ف٦٢ یعنی اس بشارت ف٦٣ یعنی قوم لوط گی طرف کہ ہم انا ناں ہلاک کراں ف٦٤ کیوں جے وہ ایماندار ایں ف٦٥ اپنا کفر گی وجہ دے ف٦٦ خوبصورت نوجواناں گی شکل ماں تے حضرت لوط علیہ السلام ناں خطرو ہو یو کہ قوم ان گے پچھے پویگی تاں آپ نے فرشتاں ناں ف٦٧ نہ دے تم ات گا رہن آلا ایں نہ کائے سفر گی نشانی ایں کیوں آیا ایں؟ فرشتاں نے ف٦٨ عذاب، جس گا نازل ہون گو تم اپنی قوم ناں خوف دوائیں تھا۔ ف٦٩ تے تمناں جھٹلائیں تھا ف٧٠ کہ قوم ور کے بلا نازل ہوئی تے وِہ کس عذاب ماں گرفتار کیا گیا؟ ف٧١ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ حکم ملکِ شام ناں جان گو تھو ف٧٢ تے ساری قوم عذاب نال ہلاک کردتی جائیگی ف٧٣ یعنی شہر سدوم گا رہن آلا حضرت لوط علیہ الصلوٰۃ والسلام گی قوم گا تاں حضرت لوط علیہ السلام گے گھر خوبصورت نوجواناں گو آن گو سن گے برا ارادہ تے ناپاک نیت نال

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

هٰۤؤُلَآءِ ضَيْفِىْ فَلَا تَفْضَحُوْنِ ﴿۶۸﴾ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَلَا تُخْزُوْنِ ﴿۶۹﴾ قَالُوْۤا

یہ میرا مہمان ایں ف۷۴ مناں بے عزت نہ کرو ف۷۵ اور اللہ توں ڈرو اور مناں رسوا نہ کرو ف۷۶ بولیا

اَوَلَمْ نَنْهَكَ عَنِ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۷۰﴾ قَالَ هٰۤؤُلَآءِ بَنٰتِىْۤ اِنْ كُنْتُمْ

جے ہم نے تمناں منع نی کیو تھو جے دوجاں گا وارہ ماں نہ بولیا کرو۔ کہیو یہ قوم گی عورت میری بیٹی ایں کدے تمنے

فٰعِلِيْنَ ﴿۷۱﴾ لَعَمْرُكَ اِنَّهُمْ لَفِىْ سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُوْنَ ﴿۷۲﴾ فَاَخَذَتْهُمُ

کرنو ایں ف۷۷ اے محبوب! تھاری جان گی قسم ف۷۸ وہ اپناں نشہ گی حالت ماں بھٹک رہیاں ایں۔ تے صبح ہوتاں ہی

الصَّيْحَةُ مُشْرِقِيْنَ ﴿۷۳﴾ فَجَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَاَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ

اُنہاں ناں چڑک نے آپکڑیو ف۷۹ تو ہم نے اُس بستی ناں ہیٹھ اوپر کر چھڑیو ف۸۰ اور ان ور

حِجَارَةً مِّنْ سِجِّيْلٍ ﴿۷۴﴾ اِنَّ فِىْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّلْمُتَوَسِّمِيْنَ ﴿۷۵﴾ وَاِنَّهَا

کنکر کا پتھر برایا۔ بیشک اُساں نشانی ایں عقلنداں واسطے اور بیشک واہ بستی

لَبِسَبِيْلٍ مُّقِيْمٍ ﴿۷۶﴾ اِنَّ فِىْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّلْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۷۷﴾ وَاِنْ كَانَ

اُس راہ ور ہے جیہڑی ہون توڑی چلے ف۸۱ بیشک اُساں نشانی ایں ایمانداراں واسطے اور بیشک

اَصْحٰبُ الْاَيْكَةِ لَظٰلِمِيْنَ ﴿۷۸﴾ فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ وَاِنَّهُمَا لَبِاِمَامٍ

جانگڑی آلا ضرور ظالم تھا ف۸۲ تاں ہم نے اُنہاں توں بدلو لیو ف۸۳ اور بیشک یہ دوئے بستیں ف۸۴

مُّبِيْنٍ ﴿۷۹﴾ وَلَقَدْ كَذَّبَ اَصْحٰبُ الْحِجْرِ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿۸۰﴾ وَاٰتَيْنٰهُمْ

کھلا راہ ور ہوئیں ف۸۵ اور بیشک حجر آلاں نے رسولاں ناں جھوٹھا کیو ف۸۶ اور ہم نے اُنہاں ناں

اٰيٰتِنَا فَكَانُوْا عَنْهَا مُعْرِضِيْنَ ﴿۸۱﴾ وَكَانُوْا يَنْحِتُوْنَ مِنَ الْجِبَالِ

اپنی نشانی دتیں ف۸۷ تاں اُنہاں نے ان توں مُنھ پھیر لیا ف۸۸ اور وہ بغیر ڈر گے پہاڑاں ماں گھر

ف۷۴ تے مہمان گی عزت کرنی لازم ہوئے تم ان گی بے حرمتی کرن گوارا دو کرگے ف۷۵ کہ مہمان گی رسوائی میزبان واسطے خجالت تے شرمندگی گو سبب ہوئے ف۷۶ ان گے نال بروارا دو کرگے۔ اس ور قوم گا لوک حضرت لوط علیہ السلام دے ف۷۷ تو ان دے نکاح کرو تے حرام دے دور رہو۔ ہون اللہ تعالیٰ اپناں حبیب اکرم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے خطاب فرمائے ف۷۸ تے ساری مخلوقِ خداوندی ماں کائے جان بارگاہِ الٰہی ماں تھاری جانِ پاک گی طرح عزت وحرمت آلی نی تے اللہ تعالیٰ نے سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی عمر گے بغیر کسے گی عمر تے حیات گی قسم نی فرمائی یوہ مرتبو تے مقام صرف آقا کرم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گو ہے۔ ہون اس قسم دے بعد ارشاد فرمائے ف۷۹ یعنی ہولناک آواز نے ف۸۰ اس طرح کہ حضرت جبریل علیہ السلام اس حصہ زمین ناں ار جا گے آسمان گے نیڑے لے گیا تے الٹوں مونڈو ہو کر گے زمین ور پھینک چھڑیو۔ ف۸۱ تے قافلہ اس وروں گزریں تے غضبِ الٰہی گا آثار دیکھن ماں آئیں۔ ف۸۲ یعنی کا فر تھا۔ ایکۂ جانگڑی ناں کہیں ان لوکاں گو شہر سر سبز جنگلاں تے مرغزاراں گے درمیان تھو، اللہ تعالیٰ نے حضرت شعیب علیہ السلام ناں ان ور رسول بنا گے بیجیو ان لوکاں نے نافرمانی کی تے حضرت شعیب علیہ السلام ناں جھٹلایو ف۸۳ یعنی عذاب بیج گے ہلاک کیو۔ ف۸۴ یعنی قوم لوط گا شہر تے اصحابِ ایکہ گا ف۸۵ جت آدمی گزریں اور دیکھیں، تو اے اھلِ مکہ تم اناں ناں دیکھ گے کیوں عبرت نی حاصل کرتا۔ ف۸۶ حجر ایک وادی ہے مدینہ منورہ تے شام گے درمیان جساں قوم ثمود رہ تھی۔ اناں نے اپناں پیغمبر حضرت صالح علیہ السلام ناں جھٹلایو تے ایک نبی گی تکذیب تمام انبیاء گی تکذیب ہے۔ کیونکہ ہر رسول تمام انبیاء ور ایمان لیان گی دعوت دیئے ف۸۷ کہ پتھر دے ناقہ (اوٹھنی) پیدا فرمائی جیہڑی بہت سارا عجائب ور مشتمل تھی۔ مثلاً اُسکو عظیم الجثہ ہونوں، پیدا ہوتاں ہی بچو پیدا کرنوں بہت زیادہ دودھ دینوں جیہڑو ساری قوم ثمود ناں پورو ہو جائے۔ وغیرہ وغیرہ یہ سب حضرت صالح علیہ السلام گا معجزات تے قوم ثمود واسطے مہاری نشانیں تھیں۔ ف۸۸ تے ایمان نہ لیایا

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

بُیُوْتًا اٰمِنِیْنَ ﴿۸۲﴾ فَاَخَذَتْهُمُ الصَّیْحَةُ مُصْبِحِیْنَ ﴿۸۳﴾ فَمَاۤ اَغْنٰى عَنْهُمْ

بنائیں تھا ف۸۹ اُنہاں ناں صبح ہوتاں ہی چڑک نے آ پکڑیو ف۹۰ تے اُنگی کمائی کجھ وی

مَّا كَانُوْا یَكْسِبُوْنَ ﴿۸۴﴾ وَ مَا خَلَقْنَا السَّمٰوٰتِ وَ الْاَرْضَ وَ مَا بَیْنَهُمَاۤ

ان کے کم نہ آئی ف۹۱ اور ہم نے زمین و آسمان اور جو کجھ ان ماں ہے۔

اِلَّا بِالْحَقِّ وَ اِنَّ السَّاعَةَ لَاٰتِیَةٌ فَاصْفَحِ الصَّفْحَ الْجَمِیْلَ ﴿۸۵﴾ اِنَّ

بیکار نی بنایا اور بیشک قیامت آن آلی ہے ف۹۲ تو تم اچھی طرح درگزر کرو ف۹۳ بیشک

رَبَّكَ هُوَ الْخَلّٰقُ الْعَلِیْمُ ﴿۸۶﴾ وَ لَقَدْ اٰتَیْنٰكَ سَبْعًا مِّنَ

تھارو رب بہت پیدا کرن آلو جانن آلو ہے ف۹۴ اور بیشک ہم نے تمناں ست آیت دتیں۔

الْمَثَانِیْ وَ الْقُرْاٰنَ الْعَظِیْمَ ﴿۸۷﴾ لَا تَمُدَّنَّ عَیْنَیْكَ اِلٰى مَا

جہڑیں دُہرائی جائیں ف۹۵ اور عظمت آلو قرآن اپنی اکھ اُفراں کرگے اُس چیزناں نہ دیکھو جیڑی

مَتَّعْنَا بِهٖۤ اَزْوَاجًا مِّنْهُمْ وَ لَا تَحْزَنْ عَلَیْهِمْ وَ اخْفِضْ

ہم نے ان گا کجھ جوڑاں ناں برتن واسطے دتی ف۹۶ اور ان گو غم نہ کرو ف۹۷ اور

جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِیْنَ ﴿۸۸﴾ وَ قُلْ اِنِّیْۤ اَنَا النَّذِیْرُ الْمُبِیْنُ ﴿۸۹﴾

مسلماناں ناں اپنی رحمت آلاں پراں ماں لے لیو ف۹۸ اور فرماؤ ہوں ہی ہاں ڈر سنان آلو (اُس عذاب توں)

كَمَاۤ اَنْزَلْنَا عَلَى الْمُقْتَسِمِیْنَ ﴿۹۰﴾ الَّذِیْنَ جَعَلُوا الْقُرْاٰنَ عِضِیْنَ ﴿۹۱﴾

جیسو ہم نے بنڈن آلاں ور اُتاریو۔ جنہاں نے کلام الٰہی ناں تکا بوٹی کرلیو ف۹۹

ف۸۹ کہ اناں ناں اس گا چھڑن تے اسماں چوری ہون گو خطرونی تھوتے وہ سمجھیں تھا کہ یہ کہر تباہ نی ہوسکتا، ان ورکائے آفت نی آسکتی ف۹۰ تے وہ عذاب ماں گرفتار ہویا ف۹۱ تے ان گا مال متاع تے ان گا مضبوط مکان اناں ناں عذاب دے نہ بچا سکیا ف۹۲ تے ہر ایک ناں اُس گا عمل گی جزا ملیگی۔ ف۹۳ اے مصطفےٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم اپنی قوم گی ایذاں ور تحمل فرماؤ۔ یوہ حکم آیتِ قتال دے منسوخ ھوگیو۔ ف۹۴ اسے نے سب ناں پیدا کیو تے وہ اپنی مخلوق گا تمام حال جانیں ف۹۵ نماز گی رکعتاں ماں یعنی ہر رکعت ماں پڑھی جائیں تے ان ست آیتاں دے سورۂ فاتحہ مراد ہے۔ جیسو کہ بخاری تے مسلم گی حدیث ماں وارد ہویو۔ ف۹۶ معنیٰ یہ ایں کہ اے سیّدِ انبیاء صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم ہم نے تمناں اسیں نعمت عطا فرمائیں جن گے سامنے دنیاوی نعمت حقیر ایں تو تم دنیا گا سامان دے مستغنی ہو جیڑو یہود و نصاریٰ وغیرہ مختلف قسم گا کافراں ناں دتو گیو، حدیث شریف ماں ایں سیّدِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم نے فرمایو کہ مہاڑے بچوں وہ نی جیڑو قرآن شریف گی بدولت ہر چیز دے بے نیاز نہ ہوئے، یعنی قرآن شریف اسی نعمت ہے جس گے سامنے دنیاوی نعمت ہیچ ایں ف۹۷ کہ وہ ایمان نہ لیایا ف۹۸ تے اناں ناں اپناں کرم نال نوازیو ف۹۹ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ بنڈن آلاں دے یہود و نصاریٰ مراد این، چونکہ وہ قرآنِ کریم گا کجھ حصہ ور ایمان لیایا جیڑو ان گا خیال ماں ان گی کتاباں گے موافق تھو تے کجھ دے منکر ہو گیا۔ قتادہ تے ابنِ سائب گو قول ہے کہ بنڈن آلاں دے کفارِ قریش مراد ایں۔ جن ماں کجھ قرآن ناں سحر، کجھ کہانت، کجھ افسانوں کہیں، اسطرح اناں نے قرآن کریم گا وارہ ماں اپناں اقوال تقسیم کرلیا تھا، تے ایک قول یوہ ہے کہ بنڈن آلاں دے وہ بارہ شخص مراد ایں جناں ناں کافراں نے مکہ مکرمہ گا رستاں ور مقرر کیو تھو، حج گا زمانہ ماں ہر ہر رستہ وران بیچ گو ایک ایک شخص بیٹھ جائے تھو تے وہ آن آلاں ناں بہلان تے سیّدِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم دے منحرف کرن واسطے ایک ایک گل مقرر کر لیے تھو کوئے آن آلاں ناں یاہ کہہ تھوان کی گلاں ماں نہ آیو کیوں جے وہ جادوگر ایں۔ کوئے کہہ وہ کذاب ایں، کوئے کہہ وہ مجنون ایں، کوئے کہہ وہ کاھن ایں، کوئی کہہ وہ شاعر ایں یہ سب سن گے لوک جد خانہ کعبہ گا دروازہ ور آئیں ات ولید بن مغیرہ بیٹھو وہوئے اس دے نبی صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گو حال دریافت کریں، اور کہیں کہ ہم نے مکہ مکرّمہ آتاں شہر گا کنارہ وران گا وارہ ماں ایسو ایسو سنیو ایں۔ وہ کہہ وہ سب صحیح سنیوں تم نے۔ اس طرح خلق ناں بہلاتا تے گمراہ کرتا۔ ان لوکاں ناں اللہ تعالیٰ نے ہلاک فرمایو

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فَوَرَبِّكَ لَنَسْـَٔلَنَّهُمْ اَجْمَعِيْنَ ﴿٩٢﴾ عَمَّا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿٩٣﴾ فَاصْدَعْ

دے تھارا رب گی قسم ایں ہم اُنھاں ناں ضرور پچھاں گا ف۱۰۰ جو کجھ وہ کریں تھا۔ تو علانیہ کہہ ف۱۰۱ چھڑ

بِمَا تُؤْمَرُ وَاَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِيْنَ ﴿٩٤﴾ اِنَّا كَفَيْنٰكَ

جس گل گو تمناں حکم ہے ف۱۰۲ اور مشرکاں تو مُنھ پھیر لیو ف۱۰۳ بیشک ان ہسن آلاں ور

الْمُسْتَهْزِءِيْنَ ﴿٩٥﴾ الَّذِيْنَ يَجْعَلُوْنَ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَسَوْفَ

ہم تمناں کفایت کراں ف۱۰۴ جیڑا اللہ گے نال دوجا ناں معبود بنائیں ہون

يَعْلَمُوْنَ ﴿٩٦﴾ وَلَقَدْ نَعْلَمُ اَنَّكَ يَضِيْقُ صَدْرُكَ بِمَا يَقُوْلُوْنَ ﴿٩٧﴾

وہ جان لیں ف۱۰۵ اور بیشک ہمناں پتو اے جے اُنگی گلاں توں تھارو دِل تنگ ہووے ف۱۰۶

فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَكُنْ مِّنَ السّٰجِدِيْنَ ﴿٩٨﴾ وَاعْبُدْ رَبَّكَ

اور اپناں رب گی تعریف کرتاں واں اُسگی پاکی بیان کرو اور سجدہ کرن آلا ہوجاؤ ف۱۰۷ اور مرتا دم توڑی

حَتّٰى يَاْتِيَكَ الْيَقِيْنُ ﴿٩٩﴾

اپناں رب گی عبادت ماں رہو۔

ف۱۰۰ روزِ قیامت ف۱۰۱ تے جو کجھ وہ سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم تے قرآن کریم گا وارہ ماں کہیں تھا ف۱۰۲ اس آیت ماں سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں رسالت گی تبلیغ تے اسلام گی دعوت گا اظہار گو حکم دتو گیو۔ عبداللہ بن عبیدہ گو قول ہے کہ اس آیت گا نزول گا وقت تک دعوت اسلام اعلان گے نال نی کی جائے تھی ف۱۰۳ یعنی اپنوں دین ظاہر کرن ور مشرکاں کی ملامت کرن گی پرواہ نہ کردے تے ان گی طرف توجہ نہ دیو تے ان گا تمسخر واستہزا (مشکری) گو غم نہ کرو ف۱۰۴ کفارِ قریش گا پنج سردار (۱) عاص بن وائل سہمی (۲) اسود بن مطلب تے (۳) اسود بن عبد یغوث تے (۴) حارث بن قیس تے ان سب گو افسر (۵) ولید بن مغیرہ مخزومی، یہ لوک نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں بہت ایذا دیں تھا تے آپ گے نال ٹھٹھا کریں تھا۔ اسود بن مطلب واسطے سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے دعا فرمائی تھی کہ یا اللہ اساں انوں کر چھوڑ۔ ایک دن سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم مسجد حرام ماں تشریف فرما تھا یہ نیچے آیا تے اناں نے ولید بن مغیرہ گی ٹنگ گی طرف تے عاص گا پیراں گی تلی گی طرف تے اسود بن مطلب گی اکھاں گی طرف تے اسود بن عبد یغوث گا پیٹ گی طرف تے حارث بن قیس گا سر گی طرف اشارو کیو تے کہیو ہوں ان گو شر دفع کروں گو۔ چنانچہ تھوڑا عرصہ ماں یہ ہلاک ہوگیا۔ ولید بن مغیرہ تیر فروش دکان کا کول دے گزریو اس گا تہہ بند ماں ایک پیکان چھبیو مگر اُس نے تکبر نال اساں کڈھن واسطے سر تھلے نہ کیو۔ اس گے نال اُسگی ٹنگ ماں زخم ہویو تے اسے نال مرگیو۔ عاص ابن وائل گا پیر ماں کنڈ ولگو تے نظر نہ آیو اُس گے نال پیر سُج گیو تے یوہ شخص وی مرگیو۔ اسود بن مطلب گی اکھاں ماں ایسو درد ہویو کہ دیوار ماں سر مارے تھو اسے حالت ماں مرگیو۔ تے یوہ کہتاں مریو کہ مناں محمد نے قتل کیو (صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم) تے اسود بن عبد یغوث ناں استسقار ہویو تے کلبی گی روایت ماں ایں کہ اساں لُو لگی تے اُسگو مُنھ کالو سیاہ ہوگیو کہ کہر آلاں نے نہ سیان سکیو۔ تے کڈھ چھڑیو اسے حال مان یوہ کہتو مرگیو کہ مناں محمد (صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم) گا ربّ نے قتل کیو۔ تے حارث بن قیس گا نک دے خون تے پس جاری ہوئی اسے حال ماں ہلاک ہوگیو اناں ہی گا وارہ ماں یاہ آیت نازل ہوئی (خازن) ف۱۰۵ اپنوں انجام کار ف۱۰۶ تے ان گا طعنہ تے ٹھٹھا تے شرک وکفر گی گلاں دے آپ ناں ملال ہوئے ف۱۰۷ کہ خدا پرستاں واسطے تسبیح تے عبادت ماں مشغول ہونوں غم گو بہترین علاج ہے۔ حدیث شریف ماں ایں کہ جد سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نا کوئے اہم واقعو پیش آتو تاں آپ نماز ماں مشغول ہوجاتا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

سورۃ النحل مکیۃ ‏ ‏ آیاتہا ۱۲۸ ‏ ‏ رکوعاتہا ۱۶

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

أَتَىٰٓ أَمْرُ ٱللَّهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ ۚ سُبْحَٰنَهُۥ وَتَعَٰلَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١﴾
ہون آئے اللہ گو حکم اسگی تاول نہ کروف۲ وہ پاک ہے اوراعلیٰ ہے اُن شریکاں دے ف۳
يُنَزِّلُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةَ بِٱلرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِۦ عَلَىٰ مَن يَشَآءُ مِنْ
ملائکہ ناں ایمان گی جان یعنی وحی لیگے جن بنداں ور چاہے اُتارے ف۴
عِبَادِهِۦٓ أَنْ أَنذِرُوٓا۟ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّآ أَنَا۠ فَٱتَّقُونِ ﴿٢﴾ خَلَقَ
جے ڈر سناؤ انہاں ناں تانجہ وہ میرا تو سوا کسے گی بندگی نہ کریں میرا ہی توڈروف۵ اُس نے
ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ بِٱلْحَقِّ ۚ تَعَٰلَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٣﴾ خَلَقَ ٱلْإِنسَٰنَ
آسمان اور زمین ٹھیک بنایاف۶ وہ اُن گا شرک تو اعلیٰ ہے۔ اُس نے انسان ناں ایک
مِن نُّطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُّبِينٌ ﴿٤﴾ وَٱلْأَنْعَٰمَ خَلَقَهَا ۗ لَكُمْ
بوند ناں پیدا کیوف۷ تاں وی وہ کھلو چگڑالو ہے۔ اور جانور پیدا کیا۔ اُن ماں تھارے واسطے
فِيهَا دِفْءٌ وَمَنَٰفِعُ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٥﴾ وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ
گرم لباس اور فائدہ گی چیز ایںف۸ اور اُن بچوں تم کھائیں وی ایں۔ اور تھاری ان ماں خوشی ہے جد تم انھاں ناں شام
تُرِيحُونَ وَحِينَ تَسْرَحُونَ ﴿٦﴾ وَتَحْمِلُ أَثْقَالَكُمْ إِلَىٰ بَلَدٍ لَّمْ
ناں واپس لے آئیں اور جد چرن واسطے چھوڑیں اور تھارا پہار اِسا شہر گی طرف
تَكُونُوا۟ بَٰلِغِيهِ إِلَّا بِشِقِّ ٱلْأَنفُسِ ۚ إِنَّ رَبَّكُمْ لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿٧﴾ وَٱلْخَيْلَ
چاگے لے جائیں جت توڑی تم ادمرا ہوگے پہنچتا بیشک تھارو رب نہایت مہربان رحم آلوف۹ ہے اور کھوڑا

ف۱ سورۂ نحل مکی ہے مگر آیت فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهٖ دے آخر سورت تک جیڑیں آیات ایں وہ مدینہ طیبہ ماں نازل ہوئیں اسماں ہورا قوال وی
ہیں اس سورت ماں سولہ (۱۶) رکوع تے ایک سو اٹھائی (۱۲۸) آیات تے دو ہزار اٹھ سو چالی (۲۸۴۰) کلمہ تے ست ہزار ست سو ست (۷۷۰۷) حرف ایں
ف۲ شانِ نزول: جد کافراں نے عذابِ موعود گا نزول تے قیامت گا قائم ہون گی ٹھٹھا گے طور جلدی کی اس ور یاہ آیت نازل ہوئی تے دسیو گیو کہ جسکی
تم جلدی کریں وہ کجھ دور نی بہت ہی قریب ہے تے اپنا وقت ور یقیناً واقع ہوئے گو تے جد واقع ہوئے گو تدھ تمناں اُس دے خلاصی گی کائے راہ نہ ملیگی تے
وہ بت جناں ناں تم پوجیں تھارے کسے کم نہ آئیں گا ف۳ وہ واحد لاشریک لہ ہے اسگو کوئے شریک نی ف۴ تے اناں ناں نبوت تے رسالت گے نال
برگزیدہ کرے ف۵ تے میری ہی عبادت کرو تے میرے سوا کسے ناں نہ پوجو کیونکہ ہوں وہ ہوں کہ ف۶ جن ماں اُسگی توحید گا بے شمار دلائل ایں ف۷
یعنی منی دے جسماں نہ حس ہے نہ حرکت پھر اُسناں اپنی قدرتِ کاملہ نال انسان بنایو، قوت تے طاقت عطا فرمائی۔ شانِ نزول: یاہ آیت ابی بن خلف گا
وارہ ماں نازل ہوئی جیڑو مرن دے بعد زندہ ہون گو انکار کریتھو۔ ایک مرتبہ وہ کسے مردہ گی گلی سڑی ہڈی چالیاؤ تے سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے
کہن لگو کہ تھارو یوہ خیال ہے کہ اللہ تعالیٰ اس ہڈی ناں زندہ کرے گو؟ اس ور یاہ آیتِ کریمہ نازل ہوئی تے نہایت نفیس جواب دتو گیو کہ ہڈی دے کجھ نہ کجھ
عضوی شکل رکھے اللہ تعالیٰ منی گا ایک چھوٹا جیا بے حس و حرکت قطرہ دے تیرا جیسو چگڑالو انسان پیدا کرے، یاہ دیکھ گے وی تو ایمان نی لیا تو؟ ف۸ کہ ان گی
نسل دے دولت بدھائیں، ان گو دودھ پئیں، ان ور سواری کریں ف۹ کہ اُس نے تھارا نفع تے آرام واسطے یہ چیز پیدا کیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَالْبِغَالَ وَالْحَمِيرَ لِتَرْكَبُوهَا وَزِينَةً ۚ وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨﴾
اور خچر اور گدھا جے تم ان ور سوار ہوویں اور زینت واسطے وہ ہور پیدا کریگو ف جسکی تمناں خبرنی ف١١
وَعَلَى اللَّهِ قَصْدُ السَّبِيلِ وَمِنْهَا جَائِرٌ ۚ وَلَوْ شَاءَ لَهَدَاكُمْ
اور بیچ گو راہ ف١٢ ٹھیک اللہ توڑی ہے اور کوئے راہ ٹیڈھو ہے ف١٣ اور کدے وہ چاہتو تاں
ع ٧ أَجْمَعِينَ ﴿٩﴾ هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً ۖ لَكُمْ مِنْهُ شَرَابٌ
ساراں ناں ایک راستہ ور لے آتو ف١٤ وہی ہے جس نے آسمان توں پانی اُتاریو جس ماں تھارا پین گو ہے
وَمِنْهُ شَجَرٌ فِيهِ تُسِيمُونَ ﴿١٠﴾ يُنْبِتُ لَكُمْ بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُونَ
اور اُس توں درخت ایں جن تو چاریں ف١٥ اور اُس پانی دے تھاری زمین ماں پیدا کرے زیتون
وَالنَّخِيلَ وَالْأَعْنَابَ وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ ۗ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً
اور کھجور اور انگور اور ہر قسم گا پھل ف١٦ بیشک اُساں نشانی ایں ف١٧
لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١١﴾ وَسَخَّرَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ۖ
غور و فکر کرن آلاں واسطے۔ اور اُس نے تھارے تابع کیا رات و دن اور دینہ اور چن
وَالنُّجُومُ مُسَخَّرَاتٌ بِأَمْرِهِ ۗ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿١٢﴾
اور ستارا اُس گا حکم نال بنیاں دا ایں۔ بیشک اس ماں نشانی ایں عقلنداں واسطے ف١٨
وَمَا ذَرَأَ لَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ ۗ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً
اور وہ جیڑو کجھ تھارے واسطے زمین ماں پیدا کیو رنگ برنگو ف١٩ بیشک اُساں نشانی ایں
لِقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٣﴾ وَهُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا
یاد کرن آلاں واسطے۔ اور وہ ہی جس نے تھارے واسطے دریا مسخر کیو ف٢٠ جے اُس بچوں تازو گوشت
طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا ۖ وَتَرَى الْفُلْكَ مَوَاخِرَ
کھائیں ف٢١ اور اُس بچوں گہناں کڈھیں جناں تم لائیں ف٢٢ اور تو دیکھے جے کشتی پانی ناں چیر گے

ف١٠ ایسیں عجیب تے غریب چیز ف١١ اس ماں وہ تمام چیزآ گئیں جیڑیں آدمی گا نفع تے راحت و آرام تے آسائش گے کم آئیں تے اس وقت موجود نی ہوئیں تھیں، اللہ تعالیٰ ناں ان گو آئندہ پیدا کرنوں منظور تھو، جیسو کہ (دخانی جہاز، ریل گڈیں، موٹر، ہوائی جہاز برقی قوتاں نال کم کرن آلا آلات، دخانی تے برقی مشین، خبر رسانی تے نشرِ صوت گا سامان تے خدا جانے اس گے بغیر اُساں کے کے پیدا کرنوں منظور ہے ف١٢ یعنی صراطِ مستقیم تے دینِ اسلام کیونکہ دواں مقاماں گے درمیان جتنی راہ کڈھیں جائیں ان بچوں جیڑی بچ گی راہ ہویگی وہی سدھی ہویگی ف١٣ جس ور چلن آلو منزلِ مقصود ناں نی پہنچ سکتو کفر گیں تمام راہ اسی ہی ہیں۔ ف١٤ راہِ راست ور ف١٥ اپناں جانوراں ناں تے اللہ تعالیٰ ف١٦ مختلف صورت تے رنگ، مزا، بو، خاصیت آلا کہ سارا ایک ہی پانی دے پیدا ہوئیں تے ہر ایک گا اوصاف دو جا دے جدا ایں یہ سب اللہ تعالیٰ گی نعمت ایں ف١٧ اُسگی قدرت تے حکمت تے وحدانیت گی ف١٨ جیڑا ان چیزاں ماں غور کر گے سمجھیں کہ اللہ تعالیٰ فاعلِ مختار ہے تے علویات سفلیات سب اُسگی قدرت تے اختیار گے تحت ایں ف١٩ خواہ حیواناں گی قسم دے ہوئے یا درختاں یا پھلاں گی ف٢٠ کہ اُساں کشتیاں ور سوار ہو گے سفر کر دیا غوط لا گے اُس گی تہہ تک پہنچو یا اُس دے شکار کرو ف٢١ یعنی مچھلی ف٢٢ یعنی گوہر تے مرجان۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٤﴾ وَأَلْقَىٰ فِي
چلیں اور تانجہ تم اسکو فضل تلاش کرو اور کدے احسان منوں۔ اور اُس نے
الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَأَنْهَارًا وَسُبُلًا لَعَلَّكُمْ
زمین ماں ہِل ٹھوکیا ف۲۳ جے کدے تمناں لیگے نہ کیں اور ندی اور رستہ تانجہ تمناں رستو تھائے ف۲۴
تَهْتَدُونَ ﴿١٥﴾ وَعَلَامَاتٍ ۚ وَبِالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ ﴿١٦﴾ أَفَمَنْ يَخْلُقُ
اور علامتاں ف۲۵ اور ستاراں توں وہ راہ دیکھیں ف۲۶ تو کیا جیڑو بنائے ف۲۷
كَمَنْ لَا يَخْلُقُ ۗ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿١٧﴾ وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ لَا
وہ اُسکی طرح ہووے گو جیڑو کجھ نہ بناسکے ف۲۸ تو کیا تم نصیحت حاصل نی کرتا۔ اور جے کدے تم اللہ گی نعمتاں ناں شمار کروتاں
تُحْصُوهَا ۗ إِنَّ اللَّهَ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٨﴾ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُسِرُّونَ
شمارنی کر سکو ف۲۹ بیشک اللہ بخشن آلو مہربان ایں ف۳۰ اور اللہ جانے ف۳۱ جو کجھ تم چھپائیں
وَمَا تُعْلِنُونَ ﴿١٩﴾ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَا يَخْلُقُونَ شَيْئًا
اور جو کجھ ظاہر کریں۔ اور اللہ توں بغیر جنہاں ناں پوجیں ف۳۲ تم وہ کجھ وی نی بناتا
وَهُمْ يُخْلَقُونَ ﴿٢٠﴾ أَمْوَاتٌ غَيْرُ أَحْيَاءٍ ۖ وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴿٢١﴾ ع ١٢/٨
اور ف۳۳ وہ خود بنایاوا ایں ف۳۴ مردہ ہیں ف۳۵ زندہ نی اور انہاں ناں خبر نی لوک کد اُٹھایا جائیں گا ف۳۶
إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ ۚ فَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ قُلُوبُهُمْ مُنْكِرَةٌ
تھارو معبود ایک معبود ہے ف۳۷ دے وہ جیڑا آخرت ور ایمان نی لیاتا ان گا دِل منکر ایں ف۳۸
وَهُمْ مُسْتَكْبِرُونَ ﴿٢٢﴾ لَا جَرَمَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ
اور وہ مغرور ایں ف۳۹ حقیقت ماں اللہ جانے جو کجھ وی چھپائیں
وَمَا يُعْلِنُونَ ۚ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْتَكْبِرِينَ ﴿٢٣﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ
اور جو کجھ ظاہر کریں بیشک وہ مغروراں ناں پسند نی فرماتو۔ اور جد اُنہاں ناں کہیو جائے ف۴۰

ف۲۳ وزندار پہاڑاں گا ف۲۴ اپناں مقاصد گی طرف ف۲۵ بنائیں جن دے تمناں رستہ گو پتو چلے ف۲۶ خشکی تے تری ماں تے اس دے اناں ناں رستہ تے قبلہ گی پہچان ہوئے ف۲۷ ان تمام چیزاں ناں اپنی قدرت تے حکمت نال۔ یعنی اللہ تعالیٰ ف۲۸ کے چیزناں تے عاجز تے بے قدرت ہوئے مثلاً بت تاں عقلمنداں کد حق ہے کہ ایسا خالق و مالک گی عبادت چھوڑ گے عاجز تے بے اختیار بتاں گی پوجا کرے یا اناں ناں عبادت ماں اُسگو شریک بنائے ف۲۹ چہ جائیکہ ان گا شکر دے عہدہ برا ہو سکو ف۳۰ کہ تھارا ادائے شکر دے قاصر ہون گے باوجود اپنی نعمتاں دے تمناں محروم نی فرماتو ف۳۱ تھارا تمام اقوال تے افعال ف۳۲ یعنی بتاں ناں ف۳۳ بنائیں کے کہ ف۳۴ تے اپناں وجود ماں بنان آلا گا محتاج تے وہ ف۳۵ بے جان ف۳۶ تو ایسا مجبور، بے جان، بے علم، معبود کسطرح ہو سکیں، ان دلائل قاطعہ دے ثابت ہو گیو کہ ف۳۷ اللہ عزوجل جیڑو اپنی ذات و صفات ماں نظیر تے شریک دے پاک ہے ف۳۸ وحدانیت گا ف۳۹ کہ حق ظاہر ہو جان گے باوجود اسگو اتباع نی کرتا ف۴۰ یعنی لوک اس دے دریافت کریں کہ

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مَّاذَآ اَنزَلَ رَبُّكُمْ ۙ قَالُوٓا اَسَاطِيرُ الْاَوَّلِينَ ﴿٢٤﴾ لِيَحْمِلُوٓا

تھارا رب نے کیے اُتاریو ف٤١ کہیں اگلاں گی کہانی ایں ف٤٢ تانجہ

اَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَّوْمَ الْقِيٰمَةِ ۙ وَمِنْ اَوْزَارِ الَّذِينَ يُضِلُّونَهُمْ

قیامت گے دن اپنوں ف٤٣ پورو پہار چائیں اور کجھ پہار اُنہاں گو جنہاں ناں انہاں نے اپنی جہالت ناں گمراہ

٣ ع٤ ٩ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۗ اَلَا سَآءَ مَا يَزِرُونَ ﴿٢٥﴾ ع قَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ

کیو سن لیو کتنو بُرو وزن چاہیں۔ بیشک اُنہاں ناں پہلاں نے ف٤٤ تو کھو کیو تھو۔

فَاَتَى اللّٰهُ بُنْيَانَهُمْ مِّنَ الْقَوَاعِدِ فَخَرَّ عَلَيْهِمُ السَّقْفُ

تو اللہ نے انگی بنیاد ناں جڑ توں ختم کر چھڑیو تے اُپروں ان ور چھت

مِنْ فَوْقِهِمْ وَاَتٰهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٦﴾ ثُمَّ

چڑ گئی اور ان ور عذاب اتوں آیو جت گو انہاں ناں پتو وی نی تھو ف٤٥ فر

يَوْمَ الْقِيٰمَةِ يُخْزِيهِمْ وَيَقُولُ اَيْنَ شُرَكَآءِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ

قیامت گے دن انہاں ناں رسوا کرے گو اور فرمائے گو کت ایں میرا وِہ شریک ف٤٦ جنہاں گا وارہ ماں تم

تُشَآقُّونَ فِيهِمْ ۗ قَالَ الَّذِينَ اُوتُوا الْعِلْمَ اِنَّ الْخِزْيَ

جگڑو کریں تھا؟ ف٤٧ علم ․․ آلا ف٤٨ کہیں گا اج ساری رسوائی

الْيَوْمَ وَالسُّوٓءَ عَلَى الْكٰفِرِينَ ﴿٢٧﴾ ۙ الَّذِينَ تَتَوَفّٰهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ

تے برائی ف٤٩ کافراں ور ہے وِہ جیراں گی جان فرشتہ کڈھیں۔

ظَالِمِيٓ اَنْفُسِهِمْ ۖ فَاَلْقَوُا السَّلَمَ مَا كُنَّا نَعْمَلُ مِنْ سُوٓءٍ ۗ بَلٰٓى

اس حال ماں جے وہ اپنی جاناں ور ظلم کریں تھا ف٥٠ ہون صلح کریں گا ف٥١ جے ہم دے کائے برائی نی کراں تھا ف٥٢ ہاں کیوں نی

ف٤١ حضرت محمد مصطفےٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم ور تے ف٤٢ یعنی جھوٹھا افسانہ کائے مَن گی گل نی۔ شانِ نزول: یاہ آیت نضر بن حارث گا وارہ ماں نازل ہوئی اُس نے بہت ساریں کہانیں یاد کیں ویں تھیں، اس دے جد کوئے قرآن شریف گے متعلق دریافت کرتو وہ جانن گے باوجود کہ قرآن شریف کتاب معجزے تے حق وھدایت نال پری وی ہے لوکاں ناں گمراہ کرن واسطے یاہ کہہ چھڑتو کہ یہ پہلاں لوکاں گی کہانی ایں، ایسی کہانی مناں وی یاد ایں۔ اللہ تعالیٰ فرمائے کہ لوکاں ناں اس طرح گمراہ کرن گو انجام یوہ ہے ف٤٣ گناہاں تے گمراہی تے گمراہ گری گا ف٤٤ یعنی پہلی امتاں نے اپناں انبیار گے نال ف٤٥ یاہ ایک تمثیل ہے کہ پچھلی امتاں نے اپناں رسولاں گے نال مکر کرن واسطے کجھ منصوبہ بنایا تھا اللہ تعالیٰ نے اناں ناں خود اناں ہی گا منصوباں ماں ہلاک کیو تے ان گو حال ایسو ہویو کہ جسطرح کسے قوم نے کائے بلند تے اوچی عمارت بنائی فر وہ عمارت ان ور چھڑ گئی تے وہ ہلاک ہو گیا اسے طرح کفار اپنی مکاریاں دے خود برباد ہو یا۔ مفسّرین نے یوہ وی ذکر کیو ہے کہ اس آیت ماں اگلا مکر کرن آلاں دے نمرود بن کنعان مراد ہے۔ جیڑو حضرت ابراہیم علیہ السلام گا زمانہ ماں روئے زمین گو سب دے بڑو بادشاہ تھو، اس نے بابل ماں بہت اوچی ایک عمارت بنائی تھی، جسگی بلندی پنج ہزار گز تھی تے اُسگو مکر یوہ تھو کہ اُس نے یاہ بلند عمارت اپناں خیال ماں آسمان ور پہچن واسطے تے آسمان آلاں نال لڑن واسطے بنائی تھی، اللہ تعالیٰ نے ہوا چلائی تے وہ عمارت ان ور چھڑ گئی تے وِہ لوک ہلاک ہو گیا۔ ف٤٦ جیڑا تم نے بنا لیا تھا۔ تے ف٤٧ مسلماناں دے ف٤٨ یعنی ان اُمتاں گا انبیار تے علمار جیڑا اناں ناں دنیا ماں ایمان گی دعوت دیں تھا تے نصیحت کریں تھا۔ تے یہ لوک ان گی گل نی منیں تھا ف٤٩ یعنی عذاب ف٥٠ یعنی کفر ماں بتلا تھا ف٥١ تے موت گے وقت اپناں کفر دے مکر جائیں گا تے کہیں گا ف٥٢ اس ور فرشتہ کہیں گا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

إِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌۢ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٨﴾ فَادْخُلُوٓا أَبْوٰبَ جَهَنَّمَ
اللہ خوب جانے جیڑا تھارا کرتوت تھا ف۵۳ ہوں جہنم گا دروازاں ما جاؤ

خٰلِدِينَ فِيهَا ۖ فَلَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٢٩﴾ وَقِيلَ لِلَّذِينَ
ہمیشہ اُسماں رہو۔ دے کتنو بُرو ٹھکانوں ایں مغروراں گو؟ اور ڈرن آلاں ناں ف۵۴

اتَّقَوْا مَاذَآ أَنزَلَ رَبُّكُمْ ۚ قَالُوا خَيْرًا ۗ لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِى هٰذِهِ
کہیو گیو تھارا رب نے کے اُتاریو بولیا خیر ف۵۵ جناں نے اس دنیا ماں پلائی کی ف۵۶

الدُّنْيَا حَسَنَةٌ ۚ وَلَدَارُ الْأٰخِرَةِ خَيْرٌ ۚ وَلَنِعْمَ دَارُ الْمُتَّقِينَ ﴿٣٠﴾
ان گے واسطے پلائی ہے ف۵۷ اور بے شک پچھلو گھر سب دے بہتر اور ضرور ف۵۸ کتنو اچھو گھر ہے پرہیزگاراں کو

جَنّٰتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا تَجْرِى مِن تَحْتِهَا الْأَنْهٰرُ ۖ لَهُمْ فِيهَا
بسن گا باغ جسماں جائیں گا اُن گے ہیٹھوں نہر بگیں اُنہاں ناں اُت

مَا يَشَآءُونَ ۚ كَذٰلِكَ يَجْزِى اللّٰهُ الْمُتَّقِينَ ﴿٣١﴾ الَّذِينَ تَتَوَفّٰهُمُ
ملیگو جو چاہیں گا ف۵۹ اللہ اِسو ہی بدلو دیے پرہیزگاراں ناں۔ وہ جنہاں گی جان کڈھیں

الْمَلٰٓئِكَةُ طَيِّبِينَ ۙ يَقُولُونَ سَلٰمٌ عَلَيْكُمُ ۙ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ
فرشتہ ستھریماں ماں یاہ ف۶۰ کہتاواں جے سلامتی ہووے ف۶۱ تھارے ور جنت ماں جاؤ

بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٣٢﴾ هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّآ أَن تَأْتِيَهُمُ
بدلے اپناں عملاں گے۔ کاں گو انتظار کریں ف۶۲ اس تو سوا جے فرشتہ

ف۵۳ لہذا ایوہ انکار تمناں مفیدنی ف۵۴ یعنی ایمانداراں ف۵۵ یعنی قرآن شریف جیڑو تمام خوبیاں گو جامع تے حسنات وبرکات گو منبع تے دینی تے دنیاوی تے ظاہری باطنی کمالات گو سرچشمو شانِ نزول: قبائل عرب حج گا زمانہ ماں حضرت نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا تحقیق حال واسطے مکہ مکرمہ ناں قاصد بھیجیں تھا یہ قاصد جد مکہ مکرمہ پہنچاتے شہر گے کنارے راہ وراناں ناں کفار گا کارندہ ملتا (جیسو کہ پہلاں ذکر ہوگیو ہے) ان دے یہ قاصد نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گو حال دریافت کرتا، تو وہ پلان تے گمراہ کرن ور مامور ہی ہوئیں تھا، ان بچوں کوئے حضرت ناں ساحر، کوئے کاہن، کوئے شاعر، کوئے کذاب، کوئے مجنون تے کوئے اس گے نال یوہ وی کہہ چھڑتا کہ تم ان دے نہ ملیو یوہی تھارا حق ماں بہتر ہے اس ور قاصد کہتا کہ اگر ہم مکہ مکرمہ پہنچ گے بغیر ان دے ملیاں اپنی قوم گی طرف واپس ہواں تاں ہم برا قاصد ہواں گا تے ایسو کرنوں قاصد گا منصبی فرض گو ترک تے قوم گی خیانت ہوگی، ھمناں تحقیق گے واسطے پیجیو گیو ہے، مہارو فرض ہے کہ ہم ان گا اپناں پرائیاں سب نا ملاں تے تحقیق حال کراں تے جو کجھ معلوم ہوئے وہ من وعن قوم ناں دساں اس خیال نال وہ لوک مکہ مکرمہ ماں داخل ہوگے اصحابِ رسول صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے وی ملیں تھا تے ان دے آپ گا حال گی تحقیق کریں تھا، اصحاب کرام اناں نان تمام احوال دسیں تھا تے نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا حالت وکمالات تے قرآنِ پاک گا مضامین دے مطلع کریں تھا، ان گو ذکر اس آیت ماں فرمایو گیو۔ ف۵۶ یعنی ایمان لیایا تے نیک عمل کیا ف۵۷ یعنی حیاتِ طیبہ تے فتح وظفر تے رزق وسیع وغیرہ نعمت ف۵۸ دارِ آخرت ف۵۹ تے یاہ گل جنت گے بغیر کسے ناں کدے وی حاصل نی ف۶۰ کہ وہ شرک تے کفر دے پاک ہوئیں تے ان گا اقوال وافعال تے اخلاق وفضائل پاکیزہ ہوئیں طاعت نال ہوئیں، محرمات تے ممنوعات گا داغاں دے ان گو دامنِ عمل میلونی ہوتو، قبضِ روح گے وقت اناں ناں جنت ورضوان ورحمت وکرامت گی بشارت دتی جایں، اس حالت ماں موت اناں ناں خوشگوار معلوم ہوئے تے جان فرحت تے سرور گے نال جسم دے جدا ہوئے تے ملائکہ عزت گے نال اسناں قبض کریں۔ (خازن) ف۶۱ مروی ہے کہ موت گے وقت بندہ مومن گے کول فرشتو آ گے کہہ، اے اللہ گا دوست تناہ سلام تے اللہ تعالیٰ تناں سلام فرمائے تے آخرت ماں ان دے کہیو جائیگو ف۶۲ کفار کیوں ایمان نی لیا تا رکس چیز گا نتظار ماں ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الْمَلٰٓئِكَةُ اَوْ يَاْتِيَ اَمْرُ رَبِّكَ ؕ كَذٰلِكَ فَعَلَ الَّذِيْنَ مِنْ
ان گے کول آجائیں ف٦٣ یا تھارا رب گو عذاب آئے ف٦٤ ان توں پہلاں نے اسو ہی
قَبْلِهِمْ ؕ وَمَا ظَلَمَهُمُ اللّٰهُ وَلٰكِنْ كَانُوْٓا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُوْنَ ﴿٣٣﴾
کیو ف٦٥ اور اللہ نے ان ور ظلم نی کیوہاں وہ آپے ہی ف٦٦ اپنی جاناں ور ظلم کریں تھا۔
فَاَصَابَهُمْ سَيِّاٰتُ مَا عَمِلُوْا وَحَاقَ بِهِمْ مَّا كَانُوْا بِهٖ
تے انگی برائیاں گو اثر ان ور پیو ف٦٧ اور انہاں ناں گھیرلیو اُس ف٦٨ نے جس ور
يَسْتَهْزِءُوْنَ ﴿٣٤﴾ وَقَالَ الَّذِيْنَ اَشْرَكُوْا لَوْ شَآءَ اللّٰهُ مَا عَبَدْنَا ع ٤ ٥
ہسیں تھا اور مشرک بولیا اللہ چاہتو تاں اس گے بغیر کسے ناں
مِنْ دُوْنِهٖ مِنْ شَيْءٍ نَّحْنُ وَلَآ اٰبَآؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِنْ
نہ پوجتا، نہ ہم اور نہ مہارا باپ دادا اور نہ اُس تو الگ ہوگے
دُوْنِهٖ مِنْ شَيْءٍ ؕ كَذٰلِكَ فَعَلَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۚ فَهَلْ عَلَى
ہم کائے چیز حرام کرتا۔ ف٦٩ ایسو ہی ان گا اگلاں نے کہیو ف٧٠ تے رسولاں ور
الرُّسُلِ اِلَّا الْبَلٰغُ الْمُبِيْنُ ﴿٣٥﴾ وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِيْ كُلِّ اُمَّةٍ رَّسُوْلًا
صاف پہچان توں سوا کے ہے؟ ف٧١ اور بیشک ہر اُمت ماں ہم نے ایک رسول پیبجیو ف٧٢
اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوْتَ ۚ فَمِنْهُمْ مَّنْ هَدَى
جے اللہ گی بندگی کرو اور شیطان توں بچو تو ف٧٣ ان ماں اللہ نے کسے ناں ہدایت دتی ف٧٤
اللّٰهُ وَمِنْهُمْ مَّنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلٰلَةُ ؕ فَسِيْرُوْا فِي الْاَرْضِ
اور کسے ور گمراہی مسلط ہوئی ف٧٥ تو زمین ماں سیر کرو فر
فَانْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِيْنَ ﴿٣٦﴾ اِنْ تَحْرِصْ عَلٰى
دیکھو کِسو انجام ہویو جوٹھا کرن آلاں گو ف٧٦ کدے تم اُنگی

ف٦٣ ان گی ارواح قبض کرن ف٦٤ دنیاماں یا روزِ قامت ف٦٥ یعنی پہلی امتاں گا کفار نے وی کہ کفر تے تکذیب ور قائم رہیا ف٦٦ کفر اختیار کر گے ف٦٧ تے اناں نے اپناں اعمال خبیثہ گی سزا پائی ف٦٨ عذاب ف٦٩ مثل بحیرہ تے سائبہ وغیرہ گے۔ اس دے ان گی مراد یاہ تھی کہ ان گو شرک کونوں تے ان چیزاں ناں حرام قرار دینوں، اللہ تعالیٰ گی مشیت تے مرضی نال ہے اس ور اللہ تعالیٰ نے فرمایو ف٧٠ کہ رسولاں گی تکذیب کی تے حلال ناں حرام کیو تے اسی ہیں ٹھٹھا گی گل کیں۔ ف٧١ حق گو ظاہر کرنوں تے شر گا باطل تے قبیح ہون ور مطلع کر چھڑنوں، ف٧٢ تے ہر رسول ناں حکم دتو کہ وہ اپنی قوم ناں فرمائیں ف٧٣ امتاں ف٧٤ وہ ایمان دے مشرف ہویا ف٧٥ وہ اپنی ازلی شقاوت نال کفر ور مریا تے ایمان دے محروم رہیا۔ ف٧٦ جناں ناں اللہ تعالیٰ نے ہلاک کیو تے ان گا شہر ویران کیا، اجڑیں ویں بستیں ان گی ہلاکت گی خبر دیں۔ اساں دیکھ گے سمجھو کہ اگر تم وی ان گی طرح کفر تے تکذیب ور اڑیا رہتا تاں تھارو وی ایسو ہی انجام ہوتو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

هُدٰىهُمْ فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِيْ مَنْ يُّضِلُّ وَمَا لَهُمْ مِّنْ
ہدایت گی خواہش کرو ﮯ تے بیشک اللہ ہدایت نی دیتو جساں گمراہ کرے اور انگو کوئے

نّٰصِرِيْنَ ﴿٣٧﴾ وَاَقْسَمُوْا بِاللّٰهِ جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ ۙ لَا يَبْعَثُ اللّٰهُ مَنْ
مددگار۔ نی اور انہاں نے اللہ گی قسم کھادی اپنی حلف ماں ازحد کوشش کرگے جے اللہ مردہ نی

يَّمُوْتُ ؕ بَلٰى وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا وَّلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿٣٨﴾
اُٹھا لیسیں ہاں ف٧٨ کیوں نی ف٧٩ اسگو وعدو سچو ہے لیکن اکثر لوک نی جانتا ف٨٠

لِيُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِيْ يَخْتَلِفُوْنَ فِيْهِ وَلِيَعْلَمَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْۤا
تانجہ انہاں ناں صاف صاف دس چھڑے جس گل ماں جگڑو کریں تھا ف٨١ اور تانجہ کافر جان لیں۔

اَنَّهُمْ كَانُوْا كٰذِبِيْنَ ﴿٣٩﴾ اِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ اِذَاۤ اَرَدْنٰهُ اَنْ
جے وہ چوٹھا تھا ف٨٢ جیڑی چیز ناں ہم چاہاں اُسناں کہاں

نَّقُوْلَ لَهٗ كُنْ فَيَكُوْنُ ﴿٤٠﴾ وَالَّذِيْنَ هَاجَرُوْا فِي اللّٰهِ مِنْ ع ٥
ہوجا دے وہ ہوجائے ف٨٣ اور جیڑاں نے اللہ گا راہ ماں ف٨٤ اپناں

بَعْدِ مَا ظُلِمُوْا لَنُبَوِّئَنَّهُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً ؕ وَلَاَجْرُ الْاٰخِرَةِ
گھربار چھوڑیا مظلوم ہوگے ضرور ہم اُنہاں ناں چنگی جگہ دیاں گا ف٨٥ اور بیشک آخرت گو ثواب

اَكْبَرُ ۘ لَوْ كَانُوْا يَعْلَمُوْنَ ﴿٤١﴾ الَّذِيْنَ صَبَرُوْا وَعَلٰى رَبِّهِمْ وقف لازم
بہت بڑو ہے کسے طرح لوک جان لیتا ف٨٦ وہ جنہاں نے صبر کیو ف٨٧ اور اپناں رب ور ہی

يَتَوَكَّلُوْنَ ﴿٤٢﴾ وَمَاۤ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ اِلَّا رِجَالًا نُّوْحِيْۤ اِلَيْهِمْ
پروسو کیو ف٨٨ اور ہم نے تھارا تو پہلاں مرد ہی ف٨٩ پیجیا جنگی طرف ہم وحی کراں تھا۔

ف٧٧ اے محبوب صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم اس حالت ماں کہ یہ لوک ان بچوں ایں جن گی گمراہی ثابت ہوگئی تے ان گی شقاوت تے بدبختی ازلی ہے
ف٧٨ شانِ نزول: ایک مشرک ایک مسلمان گو مقروض تھو، مسلمان نے مشرک دے تقاضو کیو دورانِ گفتگو ماں اُس نے اسطرح اللہ تعالیٰ گی قسم کھادی کہ، اُس گی قسم جس گے نال ہوں مرن دے بعد ملن گی تمنا رکھوں، اس ور مشرک نے کہیو کہ کیا تیرو یوہ خیال ہے کہ تو مرن دے بعد اٹھے گو تے مشرک نے قسم کھا گے کہیو کہ اللہ مردہ ناں نہ اٹھائے گو۔ اس ور یاہ آیت نازل ہوئی تے فرمایو گیو ف٧٩ یعنی ضرور اٹھانے گو ف٨٠ اس اٹھالن گی حکمت اور اُس گی قدرت، بے شک وہ مرداں ناں اٹھالے گو ف٨١ یعنی مرداں ناں اٹھالن ماں کہ وہ حق ہے ف٨٢ تے مرداں ناں زندہ کرن گو انکار غلط ف٨٣ تو ھمناں مرداں گو زندہ کرنوں کے مشکل؟ ف٨٤ اس گا دین گی خاطر ھجرت کی۔ شانِ نزول: قتادہ نے کہیو کہ یاہ آیت اصحابِ رسول صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گا وارہ ماں نازل ہوئی، ان ور اھلِ مکہ نے بہت ظلم کیا تے اناں ناں دین گی خاطر وطن چھوڑنوں ہی پیو، بعض ان بچوں حبشہ چلے گیا فراتوں مدینہ طیبہ آیا تے کجھ مدینہ شریف ناں ھجرت کر گیا۔ اناں نے ف٨٥ وہ مدینہ طیبہ ہے جساں اللہ تعالیٰ نے ان گے واسطے دار الھجرت بنایو، ف٨٦ یعنی کفار یا وہ لوک جیڑا ھجرت کرن دے رہ گیا کہ اسگو اجر کتنو عظیم ایں۔ ف٨٧ وطن گی جدائی تے کافراں گی ایذا تے جان و مال گا خرچ کرن ور ف٨٨ تے اُس گا دین گی وجہ دے جیڑا پیش آیا اس ور راضی ایں تے خلق دے انقطاع (ناطو توڑ گے) کر گے بالکل حق گی طرف متوجہ ایں تے سالک واسطے یوہ انتہائے سلوک گو مقام ایں ف٨٩ شانِ نزول: یاہ آیت مشرکین مکہ گا جواب ماں نازل ہوئی جناں نے سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گی نبوت گو اس طرح انکار کیو تھو کہ اللہ تعالیٰ گی شان اس دے برتر ہے کہ وہ کسے بشر ناں رسول بنائے۔ اناں ناں دسیو گیو کہ سنتِ الٰہی اسے طرح جاری ہے ہمیشہ اُس نے انساناں بچوں مرداں ناں ہی رسول بنا گے پیجیو ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

النّصف

فَسْـَٔلُوْٓا اَهْلَ الذِّكْرِ اِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿۴۳﴾ بِالْبَيِّنٰتِ وَالزُّبُرِ ؕ

اے لوگو! علم آلاں ناں پچھو اگر تمناں علم نی ف۹۰ روشن دلیل اور کتاب لیگے ف۹۱

وَاَنْزَلْنَآ اِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ اِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ

اور اے محبوب! ہم نے تھاری طرف یاہ یادگار اُتاری ف۹۲ جے تم لوگاں اگے بیان کرو جیڑو ف۹۳ انگی طرف اُتریو تانجہ

يَتَفَكَّرُوْنَ ﴿۴۴﴾ اَفَاَمِنَ الَّذِيْنَ مَكَرُوا السَّيِّاٰتِ اَنْ يَّخْسِفَ

وہ غور و فکر کریں۔ تو کیا جیڑا لوک بڑا مکر کریں ف۹۴ اس گل توں نی ڈرتا جے

اللّٰهُ بِهِمُ الْاَرْضَ اَوْ يَاْتِيَهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُوْنَ ﴿۴۵﴾

اللہ انہاں ناں زمین ماں تسا چھڑے ف۹۵ یا اُنہاں ناں اُتوں عذاب دیے جتوں اُنہاں ناں خبروی نہ ہووے ف۹۶

اَوْ يَاْخُذَهُمْ فِيْ تَقَلُّبِهِمْ فَمَا هُمْ بِمُعْجِزِيْنَ ﴿۴۶﴾ اَوْ يَاْخُذَهُمْ

یا اُنہاں ناں چلتاں پھرتاں ف۹۷ پکڑے جے وہ اُسناں تھکا ف۹۸ نی سکتا یا اُنہاں ناں نقصان دیتاں دیتاں

عَلٰى تَخَوُّفٍ ؕ فَاِنَّ رَبَّكُمْ لَرَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ ﴿۴۷﴾ اَوَلَمْ يَرَوْا اِلٰى مَا خَلَقَ

گرفتار کر لیے بیشک تھارو رب نہایت مہربان رحم آلو ف۹۹ اور کیا اُنہاں نے نی دیکھیو ف۱۰۰

اللّٰهُ مِنْ شَيْءٍ يَّتَفَيَّؤُا ظِلٰلُهٗ عَنِ الْيَمِيْنِ وَالشَّمَآئِلِ سُجَّدًا

اللہ نے جیڑیں چیز بنائی ہے اسگو اچھاڑ سجے کھبے ہوئے ف۱۰۱ اللہ ناں سجدو کریں

لِّلّٰهِ وَهُمْ دٰخِرُوْنَ ﴿۴۸﴾ وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ

اور وہ اُس گے سامنے ذلیل ایں ف۱۰۲ اور اللہ ہی ناں سجدو کریں جو کجھ آسماناں ماں ہے اور جو کجھ زمین ماں

السجدة ۳

مِنْ دَآبَّةٍ وَّالْمَلٰٓئِكَةُ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُوْنَ ﴿۴۹﴾ السجدة يَخَافُوْنَ رَبَّهُمْ مِّنْ

چلن آلو ہے ف۱۰۳ اور فرشتہ اور وہ غرور نی کرتا۔ اپنے ور خدا گو خوف

ف۹۰ حدیث شریف ماں ایں جہالت گی بیماری گی شفاء علماء گے کول ہے۔ لہذا اعلماء دے پچھو وہ تمناں دسیں گا کہ سنتِ الٰہیہ اسے طرح جاری ہے کہ اُس نے مرداں ناں رسول بنا گے بیجیو ف۹۱ مفسرین گو ایک قول یوہ ہے کہ معنیٰ یہ ایں کہ روشن دلیلاں تے کتاباں گا آنن آلاں دے پچھو اگر تمناں دلیل تے کتاب گو علم نہ ہوئے۔ مسئلو: اس آیت دے اماماں گی تقلید گو واجب ہونوں ثابت ہوئے ف۹۲ یعنی قرآن شریف ف۹۳ حکم ف۹۴ رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم تے آپ گا اصحاب گے نال تے ان گی ایذا رسانی ور لگا رہیں۔ تے چھپ چھپ گے فساد انگیزی گی تدبیر کریں جیسو کہ کفارِ مکہ ف۹۵ جسطرحیا قارون ناں تسا چھڑیو تھو ف۹۶ چنانچہ ایسو ہی ہویو کہ بدر ماں ہلاک کیا گیا باوجود وہ نی سمجھیں تھا ف۹۷ سفر و حضر ماں ہر ایک حال ماں ف۹۸ خدا ناں عذاب کرن دے ف۹۹ کہ حِلم کرے تے عذاب ماں جلدی نی فرماتو ف۱۰۰ سایہ دار ف۱۰۱ صبح تے شام ف۱۰۲ خوار تے عاجز تے مطیع و مسخر۔ ف۱۰۳ سجدہ دو طرح گا ایں۔ ایک سجدۂ طاعت و عبادت جیسو کہ مسلماناں گو سجدو اللہ تعالیٰ واسطے دو جو سجدو انقیاد و خضوع۔ جیسو کہ سایہ وغیرہ گو سجدو ہر چیز گو سجدو اُس گی حیثیت گے مطابق ہے مسلماناں تے فرشتاں گو سجدۂ طاعت و عبادت ہے تے ان گا ماسوا گو سجدو سجدۂ انقیاد و خضوع۔

فَوْقِهِمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ۩ ﴿٥٠﴾ وَقَالَ اللّٰهُ لَا تَتَّخِذُوٓا اِلٰهَيْنِ ع ۱۰ ۶ ۱۲
کریں اور وہی کریں جسگو اُنہاں ناں حکم ہووے ف۱۰۴ اور اللہ نے فرما چھڑیو دو خدا نہ
اثْنَيْنِ ۚ اِنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ ۚ فَاِيَّايَ فَارْهَبُوْنِ ﴿٥١﴾ وَلَهٗ مَا فِي
بناؤ ف۱۰۵ وہ تے ایک ہی معبود ہے تے میرا ہی توُ ڈرو ف۱۰۶ اور اُسے گو ہے جو کجھ
السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَلَهُ الدِّيْنُ وَاصِبًا ۭ اَفَغَيْرَ اللّٰهِ تَتَّقُوْنَ ﴿٥٢﴾ وَمَا
آسماناں اور زمین ماں ہے اور اُسے گی فرمانبرداری لازمی ایں تو کیا اللہ توں بغیر دوجا کسے توں ڈریں گا ف۱۰۷ اور
بِكُمْ مِّنْ نِّعْمَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ ثُمَّ اِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فَاِلَيْهِ
تھارے کول جیہڑی نعمت ہے وہ ساری اللہ گی طرفوں ایں فر جد تمناں کائے تکلیف پہنچے ف۱۰۸ تے اُسے گی پناہ
تَجْـَٔرُوْنَ ﴿٥٣﴾ ۚ ثُمَّ اِذَا كَشَفَ الضُّرَّ عَنْكُمْ اِذَا فَرِيْقٌ مِّنْكُمْ بِرَبِّهِمْ
ماں جائیں ف۱۰۹ فر جد وہ تھارا دے بُرائی ٹال چھڑے تاں تھارا بچوں ایک ٹولو اپناں رب گو
يُشْرِكُوْنَ ﴿٥٤﴾ لِيَكْفُرُوْا بِمَآ اٰتَيْنٰهُمْ ۭ فَتَمَتَّعُوْا ۫ فَسَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ﴿٥٥﴾
شریک بنان لگ جائے ف۱۱۰ جے مہاری دتی وی نعمتاں گی ناشکری کریں کجھ دیر برت لیو ف۱۱۱ تاوُلاں ہی جان لیں گا ف۱۱۲
وَيَجْعَلُوْنَ لِمَا لَا يَعْلَمُوْنَ نَصِيْبًا مِّمَّا رَزَقْنٰهُمْ ۭ تَاللّٰهِ لَتُسْـَٔلُنَّ
اور انجانی چیزاں واسطے ف۱۱۳ مہاری دتی وی روزی بچوں ف۱۱۴ حصہ مقرر کریں۔ خدا کی قسمیں تھارا دے ضرور سوال ہووگو۔
عَمَّا كُنْتُمْ تَفْتَرُوْنَ ﴿٥٦﴾ وَيَجْعَلُوْنَ لِلّٰهِ الْبَنٰتِ سُبْحٰنَهٗ ۙ وَلَهُمْ مَّا
جیہڑو تم جھوٹھ بنائیں تھا ف۱۱۵ اور اللہ واسطے تی بنائیں ف۱۱۶ وہ پاک ہے ف۱۱۷ اور اپنے واسطے وہ جو
يَشْتَهُوْنَ ﴿٥٧﴾ وَاِذَا بُشِّرَ اَحَدُهُمْ بِالْاُنْثٰى ظَلَّ وَجْهُهٗ مُسْوَدًّا
وہ چاہیں ف۱۱۸ اور جد اُنہاں بچوں کسے ناں بچی گی خبر دتی جائے دے ساری دھیاڑی انگو منہ ف۱۱۹ کالو رہے۔

ف۱۰۴ اس آیت دے ثابت ہویو کہ فرشتہ مکلف ایں تے جد ثابت کردتو گیو کہ تمام آسمان وزمین گی کائنات اللہ تعالیٰ گے حضور خاضع ومتواضع تے عابد ومطیع ہے تے سب اُس گا مملوک تے اسے گی قدرت تے مصرف گے تحت ایں تو شرک دے ممانعت فرمائی ف۱۰۵ کیونکہ دو خدا دے ہو ہی نی سکتا ف۱۰۶ ہوں ہی وہ معبود برحق ہوں جسگو کوئے شریک نی ف۱۰۷ باوجود اس گے کہ معبودِ برحق صرف وہی ہے ف۱۰۸ خواہ فقر گی یا مرض گی یا ہور کائے ف۱۰۹ اسے دے دعا منگیں، اسے دے فریاد کریں ف۱۱۰ تے ان لوکاں گو انجام یوہ ہوئے ف۱۱۱ تے چند روز اس حالت ماں زندگی گزار لیو ف۱۱۲ کہ اُسگو کے نتیجو ہویو ف۱۱۳ یعنی بتاں واسطے جن گو اللہ تے مستحق تے نافع وضار ہونوں اناں ناں معلوم نی ف۱۱۴ یعنی کھیتیاں تے چوپایاں وغیرہ بچوں ف۱۱۵ بتاں ناں معبود تے اہلِ تقرب تے بت پرستی ناں خدا گو حکم کہہ کے ف۱۱۶ جیسو کہ خزاعہ تے کنانہ کہیں تھا کہ فرشتہ اللہ گیں بیٹی ایں (معاذ اللہ) ف۱۱۷ وہ برتر ہے اولاد دے تے اُسگی شان ماں ایسو کہنوں نہایت بے ادبی تے کفر ہے ف۱۱۸ یعنی کفر گے نال یاہ بہت بڑی بدتمیزی وی ہے کہ اپنے واسطے بیٹا پسند کریں تے بیٹیں ناپسند مگر اللہ تعالیٰ واسطے جیہڑو مطلقاً اولاد دے منزّہ تے پاک ہے تے اُس گے واسطے اولاد ہی گو ثابت کرنوں عیب لانوں ایں، اُس گے واسطے اولاد بچوں وی وہ ثابت کریں جناں اپنے واسطے حقیر تے عار گو سبب سمجھیں ف۱۱۹ غم دے

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَّهُوَ كَظِيمٌ ﴿٥٨﴾ يَتَوَارٰى مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُوْٓءِ مَا بُشِّرَ بِهٖ ؕ اَيُمْسِكُهٗ
اور وہ غصو کریں۔ لوکاں توں ف١٢٠ چھپتا پھریں اس خبر گی برائی گی وجہ توں، یا اُس نال
عَلٰى هُوْنٍ اَمْ يَدُسُّهٗ فِى التُّرَابِ ؕ اَلَا سَآءَ مَا يَحْكُمُوْنَ ﴿٥٩﴾
ذِلت نال رکھے گو یا مٹی ماں دبے گو ف١٢١ کتنوں بُرو حکم لائیں ف١٢٢
لِلَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ مَثَلُ السَّوْءِ ۚ وَلِلّٰهِ الْمَثَلُ الْاَعْلٰى ؕ
جہڑا آخرت ور ایمان نی لیاتا اُنہاں ہی گو بُرو حال ہے اور اللہ گی شان سب توں بلند ف١٢٣
وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿٦٠﴾ ع وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللّٰهُ النَّاسَ بِظُلْمِهِمْ مَّا
ہے اور وہی عزت و حکمت آلو ہے اور اگر اللہ لوکاں نال ان گا ظلم ور گرفت فرمائے تاں ف١٢٤
تَرَكَ عَلَيْهَا مِنْ دَآبَّةٍ وَّلٰكِنْ يُّؤَخِّرُهُمْ اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ
زمین ور کسے چلن آلاناں نہ چھوڑے ف١٢٥ لیکن انہاں ناں ایک مقررہ مدت توڑی مہلت دیے ف١٢٦
فَاِذَا جَآءَ اَجَلُهُمْ لَا يَسْتَاْخِرُوْنَ سَاعَةً وَّلَا يَسْتَقْدِمُوْنَ ﴿٦١﴾
فر جد ان گو وعدو آئے گو۔ ایک گھڑی نہ پچھے ہٹیں نہ اگے بدھیں۔
وَيَجْعَلُوْنَ لِلّٰهِ مَا يَكْرَهُوْنَ وَتَصِفُ اَلْسِنَتُهُمُ الْكَذِبَ اَنَّ
اور اللہ واسطے واہ چیز دیں جہڑی اپنے واسطے ناگوار ہووے ف١٢٧ اور انگی زبان چوٹھ کہیں جے
لَهُمُ الْحُسْنٰى ؕ لَا جَرَمَ اَنَّ لَهُمُ النَّارَ وَاَنَّهُمْ مُّفْرَطُوْنَ ﴿٦٢﴾ تَاللّٰهِ
ان گے واسطے بِلائی ہے ف١٢٨ ضرور انہاں واسطے اگ ہے اوروہ حد توں بدھن آلاں ایں ف١٢٩ خدا گی قسم ایں۔
لَقَدْ اَرْسَلْنَآ اِلٰٓى اُمَمٍ مِّنْ قَبْلِكَ فَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطٰنُ
ہم نے تھارا توں پہلاں کتنی امتاں گی طرف رسول پیجیا دے شیطان نے ان گا کرتوت انگی نظر ماں

ف١٢٠ شرم گا ماریاوا ف١٢١ جیسو کہ کفارِ مُضر وخزاعہ تے تمام لڑکیاں ناں زندہ دب چھڑیں تھا۔ ف١٢٢ کہ اللہ تعالیٰ گے واسطے بیٹیں ثابت کریں جیہڑیں اپنے واسطے اسقدر ناگوار ہے ف١٢٣ کہ وہ باپ تے اولاد سب دے پاک ہے کوئے اسگو شریک نی، تمام صفاتِ جلال وکمال دے متصف۔ ف١٢٤ یعنی معاصی ور پکڑتو تے عذاب ماں جلدی فرماتو ف١٢٥ سب ناں ہلاک کر چھڑتا، زمین ور چلن آلا دے یا کافر مراد ایں جیسو کہ دوجی آیت ماں وارد ہے۔ اِنَّ شَرَّ الدَّوَآبِّ عِنْدَ اللّٰهِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا یا یہ معنیٰ ایں کہ روئے زمین ور کسے چلن آلاناں باقی نہ چھوڑتو جیسو کہ نوح علیہ السلام گا زمانہ ماں جو کوئے زمین ور تھوان سب ناں ہلاک کر چھڑیو صرف وہی باقی رہیا جیہڑا زمین ور نی تھا حضرت نوح علیہ السلام گے نال کشتی ماں تھا تے ایک قول یوہ ہے کہ معنیٰ یہ ایں کہ ظالماں ناں ہلاک کر چھڑتو تے ان گی نسل منقطع ہو جاتیں۔ فر زمین ماں کوئے باقی نہ رہتو۔ ف١٢٦ اپناں فضل وکرم تے حلم نال، ٹھہرایا وعدہ دے یا اختتامِ عمر مراد ہے۔ یا قیامت۔ ف١٢٧ یعنی بیٹیں تے شریک ف١٢٨ یعنی جنت، کفار باوجود اپناں کفر تے بہتان گے تے خدا واسطے بیٹیں کہن گے وی اپناں آپناں حق ور سمجھیں تے کہیں اگر محمد مصطفےٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم سچا ایں۔ تے خلقت مرن دے بعد فر اٹھائی جائے تاں جنت ھمناں ہی ملیگی۔ کیونکہ ھم حق ور ھاں ان گا وارہ ماں اللہ تعالیٰ فرمائے ف١٢٩ جہنم ہی ماں چھوڑ دتا جائیں گا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اَعْمَالَهُمْ فَهُوَ وَلِيُّهُمُ الْيَوْمَ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿٦٣﴾ وَمَاۤ

چنگا کر دسیا ف ۱۳۰ تو آج وہی ان گو رفیق ہے ف ۱۳۱ اور ان گے واسطے دردناک عذاب ف ۱۳۲ اور

اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتٰبَ اِلَّا لِتُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِى اخْتَلَفُوْا فِيْهِ ۙ وَهُدًى

ہم نے تھارے ور یاہ کتاب تاں ہی اُتاری ف ۱۳۳ جے روشن کرچھڑو تم لوکاں ور جس گل ماں وہ اختلاف کریں تھا ف ۱۳۴ اور ہدایت

وَّرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ﴿٦٤﴾ وَاللّٰهُ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَاَحْيَا

اور رحمت ایمان آلاں واسطے اے۔ اور اللہ نے آسمان تو پانی اُتاریو تے اُس نال

بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ؕ اِنَّ فِىْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّقَوْمٍ

زمین ناں ف ۱۳۵ زندہ کرچھڑیو اُس گا مرن تو بعد ف ۱۳۶ بیشک اسماں نشانی ایں انہاں واسطے جیڑاں

يَّسْمَعُوْنَ ﴿٦٥﴾ ع وَاِنَّ لَكُمْ فِى الْاَنْعَامِ لَعِبْرَةً ؕ نُسْقِيْكُمْ مِّمَّا ع ۸ ۵ ۱۴

گا کن ایں ف ۱۳۷ اور بیشک تھارے واسطے جانوراں ماں عبرت اے ف ۱۳۸ ہم پیالاں تمناں اُس

فِىْ بُطُوْنِهٖ مِنْۢ بَيْنِ فَرْثٍ وَّدَمٍ لَّبَنًا خَالِصًا سَآئِغًا

چیز بچوں جیڑی اُن گا پیٹ ماں اے گو اتے خون گے بچوں خالص دودھ گل توں آسانی نال اُترے

لِّلشّٰرِبِيْنَ ﴿٦٦﴾ وَمِنْ ثَمَرٰتِ النَّخِيْلِ وَالْاَعْنَابِ تَتَّخِذُوْنَ

پین آلاں گے واسطے ف ۱۳۹ اور کھجور اور انگور گا پھلاں بچوں جے ف ۱۴۰

ف ۱۳۰ تے اناں نے اپنی بدیاں ناں نیکی سمجھیو ف ۱۳۱ دنیا ماں اسے گا کہیا ور چلیں تے جیڑو شیطان ناں اپنوں رفیق تے مختار بنائے وہ ضرور ذلیل تے خوار ہوئے یا یہ معنیٰ ایں کہ آخرت گے دن اناں ناں شیطان گے بغیر کوئے رفیق نہ تھائے گو تے شیطان آپ ہی عذاب ماں پکڑیو وو ہوئے گو، ان گی کے مدد کر سکے گو ف ۱۳۲ آخرت ماں ف ۱۳۳ یعنی قرآن شریف ف ۱۳۴ دین گا کماں دے ف ۱۳۵ پیداوار نال نیلیاری تے شادابی بخش گے۔ ف ۱۳۶ یعنی خشک تے کہاپتر دے بعد ف ۱۳۷ تے سن گے سمجھیں تے غور کریں، وہ اس نتیجہ ور پہچیں جیڑو قادر برحق زمین ناں اُسگی موت دے بعد فرزندگی دیے، وہ اسناں اس گا مرن دے بعد بے شک زندہ کرن ور قدرت تے طاقت رکھے۔ ف ۱۳۸ اگر تم اسماں غور کریں تاں بہتر نتیجہ حاصل کر سکیں تے حکمتِ الٰہیہ گا عجائب ور تمناں آگاہی حاصل ہو جائے ف ۱۳۹ جسماں کوئے شائبو کسے چیز گی آمیزش (ملاوٹ) گونی باوجود اس گے کہ حیوان گا جسم ماں غذا گو ایک ہی مقام ایں جت چارو، کہا، پو، پتر وغیرہ پہچے تے دودھ، خون گو سب اسے غذا دے پیدا ہوئیں، ان بچوں کوئے ایک دوجا نال نی مل سکتو، دودھ ماں نہ خون گی رنگ گو شائبو ہوئے نہ گو آ گی بدبو، نہایت صاف ستھرو برآمد ہوئے۔ اس دے حکمتِ الٰہیہ گی عجیب کاری گری ظاہر ہوئے ار مسئلو: بعث گو بیان ہو گیو ہے یعنی مرداں ناں زندہ کرن گی کفار اس گا منکر تھا تے اناں ناں اسماں دو شبہ درپیش تھا ایک دے یوہ کہ جیڑی چیز خراب ہو گئی اور اُسگی زندگی ختم ہو گئی اُسماں دوبارہ فرزندگی کسطرح مڑے گی، اس شبہ گو ازالو دے اس دے پہلی آیت ماں فرمادتو گیو کہ تم دیکھتا رہیں کہ ہم مردہ زمین ناں خشک ہون دے بعد آسمان دے پانی برہا گے حیات عطا فرمادیاں تو قدرت گو یوہ فیض دیکھن دے بعد کسے مخلوق گو مرن دے بعد زندہ ہونوں ایسا قادرِ مطلق گی قدرت دے دور نی، دو جو شبو کافراں ناں یوہ تھو کہ جد آدمی مر گیو تے اُس گا جسم گا اجزا تے انگہار، کھنڈ گیا تے خاک ماں مل گیا وہ انگہا کسطر حیا جمع کیا جائیں گا تے خاک گا ذراں دے اناں ناں کسطر حیا الگ کیو جائے گو، اس آیت ماں جیڑو صاف دودھ گو بیان فرمایو اس دے صاف ظاہر ہو جائے غور کرن نال تے وہ شبو ختم ہو جائے۔ کہ قدرت الٰہی گی یاہ شان تو روزانہ دیکھن ماں آئے کہ وہ غذا گا مخلوط (ملیا) اجزا دے خالص دودھ کڈھے تے اُس گا نیڑا تیڑا گی چیزاں گی آمیزش گو شائبو وی نی ہو تو اُسماں، اُس حکیم برحق گی قدرت دے کے بعید ہے کہ انسانی جسم گا اجزا ناں منتشر ہون دے بعد فر جمع فرما چھڑے شقیق بلخی رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو کہ نعمت گو اتمام یو روکرنوں، یو ہی ہے کہ دودھ صاف خالص آئے تے اُسماں خون تے گوآ گو رنگ یا بدبو گو نام ونشان نہ ہوئے ورنہ نعمت تام نہ ہو یگی تے طبع سلیم اُسناں قبول نہ کریگی جیسی صاف نعمت پروردگار گی طرف دے پہچے۔ بندہ ناں واجب ہے کہ وہ وی پروردگار گے نال اخلاص نال معاملو کرے تے اس گا عمل ریاکاری تے ہوائے نفس گی ملاوٹاں آمیزشاں دے پاک تے صاف ہوئیں تانجہ شرفِ قبول دے مشرف ہوئیں ف ۱۴۰ ہم تمناں رس پیالاں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مِنْهُ سَكَرًا وَّرِزْقًا حَسَنًا ۭ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّقَوْمٍ يَّعْقِلُوْنَ ﴿٦٧﴾

اُس توں رَس کڈھیں اور چنگو رزق ف۱۴۱ بیشک اُساں نشانی ایں۔ عقل آلاں واسطے

وَاَوْحٰى رَبُّكَ اِلَى النَّحْلِ اَنِ اتَّخِذِيْ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوْتًا وَّمِنَ

اور تھارا رب نے شہد گی مکھی ناں الہام کیو جے پہاڑاں ماں گھر بنا اور

الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُوْنَ ﴿٦٨﴾ ثُمَّ كُلِيْ مِنْ كُلِّ الثَّمَرٰتِ فَاسْلُكِيْ

درختاں ور چھتاں ماں فر ہر قسم گا پھل کھا اور ف۱۴۲

سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًا ۭ يَخْرُجُ مِنْۢ بُطُوْنِهَا شَرَابٌ مُّخْتَلِفٌ اَلْوَانُهٗ

اپناں رب گا راستہ ور چل جے تیرے واسطے نرم اور آسان ایں ف۱۴۳ اُسگا پیٹ توں ایک پین گی چیز ف۱۴۴ رنگ برنگی نکلیں ف۱۴۵

فِيْهِ شِفَاۗءٌ لِّلنَّاسِ ۭ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّقَوْمٍ يَّتَفَكَّرُوْنَ ﴿٦٩﴾ وَاللّٰهُ

جس ماں لوکاں واسطے شفاء ہے ف۱۴۶ بیشک اُساں نشانی ایں ف۱۴۷ غور و فکر کرن آلاں واسطے ف۱۴۸ اور اللہ

خَلَقَكُمْ ثُمَّ يَتَوَفّٰىكُمْ ڐ وَمِنْكُمْ مَّنْ يُّرَدُّ اِلٰٓى اَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْ

نے تمناں پیدا کیو ف۱۴۹ فر تمناں مارے گو ف۱۵۰ اور تھارے بچوں کسے ناں سب توں ناقص عمر گی طرف موڑیو جائے۔

ع ۹ ۵ ۱۵ لَا يَعْلَمَ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْـًٔا ۭ اِنَّ اللّٰهَ عَلِيْمٌ قَدِيْرٌ ﴿٧٠﴾ وَاللّٰهُ

ف۱۵۱ جے جانن گے باوجود کجھ نہ جانے ف۱۵۲ بیشک اللہ سب کچھ جانے سارو کجھ کرسکے۔ اور اللہ

ف۱۴۱ یعنی بسر کہ تے رب تے خرمائے مویز، **مسئلو:** مویز تے انگور وغیرہ گو رس جدا تنوں پکالیو جائے کہ دو تہائی سڑ جائے تے ایک تہائی باقی رہ جائے تے تیز ہو جائے اس ناں نبیذ کہیں یوہ اگر حدِ سکر تک نہ پہچے اور نشو نہ لیائے تاں شیخین گے نزدیک حلال ہے تے یاہی آیت تے بہت ساری حدیث اس گی دلیل ایں ف۱۴۲ پھلاں گی تلاش ماں ف۱۴۳ فضلِ الٰہی ناں جنگو تناں الہام کیو گیو ہے حتی کہ تناں چلنوں پھرنوں دشوار نی تے تو کتنی ہی دور نکل جائے راہ نی پلتی تے اپناں مقام ور واپس آجائے ف۱۴۴ یعنی شہد (مکھیر) ف۱۴۵ سفید تے پیلو تے لال ف۱۴۶ تے نفعو دین آلیں دوائیاں بچوں ایں تے بکثرت معجوناں ماں شامل کیو جائے ف۱۴۷ اللہ تعالیٰ گی قدرت تے حکمت ور ف۱۴۸ کہ اُس نے ایک کمزور ناتواں مکھی ناں ایسی دقیق صنعت مرحمت فرمائیں۔ پاک ہے وہ تے اپنی ذات وصفات ماں منزہ۔ اس دے غور و فکر کرن آلاں ناں اس ور وی تنبیہ ہو جائے کہ وہ اپنی قدرتِ کاملہ نال ایک ادنیٰ ضعیف جئی مکھی ناں یاہ صفت عطا فرمائے کہ وہ مختلف قسم گا پھلاں تے پھلاں دے ایسا لطیف تے پاکیزہ اجزا حاصل کرے جن دے نفیس شہد بنے۔ جیڑو نہایت خوشگوار ہوئے، طاھر تے پاکیزہ ہوئے خراب ھون تے سڑن گلن گی اُساں کائے گل ہی نہ ہوئے۔ تو جیڑو قادر حکیم ایک مکھی ناں اس مادہ گا جمع کرن گی طاقت دے یوہ اگر مریا وا انسان گا منتشر اجزاناں جمع فرما چھڑے تو اُسگی قدرت دے کہڑو دور ہے مرن دے بعد زندہ ھون ناں محال بجھن آلا کس قدر احمق تے بے عقل ایں۔ اس گے بعد اللہ تعالیٰ اپناں بنداں ور اپنی قدرت گا وہ آثار ظاہر فرمائے جیڑا خود ان ماں تے ان گا احوال ماں نمایاں ایں۔ ف۱۴۹ عدم دے تے نیستی دے بعد ہستی عطا فرمائی کیسی عجیب قدرت ہے ف۱۵۰ تے تمناں زندگی گے بعد موت دیے گو جد تھاری اجل پوری ہوئے جیڑی اُس نے مقرر فرمائی ہے خواہ بچپن ماں یا جوانی ماں یا بڈیماں ماں ف۱۵۱ جسکو زمانوں انسانی عمر ماں سٹھ سال دے بعد آئے قویٰ تے حواس سب ناکارہ ہو جائیں تے انسان گی یاہ حالت ہو جائے ف۱۵۲ تے نادانی ماں بچاں دے زیادہ بدتر ہو جائے۔ ان تبدیلیاں ماں قدرتِ الٰہی گا کیسا کیسا عجائب مشاہدہ ماں آئیں۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ مسلمان بفضلِ الٰہی اس دے محفوظ ایں۔ عمر گا کمال ھون نال اناں ناں اللہ تعالیٰ گا دربار ماں کرامت، عزت تے عقل و معرفت گی زیادتی حاصل ہوئے تے ہو سکے کہ توجہ الی اللہ گو ایسو غلبو ہوئے کہ اس دنیا دے رشتو ناطو ٹٹ جائے تے بندو مقبولِ بارگاہ دنیا گی طرف توجہ دے دور رہے۔ عکرمہ گو قول ہے کہ جس نے قرآن شریف پڑھیو وہ اس ارذل عمر گی حالت ناں نہ پہچیگو۔ کہ علم دے بعد بے علم ہو جائے (یاہ حالت اُس ور طاری نی ہوسیں)

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلٰى بَعْضٍ فِي الرِّزْقِ ۚ فَمَا الَّذِيْنَ فُضِّلُوْا
نے تھارے بچوں ایکن ناں دوجا ور فضیلت دتی ف۱۵۳ رزق ماں۔ تو جھاں ناں بڈھائیں دتی ہے
بِرَآدِّيْ رِزْقِهِمْ عَلٰى مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ فَهُمْ فِيْهِ سَوَآءٌ ؕ
وہ اپنا رزق ناں اپناں غلا ماں تے گولیاں گی طرف نی موڑسیں تانجہ وہ سارا برابر ہوجائیں ف۱۵۴
اَفَبِنِعْمَةِ اللّٰهِ يَجْحَدُوْنَ ﴿٧١﴾ وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا
تو کیا اللہ گی نعمت توں مکریں ف۱۵۵ اور اللہ نے تھاری جنس بچوں عورت بنائیں
وَّجَعَلَ لَكُمْ مِّنْ اَزْوَاجِكُمْ بَنِيْنَ وَحَفَدَةً وَّرَزَقَكُمْ مِّنَ الطَّيِّبٰتِ ؕ
اور تھارے واسطے تھاری عورتاں تو بیٹا اور پوتا اور دھوتا پیدا کیا اور تمناں ستھری چیزاں بچوں روزی دتی ف۱۵۶
اَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُوْنَ وَبِنِعْمَتِ اللّٰهِ هُمْ يَكْفُرُوْنَ ﴿٧٢﴾ وَيَعْبُدُوْنَ
تو کیا تم جھوٹی گل ف۱۵۷ ور یقین رکھیں اور اللہ گا فضل ف۱۵۸ گو انکار کریں۔ اور اللہ توں بغیر
مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَهُمْ رِزْقًا مِّنَ السَّمٰوٰتِ
اساں گی عبادت کریں ف۱۵۹ جیڑا آسمان و زمین توں کجھ وی
وَالْاَرْضِ شَيْـًٔا وَّلَا يَسْتَطِيْعُوْنَ ﴿٧٣﴾ فَلَا تَضْرِبُوْا لِلّٰهِ الْاَمْثَالَ ؕ
روزی دین گو اختیار نی رکھتا نہ کجھ کرسکیں۔ تو اللہ واسطے مثال نہ بناؤ ف۱۶۰
اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿٧٤﴾ ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا
بیشک اللہ جانیں اور تم نی جانتا۔ اللہ نے ایک کہاوت بیان فرمائی ف۱۶۱
عَبْدًا مَّمْلُوْكًا لَّا يَقْدِرُ عَلٰى شَيْءٍ وَّمَنْ رَّزَقْنٰهُ مِنَّا رِزْقًا
ایک بندو جھڑو دوجا گی ملکیت بچ ہے آپ کائے طاقت نی رکھتو اور ایک وہ جناں ہم نے اپنی طرفوں اچھی روزی
حَسَنًا فَهُوَ يُنْفِقُ مِنْهُ سِرًّا وَّجَهْرًا ؕ هَلْ يَسْتَوٗنَ ؕ اَلْحَمْدُ
عطا فرمائی تو وہ اُس بچوں خرچ کرے چھپ گے تے ظاہر کرگے ف۱۶۲ کیا وہ برابر ہوویں گا؟ ف۱۶۳ ساری تعریف

ف۱۵۳ تو کسے ناں غنی کیو کسے ناں فقیر، کسے ناں مالدار، کسے ناں نادار، کسے ناں مالک، کسے ناں مملوک۔ ف۱۵۴ تے گولی، غلام آقاں گا شریک ہوجائیں، جدتم اپناں غلاماں ناں اپناں شریک بنانا گوارہ نی کرتا تو اللہ گا بندا ہا تے اُس گا مملوکاں ناں اُسگا شریک بنانوں کنسطرح گوارہ کریں، سبحان اللہ یوہ بت پرستی گو کیسو نفیس، دل نشیں تے خاطر گزیں رد ہے ف۱۵۵ کہ اُساں چھوڑ گے مخلوق ناں پوجیں ف۱۵۶ قسم قسم گا غلاں، پھلاں، میواں کھان پین گی چیزاں دے ف۱۵۷ یعنی شرک تے بت پرستی ف۱۵۸ اللہ گا فضل تے نعمت دے حضور علیہ السلام یا اسلام مراد ہے مدارک ف۱۵۹ بتاں ناں ف۱۶۰ اسگو کسے ناں شریک نہ کرو ف۱۶۱ یوہ کہ ف۱۶۲ جیسو چاہے استعمال کرنے تو وہ عاجز مملوک غلام تے یوہ آزاد مالک صاحبِ مال جیڑو بفضلِ الٰہی قدرت تے اختیار رکھے ف۱۶۳ ہرگز نی تو جد آزاد تے غلام برابر نی ہوسکتا باوجود اس گے کہ دوئے اللہ تعالیٰ گا بندہ ایں تو اللہ خالق، مالک قادر کے نال بے قدرت بے اختیار بت کسطرح شریک ہوسکیں۔ تے اناں ناں اُسگی طرح قرار دینوں کیسو بڑو ظلم تے جہالت ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لِلّٰهِ ۭ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿٧٥﴾ وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا رَّجُلَيْنِ
اللہ گی ایں بلکہ اُن ماں اکثر لوکاں ناں پتو نئی ف۱۶۴ اور اللہ نے کہاوت بیان فرمائی دواں مرداں گی
اَحَدُهُمَآ اَبْكَمُ لَا يَقْدِرُ عَلٰي شَيْءٍ وَّهُوَ كَلٌّ عَلٰي مَوْلٰىهُ ۙ
ایک جلو جیڑو کجھ کم نی کرسکتو ف۱۶۵ اور وہ اپناں مالک ور پہار ہے
اَيْنَمَا يُوَجِّهْهُّ لَا يَاْتِ بِخَيْرٍ ۭ هَلْ يَسْتَوِيْ هُوَ ۙ وَمَنْ يَّاْمُرُ
جیاں بیجے تجھ پلائی نہ آنے ف۱۶۶ کیا برابر ہوئے گو یہ تے وہ جیڑو انصاف گو حکم
ع ۱۶ ۱۲ بِالْعَدْلِ ۙ وَهُوَ عَلٰي صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿٧٦﴾ وَلِلّٰهِ غَيْبُ السَّمٰوٰتِ
دیئے اور وہ سدھا رستہ ور ہے ف۱۶۷ اور اللہ ہی گی ہیں آسماں ناں
وَالْاَرْضِ ۭ وَمَآ اَمْرُ السَّاعَةِ اِلَّا كَلَمْحِ الْبَصَرِ اَوْ هُوَ اَقْرَبُ ۭ
تے زمین گی چھپی ویں چیز ف۱۶۸ اور قیامت گو معاملو ایک پلک گا مارن بلکہ اس توں وی زیادہ قریب ہے ف۱۶۹
اِنَّ اللّٰهَ عَلٰي كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿٧٧﴾ وَاللّٰهُ اَخْرَجَكُمْ مِّنْۢ بُطُوْنِ
بیشک اللہ سب کجھ کرسکے اور اللہ نے تمناں تھاریں مایاں گا پیٹ توں
اُمَّهٰتِكُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ شَـيْـــًٔـا ۙ وَّجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ
پیدا کیو، کجھ نی جانیں تھا ف۱۷۰ اور تمناں کن، اکھ
وَالْاَفْـــِٕدَةَ ۙ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿٧٨﴾ اَلَمْ يَرَوْا اِلَى الطَّيْرِ مُسَخَّرٰتٍ
اور دِل دتا ف۱۷۱ تانجہ تم احسان منوں ف۱۷۲ کیا اُنہاں نے پرندہ نی ویکھیا حکم گا پابند
فِيْ جَوِّ السَّمَاۗءِ ۭ مَا يُمْسِكُهُنَّ اِلَّا اللّٰهُ ۭ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ
آسمان گی فضاماں۔ اُنہاں ناں کوئی نی روکتو ف۱۷۳ اللہ توں بغیر بیشک اُسماں نشانی ایں۔

ف۱۶۴ کہ ایسا براہین بیّنہ تے حجتِ واضحہ، دلائل ظاہرہ گے باوجود شرک کرنوں کتنو بڑو وبال تے عذاب گو سبب ہے ف۱۶۵ نہ اپنی کسے دے کہہ سکے نہ دوجا گی سمجھ سکے۔ ف۱۶۶ تے کسے کم نہ آئے یاہ مثال کافر گی ہے ف۱۶۷ یاہ مثال مومن گی ہے معنیٰ یہ ایں کہ کافر نکما جلا غلام گی طرح ہے وہ کسے طرح وی مسلمان جیسونی ہوسکتو۔ جیڑو عدل گو حکم دئے تے صراطِ مستقیم ور قائم ایں۔ بعض مفسرین گو قول ہے کہ جلا نکما غلام دے بتاں کی مثال دتی گئی ہے تے انصاف گو حکم دینوں شانِ الٰہی گو بیان ایں۔ اس صورت ماں معنیٰ یہ ہوئیں گا کہ اللہ تعالیٰ گے نال بتاں ناں شریک کرنوں باطل ہے کیونکہ انصاف قائم کرن آلا بادشاہ گے نال جلا تے ناکارہ غلام ناں کے نسبت؟ ف۱۶۸ اسماں اللہ تعالیٰ گا کمالِ علم گو بیان ایں کہ وہ تمام غیباں گو جانن آلو ہے اس ور کائے چھپن آلی چیز پوشیدہ نی رہ سکتی۔ بعض مفسّرین گو قول ہے کہ اس دے مراد قیامت گو علم ایں۔ ف۱۶۹ کیونکہ پلک مارن واسطے وی وقت گی ضرورت ہے جسماں پلک گی حرکت حاصل ہوئے تے اللہ تعالیٰ جس چیز گا ہون ناں چاہئے وہ کُن فرماتاں ہی ہو جائے ف۱۷۰ اپنی پیدائش گی ابتدا تے اول فطرت ماں علم تے معرفت دے خالی تھا ف۱۷۱ کہ ان دے اپنوں پیدائشی جہل دور کرو ف۱۷۲ تے علم و عمل دے فیضیاب ہو گے منعم گو شکر بجا آنو تے اُسگی عبادت ماں مشغول ہوو۔ تے اُس گا حقوقِ نعمت ادا کرو ف۱۷۳ چہڑن دے، باوجود اس گے کہ وجود پہار و ہے طبعاً چہڑنوں چاہیے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.

ع ١٢/٦ ١٨

تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ وَّهُدًى وَّرَحْمَةً وَّبُشْرٰى لِلْمُسْلِمِيْنَ ﴿٨٩﴾ اِنَّ
کہ ہر چیز گو واضح بیان ایں ف٢٠٣ اور ہدایت اور رحمت اور بشارت مسلماناں واسطے بیشک
اللّٰهَ يَاْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْاِحْسَانِ وَاِيْتَآئِ ذِي الْقُرْبٰى وَيَنْهٰى عَنِ
اللہ حکم فرمائے انصاف اور نیکی ف٢٠٤ اور رشتہ داراں ناں دین گو ف٢٠٥ اور منع فرمائے
الْفَحْشَآءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ ۚ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُوْنَ ﴿٩٠﴾ وَاَوْفُوْا بِعَهْدِ
بے حیائی ف٢٠٦ اور بری گل ف٢٠٧ اور سرکشی توں ف٢٠٨ تمناں نصیحت فرمائے تانجہ تم دھیان دیو اور اللہ گو
اللّٰهِ اِذَا عٰهَدْتُّمْ وَلَا تَنْقُضُوا الْاَيْمَانَ بَعْدَ تَوْكِيْدِهَا وَقَدْ
عہد پورو کرو ف٢٠٩ جد وعدو کرو اور قسماں ناں مضبوط کر کے نہ تروڑ و اور
جَعَلْتُمُ اللّٰهَ عَلَيْكُمْ كَفِيْلًا ۭ اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا تَفْعَلُوْنَ ﴿٩١﴾ وَلَا
تم اللہ ناں ف٢١٠ اپنوں ضامن بنا لیو بیشک اللہ تھاراں کماں ناں جانے ف٢١١ اور اُس

ف٢٠٣ جیسو کہ دوجی آیت ماں ارشاد فرمایو مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتٰبِ مِنْ شَيْءٍ تے ترمذی گی حدیث ماں ایں سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم نے پیش آن آلاں فتناں گی خبر دتی، صحابہ کرام نے ان دے خلاص گو طریقو دریافت کیو، آپ نے جواباً فرمایو کتاب اللہ ماں تھارا دے پہلا واقعات گی وی خبر ہے، تھارا دے بعد گا واقعات گی وی تے تھارا درمیان گو علم وی حضرت ابن مسعود رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے مروی ہے فرمایو جیڑو علم حاصل کرنوں چاہئے وہ قرآن پاک ناں جڑ جائے، اساں اولین تے آخرین گو علم تے خبر ایں۔ امام شافعی رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو کہ امت گا سارا علوم حدیث گی شرح ایں تے حدیث قرآن گی شرح تے یوں وی فرمایو کہ نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم نے جو کوئے حکم وی فرمایو وہ ہی تھو جیڑو آپ نے قرآن کریم دے سمجھیو۔ ابو بکر بن مجاہد دے منقول ہے اناں نے ایک روز فرمایو کہ دنیا ماں کائے چیز ایسی نی جیڑی کتاب اللہ یعنی قرآن پاک ماں مذکور نہ ہوئے۔ اُس ور کسے نے ان دے کہیو سرایاں گو ذکر کت ہے؟ فرمایو اس آیت من لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَدْخُلُوْا بُيُوْتًا غَيْرَ مَسْكُوْنَةٍ فِيْهَا مَتَاعٌ لَّكُمْ الخ ابن ابو الفضل مرسی نے کہیو کہ اولین تے آخرین گا تمام علوم قرآن پاک ماں ایں۔ غرض یاہ کتاب جامع ہے جمیع علوم گی جس کسے نا اسگو جتنوں علم ملیو وہ اتنوں ہی جانیں۔ ف٢٠٤ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنھما نے فرمایو کہ انصاف یوہ ہے کہ آدمی لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ گی گواہی دیے، تے نیکی کرے، فرائض ادا کرے، تے آپ ہی دے ایک ہور روایت ہے کہ انصاف شرک گو ترک کرنوں، تے نیکی، اللہ تعالیٰ گی اسطرح عبادت کرنو گویا وہ تمناں دیکھ رہیو ہے تے دوجاں واسطے وہی پسند کرنوں جو اپنے واسطے پسند کریں۔ اگر وہ مومن ہوئے تا اس گا ایمان گی برکتاں گی ترقی تمناں پسند ہوئے تے اگر کافر ہوئے تاں تمناں یاہ پسند ہوئے کہ وہ تھارو اسلامی پائی بن جائے اناں ہی دے ایک ہور روایت ہے اُساں ایں کہ انصاف توحید گو دوجو ناں ایں تے نیکی اخلاص، تے ان تمام روایتاں گو طرزِ بیان اگرچہ جدا جدا ہے لیکن مقصد تے مدعو ایک ہی ہے۔ ف٢٠٥ تے ان گے نال صلہ رحمی تے نیک سلوک کرن گو ف٢٠٦ یعنی ہر شرمناک مزموم قول وفعل ف٢٠٧ یعنی شرک، کفر، تمام ممنوعاتِ شرعیہ ف٢٠٨ یعنی ظلم تے تکبر دے ابن عینیہ نے اس آیت گی تفسیر ماں کہیو کہ عدل ظاہر و باطن دواں ماں برابر حق وطاعت بجالیان ناں کہیں تے احسان یوہ ہے کہ باطن گو حال ظاہر دے بہتر ہوئے تے فحشا ر و منکر و بغی۔ یاہ ہے کہ ظاہرا چھو ہوئے پر باطن ایسو نہ ہوئے بعض مفسرین نے فرمایو اس آیت ماں اللہ تعالیٰ نے ترے چیزاں گو حکم دتو تے تراں دے منع فرمایو۔ عدل گو حکم دتو تے وہ انصاف تے مساوات ہے۔ اقوال وافعال ماں۔ اس گے مقابل فحشا یعنی بے حیائی ہے وہ قبیح اقوال وافعال ایں تے احسان گو حکم فرمایو وہ یوہ کہ جس نے ظلم کیو اُساں معاف کر دو تے جس نے برائی کی اُس گے نال اچھائی کرو، اس گے مقابل منکر ہے یعنی محسن گا احسان گو انکار کرنوں تے تیجو حکم اس آیت ماں رشتہ داراں ناں دینوں تے ان گے نال صلح رحمی تے شفقت ومحبت گو فرمایو اس گا مقابلہ ماں بغی ہے تے وہ اپناں آپ ناں اوچو جھنوں تے اپناں تعلقداراں گا حقوق مارناں ایں ابن مسعود رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو کہ یاہ آیت تمام خیر وشر گا بیان ناں جامع ہے یا ہی آیت حضرت عثمان بن مظعون گا اسلام لیان گو ذریعو بنی جیڑا فرمائیں کہ اس آیت گا نزول نال ایمان میرا دل ماں بس گیو، اس آیت گو اثر اتنوں زبردست ہویو کہ ولید بن مغیرہ تے ابو جہل جیسا سخت دل کافراں گی زبان وروی اس گی تعریف آ ہی گئی۔ اس واسطے یاہ آیت ہر خطبہ گا آخر ماں پڑھی جائے ف٢٠٩ یاہ آیت ان لوکاں گا وارہ ماں نازل ہوئی جناں نے رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم دے اسلام وربیعت کی تھی، اناں ناں اپنو عہد وفا کرن گو حکم دتو گیو تے یوہ حکم انسان گا ہر نیک عہد تے وعدہ ناں شامل ہے۔ ف٢١٠ اس گاناں گی قسم کھا گے ف٢١١ تم عہد تے قسم تروڑ گے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

تَكُونُوا كَالَّتِي نَقَضَتْ غَزْلَهَا مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ أَنْكَاثًا ۭ تَتَّخِذُونَ

عورت گی طرح نہ بنیو جس نے اپنو سوت کت گے ریزہ ریزہ کر چھڑیو توڑ چھڑیو ف۲۱۲ اپنی قسماں

أَيْمَانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ أَنْ تَكُونَ أُمَّةٌ هِيَ أَرْبَىٰ مِنْ أُمَّةٍ ۭ إِنَّمَا

ناں ایک بے بنیاد بہانو بنائیں جے کدے ایک ٹولو دوجا توں زیادہ نہ ہوجائے ف۲۱۳

يَبْلُوكُمُ اللَّهُ بِهِ ۭ وَلَيُبَيِّنَنَّ لَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَا كُنْتُمْ فِيهِ

اللہ دے اس گے نال تمناں آزمائے ف۲۱۴ اور ضرور تھارے ور صاف ظاہر فرما چھڑے گو قیامت گے دن ف۲۱۵ جس گل ماں

تَخْتَلِفُونَ ﴿٩٢﴾ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَٰكِنْ يُضِلُّ مَنْ

تم جگڑیں تھا ف۲۱۶ اور جے کدے اللہ چاہتو تاں تمناں ایک ہی اُمت بنا چھڑتو ف۲۱۷ لیکن اللہ جسناں چاہے گمراہ کرے ف۲۱۸

يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ ۭ وَلَتُسْأَلُنَّ عَمَّا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾

اور جسناں چاہے ہدایت دیے ف۲۱۹ اور ضرور تھارا ف۲۲۰ دے تھارا کماں گے وارے پچھیو جائے گو ف۲۲۱

وَلَا تَتَّخِذُوا أَيْمَانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ فَتَزِلَّ قَدَمٌ بَعْدَ ثُبُوتِهَا وَتَذُوقُوا

اور اپنی قسماں ناں بے بنیاد بہانو نہ بناؤ تانجہ کدے کوئی پیر ف۲۲۲ رکھن توں نہ کھسکے اور تمناں

السُّوءَ بِمَا صَدَدْتُمْ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ ۚ وَلَكُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٩٤﴾ وَلَا

بُرائی گو سواد چکھنو پوئے ف۲۲۳ اُس گے بدلے جیڑو تم اللہ گا راہ تو روکیں تھا اور تمناں بڑو عذاب ہووے ف۲۲۴ اور

تَشْتَرُوا بِعَهْدِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا ۭ إِنَّمَا عِنْدَ اللَّهِ هُوَ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ

اللہ گا وعدہ ور تھوڑی قیمت نہ لیو ف۲۲۵ بیشک وہ ف۲۲۶ جیڑو خدا گے کول ہے وہ تھارے واسطے بہتر کدے

كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٩٥﴾ مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ ۖ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ ۭ وَلَنَجْزِيَنَّ

تمناں پتو ہووے جھڑو تھارے کول ہے ف۲۲۷ وہ ختم ہوجائے گو اور جیڑو اللہ گے کول ہے ف۲۲۸ وہ ہمیشہ رہ گو اور ضرور ہم

ف۲۱۲ مکہ کرمہ ماں ریطہ بنت عمرو ایک عورت تھی جس گی طبیعت ماں بہت وھم تھو تے عقل ماں فطور، وہ دوپہر تک محنت کر گے سوت کتے تھی تے اپنی گولیاں دے وی کتائے تے دوپہر گے وقت اس کتیا واناں توڑ گے ریزہ ریزہ کر چھڑے تھی تے گولیاں دے وی تروڑا چھڑے تھی، یوہی اسگو معمول تھو، معنیٰ یہ ایں کہ اپناں عہد توڑ کے اُس عورت گی طرح بیوقوف نہ بنوں ف۲۱۳ مجاہد گو قول ہے کہ لوکاں گو طریقو یوہ تھو کہ ایک قوم دے حلف کرتا تے جد دوجی قوم اُس دے زیادہ تعداد یا مال یا قوت ماں دیکھتا تو پہلاں نال جیڑا حلف کیا تھا توڑ چھڑتا تے ہون دوجاں نال حلف کر لیتا۔ اللہ تعالیٰ نے اس طریقہ ناں منع فرمایو تے عہد گا وفا کرن گو حکم دتو ف۲۱۴ کہ فرمانبردار تے نافرمان ظاہر ہوجائے ف۲۱۵ اعمال گی جزا دے گے ف۲۱۶ دنیا گے اندر ف۲۱۷ کہ تم سارا ایک دین ور ہوتا ف۲۱۸ اپناں عدل نال ف۲۱۹ اپناں فضل نال ف۲۲۰ روز قیامت ف۲۲۱ جیڑا تم نے دنیا ماں کیا ف۲۲۲ راہِ حق تے اسلامی طریقہ دے ف۲۲۳ یعنی عذاب ف۲۲۴ آخرت ماں ف۲۲۵ اس طرح کہ ناپائیدار دنیا گا نفع واسطے اسناں توڑ چھڑو ف۲۲۶ جزائے ثواب ف۲۲۷ سامانِ دنیا، یوہ سب فنا ہویگو تے ختم ف۲۲۸ اُسگی رحمت گو خزانوں تے آخرت گو ثواب۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الَّذِيْنَ صَبَرُوْٓا اَجْرَهُمْ بِاَحْسَنِ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿٩٦﴾ مَنْ عَمِلَ
صبر کرن آلاں ناں انگو وہ بدلو دیاں گا جیڑو ان گا ساراں تو چنگا کم گے قابل ہووے ف۲۲۹ جیڑو نیک
صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيٰوةً طَيِّبَةً ۚ
عمل کرے مرد ہووے یا عورت اور ہووے مسلمان ف۲۳۰ تاں ہم اُسناں چنگی زندگی دیاں گا ف۲۳۱
وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ اَجْرَهُمْ بِاَحْسَنِ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿٩٧﴾ فَاِذَا قَرَاْتَ
اور ضرور ہم اُنہاں نا اجر دیاں گا جیڑو ان گا سب توں چنگا عمل گے لائق ہووے گو۔ تے جد وی تم
الْقُرْاٰنَ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ ﴿٩٨﴾ اِنَّهٗ لَيْسَ لَهٗ
قرآن پڑھو تاں اللہ گی پناہ منگو شیطان مردود تے ف۲۳۲ بیشک اُسگو
سُلْطٰنٌ عَلَى الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُوْنَ ﴿٩٩﴾ اِنَّمَا سُلْطٰنُهٗ
کوئے بس نی ان ور جیڑاں نے ایمان آنیوں اور رب ور پروسو کیو ف۲۳۳ اسگو وس دے
عَلَى الَّذِيْنَ يَتَوَلَّوْنَهٗ وَالَّذِيْنَ هُمْ بِهٖ مُشْرِكُوْنَ ﴿١٠٠﴾ ع وَاِذَا بَدَّلْنَآ ١٣ ع ١١ ١٩
ان ور ہے جیڑا اُس گے نال دوستی کریں اور اسناں شریک بنائیں اور جد ہم
اٰيَةً مَّكَانَ اٰيَةٍ ۙ وَّاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا يُنَزِّلُ قَالُوْٓا اِنَّمَآ اَنْتَ مُفْتَرٍ ۭ
ایک آیت گی جگہ دوجی آیت بدلاں ف۲۳۴ اور اللہ بہتر جانیں جو اُتارے ف۲۳۵ کافر کہیں تم اپنی مرضی نال بنائیں ف۲۳۶
بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿١٠١﴾ قُلْ نَزَّلَهٗ رُوْحُ الْقُدُسِ مِنْ رَّبِّكَ
بلکہ اُنہاں ماں اکثر لوکاں ناں علم نی ف۲۳۷ تم فرماؤ اُسناں پاکیزگی گی روح ف۲۳۸ نے اُتاریو تھارا رب گی طرفوں

ف۲۲۹ یعنی ان گی ادنیٰ دے ادنیٰ نیکی وروی وہ اجر وثواب دتو جائیگو جیڑو وہ اپنی اعلیٰ نیکی ور لیتا (ابوسعود) ف۲۳۰ یاہ ضرور شرط ہے کیونکہ کفار گا اعمال بیکار ایں عمل صالح گا ثواب گے لائق ھون واسطے ایمان شرط ہے ف۲۳۱ دنیاماں رزق حلال تے قناعت عطا فرما گے تے آخرت ماں جنت گی نعمت دے گے بعض علما نے فرمایو کہ اچھی زندگی دے عبادت گی لذّت مراد ہے۔ حکمت، مومن پانویں فقیروی ہوئے اسگی زندگانی دولتمند کافر گا عیش دے بہتر تے پاکیزہ ہے۔ کیونکہ مومن جانیں کہ اُسگی روزی اللہ گی طرف دے ہے جسو اُس نے مقدر ماں لکھیو اُس ور راضی ہوئے تے مومن گو دل حرص تے لالچ گی پریشانیاں دے محفوظ تے آرام ماں رہے تے کافر جسگی نظر اللہ تعالیٰ ور نی ہوتی وہ حریص رہے تے ھمیشہ رنج تے پریشانی تے مال حاصل کرن گی فکر ماں بے چین رہے ف۲۳۲ یعنی قرآن شریف گی تلاوت شروع کرتے وقت اَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ پڑھو یوہ مستحب ہے۔ اعوذ گا مسائل سوۂ فاتحہ گی تفسیر ماں ذکر ھوگیا۔ ف۲۳۳ وہ شیطانی وسوسہ قبول نی کرتا ف۲۳۴ تے اپنی حکمت نال ایک آیت ناں منسوخ کر گے دوجی آیت ماں حکم دیاں شانِ نزول: مشرکین مکہ اپنی جہالت نال نسخ ور اعتراض کریں تھا تے اُسگی حکمتاں دے ناواقف ہون گی وجہ دے اسناں مذاق بنائیں تھا تے کہیں تھا کہ محمد (مصطفےٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم) ایک دن ایک حکم دیں تے دوجے دن دوجو حکم دیں۔ وہ اپناں دل دے گل بنائیں اس ور یاہ آیت نازل ہوئی ف۲۳۵ کہ اُس ماں کے حکمت تے اُس گا بنداں واسطے اُس ماں کے مصلحت ہے ف۲۳۶ اللہ تعالیٰ نے اُس ور کافراں گی تجہیل فرمائی تے ارشاد فرمایو ف۲۳۷ تے وہ نسخ تے تبدیلی گی حکمت تے فائداں دے خبردار نی اور یوہ وی نی جانتا کہ قرآن شریف گی طرف افترا گی نسبت ہوہی نی سکتی کیونکہ جس کلام گے مثل بنانوں قدرتِ بشری دے باہر ہوئے وہ کسے انسان گو بنایو و کسطرح ہو سکے۔ لہذا سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم ناں خطاب ہویو۔ ف۲۳۸ یعنی حضرت جبریل علیہ السلام۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

بِالْحَقِّ لِيُثَبِّتَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَهُدًى وَّبُشْرٰى لِلْمُسْلِمِيْنَ ۝١٠٢

ٹھیک تانجہ اُس گے نال ایمان آلاں ناں ثابت رکھے۔ اور ہدایت اور بشارت ہے مسلماناں ناں۔

وَلَقَدْ نَعْلَمُ اَنَّهُمْ يَقُوْلُوْنَ اِنَّمَا يُعَلِّمُهٗ بَشَرٌ ؕ لِسَانُ الَّذِيْ

بیشک ہم جاناں جے وہ کہیں اُساں کوئے آدمی سکھائے جسگی طرف

يُلْحِدُوْنَ اِلَيْهِ اَعْجَمِيٌّ وَّهٰذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مُّبِيْنٌ ۝١٠٣ اِنَّ

اشارو کریں اُسگی زبان عجمی ایں اور یاہ خالص عربی ف٢٣٩ بیشک

الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ ۙ لَا يَهْدِيْهِمُ اللّٰهُ وَلَهُمْ عَذَابٌ

وہ جیڑا اللہ گی آیتاں ور ایمان نی آنتا ف٢٤٠ اللہ اُنہاں ناں راہ نی دیتو اور اُن گے واسطے دردناک

اَلِيْمٌ ۝١٠٤ اِنَّمَا يَفْتَرِي الْكَذِبَ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ ۚ

عذاب اے ف٢٤١ جھوٹھ بہتان وہی لائیں جیڑا اللہ گی آیتاں ور ایمان نی آنتا ف٢٤٢

وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْكٰذِبُوْنَ ۝١٠٥ مَنْ كَفَرَ بِاللّٰهِ مِنْۢ بَعْدِ اِيْمَانِهٖٓ

اور وہی جھوٹھا ایں۔ جیڑو ایمان آن گے وی اللہ گو منکر ہووے ف٢٤٣

ف٢٣٩ قرآن شریف گی حلاوت تے اس گا علوم گی نورانیت جد دلاں ور قبضو کرن لگی تاں کفار نے دیکھیو کہ دنیا اسگی گرویدہ ہوتی چلی جا رہی ہے تے کائے تدبیر اسلام گی مخالفت ماں کامیاب نی ہوتی تاں اناں نے طرح طرح گا بہتان لانا شروع کیا، کدے اسناں (قرآن پاک ناں) سحر کہیو، کدے پہلاں گا قصہ تے کہانیں کہیو، کدے یاہ کہیو کہ سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے خود بنایو ہے تے ہر طرح کوشش کی کہ کسے طرح لوک اس کتاب مقدس دے بدگمان ہوئیں، اناں ہی مکاریاں بچوں ایک مکر یو وی تھو کہ اناں نے ایک عجمی غلام گا وارہ ماں کہیو کہ وہ سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں سکھائے۔ اس گا ردّ ماں یاہ آیت کریم نازل ہوئی تے ارشاد فرمایو گیو کہ ایسی باطل تے جھوٹھی گل دنیا ماں کہڑ و قبول کر سکے جس غلام گو کافر کہیں وہ دے عجمی ایں، ایسو کلام بنانوں اس گا دے کے وس ماں ہو تو تھارا فصحا تے بُلغا جن گی زبان دانی ور اھل عرب ناں فخر تے ناز ہے وہ سب گا سب حیران ایں تے چند جملہ قرآن کریم گی طرح بنانا اناں ناں محال ہو گیا تے ان گی قدرت دے باہر ہے تو ایک عجمی گی طرف ایسی نسبت کتنی باطل تے بے شرمی گی حرکت ہے۔ خدا گی شان! جس غلام گی طرف کفار یاہ نسبت کریں تھا اسناں وی اس کلام گا اعجاز نے قابو کر لیو تے وہ وی سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی غلامی ماں آ گیو تے صدق تے اخلاص گے نال ایمان لے آیو۔ ف٢٤٠ تے اُسگی تصدیق نی کرتا ف٢٤١ قرآن کریم گا انکار تے رسول اکرم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی تکذیب گے سبب۔ ف٢٤٢ یعنی جھوٹھ بولنوں تے افترا کرنوں بے ایماناں ہی گو کم ایں۔ مسئلو: اس آیت دے معلوم ہو یو کہ جھوٹھ کیسو گناہاں بچوں بدترین گناہ ہے ف٢٤٣ اس ور اللہ تعالیٰ گو غضب۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

إِلَّا مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ وَلَٰكِن مَّن شَرَحَ

بغیر اُس گے جسناں مجبور کیو جائے اور اُسگو دِل ایمان ور قائم ہووے ف۲۴۴ اور ہاں وہ

بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِّنَ اللَّهِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٠٦﴾

جیڑو دلوں خوش ہوگے ف۲۴۵ کافر ہوویو ان ور اللہ گو غضب اے۔ اور اُنہاں ناں بڑو عذاب ہے۔

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمُ اسْتَحَبُّوا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ وَأَنَّ اللَّهَ

یوہ تانجہ اُنہاں نے دنیا گی زندگی آخرت توں بہتر جانی ف۲۴۶ اور بیشک اللہ

لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿١٠٧﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ طَبَعَ اللَّهُ عَلَىٰ

اساں کافراں ناں ہدایت نی دیتو۔ یہ ہیں جیڑاں گا دِلاں۔ کناں اور اکھاں ور اللہ نے

قُلُوبِهِمْ وَسَمْعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ ﴿١٠٨﴾ لَا جَرَمَ

مہر لا چھڑی ف۲۴۷ اور وہی غفلت ماں پیاوا ایں ف۲۴۸ ضرور وہ آخرت ماں کھاٹا ماں رہنگا

أَنَّهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿١٠٩﴾ ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ هَاجَرُوا

ف۲۴۹ فر بیشک تھارو رب اُنہاں واسطے جنہاں نے اپنا گھر چھوڑیا ف۲۵۰

مِن بَعْدِ مَا فُتِنُوا ثُمَّ جَاهَدُوا وَصَبَرُوا إِنَّ رَبَّكَ مِن بَعْدِهَا

ستان توں بعد ف۲۵۱ فر اُنہاں نے ف۲۵۲ جہاد کیو اور صابر رہیا بیشک تھارو رب ف۲۵۳ اُس توں بعد

ف۲۴۴ وہ مغضوب نی۔ شانِ نزول: یاہ آیت عمار بن یاسر گا وارہ ماں نازل ہوئی اناں ناں تے ان گا والد یاسر تے والدہ سُمیہ تے صہیب تے بلال تے خبّاب تے سالم رضی اللہ تعالیٰ عنہم ناں پکڑ گے کافراں نے سخت سخت ایذادتیں تانجہ وہ اسلام دے پھر جائیں لیکن یہ حضرات ثابت قدم رہیا تاں کافراں نے حضرت عمار گا ماں باپ ناں بہت بےدرحمیاں نال قتل کیو تے عمار کمزور تھا نس نی سکیں تھا اناں نے مجبور ہوگے جد دیکھیو کہ ان گی واری آگئی تاں بادلِ نخواستہ کلمۂ کفر زبان دے کڈھ چھڑیو، رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم ناں خبر دتی گئی کہ عمار کافر ہوگیو، فرمایو ہرگز نی عمار گو پورو وجود سر دے پیراں تک ایمان نال پر یو وو ہے تے اُس گا گوشت تے خون ماں ذوقِ ایمانی بسیو وو ہے خیر حضرت عمار روتا روتا خدمتِ اقدس ماں حاضر ہویا حضور نے فرمایو کے ہویو عمار نے عرض کی یارسول اللہ بہت ہی برو ہویو تے بہت ہی برا کلمات میری زبان ور جاری ہویا، ارشاد فرمایو اس وقت تیرا دل گو کے حال تھو، عرض کیو دل ایمان ور خوب مضبوطی نال جمیوں ووں تھو، نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم نے شفقت تے مہربانی فرمائی تے فرمایو اگر فر ایسو ہی اتفاق ہوئے تاں وی ایسو ہی کرنوں چاہئے۔ اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی (خازن) مسئلو: آیت دے معلوم ہویو کہ حالتِ جبر و اکراہ ماں اگر دل ایمان ور مظبوط بینکور ہے تو کلمۂ کفر گو اجرا جائز ہے۔ جد کہ آدمی ناں اپنی جان یا کسے انگ گا ضائع ہون گو خوف ہوئے۔ مسئلو: اگر اس حالت ماں وی صبر کرے تے قتل کر دتو جائے تو وہ ماجور تے شہید ہوئے گو جیسو کہ حضرت خبیب رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے صبر کیو تو وہ سولی ور چاہڑھ گے شہید کر دتا گیا، سیّدِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم نے اناں ناں سید الشہدا ارفرمایو۔ مسئلو: جس شخص ناں مجبور کیو جائے اگر اُسگو دل ایمان ور قائم نہ ہوئے کلمۂ کفر زبان ور لیان نال کافر ہو جائیگو۔ مسئلو: اگر کوئے شخص بغیر مجبوری گے ٹھٹھا مذاق یا جہالت نال کلمۂ کفر زبان ور جاری کرے کافر ہو جائیگو (تفسیر احمدی) ف۲۴۵ رضا مندی تے اعتقاد گے نال، ف۲۴۶ تے جد یاہ دنیا ارتداد ور اقدام کرن گو سبب ہے ف۲۴۷ نہ وہ غور و فکر کریں نہ وعظ و نصیحت ور کن رکھیں (غور نال سنیں) نہ ہدایت تے درست رستو دیکھیں۔ ف۲۴۸ کہ اپنی عاقبت تے انجام کار ناں نی سوچتا ف۲۴۹ کہ ان واسطے دائمی عذاب ہے ف۲۵۰ تے مکہ مکرمہ دے مدینہ طیبہ ہجرت کی ف۲۵۱ کافراں نے اناں ور سختیں کیں تے اناں ناں کفر ور مجبور کیو ف۲۵۲ ہجرت گے بعد ف۲۵۳ ہجرت تے جہاد تے صبر۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لَغَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿١١٠﴾ يَوْمَ تَاْتِیْ كُلُّ نَفْسٍ تُجَادِلُ عَنْ نَّفْسِهَا وَتُوَفّٰى

ضرور بخشن آلو مہربان ایں۔ جس دن ہر کوئی اپنا آپ نال جھگڑ تو آئے گو ف۲۵۴ اور ہر

كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُوْنَ ﴿١١١﴾ وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا

ایک ناں اُسگی پوری کمائی دتی جائیگی اور ان ور ظلم نی ہوسیں ف۲۵۵ اور اللہ نے مثال بیان فرمائی ف۲۵۶

قَرْيَةً كَانَتْ اٰمِنَةً مُّطْمَئِنَّةً يَّاْتِيْهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِّنْ كُلِّ

اس بستی ف۲۵۷ گی جے امن و اطمینان گے نال تھی ف۲۵۸ ہرطرف توں اُسگی روزی کثرت نال آئے تھی

مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِاَنْعُمِ اللّٰهِ فَاَذَاقَهَا اللّٰهُ لِبَاسَ الْجُوْعِ

تاں واہ اللہ گی نعمتاں گی ناشکری کرن لگ گئی ف۲۵۹ تو اللہ نے اُسناں یاہ سزا دتی جے اُسناں پکھ

وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوْا يَصْنَعُوْنَ ﴿١١٢﴾ وَلَقَدْ جَآءَهُمْ رَسُوْلٌ مِّنْهُمْ

اور ڈر گو سامنوں کرنو پیو ف۲۶۰ اور بدلو اُن گا عملاں گو۔ اور بیشک اُن ماں اُنہاں ہی بچوں ایک رسول تشریف لے آیو ف۲۶۱

فَكَذَّبُوْهُ فَاَخَذَهُمُ الْعَذَابُ وَهُمْ ظٰلِمُوْنَ ﴿١١٣﴾ فَكُلُوْا مِمَّا رَزَقَكُمُ

تو انہاں نے اُسناں جھٹھو کیو تو انہاں ناں عذاب نے پکڑلیو ف۲۶۲ اور وہ ظالم تھا۔ اور اللہ گی دتی وی حلال پاک روزی ف۲۶۳

اللّٰهُ حَلٰلًا طَيِّبًا ۖ وَّاشْكُرُوْا نِعْمَتَ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُوْنَ ﴿١١٤﴾

کھاؤ ف۲۶۴ اور اللہ گی نعمتاں گو شکر ادا کرو اگر تم اُسگی عبادت کریں

ف۲۵۴ وہ قیامت گو دن ایں جد ہر ایک نفسی نفسی کہتو ہو یگو تے ساراں ناں اپنی اپنی پئی وی ہو یگی ف۲۵۵ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے اس آیت گی تفسیر ماں فرمایو کہ روزِ قیامت لوکاں ماں دشمنی ات تک بدھ جائیگی کہ روح تے جسم ماں جھگڑو ہو یگو، روح کہہ گی یا ربّ نہ میرو ہتھ تھو کہ ہوں کسے ناں پکڑتی، نہ پیر تھو کہ چلتی نہ اکھ تھیں کہ دیکھتیں، جسم کہہ گو یا ربّ ہو دے لکڑی گی طرح تھو نہ میرو ہتھ پکڑ سکے تھو، نہ پیر چل سکے تھو، نہ اکھ دیکھ سکے تھی، جد یا روح نوری لو گی طرح آئی تاں اس گے نال میری زبان بولن لگی، اکھ دیکھن لگی، پیر چلن لگا جو کجھ کیو اس نے کیو۔ اللہ تعالیٰ ایک مثال بیان فرمائیگو کہ ایک انوں تے ایک لولو دوئے ایک باغ ماں گیا، اناں ناں دے پھل نظر نی آئیں تھا تے لُولا گو ہتھ ات تک نی پہچے تھو تو اناں نے لُولا ناں اپنے ار سوار کر لیو اس طرح اناں نے پھل تروڑیا تو سزا گا وہ دوئے مستحق ہویا۔ اس واسطے روح تے جسم دوئے مجرم ایں۔ ف۲۵۶ ایسا لوکاں واسطے جن ور اللہ تعالیٰ نے انعام کیا تے وہ اس نعمت ور مغرور ہو گے ناشکری کرن لگا تے کافر ہو گیا۔ یوہ اللہ تعالیٰ گی ناراضگی گو ذریو بنیوں، ان گی مثال ایسی سمجھو جیسی کہ ف۲۵۷ مثل مکہ گے ف۲۵۸ نہ اس ور غنیم چڑھتو (حملو ہوتو) نہ ات گا لوک قتل تے قید گی مصیبت ماں پھستا۔ ف۲۵۹ تے اُس نے اللہ تعالیٰ گا نبی صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی تکذیب کی ف۲۶۰ کہ ست سال نبی صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی دُعا ضرر نال قحط تے خشک سالی گی مصیبت ماں پھسیا رہیا ات توڑی کہ مردار کھائیں تھا فر امن تے اطمینان گے بجائے خوف و ہراس ان ور مسلّط ہو یو تے ہر وقت مسلماناں گا حملہ تے لشکر کشی گو ڈر رہن لگو ف۲۶۱ یعنی سیّد انبیاء صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ف۲۶۲ پکھ تے خوف گا ف۲۶۳ جیڑی اُس نے سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا دستِ مبارک دے عطا فرمائی ف۲۶۴ بجائے ان حرام تے خبیث مالاں گے جیڑا کھائیں تھا لُٹ، غصب تے خبیث کماں دے حاصل کیا وا۔ جمہور مفسّرین گے نزدیک اس آیت ماں مسلماناں ناں خطاب ہے تے ایک قول مفسّرین گو یوہ وی ہے کہ مخاطب مشرکین مکہ ایں کلبی نے کہیو کہ جد مکہ آلا قحط گی وجہ دے پکھ نال پریشان ہویا تے تکلیف برداشت کرن گی طاقت نہ رہی تو ان گا سرداراں نے سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے عرض کیو کہ تھارے نال دشمنی دے مرد کراں، عورتاں دے بچاں ناں جیڑی تکلیف پہنچ رہی ہے اسگو خیال فرماؤ، اس ور رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے اجازت دتی کہ ان واسطے کھانا لیجایا جائیں۔ اس آیت ماں اسگو بیان ہو یو، ان دواں قولاں ماں پہلو زیادہ صحیح ہے۔ (خازن)۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَآ
تھارے ور یہی حرام کیا ایں۔ مردار اور خون، اور خنزیر گو گوشت اور وہ
أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ ۚ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ
جیں گے ذبح کرتے ویلے غیر خدا گو ناں لیوجائے ف٢٦٥ فر جیڑو لاچار مجبور ہووے ف٢٦٦ نہ خواہش کرتاں اور نہ حد تو
فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١١٥﴾ وَلَا تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمُ
بدھتاں ف٢٦٧ تاں بیشک اللہ بخشن آلو مہربان ایں۔ اور نہ کہو اُستاں جیڑی تھاری زبان
الْكَذِبَ هَٰذَا حَلَالٌ وَهَٰذَا حَرَامٌ لِّتَفْتَرُوا عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ ۚ
جُھوٹھ بیان کریں ۔ جے یوہ حلال تے یوہ حرام ایں۔ یوہ اللہ ور جھوٹھ لانوں ایں ف٢٦٨
إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ ﴿١١٦﴾
بیشک جیڑو اللہ ور جھوٹھ لائے گو اُنگو پلونی ہوسکتو۔
مَتَاعٌ قَلِيلٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١١٧﴾ وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا
تھوڑو ہی برتنوں ایں ف٢٦٩ ان گے واسطے دردناک عذاب ہے ف٢٧٠ اور خاص یہودیاں ور
حَرَّمْنَا مَا قَصَصْنَا عَلَيْكَ مِن قَبْلُ ۖ وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَٰكِن
ہم نے حرام فرمائیں وہ چیز جیڑیں پہلاں تماں دسیں ف٢٧١ اور ہم نے ان ور ظلم نی کیو ہاں
كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١١٨﴾ ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ عَمِلُوا السُّوءَ
وہی اپنی جاناں ور ظلم کریں تھا ف٢٧٢ فر بیشک تھارو رب ان گے واسطے جیڑا نادانی ماں ف٢٧٣
بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابُوا مِن بَعْدِ ذَٰلِكَ وَأَصْلَحُوا إِنَّ رَبَّكَ
برائی کرلیں پھر اُس توں بعد توبہ کریں اور سدھر جائیں بیشک تھارو رب ١٥
مِن بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١١٩﴾ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا ع ٩ ٢١
اُستوں بعد ف٢٧٤ ضرور بخشن آلو مہربان ایں۔ بیشک ابراہیم ایک امام تھو ف٢٧٥ اللہ گو فرمانبردار

ف٢٦٥ یعنی اُسناں بتاں گا ناں ور ذبح کیو گیو ہے۔ ف٢٦٦ تے ان حرام چیزاں گا کھان ور مجبور ہوئے ف٢٦٧ یعنی بقدرِ ضرورت ور صبر کر گے ف٢٦٨ زمانہ جاہلیت گا لوک اپنی طرفوں کجھاں چیزاں ناں جلال تے کجھاں چیزاں ناں حرام کرلیں تھا تے اُسگی نسبت اللہ تعالیٰ گی طرف کر چھڑیں تھا، اس گی ممانعت فرمائی گئی تے اُس ناں اللہ تعالیٰ ور افترا فرمایو گیو۔ اج کل وی جیڑا لوک حلال چیزاں ناں حرام کہیں۔ مثلاً میلاد شریف گی شرینی، فاتحہ، یارہویں، عرس وغیرہ ایصالِ ثواب گی چیز جنگی حُرمت شریعت ماں واردنی ہوئی۔ اناں لوکاں ناں اس آیت کا حکم دے سبق لینوں تے ڈرنوں چاہیئے کہ کہ ایسی چیزاں گا وارہ ماں یاہ کہہ چھڑنوں کہ یہ شرعاً حرام ایں اللہ تعالیٰ ور افترا ہے ف٢٦٩ تے دنیا گی چندروزہ آسائش ہے جیڑی باقی رھن آلی نی ف٢٧٠ ہے آخرت ماں ف٢٧١ سورہ انعام ماں آیت وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا كُلَّ ذِي ظُفُرٍ ۔الآیۃ ماں ف٢٧٢ بغاوت تے معصیت گو ارتکاب کر گے جسگی سزا ماں وہ چیزان ور حرام ہوئیں جیسو کہ آیت فَبِظُلْمٍ مِّنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَاتٍ أُحِلَّتْ لَهُمْ ماں ارشاد فرمایو گیو۔ ف٢٧٣ بغیر انجام سوچے ف٢٧٤ یعنی توبہ گے ف٢٧٥ نیک خصائل تے پسندیدہ اخلاق تے حمیدہ صفات گو جامع

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لِّلّٰهِ حَنِيفًا ۗ وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٢٠﴾ شَاكِرًا لِّأَنْعُمِهِ ۚ
اور سب توں الگ ف٢٧٦ اور مشرک نی تھو ف٢٧٧ اُس گا احساناں ور شکر کرن آلو

اجْتَبٰهُ وَهَدٰىهُ إِلٰى صِرٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿١٢١﴾ وَاٰتَيْنٰهُ فِي الدُّنْيَا
اللہ نے اُسناں چُن لیو ف٢٧٨ اور سدھو راہ دسیو اور ہم نے اُسناں دنیا ماں

حَسَنَةً ۖ وَإِنَّهُ فِي الْاٰخِرَةِ لَمِنَ الصّٰلِحِينَ ﴿١٢٢﴾ ثُمَّ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ
بھلائی دتی ف٢٧٩ اور بیشک وِہ آخرت ماں خاص قرب آلاں ماں ہوویں گا۔ فر ہم نے تمناں وحی بھیجی

أَنِ اتَّبِعْ مِلَّةَ إِبْرٰهِيمَ حَنِيفًا ۖ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٢٣﴾
جے دین ابراہیم گی پیروی کرو جیڑو ہر باطل توں الگ ہے اور مشرک نی تھا ف٢٨٠

إِنَّمَا جُعِلَ السَّبْتُ عَلَى الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ ۚ وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَحْكُمُ
بار دے اُنہاں ہی ور رکھیو وو تھو جیڑا اُساں اختلاف کرن لگ گیا ف٢٨١ بیشک تھارو رب

بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٢٤﴾ اُدْعُ
قیامت گے دن اُساں فیصلو فرما چھوڑے گو جس ماں وِہ اختلاف کریں تھا ف٢٨٢ اپناں

إِلٰى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ ۖ وَجٰدِلْهُمْ
رب گا راہ گی طرف بلاؤ ف٢٨٣ پکی تدبیر اور اچھی نصیحت گے نال ف٢٨٤ اور انہاں نال

بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ ۚ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ
چنگا طریقہ نال بحث کرو ف٢٨٥ بیشک تھارو رب خوب چنگی طرح جانیں جیڑو اُس گا

ف٢٧٦ دین اسلام ور قائم ف٢٧٧ اساں کفارِ قریش گی تکذیب ہے جیڑا اپناں آپ ناں دین ابراہیمی ور خیال کریں تھا ف٢٧٨ اپنی نبوت تے خلت گے واسطے ف٢٧٩ رسالت تے اموال، اولاد، ثناءِ حسن، تے قبول عام کہ تمام ادیان آلا مسلمان تے یہود و نصاریٰ تے عرب گا مشرکین سب ان گی عزت تے عظمت بیان کریں تے ان دے محبت رکھیں۔ ف٢٨٠ اتباع دے مراد عقائد تے اُصولِ دین ماں موافقت کرنوں ایں۔ سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں اس اتباع گو حکم دتو گیو، اس ماں آپ گی عظمت و منزلت تے رفعتِ درجات گو اظہار ہے۔ کہ آپ گو دینِ ابراہیمی گی موافقت فرمانوں حضرت ابراہیم علیہ السلام واسطے ان گا تمام فضائل و کمالات ماں سب دے اعلیٰ افضل واشرف ہے کیونکہ آپ اکرم الاوّلین والآخرین ایں جیسو کہ صحیح حدیث ماں وارد ہویو تے تمام انبیاء کل خلق دے آپ گو مرتبو افضل واعلیٰ ہے۔ شعر: تو اصلی و باقی طفیل تواند: تو شاہی و مجموع خیل تواند۔ ف٢٨١ یعنی شنبہ (بار) گی تعظیم تے اُس دن گو شکار چھوڑنوں تے وقت ناں عبادت واسطے فارغ کرنوں یہود ور فرض کیو گیو تھو، تے اسگو واقعو اس طرح ہویو تھو کہ حضرت موسیٰ علیہ السلام نے اناں ناں جمعہ گا دن گی تعظیم گو حکم فرمایو تھو تے ارشاد فرمایو تھو کہ ہفتہ ماں ایک دن اللہ تعالیٰ گی عبادت واسطے خاص کرو، اس دن ماں ہور کچھ کم نہ کرو، اس ماں اناں نے اختلاف کیو تے کہیو وہ دن جمعہ گو نی بلکہ بار گو ہونو چاہیے بجز ایک چھوٹی جئی جماعت گے بڑی حضرت موسیٰ علیہ السلام گا حکم گی تعمیل ماں جمع ہی ور راضی ہو گئی تھی اللہ تعالیٰ نے یہودیاں ناں سنیچر گی اجازت دے چھوڑی تے شکار حرام فرما گیا امتحان ماں سٹ چھوڑیو تو جیڑا لوک جمعہ ور راضی ہو گیا تھا وہ دے اطاعت گزار رہیا تے اناں نے اس حکم گی فرمانبرداری کی، باقی لوک صبر نہ کر سکیا، اناں نے شکار کیا تے نتیجو یوہ ہویو کہ شکل بگاڑ دتی گئیں۔ یوہ واقعو تفصیل گے نال سورۂ اعراف ماں بیان ہو گیو ہے ف٢٨٢ اس طرح کہ فرمانبرداراں ناں ثواب دے گو تے عاصی ناں عتاب فرمائے گو۔ اس گے بعد سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں خطاب فرمایو جائے ف٢٨٣ یعنی خلق ناں دینِ اسلام گی دعوت دیو۔ ف٢٨٤ پکی تدبیر دے مضبوط دلیل مراد ہے جیڑی حق ناں واضح تے شبہات ناں زائل کرے تے اچھی نصیحت دے ترغیبات تے ترہیبات مراد ایں۔ ف٢٨٥ بہتر طریقہ دے مراد یاہ ہے کہ اللہ تعالیٰ گی طرف اس گی آیات تے دلائل گے نال بلائیں۔ مسئلو: اس دے معلوم ہویو کہ دعوتِ حق تے اظہار حقانیتِ دین گے واسطے مناظرہ جائز ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

سَبِيۡلِهٖ وَهُوَ اَعۡلَمُ بِالۡمُهۡتَدِيۡنَ ﴿۱۲۵﴾ وَاِنۡ عَاقَبۡتُمۡ فَعَاقِبُوۡا

راہ ناں بُھلیوو ہے اور وہ خوب جانیں ہدایت آلاں ناں۔ اور کدے تم سزادیں تاں اُسی سزا دیو

بِمِثۡلِ مَا عُوۡقِبۡتُمۡ بِهٖ ؕ وَلَئِنۡ صَبَرۡتُمۡ لَهُوَ خَيۡرٌ

جتنی اُنہاں نے تمناں دتی تھی ف۲۸۶ اور جے کدے تم صبر کریں ف۲۸۷ تو بیشک صبر آلاں واسطے

لِّلصّٰبِرِيۡنَ ﴿۱۲۶﴾ وَاصۡبِرۡ وَمَا صَبۡرُكَ اِلَّا

صبر سب توں اچھو ہے۔ اور اے محبوب! تم صبر کرو اور تھارو صبر اللہ ہی گی

بِاللّٰهِ وَلَا تَحۡزَنۡ عَلَيۡهِمۡ وَلَا تَكُ

توفیق نال اے اور اُنگو غم نہ کرو ف۲۸۸ اور ان گی

فِىۡ ضَيۡقٍ مِّمَّا يَمۡكُرُوۡنَ ﴿۱۲۷﴾

فریب کاری دے دِل تنگ نہ ہوؤ ف۲۸۹

اِنَّ اللّٰهَ مَعَ الَّذِيۡنَ

بیشک اللہ اُن گے نال اے

اتَّقَوْا وَّالَّذِيۡنَ هُمۡ

جیڑا ڈریں اور جیڑا

مُّحۡسِنُوۡنَ ﴿۱۲۸﴾ ع ۱۶ ع ۹ ۲۲

نیکیں کریں۔

ف۲۸۶ یعنی سزا بقدرِ جنایت ہوئے اس دے زیادہ نی۔ شانِ نزول: جنگِ اُحد ماں کفار نے مسلماناں گا شہدا ر گا چہراں ناں زخمی کر گے ان گی شکلاں ناں تبدیل کیو تھو تے ان گا پیٹ چاک کیا تھا، ان گا انگ کٹیا تھا ان شہدا ر ماں حضرت امیر حمزہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ وی تھا، سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم نے جداناں ناں دیکھیو تو حضور ناں بہت صدمو ہویو تے حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم نے قسم کھادی کہ ایک حضرت حمزہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ گو بدلو ستر کافراں دے لیو جائیگو تے ستر گو یوہی حال کیو جائے گو اس وریا آیت کریمہ نازل ہوئی تاں حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم نے یوہ ارادو ترک فرمایو تے اپنی قسم گو کفارو ادا فرمایو۔ مسئلہ: مُثلہ یعنی نک کن وغیرہ کٹ گے کسے گی شکل تبدیل کرنوں شرع ماں حرام ایں (مدارک) ف۲۸۷ تے انتقام نہ لیو ف۲۸۸ اگر وہ ایمان نہ لیائیں ف۲۸۹ کیونکہ ہم تھارا معین تے ناصر ہاں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

سُوۡرَۃُ بَنِیٓ اِسۡرَآءِیلَ مَکِّیَّۃٌ بِسۡمِ اللّٰہِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ اٰیَاتُہَا ۱۱۱ رُکُوۡعَاتُہَا ۱۲

اللہ گاناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

سُبۡحٰنَ الَّذِیۡۤ اَسۡرٰی بِعَبۡدِہٖ لَیۡلًا مِّنَ الۡمَسۡجِدِ الۡحَرَامِ اِلَی

پاکی ہے اسنا ف۲ جیڑو راتو رات اپنا خاص بندہ ف۳ ناں لے گیو ف۴ مسجدِ حرام دے

الۡمَسۡجِدِ الۡاَقۡصَا الَّذِیۡ بٰرَکۡنَا حَوۡلَہٗ لِنُرِیَہٗ مِنۡ اٰیٰتِنَا ؕ اِنَّہٗ ہُوَ

مسجد اقصیٰ توڑی ف۵ جس گے چفیرے ہم نے برکت رکھیں ایں ف۶ تانجہ ہم اُسناں اپنی عظمت آلی نشانیں دساں بیشک وہ

السَّمِیۡعُ الۡبَصِیۡرُ ﴿۱﴾ وَ اٰتَیۡنَا مُوۡسَی الۡکِتٰبَ وَ جَعَلۡنٰہُ ہُدًی لِّبَنِیۡۤ

سنن آلو دیکھن آلو ہے۔ اور ہم نے موسیٰ ناں کتاب ف۷ عطا فرمائی اور ہم نے اُسناں بنی

اِسۡرَآءِیۡلَ اَلَّا تَتَّخِذُوۡا مِنۡ دُوۡنِیۡ وَکِیۡلًا ؕ﴿۲﴾ ذُرِّیَّۃَ مَنۡ حَمَلۡنَا مَعَ

اسرائیل واسطے ہدایت بنایو جے میرے علاوہ کسے ناں کارساز نہ بناؤ۔ اے انگی اولاد جنھاں ناں ہم نے

ف۱ سورۂ بنی اسرائیل اسگوناں سورۂ اِسرا تے سورۂ سبحان وی ہے یاہ سورت مکی ہے مگر اٹھ (۸) آیت وَاِنۡ کَادُوۡا لَیَفۡتِنُوۡنَکَ دے نَصِیۡرًا تک یوہ قول قتادہ گو ہے بیضاوی نے جزم کیو ہے کہ یاہ سورت ساری گی ساری مکی ہے اس سورت ماں (۱۲) رکوع تے ایک سودس (۱۱۰) آیات بصری ایں تے کوفی ایک سو یارہ (۱۱۱) تے پنج سو تینتیس (۵۳۳) کلمہ تے ترے ہزار چار سو سٹھ (۳۴۶۰) حرف ایں ف۲ منزہ ہے اُس گی ذات ہر عیب تے نقص دے ف۳ محبوب محمد مصطفےٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم ف۴ شب معراج ف۵ اسگو پینڈو چالی منزل یعنی سوا مہینہ دے زیادہ گو راہ ہے **شانِ نزول:** جد سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم شب معراج درجاتِ عالیہ تے مراتب رفیعہ ور فائز ہویا تو ربّ العزت نے خطاب فرمایو اے محمد (صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم) یاہ فضیلت تے شرف میں تمناں کیوں عطا فرمایو؟ حضور نے عرض کیو تانجہ تو عبدیت گے نال مناں اپنی طرف منسوب فرمائے۔ اس ور یاہ آیت مبارکہ نازل ہوئی (خازن) ف۶ دینی وی دنیاوی وی کہ وہ سرزمینِ پاک، وحی گی جائے نزول تے انبیاء گی عبادت گاہ تے ان گا قیام گی جگہ تے عبادت گو قبلو ہے کے نہراں تے درختاں گی کثرت نال وہ زمین سرسبز تے شاداب تے میواں تے پھلاں گی کثرت نال بہترین عیش تے راحت گو مقام ایں۔ معراج شریف نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گو ایک جلیل القدر معجزو ہے تے اللہ تعالیٰ گی عظیم نعمت۔ تے اس دے حضور گو وہ کمال قرب ظاہر ہوئے جیڑو مخلوق الٰہی ماں آپ گے سوا ہو رکسے ناں حاصل نی۔ اعلان نبوت گے بارہویں سال سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم معراج دے نوازیا گیا مہینہ ماں اختلاف ہے مگر زیادہ مشہور یوہ ہے کہ وجب گی ستائی ویں رات ناں معراج ہوئی مکہ مکرمہ دے حضور پُرنور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گو بیت المقدس تک رات گا چھوٹا جیا حصہ ماں تشریف لے جانوں نص قرآنی دے ثابت ہے اسگو منکر کافر ہے تے آسماناں گی سیر تے منازل قرب ماں پہنچو احادیثِ صحیح معتمدہ مشہورہ دے ثابت ہے جیڑیں حدِ تواتر گے قریب پہنچ گئیں ایں اسگو منکر گمراہ ہے معراج شریف بحالتِ بیداری جسم تے روح دواں گے نال واقع ہوئی یوہی جمہور اہلِ اسلام گو عقیدو ہے تے اصحاب رسول صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گی کثیر جماعت تے حضور گا اجلّہ اصحاب اسے گا معتقد ایں نصوصِ آیات و احادیث دے وی یوہی مستفاد ہوئے، فلسفیاں گا اناں دماغ تے فاسد اوھام باطل محض ایں۔ قدرت الٰہی گا معتقد گے سامنے وہ تمام شبہات محض بے حقیقت ایں حضرت جبریل گو براق لے گے حاضر ہونوں، سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم ناں غایت اکرام تے احترام گے نال سوار کر گے لے جانوں، بیت المقدس ماں سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گو تمام انبیاء گی امامت فرمانوں، فر اتوں آسماناں گی سیر آلے پاسے متوجہ ہونوں، جبریل امین گو ہر ہر آسمان گا دروازہ کھلوانا، ہر ہر آسمان ور ات گا صاحب مقام انبیاء علیہم السلام ناں ملاقات گو شرف دینوں، تے حضور گی تکریم کرنوں احترام کرنوں، تشریف آوری گی مبارکبادی دینوں، حضور گو ایک آسمان دے دوجا آسمان گی سیر فرمانوں ات گا عجائب ملاحظہ فرمانا، تمام مقربین گی آخری منزل سدرۃ المنتہیٰ ناں پہنچو جتوں اگے بدھن گی کسے وی ملکِ مقرب ناں وی اجازت نی نہ مجال ہے۔ جبریل امین گو ات معذرت کر گے رک جانوں فر مقام قرب خاص ماں حضور گو ترقی فرمانوں تے قربِ اعلیٰ ماں، پہنچو کہ جس گا تصور تک خلق گو وھم وگمان تے سوچ وی نی پہنچی، ات رحمت تے کرم حاصل کرنوں تے انعاماتِ الٰہیہ تے خصائص نعم دے سرفراز فرمایو جانوں تے ملکوت سماوات تے ارض ان دے افضل و اعلیٰ علوم حاصل کرنا تے امت واسطے نمازاں گو فرض ہونوں حضور گو شفاعت فرمانوں، جنت دوزخ گی سیر فرمانوں، تے فر اپنی جگہ تشریف لے آنوں، تے اس واقعہ گی خبر دینوں، کفار گو اس ور شور و غل مچانوں تے بیت المقدس گی عمارت گی نشانی تے ملک شام جان آلاں قافلاں گی حالت حضور علیہ السلام دے دریافت کرنوں، حضور گو سب کجھ دسنوں، تے قافلاں گا جیڑا احوال حضور نے دسیا قافلاں گا آن وران گی تصدیق ہونی، یہ ساریں چیز صحاح گی معتبر و معتمد حدیثاں دے ثابت ایں تے بکثرت احادیث ان تمام امور گا بیان تے ان گی تفصیلاں نال پریں وی ایں ف۷ یعنی توریت

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

نُوحٍ ۚ إِنَّهُ كَانَ عَبْدًا شَكُورًا ﴿٣﴾ وَقَضَيْنَا إِلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ فِي
نوح گے نال ف۸ سوار کیو تھو بیشک وہ بڑو شکر گزار بندو تھو ف۹ اور ہم نے بنی اسرائیل ناں کتاب ف۱۰ ماں
الْكِتَابِ لَتُفْسِدُنَّ فِي الْأَرْضِ مَرَّتَيْنِ وَلَتَعْلُنَّ عُلُوًّا كَبِيرًا ﴿٤﴾
وحی بھیجی جے تم ضرور زمین ماں دوبارہ فساد مچائیں گا ف۱۱ اور ضرور تم بڑو غرور دے بڈائیں کریں گا ف۱۲
فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ أُولَاهُمَا بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ عِبَادًا لَنَا أُولِي بَأْسٍ
فر جد اُنگی پہلی واری ف۱۳ گو وعدو آئیو ف۱۴ ہم نے تھارے ور اپناں کجھ بندہ بیبجیا سخت
شَدِيدٍ فَجَاسُوا خِلَالَ الدِّيَارِ ۚ وَكَانَ وَعْدًا مَفْعُولًا ﴿٥﴾ ثُمَّ رَدَدْنَا
لڑائی آلا ف۱۵ دے وہ شہر گے اندر تمناں ٹونڈتا گیا ف۱۶ اور یوہ ایک وعدو تھو ف۱۷ جساں پورو ہونو تھو فر ہم نے
لَكُمُ الْكَرَّةَ عَلَيْهِمْ وَأَمْدَدْنَاكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَجَعَلْنَاكُمْ أَكْثَرَ
مڑگے تھارو ان ور حملو کرا چھڑیو ف۱۸ اور تھاری مال اور اولاد گے ذریعے مدد کی اور تھارو جتھو
نَفِيرًا ﴿٦﴾ إِنْ أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ ۖ وَإِنْ أَسَأْتُمْ فَلَهَا ۚ
بدھا چھڑیو۔ اگر تم اچھائی کریں گا اپنے واسطے اچھائی کرینگا ف۱۹ اور کدے برائی کریں گا۔ اپنے
فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ لِيَسُوءُوا وُجُوهَكُمْ وَلِيَدْخُلُوا الْمَسْجِدَ كَمَا
واسطے کرینگا فر جد دوجی وار گو وعدو آئیو ف۲۰ جے دشمن تھارو منہ بگاڑ چھڑیں ف۲۱ اور مسجد ماں داخل ہوجائیں ف۲۲ جس طرحیا
دَخَلُوهُ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَلِيُتَبِّرُوا مَا عَلَوْا تَتْبِيرًا ﴿٧﴾ عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَنْ
پہلی وار داخل ہویا تھا ف۲۳ اور جس چیز ور ہتھ پہنچو ف۲۴ تباہ دے برباد کر چھڑتا۔ قریب ہے جے تھارو رب

ف۸ کشتی ماں ف۹ یعنی حضرت نوح علیہ السلام کثیر الشکر تھا جد کجھ کھاتا، پیتا، لاتا اللہ تعالیٰ گی حمد تے شکر کرتا تے ان گی ذرّیت ور لازم ہے کہ وہ اپناں جد، امجد گا طریقہ ور قائم رہے ف۱۰ توریت ف۱۱ اس دے شام گی زمین تے بیت المقدس مراد ہے تے دومرتبہ گا فساد گو بیان اگلی آیت ماں آئے ف۱۲ تے ظلم تے بغاوت ماں مبتلا ہوگیا۔ ف۱۳ گا فساد گا عذاب ف۱۴ تے اناں نے توریت گا احکام گی مخالفت کی تے محارم ومعاصی گو ارتکاب کیو (یعنی حرام چیزاں تے گناہ کیا) تے حضرت شعیا پغیبر یا ارمیا علیہ السلام ناں قتل کیو (بیضاوی وغیرہ) ف۱۵ بہت زور تے قوت آلا اناں ناں تھارے ور مسلّط کیو تے وہ سنجا ریب تے اُسگی فوج اس یا بخت نصر یا جالوت جناں نے بنی اسرائیل گا عالماں ناں قتل کیو، توریت نا جلایو، مسجد ناں خراب کیو تے ان بچوں ستر ہزار ناں گرفتار کیو ف۱۶ کہ تمناں لٹیں تے قتل تے قید کریں ف۱۷ عذاب گو کہ لازم تھو ف۱۸ جد تم نے توبہ کی تے تکبر تے فساد دے باز آیا تاں ہم نے تمناں دولت دتی تے ان ور غلبو عنایت فرمایو جیڑا تھارے ور مسلّط ہوگیا تھا۔ ف۱۹ تمناں اس نیکی گی جزا ملیگی ف۲۰ تے تم نے فر فساد مچایو حضرت عیسیٰ علیہ السلام ناں قتل کرن ور تُل گیا اللہ تعالیٰ نے اناں ناں بچالیو تے اپنی طرف بلالیو تے تم نے حضرت زکریا تے حضرت یحییٰ علیہما السلام ناں قتل کیو تو اللہ تعالیٰ نے تھارے ور اھلِ فارس تے روم ناں مسلّط کیو کہ تھارا وہ دشمن تمناں قتل کریں، قید کریں تے تمنا اتنا پریشان کریں ف۲۱ کہ رنج تے پریشانی گا آثار تھاراں چہراں دے ظاہر ہوئیں ف۲۲ یعنی بیت المقدس ماں تے اس ناں ویران کریں ف۲۳ تے اساں ویران کیو تھو تھارا پہلا فساد گے وقت ف۲۴ بنی اسرائیل گا شہراں دے اناں ناں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وقف لازم

يَّرْحَمَكُمْ ۚ وَاِنْ عُدْتُّمْ عُدْنَا ۘ وَجَعَلْنَا جَهَنَّمَ لِلْكٰفِرِيْنَ حَصِيْرًا ﴿٨﴾

تھارے ور رحم فرمائے ف٢٥ اور تم کدے فر شرارت کریں ف٢٦ تو فر ہم عذاب دیاں گاف٢٧ اور ہم نے جہنم ناں کافراں گو قید خانوں بنایو اے

اِنَّ هٰذَا الْقُرْاٰنَ يَهْدِيْ لِلَّتِيْ هِيَ اَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِيْنَ الَّذِيْنَ

بیشک یہ قرآن وہ راہ دسے جیہڑو ساراں توں سدھو اے ف٢٨ اور خوشی سناوٗ ایمان آلاں ناں

يَعْمَلُوْنَ الصّٰلِحٰتِ اَنَّ لَهُمْ اَجْرًا كَبِيْرًا ﴿٩﴾ وَّاَنَّ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ

جیہڑا چنگا عمل کریں جے اُن واسطے بڑو ثواب اے اور بیشک وہ جیہڑا آخرت ور ایمان نی آنتا

بِالْاٰخِرَةِ اَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا اَلِيْمًا ﴿١٠﴾ ع ١ وَيَدْعُ الْاِنْسَانُ بِالشَّرِّ

ہم نے انہاں واسطے دردناک عذاب تیار کر گے رکھیوو ہے۔ اور آدمی بُرائی گی دعا منگے ف٢٩ جس طرح

دُعَآءَهٗ بِالْخَيْرِ ؕ وَكَانَ الْاِنْسَانُ عَجُوْلًا ﴿١١﴾ وَجَعَلْنَا الَّيْلَ وَالنَّهَارَ

نیکی گی دعا منگے ف٣٠ آدمی بڑو جلد باز ہے ف٣١ اور ہم نے رات اور دن ناں

اٰيَتَيْنِ فَمَحَوْنَآ اٰيَةَ الَّيْلِ وَجَعَلْنَآ اٰيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً لِّتَبْتَغُوْا

دو نشانی بنایو ف٣٢ رات گی نشانی اوہلے رکھی ف٣٣ اور دھیاڑی گی نشانی ساھمنے ف٣٤ تانجہ اپناں

فَضْلًا مِّنْ رَّبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُوْا عَدَدَ السِّنِيْنَ وَالْحِسَابَ ؕ وَكُلَّ شَيْءٍ

رب گو فضل تلاش کرو ف٣٥ اور ف٣٦ سالاں گی گنتی اور حساب جان لیو ف٣٧ اور ہم نے ہر چیز ناں

فَصَّلْنٰهُ تَفْصِيْلًا ﴿١٢﴾ وَكُلَّ اِنْسَانٍ اَلْزَمْنٰهُ طٰٓئِرَهٗ فِيْ عُنُقِهٖ ؕ وَنُخْرِجُ

خوب جدا جدا ظاہر فرما دتو ف٣٨ اور ہر انسان گی قسمت ہم نے اُس گا گل ماں لڑکا چھڑی ف٣٩ اور اُس واسطے

ف٢٥ دوجی مرتبہ گے بعدوی اگر تم توبہ کرو، باز آوَ ف٢٦ تیجی مرتبہ ف٢٧ چنانچہ ایسو ہویو تے وہ فر اپنی شرارت گی طرف مڑ گیا تے حضور اقدس صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گا زمانہ پاک ماں حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گی تکذیب کی تو قیامت گے واسطے ان ور ذلت ورسوائی لازم کر دتی گئی تے مسلمان ان ور مسلط تے غالب فرما دتا گیا جیسو کہ قرآن پاک ماں یہودیاں گا وارہ ماں وار دہویو ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ الآیہ ف٢٨ وہ اللہ تعالیٰ گی توحید تے اُس گا رسولاں ور ایمان لیانوں ایں تے ان گی اطاعت کرنی ف٢٩ اپنے واسطے تے اپناں کہر آلاں واسطے اپناں مال واسطے تے اپنی اولاد واسطے تے غصہ ماں آ گے ان سب ناں کو سے تے نرما گے ان واسطے بد دعا کرے ف٣٠ اگر اللہ تعالیٰ اُس گی یاہ بد دعا قبول کر لیے تاں وہ شخص یا اسکو اہل وعیال ہلاک ہو جائیں لیکن اللہ تعالیٰ اپناں فضل وکرم نال اسناں قبول نی فرماتو ف٣١ بعض مفسرین نے فرمایو کہ اس آیت ماں انسان دے کافر مراد ہے تے برائی گی دعا دے اسکو عذاب گی جلدی کرنوں تے حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما دے مروی ہے کہ نضر بن حارث کافر نے کہیو یارب اگر یہ دینِ اسلام تیرے نزدیک حق ہے تاں مہارے ور آسمان دے پتھر برسا یا دردناک عذاب بھیج، اللہ تعالیٰ نے یا دعا قبول فرمائی تے اسگی گردن ماری گئی ف٣٢ اپنی وحدانیت تے قدرت ور دلالت کرن آلی ف٣٣ یعنی رات ناں عیسر و کیو تانجہ اُساں آرام کیو جائے ف٣٤ روشن کیو کہ اُساں سب چیز نظر آئین ف٣٥ تے کسب ومعاش گا کم کاج آسانی نال انجام دے سکو ف٣٦ رات دن گا دورہ نال ف٣٧ دینی دنیاوی کماں گا اوقات گو ف٣٨ خواہ اُسگی حاجت دین ماں ہوئے یا دنیا ماں۔ مدعو یہ ہے کہ ہر ایک چیز گی تفصیل فرما چھڑی جیسو کہ دوجی آیت ماں ارشاد فرمایو مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتٰبِ مِنْ شَيْءٍ ہم نے کتاب ماں کجھ نی چھوڑیو (جسکو ذکر نہ کیو ہوئے) تے ایک ہور آیت ماں ارشاد فرمایو وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتٰبَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ غرض ان آیات دے ثابت ہے کہ قرآن کریم ماں تمام اشیاء گو بیان ایں سبحان اللہ کیا شان ایں اس کتاب گی تے کیسی اسگی جامعیت (جمل، خازن، مدارک وغیرہ) ف٣٩ یعنی جو کجھ اُس گے واسطے مقرر کیو گیو ہے خیر یا شر، سعادت یا شقاوت وہ اس گے اس طرح نال ہے جسطرح گلا گو ہار جت جائے نال رہے، کدے جدا نہ ہوئے۔ مجاہد نے کہیو کہ ہر انسان گا گلاماں اُسگی سعادت یا شقاوت گو نوشتو کہل دتو جائے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لَهٗ یَوْمَ الْقِیٰمَةِ كِتٰبًا یَّلْقٰىهُ مَنْشُوْرًا ﴿١٣﴾ اِقْرَاْ كِتٰبَكَ ؕ كَفٰی
قیامت گے دن کتاب کڈھاں گا جسناں واضح دیکھے گو ف۴۰ فرمائیو جائے گو اپنوں اعمال ناموں پڑھ
بِنَفْسِكَ الْیَوْمَ عَلَیْكَ حَسِیْبًا ﴿١٤﴾ ؕ مَنِ اهْتَدٰی فَاِنَّمَا یَهْتَدِیْ
اج تو اپنوں حساب لین واسطے آپ کافی اے۔ جیڑو راہ ور آیو وہ اپناں ہی پلا واسطے آیو
لِنَفْسِهٖ ۚ وَ مَنْ ضَلَّ فَاِنَّمَا یَضِلُّ عَلَیْهَا ؕ وَ لَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِّزْرَ اُخْرٰی ؕ
ف۴۱ اور جیڑو پلیو وہ اپناں برا واسطے پلیو ف۴۲ اور کائے پہار چان آلی جان دوجا گو پہار نی چاسیں ف۴۳
وَ مَا كُنَّا مُعَذِّبِیْنَ حَتّٰی نَبْعَثَ رَسُوْلًا ﴿١٥﴾ وَ اِذَاۤ اَرَدْنَاۤ اَنْ نُّهْلِكَ
اور ہم عذاب نی دیتا تاں توڑی جد توڑی رسول نہ ٹوراں ف۴۴ اور جد ہم کسے بستی ناں ہلاک و برباد کرنوں چاہاں
قَرْیَةً اَمَرْنَا مُتْرَفِیْهَا فَفَسَقُوْا فِیْهَا فَحَقَّ عَلَیْهَا الْقَوْلُ فَدَمَّرْنٰهَا
اُس بستی گا خوشحال لوکاں ورف۴۵ اپناں احکام نازل فرماں فروہ اُساں نافرمانی کریں تاں اُن ورگل پوری ہوجائے دے فرہم اُنہاں ناتباہ کرگے
تَدْمِیْرًا ﴿١٦﴾ وَ كَمْ اَهْلَكْنَا مِنَ الْقُرُوْنِ مِنْۢ بَعْدِ نُوْحٍ ؕ وَ كَفٰی بِرَبِّكَ
برباد کر چھڑاں اور ہم نے کتنی ہی بستی ف۴۶ نوح توں بعد ہلاک کیں ف۴۷ اور تھارو رب کافی ہے
بِذُنُوْبِ عِبَادِهٖ خَبِیْرًۢا بَصِیْرًا ﴿١٧﴾ مَنْ كَانَ یُرِیْدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا
اپناں بنداں گا گناہ تو خبردار دیکھن آلو ف۴۸ یہ جیڑی جلدی آلی منگیں ف۴۹ ہم اساں
لَهٗ فِیْهَا مَا نَشَآءُ لِمَنْ نُّرِیْدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهٗ جَهَنَّمَ ۚ یَصْلٰىهَا
اُساں جلدی دے چھڑاں جو چاہاں ف۵۰ جسناں چاہاں فر اُس واسطے دوزخ بناں واں جسماں جائے
مَذْمُوْمًا مَّدْحُوْرًا ﴿١٨﴾ وَ مَنْ اَرَادَ الْاٰخِرَةَ وَ سَعٰی لَهَا سَعْیَهَا وَ هُوَ
وہ ذلیل ہو گے تکا کھاتو اور جیڑو آخرت ناں چاہے اور اُسی کوشش کرے ف۵۱ اور ہووے

ف۴۰ وہ اسگو اعمال ناموں ہوئے گو ف۴۱ اسگو ثواب اسے ناں ملیگو ف۴۲ اس گا گمراہ ہون گو گناہ دے وبال اس ور ف۴۳ ہر ایک گا گناہاں گو پہار اُسے ور ہوئے گو۔ ف۴۴ جیڑ وامت ناں اُس گا فرائض دے آگاہ فرمائے تے راہِ حق ان ور واضح کرے تے حجت قائم فرمائے ف۴۵ تے سرداراں ف۴۶ یعنی تکذیب کرن آلیں اُمت ف۴۷ مثل عاد و ثمود وغیرہ گے ف۴۸ ظاہر و باطن گو حال اس دے چھپایو نی جا سکتو ف۴۹ یعنی دنیا گو طلبگار ہوئے ف۵۰ یاہ ضروری نی کہ دنیا گا طلبگار گی ہر خواہش پوری کی جائے تے اساں دتو جائے تے جو منگے وہی دتو جائے ایسو نی ایں بلکہ ان بچوں جسناں چاہاں دیاں تے جو چاہاں دیاں، کدے ایسو ہوئے کہ محروم کر چھڑاں (کجھ نہ دیاں) تے کدے ایسو ہوئے کہ وہ بہت منگے تے تھوڑا دیاں، کدے ایسو کہ عیش منگے تے تکلیف دیاں، ان حالاتاں ماں کافر دنیا آخرت دواں ماں کہاٹا تے خسارہ ماں رہے۔ تے اگر دنیا ماں اساں اسگی پوری مراد دے دتی گئی تو آخرت گی بدنصیبی تے شقاوت تاں وی ہے بخلاف مومن گے جیڑو آخرت گو طلبگار رہے۔ اگر وہ دنیا ماں فقر نال وی رہگو تو آخرت گی دائمی نعمت اُس گے واسطے ہے تے اگر دنیا ماں بفضلِ الٰہی اُساں عیش و عشرت ملی تاں دواں جہاناں ماں کامیاب رہیو، غرض مومن ہر حال ماں کامیاب ہے تے کافر اگر دنیا ماں آرام کر وی لے تاں وی کیے ہے کیونکہ ف۵۱ تے نیک عمل کرے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مُؤْمِنٌ فَاُولٰٓئِكَ كَانَ سَعْيُهُمْ مَّشْكُوْرًا ﴿۱۹﴾ كُلًّا نُّمِدُّ هٰٓؤُلَآءِ وَهٰٓؤُلَآءِ
ایمان آلو دے اُنہاں ہی گی کوشش کامیاب ہوئی ف۵۲ ہم ساراں گی مدد کراں اِن گی وی ف۵۳ ان گی وی ف۵۴

مِنْ عَطَآءِ رَبِّكَ ؕ وَمَا كَانَ عَطَآءُ رَبِّكَ مَحْظُوْرًا ﴿۲۰﴾ اُنْظُرْ كَيْفَ
تھارا رب گی عطا نال ف۵۵ اور تھارا رب گی عطا ور روک نی ف۵۶ دیکھو ہم نے

فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ ؕ وَلَلْاٰخِرَةُ اَكْبَرُ دَرَجٰتٍ وَّاَكْبَرُ
ان ور ایکن نال ایکن ور کتنی بڈیائیں دتی ف۵۷ اور بیشک آخرت درجاں ماں سب توں بڑی اور فضل ماں

تَفْضِيْلًا ﴿۲۱﴾ لَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَتَقْعُدَ مَذْمُوْمًا
اور ساراں توں اعلیٰ ہے۔ اے سنن آلیا! خدا تو بغیر دوجاں نال خدا نہ بناکے توں بیٹھو رہ گو مذمت کیوود

مَّخْذُوْلًا ﴿۲۲﴾ ع۲ ۱۴ وَقَضٰى رَبُّكَ اَلَّا تَعْبُدُوْٓا اِلَّآ اِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ
بیکس ف۵۸ اور تیرا رب نے حکم فرمایو جے اُس تو سوا کسے گی عبادت نہ کرو۔ اور ماں باپ گے نال

اِحْسَانًا ؕ اِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ اَحَدُهُمَآ اَوْ كِلٰهُمَا فَلَا تَقُلْ لَّهُمَآ
اچھو سلوک کرو، کدے تیرے سامنے اپناں بچوں ایک یا دوئے بڈیماں ماں پہنچ جائیں ف۵۹ تے اُنہاں نال ہوں

اُفٍّ وَّلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَّهُمَا قَوْلًا كَرِيْمًا ﴿۲۳﴾ وَاخْفِضْ لَهُمَا
نہ کہیے ف۶۰ اور نہ اُنہاں نال چڑکیے اور اُنہاں نال تعظیم نال گل کریے ف۶۱ اور ان واسطے عاجزی

جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَّبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيٰنِيْ صَغِيْرًا ﴿۲۴﴾ ؕ
نال اپنی بھائیاں ناں جھکا لیئے ف۶۲ نرمی گے نال اور عرض کراے میرا رب ان دواں ور رحم فرما جیسو کہ اِنہاں نے بچپن ماں مناں پالیو ف۶۳

ف۵۲ اس آیت دے معلوم ہویو کہ عمل گی مقبولیت واسطے ترے چیز درکاراں۔ ایک آخرت گی طلب یعنی نیک نیتی، دوجی سعی یعنی عمل ناں اہتمام گے نال اُس گا تمام حقوق گے سمیت ادا کرنوں، تیجے ایمان جیڑو سب دے ضروری تے بنیادی چیز ہے ف۵۳ جیڑا دنیا چاہیں ف۵۴ جیڑا آخرت گا طلبگاراں ف۵۵ دنیا ماں سب ناں روزی دیاں تے انجام ہر ایک گو اسگی حالت گے مطابق ف۵۶ دنیا ماں سارا اُس دے فیض حاصل کریں نیک ہوئیں یا بد ف۵۷ مال تے کمال تے جاہ و ثروت ماں ف۵۸ بے یار تے مددگار ف۵۹ ضعف گو غلبو ہوئے، اعضا ماں قوت نہ رہے تے جیسو تو بچپن ماں ان گے کولے بے طاقت تھو اسے طرح وہ آخری عمر ماں تیرے کول ناتواں رہ جائیں ف۶۰ یعنی ایسو کوئے کلمو زبان دے نہ کڈھے کہ جس دے یوہ سمجھیو جائے کہ ان گی طرف دے طبیعت ور کجھ گرانی ایں ف۶۱ تے حسنِ ادب گے نال ان دے گل کریو۔ مسئلو: ماں باپ ناں ان گا ناں لیکے نہ بلائے یاہ بے ادبی ہے تے اس ماں ان گی دل آزاری ہے لیکن وہ سامنے نہ ہوئیں تاں ان گو ذکر ناں لے گے کرن ماں حرج نی جائز ہے۔ مسئلو: ماں باپ نال اسطرح کلام کرے جسطرح خادم تے غلام اپنا آقا نال۔ ف۶۲ یعنی نرمی تے تواضع نال پیش آئے ان گے نال تھکیا وقت ماں شفقت تے محبت گو برتاؤ کر کہ اناں نے تیری مجبوری گے وقت تناں محبت نال پالیو تھو تے جیڑی چیز اناں ناں ضرورت ہوئے ان ور خرچ کرن دے پچھے نہ ہٹ ف۶۳ مدعو یوہ ہے کہ دنیا ماں بہتر سلوک تے خدمت ماں کتنو وی مبالغو کیو جائے لیکن فروی والدین گا احسان گو حق ادانی ہوتو، اس واسطے بندہ ناں چاہئے کہ بارگاہِ الٰہی ماں ان ور فضل تے رحمت فرمان گی دعا کرے تے عرض کرے یاربّ میریں خدمت ان گا احسان گی جزانی ہوسکتیں تو ان ور کرم فرما کہ ان گا احسان گو بدلو ہوئے۔ مسئلو: اس آیت دے ثابت ہویو کہ مسلمان گے واسطے رحمت تے مغفرت گی دعا جائز ہے تے اُس نال فائدو پہچان آلی ہے، مرداں گا ایصالِ ثواب ماں وی ان گے واسطے دعا رحمت ہوئے لہذا اس واسطے یاہ آیت اصل ہے (ثبوت گے طور) مسئلو: والدین کافر ہوئیں تاں ان واسطے ہدایت تے ایمان گی دعا کرے کہ یاہی ان گا حق ماں رحمت ہے حدیث شریف ماں این کہ والدین گی رضا ماں اللہ تعالیٰ گی رضا تے ان گی ناراضی ماں اللہ تعالیٰ گی ناراضی ہے، دوجی حدیث شریف ماں ایں کہ والدین گو فرمانبردار جہنمی نہ ہوئے گو تے ان گو نافرمان کجھ وی عمل کرے گرفتارِ عذاب ہوئے گو، ایک ہور حدیث ماں ایں سیّدِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو والدین کی نافرمانی دے بچو اس لئے کہ جنت گی خوشبو ہزار برس گی راہ تک جائے تے نافرمان وہ خوشبو نہ سونگھے گو، نہ رشتہ ناں کٹن آلو، نہ بڈھو زناکار، نہ تکبر نال اپنی شلوار گٹاں گے ہیٹھ لڑکان آلونا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

رَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِمَا فِیْ نُفُوْسِكُمْ ؕ اِنْ تَكُوْنُوْا صٰلِحِیْنَ فَاِنَّهٗ كَانَ
تھارو رب خوب جانیں جو کجھ تھاراں دلاں ماں ایں ف٦٤ اگر تم لائق ہو ف٦٥ بیشک وہ
لِلْاَوَّابِیْنَ غَفُوْرًا ﴿٢٥﴾ وَ اٰتِ ذَا الْقُرْبٰى حَقَّهٗ وَ الْمِسْكِیْنَ وَ ابْنَ
توبہ کرن آلاں ناں بخشن آلو ہے۔ اور رشتہ داراں ناں اُنگو حق دیو ف٦٦ اور مسکین اور مسافرناں ف٦٧
السَّبِیْلِ وَ لَا تُبَذِّرْ تَبْذِیْرًا ﴿٢٦﴾ اِنَّ الْمُبَذِّرِیْنَ كَانُوْۤا اِخْوَانَ الشَّیٰطِیْنِ ؕ
اور فضول خرچی نہ کرو ف٦٨ بیشک فضول خرچی کرن آلا شیطان گا پائی ایں ف٦٩
وَ كَانَ الشَّیْطٰنُ لِرَبِّهٖ كَفُوْرًا ﴿٢٧﴾ وَ اِمَّا تُعْرِضَنَّ عَنْهُمُ ابْتِغَآءَ رَحْمَةٍ
اور شیطان اپناں رب گو بہت بڑو ناشکرو ہے ف٧٠ اور اگر تُو ان توں ف٧١ منہ پھیرے اپناں رب گی رحمت گا
مِّنْ رَّبِّكَ تَرْجُوْهَا فَقُلْ لَّهُمْ قَوْلًا مَّیْسُوْرًا ﴿٢٨﴾ وَ لَا تَجْعَلْ یَدَكَ
انتظار ماں جسگی تمناں اُمید ہے تو ان نال آسان گل کہو ف٧٢ اور اپنوں ہتھ اپنی گردن نال
مَغْلُوْلَةً اِلٰى عُنُقِكَ وَ لَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُوْمًا
بنیوں وونہ رکھ اور نہ ہی اُسناں پورو کھولو جے پشیمان ہوگے بیس جائے
مَّحْسُوْرًا ﴿٢٩﴾ اِنَّ رَبَّكَ یَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ یَّشَآءُ وَ یَقْدِرُ ؕ اِنَّهٗ
تھک ہار گے ف٧٣ بیشک تھارو رب جنساں چاہے کشادہ روزی دیے ف٧٤ اور کسے بیشک وہ

ف٦٤ والدین گی اطاعت گوارادو تے ان گی خدمت گوذوق ف٦٥ تے تھارادے والدین گی خدمت ماں تقصیر واقع ہوئی تو تم نے توبہ کی ف٦٦ ان گے نال صلہ رحمی کرے محبت تے میل جول، تے خبر گیری تے وقت ور مدد تے حسنِ معاشرت، **مسئلہ:** تو اگر وہ محارم بچوں ہوئیں تے محتاج ہو جائیں تو ان گو خرچ وانے ذمے لینوں یوہ وی ان گو حق ہے تے ہوت آلا رشتہ دار ور لازم ایں۔ بعض مفسرین نے اس آیت گی تفسیر ماں یوہ وی کہیو ہے کہ رشتہ داراں دے سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گے نال قرابت رکھن آلا مراد ایں تے ان گو حق خمس دینوں تے انگی تعظیم تے توقیر کرنو ایں۔ ف٦٧ ان گو حق نہ دیو یعنی زکوۃ ف٦٨ یعنی ناجائز کم ماں خرچ نہ کر، حضرت ابن مسعود رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو کہ تبذیر مال گو ناحق خرچنوں ایں ف٦٩ کہ ان گا راہ ور چلیں ف٧٠ تو اسگو راہ اختیار نی کرنو چاہیئے ف٧١ یعنی رشتہ داراں، مسکیناں تے مسافراں دے **شانِ نزول:** یاہ آیت مہجع تے بلال تے صہیب تے سالم تے خباب اصحاب رسول صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گی شان ماں نازل ہوئی جیڑا وقتاً فوقتاً سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم دے اپنی حاجات تے ضروریات واسطے سوال کرتا رہیں تھا، اگر کسے وقت حضور گے کول کجھ نہ ہوتو تاں آپ حیاء ان دے اعراض فرمالیتا تے خاموش ہو جاتا اس انتظار ماں کہ اللہ تعالیٰ کجھ بھیجے تاں آپ اناں ناں عطا فرمائیں ف٧٢ یعنی ان گی خوش دلی گے واسطے ان گے نال وعدو فرمالیو یا ان گا حق ماں دعا فرماؤ ف٧٣ یاہ تمثیل ہے جس دے انفاق یعنی خرچ کرن ماں اعتدال قائم رکھن گی ھدایت ہے تے یوہ دسیو جائے کہ نہ دے اس طرح ہتھ روکو کہ بالکل خرچ ہی نہ کرو کہ ایسو معلوم ہوئے کہ گو یا ہتھ گلا ناں بن چھڑیاں این، دین واسطے ہل ہی نی سکتا ایسو کرنو تے ملامتی گو ذریعو ہوئے کہ بخیل کنجوس ناں سب برو کہیں اور نہ ایسو ہتھ کھلور کھو کہ اپنی ضروریات واسطے وی کجھ باقی نہ رہے۔ **شانِ نزول:** ایک مسلمان بی بی گے سامنے ایک یہودیہ نے حضرت موسیٰ علیہ السلام گی سخاوت گو بیان کیو تے اس ماں اس حد تک مبالغو کیو کہ حضرت سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم ور ترجیع دے چھڑی تے کہیو کہ کہ حضرت موسیٰ علیہ السلام گی سخاوت اس انتہا ور پہنچی وی تھی کہ اپنی ضروریات گے علاوہ جو کجھ وی ان گے کول ہو تو سائل ناں دین دے دریغ نہ کرتا یاہ گل مسلمان بی بی ناں ناگوار گزری تے اناں نے کہیو سارا انبیاء کرام صاحب فضل وکمال ایں، حضرت موسیٰ علیہ الصلوٰۃ والسلام گا جود ونوال تے سخاوت ماں کجھ شک نی لیکن سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گو مرتبو تے در جو سب دے افضل واعلیٰ ہے تے یا کہہ گے اناں نے چاہیو کہ یہودیہ ناں حضرت سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گا جود وکرم گو نظارو کرا چھڑے چنانچہ اناں نے اپنی چھوٹی بچی ناں حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گی خدمت ماں بہیجیو کہ حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم دے قمیص منگ لیا، اس وقت حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گے کول ایک ہی قمیص تھی جیڑی زیب تن فرمائی وی تھی وہی اتار گے عطا فرما چھڑی تے آپ دولت خانہ گے اندر تشریف لے گیا شرم نال باہر تشریف نہ لیایا تاں توڑی کہ اذان گو وقت ہو گیو، اذان ہوئی، صحابہ کرام نے انتظار کیو حضور تشریف نہ لیایا تو سب ناں فکر ہوئی، حال معلوم کرن واسطے دولت سرائے اقدس ماں حاضر ہویا تو دیکھیو کہ جسمِ مبارک ور قمیص نی۔ اس ور یاہ آیت نازل ہوئی ف٧٤ جسنا چاہے اُس گے واسطے تنگی کرے تے اس ناں

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

كَانَ بِعِبَادِهٖ خَبِيْرًاۢ بَصِيْرًا ﴿۳۰﴾ وَلَا تَقْتُلُوْۤا اَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ اِمْلَاقٍ ؕ

اپناں بنداں ناں خوب جانے ف۷۵ دیکھے اور اپنی اولاداں غریبی گا ڈر ناں قتل نہ کرو ف۷۶

نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَاِيَّاكُمْ ؕ اِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْاً كَبِيْرًا ﴿۳۱﴾ وَلَا

ہم انہاں ناں وی روزی دیاں گا اور تمناں وی بیشک انگو قتل بڑو گناہ ہے اور

تَقْرَبُوا الزِّنٰۤى اِنَّهٗ كَانَ فَاحِشَةً ؕ وَسَآءَ سَبِيْلًا ﴿۳۲﴾ وَلَا تَقْتُلُوا

بدکاری گے نیڑے وی نہ جاؤ بیشک واہ بے حیائی ہے اور بہت بُرو راہ اور کسے

النَّفْسَ الَّتِىْ حَرَّمَ اللّٰهُ اِلَّا بِالْحَقِّ ؕ وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُوْمًا فَقَدْ

جان جسکی حُرمت، اللہ نے رکھی ہے ناحق نہ مارو اور جیڑو مظلوم ماریو جائے • بیشک

جَعَلْنَا لِوَلِيِّهٖ سُلْطٰنًا فَلَا يُسْرِفْ فِّى الْقَتْلِ ؕ اِنَّهٗ كَانَ مَنْصُوْرًا ﴿۳۳﴾

ہم نے اُسگا وارث ناں یاہ طاقت دتی ہے ف۷۷ جے وہ قتل ماں حدتوں نہ بدھے ف۷۸ ضرور اسگی مدد ہونی ایں ف۷۹

وَلَا تَقْرَبُوْا مَالَ الْيَتِيْمِ اِلَّا بِالَّتِىْ هِىَ اَحْسَنُ حَتّٰى يَبْلُغَ

اور یتیم گا مال گے نیڑے نہ جاؤ مگر بلائی گا ف۸۰ ارادہ ناں جد توڑی کہ

اَشُدَّهٗ ۪ وَاَوْفُوْا بِالْعَهْدِ ۚ اِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْـُٔوْلًا ﴿۳۴﴾ وَاَوْفُوا الْكَيْلَ اِذَا

وہ اپنی جوانی ناں پہنچے ف۸۱ اور عہد پورو کرو ف۸۲ بیشک عہد گا وارہ ماں سوال ہوؤگے اور جد منوں تے پورو

كِلْتُمْ وَزِنُوْا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيْمِ ؕ ذٰلِكَ خَيْرٌ وَّاَحْسَنُ تَاْوِيْلًا ﴿۳۵﴾ وَلَا

منوں اور برابر تر کھڑی نال وزن کرو۔ یوہ بہتر ہے اور اسگو انجام چنگو اور

تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهٖ عِلْمٌ ؕ اِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ

اُس گل گے پچھے نہ پوؤ جسکو تناں علم نی ف۸۳ بیشک کن• اور اکھ اور دِل ان ساراں

ف۷۵ ان گا حال احوال ناں ف۷۶ زمانہ جاہلیت ماں لوک اپنی لڑکیاں ناں زندہ دفن کرچھڑیں تھا تے اسگی کئی وجوہات تھیں، ناداری تے مفلسی، غریبی گو خوف لوٹ گو خوف اللہ تعالیٰ نے اسگی ممانعت فرمائی ف۷۷ قصاص لین گو۔ مسئلو: اس آیت دے ثابت ہویو کہ قصاص لین گو حق ولی ناں ایں تے وہ بہ ترتیب عصبات ایں۔۔ مسئلو: تے جس گو ولی نہ ہوئے اسگو ولی سلطان این ف۷۸ تے زمانہ، جاہلیت گی طرح ایک مقتول گا بدلہ ماں کئی کئی ناں یا بجائے قاتل گے اسگی قوم تے جماعت گا ہور کسے شخص ناں قتل نہ کرے ف۷۹ یعنی ولی گی یا مقتول مظلوم گی یا اس شخص گی جس ناں ولی ناحق قتل کرے ف۸۰ وہ یاہ کہ اسگی حفاظت کرو تے اسناں بدھاؤ ف۸۱ تے وہ اٹھارہ سال گی عمر ہے حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما گے نزدیک یاہی مختار ہے تے حضرت امام اعظم بوحنیفہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے علامات ظاہر نہ ہون گی حالت ماں انتہائے مدّتِ بلوغ اسے دے لے گے اٹھارہ سال قرار دتی (احمدی) (ا) ف۸۲ اللہ تعالیٰ گو وی بنداں گو وی ف۸۳ یعنی جیڑی چیز ناں دیکھیو نہ ہوئے یا نہ کہو میں دیکھیو ہے جس ناں نہ سینوں ہوئے اُس واسطے نہ کہو مین سنیوں ایں۔ ابن حنفیہ دے منقول ہے کہ جوٹھی گواہی نہ دیو۔ ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کسے ور وہ الزام نہ لاؤ جیڑو تم نی جانتا (ا) لیکن فتو واس ور ہے کہ انتہائے مدّتِ بلوغ لڑکا لڑکی دواں گی پندرہ سال ہے اگر علامات بلوغت ظاہر نہ ہوئیں۔ تے کہٹ دے کہٹ مدّت لڑکی واسطے نو سال لڑکا واسطے بارہ سال (بہارِ شریعت)

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

أُولٰٓئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْـُٔوْلًا ﴿٣٦﴾ وَلَا تَمْشِ فِي الْاَرْضِ مَرَحًا ۚ
تو سوال ہووے گو ف۸۴ اور زمین ماں اکڑ گے نہ چل ف۸۵
اِنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ الْاَرْضَ وَلَنْ تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُوْلًا ﴿٣٧﴾ كُلُّ
بیشک ہرگز تو زمین ناں چیر نی سکتو کدے وی پہاڑاں (ٹنگراں) گی بلندی ناں نی پچ سکتو ف۸۶ یو جو کجھ
ذٰلِكَ كَانَ سَيِّئُهٗ عِنْدَ رَبِّكَ مَكْرُوْهًا ﴿٣٨﴾ ذٰلِكَ مِمَّآ اَوْحٰٓى
گذریو ان بچوں بری گل تیرا رب ناں ناپسند ایں۔ یاہ ان وحیاں بچوں ہے
اِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ ؕ وَلَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَتُلْقٰى
جیڑی تیرا رب نے تھاری طرف فرمائی۔ حکمت گی گل ف۸۷ اور اے سنن آلیا! اللہ گے نال دوجا ناں خدا نہ بنا
فِيْ جَهَنَّمَ مَلُوْمًا مَّدْحُوْرًا ﴿٣٩﴾ اَفَاَصْفٰىكُمْ رَبُّكُمْ بِالْبَنِيْنَ وَاتَّخَذَ
کدے توں جہنم ماں نہ سٹیو جائے طعنہ کھاتو تکا کھاتو کیا تھارا رب نے تھارے واسطے بیٹا پسند کیا اور اپنے واسطے
مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ اِنَاثًا ؕ اِنَّكُمْ لَتَقُوْلُوْنَ قَوْلًا عَظِيْمًا ﴿٤٠﴾ ع وَلَقَدْ ع ۴ ۱۰
فرشتاں بچوں بیٹیں؟ ف۸۸ بیشک تم بڑو بول بولیں ف۸۹ اور بیشک
صَرَّفْنَا فِيْ هٰذَا الْقُرْاٰنِ لِيَذَّكَّرُوْا ؕ وَمَا يَزِيْدُهُمْ اِلَّا نُفُوْرًا ﴿٤١﴾ قُلْ لَّوْ
ہم نے اس قرآن ماں طرح طرح نال بیان فرمایو ف۹۰ تانجہ وہ سمجھیں ف۹۱ اور اُس توں انہاں گی نفرت ہی بد ہے ف۹۲ تم فرماؤ کدے
كَانَ مَعَهٗٓ اٰلِهَةٌ كَمَا يَقُوْلُوْنَ اِذًا لَّابْتَغَوْا اِلٰى ذِى الْعَرْشِ
اُس گے نال ہور خدا ہوتا جیسو جے یہ بکیں تاں دے وہ عرش گا مالک گی طرف کوئے
سَبِيْلًا ﴿٤٢﴾ سُبْحٰنَهٗ وَتَعٰلٰى عَمَّا يَقُوْلُوْنَ عُلُوًّا كَبِيْرًا ﴿٤٣﴾ تُسَبِّحُ
رستو ٹونڈھ لیتا ف۹۳ وہ پاک ہے اور بلند ہے انہاں گی گلاں توں بہت بلند۔ اُسے . گی پاکی

ف۸۴ کہ تم نے ان دے کم لیو ف۸۵ تکبر تے خودنمائی نال ف۸۶ مطلب یوہ ہے کہ تکبرّ تے خودنمائی گو کوئے فائدو نی ف۸۷ جن گی صحت ور عقل گواہی دئے تے ان دے نفس گی اصلاح ہوئے ان گی رعایت لازم ایں۔ بعض مفسرین نے فرمایو کہ ان آیات گو حاصل، توحید تے نیکیاں تے فرمانبرداریاں گو حکم دینو تے دنیا دے بے رغبتی تے آخرت گی رغبت دوانوں ایں حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو یہ اٹھارہ آیات لَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ دے مَدْحُوْرًا تک حضرت موسیٰ علیہ السلام گی تختیاں ماں تھیں، ان گی ابتدا توحید گا حکم دے ہوئی تے انتہا شرک گی ممانعت ور، اس دے معلوم ہویو کہ ہر حکمت گی اصل توحید وایمان این تے ہور کوئے قول وعمل بغیر اس گے قابل پذیرائی نی ف۸۸ یاہ خلاف حکمت گل کسطرح کہیں؟ ف۸۹ کہ اللہ تعالیٰ گے واسطے اولاد ثابت کرن گی کوشش کریں جیڑی خواص جسم دے ہے تے اللہ تعالیٰ اس دے پاک ہے تے اساں وی اپنی بڈیا ئیں رکھیں کہ اپنے واسطے لڑکا تے اُس گے واسطے لڑکیں تجویز کریں، کتنی بے ادبی تے گستاخی ہے ف۹۰ دلیلاں دے وی، مثالاں دے وی، حکمتاں دے وی، عبرتاں دے وی تے جگہ جگہ اس مضمون ناں قسم قسم گا پیرایاں ماں بیان فرمایو ف۹۱ تے پند پزیر ہوئیں (نصیحت حاصل کریں) ف۹۲ تے حق دے دُوری ف۹۳ تے اس گا مقابلہ کرتا جیسو کہ بادشاھاں گو طریقو ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لَهُ السَّمٰوٰتُ السَّبْعُ وَالْاَرْضُ وَمَنْ فِيْهِنَّ ؕ وَاِنْ مِّنْ شَیْءٍ اِلَّا

بیان کریں ست آسمان تے زمین اور جو کجھ ان ماں ہے ف۹۴ اور کائے دی چیز اسی نی ف۹۵

يُسَبِّحُ بِحَمْدِهٖ وَلٰكِنْ لَّا تَفْقَهُوْنَ تَسْبِيْحَهُمْ ؕ اِنَّهٗ كَانَ حَلِيْمًا غَفُوْرًا ﴿۴۴﴾

جہڑی انگی تعریف دے تسبیح بیان نہ کرتی ہووے ف۹۶ ہاں تم انگی تسبیح ناں سمجھ نی سکتا ف۹۷ بیشک وہ علم آلو بخشن آلو ہے ف۹۸

وَاِذَا قَرَاْتَ الْقُرْاٰنَ جَعَلْنَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ

اور اے محبوب! جد تم نے قرآن پڑھیو ہم نے تھارے اور آخرت ور ایمان نہ لیان آلاں گے درمیان

حِجَابًا مَّسْتُوْرًا ﴿۴۵﴾ وَّجَعَلْنَا عَلٰى قُلُوْبِهِمْ اَكِنَّةً اَنْ يَّفْقَهُوْهُ وَفِيْٓ

ایک چھپووو پردو کر چھڑیو ف۹۹ اور ہم نے اُن گا دلاں ور غلاف سٹ چھڑیا تانجہ اُنساں نہ سمجھ سکیں اور اُنہاں گا

اٰذَانِهِمْ وَقْرًا ؕ وَاِذَا ذَكَرْتَ رَبَّكَ فِي الْقُرْاٰنِ وَحْدَهٗ وَلَّوْا عَلٰٓى

کناں ماں روئی ف۱۰۰ اور جد تم قرآن ماں اپناں رب گی وحدانیت گو ذکر کریں وہ پٹھ پھیر

اَدْبَارِهِمْ نُفُوْرًا ﴿۴۶﴾ نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَا يَسْتَمِعُوْنَ بِهٖٓ اِذْ يَسْتَمِعُوْنَ

گے نس جائیں نفرت کرتا۔ ہم خوب سمجھاں جس واسطے وہ سُنیں۔ ف۱۰۱ جد تھاری طرف کن

اِلَيْكَ وَاِذْ هُمْ نَجْوٰٓى اِذْ يَقُوْلُ الظّٰلِمُوْنَ اِنْ تَتَّبِعُوْنَ اِلَّا رَجُلًا

لائیں اور جد آپس ماں مشورو کریں جد کہ ظالم کہیں تم اُس آدمی گے پچھے چلیں

ف۹۴ زبانِ حال دے اس طرح کہ ان گا وجود بنان آلا گی قدرت تے حکمت ور دلالت کرین، یا زبان قال دے تے یو ہی صحیح ہے، احادیثِ کثیرہ اس ور دلالت کریں تے سلف تے وی یو ہی منقول ہے ف۹۵ جمادات و نباتات و حیوانات دے زندہ ف۹۶ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنھما نے فرمایو ہر زندہ چیز اللہ تعالیٰ گی تسبیح کرے تے ہر چیز گی زندگی اُنگی حثیت گے مطابق ہے۔ مفسرین نے کہیو کہ درواز وکھولن گی آواز تے چھت گو کڑکنوں یو وی تسبیح کرنوں ایں تے ان سب گی تسبیح سُبْحَانَ اللّٰهِ وَبِحَمْدِهٖ ہے حضرت ابن مسعود رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے منقول ہے کہ رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی انگشتِ مبارک دے پانی گا چشمہ جاری ہوتا ہم نے دیکھیا تے یو وی ہم نے دیکھیو کھاتے وقت کھانوں تسبیح پڑھے تھو، (سبحان اللہ) (بخاری شریف) حدیث شریف ماں ایں سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو کہ ہوں اُس پتھر ناں پچھانوں جیڑو بعثت دے پہلاں مناں سلام کرے ہوئے تھو، (مسلم شریف) ابن عمر رضی اللہ تعالیٰ عنھما دے مروی ہے، رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم لکڑی گا ایک ستون نال ٹیکو فرما گے خطبو بیان فرمایا کریں تھا۔ جد منبر بنایو گیو تے حضور منبر ور جلوہ افروز ہویا تاں وہ ستون رون لگو حضور علیہ الصلوٰۃ والتسلیمات نے اُس ور دستِ کرم پھیر گے شفقت فرمائی تے تسکین دتی (بخاری شریف) ان تمام حدیثاں دے جمادات گو کلام تے تسبیح کرنوں ثابت ہویو ف۹۷ زبان گا مختلف ہون یا قوتِ ادراک گی کمزوری گی وجہ دے ف۹۸ کہ بنداں گی غفلت ور عذاب ماں جلدی نی فرماتو ف۹۹ کہ وہ تمناں دیکھ نہ سکیں شانِ نزول: جد آیت تَبَّتْ يَدَا نازل ہوئی تاں ابولہب گی بی بی پتھر لے گے آئی، حضور تے حضرت ابوبکر صدیق تشریف فرما تھا، اُس نے حضور ناں نہ دیکھو تے حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ ناں کہن لگی، تھارا آقا کت ایں مناں پتو چلیو ہے کہ اُس نے میری برائی بیان کی ہے؟ حضرت صدیق اکبر رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو وہ شعر گوئی نی کرتا تو وہ یاہ کہتی کہتی واپس گئی کہ میں یوہ پتھر ان گا سر ور مارن واسطے آنیو تھو، حضرت صدیق اکبر رضی اللہ عنہ نے سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے عرض کیو کہ اُس نے حضور ناں نی دیکھیو فرمایو میرے تے اُس گے درمیان ایک فرشتو حال رہیو۔ اس واقعہ گے متعلق یاہ آیت نازل ہوئی ف۱۰۰ ٹکن جسگی وجہ دے وہ قرآن شریف نی سنتا ف۱۰۱ یعنی سنیں وی تے ٹھٹھا تے تکذیب واسطے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مَّسۡحُوۡرًا ﴿۴۷﴾ اُنۡظُرۡ كَيۡفَ ضَرَبُوۡا لَكَ الۡاَمۡثَالَ فَضَلُّوۡا فَلَا يَسۡتَطِيۡعُوۡنَ

جسناں جادو کیاوا ایں ف۱۰۲ دیکھو اُنہاں نے تمناں کی تشبیہیں دتیں تاں گمراہ ہوگیا۔ راہ نی

سَبِيۡلًا ﴿۴۸﴾ وَقَالُوۡۤا ءَاِذَا كُنَّا عِظَامًا وَّرُفَاتًا ءَاِنَّا لَمَبۡعُوۡثُوۡنَ خَلۡقًا

تھا سکتو اور بولیا جے کیا جد ہم ہڈی۔ تے ریزہ ریزہ ہوجاں گا کیا واقعی نواں

جَدِيۡدًا ﴿۴۹﴾ قُلۡ كُوۡنُوۡا حِجَارَةً اَوۡ حَدِيۡدًا ﴿۵۰﴾ اَوۡ خَلۡقًا مِّمَّا يَكۡبُرُ

بن گے اُٹھاں گا؟ ف۱۰۳ تم فرماؤ پتھر یا لوہو بن جاؤ۔ یا ہور کائے مخلوق جیڑی تھارا

فِىۡ صُدُوۡرِكُمۡ ۚ فَسَيَقُوۡلُوۡنَ مَنۡ يُّعِيۡدُنَا ؕ قُلِ الَّذِىۡ فَطَرَكُمۡ اَوَّلَ

خیال ماں بڑی ہووے ف۱۰۴ توکہیں گا ہون ہم ناں کون دوبارہ پیدا کرے گو؟ تم فرماؤ وہی جس نے تمناں پہلی بار

مَرَّةٍ ۚ فَسَيُنۡغِضُوۡنَ اِلَيۡكَ رُءُوۡسَهُمۡ وَيَقُوۡلُوۡنَ مَتٰى هُوَ ؕ قُلۡ عَسٰٓى اَنۡ

پیدا کیو، تاں فر تھاری طرف مسکری نال سر ہلا گے کہینگا یوہ کد ہووے گو؟ ف۱۰۵ تم فرماؤ شاید

يَّكُوۡنَ قَرِيۡبًا ﴿۵۱﴾ يَوۡمَ يَدۡعُوۡكُمۡ فَتَسۡتَجِيۡبُوۡنَ بِحَمۡدِهٖ وَتَظُنُّوۡنَ

تاؤلاں ہی ہوجائے۔ جس دن وہ تمناں سدھے گو ف۱۰۶ تم اُسگی تعریف کرتا آئیں گا اور ف۱۰۷

اِنۡ لَّبِثۡتُمۡ اِلَّا قَلِيۡلًا ﴿۵۲﴾ وَقُلۡ لِّعِبَادِىۡ يَقُوۡلُوا الَّتِىۡ هِىَ اَحۡسَنُ

سمجھیں گا تھوڑا چر رہیا تھا ف۱۰۸ اور میرا ف۱۰۹ بنداں ناں فرماؤ ف۱۱۰ وہ گل کریں جیڑی سب توں اچھی ہووے ف۱۱۱

اِنَّ الشَّيۡطٰنَ يَنۡزَغُ بَيۡنَهُمۡ ؕ اِنَّ الشَّيۡطٰنَ كَانَ لِلۡاِنۡسَانِ عَدُوًّا

بیشک شیطان اُن گے بچ فساد پائے۔ بیشک شیطان آدمی گو کھلو

ف۱۰۲ تو کجھ ان بچوں تمناں مجنوں کہیں کجھ ساحر، کجھ کاہن، کجھ شاعر ف۱۰۳ یاہ گل اناں نے بہت تعجب نال کہی تے مرن تے خاک ماں مل جان گے بعد زندہ کیا جان ناں اناں نے بہت بعید جھیو، اللہ تعالیٰ نے ان گورد کیو تے اپناں حبیب صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں ارشاد فرمایو ف۱۰۴ تے حیات دے دور ہوئے جان اس گے نال کدے نہ لگی ہوئے تاں وی اللہ تعالیٰ تمناں زندہ کرے گو تے پہلی حالت گی طرف واپس فرمایو گو چہ جائکہ ہڈیں تے اس جسم گا ذرہ اناں ناں زندہ کرنوں اُسگی قدرت دے کے بعید ہے، ان ماں دے پہلاں جان رہی ہے ف۱۰۵ یعنی قیامت کد قائم ہوگی تے مردہ کد اٹھالیا جائیں گا ف۱۰۶ قبراں دے میدانِ محشر گی طرف ف۱۰۷ اپناں سراں وروں مٹی اڈاتا تے سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ وَبِحَمْدِكَ کہتا تے یو اقرار کرتا کہ اللہ تعالیٰ ہی پیدا کرن آلو تے مرن دے بعد زندہ کرن آلو ہے ف۱۰۸ دنیاماں یا قبرں ماں ف۱۰۹ ایماندار ف۱۱۰ کہ وہ کافراں دے ف۱۱۱ نرم ہوئے یا پاکیزہ ہوئے ادب تے تہذیب کی ہوئے، رشد وہدایت کی ہوئے کفار اگر بے ہودگی کریں تو اناں ناں اسے انداز ماں جواب نہ دتو جائے۔ شانِ نزول: مشرکین مسلماناں گے نال بدکلامی کریں تے اناں ناں ایذادیں تھا اناں نے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے اگی شکایت کی۔ اس ور یاہ آیت نازل ہوئی تے مسلماناں ناں دسیو گیو کہ وہ کفار کی جاہلانہ گلاں گو اسے طرح جواب نہ دیں، صبر کریں تے يَهْدِيكُمُ اللّٰهُ کہہ چھڑیں۔ یوہ حکم قتال و جہاد گا حکم دے پہلاں تھو بعد ماں منسوخ ہوگیو تے ارشاد فرمایو گیو يٰٓاَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنٰفِقِيْنَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ تے ایک قول یوہ ہے کہ یاہ آیت حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ گا حق ماں نازل ہوئی۔ ایک کافر نے آپ گی شان ماں بے ہودہ کلمو کڈھیو تھو۔ اللہ تعالیٰ نے اناں ناں صبر کرن تے معاف فرمان گو حکم فرمایو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مُّبِیْنًا ﴿۵۳﴾ رَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِكُمْ ؕ اِنْ یَّشَاْ یَرْحَمْكُمْ اَوْ اِنْ یَّشَاْ یُعَذِّبْكُمْ

دشمن ایں۔ تھارو رب تمناں خوب جانیں۔ وہ چاہے دے تھارے ور رحم کرے ف۱۱۲ اور چاہے دے تمناں عذاب دیے

وَمَآ اَرْسَلْنٰكَ عَلَیْهِمْ وَكِیْلًا ﴿۵۴﴾ وَرَبُّكَ اَعْلَمُ بِمَنْ فِی السَّمٰوٰتِ

اور ہم نے تمناں ان ور وکیل بناگے نی پیجیو ف۱۱۳ اور تھارو رب خوب جانیں جو کجھ آسماناں

وَالْاَرْضِ ؕ وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِیّٖنَ عَلٰی بَعْضٍ وَّاٰتَیْنَا دَاوٗدَ

دے زمین ماں ہے ف۱۱۴ اور بیشک ہم نے نبیاں ماں ایکن ناں ایکن ور بڈ آئیں دتی ف۱۱۵ اور داوٗد

زَبُوْرًا ﴿۵۵﴾ قُلِ ادْعُوا الَّذِیْنَ زَعَمْتُمْ مِّنْ دُوْنِهٖ فَلَا یَمْلِكُوْنَ كَشْفَ

ناں زبور عطا فرمائی ف۱۱۶ تم فرماؤ سدھو اُنہاں ناں جنہاں ناں تم خدا گے بغیر سمجھیں تھا، حالانکہ وِہ اختیار نی رکھتا

الضُّرِّ عَنْكُمْ وَلَا تَحْوِیْلًا ﴿۵۶﴾ اُولٰٓىِٕكَ الَّذِیْنَ یَدْعُوْنَ یَبْتَغُوْنَ اِلٰی

تھارا توں کسے تکلیف ناں دور کرن یاعذاب ناں ٹورن ف۱۱۷ گو اوروِہ مقبول بندہ جنہاں ناں یہ کافرپوجیں ف۱۱۸ وِہ آپ ہی

رَبِّهِمُ الْوَسِیْلَةَ اَیُّهُمْ اَقْرَبُ وَیَرْجُوْنَ رَحْمَتَهٗ وَیَخَافُوْنَ

اپنارب گی طرف وسیلوٹونڈھیں جے اُن بچوں کیہڑو زیادہ قریبی اے ف۱۱۹ اسگی رحمت گی اُمید رکھیں اوراُس گا

عَذَابَهٗ ؕ اِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُوْرًا ﴿۵۷﴾ وَاِنْ مِّنْ قَرْیَةٍ اِلَّا

عذاب دے ڈریں ف۱۲۰ بیشک تھارا رب گو عذاب ڈرن گی چیز ہے اور کائے بستی اسی نی

ف۱۱۲ تے تمناں توبہ تے ایمان گی توفیق عطا فرمائے ف۱۱۳ کہ تم ان گا اعمال گا ذمّہ دار ھوتا ف۱۱۴ سب گا احوال ناں تے اسناں کہ کون کس لائق ہے ف۱۱۵ مخصوص فضائل گے نال جیسو کہ حضرت ابراہیم علیہ السلام ناں خلیل بنایو، حضرت موسیٰ علیہ السلام ناں کلیم تے سیّد انبیاء صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم ناں حبیب ف۱۱۶ زبور کتابِ الٰہی ہے جیڑی حضرت داوٗد علیہ السلام ور نازل ہوئی، اس ماں ایک سو پنجاہ سورت ایں سب ماں دعا تے اللہ تعالیٰ گی ثنا تے اسگی تحمید تے تمجید ہے، نہ اس ماں حلال وحرام گو بیانؒ، نہ فرائض، نہ حدود واحکام، اس آیت ماں خصوصیت گے نال حضرت داوٗد علیہ السلام گو ناں لے گے ذکر فرمایو گیو مفسّرین نے اس گیں چند وجوہات بیان کیں ایں۔ ایک یاہ کہ اس آیت ماں بیان فرمایو گیو کہ انبیاء ماں اللہ تعالیٰ نے بعض ناں بعض ور فضیلت دتی فر ارشاد فرمایو کہ حضرت داوٗد علیہ السلام ناں زبور عطا فرمائی باوجود اس گے کہ حضرت داوٗد علیہ السلام ناں نبوت گے نال بادشاہت وی عطا فرمائی تھی لیکن اسگو ذکر نہ فرمایو اس ماں تنبیہ ہے کہ آیت ماں جس فضیلت گو ذکر ہے وہ فضیلت علم این نہ کہ فضیلت ملک و مال۔ دوجی وجہ یاہ ہے کہ اللہ تعالیٰ نے زبور ماں فرمایو ہے کہ حضرت محمد خاتم الانبیاء ایں تے ان گی امت خیر الامم ہے اسے وجہ دے آیت ماں حضرت داوٗد علیہ السلام تے زبور گو ذکر خصوصیت گے نال فرمایو گیو، تیجی وجہ یاہ کہ یہود گو گمان تھو کہ حضرت موسیٰ علیہ السلام گے بعد کوئے بنی نی تے توریت گے بعد کائے کتاب نی اس آیت ماں حضرت داوٗد علیہ السلام ناں زبور عطا فرمان گو ذکر کرگے یہود گی تکذیب کی گئی تے ان گا دعویٰ گو بطلان ظاہر فرمادتو گیو۔ غرض کہ یاہ آیت سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گی فضیلت کبریٰ ور دلالت کرے قطعہ اے وصفِ تو در کتابِ موسیٰ: وی نعت تو در زبورِ داوٗد مقصود توئی ز آفرینش باقی بہ طفیل تست موجود ف۱۱۷ شانِ نزول: کفار جد قحط شدید ماں مبتلا ھویا تے نوبت ات تک پہچ گئی کہ کتا تے مردار کھا گیا تے سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گا دربار ماں فریاد کرن لگا۔ تے آپ دے دعا گی التجا کی، اس ور یاہ آیتِ کریمہ نازل ہوئی تے فرمایو گیو کہ جد بتاں ناں تم خدا منیں تو اس وقت اناں ناں پکارو تے وہ تھاری مدد کریں۔ تے جد تم جانیں کہ وہ تھاری مدد نی کرسکتا تاں کیوں اناں ناں معبود بنائیں۔ ف۱۱۸ جیسا کہ حضرت عیسیٰ تے حضرت عزیر علیہما السلام تے ملائکہ کرام۔ شانِ نزول: ابنِ مسعود رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو کہ یاہ آیت عرب گی ایک جماعت گا ور اہ ماں نازل ہوئی جیڑا جنات گا ایک گروہ ناں پوجیں تھا، وہ جنات داخل اسلام ہو گیا تے ان گا پوجن آلاں ناں خبر نہ ہوئی، اللہ تعالیٰ تے یاہ آیت نازل فرمائی تے اناں ناں عار دوائی ف۱۱۹ تا نجہ جیڑو سب دے زیادہ مقرب ہوئے اسناں وسیلو بنائیں۔ مسئلہ: اس دے پتو چلیو کہ مقرب بنداں ناں بارگاہِ الٰہی ماں وسیلو بنانوں جائز ہے تے اللہ تعالیٰ گا مقبول بنداں گو طریقو ہے۔ ف۱۲۰ کافر اناں کسطرح معبود سمجھیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

نَحْنُ مُهْلِكُوْهَا قَبْلَ يَوْمِ الْقِيٰمَةِ اَوْ مُعَذِّبُوْهَا عَذَابًا شَدِيْدًا ؕ كَانَ
جِناں ہم قیامت توں پہلاں ختم نہ کر چھڑاں گا یا اُسناں سخت عذاب دیاں گا ف۱۲۱
ذٰلِكَ فِى الْكِتٰبِ مَسْطُوْرًا ﴿۵۸﴾ وَمَا مَنَعَنَآ اَنْ نُّرْسِلَ بِالْاٰيٰتِ اِلَّآ اَنْ
یوہ کتاب ماں ف۱۲۲ لکھیوو ہے۔ اور ہم اسی نشانی ٹورن توں تاں ہی باز رہیا جے
كَذَّبَ بِهَا الْاَوَّلُوْنَ ؕ وَاٰتَيْنَا ثَمُوْدَ النَّاقَةَ مُبْصِرَةً فَظَلَمُوْا بِهَا ؕ وَمَا
اگلاں نے انہاں ناں جھوٹا کہیو ف۱۲۳ اور ہم نے ثمود ناں ف۱۲۴ اونٹنی دتی اکھ کھولن واسطے ف۱۲۵ تے اُنہاں نے اُس ور ظلم کیو ف۱۲۶ اور ہم
نُرْسِلُ بِالْاٰيٰتِ اِلَّا تَخْوِيْفًا ﴿۵۹﴾ وَاِذْ قُلْنَا لَكَ اِنَّ رَبَّكَ اَحَاطَ بِالنَّاسِ ؕ
اسی نشانی صرف ڈران واسطے ٹوراں ف۱۲۷ اور جد ہم نے تمناں فرمایو جے سارا لوگ تھارا رب گا قابوماں ایں ف۱۲۸
وَمَا جَعَلْنَا الرُّءْيَا الَّتِيْٓ اَرَيْنٰكَ اِلَّا فِتْنَةً لِّلنَّاسِ وَالشَّجَرَةَ الْمَلْعُوْنَةَ
اور ہم نے وہ دکھاوو نی کیو ف۱۲۹ جیڑو تمناں دسیو تھو ف۱۳۰ مگر لوکاں گی آزمائش واسطے ف۱۳۱ اور وہ بوٹو جس ور
فِى الْقُرْاٰنِ ؕ وَنُخَوِّفُهُمْ ۙ فَمَا يَزِيْدُهُمْ اِلَّا طُغْيَانًا كَبِيْرًا ﴿۶۰﴾ وَاِذْ قُلْنَا ع ۸
قرآن ماں لعنت اے ف۱۳۲ اور ہم انہاں ناں ڈراں واں ف۱۳۳ مگر وہ سرکشی ماں زیادہ بدھیں اور یاد کرو جد ہم نے
لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوْا لِاٰدَمَ فَسَجَدُوْٓا اِلَّآ اِبْلِيْسَ ؕ قَالَ ءَاَسْجُدُ لِمَنْ
فرشتاں ناں حکم دتو جے آدم ناں سجدو کریں ف۱۳۴ دے اُنہاں ساراں نے کیو سوائے ابلیس گے بولیو کیا ہوں اُسناں سجدو کروں جسناں

ف۱۲۱ قتل وغیرہ گے نال جد وِہ کفر کریں تے معاصی ماں بتلا ہوئیں، حضرت ابن مسعود رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو جد کسے بستی ماں زنا تے سود گی کثرت ہوئے تدھ اللہ تعالیٰ اس گا ھلاک کرن گو حکم فرمائے ف۱۲۲ لوحِ محفوظ ماں ف۱۲۳ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ اھلِ مکّہ نے نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم دے کہیو تھو کہ صفا پہاڑ ناں سونوں کر چھڑو تے پہاڑاں نا سرزمین مکہ دے ہٹا چھڑو اس ور اللہ تعالیٰ نے اپنا رسول صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم ناوحی فرمائی کہ تم فرمائیں تاں تھاری امت ناں مہلت دتی جائے اور اگر تم فرمائیں تاں جو اناں نے طلب کیو ہے پورو کیو جائے لیکن اگر وہ فروی ایمان نہ لیایا تان اناں ناں ہلاک کر گے نیست ونابود کر دتو جائے گو اس واسطے کہ مہاری سنت یاہی ہے کہ جد کائے قوم نشانی منگ گے ایمان نی لیاتی فرھم اسناں ہلاک ھ باد کر چھڑاں تے مہلت نی دیتا، ایسو ہی ھم نے پہلاں گے نال کیو ہے۔ اسے بیان ماں یاہ آیت نازل ہوئی۔ ف۱۲۴ انگی طلب گے مطابق ف۱۲۵ یعنی حجتِ واضحہ ف۱۲۶ تے کفر کیو کہ اس گا مِنَ اللہ ہون دے منکر ھو گیا ف۱۲۷ جلد آن آلا عذاب دے ف۱۲۸ اس گا قبضۂ قدرت ماں، تو تم تبلیغ فرماؤ تے کسے گو خوف نہ کرو اللہ تعالیٰ تھارو نگہبان ایں ف۱۲۹ یعنی آیاتِ الٰہیہ گا عجائب گو معائنوں ف۱۳۰ شب معراج بحالتِ بیداری ف۱۳۱ یعنی اھل مکہ گی چنانچہ جد سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم نے اناں ناں واقعہ معراج گی خبر دتی تو اناں نے انگی تکذیب کی تے کجھ مرتد ھو گیا تے مذاق نال بیت المقدس گی عمارت گو نقشو دریافت کرن لگا حضور نے سارو نقشو دس چھڑیو تو اس ور کفار آپ ناں ساحر کہن لگا۔ ف۱۳۲ یعنی زقوم گو درخت جیڑو دوزخ ماں پیدا ہوئے اسناں آزمائش گو ذریعو بنا چھڑیو ات توڑی کہ ابوجہل نے کہیو کہ محمد مصطفٰے صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم تم ناں جہنم گی اگ دے ڈرائیں کہ وہ پتھراں ناں وی ساڑھ چھڑ یگی، فر یوہ وی فرمائیں کہ اسماں درخت پیدا ہوئیں گا، اگ ماں درخت کت ہو سکے یوہ اعتراض اناں نے کیو تے قدرتِ الٰہی دے غافل رھیا نہ مجھیا کہ اُس قادرِ مطلق گی قدرت گے اگے اگ ماں درخت پیدا کرنوں کائے مشکل گل نی، سمندل ایک کیڑو ہوئے جیڑو اگ ماں پیدا ہوئے تے اگ ہی ماں رہے، ترک گا شہراں ماں اُس گی اُن گا تولیہ بنایا جائیں تھا جیڑا میلا ھون گی صورت ماں اگ ماں سٹ گے صاف کیا جائیں تھا، سڑھیں نی تھا، شتر مرغ انگار کھا جائے۔ اللہ کی قدرت کے سامنے اگ ماں درخت پیدا کرنا کہڑی بڑی گل ہے ف۱۳۳ دینی تے دنیاوی خوفناک اموردے ف۱۳۴ تحیت تے تعظیم گو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

خَلَقْتَ طِيْنًا ۚ ﴿۶۱﴾ قَالَ اَرَءَيْتَكَ هٰذَا الَّذِيْ كَرَّمْتَ عَلَيَّ ۫ لَئِنْ اَخَّرْتَنِ
تیں مٹی نال بنایو ہے؟ بولیو ف۱۳۵ دیکھ یوہ جیڑو تیں میرا دے معزز کیو ف۱۳۶ کدے تیں مناں
اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَاَحْتَنِكَنَّ ذُرِّيَّتَهٗٓ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿۶۲﴾ قَالَ اذْهَبْ
قیامت توڑی مہلت دتی تاں ہوں اسگی اولادناں بیں چھڑوں گو ف۱۳۷ مگر تھوڑی ناں (چھوڑ گے) ف۱۳۸ فرمایو دور ہو ف۱۳۹
فَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ فَاِنَّ جَهَنَّمَ جَزَآؤُكُمْ جَزَآءً مَّوْفُوْرًا ﴿۶۳﴾ وَاسْتَفْزِزْ
تاں جیڑو وی ان بچوں تیری منیں گو بیشک ساراں گو بدلو دوزخ ہے بھرپور سزا اور چھاڑ چھڑے۔
مَنِ اسْتَطَعْتَ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ وَاَجْلِبْ عَلَيْهِمْ بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ
انہاں بچوں جس ور وی زور ہے اپنی آواز نال ف۱۴۰ اور ان ور فوج کشی کر۔ اپناں سواراں تے پیدل چلن آلاں نال
وَشَارِكْهُمْ فِي الْاَمْوَالِ وَالْاَوْلَادِ وَعِدْهُمْ ۭ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطٰنُ
ف۱۴۱ اور ان گو شریک بن جا مالاں اور بچاں ماں ف۱۴۲ اور اُنہاں نال وعدو کر ف۱۴۳ اور شیطان اُنہاں ناں وعدو نی دیتو
اِلَّا غُرُوْرًا ﴿۶۴﴾ اِنَّ عِبَادِيْ لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطٰنٌ ۭ وَكَفٰى بِرَبِّكَ
مگر توکھا نال۔ بیشک جیڑا میرا بندہ ایں ف۱۴۴ ان ور تیرو دانی چلسیں اور تیرو رب کافی ہے
وَكِيْلًا ﴿۶۵﴾ رَبُّكُمُ الَّذِيْ يُزْجِيْ لَكُمُ الْفُلْكَ فِي الْبَحْرِ لِتَبْتَغُوْا مِنْ
کم بنان آلو ف۱۴۵ تھارو رب وہ ہے جے تھارے واسطے دریا ماں کشتی چلاوے ف۱۴۶ تانجہ تم اُسگو
فَضْلِهٖ ۭ اِنَّهٗ كَانَ بِكُمْ رَحِيْمًا ﴿۶۶﴾ وَاِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِي الْبَحْرِ
فضل تلاش کرو بیشک وہ تھارے ور مہربان ایں۔ اور جد تمناں دریا ماں مصیبت پہچے ف۱۴۷
ضَلَّ مَنْ تَدْعُوْنَ اِلَّآ اِيَّاهُ ۚ فَلَمَّا نَجّٰىكُمْ اِلَى الْبَرِّ اَعْرَضْتُمْ ۭ
تاں اُس گے بغیر جنہاں ناں تم پوجیں سارا گم جائیں ف۱۴۸ فر جد وہ تمناں خشکی گی طرف نجات دیے تاں مُنھ پھیر لیں ف۱۴۹

ف۱۳۵ شیطان ف۱۳۶ تے اسناں میرے ور فضیلت دتی تے اس گے اگے سجدو کرایو تاں ہوں قسم کھاؤں کہ ف۱۳۷ گمراہ کر گے ف۱۳۸ جناں ناں اللہ تعالیٰ بچائے تے محفوظ رکھے وہ اُس گا مخلص بنداں این، شیطان گا اس کلام ور اللہ تبارک وتعالیٰ نے اس دے ف۱۳۹ تناں نخہء اولیٰ توڑی مہلت دتی گئی ف۱۴۰ وسوسہ کہل گے تے گناھاں گی طرف بلا گے بعض علماء نے فرمایو کہ اس دے مراد گانا بجانا تے کھیڈن کودن گی آوازاں ایں۔ ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما دے منقول ہے کہ جیڑی آواز وی اللہ تعالیٰ گی مرضی گے خلاف مُنھ دے نکلے وہ شیطانی آواز ہے۔ ف۱۴۱ یعنی اپناں سب مکر پورا کر لے تے اپناں تمام لشکراں دے مدد لے لے ف۱۴۲ زجاج نے کہیو کہ جیڑو گناہ مال ماں ہوئے یا اولاد ماں ہوئے ابلیس اس ماں شریک ہے مثلاً سود تے مال حاصل کرن گا دوجا تمام حرام طریقہ تے فسق تے ممنوعات ماں خرچ کرنوں تے زکوۃ نہ دینوں یہ مالی اموراں جن ماں شیطان گی شرکت ہے تے زنا تے ناجائز طریقہ نال اولاد حاصل کرنوں یا اولاد ماں شیطان گی شرکت ہے ف۱۴۳ اپنی طاقت ور ف۱۴۴ نیک مخلص انبیا تے اصحاب فضل وصلاح ف۱۴۵ اناں نا تیرا دے محفوظ راکھے گو تے شیطانی فریباں تے وسوساں ناں دور فرمائیگو ف۱۴۶ ان ماں تجارتاں واسطے سفر کر گے ف۱۴۷ تے ڈوبن گو خطرہ ہوئے ف۱۴۸ تے ان چوٹھا معبوداں بچوں کسے گوناں زبان ور نی آتو، اُس وقت اللہ تعالیٰ دے حاجت روائی چائیں ف۱۴۹ اس گی توحید دے تے فر تم اناں ہی ناکارہ بتاں گی پوجا شروع کر چھڑیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَکَانَ الۡاِنۡسَانُ کَفُوۡرًا ﴿۶۷﴾ اَفَاَمِنۡتُمۡ اَنۡ یَّخۡسِفَ بِکُمۡ جَانِبَ الۡبَرِّ اَوۡ
اور انسان بڑو ناشکرو اے۔ کیا تم ف۱۵۰ اُس توبے خوف ہوگیا جے وہ خشکی ماں ہی تمناں تسا چھڑے ف۱۵۱
یُرۡسِلَ عَلَیۡکُمۡ حَاصِبًا ثُمَّ لَا تَجِدُوۡا لَکُمۡ وَکِیۡلًا ﴿۶۸﴾ اَمۡ اَمِنۡتُمۡ
یا تھارے ور پتھر بیجھے ف۱۵۲ فر اپنو کوئی حمایتی نہ پاسکو ف۱۵۳ یا اس تو بے خوف ہوگیا
اَنۡ یُّعِیۡدَکُمۡ فِیۡہِ تَارَۃً اُخۡرٰی فَیُرۡسِلَ عَلَیۡکُمۡ قَاصِفًا مِّنَ
جے تمناں دوبارہ دریا ماں لیجائے اور فر تھارے ور جہازاں ناں تروڑن آلی
الرِّیۡحِ فَیُغۡرِقَکُمۡ بِمَا کَفَرۡتُمۡ ۙ ثُمَّ لَا تَجِدُوۡا لَکُمۡ عَلَیۡنَا بِہٖ تَبِیۡعًا ﴿۶۹﴾
تیز ہوا ناں بیجھے تے تمناں تھارا کفر گی وجہ توں ڈوب چھڑے فر تمناں اپنے واسطے اِسوکوئی نہ تھائے جے جیڑو اس ور مہارو پچھو کرے ف۱۵۴
وَلَقَدۡ کَرَّمۡنَا بَنِیۡۤ اٰدَمَ وَحَمَلۡنٰہُمۡ فِی الۡبَرِّ وَالۡبَحۡرِ وَرَزَقۡنٰہُمۡ مِّنَ
اور بیشک ہم نے اولاد آدم ناں عزت دتی ف۱۵۵ اور انہاں ناں خشکی اور تری ماں ف۱۵۶ سوار کیو اور اُنہاں ناں
الطَّیِّبٰتِ وَفَضَّلۡنٰہُمۡ عَلٰی کَثِیۡرٍ مِّمَّنۡ خَلَقۡنَا تَفۡضِیۡلًا ﴿۷۰﴾ یَوۡمَ ع ۷
ستھری چیز کھان ناں دتیں ف۱۵۷ اور اُنہاں ناں اپنی بہت ساری مخلوق توُ بہتر کیو ف۱۵۸ جس دن
نَدۡعُوۡا کُلَّ اُنَاسٍۭ بِاِمَامِہِمۡ ۚ فَمَنۡ اُوۡتِیَ کِتٰبَہٗ بِیَمِیۡنِہٖ فَاُولٰٓئِکَ
ہم ہر جماعت ناں اُس گا امام گے نال بلاں گا ف۱۵۹ دے جناں اُسگو اعمال نامو اُس گا سجا ہتھ ماں دتو جائے گو تے وہ اپناں

ف۱۵۰ دریا دے نجات پا گے ف۱۵۱ جیسو کہ قارون نا تسا چھڑیو تھو۔ مقصد یوہ ہے کہ خشکی تری سب اُس گی قدرت گے تحت ایں۔ جسطرح وہ سمندر ماں غرق کرن تے بچان دواں ور قادر ہے اسے طرح خشکی ماں وی زمین گے اندر تساں تے محفوظ رکھن دواں ور قدرت رکھے، خشکی ہوئے یا تری ہر کدے بندو اُس گی رحمت گو محتاج ہے وہ زمین ماں تساں وُروی قدرت رکھے تے یاہ وی طاقت رکھے کہ ف۱۵۲ جسطرح قوم لوط ور بیجیو تھو ف۱۵۳ جیڑو تمناں بچا سکے ف۱۵۴ تے مہارا دے دریافت کر سکے کہ ھم نے ایسو کیوں کیو کیوں کہ ھم قادرِ مختار ھاں جو چاھاں کراں مہارا کم ماں کوئے دخل دین آلو تے دم مارن آلو نی ف۱۵۵ عقل و علم و گویائی، پاکیزہ صورت، معتدل قدبت، تے معاش، معادگیں تدبیر، تے تمام چیزاں ور دست رس تے قابو عطا فرما گے، تے اس گے علاوہ ہور بہت ساری فضیلت دے گے ف۱۵۶ جانوراں تے دوجی سواریاں تے کشتیاں تے جہازاں وغیرہ ماں۔ ف۱۵۷ لطیف خوش ذائقہ حیوانی تے نباتی ہر طرح گیں غذا خوب چنگی طرح پکی دیں کیونکہ انسان گے بغیر حیوانات ماں پکی وی غذا ہور کسے گی خوراک نی ف۱۵۸ حسن گو قول ہے کہ اکثر دے کل مراد ہے تے اکثر گو لفظ کل گا معنی ماں بولیو جائے، قرآن کریم ماں وی ارشاد ہویو۔ وَاَکۡثَرُہُمۡ کٰذِبُوۡنَ تے مَا یَتَّبِعُ اَکۡثَرُہُمۡ اِلَّا ظَنًّا ماں اکثر بمعنی کل ہے۔ لہذا ملائکہ وی اساں داخل ایں تے خواص بشر یعنی انبیار علیہم السلام خواص ملائکہ دے افضل ایں تے صلحائے بشر عوام ملائکہ دے حدیث شریف ماں ایں کہ مومن اللہ تعالیٰ گے نزدیک ملائکہ دے زیادہ عزت و کرامت رکھے۔ وہ یاہ ہے کہ ملائکہ طاعت ور مجبول ایں یا ہی انگی طبیعت ہے ان ماں عقل ہے شہوت نی، تے بہائم ماں شہوت ہے عقل نی تے آدمی ماں شہوت وی ہے عقل وی ہے تو جس نے عقل ناں شہوت ور غالب کیو وہ ملائکہ دے افضل ہے تے جس نے شہوت ناں عقل ور غالب کیو وہ جانوراں دے بدتر ہے ف۱۵۹ جسگی وہ دنیا ماں اتباع کرے تھو۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو اس دے وہ زمانہ گا امام مراد ایں جسگی دعوت ور دنیا ماں لوک چلیا خواہ اس نے حق گی دعوت دتی یا باطل گی۔ حاصل کلام یوہ کہ ہر قوم اپناں سردار گے کول جمع ہو گی جس گا حکم ور دنیا ماں چلتی رہی تے اناں ناں اُسے گا ناں دے بلایو جائیگو کہ اے فلانہ گیو من آلیو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يَقْرَءُوْنَ كِتٰبَهُمْ وَلَا يُظْلَمُوْنَ فَتِيْلًا ﴿٧١﴾ وَمَنْ كَانَ فِيْ هٰذِهٖٓ
اعمال نامہ ناں پڑھیں گا ف۱۶۰ اور تاگا گے برابر انگو حق نی دبائیو جاسیں ف۱۶۱ اور جیڑو اس زندگی ماں ف۱۶۲
اَعْمٰى فَهُوَ فِي الْاٰخِرَةِ اَعْمٰى وَاَضَلُّ سَبِيْلًا ﴿٧٢﴾ وَاِنْ كَادُوْا
انوں ایں وہ آخرت ماں وی انوں ہوئے گو ف۱۶۳ اور ہور زیادہ گمراہ اور قریب تھو جے
لَيَفْتِنُوْنَكَ عَنِ الَّذِيْٓ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ لِتَفْتَرِيَ عَلَيْنَا غَيْرَهٗ ۖ وَاِذًا
وہ تمناں لغزش کراتا مہاری وحی دے جیڑی ہم نے تھارے در بیجی تانجے تم مہاری طرف ہور کائیں گی نسبت کر چھڑو اور کدے ایسو ہو جاتو
لَّاتَّخَذُوْكَ خَلِيْلًا ﴿٧٣﴾ وَلَوْلَآ اَنْ ثَبَّتْنٰكَ لَقَدْ كِدْتَّ تَرْكَنُ اِلَيْهِمْ
تاں وہ تمناں اپناں گہرا دوست بنا لیتا ف۱۶۴ اور کدے ہم تمناں ف۱۶۵ ثابت قدم نہ رکھتا تاں قریب ہی تھو جے تم ان گی طرف
شَيْـًٔا قَلِيْلًا ﴿٧٤﴾ اِذًا لَّاَذَقْنٰكَ ضِعْفَ الْحَيٰوةِ وَضِعْفَ الْمَمَاتِ ثُمَّ
تھوڑا جُھک جاتا۔ اور کدے ایسو ہوتو تاں ہم تمناں دونی عمر اور دونی موت ف۱۶۶ گو مزو چکھاتا۔ فر
لَا تَجِدُ لَكَ عَلَيْنَا نَصِيْرًا ﴿٧٥﴾ وَاِنْ كَادُوْا لَيَسْتَفِزُّوْنَكَ مِنَ
تمناں مہارا مقابلہ واسطے کوئی مددگار نہ ملتو اور بیشک قریب تھو جے وہ تمناں اس
الْاَرْضِ لِيُخْرِجُوْكَ مِنْهَا وَاِذًا لَّا يَلْبَثُوْنَ خِلٰفَكَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿٧٦﴾
زمین توں ف۱۶۷ ہٹاتا، تانجہ تمناں باہر کڈھیں اور ایسو ہوتو تاں وہ تھارے پچھے نہ ٹھہرتا مگر تھوڑا ہی ف۱۶۸
سُنَّةَ مَنْ قَدْ اَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنْ رُّسُلِنَا وَلَا تَجِدُ لِسُنَّتِنَا
دستور اُنگو جیڑا ہم نے تھارا توں پہلاں رسول ٹوریا ف۱۶۹ اور تم مہارا قانون ماں تبدیلی

ف۱۶۰ نیک لوک جیڑا دنیاماں صاحب بصیرت تھا تے راہِ راست ور رہیا اناں ناں انگو نامہ اعمال سجا ہتھ ماں دتو جائے گو وہ اس ماں نیکیں تے فرمانبرداریں دیکھیں گا تو اُسناں ذوق تے شوق نال پڑھیں گا تے جیڑا بدبخت ایں کفار ایں ان گا نامہ اعمال کھبا ہتھ ماں دتا جائیں گا وہ اناں ناں دیکھ گے شرمندہ ہوئیں گا تے دہشت تے خوف نال پوری طرح پڑھ نہ سکیں گا۔ ف۱۶۱ یعنی ثوابِ اعمال ماں اناں ناں ذرہ وی کمی نہ کی جائیگی ف۱۶۲ دنیا گی، حق گا دیکھن دے ف۱۶۳ نجات گی راہ دے معنی یہ ایں کہ جیڑو دنیا ماں کافر گمراہ ہے وہ آخرت ماں انوں ہوئے گو کیونکہ دنیا ماں توبہ مقبول ہے تے آخرت ماں توبہ مقبول نی ف۱۶۴ شانِ نزول: ثقیف گو ایک وفد سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گے کول آ گے کہن لگو کہ اگر تم ترے گل منظور کرلیں تاں ہم تھاری بیعت کرلیاں ایک یاہ کہ نماز ماں جھکساں نی، یعنی رکوع نہ کراں نہ سجدہ کراں گا، دوجی یاہ کہ ہم اپناں بتاں ناں اپناں ہتھاں نال نہ توڑاں گا، تیجی یاہ کہ لات ناں پوجاں گا نی البتہ ایک سال تک اُس دے نفعو لے لیاں یعنی جیڑو چڑھاوو اس گا پجاری چاہڑھیں گا وہ لے لیاں۔ سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم نے فرمایو اُس دین ماں کائے خیر نی جسماں رکوع وسجود وی نہ ہوئے تے بتاں گا توڑن گا وارہ ماں تھاری مرضی تے لات تے عزیٰ دے فائدو لین گی اجازت ہوں ہرگز نہ دیوں گو، وہ کہن لگا یارسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم ہم چاہاں کہ تھاری طرفوں ہمناں ایسو اعزاز ملے جیڑو دوجاں ناں نہ ملیو ہوئے تانجہ ہم فخر کرسکاں اس ماں اگر تمناں اندیشو ہوئے کہ عرب شکایت کریں گا تاں تم ان دے کہہ چھڑیو کہ اللہ گو حکم بجا لیو تھو۔ اس ور یاہ آیت نازل ہوئی ف۱۶۵ معصوم کر گے ف۱۶۶ گا عذاب ف۱۶۷ یعنی عرب دے شانِ نزول: مشرکین نے اتفاق کر گے چاہیو کہ سب مل گے سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم ناں سرزمین عرب دے باہر کڈھاں لیکن اللہ تعالیٰ نے ان گو یہ ارادو پورو نہ ہون دتو تے ان گی یاہ مراد پوری نہ ہوئی اس واقعہ گے متعلق یاہ آیت نازل ہوئی (خازن) ف۱۶۸ تے جلدی ہلاک کردتا جاتا ف۱۶۹ یعنی جس قوم نے اپناں رسول ناں کڈھیوان واسطے سنتِ الٰہی یاہی رہی ہے کہ اناں ناں ہلاک کر چھڑیو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ع ۸ ۸ تَحۡوِیۡلًا ﴿۷۷﴾ اَقِمِ الصَّلٰوۃَ لِدُلُوۡكِ الشَّمۡسِ اِلٰی غَسَقِ الَّیۡلِ وَ قُرۡاٰنَ

نی دیکھ سیں۔ نماز قائم رکھو دینہہ گا ٹھلن توں رات گا نہیرا تک ف۱۷۰ اور صبح گا

الۡفَجۡرِ ؕ اِنَّ قُرۡاٰنَ الۡفَجۡرِ کَانَ مَشۡهُوۡدًا ﴿۷۸﴾ وَ مِنَ الَّیۡلِ فَتَهَجَّدۡ

قرآن ف۱۷۱ ناں بیشک صبح گا قرآن ماں فرشتہ حاضر ہوویں ف۱۷۲ رات گا کجھ حصہ ماں تہجد ادا کرو

بِهٖ نَافِلَةً لَّكَ ٭ۖ عَسٰۤی اَنۡ یَّبۡعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحۡمُوۡدًا ﴿۷۹﴾ وَ قُلۡ رَّبِّ

یاہ خاص تھارے واسطے زیادہ ہے ف۱۷۳ قریب ہے جے تمناں تھارو رب اِسی جگہ کھلائے جت سارا تھاری تعریف کریں ف۱۷۴ اور اس طرحیا عرض کروائے میرا رب!

اَدۡخِلۡنِیۡ مُدۡخَلَ صِدۡقٍ وَّ اَخۡرِجۡنِیۡ مُخۡرَجَ صِدۡقٍ وَّ اجۡعَلۡ لِّیۡ مِنۡ

مناں سچی طرح داخل فرما اور مناں سچی طرح باہر کڈھ ف۱۷۵ اور مناں اپنی طرفوں

لَّدُنۡكَ سُلۡطٰنًا نَّصِیۡرًا ﴿۸۰﴾ وَ قُلۡ جَآءَ الۡحَقُّ وَ زَهَقَ الۡبَاطِلُ ؕ اِنَّ

مددگار غلبو دے ف۱۷۶ اور فرماؤ جے حق آیو اور باطل مٹ گیو ف۱۷۷ بیشک

الۡبَاطِلَ کَانَ زَهُوۡقًا ﴿۸۱﴾ وَ نُنَزِّلُ مِنَ الۡقُرۡاٰنِ مَا هُوَ شِفَآءٌ وَّ رَحۡمَةٌ

باطل ناں مٹنو ہی تھو ف۱۷۸ اور ہم قرآن ماں واہ چیز ف۱۷۹ اُتاراں جیڑی ایمان آلاں واسطے شفا تے رحمت

ف۱۷۰ اس ماں ظہر تے عشا تک گی چار نماز آگئیں ف۱۷۱ اس دے نماز فجر مراد ہے تے اسناں قرآن تاں فرمایو گیو کہ قرات نماز کو ایک رکن ایں تے جز دے کل تعبیر کیو جائے جیسو کہ قرآن کریم ماں نماز ناں رکوع سجود دے وی تعبیر کیو جائے۔ مسئلو: اس دے معلوم ہویو کہ قرات نماز گو رکن این ف۱۷۲ یعنی نمازِ فجر ماں رات گا فرشتہ وی موجود ہوئیں تے دن گا فرشتہ وی آجائیں ف۱۷۳ تہجد، نماز واسطے نیند ناں چھوڑن یا عشا رگے بعد کجھ دیر سون دے بعد جیڑی نماز پڑھی جائے اُس ناں کہیں، نماز تہجد گیں حدیث شریف ماں بہت فضیلت آئیل ایں۔ نماز تہجد سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم ور فرض تھی جمہور گو یوہی قول ہے، حضور گی امت واسطے یاہ نماز سنت ہے، مسئلو: تہجد گی کہٹ دے کہٹ دو رکعت تے درمیانی چار تے زیادہ آٹھ ایں تے سنت طریقو یوہ ہیکہ دو دو رکعت گی نیت نال پڑھی جائے مسئلو: اگر آدمی رات گی اک تہائی (تیجو حصو) عبادت کرنوں چاہے تے دو حصہ سونوں تاں رات گا ترے حصہ کر لئے۔ درمیانی حصہ ماں تہجد پڑھنوں افضل ہے تے اگر چاہئے ادھی رات عبادت کرے ادھی رات سوئے تاں ادھی رات دے بعد عبادت کرے تے نماز تہجد ادا کرے۔ مسئلو: جیڑو شخص نماز تہجد گو عادی ہوئے اس واسطے تہجد ترک کرنوں مکروہ ہے جیسو کہ بخاری و مسلم گی حدیثاں ماں این (ردالمختار) ف۱۷۴ تے مقام محمود مقام شفاعت ہے کہ اُس ماں اولین و آخرین سب حضور گی حمد کریں گا اسے ور جمہور ہیں ف۱۷۵ جت وی ہوں داخل ہوؤں تے جتوں وی ہوں باہر آؤں خواہ وہ کوئے مکان ہوئے یا منصب ہوئے یا کم بعض مفسرین نے کہیو مراد یاہ ہے کہ مناں قبر ماں اپنی اطاعت تے رضا گے نال داخل کرتے وقتِ بعث عزّت تے کرامت گے نال باہر لیا، بعض نے کہیو کہ مطلب یوہ ہے کہ مناں اپنی طاعت ماں صدق گے نال دنیا دے رخصت گے وقت نبوت گا حقوقِ واجبہ دے عہدہ برا فرما۔ ایک قول یوہ وی ہے کہ مناں مدینہ طیبہ ماں پسندیدہ داخلو عنایت فرما گے مکہ مکرّمہ دے میرو خروج صدق گے نال کرتا نجہ اس خروج دے میرو دل غمگین نہ ہوئے۔ مگر یاہ توجیہ اس صورت ماں صحیح ہو سکے جد کہ یاہ آیت مدنی نہ ہوئے جیسو کہ علامہ سیوطی نے قِیل فرما گے اس آیت گا مدنی ہون گو قول ضعیف ہون گی طرف اشارہ کیو ہے ف۱۷۶ وہ قوت عطا فرما کہ جس دے ہوں تیرا دشمناں ور غالب آجاؤں تے وہ حجت جس گے نال ہوں ہر مخالف ور فتح حاصل کر لیوں تے وہ غلبو جس گے نال ہوں تیرا دین ناں تقویت دیوں یاہ دعا قبول ہوئی تے اللہ تعالیٰ نے اپناں حبیب صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم ناں ان گا دین ناں غالب کرن تے اناں ناں دشمناں دے محفوظ رکھن گو وعدو فرمایو ف۱۷۷ یعنی اسلام آیو تے کفر مٹ گیو یا قرآن آیو تے شیطان مٹ گیو ہلاک ہو یو۔ ف۱۷۸ کیونکہ اگرچہ باطل ناں کسے وقت دولت تے طاقت حاصل ہوئے مگر اسناں پائداری تے مضبوطی نی اس گو انجام بربادی تے خواری ہے حضرت ابن مسعود رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے مروی ہے کہ نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم روزِ فتح، مکہ مکرمہ ماں داخل ہویا تو کعبہ مقدسہ گے چوفیرے ترے سو سٹھ بت نصب کیا وا تھا جناں ناں لوہا تے رانگ گے نال جوڑ گے مضبوط کیو و تھو، سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گا مبارک ہتھ ماں ایک لکڑی تھی حضور یاہ آیت پڑھ کے اس لکڑی (سوٹی) نال جس بت گی طرف اشارو فرماتا جائیں تھا وہ جھڑ جائے تھو۔ ف۱۷۹ سورت تے آیت۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لِّلْمُؤْمِنِيْنَ ۙ وَلَا يَزِيْدُ الظّٰلِمِيْنَ اِلَّا خَسَارًا ﴿۸۲﴾ وَاِذَآ اَنْعَمْنَا عَلَى الْاِنْسَانِ

ہووے ف۱۸۰ اور اُس ،گے نال ظالماں ناں ف۱۸۱ نقصان ہی گو بادو ہووے اور جدھ ہم انسان ور احسان کراں ف۱۸۲

اَعْرَضَ وَنَاٰ بِجَانِبِهٖ ۚ وَاِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ كَانَ يَئُوْسًا ﴿۸۳﴾ قُلْ كُلٌّ يَّعْمَلُ

منہ پھیر لیے اور اپنی طرف دور ہٹ جائے ف۱۸۳ اور جد اُسناں برائی پہچے ف۱۸۴ تاں نا اُمید ہوجائے ف۱۸۵ تم فرماؤ ہر ایک

عَلٰى شَاكِلَتِهٖ ۭ فَرَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ اَهْدٰى سَبِيْلًا ﴿۸۴﴾ ع وَيَسْئَلُوْنَكَ

ع ۹

اپنا انداز نال کم کرے ف۱۸۶ دے تھارو رب خوب جانیں جے کون زیادہ راہ ور ہے اور تھارا دے

عَنِ الرُّوْحِ ۭ قُلِ الرُّوْحُ مِنْ اَمْرِ رَبِّيْ وَمَآ اُوْتِيْتُمْ مِّنَ الْعِلْمِ اِلَّا

روح گا وارہ ماں پچھیں تم فرماؤ روح میرا رب گا حکم نال ایک چیز اے اور تمناں

قَلِيْلًا ﴿۸۵﴾ وَلَىِٕنْ شِئْنَا لَنَذْهَبَنَّ بِالَّذِيْٓ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ ثُمَّ لَا

تھوڑ وہی علم ملیو اے ف۱۸۷ اور کدے ہم چاہتا تاں یاہ وحی جیڑی ہم نے تھاری طرف کی اسناں لے جاتا ف۱۸۸ فرتم کسے ناں نہ

تَجِدُ لَكَ بِهٖ عَلَيْنَا وَكِيْلًا ﴿۸۶﴾ ۙ اِلَّا رَحْمَةً مِّنْ رَّبِّكَ ۭ اِنَّ فَضْلَهٗ

پاتا تھارے واسطے مہارے اگے وکالت کر تو۔ مگر تھارا رب گی رحمت ف۱۸۹ بیشک تھارے ور اُسگو بڑو فضل اے ف۱۹۰

ف۱۸۰ کہ اس دے ظاہری تے باطنی بیماریں گمراہی تے جہالت وغیرہ دور ہوئیں تے ظاہری باطنی صحت حاصل ہوئے، اعتقاداتِ باطلہ تے اخلاق رذیلہ دفع ہوئیں تے عقائد حقہ تے معارف الٰہیہ تے صفاتِ حمیدہ تے اخلاق فاضلہ حاصل ہوئیں۔ کیونکہ یاہ کتاب مجید ایسا علوم تے دلائل ور مشتمل ہے جیڑا وہمانی تے شیطانی ظلمتاں ناں اپناں انوار وتجلیات دے نسیت ونا د کریں تے اسگو ایک ایک حرف برکات گو گنجوں ایں جس دے جسمانی امراض تے آسیب وغیرہ دور ہوئیں ف۱۸۱ یعنی کافراں ناں جیڑا اسگی تکذیب کریں ف۱۸۲ یعنی کافر ور کہ اُسناں صحت تے وسعت عطا فرماگے تو وہ مہارا ذکر تے دعا تے طاعت تے ادائے شکر دے ف۱۸۳ یعنی تکبر کرے ف۱۸۴ کائے شدّت تے ضرر تے کوئے فقر وحادثہ، تضرّ ع تے زاری نال دعا کریں تے ان دعاں گا قبول گو اثر ظاہر نی ہوتو ف۱۸۵ موموناں ناں ایسو مناسب نی اگر اجابتِ دعا ماں دیر لگ جائے تو وہ مایوس نہ ہوئیں تے اللہ تعالیٰ گی رحمت گا امیدوار رہیں ف۱۸۶ ہم اپناں طریقہ ور تم اپناں طریقہ ور جسگی ذات گو جوہر، شریف دے طاہر ہے اس دے افعال جمیلہ تے اخلاق پاکیزہ صادر ہوئیں تے جسگو نفس خبیث ہے اس دے افعالِ خبیثہ سرزد ہوئیں ف۱۸۷ قریش مشورہ واسطے جمع ہویا تے ان ماں آپسماں گفتگو یاہ ہوئی کہ محمد مصطفےٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم مہارے درمیان رہیا تے کدے ھم نے اناں ناں صدق تے امانت ماں کمزور نی دیکھیو، کدے ان ور تہمت لان گو موقعو نی آیو، ہون اناں نے نبوت گو وعدو کر چھڑیو تو ان گی سیرت کردار تے چال چلن ور کوئے عیب لانوں۔ ممکن ہی نی، یہودیاں ناں پچھنو چاہیئے کہ ایسی حالت ماں کے کیو جائے، اس مطلب واسطے ایک جماعت یہودیاں گے کول پہنچی گئی، یہودیاں نے کہیو ان دے ترے سوال کرو اگر وہ تروں سولاں گو جواب نہ دیں تاں وی وہ نبی نی تے اگر تروں گو جواب دے چھڑیں تاں وی نبی نی تے اگر دو گو جواب دے چھڑیں ایک گو جواب نہ دیں تاں وہ سچا نبی ایں۔ وہ ترے سوال یہ ایں۔ اصحاب کہف گو واقعو، ذوالقرنین گو واقعو، تے روح گو حال چنانچہ قریش نے حضور دے یہ سوال کیا آپ نے صحابِ کہف تے ذوالقرنین گا واقعات تفصیلاً بیان فرما چھڑیا تے روح گو معاملو ابہام ماں رکھیو کہ توریت ماں مبہم رکھیو گیو تھو قریش یہ سوال کر گے نادم ہویا اس ماں اختلاف ہے کہ سوال حقیقتِ روح دے تھا یا اس گی مخلوقیت دے، جواب دواں گا ہوگیا تے آیت ماں یوہ وی دس دتو گیو کہ مخلوق گو علم علم الٰہی گے سامنے قلیل تے تھوڑو ہے اگرچہ ما اُوْتِيْتُمْ گو خطاب یہود گے نال خاص ہوئے ف۱۸۸ یعنی قرآن مجید ناں سیناں تے صحیفاں دے محو کر چھڑتا تے اسگو کوئے اثر باقی نہ چھوڑتا ف۱۸۹ کہ قیامت تک اسناں باقی رکھیو تے ہر تغیر تبدل دے محفوظ فرمایو۔ حضرت ابن مسعود رضی تعالیٰ عنہ نے فرمایو کہ قرآن پاک خوب پڑھو اس دے پہلاں کہ قرآن کریم اٹھالیو جائے کیونکہ قیامت قائم نہ ہوئی جد تک قرآن کریم اٹھا نہ لیو جائے ف۱۹۰ کہ اُس نے تھارے ور قرآن کریم نازل فرمایو تے اُسناں باقی تے محفوظ رکھیو تے تمناں تمام بنی آدم گو سردار تے خاتم النبین فرمائیو تے مقام محمود عطا فرمایو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

كَانَ عَلَيْكَ كَبِيْرًا ﴿۸۷﴾ قُلْ لَّئِنِ اجْتَمَعَتِ الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلٰٓى

تم فرماؤ جے کدے آدمی اور جن سارا اس گل ور متفق ہوجائیں کہ ف۱۹۱

اَنْ يَّاْتُوْا بِمِثْلِ هٰذَا الْقُرْاٰنِ لَا يَاْتُوْنَ بِمِثْلِهٖ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ

اس قرآن گی مثال لے آئیں تے اس گی مثال نی آن سکتا پانویں وہ ایک

لِبَعْضٍ ظَهِيْرًا ﴿۸۸﴾ وَلَقَدْ صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ فِيْ هٰذَا الْقُرْاٰنِ مِنْ

دوجا گی مدد وی کریں ف۱۹۲ اور بیشک ہم نے لوکاں واسطے اس قرآن ماں

كُلِّ مَثَلٍ فَاَبٰٓى اَكْثَرُ النَّاسِ اِلَّا كُفُوْرًا ﴿۸۹﴾ وَقَالُوْا لَنْ نُّؤْمِنَ

طرح طرح گی مثال بیان فرمائی ایں تو اکثر لوکاں نے نہ منیوں مگر ناشکری کرنو ف۱۹۳ اور بولیا ہم تھارے ور ہرگز ایمان نی

لَكَ حَتّٰى تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْاَرْضِ يَنْۢبُوْعًا ﴿۹۰﴾ اَوْ تَكُوْنَ لَكَ جَنَّةٌ

آن ساں تاں توڑی جے تم مہارے واسطے زمین بچوں چشمو جاری فرما چھڑو ف۱۹۴ یا تھارے واسطے کھجوراں

ف۱۹۱ بلاغت تے حسنِ نظم وترتیب تے علوم غیبیہ تے معارف الٰہیہ بچوں کسے کمال ماں۔ ف۱۹۲ شانِ نزول: مشرکین نے کہیو تھو کہ ہم چاہاں تاں اس قرآن گی مثل بنالیاں اس ورپاہ آیت کریمہ نازل ہوئی تے اللہ تعالیٰ نے ان گی تکذیب فرمائی کہ خالق گا کلام گی مثل مخلوق گو کلام ہوہی نی سکتو اگروہ سب آپس ماں مل گے کوشش کریں تدھ وی ممکن نی کہ اس کلام گی مثل لیا سکیں۔ چناچہ ایسو ہی ہویو تمام کفار عاجز رہ گیا تے اناں ناں رسوا ہونو پیو تے وِہ ایک سطر وی قرآنِ کریم گی طرح بنا گے پیش نہ کرسکیا ف۱۹۳ تے حق دے منکر ہونوں اختیار کیو ف۱۹۴ شانِ نزول: جد قرآن کریم گو اعجاز خوب ظاہر ہوگیو تے معجزاتِ واضحات نے حجت قائم فرما چھڑی تے کفار واسطے عذر گو کوئے بہانو تے نسن گی کائے جگہ نہ رہی تاں وہ لوکاں ناں مغالطہ ماں پان واسطے طرح طرح گی نشانیں طلب کرن لگا تے اناں نے کہہ چھڑیو کہ ہم ہرگز تھارے ور ایمان نہ لیاں گا۔ مروی ہے کہ کفارِ قریش گا سردار کعبہ معظمہ ماں جمع ہویا تے اناں نے سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم ناں بلوایو حضور تشریف لیایا تو اناں نے کہیو کہ ہم نے تمناں تاں بلایو ہے کہ اج گفتگو کر گے تھارے نال معاملو طے کرلیاں تانجہ ہم فر تھارا حق ماں معذور سمجھیا جاں عرب ماں کوئے آدمی ایسو نی ہویو جس نے اپنی قوم ور وہ سختیں کیں ہوئیں جیڑیں تم نے کیں ایں، تم نے مہارا باپ داداں ناں برو کہیو، مہارا دین ور عیب لایا، مہارا دانش منداں ناں کم عقل ثابت کیو، معبوداں گی توہین کی، جماعت بکھیڑ چھڑی، کائے برائی نی چھوڑی، اس دے تھاری غرض کے ہے؟ اگر تم مال چاہیں تاں ہم تھارے واسطے اتنو مال جمع کراں کہ مہاری قوم ماں تم سب دے زیادہ مالدار بن جاؤ، اگر اعزاز چاہیں تاں ہم تمناں اپنوں سردار بنالیاں، اگر ملک تے بادشاہت چاہیں ہم تمناں بادشاہ تسلیم کرلیاں، یہ ساریں گل کرن واسطے ہم تیار ھاں اگر تمناں کوئے دماغی بیماری یا نقص ہوگیو ہے یا کوئے خلل ہوگیو ہے تاں ہم تھارو علاج کراں تے اس ماں جتنو خرچو لگے گو ہم کراں گا۔ سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم نے فرمایوان بچوں کائے گل نی تے ہوں مال دولت سرداری بادشاہی کسے چیز گو طلبگار نی، وجہ صرف اتنی ایں کہ اللہ تعالیٰ نے مناں رسول بنا گے پیجیو ہے، میرے ور اپنی کتاب نازل فرمائی تے حکم دتو کہ ہوں تمناں اسکا منن پر اللہ تعالیٰ گی رضا تے نعمتِ آخرت گی بشارت دیوں تے انکار کرن ور عذاب الٰہی گو خوف دواؤں، میں تمناں رب گو پیغام پہچا یو اگر تم اسناں قبول کریں تو یاہ تھارے واسطے دنیا آخرت گی خوش نصیبی ہے تے نہ منوں تاں ہوں صبر کروں گو تے اللہ تعالیٰ گا فیصلہ گو انتظار کروں گو، اس وران لوکاں نے کہیو کہ اِے محمد صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم اگر تم مہاریاں عرضیاں ناں قبول نی کرتا تاں ان پہاڑاں ناں ہٹا چھڑو تے ایک کھلو میدان بنا چھڑو تے نہر جاری کر چھڑو تے مہاراں مُوآں واں باپ داداں ناں زندہ کر چھڑو ہم ان دے پچھ دیکھاں گا کہ تم جو فرمائیں کیا یوہ سچ ہے اگر وہ کہہ چھڑیں گا تاں ہم من لیاں گا، حضور نے فرمایو مناں اناں گلاں واسطے نی پیجیو جو کجھ پہچان واسطے مناں پیجیو گیو تھو وہ میں پہچا چھڑیں۔ اگر تم منوں تاں تھارا نصیب، نہ منوں تان ہوں خدائی فیصلہ گو انتظار کروں گو، کفار نے کہیو فر تم اپناں رب دے عرض کر گے ایک فرشتو منگوالیو جیڑو تھاری تصدیق کرے تے اپنے واسطے باغ تے محل تے سونا چاندی گا خزانہ طلب کرو فرمایو ہوں اس واسطے نی پیجیو گیو، ہوں بشیر ونذیر بنا گے پیجیو گیو ھوں، اس ور کہن لگا تاں مہارے ور آسمان چاہڑھ چھڑو تے کجھ ان بچوں بولیا کہ ہم ہرگز ایمان نہ لیاں گا جدتک تم اللہ ناں تے فرشتاں ناں مہارے سامنے نہ لیاؤ، اس ور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم اس مجلس دے اٹھ کھڑا ہویا تے عبداللہ بن امیہ آپ گے نال اُٹھیو تے آپ ناں کہن لگو خدا گی قسم ہوں کدے تھارے ور ایمان نہ لیاؤں گو جد تک تم سیڑھی لا گے آسمان ور نہ چڑھو تے میری نظراں گے سامنے اتوں ایک کتاب تے فرشتاں گی ایک جماعت لے گے نہ آؤ۔ تے خدا گی قسم اگر یاہ وی کرو تاں وی ھوں سمجھوں کہ ھوں فر وی ایمان نی لیا سوں۔ رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم نے جد دیکھو کہ یہ لوک اس قدر ضد تے عناد ماں ایں تے ان گی حق دشمنی حد دے بدھ گئی ہے تاں آپ ناں ان گی حالت ور رنج ہویو۔ اس ور یاہ آیت نازل ہوئی۔

مِّنْ نَّخِیْلٍ وَّعِنَبٍ فَتُفَجِّرَ الْاَنْهٰرَ خِلٰلَهَا تَفْجِیْرًا ۝٩١ اَوْ
یا انگوراں گو کوئی باغ ہووے فر تم اُس گے اندر بگتی نہیر جاری فرماؤ یا
تُسْقِطَ السَّمَآءَ كَمَا زَعَمْتَ عَلَیْنَا كِسَفًا اَوْ تَاْتِیَ بِاللّٰهِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ
تم مہارے ور آسمان چہاڑ چھڑو جسطرح تمنے کہیو ہے ٹکڑا ٹکڑا یا اللہ اور فرشتاں ناں
قَبِیْلًا ۝٩٢ اَوْ یَكُوْنَ لَكَ بَیْتٌ مِّنْ زُخْرُفٍ اَوْ تَرْقٰی فِی السَّمَآءِ ؕ وَلَنْ
ضامن لے آؤ ف١٩٥ یا تھارے واسطے خوبصورت گھر ہووے یا تم آسمان ور چڑھ جاؤ اور ہم
نُّؤْمِنَ لِرُقِیِّكَ حَتّٰی تُنَزِّلَ عَلَیْنَا كِتٰبًا نَّقْرَؤُهٗ ؕ قُلْ سُبْحَانَ رَبِّیْ
تھارا چڑھن ور وی ایمان نی آنساں جد تک مہارے ور ایک کتاب نہ اُتارو جسناں ہم پڑھاں، تم فرماؤ پاک ہے میرو رب
هَلْ كُنْتُ اِلَّا بَشَرًا رَّسُوْلًا ۝٩٣ ع وَمَا مَنَعَ النَّاسَ اَنْ یُّؤْمِنُوْٓا اِذْ
ہوں کون ہاں ایک آدمی اللہ گو ٹوریو ف١٩٦ وو اور کس گل نے لوکاں ناں ایمان لیان تو روکیو؟ جد
جَآءَهُمُ الْهُدٰٓی اِلَّآ اَنْ قَالُوْٓا اَبَعَثَ اللّٰهُ بَشَرًا رَّسُوْلًا ۝٩٤ قُلْ
ان گے کول ہدایت آئی مگراسے گل نے جے کہن لگا کیا اللہ نے آدمی ناں رسول بناگے پیجیو ہے؟ ف١٩٧ تم فرماؤ
لَّوْ كَانَ فِی الْاَرْضِ مَلٰٓئِكَةٌ یَّمْشُوْنَ مُطْمَئِنِّیْنَ لَنَزَّلْنَا عَلَیْهِمْ
جے کدے زمین ماں فرشتہ ہوتا ف١٩٨ ہکون نال چلتا تاں ہم اُن ور
مِّنَ السَّمَآءِ مَلَكًا رَّسُوْلًا ۝٩٥ قُلْ كَفٰی بِاللّٰهِ شَهِیْدًۢا بَیْنِیْ
رسول وی فرشتہ ہی اُتارتا ف١٩٩ تم فرماؤ اللہ کافی اے گواہ میرے تھارے
وَبَیْنَكُمْ ؕ اِنَّهٗ كَانَ بِعِبَادِهٖ خَبِیْرًۢا بَصِیْرًا ۝٩٦ وَمَنْ یَّهْدِ اللّٰهُ فَهُوَ
درمیان، ف٢٠٠ بیشک وہ اپناں بنداں ناں جانیں دیکھے اور جسناں اللہ ہدایت دیے وہی
الْمُهْتَدِ ۚ وَمَنْ یُّضْلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ اَوْلِیَآءَ مِنْ دُوْنِهٖ ؕ وَنَحْشُرُهُمْ
ہدایت ور ہے اور جسناں گمراہ کرے ف٢٠١ تم ان واسطے اُس گے بغیر کسے ناں حمایتی نی پاسیں ف٢٠٢ اور ہم انہاں ناں

ع١٠

ف١٩٥ جیہڑا مہارے سامنے تھاری سچائی گی گواہی دیں ف١٩٦ میرو کم اللہ تعالیٰ گو پیغام پہچادینوں ایں۔ وہ میں پہچا چھڑیو ہون جتناں معجزات تے آیات یقین تے اطمینان واسطے درکارایں ان دے بہت زیادہ میرو پروردگار ظاہر فرما چکو، حجت ختم ہوگئی ہون سمجھ لیو کہ رسول گو انکار کرن تے آیاتِ الٰہیہ دے مکرن گو کے انجام ہوئے ف١٩٧ رسولاں ناں بشر ہی جانتا رہیا تے ان گا منصب نبوت تے اللہ تعالیٰ گا عطا فرمایا وا کمالات گا اقراری تے معترف نہ ہویا یا ہی ان گا کفر گی اصل تھی تے اسے واسطے وہ کہیں ہوئیں تھا کہ کوئے فرشتو کیوں نی پیجیو گیو، اس ور اللہ تعالیٰ اپناں حبیب صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے فرمائے کہ اے حبیب ان دے ف١٩٨ وہی اُس ماں بستا ف١٩٩ کیونکہ وہ ان گی جنس دے ہوتو لیکن زمین ماں جد آدمی بسیں تو ان گو ملائکہ بچوں رسول طلب کرنوں نہایت بیجا ہے ف٢٠٠ میری صداقت تے ادائیگی فرائض رسالت تے تھارا چوٹھ تے عداوت ور ف٢٠١ تے توفیق نہ دیے ف٢٠٢ جیہڑا اناں ناں ہدایت کریں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَلٰى وُجُوْهِهِمْ عُمْيًا وَّبُكْمًا وَّصُمًّا ؕ مَاْوٰىهُمْ جَهَنَّمُ ؕ

قیامت گے دن ان گا منہ گے پہار اُٹھالاں گا ف٢٠٣ اناں، اور جلا اور ڈورا کرگے ف٢٠٤ انگو ٹھکانو جہنم ایں

كُلَّمَا خَبَتْ زِدْنٰهُمْ سَعِيْرًا ﴿٩٧﴾ ذٰلِكَ جَزَآؤُهُمْ بِاَنَّهُمْ كَفَرُوْا

جد کدے بجھن ور آیگی ہم اُساں فر پکھا چھڑاں گا۔ یاہ اُنگی سزا ہے اس پرجے انہاں نے مہاری آیتاں گو

بِاٰيٰتِنَا وَقَالُوْٓا ءَاِذَا كُنَّا عِظَامًا وَّرُفَاتًا ءَاِنَّا لَمَبْعُوْثُوْنَ خَلْقًا

انکار کیو اور بولیا کیا جد ہم ہڈی دے ریزہ ریزہ ہوجاں گا تو کیا واقعی ہم نواں بناگے اُٹھا لیا

جَدِيْدًا ﴿٩٨﴾ اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ الَّذِیْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ

جاں گا۔ اور کیا وہ نی دیکھتا جے وہ اللہ جس نے آسمان اور زمین بنایا ف٢٠٥

قَادِرٌ عَلٰٓى اَنْ يَّخْلُقَ مِثْلَهُمْ وَجَعَلَ لَهُمْ اَجَلًا لَّا رَيْبَ فِيْهِ ؕ

ان لوکاں گی مثال بناسکے ف٢٠٦ اور اُس نے ان گے واسطے ف٢٠٧ ایک معیاد مقرر فرمائی اے جسماں کُجھ شک نی

فَاَبَى الظّٰلِمُوْنَ اِلَّا كُفُوْرًا ﴿٩٩﴾ قُلْ لَّوْ اَنْتُمْ تَمْلِكُوْنَ خَزَآئِنَ

تو ظالم نی منتا ناشکری کریں ف٢٠٨ تم فرماؤ جے کدے تم میرا رب گی رحمت گا خزانہ

رَحْمَةِ رَبِّیْٓ اِذًا لَّاَمْسَكْتُمْ خَشْيَةَ الْاِنْفَاقِ ؕ وَكَانَ الْاِنْسَانُ

گا مالک ہوتا ف٢٠٩ تاں اُنہاں ناں وی روک گے رکھتا اس ڈرتوں جے خرچ نہ ہوجائیں اور آدمی

قَتُوْرًا ﴿١٠٠﴾ ع وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسٰى تِسْعَ اٰيٰتٍ بَيِّنٰتٍ فَسْـَٔلْ بَنِیْٓ

بڑو کنجوس ہے اور بیشک ہم نے موسیٰ ناں نو روشن نشانی دتیں ف٢١٠ تو بنی اسرائیل ناں پچھو

اِسْرَآءِيْلَ اِذْ جَآءَهُمْ فَقَالَ لَهٗ فِرْعَوْنُ اِنِّیْ لَاَظُنُّكَ يٰمُوْسٰى

جدوہ ف٢١١ ان گے کول آیو تاں اُساں فرعون نے کہیو اے موسیٰ!

مَسْحُوْرًا ﴿١٠١﴾ قَالَ لَقَدْ عَلِمْتَ مَآ اَنْزَلَ هٰٓؤُلَآءِ اِلَّا رَبُّ السَّمٰوٰتِ

میرا خیال ماں تیرے ور جادو ہویو اے ف٢١٢ کہیو یقیناً تو خوب جانیں ف٢١٣ جے اُنہاں ناں زمین ور آسماناں گا رب نے ہی اُتاریو اے

ف٢٠٣ کسیتاں ف٢٠٤ جسطر حیاوہ دنیاماں حق گا دیکھن بولن، سنن دے لائق، جلا ڈورا نہیاں رہیا، اسے طرح اٹھالیا جائیں ف٢٠٥ اسا عظیم تے وسیع وہ ف٢٠٦ یوہ اس گی قدرت گے سامنے عجیب نی ف٢٠٧ عذاب گی یاموت تے بعث گی ف٢٠٨ باوجود دلیل واضح تے حجت قائم ہون گے ف٢٠٩ جن گی کجھ انتہائی ف٢١٠ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایوہ نو(٩) نشانیں یہ ایں (١) عصا (٢) ید بیضاء (٣) وہ گنڈ جیڑی حضرت موسیٰ علیہ السلام گی زبان مبارک ماں تھی فر اللہ تعالیٰ نے اُسناں حل فرمایو (٤) دریا گو پھٹنوں تے اُساں رستہ بلنناں (٥) طوفان (٦) ٹڈیں (٧) گہن (٨) مینڈک (ڈڈ) (٩) خون ان بچوں آخری چھیاں گو مفصل بیان نواں پارہ گا چھیماں رکوع ماں گذر گیو ف٢١١ یعنی حضرت موسیٰ علیہ السلام ف٢١٢ یعنی معاذ اللہ جادو گا اثر نال تھاری عقل قائم نہ رہی یا مسحور ساحر گا معنی ماں ایں تے مطلب یوہ ہے کہ یہ عجائب جیڑا تم دسیں یہ جادو گا کرشمہ این اس ور حضرت موسیٰ علیہ السلام نے ف٢١٣ اے فرعون معاند۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَالْاَرْضِ بَصَآىِٕرَۚ وَاِنِّیْ لَاَظُنُّكَ یٰفِرْعَوْنُ مَثْبُوْرًا ﴿١٠٢﴾ فَاَرَادَ اَنْ

دل گی اکھ کھولن آلی ایں ف٢١٤ اور میرا خیال ماں اے فرعون تو ضرور ہلاک ہون آلو ہے ف٢١٥ تاں اُس نے چاہیو جے

یَّسْتَفِزَّهُمْ مِّنَ الْاَرْضِ فَاَغْرَقْنٰهُ وَمَنْ مَّعَهٗ جَمِیْعًا ﴿١٠٣﴾ وَّقُلْنَا مِنْۢ

اُسناں ف٢١٦ زمین تو کڈھ چھڑے، تاں ہم نے اُسناں دے اُسگا ساتھیاں ساراں ناں ڈوب چھڑیو ف٢١٧ اور اُس گے بعد ہم نے

بَعْدِهٖ لِبَنِیْٓ اِسْرَآءِیْلَ اسْكُنُوا الْاَرْضَ فَاِذَا جَآءَ وَعْدُ الْاٰخِرَةِ

بنی اسرائیل ناں کہیو زمین ماں بسو ف٢١٨ فر جد آخرت گو وعدو آئے گو ف٢١٩

جِئْنَا بِكُمْ لَفِیْفًا ﴿١٠٤﴾ وَبِالْحَقِّ اَنْزَلْنٰهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَ ؕ وَمَآ

ہم تم ساراں ناں پلیٹ گے لے آں گاف٢٢٠ اور ہم نے قرآن ناں حق ہی گے نال اُتاریو اورحق ہی گے نال اُتریو ف٢٢١ اور ہم

اَرْسَلْنٰكَ اِلَّا مُبَشِّرًا وَّنَذِیْرًا ﴿١٠٥﴾ وَقُرْاٰنًا فَرَقْنٰهُ لِتَقْرَاَهٗ عَلَی

نے تمناں خوشی اور ڈر سناتاں ہیبجیو اور ہم نے قرآن جُدا جدا کر گے ف٢٢٢ اُتاریو تانجہ تم اسناں

النَّاسِ عَلٰی مُكْثٍ وَّنَزَّلْنٰهُ تَنْزِیْلًا ﴿١٠٦﴾ قُلْ اٰمِنُوْا بِهٖٓ اَوْ لَا

لوکاں ناں ٹھہر ٹھہر گے سناؤ ف٢٢٣ اور ہم نے اُسناں بتدریج (آہستہ آہستہ) اُتاریو ف٢٢٤ تم فرماؤ جے تم لوک اس ور ایمان آنو یا نہ

تُؤْمِنُوْا ؕ اِنَّ الَّذِیْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهٖٓ اِذَا یُتْلٰی عَلَیْهِمْ

آنوں ف٢٢٥ بیشک وہ جنہاں ناں اس گا اُترن توں پہلاں علم ملیو ف٢٢٦ جد ان گے سامنے پڑھیو جائے

یَخِرُّوْنَ لِلْاَذْقَانِ سُجَّدًا ﴿١٠٧﴾ وَّیَقُوْلُوْنَ سُبْحٰنَ رَبِّنَآ اِنْ

ٹھوڈی کے پہار سجدہ ماں چھڑ جائیں۔ اور کہیں پاک اے مہارو رب! بیشک

وقف لازم

ف٢١٤ کہ ان آیات دے میر وصدق تے میر وغیر مسحور ہونوں تے ان آیات گو خدا گی طرف دے ہونوں ظاہر ہے ف٢١٥ یوہ حضرت موسیٰ علیہ السلام گی طرف دے فرعون گا اس قول گو جواب ہے کہ اُس نے آپ ناں مسحور کہیو تھو مگر اُسگو قول نرو جوٹھ تے باطل تھو جسناں وہ خودی جانیں تھو مگر اُس گا عناد نے اُس دے کہوایو تے آپ گو ارشاد حق تے صحیح چنانچہ ویسو ہی واقع ہویو ف٢١٦ یعنی حضرت موسیٰ علیہ السلام ناں تے ان گی قوم ناں مصر گی ف٢١٧ تے حضرت موسیٰ علیہ السلام ناں تے ان گی قوم ناں ہم نے سلامتی عطا فرمائی ف٢١٨ یعنی مصر تے شام گی زمین ماں (خازن وقرطبی) ف٢١٩ یعنی قیامت ف٢٢٠ میدانِ محشر ماں فرِ سُعدا تے اشقیاناں ایک دوجا دے الگ الگ کردتو جائیگو ف٢٢١ شیاطین گا خلط دے محفوظ رہیو تے کسے تبدیلی ناں اُسماں راہ نہ تھایو۔ تبیان۔ ماں ایں کہ حق دے مراد سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی ذات مبارک ہے۔ فائدو آیتِ شریفہ گو یوہ جملو ہر ایک بیماری واسطے عمل مجرب ہے، مرض گی جگہ ور ہتھ رکھ گے پڑھ گے دم کیو جائے باذن اللہ بیماری دور ہو جائے۔ محمد بن سماک بیمار ہویا تاں ان گا متوسلین قارورو لے گے ایک نصرانی طبیب گے کول علاج واسطے گیا، راہ ماں ایک صاحب ملیا نہایت خوبصورت چہرہ تے لباس آلا ان گا جسمِ مبارک دے نہایت پاکیزہ خوشبو آرہی تھی اناں نے فرمایو کیاں چلیں؟ ان لوکاں نے کہیو ابن سماک گو قارورو دسن گے واسطے فلاں حکیم گے کول چلاں اناں نے فرمایو سبحان اللہ اللہ گا ولی واسطے اللہ گا دشمن دے مدد منگیں، قارورو چھینکو واپس جاؤ تے ان دے کہو کہ درد گی جگہ ور ہتھ رکھ گے پڑھ بِالْحَقِّ اَنْزَلْنٰهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَ یاہ فرما گے وہ بزرگ غائب ہو گیا۔ ان صاحباں نے واپس ہو گے ابن سماک دے واقعو بیان کیو اناں نے درد گی جگہ ہتھ رکھ گے یہ کلمات پڑھیا فوراً آرام ہو گیو تے حضرت ابن سماک نے فرمایو وہ بزرگ حضرت خضر علیہ السلام تھا ف٢٢٢ تریہاں (٢٣) سالاں ماں ف٢٢٣ تانجہ اس گا مضامین باآسانی سنن آلاں گا ذہن ماں بیس جائیں ف٢٢٤ حسب اقتضائے مصالح تے حوادث ف٢٢٥ تے اپنے واسطے آخر گی نعمت اختیار کرو یا جہنم گو عذاب ف٢٢٦ یعنی مومنین اہل کتاب جیہڑا رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی بعثت دے پہلاں انتظار تے تلاش ماں تھا حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی بعثت دے بعد شرف اسلام دے مشرف ہویا۔ جیسا کہ حضرت زید بن عمرو بن نفیل تے سلمان فارسی تے ابوذر وغیرہم رضی اللہ تعالیٰ عنہم اجمعین۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

كَانَ وَعْدُ رَبِّنَا لَمَفْعُوْلًا ﴿۱۰۸﴾ وَيَخِرُّوْنَ لِلْاَذْقَانِ يَبْكُوْنَ

مہارا رب گو وعدو پورو ہونو تھو ف۲۲۷ اور ٹھوڑی گے پہار چہرہ جائیں ف۲۲۸ اور روئیں

وَيَزِيْدُهُمْ خُشُوْعًا ﴿۱۰۹﴾ السجدة قُلِ ادْعُوا اللّٰهَ اَوِ ادْعُوا الرَّحْمٰنَ ؕ اَيًّا مَّا السجدۃ ۴

اور یوہ قرآن ان گا دِل گا خشوع ناں بدھائے ف۲۲۹ تم فرماؤ اللہ کہو یانویں رحمٰن کہو جو وی کہہ گے دعا کریں گا

تَدْعُوْا فَلَهُ الْاَسْمَآءُ الْحُسْنٰى ۚ وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتْ

سارا اُسے گا اچھاناں ایں ف۲۳۰ اور اپنی نماز نہ بہت آواز نال پڑھو اور نہ بالکل آہستہ

بِهَا وَابْتَغِ بَيْنَ ذٰلِكَ سَبِيْلًا ﴿۱۱۰﴾ وَقُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْ لَمْ

اور ان دواں گے درمیان رستو کڈھو ف۲۳۱ اور اس طرح کہو ساری تعریف اللہ گی جس نے

يَتَّخِذْ وَلَدًا وَّلَمْ يَكُنْ لَّهٗ شَرِيْكٌ فِي الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُنْ

اپنے واسطے بچہ نی اختیار فرمایا ف۲۳۲ اور بادشاہی ماں کوئے اُسکو شریک نی ف۲۳۳ اور کمزوری

لَّهٗ وَلِيٌّ مِّنَ الذُّلِّ وَكَبِّرْهُ تَكْبِيْرًا ﴿۱۱۱﴾ ع

نال کوئی اسگو حمایتی نی ف۲۳۴ اور اُسگی بڑائی (بڑائیں) بولن واسطے تکبیر کہو ف۲۳۵

سُوْرَةُ الْكَهْفِ مَكِّيَّةٌ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ اٰيَاتُهَا ۱۱۰ رُكُوْعَاتُهَا ۱۲ ۱۲ ع ۱۱ ۱۲

اللہ گاناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْٓ اَنْزَلَ عَلٰى عَبْدِهِ الْكِتٰبَ وَلَمْ يَجْعَلْ لَّهٗ

ساری خوبیں اللہ واسطے جس نے اپناں بندہ ف۲ ور کتاب اُتاری ف۳ اور اُساں کائے دی کمی کجی

ف۲۲۷ جو اس نے اپنی پہلی کتاباں ماں فرمایو تھو کہ نبی آخر الزماں محمد مصطفےٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں مبعوث فرماں گا ف۲۲۸ اپناں رب گے حضور عجز و نیاز تے نرم دلی نال ف۲۲۹ مسئلو: قرآن کریم گی تلاوت گے وقت رونوں مستحب ہے۔ ترمذی تے نسائی گی حدیث ماں ہے کہ وہ شخص جہنم ماں نہ جائیگو جیڑو خوفِ الٰہی نال روئے ف۲۳۰ شانِ نزول: حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو ایک رات حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے طویل سجدو کیو تے اپناں سجدہ ماں یا اللہ یا رحمٰن فرماتا رہیا ابوجہل نے سنیوں تے کہن لگو کہ (حضرت) محمد مصطفےٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ھمناں دے کئی معبوداں گا پوجن دے منع کریں مگر آپ دواں ناں پکاریں اللہ ناں تے رحمٰن ناں (معاذ اللہ) اس گا جواب ماں یاہ آیت نازل ہوئی تے دسیو گیو کہ اللہ تے رحمٰن دوئے ناں ایک ہی معبودِ برحق گا ایں خواہ کسے ناں نال پکارو۔ ف۲۳۱ یعنی درمیانی آواز نال پڑھو جساں مقتدی آسانی نال سن لیں۔ شانِ نزول: رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم مکہ مکرّمہ ماں جد اپناں اصحاب گی امامت فرمائیں تھا دے قرات بلند آواز نال فرمائیں تھا، مشرکین سن گے قرآن پاک ناں اس گا نازل فرمان آلا ناں جس ور نازل ہویو ان ساراں ناں گال کڈھیں تھا۔ اس ور یاہ آیتِ کریمہ نازل ہوئی ف۲۳۲ جیسو کہ یہود و نصاریٰ گو خیال ہے ف۲۳۳ جیسو کہ مشرکین کہیں ف۲۳۴ یعنی وہ کمزور نی کہ اُس ناں کسے حمایتی یا مددگار گی ضرورت ہوئے ف۲۳۵ حدیث شریف ماں ایں کہ قیامت گے دن جنت گی طرف سب دے پہلاں وہی بلایا جائیں گا جیڑا ہر حال ماں خدا گی حمد کریں ایک ہور حدیث ماں ایں کہ بہترین دعا اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ ہے تے بہترین ذکر لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ۔ (ترمذی) مسلم شریف گی حدیث ماں ایں اللہ تعالیٰ گے نزدیک چار کلمات بہت پیارا ایں۔ "لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ، اَللّٰهُ اَكْبَرُ، سُبْحَانَ اللّٰهِ، اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ" فائدو: اس آیت گوناں آیۃ العز ہے بنی عبد المطلب گا بچہ جد بولنوں شروع کریں تھا تو اناں ناں سب دے پہلاں یاہی آیت قُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْ الآیۃ سکھائی جائے تھی ف۱ اس سورت گوناں سورۂ کہف ہے، یاہ سورت مکی ہے اساں بارہ (۱۲) رکوع ایک سو دس (۱۱۰) آیات ایک ہزار پنج سو ستتر (۱۵۷۷) کلمہ تے چھ ہزار ترے سو سٹھ (۶۳۶۰) حرف ایں۔ ف۲ محمد مصطفےٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ف۳ یعنی قرآن پاک جیڑی اُس گی بہترین نعمت تے بنداں واسطے نجات تے کامیابی گو ذریعو ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

عِوَجًا ؕ﴿۱﴾ قَیِّمًا لِّیُنۡذِرَ بَاۡسًا شَدِیۡدًا مِّنۡ لَّدُنۡہُ وَ یُبَشِّرَ

رکھی ف۴ عدل آلی کتاب ف۵ جیہڑی اللہ گا سخت عذاب تو ڈرائے ایمانداراں ناں

الۡمُؤۡمِنِیۡنَ الَّذِیۡنَ یَعۡمَلُوۡنَ الصّٰلِحٰتِ اَنَّ لَہُمۡ اَجۡرًا حَسَنًا ۙ﴿۲﴾

جیہڑا نیک عمل کریں اُنہاں ناں اچھا ثواب گی بشارت دیے

مّٰکِثِیۡنَ فِیۡہِ اَبَدًا ۙ﴿۳﴾ وَّ یُنۡذِرَ الَّذِیۡنَ قَالُوا اتَّخَذَ اللّٰہُ وَلَدًا ٭﴿۴﴾

جسماں ہمیشہ رہیں گا اور اُنہاں ناں ف۶ ڈرائے جیہڑا کہیں جے اللہ نے اپنوں بچو بنایو

مَا لَہُمۡ بِہٖ مِنۡ عِلۡمٍ وَّ لَا لِاٰبَآئِہِمۡ ؕ کَبُرَتۡ کَلِمَۃً تَخۡرُجُ مِنۡ اَفۡوَاہِہِمۡ ؕ

اس وارہ ماں نہ اُنہاں ناں کوئی علم ایں اور نہ اُن گا باپ دادا ناں ف۷ کتنی بڑی گل اے جیہڑی ان گا منہ توں نکلی

اِنۡ یَّقُوۡلُوۡنَ اِلَّا کَذِبًا ﴿۵﴾ فَلَعَلَّکَ بَاخِعٌ نَّفۡسَکَ عَلٰۤی اٰثَارِہِمۡ اِنۡ

نرو چوٹھ بولیں۔ تو کدے تم اپنی جان نال نہ کھیڈ لیں اُن گے پچھے

لَّمۡ یُؤۡمِنُوۡا بِہٰذَا الۡحَدِیۡثِ اَسَفًا ﴿۶﴾ اِنَّا جَعَلۡنَا مَا عَلَی الۡاَرۡضِ زِیۡنَۃً

اس گا غم ماں جے اُنہاں نے ف۸ ایمان نی آنیوں ف۹ بیشک ہم نے زمین ناں سجایو

لَّہَا لِنَبۡلُوَہُمۡ اَیُّہُمۡ اَحۡسَنُ عَمَلًا ﴿۷﴾ وَ اِنَّا لَجٰعِلُوۡنَ مَا عَلَیۡہَا صَعِیۡدًا

جو کجھ اُس ور ہے ف۱۰ (اُس گے نال) تانجہ اُنہاں ناں آزمانواں کس گا کم بہتر ایں ف۱۱ اور بیشک جو کجھ اُس ور ہے ہم پٹ ترپٹ گے اُس ناں میدان

جُرُزًا ؕ﴿۸﴾ اَمۡ حَسِبۡتَ اَنَّ اَصۡحٰبَ الۡکَہۡفِ وَ الرَّقِیۡمِ ۙ کَانُوۡا مِنۡ

بنا چھڑاں گا ف۱۲ کیا تاں پتو اے جے پہاڑ گی پڑی اور جنگل گا کنارہ آلا ف۱۳ مہاری ایک

اٰیٰتِنَا عَجَبًا ﴿۹﴾ اِذۡ اَوَی الۡفِتۡیَۃُ اِلَی الۡکَہۡفِ فَقَالُوۡا رَبَّنَاۤ اٰتِنَا

عجیب نشانی تھا۔ جد اُنہاں نوجواناں نے ف۱۴ ایک غار ماں پناہ لئی فر بولیا اے میرا رب!

ف۴ لفظی، نہ معنوی نہ اس ماں اختلاف نہ تناقض، ف۵ کافراں ناں ف۶ کفار کے خالص جہالت نال یہ بہتان جائیں تے اسی باطل گل بکیں ف۸ یعنی قرآن شریف ور ف۹ اساں نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی دلی تسلی فرمائی گئی کہ تم ان بے ایماناں گا ایمان دے محروم رہن وراتناں زیادہ رنجیدہ تے غمگین نہ ہویو تے اپنی جان پاک ناں اس غم نال ہلاکت ماں نہ کھلو۔ ف۱۰ وہ بانویں حیوان ہوئیں یا نباتات یا معادن، یا انھار(۱) ف۱۱ تے کیڑو زہد اختیار کرے تے محرمات تے ممنوعات دے بچے ف۱۲ تے آبادھون دے بعد ویران کر چھڑاں گا۔ تے بناتات تے اشجار وغیرہ جیہڑیں چیز زینت گی تھیں ان بچوں کجھ باقی نہ رہے گو تاں دنیا گی ناپائیدار زینت ور نہ پلو تے ذیوانہ نہ ہو ف۱۳ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ رقیم اس وادی گو ناں ایں جسماں اصحاب کہف ایں آیت ماں ان اصحاب گی نسبت فرمایو کہ وہ ف۱۴ اپنی کافر قوم دے اپناں ایمان ناں بچان واسطے۔

(۱) نباتات، بیل بوٹا، معادن، کھانی، کان، انھار، نہر

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مِنْ لَّدُنْكَ رَحْمَةً وَّهَيِّئْ لَنَا مِنْ اَمْرِنَا رَشَدًا ﴿١٠﴾ فَضَرَبْنَا

ہم ناں اپنی طرفوں رحمت عطا فرما ف١۵ اور مہارا کم ماں مہارے واسطے راہ ملن گو انتظام فرما۔ تاں ہم نے

ف١۵ اور ہدایت تے نصرت تے رزق ومغفرت تے دشمناں دے امن عطا فرما ''اصحابِ کہف'' قوی ترین قول یوہ ہے کہ وہ ست حضرات تھا اگر چہ ان گا ناواں ماں کسے قدر اختلاف ہے لیکن حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنھما گی روایت ور جیہڑی خازن ماں ایں ان گا ناں یہ ایں (١) مکسلمینا (٢) یملیخا (٣) مرطونس (۴) بینونس (۵) ساریونس (٦) ذونوانس (٧) کشفیط تونس۔ تے ان گا کتا گوناں قطمیر ہے ''خواص'' یہ اسما لکھ گے دروازہ ور لادتا جائیں تاں مکان جلن سڑن دے محفوظ رہے، سرمایہ ور رکھ دتا جائیں تاں چوری نی ہوتی، کشتی یا جہاز ان گی برکت نال غرق نی ہوتو، نٹھو و شخص ان گی برکت نال واپس آجائے کسے جگہ اگ لگی ہوئے یہ اسمارگرامی کپڑاماں لکھ گے سٹ چھڑیا جائیں تاں وہ بجھ جائے، بچہ گارون، باری گا بخار، دردسر، ام الصبیان، خشکی تری گا سفر ماں جان ومال گی حفاظت، عقل گی تیزی، قیدیاں گی آزادی واسطے یہ اسمار گرامی لکھ گے تعویز بنا گے باں ماں بن لیا جائیں (جمل) ''واقعو'' حضرت عیسیٰ علیہ السلام گے بعد اہلِ انجیل گی حالت ابتر ہوگئی، وہ بت پرستی ماں مبتلا ہو یا تے دوجاں ناں وی بت پرستی ور مجبور کرن لگا ان ماں دقیانوس بادشاہ بڑو ظالم تھو جیہڑو کوئے بت پرستی ور راضی نی ہوئے تھو اسناں قتل کر چھڑے تھو اصحابِ کہف شہر افسوس گا شریفاں تے معزز لوکاں بچوں ایماندار لوک تھا دقیانوس گا ظلم وجبر دے اپنوں ایمان بچان واسطے نٹھا تے قریب گا ایک پہاڑ گا غار ماں جا بیٹھا، ات سو گیا ترے سو سال دے زیادہ عرصہ تک اسے حال ماں رہیا، بادشاہ ناں تلاش گے ذریعے پتو چلیو کہ وہ غار گے اندر ایں تو اُس نے حکم دتو کہ غار ناں ایک سنگین دیوار نال بند کر دتو جائے تانجہ وہ اس ماں مر جائیں تے وہی ان گی قبر بن جائے یا ہی انگی سزا ہے حکومت گا کارندہ بچوں یوہ کم جس گے سپرد کیو گیو وہ نیک آدمی تھو اُس نے ان اصحاب گا ناں تعداد پورو واقعو رنگ گی تختی ور کشید کرا گے ترامہ گا صندوق ماں دیوار گی بنیاد گے اندر محفوظ کر چھڑیو، یوہ وی بیان کیو گیو ہے کہ اسے طرح گی ایک تختی شاہی خزانہ ماں وی محفوظ کرادتی گئی، کجھ عرصہ بعد دقیانوس ہلاک ہوگیو، زمانہ گزریا، سلطنت بدلیں، تاں توڑی کہ ایک نیک بادشاہ فرماں روا ہو یو اُسگوناں بیدروس تھو جس نے اٹھاٹھ (٦٨) سال حکومت کی فر ملک ماں فرقہ بندی پیدا ہوئی تے کجھ لوک مرن دے بعد اٹھن تے قیامت آن گا منکر ہوگیا، باشاہ ایک تنہا مکان ماں بند ہو گیو تے اُس نے رو رو گے بارگاہ الٰہی ماں دعا کی کہ یارب کائے ایسی نشانی ظاہر فرما جس دے خلق ناں مرداں گا اٹھن تے قیامت ان گو یقین ہو جائے، اسے زمانہ ماں ایک شخص نے اپنی بکریاں واسطے آرام گی جگہ حاصل کی ان واسطے اسے غار ناں تجویز کیو تے ددیوار چھاڑ چھڑی، دیوار چھڑن دے بعد کجھ ایسی ہیبت طاری ہوئی کہ چھاڑن آلا نس گیا، اصحاب کہف بحکم الٰہی فرحاں وشاداں اٹھیا، چہرا کھلیا وا، طبیعت خوش، زندگی گی تروتازگی موجود ایک نے دوجاناں سلام کیو، نماز واسطے کھڑا ہوگیا۔ فارغ ہوگے یملیخا ناں کہیو کہ تم جاؤ دے بازار دے کجھ کھان واسطے لیاؤ تے یاہ خبر وی لیاؤ کہ دقیانوس گو مہار اوارہ ماں کے ارادو ہے؟ وہ بازار گیا تے شہر پناہ گا دروازہ ور اسلامی علامت دیکھی، نواں نواں لوک دیکھیا، اناں ناں حضرت عیسیٰ علیہ السلام گا ناں گی قسم کھاتاں سینوں، تعجب ہو یو کہ یوہ معاملو کے ہے۔ کل دے کوئے شخص اپنو ایمان ظاہر نی کر سکے تھو حضرت عیسیٰ علیہ السلام گو ناں لین نال قتل کر دتو جائے تھو اج اسلامی علامت شہر پناہ ور ظاہر ایں۔ لوک بے خوف تے بے خطر حضرت عیسیٰ علیہ السلام گا ناں گی قسم کھائیں فر آپ ہوٹل ور گیا روٹی خریدن واسطے اسناں دقیانوسی سکہ گور پیو دتو جسگو چلن صدیاں دے بند ہو گیو تھو تے اُسگو دیکھن آلو کوئے وی باقی نی رہیو تھو، بازار آلاں نے خیال کیو کہ کوئی پرانوں خزانوں ان گے ہتھ آ گیو ہے، اناں ناں پکڑ گے حاکم گے کول لے گیا، وہ نیک شخص تھو اُس نے وی ان دے دریافت کیو کہ خزانوں کِت ہے؟ اناں نے کہیو خزانوں کِتے نی یوہ رپیو مہار روا پنوں ایں حاکم نے کہیو یاہ گل کسے طرح قابلِ یقین نی۔ اس ماں جیہڑی سنہ موجود ہے وہ ترے سو سال دے زیادہ گی تے تم نوجوان ایں۔ ہم لوک بڈھاں ھاں، ہم نے دیے یوہ سکو کدے دیکھیو ہی نی، آپ نے فرمایو ہوں جو کجھ دریافت کروں ٹھیک ٹھیک دسیو سارو مسئلو حل ہو جائے گو۔ یاہ دسو کہ دقیانوس بادشاہ کس حال تے خیال ماں ایں؟ حاکم نے کہیو اج روئے زمین ور اس ناں گو کوئے بادشاہ نی، سیکڑاں سال گزر گیا جد ایک بے ایمان بادشاہ اس ناں گو گزریو ہے، آپ نے کہیو کل ہی دے ہم اُس گا خوف دے جان تے ایمان بچان واسطے نسیا تھا میرا ساتھی قریب گا پہاڑ گا ایک غار ماں پناہ گزیں ایں چلو ھوں تمناں ان دے ملا چھڑوں حاکم تے شہر گا معزز عمائدین تے خلق کثیر ان گے نال غار گے کول پہچیا۔ اصحاب کہف یملیخا گا انتظار ماں تھا کثیر لوکاں گا اُن گی آواز تے کیڑ سن گے سمجھیا کہ یملیخا پکڑیو گیو تے دقیانوس گی فوج مہاری جستجو ماں آ رہی ہے اللہ تعالیٰ گی حمد تے شکر کرن لگا۔ اتنا ماں یہ لوگ پہچیا۔ یملیخا نے تمام قصو سنایو، ان حضرات نے سمجھ لیو کہ ہم بحکم الٰہی اتناں طویل زمانہ ماں ستا رہیا۔ تے ہون تاں اٹھالیا گیا کہ لوکاں واسطے بعد موت زندہ کیا جان گی دلیل تے نشانی ہنان، حاکم غار گا سرا ور پہچیو تو اُس نے ترامہ گو صندوق دیکھیو اسناں کھولیو تاں تختی برآمد ہوئی اُس تختی ماں ان اصحاب گا ناں تے ان گا کتا گو ناں لکھیو و تھو، یوہ وی لکھیو کہ یا جماعت اپنا دین گی حفاظت واسطے دقیانوس کا ڈر دے اس غار ماں پناہ گزین ہوئی ہے دقیانوس نے خبر پا گے ایک دیوار نال اناں ناں غار ماں بند کرن گو حکم جاری کیو۔ ہم یاہ تفصیل تاں لکھاں کہ جد کدے وی غار کھلے تاں لوک اس حال ور مطلع ہو جائیں۔ یاہ تختی پڑھ گے سب ناں تعجب ہو یو تے لوک اللہ تعالیٰ گی حمد وثنا کرن لگا کہ اُس نے ایسی نشانی ظاہر فرما چھڑی کہ جس دے موت گے بعد اٹھن گو یقین حاصل ہو گیو۔ حاکم نے اپناں بادشاہ بیدروس ناں واقعہ گی اطلاع دتی وہ امرا تے عمائدین نال لے گے حاضر ہو یو تے سجدہ شکرِ الٰہی ادا کیو کہ اللہ تعالیٰ نے اُسگی دعا قبول فرمائی۔ اصحاب کہف نے بادشاہ نال معانقو (گالملیں) کیو تے فرمایو ہم تمناں اللہ تعالیٰ گے سپرد کراں، السلام علیک ورحمۃ اللہ برکاتہ، اللہ تعالیٰ تیری تے تیرا ملک گی حفاظت فرمائے تے جن والس گا شر دے بچائے بادشاہ کھڑو ہی تھو کہ وہ حضرات اپنی خواب گاھاں گی طرف واپس ہو گے مصروف خواب ہو گیا تے اللہ تعالیٰ نے اناں ناں وفات دے چھڑی بادشاہ نے سال گا صندوق ماں ان گا اجساد (جسماں) ناں محفوظ فرمایو تے اللہ تعالیٰ نے رعب نال ان گی حفاظت فرمائی کہ کسے گی مجال نی کہ اُت پہنچ سکے۔ بادشاہ نے سر غار مسجد ہنان گو حکم دتو تے ایک خوشی گو دن مقرر کیو کہ ہر سال لوک عید گی طرح ات آیا کریں (خازن) مسئلو: س دے معلوم ہو یو کہ صالحین ماں عرس گو معمول زمانہ قدیم دے اے

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

عَلٰٓى اٰذَانِهِمْ فِى الْكَهْفِ سِنِيْنَ عَدَدًا ۝١١ ثُمَّ بَعَثْنٰهُمْ لِنَعْلَمَ
اُس غار ماں اُن گا کناں ور چند سال تھپکی ماری ف۱۶ فر ہم نے اُنہاں ناں جگایو
ع ۱۲/۱۳ اَىُّ الْحِزْبَيْنِ اَحْصٰى لِمَا لَبِثُوْٓا اَمَدًا ۝١٢ نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ
جے دیکھیں ف۱۷ دواں ٹولاں بچوں کہڑو اُن گی ات ٹھہرن گی مدت ناں صحیح دَسے۔ ہم اُن گو صحیح صحیح حال
نَبَاَهُمْ بِالْحَقِّ ؕ اِنَّهُمْ فِتْيَةٌ اٰمَنُوْا بِرَبِّهِمْ وَزِدْنٰهُمْ هُدًى ۝١٣ وَّرَبَطْنَا
تماناں سناں واں۔ وہ کجھ جو ان تھا جیڑا اپناں رب ور ایمان لے آیا اور ہم نے انگی ہدایت ماں بادھو کیو اور ہم نے ان گا
عَلٰى قُلُوْبِهِمْ اِذْ قَامُوْا فَقَالُوْا رَبُّنَا رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ لَنْ
دِل ماں ہمت پیدا کی جد ف۱۸ وہ کھل گے بولیا مہارو رب ایک اے جیڑو زمین و آسمان گو رب اے ہم اُس تو سوا کسے ناں
نَّدْعُوَا۟ مِنْ دُوْنِهٖٓ اِلٰهًا لَّقَدْ قُلْنَآ اِذًا شَطَطًا ۝١٤ هٰٓؤُلَآءِ قَوْمُنَا
معبود نی منتا، جے ایسا کراں تو یو ضرور حد تو بدھن آلو کم ایں۔ یاہ جیڑی مہاری قوم ایں
اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِهٖٓ اٰلِهَةً ؕ لَوْلَا يَاْتُوْنَ عَلَيْهِمْ بِسُلْطٰنٍۭ بَيِّنٍ ؕ فَمَنْ
اس نے خدا توں بغیر معبود بنایاوا ایں کیوں نی آنتا اُن ور کائے واضح دلیل (یاسند) اُس توں بدھ گے
اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا ۝١٥ وَاِذِ اعْتَزَلْتُمُوْهُمْ وَمَا
ظالم کہڑو اے جیڑو اللہ ور جھوٹھ بنائے ف۱۹ اور جد تم ان توں اور جنہاں ناں وہ
يَعْبُدُوْنَ اِلَّا اللّٰهَ فَاْوٗٓا اِلَى الْكَهْفِ يَنْشُرْ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِّنْ
خدا توں بغیر پوجیں ساراں تو الگ ہوگے غار ماں پناہ لے لیو تاں تھارو رب تھارے واسطے
رَّحْمَتِهٖ وَيُهَيِّئْ لَكُمْ مِّنْ اَمْرِكُمْ مِّرْفَقًا ۝١٦ وَتَرَى الشَّمْسَ اِذَا
اپنی رحمت پھیلا چھوڑے گو اور تھارا کم ماں آسانی کو سامان بنا چھوڑے گو اور اے محبوب! تم دینہہ ناں دیکھو
طَلَعَتْ تَّزٰوَرُ عَنْ كَهْفِهِمْ ذَاتَ الْيَمِيْنِ وَاِذَا غَرَبَتْ تَّقْرِضُهُمْ
جد نکلے دے اُن گا غار توں بچی بکھی تو نکل جائے اور جد ڈبے تے کھبی بکھی

ف۱۶ یعنی اناں ناں ایسی نیند سلا چھوڑیو کہ کوئے آواز بیدار نہ کر سکے۔ ف۱۷ کہ اصحاب کہف گا ف۱۸ دقیانوس بادشاہ گے سامنے ف۱۹ تے اُس گے واسطے شریک تے اولاد ٹھہرائے فراناں نے آپسماں ایک دوجاناں کہیو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ذَاتَ الشِّمَالِ وَهُمْ فِیْ فَجْوَةٍ مِّنْهُ ؕ ذٰلِكَ مِنْ اٰيٰتِ اللّٰهِ ؕ مَنْ

چھپ گے ڈوبے ف۲۰ حالانکہ وہ غار کھلا میدان ماں ایں ف۲۱ یاہ اللہ گی نشانیاں بچوں ایں جساں

يَّهْدِ اللّٰهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ ۚ وَمَنْ يُّضْلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهٗ وَلِيًّا

اللہ ہدایت دیے وہی ہدایت ور آئے اور جس ناں وہ گمراہ کرے دے ہرگز اُسگو کوئی حمایتی اور ہدایت دین آلو

مُّرْشِدًا ۝۱۷ ع وَتَحْسَبُهُمْ اَيْقَاظًا وَّهُمْ رُقُوْدٌ ۖ ق وَّنُقَلِّبُهُمْ ذَاتَ الْيَمِيْنِ ع ۵ ۱۴

نی۔ اور تم اُناں ناں جاگتا سمجھو اور وہ ستاوا ایں ف۲۲ اور ہم انگا سجے کھبے پاس پرتاں

وَذَاتَ الشِّمَالِ ۖ ق وَكَلْبُهُمْ بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيْدِ ؕ لَوِ اطَّلَعْتَ

ف۲۳ اور ان گو کتو اپنی دوئے بہاں پھیلا گے غار گا بُوا ماں ف۲۴ ایں اے سُنن آلیا!

عَلَيْهِمْ لَوَلَّيْتَ مِنْهُمْ فِرَارًا وَّلَمُلِئْتَ مِنْهُمْ رُعْبًا ۝۱۸ وَكَذٰلِكَ

کدے توں اُنہاں ناں مڑ گے دیکھے تاں اُنہاں توں پٹھ موڑ گے نسے اُن گی ہیبت ناں ڈرجائے ف۲۵ اور اِسے طرح

بَعَثْنٰهُمْ لِيَتَسَآءَلُوْا بَيْنَهُمْ ؕ قَالَ قَآئِلٌ مِّنْهُمْ كَمْ لَبِثْتُمْ ؕ قَالُوْا

ہم نے اُنہاں ناں جگایو ف۲۶ جے آپس ماں ایکن دوجا توں حال پچھیں ف۲۷ اُنہاں بچوں ایک کہن آلو بولیو ف۲۸ تم ات کتنی دیر رہیا ایں کجھ بولیا

لَبِثْنَا يَوْمًا اَوْ بَعْضَ يَوْمٍ ؕ قَالُوْا رَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِمَا لَبِثْتُمْ ؕ فَابْعَثُوْٓا

ایک دن یا دن توں وی کہٹ ف۲۹ دوجا بولیا تھارو رب بہتر جانیں جے تم کتنا رہیا ف۳۰ تو اپنے بچوں

اَحَدَكُمْ بِوَرِقِكُمْ هٰذِهٖٓ اِلَى الْمَدِيْنَةِ فَلْيَنْظُرْ اَيُّهَآ اَزْكٰى طَعَامًا

ایکن ناں یاہ چاندی لے گے ف۳۱ شہر ماں پیجو۔ فر وہ غورناں دیکھے جے اُت کہڑو کھانو زیادہ سُتھرو اے ف۳۲

فَلْيَاْتِكُمْ بِرِزْقٍ مِّنْهُ وَلْيَتَلَطَّفْ وَلَا يُشْعِرَنَّ بِكُمْ اَحَدًا ۝۱۹ اِنَّهُمْ

تانجہ اُس بچوں تھارے کھان واسطے آنیں اور اُسناں چاہیئے جے نرمی کرے اور کسے ناں وی تھاری اطلاع نہ دیکے۔ بیشک

ف۲۰ یعنی اناں ور ساری دھاڑی چھاں رہے دینہ چڑھن دے لے گے ڈبن تک کسے وقت وی تپ گی گرمی اناں تک نی پہنچی ف۲۱ تے تازہ ہوا اناں ناں پہچیں ف۲۲ کیونکہ ان گی اکھ کھلی ایں ف۲۳ سال ماں ایک مرتبہ دسویں محرم گے دن ف۲۴ جد پاسو پرتیں وہ وی پاسو پرت لیئے، فائدہ تفسیر ثعلبی ماں ایں کہ جیہڑو کوئی ان کلمات وَكَلْبُهُمْ بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيْدِ ناں لکھ گے اپنے کول رکھے کتا کی تکلیف دے امن ماں رہے ف۲۵ اللہ تعالیٰ نے ایسی ہیبت نال ان گی حفاظت فرمائی ہے کہ ان تک کوئے جانی سکتو۔ حضرت معاویہ جنگ روم گے وقت کہف گی طرف گزریا تو اناں نے اصحاب کہف ور داخل ہونو چاہیو، حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے اناں ناں منع فرمایو تے یاہ آیت پڑھی فر ایک جماعت حضرت امیر معاویہ گا حکم نال داخل ہوئی تو اللہ تعالیٰ نے ایک ایسی ہوا چلائی کہ سب جل گیا ف۲۶ ایک مدتِ دراز گے بعد ف۲۷ اللہ تعالیٰ گی قدرت عظیمہ دیکھ گے ان گو یقین زیادہ ہوئے تے وہ اسگی نعمتاں گو شکر ادا کریں ف۲۸ یعنی مکسلمینا جیہڑا ان سب دے بڑا تے ان گا سردار ایں ف۲۹ کیونکہ وہ غار ماں دینہ چڑھتے داخل ہوا تھا تے جد اُٹھیا تاں دیہہ ڈبن آلو تھو اس دے اناں نے انداز ولایو کہ یوہ وہی دن ایں۔ مسئلو: اس دے ثابت ہویو کہ اجتہاد جائز تے ظنِ غالب گی بنا ور قول کرنوں درست ہے ف۳۰ اناں ناں یا دے الہام نال معلوم ہو دیو کہ مدتِ دراز گزر گئی ہے یا اناں ناں کجھ ایسا دلائل و قرائن ملیا جیسو کہ بالاں تے نواں گو ودھ جانوں اس دے اناں نے یوہ خیال کیو کہ عرصو بہت ہو چکو ہے۔ ف۳۱ یعنی دقیانوسی سکہ گا روپیہ جیہڑا کہر دے نال لے گے آیا تھا تے سوتے وقت اپنے سرہانے رکھ لیا تھا۔ مسئلو: اس دے معلوم ہو یو کہ مسافر ناں سفر خرچ نال رکھنوں توکل گے خلاف نی مگر پر وسو خداوند قدوس ور رکھنوں چاہیئے ف۳۲ تے اُسناں حرمت گو شبہ نہ ہوئے۔

نصف القرآن باعتبار عدد الحروف بان التاء بعد الياء من النصف الاول والثانية من النصف الآخر ۱۲ نصف

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اِنْ يَّظْهَرُوْا عَلَيْكُمْ يَرْجُمُوْكُمْ اَوْ يُعِيْدُوْكُمْ فِيْ مِلَّتِهِمْ وَلَنْ

کدے وہ تمناں جان لیں گا تاں تھارے ور پتھراؤ کریں گا ف٣٣ یا تمناں اپناں دین ماں ف٣٤ پھیرلیں گا اورکدے ایسو ہو گیو تاں

تُفْلِحُوْٓا اِذًا اَبَدًا ﴿٢٠﴾ وَكَذٰلِكَ اَعْثَرْنَا عَلَيْهِمْ لِيَعْلَمُوْٓا اَنَّ وَعْدَ

تھارو کدے وی بھلونی ہوسیں اور اِسے طرح ہم نے ان گی اطلاع کرچھڑی ف٣٥ جے لوک جان جائیں ف٣٦ جے اللہ گو وعدو

اللّٰهِ حَقٌّ وَّاَنَّ السَّاعَةَ لَا رَيْبَ فِيْهَا ۚ اِذْ يَتَنَازَعُوْنَ بَيْنَهُمْ اَمْرَهُمْ

سچو اے اور قیامت ماں کجھ شک نی، جد وہ لوک اُن گا معاملہ ماں آپس ماں جگڑو کرن لگ گیا ف٣٧

فَقَالُوا ابْنُوْا عَلَيْهِمْ بُنْيَانًا ۭ رَبُّهُمْ اَعْلَمُ بِهِمْ ۭ قَالَ الَّذِيْنَ غَلَبُوْا

تو بولیا اِن گا غار ور کائے عمارت بناؤ انگو رب انہاں ناں خوب جانیں، وہ بولیا جیڑا اس کم ماں غالب

عَلٰٓي اَمْرِهِمْ لَنَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِمْ مَّسْجِدًا ﴿٢١﴾ سَيَقُوْلُوْنَ ثَلٰثَةٌ رَّابِعُهُمْ

ہویا تھا ف٣٨ قسم اے جے ہم دے ان ور مسجد بناں گا ف٣٩ ہون کہیں گا ف٤٠ وہ ترے چوتھو انگو

كَلْبُهُمْ ۚ وَيَقُوْلُوْنَ خَمْسَةٌ سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ رَجْمًۢا بِالْغَيْبِ ۚ وَيَقُوْلُوْنَ

کُتو اور کجھ کہیں گا پنج تھا چھیموں اُن گو کُتو دیکھن توں بغیر ہوا ماں پتھر پھینکیں اور ف٤١ کجھ کہیں گا

سَبْعَةٌ وَّثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْ ۭ قُلْ رَّبِّيْٓ اَعْلَمُ بِعِدَّتِهِمْ مَّا يَعْلَمُهُمْ اِلَّا

ست ہیں ف٤٢ اور اٹھووں انگو کُتو تم فرماؤ میرو رب انگی تعداد ناں بہتر جانے ف٤٣ انہاں ناں نی جانتا مگر تھوڑا ہی

قَلِيْلٌ ڛ فَلَا تُمَارِ فِيْهِمْ اِلَّا مِرَاۗءً ظَاهِرًا ۠ وَّلَا تَسْتَفْتِ فِيْهِمْ مِّنْهُمْ

ف٤٤ تو ان گا وارہ ماں ف٤٥ بحث نہ کرو مگر اتنی بحث جتنی ظاہر ہوگئی ف٤٦ اور اُن گا ف٤٧ وارہ ماں کسے کتابی ناں

اَحَدًا ﴿٢٢﴾ وَلَا تَقُوْلَنَّ لِشَايْءٍ اِنِّىْ فَاعِلٌ ذٰلِكَ غَدًا ﴿٢٣﴾ اِلَّآ اَنْ يَّشَاۗءَ ع ١٥

ہرگز کجھ نہ پچھو۔ اور کدے وی کسے چیز وارے نہ کہیو جے ہوں اُسناں کل کروں گو۔

ف٣٣ تے بری طرح قتل کرینگا ف٣٤ یعنی جبر و ستم نال کفری ملت ماں ف٣٥ لوکاں ناں دقیانوس گا مرن تے ایک مدّت گزرن دے بعد ف٣٦ تے بیدروس بادشاہ گی قوم ماں جیڑا لوک مرن دے بعد زندہ ہون گو انکار کریں اناں ناں معلوم ہوجائے ف٣٧ یعنی ان گی وفات گے بعد ان گے کول عمارت بنان ماں ف٣٨ یعنی بیدروس بادشاہ تے اس گا ساتھی ف٣٩ جس ماں مسلمان نماز پڑھیں تے ان گا قرب دے برکت حاصل کریں (مدارک) مسئلو: اس دے معلوم ہویو کہ بزرگاں گا مزار گے کول مسجد تعمیر کرنیں اھلِ ایمان گو پرانوں طریقو ہے تے قرآن پاک ماں اس گو ذکر فرمانوں تے اس ناں منع نہ کرنوں اس عمل گا درست ہون گی قوی ترین دلیل ہے۔ مسئلو: اس دے یوہ وی معلوم ہویو کہ بزرگاں گا دربار ماں برکت حاصل ہوئے اسے واسطے اھلُ اللہ گا مزرات ور لوک حصولِ برکت واسطے جاتا رہیں تے اسے واسطے قبراں گی زیارت سنّت تے موجب ثواب ہے ف٤٠ نصرانی۔ جیسو کہ ان بچوں سید تے عاقب نے کہیو ف٤١ جیڑ ی بے معلوم دے کہہ چھڑی کسے طرح صحیح نی ہوسکتی ف٤٢ تے یاہ کہن آلا مسلمان ایں اللہ تعالیٰ نے ان گا قول ناں قائم تے ثابت رکھیو کیونکہ اناں نے جو کجھ کہیو وہ نبی علیہ السلام دے علم حاصل کر گے کہیو ف٤٣ کیوں کہ جاناں گی تفصیل تے کائناتِ ماضیہ تے مستقبلہ (گزریں دیں تے آن آلیں مخلوقات) گو علم اللہ تعالیٰ ہی ناں ایں۔ یا جناں وہ عطا فرمائے ف٤٤ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنھما نے فرمایو کہ ہوں اناں ہی قلیلاں بچوں ہاں جناں ناں آیت ماں مستثنیٰ فرمایو ف٤٥ اھلِ کتاب دے ف٤٦ تے قرآن پاک ماں نازل فرمادتی گئی تم اتناں ہی ور اکتفا فرماؤ تے اس معاملہ ماں یہودیاں گا جہل گا اظہار گے پچھے نہ پوؤ۔ ف٤٧ یعنی اصحاب کہف گے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اللّٰہُ ۫ وَاذْکُرْ رَّبَّکَ اِذَا نَسِیْتَ وَقُلْ عَسٰٓی اَنْ یَّہْدِیَنِ رَبِّیْ لِاَقْرَبَ

مگریا جے اگر اللہ چاہے ف۴۸ اور اپناں رب ناں یاد کر جد پُل جائے ف۴۹ اور اس طرح کہو قریب ہے جے میرو رب مناں اس ف۵۰ تو زیادہ نزدیک دے سدھو رستو

مِنْ ہٰذَا رَشَدًا ﴿۲۴﴾ وَلَبِثُوْا فِیْ کَہْفِہِمْ ثَلٰثَ مِائَۃٍ سِنِیْنَ

دے گو ف۵۱ اور وہ اپناں غار ماں ترے سو نو سال رہیا ف۵۲

وَازْدَادُوْا تِسْعًا ﴿۲۵﴾ قُلِ اللّٰہُ اَعْلَمُ بِمَا لَبِثُوْا ۚ لَہٗ غَیْبُ السَّمٰوٰتِ

فرماؤ اللہ چنگی طرح جانے وہ کتنی دیر ریہا ف۵۳ اُسے ناں شوب دیں زمین و آسمان ... گا

وَالْاَرْضِ ؕ اَبْصِرْ بِہٖ وَاَسْمِعْ ؕ مَا لَہُمْ مِّنْ دُوْنِہٖ مِنْ وَّلِیٍّ ۫ وَّلَا یُشْرِکُ

سارا غیب وہ کے کجھ دیکھے تے کے کجھ سنیں ف۵۴ اُس توں بغیر انگو کوئی ف۵۵ مددگار نی اور وہ اپناں

فِیْ حُکْمِہٖٓ اَحَدًا ﴿۲۶﴾ وَاتْلُ مَآ اُوْحِیَ اِلَیْکَ مِنْ کِتَابِ رَبِّکَ ۚۛ لَا مُبَدِّلَ

حکم ماں کسے ناں شریک نی بناتو اور تلاوت کرو اپناں رب گی کتاب گی ف۵۶ جیہڑی تھارے ور وحی ہوئی اُسگی گلاں ناں کوئے تبدیل کرن

لِکَلِمٰتِہٖ ۚ۫ وَلَنْ تَجِدَ مِنْ دُوْنِہٖ مُلْتَحَدًا ﴿۲۷﴾ وَاصْبِرْ نَفْسَکَ مَعَ

آلو نی ف۵۷ اور ہرگز تمناں اُس توں بغیر پناہ نہ تھائیگی۔ اپنی جان ناں ان تو مانوس رکھو

الَّذِیْنَ یَدْعُوْنَ رَبَّہُمْ بِالْغَدٰوۃِ وَالْعَشِیِّ یُرِیْدُوْنَ وَجْہَہٗ وَلَا تَعْدُ

جیہڑا صبح شام اپناں رب ناں یاد کریں اُسگی رضا چاہیں ف۵۸ اور تھاریں

عَیْنٰکَ عَنْہُمْ ۚ تُرِیْدُ زِیْنَۃَ الْحَیٰوۃِ الدُّنْیَا ۚ وَلَا تُطِعْ مَنْ اَغْفَلْنَا

اکھ اُنہاں ناں چھوڑ گے کسے دُوجا ور نہ پوئیں کیا تم دنیا گی زندگی گو شنگار چاہیں؟ اور اُسگو کہن نہ منوں جسگو دل ہم نے اپنی

ف۴۸ یعنی جد کسے کم گو ارادو ہوئے تاں یوہ کہنوں چاہیے کہ اِنْ شَاءَ اللہ ایسو کروں گو، بغیر اِنْ شَاءَ اللہ گے نہ کہے۔ شانِ نزول: اہلِ مکہ نے رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے جد اصحاب کہف گو حال دریافت کیو تھو تاں حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو کل دسوں گو۔ تے اِنْ شَاءَ اللہ نی فرمایو تھو کئی روز وحی نی آئی فر یاہ آیت نازل ہوئی ف۴۹ یعنی اگر اِنْ شَاءَ اللہ کہنوں یاد نہ رہے تو جد یاد آئے کہہ لئے۔ حسن رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو جد تک اس مجلس ماں رہے اس آیت گی تفسیراں ماں کئی قول ایں بعض مفسرین نے فرمایو معنیٰ یہ ایں کہ اگر کسے نماز ناں پُل گیو تاں یاد آتاں ہی ادا کرے (بخاری و مسلم) بعض عارفین نے فرمایو مطلب یوہ ہے کہ اپناں رب ناں یاد کر جد تو اپناں آپناں پُل جائے کیونکہ ذکر گو کمال یو ہی ہے کہ ذاکر مذکور ماں فنا ہو جائے

ذکر و ذاکر محو گر دو بالتمام ÷ جملگی مذکور ماند والسلام

ف۵۰ اصحاب کہف گا واقعہ گا بیان تے اس گی خبر دین ف۵۱ یعنی ایسا معجزات عطا فرمایا جیہڑا میری نبوت ور اس دے وی زیادہ ظاہر دلالت کریں جیسا کہ انبیاء سابقین گا احوال گا بیان تے غیب گا علم تے قیامت تک پیش آن آلا حوادث و وقائع گا بیان تے چن گا دو ٹکڑا کرناں تے حیوانات تے پتھراں دے اپنی نبوت گی گواہی دوانی وغیرہ (خازن وجمل) ف۵۲ تے اگر وہ اس مدت ماں جھگڑو کریں تاں ف۵۳ اسے گو فرمانوں حق ہے۔ شانِ نزول: نجران گا نصرانیاں نے کہیو ترے سو سال دے ٹھیک ہے تے نو گی زیادتی کیسی ہے اسگو ہمناں علم نی اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی ف۵۴ کوئے ظاہر تے کوئے باطن اس دے چھپیو نی ف۵۵ آسمان تے زمین آلاں گو ف۵۶ یعنی قرآن شریف ف۵۷ تے ہور کسے ناں اس گا تبدیل تے تغیر گی قدرت نی ف۵۸ یعنی اخلاص گے نال ہر وقت اللہ تعالیٰ گی طاعت ماں مشغول رہیں۔ شانِ نزول: سرداران کفار گی ایک جماعت نے سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے عرض کی کہ ہمناں غریباں تے شکستہ حالاں گے نال بیٹھتاں شرم آئے اگر تم اناں ناں اپنی صحبت دے جدا کر چھڑیں تاں ہم اسلام لے آں تے مہارا اسلام لیان نال ہوا لوک وی بہت زیادہ اسلام لیا ئیں گا۔ اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

قَلْبَهُ عَن ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا ﴿٢٨﴾ وَقُلِ الْحَقُّ
یاد توں غافل کیو وو ہے اور وہ اپنی خواہش گے پچھے چلے اور اُسگو کم حد تو بدھ گیو اور تم فرماؤ جے حق تھارا
مِن رَّبِّكُمْ فَمَن شَاءَ فَلْيُؤْمِن وَمَن شَاءَ فَلْيَكْفُرْ إِنَّا أَعْتَدْنَا
رب گی طرفوں ایں ف۵۹ جیڑو چاہے ایمان آنیں اور جیڑو چاہے کفر کرے ف۶۰ بیشک ہم نے
لِلظَّالِمِينَ نَارًا أَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا وَإِن يَسْتَغِيثُوا يُغَاثُوا
ظالماں ف۶۱ واسطے واہ اگ تیار کر گے رکھی وی اے جسگی دیوار اُنہاں ناں کہیر لیں گیں اور کدے ف۶۲ پانی واسطے فریاد کریں تاں اُنگی فریادرسی ہوئیگی
بِمَاءٍ كَالْمُهْلِ يَشْوِي الْوُجُوهَ بِئْسَ الشَّرَابُ وَسَاءَتْ مُرْتَفَقًا ﴿٢٩﴾
اُس ابلیاوا پانی گے نال جیڑو ان گا منھ پن چھڑے گو کتنو بُرو پینو ایں ف۶۳ اور دوزخ کتنی بُری رہن گی جگہ
إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ
بیشک جنہاں نے ایمان آنیوں اور نیک عمل کیا ہم اُن گو اجر ضائع نی کرتا جن گا کم
عَمَلًا ﴿٣٠﴾ أُولَٰئِكَ لَهُمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ
چنگا ایں ف۶۴ اُن گا بسن واسطے باغ ایں جن گے ہیٹھوں نہر نکلیں اُنہاں ناں
فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِن ذَهَبٍ وَيَلْبَسُونَ ثِيَابًا خُضْرًا مِّن سُندُسٍ
اُساں سونا گا کنگن پہنایا جائیں گا ف۶۵ اور سبز کپڑا لان واسطے اور
وَإِسْتَبْرَقٍ مُّتَّكِئِينَ فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ نِعْمَ الثَّوَابُ وَحَسُنَتْ
اُن تختاں ور تکیا لاگے ف۶۶ کتنوں اچھو ثواب اور جنت کتنی سوہنی
مُرْتَفَقًا ﴿٣١﴾ وَاضْرِبْ لَهُم مَّثَلًا رَّجُلَيْنِ جَعَلْنَا لِأَحَدِهِمَا جَنَّتَيْنِ
آرام گی جگہ اے، اور ان گے سامنے دواں مرداں گو حال بیان فرماؤ ف۶۷ جے اُن بچوں ایکن ناں ف۶۸ ہم نے انگوراں گا
مِنْ أَعْنَابٍ وَحَفَفْنَاهُمَا بِنَخْلٍ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمَا زَرْعًا ﴿٣٢﴾ كِلْتَا
دو باغ دتا اور اُنہاں ناں کھجوراں نال ٹک لیو اور ان گے درمیان کھیتی رکھی ف۶۹ دوئے باغ

ف۵۹ یعنی اُس گی توفیق دے تے حق و باطل ظاہر ہو گیو ہے ہوں دے مسلماناں ناں ان گی غربت گی وجہ دے تھاری دل جوئی واسطے اپنی مجلس مبارک دے جدائی کر سکتو ف۶۰ اپناں انجام تے آخری ٹھکانہ ناں سوچ لئے تے سمجھ لئے کہ ف۶۱ یعنی کافراں ف۶۲ پیاس گی شدت نال ف۶۳ اللہ گی پناہ۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو وہ غلیظ پانی ایں روغن زیتون گی تلچھٹ گی طرح۔ ترمذی گی حدیث ماں ایں کہ جدو وہ مُنھ گے قریب کیو جائیگو تو مُنھ گی کھل اس نال سڑ گے چھڑ جائیگی۔ بعض مفسرین گو قول ہے کہ وہ گالیو وو پتل ہے ف۶۴ بلکہ اناں ناں ان گی نیکیاں گی جزا دیاں ف۶۵ ہر جنتی ناں ترے ترے کنگن پہنایا جائیں گا سونا، چاندی تے موتیاں گا صحیح حدیث شریف ماں ایں وضو گو پانی جت جت پہچے وہ تمام اعضاء بہشتی زیوراں گے نال آراستہ کیا جائیں گا ف۶۶ شاہانہ شان و شوکت گے نال ہوئیں گا ف۶۷ کہ کافر تے مومن اس ماں غور کر گے اپناں اپناں انجام تے ٹھکانہ سمجھیں تے ان دواں مرداں گو حال یوہ ہے ف۶۸ یعنی کافرناں ف۶۹ یعنی اناں ناں نہایت بہترین ترتیب گے نال مرتب کیو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الْجَنَّتَيْنِ اٰتَتْ اُكُلَهَا وَلَمْ تَظْلِمْ مِّنْهُ شَيْـًٔا ۙ وَّفَجَّرْنَا خِلٰلَهُمَا نَهَرًا ۙ ﴿٣٣﴾

اپنو پھل لے آیا اور اُساں کائے کمی نہ دتی ف٧٠ اور دواں گے بشکار ہم نے نہر جاری فرمائی۔

وَّكَانَ لَهٗ ثَمَرٌ ۚ فَقَالَ لِصَاحِبِهٖ وَهُوَ يُحَاوِرُهٗٓ اَنَا اَكْثَرُ مِنْكَ مَالًا

اور اُس گے ف٧١ کول پھل تھا تاں ف٧٢ اپناں ساتھی نا کہن لگو اور وہ اس گے نال بحث تکرار کرے تھو ف٧٣ ہوں تیرا توں مال ماں زیادہ ہوں

وَّاَعَزُّ نَفَرًا ﴿٣٤﴾ وَدَخَلَ جَنَّتَهٗ وَهُوَ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهٖ ۚ قَالَ مَآ اَظُنُّ اَنْ

اور آدمیاں گی وی طاقت مناں زیادہ اے ف٧٤ اور اپناں باغ ماں گیو ف٧٥ اپنی جان ور ظلم کرتو ف٧٦ اور بولیو مناں نی لگو جے

تَبِيْدَ هٰذِهٖٓ اَبَدًا ۙ ﴿٣٥﴾ وَّمَآ اَظُنُّ السَّاعَةَ قَآئِمَةً ۙ وَّلَئِنْ رُّدِدْتُّ اِلٰى

یو کدے فنا ہوئے گو اور مناں نی لگو جے قیامت قائم ہوئے گی اور کدے ہوں ف٧٧

رَبِّيْ لَاَجِدَنَّ خَيْرًا مِّنْهَا مُنْقَلَبًا ﴿٣٦﴾ قَالَ لَهٗ صَاحِبُهٗ وَهُوَ يُحَاوِرُهٗٓ

اپناں رب گی طرف مڑوی گیو تاں وی اس باغ توں سوہنی مڑن گی جگہ ملے گی ف٧٨ اُس گا ساتھی نے ف٧٩ اُس گے نال بحث کرتاں ہویاں جواب دتو

اَكَفَرْتَ بِالَّذِيْ خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُّطْفَةٍ ثُمَّ سَوّٰىكَ

جے توں اُسکو انکار کرے جس نے تناں مٹی توں پیدا کیو فر نطفہ توں فرتاں ٹھیک

رَجُلًا ؕ ﴿٣٧﴾ لٰكِنَّا۠ هُوَ اللّٰهُ رَبِّيْ وَلَآ اُشْرِكُ بِرَبِّيْٓ اَحَدًا ﴿٣٨﴾ وَلَوْلَآ اِذْ

کرگے مرد بنایو ف٨٠ لیکن ہوں دے یا ہی آرزو رکھوں جے وہ اللہ ہی میرو رب اے اور ہوں کسے ناں اپناں رب گو شریک نی کرتو اور کیوں نہ تیں

دَخَلْتَ جَنَّتَكَ قُلْتَ مَا شَآءَ اللّٰهُ ۙ لَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ ۚ اِنْ تَرَنِ اَنَا

ایسو کیو ہوتو جد توں اپنا باغ ماں گیو تھو کہتو جو چاہے اللہ ہمناں کائے طاقت نی مگر اللہ گی مدد ف٨١ کدے تو مناں

اَقَلَّ مِنْكَ مَالًا وَّوَلَدًا ۚ ﴿٣٩﴾ فَعَسٰى رَبِّيْٓ اَنْ يُّؤْتِيَنِ خَيْرًا مِّنْ جَنَّتِكَ

مال و اولاد ماں اپناں تو کہٹ دیکھتو تاں ف٨٢ اُمید ہے جے میرو رب مناں تیرا باغ دے بہتر دیئے ف٨٣

وَيُرْسِلَ عَلَيْهَا حُسْبَانًا مِّنَ السَّمَآءِ فَتُصْبِحَ صَعِيْدًا زَلَقًا ۙ ﴿٤٠﴾ اَوْ يُصْبِحَ

اور تیرا باغ ور آسمان توں بجلی اُتارے دے وہ پٹ ترپٹ ہوگے میدان بن جائے ف٨٤ یا اُسکو پانی

ف٧٠ بہار خوب آئی ف٧١ باغ آلو اس گے علاوہ ہور وی ف٧٢ یعنی بہت مال سونوں چاندی وغیرہ ہر قسم گی چیز ف٧٣ ایماندار ف٧٤ تے آکڑ گے اپناں مال ور فخر کرگے کہن لگو ف٧٥ میرو کنبو قبیلو بڑو ہے، ملازم، نوکر چاکر بہت ایں ف٧٦ تے مسلمان گو ہتھ پکڑ گے اس ناں نال لے گیو ات اُسناں فخر کرتاں ہر طرف لیگیو تے ہر ہر چیز دسی ف٧٧ کفر گے نال تے باغ گی زینت تے زیبائش تے رونق تے بہار دیکھ گے مغرور ہوگیو تے ف٧٨ جسو کہ تیرو خیال ہے بالفرض ف٧٩ کیونکہ دنیا ماں وی میں بہترین جگہ حاصل کی ہے ف٨٠ مسلمان ف٨١ عقل، بلوغ، قوت وطاقت عطا فرمائی تے تو سب کجھ حاصل کرگے کافر ہوگیو۔ ف٨٢ اگر تو باغ دیکھ گے ماشاء اللہ کہتو تے اعتراف کرتو باغ تے اس گا تمام پھل پھُل وغیرہ اللہ تعالیٰ کی مشیت تے اس گا فضل و کرم نال ہے۔ تے سب کجھ اس گا اختیار ماں ایں چاہے اُساں آباد رکھے، چاہے ویران کر چھڑے اسو کہتو تاں تیرا حق ماں بہتر ہوتو تیں ایسو کیوں نی کہیو ف٨٣ اس وجہ دے تکبر ماں جتلا تھو تے اپناں آپناں بڑو سمجھے تھو ف٨٤ دنیا ماں یا عقبیٰ ماں ف٨٥ کہ اُساں نیلیاری گو نال ونشان نہ رہے

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مَآؤُهَا غَوْرًا فَلَنْ تَسْتَطِیْعَ لَهٗ طَلَبًا ﴿۴۱﴾ وَاُحِیْطَ بِثَمَرِهٖ فَاَصْبَحَ

زمین ماں لس جائے ف۸۶ فر تو اُساں ہرگز تلاش نہ کر سکے ف۸۷ تاں فر اُس گا پھل کھیر چھڑیا ف۸۸

یُقَلِّبُ كَفَّیْهِ عَلٰى مَآ اَنْفَقَ فِیْهَا وَهِیَ خَاوِیَةٌ عَلٰى عُرُوْشِهَا

دے وہ تلی ملتو رہیو ف۸۹ اُس لاگت ور جیڑی اُس نے باغ ور خرچ کی تھی اور وہ اپنی جڑاں ور چھڑیو وو تھو ف۹۰

وَیَقُوْلُ یٰلَیْتَنِیْ لَمْ اُشْرِكْ بِرَبِّیْٓ اَحَدًا ﴿۴۲﴾ وَلَمْ تَكُنْ لَّهٗ فِئَةٌ

اور کہے رہیو ہے کاش میں اپناں رب گے نال کسے ناں شریک نہ کیو ہوتو۔ اور اُس گے کول کائے جماعت نی تھی

یَّنْصُرُوْنَهٗ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ وَمَا كَانَ مُنْتَصِرًا ﴿۴۳﴾ هُنَالِكَ الْوَلَایَةُ

جیڑی اللہ گے کول اسگی مدد کرتی نہ وہ بدلو لین گے قابل تھو ف۹۱ ات پتو چلے ف۹۲ ج اختیار

لِلّٰهِ الْحَقِّ ؕ هُوَ خَیْرٌ ثَوَابًا وَّخَیْرٌ عُقْبًا ﴿۴۴﴾ وَاضْرِبْ لَهُمْ مَّثَلَ الْحَیٰوةِ ع ۱۳/۵ ۱۷

سچا رب گے کول ہے۔ اسگو ثواب سب تو بہتر اور اُساں من گو انعام سب تو اچھو اور ان گے سامنے ف۹۳ دنیا گی زندگی گی

الدُّنْیَا كَمَآءٍ اَنْزَلْنٰهُ مِنَ السَّمَآءِ فَاخْتَلَطَ بِهٖ نَبَاتُ الْاَرْضِ فَاَصْبَحَ

مثال بیان کرو ف۹۴ جس طرح ایک پانی ہم نے آسمان توں اُتاریو دے اُسگے نال زمین گو سبزو گنوں ہوگے نکلیو ف۹۵

هَشِیْمًا تَذْرُوْهُ الرِّیٰحُ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَیْءٍ مُّقْتَدِرًا ﴿۴۵﴾

جے سکو کہا ہوگیو جناں ہوا اُڈائے ف۹۶ اور اللہ ہر چیز ور طاقت رکھے ف۹۷

اَلْمَالُ وَالْبَنُوْنَ زِیْنَةُ الْحَیٰوةِ الدُّنْیَا ۚ وَالْبٰقِیٰتُ الصّٰلِحٰتُ خَیْرٌ

مال اور بیٹا یوہ سارو کچھ جیتی دُنیا گی زینت اے ف۹۸ اور باقی رہن آلیں اچھی گل ف۹۹

عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَّخَیْرٌ اَمَلًا ﴿۴۶﴾ وَیَوْمَ نُسَیِّرُ الْجِبَالَ وَتَرَى الْاَرْضَ

اُنگو ثواب تیرا رب گے کول بہتر اور وہ اُمید توں زیادہ اچھو اور جس دن ہم پہاڑاں ناں چلاں گا ف۱۰۰ اور تم زمین صاف کھلی وی

ف۸۶ تھلے چلے جائے تانجہ کسے طرح کڈھیو نہ جا سکے ف۸۷ چنانچہ ایسو ہی ہویو عذاب آیو ف۸۸ تے باغ بالکل ویران ہوگیو ف۸۹ پشیمانی تے حسرت نال ف۹۰ اس حال ور پہنچ گے اُساں مومن گی نصیحت یاد آئے تے ہون وہ سمجھے کہ یوہ اسگا کفر تے سرکشی گو نتیجو ہے ف۹۱ کہ ضائع شدہ چیز ناں واپس کر سکتو ف۹۲ تے ایسا حالات ماں معلوم ہوئے ف۹۳ اے سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم ف۹۴ کہ اُسگی حالت ایسی ہے ف۹۵ زمین تر و تازہ ہوئی فر نال ہی ایسو ہویو ف۹۶ تے صاف کر چھڑیں ف۹۷ پیدا کرن وروی تے فنا کرن وروی، اس آیت ماں دنیا گی تری تے تازگی تے۔ بہجت تے شادمانی تے اس گا فنا تے ہلاک ہون گی نیلیاری دے مثال دتی گئی کہ جسطرح نیلیاری شاداب ہو گے فنا ہو جائے تے اُسگو نام ونشان باقی نی رہتو یا ہی حالت دنیا گی زندگی گی ہے اس ور مغرور تے شیدا ہونوں عقل گو کم نی ف۹۸ راہِ قبر تے آخرت واسطے توشہ نی حضرت علی مرتضیٰ رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو کہ مال تے اولاد دنیا گی کھیتی ایں تے اعمالِ صالحہ آخرت گی۔ تے اللہ تعالیٰ اپناں بہت سیاراں بنداں ناں یوہ سب کچھ عطا فرمائے ف۹۹ باقیاتِ صالحات دے اعمال خیر مراد ایں جن گا ثمرہ تے پھل انسان واسطے باقی رہیں جسو کہ پنجگانہ نماز تے تسبیح وتحمید۔ حدیث شریف ماں ایں سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم نے باقیاتِ صالحات گی کثرت گو حکم فرمایو صحابہ کرام نے عرض کیو وہ کے ایں۔ فرمایو۔ اَللّٰهُ اَكْبَرُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ سُبْحَانَ اللّٰهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ پڑھنوں ف۱۰۰ کہ اپنی جگہ دے نکل گے چھو گی طرح روانہ ہوئیں گا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

بَارِزَةً ۙ وَّحَشَرْنٰهُمْ فَلَمْ نُغَادِرْ مِنْهُمْ اَحَدًا ﴿۴۷﴾ وَعُرِضُوْا عَلٰى رَبِّكَ صَفًّا ؕ

دیکھیں گا ف۱۰۱ اور ہم اُنہاں ناں اُٹھاں گا ف۱۰۲ تے ان بچوں کسے ناں وی نی چھوڑساں۔ اور سارا تھارا رب گے سامنے صف بنی وی پیش ہوویں گا ف۱۰۳

لَقَدْ جِئْتُمُوْنَا كَمَا خَلَقْنٰكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍۢ بَلْ زَعَمْتُمْ اَلَّنْ نَّجْعَلَ

بیشک تم مہارے کول اُسے طرح آیا جس طرح ہم نے تمناں پہلی وار بنایو تھو ف۱۰۴ بلکہ تھارو خیال تھو جے ہم ہرگز تھارا

لَكُمْ مَّوْعِدًا ﴿۴۸﴾ وَوُضِعَ الْكِتٰبُ فَتَرَى الْمُجْرِمِيْنَ مُشْفِقِيْنَ

وعدہ واسطے کوئی وقت مقرر نی کرساں ف۱۰۵ تے اعمال نامو رکھیو جائے گو ف۱۰۶ تاں تم مجرماں ناں دیکھیں گا جے اُس لکھیاوا توں

مِمَّا فِيْهِ وَيَقُوْلُوْنَ يٰوَيْلَتَنَا مَالِ هٰذَا الْكِتٰبِ لَا يُغَادِرُ

ڈریں گا اور ف۱۰۷ کہیں گا ہائے مہاری خرابی اس لکھت نامہ ناں کے ہویو اُس نے دے نہ چھوٹو گناہ

صَغِيْرَةً وَّلَا كَبِيْرَةً اِلَّاۤ اَحْصٰىهَا ۚ وَوَجَدُوْا مَا عَمِلُوْا حَاضِرًا ؕ وَلَا

چھوڑیو نہ بڑو جناں گن نہ لیو ہووے اور اپنوں کیوو سارو کجھ سامنے دیکھیں گا اور تھارو رب

يَظْلِمُ رَبُّكَ اَحَدًا ﴿۴۹﴾ وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوْا لِاٰدَمَ فَسَجَدُوْۤا ع ۶ ۱۸

کسے ور ظلم نی کرتو ف۱۰۸ اور یاد کرو جد ہم نے فرشتاں ناں کہیو آدم ناں سجد وکرو ف۱۰۹ تاں ساراں نے سجدو کیو

اِلَّاۤ اِبْلِيْسَ ؕ كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ اَمْرِ رَبِّهٖ ؕ اَفَتَتَّخِذُوْنَهٗ

سوائے ابلیس گے جیڑو قوم جن تو تھو، تاں اپناں رب گا حکم دے نکل گیو ف۱۱۰ پلا تم اُساں تے اُسگی اولاد ناں

وَذُرِّيَّتَهٗۤ اَوْلِيَآءَ مِنْ دُوْنِيْ وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ ؕ بِئْسَ لِلظّٰلِمِيْنَ بَدَلًا ﴿۵۰﴾

میرا تو بغیر دوست بنائیں ف۱۱۱ حالانکہ وہ تھارو دشمن ایں۔ ظالماں ناں کتنو بُرو بدلو ملیو ف۱۱۲

مَاۤ اَشْهَدْتُّهُمْ خَلْقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَلَا خَلْقَ اَنْفُسِهِمْ ۪ وَمَا

نہ میں آسمان تے زمین ناں بناتے ویلے اُنہاں ناں سامنے بسا لیو تھو اور نہ خود ان گا بناتے وقت اور نہ

كُنْتُ مُتَّخِذَ الْمُضِلِّيْنَ عَضُدًا ﴿۵۱﴾ وَيَوْمَ يَقُوْلُ نَادُوْا شُرَكَآءِيَ

میری یاہ شان ایں جے گمراہ کرن آلاں ناں باں بناؤں ف۱۱۳ اور جس دن فرمائے گو کہ ف۱۱۴ بلاؤ میراں شریکاں ناں

ف۱۰۱ نہ اس ور کائے پہاڑ ہوئے گی نہ عمارت نہ درخت ف۱۰۲ قبراں دے تے موقفِ حساب ماں حاضر کراں گا ف۱۰۳ ہر ہر امت گی جماعت قطار علیحدہ علیحدہ اللہ تعالیٰ ان دے فرمائیگو ف۱۰۴ زندہ برہنہ تن، برہنہ پیر تے بغیر زر تے مال۔ ف۱۰۵ جو وعدو ہم نے انبیاء گی زبانی فرمایو تھو، یوہ ان دے فرمایو جائیگو جہڑا لوک مرن دے بعد زندہ کیا جان تے قیامت قائم ہون گا منکر تھا، ف۱۰۶ ہر شخص گو اس گا ہتھ ماں، مومن گو سجّا ماں کافر گو کھبّا ماں ف۱۰۷ اس ماں اپنی بدیں لکھیں دیں دیکھ گے ف۱۰۸ نہ کسے ور بغیر جرم عذاب کرے نہ کسے گی نیکیں کٹائے ف۱۰۹ تحیت گو ف۱۱۰ تے باوجود مامور ہون گے اُس نے سجدو نہ کیو تو اے بنی آدم ف۱۱۱ تے ان گی اطاعت اختیار کریں ف۱۱۲ کہ طاعتِ الٰہی گے بجائے شیطان گی اطاعت ماں مبتلا ہویا ف۱۱۳ مطلب یوہ ہے کہ اشیاء گا پیدا کرن ماں ہوں اپنکلو تے تنہا ہوں نہ میرو کوئے شریک عمل نہ کوئے مشیرِ کار فر میرے سوا ہور کسے گی عبادت کس طرح درست ہو سکے ف۱۱۴ اللہ تعالیٰ کفار دے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الَّذِينَ زَعَمْتُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُم
جیہڑاں ناں تم سمجھیں تھا دے اُنہاں ناں پکاریں گا دے وہ جواب نی دے سیں اور ہم ان گے ف۱۱۵ درمیان ایک ہلاکت گو
مَّوْبِقًا ﴿٥٢﴾ وَرَأَى الْمُجْرِمُونَ النَّارَ فَظَنُّوا أَنَّهُم مُّوَاقِعُوهَا وَلَمْ
میدان کر چھوڑاں گا ف۱۱۶ اور مجرم دوزخ دیکھیں گا کہ اناں ناں یقین کریں گا کہ انا ناں اُس ماں پڑنوں ایں
يَجِدُوا عَنْهَا مَصْرِفًا ﴿٥٣﴾ ع وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هَٰذَا الْقُرْآنِ لِلنَّاسِ
اور اُس دے مڑن گی کائے جگہ نہ تھائے گی اور بیشک ہم نے لوکاں واسطے اس قرآن ماں ہر قسم گی مثال
مِن كُلِّ مَثَلٍ ۚ وَكَانَ الْإِنسَانُ أَكْثَرَ شَيْءٍ جَدَلًا ﴿٥٤﴾ وَمَا مَنَعَ
رنگ برنگی بیان فرمائی ف۱۱۷ اور آدمی ہر چیز توں بدھ گے جھگڑالو اے ف۱۱۸ اور آدمیاں ناں کس چیز نے
النَّاسَ أَن يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَىٰ وَيَسْتَغْفِرُوا رَبَّهُمْ إِلَّا
اس دے روکیو جے ایمان آنتا جد ہدایت ف۱۱۹ ان گے کول آئی؟ اور اپناں رب کولوں معافی منگتا ف۱۲۰ مگر یاہ جے
أَن تَأْتِيَهُمْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ قُبُلًا ﴿٥٥﴾ وَمَا
ان ور اگلاں گی رسم و رواج غالب آئی ف۱۲۱ یا تانجہ ان ور طرح طرح گو عذاب آئے اور ہم
نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ ۚ وَيُجَادِلُ الَّذِينَ
رسولاں ناں نی ٹورتا مگر ف۱۲۲ خوشی تے ڈرسناتا ف۱۲۳ اور جیہڑا کافر ایں وہ
كَفَرُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ ۖ وَاتَّخَذُوا آيَاتِي وَمَا أُنذِرُوا
باطل گے نال جھگڑیں ف۱۲۴ تاں جہ اُس گے نال حق ناں ہٹا چھوڑیں اور اُنہاں نے میری آیتاں گو اور جیہڑا ڈر اُنہاں ناں سنایا تھا اُنگو ف۱۲۵
هُزُوًا ﴿٥٦﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ فَأَعْرَضَ عَنْهَا
ہاسو بنایو اور اس توں بدھ گے ظالم کون ایں جسناں اُس گا رب گی آیت یاد کرائی جائیں دے وہ انہاں تو منہ پھیر لئے ف۱۲۶
وَنَسِيَ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ ۚ إِنَّا جَعَلْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَن يَفْقَهُوهُ
اور اُس گا ہتھاں نے جو اگے ٹوریو ف۱۲۷ اُسناں بھل جائے ہم نے اُنگاں دلاں ور غلاف سٹ چھوڑیا تانجہ قرآن نہ سمجھیں۔

ف۱۱۵ یعنی بتاں تے بت پرستاں گے یا اھلِ ہدایت تے گمراھاں گے ف۱۱۶ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ موبق جہنم گی ایک وادی گو ناں ایں ف۱۱۷ تانجہ سمجھیں تے پند پذیر ہوئیں ف۱۱۸ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ ات آدمی دے مراد نضر بن حارث ہے تے جھگڑا دے ان گو قرآن پاک ماں جھگڑو کرنوں، بعض نے کہیو ابی بن خلف مراد ہے، بعض مفسّرین گو قول ہے کہ تمام کفار مراد ایں، بعض گے نزدیک آیت عموم ور ہے۔ تے یوہی زیادہ صحیح ھے۔ ف۱۱۹ یعنی قرآنِ کریم یا رسول پاک صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گی ذات گرامی۔ ف۱۲۰ معنی یہ ایں کہ ان گے واسطے عذر گی گنجائش نی کیونکہ اناں ناں ایمان تے استغفار دے کائے چیز منع کرن آلی نی، ف۱۲۱ یعنی وہ ہلاکت جیہڑی مقدر ہے اس گے بعد ف۱۲۲ ایمانداراں فرمانبرداراں گے واسطے ثواب گی۔ ف۱۲۳ بے ایماناں، نافرماناں واسطے عذاب گو ف۱۲۴ تے رسولاں ناں اپنی طرح بشر کہیں ف۱۲۵ عذاب گا ف۱۲۶ تے پند پذیر نہ ہوئے (نصیحت نہ لئے) تے ان ور ایمان نہ لیائے ف۱۲۷ یعنی معصیّت تے گناہ تے نافرمانی جو کجھ اُس نے کیو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَفِیٓ اٰذَانِهِمْ وَقْرًا ؕ وَاِنْ تَدْعُهُمْ اِلَی الْهُدٰی فَلَنْ یَّهْتَدُوْٓا اِذًا

اور ان گا کناں ماں روں ف۱۲۸ اور کدے تم اُنہاں ناں ہدایت گی طرف سدھو تاں وی ہرگز وہ ہدایت ور

اَبَدًا ﴿۵۷﴾ وَرَبُّكَ الْغَفُوْرُ ذُو الرَّحْمَةِ ؕ لَوْ یُؤَاخِذُهُمْ بِمَا كَسَبُوْا لَعَجَّلَ

نی آسیں ف۱۲۹ اور تھارو رب بخشن آلو ہے۔ کدے وُہ اُنہاں ناں ف۱۳۰ ان گا عملاں ور پکڑ تو تاں جلد

لَهُمُ الْعَذَابَ ؕ بَلْ لَّهُمْ مَّوْعِدٌ لَّنْ یَّجِدُوْا مِنْ دُوْنِهٖ مَوْىِٕلًا ﴿۵۸﴾ وَتِلْكَ

ہی ان ور عذاب پیجتوف۱۳۱ بلکہ ان واسطے ایک وعدہ گو وقت اےف۱۳۲ جس گے سامنے کائے پناہ نی ملسیں اور وہ

الْقُرٰٓی اَهْلَكْنٰهُمْ لَمَّا ظَلَمُوْا وَجَعَلْنَا لِمَهْلِكِهِمْ مَّوْعِدًا ﴿۵۹﴾ ع وَاِذْ ۸ ۲

بستی ہم نے تباہ کر چھڑیں ف۱۳۳ جد انہاں نے ظلم کیاف۱۳۴ اور ہم نے انگی بربادی گو ایک وعدو کیو وو تھو۔ اور یاد کرو جد

قَالَ مُوْسٰی لِفَتٰىهُ لَآ اَبْرَحُ حَتّٰٓی اَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَیْنِ اَوْ اَمْضِیَ

موسیٰ ف۱۳۵ نے اپناں خادم ناں کہیو ف۱۳۶ ہوں بازنی آسوں جد توڑی اُت نہ پہچوں جت دو سمندر ملیں ف۱۳۷ یا مدتاں توڑی چلتو

حُقُبًا ﴿۶۰﴾ فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ بَیْنِهِمَا نَسِیَا حُوْتَهُمَا فَاتَّخَذَ سَبِیْلَهٗ فِی

جاؤں ف۱۳۸ فر جد وہ ان دریاں گا ملن گی جگہ پہچیاف۱۳۹ اپنی مچھلی بُھل گیا اور اُس نے سمندر ماں

الْبَحْرِ سَرَبًا ﴿۶۱﴾ فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتٰىهُ اٰتِنَا غَدَآءَنَا ؗ لَقَدْ لَقِیْنَا

اپنو راہ بنایو۔ فر جد اُتوں لنگ گیا ف۱۴۰ موسیٰ نے خادم ناں کہیو مہارو صبح گو کھانو لیا۔ بیشک ہماں

مِنْ سَفَرِنَا هٰذَا نَصَبًا ﴿۶۲﴾ قَالَ اَرَءَیْتَ اِذْ اَوَیْنَآ اِلَی الصَّخْرَةِ

اس سفر ماں بڑی تکلیف دیکھنی پئی ف۱۴۱ بولیا تم نے دیکھیو جت پہاڑ گے سامنے ہم روکیا تھا۔

ف۱۲۸ کہ حق بات نی سنتا ف۱۲۹ یوہ ان گا حق ماں ایں جیڑا علمِ الٰہی ماں ایمان دے محروم ایں ف۱۳۰ دنیا ہی ماں ف۱۳۱ لیکن اُسگی رحمت ہے کہ اس نے مہلت دتی تے عذاب ماں جلدی نہ فرمائی ف۱۳۲ یعنی روز قیامت بعث تے حساب گو دن ف۱۳۳ ات گا رہن آلاں ناں ہلاک کر چھڑیو تے وہ بستیں ویران ہوگئیں، ان بستیاں دے قوم لوط تے عاد و ثمود وغیرہ گی بستیں مراد ایں ف۱۳۴ حق ناں نہ منیوں تے کفر اختیار کیو ف۱۳۵ ابنِ عمران، نبی محترم صاحب توریت تے معجزاتِ ظاہرہ ف۱۳۶ جن گو ناں یوشع ابن نون این جیڑا حضرت موسیٰ علیہ السلام گی خدمت تے صحبت ماں رہیں تھا تے آپ دے علم حاصل کریں تھا تے آپ کے بعد آپ گا ولی عہد ایں ف۱۳۷ بحرِ فارس تے بحرِ روم مشرق گی طرف تے مجمع البحرین وہ مقام ایں جت حضرت موسیٰ علیہ السلام ناں حضرت خضر علیہ السلام گی ملاقات گو وعدو دتو گیو تھو اس واسطے آپ نے اُت پہچن گو پکو ارادو فرمایو تے کہیو کہ ہوں اپنی کوشش جاری رکھوں گو جد تک ات پہچوں ف۱۳۸ اگر وہ جگہ دور ہوئے فر یہ حضرات روٹی تے نمکین بُنی وی مچھلی زنبیل (بیگ) ماں توشہ گے طور ور لے گے روانہ ہویا ف۱۳۹ جت ایک پتھر گی بڑی سِل تھی تے چشمہ حیات تھو تو ات دواں حضراتاں نے آرام فرمایو تے سو گیا، بُنی وی مچھلی ذنبیل ماں زندہ ہوئی تے تڑپ گے جا دریا ماں پئی تے اُس گے وروں پانی گو بہاؤ رک گیو تے ایک محراب جیسی بن گئی، حضرت یوشع ناں بیدار ہون گے بعد حضرت موسیٰ علیہ السلام دے اس گو ذکر کرنوں یاد نہ رہیو چنانچہ ارشاد ہوئے ف۱۴۰ تے چلتا رہیا ات توڑی کہ دوجے دن کھان گو وقت آیو تو حضرت ف۱۴۱ تھکاوٹ دی تھی پکھ گی شدت وی تھی تے یاہ گل جد تک مجمع البحرین تک پہچیا تا تھا پیش نی آئی تھی، منزلِ مقصود تے اگے بدھ گے تھکاوٹ تے پکھ محسوس ہوئی۔ اس ماں اللہ تعالیٰ گی حکمت تھی کہ مچھلی ناں یاد کریں تے منزل مقصود گی طرف واپس آئیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فَاِنِّیۡ نَسِیۡتُ الۡحُوۡتَ ۫ وَ مَاۤ اَنۡسٰنِیۡهُ اِلَّا الشَّیۡطٰنُ اَنۡ اَذۡکُرَهٗ ۚ وَ اتَّخَذَ
ہوں مچھلی ناں اتے بُھل گیو اور مناں شیطان نے ہی بُھلا چھڑیو۔ کے ہوں اسکو ذکر کرتو۔ اُس نے ف۱۴۲ دے
سَبِیۡلَهٗ فِی الۡبَحۡرِ ٭ۖ عَجَبًا ﴿۶۳﴾ قَالَ ذٰلِکَ مَا کُنَّا نَبۡغِ ٭ۖ فَارۡتَدَّا عَلٰۤی
سمندر ماں اپنو رستو کڈھ گے مناں حیران کر چھڑیو۔ موسیٰ نے کہیو یا ہی دے ہم چاہاں تھا ف۱۴۳ تو پچھاں مڑیا اپنا
اٰثَارِهِمَا قَصَصًا ﴿۶۴﴾ فَوَجَدَا عَبۡدًا مِّنۡ عِبَادِنَاۤ اٰتَیۡنٰهُ رَحۡمَةً مِّنۡ
پیراں گا نشان دیکھتا۔ تو مہاراں بنداں بچوں ایک بندو ملیو ف۱۴۴ جنناں ہم نے اپنے کولوں
عِنۡدِنَا وَ عَلَّمۡنٰهُ مِنۡ لَّدُنَّا عِلۡمًا ﴿۶۵﴾ قَالَ لَهٗ مُوۡسٰی هَلۡ اَتَّبِعُکَ عَلٰۤی
رحمت عطا فرمائی ف۱۴۵ اے اور اُسناں اپنو علم لدنی عطا فرمایو اے ف۱۴۶ اُسناں موسیٰ نے کہیو کیا ہوں تھارے نال رہ سکوں؟ اس شرط ور
اَنۡ تُعَلِّمَنِ مِمَّا عُلِّمۡتَ رُشۡدًا ﴿۶۶﴾ قَالَ اِنَّکَ لَنۡ تَسۡتَطِیۡعَ مَعِیَ
جے تم مناں کجھ سکھائیں۔ نیک گل جیڑی تمناں سکھائیں وی ایں ف۱۴۷ کہیو تم کدے وی میرے نال
صَبۡرًا ﴿۶۷﴾ وَ کَیۡفَ تَصۡبِرُ عَلٰی مَا لَمۡ تُحِطۡ بِهٖ خُبۡرًا ﴿۶۸﴾ قَالَ سَتَجِدُنِیۡۤ
صبر نی کر سکسیں ف۱۴۸ اور اس گل ور کس طرح صبر کریں گا جسکو تمناں علم ہی نی ف۱۴۹ کہیو عنقریب کدے اللہ چاہے
اِنۡ شَآءَ اللّٰهُ صَابِرًا وَّ لَاۤ اَعۡصِیۡ لَکَ اَمۡرًا ﴿۶۹﴾ قَالَ فَاِنِ اتَّبَعۡتَنِیۡ
دے تم مناں صبر کرتو دیکھیں گا اور ہوں تھارا کسے کم گے خلاف نی کرسوں تاں کہیو کدے تم میرے نال رہنو چاہیں

ف۱۴۲ یعنی مچھلی نے ف۱۴۳ مچھلی گو جانوں ہی دے مہارا حصولِ مقصد گی علامت ہے تے جن گی طلب ماں ہم چلیا ہاں ان گی ملاقات اتے ہو یگی ف۱۴۴ جیڑا چادر لے گے آرام فرما رہیا تھا وہ حضرت خضر علیہ السلام تھا، لفظِ خضر لغت ماں ترے طرح آیو ہے بکسرِ خا تے سکون ضاد تے بفتح خا تے سکون ضاد تے بفتح خا تے کسرِ ضاد۔ یو لقب ہے تے وجہ اس لقب گی یاہ ہے کہ جت بیٹتا یا نماز پڑھتا ات اگر کھاسک گیو ہو تو تاں سبز تے نیلو ہو جاتو، ناں آپ گو بلیا بن ملکان تے کنیت ابوالعباس ہے، ایک قول یوہ ہے کہ آپ بنی اسرائیل بچوں ایں، ایک قول یوہ ہے کہ آپ شہزادہ ایں آپ نے دنیا ترک کر گے زہد اختیار کیو ف۱۴۵ اس رحمت دے یا نبوت مراد ہے یا ولایت یا علم یا طولِ حیات (لمی عمر) آپ ولی دے یقیناً ہیں البتہ آپ گی نبوت ماں اختلاف ہے ف۱۴۶ یعنی غیوب گو علم، مفسرین نے فرمایو علمِ لدنی وہ ہے جیڑو بندہ ناں بطریق الہام حاصل ہوئے۔ حدیث شریف ماں ایں جد حضرت موسیٰ علیہ السلام نے خضر علیٰ نبینا وعلیہ السلام ناں دیکھیو کہ سفید چادر ماں بُکل ماری وی ہے تو آپ نے اناں ناں سلام کیو اناں نے دریافت فرمایو تھاری سرزمین ماں سلام کت؟ آپ نے فرمایو کہ ہوں موسیٰ ہوں، اناں نے کہیو بنی اسرائیل گو موسیٰ؟ فرمایو جی ھاں فر ف۱۴۷ مسئلو: اس دے معلوم ہویو کہ آدمی ناں علم گی طلب ماں رہنوں چاہیے خواہ وہ کتنو ہی بڑو عالم ہوئے۔ مسئلو: یوہ وی معلوم ہویو کہ جس دے علم سکھے اس گے نال تواضع تے ادب گے نال پیش آئے (مدارک) حضرت خضر علیہ السلام نے حضرت موسیٰ علیہ الصلوٰۃ والسلام گا جواب ماں ف۱۴۸ حضرت خضر علیہ السلام نے یاہ گل تاں فرمائی کہ وہ جانے تھا کہ حضرت موسیٰ علیہ السلام امور منکرہ ممنوعہ (جیڑا کم شرعاً ممنوع ایں) تے انبیا علیھم السلام دے ممکن ہی نی کہ وہ منکرات دیکھ گے صبر کر سکیں۔ فر حضرت خضر علیہ السلام نے اس بے صبری گی وجہ وی خود ہی بیان فرما چھڑی تے فرمایو ف۱۴۹ تے ظاہر ماں وہ منکر و منع ایں ایں۔ حدیث شریف ماں ایں کہ حضرت خضر علیہ السلام نے حضرت موسیٰ علیہ السلام ناں فرمایو کہ ایک علم اللہ تعالیٰ نے مناں ایسو عطا فرمایو ہے جیڑو تم نی جانتا تے ایک علم تمناں ایسو عطا فرمایو ہے جو ہوں نی جانتو، مفسرین تے محدثین کہیں کہ جیڑو علم حضرت خضر علیہ السلام نے اپنے واسطے خاص فرمایو وہ علمِ باطن تے مکاشفہ ہے تے اہل کمال واسطے یوہ باعثِ فضل ہے۔ جنانچہ وارد ہویو ہے کہ صدیق ناں نماز وغیرہ اعمال گی وجہ دے صحابہ ور فضیلت نی بلکہ ان گی فضیلت اس چیز دے ہے کہ جو ان گا سینہ ماں ہے یعنی علمِ باطن تے علمِ اسرار کیونکہ جیڑا افعال صادر ہوئیں گا وہ حکمت دے ہوئیں گا اگرچہ بظاہر خلاف معلوم ہوئیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فَلَا تَسْـَٔلْنِیْ عَنْ شَیْءٍ حَتّٰٓی اُحْدِثَ لَکَ مِنْہُ ذِکْرًا ﴿۷۰﴾ فَانْطَلَقَا ع ۹ ۱۱ ۲۱

تاں مناں کے گل گو نہ پچھیو جد توڑی ہوں آپ ہی تمناں نہ کہوں ف۱۵۰ ہون دوئے چلیا۔

حَتّٰٓی اِذَا رَکِبَا فِی السَّفِیْنَۃِ خَرَقَہَا ؕ قَالَ اَخَرَقْتَہَا لِتُغْرِقَ اَہْلَہَا ۚ لَقَدْ

ات توڑی جے ایک کشتی ماں سوار ہوگیا ف۱۵۱ اُس بندہ نے اُسناں چھیر چھڑیو ف۱۵۲ موسیٰ نے کہیو تم نے اُسناں اس واسطے چھیر یو جے اُسگی سواریاں ناں ڈوب چھڑو بیشک

جِئْتَ شَیْـًٔا اِمْرًا ﴿۷۱﴾ قَالَ اَلَمْ اَقُلْ اِنَّکَ لَنْ تَسْتَطِیْعَ مَعِیَ صَبْرًا ﴿۷۲﴾

یوہ تم نے بُرو کم کیو ف۱۵۳ کہیو میں تمناں کہیو تھو جے تم میرے نال ہرگز نی رہ سکسیں

قَالَ لَا تُؤَاخِذْنِیْ بِمَا نَسِیْتُ وَلَا تُرْہِقْنِیْ مِنْ اَمْرِیْ

ف۱۵۴ کہیو میرا توں میری بُھل ور گرفت نہ فرماؤ ف۱۵۵ اور میرا ور

عُسْرًا ﴿۷۳﴾ فَانْطَلَقَا ٚ حَتّٰٓی اِذَا لَقِیَا غُلٰمًا فَقَتَلَہٗ ۙ

میرا کم ماں مشکل نہ سٹو۔ فر دوئے چلیا ف۱۵۶ تاں توڑی

قَالَ اَقَتَلْتَ نَفْسًا زَکِیَّۃً ۢ بِغَیْرِ

ایک لڑکو مل گیو ف۱۵۷ اس بندہ نے اُسناں قتل کر چھڑیو۔ موسیٰ نے کہیو

نَفْسٍ ؕ لَقَدْ جِئْتَ

تم نے ایک ستھری جان ف۱۵۸ بغیر کسے جان گے بدلے قتل کر چھڑی

شَیْـًٔا نُّکْرًا ﴿۷۴﴾

بیشک تم نے بہت بُرو کم کیو ہے۔

ف۱۵۰ مسئلو: اس دے معلوم ہویو کہ شاگرد تے مرشد گا آداب بچوں ہے کہ وہ شیخ تے استاد گا کماں ور زبانِ اعتراض نہ کھولے تے منتظر رہے کہ وہ خود ہی اُسگی حکمت بیان فرما چھڑیں (مدارک وابو اسعود) ف۱۵۱ تے کشتی آلاں نے حضرت خضر علیہ السلام ناں پہچان گے بغیر معاوضہ گے سوار کر لیو ف۱۵۲ تے کواڑی یا ہور کسے ہتھیار نال اس گو ایک تختو یا دو تختہ کڈھ چھڑیا لیکن باوجود اس گے پانی کشتی ماں نہ آیو ف۱۵۳ حضرت خضر علیہ السلام نے ف۱۵۴ حضرت موسیٰ علیہ السلام نے ف۱۵۵ کیونکہ بھل ور شریعت گی گرفت نی ف۱۵۶ یعنی کشتی دے اتر گے ایک مقام ور گزر یا جت لڑکا کھیڈ رہیا تھا ف۱۵۷ جیڑو ان ماں خوبصورت تھو تے حدِ بلوغ ناں نہ پچیو تھو۔ بعض مفسرین نے کہیو جوان تھو تے ڈاکہ زنی کرے تھو ف۱۵۸ جسگو کوئے گناہ ثابت نی تھو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

قَالَ اَلَمْ اَقُلْ لَّكَ اِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيْعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴿۷۵﴾ قَالَ اِنْ

کہیو ف۱۵۹ میں تمناں نی کہیو تھو جے تم میرے نال نی رہ سکسیں؟ ف۱۶۰ کہیو اس توں بعد

سَاَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍۭ بَعْدَهَا فَلَا تُصٰحِبْنِيْ ۚ قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَّدُنِّيْ

ہوں تمناں پچھوں تاں میرے نال نہ رہیو، بیشک میری طرفوں تھارو عذر

عُذْرًا ﴿۷۶﴾ فَانْطَلَقَا ٝ حَتّٰۤى اِذَاۤ اَتَيَاۤ اَهْلَ قَرْيَةِ ِۨاسْتَطْعَمَاۤ اَهْلَهَا فَاَبَوْا

پورو ہوگیو۔ فر دوئے چلیا ات توڑی جے جد ایک گراں آلاں کول پہچیا ف۱۶۱ اُن گرائیاں دے کھانو منگیو، انھاں نے انھاں ناں

اَنْ يُّضَيِّفُوْهُمَا فَوَجَدَا فِيْهَا جِدَارًا يُّرِيْدُ اَنْ يَّنْقَضَّ فَاَقَامَهٗ ؕ قَالَ

مہمان بنان دے انکار کر چھڑیو ف۱۶۲ فر اُنھاں نے اُس گراں ماں ایک دیوار چہڑتی دیکھی، اُس بندہ نے ف۱۶۳ اُسناں سدھو کر چھڑیو، موسیٰ نے کہیو

لَوْ شِئْتَ لَتَّخَذْتَ عَلَيْهِ اَجْرًا ﴿۷۷﴾ قَالَ هٰذَا فِرَاقُ بَيْنِيْ وَبَيْنِكَ ۚ

تم چاہتا تاں اس ور کُجھ مزدوری لے لیتا ف۱۶۴ کہیو یاہ ف۱۶۵ میری دے تھاری جدائی اے

سَاُنَبِّئُكَ بِتَاْوِيْلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَّلَيْهِ صَبْرًا ﴿۷۸﴾ اَمَّا السَّفِيْنَةُ

ہون ہوں تمناں ان گلاں کو راز دسوں گو۔ جس ور تم صبر نہ کر سکیا۔ ف۱۶۶ وہ جیہڑی کشتی تھی

فَكَانَتْ لِمَسٰكِيْنَ يَعْمَلُوْنَ فِي الْبَحْرِ فَاَرَدْتُّ اَنْ اَعِيْبَهَا وَكَانَ وَرَآءَهُمْ

وہ کجھ محتاجاں گی تھی ف۱۶۷ جیہڑا دریا ماں کم کریں تھا۔ تاں میں چاہیو جے اُسناں عیب دار بنا چھڑاں اور اُن گے پچھے

مَّلِكٌ يَّاْخُذُ كُلَّ سَفِيْنَةٍ غَصْبًا ﴿۷۹﴾ وَاَمَّا الْغُلٰمُ فَكَانَ اَبَوٰهُ مُؤْمِنَيْنِ

ایک بادشاہ تھو ف۱۶۸ جیہڑو ہر صحیح کشتی ناں کھس لیے تھو ف۱۶۹ اور وہ جیہڑو چھوٹو لڑکو تھو اُس گا ماں باپ مسلمان تھا

فَخَشِيْنَاۤ اَنْ يُّرْهِقَهُمَا طُغْيَانًا وَّكُفْرًا ﴿۸۰﴾ ۚ فَاَرَدْنَاۤ اَنْ يُّبْدِلَهُمَا

اور فر مناں خطرو تھو جے کدے وہ انھاں ناں نافرمانی اور کفر ور آمادہ نہ کر چھڑے ف۱۷۰ تاں ہم نے چاہیو جے ان دواں ناں ان گو رب

ف۱۵۹ حضرت خضر نے کہ اے موسیٰ! ف۱۶۰ اس گا جواب ماں حضرت موسیٰ علیہ السلام نے ف۱۶۱ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنھما نے فرمایو کہ اس گراں دے
مراد انطاکیہ ہے ات ان حضرات نے ف۱۶۲ تے میزبانی ور تیار نہ ہویا۔ حضرت قتادہ دے مروی ہے کہ وہ بستی بہت بدتر ہے جت مہماناں گی میزبانی نہ کی جائے
ف۱۶۳ یعنی حضرت خضر علیہ السلام نے اپناں دستِ مبارک نال اپنی کرامت گی وجہ دے ف۱۶۴ کیونکہ یوہ دے مہاری حاجت گو وقت ہے تے بستی آلاں نے ہمناں
رہن نی دتو مہاری مدارات نی کی ایسی حالت ماں ان گو کم بنان ور اجرت لینو مہارو حق بے تھو، اس ور حضرت خضر علیہ السلام نے ف۱۶۵ وقت یا اس مرتبہ گو انکار ف۱۶۶
تے ان گے اندر جیہڑا راز تھا وہ ظاہر کروں گو ف۱۶۷ جیہڑ ادس پائی تھا ان بچوں پنج دے لنگڑ الولا تھا جیہڑا کجھ نی کر سکیں تھا تے پنج تندرست تھا جیہڑا ف۱۶۸ کہ
اناں ناں واپسی ماں اگی طرف گزرنو ہو تو۔ اس بادشاہ گو ناں جلندی تھو کشتی آلاں ناں اس گو حال معلوم نی تھو تے اسگو طریقو یوہ تھو ف۱۶۹ تے اگر عیب دار ہوئے
تاں چھوڑ دیے تھو اس واسطے میں اس کشتی ناں عیب دار کر چھڑیو کہ وہ ان غریباں ناں بچ جائے۔ ف۱۷۰ تے وہ اگی محبت ماں دین دے پھر جائیں تے گمراہ ہو جائیں
تے حضرت خضر علیہ السلام ناں یوہ خطرو اس وجہ دے تھو وہ باعلام الٰہی اس گا باطنی حال نا جانے تھا۔ مسلم گی حدیث ماں ایں کہ یوہ کافر ہی پیدا ہو یو تھو۔ امام سبکی نے
فرمایو حال باطن جان گے بچہ ناں قتل کر چھڑنوں حضرت خضر علیہ السلام گے نال خاص ہے اناں ناں اگی اجازت تھی، اگر کوئے ولی کسے بچہ گی باطنی حالت ور مطلع ہو
جائے تاں اُسناں قتل جائز نی۔ کتاب عرائس ماں ہے کہ جد حضرت موسیٰ علیہ السلام نے حضرت خضر علیہ السلام دے فرمایو کہ تم نے ستھری جان ناں قتل کر چھڑیو تو یوہ اناں
ناں ناگوار گزر یو تے اناں نے اس لڑکا کا مونڈھا ناں تروڑ گے اسگو گوشت چیر یو تو اس گے اندر لکھیو تھو کافر ہے کدے اللہ ور ایمان نہ لیائے گو۔ (جمل)

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

رَبُّهُمَا خَيْرًا مِّنْهُ زَكٰوةً وَّاَقْرَبَ رُحْمًا ﴿۸۱﴾ وَاَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ

اس تو بہتر ف۱۷۱ اور ستھرو اور اس توں زیادہ مہربانی ماں جیڑو قریب ہووے عطا فرمائے ف۱۷۲ رہی واہ دیوار واہ

لِغُلٰمَيْنِ يَتِيْمَيْنِ فِى الْمَدِيْنَةِ وَكَانَ تَحْتَهٗ كَنْزٌ لَّهُمَا وَكَانَ

شہر ماں دواں یتیم بچاں گی تھی ف۱۷۳ اور اُس گے ہیٹھ اُن گو خزانوں تھو ف۱۷۴ اور اُنگو

اَبُوْهُمَا صَالِحًا ۚ فَاَرَادَ رَبُّكَ اَنْ يَّبْلُغَآ اَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنْزَهُمَا ۖ

باپ نیک تھو ف۱۷۵ اور تھارا رب نے چاہیو جے وہ دوئے اپنی جوانی ناں پہنچیں ف۱۷۶ اور اپنو خزانوں کڈھیں

رَحْمَةً مِّنْ رَّبِّكَ ۚ وَمَا فَعَلْتُهٗ عَنْ اَمْرِىْ ۗ ذٰلِكَ تَاْوِيْلُ مَا لَمْ تَسْطِعْ

تھارا رب گی رحمت نال اور یوہ کجھ میں اپناں حکم نال نی کیو ف۱۷۷ یوہ راز اے اُنہاں گلاں گو جن

عَّلَيْهِ صَبْرًا ﴿۸۲﴾ وَيَسْـَٔلُوْنَكَ عَنْ ذِى الْقَرْنَيْنِ ۗ قُلْ سَاَتْلُوْا عَلَيْكُمْ ع ۱۲

ور تم صبر نی کر سکیا ف۱۷۸ اور تھارا توں ف۱۷۹ ذوالقرنین گا وارہ ماں پچھیں ف۱۸۰ تم فرماؤ ہوں تمناں اُسگو ذکر پڑھ گے

مِّنْهُ ذِكْرًا ﴿۸۳﴾ اِنَّا مَكَّنَّا لَهٗ فِى الْاَرْضِ وَاٰتَيْنٰهُ مِنْ كُلِّ شَىْءٍ

سناؤں بیشک ہم نے اُسناں زمین ماں بادشاہی دتی اور ہر چیز گو ایک سامان

ف۱۷۱ بچو گناھاں تے نجاستاں دے پاک تے ف۱۷۲ جیڑو والدین گے نال طریق ادب تے حسن سلوک تے مودّت ومحبت رکھتو ہوئے۔ مروی ہے کہ اللہ تعالیٰ نے اناں ناں ایک بیٹی عطا فرمائی جیڑی ایک نبی گا نکاح ماں آئی تے اس دے نبی پیدا ہویا جن گے ہتھوں اللہ تعالیٰ نے ایک امت ناں ہدایت دتی، بندہ ناں چاہیے کہ اللہ گی قضا ور راضی رہے اسے ماں بہتری ہوئے ف۱۷۳ جن گا ناں اصرم تے صریم تھا ف۱۷۴ ترمذی گی حدیث ماں ایں کہ اس دیوار گے ہیٹھ سونوں چاندی مدفون تھو۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنھما نے فرمایو کہ اس ماں سونا گی ایک تختی تھی اس ور ایک طرف لکھیو تھو اسگو حال عجیب ہے جناں موت گو یقین ہوئے اُسناں خوشی کس طرح ہو سکے، اس گو حال عجیب ہے جیڑو قضا وقدر گو یقین رکھے اس ناں غصو کس طرح آئے، اسگو حال عجیب ہے جناں رزق گو یقین ہوئے وہ کیوں فکر ماں پیو رہے، اس گو حال عجیب ہے جناں حساب گو یقین ہوئے وہ کسطرح غافل رہے، اس گو حال عجیب ہے جس ناں دنیا گا زوال تے تغیر گو یقین ہوئے وہ کسطرح مطمئن ہوئے تے اس گے نال لکھیو وو تھو لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰهِ تے دوجی طرف اس تختی ور لکھیو تھو ہوں اللہ ہوں میرے سوا کوئے معبود نی ہوں اکیلوں ہوں میرو کوئے شریک نی، میں خیر تے شر پیدا کی اس گے واسطے خوشی جناں میں خیر گے واسطے پیدا کیو تے اس گا ہتھاں ور خیر جاری کی، اس گے واسطے تباہی جناں شر گے واسطے پیدا کیو تے اُس گا ہتھاں ور شر جاری کی۔ ف۱۷۵ اس گو ناں کاشح تھو تے یوہ شخص پرہیز گار تھو۔ حضرت محمد ابن منکدر نے فرمایو اللہ تعالیٰ بندہ گی نیکی دے اسگی اولادناں، اسگی اولاد گی اولادناں تے اس گا کمنبہ آلاں ناں تے اس گا محلّے داراں ناں اپنی حفاظت ماں رکھے (سبحانِ اللہ) ف۱۷۶ تے ان گی عقل کامل ہو جائے تے وہ قوی تے توانا ہو جائیں ف۱۷۷ بلکہ بامر الٰہی تے الہام خداوندی کیا ف۱۷۸ کجھ لوک ولی ناں نبی ور فضیلت دے گے گمراہ ہو گیا تے اناں نے یوہ خیال کیو کہ حضرت موسیٰ علیہ السلام ناں حضرت خضر علیہ السلام دے علم حاصل کرن گو حکم ہویو باوجود اس گے کہ حضرت خضر ولی ایں تے درحقیقت ولی ناں نبی ور فضیلت دینی کفر جلی ہے تے حضرت خضر نبی ایں اور اگر ایسو نہ ہوئے جیسو کہ بعض گو خیال ہے تاں یاہ اللہ تعالیٰ گی طرفوں حضرت موسیٰ علیہ السلام گا حق ماں آزمائش ہے علاوہ بریں یوہ کہ اہلِ کتاب اس گا قائل ایں کہ یوہ حضرت موسیٰ پیغمبر بنی اسرائیل گو واقعو ہی نی بلکہ موسیٰ بن ماثان گو واقعو ہے تے ولی دے نبی ور ایمان لیان نال ولایت گا مقام ور پہنچے تاں یوہ ناممکن ایں کہ وہ نبی دے بدھ جائے (مدارک) اکثر علماء اس ور ایں تے مشائخ صوفیہ تے اصحاب عرفان گو اس ور اتفاق ہے کہ حضرت خضر علیہ السلام زندہ ایں شیخ ابو عمرو بن صلاح نے اپناں فتاویٰ ماں فرمایو کہ حضرت خضر جمہور علماء تے صالحین گے نزدک زندہ ایں یوہ وی کہیو گیو ہے کہ حضرت خضر تے الیاس علیہما السلام دوئے زندہ ایں تے ہر سال حج گا دناں ماں ملیں۔ یوہ وی منقول ہے کہ حضرت خضر نے چشمۂ حیات ماں غسل فرمایو تے اسگو پانی پیو واللہ اعلم (خازن) ف۱۷۹ ابو جہل وغیرہ کفارِ مکہ یا یہود بطریق امتحان ف۱۸۰ ذوالقرنین گو ناں اسکندر ہے یہ حضرت خضر علیہ السلام گا خالہ زاد پائی ایں اناں نے اسکندریہ بنایو تے اسگو ناں اپناں ناں ور رکھیو، حضرت خضر علیہ السلام ان گا وزیر تے صاحب لوا (چنڈو چان آلا) تھا، دنیا ماں ایسا چار بادشاہ ہویا ایں جیڑا تمام دنیا ور حکمران تھا دو مومن حضرت ذوالقرنین تے حضرت سلیمان علیٰ نبینا وعلیہما السلام تے دو کافر نمرود تے بخت نصر تے عنقریب ایک پنچوں بادشاہ اس امت دے ہوئے گو جس گو اسم گرامی امام مہدی ہے ان گی حکومت تمام روئے زمین ور ہوئے گی ذوالقرنین گی نبوت ماں اختلاف ہے حضرت علی رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو وہ نہ نبی تھا نہ فرشتہ تھا۔ اللہ تعالیٰ نال محبت کرن آلا بندہ تھا اللہ تعالیٰ نے اناں ناں اپنو محبوب بنایو

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

سَبَبًا ﴿٨٤﴾ فَاَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٨٥﴾ حَتّٰۤى اِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا

عطا فرمایو ف١٨١ تاں وہ ایک سامان گے پچھے چلیو ف١٨٢ ات توڑی جے جد دینہ ڈبن گی جگہ ور پہچیو اُناں ایک کالا

تَغْرُبُ فِیْ عَیْنٍ حَمِئَةٍ وَّ وَجَدَ عِنْدَهَا قَوْمًا ؕ قُلْنَا یٰذَا الْقَرْنَیْنِ

بکچڑ گا چشمہ ماں ڈوبتاں دیکھیو ف١٨٣ اور اُت ف١٨٤ ایک قوم ملی ف١٨٥ ہم نے فرمایو اے ذوالقرنین!

اِمَّاۤ اَنْ تُعَذِّبَ وَ اِمَّاۤ اَنْ تَتَّخِذَ فِیْهِمْ حُسْنًا ﴿٨٦﴾ قَالَ اَمَّا مَنْ

یا دے تو اُنہاں ناں سزا دے ف١٨٦ یا اُن گے نال اچھائی اختیار کر ف١٨٧ عرض کی وہ جس نے

ظَلَمَ فَسَوْفَ نُعَذِّبُهٗ ثُمَّ یُرَدُّ اِلٰى رَبِّهٖ فَیُعَذِّبُهٗ عَذَابًا نُّكْرًا ﴿٨٧﴾

ظلم کیو ف١٨٨ اُناں عنقریب ہم سزا دیاں گا ف١٨٩ فر اپناں رب گی طرف موڑیو جائے گو ف١٩٠ وہ اُناں بُری مار دیے گو

وَ اَمَّا مَنْ اٰمَنَ وَ عَمِلَ صَالِحًا فَلَهٗ جَزَآءَ ࣙالْحُسْنٰى ۚ وَ سَنَقُوْلُ لَهٗ

اور جس نے ایمان آنیوں اور نیک کم کیاتاں اُسگو بدلو نیکی ہے ف١٩١ اور تاوُلاں ہی ہم اُناں

مِنْ اَمْرِنَا یُسْرًا ﴿٨٨﴾ ؕ ثُمَّ اَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٨٩﴾ حَتّٰۤى اِذَا بَلَغَ مَطْلِعَ

سہل کم دساں گا ف١٩٢ فر ایک سامان گے پچھے چلیا ف١٩٣ اِت توڑی جے جد دینہ

الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَطْلُعُ عَلٰى قَوْمٍ لَّمْ نَجْعَلْ لَّهُمْ مِّنْ دُوْنِهَا سِتْرًا ﴿٩٠﴾

نکلن گی جگہ ور پہچیو، اُناں اسی قوم ور نکلتاں دیکھیو جن واسطے ہم نے دینہ توں کائے چیز اوہلے نی رکھی ف١٩٤

كَذٰلِكَ ؕ وَ قَدْ اَحَطْنَا بِمَا لَدَیْهِ خُبْرًا ﴿٩١﴾ ثُمَّ اَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٩٢﴾ حَتّٰۤى

گل یاہی اے اور جو کجھ اُس گے کول تھو ف١٩٥ ساراں ناں مہارا علم نے کھیر یو ودے ف١٩٦ فر ایک سامان گے پچھے چلیا ف١٩٧ ات توڑی جے

ف١٨١ جس چیز گی خلق ناں حاجت ہوئے تے جو کجھ بادشاہاں ناں علاقہ تے شہر فتح کرن ماں تے دشمناں گا مقابلہ ماں درکار ہوئے وہ سب عنایت کیو
ف١٨٢ سبب وہ چیز جیہڑی مقصود تک پہنچن گو ذریعو ہوئے خواہ وہ علم ہوئے یا قدرت تو ذولقرنین نے جس مقصد گو ارادو کیو اسے گو سبب اختیار کیو ف١٨٣ ذوالقرنین نے کتاباں ماں لکھیو دیکھیو تھو کہ اسام گی اولاد بچوں ایک شخص چشمہ حیات دے پانی پیئے گو تے اُس ناں موت نہ آئے گی یاہ دیکھ گے وہ چشمہ حیات گی طلب ماں مغرب تے مشرق گی طرف راونہ ہویو تے آپ گے نال حضرت خضر علیہ السلام وی تھا وہ دے چشمہ حیات تک پہنچ وی گیا، پی وی لیو مگر ذولقرنین گا مقدر ماں نی تھو اناں لے نہ پیو اس سفر ماں مغرب گی طرف روانہ ہویا تو جت تک آبادی تھی وہ سب منزل طے کر چھڑیں تے مغرب ماں ات پہچیا جت آبادی گو نام ونشان باقی نہ رہیو، ات اناں ناں دینہ ڈبتے وقت ایسو نظر آیو کہ گویا وہ ایک سیاہ کالا چشمہ ماں ڈوبے جیسو کہ دریائی سفر کرن آلا ناں پانی ماں ڈبتو دسے ف١٨٤ اس چشمہ گے کول ف١٨٥ جناں نے شکار کیا وا جانوراں گا چمڑا لایا وا تھا اس گے بغیر اُن گا جسم ور ہور کوئے لباس نی تھو تے دریائی مردہ جانوران گی غزا تھا، یہ لوک کافر تھا ف١٨٦ تے ان بچوں جیہڑو اسلام ماں داخل نہ ہوئے اُس ناں قتل کر چھڑ ف١٨٧ تے اناں ناں احکام شرع گی تعلیم دے اگر وہ ایمان لیا ئیں ف١٨٨ یعنی کفر و شرک اختیار کیو ایمان نہ لیایا ف١٨٩ قتل کراں گا یاہ اس گی دنیاوی سزا ہے ف١٩٠ قیامت ماں ف١٩١ یعنی جنت ف١٩٢ تے اس ناں ایسی چیزاں گو حکم دیاں گا جیہڑیں اس ور سہل ہوئین دشوار نہ ہوئیں ہون ذوالقرنین گا وارہ ماں ارشاد فرمایو جائے وہ ف١٩٣ جانب مشرق ف١٩٤ اس مقام ور جس گے تے دینہ گے درمیان کائے چیز پہاڑ، درخت وغیرہ حائل نی تھی، نہ ہی کائے عمارت قائم ہو سکے تھی تے ات گا لوکاں گو یوہ حال تھو کہ دینہ چمڑھتے وقت غاراں ماں داخل ہو جائیں تھا تے زوال گے بعد نکل گے اپنوں کم کاج کریں تھا ف١٩٥ فوج لشکر، جنگ گا سامان بادشاہت گا سامان تے بعض مفسرین نے فرمایو سلطنت تے ملک داری گی قابلیت تے امورِ مملکت ناں سرانجام دین گی لیاقت ف١٩٦ مفسرین نے کَذٰلِکَ گا معنی ماں یوہ وی فرمایو ہے کہ مراد یاہ ہے کہ ذوالقرنین نے جیسو سلوک مغربی قوم نال کیو ایسو ہی مشرقی قوم نال وی کیو کیونکہ یہ لوک وی ان گی طرح کافر تھا تو جیہڑا ان بچوں ایمان لیایا ان گے نال احسان کیو تے جیہڑا کفر ور ڈٹیا رہیا اناں ناں عذاب دتو، ف١٩٧ شمال گی طرف (خازن)

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

إِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدَّيْنِ وَجَدَ مِن دُونِهِمَا قَوْمًا لَّا يَكَادُونَ

دواں پہاڑاں گے بشکار پچیا اُنہاں توں پراں کُجھ اِسا لوک دیکھیا جے جیڑا کائے گل نی

يَفْقَهُونَ قَوْلًا ﴿٩٣﴾ قَالُوا يَا ذَا الْقَرْنَيْنِ إِنَّ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ مُفْسِدُونَ

سمجھیں تھا ف ١٩٨ اُنہاں نے کہیو اے ذوالقرنین! بیشک یاجوج ماجوج زمین ف ١٩٩ ماں فساد

فِي الْأَرْضِ فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلَىٰ أَن تَجْعَلَ بَيْنَنَا

مچائیں، تو کیا ہم تھارے واسطے کُجھ مال مقرر کرلیاں اس ور جے تم مہارے

وَبَيْنَهُمْ سَدًّا ﴿٩٤﴾ قَالَ مَا مَكَّنِّي فِيهِ رَبِّي خَيْرٌ فَأَعِينُونِي بِقُوَّةٍ

دے ان گے بشکار ایک دیوار بنا چھڑیں ف ٢٠٠ فرمایو وہ جس ور میرا رب نے مناں قابو دتو وواے بہتر اے ف ٢٠١ تم میری مدد طاقت نال کرو ف ٢٠٢

أَجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا ﴿٩٥﴾ آتُونِي زُبَرَ الْحَدِيدِ ۖ حَتَّىٰ إِذَا

ہوں تھارے تے اُن گے درمیان ایک مضبوط دیوار بنا چھڑوں گو ف ٢٠٣ میرے کول لوہا گا تختہ لے آؤ ف ٢٠٤ ات توڑی جے

سَاوَىٰ بَيْنَ الصَّدَفَيْنِ قَالَ انفُخُوا ۖ حَتَّىٰ إِذَا جَعَلَهُ نَارًا قَالَ آتُونِي

جدوہ دیوار دواں پہاڑاں گا کناراں گے برابر کر چھڑی کہیو اس ناں گرم کرو، تاں توڑی جے اُسناں اگ بنا چھڑیو کہیو لے آؤ

أُفْرِغْ عَلَيْهِ قِطْرًا ﴿٩٦﴾ فَمَا اسْطَاعُوا أَن يَظْهَرُوهُ وَمَا اسْتَطَاعُوا لَهُ

تراموں گال گے ہوں اس ور ڈول چھڑوں۔ دے یاجوج ماجوج اس ور نہ چڑھ سکیں اور نہ ہی اُسماں سوراخ

نَقْبًا ﴿٩٧﴾ قَالَ هَٰذَا رَحْمَةٌ مِّن رَّبِّي ۖ فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ رَبِّي جَعَلَهُ دَكَّاءَ ۖ

کرسکیا ف ٢٠٥ کہیو یاہ اے میرا رب! گی رحمت، فر جد میرا رب گو وعدو آئیگو ف ٢٠٦ اِسناں پاش پاش کر چھڑیگو۔

ف ١٩٨ کیونکہ ان گی زبان عجیب وغریب تھی ان گے نال اشارو وغیرہ کر گے بڑی مشقت نال گل ہو سکے تھی ف ١٩٩ یافث بن نوح گی اولاد بچوں فسادی ٹولو ہے، ان گی تعداد بہت زیادہ ہے، زمین ماں فساد کریں تھا، شرد، گا موسم ماں نکلیں تھا دے کھیتاں سبزیاں سب ناں کھا جائیں تھا، کُجھ نی چھوڑیں تھا تے سکی چیزاں ناں لد گے لے جائیں تھا۔ آدمیاں ناں کھائیں تھا درندہ وحشی جانوراں، سپان، بچھواں تک ناں کھا جائیں تھا، حضرت ذولقرنین گے اگے لوکاں نے ان گی شکایت کی کہ وہ ف ٢٠٠ تانجہ وہ مہارا تک نہ پہنچ سکیں تے ہم ان گا شر تے ایذا دے محفوظ رہاں ف ٢٠١ یعنی اللہ تعالیٰ گا فضل وکرم نال میرے کول مال کثیر تے ہر قسم گو سامان موجود ہے تھارا دے لین گی حاجت نی ف ٢٠٢ تے جیہڑو کم ہوں دسوں وہ کرو ف ٢٠٣ ان لوکاں نے عرض کیو فرمہارے متعلق کے خدمت ہے؟ فرمایو ف ٢٠٤ تے بنیاد کھنائی جد پانی تک پہنچی تو اس ماں پتھر گالیا واترامہ گے نال لایا تے لوہا گا تختہ اپر تھلے ان گے درمیان لکڑی تے کوئلو پرا چھڑیو تے اگ لا چھڑی، اس طرح یاہ دیوار پہاڑ گی بلندی تک اُوچی کر دتی گئی تے دواں پہاڑاں گے درمیان کائے جگہ نہ چھوڑی گئی، اپر دے گالیو ترامو دیوار ورسٹ چھڑیو، کہ یوہ سب مل گے ایک مضبوط جسم بن گیو ف ٢٠٥ ذوالقرنین نے کہ ف ٢٠٦ تے یاجوج وماجوج گا نکلن گو وقت آئے گو قریب قیامت۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَكَانَ وَعْدُ رَبِّي حَقًّا ﴿٩٨﴾ وَتَرَكْنَا بَعْضَهُمْ يَوْمَئِذٍ يَمُوجُ فِي بَعْضٍ

اور میرا رب گو وعدو سچو اے ک۲۰۷ اور اُس دن ہم اُنہاں ناں چھوڑدیاں گا انگو ایک ٹولو دوجا ور دوڑے گو

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَجَمَعْنَاهُمْ جَمْعًا ﴿٩٩﴾ وَعَرَضْنَا جَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ لِّلْكَافِرِينَ

فرصُور پھو کیو جائے گو ف۲۰۸ تاں ہم ساراں ناں ف۲۰۹ جمع کرلیاں گا اور اُس دن ہم جہنم ناں کافراں گے سامنے

عَرْضًا ﴿١٠٠﴾ الَّذِينَ كَانَتْ أَعْيُنُهُمْ فِي غِطَاءٍ عَن ذِكْرِي وَكَانُوا لَا

آناں گا ف۲۱۰ وہ جن گی اکھاں ور میری یاد تو پردہ پیاوا تھا ف۲۱۱ اور حق بات

يَسْتَطِيعُونَ سَمْعًا ﴿١٠١﴾ أَفَحَسِبَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَن يَتَّخِذُوا

ع ١١ ١٩ ٢

نی سن سکیں تھا ف۲۱۲ تو کیا کافر سمجھیں جے میرا بنداں ناں ف۲۱۳

عِبَادِي مِن دُونِي أَوْلِيَاءَ ۚ إِنَّا أَعْتَدْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ نُزُلًا ﴿١٠٢﴾

میرے بغیر حمایتی بنالیں گا ف۲۱۴ بیشک ہم نے کافراں گی مہمانی واسطے جہنم ناں تیار رکھیو اے

قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُم بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا ﴿١٠٣﴾ الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ

تم فرماؤ کیا ہم تماں دس چھڑاں جے سب توں کھوٹا عمل کس گا ایں؟ ف۲۱۵ اُن گا جنگی ساری کوشش (محنت)

فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا ﴿١٠٤﴾ أُولَٰئِكَ

دُنیا ماں گم گئی ف۲۱۶ اور وہ اس خیال ماں ایں جے ہم چنگا کم کر رہیا ہاں۔ یہ لوک

الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَلِقَائِهِ فَحَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَلَا

جہاں نے اپناں رب گی آیتاں اور اُس گے نال ملاقات ناں نہ منیوں ک۲۱۷ دے انگو سارو کیو کرتائیو برباد ہوگیو تاں ہم

ک۲۰۷ حدیث شریف ماں ایں کہ یاجوج ماجوج روزانہ اس دیوارناں پنیں تے سارے دن اس محنت ماں لگارہیں جداسناں پٹن گے نزدیک پہچیں تاں ان بچوں کوئے کہہ چلو ہون باقی کل ترورڑاں گا دوجے دن جد آئیں تاں وہ بحکم الٰہی پہلاں دے زیادہ مضبوط ہوجائے، جداں گانکلن گو وقت آئیگو تو ان ماں کہن آلو کہگو ہون چلو باقی دیوار کل تروڑلیاں گا ان شاء اللہ، ان شاء اللہ کہن گو یوہ پھل ملیگو کہ اس دن گی محنت ضائع نہ ہوئیگی تے اگلے دن اناں ناں دیوار اتنی ٹٹی وی ملیگی جتنی پہلے دن تروڑی تھی، ہون وہ نکل آئیں گا تے زمین ماں فساد مچائیں گا، قتل وغارت کریں گا تے چشماں کو پانی پی جائیں گا جانواراں درختاں ناں، آدمیاں ناں جو کجھ ہتھ چڑھے گو کھا جائیں، مکہ مکرمہ تے مدینہ طیبہ تے بیت المقدس ماں داخل نہ ہوسکیں گا، اللہ تعالیٰ حضرت عیسیٰ علیہ السلام گی دعا نال اناں ناں ہلاک فرمائے گو اس طرح کہ ان گی گردناں ماں کیڑا پیدا ہوئیں گا جیڑا ان گی ہلاکت گو سبب بنیں گا ف۲۰۸ اس دے ثابت ہویو کہ یاجوج ماموج گو نکلنوں قریب قیامت گی نشانیاں بچوں ایں ف۲۰۹ یعنی تمام خلق ناں عذاب ثواب واسطے قیامت گے دن ف۲۱۰ کہ اسناں صاف دیکھیں ف۲۱۱ تے وہ آیاتِ الٰہیہ تے قرآن کریم تے ہدایت وبیان تے دلائل قدرت تے ایمان دے اناں بنیاں رہیا تے ان بچوں کسے چیز ناں نہ دیکھ سکیا ف۲۱۲ اپنی بدبختی گی وجہ دے رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں عداوت رکھن گے باعث ف۲۱۳ مثل حضرت عیسیٰ وحضرت عزیر و ملائکہ گے علیہم السلام ف۲۱۴ تے اس دے کجھ نفعو پائیں گا یوہ گمان غلط ہے بلکہ وہ بنداں ان دے بیزار ایں تے بیشک ہم ان گا اس شرک ور عذاب کراں گا ف۲۱۵ یعنی وہ کون لوک ایں جیڑا عمل کر گے تھکیا تے مشقت دیکھیں تے یاہ امید کرتا رہیا کہ ان اعمال ور فضل وکرم نال نوازیا جائیگا مگر بجائے اس کے ہلاکت تے بربادی ماں پیا حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو وہ یہود ونصاریٰ ایں۔ بعض مفسرین نے کہیو کہ وہ راہب لوک ایں جیڑا غاراں ماں رہیں تھا۔ حضرت علی مرتضیٰ رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو کہ یو لوک اہل حروراء یعنی خوارج ایں ف۲۱۶ تے اعمال باطل ہو گیا۔ ک۲۱۷ رسول تے قرآن ور ایمان نہ لیایا تے بعث تے حساب ثواب، عذاب گا منکر ہویا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

نُقِیْمُ لَهُمْ یَوْمَ الْقِیٰمَةِ وَزْنًا ﴿١٠٥﴾ ذٰلِكَ جَزَآؤُهُمْ جَهَنَّمُ بِمَا كَفَرُوْا

ان واسطے قیامت گے دن کوئے تول قائم نی کرساں ف۲۱۸ یوہ بدلو اے ان گو جہنم ان گا کفر ور

وَاتَّخَذُوْٓا اٰیٰتِیْ وَرُسُلِیْ هُزُوًا ﴿١٠٦﴾ اِنَّ الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ

اور اُنہاں نے میری آیتاں اور میرا رسولاں گو مذاق بنایو۔ بیشک جنہاں نے ایمان آنیوں اور چنگا کم کیا

كَانَتْ لَهُمْ جَنّٰتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا ﴿١٠٧﴾ خٰلِدِیْنَ فِیْهَا لَا یَبْغُوْنَ عَنْهَا

انگی مہمانی جنت الفردوس اے ف۲۱۹ وِہ ہمیشہ اُسماں رہنگا۔ انگی جگہ ناں بدلنوں

حِوَلًا ﴿١٠٨﴾ قُلْ لَّوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِّكَلِمٰتِ رَبِّیْ لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ اَنْ

نی چاہاں گا ف۲۲۰ تم فرماؤ کدے سمندر میرا رب گی گلاں ناں بیان کرن واسطے سیاہی بن جائے۔ تاں وی سمندر ختم ہوجائے گو ور

تَنْفَدَ كَلِمٰتُ رَبِّیْ وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهٖ مَدَدًا ﴿١٠٩﴾ قُلْ اِنَّمَآ اَنَا بَشَرٌ

میرا رب گی گل ختم نی ہوسیں پانویں اِسو ہی ہور انگی مدد واسطے لے آواں ف۲۲۱ تم فرماؤ ظاہری صورت بشری ماں

مِّثْلُكُمْ یُوْحٰٓی اِلَیَّ اَنَّمَآ اِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ فَمَنْ كَانَ یَرْجُوْا لِقَآءَ

دے۔ ہوں تھارا ہی جسو ہاں ف۲۲۲ مناں وحی آوے جے تھارو معبود ایک ہی معبود اے ف۲۲۳ تو جناں

ف۲۱۸ حضرت ابو سعید خدری رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو کہ روزِ قیامت کجھ لوک ایسا اعمال لیائیں گا جیڑا ان گی نظراں ماں مکہ مکرّمہ گی پہاڑاں دے زیادہ بڑا ہوئیں گا لیکن جدوہ تولیا جائیں گا دے ان ماں وزن کجھ نہ ہوئے گو ف۲۱۹ حضرت ابو ہریرہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے مروی ہے کہ سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو کہ جد اللہ دے منگوتاں فردوس منگو کیونکہ وہ جناں ماں سب دے اعلیٰ ہے اس ماں نیکیاں گو حکم دین آلا تے بدیاں دے روکن آلا عیش کریں گا ف۲۲۰ جسطرح دنیا ماں انسان کیسی ہی بہتر جگہ ہوئے اس دے اعلیٰ تے ارفع گی طلب کرے یاہ گل ات نہ ہوئیگی کیونکہ وہ جانتا ہوئیں گا کہ فضلِ الٰہی نال اناں نان بہت اعلیٰ تے ارفع مکان تے سکونت ملی ہے ف۲۲۱ یعنی اگر اللہ تعالیٰ گا علم تے حکمت گا کلمات لکھیا جائیں تے ان واسطے تمام سمندراں گو پانی سیاہی بنا دتو جائے اور تمام مخلوق لکھے تاں وی وہ کلمات ختم نہ ہوئیں تے یوہ تمام پانی ختم ہوجائے اتنو ہی ہور وی ختم ہو جائے۔ مدعو یوہ ہے کہ اس گا علم وحکمت گی انتہانی۔ **شانِ نزول:** حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ یہودیاں نے کہیو اے محمد صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم تھارو خیال ہے کہ ہمناں حکمت دتی گئی تے تھاری کتاب ماں ایں کہ جناں حکمت دتی گئی اُسناں خیر کثیر دتی گئی۔ فر تم کسطرح کہیں کہ تمناں نی دتو گیو مگر تھوڑ و جیو علم؟ اس ور یاہ آیتِ کریمہ نازل ہوئی۔ ایک قول یوہ ہے کہ جد آیہ وَمَآ اُوْتِیْتُمْ مِّنَ الْعِلْمِ اِلَّا قَلِیْلًا نازل ہوئی تاں یہودیاں نے کہیو ہمناں توریت گو علم دتو گیو تے اس ماں ہر شئے گو علم ایں۔ اس ور یاہ آیت نازل ہوئی، مدعو یوہ ہے کہ کل شی گو علم وی علمِ الٰہی گے سامنے قلیل ہے تے اتنی وی حیثیت نی رکھتو جتنی ایک قطرہ سمندر گے سامنے ف۲۲۲ کہ میرے ور بشری اعراض وامراض طاری ہوئیں تے صورتِ خاصہ ماں کوئے وی آپ گو مثل نی کہ اللہ تعالیٰ نے آپ ناں حسن وصورت ماں وی سب دے اعلیٰ وبالا کیو تے حقیقت وروح تے باطن گا اعتبار نال وی تمام انبیاء اوصافِ بشر دے اعلیٰ این جیسو کہ علامہ قاضی عیاض گی کتاب شفا ماں ایں تے حضرت شیخ عبد الحق محدّث دہلوی رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ نے شرحِ مشکوٰۃ ماں فرمایو کہ انبیاء علیہم السلام گا اجسام وظواہر تے حدِ بشریت ور چھوڑیا گیا تے ان گا ارواح تے بواطن بشریت دے بالا تے ملائے اعلیٰ گے متعلق ایں۔ شاہ عبد العزیز محدّث دہلوی رحمۃ اللہ علیہ نے سورۂ والضحیٰ گی تفسیر ماں فرمایو کہ آپ گی بشریت گو وجود اصلاً نہ رہے تے غلبۂ انوارِ حق آپ ور علی الدوام ہوئیں، بہر حال آپ گی ذات تے کمالات ماں آپ گو کوئے وی مثل نی۔ اس آیتِ کریمہ ماں آپ ناں اپنی ظاہری صورتِ بشریہ گا بیان گو اظہارِ تواضع واسطے حکم فرمایو گیو، یوہی فرمایو ہے حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے (خازن) **مسئلو:** کسے ناں جائز نی کہ حضور ناں اپنی مثل بشر کہے کیونکہ جیڑا کلمات اصحابِ عزت وفضائل عظمت بطریق تواضع فرمائیں ان گو دوجاں ناں کہوں جائز نی، دوم یوہ کہ جناں اللہ تعالیٰ نے فضائلِ جلیلہ تے مراتبِ رفیعہ عطا فرمایا ہوئیں اس گا ان فضائل ومراتب گا ذکر چھوڑ گے ایسا وصفِ عام نال ذکر کرنوں جیڑو ہر خاص وعام ماں پایو جائے ان کمالات ناں نہ منن گی دلیل ہے، تیجے یوہ کہ قرآن کریم ماں جا بجا کفار گو طریقو دسیو گیو کہ وہ انبیاء ناں اپناں جسا بشر کہیں تھا تے اسے وجہ دے گمراہی ماں بتلا ہویا فر اُس گے بعد آیت یُوْحٰٓی اِلَیَّ ماں حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا مخصوص بالعلم تے مکرم عند اللہ ہون گو بیان ایں ف۲۲۳ اسگو کوئے شریک نی

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ع ١٢ رَبِّهٖ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَّلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهٖٓ اَحَدًا ﴿١١٠﴾

اپناں رب گے نال مِلن گی اُمید ہووے اُسناں چاہیئے جے نیک کم کرے اور اپناں رب گی بندگی ماں کسے ناں شریک نہ کرے ف٢٢٤

سُوْرَۃُ مَرْیَمَ مَکِّیَّۃٌ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ — اٰیَاتُھَا ٩٨ رُکُوْعَاتُھَا ٦

اللہ گاناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو۔ ف١

كٓهٰيٰعٓصٓ ﴿١﴾ ذِكْرُ رَحْمَتِ رَبِّكَ عَبْدَهٗ زَكَرِيَّا ﴿٢﴾ اِذْ نَادٰى رَبَّهٗ

یوہ ذکر ہے اے تیرا رب گی اُس رحمت گو جیڑی اُس نے اپناں بندہ زکریا ور فرمائی۔ جد اُس نے اپناں رب ناں

نِدَآءً خَفِيًّا ﴿٣﴾ قَالَ رَبِّ اِنِّيْ وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّيْ وَاشْتَعَلَ الرَّاْسُ

آہستہ یاد کیو ف٢ عرض کی اے میرا رب! میری ہڈی کمزور ہوگئی ف٣ سر بچوں بڈیماں نے اپنو سر کڈھیو ف٤

شَيْبًا وَّلَمْ اَكُنْۢ بِدُعَآئِكَ رَبِّ شَقِيًّا ﴿٤﴾ وَاِنِّيْ خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ

اور اے میرا رب! ہوں تِناں بُلا گے کدے نامراد نی رہیو ف٥ اور مناں اپناں تو بعد اپناں

وَّرَآءِيْ وَكَانَتِ امْرَاَتِيْ عَاقِرًا فَهَبْ لِيْ مِنْ لَّدُنْكَ وَلِيًّا ﴿٥﴾

قرابت آلاں گو ڈراے ف٦ اور میری عورت اوترا ے تو اپنے کولوں مناں کوئے اِسو دے چھڑ جیڑو میرو کم لے لئے ف٧

يَّرِثُنِيْ وَيَرِثُ مِنْ اٰلِ يَعْقُوْبَ ۖ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا ﴿٦﴾ يٰزَكَرِيَّآ اِنَّا

وہ میرو جانشین ہووے اور اولادِ یعقوب گو وارث اور اے میرا رب! اُسناں پسندیدہ بنا ف٨ اے۔ زکریا! ہم

نُبَشِّرُكَ بِغُلٰمِ ِۨاسْمُهٗ يَحْيٰى لَمْ نَجْعَلْ لَّهٗ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا ﴿٧﴾

تناں خوشی سناواں ایک لڑکا گی جِن گو ناں یحیٰی اے، اس توں پہلاں ہم نے اس ناں گو کوئے نی بنایو

قَالَ رَبِّ اَنّٰى يَكُوْنُ لِيْ غُلٰمٌ وَّكَانَتِ امْرَاَتِيْ عَاقِرًا وَّقَدْ

عرض کی اے میرا رب! میرے لڑکو کتوں ہووے گو میری عورت دے اوترہے اور ہوں بڈیماں گی

ف٢٢٤ شرکِ اکبر دے وی بچے تے ریا دے وی جسناں شرک اصغر کہیں، مسلم شریف ماں ایں جیڑو شخص سورۂ کہف گی پہلی دس آیات حفظ کر لئے اللہ تعالیٰ اس ناں فتنۂ دجال دے محفوظ رکھے گو۔ یوہ وی حدیث شریف ماں ہے کہ جیڑو شخص سورۂ کہف ناں پڑھے وہ اٹھ دن تک ہر فتنہ دے محفوظ رہے گو ف١ سورۂ مریم مکی ہے اسماں چھ (٦) رکوع اٹھانوے (٩٨) آیات ست سو اسی (٧٨٠) کلمہ تے ترے ہزار ست سو اسی (٣٧٨٠) حرف ایں ف٢ کیونکہ اخفا ریا دے دور تے اخلاص نال معمور ہوئے، نیز یوہ وی فائدو تھو کہ بڑی عمر ماں جد کہ عمر شریف پچھتر یا اسی سال گی ہوگئی تھی اس عمر ماں اولاد گو طلب کرنوں احتمال رکھے تھو کہ عوام اس ور ملامت کریں اس واسطے وی اس دعا ماں اخفا مناسب تھو۔ ایک قول یوہ وی ہے کہ کمزوری گی وجہ دے حضرت گی آواز وی کمزور ہوگئی تھی (مدارک خازن) ف٣ یعنی بڈیماں گی کمزوری حد ناں پہنچ گئی کہ ہڈیں جیڑیں مضبوط عضو ایں وہ وی کمزور ہوگیں تے باقی اعضا گی کمزوری گی دے گل ہی نی (کتنی ایں) ف٤ کہ تمام سر سفید ہوگیو ف٥ ہمیشہ تیں میری دعا قبول کی تے مناں مستجابُ الدّعوات کیو۔ ف٦ چچازاد وغیرہ گو کہ وہ شریر لوک ایں کدے میرے بعد دین ماں رخنہ اندازی نہ کریں جیسو کہ بنی اسرائیل نے کیو۔ ف٧ تے میرا علم گو حامل ہوئے ف٨ کہ تو اپناں فضل نال اُسناں نبوت عطا فرمائے۔ اللہ تعالیٰ نے حضرت زکریا علیہ السلام گی یاہ دعا قبول فرمائی تے ارشاد فرمایو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

بَلَغْتُ مِنَ الْكِبَرِ عِتِيًّا ﴿۸﴾ قَالَ كَذٰلِكَ ۚ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ

وجہ توں سکن گی حالت نال پہنچ گیو ہاں ف۹ فرمایو اِسو ہی اے ف۱۰ تیرا رب نے فرمایو وہ میرے ور آسان این

وَّقَدْ خَلَقْتُكَ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ تَكُ شَيْـًٔا ﴿۹﴾ قَالَ رَبِّ اجْعَلْ

اور میں دے تناں اس توں پہلاں بنایو جد تو کجھ وی نی ف۱۱ تھو عرض کی اے میرا رب! مناں

لِّيْٓ اٰيَةً ؕ قَالَ اٰيَتُكَ اَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلٰثَ لَيَالٍ سَوِيًّا ﴿۱۰﴾

کائے نشانی دے ف۱۲ فرمایو تیری نشانی یاہ اے جے تو ترے دن رات لوکاں نال کلام نہ کرے چنگو پلو ہوگے ف۱۳

فَخَرَجَ عَلٰى قَوْمِهٖ مِنَ الْمِحْرَابِ فَاَوْحٰٓى اِلَيْهِمْ اَنْ سَبِّحُوْا بُكْرَةً

تاں نکلیا اپنی قوم ور مسجد توں باہر ف۱۴ تے اُنہاں ناں اشارہ نال فرمایو جے صبح و شام تسبیح

وَّعَشِيًّا ﴿۱۱﴾ يٰيَحْيٰى خُذِ الْكِتٰبَ بِقُوَّةٍ ؕ وَاٰتَيْنٰهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا ﴿۱۲﴾ وَّحَنَانًا

کرتا رہیو ف۱۵ اے یحییٰ! کتاب ف۱۶ ناں مضبوطی نال پکڑ اور ہم نے اُسناں بچپن ماں ای نبوۃ عطا فرمائی ف۱۷ اور اپنی طرفوں

مِّنْ لَّدُنَّا وَزَكٰوةً ؕ وَكَانَ تَقِيًّا ﴿۱۳﴾ وَّبَرًّۢا بِوَالِدَيْهِ وَلَمْ يَكُنْ

مہربانی ف۱۸ اور ستھرائی ف۱۹ اور کمال تقویٰ آلو ف۲۰ اور اپناں ماں باپ نال چنگو برتاؤ کرن آلو

جَبَّارًا عَصِيًّا ﴿۱۴﴾ وَسَلٰمٌ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوْتُ وَيَوْمَ يُبْعَثُ

اور زبردست اور نافرمان نی تھا ف۲۱ اور سلامتی اے اُس ور جس دن پیدا ہویو اور جس دن مرے گو اور جس دن زندہ

حَيًّا ﴿۱۵﴾ وَاذْكُرْ فِى الْكِتٰبِ مَرْيَمَ ۘ اِذِ انْتَبَذَتْ مِنْ اَهْلِهَا مَكَانًا — وقف لازم ع ۱۵ / ۴

کرگے اٹھا لیو جائے گو ف۲۲ اور کتاب ماں مریم ناں یاد کرو ف۲۳ جد اپناں گھرآلاں تو دینہ ڈوبن آلے پاسے

ف۹ یو سوال بعید جانن نال نی بلکہ دریافت گو مقصد یوہ ہے کہ فرزند کس طریقہ نال عطا ہوئے گو کیا دوبارہ جوانی عطا ہوئیگی یا اسے حال ماں فرزند عطا فرمایو جائیگو ف۱۰ تم ہی دواں دے لڑکو پیدا فرمانوں منظور ہے ف۱۱ تو جیرو معدوم گا موجود کرن ور قدرت رکھے اس گے سامنے بڈیماں ماں اولاد عطا فرمانی کہڑی مشکل گل ہے ف۱۲ جس دے مناں اپنی بی بی گا حاملہ ہون گی جانکاری ہوئے ف۱۳ صحیح سالم ہوگے بغیر کے بیماری گے تے بغیر جلا ہون گے چنانچہ ایسو ہی کہ آپ اناں دناں ماں لوکاں نال کلام نہ کرسکیا، جد اللہ تعالیٰ گو ذکر کرنوں چاہتا زبان کھل جاتی ف۱۴ جیرڑی اُس گی نماز گی جگہ تھی تے لوک محراب گے پچھے انتظار ماں تھا کہ ان واسطے درواز و کھولیں تو وہ داخل ہوئیں تے نماز پڑھیں، جد حضرت زکریا علیہ الصلوۃ والسلام باہر آیا تاں آپ گو رنگ بدلیو وو تھو، گفتگو نی فرما سکیں تھا یوہ حال دیکھ گے لوکاں نے پچھیو کے حال ہے؟ ف۱۵ تے حسب عادت فجر تے عصر گی نماز ادا کرتا رہو ہون حضرت زکریا علیہ السلام نے گل نہ کرن دے جان لیو کہ آپ گی بی بی صاحبہ حاملہ ہوگئیں تے حضرت یحییٰ گی ولادت دے دو سال بعد اللہ تبارک و تعالیٰ نے فرمایو ف۱۶ یعنی توریت ناں ف۱۷ جد کہ آپ گی عمر ترے سال گی تھی اس وقت ماں اللہ تعالیٰ نے آپ ناں عقلِ کامل عطا فرمائی تھی تے آپ گی طرف وحی فرمائی۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما گو یو ہی قول ہے تے اتنی جئی عمر ماں فہم و فراست، تے کمالِ عقل و دانش خوارق عادات بچوں این تے جد بکرمہ تعالیٰ یاہ حاصل ہوئے تاں اس حال ماں نبوت ملنوں کجھ وی بعید نی، لہٰذا اس آیت ماں حکم دے نبوت مراد ہے یو ہی قول صحیح ہے بعض مفسرین نے اس دے حکمت یعنی توریت گی فہم تے فقہ فی الدین وی مراد لئی ہے (خازن و مدارک و کبیر) منقول ہے کہ اس ننکی عمر گا زمانہ ماں بچاں نے آپ ناں کھیڈن واسطے بلایو تو آپ نے فرمایو مَا لِلَّعِبِ خُلِقْنَا یعنی ہم کھیڈن واسطے پیدا نی کیا گیا ف۱۸ عطا کی تے ان گا دل ماں رقت تے رحمت رکھی کہ لوکاں ور مہربانی کریں ف۱۹ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ زکوۃ دے ات طاعت تے اخلاص مراد ہے ف۲۰ تے آپ خوفِ الٰہی ماں بہت گریہ زاری کریں تھا ات توڑی کہ آپ گا رخسار مبارکاں ور اتھرواں نال نشان بن گیا تھا۔ ف۲۱ یعنی آپ نہایت متواضع تے خلیق تھا تے اللہ تعالیٰ گا حکم گا فرمانبردار۔ ف۲۲ کہ یہ ترے ہی دن نہایت خوفناک این کیونکہ ان ماں آدمی وہ دیکھے جو کجھ اس دے پہلاں اُس نے نی دیکھیو اس واسطے ان تریاں موقعاں ور نہایت وحشت ہوئے، اللہ تعالیٰ نے حضرت یحییٰ علیہ السلام گو اکرام کیو کہ اناں ناں ان تریاں موقعاں ور امن دے سلامتی عطا فرمائی ف۲۳ یعنی اے سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم قرآن کریم ماں حضرت مریم گو واقعو پڑھ گے ان لوکاں ناں سناؤ تا نجہ اناں ناں انگو حال معلوم ہوئے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

شَرْقِيًّا ﴿١٦﴾ فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُوْنِهِمْ حِجَابًا ۫ فَاَرْسَلْنَآ اِلَيْهَا رُوْحَنَا

کنی ہوگئی ف۲۴ تاں انا دو اُواں ف۲۵ ایک پردو کرلیو، تاں ہم نے اگی طرف ایک روحانی

فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا ﴿١٧﴾ قَالَتْ اِنِّيْٓ اَعُوْذُ بِالرَّحْمٰنِ مِنْكَ اِنْ

پیجیو ف۲۶ وہ اُس گے سامنے ایک تندرست آدمی گا روپ ماں ظاہر ہویو۔ بولی ہوں تیرا ذے رحمٰن گی پناہ منگوں اگر

كُنْتَ تَقِيًّا ﴿١٨﴾ قَالَ اِنَّمَآ اَنَا رَسُوْلُ رَبِّكِ ۖ لِاَهَبَ لَكِ غُلٰمًا زَكِيًّا ﴿١٩﴾

تناں خدا گو ڈرائے؟ بولیو ہوں تیرا رب گو ٹوریو وو ہاں تانجہ ہوں تناں ایک ستھرو بچو دیوں

قَالَتْ اَنّٰى يَكُوْنُ لِيْ غُلٰمٌ وَّلَمْ يَمْسَسْنِيْ بَشَرٌ وَّلَمْ اَكُ بَغِيًّا ﴿٢٠﴾

بولی میرو لڑکو کس طرح ہوسکے جد کہ میرے نال کسے آدمی گو ہتھ وی نی لگو نہ ہی ہوں بدکار ہاں

قَالَ كَذٰلِكِ ۚ قَالَ رَبُّكِ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ ۚ وَلِنَجْعَلَهٗٓ اٰيَةً لِّلنَّاسِ

کہیو اسے طرح ف۲۷ تیرا رب نے فرمایوا ہے جے یوہ ف۲۸ میرے ور آسان ایں اور تانجہ ہم اسناں لوکاں گے سامنے نشانی ف۲۹ بناں واں

وَرَحْمَةً مِّنَّا ۚ وَكَانَ اَمْرًا مَّقْضِيًّا ﴿٢١﴾ فَحَمَلَتْهُ فَانْتَبَذَتْ بِهٖ مَكَانًا

اور اپنی طرفوں ایک رحمت ف۳۰ اور اس کم گو فیصلو ہوگیو اے ف۳۱ ہون مریم نے اُسناں پیٹ ماں لیو فر اُسناں لیگے دور ایک جگہ

قَصِيًّا ﴿٢٢﴾ فَاَجَآءَهَا الْمَخَاضُ اِلٰى جِذْعِ النَّخْلَةِ ۚ قَالَتْ يٰلَيْتَنِيْ مِتُّ

چلے گئی ف۳۲ فر اُسناں جمن گو درد ایک کھجور گی جڑماں لے آیو ف۳۳ بولی ہائے کسے طرح ہوں استوں پہلاں ہی

ف۲۴ تے اپناں مکان ماں یا بیت المقدس گی شرقی طرف ماں لوکاں دے الگ ہو گے خلوت ماں بیٹھیں ف۲۵ یعنی اپنے تے کہرآلاں گے درمیان ف۲۶ جبریل علیہ السلام ف۲۷ یوہی منظور الٰہی ہے کہ تمناں بغیر مرد گے چھوئے ہی لڑکو عطا فرمائے ف۲۸ یعنی بغیر باپ گے بیٹو دینوں ف۲۹ تے اپنی قدرت گی برہان۔ ف۳۰ ان گے واسطے جیڑا اس گا دین گی اتباع کریں، اس ور ایمان لیائیں ف۳۱ علمِ الٰہی ماں، ہون نہ رد ہوسکے، نہ بدل سکے۔ جد حضرت مریم ناں اطمیناں ہوگیو تے ان گی پریشانی دور ہوئی تو حضرت جبریل علیہ السلام نے ان گا گریبان ماں یا چولی ماں یا باں ماں یا منہ ماں دم کیو تاں وہ بقدرتِ الٰہی فی الفور حاملہ ہوگئیں اس وقت حضرت مریم سلام اللہ علیہا گی عمر تیرہ سال یا دس سال تھی۔ ف۳۲ اپناں کہرآلاں دے تے وہ جگہ بیت لحم تھی۔ وہب گو قول ہے کہ سب دے پہلاں جس شخص ناں حضرت مریم گا حمل گو علم ہویو وہ ان گو چچازاد پائی یوسف نجار تھو جیڑو مسجد بیت المقدس گو خادم تھو تے بہت بڑو عابد شخص تھو اس نا جد معلوم ہویو کہ مریم حاملہ ہوگئیں تاں نہایت حیرت ہوئی، جد چاہے تھو کہ ان ور تہمت لائے تو ان گی عبادت تقوو، طہارت ہر وقت حاضر رہنوں، کسے وقت غائب نہ ہونوں، یاد کر گے خاموش ہوجائے تھو، تے جد حمل گو خیال کرے تھو تو اناں ناں بری مجھنوں مشکل دِسے تھو بالآخر اس نے حضرت مریم ناں کہیو کہ میرا دل ماں ایک گل آئی ہر ممکن کوشش کروں کہ زبان ور نہ لیاؤں مگر ہون صبر نی ہوتو تم اجازت دیو ہوں کہہ چھڑوں تانجہ میرا دل گی پریشانی دور ہوجائے حضرت مریم نے کہیو کہ اچھی گل کر تو اس نے کہیو کہ اے مریم مناں دس کہ کیا کھیتی بغیر تخم تے درخت بغیر بارش گے تے بچو بغیر باپ گے ہوسکے؟ حضرت مریم نے فرمایو ہاں تناں معلوم نی اللہ تعالیٰ نے جیڑی سب دے پہلاں کھیتی پیدا کی وہ بغیر تخم گے کی۔ تے درخت بغیر بارش گے اپنی قدرت نال پیدا فرمایا کیا تو یاہ کہہ سکے کہ اللہ تعالیٰ پانی گی مدد گے بغیر درخت پیدا کرن ور قدرت نی رکھتو! یوسف نے کہیو ہوں یاہ دے نی کہتو بے شک ہوں اسگو قائل ہوں کہ اللہ تعالیٰ ہر شئی ور قادر ہے جسناں کن فرمائے وہ ہوجائے۔ حضرت مریم نے فرمایو کیا تناں معلوم نی کہ اللہ تعالیٰ نے حضرت آدم تے ان گی بی بی ناں بغیر ماں باپ دے پیدا فرمایو، حضرت مریم گا اس عالی تے عارفانہ کلام نال یوسف گو شک دور ہوگیو۔ تے حضرت مریم حمل گی وجہ دے کمزور ہوگھیں تھیں اس واسطے وہ مسجد گی خدمت ماں ان گی نیابت انجام دین لگو، اللہ تعالیٰ نے حضرت مریم ناں الہام کیو کہ وہ اپنی قوم دے علیحدہ ہوجائیں اس واسطے وہ بیت لحم ماں چلیں گئیں۔ ف۳۳ جسکو درخت جنگل ماں خشک ہوگیو تھو وقت تیز سردی گو تھو، آپ اس درخت گی جڑاں ماں آئیں تانجہ اُس گے نال ٹیک لائیں تے نصیحت گا خوف دے (بدگوئی گا ڈر دے)

قَبْلَ هٰذَا وَكُنْتُ نَسْيًا مَّنْسِيًّا ﴿٢٣﴾ فَنَادٰىهَا مِنْ تَحْتِهَآ اَلَّا تَحْزَنِيْ

مرجاتی آ اور پکی بسری ہوجاتی آ۔ تو اُسناں ف٣٤ اُس گا پیراں گے بیٹھوں کہیو جے غم نہ کر ف٣٥

قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا ﴿٢٤﴾ وَهُزِّيْٓ اِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ

بیشک تیرا رب نے تیراں پیراں گے بیٹھوں ایک نہرجاری فرمائی اے ف٣٦ اور کھجور گی جڑ ناں پکڑ گے اپنی طرف ہلا

تُسٰقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّا ﴿٢٥﴾ فَكُلِيْ وَاشْرَبِيْ وَقَرِّيْ عَيْنًا

تیرے ور تازیں پکی ویں کھجوری جڑیں گی ف٣٧ تو کھاتے پی اور اکھ ٹھنڈی رکھ ف٣٨

فَاِمَّا تَرَيِنَّ مِنَ الْبَشَرِ اَحَدًا فَقُوْلِيْٓ اِنِّيْ نَذَرْتُ لِلرَّحْمٰنِ صَوْمًا

فر کدے تُو کسے آدمی ناں دیکھے دے ف٣٩ کہہ چھڑیے جے اج میں رحمٰن واسطے روزو منیوں دو ہے

فَلَنْ اُكَلِّمَ الْيَوْمَ اِنْسِيًّا ﴿٢٦﴾ فَاَتَتْ بِهٖ قَوْمَهَا تَحْمِلُهٗ قَالُوْا يٰمَرْيَمُ

تو اج ہرگز کسے آدمی نال گل نی کرسوں ف٤٠ تو اُسناں چولی ماں لے گے اپنی قوم کول آئی ف٤١ بولیا اے مریم!

لَقَدْ جِئْتِ شَيْـًٔا فَرِيًّا ﴿٢٧﴾ يٰٓاُخْتَ هٰرُوْنَ مَا كَانَ اَبُوْكِ امْرَاَ

بیشک تیں بہت بُرو کم کیو۔ اے ہارون گی بہن! ف٤٢ تیرو باپ ف٤٣ برو آدمی

سَوْءٍ وَّمَا كَانَتْ اُمُّكِ بَغِيًّا ﴿٢٨﴾ فَاَشَارَتْ اِلَيْهِ قَالُوْا كَيْفَ نُكَلِّمُ

نی تھو اور نہ ہی تیری ماں ف٤٤ بدکار۔ تاں مریم نے بچہ گی طرف اشارو فرمایو ف٤٥ بولیا ہم کسطرح گل کراں

ف٣٤ حضرت جبریل علیہ السلام نے وادی گا نیواں (مندرہ) پاسا دے ف٣٥ اپنی تنہائی گو کھان پین گی کائے چیز نہ ہون گو تے لوکاں گی بدگوئی کرن گو ف٣٦ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام نے یا حضرت جبریل علیہ السلام نے اپنی اڈی زمین ور ماری تو مٹھا پانی گو ایک چشمو جاری ہوگیو تے کھجور گو درخت ہرو بھرو ہوگیو پھل لگاوہ پھل وی نال نال پک گیو تے حضرت مریم دے کہیو گیو ف٣٧ جیڑیں لوس واسطے بہترین غذا ایں ف٣٨ اپناں فرزند حضرت عیسیٰ ناں ف٣٩ کہ تیرا دے بچہ گو پچھے ف٤٠ پہلا زمانہ ماں بولن تے کلام کرن گو وی روزو ہوئے تھو جیسو کہ مہاری شریعت ماں کھان پین گو روزو ہوئے، مہاری شریعت ماں چپ رہن گو روزو منسوخ ہوگیو۔ حضرت مریم ناں چپ رہن گی منت منن گو حکم تاں دتو گیو تانجہ کلام حضرت عیسیٰ علیہ السلام فرمائیں تے ان گو کلام حجت قویہ ہے جس دے تہمت زائل ہوجائے۔ اس دے چند مسائل معلوم ہویا مسئلو: بیوقوف گا جواب ماں سکوت تے اعراض چاہیئے، جواب جاہلاں باشد خموشی، مسئلو: کلام ناں افضل شخص گے سپرد کرنوں بہتر ہے، حضرت مریم نے یہ وی اشارہ نال کہیو کہ ھوں کسے آدمی نال کلام نہ کروں گی ف٤١ جد لوکاں نے حضرت مریم ناں دیکھو کہ ان گی چولی ماں بچو ہے تاں رویا تے غمگین ہویا۔ کیونکہ وہ صالحین گا کہراناں گا لوک تھا تے ف٤٢ تے ہارون یا دے حضرت مریم گا پائی گو ناں تھو یا بنی اسرائیل ماں ہور کسے نہایت بزرگ تے نیک شخص گو ناں تھو جن گا تقویٰ تے پرہیزگاری گی تشبیہ دین واسطے ان لوکاں نے حضرت مریم ناں ہارون گی بہن کہیو یا حضرت ھارون برادر حضرت موسیٰ علیہ السلام ہی کی طرف نسبت گی باوجود اس گے ان گو زمانوں بہت دور تھو تے ہزار سال گو عرصو گزر گیو تھو مگر چونکہ یہ ان گی نسل دے تھیں اس واسطے ہارون گی بہن کہہ چھڑیو جیسو کہ عرباں گو محاورو ہے کہ وہ تمیمی ناں یا اخا تمیم کہیں ف٤٣ یعنی عمران ف٤٤ حنہ ف٤٥ کہ جو کجھ کہنوں ایں خود ان دے کہو اس ور قوم گا لوکاں ناں غصو آیو تے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.

مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا ﴿٢٩﴾ قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللهِ ۛ اٰتٰنِيَ الْكِتٰبَ

اس گے نال جھڑو اجاں پالناں ماں ایں بچو اے ف٤٦ بچہ نے فرمایو بیشک ہوں اللہ گو بندو ہاں ف٤٧ اُس نے مناں کتاب دتی

وَجَعَلَنِيْ نَبِيًّا ﴿٣٠﴾ وَّجَعَلَنِيْ مُبٰرَكًا اَيْنَ مَا كُنْتُ ۠ وَاَوْصٰنِيْ بِالصَّلٰوةِ

اور مناں غیب گی خبر دین آلو (نبی) بنایو۔ف٤٨ اور اُس نے مناں برکت آلو بنایو ف٤٩ ہوں جت وی رہوں اور مناں نماز

وَالزَّكٰوةِ مَا دُمْتُ حَيًّا ﴿٣١﴾ وَّبَرًّا بِوَالِدَتِيْ ۡ وَلَمْ يَجْعَلْنِيْ جَبَّارًا

اور زکوٰۃ گی تاکید فرمائی جد توڑی جیوں اور اپنی ماں نال چنگو سلوک کرن آلو ف٥٠ اور مناں زبردست بدبخت

شَقِيًّا ﴿٣٢﴾ وَالسَّلٰمُ عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدْتُّ وَيَوْمَ اَمُوْتُ وَيَوْمَ اُبْعَثُ حَيًّا ﴿٣٣﴾

نہ کیو اور واہی سلامتی میرے ور ف٥١ جس دن ہوں پیدا ہویو اور جس دن مروں اور جس دن زندہ اٹھائیو جاؤں ف٥٢

ذٰلِكَ عِيْسَى ابْنُ مَرْيَمَ ۚ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِيْ فِيْهِ يَمْتَرُوْنَ ﴿٣٤﴾

یو اے عیسیٰ مریم گو پوت! سچی گل جس ماں شک کریں ف٥٣

مَا كَانَ لِلّٰهِ اَنْ يَّتَّخِذَ مِنْ وَّلَدٍ ۙ سُبْحٰنَهٗ ؕ اِذَا قَضٰٓى اَمْرًا

اللہ گی شان گے لائق نی جے وہ کسے ناں اپنوں بچہ بنائے وہ پاک ہے ف٥٤ جد کسے کم گو حکم فرمائے

فَاِنَّمَا يَقُوْلُ لَهٗ كُنْ فَيَكُوْنُ ؕ ﴿٣٥﴾ وَاِنَّ اللهَ رَبِّيْ وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوْهُ ؕ

دے صرف اسطرح کہے ہوجادے واہ فوراً ہوجائے اور عیسیٰ نے کہیو بیشک اللہ رب اے میرو اور تھارو ف٥٥ بس اُسے گی بندگی کرو

هٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيْمٌ ﴿٣٦﴾ فَاخْتَلَفَ الْاَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ ۚ فَوَيْلٌ

یوہ سدھو راہ اے۔ فر جماعت آپسماں اختلاف کرن لگ گئیں ف٥٦ تے خرابی اے

ف٤٦ یاہ گفتگو سن گے حضرت عیسیٰ علیہ السلام نے دودھ پینوں چھوڑ دتو تے اپنا کھبا ہتھ ور ٹیک لا گے قوم گی طرف متوجہ ہویا تے سجادستِ مبارک نال اشارو کر گے کلام شروع کیو ف٤٧ پہلاں اپناں بندہ ہون گو اقرار تے اعلان فرمایو تانجہ کوئے اناں ناں خدایا خدا گو فرزند نہ کہے کیونکہ آپ ور یاہ تہمت لگن آلی تھی تے یاہ تہمت اللہ تعالیٰ ور لگے تھی اس واسطے منصبِ رسالت گو تقاضو یوہی تھو کہ والدہ گی برات بیان کرن دے پہلاں اُس تہمت گی بنیاد گال چھڑیں جیڑی اللہ پاک گی ذات لاشریک ور لگن آلی تھی تے اسے دے وہ تہمت وی رفع ہوگئی جیڑی والدہ ور لائی جاتی کیونکہ اللہ تعالیٰ اس مرتبہ عظیمہ گے نال جس بندہ ناں نوازے بالیقین اُس گی ولادت تے اُسگی سرشت نہایت پاک تے طاہر ہے ف٤٨ کتاب دے انجیل مراد ہے حسن گو قول ہے کہ آپ بطنِ والدہ ہی ماں تھا کہ آپ ناں توریت گو الہام فرمادتو گیو تھو تے پالنا ماں تھا جد آپ نا نبوت عطا فرمائی گئی تے اس حالت ماں آپ گو کلام فرمانوں آپ گو معجزو ہے۔ بعض مفسّرین نے آیت گا معنی ماں یوہ وی بیان فرمایو ہے کہ یاہ نبوت تے کتاب ملن گی خبر تھی جو عنقریب آپ ناں ملن آلی تھی ف٤٩ یعنی لوکاں واسطے نفعو پہچان آلو تے خیر گی تعلیم دین آلو تے اللہ تعالیٰ تے اُسگی توحید گی دعوت دین آلو ف٥٠ بنایو ف٥١ جیڑی حضرت یحییٰ ور ہوئی ف٥٢ جد حضرت عیسیٰ علیہ السلام نے یوہ کلام فرمایو تاں لوکاں ناں حضرت مریم گی برات تے طہارت گو یقین ہوگیو تے حضرت عیسیٰ علیہ لسلام اتنو فرما گے خاموش ہوگیا تے اُس گے بعد کلام نہ فرمائیو۔ جد تک کہ اُس عمر ناں پہچیا جیڑی ماں بچہ بولن چالن لگیں۔ (خازن) ف٥٣ کہ یہودی دے اناں ناں ساحر کذاب کہیں (معاذ اللہ) تے نصاریٰ اناں ناں خدا تے خدا گو بیٹو تریاں ماں تیجو کہیں تَعٰلَى اللهُ عَمَّا يَقُوْلُوْنَ عُلُوًّا كَبِيْرًا اس گے بعد اللہ تعالیٰ اپنی تنزیہ بیان فرمائے ف٥٤ اس دے ف٥٥ تے اُس گے سوا کوئے رب نی ف٥٦ تے حضرت عیسیٰ علیہ السلام گا وراہ ماں نصاریٰ گا کئی کتنا فرقہ ہوگیا، ایک یعقوبیہ، ایک نسطوریہ، ایک ملکانیہ۔ یعقوبیہ کہے تھو کہ وہ اللہ ہے، زمین ور اتر آیو تھو، فر آسمان ور چھڑھ گیو۔ نسطوریہ گو قول ہے کہ وہ خدا گو بیٹو ہے، جد تک چاہیو اُس ناں زمین ور رکھیو فر اٹھالیو۔ تے تیجو فرقو ملکانیہ تھو جھڑو کہہ تھو کہ وہ اللہ گا بندہ ایں، مخلوق ایں، نبی ایں، یہ مومن تھا۔ (مدارک)

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لِّلَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ مَّشْهَدِ يَوْمٍ عَظِيْمٍ ﴿٣٧﴾ اَسْمِعْ بِهِمْ وَاَبْصِرْ يَوْمَ

کافراں واسطے ایک بڑا دن گی حاضری توں ف٥٧ کتنوں سنیں گا اور کتنوں دیکھیں گا جس دن

يَاْتُوْنَنَا لٰكِنِ الظّٰلِمُوْنَ الْيَوْمَ فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿٣٨﴾ وَاَنْذِرْهُمْ يَوْمَ

میرے کول حاضر ہوویں گا؟ ف٥٨ مگر اج ظالم کھلی گمراہی ماں ایں ف٥٩ اور اُنہاں ناں ڈر سناؤ پچھتان آلا

الْحَسْرَةِ اِذْ قُضِيَ الْاَمْرُ ۘ وَهُمْ فِيْ غَفْلَةٍ وَّهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿٣٩﴾ وقف لازم

دن گو ف٦٠ جس دن کم ہوجائے گو ف٦١ اور وہ غفلت ماں ایں ف٦٢ اور نی منا

اِنَّا نَحْنُ نَرِثُ الْاَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا وَاِلَيْنَا يُرْجَعُوْنَ ﴿٤٠﴾ ع وَاذْكُرْ ع٢٥/٥

بیشک زمین اور جو کجھ اس ور ہے سب گا وارث ہم ہواں گا ف٦٣ اور وہ مہاری ہی طرف مڑگے آئیں گا ف٦٤ اور کتاب ماں ف٦٥

فِي الْكِتٰبِ اِبْرٰهِيْمَ ۬ اِنَّهٗ كَانَ صِدِّيْقًا نَّبِيًّا ﴿٤١﴾ اِذْ قَالَ لِاَبِيْهِ

ابراہیم ناں یادکرو بیشک وہ صدیق تھا ف٦٦ (نبی) غیب گی خبردین آلا، جد اپناں باپ ناں کہیو ف٦٧

يٰۤاَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِيْ عَنْكَ شَيْـًٔا ﴿٤٢﴾

اے میرا باپ! کیوں اساں ناں پوجے جیڑا نہ سنیں نہ دیکھیں اور نہ ہی تیرے کم آئیں ف٦٨

يٰۤاَبَتِ اِنِّيْ قَدْ جَآءَنِيْ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَمْ يَاْتِكَ فَاتَّبِعْنِيْۤ اَهْدِكَ

اے میرا باپ! بیشک میرے کول ف٦٩ وہ علم آیو اے جیڑو تیرے کول نی آیو تو میرے پچھے چل ہوں ف٧٠ تناں

صِرَاطًا سَوِيًّا ﴿٤٣﴾ يٰۤاَبَتِ لَا تَعْبُدِ الشَّيْطٰنَ ؕ اِنَّ الشَّيْطٰنَ كَانَ

سدھو راہ دسوں۔ ف٧١ اے میرا باپ! شیطان گو بندو نہ بن ف٧٢ بیشک شیطان رحمٰن گو

لِلرَّحْمٰنِ عَصِيًّا ﴿٤٤﴾ يٰۤاَبَتِ اِنِّيْۤ اَخَافُ اَنْ يَّمَسَّكَ عَذَابٌ مِّنَ الرَّحْمٰنِ

نافرمان ایں اے میرا باپ بیشک ہوں ڈروں جے تناں رحمٰن گو کوئے عذاب آپکڑے

ف٥٧ بڑا دن دے قیامت گو دن مراد ہے ف٥٨ تے اس دن گو دیکھنوں تے سنوں کجھ نفعو نہ دیے گو جد اناں نے دنیا ماں دلائلِ حق ناں نی دیکھو تے اللہ تعالیٰ گا مواعید ناں نی سینوں بعض مفسّرین نے کہیو کہ یو کلام بطریق تہدید ہے کہ اُس روز ایسی ہولناک گل سنیں تے دیکھیں گا جن گے نال دل پھٹ جائیں گا۔ ف٥٩ نہ حق دیکھیں نہ حق سنیں، ڈورا تے اناں بنیاں واایں۔ حضرت عیسیٰ علیہ السلام ناں اِلٰہ تے معبود ٹھہرائیں باوجود اس گے کہ اناں نے وضاحت تے صراحت گے نال اپناں بندہ ہون گو اعلان فرمایو ف٦٠ حدیث شریف ماں ایں کہ جد کافر جنت گی منزل دیکھیں گا جن دے وہ محروم کیا گیا تاں اناں ناں ندامت تے حسرت ہوگی کہ کاش وہ دنیا ماں ایمان لے آیا ہوتا۔ ف٦١ تے جنت آلا جنت ماں تے دوزخ آلا دوزخ ماں پہنچیں گا ایسو سخت دن درپیش ہے ف٦٢ تے اُس دن واسطے کجھ فکر نی کرتا ف٦٣ یعنی سب فنا ہوجائیں گا ہم ہی باقی رہاں گا ف٦٤ ہم اناں ناں ان گا اعمال گی جزادیاں گا ف٦٥ یعنی قرآن شریف ماں ف٦٦ یعنی کثیر الصدق۔ بعض مفسّرین نے کہیو صدیق گا معنیٰ ایں کثیر التصدیق جیڑو اللہ تعالیٰ تے اُسگی وحدانیت تے اُس گا انبیاء تے اُس گا رسولاں گی تے مرن دے بعد اٹھن گی تصدیق کرے تے احکامِ الٰہیہ ادا کرے ف٦٧ یعنی آزر بت پرست دے ف٦٨ یعنی عبادت معبود گی غایت درجہ گی تعظیم ایں اسگو وہی مستحق ہوسکے جو صاحب اوصافِ کمال تے ولیٔ نعم ہوئے (نعمتاں گو مالک) نہ کہ ناکارہ بت جیسی مخلوق، مدعو یوہ ہے کہ اللہ واحد لاشریک گے سوا کوئے مستحق عبادت نی ف٦٩ میرا رب گی طرف دے معرفت الٰہی گو ف٧٠ میرو دین قبول کر ف٧١ جس دے تو قربِ الٰہی گی منزلِ مقصود تک پہنچ سکے ف٧٢ تے اُسگی فرمانبرداری کرگے کفر و شرک گی بیماری ماں مبتلا نہ ہو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فَتَكُوْنَ لِلشَّيْطٰنِ وَلِيًّا ﴿٤٥﴾ قَالَ اَرَاغِبٌ اَنْتَ عَنْ اٰلِهَتِيْ يٰۤاِبْرٰهِيْمُ

تے تو شیطان گو ساتھی ہوجائے ف۷۳ بولیو کیا تُو میراں خداں تو مُنہ پھیرے؟ اے ابراہیم!

لَئِنْ لَّمْ تَنْتَهِ لَاَرْجُمَنَّكَ وَاهْجُرْنِيْ مَلِيًّا ﴿٤٦﴾ قَالَ سَلٰمٌ عَلَيْكَ سَاَسْتَغْفِرُ

بیشک کدے تو ف۷۴ باز نہ آیو تاں ضرور تناں پتھراں نال ماروں گو اور میرا تو لمی عمر تک بے تعلق ہوجا ف۷۵ کہیو بس تناں سلام ایں ف۷۶ تاڈلاں ہی

لَكَ رَبِّيْ اِنَّهٗ كَانَ بِيْ حَفِيًّا ﴿٤٧﴾ وَاَعْتَزِلُكُمْ وَمَا تَدْعُوْنَ مِنْ

ہوں تیرے واسطے اپناں رب کولوں معافی منگوں گو ف۷۷ بیشک وہ میرے ور مہربان ایں اور ہوں ایک کنارہ ور ہوجاؤں گو تھارا تو اور ان ساراں تو جنہاں ناں ف۷۸

دُوْنِ اللّٰهِ وَاَدْعُوْا رَبِّيْ عَسٰۤى اَلَّاۤ اَكُوْنَ بِدُعَآءِ رَبِّيْ شَقِيًّا ﴿٤٨﴾

تم خداتو بغیر پوجیں اور اپناں رب گی عبادت کروں گو ف۷۹ اُمید ہے جے ہوں اپناں رب گی بندگی گی وجہ توں بدبخت نہ بنوں ف۸۰

فَلَمَّا اعْتَزَلَهُمْ وَمَا يَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ وَهَبْنَا لَهٗۤ اِسْحٰقَ

فر جد ان تو اور اللہ توں بغیر جیڑا ان گا معبود تھا ان تو کنارہ کرلیو ف۸۱ ہم نے اُسناں اسحاق ف۸۲

وَيَعْقُوْبَ وَكُلًّا جَعَلْنَا نَبِيًّا ﴿٤٩﴾ وَوَهَبْنَا لَهُمْ مِّنْ رَّحْمَتِنَا وَجَعَلْنَا

اور یعقوب ف۸۳ عطا فرمایو اور ہر ایک ناں غیب گی خبر دین آلو نبی کیو اور ہم نے اُنھاں ناں اپنی رحمت عطا فرمائی ف۸۴ اور ان واسطے

ع۳ لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا ﴿٥٠﴾ وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ مُوْسٰۤى اِنَّهٗ كَانَ

سچی بلند ناموری رکھی ف۸۵ اور کتاب ماں موسیٰ ناں یاد کرو بیشک وہ

مُخْلَصًا وَّكَانَ رَسُوْلًا نَّبِيًّا ﴿٥١﴾ وَنَادَيْنٰهُ مِنْ جَانِبِ الطُّوْرِ

چُنیا واہ تھا، اور رسول تھا۔ غیب گی خبر دین آلا اور ہم نے اُسناں طور گی سجی طرفوں

الْاَيْمَنِ وَقَرَّبْنٰهُ نَجِيًّا ﴿٥٢﴾ وَوَهَبْنَا لَهٗ مِنْ رَّحْمَتِنَاۤ اَخَاهُ هٰرُوْنَ

آواز دتی ف۸۶ اور اُس ناں اپنوں راز کہن واسطے نیڑے کیو ف۸۷ اور اُنھاں ناں اپنی رحمت نال انگو پائی ہارون نبی بنا گے دتو

ف۷۳ تے لعنت تے عذاب ماں اسگو ساتھی ہوئے اس نصیحتِ لطف آمیز تے ہدایت دلپزیر دے آزر نے نفعو حاصل نہ کیو تے اس گا جواب ماں ف۷۴ بتاں گی مخالفت تے اناں ناں بُرا کہن تے ان گا عیب بیان کرن دے ف۷۵ تا کہ میرا ہتھ تے زبان دے امن ماں رہے۔ حضرت ابراہیم علیہ السلام نے ف۷۶ یو سلام متارکت تھو ف۷۷ کے وہ تناں توبہ تے ایمان گی توفیق دے گے تیری مغفرت فرمائے۔ ف۷۸ شہرِ بابل دے شام گی طرف ھجرت کر گے ف۷۹ جس نے مناں پیدا کیو تے میرے ور احسان فرمایا ف۸۰ اس ماں تعریض ہے کہ جسطرح تم بتاں گی پوجا کر گے بدنصیب ہویا خدا گی عبادت کرن آلا واسطے یاہ گل نی اسگی بندگی کرن آلو شقی تے محروم نی ہوتو ف۸۱ ارضِ مقدسہ گی طرف ہجرت کر گے ف۸۲ فرزند ف۸۳ فرزند گا فرزند یعنی پوتا۔ فائدو اس ماں اشارو ہے کہ حضرت ابراہیم علیہ الصلوٰۃ والسلام گی عمر شریف اتنی لمی ہوئی کہ آپ نے اپناں پوتا حضرت یعقوب علیہ السلام ناں دیکھیو اس آیت ماں دسیو گیو کہ اللہ تعالیٰ گے واسطے ھجرت کرن تے اپناں کہر بار چھڑن گی یاہ جزا ملی کہ اللہ تعالیٰ نے پوت تے پوتا عطا فرمایا۔ ف۸۴ کہ اموال تے اولاد بکثرت عطا فرمایا ف۸۵ کہ ہر دین آلا مسلمان ہوئیں یا نویں یہودی یا نصرانی سب ان گی تعظیم تے ثنا کریں تے نمازاں ماں ان ورتے ان گی آل ور درُود پڑھیو جائے ف۸۶ طور ایک پہاڑ گو ناں ایں جیڑی مصر تے مدین گے درمیان ایں، حضرت موسیٰ علیہ السلام ناں مدین دے آتاں واں طور گی اس جانب دے جیڑی حضرت موسیٰ علیہ السلام گے سجے پاسے تھی ایک درخت دے نداد ئی گی يٰمُوْسٰۤى اِنِّيْۤ اَنَا اللّٰهُ رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ اے موسیٰ ھوں ہی اللہ ہوں تمام جہاناں ناں پالن آلو۔ ف۸۷ مرتبہ قرب عطا فرمایو، حجاب ہٹایا اس توڑی کہ آپ نے قلماں گی آواز سنی، تے آپ گی قدر و منزلت بلند کی گئی تے آپ گے نال اللہ تعالیٰ نے کلام فرمایو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

نَبِيًّا ﴿۵۳﴾ وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ اِسْمٰعِيْلَ اِنَّهٗ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ

غیب گی خبر دین آلو ف۸۸ اور کتاب ماں اسماعیل ناں یاد کرو ف۸۹ بیشک وہ وعدہ گا سچا تھا ف۹۰

رَسُوْلًا نَّبِيًّا ﴿۵۴﴾ وَكَانَ يَاْمُرُ اَهْلَهٗ بِالصَّلٰوةِ وَالزَّكٰوةِ وَكَانَ عِنْدَ

اور رسول تھا غیب گی خبر دستا، اور اپنا گھر آلاں ناں ف۹۱ نماز تے زکوۃ گو حکم دیتا اور اپناں

رَبِّهٖ مَرْضِيًّا ﴿۵۵﴾ وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ اِدْرِيْسَ اِنَّهٗ كَانَ صِدِّيْقًا نَّبِيًّا ﴿۵۶﴾

رب ناں پسند تھا ف۹۲ اور کتاب ماں ادریس ناں یاد کرو ف۹۳ بیشک وہ صدیق تھا غیب گی خبر دیتا

وَّرَفَعْنٰهُ مَكَانًا عَلِيًّا ﴿۵۷﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِّنَ

اور ہم نے اُسناں اُچا مقام ور بچا چھڑیو ف۹۴ یہ ایں جن ور اللہ نے انعام فرمایو، غیب گی خبر

النَّبِيّٖنَ مِنْ ذُرِّيَّةِ اٰدَمَ وَمِمَّنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوْحٍ وَّمِنْ ذُرِّيَّةِ

دین آلاں آدم گی اولاد بچوں ف۹۵ اور ان بچوں جنھاں ناں ہم نے نوح گے نال سوار کیو تھو ف۹۶

اِبْرٰهِيْمَ وَاِسْرَآءِيْلَ وَمِمَّنْ هَدَيْنَا وَاجْتَبَيْنَا اِذَا تُتْلٰى

اور ابراہیم ف۹۷ اور یعقوب گی اولاد بچوں ف۹۸ اور ان بچوں جنھاں ناں ہم نے راہ دسیو اور چُن لیو ف۹۹ جد اُن ور

ف۸۸ جد کہ حضرت موسیٰ علیہ السلام نے دعا کی یا ربّ میرا گھر آلاں بچوں میرا بھائی ہارون ناں میرو وزیر بنا اللہ تعالیٰ نے اپناں کرم نال یاہ دعا قبول فرمائی تے حضرت ہارون علیہ السلام ناں آپ گی دعا نال نبی بنایو تے حضرت ہارون علیہ السلام حضرت موسیٰ علیہ السلام دے بڑا تھا ف۸۹ جیڑا حضرت ابراہیم علیہ السلام گا فرزند تے سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا جد ایں ف۹۰ انبیا ر سارا ہی سچا ہوئیں لیکن آپ اس وصف ماں زیادہ ہی شہرت رکھیں تھا۔ ایک مرتبہ کسے مقام ور آپ ناں کوئے شخص کہہ گیو تھو کہ تم اتے ٹھہر یا رہیو جد تک ہوں واپس آؤں آپ اس جگہ اس گا انتظار ماں ترے دن ٹھہر یا رہیا آپ نے صبر گو وعدو کیو تھو ذبح گے وقت کس شان گے نال اسناں وفا فرمایو کہ سبحان اللہ ف۹۱ تے اپنی قوم جُرہم ناں جن گی طرف آپ مبعوث تھا ف۹۲ بسبب اپنا اعمال، طاعت، صبر و استقلال تے احوال و افعال گے ف۹۳ آپ گو ناں اخنوخ ہے، آپ حضرت نوح علیہ السلام گا والد گا دادا ایں، حضرت آدم علیہ السلام گے بعد آپ ہی پہلاں رسول این، آپ گو والد حضرت شیث بن آدم علیہ السلام، سب دے پہلاں جس شخص نے قلم نال لکھیو وہ آپ ہی ایں، کپڑاں گا سیڑن تے سیڑ یا وا کپڑا لان گی ابتداوی آپ نے ہی فرمائی ہے۔ آپ دے پہلاں لوک چمڑا گی کھل لائیں تھا، سب دے پہلاں ہتھیار بنان آلا، ترکھڑی تے پیمانہ قائم کرن آلا علمِ نجوم تے حساب ماں غور فرمان آلا وی آپ ہی ایں، یہ سب کم آپ دے شروع ھویا، اللہ تعالیٰ نے آپ ور تری صحیفہ نازل فرمایا تے کتبِ الٰہیہ گی کثرتِ درس (زیادہ پڑھان) گی وجہ دے آپ گو ناں ادریس پے گیو۔ ف۹۴ دنیا ماں اناں ناں علو مرتبت (بلند درجہ) عطا کیا یا یہ معنی ایں کہ آسمان ور اٹھالیا تے یوہی زیادہ صحیح ہے۔ بخاری تے مسلم گی حدیث ماں این کہ سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے شب معراج حضرت ادریس علیہ السلام ناں چوتھا آسمان ور دیکھیو۔ حضرت کعب احبار وغیرہ دے مروی ہے کہ حضرت ادریس علیہ الصلوٰۃ والسلام نے ملک الموت دے فرمایو ہوں موت گو مزو چکھنوں چاہوں کیسو ہوئے؟ تم میری روح قبض کر کے دسواناں نے اس حکم گی تعمیل کی تے روح قبض کر گے اسے وقت موڑ چھڑی۔ آپ فوراً زندہ ھو گیا، فرمایو ہون مناں جہنم دسو تا کہ خوف الٰہی زیادہ ہوئے چنانچہ یوہ وی کیو گیو۔ جہنم دیکھ گے آپ نے مالک داروغۂ دوزخ دے فرمایو کہ درواز و کھولو ہوں اس گے اپروں گزرنوں چاہوں چنانچہ ایسو ہی کیو گیو۔ آپ اُس گے اپروں گزریا فر آپ نے ملک الموت ناں فرمایو مناں جنت دسو وہ آپ ناں جنت ماں لے گیو۔ آپ دروازہ کھلوا گے جنت ماں تشریف لے گیا تھوڑی دیر انتظار کر گے ملک الموت نے کہیو کہ تم ھون اپناں مقام ور تشریف لے چلو فرمایو ہون ہوں اتو کتے نی جاؤں گو۔ اللہ تعالیٰ نے فرمایو۔ كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ وہ میں چکھ لیو۔ تے فرمایو۔ وَاِنْ مِّنْكُمْ اِلَّا وَارِدُهَا کہ ہر شخص ناں جہنم وروں گزرنوں ایں۔ وہ وی گزر لیو۔ ہون جنت ماں پہنچن آلا واسطے اللہ تعالیٰ نے فرمایو وَمَا هُمْ مِّنْهَا بِمُخْرَجِيْنَ کہ وہ جنت بچوں کڈھیا نہ جائیں گا ہون مناں جنت بچوں جان واسطے کیوں کہیں؟ اللہ تعالیٰ نے ملک الموت ناں وحی فرمائی کہ حضرت ادریس علیہ السلام نے کو کجھ کیو مرا اذن نال کیو۔ تے وہ میرا اذن نال جنت ماں داخل ھویا اناں ناں چھوڑ دیو وہ جنت ہی ماں رہینگا چنانچہ آپ ات زندہ ایں ف۹۵ یعنی حضرت ادریس تے حضرت نوح علیہ السلام ف۹۶ یعنی حضرت ابراہیم علیہ السلام جیڑا حضرت نوح علیہ السلام گا پوتا تے آپ گا فرزند سام گا فرزند ایں ف۹۷ کی اولاد دے حضرت اسماعیل تے حضرت اسحاق تے حضرت یعقوب ف۹۸ حضرت موسیٰ تے حضرت ہارون تے حضرت زکریا تے حضرت یحییٰ تے حضرت عیسیٰ صلوات اللہ علیہم وسلامہٗ ف۹۹ شرحِ شریعت تے کشفِ حقیقت گے واسطے

السجدة ۵

عَلَيْهِمْ اٰيٰتُ الرَّحْمٰنِ خَرُّوْا سُجَّدًا وَّ بُكِيًّا ۩ ۝۵۸ فَخَلَفَ مِنْۢ بَعْدِهِمْ

رحمٰن گی آیت پڑھی جائیں تو فوراً ڈھے جائیں سجدہ کرتا اور روتا ف۱۰۰ تو ان تو بعد انگی جگہ وہ ناخلف آیا ف۱۰۱

خَلْفٌ اَضَاعُوا الصَّلٰوةَ وَ اتَّبَعُوا الشَّهَوٰتِ فَسَوْفَ يَلْقَوْنَ غَيًّا ۝۵۹

جنہاں نے نمازاں ناں ضائع کیو اور اپنی خواہشات گی پیروی کی ف۱۰۲ تو عنقریب وہ دوزخ ماں غی گا جنگل ناں دیکھیں گا ف۱۰۳

اِلَّا مَنْ تَابَ وَ اٰمَنَ وَ عَمِلَ صَالِحًا فَاُولٰٓئِكَ يَدْخُلُوْنَ الْجَنَّةَ

مگر جیہڑاں نے توبہ کی اور ایمان آنیوں اور چنگا کم کیا تے یہ لوک جنت ماں جائیں گا

وَ لَا يُظْلَمُوْنَ شَيْـًٔا ۝۶۰ جَنّٰتِ عَدْنِ ِالَّتِيْ وَعَدَ الرَّحْمٰنُ عِبَادَهٗ بِالْغَيْبِ

اور اُنہاں ناں کجھ نقصان نی دتو جاسیں ف۱۰۴ بسن آلا باغ جن گو وعدو رحمٰن نے اپناں ف۱۰۵ بنداں نال غیب ماں کیو ف۱۰۶

اِنَّهٗ كَانَ وَعْدُهٗ مَاْتِيًّا ۝۶۱ لَا يَسْمَعُوْنَ فِيْهَا لَغْوًا اِلَّا سَلٰمًا وَ لَهُمْ

بیشک اُس گو وعدو آن آلو اے۔ وہ اُس ماں سلام ف۱۰۷ توں بغیر کائے بیکار گل نی سُنیں گا۔

رِزْقُهُمْ فِيْهَا بُكْرَةً وَّ عَشِيًّا ۝۶۲ تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِيْ نُوْرِثُ مِنْ

اور اُنہاں واسطے اُساں ان گو صبح و شام ف۱۰۸ رزق اے۔ یہ وہ باغ ایں جن گا وارث ہم اپناں بنداں بچوں اس ناں کراں گا

عِبَادِنَا مَنْ كَانَ تَقِيًّا ۝۶۳ وَ مَا نَتَنَزَّلُ اِلَّا بِاَمْرِ رَبِّكَ لَهٗ مَا

جیہڑا پرہیزگار ہوویں گا۔ (اور جبریل نے محبوب ناں عرض کی) ف۱۰۹ ہم فرشتہ نی اُترتا مگر حضور گا رب گا حکم نال اُسے گو اے جو کجھ

بَيْنَ اَيْدِيْنَا وَ مَا خَلْفَنَا وَ مَا بَيْنَ ذٰلِكَ وَ مَا كَانَ رَبُّكَ

مہارے اگے اے اور جو مہارے پچھے اے اور جو اس گے درمیان اے۔ ف۱۱۰ اور حضور گو رب

نَسِيًّا ۝۶۴ رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَ الْاَرْضِ وَ مَا بَيْنَهُمَا فَاعْبُدْهُ وَ اصْطَبِرْ

بُھلن آلو نی ف۱۱۱ آسماناں اور زمین اور جو کجھ ان گے بچ ہے سب گو مالک تے اسگی عبادت کرو اور اسگی بندگی ور

ف۱۰۰ اللہ تعالیٰ نے ان آیات ماں خبر دتی کہ انبیاء علیہم السلام اللہ تعالیٰ کی آیتاں ناں سن گے خضوع تے خشوع تے خوف نال روئیں تے سجدہ کریں تھا۔ مسئلہ: اس دے ثابت ہویو کہ قرآن پاک بخشوع قلب سنوں تے رولوں مستحب ہے۔ ف۱۰۱ مثل یہود و نصاریٰ وغیرہ گے ف۱۰۲ تے بجائے طاعتِ الٰہی گے معاصی ناں اختیار کیو ف۱۰۳ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو غیّ جہنم ماں ایک وادی گو ناں ایں جسکی گرمی دے جہنم کی دوجی وادیں وی پناہ منگیں یا وہ ان لوکاں واسطے ہے جیہڑا زنا گا عادی تے اُس ور قائم ہوئیں تے جیہڑا شراب خور، تے سود خور، سود گا تے شراب گا عادی تے ماں باپ گا نافرمان تے جھوٹھی گواہی دین آلا ہوئیں ف۱۰۴ تے ان گا اعمال گی جزا ماں کجھ وی کمی نہ کی جائے گی ف۱۰۵ ایماندار نیکی کرن آلو تے توبہ کرن آلو ف۱۰۶ یعنی اس حال ماں کہ جنت ان دے غائب ہے ان کی نظر گے سامنے نی یا اس حال ماں کہ وہ جنت دے غائب ایں اسگو مشاہدہ وی نی کرتا۔ ف۱۰۷ ملائکہ گو یا آپسماں ایک دوجا گو ف۱۰۸ یعنی علی الدوام کیونکہ جنت ماں رات تے دن نی ایں اہل جنت ہمیشہ نور ہی ماں رہنگا یا مراد یا ہے کہ دنیا گا دِن گی مقدار ماں دو مرتبہ بہشتی نعمت ان گے سامنے پیش کی جائیگی ف۱۰۹ شانِ نزول: بخاری شریف ماں حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما دے مروی ہے کہ سیّدِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے جبریل دے فرمایو اے جبریل تم جتنا مہارے کول آیا کریں اس دے زیادہ کیوں نی آتا؟ اس ور یہ آیت کریمہ نازل ہوئی ف۱۱۰ یعنی اماکن (مکاناں) گو وہی مالک ہے ہم ایک مکان دے دوجا مکان کی طرف نقل و حرکت کرن ماں اس گا حکم تے مشیت گا تابع ہاں، وہ ہر حرکت تے سکون گو جانن آلو تے غفلت تے نسیان تے بُھل چُک دے پاک ہے ف۱۱۱ جد چاہے ہمناں تہاری خدمات ماں بھیجے

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لِعِبَادَتِهٖ ؕ هَلْ تَعْلَمُ لَهٗ سَمِيًّا ﴿٦٥﴾ ع وَيَقُوْلُ الْاِنْسَانُ ءَاِذَا مَا مِتُّ ع ١٥/٧

ثابت قدم رہو، کیا اُس گا ناں گو کوئے ہور سہی ہے تمناں؟ ف١١٢ اور آدمی کہے کیا جد ہوں مرجاوں گو

لَسَوْفَ اُخْرَجُ حَيًّا ﴿٦٦﴾ اَوَلَا يَذْكُرُ الْاِنْسَانُ اَنَّا خَلَقْنٰهُ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ

تاں ضرور تاوٗلاں ہی زندہ کرگے کڈھیو جاوں گو؟ ف١١٣ اور کیا آدمی ناں یاد نی جے ہم نے اُس ناں پہلاں بنایو

يَكُ شَيْـًٔا ﴿٦٧﴾ فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيٰطِيْنَ ثُمَّ لَنُحْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ

جد وہ کجھ وی نی تھوف١١٤ تو تھارا رب گی قسم ہم ضرور اُنہاں ناں ف١١٥ اور شیطاناں ناں کہیر گے لے آں گا ف١١٦ اور اُنہاں ناں

جَهَنَّمَ جِثِيًّا ﴿٦٨﴾ ج ثُمَّ لَنَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ شِيْعَةٍ اَيُّهُمْ اَشَدُّ عَلَى

دوزخ گے چو فیرے گو ڈاں گے پہار کھڑا کراں گا فر ہم ف١١٧ ان بچوں اُنہاں ناں کڈھاں گا جیڑا اُن ماں رحمٰن ور

الرَّحْمٰنِ عِتِيًّا ﴿٦٩﴾ ج ثُمَّ لَنَحْنُ اَعْلَمُ بِالَّذِيْنَ هُمْ اَوْلٰى بِهَا صِلِيًّا ﴿٧٠﴾

سب تو زیادہ بے باک ہویا ہوویں گا ف١١٨ فرہم ناں پورو پتو اے جیڑا اس اگ ماں پنن گے زیادہ لائق ایں۔

وَاِنْ مِّنْكُمْ اِلَّا وَارِدُهَا ۚ كَانَ عَلٰى رَبِّكَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا ﴿٧١﴾ ج ثُمَّ نُنَجِّى

اور تھارے بچوں کوئے اِسوُنی جسکو گذر دوزخ ور نہ ہووے ف١١٩ تھارا رب گا ذمہ ور یاہ گل ضروری ہوئی وی اے ف١٢٠ فرہم

الَّذِيْنَ اتَّقَوْا وَّنَذَرُ الظّٰلِمِيْنَ فِيْهَا جِثِيًّا ﴿٧٢﴾ وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ

ڈر آلاں ناں بچالیاں گا ف١٢١ اور ظالماں ناں اُسماں چھوڑ دیاں گا گوڈاں گے پہار چہڑیں گا اور جد ان ور مہاری

اٰيٰتُنَا بَيِّنٰتٍ قَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا ۙ اَيُّ الْفَرِيْقَيْنِ

روشن آیت پڑھی جائیں کافر ف١٢٢ مسلماناں ناں کہیں کس ٹولہ گو

خَيْرٌ مَّقَامًا وَّاَحْسَنُ نَدِيًّا ﴿٧٣﴾ وَكَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِّنْ قَرْنٍ

مکان چنگو اے اور مجلس بہتر اے؟ ف١٢٣ اور ہم نے اُس تو پہلاں کتنی ہی قوم ختم کرچھڑیں ف١٢٤

ف١١٢ یعنی کسے ناں اُس گے نال نامی شرکت وی نی، تے اسگی وحدانیت اتنی ظاہر ہے کہ مشرکین نے وی اپناں کسے معبودِ باطل گو ناں اللہ نی رکھیو ف١١٣ انسان دے مرادات وہ کفار ایں جیڑا مرن گے بعد زندہ کیا جان گا منکر تھا جیسا کہ ابی بن خلف تے ولید بن مغیرہ انا ہی لوکاں گا وارہ ماں یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی تے یا ہی اسگی شانِ نزول ہے ف١١٤ تو جس نے معدوم ناں موجود تے نابود نا بود کیو اُس گی قدرت ناں مردہ ناں زندہ کرنوں کے مشکل ہے ف١١٥ یعنی منکرینِ بعث ناں ف١١٦ یعنی کفار ناں گمراہ کرن آلا شیطاناں گے نال اس طرح کہ ہر کافر شیطان گے نال سنگل ماں جکڑیو وو ہوئے گو ف١١٧ کافراں گا ف١١٨ یعنی دوزخ ماں داخل کرن ماں جیڑو سب دے زیادہ سرکش ہوئے گو پہلاں داخل کیو جائیگو ف١١٩ نیک ہوئے یا بد مگر نیک سلامت رہنگا تے جدان گو گزر دوزخ ور ہوئے گو تاں دوزخ دے آواز ایگی کہ اے مومن گزر جا تیرا نور نے میری گرمی ٹھنڈی کر چھوڑی حسن تے قتادہ دے مروی ہے کہ دوزخ گا اپر دے گزرن دے پل صراط مراد ہے جیڑو دوزخ گے اُپر ہے ف١٢٠ یعنی ورودِ جہنم قضائے لازم ہے (دوزخ اُپروں لنگنوں) جیڑو اللہ تعالیٰ نے اپناں بنداں ور لازم کیو ہے ف١٢١ یعنی ایمانداراں ناں ف١٢٢ مثل نضر بن حارث وغیرہ کفارِ قریش۔ بناؤ سنگار کرگے، ہالاں ماں تیل لاگے، کنگھیں کرگے، عمدہ لباس لاگے، فخر تے تکبر گے نال، غریب فقیر ف١٢٣ مدعو یوہ ہے کہ جد آیات نازل کی جائیں، تے دلائل و براہین پیش کیا جائیں تو کفاران ماں دے غور وفکر نی کرتا تے ان دے فائدو نی لیتا تے بجائے اس گے مال دولت تے لباس تے مکان ور فخر تے تکبر کریں ف١٢٤ امت ہلاک کیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

هُمْ اَحْسَنُ اَثَاثًا وَّرِءْيًا ﴿۷۴﴾ قُلْ مَنْ كَانَ فِي الضَّلٰلَةِ فَلْيَمْدُدْ

جہڑا ان تو وی سامان اور نمود، و نمائش ماں بہتر تھا۔ تم فرماؤ جیڑو گمراہی ماں ایں اُسناں

لَهُ الرَّحْمٰنُ مَدًّا ۚ حَتّٰۤى اِذَا رَاَوْا مَا يُوْعَدُوْنَ اِمَّا الْعَذَابَ وَاِمَّا

رحمٰن خوب ڈھیل دیے ف۱۲۵ تاں توڑی جے جد وہ دیکھیں وہ چیز جسکو ان گے نال وعدو ہے یا عذاب ف۱۲۶ یا

السَّاعَةَ ؕ فَسَيَعْلَمُوْنَ مَنْ هُوَ شَرٌّ مَّكَانًا وَّاَضْعَفُ جُنْدًا ﴿۷۵﴾

قیامت ف۱۲۷ تے ہون جان لیں گا کس گو بُرو درجو اے کسگی فوج کمزور ف۱۲۸

وَيَزِيْدُ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اهْتَدَوْا هُدًى ؕ وَالْبٰقِيٰتُ الصّٰلِحٰتُ خَيْرٌ

اور جنہاں نے ہدایت حاصل کی ف۱۲۹ اللہ انگی ہدایت ناں ہور بدھائے ف۱۳۰ اور باقی رہن آلی نیک گلاں گو ف۱۳۱

عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَّخَيْرٌ مَّرَدًّا ﴿۷۶﴾ اَفَرَءَيْتَ الَّذِيْ كَفَرَ بِاٰيٰتِنَا

تیرا رب گے کول سب توں بہتر ثواب اور سب توں اچھو انجام ف۱۳۲ ایں تو کیا تم نے اُسناں دیکھیو جیڑو تھاری آیتاں گو منکر ہویو

وَقَالَ لَاُوْتَيَنَّ مَالًا وَّوَلَدًا ﴿۷۷﴾ اَطَّلَعَ الْغَيْبَ اَمِ اتَّخَذَ عِنْدَ

اور کہے جے مناں ضرور مال و اولاد ملیں گا ف۱۳۳ کیا غیب ناں دیکھ آیو اے؟ ف۱۳۴ یا رحمٰن گے کول

الرَّحْمٰنِ عَهْدًا ﴿۷۸﴾ كَلَّا ؕ سَنَكْتُبُ مَا يَقُوْلُ وَنَمُدُّ لَهٗ مِنَ الْعَذَابِ

کوئے اقرار نامو یا عہد ہے۔ ہرگز نی ف۱۳۵ ہون ہم لکھ گے رکھاں گا جو کجھ وہ کہہ اور اُسناں خوب لموں عذاب

مَدًّا ﴿۷۹﴾ وَّنَرِثُهٗ مَا يَقُوْلُ وَيَاْتِيْنَا فَرْدًا ﴿۸۰﴾ وَاتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ

دیاں گا اور جو چیز کہہ لگو ف۱۳۶ اُس گا ہم ہی وارث ہواں گا اور مہارے کول ایکلو آئے گو ف۱۳۷ اور اللہ توں بغیر ہور خدا

ف۱۲۵ دنیاں ماں اسگی عمر دراز کر گے تے اس ناں گمراہی ماں ڈھیل دے گے ف۱۲۶ دنیا گو عذاب قتل یا گرفتاری ف۱۲۷ جو طرح طرح گی رسوائی تے عذاب ور مشتمل ہے ف۱۲۸ کفار گی شیطانی فوج یا مسلماناں گو ملکی لشکر۔ اس ماں مشرکین گا اس قول گو رڈ ہے جیڑو اناں نے کہیو تھو کہ کیڑا ٹولہ گو مکان اچھو ہے تے مجلس بہتر ہے ف۱۲۹ تے ایمان دے مشرف ہویا ف۱۳۰ اس ور استقامت عطا فرما گے تے مزید بصیرت تے توفیق دے گے ف۱۳۱ فرمانبرداریں تے آخرت گا تمام اعمال تے پنجگانہ نماز تے اللہ تعالیٰ گی تسبیح تے تحمید تے اس گو ذکر تے تمام اعمال صالحہ یہ سب باقیاتِ صالحات ایں کہ مومن واسطے باقی رہیں تے کم آئیں ف۱۳۲ بخلاف اعمال کفار گے وہ سب نکما تے باطل ایں ف۱۳۳ شانِ نزول: بخاری تے مسلم گی حدیث ماں ایں کہ حضرت خبّاب بن ارت گو زمانہ ، جاهلیت ماں عاص بن وائل سہمی ور قرض تھو وہ اُس گے کول منگن نان گیو تاں عاص نے کہیو کہ ہوں تھارو قرض ادا نہ کروں گو جب تک تم سیّد عالم حضرت محمد مصطفےٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم دے پھر نہ جاؤ تے کفر اختیار نہ کر لیو حضرت خبّاب نے فرمایو ایسو ہرگز نی ہو سکتو ات توڑی کہ تو مرے تے مرن دے بعد زندہ ہو گے اُٹھے وہ کہن لگو کیا ہوں مرن دے بعد فر اٹھوں گو؟ حضرت خبّاب نے فرمایو ہاں عاص نے کہیو فر مناں چھوڑ دے جد توڑی مروں تے مرن دے بعد فر زندہ ہوؤں تے مناں مال و دولت ملے تدھ ہی تھارو قرض ادا کر چھوڑوں گو۔ اس ور یہ آیاتِ مقدسات نازل ہوئیں۔ ف۱۳۴ تے اُس نے لوحِ محفوظ ماں دیکھ لیو ہے کہ آخرت ماں اسناں مال تے اولاد ملے گی ف۱۳۵ ایسو نی تاں ف۱۳۶ یعنی مال تے اولاد ان سب دے اسگی مِلک تے اُسگو تصرف اُسگا ھلاک ہون گے نال ہی ختم ہو جائیگو تے ف۱۳۷ کہ نہ اُس گے کول مال ہویگو نہ اولاد تے اسگو یہ دعوو کرنوں چوٹھو ہو جائیگو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

آلِهَةً لِّيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّا ﴿٨١﴾ كَلَّا ۚ سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُونُونَ
بنالیا ف۱۳۸ تانجہ وہ اُنہاں ناں طاقت دیں ف۱۳۹ ہرگز نی ف۱۴۰ تاؤلاں ہی وہ ف۱۴۱ انگی بندگی تو منکر ہوویں گا اور ان گا
عَلَيْهِمْ ضِدًّا ﴿٨٢﴾ ع أَلَمْ تَرَ أَنَّا أَرْسَلْنَا الشَّيَاطِينَ عَلَى الْكَافِرِينَ ع ۷/۸
مخالف ہوجائیں گا ف۱۴۲ کیاتم نے نی دیکھیا جے ہم نے کافراں ور شیطان پیجیا ف۱۴۳
تَؤُزُّهُمْ أَزًّا ﴿٨٣﴾ فَلَا تَعْجَلْ عَلَيْهِمْ ۖ إِنَّمَا نَعُدُّ لَهُمْ عَدًّا ﴿٨٤﴾ يَوْمَ نَحْشُرُ
وہ اُنہاں ناں خوب اچھالیں ف۱۴۴ دے تم ان ور تاول نہ کرو ہم دے انگی گنتی پوری کراں ف۱۴۵ جس دن ہم
الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمَٰنِ وَفْدًا ﴿٨٥﴾ وَنَسُوقُ الْمُجْرِمِينَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ
پرہیزگاراں ناں رحمٰن گی طرف لے جاں گا مہمان بناگے ف۱۴۶ اور مجرماں ناں تسیاہی دوڑاں گا
وِرْدًا ﴿٨٦﴾ لَا يَمْلِكُونَ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنِ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَٰنِ عَهْدًا ﴿٨٧﴾ وقف لازم وقف لازم
دوزخ آلے پاسے۔ ف۱۴۷ لوگ سفارش گا مالک نی مگر وہی جناں نے رحمٰن گے کول عہد کیو اے ف۱۴۸
وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَٰنُ وَلَدًا ﴿٨٨﴾ لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْئًا إِدًّا ﴿٨٩﴾ تَكَادُ السَّمَاوَاتُ
اور کافر بولیا ف۱۴۹ رحمٰن نے اولاد اختیار کی۔ بیشک تم حد تو زیادہ پہاری گل کریں ف۱۵۰ قریب ہے جے آسمان
يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنْشَقُّ الْأَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًّا ﴿٩٠﴾ أَنْ دَعَوْا
اس تو پھٹ جائیں اور زمین شق ہوجائے اور پہاڑ چھڑ جائیں ف۱۵۱ اس گل ور جے اُنہاں نے
لِلرَّحْمَٰنِ وَلَدًا ﴿٩١﴾ وَمَا يَنْبَغِي لِلرَّحْمَٰنِ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا ﴿٩٢﴾ إِنْ كُلُّ مَنْ فِي
رحمٰن واسطے اولاد گو کہو اور رحمٰن گے لائق نی جے اولاد اختیار کرے ف۱۵۲ آسماناں اور زمین ماں

ف۱۳۸ یعنی مشرکاں نے بتاں ناں معبود بنایو تے ان گی عبادت کرن لگا اس امیدور ف۱۳۹ تانجہ ان گی مدد کریں تے اناں ناں عذاب دے بچائیں ف۱۴۰ ایسو ہونی سکتو ف۱۴۱ بت جناں ناں یہ پوجیں تھا ف۱۴۲ اناں ناں جھٹلائیں گا تے اناں ور لعنت کریں گا، اللہ تعالیٰ اناں ناں زبان دیے گو تاں وہ کہیں گا یارب اناں ناں عذاب کر ف۱۴۳ یعنی شیاطین ناں ان ور چھوڑ دتو تے مسلّط کر چھڑیو ف۱۴۴ تے معاصی (گناہاں) ور اُبھاریں ف۱۴۵ اعمال گی جزا واسطے یا ساہ گی فنا واسطے یا دناں تے مہیناں تے سالاں گی اس میعاد واسطے جیہڑی ان گا عذاب واسطے مقرر ہے ف۱۴۶ حضرت علی مرتضیٰ رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے مروی ہے کہ مومنین متقین اپنی قبراں دے حشر ماں سوار کر گے لے جایا جائیں گا تے ان گی سواریاں ور طلائی مرصّع تے زین تے پلناں ہوئیں گا۔ (نقش ونگار کیا وا) ف۱۴۷ ذلت تے اہانت گے نال ان گا کفر گی وجہ دے ف۱۴۸ یعنی جناں ناں شفاعت گو اذن مل گیو ہے وہی شفاعت کریں گا یا یہ معنی ایں کہ شفاعت صرف مومناں گی ہوئی گی تے وہی اس دے فائدو لیں گا۔ حدیث شریف ماں ایں جیہڑو ایمان لیایو، جس نے لَا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ کہیو اُس واسطے اللہ تعالیٰ گے کول عہد ہے ف۱۴۹ یعنی یہودی تے نصرانی تے مشرکین جیہڑا فرشتاں ناں اللہ تعالیٰ گی بیٹیں کہیں تھا کہ ف۱۵۰ تے انتہا درجہ گو باطل تے نہایت سخت وشنیع کلمو (جملو) تم نے منھ دے کڈھیو ف۱۵۱ یعنی یو کلمو ایسی بے ادبی تے گستاخی گو ہے کہ اگر اللہ تعالیٰ غضب فرمائے تاں اس ور تمام جہان گو نظام درہم برہم کر چھڑے۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ کفار نے جد یاہ گستاخی کی تے ایسو بے ہا کانہ کلمو منھ دے کڈھیو تو جن وانس گے سوا آسمان، زمین پہاڑ وغیرہ تمام خلق پریشانی نال بے چین تے بے قرار ہوگئی تے ہلاکت گے نیڑے پہنچ گئی۔ ملائکہ ناں غضب ہویو تے جہنم ناں جوش آیو فر اللہ تعالیٰ نے اپنی تنزیہ بیان فرمائی ف۱۵۲ وہ اس دے پاک ہے تے اُس گے واسطے اولاد ہونوں محال ہے ممکن نی

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ اِلَّآ اٰتِی الرَّحْمٰنِ عَبْدًا ﴿٩٣﴾ لَقَدْ اَحْصٰىهُمْ وَعَدَّهُمْ عَدًّا ﴿٩٤﴾

جتنا ایں سارا اُس گے سامنے بندہ بن گے حاضر ہوویں گا ف١٥٣ بیشک وُہ ان گو شمار جانیں اور وہ ایک ایک کرگے گنیاں واں ایں ف١٥٤

وَكُلُّهُمْ اٰتِیْهِ یَوْمَ الْقِیٰمَةِ فَرْدًا ﴿٩٥﴾ اِنَّ الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ

اور ان ماں ہر ایک قیامت گے دن اُس گے اگے ایکلو ہی حاضر ہووے گو ف١٥٥ بیشک وہ جیڑا ایمان لے آیا اور چنگا کم کیا

سَیَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمٰنُ وُدًّا ﴿٩٦﴾ فَاِنَّمَا یَسَّرْنٰهُ بِلِسَانِكَ لِتُبَشِّرَ بِهِ الْمُتَّقِیْنَ

تاؤلاں رحمٰن ان واسطے محبت کرے گو ف١٥٦ اور ہم نے یوہ قرآن تھاری زبان ماں تاں ہی آسان فرمایو جے تم اس گے ذریعے ڈرن آلاں ناں خوشخبری سناؤ

وَتُنْذِرَ بِهٖ قَوْمًا لُّدًّا ﴿٩٧﴾ وَكَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِّنْ قَرْنٍ ؕ هَلْ تُحِسُّ مِنْهُمْ

اور جھگڑالو لوکاں ناں اس تو ڈراؤ۔ اور ہم نے ان تو پہلاں کتنی بستی ہلاک کیں ف١٥٧ کیاتم ان بچوں کسے ناں

مِّنْ اَحَدٍ اَوْ تَسْمَعُ لَهُمْ رِكْزًا ﴿٩٨﴾

دیکھیں دیکھتے یا ہو یا گی ان کلے بھنک ٹو سنتے آئے؟ ف١٥٨/١٥٨

سُوْرَةُ طٰهٰ مَكِّيَّةٌ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ — اٰیَاتُهَا ١٣٥ رُكُوْعَاتُهَا ٨

اللہ گاناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف١

طٰهٰ ﴿١﴾ مَآ اَنْزَلْنَا عَلَیْكَ الْقُرْاٰنَ لِتَشْقٰۤی ﴿٢﴾ اِلَّا تَذْكِرَةً لِّمَنْ یَّخْشٰی ﴿٣﴾

طٰہٰ۔ اے محبوب! ہم نے یوہ قرآن تھارے ور اس واسطے نی اُتاریو جے تم مشقت (تکلیف) ماں پوؤ ف٢ ہاں اُس گے واسطے نصیحت اے جیڑو ڈر رکھے ف٣

تَنْزِیْلًا مِّمَّنْ خَلَقَ الْاَرْضَ وَالسَّمٰوٰتِ الْعُلٰی ﴿٤﴾ اَلرَّحْمٰنُ عَلَی الْعَرْشِ

اسگو اُتاریو وو جس نے زمین اور اُچا آسمان بنایا۔ وہ بڑی مہر آلو اُس نے عرش ور

ف١٥٣ بندہ ہون گو اقرار کرتاں ہویاں تے بندہ ہونوں تے اولاد ہونوں جمع ہونی سکتا۔ تے اولاد مملوک نی ہوسکتی تو جو مملوک ہے ہرگز اولاد نی ف١٥٤ سب اس گا علم ماں محصور تے محاط ایں تے ہر ایک گا ساہ، ایام، آثار تے تمام احوال تے جملہ امور اس گا شمار ماں ایں اس ور کجھ مخفی نی سب اُس گی تدبیر تے قدرت گے تحت ایں ف١٥٥ بغیر مال، اولاد تے معین و ناصر گے ف١٥٦ یعنی اپنوں محبوب بنائے گو تے اپناں بنداں گا دلاں ماں اسگی محبت پیدا فرمائیگو۔ بخاری تے مسلم گی حدیث شریف ماں ایں کہ جد اللہ تعالیٰ کسے بندہ ناں محبوب فرمائے تاں جبریل ناں فرمائے کہ فلانوں میرو محبوب ہے جبریل اُس نال محبت کرن لگ جائیں۔ فر جبریل آسماناں ماں ندا کرے کہ اللہ تعالیٰ فلاں نال محبت فرمائے سب اسگے نال محبت رکھوتاں سارا آسمان آلا اُس گے نال محبت کرن لگ جائیں۔ فر زمین ماں اس گی مقبولیت عام کردتی جائے۔ **مسئلو:** اس دے معلوم ہویو کہ مومنین صالحین تے اولیائے کاملین گی مقبولیتِ عامہ ان گی محبوبیت گی دلیل ہین ایں جیسا کہ حضور غوث اعظم رضی اللہ تعالیٰ عنہ تے حضرت سلطان نظام الدین دہلوی تے حضرت سلطان سیّد اشرف جہانگیر سمنانی رضی اللہ تعالیٰ عنہم تے دیگر حضرات اولیائے کاملین گی عام مقبولیت ان گی محبوبیت گی دلیل ایں۔ ف١٥٧ تکذیبِ انبیاء گی وجہ دے کتنی ہی بہت ساری امت ہلاک کیں ف١٥٨ وہ سب نیست و نابود کردتا گیا۔ اسے طرح یہ لوک اگر وہی طریقو اختیار کریں گا تاں انگو وی وہی انجام ہوئے گو ف١ سورہ طٰہٰ مکی ہے اس ماں اٹھ (٨) رکوع ایں ایک سو پینتی (١٣٥) آیات تے ایک ہزار چھ سو اکتالی (١٦٤١) کلمہ تے پنج ہزار دو سو بتالی (٥٢٤٢) حرف ہیں ف٢ تے ساری رات گا قیام گی تکلیف اٹھاؤ **شانِ نزول:** سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم عبادت ماں بہت جہد کریں تھا تے ساری ساری رات قیام ماں گزاریں تھا ات توڑی کہ قدم مبارک ورم کر جائیں تھا (سجھ) اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی تے جبریل علیہ السلام نے حاضر ہو گے بحکمِ الٰہی عرض کیو کہ اپناں نفس پاک نان کجھ راحت دیو اسگو وی حق ہے۔ ایک قول یوہ وی ہے کہ سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم لوکاں گا کفر تے ان گا ایمان دے محروم رہن ور بہت زیادہ افسوس کریں تھا تے دل مبارک اس وجہ دے رنجیدہ تے ملول رہے تھو اس آیت کریمہ ماں فرمایو گیو کہ تم رنج و ملال گی کوفت نہ فرماؤ قرآن پاک تھاری مشقت واسطے نازل نی کیو گیو۔

النصف ٢١ ع ٢

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

أَمْرِي ﴿٢٦﴾ وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِّنْ لِّسَانِي ﴿٢٧﴾ يَفْقَهُوا قَوْلِي ﴿٢٨﴾ وَاجْعَلْ

آسان کر اور میری زبان گی گڈھ کھول ف۲۸ تانجہ وہ میری گل سمجھیں اور میرے واسطے

لِّي وَزِيرًا مِّنْ أَهْلِي ﴿٢٩﴾ هَارُونَ أَخِي ﴿٣٠﴾ اشْدُدْ بِهِ أَزْرِي ﴿٣١﴾ وَأَشْرِكْهُ فِي

میرا گھر آلاں بچوں ایک وزیر بناف۲۹ وہ کون میرو پائی ہارون اُس گے نال میری کنڈ (پٹھ) مضبوط ہنا اور اُسناں میرا کم ماں

أَمْرِي ﴿٣٢﴾ كَيْ نُسَبِّحَكَ كَثِيرًا ﴿٣٣﴾ وَنَذْكُرَكَ كَثِيرًا ﴿٣٤﴾ إِنَّكَ كُنْتَ بِنَا

شریک کر ف۳۰ تانجہ ہم کثرت گے نال تیری پاکی بیان کراں اور بکثرت تناں یاد کراں ف۳۱ بیشک تُو ہمناں

بَصِيرًا ﴿٣٥﴾ قَالَ قَدْ أُوتِيتَ سُؤْلَكَ يَا مُوسَى ﴿٣٦﴾ وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلَيْكَ مَرَّةً

دیکھ رہیو ہے ف۳۲ فرمایو اے موسیٰ! تیری مانگ تناں عطا ہوئی اور بیشک ہم نے ف۳۳ تیرے ور دوجی وار فر احسان

أُخْرَى ﴿٣٧﴾ إِذْ أَوْحَيْنَا إِلَى أُمِّكَ مَا يُوحَى ﴿٣٨﴾ أَنِ اقْذِفِيهِ فِي التَّابُوتِ

فرمایو۔ جدہم نے تیری ماں ناں الہام کیو جو الہام کرنوں تھو ف۳۴ جے اس بچہ ناں صندوق ماں پاگے دریاماں ف۳۵ سٹ چھڑ

فَاقْذِفِيهِ فِي الْيَمِّ فَلْيُلْقِهِ الْيَمُّ بِالسَّاحِلِ يَأْخُذْهُ عَدُوٌّ لِّي وَعَدُوٌّ

تو دریا اُسناں کنارہ ور لے جائے اور اُسناں وہ لیجائے جیڑو میرو وی دشمن ایں ف۳۶ اور اس گو وی

لَّهُ ۚ وَأَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِّنِّي ۚ وَلِتُصْنَعَ عَلَىٰ عَيْنِي ﴿٣٩﴾ إِذْ تَمْشِي وقف لازم

اور میں تیرے ور اپنی طرفوں محبت پائی ف۳۷ اور اس واسطے جے تو میرے سامنے تیار ہووے ف۳۸ تیری بہن

أُخْتُكَ فَتَقُولُ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ مَنْ يَكْفُلُهُ ۖ فَرَجَعْنَاكَ إِلَىٰ أُمِّكَ

چلی فر ف۳۹ کہیو کیا ہوں تمناں وہ لوگ دس چھڑوں جیڑا اس بچہ گی پرورش کرسکیں ف۴۰ تاں ہم تناں تیری ماں گے سامنے موڑ لے آیا تانجہ

ف۲۸ جیڑی خوردسالی (نکی عمر) ماں اگ گو انگار منہ ماں لین نال پے گئی ہے تے اسگو واقعو یوہ تھو کہ بچپن ماں ایک دن آپ فرعون گی چولی ماں تھا آپ نے اسگی داڑھی پکڑ گے اس گا منہ ور زوردار تھپڑ ماریو اس ور اسناں غصو آیو تے اس نے آپ گا قتل گو ارادو کرلیو حضرت آسیہ نے کہیو اے بادشاہ یو نادان بچو کے سمجھے تو چاہیے تاں تجربو کر لے اس تجربہ واسطے ایک طشت ماں اگ تے ایک طشت ماں سُرخ یاقوت رکھ گے آپ گے سامنے پیش کیا گیا آپ نے یاقوت لینوں چاہیو مگر فرشتہ نے آپگو ہتھ انگار ور رکھ چھڑیو تے وہ انگار آپ گا منہ ماں دے چھڑیو اس نال زبان مبارک جل گئی تاں لکنت پیدا ہوگئی اس گے واسطے آپ نے یاہ دعا فرمائی ف۲۹ جیڑ و میرو معاون اتے معتمد ہوئے ف۳۰ یعنی امرِ نبوت تے تبلیغ رسالت ماں ف۳۱ نمازاں ماں وی دے خارج نماز وی ف۳۲ مہاراں حالاں گو جانن آلو ہے۔ حضرت موسیٰ علیہ السلام گی اس درخواست ور اللہ تعالیٰ نے ف۳۳ اس دے پہلاں ف۳۴ دل ماں پاگے یا خواب گے ذریعے جد کہ اناں ناں تھاری ولادت گے وقت فرعون گی طرف دے تھارو قتل گو خطرو ہویو ف۳۵ یعنی نیل ماں ف۳۶ یعنی فرعون چنانچہ حضرت موسیٰ علیہ السلام گی والدہ نے ایک صندوق بنایو تے اس ماں روں بچھایو تے حضرت موسیٰ علیہ السلام ناں اس ماں رکھ گے صندوق بند کر چھڑیو تے اسگی درزیں روغنِ قیر نال بند کر چھڑیں (تانجہ اندر پانی نہ آئے) آپ اس صندوق گے اندر پانی ماں پہنچیا فر اس صندوق ناں دریائے نیل ماں روہڑ چھڑیو اس دریا دے ایک بڑی نہر نکل گے فرعون گا محل کولوں گذرے تھی فرعون اپنی بی بی حضرت آسیہ گے نال نہر گے کنارے بیٹھو وو تھو نہر ماں صندوق آتو دیکھ گے اس نے غلاماں تے کنیزاں ناں اس گا کڈھن گو حکم دتو وہ صندوق کڈھ گے سامنے آنیو گیو کھولیو تاں اُسماں ایک نورانی صورت فرزند جس گی پیشانی دے وجاہت تے اقبال گا آثار نمودار تھا نظر آیو دیکھتاں ہی فرعون گا دل ماں محبت پیدا ہوگئی وہ خود رفتہ ہوگیو تے عقل وحواس قائم نہ رہیا۔ اپناں اختیار دے باہر ہوگیو اس گی نسبت اللہ تعالیٰ فرمائے ف۳۷ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ اللہ تعالیٰ نے اناں ناں اپنوں محبوب بنایو تے خلق گو محبوب کر چھڑیو تے جِناں اللہ تعالیٰ اپنی محبوبیت نال نوازے دلاں ماں اسگی محبت پیدا ہو جائے جیسو کہ حدیث شریف ماں وارد ہویو۔ یوہی حال حضرت موسیٰ علیہ الصلوٰۃ والسلام گو تھو، جیڑو آپ ناں دیکھے تھو اسے گا دل ماں آپ گی محبت پیدا ہو جائے تھی۔ قتادہ نے کہیو کہ حضرت موسیٰ علیہ السلام گی اکھاں ماں ایسی ملاحت تھی جِناں دیکھ گے ہر دیکھن آلا گا دل ماں محبت جوش مارن لگے تھی، ف۳۸ یعنی میری حفاظت تے نگہبانی ماں پرورش پائے

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ ۗ وَقَتَلْتَ نَفْسًا فَنَجَّيْنٰكَ مِنَ الْغَمِّ وَفَتَنّٰكَ

اُسگی اکھ ف۴۱ ٹھنڈیں ہوویں اور غم نہ کرے ف۴۲ اور تیں ایک جان گو قتل کیو ف۴۳ تو ہم نے تناں غم توں نجات دتی اور تناں

فُتُوْنًا ۗ فَلَبِثْتَ سِنِيْنَ فِيْٓ اَهْلِ مَدْيَنَ ۙ ثُمَّ جِئْتَ عَلٰى قَدَرٍ

خوب پرکھ لیو ف۴۴ تو کئی سال مدین آلاں ماں رہیو ف۴۵ فر تو ایک مقرر کیا وا وعدہ ور حاضر ہویو۔

يّٰمُوْسٰى ﴿۴۰﴾ وَاصْطَنَعْتُكَ لِنَفْسِيْ ﴿۴۱﴾ اِذْهَبْ اَنْتَ وَاَخُوْكَ بِاٰيٰتِيْ

اے موسیٰ! ف۴۶ اور میں تناں خاص اپنے واسطے بنایو ف۴۷ تو اور تیرو پائی دوئے میری نشانی ف۴۸ لے گے جاؤ۔

وَلَا تَنِيَا فِيْ ذِكْرِيْ ﴿۴۲﴾ اِذْهَبَآ اِلٰى فِرْعَوْنَ اِنَّهٗ طَغٰى ﴿۴۳﴾ فَقُوْلَا لَهٗ قَوْلًا

اور میری یاد ماں سُستی نہ کریو۔ دوئے فرعون گے کول جاؤ بیشک اُس نے گردن چائی وی اے۔ تو اس گے نال نرم لہجہ ماں گل

لَّيِّنًا لَّعَلَّهٗ يَتَذَكَّرُ اَوْ يَخْشٰى ﴿۴۴﴾ قَالَا رَبَّنَآ اِنَّنَا نَخَافُ اَنْ يَّفْرُطَ

کرنی ف۴۹ اُمید ہے جے وہ دھیان نال سنیں یا ڈر جائے ف۵۰ دواں نے عرض کی اے مہارا رب! بیشک ہم ڈراں جے وہ

عَلَيْنَآ اَوْ اَنْ يَّطْغٰى ﴿۴۵﴾ قَالَ لَا تَخَافَآ اِنَّنِيْ مَعَكُمَآ اَسْمَعُ وَاَرٰى ﴿۴۶﴾

مہارے ور زیادتی کرے یا شرارت نال پیش آئے۔ فرمایو ڈرو نہ ہوں تھارے نال ہاں سنوں ف۵۱ اور دیکھوں ف۵۲

ف۳۹ جس گو ناں مریم تھو تانجہ وہ تیری کھوج کڈھے کہ صندوق کت پہچیو تے تم کس گے ہتھ آیا جد اُس نے دیکھیو کہ صندوق فرعون گے کول پہنچ گیو تے دودھ واسطے دائیں گئیں تے آپ نے کسے گی چھاتی نال مُنھ نہ لایو تاں آپ گی بہن نے ف۴۰ ان لوکاں نے اس ناں منظور کر لیو وہ اپنی والدہ ناں لے گئیں آپ نے ان گو دودھ قبول فرمایو۔ ف۴۱ تھارا دیدار نال ف۴۲ یعنی فراق تے ہجر گو غم دور ہوئے، اس گے بعد حضرت موسیٰ علیہ الصلوٰۃ والسلام گا ایک ہور واقعہ گو ذکر فرمایو جائے ف۴۳ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ حضرت موسیٰ علیہ السلام نے فرعون گی قوم گا ایک کافر ناں ماریو تھو وہ مر گیو، کہیو جائے کہ اُس وقت آپ گی عمر شریف بارہ سال گی تھی اس واقعہ ور آپ ناں فرعون گی طرف دے خطر و ہویو ف۴۴ محنتاں ماں پا گے تے ان دے خلاصی عطا فرما گے ف۴۵ مدین ایک شہر ہے مصر دے اٹھ منزل گی دوری ور ات حضرت شعیب علیہ السلام رہیں تھا حضرت موسیٰ علیہ السلام مصر دے مدین آیا تے کئی سال تک حضرت شعیب علیہ السلام گے کول اقامت فرمائی تے ان گی صاحبزادی صفورا گے نال آپ گو نکاح ہویو، ف۴۶ یعنی اپنی عمر گے چالیسویں سال تے یاہ وہ عمر ہے جس ماں انبیا کی طرف وحی کی جائے۔ ف۴۷ اپنی وحی تے رسالت گے واسطے تا کہ تو میرا ارادا تے میری محبت ور تصرت کرے تے میری حجت قائم رہے تے میرے تے میری مخلوق گے درمیان خطاب پہچان آلو ہوئے۔ ف۴۸ یعنی معجزات ف۴۹ یعنی اُسناں نرمی نال نصیحت فرمائی تے نرمی گو حکم تاں دتو تھو کہ اُس نے بچپن ماں آپ گی خدمت کی تھی تے بعض مفسرین نے فرمایو کہ نرمی دے مراد یاہ ہے کہ آپ اُس گے نال وعدو فرمالیں کہ اگر وہ ایمان قبول کرے گو تاں تمام عمر جوان رہیگو کدے بڈھیو نہ آئے گو تے مرتا دم تک اسگی سلطنت باقی رہیگی تے کھان پین تے نکاح گی لذت تا دم مرگ باقی رہیں گی۔ تے مرن دے بعد جنت ماں داخلو نصیب ہوئے گو جد حضرت موسیٰ علیہ السلام نے فرعون نال یہ وعدہ کیا تو اسناں یاہ گل بہت پسند آئی لیکن وہ ہامان گا مشورہ گے بغیر کسے کم گو حتمی فیصلو نی لیے تھو، ہامان موجود نی تھو جد وہ آیو تاں فرعون نے اُسناں یاہ خبر دتی تے کہیو ہوں چاہوں کہ حضرت موسیٰ علیہ السلام گی ہدایت ور ایمان لے آوں، ہامان کہن لگو ہوں تناں عقلمند تے دانا سمجھوں تھو تو رب ہے بندو بنو چاہئے تو معبود ہے عابد بنن گی خواہش کرے؟ فرعون نے کہیو تیں ٹھیک کہیو تے حضرت ہارون علیہ السلام مصر ماں تھا اللہ تعالیٰ نے حضرت موسیٰ علیہ السلام ناں حکم کیو کہ وہ حضرت ہارون گے کول آئیں تے حضرت ہارون علیہ السلام ناں وحی فرمائی تے حضرت موسیٰ علیہ السلام نال ملیں چنانچہ وہ ایک منزل چل گے آپ ناں ملیا تے جیہڑی اناں ناں وحی ہوئی تھی اسگی حضرت موسیٰ علیہ السلام ناں اطلاع دتی ف۵۰ یعنی تھاری تعلیم تے نصیحت اس امید گے نال ہونی چاہئے کہ تھارے واسطے اجر تے اس ور الزام حجت تے قطعِ عذر ہو جائے۔ تے حقیقت ماں ہونوں وہی ہے جیہڑو تقدیر الٰہی ہے ف۵۱ اپنی مدد نال ف۵۲ اس گا قول و فعل ناں

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فَأْتِيٰهُ فَقُوْلَآ اِنَّا رَسُوْلَا رَبِّكَ فَاَرْسِلْ مَعَنَا بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ ۥ وَلَا

تو اُس گے کول جاؤ اور اُسناں کہو جے ہم تیرا رب گا ٹوریاوا ہاں تُو اولاد یعقوب ناں مہارے نال چھوڑدیے ف٥٣ اور

تُعَذِّبْهُمْ ؕ قَدْ جِئْنٰكَ بِاٰيَةٍ مِّنْ رَّبِّكَ ؕ وَالسَّلٰمُ عَلٰى مَنِ اتَّبَعَ

اُنہاں ناں تکلیف نہ دے ف٥٤ بیشک ہم تیرا رب گی طرفوں نشانی لے آیا ہاں ف٥٥ اور سلامتی اُس ور جہڑو ہدایت گی

الْهُدٰى ﴿٤٧﴾ اِنَّا قَدْ اُوْحِيَ اِلَيْنَآ اَنَّ الْعَذَابَ عَلٰى مَنْ كَذَّبَ وَتَوَلّٰى ﴿٤٨﴾

پیروی کرے ف٥٦ بیشک مہاری طرف وحی ہوئی ہے جے عذاب اُس ور ہے جیڑو جھٹو کہے ف٥٧ یامُنھ پھیرے ف٥٨

قَالَ فَمَنْ رَّبُّكُمَا يٰمُوْسٰى ﴿٤٩﴾ قَالَ رَبُّنَا الَّذِيْٓ اَعْطٰى كُلَّ شَيْءٍ

بولیو دے تم دواں گو خدا کون ایں اے موسیٰ! کہیو۔ مہارو رب وہ ہے جس نے ہر چیز ناں

خَلْقَهٗ ثُمَّ هَدٰى ﴿٥٠﴾ قَالَ فَمَا بَالُ الْقُرُوْنِ الْاُوْلٰى ﴿٥١﴾ قَالَ

اُس گے مطابق صورت دتی ف٥٩ فر راہ دِی ف٦٠ بولیو ف٦١ اگلی بستیاں گو کے حال ہویو ف٦٢ کہیو

عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّيْ فِيْ كِتٰبٍ ۚ لَا يَضِلُّ رَبِّيْ وَلَا يَنْسَى ﴿٥٢﴾ الَّذِيْ

اُن گو علم میرا رب گے کول ایک کتاب ماں ایں ف٦٣ میرو رب نہ ڈلے نہ بُھلے۔ وہ جس نے

جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ مَهْدًا وَّسَلَكَ لَكُمْ فِيْهَا سُبُلًا وَّاَنْزَلَ مِنَ

تھارے واسطے زمین ناں فرش بنایو اور تھارے واسطے اُساں چلنا رستہ رکھیا اور آسمان توں

السَّمَآءِ مَآءً ؕ فَاَخْرَجْنَا بِهٖٓ اَزْوَاجًا مِّنْ نَّبَاتٍ شَتّٰى ﴿٥٣﴾ كُلُوْا وَارْعَوْا

پانی اُتاریو ف٦٤ توہم نے اُس دے طرح طرح گا سبزیاں گا جوڑہ بنایا ف٦٥ تم کھاؤ اور اپناں مالاں ناں

اَنْعَامَكُمْ ؕ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّاُولِي النُّهٰى ﴿٥٤﴾ مِنْهَا خَلَقْنٰكُمْ ع ٢ ١١

چارو ف٦٦ بیشک اساں نشانی ایں عقل آلاں واسطے۔ ہم نے زمین ہی توں تمناں بنایو ف٦٧

ف٥٣ تے اناں ناں بندگی تے اسیری دے رہا کر چھڑ ف٥٤ محنت تے مشقت گا سخت کم لے گے ف٥٥ یعنی معجزات جیڑا مہاری نبوت گی صداقت گی دلیل ایں فرعون نے کہیو وہ کے ایں؟ تو آپ نے ید بیضا گو معجزو دسیو ف٥٦ یعنی دواں جہاناں ماں اس گے واسطے سلامتی ہے وہ عذاب دے محفوظ رہو۔ ف٥٧ مہاری نبوت ناں تے ان احکام ناں جیڑا ہم نے آنیاں ف٥٨ مہاری ہدایت گے مطابق حضرت موسیٰ نے یا ہارون علیہما السلام نے یہ پیغام پہچا چھڑیا تاں وہ ف٥٩ ہتھ نا اُس گے لایق ایسی کہ پکڑ سکے کے چیز ناں پیر ناں اُس گے قابل کہ چل سکے، زبان ناں اُس گے مناسب کہ بول سکے، اکھ ناں اس گے موافق کہ دیکھ سکے، کن ناں ایسی کہ سن سکے ف٦٠ تے اگی معرفت دتی کہ دنیا گی زندگانی تے آخرت گی سعادت واسطے اللہ تعالیٰ گی عطا کیں ویں نعمتاں ناں کس طرح کم ماں لیا یو جائے ف٦١ فرعون ف٦٢ یعنی جیڑیں امت گزر گئیں قوم نوح تے عاد تے ثمود گی طرح جیڑا بتاں ناں پوجیں تھا تے بعث بعد الموت یعنی مرن دے بعد زندہ کر گے اٹھالیا جان ناں نی منیں تھا منکر تھا اس ور حضرت موسیٰ علیہ السلام نے ف٦٣ یعنی لوح محفوظ ماں ان گا تمام احوال لکھیا وا این روزِ قیامت اناں ناں ان اعمال ور جزا دتی جائیگی ف٦٤ حضرت موسیٰ علیہ السلام گو کلام ات پورو ہو گیو ہون اللہ تعالیٰ اہلِ مکہ ماں خطاب کر گے اگی تمیم فرمائے ف٦٥ یعنی قسم قسم گیں سبزیں مختلف رنگاں، خوشبواں، تے شکلاں گا، کجھ آدمیاں واسطے کجھ جانوراں واسطے ف٦٦ یو حکم اباحت تے تذکیر نعمت واسطے ہے یعنی ہم نے یہ نیلیاریں کڈھیں تھارے واسطے ان گو کھانوں تے اپناں چوکھراں ناں چارنوں مباح کر گے ف٦٧ تھارا جد اعلیٰ (بڈکا) حضرت آدم علیہ الصلوٰۃ والسلام ناں اس دے پیدا کر گے

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَىٰ ﴿٥٥﴾ وَلَقَدْ أَرَيْنَاهُ آيَاتِنَا

اور اسے ماں تمناں موڑ گے لے جاں گا ف٦٨ اور اسے توں دوبارہ کڈھاں گا ف٦٩ اور بیشک ہم نے اُسناں فی اپنی ساری نشانی ف٧٠

كُلَّهَا فَكَذَّبَ وَأَبَىٰ ﴿٥٦﴾ قَالَ أَجِئْتَنَا لِتُخْرِجَنَا مِنْ أَرْضِنَا بِسِحْرِكَ

دیئیں تو اُس نے انکار کیو اور نہ منیو ف٧١ بولیو تم مہارے کول تاں آیا ایں جے جادو گے نال ہمناں اپنی زمین بچوں کڈھ چھڑو؟

يَا مُوسَىٰ ﴿٥٧﴾ فَلَنَأْتِيَنَّكَ بِسِحْرٍ مِثْلِهِ فَاجْعَلْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ مَوْعِدًا لَا

اے موسیٰ تاں ف٧٢ ضرور ہم وی تھارے سامنے اِسو ہی جادو آناں گا ف٧٣ تو مہارے اور اپنے درمیان ایک وعدو مقرر کرلیو جس تو

نُخْلِفُهُ نَحْنُ وَلَا أَنْتَ مَكَانًا سُوًى ﴿٥٨﴾ قَالَ مَوْعِدُكُمْ يَوْمُ الزِّينَةِ

نہ ہم بدلاں نہ تم بدلو کھلو میدان ہووے۔ موسیٰ نے کہیو تھارے نال وعدو میلا گا دن کو ہے ف٧٥

وَأَنْ يُحْشَرَ النَّاسُ ضُحًى ﴿٥٩﴾ فَتَوَلَّىٰ فِرْعَوْنُ فَجَمَعَ كَيْدَهُ ثُمَّ أَتَىٰ ﴿٦٠﴾

اور تانجہ لوک دینہ چڑھتا ہی جمع ہوجائیں ف٧٦ تو فرعون مُڑگے گیو اور اپناں مکر جمع کیا ف٧٧ فرآیو ف٧٨

قَالَ لَهُمْ مُوسَىٰ وَيْلَكُمْ لَا تَفْتَرُوا عَلَى اللَّهِ كَذِبًا فَيُسْحِتَكُمْ بِعَذَابٍ

اُنہاں ناں موسیٰ نے کہیو تھاری خرابی ہووے اللہ ور چوتھ نہ بناؤ ف٧٩ کدے وہ تمناں عذاب نال ہلاک نہ کرچھڑے

وَقَدْ خَابَ مَنِ افْتَرَىٰ ﴿٦١﴾ فَتَنَازَعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ وَأَسَرُّوا النَّجْوَىٰ ﴿٦٢﴾

اور بیشک نامراد اور محروم ہویو وہ جس نے خدا ور چوتھی گل بنائی ف٨٠ تو اپنا معاملہ ماں تنازعہ ماں پے گیا ف٨١ اور چھپ گے مشاورت کی

قَالُوا إِنْ هَٰذَانِ لَسَاحِرَانِ يُرِيدَانِ أَنْ يُخْرِجَاكُمْ مِنْ أَرْضِكُمْ بِسِحْرِهِمَا

بولیا بیشک یہ دوئے ف٨٢ جادوگر ایں۔ یہ چاہیں جے تمناں اپناں جادو گا زور نال اپنی زمین بچوں کڈھ چھڑیں

وَيَذْهَبَا بِطَرِيقَتِكُمُ الْمُثْلَىٰ ﴿٦٣﴾ فَأَجْمِعُوا كَيْدَكُمْ ثُمَّ ائْتُوا صَفًّا ۚ وَقَدْ

اور تھارو اچھو دین لے جائیں تو اپناں مکراں ناں پکا کرلیو اور فر صف بن گے آؤ اور

ف٦٨ تھاری موت تے دفن گے وقت ف٦٩ روزِ قیامت ف٧٠ یعنی فرعون ناں ف٧١ یعنی کُل آیات تسع (٩) جیڑیں حضرت موسیٰ علیہ السلام ناں عطا فرمائیں ف٧٢ تے ان آیات ناں سحر کہیو تے قبولِ حق دے انکار کیو تے ف٧٣ یعنی ھمناں مصر دے کڈھ گے خود اس ور قبضو کرلیوی تے بادشاہ بن جاؤ ف٧٤ تے جادو ماں مہارو تھارو مقابلو ہوئے گو ف٧٥ اس میلا دے فرعونیاں گو میلو مراد ہے جیڑو ان گی عید گو دن تھو تے اس ماں وِہ بن ٹھن گے جمع ہوئیں تھا۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ یوہ دن عاشورا، یعنی دسویں محرّم گو تھو تے اس سال یاہ تاریخ بار آلے دھاڑے آئی تھی، اس دن ناں حضرت موسیٰ علیہ السلام نے اس واسطے مقرر فرمایو کہ یوہ دن انگی شان وشوکت گو دن تھو اس ناں مقرر کرنوں اپنی کمالِ قوت گو اظہار ہے نیز اسماں یاہ وی حکمت تھی کہ حق گو ظہور تے باطل گی رسوائی واسطے ایسو ہی وقت مناسب ہے جدکہ ہر علاقہ گا لوگ جمع ہوئیں ف٧٦ تانجہ خوب روشنی پھیل جائے تے دیکھن آلا اطمینان نال دیکھ سکیں تے ہر چیز صاف صاف نظر آئے ف٧٧ کثیر تعداد ماں جادوگران ناں جمع کیو ف٧٨ وعدہ گے دن ان سب ناں لے گے ف٧٩ کسے ناں اسگو شریک کرگے ف٨٠ اللہ تعالیٰ ور ف٨١ یعنی جادوگر حضرت موسیٰ علیہ السلام گو یوہ کلام سن گے آپسماں مختلف ہوگیا کجھ کہن لگا یوہ وی مہاری طرح جادوگر ہے کجھ کہن لگا یہ گل ہی جادوگراں گی نی وہ اللہ ور چوتھ لان ناں منع کریں ف٨٢ یعنی حضرت موسیٰ تے ہارون علیہما السلام

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اَفۡلَحَ الۡیَوۡمَ مَنِ اسۡتَعۡلٰی ﴿۶۴﴾ قَالُوۡا یٰمُوۡسٰۤی اِمَّاۤ اَنۡ تُلۡقِیَ وَ اِمَّاۤ اَنۡ

اج وہ ہی مراد ناں پہنچیو جیڑو غالب رہیو۔ بولیا ف۸۳ اے موسیٰ! یا تم پہلاں سٹو یا ف۸۴

نَّکُوۡنَ اَوَّلَ مَنۡ اَلۡقٰی ﴿۶۵﴾ قَالَ بَلۡ اَلۡقُوۡا ۚ فَاِذَا حِبَالُہُمۡ وَ عِصِیُّہُمۡ

ہم پہلاں سٹاں ف۸۵ موسیٰ نے کہیو بلکہ تم ہی پہلاں سٹو ف۸۶ جیسی انگی رسیں اور سوٹیں اُن گا

یُخَیَّلُ اِلَیۡہِ مِنۡ سِحۡرِہِمۡ اَنَّہَا تَسۡعٰی ﴿۶۶﴾ فَاَوۡجَسَ فِیۡ نَفۡسِہٖ خِیۡفَۃً

جادو گا زور نال اُن گا خیال ماں دوڑن لگیں ف۸۷ تو اپنا دِل ماں موسیٰ نے

مُّوۡسٰی ﴿۶۷﴾ قُلۡنَا لَا تَخَفۡ اِنَّکَ اَنۡتَ الۡاَعۡلٰی ﴿۶۸﴾ وَ اَلۡقِ مَا فِیۡ یَمِیۡنِکَ

خوف محسوس کیو۔ ہم نے فرمایو ڈر نہ۔ تو ہی بیشک غالب آئے گو۔ تُو سٹ چھڑ جو تیرا سجا ہتھ ماں ایں ف۸۸

تَلۡقَفۡ مَا صَنَعُوۡا ؕ اِنَّمَا صَنَعُوۡا کَیۡدُ سٰحِرٍ ؕ وَ لَا یُفۡلِحُ السّٰحِرُ حَیۡثُ

یوہ انگی بناوٹاں ناں نینگل جائے گو جو کجھ انہاں نے بناگے آنیو ایں وہ تو جادوگر گو فریب اے اور جادوگر کدے وی کامیاب نی ہوتو ف۸۹

اَتٰی ﴿۶۹﴾ فَاُلۡقِیَ السَّحَرَۃُ سُجَّدًا قَالُوۡۤا اٰمَنَّا بِرَبِّ ہٰرُوۡنَ وَ مُوۡسٰی ﴿۷۰﴾ قَالَ

تو سارا جادوگر سجدہ ماں گرا دتا گیا، بولیا ہم اُس رب ور ایمان لے آیا جیہڑو موسیٰ اور ہارون گو رب اے ف۹۰ فرعون بولیو

اٰمَنۡتُمۡ لَہٗ قَبۡلَ اَنۡ اٰذَنَ لَکُمۡ ؕ اِنَّہٗ لَکَبِیۡرُکُمُ الَّذِیۡ عَلَّمَکُمُ السِّحۡرَ ۚ

تم میری اجازت تو پہلاں ہی اُس ور ایمان لے آیا۔ بیشک وہ تھارو بڑو ہے جس نے تمناں جادو سکھایا ف۹۱

فَلَاُقَطِّعَنَّ اَیۡدِیَکُمۡ وَ اَرۡجُلَکُمۡ مِّنۡ خِلَافٍ وَّ لَاُوصَلِّبَنَّکُمۡ فِیۡ جُذُوۡعِ

تو مناں قسم ایں ضرور ہوں تھارا ایک طرف گا بازو اور ایک طرف گا پیر کپوں گو ف۹۲ اور تمناں کھجور گا ڈُنڈا ور سُولی

ف۸۳ جادوگر ف۸۴ پہلاں اپنوں عصو ف۸۵ اپناں سامان ابتدا کرنوں جادوگران نے ادب گی وجہ دے حضرت موسیٰ علیہ السلام گی رائے مبارک ور چھوڑیو تے اگی برکت نال آخرکار اللہ تعالیٰ نے اناں ناں ایمان گی دولت نال مشرّف فرمایو ف۸۶ یوہ حضرت موسیٰ علیہ السلام نے تاں فرمایو کہ جو کجھ جادو گا مکر فریب ایں پہلاں وہ سارا ظاہر ہو جائیں اس گے بعد آپ معجزو دیسیں تے حق باطل ناں مٹا چھڑے تے معجزو سحر ناں باطل کرے تاں دیکھن آلاں ناں بصیرت تے عبرت حاصل ہوئے چنانچہ جادوگراں نے رسیں تے سوٹیں وغیرہ جیڑو سامان لیایا تھا سارو پھینک چھڑیو تے لوکاں گی نظر بندی کر چھڑی ف۸۷ حضرت موسیٰ علیہ الصلوٰۃ والسلام نے دیکھو کہ زمین سپاں نال پرے گی میلا گا میدان ماں سب ہی دوڑ رہیا ایں تے دیکھن آلا اس باطل نظر بندی نال مسحور ہو گیا کدے ایسو نہ ہوئے کہ کجھ لوک معجزو دیکھن دے پہلاں ہی اس گا گرویدہ ہو جائیں تے معجزہ نہ دیکھیں ف۸۸ یعنی اپنو عصو ف۸۹ فر حضرت موسیٰ علیہ الصلوٰۃ والسلام نے اپنو عصو زمین ور رکھیو وہ جادوگراں گا تمام اژدھاں تے سپاں ناں نینگل گیو تے اُس گا ڈر تے خوف نال لوک کبرا گیا۔ حضرت موسیٰ علیہ السلام نے اسناں اپناں دستِ مبارک ماں لیوتاں وہ پہلاں ہی گی طرح عصو ہو گیو، یوہ دیکھ گے جادوگراں ناں یقین ہو گیو کہ یوہ معجزو ہے جس گے نال سحر مقابلو نی کر سکتو تے جادو گی فریب کاری اس گے سامنے قائم نی رہ سکتی ف۹۰ سبحان اللہ! کیا عجیب حال تھو جن لوکاں نے ہون ہی کفر و جحو دواسطے رسیں تے لاٹھیں سٹیں تھیں ہونے معجزو دیکھ گے اناں نے شکر تے سجود واسطے سر جھکا لیا تے اپنی گردن سٹ چھڑیں منقول ہے کہ اُس سجدہ ماں اناں ناں جنت تے دوزخ دسی گئیں تے اناں نے جنت ماں اپناں مقام دیکھیا۔ ف۹۱ یعنی جادو ماں وہ استادِ کامل تے تھاراں ساران دے بدھ ہے (معاذ اللہ) ف۹۲ یعنی سجا ہتھ تے کھبا پیر۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

النَّخْلِ وَلَتَعْلَمُنَّ اَيُّنَآ اَشَدُّ عَذَابًا وَّ اَبْقٰى ﴿٧١﴾ قَالُوْا لَنْ نُّؤْثِرَكَ عَلٰى

چاہڑوں گو اور ضرور تم جان جاؤ گا جے مہاراؔ بچوں کس گو عذاب سخت اور دیرتک زہن آلو ہے ف٩٣ بولیا ہم ہرگز تناں ترجیح نی دیساں ان

مَا جَآءَنَا مِنَ الْبَيِّنٰتِ وَالَّذِىْ فَطَرَنَا فَاقْضِ مَآ اَنْتَ قَاضٍ ؕ

روشن دلیلاں ور جیہڑی مہارے کول آئیں ایں ف٩٤ ہمناں اپناں پیدا کرن آلا گی قسم تو کرلے جو کجھ تناں کرنو ایں ف٩٥

اِنَّمَا تَقْضِىْ هٰذِهِ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا ؕ﴿٧٢﴾ اِنَّآ اٰمَنَّا بِرَبِّنَا لِيَغْفِرَ لَنَا خَطٰيٰنَا

تو اس دُنیا گی زندگی ماں دے کرے گوف٩٦ بیشک ہم اپنا رب ور ایمان لے آیا جے وہ مہاری خطاں ناں بخشے

وَمَآ اَكْرَهْتَنَا عَلَيْهِ مِنَ السِّحْرِ ؕ وَاللّٰهُ خَيْرٌ وَّ اَبْقٰى ﴿٧٣﴾ اِنَّهٗ مَنْ الثلثة

اور اُساں معاف فرمائے جس ور تیں ہم مجبور کیا۔ جادو ور ف٩٧ اللہ بہتر ہے ف٩٨ اور سب توں زیادہ باقی رہن آلو ف٩٩ بیشک جیہڑو

يَّاْتِ رَبَّهٗ مُجْرِمًا فَاِنَّ لَهٗ جَهَنَّمَ ؕ لَا يَمُوْتُ فِيْهَا وَلَا يَحْيٰى ﴿٧٤﴾

اپناں رب گا دربار ماں مجرم ف١٠٠ بن گے آئے تو ضرور اُس گے واسطے جہنم ایں جسماں نہ مرے ف١٠١ نہ جئے ف١٠٢

وَمَنْ يَّاْتِهٖ مُؤْمِنًا قَدْ عَمِلَ الصّٰلِحٰتِ فَاُولٰٓئِكَ لَهُمُ الدَّرَجٰتُ

اور جیہڑو اُسگی بارگاہ ماں ایمان گے نال آئے چنگا کم ف١٠٣ کرگے دے اُنہاں ہی گا درجہ

الْعُلٰى ۙ﴿٧٥﴾ جَنّٰتُ عَدْنٍ تَجْرِىْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ؕ

اُچا ایں۔ بسن واسطے باغ جن گے تھلے نہر بکیں ہمیشہ اُن ماں رہیں

وَذٰلِكَ جَزٰٓؤُا مَنْ تَزَكّٰى ﴿٧٦﴾ وَلَقَدْ اَوْحَيْنَآ اِلٰى مُوْسٰٓى ۙ اَنْ اَسْرِ ع٢٢ ٥

اور یوہ بدلو اُسگو جہڑو پاک ہویو ف١٠٤ اور بیشک ہم نے موسیٰ ناں وحی کی ف١٠٥ جے راتو رات

ف٩٣ اس دے فرعون ملعون گی مراد یاہ تھی کہ اسگو عذاب بہت سخت ہے یا ربّ العٰلمین گو۔ فرعون گو یوہ متکبرؔ انہ کلموں گے وہ جادوگر ف٩٤ ید بیضا تے عصائے موسیٰ کجھ مفسّرین نے کہیو ہے کہ ان گو استدلال یوہ تھو کہ اگرتو حضرت موسیٰ علیہ السلام گا معجزہ ناں وی سحر کہے تاں دس وہ رسیں تے لاٹھیں سوٹیں کیاں گئیں، کجھ مفسّرین کہیں کہ بیّنات دے مراد جنت تے اسماں اپناں مقامات ناں دیکھنوں ایں ف٩٥ ہمناں اسگی کجھ پرواہ نی ف٩٦ اگے تے تیری کائے مجال نی تے دنیا زائل تے ات گی ہر چیز فنا ہون آلی ہے تو مہربان وی ہوئے تاں وی بقائے دوام نی دے سکتو فر دنیا گی زندگانی تے اس گی عیش عشرت گو کے غم بالخصوص اس ناں جیہڑو جانتو ہوئے کہ آخرت ماں دنیا گا اعمال گی جزا ملیگی۔ ف٩٧ حضرت موسیٰ علیہ السلام گا مقابلہ ماں بعض مفسّرین نے فرمایو کہ فرعون نے جد جادوگراں ناں حضرت موسیٰ علیہ السلام گا مقابلہ واسطے بلایو تھو تاں جادوگراں نے فرعون دے کہیو تھو کہ ہم موسیٰ علیہ السلام نا سوتاں واں دیکھنوں چاہاں چنانچہ اسگی کوشش کی گئی تے اناں ناں ایسو موقعو دتو گیو، اناں نے دیکھیو کہ حضرت خواب (نیند) ماں ایں تے عصو شریف پہرو دے رہیو ہے یاہ دیکھ گے جادوں گراں نے فرعون دے کہیو کہ موسیٰ جادوگر نی کیونکہ جادوگر جد سوئے اس وقت اسگو جادو کم نی کرتو مگر فرعون نے اناں ناں جادو کرن ور مجبور کیو اس گی مغفرت گا وہ اللہ تعالیٰ دے طلبگار تے امیدوار ایں ف٩٨ فرمانبرداراں ناں ثواب دین ماں ف٩٩ بلحاظ عذاب کرن گے نافرماناں ور ف١٠٠ یعنی کافر مثل فرعون گے ف١٠١ کہ مر گے ہی اس دے چھٹ سکے ف١٠٢ ایسو جینوں جس دے کجھ نفعو لے سکے ف١٠٣ یعنی جن گو ایمان ور خاتمو ہویو ہوئے تے اناں نے اپنی زندگی ماں نیک عمل کیا ہوئیں، فرائض تے نوافل ادا کیا ہوئیں ف١٠٤ کفر گی نجاست تے گناہاں گی گندگی دے ف١٠٥ جد کہ فرعون معجزات دیکھ گے راہ ور نہ آیو تے پند پزیر نہ ہویو تے بنی اسرائیل ور ظلم وستم ہور زیادہ کرن لگو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

بِعِبَادِیۡ فَاضۡرِبۡ لَهُمۡ طَرِیۡقًا فِی الۡبَحۡرِ یَبَسًا ۙ لَّا تَخٰفُ دَرَكًا

میراں بنداں ناں لے چل ف۱۰٦ اور اُن واسطے دریا ماں سکوراہ کڈھ چھوڑھ ف۱۰۷ تناں ڈر نہ ہووے فرعون گا آن گو

وَّلَا تَخۡشٰی ﴿۷۷﴾ فَاَتۡبَعَهُمۡ فِرۡعَوۡنُ بِجُنُوۡدِهٖ فَغَشِیَهُمۡ مِّنَ الۡیَمِّ مَا

اور نہ کوئے خطروف۱۰۸ تو ان گے پچھے فرعون پیئو اپنا لشکر لے گےف۱۰۹ تاں اُنہاں ناں دریا نے ٹھک لیو جس طرح وی ٹک لیو

غَشِیَهُمۡ ﴿۷۸﴾ وَاَضَلَّ فِرۡعَوۡنُ قَوۡمَهٗ وَمَا هَدٰی ﴿۷۹﴾ یٰبَنِیۡۤ اِسۡرَآءِیۡلَ قَدۡ

ف۱۱۰ اور فرعون نے اپنی قوم ناں گمراہ کیو اور راہ نہ دِی ف۱۱۱ اے بنی اسرائیل بیشک

اَنۡجَیۡنٰكُمۡ مِّنۡ عَدُوِّكُمۡ وَوٰعَدۡنٰكُمۡ جَانِبَ الطُّوۡرِ الۡاَیۡمَنَ وَنَزَّلۡنَا

ہم نے تمناں تھارا دشمن ف۱۱۲ توں نجات دتی اور تھارے نال طور گی سجی طرف گو وعدو کیو ف۱۱۳ اور تھارے ور

عَلَیۡكُمُ الۡمَنَّ وَالسَّلۡوٰی ﴿۸۰﴾ كُلُوۡا مِنۡ طَیِّبٰتِ مَا رَزَقۡنٰكُمۡ وَلَا تَطۡغَوۡا

من اور سلوٰی اُتاریو ف۱۱۴ کھاؤ جیڑی ہم نے تمناں پاک چیز کھان واسطے دتی اور اُسماں زیادتی

فِیۡهِ فَیَحِلَّ عَلَیۡكُمۡ غَضَبِیۡ ۚ وَمَنۡ یَّحۡلِلۡ عَلَیۡهِ غَضَبِیۡ فَقَدۡ هَوٰی ﴿۸۱﴾

نہ کرو ف۱۱۵ جے تھارے ور میرو غضب اُترے اور جس ور میرو غضب اُتریو بیشک وہ گر گیو ف۱۱٦

وَاِنِّیۡ لَغَفَّارٌ لِّمَنۡ تَابَ وَاٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهۡتَدٰی ﴿۸۲﴾ وَمَاۤ

اور بیشک ہوں بخشن آلو ہاں اُسناں جس نے توبہ کی ف۱۱۷ اور ایمان آنیو اور چنگا کم کیا فر ہدایت ور رہیو ف۱۱۸ اور

اَعۡجَلَكَ عَنۡ قَوۡمِكَ یٰمُوۡسٰی ﴿۸۳﴾ قَالَ هُمۡ اُولَآءِ عَلٰۤی اَثَرِیۡ وَعَجِلۡتُ

تیں اپنی قوم نال تاول کیوں کی اے موسیٰ! ف۱۱۹ عرض کی وہ یہ ایں میرے پچھے اور اے میرا رب!

اِلَیۡكَ رَبِّ لِتَرۡضٰی ﴿۸۴﴾ قَالَ فَاِنَّا قَدۡ فَتَنَّا قَوۡمَكَ مِنۡ بَعۡدِكَ

ہوں تاول کر گے تیری طرف حاضر ہوؤ جے توراضی ہوجائے ف۱۲۰ تو فرمایو ہم نے تیرا آن تو بعد تیری قوم ناں ف۱۲۱ آزمائش ماں پائیو

ف۱۰٦ مصر دے تے جد دریا کے کنارے پہچیں گا تے فرعونی لشکر پچھادے آئے تاں ڈر یونہ ف۱۰۷ اپنوں عصو مار گے ف۱۰۸ دریاماں غرق ہون گو۔ موسیٰ
علیہ السلام حکم الٰہی سن گے رات گا پہلا وقت ماں ستر ہزار بنی اسرائیل ناں لے گے مصر دے روانہ ہوگیا ف۱۰۹ جن ماں چھ لکھ قبطی تھا ف۱۱۰ وہ غرق ہوگیا تے
پانی ان گا سِراں دے اُچو ہوگیو ف۱۱۱ اس گے بعد اللہ تعالیٰ نے اپناں ہور احسان ذکر فرمایا تے فرمایو ف۱۱۲ یعنی فرعون تے اگی قوم ف۱۱۳ کہ ہم موسیٰ علیہ
السلام ناں ات توریت عطا فرماں گا جس ور عمل کیو جائے ف۱۱۴ تیہ ماں تے فرمایو ف۱۱۵ ناشکری تے کفرانِ نعمت کر گے تے ان نعمتاں ناں معاصی تے
گناھاں ماں خرچ کر گے یا ایک دوجا ور ظلم کر گے ف۱۱٦ جہنم ماں تے ہلاک ہویو ف۱۱۷ شرک دے ف۱۱۸ تادمِ آخر ف۱۱۹ حضرت موسیٰ علیہ الصلوٰۃ و
السلام جد اپنی قوم بچوں ستر آدمیاں ناں منتخب کر گے توریت لین طور ور تشریف لے گیا فر پروردگار عالم گا کلام گا شوق ماں ان دے اگے بدھ گیا اناں ناں پچھے
چھوڑ دتو تے فرمایو میرے پچھے پچھے آؤ، اس ور اللہ تعالیٰ نے فرمایو وَمَاۤ اَعۡجَلَكَ تو حضرت موسیٰ علیہ السلام نے ف۱۲۰ یعنی تیری رضا ہور زیادہ ہوئے۔
مسئلو: اس آیت دے اجتہاد گو جواز ثابت ہوئے (مدارک) ف۱۲۱ جناں ناں تم نے حضرت ہارون علیہ السلام گے نال چھوڑیو ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَاَضَلَّهُمُ السَّامِرِيُّ ﴿٨٥﴾ فَرَجَعَ مُوسٰى اِلٰى قَوْمِهٖ غَضْبَانَ اَسِفًا ۚ

اور اُنہاں ناں، سامری نے گمراہ کر چھڑیو ف۱۲۲ تو موسیٰ اپنی قوم کی طرف مڑیوف۱۲۳ غصہ ماں پریو وو افسوس کرتو ف۱۲۴

قَالَ يٰقَوْمِ اَلَمْ يَعِدْكُمْ رَبُّكُمْ وَعْدًا حَسَنًا ۬ اَفَطَالَ عَلَيْكُمُ الْعَهْدُ

کہیو اے میری قوم کیا تھارا تُو تھارا رب نے اچھو وعدو نی کیو تھوف۱۲۵ کیا تھاری لمی مدت گذری

اَمْ اَرَدْتُّمْ اَنْ يَّحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ فَاَخْلَفْتُمْ

یا تم نے چاہیو جے تھارے ور رب گو غضب اُترے تو تم نے میرے نال

مَّوْعِدِيْ ﴿٨٦﴾ قَالُوْا مَاۤ اَخْلَفْنَا مَوْعِدَكَ بِمَلْكِنَا وَلٰكِنَّا حُمِّلْنَاۤ

وعدہ خلافی کی ف۱۲۶ بولیا ہم نے تیرے نال وعدہ خلافی اپنا اختیار نال نی کیں لیکن مہارا توں کجھ پہار

اَوْزَارًا مِّنْ زِيْنَةِ الْقَوْمِ فَقَذَفْنٰهَا فَكَذٰلِكَ اَلْقَى السَّامِرِيُّ ﴿٨٧﴾ فَاَخْرَجَ

چوا لیا گیا اس قوم گا گہناں گا ف۱۲۷ تے ہم نے اُنہاں ناں ف۱۲۸ سٹ چھڑیو فر اسے طرح سامری نے وی سٹ چھڑیو ف۱۲۹ تو اُس نے

لَهُمْ عِجْلًا جَسَدًا لَّهٗ خُوَارٌ فَقَالُوْا هٰذَاۤ اِلٰهُكُمْ وَاِلٰهُ مُوسٰى ۚ

اناں واسطے ایک بچھو کڈھیو بغیر جان گے گاں گی کی طرح بولتوف۱۳۰ بولیا ف۱۳۱ یوہ ہے تھارو معبود اور موسیٰ کو معبود

فَنَسِيَ ﴿٨٨﴾ اَفَلَا يَرَوْنَ اَلَّا يَرْجِعُ اِلَيْهِمْ قَوْلًا ۙ۬ وَّلَا يَمْلِكُ لَهُمْ

موسیٰ دے بُل گیا ف۱۳۲ تو کیا وہ نہیں دیکھتا جے وہ ف۱۳۳ انہاں ناں کسے گل گو جواب نی دیتو ان گا کسے

ع ۴ ۱۲ ۱۲

ضَرًّا وَّلَا نَفْعًا ﴿٨٩﴾ وَلَقَدْ قَالَ لَهُمْ هٰرُوْنُ مِنْ قَبْلُ يٰقَوْمِ

بُرا بِلاگو اختیار نی رکھتو ف۱۳۴ اور بیشک انہاں ناں ہارون نے اس تو پہلاں ہی کہیو تھو جے اے میری قوم!

ف۱۲۲ گاں پرستی گی دعوت دے گے۔ **مسئلو:** اس آیت ماں اِضلال یعنی گمراہ کرن گی نسبت سامری گی طرف فرمائی گئی کیونکہ وہ اسگو سبب تے ذریعو بنیوں۔ اس دے ثابت ھویو کہ کسے چیز ناں سبب گی طرف منسوب کرنوں جائز ہے اسے طرح کہہ سکیں، ماں باپ نے پرورش کی پالیو پوسیو، دینی پیشواں عالماں وغیرہ نے ھدایت کی، اولیاء کرام نے حاجت روائی فرمائی، بزرگاں نے بلا ٹالی۔ مفسّرین نے فرمایو ہے کہ امور ظاہر ماں تنشا تے سبب گی طرف منسوب کردتا جائیں اگرچہ حقیقت ماں ان گو موجد اللہ تعالیٰ ہے۔ جسطرحیا حقیقت ماں پالن آلو، حاجت روائی کرن آلو اللہ تعالیٰ ہے قرآن کریم ماں ایسی نسبت بکثرت موجود ایں (خازن) ف۱۲۳ چالی دن پورا کر گے توریت لے گے ف۱۲۴ ان گا حال ور ف۱۲۵ کہ وہ تمناں توریت عطا فرمائے گو جس ماں ہدایت ہے نور ہے، ہزار سورت ایں، ہر سورت ماں ہزار آیات ایں۔ ف۱۲۶ تے ایسو ناقص کم کیو کہ بچھاناں پوجن لگ گیا، تھارو وعدو وے میرے نال یوہ تھو کہ میرا حکم گی اطاعت کروگا تے میرا دین ور قائم رہوگا ف۱۲۷ یعنی قوم فرعون گا زیوراں گا جیڑا بنی اسرائل نے ان لوکاں دے منگ گے لیا وا تھا۔ ف۱۲۸ سامری گا حکم نال اگ ماں ف۱۲۹ ان زیوراں ناں جیڑا اس گے کول تھا تے اس خاک ناں جیڑی اُس نے حضرت جبریل علیہ السلام گا کھوڑا گا پیراں ہیٹھوں لئی تھی ف۱۳۰ یوہ بچھو سامری نے بنایو تے اس ماں کجھ سوراخ اس طرح رکھیا کہ جد اُساں ہوا داخل ہوئے تاں اس بچوں بچھا گی آواز گی طرح آواز پیدا ہوئے۔ ایک قول یوہ ہے کہ وہ جبریل علیہ السلام گا کھوڑا گا پیراں تلاگی خاک قدماں گے ہیٹھ رکھن نال زندہ ہو گے بولن لگ جائے تھو ف۱۳۱ سامری تے اُس گا تبعین، ف۱۳۲ یعنی موسیٰ علیہ السلام معبود ناں بُل گیا تے اسگی تلاش ماں طور ور چلے گیا (معاذ اللہ) بعض مفسرین نے کہیو کہ نَسِیَ گو فاعل سامری ہے تے معنیٰ یہ ایں کہ سامری نے جیڑو بچھاناں معبود بنایو وہ اپناں حقیقی ربّ ناں بُل گیو تے وہ حدوث اجسام دے استدلال کرنوں بُل گیو۔ ف۱۳۳ بچھو ف۱۳۴ خطاب دے وی عاجز تے نفع نقصان دے وی وہ کس طرح معبود ہو سکے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اِنَّمَا فُتِنْتُمْ بِهٖ ۚ وَاِنَّ رَبَّكُمُ الرَّحْمٰنُ فَاتَّبِعُوْنِيْ وَاَطِيْعُوْٓا اَمْرِيْ ﴿٩٠﴾

نوں ہی تم اسگی وجہ توں فتنہ ماں پیاواں ف ١٣٥ اور بیشک تھارو رب رحمٰن ایں میری پیروی کرو اور میرا حکم منوں

قَالُوْا لَنْ نَّبْرَحَ عَلَيْهِ عٰكِفِيْنَ حَتّٰى يَرْجِعَ اِلَيْنَا مُوْسٰى ﴿٩١﴾ قَالَ

بولیا ہم دے اس ور پلو ڈاہ گے بیٹھا رہاں گا ف ١٣٦ جد توڑی موسیٰ مہارے کول مڑگے آئیں ف ١٣٧ موسیٰ نے کہیو

يٰهٰرُوْنُ مَا مَنَعَكَ اِذْ رَاَيْتَهُمْ ضَلُّوْٓا ﴿٩٢﴾ اَلَّا تَتَّبِعَنِ ؕ اَفَعَصَيْتَ

اے ہارون! تمناں کس گل نے روکیو ہے جد تیں یہ گمراہ ہوتا دیکھیا، تو تُو میرے کول آتو ف ١٣٨ تو کیا تم نے میرو حکم

اَمْرِيْ ﴿٩٣﴾ قَالَ يَبْنَؤُمَّ لَا تَاْخُذْ بِلِحْيَتِيْ وَلَا بِرَاْسِيْ ۚ اِنِّيْ خَشِيْتُ

نی منیو؟ عرض کی اے میریا اماں جایا میری داڑھی نہ پکڑو اور نہ میرا سر گا بال پٹو مناں یوہ ڈر لگو

اَنْ تَقُوْلَ فَرَّقْتَ بَيْنَ بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ وَلَمْ تَرْقُبْ قَوْلِيْ ﴿٩٤﴾

جے تم کہیں گا جے تیں بنی اسرائیل ماں پاہن کل چھڑی اور تیں میری گل گو انتظارنی کیو ف ١٣٩

قَالَ فَمَا خَطْبُكَ يٰسَامِرِيُّ ﴿٩٥﴾ قَالَ بَصُرْتُ بِمَا لَمْ يَبْصُرُوْا

موسیٰ نے کہیو ہون تیرو کے حال ہے سامری ف ١٤٠ بولیو میں وہ دیکھیو جیڑو لوکاں نے نی دیکھیو ف ١٤١

بِهٖ فَقَبَضْتُ قَبْضَةً مِّنْ اَثَرِ الرَّسُوْلِ فَنَبَذْتُهَا وَكَذٰلِكَ سَوَّلَتْ

میں ایک مُٹھی مٹی گی پر لئی فرشتہ گا پیراں گی جگہ توں فر اُسناں پا چھڑیو ف ١٤٢ اور میرا دِل ناں یاہی

لِيْ نَفْسِيْ ﴿٩٦﴾ قَالَ فَاذْهَبْ فَاِنَّ لَكَ فِي الْحَيٰوةِ اَنْ تَقُوْلَ لَا

چنگی لگی ف ١٤٣ فرمایو دے چلتو بن ف ١٤٤ دنیا گی زندگی ماں تیری یاہی سزا اے جے ف ١٤٥ تو کہتو رہ گو

ف ١٣٥ تاں اسناں نہ پوجو ف ١٣٦ گاں پرستی ور قائم رہنگا تے تھاری گل نہ سناں گا ف ١٣٧ اس ور حضرت ہارون علیہ السلام ان دے علیحدہ ہوگیا تے ان گے نال بارہ ہزار وہ لوک جیڑاں نے بچھا گی پوجانی کی تھی جد حضرت موسیٰ علیہ السلام واپس تشریف لیایا تو آپ نے ان گا شور مچان تے باجہ بجان گی آواز سنیں جیڑا بچھا گے چوفیرے نچیں تے گائیں تھا تاں آپ نے ان اپناں ستر ساتھیاں دے فرمایو یاہ فتنہ گی آواز ہے جد نیڑے پہچیا تے حضرت ہارون ناں دیکھیو تو غیرتِ دینی نال جیڑی آپ گی سرشت تھی جوش ماں آگے ان گا سر گا بال سجا ہتھ ماں تے داڑی کھبا ہتھ ماں پکڑی تے ف ١٣٨ تے مناں خبر کر چھڑتا یعنی جدا ناں نے تیری گل نی منی تھی تو تو مناں آگے کیونی ملیو کہ تیروان دے جدا ہونوں وی ان گا حق ماں ایک زجر ہوتو ف ١٣٩ یاہ سن گے حضرت موسیٰ علیہ السلام سامری گی طرف متوجہ ہویا، چنانچہ ف ١٤٠ تیں ایسو کیوں کیو اس گی وجہ دس ف ١٤١ یعنی میں حضرت جبریل علیہ السلام ناں دیکھیو تے اناں ناں پچھان لیو وہ اسپ حیات ور سوار تھا میرا دِل ماں خیال آیو کہ ہوں ان گا کہوڑا گا پیراں گی جگہ دے مٹی لے لیوں ف ١٤٢ اس بچھاماں، جسناں بنایو تھو۔ ف ١٤٣ تے وہ کم میں اپنی خواہش نال کیو کوئے دوجو اس ماں شامل نی تھو اس ور حضرت موسیٰ علیہ السلام نے ف ١٤٤ دور ہو جا ف ١٤٥ جد تیرے نال کوئے ملنوں چاہے جیڑو تیرا حال دے واقف نہ ہوئے تاں اسناں

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مِسَاسَ ۪ وَاِنَّ لَکَ مَوْعِدًا لَّنْ تُخْلَفَهٗ ۚ وَانْظُرْ اِلٰۤى اِلٰهِکَ الَّذِیْ

ہتھ نہ لا ف۱۴۶ اور بیشک تیرے نال ایک وعدہ گو وقت اے ف۱۴۷ جیڑ و تیرے خلاف نی ہوسیں (پورو ہووے گو) اور اپناں اس معبود ناں دیکھ جس گے

ظَلْتَ عَلَیْهِ عَاکِفًا ؕ لَنُحَرِّقَنَّهٗ ثُمَّ لَنَنْسِفَنَّهٗ فِی الْیَمِّ نَسْفًا ﴿۹۷﴾

سامنے تو ساری دھیاڑی چھپڑ مارگے بیٹھو رہیو ف۱۴۸ قسم ہے ہم ضرور اساں ساڑاں گا فر ریزہ ریزہ کرگے دریا ماں روڑاں گا ف۱۴۹

اِنَّمَاۤ اِلٰهُکُمُ اللّٰهُ الَّذِیْ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ؕ وَسِعَ کُلَّ شَیْءٍ عِلْمًا ﴿۹۸﴾

تھارو معبود تے وہی اللہ اے جس گے بغیر کسے گی بندگی جائز نی۔ ہر چیز اُس گا علم ماں ایں۔

کَذٰلِکَ نَقُصُّ عَلَیْکَ مِنْ اَنْۢبَآءِ مَا قَدْ سَبَقَ ۚ وَقَدْ اٰتَیْنٰکَ

ہم اِسے طرح تھارے سامنے اگلی خبر بیان کراں اور ہم نے تمناں

مِنْ لَّدُنَّا ذِکْرًا ﴿ۖۚ۹۹﴾ مَنْ اَعْرَضَ عَنْهُ فَاِنَّهٗ یَحْمِلُ یَوْمَ الْقِیٰمَةِ

اپنی طرف دے ایک ذکر عطا کیو ف۱۵۰ جیڑو اس تو منہ پھیرے گو ف۱۵۱ وہ قیامت گے دن ایک پہار

وِزْرًا ﴿۱۰۰ۙ﴾ خٰلِدِیْنَ فِیْهِ ؕ وَسَآءَ لَهُمْ یَوْمَ الْقِیٰمَةِ حِمْلًا ﴿۱۰۱ۙ﴾ یَّوْمَ یُنْفَخُ

چائے گو ف۱۵۲ وہ ہمیشہ اُساں رہینگا ف۱۵۳ اور وہ قیامت گے دن ان گا حق ماں کتنو بُرو پہار ہووے گو؟ جس دن بگلی

فِی الصُّوْرِ وَنَحْشُرُ الْمُجْرِمِیْنَ یَوْمَئِذٍ زُرْقًا ﴿ۖۚ۱۰۲﴾ یَّتَخَافَتُوْنَ بَیْنَهُمْ

ماں پھوکیو جائے گو ف۱۵۴ اور ہم اُس دن مجرماں ناں ف۱۵۵ نیلی اکھاں نال اُٹھالاں گا ف۱۵۶ آپس ماں بلیں بلیں کہتا ہوئیں گا

اِنْ لَّبِثْتُمْ اِلَّا عَشْرًا ﴿۱۰۳﴾ نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَا یَقُوْلُوْنَ اِذْ یَقُوْلُ

تم دنیا ماں دس ہی رات رہیا ایں ف۱۵۷ ہم خوب جاناں جو کچھ وہ ف۱۵۸ کہیں گا جد ان بچوں

ف۱۴۶ یعنی سب دے الگ رہیے نہ تناں کوئے چھوئے، تے نہ تو کسے گے نال لگے، لوکاں گے نال ملنوں اُس واسطے بالکل منع کردتو گیو، تے ملاقات، بات چیت خرید و فروخت تمام معاملاتِ ہرایک گے نال حرام کردتی گئی تے اگر اتفاقاً کوئے اس گے نال لگ جاتو وہ لکن آلو تے سامری دوئے شدید بخار ماں مبتلا ہو جاتا، وہ جنگل ماں یوہی شور مچاتو پھرے تھو کہ کوئے میرے نال نہ لگیو تے وحشیاں تے درنداں ماں زندگی گا دن نہایت تلخی تے سختی تے خوف ماں گزارے تھو، ف۱۴۷ یعنی عذاب گا وعدہ گو، آخرت ماں، دنیا گا اس عذاب دے بعد تیرا شرک تے فساد انگیزی ور ف۱۴۸ تے اگی عبادت ور قائم رہیو ف۱۴۹ چنانچہ حضرتِ موسیٰ علیہ السلام نے ایسو کیو تے جد آپ نے سامری گا اس فساد ناں ختم کر چھڑیو تاں بنی اسرائیل دے مخاطب ہو گے دینِ حق گو بیان فرمایو تے ارشاد کیو ف۱۵۰ یعنی قرآنِ پاک کہ وہ ذکرِ عظیم ایں تے جیڑو اگی طرف متوجہ ہوئے اس گے واسطے اس کتابِ کریم ماں نجات تے برکت ایں تے اس کتاب مقدس ماں پہلیں امتاں گا ایسا حالات گو ذکر تے بیان ایں جیڑا غور و فکر کرن تے عبرت حاصل کرن گے لائق ایں ف۱۵۱ یعنی قرآنِ کریم دے تے اس ور ایمان نہ لیائے تے اگی ہدایتاں دے فائدہ نہ لئے ف۱۵۲ گناھاں گو پہارو پہار ف۱۵۳ یعنی اس گناہ گا عذاب ماں ف۱۵۴ لوکاں ناں محشر ماں حاضر کرن گے واسطے، مراد اس دے نفخہ ثانیہ ایں ف۱۵۵ یعنی کافراں ناں اس مال ماں ف۱۵۶ تے کالا منھ ف۱۵۷ آخرت گا احوال تے ات گی خوفناک منزلاں ناں دیکھ گے اناں ناں دنیا گی زندگانی گی عمر بہت تھوڑی معلوم ہو یگی۔ ف۱۵۸ آپسماں ایک دو جادے

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ع ۵ ۱۱

اَمْثَلُهُمْ طَرِيقَةً إِنْ لَّبِثْتُمْ إِلَّا يَوْمًا ﴿۱۰۴﴾ وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْجِبَالِ

ایک بہتر رائے آلو کہے گو جے تم صرف ایک ہی دن رہیا ایں ف۱۵۹ اور تھارا توں پہاڑاں گا وارہ ماں پچھیں ف۱۶۰

فَقُلْ يَنْسِفُهَا رَبِّي نَسْفًا ﴿۱۰۵﴾ فَيَذَرُهَا قَاعًا صَفْصَفًا ﴿۱۰۶﴾ لَّا

تم فرماؤ اُنہاں ناں میرو رب ریزہ ریزہ کرگے اُڈاچھڑے گو۔ ایک ہی برابر لہڑ (میدان) بنا چھڑے گو۔

تَرٰى فِيهَا عِوَجًا وَّلَا أَمْتًا ﴿۱۰۷﴾ يَوْمَئِذٍ يَّتَّبِعُونَ الدَّاعِيَ لَا عِوَجَ

تناں اُسماں مندرو اُچوکجھ نہ دِسے۔ اُس دن بلان آلاگے پچھے دوڑیں گا ۱۶۱۔ اُس ماں کائے کجی (ٹھڈھ) نی ہوسیں ف۱۶۲

لَهٗ ۚ وَخَشَعَتِ الْأَصْوَاتُ لِلرَّحْمٰنِ فَلَا تَسْمَعُ إِلَّا هَمْسًا ﴿۱۰۸﴾ يَوْمَئِذٍ

اور ساری آواز رحمٰن گے اگے ف۱۶۳ مندری تے نیویں ہوجائیں گی تو تمناں نیویں آواز تو سوا کجھ نی سنن ہوسیں ف۱۶۴ اُس دن

لَّا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمٰنُ وَرَضِيَ لَهٗ قَوْلًا ﴿۱۰۹﴾

کسی گی سفارش کم نی آسیں اُس توں سوا جس ناں رحمٰن نے ف۱۶۵ اجازت دتی ہویگی اور اُسگی گل پسند فرمائی

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهٖ عِلْمًا ﴿۱۱۰﴾

اُسناں پتوا ہے جے جوکجھ اُن گے اگے اور پچھے ف۱۶۶ ہے اور ان گا علم ماں وہ نی آسکتو ف۱۶۷

وَعَنَتِ الْوُجُوهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ ۖ وَقَدْ خَابَ مَنْ حَمَلَ ظُلْمًا ﴿۱۱۱﴾

اوراُس دن سارہ چہرہ جُھک جائیں گا زندہ قائم رکھن آلاگے سامنے ف۱۶۸ اور بیشک نامراد ہویو وہ جس نے ظلم گو پہار چایو ف۱۶۹

وَمَنْ يَّعْمَلْ مِنَ الصّٰلِحٰتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا يَخٰفُ ظُلْمًا وَّلَا

اور جیڑو کجھ نیک کم کرے اور ہووے مسلمان تاں اُناں نہ زیادتی گو خوف ہودیگو نہ

ف۱۵۹ بعض مفسّرین نے کہیو کہ وہ اس دن گیں سختیاں ناں دیکھ گے اپناں دنیاں ماں رین گی مقدار ناں بُھل جائیں گا ف۱۶۰ شانِ نزول: حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ قبیلہ ثقیف گا ایک آدمی نے رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم دے دریافت فرمایو کی قیامت گے دن پہاڑاں گو کے حال ہویگو، اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی ف۱۶۱ جیڑواناں ناں روزِ قیامت موقف گی طرف بلائے گو تے ندا کرے گو کہ چلو رحمٰن گے سامنے پیش ہون ناں تے یہ بلان آلا حضرت اسرافیل علیہ السلام ہویں گا ف۱۶۲ تے اس دعوت دے کوئے پچھے نہ رہ سکے گو ف۱۶۳ ہیبت تے جلال نال ف۱۶۴ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو ایسی کہ جس ماں صرف ہونٹھ ہلیں گا ف۱۶۵ شفاعت کرن گو ف۱۶۶ یعنی تمام ماضیات تے مستقبلات تے جملہ امورِ دنیا و آخرت یعنی اللہ تعالیٰ گو علم بنداں گی ذات وصفات تے جملہ حالات ور محیط ہے ف۱۶۷ یعنی تمام کائنات گو علم ذاتِ الٰہی گو احاطو نی کر سکتو اسگی ذات گو ادراک علومِ کائنات گی رسائی دے برتر و بالا ہے وہ اپنا اسمار تے صفات تے آثارِ قدرت تے شیون حکمت دے پچھانیوں جائے

کجا دریابد اورا عقل چالاک ÷ کہ او بالاتر است از حدِ ادراک
نظر کن اندر اسما و صفاتش ÷ کہ واقف نیست کس از کنہِ ذاتش

بعض مفسّرین نے اس آیت گا معنی یہ بیان کیا ایں کہ علوم خلق معلوماتِ الٰہیہ گو احاطو نی کر سکتا۔ بظاہر یہ عبارت دو ہیں مگر نتیجہ ور نظر رکھن آلا آسانی نال سمجھ لیں کہ فرق صرف تعبیر گو ہے ف۱۶۸ تے ہر ایک شانِ عجز و نیاز گے نال حاضر ہوئے گو، کسے ماں سرکشی نہ رہسگی۔ اللہ تعالیٰ گا قہر تے حکومت گو ظہور تام ہوئے گو۔ ف۱۶۹ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے اس گی تفسیر ماں فرمایو جس نے شرک کیو کہا ٹا ماں رہیو تے بے شک شرک شدید ترین ظلم ایں۔ تے جیڑو اس ظلم گا پہار ناں سر ور رکھ گے میدانِ محشر ماں آئے گو اس دے بدھ گے نامراد کیڑو ہو سکے

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

هَضْمًا ﴿۱۱۲﴾ وَكَذٰلِكَ اَنْزَلْنٰهُ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا وَّصَرَّفْنَا فِيْهِ مِنَ

نقصان گو ف۱۷۱ اور اِسے طرح ہم نے اسناں عربی قرآن اُتاریو اور اُسماں طرح طرح گا

الْوَعِيْدِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُوْنَ اَوْ يُحْدِثُ لَهُمْ ذِكْرًا ﴿۱۱۳﴾ فَتَعٰلَى

عذاب گا وعدہ دِتا ف۱۷۱ تانجہ وہ ڈریں یا ان گا دِ ل ماں کائے سوچ پیدا کرے ف۱۷۲ تو ساراں توں بلند ہے

اللّٰهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ ۚ وَلَا تَعْجَلْ بِالْقُرْاٰنِ مِنْ قَبْلِ اَنْ يُّقْضٰى

اللہ سچو بادشاہ ف۱۷۳ اور قرآن ماں جلدی نہ کرو جد توڑی اُسگی وحی تمناں پوری

اِلَيْكَ وَحْيُهٗ ۖ وَقُلْ رَّبِّ زِدْنِيْ عِلْمًا ﴿۱۱۴﴾ وَلَقَدْ عَهِدْنَاۤ اِلٰۤى اٰدَمَ

نہ ہوجائے ف۱۷۴ اور عرض کرو اے میرا رب! مناں علم زیادہ دے اور بیشک ہم نے آدم ناں اس تو پہلاں ایک تاکیدی حکم

ع ۱۵/۱۱ ۶

مِنْ قَبْلُ فَنَسِيَ وَلَمْ نَجِدْ لَهٗ عَزْمًا ﴿۱۱۵﴾ وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ

دِتو تھو ف۱۷۵ تو وہ بُھل گیو تاں ہم نے اُسگو ارادو نی پایو۔ اور جد ہم نے فرشتاں ناں حکم فرمایو

اسْجُدُوْا لِاٰدَمَ فَسَجَدُوْۤا اِلَّاۤ اِبْلِيْسَ ؕ اَبٰى ﴿۱۱۶﴾ فَقُلْنَا يٰۤاٰدَمُ اِنَّ

جے آدم ناں سجدو کرو تو سارا سجدہ ماں جھڑ گیا مگر ابلیس، اُس نے انکار کیو۔ تاں ہم نے فرمایو اے آدم! بیشک

هٰذَا عَدُوٌّ لَّكَ وَلِزَوْجِكَ فَلَا يُخْرِجَنَّكُمَا مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقٰى ﴿۱۱۷﴾

یوہ تیرو دے تیری بی بی گو دشمن ایں ف۱۷۶ کدے اِسو نہ ہووے جے وہ تم دواں ناں جنت تو کڈھ چھڑے فرتُو تکلیف ماں پے جائے ف۱۷۷

اِنَّ لَكَ اَلَّا تَجُوْعَ فِيْهَا وَلَا تَعْرٰى ﴿۱۱۸﴾ وَاَنَّكَ لَا تَظْمَؤُا فِيْهَا وَلَا

بیشک تیرے واسطے جنت ماں یاہ ہے جے نہ تم ات پکھا ہوویں گا نہ ننگا۔ اور نہ تمناں اُت تِس لگے گی۔

تَضْحٰى ﴿۱۱۹﴾ فَوَسْوَسَ اِلَيْهِ الشَّيْطٰنُ قَالَ يٰۤاٰدَمُ هَلْ اَدُلُّكَ عَلٰى شَجَرَةِ

نہ ٹپ ف۱۷۸ دے شیطان نے اُسناں وسوسو دِتو بولیو اے آدم! کیا ہوں تمناں دسوں ہمیشہ جین واسطے درخت؟

ف۱۷۱ مسئلو: اس آیت دے معلوم ہویو کہ طاعت تے نیک اعمال سب گی مقبولیت ایمان گے نال مشروط ہے کہ ایمان ہوئے تاں ساریں نیکیں کارآمد ایں تے ایمان نہ ہوئے تاں سب عمل بیکار ف۱۷۱ فرائض گا چھوڑن تے ممنوعات گا ارتکاب کرن ور ف۱۷۲ جس دے اناں ناں نیکیاں گی رغبت تے بدیاں دے نفرت ہوئے تے وہ پند و نصیحت حاصل کریں ف۱۷۳ جیڑو اصل مالک ہے تے تمام بادشاہ اس گا محتاج ف۱۷۴ شانِ نزول: جد حضرت جبریل علیہ السلام قرآن کریم لے گے نازل ہوئیں تھا تاں حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم ان گے نال نال پڑھیں تھا تے جلدی کریں تانجہ خوب یاد ہو جائے۔ اس وریاہ آیت کریمہ نازل ہوئی فرمایو گیو تم مشقت نہ فرماؤ تے سورۂ قیامہ ماں اللہ تعالیٰ نے خود ذموں لے گے آپ گی ہور زیادہ تسلی فرمائی ف۱۷۵ کہ شجر ممنوعہ گے کول نہ جائیں ف۱۷۶ اس دے معلوم ہویو کہ صاحب فضل و شرف گی فضیلت و عظمت ناں تسلیم نہ کرنوں تے اسگی تعظیم تے احترام کرن دے مُنھ پھیرنوں حسد تے عداوت گی دلیل ہے اس آیت ماں شیطان گو حضرت آدم علیہ السلام ناں سجدو نہ کرنوں آپ گے نال اسگی دشمنی گی دلیل قرار دتو گیو، ف۱۷۷ تے اپنی غذا تے خوراک واسطے زمین باہن تے کھیتی کرن، دانہ کڈھن، پیسن، پکان گی محنت ماں لگ جاؤ تے چونکہ عورت گو نان نفقو مرد گے ذمے ایں اس واسطے اس تمام محنت گی نسبت صرف حضرت آدم علیہ السلام گی طرف فرمائی گئی۔ ف۱۷۸ ہر طرح گو عیش و آرام جنت ماں موجود ہے، کسب تے محنت دے بالکل چھٹی ہے،

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَّا يَبْلٰى ﴿١٢٠﴾ فَاَكَلَا مِنْهَا فَبَدَتْ لَهُمَا سَوْاٰتُهُمَا وَطَفِقَا

ف ١٧٩ اور واہ بادشاہی جہڑی پرانی نہ ہووے ف ١٨٠ توان دواں نے اس بچوں کھالیو بس (اُس ویلے) اُن ورانگی شرم آلی چیز ظاہر ہوگئیں ف ١٨١ اور جنت گا

يَخْصِفٰنِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَّرَقِ الْجَنَّةِ ۬ وَعَصٰۤى اٰدَمُ رَبَّهٗ فَغَوٰى ﴿١٢١﴾ ثُمَّ

پتراں نال اپنا آپ ناں چھپان لگاف ١٨٢ اور آدم توں اپنارب گا حکم ماں لغزش واقع ہوئی تو جیڑو مقصد تھو وہ نہ ملیوف ١٨٣ فر

اجْتَبٰهُ رَبُّهٗ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدٰى ﴿١٢٢﴾ قَالَ اهْبِطَا مِنْهَا جَمِيْعًا ۢ بَعْضُكُمْ

اس گا رب نے اُنہاں ناں چن لیواور رب نے ان ور اپنی رحمت نال رجوع فرمایواور اپنا قرب خاص گو مقام دتو۔ فرمایو تم دوئے مل گے جنت توں تھلے اُترو تھارے بچوں

لِبَعْضٍ عَدُوٌّ ۚ فَاِمَّا يَاْتِيَنَّكُمْ مِّنِّىْ هُدًى ۙ فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَاىَ فَلَا

ایک دوجا گو دشمن ایں۔ فر کدے تھارے ساراں کول میری ہدایت آجائے ف ١٨٤ تو جیڑو میری ہدایت گی پیروی کرے گو۔

يَضِلُّ وَلَا يَشْقٰى ﴿١٢٣﴾ وَمَنْ اَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِىْ فَاِنَّ لَهٗ مَعِيْشَةً

وہ نہ بھلے گو ف ١٨٥ اور نہ بدبخت ہوئیگو ف ١٨٦ اور جس نے میری یاد توں مُنھ پھیرلیو ف ١٨٧ تو بیشک اُس واسطے تنگ

ضَنْكًا وَّنَحْشُرُهٗ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اَعْمٰى ﴿١٢٤﴾ قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِىْۤ

زندگی اے ف ١٨٨ اور ہم اُسناں قیامت ماں انوں کرگے اُٹھالاں گا۔ کہہ گو اے میرارب تیں مناں انوں کرگے کیوں

اَعْمٰى وَقَدْ كُنْتُ بَصِيْرًا ﴿١٢٥﴾ قَالَ كَذٰلِكَ اَتَتْكَ اٰيٰتُنَا فَنَسِيْتَهَا ۚ

اُٹھالیو حالانکہ ہوں اکھاں آلو تھو ف ١٨٩ فرمائے گو اسے طرح تیرے کول مہاری آیت آئیں تھیں ف ١٩٠ تیں انہاں ناں پلاچھڑیو

وَكَذٰلِكَ الْيَوْمَ تُنْسٰى ﴿١٢٦﴾ وَكَذٰلِكَ نَجْزِىْ مَنْ اَسْرَفَ وَلَمْ يُؤْمِنْ

اور اسے طرح اج تیرو کوئی پتونی لیے گوف ١٩١ اور ہم اِسوہی بدلو دیاں جیڑو حد تو بدھ جائے اور اپناں رب گی

ف ١٧٩ جساں کھا گے کھان آلاناں دائمی زندگی حاصل ہوجائے ف ١٨٠ تے اس ماں زوال نہ آئے ف ١٨١ یعنی بہشتی لباس ان گا جسم دے اتر گیا۔ ف ١٨٢ ستر چھپان تے جسم ڈکن واسطے ف ١٨٣ تے اس درخت گا پھل کھان نال دائمی حیات نہ ملی فر حضرت آدم علیہ الصلوٰۃ والسلام توبہ واستغفار ماں مشغول ہوگیا تے بارگاہِ الٰہی ماں سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گا وسیلہ نال دعامنگی۔ ف ١٨٤ یعنی کتاب تے رسول ف ١٨٥ یعنی دنیاماں ف ١٨٦ آخرت ماں کیونکہ آخرت گی بدبختی دنیاماں سدھاراہ دے پلن گو نتیجو ہے توجیڑو کوئے کتاب الٰہی تے رسولِ برحق گی اتباع کرے تے ان گا حکم گے مطابق چلے وہ دنیاماں پلن دے تے آخرت ماں اُس گا عذاب تے وبال دے نجات پائیگو۔ ف ١٨٧ تے میری ہدایت دے روگردانی کی ف ١٨٨ دنیاماں یا قبرماں یا آخرت ماں یادین ماں یاان سب ماں دنیا گی تنگ زندگانی یاہ ہے کہ ہدایت گی اتباع نہ کرن دے براں عملاں تے حرام کماں ماں بتلا ہوئے یا قناعت دے محروم ہوگے حرص تے لالچ ماں گرفتار ہوجائے تے کثرتِ مال اسباب دے وی اُسناں فراغت تے قلبی سکون میسّر نہ ہوئے دل ہر چیز گی طلب ماں آوارہ ہوئے تے حرص گا غماں دے کہ یوہ نی، وہ نی حال تاریک تے وقت خراب رہے تے مومن متوکل گی طرح اناں ناں سکون وفراغ حاصل ہی نہ ہوئے جساں حیاتِ طیبہ کہیں قَالَ تَعَالٰى فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيٰوةً طَيِّبَةً تے قبر گی تنگ زندگی یاہ ہے کہ حدیث شریف ماں واردھویو کہ کافر ورناںنوے اژدھا اگی قبرماں مسلّط کیا جائیں۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو شانِ نزول: یاہ آیت اسود بن عبدالعزیٰ مخزومی گا وارہ ماں نازل ہوئی، تے قبر گی زندگانی دے مراد قبرناں اس سختی نال دبانوں ایں جس نال ایک طرف گی پسلیں دوجی طرف آجائیں، تے آخرت ماں تنگ زندگانی جہنم گا عذاب ایں، جت زقوم (تھوہر) تے ابلتو پانی تے جہنمیاں گو خون تے ان گی پس کھان پین واسطے دتی جائے گی۔ تے دین ماں تنگ زندگانی یاہ ہے کہ نیکی گی راہ تنگ ہوجائیں تے آدمی حرام کھان ماں لگ جائے۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ بندہ ناں تھوڑی ملے یا بہت اگر خوفِ خدائی تاں اُسماں کائے خیر نی یاہ تنگ زندگانی ہے (تفسیر کبیر تے خازن تے مدارک وغیرہ) ف ١٨٩ دنیاماں ف ١٩٠ توان ورایمان نہ لیایو تے ف ١٩١ جہنم گی اگ ماں سڑیا کرے گو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

بِاٰيٰتِ رَبِّهٖ ؕ وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ اَشَدُّ وَاَبْقٰى ﴿١٢٧﴾ اَفَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ

آیتاں ور ایمان نہ لے آئے اور بیشک آخرت گو عذاب سب توں سخت اور دیر تکر رہن آلو اے۔ تو کیا انہاں ناں اس توہدایت نہ ملی جے

كَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِّنَ الْقُرُوْنِ يَمْشُوْنَ فِيْ مَسٰكِنِهِمْ ؕ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ

ہم نے انہاں توں پہلاں کتنی ہی بستیں تباہ کر چھڑیں ف۱۹۲ جے ان گا بسن آلیں جگھاں ماں یہ چلیں پھریں ف۱۹۳ بیشک اس ماں

لَاٰيٰتٍ لِّاُولِي النُّهٰى ﴿١٢٨﴾ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَّبِّكَ لَكَانَ لِزَامًا

نشانی ایں عقلمنداں واسطے ف۱۹۴ اور کدے تیرا رب گی ایک گل گذری نہ ہوتی ف۱۹۵ تاں ضرور اُنہاں ناں عذاب ف۱۹۶ پلیٹ

وَّاَجَلٌ مُّسَمًّى ؕ ﴿١٢٩﴾ فَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُوْلُوْنَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ

لیتو اور کدے ایک وقت مقرر نہ ہوتو ف۱۹۷ دے ماں ان گی گلاں ور صبر کرو اور اپناں رب گی تعریف تے پاکی بیان کرو

طُلُوْعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوْبِهَا ۚ وَمِنْ اٰنَآئِ الَّيْلِ فَسَبِّحْ وَاَطْرَافَ

دینہ نکلن توں پہلاں ف۱۹۸ اور اُس گا ڈُبن توں پہلاں ف۱۹۹ اور رات گی کھڑیاں ماں اسگی پاکی بیان کرو ف۲۰۰ اور دن گا

النَّهَارِ لَعَلَّكَ تَرْضٰى ﴿١٣٠﴾ وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ اِلٰى مَا مَتَّعْنَا بِهٖۤ اَزْوَاجًا

کنارہ ور ف۲۰۱ اس اُمید ور جے تو راضی ہووے ف۲۰۲ اور اے سنن آلیا اپنی اکھ نہ کڈھ اسگی طرف جیڑیں چیز ہم نے کافراں گا جوڑاں ناں برتن واسطے

مِّنْهُمْ زَهْرَةَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۙ۬ لِنَفْتِنَهُمْ فِيْهِ ؕ وَرِزْقُ رَبِّكَ خَيْرٌ

دتیں ایں اس دنیا گی تازگی ف۲۰۳ تانجہ ہم اُنہاں ناں اسگی وجہ توں فتنہ ماں پانواں ف۲۰۴ اور تیرا رب گو رزق ف۲۰۵ سب توں اچھو۔

وَّاَبْقٰى ﴿١٣١﴾ وَاْمُرْ اَهْلَكَ بِالصَّلٰوةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا ؕ لَا نَسْـَٔلُكَ رِزْقًا ؕ

اور سب توں دیر تکر رہن آلو اور اپناں گھر آلاں ناں نماز گو حکم دیو اور خود وی اس ور ثابت قدم رہو ہم تیرا توں روزی نی منگتا ف۲۰۶

ع ٧/ ١٢

ف۱۹۲ جیڑیں رسولاں ناں نی منیں تھیں ف۱۹۳ یعنی قریش اپنا سفر گے دوران ان گی اجڑیں ویں بستیاں دے گزریں تھا تے ان گی ہلاکت گا نشان دیکھیں تھا ف۱۹۴ جیڑا عبرت حاصل کریں تے سمجھیں کہ انبیاء گی تکذیب تے انگی مخالفت گو انجام برو ہوئے ف۱۹۵ یعنی یاہ کہ امتِ محمدیہ علٰی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام گا عذاب ماں دیر کی جائے گی ف۱۹۶ دنیا ہی ماں ف۱۹۷ یعنی روزِ قیامت ف۱۹۸ اس دے نماز فجر مراد ہے ف۱۹۹ اس دے ظہر عصر گی نماز مراد ایں جیڑی دھاڑی گا دو جا حصہ ماں آفتاب گا زوال تے غروب گا درمیان ماں واقع ایں ف۲۰۰ یعنی مغرب تے عشاء گی نماز پڑھو ف۲۰۱ فجر تے مغرب گی نماز انگی تاکیداً تکرار فرمائی گئی تے بعض مفسرین قبل غروب دے نمازِ عصر تے اطراف نہار دے نمازِ ظہر مراد لیں، ان گی توجیہ یاہ ہے کہ نمازِ ظہر زوال گے بعد ہے تے اس وقت دن گا نصفِ اول تے نصف آخر گا کنارہ ملیں نصفِ اول گی انتہا ہے تے نصفِ آخر گی ابتدا (مدارک تے خازن) ف۲۰۲ اللہ تعالیٰ گا فضل تے عطا تے اس گا انعام واکرام دے کہ تمناں ان گا حق ماں شفیع بنا گے تھاری شفاعت قبول فرمائے تے تمناں راضی کرے جیسو کہ اُس نے فرمایو ہے وَلَسَوْفَ يُعْطِيْكَ رَبُّكَ فَتَرْضٰى ف۲۰۳ قسم قسم گی۔ کفار، یہود و نصاریٰ وغیرہ ناں جیڑو دنیاوی ساز وسامان دتو ہے مومن ناں چاہئے کہ اساں اچھی تے پسندیدہ نظر ناں نہ دیکھے حسن رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو نافرماناں گا طمطراق تے ڈاٹ فاٹ نہ دیکھو بلکہ یاہ دیکھو کہ گناھاں گی ذلت تے رسوائی کسطرح ان گی گردناں دے نمودار رہے ف۲۰۴ اسطرح کہ جتنی ان ور نعمت زیادہ ہوئے اتنی ہی ان گی سرکشی تے ان گی نافرمانی بدھے تے وہ آخرت گی سزا گا مستحق ہوئیں ف۲۰۵ یعنی جنت تے اسگی نعمت ف۲۰۶ تے اسگو مکلف نی کرتا کہ مہاری مخلوق ناں روزی دیے یا اپنا نفس تے اپنا اہل وعیال گی روزی گو ذمو لیے بلکہ۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

نَحْنُ نَرْزُقُكَ ؕ وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوٰى ﴿١٣٢﴾ وَقَالُوْا لَوْلَا يَاْتِيْنَا بِاٰيَةٍ مِّنْ

ہم تناں روزی دیاں گاف۲۰۷ اور آخرت گی بلائی پرہیزگاراں واسطے اے۔ اور کافر بولیا یہ ف۲۰۸ اپناں رب گی طرفوں کائے نشانی کیوں نی

رَّبِّهٖ ؕ اَوَلَمْ تَاْتِهِمْ بَيِّنَةُ مَا فِى الصُّحُفِ الْاُوْلٰى ﴿١٣٣﴾ وَلَوْ اَنَّا

آنتا ف۲۰۹ کیا انہاں ناں وہ بیان نی آیو جیہڑو اگلاں صحیفاں ماں ہے ف۲۱۰ اور کدے ہم

اَهْلَكْنٰهُمْ بِعَذَابٍ مِّنْ قَبْلِهٖ لَقَالُوْا رَبَّنَا لَوْلَآ

اُنہاں ناں کسے عذاب نال ہلاک کر چھڑتا۔ رسول گا آن تو پہلاں ف۲۱۱ تاں ضرور کہتا اے مہارا رب! تیں

اَرْسَلْتَ اِلَيْنَا رَسُوْلًا فَنَتَّبِعَ اٰيٰتِكَ مِنْ

مہارے کول کوئی رسول کیوں نی ٹوریو تانجہ ہم تیری آیتاں ور چلتا۔

قَبْلِ اَنْ نَّذِلَّ وَنَخْزٰى ﴿١٣٤﴾ قُلْ كُلٌّ

ذلیل وخوار ہون توں پہلاں۔

مُّتَرَبِّصٌ فَتَرَبَّصُوْا ۚ فَسَتَعْلَمُوْنَ

تم فرماؤ سارا راہ دیکھ رہیا ایں ف۲۱۲ تم وی راہ دیکھو

مَنْ اَصْحٰبُ الصِّرَاطِ

تو ہون جان لیں گاف۲۱۳ جے کون ایں

السَّوِيِّ وَمَنِ

سدھا راہ آلا اور کس نے

اهْتَدٰى ﴿١٣٥﴾ ع ٨/٧ ١٧

ہدایت حاصل کی۔

ف۲۰۷ تے اناں ناں وی، تو روزی گی فکر تے غم ماں نہ پو، اپناں دل ناں امرِ آخرت واسطے فارغ رکھ کہ جیہڑا اللہ تعالیٰ گا کم ہوئیں اللہ تعالیٰ خود ان گی کارسازی فرمائے ف۲۰۸ یعنی سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ف۲۰۹ جیہڑی ان گی نبوت گا صحیح ہون ور دلالت کرے، باوجود اس گے کہ آیاتِ کثیرہ آئیں وی تھیں تے معجزات کثیرہ گو متواتر ظہور ھور ہوؤ تھو فر کافراں سب دے اناں بنیاں تے اناں نے حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی نسبت یوہ کہہ چھڑیو کہ تم اپناں رب گے کولوں کائے نشانی کیونی لیا تا اس گا جواب ماں اللہ تبارک وتعالیٰ فرمائے ف۲۱۰ یعنی قرآن تے سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی بشارت تے آپ گی نبوت تے بعث گو ذکر، یہ کیسا عظیم نشاناتِ قدرت ایں۔ ان گا ھوتاں ھویاں ھور کسے نشانی گی طلب کرن گو موقع ہی نی ف۲۱۱ روز قیامت ف۲۱۲ ہم وی تے تم وی شانِ نزول: مشرکین نے کہیو تھو کہ ہم زمانہ گا حوادث تے انقلاب گو انتظار کراں کہ کد مسلماناں ور آئیں تے ان گو کم مکے اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ھوئی تے دسیو گیو کہ تم مسلماناں گی تباہی تے بربادی گو انتظار کر رہیا ایں تے مسلمان تھاری سزا تے عذاب گو انتظار کر رہیا ایں ف۲۱۳ جد خدا گو حکم آئے گو تے قیامت قائم ہو گی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

سُوْرَةُ الْاَنْبِيَآءِ مَكِّيَّةٌ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ اٰيَاتُهَا ١١٢ رُكُوْعَاتُهَا ٧

اللہ گا ناں نال شروع جیہڑو نہایت مہربان رحم آلو ف

اِقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِيْ غَفْلَةٍ مُّعْرِضُوْنَ ①

لوکاں گو حساب نیڑے اور وہ غفلت ماں منہ موڑیاوا ف٢

مَا يَأْتِيْهِمْ مِّنْ ذِكْرٍ مِّنْ رَّبِّهِمْ مُّحْدَثٍ اِلَّا اسْتَمَعُوْهُ

جد اُن گا رب گی طرفوں اُن گے کول کائے نوی نصیحت آئے دے اُسناں نی سنتا

وَهُمْ يَلْعَبُوْنَ ② لَاهِيَةً قُلُوْبُهُمْ ؕ وَاَسَرُّوا النَّجْوَى ۖ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا ۖ

مگر کھیڈتاں کھیڈتاں ف٣ ان گا دِل کھیڈ ماں پیاوایں ف٤ اور ظالماں نے آپسماں خفیہ مشاورت کی ف٥

هَلْ هٰذَاۤ اِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ ۚ اَفَتَاْتُوْنَ السِّحْرَ وَاَنْتُمْ تُبْصِرُوْنَ ③

کہ یہ کون ایں۔ تھاراہی جیسا آدمی دے ہیں ف٦ کیا تم دیکھ سن گے فر جادو کول جائیں۔

قٰلَ رَبِّيْ يَعْلَمُ الْقَوْلَ فِي السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ ؗ وَهُوَ السَّمِيْعُ

نبی نے فرمایو میرو رب جانیں زمین و آسمان ماں ہر گل ناں اور ڈہی ہے سُنن

الْعَلِيْمُ ④ بَلْ قَالُوْۤا اَضْغَاثُ اَحْلَامٍۭ بَلِ افْتَرٰىهُ بَلْ

آلو جانن آلو ف٧ بلکہ بولیا جے یہ پریشان خواب ایں ف٨ بلکہ ان گی بنائیں وی ایں ف٩ بلکہ

ف١ سورت انبیار مکی ہے اس ماں ست (٧) رکوع ایک سو بارہ (١١٢) آیت تے ایک ہزار ایک سو چھیاسی (١١٨٦) کلمہ تے چار ہزار اٹھ سو نوے (۴٨٩٠) حرف ایں ف٢ یعنی عملاں گا حساب گو وقت قیامت گو دن نیڑے آ گیو تے لوک اجاں تک غفلت ماں ایں۔ شانِ نزول: یاہ آیت منکرین بعث گا وارہ ماں نازل ہوئی جیہڑا مرن دے بعد زندہ کیا جان ناں نی منیں تھا تے روز قیامت ناں گزریا وازمانہ گا اعتبار نال قریب فرمایو گیو کیونکہ جتنا دن گزر جائیں آن آلو دن قرب ہوتو جائے ف٣ نہ اس دے پند پذیر ہوئیں، نہ عبرت حاصل کریں، نہ آن آلا وقت واسطے کجھ تیاری کریں ف٤ اللہ تعالیٰ گی یاد دے غافل ایں ف٥ تے اس گا چھپان ماں بڑی کوشش کی مگر اللہ تعالیٰ نے ان گو راز فاش کر چھڑیو تے بیان فرما دتو کہ وہ رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گا وارہ ماں یوہ کہیں ف٦ یوہ کفر گو ایک اصول تھو کہ جد یاہ گل لوکاں گا ذہناں ماں بٹھا دتی جائیگی وہ تھارا جیسا بشر ایں تاں فر کوئے ان ور ایمان نہ لیائے گو، حضور گا زمانہ گا کافراں نے یاہ گل کہی تے اسناں چھپایو لیکن اج کل گا کجھ بے باک یاہ گل اعلان کر گے کہیں تے اناں ناشرم وی نی آ تو، کفار یوہ جملو کہتے وقت جانیں تھا کہ ان گی گل کسے گا دل ماں جے گی نی کیونکہ لوک رات تیاڑی معجزہ دیکھیں تھا وہ کس طرح یقین کر لیتا کہ حضور مہاری طرح بشر ایں اس واسطے اناں نے معجزات ناں جادو کہیو تے کہن لگا ف٧ اس دے کائے چیز چھپ نی سکتی بانویں کتنا ہی پرداں تے رازاں ماں رکھی وی ہوئے ان گو راز وی اس ماں ظاہر فرما چھڑیو، اس گے بعد اناں ناں قرآن شریف دے سخت پریشانی تے حیرانی لگی وی تھی کہ اسکو کسطرح انکار کراں، وہ ایسو ظاہر معجزہ ہے جس نے ملک گا تمام مایہ ناز ماہراں ناں عاجز تے متحیر کر چھڑیو ہے تے اسگی دو چار آیتاں گی مثال بنا گے نی لیا سکیا، اس پریشانی ماں اناں نے قرآن گا وارہ ماں مختلف قسم گی گل کہیں جنگو بیان اگلی آیت ماں ایں ف٨ اناں ناں نبی صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم وحی الٰہی سمجھ بیٹھا این، کفار نے یاہ کہہ گے سوچیو یاہ گل بنکے گی نی تاں ہون اُسناں چھوڑ گے کہن لگا ف٩ یاہ کہہ گے خیال ہو یو کہ لوک کہیں گا کہ اگر یوہ کلام حضرت گو بنایو وو ہے تاں تم اناں ناں اپناں جیسو بشر کہیں تو تم وی ایسو کلام کیوں نی بنا سکتا، یوہ خیال کر گے اس گل ناں وی چھوڑ دتو تے کہن لگا

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

هُوَ شَاعِرٌ ۚ فَلْيَأْتِنَا بِآيَةٍ كَمَا أُرْسِلَ الْأَوَّلُونَ ۝۵ مَا آمَنَتْ
یوہ شاعر ہے ف۱۰ تو مہارے کول کائے نشانی آنیں جسطرح اگلا ٹوریا گیا تھا ف۱۱ ان توپہلاں
قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا ۖ أَفَهُمْ يُؤْمِنُونَ ۝۶ وَمَا أَرْسَلْنَا
کائے بستی ایمان نی لے آئی جناں ناں ہم نے ہلاک کیو ہے، تو کیا یہ ایمان آنیں گا ف۱۲ اور ہم نے تھاراتوں پہلاں
قَبْلَكَ إِلَّا رِجَالًا نُوحِي إِلَيْهِمْ ۖ فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ
وی مردٹور یا (نبی بناگے) جناں ناں ہم وحی کراں ف۱۳ تو اے لوکو! علم آلاں ناں پچھو کدے تمناں
لَا تَعْلَمُونَ ۝۷ وَمَا جَعَلْنَاهُمْ جَسَدًا لَا يَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَمَا
علم نہ ہووے ف۱۴ اور ہم نے انہاں ناں ف۱۵ خالی بدن نی بنایو جے وہ کھانوں نہ کھائیں ف۱۶ اور نہ وہ
كَانُوا خَالِدِينَ ۝۸ ثُمَّ صَدَقْنَاهُمُ الْوَعْدَ فَأَنْجَيْنَاهُمْ وَمَنْ نَشَاءُ
دُنیا ماں ہمیشہ رہیں۔ فر ہم نے اُنہاں ناں اپنوں وعدو سچو کر دسیو ف۱۷ اور اُنہاں ناں نجات دتی اور جن ناں چاہی ف۱۸
وَأَهْلَكْنَا الْمُسْرِفِينَ ۝۹ لَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ كِتَابًا فِيهِ
اور حدتوں بدھن آلاں ناں ف۱۹ ہلاک کر چھڑیو۔ بیشک ہم نے تھاری طرف ف۲۰ ایک کتاب اُتاری جسماں
ذِكْرُكُمْ ۖ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ۝۱۰ وَكَمْ قَصَمْنَا مِنْ قَرْيَةٍ كَانَتْ ظَالِمَةً ع ۱۰/۱
تھاری ناموری ہے ف۲۱ توکیاتمناں عقل نی ف۲۲ اور کتنی ہی بستیں ہم نے ہلاک کرچھڑیں کیوں جے وہ ظالم تھیں ف۲۳
وَأَنْشَأْنَا بَعْدَهَا قَوْمًا آخَرِينَ ۝۱۱ فَلَمَّا أَحَسُّوا بَأْسَنَا إِذَا هُمْ
اور ہم نے اُن گے بعد دوجی قوم پیدا کیں۔ تو جد اُنہاں نے ف۲۴ مہارو عذاب محسوس کیو تاں ہی

ف۱۰ یوہ کلام شعر ہے اسے طرح گی گل بناتا رہیا کسے ایک گل ور قائم نہ رہ سکیا تے اہل باطل کذاہاں گو یوہ حال ہوئے۔ ہون اناں نے سمجھیو کہ ان گلاں بچوں کائے گل وی کہن آلی نی تاں کہن لگا ف۱۱ اس گا رد تے جواب ماں اللہ تعالیٰ فرمائے ف۱۲ مطلب یو ہے کہ ان دے پہلاں لوکاں گے کول جہڑیں نشانیں آئیں تو وہ ان ور ایمان نہ لیایا تے ان گی تکذیب کرن لگا اس وجہ دے وہ ہلاک کردتا گیا تو کیا یہ لوک نشانی دیکھ گے ایمان لیائیں گا باوجود اس گے کہ ان گی سرکشی ان دے بدھ گئی ہے ف۱۳ یوہ ان گا پہلا کلام گو رد ہے کہ انبیار گو صورت بشری ماں ظہور فرمانوں نبوت گے منافی نی، ہمیشہ ایسو ہی ہوتو رہیو ہے ف۱۴ کیونکہ ناواقف ناں واقف دے پچھن بغیر کوئے چارو ہی نی تے جہالت گی مرض گو علاج یو ہی ہے کہ عالم دے سوال کرے تے اس گا حکم ور عمل کرے مسئلو: اس آیت دے تقلید گو واجب ہونوں ثابت ہوئے ات اناں ناں علم آلاں دے پچھن گو حکم دتو گیو کہ ان دے دریافت کرو کہ اللہ گا رسول صورت بشری ماں ظہور فرما ہویا تھا یا نی، اس دے تھارا تردد گو خاتمو ہو جائیگو ف۱۵ یعنی انبیار ناں ف۱۶ تو ان ور کھان پین گو اعتراض کرلوں تے یاہ کہنوں کہ مَالِ هٰذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ محض بے جا ہے، تمام انبیار گو یوہ ہی حال تھو وہ سارا کھائیں پیئیں تھا ف۱۷ ان گا دشمناں ناں ہلاک کرن تے اناں ناں نجات دین گو ف۱۸ یعنی ایمانداراں ناں جناں نے انبیار گی تصدیق کی ف۱۹ جیڑا انبیار گی تکذیب کریں تھا ف۲۰ اے گروہ قریش ف۲۱ اگر تم اس ور عمل کرو یا یہ معنیٰ ایں کہ وہ کتاب تھاری زبان ماں ایں یا یاہ کہ اسماں تھارے واسطے نصیحت ہے یا یاہ کہ اُسماں تھارا دینی تے دنیاوی امور تے حاجتاں ضرورتاں گو بیان ایں ف۲۲ کہ ایمان لیا گے اس عزت و کرامت تے سعادت ناں حاصل کرو ف۲۳ یعنی کافر تھیں ف۲۴ یعنی ان ظالماں نے

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مِّنْهَا يَرْكُضُونَ ﴿١٢﴾ لَا تَرْكُضُوا وَارْجِعُوا إِلَىٰ مَا أُتْرِفْتُمْ فِيهِ
وہ اُس توں نسن لگ گیا ف۲۵ نہ نسو اور مُڑ کے جاؤ اُنہاں اسائشاں گی طرف جیہڑیں تمنا دتی تھیں۔

وَمَسَاكِنِكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْأَلُونَ ﴿١٣﴾ قَالُوا يَا وَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿١٤﴾
اور اپناں مکاناں گی طرف شاید تھارا دو سوال ہووے ف۲۶ بولیا ہائے مہاری خرابی بیشک ہم ظالم تھا ف۲۷

فَمَا زَالَت تِّلْكَ دَعْوَاهُمْ حَتَّىٰ جَعَلْنَاهُمْ حَصِيدًا خَامِدِينَ ﴿١٥﴾
تو وہ یوہی پکارتا رہیا تاں تکر ہم نے اُنہاں ناں کپیا نکیا بجھیاوا کر چھڑیو ف۲۸

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَاعِبِينَ ﴿١٦﴾ لَوْ
اور ہم نے آسمان اور زمین اور جو کجھ ان گے درمیان ہے بیکارنی بنایو ف۲۹ اگر

أَرَدْنَا أَن نَّتَّخِذَ لَهْوًا لَّاتَّخَذْنَاهُ مِن لَّدُنَّا ۖ إِن
ہم کائے کھیڈ اختیار کرنوں چاہتا ف۳۰ تو اپنے کولوں اختیار کرتا۔ اگر

كُنَّا فَاعِلِينَ ﴿١٧﴾ بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهُ
ہمناں کرنو ہوتو ف۳۱ بلکہ ہم حق ناں باطل ور پھینک چھڑاں دے وہ اُسگو مغز کڈھ چھڑے

فَإِذَا هُوَ زَاهِقٌ ۚ وَلَكُمُ الْوَيْلُ مِمَّا تَصِفُونَ ﴿١٨﴾ وَلَهُ مَن
تو اُسے ویلے وہ مٹ جائے ف۳۲ اور تھاری خرابی اے ف۳۳ ان گلاں نال جیہڑیں تم بنائیں ف۳۴ اور اُسے گو ہے جتنو کجھ

فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَمَنْ عِندَهُ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ
آسماناں اور زمین ماں ہے ف۳۵ اور اُس گا کول آلا ف۳۶ اُسگی عبادت تو

عِبَادَتِهِ وَلَا يَسْتَحْسِرُونَ ﴿١٩﴾ يُسَبِّحُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا
تکبرنی کرتا اور نہ تھکیں۔ رات دن اُسگی پاکی بیان کریں اور سُستی

ف۲۵ شانِ نزول: مفسّرین نے ذکر فرمایو ہے کہ سرزمین یمن ماں ایک بستی ہے جسگو ناں حصور ہے اُت گا رہن آلا عرب تھا ان نے اپناں نبی گی تکذیب کی تے ان ناں قتل کیو تاں اللہ تعالیٰ نے ان ور بختِ نصر ناں مسلّط کیو۔ اس نے اناں ناں قتل کیو تے گرفتار کیو تے اسگو یوہ عمل جاری رہیو تاں یہ لوک بستی چھوڑ گے نٹھا تاں ملائکہ نے اناں ناں بطریق طنز کہیو (جیہڑو اگلی آیت ماں ایں) ف۲۶ کہ تھارے ور کے گزری تے تھارا مال کے ہویا تاں تم دریافت کرن آلا ناں اپنا علم تے مشاہدہ نال جواب دے سکو ف۲۷ عذاب دیکھن دے بعد اناں نے گناھاں گو اقرار کیو تے نادم ہویا اس واسطے اناں ناں یو اعتراف کم نہ آیو ف۲۸ کھیت گی طرح کہ تلواراں نال ٹکڑہ ٹکڑہ کردتا گیا تے بجھی وی اگ گی طرح ہو گیا ف۲۹ کہ ان دے کوئے فائدو نہ ہوئے بلکہ اسماں مہاریں حکمت ایں مجملہ ان گے یاہ کہ مہارا بندہ ان دے مہاری قدرت تے حکمت ور استدلال کریں تے اناں ناں مہارا اوصاف تے کمال گی معرفت ہوئے ف۳۰ مثل زن و فرزند گے جیسو کہ نصاریٰ کہیں تے مہارے واسطے بی بی تے بیٹیں دسیں اگر یوہ مہارا حق ماں ممکن ہو تو ف۳۱ کیونکہ بیوی بچاں آلا بیوی بچاں ناں اپنے کول رکھیں مگر ہم ان دے پاک ھاں مہارے واسطے یوہ ممکن ہی نی ف۳۲ مطلب یوہ ہے کہ ہم اہل باطل گا کذب ناں بیانِ حق گے نال مٹا چھڑاں ف۳۳ اے کفارِ نابکار ف۳۴ شانِ الٰہی ماں کہ اس گے واسطے بیوی بچہ منیں ف۳۵ وہ سب گو مالک ہے تے سارا اس گا مملوک تو کوئی اس گی اولاد کسطرح ہو سکے، مملوک ہون تے اولاد ہون ماں منافات ہے ف۳۶ اس گا مقربین جناں ناں اس گا کرم نال اس گا در ماں قرب تے منزلت حاصل ہے

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يَفْتُرُوْنَ ﴿٢٠﴾ اَمِ اتَّخَذُوْٓا اٰلِهَةً مِّنَ الْاَرْضِ هُمْ يُنْشِرُوْنَ ﴿٢١﴾

نی کرتا ف٣٧۔ کیا اُنھاں نے زمین بچوں کجھ اِسا خدا بنالیا ایں ف٣٨ جے وِہ کُجھ پیدا کریں ف٣٩

لَوْ كَانَ فِيْهِمَآ اٰلِهَةٌ اِلَّا اللّٰهُ لَفَسَدَتَا ۚ فَسُبْحٰنَ اللّٰهِ

اگر آسمان و زمین ماں اللہ توں سوا ہور خدا ہوتا تاں ضرور وہ ف٤٠ تباہ ہوجاتا ف٤١ تو پاکی ہے اللہ

رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُوْنَ ﴿٢٢﴾ لَا يُسْـَٔلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ

ناں جیڑو عرش گو مالک اے اُن گلاں توں جیڑیں یہ بنائیں ف٤٢ اس توں نی پچھیو جاتو جو وہ کرے ف٤٣ اور اُن سارا تو

يُسْـَٔلُوْنَ ﴿٢٣﴾ اَمِ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِهٖٓ اٰلِهَةً ۭ قُلْ هَاتُوْا بُرْهَانَكُمْ ۚ

سوال ہوئے گو ف٤٤ کیا اللہ توں بغیر ہور خدا بنایاوا ایں تم فرماؤ ف٤٥ اپنی دلیل آنو ف٤٦

هٰذَا ذِكْرُ مَنْ مَّعِيَ وَذِكْرُ مَنْ قَبْلِيْ ۭ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا

یوہ قرآن میرے نال آلاں گو ذکر ہے ف٤٧ اور میرا توں اگلاں گو تذکرو ف٤٨ بلکہ ان بچوں اکثر حق ناں

يَعْلَمُوْنَ ۙ الْحَقَّ فَهُمْ مُّعْرِضُوْنَ ﴿٢٤﴾ وَمَآ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ

نی پچھانتا تو وِہ مُنھ مڑیا ایں ف٤٩ اور ہم نے تھارا توں پہلاں کوئی رسول

رَّسُوْلٍ اِلَّا نُوْحِيْٓ اِلَيْهِ اَنَّهٗ لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنَا فَاعْبُدُوْنِ ﴿٢٥﴾

نی ٹوریو مگر اس طرح جے ہم اُسگی طرف وحی فرماں واں جے مہارا توں بغیر کوئی عبادت گے لائق نی اور میری ہی عبادت کرو۔

ف٣٧ ہروقت اسگی تسبیح ماں رہیں، حضرت کعب احبار نے فرمایو کہ ملائکہ واسطے تسبیح ایسی ہے جیسو کہ بنی آدم واسطے ساہ لینوں، ف٣٨ جواہرِ ارضیہ دے مثل سونا چاندی پتھر وغیرہ گے ف٣٩ ایسو تے نی تے نہ ہوسکے کہ جیڑو خود بے جان ہوئے وہ کسے ناں جان دے سکے تاں فر اُسناں معبود بنانو تے اللہ قرار دینو کتنو کھلوتے باندھو باطل ہے، اللہ وہ ہی ہے جیڑو ہر ممکن ور قادر ہوئے جیڑو قادر نی وہ اِللہ کیسو؟ ف٤٠ آسمان تے زمین ف٤١ کیونکہ اگر خدا دے وِہ خدا مراد لیا جائیں جن گی خدائی گا بت پرست معتقد ایں تاں فسادِ عالم گو لزوم ظاہر ہے کیونکہ جمادات ایں، تدبرِ عالم ور اصلاً قدرت نی رکھتا تے اگر تعمیم کی جائے تاں وی لزوم فساد یقینی ایں کیونکہ اگر دو خدا فرض کیا جائیں تاں دو حال دے خالی نی یا وہ دوئے متفق ہوئیں گا یا مختلف، اگر شے واحد ور متفق ہویا تاں لازم آئے گو کہ ایک چیز دواں گی مقدر ہوئے تے دواں گی قدرت نال واقع ہوئے یو محال ہے تے اگر مختلف ہویا تاں ایک شے گے متعلق دواں گا ارادا معاً واقع ہوئیں گا تے ایک ہی وقت ماں وہ معدوم تے موجود دوئے ہو جائیگی یا دواں گا ارادہ واقع نہ ہوئیں تے شے نہ موجود ہوئے نہ معدوم یا ایک گو ارادو واقع ہوئے دوجا گو واقع نہ ہوئے یہ تمام صورت محال ایں تاں ثابت ہویو کہ فساد ہر تقدیر ور لازم ایں۔ توحید گی نہایت مضبوط برہان ایں تے اسکیں تقریر بہت بسط تے شرح گے نال آئمہ کلام گی کتاباں ماں مذکور ایں ات اختصاراً اسے ور اکتفا کیو گیو (تفسیر کبیر وغیرہ) ف٤٢ کہ اُس گے واسطے اولاد ناں شریک منیں یا بنائیں ف٤٣ کیوں کہ وہ مالک حقیقی ہے جو چاہے کرے، جنساں چاہے عزت دیے جنساں چاہے ذلت دیے، جنساں چاہے سعادت بخشے، جنساں چاہے شقی بنائے، وہ سب گو حاکم ایں کوئے اسگو حاکم نی جیڑو اس دے پچھ سکے ف٤٤ کیونکہ سب اس گا بندہ ایں، مملوک ایں، سب ور اُسگی فرمانبرداری تے اطاعت لازم ایں، اس دے توحید گی ایک ہور دلیل حاصل ہوئے کہ جد سب اس گا مملوک ایں تاں ان بچوں کوئے خدا کسطرح ہو سکے اس گے بعد بطریق استفہام توبیخاً فرمایو ف٤٥ اے حبیب (صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم) ان مشرکین دے تم ان گا اس باطل دعویٰ ور ف٤٦ تے حجت قائم کرو یا نویں عقلی ہوئے یا نقلی مگر نہ کائے عقلی دلیل لیا سکو جیسو کہ براہین مذکورہ دے ظاہر ہو گیو تے نہ کائے نقلی دلیل پیش کر سکیں، کیونکہ تمام آسمانی کتاباں ماں اللہ تعالیٰ گی توحید گو بیان ایں تے سب ماں شرک گو ابطال کیو گیو ہے ف٤٧ نال آلاں دے مراد آپ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گی امت ہے قرآن کریم ماں ذکر ہے کہ اسگی اطاعت ور کے ثواب ملیگو تے معصیت ور کے عذاب کیو جائے گو ف٤٨ یعنی پہلاں نبیاں گی امتاں گو تے اسکو کہ دنیا ماں ان گے نال کے کیو گیو تے آخرت ماں کے کیو جائیگو ف٤٩ تے غور و خوض نی کرتا تے نی سوچتا کہ توحید ور ایمان لیانوں ان گے واسطے ضروری ہے۔

وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ وَلَدًا سُبْحٰنَهٗ ؕ بَلْ عِبَادٌ مُّكْرَمُوْنَ ﴿٢٦﴾ۙ
اور بولیا رحمٰن نے بیٹو اختیار کیو ف٥٠ پاک ہے وہ ف٥١ بلکہ بندہ ایں عزت آلا ف٥٢
لَا يَسْبِقُوْنَهٗ بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِاَمْرِهٖ يَعْمَلُوْنَ ﴿٢٧﴾ يَعْلَمُ مَا
گلاں ماں اُن تو اگے نی بدھتا اور وہ اُسے گا حکم گا پابند رہیں۔ وہ جانے جو
بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يَشْفَعُوْنَ ۙ اِلَّا لِمَنِ ارْتَضٰى
کجھ ان گے اگے اور پچھے اے ف٥٣ اور سفارش نی کرتا مگر اُسگی جنساں ؤہ پسند کرے ف٥٤
وَهُمْ مِّنْ خَشْيَتِهٖ مُشْفِقُوْنَ ﴿٢٨﴾ وَمَنْ يَّقُلْ مِنْهُمْ اِنِّيْٓ اِلٰهٌ
اور وہ اُس گا خوف توں ڈرتا رہیں اور ان ماں جیڑو کوئی کہے کہ ہوں اللہ گے بغیر
ع ١٩/٢ مِّنْ دُوْنِهٖ فَذٰلِكَ نَجْزِيْهِ جَهَنَّمَ ؕ كَذٰلِكَ نَجْزِي الظّٰلِمِيْنَ ﴿٢٩﴾ع
معبود ہاں ف٥٥ تاں اُسناں ہم جہنم گی سزادیاں گا ہم اسی ہی سزادیاں ظالماں ناں
اَوَلَمْ يَرَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اَنَّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا
کیا کافراں نے خیال نہ کیو جے زمین اور آسمان بند تھا
فَفَتَقْنٰهُمَا ؕ وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَآءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ ؕ اَفَلَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿٣٠﴾
تو ہم نے اُنہاں ناں کھولیو ف٥٦ اور ہم نے ہر جاندار چیز پانی نال بنائی ف٥٧ تو کیا وہ ایمان نہ آنیں گا
وَجَعَلْنَا فِي الْاَرْضِ رَوَاسِيَ اَنْ تَمِيْدَ بِهِمْ ۠ وَجَعَلْنَا فِيْهَا فِجَاجًا
اور زمین ماں ہم نے کل ٹھو کیا ف٥٨ تانجہ اُن گے نال نہ کمیں اور ہم نے اسماں کشادہ
سُبُلًا لَّعَلَّهُمْ يَهْتَدُوْنَ ﴿٣١﴾ وَجَعَلْنَا السَّمَآءَ سَقْفًا مَّحْفُوْظًا ۚۖ
رستہ رکھیا تانجہ وہ راہ پائیں ف٥٩ اور ہم نے آسمان ناں محفوظ چھت بنایو ف٦٠

ف٥٠ شانِ نزول: یاہ آیت خزاعہ گا وارہ ماں نازل ہوئی جناں نے فرشتاں ناں خدا گی بیٹیں کہیو تھو ف٥١ اس گی ذات اس دے منزہ ہے کہ اس گے اولاد ہوئے ف٥٢ یعنی فرشتہ اس گا برگزیدہ تے مکرم بندہ ایں ف٥٣ یعنی جو کجھ اناں نے کیو تے جو کجھ وہ آئندہ کریں گا ف٥٤ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو یعنی جیڑو توحید گو قائل ہوئے ف٥٥ یاہ کہن آلو ابلیس ہے جیڑو اپنی عبادت گی دعوت دیے فرشتاں ماں ہور کوئے ایسو نی جیڑو یاہ گل کہے ف٥٦ بند ہونوں، یا دے یوہ ہے کہ ایک دوجا نال ملیو دو تھوان ماں فصل پیدا کر گے اناں ناں کھولیو، یا یہ معنیٰ ایں کہ اسماں بند تھو بایں معنیٰ کہ اس دے بارش نی ہوئے تھی، زمین بند تھی بایں معنیٰ کہ اس دے کائے پیداوار نی ہوئے تھی تو آسمان گو کھولنو یہو ہے کہ اس دے بارش ہون لگی تے زمین گی کھولنو یوہ ہے کہ اس دے نلیاری پیدا ہون لگی ف٥٧ یعنی پانی ناں جانداراں گی حیات گو سبب بنایو۔ بعض مفسرین نے کہیو کہ معنیٰ یہ ایں کہ ہر جاندار پانی دے پیدا کیو ہے تے کجھاں نے کہیو اس دے نطفو مراد ہے ف٥٨ مضبوط پہاڑاں گا ف٥٩ اپناں سفراں ماں تے جن مقامات گو ارادو کریں ات تک پہنچ سکیں ف٦٠ چھڑن دے

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَهُمْ عَنْ اٰيٰتِهَا مُعْرِضُوْنَ ﴿۳۲﴾ وَهُوَ الَّذِىْ خَلَقَ الَّيْلَ

اور وہ ف۶۱ اسگی نشانیاں تومنہ موڑیاوا ایں ف۶۲ اور وہی ہے جس نے بنایا رات ف۶۳

وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ؕ كُلٌّ فِىْ فَلَكٍ يَّسْبَحُوْنَ ﴿۳۳﴾ وَمَا

اور دن ف۶۴ اور سورج اور چن ہر ایک ایک کھیرا ماں پھیر کرے ف۶۵ اور ہم نے

جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِّنْ قَبْلِكَ الْخُلْدَ ؕ اَفَا۟ئِنْ مِّتَّ فَهُمُ

تھارا دوں پہلاں کسے آدمی واسطے ہمیشگی نی بنائی تو ف۶۶ کیا کدے تم انتقال فرماؤ گا دے

الْخٰلِدُوْنَ ﴿۳۴﴾ كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ ؕ وَنَبْلُوْكُمْ بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ

یہ ہمیشہ رہیں گا رف۶۷ ہرجان نے موت گو سواد چکھوں ایں۔ اور ہم تھاری آزمائش کراں برائی اور پلائی ف۶۸

فِتْنَةً ؕ وَاِلَيْنَا تُرْجَعُوْنَ ﴿۳۵﴾ وَاِذَا رَاٰكَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْۤا اِنْ

ماں سٹ گے ف۶۹ اور مہارے ہی کول تم نے مڑگے آنوں ایں ف۷۰ اور جد کافر تمناں دیکھیں تو

يَّتَّخِذُوْنَكَ اِلَّا هُزُوًا ؕ اَهٰذَا الَّذِىْ يَذْكُرُ اٰلِهَتَكُمْ ۚ وَهُمْ

تھارے نال ٹھٹھا کریں ف۷۱ کہیں وہ یہی ایں جیڑا تھاراں خدا ناں برُو کہیں، اور وہ ف۷۲

بِذِكْرِ الرَّحْمٰنِ هُمْ كٰفِرُوْنَ ﴿۳۶﴾ خُلِقَ الْاِنْسَانُ مِنْ عَجَلٍ ؕ

رحمٰن ہی گی یاد تُو منکر ایں ف۷۳ آدمی جلد باز بنایو گیو۔

سَاُورِيْكُمْ اٰيٰتِىْ فَلَا تَسْتَعْجِلُوْنِ ﴿۳۷﴾ وَيَقُوْلُوْنَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ

ہون ہوں تمناں اپنی نشانی دسوں گو میرا دوں تاول نہ کریو ف۷۴۔ اور کہیں کد ہووے گو وہ وعدو ف۷۵

ف۶۱ یعنی کفار ف۶۲ یعنی آسمان کائنات سورج، چن، تارہ تے اپناں اپناں افلاک ماں ان گی حرکتاں گی کیفیت تے اپنی اپنی طلوع گی جگہ دے ان گو نکلنوں تے غروب ہونوں، تے ان گا عجائب احوال جیڑا دنیاناں بنان آلا گا وجود رتے اسگی وحدت تے اس گی قدرت تے حکمت گا کمال ور دلالت کریں، کفاران سب دے اعراض کریں تے ان دلائل دے فائدو حاصل نی کرتا ف۶۳ نیری کہ اس ماں آرام کریں ف۶۴ روشن کہ اسماں معاش وغیرہ گا کم کاج کریں ف۶۵ جسطرح کہ تارُو پانی ماں ف۶۶ شانِ نزول: رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا دشمن اپنی گمراہی تے عناد ناں کہیں تھا کہ حوادثِ زمانہ گو انتظار کراں عنقریب ایسو وقت آن آلو ہے کہ حضرت سیّد عالم گی وفات ہو جائیگی۔ اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی تے فرمایو گیو کہ دشمنانِ رسول گے واسطے یاہ کائے خوشی گی گل نی ہم نے دنیاماں کسے آدمی گے واسطے ہمیشگی نی رکھی ف۶۷ تے اناں ناں موت گا پنجہ دے رہائی مل جائے گی جدا یسوئی تاں فرخوش کس گل ور ہوئیں حقیقت یاہ ہے کہ ف۶۸ یعنی راحت وتکلیف تے تندرستی و بیماری، دولت مندی تے ناداری نفع تے نقصان دے ف۶۹ تانجہ ظاہر ہو جائے کہ صبرو شکر ماں تھارو کے درجو ہے ف۷۰ ہم تمناں تھارا اعمال گی جزا دیاں گا ف۷۱ شانِ نزول: یاہ آیت ابوجہل گا وارہ ماں نازل ہوئی حضور تشریف لے جار ہیا تھا وہ آپ ناں دیکھ گے ہسیو تے کہن لگو یہ بنی عبد مناف گا نبی ایں تے آپسماں ایک دوجا دے کہن لگا ف۷۲ کفار ف۷۳ کہیں کہ ہم رحمٰن ناں جانتا ہی نی، اس جہالت تے گمراہی ماں مبتلا ہون گے باوجود آپ گے نال ٹھٹھا کریں تے نی دیکھتا کہ ہاسا تے ٹھٹھا گے قابل خود ان گو اپنوں حال ہے ف۷۴ شانِ نزول: یاہ آیت نضر بن حارث گا وارہ ماں نازل ہوئی جیڑو کہہ تھو کہ جلدی عذاب نازل کراؤ۔ اس آیت ماں فرمایو گیو کہ ہون ہوں تمناں اپنی نشانیں دسوں گو یعنی جیڑا وعدہ عذاب گا دتا ایں ان گو وقت نیڑے آگیو ہے چنانچہ بدر گے دن وہ منظران گی نظراں گے سامنے آگیو ف۷۵ عذاب گو یا قیامت گو یوہ ان گا استعجال (جلدی کرن) گو بیان ایں

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿۳۸﴾ لَوْ يَعْلَمُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا حِيْنَ لَا يَكُفُّوْنَ

کدے تم سچا ایں کسے طرح جان لیتا کافر اس وقت ناں جد نی روک سکیں گا۔

عَنْ وُّجُوْهِهِمُ النَّارَ وَلَا عَنْ ظُهُوْرِهِمْ وَلَا هُمْ يُنْصَرُوْنَ ﴿۳۹﴾

اُنہاں مونھواں تو اگ ف۷۶ ناں اور اپنی پٹھاں دے اور نہ اُنگی مدد کی جائیگی ک۷۷

بَلْ تَاْتِيْهِمْ بَغْتَةً فَتَبْهَتُهُمْ فَلَا يَسْتَطِيْعُوْنَ رَدَّهَا وَلَا

بلکہ وہ اُن در چان چک آجائے گی ف۷۸ دے اُنہاں ناں بیہوش کر چھڑیگی فر نہ

هُمْ يُنْظَرُوْنَ ﴿۴۰﴾ وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِّنْ قَبْلِكَ فَحَاقَ

وِہ اُناں موڑ سکیں گا نہ اُنہاں ناں مہلت دتی جائیگی ف۷۹ اور بیشک تھارا تو پہلاں رسولاں نال ٹھٹھا کیا گیا ف۸۰ تو

بِالَّذِيْنَ سَخِرُوْا مِنْهُمْ مَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ﴿۴۱﴾ قُلْ

مسخری (مشکری) کرن آلاں ناں انگو ٹھٹھو لیگے بیٹھ گیو ف۸۱ تم فرماؤ

مَنْ يَّكْلَؤُكُمْ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ مِنَ الرَّحْمٰنِ ؕ بَلْ هُمْ عَنْ

رات دھیاڑی تھاری نگرانی کون کرے رحمٰن توں ف۸۲ بلکہ اُنہاں نے

ذِكْرِ رَبِّهِمْ مُّعْرِضُوْنَ ﴿۴۲﴾ اَمْ لَهُمْ اٰلِهَةٌ تَمْنَعُهُمْ مِّنْ دُوْنِنَا ؕ

اپنا رب گی یاد توں مُنھ موڑیوہ ہے ف۸۳ کیا ان گا کُجھ خدا ایں ف۸۴ جیڑا اُنہاں ناں مہارے کولوں بچائیں ف۸۵

لَا يَسْتَطِيْعُوْنَ نَصْرَ اَنْفُسِهِمْ وَلَا هُمْ مِّنَّا يُصْحَبُوْنَ ﴿۴۳﴾ بَلْ

وِہ دے اپنی جاناں ناں ہی نی بچاسکتا ف۸۶ اور نہ مہاری طرفوں اُنگی کائے مدد ہووے۔ بلکہ

مَتَّعْنَا هٰۤؤُلَآءِ وَاٰبَآءَهُمْ حَتّٰى طَالَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ ؕ اَفَلَا يَرَوْنَ

ہم نے اُنہاں ناں ف۸۷ اور اُن گا باپ دادا ناں برتن گو سامان دتو ف۸۸ ات تکر کہ زندگی ان ور لمی ہوگئی ف۸۹ تو کیا نی دیکھتا

ف۷۶ دوزخ گی ک۷۷ اگر وہ یاہ جانتا ہوتا تاں کفر ور قائم نہ رہتا تے عذاب ور جلدی نہ کرتا ف۷۸ قیامت ف۷۹ توبہ تے معذرت کی ف۸۰ اے سیّدِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم ف۸۱ تے وہ اپناں ٹھٹھاتے مشکری گا عذاب تے وبال ماں پھسیا، اس ماں سیّدِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گی تسلی فرمائی گئی کہ تھارے نال ٹھٹھا کرن آلا گو انجام وی یوہی ہونوں ایں ف۸۲ یعنی اس گا عذاب دے ف۸۳ جد ایسو ہے تاں اناں ناں عذاب الٰہی گو کے خوف ہے تے وہ اپنی حفاظت کرن آلا ناں کے پہچانیں ف۸۴ مہارے بغیر ان گا خیال ماں ف۸۵ تے مہارا عذاب دے محفوظ رکھیں ایسو دے نی ایں تے اگر وہ اپناں بتاں گا وارہ ماں یوہ خیال رکھیں تاں ان گو حال یوہ ہے کہ ف۸۶ اپناں پوجن آلا ناں کے بچاسکیں گا ف۸۷ یعنی کفار ناں ف۸۸ تے دنیا ماں اناں ناں نعمت تے مہلت دتی ف۸۹ تے وِہ اس دے ہور مغرور ہویا تے اناں نے خیال کیو کہ وہ ھمیشہ ایسا ہی رہنگا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا ۚ أَفَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴿٤٤﴾ قُلْ

جے ہم ف۹۰ زمین ناں اُس گا کناراں تو کٹاتا آ رہیاں ف۹۱ توکیایہ غالب ہوئیں گا؟ ف۹۲ تم فرماؤ

إِنَّمَا أُنْذِرُكُمْ بِالْوَحْيِ ۚ وَلَا يَسْمَعُ الصُّمُّ الدُّعَاءَ إِذَا مَا

جے ہوں تمناں صرف وحی نال ڈراوُں ف۹۳ اور ڈورا بلان ناں نی سُنتا جد

يُنْذَرُونَ ﴿٤٥﴾ وَلَئِنْ مَسَّتْهُمْ نَفْحَةٌ مِنْ عَذَابِ رَبِّكَ

ڈرایا جائیں ف۹۴ اور کدے اُنھاں ناں تھارا رب گا عذاب گی ہوا لگ جائے دے

لَيَقُولُنَّ يَا وَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٤٦﴾ وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ

ضرور کہیں گا ہائے مہاری خرابی بیشک ہم ظالم تھا ف۹۵ اور ہم عدل کی ترکھڑی رکھاں گا قیامت گے

الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا ۖ وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ

دن تاں کسے جان ور ظلم نی ہوسیں اور اگر کائے چیز ف۹۶ رائی گا دانہ گے

خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا ۗ وَكَفَىٰ بِنَا حَاسِبِينَ ﴿٤٧﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَىٰ

برابر وی ہوگی ہم اُسناں لے آں گا اور ہم کافی ہاں حساب لین واسطے۔ اور بیشک ہم نے موسیٰ

وَهَارُونَ الْفُرْقَانَ وَضِيَاءً وَذِكْرًا لِلْمُتَّقِينَ ﴿٤٨﴾ الَّذِينَ

اور ہارون ناں فیصلو دتو ف۹۷ اور لو (روشنی) اور ف۹۸ پرہیزگاراں ناں نصیحت ف۹۹ وہ جیڑا

يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ وَهُمْ مِنَ السَّاعَةِ مُشْفِقُونَ ﴿٤٩﴾ وَهَٰذَا

بن دیکھیاں اپناں رب تیں ڈریں اور اُنھاں ناں قیامت گو ڈر لگووو ہے۔ اور یوہ ہے

ذِكْرٌ مُبَارَكٌ أَنْزَلْنَاهُ ۚ أَفَأَنْتُمْ لَهُ مُنْكِرُونَ ﴿٥٠﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا ع ۹

برکت آلو ذِکر کہ ہم نے اُتاریو ہے ف۱۰۰ تو کیا تم اِس گا منکر ایں اور بیشک ہم نے

إِبْرَاهِيمَ رُشْدَهُ مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا بِهِ عَالِمِينَ ﴿٥١﴾ إِذْ قَالَ

ابراہیم ناں ف۱۰۱ پہلاں تو ہی اُسگی نیک راہ عطا فرمائی اور ہم اس تو خبردار تھا ف۱۰۲ جد اس نے

ف۹۰ کفرستان گی ف۹۱ روز بروز مسلماناں ناں اس ور تسلّط دے رہیا ایں تے ایک شہر گے بعد دو جو شہر فتح ہور ہیو ہے، اسلام گی سرحد بدھیں لگیں تے کفر گی سرزمین گھٹتی چلی آرہی ہے تے مکہ مکرمہ گا علاقہ جات ور مسلماناں گو تسلّط ہوتو چلیو جار ہیو ہے، کیا مشرکین جیڑا عذاب طلب کرن گی جلدی کریں اسناں نی دیکھتاں تے عبرت حاصل نی کرتا ف۹۲ جن گا قبضہ دے زمین دم بدم نکلتی جارہی ہے یا رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم تے ان گا اصحاب جیڑا اہلِ الٰہی فتح حاصل کرر ہیا ایں تے ان گا مقبوضات دم بدم بدھتا جار ہیا ایں ف۹۳ تے عذابِ الٰہی گو اسے گی طرف دے خوف دواوُں ف۹۴ یعنی کافر ہدایت کرن آلا تے خوف دوان آلا گا کلام دے نفعو نہ لین ماں ڈورا گی طرح ایں ف۹۵ نبی گی گل ور تیان نہ رکھیو تے ان ور ایمان نہ لیایا ف۹۶ اعمال بچوں ف۹۷ یعنی توریت عطا فرمائی جیڑی حق و باطل ماں نکھیڑو کرن آلی ہے ف۹۸ یعنی روشنی ایں کہ اس دے نجات گو راہ معلوم ہوئے ف۹۹ جس دے وہ پند پذیر ہوئیں تے دینی امور گو علم حاصل کریں ف۱۰۰ اپناں حبیب حضرت محمد مصطفےٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم ور یعنی قرآنِ پاک یوہ کثیر الخیر ہے تے ایمان لیان آلاں واسطے اساں بڑی برکت ایں ف۱۰۱ ان گی ابتدائی عمر ماں بالغ ہون گے ف۱۰۲ کہ وہ ہدایت تے نبوت گا اھل ایں

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لِاَبِيْهِ وَ قَوْمِهٖ مَا هٰذِهِ التَّمَاثِيْلُ الَّتِيْٓ اَنْتُمْ لَهَا

اپناں باپ اور قوم ناں کہیو یہ مورتی کسی ایں؟ ف۱۰۳ جن گے اگے تم

عٰكِفُوْنَ ﴿۵۲﴾ قَالُوْا وَجَدْنَآ اٰبَآءَنَا لَهَا عٰبِدِيْنَ ﴿۵۳﴾ قَالَ لَقَدْ كُنْتُمْ

چھیڑ مار گے بیٹھاوا ایں ف۱۰۴ بولیا ہم نے اپناں باپ دادا ناں انگی پوجا کرتاں دیکھیو ہے ف۱۰۵ فرمایو بیشک تم

اَنْتُمْ وَ اٰبَآؤُكُمْ فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿۵۴﴾ قَالُوْٓا اَجِئْتَنَا بِالْحَقِّ

دے تھارا باپ دادا کھلی گمراہی ماں ایں۔ بولیا کیا تم مہارے کول حق لے گے آیا ایں۔

اَمْ اَنْتَ مِنَ اللّٰعِبِيْنَ ﴿۵۵﴾ قَالَ بَلْ رَّبُّكُمْ رَبُّ السَّمٰوٰتِ

یا تُوہی کھیڈیں ف۱۰۶ فرمایو بلکہ تھارو رب وہ ہے جیڑو رب ہے آسماناں

وَالْاَرْضِ الَّذِيْ فَطَرَهُنَّ ۖ وَاَنَا عَلٰى ذٰلِكُمْ مِّنَ الشّٰهِدِيْنَ ﴿۵۶﴾

اور زمین گو جس نے اُنہاں ناں پیدا کیو اور ہوں اُس ور گواہاں بچوں ہاں

وَ تَاللّٰهِ لَاَكِيْدَنَّ اَصْنَامَكُمْ بَعْدَ اَنْ تُوَلُّوْا مُدْبِرِيْنَ ﴿۵۷﴾

اور مناں اللہ گی قسم ایں ہوں تھاراں بُتاں گو بُرو چاہوں گو تھارا مڑگے جان دے بعد ف۱۰۷

فَجَعَلَهُمْ جُذٰذًا اِلَّا كَبِيْرًا لَّهُمْ لَعَلَّهُمْ اِلَيْهِ يَرْجِعُوْنَ ﴿۵۸﴾

اُن ساراں ناں ف۱۰۸ چُور چُور کر چھڑیو ان بچوں بڑا ایکن دے بغیر ف۱۰۹ تانجہ وہ اُسناں پچھیں ف۱۱۰

قَالُوْا مَنْ فَعَلَ هٰذَا بِاٰلِهَتِنَآ اِنَّهٗ لَمِنَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۵۹﴾ قَالُوْا

بولیا کس نے مہاراں خداں گے نال اِسوکم کیو؟۔ بیشک وہ ظالم ایں۔ ان بچوں کُجھ بولیا

ف۱۰۳ یعنی بت جیڑا درنداں، پرنداں تے انساناں گی شکلاں گا بنیاں واں ہوئیں ف۱۰۴ تے ان گی عبادت ماں مشغول ہوئے ف۱۰۵ تاں ہم وی ان گی اقتدا ماں ویسو ہی کرن لگا ف۱۰۶ چونکہ اناں ناں اپناں طریقہ گو گمراہ ہونوں نہایت ہی دور گی گل معلوم ہوئے تھو تاں ان گو انکار کرنوں وہ بہت بڑی گل سمجھیں تھا اس واسطے اناں نے حضرت ابراہیم علیہ السلام دے یاہ کہیو کہ کیا تم ھمناں یاہ گل واقعی طور ور دس رہیا ایں یا مذاق کریں، اس گا جواب ماں آپ نے حضرت مَلِک علام گی ربوبیت گو اثبات فرما گے ظاہر فرما چھڑیو کہ آپ مذاق گا طریقہ نال کلام فرمان آلا نی بلکہ حق گو اظہار فرمائیں چنانچہ آپ نے ف۱۰۷ اپناں میلا ماں۔ واقعو یوہ ہے کہ اس قوم گو سالانہ ایک میلو لگے تھو جنگل ماں جائیں تھا تے شام تک اتے کھیڈن کو دن ماں مشغول رہیں تھا، واپسی گے وقت بت خانہ ماں آئیں تھا تے بتاں گی پوجا کریں تھا اس گے بعد اپناں مکاناں ماں واپس جائیں تھا، جد حضرت ابراہیم علیہ السلام نے ان گی ایک جماعت نال بتاں گے متعلق مناظرو کیو تاں ان لوکاں نے کہیو کل مہاری عید ہے تم ات چلو دیکھو کہ مہارا دین ماں تے طریقہ ماں کے بہار ہے تے کیسا مزہ آئیں جد وہ میلا گو دن آیو تاں آپ دے جان واسطے کہیو گیو، تاں آپ عذر کر گے رہ گیا، وہ لوک روانہ ہو گیا جد ان گا پچھے رہیا وا کمزور لوک آہستہ آہستہ جا رہیا تھا گزر گیا تاں آپ نے فرمایو ہوں تھارا بتاں گو برو چاہوں گو، اس گل نا کجھ لوکاں نے سن لیو تے حضرت ابراہیم علیہ السلام بت خانہ گی طرف مڑیا ف۱۰۸ یعنی بتاں ناں تروڑ گے ف۱۰۹ چھوڑ دتو تے کوہاڑو اس گا مونڈھا ور رکھ چھڑیو ف۱۱۰ یعنی بڑا بت دے کہ ان چھوٹا بتاں گو کے حال ہے یہ کیوں ٹٹا؟ تے کوہاڑو تیری گردن ور کسطرح رکھیو وو ہے تے اناں اگے اسگو عجز تے بے کسی ظاہر ہوئی تے اناں ناں ہوش آئی کہ ایسا عاجز دے خدائی ہو سکتا یا یہ معنیٰ ایں کہ وہ حضرت ابراہیم علیہ السلام دے دریافت کریں تے آپ ناں حجت قائم کرن گو موقعو ملے چنانچہ جد قوم گا لوک شام ناں واپس مڑیا تے بت خانہ ماں پہچیا تے اناں نے دیکھیو کہ بُت ٹٹا وا پیا وا ایں، تاں

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

سَمِعۡنَا فَتًى يَّذۡكُرُهُمۡ يُقَالُ لَهٗۤ اِبۡرٰهِيۡمُ ﴿٦٠﴾ قَالُوۡا فَاۡتُوۡا
هم نے ایک جوان ناں ان گے خلاف. بولتاں سنیوں ایں جسناں ابراہیم کہیں ف۱۱۱ بولیا اُسناں لوکاں گے

بِهٖ عَلٰۤى اَعۡيُنِ النَّاسِ لَعَلَّهُمۡ يَشۡهَدُوۡنَ ﴿٦١﴾ قَالُوۡۤا ءَاَنۡتَ فَعَلۡتَ
سامنے لے آؤ۔ تانجہ وہ گواہی دیں ف۱۱۲ بولیا کیا تم نے

هٰذَا بِاٰلِهَتِنَا يٰۤـاِبۡرٰهِيۡمُ ﴿٦٢﴾ قَالَ بَلۡ فَعَلَهٗ ۖ كَبِيۡرُهُمۡ
مہاراں خداں گے نال ایسو کیو اے ابراہیم! ف۱۱۳ فرمایو بلکہ ان گا اس بڑا نے

هٰذَا فَسۡـَٔلُوۡهُمۡ اِنۡ كَانُوۡا يَنۡطِقُوۡنَ ﴿٦٣﴾ فَرَجَعُوۡۤا اِلٰٓى اَنۡفُسِهِمۡ
کیو ہووے گو ف۱۱۴ انہاں ناں پچھیو کدے بولتا ہوویں ف۱۱۵ تو اپناں دِل گی طرف مڑیا ف۱۱۶

فَقَالُوۡۤا اِنَّكُمۡ اَنۡتُمُ الظّٰلِمُوۡنَ ﴿٦٤﴾ ثُمَّ نُكِسُوۡا عَلٰى رُءُوۡسِهِمۡ ۚ لَقَدۡ
تے بولیا بیشک تم ہی ظالم ایں ف۱۱۷ فر اپناں سر سٹ گے بولیا ف۱۱۸ تمناں

عَلِمۡتَ مَا هٰۤؤُلَاۤءِ يَنۡطِقُوۡنَ ﴿٦٥﴾ قَالَ اَفَتَعۡبُدُوۡنَ مِنۡ دُوۡنِ
چنگو پلو پتو ہے جے یہ نی بولتا ف۱۱۹ فرمایو دے اللہ توں بغیر اسگی

اللّٰهِ مَا لَا يَنۡفَعُكُمۡ شَيۡـًٔا وَّلَا يَضُرُّكُمۡ ﴿٦٦﴾ اُفٍّ لَّكُمۡ وَلِمَا
پوجا کریں جہڑا نہ تمناں کجھ نفعو دیں ف۱۲۰ اور نہ نقصان پہچائیں ف۱۲۱ حیف ہے تھارے ور تے ان بتاں ور جہناں ناں

تَعۡبُدُوۡنَ مِنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ ؕ اَفَلَا تَعۡقِلُوۡنَ ﴿٦٧﴾ قَالُوۡا حَرِّقُوۡهُ
اللہ توں بغیر پوجیں تو کیا تمناں عقل نی ف۱۲۲ بولیا اسناں ساڑ چھڑو

ف۱۱۱ یاہ خبر نمرود مردود تے اس گا امراں ناں پہچی تاں ف۱۱۲ کہ یوہ کم حضرت ابراہیم علیہ السلام گو ہی ہے یا ان دے بتاں گے متعلق ایسو کلام سنیوں گیو ہے۔ مدعو یوہ تھو کہ شہادت قائم ہوئے تاں وہ آپکو پچھو کریں چنانچہ حضرت بلایا گیا تے وہ لوک ف۱۱۳ آپ نے اسگو تے کوئے جواب نہ دتو شانِ مناظرانہ نال تعریض گا طور و رایک عجیب وغریب حجت قائم فرمائی ف۱۱۴ اس غصہ نال کہ اس گی موجودگی ماں تم اس دے چھوٹا بتاں ناں پوجیں، اس گا مونڈھا ور کو ہاڑو ہون دے ایسو ہی قیاس کیو جا سکے، مناں کے پوچھیں پچھنوں ایں تاں ف۱۱۵ وہ خود دسیں ان گے نال یوہ کس نے کیو، مدعو یوہ تھو کہ قوم غور کرے کہ جیڑو بول نی سکتو، کجھ کرنی سکتو وہ خدانی ہوسکتو، اسگی خدائی گو اعتقاد باطل ہے چناچہ جد آپ نے یوہ فرمایو ف۱۱۶ تے سمجھیا کہ حضرت ابراہیم علیہ السلام حق ور ایں ف۱۱۷ کہ ایسا مجبوراں تے بے اختیاراں ناں پوجیں جیڑا اپناں مونڈا وروں کو ہاڑ و نہ ہٹا سکیں، وہ اپناں بچاری ناں مصیبت دے کے بچائے گو تے اُس گے کس کم آسکیں ف۱۱۸ تے سچی گل کہن دے بعد فر ان گی بدبختی ان گا سراں ور سوار ہوگی تے وہ کفر گی طرف مڑ گیا تے باطل مجادلو تے مکابرو شروع کیو تے حضرت ابراہیم علیہ السلام دے کہن لگا ف۱۱۹ تو ہم ان دے کسطرح پچھاں تے اے ابراہیم ھمناں ان دے پچھن گو کسطرح حکم دیں؟ ف۱۲۰ اگر اسناں پوجو ف۱۲۱ اگر اسگو پوجنو بند کر چھڑو ف۱۲۲ کہ اتنو وی سمجھ سکو کہ یہ بت پوجن گے قابل نی، جد حجت تمام ہوگی تے وہ لوک جواب دین دے عاجز آگیا تاں

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَانْصُرُوْٓا اٰلِهَتَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ فٰعِلِيْنَ ﴿٦٨﴾ قُلْنَا يٰنَارُ كُوْنِيْ

اور اپناں خداں گی مدد کرو اگر تم نے کجھ کرنوں ایں ف۱۲۳ ہم نے فرمایو اے اگ ہوجا

بَرْدًا وَّسَلٰمًا عَلٰٓى اِبْرٰهِيْمَ ﴿٦٩﴾ وَاَرَادُوْا بِهٖ كَيْدًا فَجَعَلْنٰهُمُ

ٹھنڈی اور سلامتی آلی ابراہیم ور ف۱۲۴ اور اُنہاں نے اس گو بُرو سوچیو دے ہم نے اُنہاں ناں ساراں دے زیادہ نقصان آلا

الْاَخْسَرِيْنَ ﴿٧٠﴾ وَنَجَّيْنٰهُ وَلُوْطًا اِلَى الْاَرْضِ الَّتِيْ بٰرَكْنَا

بنا چھڑیو ف۱۲۵ توہم نے اُسناں اور لوط ناں ف۱۲۶ نجات بخشی ف۱۲۷ اس زمین گی طرف ف۱۲۸ جس ماں

فِيْهَا لِلْعٰلَمِيْنَ ﴿٧١﴾ وَوَهَبْنَا لَهٗٓ اِسْحٰقَ ۭ وَيَعْقُوْبَ نَافِلَةً ۭ وَكُلًّا

ہم نے دُنیا آلاں گے واسطے برکت رکھی وی اے۔ اور ف۱۲۹ ہم نے اُسناں اسحاق عطافرمایو ف۱۳۰ اور یعقوب پوتو اور ہم نے اُن ساراں

جَعَلْنَا صٰلِحِيْنَ ﴿٧٢﴾ وَجَعَلْنٰهُمْ اَىِٕمَّةً يَّهْدُوْنَ بِاَمْرِنَا

ناں اپناں قربِ خاص گے قابل بنایو اور ہم نے اُنہاں ناں امام بنایو جے ف۱۳۱ مہارا حکم ناں بلائیں۔

وَاَوْحَيْنَآ اِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرٰتِ وَاِقَامَ الصَّلٰوةِ وَاِيْتَاۗءَ الزَّكٰوةِ ۚ

اور ہم نے اُنہاں ور وحی بھیجی چنگا کم کرن نماز قائم رکھن اور زکوٰۃ دین گی

وَكَانُوْا لَنَا عٰبِدِيْنَ ﴿٧٣﴾ وَلُوْطًا اٰتَيْنٰهُ حُكْمًا وَّعِلْمًا وَّنَجَّيْنٰهُ

اور وہ مہاری بندگی کریں اور لوط ناں ہم نے حکومت اور علم دتو اور اُسناں

مِنَ الْقَرْيَةِ الَّتِيْ كَانَتْ تَّعْمَلُ الْخَبٰۗىِٕثَ ۭ اِنَّهُمْ كَانُوْا قَوْمَ

اُس بستی دے نجات بخشی جیڑی گندا کم کرے تھی ف۱۳۲ بیشک وہ بُرا لوگ

ف۱۲۳ نمرود تے اگی قوم حضرت ابراہیم علیہ السلام ناں اگ ماں ساڑن ور متفق ہوگیا تاں اناں نے آپ ناں ایک مکان ماں قیدی بنا چھڑیو تے کوٹی گا گراں ماں ایک عمارت بنائی تے ایک مہینہ تک پوری کوشش تے محنت گے نال قسم قسم گی لکڑیں جمع کیں تے ایک عظیم اگ جلائی جسگی تپش نال ہواماں اڈن آلا پرندہ سڑ جائیں تھا تے ایک منجنیق کھڑی کی تے آپ ناں بن کے اس ماں رکھ کے اگ ماں پھینکیو، اس وقت آپ گی زبان مبارک ور تھو حَسْبِيَ اللّٰهُ وَ نِعْمَ الْوَكِيْلُ حضرت جبریل امین نے آپ گی خدمت ماں عرض کی کہ کجھ کم ہے؟ آپ نے فرمایو تیرے نال نی۔ جبریل نے عرض کی تاں اپناں رب دے عرض کرو، فرمایو سوال کرن دے اسگو میرا حال ناں جانوں میرے واسطے کافی ہے ف۱۲۴ تاں اگ نے وہ چیز ساڑھ چھڑی جس گے نال آپ نبیاں واں تھا تے اگ گی گرمی ختم ہوگئی صرف روشنی رہ گئی ف۱۲۵ کہ ان گی مراد پوری نہ ہوئی تے سعی تے کوشش ناکام ہوگئیں تے اللہ تعالیٰ نے اس قوم ور مچھر بھیجیا جیڑا ان گا گوشت کھا گیا تے خون پی گیا تے ایک مچھر نمرود گا دماغ ماں بڑ گیو تے اگی ہلاکت گو سبب بنیوں ف۱۲۶ جیڑا ان گا بھتیجا ان گا پائی ہاران گا فرزند تھا، نمرود تے اگی قوم دے ف۱۲۷ تے عراق دے ف۱۲۸ روانہ کیا ف۱۲۹ اس زمین دے شام گی زمین مراد ہے، اگی برکت یاہ اے کہ ات کثرت نال انبیا ہویا تے تمام جہان ماں ان گا دینی برکات پہنچیا تے سرسبزی تے شادابی گا اعتبار نال وی یوہ خطو دوجاں خطاں ور فوقیت رکھے، ات کثرت نال نہراں، پانی پاکیزہ تے خوشگوار ہے، بوٹاں تے پھلاں گی بہتات ہے حضرت ابراہیم علیہ السلام نے مقام فلسطین ماں نزول فرمایو تے حضرت لوط علیہ السلام نے موتفکہ ماں ف۱۳۰ تے حضرت ابراہیم علیہ اسلام نے اللہ تعالیٰ دے فرزند گی دعا کی تھی ف۱۳۱ لوکاں ناں مہارا دین گی طرف ف۱۳۲ اس بستی گو ناں سدوم تھو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

سَوْءٍ فٰسِقِيْنَ ﴿٧٤﴾ وَاَدْخَلْنٰهُ فِيْ رَحْمَتِنَا ۭ اِنَّهٗ مِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿٧٥﴾ ع ۵ / ۲۵ / ۵

فاسق تھا اور ہم نے اُسناں ف۱۳۳ اپنی رحمت ماں داخل کیو، بیشک وہ مہارا قرب خاص آلاں بچوں ایں۔

وَنُوْحًا اِذْ نَادٰى مِنْ قَبْلُ فَاسْتَجَبْنَا لَهٗ فَنَجَّيْنٰهُ وَاَهْلَهٗ

اور نوح ناں جد اُس توں پہلاں اُس نے ہمناں آواز دتی تو ہم نے اگی دعا قبول کی اور اُس ناں اور اُس گا گھر آلاں ناں

مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيْمِ ﴿٧٦﴾ وَنَصَرْنٰهُ مِنَ الْقَوْمِ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا

بڑی سختی دے نجات دتی ف۱۳۴ اور ہم نے ان لوکاں ور اُس ناں مدد دتی جنھاں نے مہاری آیت

بِاٰيٰتِنَا ۭ اِنَّهُمْ كَانُوْا قَوْمَ سَوْءٍ فَاَغْرَقْنٰهُمْ اَجْمَعِيْنَ ﴿٧٧﴾

چوٹھی کیں بیشک وہ بُرا لوک تھا ہم نے اُن ساراں ناں ڈوب چھڑیو۔

وَدَاوٗدَ وَسُلَيْمٰنَ اِذْ يَحْكُمٰنِ فِي الْحَرْثِ اِذْ نَفَشَتْ فِيْهِ

اور داؤد اور سلیمان ناں یاد کرو جد کھیتی گو جگڑو مکائیں تھا جد رات ناں اُسماں

غَنَمُ الْقَوْمِ ۚ وَكُنَّا لِحُكْمِهِمْ شٰهِدِيْنَ ﴿٧٨﴾ فَفَهَّمْنٰهَا سُلَيْمٰنَ ۚ

کجھ بکریں چکیں تھیں ف۱۳۵ اور ہم اُن گا فیصلہ گے ویلے حاضر تھا۔ ہم نے وہ معاملو سلیمان ناں سمجھا چھڑیو ف۱۳۶

وَكُلًّا اٰتَيْنَا حُكْمًا وَّعِلْمًا ۡ وَّسَخَّرْنَا مَعَ دَاوٗدَ الْجِبَالَ

اور دواں ناں حکومت اور علم عطا فرمایو ف۱۳۷ اور داؤد گے پہاڑ تابع کیا۔

يُسَبِّحْنَ وَالطَّيْرَ ۭ وَكُنَّا فٰعِلِيْنَ ﴿٧٩﴾ وَعَلَّمْنٰهُ صَنْعَةَ لَبُوْسٍ لَّكُمْ

تسبیح کرتا اور پرندہ ف۱۳۸ اور یہ مہارا کم تھا۔ اور ہم نے اُسناں تھارو ایک لباس بنانو سکھایو تاکہ تمناں

ف۱۳۳ یعنی حضرت لوط علیہ السلام ناں ف۱۳۴ یعنی طوفان دے تے تکذیب اہل طغیان دے ف۱۳۵ ان گے نال کوئے چارن آلو نی تھو، وہ کھیتی کھا گئیں یوہ مقدمو حضرت داؤد علیہ السلام گے سامنے پیش ہویو آپ نے تجویز دتی کہ بکریں کھیتی آلا ناں دے دتی جائیں، بکریاں کی قیمت کھیتی گا نقصان کے برابر تھی ف۱۳۶ حضرت سلیمان علیہ السلام گے سامنے جد یوہ معاملو پیش ہویو تاں آپ نے فرمایو کہ فریقین واسطے اس دے زیادہ آسان صورت وی پیدا ہو سکے اس وقت حضرت کی عمر شریف بارہ سال کی تھی، حضرت داؤد علیہ السلام نے آپ ور لازم فرمایو کہ وہ صورت بیان فرمائیں، حضرت سلیمان علیہ السلام نے یاہ تجویز پیش کی کہ بکری آلو کاشت کرے تے جد تک کھیتی اس حالت ناں پہنچے جس حالت ماں بکریاں نے کھادی ہے اس وقت تک کھیتی آلو بکریاں گا دودھ وغیرہ دے نفعو حاصل کرے تے کھیتی اس حالت ور پہنچے بعد کھیتی آلا ناں کھیتی دے دتی جائے تے بکریاں آلاں ناں بکریں واپس کر دتی جائیں، یاہ تجویز حضرت داؤد علیہ السلام ناں بہت پسند آئی، اس معاملہ ماں یہ دوئے حکم اجتہادی تھا تے اس شریعت گے مطابق تھا مہاری شریعت ماں حکم یوہ ہے کہ اگر چارن آلو نال نہ ہوئے تاں جانور جیہڑ و نقصان کرے اگی ضمان (چٹی) لازم نی مجاہد گو قول ہے کہ حضرت داؤد علیہ السلام نے جیہڑو فیصلو کیو تھو وہ اس مسئلہ گو حکم تھو تے حضرت سلیمان علیہ السلام نے جیہڑی تجویز فرمائی یاہ صلح کی صورت تھی ف۱۳۷ وجوہ اجتہاد تے طریق احکام وغیرہ گا، مسئلو: جن علماء ناں اجتہاد کی اہلیت حاصل ہوئے اناں ناں ان امور ماں اجتہاد گو حق ہے جس ماں کتاب و سنت گو حکم نہ دیکھیں اگر اجتہاد ماں خطا وی ہو جائے تاں وی ان ور مواخذہ ونی۔ بخاری تے مسلم کی حدیث ہے سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو جد حکم کرن آلو اجتہاد گے نال حکم کرے تے اس حکم ماں درست ہوئے تاں اُس واسطے دو اجر ایں تے اگر اجتہاد ماں خطا واقع ہوئے تاں ایک اجر ف۱۳۸ پتھر تے پرندو آپ گے نال آپ کی موافقت ماں تسبیح کریں تھا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لِتُحْصِنَكُمْ مِّنْۢ بَاْسِكُمْ ۚ فَهَلْ اَنْتُمْ شٰكِرُوْنَ ﴿٨٠﴾ وَلِسُلَيْمٰنَ
تہاری آنچ دے بچائے ف۱۳۹ تو کیا تم شکر کریں گا اور سلیمان واسطے
الرِّيْحَ عَاصِفَةً تَجْرِيْ بِاَمْرِهٖۤ اِلَى الْاَرْضِ الَّتِيْ بٰرَكْنَا فِيْهَا ۭ
تیز ہوا ناں تابع فرمایو کہ اُس گا حکم نال چلے اُس زمین گی طرف جسماں ہم نے برکت رکھی ف۱۴۰
وَكُنَّا بِكُلِّ شَيْءٍ عٰلِمِيْنَ ﴿٨١﴾ وَمِنَ الشَّيٰطِيْنِ مَنْ يَّغُوْصُوْنَ
وی اے اور ہمناں ہر چیز سہی ہے۔ اور شیطاناں بچوں وہ جیڑا اُس گے واسطے غوطہ لائیں ف۱۴۱
لَهٗ وَيَعْمَلُوْنَ عَمَلًا دُوْنَ ذٰلِكَ ۚ وَكُنَّا لَهُمْ حٰفِظِيْنَ ﴿٨٢﴾ وَاَيُّوْبَ
اور اس تو بغیر ہور کم کریں ف۱۴۲ اور ہم نے وہ روکیاوا تھا ف۱۴۳ اور ایوب ناں (یادکرو)
اِذْ نَادٰى رَبَّهٗۤ اَنِّيْ مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَاَنْتَ اَرْحَمُ الرّٰحِمِيْنَ ﴿٨٣﴾
جد اُنہاں نے اپناں رب ناں پکاریو کہ ف۱۴۴ مناں تکلیف پہنچی۔ اور تو ساراں مہر آلاں تو بدھ گے مہر آلو ہے
فَاسْتَجَبْنَا لَهٗ فَكَشَفْنَا مَا بِهٖ مِنْ ضُرٍّ وَّاٰتَيْنٰهُ اَهْلَهٗ
تو ہم نے اُسگی دعا سن لئی تے ہم نے دور کر چھوڑی اُسگی تکلیف جیڑی اُسناں تھی ف۱۴۵ اور ہم نے اُسناں اُس گا گھر آلا
وَمِثْلَهُمْ مَّعَهُمْ رَحْمَةً مِّنْ عِنْدِنَا وَذِكْرٰى لِلْعٰبِدِيْنَ ﴿٨٤﴾
اور اتناں ہی ہور عطا کیا ف۱۴۶ اپنے کولوں رحمت فرما گے اور بندگی آلاں واسطے نصیحت ف۱۴۷

ف۱۳۹ یعنی جنگ ماں دشمن گا مقابلہ ماں کم آئے تے وہ ذرہ ہے، سب دے پہلا ذرہ بنان آلا حضرت داؤد علیہ السلام ایں ف۱۴۰ اس زمین دے مراد شام ایں جت آپ گور ہن سہن تھو ف۱۴۱ دریا گی گہرائی ماں داخل ہو گے سمندر گی تہہ ماں جا گے آپ واسطے جواہرات کڈھ گے لیائیں تھا ف۱۴۲ عجیب عجیب چیز، عمارت، محل برتن، شیشہ چیز، صابن وغیرہ بنانا ف۱۴۳ کہ آپ گا حکم دے باہر نہ ہوئیں ف۱۴۴ یعنی اپناں رب دے دعا کی۔ حضرت ایوب علیہ السلام، حضرت اسحاق علیہ السلام گی اولاد بچوں ایں، اللہ تعالیٰ نے آپ ناں ہر طرح گی نعمت عطا فرمائیں ایں، حسنِ صورت وی، کثرتِ اولاد وی، کثرتِ مال وی اللہ تعالیٰ نے آپ ناں آزمائش ماں پایو تاں آپ گا فرزند اولاد مکان گا چھڑھن نال بیٹھ آ گے سارا مر گیا، تمام جانور جناں ماں ہزار ہا اونٹھ، ہزاراں بکریں تھیں سب مر گیا، تمام کھیتیں، باغات برباد ہو گیا، کجھ وی باقی نہ رہیو تے جد آپ ناں ان چیزاں گا ہلاک ہون تے ضائع ہون گی خبر دتی جائے تھی تاں اللہ تعالیٰ گی حمد بیان فرمائیں تھا تے فرمائیں تھا میرو کے ہے جسکو تھو وہ لے گیو جد تک مناں دتو تے میرے کول رکھیو اسکو شکر ہی ادائی ہو سکتو، ہوں اُس گی مرضی در راضی ہوں فر آپ بیمار ہویا، تمام جسم مبارک ماں چھالا پے گیا، بدن مبارک سارا گو سارو زخمی ہو گیو، سب لوکاں نے چھوڑ دتا بجز آپ گی بی بی صاحبہ گے کہ وہ آپ گی خدمت کرتی رہی تے یاہ حالت کئی سال رہی آخر کار کوئے ایسو سبب پیش آیو کہ آپ نے بارگاہِ الٰہی ماں دعا کی ف۱۴۵ اس طرح کہ حضرت ایوب علیہ السلام ناں فرمایو کہ تم زمین در پیر مارو اناں نے پیر ماریو تاں ایک چشمو ظاہر ہویو، حکم ہویو کہ اس نال غسل کرو غسل کیو تاں ظاہری بدن گی تمام بیماریں دور ہو گئیں فر آپ چالی قدم چلیا فر دوبارہ زمین در پیر مارن گو حکم ہویو فر آپ نے پیر ماریو اس دے وی ایک چشمو ظاہر ہویو جس گو پانی نہایت ٹھنڈو تھو، آپ نے بحکم الٰہی پیو اُس دے باطن گی تمام بیماریں دور ہو گئیں تے آپ ناں اعلیٰ درجہ گی صحت حاصل ہوئی ف۱۴۶ حضرت ابن مسعود تے ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنھم تے اکثر مفسرین نے فرمایو کہ اللہ تعالیٰ نے آپ گی تمام اولاد ناں زندہ فرمایو تے آپ ناں اتنی ہی ہور اولاد عنایت فرمائی۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنھما گی دوجی روایت ماں ایں کہ اللہ تعالیٰ نے آپ گی بی بی صاحبہ ناں دوبارہ جوانی عنایت فرمائی تے ان گے کثیر اولاد ہوئی ف۱۴۷ کہ وہ اس واقعہ دے بلاں در صبر کرن در اس گا ثواب عظیم دے باخبر ہوئیں تے صبر کریں تے ثواب حاصل کریں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَاِسْمٰعِيْلَ وَاِدْرِيْسَ وَذَا الْكِفْلِ ؕ كُلٌّ مِّنَ الصّٰبِرِيْنَ ۚۖ ﴿۸۵﴾ وَاَدْخَلْنٰهُمْ

اور اسماعیل اور ادریس اور ذوالکفل ناں (یادکرو) وِہ سارا صابرو تھا ف ۱۴۸ اور اُنہاں ناں ہم نے

فِىْ رَحْمَتِنَا ؕ اِنَّهُمْ مِّنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿۸۶﴾ وَ ذَا النُّوْنِ اِذْ

اپنی رحمت ماں داخل فرمایو بیشک وہ مہارا قرب خاص آلاں بچوں ایں۔ اور ذوالنون ناں (یادکرو) ف ۱۴۹ جد

ذَّهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ اَنْ لَّنْ نَّقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادٰى فِى

چلیو غُصہ ماں پریوو ف ۱۵۰ خیال کیو جے ہم اُس ور تنگی نی کرساں ف ۱۵۱ تاں نیریاں بچوں

الظُّلُمٰتِ اَنْ لَّاۤ اِلٰهَ اِلَّاۤ اَنْتَ سُبْحٰنَكَ ۖ اِنِّىْ كُنْتُ مِنَ

آواز دتی ف ۱۵۲ کوئی معبود نی سوا تیرے پاکی ہے تاں بیشک میرا تو ان ہونی ہوئی

الظّٰلِمِيْنَ ۚۖ ﴿۸۷﴾ فَاسْتَجَبْنَا لَهٗ ۙ وَنَجَّيْنٰهُ مِنَ الْغَمِّ ؕ وَكَذٰلِكَ

ف ۱۵۳ تاں ہم نے اگی فریاد سن لئی اور اُسناں غم دے نجات دتی ف ۱۵۴ اور اِسے طرح

نُـنْجِى الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۸۸﴾ وَزَكَرِيَّاۤ اِذْ نَادٰى رَبَّهٗ رَبِّ لَا تَذَرْنِىْ

نجات دیاں گا مسلماناں ناں ف ۱۵۵ اور زکریا ناں (یادکرو) جداُس نے اپناں رب گے اگے فریاد کی جے اے میرا رب مناں اکلو

فَرْدًا وَّاَنْتَ خَيْرُ الْوٰرِثِيْنَ ۚۖ ﴿۸۹﴾ فَاسْتَجَبْنَا لَهٗ ۡ وَوَهَبْنَا لَهٗ

نہ چھوڑیئے ف ۱۵۶ اور تُوسب توں بہتر وارث ہے ف ۱۵۷ تاں ہم نے اُسگی دعا قبول فرمائی اور اُسناں ف ۱۵۸ یحیٰ

يَحْيٰى وَاَصْلَحْنَا لَهٗ زَوْجَهٗ ؕ اِنَّهُمْ كَانُوْا يُسٰرِعُوْنَ فِى

عطا کیو اور اُس گے واسطے اگی بی بی ناں سنواریو ف ۱۵۹ بیشک وِہ ف ۱۶۰

الْخَيْرٰتِ وَيَدْعُوْنَنَا رَغَبًا وَّرَهَبًا ؕ وَكَانُوْا لَنَا خٰشِعِيْنَ ﴿۹۰﴾

نیک کماں ماں تاول کریں تھا، اور ہمناں پکاریں تھا اُمیداور خوف نال اور مہارے سامنے روئیں

ف ۱۴۸ کہ اناں نے محتاں تے بلاں تے عبادتاں گی مشقتاں ورصبر کیا، ف ۱۴۹ یعنی حضرت یونس ابنِ متّیٰ ناں ف ۱۵۰ اپنی قوم دے جس نے ان گی دعوت قبول نی کی تھی تے نصیحت نی منی تھی تے کفرور قائم رہی تھی، آپ نے گمان کیو کہ یاہ ہجرت آپ گے واسطے جائز ہے کیونکہ اسگو سبب صرف کفر تے اہل کفر گے نال بغض ونفرت تے اللہ تعالیٰ واسطے غضب کرنوں ایں، لیکن آپ نے اس ہجرت ماں حکمِ الٰہی گو انتظار نیکیو ف ۱۵۱ تاں اللہ تعالیٰ نے اناں ناں مچھلی گا پیٹ ماں کہل چھڑیو ف ۱۵۲ کئی قسم گی نیریں تھیں، دریا گی نیریں، رات گی نیری، مچھلی گا پیٹ گی نیری، ان نیریاں ماں حضرت یونس علیہ السلام نے اپناں پروردگار دے اس طرح دعا کی کہ ف ۱۵۳ کہ ہوں اپنی قوم دے، تیرا اذن گے بغیر جدا ہویو، حدیث شریف ماں ایں کہ جو کوئے مصیبت زدہ بارگاہِ الٰہی ماں ان کلمات نال دعا کرے تاں اللہ تعالیٰ اگی دعا قبول فرمائے ف ۱۵۴ تے مچھلی ناں حکم دتو تاں اُس نے حضرت یونس علیہ السلام ناں دریا گے کنارے پہچا چھڑیو ف ۱۵۵ مصیبتاں تکلیفاں دے جد وِہ مہارا دے فریاد کریں تے دعا منگیں ف ۱۵۶ یعنی بے اولاد بلکہ وارث عطا فرما ف ۱۵۷ مخلوق گی فنا دے بعد باقی رہن آلو مدعو یوہ ہے کہ اگر تو مناں وارث نہ دیے تاں وی کجھ غم نی کیونکہ تو بہتر وارث ہے ف ۱۵۸ فرزندِ سعید ف ۱۵۹ جیڑی اور تھی اُسناں قابلِ ولادت بنایو ف ۱۶۰ یعنی انبیاء مذکورین

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَالَّتِيْٓ اَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيْهَا مِنْ رُّوْحِنَا وَجَعَلْنٰهَا
اور اُس عورت ناں (یادکرو) جس نے اپنی عزت گی حفاظت رکھی ف١٦١ تاں ہم نے اُساں اپنی رُوح پھوکی ف١٦٢ اور اُساں
وَابْنَهَآ اٰيَةً لِّلْعٰلَمِيْنَ ﴿٩١﴾ اِنَّ هٰذِهٖٓ اُمَّتُكُمْ اُمَّةً وَّاحِدَةً ۖ
اور اُس گا فرزند ناں ساری دُنیا واسطے نشانی بنایو ف١٦٣ بیشک تھارو یوہ ایک ہی دین ایں ف١٦٤
وَّاَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوْنِ ﴿٩٢﴾ وَتَقَطَّعُوْٓا اَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ ۭ كُلٌّ
اور ہوں تھارو رب ہاں ف١٦٥ تو میری عبادت کرو تے ہور ناں نے اپنا کم آپس ماں ٹکڑہ ٹکڑہ کرلیا ف١٦٦ ساراں نے
اِلَيْنَا رٰجِعُوْنَ ﴿٩٣﴾ فَمَنْ يَّعْمَلْ مِنَ الصّٰلِحٰتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ
مہاری طرف مڑنوں ایں ف١٦٧ اور جیڑو نیک عمل کرے اور ہوئے ایمان آلو۔
فَلَا كُفْرَانَ لِسَعْيِهٖ ۚ وَاِنَّا لَهٗ كٰتِبُوْنَ ﴿٩٤﴾ وَحَرٰمٌ عَلٰى قَرْيَةٍ
تو اسگی محنت گی بے قدری نی اور ہم اُساں لکھ رہیاں آں اور حرام ایں اس بستی ور
اَهْلَكْنٰهَآ اَنَّهُمْ لَا يَرْجِعُوْنَ ﴿٩٥﴾ حَتّٰٓى اِذَا فُتِحَتْ يَاْجُوْجُ
جِساں ہم نے ہلاک کیو ہے فر مڑگے آئیں ف١٦٨ تاں تکر جے جد کھولیا جائیں گا یاجوج
وَمَاْجُوْجُ وَهُمْ مِّنْ كُلِّ حَدَبٍ يَّنْسِلُوْنَ ﴿٩٦﴾ وَاقْتَرَبَ الْوَعْدُ
ماجوج ف١٦٩ تے وہ ہر بلندی توں ٹھلتا ہوویں گا تے نیڑے آیو سچو
الْحَقُّ فَاِذَا هِيَ شَاخِصَةٌ اَبْصَارُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا ۭ يٰوَيْلَنَا قَدْ كُنَّا
وعدو ف١٧٠ دے اُسے ویلے اکھ تیڑیں (کھلی) وی رہ جائیں گی کافراں گی ف١٧١ کہ ہائے مہاری خرابی بیشک ہم ف١٧٢
فِيْ غَفْلَةٍ مِّنْ هٰذَا بَلْ كُنَّا ظٰلِمِيْنَ ﴿٩٧﴾ اِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُوْنَ
اس دے غفلت ماں تھا بلکہ ہم ظالم تھا ف١٧٣ بیشک تم دے ف١٧٤ جو کجھ اللہ تو سوا

ف١٦١ پورا طور ورکہ کسے طرح کوئے بشر اسگی پارسائی ناں چھونہ سکیو، مراد اس دے حضرت مریم ایں ف١٦٢ تے اس گا پیٹ ماں حضرت عیسٰی السلام ناں پیدا کیو ف١٦٣ اپنی قدرت گا کمال گی کہ حضرت عیسٰی علیہ السلام ناں ان گا بطنِ مقدس دے بغیر باپ گے پیدا کیو ف١٦٤ دین اسلام، یوہ ہی تمام انبیار کو دین ایں اس گے بغیر جتناں وی ادیان ہیں سب باطل، سب ناں اسے دین ور قائم رہنوں لازم ایں ف١٦٥ نہ میرے بغیر دو جو کوئے ربّ، نہ میرا دین گے بغیر کوئے دین ف١٦٦ یعنی دین ماں اختلاف کیو تے فرقہ فرقہ ہوگیا ف١٦٧ ہم اناں ناں ان گا اعمال گی جزا دیاں گا ف١٦٨ دنیا گی طرف اعمال گی تلافی تے احوال گا تدارک واسطے یعنی اس واسطے کہ ان گو واپس آنو ناممکن ایں مفسّرین نے اس گا یہ معنیٰ وی بیان کیا ایں کہ جس بستی آلاں ناں ہم نے ہلاک کیو ان گو شرک تے کفر دے واپس آنو محال ہے، یہ معنیٰ اس تقدیر ور ایں جد کہ لا ناں زائدہ قرار دتو جائے تے لا زائدہ نہ ہوئے تاں معنیٰ یہ ہوئیں گا کہ دار آخرت ماں ان گا حیات گی طرف نہ مڑنوں ناممکن ایں اس ماں منکرین بعث گو ابطال ہے تے اِرجو كُلٌّ اِلَيْنَا رٰجِعُوْنَ تے لَا كُفْرَانَ لِسَعْيِهٖ فرمایو گیو اسگی تاکید ہے (تفسیر کبیر وغیرہ) ف١٦٩ قریبِ قیامت، تے یاجوج ماجوج دواں قبیلاں گا ناں ایں ف١٧٠ یعنی قیامت ف١٧١ اس دن گا ہول تے دہشت دے تے کہیں گا ف١٧٢ دنیا گے اندر ف١٧٣ کہ رسولاں گی گل نی منیں تھا تے اناں ناں چوٹھا کہیں تھا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ ؕ اَنْتُمْ لَهَا وٰرِدُوْنَ ﴿۹۸﴾ لَوْ كَانَ
پوجیں ف۱۷۵ سارا جہنم گی لکڑی ایں تم نے اُسماں جانوں ایں۔ کدے یہ ف۱۷۶
هٰۤؤُلَآءِ اٰلِهَةً مَّا وَرَدُوْهَا ؕ وَكُلٌّ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ﴿۹۹﴾ لَهُمْ فِيْهَا
خدا ہوتا تاں جہنم ماں نہ جاتا اور اُنہاں ساراں نے ہمیشہ اُسماں رہنو ایں ف۱۷۷ وہ اُسماں
زَفِيْرٌ وَّهُمْ فِيْهَا لَا يَسْمَعُوْنَ ﴿۱۰۰﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ سَبَقَتْ لَهُمْ
پانکیں گا ف۱۷۸ اور وہ اُسماں کجھ نہ سُنیں گا ف۱۷۹ بیشک وہ جنھاں واسطے اچھائی گو وعدو
مِّنَّا الْحُسْنٰىٓ ۙ اُولٰٓئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُوْنَ ﴿۱۰۱﴾ لَا يَسْمَعُوْنَ
ہو چکو وہ جہنم توں دُور رکھیا جائیں گا ف۱۸۰ وہ اُس گی پنک
حَسِيْسَهَا ۚ وَهُمْ فِيْ مَا اشْتَهَتْ اَنْفُسُهُمْ خٰلِدُوْنَ ﴿۱۰۲﴾ لَا يَحْزُنُهُمُ
وی نی سنسیں ف۱۸۱ اور وہ اُسماں من مانی خواہشاں ماں ف۱۸۲ ہمیشہ رہیں گا۔ اُنہاں ناں غم ماں نہ سٹے گی
الْفَزَعُ الْاَكْبَرُ وَتَتَلَقّٰىهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ ؕ هٰذَا يَوْمُكُمُ الَّذِيْ
وہ سب دو بڑی کبراہٹ ف۱۸۳ اور فرشتہ اُنگی پیشوائی ناں آئیں گا ف۱۸۴ جے یوہ ہے وہ دن

ف۱۷۴ اے مشرکو! ف۱۷۵ یعنی تھارا بت ف۱۷۶ بت جیسو کہ تھارو گمان ایں ف۱۷۷ بتاں ناں وی تے ان گا پوجن آلاں ناں وی ف۱۷۸ تے عذاب گی شدت نال چیک ماریں گا تے ڈانکیں گا ف۱۷۹ جہنم گا جوش گی سختی نال، حضرت ابن مسعود رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو جد جہنم ماں وہی لوک رہ جائیں گا جناں ناں ہمیشہ اسماں رہنوں ایں تاں وہ اگ گا تابوتاں ماں بند کر دتا جائیں گا۔ وہ تابوت ہور ناں تابوتاں ماں فر وہ تابوت ہور ناں تابوتاں ماں تے ان تابوتاں ور اگ گی میخ ٹھل چھڑی جائیں گیں تاں وہ کجھ نہ سنیں گا تے نہ ان ماں کوئی کسے ناں دیکھے گو، ف۱۸۰ اسماں ایمان آلاں واسطے بشارت ہے حضرت علی مرتضیٰ کرم اللہ تعالیٰ وجہہ الکریم نے یاہ آیت پڑھ کے فرمایو کہ ہوں اناں ہی بچوں ہوں تے ابوبکر تے عمر تے عثمان تے طلحہ تے زبیر تے سعد تے عبد الرحمٰن بن عوف شانِ نزول: رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم ایک روز کعبہ معظمہ ماں داخل ہویا اس وقت قریش گا سردار حطیم ماں موجود تھا تے کعبہ شریف گے چوفیرے ترے سو سٹھ (۳۶۰) بت تھا، نضر بن حارث سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گے سامنے آیو تے آپ نال کلام کرن لگو حضور نے اسناں جواب دے کے چپ کرا چھڑیو تے یاہ آیت تلاوت فرمائی اِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ کہ تم تے جو کجھ تم خدا گے بغیر پوجیں سارا جہنم گو بالن ایں یاہ فرما کے حضور تشریف لے آیا فر عبداللہ بن زبعری سہمی آیو تے اسناں وَلید بن مغیرہ نے خبر دتی اُس گفتگو کی، کہن لگو خدا گی قسم اگر ہوں ہوتو تاں اناں نال بحث کرتو اس ور لوکاں نے رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم ناں بلایو، ابن زبعری کہن لگو تم نے یوہ فرمایو ہے کہ تم تے جو کجھ خدا گے بغیر پوجیں سب جہنم گا بالن ایں؟ حضور نے فرمایو ہاں کہن لگو یہودی تے حضرت عزیر ناں پوجیں تے نصرانی حضرت مسیح ناں پوجیں تے بنی ملیح فرشتاں ناں پوجیں۔ اس ور اللہ تعالیٰ نے یاہ آیت نازل فرمائی تے بیان فرما چھڑیو کہ حضرت عزیر تے مسیح تے فرشتہ جن گے واسطے خیر گو وعدہ ہو گیو تے دوزخ دے دور رکھیا گیا ایں۔ تے حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم نے فرمایو کہ درحقیقت یہود و نصاریٰ وغیرہ شیطان گی پرستش کریں ان جواباں گے بعد اس ناں دم مارن کی مجال نہ ہوئی تے وہ خاموش رہ گیو تے درحقیقت اسگو اعتراض عناد گی وجہ دے تھو کیونکہ جس آیت ور اُس نے اعتراض کیو اس ماں مَا تَعْبُدُوْنَ ہے تے مَا عربی زبان ماں غیر ذوی العقول واسطے استعمال ہوئے۔ یاہ جانتاں ہویاں اُس نے انوں بن گے سوال کیو، یوہ اعتراض تو اہلِ زبان گیں نظراں ماں واضح باطل تھو مگر مزید بیان گے واسطے اس آیت ماں توضیح فرما دتی گئی ف۱۸۱ تے اس گا جوش گی آواز وی ان تک نہ پہنچیگی، وہ جنت گی منزلاں ماں آرام فرماتا ہوئیں گا ف۱۸۲ خداوندی نعمتاں تے کرامتاں ماں ف۱۸۳ یعنی نفخۂ اخیرہ ف۱۸۴ قبراں دے نکلتے وقت مبارک بادیں دیتاں، تہنیت پیش کرتاں تے یاہ کہتاں

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

كُنْتُمْ تُوْعَدُوْنَ ﴿١٠٣﴾ يَوْمَ نَطْوِي السَّمَآءَ كَطَيِّ السِّجِلِّ لِلْكُتُبِ ۭ كَمَا

جنگو تھارے نال وعدو تھو۔ جس دن ہم آسمان ناں پلیٹاں گا جسطرح سجل فرشتوف ١٨٥ نامۂ اعمال ناں پلیٹے جسطرح

بَدَاْنَآ اَوَّلَ خَلْقٍ نُّعِيْدُهٗ ۭ وَعْدًا عَلَيْنَا ۭ اِنَّا كُنَّا فٰعِلِيْنَ ﴿١٠٤﴾ وَلَقَدْ

پہلاں اُنساں بنایو تھو اُسے طرح فر اُنساں موڑ چھڑاں گا ف ١٨٦ یوہ وعدو ہے مہارو ہم اسناں ضرور کراں اور بیشک

كَتَبْنَا فِي الزَّبُوْرِ مِنْۢ بَعْدِ الذِّكْرِ اَنَّ الْاَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ

ہم نے زبور ماں نصیحت تو بعد لکھیو جے اس زمین گا وارث میرا نیک بندہ

الصّٰلِحُوْنَ ﴿١٠٥﴾ اِنَّ فِيْ هٰذَا لَبَلٰغًا لِّقَوْمٍ عٰبِدِيْنَ ﴿١٠٦﴾ ؕ وَمَآ اَرْسَلْنٰكَ

ہوئینگا ف ١٨٧ بیشک یوہ قرآن کافی ہے عبادت آلاں ناں ف ١٨٨ اور ہم نے تمناں نی ٹوریو

اِلَّا رَحْمَةً لِّلْعٰلَمِيْنَ ﴿١٠٧﴾ قُلْ اِنَّمَا يُوْحٰٓى اِلَيَّ اَنَّمَآ اِلٰهُكُمْ

مگر تمام جہان واسطے ف ١٨٩ رحمت بناگے۔ تم فرماؤ جے مناں یاہی وحی ہووے جے تھارو معبود نی

اِلٰهٌ وَّاحِدٌ ۚ فَهَلْ اَنْتُمْ مُّسْلِمُوْنَ ﴿١٠٨﴾ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ

مگر ایک اللہ تو کیا تم مسلمان ہوویں۔ فر کدے وہ منھ پھیرلیں تاں ف ١٩٠ فرماؤ

اٰذَنْتُكُمْ عَلٰى سَوَآءٍ ۭ وَاِنْ اَدْرِيْٓ اَقَرِيْبٌ اَمْ بَعِيْدٌ مَّا

میں تمناں لڑائی گو اعلان کرچھڑیو برابری ور مناں کے پتو ف ١٩١ نیڑے ہے یا دُور ہے وہ جیڑو

ف ١٨٥ جیڑو اعمال گو کاتب ہے آدمی گی موت گے وقت اس گا ف ١٨٦ یعنی ہم نے جسطرح پہلاں عدم دے بنایو تھو اسے طرح فر معدوم کرگے پیدا کر چھڑاں گا یا یہ معنیٰ ایں کہ جسطرح ماں گا پیٹ دے برہنہ (ننگو) بغیر ختنہ دے پیدا کیو تھو اسے طرح مرن دے بعد اٹھالاں گا ف ١٨٧ اس زمین دے جنت گی زمین مراد ہے تے حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ کفار گی زمین مراد ایں جناں ناں مسلمان فتح کریں گا تے ایک قول یوہ ہے کہ شام گی زمین مراد ہے ف ١٨٨ کہ جیڑو اسگی اتباع کرے تے اس گے مطابق عمل کرے جنت ماں جائے تے مراد ناں پہچے تے عبادت آلاں دے مومنین مراد ایں تے ایک قول یوہ ہے کہ امتِ محمد یہ مراد ہے جیڑا پنجیں نماز پڑھیں، رمضان گا روزہ رکھیں حج کریں ف ١٨٩ کوئے ہوئے جن ہوئے یا انس، مومن ہوئے یا کافر حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ حضور گو رحمت ہونوں عام ایں، ایمان آلاں واسطے وی تے اس واسطے وی جس نے ایمان نی آنیوں، مومن واسطے دے آپ دنیا و آخرت دواں ماں رحمت ایں تے جس نے ایمان نی آنیوں اُس واسطے آپ دنیا ماں رحمت این کہ آپ گی بدولت عذاب ماں دیر لگے تے خسف و مسخ تے استیصال گا عذاب نی دتا جاتا۔ تفسیر روح البیان ماں اس آیت گی تفسیر ماں بڑاں گو یوہ قول نقل کیو ہے کہ آیت گا معنیٰ یہ ایں کہ ہم نے تمناں نی پیجیو مگر رحمتِ مطلقہ تامّہ کاملہ عامہ شاملہ جامعہ محیطہ بہ جمیع مقیدات رحمتِ غیبیہ و شہادت علمیہ و عینیہ و وجودیہ و شہودیہ و سابقہ و راحقہ وغیرہ ذلک تمام جہاناں واسطے، عالمِ ارواح ہوئیں یا عالمِ اجسام، ذوی العقول ہوئیں یا غیر ذوی العقول تے جیڑو تمام عالماں (جہان) واسطے رحمت ہوئے لازم ایں کہ وہ ساراں دے افضل و اعلیٰ ہوئے ف ١٩٠ تے اسلام نہ لیائیں ف ١٩١ بغیر خدا گے دسیاں یعنی یاہ گل عقل تے قیاس نال جانن گی نی۔ ات درایت گی نفی فرمائی گئی درایت کہیں اندازہ دے تے قیاس نال جانن ناں جیسو کہ مفردات راغب تے ردّ المختار ماں ایں، اسے واسطے اللہ تعالیٰ گے واسطے لفظ درایت، استعمال نی کیو جاتو تے قرآن کریم گا اطلاقات اس ور دلالت کریں جیسو کہ فرمایو مَا كُنْتَ تَدْرِيْ مَا الْكِتٰبُ وَلَا الْاِيْمَانُ؛ لہذا ات بے تعلیم الٰہی محض اپناں عقل تے قیاس نال جانن گی نفی ہے نہ کہ مطلق علم گی تے مطلق علم گی نفی کسطرح ہو سکے جد کہ اسے رکوع گا شروع ماں آیو ہے وَاقْتَرَبَ الْوَعْدُ الْحَقُّ یعنی قریب آیو ہجو وعدو تو کسطرح کہیو جا سکے کہ وعدہ گو قرب و بعد کسے طرح معلوم نی خلاصو یوہ کہ اپناں قیاس تے عقل نال جانن گی نفی ہے نہ کہ تعلیم الٰہی نال جانن گی

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

تُوعَدُونَ ﴿۱۰۹﴾ إِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ مِنَ الْقَوْلِ وَيَعْلَمُ مَا تَكْتُمُونَ ﴿۱۱۰﴾
تماناں وعدو دتو جائے ف۱۹۲ بیشک اللہ جانیں اُوچی آواز گی گل ناں ف۱۹۳ اور جانیں جو کجھ تم چھپائیں ف۱۹۴
وَإِنْ أَدْرِي لَعَلَّهُ فِتْنَةٌ لَّكُمْ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ ﴿۱۱۱﴾ قَٰلَ رَبِّ
اور ہوں کے جانوں شاید ف۱۹۵ وہ تھاری آزمائش ہووے ف۱۹۶ ایک وقت تکر برتانوں ف۱۹۷ نبی نے عرض کی اے میرا رب!
احْكُم بِالْحَقِّ ۗ وَرَبُّنَا الرَّحْمَٰنُ الْمُسْتَعَانُ عَلَىٰ مَا تَصِفُونَ ﴿۱۱۲﴾ ع النصف ۱۹ ۷
حق فیصلو فرما چھڑ ف۱۹۸ اور مہارا رب رحمٰن ہی گی مدد درکار ہے ان گلاں ور جیڑیں تم بنائیں ف۱۹۹

سُورَةُ الْحَجِّ مَدَنِيَّةٌ — بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ — آیاتها ۷۸ رکوعاتها ۱۰

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ ۚ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ ﴿۱﴾
اے لوگو! اپناں رب دو ڈرو ف۲ بیشک قیامت گو زلزلو ف۳ بڑی سخت چیز اے۔
يَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّا أَرْضَعَتْ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ
جس دن تم اُساں دیکھیں گا ہر دودھ پیالن آلی ف۴ اپنا دودھ پیتا ناں بُھل جائیگی اور ہر گھبن ف۵
حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَىٰ وَمَا هُم بِسُكَارَىٰ وَلَٰكِنَّ
اپناں گھب ناں سٹ چھڑیگی ف۶ اور تو لوکاں ناں دیکھے گو جسطرح نشہ ماں ایں اور نشہ ماں نی ہوسیں ف۷ پر اللہ گی مار سخت اے
عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ ﴿۲﴾ وَمِنَ النَّاسِ مَن يُجَادِلُ فِي اللَّهِ
اور کجھ لوک وہ ایں جیڑا اللہ گا معابلہ ماں جگڑیں۔
بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطَانٍ مَّرِيدٍ ﴿۳﴾ كُتِبَ عَلَيْهِ أَنَّهُ مَن
بغیر جانن بجھن دو اور ہر سرکش شیطان گے پچھے ہوجائیں ف۸ جن ور لکھ دتو گیو ہے جے

ف۱۹۲ عذاب گویا قیامت گو ف۱۹۳ جیڑواے کافرو تم اعلان گے نال اسلام ور طعنہ گا طور ور کہیں۔ ف۱۹۴ اپناں دلاں ماں یعنی نبی گی عداوت تے مسلماناں نال حسد جیڑو تھاراں دلاں ماں پوشیدہ ہے اللہ تعالیٰ اُساں وی جانے سب گو بدلو دیے گو ف۱۹۵ یعنی دنیاماں عذاب ناں پچھے کرنوں ف۱۹۶ جس دے تھارو حال ظاہر ہو جائے ف۱۹۷ یعنی موت گا وقت تک ف۱۹۸ میرے تے ان گے درمیان جیڑا مناں جھٹلائیں اس طرح کہ میری مدد کر تے ان ور عذاب نازل فرما۔ یاہ دعا مستجاب ہوئی تے کفار بدر تے احزاب تے حُنین وغیرہ ماں مبتلائے عذاب ہویا ف۱۹۹ شرک تے کفر تے بے ایمانی گی ف۱ سورۂ حج بقول ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما تے مجاہد مکی ہے سوائے چھیاں آیتاں گے جیڑیں هَٰذَانِ خَصْمَانِ دے شروع ہوئیں اس سورت ماں دس (۱۰) رکوع تے اٹھتر (۷۸) آیات تے ایک ہزار دوسوا کانوے (۱۲۹۱) کلمات تے پنج ہزار پچہتر (۵۰۷۵) حرف ایں ف۲ اس گا عذاب گو خوف کردے تے اس گی طاعت ماں مشغول ہوو ف۳ جیڑو قیامت گی نشانیاں بچوں ایں تے قیامت گے نزدیک دیہہ مغرب دے طلوع ہون گے قریب واقع ہوئے گو ف۴ اُگی ہیبت نال ف۵ یعنی حمل آلی اس دن گا ہول نال ف۶ حمل (گب) چھڑ جائیں گا ف۷ بلکہ عذاب الٰہی گا خوف نال لوکان گا ہوش اڈ جائیں گا ف۸ شانِ نزول: یاہ آیت نضر بن حارث گا وارہ ماں نازل ہوئی جیڑو بڑو ہی جگڑالو تھو تے فرشتاں ناں خدا گی بیٹیں تے قرآن پاک ناں پہلاں گا قصا کہانی کہہ تھو تے موت گے بعد اٹھن گو منکر تھو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

تَوَلَّاهُ فَأَنَّهُ يُضِلُّهُ وَيَهۡدِيهِ إِلَىٰ عَذَابِ السَّعِيرِ ④ يَا أَيُّهَا

جہڑو اس گی دوستی کرے گو یوہ ضرور اُسناں گمراہ کرے گو اور اُسناں عذاب دوزخ گو راہ دسے گو ف۹ اے

النَّاسُ إِنۡ كُنۡتُمۡ فِي رَيۡبٍ مِّنَ الۡبَعۡثِ فَإِنَّا خَلَقۡنَاكُمۡ مِّنۡ

لوکو! اگر تمناں قیامت گے دن جیبن ماں کُجھ شک ہووے تاں غور کرو جے ہم نے تمناں پیدا کیو۔

تُرَابٍ ثُمَّ مِنۡ نُّطۡفَةٍ ثُمَّ مِنۡ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِنۡ مُّضۡغَةٍ

مٹی دے ف۱۰ فر پانی گی بوند دے ف۱۱ فر خون گی تکری ف۱۲ دے فر گوشت گی بوٹی دے

مُّخَلَّقَةٍ وَّغَيۡرِ مُخَلَّقَةٍ لِّنُبَيِّنَ لَكُمۡ ۚ وَنُقِرُّ فِي الۡأَرۡحَامِ مَا نَشَاءُ

نقشو بنیوں ودتے بغیر بنیوں دو ف۱۳ تانجہ ہم تھارے واسطے اپنی نشانی ظاہر کراں ف۱۴ اور ہم روک گے رکھاں ماياں گا پیٹاں ماں (ٹبڈاں) جسناں چاہاں

إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ نُخۡرِجُكُمۡ طِفۡلًا ثُمَّ لِتَبۡلُغُوا أَشُدَّكُمۡ ۖ

ایک مقرر معیاد تکر ف۱۵ فر تمناں کڈھاں بچہ بناگے ف۱۶ فر تانجہ تم جوانی ناں پہنچو۔ ف۱۷

وَمِنۡكُمۡ مَّنۡ يُتَوَفَّىٰ وَمِنۡكُمۡ مَّنۡ يُرَدُّ إِلَىٰ أَرۡذَلِ الۡعُمُرِ لِكَيۡلَا

اور تھارے بچوں کوئے پہلاں مرجائے اور کوئے ساراں ماں نکمی عمر ماں پہچایو جائے ف۱۸ کہ

يَعۡلَمَ مِنۡ بَعۡدِ عِلۡمٍ شَيۡئًا ۚ وَتَرَى الۡأَرۡضَ هَامِدَةً فَإِذَا

جانن توں بعد کجھ نہ جانے ف۱۹ اور تو زمین ناں دیکھے چونسی وی ف۲۰ فر جد

أَنۡزَلۡنَا عَلَيۡهَا الۡمَاءَ اهۡتَزَّتۡ وَرَبَتۡ وَأَنۡبَتَتۡ مِنۡ كُلِّ زَوۡجٍ

ہم نے اُس ور پانی اُتاریو۔ ترو تازہ ہوگئی اور اُبھر آئی اور ہر رونق دار

ف۹ شیطان گی اتباع دے زجر فرمان دے بعد منکرین بعث ورحجت قائم فرمائی جائے ف۱۰ تھاری نسل گی اصل یعنی تھارا بڈ کا حضرت آدم علیہ السلام ناں اس دے پیدا کرگے ف۱۱ یعنی منی گا قطرہ دے ان گی تمام ذرّیت ناں ف۱۲ کہ نطفو خون گوڈ کر بن جائے ف۱۳ یعنی مصوّر تے غیر مصوّر بخاری تے مسلم گی حدیث ماں ایں سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم نے فرمایو کہ تم لوکاں گو مادّہ پیدائش ماں گا شکم ماں چالی دناں تک نطفو رہ فراتنی ہی مدّت خون گوڈ کر ہو جائے، فراتنی ہی مدّت گوشت گی بوٹی گی طرح ہوئے فر اللہ تعالیٰ فرشتہ ناں بھیجے جیڑ واس گو رزق، اس گی عمر، اس گا عمل، اسگو شقی یا سعید ہونوں لکھے فر اس ماں روح پھوکے (الحدیث) اللہ تعالیٰ انسان گی پیدائش فرمائے تے اس ناں ایک حال دے دوجا حال گی طرف منتقل فرمائے یوہ اس واسطے بیان فرمایو گیو ف۱۴ کہ تم اللہ تعالیٰ گی قدرت گا کمال ناں جانوں تے اسگی حکمت ناں پہچانوں تے اپنی پیدائش گا ابتدائی حالات ور غور کرگے سمجھ لیو کہ جیڑو قادرِ برحق بے جان منی ماں اتنا انقلاب آن گے اس ناں جاندار آدمی بنا چھڑے وہ مریا وا انسان ناں زندہ فرمائے تاں اس واسطے کیڑی بڑی گل ہے ف۱۵ یعنی پیدا ہون گا وقت تک ف۱۶ تمناں عمر دیاں ف۱۷ تے تھاری عقل تے قوت کامل ہوئے ف۱۸ تے انسان ناں اتنوں بڑھاپو آجائے کہ عقل تے حواس قائم نی رہتا تے ایسو ہو جائے ف۱۹ تے جو کجھ جانتو ہوئے بُھل جائے عکرمہ نے فرمایو جیڑو ہمیشہ قرآن پاک گی تلاوت کرے گو اس حالت ناں نہ پہچے گو، اس دے بعد اللہ تعالیٰ بعث یعنی مرن دے بعد اٹھن ور دوجی دلیل بیان فرمائے ف۲۰ خشک بے گیاہ (سکی دھرتی بغیر نلیاری گے)

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

بَهِيجٍ ۝۵ ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ وَاَنَّهٗ يُحْيِ الْمَوْتٰى وَاَنَّهٗ
جوڑو ف۲۱ جم گیو ف۲۲ یوہ تاں ایں جے اللہ ہی حق ہے ف۲۳ اور یوہ جے وہ مردہ ناں زندہ فرمائے گو اور یوہ ہے جے وہ

عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝۶ وَّاَنَّ السَّاعَةَ اٰتِيَةٌ لَّا رَيْبَ فِيهَا وَاَنَّ
سب کجھ کرسکے۔ اور یوہ جے قیامت آن آلی ہے اسماں کجھ شک نی اور یوہ جے

اللّٰهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ ۝۷ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُّجَادِلُ فِي
اللہ اُٹھالے گو اُنہاں ناں جیڑا قبراں ماں ایں۔ اور کوئی آدمی وہ ہے جے اللہ گا وارہ ماں

اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَّلَا هُدًى وَّلَا كِتٰبٍ مُّنِيرٍ ۝۸ ثَانِيَ عِطْفِهٖ
اس طرح جگڑے نہ کوئی علم اور نہ کائے دلیل۔ اور نہ کائے روشن کتاب ف۲۴ حق دے اپنی گردن موڑی وی

لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ ۚ لَهٗ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَّنُذِيقُهٗ يَوْمَ
تانجہ اللہ گا راہ دے بُھلائے ف۲۵ اُس واسطے دُنیا ماں رسوائی اے ف۲۶ اور قیامت گے دن

الْقِيٰمَةِ عَذَابَ الْحَرِيقِ ۝۹ ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ يَدٰكَ وَاَنَّ اللّٰهَ
ہم اُسناں اگ گو عذاب چکھاں گا ف۲۷ یوہ اُسگو بدلو ہے جیڑو تیرا ہتھاں نے اگے ٹوریو ف۲۸ اور اللہ

لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ ۝۱۰ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّعْبُدُ اللّٰهَ عَلٰى ع ۸
بنداں ور ظلم نی کرتو ف۲۹ اور کجھ آدمی اللہ گی بندگی ایک کنارہ ور

حَرْفٍ ۚ فَاِنْ اَصَابَهٗ خَيْرُ ٰۨاطْمَاَنَّ بِهٖ ۚ وَاِنْ اَصَابَتْهُ فِتْنَةُ ۨ
کریں ف۳۰ فر کدے اُنہاں ناں کائے اچھائی پہنچ گئی تاں دے وہ مطمئن ہیں اور کدے کائے آزمائش آگئی ف۳۱

ف۲۱ یعنی ہر قسم گو خوشنماں سبزو (نیلیاری) ف۲۲ یہ دلیل ترتیب دین دے بعد نتیجو کے حاصل ہوئے بیان فرمایو جائے ف۲۳ تے یوہ کجھ ذکر کیو گیو آدمی گی پیدائیش تے خشک بے گیاہ زمین ناں سرسبز شاداب کرنوں اس گا وجود تے اگی حکمت گی دلیل ایں۔ ان دے اسگو وجود وی ثابت ہوئے ف۲۴ شانِ نزول: یاہ آیت ابو جہل وغیرہ کافراں گی ایک جماعت گا وارہ ماں نازل ہوئی جیڑا اللہ تعالیٰ گی صفتاں ماں جگڑیں تھا تے اگی طرف ایسی صفتاں گی نسبت کریں تھا جیڑیں اگی شان گے لائق نی، اس آیت ماں دسیو گیو کہ آدمی ناں کائے گل بغیر علم تے بغیر دلیل گے نی کہنی چاہیے، خاص کر شانِ الٰہی ماں تے جیڑی گل علم آلا گے خلاف بے علمی نال کی جائے گی وہ باطل ہو گی فر اس ور یوہ انداز کہ اصرار کر کے براہِ تکبر ف۲۵ تے اس گا دین دے منحرف کر چھڑے ف۲۶ چنانچہ بدر ماں وہ ذلت تے خواری گے نال قتل ہو یو ف۲۷ تے اس دے کہیو جائے گو ف۲۸ یعنی جو تیں دنیا ماں کیو کفر تے تکذیب ف۲۹ تے کسے ناں بغیر جرم گے نی پکڑتو ف۳۰ اس ماں اطمینان گے نال داخل نی ہوتا تے اناں ناں ثبات تے قرار حاصل نی ہوتو، شک تے تردد ماں رہیں، جسطرح پہاڑ گا سرا ور کھڑو وو شخص تزلزل گی حالت ماں ہوئے شانِ نزول: یاہ آیت اعرابیاں گی ایک جماعت گا وارہ ماں نازل ہوئی جیڑا دوروں پاروں آگے مدینہ ماں داخل ہوئیں تے اسلام لیائیں تھا، ان گی حالت یاہ تھی کہ اگر وہ خوب تندرست رہتا، ان گی دولت بدھتی تے ان گا پوت ہوتا تاں کہیں تھا کہ اسلام اچھو دین ایں اساں آگے ھمناں فائدو ہو یو تے اگر کائے گل اپنی امید گے خلاف پیش آئی، مثلاً بیمار ہو گیا۔ یا مال گھٹ گیو یا لڑکی پیدا ہو گئی تاں کہیں تھا جد دے ہم اس دین ماں داخل ہویا تاں ھمناں نقصان ہی ہو یو ہے تے دین اسلام دے پھر جائیں تھا۔ یاہ آیت ان گا وراہ ماں نازل ہوئی تے دسیو گیو کہ اناں ناں اجاں دین ماں ثابت قدمی حاصل نی ہوئی ان گو حال وہ ہے ف۳۱ کے قسم گی سختی پیش آئی

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

انْقَلَبَ عَلٰى وَجْهِهٖ ۚ خَسِرَ الدُّنْيَا وَ الْاٰخِرَةَ ؕ ذٰلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ
منہ بناگے مڑجائیں ف۳۲ دُنیا و آخرت دواں گو کھاٹو ف۳۳ یوہی ہے واضح
الْمُبِيْنُ ﴿۱۱﴾ يَدْعُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَا لَا يَضُرُّهٗ وَ مَا لَا يَنْفَعُهٗ ؕ
نقصان ف۳۴ اللہ توں بغیر اِساں ناں پوجیں جیڑا انگو بُرو پلو کجھ نی کرسکتا ف۳۵
ذٰلِكَ هُوَ الضَّلٰلُ الْبَعِيْدُ ﴿۱۲﴾ يَدْعُوْا لَمَنْ ضَرُّهٗۤ اَقْرَبُ مِنْ
یاہی ہے دور گی گمراہی۔ اساناں پوجیں جس گا نفع توں ف۳۶ نقصان گی اُمید
نَّفْعِهٖ ؕ لَبِئْسَ الْمَوْلٰى وَ لَبِئْسَ الْعَشِيْرُ ﴿۱۳﴾ اِنَّ اللّٰهَ يُدْخِلُ
زیادہ ہے ف۳۷ بیشک ف۳۸ کتنو بُرو مولا اور کتنو بُرو رفیق ہے۔ بیشک اللہ داخل کرگو
الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَ عَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ ؕ
اُنہاں ناں جنہاں نے ایمان آنیوں اور چنگا عمل کیا باغاں ماں جن گے ہیٹھوں نہر بگیں۔
اِنَّ اللّٰهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيْدُ ﴿۱۴﴾ مَنْ كَانَ يَظُنُّ اَنْ لَّنْ يَّنْصُرَهُ
بیشک اللہ کرے جو چاہے ف۳۹ جیڑو یوہ خیال کرے جے اللہ اپناں نبی گی ف۴۰ مدد
اللّٰهُ فِي الدُّنْيَا وَ الْاٰخِرَةِ فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ اِلَى السَّمَآءِ ثُمَّ
نہ فرمائے گو دُنیا ف۴۱ و آخرت ماں ف۴۲ تو اُسناں چاہیئے جے اُفراں ایک رسی تنیں۔
لْيَقْطَعْ فَلْيَنْظُرْ هَلْ يُذْهِبَنَّ كَيْدُهٗ مَا يَغِيْظُ ﴿۱۵﴾ وَ كَذٰلِكَ
فر اپناں آپ ناں پھانسی دیے فِر دیکھے جے اُسگو یوداپے گو اس گل ناں جسگی اُس ناں جلن ایں ف۴۳ اور گل یاہی جے
اَنْزَلْنٰهُ اٰيٰتٍۭ بَيِّنٰتٍ ۙ وَّ اَنَّ اللّٰهَ يَهْدِيْ مَنْ يُّرِيْدُ ﴿۱۶﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ
ہم نے یوہ قرآن اُتاریو۔ روشن آیت اور یوہ جے اللہ ہدایت دیئے جِسناں چاہے بیشک
اٰمَنُوْا وَ الَّذِيْنَ هَادُوْا وَ الصّٰبِـِٕيْنَ وَ النَّصٰرٰى وَ الْمَجُوْسَ وَ الَّذِيْنَ
مسلمان اور یہودی اور ستارہ پرست اور نصرانی اور آتش پرست اور

ف۳۲ مرتد ہوگیا تے کفر گی طرف مڑگیا ف۳۳ دنیا گو کھاٹو دے یوہ کہ جیڑیں ان گی امید تھیں وہ پوری نہ ہوئیں تے ارتداد گی وجہ دے ان گو خون مباح ہو یو تے آخرت گو کھاٹو ھمیشہ گو عذاب ف۳۴ وہ لوک مرتد ہون دے بعد بت پرستی کریں تے ف۳۵ کیونکہ وہ بے جان ایں ف۳۶ یعنی جس گی پرستش کا خیالی نفع دے اس ناں پوجن گا ف۳۷ یعنی دنیا آخرت گا عذاب گی ف۳۸ وہ بت ف۳۹ فرمانبرداراں ورانعام تے نافرماناں ورعذاب ف۴۰ حضرت محمد مصطفٰے صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم ف۴۱ ماں ان گا دین ناں غلبو عطا فرما گے ف۴۲ ان گا درجہ بلند کر گے ف۴۳ یعنی اللہ تعالیٰ اپناں نبی گی مدد ضرور فرمائے گو، جِسناں اُس دے جلن ہوئے وہ اپنی انتہائی کوشش ناں ختم کر چھڑے تے جلن ماں مروی جائے تاں وہ کجھ نی کرسکتو

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اَشْرَكُوْٓا ۖ اِنَّ اللّٰهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۭ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰي

مشرک بیشک اللہ ان سب ماں قیامت گے دن فیصلو کرے گو ف۴۴ بیشک ہر چیز

كُلِّ شَيْءٍ شَهِيْدٌ ﴿۱۷﴾ اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يَسْجُدُ لَهٗ مَنْ فِي

اللہ گے سامنے ایں۔ کیا تم نے نی دیکھیو ف۴۵ جے اللہ واسطے سجدہ کریں وہ جیڑا

السَّمٰوٰتِ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُوْمُ

آسماناں اور زمین ماں ایں اور سورج اور چن اور تارا

وَالْجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالدَّوَاۗبُّ وَكَثِيْرٌ مِّنَ النَّاسِ ۭ وَكَثِيْرٌ

اور پہاڑ اور درخت اور چار پایا ف۴۶ اور بہت آدمی ف۴۷ اور بہت وہ ایں

حَقَّ عَلَيْهِ الْعَذَابُ ۭ وَمَنْ يُّهِنِ اللّٰهُ فَمَا لَهٗ مِنْ مُّكْرِمٍ ۭ

جن ور عذاب مقرر ہوچکو ف۴۸ اور جس ناں اللہ ذلیل کرے ف۴۹ اُسناں عزت دین آلو کوئے نی

السجدة

اِنَّ اللّٰهَ يَفْعَلُ مَا يَشَاۗءُ ۩ ﴿۱۸﴾ هٰذٰنِ خَصْمٰنِ اخْتَصَمُوْا فِيْ السجدہ ۱۵

بیشک اللہ جو چاہے کرے یہ دو فریق ایں ف۵۰ کہ اپناں رب گا وارہ ماں

رَبِّهِمْ ۡ فَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا قُطِّعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِّنْ نَّارٍ ۭ يُصَبُّ مِنْ

جگڑو کریں ف۵۱ تو جیڑا کافر ہویا اُن گے واسطے اگ گا کپڑا بنیاں وا ایں ف۵۲ اور اُن گا

فَوْقِ رُءُوْسِهِمُ الْحَمِيْمُ ﴿۱۹﴾ يُصْهَرُ بِهٖ مَا فِيْ بُطُوْنِهِمْ وَالْجُلُوْدُ ﴿۲۰﴾

سراں ور اُبلتو پانی سٹیو جائے گو ف۵۳ جس نال گل جائے گو جو کجھ اُن گا پیٹاں (ٹڈاں) ماں ہووے گو اور انگی کھل وی ف۵۴

وَلَهُمْ مَّقَامِعُ مِنْ حَدِيْدٍ ﴿۲۱﴾ كُلَّمَآ اَرَادُوْٓا اَنْ يَّخْرُجُوْا مِنْهَا

اور ان واسطے لوہا گا گرز ایں ف۵۵ جد ساہ ٹوٹی گی وجہ توں اس بچوں نکلنوں چاہیں گا ف۵۶

مِنْ غَمٍّ اُعِيْدُوْا فِيْهَا ۤ وَذُوْقُوْا عَذَابَ الْحَرِيْقِ ﴿۲۲﴾ اِنَّ اللّٰهَ ع ۲ ۱۲

فر اُسے ماں موڑ گے سٹ دِتا جائیں گا اور حکم ہووے گو چکھو اگ گو عذاب بیشک اللہ

ف۴۴ موموناں ناں جنت عطا فرمائے گو تے کافر کسے قسم گا وی ہوئیں اناں ناں جہنم ماں داخل فرمائیگو۔ ف۴۵ اے حبیب اکرم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ف۴۶ سجدۂ خضوع جیسو اللہ تعالیٰ چاہے۔ ف۴۷ یعنی مومنین مزید براں طاعت تے عبادت گو سجدو وی ف۴۸ یعنی کفار ف۴۹ اسگی بدبختی گی وجہ دے ف۵۰ یعنی مومنین تے پنجاں قسماں گا کفار جن گو اپر ذکر کیو گیو ہے ف۵۱ یعنی اس گا دین گا وراہ ماں تے اسگی صفات ماں ف۵۲ یعنی اگ اناں ناں ہر طرف دے کھیر لے گی ف۵۳ حضرت ابنِ عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو ایسو تیز گرم کہ اگر اسگو ایک قطرو دنیا گا پہاڑاں ور سٹ دتو جائے تاں اناں ناں گال چھڑے ف۵۴ حدیث شریف ماں ایں کہ فر اناں ناں اُسوہی کر دتو جائے گو (ترمذی) ف۵۵ جن گے نال اناں ناں ماریو جائے گو ف۵۶ یعنی دوزخ بچوں، تاں گرزاں نال مار گے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يُدْخِلُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ
داخل کرے گو اُنہاں ناں جہڑا ں نے ایمان آنیوں اور چنگا عمل کیا جناں ماں جن گے
تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ يُحَلَّوْنَ فِيْهَا مِنْ اَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَّلُؤْلُؤًا ؕ
ہیٹھوں نہر بگیں اُساں پہنایا جائیں گا سونا گا کنگن اور موتی ف۵۷
وَلِبَاسُهُمْ فِيْهَا حَرِيْرٌ ﴿۲۳﴾ وَهُدُوْٓا اِلَى الطَّيِّبِ مِنَ الْقَوْلِ ۚۖ وَهُدُوْٓا
اور اُت اُنگی پوشاک ریشم ایں ف۵۸ اور اُنہاں ناں پاکیزہ گل گی ہدایت دتی گئی ف۵۹ اور ساری خوبیاں
اِلٰى صِرَاطِ الْحَمِيْدِ ﴿۲۴﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَيَصُدُّوْنَ عَنْ
آلا گی راہ دسی گئی ف۶۰ بیشک جنہاں نے کفر کیو اور روکیں
سَبِيْلِ اللّٰهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ الَّذِيْ جَعَلْنٰهُ لِلنَّاسِ سَوَآءَ
اللہ گا راہ ف۶۱ اور اُس ادب آلی مسجدتوں ف۶۲ جناں ہم نے سازاں لوکاں واسطے مقرر کیو جے اُساں ایک جسو حق ہے
الْعَاكِفُ فِيْهِ وَالْبَادِ ؕ وَمَنْ يُّرِدْ فِيْهِ بِاِلْحَادٍۭ بِظُلْمٍ نُّذِقْهُ
اُت گا رہن آلاں اور پردیسیاں گو اور جیرو اُساں کسی زیادتی گو ناحق ارادو کرے ہم اُسناں
مِنْ عَذَابٍ اَلِيْمٍ ﴿۲۵﴾ وَاِذْ بَوَّاْنَا لِاِبْرٰهِيْمَ مَكَانَ الْبَيْتِ اَنْ ع۳ ۱۰
دردناک عذاب سچکھاں گا ف۶۳ اور جد ابراہیم ناں ہم نے اُس گھر گو ٹھکانو صحیح دس چھڑیو ف۶۴ اور حکم دتو جے

ف۵۷ ایسا جنگی چمک مشرق دے مغرب تک روشن کر چھڑے (ترمذی) ف۵۸ سو لانو دنیاماں مرداں ور حرام ایں۔ بخاری تے مسلم گی حدیث شریف ماں ایں سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو جس نے دنیاماں ریشم لایو آخرت ماں نہ لائے گو ف۵۹ یعنی دنیاماں تے پاکیزہ گل دے کلمہ توحید مراد ہے کجھ مفسرین کہیں قرآنِ پاک مراد ہے ف۶۰ یعنی اللہ تعالیٰ گو دین اسلام ف۶۱ یعنی اس گا دین تے اسگی طاعت دے ف۶۲ یعنی اس ماں داخل ہون دے شانِ نزول: یاہ آیت سفیان بن حرب وغیرہ گا وارہ ماں نازل ہوئی جناں نے سیدِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں مکہ مکرمہ ماں داخل ہون دے روکیو تھو۔ مسجد حرام دے یا خاص کعبہ معظمہ مراد ہے جیسو کہ امام شافعی رحمت اللہ تعالیٰ علیہ فرمائیں، اس تقدیر ور معنیٰ یہ ہوئیں گا کہ وہ تمام لوکاں گو قبلو ہے اُت گا رہن آلا تے پردیسی سب برابر ایں، سب واسطے اسگی تعظیم تے حرمت تے اُساں مناسک حج گی ادائیگی برابر ہے تے طواف نے تے نماز گی فضیلت ماں شہری تے پردیسی گے درمیان کوئے فرق نی تے امام اعظم ابو حنیفہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ گے نزدیک اِت مسجد حرام دے مکہ مکرمہ یعنی سارو حرم شریف مراد ہے، ایں تقدیر ور معنیٰ یہ ہوئیں گا کہ حرم شریف شہری تے پردیسی سب گے واسطے یکساں ایں، اس ماں رہن تے ٹھہرن کو ہر ایک ناں حق ہے کہ ور دتی اس دے کوئے کسے ناں نہ کڈھے اسے واسطے امام صاحب مکہ مکرمہ گی اراضی گی بیع تے اس گا کرایہ ناں منع فرمائیں جیسو کہ حدیث شریف ماں ایں سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو مکہ مکرمہ حرام ایں اسگی اراضی فروخت نہ کی جائے (تفسیر احمدی) ف۶۳ اِلْحَادٍۭ بِظُلْمٍ ناحق زیادتی دے یا شرک تے بت پرستی مراد ہے، بعض مفسرین نے کہیو کہ ہر ممنوع قول و فعل مراد ہے حتیٰ کہ خادم ناں گال کڈھنو وی۔ بعض نے کہیو اس دے مراد ہے حرم ماں بغیر احرام گے داخل ہونو یا ممنوعاتِ حرام گو ارتکاب کرنو مثل شکار مارن تے درخت کٹن گے تے حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو مراد یاہ ہے کہ جیرو تاں قتل نہ کرے تو اساں قتل کرے یا جیرو تیرے ور ظلم نہ کرے تو اس ور ظلم کرے شانِ نزول: حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما دے مروی ہے کہ نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے عبد اللہ بن انیس ناں دوان آدمیاں گے نال بھیجو تھو جن ماں ایک مہاجر تھو دوجو انصاری ان لوکاں نے اپناں اپناں خاندانی اوصاف بیان کیا تاں عبد اللہ بن انیس ناں غصو آگیو تے اُس نے انصاری ناں قتل کر چھڑیو تے خود مرتد ہو گے مکہ مکرمہ گی طرف نس گیو اُس ور یا آیت کریمہ نازل ہوئی ف۶۴ کعبہ شریف گی تعمیر گے وقت پہلاں کعبہ شریف گی عمارت حضرت آدم علیہ الصلوٰۃ والسلام نے بنائی تھی تے وہ طوفانِ نوح گے وقت آسمان ور اٹھالئی گئی تھی، اللہ تعالیٰ نے ایک ہوا مقرر فرمائی جس نے اسگی جگہ ناں صاف کر چھڑیو تے ایک قول یوہ ہے کہ اللہ تعالیٰ نے ایک چھڑ بھیجو جیرو خاص اس بقعہ گے برابر تھو جت کعبہ شریف گی عمارت تھی اس طرح حضرت ابراہیم علیہ السلام ناں کعبہ شریف گی جگہ دسی گئی تے آپ نے اُس گی قدیم تے پرانی بنیاد ور کعبہ گی عمارت تعمیر فرمائی تے اللہ تعالیٰ نے آپ ناں وحی فرمائی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لَا تُشْرِكْ بِيْ شَيْـًٔا وَّ طَهِّرْ بَيْتِيَ لِلطَّآئِفِيْنَ وَالْقَآئِمِيْنَ وَالرُّكَّعِ
میرو کسے ناں شریک نہ کرے اور میرا گھر ناں ستھرو رکھ ف۶۵ طواف آلاں اور اعتکاف آلاں اور رکوع

السُّجُوْدِ ﴿۲۶﴾ وَاَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَاْتُوْكَ رِجَالًا وَّعَلٰى
آلاں اور سجدہ کرن آلاں واسطے ف۶۶ اور لوکاں ماں حج گو عام اعلان کرچھڑ ف۶۷ وہ تیرے کول حاضر ہوویں گا پیدل اور

كُلِّ ضَامِرٍ يَّاْتِيْنَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيْقٍ ﴿۲۷﴾ لِّيَشْهَدُوْا مَنَافِعَ
ہر پتلی اونٹنی ور کہ ہر دور گا راہ تو آئیں ف۶۸ تانجہ وہ اپنو فائدہ

لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ فِيْٓ اَيَّامٍ مَّعْلُوْمٰتٍ عَلٰى مَا
حاصل کریں ف۶۹ اور اللہ گو ناں لیں ف۷۰ جانیاں واں دِناں ماں ف۷۱ اِس ور جے

رَزَقَهُمْ مِّنْ بَهِيْمَةِ الْاَنْعَامِ ۚ فَكُلُوْا مِنْهَا وَاَطْعِمُوا الْبَآئِسَ
اُنہاں ناں روزی دتی بے زبان جانور ف۷۲ تو اُس بچوں آپ وی کھاؤ اور مصیبت زدہ محتاج ناں

الْفَقِيْرَ ﴿۲۸﴾ ثُمَّ لْيَقْضُوْا تَفَثَهُمْ وَلْيُوْفُوْا نُذُوْرَهُمْ وَلْيَطَّوَّفُوْا
وی کھوالو ف۷۳ فر اپناں میل کچیل اُتاریں ف۷۴ اور اپنی منت پوری کریں ف۷۵ اور اس آزاد گھر گو

بِالْبَيْتِ الْعَتِيْقِ ﴿۲۹﴾ ذٰلِكَ ۗ وَمَنْ يُّعَظِّمْ حُرُمٰتِ اللّٰهِ فَهُوَ خَيْرٌ
طواف کریں ف۷۶ گل یاہ ہے اور جیڑو اللہ گی حُرمتاں گی تعظیم کرے تو وہ ف۷۷ اس واسطے

لَّهٗ عِنْدَ رَبِّهٖ ۗ وَاُحِلَّتْ لَكُمُ الْاَنْعَامُ اِلَّا مَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ
رب گا دربار ماں بہتری ہے اور تھارے واسطے بے زبان جانور ف۷۸ حلال کیا گیا سوا اُن گے جنگی ممانعت تھارے ور پڑھی جائے ف۷۹

ف۶۵ شرک دے تے بتاں دے تے ہر قسم گی نجاست دے ف۶۶ یعنی نمازیاں گے ف۶۷ چنانچہ حضرت ابراہیم علیہ الصلوٰۃ والسلام نے ابوقبیس پہاڑ ور چڑھ گے دنیا گا لوکاں ناں آواز دتی کہ بیت اللہ گو حج کرو جن گا مقدر ماں حج ہے اناں نے باپاں گی پشتاں تے مایاں گا پیٹاں ماں سن گے جواب دتو لَبَّیْکَ اَللّٰھُمَّ لَبَّیْکَ حسن رضی اللہ تعالیٰ عنہ گو قول ہے کہ اس آیت ماں اَذِّنْ گو خطاب سیّدِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم ناں ایں چنانچہ حجۃ الوداع ماں اعلان فرما چھڑیو تے ارشاد فرمایو اے لوگو اللہ تعالیٰ نے تھارے ور حج فرض فرمایو تاں حج کرو۔ ف۶۸ تے کثرتِ سیر تے سفر نال پتلی ہو جائیں ف۶۹ دینی وی تے دنیاوی وی جیڑا اس عبادت گے نال خاص ایں، دوجی عبادت ماں نی پایا جاتا ف۷۰ وقتِ ذبح ف۷۱ جانیاں واں دناں دے ذی الحجہ گو عشرو مراد ہے، جیسو کہ حضرت علی تے ابن عباس تے حسن تے قتادہ رضی اللہ تعالیٰ عنھم گو قول ہے تے یوہی مذہب ہے مہارا امام اعظم ابوحنیفہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ گو تے صاحبین گے نزدیک جانیاں واں دناں دے ایامِ نحر (قربانی گا دن) مراد ایں، یوہ قول ہے حضرت ابنِ عمر رضی اللہ تعالیٰ عنھما گو۔ تے ہر تقدیر ورات ان دناں دے عید گو دن مراد ہے (تفسیر احمدی) ف۷۲ اونٹھ، گاں، بکری، بیڈ ف۷۳ تطوع تے متعہ و قران تے ہر ایک ہدی دے جن گو اس آیت ماں بیان ایں کھانوں جائز ہے، باقی ہدایا دے جائز نی (تفسیر احمدی تے مدارک) ف۷۴ موچھ کترائیں، ناخن ترشوائیں، کچھاں تے تنی (ناف) گا ہیٹھ گا بالاں ناں دور کریں، ف۷۵ جیڑیں اناں نے منی ہوئیں ف۷۶ اس دے طواف زیارت مراد ہے، حج گا مسائل تفصیل گے نال سورۂ بقرہ دوجا پارہ ماں ذکر ہویا ایں۔ ف۷۷ یعنی اس گا احکام کی خواہ وہ مناسکِ حج ہوئیں یا ان گے علاوہ ہورا احکام، بعض مفسّرین نے اس دے مناسکِ حج مراد لیا ایں تے بعض نے بیتِ حرام تے مشعرِ حرام تے شہر حرام تے بلادِ حرام تے مسجد حرام مراد لیا ایں ف۷۸ کہ اناں ناں ذبح کر گے کھاؤ ف۷۹ قرآن پاک ماں جیسو کہ سورۂ مائدہ گی آیت حُرِّمَتْ عَلَیْکُمْ ماں بیان فرمائی گئی

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْاَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوْا قَوْلَ الزُّوْرِ ﴿٣٠﴾ حُنَفَآءَ
تو دور ہووٗ بُتاں گی گندگی توں ف٨٠ اور بچو چوٹھی گل توں۔ ایک
لِلّٰهِ غَيْرَ مُشْرِكِيْنَ بِهٖ ۭ وَمَنْ يُّشْرِكْ بِاللّٰهِ فَكَاَنَّمَا خَرَّ
اللہ گا ہوگے کہ اُسگو شریک کسے ناں نہ کریو اور جیڑو اللہ گو شریک کرے وہ گویا چھڑیو
مِنَ السَّمَآءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ اَوْ تَهْوِيْ بِهِ الرِّيْحُ فِيْ
آسمان وروں جے پرندہ اُسناں چُگ لیں ف٨١ یا ہوا اس ناں کدے دور جگہ
مَكَانٍ سَحِيْقٍ ﴿٣١﴾ ذٰلِكَ ۤ وَمَنْ يُّعَظِّمْ شَعَآئِرَ اللّٰهِ فَاِنَّهَا مِنْ
پھینک چھڑے ف٨٢ گل یاہ ہے اور جیڑو اللہ گی نشانیاں گی تعظیم کرے تو یاہ
تَقْوَى الْقُلُوْبِ ﴿٣٢﴾ لَكُمْ فِيْهَا مَنَافِعُ اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ
دلاں گی پرہیزگاری ہے ف٨٣ تھارے واسطے جانوراں ماں فائدہ ایں ف٨٤ ایک مقرر وقت تکر ف٨٥ فر
مَحِلُّهَآ اِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيْقِ ﴿٣٣﴾ وَلِكُلِّ اُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا ع٨
ان گو پہنچو ایں اس آزاد گھر تکر ف٨٦ اور ہر اُمت واسطے ف٨٧ ہم نے ایک قربانی مقرر فرمائی
لِّيَذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلٰى مَا رَزَقَهُمْ مِّنْ بَهِيْمَةِ الْاَنْعَامِ ۭ
تانجہ اللہ گوناں لیں اس گا دِتاوا بے زبان جانوراں ور ف٨٨
فَاِلٰـهُكُمْ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ فَلَهٗٓ اَسْلِمُوْا ۭ وَبَشِّرِ الْمُخْبِتِيْنَ ﴿٣٤﴾ الَّذِيْنَ اِذَا
تو تھارو معبود ایک معبود ہے توف٨٩ اُسے گے سامنے گردن رکھو ف٩٠ اور اے محبوب خوشی سناؤ ان عاجزی آلاں ناں کہ جد
ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ قُلُوْبُهُمْ وَالصّٰبِرِيْنَ عَلٰى مَآ اَصَابَهُمْ
اللہ گو ذکر ہووے اُن گا دِل ڈرن لگ جائیں ف٩١ اور جیڑی مصیبت آئے اُسناں برداشت کریں

ف٨٠ جن گی پرستش کرنی بدترین گندگی نال آلودہ ہونوں ایں ف٨١ تے بوٹی بوٹی کر گے کھا جائیں ف٨٢ مراد یاہ ہے کہ شرک کرن آلو اپنی جان ناں بدترین ہلاکت ماں پائے۔ ایمان ناں بلندی ماں آسمان گے نال تشبیہ دتی گئی تے ایمان ترک کرن آلاں ناں آسمان دے چھڑن آلا گے نال تے اسگی خواہشات نفسانیہ ناں جیڑیں اسگی سوچاں ناں منتشر کریں بوٹی بوٹی لے جان آلاں پرندہ گے نال تے شیاطین ناں جیڑا اُسناں گمراہی گی وادیاں ماں پھینکیں ہوا گے نال تشبیہ دتی گئی تے اس نفیس تشبیہ گے نال شرک گو انجام بد سمجھایو ف٨٣ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ شعائر اللہ دے مراد بدنا (قربانی گا جانور) تے ھدایا ایں تے ان گی تعظیم یاہ ہے کہ فربہ موٹا، خوبصورت، قیمتی لیا جائیں ف٨٤ ضرورت گے وقت ان ور سوار ہون تے حاجت گے وقت ان گا دودھ گا ف٨٥ یعنی ان گا ذبح گا وقت تک ف٨٦ یعنی حرم شریف تک جت وہ ذبح کیا جائیں ف٨٧ پچھلی ایماندار امتاں بچوں ف٨٨ ان گا ذبح گے وقت ف٨٩ تاں ذبح گے وقت صرف اسے گوناں لیو۔ اس آیت ماں دلیل ہے اس ور کہ ذبح گے وقت اللہ تعالیٰ گوناں لینوں شرط ہے، اللہ تعالیٰ نے ہر ایک امت گے واسطے مقرر فرمایو تھو کہ اس گے واسطے تقرب گی نیت نال قربانی کریں تے تمام قربانی ور اسے گوناں لیو جائے ف٩٠ تے اخلاص گے نال اسگی اطاعت کرو ف٩١ اس گا جلال تے ہیبت نال۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَالْمُقِيمِي الصَّلٰوةِ ۙ وَمِمَّا رَزَقْنٰهُمْ يُنْفِقُوْنَ ﴿٣٥﴾ وَالْبُدْنَ جَعَلْنٰهَا

اور نماز قائم رکھن والا اور تہمارا دتا بچوں خرچ کریں ف۹۲ اور قربانی گا جانور (تہمارا جسم والا) ہم نے

لَكُمْ مِّنْ شَعَآئِرِ اللّٰهِ لَكُمْ فِيْهَا خَيْرٌ ۖ فَاذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ

تہمارے واسطے اللہ کی نشانیاں بچوں بنایا ف۹۳ تہمارے واسطے ان نال بھلائی ف۹۴ ہے تو ان اوپر اللہ کو ناں لیو ف۹۵

عَلَيْهَا صَوَآفَّ ۚ فَاِذَا وَجَبَتْ جُنُوْبُهَا فَكُلُوْا مِنْهَا وَاَطْعِمُوا

ایک پیر بن گے ہوئے پیر کھڑا ف۹۶ فر جد انگی بکھیں ٹہری جائیں ف۹۷ تاں ان بچوں خود بھی کھاو ف۹۸ اور صبر نال

الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ ؕ كَذٰلِكَ سَخَّرْنٰهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿٣٦﴾ لَنْ

بیٹھن آلاں اور پچھ منگن آلاں نال کھواو اسی ہم نے تاں ای انہاں نال تہمارا بس مانی دتو تاکہ تم احسان منو اللہ تاں

يَّنَالَ اللّٰهَ لُحُوْمُهَا وَلَا دِمَآؤُهَا وَلٰكِنْ يَّنَالُهُ التَّقْوٰى مِنْكُمْ ؕ

نہ ان کا گوشت پہنچے ہے اور نہ ان کا لہو ہاں تمہاری طرف سے پرہیزگاری ہے اس تک پہنچتی ہے

كَذٰلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا اللّٰهَ عَلٰى مَا هَدٰىكُمْ ؕ وَبَشِّرِ

تاں ای انہاں ناں تہمارا بس مانی کر چھڑیو تاکہ تم اللہ کی بڑائی بولو اس پر کہ تاں ہدایت فرمائی اور اے محبوب! خوشخبری سناؤ

الْمُحْسِنِيْنَ ﴿٣٧﴾ اِنَّ اللّٰهَ يُدٰفِعُ عَنِ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ؕ اِنَّ اللّٰهَ

نیکی آلاں نال ف۹۹ بیشک اللہ بلایاں نال ٹالے مسلماناں دے ف۱۰۰ بیشک اللہ

لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُوْرٍ ﴿٣٨﴾ اُذِنَ لِلَّذِيْنَ يُقٰتَلُوْنَ بِاَنَّهُمْ

دوست نہیں رکھدا ہر بڑے دغا باز ناشکرے ناں ف۱۰۱ پروانگی عطا ہوئی انہاں ناں جہڑے لڑدے نیں ف۱۰۲ اس بنا تے کہ

ظُلِمُوْا ؕ وَاِنَّ اللّٰهَ عَلٰى نَصْرِهِمْ لَقَدِيْرُ ﴿٣٩﴾ الَّذِيْنَ اُخْرِجُوْا مِنْ

ان تے ظلم ہویا ف۱۰۳ اور بیشک اللہ انگی مدد کرن تے ضرور قدرت آلا ہے او جہڑے اپنیاں گھراں توں

ف۹۲ یعنی اللہ دے دین دی ف۹۳ یعنی اس کا دین کی نشانیاں وچوں ف۹۴ دونیا ماں نفع تے آخرت ماں اجر و ثواب ف۹۵ ان کا ذبح کے وقت اللہ تعالیٰ ناں لے کہ وہ ہوئیں شل ف۹۶ اونٹھ ناں ذبح کرن کو یو ہی مسنون طریقو ہے ف۹۷ یعنی ذبح ہونے کے بعد ان کی بکھیں زمین ور چہراں آلدے ان کو ہلنو جلنو ترک جائے ف۹۸ اگر تم چاہو ف۹۹ یعنی قربانی کرن آلا صرف نیت کا اخلاص تے تقویٰ کی شرطاں کی رعایت کرن کے نال اللہ تعالیٰ ناں راضی کر سکیں شانِ نزول: زمانہ جاہلیت کا کفار اپنیاں قربانیاں کو خون کعبہ معظمہ کی دیوار ان نال ملیں تھا تے اساں تقرب کی وجہ سمجھیں تھا ان ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی ف۱۰۰ تے ان کی مدد فرمائے ف۱۰۱ یعنی کفار تاں جیرا اللہ تعالیٰ تے اس کا رسول کی خیانت تے خدا کی نعمتاں کی ناشکری کریں ف۱۰۲ یہ جہاد کی ف۱۰۳ شانِ نزول: کفار مکہ اصحاب رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں ہر دن ہتھ تے زبان کے نال سخت ایذا دیں تے تکلیف پہنچایں تھا تے صحابہ کرام حضور کے کول اس حال ماں پہنچیں تھا کہ کسے کو سر پھٹو ہوتا کسے کو ہتھ ٹٹو ہونا کسے کو پیر زخمی ہووے روز اس قسم کی شکایات بارگاہ اقدس ماں پہنچیں تھیں ہن اصحاب کرام کفار کا مظالم کی حضور کا دربار ماں فریاد کرئیں تھا تے حضور فرمائیں تھا صبر کرو ہاں اجاں جہاد کو حکم نی دتو گیو جد حضور نے مدینہ طیبہ ناں ہجرت فرمائی تدھ یاہ آیت نازل ہوئی تے یاہ وہ پہلی آیت ہے جس ماں کافراں کے نال جنگ کرن کی اجازت دتی گئی ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّآ أَن يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ ۗ وَلَوْلَا دَفْعُ

ناحق کڈھیا گیا ف۱۰۵ صرف اتنی گل پر کہ انہاں نے کہیو ہمارو رب اللہ ہے ف۱۰۶ اور اللہ اگر

اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لَّهُدِّمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ

آدمیاں ماں ایک ناں دوجا تے دفع نہ فرماتو ف۱۰۷ تو ضرور ڈھا دتیں جاتیں خانقاہاں ف۱۰۸ اور گرجا گھر ف۱۰۹ اور کلیسا ف۱۱۰

وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا ۗ وَلَيَنصُرَنَّ اللَّهُ

اور مسجد جن ماں ف۱۱۱ بکثرت اللہ گو ناں لیو جاوے اور بیشک اللہ ضرور مدد فرمائے گو اس گی

مَن يَنصُرُهُ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٤٠﴾ الَّذِينَ إِن مَّكَّنَّاهُمْ

جیہڑو اس گا دین گی مدد کریں گو بیشک اللہ قدرت آلو غالب ہے۔ او لوک کہ اگر ہم انہاں ناں

فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ

زمین ماں قابو دیاں ف۱۱۲ تو نماز قائم رکھیں اور زکوٰۃ دیں اور نیکی گو حکم دیں

وَنَهَوْا عَنِ الْمُنكَرِ ۗ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ﴿٤١﴾ وَإِن يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ

اور برائی توں روکیں ف۱۱۳ اور اللہ ہی واسطے اے ساراں کماں گو انجام۔ اور اگر یہ تھاری تکذیب کریں ف۱۱۴ تو اس توں

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَثَمُودُ ﴿٤٢﴾ وَقَوْمُ إِبْرَاهِيمَ

پہلاں وی تکذیب کر چکی ہے نوح گی قوم اور عاد ف۱۱۵ اور ثمود ف۱۱۶ اور ابراہیم گی قوم

وَقَوْمُ لُوطٍ ﴿٤٣﴾ وَأَصْحَابُ مَدْيَنَ ۖ وَكُذِّبَ مُوسَىٰ فَأَمْلَيْتُ لِلْكَافِرِينَ

اور لوط گی قوم اور مدین آلا ف۱۱۷ اور موسیٰ گی تکذیب ہوئی ف۱۱۸ تو میں کافراں ناں ڈھیل دتی ف۱۱۹

ثُمَّ أَخَذْتُهُمْ ۖ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٤٤﴾ فَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ

پھر انہاں ناں پکڑیو ف۱۲۰ تو کیسو ہویو میرو عذاب ف۱۲۱ اور کتنی ہی بستیں

ف۱۰۵ تے بے وطن کیا گیا ف۱۰۶ تے ایہہ کلام حق ہے تے حق ور کھراں دے کڈھنوں تے بے وطن کرنوں قطعاً ناحق ہے ف۱۰۷ جہاد گی اجازت دے کے تے حدود قائم فرما کے۔ تاں ایہہ نتیجہ ہویو ہوتو کہ مشرکین ناں طاقت ملتی تے کوئی دین یا ملت آلوں گا ظلم دے بچتو ف۱۰۸ راہباں گی ف۱۰۹ نصرانیاں گا ف۱۱۰ یہودیاں گا۔ ف۱۱۱ مسلماناں گیں ف۱۱۲ تے ان گا دشمناں گا مقابلہ ماں ان گی مدد کریں ف۱۱۳ ایماں خبر دتی گئی ہے کہ آئندہ مہاجرین ناں زمین ماں قبضہ دین دے بعد ان گی سیرت ایسی پاکیزہ رہیں گیں تے وہ دین گا کماں ماں اخلاص گے ناں مشغول رہیں گا ایس ماں خلفاء راشدین مہدیین گا عدل تے ان گا تقویٰ تے پرہیزگاری گی دلیل ہے۔ جناں ناں اللہ تعالیٰ نے تمکین تے حکومت عطا فرمائی تے سیرت عادلہ عطا فرمائی۔ ف۱۱۴ اے نبی حبیب اکرم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ف۱۱۵ حضرت ہود گی قوم ف۱۱۶ حضرت صالح گی قوم ف۱۱۷ یعنی حضرت شعیب گی قوم ف۱۱۸ ات موسیٰ گی قوم نہ فرمایو کیونکہ حضرت موسیٰ علیہ السلام گی قوم بنی اسرائیل نے آپ گی تکذیب نی کی تھی بلکہ فرعون گی قوم قبطیاں نے حضرت موسیٰ علیہ السلام گی تکذیب کی تھی، ان قوماں گو تذکرہ تے ہر ایک گا رہنما رسول گی تکذیب گو بیان سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا دل مبارک ناں سکون تے تسلی دین واسطے ہے کہ کافراں گو یوہ قدیمی طریقو ہے، پچھلاں نبیاں گے نال وی یوہ ہی رویو رہیو ہے ف۱۱۹ تے ان گا عذاب ماں تاخیر کی تے اناں ناں مہلت دتی ف۱۲۰ تے ان گا کفر تے سرکشی گی سزا دتی ف۱۲۱ تھارا تکذیب کرن آلا ناں چاہیے کہ اپناں انجام ناں سوچیں تے عبرت حاصل کریں

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اَهۡلَكۡنٰهَا وَهِىَ ظَالِمَةٌ فَهِىَ خَاوِيَةٌ عَلٰى عُرُوۡشِهَا وَبِئۡرٍ
ہم نے برباد کر چھڑیں ف۱۲۲ جے وہ ظالم تھیں ف۱۲۳ تے وِہ ہون اپنی چھتاں ور چھڑگے پئی وی ایں اور کتنا کھوہ
مُّعَطَّلَةٍ وَّقَصۡرٍ مَّشِيۡدٍ ﴿٤٥﴾ اَفَلَمۡ يَسِيۡرُوۡا فِى الۡاَرۡضِ فَتَكُوۡنَ
بیکار پیاوا ف۱۲۴ اور کتنا محل سفیدی کی وی ف۱۲۵ تو کیا وہ زمین ماں نی چلیا کہ ف۱۲۶ ان گا دِل ہوویں
لَهُمۡ قُلُوۡبٌ يَّعۡقِلُوۡنَ بِهَاۤ اَوۡ اٰذَانٌ يَّسۡمَعُوۡنَ بِهَا ۚ فَاِنَّهَا
جن دے سمجھیں ف۱۲۷ یا کن ہوویں جن نال سنیں ف۱۲۸ تو یوہ جے
لَا تَعۡمَى الۡاَبۡصَارُ وَلٰكِنۡ تَعۡمَى الۡقُلُوۡبُ الَّتِىۡ فِى الصُّدُوۡرِ ﴿٤٦﴾
اکھ انّی نی ہوتیں ف۱۲۹ بلکہ وہ دل اناں ہوویں جیڑا سیناں ماں ایں ف۱۳۰
وَيَسۡتَعۡجِلُوۡنَكَ بِالۡعَذَابِ وَلَنۡ يُّخۡلِفَ اللّٰهُ وَعۡدَهٗ ؕ وَاِنَّ يَوۡمًا
اور یہ تھارا دے عذاب منگن ماں تاول کریں ف۱۳۱ اور اللہ ہرگز اپنو وعدو چھوٹھو نی کرتو ف۱۳۲ اور بیشک
عِنۡدَ رَبِّكَ كَاَلۡفِ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّوۡنَ ﴿٤٧﴾ وَكَاَيِّنۡ مِّنۡ
تیرا رب گے کول ف۱۳۳ ایک دن اِسو ہے جسطرح تھاری گنتی ماں ہزار سال ف۱۳۴ اور کتنی
قَرۡيَةٍ اَمۡلَيۡتُ لَهَا وَهِىَ ظَالِمَةٌ ثُمَّ اَخَذۡتُهَا ۚ وَاِلَىَّ
بستیاں ناں ہم نے ٹہل دتی اس حال ور جے وہ ظالم تھا فِر میں اُنہاں ناں پکڑیو ف۱۳۵ اور میری طرف
الۡمَصِيۡرُ ﴿٤٨﴾ قُلۡ يٰۤاَيُّهَا النَّاسُ اِنَّمَاۤ اَنَا لَـكُمۡ نَذِيۡرٌ مُّبِيۡنٌ ﴿٤٩﴾ ع ٦ ١٣
مڑگے آنو ایں ع۱۳۶ تم فرماؤ اے لوکو ہوں دے تھارے واسطے واضح ڈرسنان آلو ہاں
فَالَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَهُمۡ مَّغۡفِرَةٌ وَّرِزۡقٌ كَرِيۡمٌ ﴿٥٠﴾
اور جیڑا ایمان لے آیا اور چنگا کم کیا اُن واسطے بخشش ہے اور عزت گی روزی ف۱۳۷

ف۱۲۲ تے ات گا رہن آلاں ناں ہلاک کرچھڑیو، ف۱۲۳ یعنی ات گا رہن آلا کافر تھا ف۱۲۴ کہ ان دے کوئے پانی پرن آلونی ف۱۲۵ دے ویران پیاوا ایں ف۱۲۶ کفار کہ ان حالات گو مشاھدو کریں ف۱۲۷ کہ انبیار گی تکذیب گو کے انجام ہویو تے عبرت حاصل کریں ف۱۲۸ پچھلی امتاں گا حالات تے ان گو ہلاک ہونو تے ان گی بستیاں گی ویرانی کہ اس دے عبرت حاصل کریں ف۱۲۹ یعنی کفار گی ظاہری حس باطل نی ہوئی وہ ان اکھاں دے دیکھن گی چیز دیکھیں ف۱۳۰ تے دلاں گو انوں ہونوں ہی غضب ہے اسے واسطے آدمی دین گی راہ دے محروم ہو جائے ف۱۳۱ یعنی کفارِ مکہ مثل نضر بن حارث وغیرہ گے تے یوہ جلدی کرنوں ان گو ٹھٹھا گا طریقہ ورتھو، ف۱۳۲ تے ضرور حسب وعدہ عذاب نازل فرمائے گو چنانچہ یوہ وعدو بدر گا میدان مان پورو ہویو ف۱۳۳ آخرت ماں عذاب گو ف۱۳۴ تو یہ کفار کے سمجھ گے عذاب گی جلدی کریں ف۱۳۵ تے دنیا ماں ان ور عذاب نازل کیو ع۱۳۶ آخرت ماں ف۱۳۷ جیڑو کدے منقطع نہ ہوئے وہ جنت ہے

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَالَّذِيْنَ سَعَوْا فِيْٓ اٰيٰتِنَا مُعٰجِزِيْنَ اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ

اور وہ جیہڑا کوشش کریں مہاری آیتاں ماں ہار جیت گا ارادہ نال ف۱۳۸

الْجَحِيْمِ ﴿۵۱﴾ وَمَآ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَّسُوْلٍ وَّلَا نَبِيٍّ

وہ دوزخی ایں۔ اور ہم نے تھارا توں پہلاں جتنا رسول یا نبی نوریا ف۱۳۹ ساراں ور کدے یوہ واقعیو گذریو اے

اِلَّآ اِذَا تَمَنّٰٓى اَلْقَى الشَّيْطٰنُ فِيْٓ اُمْنِيَّتِهٖ ۚ فَيَنْسَخُ اللّٰهُ مَا

جے جد اُنہاں نے پڑھیو تو شیطان نے اُن گا پڑھن ماں اپنی طرف دے کجھ ملا چھڑیو تو مٹا چھڑے اللہ

يُلْقِى الشَّيْطٰنُ ثُمَّ يُحْكِمُ اللّٰهُ اٰيٰتِهٖ ۭ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿۵۲﴾

شیطان گا ملایاوا ناں فر اللہ اپنی آیتاں ناں پکی کرے ف۱۴۰ اور اللہ علم وحکمت آلو ہے

لِّيَجْعَلَ مَا يُلْقِى الشَّيْطٰنُ فِتْنَةً لِّلَّذِيْنَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ

تانجہ شیطان گا ملایاوا ناں آزمائش بنا چھڑے ف۱۴۱ ان واسطے جنا گا دلاں ماں

مَّرَضٌ وَّالْقَاسِيَةِ قُلُوْبُهُمْ ۭ وَاِنَّ الظّٰلِمِيْنَ لَفِيْ شِقَاقٍۢ

بیماری اے ف۱۴۲ اور جن گا دِل سخت ایں ف۱۴۳ اور بیشک ظالم ف۱۴۴ دور گا جھگڑالو ایں

بَعِيْدٍ ﴿۵۳﴾ وَّلِيَعْلَمَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ اَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّكَ

اور تانجہ جان لیں وہ جنہاں ناں علم ملیو ف۱۴۵ کہ وہ ف۱۴۶ تھارا رب گی طرفوں حق ہے

فَيُؤْمِنُوْا بِهٖ فَتُخْبِتَ لَهٗ قُلُوْبُهُمْ ۭ وَاِنَّ اللّٰهَ لَهَادِ الَّذِيْنَ

تو اس ور ایمان لے آئیں تو جھک جائیں اس واسطے ان گا دِل اور بے شک اللہ ایمان آلاں ناں

اٰمَنُوْٓا اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿۵۴﴾ وَلَا يَزَالُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا

سدھا رستہ ور چلان آلو ہے۔ اور کافر اس تو ف۱۴۷ ہمیشہ

ف۱۳۸ کہ کدے ان آیتاں ناں سحر کہیں، کدے شعر، کدے پچھلاں گی کہانیں تے وہ یوہ خیال کریں کہ اسلام گے نال ان گو یوہ مکر چل جائے گو ف۱۳۹ نبی تے رسول ماں فرق ہے، نبی عام ایں تے رسول خاص۔ بعض مفسرین نے فرمایو کہ رسول شرع گا واضع ہوئیں تے نبی حافظ تے نگہبان **شانِ نزول**: جد سورۂ والنجم نازل ہوئی تاں سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم نے مسجدِ حرام ماں اسگی تلاوت فرمائی تے بہت آہستہ آہستہ آیتاں گے درمیان وقفو فرماتاں ہویاں جس نال سنن آلا غور وی کر سکیں تے حفظ کرن آلا ناں مدد وی ملے جد آپ نے آیت وَمَنٰوةَ الثَّالِثَةَ الْاُخْرٰى پڑھ گے حسب دستور وقفو فرمایو تاں شیطان نے مشرکین گا کناں ماں اس گے نال ملا گے دو کلمہ ایسا کہہ چھڑیا جن دے بتاں گی تعریف ہوئے تھی، جبریل امین نے سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گی خدمت ماں حاضر ہو گے یوہ حال عرض کیو اس دے حضور ناں رنج ہویو، اللہ تعالیٰ نے آپ گی تسلی واسطے یاہ آیت نازل فرمائی ف۱۴۰ جو پیغمبر پڑھیں، تے اناں ناں شیطانی کلمات گی ملاوٹ دے محفوظ فرمائے ف۱۴۱ تے ابتلا تے آزمائش بنا چھڑے ف۱۴۲ شک تے نفاق گی ف۱۴۳ حق ناں قبول نی کرتا تے یہ مشرکین ایں ف۱۴۴ یعنی مشرکین تے منافقین ف۱۴۵ اللہ تعالیٰ گا دین گو اُس گی آیات گو ف۱۴۶ یعنی قرآن شریف ف۱۴۷ یعنی قرآن شریف دے یا دین اسلام دے

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فِىْ مِرْيَةٍ مِّنْهُ حَتّٰى تَاْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً اَوْ يَاْتِيَهُمْ
اشک ماں رہینگا تاں تکر اُن ور قیامت آجائے اچن چیت ف۱۴۸ یا اُن ور
عَذَابُ يَوْمٍ عَقِيْمٍ ﴿۵۵﴾ اَلْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ لِّلّٰهِ ؕ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ ؕ
اسا دن گو عذاب آجائے جسگو پھل ان واسطے اچھو نہ ہووے ف۱۴۹ بادشاہی اس دن ف۱۵۰ اللہ ہی گی ہے وہ ان ماں فیصلو کریگو۔
فَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فِىْ جَنّٰتِ النَّعِيْمِ ﴿۵۶﴾ وَالَّذِيْنَ
تو جیڑا ایمان لے آیا اور ف۱۵۱ اچھا کم کیا وہ سکون گا باغاں ماں ایں۔ اور جہاں نے
كَفَرُوْا وَكَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا فَاُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِيْنٌ ﴿۵۷﴾ وَالَّذِيْنَ ع ۹/۱۴
کفر کیو اور مہاری آیتاں اناں جھٹھو کیو ان واسطے ذلت گو عذاب ہے۔ اور وہ
هَاجَرُوْا فِىْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ثُمَّ قُتِلُوْٓا اَوْ مَاتُوْا لَيَرْزُقَنَّهُمُ اللّٰهُ
جہاں نے اللہ گا راہ ماں اپناں گھر بار چھوڑیا ف۱۵۲ فر ماریا گیا یا مرگیا تو اللہ ضرور اُنہاں ناں
رِزْقًا حَسَنًا ؕ وَاِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ خَيْرُ الرّٰزِقِيْنَ ﴿۵۸﴾ لَيُدْخِلَنَّهُمْ
اچھی روزی دیے گو ف۱۵۳ اور بیشک اللہ گی روزی سب توں بہتر ہے۔ ضرور اُنہاں ناں
مُّدْخَلًا يَّرْضَوْنَهٗ ؕ وَاِنَّ اللّٰهَ لَعَلِيْمٌ حَلِيْمٌ ﴿۵۹﴾ ذٰلِكَ ۚ وَمَنْ عَاقَبَ
اسی جگہ لے جائے گو جساں وہ پسند کریں گا ف۱۵۴ اور بیشک اللہ علم وحکمت آلو ہے۔ گل یاہ ہے اور جیڑو بدلو لیے ف۱۵۵
بِمِثْلِ مَا عُوْقِبَ بِهٖ ثُمَّ بُغِىَ عَلَيْهِ لَيَنْصُرَنَّهُ اللّٰهُ ؕ اِنَّ اللّٰهَ
جسی تکلیف پہچائی گئی تھی فر اُس ور زیادتی کی جائے ف۱۵۶ تو بیشک اللہ اُسگی مدد فرمائے گو ف۱۵۷ بیشک اللہ
لَعَفُوٌّ غَفُوْرٌ ﴿۶۰﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ يُوْلِجُ الَّيْلَ فِى النَّهَارِ وَيُوْلِجُ
معاف کرن آلو بخشن آلو ہے ف۱۵۸ اس واسطے جے رات ناں پائے دن گا حصہ ماں اور دن ناں

ف۱۴۸ یا موت کہ وہ وی قیامت صغریٰ ہے ف۱۴۹ اس دے بدر گو دن مراد ہے جس ماں کافراں واسطے کجھ کشائش تے راحت نی تھی تے بعض مفسرین نے فرمایو کہ ان دے روزِ قیامت مراد ہے ف۱۵۰ یعنی قیامت گے دن ف۱۵۱ اناں نے ف۱۵۲ تے اگی رضا گے واسطے عزیز واقارب ناں چھوڑ گے وطن دے نکلیا تے مکہ مکرمہ دے مدینہ طیبہ گی طرف ہجرت کی ف۱۵۳ یعنی جنت گو رزق جیڑو کدے ختم نہ ہوئے ف۱۵۴ ات ان گی ہر مراد پوری ہو گی تے کائے ناگوار گل پیش نہ آ یگی **شانِ نزول**: نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم دے آپ گا کجھ اصحاب نے عرض کی یارسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم مہاڑا جیڑا ساتھی شہید ہو گیا ہم جاناں کہ بارگاہِ الٰہی ماں ان گا بڑا درجات ایں تے ہم جہاداں ماں حضور گے نال رہاں گا لیکن اگر ہم تہارے نال رہیاں تے بغیر شہادت گے موت آ گی تاں آخرت ماں مہارے واسطے کے ہے، اسے ور یہ آیات نازل ہوئیں وَالَّذِيْنَ هَاجَرُوْا فِىْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ف۱۵۵ گوئے مومن ظلم گو بدلو دے ف۱۵۶ ظالم گی طرف دے ان تاں بے وطن کر گے ف۱۵۷ **شانِ نزول**: یاہ آیت مشرکاں گا وارہ ماں نازل ہوئی جیڑا ماہِ محرم گی آخری تاریخاں ماں مسلماناں ور حملہ آور ہویا تے مسلماناں نے ماہِ مبارک گی حرمت گا خیال دے لڑنوں نہ چاہیو مگر مشرک نہ منیاں تے اناں نے قتال شروع کر چھڑیو مسلمان ان گے سامنے ثابت قدم رہیا اللہ تعالیٰ نے ان گی مدد فرمائی ف۱۵۸ یعنی مظلوم گی مدد فرمائی اس واسطے ہے کہ اللہ جو چاہے اس ور قادر ہے تے اگی قدرت گی نشانیں ظاہر ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

النَّهَارَ فِي الَّيْلِ وَ اَنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌۢ بَصِيْرٌ ﴿۶۱﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ
لے آئے رات گا حصہ ماں ف۱۵۹ اور اِس واسطے جے اللہ سُنے دیکھے یوہ تانجہ ف۱۶۰ اللہ
هُوَ الْحَقُّ وَ اَنَّ مَا يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِهٖ هُوَ الْبَاطِلُ وَ اَنَّ
ہی حق ہے اور اُس تو سوا جناں پوجیں ف۱۶۱ وہی باطل ہے اور اِس واسطے
اللّٰهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيْرُ ﴿۶۲﴾ اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ
کہ اللہ ہی بلندی بڈیائی آلو ہے۔ کیا تیں نی دیکھیو جے اللہ نے آسمان توں پانی
مَآءً ۡ فَتُصْبِحُ الْاَرْضُ مُخْضَرَّةً ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَطِيْفٌ خَبِيْرٌ ﴿۶۳﴾ لَهٗ مَا
اُتاریو دے صبح زمین ف۱۶۲ نیلی ہوگئی بیشک اللہ پاک خبردار ہے۔ اُسے گو مال ہے جو کجھ
ع ۸/۷ ۱۵ فِي السَّمٰوٰتِ وَ مَا فِي الْاَرْضِ ؕ وَ اِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيْدُ ﴿۶۴﴾ ع
آسماناں اور جو کجھ زمین ماں ہے اور بیشک اللہ ہی بے پرواہ خوبیاں آلو
اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي الْاَرْضِ وَ الْفُلْكَ تَجْرِيْ
کیا تیں نی دیکھیو جے اللہ نے تھارا وس ماں کر چھڑیو جو کجھ زمین ماں ہے ف۱۶۳ اور کشتی جے دریا ماں
فِي الْبَحْرِ بِاَمْرِهٖ ؕ وَ يُمْسِكُ السَّمَآءَ اَنْ تَقَعَ عَلَى الْاَرْضِ
اُس گا حکم نال چلے ف۱۶۴ اور اُس نے روکیو وہے آسمان نال کہ زمین ور نہ چھڑے
اِلَّا بِاِذْنِهٖ ؕ اِنَّ اللّٰهَ بِالنَّاسِ لَرَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ ﴿۶۵﴾ وَ هُوَ الَّذِيْۤ
مگر اُس گا حکم نال، بیشک اللہ آدمیاں ور بڑی مہر آلو مہربان ایں ف۱۶۵ اور وہی ہے جس نے
اَحْيَاكُمْ ۫ ثُمَّ يُمِيْتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيْكُمْ ؕ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَكَفُوْرٌ ﴿۶۶﴾ لِكُلِّ
تمناں زندہ کیو ف۱۶۶ فر تمناں مارے گو ف۱۶۷ فر تمناں زندہ کرے گو ف۱۶۸ بیشک آدمی بڑو ناشکرو ہے ف۱۶۹ ہر
اُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا هُمْ نَاسِكُوْهُ فَلَا يُنَازِعُنَّكَ فِي
اُمت واسطے ف۱۷۰ ہم نے عبادت گا قاعدہ بنایا ایں کہ وہ اُن ور چلے ف۱۷۱ تو ہرگز وہ تھارے نال اس معاملہ ماں

ف۱۵۹ یعنی کدے دیاڑی نان بدھائے رات ناں گھٹائے تے کدے رات ناں بدھائے تے دھاڑی ناں گھٹائے اس گے بغیر اس ور کوئے قدرتی رکھتو جیڑو ایسو قدرت آلو ہے وہ جسکی چاہے مدد فرمائے تے جناں چاہے غالب فرمائے ف۱۶۰ یعنی تے یاہ مدد اس واسطے وی ہے ف۱۶۱ یعنی بت ف۱۶۲ نیلیاری نال ف۱۶۳ جانور وغیرہ جن ور تم سوار ہوئیں تے جن دے تم کم لیں ف۱۶۴ تھارے واسطے اس ناں چلان واسطے ہوا تے پانی مسخر کیو ف۱۶۵ کہ اس نے ان گے واسطے فائداں گا دروازہ کھولیا تے طرح طرح گی تکلیفاں دے اناں ناں محفوظ کیو ف۱۶۶ بے جان نطفہ دے پیدا فرما کے ف۱۶۷ تھاریں عمر پوری ہون ور ف۱۶۸ روز بعث ثواب تے عذاب واسطے ف۱۶۹ کہ باوجود اتنی نعمتاں گے اس گی عبادت دے منہ پھیرے تے بے جان مخلوق گی پرستش کرے ف۱۷۰ اہل دین تے مِلّل بچوں ف۱۷۱ تے عامل ہوئے

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الْأَمْرِ وَادْعُ إِلَىٰ رَبِّكَ ۖ إِنَّكَ لَعَلَىٰ هُدًى مُّسْتَقِيمٍ ﴿٦٧﴾ وَإِن
چگڑو نہ کریں ف١٧٢ اور اپناں رب گی طرف بلاؤ ف١٧٣ بیشک تم سدھا راہ ور ایں۔ اور کدے
جَادَلُوكَ فَقُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٦٨﴾ اللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ
وہ تھارے ف١٧٤ نال جگڑو کریں تو فرما چھوڑو کہ اللہ خوب جانیں تھارا کرتوت، اللہ تھارے ور فیصلو کر چھوڑے گو
يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٦٩﴾ أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ
قیامت گے دن جس گل ماں تم اختلاف کریں ف١٧٥ کیا تیں نی جانیوں جے
اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ ۗ إِنَّ ذَٰلِكَ فِي كِتَابٍ ۚ
اللہ جانیں جو کجھ آسماناں اور زمین ماں ہے۔ بے شک یوہ سارو ایک کتاب ماں ایں ف١٧٦
إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٧٠﴾ وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ
بیشک یوہ ف١٧٧ اللہ ور آسان ایں۔ ف١٧٨ اور اللہ توں بغیر اساناں پوجیں۔ ف١٧٩
مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَمَا لَيْسَ لَهُم بِهِ عِلْمٌ ۗ
جنکی کائے سند اُس نے نی اُتاری اساں ناں جن گو خود اُناں ناں کوئی علم نی ف١٨٠
وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِن نَّصِيرٍ ﴿٧١﴾ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا
اور ظالماں گو ف١٨١ کوئی مددگار نی ف١٨٢ اور جد ان ور مھاری روشن آیت
بَيِّنَاتٍ تَعْرِفُ فِي وُجُوهِ الَّذِينَ كَفَرُوا الْمُنكَرَ ۖ يَكَادُونَ يَسْطُونَ
پڑھی جائیں ف١٨٣ تو تم ان گا چہراں ور بگڑن گا آثار دیکھیں جتاں نے کفر کیو۔ قریب ہے جے چمڑ جائیں
بِالَّذِينَ يَتْلُونَ عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا ۗ قُلْ أَفَأُنَبِّئُكُم بِشَرٍّ مِّن
ان ور جیڑا مھاری آیتاں ناں اُن ور پڑھیں تم۔فرماؤ کیا ہوں تمناں دسوں جیڑو تھارا اس حال توں وی ف١٨٤ بدتر ہے۔
ذَٰلِكُمُ ۗ النَّارُ وَعَدَهَا اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٧٢﴾ ع ٩ ٨ ١٦
وہ اگ ہے اللہ نے اسگو وعدو دتو ہے کافراں ناں اور کتنی بُری ہے مڑ گے جان گی جگہ

ف١٧٢ یعنی امر، دین ماں یا ذبیحہ گا امر ماں **شانِ نزول**: یاہ آیت بدیل ابن ورقا تے بشر بن سفیان تے یزید بن خنیس گا وارہ ماں نازل ہوئی ان لوکاں نے اصحابِ رسول صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم دے کہیو تھو کے وجہ ہے کہ جیڑا جانور ناں تم خود قتل کریں اُس ناں کھالیں تے جس ناں اللہ مارے اسناں نی کھاتا اس ور یاہ آیت نازل ہوئی ف١٧٣ تے لوکاں ناں اس ور ایمان لیان تے اس گو دین قبول کرن تے اس گی عبادت ماں مشغول ہون گی دعوت دیو ف١٧٤ باوجود تھاری طرح دین گے وی ف١٧٥ تے تھارے ور حقیقتِ حال ظاہر ہو جائیگی ف١٧٦ یعنی لوحِ محفوظ ماں ف١٧٧ یعنی ان سب گو علم یا تمام حوادث گو لوحِ محفوظ ماں ثبت فرمانو ف١٧٨ اس گے بعد کافراں گی جہالتاں گو بیان فرمایو جائے کہ وہ ایساں گی عبادت کریں جیڑا عبادت گا مستحق نی ف١٧٩ یعنی بتاں ناں ف١٨٠ یعنی ان گے کول اپناں اس فعل گی نہ کائے عقلی دلیل ہے نہ نقلی محض جہالت تے نادانی نال گمراہی ماں پیا وا ایں تے جیڑو کسے طرح وی پوجا گو مستحق نی اسناں پوجیں یوہ شدید ظلم ایں ف١٨١ یعنی مشرکین گو ف١٨٢ جیڑو اناں ناں عذابِ الٰہی دے بچا سکے ف١٨٣ تے قرآنِ کریم اناں ناں سنایو جائے جس ماں احکام گو بیان تے حلال وحرام گی تفصیل ہے ف١٨٤ یعنی تھارا اس غیظ تے ناگواری دے وی جیڑی قرآن پاک سن گے تھارے اندر پیدا ہوئے

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يٰاَيُّهَا النَّاسُ ضُرِبَ مَثَلٌ فَاسْتَمِعُوْا لَهٗ ؕ اِنَّ الَّذِيْنَ

اے لوکو! ایک کہاوت فرمائی جائے اساں کن لاگے سُوں ف١٨٥ وہ جہاں ناں

تَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ لَنْ يَّخْلُقُوْا ذُبَابًا وَّلَوِ اجْتَمَعُوْا

تم اللہ تو سوا پوجیں ف١٨٦ ایک مکھی نہ بنا سکیں گا پانویں سارا اُس ور جمع ہوجائیں ف١٨٧

لَهٗ ؕ وَاِنْ يَّسْلُبْهُمُ الذُّبَابُ شَيْـًٔا لَّا يَسْتَنْقِذُوْهُ مِنْهُ ؕ

اور کدے مکھی ان گے کولوں کجھ کھس گے لے جائے ف١٨٨ تو اس دو چھڑکا نہ سکیں ف١٨٩

ضَعُفَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوْبُ ﴿۷۳﴾ مَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهٖ ؕ

کتنوں کمزور چاہن آلو اور وہ جناں چاہیو جا رہیو ہے ف١٩٠ اللہ گی قدر نہ جانی جس طرح چاہیے تھی ف١٩١

اِنَّ اللّٰهَ لَقَوِىٌّ عَزِيْزٌ ﴿۷۴﴾ اَللّٰهُ يَصْطَفِىْ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ رُسُلًا

بیشک اللہ قوت آلو غالب ہے۔ اللہ چن لئے فرشتاں بچوں رسول ف١٩٢

وَّمِنَ النَّاسِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌۢ بَصِيْرٌ ﴿۷۵﴾ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ

اور آدمیاں بچوں ف١٩٣ بیشک اللہ سنن آلو دیکھن آلو ہے۔ جانے جو اُن گے اگے ہے

وَمَا خَلْفَهُمْ ؕ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُوْرُ ﴿۷۶﴾ يٰاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا

اور جو ان گے پچھے ہے ف١٩٤ اور ساراں کماں گور جوع اللہ گی طرف ہے۔ اے ایمان آلیو!

ارْكَعُوْا وَاسْجُدُوْا وَاعْبُدُوْا رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ

رکوع اور سجدہ[1] کرو ف١٩٥ اور اپناں رب گی بندگی کرو ف١٩٦ اور چنگا کم کرو ف١٩٧ اس اُمید ور جے تمناں

السجدة عند الامام الشافعی رحمۃ اللہ تعالیٰ ١٢

ف١٨٥ تے اس ماں خوب غور کرو، وہ کہاوت یاہ ہے کہ تھارا بت ف١٨٦ ان گی عاجزی تے بے قدرتی گو یوہ حال ہے کہ وہ نہایت چھوٹی جئی چیز ف١٨٧ تاں عقلمند ناں کت مناسب ہے کہ ایساناں معبود بنائے ایسانا پوجنوں تے اِلٰہ قرار دینوں کتنی انتہا درجہ گی جہالت ہے ف١٨٨ وہ شہد تے زعفران وغیرہ جیڑو مشرکین بتاں گا مُنھ تے سراں ور ملیں جس ور مکھی پنکیں ف١٨٩ ایساناں خدا بنانوں تے معبود ٹھہرانوں کتنوں عجیب تے عقل دے دور ہے ف١٩٠ چاہن آلا دے بت پرست تے چاہیا وادے بت مراد ہے یا چاہن آلا دے مکھی مراد ہے جیڑی بت وروں شہد تے زعفران گی طالب ہے تے مطلوب دے بت تے بعض نے کہیو کہ طالب دے بت مراد ہے تے مطوب دے مکھی ف١٩١ تے اسگی عظمت نہ پہچانی جناں نے ایساناں خدا گو شریک کیو جیڑو مکھی دے وی زیادہ کمزور ہے معبود وہی ہے جیڑو قدرتِ کاملہ رکھے ف١٩٢ مثل جبریل تے میکائیل وغیرہ گے ف١٩٣ مثل حضرت ابراہیم تے حضرت موسیٰ تے حضرت عیسیٰ تے حضرت سیّد عالم صلوٰۃ اللہ تعالیٰ علیہم وسلامہ گے **شانِ نزول**: یاہ آیت ان کفار گا رد ماں نازل ہوئی جناں نے بشر گا رسول ہون دے انکار کیو تھو تے کہیو تھو کہ بشر کسطرح رسول ہو سکے اس ور اللہ تعالیٰ نے یاہ آیت نازل فرمائی تے ارشاد فرمایو کہ اللہ تعالیٰ مالک ہے جناں چاہئے اپنوں رسول بنائے وہ انساناں بچوں وی رسول بنائے تے ملائکہ بچوں وی جناں ناں چاہئے ف١٩٤ یعنی امور دنیا ناں وی تے امور آخرت ناں وی یا ان گا گزریا وا اعمال ناں وی تے آئندہ گا احوال ناں وی ف١٩٥ اپنی نمازاں ماں اسلام گا شروع زمانہ ماں نماز بغیر رکوع سجود گے تھی فر نمازاں ماں رکوع تے سجود گو حکم فرمایو گیو ف١٩٦ یعنی رکوع تے سجود خاص اللہ تعالیٰ گے واسطے ہوئیں تے عبادت ماں اخلاص اختیار کرو ف١٩٧ صلہ رحمی تے مکارمِ اخلاق وغیرہ نیکیں۔

[1] نزد امام شافعی واحمد اینجا سجدہ است پس نزد ایشاں دریں سورہ دو سجدہ باشد و نزد ابی حنیفہ و مالک سجدہ نیست پس نزد ایشاں دریں سورہ یک سجدہ اول بود، ١٢
(ترجمہ: امام شافعی و امام احمد کے نزدیک اس جگہ سجدہ ہے تو ان کے نزدیک اس سورۂ حج میں دو سجدے ہیں اور امام ابوحنیفہ و مالک کے نزدیک سجدہ نہیں ہے تو ان دونوں اماموں کے نزدیک اس سورہ میں صرف پہلا والا سجدہ ہے یعنی آیت نمبر ١٨ میں۔ ١٢)

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

تُفۡلِحُوۡنَ ۝٧٧ وَ جَاهِدُوۡا فِي اللّٰهِ حَقَّ جِهَادِهٖ ؕ هُوَ اجۡتَبٰىكُمۡ

چھٹکارو ملے اور اللہ دی راہ وچ جہاد کرو جیسا حق ہے جہاد کرن دا ف ١٩٨ اوس نے تہانوں پسند کیتو ف ١٩٩

وَ مَا جَعَلَ عَلَيۡكُمۡ فِي الدِّيۡنِ مِنۡ حَرَجٍ ؕ مِلَّةَ اَبِيۡكُمۡ

اور نہ رکھی تہاڈے اُتے دین وچ کوئی تنگی ف ٢٠٠ تہاڈے باپ ابراہیم دا دین ف ٢٠١

اِبۡرٰهِيۡمَ ؕ هُوَ سَمّٰىكُمُ الۡمُسۡلِمِيۡنَ ۙ مِنۡ قَبۡلُ وَ فِيۡ

اللہ نے تہاڈا ناں مسلمان رکھیا ہے اگلی کتاباں وچ اور ایس وچ

هٰذَا لِيَكُوۡنَ الرَّسُوۡلُ شَهِيۡدًا عَلَيۡكُمۡ وَ تَكُوۡنُوۡا

قرآن وچ تاکہ رسول تہاڈا نگہبان تے گواہ ہووے ف ٢٠٢ اور تُسیں ہوو

شُهَدَآءَ عَلَي النَّاسِ ۖۚ فَاَقِيۡمُوا الصَّلٰوةَ

لوکاں اُتے گواہی دین والے ف ٢٠٣ تو نماز قائم رکھو ف ٢٠٤

وَ اٰتُوا الزَّكٰوةَ وَ اعۡتَصِمُوۡا بِاللّٰهِ ؕ

اور زکوٰۃ دیو اور اللہ دی رسی نوں مضبوطی نال تھم لیو ف ٢٠٥

هُوَ مَوۡلٰىكُمۡ ۚ فَنِعۡمَ

اوہ تہاڈا مولیٰ ہے تو کیہا چنگا

الۡمَوۡلٰى وَ نِعۡمَ النَّصِيۡرُ ۝٧٨

مولیٰ اور کیہا اچھا مددگار

ف ١٩٨ یعنی نیت صدق خالص دے نال دین دی بلندی واسطے ف ١٩٩ اپنے دین تے عبادت واسطے ف ٢٠٠ بلکہ ضرورت دے موقعاں اُتے تہاڈے واسطے سہولت کر دِتی جیسا کہ سفر وچ نماز دی قصر تے روزہ دا نہ رکھن دی اجازت تے پانی نہ ملن دی صورت وچ یا نقصان دین دی حالت وچ غسل تے وضو دی جگہ تیمم، تو تم دین دی پیروی کرو ف ٢٠١ ... ف ٢٠٢ روز قیامت کہ تہاڈے کول خدا دا پیغام پہنچیا ف ٢٠٣ کہ اوناں نوں اُن رسولاں نے احکام خداوندی پہنچائے ... ف ٢٠٤ ... ف ٢٠٥ ...

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

سورۃ المؤمنون مکیۃ بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ آیاتہا ۱۱۸ رکوعاتہا ۶

شروع اللہ دا ناں لے کے جیہڑا بہت مہربان رحم آلا اے ف۱

قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١﴾ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ ﴿٢﴾ وَالَّذِينَ

بیشک مراد نوں پہنچ گئے ایمان آلے جیہڑے اپنی نماز وچ گڑگڑاندے ہن ف۲ تے اوہ جیہڑے

هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ ﴿٣﴾ وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ ﴿٤﴾ وَالَّذِينَ

بیہودہ گل ول توجہ نہیں کردے ف۳ تے اوہ جیہڑے زکوٰۃ دین آلے ہن ف۴ تے اوہ جیہڑے

هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ ﴿٥﴾ إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ

اپنی شرمگاہاں دی حفاظت کردے ہن ف۵ مگر اپنی بیبیاں یا شرعی گولیاں جیہڑیاں ان دا ملک ہن

فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ ﴿٦﴾ فَمَنِ ابْتَغَىٰ وَرَاءَ ذَٰلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ

تاں اوہناں تے کوئی ملامت نہیں ف۶ تے جیہڑا ایہناں دو ہور کجھ چاہوے تاں اوہو

الْعَادُونَ ﴿٧﴾ وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ ﴿٨﴾ وَالَّذِينَ هُمْ

حد توں ودھن آلے ہن ف۷ تے اوہ جیہڑے اپنیاں امانتاں تے اپنے عہد دی رعایت کردے ہن ف۸ تے اوہ جیہڑے

عَلَىٰ صَلَوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٩﴾ أُولَٰئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ ﴿١٠﴾ الَّذِينَ يَرِثُونَ

اپنیاں نمازاں دی نگہبانی کردے ہن ف۹ ایہی لوک وارث ہن جیہڑے فردوس دی

الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١١﴾ وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ

میراث پاسن اوہ اوس وچ ہمیشہ رہسن تے بیشک اساں آدمی نوں ف۱۰ چنی ہوئی

مِنْ طِينٍ ﴿١٢﴾ ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَكِينٍ ﴿١٣﴾ ثُمَّ خَلَقْنَا

مٹی نال بنایا ف۱۱ فیر اوس نوں پانی دی بوند کیتا ف۱۲ اک مضبوط ٹھہراؤ وچ ف۱۳ فیر اساں

ف۱ سورہ مومنون مکی اے اس وچ چھ (۶) رکوع تے ایک سو اٹھاراں (۱۱۸) آیات تے ایک ہزار اٹھ سو چالی (۱۸۴۰) کلمات تے چار ہزار اٹھ سو (۴۸۰۰) حرف ایں۔ ف۲ ان کا دلاں نال خدا کا خوف ہوئے تے ان کا اعضا ساکن ہوویں بعض مفسرین نے فرمایا کہ نماز وچ خشوع ایہہ ہے جو دل لگا ہوئے تے دنیا دے توجہ ہٹی ہوئی ہوئے تے نظر جائے نماز دے باہر نہ جائے تے اکھ دے کنارے نال نہ دیکھے تے کوئی بیکار کم نہ کرے تے نہ کوئی کپڑا موڈھاں ور لٹکا ہے اس طرح کہ اس کا دو ہیں کنارہ لٹکیا ہوویں تے آپس ناں ملیا نہ ہوویں تے انگلیاں کا کڑل نہ کڈھے تے اس قسم کا کماں تے باز رہے بعض نے فرمایا کہ خشوع ایہہ ہے کہ آسمان کی طرف نہ تکھے ف۳ ہر لہو (کھیڈن کیڈن) تے باطل دے بچار ہین ف۴ یعنی اس کا پابند ایں تے ہمیشہ ادا کریں ف۵ اپنی بیبیاں تے زرخرید گولیاں کے نال جائز طریقہ نال قربت کرن ور ف۶ کہ حلال دے حرام کی طرف تجاوز کرے ہن۔ مسئلہ: ایس دے معلوم ہویا کہ ہتھ نال شہوت پوری کرنی حرام ایں حضرت سعید بن جبیر رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایا اللہ تعالیٰ نے ایک امت ناں عذاب دتا جیہڑا اپنی شرم گاہاں نال کھیڈیں تھا ف۸ خواہ وہ امانت اللہ تعالیٰ کی ہوویں یا مخلوق کی تے ایسے طرح عہد خدا کے ناں ہوویں یا مخلوق کے نال سب ناں وفا کرنا لازم ایں ف۹ تے انہاں نوں ان کا وقتاں ماں ان کی شرطاں تے آداب کے نال ادا کریں تے فرضاں تے واجبات تے سنتاں، نفلاں سب کی ادائیگی کریں۔ ف۱۰ مفسرین نے فرمایا کہ انسان دے مراد ات حضرت آدم علیہ السلام ایں ف۱۱ یعنی ان کی نسل ناں ف۱۲ یعنی رحم ماں

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظٰمًا
پانی ناں خون گو ڈگر کیو فِر خون گا ڈگر ناں. گوشت گی بوٹی فِر گوشت گی بوٹی ناں ہڈیں
فَكَسَوْنَا الْعِظٰمَ لَحْمًا ۗ ثُمَّ اَنْشَاْنٰهُ خَلْقًا اٰخَرَ ۭ فَتَبٰرَكَ اللّٰهُ اَحْسَنُ
فِر اُن ہڈیاں ور گوشت چاہڑیو فِر اُس ناں ہور صورت ماں پروان چاہڑیو ف۱۲ تو بڑی برکت آلو ہے اللہ سب توں بہتر
الْخٰلِقِيْنَ ﴿۱۴﴾ ثُمَّ اِنَّكُمْ بَعْدَ ذٰلِكَ لَمَيِّتُوْنَ ﴿۱۵﴾ ثُمَّ اِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ
بنان آلو۔ فِر اُس گے بعد تم ضرور ف۱۳ مرن آلا ایں۔ فِر تم سارا قیامت گے دن ف۱۴
تُبْعَثُوْنَ ﴿۱۶﴾ وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعَ طَرَآئِقَ ۖ وَمَا كُنَّا عَنِ
اُٹھالیا جائیں گا۔ اور بیشک ہم نے تھارے ور ست راہ بنایا ف۱۵ اور ہم مخلوق دے
الْخَلْقِ غٰفِلِيْنَ ﴿۱۷﴾ وَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءًۢ بِقَدَرٍ فَاَسْكَنّٰهُ
بے خبر نی ف۱۶ اور ہم نے آسمان توں پانی اُتاریو ف۱۷ ایک اندازہ ور ف۱۸ فِر اُسناں
فِي الْاَرْضِ ۖ وَاِنَّا عَلٰى ذَهَابٍۢ بِهٖ لَقٰدِرُوْنَ ﴿۱۸﴾ فَاَنْشَاْنَا لَكُمْ
زمین ماں روکیو اور بیشک ہم اس گا لے جان ور قادر آں ف۱۹ تو اس توں ہم نے
بِهٖ جَنّٰتٍ مِّنْ نَّخِيْلٍ وَّاَعْنَابٍ ۘ لَكُمْ فِيْهَا فَوَاكِهُ كَثِيْرَةٌ وَّمِنْهَا وقف لازم
تھارا باغ پیدا کیا کھجوراں اور انگوراں گا تھارے واسطے اُنہاں بہت سارا میوہ ایں ف۲۰ اور ان بچوں
تَاْكُلُوْنَ ﴿۱۹﴾ وَشَجَرَةً تَخْرُجُ مِنْ طُوْرِ سَيْنَآءَ تَنْۢبُتُ بِالدُّهْنِ
کھائیں ف۲۱ اور وہ بُوٹو پیدا کیو جے طورسینا توں نکلے ف۲۲ لیگے کڈھے تیل
وَصِبْغٍ لِّلْاٰكِلِيْنَ ﴿۲۰﴾ وَاِنَّ لَكُمْ فِي الْاَنْعَامِ لَعِبْرَةً ۭ نُسْقِيْكُمْ مِّمَّا
اور کھان آلاں واسطے سالن ف۲۳ اور بیشک تھارے واسطے جانوراں ماں سمجھن گو مقام ایں ہم تمناں پیالاں وہ جیڑو اُن گا
فِيْ بُطُوْنِهَا وَلَكُمْ فِيْهَا مَنَافِعُ كَثِيْرَةٌ وَّمِنْهَا تَاْكُلُوْنَ ﴿۲۱﴾ وَعَلَيْهَا
پیٹ ماں ایں ف۲۴ اور تھارے واسطے اُن ماں بہت فائدہ ایں ف۲۵ اور ان بچوں تھاری خوراک ہے ف۲۶ اور اُن ور ف۲۷ اور

ف۱۲ یعنی اس ماں روح کھلی، اس بے جان ناں جاندار کیو، بولن تے سنن تے دیکھن گی قوت عنایت فرمائی ف۱۳ اپنی عمر پوری ہون ور ف۱۴ حساب تے جزا
واسطے ف۱۵ ان دے مراد ست آسمان ایں جیڑ املائکہ گا چڑھن اترن گا رستہ ایں ف۱۶ سب گا اعمال، اقوال، ضمائر ناں جاناں کائے چیز مہارا دے چھپی وی نی
ف۱۷ یعنی بارش براہی ف۱۸ جتنوں مہارا علم تے حکمت ماں مخلوق گی حاجتاں واسطے چاہیے ف۱۹ جیسوا پنی قدرت نال نازل فرمایو اسے طرح اس ور وی
قادر ہاں کہ اس ناں زائل کر چھڑاں تاں بنداں ناں چاہیے کہ اس نعمت گی، شکر گزاری نال حفاظت کریں ف۲۰ طرح طرح گا ف۲۱ سردی تے گرمی وغیرہ
گا موسماں ماں تے عیش کریں ف۲۲ اس درخت دے مراد زیتون ایں ف۲۳ یاہ اساں عجیب صفت ہے کہ وہ تیل وی ہے کہ نفع تے فائدہ تیل گا اس دے
حاصل کیا جائین، بالیو وی جائے، بطور دوائی وی استعمال ماں آنیوں جائے تے سالن گو کم وی دیے کہ صرف اسے گے نال روٹی کھائے جائے ف۲۴ یعنی دودھ
خوشگوار طبیعت گے موافق جیڑ و لطیف غذا ہے ف۲۵ کہ ان گا بال کھل تے اُون وغیرہ دے کم لیں ف۲۶ کہ اناں ناں ذبح کر گے کھالیں ف۲۷ خشکی ماں

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ع ۲۲

وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُوْنَ ﴿۲۲﴾ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوْحًا اِلٰى قَوْمِهٖ فَقَالَ

کشتی ور ف۲۸ سوار کیا جائیں۔ اور بیشک ہم نے نوح ناں اگی قوم گی طرف پیجیو تاں اُس نے کہیو

يٰقَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِّنْ اِلٰهٍ غَيْرُهٗ ؕ اَفَلَا تَتَّقُوْنَ ﴿۲۳﴾

اے میری قوم! اللہ گی عبادت کرو اُس گے سوا تھارو کوئے خدا نی کیا تمناں ڈرنی ف۲۹

فَقَالَ الْمَلَؤُا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ قَوْمِهٖ مَا هٰذَآ اِلَّا بَشَرٌ

تاں اُس قوم گا جن سرداراں نے کفر کیو بولیا ف۳۰ یوہ دے نی مگر تھارا ہی جیو

مِّثْلُكُمْ ۙ يُرِيْدُ اَنْ يَّتَفَضَّلَ عَلَيْكُمْ ؕ وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ لَاَنْزَلَ

ایک آدمی تھارو بڑو بنو چاہے ف۳۱ اور اللہ چاہتو ف۳۲ تاں فرشتہ

مَلٰٓئِكَةً ۚۖ مَّا سَمِعْنَا بِهٰذَا فِيْٓ اٰبَآئِنَا الْاَوَّلِيْنَ ﴿۲۴﴾ ۚ اِنْ هُوَ اِلَّا

اتار تو ہم نے دے یوہ اگلا باپ داداں ماں نہ سُنیو ف۳۳ وہ دے نی مگر

رَجُلٌ ۢبِهٖ جِنَّةٌ فَتَرَبَّصُوْا بِهٖ حَتّٰى حِيْنٍ ﴿۲۵﴾ قَالَ رَبِّ انْصُرْنِيْ

ایک دیوانو آدمی تو کجھ زمانہ تکر اسگو انتظار کرو ف۳۴ نوح نے عرض کی اے میرا رب! میری مدد فرما ف۳۵

بِمَا كَذَّبُوْنِ ﴿۲۶﴾ فَاَوْحَيْنَآ اِلَيْهِ اَنِ اصْنَعِ الْفُلْكَ بِاَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا

اس ور سبے انہاں نے مناں چوٹھو کیو تاں ہم نے اُنساں وحی بھیجی جے مہاری نظراں گے سامنے ف۳۶ اور مہارا حکم نال کشتی بنا

فَاِذَا جَآءَ اَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّوْرُ ۙ فَاسْلُكْ فِيْهَا مِنْ كُلٍّ زَوْجَيْنِ

فر جد مہارو حکم آئے ف۳۷ اور تندور اُبلے تاں ف۳۸ اُساں بسال لے ف۳۹ ہر جوڑا بچوں

اثْنَيْنِ وَاَهْلَكَ اِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ مِنْهُمْ ۚ وَلَا تُخَاطِبْنِيْ

دو ف۴۰ اور اپنا گھر آلا ف۴۱ مگر ان بچوں وِہ جنہاں ور گل پہلاں ہی پے گئی ہے ف۴۲ اور ان ظالماں گا وارہ ماں میرے نال

فِي الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا ۚ اِنَّهُمْ مُّغْرَقُوْنَ ﴿۲۷﴾ فَاِذَا اسْتَوَيْتَ اَنْتَ وَمَنْ مَّعَكَ

گل نہ کریے ف۴۳ یہ ضرور ڈوبیا جائیں گا۔ فر جد ٹھیک بیں جائے کشتی ور تُو اور تیرا

ف۲۸ دریاں ماں ف۲۹ اس گا عذاب گو جیرو اس گے سوا تم ہورناں ناں پوجیں ف۳۰ اپنی قوم گا لوکاں دے کہ ف۳۱ تے تمناں اپنوں تابع بنائے ف۳۲ کہ رسول بھیجے تے مخلوق پرستی گی ممانعت فرمائے ف۳۳ کہ بشر وی رسول ہوئے یاہ اگی بہت بڑی حماقت تھی کہ، بشر گو رسول ہونوں تسلیم نہ کیو پتھراں ناں خدا من لیو تے اناں نے حضرت نوح علیہ السلام گا وارہ ماں یوہ وی کہیو ف۳۴ جدتک ان گو جنون دور ہوئے، ایسو ہوئے تاں پلا ورنہ اس ناں قتل کر چھڑیو، جد حضرت نوح علیہ السلام ان لوکاں گا ایمان لیان دے مایوس ہوگیا تے ان گی ھدایت حاصل کرن گی امید نہ رہی تاں حضرت ف۳۵ تے اس قوم ناں ہلاک کر ف۳۶ یعنی مہاری حمایت تے حفاظت ماں ف۳۷ ان گی ہلاکتاں گو، تے عذاب گا آثار نمودار ہوئیں ف۳۸ تے اس بچوں پانی نکلے یاہ علامت ہے عذاب گا شروع ہون گی۔ ف۳۹ یعنی کشتی ماں حیواناں گا ف۴۰ نر تے مادہ ف۴۱ یعنی اپنی مومنہ بی بی تے ایماندار اولاد یا تمام مومنین ف۴۲ تے کلامِ ازلی ماں ان گو عذاب تے ہلاکت معیّن ہوگئی۔ وہ آپ گو ایک پوت تھو کنعان ناں گو تے ایک عورت یہ دوئے کافر تھا۔ آپ نے اپنا ترے فرزند سام، حام، یافث تے ان گی بیبیاں ناں تے دوجا مومناں ناں سوار کیو، کل لوک جیڑا کشتی ماں تھا ان گی تعداد اٹھتر (۷۸) تھی ادھا مرد تے ادھیں عورت ف۴۳ تے ان واسطے نجات طلب نہ کریو، دعا نہ فرمایو

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

عَلَى الْفُلْكِ فَقُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِیْ نَجّٰىنَا مِنَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِیْنَ ﴿۲۸﴾
نال آلا تاں کہو ساری خوبی اللہ نال جس نے ہمناں ان ظالماں دے نجات دتی۔
وَقُلْ رَّبِّ اَنْزِلْنِیْ مُنْزَلًا مُّبٰرَكًا وَّاَنْتَ خَیْرُ الْمُنْزِلِیْنَ ﴿۲۹﴾ اِنَّ فِیْ
اور عرض کرو اے میرا رب! مناں برکت آلی جگہ اتار اور تو سب تو بہتر اتارن آلو ہے۔ بیشک
ذٰلِكَ لَاٰیٰتٍ وَّاِنْ كُنَّا لَمُبْتَلِیْنَ ﴿۳۰﴾ ثُمَّ اَنْشَاْنَا مِنْۢ بَعْدِهِمْ قَرْنًا
اساں ف۴۵ ضرور نشانی ایں ف۴۶ اور بیشک ضرور ہم آزمان آلا تھا ف۴۷ فر ان توں ف۴۸ بعد ہم نے
اٰخَرِیْنَ ﴿۳۱﴾ فَاَرْسَلْنَا فِیْهِمْ رَسُوْلًا مِّنْهُمْ اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ
ہور بستی پیدا کی ف۴۹ تو ان ماں ایک رسول انہاں ہی بچوں توریو کہ ف۵۰ اللہ کی بندگی کرو
مِّنْ اِلٰهٍ غَیْرُهٗ ؕ اَفَلَا تَتَّقُوْنَ ﴿۳۲﴾ وَقَالَ الْمَلَاُ مِنْ قَوْمِهِ الَّذِیْنَ ع ۲ ۱۰
اُس توں سوا تھارو کوئی خدائی تو کیا تمناں ڈر نی ف۵۱ اور بولیا اس قوم کا سردار جنہاں نے
كَفَرُوْا وَكَذَّبُوْا بِلِقَآءِ الْاٰخِرَةِ وَاَتْرَفْنٰهُمْ فِی الْحَیٰوةِ الدُّنْیَا ۙ
کفر کیو اور آخرت کی حاضری ف۵۲ ناں جھوٹھو کہیو اور ہم نے انہاں ناں دنیا کی زندگی ماں سکون دتو ف۵۳
مَا هٰذَاۤ اِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ ۙ یَاْكُلُ مِمَّا تَاْكُلُوْنَ مِنْهُ وَیَشْرَبُ مِمَّا
یہ یوہ دے نی مگر تھارا ہی جیسو آدمی، جو کجھ تم کھائیں اُسے بچوں کھائے اور جو تم پئیں اُسے بچوں
تَشْرَبُوْنَ ﴿۳۳﴾ وَلَىٕنْ اَطَعْتُمْ بَشَرًا مِّثْلَكُمْ اِنَّكُمْ اِذًا لَّخٰسِرُوْنَ ﴿۳۴﴾
پیئے ف۵۴ اور کدے تم اپناں جیسے آدمی کی اطاعت کرو تاں دے تم ضرور گھاٹا ماں ایں۔
اَیَعِدُكُمْ اَنَّكُمْ اِذَا مِتُّمْ وَكُنْتُمْ تُرَابًا وَّعِظَامًا اَنَّكُمْ مُّخْرَجُوْنَ ﴿۳۵﴾
کیا تمناں یوہ وعدو دیوے کہ جد تم مریں گا اور مٹی اور ہڈی ہوجائیں گا اُس کے بعد ف۵۵ فر کڈھیا جائیں گا

ف۴۴ کشتی دے اترتے وقت یا اس ماں سوار ہوتے ویلے ف۴۵ یعنی حضرت نوح علیہ السلام گا واقعہ ماں تے اساں اجیرو دشمناں حق گے نال کیو گیو۔ ف۴۶ تے عبرت تے نصیحت تے قدرتِ الٰہی گا دلائل ایں ف۴۷ اس قوم گا، حضرت نوح علیہ السلام ناں اس ماں بھیج گے تے اناں ناں وعظ و نصیحت ور مامور فرما گے تا نجہ ظاہر ہو جائے کہ نزولِ عذاب دے پہلاں کون نصیحت قبول کرے نے تصدیق تے اطاعت کرنے تے کون نافرمان تکذیب تے مخالفت وراڑیو رہے ف۴۸ یعنی قوم نوح گا عذاب تے ہلاکت گے ف۴۹ یعنی عاد قوم ہود ف۵۰ یعنی حضرت ہود علیہ السلام تے ان گے ذریعہ اس قوم ناں حکم دتو ف۵۱ اس گا عذاب تو کہ شرک چھوڑو تے ایمان لیاو ف۵۲ تے اتا گا ثواب تے عذاب وغیرہ ف۵۳ یعنی کجھ کفار جناں ناں اللہ تعالیٰ نے فراخیٔ عیش تے دنیا گی نعمت عطا فرمائی تھی اپناں نبی صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گا وارہ ماں اپنی قوم گا لوکاں ناں کہن لگا ف۵۴ یعنی یہ اگر نبی ہوتا تاں ملائکہ گی طرح کھان پین دے پاک ہوتا، ان باطن گا اناں نے کمالاتِ نبوت ناں نی ڈیکھیو تے کھان پین گی صفتاں تاں دیکھ گے نبی ناں اپنی طرح بشر کہن لگ گیا، یاہ بنیاداں گی گمراہی گی ہوئی چنانچہ اسے دے اناں نے یوہ نتیجو کڈھیو کہ آپس ماں کہن لگا ف۵۵ قبراں دے زندہ

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لِمَا تُوْعَدُوْنَ ﴿٣٦﴾ اِنْ هِيَ اِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوْتُ
کتنو دُور ہے کتنو دُور ہے جیڑو تمناں وعدو دتو جائے ف٥٦ وہ دے نی مگر مہاری دُنیا گی زندگی کہ ف٥٧ ہم مرتا
وَنَحْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوْثِيْنَ ﴿٣٧﴾ اِنْ هُوَ اِلَّا رَجُلُ ِۨافْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ
جیتا رہاں ف٥٨ اور ہم نے اُٹھنوں نی ف٥٩ مگر ایک مرد جس نے اللہ ور
كَذِبًا وَّمَا نَحْنُ لَهٗ بِمُؤْمِنِيْنَ ﴿٣٨﴾ قَالَ رَبِّ انْصُرْنِيْ بِمَا كَذَّبُوْنِ ﴿٣٩﴾
چوٹھ بولیو ف٦٠ اور ہم اساں منن آلا نی ف٦١ عرض کی اے میرا رب! میری مدد فرما اس ور جے اُنہاں نے مناں چوٹھو کہیو۔
قَالَ عَمَّا قَلِيْلٍ لَّيُصْبِحُنَّ نٰدِمِيْنَ ﴿٤٠﴾ فَاَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ
اللہ نے فرمایو تھوڑو وقت لگے گو جے یہ صبح ناں پچھتاتا ہوویں ف٦٢ تو انہاں ناں آن پکڑیو سچی چڑک نے ف٦٣
بِالْحَقِّ فَجَعَلْنٰهُمْ غُثَآءً ۚ فَبُعْدًا لِّلْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ﴿٤١﴾ ثُمَّ اَنْشَاْنَا
تاں ہم نے اُناں ناں کہا کوڑو کر چھڑیو ف٦٤ تو دُور ہوویں ف٦٥ ظالم لوگ۔ فِر اِن توں بعد
مِنْ بَعْدِهِمْ قُرُوْنًا اٰخَرِيْنَ ﴿٤٢﴾ مَا تَسْبِقُ مِنْ اُمَّةٍ اَجَلَهَا
ہم نے ہور قوم پیدا کیں ف٦٦ کائے اُمت اپنی معیاد توں نہ پہلاں جائے
وَمَا يَسْتَاْخِرُوْنَ ﴿٤٣﴾ ثُمَّ اَرْسَلْنَا رُسُلَنَا تَتْرَا ؕ كُلَّمَا جَآءَ اُمَّةً
نہ پچھے رہ ف٦٧ فِر ہم نے اپنا رسول پیجیا ایک گے پچھے دوجو جد کسے اُمت گے کول
رَّسُوْلُهَا كَذَّبُوْهُ فَاَتْبَعْنَا بَعْضَهُمْ بَعْضًا وَّجَعَلْنٰهُمْ اَحَادِيْثَ ۚ فَبُعْدًا
اُس گو رسول آیو اُنہاں نے اُساں چوٹھو کہیو ف٦٨ تو ہم نے اگلاں نال پچھلا ملا چھڑیا ف٦٩ اور اُنہاں ناں کہانی بنا چھڑیو ف٧٠ تو دُور ہوویں۔
لِّقَوْمٍ لَّا يُؤْمِنُوْنَ ﴿٤٤﴾ ثُمَّ اَرْسَلْنَا مُوْسٰى وَاَخَاهُ هٰرُوْنَ ۙ بِاٰيٰتِنَا
وہ لوک جیڑا ایمان نی آنتا۔ فِر ہم نے موسیٰ اور اُس گا پائی ہارونؑ ناں اپنی آیتاں

ف٥٦ یعنی اناں نے مرن دے بعد زندہ ہون ناں بہت دور گی گل سمجھیو تے سمجھیو کہ ایسو کدے نی ہوسکتو تے اِسے خیال باطل گی بنیاد ور کہن لگا ف٥٧ اس دے ان گو مطلب یوہ تھو کہ اس دنیاوی زندگی گے بغیر ہور کائے زندگی نی صرف اتنو ہی ہے ف٥٨ کہ مہارے بچوں کوئے مرے، کوئے پیدا ہوئے ف٥٩ مرن دے بعد تے اپناں رسول علیہ الصلوٰۃ والسلام گا وارہ ماں اناں نے کہیو ف٦٠ کہ اپناں آپ ناں اسگو نبی کہیو تے مرن دے بعد زندہ ہون گی خبر دتی ف٦١ پیغمبر علیہ السلام جدان گا ایمان دے مایوس ہو گیا تے اناں نے دیکھیو کہ قوم انتہائی سرکشی ور ہے تاں ان گا وارہ ماں بددعا کی تے بارگاہ الٰہی ماں ف٦٢ اپنا کفر تے تکذیب ور جد کہ عذابِ الٰہی دیکھیں گا ف٦٣ یعنی وہ عذاب تے ہلاکت ماں گرفتار کیا گیا۔ ف٦٤ یعنی وہ ہلاک ہو گے کہا کوڑہ گی طرح ہو گیا ف٦٥ یعنی خدا گی رحمت دے دور ہوئیں انبیا گی تکذیب کرن آلا ف٦٦ مثل قوم صالح تے قوم لوط تے قوم شعیب وغیرہ گے ف٦٧ جس گے واسطے ہلاک ہون گو جیڑو وقت مقررہ ہے وہ ٹھیک اسے وقت ہلاک ہو گی اس ماں ذری وی اگو پچھونی ہوسکتو ف٦٨ تے اس گی ہدایت ناں نہ منیوں تے اس ور ایمان نہ لیایا ف٦٩ تے بعد آلاں ناں پہلاں گی طرح ہلاک کر چھڑیو ف٧٠ کہ بعد آلا افسانہ گی طرح انگو حال بیان کریا کریں تے ان گا عذاب تے ہلاک گو بیان عبرت گو سبب ہوئے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَسُلْطٰنٍ مُّبِيْنٍ ﴿۴۵﴾ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۟ئِهٖ فَاسْتَكْبَرُوْا وَكَانُوْا
اور روشن سند ف۷۱ گے نال تورِیو۔ فرعون اور اُس گا درباریاں گی طرف اُن نے غرور کیو ف۷۲ اور وہ لوک
قَوْمًا عَالِيْنَ ﴿۴۶﴾ فَقَالُوْۤا اَنُؤْمِنُ لِبَشَرَيْنِ مِثْلِنَا وَقَوْمُهُمَا لَنَا
غلبو حاصل کیاوا تھا ف۷۳ تو بولیا کیا ہم ایمان لے آیا اپناں جِسا دواں آدمیاں ور ف۷۴ اور انگی قوم مہاری
عٰبِدُوْنَ ﴿۴۷﴾ فَكَذَّبُوْهُمَا فَكَانُوْا مِنَ الْمُهْلَكِيْنَ ﴿۴۸﴾ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا
بندگی کرری ہے ف۷۵ تو اُنہاں نے ان دواں ناں جھوٹھو کہیو تو ہلاک کیاواں بچوں ہوگیا ف۷۶ اور بیشک ہم نے
مُوْسَى الْكِتٰبَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُوْنَ ﴿۴۹﴾ وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ وَاُمَّهٗۤ اٰيَةً
موسیٰ ناں کتاب عطا فرمائی ف۷۷ تانجہ اناں ناں ف۷۸ ہدایت ہوئے اور ہم نے مریم تے اُس گا پوت ناں ف۷۹ نشانی بنایو
۱۸ ع ۳ وَّاٰوَيْنٰهُمَاۤ اِلٰى رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَّمَعِيْنٍ ﴿۵۰﴾ يٰۤاَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوْا
اناں ناں ٹھکانوں دِتو ایک بلند زمین ف۸۰ جت بسن گو مقام اور ف۸۱ نظر گے سامنے بکتو پانی۔ اے پیغمبرو پاکیز چیزاں ناں
مِنَ الطَّيِّبٰتِ وَاعْمَلُوْا صَالِحًا ؕ اِنِّيْ بِمَا تَعْمَلُوْنَ عَلِيْمٌ ﴿۵۱﴾ وَاِنَّ
کھاؤ ف۸۲ اور اچھا کم کرو ہوں تھارا کماں ناں جانوں ف۸۳ اور بیشک
هٰذِهٖۤ اُمَّتُكُمْ اُمَّةً وَّاحِدَةً وَّاَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُوْنِ ﴿۵۲﴾ فَتَقَطَّعُوْۤا اَمْرَهُمْ
یوہ تھارو دین ایک ہی دین ایں ف۸۴ اور ہوں تھارو رب ہوں دے میرا ہی توں ڈرو تو انگی اُمتاں نے اپنا کم
بَيْنَهُمْ زُبُرًا ؕ كُلُّ حِزْبٍۢ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُوْنَ ﴿۵۳﴾ فَذَرْهُمْ فِيْ غَمْرَتِهِمْ
آپسماں ٹکڑہ ٹکڑہ کرلیا ف۸۵ ہر گروہ جو اُس گے کول ہے اس ور خوش ہے ف۸۶ توتم انہاں ناں چھوڑدیو ان گا نشہ ماں ف۸۷
حَتّٰى حِيْنٍ ﴿۵۴﴾ اَيَحْسَبُوْنَ اَنَّمَا نُمِدُّهُمْ بِهٖ مِنْ مَّالٍ وَّبَنِيْنَ ﴿۵۵﴾
ایک وقت تک ف۸۸ کیا یہ خیال کریں جے وہ جیڑی ہم انگی مدد کراں مال اور فرزنداں نال ف۸۹

ف۷۱ مثلاً عصو تے ید بیضا وغیرہ معجزات ف۷۲ تے اپناں تکبر گی وجہ دے ایمان نہ لیایا ف۷۳ بنی اسرائیل ور اپناں ظلم وستم ناں جد حضرت موسیٰ تے حضرت ہارون علیہما السلام نے اناں ناں ایمان گی دعوت دتی ف۷۴ یعنی حضرت موسیٰ تے حضرت ہارون ور ف۷۵ یعنی بنی اسرائیل مہارے زیر فرمان ایں تاں وہ کسطرح گوارہ ہوئے کہ اسے قوم گا دواں آدمیاں ور ایمان لیا گے ان گا فرمانبردار بن جاں ف۷۶ تے غرق کر چھڑیا ف۷۷ یعنی توریت شریف، فرعون تے اس گی قوم گی ہلاکت گے بعد ف۷۸ یعنی حضرت موسیٰ علیہ السلام گی قوم بنی اسرائیل ناں ف۷۹ یعنی حضرت عیسیٰ علیہ السلام ناں بغیر باپ گے پیدا فرما گے اپنی قدرت گی ف۸۰ اس دے مراد یا بیت المقدس ہے یا دمشق یا فلسطین کئی قول ایں ف۸۱ یعنی ہموار زمین، فراخ، پھلاں آلی جس ماں رہن آلا آرام نال گذر بسر کریں ف۸۲ ات پیغمبراں دے مراد یا تمام رسول ایں تے ہر ایک رسول ناں ان گا زمانہ ماں یاہ ندا فرمائی گئی یا رسولاں دے مراد خاص سیدّ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ایں یا حضرت عیسیٰ علیہ السلام کئی قول ایں ف۸۳ ان گی جزا عطا فرماؤں گو ف۸۴ یعنی اسلام ف۸۵ تے فرقہ فرقہ ہوگیا، یہودی، نصرانی، مجوسی وغیرہ ف۸۶ تے اپناں آپ ناہی حق ور جانے تے دوجاناں باطل ور سمجھے اس طرح ان گے درمیان دینی اختلاف ایں، ہون سیدّ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں خطاب ہوئے ف۸۷ یعنی ان گا کفر تے گمراہی تے ان گی جہالت تے غفلت ماں ف۸۸ یعنی ان گی موت گا وقت تک ف۸۹ دنیاماں

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

نُسَارِعُ لَهُمْ فِي الْخَيْرٰتِ ط بَلْ لَّا يَشْعُرُوْنَ ﴿۵۶﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ هُمْ مِّنْ
هم جلدی جلدی اُنہاں ناں پلائی دیاں ف۹۰ بلکہ انہاں ناں خبرنی ف۹۱ بیشک وہ جیڑا
خَشْيَةِ رَبِّهِمْ مُّشْفِقُوْنَ ﴿۵۷﴾ وَالَّذِيْنَ هُمْ بِاٰيٰتِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُوْنَ ﴿۵۸﴾
اپنا رب گا ڈر نال سہمیاں ایں ف۹۲ اور وہ جیڑا اپناں رب گی آیتاں ور ایمان لے آئیں ف۹۳
وَالَّذِيْنَ هُمْ بِرَبِّهِمْ لَا يُشْرِكُوْنَ ﴿۵۹﴾ وَالَّذِيْنَ يُؤْتُوْنَ مَآ اٰتَوْا وَّ قُلُوْبُهُمْ
اور وہ جیڑا اپناں رب گا شریک نی کرتا۔ اور وہ جیڑا دیں جو کجھ دیں ف۹۴ اور ان گا دِل
وَجِلَةٌ اَنَّهُمْ اِلٰى رَبِّهِمْ رٰجِعُوْنَ ﴿۶۰﴾ اُولٰٓئِكَ يُسٰرِعُوْنَ فِي الْخَيْرٰتِ
ڈر رہا ہیں تانجہ اُنہاں ناں اپناں رب گے کول مڑگے جانوں ایں ف۹۵ یہ لوک نیکیاں ماں جلدی کریں
وَهُمْ لَهَا سٰبِقُوْنَ ﴿۶۱﴾ وَلَا نُكَلِّفُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا وَلَدَيْنَا كِتٰبٌ
اور یہی ساراں تو پہلاں اُسناں پہچیا ف۹۶ اور ہم کسے جان ور پہار (وزن) نی رکھتا مگر اسگی طاقت گے برابر اور مہارے کول ایک کتاب ہے۔
يَّنْطِقُ بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُوْنَ ﴿۶۲﴾ بَلْ قُلُوْبُهُمْ فِيْ غَمْرَةٍ مِّنْ
جیڑی سچ بولے ف۹۷ اور اُن ور ظلم نی ہوسیں ف۹۸ بلکہ ان گا دِل اس توں ف۹۹ غفلت ماں ایں۔
هٰذَا وَلَهُمْ اَعْمَالٌ مِّنْ دُوْنِ ذٰلِكَ هُمْ لَهَا عٰمِلُوْنَ ﴿۶۳﴾ حَتّٰٓى
اور ان گا کم ان کماں تو جُدا ایں ف۱۰۰ جنہاں ناں وہ کریں۔ اِت توڑی جے
اِذَآ اَخَذْنَا مُتْرَفِيْهِمْ بِالْعَذَابِ اِذَا هُمْ يَجْئَرُوْنَ ﴿۶۴﴾ ط لَا تَجْئَرُوا
جد ہم نے ان گا امیراں ناں عذاب ماں پکڑیو ف۱۰۱ تو تاں ہی وہ فریاد کرن لگ گیا ف۱۰۲ اج۔
الْيَوْمَ قف اِنَّكُمْ مِّنَّا لَا تُنْصَرُوْنَ ﴿۶۵﴾ قَدْ كَانَتْ اٰيٰتِيْ تُتْلٰى عَلَيْكُمْ
فریاد نہ کرو مہاری طرفوں تھاری مددنی ہوسیں۔ بیشک میریں آیت ف۱۰۳ تھارے ور پڑھی جائیں تھیں

ف۹۰ تے مہاریں یہ نعمت ان گا اعمال گی جزا ایں یا مہارا راضی ہون گی دلیل ایں، ایسو خیال کرنوں غلط ہے واقعو یوہ نی ف۹۱ کہ ہم اناں ناں ڈھل دیاں لگا ف۹۲ اناں ناں اس گا عذاب گو خوف ہے حضرت حسن بصری رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو کہ مومن نیکی کرے تے خدا دے ڈرے تے کافر بدی کرے تے فروی نی ڈرتو ف۹۳ تے اسگی کتاباں ناں منیں ف۹۴ زکوۃ تے صدقات یا یہ معنی ایں کہ اعمال صالحہ کریں ف۹۵ ترمذی گی حدیث ماں ایں کہ حضرت ام المومنین عائشہ صدیقہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا نے سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے دریافت کیو کہ کیا اس آیت ماں ان لوکاں گو بیان ایں جیڑا شراب پئیں تے چوری کریں فرمایو اے صدیق گی اکھاں گا نُور ایسو نی یوہ ان لوکاں گو بیان ایں جیڑا روزہ رکھیں، صدقہ دیں تے ڈرتاں رہیں کہ کتے یہ اعمال نامقبول نہ ہو جائیں۔ ف۹۶ یعنی نیکیاں ناں، معنی یہ ایں کہ وہ نیکیاں ماں ہور امتاں دے بدھیں ف۹۷ اس ماں ہر شخص گو عمل لکھیو وو ہے تے وہ لوحِ محفوظ ہے ف۹۸ نہ کسے گی نیکی کٹائی جائے گی نہ بدی بدھائی جائیگی، اس گے بعد کفار گو ذکر فرمایو جائے ف۹۹ یعنی قرآن شریف دے ف۱۰۰ جیڑا ایمانداراں گا ذکر کیا گیا ف۱۰۱ تے وہ روز بروز تہ تیغ کیا گیا تے ایک قول یوہ ہے کہ اس عذاب دے مراد فاقاں تے پکھ گی وہ مصیبت ہے جیڑی سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی دعا نال ان ور مسلط کی گئی تھی تے اس قحط نال ان گی حالت ات تک پہنچ گئی تھی کہ وہ کتا تے مردار تک کھا جائیں تھا ف۱۰۲ ہون ان گو جواب یوہ ہے کہ ف۱۰۳ یعنی قرآن مجید گی آیات

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فَكُنْتُمْ عَلٰٓى اَعْقَابِكُمْ تَنْكِصُوْنَ ﴿٦٦﴾ مُسْتَكْبِرِيْنَ ۖۗ بِهٖ سٰمِرًا تَهْجُرُوْنَ ﴿٦٧﴾

توتم اپنی اڈیاں گے پہار پُٹھے پیریں مڑیں تھاف۱۰۴ حرم گی خدمت ور بڈیائیں کریں؟ ف۱۰۵ رات اُت بیہودہ کہانی بکیں ف۱۰۶ حق ناں چھوڑ گے ف۱۰۷

اَفَلَمْ يَدَّبَّرُوا الْقَوْلَ اَمْ جَآءَهُمْ مَّا لَمْ يَاْتِ اٰبَآءَهُمُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿٦٨﴾

کیا اُنہاں نے گل ناں سوچیو نی ف۱۰۸ یا اُن گے کول وہ آیو جیڑو ان گا باپ دادا کول نی آیو تھو ف۱۰۹

اَمْ لَمْ يَعْرِفُوْا رَسُوْلَهُمْ فَهُمْ لَهٗ مُنْكِرُوْنَ ﴿٦٩﴾ اَمْ يَقُوْلُوْنَ بِهٖ جِنَّةٌ ؕ

یا اُنہاں نے اپنا رسول ناں نی پہچانیو ف۱۱۰ تو وہ اُناں بیگانو سمجھیں ف۱۱۱ یا کہیں اُناں جنون ایں ف۱۱۲

بَلْ جَآءَهُمْ بِالْحَقِّ وَ اَكْثَرُهُمْ لِلْحَقِّ كٰرِهُوْنَ ﴿٧٠﴾ وَلَوِ اتَّبَعَ الْحَقُّ

بلکہ اُس نے دے ان گے کول حق آنیو ف۱۱۳ اور اُن ماں اکثر ناں حق برو لگے ف۱۱۴ اور کدے حق ف۱۱۵ انگی خواہشاں گی

اَهْوَآءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمٰوٰتُ وَ الْاَرْضُ وَمَنْ فِيْهِنَّ ؕ بَلْ

پیروی کرتو ف۱۱۶ تاں ضرور آسمان اور زمین اور جو کجھ ان ماں ہے سب تباہ ہوجاتو ف۱۱۷ بلکہ

اَتَيْنٰهُمْ بِذِكْرِهِمْ فَهُمْ عَنْ ذِكْرِهِمْ مُّعْرِضُوْنَ ﴿٧١﴾ اَمْ تَسْـَٔلُهُمْ

ہم نے دے ان گے کول واہ چیز آنی ف۱۱۸ جسماں انگی ناموری تھی پروہ اپنی عزت توں ہی مُنھ پھیریاوا ایں۔ کیا تم ان توں

ف۱۰۴ تے ان آیتاں ناں نی منیں تھا تے ان ور ایمان نی لیائیں تھا ف۱۰۵ تے یاہ کہتاں کہ ہم اہلِ حرم ھاں تے بیت اللہ گا ہمسایہ ھاں، مہارے ور کوئے غالب نہ ہوئے گو ہماں کسے گو خوف نی ف۱۰۶ کعبہ معظمہ گے کول جمع ہوگے تے ان کہانیاں ماں اکثر قرآن پاک ور طعن تے اس ناں سحر تے شعر کہنوں تے سیّد عالم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم گی شان ماں فضول گل کرنوں ہوئے تھو ف۱۰۷ یعنی نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں تے آپ ور ایمان لیان آلاں ناں قرآن کریم ناں ف۱۰۸ یعنی قرآنِ پاک ماں غور نی کیو تے اس گا اعجاز ور نظر نی کی جس دے اناں ناں معلوم ہوتو کہ یوہ کلام حق ہے اسگی تصدیق لازمی ایں تے جو کجھ اس ماں ارشاد فرمایو گیو وہ سب حق تے واجب تسلیم ایں تے سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا صدق تے حقانیت ور اس ماں واضح دلائل موجود ایں ف۱۰۹ یعنی رسول گو تشریف لیانوں ایسی نرالی گل نی جیڑی کدے پہلا دور ماں ہوئی نہ ہوئے تے وہ یاہ کہہ سکیں کہ ہماں خبر ہی نی تھی کہ خدا گی طرف دے وی رسول آئیں، کدے پہلاں کوئے رسول آیو ہوتو تے ہم نے اسگو تذکرو سنیوں ہوتو تاں ہم کیوں اس رسول (صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم) ناں نہ منتا، یوہ عذر کرن گو موقعو وی نی کیونکہ پہلی امتاں ماں رسول آیا ایں تے خدا گی کتاب نازل ہوئی ایں ف۱۱۰ تے حضور گی عمر شریف گا تمام احوال ناں نہ دیکھیو تے آپ گا عالی نسب تے صدق و امانت داری تے وفورِ عقل تے حسنِ اخلاق تے کمالِ حلم تے وفار کرم تے مروّت وغیرہ پاکیزہ اخلاق و محاسنِ صفات تے بغیر کسے دے سکھن گے آپ گا علم ماں کامل تے تمام جہان دے زیادہ علم رکھن ناں نہ جانیوں کیا ایسو ہے؟ ف۱۱۱ حقیقت ماں یا گل دے نی بلکہ وہ سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں تے آپ گا اوصاف تے کمالات ناں خوب جانیں تے آپ گا برگزیدہ صفات شہرہ آفاق ایں ف۱۱۲ یوہ وی سراسر غلط تے باطل ہے کیونکہ وہ جانیں کہ آپ جیسو دانا تے کامل العقل شخص ان گا دیکھن ماں نی آیو ف۱۱۳ یعنی قرآن شریف جیڑو توحید الٰہی تے احکامِ دین ور مشتمل ہے ف۱۱۴ کیونکہ اس ماں ان گی خواہشاتِ نفسانی گی مخالفت ہے اس واسطے وہ رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم تے ان گی صفات تے کمالات ناں جانن گے باوجود حق گی مخالفت کریں۔ اکثر گی قید دے ثابت ہوئے کہ یوہ حال ان بچوں بیشتر لوکاں گو ہے چنانچہ کجھ ان بچوں ایسا وی تھا جیڑا آپ ناں حق سمجھیں تھا تے حق اناں ناں برو وی نی لگے تھو لیکن وہ اپنی قوم گی موافقت یا ان گا طعنہ گا خوف دے ایمان نہ لیایا جیسو کہ ابو طالب ف۱۱۵ یعنی قرآن شریف ف۱۱۶ اس طرح کہ اس ماں وہ مضامین مذکور ہوتا جن گی کفار خواہش کریں جیسو کہ چند خدا ہوناں تے خدا گا بیٹا بیٹیں (اولاد) ہونوں وغیرہ کفریات ف۱۱۷ تے تمام دنیا گو نظام درہم برہم ہوجاتو ف۱۱۸ یعنی قرآن پاک

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

خَرْجًا فَخَرَاجُ رَبِّكَ خَيْرٌ ۖ وَّهُوَ خَيْرُ الرّٰزِقِيْنَ ﴿۷۲﴾ وَاِنَّكَ لَتَدْعُوْهُمْ

کائے اجرت منگیں؟ ف۱۱۹ تھارا رب گو اجر سب توں بہتر اور وہ سب توں بہتر روزی دین آلو ف۱۲۰ اور بیشک تم اُنہاں نا

الربع اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿۷۳﴾ وَاِنَّ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ عَنِ

سدھا راہ کی طرف بُلائیں ف۱۲۱ اور بیشک جیڑا آخرت ور ایمان نی رکھتا۔

الصِّرَاطِ لَنٰكِبُوْنَ ﴿۷۴﴾ وَلَوْ رَحِمْنٰهُمْ وَكَشَفْنَا مَا بِهِمْ مِّنْ ضُرٍّ

ضرور سِدھا راہ ف۱۲۲ توں ہٹیاوا ایں۔ اور کدے ہم اُن ور رحم کراں اور جیڑی مصیبت ف۱۲۳ اُن ور پئی ہے ٹال چھڑاں

لَّلَجُّوْا فِيْ طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُوْنَ ﴿۷۵﴾ وَلَقَدْ اَخَذْنٰهُمْ بِالْعَذَابِ فَمَا

تاں ضرور ضد کریں گا اپنی سرکشی ماں بھٹکتاں ہویاں ف۱۲۴ اور بیشک ہم نے اُنہاں ناں عذاب ماں پکڑیو ف۱۲۵ تے نہ

اسْتَكَانُوْا لِرَبِّهِمْ وَمَا يَتَضَرَّعُوْنَ ﴿۷۶﴾ حَتّٰۤى اِذَا فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَابًا ذَا

وہ اپناں رب گا دربار ماں جُھکیں اور نہ روئیں کر لائیں ف۱۲۶ ات توڑی جے جد ہم نے ان ور کھولیو۔

ع ۴ ۱۷ ۴ عَذَابٍ شَدِيْدٍ اِذَا هُمْ فِيْهِ مُبْلِسُوْنَ ﴿۷۷﴾ وَهُوَ الَّذِيْۤ اَنْشَاَ

کسے سخت عذاب گو دروازو ف۱۲۷ دے وہ ہون اُساں نااُمید ہوگے پیاوا ایں۔ اور وہی ہے جس نے بنایا

لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْـِٕدَةَ ؕ قَلِيْلًا مَّا تَشْكُرُوْنَ ﴿۷۸﴾ وَهُوَ

تھارے واسطے کن اور اکھ اور دِل ف۱۲۸ تم بہت ہی تھوڑا حق منیں ف۱۲۹ اور وہی ہے

ف۱۱۹ اناں ناں ہدات کرن تے راہِ حق دسن ور ایسو دے نی تے وہ کے ہیں تے تمناں کے دے سکیں تم اگر اجر چاہو ف۱۲۰ تے اس گو تھارے ور فضلِ عظیم تے جیڑیں جیڑیں نعمت اس نے تمناں عطا فرمائی وہ بہت کثیر تے اعلیٰ ایں تاں تمناں ان گی کے پرواہ فر جدوہ آپ تھارا اوصاف تے کمالات دے واقف وی ہیں قرآن پاک گو اعجاز وی اس نے تمناں عطا فرمایو جیڑو ان گے سامنے ایں۔ تے تم ان دے ہدایت تے ارشاد گو کوئے اجر تے عوض وی طلب نی فرماتا تاں اناں ناں ہون ایمان لیان ماں کے عذر رہیو ف۱۲۱ تاں ان ور لازم ایں کہ تھاری دعوت قبول کریں تے اسلام ماں داخل ہوئیں ف۱۲۲ یعنی دینِ حق دے ف۱۲۳ ست سالہ قحط سالی گی ف۱۲۴ یعنی اپناں کفر وعناد تے سرکشی گی طرف مڑ جائیں گا تے یاہ چاپلوسی جاتی رہ گی تے رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم تے موموناں گی عداوت تے تکبّر جیڑو ان گو پہلو طریقو تھو وہی اختیار کریں گا **شانِ نزول:** جد قریش سیّدِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گی دعا ناں ستاں سالاں گا قحط ماں مبتلا ہویا تے حالت بہت ابتر ہوگئی تاں ابوسفیان ان گی طرف دے نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گی خدمت اقدس ماں حاضر ہو یو تے عرض کیو کہ کیا تم اپناں خیال ماں رحمۃ للعٰلمین بنا گے نی بھیجیا گیا؟ سیّدِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم نے فرمایو بیشک، ابوسفیان نے کہیو کہ بڑاں ناں دے تم نے بدر ماں قتل کر چھڑیو ان گی اولاد جیڑی رہی تھی وہ تھاری دعا ناں اس حالت ناں پہنچ گئی کہ قحط گی مصیبت ماں پھس گئی، فاقاں دے تنگ آگئی، لوک بھکھ ناں ہڈیں چب گیا، مردار تک کھا گیا، ہون تمناں اللہ گی قسم دیوں تے قرابت گی کہ، تم اللہ دے دعا کرو کہ مہارے وروں قحط دور فرمائے۔ حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم نے دعا فرمائی تے اناں نے اس مصیبت دے چھٹکارو پایو۔ اس واقعہ گے متعلق یہ آیات نازل ہوئیں ف۱۲۵ قحط سالی گا یا قتل گا ف۱۲۶ بلکہ اپنی سرکشی ماں ایں ف۱۲۷ اس عذاب دے یا قحط سالی مراد ہے جیسو کہ روایت مذکورہ شانِ نزول دے ظاہر ہے یا روزِ بدر گو قتل، یوہ اس قول گی بنیاد ور ہے کہ قحط گو واقعو بدر گا وقعہ دے پہلاں ہو یو تے کجھ مفسرین گو قول ہے کہ اس سخت عذاب دے مراد موت ہے کجھاں نے کہیو کہ قیامت ف۱۲۸ تانجہ سنو تے دیکھو تے سمجھو تے دینی دنیاوی منافع حاصل کرو ف۱۲۹ کہ تم نے ان نعمتاں گی قدر نہ کی تے ان دے فائدو نہ لیو تے کناں، اکھاں تے دلاں دے آیاتِ الٰہی گا سنن، دیکھن، مجھن تے معرفتِ الٰہی حاصل کرن تے منعمِ حقیقی گو حق پہچان گے شکر گزار بنن گو نفعو نہ لیو

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الَّذِیْ ذَرَاَكُمْ فِی الْاَرْضِ وَ اِلَیْهِ تُحْشَرُوْنَ ﴿۷۹﴾ وَ هُوَ الَّذِیْ یُحْیٖ
جس نے تمناں زمین ماں پھیلایو اور اُسے گی طرف اُٹھنو ایں ف۱۳۰ اور وُہی زندہ کرے
وَ یُمِیْتُ وَ لَهُ اخْتِلَافُ الَّیْلِ وَ النَّهَارِؕ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ﴿۸۰﴾ بَلْ
اور مارے اور اُسے گے واسطے ایں رات دن گی تبدیلیں ف۱۳۱ تو کیا تمناں سمجھ نی ف۱۳۲ بلکہ
قَالُوْا مِثْلَ مَا قَالَ الْاَوَّلُوْنَ ﴿۸۱﴾ قَالُوْۤا ءَاِذَا مِتْنَا وَ كُنَّا تُرَابًا
اُنہاں نے واہی کہی جیہڑی اگلا ف۱۳۳ کہیں تھا۔ بولیا کیا جد ہم مرجاں اور ہڈیں اور مٹی
وَّ عِظَامًا ءَاِنَّا لَمَبْعُوْثُوْنَ ﴿۸۲﴾ لَقَدْ وُعِدْنَا نَحْنُ وَ اٰبَآؤُنَا
بن جاں تو کیا فِر کڈھیا جاں گا۔ بیشک یوہ وعدو ہمناں اور مہارا باپ دادا
هٰذَا مِنْ قَبْلُ اِنْ هٰذَاۤ اِلَّاۤ اَسَاطِیْرُ الْاَوَّلِیْنَ ﴿۸۳﴾ قُلْ لِّمَنِ
ناں دِتو گیو تھو یوہ نی مگر وِہی اگلیں داستاں ف۱۳۴ تم فرماؤ کس گو مال ہے
الْاَرْضُ وَ مَنْ فِیْهَاۤ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿۸۴﴾ سَیَقُوْلُوْنَ لِلّٰهِؕ قُلْ
زمین اور جو کجھ اُساں ہے اگر تمناں علم ایں ف۱۳۵ ہون کہیں گا اللہ گو ف۱۳۶ تم فرماؤ
اَفَلَا تَذَكَّرُوْنَ ﴿۸۵﴾ قُلْ مَنْ رَّبُّ السَّمٰوٰتِ السَّبْعِ وَ رَبُّ الْعَرْشِ
فِر کیوں نی سوچتا ف۱۳۷ تم فرماؤ کون مالک ہے تاں آسماناں گو؟ اور مالک بڑا
الْعَظِیْمِ ﴿۸۶﴾ سَیَقُوْلُوْنَ لِلّٰهِؕ قُلْ اَفَلَا تَتَّقُوْنَ ﴿۸۷﴾ قُلْ مَنْۢ بِیَدِهٖ
عرش گو۔ ہون کہیں گا یاہ اللہ ہی گی شان ایں تم فرماؤ فِر کیوں نی ڈرتا ف۱۳۸ تم فرماؤ کس گا ہتھ ماں ایں۔
مَلَكُوْتُ كُلِّ شَیْءٍ وَّ هُوَ یُجِیْرُ وَ لَا یُجَارُ عَلَیْهِ اِنْ كُنْتُمْ
ہر چیز گو قابو ف۱۳۹ اور وہ پناہ دیے اور اُس گے خِلاف کوئے پناہ نی دے سکتو اگر
تَعْلَمُوْنَ ﴿۸۸﴾ سَیَقُوْلُوْنَ لِلّٰهِؕ قُلْ فَاَنّٰى تُسْحَرُوْنَ ﴿۸۹﴾ بَلْ اَتَیْنٰهُمْ
تمناں علم ہے ف۱۴۰ ہون کہیں گا یاہ اللہ ہی گی شان ایں تم فرماؤ فِر کس جادو گا فریب ماں پیاوا ایں ف۱۴۱ بلکہ ہم نے اُس گے کول

ف۱۳۰ روز قیامت ف۱۳۱ ان بچوں ہر ایک گو دو جا دے بعد آنوں تے نیری تے روشنی تے زیادتی تے کمی ماں ہر ایک دے مختلف ہونوں یہ سب اس گی قدرت گی نشانیں ایں ف۱۳۲ کہ ان دے عبرت حاصل کرو تے ان ماں خدا گی قدرت گو مشاہدہ کر گے مرن دے بعد زندہ کیا جان گو یقین کرو تے ایمان لیاؤ ف۱۳۳ یعنی ان دے پہلا کافر ف۱۳۴ جن گی کجھ وی حقیقت نی کفار گا اس مقولہ گا رد فرمان ماں تے ان ور حجت قائم فرمان واسطے اللہ تبارک وتعالیٰ نے اپناں حبیب صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے ارشاد فرمایو ف۱۳۵ اس گا خالق تے مالک ناں دے دسو ف۱۳۶ کیونکہ بجز اس گے کوئے جواب ہی نی تے مشرکین اللہ تعالیٰ گی خالقیت گا اقراری وی ہیں جد وہ یوہ جواب دیں ف۱۳۷ کہ جس نے زمین ناں تے اس گی کائنات ناں ابتداءً ماں پیدا کیو وہ ضرور مرداں ناں زندہ کرن ور قادر ہے ف۱۳۸ اس گا غیر ناں پوجن تے شرک کرن دے تے اس گا مرداں ناں زندہ کرن ور قادر ہون گو انکار کرن دے ف۱۳۹ تے ہر چیز ور حقیقی قدرت تے اختیار کس گو ہے؟ ف۱۴۰ تاں جواب دیو ف۱۴۱ یعنی کس شیطانی تو کھہ ماں ہیں کہ توحید تے طاعتِ الٰہی ناں چھوڑ گے حق ناں باطل سمجھ رہیا ایں جد تم اقرار کریں کہ قدرتِ حقیقی اسے گی ہے تے اس گے خلاف کوئے کسے ناں پناہ نی دے سکتو تاں دوجا گی عبادت قطعاً باطل ہے

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

بِالْحَقِّ وَاِنَّهُمْ لَكٰذِبُوْنَ ﴿٩٠﴾ مَا اتَّخَذَ اللّٰهُ مِنْ وَّلَدٍ وَّمَا كَانَ
حق آنیوں ف۱۴۲ اور وِہ بیشک چوٹھا ایں ف۱۴۳ اللہ نے کوئی بچہ اختیار نی کیو ف۱۴۴ اور نہ
مَعَهٗ مِنْ اِلٰهٍ اِذًا لَّذَهَبَ كُلُّ اِلٰهٍۢ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَا
اُس گے نال کوئی دوجو خدا ف۱۴۵ اے اس طرح ہوتو تاں ہر خدا اپنی مخلوق ناں لے جاتو ف۱۴۶ اور ضرور ایک
بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ ۭ سُبْحٰنَ اللّٰهِ عَمَّا يَصِفُوْنَ ﴿٩١﴾ عٰلِمِ الْغَيْبِ
دوجا ور اپنی بڈیائیں دستو ف۱۴۷ پاک ہے اللہ ان گلاں دے جیڑیں یہ بنائیں ف۱۴۸ جانن آلو ہے ظاہر
٥ ع ١٥ ٥ وَالشَّهَادَةِ فَتَعٰلٰى عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿٩٢﴾ قُلْ رَّبِّ اِمَّا تُرِيَنِّيْ مَا يُوْعَدُوْنَ ﴿٩٣﴾
وباطن ناں تو وہ بلند ہے۔ ان گا شرک دوں۔ تم عرض کرو اے میرا رب اگر تو مناں دَسّے ف۱۴۹ جو اُنھاں ناں وعدو دتو جائے
رَبِّ فَلَا تَجْعَلْنِيْ فِي الْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ﴿٩٤﴾ وَاِنَّا عَلٰٓى اَنْ نُّرِيَكَ
تو اے میرا رب! مناں ان ظالماں گے نال نہ کریئے ف۱۵۰ اور بیشک ہم قادر ہاں جے تمناں دساں
مَا نَعِدُهُمْ لَقٰدِرُوْنَ ﴿٩٥﴾ اِدْفَعْ بِالَّتِيْ هِيَ اَحْسَنُ السَّيِّئَةَ ۭ نَحْنُ
جو اُنھاں ناں وعدو دے رہیاں ہاں ف۱۵۱ سبّ توں بہتر اچھائی نال بُرائی ناں دفع کرو ف۱۵۲ ہم
اَعْلَمُ بِمَا يَصِفُوْنَ ﴿٩٦﴾ وَقُلْ رَّبِّ اَعُوْذُ بِكَ مِنْ هَمَزٰتِ
خوب جاناں جیڑی گل یہ بنائیں ف۱۵۳ اور تم عرض کرو اے میرا رب! تیری پناہ شیطاناں گا
الشَّيٰطِيْنِ ﴿٩٧﴾ وَاَعُوْذُ بِكَ رَبِّ اَنْ يَّحْضُرُوْنِ ﴿٩٨﴾ حَتّٰٓى اِذَا جَاۗءَ اَحَدَهُمُ
وسوساں دے ف۱۵۴ اور اے میرا رب! تیری پناہ جے وِہ میرے کول آئیں۔ ات توڑی جے جد اُنھاں بچوں کسے ناں

ف۱۴۲ کہ اللہ تعالیٰ گی نہ اولاد ہو سکے نہ اس گو شریک یہ دوئے گل محال ایں ف۱۴۳ جیڑا اس گے واسطے شریک تے اولاد بنائیں ف۱۴۴ وہ اس دے پاک تے منزّہ ہے کیونکہ وہ نوع تے جنس دے پاک ہے تے اولاد وہی ہو سکے جیڑی ہم جنس ہوئے ف۱۴۵ جو الوہیت ماں شریک ہوئے ف۱۴۶ تے اس ناں دوجا گا قبضہ ماں نہ چھوڑتو ف۱۴۷ تے دوجا ور اپنی برتری تے اپنوں غلبو پسند کرتو کیونکہ متقابل حکومت اسے ناں چاہیں اس دے معلوم ہو یو کہ دو خدا ہونوں باطل ہے خدا ایک ہی ہے تے ہر چیز اس گا قبضۂ قدرت ماں ایں ف۱۴۸ کہ اس گے واسطے شریک تے اولاد بنائیں ف۱۴۹ وہ عذاب ف۱۵۰ تے ان گو سنگی تے ساتھی بنائے یاہ دعا تواضع تے اظہارِ عبدیت گا طریقہ ور ہے باوجود اس گے کہ معلوم ایں کہ اللہ تعالیٰ آپ ناں ان گو سنگی ساتھی نہ بنائے گو اسے طرح انبیائے معصومین دعا کریں تے استغفار کریں باوجود اس گے کہ اناں ناں اپنی مغفرت تے اکرام خداوندی گو یقینی عِلم ایں، یوہ سب بہ طریق تواضع تے اظہار بندگی ہے۔ ف۱۵۱ یوہ جواب ہے ان کفار گو جیڑا عذابِ موعود گو انکار کریں تھا تے اس گو مذاق اڈائیں تھا اناں ناں دسیو گیو کہ اگر تم غور کرو تاں سمجھ لیو کہ اللہ تعالیٰ اس وعدہ گا پورا کرن ور قادر ہے فر انکار تے ٹھٹھا گی کے وجہ ہے؟ تے عذاب ماں جیڑی دیر ہو رہی ہے اس ماں اللہ تعالیٰ گی حکمت ایں کہ ان بچوں جیڑا ایمان لیان آلا ایں وہ ایمان لے آئیں تے جن گی نسل ایمان لیان آلیں ایں ان دے وہ نسل پیدا ہو جائیں ف۱۵۲ اس خوبصورت جملہ گا معنیٰ وسیع ایں، اس گا معنیٰ یہ وی ہیں کہ توحید جیڑی اعلیٰ بہتری ہے اس دے شرک گی برائی ناں دفع فرماؤ تے یوہ وی کہ طاعت تے تقویٰ ناں رواج دے گے معیصت تے گناہ گی برائی ناں ختم فرماؤ تے یہ وی کہ اپناں مکارم اخلاق دے خطا کاراں ور اس طرح عفو و رحمت فرماؤ جس دے دین ماں کائے سستی نہ آئے ف۱۵۳ اللہ تعالیٰ تے اس گا رسول گی شان ماں، تاں ہم اس گو بدلو دیاں گا ف۱۵۴ جن دے وہ لوکاں ناں فریب دے گے معاصی تے گناہاں ماں مبتلا کریں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُوْنِ ﴿۹۹﴾ لَعَلِّیْٓ اَعْمَلُ صَالِحًا فِیْمَا تَرَكْتُ
موت آجائے ف۱۵۵ تو کہے اے میرا رب! مناں واپس موڑ چھڑ ف۱۵۶ تانجہ ہوں کائے نیکی کماؤں جو کجھ ہوں چھوڑ آیو ہاں ف۱۵۷
كَلَّا ؕ اِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَآىِٕلُهَا ؕ وَمِنْ وَّرَآىِٕهِمْ بَرْزَخٌ اِلٰى یَوْمِ
اُس بچوں "ہرگز نی" یاہ دے ایک گل ہے جیڑی وہ اپناں مُنھ دو کہے ف۱۵۸ اور اُن گے اگے ایک باڑ ہے ف۱۵۹ اُس دِن تکر
یُبْعَثُوْنَ ﴿۱۰۰﴾ فَاِذَا نُفِخَ فِی الصُّوْرِ فَلَآ اَنْسَابَ بَیْنَهُمْ یَوْمَىِٕذٍ
جس دن وِہ اُٹھالیا جائیں گا۔ تو جد بنجلی ماں پھوکیو جائے گو ف۱۶۰ تو نہ اُن ماں رِشتہ رہنگا ف۱۶۱
وَّلَا یَتَسَآءَلُوْنَ ﴿۱۰۱﴾ فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِیْنُهٗ فَاُولٰٓىِٕكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ﴿۱۰۲﴾
اور نہ ایکن دوجا گی گل پچھیں ف۱۶۲ تو جن گا نیک عمل ف۱۶۳ پہارا ہویا وہی مراد ناں پچیا۔
وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِیْنُهٗ فَاُولٰٓىِٕكَ الَّذِیْنَ خَسِرُوْٓا اَنْفُسَهُمْ فِیْ
اور جن گا عمل ہولا ہویا ف۱۶۴ وہی ایں جنہاں نے اپنی جان نقصان ماں سٹیں۔
جَهَنَّمَ خٰلِدُوْنَ ﴿۱۰۳﴾ تَلْفَحُ وُجُوْهَهُمُ النَّارُ وَهُمْ فِیْهَا كٰلِحُوْنَ ﴿۱۰۴﴾ اَلَمْ
ہمیشہ دوزخ ماں رہنگا۔ اُن گا مُنھ ور اگ گا النمبالگیں گا اور وِہ اُساں مُنھ چاہڑیاوا ہوویں گا ف۱۶۵ کیا
تَكُنْ اٰیٰتِیْ تُتْلٰى عَلَیْكُمْ فَكُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُوْنَ ﴿۱۰۵﴾ قَالُوْا رَبَّنَا
تھارے ور میری آیت نی پڑھی جائیں تھیں ف۱۶۶ تو تم اُنہاں ناں جُھٹیں کریں تھا۔ کہیں گا اے مہارا رب!
غَلَبَتْ عَلَیْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْمًا ضَآلِّیْنَ ﴿۱۰۶﴾ رَبَّنَآ اَخْرِجْنَا
مہارے ور مہاری بدبختی غالب آئی اورہم گمراہ لوگ تھا۔ اے مہارا رب ہمناں

ف۱۵۵ یعنی کافر موت گا وقت تک دے اپناں کفر تے سرکشی تے خدا اور سول گی تکذیب تے مرن دے بعد زندہ کیا جان گا انکار ور ڈٹیو رہے تے جد موت گو وقت آئے تے اس ناں جہنم ماں جیڑو اس گو مقام ایں دسیو جائے تے جنت گو وہ مقام وی دسیو جائے کہ وہ اگر ایمان لیا تو تاں یوہ مقام اس ناں دتو جاتو ف۱۵۶ دنیا گی طرف ف۱۵۷ تے نیک اعمال کر گے اپنی تقصیراں ناں ختم کروں اس ور اس ناں فرمایو جائے گو ف۱۵۸ حسرت تے ندامت نال یاہ ہون آلی نی تے اسگو کجھ فائدو نی ف۱۵۹ جیڑی انان ناں دنیا گی طرف واپس ہون واسطے رکاوٹ ہے تے وہ موت ہے (خازن) بعض مفسّرین نے کہیو کہ برزخ موت گا وقت دے وقت بعث تک گی مدت ناں کہیں ف۱۶۰ پہلی مرتبہ جس ناں نفخہ اُولیٰ کہیں جیسو کہ حضرت ابنِ عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما دے مروی ہے کہ ف۱۶۱ جن ور دنیا ماں فخر کریں تھا تے آپس گا نسبی تعلقات ختم ہو جائیں گا تے قرابت گی محبت باقی نہ رہیں گیں تے یوہ حال ہوئے گو کہ آدمی اپناں پائی تے ماں باپ تے بی بی تے اولاد دے نسے گو ف۱۶۲ جیسا کہ دنیا ماں پچھیں تھا کیونکہ ہر ایک اپناہی حال ماں مبتلا ہوئے گو فردو جی وار صور پھوکیو جائے گو تے حساب گے بعد لوک ایک دوجا گو حال پچھیں گا ف۱۶۳ اعمال صالحہ تے نیکیاں دے ف۱۶۴ نیکیں نہ ہون گی وجہ دے تے وہ کفار ایں ف۱۶۵ ترمذی گی حدیث ماں ایں کہ اگ اناں ناں بُن چھڑ یگی تے اپر گو ہوٹھ سک گے ادھا سرِ تک پہنچ جائے گو بیٹھ گو تنی تک لڑک جائے گو، دند کھلا رہ جائیں گا (خدا گی پناہ) تے ان دے فرمایو جائے گو ف۱۶۶ دنیا ماں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مِنْهَا فَاِنْ عُدْنَا فَاِنَّا ظٰلِمُوْنَ ﴿۱۰۷﴾ قَالَ اخْسَـُٔوْا فِيْهَا وَلَا تُكَلِّمُوْنِ ﴿۱۰۸﴾

دوزخ بچوں کڈھ چھڈ، فر کدے ہم اُسے طرح کراں تاں ہم ظالم ہاں ف۱۶۷ رب کہے گو دتکاریا وا پیار ہو اور میرے نال گل نہ کرو ف۱۶۸

اِنَّهٗ كَانَ فَرِيْقٌ مِّنْ عِبَادِيْ يَقُوْلُوْنَ رَبَّنَآ اٰمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا

بیشک میراں بنداں گو ایک ٹولو کہہ تھو اے مہارا رب! ہم ایمان لے آیا ہمناں بخش چھڑ

وَارْحَمْنَا وَاَنْتَ خَيْرُ الرّٰحِمِيْنَ ﴿۱۰۹﴾ فَاتَّخَذْتُمُوْهُمْ سِخْرِيًّا حَتّٰٓى اَنْسَوْكُمْ

اور مہارے ور رحم فرما اور تُو سب توں بہتر رحم کرن آلو ہے۔ تو تم نے اُنہاں ناں ٹھٹھو بنالیو ف۱۶۹ ات توڑی جے اُنہاں ناں بنان گا شغل ماں ف۱۷۰

ذِكْرِيْ وَكُنْتُمْ مِّنْهُمْ تَضْحَكُوْنَ ﴿۱۱۰﴾ اِنِّيْ جَزَيْتُهُمُ الْيَوْمَ بِمَا صَبَرُوْٓا

میری یاد بُھلا چھوڑی اور تم اُنہاں نال ہسیں تھا۔ بیشک اج میں ان گا صبر گو اُنہاں ناں وہ بدلو دتو

اَنَّهُمْ هُمُ الْفَآئِزُوْنَ ﴿۱۱۱﴾ قٰلَ كَمْ لَبِثْتُمْ فِي الْاَرْضِ عَدَدَ سِنِيْنَ ﴿۱۱۲﴾

کہ وہی کامیاب ہویا۔ فرمایو ف۱۷۱ تم زمین ماں کتنا رہیا ف۱۷۲ سالاں گی گنتی نال

قَالُوْا لَبِثْنَا يَوْمًا اَوْ بَعْضَ يَوْمٍ فَسْـَٔلِ الْعَآدِّيْنَ ﴿۱۱۳﴾ قٰلَ اِنْ

بولیا ہم ایک دن رہیا یا دن گو وی ایک حصو ف۱۷۳ تو گنن آلاں توں دریافت فرما ف۱۷۴ فرمایو

لَّبِثْتُمْ اِلَّا قَلِيْلًا لَّوْ اَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿۱۱۴﴾ اَفَحَسِبْتُمْ اَنَّمَا خَلَقْنٰكُمْ

تم نی رہیا مگر تھوڑا ف۱۷۵ کدے تمناں علم ہوتو۔ تو کیا یوہ سمجھیں جے ہم نے تمناں

عَبَثًا وَّاَنَّكُمْ اِلَيْنَا لَا تُرْجَعُوْنَ ﴿۱۱۵﴾ فَتَعٰلَى اللّٰهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ لَآ اِلٰهَ

بیکار بنایو اور تم نے مہاری طرف آنوں ہی نی ف۱۷۶ تو بہت بلندی آلو ہے اللہ سچو بادشاہ۔ کوئی معبود نی

ف۱۶۷ ترمذی گی حدیث ماں ایں کہ دوزخی لوگ جہنم گا داروغہ مالک ناں چالی سال تک بلاتا رہیں گا اس گے بعد وہ کہگو کہ تم جہنم ماں ہی پیا رہو فر وہ پروردگار ناں پکاریں گا تے کہیں گا اے رب مہارا ہمناں دوزخ دے کڈھ تے یا ان گی پکار انگی دنیا گی عمر دے دونی مدت تک جاری رہے گی، اس گے بعد اناں ناں یو جواب دتو جائے گو جیڑو واگلی آیت ماں ایں (خازن) تے دنیا گی عمر کتنی ایں، اس ماں کئی قول ایں بعض نے کہیو کہ دنیا گی عمر ست ہزار سال ہے، بعض نے کہیو بارہ ہزار سال، بعض نے کہیو ترے لکھ سٹھ سال واللہ تعالیٰ اعلم (تذکرہ قرطبی) ف۱۶۸ ہون ان گی امید ٹٹ جائیں گیں تے یوہ جہنمیاں گو آخری کلام ہوئے گو فر اس گے بعد اناں ناں کلام کرنوں نصیب نہ ہوئے گو، روتا، چیختا، ڈانگتا، پونکتا رہیں گا ف۱۶۹ شانِ نزول: یہ آیات کفارِ قریش گا وارہ ماں نازل ہوئیں جیڑا حضرت بلال تے حضرت عمار تے حضرت صہیب تے حضرت خباب وغیرہ رضی اللہ تعالیٰ عنہم فقرائے اصحابِ رسول صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نال مشکری تے ٹھٹھا کریں تھا ف۱۷۰ یعنی ان گے نال مذاق کرن ماں اتنا مشغول ہویا کہ ف۱۷۱ اللہ تعالیٰ نے کفار دے ف۱۷۲ یعنی دنیا ماں تے قبر ماں ف۱۷۳ یو جواب اس وجہ دے دیں گا کہ اس دن گی دہشت تے عذاب گی ہیبت دے اناں ناں اپناں دنیا ماں رہن گی مدت یاد نہ رہگی تے اناں ناں شک ہو جائے گو اسے واسطے کہیں گا ف۱۷۴ یعنی ان ملائکہ دے جنان ناں تیں بنداں گیں عمر تے ان گا اعمال لکھن ور مامور فرمایو، اس ور اللہ تعالیٰ نے ف۱۷۵ بہ نسبت آخرت گے ف۱۷۶ تے آخرت ماں جزا واسطے اٹھنوں نی بلکہ تمناں عبادت واسطے پیدا کیو کہ تھارے ور عبادت لازم کراں تے آخرت ماں تم مہاری طرف مڑ گے آئیں تاں تمناں تھاراں عملاں گی جزا دیاں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اِلَّا هُوَ ۚ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيْمِ ﴿١١٦﴾ وَمَنْ يَّدْعُ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ ۙ

سوا اُس گے عِزّت آلا عرش گو مالک اور جیہڑو اللہ گے نال کسے دوجا خدا ناں پُوجے

لَا بُرْهَانَ لَهٗ بِهٖ ۙ فَاِنَّمَا حِسَابُهٗ عِنْدَ رَبِّهٖ ؕ اِنَّهٗ لَا يُفْلِحُ الْكٰفِرُوْنَ ﴿١١٧﴾

جسگی اُس گے کول کائے سند نی ف ١١٧ تو اسگو حساب اُس گا رب گے کول ہے۔ بیشک کافراں گو چھٹکارو نی۔

وَقُلْ رَّبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَاَنْتَ خَيْرُ الرّٰحِمِيْنَ ﴿١١٨﴾ ع ٦

اور تم عرض کرو اے میرا رب بخش چھوڑ ف ١١٨ اور رحم فرما اور تو سب توں بہتر رحم فرمان آلو۔

سُوْرَةُ النُّوْرِ مَدَنِيَّةٌ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ — اٰيَاتُهَا ٦٤ رُكُوْعَاتُهَا ٩

اللہ گاناں نال شروع جیہڑو نہایت مہربان رحم آلو ف ١

سُوْرَةٌ اَنْزَلْنٰهَا وَفَرَضْنٰهَا وَاَنْزَلْنَا فِيْهَآ اٰيٰتٍۭ بَيِّنٰتٍ لَّعَلَّكُمْ

یاہ ایک سورۃ ہے ہم نے اُتاری اور ہم نے اس گا احکام فرض کیا ف ٢ اورہم نے اسماں روشن آیت نازل فرمائیں

تَذَكَّرُوْنَ ﴿١﴾ اَلزَّانِيَةُ وَالزَّانِيْ فَاجْلِدُوْا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِائَةَ

کہ تم دھیان کرو جیہڑی عورت بدکار ہووے اور جیہڑو مرد تو ان ماں ہر ایک ناں سو

جَلْدَةٍ ۪ وَّلَا تَاْخُذْكُمْ بِهِمَا رَاْفَةٌ فِيْ دِيْنِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُوْنَ

کوڑہ مارو ف ٣ اور تمناں اس نور ترس نہ آئے اللہ گا دین ماں ف ٤ اگر تم ایمان آنیں

بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ۚ وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَآئِفَةٌ مِّنَ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿٢﴾

اللہ ہور پچھلا دن ور اور چاہیے جے انگی سزا گے ویلے مسلماناں گی ایک بڑی تعداد موجود ہووے ف ٥

ف ١١٧ یعنی غیر اللہ گی پرستش محض باطل بے سند ہے ف ١١٨ ایمان آلاں ناں: ف ١ سورۂ نور مدنی ایں اس ماں نو(٩) رکوع چونٹھ(٦٤) آیات ایک ہزار ترے سو سولہ (١٣١٦) کلمات پنج ہزار ترے سو اٹھ (٥٣٠٨) حرف ایں ف ٢ تے ان ور عمل کرنوں بنداں ور لازم کیو ف ٣ یوہ خطاب حُکام ناں ایں کہ جس مرد یا عورت دے زنا سرزد ہو جائے اس گی سزا یاہ ہے کہ اس گے سو کوڑا مارو یاہ حد آزاد غیر شادی شدہ گی ہے کیونکہ آزاد شادی شدہ گی حد گو حکم یوہ ہے اس نا رجم یعنی سنگسار کیو جائے جیسو کہ حدیث شریف ماں وارد ہے کہ ماعز رضی اللہ تعالیٰ عنہ ناں بحکم نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم رجم کیو گیو تے محصن وہ آزاد مسلمان این جیہڑو مکلف ہوئے تے نکاحِ صحیح گے نال صحبت کر چکو ہوئے خواہ ایک ہی مرتبہ ایسا شخص دے زنا ثابت ہوئے تاں رجم کیو جائے گو تے اگر ان بچوں ایک گل وی نہ ہوئے مثلاً آزاد نہ ہوئے یا مسلمان نہ ہوئے یا عاقل بالغ نہ ہوئے یا اس نے کدے اپنی بی بی نال صحبت نہ کی ہوئے یا جس گے نال کی ہوئے اس گے نال نکاح فاسد ہو یو ہوئے تاں یہ سب غیر محصن ماں داخل ایں تے ان سب گو حکم کوڑا مارنوں ایں۔ مسائل: مرداں کوڑا مارتے وقت کھڑا کیو جائے تے اس گا تمام کپڑا اتار دتا جائیں سوائے تہبند کے تے اس گا تمام بدن ور کوڑا مار یا جائیں سر تے چہرہ گے بغیر تے شرم گاہ گے۔ کوڑا اس طرح مار یا جائیں کہ گوشت تک نہ پہچیں تے کوڑا درمیانہ درجہ گو ہوئے تے عورت گے کوڑا مارن گے وقت کھڑا نہ کیو جائے نہ اس گا کپڑا اتار یا جائیں البتہ اگر پوستین (چمڑا گا) یا روئی دار کپڑا لایا ہوئیں تاں اتار دتا جائیں، یو حکم آزاد مرد تے آزاد عورت گو ہے تے باندی، گولی، تے غلام گی حد اس دے نصف یعنی پنجاہ کوڑا ایں جیسو کہ سورۂ نساء ماں مذکور ہو گیو زنا گو ثبوت یا دے چار مرداں گی گواہیاں گے نال ہوئے یا زنا کرن آلا گا چار مرتبہ اقرار کر لیں دے، فِر وی امام بار بار سوال کرے گو تے دریافت کرے گو کہ زنا دے کے مراد ہے کت کیو، کس گے نال کیو، کد کیو؟ اگر ان سب ناں بیان کر چھڑے تاں زنا ثابت ہوئے گو ورنہ نی تے گواہاں ناں صراحۃً اپنو معائنو بیان کرنوں ہوئے گو بغیر اس گے زنا ثابت نہ ہوئے گو لواطت زنا ماں داخل نی لہذا اس فعل دے حد واجب نی ہوتی لیکن تعزیر واجب ہوئے تے اس تعزیر ماں صحابہ کرام رضی اللہ تعالیٰ عنہم گا چند اقوال ایں (١) اگ ماں جلا دینوں (٢) غرق کر چھڑنوں (٣) بلندی دے چھاڑ چھڑنوں تے اپر دے پتھر مارنا، فاعل مفعول دواں گو ایک ہی حکم ایں (تفسیر احمدی) ف ٤ یعنی حدود گا پورا کرن ماں کمی نہ کرو تے دین ماں مضبوط تے متصلب رہو ف ٥ تانجہ عبرت حاصل ہوئے

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الزَّانِي لَا يَنكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً وَالزَّانِيَةُ لَا يَنكِحُهَا
بدکار مرد نکاح نہ کرے مگر بدکار عورت یا شرک آلی نال اور بدکار عورت نال نکاح نہ کرے
إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ ۚ وَحُرِّمَ ذَٰلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ ﴿٣﴾ وَالَّذِينَ
مگر بدکار مرد یا مشرک ف۶ اور یوہ کم ف۷ ایمان آلاں ور حرام ایں ف۸ اور جیڑا
يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ
نیک عورتاں ور الزام لائیں فر چشم دید چار گواہ بھی نہ آنیں دے اُنہاں ناں
ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا ۚ وَأُولَٰئِكَ هُمُ
اسی کوڑہ مارو اور ان گی کائے وی گواہی کدے وی نہ منّوں ف۹ اور وہی
الْفَاسِقُونَ ﴿٤﴾ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِن بَعْدِ ذَٰلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ
فاسق ایں مگر جیڑا اُس تو بعد توبہ کرلیں اور سُدھر جائیں ف۱۰ تو بیشک
اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٥﴾ وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُن لَّهُمْ
اللہ بخشن آلو مہربان ایں۔ اور وہ جیڑا اپنی عورتاں ور عیب لائیں ف۱۱ اور اُن گے کول

ف۶ کیونکہ خبیث گو میلان خبیث ہی گی طرف ہوئے نیکاں خبیثاں گی طرف رغبت نی ہوتی **شانِ نزول:** مہاجرین بچوں کجھ بالکل نادار تھا ان گے کول کجھ مال تھو نہ ان گو کوئے عزیز قریب تھو تے بدکار مشرکہ عورت دولت مند تے مالدار تھیں، یہ دیکھ گے کسے مہاجر ناں خیال آیو کہ اگر ان گے نال نکاح کر لیو جائے تاں ان گی دولت کم ماں آ ئیگی سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم دے اناں نے اس گی اجازت منگی۔ اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی تے اناں ناں اس دے روک دتو گیو ف۷ یعنی بدکاراں نال نکاح کرنوں ف۸ ابتدائے اسلام ماں زانیہ نال نکاح کرنوں حرام تھو بعد ماں آیت وَ انْكِحُوا الْاَيَامٰى مِنْكُمْ دے منسوخ ہو گیو ف۹ اس آیت دے چند مسائل ثابت ہویا **مسئلو:** (۱) جیڑو شخص کسے پارسا مرد یا عورت ور زنا گی تہمت لائے تے اس ور چار گواہ چشم دید پیش نہ کر سکے تاں اس ور حد واجب ہوئے اسی (۸۰) کوڑا۔ آیت ماں محصنٰت گو لفظ مخصوص واقعہ گی وجہ دے وارد ہویو اس واسطے کہ عورتاں ور تہمت لانوں کثیر الوقوع ہے۔ **مسئلو:** (۲) تے ایسا لوک جیڑا زنا گی تہمت ماں سزایاب ہوئیں تے ان ور حد جاری ہوگی ہوئے مردود الشہادۃ ہو جائیں کدے ان گی گواہی مقبول نی ہوتی۔ پارسا دے وہ مراد ایں جیڑا مسلمان مکلّف زنا دے پاک ہوئیں **مسئلو:** (۳) زنا گی شہادت گو نصاب چار گواہ ایں۔ **مسئلو:** (۴) حدِ قذف مطالبہ ور مشروط ہے جس ور تہمت لائی گئی اگر وہ مطالبو نہ کرے تاں قاضی ور حد قائم کرنوں لازم نی **مسئلو:** (۵) مطالبہ گو حق اسے ناں ایں جس ور تہمت لائی گئی ہے اگر وہ زندہ ہوئے تے اگر وہ مر گیو ہوئے تاں اس گا بیٹا پوتا ناں وی حق ہے **مسئلو:** (۶) غلام اپناں مولیٰ ور تے بیٹو باپ ور قذف یعنی اپنی ماں ور زنا گی تہمت لان گو دعویٰ نی کر سکتو۔ **مسئلو** (۷) قذف گا الفاظ یہ ایں کہ وہ صراحۃ کسے ناں زانی کہے یا یاہ کہے کہ تو اپناں باپ گو نی، یا اس گا باپ گو ناں لے گے کہے کہ تو فلانہ گو پوت نی یا اس ناں زانیہ گو پوت کہہ گے بلائے تے ہوئے اس گی ماں پارسا تے نیک تاں ایسو شخص قاذف ہو جائے گو تے اس ور تہمت گی حد آ ئیگی۔ **مسئلو** (۸) اگر غیر محصن ناں زنا گی تہمت لائی مثلاً کسے غلام ناں یا کافر ناں یا ایسا شخص ناں جس نے کدے زنا کیو ہوئے تاں اس ور حدِ قذف قائم نہ ہو یگی بلکہ اس ور تعزیر واجب ہو یگی تے یاہ تعزیر ترے دے انتالی تک حاکمِ شرع گی تجویز گے مطابق کوڑا مارناں ایں۔ اسے طرح اگر کسے شخص ناں زنا گے علاوہ ہور کسے فجور گی تہمت لائی تے پارسا مسلمان ناں اے فاسق، اے کافر، اے خبیث، اے چور، اے بدکار، اے مخنث، اے بددیانت، اے لوطی، اے زندیق، اے دیوث، اے شرابی، اے سود خور، اے بدکار عورت گا بچہ، اے حرام زادہ، اس قسم گا الفاظ کہیا تاں وی اس ور تعزیر واجب ہوئے گی، **مسئلو** (۹) امام یعنی حاکمِ شرع ناں تے اس شخص ناں جسناں تہمت لائی گئی ہوئے ثبوت دے پہلاں معاف کرن گو حق ہے **مسئلو** (۱۰) اگر تہمت لان آلو آزاد نہ ہوئے بلکہ غلام ہوئے تاں اس گے چالی کوڑا لایا جائیں گا **مسئلو** (۱۱) تہمت لان گا جرم ماں جس ناں حد لائی گئی ہوئے اس گی گواہی کسے وی معاملہ ماں معتبر نی، چاہے وہ توبہ کرے لیکن رمضان گا چن دیکھن گا وارہ ماں توبہ کرن تے عادل ہون گی صورت ماں اس گو قول قبول کر لیو جائے گو۔ کیونکہ یاہ درحقیقت شہادت نی اسے واسطے اس ماں لفظ شہادت تے نصابِ شہادت وی شرط نی ف۱۰ اپناں احوال تے افعال ناں درست کر لیں۔ ف۱۱ زنا گا

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

شُهَدَآءُ اِلَّآ اَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ اَحَدِهِمْ اَرْبَعُ شَهٰدٰتٍۭ بِاللّٰهِ

اپناں بیان گے سوا گواہ نہ ہوویں تو اِساّ کسے گی گواہی یاہ ہے جے چار بار گواہی دیے اللہ گا ناں نال

اِنَّهٗ لَمِنَ الصّٰدِقِيْنَ ﴿٦﴾ وَالْخَامِسَةُ اَنَّ لَعْنَتَ اللّٰهِ عَلَيْهِ اِنْ كَانَ

جے یوہ سچو ہے ف١٢ اور پنجویں وار یوہ جے اللہ گی لعنت ہووے اُس ور کدے

مِنَ الْكٰذِبِيْنَ ﴿٧﴾ وَيَدْرَؤُا عَنْهَا الْعَذَابَ اَنْ تَشْهَدَ اَرْبَعَ

وہ چوٹھو ہووے اور عورت توں سزا اس طرح ٹل جائیگی کہ واہ اللہ گو ناں لیگیے چار وار

شَهٰدٰتٍۭ بِاللّٰهِ اِنَّهٗ لَمِنَ الْكٰذِبِيْنَ ﴿٨﴾ وَالْخَامِسَةَ اَنَّ

گواہی دیے جے مرد چوٹھو ہے ف١٣ اور پنجویں وار اس طرح

غَضَبَ اللّٰهِ عَلَيْهَآ اِنْ كَانَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ﴿٩﴾ وَلَوْلَا فَضْلُ

جے عورت ور غضب ہووے اللہ گو اگر مرد سچو ہووے ف١٤ اور اگر اللہ گو

اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهٗ وَاَنَّ اللّٰهَ تَوَّابٌ حَكِيْمٌ ﴿١٠﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ ع

فضل اور رحمت تھارے ور نہ ہوتی اور یوہ جے اللہ تو بہ قبول فرمائے حکمت آلو ہے (تو تھارو پردو کھول چھڑتو)۔ بیشک وہ

ف١٢ عورت ورزنا گوالزام لان ماں ف١٣ اس ورزنا گی تہمت لان ماں ف١٤ اس ناں لِعان کہیں۔ مسئلو: جداپنی بی بی ورزنا گی تہمت لائے تاں اگر مرد تے عورت دوئے شہادت گا اہل ہوئیں تے عورت اس ور مطالبو کرے تاں مرد ور لعان واجب ہوئے اگر وہ لِعان دے انکار کرے تاں اس ناں اس وقت تک قید رکھیو جائے جد تک وہ لعان کرے یا اپناں چوٹھ گو اقرار کرے اگر چوٹھ گو اقرار کرے تاں اس ناں حدِ قذف لائی جائے گی جس گو بیان اپر گزریو ہے تے اگر لعان کرنوں چاہے تاں اس ناں چار مرتبہ اللہ تعالیٰ گی قسم گے نال کہنوں ہوئے گو کہ وہ اس عورت ورزنا گا الزام لان ماں سچو ہے تے پنجویں وار یوہ کہنوں ہوئے گو کہ اللہ گی لعنت میرے ور اگر ہوں یوہ الزام لان ماں چوٹھو ہووں، اتنو کرن دے بعد مرد وروں حدِ قذف ساقط ہو جائے گی تے عورت ور لِعان واجب ہوئے گو انکار کریگی تاں قید کی جائے گی جد تک لعان منظور کرے۔ یا شوہر گا الزام لان گی تصدیق کرے اگر تصدیق کی تاں عورت ورزنا گی حد لائی جائے گی تے اگر لعان کرنوں چاہئے تاں اس ناں چار مرتبہ اللہ گی قسم گے نال کہنوں ہوئے گو کہ مرد اس ور الزام لان ماں چوٹھو ہے تے پنجویں مرتبہ یوہ کہنوں ہوئے گو کہ اگر مرد اس الزام لان ماں سچو ہوئے تاں میرے ور خدا گو غضب ہوئے اتنوں کہن دے بعد عورت دے زنا گی حد ساقط ہو جائیگی تے لِعان گے بعد قاضی گا تفریق کرن نال فرقت واقع ہویگی بغیر اس گے نی تے یاہ تفریق طلاق بائنہ ہویگی تے اگر مرد اہلِ شہادت، بچوں نہ ہوئے مثلاً غلام ہوئے یا کافر ہوئے یا اس ور قذف گی حد لگی ہوئے تاں لعان نہ ہوئے گو تے تہمت لان دے مرد ور حدِ قذف لائی جائیگی تے اگر مرد اہلِ شہادت بچوں ہوئے تے عورت ماں یاہ اہلیت نہ ہوئے اس طرح کہ وہ گولی ہوئے یا کافرہ ہوئے یا اس ور حدِ قذف لگی ہوئے یا بچی ہوئے یا مجنونہ ہوئے یا زانیہ ہوئے اس صورت ماں نہ مرد ور حد ہویگی نہ لعان شانِ نزول: یاہ آیت ایک صحابی گا وارہ ماں نازل ہوئی جناں نے حضور سیّدِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم دے دریافت کیو تھو کہ اگر آدمی اپنی عورت ناں زنا کرتاں دیکھے تاں کے کرے نہ اُس وقت گواہاں گی تلاش گی فرصت ہے تے نہ بغیر گواہی گے وہ یاہ گل کہہ سکے کیونکہ اس ناں حدِ قذف گو خوف ہے۔ اس ور یاہ آیتِ کریمہ نازل ہوئی تے لعان گو حکم دتو گیو

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

جَآءُوْ بِالْاِفْكِ عُصْبَةٌ مِّنْكُمْ ؕ لَا تَحْسَبُوْهُ شَرًّا لَّكُمْ ؕ بَلْ هُوَ

یوہ کہ بہت بڑو بہتان آنیوں ایں تھارے ہی بچوں ایک جماعت ہے ف۱۵ اُساں اپنے واسطے برو نہ سمجھو بلکہ وہ

خَيْرٌ لَّكُمْ ؕ لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ مَّا اكْتَسَبَ مِنَ الْاِثْمِ ۚ وَالَّذِیْ تَوَلّٰی

تھارے واسطے بہتر ہے ف۱۶ ان ماں ہر شخص ناں وہ گناہ ہے جیڑو اُس نے کمایو ف۱۷ اور اُن ماں وہ جس نے

كِبْرَهٗ مِنْهُمْ لَهٗ عَذَابٌ عَظِيْمٌ ﴿۱۱﴾ لَوْلَآ اِذْ سَمِعْتُمُوْهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُوْنَ

سب توں زیادہ حِصّو لیو ف۱۸ اُس گے واسطے بڑو عذاب ہے ف۱۹ کیوں نہ ہویو جد تم نے اُساں سنیوں تھو جے مسلمان مرداں

وَالْمُؤْمِنٰتُ بِاَنْفُسِهِمْ خَيْرًا ۙ وَّقَالُوْا هٰذَآ اِفْكٌ مُّبِيْنٌ ﴿۱۲﴾ لَوْلَا جَآءُوْ

دے مسلمان عورتاں نے اپناں ور نیک گمان کیو ہوتو ف۲۰ اور کہتا یوہ کھلو بہتان ہے ف۲۱ اس ور

ف۱۵ بڑا بہتان دے مراد حضرت ام المومنین عائشہ صدیقہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا ور تہمت لانی ایں ۵ھ ہجری غزوہ بنی المصطلق دے واپسی گے وقت قافلو مدینہ گے قریب ایک پڑاو ر ٹھہریو تاں حضرت ام المومنین عائشہ صدیقہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا ضرورت واسطے کسے گوشہ ماں تشریف لے گئیں ات آپ گو ہار ٹٹ گیو اس گی تلاش ماں مصروف ہو گئیں، اوہاں قافلو ٹر گیو تے آپ گی پالکی شریف اونٹھ ور بن چھڑی تے اناں نے سمجھیو کہ ام المومنین اسے ماں ایں، قافلو چلے گیو آپ آگے قافلہ گی جگہ بیٹھ گئیں تے آپ نے خیال کیو کہ میری تلاش ماں قافلو ضرور واپس آئے گو، قافلہ گے پچھے رہیں کہیں چیز چان واسطے ایک صاحب رہیں ہوئیں تھا اس موقعہ ور حضرت صفوان اس کم ور تھا جد وہ آیا تے اناں نے اُناں ناں دیکھیو تاں بلند آواز نال "اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّآ اِلَيْهِ رٰجِعُوْنَ" پڑھیو آپ نے کپڑا نال پردو کر لیو، اناں نے اپنی اونٹھنی بسالی آپ اس ور سوار ہو گے لشکر نال پہنچیں۔ منافقین سیاہ باطن نے اوہام فاسدہ پھیلایا تے آپ گی شان ماں بدگوئی شروع کی کجھ مسلمان وی ان گا فریب ماں آ گیا تے ان گی زبان دے وی گل نکلن لگیں، ام المومنین بیمار ہو گئیں تے ایک مہینہ تک بیمار رہیں اس دوران اناں ناں اسگی اطلاع نی ہوئی کہ ان گا وارہ ماں منافقین کے بک رہیا ایں ایک دن ام مسطح دے اناں ناں یاہ خبر ملی تے اس دے آپ گی بیماری ہور بدھ گئی تے اس صدمہ ماں اس طرح روئیں کہ آپ گا اتھروں نی تھمیں تھا تے نہ ایک کہڑی نیند آئے تھی اس حال ماں سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ور وحی نازل ہوئی تے حضرت ام لمومنین گی طہارت ماں یہ آیات اتریں تے آپ گو شرف تے مرتبو اللہ تعالیٰ نے اتنو بدھایو کہ قرآن کریم گی بہت ساری آیتاں ماں آپ گی طہارت تے فضیلت بیان کی گئی اس دوران ماں حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے بر سرِ منبر قسم کھا گے فرما چھڑیو تھو کہ مناں اپناں اہل گی پاکی تے خوبی یقین گے نال معلوم ہے تاں جس شخص نے ان گا وارہ ماں بدگوئی کی ہے اس گی طرف دے میرے کول کون معذرت پیش کر سکے؟ حضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ نے فرمایو منافقین یقیناً چوٹھا ایں ام المومنین بالیقین پاک ایں، اللہ تعالیٰ نے حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا وجود مسعود ناں مکھی گا بیٹھن دے محفوظ رکھیو کہ وہ گندگیاں ور بیٹھے کسطرح ہو سکے کہ وہ آپ ناں بدعورت دے محفوظ نہ رکھے۔ حضرت عثمانِ غنی رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے وی اس طرح آپ گی طہارت بیان فرمائی تے فرمایو کہ اللہ تعالیٰ نے تھارو سایو زمین ور نی پین دتو کہ اس سایہ ور کسے گو قدم نہ پوئے تاں جیڑو پروردگار تھارا سایہ ناں محفوظ رکھے کس طرح ممکن ایں کہ وہ تھارا اہل گی حفاظت نہ فرمائے۔ حضرت علی مرتضیٰ رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو کہ ایک جوں گا خون لگن دے اللہ تعالیٰ نے تمناں نعلین اتارن گو حکم دتو جیڑو پروردگار تھاری نعلین شریف گی اتنی جئی آلودگی ناں گوارہ نہ فرمائے ممکن نی کہ وہ تھارا اہل گی آلودگی نان گوارہ فرمائے اس طرح بہت سارا اصحابہ تے بہت ساری صحابیات نے قسم کھادیں، آیت نازل ہون دے پہلاں ہی حضرت ام المومنین گی طرف دے دل مطمئن تھا۔ آیت گا نزول نے ان گو عز و شرف ہور زیادہ بدھا چھڑیو۔ تو بدگویاں گی بدگوئی اللہ تعالیٰ تے اس گا رسول تے صحابۂ کرام گے نزدیک باطل ہے تے بدگوئی کرن آلاں واسطے سخت ترین مصیبت ہے

ف۱۶ کہ اللہ تعالیٰ تمناں اس ور جزا دیے گو تے حضرت ام المومنین گی شان تے ان گی برات ظاہر فرمائے گو چنانچہ اس برات ماں اس نے اٹھارہ آیات نازل فرمائیں ف۱۷ یعنی بقدر اس گا عمل گے کہ کسے نے طوفان اٹھایو، کسے بہتان لان آلا گی زبانی موافقت کی ہوئے ہس گیو کسے نے خاموشی گے نال سن ہی لیو جس نے جو کیو اس گو بدلو پائے گو ف۱۸ کہ اپناں دل دے یو طوفان بنایو تے اساں مشہور کرتو پھریو تے وہ عبداللہ بن اُبی بن سلول منافق ہے ف۱۹ آخرت ماں، مروی ہے کہ ان بہتان لان آلاں ور بحکم رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم حد قائم کی گئی تے اسی (۸۰) کوڑا لایا گیا ف۲۰ کیونکہ مسلمان ناں یوہ ہی حکم ایں کہ مسلمان گے نال نیک گمان کرے تے بدگمانی ممنوع ایں کجھ گمراہ بے باک یا کہہ چھڑیں کہ حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نا معاذ اللہ اس معاملہ ماں بدگمانی ہو گئی تھی، وہ کذاب ایں تے شانِ رسالت ماں ایسی گل کہیں جیڑی مومنان گا حق ماں وی مناسب نی اللہ تعالیٰ موموناں دے فرمائے کہ تم نے نیک گمان کیوں نی کیو تاں کس طرح ممکن تھو کہ رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم بدگمانی کرتا۔ تے حضور واسطے بدگمانی گو لفظ کہنوں بڑی سیاہ باطنی تے گستاخی ہے۔ خاص کر ایسی حالت ماں جد کہ بخاری شریف گی حدیث ماں ایں کہ حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے بقسم فرمایو کہ ہوں جانوں کہ میرا اہل پاک ایں جیسو کہ اپر ذکر ہو یو۔ **مسئلو:** اس دے معلوم ہو یو کہ مسلمان ور بدگمانی کرنوں ناجائز ہے تے جد کسے نیک شخص ور تہمت لائی جائے تاں بغیر ثبوت مسلمان ناں اس گی موافقت تے تصدیق کرنی جائز نی۔ ف۲۱ بالکل جوٹھ ہے بے حقیقت ہے

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

عَلَيْهِ بِاَرْبَعَةِ شُهَدَآءَ ۚ فَاِذْ لَمْ يَاْتُوْا بِالشُّهَدَآءِ فَاُولٰٓئِكَ عِنْدَ
چار گواہ کیوں نی آنیاں تو جد گواہ نہ لے آیا تاں وہی

اللّٰهِ هُمُ الْكٰذِبُوْنَ ﴿١٣﴾ وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهٗ فِي
اللہ گے نزدیک جُھوٹھا ایں۔ اور اگر اللہ گو فضل اور اُسگی رحمت تھارے ور

الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ لَمَسَّكُمْ فِيْ مَآ اَفَضْتُمْ فِيْهِ عَذَابٌ عَظِيْمٌ ﴿١٤﴾ ج
دنیا و آخرت ماں نہ ہوتی ف۲۲ تو جس چرچہ ماں تم پیا اُس ور تمناں بڑو عذاب پہچتو۔

اِذْ تَلَقَّوْنَهٗ بِاَلْسِنَتِكُمْ وَتَقُوْلُوْنَ بِاَفْوَاهِكُمْ مَّا لَيْسَ لَكُمْ بِهٖ
جد تم اسی گل اپنی زبان ور ایک دوجا توں سن گے آنیں تھا اور اپناں مُنھ توں وہ کڈھیں تھا جسگو تمناں

عِلْمٌ وَّتَحْسَبُوْنَهٗ هَيِّنًا ۖ وَّهُوَ عِنْدَ اللّٰهِ عَظِيْمٌ ﴿١٥﴾ وَلَوْلَآ اِذْ سَمِعْتُمُوْهُ
علم نی اور اُس ناں سہل سمجھیں تھا ف۲۳ اور وہ اللہ گے نزدیک بڑی گل ہے ف۲۴ اور کیوں نہ ہویو جد تمنے سنیو تھو

قُلْتُمْ مَّا يَكُوْنُ لَنَآ اَنْ نَّتَكَلَّمَ بِهٰذَا ۖ سُبْحٰنَكَ هٰذَا بُهْتَانٌ
کہیو ہوتو ہمناں یوہ حق نی جے اسی گل کراں ف۲۵ الٰہی پاکی ہے ف۲۶ تِناں یوہ بڑو

عَظِيْمٌ ﴿١٦﴾ يَعِظُكُمُ اللّٰهُ اَنْ تَعُوْدُوْا لِمِثْلِهٖٓ اَبَدًا اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿١٧﴾ ج
بہتان ایں اللہ تمناں نصیحت فرمائے جے ہون کدے وی ایسو نہ کریو اگر ایمان دار ہو

وَيُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيٰتِ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿١٨﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ
اور اللہ تھارے واسطے آیت صاف بیان فرمائے اور اللہ علم وحکمت آلو ہے وہ لوک جیڑا

يُحِبُّوْنَ اَنْ تَشِيْعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ۙ
چاہیں جے مسلماناں ماں بُرو چرچو پھیلے ان گے واسطے دردناک عذاب ہے

فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ۗ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿١٩﴾ وَلَوْلَا
دنیا ف۲۷ و آخرت ماں ف۲۸ اور اللہ جانیں ف۲۹ اور تم نی جانتا اور اگر

ف۲۲ تے تھارے ور فضل وکرم منظور نہ ہوتو جس بچوں توبہ گے واسطے مہلت دینوں وی ہے تے آخرت ماں عفو ومغفرت فرمانوں وی ف۲۳ تے خیال کریں تھا کہ اِس ماں بڑو گناہ نی ف۲۴ جرم عظیم ایں ف۲۵ یوہ مہارے واسطے جائز نی کیونکہ ایسو ہو ہی نی سکتو ف۲۶ اس دے کہ تیرا نبی گی حرم ناں فجور گی آلودگی پیچھے مسئلو: یوہ ممکن ہی نی کہ کسے نبی گی بی بی بدکار ہو سکے اگرچہ اسگو کفر ماں مبتلا ہونوں ممکن ایں کیونکہ انبیا کفار گی طرف مبعوث ہوئیں تاں ضروری ہے کہ جیڑی چیز کفار گے نزدیک وی قابلِ نفرت ہوئے اس دے وہ پاک ہوئیں تے ظاہر ہے کہ عورت گی بدکاری ان گے نزدیک قابلِ نفرت ہے (کبیر وغیرہ) ف۲۷ یعنی اس جہان ماں تے وہ حد قائم کرنوں ایں چنانچہ ابن ابی تے حسان تے مسطح گے حد لائی گئی (مدارک) ف۲۸ دوزخ، اگر بے توبہ مر جائیں ف۲۹ دلاں گا راز تے باطن گا احوال۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فَضْلُ اللّٰهِ عَلَیْكُمْ وَ رَحْمَتُهٗ وَ اَنَّ اللّٰهَ رَءُوْفٌ رَّحِیْمٌ ﴿٢٠﴾ یٰۤاَیُّهَا

اللہ گو فضل اور اُسگی رحمت تھارے ورنہ ہوتی اور یوہ جے اللہ تھارے ور نہایت مہربان صبر آلو ہے تاں تم اسگو مزو چکھتاف ٣٠ اے

الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا لَا تَتَّبِعُوْا خُطُوٰتِ الشَّیْطٰنِ ؕ وَ مَنْ یَّتَّبِعْ خُطُوٰتِ

ایمان آلیو شیطان گا قدماں ورنہ چلو اور جیڑو شیطان گا

الشَّیْطٰنِ فَاِنَّهٗ یَاْمُرُ بِالْفَحْشَآءِ وَ الْمُنْكَرِ ؕ وَ لَوْ لَا فَضْلُ اللّٰهِ

قدماں ور چلے تو وہ دے بے حیائی اور بُری گل ہی دَسے گو ف ٣١ اور اگر اللہ گو فضل

عَلَیْكُمْ وَ رَحْمَتُهٗ مَا زَكٰى مِنْكُمْ مِّنْ اَحَدٍ اَبَدًا ۙ وَّ لٰكِنَّ اللّٰهَ

اور اُسگی رحمت۔ تھارے ور نہ ہوتی تاں تھارے بچوں کوئی وی کدے وی سُتھرو نہ ہو سکتو ف ٣٢ ہاں اللہ

یُزَكِّیْ مَنْ یَّشَآءُ ؕ وَ اللّٰهُ سَمِیْعٌ عَلِیْمٌ ﴿٢١﴾ وَ لَا یَاْتَلِ اُولُوا الْفَضْلِ

ستھرا کر چھڑے جسناں چاہے ف ٣٣ اور اللہ جانیں۔ اور قسم نہ کھائیں وِہ جیڑا تھارے بچوں فضیلت آلا ف ٣٤

مِنْكُمْ وَ السَّعَةِ اَنْ یُّؤْتُوْۤا اُولِی الْقُرْبٰى وَ الْمَسٰكِیْنَ وَ الْمُهٰجِرِیْنَ فِیْ

اور گنجائش آلا ایں ف ٣٥ قرابت آلاں اور مسکیناں اور اللہ گا راہ ماں

سَبِیْلِ اللّٰهِ ۖ وَ لْیَعْفُوْا وَ لْیَصْفَحُوْا ؕ اَلَا تُحِبُّوْنَ اَنْ یَّغْفِرَ اللّٰهُ لَكُمْ ؕ

ہجرت کرن آلاں ناں دین گی اور چاہیئے جے معاف کریں اور درگزر کریں کیا تم اساں پسندنی کرتا جے اللہ تھاری بخشش کرے

وَ اللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِیْمٌ ﴿٢٢﴾ اِنَّ الَّذِیْنَ یَرْمُوْنَ الْمُحْصَنٰتِ الْغٰفِلٰتِ

اور اللہ بخشن آلو مہربان ایں ف ٣٦ بیشک وِہ جیڑا عیب لائیں انجان ف ٣٧ پارسا

الْمُؤْمِنٰتِ لُعِنُوْا فِی الدُّنْیَا وَ الْاٰخِرَةِ ۪ وَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِیْمٌ ﴿٢٣﴾ یَّوْمَ

ایمان آلیاں ور ف ٣٨ ان ور لعنت ہے دُنیا و آخرت ماں اور ان واسطے بڑو عذاب ہے ف ٣٩ جس دن ف ٤٠

ف ٣٠ تے عذاب الٰہی تمناں مہلت نہ دیتو ف ٣١ اس گا وسوساں ماں نہ پوؤ تے بہتان لان آلاں گی گلاں ور تیان نہ دیو ف ٣٢ تے اللہ تعالیٰ اُس ناں توبہ تے حسنِ عمل گی توفیق نہ دیتو تے عفو و مغفرت نہ فرماتو ف ٣٣ توبہ قبول فرما کے ف ٣٤ تے منزلت آلا ایں دین ماں ف ٣٥ ثروت تے مال ماں **شانِ نزول:** یاہ آیت حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ گا وارہ ماں نازل ہوئی، آپ نے قسم کھادی تھی کہ مِسطح گے نال سلوک نہ کریں گا تے وہ آپ گی ماسی گا بیٹا تھا نادار تھا، مہاجر تھا، بدری تھا، آپ ہی ان گو خرچو برداشت فرمائیں تھا مگر چونکہ ام المومنین ور تہمت لان آلاں گے نال انہاں نے موافقت کی تھی اس واسطے آپ نے یاہ قسم کھادی تھی۔ اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی ف ٣٦ جد یاہ آیت حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم نے پڑھی تاں حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے کہیو بے شک میری آرزو ہے کہ اللہ تعالیٰ میری بخشش فرمائے تے ہوں مِسطح گے نال جیڑو سلوک کروں تھو اساں کدے بند نہ کروں گو چنانچہ آپ نے اسناں جاری فرما چھڑیو۔ **مسئلو:** اس آیت دے معلوم ہویو کہ جیڑو شخص کسے کم ور قسم کھائے فر معلوم ہوئے کہ اسگو کرنو ہی بہتر ہے تاں چاہئے کہ اس کم ناں کرے تے قسم گو کفارو دیئے حدیث صحیح ماں یوہی وارد ہے **مسئلو:** آیت دے حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ گی فضیلت ثابت ہوئی تے اس دے آپ گی علوشان و مرتبت ظاہر ہوئے کہ اللہ تعالیٰ نے آپ ناں اُولوا الفضل فرمایو تے ف ٣٧ عورتاں ناں جیڑیں بدکاری تے فجور ناں جانتی وی نی تے برو خیال ان گا دل ماں وی نی گذرتو تے ف ٣٨ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ یہ حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گی ازواج مطہرات گا اوصاف ایں ایک قول یوہ ہے کہ اس دے تمام ایماندار پارسا عورت مراد ایں ان ور عیب لان آلاں ور اللہ تعالیٰ لعنت فرمائے ف ٣٩ یوہ عبداللہ بن ابی بن سلول منافق گا وارہ ماں ایں (خازن) ف ٤٠ یعنی قیامت گے دن

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ اَلْسِنَتُهُمْ وَاَيْدِيْهِمْ وَاَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿۲۴﴾
ان ور گواہی دیں گئیں اُن گی زبان ف۴۱ اور ان گا ہتھ اور ان گا پیر جو کجھ وہ کریں تھا۔
يَوْمَئِذٍ يُّوَفِّيْهِمُ اللّٰهُ دِيْنَهُمُ الْحَقَّ وَيَعْلَمُوْنَ اَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ
اُس دن اللہ اُنہاں ناں ان گی سچّی سزا پوری دیے گو ف۴۲ اور جان لیں گا جے اللہ ہی واضح
الْمُبِيْنُ ﴿۲۵﴾ اَلْخَبِيْثٰتُ لِلْخَبِيْثِيْنَ وَالْخَبِيْثُوْنَ لِلْخَبِيْثٰتِ ۚ وَالطَّيِّبٰتُ
حق ہے ف۴۳ گندیں گنداں واسطے اور گندہ گندیاں واسطے ف۴۴ اور ستھریں
لِلطَّيِّبِيْنَ وَالطَّيِّبُوْنَ لِلطَّيِّبٰتِ ۚ اُولٰٓئِكَ مُبَرَّءُوْنَ مِمَّا يَقُوْلُوْنَ ؕ
ستھراں واسطے اور ستھرا ستھریاں واسطے وہ ف۴۵ پاک ایں ان گلاں توں جیڑیں یہ ف۴۶ کہہ رہیا ایں
لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّرِزْقٌ كَرِيْمٌ ﴿۲۶﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَدْخُلُوْا ع ۳ ۹
ان واسطے بخشش اور عزّت گی روزی ہے ف۴۷ اے ایمان آلیو! اپناں گھراں تو سُوا
بُيُوْتًا غَيْرَ بُيُوْتِكُمْ حَتّٰى تَسْتَاْنِسُوْا وَتُسَلِّمُوْا عَلٰٓى اَهْلِهَا ؕ ذٰلِكُمْ
ہور ناں گھراں ماں نہ جاؤ جد تکر اجازت نہ لے لیو ف۴۸ اور ان ماں رہن آلاں ناں سلام نہ کرلیو ف۴۹ یوہ

ف۴۱ زباناں گو گواہی دینوں دے ان گا مونہاں ورمہرلان دے پہلاں ہوئے گو تے اس گے بعد مونہاں ورمہر لا دتی جائیں گیں۔ جس دے زبان بند ہو جائیں گی تے دوجا اعضا بولن لگیں گا تے دنیا ماں جیڑا عمل کیا تھاں گی خبر دیں گا جیسو کہ اگے ارشاد ہوئے ف۴۲ جس گا وہ مستحق ایں ف۴۳ یعنی موجود ظاہر ہے اسے گی قدرت دے ہر چیز گو وجود ہے بعض مفسّرین نے فرمایو کہ معنیٰ یہ ایں کہ کفار دنیا ماں اللہ تعالیٰ گا وعداں ماں شک کریں تھا، اللہ تعالیٰ آخرت ماں اناں ناں ان گا اعمال گی جزا دے گے ان وعداں گو حق ہونوں ظاہر فرما چھڑے گو فائدو قرآن کریم ماں کسے گناہ ور ایسی تغلیظ تے تشدید تے تکرار تے تاکید نی فرمائی گئی جیسی کہ حضرت عائشہ صدیقہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا گے اپر بہتان لان آلاں ور فرمائی گئی، اس دے حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی رفعت منزلت ظاہر ہوئے ف۴۴ یعنی خبیث، خبیث گے لائق ہے، خبیثہ عورت خبیث مرد گے لائق تے خبیث مرد خبیثہ عورت گے لائق تے خبیث آدمی خبیث گلاں گے پچھے پیو ہوئے تے خبیث گل خبیث آدمی گی عادت ہوئے ف۴۵ یعنی پاک مرد تے عورت جن بچوں حضرت عائشہ صدیقہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا (۱) تے صفوان ایں ف۴۶ تہمت لان آلا خبیث ف۴۷ یعنی ستھراں تے ستھریاں واسطے جنّت اس آیتِ کریمہ دے حضرت عائشہ صدیقہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا گا فضل وشرف گو کمال ثابت ہوئے کہ وہ طیّبہ تے پاک پیدا کی گئیں ایں تے قرآنِ کریم ماں ان گی پاکی گو بیان فرمایو گیو تے اناں ناں مغفرت تے رزقِ کریم گو وعدو دتو گیو حضرت ام المومنین عائشہ صدیقہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ ناں اللہ تعالیٰ نے بہت خصائص عطا فرمایا جیڑا آپ واسطے قابلِ فخر ایں، ان بچوں کجھ یہ ایں کہ جبریل امین سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا دربار ماں ایک ریشم ور آپ گی تصویر لے گے آیا تے عرض کیو کہ یہ تھاری زوجہ ایں تے یوہ کہ نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے آپ گے سوا کسے کواری نال نکاح نی فرمایو تے یوہ کہ رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی وفات آپ گی جھولی ماں ہوئی تے آپ کی باری گے دن ہوئی تے آپ ہی گو حجرہ شریف سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی آرام گاہ تے آپگو روضہ مبارک ہویو، تے یوہ کہ بعض اوقات ایسی حالت ماں حضور ور وحی نازل ہوئی کہ حضرت ام المومنین عائشہ صدیقہ آپ گے کول آپ گا لحاف ماں ہوتیں تے یوہ کہ آپ حضرت صدیق اکبر رضی اللہ تعالیٰ عنہ خلیفہ رسول صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی صاحبزادی ایں تے آپ پاک پیدا کی گئیں تے آپ گے نال مغفرت تے رزق کریم گو وعدو فرمایو گیو ف۴۸ اس آیت دے ثابت ہویو کہ غیر گا کہر ماں بے اجازت داخل نہ ہوؤ، تے اجازت لین گو طریقو یوہ وی ہے کہ بلند آواز نال سبحان اللہ، یا الحمد للہ، یا اللہ اکبر کہے یا کھنگے جس دے مکان آلاں ناں معلوم ہوئے کہ کوئے آنو چاہئے یا یاہ کہہ کہ مناں اندر آن گی اجازت ہے؟ غیر گا کہر دے وہ کہر مراد ایں جس ماں غیر رہتو ہوئے خواہ اسگو مالک ہوئے یا نہ ہوئے ف۴۹ مسئلو: غیر گے کہر جان آلا گی اگر صاحبِ مکان گی پہلاں ہی ملاقات ہو جائے تاں پہلاں سلام کرے فر اجازت منگے تے اگر وہ مکان گے اندر ہوئے تاں سلام گے نال اجازت منگے اس طرح کہے السلام علیکم کیا مناں اندر آن گی اجازت ہے حدیث شریف ماں ایں سلام ناں کلام دے پہلاں کرو حضرت عبد اللہ گی قرات وی اسے ور دلالت کرے ان گی قرائت اس طرح ہے حَتّٰى تُسَلِّمُوْا عَلٰٓى اَهْلِهَا وَتَسْتَاْذِنُوْا تے یوہ وی کہیو گیو ہے کہ پہلاں اجازت منگے فر سلام کرے مدارک کشاف، احمدی) مسئلو: اگر دروازہ گے سامنے کھڑا ہون ماں بے پردگی گو اندیشو ہوئے تاں سجّے کھبے کھڑا ہو گے اجازت طلب کرے مسئلو: حدیث شریف ماں ایں اگر کہر ماں ماں ہوئے تاں وی اجازت طلب کرے (موطا امام مالک)

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُوْنَ ﴿٢٧﴾ فَاِنْ لَّمْ تَجِدُوْا فِيْهَآ اَحَدًا

تھاڈے واسطے بہتر ہے جے تم تیہان دیو۔ فر اگر ان ماں کوئے نہ تھائے ف٥٠

فَلَا تَدْخُلُوْهَا حَتّٰى يُؤْذَنَ لَكُمْ ۚ وَاِنْ قِيْلَ لَكُمُ ارْجِعُوْا

تاں وی مالکاں گی اجازت گے بغیر ان ماں نہ جاؤ ف٥١ اور اگر تمناں کہیو جائے واپس ہوجاؤ تاں واپس چلیا جاؤ

فَارْجِعُوْا هُوَ اَزْكٰى لَكُمْ ؕ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ عَلِيْمٌ ﴿٢٨﴾ لَيْسَ

ف٥٢ یوہ تھاڈے واسطے بہت ستھرو ہے اللہ تھاڈاں کماں ناں جانیں۔ اُس ماں

عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَدْخُلُوْا بُيُوْتًا غَيْرَ مَسْكُوْنَةٍ فِيْهَا مَتَاعٌ لَّكُمْ ؕ

تھاڈے ور کجھ گناہ نی کہ ان گھراں ماں جاؤ جیہڑا خاص کسے گا رہن واسطے نی ف٥٣ اور ان گا استعال گو تمناں اختیار ہے

وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُوْنَ وَمَا تَكْتُمُوْنَ ﴿٢٩﴾ قُلْ لِّلْمُؤْمِنِيْنَ يَغُضُّوْا

اور اللہ جانیں جو تم ظاہر کریں اور جو تم چھپائیں۔ مسلمان مرداں ناں حکم دیو۔

مِنْ اَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوْا فُرُوْجَهُمْ ؕ ذٰلِكَ اَزْكٰى لَهُمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ خَبِيْرٌ ۢ

اپنی نظراں ناں کجھ مندری رکھیں ف٥٤ اور اپنی شرم گاہاں گی حفاظت کریں ف٥٥ یوہ ان واسطے بہتر ستھرو ہے بیشک اللہ ناں

بِمَا يَصْنَعُوْنَ ﴿٣٠﴾ وَقُلْ لِّلْمُؤْمِنٰتِ يَغْضُضْنَ مِنْ اَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ

اُنگا کماں گی خبر ہے۔ اور مسلمان عورتاں ناں حکم دیو جے اپنی نظراں ناں کجھ مندری رکھیں ف٥٦ اور اپنی پارسائی گی

ف٥٠ یعنی مکان ماں اجازت دین آلو موجود نہ ہوئے ف٥١ کیونکہ غیر گی ملک ماں تصرف کرن واسطے اس گی اجازت ضروری ہے ف٥٢ تے اجازت طلب کرن ماں اِصرار تے واویلا نہ کرو۔ **مسئلو:** کسے گو دروازو بہت زور نال کھڑکانوں تے بہت زور نال چیخوں خاص کر علما تے بزرگاں گا دروازاں ور ایسو کرنوں اناں ناں زور نال بلانوں مکروہ تے ادب گے خلاف ہے ف٥٣ سراں تے مسافر خانہ وغیرہ گی طرح اس ماں جان واسطے اجازت طلب کرن گی حاجت نی **شانِ نزول:** یاہ آیت ان اصحاب گا وارہ ماں نازل ہوئی جناں نے آیت استیذان یعنی اپر آلی آیت نازل ہون گے بعد دریافت کیو تھو کہ مکہ مکرمہ تے مدینہ طیبہ گے درمیان تے شام گا راہ ماں جیہڑا مسافر خانہ بنیاں واں ایں ان ماں داخل ہون واسطے وی اجازت طلب کرنی ضروری ہے؟ ف٥٤ تے جس ناں دیکھنوں جائز نی اس ور نظر نہ کریں **مسائل:** مرد گو بدن ناف دے لکیے جنواں گا تھلا تک عورت ہے یعنی چھپانوں ضروری ہے اسگو دیکھنوں جائز نی تے عورتاں بچوں اپناں محارم تے غیر گی گولی گو وی یوہی حکم ایں مگر اتنوں ہور ہے کہ ان گا پیٹ تے پٹھ ناں دیکھنوں وی جائز نی تے ۃ اجنبیہ گو تمام بدن دیکھنوں منع ایں اِنْ لَّمْ يَأْمَنْ مِّنَ الشَّهْوَةِ وَاِنْ اَمِنَ مِنْهَا فَالْمَمْنُوْعُ النَّظَرُ اِلٰى مَاسِوَى الْوَجْهِ وَالْكَفِّ وَالْقَدَمِ وَمَنْ يَّأْمَنُ فَاِنَّ الزَّمَانَ زَمَانُ الْفَسَادِ فَلَا يَحِلُّ النَّظَرُ اِلَى الْحُرَّةِ الْاَجْنَبِيَّةِ مُطْلَقًا مِّنْ غَيْرِ ضَرُوْرَةٍ مگر بحالتِ ضرورت قاضی تے گواہ ناں تے اُسس عورت نال نکاح گی خواہش رکھن آلا ناں چہرو دیکھنوں جائز ہے تے اگر کسے عورت گے ذریعے حال معلوم کر سکے تاں نہ دیکھے تے طبیب ناں درد گی جگہ بقدرِ ضرورت دیکھنی جائز ہے **مسئلو:** نابالغ لڑکا گی طرف وی شہوت نال دیکھنوں حرام ایں (مدارک تے احمدی) ف٥٥ تے زنا تے حرام دے بچیں یا یہ معنی ایں کہ اپنی شرم گاہاں تے ان گا لواحق یعنی تمام بدنِ عورت ناں چھپائیں تے پردہ گو اہتمام کریں ف٥٦ تے غیر مرداں ناں نہ دیکھیں۔ حدیث شریف ماں ایں کہ ازواجِ مطہرات بچوں بعض امہاتُ المومنین حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گی خدمت ماں تھیں، اسے وقت ابنِ مکتوم آیا حضور نے ازواجِ مطہرات ناں پردو کرن گو حکم فرمایو اناں نے عرض کیو حضور وہ دے نابینا ایں فرمایو تم دے نابینانی۔ (ترمذی تے بوداؤد) اس حدیث دے معلوم ہویو کہ عورتاں ناں وی نامحرم ناں دیکھنوں تے اُس گے سامنے بے پردہ آنوں جائز نی

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فُرُوْجَهُنَّ وَلَا يُبْدِيْنَ زِيْنَتَهُنَّ اِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ

حفاظت کریں اور اپنی زینت نہ دسیں ف۵۷ مگر جتنی آپ ہی ظاہر ہے اور دوپٹہ

بِخُمُرِهِنَّ عَلٰى جُيُوْبِهِنَّ ۠ وَلَا يُبْدِيْنَ زِيْنَتَهُنَّ اِلَّا لِبُعُوْلَتِهِنَّ

اپناں گریباناں ور رکھیں اور اپنوں سنگار ظاہر نہ کریں مگر اپناں خانداں ور

اَوْ اٰبَآئِهِنَّ اَوْ اٰبَآءِ بُعُوْلَتِهِنَّ اَوْ اَبْنَآئِهِنَّ اَوْ اَبْنَآءِ بُعُوْلَتِهِنَّ اَوْ

یا اپنا باپ ف۵۸ یا خانداں گا باپ ف۵۹ یا اپناں فرزند یا ف۶۰ خانداں گا فرزند ف۶۱ یا

اِخْوَانِهِنَّ اَوْ بَنِيْٓ اِخْوَانِهِنَّ اَوْ بَنِيْٓ اَخَوٰتِهِنَّ اَوْ نِسَآئِهِنَّ اَوْ مَا مَلَكَتْ

اپناں پائی یا اپنا تیچا یا اپنا پانجا یا ف۶۲ اپناں دین گی عورت یا اپنی گولیں جیڑیں اپناں ہتھ گی

اَيْمَانُهُنَّ اَوِ التّٰبِعِيْنَ غَيْرِ اُولِي الْاِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ اَوِ الطِّفْلِ

ملک ہوویں ف۶۳ یا نوکر بشرطیکہ شہوت آلا مرد نہ ہوویں ف۶۴ یا وہ بچہ

الَّذِيْنَ لَمْ يَظْهَرُوْا عَلٰى عَوْرٰتِ النِّسَآءِ ۠ وَلَا يَضْرِبْنَ بِاَرْجُلِهِنَّ

جنہاں ناں اجاں عورتاں گی شرم گی چیزاں گی خبر نہ ہوئے ف۶۵ اور زمین ور پیر زور نال نہ رکھیں۔

لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِيْنَ مِنْ زِيْنَتِهِنَّ ؕ وَتُوْبُوْٓا اِلَى اللّٰهِ جَمِيْعًا اَيُّهَ

جے پتو چل جائے ان گا چھپیاوا سنگار گو ف۶۶ اور اللہ گی بارگاہ ماں توبہ کروائے

الْمُؤْمِنُوْنَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ ﴿۳۱﴾ وَاَنْكِحُوا الْاَيَامٰى مِنْكُمْ وَالصّٰلِحِيْنَ

مسلمانوں سارا گا سارا اس اُمیدور ے تم کامیاب ہوجاؤ۔ اور نکاح کرا چھڑو اپناں ماں اُنگو جیڑا بے نکاحیا ہوویں ف۶۷ اور اپناں لائق

ف۵۷ اظہر یوہ ہے کہ یوہ حکم نماز گو ہے نظر گو نی کیونکہ حرہ گو تمام بدن عورت ہے، شوہر تے محرم گے سوا ہور کسے واسطے اس گا کسے حصّہ ناں دیکھنوں بے ضرورت جائز نی تے علاج کران واسطے بدن دے بقدرِ ضرورت جائز ہے (تفسیر احمدی) ف۵۸ تے اناں ہی گا حکم ماں ایں دادا پردادا وغیرہ تمام اصول ف۵۹ کہ وہ وی محرم ہوجائیں ف۶۰ تے اناں ہی گا حکم ماں ایں ان گی اولاد ف۶۱ کہ وہ محرم ہوگیا ف۶۲ تے اناں ہی گا حکم ماں ایں تایا چاچا ماماں وغیرہ تمام محارم حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے ابوعبیدہ بن جراح ناں لکھیو تھو کہ کفار اہلِ کتاب گی عورتاں ناں مسلمان عورتاں گے نال حمام ماں داخل ہون دے منع کریں۔ اس دے معلوم ہویو کہ مسلمہ عورت ناں کافرہ عورت گے سامنے اپنوں بدن کھولنوں جائز نی۔ مسئلو: عورت اپناں غلام دے وی اجنبی گی طرح پردو کرے (مدارک) وغیرہ ف۶۳ ان ور اپنوں سنگار ظاہر کرنوں ممنوع نی تے غلام ان گا حکم ماں نی، اس ناں اپنی مالکہ گی زینت گی چیز اں ناں دیکھنوں جائز نی۔ ف۶۴ مثلاً ایسا بڈھا ہوئیں جناں ناں بالکل وی شہوت باقی نہ رہی ہوئے تے ہوئیں صالح تے نیک۔ مسئلو: ائمہ حنفیہ گے نزدیک خصی تے نامرد حرمتِ نظر ماں اجنبی گو حکم رکھیں۔ مسئلو: اسے طرح قبیح الافعال ہیجڑا دے وی پردو کیو جائے جیسو کہ مسلم شریف گی حدیث دے ثابت ہے۔ ف۶۵ وہ اجاں نادان نابالغ ایں ف۶۶ یعنی عورت کہر گے اندر چلن پھرن ماں وی پیر اتناں آہستہ رکھیں کہ ان گا زیور گی چھنکار نہ سنی جائے۔ مسئلو: اسے واسطے ضروری ہے کہ عورت باجے دار جھانجھن نہ لائیں حدیث شریف ماں ایں کہ اللہ تعالیٰ اس قوم گی دعا قبول نی فرماتو جن گی عورت جھانجھن لائیں۔ اس دے سمجھنوں چاہئے کہ جد زیور گی آواز عدم قبولِ دعا گو سبب ہے تاں خاص عورت گی آواز تے اگی بے پردگی کیسی موجب غضب الٰہی ہوئیگی، پردہ گی طرف دے لا پروائی تباہی گو سبب ہے (اللہ گی پناہ) (تفسیر احمدی وغیرہ) ف۶۷ خواہ مرد یا عورت کنوارہ یا غیر کنوارہ

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مِنْ عِبَادِكُمْ وَاِمَآئِكُمْ ۭ اِنْ يَّكُوْنُوْا فُقَرَآءَ يُغْنِهِمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖ ۭ وَاللّٰهُ

غلاماں اور گولیاں گا اگر وِہ فقیر ہیں تاں اللہ اُنہاں ناں مالدار کر چھڑے گو اپناں فضل نال ف٦٨ اور اللہ

وَاسِعٌ عَلِيْمٌ ﴿٣٢﴾ وَلْيَسْتَعْفِفِ الَّذِيْنَ لَا يَجِدُوْنَ نِكَاحًا حَتّٰى يُغْنِيَهُمُ

گنجائش آلو علم آلو ہے۔ اور چاہیئے جے بچیار ہیں ف٦٩ وِہ جیڑا نکاح گی طاقت نی رکھتا ف٧٠ جد تکر اللہ اُنہاں ناں مالدار فرما چھڑے

اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖ ۭ وَالَّذِيْنَ يَبْتَغُوْنَ الْكِتٰبَ مِمَّا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوْهُمْ

اپناں فضل نال ف٧١ اور ہتھ گی ملک گولیں غلاماں بچوں جیڑا یوہ چاہیں کہ کجھ سال کمان گی شرط ور اُنہاں ناں آزادی لکھ دیو تاں لکھ دیو ف٧٢

اِنْ عَلِمْتُمْ فِيْهِمْ خَيْرًا ڰ وَّاٰتُوْهُمْ مِّنْ مَّالِ اللّٰهِ الَّذِيْٓ اٰتٰىكُمْ ۭ وَلَا

اگر ان ماں کائے پلائی سمجھو ف٧٣ اور اس ور انگی مدد کرو اللہ گا مال نال جیڑو تمناں دتو ف٧٤ اور

تُكْرِهُوْا فَتَيٰتِكُمْ عَلَى الْبِغَاۗءِ اِنْ اَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِّتَبْتَغُوْا عَرَضَ

مجبور نہ کرو اپنی کنیزاں (گولیاں) ناں بدکاری ور جد کہ وہ بچوں چاہیں تانجہ تم دُنیاوی زندگی گو کجھ

الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۭ وَمَنْ يُّكْرِهْهُّنَّ فَاِنَّ اللّٰهَ مِنْۢ بَعْدِ اِكْرَاهِهِنَّ

مال چاہو ف٧٥ اور جیڑو اُنہاں ناں مجبور کرے گو تو بیشک اللہ بعد اس گے جے وِہ مجبوری ہی گی حالت ور رہیں۔

غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿٣٣﴾ وَلَقَدْ اَنْزَلْنَآ اِلَيْكُمْ اٰيٰتٍ مُّبَيِّنٰتٍ وَّمَثَلًا مِّنَ

بخشن آلو مہربان ایں ف٧٦ اور بیشک ہم نے اُتاری تھاری طرف روشن آیت ف٧٧ اور کجھ ان لوگا گو بیان

ف٦٨ اس غِنا دے یا قناعت مراد ہے کہ وہ بہترین غنا ہے جیڑی قانع ناں تردّد دے بے نیاز کر چھڑے یا کفایت کہ ایک گو کھانوں دواں واسطے کافی ہو جائے جیسو کہ حدث شریف ماں وارد ہو یو ہے یا خاوند بیوی دواں گا رزق گو جمع ہونوں یا نکاح گی برکت نال فراخی گو آنوں جیسو کہ امیر المومنین حضرت عمر فاروق رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے مروی ہے ف٦٩ حرام کاری دے ف٧٠ جناں ناں کھر تے نفقہ گی طاقت نی ف٧١ تے وِہ مہر تے خرچ پورو کرن گے قابل ہو جائیں۔ حدیث شریف ماں ہے حضور سیّدِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم نے فرمایو جیڑو نکاح گی طاقت رکھے وہ نکاح کرے کہ نکاح پارسائی تے پاک بازی گو مدد گار ہے تے جناں نکاح گی طاقت نہ ہوئے وہ روزہ رکھے کہ یہ ہشوتاں ناں تروڑن تے ختم کرن آلا ایں ف٧٢ کہ وہ اس قدر مال ادا کر گے آزاد ہو جائیں تے اس طرح گی آزادی ناں کتابت کہیں تے آیت ماں اس گو حکم استحباب واسطے ہے تے یوہ استحباب اس شرط نال مشروط ہے جیڑی اس گے بعد آیت ماں مذکور ہے **شانِ نزول:** حُویطب بن عبدالعزیٰ گا غلام صبیح نے اپناں مولیٰ دے کتابت گی درخواست کی، مولیٰ نے انکار کیو۔ اس ور یاہ آیت نازل ہوئی تاں حویطب نے اس ناں سو دینار ور مکاتب کیو تے انا بچوں بی اس ناں بخش چھڑیا باقی اس نے ادا کیا۔ ف٧٣ پلائی دے مراد امانت تے دیانت تے کمائی ور قدرت رکھنوں ایں کہ وہ حلال روزی دے مال حاصل کر گے آزاد ہو سکے تے مولیٰ ناں مال دے گے آزادی حاصل کرن واسطے پکھ منگو نہ پھرے اسے واسطے حضرتِ سلمان فارسی رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے اپناں غلام ناں مکاتب کرن دے انکار کیو جیڑو سوائے پیکھ گے کمان گو ہور کوئے ذریعو نی جانیں تھو ف٧٤ مسلماناں ناں ارشاد ہے کہ وہ مکاتب غلاماں ناں زکوٰۃ وغیرہ دے گے مدد کریں جس دے وہ بدلِ کتابت دے گے اپنی گردن آزاد کرا سکیں تے آزاد ہو سکیں ف٧٥ یعنی مال گا طمع ماں اتا ہو گے کنیزاں نال بدگاری ور مجبور نہ کریں **شانِ نزول:** یاہ آیت عبداللہ بن اُبی ابن سلول منافق گا وارہ ماں نازل ہوئی جیڑو مال حاصل کرن واسطے اپنی کنیزاں نال بدکاری ور مجبور کرے تھو، ان کنیزاں نے حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم دے اس گی شکایت کی۔ اس ور یاہ آیتِ کریمہ نازل ہوئی ف٧٦ تے وبالِ گناہ مجبور کرن آلا ور ف٧٧ جناں نے حلال حرام حدود و احکام سب واضح کر چھڑیا

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الَّذِينَ خَلَوْا مِن قَبْلِكُمْ وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٣٤﴾ اللَّهُ نُورُ السَّمٰوٰتِ

جیڑا تھارا توں پہلاں ہو گزریا اور ڈرن آلاں واسطے نصیحت۔ اللہ نور ہے ف۷۸ آسماناں

وَالْأَرْضِ ۚ مَثَلُ نُورِهِ كَمِشْكٰوةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ ۖ الْمِصْبَاحُ فِي زُجَاجَةٍ ۖ

اور زمین گو اُس گا نور گی ف۷۹ مثال اسی ہے جسطرح ایک طاق کہ اُساں چراغ ہووے اور وہ چراغ ایک فانوس ماں ایں

الزُّجَاجَةُ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ يُوقَدُ مِن شَجَرَةٍ مُّبٰرَكَةٍ زَيْتُونَةٍ لَّا

وہ فانوس گویا ایک تارو ہے موتی جسو چمکے روشن ہووے برکت آلا بُوٹا زیتون دے ف۸۰

شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ ۚ

جیڑو نہ چہڑتا گو نہ لہتا گو ف۸۱ قریب ہے جے اُسگو تیل ف۸۲ بکھ جائے پانویں اُساں اگ نہ لگے

نُّورٌ عَلٰى نُورٍ ۗ يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَن يَشَاءُ ۚ وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ

نور ور نور ہے ف۸۳ اللہ اپنا نور گو راہ دَسے جسناں چاہے اور اللہ مثال بیان فرمائے

لِلنَّاسِ ۗ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٣٥﴾ فِي بُيُوتٍ أَذِنَ اللَّهُ أَن تُرْفَعَ

لوکاں واسطے اور اللہ سب کجھ جانیں۔ اُن کہراں ماں جنہاں ناں اوچا کرن گو اللہ نے حکم دتو ہے ف۸۴

ف۷۸ نور، اللہ تعالیٰ گا نایاں بچوں ایک ناں ایں حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو معنی یہ ایں کہ اللہ تعالیٰ آسمان تے زمین گو ہادی ہے تو اہلِ سموت وارض اس گا نور دے حق گو راہ حاصل کریں تے اسگی ہدایت نال گمراہی گی حیرت دے نجات حاصل کریں۔ بعض مفسرین نے فرمایو معنی یہ ایں کہ اللہ تعالیٰ آسمان وزمین ناں منور فرمان آلو ہے، اس نے آسماناں ناں ملائکہ دے تے زمین ناں انبیاء دے منور فرمایو ف۷۹ اللہ تعالیٰ گا نور دے یا دے قلبِ مومن گی وہ نورانیت مراد ہے جس دے وہ ہدایت پائے تے راہ لگے۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ اللہ تعالیٰ گا اس نور گی مثال جیڑو اس نے مومن ناں عطا فرمایو، بعض مفسرین نے اس نور دے قرآن کریم مراد لیو ایک تفسیر یاہ ہے کہ اس نور دے مراد سیّد کائنات افضلِ موجودات حضرت رحمتِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم ایں ف۸۰ یوہ درخت نہایت کثیر البرکت ہے کیوں کہ اسگو تیل جس ناں زیت کہیں نہایت صاف تے پاکیزہ روشنی دیے سر ماں وی لایو جائے، ساگ سلونہ گی جگہ روٹی نال وی کھایو جائے، دنیا گا ہور کسے تیل ماں یہ خوبی نی تے زیتون گا بوٹا گا پتر نی چہڑتا (خازن) ف۸۱ بلکہ درمیان گو ہے کہ نہ اسناں گرمی نال نقصان پہچے نہ سردی نال تے وہ نہایت اجود تے اعلیٰ ہے تے اس گا پھل نہایت اعتدال ماں ف۸۲ اپنی صفائی تے لطافت گی وجہ دے خود ف۸۳ اس تمثیل گا معنی ماں اہلِ علم گا کئی قول ایں ایک یوہ کہ نور دے مراد ہدایت ہے تے معنی یہ ایں کہ اللہ گی ہدایت غایتِ ظہور ماں ایں کہ عالمِ محسوسات ماں اس گی تشبیہ ایسا روشندان دے ہو سکے جس ماں صاف شفاف فانوس ہوئے، اس فانوس ماں ایسو چراغ ہوئے جیڑو نہایت بہتر تے مصفّی زیتون گا تیل نال روشن ہوئے کہ اس گی روشنی نہایت اعلیٰ تے صاف ہوئے تے ایک قول یوہ ہے کہ یاہ تمثیل نورِ سیدِ انبیاء حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گی ہے۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے کعب احبار دے فرمایو کہ اس آیت گا معنی بیان کرواناں نے فرمایو کہ اللہ تعالیٰ نے اپناں پیارا نبی صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گی مثال بیان فرمائی روشندان (طاق) حضور اقدس صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گو سینوں مقدس ہے، تے فانوس قلبِ مبارک تے چراغ نبوت کہ شجرِ نبوت دے روشن ہے تے اس نورِ محمدی گی روشنی تے لوا تنا کمال ور ہے کہ اگر آپ اپناں نبی ہون گو بیان نہ وی فرماتا تاں وی خَلق ور ظاہر ہو جائے تے حضرت ابن عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہما دے مروی ہے کہ روشندان دے سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گو سینوں مبارک ہے تے فانوس قلبِ اطہر تے چراغ وہ نور جیڑو اللہ تعالیٰ نے اس ماں رکھیو کہ شرقی ہے نہ غربی، نہ یہودی نہ نصرانی، ایک شجرۂ مبارکہ دے روشن ایں وہ شجر حضرت ابراہیم علیہ السلام ایں نورِ قلبِ ابراہیم ور نورِ محمدی نور ور نور ہے تے محمد بن کعب قرظی نے کہیو کہ روشن دان تے فانوس دے حضرت اسماعیل علیہ السلام ایں تے چراغ سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم تے شجرۂ مبارکہ حضرت ابراہیم علیہ الصلوٰۃ والسلام کہ اکثر انبیاء آپ گی نسلِ پاک دے ہیں تے شرقی غربی نہ ہون گو مطلب یوہ ہے کہ حضرت ابراہیم علیہ السلام نہ یہودی تھا نہ نصرانی کیونکہ یہودی مغرب گی طرف نماز پڑھیں تے نصاریٰ مشرق گی طرف، قریب ہے کہ حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گا محاسن وکمالات نزولِ وحی دے پہلاں ہی خَلق ور ظاہر ہو جائیں نور ور نور یوہ کہ نبی ایں نبی گی نسل دے نورِ محمدی ہے نورِ ابراہیمی ور، اس گے علاوہ ہور وی بہت اقوال ایں (خازن) ف۸۴ تے ان گی تعظیم تطہیر لازم فرمائی، ان کہراں دے مسجد مراد ایں حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو مسجد بیت اللہ ہیں زمین ماں

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ ۙ يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ ۝٣٦ رِجَالٌ ۙ
اور اُن ماں اُسکو ناں لیو جائے اللہ گی تسبیح بیان کریں ان ماں صبح وشام ف۸۵ وہ مرد
لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ
جنہاں ناں غافل نی کرتو کوئے سودو اور نہ خرید و فروخت اللہ گی یاد ف۸۶ اور نماز قائم رکھن ف۸۷ اور زکوٰۃ
الزَّكَاةِ ۙ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ ۝٣٧ لِيَجْزِيَهُمُ
دین دے ف۸۸ ڈریں اُس دن دے جس دن پٹھا ہوجائیں گا دِل اور اکھ ف۸۹ تانجہ اللہ انہاں ناں
اللَّهُ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَيَزِيدَهُمْ مِنْ فَضْلِهِ ۗ وَاللَّهُ يَرْزُقُ مَنْ
بدلو دیے اُن گا ساراں تو بہتر کم گو اور اپنا فضل نال انہاں ناں زیادہ انعام دیے اور اللہ روزی دیے جناں
يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ۝٣٨ وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍ بِقِيعَةٍ
چاہے حساب تُوں بغیر۔ اور جیڑا کافر ہیں ان گا کم اسا ایں جس طرح تپ ماں چمکتی ریت کسی جنگل ماں۔
يَحْسَبُهُ الظَّمْآنُ مَاءً حَتَّىٰ إِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا وَوَجَدَ اللَّهَ
تسایو اُس ناں پانی سمجھے ات توڑی جے اُس گے کول جائے دے اُسناں کجھ نہ ملے ف۹۰ اور اللہ ناں
عِنْدَهُ فَوَفَّاهُ حِسَابَهُ ۗ وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ۝٣٩ أَوْ كَظُلُمَاتٍ
اپنے نیڑے پایو تو اُس نے اسگو حساب پورو پہر چھڑیو اور جلدی حساب کرلئے ف۹۱ یا جسطرح نیریں
فِي بَحْرٍ لُجِّيٍّ يَغْشَاهُ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ سَحَابٌ
کسے ڈوں گا دریا یاں ف۹۲ اُس گے ور چھل ور چھل (موج) اُس گے ور چڑ۔

ف۸۵ تسبیح دے مراد نماز ایں صبح گی تسبیح دے فجر تے شام دے ظہر، عصر، مغرب عشا مراد ایں ف۸۶ تے اس گا ذکرِ قلبی تے لسانی تے نماز گا وقتاں ماں مسجداں گی حاضری دے ف۸۷ تے اناں ناں وقت ور ادا کرن دے حضرت ابنِ عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہما بازار ماں تھا مسجد ماں نماز واسطے اقامت کہی گئی آپ نے دیکھیو کہ بازار آلا اٹھیا تے دکان بند کر گے مسجد ماں داخل ہوگیا آپ نے فرمایو کہ آیت رِجَالٌ لَّا تُلْهِيهِمْ ایسا ہی لوکاں گا حق ماں ایں ف۸۸ اس گا وقت ور ف۸۹ دلاں گو پٹھو ہونوں یوہ ہے کہ شدّت خوف واضطراب نال مڑ گے گلا تک چہڑھ جائیں گا نہ باہر نکلیں نہ تھلے اتریں تے اکھ اپر چڑھ جائیں گیں یا یہ معنیٰ ایں کہ کفار گا دل کفر وشرک دے ایمان ویقین گی طرف مڑ جائیں گا تے اکھاں دے پردہ ہٹ جائیں گا یوہ دے اس دن گو بیان ہیں، آیت ماں یوہ ارشاد فرمایو گیو کہ وہ فرمانبردار بندہ جیڑا ذکر تے طاعت ماں نہایت مستعد رہیں تے عبادت گی ادائیگی ماں سرگرم رہیں باوجود اس حسنِ عمل گے اس دن دے ڈریں تے سمجھیں کہ اللہ تعالیٰ گی عبادت گو حق ادا نہ ہوسکیو ف۹۰ یعنی پانی سمجھ گے اس گی تلاش ماں چلیو جدا ت پہچیو تاں پانی گو نام ونشان وی نی تھو اسے طرح کافر اپناں خیال ماں نیکی کرے تے سمجھے کہ اللہ تعالیٰ دے اسگو ثواب حاصل کرے گو جد عرصات قیامت ماں پہچے گو تاں ثواب نہ پائے گو بلکہ عذابِ عظیم ماں گرفتار ہوئے گو تے اس وقت اس گی حسرت تے اس گو اندوہ غم اس پیاس دے کئی گُنا زیادہ ہوئے گو ف۹۱ اعمالِ کفار گی مثال ایسی ہے ف۹۲ سمندراں گی گہرائی ماں

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ظُلُمٰتٌۢ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ ؕ اِذَآ اَخْرَجَ يَدَهٗ لَمْ يَكَدْ يَرٰىهَا ؕ وَمَنْ
نہریں ایں ایکن ور ایک ف۹۳ جد اپنوں ہتھ کڈھے تے نہ دِسّے ف۹۴ اور جناں
لَّمْ يَجْعَلِ اللّٰهُ لَهٗ نُوْرًا فَمَا لَهٗ مِنْ نُّوْرٍ ﴿٤٠﴾ اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ ع ٥
اللہ نُور نہ دیے اُس واسطے کِدرے نُورنی ف۹۵ کیا تم نے نی دیکھیو جے اللہ گی
يُسَبِّحُ لَهٗ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَالطَّيْرُ صٰٓفّٰتٍ ؕ كُلٌّ قَدْ
تسبیح بیان کریں جو آسماناں اور زمین ماں ایں اور پرندہ ف۹۶ پر پھیلا گے ساراں ناں
عَلِمَ صَلَاتَهٗ وَتَسْبِيْحَهٗ ؕ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌۢ بِمَا يَفْعَلُوْنَ ﴿٤١﴾ وَلِلّٰهِ مُلْكُ
سِہی ہے اپنی نماز اور اپنی تسبیح اور اللہ اُن گا کماں ناں جانیں اور اللہ واسطے ہے بادشاہی
السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ وَاِلَى اللّٰهِ الْمَصِيْرُ ﴿٤٢﴾ اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يُزْجِيْ
آسماناں اور زمین گی اور اللہ ہی گی طرف مُڑگے جانوں ایں۔ کیا تم نے نی دیکھیو جے اللہ بلیں بلیں چلائے
سَحَابًا ثُمَّ يُؤَلِّفُ بَيْنَهٗ ثُمَّ يَجْعَلُهٗ رُكَامًا فَتَرَى الْوَدْقَ
چھڑہ ناں ف۹۷ فِر اُنہاں ناں آپسماں ملائے ف۹۸ فِر اُنہاں ناں ہیٹھ اپر کرے تو تو دیکھے جے
يَخْرُجُ مِنْ خِلٰلِهٖ ۚ وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَآءِ مِنْ جِبَالٍ فِيْهَا مِنْۢ
اُس گے بچوں بارش نکلے اور اُتارے آسمان توں اُسماں جیڑا برف گا پہاڑ ایں ان بچوں کجھ
بَرَدٍ فَيُصِيْبُ بِهٖ مَنْ يَّشَآءُ وَيَصْرِفُهٗ عَنْ مَّنْ يَّشَآءُ ؕ يَكَادُ
این ف۹۹ فِر سٹے اناں ناں جس ور چاہے ف۱۰۰ اور موڑ چھڑے اُنہاں ناں جس توں چاہے ف۱۰۱ نیڑے ہی ہے جے
سَنَا بَرْقِهٖ يَذْهَبُ بِالْاَبْصَارِ ﴿٤٣﴾ يُقَلِّبُ اللّٰهُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ ؕ اِنَّ
اگی بجلی گی چمک اکھاں ناں لے جائے ف۱۰۲ اللہ بدلی کرے رات اور دن گی ف۱۰۳ بیشک

ف۹۳ ایک نیر و دریا گی گہرائی گواس ور ایک ہور اندھیر و کمن کیریاں گواس ور اک ہور اندھیر و چھڑگوان نیریاں گی شدت گو یوہ عالم کہ جو اسماں ہوئے وہ
ف۹۴ باوجود اس گے کہ اپنوں ہتھ بہت ہی نیڑے تے جسم گوھئو ہے جد وہ وی نظر نہ آئے تاں ہور دوجی چیز کے نظر آئیں گیں، ایسو ہی حال ہے کافر گو کہ وہ اعتقادِ باطل تے قولِ ناحق تے پیڑ اعملاں گی نیریاں ماں گرفتار ہے۔ بعض مفسّرین نے فرمایو کہ دریا گا کنڈا تے اس گی گہرائی دے کافر گو دل تے کمن کہیر دے جہالت شک تے حیرت ناں جیڑا کافر گا دل ور چھایا ہوئیں تے چھڑ دے مُہر ناں جیڑی ان گا دلاں ور ہے تشبیہ دتی گئی ہے
ف۹۵ راہ یاب وِہی ہوئیں جناں ناں وہ راہ دیے
ف۹۶ جیڑا آسمان تے زمین گے درمیان ماں ایں
ف۹۷ جس سرزمین تے جن شہراں گی طرف چاہے
ف۹۸ تے ان گا بکھریاں ٹکڑاں ناں ایک کر چھڑے
ف۹۹ اس گا معنیٰ یا دے یہ ہیں کہ جس طرح زمین ماں پتھر گا پہاڑ ایں اسے طرح آسمان ماں برف گا پہاڑ اللہ تعالیٰ نے پیدا فرمایا ایں تے یوہ اس گی قدرت دے کوئے بعید نی ان پہاڑاں دے اَئین براہے یا یہ معنیٰ ایں کہ آسمان دے اَئین گا پہاڑاں گا پہاڑ براہے یعنی بکثرت اِئین براہے (مدارک وغیرہ)
ف۱۰۰ تے جس گا جان و مال ناں چاہے ان گے نال ہلاک تے تباہ کر چھڑے
ف۱۰۱ اس گا جان و مال ناں محفوظ رکھے
ف۱۰۲ تے روشنی گی تیزی نال اکھاں ناں بیکار کر چھڑے
ف۱۰۳ کہ رات گے بعد دن لیائے تے دن گے بعد رات

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فِيْ ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّاُولِي الْاَبْصَارِ ﴿٤٤﴾ وَاللّٰهُ خَلَقَ كُلَّ دَآبَّةٍ مِّنْ مَّآءٍ ۚ
اُساں سمجھن گو مقام ایں نگاہ آلاں گو اور اللہ نے زمین ور چلن آلاناں پانی دے بنایو ف۱۰۴
فَمِنْهُمْ مَّنْ يَّمْشِيْ عَلٰى بَطْنِهٖ ۚ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّمْشِيْ عَلٰى رِجْلَيْنِ ۚ
تے ان ماں کوئے اپناں ترڈ گے پہار چلے ف۱۰۵ اور اُن ماں کوئے دواں پیراں ور چلے ف۱۰۶
وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّمْشِيْ عَلٰٓى اَرْبَعٍ ۭ يَخْلُقُ اللّٰهُ مَا يَشَآءُ ۭ اِنَّ اللّٰهَ
اور ان ماں کوئی چواں پیراں ور چلے ف۱۰۷ اللہ بنائے جو چاہے بیشک اللہ
عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿٤٥﴾ لَقَدْ اَنْزَلْنَآ اٰيٰتٍ مُّبَيِّنٰتٍ ۭ وَاللّٰهُ يَهْدِيْ
سارو کجھ کر سکے۔ بیشک ہم نے اُتاریں صاف بیان کرن آلیں آیت ف۱۰۸ اور اللہ
مَنْ يَّشَآءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿٤٦﴾ وَيَقُوْلُوْنَ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَبِالرَّسُوْلِ
جناں چاہے سدھو راہ دے ف۱۰۹ اور کہیں ہم نے ایمان آنیوں اللہ اور رسول ور
وَاَطَعْنَا ثُمَّ يَتَوَلّٰى فَرِيْقٌ مِّنْهُمْ مِّنْۢ بَعْدِ ذٰلِكَ ۭ وَمَآ اُولٰۗىِٕكَ
اور منیو فِر کجھ ان بچوں اس توں بعد پھرک جائیں ف۱۱۰ اور وہ
بِالْمُؤْمِنِيْنَ ﴿٤٧﴾ وَاِذَا دُعُوْٓا اِلَى اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ اِذَا فَرِيْقٌ
مسلمان نی ف۱۱۱ اور جد بلایا جائیں اللہ اور اُس گا رسول گی طرف تانجہ رسول اُن ماں فیصلو فرمائے تو تدھے
مِّنْهُمْ مُّعْرِضُوْنَ ﴿٤٨﴾ وَاِنْ يَّكُنْ لَّهُمُ الْحَقُّ يَاْتُوْٓا اِلَيْهِ مُذْعِنِيْنَ ﴿٤٩﴾ ۭ
ان بچوں ایک فریق مُنہ پھیر لیئے۔ اور کدے انگی ڈگری ہوئے (ان گا حق ما فیصلو) تو انگی طرف نتا آئیں ف۱۱۲

ف۱۰۴ یعنی تمام حیواناں گی جنس ناں پانی گی جنس دے پیدا کیو تے پانی ان سب گی اصل ہے تے یہ سارا ایک اصل گا ہون گے باوجود آپس ماں کتناں مختلف الحال ایں، یاہ خالقِ عالم گا علم وحکمت تے اس گی قدرت گا کمال گی روشن دلیل ہے ف۱۰۵ جسطرح سپ تے مچھلی تے ہور بہت سارا کیڑا ف۱۰۶ جیسا کہ آدمی تے پرندہ ف۱۰۷ جانوراں تے درنداں گی طرح ف۱۰۸ یعنی قرآنِ کریم جس ماں ہدایت تے احکام تے حلال تے حرام گو واضح بیان ایں ف۱۰۹ تے سدھا راہ جس ور چلن نال رضائے الٰہی تے آخرت گی نعمت حاصل ہوئے دینِ اسلام ایں۔ آیتاں گا ذکر دے بعد یوہ دسیو جائے کہ انسان ترے فرقاں ماں منقسم ہو گیا ایک وہ جناں نے ظاہر ماں حق گی تصدیق کی تے باطن ماں تکذیب کرتا رہیا وہ منافق ایں، دوجا وہ جناں نے ظاہر ماں وی تصدیق کی تے باطن ماں وی معتقد رہیا یہ مخلصین ایں، کہ تیجا وہ جنان نے ظاہر ماں وی تکذیب کی تے باطن ماں وی وہ کفار ایں ان گو ذکر بالترتیب فرمایو ف۱۱۰ تے اپناں قول گی پابندی نی کرتا ف۱۱۱ منافق ایں کیونکہ ان گا دل ان گی زباناں گے موافق نی ف۱۱۲ کفار و منافقین نے بارہا تجربو کر لیو ہے تے اناں ناں پورو یقین تھو کہ حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گو فیصلو سراسر حق تے عدل وانصاف ور ہوئے اس واسطے ان بچوں جیڑو سچو ہو تو وہ دے یاہی خواہش کرے تھو کہ حضور اس گو فیصلو فرمائیں تے جیڑو ناحق ور ہوئے تھو وہ جانے تھو کہ رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم کی سچی عدالت ماں وہ اپنی ناجائز مراد حاصل نی کر سکسیں اس واسطے وہ حضور گا فیصلہ دے کترائے تے ڈرے تھو، شانِ نزول: بِشر نامی ایک منافق تھو ایک زمین گا معاملہ ماں اس گو ایک یہودی نال جھگڑو تھو یہودی جانے تھو کہ اس معاملہ ماں وہ سچو ہے تے اس گو یقین تھو کہ حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم حق تے عدل گو فیصلو فرمائیں اس واسطے اس نے خواہش کی کہ یو مقدمو حضور علیہ الصلوٰۃ والسلام گے پیش کیو جائے لیکن منافق وی جانے تھو کہ وہ ناحق تے باطل ور ہے تے سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم عدل وانصاف ماں کسے گی رعایت نی کرتا اس واسطے وہ حضور دے فیصلو کران ور راضی نہ ہو یو تے کعب بن اشرف یہودی دے فیصلو کران ور اڑ گیو تے حضور واسطے کہن لگو وہ مہارے ور ظلم کریں۔ اس ور یاہ آیت نازل ہوئیں:

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اَفِیْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ اَمِ ارْتَابُوْٓا اَمْ یَخَافُوْنَ اَنْ یَّحِیْفَ اللّٰهُ

کیا ان گا دِلاں ماں بیماری ہے ف۱۱۳ یا شک ف۱۱۴ رکھیں یا یوہ ڈر ہے جے اللہ

عَلَیْهِمْ وَرَسُوْلُهٗ ؕ بَلْ اُولٰٓئِكَ هُمُ الظّٰلِمُوْنَ ﴿۵۰﴾ اِنَّمَا كَانَ قَوْلَ ع ٧ / ١٢

و رسول اُن ور ظلم کریں گا ف۱۱۵ بلکہ وہ خود ہی ظالم ایں۔ مسلماناں گی گل

الْمُؤْمِنِیْنَ اِذَا دُعُوْٓا اِلَى اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ لِیَحْكُمَ بَیْنَهُمْ اَنْ یَّقُوْلُوْا

تے یاہی ہے ف۱۱۶ جد اللہ اور اُس گا رسول گی طرف بلایا جائیں کہ رسول انگو فیصلو فرمائے تو عرض کریں

سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا ؕ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ﴿۵۱﴾ وَمَنْ یُّطِعِ اللّٰهَ

ہم نے سنیوں اور منیوں اور یہی لوک مراد ناں پچیا اور جیڑو حکم منیں اللہ

وَرَسُوْلَهٗ وَیَخْشَ اللّٰهَ وَیَتَّقْهِ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَآئِزُوْنَ ﴿۵۲﴾ وَاَقْسَمُوْا

اور رسول گو اور اللہ تو ڈرے اور پرہیزگاری کرے تو یہی لوگ کامیاب ایں۔ اور اُنہاں نے ف۱۱۷ اللہ گی قسم کھادی

بِاللّٰهِ جَهْدَ اَیْمَانِهِمْ لَىِٕنْ اَمَرْتَهُمْ لَیَخْرُجُنَّ ؕ قُلْ لَّا تُقْسِمُوْا ۚ طَاعَةٌ

اپناں حلف ماں حد گی کوشش کرگے جے کدے تم انہاں ناں حکم دیں گا تاں وہ ضرور جہاد واسطے نکلیں گا تم فرماؤ قسم نہ کرو ف۱۱۸

مَّعْرُوْفَةٌ ؕ اِنَّ اللّٰهَ خَبِیْرٌۢ بِمَا تَعْمَلُوْنَ ﴿۵۳﴾ قُلْ اَطِیْعُوا اللّٰهَ وَاَطِیْعُوا

موافق شرع حکم برداری چاہیئے، اللہ جانیں جو تم کریں ف۱۱۹ تم فرماؤ حکم منوں اللہ گو اور حکم منوں

الرَّسُوْلَ ۚ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا عَلَیْهِ مَا حُمِّلَ وَعَلَیْكُمْ مَّا حُمِّلْتُمْ ؕ

رسول گو ف۱۲۰ فر کدے تم منھ پھیریں ف۱۲۱ تو رسول گے ذِمّہ وہی ہے جیڑو اس ورلازم کیو گیو ف۱۲۲ اور تھارے وروہ ہے جسکو پہار تھارے ور رکھیو گیو ف۱۲۳

وَاِنْ تُطِیْعُوْهُ تَهْتَدُوْا ؕ وَمَا عَلَى الرَّسُوْلِ اِلَّا الْبَلٰغُ الْمُبِیْنُ ﴿۵۴﴾

اور کدے رسول گی فرمانبرداری کریں گا تاں راہ تھائے گو اور رسول گے ذمّے نی مگر صاف صاف پہچانو ف۱۲۴

ف۱۱۳ کفر یا نفاق گی ف۱۱۴ حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی نبوت ماں ف۱۱۵ ایسو دے نی کیونکہ یہ خوب جانیں کہ سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گو فیصلو حق گے خلاف ہو ہی نی سکتو تے کوئے بد دیانت آپ گی عدالت دے پرایو حق مارن ماں کامیاب ہو ہی نی سکتو اسے وجہ دے وہ آپ گا فیصلہ دے مُنھ موڑیں ف۱۱۶ تے ان وریوہ ادب گو طریقو لازم ایں کہ ف۱۱۷ یعنی منافقین نے (مدارک) ف۱۱۸ کہ جھوٹی قسم گناہ ہے ف۱۱۹ زبانی اطاعت تے عملی مخالفت اس دے کجھ چھپیو نی ف۱۲۰ سچّا دل تے کچی نیت نال ف۱۲۱ رسول علیہ الصلوٰۃ والسلام گی فرمانبرداری دے تو اس ماں ان گو کجھ نقصان نی ف۱۲۲ یعنی دین گی تبلیغ تے احکام الٰہی گو پہچانوں اس ناں رسول علیہ الصلوٰۃ والسلام نے اچھی طرح ادا کر چھڑیو تے وہ اپنان فرض دے عہدہ برآ ہو گیا ف۱۲۳ یعنی رسول علیہ الصلوٰۃ والسلام گی اطاعت تے فرمانبرداری ف۱۲۴ چنانچہ رسولِ اکرم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے بہت واضح طور پچا چھڑیو

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي

الله نے وعدو دتو اُن ناں جیڑا تھارے بچوں ایمان لے آیا اور اچھا کم کیا ف١٢۵ جے ضرور اُنہاں ناں زمین ماں

الْاَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِيْنَهُمُ الَّذِي

خلافت دیے گو ف١٢٦ جسی ان توں پہلاں ناں دِتی ف١٢٧ اور ضرور اُن واسطے جما چھوڑے گو ان گو وہ دین جیڑو

ارْتَضٰى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِّنْۢ بَعْدِ خَوْفِهِمْ اَمْنًا ؕ يَعْبُدُوْنَنِيْ لَا يُشْرِكُوْنَ

ان واسطے پسند فرمایو ہے ف١٢٨ اور ضرور اُن گا اگلا خوف ناں امن نال بدل چھوڑے گو ف١٢٩ میری عبادت کریں میرے نال کسے ناں شریک

بِيْ شَيْـًٔا ؕ وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفٰسِقُوْنَ ﴿٥٥﴾ وَاَقِيْمُوا

نہ بنائیں اور جیڑو اس توں بعد ناشکری کرے گو تو وِہی لوگ نافرمان ایں۔ اور نماز

الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَاَطِيْعُوا الرَّسُوْلَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُوْنَ ﴿٥٦﴾ لَا

قائم رکھو اور زکوۃ دیو اور رسول گی فرمانبرداری کرو اس اُمیدور جے تھارے ور رحم ہووے۔ ہرگز کافراں

تَحْسَبَنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مُعْجِزِيْنَ فِي الْاَرْضِ ۚ وَمَاْوٰىهُمُ النَّارُ ؕ وَلَبِئْسَ

گا وارہ ماں خیال نہ کریو جے وہ کدے مہارا قابو تو نکل جائیں زمین ماں اور ان گو ٹھکانوں دوزخ ہے اور ضرور کتنو ہی بُرو

ع ٧ ١٣ الْمَصِيْرُ ﴿٥٧﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لِيَسْتَاْذِنْكُمُ الَّذِيْنَ مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ

انجام اے ایمان آلیو چاہیئے جے تھارے کولوں اِذن لیں تھارا ہتھ گا مال غُلام ف١٣٠

ف١٢۵ شانِ نزول: حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے وحی نازل ہون دے دس سال تک مکہ مکرّمہ ماں مع اصحاب قیام فرمایو تے کفار گی ایذاں ور جیڑیں رات دن ہوتی رہیں تھیں صبر کیو فر بحکمِ الٰہی مدینہ طیبہ ناں ہجرت فرمائی تے انصار گا کہراں ناں اپنی سکونت دے سرفراز فرمایو مگر قریش اس ور وی باز نہ آیا روزانہ ان گی طرف جنگ گا اعلان ہوئیں تے طرح طرح گی دھمکی دتی جائیں اصحابِ رسول صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ہر وقت خطرہ ماں رہیں تے ہتھیار نال رکھیں تھا ایک دن ایک صحابی نے فرمایو کدے ایسو وی زمانوں آئے گو کہ ہماں امن حاصل ہوئے گو تے ہتھیاراں گا پہار دے جان چھٹے گی اس ور یاہ آیت نازل ہوئی ف١٢٦ تے بجائے کفار گے تھاری فرماں روائی ہوئے گی۔ حدیث شریف ماں ایں کہ حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو کہ جس جس چیز ور دن رات گرزریاں ایں ان سب ور دینِ اسلام داخل ہوئے گو ف١٢٧ حضرت داؤد تے سلیمان وغیرہ انبیاء علیہم الصلوٰۃ والسلام ناں تے جیسو کہ مصر تے شام گا جابراں تے ظالماں ناں ہلاک کر گے بنی اسرائیل ناں خلافت دتی تے ان ملکاں وراناں ناں مسلّط کیو ف١٢٨ یعنی دینِ اسلام ناں تمام ادیان ور غالب فرمائے گو ف١٢٩ چنانچہ یوہ وعدو پورو ہویو تے سرزمینِ عرب دے کفار مٹاد تا گیا، مسلماناں گو تسلّط ہویو، مشرق مغرب گا ممالک اللہ تعالیٰ نے ان گے واسطے فتح فرمایا، اکاسِرہ گا ممالک تے خزاناں ان گا قبضہ ماں آیا، دنیا ور ان گو رعب چھا گیو، فائدو: اس آیت ماں حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ تے آپ گے بعد ہون آلا خلفائے راشدین گی خلافت گی دلیل ہے کیونکہ ان گا زمانہ ماں فتوحات عظیمہ ہوئیں تے کسریٰ وغیرہ بادشاہاں گا خزانہ مسلماناں گا قبضہ ماں آیا تے امن تے تمکین تے دین گو غلبو حاصل ہویو ترمذی تے ابوداؤد گی حدیث ماں ایں کہ حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو خلافت میرے بعد تری سال ہے فر بادشاہت ہوگی اس گی تفصیل یاہ ہے کہ حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ گی خلافت دو سال تے ترے مہینہ تے حضرت عمر فارق رضی اللہ تعالیٰ عنہ گی خلافت دس سال چھ مہینہ تے حضرت عثمان غنی رضی اللہ تعالیٰ عنہ گی خلافت بارہ سال تے حضرت علی مرتضیٰ رضی اللہ تعالیٰ عنہ گی خلافت چار سال نو ماہ تے حضرت امام حسن رضی اللہ تعالیٰ عنہ گی خلافت چھ ماہ ہوئی (خازن) ف١٣٠ تے گولیں شانِ نزول: حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما دے مروی ہے کہ نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے ایک انصار غلام مدلج بن عمرو ناں دو پہر گے وقت حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ ناں بلان واسطے بھیجو وہ غلام سِدھو حضرت عمر فارق رضی اللہ تعالیٰ عنہ گا مکان گے اندر چلے گیو جد کہ حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ بے تکلّف اپناں دولت خانہ ماں تشریف فرما تھا غلام گا اچانک اندر آن دے آپ گا دِل مبارک ماں خیال آیو کہ کاش غلاماں ناں اجازت لے گے مکاناں ماں داخل ہون گو حکم ہوتو۔ اس ور یا آیت کریمہ نازل ہوئی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَالَّذِيْنَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلٰثَ مَرّٰتٍ ؕ مِنْ قَبْلِ صَلٰوةِ
اور وہ جیہڑا تھارے بچوں اجاں جوانی ناں نی پچیا ف۱۳۱ ترے ٹائم ف۱۳۲ نماز صبح توں
الْفَجْرِ وَحِيْنَ تَضَعُوْنَ ثِيَابَكُمْ مِّنَ الظَّهِيْرَةِ وَمِنْۢ بَعْدِ صَلٰوةِ الْعِشَآءِ ۫ؕ
پہلاں ف۱۳۳ اور جد تم اپناں کپڑا اُتار گے رکھیں دوپہر ناں اور نماز ف۱۳۴ عشار گے بعد ف۱۳۵
ثَلٰثُ عَوْرٰتٍ لَّكُمْ ؕ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌۢ بَعْدَهُنَّ ؕ طَوّٰفُوْنَ
یہ ترے وقت تھارا شرم گا ایں ف۱۳۶ ان تریاں گے بعد کجھ گناہ نی تھارے ور نہ ف۱۳۷ اُن ور جیہڑا آئیں جائیں
عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلٰى بَعْضٍ ؕ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيٰتِ ؕ وَاللّٰهُ
تھارے کول ف۱۳۸ اللہ اسے طرح بیان فرمائے۔ تھارے واسطے آیت اور اللہ
عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿۵۸﴾ وَاِذَا بَلَغَ الْاَطْفَالُ مِنْكُمُ الْحُلُمَ فَلْيَسْتَاْذِنُوْا كَمَا
علم و حکمت آلو ہے۔ اور جد تھارے بچوں لڑکا ف۱۳۹ جوانی ناں پُج جائیں تاں وہ وی اِذن منگیں ف۱۴۰ جسطرح
اسْتَاْذَنَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ؕ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيٰتِهٖ ؕ
ان گا اگلاں ف۱۴۱ نے اذن منگیو اللہ اسے طرح بیان فرمائے۔ تھارے اگے اپنی آیتاں ناں
وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿۵۹﴾ وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَآءِ الّٰتِيْ لَا يَرْجُوْنَ نِكَاحًا
اور اللہ علم و حکمت آلو ہے اور بڈھی خانہ نشیں عورت ف۱۴۲ جنہاں ناں نکاح گی خواہش نی
فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ اَنْ يَّضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجٰتٍۭ بِزِيْنَةٍ ؕ وَاَنْ
ان ور کجھ گناہ نی جد وِہ اپنا اپر گا اضافی کپڑاں ناں اُتار چھڑیں جد کہ سنگار نہ چمکائیں اور ف۱۴۳

ف۱۳۱ بلکہ اجاں بلوغ گے قریب ایں سنِ بلوغ: حضرت امام ابوحنیفہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ گے نزدیک لڑکا واسطے اٹھارہ سال تے لڑکی واسطے ستارہ سال تے تمام علماء گے نزدک لڑکا لڑکی دواں واسطے پندرہ سال ہے (تفسیر احمدی) (۱) ف۱۳۲ یعنی ان تریاں وقتاں ماں اجازت حاصل کرن جن گو بیان اسے آیت ماں فرمایو جائے ف۱۳۳ کہ وہ وقت ہے نیند دے اٹھن تے شب خوابی گولباس اتارن تے بیداری گولباس لان گو ف۱۳۴ قیلولو کرن گے واسطے تے تہبند بن لیں ف۱۳۵ کہ وہ وقت ہے بیداری گولباس اتارن تے رات گولباس لان گو ف۱۳۶ کہ ان اوقات ماں خلوت تے تنہائی ہوئے بدن چھپان گو خاص اہتمام نی ہو تو ممکن ایں کہ بدن گو کوئے حصو کھل جائے جس گا ظاہر ہون دے شرم آئے لہٰذا ان وقتاں ماں غلام تے بچہ وی بے اجازت داخل نہ ہوئیں تے ان گے علاوہ جوان لوک تمام وقتاں ماں اجازت حاصل کریں کسے وقت وی بے اجازت داخل نہ ہوئیں (خازن وغیرہ) ف۱۳۷ مسئلو: یعنی ان تریاں وقتاں گے علاوہ باقی وقتاں ماں غلام تے بچہ بے اجازت داخل ہو سکیں کیونکہ وہ ف۱۳۸ کم تے خدمت واسطے تاں ان ور ہر وقت اجازت لینوں لازمی ہونوں مشکل ہوئے گو تے حرج ہوئے تے شرح ماں حرج مدفوع ہے (مدارک) ف۱۳۹ یعنی آزاد ف۱۴۰ تمام وقتاں ماں ف۱۴۱ ان دے بڑا مرداں ف۱۴۲ جن گی عمر زیادہ ہوگئی تے اولاد ہون گی عمر نہ رہی پیرانہ سالی (بڈیماں) گی وجہ دے ف۱۴۳ تے باں، سینوں، ٹنک وغیرہ ننگی نہ کریں۔

(۱) لڑکی گے واسطے کہٹ دے کہٹ عمر ۹ سال تے لڑکا واسطے بالغ ہوں گی کہٹ دے کہٹ عمر ۱۲ سال تے دواں واسطے انتہائے عمر بلوغت گی ۱۵ سال ہے اسے ور احناف گو فتوو ہے۔ (بہار شریعت)

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.

يَّسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَّهُنَّ ؕ وَاللّٰهُ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿۶۰﴾ لَيْسَ عَلَى الْاَعْمٰى حَرَجٌ

اس تُوں وی بچّوں ف۱۴۴ اُن واسطے زیادہ بہتر ہے اور اللہ سُنن آلو جانن آلو ہے۔ نہ لنّاں ور تنگی ف۱۴۵

وَّلَا عَلَى الْاَعْرَجِ حَرَجٌ وَّلَا عَلَى الْمَرِيْضِ حَرَجٌ وَّلَا عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْ

نہ کھُڈّا ناں کجھ مضائقو اور نہ بیمار ور کائے روک اور نہ تھارے بچوں کسے ور

اَنْ تَاْكُلُوْا مِنْۢ بُيُوْتِكُمْ اَوْ بُيُوْتِ اٰبَآئِكُمْ اَوْ بُيُوْتِ اُمَّهٰتِكُمْ اَوْ بُيُوْتِ

جے کھاؤ اپنی اولاد گے گھر ف۱۴۶ یا اپناں باپ گے کہر یا اپنی ماں گے کہریا اپناں پائیاں

اِخْوَانِكُمْ اَوْ بُيُوْتِ اَخَوٰتِكُمْ اَوْ بُيُوْتِ اَعْمَامِكُمْ اَوْ بُيُوْتِ عَمّٰتِكُمْ اَوْ بُيُوْتِ

گے یا اپنی بہناں گے کہریا اپناں چاچاں گے یا اپنی پُھپھیاں گے کہریا اپنا ماماں

اَخْوَالِكُمْ اَوْ بُيُوْتِ خٰلٰتِكُمْ اَوْ مَا مَلَكْتُمْ مَّفَاتِحَهٗٓ اَوْ صَدِيْقِكُمْ ؕ

کے کہر یا اپنی ماسایاں گے کہر یا جت گی کنجیں، تھارا قبضہ ماں ف۱۴۷ ایں یا اپناں دوست گے کہر ف۱۴۸

لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَاْكُلُوْا جَمِيْعًا اَوْ اَشْتَاتًا ؕ فَاِذَا دَخَلْتُمْ

تھارے ور کوئی الزام نی جے مل گے کھاؤ یا الگ الگ ف۱۴۹ فر جد کسے کہر ماں

بُيُوْتًا فَسَلِّمُوْا عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ مُبٰرَكَةً طَيِّبَةً ؕ

جاؤ تاں اپناں ناں سلام کرو ف۱۵۰ مِلتا وقت گی اچھی دُعا اللہ گی طرفوں مبارک پاکیزہ

ف۱۴۴ تے اپر گا کپڑ الار کھناں۔ ف۱۴۵ شانِ نزول: حضرت سعید بن مسیّب رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے مروی ہے کہ صحابۂ کرام نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گے نال جہاد ناں جائیں تھا تے اپناں مکاناں گی چابیں نابینا تے بیماراں تے لنگڑاں لولاں ناں دے جائیں تھا جیڑا ان عذراں گی وجہ دے جہاد ماں نی جاسکیں تھا تے اناں ناں اجازت دیں تھا کہ ان گا کہراں دے کھان گی چیز لے گے کھالیں مگر وہ لوک اس ناں گوارہ نی کریں تھا اس خیال دے کہ شاید یوہ اناں ناں دل دے پسند نہ ہوئے اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی تے اناں ناں اس گی اجازت دتی گئی تے ایک قول یوہ ہے کہ اناں، لنگڑاں لولا تے بیمار لوک تندرستاں گے نال کھان دے چکیں تھا کہ کدے کسے ناں نفرت نہ ہوئے اس آیت ماں اناں ناں اجازت دتی گئی تے ایک قول یوہ ہے کہ جد اناں، لنگڑا کسے مسلمان گے کول جاتا تے اس گے کول اناں ناں کھوالن واسطے کجھ نہ ہوتو تاں وہ اناں ناں کسے رشتہ دار گے کہر کھوالن واسطے لے چلتا یاہ گل اناں ناں گوارہ نہ ہوئی۔ اس ور یاہ آیت نازل ہوئی تے اناں ناں دیسو گیو کہ اس ماں کوئے حرج نی ف۱۴۶ کہ اولاد گو کہر اپنوں ہی کہر ہے حدیث شریف ماں ایں۔ کہ حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو تو تے تیرو مال تیرا باپ گو ہے اسے طرح شوہر واسطے بیوی گو تے بیوی واسطے شوہر گو کہر وی اپنوں ہی ایں ف۱۴۷ حضرت ابنِ عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ اس دے آدمی گو وکیل مراد ہے ف۱۴۸ معنیٰ یہ ایں کہ ان سب لوکاں گے کہر جانوں جائز ہے خواہ وہ موجود ہوئیں یا نہ ہوئیں جد کہ معلوم ہوئے کہ وہ اس دے راضی ایں، سلف گو دے یوہ حال تھو کہ آدمی اپناں دوست گے کہر اسگی غیر موجودگی ماں پہنچو تے اسگی گولی دے اس گو کھیسو (پیساں گی تھیلی) طلب کرتو تو جو چاہتو اس بچوں لے لیتو جد وہ دوست واپس آتو تاں گولی اسناں اسگی خبر دیتی تاں وہ خوشی ماں اس گولی ناں آزاد کر چھڑتو مگر اج گا زمانہ ماں یاہ فیاضی تے سخاوت کت لہذا اب اجازت نہ کھانوں چاہیئے (مدارک تے جلالین) ف۱۴۹ شانِ نزول: قبیلۂ بنی لیث بن عمرو گا لوک تنہا بغیر مہمان گے کھانوں نی کھائیں تھا کدے کدے مہمان نہ تھا تو تاں صبح دے شام تک کھانوں لے گے بیٹھا رہتا ان گا حق ماں یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی ف۱۵۰ مسئلو: جد آدمی اپناں کہر ماں داخل ہوئے تاں اپناں اہل ناں سلام کرے تے ان لوکاں ناں جیڑا مکان ماں ہوئیں بشرطیکہ ان گا دین ماں خرابی نہ ہوئے (خازن) مسئلو: اگر خالی مکان ماں داخل ہو جت کوئی نی تاں کہے اَلسَّلَامُ عَلَى النَّبِيِّ وَرَحْمَةُ اللّٰهِ تَعَالٰى وَبَرَكَاتُهٗ اَلسَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلٰى عِبَادِ اللّٰهِ الصّٰلِحِيْنَ اَلسَّلَامُ عَلٰٓى اَهْلِ الْبَيْتِ وَرَحْمَةُ اللّٰهِ تَعَالٰى وَبَرَكَاتُهٗ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ مکان دے اِت مسجد مراد ایں، نخعی نے کہیو کہ جد مسجد ماں کوئے نہ ہوئے تاں کہو "اَلسَّلَامُ عَلٰى رَسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ" (شفا شریف) ملّا علی قاری نے شرح شفا ماں لکھیو کہ خالی مکان ماں حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ور سلام عرض کرن گی وجہ یاہ ہے کہ اہل اسلام گا کہراں ماں روحِ اقدس جلوہ فرما ہوئے

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيٰتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ ﴿٦١﴾ اِنَّمَا الْمُؤْمِنُوْنَ ع ٨/٤ ١٤

اور اِسے طرح بیان فرمائے تمناں آیت تانجہ تمناں سمجھ آئے۔ ایمان آلا دے وہی این۔

الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَاِذَا كَانُوْا مَعَهٗ عَلٰٓى اَمْرٍ جَامِعٍ

جیڑا اللہ اور اس گا رسول ور یقین رکھیں اور جد رسول گے کول کسے اِساکم ماں حاضر ہویا ہوویں جس واسطے جمع کیا ہوویں ف۱۵۱

لَّمْ يَذْهَبُوْا حَتّٰى يَسْتَاْذِنُوْهُ ؕ اِنَّ الَّذِيْنَ يَسْتَاْذِنُوْنَكَ اُولٰٓئِكَ

دے نہ جائیں جد تکر اجازت نہ لیں وہ جیڑا تھارا دے اجازت منگیں وہی ہیں۔

الَّذِيْنَ يُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ ۚ فَاِذَا اسْتَاْذَنُوْكَ لِبَعْضِ شَاْنِهِمْ

جیڑا اللہ اور اُس گا رسول ور ایمان لے آئیں ف۱۵۲ فِر جد وہ تھارا دے اجازت منگیں اپناں کسے کم واسطے

فَاْذَنْ لِّمَنْ شِئْتَ مِنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمُ اللّٰهَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿٦٢﴾

تاں ان ماں جناں چاہو اجازت دیو اور ان واسطے اللہ دے معافی منگو ف۱۵۳ بیشک اللہ بخشن آلو مہربان این۔

لَا تَجْعَلُوْا دُعَآءَ الرَّسُوْلِ بَيْنَكُمْ كَدُعَآءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا ؕ قَدْ يَعْلَمُ

رسول گا بُلان ناں آپسماں ایسو نہ سمجھو جسطرح تم ایک دوجا ناں بُلائیں ف۱۵۴ بیشک اللہ

اللّٰهُ الَّذِيْنَ يَتَسَلَّلُوْنَ مِنْكُمْ لِوَاذًا ۚ فَلْيَحْذَرِ الَّذِيْنَ يُخَالِفُوْنَ

جانیں جیڑا تھارا بچوں چُپ کرگے نِکل جائیں کسی چیز گی آڑ لیگے ف۱۵۵ تو ڈریں وہ جیڑا رسول گا

عَنْ اَمْرِهٖٓ اَنْ تُصِيْبَهُمْ فِتْنَةٌ اَوْ يُصِيْبَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿٦٣﴾ اَلَآ

حکم گے خلاف کریں کہ اُنہاں ناں کائے آزمائش پیچے ف۱۵۶ یا ان ور دردناک عذاب آئے ف۱۵۷ بیشک سن لیو۔

اِنَّ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ قَدْ يَعْلَمُ مَآ اَنْتُمْ عَلَيْهِ ؕ وَيَوْمَ

اللہ ہی گو ہے جو کُجھ آسماناں اور زمین ماں ہے۔ بیشک وہ جانیں جس حال ور تم ہیں ف۱۵۸ اور اُس دن ناں

ف۱۵۱ جیسے کہ جہاد تے تدبیر جنگ تے جمعہ تے عیدین تے مشورہ تے ہر اجتماع جیڑو اللہ تعالیٰ گی رضا واسطے ہوئے ف۱۵۲ ان گو اجازت طلب کرنوں فرما نبرداری گی نشانی تے ایمان گی درستگی گی دلیل ہے ف۱۵۳ اس دے معلوم ہو یو کہ افضل یوہ ہی ہے کہ حاضر رہیں تے اجازت طلب نہ کریں۔ مسئلو: اماماں تے دینی پیشواں گی مجلس دے وی اجازت نی جانوں چاہئے (مدارک) ف۱۵۴ کیونکہ جناں رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم بلائیں اس ور اجابت تے تعمیل واجب ہو جائے تے ادب نال حاضر ہونوں لازمی ہو جائے تے قریب حاضر ہون واسطے اجازت طلب کرے تے اجازت گے نال ہی واپس ہوئے تے ایک معنیٰ مفسرین نے یہ وی بیان کیا ایں کہ رسول صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں ندا کرے تاں ادب تے تکریم تے توقیر و تعظیم گے نال آپ گا معظم القاب دے نرم آواز گے نال متواضعانہ تے منکسرانہ لہجہ ماں یَانَبِیَّ اللّٰہِ یَارَسُوْلَ اللّٰہِ یَاحَبِیْبَ اللّٰہِ کہہ گے ف۱۵۵ شانِ نزول: منافقین ور جمعہ گے دن مسجد ماں ٹھہر گے نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گو خطبو سنوں مشکل ہوئے تھو تاں وہ چپ نال بلیں بلیں صحابہ گی آڑ لے گے کھسکتا کھسکتا مسجد دے نکل جائیں تھا اس ور یاہ آیت نازل ہوئی ف۱۵۶ دنیا ماں تکلیف یا قتل یا زلزلہ تے ہولناک حادثات یا ظالم بادشاہ گو مسلط ہونوں یا دل سخت ہو گے معرفت الٰہی دے محروم رہنوں ف۱۵۷ آخرت ماں ف۱۵۸ ایمان ور یا نفاق ور

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يُرْجَعُوْنَ اِلَيْهِ فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوْا ۗ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ﴿٦٤﴾ ع ١٥

جسماں مُڑ گے اسگی طرف جائیں گاف۱۵۹ تو وہ اُنہاں ناں دس چھڑے گو جو کجھ اُنہاں نے کیو اور اللہ سب کجھ جانیں ف۱۶۰

سُوْرَةُ الْفُرْقَانِ مَكِّيَّةٌ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ اٰيَاتُهَا ٧٧ رُكُوْعَاتُهَا ٦

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

تَبٰرَكَ الَّذِيْ نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلٰى عَبْدِهٖ لِيَكُوْنَ لِلْعٰلَمِيْنَ

بڑی برکت آلو ہے وہ جس نے اُتاریو قرآن اپناں بندہ ور ف۲ جیڑو سارا جہان ناں

نَذِيْرًا ﴿١﴾ الَّذِيْ لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَّلَمْ

ڈر سنان آلو ہووے ف۳ وہ جس گے واسطے آسماناں اور زمین گی بادشاہت اور اُس نے اختیار نی فرمائی اولادف۴ اور

يَكُنْ لَّهٗ شَرِيْكٌ فِي الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهٗ تَقْدِيْرًا ﴿٢﴾

اُسگی بادشاہی ماں ۔کوئی شریک نی ف۵ اُس نے ہر چیز پیدا کر گے اندازہ ور رکھی۔

وَاتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِهٖٓ اٰلِهَةً لَّا يَخْلُقُوْنَ شَيْئًا وَّهُمْ يُخْلَقُوْنَ

اور لوکاں نے اس گے بغیر دوجا خدا بنایا ف۶ جیڑا کجھ نی بناسکتا اور خود پیدا کیا گیا ایں۔

وَلَا يَمْلِكُوْنَ لِاَنْفُسِهِمْ ضَرًّا وَّلَا نَفْعًا وَّلَا يَمْلِكُوْنَ مَوْتًا

اور خود اپنی جاناں گا بُرا بِلا گا مالک نی اور نہ مرن گو اختیار

وَّلَا حَيٰوةً وَّلَا نُشُوْرًا ﴿٣﴾ وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اِنْ هٰذَآ اِلَّآ

نہ جین گو اور نہ اُٹھن گو۔ اور کافر بولیا ف۷ یوہ دے نی مگر

ف۱۵۹ جزا گے واسطے تے وہ دن روزِ قیامت ہے ف۱۶۰ اس دے کجھ چھپیو وونی ف۱ سورہ فرقان مکی ہے اس ماں چھ(۶) رکوع تے ستتر(۷۷) آیات تے اٹھ سو بانوے (۸۹۲) کلمہ تے ترے ہزار ست سو ترے (۳۷۰۳) حرف ایں ف۲ یعنی سیّد عالم حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ور ف۳ اس ماں حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی رسالتِ عامہ گو بیان ایں کہ آپ تمام خلق گی طرف رسول بنا گے پیجیا ایں جن ہوئیں یا بشر یا فرشتہ یا دوجی مخلوقات سب آپ گا اُمتی ایں کیونکہ عالَم سِوی اللہ ناں کہیں اس ماں یہ سب داخل ایں ملائکہ ناں اس دے خارج کرنوں جیسو کہ جلالین ماں شیخ محلی دے تے کبیر ماں امام رازی دے تے شعب الایمان ماں بیہقی دے صادر ہویو ہے بے دلیل ہے تے اجماع گو دعوو ثابت نی چنانچہ امام سبکی تے بارزی تے ابن حزم تے سیوطی نے اس گو تعاقب کیو تے خود امام رازی ناں تسلیم ایں کہ عالم ماسوی اللہ ناں کہیں پس وہ تمام خلق گی طرف رسول بنا گے پیجیا گیا۔ علامہ علی قاری نے مرقات ماں اس گی شرح ماں فرمایو یعنی تمام موجودات گی طرف جن ہوئیں یا انسان یا فرشتہ یا حیوانات یا جمادات، اس مسئلہ گی کامل تحقیق تے تنقیح شرح و بسط گے نال امام قسطلانی گی مواہب لدنیہ ماں ہے ف۴ اس ماں یہود و نصاریٰ گو رد ہے جیڑا حضرت عزیر تے عیسیٰ علیہما السلام ناں خدا گا بیٹا کہیں معاذ اللہ ف۵ اس ماں بت پرستاں گو رد ہے جیڑا بتاں ناں خدا گا شریک ٹھہرائیں ف۶ یعنی بت پرستاں نے بتاں ناں خدا بنایو جیڑا ایسا عاجز تے بے قدرت ایں ف۷ یعنی نضر بن حارث تے اس گا ساتھی قرآنِ کریم گا وارہ ما

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

إِفْكٌ افْتَرَاهُ وَأَعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ آخَرُونَ ۖ فَقَدْ جَاءُوا ظُلْمًا وَزُورًا ﴿٤﴾
ایک بہتان جیہڑو اُنہاں نے بنایو ہے ف۸ اور اس ور ہور لوکاں نے ف۹ انگی مدد کی بیشک ف۱۰ وہ ظلم اور چوٹھ در آیا
وَقَالُوا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ اكْتَتَبَهَا فَهِيَ تُمْلَىٰ عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٥﴾
اور بولیاف۱۱ اگلاں گی کہانیں ایں۔ جیہڑی انہاں نے ف۱۲ لکھ لئی ایں تو وہ ان ور صبح و شام پڑھی جائیں۔
قُلْ أَنْزَلَهُ الَّذِي يَعْلَمُ السِّرَّ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ إِنَّهُ كَانَ
تم فرماؤ اُسناں دے اُس نے اتاریو ہے جیہڑو زمین و آسمان گی چھپی دی ہر گل ناں جانے ف۱۳ بیشک وہ
غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٦﴾ وَقَالُوا مَالِ هَٰذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي
بخشن آلو مہربان ایں ف۱۴ اور بولیا ف۱۵ اس رسول ناں کے ہویو کھانوں کھائے اور بازار ماں
فِي الْأَسْوَاقِ ۙ لَوْلَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُونَ مَعَهُ نَذِيرًا ﴿٧﴾ أَوْ
چلے ف۱۶ کیوں نی اُتاریو گیو ان گے نال کوئی فرشتو کہ ان گے نال ڈر سناتو ف۱۷ یا
يُلْقَىٰ إِلَيْهِ كَنْزٌ أَوْ تَكُونُ لَهُ جَنَّةٌ يَأْكُلُ مِنْهَا ۚ وَقَالَ الظَّالِمُونَ
غیب تو اُنہاں ناں کوئی خزانوں مِل جاتو یا ان گو کوئی باغ ہوتو جس بچوں کھاتا ف۱۸ اور ظالم بولیا ف۱۹
إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا ﴿٨﴾ انْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَالَ
تم تابعداری نی کرتا مگر ایک اِسا آدمی گی جس ور جادو کیوو ہے ف۲۰ اے محبوب! دیکھو کہاوت تھارے واسطے بنائیں
فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ﴿٩﴾ تَبَارَكَ الَّذِي إِنْ شَاءَ جَعَلَ لَكَ ع ۹ / ۱۲
تو گمراہ ہویا جے ہون کوئے راہ نی دستو۔ بڑی برکت آلو ہے وہ اگر چاہے تاں تھارے واسطے
خَيْرًا مِنْ ذَٰلِكَ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَيَجْعَلْ لَكَ
اس تو بہت بہتر کر چھڑے ف۲۱ جنت جن گے ہیٹھوں نہر بگیں اور کرے گو تھارے واسطے
قُصُورًا ﴿١٠﴾ بَلْ كَذَّبُوا بِالسَّاعَةِ ۖ وَأَعْتَدْنَا لِمَنْ كَذَّبَ بِالسَّاعَةِ
اوچا اوچا محل بلکہ یہ دے قیامت ناں چوٹھو کریں اور جیہڑا قیامت گو انکار کریں اُس گے واسطے تیار کر گے رکھی دی ہے

ف۸ یعنی سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے ف۹ تے لوکاں دے نضر بن حارث گی مراد یہودی تھا تے عداس تے یسار وغیرہ اہل کتاب ف۱۰
نضر بن حارث وغیرہ مشرکین جیہڑا یہ بےہودہ گل کہن آلا تھا ف۱۱ وہی مشرکین قرآن کریم گا وارہ ماں کہ یہ رستم تے اسفندیار وغیرہ گا قِصّاں گی طرح ف۱۲
یعنی حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے ف۱۳ یعنی قرآنِ کریم علوم غیبی ور مشتمل ہے یاہ واضح دلیل ہے اس گی کہ وہ حضرت علام الغیوب گی طرف
دے ہے ف۱۴ اسے واسطے کفار ناں مہلت دیے تے عذاب ماں جلدی نی فرماتو ف۱۵ کفارِ قریش ف۱۶ اس دے ان گی مراد یاہ تھی کہ آپ نبی ہوتا تاں نہ
کھاتا نہ بازاراں ماں چلتا تے یوہ وی نہ ہوتو تاں ف۱۷ تے ان گی تصدیق کرتا تے ان گی نبوت گی شہادت دیتا ف۱۸ مالداراں گی طرح ف۱۹ مسلماناں
دے ف۲۰ تے معاذ اللہ اس گی عقل قائم نی رہی ایسی طرح طرح گی بےہودہ گل اناں نے بکیں ف۲۱ یعنی جلدی تمناں اس خزانہ تے باغ دے بہتر عطا
فرمائے جو یہ کافر کہیں

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

سَعِيْرًا ﴿١١﴾ اِذَا رَاَتْهُمْ مِّنْ مَّكَانٍۭ بَعِيْدٍ سَمِعُوْا لَهَا تَغَيُّظًا وَّ زَفِيْرًا ﴿١٢﴾

پکھتی اگ. جد وہ دُور جگہ توں اُنہاں ناں دیکھے گی ف٢٢ تاں سُنیں گا اُسکو جوش مارنو اور بڑک مارنوں

وَ اِذَآ اُلْقُوْا مِنْهَا مَكَانًا ضَيِّقًا مُّقَرَّنِيْنَ دَعَوْا هُنَالِكَ ثُبُوْرًا ﴿١٣﴾

اور جد اُسکی کسے تنگ جگہ ماں سٹیا جائیں گا ف٢٣ زنجیراں ماں جکڑ گے ف٢٤ تے اُت موت منگیں گا ف٢٥

لَا تَدْعُوا الْيَوْمَ ثُبُوْرًا وَّاحِدًا وَّ ادْعُوْا ثُبُوْرًا كَثِيْرًا ﴿١٤﴾ قُلْ اَذٰلِكَ

فرمایو جائے گو اج ایک موت نہ منگو ہور بہت ساری موت منگو ف٢٦ تم فرماؤ کیا یاہ ف٢٧

خَيْرٌ اَمْ جَنَّةُ الْخُلْدِ الَّتِيْ وُعِدَ الْمُتَّقُوْنَ ؕ كَانَتْ لَهُمْ جَزَآءً

چنگی ہے یا وِہ ہمیشگی گا باغ جسکو وعدو ڈر آلاں واسطے ہے وہ ان گو بدلو

وَّ مَصِيْرًا ﴿١٥﴾ لَهُمْ فِيْهَا مَا يَشَآءُوْنَ خٰلِدِيْنَ ؕ كَانَ عَلٰى رَبِّكَ وَعْدًا

اور انجام ایں۔ ان واسطے اُت من مانی مراد ایں جن ماں ہمیشہ رہیں گا تھارا رب گے ذِمّے وعدو ہے

مَّسْـُٔوْلًا ﴿١٦﴾ وَ يَوْمَ يَحْشُرُهُمْ وَ مَا يَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ فَيَقُوْلُ

منگیو وو ف٢٨ اور جس دن جمع کرے گو ف٢٩ اُنہاں ناں اور جنہاں ناں اللہ گے بغیر پوجیں ف٣٠ فِر ان معبوداں ناں فرمائے گو

ءَاَنْتُمْ اَضْلَلْتُمْ عِبَادِيْ هٰۤؤُلَآءِ اَمْ هُمْ ضَلُّوا السَّبِيْلَ ﴿١٧﴾ قَالُوْا

کیا تم نے گمراہ کیا یہ میرا بندہ یا یہ آپ ہی بُھل گیا ف٣١ وِہ عرض کریں گا

سُبْحٰنَكَ مَا كَانَ يَنْۢبَغِيْ لَنَآ اَنْ نَّتَّخِذَ مِنْ دُوْنِكَ مِنْ اَوْلِيَآءَ

پاکی ہے تناں ف٣٢ ہمناں حق نی تھوجے تیرے بغیر کسے دُوجاناں مولیٰ بناتا ف٣٣

ف٢٢ ایک سال گی راہ دے یا سو سال گی راہ دے دوئے قول ایں تے اگ گو دیکھنوں کجھ بعید نی اللہ تعالیٰ چاہے تاں اس ناں حیات تے عقل تے رویت عطا فرمائے تے بعض مفسّرین نے کہیو کہ جہنم گا ملائکہ گو دیکھنوں مراد ہے ف٢٣ جیڑی نہایت داد تے بے چینی پیدا کرن آلی ہوئے ف٢٤ اس طرح کہ ان گا ہتھ گردناں نال ملا گے بن چھڑیا ہوئیں یا اس طرح کہ ہر ہر کافر اپناں اپناں شیطان گے نال زنجیراں ماں جکڑیو وو ہوئے ف٢٥ تے واثبوراہ، واثبوراہ گو شور مچائیں گا باں معنیٰ کہ ہائے اے موت آجا۔ حدیث شریف ماں ایں کہ پہلاں جس شخص ناں اگ گو لباس پہنایو جائے گو وہ ابلیس ہے تے اسگی ذریت اسی گے پچھے ہو یگی تے وہ سب موت موت پکارتا ہوئیں گا ان دے ف٢٦ کیونکہ تم طرح طرح گا عذاباں ماں بتلا کیا جائیں گا ف٢٧ عذاب تے اہوالِ جہنم جسکو ذکر کیو گو۔ ف٢٨ یعنی منگن گے لائق یا وہ جیڑو موموناں نے دنیا ماں یاہ عرض کر گے منگیو رَبَّنَآ اٰتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَّفِي الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً یا یاہ عرض کر گے رَبَّنَا وَاٰتِنَا مَا وَعَدْتَّنَا عَلٰى رُسُلِكَ ف٢٩ یعنی مشرکین ناں ف٣٠ یعنی ان گا باطل معبوداں ناں خواہ ذوی العقول ہوئیں یا غیر ذوی العقول۔ کلبی نے کہیو کہ ان معبوداں دے بت مراد ایں اناں ناں اللہ تعالیٰ گویائی دے گے ف٣١ اللہ تعالیٰ حقیقتِ حال گو جانن آلو ہے اس دے کجھ وی اوہلے نی، یوہ سوال مشرکین ناں ذلیل کرن واسطے ہے کہ ان گا معبودان گا معبوداں ناں جھٹلائیں تاں ان گی حسرت تے ذلّت ہور زیادہ ہوئے ف٣٢ اس دے کہ کوئے تیرو شریک ہوئے ف٣٣ تو کیا ہم دوجاناں تیرا غیر ناں معبود بنان گو حکم دے سکاں تھا، ہم ترا بنداں ہاں

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَلٰكِنْ مَّتَّعْتَهُمْ وَ اٰبَآءَهُمْ حَتّٰى نَسُوا الذِّكْرَ ۚ وَكَانُوْا قَوْمًا بُوْرًا ﴿١٨﴾

لیکن تیں انہاں ناں اوران گا باپ دادا ناں برتن دِتو ف۳۴ ات توڑی جے وہ تیری یاد بُھل گیا اور یہ لوک تھاہی ہلاک ہون آلا ف۳۵

فَقَدْ كَذَّبُوْكُمْ بِمَا تَقُوْلُوْنَ ۙ فَمَا تَسْتَطِيْعُوْنَ صَرْفًا وَّلَا نَصْرًا ۚ

تو ہون معبوداں نے تھاری گل، جھٹلا چھوڑی تو ہون تم نہ عذاب موڑ سکو نہ اپنی مدد کر سکو۔

وَمَنْ يَّظْلِمْ مِّنْكُمْ نُذِقْهُ عَذَابًا كَبِيْرًا ﴿١٩﴾ وَمَآ اَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ

اور تھارا بچوں جیڑو ظالم ہے ہم اُسناں بڑو عذاب چکھاں : گا اور ہم نے تھارا تو پہلاں جتناں

الْمُرْسَلِيْنَ اِلَّآ اِنَّهُمْ لَيَاْكُلُوْنَ الطَّعَامَ وَيَمْشُوْنَ

رسول ٹوریا سارا اِساہی تھا۔ کھانو کھاتا اور بازاراں ماں چلتا ف۳۶

فِى الْاَسْوَاقِ ؕ وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ

اور ہم نے تھارے بچوں ایک نا دوجا واسطے آزمائش بنایو ہے ف۳۷

فِتْنَةً ؕ اَتَصْبِرُوْنَ ۚ وَكَانَ

اورا ے لوکو کیا تم صبر کریں گا؟ ف۳۸ اورا ے محبوب!

رَبُّكَ بَصِيْرًا ﴿٢٠﴾ ع ۲ ۱۱/۱۷

تھارو رب دیکھے ف۳۹

ف۳۴ تے اناں ناں مال واولادتے لمّیں عمرتے صحت وسلامتی عنایت کی ف۳۵ شقی، اس گے بعد کافراں دے فرمایو جائے گو ف۳۶ یوہ کافراں گا اس طعنہ گو جواب ہے جیڑ واناں نے سیّدِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم ور کیو تھو کہ وِہ بازاراں ماں چلیں کھانوں کھائیں ات دسیو گیو کہ یہ کم نبوت گا منافی نی بلکہ یہ تمام انبیاء گی عادتِ مستمرہ تھی لہذا یوہ طعن محض جہالت تے عناد ہے ف۳۷ شانِ نزول: شرفا جد اسلام لیان گو ارادو کریں تھا تاں غرباناں دیکھ گے یوہ خیال کریں تھا کہ یہ مہارا دے پہلا اسلام لیا یا ایں اناں ناں مہارے ور ایک فضیلت رہ گی اس خیال دے وہ اسلام لیان دے رک جائیں تھا تے شرفا واسطے غربا آزمائش بن جاتا تے ایک قول یوہ ہے کہ یاہ آیت ابوجہل تے ولید بن عُقبہ تے عاص بن وائل سہمی تے نضر بن حارث گا وارہ ماں نازل ہوئی ان لوکاں نے حضرت ابوذر تے ابن مسعود تے عمار ابن یاسر تے بلال تے صہیب تے عامر بن فہیرہ ناں دیکھو کہ پہلاں دے اسلام لیا یا ایں تاں غرور نال کہیو کہ ہم وی اسلام لے آں تاں اناں ہی جسا ہو جاں گا تو ہم ماں تے ان ماں فرق کے رہ گو تے ایک قول یوہ ہے کہ یاہ آیت فقرائے مسلمین گی آزمائش ماں نازل ہوئی جن گو کفارِ قریش مذاق اڑائیں تھا تے کہیں تھا کہ سیّدِ عالم محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گی اتباع کرن آلا یہ لوک ایں، جیڑا مہارا غلام تے ارذل ایں اللہ تعالیٰ نے یاہ آیت نازل فرمائی تے ان مومنین دے فرمایو (خازن) ف۳۸ اس فقر تے شدت ور تے کفار گی اس بدگوئی ور ف۳۹ اسناں جیڑو بے صبری کرے

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَقَالَ الَّذِيْنَ لَا يَرْجُوْنَ لِقَآءَنَا لَوْلَآ اُنْزِلَ عَلَيْنَا الْمَلٰٓئِكَةُ اَوْ

اور بولیا وہ جڑا ف۴۰ مہارا ملن گی امیدنی رکھتا مہارے ور فرشتہ کیوں نی اُتاریا ف۴۱ یا

نَرٰى رَبَّنَا ؕ لَقَدِ اسْتَكْبَرُوْا فِيْٓ اَنْفُسِهِمْ وَعَتَوْ عُتُوًّا كَبِيْرًا ﴿۲۱﴾

ہم اپنارب ناں دیکھتا ف۴۲ بیشک اپنادِل ماں بہت اوچی کھچی (تکبرکیو) اور بڑی سرکشی ور آیا ف۴۳

يَوْمَ يَرَوْنَ الْمَلٰٓئِكَةَ لَا بُشْرٰى يَوْمَئِذٍ لِّلْمُجْرِمِيْنَ وَيَقُوْلُوْنَ

جس دن فرشتاں ناں دیکھیں گا ف۴۴ وہ دِن مجرماں گی کوئی خوشی گو دِن نی ہوسیں ف۴۵ اور کہیں گا الٰہی مہارے اور ان گے بشکار

حِجْرًا مَّحْجُوْرًا ﴿۲۲﴾ وَقَدِمْنَآ اِلٰى مَا عَمِلُوْا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنٰهُ هَبَآءً

کائے آڑ بنا چھڑ رُکی وی ف۴۶ اور جو کجھ کم اُنہاں نے کیا تھا ف۴۷ توہم نے اُنہاں ناں باریک باریک غبار گا بکھریا وا ذرہ

مَّنْثُوْرًا ﴿۲۳﴾ اَصْحٰبُ الْجَنَّةِ يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ مُّسْتَقَرًّا وَّاَحْسَنُ مَقِيْلًا ﴿۲۴﴾

بنا چھڑیو ف۴۸ جنت آلاں گو اُس دن اچھو ٹھکانو ف۴۹ اور حساب گا دوپہر دوں بعد اچھی آرام گی جگہ

وَيَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَآءُ بِالْغَمَامِ وَنُزِّلَ الْمَلٰٓئِكَةُ تَنْزِيْلًا ﴿۲۵﴾ اَلْمُلْكُ يَوْمَئِذِ

اور جس دن پھٹ جائے گو آسمان چھڑ نال اور فرشتہ اُتاریا جائیں گا پوری طرح ف۵۰ اس دن

الْحَقُّ لِلرَّحْمٰنِ ؕ وَكَانَ يَوْمًا عَلَى الْكٰفِرِيْنَ عَسِيْرًا ﴿۲۶﴾ وَيَوْمَ يَعَضُّ

سچی بادشاہی رحمٰن گی ہے اور وہ دن کافراں ور سخت ہے ف۵۱ اور جس دن ظالم

ف۴۰ کافر ایں حشر تے بعث گا معتقد نی تاں ای ف۴۱ مہارے واسطے رسول بنا گے یا حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی نبوت ورسالت گا گواہ بنا گے ف۴۲ وہ خود ہمناں خبر دیتو کہ حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم اس گا رسول ایں۔ ف۴۳ تے ان گو تکبر انتہا ناں پہنچ گیو تے سرکشی حد دے گزر گئی کہ معجزات گو مشاہدو کرن دے بعد ملائکہ گا اپنے اپر اترن تے اللہ تعالیٰ ناں دیکھن گو سوال کیو ف۴۴ یعنی موت گے دن یا قیامت گے دن ف۴۵ روزِ قیامت فرشتہ موموناں ناں بشارت سنائیں گا تے کفار ناں کہیں گا تھارے واسطے کائے خوشخبری نی۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ فرشتہ کہیں گا کہ مومن گے سوا کسے گے واسطے جنت ماں داخل ہونوں حلال نی اس واسطے وہ دن کفار واسطے نہایت حسرت تے اندوہ تے رنج وغم گو دن ہوئے گو ف۴۶ اس کلمہ نال وہ ملائکہ دے پناہ چاہیں گا ف۴۷ حالت کفر ماں مثلِ صلہ رحمی تے ایمانداری تے یتیم نوازی وغیرہ گے ف۴۸ نہ ہتھ نال چھویا جائیں نہ ان گو سایو ہوئے۔ مراد یاہ ہے کہ وہ اعمال باطل کر دتا گیا ان گو کجھ پھل تے کوئے فائدو نی کیونکہ اعمال گی مقبولیت واسطے ایمان شرط ہے تے وہ اناں ناں نصیب نی تھو اس گے بعد اہلِ جنت گی فضیلت ارشاد ہوئے ف۴۹ ان گا رہن گی جگہ ان مغرور متکبر مشرکاں دے بلند وبالا تے بہتر واعلیٰ ف۵۰ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو آسمانِ دنیا پھٹے گو تے ات رہن آلا (فرشتہ) اتریں گا تے وہ تمام اہلِ زمین دے زیادہ ایں جناں تے انساناں سب دے فردو جو آسمان پھٹے گو ات گا رہن آلا اتریں گا وہ آسمانِ دنیا گا رہن آلاں دے تے جناں انساناں سب دے زیادہ ایں اسے طرح آسمان پھٹتا جائیں گا تے ہر آسمان آلاں گی تعداد اپناں ماتحتاں دے زیادہ ہے ات توڑی کہ ستوں آسمان پھٹے گو فر کرّوبی اتریں گا فر حاملین عرش تے یوہ قیامت گو دن ہوئے گو ف۵۱ تے اللہ تعالیٰ گا فضل نال مسلماناں ور سہل۔ حدیث شریف ماں ایں کہ قیامت گو دن مسلماناں ور آسان کیو جائے گو ات توڑی کہ وہ ان واسطے ایک فرض نماز دے ہولو ہوئے گو جیڑی دنیا ماں پڑھی تھی ف۵۲ حسرت تے ندامت نال۔ یو حال اگرچہ کافراں واسطے عام ایں مگر عقبہ بن ابی معیط دے ان گو خاص تعلق ہے شانِ نزول: عقبہ بن ابی معیط ابی بن خلف گو گہرو دوست تھو حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا فرمان دے اس نے لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰهِ گی شہادت دتی تے اس گے بعد ابی بن خلف گا زور پان نال پھر مرتد ہو گیو تے حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے اس ناں مقتول ہون گی خبر دتی چنانچہ بدر ماں قتل ہویو۔ یاہ آیت اس گا وارہ ماں نازل ہوئی کہ روزِ قیامت اس ناں انتہا درجہ گی حسرت تے ندامت ہوگی اس حسرت ماں وہ اپناں ہتھ چب جائے گو ف۵۳ جنت تے نجات گی تے ان گو اتباع کیو ہوتو تے ان گی ہدایت قبول کی ہوتی

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الظَّالِمُ عَلٰى يَدَيْهِ يَقُوْلُ يٰلَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُوْلِ سَبِيْلًا ﴿٢٧﴾

اپناں ہتھ چبے گو ف٥٢ جے ہائے کسے طرح میں رسول گے نال راہ لیو ہوتو ف٥٣

يٰوَيْلَتٰى لَيْتَنِي لَمْ اَتَّخِذْ فُلَانًا خَلِيْلًا ﴿٢٨﴾ لَقَدْ اَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ

وائے میری خرابی ہائے کدے میں فلانہ ناں دوست نہ بنایو ہوتو۔ بیشک اُس نے مناں گمراہ کر چھڑیو میرے کول

بَعْدَ اِذْ جَآءَنِيْ ؕ وَكَانَ الشَّيْطٰنُ لِلْاِنْسَانِ خَذُوْلًا ﴿٢٩﴾ وَقَالَ الرَّسُوْلُ

آئی وی نصیحت توں ف٥٤ اور شیطان آدمی ناں بے مدد چھوڑدیے ف٥٥ اور رسول نے عرض کی

يٰرَبِّ اِنَّ قَوْمِي اتَّخَذُوْا هٰذَا الْقُرْاٰنَ مَهْجُوْرًا ﴿٣٠﴾ وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا

اے میرا رب! میری قوم نے اس قرآن ناں چھوڑن گے قابل بنا چھڑیو ف٥٦ اور اِسے طرح ہم نے

لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا مِّنَ الْمُجْرِمِيْنَ ؕ وَكَفٰى بِرَبِّكَ هَادِيًا وَّنَصِيْرًا ﴿٣١﴾

ہر نبی کا دشمن بنا چھڑیا تھا مجرم لوک ف٥٧ اور تھارو رب کافی ہے ہدایت کرن اور مدد دین واسطے

وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْاٰنُ جُمْلَةً وَّاحِدَةً ۚ

اور کافر بولیا قرآن ان ور اکٹھو (بٹلو) کیوں نی اُتاریو گیو ف٥٨ ہم نے یُوہی اسناں تھوڑو تھوڑو اتاریو ہے

كَذٰلِكَ ۛ لِنُثَبِّتَ بِهٖ فُؤَادَكَ وَرَتَّلْنٰهُ تَرْتِيْلًا ﴿٣٢﴾ وَلَا يَاْتُوْنَكَ بِمَثَلٍ اِلَّا

تانجہ اس گے نال تھارا دل مضبوط کراں ف٥٩ اور ہم نے اسناں ٹھہر ٹھہر گے پڑھیو ف٦٠ اور وہ کائے کہاوت تھارے کول نہ لیائیں گا ف٦١ مگر

جِئْنٰكَ بِالْحَقِّ وَاَحْسَنَ تَفْسِيْرًا ﴿٣٣﴾ ؕ اَلَّذِيْنَ يُحْشَرُوْنَ عَلٰى وُجُوْهِهِمْ

ہم حق اور اُس تو بہتر بیان لے آں گا۔ وِہ جیڑا دوزخ آلے پاسے دوڑایا جائیں گا اپنا مُنھ گے پہار

معً
عند المتقدمین ١٢

ف٥٤ یعنی قرآن تے ایمان دے ف٥٥ تے بلاتے عذاب نازل ہون گے وقت اس دے علیحدگی اختیار کرے حضرت ابو ہریرہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے ابوداوٗد تے ترمذی ماں ایک حدیث مروی ہے کہ سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو آدمی اپناں دوست گا دین ور ہوئے تاں دیکھنوں چاہئے کہ دوست کس ناں بنائے تے حضرت ابوسعید خدری رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے مروی ہے کہ سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو ہم نشینی نہ کرو مگر ایماندار گے نال تے کھانوں نہ کھلاوٗ مگر پرہیز گارناں۔ **مسئلو:** بے دین تے بدمذہب کی دوستی تے اس گے نال صحبت تے ملنوں ملانوں تے الفت واحترام ممنوع ایں ف٥٦ کسے نے اس ناں سحر کہیو کسے نے شعر تے وہ لوک ایمان دے محروم رہیا اس ور اللہ تعالیٰ نے حضورناں تسلی دتی تے آپ نال مدد گو وعدو فرمایو جیسو کہ اگے ارشاد ہوئے ف٥٧ یعنی انبیاء گے نال بدنصیباں گو یوہ ہی معمول رہیو ف٥٨ جیسو کہ توریت، انجیل تے زبور بچوں ہر ایک کتاب ایک ہی وار (اکٹھی) اتری تھی، کفار گو یوہ اعتراض بالکل فضول تے مہمل ہے کیونکہ قرآن کریم گو معجزہ ہونوں ہر حال ماں یکساں ایں پانویں اکٹھو نازل ہوئے یا بتدرج بلکہ بتدریج نازل ہون ماں اس گا اعجاز کو ہوروی کامل اظہار ہے کہ جد ایک آیت نازل ہوئی تے تحدّی کی گئی تے خلق گو اس گے مثل بنان دے عاجز ہونوں ظاہر ہویو فر دوجی اُتری اسے طرح اس گو اعجاز ظاہر ہویو اس طرح برابر آیت آیت ہو گے قرآنِ پاک نازل ہوتو رہیو تے ہردم اس گی بے مثالی تے خلق گی عاجزی ظاہر ہوتی رہی غرض کفار گو اعتراض محض لغو تے بے معنی ایں، آیت ماں اللہ تعالیٰ بتدریج نازل فرمان گی حکمت ظاہر فرمائے ف٥٩ تے پیام گو سلسلو جاری رہن نال تھارا قلب مبارک ناں تسکین ہوتی رہے تے کفار ناں ہر موقع ور جواب ملتا رہیں اس گے علاوہ یوہ فائدو وی ہے کہ اسگو حفظ سہل تے آسان ہوئے ف٦٠ بہ زبانِ جبریل تھوڑ و تھوڑو بی یا تریئی سال گی مدّت ماں یا یہ معنی ایں کہ ہم نے آیت گے بعد آیت بتدرج نازل فرمائی تے بعض نے کہیو کہ اللہ تعالیٰ نے ہمناں قرارت ماں ترتیل کرن یعنی ٹھہر ٹھہر گے اطمینان نال پڑھن تے قرآن شریف ناں اچھی طرح ادا کرن گو حکم فرمایو جیسو کہ دوجی آیت ماں ارشاد ہویو وَرَتِّلِ الْقُرْاٰنَ تَرْتِيْلًا ف٦١ یعنی مشرکین آپ گا دین گے خلاف یا آپ گی نبوت ماں نکتہ چینی کرن واسطے کوئے سوال پیش نہ کرسکیں گا

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

إِلَىٰ جَهَنَّمَ أُولَٰئِكَ شَرٌّ مَّكَانًا وَأَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٣٤﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا
اُنگو ٹھکانوں سب تو بُرو ف٦٢ اور وہ سب تو گمراہ۔ اور بیشک ہم نے
مُوسَى الْكِتَابَ وَجَعَلْنَا مَعَهُ أَخَاهُ هَارُونَ وَزِيرًا ﴿٣٥﴾ فَقُلْنَا اذْهَبَا
موسیٰ ناں کتاب عطا فرمائی اور اُس گا پائی ہارون ناں وزیر بنایو۔ تاں ہم نے فرمایو تم دوئے جاؤ
إِلَى الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَدَمَّرْنَاهُمْ تَدْمِيرًا ﴿٣٦﴾ وَقَوْمَ
اس قوم گی طرف جس نے مہاری آیت جھٹلائیں ف٦٣ فر ہم نے اُنہاں ناں تباہ کرگے ہلاک کر چھڑیو اور نوح گی
نُوحٍ لَّمَّا كَذَّبُوا الرُّسُلَ أَغْرَقْنَاهُمْ وَجَعَلْنَاهُمْ لِلنَّاسِ آيَةً ۖ وَأَعْتَدْنَا
قوم ناں ف٦٤ جد اُنہاں نے رسولاں ناجھٹلایو ف٦٥ ہم نے اُنہاں ناں ڈوب چھڑیو اور اُنہاں ناں لوکاں واسطے نشانی کرچھڑیو ف٦٦ اور ہم نے
لِلظَّالِمِينَ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٣٧﴾ وَعَادًا وَثَمُودَ وَأَصْحَابَ الرَّسِّ وَقُرُونًا
ظالماں واسطے دردناک عذاب تیار کرگے رکھیودو ہے۔ اور عاد و ثمود ف٦٧ اور کھوہ آلاں ناں ف٦٨ اور ان گے
بَيْنَ ذَٰلِكَ كَثِيرًا ﴿٣٨﴾ وَكُلًّا ضَرَبْنَا لَهُ الْأَمْثَالَ ۖ وَكُلًّا تَبَّرْنَا تَتْبِيرًا ﴿٣٩﴾
درمیان بہت ساری قوم ف٦٩ اور ہم نے ساراں گے مثال بیان فرمائی ف٧٠ اور ساراں ناں تباہ کرگے مٹا چھڑیو
وَلَقَدْ أَتَوْا عَلَى الْقَرْيَةِ الَّتِي أُمْطِرَتْ مَطَرَ السَّوْءِ ۚ أَفَلَمْ يَكُونُوا
اور یہ ف٧١ ضرور ہو آیا ایں اُس بستی ور جس ور برو بدل بریو تھو ف٧٢ تو کیا یہ اُسناں
يَرَوْنَهَا ۚ بَلْ كَانُوا لَا يَرْجُونَ نُشُورًا ﴿٤٠﴾ وَإِذَا رَأَوْكَ إِنْ يَتَّخِذُونَكَ
دیکھیں نی تھا؟ ف٧٣ بلکہ اُنہاں ناں مرن توں بعد جی گے اُٹھن گی اُمید ہی نی تھی ف٧٤ اور جد تمناں دیکھیں دے تمناں نی بناتا

ف٦٢ حدیث شریف ماں ایں کہ قیامت گے دن آدمی تریاں طریقاں ور اٹھایا جائیں گا ایک گروہ سوواریاں ور، ایک گروہ پیدل تے ایک جماعت مُنھ گے پہار گسیٹن ہوتی، عرض کیو گیو یارسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم وہ مُنھ گے پہار کسطرح چلیں گا؟ فرمایو جس نے پیراں گے پہار چلایو ہے وہی مُنہ کے پہار چلائے گو ف٦٣ یعنی قوم فرعون گی طرف چنانچہ وہ دوئے حضرات ان گی طرف گیا تے اناں ناں خدا گو خوف دوایو تے اپنی رسالت گی تبلیغ کی لیکن ان بدبختاں نے ان حضرات ناں جھوٹھا کہیو ف٦٤ وی ہلاک کرچھڑیو ف٦٥ یعنی حضرت نوح تے حضرت ادریس علیہما السلام ناں تے حضرت شعیب علیہ السلام ناں یایاہ گل ہے کہ ایک رسول گی تکذیب تمام رسولاں گی تکذیب ہے تاں جد اناں نے حضرت نوح علیہ السلام ناں جھٹلایو تاں سب ناں جھٹلایو ف٦٦ کہ بعد آلاں واسطے عبرت ہوئیں ف٦٧ تے عاد حضرت ہود علیہ السلام گی قوم تے ثمود حضرت صالح علیہ السلام گی قوم ان دواں قوماں ناں وی ہلاک کیو ف٦٨ یا حضرت شعیب علیہ السلام گی تکذیب کی تے آپ نا ایذا دتی، ان لوکاں گا مکان کھوہ گے کول تھا اللہ تعالیٰ نے اناں ناں ہلاک کیو تے یا ساری قوم اپناں مکاناں گے سمیت کھوہ گے نال زمین ماں تہس گئی اس گے علاوہ ہور وی قول ہیں ف٦٩ یعنی قوم عاد تے ثمود کھوہ آلاں گے درمیان ماں بہت ساریں امت ایں جناں ناں انبیار گی تکذیب کرن گی وجہ دے اللہ تعالیٰ نے ہلاک کیو ف٧٠ تے حجت قائم کیں تے ان بچوں کسے ناں بغیر ڈران گے ہلاک نہ کیو ف٧١ یعنی کفارِ مکہ اپنی تجارتاں ماں شام گو سفر کرتاں واں بار بار ف٧٢ اس بستی دے مراد سدوم ایں جیڑی قوم لوط گی پنجاں بستیاں بچوں سب دے بڑی تھی ان بستیاں ماں ایک سب دے چھوٹی بستی گا لوک دے اس خبیث بدکاری ماں مبتلا نی تھا جس ماں باقی چار بستیاں گا لوک مبتلا تھا اسے واسطے اناں نے نجات پائی تے وہ چار بستیں بدکاریاں گی وجہ دے آسمان دے پتھر برسا گے ہلاک کردتی گئیں۔ ف٧٣ کہ عبرت پکڑتا تے ایمان لیاتا ف٧٤ یعنی مرن دے بعد زندہ کیا جان گا قائل نی تھا کہ اناں ناں آخرت گا ثواب تے عذاب گی پرواہ ہوتی

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اِلَّا هُزُوًا ؕ اَهٰذَا الَّذِیْ بَعَثَ اللّٰهُ رَسُوْلًا ﴿٤١﴾ اِنْ كَادَ لَیُضِلُّنَا عَنْ
مگر مذاق ف۷۵ کیا یہ ہیں جنہاں ناں اللہ نے رسول بنا گے ٹوریو ہے۔ قریب تھو جے یہ ہماناں
اٰلِهَتِنَا لَوْ لَاۤ اَنْ صَبَرْنَا عَلَیْهَا ؕ وَ سَوْفَ یَعْلَمُوْنَ حِیْنَ یَرَوْنَ
مہاراں خُداں توں جُدا کر چھڑتا، کدے ہم ان ور صبر نہ کرتا ف۷۶ اور ہون جانو چاہیں جس دن
الْعَذَابَ مَنْ اَضَلُّ سَبِیْلًا ﴿٤٢﴾ اَرَءَیْتَ مَنِ اتَّخَذَ اِلٰهَهٗ هَوٰىهُ ؕ
عذاب دیکھیں گا ف۷۷ جے کون گمراہ تھو؟ ف۷۸ کیا تم نے اُساں دیکھیو جس نے اپناں دِل گی خواہش ناں خدا بنالیو ف۷۹
اَفَاَنْتَ تَكُوْنُ عَلَیْهِ وَكِیْلًا ﴿٤٣﴾ اَمْ تَحْسَبُ اَنَّ اَكْثَرَهُمْ یَسْمَعُوْنَ اَوْ
تو کیا تم اسگی نگہبانی گو ذِمّو لیں گا ف۸۰ یا یاہ سمجھیں جے ان بچوں بہت کجھ سنیں
یَعْقِلُوْنَ ؕ اِنْ هُمْ اِلَّا كَالْاَنْعَامِ بَلْ هُمْ اَضَلُّ سَبِیْلًا ﴿٤٤﴾ اَلَمْ تَرَ ع ۴/۱۰
اور سمجھیں ف۸۱ وہ دے نی مگر جسطرح چار پایا بلکہ ان دوں وی بدتر گمراہ ف۸۲ اے محبوب! کیا تم نے
اِلٰى رَبِّكَ كَیْفَ مَدَّ الظِّلَّ ۚ وَلَوْ شَآءَ لَجَعَلَهٗ سَاكِنًا ۚ ثُمَّ جَعَلْنَا
اپناں رب ناں نی دیکھیو ف۸۳ کہ کس طرح پھیلایو سایو (چھاڑ) ف۸۴ اور اگر چاہتو تاں اُساں روک چھڑتو ف۸۵ فر ہم نے
الشَّمْسَ عَلَیْهِ دَلِیْلًا ﴿٤٥﴾ ثُمَّ قَبَضْنٰهُ اِلَیْنَا قَبْضًا یَّسِیْرًا ﴿٤٦﴾ وَهُوَ
دینہہ ناں اس ور دلیل کیو۔ فر ہم نے آہستہ آہستہ اُساں اپنی طرف کھچیو ف۸۶ اور وہی ہے
الَّذِیْ جَعَلَ لَكُمُ الَّیْلَ لِبَاسًا وَّ النَّوْمَ سُبَاتًا وَّ جَعَلَ النَّهَارَ نُشُوْرًا ﴿٤٧﴾
جس نے رات ناں تھارے واسطے پردو بنایو اور نیند ناں آرام اور دن بنایو اُٹھن واسطے ف۸۷

ف۷۵ تے کہیں ف۷۶ اس دے معلوم ہویو کہ حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گی دعوت تے آپ گا معجزات گا اظہار نے کفار ور اتنوں اثر کیو تھو تے دینِ حق ناں اس قدر واضح کر چھڑیو تھو کہ خود کفاراں ناں اقرار ہے کہ اگر وہ اپنی ضد ور نہ اڑیا رہتا تاں قریب تھو کہ بت پرستی چھوڑ دیں تے دین اسلام اختیار کریں یعنی دینِ اسلام گی حقانیت ان ور خوب واضح ہوگئی تھی تے شکوک وشبہات مٹا دتا گیا تھا لیکن وہ اپنی ہٹ تے ضد گی وجہ دے محروم رہیا۔ ف۷۷ آخرت ماں ف۷۸ یوہ اسگو جواب ہے کہ کفار نے یوہ کہیو تھو کہ قریب ہے کہ ہماناں مہاراں خداں دے پلا چھڑیں، ات دسیو گیو ہے کہ پُلیا وا تم آپ ایں تے آخرت ماں یوہ تماں خود معلوم ہوجائے گو تے رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گی طرف پلان گی نسبت محض بے جا ہے ف۷۹ تے اپنی خواہش نفس ناں پوجن لگو اسے گو مطیع ہوگیو وہ ہدایت کس طرح قبول کرے گو مروی ہے کہ زمانۂ جاہلیت گا لوک ایک پتھر ناں پوجیں تھا تے جد کتے اناں ناں دوجو پتھر اس دے اچھو نظر آتو تاں پہلا ناں پھینک چھڑ تا دوجا ناں پوجن لگ جاتا ف۸۰ کہ خواہش پرستی دے روک چھڑو ف۸۱ یعنی وہ اپناں شدّت عناد دے نہ آپ گی گل سنیں نہ دلائل تے براہین ناں سمجھیں ڈورا تے ناسمجھ بنیاں واں ایں ف۸۲ کیونکہ جانور وی اپناں رب گی تسبیح کریں تے جیڑو اناں ناں کھان ناں دیے اس گا فرمانبردار رہیں تے احسان کرن آلا ناں پہچانیں تے تکلیف دین دے کبرائیں، نفعو دین آلاں ناں طلب کریں نقصان دین آلا دے بچیں، چراگاہاں گا راہ جانیں، یہ کفاران دے وی بدتر ایں کہ نہ ربّ گی اطاعت کریں نہ اس گا احسان ناں پہچانیں، نہ شیطان جیسا دشمن گی ضرر رسانی ناں سمجھیں، نہ ثواب جیسی عظیم منفعت آلی چیز گا طالب ہیں، نہ عذاب جیسا سخت مُضر مہلکہ دے بچیں ف۸۳ کہ اس گی صنعت تے قدرت کیسی عجیب ہے ف۸۴ صبح صادق گا طلوع کے بعد دینہ گا طلوع تک اس وقت تمام زمین ماں چھاں ہی چھاں ہوئے نہ تپ ہے نہ نیرو ہے ف۸۵ کہ دینہ گا چھڑھن نال وی زائل نی ہوتو ف۸۶ کہ طلوع گے بعد دینہ جتنوں اُوچو ہوتو گیو یاہ چھاں گٹتی گئی ف۸۷ کہ اس ماں روزی تلاش کرو تے کماں کا جاں ماں مشغول ہوؤ، حضرت لقمان نے اپناں فرزند دے فرمایو جس طرح تم سوئیں فر اٹھیں اسے ہی طرح مریں گا تے موت گے بعد فر اٹھیں گا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَهُوَ الَّذِیْٓ اَرْسَلَ الرِّیٰحَ بُشْرًاۢ بَیْنَ یَدَیْ رَحْمَتِهٖ ۚ وَاَنْزَلْنَا مِنَ
اور وہی جس نے ہوا بھیجیں اپنی رحمت کے اگے خوشخبری سناتیں ف۸۸ اور ہم نے
السَّمَآءِ مَآءً طَهُوْرًا ﴿٤٨﴾ لِّنُحْیِۦَ بِهٖ بَلْدَةً مَّیْتًا وَّنُسْقِیَهٗ مِمَّا خَلَقْنَآ
آسمان توں پانی اُتاریو پاک کرتو۔ تانجہ ہم اُس گے نال زندہ کراں کسے مردہ شہرناں ف۸۹ اور اُسناں پیالاں اپنا بنایاوا
اَنْعَامًا وَّاَنَاسِیَّ كَثِیْرًا ﴿٤٩﴾ وَلَقَدْ صَرَّفْنٰهُ بَیْنَهُمْ لِیَذَّكَّرُوْا ۖ فَاَبٰٓی
بہت سارا جانوراں تے آدمیاں ناں۔ اور بیشک ہم نے اُن ماں پانی گی واریں رکھیں ف۹۰ ہیں تانجہ وہ دھیان دیں ف۹۱ تو
اَكْثَرُ النَّاسِ اِلَّا كُفُوْرًا ﴿٥٠﴾ وَلَوْ شِئْنَا لَبَعَثْنَا فِیْ كُلِّ قَرْیَةٍ نَّذِیْرًا ﴿٥١﴾ ۖ
بہت لوکاں نے نی منیوں مگر ناشکری کرنوں اور ہم چاہتا تاں ہر بستی ماں ایک ڈر سنان آلو ٹورتا ف۹۲
فَلَا تُطِعِ الْكٰفِرِیْنَ وَجَاهِدْهُمْ بِهٖ جِهَادًا كَبِیْرًا ﴿٥٢﴾ وَهُوَ الَّذِیْ مَرَجَ
تُو کافراں گو کہن نہ من اور اس قرآن نال ان گے نال جہاد کر بڑو جہاد۔ اور وہی ہے جس نے ملیاوا دو سمندر جاری فرمایا
الْبَحْرَیْنِ هٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَّهٰذَا مِلْحٌ اُجَاجٌ ۚ وَجَعَلَ بَیْنَهُمَا بَرْزَخًا
یوہ مٹھو ہے کھنڈ میٹھو اور یوہ کوڑو ہے زاہر کوڑو اور ان گے بچ پردو رکھیو
وَّحِجْرًا مَّحْجُوْرًا ﴿٥٣﴾ وَهُوَ الَّذِیْ خَلَقَ مِنَ الْمَآءِ بَشَرًا فَجَعَلَهٗ
اور روکی وی باڑ ف۹۳ اور وہی ہے جس نے پانی دے ف۹۴ آدمی بنایو فر اُس گا
نَسَبًا وَّصِهْرًا ؕ وَكَانَ رَبُّكَ قَدِیْرًا ﴿٥٤﴾ وَیَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَا لَا
رشتہ اور سُسرال مقرر کیاف۹۵ اور تھارو رب قدرت آلو ہےف۹۶ اور اللہ تو سُوا اِساں گی پوجا کریں ف۹۷ جیڑا
یَنْفَعُهُمْ وَلَا یَضُرُّهُمْ ؕ وَكَانَ الْكَافِرُ عَلٰی رَبِّهٖ ظَهِیْرًا ﴿٥٥﴾ وَمَآ اَرْسَلْنٰكَ
انگو بلو بُرو کجھ نی کرسکتا اور کافر اپناں رب گا مقابلہ ماں شیطان گی مددکرے ف۹۸ اور ہم نے تمناں نی ٹوریو
اِلَّا مُبَشِّرًا وَّنَذِیْرًا ﴿٥٦﴾ قُلْ مَآ اَسْئَلُكُمْ عَلَیْهِ مِنْ اَجْرٍ اِلَّا مَنْ
مگر خوشی تے ف۹۹ ڈر سناتو ف۱۰۰ تم فرماؤ ہوں ف۱۰۱ اس ور کوئی اُجرت نی منگو مگر جیڑو

ف۸۸ ات رحمت دے مراد بارش ہے ف۸۹ جت گی زمین خشکی نال بے جان ہوگئی ف۹۰ کہ کدے کسے شہر ماں بارش ہوئے کدے کسے ماں، کدے کتے زیادہ ہوئے کدے کتے مختلف طور حکمت گے مطابق ایک حدیث ماں ایں کہ آسمان دے رات دن گی تمام کھڑیاں ماں بارش ہوتی رہے اللہ تعالیٰ اس ناں جس خطہ گی طرف چاہے پھیر چھڑے تے جس زمین ناں چاہے سیراب فرمائے ف۹۱ تے اللہ تعالیٰ گی قدرت تے نعمت ماں غور کریں ف۹۲ تے تھارے وروں انذار گو بہار کہٹ کرتا لیکن ہم نے تمام بستیاں گا انذار (ڈران) گو بہار تھارے ہی ور رکھیو تانجہ تم تمام جہان گا رسول ہوگے تمام رسولاں گی فضیلتاں گا جامع ہوئیں تے نبوت تھارے ور ختم ہوئے تانجہ تھارے بعد کوئے نبی نہ ہوئے ف۹۳ کہ نہ مٹھو کوڑو ہوئے تے نہ کوڑو مٹھو ہوئے، نہ کوئے کسے گا ذائقہ ناں بدل سکے۔ جیسو کہ دجلہ دریائے شور ماں میلاں تک چلے جائے تے اس گا ذائقہ ماں کائے تبدیلی نی آتی عجب شانِ الٰہی ہے ف۹۴ یعنی نطفہ دے ف۹۵ کہ نسل چلے ف۹۶ کہ اس نے ایک نطفہ دے دو قسم گا انسان پیدا کیا مذکر تے مونث فر دی کافراں گو یوہ حال ہے کہ اس ور ایمان نی لیا تا ف۹۷ یعنی بتاں ناں ف۹۸ کیونکہ بت پرستی کرنوں شیطان ناں مدد دینوایں ف۹۹ ایمان وطاعت ور جنت گی ف۱۰۰ کفر ومعصیت ور عذابِ جہنم گو ف۱۰۱ تبلیغ وارشاد

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

شَآءَ اَنْ يَّتَّخِذَ اِلٰى رَبِّهٖ سَبِيْلًا ﴿٥٧﴾ وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِيْ لَا يَمُوْتُ
چاہے کہ اپناں رب گی طرف راہ اختیار کرے ف١٠٢ اور پروسو کرو اُس زندہ ور جیڑو کدے وی نی مرتو اور ف١٠٣
وَسَبِّحْ بِحَمْدِهٖ ؕ وَكَفٰى بِهٖ بِذُنُوْبِ عِبَادِهٖ خَبِيْرَا ۚ ﴿٥٨﴾ الَّذِيْ خَلَقَ
اُسگی تعریف کرتاں اُسگی پاکی بیان کرو ف١٠٤ اور وہی کافی ہے اپناں بنداں گا گناہاں ور خبردار ف١٠٥ جس نے
السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِيْ سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ ۚ
آسمان اور زمین اور جوکجھ ان ماں ہے چھیاں دِناں ماں بنایا ف١٠٦ فِر عرش ور اِستوا فرمایو جیسو اُسگی شان گے لائق ہے ف١٠٧
اَلرَّحْمٰنُ فَسْـَٔلْ بِهٖ خَبِيْرًا ﴿٥٩﴾ وَاِذَا قِيْلَ لَهُمُ اسْجُدُوْا لِلرَّحْمٰنِ قَالُوْا
وہ بڑی مہر آلو۔ دے کسے جانن آلا ناں اُسگی تعریف پچھ ف١٠٨ اور جد اُنہاں ناں کہیو جائے ف١٠٩ رحمٰن ناں سجدو کرو، کہیں
وَمَا الرَّحْمٰنُ ۗ اَنَسْجُدُ لِمَا تَاْمُرُنَا وَزَادَهُمْ نُفُوْرًا ۩ ﴿٦٠﴾ ع تَبٰرَكَ الَّذِيْ
رحمٰن کے ہے کیاہم سجدو کراں جسناں تم کہیں ف١١٠ اور اس حکم نے اُنہاں ناں ہور نسو بدھایو ف١١١ بڑی برکت آلو ہے وہ
جَعَلَ فِي السَّمَآءِ بُرُوْجًا وَّجَعَلَ فِيْهَا سِرٰجًا وَّقَمَرًا مُّنِيْرًا ﴿٦١﴾ وَهُوَ
جس نے آسمان ماں برج بنایا ف١١٢ اور اُن ماں چراغ رکھیا ف١١٣ اور چمکتو چن اور وہی ہے
الَّذِيْ جَعَلَ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ خِلْفَةً لِّمَنْ اَرَادَ اَنْ يَّذَّكَّرَ اَوْ اَرَادَ
جس نے رات اور دن گی بدلی رکھی ف١١٤ اُس گے واسطے جیڑو تیان کرنو چاہے یا
شُكُوْرًا ﴿٦٢﴾ وَعِبَادُ الرَّحْمٰنِ الَّذِيْنَ يَمْشُوْنَ عَلَى الْاَرْضِ هَوْنًا وَّاِذَا
شکر گو ارادو کرے اور رحمٰن گا وِہ بندہ جیڑا زمین ور آہستہ چلیں ف١١٥ اور جد

مع عند المتقدمین ١٢

السجدة ٧ ع ٢٤ ٥

ف١٠٢ تے اس گو قرب تے اس گی رضا حاصل کرے مراد یاہ ہے کہ ایمان داراں گو ایمان لیانوں تے ان گو طاعتِ الٰہی ماں مشغول ہونوں ہی میرو اجر ہے کیونکہ اللہ تبارک وتعالیٰ مناں اس ور جزا عطا فرمائے گو اس واسطے کہ صلحائے امت گا ایمان تے ان گی نیکیاں گا ثواب اناں ناں وی ملیں تے ان گا انبیاناں وی جن گی ہدایت دے وہ اس رتبہ ور پہنچیا ف١٠٣ اسے ور پروسو کرنوں چاہئے کیونکہ مرن آلا ور پروسو کرنوں عقلمند گی شان نی ف١٠٤ اس گی تسبیح تے تحمید کرو، اس گی طاعت اسگو شکر کرو ف١٠٥ نہ اس دے کسے گو گناہ چھپے نہ کوئے اس گی پکڑ دے اپنا آپ ناں بچا سکے ف١٠٦ یعنی اتنی مقدار ماں کیونکہ رات دھاڑی تے آفتاب دے تھا ہی نی تے اتنی مقدار ماں پیدا کرنوں اپنی مخلوق ناں آہستگی تے اطمینان گی تعلیم گے واسطے ہے ورنہ وہ ایک لحہ ماں سب کجھ پیدا کرن ور قادر ہے ف١٠٧ سلف گو مذہب یوہ ہے کہ استوا تے اس گا امثال جیڑا وارد ہویا ایں ہم اس ور ایمان رکھاں تے اس گی کیفیت گے پچھے نی پیتا اس ناں اللہ تعالیٰ جانے بعض مفسرین استوا ناں بلندی تے برتری گا معنی ماں لیں تے بعض استیلا گا معنی ماں لیکن قول اوّل ہی اسلم تے اقویٰ ہے ف١٠٨ اس ماں انسان ناں خطاب ہے کہ حضرت رحمٰن گی صفات کسے مردِ عارف دے دریافت کرے ف١٠٩ یعنی جد حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم مشرکین دے فرمائیں کہ ف١١٠ اس دے ان گو مقصد یوہ ہے کہ رحمٰن ناں جانتا نی تے یوہ باطل ہے جیڑوانا ں نے عناد گی وجہ دے کہیو کیونکہ لغتِ عرب ناں جانن آلو خوب جانے کہ رحمٰن گا معنیٰ نہایت رحمت آلا ایں تے یاہ اللہ تعالیٰ ہی گی صفت ہے ف١١١ یعنی سجدہ گو حکم ان گے واسطے ہور زیادہ ایمان دے دوری گو باعث ہویو ف١١٢ حضرت ابنِ عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ بروج دے کواکبِ سبعہ سیارہ گا منازل مراد ایں جن گی تعداد ١٢ ہے (١) حمل (٢) ثور (٣) جوزار (٤) سرطان (٥) اسد (٦) سبنلہ (٧) میزان (٨) عقرب (٩) قوس (١٠) جدی (١١) دلو (١٢) حوت ف١١٣ چراغ دے ات آفتاب مراد ہے ف١١٤ کہ ان بچوں ایک گے بعد دو جو آئے تے اس گو قائم مقام ہوئے کہ جس گو کم یا عمل رات یا دن کے ایک ماں قضا ہو جائے تاں دو جا ماں ادا کرے ایسو ہی فرمایو حضرت ابنِ عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے تے رات تے دن گو ایک دوجا دے بعد آنوں تے قائم مقام ہونوں اللہ تعالیٰ گی قدرت تے حکمت گی دلیل ہے ف١١٥ اطمینان تے وقار گے نال متواضعانہ شان دے نہ کہ متکبرانہ طریقہ ور، جوتا کھڑکاتاں، پیر زور نال مارتاں ٹینٹ کرتاں کہ یہ متکبراں گا طریقہ ایں تے شرع نے اس ناں منع فرمایو ہے

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

خَاطَبَهُمُ الْجٰهِلُوْنَ قَالُوْا سَلٰمًا ﴿۶۳﴾ وَالَّذِيْنَ يَبِيْتُوْنَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا

جاہل ان گے نال گل کریں ف۱۱۶ تو کہیں بس سلام ف۱۱۷ اور وہ جیہڑا رات کٹیں اپناں رب واسطے سجدہ

وَّقِيَامًا ﴿۶۴﴾ وَالَّذِيْنَ يَقُوْلُوْنَ رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ ۖ إِنَّ

اور قیام ماں ف۱۱۸ اور وہ جیہڑا عرض کریں اے مہارا رب مہارا دو موڑ لے دوزخ گو عذاب بیشک

عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا ۖ ﴿۶۵﴾ إِنَّهَا سَآءَتْ مُسْتَقَرًّا وَّمُقَامًا ﴿۶۶﴾ وَالَّذِيْنَ

اُسگو عذاب گلا گوبھاہ ہے ف۱۱۹ بیشک وہ بہت بُری ٹھہرن گی جگہ ہے۔ اور وہ جے

إِذَآ أَنْفَقُوْا لَمْ يُسْرِفُوْا وَلَمْ يَقْتُرُوْا وَكَانَ بَيْنَ ذٰلِكَ قَوَامًا ﴿۶۷﴾

جد خرچ کریں نہ حد توں بدھیں نہ تنگی کریں ف۱۲۰ اور ان دواں گے بشکار اعتدال ور رہیں ف۱۲۱

وَالَّذِيْنَ لَا يَدْعُوْنَ مَعَ اللّٰهِ إِلٰهًا اٰخَرَ وَلَا يَقْتُلُوْنَ النَّفْسَ

اور وہ جیہڑا اللہ گے نال کسے دوجا معبود ناں نی پوجتا ف۱۲۲ اور قتل نی کرتا اُس جان ناں جسگی اللہ نے

الَّتِيْ حَرَّمَ اللّٰهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُوْنَ ۚ وَمَنْ يَّفْعَلْ ذٰلِكَ يَلْقَ

حرمت رکھی ف۱۲۳ بغیر حق گے اور بدکاری نی کرتا ف۱۲۴ اور جیہڑو یوہ کم کرے وہ

ف۱۱۶ تے کوئے ناگوار جملو یا بے ہودہ یا خلاف ادب وتہذیب گل کہیں ف۱۱۷ یوہ سلام متارکت ہے یعنی جاہلاں گے نال الجھن تے چکڑو کرن دے مُنہ پھیر لیں یا یہ معنی ایں کہ ایسی گل کہیں جیہڑی درست ہوئے تے اس ماں ایذا تے گناہ دے بچیار ہیں حسن بصری علیہ الرحمہ نے فرمایو کہ یوہ دے ان بنداں گا دن گو حال ہے تے ان گی راتاں گو بیان اگے آئے، مراد یاہ ہے کہ ان گی مجلسی زندگی تے خلق کے نال معاملو ایسو پاکیزہ ہے تے ان گی خلوت گی زندگی تے حق گے نال رابطو یوہ ہے جیہڑو اگے بیان فرمایو جائے ف۱۱۸ یعنی نماز تے عبادت ماں یعنی شب بیداری کریں تے رات اپناں ربّ گی عبادت ماں گزاریں تے اللہ تعالیٰ اپناں کرم نال تھوڑی عبادت آلاں ناں وی شب بیداری گو ثواب عطا فرمائے حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ جس کسے نے بعد نماز عشار دو رکعت یا زیادہ نفل پڑھیا وہ شب بیداری کرن آلاں ماں داخل ہے مسلم شریف ماں حضرت عثمان غنی رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے مروی ہے جس نے عشار گی نماز بجماعت ادا کی اس نے نصف شب گا قیام گو ثواب پایو تے جس نے فجر وی بجماعت ادا کی وہ تمام شب گا عبادت کرن آلاں گی طرح ہے ف۱۱۹ یعنی لازم، جدا نہ ہون آلو اس آیت ماں ان بنداں گی شب بیداری تے عبادت گو ذکر فرمان گے بعد ان گی اس دعا گو بیان کیو اس دے یوہ اظہار مقصود ہے کہ وہ باوجود کثرتِ عبادت گے اللہ تعالیٰ گو خوف رکھیں تے اس گے اگے روئیں تے گریہ زاری کریں ف۱۲۰ اسراف: معصیت ماں خرچ کرن ناں کہیں ایک بزرگ نے کہیو کہ اسراف ماں خیر نی، دوجا بزرگ نے کہیو نیکی ماں اسراف ہی نی تے تنگی کرنوں یوہ ہے کہ اللہ تعالیٰ گا مقرر کیا واحقوق گی ادائیگی ماں کمی کرے یوہی حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو۔ حدیث شریف ماں ایں حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو جس نے کسے حق ناں منع کیو اس نے اِقتار کیو یعنی تنگی کی تے جس نے ناحق ماں خرچ کیو اس نے اسراف کیو، ات ان بنداں گا خرچ کرن گو حال ذکر فرمایو جائے کہ وہ اسراف تے اقتار گا دواں براں طریقاں دے بچیں ف۱۲۱ عبدالملک بن مروان نے حضرت عمر بن عبدالعزیز رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے اپنی بیٹی بیاہتے وقت خرچ گو حال پچھیو تاں حضرت عمر بن عبدالعزیز رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو کہ نیکی دواں بدیاں گے درمیان ایں اس دے مراد یاہ تھی کہ خرچ ماں اعتدال نیکی ہے تے وہ اسراف تے اقتار گے درمیان ایں جیہڑیں دوے بدیں ایں۔ اس دے عبدالملک نے سمجھ لیو کہ وہ اس آیت گا مضمون گی طرف اشارو فرمائیں۔ مفسّرین گو قول ہے کہ اس آیت ماں جن حضرات گو ذکر ہے وہ حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا اصحاب کبار ایں جیہڑا نہ لذت تے تنعّم واسطے کھائیں تھا نہ خوبصورتی تے زینت واسطے پہنیں تھا، پکھ روکنوں، ستر چھپانوں سردی گرمی گی تکلیف دے بچنوں اتنوں ان گو مقصد تھو ف۱۲۲ شرک دے بری تے بیزار ایں ف۱۲۳ تے اسگو خون مباح نہ کیو جیسو کہ مومن تے معاہد اسگو ف۱۲۴ صالحین دے ان کبائر گی نفی فرمان ماں کفار وہ تعریض ہے جیہڑا ان بدیاں ماں گرفتار تھا

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

أَثَامًا ﴿۶۸﴾ يُّضٰعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَيَخْلُدْ فِيْهٖ مُهَانًا ﴿۶۹﴾

سزا پائے گو۔ بدھایو جائے گو اس ور عذاب قیامت گے دن ف۱۲۵ اور ہمیشہ اُساں ذِلّت نال رہے گو۔

إِلَّا مَنْ تَابَ وَاٰمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولٰٓئِكَ يُبَدِّلُ اللّٰهُ سَيِّاٰتِهِمْ

مگر جیڑو توبہ کرے ف۱۲۶ اور ایمان لے آئے ف۱۲۷ اور اچھا کم کرے ف۱۲۸ تو اِساں گی برائیاں نال اللہ

حَسَنٰتٍ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿۷۰﴾ وَمَنْ تَابَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَإِنَّهٗ

نیکیاں نال تبدیل فرما چھڑے گو ف۱۲۹ اور اللہ بخشن آلو مہربان ایں۔ اور جیڑو توبہ کرے اور اچھا کم کرے تو اُس نے

يَتُوْبُ إِلَى اللّٰهِ مَتَابًا ﴿۷۱﴾ وَالَّذِيْنَ لَا يَشْهَدُوْنَ الزُّوْرَ ۙ وَإِذَا مَرُّوْا

اللہ گی طرف رجوع کیو جسطرح کرنو تھو۔ اور جیڑا چوٹھی گواہی نی دیتا ف۱۳۰ اور جد

بِاللَّغْوِ مَرُّوْا كِرَامًا ﴿۷۲﴾ وَالَّذِيْنَ إِذَا ذُكِّرُوْا بِاٰيٰتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَخِرُّوْا

بیہودہ ور گزریں اپنی عزت سنبھال گے گزر جائیں ف۱۳۱ اور وِہ جد کہ اُنہاں نال رب گی آیت یاد کرائی جائیں تاں

عَلَيْهَا صُمًّا وَّعُمْيَانًا ﴿۷۳﴾ وَالَّذِيْنَ يَقُوْلُوْنَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ

ان ور ف۱۳۲ ڈورا لناں ہوگے نی چھڑتا ف۱۳۳ اور وہ جیڑا عرض کریں اے مہارا رب! ہمناں دے

أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيّٰتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَّاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِيْنَ إِمَامًا ﴿۷۴﴾ أُولٰٓئِكَ

مہاریاں بیویاں اور مہاری اولاد ور مہاری اکھاں نال ٹھنڈ ف۱۳۴ اور ہمناں پرہیزگاراں گا پیشوا بنا ف۱۳۵ ان نال

يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ بِمَا صَبَرُوْا وَيُلَقَّوْنَ فِيْهَا تَحِيَّةً وَّسَلٰمًا ﴿۷۵﴾

جنت گی ساراتوں اوپر گی منزل انعام ماں ملیگی بدلو اُن گا صبر گو اور اُت انگو استقبال سلاماں گا گجراں نال کیو جائے گو ف۱۳۶

ف۱۲۵ یعنی وہ شرک گا عذاب ماں وی گرفتار ہوئے گو تے ان گناہاں گو عذاب اس عذاب ور ہور زیادہ کیو جائے گو ف۱۲۶ شرک تے کبائر دے ف۱۲۷ حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ور ف۱۲۸ یعنی بعدِ توبہ نیکی اختیار کرے ف۱۲۹ یعنی بدی کرن گے بعد نیکی گی توفیق دے گے، یا یہ معنی ایں کہ بدیاں ناں توبہ نال مٹا چھڑے گو تے ان گی جگہ ایمان تے طاعت وغیرہ نیکیں لکھے گو (مدارک) مسلم گی حدیث ماں ایں کہ روزِ قیامت ایک شخص حاضر کیو جائے گو ملائکہ بحکم الٰہی اس گا صغیرہ گناہ ایک ایک کر گے اساں یاد کرائیں گا تے وہ اقرار کرتو جائے گو تے اپناں بڑا گناہ پیش ہون دے ڈرتو ہوئے گو اس گے بعد کہیو جائے گو کہ ہر ایک بدی گے بدلے تناں ایک نیکی دتی گئی۔ یوہ بیان فرماتاں ہویاں حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں اللہ تعالیٰ گی بندہ نوازی تے شانِ کریمی ور خوشی ہوئی تے چہرہ انور ور سرور تے تبسم گا آثار نمودار ہویا ف۱۳۰ تے چوٹھا گی مجلس دے علیحدہ رہیں تے ان گے نال نی ملتا جلتا ف۱۳۱ تے اپناں آپ ناں کھیڈن کودن تے باطل نال ملوث نی ہون دیتا۔ ایسیاں مجلساں دے الگ رہیں ف۱۳۲ بہ طریق تغافل ف۱۳۳ کہ نہ سوچیں نہ سمجھیں بلکہ بگوشِ ہوش سنیں تے بچشمِ بصیرت دیکھیں تے اس نصیحت دے پند پذیر ہوئیں نفعولیں تے ان آیتاں ور فرمانبردارانہ چھڑھیں ف۱۳۴ یعنی فرحت وسرور، مراد یاہ ہے کہ ہمناں نیک بی بیں تے نیک اولاد عطا فرما کہ ان گا حسنِ عمل تے ان گی طاعتِ خدا ور سول دیکھ گے مہاریں اکھ ٹھنڈیں تے دل خوش ہوئیں ف۱۳۵ یعنی ہمناں ایسا پرہیزگار تے ایسا عابد تے خدا پرست بنا کہ ہم پرہیزگاراں گی پیشوائی گے قابل ہواں۔ تے وہ دینی کماں ماں مہاری اقتدا کریں۔ مسئلو: بعض مفسرین نے فرمایو کہ اس ماں دلیل ہے کہ آدمی ناں دینی پیشوائی تے سرداری گی رغبت تے طلب ہونی چاہئے ان آیتاں ماں اللہ تعالیٰ نے اپناں صالحین بنداں گا اوصاف ذکر فرمایا اس گے بعد ان گی جزا ذکر فرمائی جائے ف۱۳۶ ملائکہ تحیت تے تسلیم گے نال ان گی تکریم کریں گا یا اللہ تعالیٰ ان گی طرف سلام بھیجے گو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ؕ حَسُنَتْ مُسْتَقَرًّا وَّ مُقَامًا ﴿٧٦﴾ قُلْ مَا يَعْبَؤُا بِكُمْ

ہمیشہ اُساں رہینگا کتنی سوہنی رہن اور بسن گی جگہ ہے۔ تم فرماؤ ف١٣٧ تھاری کائے قدر نی

رَبِّيْ لَوْلَا دُعَآؤُكُمْ ۚ فَقَدْ كَذَّبْتُمْ فَسَوْفَ يَكُوْنُ لِزَامًا ﴿٧٧﴾

میرا رب گا دربار ماں اگر تم اُسگی عبادت نہ کرو تاں تم نے جھٹلایو ف١٣٨ تو ہون ہووے گو وہ عذاب جیڑو چپڑ جائے گو ف١٣٩

سُوْرَةُ الشُّعَرَآءِ مَكِّيَّةٌ — اٰيَاتُهَا ٢٢٧ — رُكُوْعَاتُهَا ١١

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف١

طٰسٓمّٓ ﴿١﴾ تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ الْمُبِيْنِ ﴿٢﴾ لَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَّفْسَكَ اَلَّا يَكُوْنُوْا

یہ آیت ایں روشن کتاب گی ف٢ کدے تم اپنی جان ور کھیڈ جائیں گا ان گا غم ماں جے وہ

مُؤْمِنِيْنَ ﴿٣﴾ اِنْ نَّشَاْ نُنَزِّلْ عَلَيْهِمْ مِّنَ السَّمَآءِ اٰيَةً فَظَلَّتْ اَعْنَاقُهُمْ

ایمان نی آنتا ف٣ کدے ہم چاہاں تاں آسمان توں ان ور کائے نشانی اُتاراں جے ان گا اوچا اوچا

لَهَا خٰضِعِيْنَ ﴿٤﴾ وَمَا يَاْتِيْهِمْ مِّنْ ذِكْرٍ مِّنَ الرَّحْمٰنِ مُحْدَثٍ اِلَّا

ان گے اگے جھک جائیں ف٤ اور نی آتی ان گے کول رحمٰن گی طرفوں نوئی نصیحت مگر

كَانُوْا عَنْهُ مُعْرِضِيْنَ ﴿٥﴾ فَقَدْ كَذَّبُوْا فَسَيَاْتِيْهِمْ اَنْبٰٓؤُا مَا كَانُوْا

وہ اِس تُو مُنہ پھیرلیں ف٥ تو بیشک انہاں نے جھٹلایو تو ہون اُن ور آرہی ہیں خبر

بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ﴿٦﴾ اَوَلَمْ يَرَوْا اِلَى الْاَرْضِ كَمْ اَنْۢبَتْنَا فِيْهَا مِنْ كُلِّ

ان گا ٹھٹھا گی ف٦ کیا اُنہاں نے زمین ناں نی دیکھیو ہم نے اُساں کِتنا

زَوْجٍ كَرِيْمٍ ﴿٧﴾ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً ؕ وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿٨﴾

عزت آلا جوڑا پیدا کیا ف٧ بیشک اُساں ضرور نشانی ایں ف٨ اور اُن گا اکثر ایمان لیان آلانی

ف١٣٧ اے سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم مکہ دے کہ ف١٣٨ میرا رسول تے میری کتاب ناں ف١٣٩ یعنی عذاب دائم تے ہلاک لازم ف١ سورۂ شعراء مکی ہے سوائے آخر گی چار آیتاں گے جیڑیں وَالشُّعَرَآءُ يَتَّبِعُهُمُ دے شروع ہوئیں اس سورت ماں یاراں (١١) رکوع تے دوسوستائی (٢٢٧) آیات تے ایک ہزار دوسوانا سی (١٢٧٩) کلمہ تے پنج ہزار پنج سو چالی (٥٥٤٠) حرف ایں ف٢ یعنی قرآن پاک گی جسکو اعجاز ظاہر ہے تے جیڑو حق ناں باطل دے الگ کرن آلو ہے اس گے بعد سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم دے براہ رحمت تے کرم خطاب ہوئے ف٣ جد اہلِ مکہ ایمان نہ لیایا تے اناں نے حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گی تکذیب کی تاں حضور وران گی محرومی بہت شاق ہوئی اس ور اللہ تعالیٰ نے یاہ آیت کریمہ نازل فرمائی کہ تم اس ور اتنو غم نہ فرماؤ ف٤ تے کوئے معصیت تے نافرمانی گے نال گردن نہ اٹھا سکے ف٥ یعنی کہڑی دے کہڑی ان گو کفر بدھتو جائے کہ جیڑی نصیحت تے تذکیر تے جیڑی وحی نازل ہوئے تے وہ اسگو انکار کرتا جائیں ف٦ یاہ وعید ہے تے اِساں اِنذار ہے کہ بدر گے دن یا قیامت گے دن جد اناں ناں عذاب پہچے گو تد اناں ناں خبر ہو یگی کہ قرآن تے رسول گی تکذیب گو یوہ انجام ایں ف٧ یعنی قِسم قِسم گا بہترین تے نفع بخش بیل بوٹا پیدا کیا تے شعبی نے کہیو کہ آدمی زمین گی پیداوار ہیں جیڑو جنتی ہے وہ عزت آلو تے کریم تے جیڑو جہنمی ایں وہ بد بخت لئیم ایں ف٨ اللہ تعالیٰ گی قدرت گا کمال ور

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ع ٥

وَ اِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيْزُ الرَّحِيْمُ ﴿٩﴾ وَ اِذْ نَادٰى رَبُّكَ مُوْسٰۤى اَنِ ائْتِ

اور بے شک تھارو رب ضرور وہی عزت آلو مہربان ایں ف۹ اور یاد کرو جد تھارا رب نے موسیٰ ناں ندا فرمائی جے

الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿١٠﴾ قَوْمَ فِرْعَوْنَ ؕ اَلَا يَتَّقُوْنَ ﴿١١﴾ قَالَ رَبِّ اِنِّيْۤ اَخَافُ

ظالم لوکاں گے کول جا۔ جیڑی فرعون گی قوم ایں ف۱۰ کیا وہ نی ڈریں ف۱۱ عرض کی اے میرا رب! ہوں ڈروں

اَنْ يُّكَذِّبُوْنِ ﴿١٢﴾ وَ يَضِيْقُ صَدْرِيْ وَ لَا يَنْطَلِقُ لِسَانِيْ فَاَرْسِلْ اِلٰى

جے وہ مناں جھٹلائیں گا۔ اور میرو سینو تنگی کرے ف۱۲ اور میری زبان نی چلتی ف۱۳ تو تو ہارون ناں وی

هٰرُوْنَ ﴿١٣﴾ وَ لَهُمْ عَلَيَّ ذَنْۢبٌ فَاَخَافُ اَنْ يَّقْتُلُوْنِ ﴿١٤﴾ قَالَ كَلَّا ۚ فَاذْهَبَا

رسول بناف۱۴ اور ان گو میرے ور ایک الزام ایں ف۱۵ تو ہوں ڈروں کدے وہ مناں ف۱۶ قتل کر چھڑیں۔ فرمایو اس طرح نی ف۱۷ تم دوئے

بِاٰيٰتِنَاۤ اِنَّا مَعَكُمْ مُّسْتَمِعُوْنَ ﴿١٥﴾ فَاْتِيَا فِرْعَوْنَ فَقُوْلَاۤ اِنَّا رَسُوْلُ

میریں آیت لے گے جاؤ ہم تھارے نال سناں ف۱۸ تو فرعون گے کول جاؤ فر اُسناں کہو ہم دوئے اُس گا رسول ہاں۔

رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿١٦﴾ اَنْ اَرْسِلْ مَعَنَا بَنِيْۤ اِسْرَآءِيْلَ ﴿١٧﴾ قَالَ

جیڑو رب ہے سارا جہان گو۔ جے تو مہارے نال بنی اسرائیل ناں چھوڑ دے ف۱۹ بولیو۔

اَلَمْ نُرَبِّكَ فِيْنَا وَلِيْدًا وَّ لَبِثْتَ فِيْنَا مِنْ عُمُرِكَ سِنِيْنَ ﴿١٨﴾

کیاہم نے تمناں اپنے گھر بچپن ماں نی پالیو اور تم نے اپنی عمر گا کئی سال گزاریا ف۲۰

ف۹ کافراں دے انتقام لیے تے موموناں ور رحم فرمائے ف۱۰ جناں نے کفر تے معاصی دے اپنی جاناں ور ظلم کیو تے بنی اسرائیل ناں غلام بناگے تے اناں ناں طرح طرح گی ایذا پچاگے ان ور ظلم کیا اس قوم گوناں قبط ہے حضرت موسیٰ علیہ السلام ناں ان گی طرف رسول بناگے پیجیو تھو کہ اناں ناں ان گی بدکرداری ور زجر فرمائیں ف۱۱ اللہ تعالیٰ دے تے اپنی جاناں ناں اللہ تعالیٰ ور ایمان لیا گے تے اس گی فرمانبرداری کر گے اس گا عذاب دے بچائیں گا اس ور حضرت موسیٰ علیہ الصلوٰۃ والسلام نے بارگاہ الٰہی ماں ف۱۲ ان گا جھٹلان دے ف۱۳ یعنی گفتگو کرن ماں کجھ تکلف ہوئے اس عقدہ گی وجہ دے جیڑی زبان ماں بچپن گی عمر ماں مُنھ ماں اگ گو انگار رکھن گی وجہ دے ہو گی ہے ف۱۴ تانجہ وہ تبلیغ رسالت ماں میری مدد کریں جس وقت حضرت موسیٰ علیہ السلام ناں شام ماں نبوت عطا فرمائی گئی اس وقت حضرت ہارون علیہ السلام مصر ماں تھاف۱۵ کہ میں قبطی ناں ماریو تھو ف۱۶ اس گا بدلہ ماں ف۱۷ تمناں قتل نی کر سکنا تے اللہ تعالیٰ نے حضرت موسیٰ علیہ السلام گی درخواست منظور فرمائی تے حضرت ہارون علیہ السلام ناں نبی بنا چھڑیو تے دواں ناں حکم دتو ف۱۸ جو تم کہو تے جو تمناں جواب دتو جائے ف۱۹ تانجہ ہم اناں ناں سرزمین شام ماں لے جاں۔ فرعون نے چار سو سال تک بنی اسرائیل ناں غلام بنا گے رکھیو وو تھو تے اس وقت بنی اسرائیل گی تعداد چھ لکھ تری ہزار (٦٣٠٠٠٠) تھی اللہ تعالیٰ گو یوہ حکم سن گے حضرت موسیٰ علیہ السلام مصر گی طرف روانہ ہو یا، آپ نے پشمینہ گو جبو پہنیوں وو تھو دستِ مبارک ماں عصو تھو، عصا گا سِرا ماں زنبیل لائی وی تھی جس ماں سفر گو خرچ تھو، اس شان نال آپ مصر ماں پچ گے اپناں مکان ماں داخل ہو یا، حضرت ہارون علیہ السلام اتے تھا آپ نے اناں ناں خبر دتی کہ اللہ تعالیٰ نے مناں رسول بنا گے فرعون گی طرف پیجیو ہے تے تمناں وی رسول بنا یو ہے کہ فرعون ناں خدا گی طرف دعوت دیو یاہ سن گے آپ گی والدہ صاحبہ کبرا گئیں تے حضرت موسیٰ علیہ السلام ناں کہن لگیں کہ فرعون تمناں قتل کرن واسطے تھاری تلاش ماں ایں جد تم اس گے کول جائیں گا تاں وہ تمناں قتل کر چھڑے گو لیکن حضرت موسیٰ علیہ السلام ان گا یوہ فرمان دے نہ رُکیا تے حضرت ہارون علیہ السلام نان نال لے گے رات گے وقت فرعون گا دروازہ ور پچ گیا، درواز و کھٹکھٹایو پچھیو تم کون ایں؟ حضرت نے فرمایو ہوں موسیٰ ہوں، ربّ العٰلمین گو رسول فرعون ناں خبر دتی گئی تے صبح گے وقت آپ بلایا گیا آپ نے پچ گے اللہ تعالیٰ گی رسالت ادا کی تے فرعون گے کول جیڑو حکم پہچان ور آپ مامور کیا گیا تھا وہ پہچایو فرعون نے آپ ناں پہچانیو۔ ف۲۰ مفسّرین نے کہیو تری سال، اس زمانہ ماں حضرت موسیٰ علیہ الصلوٰۃ والسلام فرعون گا کپڑا لائیں تھا اس گی سواریاں ماں سوار ہوئیں تھا تے اس گا فرزند مشہور تھا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَفَعَلْتَ فَعْلَتَكَ الَّتِيْ فَعَلْتَ وَاَنْتَ مِنَ الْكٰفِرِيْنَ ﴿١٩﴾ قَالَ

اور تم نے اپنوں کم کیو جیڑو دی کیو ف٢١ اور تم ناشکرا تھا ف٢٢ موسیٰ نے کہیو

فَعَلْتُهَآ اِذًا وَّاَنَا مِنَ الضَّآلِّيْنَ ﴿٢٠﴾ فَفَرَرْتُ مِنْكُمْ لَمَّا خِفْتُكُمْ

میں وہ کم کیو جد مناں راہ گو پتو نی تھو تاں ف٢٣ ہوں تھارا کولوں نکل گیو جد تھارا دو ڈریو ف٢٤

فَوَهَبَ لِيْ رَبِّيْ حُكْمًا وَّجَعَلَنِيْ مِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿٢١﴾ وَتِلْكَ نِعْمَةٌ

تو میرا رب نے مناں حکم عطا فرمایو ف٢٥ اور مناں رسولاں بچوں بنایو۔ اور یاہ کائے نعمت ہے

تَمُنُّهَا عَلَيَّ اَنْ عَبَّدْتَّ بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ ﴿٢٢﴾ قَالَ فِرْعَوْنُ وَمَا رَبُّ

جس گو تو میرے ور احسان جتائے تیں غلام بنا گے رکھیاوا ایں بنی اسرائیل ف٢٦ فرعون بولیو ہور سارا جہان گو رب

الْعٰلَمِيْنَ ﴿٢٣﴾ قَالَ رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ؕ اِنْ كُنْتُمْ

کے ہے ف٢٧ موسیٰ نے فرمایو رب آسماناں اور زمین گو اور جو کجھ ان گے درمیان ہے اگر تماں

مُّوْقِنِيْنَ ﴿٢٤﴾ قَالَ لِمَنْ حَوْلَهٗٓ اَلَا تَسْتَمِعُوْنَ ﴿٢٥﴾ قَالَ رَبُّكُمْ وَرَبُّ

یقین ہووے ف٢٨ اپناں آس پاس آلاں ناں کہن لگو کیا تم غور نال نی سنتا ف٢٩ موسیٰ نے فرمایو رب تھارو اور تھارا

اٰبَآئِكُمُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿٢٦﴾ قَالَ اِنَّ رَسُوْلَكُمُ الَّذِيْٓ اُرْسِلَ اِلَيْكُمْ

باپ دادا گو ف٣٠ بولیو تھارا یہ رسول جیڑا تھاری طرف ٹوریا گیا ایں۔

لَمَجْنُوْنٌ ﴿٢٧﴾ قَالَ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَمَا بَيْنَهُمَا ؕ اِنْ كُنْتُمْ

ضرور عقل نی رکھتا ف٣١ موسیٰ نے فرمایو رب مشرق اور مغرب اور جو کجھ ان گے درمیان ہے ف٣٢ اگر تماں

ف٢١ قبطی ناں قتل کیو ف٢٢ کہ تم نے مہاری نعمت گی پاسداری نہ کی تے مہارا ایک آدمی ناں قتل کر چھڑیو ف٢٣ مناں نی پتو تھو کہ مکو مارن نال وہ شخص مرجائے گو میرو مارنوں تادیب گے واسطے تھو قتل واسطے نی ف٢٤ کہ تم مناں قتل کریں گا تاں ہوں شہر مدین ناں نکل گیو ف٢٥ مدین دے واپسی گے وقت حکم دے ات نبوت یا علم مراد ہے ف٢٦ یعنی اس ماں تیرو کے احسان ایں کہ تم نے میری تربیت کی تے بچپن ماں مناں رکھیو، کھلایو پلایو پہنایو کیونکہ میرو تھارا تک پچپن گو سبب دے یو ہی ہویو کہ تیں بنی اسرائیل ناں غلام بنایو، ان گی اولاد ناں قتل کیو، یوہ تیرو ظلم عظیم اس گو ذریعو ہویو کہ میرا ماں باپ مناں کہر رکھ گے نہ پال سکیا تے مناں دریا ماں سٹن ور مجبور ہو گیا تو ایسو نہ کرتو تاں ہوں اپناں والدین گے کول رہتو اس واسطے یاہ کے گل ہے جسکو احسان جتایو جائے، فرعون حضرت موسیٰ علیہ السلام گی اس تقریر دے لاجواب ہویو تے اس نے طرز کلام بدلیو تے یاہ گفتگو چھوڑ گے دوجی گل لائی ف٢٧ جس گا تم اپناں آپ ناں رسول کہیں ف٢٨ یعنی اگر تو تمام چیزاں ناں دلیل وے جانن گی صلاحیت رکھے تاں ان چیزاں گی پیدائش اس گا وجود گی مکمل دلیل ہے ایقان اس علم ناں کہیں جیڑو استدلال نال حاصل ہوئے اسے واسطے اللہ تعالیٰ گی شان ماں موقنین نی کہیو جاتو ف٢٩ اس وقت اس گے کول اس گی قوم گا اشراف پنج سو اشخاص زیوراں نال اراستہ کرسیاں ور بیٹھا وا تھا ان دے فرعون گو یوہ کہنیو، کیا تم غور نال نی سنتا بایں معنی تھو کہ وہ آسمان تے زمین ناں قدیم سمجھیں تھا تے ان گا حدوث گا منکر تھا مطلب یوہ تھو کہ جد یہ چیز قدیم ایں تاں ان گے واسطے ربّ گی کے حاجت ہون حضرت موسیٰ علیٰ نبینا و علیہ الصلوٰۃ والسلام نے ان چیزاں دے استدلال پیش کرنوں چاہیو جن گو حدوث تے جن گی فنا مشاہدہ ماں آگئی ہے ف٣٠ یعنی اگر تم دوجی چیزاں دے استدلال نی کر سکتا تاں خود اپناں آپ ماں غور کرو تے استدلال کرو۔ فرمایو تم اپناں آپ ناں جانیں، پیدا ہویا ایں، اپناں باپ داداناں جانیں کہ وہ فنا ہو گیا تاں اپنی پیدائش دے تے ان گی فنا دے پیدا کرن تے فنا کرن آلا گا وجود گو ثبوت ملے ف٣١ فرعون نے یوہ تاں کہیو کہ وہ اپنے سوا کسے معبود گا وجود گو قائل نی تھو تے جیڑو اس گا معبود ہون گو اعتقاد نہ رکھے تے اساں عقل دے خالی کہہ تھو تے حقیقۃً اس طرح گی گفتگو عاجز ہون گے وقت آدمی گی زبان ور آئے لیکن حضرت موسیٰ علیہ الصلوٰۃ والسلام نے فرض ہدایت تے ارشاد ناں علیٰ وجہ الکمال ادا فرمایو تے اس گی اس تمام لایعنی تے فضول گفتگو گے باوجود فر مزید بیان گی طرف متوجہ ہویا ف٣٢ کیونکہ پورب دے دینہ ناں طلوع کرنوں تے پچھم ماں غروب ہو جانوں تے سال گا موسماں ماں ایک مقرر حساب ور چلنوں تے ہواں تے بارشاں وغیرہ گا نظام یہ سب اس گا وجود تے قدرت ور دلالت کریں

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

تَعْقِلُوْنَ (٢٨) قَالَ لَئِنِ اتَّخَذْتَ اِلٰهًا غَيْرِيْ لَاَجْعَلَنَّكَ مِنَ
عقل ہووے۔ ف٣٣ بولیو کدے تمنے میرے بغیر کسے دوجا ناں خدا منیوں تاں ہوں ضرور تمناں
الْمَسْجُوْنِيْنَ (٢٩) قَالَ اَوَلَوْ جِئْتُكَ بِشَيْءٍ مُّبِيْنٍ (٣٠) قَالَ فَاْتِ بِهٖٓ
قید کر چھڑوں گو ف٣٤ فرمایو پانویں ہوں تیرے سامنے کائے واضح نشانی آنوں ف٣٥ کہیو دے لیا
اِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ (٣١) فَاَلْقٰى عَصَاهُ فَاِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ
اگر تُو سچو ہے۔ تاں موسیٰ نے اپنو عاصو سٹ چھڑیو تدھے وہ ایک بڑو اژدہا
مُّبِيْنٌ (٣٢) وَّنَزَعَ يَدَهٗ فَاِذَا هِيَ بَيْضَآءُ لِلنّٰظِرِيْنَ (٣٣) قَالَ لِلْمَلَاِ حَوْلَهٗٓ ع ٢
بن گیو ف٣٦ اور اپنوں ہتھ کڈھیو ف٣٧ دے وہ دیکھن آلاں واسطے چمکن لگو ف٣٨ بولیو اپناں آس پاس گا سرداراں نال
اِنَّ هٰذَا لَسٰحِرٌ عَلِيْمٌ (٣٤) يُّرِيْدُ اَنْ يُّخْرِجَكُمْ مِّنْ اَرْضِكُمْ بِسِحْرِهٖ
بیشک یو جانن آلو جادوگر ہے۔ یہ چاہیں جے تمناں تھارا ملک توں کڈھ چھڑیں اپناں جادو گی طاقت نال
فَمَاذَا تَاْمُرُوْنَ (٣٥) قَالُوْٓا اَرْجِهْ وَاَخَاهُ وَابْعَثْ فِي الْمَدَآئِنِ
تاں تھارو کے مشورو ہے ف٣٩ وہ بولیا اساں دے اس گا پائی ناں روک گے رکھو اور شہر ماں
حٰشِرِيْنَ (٣٦) يَاْتُوْكَ بِكُلِّ سَحَّارٍ عَلِيْمٍ (٣٧) فَجُمِعَ السَّحَرَةُ لِمِيْقَاتِ
جمع کرن آلا ٹورو جے وہ لے آئیں تیرے کول ہر بڑا جادوگر سیانا ناں ف٤٠ تو جمع کیا گیا جادوگر ایک مقرر
يَوْمٍ مَّعْلُوْمٍ (٣٨) وَّقِيْلَ لِلنَّاسِ هَلْ اَنْتُمْ مُّجْتَمِعُوْنَ (٣٩) لَعَلَّنَا نَتَّبِعُ
دن گا وعدہ ور ف٤١ لوکاں ناں کہیو گیو کیا تم جمع ہوگیا ف٤٢ شاید ہم ان جادوگراں ہی گی پیروی

ف٣٣ ہون فرعون حیران ہوگیو تے آثار قدرت الٰہی گا انکار گی گنجائش نہ رہی تے اس دے کوئے جواب نہ بنیوں تاں ف٣٤ فرعون گی قید قتل دے بدتر تھی، اس گو قید خانوں تنگ تے تاریک ڈونگو ایک کھوتھو، اسماں اکیلا سٹ چھڑے تھو نہ ات کائے آواز سنن ہوئے تھی نہ کجھ نظر آئے تھو ف٣٥ جیڑی میری رسالت گی دلیل ہوئے مراد اس دے معجزو ہے اس ور فرعون نے ف٣٦ عصو اژدھا بن گے زمین دے آسمان گی طرف ایک میل تک اُڈیو فر اُتر گے فرعون گی طرف متوجہ ہویو تے کہن لگو اے موسیٰ مناں جو چاہو حکم فرماؤ فرعون نے کبرا گے کہیو اس گی قسم جس نے تمناں رسول بنا گے بیجیو اساں پکڑو حضرت موسیٰ علیہ السلام نے اس ناں دستِ مبارک ماں لیو تاں وہ پہلاں گی طرح عصو ہوگیو فرعون کہن لگو اس گے سوا ہور کوئے معجزو ہے؟ آپ نے فرمایو ہاں تے اس ناں ید بیضا دسیو ف٣٧ گریبان ماں کہل گے ف٣٨ اس دے دینہ گی طرح روشنی ظاہر ہوئی۔ ف٣٩ کیونکہ اس زمانہ ماں جادو گو بہت رواج تھو اس واسطے فرعون نے خیال کیو کہ یاہ گل چل جائے گی تے اس گی قوم گا لوک اس تو کھہ ماں آگے حضرت موسیٰ علیہ السلام دے متنفر ہوجائیں گا۔ تے ان گی گل قبول نہ کریں گا ف٤٠ جیڑو علم سحر ماں بقول ان گے حضرت موسیٰ دے بدھ ہوئے تے وہ لوک اپناں جادو نال حضرت موسیٰ علیہ السلام گا معجزہ گو مقابلو کریں تانجہ حضرت موسیٰ علیہ السلام واسطے حجت باقی نہ رہے تے فرعونیاں ناں یوہ کہن گو موقع مل جائے کہ یہ کم جادو نال ہوجائیں لہذا نبوت گی دلیل نی ف٤١ وہ دن فرعونیاں گی عید گو تھو تے اس مقابلہ گے واسطے چاشت گو وقت مقرر کیو گیو تھو ف٤٢ تانجہ دیکھو کہ دوئے فریق کے کریں تے ان ماں کیڑو غالب آئے

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

السَّحَرَةَ اِنْ كَانُوْا هُمُ الْغٰلِبِيْنَ ﴿٤٠﴾ فَلَمَّا جَآءَ السَّحَرَةُ قَالُوْا لِفِرْعَوْنَ
کراں اگر یہ غالب آگیا ف۴۳ فر جد جادوگر آیا فرعون ناں کہیو۔
اَئِنَّ لَنَا لَاَجْرًا اِنْ كُنَّا نَحْنُ الْغٰلِبِيْنَ ﴿٤١﴾ قَالَ نَعَمْ وَاِنَّكُمْ اِذًا
کیا ہم ناں کائے مزدوری تھائیگی کدے ہم غالب آگیا۔ بولیو ہاں اور اُس ویلے تم
لَّمِنَ الْمُقَرَّبِيْنَ ﴿٤٢﴾ قَالَ لَهُمْ مُّوْسٰۤى اَلْقُوْا مَاۤ اَنْتُمْ مُّلْقُوْنَ ﴿٤٣﴾ فَاَلْقَوْا
میرا قریبی ہوجائیں گا ف۴۴ موسیٰ نے اُنہاں ناں فرمایو سٹو جو تم نے سٹنو ایں ف۴۵ تو انہاں نے
حِبَالَهُمْ وَعِصِيَّهُمْ وَقَالُوْا بِعِزَّةِ فِرْعَوْنَ اِنَّا لَنَحْنُ الْغٰلِبُوْنَ ﴿٤٤﴾
اپنی رسیں تے سوٹیں سٹیں اور بولیا فرعون گی عزت گی قسم بیشک مہاری جیت ہے ف۴٦
فَاَلْقٰى مُوْسٰى عَصَاهُ فَاِذَا هِىَ تَلْقَفُ مَا يَاْفِكُوْنَ ﴿٤٥﴾ فَاُلْقِىَ
تاں موسیٰ نے اپنوں عاصو رکھیو رکھتاں ہی وہ ان گی بناوٹ ناں ننگلن لگو ف۴۷ ہون
السَّحَرَةُ سٰجِدِيْنَ ﴿٤٦﴾ قَالُوْۤا اٰمَنَّا بِرَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٤٧﴾ رَبِّ مُوْسٰى
سجدہ ماں چھڑ گیا۔ جادوگر بولیا ہم ایمان لیایا اس ور جیڑو سارا جہان گو پروردگار ہے جیڑو موسیٰ
وَهٰرُوْنَ ﴿٤٨﴾ قَالَ اٰمَنْتُمْ لَهٗ قَبْلَ اَنْ اٰذَنَ لَكُمْ ۚ اِنَّهٗ لَكَبِيْرُكُمُ الَّذِىْ
اور ہارون گو رب ہے۔ فرعون بولیو تم میری اجازت گے بغیر اس ور ایمان لے آیا بیشک وہ تھارو بڑو ہے
عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ ۚ فَلَسَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ۬ لَاُقَطِّعَنَّ اَيْدِيَكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ مِّنْ
جس نے تمناں جادو سکھایا دے ف۴۸ ہون جانوں چاہیں ف۴۹ مناں قسم ہے ہوں تھارا ہتھ اور دوجی طرف گا پیر
خِلَافٍ وَّلَاُصَلِّبَنَّكُمْ اَجْمَعِيْنَ ﴿٤٩﴾ قَالُوْا لَا ضَيْرَ ۫ اِنَّاۤ اِلٰى رَبِّنَا
کٹوں گو اور تم ساراں ناں سُولی چاہڑوں گو ف۵۰ وہ بولیا کوئی نقصان نی ف۵۱ ہم اپناں رب گی طرف

ف۴۳ حضرت موسیٰ علیہ السلام ور۔ اس دے مقصود ان گو جادوگراں گو اتباع کرنوں نی تھو بلکہ غرض یاہ تھی کہ اس حیلہ نال لوکاں ناں حضرت موسیٰ علیہ السلام گا اتباع دے روکیں ف۴۴ تمناں درباری بنایو جائے گو، تمناں خاص اعزاز دتا جائیں گا، سب دے پہلاں داخل ہون گی اجازت دتی جائیگی سب دے بعد تک دربار ماں رہیں گا۔ اس گے بعد جادوگراں نے حضرت موسیٰ علیہ السلام دے عرض کیو کہ کیا حضرت پہلا اپنوں عصو سٹیں گا یا ہمناں اجازت ہے کہ ہم اپنا جادو گا سامان سٹاں گا ف۴۵ تانجہ تم اس گو انجام دیکھ لیو ف۴٦ اناں ناں اپناں غلبہ گو اطمینان تھو کیونکہ سحر گا عملاں ماں جیڑا انتہا گا عمل تھا اناں نے کیا تھا تے مکمل یقین تھو کہ ہون کوئے سحر اس گو مقابلو نی کرسکتو ف۴۷ جیڑیں اناں نے جادو گے نال بنائیں تھیں یعنی ان گی رسیں تے سوٹیں جیڑیں جادو نال ازدہا بن گے دوڑیں تھا حضرت موسیٰ علیہ السلام گو عصو ازدہا بن گے ان سب ناں نینگل گیو فر اساں حضرت موسیٰ علیہ السلام نے اپناں دستِ مقدس ماں لیوتاں وہ پہلاں گی طرح عصو تھو جد جادوگراں نے یوہ منظر دیکھیو تاں اناں ناں یقین ہوگیو کہ یو جادو نی۔ ف۴۸ یعنی حضرت موسیٰ علیہ السلام تھارا استاد ایں اسے واسطے وہ تھارا دے بدھ گیا ف۴۹ کہ تھارے نال کے کیو جائے ف۵۰ اس دے مقصد یوہ تھو کہ عام خلق ڈر جائے تے جادوگراں ناں دیکھ گے لوک حضرت موسیٰ علیہ السلام ور ایمان نہ لے آئیں ف۵۱ خواہ دنیاماں کجھ وی پیش آئے کیونکہ

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مُنۡقَلِبُوۡنَ ﴿٥٠﴾ اِنَّا نَطۡمَعُ اَنۡ يَّغۡفِرَ لَنَا رَبُّنَا خَطٰيٰنَاۤ اَنۡ كُنَّاۤ اَوَّلَ

مڑن آلاں ہاں ف٥٢ ہمناں طمعوں ایں جے مہارو رب مہاری خطا بخش چھڑے اس ور جے ہم ساراں تو پہلاں

الۡمُؤۡمِنِيۡنَ ﴿٥١﴾ وَاَوۡحَيۡنَاۤ اِلٰى مُوۡسٰٓى اَنۡ اَسۡرِ بِعِبَادِىۡۤ اِنَّكُمۡ مُّتَّبَعُوۡنَ ﴿٥٢﴾ ع ۳ ۱۸

ایمان لیایا ف٥٣ اور ہم نے موسیٰ ناں وحی کی جے راتو رات میراں بنداں ناں ف٥٤ لیگے نکل بیشک تھارو پچھو ہووے گو ف٥٥

فَاَرۡسَلَ فِرۡعَوۡنُ فِى الۡمَدَآٮِٕنِ حٰشِرِيۡنَ‌ ﴿٥٣﴾ اِنَّ هٰٓؤُلَاۤءِ لَشِرۡذِمَةٌ

ہون فرعون نے شہراں ماں جمع کرن آلا ٹوریا ف٥٦ جے یہ لوک ایک تھوڑی

قَلِيۡلُوۡنَ ﴿٥٤﴾ وَاِنَّهُمۡ لَنَا لَـغَآٮِٕظُوۡنَ ﴿٥٥﴾ وَاِنَّا لَجَمِيۡعٌ حٰذِرُوۡنَ ﴿٥٦﴾ فَاَخۡرَجۡنٰهُمۡ

جئی جماعت ایں۔ اور بیشک وہ ہم ساراں گو دِل ساڑیں ف٥٧ اور بیشک ہم سارا چوکناں ہاں ف٥٨ تاں ہم نے انہاں ناں ف٥٩ باہر کڈھیو

مِّنۡ جَنّٰتٍ وَّعُيُوۡنٍ ﴿٥٧﴾ وَّكُنُوۡزٍ وَّمَقَامٍ كَرِيۡمٍ ﴿٥٨﴾ كَذٰلِكَ ؕ وَاَوۡرَثۡنٰهَا

باغاں تے چشماں تے خزانہ تے بہترین مکاناں بچوں۔ ہم نے اسے طرح کیو اور ان گو وارث بنایو۔

بَنِىۡۤ اِسۡرَآءِيۡلَ ﴿٥٩﴾ فَاَتۡبَعُوۡهُمۡ مُّشۡرِقِيۡنَ ﴿٦٠﴾ فَلَمَّا تَرَآءَ الۡجَمۡعٰنِ

بنی اسرائیل ناں ف٦٠ تاں فرعونیاں نے ان گو پچھو کیو دن چڑھے۔ فر جد آمنوں سامنوں ہویو دواں گروہاں گو ف٦١

قَالَ اَصۡحٰبُ مُوۡسٰٓى اِنَّا لَمُدۡرَكُوۡنَ‌ ﴿٦١﴾ قَالَ كَلَّا ‌ۚ اِنَّ مَعِىَ رَبِّىۡ سَيَهۡدِيۡنِ ﴿٦٢﴾

موسیٰ آلاں نے کہیو ہمناں اُناں نے آ پکڑیو ف٦٢ موسیٰ نے فرمایو اسطرح نی ف٦٣ بیشک میرو رب میرے نال ہے وہ ہون مناں راہ دسے

فَاَوۡحَيۡنَاۤ اِلٰى مُوۡسٰٓى اَنِ اضۡرِبْ بِّعَصَاكَ الۡبَحۡرَ‌ ؕ فَانْفَلَقَ فَكَانَ

دے ہم نے موسیٰ ناں وحی فرمائی جے دریاور اپناں عاصا ناں مارو ف٦٤ تدھے دریا پھٹ گیو ف٦٥ تو

كُلُّ فِرۡقٍ كَالطَّوۡدِ الۡعَظِيۡمِ‌ ﴿٦٣﴾ وَاَزۡلَفۡنَا ثَمَّ الۡاٰخَرِيۡنَ‌ ﴿٦٤﴾ وَاَنۡجَيۡنَا

ہر حصو بڑا پہاڑ گی ف٦٦ طرح ہو گیو۔ اور اُت قریب آنیاں ہم نے دوجا ف٦٧ اور ہم نے بچالیو

ف٥٢ ایمان گے نال تے ہمناں اللہ تعالیٰ دے رحمت گی امید ہے ف٥٣ فرعون گی رعیّت بچوں یا اس مجمع گا حاضرین بچوں۔ اس واقعہ گے بعد حضرت موسیٰ علیہ السلام نے کئی سال ات اقامت (رہائش) فرمائی تے ان لوکاں ناں حق گی دعوت دیتا رہیا لیکن ان گی سرکشی بدھتی گئی ف٥٤ یعنی بنی اسرائیل ناں مصر دے ف٥٥ فرعون تے اس گی فوج پچھو کریں گا تے تھارے پچھے پچھے دریاماں داخل ہوئیں گا ہم تمناں نجات دیاں گا تے اناں ناں غرق کر چھڑاں گا ف٥٦ لشکراں ناں جمع کرن گے واسطے جد لشکر جمع ہو گیا تو ان گی کثرت گا مقابلہ ماں بنی اسرائیل گی تعداد تھوڑی معلوم ہون لگی چنانچہ فرعون نے بنی اسرائیل گا وارہ ماں کہیو ف٥٧ مہاری مخالفت کر گے تے مہاری اجازت گے بغیر مہاری سرزمین دے نکل گے ف٥٨ مستعد ایں ہتھیار بندایں ف٥٩ یعنی فرعونیاں ناں ف٦٠ فرعون تے اس گی قوم گا غرق ہون دے بعد ف٦١ تے ان بچوں ہر ایک نے دوجاناں دیکھیو ف٦٢ ہون وہ مہارے ور قابو پالیں گا نہ ہم ان گا مقابلہ گی طاقت رکھاں نہ نسن گی جگہ ہے کیونکہ اگے دریا ہے ف٦٣ وعدۂ الٰہی ور مکمل پروسو ہے ف٦٤ چنانچہ حضرت موسیٰ علیہ السلام نے دریا ور عصو ماریو ف٦٥ تے اس گا بارہ حصہ نمودار ہویا ف٦٦ تے اان گے درمیان خشک رستہ ف٦٧ یعنی فرعون تے فرعونیاں ناں تانجہ وہ بنی اسرائیل گا رستاں ور چل پیا جیڑا ان گے واسطے دریاماں بقدرتِ الٰہی پیدا ہو یا تھا

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مُوْسٰى وَمَنْ مَّعَهٗٓ اَجْمَعِيْنَ ﴿٦٥﴾ ثُمَّ اَغْرَقْنَا الْاٰخَرِيْنَ ﴿٦٦﴾ اِنَّ فِيْ
موسیٰ تے اُسگا نال آلاں ناں ساراں ناں ف٦٨ فرِ دوجاں ناں ڈوب چھڑیو ف٦٩ بیشک اُساں
ذٰلِكَ لَاٰيَةً ۭ وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿٦٧﴾ وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيْزُ
ضرور نشانی ایں ف٧٠ اور اُن ماں اکثر مسلمان نی تھا ف٧١ تے بیشک تھارو رب وہی عزت آلو ف٧٢
الرَّحِيْمُ ﴿٦٨﴾ وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ اِبْرٰهِيْمَ ﴿٦٩﴾ اِذْ قَالَ لِاَبِيْهِ وَقَوْمِهٖ
مہربان ایں ف٧٣ اور ان ور پڑھو خبر ابراہیم گی ف٧٤ جد اُس نے اپناں باپ اور اپنی قوم ناں فرمایو
مَا تَعْبُدُوْنَ ﴿٧٠﴾ قَالُوْا نَعْبُدُ اَصْنَامًا فَنَظَلُّ لَهَا عٰكِفِيْنَ ﴿٧١﴾ قَالَ هَلْ
تم کناں پوجیں ف٧٥ بولیا ہم بتاں ناں پوجاں فر ان گے سامنے چھوڑ مار گے بیٹھا رہیا۔ فرمایو کیا
يَسْمَعُوْنَكُمْ اِذْ تَدْعُوْنَ ﴿٧٢﴾ اَوْ يَنْفَعُوْنَكُمْ اَوْ يَضُرُّوْنَ ﴿٧٣﴾ قَالُوْا بَلْ وَجَدْنَآ
وہ تھاری سُنیں جد تم اُنہاں ناں پکاریں۔ یا تھارو کُجھ بُرو کریں ف٧٦ بولیا بلکہ ہم نے
اٰبَآءَنَا كَذٰلِكَ يَفْعَلُوْنَ ﴿٧٤﴾ قَالَ اَفَرَءَيْتُمْ مَّا كُنْتُمْ تَعْبُدُوْنَ ﴿٧٥﴾
اپناں باپ دادا ناں اسے طرح کرتاں دیکھیو۔ فرمایو تو کیا تم دیکھیں انہاں ناں جنہاں ناں تم پوجیں۔
اَنْتُمْ وَاٰبَاۗؤُكُمُ الْاَقْدَمُوْنَ ﴿٧٦﴾ فَاِنَّهُمْ عَدُوٌّ لِّيْٓ اِلَّا رَبَّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٧٧﴾ الَّذِيْ
تم اور تھارا اگلا باپ دادا ف٧٧ بیشک وہ سارا میرا دُشمن ایں ف٧٨ مگر پروردگارِ عالم ف٧٩ وہ جس نے
خَلَقَنِيْ فَهُوَ يَهْدِيْنِ ﴿٧٨﴾ وَالَّذِيْ هُوَ يُطْعِمُنِيْ وَيَسْقِيْنِ ﴿٧٩﴾ وَاِذَا مَرِضْتُ
مناں پیدا فرمایو ف٨٠ تو وہ مناں راہ دسے ف٨١ اور وہی مناں کھوالے اور پیالے ف٨٢ اور جد ہوں بیمار ہوؤں
فَهُوَ يَشْفِيْنِ ﴿٨٠﴾ وَالَّذِيْ يُمِيْتُنِيْ ثُمَّ يُحْيِيْنِ ﴿٨١﴾ وَالَّذِيْٓ اَطْمَعُ اَنْ
وہ مناں شفا دیئے ف٨٣ اور وہ مناں وفات دیئے گو فرِ مناں زندہ فرمائے گو ف٨٤ اور وہ جسگی مناں آس لگی وی ہے۔

ع ٤/٧ ٨ وقف لازم

ف٦٨ دریا دے سلامت کڈھ گے ف٦٩ یعنی فرعون تے اس گی قوم ناں اس طرح کہ جد بنی اسرائیل سارا گا سارا دریا دے باہر ہو گیا تے تمام فرعونی دریا گے اندر آ گیا تاں دریا بحکمِ الٰہی مل گیو تے پہلاں گی طرح ہو گیو تے فرعون اپنی قوم گے سمیت غرق ہو گیو ف٧٠ اللہ تعالیٰ گی قدرت ور تے حضرت موسیٰ علیہ السلام گو معجزو ہے ف٧١ یعنی اہل مصر ماں صرف حضرت آسیہ فرعون گی بی بی تے حزقیل جناں ناں مومنِ آل فرعون کہیں وہ اپناں ایمان ناں چھپا تا رہیں تھا تے فرعون گا پتیر پائی تھا تے مریم جس نے حضرت یوسف علیہ السلام گی قبر گو نشان دسیو تھو جد کہ حضرت موسیٰ علیہ السلام نے ان گا تابوت ناں دریا بچوں کڈھیو ف٧٢ کہ اس نے کافراں ناں غرق کر گے ان دے بدلو لیو ف٧٣ موموناں ور جناں ناں نجات دتی غرق ہون دے ف٧٤ یعنی مشرکین ور ف٧٥ حضرت ابراہیم علیہ السلام جانے تھا کہ وہ لوک بت پرست ایں باوجود اس گے آپ گو سوال فرمانوں اس واسطے تھو تا نجہ اناں ناں دس چھڑیں کہ جن چیز ان ناں وہ لوک پوجیں وہ کسے طرح وی اسگی مستحق نی ف٧٦ جد یوہ کجھ نی تاں اناں ناں تم نے معبود کس طرح قرار دتو ف٧٧ کہ نہ علم رکھیں نہ قدرت، نہ کجھ سنیں نہ کوئے نفعو دیں نہ نقصان پہچا سکیں ف٧٨ ہوں ان گو پوجیو جانوں گوارہ نی کر سکتو ف٧٩ میرو رب ہے، میرو کارساز ہے، ہوں اس گی عبادت کروں، وہ مستحقِ عبادت ہے اس گا اوصاف یہ ایں ف٨٠ نیست دے ہست فرمایو تے اپنی اطاعت واسطے بنایو ف٨١ آدابِ خلقت گی، جیسی کہ پہلاں ہدایت فرمائی ہے دنیا تے دین گی مصلحتاں گی ف٨٢ تے میرو روزی دین آلو ہے ف٨٣ میری بیماریاں ناں دور فرمائے۔ ابن عطا نے کہیو مطلب یوہ ہے کہ جد ہوں خلق گی دید نال بیمار ہوؤں تاں وہ مناں مشاہدۂ حق نال شفا عطا فرمائے ف٨٤ موت تے حیات اس گا قبضۂ قدرت ماں ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يَّغْفِرَ لِيْ خَطِيْٓـَٔتِيْ يَوْمَ الدِّيْنِ ﴿٨٢﴾ رَبِّ هَبْ لِيْ حُكْمًا وَّ اَلْحِقْنِيْ
میری خطا قیامت گے دن بخشے گو ف٨٥ اے میرا رب! مناں حکم عطا فرما ف٨٦ اور مناں اُن گے نال ملا چھڑ
بِالصّٰلِحِيْنَ ﴿٨٣﴾ وَاجْعَلْ لِّيْ لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْاٰخِرِيْنَ ﴿٨٤﴾ وَاجْعَلْنِيْ
جیڑا تیرا قریبی ایں ف٨٧ اور میری یچی ناموری رکھ پچھلاں ماں ف٨٨ اور مناں ان بچوں کر
مِنْ وَّرَثَةِ جَنَّةِ النَّعِيْمِ ﴿٨٥﴾ وَاغْفِرْ لِاَبِيْٓ اِنَّهٗ كَانَ مِنَ الضَّآلِّيْنَ ﴿٨٦﴾
جیڑا سکون گا باغاں گا مالک ایں ف٨٩ اور میرا باپ ناں بخش چھڑ ف٩٠ بیشک وہ گمراہ ہے۔
وَلَا تُخْزِنِيْ يَوْمَ يُبْعَثُوْنَ ﴿٨٧﴾ يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَّلَا بَنُوْنَ ﴿٨٨﴾ اِلَّا مَنْ
اور مناں رُسوا نہ کریے جس دن سارا اُٹھا لیا جائیں گا ف٩١ جس دن نہ مال کم آئے گو نہ اولاد۔ مگر وہ جیڑو
اَتَى اللّٰهَ بِقَلْبٍ سَلِيْمٍ ﴿٨٩﴾ وَاُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِيْنَ ﴿٩٠﴾ وَبُرِّزَتِ الْجَحِيْمُ
اللہ گا دربار ماں حاضر ہویو سلامت دل گے نال ف٩٢ اور نیڑے آنی جائیگی جنت پرہیزگاراں گے ف٩٣ اور ظاہر کی جائیگی دوزخ
لِلْغٰوِيْنَ ﴿٩١﴾ وَقِيْلَ لَهُمْ اَيْنَمَا كُنْتُمْ تَعْبُدُوْنَ ﴿٩٢﴾ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ هَلْ
گمراہ واسطے اور اُنہاں ناں کہیو جائے گو ف٩٤ کت ہیں وہ جہاں ناں تم پوجیں تھا۔ اللہ توں بغیر کیا
يَنْصُرُوْنَكُمْ اَوْ يَنْتَصِرُوْنَ ﴿٩٣﴾ فَكُبْكِبُوْا فِيْهَا هُمْ وَالْغَاوٗنَ ﴿٩٤﴾ وَجُنُوْدُ
وہ تھاری مدد کریں گا ف٩٥ یا بدلہ لیں گا۔ تو پٹھا سٹیا گیا وہ دوزخ ماں اور سارا گمراہ ف٩٦ اور ابلیس گا
اِبْلِيْسَ اَجْمَعُوْنَ ﴿٩٥﴾ قَالُوْا وَهُمْ فِيْهَا يَخْتَصِمُوْنَ ﴿٩٦﴾ تَاللّٰهِ اِنْ كُنَّا
لشکر سارا ف٩٧ کہیں گا تے وہ اُساں آپس ماں جگڑتا ہوویں گا۔ خدا گی قسم بیشک ہم

ف٨٥ انبیاء معصوم ایں گناہ ان دے صادر نی ہوتا، ان گو استغفار اپناں رب گے اگے تواضع ہے تے امت واسطے طلبِ مغفرت گی تعلیم ایں حضرت ابراہیم علیہ الصلوٰۃ والسلام گو ان صفاتِ الٰہیہ ناں بیان کرنوں اپنی قوم ور اقامتِ حجت ہے کہ معبود وہی ہو سکے جسگی یہ صفات ہوئیں ف٨٦ حکم دے یا علم مراد ہے یا حکمت یا نبوت ف٨٧ یعنی انبیاء علیہم السلام تے آپ گی یاہ دعا مستجاب ہوئی چنانچہ اللہ تعالیٰ فرمائے وَاِنَّهٗ فِي الْاٰخِرَةِ لَمِنَ الصّٰلِحِيْنَ ف٨٨ یعنی ان امتاں ماں جیڑیں میرے بعد آئیں چنانچہ اللہ تعالیٰ نے اناناں یو عطا فرمایو کہ تمام اہلِ ادیان ان دے محبت کریں تے ان گی ثنا کریں ف٨٩ جناں ناں تو جنت عطا فرمائے گو ف٩٠ توبہ تے ایمان عطا فرما گے تے یاہ دعا آپ نے اس واسطے فرمائی وقتِ جدائی آپ گا والد نے آپ دے ایمان لیان گو وعدو کیو تھو جد ظاہر ہو گیو کہ وہ خدا گو دشمن ایں اسگو وعدو جھوٹھو تھو تاں آپ اس دے بیزار ہو گیا جیسو کہ سورۂ برات ماں ہے مَا كَانَ اسْتِغْفَارُ اِبْرٰهِيْمَ لِاَبِيْهِ اِلَّا عَنْ مَّوْعِدَةٍ وَّعَدَهَآ اِيَّاهُ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهٗٓ اَنَّهٗ عَدُوٌّ لِّلّٰهِ تَبَرَّاَ مِنْهُ۔ ف٩١ یعنی روز قیامت ف٩٢ جیڑو شرک تے نفاق دے پاک ہوئے اس ناں اسگو مال وی نفعو دیے گو جیڑو راہِ خدا ماں خرچ کیو ہوئے تے اولاد وی جیڑی صالح ہوئے جیسو کہ حدیث شریف ماں ایں کہ جد آدمی مر جائے اس گا عمل منقطع ہو جائیں سوائے ترے گے ایک صدقہ جاریہ دو جو وہ علم جس دے لوکاں ناں نفعو ہوئے تیجی نیک اولاد جیڑی اس واسطے دعا کرے ف٩٣ کہ اس ناں دیکھیں گا ف٩٤ بہ طریقِ زجر و توبیخ ان گا شرک و کفر ور۔ ف٩٥ عذابِ الٰہی دے بچا گے ف٩٦ بت تے اس گا پجاری سب اوندھا کر گے جہنم ماں سٹیا جائیں گا ف٩٧ یعنی اس گا اتباع کرن آلا جن ہوئیں یا انسان بعض مفسرین نے کہیو کہ ابلیس گا لشکراں دے اس گی ذریت مراد ہے

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لَفِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿٩٧﴾ اِذْ نُسَوِّيْكُمْ بِرَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٩٨﴾ وَمَآ اَضَلَّنَآ اِلَّا
کھلی گمراہی ماں تھا جد تمناں خدا گے برابر مناں تھا۔ اور ہمناں نی ہکلایو مگر
الْمُجْرِمُوْنَ ﴿٩٩﴾ فَمَا لَنَا مِنْ شٰفِعِيْنَ ﴿١٠٠﴾ وَلَا صَدِيْقٍ حَمِيْمٍ ﴿١٠١﴾ فَلَوْ اَنَّ لَنَا
مجرماں نے تو ف٩٨ ہون مہارو کوئے سفارشی نی ف٩٩ اور نہ کوئی غمخوار دوست ف١٠٠ تو کسے طرح کدے ہمناں
كَرَّةً فَنَكُوْنَ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿١٠٢﴾ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً ۚ وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ
مڑگے جانوں ہوتو ف١٠١ تاں ہم مسلمان بن جاتا۔ بیشک اُساں ضرور نشانی ایں اور ان ماں بہت
مُّؤْمِنِيْنَ ﴿١٠٣﴾ وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيْزُ الرَّحِيْمُ ﴿١٠٤﴾ كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوْحِ ِۨالْمُرْسَلِيْنَ ﴿١٠٥﴾
ایمان آلانی تھا اور بیشک تھارو رب وہی عزت آلو مہربان ایں۔ نوح گی قوم نے پیغمبراں ناں جھٹلایو ف١٠٢
اِذْ قَالَ لَهُمْ اَخُوْهُمْ نُوْحٌ اَلَا تَتَّقُوْنَ ﴿١٠٦﴾ اِنِّيْ لَكُمْ رَسُوْلٌ اَمِيْنٌ ﴿١٠٧﴾
جد اناں ناں ان گا ہم قوم نوح نے کہیو کیا تم ڈرتا نی ف١٠٣ بیشک ہوں تھارے واسطے اللہ گو ٹوریوؤو امین ہاں ف١٠٤
فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوْنِ ﴿١٠٨﴾ وَمَآ اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ ۚ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلٰى
تو اللہ دے ڈرو اور میرو حکم منوں ف١٠٥ اور ہوں اس ور تھارا دے، کائے اُجرت نی منگو میرو اجر دے اُسے ور ہے جہڑو
رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿١٠٩﴾ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوْنِ ﴿١١٠﴾ قَالُوْٓا اَنُؤْمِنُ لَكَ
سارا جہان گو رب ہے۔ تو اللہ دو ڈرو اور میرو حکم منوں۔ بولیا کیا ہم تھارے ور ایمان لے آں
وَاتَّبَعَكَ الْاَرْذَلُوْنَ ﴿١١١﴾ قَالَ وَمَا عِلْمِيْ بِمَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿١١٢﴾ اِنْ
تے تھاری اتباع ذلیلاں نے کی ہے ف١٠٦ فرمایو مناں کے پتو ان گا کم کے ہیں ف١٠٧

ف٩٨ جناں نے بت پرستی گی دعوت دتی یا وہ پہلا لوک جن گی ہم نے اتباع کی یا ابلیس تے اس گی ذرّیت نے ف٩٩ جیسو کہ موموناں واسطے انبیا تے اولیار تے ملائکہ تے مومنین شفاعت کریں گا ف١٠٠ جیڑو کم آئے یاہ گل کفار اس وقت کہیں گا جد دیکھیں گا کہ انبیا تے اولیا تے ملائکہ تے صالحین ایمانداراں گی شفاعت کررہیا ایں تے ان گی دوستیں کم آرہی ایں حدیث شریف ماں ایں کہ جنتی کہے گو میر افلانہ دوست گو کے حال ہے تے وہ دوست گناہاں گی وجہ دے جہنم ماں ہوئے گو اللہ تعالیٰ فرمائے گو کہ اس گا دوست ناں کڈھو تے جنت ماں داخل کروتاں جیڑا لوک جہنم ماں باقی رہے جائیں گا وہ کہیں گا کہ مہارو کوئے سفارشی نی تے نہ کوئے غم خوار دوست حسن رحمۃ اللہ علیہ نے فرمایو ایماندار دوست بدھاؤ کیونکہ وہ قیامت گے دن شفاعت کریں گا۔ ف١٠١ دنیاماں ف١٠٢ یعنی نوح علیہ السلام گی تکذیب تمام پیغمبراں گی تکذیب ہے کیونکہ دین تمام رسولاں گو ایک ہے تے ہر ایک نبی لوکاں ناں تمام نبیاں ور ایمان لیان گی دعوت دے ف١٠٣ اللہ تعالیٰ دے کفر تے معاصی ترک کرو ف١٠٤ اس گی وحی تے رسالت گی تبلیغ ور تے آپ گی امانت آپ گی قوم ناں مسلّم تھی جیسو کہ حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی امانت ور عرب ناں اتفاق تھو۔ ف١٠٥ جو ہوں توحید وایمان تے طاعتِ الٰہی گے متعلق دیوں۔ ف١٠٦ یاہ گل اناں نے غرور نال کہی۔ غریباں گے کول بیٹھنوں اناں ناں گوارانی تھواسے واسطے وہ ایمان جیسی نعمت دے محروم رہیا، کمیناں دے ان گی مراد، غربا تے پیشہ ور لوک تھا تے اناں ناں ذلیل تے کمین کہنوں یوہ کفار گو متکبرانہ فعل تھو ورنہ درحقیقت صنعت تے پیشو دینی حثیت دے آدمی ناں ذلیل نی کرتو، غنا اصل ماں دینی غنا ہے تے نسب تقویٰ گو نسب **مسئلو**: مومن ناں ذلیل کہنوں جائز نی خواہ وہ کتنو ہی محتاج تے نادار ہوئے یا وہ کسے وی نسب گو ہوئے (مدارک) ف١٠٧ وہ کے پیشہ کریں مناں اس دے کے مطلب ہوں اناں ناں اللہ تعالیٰ گی طرف دعوت دیوں

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

حِسَابُهُمْ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّي ۖ لَوْ تَشْعُرُونَ ﴿١١٣﴾ وَمَا أَنَا بِطَارِدِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٤﴾ إِنْ أَنَا
ان گو حساب دے میرا رب ہی ور ہے ف١٠٨ اگر تمناں ہوش ہووے ف١٠٩ اور ہوں مسلماناں ناں دور کرن آلو نی ف١١٠ ہوں دے نی
إِلَّا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿١١٥﴾ قَالُوا لَئِن لَّمْ تَنتَهِ يَا نُوحُ لَتَكُونَنَّ مِنَ
مگر صاف ڈر سنان آلو ف١١١ بولیا اے نوح! اگر تم باز نہ آیا ف١١٢ تاں ضرور
الْمَرْجُومِينَ ﴿١١٦﴾ قَالَ رَبِّ إِنَّ قَوْمِي كَذَّبُونِ ﴿١١٧﴾ فَافْتَحْ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ فَتْحًا النصف
سنگسار کیا جائیں گا ف١١٣ عرض کی اے میرا رب! میری قوم نے مناں نہ منیوں۔ ف١١٤ تو تو میرے اور ان گے درمیان پور و فیصلو فرما چھڑ
وَنَجِّنِي وَمَن مَّعِيَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٨﴾ فَأَنجَيْنَاهُ وَمَن مَّعَهُ فِي الْفُلْكِ
اور مناں اور میرا نال آلاں مسلماناں ناں نجات دے چھڑ ف١١٥ تاں ہم نے بچالیو اسناں اور اس گا نال آلاں ناں پہری وی
الْمَشْحُونِ ﴿١١٩﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا بَعْدُ الْبَاقِينَ ﴿١٢٠﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم
کشتی ماں ف١١٦ فرائس گے بعد ف١١٧ ہم نے باقی لوکاں ناں ڈوب چھڑیو۔ بیشک اسماں ضرور نشانی ایں اور ان ماں اکثر
مُّؤْمِنِينَ ﴿١٢١﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٢٢﴾ كَذَّبَتْ عَادٌ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٢٣﴾ ع ٦ ١٨ ١٠
مسلمان نی تھا۔ اور بیشک تھارو رب ہی عزت آلو مہربان ایں۔ عاد نے رسولاں ناں جھٹلایو ف١١٨
إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ هُودٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٢٤﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٢٥﴾
جد انہاں ناں اُن گا ہم قوم ہود نے فرمایو کیا تم ڈرتا نی۔ بیشک ہوں تھارے واسطے امانت دار رسول ہاں
فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٢٦﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ ۖ إِنْ أَجْرِيَ
تو اللہ توں ڈرو ف١١٩ اور میرو حکم منوں اور ہوں تھارا دے اس ور کجھ اجرنی منگو میرو اجر دے۔
إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٢٧﴾ أَتَبْنُونَ بِكُلِّ رِيعٍ آيَةً تَعْبَثُونَ ﴿١٢٨﴾ وَتَتَّخِذُونَ
اُسے ور ہے جیڑو سارا جہاں گو پروردگار ہے کیا ہر بلندی ور ایک نشان بنائیں مسافراں نال ہسن واسطے ف١٢٠ اور مضبوط

ف١٠٨ وہی اناں ناں جزا دیے گو ف١٠٩ نہ دے تم اناں ناں عیب لاؤ نہ پیشاں گی وجہ دے ان دے عار کرو فر قوم نے کہیو تم کمیناں لوکان ناں اپنی مجلس دے کڈھ چھڑو تانجہ ہم تھارے کول آں تے تھاری گل مناں اس گا جواب ماں فرمایو ف١١٠ یاہ میری شان نی کہ ہوں تھاری اسی خواہشاں ناں پوری کروں تے تھارا ایمان کی لالچ ماں مسلماناں ناں اپنے کولوں کڈھوں ف١١١ برہان، صحیح گے نال جس دے حق و باطل ماں امتیاز ہو جائے تو جیڑو ایمان لیائے وہی میرے قریب ہے تے جیڑو ایمان نہ لیائے وہی دور ف١١٢ دعوت تے انذار دے ف١١٣ حضرت نوح علیہ السلام نے بارگاہِ الٰہی ماں ف١١٤ تیری وحی تے رسالت ماں۔ مراد آپ گی یاہ تھی کہ ہوں جیڑو ان گا حق ماں دعائے ضرر کروں اس گو سبب یوہ نی کہ اناں نے مناں سنگسار کرن گی تمکی دتی نہ یو کہ اناں نے میرا تبعین ناں ذلیل کہیو بلکہ میری دعا گو سبب یوہ ہے کہ اناں نے تیرو کلام جھٹلایو تے تیری رسالت ناں قبول کرن دے انکار کیو ف١١٥ ان لوکاں گی شامتِ اعمال دے ف١١٦ جیڑی آدمیاں پرنداں تے حیواناں نال پری وی تھی ف١١٧ یعنی حضرت نوح علیہ السلام تے ان گا ساتھیاں ناں نجات دین دے بعد ف١١٨ عاد ایک قبیلو ہے تے دراصل وہ ایک شخص گو ناں ایں جسکی اولاد بچوں یوہ قبیلو ہے ف١١٩ تے میری تکذیب نہ کرو ف١٢٠ کہ اس ور چہڑھ گے چلن آلا اور ہسوتے یوہ اس قوم گو معمول تھو۔ اناں نے راہ ماں بلند جگہ بنائیں وی تھیں ات بیٹھ گے وہ راہ چلن آلاں ناں پریشان کرتا تے کھیڈ تا رہیں تھا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مَصَانِعَ لَعَلَّكُمْ تَخْلُدُوْنَ ﴿١٢٩﴾ وَإِذَا بَطَشْتُمْ بَطَشْتُمْ جَبَّارِيْنَ ﴿١٣٠﴾ فَاتَّقُوا

محل بنائیں اس اُمیدوار جے تم نے اساں ہمیشہ رہنوں ایں ف١٢١ اور جد کسے ور گرفت کریں دے بڑی بے دردی نال گرفت کریں ف١٢٢ تو

اللّٰهَ وَأَطِيْعُوْنِ ﴿١٣١﴾ وَاتَّقُوا الَّذِيْٓ أَمَدَّكُمْ بِمَا تَعْلَمُوْنَ ﴿١٣٢﴾ أَمَدَّكُمْ

اللہ توں ڈرو اور میرو حکم منوں۔ اور اُس دے ڈرو جس نے تھاری مدد کی ان چیزاں دے جیڑیں تمناں سہی ایں ف١٢٣ تھاری مدد کی۔

بِأَنْعَامٍ وَّبَنِيْنَ ﴿١٣٣﴾ وَجَنّٰتٍ وَّعُيُوْنٍ ﴿١٣٤﴾ إِنِّيْٓ أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ

جانوراں اور فرزنداں اور باغاں اور چشماں نال بیشک مناں ڈر ہے تھارو ایک بڑا دن گا

عَظِيْمٍ ﴿١٣٥﴾ قَالُوْا سَوَآءٌ عَلَيْنَآ أَوَعَظْتَ أَمْ لَمْ تَكُنْ مِّنَ الْوٰعِظِيْنَ ﴿١٣٦﴾

عذاب گو ف١٢٤ بولیا ہم ناں برابر ہے چاہے تم نصیحت کرو یا نصیحت آلاں بچوں نہ ہوؤ ف١٢٥

إِنْ هٰذَآ إِلَّا خُلُقُ الْأَوَّلِيْنَ ﴿١٣٧﴾ وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِيْنَ ﴿١٣٨﴾ فَكَذَّبُوْهُ

یاہ دے نی مگر وہی اگلاں گی ریت ف١٢٦ اور ہمناں عذاب ہونوں نی ف١٢٧ تو اُنہاں نے اُسناں جھٹلایو ف١٢٨

فَأَهْلَكْنٰهُمْ ۗ إِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَآيَةً ۗ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿١٣٩﴾ وَإِنَّ

تو ہم نے اُنہاں ناں ہلاک کرچھڑیو ف١٢٩ بیشک اساں ضرور نشانی ایں اور اُن ماں اکثر مسلمان نی تھا۔ اور بیشک

رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيْزُ الرَّحِيْمُ ﴿١٤٠﴾ كَذَّبَتْ ثَمُوْدُ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿١٤١﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ ع ٧ ١٨

تھارو رب عزت آلو مہربان ایں۔ ثمود نے رسولاں ناں جھٹلایو جد کہ اُن

أَخُوْهُمْ صٰلِحٌ أَلَا تَتَّقُوْنَ ﴿١٤٢﴾ إِنِّيْ لَكُمْ رَسُوْلٌ أَمِيْنٌ ﴿١٤٣﴾ فَاتَّقُوا اللّٰهَ

گا ہم قوم صالح نے فرمایو کیا تم ڈرتا نی۔ بیشک ہوں تھارے واسطے اللہ گو امانت دار رسول ہاں۔ تو اللہ دو ڈرو۔

وَأَطِيْعُوْنِ ﴿١٤٤﴾ وَمَآ أَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ ۚ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلٰى

اور میرو حکم منوں۔ اور ہوں تھارا دو اِس ور کُجھ اجرت نی منگو میرو اجر دے

رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿١٤٥﴾ أَتُتْرَكُوْنَ فِيْ مَا هٰهُنَآ اٰمِنِيْنَ ﴿١٤٦﴾ فِيْ جَنّٰتٍ

اُسے ور ہے جیڑو سارا جہان گو رب ہے۔ کیا تم ات گی ف١٣٠ نعمتاں ماں سکون نال چھوڑ دتا جاؤ گا ف١٣١ باغاں

ف١٢١ تے کدے نہ مریں گا ف١٢٢ تلوار نال قتل کرگے درّہ مارگے نہایت بے رحمی نال ف١٢٣ یعنی وہ نعمت جناں ناں تم جانیں اگے ان گو بیان فرمایو جائے ف١٢٤ اگر تم میری نافرمانی کرو۔ اس گو جواب ان گی طرف دے یوہ آیو کہ ف١٢٥ ہم کسے طرح تھاری گل نہ مناں گا تے تھاری دعوت قبول نہ کراں گا ف١٢٦ یعنی چیزاں گو تم نے خوف دوایو یوہ پہلاں گو دستور ہے وہ وی ایسی گل کہیں تھا اس دے ان گی مراد یاہ تھی کہ ہم ان گلاں گو اعتبار نی کرتا اناں ناں جوٹھ جاناں یا آیت گا معنی یہ ایں کہ یاہ موت وحیات تے عمارت بنانوں پہلاں گو طریقو ہے ف١٢٧ دنیا ماں نہ مرن دے بعد اٹھنوں نہ آخرت ماں حساب ف١٢٨ یعنی حضرت ہود علیہ السلام ناں ف١٢٩ ہوا گا عذاب نال ف١٣٠ یعنی دنیا گی ف١٣١ کہ یہ نعمت کدے زائل نہ ہوئیں تے کدے عذاب نہ آئے کدے موت نہ آئے اگے ان گی نعمتاں گو بیان ایں

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَّعُيُوْنٍ ﴿١٤٧﴾ وَّزُرُوْعٍ وَّنَخْلٍ طَلْعُهَا هَضِيْمٌ ﴿١٤٨﴾ وَتَنْحِتُوْنَ مِنَ الْجِبَالِ

اور چشماں اور کھیتاں اور کھجوراں ماں جن گا گُچھا نرم نازک اور پہاڑاں ماں

بُيُوْتًا فٰرِهِيْنَ ﴿١٤٩﴾ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوْنِ ﴿١٥٠﴾ وَلَا تُطِيْعُوْٓا اَمْرَ

گھر بنائیں استادی نال ف۱۳۲ تو اللہ دے ڈرو اور میرو حکم منوں اور حد توں بدھن آلاں گا کہن ور

الْمُسْرِفِيْنَ ﴿١٥١﴾ الَّذِيْنَ يُفْسِدُوْنَ فِي الْاَرْضِ وَلَا يُصْلِحُوْنَ ﴿١٥٢﴾ قَالُوْٓا

نہ چلو ف۱۳۳ وِہ جیڑا زمین ور فساد پھیلائیں ف۱۳۴ اور بناتا کجھ نی ف۱۳۵ بولیا

اِنَّمَآ اَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّرِيْنَ ﴿١٥٣﴾ مَآ اَنْتَ اِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا ۚ فَاْتِ بِاٰيَةٍ

تھارے ور دے جادو ہویو ہے ف۱۳۶ تم دے مھارا ہی جسا آدمی ایں تاں کائے نشانی لیاؤ ف۱۳۷

اِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ﴿١٥٤﴾ قَالَ هٰذِهٖ نَاقَةٌ لَّهَا شِرْبٌ وَّلَكُمْ

کدے تم سچا ایں ف۱۳۸ فرمایو یاہ ناقہ (اونٹنی) ہے ایک دن اس گا پین گی واری ف۱۳۹ اور

شِرْبُ يَوْمٍ مَّعْلُوْمٍ ﴿١٥٥﴾ وَلَا تَمَسُّوْهَا بِسُوْٓءٍ فَيَاْخُذَكُمْ عَذَابُ يَوْمٍ

ایک مقرر دن تھاری واری۔ اور اس ناں برائی نال ہتھ نہ لایو ف۱۴۰ کدے تمناں بڑا دن گو

عَظِيْمٍ ﴿١٥٦﴾ فَعَقَرُوْهَا فَاَصْبَحُوْا نٰدِمِيْنَ ﴿١٥٧﴾ فَاَخَذَهُمُ الْعَذَابُ ؕ

عذاب پکڑ لیے ف۱۴۱ اس ورانہاں نے اگی کچھ کپ چھڑیں ف۱۴۲ فرصبح ناں پچھتا تارہ گیا ف۱۴۳ تاں اُنہاں ناں عذاب نے آن پکڑیو ف۱۴۴

اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً ؕ وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿١٥٨﴾ وَاِنَّ رَبَّكَ

بیشک اسماں ۔ ضرور نشانی ایں اور ان ماں اکثر مسلمان نی تھا اور بیشک تھارو رب

ف۱۳۲ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ فرِہ بمعنی فخر وغرور ہے معنی یہ ہو یا کہ اپنی صنعت ور غرور تے ٹینٹ کریں ف۱۳۳ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ مسرفین دے مراد مشرکین ایں بعض مفسرین نے کہیو کہ مسرفین دے مراد وہ نو شخص ایں جناں نے ناقہ ناں قتل کیو تھو ف۱۳۴ کفر وظلم تے معاصی گے نال۔ ف۱۳۵ ایمان لیا گے تے عدل قائم کر گے تے اللہ تعالیٰ گا مطیع ہو گے۔ معنیٰ یہ ایں کہ ان گو فساد مضبوط ہے۔ جس ماں کسے طرح نیکی گو شائبو وی نی تے بعض مفسدین ایسا وی ہوئیں کہ کجھ فساد وی کریں کجھ نیکی وی ان ماں ہوئیں مگر یہ ایسا نی ف۱۳۶ یعنی بار بار بکثرت جادو ہویو ہے جسکی وجہ دے عقل ٹھکانے نی (معاذ اللہ) ف۱۳۷ اپنی سچائی گی ف۱۳۸ رسالت گا دعویٰ ماں ف۱۳۹ اس ماں اس نال مزاحمت نہ کرو یاہ ایک اونٹنی تھی جیڑی ان گا معجزہ طلب کرن وران گی خواہش گے مطابق حضرت صالح علیہ السلام گی دعا نال پتھر دے نکلی تھی، اس گو سینوں سٹھ گز تھو جد اس گا پین گو دن ہوئے تھو تاں وہ ات گو سارو پانی پی جائے تھی تے جد لوکاں گا پین گو دن ہوئے تھو تاں اس دن نی پیئے تھی (مدارک) ف۱۴۰ نہ اس ناں مارو نہ اگی کونچ کپو ف۱۴۱ نزولِ عذاب گی وجہ دے اس دن ناں بڑو فرمایو تانجہ معلوم ہوئے کہ وہ عذاب اتنوں عظیم تے سخت تھو کہ جس دن ماں وہ واقع ہویو اساں اگی وجہ دے بڑو فرمایو گیو ف۱۴۲ کونچ کٹن آلا شخص گو ناں قِدار تھو تے وہ لوک اس گا اس فعل دے راضی تھا اس واسطے کھچ کٹن گی نسبت ان سب گی طرف کی گئی ف۱۴۳ کھچ کٹن ور نزولِ عذاب گا خوف دے نہ کہ معصیت ور تائبانہ نادم ہویا ہوئیں یا یاہ گل کہ آثار عذاب دیکھ گے نادم ہو یا ایسا وقت گی ندامت نفعونی دیتی ف۱۴۴ جس گی اناں ناں خبر دتی گئی تھی تاں ہلاک ہو گیا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ع ١٩/٨ ١٢ لَهُوَ الْعَزِيْزُ الرَّحِيْمُ (١٥٩) كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوْطِ ِۨ الْمُرْسَلِيْنَ (١٦٠) اِذْ قَالَ

ہی عزت آلو مہربان ایں۔ لوط گی قوم نے رسولاں ناں جھٹلایو۔ جد جے ان گی

لَهُمْ اَخُوْهُمْ لُوْطٌ اَلَا تَتَّقُوْنَ (١٦١) اِنِّیْ لَكُمْ رَسُوْلٌ اَمِیْنٌ (١٦٢) فَاتَّقُوا

قوم کا لوط نے فرمایو کیا تم ڈرتا نی۔ بیشک ہوں تھارے واسطے اللہ گو امانت دار رسول ہاں۔ تو

اللّٰهَ وَاَطِیْعُوْنِ (١٦٣) وَمَاۤ اَسْـَٔلُكُمْ عَلَیْهِ مِنْ اَجْرٍ اِنْ اَجْرِیَ اِلَّا

اللہ توں ڈرو اور میرو حکم منوں۔ اور ہوں تھارا دے اس ور کُجھ اُجرت نی منگو میرو اجر دے

عَلٰی رَبِّ الْعٰلَمِیْنَ (١٦٤) اَتَاْتُوْنَ الذُّكْرَانَ مِنَ الْعٰلَمِیْنَ (١٦٥) وَتَذَرُوْنَ

اُسے ور ہے جہڑو سارا جہان گو رب ہے۔ کیا تم مخلوق ماں مرداں گے نال بدفعلی کریں ف ١٤٥ اور اُنہاں ناں چھوڑیں۔

مَا خَلَقَ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِّنْ اَزْوَاجِكُمْ بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ عٰدُوْنَ (١٦٦) قَالُوْا

جہڑیں رب نے تھاری بیویں بنائیں بلکہ تم لوک حدتوں بدھن آلا ایں ف ١٤٦ بولیا

لَىِٕنْ لَّمْ تَنْتَهِ یٰلُوْطُ لَتَكُوْنَنَّ مِنَ الْمُخْرَجِیْنَ (١٦٧) قَالَ اِنِّیْ لِعَمَلِكُمْ

اے لوط! کدے تم باز نہ آیا ف ١٤٧ تاں ضرور کڈھ دِتا جائیں گا ف ١٤٨ فرمایو ہوں تھارا کم دے

مِّنَ الْقَالِیْنَ (١٦٨) رَبِّ نَجِّنِیْ وَاَهْلِیْ مِمَّا یَعْمَلُوْنَ (١٦٩) فَنَجَّیْنٰهُ

بیزار ہاں ف ١٤٩ اے میرا رب! مناں تے میرا گھر آلاں ناں ان گا کم دے بچا ف ١٥٠ تاں ہم نے اسناں

وَاَهْلَهٗۤ اَجْمَعِیْنَ (١٧٠) اِلَّا عَجُوْزًا فِی الْغٰبِرِیْنَ (١٧١) ثُمَّ دَمَّرْنَا الْاٰخَرِیْنَ (١٧٢)

تے اُسگا ساراں گھر-آلاں ناں نجات بخشی ف ١٥١ مگر ایک بڈھی جے پچھے رہ گئی ف ١٥٢ فرہم نے دوجاں ناں ہلاک کرچھڑیو

وَاَمْطَرْنَا عَلَیْهِمْ مَّطَرًا فَسَآءَ مَطَرُ الْمُنْذَرِیْنَ (١٧٣) اِنَّ فِیْ ذٰلِكَ لَاٰیَةً

اور ہم نے ان ور ایک بارش برائی ف ١٥٣ تو کتنو بُرو بہرنوں تھو ڈرایاں واں گو۔ بیشک اساں ضرور نشانی ایں۔

ع ٢٠/٩ ١٣ وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُّؤْمِنِیْنَ (١٧٤) وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِیْزُ الرَّحِیْمُ (١٧٥)

اور اُنہاں ماں اکثر مسلمان نی تھا۔ بیشک تھارو رب عزت آلو مہربان ایں۔

ف ١٤٥ اس گا یہ معنی وی ہوسکیں کہ کیا مخلوق ماں ایسا قبیح تے ذلیل فعل واسطے تم ہی رہ گیا تھا دنیا ماں ہور لوک وی دے ہیں اناں ناں دیکھ گے تمناں شرم کرنی چاہیئے تے یہ معنی وی ہوسکیں کہ بکثرت عورت ہوتاں ہویاں اس فعلِ قبیح گو مرتکب ہونوں انتہا درجہ گی خباثت ہے ف ١٤٦ کہ حلال طیّب ناں چھوڑ گے حرام خبیث ماں مبتلا ہوئیں ف ١٤٧ نصیحت کرن تے اس فعل ناں بُرو کہن دے ف ١٤٨ شہر دے تے تمناں ات نہ رہن دتو جائے گو۔ ف ١٤٩ تے مناں اس دے نہایت دشمنی ایں فر آپ نے بارگاہِ الٰہی ماں دعا کی۔ ف ١٥٠ اس گی شامتِ اعمال دے محفوظ رکھ ف ١٥١ یعنی تھاریاں بیٹیاں ناں تے ان تمام لوکاں ناں جیڑا تھارے ور ایمان لیایا ف ١٥٢ جیڑی آپ گی بی بی تھی تے وہ اپنی قوم گا فعل ور راضی تھی تے جیڑو معصیت ور راضی ہوئے وہ وی عاصی گا حکم ماں ہوئے اسے واسطے وہ بڈھی عذاب ماں گرفتار ہوئی تے اس نے نجات نہ پائی ف ١٥٣ پتھراں یا گندھک تے اگ گی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

كَذَّبَ اَصْحٰبُ لْـَٔيْكَةِ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿١٧٦﴾ اِذْ قَالَ لَهُمْ شُعَيْبٌ اَلَا تَتَّقُوْنَ ﴿١٧٧﴾
بن آلاں نے رسولاں ناں جھٹلایو ف ١٥٤ جد انہاں ناں شعیب نے فرمایو کیا ڈرتا نی۔
اِنِّيْ لَكُمْ رَسُوْلٌ اَمِيْنٌ ﴿١٧٨﴾ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوْنِ ﴿١٧٩﴾ وَمَآ اَسْـَٔلُكُمْ
بیشک ہوں تھارے واسطے اللہ گو امانت دار رسول ہاں۔ تو اللہ تو ڈرو اور میرو حکم منوں اور ہوں اس ور
عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ ۚ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلٰى رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿١٨٠﴾ اَوْفُوا الْكَيْلَ
تھارا دے کُجھ اجر نی منگو میرو اجر دے اُسی ور ہے جیڑو سارا جہاں گو رب ہے ف ١٥٥ تول پورو کرو
وَلَا تَكُوْنُوْا مِنَ الْمُخْسِرِيْنَ ﴿١٨١﴾ وَزِنُوْا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيْمِ ﴿١٨٢﴾
اور کتان آلاں بچوں نہ بنو۔ ف ١٥٦ اور سِدھی تر کھڑی نال تولو۔
وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ اَشْيَآءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْاَرْضِ مُفْسِدِيْنَ ﴿١٨٣﴾
اور لوکاں گی چیز کھٹ کرگے نہ دیو اور زمین ماں فساد پھیلاتا نہ پھرو ف ١٥٧
وَاتَّقُوا الَّذِيْ خَلَقَكُمْ وَالْجِبِلَّةَ الْاَوَّلِيْنَ ﴿١٨٤﴾ قَالُوْٓا اِنَّمَآ اَنْتَ مِنَ
اور اس توں ڈرو جس نے تمناں پیدا کیو۔ اور اگلی مخلوق ناں بولیا تھارے ور
الْمُسَحَّرِيْنَ ﴿١٨٥﴾ وَمَآ اَنْتَ اِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا وَاِنْ نَّظُنُّكَ لَمِنَ الْكٰذِبِيْنَ ﴿١٨٦﴾
جادو ہویو ہے تم دے نی مگر مہارا ہی جِسا آدمی ف ١٥٨ اور بیشک ہم تمناں چوٹھو سمجھاں
فَاَسْقِطْ عَلَيْنَا كِسَفًا مِّنَ السَّمَآءِ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ﴿١٨٧﴾ قَالَ
تو مہارے ور آسمان گو کوئی ٹکڑو چھاڑ چھڑو اگر تم سچا ایں ف ١٥٩ فرمایو۔
رَبِّيْٓ اَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ ﴿١٨٨﴾ فَكَذَّبُوْهُ فَاَخَذَهُمْ عَذَابُ يَوْمِ الظُّلَّةِ ۭ اِنَّهٗ
میرو رب خوب جانیں جیڑا تھارا کرتوت ایں ف ١٦٠ تاں اُنہاں نے اُس ناں جھٹلا یو دے انہاں ناں شامیانہ آلا دن گا عذاب نے آن پکڑیو بیشک
كَانَ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيْمٍ ﴿١٨٩﴾ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً ۭ وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ
وہ بڑا دن گو عذاب تھو ف ١٦١ بیشک اُساں ضرور نشانی ایں اور ان ماں اکثر

ف ١٥٤ یو بن مدین گے نیڑے تھو اساں بہت درخت تے جا گڑیں تھیں اللہ تعالیٰ نے شعیب علیہ السلام ناں ان گی طرف مبعوث فرمایو تھو جیسو کہ مدین آلاں گی طرف مبعوث کیو تھو وہ لوک حضرت شعیب علیہ السلام گی قوم گانی تھا ف ١٥٥ ان تمام انبیا علیہم السلام گی دعوت گو یو ہی عنوان رہیو کیونکہ وہ سب حضرات اللہ تعالیٰ گا خوف تے اس گی طاعت تے اخلاص فی العبادت گو حکم دیں تے تبلیغ ور کوئے اجرت نی لیں تھا لہذا سب نے یوہی فرمایو ف ١٥٦ لوکاں گا حقوق کھٹ نہ کرو ناپ تول ماں ف ١٥٧ رہزنی تے لوٹ مار کرگے تے کھیتیں تباہ کرگے یہی ان لوکاں گی عادت تھیں حضرت شعیب علیہ السلام نے اناں ناں ان دے منع فرمایو ف ١٥٨ نبوت گو انکار کرن آلا انبیا کرام گا وارہ ماں عموماً یو ہی کہیں ہوئیں تھا جیسو کہ اج کل گا کجھ بدعقیدہ کہیں ف ١٥٩ نبوت گا دعوی ماں ف ١٦٠ تے جس عذاب گا تم مستحق ایں وہ جو عذاب چاہے گو تھارے ور نازل فرمائے گو ف ١٦١ جو کہ اس طرح ہویو کہ اناں ناں شدید گرمی لگی، ہوا بند ہوگی تے ست روز گرمی گا عذاب ماں گرفتار رہیا تہ خاناں ماں جائیں ات ہور زیادہ گرمی ہوئے اس گے بعد ایک چھڑ آیو سب اس گے ہیٹھ جمع ہوگیا اس دے اگ برہی تے سب سڑ گیا۔ (اس واقع گو بیان سورۂ اعراف تے سورۂ ہود ماں گزر گیو ہے)

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مُّؤْمِنِيْنَ ﴿١٩٠﴾ وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيْزُ الرَّحِيْمُ ﴿١٩١﴾ وَاِنَّهٗ لَتَنْزِيْلُ رَبِّ

مسلمان نی تھا۔ اور بیشک تھارو رب ہی عزت آلو مہربان ایں۔ اور بیشک یوہ قرآن رب العلمین گو

الْعٰلَمِيْنَ ﴿١٩٢﴾ نَزَلَ بِهِ الرُّوْحُ الْاَمِيْنُ ﴿١٩٣﴾ عَلٰى قَلْبِكَ لِتَكُوْنَ

اُتاریوو ہے۔ اُسناں روح الامین لگیے اُتریو ف۱۶۲ تھارا دِل ور ف۱۶۳ تانجہ تم

مِنَ الْمُنْذِرِيْنَ ﴿١٩٤﴾ بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُّبِيْنٍ ﴿١٩٥﴾ وَاِنَّهٗ لَفِيْ زُبُرِ الْاَوَّلِيْنَ ﴿١٩٦﴾

ڈرساؤ۔ روشن عربی زبان ماں۔ اور بیشک اس گو چرچو اگلی کتاباں ماں ہے ف۱۶۴

اَوَلَمْ يَكُنْ لَّهُمْ اٰيَةً اَنْ يَّعْلَمَهٗ عُلَمٰٓؤُا بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ ﴿١٩٧﴾ وَلَوْ نَزَّلْنٰهُ

اور کیا یاہ اُن واسطے نشانی نی تھی ۱۶۵۔ جے اس نبی ناں جانیں بنی اسرائیل گا عالم ف۱۶۶ اور کدے ہم اسناں

عَلٰى بَعْضِ الْاَعْجَمِيْنَ ﴿١٩٨﴾ فَقَرَاَهٗ عَلَيْهِمْ مَّا كَانُوْا بِهٖ مُؤْمِنِيْنَ ﴿١٩٩﴾

کسے غیر عربی شخص ور اُتارتا۔ جے وہ اُنہاں ناں پڑھ گے سناتو تاں وی وہ اس ور ایمان نہ لیاتا ف۱۶۷

كَذٰلِكَ سَلَكْنٰهُ فِيْ قُلُوْبِ الْمُجْرِمِيْنَ ﴿٢٠٠﴾ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِهٖ حَتّٰى

ہم نے اِسے طرح جھٹلانو پو چھڑیو ہے مجرماں گا دلاں ماں ۱۶۸۔ وہ اس ور ایمان نی لیاسیں تاں توڑی جے

يَرَوُا الْعَذَابَ الْاَلِيْمَ ﴿٢٠١﴾ فَيَاْتِيَهُمْ بَغْتَةً وَّهُمْ لَا يَشْعُرُوْنَ ﴿٢٠٢﴾ فَيَقُوْلُوْا

دیکھ لیں دردناک عذاب اور وہ اچنچ چیت ان ور آجائے گو اور انہاں ناں خبروی نی ہوسیں تو کہیں گا۔

ف۱۶۲ روح الامین دے حضرت جبریل مراد ایں۔ جیڑا وحی گا امین ایں۔ ف۱۶۳ تانجہ تم اسناں محفوظ رکھیں تے سمجھیں تے نہ بُھلیں۔ دل گی تخصیص اس واسطے کی کہ درحقیقت اسے نال خطاب ہے اور تمیز تے عقل ور اختیار گو مقام وی وہی ہے، تمام اسکے تابع تے مطیع ایں حدیث شریف ماں ایں کہ دل گا درست ہون دے تمام جسم درست ہو جائے تے اس گا خراب ہون نال سارو جسم خراب، تے خوشی غمی گو مقام وی دل ہی ہے جد دل ناں خوشی ہوئے تمام اعضا ور اس گو اثر ہوئے تاں وہ رئیس گی طرح ہے وہی جگہ ہے عقل گی تاں امیر مطلق ہو یو تے تکلیف جیڑی عقل تے فہم گے نال مشروط ہے اسے گی طرف راجع ہوئی ف۱۶۴ اِنَّهٗ کی ضمیر گو مرجع اگر قرآن کریم ہوئے تاں اس گا معنی یہ ہوئیں گا کہ اس گو ذکر تمام آسمانی کتاباں ماں اس تے اگر حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گی طرف ضمیر راجع ہوئے تاں معنی یہ ہوئیں گا کہ اگلی کتاباں ماں آپ گی نعت تے صفت مذکور ایں ف۱۶۵ حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گا صدقِ نبوت ور رسالت ور ف۱۶۶ اپنی کتاباں دے ہور لوکاں ناں خبر دیں حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ اہلِ مکّہ نے مدینہ گا یہودیاں گے کول اپنا معتمدین ناں یاہ دریافت کرن واسطے ٹوریو کہ کیا نبی آخر الزماں سرور عالم حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گا وارہ ماں ان گی کتاباں ماں کائے خبر ہے؟ اس گو جواب علماءِ یہود نے یوہ دتو کہ یو ہی ان گو زمانوں ایں تے ان گی نعت تے صفت توریت ماں موجود ایں۔ علمائے یہود بچوں حضرت عبداللہ بن سلام تے ابن یامین تے ثعلبہ تے اسد تے اُسید یہ حضرات جناں نے توریت ماں حضور گا اوصاف پڑھیا تھا حضور ور ایمان لیایا ف۱۶۷ معنی یہ ایں کہ ہم نے یوہ قرآن کریم ایک فصیح بلیغ عربی ور اتاریو جس گی فصاحت اہل عرب ناں تسلیم ایں تے وہ جانیں کہ قرآن کریم معجز ہے تے اسگی طرح ایک سورت بنان دے وی پوری دنیا عاجز تے قاصر ہے۔ علاوہ بریں علمائے اہلِ کتاب گو اتفاق ہے کہ اس گا نزول دے پہلاں اس گا نازل ہون گی بشارت تے اس نبی گی صفت ان گی کتاباں ماں اناں ناں مل گئی ہے، اس دے قطعی طور ور ثابت ہوئے کہ یہ اللہ تعالیٰ گا پیجیا وا نبی ایں تے یاہ کتاب اس گی نازل فرمائی وی ہے تے کفار جیڑیں طرح طرح گی بے ہودہ گل بکیں اس کتاب گا وارہ ماں سب باطل ایں تے خود کفار وی حیران ایں کہ اس گے خلاف کے گل کہیں، اس واسطے کدے اسناں پہلاں گی داستان کہیں، کدے شعر، کدے سحر تے کدے وہ کہ معاذ اللہ اسناں خود سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم نے بنا لیو ہے تے اللہ تعالیٰ گی طرف اس گی غلط نسبت کر چھڑی ہے اس طرح گا بے ہودہ اعتراض معاند ہر حال ماں کر سکے حتیٰ کہ اگر بالفرض یوہ قرآن کسے غیر عربی شخص ور نازل کیو جاتو جیڑو عربی گی مہارت نہ رکھتو باوجود اس گے وہ ایسو معجز قرآن پڑھ گے سناتو تدوی یہ لوک اسے طرح کفر کرتا جس طرح اناں نے ہون کفر کیو تے انکار کیونکہ ان گا کفر و انکار گی وجہ عناد ہے ف۱۶۸ یعنی ان کافراں گا جن گو کفر اختیار کرنوں تے اس ور ڈٹیاں رہنوں مہار اعلم ماں ایں تاں ان گے واسطے ہدایت گو کوئی وی طریقو اختیار کیو جائے وہ کسے حال ماں کفر دے مڑن آلا نی

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

هَلْ نَحْنُ مُنْظَرُوْنَ ﴿٢٠٣﴾ اَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُوْنَ ﴿٢٠٤﴾ اَفَرَءَيْتَ اِنْ مَّتَّعْنٰهُمْ

کیا ہماں کجھ مہلت ملیگی ف۱۶۹ تو کیا مہارا عذاب گی تاول کریں۔ بھلا دیکھو تاں اگر کجھ سال ہم انہاں ناں

سِنِيْنَ ﴿٢٠٥﴾ ثُمَّ جَآءَهُمْ مَّا كَانُوْا يُوْعَدُوْنَ ﴿٢٠٦﴾ مَآ اَغْنٰى عَنْهُمْ مَّا

برتن دیاں۔ ف۱۷۰ فر آئے جس گو اُناں ناں وعدو دتو جائے ف۱۷۱ تو کے کم آئے گو انہاں ناں وہ جو کجھ

كَانُوْا يُمَتَّعُوْنَ ﴿٢٠٧﴾ وَمَآ اَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ اِلَّا لَهَا مُنْذِرُوْنَ ﴿٢٠٨﴾

یہ برتیں تھا ف۱۷۲ اور ہم نے کائے بستی ہلاک نی کی جناں ڈر سنان آلا نہ ہوویں۔

ذِكْرٰى ۛ وَمَا كُنَّا ظٰلِمِيْنَ ﴿٢٠٩﴾ وَمَا تَنَزَّلَتْ بِهِ الشَّيٰطِيْنُ ﴿٢١٠﴾ وَمَا

نصیحت واسطے اور ہم ظلم نی کرتا ف۱۷۳ اور اس قرآن ناں لیگے شیطان نی اُتریا ف۱۷۴ اور وہ

يَنْۢبَغِيْ لَهُمْ وَمَا يَسْتَطِيْعُوْنَ ﴿٢١١﴾ اِنَّهُمْ عَنِ السَّمْعِ لَمَعْزُوْلُوْنَ ﴿٢١٢﴾

اس قابل نی ف۱۷۵ اور نہ وِہ اِسو کر سکیں ف۱۷۶ وہ دے سنن آلی جگہ توں دور کردتا گیا ایں ف۱۷۷

فَلَا تَدْعُ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَتَكُوْنَ مِنَ الْمُعَذَّبِيْنَ ﴿٢١٣﴾ وَاَنْذِرْ

تو اللہ گے بغیر دوجا خدا ناں نہ پُوج جے تیرے ور عذاب ہوؤیگو۔ اور اے محبوب! اپنا قریبی

عَشِيْرَتَكَ الْاَقْرَبِيْنَ ﴿٢١٤﴾ وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ

رشتہ دار اں ناں ڈراؤ ف۱۷۸ اور اپنی رحمت گا بازو بچھاؤ ف۱۷۹ اپنا پیروکار

الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿٢١٥﴾ فَاِنْ عَصَوْكَ فَقُلْ اِنِّيْ بَرِيْٓءٌ مِّمَّا تَعْمَلُوْنَ ﴿٢١٦﴾

مسلماناں واسطے ف۱۸۰ تو اگر وِہ تھارو حکم نہ منیں تاں فرماؤ جے ہوں تھارا کماں توں بے تعلق ہاں

وَتَوَكَّلْ عَلَى الْعَزِيْزِ الرَّحِيْمِ ﴿٢١٧﴾ الَّذِيْ يَرٰىكَ حِيْنَ تَقُوْمُ ﴿٢١٨﴾

اور اُس ور پرِوسو کرو جیڑو عزت آلو مہر آلو ہے ف۱۸۱ جیڑو تمناں دیکھے جد تم کھڑا ہوویں ف۱۸۲

ف۱۶۹ تانجہ ہم ایمان لیاں تے تصدیق کراں لیکن اس وقت مہلت نہ ملیگی جد حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے کفار ناں اس عذاب گی خبر دتی تاں مشکری تے ٹھٹھا کرن لگا تے کہن لگا یوہ عذاب کدآئے گو؟ اس ور اللہ تعالیٰ ارشاد فرمائے ف۱۷۰ تے فوراً ہلاک نہ کرچھڑاں ف۱۷۱ یعنی عذابِ الٰہی ف۱۷۲ یعنی دنیا گی زندگانی تے اگی عیش پانویں کمی وی ہوئے لیکن نہ وہ عذاب ناں ٹال سکے نہ اس گی شدت کم کر سکے گی ف۱۷۳ پہلاں حجت قائم کرچھڑاں ڈرسنان آلاں ناں بیج چھڑاں اس گے بعد وی جیڑا لوک راہ ور نی آتا تے حق ناں قبول نی کرتا ان ور عذاب کراں ف۱۷۴ اس ماں کفار گو رد ہے جیڑا کہیں تھا کہ جس طرح شیاطین کاہناں گے کول آسمانی خبر لیا ئیں اسے طرح معاذ اللہ حضرت سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم کے کول قرآن لیا ئیں۔ ایں آیت ماں ان گا اس خیال ناں باطل کرچھڑیو کہ یوہ غلط ہے ف۱۷۵ کہ قرآن لیائیں ف۱۷۶ کیونکہ یوہ ان گی طاقت دے باہر ہے ف۱۷۷ یعنی انبیاء علیہم الصلوٰۃ والتسلیمات کی طرف جیڑی وحی ہوئے اس ناں اللہ تعالیٰ نے محفوظ کرچھڑیو جد تک کہ فرشتو اسناں بارگاہِ رسالت ماں پہچائے اس دے پہلاں شیاطین اسناں نی سن سکتا۔ اس گے بعد اللہ تعالیٰ اپناں بنداں دے فرمائے ف۱۷۸ حضور گا قریبی رشتہ دار بنی ہاشم تے بنی مطلب ایں حضور سیّد عام صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے اناں ناں اعلان گے نال انذار فرمایو تے خدا گو خوف دوآیو جیسو کہ احادیث صحیحہ ماں وارد ہے ف۱۷۹ یعنی لطف وکرم فرماؤ ف۱۸۰ جیڑا صدق تے اخلاص نال تھارے ور ایمان لیائیں خواہ وہ تھارے نال قرابت رکھیں یا نہ رکھتا ہوئیں ف۱۸۱ یعنی اللہ تعالیٰ تم اپناں سارا کم اسے گے حوالے کرو ف۱۸۲ نماز گے واسطے یا دعا گے واسطے یا ہر اس مقام ور جت تم ہوئیں

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَتَقَلُّبَكَ فِى السّٰجِدِيْنَ ﴿٢١٩﴾ اِنَّهٗ هُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ ﴿٢٢٠﴾ هَلْ اُنَبِّئُكُمْ

اور نمازیاں ماں تھارا دورہ ناں ف۱۸۳ بیشک وہی سنیں جانیں ف۱۸۴ کیا ہوں تمناں دسوں۔

عَلٰى مَنْ تَنَزَّلُ الشَّيٰطِيْنُ ﴿٢٢١﴾ تَنَزَّلُ عَلٰى كُلِّ اَفَّاكٍ اَثِيْمٍ ﴿٢٢٢﴾

کس ور اُتریں شیطان۔ اتریں ہر بڑا بہتان آلا گنگاہگار ور ف۱۸۵

يُّلْقُوْنَ السَّمْعَ وَاَكْثَرُهُمْ كٰذِبُوْنَ ﴿٢٢٣﴾ وَالشُّعَرَآءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوٗنَ ﴿٢٢٤﴾ اَلَمْ تَرَ

شیطان اپنی سنی ویں ف۱۸۶ ان ور سٹیں اور ان ماں اکثر چوٹھا ایں ف۱۸۷ اور شاعراں گی پیروی گمراہ کریں ف۱۸۸ کیا تم نے نی دیکھیو

اَنَّهُمْ فِىْ كُلِّ وَادٍ يَّهِيْمُوْنَ ﴿٢٢٥﴾ وَاَنَّهُمْ يَقُوْلُوْنَ مَا لَا يَفْعَلُوْنَ ﴿٢٢٦﴾ اِلَّا

جے ہر نالا ماں سر مارتا پھریں ف۱۸۹ اور وہ کہیں جونی کرتا ف۱۹۰ مگر

الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ وَذَكَرُوا اللّٰهَ كَثِيْرًا وَّانْتَصَرُوْا مِنْۢ

وہ جیڑا ایمان لے آیا اور چنگا کم کیا ف۱۹۱ اور بکثرت اللہ گی یاد کی ف۱۹۲ اور بدلو لیو ف۱۹۳

ف۱۸۳ جد تم اپناں تہجد پڑھن آلا اصحاب گا احوال ملاحظہ فرمان واسطے رات ناں دورو فرمائیں۔ بعض مفسرین نے کہیو معنیٰ یہ ایں کہ جد تم امام ہو گے نماز پڑھائیں تے قیام ور رکوع و سجود تے قعود ماں گزریں۔ بعض مفسرین نے کہیو معنی یہ ایں کہ وہ تھاری اکھاں گی گردش ناں دیکھے نمازاں ماں کیونکہ نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم اگے پچھے برابر ملاحظہ فرمائیں تھا تے حضرت ابو ہریرہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ گی حدیث ماں ایں بخدا میرے ور تھارا خشوع تے خضوع مخفی نی ہوں تمناں پٹھ گا پچھا دے وی دیکھوں بعض مفسرین نے کہیو کہ اس آیت ماں ساجدین دے مومنیں مراد ایں تے معنی یہ ایں کہ حضرت آدم تے حضرت حوا علیہما السلام گا زمانہ دے لے گے حضرت عبداللہ تے حضرت آمنہ رضی اللہ تعالیٰ عنہما تک مومنین گی صلاب تے ارحام ماں آپ گا دورہ ناں ملاحظہ فرمائے اس دے ثابت ہو یو کہ آپ گا تمام اصول آبا و اجداد حضرت آدم علیہ السلام تک سب گا سب مومن ایں (مدارک تے جمل وغیرہ) ف۱۸۴ تھارا قول و عمل تے تھاری نیت ناں اس گے بعد اللہ تعالیٰ ان مشرکاں گا جواب ماں جیڑا کہیں تھا کہ حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم ور شیطان اتریں یوہ ارشاد فرمائے ف۱۸۵ مثل مسلیمہ وغیرہ کاہناں گے ف۱۸۶ جیڑی اناں نے ملائکہ دے سنی ہوئے ف۱۸۷ کیونکہ وہ فرشتاں دے سنی وی گلاں ماں اپنی طرف دے بہت چوٹھ ملائیں۔ حدیث شریف ماں ایں کہ ایک گل سنیں تے سو چوٹھ اس گے نال ملائیں تے یوہ وی اس وقت تک تھو جد تک وہ آسمان ور پہنچن دے روکیا نہ تھا ف۱۸۸ ان گا اشعار ماں اناں ناں پڑھیں، رواج دیں باوجود اس گے کہ وہ اشعار کذب تے باطل ہوئیں۔ **شانِ نزول:** یاہ آیت شعرائے کفار گا وارہ ماں نازل ہوئی جیڑا حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گی ہجو ماں شعر کہیں تھا تے کہیں تھا کہ جیسا اشعار محمد صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم کہیں ہم وی کہہ لیاں تے ان گی قوم گا گمراہ لوک ان دے اشعار نقل کریں تھا ان لوکاں گی، آیت ماں مذمت فرمائی گئی ف۱۸۹ تے ہر طرح گی چوٹھی گل بنائیں تے ہر لغو تے باطل ماں سخن آرائی کریں چوٹھی مدح کریں ہجو کریں۔ ف۱۹۰ بخاری و مسلم گی حدیث ماں ایں کہ اگر کسے گو جسم پس نال بھرے جائے دے یوہ اس واسطے بہتر ہے شعر نال بھرن دے مسلمان شعرا جیڑا اس طریقہ دے اجتناب کریں اس حکم دے مستثنیٰ کیا گیا ایں ف۱۹۱ اس ماں شعرائے اسلام گو استثنا فرمایو وہ حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گی نعت لکھیں، اللہ تعالیٰ گی حمد لکھیں، اسلام گی مدح تے تعریف لکھیں، پند و نصائح لکھیں اس ور اجر و ثواب پائیں۔ بخاری شریف ماں ایں کہ مسجد نبوی ماں حضرت حسان گے واسطے منبر بچھایو جائے تھو وہ اس ور کھڑا ہو گے رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گا مفاخر پڑھیں تھا تے کفار گی بدگویاں گا جواب دیں تھا تے حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم ان گا حق ماں دعا فرمائیں تھا بخاری گی حدیث ماں ایں حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم نے فرمایو کجھ شعر حکمت ہوئیں رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گی مجلس مبارک ماں اکثر شعر پڑھیا جائیں تھا، جیسو کہ ترمذی ماں جابر بن سمرہ دے مروی ہے حضرت عائشہ صدیقہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا نے فرمایو کہ شعر کلام ایں کجھ اچھو ہوئے کجھ برو اچھاناں لیو براناں چھوڑو۔ شعبی نے کہیو کہ حضرت ابوبکر صدیق شعر کہیں تھا، حضرت علی مرتضیٰ ان سب دے زیادہ شعر فرمان آلا تھا رضی اللہ تعالیٰ عنہم ف۱۹۲ تے شعر ان واسطے ذکرِ الٰہی دے غفلت گو سبب نہ ہو سکیو بلکہ ان لوکاں نے جد شعر کہیا وی تاں اللہ تعالیٰ گی حمد و ثنا تے اس گی توحید تے رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم گی نعت تے صحابہ کرام تے صلحائے امّت گی مدح تے حکمت و نصیحت تے زہد و ادب ماں ف۱۹۳ کفار دے ان گی ہجو گو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

بَعْدِ مَا ظُلِمُوْا ؕ وَسَیَعْلَمُ الَّذِیْنَ ظَلَمُوْۤا اَیَّ مُنْقَلَبٍ یَّنْقَلِبُوْنَ ﴿۲۲۷﴾ ع

ان ور ظلم ہون دے بعد ف۱۹۴ اور ہون جانوں چاہیں ظالم ف۱۹۵ جے کس پاساور پلٹو کھائیں گا ف۱۹۶

ع ۱۱ ۳۶ ۱۵

سُوْرَةُ النَّمْلِ مَكِّيَّةٌ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اٰیَاتُهَا ۹۳ رُكُوْعَاتُهَا ۷

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

طٰسٓ ۚ تِلْكَ اٰیٰتُ الْقُرْاٰنِ وَكِتَابٍ مُّبِیْنٍ ﴿۱﴾ لا هُدًی وَّبُشْرٰی

یہ آیت ایں قرآن اور روشن کتاب گی ف۲ ہدایت تے خوشخبری

لِلْمُؤْمِنِیْنَ ﴿۲﴾ لا الَّذِیْنَ یُقِیْمُوْنَ الصَّلٰوةَ وَیُؤْتُوْنَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ

ایمان آلاں واسطے۔ وہ جیڑا نماز قائم رکھیں ف۳ اور زکوٰۃ دیں ف۴ اور وہ

بِالْاٰخِرَةِ هُمْ یُوْقِنُوْنَ ﴿۳﴾ اِنَّ الَّذِیْنَ لَا یُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ زَیَّنَّا

آخرت ور یقین رکھیں۔ وہ جیڑا آخرت ور ایمان نی لیاتا ہم نے

لَهُمْ اَعْمَالَهُمْ فَهُمْ یَعْمَهُوْنَ ﴿۴﴾ ط اُولٰٓئِكَ الَّذِیْنَ لَهُمْ سُوْٓءُ الْعَذَابِ

ان گا کرتوت (براعمل) انگی نگاہ ماں چنگا کرگے دسیا ایں ف۵ وہ بہک رہیا ایں۔ یہ وہ ایں جن واسطے بڑو عذاب ہے ف۶

وَهُمْ فِی الْاٰخِرَةِ هُمُ الْاَخْسَرُوْنَ ﴿۵﴾ وَاِنَّكَ لَتُلَقَّى الْقُرْاٰنَ مِنْ لَّدُنْ

اور یہی آخرت ماں سب توں بدھ کے نقصان ماں ایں ف۷ اور بیشک تم ناں قرآن سکھایو جائے۔

حَكِیْمٍ عَلِیْمٍ ﴿۶﴾ اِذْ قَالَ مُوْسٰی لِاَهْلِهٖۤ اِنِّیْۤ اٰنَسْتُ نَارًا ؕ سَاٰتِیْكُمْ

الثلثۃ

حکمت آلا علم آلا گی طرفوں ف۸ جد موسیٰ نے اپنی گھر آلی ناں کہیو ف۹ مناں ایک اگ نظر آئی ہے تاولاں ہی ہوں تھارے کول اگی

مِّنْهَا بِخَبَرٍ اَوْ اٰتِیْكُمْ بِشِهَابٍ قَبَسٍ لَّعَلَّكُمْ تَصْطَلُوْنَ ﴿۷﴾ فَلَمَّا

کائے خبر آنوں یا اُس بچوں کائے بلھتی چنگاری لیاؤں تانجہ تم تپو ف۱۰ فر جد

ف۱۹۴ کفار گی طرف دے اناں نے مسلماناں گی تے ان گا پیشواں گی ہجو کی ان حضرات نے اس نا دفع کیو تے اس گا جواب دتا یہ مذموم نی بلکہ اجر و ثواب گا مستحق ایں۔ حدیث شریف ماں ایں کہ مومن اپنی تلوار دے وی جہاد کرے تے اپنی زبان دے وی یوہ ان حضرات گو جہاد ہے۔ ف۱۹۵ یعنی مشرکین جناں نے سید الطاہرین افضل الخلق رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی ہجو کی ف۱۹۶ موت گے بعد حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو جہنم گی طرف تے وہ بروہی ٹھکانوں ایں ف۱ سورۂ نمل مکی ہے اسماں ست (۷) رکوع تے ترانوے (۹۳) آیات تے ایک ہزار ترے سو ستاراں (۱۳۱۷) کلمہ تے چار ہزار ست سو ننانوے (۴۷۹۹) حرف ایں ف۲ جیڑی حق و باطل ماں امتیاز کرے تے جسماں علوم و حکم ودیعت رکھیا گیا ایں ف۳ تے اس ور ہمیشگی کریں تے اس گا شرائط و آداب تے جملہ حقوق گی حفاظت کریں ف۴ خوش دلی دے ف۵ کہ وہ اپنی برائیاں ناں شہوتاں گی وجہ دے بھلائی تے خیر سمجھیں ف۶ دنیا ماں قتل تے گرفتاری ف۷ کہ ان گو انجام دائمی عذاب ہے اس گے بعد سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں خطاب ہوئے ف۸ اس گے بعد حضرت موسیٰ علیہ السلام گو ایک واقعو بیان فرمایو جائے جیڑو دقائق علم تے لطائف حکمت ور مشتمل ہے ف۹ مدین دے مصر ناں سفر کرتا ہویاں نیری رات ماں جبکہ برف باری نال سخت سردی ہو رہی تھی تے رستو بھل گیا تھا تے بی بی صاحبہ ناں دردِ زہ شروع ہو گیو تھو ف۱۰ تے سردی گی تکلیف دے امن پاؤ

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

جَآءَهَا نُوْدِيَ اَنْۢ بُوْرِكَ مَنْ فِي النَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَا ؕ وَسُبْحٰنَ

اگ کول آیا ندا کی گئی جے برکت دِتو گیو وہ جہڑو واس اگ گی جلوگاہ ماں ہے یعنی موسیٰ اور جیہڑا اس گے آس پاس ہیں (یعنی فرشتہ) ف۱۱ اور پاکی ہے

اللّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۸﴾ يٰمُوْسٰۤى اِنَّهٗۤ اَنَا اللّٰهُ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿۹﴾ وَاَلْقِ

اللہ ناں جیہڑو رب ہے تمام جہان گو۔ اے موسیٰ! گل یاہ ہے جے ہوں ہاں اللہ عزت آلو حکمت آلو۔ اور اپنو

عَصَاكَ ؕ فَلَمَّا رَاٰهَا تَهْتَزُّ كَاَنَّهَا جَآنٌّ وَّلّٰى مُدْبِرًا وَّلَمْ يُعَقِّبْ ؕ

عاصو رکھ چھڑ ف۱۲ فر موسیٰ نے دیکھیو اُسناں اُفراں اُٹھتاں گویا کہ سپ ہے پٹھ پھیر گے چلیو اور مڑگے نہ دیکھیو۔

يٰمُوْسٰى لَا تَخَفْ ۫ اِنِّيْ لَا يَخَافُ لَدَيَّ الْمُرْسَلُوْنَ ﴿۱۰﴾ اِلَّا مَنْ ظَلَمَ

ہم نے فرمایو اے موسیٰ! ڈر نہ بیشک میرے کول رسولاں ناں کوئی خوف نی ہوتو ف۱۳ ہاں جیہڑو کوئے زیادتی کرے ف۱۴

ثُمَّ بَدَّلَ حُسْنًۢا بَعْدَ سُوْٓءٍ فَاِنِّيْ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۱۱﴾ وَاَدْخِلْ يَدَكَ فِيْ

فر برائی توں بعد پلائی نال بدلے تو بیشک ہوں بخشن آلو مہربان ہاں ف۱۵ اور اپنا ہتھ

جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَآءَ مِنْ غَيْرِ سُوْٓءٍ ۫ فِيْ تِسْعِ اٰيٰتٍ اِلٰى فِرْعَوْنَ

ناں اپنا گریبان ماں پاؤ نکلے گو سفید چمکتو بے عیب ف۱۶ نو نشانیاں ماں ف۱۷ فرعون

وَقَوْمِهٖ ؕ اِنَّهُمْ كَانُوْا قَوْمًا فٰسِقِيْنَ ﴿۱۲﴾ فَلَمَّا جَآءَتْهُمْ اٰيٰتُنَا مُبْصِرَةً

اور اُسگی قوم گی طرف بیشک وہ نافرمان لوک ایں۔ فر جد مہاری نشانیں اکھ کھولتیں ان گے کول آئیں ف۱۸

قَالُوْا هٰذَا سِحْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿۱۳﴾ وَجَحَدُوْا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَاۤ

بولیا یوہ دے نرو جادو ہے۔ اور ان گا منکر ہویا اور ان گا دِلاں ماں

اَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَّعُلُوًّا ؕ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِيْنَ ﴿۱۴﴾ ع ۱ ۱۴ ۱۶

ان گو یقین تھو ف۱۹ ظلم اور تکبر کی وجہ دے، تو دیکھیو کے انجام ہویو فسادیاں گو ف۲۰

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا دَاوٗدَ وَسُلَيْمٰنَ عِلْمًا ۚ وَقَالَا الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْ فَضَّلَنَا

اور بیشک ہم نے داؤد او اور سلیمان ناں بڑو علم عطا فرمایو ف۲۱ اور دواں نے کہیو تمام تعریف اللہ گی جس نے ہمناں

ف۱۱ یاہ حضرت موسیٰ علیہ السلام گی تحیت ہے اللہ تعالیٰ گی طرف دے برکت گے نال ف۱۲ چنانچہ حضرت موسیٰ علیہ السلام نے بحکمِ الٰہی عصو رکھ چھڑیو تے وہ سپ بن گیو ف۱۳ نہ سپ گو نہ ہور کسے چیز گو یعنی جد ہوں اناں ناں امن دیوں تاں فر کے ڈرہے ف۱۴ اس ناڈر ہوئے تے وہ وی جد توبہ کرے ف۱۵ توبہ قبول فرماؤں تے بخش دیوں، اس گے بعد حضرت موسیٰ علیہ الصلوٰۃ والسلام ناں دوجی نشانی دسی گئی تے فرمایو گیو ف۱۶ یاہ نشانی ایں ان ف۱۷ جن گے نال رسول بنا گے پیجیا گیا ایں ف۱۸ یعنی اناں ناں معجزہ دسیا گیا۔ ف۱۹ تے وہ جانیں تھا کہ بے شک یہ نشانیں اللہ تعالیٰ گی طرف دے ہیں لیکن باوجود اس گے اپنی زباناں دے انکار کریں ف۲۰ کہ غرق کر گے ہلاک کیا گیا ف۲۱ یعنی علمِ قضا و سیاست تے حضرت داؤد ناں پہاڑاں تے پرنداں گی تسبیح گو علم دِتو تے حضرت سلیمان ناں چارپایاں تے پرندہ گی بولی گو علم (خازن)

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

عَلٰى كَثِيْرٍ مِّنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿١٥﴾ وَوَرِثَ سُلَيْمٰنُ دَاوٗدَ وَقَالَ يٰٓاَيُّهَا

اپناں بہت سارا ایمان آلاں بنداں ور فضیلت بخشی ف٢٢ اور سلیمان داؤد گو جانشین ہویو ف٢٣ اور فرمایو اے

النَّاسُ عُلِّمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ وَاُوْتِيْنَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ ؕ اِنَّ هٰذَا

لوکو ہمناں پرنداں گی بولیں سکھائی گئیں اور ہر چیز بچوں ہمناں عطا ہویو ف٢٤ بیشک یوہی

لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُبِيْنُ ﴿١٦﴾ وَحُشِرَ لِسُلَيْمٰنَ جُنُوْدُهٗ مِنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ

ظاہری فضل ہے ف٢٥ اور جمع کیا گیا سلیمان واسطے اس گا لشکر جنّاں اور آدمیاں

وَالطَّيْرِ فَهُمْ يُوْزَعُوْنَ ﴿١٧﴾ حَتّٰٓى اِذَآ اَتَوْا عَلٰى وَادِ النَّمْلِ ۙ قَالَتْ نَمْلَةٌ

اور پرنداں بچوں تو وہ روکیا جائیں تھا ف٢٦ ات توڑی جے جد پہلیاں گا نالا ور آیا ف٢٧ ایک پہیلی بولی ف٢٨

يّٰٓاَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوْا مَسٰكِنَكُمْ ۚ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمٰنُ وَجُنُوْدُهٗ ۙ وَهُمْ

اے پہلیو۔ اپناں گھراں ماں چلی جاؤ تمنا چتھ نہ چھڑے سلیمان تے اُسکو لشکر

لَا يَشْعُرُوْنَ ﴿١٨﴾ فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِّنْ قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ اَوْزِعْنِيْٓ

بے خبری ماں ف٢٩ تاں اُسکی گل دے مسکراگے ہسیا ف٣٠ اور عرض کی اے میرا رب! مناں توفیق دے جے

اَنْ اَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِيْٓ اَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلٰى وَالِدَيَّ وَاَنْ اَعْمَلَ

ہوں شکر کروں تیرا احسان گو جہڑو تیں ف٣١ میرے ور کیو ہے اور میرا ماں باپ ور کیو ہے اور یاہ جے ہوں وہ چنگو کم

صَالِحًا تَرْضٰىهُ وَاَدْخِلْنِيْ بِرَحْمَتِكَ فِيْ عِبَادِكَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿١٩﴾ وَتَفَقَّدَ

کروں جیڑو تناں پسند آئے اور مناں اپنی رحمت نال ان بنداں ماں شامل کر جیڑا تیرا قُربِ خاص گا مستحق ایں ف٣٢ اور

ف٢٢ نبوت تے ملک عطا فرماگے تے جن وانس تے شیاطین ناں تابع کرگے ف٢٣ نبوت تے علم مُلک ماں ف٢٤ یعنی بکثرت دنیا و آخرت گی نعمت ہمناں عطا فرمائی گئیں۔ ف٢٥ مروی ہے کہ حضرت سلیمان علیہ الصلوٰۃ والسلام ناں اللہ تعالیٰ نے مشارق ومغاربِ ارض گو ملک عطا فرمایو چالی سال آپ اس گا مالک رہیا فر تمام دنیا گی بادشاہی عطا فرمائی جن، انسان، شیطان، پرند، چوپایا، درندہ سب ور آپ گی حکومت تھی تے ہر شی گی زبان آپ ناں عطا فرمائی تے عجیب وغریب صنعت آپ گا زمانہ ماں بروئے کار آئیں ف٢٦ اگے بدھن دے تانجہ سب اکٹھا ہو جائیں فر چلایا جائیں تھا ف٢٧ یعنی طائف یا شام ماں اس وادی دے گزر یا جت پہلیں زیادہ تھیں ف٢٨ جیڑی پہلیاں گی رانی تھی وہ لنگڑی تھی لطیفہ: جد حضرت قتادہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ کوفہ ماں داخل ہویا تے ات گا لوک آپ گا گرویدہ ہویا تاں آپ نے لوکاں ناں کہیو جو چاہو دریافت کرو حضرت امام ابوحنیفہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ اس وقت نوجوان تھا آپ نے دریافت فرمایو کہ حضرت سلیمان علیہ السلام گی پہلی مادہ تھی یا نر؟ حضرت قتادہ خاموش ہو گیا تاں امام صاحب نے فرمایو کہ وہ مادہ تھی آپ دے دریافت کیو گیو کہ یوہ تمناں کسطرح معلوم ہویو:؟ آپ نے فرمایو قرآن شرف ماں ارشاد ہویو قَالَتْ نَمْلَةٌ اگر نر ہوتی تاں قرآن شریف ماں قَالَ نَمْلَةٌ وارد ہوتو (سبحانَ اللہ اس دے امام صاحب گو علمی مقام معلوم ہوئے) غرض جد اس پہلیاں گی رانی نے حضرت سلیمان علیہ السلام گا لشکر ناں دیکھیو تاں کہن لگی۔ ف٢٩ وہ اس نے اس واسطے کہیو کہ وہ جانے تھی کہ حضرت سلیمان علیہ السلام نبی ایں صاحب عدل ایں جبر تے زیادتی آپ گی شان نی اس واسطے اگر آپ گا لشکر دے پہلیں چھتے جائیں گیں تاں بے خبری ماں ایسو ہوئے گو کہ وہ لنگتیا ہوئیں تے اس طرف توجہ نہ کریں پہلی گی یاہ گل حضرت سلیمان علیہ السلام نے ترے میل دے سن لی تے ہوا ہر شخص گو کلام آپ گا مبارک کناں تک پہچائے تھی جد آپ پہلیاں گی وادی ور پہچیا تاں آپ نے اپناں لشکر ناں ٹھہرن گو حکم دتو تاں تک کہ پہلیں اپناں گھراں ماں داخل ہو گئیں سیر حضرت سلیمان علیہ السلام گی اگرچہ ہوا ور تھی مگر بعد نی کہ یو مقام آپ گا نزول گو ہوئے ف٣٠ انبیا گو ہسوں تبسم ہی ہوئے جیسو کہ حدیثاں ماں وارد ہے وہ حضرات ٹھاہ ٹھاہ کر گے نی ہسیں تھا ف٣١ نبوت وملک وعلم عطا فرماگے ف٣٢ حضراتِ انبیا واولیا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الطَّيْرَ فَقَالَ مَا لِيَ لَا أَرَى الْهُدْهُدَ أَمْ كَانَ مِنَ الْغَائِبِينَ ﴿٢٠﴾ لَأُعَذِّبَنَّهُ

پرنداں گو جائزو لیو تے بولیا مناں کے ہویو مناں ہدہد نی دستو یا وہ واقعی حاضر نی۔ ضرور ہوں اُسناں

عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَأَذْبَحَنَّهُ أَوْ لَيَأْتِيَنِّي بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿٢١﴾ فَمَكَثَ

سخت عذاب دیوں گو ف۳۳ یا ذبح کروں گو یا کائے واضح سند میرے کول آنے ف۳۴ تاں ھدھد۔

غَيْرَ بَعِيدٍ فَقَالَ أَحَطتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِ وَجِئْتُكَ مِن سَبَإٍ

کجھ زیادہ دیر نی روکیو اور آگے ف۳۵ عرض کی ہوں واہ گل دیکھ آیو ہاں جیڑی حضور نے نی دیکھی اور ہوں شہر سباتوں حضور گے کول

بِنَبَإٍ يَقِينٍ ﴿٢٢﴾ إِنِّي وَجَدتُّ امْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِن كُلِّ شَيْءٍ

ایک یقینی خبر لیا یو ہاں۔ میں ایک عورت دیکھی ف۳۶ جے ان ور بادشاہی کررہی ہے

وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ ﴿٢٣﴾ وَجَدتُّهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِن

تے اُسناں ہر چیز بچوں دتو وو ہے ف۳۷ تے اُس گو بڑو تخت ہے ف۳۸ میں اُسناں تے اُسگی قوم ناں دیکھیو اللہ ناں چھوڑ گے دینہہ

دُونِ اللَّهِ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ فَهُمْ

ناں سجدو کریں ف۳۹ اور شیطان نے ان گا عمل انگی نظرماں چنگا کرگے اُنہاں ناں سِدھا راہ دے روک چھڑیو ف۴۰ تاں

لَا يَهْتَدُونَ ﴿٢٤﴾ أَلَّا يَسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي يُخْرِجُ الْخَبْءَ فِي السَّمَاوَاتِ

اُنہاں ناں راہ نی تھا تو کیوں نی سجدہ کرتا۔ اللہ ناں جیڑو کڈھے آسماناں

وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ﴿٢٥﴾ اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ

اور زمین گی چھپی وی چیزاں ناں ف۴۱ اور جانیں جو کجھ تم چھپائیں اور ظاہر کریں ف۴۲ اللہ ہے جے اُس کے بغیر کوئی سچو معبود نی

رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ۩ ﴿٢٦﴾ قَالَ سَنَنظُرُ أَصَدَقْتَ أَمْ كُنتَ مِنَ

وہ بڑا عرش گو مالک ہے۔ سلیمان نے فرمایو ہون ہم دیکھاں گا جے تیں سچ کہیو۔

السجدة

ف۳۳ اس گا کھنب پٹ گے یا اسناں اپناں ڈاردے جدا کرگے یا اس ناں دوجاں گو خادم بنا گے یا اسناں غیر جانوراں نال قید کرگے تے ہدہد ناں حسب مصلحت عذاب کرنوں آپ واسطے حلال تھو تے جد پرندہ آپ واسطے تابع کیا گیا تھا تاں تادیب تے سیاست مقتضائے تسخیر ہے ف۳۴ جس وے اس گی معذرت ظاہر ہوئے ف۳۵ نہایت عجز وانکسار تے ادب وتواضع گے نال معافی منگ گے ف۳۶ جسگو ناں بلقیس ہے ف۳۷ جو کجھ بادشاہاں ناں چاہیے ہوئے ف۳۸ جسگو طول اسی گز عرض چالی گز سونا چاندی گا جوہرات نال بجیو وو ف۳۹ کیونکہ وہ لوک آفتاب پرست مجوسی تھا ف۴۰ سدھی راہ دے مراد طریقِ حق تے دینِ اسلام ایں ف۴۱ آسمان گی چھپی چیزاں دے بارش تے زمین گی چھپی چیزاں دے نباتات (بیل بوٹا) مراد ایں ف۴۲ اس ماں آفتاب پرستاں بلکہ تمام باطل پرستاں گو رد ہے جیڑا اللہ تعالیٰ گے بغیر کسے ناں وی پوجیں، مقصود یوہ ہے کہ عبادت گو مستحق صرف وہی ہے جیڑو کائناتِ ارضی تے سماوی ور قدرت رکھے تے تمام معلومات گو عالم ہوئے جیڑو ایسو نی وہ کسے طرح مستحقِ عبادت نی

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الْكٰذِبِيْنَ ﴿٢٧﴾ اِذْهَبْ بِّكِتٰبِيْ هٰذَا فَاَلْقِهْ اِلَيْهِمْ ثُمَّ تَوَلَّ عَنْهُمْ

فَانْظُرْ مَاذَا يَرْجِعُوْنَ ﴿٢٨﴾ قَالَتْ يٰۤاَيُّهَا الْمَلَؤُا اِنِّيْۤ اُلْقِيَ اِلَيَّ كِتٰبٌ

كَرِيْمٌ ﴿٢٩﴾ اِنَّهٗ مِنْ سُلَيْمٰنَ وَاِنَّهٗ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ﴿٣٠﴾

اَلَّا تَعْلُوْا عَلَيَّ وَاْتُوْنِيْ مُسْلِمِيْنَ ﴿٣١﴾ قَالَتْ يٰۤاَيُّهَا الْمَلَؤُا اَفْتُوْنِيْ فِيْۤ

اَمْرِيْ مَا كُنْتُ قَاطِعَةً اَمْرًا حَتّٰى تَشْهَدُوْنِ ﴿٣٢﴾ قَالُوْا نَحْنُ

اُولُوْا قُوَّةٍ وَّاُولُوْا بَاْسٍ شَدِيْدٍ وَّالْاَمْرُ اِلَيْكِ فَانْظُرِيْ مَاذَا

تَاْمُرِيْنَ ﴿٣٣﴾ قَالَتْ اِنَّ الْمُلُوْكَ اِذَا دَخَلُوْا قَرْيَةً اَفْسَدُوْهَا وَجَعَلُوْۤا

اَعِزَّةَ اَهْلِهَاۤ اَذِلَّةً ۚ وَكَذٰلِكَ يَفْعَلُوْنَ ﴿٣٤﴾ وَاِنِّيْ مُرْسِلَةٌ اِلَيْهِمْ

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

بِهَدِيَّةٍ فَنٰظِرَةٌۢ بِمَ يَرْجِعُ الْمُرْسَلُوْنَ ﴿٣٥﴾ فَلَمَّا جَآءَ سُلَيْمٰنَ
پیجن آلی ہاں فِر دیکھوں گی جے ایلچی کے جواب لے کر مڑے ف۵۳ فِر جد وہ ف۵۴ سلیمان گے کول آیو۔
قَالَ اَتُمِدُّوْنَنِ بِمَالٍ فَمَآ اٰتٰىنِۦَ اللّٰهُ خَيْرٌ مِّمَّآ اٰتٰىكُمْ ۚ بَلْ
فرمایو کیا مال نال میری مدد کریں تو جیڑو مناں اللہ نے دتو ہے ف۵۵ وہ بہتر ہے اُس دوں جیڑو تمنے دتو ف۵۶ بلکہ
اَنْتُمْ بِهَدِيَّتِكُمْ تَفْرَحُوْنَ ﴿٣٦﴾ اِرْجِعْ اِلَيْهِمْ فَلَنَاْتِيَنَّهُمْ بِجُنُوْدٍ لَّا قِبَلَ
تم ہی اپناں تحفہ ور خوش ہوویں ف۵۷ مُڑجا انگی طرف اور ضرور ہم ان ور وہ لشکر آناں گا جنگی
لَهُمْ بِهَا وَلَنُخْرِجَنَّهُمْ مِّنْهَآ اَذِلَّةً وَّهُمْ صٰغِرُوْنَ ﴿٣٧﴾ قَالَ يٰٓاَيُّهَا
اُنہاں ناں طاقت نہ ہووےگی اور ضرور ہم انہاں ناں اس شہرتوں ذلیل کرگے کڈھاں گا جے وِہ پست ہوجائیں گا ف۵۸ سلیمان نے فرمایو
الْمَلَؤُا اَيُّكُمْ يَاْتِيْنِيْ بِعَرْشِهَا قَبْلَ اَنْ يَّاْتُوْنِيْ مُسْلِمِيْنَ ﴿٣٨﴾ قَالَ
اے درباریوتھارا بچوں کون ایں جے وہ اُس گا تخت ناں میرے کول لے آئے اُس گا میرے کول فرمانبردار بن گے آن توپہلاں ف۵۹ ایک
عِفْرِيْتٌ مِّنَ الْجِنِّ اَنَا اٰتِيْكَ بِهٖ قَبْلَ اَنْ تَقُوْمَ مِنْ مَّقَامِكَ ۚ
بڑو خبیث جن بولیو جے ہوں اُس تخت ناں خدمت ماں حاضر کر چھڑوں گو۔ اس توپہلاں جے حضور اجلاس برخاست کریں ف۶۰
وَاِنِّيْ عَلَيْهِ لَقَوِيٌّ اَمِيْنٌ ﴿٣٩﴾ قَالَ الَّذِيْ عِنْدَهٗ عِلْمٌ مِّنَ الْكِتٰبِ
اور ہوں بیشک اس ور قوت آلو امانت دار ہاں ف۶۱ اُس نے عرض کی جس گے کول کتاب گو علم تھو ف۶۲ جے

ف۵۳ اس دے پتو چل جائے گو کہ وہ بادشا ایں یانی کیونکہ بادشاہ عزت تے احترام گے نال ہدیہ قبول کریں اگروہ بادشاہ ہیں تاں ہدیہ قبول کرلیں گا تے اگر نبی ایں تاں ہدیہ قبول نہ کریں گا تے سوااس گے کہ ہم ان گا دین گی اتباع کراں وہ ہور کسے گل ور راضی نہ ہوئیں گا تاں اس نے پنج سو غلام نے پنج سو کنیز بہترین لباس تے زیوراں گے نال سجا گے زرنگار زیناں ور سوار کرگے پیجیا تے پنج سو سونا گیں ایٹ تے جوہرات نال مرصع تاج تے مشک وعنبر وغیرہ مع ایک خط گے اپناں قاصد گے نال روانہ کیا، ہد ہد یوہ دیکھ گے چل پیو تے اس نے حضرت سلیمان علیہ السلام گے کول سب خبر پہچائی آپ نے حکم فرمایو کہ سونا چاندی گی ایٹ بنا گے نوفرسنگ گا میدان ماں بچھا دتی جائیں تے اس گے کول سوناں چاندی گی بلند دیوار بنا دتی جائے تے بحر وبر گا خوبصورت جانور تے جنات گا بچہ میدان گے سجے کھبے حاضر کیا جائیں۔ ف۵۴ یعنی بلقیس گو قاصد مع اپنی جماعت گے ہدیہ لے گے ف۵۵ یعنی دین تے نبوت وحکمت وملک ف۵۶ دنیا گا مال واسباب ف۵۷ یعنی تم اہل مفاخرت ایں دنیا گا نازنخراں ور فخر کریں تے اک دوجا دے ہدیہ ور خوش ہوئیں، مناں نہ دنیا دے خوشی ہوئے نہ اس گی حاجت، اللہ تعالیٰ نے مناں اتنوں زیادہ عطا فرمایو ہے کہ ہورناں ناں نی دتو باوجود اس گے دین تے نبوت نال مناں مشرف فرمایو۔ اس گے بعد حضرت سلیمان علیہ السلام نے وفد گا امیر منضر بن عمرو دے فرمایو کہ یہ ہدیہ لے گے ف۵۸ یعنی اگر وہ میرے کول مسلمان ہو گے حاضر نہ ہویا تاں یوہ انجام ہوئے گو، جد قاصد ہدیہ لے گے بلقیس گے کول واپس گیو تے تمام واقعات سنایا تاں اس نے کہیو بے شک وہ نبی ایں تے ہمناں ان دے مقابلہ گی طاقت نی تے اس نے اپنوں تخت اپناں ستاں محلاں بچوں سب دے پچھلا محل ماں محفوظ کر گے تمام دروازہ مقفل کر چھڑیا تے ان ور پہرے دار مقرر کر چھڑیا تے حضرت سلیمان علیہ السلام گی خدمت ماں حاضر ہون گو انتظام کیو تانجہ دیکھے وہ اسناں کے حکم فرمائیں تے وہ ایک بڑو لشکر لے گے آپ گی طرف روانہ ہوئی جسماں بارہ ہزار نواب تھا، تے ہر نواب گے نال ہزاراں فوجی جدا تنے نیڑے پج گئی کہ حضرت دے صرف ایک فرسنگ گو فاصلو رہ گیو ف۵۹ اس دے آپ گو مدعو یوہ تھو کہ اس گو تخت حاضر کر گے اس ناں اللہ تعالیٰ گی قدرت تے اپنی نبوت ور دلالت کرن آلو معجزو دسیں۔ بعضاں نے کہیو کہ آپ نے چاہیو کہ اس گا آن دے پہلاں اس گی وضع بدل دیاں تے اس دے اسگی عقل گو امتحان لیاں کہ پہچان سکے یانی ف۶۰ تے آپ گو اجلاس صبح دے دوپہر تک ہوئے تھو ف۶۱ حضرت سلیمان علیہ السلام نے فرمایو ہوں دے جلدی چاہوں ف۶۲ یعنی آپ گو وزیر آصف بن برخیا جیڑا اللہ تعالیٰ گو اسم اعظم جانیں تھا

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ ۚ فَلَمَّا رَآهُ مُسْتَقِرًّا
ہوں اُسناں حضور کے سامنے ایک باقل مارن تو پہلاں ف۶۳ حاضر کر چھڑوں فر جد سلیمان نے تخت
عِنْدَهُ قَالَ هَٰذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي لِيَبْلُوَنِي أَأَشْكُرُ أَمْ أَكْفُرُ ۖ
ناں اپنے کول رکھیووو دیکھیو، کہیو یوہ میرا رب گا فضل نال ایں۔ تانجہ مناں آزمائے جے ہوں شکر کروں یا ناشکری
وَمَنْ شَكَرَ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ ۖ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ رَبِّي غَنِيٌّ
اور جیڑو شکر کرے وہ اپناں ہی پلا واسطے کرے ف۶۴ اور جیڑو ناشکری کرے تو میرو رب بے پرواہ ہے۔
كَرِيمٌ ﴿٤٠﴾ قَالَ نَكِّرُوا لَهَا عَرْشَهَا نَنْظُرْ أَتَهْتَدِي أَمْ تَكُونُ مِنَ
ساریاں خوبیاں آلو۔ سلیمان نے حکم دتو عورت گو تخت اس گے سامنے وضع بدل گے اوپرو کر چھڑو ہم دیکھاں جے واہ سیان سکے
الَّذِينَ لَا يَهْتَدُونَ ﴿٤١﴾ فَلَمَّا جَاءَتْ قِيلَ أَهَٰكَذَا عَرْشُكِ ۖ
یا ناواقفاں ماں رہے۔ فر جد وہ آئی اُسناں کہیو گیو تیرو تخت ایسو ہی ہے۔
قَالَتْ كَأَنَّهُ هُوَ ۚ وَأُوتِينَا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهَا وَكُنَّا مُسْلِمِينَ ﴿٤٢﴾
بولی گویا یوہ وہی ہے ف۶۵ اور ہمناں اس واقعہ توں پہلاں خبر مل چکی ف۶۶ اور ہم فرمانبردار ہوگیا ف۶۷
وَصَدَّهَا مَا كَانَتْ تَعْبُدُ مِنْ دُونِ اللَّهِ ۖ إِنَّهَا كَانَتْ مِنْ
اور اُسناں روکیو ف۶۸ اُس چیز نے جِسناں واہ اللہ گے بغیر پوجے تھی وہ بیشک
قَوْمٍ كَافِرِينَ ﴿٤٣﴾ قِيلَ لَهَا ادْخُلِي الصَّرْحَ ۖ فَلَمَّا رَأَتْهُ حَسِبَتْهُ
کافراں بچوں تھی۔ اُس ناں کہیو گیو صحن ماں ف۶۹ آفر جد اُس نے اُسناں دیکھیو تاں اُسناں
لُجَّةً وَكَشَفَتْ عَنْ سَاقَيْهَا ۚ قَالَ إِنَّهُ صَرْحٌ مُمَرَّدٌ مِنْ قَوَارِيرَ ۗ
ڈونگو پانی سمجھی اور اپنی ننگ کھولیں ف۷۰ سلیمان نے فرمایو یوہ دے ایک چمکیلو صحن ایں شیشاں نال بنیوو ف۷۱

ف۶۳ حضرت سلیمان علیہ السلام نے فرمایو لیاؤ حاضر کرو آصف نے عرض کیو تم نبی ابنِ نبی ایں تے جیڑو مرتبو بارگاہِ الٰہی ماں تمناں حاصل ہے ات کس ناں میسر ہے تم دعا فرماؤ تاں وہ آپ گے کول ہی ہوئے گو آپ نے فرمایو تم سچ کہیں تے دعا فرمائی، اسے وقت تخت زمین گے ہیٹھوں ہیٹھوں چل گے حضرت سلیمان علیہ السلام گی کرسی گے کول نمودار ہوئی ف۶۴ کہ اس شکر گو نفعو اس شکر گزار گی طرف عائد ہوئے ف۶۵ اس جواب دے اس گا عقل گو کمال معلوم ہویو ہون اس دے کہیو گیو کہ یوہ تیرو ہی تخت ہے دروازہ بند کرن، جندراں لان، پہرہ دار مقرر کرن گو کے فائدو ہویو، اس ور اس نے کہیو ف۶۶ اللہ تعالیٰ گی قدرت تے تھاری نبوت گو صحیح ہونوں ہد ہد گا واقعہ دے تے میرا وفد دے ف۶۷ ہم نے تھاری اطاعت تے تھاری فرمانبرداری اختیار کی ف۶۸ اللہ تعالیٰ گی عبادت تے توحید دے یا اسلام گی طرف اگے بدھن دے ف۶۹ وہ صحن شفاف آبگینہ گو تھو اس گے ہیٹھ پانی چلے تھو، اس ماں مچھلیں تھیں تے اس گا درمیان ماں حضرت سلیمان علیہ السلام گو تخت تھو جس ور آپ جلوہ افروز تھا۔ ف۷۰ تانجہ پانی ماں چل گے حضرت سلیمان علیہ السلام گا دربار ماں حاضر ہوئے ف۷۱ یوہ پانی نی۔ یاہ سن گے بلقیس نے اپنی ننگ ننگ لئیں تے اس دے اسناں بہت تعجب ہویو تے اس نے یقین کر لیو کہ حضرت سلیمان علیہ السلام گو ملک تے حکومت اللہ تعالیٰ گی طرف دے ہے تے ان عجائبات دے اس نے اللہ تعالیٰ گی توحید تے آپ گی نبوت ور استدلال کیو، ہون حضرت سلیمان علیہ السلام نے اسناں اسلام گی دعوت دتی

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

قَالَتْ رَبِّ اِنِّیْ ظَلَمْتُ نَفْسِیْ وَ اَسْلَمْتُ مَعَ سُلَیْمٰنَ لِلّٰهِ رَبِّ

عورت نے عرض کی اے میرا رب! میں اپنی جان ور ظلم کیو ف۷۲ اور ہون سلیمان گے نال اللہ گا دربار ماں گردن رکھوں جہڑو رب ہے

الْعٰلَمِیْنَ ﴿۴۴﴾ وَ لَقَدْ اَرْسَلْنَاۤ اِلٰی ثَمُوْدَ اَخَاهُمْ صٰلِحًا اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ ع ۳ ۱۴ ۱۸

سارا جہان گو ف۷۳ اور بیشک ہم نے ثمود گی طرف ان گا ہم قوم صالح ناں ٹوریو جے اللہ گی عبادت کرو ف۷۴

فَاِذَا هُمْ فَرِیْقٰنِ یَخْتَصِمُوْنَ ﴿۴۵﴾ قَالَ یٰقَوْمِ لِمَ تَسْتَعْجِلُوْنَ

تو تاں ہی وہ دو ٹولہ ہوگیا ف۷۵ جھگڑو کرتا ف۷۶ صالح نے فرمایو اے میری قوم! کیوں برائی واسطے تاول کریں ک۷۷

بِالسَّیِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ ۚ لَوْ لَا تَسْتَغْفِرُوْنَ اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُوْنَ ﴿۴۶﴾

بلائی توپہلاں ف۷۸ اللہ توں بخشش کیوں نی منگتا ف۷۹ شائد تھارے ور رحم ہوجائے ف۸۰

قَالُوا اطَّیَّرْنَا بِكَ وَ بِمَنْ مَّعَكَ ؕ قَالَ طٰٓئِرُكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ بَلْ

بولیا ہم نے بُرو شگون لیو تھارا دے تے تھاراں ساتھیاں دے ف۸۱ فرمائیو تھاری بدشگونی اللہ گے کول ہے ف۸۲ بلکہ

اَنْتُمْ قَوْمٌ تُفْتَنُوْنَ ﴿۴۷﴾ وَ كَانَ فِی الْمَدِیْنَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ یُّفْسِدُوْنَ

تم لوگ فتنہ ماں پیاوا ایں ف۸۳ اور شہر ماں نو شخص تھا ف۸۴ کہ زمین ماں

فِی الْاَرْضِ وَ لَا یُصْلِحُوْنَ ﴿۴۸﴾ قَالُوْا تَقَاسَمُوْا بِاللّٰهِ لَنُبَیِّتَنَّهٗ وَ اَهْلَهٗ

فساد کریں تھا تے سدھارنی چاہیں تھا۔ آپس ماں اللہ گی قسم کھاگے بولیا ہم ضرور رات ناں چھاپو ماراں گا صالح اور اس گا گھر آلاں ور ف۸۵

ثُمَّ لَنَقُوْلَنَّ لِوَلِیِّهٖ مَا شَهِدْنَا مَهْلِكَ اَهْلِهٖ وَ اِنَّا لَصٰدِقُوْنَ ﴿۴۹﴾

فر اس گا وارث ناں ف۸۶ کہاں گا جے اس گھر آلاں گا قتل گے ویلے ہم حاضرنی تھا اور بیشک ہم سچا ہاں۔

وَ مَكَرُوْا مَكْرًا وَّ مَكَرْنَا مَكْرًا وَّ هُمْ لَا یَشْعُرُوْنَ ﴿۵۰﴾ فَانْظُرْ كَیْفَ

اور اُنہاں نے اپناں جسو مکر کیو اور ہم نے اپنی خفیہ تدبیر فرمائی ف۸۷ اور وہ غافل رہیا تاں دیکھو کسو

ف۷۲ کہ تیرا غیر ناں پوجیو آفتاب گی پرستش کی ف۷۳ چنانچہ اس نے اخلاص گے نال توحید و اسلام ناں قبول کیو تے خالص اللہ تعالیٰ گی عبادت اختیار کی ف۷۴ ہور کسے ناں اس گو شریک نہ کرو ف۷۵ ایک مومن تے ایک کافر ف۷۶ ہر ایک فریق اپناں آپ ہی ناں حق ور کہے تھو تے دوئے گروہ آپس ماں جھگڑیا کافر ٹولہ نے کہیو اے صالح جس عذاب گو تم وعدو دیں اسناں لیاؤ اگر تم رسول ایں ک۷۷ یعنی بلاتے عذاب گی ف۷۸ بلائی دے مراد عافیت تے رحمت ہے ف۷۹ عذاب نازل ہون دے پہلاں کفر دے توبہ کرگے ایمان لیاگے ف۸۰ تے دنیاماں عذاب نہ کیو جائے ف۸۱ حضرت صالح علیہ السلام گی تشریف آوری گی طرف منسوب کیو تے آپ گی آمد ناں بدشگونی جھیو۔ ف۸۲ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ بدشگونی جیڑی تھارے کول آئی یاہ تھارا کفر گی وجہ دے اللہ تعالیٰ گی طرفوں آئی ف۸۳ آزمائش ماں سٹیا گیایا اپناں دین گی وجہ دے عذاب ماں مبتلا ہویا ف۸۴ یعنی ثمود گا شہر ماں جسکو ناں حجر ہے ان گا شریف زاداں بچوں نو شخص تھا جن گو سردار قدار بن سالف تھو یہی لوک ایں جناں نے ناقہ گی کُھچ کپن ماں کوشش کی تھی ف۸۵ یعنی رات گے وقت اناں ناں تے ان گی اولادناں تے ان گا متبعین ناں جیڑا ان ور ایمان لیایا ایں قتل کرچھڑاں گا ف۸۶ جس ناں انگا خون گو بدلو طلب کرن گو حق ہوئے گو ف۸۷ یعنی ان گا مکر گی جزا یاہ دتی کہ ان گا عذاب ماں جلدی فرمائی

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

كَانَ عَاقِبَةُ مَكْرِهِمْ ۙ اَنَّا دَمَّرْنٰهُمْ وَ قَوْمَهُمْ اَجْمَعِيْنَ ﴿۵۱﴾ فَتِلْكَ بُيُوْتُهُمْ
انجام ہویو ان گا مکر گو ہم نے ہلاک کرچھڑیو۔ اُنہاں ناں ف۸۸ تے انگی ساری قوم ناں ف۸۹ تو یہ ہیں ان گا گھر
خَاوِيَةًۢ بِمَا ظَلَمُوْا ؕ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّقَوْمٍ يَّعْلَمُوْنَ ﴿۵۲﴾ وَ اَنْجَيْنَا
چھڑ گے پیاوا، بدلو ان گا ظلم گو بیشک اُسماں نشانی ایں جانن آلاں واسطے اور ہم نے اُنہاں ناں بچالیو
الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَ كَانُوْا يَتَّقُوْنَ ﴿۵۳﴾ وَ لُوْطًا اِذْ قَالَ لِقَوْمِهٖۤ اَتَاْتُوْنَ
جہڑاں نے ایمان آنیوں ف۹۰ اور ڈریں تھا ف۹۱ اور لوط ناں جد اُس نے اپنی قوم ناں کہیو کیا
الْفَاحِشَةَ وَ اَنْتُمْ تُبْصِرُوْنَ ﴿۵۴﴾ اَىِٕنَّكُمْ لَتَاْتُوْنَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِّنْ
بے حیائی ور آئیں ف۹۲ اور تم دیکھ رہیا ہیں ف۹۳ کیا تم مرداں کول مستی ناں جائیں
دُوْنِ النِّسَآءِ ؕ بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُوْنَ ﴿۵۵﴾ فَمَا كَانَ جَوَابَ
عورتاں ناں چھوڑ گے ف۹۴ بلکہ تم جاہل لوگ ہیں ف۹۵ تاں اُسگی قوم گو کوئی جواب
قَوْمِهٖۤ اِلَّاۤ اَنْ قَالُوْۤا اَخْرِجُوْۤا اٰلَ لُوْطٍ مِّنْ قَرْيَتِكُمْ ۚ اِنَّهُمْ اُنَاسٌ
نی تھو مگر یوہ جے بولیا لوط گا گھرانہ ناں اپنی بستی توں کڈھ چھڑو یہ لوگ دے
يَّتَطَهَّرُوْنَ ﴿۵۶﴾ فَاَنْجَيْنٰهُ وَ اَهْلَهٗۤ اِلَّا امْرَاَتَهٗ ۫ قَدَّرْنٰهَا مِنَ الْغٰبِرِيْنَ ﴿۵۷﴾
ستھرو پن چاہیں ف۹۶ تاں ہم نے اسناں اوراس گا گھر آلاں ناں نجات دتی مگر اسگی عورت ناں ہم نے روک چھڑیو تھو کہ وہ رہ جان آلاں بچوں ہے ف۹۷
وَ اَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَّطَرًا ۚ فَسَآءَ مَطَرُ الْمُنْذَرِيْنَ ﴿۵۸﴾ قُلِ الْحَمْدُ ع ۴ ۱۹
اور ہم نے ان ور ایک بارش برائی تو ف۹۸ کیا ہی بُری بارش تھی ڈرایاں وا واسطے۔ تم کہو ساری خوبیں
لِلّٰهِ وَ سَلٰمٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِيْنَ اصْطَفٰى ؕ آٰللّٰهُ خَيْرٌ اَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿۵۹﴾
اللہ ناں ف۹۹ اور سلام اس گا چنیاں واں بنداں ور ف۱۰۰ کیا اللہ بہتر ہے ف۱۰۱ یا ان گا بنایاوا شریک ف۱۰۲

ف۸۸ یعنی ان نوشخصاں ناں حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ اللہ تعالیٰ نے اس رات حضرت صالح علیہ السلام گا مکان گی حفاظت واسطے فرشتہ بیجیاں تو وہ نواشخاص ہتھیار بن گے تلوار کڈھ گے حضرت صالح علیہ السلام گا دروازہ ور آیا فرشتاں نے ان گے پتھر ماریا وہ پتھر لگیں تھا پر مارن آلا نظر نی آئیں تھا اس طرح ان نواں ناں ہلاک کرچھڑیو ف۸۹ ہولناک آواز ناں ف۹۰ حضرت صالح علیہ السلام ور ف۹۱ ان گی نافرمانی دے ان لوکاں گی تعداد چار ہزار تھی ف۹۲ اس بے حیائی دے مراداں گی بدکاری ہے ف۹۳ یعنی اس فعل گی قباحت جانیں یا یہ معنی ایں کہ ایک دوجا گے سامنے بے پردہ بالا علان بدفعلی گو ارتکاب کریں یا یہ کہ تم اپناں دے پہلاں نافرمانی کرن آلاں گی تباہی تے ان گا عذاب گا آثار دیکھیں فروی اس بداعمالی ماں مبتلا ہیں ف۹۴ باوجود اس کے کہ مرداں واسطے عورت بنائی گئیں ہیں مرداں واسطے مرد تے عورتاں واسطے عورت نی بنائی گئیں لہذا یوہ فعل حکمتِ الٰہی گے مخالف ہے۔ ف۹۵ جیڑا ایسا فعل کریں ف۹۶ تے اس گندہ کم ناں منع کریں ف۹۷ عذاب ماں ف۹۸ پتھراں گا ف۹۹ یوہ خطاب ہے حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں کہ پچھلی امتاں گی ہلاکت ور اللہ گی حمد بجا لیا ئیں ف۱۰۰ یعنی انبیاء تے مرسلین ور حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ چنیاں واں بنداں دے حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا اصحاب کرام مراد ایں ف۱۰۱ خدا پرستاں واسطے جڑا خاص اس گی عبادت کریں تے اس ور ایمان لیائیں تے وہ اناں ناں عذاب تے ہلاک دے بچائے ف۱۰۲ یعنی بت جیڑا اپناں پرستاراں گے کجھ کم نہ آسکیں تاں جدان ماں کائے بلائی نی وہ کوئے نفعونی پچا سکتا تاں ان ناں پوجنوں تے معبود بنانوں نہایت بے کار ہے اس گے بعد چند اقسام ذکر کی جائیں جیڑیں اللہ تعالیٰ گی وحدانیت تے اس گی قدرت گا کمال ور دلالت کریں

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.

اَمَّنْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَاَنْزَلَ لَكُمْ مِّنَ السَّمَآءِ مَآءً ۚ
یا وہ جس نے آسمان و زمین بنایا ف۱۰۳ اور تھارے واسطے آسمان دے پانی اُتاریو
فَاَنْۢبَتْنَا بِهٖ حَدَآىِٕقَ ذَاتَ بَهْجَةٍ ۚ مَا كَانَ لَكُمْ اَنْ تُنْۢبِتُوْا
توہم نے اُس تُو باغ پیدا کیا، رونق آلا تھاری طاقت نی تھی کہ ان گا درخت
شَجَرَهَا ؕ ءَاِلٰهٌ مَّعَ اللّٰهِ ؕ بَلْ هُمْ قَوْمٌ يَّعْدِلُوْنَ ﴿٦٠﴾ اَمَّنْ
پیدا کرتا کیا ف۱۰۴ اللہ گے نال کوئی ہور خُدا ہے ف۱۰۵ بلکہ وِہ لوک راہ دے کترائیں ف۱۰۶ یا وہ جس نے
جَعَلَ الْاَرْضَ قَرَارًا وَّجَعَلَ خِلٰلَهَآ اَنْهٰرًا وَّجَعَلَ لَهَا
زمین بسن واسطے بنائی اور اس گے بچوں نہر کڈھیں اور اُس گے واسطے
رَوَاسِيَ وَجَعَلَ بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ حَاجِزًا ؕ ءَاِلٰهٌ مَّعَ اللّٰهِ ؕ بَلْ
کِلّ بنایا ف۱۰۷ اور دواں سمندراں ماں آڑ رکھی کیا ف۱۰۸ اللہ گے نال ہور کوئی خُدا ہے بلکہ
اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿٦١﴾ؕ اَمَّنْ يُّجِيْبُ الْمُضْطَرَّ اِذَا دَعَاهُ
اُن ماں اکثر جاہل ایں ف۱۰۹ یا وُہ جیہڑو لاچارگی سُنے ف۱۱۰ جد اس گے اگے فریاد کرے
وَيَكْشِفُ السُّوْٓءَ وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَآءَ الْاَرْضِ ؕ ءَاِلٰهٌ مَّعَ اللّٰهِ ؕ قَلِيْلًا
اور وہ دور کرے بُرائی اور تمناں زمین گو وارث بنائے ف۱۱۱ کیا اللہ گے نال دوجو خدا ہے بہت ہی کہٹ
مَّا تَذَكَّرُوْنَ ﴿٦٢﴾ؕ اَمَّنْ يَّهْدِيْكُمْ فِيْ ظُلُمٰتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَنْ
تیہان کریں۔ یا وُہ جیہڑو تمناں راہ دَسے ف۱۱۲ اندھیریاں ماں خشکی اور تری گی ف۱۱۳ اور وہ جے
يُّرْسِلُ الرِّيٰحَ بُشْرًاۢ بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهٖ ؕ ءَاِلٰهٌ مَّعَ اللّٰهِ ؕ
ہواں ناں ٹورے اپنی رحمت گے اگے ف۱۱۴ خوشخبری سناتی کیا اللہ گے نال کوئی دوجو خدا ہے

ف۱۰۳ عظیم ترین اشیاجہڑیں مشاہدہ ماں آئیں تے اللہ تعالیٰ گی قدرتِ عظمیہ وردلالت کریں ان گوذکر فرمایو۔ معنی یہ ایں کہ کیا بت بہتر ہیں یا وہ جس نے آسمان تے زمین جیسی عظیم تے عجیب مخلوق بنائی۔ ف۱۰۴ یوہ تھاری قدرت وطاقت ماں نی تھو۔ ف۱۰۵ کیا یہ دلائل قدرت دیکھ گے ایسو کہیو جاسکے، ہرگز نی وہ واحد ہے اس گے سوا کوئے معبود نی۔ ف۱۰۶ جہڑا اُس گا شریک بنائیں۔ ف۱۰۷ وزنی پہاڑ جہڑا اس ناں ہلن تے روکیں۔ ف۱۰۸ کہ کوڑا امتھال نہ سکیں۔ ف۱۰۹ جہڑا اپناں رب گی توحید تے اس گی قدرت تے اختیارناں نی جانتا تے اس ور ایمان نی لیاتا۔ ف۱۱۰ تے حاجت روائی فرمائی۔ ف۱۱۱ کہ تم اس ماں سکونت کرو تے قرناً بعد قرنٍ اس ماں متصرّف رہو۔ ف۱۱۲ تھاری منزلاں تے مقصداں گی۔ ف۱۱۳ ستاراں دے تے علامتاں دے ف۱۱۴ رحمت دے مرادات بارش ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

تَعٰلَى اللّٰهُ عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿٦٣﴾ اَمَّنْ يَّبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيْدُهٗ
اوچو ہے اللہ ان گا شرک توں۔ یا وہ جہڑو خلق گی ابتدار فرمائے فِر اُسناں دوبارہ بنائے گو ف۱۱۵
وَمَنْ يَّرْزُقُكُمْ مِّنَ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ ءَاِلٰهٌ مَّعَ اللّٰهِ قُلْ
اور وہ جہڑو تمناں آسماناں تے زمین توں روزی دیے ف۱۱۶ کیا اللہ گے نال کوئی ہور خدا ہے تم فرماؤ جے
هَاتُوْا بُرْهَانَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿٦٤﴾ قُلْ لَّا يَعْلَمُ مَنْ
اپنی دلیل لیاؤ اگر تم سچا ایں ف۱۱۷ تم فرماؤ خود غیب نی جانتا جو کوئی
فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ الْغَيْبَ اِلَّا اللّٰهُ وَمَا يَشْعُرُوْنَ اَيَّانَ
آسماناں . اور زمین ماں ہے مگر اللہ ف۱۱۸ اور اُنہاں ناں پتو نی جے کد
يُبْعَثُوْنَ ﴿٦٥﴾ بَلِ ادّٰرَكَ عِلْمُهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ قف بَلْ هُمْ فِيْ شَكٍّ
اُٹھالیا جائیں گا۔ کیا ان گا علم گو سلسلو آخرت ناں جانن توڑی پہچ گیو ف۱۱۹ کجھ نی وہ اسگی طرف توں شک ماں ایں۔
مِّنْهَا قف بَلْ هُمْ مِّنْهَا عَمُوْنَ ﴿٦٦﴾ ع وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا ءَاِذَا ع ٥ ٨
ف۱۲۰ بلکہ وہ اس تو انّاں ایں۔ اور کافر بولیا کیا جد
كُنَّا تُرٰبًا وَّاٰبَآؤُنَآ اَئِنَّا لَمُخْرَجُوْنَ ﴿٦٧﴾ لَقَدْ وُعِدْنَا هٰذَا
ہم دے مہارا باپ دادا مٹی ہوجائیں گا کیا ہم فِر کڈھیا جاں گا ف۱۲۱ بیشک اُسگو وعدو دتو گیو
نَحْنُ وَاٰبَآؤُنَا مِنْ قَبْلُ لا اِنْ هٰذَآ اِلَّآ اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿٦٨﴾
ہمناں اور مہارا تو پہلاں مہارا باپ داداناں یہ دے نی مگر اگلاں گی کہانی ف۱۲۲
قُلْ سِيْرُوْا فِي الْاَرْضِ فَانْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ
تم فرماؤ زمین ور چل گے دیکھو کیسو ہویو انجام

ف۱۱۵ اس گی موت گے بعد، اگرچہ موت گے بعد زندہ کیا جان گا کفار قائل نی تھا لیکن جدکہ اس ور براہین تے دلائل قائم ایں تاں ان گو اقرار نہ کرنوں کجھ قابلِ لحاظ نی بلکہ جدوہ ابتدائی پیدائش گا قائل ہیں تاں اناں ناں دوبارہ مڑن گو قائل ہونوں پوئے گو کیونکہ ابتدا اعادہ ور مضبوط دلالت کرے تاں ہون ان واسطے کائے عذر تے انکار گی گنجائش باقی نی رہتی۔ ف۱۱۶ آسمان دے بارش تے زمین دے بیل بوٹا ف۱۱۷ اپناں اس دعویٰ ماں کہ اللہ تعالیٰ گے سوا ہورو ی معبود ہیں تاں دسو جو صفات تے کمالات اُوپر ذکر کیا گیا وہ کس ماں ایں تے جد اللہ تعالیٰ گے سوا ایسو کوئے نی تاں فر کسے دوجاناں کس طرح معبود بنائیں ات هَاتُوْا بُرْهَانَكُمْ فرما گے ان گا عجز تے بطلان گو اظہار منظور ہے۔ ف۱۱۸ وہی جانن آلو ہے غیب گو، اساں اختیار ہے جناں چاہے دسے چنانچہ اپناں پیاراں نبیاں ناں دسے جیسو کہ سورۂ ال عمران ماں ایں۔ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَجْتَبِيْ مِنْ رُّسُلِهٖ مَنْ يَّشَآءُ یعنی اللہ تعالیٰ کی شان نی کہ تمناں غیب گو علم دیے ہاں اللہ چن لیئے اپنا رسولاں بچوں جناں چاہے تے بکثرت آیات ماں اپناں رسولاں ناں غیبی علوم عطا فرمان گو ذکر فرمایو گیو تے خود اسے پارہ ماں اس دے اگلا رکوع ماں وارد ہے۔ وَمَا مِنْ غَآئِبَةٍ فِي السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ اِلَّا فِيْ كِتٰبٍ مُّبِيْنٍ یعنی جتنا غیب ہیں آسمان وزمین گا سب ایک دِن آلی کتاب ماں ایں۔ شانِ نزول: یاہ آیت مشرکین گا وارہ ماں نازل ہوئی جناں نے رسول کریم صَلَّی اللّٰہ تعالیٰ علیہ والہ وسلم دے قیامت گا آن گو وقت دریافت کیو تھو۔ ف۱۱۹ تے اناں ناں قیامت قائم ہون گو علم تے یقین حاصل ہوگیو جو وہ اسگو وقت دریافت کریں ف۱۲۰ اناں ناں اجاں تک قیامت گا آن گو یقین نی ف۱۲۱ اپنی قبراں دے زندہ ف۱۲۲ یعنی (معاذ اللہ) چوٹھیں گل۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.

الْمُجْرِمِيْنَ ﴿٦٩﴾ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُنْ فِيْ ضَيْقٍ مِّمَّا
مجرماں گو ف١٢٣ اور تم ان گو غم نہ کرو ف١٢٤ اور ان گا مکر دے دِل تنگ
يَمْكُرُوْنَ ﴿٧٠﴾ وَيَقُوْلُوْنَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿٧١﴾
نہ ہووو ف١٢٥ اور کہیں کد آئے گو یوہ وعدو ف١٢٦ اگر تم سچّا ہو
قُلْ عَسٰى اَنْ يَّكُوْنَ رَدِفَ لَكُمْ بَعْضُ الَّذِيْ تَسْتَعْجِلُوْنَ ﴿٧٢﴾
تم فرماؤ نیڑے ہے جے تھارے پچھے آگی ہووے وہ چیز جسکی تم تاول کریں ف١٢٧
وَاِنَّ رَبَّكَ لَذُوْ فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا
اور بیشک تیرو رب فضل آلو ہے آدمیاں ور ف١٢٨ لیکن اکثر آدمی
يَشْكُرُوْنَ ﴿٧٣﴾ وَاِنَّ رَبَّكَ لَيَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُوْرُهُمْ وَمَا يُعْلِنُوْنَ ﴿٧٤﴾
حق نی منتا ف١٢٩ اور بیشک تھارو رب جانیں جو ان گا سیناں ماں چھپیوو ہے اور جو وہ ظاہر کریں ف١٣٠
وَمَا مِنْ غَآئِبَةٍ فِي السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ اِلَّا فِيْ كِتٰبٍ مُّبِيْنٍ ﴿٧٥﴾
اور جتناں غیب ہیں آسماں ناں تے زمین گا سارا ایک دس آلی کتاب ماں ایں ف١٣١
اِنَّ هٰذَا الْقُرْاٰنَ يَقُصُّ عَلٰى بَنِيْۤ اِسْرَآءِيْلَ اَكْثَرَ الَّذِيْ
بیشک یوہ قرآن ذکر فرمائے بنی اسرائیل ناں اکثر وہ گل
هُمْ فِيْهِ يَخْتَلِفُوْنَ ﴿٧٦﴾ وَاِنَّهٗ لَهُدًى وَّرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِيْنَ ﴿٧٧﴾
جسماں وہ اختلاف کریں ف١٣٢ اور بیشک وہ ہدایت اور رحمت ہے مسلماناں واسطے۔
اِنَّ رَبَّكَ يَقْضِيْ بَيْنَهُمْ بِحُكْمِهٖ ۚ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْعَلِيْمُ ﴿٧٨﴾ ع
بیشک تھارو رب ان گے درمیان فیصلو فرمائے اپناں حکم نال اور وہی ہے عزت آلو علم آلو
فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ ۭ اِنَّكَ عَلَى الْحَقِّ الْمُبِيْنِ ﴿٧٩﴾ اِنَّكَ لَا تُسْمِعُ
تو تم اللہ ور پروسو کرو بیشک تم روشن حق ور ہیں۔ بیشک تھارا سنان نال نی سنتا

ف١٢٣ کہ وہ انکار گی وجہ دے عذاب دے گے ہلاک کیا گیا ف١٢٤ ان گا اعراض تے تکذیب کرن تے اسلام دے محروم رہن گی وجہ دے۔ ف١٢٥ کیونکہ اللہ تعالیٰ تھارو حافظ و ناصر ہے۔ ف١٢٦ یعنی یوہ عذاب گو وعدو کد پورو ہوئے گو۔ ف١٢٧ یعنی عذابِ الٰہی چنانچہ وہ عذاب بدر گے دن ان ور آ ہی گیو تے باقی ناں وہ موت گے بعد پائیں گا۔ ف١٢٨ اسے واسطے عذاب ماں تاخیر فرمائے۔ ف١٢٩ تے شکر گزاری نی کرتا تے اپنی جہالت دے عذاب گی جلدی کریں۔ ف١٣٠ یعنی رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گے نال عداوت رکھنوں تے آپ گی مخالفت ماں مکاریں کرنوں سب کجھ اللہ تعالیٰ ناں معلوم ایں وہ اسگی سزا دیے گو۔ ف١٣١ یعنی لوحِ محفوظ ماں ثبت ایں (لکھیا وا ایں) تے جناں ناں ان گو دیکھنوں بفضلِ الٰہی میسر ہے ان واسطے ظاہر ایں۔ ف١٣٢ دینی امور ماں اہلِ کتاب نے آپسماں اختلاف کیا ان گا بہت فرقہ ہوگیا تے آپسماں لعن طعن کرن لگا تاں قرآن کریم نے اس گو بیان فرمایو ایسو بیان کیو کہ اگر وہ انصاف کریں تے اسناں قبول کریں تے اسلام لیائیں تاں ان ماں آپسی اختلاف باقی نہ رہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الْمَوْتٰى وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَآءَ اِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِیْنَ ﴿۸۰﴾ وَمَآ اَنْتَ

مردہ ف١٣٣ اور نہ تھارا سنان نال سنیں ڈورا جد مڑیں پٹھ دے گے ف١٣٤ اور اناں ناں ف١٣٥

بِهٰدِی الْعُمْیِ عَنْ ضَلٰلَتِهِمْ ؕ اِنْ تُسْمِعُ اِلَّا مَنْ یُّؤْمِنُ بِاٰیٰتِنَا

تم انگی گمراہی توں ہدایت دین آلانی تھارا سنان نال وہ ہی سُنیں جیڑا مہاری آیتاں ور ایمان رکھیں ف١٣٦

فَهُمْ مُّسْلِمُوْنَ ﴿۸۱﴾ وَاِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَیْهِمْ اَخْرَجْنَا لَهُمْ

اور وہ مسلمان ایں۔ اور جد گل اُن ور آپوئیگی ف١٣٧ ہم زمین بچوں ان واسطے

دَآبَّةً مِّنَ الْاَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ ۙ اَنَّ النَّاسَ كَانُوْا بِاٰیٰتِنَا لَا

ایک چارپایو کڈھاں گا ف١٣٨ جیڑو لوکاں نال کلام کرے گو ف١٣٩ اس واسطے جے لوگ مہاری آیتاں ور ایمان نی

یُوْقِنُوْنَ ﴿۸۲﴾ ع وَیَوْمَ نَحْشُرُ مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ فَوْجًا مِّمَّنْ یُّكَذِّبُ ع ٦

آنیں تھا ف١٤٠ اور جس دن اُٹھالاں گا ہم ہر ٹولہ بچوں ایک فوج جیڑی مہاری آیتاں نا جھٹلائے ف١٤١

بِاٰیٰتِنَا فَهُمْ یُوْزَعُوْنَ ﴿۸۳﴾ حَتّٰۤی اِذَا جَآءُوْ قَالَ اَكَذَّبْتُمْ بِاٰیٰتِیْ

تاں اُن گا اگلا روکیا جائیں گا تانجہ پچھلاان نال آن ملیں۔ اِت توڑی جے جد حاضر ہوجائیں گا ف١٤٢ فرمائیگو کیا تم نے میری آیت جھٹلائیں۔

وَلَمْ تُحِیْطُوْا بِهَا عِلْمًا اَمَّا ذَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿۸۴﴾ وَوَقَعَ

حالانکہ تھارو علم ان تِکر پہچے تھو ف١٤٣ یا کے کم کریں تھا ف١٤٤ اور گل

الْقَوْلُ عَلَیْهِمْ بِمَا ظَلَمُوْا فَهُمْ لَا یَنْطِقُوْنَ ﴿۸۵﴾ اَلَمْ یَرَوْا اَنَّا

پے گئی اُن ور ف١٤٥ ان گا ظلم گی وجہ دے تو وِہ ہون کجھ نی بولتا ف١٤٦ کیا اُنہاں نے نی دیکھیو جے ہم نے

ف١٣٣ مرداں دے مراد کفار ہیں جن گا دل مردہ ایں۔ چنانچہ اسے آیت ماں ان گے مقابل اہلِ ایمان گو ذکر فرمایو۔ "اِنْ تُسْمِعُ اِلَّا مَنْ یُّؤْمِنُ بِاٰیٰتِنَا" جیڑا لوک اس آیت دے مرداں گا نہ سنن ور استدلال کریں ان گو استدلال غلط ہے چونکہ ات مردہ کفار ناں فرمایو گیو ہے تے ان دے وی مطلق ہر کلام گا سنن گی نفی مراد نی بلکہ پند و نصیحت تے کلام ہدایت ناں دسمع قبول سنن گی نفی ہے۔ تے مراد یاہ ہے کہ کافر مردہ دل ایں کہ وعظ و نصیحت دے فائدو نی لیتا۔ اس آیت گا معنیٰ یہ دسناں کہ مردہ نی سنتا بالکل غلط ہے صحیح حدیثاں دے مرداں گو سنتوں ثابت ہے۔ ف١٣٤ معنیٰ یہ ایں کہ کفار ہٹ دھرمی تے روگردانی گی وجہ دے مرداں تے ڈوراں گی طرح ہوگیا ایں کہ اناں ناں بلانوں تے حق گی دعوت دینی کسے طرح نفعونی دیتو۔ ف١٣٥ جن گی بصیرت ختم ہوگئی تے دِل اناں ہوگیا۔ ف١٣٦ جن گے کول سمجھن آلا دل ایں تے جیڑا علمِ الٰہی ماں سعادتِ ایمان دے نوازیا جان آلا ایں (بیضاوی تے کبیر تے ابوالسعود تے مدارک) ف١٣٧ یعنی ان ور غضب الٰہی ہوئے گو تے عذاب واجب ہوجائے گو تے حجت پوری ہوجائیگی اس طرح کہ لوک امر بالمعروف تے نہی عن المنکر ناں چھوڑ دیں گا تے ان گی درستی گی کائے امید باقی نہ رہے گی یعنی قیامت قریب ہوجائیگی تے اسکی علامت ظاہر ہون لگیں گیں تے اس وقت توبہ نفعو نہ دیے گی۔ ف١٣٨ اس جانور ناں دابۃ الارض کہیں، یوہ عجیب شکل گو جانور ہوئے گو جیڑو کوہِ صفا دے برآمد ہوگے تمام شہراں ماں بہت جلد پھرے گو، فصاحت گے نال کلام کرے گو، ہر شخص گا متھا ور ایک نشان لائے گو، ایمانداراں گا متھا ور عصائے موسیٰ علیہ السلام نال ایک نورانی خط کھچے گو۔ کافر گی پیشانی ور حضرت سلیمان علیہ السلام گی انگوٹھی نال سیاہ مہر لائے گو۔ ف١٣٩ بزبان فصیح تے کہے گو۔ هٰذَا مُؤْمِنٌ وَّهٰذَا كَافِرٌ یوہ مومن ایں تے یوہ کافر ہے۔ ف١٤٠ یعنی قرآنِ پاک ور ایمان نی لیائیں تھا جس ماں بعث تے حساب و عذاب تے خروج دابۃ الارض گو بیان ایں۔ اس گے بعد گی آیت ماں قیامت گو بیان فرمایو جائے۔ ف١٤١ جو کہ ہم نے اپناں انبیا ور نازل فرمائیں۔ فوج دے مراد جماعت کثیرہ ہے۔ ف١٤٢ روزِ قیامت موقفِ حساب ماں۔ ف١٤٣ تے تم نے اس گی معرفت حاصل نی کی تھی بغیر سوچے سمجھے ہی ان آیتاں گو انکار کر چھڑیو ف١٤٤ جد تم نے ان آیتاں ناں وی نی سوچیو سمجھیو تم بے کار دے نی پیدا کیا گیا تھا۔ ف١٤٥ عذاب ثابت ہوگیو۔ ف١٤٦ کہ ان گے واسطے کائے حجت تے کائے گفتگو باقی نہ رہی۔ ایک قول یوہ وی ہے کہ عذاب ان ور اس طرح چھا جائے گو کہ وہ بول نہ سکیں گا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

جَعَلْنَا الَّيْلَ لِيَسْكُنُوْا فِيْهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا ۭ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ
رات بنائی جے اُساں آرام کریں اور دھیاڑی بنائی دیکھن سنن واسطے بیشک اُساں
لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ۝٨٦ وَيَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّوْرِ فَفَزِعَ مَنْ
ضرور نشانیں ایں اُن لوکاں واسطے جیہڑا ایماندار ایں ف١٤٧ اور جس دن صور ف١٤٨ پھوکیو جائے گو تو کھبرا جائیں گا جتناں
فِي السَّمٰوٰتِ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ اِلَّا مَنْ شَآءَ اللّٰهُ ۭ وَكُلٌّ اَتَوْهُ
آسماناں ماں ہیں اور جتناں زمین ماں ہیں ف١٤٩ مگر جسناں خدا چاہے ف١٥٠ اور سارا اُس گے حضور حاضر ہویا
دٰخِرِيْنَ ۝٨٧ وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً وَّهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ ۭ
عاجزی کرتا ف١٥١ اور تو دیکھے گو پہاڑاں ناں خیال کرے گو جے وہ جمیاں واں ایں۔ اور وہ چلتا ہوویں چھڑی گی چال ف١٥٢
صُنْعَ اللّٰهِ الَّذِيْٓ اَتْقَنَ كُلَّ شَيْءٍ ۭ اِنَّهٗ خَبِيْرٌۢ بِمَا تَفْعَلُوْنَ ۝٨٨
یہ کم ایں اللہ گو جس نے حکمت نال بنائی ہر چیز بیشک اُساں پتو ہے تھاراں کماں گو
مَنْ جَآءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهٗ خَيْرٌ مِّنْهَا ۚ وَهُمْ مِّنْ فَزَعٍ يَّوْمَئِذٍ
جیہڑو نیکی کرے ف١٥٣ اُس واسطے اُس تو بہتر صلو ہے ف١٥٤ اور اُنھاں ناں اُس دن گی کبراہٹ توں
اٰمِنُوْنَ ۝٨٩ وَمَنْ جَآءَ بِالسَّيِّئَةِ فَكُبَّتْ وُجُوْهُهُمْ فِي النَّارِ ۭ
امان ایں ف١٥٥ اور جیہڑو بدی کرے ف١٥٦ تو وہ مُنھ گے پہار سٹیا گیا اگ ماں ف١٥٧
هَلْ تُجْزَوْنَ اِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ۝٩٠ اِنَّمَآ اُمِرْتُ اَنْ
تمناں کے بدلو ملیگو مگر اُسے گو جو کریں تھا۔ ف١٥٨ مناں دے یوی حکم ہویو ہے جے

ف١٤٧ تے آیت ماں بعث بعد الموت ور دلیل ہے اس واسطے کہ جیہڑو دہاڑی گی روشنی ناں رات گی نیری نال تے رات نیری دے دہاڑی گی روشنی نا بدلن ور قادر ہے وہ مردہ ناں زندہ کرن ور وی قادر ہے نیز انقلابِ لیل ونہار دے یاہ معلوم ہوئے کہ اس ماں ان گی دینوی زندگی گو انتظام ایں تے یاہ عبث تے بے کارنی بلکہ اس زندگانی گا اعمال ور عذاب وثواب ناں ترتیب دینوں حکمت گو تقاضو ہے تے جد دنیا دار العمل ہے تاں ضروری ہے کہ ایک دارِ آخرت وی ہوئے کہ اس زندگانی ماں ات گا اعمال گی جزا ملے۔ ف١٤٨ تے اس ناں پھوکن آلا حضرت اسرافیل علیہ السلام ایں۔ ف١٤٩ ایسو کبرانوں جیہڑو موت گو ذریعو ہوئے گو۔ ف١٥٠ تے جسگا دل ناں اللہ تعالیٰ سکون عطا فرمائے۔ حضرت ابو ہریرہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے مروی ہے کہ یہ شہیدا ایں جیہڑا اپنیں تلوار گلاں ماں لڑکا گے عرش گے کول حاضر ہوئیں گا۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنھما نے فرمایو وہ شہدا ایں اس واسطے کہ وہ اپناں رب گے کول زندہ ایں قزع اناں ناں نہ پہنچے گو۔ ایک قول یوہ ہے کہ نفخہ گے بعد حضرت جبریل تے حضرت میکائل تے حضرت عزرائیل تے حضرت اسرافیل علیھم السلام ہی باقی رہنگا۔ ف١٥١ یعنی قیامت گے دن سب لوک موت گے بعد زندہ کیا جائیں گا تے موقف ماں اللہ تعالیٰ گا دربار ماں عاجزی کرتا حاضر ہوئیں گا۔ صیغہ ماضی نال تعبیر فرمانوں تحقیق وقوع واسطے ہے۔ ف١٥٢ معنیٰ یہ ہیں کہ نفخہ گے وقت پہاڑ دیکھن ماں دے اپنی جگہ ثابت تے قائم معلوم ہوئیں گا تے حقیقت ماں وہ تیز چھڑی گی طرح چلتا ہوئیں گا جسطرح چھڑ وغیرہ بڑا جسم چلیں تے چلتانی دستاات توڑی کہ وہ پہاڑ زمین ور چھڑ گے اس گے برابر ہو جائیں گا فر ریزہ ریزہ ہو گے بکھرتے کھینڈ جائیں گا۔ ف١٥٣ نیکی دے مراد کلمۂ توحید گی شہادت ہے۔ بعض مفسرین نے فرمایو کہ اخلاصِ عمل تے بعض نے کہیو کہ ہر طاعت جیہڑی اللہ تعالیٰ واسطے ہوئے۔ ف١٥٤ جنت تے ثواب۔ ف١٥٥ جیہڑی عذاب گا خوف نال ہوئیگی۔ پہلی کبراہٹ جسگو اپرگی آیت ماں ذکر ہویو ہے وہ اس گے علاوہ ہے۔ ف١٥٦ یعنی شرک۔ ف١٥٧ یعنی وہ موندھے مُنہ اگ ماں پھینکیا جائیں گا تے جہنم گا خازن ان دے کہیں گا ف١٥٨ یعنی شرک تے معاصی۔ تے اللہ تعالیٰ اپناں رسول دے فرمائے گو کہ تم فرما چھڑو کہ۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اَعۡبُدَ رَبَّ هٰذِهِ الۡبَلۡدَةِ الَّذِىۡ حَرَّمَهَا وَلَهٗ كُلُّ شَىۡءٍ وَّاُمِرۡتُ

پوجوں اس شہر گا رب ناں ف ١٥٩ جس نے اس ناں عزت آلو ف ١٦٠ کیو ہے اور سب کُجھ اُسے گو ہے اور مناں حکم ہویو ہے۔

اَنۡ اَكُوۡنَ مِنَ الۡمُسۡلِمِيۡنَ ۝٩١ وَاَنۡ اَتۡلُوَا الۡقُرۡاٰنَ ۚ فَمَنِ اهۡتَدٰى

جے فرمانبرداراں بچوں ہوؤں۔ اور یوہ جے قرآن گی تلاوت کروں ف ١٦١ تو جس نے راہ حاصل کی

فَاِنَّمَا يَهۡتَدِىۡ لِنَفۡسِهٖ ۚ وَمَنۡ ضَلَّ فَقُلۡ اِنَّمَاۤ اَنَا مِنَ

اُس نے اپناں پلا واسطے راہ حاصل کی ف ١٦٢ اور جیڑو گمراہ ہویو ف ١٦٣ تو فرماؤ جے ہوں دے یوہی

الۡمُنۡذِرِيۡنَ ۝٩٢ وَقُلِ الۡحَمۡدُ لِلّٰهِ سَيُرِيۡكُمۡ اٰيٰتِهٖ فَتَعۡرِفُوۡنَهَا ؕ وَمَا

ڈرسنان آلو ہاں ف ١٦٤ اور فرماؤ جے ساریں تعریف اللہ واسطے ہیں عنقریب وہ تمناں اپنی نشانی دسے گو تو اُنہاں ناں پہچان لیں گا ف ١٦٥ اور اے محبوب!

رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعۡمَلُوۡنَ ۝٩٣ ع ١١ / ٢

تھارو رب غافل نی اے لوگو تھاراں عملاں توں۔

سُوۡرَةُ الۡقَصَصِ مَكِّيَّةٌ — بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ — اٰيَاتُهَا ٨٨ رُكُوۡعَاتُهَا ٩

اللہ گاناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف ١

طٰسٓمّٓ ۝١ تِلۡكَ اٰيٰتُ الۡكِتٰبِ الۡمُبِيۡنِ ۝٢ نَتۡلُوۡا عَلَيۡكَ مِنۡ نَّبَاِ

یہ آیت ایں روشن کتاب گی ف ٢ ہم تھارے ور پڑھاں

مُوۡسٰى وَفِرۡعَوۡنَ بِالۡحَقِّ لِقَوۡمٍ يُّؤۡمِنُوۡنَ ۝٣ اِنَّ فِرۡعَوۡنَ عَلَا

موسیٰ اور فرعون گی سچی خبر ان لوکاں واسطے جیڑا ایمان رکھیں۔ بیشک فرعون نے زمین ور

فِى الۡاَرۡضِ وَجَعَلَ اَهۡلَهَا شِيَعًا يَّسۡتَضۡعِفُ طَآئِفَةً مِّنۡهُمۡ

غلبو حاصل کیو تھو ف ٣ اور اس گا لوکاں ناں اپنو تابع بنایو تھو۔ ان ماں ایک گروہ ناں ف ٤ کمزور دیکھے۔

ف ١٥٩ یعنی مکہ مکرمہ گا، تے اپنی عبادت اس رب گے نال خاص کروں، مکہ مکرمہ گو ذکر تاں ایں کہ وہ نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گو وطن تے وحی گا نزول گی جگہ ہے۔ ف ١٦٠ کہ ات نہ کسے انسان گو خون بہایو جائے نہ کوئے شکار ماریو جائے نہ ات کہا کٹی جائے۔ ف ١٦١ مخلوق خدا ناں ایمان گی دعوت دین گے واسطے۔ ف ١٦٢ اس گو نفعو تے ثواب ملیگو۔ ف ١٦٣ تے رسولِ خدا گی اطاعت نہ کرے تے ایمان نہ لیائے۔ ف ١٦٤ میرے ذمے پچا چھڑنوں تھو وہ میں انجام دے چھڑیو (هٰذِهٖ اٰيَةٌ نَسَخَتۡهَا اٰيَةُ الۡقِتَالِ) ف ١٦٥ ان نشانیاں دے مراد شق قمر وغیرہ معجزات ایں تے وہ نشانیں جہڑیں دنیاماں آئیں جیسو کہ بدر ماں کفار گو قتل ہونوں، قید ہونوں، ملائکہ گو اناں نال مارنوں۔ ف ١ سورہ قصص۔ مکی ہے سوائے چار آیتاں گے جہڑیں اَلَّذِيۡنَ اٰتَيۡنٰهُمُ الۡكِتٰبَ دے شروع ہو گے لَا نَبۡتَغِى الۡجٰهِلِيۡنَ ور ختم ہوئیں تے اس سورت ماں ایک آیت "اِنَّ الَّذِىۡ فَرَضَ" ایسی ہے جڑی مکہ مکرمہ تے مدینہ طیبہ گے درمیان نازل ہوئی اس سورت ماں نو (٩) رکوع اٹھاسی (٨٨) آیات تے چار سوا کتالی (٤٤١) کلمہ تے پنج ہزار اٹھ سو (٥٨٠٠) حرف ایں۔ ف ٢ جہڑی حق ناں باطل دے ممتاز کرے۔ ف ٣ یعنی سرزمین مصر ماں اس گو تسلط تھو تے وہ ظلم تے تکبر ماں انتہا ناں پہنچ گیو تھو حتیٰ کہ اس نے اپنی عبدیت تے بندہ ہون ناں بلا چھڑیو تھو۔ ف ٤ یعنی بنی اسرائیل ناں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يُذَبِّحُ اَبْنَآءَهُمْ وَيَسْتَحْيٖ نِسَآءَهُمْ ؕ اِنَّهٗ كَانَ مِنَ الْمُفْسِدِيْنَ ﴿۴﴾

تاں اُن گا لڑکاں ناں ذبح کر چھڑے اور ان گی عورتاں ناں زندہ رکھے ف۵ بیشک وہ فسادی تھو۔

وَنُرِيْدُ اَنْ نَّمُنَّ عَلَى الَّذِيْنَ اسْتُضْعِفُوْا فِى الْاَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ

اور ہم چاہاں تھا جے کمزوراں ور احسان کراں اور اُنہاں ناں پیشوا

اَئِمَّةً وَّنَجْعَلَهُمُ الْوٰرِثِيْنَ ۙ﴿۵﴾ وَنُمَكِّنَ لَهُمْ فِى الْاَرْضِ وَنُرِىَ

بناں ف۶ اور ان گا ملک و مال گا وارث اُنہاں ناں بناں ف۷ اور اُنہاں ناں ف۸ زمین ماں قبضو دیاں اور فرعون

فِرْعَوْنَ وَهَامٰنَ وَجُنُوْدَهُمَا مِنْهُمْ مَّا كَانُوْا يَحْذَرُوْنَ ﴿۶﴾

اور ہامان اور ان گا لشکر ناں وہی دساں جسگو اُنہاں ناں انگی طرفوں خطرو ہے ف۹

وَاَوْحَيْنَآ اِلٰٓى اُمِّ مُوْسٰٓى اَنْ اَرْضِعِيْهِ ۚ فَاِذَا خِفْتِ عَلَيْهِ

اور ہم نے موسیٰ گی ماں ناں الہام فرمایو ف۱۰ جے اسناں دودھ پیال ف۱۱ فر جد تناں اسگو ڈر ہووے ف۱۲

فَاَلْقِيْهِ فِى الْيَمِّ وَلَا تَخَافِىْ وَلَا تَحْزَنِىْ ۚ اِنَّا رَآدُّوْهُ اِلَيْكِ

تُو اسناں دریا ماں پاچھڑ اور نہ ڈر ف۱۳ اور نہ غم کر ف۱۴ بیشک اُسناں تیرے کول موڑلیاں گا

وَجَاعِلُوْهُ مِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿۷﴾ فَالْتَقَطَهٗٓ اٰلُ فِرْعَوْنَ لِيَكُوْنَ

اور اُس ناں رسول بناں گا ف۱۵ تاں اُس ناں اُٹھا لیو فرعون گا گھر آلاں نے ف۱۶ کہ وہ

لَهُمْ عَدُوًّا وَّحَزَنًا ۗ اِنَّ فِرْعَوْنَ وَهَامٰنَ وَجُنُوْدَهُمَا كَانُوْا

ان گا دشمن اور ان ور غم ہووے ف۱۷ بیشک فرعون اور ہامان ف۱۸ اور ان گا لشکر

ف۵ یعنی لڑکیاں ناں خدمتگاری واسطے زندہ چھوڑ دیے۔ تے لڑکاں ناں ذبح کرن گو سبب یو تھو کہ کاہناں نے اس ناں کہیو تھو کہ بنی اسرائیل ماں ایک بچو پیدا ہوئے گو جہڑو تیرا ملک گا زوال گو سبب بنے گو۔ تاں ہی وہ ایسو کرے تھو تے پاہ اس گی نہایت درجہ گی حماقت تھی کیونکہ وہ اگر اپناں خیال ماں کاہناں ناں سچا سمجھے تھو تاں یاہ گل ہونی ہی تھی لڑکاں گو قتل کرن دے کے نتیجو نکلتو؟ تے اگر سچائی جانے تھو تاں ایسی لغو گل گی کے پرواہ تھی تے قتل کرن گو کے فائدو۔ ف۶ کہ وہ لوکاں ناں نیکی گو راہ دسیں تے لوک نیکی ماں ان گی اقتدا کریں۔ ف۷ یعنی فرعون تے اسگی قوم گی جائیداد تے مال ان ضعیف بنی اسرائیل ناں دے چھڑاں۔ ف۸ مصر تے شام گی۔ ف۹ کہ بنی اسرائیل گا ایک فرزند گا ہتھ دے ان گا ملک ناں زوال تے وہ ہلاک ہوئے۔ ف۱۰ حضرت موسیٰ علیہ الصلوٰۃ والسلام گی والدہ گو ناں یوحانذ ہے آپ لاوی ابن یعقوب گی نسل دے ہیں اللہ تعالیٰ نے اناں ناں خواب گے یا فرشتہ گے ذریعے یا ان گا دل ماں الہام فرمایو۔ ف۱۱ چنانچہ وہ چند روز آپ ناں دودھ پلاتی رہیں اس عرصہ ماں نہ آپ روئیں تھا نہ ان گی چولی ماں کائے حرکت کریں تھا نہ آپ گی بہن گے بغیر کسے ناں آپ گی پیدائش گی خبر تھی ف۱۲ کہ ہمسایہ واقف ہو گیا ایں وہ چغل خوری کریں گا تے فرعون اس فرزند ار جمند گا قتل گے پچھے پے جائے گو۔ ف۱۳ یعنی دریائے نیل ماں بے خوف و خطر پا چھڑ تے اسگا غرق تے ہلاک ہون گو خوف نہ رکھ۔ ف۱۴ اس گی جدائی گو۔ ف۱۵ تاں اناں نے حضرت موسیٰ علیہ الصلوٰۃ والسلام ناں ترے مہیناں دودھ پلایو تے جد آپ ناں فرعون گی طرف دے خطرو ہو یو ایک صندوق ماں کہل گے جہڑو خاص طور وراسے مقصد واسطے بنایو تھو رات گے وقت دریائے نیل ماں روہر چھڑیو۔ ف۱۶ اس رات گی صبح ناں، تے اس صندوق ناں فرعون گے سامنے رکھیو تے وہ کھولیو تے حضرت موسیٰ علیہ السلام دیکھیا جہڑا اپناں انگوٹھا دے دودھ چوسیں تھا۔ ف۱۷ آخر کار ف۱۸ جہڑ و اسگو وزیر تھو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

خٰطِئِیْنَ ﴿۸﴾ وَقَالَتِ امْرَاَتُ فِرْعَوْنَ قُرَّتُ عَیْنٍ لِّیْ وَلَكَ ؕ لَا تَقْتُلُوْهُ ۖ
خطاکار تھا ف۱۹ اور فرعون گی بی بی نے کہیو ف۲۰ یوہ بچہ میری اور تیری اکھاں گی ٹھنڈک ہے اسناں قتل نہ کرو
عَسٰۤی اَنْ یَّنْفَعَنَاۤ اَوْ نَتَّخِذَهٗ وَلَدًا وَّهُمْ لَا یَشْعُرُوْنَ ﴿۹﴾
شاید یوہ ہمناں نفعو دیوے یا ہم اسناں بیٹو بنالیاں ف۲۱ اور وہ بے خبر تھا ف۲۲
وَاَصْبَحَ فُؤَادُ اُمِّ مُوْسٰی فٰرِغًا ؕ اِنْ كَادَتْ لَتُبْدِیْ بِهٖ لَوْلَاۤ
اور صبح ناں موسیٰ گی ماں گو دِل بے صبرو ہو گیو ف۲۳ ضرور قریب تھو جے واہ اسگو حال کھول چھڑتی ف۲۴ اگر
اَنْ رَّبَطْنَا عَلٰی قَلْبِهَا لِتَكُوْنَ مِنَ الْمُؤْمِنِیْنَ ﴿۱۰﴾ وَقَالَتْ لِاُخْتِهٖ
ہم دلاسو نہ دیتا اُس گا دِل ناں جے اُسناں مہارا وعدہ ور یقین رہے ف۲۵ اور اُسگی ماں نے اسگی بہن ناں کہیو ف۲۶
قُصِّیْهِ ۫ فَبَصُرَتْ بِهٖ عَنْ جُنُبٍ وَّهُمْ لَا یَشْعُرُوْنَ ﴿۱۱﴾ وَحَرَّمْنَا
اس گے پچھے چلی جاتاں وہ اُسناں دوروں دیکھتی رہی اور انہاں ناں خبر نی تھی ف۲۷ اور ہم نے
عَلَیْهِ الْمَرَاضِعَ مِنْ قَبْلُ فَقَالَتْ هَلْ اَدُلُّكُمْ عَلٰۤی اَهْلِ بَیْتٍ
پہلاں ہی ساریں دائیں اُس ور حرام کر چھڑیں تھیں ف۲۸ تو بولی کیا ہوں تمناں دس چھڑوں اسا گھر آلا
یَّكْفُلُوْنَهٗ لَكُمْ وَهُمْ لَهٗ نٰصِحُوْنَ ﴿۱۲﴾ فَرَدَدْنٰهُ اِلٰۤی اُمِّهٖ كَیْ تَقَرَّ
جے تھارا اس بچہ ناں پالیں اور وہ اس گا خیر خواہ ہیں ف۲۹ تاں ہم نے اُسناں اسگی ماں گی طرف موڑیو
عَیْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ وَلِتَعْلَمَ اَنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَّلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ
تانجہ ماں گی اکھ ٹھنڈی ہوویں اور غم نہ کرے اور جان لیئے جے اللہ گو وعدو سچو ہے لیکن اکثر لوک

ف۱۹ یعنی نافرمان تاں اللہ تعالیٰ نے اناں ناں یاہ سزا دیتی کہ اناں ناں ہلاک کرن آلا ان گا دشمن گی اناں ہی دے پرورش کرائی۔ ف۲۰ جدکہ فرعون نے اپنی قوم گا لوکاں گا ورغلان دے حضرت موسیٰ علیہ السلام گا قتل گوارادو کیو۔ ف۲۱ کیونکہ یہ اِسے قابل ایں۔ فرعون گی بی بی آسیہ بہت نیک خاتون تھیں انبیار گا خاندان دے تھیں غریباں مسکیناں ور رحم وکرم کریں تھیں اناں نے فرعوں ناں کہیو کہ یوہ بچو سال دے زیادہ عمر گو لگے تے تیں اس سال گے اندر پیدا ہون آلاں بچاں گا قتل گو حکم دتو ہے۔ اس دے علاوہ پتونی یو بچو دریاماں کس سرزمین دے آیو ہے تناں جس بچہ گو خوف ہے وہ اسے ملک گا بنی اسرائیل دے دسیو گیو ہے آسیہ گی یاہ گل ان لوکاں نے من لئی۔ ف۲۲ اس دے جہڑو انجام ہون آلو تھو۔ ف۲۳ جداناں نے سنیوں کہ ان گو فرزند فرعون گا ہتھ ماں پہنچ گیو۔ ف۲۴ تے جوشِ محبت ماں واوابناہ، واوابناہ (ہائے بیٹاہائے بیٹا) کہن لگ گئیں۔ ف۲۵ جہڑو وعدو ہم نے کیو ہے کہ تیرا اس فرزندناں تیری طرف موڑلیاں گا ف۲۶ جن گوناں مریم تھو حال معلوم کرن گے واسطے ف۲۷ کہ یاہ اس بچہ گی بہن ایں تے اسگی نگرانی کرے۔ ف۲۸ چنانچہ جتنی ویں دائیں حاضر کی گئیں ان بچوں کسے گی وی چھاتی آپ نے منیہ ماں نہ لئی اس وے ان لوکاں نا بہت فکر ہوئی کہ کتے کائے ایسی دائی تھا جائے جسگو دودھ آپ پی لیں دائیاں گے نال آپ گی بہن وی یوہ حال دیکھن چلے گئی تھی ہون اناں ناں موقعو ملیو ف۲۹ چنانچہ وہ ان گی خواہش ور اپنی والدہ ناں بلالیائیں حضرت موسیٰ علیہ السلام فرعون گی چولی ماں تھاتے دودھ واسطے روئیں تھا فرعون آپ ناں شفقت گے نال بیلائے تھو جد آپ گی والدہ آئیں تے آپ نے انگی خوشبو سونگھی تاں آپ ناں قرار آ گیو تے آپ ان گو دودھ پین لگ گیا، فرعون نے کہیو تو اس بچہ گی کے لگے تیرے بغیر اس نے کسے گو دودھ نی پیو اناں نے کہیو ہوں ایک عورت ہوں پاک صاف رہوں۔ میرو دودھ خوشگوار ہے اس واسطے جن بچاں گا مزاج ماں نفاست تے پاکیزگی ہوئے وہ ہور عورتاں گو دودھ نی لیتا، میرو دودھ پی لیں، فرعون نے بچواناں ناں دے چھڑیو تے دودھ پلان وراناں ناں مقرر کر گے بچہ ناں اپنے گھر لیجان گی اجازت دے چھڑی چنانچہ آپ اپناں مکان ماں لے آئیں تے اللہ تعالیٰ گو وعدو پورو ہو یو، اس وقت اناں ناں اطمینان کامل ہو گیو کہ یہ فرزندار جمند ضرور نبی ہوئیں گا۔ اللہ تعالیٰ اس وعدہ گو ذکر فرمائے

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿١٣﴾ وَلَمَّا بَلَغَ اَشُدَّهٗ وَاسْتَوٰىٓ اٰتَيْنٰهُ حُكْمًا وَّعِلْمًا ؕ
نی جانتا ف٣٠ اور جد اپنی جوانی ناں پہنچیو اور پورا زور ور آیو ف٣١ تاں ہم نے اُسناں حکم اور علم عطا فرمایو ف٣٢
وَكَذٰلِكَ نَجْزِى الْمُحْسِنِيْنَ ﴿١٤﴾ وَدَخَلَ الْمَدِيْنَةَ عَلٰى حِيْنِ
اور ہم اسوہی صِلو دیاں نیکاں ناں اور اس شہر ماں داخل ہویو ف٣٣ جس وقت
غَفْلَةٍ مِّنْ اَهْلِهَا فَوَجَدَ فِيْهَا رَجُلَيْنِ يَقْتَتِلٰنِ ۗ هٰذَا مِنْ
شہر گا لوگ دوپہر گی نیند ماں بے خبر تھا ف٣٤ تو اُساں دو مرد لڑتا دیکھیا
شِيْعَتِهٖ وَهٰذَا مِنْ عَدُوِّهٖ ۚ فَاسْتَغَاثَهُ الَّذِىْ مِنْ شِيْعَتِهٖ
ایک موسیٰ کا ٹولہ بچوں تھو ف٣٥ اور دوجو اُس گا دشمناں بچوں ف٣٦ تھو تو وہ جیہڑو اس گا گروہ بچوں تھو ف٣٧ اُس نے موسیٰ کولوں مدد منگی
عَلَى الَّذِىْ مِنْ عَدُوِّهٖ ۙ فَوَكَزَهٗ مُوْسٰى فَقَضٰى عَلَيْهِ ۗ قَالَ هٰذَا
اس ور جیہڑو اس گا دشمناں بچوں تھو تاں موسیٰ نے اسگے مُکو ماریو ف٣٨ تو اسگو کم تمام کر چھڑیو ف٣٩ کہیو یوہ
مِنْ عَمَلِ الشَّيْطٰنِ ؕ اِنَّهٗ عَدُوٌّ مُّضِلٌّ مُّبِيْنٌ ﴿١٥﴾ قَالَ رَبِّ اِنِّىْ
کم شیطان گی طرفوں ہویو ف٤٠ بیشک وہ دشمن ایں۔ کھلو گمراہ کرن آلو۔ عرض کی کہ اے میرا رب! میں
ظَلَمْتُ نَفْسِىْ فَاغْفِرْ لِىْ فَغَفَرَ لَهٗ ؕ اِنَّهٗ هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ﴿١٦﴾
اپنی جان ور زیادتی کی ف٤١ تو مناں بخش دے تو رب نے اُسناں بخش دتو بیشک وہی بخشن آلو مہربان ایں۔

ف٣٠ تے شک ماں رہیں۔ حضرت موسیٰ علیہ السلام اپنی والدہ گے کول دودھ پین گا زمانہ تک رہیا تے اس زمانہ ماں فرعون اناں ناں ایک اشرفی روزانہ دیتو رہیو دودھ چھٹن دے بعد آپ حضرت موسیٰ علیہ السلام ناں فرعون گے کول لے آئیں تے آپ ات پرورش پاتا رہیا۔ ف٣١ عمر شریف تری سال دے زیادہ ہوگئی ف٣٢ یعنی دین دنیا گا سدھار گو علم ف٣٣ وہ شہر یا دے منف تھو جہڑو حدود مصر ماں ایں، اصل اسگی مافہ ہے قبطی زبان ماں اس لفظ گو مطلب ہے تری (٣٠) یوہ پہلو شہر ہے جہڑو حضرت نوح علیہ السلام گا طوفان گے بعد آباد ہویو اس سرزمین ماں مصر بن حسام نے رہائش رکھی یہ رہائش رکھن آلا کل تری (٣٠) تھا اس واسطے اس گو ناں مافہ ہویو فر اسگی عربی منف ہوئی یا دہ شہر حابین تھو جہڑو مصر دے دو فرسنگ گا فاصلہ ور تھو۔ ایک قول یوہ وی ہے کہ وہ شہر عین شمس تھو۔ (جمل، خازن) ف٣٤ تے حضرت موسیٰ علیہ السلام گا پوشیدہ طور ور داخل ہون گو سبب یوہ تھو کہ جد حضرت موسیٰ علیہ السلام جوان ہویا تاں آپ نے حق گو بیان تے فرعون تے فرعونیاں گی گمراہی گو رد شروع کیو بنی اسرائیل گا لوک آپ گی گل سنیں تے آپکو اتباع کریں تھا آپ فرعونیاں گا دین گی مخالفت فرمائیں تھا ہوتاں ہوتاں اسگو چرچو ہویو تے فرعونی جستجو ماں ہویا اس واسطے آپ جس تبستی ماں داخل ہوئیں تھا ایسے وقت داخل ہوئیں تھا جدات گا لوک غفلت ماں ہوئیں۔ حضرت علی مرتضیٰ رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے مروی ہے کہ وہ دن عید گو تھو لوک اپنی کھیڈ کود ماں مشغول تھا (مدارک تے خازن) ف٣٥ بنی اسرائیل بچوں ف٣٦ یعنی فرعون گی قوم قبطی دے۔ یوہ اسرائیلی ور جبر کرے تھو کہ اس ور لکڑیاں گو انبار لاگے فرعون گا لنگر ماں لے جائے۔ ف٣٧ یعنی حضرت موسیٰ علیہ السلام گا ف٣٨ پہلاں آپ نے قبطی ناں کہیو کہ اسرائیلی ور ظلم نہ کر اس ناں چھوڑ دے لیکن وہ باز نہ آیو تے بدزبانی کرن لگو تاں حضرت موسیٰ علیہ السلام نے اس ناں ظلم دے روکن واسطے مُکو ماریو۔ ف٣٩ یعنی وہ مرگیو تے آپ نے اسناں ریت ماں دب چھڑیو آپ گو ارادو قتل کرن گو نی تھو۔ ف٤٠ یعنی اس قبطی گو اسرائیلی ور ظلم کرنوں جہڑو اسگی ہلاکت گو سبب بنیوں (خازن) ف٤١ یوہ کلام حضرت موسیٰ علیہ السلام گو بطریق تواضع ہے۔ کیونکہ آپ دے کوئے گناہ سرزدنی ہویو تے انبیا معصوم ایں۔ ان دے گناہ نی ہوتا۔ قبطی ناں مارنوں آپ گو ظلم ناں روکن تے مظلوم گی امداد واسطے تھو۔ یوہ کسے دین ماں وی گناہ نی فروی اپنی طرف تقصیر گی نسبت کرنی تے استغفار کرنی یوہ مقربین گو دستور ہے بعض مفسرین نے فرمایو اس ماں تاخیر اولیٰ تھی اسے واسطے حضرت موسیٰ علیہ السلام نے ترک اولیٰ ناں زیادتی فرمایو تے اس ور حق تعالیٰ دے مغفرت طلب کی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

قَالَ رَبِّ بِمَآ اَنْعَمْتَ عَلَيَّ فَلَنْ اَكُوْنَ ظَهِيْرًا لِّلْمُجْرِمِيْنَ ﴿۱۷﴾
عرض کی اے میرا رب! جسطرح تیں میرے ور احسان کیو تو ہون ف۴۲ ہوں کدے وی مجرماں گو مددگار نی ہوسوں۔
فَاَصْبَحَ فِي الْمَدِيْنَةِ خَآئِفًا يَّتَرَقَّبُ فَاِذَا الَّذِي اسْتَنْصَرَهٗ
دے صبح کی اُس شہر ماں ڈرتاں اس انتظار ماں جے خبرے کے ہووے ف۴۳ تاں ہی دیکھیو جے جس نے کل ان کولوں
بِالْاَمْسِ يَسْتَصْرِخُهٗ ۭ قَالَ لَهٗ مُوْسٰٓى اِنَّكَ لَغَوِيٌّ مُّبِيْنٌ ﴿۱۸﴾
مدد منگی تھی فریاد کر رہیو ف۴۴ ہے موسیٰ نے اُسناں کہیو بیشک تو کھلو گمراہ ہے ف۴۵
فَلَمَّآ اَنْ اَرَادَ اَنْ يَّبْطِشَ بِالَّذِيْ هُوَ عَدُوٌّ لَّهُمَا ۙ قَالَ
تو جد موسیٰ نے چاہیو کہ اس ور گرفت کرے جیڑو ان دواں گو دشمن ایں ف۴۶ وہ بولیو
يٰمُوْسٰٓى اَتُرِيْدُ اَنْ تَقْتُلَنِيْ كَمَا قَتَلْتَ نَفْسًۢا بِالْاَمْسِ ڰ اِنْ
اے موسیٰ! کیا تو مناں اُسے طرح قتل کرنو چاہے جس طرح تیں کل ایک آدمی ناں قتل کیو
تُرِيْدُ اِلَّآ اَنْ تَكُوْنَ جَبَّارًا فِي الْاَرْضِ وَمَا تُرِيْدُ اَنْ تَكُوْنَ
تم دے یاہی چاہیں جے زمین ور سخت گیر بنوں اور اصلاح کرنوں
مِنَ الْمُصْلِحِيْنَ ﴿۱۹﴾ وَجَآءَ رَجُلٌ مِّنْ اَقْصَا الْمَدِيْنَةِ يَسْعٰى ۡ
نی چاہتا ف۴۷ اور شہر گا پرلا کنارا دے ایک شخص ف۴۸ دوڑتو آیو
قَالَ يٰمُوْسٰٓى اِنَّ الْمَلَاَ يَاْتَمِرُوْنَ بِكَ لِيَقْتُلُوْكَ فَاخْرُجْ اِنِّيْ لَكَ
کہیو اے موسیٰ! بیشک دربار آلا ف۴۹ تھارا قتل گو مشورو کر رہیاں ایں توتم نکل جاؤ ف۵۰ ہوں تھارو
مِنَ النّٰصِحِيْنَ ﴿۲۰﴾ فَخَرَجَ مِنْهَا خَآئِفًا يَّتَرَقَّبُ ۡ قَالَ رَبِّ
خیر خواہ ہوں ف۵۱ تو اس شہر دے نکلیا ڈرتا ڈرتا جے خورے ہون کے ہوجائے عرض کی اے میرا رب!

ف۴۲ یوہ کرم وی فرما کہ مناں فرعون گی صحبت تے اس گے کہر ہن دے وی بچا کہ اس زمرہ ماں شمار کیو جانوں یوہ وی ایک طرح گو مددگار ہونوں ایں۔ ف۴۳ کہ خدا جانے اس قبطی گا مارن گو کے نتیجو نکلے گو تے اس گی قوم گا لوک کے کریں گا۔ ف۴۴ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ فرعون گی قوم گا لوکاں نے فرعون ناں اطلاع دتی کہ کسے بنی اسرائیل نے مہارا ایک آدمی ناں قتل کر چھڑیو ہے اس ور فرعون نے کہیو کہ قاتل تے گواہاں ناں تلاش کرو فرعونی گشت کرتا پھریں تھا اناں ناں کوئے ثبوت نی ملے تھو دوجے دن جد موسیٰ علیہ السلام ناں فر ایسو اتفاق ہویو کہ وہ اسرائیلی جس نے ایک دن پہلاں ان دے مدد چاہی تھی اج فر ایک فرعونی نال لڑ رہیو ہے تے حضرت موسیٰ علیہ السلام ناں دیکھ گے فریاد کرن لگو تدھ حضرت ف۴۵ مراد یاہ تھی کہ روز لوکاں نال لڑے اپنا آپ ناں وی مصیبت تے پریشانی ماں سٹے تے اپنا مددگاراں ناں وی کیوں ایسا کماں دے نی بچتو تے کیوں احتیاط نی کرتو فر حضرت موسیٰ علیہ السلام ناں رحم آیو تے آپ نے چاہیو کہ اس ناں فرعونی گا پنجۂ ظلم دے آزادی دوائیں ف۴۶ یعنی فرعونی ور۔ تاں اسرائیلی غلطی نال یاہ سمجھیو کہ حضرت موسیٰ السلام میرا دے خفا ایں مناں پکڑنوں چاہیں یاہ سمجھ گے ف۴۷ فرعونی نے یاہ گل سنی تے جاگے فرعون ناں اطلاع دتی کہ کل گا فرعونی مقتول گو قاتل حضرت موسیٰ علیہ السلام ایں فرعون نے حضرت موسیٰ علیہ السلام گا قتل گو حکم دتو تے لوک حضرت موسیٰ علیہ السلام ناں ٹونڈن نکلیا۔ ف۴۸ جناں مومن ال فرعون کہیں یاہ خبر سن گے نیڑا گی راہ دے۔ ف۴۹ فرعون گا ف۵۰ شہر دے ف۵۱ یاہ گل خیر خواہی تے مصلحت اندیشی نال کہوں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ع ٨ ٥

نَجِّنِیۡ مِنَ الۡقَوۡمِ الظّٰلِمِیۡنَ ﴿٢١﴾ وَلَمَّا تَوَجَّہَ تِلۡقَآءَ مَدۡیَنَ
مناں ظالماں دے نجات دے ف۵۲ اور جد مدین گی طرف متوجہ ہویا ف۵۳

قَالَ عَسٰی رَبِّیۡۤ اَنۡ یَّہۡدِیَنِیۡ سَوَآءَ السَّبِیۡلِ ﴿٢٢﴾ وَلَمَّا وَرَدَ
کہیو قریب ہے جے میرو رب مناں سِدھو راہ دے ف۵۴ اور جد

مَآءَ مَدۡیَنَ وَجَدَ عَلَیۡہِ اُمَّۃً مِّنَ النَّاسِ یَسۡقُوۡنَ ۬ وَوَجَدَ
مدین گا پانی ور آیا ف۵۵ اُت لوکاں گی ایک جماعت ناں دیکھیو اپناں جانوراں ناں پانی پیال رہیا ایں۔ اور انگی

مِنۡ دُوۡنِہِمُ امۡرَاَتَیۡنِ تَذُوۡدٰنِ ۚ قَالَ مَا خَطۡبُکُمَا ؕ قَالَتَا لَا نَسۡقِیۡ
دوجی طرف ف۵۶ دو عورت دیکھیں کہ اپناں جانوراں ناں روک رہی ہیں ف۵۷ موسیٰ نے کہیو تم دواں گو کے حال ہے ف۵۸ وہ بولیں ہم پانی نی پیالتا

حَتّٰی یُصۡدِرَ الرِّعَآءُ ٜ وَاَبُوۡنَا شَیۡخٌ کَبِیۡرٌ ﴿٢٣﴾ فَسَقٰی لَہُمَا ثُمَّ
تاں توڑی جد توڑی یہ سارا آجڑی پانی پیال گے مڑ نہ جائیں ف۵۹ اور مہارو باپ بہت بڈھو ہے ف۶۰ بزرگ ہے تاں موسیٰ نے ان دواں گا جانوراں ناں پانی پیال چھوڑیو

تَوَلّٰۤی اِلَی الظِّلِّ فَقَالَ رَبِّ اِنِّیۡ لِمَاۤ اَنۡزَلۡتَ اِلَیَّ مِنۡ خَیۡرٍ
اور چھاں گی طرف مڑ گیا ف۶۱ عرض کی اے میرا رب! ہوں اُس کھانا گو جیڑو تو میری طرف اُتارے

فَقِیۡرٌ ﴿٢٤﴾ فَجَآءَتۡہُ اِحۡدٰىہُمَا تَمۡشِیۡ عَلَی اسۡتِحۡیَآءٍ ۫ قَالَتۡ
محتاج ہاں ف۶۲ تو ان دواں بچوں ایک ان گے کول آئی شرم نال چلتی چلتی ف۶۳ بولی

ف۵۲ یعنی فرعون گی قوم دے ف۵۳ مدین وہ مقام ایں جت حضرت شعیب علیہ السلام تشریف رکھیں تھا اساں مدین ابنِ ابراہیم کہیں مصر دے ات تک اٹھاں دناں گو سفر ہے یوہ شہر فرعون گی حکومت دے باہر تھو حضرت موسیٰ علیہ السلام نے اسگو رستو وی نی دیکھیو تھو، نہ کائے سواری نال تھی، نہ سفر خرچ، نہ کوئے سنگی ساتھی، راہ ماں درختاں گا پتراں تے زمین گا کہا دے بغیر کھان گی کائے چیز نی ملے تھی۔ ف۵۴ چنانچہ اللہ تعالیٰ نے ایک فرشتو پیجیو جہڑو آپ ناں مدین تک لے گیو ف۵۵ یعنی کھوہ ور جس دے ات گا لوک پانی لیں تے اپناں جانوراں ناں پیالیں تھا یوہ کھوہ شہر گا کنارہ ور تھو۔ ف۵۶ یعنی مرداں دے الگ۔ ف۵۷ اس انتظار ماں کہ لوک فارغ ہوئیں تے کھوہ خالی ہوئے کیونکہ کھوہ ناں قوی تے زور آور لوکاں نے کیر یو و تھوان گا ہجوم ماں عورتاں دے ممکن نی تھو کہ اپناں جانوراں ناں پانی پلا سکیں۔ ف۵۸ یعنی اپناں جانوراں ناں پانی کیوں نی پلاتیں؟ ف۵۹ کیونکہ نہ ہم مرداں گی پیڑ ماں جا سکاں نہ پانی کھچ سکاں جد یہ لوک اپناں جانوراں ناں پانی پلا گے واپس ہو جائیں تاں حوض ماں جہڑو پانی بچ جائے وہ ہم اپناں جانوراں ناں پلا لیاں ف۶۰ ضعیف ایں خود یوہ کم نی کر سکتا اس واسطے جانوراں ناں پانی پلان گی ضرورت ہمناں پیش آئی جد حضرت موسیٰ علیہ السلام نے ان گی یہ گل سنیں تاں آپ ناں رقت ہوئی تے رحم آیو تے اتے دو جو کھوہ جہڑو اس گے نیڑے ہی تھو تے ایک بہت پہارا پتھر نال ٹکیو و تھو جس ناں بہت سارا آدمی مل گے ہٹا سکیں تھا آپ نے لیکلاں ہی اسناں ہٹا چھوڑیو۔ ف۶۱ تپ تے گرمی گی شدت تھی تے آپ نے کئی دناں دے کجھ کھادو پیوو ی نی تھو یکھ گو غلبو تھو اس واسطے آرام کرن واسطے ایک بوٹا گی چھاں ماں بیٹھ گیا تے بارگاہِ الٰہی ماں ف۶۲ حضرت موسیٰ علیہ السلام ناں کھانوں دیکھیاں پورو ہفتو گزر گیو تھو اس دوران ایک گراہ وی نی کھادو تھو۔ شکم مبارک پشتِ اقدس گے نال مل گیو تھو اس حالت ماں اپناں رب دے غذا طلب کی تے بارگاہِ الٰہی ماں قرب و منزلت رکھن گے باوجود اس عجز و انکساری نال روٹی گو ایک ٹکڑو طلب کیو تے جد وہ دوئے صاحبزادیں اس دن بہت جلد اپناں مکان ماں آ گئیں تاں ان گا والد ماجد نے فرمایو اج اتنی جلدی واپس آن گی وجہ کے ہے؟ عرض کیو کہ ہم نے ایک نیک آدمی دیکھیو اس نے مہارے ور رحم فرمایو تے مہاراں جانوراں ناں پانی پلایو اس وران گا والد نے ایک صاحبزادی دے فرمایو جاؤ تے اس مردِ صالح ناں میرے کول بلا لیاؤ۔ ف۶۳ چہرہ ٹیک گے تے جسم چھپا گے یاہ بڑی صاحبزادی تھی ان گو ناں صفورا ہے تے ایک قول یوہ ہے کہ وہ چھوٹی صاحبزادی تھیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

إِنَّ أَبِي يَدْعُوكَ لِيَجْزِيَكَ أَجْرَ مَا سَقَيْتَ لَنَا ۚ فَلَمَّا جَاءَهُ

میرو باپ تمناں سدھے جے تمناں مزدوری دیے اگی جیڑو تم نے مہاراں جانوراں ناں پانی پیالیو ہے ف٦٤ جد موسیٰ اس گے کول آیا

وَقَصَّ عَلَيْهِ الْقَصَصَ ۙ قَالَ لَا تَخَفْ ۖ نَجَوْتَ مِنَ الْقَوْمِ

تاں ساریں گل سنا چھڑیں ف٦٥ اُنہاں نے فرمایو ڈریو نہ تم بچ گیا۔

الظَّالِمِينَ ﴿٢٥﴾ قَالَتْ إِحْدَاهُمَا يَا أَبَتِ اسْتَأْجِرْهُ ۖ إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ

ظالماں توں ف٦٦ ان بچوں ایک بولی ف٦٧ اے میرا باپ! اِنہاں ناں آجری رکھ لیو ف٦٨ بیشک بہترنو کر وہ جیڑو

الْقَوِيُّ الْأَمِينُ ﴿٢٦﴾ قَالَ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أُنْكِحَكَ إِحْدَى

طاقت ور اور امانتدار ہووے ف٦٩ فرمایو ہوں چاہوں جے اپنی دواں بچیاں بچوں

ابْنَتَيَّ هَاتَيْنِ عَلَىٰ أَنْ تَأْجُرَنِي ثَمَانِيَ حِجَجٍ ۖ فَإِنْ أَتْمَمْتَ عَشْرًا

ایکن ناں تیناں بیاہ دیوں ف٧٠ اس مہرور جے تم اٹھ سال میری نوکری کرو ف٧١ فرکدے پورا دس سال کر چھڑو

فَمِنْ عِنْدِكَ ۖ وَمَا أُرِيدُ أَنْ أَشُقَّ عَلَيْكَ ۚ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ

تاں وہ تھاری طرفوں ایں ف٧٢ اور ہوں تمناں مشقت ماں پانوں نی چاہتو ف٧٣ قریب ہے کدے اللہ چاہے تاں تم مناں

ف٦٤ حضرت موسیٰ علیہ السلام اجرت لین وردے راضی نہ ہویا لیکن حضرت شعیب علیہ السلام گی زیارت تے ملاقات گا ارادہ نال چل پیا تے ان صاحبزادی صاحبہ دے فرمایو کہ تم میرے پچھے چلو تے رستو دسی رہیو یوہ آپ نے پردہ گا اہتمام گی وجہ دے فرمایو تے اس طرح تشریف لیایا جد حضرت موسیٰ علیہ السلام حضرت شعیب علیہ السلام گے کول پہچیا تاں کھانوں حاضر تھو حضرت شعیب علیہ السلام نے فرمایو بیسو کھانوں کھاؤ حضرت موسیٰ علیہ السلام نے منظور نہ کیو تے اعوذ باللہ فرمایو حضرت شعیب علیہ السلام نے فرمایو کے وجہ ہے کھانوں کھان ماں کے عذر ہے کیا تمناں پکھ نی؟ فرمایو مناں ڈر ہے کہ یوہ کھانوں میرا اس عمل گو بدلو نہ بن جائے جہڑو میں تھاراں جانوراں ناں پانی پیال گے کیو ہے کیونکہ ہم وہ لوک ہاں کہ عملِ خیر ور عوض تے بدلو لینوں قبول نی کرتا حضرت شعیب علیہ السلام نے فرمایو اے جوان ایسو نی یوہ کھانوں تھارا عمل گے بدلے نی بلکہ میری تے میرا آبا و اجداد گی عادت ہے کہ ہم مہمان نوازی کرتا ہاں تے کھانوں کھلاں تاں آپ بیٹھا تے آپ نے کھانوں تناول فرمایو ف٦٥ تے تمام واقعات تے احوال جہڑا فرعون گے نال گزریا تھا اپنی ولادت شریف دے لیکے قبطی گا قتل تے فرعونیاں گا آپ گے پچھے پین تک گا تمام حضرت شعیب علیہ السلام گے اگے بیان فرما چھڑیا۔ ف٦٦ یعنی فرعون تے فرعونیاں دے کیونکہ ات مدین ماں فرعون گی حکومت تے سلطنت نی۔ مسائل۔ اس دے ثابت ہویو کہ ایک شخص گی خبر ور عمل کرنوں جائز ہے خواہ وہ غلام ہوئے یا عورت ہوئے تے یوہ وی ثابت ہویو کہ اجنبیہ گے نال ورع تے احتیاط گے نال چلنوں جائز ہے۔ (مدارک) ف٦٧ جہڑی حضرت موسیٰ علیہ السلام ناں بلان واسطے بیجی تھی بڑی یا چھوٹی ف٦٨ کہ یہ مہاریں بکریں چاریا کریں تے یوہ کم ہمناں نہ کرنو پوئے۔ ف٦٩ حضرت شعیب علیہ السلام نے صاحبزادی دے دریافت فرمایو کہ تمناں ان گی قوت تے امانت گو کے علم ایں؟ اناں نے عرض کیو کہ قوت دے اس دے ظاہر ہوئی کہ اناں نے تنہا کھوہ وروں پتھر ہٹالیو جناں دساں آدمیاں دے کہٹ آدمی نی ہٹا سکیں تھا تے امانت اس دے ظاہر ہے کہ اناں نے ہمناں دیکھ گے سر جھکالیو تے نظر نہ چائی تے ہمناں کہیو تم پچھے چلو ایسو نہ ہوئے کہ ہوا ناں تھارو کپڑ واڑے تے بدن گو کوئے حصو نمودار ہو جائے یاہ سن گے حضرت شعیب علیہ السلام نے حضرت موسیٰ علیہ السلام دے ف٧٠ یوہ نکاح گو وعدو تھو عقد نی تھو کیونکہ مسئلو: عقد واسطے ماضی گو صیغو ضروری ہے مسئلو: تے اسے طرح منکوحہ گو تعین وی ضروری ہے۔ ف٧١ مسئلو: آزاد مرد گو آزاد عورت نال نکاح کے دو جا آزاد شخص گی خدمت کرن یا بکریں چارن ناں مہر قرار دے گے جائز ہے۔ مسئلو: تے اگر آزاد مرد تے کسے مدت تک عورت گی خدمت کرن ناں یا قرآن شریف گی تعلیم دین ناں مہر قرار دے گے نکاح کیو تاں نکاح جائز ہے تے یہ چیز مہر نہ ہو سکیں گیں۔ بلکہ اس صورت ماں مہر مثل لازم ہوئے گو (ہدایہ تے احمدی) ف٧٢ یعنی یاہ تھاری مہربانی ہوئے گی تے تھارے ور واجب نہ ہوئے گو۔ ف٧٣ کہ تھارے ور پورا دس سال ضروری کر چھڑوں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿۲۷﴾ قَالَ ذٰلِكَ بَيْنِيْ وَبَيْنَكَ ؕ اَيَّمَا الْاَجَلَيْنِ
نیکاں بچوں پائیں گا ف٧٤ موسیٰ نے کہیو یوہ میرے تے تھارے درمیان اقرار ہو گیو۔ ہوں ان دواں بچوں جیڑی
قَضَيْتُ فَلَا عُدْوَانَ عَلَيَّ ؕ وَاللّٰهُ عَلٰى مَا نَقُوْلُ وَكِيْلٌ ﴿۲۸﴾ فَلَمَّا ع ۳ / ۷
دی معیاد پوری کر چھڑوں ف٧٥ تو میرے ور کوئی مطالبو نی اور مہارا کہن ور اللہ ہی وکیل ہے ف٧٦ فر جد
قَضٰى مُوْسَى الْاَجَلَ وَسَارَ بِاَهْلِهٖۤ اٰنَسَ مِنْ جَانِبِ الطُّوْرِ نَارًا ۚ
موسیٰ نے اپنی معیاد پوری کر چھڑی ف٧٧ اور اپنی بی بی ناں لے گے چلیا ف٧٨ طور گی طرف توں ایک اگ دیکھی ف٧٩
قَالَ لِاَهْلِهِ امْكُثُوْۤا اِنِّيْۤ اٰنَسْتُ نَارًا لَّعَلِّيْۤ اٰتِيْكُمْ مِّنْهَا بِخَبَرٍ
اپنی گھر آلی ناں کہیو۔ تم ٹھہرو مناں طور گی طرفوں ایک اگ ور نظر پئی ہے شائد ہوں اُتوں کائے خبر لیاواں ف٨٠
اَوْ جَذْوَةٍ مِّنَ النَّارِ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُوْنَ ﴿۲۹﴾ فَلَمَّاۤ اَتٰىهَا نُوْدِيَ
یا تھارے واسطے کائے اگ گی چنگاری لیاواں تانجہ تم تپیں۔ فر جد اگ کول حاضر ہویا ندا کی گئی۔
مِنْ شَاطِئِ الْوَادِ الْاَيْمَنِ فِي الْبُقْعَةِ الْمُبٰرَكَةِ مِنَ الشَّجَرَةِ
میدان گا سجا کنارہ توں ف٨١ برکت آلا مقام ماں درخت توں ف٨٢
اَنْ يّٰمُوْسٰۤى اِنِّيْۤ اَنَا اللّٰهُ رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۳۰﴾ وَاَنْ اَلْقِ عَصَاكَ ؕ
کہ اے موسیٰ! بیشک ہوں ہاں اللہ رب سارا جہان گو ف٨٣ اور یوہ جے رکھ چھڑ اپناں عاصاناں ف٨٤
فَلَمَّا رَاٰهَا تَهْتَزُّ كَاَنَّهَا جَآنٌّ وَّلّٰى مُدْبِرًا وَّلَمْ يُعَقِّبْ ؕ
فر جد موسیٰ نے دیکھیو اُسناں چلتاں پھرتاں گویا سپ ہے پٹھ موڑ گے چلے گیو اور مڑ گے نی دیکھیو ف٨٥

ف٧٤ تاں میری طرفوں حسنِ معاملت تے وفائے عہد ہی ہو گی تے ان شاء اللہ تعالیٰ۔ آپ نے اللہ تعالیٰ گی توفیق تے مددور پروسو کرن واسطے فرمایو ف٧٥ خواہ دس سال گی یا اٹھ سال گی۔ ف٧٦ فر جد آپ گو عقد ہو گیو تاں حضرت شعیب علیہ السلام نے اپنی صاحبزادی ناں حکم دتو کہ وہ حضرت موسیٰ علیہ السلام ناں ایک عصو دیں جس نال وہ بکریاں گی نگہبانی کریں تے درنداں ناں دور ہٹائیں حضرت شعیب علیہ السلام گے کول انبیاء علیہ السلام گا کئی عصا تھا صاحبزادی صاحبہ گو ہتھ حضرت آدم علیہ السلام گا عصا اور پیو جہڑو آپ جنت دے لیایا تھا تے انبیاء اس گا وارث ہوتا چلیا آ رہیا تھا تے وہ حضرت شعیب علیہ السلام ناں پہنچیو تھو۔ حضرت شعیب علیہ السلام نے یوہ عصو حضرت موسیٰ علیہ السلام ناں دتو۔ ف٧٧ حضرت ابنِ عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما دے مروی ہے کہ آپ نے بڑی معیاد یعنی دس سال پورا کیا فر حضرت شعیب علیہ السلام دے مصر گی طرف جان گی اجازت منگی آپ نے اجازت دتی ف٧٨ ان گا والد گی اجازت نال مصر گی طرف ف٧٩ جد کہ آپ جنگل ماں تھانیری رات تھی، سردی شدت گی پے رہی تھی۔ رستو پل گیا تھا اس وقت آپ نے اگ دیکھ گے ف٨٠ راہ گی کہ کس طرف ہے۔ ف٨١ جہڑو حضرت موسیٰ علیہ السلام گی سجی طرف تھو۔ ف٨٢ وہ درخت عُناب گو تھو یا عدسج گو (عدسج ایک کنڈاں آلو درخت ہے جہڑو جنگلاں ماں ہوئے) ف٨٣ جد حضرت موسیٰ علیہ السلام نے نیلا درخت ماں اگ دیکھی تاں جان گیا کہ اللہ تعالیٰ گے سوا یاہ کسے گی قدرت نی تے بے شک اس کلام گو متکلم اللہ تعالیٰ ہی ہے۔ یوہ وی منقول ہے کہ یوہ کلام حضرت موسیٰ علیہ السلام نے صرف گوش مبارک دے ہی نی بلکہ اپناں جسم اقدس گا ہر ہر جزو دے سنیوں۔ ف٨٤ چنانچہ آپ نے عصو سٹ چھڑیو وہ سپ بن گیو۔ ف٨٥ تدھ ندا کی گئی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يٰمُوْسٰٓى اَقْبِلْ وَلَا تَخَفْ اِنَّكَ مِنَ الْاٰمِنِيْنَ ﴿۳۱﴾ اُسْلُكْ يَدَكَ
اے موسیٰ! سامنے آ اور ڈر نہ بیشک تاں امان ایں ف۸۶ اپناں ہتھ ف۸۷
فِيْ جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَآءَ مِنْ غَيْرِ سُوْٓءٍ ۫ وَّاضْمُمْ اِلَيْكَ
ناں گریبان ماں کہل نکلے گو سفید چمکتو بے عیب ف۸۸ اور اپناں ہتھ ناں اپناں سینہ ور
جَنَاحَكَ مِنَ الرَّهْبِ فَذٰنِكَ بُرْهَانٰنِ مِنْ رَّبِّكَ اِلٰى فِرْعَوْنَ
رکھ لے خوف دور کرن واسطے ف۸۹ تو یہ دو دلیل ایں تیرا رب گی ف۹۰ فرعون
وَمَلَا۠ىِٕهٖ ؕ اِنَّهُمْ كَانُوْا قَوْمًا فٰسِقِيْنَ ﴿۳۲﴾ قَالَ رَبِّ اِنِّيْ
اور اُس گا درباریاں گی طرف بیشک وہ نافرمان لوک ایں۔ عرض کی اے میرا رب! بیشک میں
قَتَلْتُ مِنْهُمْ نَفْسًا فَاَخَافُ اَنْ يَّقْتُلُوْنِ ﴿۳۳﴾ وَاَخِيْ هٰرُوْنُ
ان بچوں ایک جان ناقتل کیو ہے ف۹۱ تاں ڈروں جے کدے مناں قتل نہ کر چھڑیں۔ اور میرو پائی ہارون
هُوَ اَفْصَحُ مِنِّيْ لِسَانًا فَاَرْسِلْهُ مَعِيَ رِدْاً يُّصَدِّقُنِيْٓ ۫ اِنِّيْۤ اَخَافُ
اگی زبان میرا دوں زیادہ صاف ہے۔ تواساں رسول بناگے میری مدد کر تانجہ یوہ میری تصدیق کرے مناں ڈر ہے
اَنْ يُّكَذِّبُوْنِ ﴿۳۴﴾ قَالَ سَنَشُدُّ عَضُدَكَ بِاَخِيْكَ وَنَجْعَلُ لَكُمَا
جے وہ ف۹۲ مناں جھٹلائیں گا۔ فرمایو قریب ہے جے ہم تیری باہیاں ناں تیرا پائی نال طاقت دیاں گا اور تم دواں ناں
سُلْطٰنًا فَلَا يَصِلُوْنَ اِلَيْكُمَا ۚۛ بِاٰيٰتِنَآ ۚۛ اَنْتُمَا وَمَنِ اتَّبَعَكُمَا
غلبو عطا فرماں گا تووہ تم دواں گو کوئی نقصان نہ کرسکیں گا مہاریں نشانیاں گی وجہ توں تم دوئے اور جیڑا تھاری تابعداری
الْغٰلِبُوْنَ ﴿۳۵﴾ فَلَمَّا جَآءَهُمْ مُّوْسٰى بِاٰيٰتِنَا بَيِّنٰتٍ قَالُوْا مَا هٰذَآ
کریں گا غالب آئیں گا ف۹۳ فر جد موسیٰ نے ان کے کول مہاری روشن نشانیں آئیں بولیا یوہ دے نی
اِلَّا سِحْرٌ مُّفْتَرًى وَّمَا سَمِعْنَا بِهٰذَا فِيْٓ اٰبَآىِٕنَا الْاَوَّلِيْنَ ﴿۳۶﴾
مگر بناوٹ گو جادو ف۹۴ اور ہم نے اپناں اگلا باپ داداں ماں ایسو نی سُنیو ف۹۵

معانقة ۱۱

ف۸۶ کوئے خطرو نی۔ ف۸۷ اپنی قمیض گا۔ ف۸۸ آفتاب گی شعاع گی طرح تاں حضرت موسیٰ علیہ السلام نے اپنوں دستِ مبارک گریباں ماں کہل گے کڈھیوتاں اس ماں ایسی تیز چمک تھی جس دے اکھ چمکورن ہوئیں۔ ف۸۹ تانجہ ہتھ اپنی اصلی حالت ور آئے تے خوف ختم ہوجائے۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ اللہ تعالیٰ نے حضرت موسیٰ علیہ السلام ناں سینہ ور ہتھ رکھن گو حکم دتو تانجہ جہڑو خوف سپ دیکھن گے وقت پیدا ہو گیو تھو دور ہوجائے تے حضرت موسیٰ علیہ السلام گے بعد جیڑو خوف زدہ اپناں سینہ ور ہتھ رکھے گو اسگو خوف دور ہوجائے گو ف۹۰ تے عصو تے ید بیضا تھاری رسالت گیں دلیل ایں۔ ف۹۱ یعنی قبطی میرا ہتھ دے ماریو گیو ہے۔ ف۹۲ یعنی فرعون تے اس گی قوم۔ ف۹۳ فرعون تے اس گی قوم ور ف۹۴ ان بدنصیباں نے معجزات گو انکار کر چھڑیو تے اناں ناں جادو کہیو مطلب یوہ تھو کہ جس طرح جادو گی تمام قسم باطل ہوئیں اسے طرح معاذ اللہ یوہ وی ہے۔ ف۹۵ یعنی تھارا دے پہلاں ایسو کدے نی کیو گیو یا یہ معنی ایں کہ جہڑی دعوت تم ہمناں دیں وہ ایسی نوئیں ایں کہ مہارا باپ داداماں ایسی نی سنی گئی تھی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَقَالَ مُوسٰى رَبِّيْٓ اَعْلَمُ بِمَنْ جَآءَ بِالْهُدٰى مِنْ عِنْدِهٖ

اور موسیٰ نے فرمایو میرو رب خوب جانیں جیڑو اُس گے کولوں ہدایت لیاؤ ف۹۶

وَمَنْ تَكُوْنُ لَهٗ عَاقِبَةُ الدَّارِ ؕ اِنَّهٗ لَا يُفْلِحُ الظّٰلِمُوْنَ ﴿۳۷﴾

اور جس گے واسطے آخرت گو گھر ہووے گو ف۹۷ بیشک ظالم مراداں نی پہنچا ف۹۸

وَقَالَ فِرْعَوْنُ يٰٓاَيُّهَا الْمَلَاُ مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِّنْ اِلٰهٍ غَيْرِيْ ۚ

اور فرعون بولیو اے درباریو ہوں تھارے واسطے اپناں ٹوں بغیر کوئی خدا نی سمجھتو

فَاَوْقِدْ لِيْ يٰهَامٰنُ عَلَى الطِّيْنِ فَاجْعَلْ لِّيْ صَرْحًا لَّعَلِّيْٓ اَطَّلِعُ

تو اے ہامان! میرے واسطے گارو پکاگے ف۹۹ ایک محل بنا ف۱۰۰ تانجہ ہوں

اِلٰٓى اِلٰهِ مُوسٰى ۙ وَاِنِّيْ لَاَظُنُّهٗ مِنَ الْكٰذِبِيْنَ ﴿۳۸﴾ وَاسْتَكْبَرَ هُوَ

موسیٰ گا خداناں دیکھ آوں ف۱۰۱ بیشک میرا خیال ماں دے وہ ف۱۰۲ جھوٹو ہے ف۱۰۳ تو اُس نے

وَجُنُوْدُهٗ فِي الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَظَنُّوْٓا اَنَّهُمْ اِلَيْنَا لَا

اور اُس گا لشکریاں نے زمین ماں چوٹھیں بڈیائیں چاہی ف۱۰۴ اور سمجھیا جے اُنہاں نے مہاری طرف

يُرْجَعُوْنَ ﴿۳۹﴾ فَاَخَذْنٰهُ وَجُنُوْدَهٗ فَنَبَذْنٰهُمْ فِي الْيَمِّ ۚ فَانْظُرْ

مڑنوں نی۔ تاں ہم نے اُساں تے اُس گا لشکر ناں پکڑ گے دریا ماں پھینک دتو ف۱۰۵ تو دیکھو

كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۴۰﴾ وَجَعَلْنٰهُمْ اَئِمَّةً يَّدْعُوْنَ اِلَى النَّارِ ۚ

کسو انجام ہویو ظالماں گو۔ اور اُنہاں ناں ہم نے ف۱۰۶ دوزخیاں گو پیشوا بنایو جے اگ گی طرف بُلائیں ف۱۰۷

وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ لَا يُنْصَرُوْنَ ﴿۴۱﴾ وَاَتْبَعْنٰهُمْ فِيْ هٰذِهِ الدُّنْيَا

اور قیامت گے دن انگی مدد نی ہوگی اور اس دنیا ماں ہم نے ان گے پچھے

لَعْنَةً ۚ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ هُمْ مِّنَ الْمَقْبُوْحِيْنَ ﴿۴۲﴾ ع وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسَى

ع ۱۴ ۴ ۷

لعنت لائی ف۱۰۸ اور قیامت گے دن انگو بُرو ہووے گو۔ اور بیشک ہم نے موسیٰ

ف۹۶ یعنی جیڑو حق ور ہے تے جس ناں اللہ تعالیٰ نے نبوت گے نال سرفراز فرمایو۔ ف۹۷ تے وہ ات گی نعمتاں تے رحمتاں نال نوازیو جائے گو۔ ف۹۸ یعنی کافراں ناں آخرت گی فلاح تے کامیابی نصیب نی۔ ف۹۹ ایٹ تیار کر۔ کہیں کہ دنیاماں سب دے پہلاں ایٹ بنان آلو یوہی ہے یاہ صنعت اس دے پہلاں نی تھی ف۱۰۰ بہت اُوچو۔ ف۱۰۱ چنانچہ ہامان نے ہزاراں کاریگر تے مزدور جمع کیا ایٹ بنوائیں تے عمارتی سامان جمع کرگے اتنی بلند عمارت بنائی کہ دنیاماں اس گے برابر کائے عمارت بلند نی تھی فرعون نے یوہ گمان کیو کہ (معاذ اللہ) اللہ تعالیٰ گو وی مکان ایں تے وہ جسم ایں کہ اس تک پہنچوں اس گے واسطے ممکن ایں ف۱۰۲ یعنی حضرت موسیٰ علیہ السلام۔ ف۱۰۳ اپناں اس دعویٰ ماں کہ اسگو ایک معبود ہے جس نے اس ناں اپنو رسول بناگے مہاری طرف پیجیو ہے۔ ف۱۰۴ تے حق ناں نہ منیوں تے باطل ور رہیا۔ ف۱۰۵ تے سب غرق ہوگیا۔ ف۱۰۶ دُنیاماں ف۱۰۷ یعنی کفر تے معاصی گی دعوت دیں جس دے جہنم گا عذاب گا مستحق ہوئیں تے جیڑو ان گی اطاعت کرے وہ وی جہنمی ہوجائے۔ ف۱۰۸ یعنی رسوائی تے رحمت دے دوری۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الْكِتٰبَ مِنْۢ بَعْدِ مَآ اَهْلَكْنَا الْقُرُوْنَ الْاُوْلٰى بَصَآىِٕرَ لِلنَّاسِ

ناں کتاب عطا فرمائی ف١٠٩ اگلی قوماں ناں ف١١٠ ہلاک کرن توں بعد جن ماں لوکاں گا دِل گی اکھ کھولن گی گل

وَ هُدًى وَّ رَحْمَةً لَّعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُوْنَ ﴿٤٣﴾ وَ مَا كُنْتَ بِجَانِبِ

اور ہدایت اور رحمت ہے تانجہ وہ نصیحت منیں اور تم ف١١١ طور گی طرف

الْغَرْبِيِّ اِذْ قَضَيْنَآ اِلٰى مُوْسَى الْاَمْرَ وَ مَا كُنْتَ مِنَ الشّٰهِدِيْنَ ﴿٤٤﴾

مغرب ماں نی تھا ف١١٢ جد ہم نے موسیٰ ناں رسالت گو حکم دِتو ف١١٣ اور اُس ویلے تم حاضر نی تھا۔

وَ لٰكِنَّآ اَنْشَاْنَا قُرُوْنًا فَتَطَاوَلَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ ۚ وَ مَا كُنْتَ ثَاوِيًا

مگر ہویو یوہ جے ہم نے قوم پیدا کیں ف١١٤ کہ اُن ور ایک لموں زمانوں گزریو ف١١٥ اور نہ تم

فِيْٓ اَهْلِ مَدْيَنَ تَتْلُوْا عَلَيْهِمْ اٰيٰتِنَا ۙ وَ لٰكِنَّا كُنَّا مُرْسِلِيْنَ ﴿٤٥﴾

اہل مدین ماں مقیم تھا ان ور مہاریں آیت پڑھتا ہاں ہم رسول بنان آلا ہویا ف١١٦

وَ مَا كُنْتَ بِجَانِبِ الطُّوْرِ اِذْ نَادَيْنَا وَ لٰكِنْ رَّحْمَةً مِّنْ رَّبِّكَ

اور نہ تم طور گے کنارے تھا جد ہم نے ندا فرمائی ف١١٧ ہاں تھارا رب گی مہر ہے (کہ تمناں غیب گا علم دِتا) ف١١٨

لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَّآ اَتٰىهُمْ مِّنْ نَّذِيْرٍ مِّنْ قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ

جے تم اس قوم ناں ڈر سناؤ جس گے کول تھارا دو پہلاں کوئی ڈر سنان آلو نی آئیو ف١١٩ یاہ اُمید کرتاں جے

يَتَذَكَّرُوْنَ ﴿٤٦﴾ وَ لَوْ لَآ اَنْ تُصِيْبَهُمْ مُّصِيْبَةٌۢ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيْهِمْ

اُنہاں ناں نصیحت ہووے اور اگر نہ ہوتو جے جد پہنچی اُنہاں ناں کائے مصیبت ف١٢٠ اُسگی وجہ توں جیڑو اُنہاں گا ہتھاں نے اگے پیجیو ف١٢١

فَيَقُوْلُوْا رَبَّنَا لَوْ لَآ اَرْسَلْتَ اِلَيْنَا رَسُوْلًا فَنَتَّبِعَ اٰيٰتِكَ

تاں کہتا اے مہارا رب! تیں کیوں نہ ٹوریو مہاری طرف کوئے رسول کہ ہم تیری آیتاں گی پیروی کرتا

ف١٠٩ یعنی توریت ف١١٠ قوم نوح وعاد وثمود وغیرہ گی طرح۔ ف١١١ اے سیدِ انبیا حضرت محمد صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ف١١٢ وہ حضرت موسیٰ علیہ السلام گو میقات تھو۔ ف١١٣ تے ان گے نال کلام کیو تے اناں ناں مقرب فرمایو۔ ف١١٤ یعنی بہت ساریں اُمت حضرت موسیٰ علیہ السلام گے بعد ف١١٥ تاں وہ اللہ تعالیٰ گو عہد بُھل گیا تے اناں نے اس گی فرمانبرداری ترک کی تے اس گی حقیقت یاہ ہے کہ اللہ تعالیٰ نے حضرت موسیٰ علیہ السلام تے ان گی قوم دے حضور سید عالم حبیب خدا حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا حق ماں تے آپ ور ایمان لیان گے متعلق عہد لیا تھا جد لمّو زمانوں گزر گیو تے امتاں گے بعد امت گزرتی رہیں تاں وہ لوک اِن عہداں ناں بُھل گیا تے اس گی وفا ترک کر چھڑی۔ ف١١٦ تاں ہم نے تمناں علم دِتو تے پہلاں گا حالات ور مطلع کیو۔ ف١١٧ حضرت موسیٰ علیہ السلام ناں توریت عطا فرمان گے وقت۔ ف١١٨ جن دے تم ان گا احوال بیان فرمائیں۔ آپ گو ان امور گی خبر دینوں آپ گی نبوت گی باندھے دلیل ہے۔ ف١١٩ اس قوم دے مراد اہلِ مکہ ایں جہڑا زمانہ فترۃ ماں تھا جہڑو حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ واسلم تے حضرت عیسیٰ علیہ السلام گے درمیان پنج سو پنجاہ سال گی مدت گو ہے۔ ف١٢٠ عذاب تے سزا۔ ف١٢١ یعنی جہڑو کفر وعصیان اناں نے کیو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَنَكُوْنَ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿٤٧﴾ فَلَمَّا جَآءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا
اور ایمان آنتا ف١٢٢ فر جد اُن گے کول حق آیو ف١٢٣ مہاری طرفوں دے
قَالُوْا لَوْلَآ اُوْتِيَ مِثْلَ مَآ اُوْتِيَ مُوْسٰى ؕ اَوَلَمْ يَكْفُرُوْا بِمَآ اُوْتِيَ
بولیا ف١٢٤ اُنہاں ناں کیوں نہ دِتو گیو ف١٢٥ جو کجھ موسیٰ ناں دتو گیو کیا اُس گا منکر نی ہویا تھا
مُوْسٰى مِنْ قَبْلُ ۚ قَالُوْا سِحْرٰنِ تَظٰهَرَا ۟ وَقَالُوْٓا اِنَّا بِكُلٍّ كٰفِرُوْنَ ﴿٤٨﴾
جیڑو پہلاں موسیٰ ناں دتو گیو ف١٢٦ بولیا دوجا دو ایں اکین دوجا گی مدد ور اور بولیا ہم ان دواں گا منکر ہاں ف١٢٧
قُلْ فَاْتُوْا بِكِتٰبٍ مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ هُوَ اَهْدٰى مِنْهُمَآ اَتَّبِعْهُ
تم فرماوٗ تاں اللہ گے کولوں کائے کتاب لے آوٗ جہڑی ان دواں کتاباں توں ہدایت ماں زیادہ ہووے ف١٢٨ ہوں اُسگی پیروی کروں گو
اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿٤٩﴾ فَاِنْ لَّمْ يَسْتَجِيْبُوْا لَكَ فَاعْلَمْ اَنَّمَا
اگر تم سچا ایں ف١٢٩ فر کدے وہ تھارو یوہ فرمان قبول نہ کریں ف١٣٠ تاں جان لیو جے ف١٣١ بس
يَتَّبِعُوْنَ اَهْوَآءَهُمْ ؕ وَمَنْ اَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوٰىهُ بِغَيْرِ هُدًى
وہ اپنی خواہشاں گے پچھے ایں اور اُس توں بدھ گے گمراہ کون جیڑو اپنی خواہش گی پیروی کرے اللہ گی ہدایت
مِّنَ اللّٰهِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿٥٠﴾ ع وَلَقَدْ وَصَّلْنَا ٥٤٨
توں جُدا بیشک اللہ ہدایت نی دیتو ظالم لوکاں ناں اور بے شک ہم نے

ف١٢٢ آیت گا معنیٰ یہ ایں کہ رسولاں گو پیجنوں ہی الزام حُجت گے واسطے ہے تانجہ اناں ناں یوہ عذر کرن گی گنجائش ہی نہ رہے کہ مہارے کول رسول نی پیجیا گیا اس واسطے گمراہ ہوگیا اگر رسول آنتا تاں ہم ضرور مطیع ہوتا تے ایمان لیاتا۔ ف١٢٣ یعنی حضور سید عالم محمد مصطفےٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ف١٢٤ مکہ گا کفار ف١٢٥ یعنی اناں ناں قرآن کریم یکبار گی کیوں نی دتو گیو جیسے کہ حضرت موسیٰ علیہ السلام ناں پوری توریت ایک ہی وار عطا فرمائی گئی یا یہ معنیٰ ایں کہ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں عصا تے یدِ بیضا جیسا معجزات کیوں نی دتا گیا اللہ تعالیٰ فرمائے۔ ف١٢٦ یہودیاں نے قریش ناں پیغام پیجیو کہ حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ والہ واسلم دے حضرت موسیٰ علیہ السلام گا معجزات گی طرح طلب کرو۔ اس ور یاہ آیت نازل ہوئی تے فرمایو گیو کہ جن یہودیاں نے یوہ سوال کیو ہے کیا وہ حضرت موسیٰ علیہ السلام گا تے جیڑا اناں ناں اللہ تعالیٰ گی طرف دے معجزات دتا گیا تھا اس گا منکر نی ہویا۔ ف١٢٧ یعنی توریت گا وی تے قرآن گا وی ان دواں ناں اناں نے جادو کہیو تے ایک قرأت ماں سٰحِرٰنِ ایں اس تقدیر ور یہ معنیٰ ہوئیں گا کہ دوئے جادوگر ہیں یعنی حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم تے حضرت موسیٰ علیہ الصلوٰۃ والسّلام۔ شانِ نزول: مشرکین مکہ نے یہودِ مدینہ گا سرداراں گے کول قاصد بیج گے دریافت کیو کہ سیدّ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا وارہ ماں کتب سابقہ ماں کائے خبر ہے؟ اناں نے جواب دتو کہ ہاں حضور گی نعت تے صفت ان گی کتاب توریت ماں موجود ہے جد یاہ خبر قریش ناں پہچی تاں حضرت موسیٰ علیہ السلام تے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا وارہ ماں کہن لگا کہ وہ دوئے جادوگر ایں وہ دوئے ایک دوجا گا مددگار ایں۔ اس ور اللہ تعالیٰ نے فرمایو۔ ف١٢٨ یعنی توریت تے قرآن دے۔ ف١٢٩ اپناں اس قول ماں کہ یہ دوئے جادو یا جادوگر ایں۔ اس ماں تنبیہ ہے کہ وہ اس گی طرح کتاب لیان ماں عاجز محض ایں چنانچہ اگے ارشاد فرمایو جائے۔ ف١٣٠ تے ایسی کتاب نہ لیا سکیں۔ ف١٣١ ان گے کول کائے حُجت نی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لَهُمُ الْقَوْلَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُوْنَ ﴿٥١﴾ اَلَّذِيْنَ اٰتَيْنٰهُمُ الْكِتٰبَ مِنْ
ان واسطے بات مسلسل اُتاری ف١٣٢ تانجہ وہ دھیان کریں جنھاں ناں ہم نے اس توں پہلاں ف١٣٣ کتاب دتی
قَبْلِهٖ هُمْ بِهٖ يُؤْمِنُوْنَ ﴿٥٢﴾ وَاِذَا يُتْلٰى عَلَيْهِمْ قَالُوْٓا اٰمَنَّا
وہ اُس ور ایمان لیائیں اور جد ان ور یہ آیت پڑھی جائیں کہیں ہم ان ور ایمان
النصف
بِهٖٓ اِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّنَآ اِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلِهٖ مُسْلِمِيْنَ ﴿٥٣﴾
لیا آیا بیشک یوہی حق ہے مہارا رب گی طرفوں ہم نے اُس توں پہلا ہی گردن رکھ چھڑیں تھیں ف١٣٤
اُولٰٓئِكَ يُؤْتَوْنَ اَجْرَهُمْ مَّرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوْا وَيَدْرَءُوْنَ بِالْحَسَنَةِ
اُنھاں ناں ان گو دوگنوں اجر دتو جائیگو ف١٣٥ بدلو اُن گا صبر گو ف١٣٦
السَّيِّئَةَ وَمِمَّا رَزَقْنٰهُمْ يُنْفِقُوْنَ ﴿٥٤﴾ وَاِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ اَعْرَضُوْا
اور وہ بِلائی دے بُرائی ناں ٹالیں ف١٣٧ اور مہارا دتاوا بچوں کجھ مہارا رہ ماں خرچ کریں ف١٣٨ اور جد بیہودہ گل سُنیں اُس توں
عَنْهُ وَقَالُوْا لَنَآ اَعْمَالُنَا وَلَكُمْ اَعْمَالُكُمْ ز سَلٰمٌ عَلَيْكُمْ ز لَا نَبْتَغِى
تغافل کریں ف١٣٩ اور کہیں مہارے واسطے مہارا عمل اور تھارے واسطے تھارا عمل بس تھارے ور سلام ف١٤٠ ہم جاہلاں
الْجٰهِلِيْنَ ﴿٥٥﴾ اِنَّكَ لَا تَهْدِىْ مَنْ اَحْبَبْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَهْدِىْ مَنْ
گا غرضی نی ف١٤١ بیشک یوہ نی جے تم جناں چاہیں ہدایت دیں اپنی طرفوں ہاں اللہ ہدایت فرمائے جناں

ف١٣٢ یعنی قرآن شریف ان گے کول بے در بے تے مسلسل آیو وعدتے وعید تے قصص تے عبرت تے نصیحت تانجہ سمجھیں تے ایمان لیائیں۔ ف١٣٣ یعنی قرآن شریف دے یا سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے پہلاں۔ شانِ نزول: یاہ آیت مومنین اہلِ کتاب حضرت عبداللہ بن سلام تے ان گا اصحاب گا حق ماں نازل ہوئی تے ایک قول یوہ ہے کہ یاہ ان اہلِ انجیل گا حق ماں نازل ہوئی جہڑا حبشہ دے آگے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ور ایمان لیایا یہ چالی حضرات تھا جہڑا حضرت جعفر بن ابی طالب گے نال آیا تھا جد اناں نے مسلماناں گی حاجت تے تنگی معاش دیکھی تاں بارگاہِ رسالت ماں عرض کیو کہ مہارے کول مال ایں حضور اجازت دیں تاں ہم واپس جاگے اپناں مال لے آں تے ان نال مسلماناں گی خدمت کراں حضور نے اجازت دتی تے وہ جاگے اپناں مال لیایا تے ان دے مسلماناں گی خدمت کی۔ ان گا حق ماں یہ آیات مِمَّا رَزَقْنٰهُمْ يُنْفِقُوْنَ تک نازل ہوئی۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ یہ آیات اسی (٨٠) اہلِ کتاب گا حق ماں نازل ہوئیں جن ماں چالی بخران گا تے بتی (٣٢) حبشہ گا تے اٹھ شام گا تھا۔ ف١٣٤ یعنی نزول قرآن دے پہلاں ہی ہم حبیب خدا حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ور ایمان رکھاں تھا کہ وہ برحق نبی ایں کیونکہ توریت تے انجیل ماں ان گو ذکر ہے۔ ف١٣٥ کیونکہ وہ پہلی کتاب ور وی ایمان لیایا تے قرآنِ پاک ور وی۔ ف١٣٦ کہ اناں نے اپناں دین ور وی صبر کیو تے مشرکین گی ایذا اور وی۔ بخاری تے مسلم گی حدیث ماں ایں سید عالم حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو کہ ترے قسم گا لوک ایسا ایں جناں ناں دو اجر ملیں گا ایک اہلِ کتاب گو وہ شخص جہڑو اپناں نبی ور وی ایمان لیایو تے سید انبیاء حضرت محمد مصطفےٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ور وی دو جو وہ غلام جس نے اللہ تعالیٰ گو حق وی ادا کیو تے اپناں آقا گو وی۔ تیجو وہ جس گے کول گولی تھی جس گے نال صحبت کر چکو تھو فر اساں اچھی طرح ادب سکھایو اچھی تعلیم دتی تے آزاد کر گے اس گے نال نکاح کر لیو اس واسطے وی دو اجر ایں۔ ف١٣٧ طاعت دے معصیت ناں تے حلم دے ایذا ناں۔ حضرت ابنِ عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ توحید گی شہادت یعنی اشہد ان لا الہ الا اللہ دے شرک ناں۔ ف١٣٨ طاعت ماں یعنی صدقو کریں۔ ف١٣٩ مشرکین مکہ مکرمہ گا ایمانداراں ناں ان گو دین ترک کرن تے اسلام قبول کرن ور گال کڈھیں تھا تے بُرو کہیں تھا یہ حضرات ان گی بے ہودہ بکواس سن گے ان سنی کر چھڑیں تھا ف١٤٠ یعنی ہم تھاری بے ہودہ گلاں تے گلاں گا جواب ماں گال نہ کڈھاں گا۔ ف١٤١ ان گے نال میل جول، نشست و برخاست نی چاہتا، ہمناں جاہلانہ حرکات پسند نی۔ (نُسِخَ ذٰلِكَ بِالْقِتَالِ)

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يَشَآءُ ۚ وَهُوَ اَعۡلَمُ بِالۡمُهۡتَدِيۡنَ ﴿۵۶﴾ وَقَالُوۡۤا اِنۡ نَّتَّبِعِ الۡهُدٰى مَعَكَ

چاہے اور وہ خوب جانیں ہدایت آلاں ناں ف۱۴۲ اور کہیں اگر ہم تھارے نال ہدایت گی پیروی کراں

نُتَخَطَّفۡ مِنۡ اَرۡضِنَا ؕ اَوَلَمۡ نُمَكِّنۡ لَّهُمۡ حَرَمًا اٰمِنًا يُّجۡبٰٓى

تو لوگ مھارا ملک توں ہمناں کڈھ چھڑیں گا ف۱۴۳ کیا ہم نے اُنہاں ناں جگہ نی دتی امن آلی حرم ف۱۴۴

اِلَيۡهِ ثَمَرٰتُ كُلِّ شَىۡءٍ رِّزۡقًا مِّنۡ لَّدُنَّا وَلٰـكِنَّ اَكۡثَرَهُمۡ لَا

جسکی طرف ہر چیز گا پھل آنیاں جائیں۔ مھارا کول گی روزی مگر ان ماں اکثر ناں

يَعۡلَمُوۡنَ ﴿۵۷﴾ وَكَمۡ اَهۡلَكۡنَا مِنۡ قَرۡيَةٍ ۭ بَطِرَتۡ مَعِيۡشَتَهَا ۚ فَتِلۡكَ

علم نی ف۱۴۵ اور کتنا ہی شہر ہم نے ہلاک کر چھڑیا جیڑا اپنی عیش عشرت ماں ڈب گیا تھا ف۱۴۶ تو یہ ہیں

مَسٰكِنُهُمۡ لَمۡ تُسۡكَنۡ مِّنۡۢ بَعۡدِهِمۡ اِلَّا قَلِيۡلًا ؕ وَكُنَّا نَحۡنُ الۡوٰرِثِيۡنَ ﴿۵۸﴾

ان گا مکان ف۱۴۷ کہ ان توں بعد اُن ماں رہائش نہ ہوئی مگر تھوڑی ف۱۴۸ اور ہم ہی وارث ہاں ف۱۴۹

وَمَا كَانَ رَبُّكَ مُهۡلِكَ الۡقُرٰى حَتّٰى يَبۡعَثَ فِىۡۤ اُمِّهَا رَسُوۡلًا

اور تھارو رب شہراں ناں ہلاک نی کرتو جد تکر اُن گا اصل مقام ور رسول نہ ٹورے ف۱۵۰

ف۱۴۲ جن گے واسطے اس نے ہدایت مقدر فرمائی ہے تے جہڑا دلائل دے نصیحت حاصل کرن تے حق بات مَنن آلاں ایں۔ **شانِ نزول:** مسلم شریف ماں حضرت ابو ہریرہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے مروی ہے کہ یاہ آیت ابوطالب گا وارہ ماں نازل ہوئی نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے ان دے ان گی موت گے وقت فرمایو اے چاچا کہو "لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ" ہوں تھارو قیامت گو گواہ بن جاؤں اناں نے کہیو اگر مناں قریش گا عار دین گو اندیشو نہ ہوتو تاں ہوں ضرور ایمان لیا گے تھاریں اکھ ٹھنڈی کرتو اس گے بعد اناں نے یہ شعر پڑھیا

وَلَقَدۡ عَلِمۡتُ بِاَنَّ دِيۡنَ مُحَمَّدٍ
مِّنۡ خَيۡرِ اَدۡيَانِ الۡبَرِيَّةِ دِيۡنًا
لَوۡلَا الۡمَلَامَةُ اَوۡحِذَارُ مَسَبَّةٍ
لَوَجَدۡتَنِىۡ سَمۡحًا بِذَاكَ مُبِيۡنًا

یعنی ہوں یقین نال جانوں کہ حضرت محمد صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گو دین تمام جہان گا دیناں دے بہتر ہے اگر ملامت تے بدگوئی گو اندیشو نہ ہوتو تاں ہوں نہایت صفائی گے نال اس دین ناں قبول کرلیتو اس گے بعد ابوطالب گو انتقال ہو گیو۔ اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی۔ ف۱۴۳ یعنی سرزمین عرب دے ایک دم کڈھ چھڑیں گا **شانِ نزول:** یاہ آیت حارث بن عثمان بن نوفل بن عبد مناف گا وارہ ماں نازل ہوئی اس نے نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے کہیو تھو یوہ دے ہم یقین نال جاناں کہ جو تم فرمائیں وہ حق ہے لیکن اگر ہم تھارا دین گی اتباع کراں تاں ہمناں ڈر ہے کہ عرب گا لوک ہمناں شہر بدر کر چھڑیں گا تے مہارا وطن ماں نہ رہن دیں گا۔ اس آیت ماں اسگو جواب دتو گیو۔ ف۱۴۴ جت گا رہن آلا قتل و غارت دے امن ماں ایں تے جت جانوراں تے نیلاں بوٹاں تک ناں امن ایں۔ ف۱۴۵ تے وہ اپنی جہالت دے نی جانتا کہ یاہ روزی اللہ تعالیٰ گی طرف دے ہے اگر یاہ سمجھ ہوتی تاں جانتا کہ خوف تے امن وی اسے گی طرف دے ہے تے ایمان لیان ماں شہر بدر کیا جان گو خوف نہ کرتا۔ ف۱۴۶ تے اناں لوکاں نے طغیان اختیار کیو تھو کہ اللہ تعالیٰ گی دتی وی روزی کھائیں تے پوجیں بتاں ناں اہلِ مکہ ناں ایسی قوم گا خراب انجام دے خوف دوایو جائے جن گو حال ان گی طرح تھو کہ اللہ تعالیٰ گی نعمتاں ور شکر ادا نی کریں تھا تے ان نعمتاں ور غرور کریں تھا وہ ہلاک کر دتا گیا۔ ف۱۴۷ جن گا آثار باقی ایں تے عرب گا لوک اپنا سفراں ماں اناں ناں دیکھیں۔ ف۱۴۸ کہ کوئے مسافر یا راہ ٹر تو ان ماں تھوڑی دیر واسطے ٹھہر جائے فر خالی پیا رہیں۔ ف۱۴۹ ان مکاناں گا یعنی ات گا رہن آلا ایسا ہلاک ہویا کہ ان گے بعد ان گو کوئے جانشین باقی نہ رہیو ہون اللہ تعالیٰ گے بغیر ان مکاناں گو کوئے وارث نی خلق گی فنا گے بعد وہی سب گو وارث ہے۔ ف۱۵۰ یعنی مرکزی مقام ماں۔ بعض مفسرین نے کہیو کہ اُم القریٰ دے مراد مکہ مکرمہ ایں تے رسول دے مراد خاتم انبیا حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يَتْلُوا عَلَيْهِمْ اٰيٰتِنَا ۚ وَمَا كُنَّا مُهْلِكِي الْقُرٰٓى اِلَّا وَاَهْلُهَا
جیڑو اُن ور مہاری آیت پڑھے ف١٥١ اور ہم شہراں ناں ہلاک نی کرتا مگر جد کہ اس گا رہن آلا

ظٰلِمُوْنَ ۝٥٩ وَمَآ اُوْتِيْتُمْ مِّنْ شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا
ظالم ہوجائیں ف١٥٢ اور جو کجھ چیز تمناں دتی گئی ہے وہ دُنیاوی زندگی گو برتاؤ

وَزِيْنَتُهَا ۚ وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ وَّاَبْقٰى ۭ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ۝٦٠ اَفَمَنْ
اور سنگار ہے ف١٥٣ اور جو اللہ گے کول ہے ف١٥٤ وہ بہتر اور زیادتی باقی رہن آلی ف١٥٥ تو کیا تمناں عقل نی ف١٥٦ تو کیا وہ

وَّعَدْنٰهُ وَعْدًا حَسَنًا فَهُوَ لَاقِيْهِ كَمَنْ مَّتَّعْنٰهُ مَتَاعَ
جسناں ہم نے اچھو وعدو دتو ف١٥٧ تو وہ اُس ناں ملے گو اُس جسو ہے جسناں ہم نے

الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ثُمَّ هُوَ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ مِنَ الْمُحْضَرِيْنَ ۝٦١ وَيَوْمَ
دنیاوی زندگی گو برتاؤ برتن واسطے دتو فر وہ قیامت گے دن گرفتار کر گے حاضر کیو جائے گو ف١٥٨ اور جس دن

يُنَادِيْهِمْ فَيَقُوْلُ اَيْنَ شُرَكَآءِيَ الَّذِيْنَ كُنْتُمْ تَزْعُمُوْنَ ۝٦٢ قَالَ
اُناں ناں آواز دیے گو ف١٥٩ تو کہہ گو کِت ہیں وہ میرا شریک جنہاں ناں تم ف١٦٠ خیال کریں تھا کہیں گا

الَّذِيْنَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ رَبَّنَا هٰٓؤُلَآءِ الَّذِيْنَ اَغْوَيْنَا ۚ اَغْوَيْنٰهُمْ
وہ جنہاں ور گل پُوری ہوگئی ف١٦١ اے مہارا رب! یہ ہیں وہ جنہاں ناں ہم نے گمراہ کیو. ہم نے اُناں ناں گمراہ کیو

كَمَا غَوَيْنَا ۚ تَبَرَّاْنَآ اِلَيْكَ ۡ مَا كَانُوْٓا اِيَّانَا يَعْبُدُوْنَ ۝٦٣ وَقِيْلَ
جسطرح خود گمراہ ہویا تھا ف١٦٢ اور ان تو بیزار ہوگے تیری طرف رجوع کراں وہ ہمناں نی پوجیں تھا ف١٦٣ اور اُناں ناں کہیو جائے گو

ادْعُوْا شُرَكَآءَكُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيْبُوْا لَهُمْ وَرَاَوُا الْعَذَابَ ۚ
اپناں شریکاں ناں سدھو ف١٦٤ تو وہ اُناں ناں پکاریں گا تو وہ انگی نہ سنیں گا اور دیکھیں گا عذاب

ف١٥١ تے اناں ناں تبلیغ کرے تے خبر دیے کہ اگر وہ ایمان نہ لیا ئیں گا تاں اِن ور عذاب کیو جائے گو تانجہ اِن ور حجت لازم ہوئے تے ان واسطے عذر گی گنجائش باقی نہ رہے۔ ف١٥٢ رسول گی تکذیب کرتا ہوئیں تے اپناں کفر ور ڈٹیا ہوئیں تے اس وجہ دے عذاب گا مستحق ہوئیں۔ ف١٥٣ جسگی بقا بہت تھوڑی تے جس گو انجام فنا۔ ف١٥٤ یعنی آخرت گا منافع۔ ف١٥٥ تمام کدورتاں دے خالی تے دائم غیر منقطع۔ ف١٥٦ کہ اتنو سمجھ سکو کہ باقی فانی دے بہتر ہے۔ اسے واسطے کہیو گیو کہ جیڑو شخص آخرت ناں دنیا ور ترجیح نہ دیے وہ نادان ایں۔ ف١٥٧ ثواب تے جنت گو۔ ف١٥٨ یہ دوئے ہرگز برابر نی ہوسکتا ان ماں پہلو جسناں اچھو وعدو دتو گیو مومن ایں تے دوجو کافر۔ ف١٥٩ اللہ تعالیٰ بطریق توبیخ۔ ف١٦٠ دنیاماں میرا شریک۔ ف١٦١ یعنی عذاب واجب ہوگیو تے وہ لوک اہلِ ضلالت گا سردار تے کفر گا امام ایں۔ ف١٦٢ یعنی وہ لوک مہارا پلان نال اپناں اختیار دے گمراہ ہویا مہاری تے ان گی گمراہی ماں کوئے فرق نی ہم نے اناں ناں مجبور نی کیو تھو ف١٦٣ بلکہ وہ اپنی خواہشاں گا پجاری تے اپنی شہوتاں گا فرمانبردار تھا۔ ف١٦٤ یعنی کفار دے فرمایو جائے گو کہ اپناں بتاں ناں پکارو وہ تمناں عذاب دے بچائیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لَوْ اَنَّهُمْ كَانُوْا يَهْتَدُوْنَ ﴿٦٤﴾ وَيَوْمَ يُنَادِيْهِمْ فَيَقُوْلُ مَاذَآ

کتنو اچھو ہوتو کدے اُنہاں ناں راہ تھا تو ف١٦٥ اور جس دن اُنہاں ناں ندا فرمائے گو ف١٦٦ تے کہگو تم نے

اَجَبْتُمُ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿٦٥﴾ فَعَمِيَتْ عَلَيْهِمُ الْاَنْۢبَآءُ يَوْمَئِذٍ فَهُمْ

رسولاں ناں کے جواب دتو ف١٦٧ تو اس دن ان ور خبر انیں ہوجائیں گی ف١٦٨ تو وہ

لَا يَتَسَآءَلُوْنَ ﴿٦٦﴾ فَاَمَّا مَنْ تَابَ وَاٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَعَسٰٓى اَنْ

کجھ پوچھ گچھ نہ کریں گا ف١٦٩ تو وہ جس نے توبہ کی ف١٧٠ اور ایمان آنیوں ف١٧١ اور چنگا عمل کیا قریب ہے

يَّكُوْنَ مِنَ الْمُفْلِحِيْنَ ﴿٦٧﴾ وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ وَيَخْتَارُ ؕ مَا

جے وہ کامیاب ہووے۔ اور تھارو رب پیدا کرے جو چاہے اور پسند فرمائے ف١٧٢

كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ ؕ سُبْحٰنَ اللّٰهِ وَتَعٰلٰى عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿٦٨﴾ وَرَبُّكَ

ان گو ف١٧٣ کجھ اختیار نی پاکی اور برتری ہے اللہ ناں اُن گا شرک توں۔ اور تھارو رب

يَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُوْرُهُمْ وَمَا يُعْلِنُوْنَ ﴿٦٩﴾ وَهُوَ اللّٰهُ لَآ اِلٰهَ

جانے جوان گا سینہ ماں چھپیو وہ ہے ف١٧٤ اور جو ظاہر کریں ف١٧٥ اور وہی ہے اللہ جے کوئی خدا نی

اِلَّا هُوَ ؕ لَهُ الْحَمْدُ فِى الْاُوْلٰى وَالْاٰخِرَةِ ؗ وَلَهُ الْحُكْمُ وَاِلَيْهِ

اُس گے سوا اُسے گی تعریف ہے دُنیا ف١٧٦ و آخرت ماں اور اُسے گو حکم ایں ف١٧٧ اور اُسے گی طرف

تُرْجَعُوْنَ ﴿٧٠﴾ قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ جَعَلَ اللّٰهُ عَلَيْكُمُ الَّيْلَ سَرْمَدًا

مڑجاؤ گا تم فرماؤ ف١٧٨ پلا دیکھو دے سہی اگر اللہ ہمیشہ تھارے ور قیامت تک

ف١٦٥ دُنیاماں تانجہ آخرت ماں عذاب نہ دیکھتا ف١٦٦ یعنی کافراں دے دریافت فرمائے گو۔ ف١٦٧ جہڑا تھاری طرف پیجیا گیا تے حق کی دعوت دیں تھا۔ ف١٦٨ تے کوئے عذر تے حجت اناں ناں نظر نہ آئیگی۔ ف١٦٩ تے بہت دہشت نال خاموش رہ جائیں گا یا کوئے کسے دے اس واسطے نہ پچھے گو کہ جواب دے عاجز ہون ماں سب گا سب برابر ایں تابع ہوئیں یا متبوع، کافر ہوئیں یا کافرگر۔ ف١٧٠ شرک دے ف١٧١ اپناں رب ور تے اس تمام ور جہڑو رب کی طرف دے آیو۔ ف١٧٢ شانِ نزول: یاہ آیت مشرکین گا جواب ماں نازل ہوئی جناں نے کہیو تھو کہ اللہ تعالیٰ نے حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں نبوت گے واسطے منتخب کیوں کیو۔ یوہ قرآن مکہ تے طائف گا کسے بڑا شخص ور کیوں نہ اتار یو اس کلام گو قائل ولید بن مغیرہ تھو تے بڑا آدمی دے وہ اپناں آپ ناں تے عروہ بن مسعود ثقفی ناں مراد لیے تھو۔ اس گا جواب ماں یاہ آیت کریمہ نازِل ہوئی تے فرمایو گیو کہ رسولاں ناں پیجنوں ان لوکاں گا اختیار دے نی اللہ تعالیٰ گی مرضی ہے اپنی حکمت وہی جانے، اناں ناں اس گی مرضی ماں دخل گی کے مجال۔ ف١٧٣ یعنی مشرکین گو۔ ف١٧٤ یعنی کفر تے حضور اکرم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی عداوت جناں یہ لوک چھپائیں۔ ف١٧٥ اپنی زباناں دے خلافِ واقع جیسے کہ نبوت ماں طعن کرنوں تے قرآنِ کریم گی تکذیب۔ ف١٧٦ کہ اس گا اولیا دنیا ماں وی اس گی حمد کریں تے آخرت ماں وی اس گی حمد دے لذّت حاصل کریں۔ ف١٧٧ اسے گی قضا ہر چیز ماں نافذ تے جاری ہے۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ اپناں فرمانبردار واسطے مغفرت گو تے گناہگاراں واسطے شفاعت گو حکم فرمائے۔
ف١٧٨ اے حبیب صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم اہلِ مکہ دے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

إِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَنْ إِلٰهٌ غَيْرُ اللّٰهِ يَأْتِيْكُمْ بِضِيَآءٍ ط

ف۱۸۰ دیے روشنی تمنا جیڑو ہے خدا کون بغیر گے اللہ تو ف۱۷۹ رکھے رات

أَفَلَا تَسْمَعُوْنَ ﴿٧١﴾ قُلْ أَرَءَيْتُمْ إِنْ جَعَلَ اللّٰهُ عَلَيْكُمُ النَّهَارَ

تک قیامت اللہ اگر دیکھو بھلا فرماؤ تم ف۱۸۱ سنتانی تم کیا تو

سَرْمَدًا إِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَنْ إِلٰهٌ غَيْرُ اللّٰهِ يَأْتِيْكُمْ بِلَيْلٍ

دیے لیا رات تمناں جیڑو ہے خدا کون بغیر گے اللہ تو ف۱۸۲ رکھے دیہاڑی ہمیشہ

تَسْكُنُوْنَ فِيْهِ ط أَفَلَا تُبْصِرُوْنَ ﴿٧٢﴾ وَمِنْ رَّحْمَتِهٖ جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ

رات واسطے تھارے نال مہر اپنی نے اُس اور ف۱۸۴ نی دِستو تمنا کیا تو ف۱۸۳ کرو آرام تم جسماں

وَالنَّهَارَ لِتَسْكُنُوْا فِيْهِ وَلِتَبْتَغُوْا مِنْ فَضْلِهٖ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿٧٣﴾

ف۱۸۶ منوں ناں حق تم تانجہ اور ف۱۸۵ کرو تلاش فضل اسگو ماں دن کرو آرام ماں رات جے بنایا دن اور

وَيَوْمَ يُنَادِيْهِمْ فَيَقُوْلُ أَيْنَ شُرَكَآءِيَ الَّذِيْنَ كُنْتُمْ تَزْعُمُوْنَ ﴿٧٤﴾

تھا بکیں تم جیڑا شریک وہ میرا ہیں کت گو فرمائے تو گو دیئے آواز ناں اُنہاں دن جس اور

وَنَزَعْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيْدًا فَقُلْنَا هَاتُوْا بُرْهَانَكُمْ فَعَلِمُوْٓا

گا لیں جان تو ف۱۸۸ لیاؤ دلیل اپنی گا فرماں ف۱۸۷ گے کڈھ گواہ ایک ہم بچوں ہرگروہ اور

أَنَّ الْحَقَّ لِلّٰهِ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَّا كَانُوْا يَفْتَرُوْنَ ﴿٧٥﴾ ع إِنَّ قَارُوْنَ

قارون بیشک ف۱۹۰ تھا بنائیں بناوٹ وہ جیڑیں گیں جائیں گم کولوں ان اور ہے گو اللہ حق ف۱۸۹ جے

كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوْسٰى فَبَغٰى عَلَيْهِمْ ص وَاٰتَيْنٰهُ مِنَ الْكُنُوْزِ

دتا خزانہ اتناں اُسناں نے اورہم کی زیادتی ور ان نے اس فر ف۱۹۱ تھو بچوں قوم گی موسیٰ

مَآ إِنَّ مَفَاتِحَهٗ لَتَنُوْٓأُ بِالْعُصْبَةِ أُولِي الْقُوَّةِ ق إِذْ قَالَ لَهٗ قَوْمُهٗ

کہیو نے ف۱۹۲ قوم اُسگی اُسناں جد تھیں پہاری ور جماعت ور طاقت ایک کنجی جنگی

ف۱۷۹ تے دن کڈھے ہی نہ۔ ف۱۸۰ جسماں تم اپنی روزی روٹی گو انتظام کرسکو۔ ف۱۸۱ ہوش گا کناں نال کہ شرک دے باز آوَ۔ ف۱۸۲ رات ہون ہی نہ دیے۔ ف۱۸۳ تے دن ماں جہڑا کم تے محنت کی تھی اسگی تھکاوٹ دور کرو۔ ف۱۸۴ کہ تم کتنی بڑی غلطی ماں ایں کہ اس گے نال ہور ناں شریک کریں۔ ف۱۸۵ کسب معاش کرو (روزی روٹی کماوَ) ف۱۸۶ تے اسگی نعمتاں گو شکر کرو۔ ف۱۸۷ ات گواہ دے رسول مراد ایں جہڑا اپنی اپنی امتاں ور شہادت دیں گا کہ اناں نے اُناں ناں ربّ گا پیغام پہچایا تے نصیحت کیں۔ ف۱۸۸ یعنی شرک تے رسولاں گی مخالفت جہڑو تھارو شیو و تھو اس ور کے دلیل ہے پیش کرو۔ ف۱۸۹ الٰہیت و معبودیت خاص ف۱۹۰ دنیا ماں کہ اللہ تعالیٰ گے نال شریک ٹھہرائیں تھا۔ ف۱۹۱ قارون حضرت موسیٰ علیہ السلام گا چاچا یصہر گو پوت تھو نہایت خوبصورت شکیل آدمی تھو اسے واسطے اسناں منور کہیں تھا تے بنی اسرائیل ماں توریت گو سب دے بہتر قاری تھو، ناداری گا زمانہ ماں نہایت متواضع تے با اخلاق تھو، دولت ہتھ آتاں ہی اس گو حال بدل گیو تے سامری گی طرح منافق ہو گیو۔ کہیو گیو کہ فرعون نے اسناں بنی اسرائیل ور حاکم بنا چھڑیو تھو۔ ف۱۹۲ یعنی مومنین بنی اسرائیل۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لَا تَفْرَحْ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِيْنَ ﴿۷۶﴾ وَابْتَغِ فِيْمَآ اٰتٰىكَ

زمانہ ف۱۹۳ بیشک اللہ نرمان آلاں ناں دوست نی رکھتو۔ اور جیڑو مال اللہ

اللّٰهُ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيْبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَاَحْسِنْ

نے تناں دتو ہے اس تو آخرت گو گھر طلب کر ف۱۹۴ اور دُنیا ماں اپنوں حصو نہ بُھل ف۱۹۵ اور احسان کر ف۱۹۶

كَمَآ اَحْسَنَ اللّٰهُ اِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الْاَرْضِ ؕ اِنَّ

جطرح اللہ نے تیرے ور احسان کیو ک۱۹۷ اور زمین ماں فساد نہ مچا بیشک

اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِيْنَ ﴿۷۷﴾ قَالَ اِنَّمَآ اُوْتِيْتُهٗ عَلٰى عِلْمٍ

اللہ فسادیاں ناں پسند نی کرتو۔ بولیو یوہ ف۱۹۸ دے مناں ایک علم ناں ملیو ہے جیڑو

عِنْدِيْ ؕ اَوَلَمْ يَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ قَدْ اَهْلَكَ مِنْ قَبْلِهٖ مِنَ

میرے کول ہے ف۱۹۹ اور کیا اسناں یوہ پتو نی کہ اللہ نے اس تو پہلاں وہ قوم

الْقُرُوْنِ مَنْ هُوَ اَشَدُّ مِنْهُ قُوَّةً وَّاَكْثَرُ جَمْعًا ؕ وَلَا يُسْئَلُ

ہلاک کیں جن گی قوت اس تو سخت تھی اور جمع اس توں زیادہ ف۲۰۰ اور مجرماں توں

عَنْ ذُنُوْبِهِمُ الْمُجْرِمُوْنَ ﴿۷۸﴾ فَخَرَجَ عَلٰى قَوْمِهٖ فِيْ زِيْنَتِهٖ ؕ

ان گا گناہاں گی پُچھ نی ف۲۰۱ تو اپنی قوم ور نکلیو اپنی آرائش ماں ف۲۰۲

قَالَ الَّذِيْنَ يُرِيْدُوْنَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا يٰلَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَآ

بولیا وہ جیڑا دُنیا گی زندگی چاہیں کسے طرح ہمناں وی اسو تھا تو جسو

اُوْتِيَ قَارُوْنُ ۙ اِنَّهٗ لَذُوْ حَظٍّ عَظِيْمٍ ﴿۷۹﴾ وَقَالَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا

قارون ناں ملیو ہے بیشک اُسگو بڑو نصیب ہے۔ اور بولیا وہ جنھاں ناں

ف۱۹۳ کثرت مال ور۔ ف۱۹۴ اللہ تعالیٰ گی نعمتاں گو شکر کرگے تے مال ناں خدا گی راہ ماں خرچ کرگے۔ ف۱۹۵ یعنی دنیا ماں آخرت واسطے عمل کرتا نجہ عذاب دے نجات ملے اس واسطے کہ دنیا ماں انسان گو حقیقی حصو یوہ ہے کہ آخرت واسطے عمل کرے، صدقہ دے گے، صلہ رحمی کرگے تے اعمالِ خیر گے نال تے اس گی تفسیر ماں یوہ وی کہیو گیو ہے کہ اپنی صحت وقوت تے جوانی تے دولت نال آخرت طلب کرے۔ حدیث ماں ایں کہ پنجاں چیزاں ناں پنجاں دے پہلاں غنیمت سمجھو جوانی ناں بڑھاپا دے پہلاں، تندرستی ناں بیماری دے پہلاں، ثروت ودولت ناں ناداری تے غریبی دے پہلاں، فراغت ناں مشغولی دے پہلاں، زندگی ناں موت دے پہلاں۔ ف۱۹۶ اللہ تعالیٰ گا بنداں گے نال۔ ک۱۹۷ معاصی تے گناہاں گو ارتکاب کرگے تے ظلم وبغاوت کرگے۔

ف۱۹۸ یعنی قارون نے کہیو یوہ مال ف۱۹۹ اس علم دے مراد یا عِلم توریت ہے یا عِلم کیمیا جیڑو اس نے حضرت موسیٰ علیہ السلام دے حاصل کیو تھو تے اس گا ذریعہ نال رانگ ناں چاندی تے تراماں ناں سونوں بنا لیے تھو یا عِلم تجارت یا عِلم زراعت یا ہور پیشاں گو علم۔ سہل نے فرمایو جس نے خود بینی کی فلاح نہ پائی۔ ف۲۰۰ یعنی قوت ومال ماں اس دے زیادہ تھا تے بڑیں جماعت رکھیں تھا اناں ناں اللہ تعالیٰ نے ہلاک کرچھوڑیو فریوہ کیوں مال تے قوت ور غرور کرے وہ جانے کہ ایسا لوکاں گو انجام ہلاک ہے۔ ف۲۰۱ ان دے دریافت کرن گی حاجت نی کیونکہ اللہ تعالیٰ ان گو حال جانن آلو ہے لہذا استعلام گے واسطے سوال نہ ہوئے گو بلکہ زجر وتوبیخ واسطے ہوئے گو۔ ف۲۰۲ بہت سارا سوار نال لیا وا، زیوراں نال آراستہ ریشمی لباس لایا وا، آراستہ کھوڑاں ور سوار۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الْعِلْمَ وَيْلَكُمْ ثَوَابُ اللَّهِ خَيْرٌ لِّمَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ۚ وَلَا

علم دتو گیو ف۲۰۳ خرابی ہووے تھاری اللہ گو ثواب بہتر ہے اُس واسطے جیہڑو ایمان آنیں اور چنگا عمل کرے ف۲۰۴ اور یوہ

يُلَقَّاهَا إِلَّا الصَّابِرُونَ ﴿٨٠﴾ فَخَسَفْنَا بِهِ وَبِدَارِهِ الْأَرْضَ فَمَا

اُنہاں ہی ناں تھائے جیہڑا صبر آلا ایں ف۲۰۵ تاں ہم نے اُسناں ف۲۰۶ اور اُس گا گھر ناں زمین ماں تسا چھوڑیو تو

كَانَ لَهُ مِن فِئَةٍ يَنصُرُونَهُ مِن دُونِ اللَّهِ وَمَا كَانَ مِنَ

اُس گے کول کائے جماعت نی تھی جے اللہ توں بچان ماں اُسگی مدد کرتی ف۲۰۷ اور نہ وہ

ف۲۰۳ یعنی بنی اسرائیل گا علماء ف۲۰۴ اس دولت دے جہڑی دنیاماں قارون ناں ملی۔ ف۲۰۵ یعنی عمل صالح صابراں ہی گو حصو ہے تے اسگو ثواب وہی پائیں۔ ف۲۰۶ یعنی قارون ناں۔ ف۲۰۷ قارون تے اس گا کہر گا تسن گو واقعو علماء سیر و اخبار نے یوذکر کیو ہے کہ حضرت موسیٰ علیہ الصلوٰۃ والسلام نے بنی اسرائیل ناں دریا گے پار لے جان گے بعد مذبح گی ریاست حضرت ہارون علیہ السلام ناں سونپی بنی اسرائیل اپنی قربانیں حضرت ہارون علیہ السلام گے کول لیاتا تے وہ مذبح ماں رکھتا اگ آسمان دے اتر گے اُسناں کھا لیتی قارون ناں حضرت ہارون علیہ السلام گا اس منصب ور رشک آیو اس نے حضرت موسیٰ علیہ السلام دے کہیو کہ رسالت تے تھاری ہوئی تے قربانی گی سرداری ہارون گی ہوں کجھ وی نہ رہیو باوجود اس کے کہ ہوں توریت گو بہترین قاری ہوں اس ور صبر نی کر سکتو۔ حضرت موسیٰ علیہ السلام نے فرمایو کہ یوہ منصب حضرت ہارون ناں میں نی دتو اللہ تعالیٰ نے دتو ہے قارون نے کہیو خدا گی قسم ہوں تھاری تصدیق نہ کروں گو جد تک اس گو ثبوت تم مناں نہ دسیں حضرت موسیٰ علیہ السلام نے رؤسائے بنی اسرائیل ناں جمع کر گے فرمایو کہ اپنی لاٹھیں لے آؤ ان سب ناں اپناں قبہ ماں جمع کیو ساری رات بنی اسرائیل ان لاٹھیاں گو پیرو دیتا رہیا صبح ناں حضرت ہارون علیہ السلام گو عصو سرسبز شاداب ہو گیو، اس ماں پتر نکل آیا، حضرت موسیٰ علیہ السلام نے فرمایو اے قارون تیں یوہ دیکھیو؟ قارون نے کہیو یوہ تھارا جادوا گے کجھ نی۔ حضرت موسیٰ علیہ السلام اسگی مدارت کریں تھا تے وہ آپ ناں ہر وقت ایذا دیے تھو تے اس گی سرکشی تے تکبر حضرت موسیٰ علیہ السلام گے نال عداوت دم بدم بدھتی گئی، اس نے ایک مکان بنایو جس گا دروازہ سونا گا تھا تے اس گی دیواراں ور سونا گا تختہ نصب کیا بنی اسرائیل صبح شام اس گے کول آئیں کھائیں پئیں گل کریں، اسناں ہسائیں، جد زکوٰۃ گو حکم نازل ہو یو تاں قارون حضرت موسیٰ علیہ السلام گے کول آیو دے اس نے آپ نال طے کیو کہ درہم و دینار ماں مویشی وغیرہ بچوں ہزاروں حصو زکوٰۃ دیے گو لیکن کہر جا گے حساب کیو دے اس گا مال بچوں اتنوں وی بہت زیادہ بے تھو اس گا نفس نے اتنی وی ہمت نہ کی تے اس نے بنی اسرائیل ناں جمع کر گے کہیو کہ تم نے موسیٰ علیہ السلام گی ہر گل ماں اطاعت کی ہون وہ تھارا مال لینوں چاہیں تم کے کہیں؟ اناں نے کہیو تم مہارا بڑا ایں جو تم چاہیں حکم دیو کہن لگو فلانی بدچلن عورت گے کول جاؤ اس گے نال ایک معاوضو مقرر کر لیو کہ وہ حضرت موسیٰ علیہ السلام ور تہمت لائے ایسو ہو یو تاں بنی اسرائیل حضرت موسیٰ علیہ السلام ناں چھوڑ دیں گا چنانچہ قارون نے اس عورت ناں ہزار اشرفی تے ہزار روپیہ تے بہت سارا وعدہ کر گے تہمت لان ور تیار کیو تے دوجے دن بنی اسرائیل ناں جمع کر گے حضرت موسیٰ علیہ السلام گے کول آیو تے کہن لگو بنی اسرائیل تھارو انتظار کر رہیا ایں کہ تم اناں ناں کجھ وعظ و نصیحت سنائیں حضرت تشریف لیا یا تے بنی اسرائیل ماں کھڑا ہو گے آپ نے فرمایو کہ اے بنی اسرائیل جیہڑو چوری کرے گو اس گا ہتھ کٹیا جائیں گا جیہڑو بہتان لائے گو اس گے اسی کوڑا ماریا جائیں گا تے جیہڑو زنا کرے گو اس گے اگر بی بی نی تاں سو کوڑا ماریا جائیں گا تے اگر بی بی ہے تاں اس ناں سنگسار کیو جائے گو ات توڑی کہ مر جائے، قارون کہن لگو کہ یوہ حکم ساراں واسطے ہے پانویں تم ہی ہوئیں فرمایو خواہ ہوں ہی کیوں ہووں کہن لگو کہ بنی اسرائیل گو خیال ہے کہ تم نے فلاں بدکار عورت گے نال بدکاری کی ہے حضرت موسیٰ علیہ السلام نے فرمایو اس ناں بلاؤ وہ آئی تاں اسناں حضرت موسیٰ علیہ السلام نے فرمایو اس گی قسم جس نے بنی اسرائیل واسطے دریا ناں پھاڑیو تے اس ماں رستہ بنایا تے توریت نازل فرمائی سچ کہہ چھڑ وہ عورت ڈر گئی تے اللہ تعالیٰ گا رسول ور بہتان لا گے اناں ناں ایذا دین گی جرات نہ کی تے اس نے اپناں دل ماں کہیو کہ اس دے توبہ کرنوں بہتر ہے تے حضرت موسیٰ علیہ السلام دے عرض کیو کہ جو کجھ قارون کہوانوں چاہے اللہ عزوجل گی قسم یوہ جھوٹھ ہے تے اس نے تھارے ور تہمت لان گا بدلہ ماں میرے واسطے بہت مال کثیر مقرر کیو ہے۔ حضرت موسیٰ علیہ الصلوٰۃ والسلام اپناں رب گے حضور روتاں واں سجدہ ماں پے گیا تے عرض کرن لگا یارب اگر ہوں تیرو رسول ہاں تو میری وجہ دے قارون ور غضب فرما اللہ تعالیٰ نے آپ ناں وحی فرمائی کہ میں زمین ناں تھاری فرمانبرداری کرن گو حکم دتو ہے تم اسناں جو چاہیں حکم دیں۔ حضرت موسیٰ علیہ السلام نے بنی اسرائیل دے فرمایو اے بنی اسرائیل اللہ تعالیٰ نے مناں قارون گی طرف بھیجیو ہے جیسو کہ فرعون گی طرف بھیجیو تھو۔ جیہڑو قارون گو ساتھی ہوئے اس گے نال اس گی جگہ ٹھہر یو رہ جیہڑو میرو ساتھی ہوئے جدا ہو جائے۔ سب لوک قارون دے جدا ہو گیا تے سوائے دو شخصاں گے کوئے اس گے نال نہ رہیو فر حضرت موسیٰ علیہ السلام نے زمین ناں حکم دتو کہ اناں ناں پکڑ لیے تاں وہ گھٹناں تک تس گیا فر آپ نے یوہی فرمایو تے کمر تک تس گیا آپ یاہی فرماتا رہیا ات توڑی کہ وہ گردناں تک تس گیا۔ ہون وہ بہت منت لجاجت کریں تھا تے قارون آپ ناں اللہ گی قسم تے رشتہ تے قرابت داری گا واسطہ دیے تھو مگر آپ نے توجہ نہ فرمائی ات توڑی کہ وہ بالکل تس گیا تے زمین برابر ہو گئی۔ قتادہ نے کہیو کہ وہ قیامت تک تستا رہیں گا، بنی اسرائیل نے کہیو کہ حضرت موسیٰ علیہ السلام نے قارون گا مکان تے اس گا خزاناں تے مال گی وجہ دے اس واسطے بددعا کی پاہ سن گے آپ نے اللہ تعالیٰ دے دعا کی تاں اسگو مکان اس گا خزانہ تے مال سب زمین ماں تس گیا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الْمُنْتَصِرِيْنَ ﴿۸۱﴾ وَاَصْبَحَ الَّذِيْنَ تَمَنَّوْا مَكَانَهٗ بِالْاَمْسِ يَقُوْلُوْنَ

بدلو لے سکیو ف۲۰۸ اور کل جس نے اُس گا مرتبہ گی آرزو کی تھی صبح ف۲۰۹ کہن لگو

وَيْكَاَنَّ اللّٰهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖ وَيَقْدِرُ ۚ

عجب بات ہے اللہ رزق وسیع کرے اپناں بنداں ماں جناں چاہے اور تنگی فرمائے ف۲۱۰

لَوْلَآ اَنْ مَّنَّ اللّٰهُ عَلَيْنَا لَخَسَفَ بِنَا ؕ وَيْكَاَنَّهٗ لَا يُفْلِحُ

کدے اللہ مہارے ور احسان نہ فرماتو دے ہمناں وی تسا چھڑتو اے عجب کافراں گو

الْكٰفِرُوْنَ ﴿۸۲﴾ ع تِلْكَ الدَّارُ الْاٰخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِيْنَ لَا يُرِيْدُوْنَ ع ۸ ۱۱

پلو نی۔ یوہ آخرت گو گھر ف۲۱۱ ان واسطے بناں جیہڑا زمین ماں

عُلُوًّا فِي الْاَرْضِ وَلَا فَسَادًا ؕ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِيْنَ ﴿۸۳﴾ مَنْ جَآءَ

تکبر نی چاہتا اور نہ فساد اور آخرت گی کامیابی پرہیزگاراں ہی واسطے ہے ف۲۱۲ جیہڑو نیکی

بِالْحَسَنَةِ فَلَهٗ خَيْرٌ مِّنْهَا ۚ وَمَنْ جَآءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى

کرے اُس واسطے اس توں بہتر ہے ف۲۱۳ اور جیہڑو بدی کرے تو

الَّذِيْنَ عَمِلُوا السَّيِّاٰتِ اِلَّا مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿۸۴﴾ اِنَّ الَّذِيْ

بُرا کم آلاں ناں بدلو نہ ملے گو مگر جتنو کیہو تھو۔ بیشک جس نے

فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ لَرَآدُّكَ اِلٰى مَعَادٍ ؕ قُلْ رَّبِّيْٓ اَعْلَمُ مَنْ

تھارے ور قرآن فرض فرمایو ف۲۱۴ وہ تمناں پھیر لے جائے گو جت تم پھرنوں چاہیں ف۲۱۵ تم فرماؤ میرو رب خوب جانیں اُسناں جس نے

جَآءَ بِالْهُدٰى وَمَنْ هُوَ فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿۸۵﴾ وَمَا كُنْتَ تَرْجُوْٓا

ہدایت آنی اور جیہڑو کھلی گمراہی ماں ہے ف۲۱۶ اور تمناں اُمید نی تھی۔

ف۲۰۸ حضرت موسیٰ علیہ السلام دے۔ ف۲۰۹ اپنی اس آرزو ور نادم ہوگے۔ ف۲۱۰ جس گے واسطے چاہے۔ ف۲۱۱ یعنی جنت۔ ف۲۱۲ محمود۔ ف۲۱۳ دس گنا ثواب ف۲۱۴ یعنی اس گی تلاوت وتبلیغ تے اس گا احکام ور عمل لازم کیو۔ ف۲۱۵ یعنی مکہ مکرمہ ماں مراد یاہ ہے کہ اللہ تعالیٰ تمناں فتح مکہ گے دن مکہ مکرمہ ماں بڑی شان وشوکت تے عزت ووقار تے غلبہ واقتدار گے نال داخل فرمائے گو ات گا رہن آلا سارا تھارے تابع فرمان ہوئیں گا شرک تے اس گا حامی ذلیل تے رسوا ہوئیں گا۔ شانِ نزول: یاہ آیت کریمہ جحفہ ماں نازل ہوئی جد رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم مدینہ گی طرف ہجرت فرماتاں ہویاں ات پہنچیا تے آپ ناں اپناں تے اپناں آباواجداد گا وطن گی محبت گو غلبو ہویو تاں جبریل امین آیا تے اناں نے عرض کیو کہ کیا حضور ناں اپناں شہر مکہ مکرمہ گو شوق تے محبت ہے؟ فرمایو ہاں، اناں نے عرض کیو کہ اللہ تعالیٰ فرمائے تے یاہ آیت کریمہ تلاوت فرمائی۔ معاد گی تفسیر موت، قیامت تے جنت دے وی کی گئی ہے۔ ف۲۱۶ یعنی میرو رب جانے کہ ہوں ہدایت لیایو تے میرے واسطے اس گو اجر تے ثواب ہے تے مشرکین گمراہی ماں ایں تے سخت عذاب گا مستحق۔ شانِ نزول: یاہ آیت کفار مکہ گا جواب ماں نازل ہوئی جناں نے حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا وارہ ماں کہیو۔ اِنَّكَ لَفِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ یعنی تم ضرور کھلی گمراہی ماں ایں معاذ اللہ۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اَنْ يُّلْقٰۤى اِلَيْكَ الْكِتٰبُ اِلَّا رَحْمَةً مِّنْ رَّبِّكَ فَلَا تَكُوْنَنَّ

جے کتاب تھارے ور بھیجی جائیگی ف٢١٧ ہاں تھارا رب نے رحمت فرمائی تو تم ہرگز

ظَهِيْرًا لِّلْكٰفِرِيْنَ ﴿٨٦﴾ وَلَا يَصُدُّنَّكَ عَنْ اٰيٰتِ اللّٰهِ بَعْدَ اِذْ اُنْزِلَتْ

کافراں گی مدد نہ کریو ف٢١٨ اور وہ ہرگز تماں اللہ گی آیتاں توں نہ روکیں بعد اُس کے جے وہ تھاری طرف

اِلَيْكَ وَادْعُ اِلٰى رَبِّكَ وَلَا تَكُوْنَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ﴿٨٧﴾ وَلَا

اُتاری گئیں ف٢١٩ اور اپنا رب گی طرف بُلاؤ ف٢٢٠ اور ہرگز شرک آلاں بچوں نہ ہویو ف٢٢١ اور

تَدْعُ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ كُلُّ شَيْءٍ

اللہ گے نال دوجا خدا ناں نہ پوج اُس گے سوا کوئی خدا نی ہر چیز

هَالِكٌ اِلَّا وَجْهَهٗ لَهُ الْحُكْمُ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ﴿٨٨﴾

فانی ایں۔ سوا اُسگی ذات گے اُسے گو حکم ہیں اور اُسے گی طرف مڑجاؤ گا ف٢٢٢

سُوْرَةُ الْعَنْكَبُوْتِ مَكِّيَّةٌ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ — اٰيَاتُهَا ٦٩ رُكُوْعَاتُهَا ٧

اللہ گا ناں نال شروع جیہڑو نہایت مہربان رحم آلو ف١

الٓمّٓ ﴿١﴾ اَحَسِبَ النَّاسُ اَنْ يُّتْرَكُوْۤا اَنْ يَّقُوْلُوْۤا اٰمَنَّا وَهُمْ لَا

کیا لوک گمنڈ ماں ایں جے اتنی ہی گل ور چھوڑ دتا جائیں گا کہ کہیں ہم ایمان لے آیا اور اُنگی

يُفْتَنُوْنَ ﴿٢﴾ وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللّٰهُ

آزمائش نہ ہوئیگی ف٢ بیشک ہم نے ان تو پہلاں ناں آزمائیو ف٣ دے ضرور اللہ

ف٢١٧ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنھما نے فرمایو کہ یوہ خطاب ظاہر ماں حضور نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں ایں تے مراد اس دے مومنین ایں۔ ف٢١٨ ان گا معین ومددگار نہ ہویو۔ ف٢١٩ یعنی کافراں گی گمراہ کن گلاں گی طرف توجہ نہ فرمایو تے اناں ناں ٹھکرا چھڑیو۔ ف٢٢٠ خلق ناں اللہ تعالیٰ گی توحید تے اس گی عبادت گی دعوت دیو۔ ف٢٢١ ان گی اعانت تے موافقت نہ کریو۔ ف٢٢٢ آخرت ماں تے وہی اعمال گی جزا دیے گو۔ ف١ سورۂ عنکبوت مکّی ہے اس ماں ست (٧) رکوع انہتر (٦٩) آیات نوسواسی (٩٨٠) کلمہ چار ہزار ایک سو پینٹھ (٤١٦٥) حرف ایں۔ ف٢ تکلیفاں گی شدت تے قسم قسم گی مصیبت، تے طاعت گو ذوق، شہوتاں ناں چھوڑن تے جان ومال گا نقصان دے ان گی حقیقت ایمان خوب ظاہر ہو جائے تے مومن مخلص تے منافق ماں امتیاز ظاہر ہو جائے۔ شانِ نزول: یاہ آیت ان حضرات گا حق ماں نازل ہوئی جہڑا مکہ مکرمہ ماں تھا تے اناں نے اسلام گو اقرار کیوتاں اصحاب رسول صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے اناں ناں لکھیو کہ محض اقرار کافی نی جدتک کہ ہجرت نہ کروان صاحبان نے ہجرت گی تے مدینہ منورہ گا ارادہ نال روانہ ہویا، مشرکین ان گے پچھے لگ گیا تے ان گے نال جنگ کی کجھ حضرات ان بچوں شہید ہو گیا کجھ بچ گیا ان گا حق ماں یہ دو آیت نازل ہوئیں تے حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنھما نے فرمایو کہ ان لوکاں دے مراد سلمہ بن ہشام تے عیاش بن ابی ربیعہ تے ولید بن ولید تے عمار بن یاسر وغیرہ ایں جہڑا مکہ مکرمہ ماں ایمان لیایا تے ایک قول یوہ ہے کہ یاہ آیت حضرت عمار گا حق ماں نازل ہوئی جہڑا خدا پرستی گی وجہ دے ستایا جائیں تھا تے کفار اناں ناں سخت ایذا پہنچائیں تھا تے ایک قول یوہ ہے کہ یہ آیات حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ گا غلام حضرت مہجع بن عبداللہ گا حق ماں نازل ہوئیں جہڑا بدر ماں سب دے پہلاں شہید ہون آلا ایں حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے ان گی نسبت فرمایو کہ مہجع سید الشہداء ایں تے اس امت ماں باب جنت گی طرف پہلاں وہ بلایا جائیں گا۔ ان گا والدین تے ان گی بی بی ناں ان گو بہت صدمو ہویو تاں اللہ تعالیٰ نے یاہ آیت نازل فرمائی تے ان گی تسلی فرمائی۔ ف٣ طرح طرح گی آزمائشاں ماں پایو، کجھ ان بچوں وہ جہڑا آرہ نال چیریا گیا، کجھ لوہا گی کنگھیاں نال پرزہ پرزہ کیا گیا تے مقام صدق ووفا ماں ثابت قدم رہیا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الَّذِيْنَ صَدَقُوْا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكٰذِبِيْنَ ۝٣ اَمْ حَسِبَ الَّذِيْنَ
سچیاں ناں دیکھے گو اور ضرور چوٹھاں ناں دیکھے گو ف٤ یا یاہ سمجھیاوا ایں وہ جھڑا
يَعْمَلُوْنَ السَّيِّاٰتِ اَنْ يَّسْبِقُوْنَا ؕ سَآءَ مَا يَحْكُمُوْنَ ۝٤ مَنْ كَانَ
بُرا کم کریں ف٥ جے مہارا دوں کدے نکل جائیں گا ف٦ کتنو بُرو حکم لائیں جنساں
يَرْجُوْا لِقَآءَ اللّٰهِ فَاِنَّ اَجَلَ اللّٰهِ لَاٰتٍ ؕ وَهُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ ۝٥
اللہ نال ملن گی اُمید ہووے ف٧ تاں بیشک اللہ گی معیاد آن آلی ہے ف٨ اور وہی سنن آلو جانن آلو ف٩
وَمَنْ جَاهَدَ فَاِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهٖ ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَغَنِيٌّ عَنِ
اور جیہڑو اللہ گا راہ ماں کوشش کرے ف١٠ تو اپناں ہی پلا واسطے کوشش کرے ف١١ بیشک اللہ بے پرواہ ہے
الْعٰلَمِيْنَ ۝٦ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَنُكَفِّرَنَّ
سارا جہاں توں ف١٢ اور جیہڑاں نے ایمان آنیوں اور چنگا کم کیا ہم ضرور
عَنْهُمْ سَيِّاٰتِهِمْ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ اَحْسَنَ الَّذِيْ كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ۝٧
اُنگی برائیں اُتار چھڑاں گا ف١٣ اور ضرور اُنہاں ناں اس کم ور بدلو دیاں گا جیہڑو ان گا ساراں کماں ماں اچھو تھو ف١٤
وَوَصَّيْنَا الْاِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا ؕ وَاِنْ جَاهَدٰكَ لِتُشْرِكَ
اور ہم نے آدمی ناں تاکید کی اپناں ماں باپ نال چنگا سلوک گی ف١٥ اور کدے تیرا دے کوشش کریں جے تو
بِيْ مَا لَيْسَ لَكَ بِهٖ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا ؕ اِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ
میرو شریک بنائے جسکو تمناں علم نی تھو تو انگو کہن نہ من ف١٦ میری ہی طرف تم نے مڑنوں ایں۔

ف٤ ہرایک گوحال ظاہر فرما چھڑے گو۔ ف٥ شرک تے معاصی ماں بتلا ایں۔ ف٦ تے ہم ان دے انتقام نہ لیاں گا۔ ف٧ بعث تے حساب دے ڈرے یا ثواب گی امید رکھے۔ ف٨ اُس نے ثواب تے عذاب گو جہڑو وعدو فرمایو ہے ضرور پورو ہون آلو ہے چاہیے کہ اس گے واسطے تیار رہے تے عملِ صالح ماں جلدی کرے۔ ف٩ بنداں گا اقوال وافعال ناں۔ ف١٠ خواہ دین گا دشمناں نال لڑے گے یا نفس تے شیطان گی مخالفت کرگے تے طاعتِ الٰہی ور صابر تے قائم رہے گے۔ ف١١ اس گو نفعو تے ثواب پائے گو۔ ف١٢ انس وجن تے ملائکہ تے ان گا اعمال تے عبادات دے اسگو امرونہی فرمانوں بنداں ور رحمت تے کرم گے واسطے ہے۔ ف١٣ نیکیاں گی وجہ دے۔ ف١٤ یعنی عملِ نیک ور۔ ف١٥ احسان تے نیک سلوک گی۔ **شانِ نزول**: یاہ آیت تے سورۃ لقمان تے سورۂ احقاف گیں آیات سعد بن ابی وقاص رضی اللہ تعالیٰ عنہ گا حق ماں تے بقول ابن اسحاق سعد بن مالک زہری گا حق ماں نازل ہوئیں ان گی ماں حمنہ بنتِ ابی سفیان بن امیہ بن عبدشمس تھی حضرت سعد سابقین اولین بچوں تھا تے اپناں والدین گے نال اچھو سلوک کریں تھا جد آپ اسلام لیایا تاں آپ گی والدہ نے کہیو کہ تیں یوہ کے نووں کم کیو خدا گی قسم اگر تو اس دے باز نہ آیو تاں ہوں نہ کھاؤں نہ پیوں تے مرجاؤں تے تیری ہمیشہ بدنامی ہوئے تے تناں ماں گو قاتل کہیو جائے فر اس بڈھی نے فاقو کیو تے ایک رات دن نہ کھادو نہ پیو نہ چھاں ماں بیٹھی اس وجہ دے کمزور ہوگئی فر ایک رات دن ہور اسے طرح رہی تدھ حضرت سعد اس گے کول آیا تے آپ نے اس دے فرمایو کہ اے ماں اگر تیری سو جان ہوئیں تے ایک ایک کرگے ساریں نکل جائیں تاں وی اپنوں دین چھوڑن آلو نی تو پانویں کھا پانویں نہ کھا، جدوہ حضرت سعد گی طرف دے مایوس ہوگئی کہ یوہ اپنوں دین چھوڑن آلو نی تاں کھان پین لگ گئی اس ور اللہ تعالیٰ نے یاہ آیت نازل فرمائی تے حکم دتو کہ والدین گے نال نیک سلوک کیو جائے تے اگر وہ کفر تے شرک کو حکم دیں تا نہ منیوں جائے۔ ف١٦ کیونکہ جس چیز گو علم نہ ہوئے اساں کسے گا کہن ور من لینوں تقلید ہے معنیٰ یہ ہویا کہ واقع ماں میرو کوئے شریک نی تاں علم تے تحقیق نال دے کوئی وی میرو کسے ناں شریک من ہی نی سکتو مُحال ہے رہیو تقلید ابغیر علم گے میرے واسطے شریک من لینوں یوہ نہایت قبیح ہے اس ماں والدین گی ہرگز اطاعت نہ کر۔ **مسئلو**: ایسی اطاعت کسے مخلوق گی جائز نی جس ماں خدا گی نافرمانی ہوئے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فَاُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ۝۸ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ

تاں ہوں تمناں دس چھڑوں گو جو تم کریں تھا ف۱۷ اور جناں نے ایمان آنیوں اور چنگا کم کیا

لَنُدْخِلَنَّهُمْ فِي الصّٰلِحِيْنَ ۝۹ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّقُوْلُ اٰمَنَّا

ضرور ہم اُنہاں ناں نیکاں ماں شامل کراں گا ف۱۸ اور کجھ لوک کہیں ہم اللہ در

بِاللّٰهِ فَاِذَآ اُوْذِيَ فِي اللّٰهِ جَعَلَ فِتْنَةَ النَّاسِ كَعَذَابِ

ایمان لے آیا فر جد اُنہاں ناں اللہ گا راہ ماں کائے تکلیف دِتی جائے ف۱۹ تاں لوکاں گا فِتنہ ناں اللہ گا عذاب

اللّٰهِ ۭ وَلَىِٕنْ جَاۗءَ نَصْرٌ مِّنْ رَّبِّكَ لَيَقُوْلُنَّ اِنَّا كُنَّا مَعَكُمْ ۭ

گے برابر سمجھیں ف۲۰ اور اگر تھارا رب گے کولوں مدد آئے ف۲۱ تاں ضرور کہیں گا ہم دے تھارے ہی نال تھا ف۲۲

اَوَلَيْسَ اللّٰهُ بِاَعْلَمَ بِمَا فِيْ صُدُوْرِ الْعٰلَمِيْنَ ۝۱۰ وَلَيَعْلَمَنَّ

کیا اللہ خوب نی جانتو جو ساری دُنیا گا دِلاں ماں ہے ف۲۳ اور ضرور

اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَلَيَعْلَمَنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ ۝۱۱ وَقَالَ الَّذِيْنَ

اللہ ظاہر کر چھڑے گو ایمان آلاں ناں ف۲۴ اور ضرور ظاہر کر چھڑے گو منافقاں ناں ف۲۵ اور کافر

كَفَرُوْا لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّبِعُوْا سَبِيْلَنَا وَلْنَحْمِلْ خَطٰيٰكُمْ ۭ وَمَا

مسلماناں ناں کہن لگا مہارا راہ ور چلو اور ہم تھارا گناہ چالیاں گا ف۲۶ حالانکہ

هُمْ بِحٰمِلِيْنَ مِنْ خَطٰيٰهُمْ مِّنْ شَيْءٍ ۭ اِنَّهُمْ لَكٰذِبُوْنَ ۝۱۲

وہ اُن گا گناہاں بچوں کجھ نی چا سکتا۔ بیشک وہ چوٹھا ایں۔

وَلَيَحْمِلُنَّ اَثْقَالَهُمْ وَاَثْقَالًا مَّعَ اَثْقَالِهِمْ ۡ وَلَيُسْـَٔلُنَّ يَوْمَ

اور بیشک ضرور ف۲۷ اپنا پہار چکیں گا اور اپناں پہاراں گے نال ہور پہار ف۲۸ اور ضرور قیامت گے

ف۱۷ تھارا کردار گی جزا دے گے۔ ف۱۸ کہ ان گے نال حشر فرماں گا تے صالحین دے انبیا تے اولیا مراد ایں۔ ف۱۹ یعنی دین گی وجہ دے کائے۔ تکلیف پہچے جیسے کہ کفار گو ایذا پہچانوں۔ ف۲۰ تے جیسو اللہ تعالیٰ گا عذاب دے ڈرنوں چاہیئے تھو ایسو خلق گی ایذا دے ڈریں حتی کہ ایمان ترک کر چھڑیں تے کفر اختیار کرلیں یو حال منافقاں گو ہے۔ ف۲۱ مثلاً مسلماناں گی فتح ہوئے یا اناں ناں دولت ملے۔ ف۲۲ ایمان تے اسلام ماں تے تھاری طرح دین ور ثابت تھا تاں ہمناں اس ماں شریک کرو۔ ف۲۳ کفر یا ایمان۔ ف۲۴ جہڑ اصدق تے اخلاص گے نال ایمان لیایا تے بلا مصیبت ماں اپناں ایمان تے اسلام ور ثابت تے قائم رہیا۔ ف۲۵ تے دواں فریقاں ناں جزا دیے گو۔ ف۲۶ کفار مکہ نے مومنین قریش دے کہیو تھو کہ تم مہارو تے مہارا باپ دادا گو دین اختیار کرو تمناں اللہ تعالیٰ گی طرف دے جہڑی مصیبت پہچےگی اس گا ہم کفیل ہاں تے تھارا گناہ مہاری گردن ور یعنی اگر مہارا طریقہ ور رہن دے اللہ تعالیٰ نے تمناں پکڑیو تے عذاب کیو تاں تھارو عذاب ہم اپنے اپر لے لیاں گا اللہ تعالیٰ نے ان گی تکذیب فرمائی۔ ف۲۷ کفر تے معاصی گا۔ ف۲۸ ان گا گناہاں گا جناں ناں اناں نے گمراہ کیو تے راہِ حق دے روکیو۔ حدیث شریف ماں ایں جس نے اسلام ماں کوئے برو طریقو کڈھیو اس ور اس طریقہ ناں کڈھن آلا ناں گناہ وی ہے تے قیامت تک جہڑا لوک اس ور عمل کریں ان گا گناہ وی بغیر اس گے کہ ان وروں ان گا گناہ گا پہار بچوں کائے کمی کی جائے۔ (مسلم شریف)

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الْقِيٰمَةِ عَمَّا كَانُوْا يَفْتَرُوْنَ ﴿۱۳﴾ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوْحًا اِلٰى قَوْمِهٖ ع ١٤

دن پچھیا جائیں گا جو کجھ بہتان بنائیں تھا ف٢٩ اور بیشک ہم نے نوح ناں اُسگی قوم گی طرف ٹوریو

فَلَبِثَ فِيْهِمْ اَلْفَ سَنَةٍ اِلَّا خَمْسِيْنَ عَامًا ؕ فَاَخَذَهُمُ

تو وہ ان ماں پنجاہ سال گھٹ ایک ہزار سال رہیا ف٣٠ تو اُنہاں ناں

الطُّوْفَانُ وَهُمْ ظٰلِمُوْنَ ﴿۱۴﴾ فَاَنْجَيْنٰهُ وَاَصْحٰبَ السَّفِيْنَةِ

طوفان نے آن پکڑیو اور وہ ظالم تھا ف٣١ تو ہم نے اُسناں تے ف٣٢ کشتی آلاں ناں ف٣٣ بچالیو

وَجَعَلْنٰهَآ اٰيَةً لِّلْعٰلَمِيْنَ ﴿۱۵﴾ وَاِبْرٰهِيْمَ اِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ

اور اس کشتی ناں ساری دُنیا واسطے نشانی بنایو ف٣٤ اور ابراہیم ناں ف٣٥ جد اُس نے اپنی قوم ناں فرمایو جے

اعْبُدُوا اللّٰهَ وَاتَّقُوْهُ ؕ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿۱۶﴾

اللہ گی عبادت کرو اور اُس توں ڈرو اور اس ماں تھارو بھلو ہے اگر تم جانتا

اِنَّمَا تَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اَوْثَانًا وَّتَخْلُقُوْنَ اِفْكًا ؕ

تم دے اللہ توں بغیر بتاں ناں پوجیں اور نرو جھوٹھ بنائیں ف٣٦

اِنَّ الَّذِيْنَ تَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ لَا يَمْلِكُوْنَ لَكُمْ

بیشک وہ جنہاں ناں تم اللہ توں بغیر پوجیں تھاری روزی گا وی

رِزْقًا فَابْتَغُوْا عِنْدَ اللّٰهِ الرِّزْقَ وَاعْبُدُوْهُ وَاشْكُرُوْا

مالک نی تو اللہ گے کول رزق ٹونڈھو ف٣٧ اور اسگی بندگی کرو اور اُسگو احسان

لَهٗ ؕ اِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ﴿۱۷﴾ وَاِنْ تُكَذِّبُوْا فَقَدْ كَذَّبَ اُمَمٌ

منوں تمناں اُسے گی طرف مڑنوں ایں ف٣٨ اور اگر تم جھٹلائیں ف٣٩ تاں تھارا دوں پہلاں کتنا ہی گروہ

مِّنْ قَبْلِكُمْ ؕ وَمَا عَلَى الرَّسُوْلِ اِلَّا الْبَلٰغُ الْمُبِيْنُ ﴿۱۸﴾ اَوَلَمْ

ایں جنہاں نے جھٹلایو ہے ف٤٠ اور رسول گے ذمے نی مگر صاف صاف پہچانوں اور کیا

ف٢٩ اللہ تعالیٰ ان اعمال تے افترا سب ناں جانے لیکن یوہ سوال توبیخ گے واسطے ہے۔ ف٣٠ اس تمام مدت ماں قوم ناں توحید تے ایمان گی دعوت جاری رکھیں تے ان گی ایذاں ور صبر کیو اس ور وی واہ قوم باز نہ آئی تے تکذیب کرتی رہی۔ ف٣١ طوفان ماں غرق ہوگیا۔ اس ماں نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں تسلی دتی گئی ہے کہ تھارا دے پہلا انبیا کرام گے نال ان گی قوماں نے بہت سختیں کی ایں۔ حضرت نوح علیہ السلام ساڈھا نو سو سال دعوت تے تبلیغ فرماتا رہیا تے اس طویل مدت ماں ان گی قوم گا بہت تھوڑا لوک ایمان لیایا دے تم کوئے غم نہ کرو کیونکہ اللہ تعالیٰ گا فضل نال تھارا تھوڑا اجیا وقت گی دعوت وتبلیغ ور خلق کثیر مشرف بہ ایمان ہوگئی ہے ف٣٢ یعنی حضرت نوح علیہ السلام ناں۔ ف٣٣ جہڑا آپ گے نال تھا ان گی تعداد اٹھہتر (٧٨) تھی۔ نصف مرد نصف عورت ان ماں حضرت نوح علیہ السلام گا فرزند سام تے حام تے یافث تے ان گی بی بیں شامل ایں۔ ف٣٤ کہیو گیو ہے کہ وہ کشتی جودی پہاڑ ور مدتِ دراز تک باقی رہی۔ ف٣٥ یاد کرو۔ ف٣٦ کہ بتاں ناں خدا گا شریک کہیں ف٣٧ وہی رزاق ہے۔ ف٣٨ آخرت ماں ف٣٩ تے مناں نہ منوں تاں میرو اس دے کوئے نقصان نی، میں راہ دس چھڑیو، معجزات پیش کر چھڑیا، میرو فرض ادا ہو گیو، اس ور وی اگر تم نہ منوں۔ ف٤٠ اپناں انبیا ناں جیسو کہ قوم نوح تے عاد وثمود وغیرہ ان گا جھٹلان گو انجام یوہی ہو یو کہ اللہ تعالیٰ نے اناں ناں ہلاک کیو

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يَرَوْا كَيْفَ يُبْدِئُ اللّٰهُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيْدُهٗ ؕ اِنَّ ذٰلِكَ
اُنہاں نے نی دیکھیو اللہ کس طرح خلق گی ابتدار فرمائے ف۴۱ فر اُسناں دوبارہ بنائے گو ف۴۲ بیشک یوہ
عَلَى اللّٰهِ يَسِيْرٌ ﴿۱۹﴾ قُلْ سِيْرُوْا فِي الْاَرْضِ فَانْظُرُوْا كَيْفَ
اللہ ور سہل ہے ف۴۳ تم فرماؤ زمین ماں سفر کرگے دیکھو ف۴۴ اللہ کس طرح
بَدَاَ الْخَلْقَ ثُمَّ اللّٰهُ يُنْشِئُ النَّشْاَةَ الْاٰخِرَةَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ
پہلاں بنائے ف۴۵ فر اللہ دوجی پروان چاہڑے ف۴۶ بیشک اللہ
عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۲۰﴾ ۚ يُعَذِّبُ مَنْ يَّشَآءُ وَيَرْحَمُ
سب کجھ کر سکے۔ عذاب دیے جسناں چاہے ف۴۷ اور رحم فرمائے
مَنْ يَّشَآءُ ۚ وَاِلَيْهِ تُقْلَبُوْنَ ﴿۲۱﴾ وَمَآ اَنْتُمْ بِمُعْجِزِيْنَ فِي
جس ور چاہے ف۴۸ اور تمناں اُسے گی طرف مڑنوں ایں۔ اور نہ تم زمین بچوں ف۴۹
الْاَرْضِ وَلَا فِي السَّمَآءِ ۫ وَمَا لَكُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ مِنْ
قابو توں نکل سکو نہ آسمان ماں ف۵۰ اور تھارے واسطے اللہ گے سوا
وَّلِيٍّ وَّلَا نَصِيْرٍ ﴿۲۲﴾ ع وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَلِقَآئِهٖٓ ع ۹ ۱۴
نہ کوئی کم بنان آلو اور نہ مددگار۔ اور وہ جنہاں نے میری آیتاں اور میری ملاقات ناں نہ منیوں ف۵۱
اُولٰٓئِكَ يَئِسُوْا مِنْ رَّحْمَتِيْ وَاُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿۲۳﴾
وہ وہ ہیں جنہاں نُوں میری رحمت گی اُمیدنی اور ان واسطے دردناک عذاب ہے ف۵۲
فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهٖٓ اِلَّآ اَنْ قَالُوا اقْتُلُوْهُ اَوْ
تو اگی قوم ناں کوئے جواب نہ آیو مگر یوہ بولیا جے اسناں قتل کردیو یا
حَرِّقُوْهُ فَاَنْجٰىهُ اللّٰهُ مِنَ النَّارِ ؕ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ
ساڑھ چھڑو ف۵۳ تو اللہ نے اُسناں ف۵۴ اگ توں بچالیو ف۵۵ بیشک اُسماں ضرور نشانی ایں

ف۴۱ کہ پہلاں اناں ناں نطفہ بنائے، خون گاڈ کرگی صورت دے۔ فر گوشت گولوتھڑو بنائے اس طرح تدریجاً ان گی خلقت ناں مکمل فرمائے۔ ف۴۲ آخرت ماں بعث گے وقت ف۴۳ یعنی پہلی وار پیدا کرنوں تے مرن دے بعد فر دوبارہ بنانوں۔ ف۴۴ گزشتہ قوماں گا دیار وآثار ناں کہ۔ ف۴۵ مخلوق نا، فر اسناں موت دیے ف۴۶ یعنی جد یقین ناں جان لیو کہ پہلی مرتبہ اللہ تعالیٰ ہی نے پیدا کیو تاں معلوم ہو گیو اس خالق ناں مخلوق ناں موت دین دے بعد دوبارہ زندہ کرنوں کجھ مشکل نی ف۴۷ اپناں عدل ناں۔ ف۴۸ اپناں فضل ناں۔ ف۴۹ اپناں رب گا۔ ف۵۰ اس دے بچن تے نسن گی کتے مجال نی یا یہ معنی ایں کہ نہ زمین آلا اس گا حکم تے قضا دے کتے نس سکیں نہ آسمان آلا۔ ف۵۱ یعنی قرآن شریف تے بعث ور ایمان نہ لیایا۔ ف۵۲ اس وعظ و نصیحت گے بعد فر حضرت ابراہیم علیہ الصلوٰۃ والسلام گا واقعہ گو ذکر فرمایو جائے کہ جد آپ نے اپنی قوم ناں ایمان گی دعوت دتی تے دلائل قائم فرمایا تے نصیحت فرمائیں ف۵۳ یوہ اناں نے آپس ماں ایک دوجا دے کہیو یا سرداراں نے اپناں تابعداراں ناں بہر حال کجھ کہن آلا تھا کجھ اس ور راضی ہون آلا تھا۔ سب متفق اس واسطے وہ سارا کہن آلاں گا حکم ماں ایں۔ ف۵۴ یعنی حضرت ابراہیم علیہ السلام ناں جد ان گی قوم نے اناں ناں اگ ماں سٹیو۔ ف۵۵ اس اگ ناں ٹھنڈی کر گے ابراہیم علیہ السلام واسطے سلامتی آلی بنا گے

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ﴿٢٤﴾ وَقَالَ اِنَّمَا اتَّخَذْتُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ

ایمان آلاں واسطے ف٥٦ اور ابراہیم نے ف٥٧ فرمایو تم نے اللہ توں بغیر

اَوْثَانًا ۙ مَّوَدَّةَ بَيْنِكُمْ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۚ ثُمَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ

بُت بنالیا ایں جن نال تھاری دوستی اسے دُنیا تکر ہے ف٥٨ فر قیامت گے دِن یہ

يَكْفُرُ بَعْضُكُمْ بِبَعْضٍ وَّيَلْعَنُ بَعْضُكُمْ بَعْضًا ۫ وَّمَاْوٰىكُمُ النَّارُ

تم ایکن دوجا گو انکار کریں گا اور ایک دوجا ور لعنت کہلیں ف٥٩ گا اور تھارا ساراں گو ٹھکانوں جہنم ایں ف٦٠

وَمَا لَكُمْ مِّنْ نّٰصِرِيْنَ ﴿٢٥﴾ ۘ فَاٰمَنَ لَهٗ لُوْطٌ ۘ وَقَالَ اِنِّيْ مُهَاجِرٌ

وقفِ لازم

اور تھارو کوئی مددگار نی ف٦١ تو لوط نے ان ور ایمان آنیوں ف٦٢ اور ابراہیم نے کہیو ہوں ف٦٣ اپناں رب گی طرف

اِلٰى رَبِّيْ ؕ اِنَّهٗ هُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿٢٦﴾ وَوَهَبْنَا لَهٗۤ اِسْحٰقَ

ہجرت کروں ف٦٤ بیشک وہی عزت وحکمت آلو ہے۔ اور ہم نے اُنساں ف٦٥ اسحاق

وَيَعْقُوْبَ وَجَعَلْنَا فِيْ ذُرِّيَّتِهِ النُّبُوَّةَ وَالْكِتٰبَ وَاٰتَيْنٰهُ اَجْرَهٗ

تے یعقوب عطا فرمایا اور ہم نے اسگی اولاد ماں نبوت ف٦٦ اور کتاب رکھی ف٦٧ اور ہم نے دُنیا ماں اسگو ثواب

فِي الدُّنْيَا ۚ وَاِنَّهٗ فِي الْاٰخِرَةِ لَمِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿٢٧﴾ وَلُوْطًا اِذْ

اُنساں عطا فرمایو ف٦٨ اور بیشک وہ آخرت ماں مہارا قرب خاص آلاں بچوں ہے ف٦٩ اور لوط ناں نجات دِتی جد

قَالَ لِقَوْمِهٖۤ اِنَّكُمْ لَتَاْتُوْنَ الْفَاحِشَةَ ۫ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ

اُس نے اپنی قوم ناں فرمایو تم بیشک بے حیائی گو کم کریں کہ تھارا دوں پہلاں دُنیا پہر ماں

اَحَدٍ مِّنَ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٢٨﴾ اَئِنَّكُمْ لَتَاْتُوْنَ الرِّجَالَ وَتَقْطَعُوْنَ

کسے نے نی کیو ف٧٠ کیا تم مرداں نال بدفعلی کریں اور ڈاکہ ماریں۔

ف٥٦ عجیب عجیب نشانیں، اگ گو اتنی زیادہ ہون گے باوجود اثر نہ کرنوں تے سرد ہوجانوں تے اسگی جگہ باغ گو پیدا ہوجانوں تے یوہ سارو کجھ ایک پل دے وی کہٹ وقت ماں ہونوں۔ ف٥٧ اپنی قوم ناں۔ ف٥٨ فر منقطع ہوجائیگی تے آخرت ماں کجھ کم نہ آئیگی۔ ف٥٩ بُت اپناں پجاریاں دے بیزار ہوئیں گا تے سرداراپناں منن آلاں دے تے منن آلا سرداراں ور لعنت کریں گا۔ ف٦٠ بتاں گووی تے پجاریاں گووی۔ ان سرداراں گووی تے ان گافرمانبرداراں گووی ف٦١ جہڑ دشمناں عذاب دے بچائے تے جد حضرت ابراہیم علیہ الصلوٰۃ والسلام اگ دے سلامت نکلیا تے اس نے آپ ناں کوئے نقصان نہ پچایو۔ ف٦٢ یعنی حضرت لوط علیہ السلام نے یوہ معجزو دیکھ گے حضرت ابراہیم علیہ السلام گی رسالت گی تصدیق کی۔ آپ حضرت ابراہیم علیہ السلام گا سب دے پہلا تصدیق کرن آلا ایں، ایمان دے تصدیق رسالت ہی مراد ہے کیونکہ اصل توحید گو اعتقاد دے ان گو ہمیشہ دے حاصل ہے اس واسطے کہ انبیا ہمیشہ ہی مومن ہوئیں تے کفر گو کسے حال ماں ان دے تصور وی نی ہوسکتو۔ ف٦٣ اپنی قوم ناں چھوڑ گے۔ ف٦٤ جت اس گو حکم ہوئے چنانچہ آپ نے سوادِ عراق دے سرزمین شام گی طرف ہجرت فرمائی اس ہجرت ماں آپ گے نال آپ گی بی بی حضرت سارہ تے حضرت لوط علیہ السلام تھا۔ ف٦٥ حضرت اسمٰعیل علیہ السلام گے بعد۔ ف٦٦ کہ حضرت ابراہیم علیہ الصلوٰۃ والسلام گے بعد جتناں انبیا ہویا وہ آپ گی نسل دے ہویا۔ ف٦٧ کتاب دے توریت، انجیل، زبور تے قرآن کریم مراد ایں۔ ف٦٨ کہ پاک ذرّیت عطا فرمائی، پیغمبری ان گی نسل ماں رکھی، کتاب ان پیغمبراں ناں عطا فرمائیں جہڑا ان گی اولاد ماں ایں تے اناں ناں خلق ماں محبوب تے مقبول کیو کہ تمام اہلِ ملل و اَدیان ان دے محبت رکھیں۔ تے ان گی طرف نسبت ناں فخر سمجھیں، تے ان واسطے اختتام دنیا تک درود مقرر کیا یہ دے وہ ایں جہڑا دنیا ماں عطا فرمایا۔ ف٦٩ جن گے واسطے بڑا بلند درجہ ایں۔ ف٧٠ اس بے حیائی گی تفسیر اس دے اگلی آیت ماں بیان ہوئے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

السَّبِيلَ ۙ وَتَأْتُونَ فِي نَادِيكُمُ الْمُنكَرَ ۖ فَمَا كَانَ جَوَابَ
ف۷۱ اور، اپنی مجلس ماں بُری گل کریں ف۷۲ تو اُسگی قوم گو کوئے جواب
قَوْمِهِ إِلَّا أَن قَالُوا ائْتِنَا بِعَذَابِ اللَّهِ إِن كُنتَ مِنَ
نہ آیو مگر یوہ جے بولیا مہارے ور اللہ گو عذاب لیاؤ اگر تم
الصَّادِقِينَ ﴿٢٩﴾ قَالَ رَبِّ انصُرْنِي عَلَى الْقَوْمِ الْمُفْسِدِينَ ﴿٣٠﴾ وَلَمَّا
سچا۔ ایں ف۷۳ عرض کی اے میرا رب! میری مدد کر ف۷۴ ان فسادی لوکاں ور ف۷۵۔ اور جد
جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَىٰ قَالُوا إِنَّا مُهْلِكُو أَهْلِ هَٰذِهِ
مہارا فرشتہ ابراہیم کول خوشخبری لے گے آیا ف۷۶ بولیا ہم ضرور اس شہر آلاں ناں ہلاک
الْقَرْيَةِ ۖ إِنَّ أَهْلَهَا كَانُوا ظَالِمِينَ ﴿٣١﴾ قَالَ إِنَّ فِيهَا
کراں گا ف۷۷ بیشک اس گا بسن آلا ستمگار ایں، کہیو ف۷۸ اس ماں دے
لُوطًا ۚ قَالُوا نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَن فِيهَا ۖ لَنُنَجِّيَنَّهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا
لوط ہے ف۷۹ فرشتہ بولیا ہمناں چنگی طرح پتو ہے اُساں جیڑو وی ہے ضرور ہم اُسناں ف۸۰ اوراُس گا گھر آلاں ناں نجات دیاں گا مگر
امْرَأَتَهُ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٣٢﴾ وَلَمَّا أَن جَاءَتْ رُسُلُنَا
اُسگی عورت ناں کیوں جے وہ رہن آلاں ماں ایں ف۸۱ اور جد مہارا فرشتہ لوط گے کول ف۸۲
لُوطًا سِيءَ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا وَقَالُوا لَا تَخَفْ وَلَا
آیا انگو آنوں اُنہاں ناں ناگوار ہویو اور انگی وجہ توں دل تنگ ہویو ف۸۳ اور اُنہاں نے کہیو تم نہ
تَحْزَنْ ۖ إِنَّا مُنَجُّوكَ وَأَهْلَكَ إِلَّا امْرَأَتَكَ كَانَتْ مِنَ
ڈرو ف۸۴ اور نہ غم کرو ف۸۵ بیشک ہم تمناں اور تھارا گھر آلاں ناں نجات دیاں گا مگر تھاری بی بی وہ

ف۷۱ راہ گیراں ناں قتل کرگے ان گا مال لٹ گے تے یوہ وی کہیو گیو کہ وہ لوک مسافراں گے نال بدفعلی کریں تھا حتیٰ کہ لوکاں نے اس طرف دے گزرنوں چھوڑ دتو تھو۔ ف۷۲ جہڑی عقلاً تے عرفاً قبیح تے ممنوع ایں، جیسے کہ گال کڈھنی، فحش بکنوں، تاڑی تے سیٹی بجانوں، ایک دوجا گے کنکر مارنی، رستہ چلن آلاں ور کنکر وغیرہ پھینکنی، شراب پینی، ٹھٹھا مذاق تے گندی گل کرنی، ایک دوجا ور تھکنوں وغیرہ ذلیل افعال وحرکات جن گی قوم لوط عادی تھی۔ حضرت لوط علیہ السلام نے اس وراناں ناں ملامت کی۔ ف۷۳ اس گل ماں کہ یہ کم برا ایں تے ایسو کرن آلاں ور عذاب نازل ہوئے گو۔ یوہ اناں نے بطورِ استہزا کہیو جد حضرت لوط علیہ السلام ناں اس قوم گی راہِ راست ور آن گی کائے امید نہ رہی تاں آپ نے بارگاہِ الٰہی ماں ف۷۴ نزولِ عذاب گا وارہ ماں میری گل پوری کرگے۔ ف۷۵ اللہ تعالیٰ نے آپ گی دعا قبول فرمائی۔ ف۷۶ ان گا پوت تے پوتا حضرت اسحاق تے حضرت یعقوب علیہما السلام گی۔ ف۷۷ اس شہر گو ناں سدوم تھو۔ ف۷۸ حضرت ابراہیم علیہ السلام نے ف۷۹ تے لوط علیہ السلام دے اللہ تعالیٰ گا نبی ایں تے اس گا برگزیدہ بندہ۔ ف۸۰ یعنی حضرت لوط علیہ السلام ناں۔ ف۸۱ عذاب ماں ف۸۲ خوبصورت مہماناں گی شکل ماں۔ ف۸۳ قوم گا افعال تے حرکات تے ان گی نالائقی گو خیال کرگے اس وقت فرشتاں نے ظاہر کیو کہ وہ اللہ تعالیٰ گا پیجیا وا ایں۔ ف۸۴ قوم دے ف۸۵ مہارو کہ قوم گا لوک مہارے نال کائے بے ادبی یا گستاخی کریں، ہم فرشتہ ہاں، ہم لوکاں ناں ہلاک کراں گا تے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الْغٰبِرِيْنَ ﴿٣٣﴾ اِنَّا مُنْزِلُوْنَ عَلٰٓى اَهْلِ هٰذِهِ الْقَرْيَةِ رِجْزًا مِّنَ
ره جان آلاں ماں ایں۔ بیشک ہم اس شہر آلاں ور آسمان توں عذاب

السَّمَآءِ بِمَا كَانُوْا يَفْسُقُوْنَ ﴿٣٤﴾ وَلَقَدْ تَّرَكْنَا مِنْهَآ اٰيَةًۢ
اُتارن آلاں ہاں بدلے ان گی نافرمانیاں گے اور بیشک ہم نے اِساں روشن

بَيِّنَةً لِّقَوْمٍ يَّعْقِلُوْنَ ﴿٣٥﴾ وَاِلٰى مَدْيَنَ اَخَاهُمْ شُعَيْبًا ۙ فَقَالَ
نشانی باقی رکھیو عقل آلاں واسطے ف٨٦ مدین گی طرف اُن گا ہم قوم شعیب ناں ٹوریو تو اُس نے فرمایو

يٰقَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ وَارْجُوا الْيَوْمَ الْاٰخِرَ وَلَا تَعْثَوْا فِى
اے میری قوم! اللہ گی بندگی کرو اور پچھلا دن گی اُمید رکھو ف٨٧ اور زمین ماں فساد

الْاَرْضِ مُفْسِدِيْنَ ﴿٣٦﴾ فَكَذَّبُوْهُ فَاَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَاَصْبَحُوْا
پھیلاتا نہ پھرو۔ تو انہاں نے اناں ناں چوٹھو کہیو تاں اُناں ناں زلزلہ نے آن پکڑیو تو صبح

فِىْ دَارِهِمْ جٰثِمِيْنَ ﴿٣٧﴾ وَعَادًا وَّثَمُوْدَاۡ وَقَدْ تَّبَيَّنَ لَكُمْ
ناں اپناں گھراں ماں گوڈاں گے بھار چھڑیا رہ گیا ف٨٨ اور عاد اور ثمود ناں ہلاک کر چھڑیو اور تمناں ف٨٩

مِّنْ مَّسٰكِنِهِمْ ۛ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطٰنُ اَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ
انگی بستیں معلوم ہوچکیں ایں ف٩٠ اور شیطان نے اُن گا کرتوت ف٩١ انگی نظراں ماں چنگا کر چھڑیا اور اُنہاں ناں

السَّبِيْلِ وَكَانُوْا مُسْتَبْصِرِيْنَ ﴿٣٨﴾ وَقَارُوْنَ وَفِرْعَوْنَ وَهَامٰنَ ۣ
راہ دو روکیو اور اُنہاں ناں دسّے تھو ف٩٢ اور قارون اور فرعون اور ہامان ناں ف٩٣

وَلَقَدْ جَآءَهُمْ مُّوْسٰى بِالْبَيِّنٰتِ فَاسْتَكْبَرُوْا فِى الْاَرْضِ وَمَا
اور بیشک اُن گے کول موسیٰ روشن نشانیں لے گے آیو تو اُنہاں نے زمین ماں تکبر کیو اور وہ

كَانُوْا سٰبِقِيْنَ ﴿٣٩﴾ فَكُلًّا اَخَذْنَا بِذَنْۢبِهٖ ۚ فَمِنْهُمْ مَّنْ اَرْسَلْنَا
مہاراتوں نِکل گے جان آلانی تھا ف٩٤ تو ان بچوں ہرایک ناں ہم نے اُس گا گناہ ور پکڑیو تو ان ماں کے ور

ف٨٦ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ وہ روشن نشانی قوم لوط گا ویران مکان ایں۔ ف٨٧ یعنی قیامت گا دن گی، ایسا افعال کر گے ثواب آخرت گا باعث ہوئیں۔ ف٨٨ مردہ بے جان۔ ف٨٩ اے اہلِ مکہ۔ ف٩٠ حجر تے یمن ماں جدتم اپناں سفر گے دوران اتوں گزریا ایں۔ ف٩١ کفر و معاصی ف٩٢ صاحب عقل تھا حق و باطل ماں تمیز کر سکیں تھا لیکن اناں نے عقل وانصاف دے کم نہ لیو۔ ف٩٣ اللہ تعالیٰ نے ہلاک فرمایو۔ ف٩٤ کہ مہارا عذاب دے بچ سکتا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

عَلَيْهِ حَاصِبًا ۚ وَمِنْهُم مَّنْ أَخَذَتْهُ الصَّيْحَةُ ۚ وَمِنْهُم مَّنْ

ہم نے پتھراؤ کیو ف۹۵ اور کے ناں سخت آواز نے آپکڑیو ف۹۶ اور ان ماں کسے ناں

خَسَفْنَا بِهِ الْأَرْضَ ۚ وَمِنْهُم مَّنْ أَغْرَقْنَا ۚ وَمَا كَانَ

زمین ماں تسا چھڑیو ف۹۷ اور اُن ماں کسے ناں ڈوب چھڑیو ف۹۸ اور اللہ گی شان

اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَٰكِن كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٤٠﴾ مَثَلُ

نی تھی جے ظلم کرے ف۹۹ اُن ور ہاں وہ خود ہی ف۱۰۰ اپنی جاناں ور ظلم کریں تھا ان گی مثال

الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِن دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ كَمَثَلِ الْعَنكَبُوتِ

جنہاں نے اللہ گے بغیر ہور مالک بنالیا ایں ف۱۰۱ مکڑی گی طرح ہے

اتَّخَذَتْ بَيْتًا ۖ وَإِنَّ أَوْهَنَ الْبُيُوتِ لَبَيْتُ الْعَنكَبُوتِ ۖ

اُس نے جال گو گھر بنایو ف۱۰۲ اور بیشک ساراں گھراں ماں کمزور کھر بوآ گو کھر ہے ف۱۰۳

لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾ إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يَدْعُونَ مِن دُونِهِ

کتنو اچھو ہوتو جے جانتا ف۱۰۴ اللہ جانے جس چیز گی اللہ تو بغیر

مِن شَيْءٍ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٤٢﴾ وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ

پوجا کریں ف۱۰۵ اور وہی عزت وحکمت آلو ہے ف۱۰۶ اور یہ مثال

نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ ۖ وَمَا يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعَالِمُونَ ﴿٤٣﴾ خَلَقَ اللَّهُ

ہم لوکاں واسطے بیان کراں اور انہاں ناں نی سمجھتا مگر علم آلا ف۱۰۷ اللہ نے

السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٤﴾

آسمان اور زمین حق بنایا بیشک اُسماں نشانی ایں ف۱۰۸ مسلماناں واسطے

ف۹۵ تے وہ قوم لوط تھی جناں ناں ننکی ننکی گیٹیاں نال ہلاک کیو گیو جہڑیں تیز ہوانال ان گے اپر لگیں تھیں ف۹۶ یعنی قوم ثمود ناں کہ ہولناک آواز گا عذاب نال ہلاک کی گئی ف۹۷ یعنی قارون تے اس گا ساتھیاں ناں ف۹۸ جسطرح قوم نوح ناں تے فرعون تے اگی قوم ناں ف۹۹ وہ کسے ناں بغیر گناہ گے عذاب ماں گرفتاری کرتو ف۱۰۰ نافرمانیں کرگے تے کفر وطغیان اختیار کرگے ف۱۰۱ یعنی بتاں ناں معبود ٹھہرایو ہے، ان گے نال امید وابستہ رکھی ایں تے واقع ماں ان گی عاجزی تے بے اختیاری گی مثال یاہ ہے جہڑی اگے بیان فرمائی جائے ف۱۰۲ اپناں رہن واسطے نہ اس دے گرمی دور ہوئے نہ سردی، نہ گردوغبار تے بارش کسے چیز دے حفاظت، ایساہی بت ہیں کہ اپناں پجاریاں ناں نہ دنیاماں نفعو پہچا سکیں نہ آخرت ماں، نہ کوئے نقصان پہچاسکیں۔ ف۱۰۳ اسے طرح سب دنیاں ماں کمزور تے نکموں دین بت پرستاں گو دین ایں۔ فائدہ حضرت علی مرتضٰی رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے مروی ہے۔ آپ نے فرمایو اپناں کہراں دے بموواں گو جالو دور کردیوہ ناداری تے مفلسی گو ذریعو ہوئے ف۱۰۴ کہ ان گو دین اس قدر نکموں ایں ف۱۰۵ وہ کائے حقیقت نی رکھتی ف۱۰۶ تاں عقلمند واسطے کت مناسب ہے کہ وہ عزت تے حکمت آلا قادر ومختار گی عبادت چھوڑ گے بے علم تے بے اختیار پتھراں گی پوجا کرے۔ ف۱۰۷ یعنی ان گا حسن وخوبی تے ان گا نفع تے فائدہ تے ان گی حکمت ناں علم آلا سمجھیں جیسو کہ اس مثال نے مشرک تے موحد گو حال خوب اچھی طرح ظاہر کرچھڑیو تے فرق واضح ہو گیو۔ قریش گا کفار نے طنز گے طور کہیو تھو کہ اللہ تعالیٰ مکھی تے مکڑی گی مثال بیان فرمائے تے اس وراناں نے ہاسو بنایو تھو۔ اس آیت ماں ان گورد کیو گیو کہ وہ جاہل ایں تمثیل گی حکمت ناں نی سمجھتا۔ مثال دے مقصود تفہیم ہوئے تے جسی چیز ہوئے اس گی شان ظاہر کرن واسطے ویسی ہی مثال حکمت گو تقاضو ہے۔ تے باطل تے کمزور دین گا ضعف تے بطلان گا اظہار واسطے یاہ مثال نہایت نافع ہے۔ جناں ناں اللہ تعالیٰ نے عقل تے علم عطا فرمایو وہ سمجھیں ف۱۰۸ اس گی قدرت تے حکمت اس گی توحید تے یکتائی ور دلالت کرن آلی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اُتْلُ مَآ اُوْحِيَ اِلَيْكَ مِنَ الْكِتٰبِ وَ اَقِمِ الصَّلٰوةَ ؕ اِنَّ

اے محبوب! پڑھو جیڑی کتاب تھارے ور وحی کی گئی ف۱۰۹ اور نماز قائم فرماؤ بیشک

الصَّلٰوةَ تَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَآءِ وَ الْمُنْكَرِ ؕ وَ لَذِكْرُ اللّٰهِ اَكْبَرُ ؕ

نماز منع کرے بے حیائی اور بُری گل توں ف۱۱۰ اور بیشک اللہ گو ذِکر سب توں بڑو ف۱۱۱

وَ اللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُوْنَ ﴿۴۵﴾ وَ لَا تُجَادِلُوْۤا اَهْلَ الْكِتٰبِ اِلَّا

اور اللہ جانیں جو کُجھ تم کریں۔ اور اے مسلمانوں کتابیاں نال نہ جھگڑو مگر

بِالَّتِيْ هِيَ اَحْسَنُ ۗ اِلَّا الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا مِنْهُمْ وَ قُوْلُوْۤا اٰمَنَّا

بہتر طریقہ ور ف۱۱۲ مگر وہ جنہاں نے ان بچوں ظلم کیو ف۱۱۳ اور کہو ف۱۱۴ ہم ایمان لے آیا

بِالَّذِيْۤ اُنْزِلَ اِلَيْنَا وَ اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ وَ اِلٰهُنَا وَ اِلٰهُكُمْ وَاحِدٌ

اس ور جیڑو مہاری طرف اُتریو اور جیڑو تھاری طرف اُتریو اور مہارو تھارو ایک معبود ہے

وَّ نَحْنُ لَهٗ مُسْلِمُوْنَ ﴿۴۶﴾ وَ كَذٰلِكَ اَنْزَلْنَاۤ اِلَيْكَ الْكِتٰبَ ؕ فَالَّذِيْنَ

اور ہم نے اُس کے اگے گردن رکھی وی ایں ف۱۱۵ اور اے محبوب! اسے طرح تھاری طرف کتاب اُتاری ف۱۱۶ تو وہ

ف۱۰۹ یعنی قرآن شریف کہ اس گی تلاوت عبادت وی ہے تے اس ماں لوکاں واسطے وعظ ونصیحت وی تے احکام وآداب تے مکارم اخلاق گی تعلیم وی ف۱۱۰ یعنی ممنوعاتِ شرعیہ دے لہذا اجہڑو شخص نماز گو پابند ہوئے تے اس ناں اچھی طرح ادا کرے نتیجو یوہ ہوئے کہ ایک نہ ایک دن وہ ان برائیاں ناں چھوڑ دیے جن ماں بتلا تھو۔ حضرت انس رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے مروی ہے کہ ایک انصاری جوان حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گے نال نماز پڑھے ہوئے تھو تے بہت سارا کبیرہ گناہاں گو ارتکاب کرے تھو حضور دے اس گی شکایت کی گی فرمایو اس گی نماز کسے دن اس ناں ان گلاں دے روک چھڑیگی چنانچہ تھوڑا عرصہ دے بعد اس نے توبہ کی تے اس گو حال بہتر ہو گیو۔ حضرت حسن رضی اللہ تعالیٰ نے فرمایو کہ جس گی نماز اس ناں بے حیائی تے ممنوعاتِ شرعیہ دے نہ روکے وہ نماز ہی نی ف۱۱۱ کہ وہ افضل طاعات ہے۔ ترمذی گی حدیث ماں ایں حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو کیا ہوں تمناں نہ دسوں وہ عمل جہڑو تھارا اعمال ماں بہتر تے ربّ گے نزدیک پاکیزہ تر، نہایت بلندر تبو تے تھارا سونا چاندی دے بہتر تے جہاد ماں لڑن تے ماریا جان دے بہتر ہے؟ صحابہ نے عرض کیو بے شک یارسول اللہ: فرمایو وہ اللہ تعالیٰ گو ذکر ہے۔ ترمذی ہی گی دوجی حدیث ماں ایں کہ صحابہ نے حضور دے دریافت کیو تھو کہ روزِ قیامت اللہ تعالیٰ گے نزدیک کن بنداں گو درجو افضل ہے؟ فرمایو بکثرت ذکر کرن آلاں گو صحابہ نے عرض کیو تے خدا گی راہ ماں جہاد کرن آلو؟ فرمایو اگر وہ اپنی تلوار دے کفار و مشرکین ناں ات توڑی مارے کہ تلوار ٹٹ جائے تے وہ خون ماں رنگ جائے تاں وی ذاکرین ہی گو درجو اس دے بلند ہے۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے اس آیت گی تفسیر یاہ فرمائی ہے کہ اللہ تعالیٰ گو اپناں بنداں ناں یاد کرنوں بہت بڑو ہے تے ایک قول یوہ ہے کہ اللہ تعالیٰ گو ذکر بڑو ہے بے حیائی تے بری گلاں دے روکن تے منع کرن ماں۔ ف۱۱۲ اللہ تعالیٰ گی طرف اس گی آیات دے دعوت دے گے جتاں ور آگاہ کر گے۔ ف۱۱۳ زیادتی ماں حد دے گزر گیا، عناد اختیار کیو، نصیحت نہ منی، نرمی دے فائدو نہ لیوان گے نال سختی اختیار کرو تے ایک قول یوہ ہے کہ معنیٰ یہ ایں کہ جن لوکاں نے حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں ایذا دتی یا جناں نے اللہ تعالیٰ گے واسطے بیٹا تے شریک بنایا ان گے نال سختی کرو یا یہ معنیٰ یہ ایں کہ ذمی جزیہ ادا کرن آلاں گے نال احسن طریقہ ور مجادلو کرو مگر جناں نے ظلم کیو تے ذمہ دے نکل گیا تے جزیہ ناں منع کیوان گے نال تلوار گے نال مجادلو کرو۔ مسئلو: اس آیت دے کفار گے نال دینی امور ماں مناظرو کرن گو جواز ثابت ہوئے تے اسے طرح علم کلام سکھن گو وی جواز ثابت ہوئے۔ ف۱۱۴ اہلِ کتاب دے جد وہ تھارے اگے اپنی کتاباں گو مضمون بیان کریں ف۱۱۵ حدیث شریف ماں ایں جد اہل کتاب تھارا دے کوئے مضمون بیان کریں تاں تم نہ ان گی تصدیق کرو نہ تکذیب کرو یوہ کہہ چھڑو کہ ہم اللہ تعالیٰ ور تے اسگی کتاباں ور تے اس گا رسولاں ور ایمان لیایا تاں وہ مضمون اگر اناں نے غلط بیان کیو ہو یو تے تاں اسگی تصدیق گا گناہ دے تم بچ جائیں گا تے اگر مضمون صحیح تھو تاں اس گی تکذیب دے محفوظ رہیں گا۔ ف۱۱۶ قرآن پاک جسطرح ان گی طرف توریت وغیرہ اتاری تھیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اٰتَیْنٰھُمُ الْکِتٰبَ یُؤْمِنُوْنَ بِهٖ ۚ وَمِنْ هٰۤؤُلَآءِ مَنْ یُّؤْمِنُ بِهٖ ؕ وَمَا

جنہاں ناں ہم نے کتاب عطا فرمائی ف۱۱۷ اُس ور ایمان رکھیں اور کجھ اُن بچوں ایں ف۱۱۸ جیڑا اُس ور ایمان آنیں اور

یَجْحَدُ بِاٰیٰتِنَاۤ اِلَّا الْکٰفِرُوْنَ ﴿۴۷﴾ وَمَا کُنْتَ تَتْلُوْا مِنْ قَبْلِهٖ مِنْ

مہاری آیتاں توں منکر نی ہوتا مگر کافر ف۱۱۹ اور اُس ف۱۲۰ توں پہلاں تم کائے کتاب نی

کِتٰبٍ وَّلَا تَخُطُّهٗ بِیَمِیْنِکَ اِذًا لَّارْتَابَ الْمُبْطِلُوْنَ ﴿۴۸﴾ بَلْ هُوَ

پڑھیں تھا اور نہ اپناں ہتھ نال کجھ لکھیں تھا۔ اس طرح ہوتو ف۱۲۱ تاں باطل آلا ضرور شک کرتا ف۱۲۲ بلکہ وہ

اٰیٰتٌۢ بَیِّنٰتٌ فِیْ صُدُوْرِ الَّذِیْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ ؕ وَمَا یَجْحَدُ بِاٰیٰتِنَاۤ

روشن آیت ایں اُن گا سیناں ماں جنہاں ناں علم دتو گیو ف۱۲۳ اور مہاری آیت گو انکار نی کرتا۔

اِلَّا الظّٰلِمُوْنَ ﴿۴۹﴾ وَقَالُوْا لَوْلَاۤ اُنْزِلَ عَلَیْهِ اٰیٰتٌ مِّنْ رَّبِّهٖ ؕ

مگر ظالم ف۱۲۴ اور بولیا ف۱۲۵ کیوں نی اُتریں کُجھ نشانی ان ور ان گا رب گی طرفوں ف۱۲۶

قُلْ اِنَّمَا الْاٰیٰتُ عِنْدَ اللّٰهِ ؕ وَاِنَّمَاۤ اَنَا نَذِیْرٌ مُّبِیْنٌ ﴿۵۰﴾ اَوَ

تم فرماؤ نشانیں دے اللہ ہی گے کول ایں ف۱۲۷ اور ہوں دے یوہی صاف ڈر سنان آلو ف۱۲۸ اور

لَمْ یَکْفِهِمْ اَنَّاۤ اَنْزَلْنَا عَلَیْکَ الْکِتٰبَ یُتْلٰی عَلَیْهِمْ ؕ اِنَّ فِیْ ذٰلِکَ

کیا یوہ انہاں ناں کافی نی کہ ہم نے تھارے ور کتاب اُتاری جیڑی اُن ور پڑھی جائے ف۱۲۹ بیشک اساں

لَرَحْمَةً وَّذِکْرٰی لِقَوْمٍ یُّؤْمِنُوْنَ ﴿۵۱﴾ قُلْ کَفٰی بِاللّٰهِ بَیْنِیْ وَبَیْنَکُمْ

رحمت اور نصیحت ہے ایمان آلاں واسطے۔ تم فرماؤ اللہ کافی ہے میرے تے تھارے درمیان

ف۱۱۷ یعنی جناں ناں توریت دتی مثلاً حضرت عبداللہ بن سلام تے ان گا ساتھی۔ فائدو۔ یاہ سورت مکی ہے تے حضرت عبداللہ بن سلام تے ان گا اصحاب مدینہ ماں ایمان لیایا اللہ تعالیٰ نے اس دے پہلاں ان گی خبر دتی یاہ غیبی خبراں بچوں ایں۔ (جمل) ف۱۱۸ یعنی اہلِ مکہ بچوں۔ ف۱۱۹ جہڑا کفر ماں بہت سخت ایں جو داس انکار ناں کہیں جہڑو معرفت گے بعد ہوئے یعنی جان بجھ گے مکرنوں تے واقعو وی یوہی تھو کہ یہودی خوب پہچانیں تھا کہ رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم، اللہ تعالیٰ گا سچا نبی ایں تے قرآن حق ہے یوہ سب کجھ جانتاں ہویاں اناں نے عناداً انکار کیو۔ ف۱۲۰ قرآن کریم گا نازل ہون دے ف۱۲۱ یعنی تم لکھتا پڑھتا ہوتا۔ ف۱۲۲ یعنی اہلِ کتاب کہتا کہ مہاری کتاباں ماں نبی آخر الزماں گی یاہ صفت لکھی وی ہے کہ وہ اُمّی ہویں گا نہ لکھیں گا نہ پڑھیں گا مگر اناں ناں اس شک گو موقعو ہی نی ملیو۔ ف۱۲۳ ھُو ضمیر گو مرجع قرآن ایں اس صورت ماں معنیٰ یہ ہوئیں گا کہ قرآن کریم روشن آیت ایں جہڑیں علما تے حفاظ گا سیناں ماں محفوظ ایں۔ روشن آیت ہون گا یہ معنیٰ کہ وہ ظاہر الاعجاز ایں تے یہ دوئے گل قرآن کریم گے نال خاص ایں ہور کائے کتاب ایسی نی جہڑو معجزو ہوئے تے نہ ایسی کہ ہر زمانہ ماں سیناں ماں محفوظ رہی ہوئے تے حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے ھُوَ گی ضمیر گو مرجع حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں قرار دے گے آیت گا یہ معنیٰ بیان فرمایا کہ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم صاحب ایں ان آیاتِ بینات گا جہڑیں ان گا سیناں ماں موجود ایں جناں ناں اہلِ کتاب بچوں علم دتو گیو کیونکہ وہ اپنی کتاباں ماں آپ گی نعت تے صفت دیکھیں۔ (خازن) ف۱۲۴ یعنی یہودِ عنود کہ معجزاں گا ظہور دے بعد جان پہچان گے عناداً منکر ہوئیں۔ ف۱۲۵ کفارِ مکہ۔ ف۱۲۶ مثل ناقہ حضرت صالح تے عصائے حضرت موسیٰ تے مائدہ حضرت عیسیٰ گے علیھم الصلوٰۃ والسلام۔ ف۱۲۷ حسب حکمت جو چاہے نازل فرمائے۔ ف۱۲۸ نافرمانی کرن آلاں ناں عذاب گو تے اسے گو مکلف ہوں اس گے بعد اللہ تعالیٰ کفارِ مکہ گا اس قول گو جواب ارشاد فرمائے۔ ف۱۲۹ معنیٰ یہ ایں کہ قرآن کریم معجزو ہے، انبیائے متقدمین گا معجزات دے اتم تے اکمل تے تمام نشانیاں دے طالبِ حق ناں بے نیاز کرن آلو کیونکہ جد تک زمانوں ایں قرآن کریم باقی تے ثابت رہے گو تے دوجا معجزاں گی طرح ختم نہ ہوئے گو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

شَهِيدًا ۚ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۗ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا بِالْبَاطِلِ
گواہ ف۱۳۰ جانے جو کجھ آسماناں اور زمین ماں ہے اور وہ جیڑاں نے باطل ور یقین آنیوں
وَكَفَرُوا بِاللّٰهِ ۙ أُولٰٓئِكَ هُمُ الْخٰسِرُونَ ﴿۵۲﴾ وَيَسْتَعْجِلُونَكَ
اور اللہ گا منکر ہویا وہی نقصان ماں ایں اور تھارا دے
بِالْعَذَابِ ۚ وَلَوْلَآ أَجَلٌ مُّسَمًّى لَّجَآءَهُمُ الْعَذَابُ ۚ وَلَيَأْتِيَنَّهُمْ بَغْتَةً
عذاب گی تاول کریں ف۱۳۱ اور کدے ایک مقرر کی دی مدت نہ ہوتی ف۱۳۲ تاں ضروران ورعذاب آجاتو ف۱۳۳ اور ضروران ور اچانک آئے گو
وَّهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿۵۳﴾ يَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ ۚ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ
جد وہ بے خبر ہوویں گا۔ تھارا دوں عذاب گی تاول مچائیں اور بیشک جہنم نے کھیر یاوا ایں۔
بِالْكٰفِرِينَ ﴿۵۴﴾ يَوْمَ يَغْشٰهُمُ الْعَذَابُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ
کافر ف۱۳۴ جس دن انہاں ناں ڈھکے گو عذاب ان گے اُپروں اور ان گا پیراں ہیٹھوں
وَيَقُولُ ذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿۵۵﴾ يٰعِبَادِيَ الَّذِينَ اٰمَنُوٓا إِنَّ أَرْضِي
اور فرمائے گو چکھو اپناں کیاوا گو مزو ف۱۳۵ اے میریو بندیو جیڑا ایمان لے آیا بیشک میری زمین
وَاسِعَةٌ فَإِيَّايَ فَاعْبُدُونِ ﴿۵۶﴾ كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ ۖ ثُمَّ
وسیع ہے تاں میری ہی بندگی کرو ف۱۳۶ ہر جان ناں موت گو مزو چکھنوں ایں ف۱۳۷ فر
إِلَيْنَا تُرْجَعُونَ ﴿۵۷﴾ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَنُبَوِّئَنَّهُمْ مِّنَ
مہاری ہی طرف مڑوگا ف۱۳۸ اور بیشک جیڑا ایمان لے آیا اور چنگا عمل کیا ضرور ہم انہاں ناں جنت گی اُپلی منزل ماں
الْجَنَّةِ غُرَفًا تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهٰرُ خٰلِدِينَ فِيهَا ۚ نِعْمَ أَجْرُ
جگہ دیاں گا جن گے ہیٹھوں نہر بکتیں ہوویں گی ہمیشہ اُن ماں رہنگا کتنو چنگو اجر ہے

ف۱۳۰ میری رسالت گی سچائی تے تھاری تکذیب گو معجزات نال میری تائید فرماگے۔ ف۱۳۱ یاہ آیت نضر بن حارث گا وارہ ماں نازل ہوئی جس نے حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے کہیو تھو کہ مہارے اپر آسمان دے پتھراں گی بارش کراوَ۔ ف۱۳۲ جہڑی اللہ تعالیٰ نے مقرر کی ہے تے اس مدت تک عذاب گو پچھے کرنوں حکمت گو تقاضو ہے۔ ف۱۳۳ تے تاخیر نہ ہوتی۔ ف۱۳۴ اس دنے ان گا بچ گو کوئے وی نہ بچے گو۔ ف۱۳۵ یعنی اپناں اعمال گی جزا۔ ف۱۳۶ جس زمین ماں بیسواِت عبادت کرسکو معنیٰ یہ ایں کہ جد مومن ناں کسے سرزمین ماں اپناں دین ور قائم رہنوں تے عبادت کرنوں دشوار ہوئے تاں اسناں چاہیئے کہ وہ ایسی زمین گی طرف ہجرت کرے جت آسانی نال عبادت کرسکے دے دین گی پابندی ماں دشواریں در پیش نہ ہوئیں۔ شانِ نزول: یاہ آیت مکہ گا ضعیف مسلماناں گا حق ماں نازل ہوئی جناں ناں ات رہ گے اسلام گا اظہار ماں خطرو تے تکلیف تھیں تے نہایت تنگی ماں تھا اناں ناں حکم دتو گیو کہ میری بندگی دے ضروری ہے ات رہ گے نہ کرسکو تاں مدینہ شریف ناں ہجرت کرلیو وہ وسیع ہے ات امن ایں۔ ف۱۳۷ تے اس دارِ فانی ناں چھوڑنوں ہی ایں ف۱۳۸ ثواب وعذاب تے جزائے اعمال گے واسطے تاں لازم ایں کہ مہارا دین ور قائم رہو تے اپناں دین گی حفاظت واسطے ہجرت کرو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الْعٰمِلِيْنَ ﴿۵۸﴾ الَّذِيْنَ صَبَرُوْا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُوْنَ ﴿۵۹﴾ وَكَاَيِّنْ مِّنْ

کم آلاں گو ف۱۳۹ وہ جنہاں نے صبر کیا ف۱۴۰ اور اپنا ہی رب ور پروسو رکھیں ف۱۴۱ اور زمین ور

دَآبَّةٍ لَّا تَحْمِلُ رِزْقَهَا ۖ اَللّٰهُ يَرْزُقُهَا وَاِيَّاكُمْ ۖ وَهُوَ السَّمِيْعُ

کتنا ہی چلن آلاں ہیں جیڑا اپنی روزی نال نی رکھتا ف۱۴۲ اللہ روزی دیے اُنہاں ناں تے تمناں ف۱۴۳ تے وہی سنیں تے جانیں ف۱۴۴

الْعَلِيْمُ ﴿۶۰﴾ وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ مَّنْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَسَخَّرَ

کدے تم ان دے پچھو ف۱۴۵ کنے بنایا آسمان اور زمین اور کم ماں لایا

الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَيَقُوْلُنَّ اللّٰهُ ۚ فَاَنّٰى يُؤْفَكُوْنَ ﴿۶۱﴾ اَللّٰهُ يَبْسُطُ

دینہہ اور چن تاں ضرور کہینگا اللہ نے تو کت اوندھا ہویاوا ایں ف۱۴۶ اللہ کشادہ فرمائے

الرِّزْقَ لِمَنْ يَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖ وَيَقْدِرُ لَهٗ ۗ اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ

روزی اپناں بنداں بچوں جس واسطے چاہے اور تنگی فرمائے جس واسطے چاہے بیشک اللہ سارو کجھ

عَلِيْمٌ ﴿۶۲﴾ وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ مَّنْ نَّزَّلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَاَحْيَا

جانیں اور اگر تم اُنہاں ناں پچھو کس نے اُتاریو آسمان توں پانی اور اُس گے نال

بِهِ الْاَرْضَ مِنْ بَعْدِ مَوْتِهَا لَيَقُوْلُنَّ اللّٰهُ ۗ قُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ ۚ

زمین ناں زندہ فرمایو مرن تو بعد ضرور کہیں گا اللہ نے ف۱۴۷ تم فرماؤ سب تعریف اللہ ناں

بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُوْنَ ﴿۶۳﴾ وَمَا هٰذِهِ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَآ اِلَّا لَهْوٌ

بلکہ ان ماں اکثر بے عقل ایں ف۱۴۸ اور یاہ دُنیا گی زندگی دے نی مگر کھیڈ

ف۱۳۹ جہڑو اللہ تعالیٰ گی اطاعت کرے۔ ف۱۴۰ سختیاں ور تے کسے شدت ماں اپناں دین ناں نہ چھوڑیو، مشرکاں گی ایذا سہی، ہجرت اختیار کر گے دین گی خاطر وطن ناں چھوڑنوں گوارا کیو۔ ف۱۴۱ تمام امور ماں۔ ف۱۴۲ شانِ نزول: مکہ مکرمہ ماں مومنین ناں مشرکین رات دن طرح طرح گیں ایذا دیتا ہیں تھا سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے اناں ناں مدینہ طیبہ گی طرف ہجرت کرن گو حکم فرمایو تاں ان بچوں کجھاں نے کہیو کہ ہم مدینہ شریف ناں کسطرح چلاں نہ اُت مہار و کہر، نہ مال، کون ہمناں کھوالے گو، کون پیالے گو، اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی تے فرمایو گیو کہ بہت سارا جاندار ایسا ایں جہڑا اپنی روزی نال نی رکھتا اگی اناں ناں قوت نی تے نہ وہ اگلا دن واسطے کوئے ذخیرو جمع کریں جیسو کہ چڑی پتنگہ وغیرہ۔ ف۱۴۳ تاں جت ہوئیں گا اُتے روزی دیے گو تو یوہ کے پچھیں کہ ہمناں کون کھوالے گو کون پیالے گو۔ ساری خلق گو رزّاق اللہ تعالیٰ ہے ضعیف تے قوی مقیم تے مسافر ناں وہی روزی رزق دیے۔ ف۱۴۴ تھارا اقوال تے تھارا دل گی گلاں ناں۔ حدیث شریف ماں ایں حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو اگر تم اللہ تعالیٰ ور توکل کرو جیسو کہ چاہیئے تاں وہ تمناں ایسی روزی دیے جیسی پرنداں ناں دیے کہ صبح ناں پکھا خالی پیٹ اُٹھیں شام ناں رج گے واپس آئیں (ترمذی) ف۱۴۵ یعنی کفارِ مکہ دے۔ ف۱۴۶ تے باوجود اس اقرار گے کس طرح اللہ تعالیٰ گی توحید دے منحرف ہوئیں۔ ف۱۴۷ اس گا اقراری ایں۔ ف۱۴۸ کہ باوجود اس اقرار گے توحید گا منکر ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وقف لازم

وَّلَعِبٌ ۗ وَإِنَّ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ ۘ لَوْ كَانُوْا يَعْلَمُوْنَ ﴿٦٤﴾ فَاِذَا

کود ف١٤٩ اور بیشک آخرت گو گھر ضرور وہی سچی زندگی ہے ف١٥٠ کتنوں اچھو تھو کدے جانتا ف١٥١ فر

رَكِبُوْا فِي الْفُلْكِ دَعَوُا اللّٰهَ مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ ۚ فَلَمَّا نَجّٰىهُمْ

جد کشتی ماں سوار ہوویں ف١٥٢ اللہ ناں پکاریں ایک اُسے ور عقیدو آن گے ف١٥٣ فر جد وہ اُنہاں ناں

اِلَى الْبَرِّ اِذَا هُمْ يُشْرِكُوْنَ ﴿٦٥﴾ لِيَكْفُرُوْا بِمَآ اٰتَيْنٰهُمْ ۚ وَلِيَتَمَتَّعُوْا ۚ وقفة

خشکی گی طرف بچاگے لے آئے ف١٥٤ تدھ شرک کرن لگ جائیں ف١٥٥ کہ ناشکری کریں مہاری دتی وی نعمت ف١٥٦ گی اور برتیں ف١٥٧

فَسَوْفَ يَعْلَمُوْنَ ﴿٦٦﴾ اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا اٰمِنًا وَّيُتَخَطَّفُ

تو ہون جانوں چاہیں ف١٥٨ اور کیا اُنہاں نے ف١٥٩ یوہ نی دیکھیو کہ ہم نے ف١٦٠ حُرمت آلی زمین پناہ بنائی ف١٦١ اور اُس گا

النَّاسُ مِنْ حَوْلِهِمْ ۗ اَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُوْنَ وَبِنِعْمَةِ اللّٰهِ يَكْفُرُوْنَ ﴿٦٧﴾

آس پاس گا لوک اچک لیا جائیں ف١٦٢ تو کیا باطل ور یقین رکھیں ف١٦٣ اور اللہ گی دتی وی نعمت گی ف١٦٤ ناشکری کریں۔

وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ كَذَّبَ بِالْحَقِّ لَمَّا

اور اس توں بدھ گے ظالم کون جیڑو اللہ ور جوٹھ بنائے ف١٦٥ یا حق ناں جوٹھو کرے ف١٦٦ جد

جَآءَهٗ ۗ اَلَيْسَ فِيْ جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْكٰفِرِيْنَ ﴿٦٨﴾ وَالَّذِيْنَ جَاهَدُوْا

وہ اُس گے کول آئے کیا دوزخ ماں کافراں گو ٹھکانوں نی ف١٦٧ اور جنہاں نے مہارا راہ

فِيْنَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا ۗ وَاِنَّ اللّٰهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿٦٩﴾ ع

ماں کوشش کی ضرور ہم اُنہاں ناں اپناں رستہ دساں گا ف١٦٨ اور بیشک اللہ نیکاں گے نال ہے ف١٦٩

ف١٤٩ کہ جسطرح بچہ کھیڈی پر کھیڈیں کھیڈن ماں دل لائیں فر سارا اس ناں چھوڑ گے چلے جائیں یوہی حال دنیا گو ہے نہایت سریع الزوال ہے تے موت اِتوں اسے طرح جدا کرے جسطرح کھیڈن آلا بچہ کھنڈ جائیں۔ ف١٥٠ کہ وہ زندگی پائیدار ہے، دائمی ایں، اس ماں موت نی، زندگانی کہوان گے لائق وہی ہے۔ ف١٥١ دنیا تے آخرت گی حقیقت، تاں دنیائے فانی ناں آخرت گی جاودانی زندگی ور ترجیح نہ دیتا۔ ف١٥٢ تے ڈبن گو خطرو ہوئے تاں باوجود اپناں شرک تے عناد گے بتاں ناں نی پکارتا بلکہ ف١٥٣ کہ اس مصیبت دے نجات وہی دیے گو۔ ف١٥٤ ڈبن گو خطرو تے پریشانی جاتی رہے تے اطمینان حاصل ہوجائے۔ ف١٥٥ زمانۂ جاہلیت گا لوک بحری سفر کرتے وقت بتاں ناں نال لے جائیں تھا جد پٹھی ہوا چلتی تے کشتی خطرہ ماں آجاتی تاں بتاں نال دریا ماں پھینک گے یارب یارب پکارن لگ جائیں تھا تے امن حاصل کرن دے بعد فرا سے شرک گی طرف مڑ جائیں تھا۔ ف١٥٦ یعنی اس مصیبت دے نجات گی۔ ف١٥٧ تے اس دے فائدو لیں بخلاف مومنین مخلصین گے کہ وہ اللہ تعالیٰ گی نعمتاں گا اخلاص گے نال شکر گزار رہیں تے جد ایسی صورت پیش آئے تے اللہ تعالیٰ اس دے رہائی دیے تاں اسگی طاعت ماں ہور زیادہ سرگرم ہوجائیں مگر کافراں گو حال اس گے بالکل برخلاف ہے۔ ف١٥٨ نتیجو اپناں کردار گو ف١٥٩ یعنی اہل مکہ نے۔ ف١٦٠ ان گا شہر مکہ مکرمہ گی۔ ف١٦١ ان گے واسطے جہڑا اس ماں ہوئیں۔ ف١٦٢ قتل کیا جائیں گرفتار کیا جائیں۔ ف١٦٣ یعنی بتاں ور۔ ف١٦٤ یعنی حضور سید عالم محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے تے اسلام دے کفر کرگے۔ ف١٦٥ اس گے واسطے شریک بنائے۔ ف١٦٦ حضور سید عالم محمد صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی نبوت تے قرآن کریم ناں نہ منیاں۔ ف١٦٧ بے شک تمام کافراں گو ٹھکانوں جہنم ہی ہے۔ ف١٦٨ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ معنیٰ یہ ایں کہ جناں نے مہاری راہ ماں کوشش کی ہم اناں ناں ثواب گی راہ دیاں گا۔ حضرت جنید نے فرمایو کہ جہڑا توبہ ماں کوشش کریں گا اناں ناں اخلاص گی راہ دیاں گا۔ حضرت فضیل بن عیاض نے فرمایو جہڑا طلبِ علم ماں کوشش کریں گا اناں ناں ہم عمل گی راہ دیاں گا۔ حضرت سعد بن عبداللہ نے فرمایو جہڑا اقامتِ سنت ماں کوشش کریں گا ہم اناں ناں جنت گی راہ دس چھڑاں گا۔ ف١٦٩ ان گی مدد تے نصرت فرمائے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

سُوۡرَةُ الرُّوۡمِ مَکِّیَّةٌ — اٰیَاتُهَا ۶۰ — رُکُوۡعَاتُهَا ٦

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

الٓمّٓ ﴿۱﴾ غُلِبَتِ الرُّوۡمُ ﴿۲﴾ فِیۡۤ اَدۡنَی الۡاَرۡضِ وَ هُمۡ مِّنۡۢ بَعۡدِ غَلَبِهِمۡ

رومی مغلوب ہویا ف۲ نیڑا گی زمین ماں ف۳ اور اپنی مغلوبی توں بعد

سَیَغۡلِبُوۡنَ ﴿۳﴾ فِیۡ بِضۡعِ سِنِیۡنَ ۬ؕ لِلّٰهِ الۡاَمۡرُ مِنۡ قَبۡلُ وَ مِنۡۢ بَعۡدُ ؕ

عنقریب غائب ہوئیں گا ف۴ کجھاں سالاں ماں ف۵ حکم اللہ ہی گو ہے اگے اور پچھے ف۶

وَ یَوۡمَئِذٍ یَّفۡرَحُ الۡمُؤۡمِنُوۡنَ ﴿۴﴾ بِنَصۡرِ اللّٰهِ ؕ یَنۡصُرُ مَنۡ یَّشَآءُ ؕ وَ هُوَ

اور اُس دن ایمان آلا خوش ہوویں گا۔ اللہ گی مددنال ف۷ مدد کرے جسگی چاہے اور وہی ہے

الۡعَزِیۡزُ الرَّحِیۡمُ ﴿۵﴾ وَعۡدَ اللّٰهِ ؕ لَا یُخۡلِفُ اللّٰهُ وَعۡدَهٗ وَ لٰکِنَّ اَکۡثَرَ

عزت آلو مہربان۔ اللہ گو وعدو ف۸ اللہ اپناں وعدہ گے خلاف نی کرتو لیکن بہت

النَّاسِ لَا یَعۡلَمُوۡنَ ﴿۶﴾ یَعۡلَمُوۡنَ ظَاهِرًا مِّنَ الۡحَیٰوةِ الدُّنۡیَا ۚۖ

لوک نی جانتا ف۹ جانیں اکھاں گا سامناں گی دُنیاوی زندگی ف۱۰

وَ هُمۡ عَنِ الۡاٰخِرَةِ هُمۡ غٰفِلُوۡنَ ﴿۷﴾ اَوَ لَمۡ یَتَفَکَّرُوۡا فِیۡۤ اَنۡفُسِهِمۡ ۟ مَا

اور وہ آخرت توں پورا بے خبر ایں۔ کیا انہاں نے اپناں دل ماں سوچیو ج

ف۱ سورۂ روم مکی ہے اس ماں چھ (٦) رکوع سٹھ (٦٠) آیات آٹھ سو اُنّی (٨١٩) کلمہ ترے ہزار پنج سو چونتی (٣٥٣٤) حرف ایں۔ ف۲ شانِ نزول: فارس تے روم گے درمیان جنگ تھی تے چونکہ اہلِ فارس مجوسی تھا اس واسطے اہل مشرکین عرب ان گو غلبو پسند کریں تھا۔ رومی اہل کتاب تھا اس واسطے مسلماناں ناں ان گو غالب آنو اچھو لگے تھو۔ فارس گا بادشاہ خسرو پرویز نے رومیاں ور لشکر بھیجیو تے قیصر روم نے وی لشکر ٹوریو یہ لشکر سرزمین شام گے نیڑے آمنے سامنے ہوگیا اہلِ فارس غالب ہوگیا، مسلماناں ناں یاہ خبر ناگوار گزری، کفارِ مکہ اس ور خوش ہو گے مسلماناں ناں کہن لگا کہ تم وی اہلِ کتاب تے نصاریٰ وی اہل کتاب تے ہم وی اُمی تے اہل فارس وی امی مہارا پائی اہل فارس تھارا پائیاں رومیاں ور غالب ہویا، مہاری تھاری جے کدے جنگ ہوئی تاں ہم وی تھار اور غالب آجاں گا۔ اس ور یہ آیات نازل ہوئیں تے ان ماں خبر دتی گئی کہ چند سالاں ماں فر رومی اہلِ فارس ور غالب ہوئیں گا۔ آیات سن گے حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے کفارِ مکہ ماں جا گے اعلان کر چھڑیو کہ خدا گی قسم رومی ضرور اہلِ فارس ور غالب ہوئیں گا اے اہلِ مکہ تم اس وقت گی جنگ گا نتیجہ دے خوش مت ہوؤ ہمناں مہارا نبی صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے خبر دتی ہے، ابی بن خلف کافر آپ کے سامنے کھڑو ہوگیو تے آپ گے تے اس گے درمیان سو سو اونٹھ گی شرط ہوگئی اگر نو سال ماں اہل فارس غالب آجائیں تاں حضرت صدیق اکبر رضی اللہ تعالیٰ عنہ اُبی ناں سو اونٹھ دیں گا تے اگر رومی غالب آجائیں تاں اُبی حضرت صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ ناں سو اونٹھ دیں گا۔ اس وقت تک قمار (شرط) گی حرمت نازل نی ہوئی تھی۔ مسئلو: تے حضرت امام ابوحنیفہ تے امام محمد رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہما گے نزدیک حربی کفار گے نال عقودِ فاسدہ ربٰو وغیرہ جائز ایں تے یوہی واقعو ان گی دلیل ہے۔ القصہ ست سال گے بعد اس خبر گی صداقت ظاہر ہوئی تے جنگِ حدیبیہ یا بدر گے دن رومی اہلِ فارس ور غالب ہویا تے رومیاں نے مدائن ماں اپناں کھوڑا نبیاں تے عراق ماں رومیہ نامی ایک شہر گی بنیاد رکھی تے حضرت صدیق اکبر رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے شرط گا اونٹھ اُبی گی اولاد دے وصول کرلیا کیونکہ وہ اس میدان جنگ ماں مر گیو تھو۔ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے حضرت صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ ناں حکم دتو کہ شرط گو مال صدقو کر چھڑیں۔ یاہ غیبی خبر حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی نبوت گی صداقت تے قرآنِ کریم گا کلام الٰہی ہون گی روشن دلیل ہے۔ (خازن ومدارک)
ف۳ یعنی شام گی اس سرزمین ماں جہڑی فارس گے قریب تر ہے۔ ف۴ اہلِ فارس ور۔ ف۵ جن گی حد نو برس ہے ف۶ یعنی رومیاں گا غلبہ دے پہلاں وی تے اس گے بعد وی۔ مراد یاہ ہے کہ پہلاں اہلِ فارس گو غالب ہونوں تے دوبارہ اہلِ روم گو، یوہ سب اللہ تعالیٰ گا امر تے ارادہ تے اسگی قضا و قدر دے ہے۔ ف۷ کہ اس نے کتابیاں ناں غیر کتابیاں ور غلبو دتو تے اسے دن بدر ماں مسلماناں ناں مشرکاں ور تے مسلماناں گو صدق تے نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم تے قرآن کریم گی خبر گی تصدیق ظاہر فرمائی۔ ف۸ جو اس نے فرمایو تھو کہ رومی چند سال ماں فر غالب ہوئیں گا۔ ف۹ یعنی بے علم ایں ف۱۰ تجارت، زراعت، تعمیر وغیرہ دنیای تھندہ۔ اس ماں اشارو ہے کہ دنیا گی وی حقیقت نی جانتا اسگو وی ظاہر ہی جانیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

خَلَقَ اللّٰهُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَآ اِلَّا بِالْحَقِّ وَاَجَلٍ

اللہ نے پیدا نی کیا آسمان اور زمین اور جو کجھ ان گے درمیان ہے مگر حق ف۱۱ ایک مقرر

مُّسَمًّى ؕ وَاِنَّ كَثِيْرًا مِّنَ النَّاسِ بِلِقَآئِ رَبِّهِمْ لَكٰفِرُوْنَ ۝٨ اَوَلَمْ

معیاد نال ف۱۲ اور بیشک بہت سارا لوک اپناں رب نال ملن گو انکار کریں ف۱۳ اور کیا

يَسِيْرُوْا فِى الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِيْنَ مِنْ

انہاں نے زمین ماں سفر نی کیو جے دیکھتا جے ان تو اگلاں گو انجام کسو

قَبْلِهِمْ ؕ كَانُوْٓا اَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَّاَثَارُوا الْاَرْضَ وَعَمَرُوْهَآ اَكْثَرَ

ہویو ف۱۴ وہ ان دے زیادہ زور آور تھا اور زمیں راہی تے آباد کی ان ف۱۵ گی آبادی دے زیادہ

مِمَّا عَمَرُوْهَا وَجَآءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ ؕ فَمَا كَانَ اللّٰهُ

اور ان گا رسول ان گے کول روشن نشانی لے آیا ف۱۶ تو اللہ گی شان نی تھی۔

لِيَظْلِمَهُمْ وَلٰكِنْ كَانُوْٓا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُوْنَ ۝٩ ؕ ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةَ

کہ ان ور ظلم کرتو ف۱۷ ہاں وہی خود ہی اپنی جاناں ور ظلم کریں تھا ف۱۸ فر جناں نے حد دے بدھ

الَّذِيْنَ اَسَآءُوا السُّوْٓاٰى اَنْ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَكَانُوْا بِهَا

برائی کی ان گو انجام یوہ ہویو کہ اللہ گی آیتاں ناں جھٹلان لگاتے ان گے نال

يَسْتَهْزِءُوْنَ ۝١٠ ع اَللّٰهُ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيْدُهٗ ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ۝١١ ع ۱۰ / ۴

مشکری کرن لگا اللہ پہلاں بنائے فر دوبارہ بنائے گو ف۱۹ فر اُسگی طرف تم مڑیں گا ف۲۰

وَيَوْمَ تَقُوْمُ السَّاعَةُ يُبْلِسُ الْمُجْرِمُوْنَ ۝١٢ وَلَمْ يَكُنْ لَّهُمْ مِّنْ

تے جس دن قیامت قائم ہوچکی مجرماں گی آس ٹٹ جائیگی ف۲۱ تے اُن گا شریک ف۲۲

شُرَكَآئِهِمْ شُفَعٰٓؤُا وَكَانُوْا بِشُرَكَآئِهِمْ كٰفِرِيْنَ ۝١٣ وَيَوْمَ تَقُوْمُ السَّاعَةُ

ان گا سفارشی نہ ہوئیں گا تے وہ اپناں شریکاں دے منکر جائیں گا تے جس دن قیامت قائم ہووگی

ف۱۱ یعنی آسمان تے زمین تے جو کجھ ان گے درمیان ہے اللہ تعالیٰ نے اناں ناں عبث تے باطل نی بنایو ان گی پیدائش ماں بے شمار حکمت ایں۔ ف۱۲ یعنی ہمیشہ گے واسطے نی بنایا بلکہ ایک مدت مقرر کر چھڑی۔ جدوہ مدت پوری ہوجائیگی تاں یہ فنا ہوجائیں گا تے وہ مدت قیامت قائم ہون گو وقت ہے۔ ف۱۳ یعنی بعث بعد الموت ور ایمان نی لیا تا۔ ف۱۴ کہ رسولاں گی تکذیب گی وجہ دے ہلاک کیا گیا۔ ان گا اجڑیا وادیار تے ان گی بربادی گا آثار دیکھن آلاں واسطے موجب عبرت ایں۔ ف۱۵ اہل مکہ۔ ف۱۶ تے وہ ان ور ایمان نہ لیایا تاں اللہ تعالیٰ نے اناں ناں ہلاک کیو۔ ف۱۷ ان گا حقوق کم کر کے تے اناں ناں بغیر جرم گے ہلاک کر گے۔ ف۱۸ رسولاں گی تکذیب کر گے اپناں آپ ناں مستحق عذاب بنا گے۔ ف۱۹ یعنی موت دے بعد زندہ کر گے ف۲۰ تاں اعمال گی جزا دیے گو۔ ف۲۱ تے کسے نفع گی خبر گی امید نہ رہگی۔ بعض مفسرین نے یہ معنی بیان کیا ایں کہ ان گو کلام منقطع ہوجائے گو وہ خاموش ہوجائیں گا کیونکہ ان گے کول پیش کرن گے قابل کائے دلیل نہ ہوئیگی۔ بعض مفسرین نے یہ معنی بیان کیا ایں کہ وہ رسوا ہوئیں گا۔ ف۲۲ یعنی بت جناں ناں وہ پوجیں تھا

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يَوْمَئِذٍ يَّتَفَرَّقُوْنَ ﴿۱۴﴾ فَاَمَّا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فَهُمْ فِيْ
اُس دن الگ ہوجائیں گا ف۲۳ تو وہ جیہڑا ایمان لے آیا اور چنگا کم کیا۔ باغ کی کیاری ماں انگی
رَوْضَةٍ يُّحْبَرُوْنَ ﴿۱۵﴾ وَاَمَّا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَكَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا وَلِقَآئِ
خاطرداری ہوویگی ف۲۴ اور جیہڑا کافر ہویا اور مہاری آیت اور
الْاٰخِرَةِ فَاُولٰٓئِكَ فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُوْنَ ﴿۱۶﴾ فَسُبْحٰنَ اللّٰهِ حِيْنَ
آخرت گو ملنو جھٹلایو ف۲۵ تو وہ عذاب ماں آن گے ترھیا جائیں گا ف۲۶ تو اللہ گی پاکی بیان کرو ف۲۷ جد
تُمْسُوْنَ وَحِيْنَ تُصْبِحُوْنَ ﴿۱۷﴾ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ
شام کرو ف۲۸ اور جد صبح ہووے ف۲۹ اور اُسے گی تعریف ہے آسماناں اور زمین ماں ف۳۰
وَعَشِيًّا وَّحِيْنَ تُظْهِرُوْنَ ﴿۱۸﴾ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ
اور جد تھوڑی دھیاڑی رہ ف۳۱ اور جد تمناں دوپہر ہووے ف۳۲ وہ زندہ ناں کڈھے مُردہ توں ف۳۳ اور مردہ ناں کڈھے
مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۭ وَكَذٰلِكَ تُخْرَجُوْنَ ﴿۱۹﴾
زندہ توں ف۳۴ اور زندہ کرے زمین اُسگا مرن توں بعد ف۳۵ اور اسے طرح تم کڈھیا جائیں گا ف۳۶
وَمِنْ اٰيٰتِهٖٓ اَنْ خَلَقَكُمْ مِّنْ تُرَابٍ ثُمَّ اِذَآ اَنْتُمْ بَشَرٌ تَنْتَشِرُوْنَ ﴿۲۰﴾
اور اُسگی نشانیاں بچوں یوہ ہے جے تمناں پیدا کیو مٹی دے ف۳۷ فر تاں ہی تم انسان ہویا زمین ماں پھیلیاوا
وَمِنْ اٰيٰتِهٖٓ اَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا لِّتَسْكُنُوْٓا اِلَيْهَا
اور اُسگی نشانیاں بچوں ہے جے تھارے واسطے تھاری ہی جنس بچوں جوڑا بنایا تانجہ ان توں سکون حاصل کرد

ف۲۳ مومن تے کافر کدے جمع نہ ہوئیں گا۔ ف۲۴ یعنی جنت گا باغاں ماں ان گو سواگت کیو جائے گو جس دے وہ خوش ہوئیں یاہ خاطرداری جنتی نعمتاں گے نال ہویگی۔ ایک قول یوہ وی ہے کہ اس دے مراد سماع ہے کہ اناں ناں طرب انگیز نغمات سنایا جائیں گا جیہڑا اللہ تعالیٰ گی تسبیح ور مشتمل ہوئیں گا ف۲۵ بعث تے حشر گا منکر ہویا۔ ف۲۶ نہ اس عذاب ماں تخفیف ہوئے نہ اس دے کدے نکلیں۔ ف۲۷ پاکی بولن دے یاد دے اللہ تعالیٰ گی تسبیح تے ثنا مراد ہے تے اس گی حدیثاں ماں بہت فضیلت آئیں ایں یا اس دے نماز مراد ہے۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما دے دریافت کیو گیو کہ کیا پنجگانہ نمازاں گو بیان قرآن کریم ماں ہے؟ فرمایو ہاں تے یہ آیات تلاوت فرمائیں تے فرمایو ان ماں پنجے نماز تے ان گا اوقات مذکور ایں ف۲۸ اس ماں مغرب تے عشاء گی نماز آگئیں۔ ف۲۹ یاہ نماز فجر ہوئی۔ ف۳۰ یعنی آسمان تے زمین آلاں ور اسگی حمد لازم ایں۔ ف۳۱ یعنی تسبیح کرے جد تھوڑی دہاڑی رہے، یاہ نماز عصر ہوئی۔ ف۳۲ یاہ نماز ظہر ہوئی۔ حکمت۔ نماز گے واسطے یہ پنجگانہ اوقات مقرر فرمایا گیا اس واسطے کہ افضل اعمال وہ ایں جیہڑا مدام ہو جائیں تے انسان اتنی طاقت وقدرت نی رکھتو کہ اپناں تمام اوقات نماز ماں گزارے کیونکہ اس گے نال کھان پین وغیرہ گا حوائج تے ضروریات وی ہیں۔ تاں اللہ تعالیٰ نے بندہ ور عبادت ماں تخفیف فرمائی تے دن گا اول تے درمیان تے آخر ماں تے رات گا اول تے آخر ماں نماز مقرر فرمائیں تانجہ ان اوقات ماں نماز ماں مشغول رہے گے دائمی عبادت گو در جو حاصل کر سکے۔ (مدارک تے خازن) ف۳۳ جسطرح پرندہ ناں انڈہ دے تے انسان ناں نطفہ دے تے مومن ناں کافر دے۔ ف۳۴ جسطرح انڈہ ناں پرندہ دے نطفہ ناں انسان دے کافر ناں مومن دے ف۳۵ یعنی خشک ہون دے بعد بارش برہا گے بیلیاری پیدا کر گے۔ ف۳۶ قبراں دے بعث تے حساب واسطے ف۳۷ تھارا جد اعلیٰ تے تھاری اصل حضرت آدم علیہ السلام ناں اس دے پیدا کر گے

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَّوَدَّةً وَّرَحْمَةً ۭ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ
اور تھاری آپسماں محبت تے رحمت رکھی ف۳۸ بیشک اسماں نشانی ہیں

يَّتَفَكَّرُوْنَ ﴿۲۱﴾ وَمِنْ اٰيٰتِهٖ خَلْقُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافُ
تیان کرن آلاں واسطے۔ اور اسکی نشانیاں بچوں ہے آسماناں اور زمین گی پیدائش اور تھاری

اَلْسِنَتِكُمْ وَاَلْوَانِكُمْ ۭ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّلْعٰلِمِيْنَ ﴿۲۲﴾ وَمِنْ
زباناں اور رنگاں گو اختلاف ف۳۹ بیشک اُسماں نشانی ایں جانن آلاں واسطے۔ اور اُسگی

اٰيٰتِهٖ مَنَامُكُمْ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَابْتِغَاۗؤُكُمْ مِّنْ فَضْلِهٖ ۭ اِنَّ فِيْ
نشانیاں بچوں ہے رات اور دن ماں تھارو سونوں ف۴۰ اور اسکو فضل تلاش کروں ف۴۱ بیشک اُسماں

ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَّسْمَعُوْنَ ﴿۲۳﴾ وَمِنْ اٰيٰتِهٖ يُرِيْكُمُ الْبَرْقَ
نشانی ایں سُنن آلاں واسطے ف۴۲ اور اُسگی نشانیاں بچوں ہے جے تمناں بجلی دستے

خَوْفًا وَّطَمَعًا وَّيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاۗءِ مَاۗءً فَيُحْيٖ بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ
ڈراتی ف۴۳ اور امید دواتی اور ف۴۴ آسمان توں پانی اُتارے تے اُس نال زمین ناں زندہ کرے اُس گا

مَوْتِهَا ۭ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَّعْقِلُوْنَ ﴿۲۴﴾ وَمِنْ اٰيٰتِهٖٓ اَنْ
مرن دے بعد بیشک اُسماں نشانی ایں عقل آلاں واسطے ف۴۵ اور اُسگی نشانیاں بچوں ہے کہ

تَقُوْمَ السَّمَاۗءُ وَالْاَرْضُ بِاَمْرِهٖ ۭ ثُمَّ اِذَا دَعَاكُمْ دَعْوَةً ڰ مِّنَ
اُس گا حکم نال زمین تے آسمان قائم ایں ف۴۶ فر جد تمناں زمین توں

الْاَرْضِ ڰ اِذَآ اَنْتُمْ تَخْرُجُوْنَ ﴿۲۵﴾ وَلَهٗ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۭ
ایک ندا فرمائے گو ف۴۷ اُسے وقت تم نکل جائیں گا ف۴۸ اور اُسے گا ہیں جو کوئی آسماناں اور زمین ماں ہے

كُلٌّ لَّهٗ قٰنِتُوْنَ ﴿۲۶﴾ وَهُوَ الَّذِيْ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيْدُهٗ
سارا اُس گا حکم گے تھلے ایں اور وہی ہے جے پہلاں بنائے فر اُسناں دوبارہ بنائے گو ف۴۹

ف۳۸ کہ بغیر کسے پہلی واقفیت تے بغیر کسے قرابت داری گے ایک دوجا نال محبت تے ہمدردی ہے۔ ف۳۹ زبان گو اختلاف تے یوہ ہے کہ کوئی عربی بولے کوئے عجمی، کوئے ہور کجھ۔ تے رنگاں گو اختلاف یوہ ہے کہ کوئے گورو ہے، کوئے کالو، کوئے کنک رنگو تے یوہ اختلاف نہایت عجیب ہے کیونکہ سب ایک اصل دے ایں تے سب حضرت آدم علیہ السلام گی اولاد ایں۔ ف۴۰ جس دے تھکان دور ہوئے تے راحت حاصل ہوئے۔ ف۴۱ فضل تلاش کرن دے کسبِ معاش مراد ہے۔ ف۴۲ جہڑا ہوش و حواس نال سنیں۔ ف۴۳ چہڑن تے نقصان پہچان دے۔ ف۴۴ بارش گی ف۴۵ جہڑا سوچیں تے قدرتِ الٰہی ور غور کریں۔ ف۴۶ حضرت ابن عباس تے حضرت ابن مسعود رضی اللہ تعالیٰ عنہم نے فرمایو کہ وہ دوئے بغیر کسے سہارا گے قائم ایں۔ ف۴۷ یعنی تمناں قبراں دے بلائے گو اس طرح کہ حضرت اسرافیل علیہ السلام قبراں آلاں ناں اٹھالن گے واسطے صور پھوکیں گا تاں اولین و آخرین بچوں کوئے ایسو نہ ہوئے گو جہڑو نہ اُٹھے چنانچہ اس گے بعد فوراً ارشاد فرمائے۔ ف۴۸ یعنی قبران دے زندہ ہوگے۔ ف۴۹ ہلاک ہون دے بعد

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَهُوَ اَهْوَنُ عَلَيْهِ ؕ وَلَهُ الْمَثَلُ الْاَعْلٰى فِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ

اور یوہ تھاری سمجھ ماں اس توں زیادہ آسان ہونوں چاہیئے ف۵۰ اور اُسے گی ہے سب تو اعلیٰ شان آسماناں اور زمین ماں ف۵۱

وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿٢٧﴾ ضَرَبَ لَكُمْ مَّثَلًا مِّنْ اَنْفُسِكُمْ ؕ هَلْ

اور وہی عزت وحکمت آلو ہے۔ تھارے واسطے ف۵۲ ایک کہاوت بیان فرمائے خود تھارا اپناں حال دے ف۵۳ کیا

لَّكُمْ مِّنْ مَّا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ مِّنْ شُرَكَآءَ فِىْ مَا رَزَقْنٰكُمْ

تھارے واسطے تھارا ہتھ گا غلاماں ماں کُجھ شریک ہیں ف۵۴ اُساں جیڑی روزی ہم نے تمناں دتی ف۵۵

فَاَنْتُمْ فِيْهِ سَوَآءٌ تَخَافُوْنَهُمْ كَخِيْفَتِكُمْ اَنْفُسَكُمْ ؕ كَذٰلِكَ

تو تم سارا اُس ماں برابر ف۵۶ ہو تم اُنہاں دے ڈرو ف۵۷ جسطرحیا تم آپسماں ایکن دوجا توں ڈریں ف۵۸ ہم اسی

نُفَصِّلُ الْاٰيٰتِ لِقَوْمٍ يَّعْقِلُوْنَ ﴿٢٨﴾ بَلِ اتَّبَعَ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْٓا

مفصل نشانی بیان فرماں عقل آلاں واسطے۔ بلکہ ظالم ف۵۹

اَهْوَآءَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۚ فَمَنْ يَّهْدِىْ مَنْ اَضَلَّ اللّٰهُ ؕ وَمَا

اپنی خواہشاں گے پچھے ہویا بغیر علم توں ف۶۰ تو اُساں کون ہدایت کرے جناں خدا نے گمراہ کیو ف۶۱ اور انگو

لَهُمْ مِّنْ نّٰصِرِيْنَ ﴿٢٩﴾ فَاَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّيْنِ حَنِيْفًا ؕ فِطْرَتَ

کوئی مددگار نی ف۶۲ تُو اپنوں مُنہ سِدھو کر اللہ گی فرمانبرداری واسطے ایک ایکلا اُسے گا ہوگے ف۶۳ اللہ گی رکھی وی

اللّٰهِ الَّتِىْ فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا ؕ لَا تَبْدِيْلَ لِخَلْقِ اللّٰهِ ؕ ذٰلِكَ

بنیاد جس ور لوکاں ناں پیدا کیو ف۶۴ اللہ گی بنائی وی چیز ناں نہ بدلو ف۶۵ یوہی

الدِّيْنُ الْقَيِّمُ ۙ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿٣٠﴾ مُنِيْبِيْنَ

سِدھو دین ایں مگر اکثر لوک نی جانتا ف۶۶ اُسگی طرف رجوع کرتاں ہویاں

ف۵۰ کیونکہ انساناں گو تجربو تے ان گی رائے یاہی دسے کہ کسے چیز ناں دوبارہ بناتوں پہلاں بنان دے سہل ہوئے تے اللہ تعالیٰ واسطے کُجھ وی مشکل نی۔
ف۵۱ کہ اس جیسو کوئے نی وہ معبودِ برحق ہے اس گے سوا کوئے معبود نی۔ ف۵۲ اے مشرکو! ف۵۳ وہ مثل (کہاوت) یاہ ہے۔ ف۵۴ یعنی کیا تھارا غلام تھارا شریک ایں۔ ف۵۵ مال ومتاع وغیرہ۔ ف۵۶ یعنی آقا تے غلام ناں اس مال ومتاع ماں برابر حق حاصل ہوئے ایسو کہ۔ ف۵۷ اپنا مال ومتاع ماں بغیر ان غلاماں گی اجازت گے تصرف کرن دے۔ ف۵۸ مدعو یو ہے کہ تم کسے طرح وی اپناں غلاماں ناں اپنوں شریک بنانوں گوارانی کر سکتا تاں کتنوں بڑو ظلم ایں کہ اللہ تعالیٰ گا مملوکاں ناں اس گا شریک قرار دیں۔ اے مشرکو۔ تم اللہ تعالیٰ گے سوا جناں ناں اپناں معبود قرار دئیں وہ اس گا بندہ تے مملوک ایں۔
ف۵۹ جناں نے شرک کرگے اپنی جاناں ور ظلم عظیم کیو ہے۔ ف۶۰ جہالت ناں۔ ف۶۱ یعنی کوئے اسگو ہدایت کرن آلونی۔ ف۶۲ جہڑ واناں ناں عذابِ الٰہی دے بچا سکے۔ ف۶۳ یعنی خلوص گے ناں دینِ الٰہی ور استقامت تے استقلال ناں قائم رہو۔ ف۶۴ فطرت دے دین اسلام مراد ہے۔ معنیٰ یہ ایں کہ اللہ تعالیٰ نے خلق ناں ایمان ور پیدا فرمایو جیسو کہ بخاری تے مسلم گی حدیث ماں ایں کہ ہر بچو فطرت ور پیدا کیو جائے یعنی اسے عہد ور جہڑو اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ فرماگے لیو گیو ہے۔ بخاری شریف گی حدیث ماں ایں فر اس گا ماں باپ اسناں یہودی یا نصرانی یا مجوسی بنالیں۔ اس آیت ماں حکم دتو گیو کہ دینِ الٰہی ور قائم رہو جس ور اللہ تعالیٰ نے خلق ناں پیدا فرمایو ہے۔ ف۶۵ یعنی دینِ الٰہی ور قائم رہنوں۔ ف۶۶ اس گی حقیقت ناں، تاں اس دین ور قائم رہو۔ ف۶۷ یعنی اللہ تعالیٰ گی طرف توبہ تے طاعت گے نال

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

إِلَيْهِ وَاتَّقُوهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَوٰةَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٣١﴾

ف٦٧ اور اُس توں ڈرو اور نماز قائم رکھو اور مشرکاں بچوں نہ ہویو

مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا ۖ كُلُّ حِزْبٍ بِمَا

ان بچوں جنہاں نے اپناں دین گا ٹکڑہ ٹکڑہ کر چھوڑیا ف٦٨ اور ہوگیا گروہ گروہ ہر گروہ جو کجھ اُس گے کول ہے

لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٣٢﴾ وَإِذَا مَسَّ النَّاسَ ضُرٌّ دَعَوْا رَبَّهُمْ

اُسے ور خوش ہے ف٦٩ اور جد لوکاں ناں تکلیف ہووے ف٧٠ تاں اپناں رب ناں یادکریں

مُنِيبِينَ إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا أَذَاقَهُمْ مِنْهُ رَحْمَةً إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ

اور اس گی طرف رجوع کریں فر جد وہ اپنے کولوں رحمت گو مزو دیے ف٧١ تدھ ہی ان بچوں ایک گروہ

بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ﴿٣٣﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ ۚ فَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ

اپنا رب گو شریک بنالیئے کہ مہارا دتا وا گی ناشکری کریں تاں برت لیو ف٧٢ ہون نیڑے

تَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾ أَمْ أَنْزَلْنَا عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا فَهُوَ يَتَكَلَّمُ بِمَا كَانُوا

ہی جانوں چاہیں ف٧٣ یاہم نے اُن ور کائے سند اُتاری ف٧٤ کہ وہ اُنہاں ناں مہارا

بِهِ يُشْرِكُونَ ﴿٣٥﴾ وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً فَرِحُوا بِهَا ۖ وَإِنْ

شریک دس رہی ہے ف٧٥ اور جد ہم لوکاں ناں رحمت گو مزو دیاں ف٧٦ اُس ور خوش ہوویں ف٧٧ اور اگر

تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ إِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ ﴿٣٦﴾ أَوَ

اُنہاں ناں بُرائی پہچے ف٧٨ بدلو اسگو جیڑو اُن گا ہتھاں نے پیجیو ف٧٩ تدھ ہی نامید ہوجائیں ف٨٠ اور

لَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ

کیااُنہاں نے نہ دیکھیو جے اللہ رزق وسیع فرمائے جس کے واسطے چاہے اور تنگی فرمائے جس کے واسطے چاہے بیشک اُسماں

لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٣٧﴾ فَآتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ

نشانی ایں ایمان آلاں واسطے تو رشتہ داراں ناں اسگو حق دیو ف٨١ اور مسکین اور

ف٦٨ معبودگاوارہ ماں اختلاف کرگے۔ ف٦٩ تے اپناں باطل ناں حق سمجھے۔ ف٧٠ مرض گی یاقحط گی یااس گے بغیر ہور کائے۔ ف٧١ اس تکلیف دے خلاصی عنایت فرمائے تے راحت عطافرمائے۔ ف٧٢ دینوی نعمتاں ناں چنددن۔ ف٧٣ کہ آخرت ماں تھارو کے حاصل ہوئے تے اس دنیاطلبی گو کے نتیجونکلن آلو ہے۔ ف٧٤ کائے حجت یا کتاب۔ ف٧٥ تے شرک کرن گوحکم دیے ایسوتی نہ کائے حجت نہ کائے سند۔ ف٧٦ یعنی تندرستی تے وسعتِ رزق گو۔ ف٧٧ تے ٹنٹ کریں۔ ف٧٨ قحط یاخوف یاہور کائے بلا۔ ف٧٩ یعنی ان گی معصیتاں تے ان گا گناہاں گو۔ ف٨٠ اللہ تعالیٰ گی رحمت دے تے یاہ گل مومن گی شان گے خلاف ہے کیونکہ مومن گوحال یوہ ہے کہ جداس ناں نعمت ملے تاں شکرگزاری کرے تے جدسختی آئے تاں اللہ گی رحمت گوامیدوار ہوئے تے صبر کرے۔ ف٨١ اس گے نال چنگوسلوک تے احسان کرو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

السَّبِيْلِ ۭ ذٰلِكَ خَيْرٌ لِّلَّذِيْنَ يُرِيْدُوْنَ وَجْهَ اللّٰهِ ۡ وَاُولٰۗىِٕكَ هُمُ
مسافر ناں ف٨٢ یوہ بہتر ہے ان واسطے جیڑا اللہ گی رضار چاہیں ف٨٣ اور اُنہاں ہی گو
الْمُفْلِحُوْنَ ۝٣٨ وَمَآ اٰتَيْتُمْ مِّنْ رِّبًا لِّيَرْبُوَا۟ فِيْٓ اَمْوَالِ النَّاسِ
کم بنیوں اور تم جیڑی چیز زیادہ لین واسطے دیو جے دین آلا گو مال بدھے
فَلَا يَرْبُوْا عِنْدَ اللّٰهِ ۚ وَمَآ اٰتَيْتُمْ مِّنْ زَكٰوةٍ تُرِيْدُوْنَ وَجْهَ اللّٰهِ
تاں وہ اللہ گے کول نی بدھ سیں ف٨٤ اور جو تم خیرات دیو اللہ گی رضار چاہتاں ہویاں ف٨٥
فَاُولٰۗىِٕكَ هُمُ الْمُضْعِفُوْنَ ۝٣٩ اَللّٰهُ الَّذِيْ خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ ثُمَّ
تو اُنہاں ہی گا دوناں ایں ف٨٦ اللہ ہے جس نے تمناں پیدا کیو فر تمناں روزی دتی فر
يُمِيْتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيْكُمْ ۭ هَلْ مِنْ شُرَكَاۗىِٕكُمْ مَّنْ يَّفْعَلُ مِنْ ذٰلِكُمْ
تمناں مارے گو فر تمناں جیائے گو ف٨٧ کیا تھارا شریکاں بچوں ف٨٨ وی کوئی اسو ہے جیڑو ان کماں بچوں
مِّنْ شَيْءٍ ۭ سُبْحٰنَهٗ وَتَعٰلٰى عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ۝٤٠ ۧ ظَهَرَ الْفَسَادُ
کجھ کرے ف٨٩ پاکی اور برتری ہے اُنساں ان گا شرک دے خرابی خوب پھیلی
فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ اَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيْقَهُمْ بَعْضَ
خشکی اور تری ماں ف٩٠ اُن برائیاں دے جیڑیں لوکاں گا ہتھاں نے کمائیں تانجہ اُنہاں ناں اُن گا کجھ
الَّذِيْ عَمِلُوْا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ ۝٤١ قُلْ سِيْرُوْا فِي الْاَرْضِ فَانْظُرُوْا
کرتاتوں گو مزو چکھایو جائے تانجہ وہ باز آئیں ف٩١ تم فرماؤ زمین ماں چل گے دیکھو۔
كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلُ ۭ كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُّشْرِكِيْنَ ۝٤٢
کسو انجام ہویو اگلاں گو ان ماں بہت مشرک تھا ف٩٢

ف٨٢ ان گا حق دیو صدقو دے گے تے مہمان نوازی کر گے۔ مسئلو: اس آیت دے محارم گا نفقہ گو وجوب ثابت ہوئے۔ (مدارک) ف٨٣ تے اللہ تعالیٰ دے ثواب گا طالب ایں۔ ف٨٤ لوکاں گو دستور تھو کہ وہ دوست احباب تے آشناں ناں یا ہور کسے شخص ناں اس نیت نال ہدیو دیں تھا کہ وہ اناں ناں اس دے زیادہ دیے گو یوہ جائز دے ہے پر اس ور ثواب نہ ملے گو تے اس مال برکت نہ ہو گی کیونجہ یوہ عمل خالصاً للہِ تعالیٰ نی ہویو۔ ف٨٥ نہ اس دے بدلو لینوں مقصود ہوئے نہ نام و نمود ف٨٦ ان گو اجر و ثواب زیادہ ہوئے گو ایک نیکی گو ثواب دس گنا زیادہ دتو جائے گو۔ ف٨٧ پیدا کرنوں، روزی دینوں، مارنوں، زندہ کرنوں یہ سب کم اللہ تعالیٰ ہی گا ایں۔ ف٨٨ یعنی بتاں ماں جناں ناں تم اللہ تعالیٰ گا شریک ٹھہرائیں ان ماں ف٨٩ اس گا جواب دے مشرکین عاجز ہویا تے اناں ناں دم مارن گی مجال نہ ہوئی تاں فرمائے ف٩٠ شرک تے معاصی گی وجہ دے بارش گو روکنوں تے پیداوار گی قلّت تے کھیتاں گی خرابی تے تجارت گا نقصان تے آدمیاں تے جانوراں ماں موت تے آتش زدگی گی کثرت تے غرق ہونوں تے ہر چیز ماں بے برکتی۔ ف٩١ کفر و معاصی دے تائب ہوئیں۔ ف٩٢ اپناں شرک گے باعث ہلاک کیا گیا ان گا محل مکان ویران پیا وایں اناں ناں دیکھ گے عبرت حاصل کرو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فَاَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّيْنِ الْقَيِّمِ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَّاْتِيَ يَوْمٌ لَّا
تو اپنوں مُنھ سِدھو کر عبادت واسطے ف۹۳ اُس تو پہلاں جے ؤہ دِن آئے
مَرَدَّ لَهٗ مِنَ اللّٰهِ يَوْمَىِٕذٍ يَّصَّدَّعُوْنَ ﴿۴۳﴾ مَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ
جناں اللہ گی طرفوں ٹلنوں نی ف۹۴ اُس دن الگ پھٹ جائیں گا ف۹۵ جیہڑو کفر کرے اس گا کفر گو وبال
كُفْرُهٗ ۚ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِاَنْفُسِهِمْ يَمْهَدُوْنَ ﴿۴۴﴾ لِيَجْزِيَ
اُسے ور اور جیہڑا اچھا کم کریں وہ اپنے ہی واسطے تیاری کر رہیا ایں ف۹۶ تانجہ بدلو دیے ف۹۷
الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ مِنْ فَضْلِهٖ ؕ اِنَّهٗ لَا يُحِبُّ
جیہڑا ایمان لے آیا اور اچھا کم کیا اپناں فضل نال بیشک ؤہ کافراں ناں دوست
الْكٰفِرِيْنَ ﴿۴۵﴾ وَمِنْ اٰيٰتِهٖۤ اَنْ يُّرْسِلَ الرِّيَاحَ مُبَشِّرٰتٍ وَّلِيُذِيْقَكُمْ مِّنْ
نی رکھتو اور اُسگی نشانیاں بچوں ہے جے ہوا بھیجے خوشخبری سُناتیں ف۹۸ اور اس واسطے تانجہ تمناں اپنی
رَّحْمَتِهٖ وَلِتَجْرِيَ الْفُلْكُ بِاَمْرِهٖ وَلِتَبْتَغُوْا مِنْ فَضْلِهٖ وَلَعَلَّكُمْ
رحمت گو ذائقو دیے اور اس واسطے جے کشتی ف۹۹ اُس گا حکم نال چلے اور اس واسطے اسگو فضل تلاش کرو ف۱۰۰ اور اس واسطے جے
تَشْكُرُوْنَ ﴿۴۶﴾ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ رُسُلًا اِلٰى قَوْمِهِمْ
تم حق منوں ف۱۰۱ اور بیشک ہم نے تھارا دوں پہلاں کتنا ہی رسول انگی قوم گی طرف پیجیا
فَجَآءُوْهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ فَانْتَقَمْنَا مِنَ الَّذِيْنَ اَجْرَمُوْا ؕ وَكَانَ حَقًّا
تو ان گے کول واضح نشانی لے آیا ف۱۰۲ فر ہم نے مجرماں توں بدلہ لیا ف۱۰۳ اور مہارا ذمہ کرم
عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۴۷﴾ اَللّٰهُ الَّذِيْ يُرْسِلُ الرِّيٰحَ فَتُثِيْرُ
ور ہے مسلماناں گی مدد فرمانی ف۱۰۴ اللہ ہے جے بھیجے ہواں ناں کہ اُبھاریں۔

ف۹۳ یعنی دینِ اسلام ور مضبوطی گے نال قائم رہو۔ ف۹۴ یعنی روزِ قیامت۔ ف۹۵ یعنی حساب گے بعد متفرق ہو جائیں گا جنتی جنت گی طرف جائیں گا تے دوزخی دوزخ گی طرف۔ ف۹۶ کہ جنت گا محلاں ماں راحت تے آرام حاصل کریں۔ ف۹۷ تے ثواب عطا فرمائے، اللہ تعالیٰ ف۹۸ بارش تے کثرتِ پیداوار گی۔ ف۹۹ دریاماں ان ہواں دے۔ ف۱۰۰ یعنی دریائی تجارتاں دے معاش حاصل کرو۔ ف۱۰۱ ان نعمتاں گو تے اللہ تعالیٰ گی توحید قبول کرو۔ ف۱۰۲ جہڑیں ان رسولاں گی رسالت گی صداقت ور واضح دلیل تھیں تاں اس قوم بچوں کجھ ایمان لیایا تے کجھاں نے کفر کیو۔ ف۱۰۳ کہ دنیاماں اناں ناں عذاب کر گے ہلاک کیو۔ ف۱۰۴ یعنی اناں ناں نجات دینوں تے کافراں ناں ہلاک کرنوں۔ اس ماں نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں آخرت گی کامیابی تے اعدا اور فتح و نصرت گی بشارت دتی گئی ہے۔ ترمذی گی حدیث ماں ایں جہڑو مسلمان اپناں بائی گی آبرو بچائے گو اللہ تعالیٰ اس ناں قیامت گے دن جہنم گی اگ دے بچائے گو یوہ فرما گے حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے یاہ آیت تلاوت فرمائی۔ "كَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِيْنَ"

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

سَحَابًا فَيَبْسُطُهٗ فِی السَّمَآءِ كَيْفَ يَشَآءُ وَيَجْعَلُهٗ كِسَفًا فَتَرَى
چھڑ ناں فر پھیلائے اُسناں آسمان ماں جسطرح چاہے ف۱۰۵ اور اُس ناں پارہ پارہ کرے ف۱۰۶ تو دیکھے جے

الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلٰلِهٖ ۚ فَاِذَآ اَصَابَ بِهٖ مَنْ يَّشَآءُ مِنْ
اُس گے بچوں بارش نکلے فر جد اُسناں پہچائے ف۱۰۷ اپناں بنداں ماں

عِبَادِهٖٓ اِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُوْنَ ۚ ﴿۴۸﴾ وَاِنْ كَانُوْا مِنْ قَبْلِ اَنْ يُّنَزَّلَ
جسکی طرف چاہے تدھ ہی وہ خوشی منائیں۔ اگر چہ اُس گا اُترن توں پہلاں

عَلَيْهِمْ مِّنْ قَبْلِهٖ لَمُبْلِسِيْنَ ﴿۴۹﴾ فَانْظُرْ اِلٰٓى اٰثٰرِ رَحْمَتِ اللّٰهِ
آس تروڑیں ویں تھیں۔ تو اللہ گی رحمت گا اثر دیکھیو ف۱۰۸

كَيْفَ يُحْيِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ؕ اِنَّ ذٰلِكَ لَمُحْيِ الْمَوْتٰى ۚ وَهُوَ
کس طرح زمین ناں جیائے اس گی موت دے بعد ف۱۰۹ بیشک وہ مرداں ناں زندہ کرے گو اور وہ

عَلٰى كُلِّ شَیْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۵۰﴾ وَلَئِنْ اَرْسَلْنَا رِيْحًا فَرَاَوْهُ مُصْفَرًّا
سب کجھ کرسکے اور کدے ہم کائے ہوا پیجاں ف۱۱۰ جس توں وہ کھیتی ناں پیلی دیکھیں ف۱۱۱

لَّظَلُّوْا مِنْۢ بَعْدِهٖ يَكْفُرُوْنَ ﴿۵۱﴾ فَاِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتٰى وَلَا
تو ضرور اُس گے بعد ناشکری کرن لگ جائیں ف۱۱۲ اس واسطے جے تم مُرداں ناں نی سناتا ف۱۱۳ اور نہ ڈوراں ناں

تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَآءَ اِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِيْنَ ﴿۵۲﴾ وَمَآ اَنْتَ بِهٰدِ
آواز دینوں سناؤ جد وہ پٹھ دے گے مڑیں ف۱۱۴ اور نہ تم

ف۱۰۵ قلیل یا کثیر۔ ف۱۰۶ یعنی کدے اللہ تعالیٰ مکمل چھڑ بیچ چھڑے جس گے نال آسمان ٹکیو و معلوم ہوئے تے کدے متفرق ٹکڑہ علیحدہ علیحدہ ف۱۰۷ یعنی بدل ناں۔ ف۱۰۸ یعنی بارش گا اثر جہڑا اس ور مرتب ہوئیں کہ بارش زمین ناں سیراب کرے، اس دے نیلیاری نکلے، نیلیاری دے پھل پیدا ہوئیں پھلاں ماں غذائیت ہوئے تے اس دے جانوراں گا اجسام ناں طاقت ملے تے یاہ دیکھو کہ اللہ تعالیٰ یہ نیلیاری تے پھل پیدا کرگے ف۱۰۹ تے خشک میدان ناں سبزہ زار بنائے جس گی یاہ قدرت ہے۔ ف۱۱۰ ایسی جہڑی کھیتی تے سبزہ واسطے مُضر ہوئے ف۱۱۱ بعد اس گے کہ وہ سرسبز تے شاداب تھی۔ ف۱۱۲ یعنی کھیتی پیلی ہون گے بعد ناشکری کرن لگیں تے پہلی نعمت دے وی مکر جائیں۔ معنیٰ یہ ایں کہ ان لوکاں گی حالت یاہ ہے کہ جداناں ناں رحمت پہچے رزق تھائے تاں خوش ہوجائیں تے جد کائے سختی آئے کھیتی خراب ہوجائے تاں پہلی نعمت دے وی مکر جائیں۔ چاہیئے دے یوہ تھو کہ اللہ تعالیٰ ور توکل کرتا تے جد نعمت پہنچی تاں شکر کرتا تے جد کائے بلا یا سختی آتی تاں صبر کرتا تے دعا تے استغفار ماں مشغول ہوجاتا۔ اس گے بعد اللہ تعالیٰ اپناں حبیب اکرم سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی تسلی فرمائے کہ تم ان گی محرومی تے ان گا ایمان نہ لیان ور رنجیدہ نہ ہویو۔ ف۱۱۳ یعنی جن گا دل مرگیلا ایں تے ان دے کسے طرح قبول حق گی توقع نی رہی۔ ف۱۱۴ یعنی حق گا سنن دے ڈورا ہوئیں تے ڈورا وی ایسا کہ پٹھ دے گے مڑ جائیں ان دے کسے طرح سمجھن گی امید نی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الْعُمْیِ عَنْ ضَلٰلَتِهِمْ ؕ اِنْ تُسْمِعُ اِلَّا مَنْ یُّؤْمِنُ بِاٰیٰتِنَا فَهُمْ

انّاں ناں ف۱۱۵ اُن گی گمراہی توں راہ ور لیاؤ تو تم اُسے ناں سناؤ جیڑو مہاری آیتاں ور ایمان لے آئے تو اُناں تے

مُّسْلِمُوْنَ ۝۵۳ اَللّٰهُ الَّذِیْ خَلَقَكُمْ مِّنْ ضُعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْۢ

گردن رکھیں ویں ایں۔ اللہ ہے جس نے ابتدار ماں تمناں کمزور بنایو ف۱۱۶ فر تمناں

بَعْدِ ضُعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِنْۢ بَعْدِ قُوَّةٍ ضُعْفًا وَّ شَیْبَةً ؕ

ناتوانی توں طاقت بخشی ف۱۱۷ فر قوت گے بعد ف۱۱۸ کمزوری اور بڈیموں دِتو

یَخْلُقُ مَا یَشَآءُ ۚ وَ هُوَ الْعَلِیْمُ الْقَدِیْرُ ۝۵۴ وَ یَوْمَ تَقُوْمُ السَّاعَةُ

بنائے جو چاہے ف۱۱۹ اور وہی علم و قدرت آلو ہے۔ اور جس دن قیامت قائم ہوویگی

یُقْسِمُ الْمُجْرِمُوْنَ ۙ۬ مَا لَبِثُوْا غَیْرَ سَاعَةٍ ؕ كَذٰلِكَ كَانُوْا یُؤْفَكُوْنَ ۝۵۵

مجرم قسم کھائیں گا جے نی رہیا تھا مگر ایک کہڑی ف۱۲۰ وہ اسے طرح پُٹھا کیا جائیں تھا ف۱۲۱

وَ قَالَ الَّذِیْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ وَ الْاِیْمَانَ لَقَدْ لَبِثْتُمْ فِیْ كِتٰبِ

اور بولیا وہ جنہاں ناں علم اور ایمان ملیو ف۱۲۲ بیشک تم رہیا اللہ گا لکھیاوا

اللّٰهِ اِلٰی یَوْمِ الْبَعْثِ ؗ فَهٰذَا یَوْمُ الْبَعْثِ وَ لٰكِنَّكُمْ كُنْتُمْ

ماں ف۱۲۳ اُٹھن گا دن تکر تو یوہ ہے وہ دن اُٹھن گو ف۱۲۴ لیکن تم

لَا تَعْلَمُوْنَ ۝۵۶ فَیَوْمَئِذٍ لَّا یَنْفَعُ الَّذِیْنَ ظَلَمُوْا مَعْذِرَتُهُمْ وَ لَا هُمْ

نی جانیں تھا ف۱۲۵ تو اس دن ظالماں ناں نفعونہ دیگی ان گی معذرت اور نہ

ف۱۱۵ ات اناں دے وی دل گا انّاں مراد ایں۔ اس آیت دے کجھ لوکاں نے مرداں گا نہ سنن ور استدلال کیو ہے مگر یوہ استدلال درست نی کیونجہ ات مرداں دے کفار مراد ایں جہڑا دنیاوی زندگی دے رکھیں مگر پند ونصیحت دے نفعونی لیتا اس واسطے اناں ناں مرداں دے تشبیہ دتی گئی جیڑا دار العمل دے گزر گیا تے وہ پند ونصیحت دے نفعونی لے سکتا لہٰذا آیت دے مرداں گا نہ سنن ور سند لیانوں درست نی تے بکثرت حدیثاں دے مرداں گو سنوں تے اپنی قبراں ور زیارت واسطے آن آلاں ناں پہچاننوں ثابت ہے۔ ف۱۱۶ اس ماں انسان گا احوال گی طرف اشارو ہے کہ پہلاں وہ ماں گا پیٹ ماں جنین تھو فر بچو ہو کے پیدا ہویو، دودھ پیتو رہیو، یہ احوال نہایت ضعیف گا ہیں۔ ف۱۱۷ یعنی بچپن گا ضعف گے بعد جوانی گی قوت عطا فرمائی۔ ف۱۱۸ یعنی جوانی گی قوت گے بعد۔ ف۱۱۹ ضعف تے قوت تے جوانی تے بڑھاپو یہ سب اللہ تعالیٰ گا پیدا کرن نال ایں۔ ف۱۲۰ یعنی آخرت ناں دیکھ گے اناں ناں دنیا یا قبر ماں رہن گی مدت بہت تھوڑی معلوم ہویگی اس واسطے وہ اس مدت ناں ایک کہڑی کہیں گا۔ ف۱۲۱ یعنی نوہی دنیا ماں غلط تے باطل گلاں ور ڈٹیا رہیں تے حق دے مُنھ موڑیں تھا تے بعث گو انکار کریں تھا جس طرح ہون قبر یا دنیا ماں ٹھہرن گی مدت ناں قسم کھا گے ایک کہڑی کہیں لگا۔ ان گی اس قسم دے اللہ تعالیٰ اناں ناں تمام اہلِ محشر گے سامنے رسوا فرمائے گو تے سب دیکھیں گا کہ ایسا مجمع عام ماں قسم کھا گے ایسو صریح چوٹھ بول رہیا ایں۔ ف۱۲۲ یعنی انبیا تے ملائکہ تے مومنین ان گو رد کریں گا تے فرمائیں گا کہ تم چوٹھ کہیں۔ ف۱۲۳ یعنی جو اللہ تعالیٰ نے اپناں سابق علم ماں لوحِ محفوظ ماں لکھیو اسے گے مطابق تم قبراں ماں رہیا۔ ف۱۲۴ جس گا تم دنیا ماں منکر تھا۔ ف۱۲۵ دنیا ماں کہ وہ حق ہے ضرور واقع ہوئے گو، ہون تم نے جان لیو کہ وہ دن آگیو تے اس گو آنوں حق تھو تاں اس وقت گو جاننوں تمناں نفع نہ دیے گو جیسو کہ اللہ تعالیٰ فرمائے۔

وقرء حفص بضم الضاد وفتحہا والفتح اقویٰ الثلاثۃ الا کلی الضم مختار ۱۲ ۸ رکوع ۵

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يُسْتَعْتَبُوْنَ ﴿۵۷﴾ وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِيْ هٰذَا الْقُرْاٰنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ
ان توں کوئے راضی کرنوں منگے ف۱۲۶ اور بیشک ہم نے لوکاں واسطے اس قرآن ماں ہر رنگ گی مثال بیان فرمائی ف۱۲۷

وَلَئِنْ جِئْتَهُمْ بِاٰيَةٍ لَّيَقُوْلَنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا
اور اگر تم ان گے کول کائے نشانی آنوں تو ضرور کافر کہینگا کہ تم نی

مُبْطِلُوْنَ ﴿۵۸﴾ كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوْبِ الَّذِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۵۹﴾
مگر باطل ور اور اسے طرح مہر لائے الله جاہلاں گا دلاں ور ف۱۲۸

فَاصْبِرْ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَّلَا يَسْتَخِفَّنَّكَ الَّذِيْنَ لَا يُوْقِنُوْنَ ﴿۶۰﴾
تو صبر کرو ف۱۲۹ بیشک الله گو وعدو سچو ہے ف۱۳۰ اور تمناں طیش ماں نہ آنیں وہ جیڑا ایمان نی رکھتا ف۱۳۱

سُوْرَةُ لُقْمٰنَ مَكِّيَّةٌ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ — اٰيَاتُهَا ۳۴ — رُكُوْعَاتُهَا ۴

الله گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

الٓمّٓ ﴿۱﴾ تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ الْحَكِيْمِ ﴿۲﴾ هُدًى وَّرَحْمَةً لِّلْمُحْسِنِيْنَ ﴿۳﴾
یہ حکمت آلی کتاب گی آیت ایں۔ ہدایت اور رحمت ایں نیکاں واسطے

الَّذِيْنَ يُقِيْمُوْنَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُوْنَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ
وہ جیڑا نماز قائم رکھیں اور زکوٰۃ دیں اور آخرت ور

يُوْقِنُوْنَ ﴿۴﴾ اُولٰٓئِكَ عَلٰى هُدًى مِّنْ رَّبِّهِمْ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ
یقین لے آئیں وہی اپناں رب گی ہدایت ور ہیں اور اُنہاں ہی گو

الْمُفْلِحُوْنَ ﴿۵﴾ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّشْتَرِيْ لَهْوَ الْحَدِيْثِ لِيُضِلَّ
کم بنیوں اور کجھ لوک کھیڈ گی گل خریدیں ف۲ جے الله گا

ف۱۲۶ یعنی نہ ان دے یاہ کہیو جائے کہ توبہ کرکے اپناں رب ناں راضی کرو جیسو کہ دنیا ماں ان دے توبہ گو مطالبو کیو جائے تھو۔ ف۱۲۷ تانجہ اناں ناں تنبیہ ہوئے تے اِنذار اپناں کمال ناں پہچے لیکن اناں نے اپنی سیاہ باطنی تے سخت دلی گے باعث کجھ وی فائدو نہ لیو بلکہ جدکائے آیتِ قرآن آئی اس ناں جھٹلایو تے اس گو انکار کیو ف۱۲۸ جناں ناں جانے کہ وہ گمراہی اختیار کریں گا تے حق آلاں ناں باطل پرست کہیں گا۔ ف۱۲۹ ان گی ایذا تے عداوت ور۔ ف۱۳۰ تھاری مدد فرمان گو تے دینِ اسلام ناں تمام دیناں ور غالب کرن گو۔ ف۱۳۱ یعنی یہ لوک جناں ناں آخرت گو یقین نی تے بعث تے حساب گا منکر ایں ان گیں شدت تے ان گا انکار تے ان گا نالائق حرکات تھارے واسطے طیش تے قلق گو باعث ہوئیں تے ایسو نہ ہوئے کہ تم ان گا حق ماں عذاب گی دعا کرن ماں جلدی فرمائیں۔ ف۱ سورۂ لقمان مکّی ہے سوائے دواں آیتاں گے جہڑیں وَلَوْ اَنَّ مَا فِی الْاَرْضِ دے شروع ہوئیں، اس سورت ماں چار (۴) رکوع، چونتی (۳۴) آیات، پنج سواڑتالی (۵۴۸) کلمہ، دو ہزار ایک سودس (۲۱۱۰) حرف ایں۔ ف۲ لہو یعنی کھیڈ ہر اس باطل ناں کہیں جیڑو آدمی ناں نیکی تے کم گی گلاں دے غفلت ماں پائے، کہانیں قصہ تے افسانہ اسے ماں داخل ایں۔ شانِ نزول: یاہ آیت نضر بن حارث بن کلدہ گا وارہ ماں نازل ہوئی جہڑو تجارت گا سلسلہ ماں دو جا ملکاں ماں سفر کرے ہوئے تھو۔ اس نے عجمیاں گیں کتاب خریدیں جن ماں قصہ کہانیں تھیں وہ قریش ناں سنائے تے کہے تھو کہ سیدِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم تمناں عاد تے ثمود گا واقعات سنائیں تے ہوں رستم تے اسفندیار تے شاہانِ فارس گی کہانیں سناؤں۔ کجھ لوک ان کہانیاں ماں مشغول ہو گیا تے قرآن پاک سنن دے رہ گیا۔ اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۖ وَّيَتَّخِذَهَا هُزُوًا ۚ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ
راہ تو بُلا چھڑیں سمجھ توں بغیر ف۳ اور اُسناں ہاسو بنالیں ان واسطے

عَذَابٌ مُّهِيْنٌ ﴿۶﴾ وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِ اٰيٰتُنَا وَلّٰى مُسْتَكْبِرًا كَاَنْ
ذلت گو عذاب ہے۔ اور جد اُس ور مہاری آیت پڑھی جائیں تو تکبر کرتو پھرے ف۴ جس طرح

لَّمْ يَسْمَعْهَا كَاَنَّ فِيْٓ اُذُنَيْهِ وَقْرًا ۚ فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ اَلِيْمٍ ﴿۷﴾
اُس نے سنیوہی نی جس طرح اُس گا کناں ماں روں ایں ف۵ تو اُسناں دردناک عذاب گی خبر سنا

اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَهُمْ جَنّٰتُ النَّعِيْمِ ﴿۸﴾
بیشک جھڑاں نے ایمان آنیوں اور چنگا کم کیا اُن واسطے سکون گا باغ ایں

خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ۗ وَعْدَ اللّٰهِ حَقًّا ۗ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿۹﴾ خَلَقَ
ہمیشہ ان ماں رہنگا اللہ گو وعدو ہے سچو اور وہی عزت وحکمت آلو۔ اُس نے

السَّمٰوٰتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا وَاَلْقٰى فِي الْاَرْضِ رَوَاسِيَ اَنْ
آسمان بنایا بغیر اساں تھماں گے جیڑا تمناں نظر آئیں ف۶ اور زمین ماں ٹھوکیا کِل ف۷ تانجہ

تَمِيْدَ بِكُمْ وَبَثَّ فِيْهَا مِنْ كُلِّ دَآبَّةٍ ۗ وَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءً
تمناں لے گے نہ کمیں اور اُسماں ہر قسم گا جانور پھیلایا اور ہم نے آسمان توں پانی اُتاریو ف۸

فَاَنْۢبَتْنَا فِيْهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيْمٍ ﴿۱۰﴾ هٰذَا خَلْقُ اللّٰهِ فَاَرُوْنِيْ
تو زمین ماں ہر نفیس جوڑو پیدا کیو ف۹ یوہ دے اللہ گو بنایوو ہے ف۱۰ مناں وہ دسو ف۱۱

مَاذَا خَلَقَ الَّذِيْنَ مِنْ دُوْنِهٖ ۗ بَلِ الظّٰلِمُوْنَ فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿۱۱﴾ ع ۱۱ ۱۰
جیڑو اُس گے سوا ہور ناں نے بنایو ف۱۲ بلکہ ظالم کھلی گمراہی ماں ایں۔

ف۳ یعنی جہالت نال لوکاں ناں اسلام دے روکیں تے قرآن کریم سنن دے منع کریں تے آیاتِ الٰہیہ گے نال ٹھٹھا کریں۔ ف۴ تے ان گی طرف توجہ نہ کرے۔ ف۵ تے وہ ڈورو ہے۔ ف۶ یعنی کوے ستون نی تھاری نظر خودا گی شاہد ہے۔ ف۷ بلند پہاڑاں گا۔ ف۸ اپناں فضل نال بارش کی۔ ف۹ عمدہ قسماں گا بیل بوٹا پیدا کیا۔ ف۱۰ جناں تم دیکھ رہیا ایں۔ ف۱۱ اے مشرکو۔ ف۱۲ یعنی بتاں نے جناں ناں تم عبادت گا مستحق قرار دیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا لُقْمٰنَ الْحِكْمَةَ اَنِ اشْكُرْ لِلّٰهِ ؕ وَمَنْ يَّشْكُرْ فَاِنَّمَا
اور بیشک ہم نے لقمان ناں حکمت عطا فرمائی کہ ف۱۳ اللہ گو شکر کر ف۱۴ اور جیڑو
يَشْكُرُ لِنَفْسِهٖ ۚ وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ حَمِيْدٌ ﴿۱۲﴾ وَاِذْ قَالَ
شکر کرے وہ اپناں بلا واسطے شکر کرے ف۱۵ اور جیڑو ناشکری کرے تو بے شک اللہ بے پرواہ ہے سب خوبیاں آلو اور یاد کرو
لُقْمٰنُ لِابْنِهٖ وَهُوَ يَعِظُهٗ يٰبُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللّٰهِ ؕ اِنَّ الشِّرْكَ
جد لقمان نے اپناں پوت ناں کہیو اور وہ نصیحت کریں تھا ف۱۶ اے میرا پُوت اللہ گو شریک کسے ناں نہ کریئے بیشک شرک
لَظُلْمٌ عَظِيْمٌ ﴿۱۳﴾ وَوَصَّيْنَا الْاِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ ۚ حَمَلَتْهُ اُمُّهٗ وَهْنًا
بڑو ظلم ایں ف۱۷ اور ہم نے آدمی ناں اُس گا ماں باپ گا وارہ ماں تاکید فرمائی ف۱۸ اُسگی ماں نے اُسناں بیٹ ماں رکھیو کمزوری ور
عَلٰى وَهْنٍ وَّفِصٰلُهٗ فِيْ عَامَيْنِ اَنِ اشْكُرْ لِيْ وَلِوَالِدَيْكَ ؕ اِلَيَّ
کمزوری جھیلتاں ف۱۹ اور اُسگو دودھ چھوڑنوں دواں سالاں ماں ایں یوہ جے حق من میرو اور اپناں ماں باپ گو ف۲۰ آخر میرے کول
الْمَصِيْرُ ﴿۱۴﴾ وَاِنْ جَاهَدٰكَ عَلٰۤى اَنْ تُشْرِكَ بِيْ مَا لَيْسَ لَكَ بِهٖ
آنوں ایں۔ کدے وہ دوئے تیرا دے کوشش کریں جے میرو شریک بنائے اسی چیز ناں جسگو تناں علم نی ف۲۱
عِلْمٌ ۙ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبْهُمَا فِى الدُّنْيَا مَعْرُوْفًا ۫ وَّاتَّبِعْ سَبِيْلَ
تو ان گو کہن نہ منیے ف۲۲ اور دنیا ماں اچھی طرح انگو ساتھ دے ف۲۳ اور اُس گا راہ ور چل

ف۱۳ محمد بن اسحاق نے کہیو لقمان گو نسب یوہ ہے لقمان بن باعور بن ناحور بن تارخ۔ وہب گو قول ہے کہ حضرت لقمان حضرت ایوب علیہ السلام گا پانجا تھا۔ مقاتل نے کہیو کہ حضرت ایوب علیہ السلام کی خالہ گا فرزند تھا۔ واقدی نے کہیو کہ بنی اسرائیل ماں قاضی تھا تے یوہ وی کہیو گیو ہے کہ آپ ہزار سال زندہ رہیا تے حضرت داؤد علیہ السلام گو زمانوں دیکھیو تے ان دے علم حاصل کیو تے ان گا زمانہ ماں فتوو دینوں چھوڑ دتو اگرچہ پہلاں فتویٰ دیں تھا۔ آپ گی نبوت ماں اختلاف ہے اکثر علما گو کہن ایں کہ آپ حکیم تھا نبی نی تھا حکمت عقل و فہم ناں کہیں تے کہیو گیو ہے کہ حکمت وہ علم ایں جس گے مطابق عمل کیو جائے۔ بعض نے کہیو کہ حکمت معرفت تے اصابت فی الامور ناں کہیں تے یوہ وی کہیو گیو ہے کہ حکمت ایسی شئی ہے کہ اللہ تعالیٰ اسناں جس گا دل ماں رکھے اس گا دل ناں روشن کر چھڑے۔ ف۱۴ اس نعمت ور کہ اللہ تعالیٰ نے حکمت عطا فرمائی۔ ف۱۵ کیونکہ شکر کرن ناں نعمت زیادہ ہوئے تے ثواب ملے۔ ف۱۶ حضرت لقمان علیٰ نبینا و علیہ السلام گا اس صاحبزادہ گو ناں انعم یا اشکم تھو تے انسان گو اعلیٰ مرتبو یوہ ہے کہ وہ خود کامل ہوئے تے دوجا گی تکمیل کرے تے حضرت لقمان علیٰ نبینا و علیہ السلام گو کامل ہونوں تے اٰتَيْنَا لُقْمٰنَ الْحِكْمَةَ ماں بیان فرما چھڑیو تے دوجا گی تکمیل کرنوں۔ وَهُوَ يَعِظُهٗ دے ظاہر فرمایو تے نصیحت پوت ناں کی۔ اس دے معلوم ہویو کہ نصیحت ماں کہر آلاں تے قرابت داراں ناں اگے کیو جائے۔ تے نصیحت گی ابتدا شرک گا منع کرن دے کی اس دے معلوم ہویو کہ یاہ نہایت اہم ایں۔ ف۱۷ کیونکہ اس ماں غیر مستحق عبادت ناں مستحق عبادت گے برابر قرار دینوں ایں تے عبادت ناں اس گی جگہ دے ہٹانوں یہ دوئے گل ظلم عظیم ایں۔ ف۱۸ کہ ان گو فرمانبردار رہے تے ان گے ناں نیک سلوک کرے۔ (جیسو کہ اسے آیت ماں اگے ارشاد ہے) ف۱۹ یعنی اس گو ضعف دم بدم ترقی ور ہوئے جتنو حمل بدھتو جائے وزن بدھتو جائے تے ضعف ماں بادھو ہوئے، عورت ناں حاملہ ہون دے بعد ضعف تے تکلیف تے تھکاوٹ پہنچتی رہیں۔ حمل خود ضعیف کرن آلو ہے درد زہ ضعف در ضعف ہے تے وضع حمل اس ور ہور شدت ہے، دودھ پلانوں ان ساراں دے مشکل ہے۔ ف۲۰ یاہ وہ تاکید ہے جسگو ذکر اپر فرمایو تھو۔ سفیان بن عیینہ نے اس آیت گی تفسیر ماں فرمایو کہ جس نے پنجگانہ نماز ادا کیں اس نے اللہ تعالیٰ گو شکر ادا کر لیو تے جس نے پنجگانہ نمازاں گے بعد ماں باپ واسطے دعا کیں اس نے والدین کی شکر گزاری کی۔ ف۲۱ یعنی علم دے تے کسے ناں میرو شریک ٹھہرا ہی نی سکتا کیونکہ میرو شریک محال ہے ہو ہی نی سکتو۔ ہون جو کوئے وی کہے گو تاں بے علمی ناں ہی کہے گو۔ ایسوا گر ماں باپ وی کہیں۔ ف۲۲ نخعی نے کہیو کہ والدین گی اطاعت واجب ہے لیکن اگر وہ شرک گو حکم کریں تاں ان گی اطاعت نہ کرو کیونکہ خالق گی نافرمانی کرن ماں کسے مخلوق گی اطاعت جائز نی۔ ف۲۳ حسنِ اخلاق تے حسنِ سلوک تے احسان و تحمل گے ناں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مَنْ اَنَابَ اِلَیَّ ۚ ثُمَّ اِلَیَّ مَرْجِعُكُمْ فَاُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿۱۵﴾
جس نے میری طرف رجوع کیو ف۲۴ فر میری ہی طرف تم نے مڑ گے آنوں ایں تو ہوں دس چھڑوں گو جو کجھ تم کریں تھا ف۲۵
یٰبُنَیَّ اِنَّهَآ اِنْ تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِیْ صَخْرَةٍ
اے میرا بیٹا بُرائی کدے رائی گا دانہ گے برابر ہووے فر وہ پتھر گی پہاڑ ماں
اَوْ فِی السَّمٰوٰتِ اَوْ فِی الْاَرْضِ یَاْتِ بِهَا اللّٰهُ ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَطِیْفٌ
یا آسماناں ماں یا زمین ماں کدے وی ہووے ف۲۶ اللہ اُسناں لے آئے گو ف۲۷ بیشک اللہ ہر باریکی ناں جانن آلو
خَبِیْرٌ ﴿۱۶﴾ یٰبُنَیَّ اَقِمِ الصَّلٰوةَ وَاْمُرْ بِالْمَعْرُوْفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ
خبردار ہے ف۲۸ اے میرا پوت نماز قائم رکھ اور اچھی گل گو حکم دے اور بُری بات تو منع کر
وَاصْبِرْ عَلٰی مَآ اَصَابَكَ ؕ اِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْاُمُوْرِ ﴿۱۷﴾ وَلَا
اور جیڑی مصیبت تیرے ور پوئے ف۲۹ اس ور صبر کر بیشک یہ ہمت گا کم ایں ف۳۰ اور
تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِی الْاَرْضِ مَرَحًا ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَا
کسے گے نال گل کرتاں ف۳۱ اپناں چہرہ ناں ٹیڈھو نہ کر ف۳۲ اور زمین ماں تکبر نال نہ چل بیشک اللہ ناں
یُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُوْرٍ ﴿۱۸﴾ وَاقْصِدْ فِیْ مَشْیِكَ وَاغْضُضْ
پسند نی کوئی اکڑتو فخر کرتو۔ اور میانہ چال چل ف۳۳ اور اپنی آواز
مِنْ صَوْتِكَ ؕ اِنَّ اَنْكَرَ الْاَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِیْرِ ﴿۱۹﴾ اَلَمْ تَرَوْا اَنَّ
کجھ نیویں کر ف۳۴ بیشک ساری آوازاں ماں بُری آواز گدھا گی ف۳۵ آواز ہے۔ کیا تم نے دیکھیو جے

ف۲۴ یعنی نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم تے آپ گا اصحاب گی راہ اسے ناں مذہبِ اہلِ سنّت وجماعت کہیں۔ ف۲۵ تھارا اعمال گی جزا دے گے۔ وَصَّیْنَا الْاِنْسَانَ دے ات تک جہڑو مضمون ایں یوہ حضرت لقمان علیٰ نبینا وعلیہ السلام گو نی بلکہ اناں نے اپناں صاحبزادہ ناں اللہ تعالیٰ گی نعمتاں گا شکر گو حکم دتو تھو تے شرک گی ممانعت کی تھی تاں اللہ تعالیٰ نے والدین گی اطاعت تے اسگو مقام ارشاد فرما چھڑیو، اس گے بعد فر حضرت لقمان علیٰ نبینا وعلیہ السلام گو مقولو ذکر کیو جائے کہ اِناں نے اپناں فرزند ناں فرمایو۔ ف۲۶ کسی وی پوشیدہ جگہ ہوئے اللہ تعالیٰ دے نی چھپ سکتی۔ ف۲۷ روزِ قیامت تے اسگو حساب فرمائے گو۔ ف۲۸ یعنی ہر صغیر وکبیر تے نکو بڑو اس گا احاطۂ علمی ماں ایں۔ ف۲۹ امر بالمعروف تے نہی عن المنکر کرن دے ف۳۰ ان گو کرنوں لازم ایں اس آیت دے معلوم ہو یو کہ نماز تے امر بالمعروف تے نہی عن المنکر تے صبر برایذا ایسی طاعت ایں جنگو تمام امتاں ماں حکم تھو۔ ف۳۱ براہِ تکبر۔ ف۳۲ یعنی جد آدمی گل کریں تاں اناں ناں حقیر جان گے ان گی طرف دے رخ پھیرنوں جیسو کہ متکبراں گو طریقو ہے۔ اختیار نہ کرنوں۔ غنی تے فقیر ساراں نال تواضع تے نرمی نال پیش آنوں۔ ف۳۳ نہ بہت ست کہ یہ دوئے گل مذموم ایں ایک ماں شانِ تکبر ہے تے ایک ماں چھچھورپن۔ حدیث شریف ماں ایں کہ بہت تیز چلنوں مومن گا وقار ناں ختم کرے۔ ف۳۴ یعنی شور تے غل تے چیخن چلاّن دے پرہیز کر۔ ف۳۵ مدعو یوہ ہے کہ شور مچانوں تے آواز بلند کرنوں مکروہ تے ناپسندیدہ ہے تے اس ماں کجھ فضیلت نی گدھا گی آواز باوجود بلند ہون گے مکروہ تے وحشت انگیز ہے۔ نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں نرم آواز نال کلام کرنوں پسند تھو تے سخت آواز نال بولن ناں پسند نی فرمائیں تھا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اَللّٰهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِی السَّمٰوٰتِ وَمَا فِی الْاَرْضِ وَاَسْبَغَ عَلَیْكُمْ
اللہ نے تھارے واسطے کم ماں لایا جو کجھ آسماناں اور زمین ماں ہے ف۳۶ اور تمناں بھرپور دتیں
نِعَمَهٗ ظَاهِرَةً وَّ بَاطِنَةً ؕ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ یُّجَادِلُ فِی اللّٰهِ
اپنی نعمت ظاہر اور چھپی ویں ف۳۷ اور کجھ آدمی اللہ گا وارہ ماں چگڑویں
بِغَیْرِ عِلْمٍ وَّلَا هُدًى وَّلَا كِتٰبٍ مُّنِیْرٍ ﴿۲۰﴾ وَاِذَا قِیْلَ لَهُمُ اتَّبِعُوْا
اس طرح جے نہ علم نہ عقل اور نہ کائے روشن کتاب ف۳۸ اور جد اُنہاں ناں کہیو جائے اُسگی پیروی کرو
مَاۤ اَنْزَلَ اللّٰهُ قَالُوْا بَلْ نَتَّبِعُ مَا وَجَدْنَا عَلَیْهِ اٰبَآءَنَا ؕ اَوَلَوْ
جیڑو اللہ نے اُتاریو تاں کہیں بلکہ ہم دے اس گی پیروی کراں گا جس ور ہم نے اپناں باپ داداں ناں دیکھیو ہے ف۳۹ پانویں
كَانَ الشَّیْطٰنُ یَدْعُوْهُمْ اِلٰى عَذَابِ السَّعِیْرِ ﴿۲۱﴾ وَمَنْ یُّسْلِمْ
شیطان اُنہاں ناں بلاتو ہووے ف۴۰ دوزخ گا عذاب گی طرف اور جیڑو اپنوں مُنھ
وَجْهَهٗۤ اِلَى اللّٰهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقٰى ؕ
اللہ گی طرف چکائے ف۴۱ اور ہووے نیکوکار تو بیشک اُس نے مضبوط گھ بنی
وَاِلَى اللّٰهِ عَاقِبَةُ الْاُمُوْرِ ﴿۲۲﴾ وَمَنْ كَفَرَ فَلَا یَحْزُنْكَ كُفْرُهٗ ؕ اِلَیْنَا
اور اللہ ہی گی طرف ہے ساراں کماں گی انتہا اور جیڑو کفر کرے تاں ف۴۲ تم اُس گا کفر دے غم نہ کرو اُنہاں ناں مہاری
مَرْجِعُهُمْ فَنُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوْا ؕ اِنَّ اللّٰهَ عَلِیْمٌۢ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ﴿۲۳﴾
ہی طرف مڑنوں ایں ہم اُنہاں ناں دس چھڑاں گا جو کجھ وہ کریں تھا ف۴۳ بیشک اللہ دلاں گی گلاں ناں جانیں

ف۳۶ آسماناں ماں دینہ چن تے تاراں گے جن دے تم فائدو لیں تے زیناں ماں دریا نہر کان پہاڑ درخت پھل چوپاو غیرہ جن تے فائدو حاصل کریں۔
ف۳۷ ظاہری نعمتاں دے درستی اعضا ر تے حواس خمسہ ظاہرہ تے حسن وشکل وصورت مراد ایں تے باطنی نعمتاں دے علم معرفت تے ملکات فاضلہ وغیرہ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ نعمتِ ظاہرہ تے اسلام تے قرآن ایں تے نعمتِ باطنیہ یاہ ہے کہ تھاراں گناہاں ور پردو پایو تھارو حال ظاہر نی کیو، سزاماں جلدی نی فرمائی۔ بعض مفسّرین نے فرمایو کہ نعمتِ ظاہرہ درستی اعضا تے حسنِ صورت ہے تے نعمتِ باطنہ اعتقادِ قلبی۔ ایک قول یوہ وی ہے کہ نعمتِ ظاہرہ رزق ہے تے باطنہ حسنِ خلق۔ ایک قول یوہ ہے کہ نعمتِ ظاہرہ احکام شرعیہ گو آسان ہونوں ایں تے نعمتِ باطنہ شفاعت۔ ایک قول یوہ ہے کہ نعمتِ ظاہرہ اسلام گو غلبو تے دشمناں ور فتحیاب ہونوں ایں تے نعمتِ باطنہ ملائکہ گو امداد واسطے آنوں۔ ایک قول یوہ ہے کہ نعمتِ ظاہرہ رسول کی اتباع ہے تے نعمتِ باطنہ ان گی محبت رَزَقَنَا اللّٰهُ تَعَالٰی اِتِّبَاعَهٗ وَمَحَبَّتَهٗ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم۔ ف۳۸ تاں جہڑا کہیں گا جہل تے نادانی ہو یگی۔ تے شانِ الٰہی ماں اس طرح گی جرات تے لب کشائی نہایت بے جا تے گمراہی ہے شانِ نزول: یاہ آیت نضر بن حارث تے ابی بن خلف وغیرہ کفار گا وارہ ماں نازل ہوئی جہڑا اباو جود بے علم تے جاہل ہون گے نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے اللہ تعالیٰ گی ذات وصفات گے متعلق چگڑو کیا کریں تھا۔ ف۳۹ تے اپناں باپ دادا گا طریقہ ور راہنگا۔ اس ور اللہ تعالیٰ فرمائے۔ ف۴۰ تدھ وی وہ اپناں باپ دادا گی پیروی کریں گا۔ ف۴۱ دین خالص اس گے واسطے قبول کرے، اس گی عبادت ماں مشغول ہوئے، اپناں کم اسگی سپرد کرے، اسے ور پروسو کرے۔ ف۴۲ اے سیدِّ انبیا صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم۔ ف۴۳ یعنی ہم اناں ناں ان گا اعمال گی سزا دیاں گا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

نُمَتِّعُهُمْ قَلِيلًا ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ إِلَىٰ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿٢٤﴾ وَلَئِن سَأَلْتَهُم

ہم اُنہاں ناں کجھ برتنوں دیاں گاف۴۴ فر اُنہاں ناں بے بس کر کے سخت عذاب گی طرف لے جاں گا ف۴۵ اور کدے تم اُنہاں ناں پچھو

مَّنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ ۚ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ ۚ

کس نے بنایا آسمان تے زمین تاں ضرور کہیں گا اللہ نے تم فرماؤ ساریں خوبیں اللہ ناں ف۴۶

بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٥﴾ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ إِنَّ

بلکہ ان ماں اکثر جانتا نی۔ اللہ ہی گو ہے جو کجھ آسماناں اور زمین ماں ہے ف۴۷ بیشک

اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٢٦﴾ وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِن شَجَرَةٍ

اللہ ہی بے نیاز ہے ساریں خوبیاں آلو اور اگر زمین ماں جتنا درخت ہیں سارا

أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِن بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَّا نَفِدَتْ

قلم بن جائیں اور سمندر اسگی سیاہی ہووے اُس گے پچھے ست سمندر ہور ف۴۸ تاں وی اللہ گی

كَلِمَاتُ اللَّهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٧﴾ مَّا خَلْقُكُمْ وَلَا بَعْثُكُمْ

بات ختم نہ ہوویں گی ف۴۹ بیشک اللہ عزت آلو حکمت آلو۔ تم ساراں گو پیدا کرنوں اور قیامت ماں اُٹھانوں اسوہی ہے

إِلَّا كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ ۗ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿٢٨﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ

جسو ایک جان گو ف۵۰ بیشک اللہ سنیں دیکھے۔ اے سنن آلیا! تیں نی دیکھیو کہ اللہ

يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ

رات آنیں دن گا حصہ ماں ف۵۱ اور دن ناں کرے رات گا حصہ ماں اور اُس نے دینہ

ف۴۴ یعنی تھوڑی مہلت دیاں گا تانجہ وہ دنیا گا مزہ لیں۔ ف۴۵ آخرت ماں تے وہ دوزخ گو عذاب ہے جس دے وہ رہائی نہ پائیں گا۔ ف۴۶ یوہ ان گا اقرار وراناں ناں الزام دینوں ایں کہ جس نے آسمان تے زمین پیدا کیا وہ اللہ واحد لاشریک لہ ہے تاں واجب ہویو کہ اس گی حمد کی جائے، اس گو شکر ادا کیو جائے تے اس گے سوا کسے ہور گی عبادت نہ کی جائے۔ ف۴۷ سب اس گا مملوک، مخلوق تے بندہ ایں تاں اس گے سوا کوئے مستحق عبادت نی۔ ف۴۸ تے ساری خلق اللہ تعالیٰ گا کلمات ناں لکھے تے وہ تمام قلم تے ان تمام سمندراں گی سیاہی ختم ہو جائے۔ ف۴۹ کیونکہ معلومات الٰہیہ غیر متناہی ایں۔

شانِ نزول: جد سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ہجرت کر گے مدینہ طیبہ تشریف لیایا تاں یہود گا علما تے احبار نے آپ گی خدمت ماں حاضر ہو گے کہیو کہ ہم نے سنیوں ہے کہ تم فرمائیں وَمَآ اُوْتِيْتُمْ مِّنَ الْعِلْمِ اِلَّا قَلِيْلًا یعنی تمناں تھوڑو علم دتو گیو ہے تو اس دے تھاری مراد ہم لوک ہاں یا صرف تھاری قوم؟ فرمایو سب مراد ایں اناں نے کہیو کیا تھاری کتاب ماں یوہ نی کہ ہمناں توریت دتی گئی ہے اس ماں ہر شئی گو علم ایں۔ حضور نے فرمایو ہر شئی گو علم وی علم الٰہی گے سامنے قلیل ہے تے تمناں دے اللہ تعالیٰ نے اتنوں علم دتو ہے کہ اس ور عمل کر دتاں نفعو حاصل کرو، اناں نے کہیو تم کسطرح یوہ خیال کریں تھارو کہین دے یوہ ہے کہ جسناں حکمت دتی گئی اسناں خیر کثیر دتی گئی تاں علم قلیل تے خیر کثیر کسطرح جمع ہوئیں۔ اس ور یاہ آیتِ کریمہ نازل ہوئی، اس تقدیر ور یاہ آیت مدنی ہوئی۔ ایک قول یوہ وی ہے کہ یہودیاں نے قریش دے کہیو تھو کہ مکہ ماں جا گے رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے اس طرح گو کلام کریں۔ ایک قول یوہ ہے کہ مشرکین نے یوہ کہیو تھو کہ قرآن تے جو کجھ محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم لیائیں یوہ عنقریب تمام ہو جائے گو فر قصو ختم۔ اس ور اللہ تعالیٰ نے یاہ آیت نازل فرمائی۔ ف۵۰ اللہ تعالیٰ ور کجھ دشوار نی اس گی قدرت یاہ ہے کہ ایک کُن نال سب ناں پیدا کر چھوڑے۔ ف۵۱ یعنی ایک ناں کھٹا گے تے دوجاناں بدھا گے تے جہڑو وقت ایک بچوں کھٹے دوجا ماں بدھا چھوڑے

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَ الْقَمَرَ ؗ كُلٌّ یَّجْرِیْۤ اِلٰۤى اَجَلٍ مُّسَمًّى وَّ اَنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُوْنَ

تے چن کم ماں لایا ف۵۲ ہر ایک ایک مقرر معیاد تکر چلے ف۵۳ اور یوہ کہ اللہ تھاراں کماں دے

خَبِیْرٌ ﴿۲۹﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ وَ اَنَّ مَا یَدْعُوْنَ مِنْ

خبردار ہے یوہ تانجہ اللہ ہی حق ہے ف۵۴ اور اُس توں سوا جس ناں وی پوجیں۔

دُوْنِهِ الْبَاطِلُ ۙ وَ اَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْعَلِیُّ الْكَبِیْرُ ﴿۳۰﴾ؑ اَلَمْ تَرَ اَنَّ ع ۳ ۱۱ ۱۲

باطل ہے ف۵۵ اور تانجہ اللہ ہی بلند بڈیائیں آلو ہے۔ کیا تیں نی دیکھیو جے

الْفُلْكَ تَجْرِیْ فِی الْبَحْرِ بِنِعْمَتِ اللّٰهِ لِیُرِیَكُمْ مِّنْ اٰیٰتِهٖ ؕ اِنَّ فِیْ

کشتی دریا ماں چلے اللہ گا فضل نال ف۵۶ تانجہ وہ تمناں اپنی ف۵۷ کجھ نشانی دسّے بیشک اُساں

ذٰلِكَ لَاٰیٰتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُوْرٍ ﴿۳۱﴾ وَ اِذَا غَشِیَهُمْ مَّوْجٌ كَالظُّلَلِ دَعَوُا

نشانی ایں ہر بڑا صبر کرن آلا شکر گزار واسطےف۵۸ اور جدان ورف۵۹ آبوے کائے موج۔ پہاڑاں گی طرح تاں اللہ گے

اللّٰهَ مُخْلِصِیْنَ لَهُ الدِّیْنَ ۚ۬ فَلَمَّا نَجّٰىهُمْ اِلَى الْبَرِّ فَمِنْهُمْ

اگے فریاد کرن لگ جائیں نرو اُسے ور عقیدو رکھتاں ہویاں ف۶۰ فر جد اُنہاں ناں خشکی گی طرف بچاگے لے آئے تاں ان ماں کوئی

مُّقْتَصِدٌ ؕ وَ مَا یَجْحَدُ بِاٰیٰتِنَاۤ اِلَّا كُلُّ خَتَّارٍ كَفُوْرٍ ﴿۳۲﴾ یٰۤاَیُّهَا النَّاسُ

اعتدال ور رہ ف۶۱ اور مہاری آیتاں گو انکار نی کرتو مگر ہر بڑو بے وفا ناشکرو۔ اے لوکو ف۶۲

اتَّقُوْا رَبَّكُمْ وَ اخْشَوْا یَوْمًا لَّا یَجْزِیْ وَالِدٌ عَنْ وَّلَدِهٖ ؗ وَ لَا

اپناں رب کولوں ڈرو اور اُس دن گو خوف کرو جسماں کوئے باپ اپنا بچہ گے کم نہ آئے گو اور نہ

مَوْلُوْدٌ هُوَ جَازٍ عَنْ وَّالِدِهٖ شَیْـًٔا ؕ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ

کوئے کامی بچو اپناں باپ ناں کجھ نفعو دیئے گو ف۶۳ بیشک اللہ گو وعدو سچو ہے ف۶۴ تو ہرگز تمناں تو کھو نہ دیئے

ف۵۲ بنداں گا نفع واسطے۔ ف۵۳ یعنی روزِ قیامت تک یا اپناں اپناں مقررہ وقتاں تک۔ سورج آخر سال تک تے چن آخر ماہ تک۔ ف۵۴ وہی ان اشیاء مذکور ور قادر ہے وہی مستحق عبادت ہے۔ ف۵۵ فناہون آلا ان بچوں کوئی وی عبادت گو مستحق نی ہوسکتو۔ ف۵۶ اس گی رحمت تے اس گا احسان دے۔ ف۵۷ قدرت گا عجائب گی۔ ف۵۸ جہڑو بلایاں ور صبر کرے۔ تے اللہ تعالیٰ گی نعمت گو شکر گزار ہوئے۔ صبر و شکر، یہ دوئے مومن گی صفت ایں۔ ف۵۹ یعنی کفار ور۔ ف۶۰ تے اس گے حضور گریہ زاری کریں تے اسے دے دعا تے التجا، اس وقت دو جاں ناں پل جائیں۔ ف۶۱ اپناں ایمان تے اخلاص ور قائم رہے کفر گی طرف نی مڑتو۔ شانِ نزول: کہیو گیو ہے کہ یاہ آیت عکرمہ بن ابوجہل گا وارہ ماں نازل ہوئی جس سال مکہ مکرمہ گی فتح ہوئی تاں وہ سمندر گی طرف نس گیو، ات مخالف ہوا نے کیریو تے خطرہ ماں پے گیو تاں عکرمہ نے کہی وا اگر اللہ تعالیٰ ہمناں اس خطرہ دے نجات دیے تاں ہوں ضرور حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی خدمت ماں حاضر ہو گے ہتھ ماں ہتھ دے گے ان گی اطاعت کروں گو، اللہ تعالیٰ نے کرم فرمایو ہوا ٹھہر گئی تے عکرمہ مکہ مکرمہ گی طرف آگیو تے اسلام لے آیو تے بڑو مخلصانہ اسلام لیایو تے کجھ ان بچوں اسا تھا جناں نے عہد وفا نہ کیو، ان گا وارہ ماں اگلا جملہ ماں ارشاد ہوئے۔ ف۶۲ یعنی اے اہلِ مکہ۔ ف۶۳ روزِ قیامت ہر انسان نفسی نفسی کہتو ہوئے گو تے باپ پوت گے تے پوت باپ گے کم نہ آئے گو نہ کافراں گی مسلمان اولاداناں ناں فائدو پہچا سکے گی نہ مسلمان ماں باپ کافر اولاد ناں۔ ف۶۴ ایسو دن ضرور آنو تے بعث و حساب تے جزا گو وعدو ضرور پورو ہونوں ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الْحَیٰوةُ الدُّنْیَا ٚ وَلَا یَغُرَّنَّكُمْ بِاللّٰهِ الْغَرُوْرُ ﴿٣٣﴾ اِنَّ اللّٰهَ عِنْدَهٗ عِلْمُ

دنیا گی زندگی ف٦٥ اور ہرگز تمناں اللہ گا حلم ور توکھو نہ دیے وہ بڑو فریبی ف٦٦ بیشک اللہ گے کول ہے قیامت

السَّاعَةِ ۚ وَیُنَزِّلُ الْغَیْثَ ۚ وَیَعْلَمُ مَا فِی الْاَرْحَامِ ؕ وَمَا تَدْرِیْ

گو علم ف٦٧ اور نازل فرمائے بارش اور جانے جو کجھ مایاں گا پیٹ ماں ہے اور کائے جان

نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا ؕ وَمَا تَدْرِیْ نَفْسٌۢ بِاَیِّ اَرْضٍ تَمُوْتُ ؕ

نی جانتی کہ کل کے کمائے گی اور کائے جان نی جانتی کہ کس زمین ماں مریگی۔

اِنَّ اللّٰهَ عَلِیْمٌ خَبِیْرٌ ﴿٣٤﴾

بیشک اللہ جانن آلو دسن آلو ہے ف٦٨

ع ٤ ١٤

سُوْرَةُ السَّجْدَةِ مَكِّیَّةٌ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ — اٰیَاتُهَا ٣٠ رُكُوْعَاتُهَا ٣

اللہ گاناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف١

الٓمّٓ ﴿١﴾ ۚ تَنْزِیْلُ الْكِتٰبِ لَا رَیْبَ فِیْهِ مِنْ رَّبِّ الْعٰلَمِیْنَ ﴿٢﴾ ؕ اَمْ یَقُوْلُوْنَ

کتاب کو اُتار نو ف٢ بے شک پروردگار گی طرفوں ایں کیا کہیں جے ف٣

افْتَرٰىهُ ۚ بَلْ هُوَ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّكَ لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَّآ اَتٰىهُمْ

اُنکی بنائی وی ہے ف٤ بلکہ وہی حق ہے تھارا رب گی طرفوں کہ تم ڈراوٗ اساں لوکاں ناں جن گے کول

ف٦٥ جسکی تمام نعمت تے لذّت فانی کہ ان ور شیفتہ ہو گے نعمتِ ایمان دے محروم رہے جاوٗ۔ ف٦٦ یعنی شیطان دور دراز گی امیداں ماں پا گے گناہاں ماں بتلا کر چھڑے۔ ف٦٧ شانِ نزول: یاہ آیت حارث بن عمرو گا وارہ ماں نازل ہوئی جس نے حضور نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی خدمت ماں حاضر ہو گے قیامت گو وقت دریافت کیو تھو تے یوہ کہیو تھو کہ میں زمین بیجی ہے مناں دسو بارش کد ہوئے گی تے میری عورت حاملہ ہے مناں دسو اس گا پیٹ ماں کے ہے لڑکو یا لڑکی۔ یوہ دے مناں پتو ہے کل میں کے کیو ہے مناں یاہ دسو آن آلا کل ماں ہوں کے کروں گو۔ یوہ وی جانوں کہ ہوں کت پیدا ہو یو ہوں مناں دسو کہ کت مروں گو۔ اس گا جواب ماں یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی۔ ف٦٨ جس ناں چاہے اپناں اولیا تے اپناں محبوباں بچوں اناں ناں خبر دار کرے۔ اس آیت ماں جن پنج چیزاں گا علم گی خصوصیت اللہ تعالیٰ گے نال بیان فرمائی گئی۔ اناہی گا وارہ ماں سورۂ جن ماں ارشاد ہوئے۔ عٰلِمُ الْغَیْبِ فَلَا یُظْهِرُ عَلٰی غَیْبِهٖۤ اَحَدًا اِلَّا مَنِ ارْتَضٰی مِنْ رَّسُوْلٍ غرض یاہ کہ بغیر اللہ تعالیٰ گا دسن گے ان چیزاں گو علم کسے ناں نی تے اللہ تعالیٰ اپناں محبوباں بچوں جساں چاہے دسے تے اپناں پسندیدہ رسولاں ناں دسن گی خبر خود اس نے سورۂ جن ماں دتی ہے خلاصو یوہ کہ علم غیب اللہ تعالیٰ گے نال خاص ہے تے انبیا تے اولیا ناں علم غیب اللہ تعالیٰ گی تعلیم نال بطریق معجزہ تے کرامت عطا ہوئے۔ یو اس اختصاص گے منافی نی تے کثیر آیات تے احادیث اس ور دلالت کریں، بارش گو وقت تے حمل ماں کے ہے تے کل ناں کے کرے تے کِت مرے گو ان امور گیں خبر بکثرت انبیا تے اولیا نے دتی ایں تے قرآن و حدیث دے ثابت ایں۔ حضرت ابراہیم علیہ السلام ناں فرشتاں نے حضرت اسحاق علیہ السلام گا پیدا ہون گی خبر تے حضرت زکریا علیہ السلام ناں حضرت یحییٰ علیہ السلام گا پیدا ہون گی تے حضرت مریم ناں حضرت عیسیٰ علیہ السلام گی پیدائش گی خبر دتیں ایں۔ تاں ان فرشتاں ناں وی پہلاں دے معلوم تھو کہ ان حملاں ماں کے ہے تے ان حضرات ناں وی جناں ناں فرشتاں نے اطلاع دتیں تھیں۔ تے ان سب گو جاننوں قرآن دے ثابت ہے تاں آیت گا معنیٰ یقینی یہی ایں کہ اللہ تعالیٰ گا دسن دے بغیر کوئے نی جانتو۔ اس گا معنیٰ یہ لینا کہ اللہ تعالیٰ گا دسن نال وی کوئے نی جانتو محض باطل تے آیات تے احادیث گے خلاف ہے۔ (خازن، بیضاوی، احمدی، روح البیان وغیرہ) ف١ سورۂ سجدہ مکی ہے سوائے تیریاں آیتاں گے جہڑیں۔ اَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا دے شروع ہوئیں اس سورت ماں ترے (٣) رکوع تری (٣٠) آیات تے ترے سواسی (٣٨٠) کلمہ تے ایک ہزار پنج سو اٹھارہ (١٥١٨) حرف ایں۔ ف٢ یعنی قرآن کریم ناں معجزو کر گے اس طرح کہ اس گے مثل ایک سورت یا چھوٹی جئی ایک عبارت بنان دے تمام فصحا تے بلغا عاجز رہ گیا۔ ف٣ مشرکین، کہ یاہ کتاب مقدس۔ ف٤ یعنی سیدالانبیاء حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.

مِّنْ نَّذِيْرٍ مِّنْ قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُوْنَ ﴿٣﴾ اَللّٰهُ الَّذِيْ خَلَقَ
تھارا دوں پہلاں ڈر سنان آلو کوئی نی آیو ف۵ اِس اُمید ور جے وِہ راہ ور آجائیں اللہ ہے جس نے
السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِيْ سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى
آسمان اور زمین اور جو کچھ ان گے بچ ہے چھیاں دناں ماں بنایو فر عرش ور
الْعَرْشِ ۭ مَا لَكُمْ مِّنْ دُوْنِهٖ مِنْ وَّلِيٍّ وَّلَا شَفِيْعٍ ۭ اَفَلَا تَتَذَكَّرُوْنَ ﴿٤﴾
استوار فرمایو ف۶ اُس توں چھٹ گے تھارو کوئی حمایتی نہ سفارشی ف۷ تو کیا تم تیہان نی کرتا
يُدَبِّرُ الْاَمْرَ مِنَ السَّمَاۗءِ اِلَى الْاَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ اِلَيْهِ فِيْ يَوْمٍ
کم گی تدبیر فرمائے آسمان توں زمین توڑی ف۸ فر اُسے گی طرف رجوع کرے گو ف۹ اُس دن
كَانَ مِقْدَارُهٗٓ اَلْفَ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّوْنَ ﴿٥﴾ ذٰلِكَ عٰلِمُ الْغَيْبِ
جسکی مقدار ہزار سال ہے تھاری گنتی ماں ف۱۰ یوہ ہے ف۱۱ ہر باطن
وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيْزُ الرَّحِيْمُ ﴿٦﴾ الَّذِيْٓ اَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهٗ وَبَدَاَ
تے ظاہر ناں جانن آلو عزت و رحمت آلو وہ جس نے جیہڑی چیز بنائی خوب بنائی ف۱۲ اور
خَلْقَ الْاِنْسَانِ مِنْ طِيْنٍ ﴿٧﴾ ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهٗ مِنْ سُلٰلَةٍ مِّنْ
پیدائش انسان گی ابتدار مٹی توں فرمائی ف۱۳ فر اُسگی نسل بنائی ایک بے قدر
مَّاۗءٍ مَّهِيْنٍ ﴿٨﴾ ثُمَّ سَوّٰىهُ وَنَفَخَ فِيْهِ مِنْ رُّوْحِهٖ وَجَعَلَ لَكُمُ
پانی گا خلاصہ ناں ف۱۴ فر اُسناں ٹھیک کیو اور اُسماں اپنی طرفوں رُوح پھوکی ف۱۵ اور تمناں
السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْـِٕدَةَ ۭ قَلِيْلًا مَّا تَشْكُرُوْنَ ﴿٩﴾ وَقَالُوْٓا ءَاِذَا ضَلَلْنَا
کن اور اکھ اور دِل عطا فرمایا ف۱۶ کتنو تھوڑو (گھٹ) حق منیں اور بولیا ف۱۷ کیا جد ہم

ف۵ ایسا لوکاں دے زمانہ فطرت گا لوک مراد ایں، وہ زمانوں کہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام گا بعد دے حضور سید انبیا صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی بعثت تک تھو کہ اس زمانہ ماں اللہ تعالیٰ گی طرف دے کوئے رسول نی آیو۔ ف۶ جیسو استوا اسگی شان گے لائق ہے۔ ف۷ یعنی اے گروہ کفار جد تم اللہ تعالیٰ گی رضا گو راہ اختیار نہ کروتے ایمان نہ لیاؤ تاں نہ تمناں کوئے مددگار ملے گو جہڑو تھاری مدد کر سکے نہ کوئے شفیع جہڑو تھاری شفاعت کرے ف۸ یعنی دنیا کہ قیامت تک ہون آلا کماں گی اپنا حکم تے اوامر تے اپنا قضا و قدر دے۔ ف۹ امرو تدبیر فنائے دنیا گے بعد ف۱۰ یعنی دنیا گا دِناں گا حساب نال تے وہ دن روزِ قیامت ہے، روزِ قیامت گی درازی کجھاں کافراں واسطے ہزار برس گے برابر ہوئی تے کجھاں گے واسطے پنجاہ ہزار سال گے برابر جیسو کہ سورۂ معارج ماں ایں۔ تَعْرُجُ الْمَلٰۗىِٕكَةُ وَالرُّوْحُ اِلَيْهِ فِيْ يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهٗ خَمْسِيْنَ اَلْفَ سَنَةٍ تے مومن ور یوہ دن ایک فرض نماز گا وقت گے برابر بلکہ اس دے وی کھٹ جیہڑی دنیا ماں پڑھے تھو۔ جیسو کہ حدیث شریف ماں وارد ہویو ہے۔ ف۱۱ خالق، مدبّر جلالہٗ۔ ف۱۲ حکمت گا تقاضا گے مطابق بنائی، ہر جاندار ناں وہ صورت دتی جیہڑی اس گے واسطے بہتر ہے تے اسناں ایسا اعضا عطا فرمایا اس گا معاش واسطے مناسب ایں۔ ف۱۳ حضرت آدم علیہ السلام ناں اس دے بنا گے۔ ف۱۴ یعنی نطفہ دے ف۱۵ تے اسناں بے جان ہون گے بعد حساس تے جاندار کیو۔ ف۱۶ تانجہ تم سنوں تے دیکھو تے سمجھو۔ ف۱۷ منکرین بعث۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فِی الْاَرْضِ ءَاِنَّا لَفِیْ خَلْقٍ جَدِیْدٍ ۬ؕ بَلْ هُمْ بِلِقَآئِ رَبِّهِمْ كٰفِرُوْنَ ﴿۱۰﴾
مٹی ماں مل جاں گا ف۱۸ کیا فر نواں بنایا جاں گا بلکہ وہ اپناں رب کے حضور حاضری گا منکر ایں ف۱۹
قُلْ یَتَوَفّٰىكُمْ مَّلَكُ الْمَوْتِ الَّذِیْ وُكِّلَ بِكُمْ ثُمَّ اِلٰى رَبِّكُمْ
تم فرماؤ تمناں وفات دیے موت گو فرشتو جیڑو تھارے ور مقرر ہے ف۲۰ فر اپناں رب گی طرف
تُرْجَعُوْنَ ﴿۱۱﴾ وَلَوْ تَرٰۤى اِذِ الْمُجْرِمُوْنَ نَاكِسُوْا رُءُوْسِهِمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ ؕ
ع ۱۴
واپس جاؤ گا ف۲۱ اور کدے تم دیکھیں جد مجرم ف۲۲ اپناں رب گے اگے سرسٹ گے کھلیاہویں گا ف۲۳
رَبَّنَاۤ اَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا اِنَّا مُوْقِنُوْنَ ﴿۱۲﴾
اے مہارا رب! ہون ہم نے دیکھیو ف۲۴ اور سنیو ف۲۵ ہمناں فر ٹور تانجہ نیک کم کراں ہمناں یقین آگیو ف۲۶
وَلَوْ شِئْنَا لَاٰتَیْنَا كُلَّ نَفْسٍ هُدٰىهَا وَلٰكِنْ حَقَّ الْقَوْلُ مِنِّیْ
اور کدے ہم چاہتا ہر جان ناں اُسگی ہدایت دیتا ف۲۷ مگر میری گل قرار پاگئی
لَاَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِیْنَ ﴿۱۳﴾ فَذُوْقُوْا بِمَا
کہ ضرور جہنم ناں پہر چھڑوں گو ان جناں اور آدمیاں ساراں ناں ف۲۸ ہون چکھو
نَسِیْتُمْ لِقَآءَ یَوْمِكُمْ هٰذَا ۚ اِنَّا نَسِیْنٰكُمْ وَذُوْقُوْا عَذَابَ الْخُلْدِ
بدلو اُس کو جے تم اپناں اس دن گی حاضری ناں بُل گیا تھا ف۲۹ ہم نے تمناں چھوڑ دتو ف۳۰ ہون ہمیشہ گو عذاب چکھو
بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿۱۴﴾ اِنَّمَا یُؤْمِنُ بِاٰیٰتِنَا الَّذِیْنَ اِذَا ذُكِّرُوْا بِهَا
اپناں کیا گے بدلے مہاری آیتاں ور وہی ایمان آنیں جے جد اُنہاں ناں یاد کرائی جائیں
السجدة ۹
خَرُّوْا سُجَّدًا وَّسَبَّحُوْا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَهُمْ لَا یَسْتَكْبِرُوْنَ ﴿۱۵﴾ السجدة تَتَجَافٰى
سجدہ ماں چیڑ جائیں ف۳۱ اپناں رب گی تعریف کریں اسگی پاکی بیان کریں اور تکبر نی کرتا۔ انگی

ف۱۸ تے مٹی ہوجائیں گا تے مہارا اجزا مٹی دے الگ نہ رہیں گا۔ ف۱۹ یعنی موت گے بعد اٹھن تے زندہ کیا جان گو انکار کر گے وہ اس انتہا تک پہچیا ایں کہ عاقبت گا تمام امور دے منکر ایں حتیٰ کہ ربّ گے حضور حاضر ہون گا وی۔ ف۲۰ اس فرشتہ گو ناں عزرائیل ہے علیہ السلام، تے وہ اللہ تعالیٰ گی طرف دے روح قبض کرن ور مقرر ہے، اپناں کم ماں کائے غفلت نی کرتا جسکو وقت آجائے فوراً اسگی روح قبض کرلیں۔ مروی ہے کہ ملک الموت واسطے دنیا ہتھ گی تلی گی طرح ہے تاں وہ مشارق تے مغارب گی مخلوق گی ارواح ناں بے مشقت اٹھالیں تے رحمت تے عذاب گا بہت فرشتہ ان گے ماتحت ایں۔ ف۲۱ تے حساب و جزا واسطے زندہ کر گے اٹھالیا جائیں گا۔ ف۲۲ یعنی کفار و مشرکین۔ ف۲۳ اپناں افعال و کردار دے شرمندہ تے نادم ہو گے تے عرض کرتا ہوئیں گا۔ ف۲۴ تے مرن دے بعد اٹھن ناں تے تیرا وعدہ تے وعید گا صدق ناں جن گا ہم دنیا ماں منکر تھا۔ ف۲۵ تیرا دے تیرا رسولاں گی سچائی گو تاں ہون دنیا ماں۔ ف۲۶ تے ہون ہم ایمان لے آیا لیکن اس وقت گو ایمان لیانوں اناں ناں کجھ کم نہ آئے گو۔ ف۲۷ تے اس ور ایسو لطف کرتا کہ اگر وہ اسناں اختیار کرتو تاں راہ یاب ہوتو لیکن ہم نے ایسو نہ کیو کیونکہ ہم کافراں ناں جاناں تھا کہ کفر ہی اختیار کریں گا۔ ف۲۸ جناں نے کفر اختیار کیو تے جدوہ جہنم ماں داخل ہوئیں گا تاں جہنم گا خازن ان دے کہیں گا۔ ف۲۹ تے دنیا ماں ایمان نہ لیایا تھا۔ ف۳۰ عذاب ماں ہون تھاری طرف توجہ نہ ہوئیگی۔ ف۳۱ تواضع تے خشوع تے اسلام گی نعمت ور شکرگزاری واسطے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

جُنُوْبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُوْنَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَّطَمَعًا وَّمِمَّا
بکھیں جدا ہوویں بستراں توں ف۳۲ اپناں رب ناں پکاریں ڈرتا اور اُمید کرتا ف۳۳ اور مہارا
رَزَقْنٰهُمْ يُنْفِقُوْنَ ﴿١٦﴾ فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّآ اُخْفِيَ لَهُمْ مِّنْ قُرَّةِ
دتا بچوں کُجھ خرچ کریں تو کسے جی ناں نی معلوم جیہڑی اکھ گی ٹھنڈ اُن واسطے چھپا رکھی ہے۔
اَعْيُنٍ جَزَآءًۢ بِمَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿١٧﴾ اَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَ
بدلو ف۳۴ ان گا کماں گو ف۳۵ تو کیا جیہڑو ایمان آلو ہے وہ اُس جسو ہوجائے گو
فَاسِقًا لَا يَسْتَوٗنَ ﴿١٨﴾ اَمَّا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فَلَهُمْ
جیہڑو نافرمان ایں ف۳۶ یہ برابر نی۔ جیہڑا ایمان لے آیا اور اچھا کم کیا ان واسطے
جَنّٰتُ الْمَاْوٰى نُزُلًاۢ بِمَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿١٩﴾ وَاَمَّا الَّذِيْنَ فَسَقُوْا
بسن گا باغ ایں ان گا کماں گا بدلہ گی مہمانداری ف۳۷ رہیا وہ جیہڑا نافرمان ایں ف۳۸
فَمَاْوٰىهُمُ النَّارُ كُلَّمَآ اَرَادُوْٓا اَنْ يَّخْرُجُوْا مِنْهَآ اُعِيْدُوْا فِيْهَا وَقِيْلَ
ان گو ٹھکانوں اگ ہے جد کدے وی اس توں نکلن گو ارادو کریں گا فر اُسے ماں سٹ چھڑیا جائیں گا اور اُنہاں ناں فرمایو جائے گو
لَهُمْ ذُوْقُوْا عَذَابَ النَّارِ الَّذِيْ كُنْتُمْ بِهٖ تُكَذِّبُوْنَ ﴿٢٠﴾ وَلَنُذِيْقَنَّهُمْ
چکھو اس اگ گو عذاب جساں تم جُھٹی کہیں تھا۔ اور ضرور ہم اُنہاں ناں چکھاں گا
مِّنَ الْعَذَابِ الْاَدْنٰى دُوْنَ الْعَذَابِ الْاَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ ﴿٢١﴾
کجھ نزدیک گو عذاب ف۳۹ اس بڑا عذاب توں پہلاں ف۴۰ جساں دیکھن آلو اُمید کرے کہ ہونیں باز آجائیں گا

ف۳۲ یعنی نیند تے آرام گا بستراں دے اُٹھیں تے اپناں راحت تے آرام ناں چھوڑیں۔ ف۳۳ یعنی اس گا عذاب دے ڈریں تے اس گی رحمت گی امید رکھیں یوہ تہجد ادا کرن آلاں گی حالت گو بیان ایں۔ **شانِ نزول:** حضرت انس رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو کہ یاہ آیت ہم انصار گا گا حق ماں نازل ہوئی ہے کہ ہم مغرب پڑھ گے اپنی قیامگاہاں ناں واپس نی آں تھا جد تک رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گے نال نمازِ عشا ر نہ پڑھ لیاں تھا۔ ف۳۴ جس ذے وہ راحت پائیں گا تے ان گیں اکھ ٹھنڈیں ہوئیں گیں۔ ف۳۵ یعنی ان طاعتاں گو جہڑیں اناں نے دنیاماں اداکیں ف۳۶ یعنی کافر ہے۔ **شانِ نزول:** حضرت علی مرتضٰی رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے ولید بن عقبہ بن ابی معیط کے گل ماں جگڑو کر رہیو تھو، دورانِ گفتگو ماں کہن لگو خاموش ہوجا تو لڑکو ہے ہوں بڈھو ہوں، ہوں بہت زبان دراز ہوں، میری زبان تیرادے زیادہ تیز ہے، ہوں تیرادے زیادہ بہادر ہوں، ہوں بڑو جتھے دار ہوں، حضرت علی مرتضٰی کرم اللہ تعالیٰ وجہہ والکریم نے فرمایو چپ ہوجا تو فاسق ہے، مرادیاہ تھی کہ جن گلاں ور تو ناز کرے انسان گے واسطے ان بچوں کائے وی تعریف گے قابل نی، انسان گو فضل تے شرف ایمان تے تقوٰی ماں ایں جساں یاہ دولت حاصل نی وہ انتہا درجہ گو رذیل ہے، کافر مومن گے برابر نی ہوسکتو۔ اللہ تبارک وتعالیٰ نے حضرت علی مرتضٰی کرم اللہ تعالیٰ وجہہ الکریم گی تصدیق ماں یاہ آیت کریمہ نازل فرمائی۔ ف۳۷ یعنی مومنین صالحین گی جنت ماویٰ ماں عزت تے اکرام گے نال مہمان داری کی جائے گی۔ ف۳۸ نافرمان کافر ایں۔ ف۳۹ دنیا ہی ماں قتل تے گرفتاری تے قحط تے امراض وغیرہ ماں مبتلا کر گے چنانچہ ایسو ہی پیش آیو کہ حضور گی ہجرت دے پہلاں قریش بیماریاں تے مصیبتاں ماں گرفتار ہویا تے ہجرت گے بعد بدر ماں قتل ہویا، گرفتار ہویا تے ست سال قحط گی ایسی سخت مصیبت ماں مبتلا رہیا کہ ہڈیں تے مردار تے کتاں تک کھا گیا۔ ف۴۰ یعنی عذاب آخرت دے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِاٰيٰتِ رَبِّهٖ ثُمَّ اَعْرَضَ عَنْهَا ؕ اِنَّا مِنَ
اور اس توں بدھ گے ظالم کون ایں جناں اُس گا رب گی آیتاں نال نصیحت کی گئی فر اُس نے اُن دے مُنھ پھیر لیو ف۴۱ بیشک ہم
ع ٢ / ١١ / ١٥ الْمُجْرِمِيْنَ مُنْتَقِمُوْنَ ﴿٢٢﴾ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ فَلَا تَكُنْ
مجرماں توں بدلو لین آلاں ہاں۔ اور بیشک ہم نے موسیٰ ناں کتاب ف۴۲ عطا فرمائی تو تم
فِيْ مِرْيَةٍ مِّنْ لِّقَآئِهٖ وَجَعَلْنٰهُ هُدًى لِّبَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ ﴿٢٣﴾ وَجَعَلْنَا
اُس گا ملن ماں شک نہ کرو ف۴۳ اور ہم نے اُسناں ف۴۴ بنی اسرائیل واسطے ہدایت کیو۔ اور ہم نے
مِنْهُمْ اَئِمَّةً يَّهْدُوْنَ بِاَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوْا ؕ۫ وَكَانُوْا بِاٰيٰتِنَا يُوْقِنُوْنَ ﴿٢٤﴾
ان بچوں ف۴۵ کجھ امام بنایا کہ مہارا حکم نال دستا ف۴۶ جد کہ اُنہاں نے صبر کیو ف۴۷ اور وہ مہاری آیتاں ور یقین رکھیں تھا۔
اِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيْمَا كَانُوْا فِيْهِ
بے شک تھارو رب ان ماں فیصلو فرما چھڑے گو ف۴۸ قیامت گے دِن جس گل ماں
يَخْتَلِفُوْنَ ﴿٢٥﴾ اَوَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ اَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِّنَ الْقُرُوْنِ
اختلاف کریں تھا ف۴۹ اور کیا اُنہاں ناں ف۵۰ اس ور ہدایت نہ ہوئی کہ ہم نے ان توں پہلاں کتنی قوم ف۵۱ ہلاک کیں
يَمْشُوْنَ فِيْ مَسٰكِنِهِمْ ؕ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ ؕ اَفَلَا يَسْمَعُوْنَ ﴿٢٦﴾
کہ اج یہ ان گا کہراں ماں چل پھر رہیا ایں ف۵۲ بیشک اسماں ضرور نشانی ایں تو کیا سنتا نہیں ف۵۳
اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّا نَسُوْقُ الْمَآءَ اِلَى الْاَرْضِ الْجُرُزِ فَنُخْرِجُ بِهٖ زَرْعًا تَاْكُلُ
اور کیا نی دیکھتا جے ہم پانی پیجاں خشک زمین گی طرف ف۵۴ فر اُس توں کھیتی کڈھاں کہ اس بچوں
النّصف مِنْهُ اَنْعَامُهُمْ وَاَنْفُسُهُمْ ؕ اَفَلَا يُبْصِرُوْنَ ﴿٢٧﴾ وَيَقُوْلُوْنَ مَتٰى هٰذَا الْفَتْحُ
ان گا جانور اور وِہ آپ وی کھائیں ف۵۵ تو کیا اُنہاں ناں دِستو نی ف۵۶ اور کہیں یوہ فیصلو کدھووے گو

ف۴۱ تے ان آیتاں ماں غور نہ کیو تے ان گا ارشاد دے فائدو نہ لیو تے ایمان گی دولت دے فیضیاب نہ ہویا۔ ف۴۲ یعنی توریت۔ ف۴۳ یعنی حضرت موسیٰ علیہ السلام ناں کتاب گا ملن ماں یا یہ معنیٰ ایں کہ حضرت موسیٰ علیہ السلام گا ملن تے ان نال ملاقات ہون ماں شک نہ کرو چنانچہ شب معراج حضور اقدس صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی حضرت موسیٰ علیہ السلام نال ملاقات ہوئی جیسو کہ حدیثاں ماں وارد ہے۔ ف۴۴ یعنی حضرت موسیٰ علیہ السلام ناں یا توریت ناں ف۴۵ یعنی بنی اسرائیل بچوں۔ ف۴۶ لوکاں ناں خدا گی طاعت تے اسگی فرمانبرداری تے اللہ تعالیٰ گا دین تے اسگی شریعت گی اتباع توریت گا احکام گی تعمیل تے یہ امام، بنی اسرائیل گا انبیا تھا یا انبیا گا متبعین۔ ف۴۷ اپناں دین ور تے دشمناں گی طرف دے پہنچن آلی مصیبتاں ور۔ فائدو۔ اس دے معلوم ہویو صبر گو پھل امامت تے پیشوائی ہے۔ ف۴۸ یعنی انبیا ماں تے ان گی امتاں ماں یا مومنین تے مشرکین ماں۔ ف۴۹ امورِ دین بچوں تے حق و باطل آلاں ناں جُدا جُدا تے ممتاز کرے گو۔ ف۵۰ یعنی اہل مکہ ناں۔ ف۵۱ کتنیں امت مثل عاد تے ثمود تے قوم لوط گے۔ ف۵۲ یعنی اہل مکہ جد تجارت گا سلسلہ ماں شام گا سفر کریں تے ان گی بستیاں بچوں گزریں تے ان گی ہلاکت گا آثار دیکھیں۔ ف۵۳ جیڑا عبرت حاصل کریں تے نصیحت پکڑیں۔ ف۵۴ جس ماں ہیلیاری گو نام ونشان وی نی۔ ف۵۵ جانور پھو تے وہ خود غلو۔ ف۵۶ کہ وہ دیکھ گے اللہ تعالیٰ گی قدرت گا کمال ور استدلال کریں تے سمجھیں کہ جیڑو قادرِ برحق خشک زیناں دے فصل کڈھن ور قادر ہے مرداں ناں زندہ کرنوں اسگی قدرت گے سامنے کہڑو مشکل ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِیْنَ ﴿٢٨﴾ قُلْ یَوْمَ الْفَتْحِ لَا یَنْفَعُ الَّذِیْنَ كَفَرُوْٓا اِیْمَانُهُمْ

اگر تم سچا ایں ف٥٧ تم فرماؤ فیصلہ گے دن ف٥٨ کافراں ناں انگو ایمان لے آنوں نفعو نہ دیے گو

وَ لَا هُمْ یُنْظَرُوْنَ ﴿٢٩﴾ فَاَعْرِضْ عَنْهُمْ وَ انْتَظِرْ اِنَّهُمْ مُّنْتَظِرُوْنَ ﴿٣٠﴾ ع ٣ ٨ ١٢

اور نہ اُنہاں نا مہلت ملیگی ف٥٩ تو ان توں مُنھ پھیر لیو اور انتظار کرو ف٦٠ بیشک اُنہاں ناں وی انتظار کرنوں ایں ف٦١

سُوْرَةُ الْاَحْزَابِ مَدَنِیَّةٌ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اٰیَاتُهَا ٧٣ رُكُوْعَاتُهَا ٩

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف١

یٰٓاَیُّهَا النَّبِیُّ اتَّقِ اللّٰهَ وَ لَا تُطِعِ الْكٰفِرِیْنَ وَ الْمُنٰفِقِیْنَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ

اے غیب گی خبردین آلیا (نبی) ف٢ اللہ گو اسے طرح خوف رکھیے اور کافراں اور منافقاں گی نہ سُنیے ف٣ بیشک اللہ

كَانَ عَلِیْمًا حَكِیْمًا ۙ﴿١﴾ وَّ اتَّبِعْ مَا یُوْحٰٓی اِلَیْكَ مِنْ رَّبِّكَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ

علم و حکمت آلو ہے۔ اور اُسگی پیروی رکھیے جو تھارا رب گی طرفوں تمناں وحی ہووے اے لوکو! اللہ

كَانَ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِیْرًا ۙ﴿٢﴾ وَّ تَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ ؕ وَ كَفٰى بِاللّٰهِ

تھارا کم دیکھ رہیو ہے۔ اور اے محبوب! تم اللہ ور پروسو رکھو اور اللہ کافی ہے

ف٥٧ مسلمان کہیں ہوئیں تھا کہ اللہ تعالیٰ مہارے تے مشرکین گے درمیان فیصلو فرمائے گو تے فرمانبردار تے نافرمان ناں عملاں گے مطابق جزا دیے گو، اس دے ان گی مراد یاہ تھی کہ مہارے ور رحم کرے گو تے کفار و مشرکین ناں عذاب ماں مبتلا کرے گو، اس ور کافر بطورِ مذاق تے استہزا کہیں تھا کہ یوہ فیصلو کد ہوئے گو، اس گو وقت کد آئے گو۔ اللہ تعالیٰ اپناں حبیب دے ارشاد فرمائے۔ ف٥٨ جد عذابِ الٰہی نازل ہوئے گو۔ ف٥٩ توبہ تے معذرت کی، فیصلہ گا دن دے یا روزِ قیامت مراد ہے یا فتح مکہ گو دن یا جنگ بدر گو دن بر تقدیرِ اوّل کدے روزِ قیامت مراد ہوئے تاں ایمان گو نافع نہ ہونوں ظاہر ہے کیونکہ ایمان وہی مقبول ہے جہڑو دنیا ماں ہوئے تے دنیا دے جان دے بعد نہ ایمان مقبول ہوئے گو نہ ایمان لیان واسطے دنیا ماں واپس آنوں نصیب ہوئے گو تے اگر فیصلہ گا دن دے روزِ بدر یا فتح مکہ گو دن مراد ہوئے تاں معنیٰ یہ ایں کہ جد کہ عذاب آجائے تے وہ لوک قتل ہون لگیں تاں حالتِ قتل ماں ان گو ایمان لیانوں قبول نہ کیو جائے گو تے نہ عذاب ٹال گے اناں ناں مہلت دتی جائے چنانچہ جد مکہ مکرمہ فتح ہو یو تاں قوم بنی کنانہ نٹھی حضرت خالد بن ولید نے جدا ناں ناں گیر یو تے اناں نے دیکھیو کہ ہون قتل سر ور آ گیو جان گا بچن گی کائے امید نہ رہی تاں اناں نے اسلام گو اظہار کیو۔ حضرت خالد نے قبول نہ کیو تے اناں ناں قتل کر چھڑیو (جمل وغیرہ) ف٦٠ ان ور عذاب نازل ہون گو۔ ف٦١ بخاری تے مسلم گی حدیث شریف ماں ایں کہ رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم جمعہ گے دن نمازِ فجر ماں یاہ سورت یعنی سورۂ سجدہ تے سورۂ دہر تلاوت فرمائیں تھا۔ ترمذی گی حدیث ماں ایں کہ جد تک حضور علیہ الصلوٰۃ والسلام یاہ سورت تے سورۂ تَبٰرَكَ الَّذِیْ بِیَدِهِ الْمُلْكُ پڑھ نی لیں تھا آرام نی فرمائیں تھا۔ حضرت ابن مسعود رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو کہ سورۂ سجدہ عذابِ قبر دے محفوظ رکھے (خازن تے مدارک) ف١ سورۂ احزاب مدنی ایں۔ اس ماں نو (٩) رکوع تہتر (٧٣) آیات تے ایک ہزار دو سواسی (١٢٨٠) کلمہ تے پنج ہزار ست سونوے (٥٧٩٠) حرف ایں۔ ف٢ یعنی مہاری طرف دے خبر دین آلا، مہارا اسرار گا امین، مہار و خطاب مہاراں پیارا بنداں ناں پہچان آلا، اللہ تعالیٰ نے اپنا حبیب صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نال یٰٓاَیُّهَا النَّبِیُّ گے نال خطاب فرمایو جس گا معنیٰ ذکر کیا گیا۔ نام مقدس گے نال یا محمدؐ ذکر فرما گے خطاب نہ کیو جیسو کہ دوجا انبیاء کرام علیہم السلام ناں خطاب فرمایو ہے اس دے مقصود آپ گی تکریم تے تعظیم تے آپ گو احترام تے آپ گی فضیلت گو ظاہر کرنوں ایں۔ (مدارک) ف٣ شانِ نزول: ابوسفیان بن حرب تے عکرمہ بن ابوجہل تے ابوالاعور سلمی جنگ احد گے بعد مدینہ طیبہ آیا تے منافقین گا سردار عبداللہ بن ابی بن سلول کے ٹھہریا، سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے گفتگو گے واسطے امان حاصل کر گے اناں نے یوہ کہیو کہ تم لات، عزیٰ، منات وغیرہ بتاں ناں جناں ناں مشرکین اپناں معبود سمجھیں کجھ نہ فرمایو تے یوہ فرما چھڑو کہ ان گی شفاعت ان گا پجاریاں واسطے ہے تے ہم لوک تمناں تے تھارا رب ناں کجھ نہ کہاں گا، حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں ان گی یاہ گفتگو بہت ناگوار ہوئی تے مسلماناں نے ان گا قتل گو ارادو کر لیو، حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے قتل گی اجازت نہ دتی تے فرمایو کہ ہوں اناں ناں امان دے بیٹھوں ہوں اس واسطے قتل نہ کرو، مدینہ شریف دے کڈھ چھڑو چنانچہ حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے کڈھ چھڑیا۔ اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی اس ماں خطاب دے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نال ہے تے مقصود ہے آپ گی امت دے فرمانوں کہ جد نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے امان دتی تاں تم اس گا پابند رہو تے نقضِ عہد گو ارادو نہ کرو تے کفار و مشرکین گیں خلافِ شرع گل نہ منوں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَكِيْلًا ﴿۳﴾ مَا جَعَلَ اللّٰهُ لِرَجُلٍ مِّنْ قَلْبَيْنِ فِيْ جَوْفِهٖ ۚ وَمَا جَعَلَ

کم بنان آلو۔ اللہ نے کسے آدمی گے اندر دو دل نی رکھیا ف۴ اور تھاری

اَزْوَاجَكُمُ الّٰٓـِٔيْ تُظٰهِرُوْنَ مِنْهُنَّ اُمَّهٰتِكُمْ ۚ وَمَا جَعَلَ اَدْعِيَآءَكُمْ

ان عورتاں نان جھہان ناں تم ماں گے برابر کہہ چھڑو تھاری ماں نی بنایو ف۵ اور نہ تھاراں پالکراں ناں

اَبْنَآءَكُمْ ؕ ذٰلِكُمْ قَوْلُكُمْ بِاَفْوَاهِكُمْ ؕ وَاللّٰهُ يَقُوْلُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي

تھارا پوت بنایو ف۶ یوہ تھارا اپناں مُنہ گو کہن ایں ف۷ اور اللہ حق فرمائے اور وہی

السَّبِيْلَ ﴿۴﴾ اُدْعُوْهُمْ لِاٰبَآئِهِمْ هُوَ اَقْسَطُ عِنْدَ اللّٰهِ ۚ فَاِنْ لَّمْ

راہ دسے ف۸ اُنہاں ناں ان گا باپ گا ہی کہہ گے پکارو ف۹ یوہ اللہ گے نزدیک زیادہ ٹھیک ہے فر کدے

تَعْلَمُوْٓا اٰبَآءَهُمْ فَاِخْوَانُكُمْ فِي الدِّيْنِ وَمَوَالِيْكُمْ ؕ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ

تمناں اُن گا باپ معلوم نہ ہوویں ف۱۰ تو دین ماں تھارا پائی ایں اور بشریت ماں تھارا پتیر ف۱۱ اور تھارے ور

ف۴ کہ ایک ماں خدا گو خوف ہوئے تے دوجاماں کسے ہور گو، جد ایک ہی دل ہے تاں ایک اللہ ہی گو خوف رکھے۔ **شانِ نزول:** ابومعمر حمید فہری گی یادداشت اچھی تھی جو سنیں تھو یاد کر لیئے تھو، قریش نے کہیو اس گا دو دل ایں تاں ہی اسگو حافظو اتنوں قوی تے مضبوط ہے وہ خود وی کہہ تھو کہ اس گا دو دل ایں تے ہر ایک ماں حضرت سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے زیادہ دانش ہے جد بدر ماں مشرک نٹھا تاں ابومعمر اس طریقہ نال نٹھو کہ ایک جوتی ہتھ ماں تے ایک پیر ماں، ابوسفیان نال ملاقات ہوئی دے ابوسفیان نے پچھیو کے حال ہے؟ کہیو لوک نس گیا تے ابوسفیان نے پچھیو ایک جوتی ہتھ ماں ایک پیر ماں کیوں ایں؟ کہیو اسگی مناں خبر ہی نی ہوں دے سمجھوں تھوں دوئے جوتی پیراں ماں ایں۔ اس وقت قریش ناں معلوم ہویو دو دل ہوتا تاں یوہ حال نہ ہوتو تے ایک قول یوہ وی ہے کہ منافقین حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم واسطے دو دل دسیں تھا تے کہیں تھا کہ ان گو ایک دل مہارے نال ہے تے ایک اپناں اصحاب گے نال نیز زمانۂ جاہلیت ماں جد کوئے اپنی عورت نال ظہار کرے تھو تاں وہ لوک اس ظہار ناں طلاق کہیں تھا تے اس عورت ناں اس گی ماں قرار دیں تھا تے جد کوئے شخص کسے ناں بیٹو کہہ تھو تاں اس ناں حقیقی بیٹو قرار دے گے میراث ماں شریک کر لیں تھا تے اسگی بی بی ناں بیٹا کہن آلا واسطے صلبی بیٹا گی بی بی گی طرح حرام جانیں تھا۔ ان سب گارڈ ماں یاہ آیت نازل ہوئی۔ ف۵ یعنی ظہار نال عورت ماں گی طرح حرام نی ہو جاتی۔ ظہار اپنی منکوحہ ناں ایسی عورت نال تشبیہ دینوں جیڑی ہمیشہ واسطے حرام ہوئے تے یاہ تشبیہ ایسا مخصوص عضو گے نال ہوئے جس گو دیکھنو تے چھونوں جائز نی۔ مثلاً کسے نے اپنی بی بی ناں یاہ کہیو تو میرے ور میری ماں گی پٹھ یا پیٹ گی طرح ہے تاں وہ مظاہر ہو گیو۔ **مسئلو:** ظہار نال نکاح باطل نی ہوتو لیکن کفارو ادا کرنوں لازم ہو جائے تے کفارو ادا کرن دے پہلاں عورت دے علیحدہ رہنوں تے اس دے فائدو حاصل نہ کرنوں لازم ایں۔ **مسئلو:** ظہار گو کفارو ایک غلام آزاد کرنوں اگر یوہ میسر نہ ہوئے تاں متواتر دو مہینہ گا روزہ تے اگر یوہ وی نہ ہو سکے تاں سٹھ مسکیناں ناں کھانوں کھلانوں ایں۔ **مسئلو:** کفارو ادا کرن گے بعد عورت نال قربت تے صحبت حلال ہو جائے۔ (ہدایہ) ف۶ خواہ اناں ناں لوک تھارا بیٹا کہتا ہوئیں۔ ف۷ یعنی بی بی ناں ماں گی طرح کہنوں تے پالکر ناں بیٹو کہنوں بے حقیقت گل ہے، نہ بی بی ماں ہو سکے نہ دوجا گو فرزند اپنوں بیٹو بن سکے۔ نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے اپناں پالکر زید گی بی بی نال شادی کر لئی کیونکہ پہلاں حضرت زینب حضرت زید گا نکاح ماں تھیں تے حضرت زید ام المومنین حضرت خدیجہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا گا زر خرید غلام تھا۔ اناں نے حضرت سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی خدمت ماں اناں ناں پیش کر گے ہبہ کیو تھو، حضور نے اناں نال آزاد کر چھڑیو فر وی وہ اپناں باپ گے کول نہ گیا حضور ہی گی خدمت ماں رہیا، حضور ان ور شفقت تے رحم فرمائیں تھا اس واسطے لوک اناں ناں حضور گو فرزند کہیں تھا۔ اس ناں وہ حقیقۃً حضور گا بیٹا نی ہو یا تے یہود تے منافقین گو طعنوں محض غلط تے بے بنیاد ہو یو۔ اللہ تعالیٰ نے ات ان طاعنین گی تکذیب فرمائی تے اناں ناں جھوٹا قرار دتو۔ ف۸ حق گی، لہذا پالکراں ناں ان گا پالن آلاں گا بیٹا نہ بناؤ بلکہ ف۹ جن نے وہ پیدا ہو یا۔ ف۱۰ تے اس وجہ دے تم اناں ناں ان گا باپاں گی طرف نسبت نہ کر سکو۔ ف۱۱ تو تم اناں ناں پائی کہو تے جس گا پالکر ایں اس گا بیٹا نہ کہو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

جُنَاحٌ فِيْمَآ اَخْطَاْتُمْ بِهٖ ۙ وَلٰكِنْ مَّا تَعَمَّدَتْ قُلُوْبُكُمْ ۭ وَكَانَ اللّٰهُ

اس ماں کجھ گناہ نی جیڑو انجاناں ماں تھارا دو ہویو ف١٢ ہاں وہ گناہ ہے جیڑو دل گا ارادہ نال کروف١٣ اور اللہ

غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿٥﴾ اَلنَّبِيُّ اَوْلٰى بِالْمُؤْمِنِيْنَ مِنْ اَنْفُسِهِمْ وَاَزْوَاجُهٗٓ

بخشن آلو مہربان ایں یوہ نبی مسلماناں گو انگی جان توں زیادہ مالک ہے ف١٤ اور اسگی بیبیں

اُمَّهٰتُهُمْ ۭ وَاُولُوا الْاَرْحَامِ بَعْضُهُمْ اَوْلٰى بِبَعْضٍ فِيْ كِتٰبِ اللّٰهِ مِنَ

انگی ماں ایں ف١٥ اور رشتہ آلا اللہ گی کتاب ماں ایک دوجا توں زیادہ قریب ایں ف١٦ بہ نسبت ہور

الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُهٰجِرِيْنَ اِلَّآ اَنْ تَفْعَلُوْٓا اِلٰٓى اَوْلِيٰۗىِٕكُمْ مَّعْرُوْفًا ۭ كَانَ

مسلماناں اور مہاجراں گے ف١٧ مگر یوہ جے تم اپناں دوستاں ور احسان کرو ف١٨

ذٰلِكَ فِي الْكِتٰبِ مَسْطُوْرًا ﴿٦﴾ وَاِذْ اَخَذْنَا مِنَ النَّبِيّٖنَ مِيْثَاقَهُمْ

یوہ کتاب ماں لکھیوو ہے ف١٩ اور اے محبوب! یاد کرو جد ہم نے نبیاں دے عہدلیو ف٢٠

وَمِنْكَ وَمِنْ نُّوْحٍ وَّاِبْرٰهِيْمَ وَمُوْسٰى وَعِيْسَى ابْنِ مَرْيَمَ ۠ وَاَخَذْنَا

اور تھارا دے ف٢١ اور نوح اور ابراہیم اور موسیٰ اور عیسیٰ ابن مریم دوں اور ہم نے

مِنْهُمْ مِّيْثَاقًا غَلِيْظًا ﴿٧﴾ ۙ لِّيَسْــَٔلَ الصّٰدِقِيْنَ عَنْ صِدْقِهِمْ ۚ وَاَعَدَّ

ان دوں کیوں عہد لیو تانجہ سچیاں دے ف٢٢ اُن گا سچ گو سوال کرے ف٢٣ اور اُس نے

لِلْكٰفِرِيْنَ عَذَابًا اَلِيْمًا ﴿٨﴾ ۧ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اذْكُرُوْا نِعْمَةَ اللّٰهِ

کافراں واسطے دردناک عذاب تیار کر گے رکھیوو ہے۔ اے ایمان آلیو! اللہ گو احسان اپنے ور

ف١٢ ممانعت دے پہلاں یا یہ معنیٰ ایں کہ اگر تم نے بالکراں ناں غلطی نال بغیر ارادہ دے ان گا پالن آلاں گا بیٹا کہہ چھڑیو یا کسے غیر گی اولاد ناں محض زبان گی سبقت نال بیٹو کہیو تاں ان صورتاں ماں گناہ نی۔ ف١٣ ممانعت گے بعد۔ ف١٤ دنیا و دین گا تمام امور ماں تے نبی گا حکم ان ور نافذ تے بنی گی طاعت واجب تے نبی گا حکم کے سامنے نفس گی خواہش واجب الترک۔ یا یہ معنیٰ ایں کہ نبی مومنین وراں کی جاناں دے زیادہ رافت تے رحمت تے لطف و کرم فرمائیں تے نافع تر ایں بخاری تے مسلم گی حدیث ہے حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو ہر مومن واسطے دنیا و آخرت ماں سب دے زیادہ اولیٰ ہوں اگر چاہو تاں یاہ آیت پڑھو۔ اَلنَّبِيُّ اَوْلٰى بِالْمُؤْمِنِيْنَ حضرت ابن مسعود رضی اللہ تعالیٰ عنہ گی قرأت ماں مِنْ اَنْفُسِهِمْ کے بعد وَهُوَ اَبٌ لَّهُمْ وی ہے۔ مجاہد نے کہیو کہ تمام انبیا اپنی اُمت گا باپ ہوئیں تے اسے رشتہ دے مسلمان آپسماں پائی کہوائیں کہ وہ اپناں نبی گی دینی اولاد ایں۔ ف١٥ التعظیم تے حرمت ماں تے نکاح گا ہمیشہ واسطے حرام ہون ماں تے اس گے علاوہ دوجا احکام ماں مثل وراثت تے پردہ وغیرہ گے ان گو وہی حکم ایں جہڑو اجنبی عورتاں گو تے ان گی بیٹیاں ناں مومنین گی بہن تے ان گا پائیاں تے بہناں ناں مومنین گا ماموں تے خالہ نہ کہیو جائے گو۔ ف١٦ توارث ماں ف١٧ مسئلو: اس دے معلوم ہویو کہ اُولِي الْاَرْحَامِ ایک دوجا گا وارث ہوئیں، کوئے اجنبی دینی برادری گے ذریعے وارث نی ہوتو۔ ف١٨ اس طرح کہ جس گے واسطے چاہو کجھ وصیت کرو تاں وصیت مال گا تیجہ حصہ ماں توراث ور مقدم کی جائے گی۔ خلاصو یوہ ہے کہ پہلاں مال ذوی الفروض ناں دتو جائے گو فر عصبات ناں فر نسبی ذوالفروض ور ردکیو جائے گو فر ذوی الارحام ناں دتو جائے گو فر مولا الموالات ناں (تفسیر احمدی) ف١٩ یعنی لوح محفوظ ماں۔ ف٢٠ رسالت گی تبلیغ تے دین حق گی دعوت دین گو۔ ف٢١ خصوصیت گے نال۔ مسئلو: حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گو ذکر دوجا انبیا ردے پہلاں فرمانوں ان سب ور آپ گی فضیلت گا اظہار واسطے ہے۔ ف٢٢ یعنی انبیا دے یا ان گا تصدیق کرن آلا دے۔ ف٢٣ یعنی جواناں نے اپنی قوم ناں فرمایو تے اناں ناں تبلیغ کی، وہ دریافت فرمائے یا مومنین دے اسگی تصدیق کو سوال کرے یا یہ معنیٰ ایں کہ انبیا ناں جیڑا ان گی امتاں نے جواب دتا وہ دریافت فرمائے اس سوال دے مقصود کفار گی تذلیل تے تحقیر ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

عَلَيْكُمْ اِذْ جَآءَتْكُمْ جُنُوْدٌ فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيْحًا وَّجُنُوْدًا لَّمْ تَرَوْهَا ۚ

یاد کروف۲۴ جد تھارے ور کجھ لشکر آیاف۲۵ تو ہم نے ان ور آندھی تے وہ لشکر پیجیا جیڑا تمناں نظر نی آیاف۲۶

وَكَانَ اللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرًا ۚ ۹ اِذْ جَآءُوْكُمْ مِّنْ فَوْقِكُمْ وَمِنْ اَسْفَلَ

اور اللہ تھارا کم دیکھے ف۲۷ جد کافر تھارے ور اُپروں اور تھلا دے آیا ف۲۸ اور جد کہ

مِنْكُمْ وَاِذْ زَاغَتِ الْاَبْصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوْبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّوْنَ بِاللّٰهِ

کھلی رہ گئیں ف۲۹ نظر اور دِل گلاں گے کول آگیا ف۳۰ اور تم اللہ ور طرح طرح گا خیال کرن لگا

الظُّنُوْنَا ۱۰ هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُوْنَ وَزُلْزِلُوْا زِلْزَالًا شَدِيْدًا ۱۱ وَاِذْ

(اُمیدی نامیدی گا) ف۳۱ وہ جگہ تھی جے مسلماناں گی پرکھ ہوئی ف۳۲ اور خوب سختی نال جنجوڑھیا گیا۔ اور جد

ف۲۴ جو اس نے جنگِ احزاب گے دن فرمایو جس ناں غزوۂ خندق کہیں جیہڑو جنگ احد دے ایک سال بعد تھو جد کہ مسلماناں گو نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گے نال مدینہ طیبہ ماں محاصرو کرلیو گیو تھو۔ ف۲۵ قریش تے غطفان تے یہود قریظہ تے نضیر گا۔ ف۲۶ یعنی ملائکہ گا لشکر غزوۂ احزاب گو مختصر بیان یوہ غزوہ شوال ۴ یا ۵ ہجری ماں پیش آیو جد بنی نضیر گا یہودیاں ناں جلاوطن کیو گیو تاں ان گا بڑا وڈیرا مکہ مکرمہ ماں قریش گے کول گیا تے اناں ناں حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گے نال جنگ گی ترغیب دوائی تے وعدو کیو کہ ہم تھارو ساتھ دیاں گا تاں توڑی کہ مسلمان نیست و نابود ہو جائیں۔ ابوسفیان نے اس تحریک گی بہت قدر کی تے کہیو وہ دنیا ماں ہمناں سب دے زیادہ پیارو ہے جیہڑو محمد (صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم) گی عداوت ماں مہارو ساتھ دیے فر قریش نے ان یہودیاں ناں کہیو کہ تم پہلی کتاب آلا ایں دسو کہ ہم حق ور ہاں یا محمد (صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم) یہودیاں نے کہیو تم ہی حق ور ایں، اس ور قریش خوش ہویا اسے ور آیت۔ "اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ اُوْتُوْا نَصِيْبًا مِّنَ الْكِتٰبِ يُؤْمِنُوْنَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوْتِ"۔ نازل ہوئی فر یہودی غطفان تے قیس تے غیلان گا قبیلاں ماں گیا ات وی یا یہی تحریک چلائی وہ سب ان گے نال متفق ہو گیا اس طرح اناں نے جگہ جگہ دورہ کیا تے عرب گا قبیلہ قبیلہ ناں مسلماناں گے خلاف تیار کرلیو، جد سب لوک تیار ہو گیا تاں قبیلۂ خزاعہ گا چند لوگاں نے حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں کفار گی ان زبردست تیاریاں گی اطلاع دتی، یاہ اطلاع پاتاں ہی حضور نے حضرت سلمان فارسی گا مشورہ نال خندق کھنانی شروع کرچھڑی اس خندق ماں مسلماناں گے نال حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے خود وی کم کیو، مسلمان خندق تیار کر گے فارغ ہویا ہی تھا کہ مشرکین بارہ ہزار گی بھاری فوج لے گے ان ور ٹٹ پیا تے مدینہ طیبہ گو محاصرو کرلیو، خندق مسلماناں گے تے ان گے درمیان حائل تھی اس ناں دیکھ گے حیران ہو گیا تے کہن لگا یاہ ایسی تدبیر ہے جس دے عرب گا لوک ہون تک واقف نی تھا۔ ہون اناں نے مسلماناں ور تیراندازی شروع کی تے اس محاصرہ ناں پندرہ یا چھبی دن گزر گیا۔ مسلماناں ور خوف غالب ہویو تے وہ بہت کبرایا تے پریشان ہویا تاں اللہ تعالیٰ نے مدد فرمائی تے ان ور تیز ہوا بیجی نہایت سرد تے نیری رات ماں اس ہوا نے ان گا خیمہ پٹ چھڑیا تنیں ٹٹ گئیں۔ کلا نکل گیا پانڈا پر تے گیا آدمی زمین ور چہڑ ہن لگا تے اللہ تعالیٰ نے فرشتہ بیج چھڑیا جناں نے کفار ناں لرزا چھڑیو، ان گا دلاں ماں دہشت پا چھڑی مگر اس جنگ ماں ملائکہ نے قتال نی کیو فر رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے حذیفہ بن۔ یمان ناں خبر لین واسطے پیجیو وقت نہایت سرد تھو یہ ہتھیار لا گے روانہ ہویا، حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے روانہ ہوتے وقت ان گا چہرہ تے بدن ور دستِ مقدس پھیریو جس دے ان ور سردی اثر نہ کرسکی تے یہ دشمن گا لشکر ماں پج گیا، ات تیز ہوا چل رہی تھی تے سنگریزہ اُڈ اُڈ گے لوکاں گے لگیں تھا اکھاں ماں گڑ دے رہی تھی، عجب پریشانی گو عالم تھو، لشکر کفار گو سردار ابوسفیان ہوا گو یوہ عالم دیکھ گے اٹھیو تے اس نے قریش ناں بلا گے کہیو کہ جاسوساں دے ہوش یار رہیو، ہر شخص اپناں برابر آلاں ناں دیکھ لیئے، یوہ اعلان ہون دے بعد ہر ایک شخص نے اپناں نال آلاں ناں ٹٹولنوں شروع کیو حضرت حذیفہ نے دانائی نال اپناں سجے پاسا گا شخص گو ہتھ پکڑ گے کہیو تو کون ایں؟ اس نے کہیو ہوں فلاں ابن فلاں ہوں۔ اس گے بعد ابوسفیان نے کہیو اے گروہ قریش تم ٹھہرن گی جگہ ورنی ایں کھوڑا تے اونٹھ ہلاک ہو گیا، بنی قریظ اپناں عہد دے پھر گیا تے ہمناں ان گی طرف دے خطرناک خبر پہنچی ایں، ہوا نے جیڑو حال کیو ہے وہ تم دیکھ ہی رہیا ایں، بس ہون اتوں کوچ کرلیو، ہوں کوچ کروں ابوسفیان یاہ کہہ گے اپنی اوٹھنی ور سوار ہو گیو تے لشکر ماں الرحیل الرحیل یعنی کوچ کوچ گو شور مچ گیو۔ ہوا ہر چیز ناں پرت چھڑے تھی مگر یاہ ہوا اس لشکر دے باہر نی تھی ہون یوہ لشکر نس گیو تے سامان ناں بن گے نال لیجانوں مشکل ہو گیو اس واسطے کثیر سامان چھوڑ گیا (جمل) ف۲۷ یعنی تھارو خندق کھنوں تے نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی تابعداری ماں ثابت قدم رہنوں۔ ف۲۸ یعنی وادی کی اپرلی طرف مشرق دے قبیلۂ غطفان تے اسد گا لوک مالک بن عوف نصری تے عُیینہ بن حسن فزاری گی سرکردگی ماں ایک ہزار گی فوج لے گے تے ان گے نال طلیحہ بن خویلد اسدی، بنی اسد گی جمعیت لے گے حیی بن اخطب، یہود بنو قریظہ گی فوج لے گے تے وادی گی ترلی طرف مغرب گی جانب دے قریش تے کنانہ ابوسفیان بن حرب گی سرکردگی ماں ف۲۹ تے شدت رعب تے ہیبت دے حیرت ماں آگئیں۔ ف۳۰ خوف تے اضطراب انتہا ناں پج گیو۔ ف۳۱ منافق دے یوہ گمان کرن لگا کہ مسلماناں گو نام و نشان باقی نہ رہے گو، کفار گی اتنی بڑی جمعیت سب ناں ختم کرچھڑے گی تے مسلماناں نا اللہ تعالیٰ گی طرف دے مدد آن تے فتحیاب ہون گی امید تھی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يَقُولُ الْمُنٰفِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَّرَضٌ مَّا وَعَدَنَا اللّٰهُ
کہن لگا منافق اور جنہاں گا دلاں نال روگ تھو ف۳۳ ہمناں اللہ و رسول نے وعدہ
وَرَسُولُهٗٓ اِلَّا غُرُورًا ﴿١٢﴾ وَاِذْ قَالَتْ طَّآئِفَةٌ مِّنْهُمْ يٰٓاَهْلَ يَثْرِبَ لَا
نی دتو تھو مگر فریب گو ف۳۴ اور جد ان بچوں ایک ٹولہ نے کہیو ف۳۵ اے مدینہ آلیو ف۳۶ اتے
مُقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوا ۚ وَيَسْتَاْذِنُ فَرِيقٌ مِّنْهُمُ النَّبِيَّ يَقُولُونَ اِنَّ
تھارا ٹھہرن گی جگہ نی ف۳۷ تم کہراں نال واپس جاؤ اور ان بچوں ایک ٹولو ف۳۸ نبی توں اذن منگے تھو یاہ کہہ گے بے
بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ ۛ وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ ۚ اِنْ يُّرِيدُونَ اِلَّا فِرَارًا ﴿١٣﴾ وَلَوْ دُخِلَتْ
مہارا کہر بے حفاظت ہیں اور وہ بے حفاظت نی تھا وہ دے نی چاہیں تھا مگر نسنوں اور اگر ان ور
عَلَيْهِمْ مِّنْ اَقْطَارِهَا ثُمَّ سُئِلُوا الْفِتْنَةَ لَاٰتَوْهَا وَمَا تَلَبَّثُوا بِهَآ
فوج مدینہ گا کناراں توں آتیں فر ان توں کفر چاہتیں تاں ضرور انگی مانگ دے چھڑتا ف۳۹ اور اُساں دیر نہ کرتا
اِلَّا يَسِيرًا ﴿١٤﴾ وَلَقَدْ كَانُوا عَاهَدُوا اللّٰهَ مِنْ قَبْلُ لَا يُوَلُّونَ الْاَدْبَارَ ۭ
مگر تھوڑی اور بیشک ابن توں پہلاں وہ اللہ نال عہد کر بیٹھا تھا کہ پٹھ نی پھیرساں
وَكَانَ عَهْدُ اللّٰهِ مَسْئُولًا ﴿١٥﴾ قُلْ لَّنْ يَّنْفَعَكُمُ الْفِرَارُ اِنْ فَرَرْتُمْ
اور اللہ گو وعدہ وکھیو جائے گو ف۴۰ تم فرماؤ ہرگز تمناں نسنوں فائدو نہ دیے گو کدے موت
مِّنَ الْمَوْتِ اَوِ الْقَتْلِ وَاِذًا لَّا تُمَتَّعُونَ اِلَّا قَلِيلًا ﴿١٦﴾ قُلْ مَنْ ذَا
یا قتل توں نسو ف۴۱ اور تاں وی دنیاں او نہ برتن دتی جائیگی مگر تھوڑی ف۴۲ تم فرماؤ وہ کون ایں
الَّذِي يَعْصِمُكُمْ مِّنَ اللّٰهِ اِنْ اَرَادَ بِكُمْ سُوٓءًا اَوْ اَرَادَ بِكُمْ رَحْمَةً ۭ
جیہڑو اللہ گو حکم تھارے وروں ٹال چھڑے اگر وہ تھارو برو چاہے ف۴۳ یا تھارے ور مہر (رحم) فرماتو چاہے ف۴۴

ف۳۲ تے ان گا اجر تے اخلاص گو امتحان لیو گیو۔ ف۳۳ یعنی اعتقادی کمزوری۔ ف۳۴ یاہ گل معتب بن قشیر نے کفار گا لشکر دیکھ گے کہی تھی کہ محمد (صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم) دے ہمناں فارس تے روم گی فتح گو وعدو دیں تھا تے حال یوہ ہے کہ مہارے بچوں کسے گی یاہ مجال وی نی کہ اپناں ڈیرا دے باہر نکل سکے تاں یوہ وعدو نرو دھوکھو ہے (معاذ اللہ) ف۳۵ یعنی منافقاں گا ایک گروہ نے ف۳۶ یوہ مقولو منافقین گو ہے اناں نے مدینہ طیبہ ناں یثرب کہیو۔ مسلو: مسلماناں نے یثرب نی کہنوں چاہیے۔ حدیث شریف ماں مدینہ طیبہ ناں یثرب کہن گی ممانعت آئی ہے۔ حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں ناگوار تھو کہ مدینہ طیبہ ناں یثرب کہیو جائے کیونکہ یثرب گا معنیٰ ٹھیک نی۔ ف۳۷ یعنی رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا لشکر ماں۔ ف۳۸ یعنی بنی حارثہ تے بنی سلمہ۔ ف۳۹ یعنی اسلام دے منحرف ہو جاتا۔ ف۴۰ یعنی آخرت ماں اللہ تعالیٰ اس نان دریافت فرمائے گو کہ کیوں وفائی کیو گیو۔ ف۴۱ کیونکہ جیہڑو مقدر ہے وہ ضرور ہو گے رہ گو۔ ف۴۲ یعنی اگر وقت نی آیو ہے تاں وی نس گے تھوڑا ہی دن جتنی عمر باقی ہے اتنا ہی دنیاناں برتیں گا تے یاہ ایک قلیل مدت ہے۔ ف۴۳ یعنی اس ناں تھارو قتل تے ہلاک کرنوں منظور ہو تو تاں اس ناں کوئے روک نی سکتو۔ ف۴۴ امن تے عافیت عطا فرمائے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَلَا يَجِدُونَ لَهُم مِّن دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٧﴾ قَدْ يَعْلَمُ

اور ناں اناں ناں اس گے بغیر کوئی حامی نہ تھائیگو نہ مددگار بیشک اللہ جانے

اللَّهُ الْمُعَوِّقِينَ مِنكُمْ وَالْقَائِلِينَ لِإِخْوَانِهِمْ هَلُمَّ إِلَيْنَا ۖ وَلَا يَأْتُونَ

تھاڑا اُنھاں ناں جیڑا ہور ناں ناں جہاد توں روکیں اور اپناں بھائیاں ناں کہیں مہاری طرف چلے آوو ف٤٥ اور

الْبَأْسَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٨﴾ أَشِحَّةً عَلَيْكُمْ ۖ فَإِذَا جَاءَ الْخَوْفُ رَأَيْتَهُمْ

لڑائی ماں نی آتا مگر تھوڑا ف٤٦ تھاری مددماں کمی کریں فر جد ڈر گو وقت آئے تم اُنھاں ناں دیکھیں گا

يَنظُرُونَ إِلَيْكَ تَدُورُ أَعْيُنُهُمْ كَالَّذِي يُغْشَىٰ عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ ۖ

تھاری طرف اس طرح نظر کریں (دیکھیں) کہ انگی اکھ گھم رہی ایں۔ جس طرح کسے ور موت آئی وی ہووے۔

فَإِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَقُوكُم بِأَلْسِنَةٍ حِدَادٍ أَشِحَّةً عَلَى الْخَيْرِ ۚ

فر جد ڈر گو وقت نکل جائے ف٤٧ تمناں طعنہ دیں گا تیز زباناں نال مال غنیمت گا لالچ ماں ف٤٨

أُولَٰئِكَ لَمْ يُؤْمِنُوا فَأَحْبَطَ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ ۚ وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ

یہ لوگ ایمان لے آیا ہی نی ف٤٩ تو اللہ نے ان گا عمل برباد کر چھڑیا ف٥٠ اور یوہ اللہ ناں

يَسِيرًا ﴿١٩﴾ يَحْسَبُونَ الْأَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا ۖ وَإِن يَأْتِ الْأَحْزَابُ يَوَدُّوا

آسان ایں۔ وہ سمجھ رہیاں ایں جے کافراں گا لشکر اجاں نی گیا ف٥١ اور لشکر دوبارہ آئیں تاں اُنگی ف٥٢ خواہش ہووگی

لَوْ أَنَّهُم بَادُونَ فِي الْأَعْرَابِ يَسْأَلُونَ عَنْ أَنبَائِكُمْ ۖ وَلَوْ كَانُوا

جے کسے طرح گراں ماں نکل گے ف٥٣ تھاری خبر پچھیں ف٥٤ اور کدے وہ

ع ۱۲ ۲ ۱۸ فِيكُم مَّا قَاتَلُوا إِلَّا قَلِيلًا ﴿٢٠﴾ لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ

تھارے اندر رہتا تاں وی نہ لڑتا مگر تھوڑا ف٥٥ بیشک تمناں رسول اللہ گی پیروی

ف٤٥ تے سید عالم حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں چھوڑ دیو، ان گے نال جہاد ماں نہ رہو اس ماں جان گو خطرو ہے۔ شانِ نزول: یاہ آیت منافقین گا وارہ ماں نازل ہوئی ان گے کول یہودیاں نے پیغام پیجیو تھو کہ تم کیوں اپنی جان ابوسفیان گے ہتھوں ہلاک کرنوں چاہیں، اس گا لشکری اس مرتبہ اگر تمناں مل گیا تاں تھارے بچوں کسے ناں باقی نہ چھوڑیں گا، ہمناں تھاری فکر ہے تم مہارا پائی تے گوانڈی ایں مہارے کول آجاؤ، یاہ خبر سن گے عبداللہ بن ابی بن سلول منافق تے اس گا ساتھی موسناں ناں ابوسفیان تے اس گا ساتھیاں دے ڈرا گے رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گو ساتھ دین دے روکن لگا تے اس ماں اناں نے بہت کوشش کی لیکن جس قدر اناں نے کوشش کی مومنین گو ثبات تے استقلال بدھتو گیو۔ ف٤٦ ریاکاری تے دکھاوٹ واسطے ف٤٧ تے امن تے غنیمت حاصل ہوئے۔ ف٤٨ تے یہ کہیں ہمناں زیادہ حصو دیو مہاری ہی وجہ دے تم غالب ہویا ایں۔ ف٤٩ حقیقت ماں اگرچہ اناں نے زبانی طور ایمان گو اظہار کیو۔ ف٥٠ یعنی حقیقت ماں چونکہ وہ مومن نی تھا اس واسطے ان گا تمام ظاہری عمل جہاد وغیرہ سب باطل کر چھڑیا۔ ف٥١ یعنی منافقین اپنی بزدلی تے نامردی دے اجاں تک یوہ سمجھ رہیا ایں کہ کفار قریش تے غطفان تے یہود وغیرہ اجاں تک میدان چھوڑ گے نٹھا نی ایں اگرچہ حقیقتِ حال یاہ ہے کہ وہ نس گیا ایں۔ ف٥٢ یعنی منافقاں گی اپنی نامردی گی وجہ یاہی آرزو تے۔ ف٥٣ مدینہ طیبہ گا آن جان آلاں دے۔ ف٥٤ کہ مسلماناں گو کے انجام ہویو، کفار گا مقابلہ ماں ان گی کے حالت رہی۔ ف٥٥ ریاکاری تے عذر رکھن واسطے تاکہ یاہ کہن گو موقع مل جائے ہم وی دے تھارے نال جنگ ماں شریک تھا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

حَسَنَةٌ لِّمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللّٰهَ وَالْيَوْمَ الْاٰخِرَ وَذَكَرَ اللّٰهَ كَثِيْرًا ﴿۲۱﴾

بہتر ہے ف۵۶ اُس واسطے جیہڑو اللہ اور پچھلا دن گی اُمید رکھتو ہووے اور اللہ ناں بہت یاد کرے ف۵۷

وَلَمَّا رَاَ الْمُؤْمِنُوْنَ الْاَحْزَابَ ۙ قَالُوْا هٰذَا مَا وَعَدَنَا اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗ

اور جد مسلماناں نے کافراں گا لشکر دیکھیا بولیا یوہ ہے وہ جس گو ہم ناں وعدو دتو تھو اللہ اور اُس گا رسول نے ف۵۸

وَصَدَقَ اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗ ۫ وَمَا زَادَهُمْ اِلَّاۤ اِيْمَانًا وَّتَسْلِيْمًا ﴿۲۲﴾ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ

اور سچ فرمایو اللہ اور اُس گا رسول نے ف۵۹ اور اُس توں اگے نہ بدھیو مگر ایمان اور اللہ گی رضا ور راضی ہونو مسلماناں ماں

رِجَالٌ صَدَقُوْا مَا عَاهَدُوا اللّٰهَ عَلَيْهِ ۚ فَمِنْهُمْ مَّنْ قَضٰى

کجھ وہ مرد ہیں جنہاں نے سچو کر چھڑیو جیہڑو اللہ ناں عہد کیو تھو ف۶۰ تو اُنہاں بچوں کسے نے اپنی منت

نَحْبَهٗ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّنْتَظِرُ ۖ وَمَا بَدَّلُوْا تَبْدِيْلًا ﴿۲۳﴾ ۙ لِّيَجْزِيَ اللّٰهُ

پوری کر چھڑی ف۶۱ اور کوئی راہ دیکھ رہیو ہے ف۶۲ اور وہ ذرا نہ بدلیا ف۶۳ تانجہ اللہ سچاں ناں

الصّٰدِقِيْنَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبَ الْمُنٰفِقِيْنَ اِنْ شَآءَ اَوْ يَتُوْبَ

ان گا سچ گو بدلو دیے اور منافقاں ناں عذاب کرے اگر چاہے یا اُنہاں ناں توبہ دیے

عَلَيْهِمْ ۗ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿۲۴﴾ ۚ وَرَدَّ اللّٰهُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا

بیشک اللہ بخشن آلو مہربان ایں اور اللہ نے کافراں ناں ف۶۴

بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوْا خَيْرًا ۗ وَكَفَى اللّٰهُ الْمُؤْمِنِيْنَ الْقِتَالَ ۗ وَكَانَ

ان گا دِل گی جلن نال موڑیو جے کجھ پلو نہ پائیو ف۶۵ اور اللہ نے مسلماناں ناں لڑائی گی کفایت فرما چھڑی ف۶۶ اور

ف۵۶ ان گی اچھی طرح اتباع کروتے دین الٰہی گی مدد کروتے رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گو ساتھ نہ چھوڑوتے مصیبتاں ور صبر کروتے رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی سنتاں ور چلو یوہ بہتر ہے۔ ف۵۷ ہر موقع ور اس گو ذکر کرے خوشی ہاں وی تے غمی ماں وی، تنگی ماں وی تے فراخی ماں وی۔ ف۵۸ کہ تمناں سختی تے بلاء پہنچیں تے تم آزمائش ماں پایا جائیں گا تے پہلاں گی طرح تھارے ور تختیں آئیں گیں تے لشکر جمع ہو گے تھارے ور ٹٹ پوئیں گا تے آخرکار تم ہی غالب آئیں گا تے تھاری مدد فرمائی جائیگی جیسو کہ اللہ تعالیٰ نے فرمایو ہے اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَاْتِكُمْ مَّثَلُ الَّذِيْنَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ الاٰیۃ تے حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما دے مروی ہے کہ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے اپناں اصحاب دے فرمایو کہ اگلی نو یا دس راتاں ماں لشکر تھاری طرف آن آلا ایں، جد اناں نے دیکھیو کہ اس معیاد ور لشکر آ گیا تاں کہیو یوہ ہے وہ وعدو جیہڑو ہمناں اللہ تعالیٰ تے اس گا رسول نے دتو تھو۔ ف۵۹ یعنی جیہڑا اس گا وعدہ ایں سب سچا ایں، سب یقیناً واقع ہوئیں گا، مہاری مدد وی ہوئیگی، ہمناں غلبو وی ہوئے گو تے مکہ مکرمہ تے روم تے فارس وی فتح ہوئیں گا۔ ف۶۰ حضرت عثمان غنی تے حضرت طلحہ تے حضرت سعید بن زید تے حضرت حمزہ تے حضرت مصعب وغیرہم رضی اللہ تعالیٰ عنہم اجمعین نے نذر منی تھی کہ جد وہ رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گے نال جہاد گو موقعو پائیں گا تاں ثابت قدم رہیں گا جد تک کہ شہید ہو جائیں۔ ان گا وارہ ماں اس آیتِ کریمہ ماں ارشاد ہویو کہ اناں نے اپنوں وعدو سچو کر چھڑیو۔ ف۶۱ جہاد ور ثابت قدم رہیوا ت توڑی کہ شہید ہو گیو جیسا کہ حضرت حمزہ تے مصعب رضی اللہ تعالیٰ عنہما۔ ف۶۲ تے شہادت گو انتظار کر رہیو ہے جیسو کہ حضرت عثمان تے حضرت طلحہ رضی اللہ تعالیٰ عنہما ف۶۳ اپناں عہد ور ویسا ہی ثابت قدم رہیا شہید ہون آلا وی، تے انتظار کرن آلا وی، اس ماں ان منافقین تے مریض القلب لوکاں ور تعریض ہے جیہڑا کہ اپناں عہد ور قائم نہ رہیا۔ ف۶۴ یعنی قریش تے غطفان وغیرہ گا لشکراں ناں جن گو اپر ذکر ہو گیو ہے۔ ف۶۵ ناکام تے نامراد واپس ہویا۔ ف۶۶ کہ دشمن فرشتاں گی تکبیراں تے ہوا گی سختی دے نس گیا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اللّٰهُ قَوِیًّا عَزِیۡزًا ﴿۲۵﴾ وَ اَنۡزَلَ الَّذِیۡنَ ظَاهَرُوۡهُمۡ مِّنۡ اَهۡلِ

اللہ زبردست عزت آلو ہے اور جن اہلِ کتاب نے اُنگی مدد کی تھی ف۶۷

الۡكِتٰبِ مِنۡ صَيَاصِيۡهِمۡ وَقَذَفَ فِىۡ قُلُوۡبِهِمُ الرُّعۡبَ فَرِيۡقًا

اُنہاں ناں ان گا قلعاں توں اُتاریو ف۶۸ اور ان گا دِلاں ماں رُعب پایو ان ماں ایک ٹولہ ناں

تَقۡتُلُوۡنَ وَتَاۡسِرُوۡنَ فَرِيۡقًا ﴿۲۶﴾ وَاَوۡرَثَكُمۡ اَرۡضَهُمۡ وَدِيَارَهُمۡ

تم قتل کریں ف۶۹ اور ایک ٹولہ ناں قید ف۷۰ اور ہم نے تھارا ہتھ ماں دتیں انگی زمین اور ان گا مکان

وَاَمۡوَالَهُمۡ وَاَرۡضًا لَّمۡ تَطَئُوۡهَا ؕ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىۡءٍ قَدِيۡرًا ﴿۲۷﴾ ع ۳ ۷ ۱۹

اور ان گا مال ف۷۱ اور وہ زمین جس ور اجاں تم نے قدم نی رکھیو ف۷۲ اور اللہ ہر چیز ور قادر ہے

يٰۤاَيُّهَا النَّبِىُّ قُلۡ لِّاَزۡوَاجِكَ اِنۡ كُنۡتُنَّ تُرِدۡنَ الۡحَيٰوةَ الدُّنۡيَا

اے غیب دسن آلیا (نبی) اپنیاں بیبیاں ناں فرما چھوڑ اگر تم دُنیا گی زندگی

ف۶۷ یعنی بنی قریظہ نے رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا مقابلہ ماں قریش تے غطفان وغیرہ احزاب گی مدد کی تھی۔ ف۶۸ اس ماں غزوۂ بنی قریظہ گو بیان ایں یوہ آخر ذیقعدہ ۴ یا ۵ ہجری ماں ہو یو جد غزوۂ خندق ماں رات گے وقت مخالفین گا لشکر نس گیا جس گو ابر گی آیتاں ماں گزر ہو گیو ہے اس شب گی صبح ناں رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم تے صحابہ کرام مدینہ طیبہ ماں تشریف لیایا تے ہتھیار اتاریا، اس دن ظہر گے وقت جد سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گو سرِ مبارک تو یو جار ہیو تھو، جبریل امین حاضر ہو یا تے اناں نے عرض کیو حضور نے ہتھیار رکھ چھوڑیا فرشتاں نے چالی دناں دے ہتھیار نی رکھیا ایں، اللہ تعالیٰ تمناں بنی قریظہ گی طرف جان گو حکم فرمائے، حضور نے اعلان گو حکم فرمایو کہ جیڑو فرمانبردار ہوئے وہ عصر گی نماز نہ پڑھے مگر بنی قریظہ ماں جا گے حضور یاہ فرما گے روانہ ہو گیا تے مسلمان چلنوں شروع ہو گیا تے یکے بعد دیگرے حضور گی خدمت ماں پہنچتا رہیا اِت توڑی کہ کجھ حضرات نماز عشا گے بعد پہنچیا لیکن اناں نے اس وقت عصر گی نماز نی پڑھی تھی کیونکہ حضور نے بنی قریظہ ماں پہنچ گے عصر گی نماز پڑھن گو حکم دتو تھو اس واسطے اس دن اناں نے نمازِ عصر بعدِ عشا پڑھی تے اس وران گی گرفت نہ اللہ تعالیٰ نے فرمائی نہ رسول کریم۔ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے لشکرِ اسلام نے پنجی روز تک بنی قریظہ گو محاصرو رکھیو اس دے وہ تنگ آگیا تے اللہ تعالیٰ نے ان گا دلاں ماں رعب کا ہیو۔ رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے ان دے فرمایو کہ تم میرا حکم ور قلعاں دے اتریں گا؟ اناں نے انکار کیو تاں فرمایو کہ قبیلہ اوس گا سردار سعد بن معاذ گا حکم ور اتریں گا؟۔ اس ور وہ راضی ہو گیا تے سعد بن معاذ ناں ان گا وارہ ماں حکم دین ور مامور فرمایو۔ حضرت سعد نے حکم دتو کہ مرد قتل کر دتا جائیں، عورت تے بچہ قید کیا جائیں فر مدینہ گا بازار ماں خندق کڈھی گی تے ات لیا گے ان سب گی گردن مار دتی گئیں، ان لوکاں ماں قبیلہ بنی نضیر گو سردار حی بن اخطب تے بنی قریظہ گو سردار کعب بن اسد وی تھو تے یہ لوک چھ سو یا ست سو جوان تھا جیڑا گردن کٹ گے خندق ماں پھینک چھوڑیا گیا (مدارک تے جمل) ف۶۹ یعنی لڑائی کرن آلاں ناں۔ ف۷۰ عورتاں تے بچاں ناں۔ ف۷۱ نقد تے سامان تے مویشی سب مسلماناں گا قبضہ ماں آئیں۔ ف۷۲ اس زمین دے مراد خیبر ہے جیڑی فتح قریظہ گے بعد مسلماناں گا قبضہ ماں آئی یا ہر وہ زمین مراد ہے جیڑی قیامت تک فتح ہو گے مسلماناں گا قبضہ ماں آئے گی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَزِيْنَتَهَا فَتَعَالَيْنَ اُمَتِّعْكُنَّ وَاُسَرِّحْكُنَّ سَرَاحًا جَمِيْلًا ﴿٢٨﴾ وَاِنْ

اور اگی سجاوٹ چاہیں ف٤٣ تو آؤ ہوں تمناں مال دیوں ف٤٤ اور اچھی طرح چھوڑ دیوں ف٤٥ اور اگر

كُنْتُنَّ تُرِدْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ وَالدَّارَ الْاٰخِرَةَ فَاِنَّ اللّٰهَ

تم اللہ اور اُس گا رسول اور آخرت گا گہرناں چاہیں تاں بیشک اللہ تعالیٰ

اَعَدَّ لِلْمُحْسِنٰتِ مِنْكُنَّ اَجْرًا عَظِيْمًا ﴿٢٩﴾ يٰنِسَآءَ النَّبِيِّ

نے تھاری نیکی آلیاں واسطے بڑو اجر تیار کر گے رکھیوو ہے۔ اے نبی گی بیبیو!

مَنْ يَّاْتِ مِنْكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ يُّضٰعَفْ

جیہڑی تھارے بچوں کائے صریح حیاء کے خلاف کائے جرأت کرے ف٤٦

لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ ۭ وَكَانَ

اس ور ہور ناں توں دونوں عذاب ہووے گو ف٤٧ اور

ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيْرًا ﴿٣٠﴾

یوہ اللہ ناں آسان ایں۔

ف٤٣ یعنی اگر تمناں مال کثیر تے عیش گو سامان ضرورت ہے۔ شانِ نزول: سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی ازواجِ مطہرات نے آپ دے دنیاوی سامان طلب کیا تے نفقہ ماں بادھا گی درخواست کی ات تے زہدِ کمال ور تھو سامان جمع کرن گی گل ہی نی تھی اس واسطے یوہ مطالبو دِلِ اقدس ور گراں ہو یو تے یاہ آیت نازل ہوئی تے ازواجِ مطہرات ناں اختیار دتو گیو کہ اس وقت حضور گی نو بیبیں تھیں، پنج قریشیہ (١) حضرت عائشہ بنت حضرت صدیق اکبر رضی اللہ تعالیٰ عنہما (٢) حضرت حفصہ بنت فاروق اعظم (٣) امّ حبیبہ بنت ابی سفیان (٤) امّ سلمٰی بنت امیہ (٥) سودہ بنتِ زمعہ تے چار غیر قریشیہ (٦) زینب بنت جحش اسدیہ (٧) میمونہ بنتِ حارث ہلالیہ (٨) صفیہ بنت حیی بن اخطب خیبریہ۔ (٩) جویریہ بنتِ حارثہ مصطلقیہ رضی اللہ تعالیٰ عنہن۔ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے سب دے پہلاں حضرت عائشہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا ناں یاہ آیت سنا گے اختیار دتو تے فرمایو جلدی نہ کرو اپنا والدین دے مشورو کر گے جیہڑی رائے ہوئے اس ور عمل کرو، اناں نے عرض کیو حضور گا معاملہ ماں مشورو کیسو، ہوں اللہ تعالیٰ تے اس گا رسول تے دارِ آخرت ناں چاہوں تے باقی ازواجِ مطہرات نے وی یوہی جواب دتو۔ مسئلو: جس عورت ناں اختیار دتو جائے وہ اگر اپناں شوہر ناں اختیار کرے تاں طلاق واقع نی ہوتی تے اگر اپناں نفس ناں اختیار کرے تاں مہارے نزدیک طلاق بائن واقع ہو جائے۔ ف٤٤ جس عورت گے نال بعدِ نکاح دخول یا خلوتِ صحیحہ ہوئی ہوئے اس ناں طلاق دتی جائے تاں کجھ ساماں دینوں مستحب ہے تے وہ سامان ترے کپڑاں گو جوڑ ہے، اَت مال دے وہی مراد ہے۔ مسئلو: جس عورت گو مہر مقرر نہ کیو گیو ہوئے اس ناں قبلِ دخول طلاق دتی تاں یہ جوڑا دیناں واجب ایں۔ ف٤٥ بغیر کسے ضرر گے۔ ف٤٦ جیسے کہ شوہر گی فرمانبرداری ماں کوتاہی کرنوں تے اس گے نال بداخلاقی نال پیش آنوں کیونکہ بدکاری دے تے اللہ تعالیٰ انبیا گی ازواج ناں پاک رکھے۔ ف٤٧ کیونکہ جس شخص گی فضیلت زیادہ ہوئے اس دے اگر قصور واقع ہو جائے تاں وہ قصور وی دوجاں گا قصور دے زیادہ قرار دتو جائے۔ مسئلو: اس واسطے عالم گو گناہ جاہل گا گناہ دے زیادہ برو ہوئے۔ تے اسے واسطے آزاداں گی سزا شریعت ماں غلاماں دے زیادہ مقرر ہے۔ تے نبی علیہ السلام گی ازواج تمام جہان گی عورتاں دے زیادہ فضیلت رکھیں۔ اسے واسطے ان گی ادنیٰ گل سخت گرفت گے قابل ہے۔ فائدو لفظ فاحشہ جد معرفہ ہو گے وارد ہوئے تاں اس دے زنا تے لواطت مراد ہوئے تے اگر نکرہ غیر موصوفہ ہو گے لایو جائے تاں اس دے گناہ مراد ہوئیں تے جد موصوف ہو گے وارد ہوئے تاں اس دے شوہر گی نافرمانی تے برتاؤ گو بگاڑ مراد ہوئے، اس آیت ماں نکرہ موصوفہ ہے۔ اسے واسطے اس دے شوہر گی فرمانبرداری ماں کوتاہی تے بداخلاقی مراد ہے۔ جیسو کہ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما دے منقول ہے۔ (جمل وغیرہ)

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَمَنْ يَّقْنُتْ مِنْكُنَّ لِلّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَتَعْمَلْ صَالِحًا نُّؤْتِهَآ اَجْرَهَا

اور ف۷۸ جیڑی تھارے بچوں فرمانبردار رہی اللہ اور رسول گی اور اچھا کم کیا ہم اُسناں دوجاں توں

مَرَّتَيْنِ ۙ وَاَعْتَدْنَا لَهَا رِزْقًا كَرِيْمًا ﴿۳۱﴾ يٰنِسَآءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ

دونوں اجر دیاں گا ف۷۹ اور ہم نے اُن کے واسطے عزت گی روزی تیار کر رکھی ہے ف۸۰ اے نبی گی بیبیو! تم

كَاَحَدٍ مِّنَ النِّسَآءِ اِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ

ہور عورتاں گی طرح نی ف۸۱ اگر اللہ توں ڈرو تاں گل ماں اتنی نرمی نہ کرو کہ

الَّذِيْ فِيْ قَلْبِهٖ مَرَضٌ وَّقُلْنَ قَوْلًا مَّعْرُوْفًا ﴿۳۲﴾ وَقَرْنَ فِيْ بُيُوْتِكُنَّ

دل گو روگی لالچ کرے ف۸۲ ہاں اچھی گل کرو ف۸۳ اور اپناں گھراں ماں ٹھہری رہو

وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْاُوْلٰى وَاَقِمْنَ الصَّلٰوةَ وَاٰتِيْنَ

اور بے پردہ نہ رہو جس طرح پہلی جاہلیت گی بے پردگی ف۸۴ اور نماز قائم رکھو اور زکوٰۃ

الزَّكٰوةَ وَاَطِعْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ ۭ اِنَّمَا يُرِيْدُ اللّٰهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ

دیو اور اللہ اور اُس گا رسول گو حکم منوں اللہ دے یوہی چاہے اے نبی گا گھر آلیو! کہ تھارا دون

الرِّجْسَ اَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيْرًا ﴿۳۳﴾ وَاذْكُرْنَ مَا يُتْلٰى فِيْ

ہر ناپاکی دور فرمائے اور تمناں پاک کرگے خوب ستھرا کرے ف۸۵ اور یاد کرو جیڑی تھاراں گھراں ماں

بُيُوْتِكُنَّ مِنْ اٰيٰتِ اللّٰهِ وَالْحِكْمَةِ ۭ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ لَطِيْفًا خَبِيْرًا ﴿۳۴﴾ اِنَّ

پڑھیں جائیں اللہ گی آیت اور حکمت ف۸۶ بیشک اللہ ہر باریکی جانیں خبردار ہے۔ بے شک

ف۷۸ اے نبی علیہ السلام گی بیبیو! ف۷۹ یعنی اگر ہورناں ناں ایک نیکی ور دس گنا ثواب دیاں گا تاں تمناں بی گنا کیونکہ تمام جہان گی عورتاں ماں تمناں شرف تے فضیلت ہے تے تھاری عمل ماں وی دو نسبت ایں ایک ادائے اطاعتِ الٰہی تے دوجے رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی رضاجوئی تے قناعت تے حسنِ معاشرت گے نال حضور ناں خوش کرنوں۔ ف۸۰ جنت ماں ف۸۱ تھارو مرتبو سب دے زیادہ ہے تے تھارو اجر سب دے بدھ گے ساراجہان گی عورتاں ماں کائے تھارے برابر نی۔ ف۸۲ اس ماں ادب واحترام گی تعلیم این کہ اگر بہ ضرورت غیر مرد ناں پردہ گے پچھے رہ گے گل کرنی پوئے تاں کوشش کرو کہ لہجہ ماں نزاکت نہ آئے تے گل ماں نرمی نہ آئے گل نہایت سادگی ناں کی جائے، عفت مآب خواتین واسطے یوہی مناسب ہے۔ ف۸۳ دین واسلام گی تے نیکی گی تعلیم تے پند ونصیحت گی اگر ضرورت پیش آئے مگر سخت لہجہ ناں۔ ف۸۴ اگلی جاہلیت دے مراد قبلِ اسلام گو زمانوں ایں اس زمانہ ماں عورت نخرہ کرتی نکلیں تھیں، اپنی زینت تے حسن گو اظہار کریں تھیں کہ غیر مرد دیکھیں، لباس ایسا استعمال کریں تھیں جن دے جسم گا اعضا اچھی طرح نی ٹکھن ہوئیں تھا تے پچھلی جاہلیت دے آخر زمانوں مراد ہے۔ جس ماں لوکاں گا کم پہلاں گی طرح ہو جائیں گا۔ ف۸۵ یعنی گناہاں گی نجاست دے تم آلودہ نہ ہوو۔ اس آیت دے اہلِ بیت گی فضیلت ثابت ہوئے تے اہلِ بیت ماں حضور نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی ازواجِ مطہرات تے حضرت خاتونِ جنت فاطمہ زہرا تے حضرت علی مرتضیٰ تے حضرت امام حسن تے حضرت امام حسین رضی اللہ تعالیٰ عنہم سب داخل ایں۔ آیات تے احادیث ناں جمع کرن دے یوہی نتیجو نکلے تے یوہی حضرت امام ابو منصور ماتریدی رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے منقول ہے۔ ان آیات ماں اہلِ بیت رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں نصیحت فرمائی گئی ہے تانجہ وہ گناہاں دے بچیں تے تقویٰ تے پرہیزگاری گا پابند رہیں، گناہاں ناں ناپاکی دے تے پرہیزگاری ناں پاکی دے استعارہ فرمایو گیو کیونکہ گناہاں گو مرتکب ان دے ایسو ہی ملوث ہوئے جیسو جسم نجاستاں دے۔ اس طرزِ کلام دے مقصود یوہ ہے کہ عقلنداں ناں گناہاں دے نفرت دوائی جائے تے تقویٰ تے پرہیزگاری گی ترغیب دتی جائے۔ ف۸۶ یعنی سنت

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الْمُسْلِمِيْنَ وَالْمُسْلِمٰتِ وَالْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنٰتِ وَالْقٰنِتِيْنَ وَالْقٰنِتٰتِ

مسلمان مرد اور مسلمان عورت ف٨٧ اور ایمان آلا اور ایمان آلیں اور فرمانبردار مرد اور فرمانبردار عورت

وَالصّٰدِقِيْنَ وَالصّٰدِقٰتِ وَالصّٰبِرِيْنَ وَالصّٰبِرٰتِ وَالْخٰشِعِيْنَ وَالْخٰشِعٰتِ

اور سچا اور سچیں ف٨٨ اور صبر کرن آلا اور صبر کرن آلیں اور عاجزی کرن آلا اور عاجزی کرن آلیں

وَالْمُتَصَدِّقِيْنَ وَالْمُتَصَدِّقٰتِ وَالصَّآئِمِيْنَ وَالصّٰٓئِمٰتِ وَالْحٰفِظِيْنَ

اور خیرات کرن آلا اور خیرات کرن آلیں اور روزہ رکھن آلا اور روزہ رکھن آلیں اور اپنی عزت گی

فُرُوْجَهُمْ وَالْحٰفِظٰتِ وَالذّٰكِرِيْنَ اللّٰهَ كَثِيْرًا وَّالذّٰكِرٰتِ ۙ اَعَدَّ اللّٰهُ

حفاظت کرن آلا اور حفاظت کرن آلیں اور اللہ ناں یاد کرن آلا اور یاد کرن آلیں ان ساراں واسطے

لَهُمْ مَّغْفِرَةً وَّاَجْرًا عَظِيْمًا ﴿٣٥﴾ وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَّلَا مُؤْمِنَةٍ اِذَا

اللہ نے بخشش اور بڑو ثواب تیار کر گے رکھیوو ہے۔ اور نہ کسے مسلمان مرد اور نہ مسلمان عورت ناحق پہچے جد

قَضَى اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗٓ اَمْرًا اَنْ يَّكُوْنَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ اَمْرِهِمْ ؕ

اللہ اور رسول کجھ حکم فرمائیں تو انہاں ناں اپناں معاملہ کو کجھ اختیار رہے ف٨٩

وَمَنْ يَّعْصِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ فَقَدْ ضَلَّ ضَلٰلًا مُّبِيْنًا ﴿٣٦﴾ وَاِذْ تَقُوْلُ

اور جہڑو حکم نہ منیں۔ اللہ اور اُس گا رسول گو وہ بیشک صریح گمراہی ماں پل گیو۔ اے محبوب! یاد کرو جد تم فرمائیں تھا

ف٨٧ **شانِ نزول:** اسماء بنت عمیس جد اپناں شوہر جعفر بن ابی طالب کے نال حبشہ دے واپس آئیں تاں ازواج نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے مِل گے اناں نے دریافت کیو کہ کیا عورتاں گا وارہ ماں کائے آیت نازل ہوئی ہے؟ اناں نے فرمایو نی تاں اسماء نے حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے عرض کیو کہ حضور عورت بڑا کہاٹا ماں ایں فرمایو کیوں؟ عرض کیوان گو ذکر خیر گے نال ہوتو ہی نی جسطرح مرداں گو ہوئے۔ اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی تے ان گا دس مراتب مرداں گے نال ذکر کیا گیا تے ان گے نال انکی مدح فرمائی گئی تے مراتب ماں پہلو مرتبو اسلام ایں جو خدا اور رسول گی فرمانبرداری ہے۔ دو جو ایمان کہ وہ اعتقادِ صحیح تے ظاہر و باطن گو موافق ہونو ایں، تیجو مرتبو قنوت یعنی طاعت ہے۔ ف٨٨ اس ماں چوتھا مرتبہ گو بیان ایں کہ وہ صدق نیات تے صدقِ اقوال و افعال ہے، اس گے بعد پنجویں مرتبہ صبر گو بیان ایں کہ طاعتاں گی پابندی کرنوں تے ممنوعات دے بچوں خواہ نفس ور کتنو ہی شاق تے گراں ہوئے رضائے الٰہی گے واسطے اختیار کیو جائے، اس گے بعد فرچھیموں مرتبو خشوع گو بیان کیو ہے۔ جیڑو طاعتاں تے عبادتاں ماں قلوب و جوارح گو متواضع ہونوں ایں، اس گے بعد ستووں مرتبو صدقہ گو ہے۔ جیڑو اللہ تعالیٰ گا عطا کیا و امال بچوں اس گی راہ ماں بطریق فرض تے نفل دینوں ایں فراٹھووں مرتبو روزہ گو ہے یوہ وی فرض تے نفل دواں ناں شامل ہے۔ منقول ہے کہ جس نے ہر ہفتہ ایک درم صدقو کیو وہ متصدقین ماں تے جس نے ہر مہینہ ایام بیض (تیرہویں چودھویں پندرھویں) گا روزہ رکھیا وہ صائمین ماں شمار کیو جائے۔ اس گے بعد نویں مرتبہ عفت گو بیان ایں تے وہ یوہ ہے کہ اپنی پارسائی ناں محفوظ رکھے تے جو حلال نی اس دے بچے، سب دے آخر ماں دسویں مرتبہ کثرتِ ذکر گو بیان ایں ذکر ماں تسبیح، تحمید، تہلیل، تکبیر، قرأتِ قرآن، علم دین گو پڑھنوں پڑھانوں، نماز، وعظ، نصیحت، میلاد شریف، نعت شریف پڑھنوں سڑوں سب داخل ہے۔ کہیو گیو ہے کہ بندو ذاکرین ماں تد شمار ہوئے جد وہ کھڑاں، بیٹھاں، لیٹیاں ہر حال ماں اللہ تعالیٰ گو ذکر کرتو رہے۔ ف٨٩ **شانِ نزول:** یاہ آیت زینب بنت جحش اسدیہ تے ان گا پائی عبداللہ بن جحش تے ان گی والدہ اُمیمہ بنت عبدالمطلب گا وارہ ماں نازل ہوئی، امیمہ حضرت رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی پھوپھیں تھیں۔ واقعو یوہ تھو کہ زید بن حارثہ جناں ناں حضور علیہ الصلوٰۃ والسلام نے آزاد فرمایو تھو تے وہ حضور ہی گی خدمت ماں رہیں تھا حضور نے زینب واسطے ان گو پیغام دتو، اس ناں زینب تے ان گا پائی نے منظور نی کیو۔ اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی تے حضرت زینب تے ان گا پائی اس حکم ناں سن گے راضی ہو گیا تے حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے حضرت زید گو نکاح ان گے نال کر چھڑیو تے حضور نے ان گو مہر دس دینار، سٹھ درم، ایک جوڑ کپڑا پنجاہ مُد کھانوں تری صاع کھجور دتیں۔ **مسئلو:** اس دے معلوم ہویو کہ آدمی ناں رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی اطاعت ہر حال ماں واجب ہے تے نبی علیہ الصلوٰۃ گا مقابلہ ماں کوئے اپنی مرضی گو وی مختار نی۔ **مسئلو:** اس آیت دے یوہ وی ثابت ہویو کہ امر وجوب واسطے ہوئے۔ **فائدو:** بعض تفسیراں ماں حضرت زید ناں غلام کہیو گیو مگر اس ماں کلام ایں کیونکہ وہ حر تھا کیونکہ بعثت دے پہلاں کوئے شرعاً مملوک نی تھو تے وہ زمانوں فترت تھو تے اہل فترت ناں حربی نی کہیو جاتو۔ (جمل)

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لِلَّذِیْٓ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَیْهِ وَاَنْعَمْتَ عَلَیْهِ اَمْسِكْ عَلَیْكَ زَوْجَكَ

اُس ناں جس نا اللہ نے نعمت دی ف۹۰ اور تم نے اُسناں نعمت دتی ف۹۱ کہ اپنی بی بی اپنے کول رہن دے ف۹۲

وَاتَّقِ اللّٰهَ وَتُخْفِیْ فِیْ نَفْسِكَ مَا اللّٰهُ مُبْدِیْهِ وَتَخْشَى النَّاسَ ۚ

اور اللہ توں ڈر ف۹۳ اور تم اپناں دِل ماں رکھیں تھا وہ جسناں ظاہر کرنوں اللہ ناں منظور تھو ف۹۴ اور تمناں لوکاں گا طعنہ گو خطرو تھو ف۹۵

وَاللّٰهُ اَحَقُّ اَنْ تَخْشٰىهُ ؕ فَلَمَّا قَضٰى زَیْدٌ مِّنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنٰكَهَا

اور اللہ زیادہ حقدار ہے جے اسگو ڈر رکھو ف۹۶ فر جد زید گی غرض اُس توں نکل گئی ف۹۷ تو ہم نے واہ تھارا نکاح ماں دے چھڑی ف۹۸

لِكَیْ لَا یَكُوْنَ عَلَى الْمُؤْمِنِیْنَ حَرَجٌ فِیْٓ اَزْوَاجِ اَدْعِیَآىِٕهِمْ

تاں جے مسلماناں ور کوئے حرج نہ رہے ان گا پالکراں گی بیبیاں ماں

اِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا ؕ وَكَانَ اَمْرُ اللّٰهِ مَفْعُوْلًا ﴿۳۷﴾ مَا كَانَ

جد ان دے انگو کم ختم ہوجائے ف۹۹ اور اللہ گو حکم ہوگے رہ نبی ور

عَلَى النَّبِیِّ مِنْ حَرَجٍ فِیْمَا فَرَضَ اللّٰهُ لَهٗ ؕ سُنَّةَ اللّٰهِ فِی

کوئے حرج نی اس بات ماں جیہڑی اللہ نے ان واسطے مقرر فرمائی ف۱۰۰ اللہ گو دستور چلیو آرہیو ہے۔ ان ماں

الَّذِیْنَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ ؕ وَكَانَ اَمْرُ اللّٰهِ قَدَرًا مَّقْدُوْرَا ۨ ﴿۳۸﴾ زلا

جیہڑا پہلاں گزر گیا ف۱۰۱ اور اللہ گو کم مقرر تقدیر ہے۔

ف۹۰ اسلام گی، جیہڑی بڑی جلیل القدر نعمت ہے۔ ف۹۱ آزاد فرما گے، مراد اس دے حضرت زید بن حارثہ ایں کہ حضور نے اناں ناں آزاد فرمایو تے ان گی پرورش فرمائی۔ ف۹۲ شانِ نزول: جد حضرت زید گو نکاح حضرت زینب نال ہو گیو تاں حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی طرف اللہ تعالیٰ گی وحی آئی کہ زینب تھاریں ازواج مطہرات ماں داخل ہوئیں گیں اللہ تعالیٰ ناں یوہی منظور ہے، اس گی صورت یاہ ہوئی کہ حضرت زید تے حضرت زینب گے درمیان موافقت نہ ہوئی تے حضرت زید نے حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے حضرت زینب گی سخت گفتاری، تیز زبانی، عدم اطاعت تے اپناں آپ ناں بڑو جھن گی شکایت کی، ایسو بار بار ہویو، حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم حضرت زید ناں سمجھا چھڑتا۔ اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی۔ ف۹۳ زینب ور تکبر تے شوہر ناں ایذا دین گا الزام لان ماں۔ ف۹۴ یعنی آپ یاہ ظاہر نی فرمائیں تھا کہ زینب نال تھارو نباہ نی ہو سکے گو تے طلاق ضرور واقع ہو گی تے اللہ تعالیٰ اناں ناں ضرور ازواج مطہرات ماں داخل فرمائے گو تے اللہ تعالیٰ ناں اسگو ظاہر کرنوں منظور تھو۔ ف۹۵ جد حضرت زید نے حضرت زینب ناں طلاق دے چھڑی تاں آپ ناں لوکاں گا طعنہ گو خطرو ہویو کہ اللہ تعالیٰ گو حکم دے ہے حضرت زینب نال نکاح کرن گو مگر ایسو کرن نال لوک طعنہ دیں گا کہ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے ایسی عورت نال نکاح کر لیو جیہڑی ان گا پالکر گا نکاح ماں رہی تھی۔ مقصود یوہ ہے کہ امرِ مباح ماں فضول طعن کرن آلاں گو کجھ اندیشو نہ کرنوں چاہیئے۔ ف۹۶ تے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم سب دے زیادہ خدا گو خوف رکھن آلا تے سب دے زیادہ تقویٰ آلا ایں جیسو کہ حدیث شریف ماں ایں۔ ف۹۷ تے حضرت، زید نے حضرت زینب ناں طلاق دے چھڑی تے عدت گزر گئی۔ ف۹۸ حضرت زینب گی عدت گزرن دے بعد ان گے کول حضرت زید رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گو پیغام لے گے گیا تے اناں نے سر جھکائے انتہائی شرم تے ادب نال اناں ناں یوہ پیغام پہچایو اناں نے کہیو کہ اس معاملہ ماں ہوں اپنی رائے ناں ذرا وی دخل نی دیتی جو میرا رب ناں منظور ہے ہوں اسے ور راضی ہوں یاہ کہہ گے وِہ بارگاہِ الٰہی ماں متوجہ ہوئیں تے اناں نے نماز شروع کر چھڑی تے یاہ آیت نازل ہوئی حضرت زینب ناں اس نکاح دے بے حد خوشی ہوئی تے فخر وی۔ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے اس شادی گو ولیمو بڑی وسعت گے نال کیو۔ ف۹۹ یعنی تانجہ یوہ معلوم ہو جائے کہ پالکر گی بیوی نال نکاح جائز ہے۔ ف۱۰۰ یعنی اللہ تعالیٰ نے ان واسطے مباح کیو تے نکاح ماں جیہڑی وسعت اناں ناں عطا فرمائی اس ور اقدام کرن ماں کجھ حرج نی۔ ف۱۰۱ یعنی انبیاء علیہم السلام ناں نکاح ماں گنجائش دتیں گیں ایں تے دوجاں دے زیادہ عورت اناں واسطے حلال فرمائیں جیسو کہ حضرت داؤد علیہ السلام گی سو بیبیں تے حضرت سلیمان علیہ السلام گی ترے سو بیبیں تھیں یہ ان گا خاص احکام ایں۔ ان گے بغیر دوجاں ناں جائز نی۔ نہ کوئے اس ور اعتراض کر سکے۔ اللہ تعالیٰ اپناں بنداں ماں جس واسطے جو فرمائے اس ور کسے ناں اعتراض گی مجال نی۔ اس ماں یہودیاں گو رد ہے جناں نے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ور چار دے زیادہ نکاح کرن ور طعن کیو تھو اس ماں اناں ناں دسیو گیو کہ یوہ حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گے واسطے خاص ہے جیسو کہ پہلا انبیاء واسطے تعدادِ ازواج خاص احکام تھا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الَّذِيْنَ يُبَلِّغُوْنَ رِسٰلٰتِ اللّٰهِ وَيَخْشَوْنَهٗ وَلَا يَخْشَوْنَ اَحَدًا
وہ ٦ جیہڑے اللہ گے پیغام پہچائیں اور اُس توں ڈریں اور اللہ توں بغیر کسے گو
اِلَّا اللّٰهَ ؕ وَكَفٰى بِاللّٰهِ حَسِيْبًا ﴿٣٩﴾ مَا كَانَ مُحَمَّدٌ اَبَآ اَحَدٍ مِّنْ
خوف نہ رکھیں اور اللہ کافی ہے حساب لین آلو ف١٠٢ محمد تھاراں مرداں ناں کسے گا
رِّجَالِكُمْ وَلٰكِنْ رَّسُوْلَ اللّٰهِ وَخَاتَمَ النَّبِيّٖنَ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ
باپ ٨ نی ف١٠٣ ہاں اللہ گا رسول ایں ف١٠٤ اور سب نبیاں گا پچھلا ف١٠٥ اور اللہ
بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمًا ﴿٤٠﴾ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اذْكُرُوا اللّٰهَ
ع ٥ سارو کجھ جانیں۔ اے ایمان آلیو! اللہ ناں
ذِكْرًا كَثِيْرًا ﴿٤١﴾ وَّسَبِّحُوْهُ بُكْرَةً وَّاَصِيْلًا ﴿٤٢﴾ هُوَ الَّذِيْ يُصَلِّيْ
بہت یاد کرو اور صبح شام اُسگی پاکی بیان کرو ف١٠٦ وہی ہے کہ درود بھیجے
عَلَيْكُمْ وَمَلٰٓئِكَتُهٗ لِيُخْرِجَكُمْ مِّنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى النُّوْرِ ؕ وَكَانَ
تھارے ور وہ اور اُس کا فرشتہ ف١٠٧ کہ تمناں نیریاں بچوں لو آلے پاسے کڈھے ف١٠٨ اور وہ
بِالْمُؤْمِنِيْنَ رَحِيْمًا ﴿٤٣﴾ تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهٗ سَلٰمٌ ۚۖ وَاَعَدَّ لَهُمْ
مسلماناں ور مہربان این۔ اُن واسطے ملتا وقت کی دعا سلام ایں ف١٠٩ اور اُن واسطے عزت

ف١٠٢ تاں ایسے دے ڈرنوں چاہیئے۔ ف١٠٣ تاں حضرت زید گا وی آپ حقیقت ماں باپ نی کہ اِن گی منکوحہ آپ واسطے حلال نی ہوتی، حضرت قاسم، حضرت طیب، حضرت طاہر تے حضرت ابراہیم رضی اللہ تعالیٰ عنہم حضور گا فرزند تھا مگر وہ اس عمر ناں نی پہچیا تھا کہ اناں ناں مرد کہیو جائے، اناں گی بچپن ماں ہی وفات ہوگئی۔ ف١٠٤ تے سارا رسول ناصح شفیق تے واجب التوقیر تے لازم الطاعت ہون گا لحاظ نال اپنی امت گا باپ کہوائیں بلکہ ان گا حقوق حقیقی باپ گا حقوق دے بہت زیادہ ہوئیں لیکن اس دے امت حقیقی اولادنی ہوجاتی تے حقیقی اولاد گا تمام احکام وراثت وغیرہ اس واسطے ثابت نی ہوتا۔ ف١٠٥ یعنی آخرالانبیا کہ نبوت آپ ور ختم ہوگئی آپ گی نبوت گے بعد کسے ناں نبوت نی مل سکتی کہ جد حضرت عیسیٰ علیہ السلام نازل ہوئیں گا تاں اگرچہ نبوت پہلاں ہی پاچکا ایں مگر نزول گے بعد شریعت محمدیہ علی صاحبہا السلام گا عامل ہوئیں گا تے اسے شریعت ور حکم کریں گا اسے گی تبلیغ کریں گا تے آپ ہی گا قبلہ یعنی کعبہ معظمہ کی طرف نماز پڑھیں گا۔ حضور گو آخرالانبیا ہونوں قطعی ہے نص قرآنی وی اس ماں وارد ہے تے صحاح گی بکثرت احادیث تے تواتر گی حد تک پہنچ گئیں ایں۔ ان سب دے ثابت ہے کہ حضور سب دے آخری نبی ایں آپ گے بعد کوئی نبی ہون آلو نی جیہڑو حضور گی نبوت گے بعد کسے ہور ناں نبوت ملنوں ممکن جانیں وہ ختم نبوت گو منکر تے کافر اسلام دے خارج ہے۔ ف١٠٦ کیونکہ صبح شام گا اوقات روز و شب گا ملائکہ گا جمع ہون گا وقت ایں تے یوہ وی کہیو گیو ہے کہ اطراف لیل و نہار گو ذکر کرن دے ذکر گی مداومت گی طرف اشارو فرمایو گیو ہے۔ ف١٠٧ شانِ نزول: حضرت انس رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو جد آیت اِنَّ اللّٰهَ وَمَلٰٓئِكَتَهٗ يُصَلُّوْنَ عَلَى النَّبِيِّ نازل ہوئی تاں حضرت صدیق اکبر رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے عرض کیو یارسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیک وسلم جد آپ ناں اللہ تعالیٰ کوئے شرف عطا فرمائے تاں ہم نیاز منداں ناں وی آپ گے طفیل نواز چھڑے۔ اس ور اللہ تعالیٰ نے یاہ آیت نازل فرمائی۔ ف١٠٨ یعنی کفر تے معصیت تے ناخداشناسی گی نیریاں دے حق تے ہدایت تے معرفت خداشناسی گی روشنی گی طرف ہدایت فرمائے۔ ف١٠٩ ملتا وقت دے مراد یا موت گو وقت ہے یا قبراں دے نکلن گو یا جنت ماں داخل ہون گو۔ مروی ہے کہ حضرت ملک الموت علیہ السلام کسے مومن گی روح اس ناں سلام کرن دے بغیر قبض نی فرماتا۔ حضرت ابن مسعود رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے مروی ہے کہ جد ملک الموت مومن گی روح قبض کرن آئیں تاں کہیں کہ تیرو رب تناں سلام فرمائے تے یوہ وی وارد ہویو ہے کہ مومنین جد قبراں دے نکلیں گا تاں ملائکہ سلامتی گی بشارت گا طور وراناں ناں سلام کریں گا۔ (جمل تے خازن)

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اَجْرًا كَرِيْمًا ﴿٤٤﴾ يٰۤاَيُّهَا النَّبِيُّ اِنَّاۤ اَرْسَلْنٰكَ شَاهِدًا وَّمُبَشِّرًا

گو ثواب تیار کر گے رکھیوو ہے۔ اے غیب گی خبر دین آلیا (نبی) بیشک ہم نے تمناں پیجیو حاضر و ناظر ف۱۱۰ اور خوشخبری دیتاں

وَّنَذِيْرًا ﴿٤٥﴾ وَّدَاعِيًا اِلَى اللّٰهِ بِاِذْنِهٖ وَسِرَاجًا مُّنِيْرًا ﴿٤٦﴾ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِيْنَ

اور ڈر سناتاں ف۱۱۱ اور اللہ گی طرف اُس گا حکم نال بلاتاں ف۱۱۲ اور چمکا دین آلو آفتاب ف۱۱۳ اور ایمان آلاں ناں خوشخبری دیو

بِاَنَّ لَهُمْ مِّنَ اللّٰهِ فَضْلًا كَبِيْرًا ﴿٤٧﴾ وَلَا تُطِعِ الْكٰفِرِيْنَ

کہ اُن واسطے اللہ گو بڑو فضل ہے اور کافراں

وَالْمُنٰفِقِيْنَ وَدَعْ اَذٰىهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ ؕ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيْلًا ﴿٤٨﴾

اور منافقاں گی اطاعت نہ کرو اور انگی ایذاء در درگزر فرماؤ ف۱۱۴ اور اللہ در پروسو رکھو اور اللہ کافی ہے کم بنان آلو

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْۤا اِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنٰتِ ثُمَّ طَلَّقْتُمُوْهُنَّ مِنْ

اے ایمان آلیو! جد تم مسلمان عورتاں نال نکاح کرو پھر انہاں ناں چھوڑ دیو

قَبْلِ اَنْ تَمَسُّوْهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُّوْنَهَا ۚ

بغیر ہتھ لان توں چھوڑ دیو تو تمہارے واسطے کاہے عدت نی جسناں گنوتی ف۱۱۵

فَمَتِّعُوْهُنَّ وَسَرِّحُوْهُنَّ سَرَاحًا جَمِيْلًا ﴿٤٩﴾ يٰۤاَيُّهَا النَّبِيُّ اِنَّاۤ اَحْلَلْنَا

تو اُنہاں ناں کجھ فائدو دیو ف۱۱۶ تے اچھی طرح چھوڑ دیو ف۱۱۷ اے غیب دین آلیا (نبی) ہم نے تمہارے واسطے حلال

ف۱۱۰ شاہد گو تر جمو حاضر و ناظر بہت بہترین ترجمو ایں۔ مفرداتِ راغب ماں ایں اَلشُّهُوْدُ وَالشَّهَادَةُ الْحُضُوْرُ مَعَ الْمُشَاهَدَةِ اِمَّا بِالْبَصَرِ اَوْ بِالْبَصِيْرَةِ یعنی شہود تے شہادت گا معنی ایں حاضر ہونوں مع ناظر ہون گے بصر گے نال یا بصیرت گے نال تے گواہ ناں اسے واسطے شاہد کہیں کہ وہ مشاہدہ گے نال جیرو علم رکھے اسناں بیان کرے۔ حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم تمام عالم گی طرف مبعوث ایں، آپ گی رسالت عامہ ہے جیسو کہ سورۂ فرقان گی پہلی آیت ماں بیان ہو یو تاں حضور پرنور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم قیامت تک ہون آلی ساری خلق گا شاہد ایں تے ان گا اعمال تے افعال تے احوال، تصدیق تکذیب، ہدایت ضلالت سب گو مشاہدہ فرمائیں (ابوالسعود تے جمل)۔ ف۱۱۱ یعنی ایمانداراں ناں جنت گی خوشخبری تے کافراں ناں جہنم گا عذاب گو ڈر سنائیں ف۱۱۲ یعنی خلق ناں طاعتِ الٰہی گی دعوت دیتا۔ ف۱۱۳ سراج گو تر جمو آفتاب، قرآن کریم گے بالکل مطابق ہے کہ اس ماں آفتاب یعنی دینہ ناں سراج فرمایو ہے جیسو کہ سورۂ نوح ماں وَجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا تے آخری سپارہ گی پہلی سورت ماں ایں۔ وَجَعَلْنَا سِرَاجًا وَّهَّاجًا تے درحقیقت ہزاراں آفتاباں دے زیادہ روشنی آپ۔ گا نورِ نبوت نے پچھائی تے کفر و شرک گی ظلمات شدیدہ ناں اپناں نورِ حقیقت افروز نال دور فرمایو تے خلق گے واسطے معرفت تے توحید الٰہی تک پچھن گیں راہ روشن تے واضح کیں تے ضلالت تے گمراہی گی نیری وادی ماں راہ چلن آلاں ناں اپناں نورِ ہدایت دے راہ در آنیوں تے اپناں نورِ نبوت نال ضمائر و بصائر تے قلوب و ارواح ناں منور فرمایو، حقیقت ماں آپ گو وجود مبارک ایسو آفتابِ عالم تاب ہے جس نے ہزار ہا آفتاب بنا چھڑیا اسے واسطے اسگی صفت ماں منیر فرمایو گیو۔ ف۱۱۴ جد تک اس وارہ ماں اللہ تعالیٰ گی طرف دے کوئے حکم دتو جائے۔ ف۱۱۵ مسئلو: اس آیت دے معلوم ہویو کہ اگر عورت ناں قربت دے پہلاں طلاق دتی تاں اس در عدت واجب نی۔ مسئلو: خلوتِ صحیحہ قربت گا حکم ماں ایں تاں اگر خلوتِ صحیحہ گے بعد طلاق واقع ہوئی تاں عدت واجب ہوئی اگرچہ مباشرت نہ ہوئی ہوئے مسئلو: یوہ حکم مومنہ تے کتابیہ دواں واسطے عام ایں لیکن آیت ماں مومنات گو ذکر فرمانوں ایں طرف اشارہ کرے کہ مومنہ گے نال نکاح کرنوں زیادہ بہتر تے اولیٰ ہے۔ ف۱۱۶ مسئلو یعنی اگر ان گو مہر مقرر ہو گیو ہے تاں قبلِ خلوت طلاق دین نال شوہر در نصف مہر واجب ہوئے گو اگر مقرر نی ہو یو تھو تاں ایک جوڑو کپڑا ان گو دینوں واجب ہے جسناں تر تے کپڑا ہوئیں۔ ف۱۱۷ اچھی طرح چھوڑنوں یوہ ہے کہ ان گا حقوق ادا کر دتا جائیں تے اناں ناں کائے تکلیف نہ دتی جائے تے اناں ناں روکیو نہ جائے کیونکہ ان در عدت نی

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لَكَ اَزْوَاجَكَ الّٰتِيْٓ اٰتَيْتَ اُجُوْرَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ يَمِيْنُكَ مِمَّآ اَفَآءَ

فرمائیں تھاری وہ بیبیں جنہاں ناں تم مہر دیو ف۱۱۸ اور تھاراں ہتھاں گو مال گو لیں جیڑیں اللہ نے

اللّٰهُ عَلَيْكَ وَبَنٰتِ عَمِّكَ وَبَنٰتِ عَمّٰتِكَ وَبَنٰتِ خَالِكَ وَبَنٰتِ

تمناں غنیمت ماں دتیں ف۱۱۹ اور تھارا چچا گی بیٹیں اور تھاری پھپھیاں گی بیٹیں اور تھارا ماموں گی

خٰلٰتِكَ الّٰتِيْ هَاجَرْنَ مَعَكَ ۡ وَامْرَاَةً مُّؤْمِنَةً اِنْ وَّهَبَتْ

بیٹیں اور تھاری ماسیاں گی بیٹیں جنہاں نے تھارے نال ہجرت کی ف۱۲۰ اور ایمان آلی عورت اگر وہ

نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ اِنْ اَرَادَ النَّبِيُّ اَنْ يَّسْتَنْكِحَهَا ۗ خَالِصَةً لَّكَ

اپنی جان نبی گی نذر کرے اگر نبی اُسناں نکاح ماں لیانوں چاہے ف۱۲۱ یوہ خاص تھارے واسطے ہے

مِنْ دُوْنِ الْمُؤْمِنِيْنَ ؕ قَدْ عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا عَلَيْهِمْ فِيْٓ اَزْوَاجِهِمْ

اُمت واسطے نی ف۱۲۲ ہمناں معلوم ہے جو ہم نے مسلماناں ور مقرر کیوو ہے ان گی بیبیاں

وَمَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ لِكَيْلَا يَكُوْنَ عَلَيْكَ حَرَجٌ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا

اور ان گا ہتھ گا مال، کنیزاں ماں ف۱۲۳ یاہ خصوصیت تھاری ہے ف۱۲۴ اس واسطے جے تھارے ور کائے تنگی نہ ہووے اور اللہ بخشن آلو

رَّحِيْمًا ﴿۵۰﴾ تُرْجِيْ مَنْ تَشَآءُ مِنْهُنَّ وَتُـْٔوِيْٓ اِلَيْكَ مَنْ تَشَآءُ ؕ وَمَنِ

مہربان۔ پچھے ہٹاؤ ان بچوں جسناں چاہو اور اپنے کول جگہ دیو ف۱۲۵ جسناں چاہو

ف۱۱۸ مہرناں جلدی ادا کرنوں تے عقد گے وقت مقرر کرنوں افضل ہے نکاح حلال ہون گی شرط نی کیونکہ مہرناں معجّل طریقہ نال دینوں یا اس ناں مقرر کرنوں اولیٰ تے بہتر ہے واجب نی۔ (تفسیر احمدی) ف۱۱۹ مثلاً حضرت صفیہ تے حضرت جویریہ، جناں ناں حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے آزاد فرمایو تے ان گے نال نکاح کرلیو۔ مسئلو: غنیمت ملن گو ذکر وی فضیلت واسطے ہے کیونکہ مملوکات بملک یمین خواہ خریدن نال ملک ماں آئی ہوئیں یا ہبہ نال یا وراثت نال وصیت نال وہ سب حلال ایں۔ ف۱۲۰ نال ہجرت کرن گی قید وی فضیلت گو بیان ایں کیونکہ بغیر نال ہجرت کرن گے وی ان بچوں ہر ایک حلال ہے تے یوہ وی ہو سکے کہ خاص حضور گا حق ماں ان عورتاں گی حِلّت اس قید گے نال مقید ہوئے جیسو کہ امّ ہانی بنت ابی طالب گی روایت اس طرف اشارو کرے۔ ف۱۲۱ معنیٰ یہ ایں کہ ہم نے تھارے واسطے اس مومنہ عورت ناں حلال کیو جیڑی بغیر مہر تے بغیر نکاح گی شرطاں گے اپنی جان تمناں ہبہ کرے، بشرطیکہ تم اسناں نکاح ماں لیان گو ارادو فرمائیں۔ حضرت ابنِ عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ اس ماں آئندہ گا حکم گو بیان ایں کیونکہ وقتِ نزول آیت حضور گی ازواج بچوں کائے وی ایسی نی تھی جیڑی ہبہ گے ذریعے مشرف بزوجیت ہوئی ہوئے تے جن مومنہ بیبیاں نے اپنیں جان حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں پیش کی ایں وہ میمونہ بنت حارث تے خولہ بنتِ حکیم تے امِ شریک تے زینب بنتِ خزیمہ ایں۔ (تفسیر احمدی) ف۱۲۲ یعنی نکاح بے مہر، خاص آپ علیہ السلام واسطے جائز ہے امت واسطے نی، امت ور بہر حال مہر واجب ہے خواہ وہ مہر مقرر نہ کریں یا قصداً مہر گی نفی کریں۔ مسئلو: نکاح بلفظ ہبہ جائز ہے۔ ف۱۲۳ یعنی بیبیاں گا حق ماں جو کجھ مقرر فرمایو ہے مہر تے گواہ تے باری گو واجب ہونو تے چار آزاد عورتاں تک ناں نکاح ماں لیانوں۔ مسئلو: اس دے معلوم ہویو کہ شرعاً مہر گی مقدار اللہ تعالیٰ گے نزدیک مقرر ہے تے وہ دس درہم ایں جس دے کھٹ کرنوں منع ایں جیسو کہ حدیث شریف ماں وارد ہے۔ ف۱۲۴ جیڑی اپر ذکر ہوئی کہ عورت تھارے واسطے محض ہبہ نال بغیر مہر گے حلال کی گئیں۔ ف۱۲۵ یعنی آپ ناں اختیار دتو گیو کہ جس بی بی ناں چاہیں کول رکھیں تے بیبیاں ماں باری مقرر کریں یا نہ کریں لیکن باوجود اس اختیار گے حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم، تمام ازواج مطہرات گے نال عدل فرمائیں تے ان گی باریں برابر رکھیں تھا بجز حضرت سودہ رضی اللہ عالیٰ عنہا گے جناں نے اپنی باری گو دن حضرت ام المومنین عائشہ صدیقہ ناں دتو تھو تے بارگاہِ رسالت ماں عرض کیو تھو کہ میرے واسطے یوہی کافی ہے کہ میرو حشر تھاری ازواج ماں ہوئے حضرت عائشہ صدیقہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا دے مروی ہے کہ یاہ آیت ان عورتاں گا حق ماں نازل ہوئی جناں نے اپنیں جان حضور ناں نذر کیں تے حضور ناں اختیار دتو گیو کہ ان بچوں جسناں چاہیں قبول فرمائیں تے اس گے نال تزوج فرمائیں تے جسکو چاہیں انکار فرمائیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ابْتَغَيْتَ مِمَّنْ عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ ؕ ذٰلِكَ اَدْنٰٓى اَنْ تَقَرَّ

اور جس ناں تم نے کنارے کر چھڑیو تھو اُساں تھارو دل کرے تاں اُساں وی تمناں کُجھ گناہ نی ف۱۲۶ یوہ کم اس توں زیادہ نزدیک ہے جے تھاری اکھ

اَعْيُنُهُنَّ وَلَا يَحْزَنَّ وَيَرْضَيْنَ بِمَآ اٰتَيْتَهُنَّ كُلُّهُنَّ ؕ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ

ٹھنڈی ہوویں اور غم نہ کریں اور تم اُنہاں ناں جو کُجھ عطا فرماؤ اُس ور وِہ سب گی سب راضی ایں ف۱۲۷ اور اللہ جانیں

مَا فِیْ قُلُوْبِكُمْ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيْمًا حَلِيْمًا ﴿۵۱﴾ لَا يَحِلُّ لَكَ النِّسَآءُ

جو تھارا ساراں گا دِلاں ماں ایں۔ اور اللہ علم و حلم آلو ہے۔ ان توں بعد ف۱۲۸ ہور عورت

مِنْۢ بَعْدُ وَلَآ اَنْ تَبَدَّلَ بِهِنَّ مِنْ اَزْوَاجٍ وَّلَوْ اَعْجَبَكَ

تمناں حلال نی ف۱۲۹ اور نہ یوکہ ان گے بدلے ہور بیبیں بدلو ف۱۳۰ پانویں تمناں اُن گو حُسن

حُسْنُهُنَّ اِلَّا مَا مَلَكَتْ يَمِيْنُكَ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَیْءٍ

چنگو لگے مگر کنیز تھارا ہتھ گو مال ف۱۳۱ اور اللہ ہر چیز ور

رَّقِيْبًا ﴿۵۲﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَدْخُلُوْا بُيُوْتَ النَّبِیِّ اِلَّآ اَنْ

نگہبان ایں۔ اے ایمان آلیو نبی گا کہراں ماں ف۱۳۲ حاضر نہ ہوود جد تکر

ف۱۲۶ یعنی ازواج بچوں آپ نے جناں معزول یا ساقطۃ القسمۃ کر چھڑیو آپ جد چاہیں اگی طرف توجہ فرمائیں تے اسناں نوازیں اس گو آپ ناں اختیار دتو گیو ہے۔ ف۱۲۷ کیونکہ جد وہ یوہ جانیں گیں کہ یاہ تفویض تے یوہ اختیار آپ ناں اللہ تعالیٰ گی طرفوں عطا ہو یو ہے تاں قلوب مطمئن ہو جائیں گا۔ ف۱۲۸ یعنی ان نو بیبیاں گے بعد جیڑیں آپ گا نکاح ماں ہیں جناں ناں آپ نے اختیار دتو دے اناں نے اللہ تعالیٰ تے رسول اللہ ناں اختیار کیو۔ ف۱۲۹ کیونکہ رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گے واسطے ازواج گو نصاب نو ایں جسطرح اُمّت واسطے چار۔ ف۱۳۰ یعنی اناں ناں طلاق دے گے ان گی جگہ دوجی عورتاں نال نکاح کر لیو ایسو وی نہ کرو، یوہ احترام ان ازدواج گو اس واسطے ہے کہ جد حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے اناں ناں اختیار دتو تھو تاں اناں نے اللہ تعالیٰ تے اس گا رسول ناں اختیار کیو تے دنیا گی آسائش تے آرام ناں ٹھکرایو چنانچہ رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے اناہی ور اکتفا فرمایو تے اخیر تک یہی بیبیں حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی خدمت ماں رہیں، حضرت عائشہ تے حضرت ام سلمہ رضی اللہ تعالیٰ عنہما دے مروی ہے کہ آخر ماں حضور واسطے حلال کر دتو گیو تھو کہ جتنی عورتاں دے چاہیں نکاح فرمائیں، اس تقدیر ور آیت منسوخ ہے تے اگی ناسخ آیت اِنَّآ اَحْلَلْنَا لَكَ اَزْوَاجَكَ الایہ ہے۔ ف۱۳۱ کہ وہ تھارے واسطے حلال ہے تے اس گے بعد حضرت ماریہ قبطیہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی مِلک ماں آئیں تے ان دے حضور گا فرزند حضرت ابراہیم رضی اللہ تعالیٰ عنہ پیدا ہو یا جناں گی چھوٹی عمر ماں وفات ہوگئی۔ ف۱۳۲ مسئلو: اس آیت دے معلوم ہو یو کہ کہر مرد گو ہوئے تے اسے واسطے اس دے اجازت حاصل کرنوں مناسب ہے، شوہر گا کہر ناں عورت گو کہر وی کہیو جائے اس لحاظ دے کہ وہ اس ماں سکونت گو حق رکھے اسے وجہ دے آیت وَاذْكُرْنَ مَا يُتْلٰى فِیْ بُيُوْتِكُنَّ ماں کہراں گی نسبت عورتاں گی طرف کی گئی ہے نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا مکانات جن ماں حضور گی ازواج مطہرات سکونت پذیر تھیں تے حضور گا پردہ فرمان دے بعد وی وہ اپنی حیات تک اناہی ماں رہیں وِہ حضور گی ملک تھا تے حضور علیہ السلام نے ازواج ناں ہبہ نہ فرمایا تھا بلکہ سکونت گی اجازت دتی تھی اسی واسطے ازواج مطہرات دے بعد ان گا وارثاں ناں نہ ملیا بلکہ مسجد شریف ماں داخل کر دتا گیا جہڑی وقف ہے تے جسگو نفعو تمام مسلماناں واسطے عام ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يُّؤْذَنَ لَكُمْ اِلٰى طَعَامٍ غَيْرَ نٰظِرِيْنَ اِنٰىهُ وَلٰكِنْ اِذَا دُعِيْتُمْ

اذن نہ ملے ف۱۳۳ مثلاً کھانا واسطے بُلایا جاؤ نہ اس طرح کہ خود ہی اُسکا پکن گو راہ دیکھو ف۱۳۴ ہاں جد بلایا جاؤ

فَادْخُلُوْا فَاِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوْا وَلَا مُسْتَاْنِسِيْنَ لِحَدِيْثٍ ؕ اِنَّ

تاں ضرور حاضر ہوؤو اور جد کھالیو تاں متفرق ہو جاؤ (چلے جاؤ) نہ یوہ جے بیٹھاوا گلاں ناں دل بہلاتا رہو ف۱۳۵ بیشک

ذٰلِكُمْ كَانَ يُؤْذِى النَّبِىَّ فَيَسْتَحْىٖ مِنْكُمْ ۫ وَاللّٰهُ لَا يَسْتَحْىٖ مِنَ

اسماں نبی ناں ایذا ہووے تھی پر وہ تھارو لحاظ فرمائیں تھا ف۱۳۶ اور اللہ حق فرمان ماں

الْحَقِّ ؕ وَاِذَا سَاَلْتُمُوْهُنَّ مَتَاعًا فَسْـَٔلُوْهُنَّ مِنْ وَّرَآءِ حِجَابٍ ؕ

نی شرماتو اور جد تم ان توں ف۱۳۷ کائے چیز برتن واسطے منگو دے پردہ گے باہروں منگو

ذٰلِكُمْ اَطْهَرُ لِقُلُوْبِكُمْ وَقُلُوْبِهِنَّ ؕ وَمَا كَانَ لَكُمْ اَنْ تُؤْذُوْا رَسُوْلَ

اُسماں زیادہ ستھرائی ہے تھارا دِلاں اور اُن گا دِلاں گی ف۱۳۸ اور تمنانی حق پچھو جے رسول ناں

اللّٰهِ وَلَآ اَنْ تَنْكِحُوْٓا اَزْوَاجَهٗ مِنْۢ بَعْدِهٖٓ اَبَدًا ؕ اِنَّ ذٰلِكُمْ

ایذا ف۱۳۹ دیو اور نہ یوہ جے ان توں بعد کدے وی ان گی بیبیاں نال نکاح کرو ف۱۴۰ بیشک یاہ

كَانَ عِنْدَ اللّٰهِ عَظِيْمًا ﴿۵۳﴾ اِنْ تُبْدُوْا شَيْـًٔا اَوْ تُخْفُوْهُ فَاِنَّ

اللہ گے نزدیک بڑی سخت بات ہے ف۱۴۱ اگر تم کائے گل ظاہر کرو یا چھپاؤ تو بیشک

اللّٰهَ كَانَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيْمًا ﴿۵۴﴾ لَا جُنَاحَ عَلَيْهِنَّ فِىْٓ اٰبَآئِهِنَّ

اللہ سارو کجھ جانیں ان ور مضائقو نی ف۱۴۲ ان گا باپ

ف۱۳۳ اس دے معلوم ہویو کہ عورتاں ور پردو ضروری ہے تے غیر مرداں ناں کسے کہر ماں بے اجازت داخل ہونوں جائز نی۔ آیت اگرچہ خاص ازواجِ رسول صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا حق ماں وارد ہے لیکن حکم اس گو تمام مسلمان عورتاں واسطے عام ایں۔ شانِ نزول: جد حضور سید عالم رسول صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے حضرت زینب رضی اللہ تعالیٰ عنہا نال نکاح کیو تے ولیمہ گی عام دعوت فرمائی تاں جماعتاں گی جماعت آئیں تھیں تے کھان دے فارغ ہو گے نِچلے جائیں تھیں۔ آخر ماں ترے صاحب ایسا تھا جیہڑا کھان دے فارغ ہو گے بیس گیا تے اناں نے گلاں گو لمّوں سلسلو شروع کر چھڑیو تے بہت دیر تک بیٹھا رہیا، مکان تنگ تھو اس دے کہر آلاں ناں تکلیف ہوئی تے حرج ہویو کہ ان گی وجہ دے اپنوں کم کاج نہ کر سکیا، رسول کریم رسول صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم اٹھیا تے ازواج مطہرات گا حجراں ماں تشریف لے گیا تے وہ دورہ لا گے تشریف لیایا، اس وقت تک یہ لوک اپنی گلاں ماں لگا وا تھا حضور فر واپس ہو گیا یاہ دیکھ گے وہ لوک روانہ ہو گیا تاں حضور اقدس رسول صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دولت کدہ ماں تشریف لیایا تے دروازہ ور پردو سٹ چھڑیو۔ اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی اس دے سید عالم رسول صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی کمالِ حیا تے شانِ کرم تے حسنِ اخلاق معلوم ہوئے کہ باوجود ضرورت گے اصحاب دے یوہ نہ فرمایو کہ ہون چلے جاؤ بلکہ جیہڑو طریقو اختیار فرمایو وہ حسنِ آداب گو اعلیٰ ترین معلم ایں۔ ف۱۳۴ مسئلو: اس دے معلوم ہویو کہ بغیر دعوت کسے گے کھان ناں نہ جائے ف۱۳۵ کہ یوہ اہل خانہ گی تکلیف تے ان گا حرج گو باعث ہے۔ ف۱۳۶ تے اناں ناں چلے جان واسطے نی فرمائیں تھا ف۱۳۷ یعنی ازواج مطہرات دے ف۱۳۸ کہ وسوساں تے خطرات دے امن رہے ف۱۳۹ تے کوئے ایسو کم کرو جیہڑو دل اقدس ور گراں ہوئے۔ ف۱۴۰ کیونکہ جس عورت دے حضور اقدس صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے عقد فرمایو وہ حضور گے سوا ہر شخص ور ہمیشہ واسطے حرام ہو گئی اسے طرح وہ کنیز جیہڑیں باریابِ خدمت ہوئیں تے قربت دے سرفراز فرمائی گئیں وہ وی اسے طرح سب واسطے حرام ایں۔ ف۱۴۱ اس ماں اعلام ایں کہ اللہ تعالیٰ نے اپنا حبیب رسول صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں بہت بڑی عظمت عطا فرمائی تے آپ گی حرمت ہر حال ماں واجب کی۔ ف۱۴۲ یعنی ان بیبیاں ور کجھ گناہ نی اس ماں کہ وہ ان لوکاں دے پردو نہ کریں جن گو آیت ماں اگے ذکر فرمایو جائے۔ شانِ نزول: جد پردہ گو حکم نازل ہویو تاں عورتاں گا باپ بیٹا تے قریب گا رشتہ داراں نے رسول کریم رسول صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی خدمت ماں عرض کیو یا رسول اللہ صلی اللہ علیک وسلم کیا ہم اپنی مایاں تے بیٹیاں نال پردہ گا پچھاد دے گفتگو کراں، اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَلَآ اَبْنَآئِهِنَّ وَلَآ اِخْوَانِهِنَّ وَلَآ اَبْنَآءِ اِخْوَانِهِنَّ وَلَآ اَبْنَآءِ
اور بیٹاں اور پائیاں اور بھتیجاں اور پانجاں ف١٤٣
اَخَوٰتِهِنَّ وَلَا نِسَآئِهِنَّ وَلَا مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُنَّ ۚ وَاتَّقِيْنَ اللّٰهَ ؕ
اور اپناں دین گی عورتاں ف١٤٤ اور اپنی کنیزاں ماں ف١٤٥ اور اللہ تُو ڈرتیں رہو
اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلٰى كُلِّ شَیْءٍ شَهِيْدًا ﴿٥٥﴾ اِنَّ اللّٰهَ وَمَلٰٓئِكَتَهٗ
بیشک ہر چیز اللہ گے سامنے ایں۔ بیشک اللہ تے اُس گا فرشتہ
يُصَلُّوْنَ عَلَى النَّبِیِّ ؕ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا صَلُّوْا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوْا
درود بھیجیں اُس غیب دسن آلا (نبی) ور اے ایمان آلیو! اُن ور درود اور خوب سلام
تَسْلِيْمًا ﴿٥٦﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ يُؤْذُوْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ لَعَنَهُمُ اللّٰهُ فِی
بھیجو ف١٤٦ بیشک جیہڑا ایذا دیں اللہ اور اُس گا رسول ناں ان ور اللہ گی لعنت ہے
الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَاَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُّهِيْنًا ﴿٥٧﴾ وَالَّذِيْنَ يُؤْذُوْنَ
دُنیا اور آخرت ماں ف١٤٧ اور اللہ نے ان واسطے ذلّت کو عذاب تیار کر رکھیو ہے ف١٤٨ اور جیہڑا ایمان آلاں
الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنٰتِ بِغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوْا فَقَدِ احْتَمَلُوْا بُهْتَانًا
مرداں اور عورتاں ناں بغیر کُجھ کرن تُوں ستائیں اُنھاں نے بہتان
وَّاِثْمًا مُّبِيْنًا ﴿٥٨﴾ يٰٓاَيُّهَا النَّبِیُّ قُلْ لِّاَزْوَاجِكَ وَبَنٰتِكَ وَنِسَآءِ ع
اور کھُلو گناہ اپنے بِرلیو ف١٤٩ اے نبی! اپنی بیبیاں اور صاحبزادیاں اور مسلماناں گی

ف١٤٣ یعنی ان اقارب گے سامنے آن تے ان گے نال کلام کرن ماں کوئے حرج نی ف١٤٤ یعنی مسلمان بیبیاں گے سامنے آنو جائز ہے تے کافر عورتاں دے پردو کرنوں تے اپنو جسم چھپانوں لازم ایں سوائے جسم گا ان حصاں گے جیہڑا کھر گا کم کاج واسطے کھولناں ضروری ہوئیں (جمل) ف١٤٥ ات چچا تے ماموں گو صراحت گے نال ذکر نی کیو گیو کیونکہ وہ والدین گا حکم ماں ایں ف١٤٦ حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ور درود و سلام بھیجوں واجب ہے ہر ایک مجلس ماں، آپ گو ذکر کرن آلا اور سنن آلا ور وی ایک مرتبہ، تے اس دے زیادہ مستحب ہے، یوہی قول معتمد ہے تے اسے ور جمہور ایں تے نماز گا قعدہ آخیرہ ماں بعدِ تشہد درود شریف پڑھنوں سنت ہے تے آپ گے تابع کر گے آپ گا آل واصحاب تے دوجا مومنین ور وی درود بھیجیو جا سکے یعنی درود شریف ماں آپ گا نامِ اقدس گے بعد اناں ناں شامل کیو جا سکے تے مستقل طور ور حضور گے سوا ان بچوں کسے ور درود بھیجوں مکروہ ہے۔ مسئلو: درود شریف ماں ال تے اصحاب گو ذکر متوارث ہے تے یوہ وی کہیو گیو ہے کہ ال گا ذکر گے بغیر مقبول نی۔ درود شریف اللہ تعالیٰ گی طرف دے نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی تکریم ایں علماء نے اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ گا معنیٰ بیان کیا ایں کہ یارب حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں عظمت عطا فرما، دنیا ماں انگو دین بلندان گی دعوت غالب فرما گے تے ان گی شریعت ناں بقاعنایت فرما گے تے آخرت ماں ان گی شفاعت قبول فرما گے تے ان گو ثواب زیادہ کر گے تے اولین و آخرین ور ان گی فضیلت گو اظہار فرما گے تے انبیا تے مرسلین تے ملائکہ تے تمام خلق ور ان گی شان بلند کر گے۔ مسئلو: درود شریف گی بہت برکت تے فضیلت ایں۔ حدیث شریف ماں ایں سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو کہ جد درود بھیجن آلو میرے ور درود بھیجے تاں فرشتہ اس واسطے مغفرت گی دعا کریں۔ مسلم گی حدیث شریف ماں ایں جیہڑو میرے ور ایک مرتبہ درود بھیجے اللہ تعالیٰ اس ور دس بار بھیجے۔ ترمذی گی حدیث شریف ماں ایں بخیل وہ ہے جس گے سامنے میرو ذکر کیو جائے تے وہ درود نہ بھیجے۔ ف١٤٧ وہ ایذا دین آلا کفار ایں جیہڑا شانِ الٰہی ماں ایسی گل کہیں جن دے وہ منزہ تے پاک ہے تے رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی تکذیب کریں ان ور دارین ماں لعنت۔ ف١٤٨ آخرت ماں۔ ف١٤٩ شانِ نزول: یاہ آیت کریمہ ان منافقین گا وارہ ماں نازل ہوئی جیہڑا حضرت علی مرتضیٰ رضی اللہ تعالیٰ عنہ ناں ایذا دیں تھا۔ تے ان گا وارہ ماں بدگوئی کریں تھا۔ حضرت فضیل نے فرمایو کہ کتا تے خنزیر ناں وی ناحق ایذا دینی حلال نی تاں مومنین تے مومنات ناں ایذا دینوں کسطرح جائز ہو سکے یوہ بہت بڑو و بدترین جُرم ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الْمُؤْمِنِيْنَ يُدْنِيْنَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيْبِهِنَّ ۭ ذٰلِكَ اَدْنٰٓى اَنْ

عورتاں ناں فرما دیو کہ اپنی چادراں گا اِک حصہ ناں اپنا چہراں ور رکھو ف۱۵۰ یاہ اس گے نیڑے ہے جے

يُّعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ ۭ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿۵۹﴾ لَىِٕنْ لَّمْ يَنْتَهِ

اگی پچھان ہووے ف۱۵۱ تو ستائی نہ جائیں ف۱۵۲ اور اللہ بخشن آلو مہربان ایں۔ اگر باز نہ آیا

الْمُنٰفِقُوْنَ وَالَّذِيْنَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ وَّالْمُرْجِفُوْنَ فِي الْمَدِيْنَةِ

منافق ف۱۵۳ اور جنہاں گا دِل ماں روگ ہے ف۱۵۴ اور مدینہ ماں چوٹھ اُڈان آلا ف۱۵۵

لَنُغْرِيَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا يُجَاوِرُوْنَكَ فِيْهَآ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿۶۰﴾ مَّلْعُوْنِيْنَ ۛ اَيْنَمَا

تو ضرور ہم تمناں ان ور شہ دیاں گا ف۱۵۶ پھر وہ مدینہ ماں تھارے کول نہ رہیں گا مگر تھوڑا دن ف۱۵۷ پھٹکار یا واجت کدے

ثُقِفُوْٓا اُخِذُوْا وَقُتِّلُوْا تَقْتِيْلًا ﴿۶۱﴾ سُنَّةَ اللّٰهِ فِي الَّذِيْنَ خَلَوْا

ملیں پکڑیا جائیں اور گِن گِن کے قتل کیا جائیں اللہ گو دستور چلیو آئے ان لوکاں ماں جیڑا پہلاں

مِنْ قَبْلُ ۚ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللّٰهِ تَبْدِيْلًا ﴿۶۲﴾ يَسْـَٔــلُكَ النَّاسُ

گزر گیا ف۱۵۸ اور تم اللہ گو دستور ہرگز بدلتو نہ دیکھیں گا۔ لوک تھارا دے قیامت گو

عَنِ السَّاعَةِ ۭ قُلْ اِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللّٰهِ ۭ وَمَا يُدْرِيْكَ لَعَلَّ

پچھیں ف۱۵۹ تم فرماؤ اُسگو علم دے اللہ ہی گے کول ہے اور تم کے جانوں شاید

السَّاعَةَ تَكُوْنُ قَرِيْبًا ﴿۶۳﴾ اِنَّ اللّٰهَ لَعَنَ الْكٰفِرِيْنَ وَاَعَدَّ لَهُمْ

قیامت نیڑے ہی ہووے ف۱۶۰ بیشک اللہ نے کافراں ور لعنت فرمائی اور ان واسطے بھکتی اگ تیار

سَعِيْرًا ﴿۶۴﴾ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اَبَدًا ۚ لَا يَجِدُوْنَ وَلِيًّا وَّلَا نَصِيْرًا ﴿۶۵﴾

کر گے رکھی ہے۔ اُساں ہمیشہ رہنگا اُساں نہ کوئی حمایتی ہویگو گا نہ مددگار ف۱۶۱

ف۱۵۰ تے سر تے چہراناں چھپائیں جد کسے حاجت واسطے اناں ناں نکلنوں ہوئے ف۱۵۱ کہ یہ حرہ ایں ف۱۵۲ تے منافقین ان گے پچھے نہ پوئیں۔ منافقاں گی عادت تھی کہ وہ باندیاں (گولیاں) ناں چھیڑتا رہیں تھا اس واسطے حرہ عورتاں ناں حکم دتو گیو کہ وہ چادر نال پورو جسم ٹک گے سر تے مُنھ چھپا گے باندیاں دے اپنی وضع الگ کر چھڑیں ف۱۵۳ اپناں نفاق دے ف۱۵۴ تے جیڑا برا خیال کریں یعنی فاجر بدکار ایں وہ اپنی بدکاری دے باز نہ آیا۔ ف۱۵۵ جیڑا اسلامی لشکراں گے متعلق چوٹھیں خبر پھیلایا کریں تھا تے یاہ مشہور کریں تھا کہ مسلماناں ناں شکست ہوگئی وِہ قتل کر دتا گیا، دشمن غالب ہو تو جار ہیو ہے تے اس دے ان گو مقصد مسلماناں گی دل شکنی تے اناں ناں پریشانی ماں پانوں تھو، ان لوگاں گے متعلق ارشاد ہوئے کہ اگر وہ ان حرکتاں دے باز نہ آیا۔ ف۱۵۶ تے تمناں ان ور مسلط کراں گا ف۱۵۷ فر مدینہ طیبہ ان دے خالی کرالیو جائے گو تے وہ اتوں کڈھ دتا جائیں گا۔ ف۱۵۸ یعنی پہلی امتاں گا منافقین جیڑا ایسی حرکت کریں تھا، ان گے واسطے وی سنت الٰہیہ یا ہی رہی ہے کہ جت تھائیں مار دتا جائیں۔ ف۱۵۹ کہ کد قائم ہویگی۔ **شانِ نزول**: مشرکین دے تمسخر تے استہزا گا طور ور رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے قیامت گو وقت دریافت کریں تھا گویا کہ اناں ناں بہت جلدی ہے تے یہود اسگو امتحان گے طور پچھیں تھا کیونکہ توریت ماں اس گو علم مخفی رکھیو گیو تھو تاں اللہ تعالیٰ نے اپناں نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں حکم فرمایو۔ ف۱۶۰ اس ماں جلدی کرن آلاں ناں تہدید تے امتحاناً سوال کرن آلاں ناں خاموش تے ان گی دہن دوزی ہے۔ ف۱۶۱ جیڑو اناں ناں عذاب دے بچا سکے۔

يَوْمَ تُقَلَّبُ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ يَقُولُونَ يَٰلَيْتَنَآ أَطَعْنَا اللَّهَ

جس دن اُن گا منہ پرت پرت گے اگ ماں تلیا جائیگا کہتا ہوویں گا ہائے کسے طرح ہم نے اللہ گو حکم منیوں ہوتو

وَأَطَعْنَا الرَّسُولَا ﴿٦٦﴾ وَقَالُوا رَبَّنَآ إِنَّآ أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَآءَنَا

اور رسول گو حکم منیو ہوتو ف۱۶۲ اور کہیں گا اے مہارا رب ہم اپناں سرداراں اور بڑاں گا کہن ور چلیا ف۱۶۳

فَأَضَلُّونَا السَّبِيلَا ﴿٦٧﴾ رَبَّنَآ آتِهِمْ ضِعْفَيْنِ مِنَ الْعَذَابِ وَالْعَنْهُمْ

تو اُنہاں نے ہمناں راہ تو بُلا چھڑیو۔ اے مہارا رب! اناں ناں اگ گو دونوں عذاب دے ف۱۶۴ اور ان ور

لَعْنًا كَبِيرًا ﴿٦٨﴾ يَٰٓأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ آذَوْا ع ۸ ۵

بڑی لعنت فرما۔ اے ایمان آلیوا ف۱۶۵ اُن جسا نہ ہنوں جنہاں نے موسیٰ

مُوسَىٰ فَبَرَّأَهُ اللَّهُ مِمَّا قَالُوا ۚ وَكَانَ عِندَ اللَّهِ وَجِيهًا ﴿٦٩﴾ يَٰٓأَيُّهَا

ناں ستایو ف۱۶۶ تو اللہ نے اس ناں بری فرما دتو اس گل توں جہڑی اُنہاں نے کہی ف۱۶۷ اور موسیٰ اللہ گے اگے عزت آلو ہے ف۱۶۸ اے

الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٧٠﴾ يُصْلِحْ لَكُمْ

ایمان آلیوا اللہ توں ڈرو اور سدھی گل کرو ف۱۶۹ تھارا اعمال تھارے

أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ ۗ وَمَن يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ

واسطے سدھار چھڑے گو ف۱۷۰ اور تھارا گناہ بخشے گو اور جیڑو اللہ اور اُس گا رسول گی فرمانبرداری کرے اُس نے

فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٧١﴾ إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ

بڑی کامیابی حاصل کی۔ بیشک ہم نے امانت پیش فرمائی ف۱۷۱ آسماناں اور زمین اور پہاڑاں ور

ف۱۶۲ دنیا ماں تاں اج ہم اس عذاب ماں گرفتار نہ ہوتا ف۱۶۳ یعنی قوم گا سرداراں تے بڑی عمر گا لوکاں تے اپنی جماعت گا عالماں گا، اناں نے ہمناں کفر گی تلقین کی ف۱۶۴ کیونکہ وہ خود وی گمراہ ہو یا تے اناں نے دوجاں ناں وی گمراہ کیو ف۱۶۵ نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گو ادب تے احترام کروتے کوئے کم ایسو نہ کریو جیڑو ان گا رنج تے ملال گی وجہ بنے تے ف۱۶۶ یعنی ان بنی اسرائیل گی طرح نہ ہو یو جیڑا انگا نہا ئیں تھا تے حضرت موسیٰ علیہ السلام ور طعن کریں تھا کہ حضرت مہارے نال کیوں نی نہاتا اناں ناں برص وغیرہ گی کائے بیماری ہے۔ ف۱۶۷ اس طرح کہ جد ایک دن حضرت موسیٰ علیہ السلام نے غسل واسطے ایک تنہائی گی جگہ ماں کپڑا اتار گے پتھر ور رکھیا تے غسل شروع کیو تاں پتھر آپ گا کپڑا لے گے نس گیو، آپ کپڑا لین واسطے اسگی طرف گیا تاں بنی اسرائیل نے دیکھ لیا کہ جسم مبارک ور کوئے داغ یا ہور کوئے عیب نی ف۱۶۸ صاحب جاہ تے صاحب منزل تے مستجاب الدعوات ف۱۶۹ یعنی سچی تے درست حق تے انصاف گی تے اپنی زبان تے کلام گی حفاظت رکھو یاہ نیکیاں گی بنیاد ہے ایسو کریں گا تاں اللہ تعالیٰ تھارے ور کرم فرمائے گو تے۔ ف۱۷۰ تمناں نیکیاں گی توفیق دیے گو تے تھاریں فرمانبرداریں قبول فرمائے گو۔ ف۱۷۱ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ امانت دے طاعت تے فرائض مراد ایں جناں ناں اللہ تعالیٰ نے اپناں بنداں ور پیش کیو، اناں ہی ناں آسماناں، زمیناں، پہاڑاں ور پیش کیو تھو۔ کہ وہ اگر اناں ناں ادا کریں گا تاں ثواب دتو جائے گو ادا نہ کریں گا تاں عذاب دتو جائے گو۔ حضرت ابن مسعود رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو کہ امانت نماز ادا کرنوں، زکوٰۃ دینوں، رمضان گا روزہ رکھنا، خانہ کعبہ گو حج، سچ بولنوں، ناپ تول ماں تے لوکاں گی اماناں ماں عدل کرنوں ایں۔ کجھاں نے کہیو امانت دے مراد وہ تمام چیزاں ایں جن گو حکم دتو گیو ہے تے جن گی ممانعت کی گئی ہے حضرت عبداللہ بن عمرو بن عاص نے فرمایو کہ تمام اعضا کن، ہتھ، پیر وغیرہ سب امانت ایں اسگو ایمان ہی کے ہے جیڑو امانت دار نہ ہوئے۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو امانت دے مراد لوکاں گیں امانت تے عہداں ناں پورو کرنوں ایں تاں ہر مومن ور فرض ہے کہ نہ کسے مومن گی خیانت کرے نہ کافر معاہد گی، نہ قلیل ماں نہ کثیر ماں، اللہ تعالیٰ نے یہ امانت آسماناں تے زمیناں تے پہاڑاں ور پیش فرمائیں فران دے فرمایو کہ تم ان اماناں ناں مع اسگی ذمہ داری گے جائیں گا؟ اناں نے عرض کیو ذمہ داری کے ہے؟ فرمایو کہ اگر تم اناں ناں اچھی طرح ادا کروتاں تمناں جزا دتی جائے گی اگر نافرمانی کروتاں تمناں عذاب کیو جائے گو، اناں نے عرض کیو نی اے مہارا رب، ہم تیرا حکم گا فرمانبردار ہاں نہ ثواب گا طلبگار نہ عذاب گا تے ان گو یوہ عرض کرنوں خوف تے خشیت نال تھو تے امانت اختیار گے نال پیش کی گئی تھی یعنی اناں ناں اختیار دتو گیو تھو کہ اپنے اندر قوت تے ہمت پائیں ور نہ معذرت کر چھڑیں، اس گو اٹھانوں لازم نی کیو تھو تے اگر لازم کیو جاتو تاں وہ انکار نہ کرتا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فَاَبَيْنَ اَنْ يَّحْمِلْنَهَا وَ اَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْاِنْسَانُ ؕ اِنَّهٗ كَانَ

تو اُنھاں نے اُس گا اٹھان توں انکار کیو اور اس توں ڈر گیا ف۱۷۲ اور آدمی نے اٹھا لئی بیشک وہ اپنی جان ناں

ظَلُوْمًا جَهُوْلًا ﴿۷۲﴾ لِّيُعَذِّبَ اللّٰهُ الْمُنٰفِقِيْنَ وَالْمُنٰفِقٰتِ وَالْمُشْرِكِيْنَ

مشقت ماں پان آلو بڑو نادان ایں۔ تانجہ اللہ عذاب دیے منافق مرداں اور منافق عورتاں اور مشرک مرداں

وَ الْمُشْرِكٰتِ وَيَتُوْبَ اللّٰهُ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنٰتِ ؕ

اور مشرک عورتاں ناں ف۱۷۳ اور اللہ توبہ قبول فرمائے گو مسلمان مرداں اور مسلمان عورتاں گی

وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿۷۳﴾

اور اللہ بخشن آلو مہربان ایں۔

سُوْرَةُ سَبَا مَكِّيَّةٌ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ — اٰيَاتُهَا ۵۴ رُكُوْعَاتُهَا ۶

اللہ گاناں ناں شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْ لَهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَلَهُ

ساری خوبیں اللہ واسطے کہ اُسے گو مال ہے جو کجھ آسماناں ماں ہے اور جو کُجھ زمین ماں ہے ف۲ اور

الْحَمْدُ فِي الْاٰخِرَةِ ؕ وَهُوَ الْحَكِيْمُ الْخَبِيْرُ ﴿۱﴾ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي

آخرت ماں اُسے گی تعریف ہے ف۳ اور وُہی ہے حکمت آلو خبردار۔ جانیں جو کجھ زمین ماں

الْاَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَآءِ وَمَا يَعْرُجُ

جائے ف۴ اور جو زمین تو نکلے ف۵ اور جو آسمان توں اُترے ف۶ اور جو اُسماں

فِيْهَا ؕ وَهُوَ الرَّحِيْمُ الْغَفُوْرُ ﴿۲﴾ وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَا تَاْتِيْنَا السَّاعَةُ ؕ

چڑھے ف۷ اور وہی ہے مہربان بخشن آلو اور کافر بولیا مہارے ور قیامت نہ آئیگی ف۸

ف۱۷۲ کہ اگرادا نہ کرسکیا تاں عذاب کیا جاں گا تاں اللہ تعالیٰ نے وہ امانت حضرت آدم علیہ السلام گے پیش کی تے فرمایو میں آسماناں تے زیناں تے پہاڑاں ور پیش کی تھی وہ نہ چاسکیا کیا تو مع اسگی ذمہ داری گے اسناں چا سکے گو؟ حضرت آدم علیہ السلام نے اقرار کرلیو۔ ف۱۷۳ کہیو گیو کہ معنیٰ یہ ایں کہ ہم نے امانت پیش کی تاکہ منافقاں گو نفاق تے مشرکاں گو شرک ظاہر ہوجائے تے اللہ تعالیٰ اناں ناں عذاب فرمائے تے مومنین جیڑا امانت گا ادا کرن آلا ایں ان گا ایمان گو اظہار ہوئے تے اللہ تبارک وتعالیٰ ان گی توبہ قبول فرمائے تے ان ور رحمت تے برکت فرمائے پانویں ان دے کُجھاں گلاں ماں تقصیر وی ہوجائے (خازن)۔ ف۱ سورہ سبا مکی ہے سوائے آیت وَیَرَی الَّذِیْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ اس ماں چھ (۶) رکوع چرنجا (۵۴) آیات تے اٹھ سوتیتی (۸۳۳) کلمہ، ایک ہزار پنج سو بارہ (۱۵۱۲) حرف ایں ف۲ یعنی ہر چیز گو مالک، خالق تے حاکم اللہ تعالیٰ ہے تے ہر نعمت اسے گی طرف دے تاں وہی حمد وثنا گو مستحق تے سزاوار ہے۔ ف۳ یعنی جسطرح دنیاماں حمد گو مستحق اللہ تعالیٰ ہے اسے طرح آخرت ماں وہی حمد گو مستحق ہے کیونکہ دوئے جہان اسے گی نعمتاں ناں پر یاوا ایں دنیاماں دے بنداں ور اسگی حمد وثنا واجب ہے کیونکہ یوہ دارِ تکلیف ہے تے آخرت ماں اہل جنت نعمتاں گا سرور تے راحتاں گی خوشی ماں اس گی حمد کریں گا۔ ف۴ یعنی زمین گے اندر داخل ہوئے جسطرح کہ بارش گو پانی تے مردہ تے دفینہ۔ ف۵ جسطرح نیلیاری تے بوٹا تے چشمہ تے کان تے بوقتِ حشر مردہ۔ ف۶ جسطرح کہ بارش برف این تے طرح طرح گی برکت تے فرشتہ۔ ف۷ جیسو کہ فرشتہ تے دعا تے بنداں گا عمل۔ ف۸ یعنی اناں نے قیامت گا آن گو انکار کیو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

قُلْ بَلٰى وَرَبِّىْ لَتَاْتِيَنَّكُمْۙ عٰلِمِ الْغَيْبِۚ لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ
تم فرماؤ کیوں نی میرا رب گی قسم بیشک ضرور تھارے ور آئیگی غیب جانن آلو ف۹ اس تو پوشیدہ نی
ذَرَّةٍ فِى السَّمٰوٰتِ وَلَا فِى الْاَرْضِ وَلَاۤ اَصْغَرُ مِنْ ذٰلِكَ وَلَاۤ اَكْبَرُ
ذرہ برابر کائے چیز آسماناں ماں نہ زمین ماں اور نہ اس توں چھوٹی نہ بڑی
اِلَّا فِىْ كِتٰبٍ مُّبِيْنٍ ۙ ﴿۳﴾ لِّيَجْزِىَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِؕ
مگر ایک صاف دسن آلی کتاب ماں ہے ف۱۰ تانجہ صِلو دیے اُنہاں ناں جیڑا ایمان لے آیا اور چنگا کم کیا
اُولٰٓئِكَ لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّرِزْقٌ كَرِيْمٌ ﴿۴﴾ وَالَّذِيْنَ سَعَوْ فِىْۤ اٰيٰتِنَا مُعٰجِزِيْنَ
یہ ہیں جن گے واسطے بخشش ہے اور عزت گی روزی ف۱۱ اور جیہاں نے مہاری آیتاں ماں ہر ان گی کوشش کی ف۱۲
اُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مِّنْ رِّجْزٍ اَلِيْمٌ ﴿۵﴾ وَيَرَى الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ
ان واسطے سخت عذاب دردناک بچوں عذاب ہے۔ اور جیہاں ناں علم ملیو ف۱۳ وہ جانیں جے
الَّذِىْۤ اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَّبِّكَ هُوَ الْحَقَّۙ وَيَهْدِىْۤ اِلٰى صِرَاطِ
جو کجھ تھاری طرف تھارا رب گی طرفوں اُتریو ف۱۴ وہی حق ہے اور عزت آلا ساری خوبیاں
الْعَزِيْزِ الْحَمِيْدِ ﴿۶﴾ وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا هَلْ نَدُلُّكُمْ عَلٰى رَجُلٍ
آلا گو راہ دسے۔ اور کافر بولیا ف۱۵ کیا ہم اِسو مرد دساں جیڑو تمناں ف۱۶
يُّنَبِّئُكُمْ اِذَا مُزِّقْتُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍۙ اِنَّكُمْ لَفِىْ خَلْقٍ جَدِيْدٍۚ ﴿۷﴾ اَفْتَرٰى
خبر دیے کہ جد تم پُرزہ ہوگے بالکل ریزہ ریزہ ہوجاؤ تو فر تمناں نووں بنوں ایں۔ کیا اللہ ور
عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَمْ بِهٖ جِنَّةٌؕ بَلِ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ
اُس نے جھوٹھ بنایو یا اُسناں اثر ہے ف۱۷ بلکہ وہ جیڑا آخرت ور ایمان نی لیاتا ف۱۸
فِى الْعَذَابِ وَالضَّلٰلِ الْبَعِيْدِ ﴿۸﴾ اَفَلَمْ يَرَوْا اِلٰى مَا بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ
عذاب اور دور گی گمراہی ماں ایں۔ تو کیا اُنہاں نے نہ دیکھیو جیڑو ان گے اگے

ف۹ یعنی میرو رب غیب جانن آلو ہے اس دے کائے چیز مخفی نی تاں قیامت گو آنوں تے اسکو وقت وی اس گا علم ماں ایں۔ ف۱۰ یعنی لوحِ محفوظ ماں ف۱۱ جنت ماں ف۱۲ تے ان ماں طعن کرگے تے ان ماں شعر وسحر وغیرہ کہہ گے لوکاں ناں اس دے روکنوں چاہیو (اسکو مزید بیان اسے سورت گا آخر ماں پنجواں رکوع ماں آئے گو) ف۱۳ یعنی اصحابِ رسول صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم یا مومنین اہل کتاب مثل حضرت عبداللہ بن سلام تے ان گا ساتھیاں گے ف۱۴ یعنی قرآن مجید ف۱۵ یعنی کافراں نے آپسماں متعجب ہوگے کہیو۔ ف۱۶ یعنی حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ف۱۷ جیڑیں وہ عجیب وغریب گل ایں اللہ تعالیٰ نے کفار گا اس مقولہ گو رد فرمایو کہ یہ دوئے گل نی حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ان دواں دے مترا ایں۔ ف۱۸ یعنی کافر بعث تے حساب گو انکار کرن آلا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَمَا خَلْفَهُمْ مِّنَ السَّمَآءِ وَالْأَرْضِ ۚ إِنْ نَّشَأْ نَخْسِفْ بِهِمُ الْأَرْضَ

اور پچھے ہے آسمان اور زمین دے ف۱۹ اور ہم چاہاں تاں اُنہاں ناں ف۲۰ زمین ماں تسا چھڑاں

أَوْ نُسْقِطْ عَلَيْهِمْ كِسَفًا مِّنَ السَّمَآءِ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّكُلِّ

یا ان ور آسمان گو ٹکڑو چھاڑی چھڑاں بیشک اُساں ف۲۱ نشانی ایں ہر

عَبْدٍ مُّنِيبٍ ۝٩ وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُودَ مِنَّا فَضْلًا ۖ يَا جِبَالُ أَوِّبِي مَعَهُ

رجوع کرن آلا بندہ گے واسطے ف۲۲ اور بیشک داؤد ناں ہم نے اپنوں بڑو فضل دتو ف۲۳ اے پہاڑو اس گے نال اللہ کی طرف رجوع کرو

وَالطَّيْرَ ۖ وَأَلَنَّا لَهُ الْحَدِيدَ ۝١٠ أَنِ اعْمَلْ سَابِغَاتٍ وَقَدِّرْ فِي السَّرْدِ

اور اے پرندو ف۲۴ اور ہم نے اُس گے واسطے لوہو نرم کیو ف۲۵ جے وسیع زِرہ بنا اور بنان ماں اندازہ گو لحاظ رکھ ف۲۶

وَاعْمَلُوا صَالِحًا ۖ إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ۝١١ وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحَ غُدُوُّهَا

اور تم سارا نیکی کرو بیشک ہوں تمھارا کم دیکھ رہیو ہاں اور سلیمان گا بس ماں ہوا کر چھڑی اُسکی صبح کی منزل

شَهْرٌ وَرَوَاحُهَا شَهْرٌ ۖ وَأَسَلْنَا لَهُ عَيْنَ الْقِطْرِ ۖ وَمِنَ الْجِنِّ مَنْ

ایک مہینہ گو راہ اور شام گی منزل ایک مہینہ گو راہ ف۲۷ اور ہم نے اُس گے واسطے گلتا پیتل گو چشمو جاری فرمایو ف۲۸ اور جِناں بچوں وہ

ف۱۹ یعنی کیا وہ لناں ایں کہ اناں نے آسمان تے زمین گی طرف نظر ہی نی ماری تے اپنے اگے پچھے دیکھو ہی نی کہ اناں ناں معلوم ہوتو کہ وہ ہر طرف دے گیرا ہاں ایں تے زمین تے آسمان دے باہر نی جا سکتا تے خدا گا ملک دے نکل نی سکتا تے اناں گا نسن گی کائے جگہ نی اناں نے آیتاں تے رسول گی تکذیب تے انکار گا دہشت انگیز جرم گو ارتکاب کرتاں ناں یوہ خوف نی کیو تے اپنی اس حالت گو خیال کر گے نی ڈریا۔ ف۲۰ ان گی تکذیب تے انکار گی سزا قارون گی طرح ف۲۱ نظر و فکر۔ ف۲۲ جہڑی دلالت کرے کہ اللہ تعالیٰ بعث ور تے اس گا منکر گا عذاب ور تے ہر شی ور قادر ہے۔ ف۲۳ یعنی نبوت تے کتاب تے کہیو گیو ہے ملک تے ایک قول یوہ ہے کہ خوبصورت آواز وغیرہ تمام چیز جہڑیں آپ ناں خصوصیت گے ناں عطا فرمائی گئیں تے اللہ تعالیٰ نے پہاڑاں تے پرنداں ناں حکم دتو۔ ف۲۴ جدو وہ تسبیح کریں ان گے نال تسبیح کرو چنانچہ جد حضرت داؤد علیہ السلام تسبیح بیان فرمائیں تھا تاں پہاڑاں دے وی تسبیح گی آواز آتی تے پرندہ جھک جاتیں تھا۔ یوہ آپ گو معجزہ تھو۔ ف۲۵ کہ آپ گا دست مبارک ماں آگے موم یا گنیاں واں آٹا گی طرح نرم ہو جائے تا آپ اس دے جو چاہیں بنالیں بغیر اگ تے بغیر ٹھکن کٹن گے۔ اس گی وجہ یاہ بیان کی گئی ہے کہ جد آپ بنی اسرائیل گا بادشاہ ہویا تاں آپ گو طریقو یوہ تھو کہ آپ لوکاں گا حالات گی جستجو واسطے اس طرح نکلیں تھا کہ لوک آپ ناں نہ پہچانیں تے جد کوئے ملے آپ ناں نہ پہچانیں۔ تاں آپ اس ناں پچھتا داؤد کیسو شخص ہے؟ سب لوک تعریف کریں۔ اللہ تعالیٰ نے ایک فرشتہ ناں انسان گی شکل ماں پہیجیو، حضرت داؤد علیہ السلام نے اس دے وی حسب عادت یوہی سوال کیو تاں فرشتہ نے کہیو داؤد ویں دے بڑا چنگا آدمی۔ کاش ان ماں ایک خصلت نہ ہوتی، اس ور آپ متوجہ ہویا تے فرمایا خدا گیا بندیا کہڑی خصلت؟ اس نے کہیو وہ اپنوں تے اپناں اہل وعیال گو خرچ بیت المال دے لیں، یاہ سن گے آپ گا خیال ماں آیو کہ اگر آپ بیت المال بچوں وظیفو نہ لیتا تاں چنگو ہوتو اس واسطے آپ نے بارگاہ الٰہی ماں دعا کی کہ ان واسطے کوئے ایسو سبب کر جہڑ جس دے آپ اپناں اہل وعیال گو خرچ کر سکیں تے شاہی خزانہ دے آپ بے نیاز ہو جائیں۔ آپ گی یاہ دعا مستجاب ہوئی تے اللہ تعالیٰ نے آپ واسطے لوہو نرم کیو تے آپ ناں زرہ سازی گی صنعت گو علم عطا فرمایو سب دے پہلا زرہ بنان آلا آپ ہی ایں، آپ روزانہ ایک زرہ بنائیں تھا وہ چار ہزار ناں بکیں تھی اس بچوں آپ اپناں اہل وعیال ور وی خرچ کریں تھا تے فقیراں تے مسکیناں ور وی صدقو کریں تھا اسگو بیان آیت ناں ایں اللہ تعالیٰ فرمائے کہ ہم نے داؤد علیہ السلام واسطے لوہو نرم کر گے ان دے فرمایو۔ ف۲۶ کہ اس گا حلقہ برابر ہوئیں تے درمیانہ نہ زیادہ تنگ نہ چوڑا۔ ف۲۷ چنانچہ آپ صبح ناں دمشق دے روانہ ہوئیں تے دو پہر ناں قیلولو اصطخر ماں فرماتا جہڑو ملک فارس ماں ایں تے دمشق دے ایک مہینہ گا راہ ور ہے تے شام ناں اصطخر دے روانہ ہوتا تے رات ناں کابل ماں آرام فرماتا یوہ وی تیز سوار گے واسطے ایک مہینہ گو رستو ہے۔ ف۲۸ جہڑو ترے دن سرزمین یمن ماں پانی گی طرح جاری رہیو تے ایک قول یوہ ہے ہر مہینہ ماں ترے دن جاری ہوئے تھو۔ تے ایک قول یوہ ہے کہ اللہ تعالیٰ نے حضرت سلیمان علیہ السلام واسطے ترامہ ناں گالیو جس طرح حضرت داؤد علیہ السلام واسطے لوہا ناں نرم فرمایو تھو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يَّعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِاِذْنِ رَبِّهٖ ؕ وَمَنْ يَّزِغْ مِنْهُمْ عَنْ اَمْرِنَا

جیہڑا اُس گے اگے کم کریں اُس گا رب گا حکم نال ف۲۹ اور جیہڑو اُن ماں مہارا حکم تو پھرے ف۳۰

نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيْرِ ﴿۱۲﴾ يَعْمَلُوْنَ لَهٗ مَا يَشَآءُ مِنْ

ہم اُسناں چکھتی اگ گو عذاب چکھاں گا۔ اُس واسطے بنائیں جو وہ چاہے

مَّحَارِيْبَ وَتَمَاثِيْلَ وَجِفَانٍ كَالْجَوَابِ وَقُدُوْرٍ رّٰسِيٰتٍ ؕ

اُچا اُچا محل ف۳۱ اور تصویر ف۳۲ اور بڑا حوضاں گے برابر لگن ہنڈیں ف۳۳ اور وزنی دار دیگ ف۳۴

اِعْمَلُوْٓا اٰلَ دَاوٗدَ شُكْرًا ؕ وَقَلِيْلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّكُوْرُ ﴿۱۳﴾ فَلَمَّا

اے داوٗد آلیو! شکر کرو ف۳۵ اور میراں بنداں ماں کہٹ ایں شکر آلا فر جد

قَضَيْنَا عَلَيْهِ الْمَوْتَ مَا دَلَّهُمْ عَلٰى مَوْتِهٖٓ اِلَّا دَآبَّةُ الْاَرْضِ

ہم نے اُس ور موت گو حکم بھیجیو ف۳۶ جناں نال اُنگی موت نہ دسّی مگر زمین گی سِنک نے

تَاْكُلُ مِنْسَاَتَهٗ ۚ فَلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتِ الْجِنُّ اَنْ لَّوْ كَانُوْا يَعْلَمُوْنَ الْغَيْبَ

کہ اُن گو عاصو کھائے تھی فر جد سلیمان زمین ور آپو جناں گی حقیقت کھل گئی ف۳۷ اگر غیب جانتا ہوتا ف۳۸

مَا لَبِثُوْا فِي الْعَذَابِ الْمُهِيْنِ ﴿۱۴﴾ لَقَدْ كَانَ لِسَبَاٍ فِيْ مَسْكَنِهِمْ

تاں اِس خواری گا عذاب ماں نہ ہوتا ف۳۹ بیشک سبا ف۴۰ واسطے اُنگی آبادی ماں ف۴۱

ف۲۹ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ اللہ تعالیٰ نے حضرت سلیمان علیہ السلام واسطے جنات ناں تابع کیو۔ ف۳۰ تے حضرت سلیمان علیہ السلام گی تابعداری نہ کرے۔ ف۳۱ تے عالی شان محل تے مسجد تے اناں ہی ماں بیت المقدس وی ہے۔ ف۳۲ درنداں تے پرنداں وغیرہ گی ترامہ تے بلور تے پتھر وغیرہ دے تے اس شریعت ماں تصویر بنانوں حرام نی تھو۔ ف۳۳ اتنا بڑا کہ ایک بار ترماں ہزار آدمی کھائے تھو۔ ف۳۴ جیہڑیں اپناں پائیاں ور قائم تھیں تے بہت بڑی تھیں حتی کہ اپنی جگہ دے ہٹاں نی ہو سکیں تھیں سیڑھیں لاگے ان ور چڑھیں تھا۔ یہ سکن ماں تھیں اللہ تعالیٰ فرمائے کہ ہم نے فرمایو کہ ف۳۵ اللہ تعالیٰ گو ان نعمتاں ور جیہڑیں اُس نے تمناں عطا فرمائیں اُنگی اطاعت تے فرمانبرداری کر گے۔ ف۳۶ حضرت سلیمان علیہ السلام نے بارگاہ الٰہی ماں دعا کی تھی کہ ان گی وفات گو حال جنات ور ظاہر نہ ہوتو تا نجہ انساناں ناں پتو چل جائے کہ جنات غیب نی جانتا فر آپ محراب ماں داخل ہویا تے حسب عادت نماز واسطے اپناں عصا ور ٹیک لاگے کھڑا ہو گیا۔ جنات حسب دستور اپنا کماں ماں لگا رہیا تے یاہ سمجھتا رہیا کہ حضرت زندہ ایں تے حضرت سلیمان علیہ السلام گو عرصہ دراز تک اسے حالت ماں رہنوں ان واسطے کائے حیرت گی گل نی کیونکہ وہ بار ہا دیکھیں تھا کہ آپ تہینوں مہینوں دو دو مہینا اسے طرح عبادت ماں مشغول رہیں تھا ات تو ڑی کہ بحکم الٰہی سِنک نے آپ گو عصا کھا لیو تے آپ گو جسم مبارک جیہڑو ایک لکڑی گے سہارے کھڑو تھو زمین ور تشریف لے آیو۔ اس وقت جنات ناں آپ گی وفات گی خبر ہوئی۔ ف۳۷ کہ وہ غیب نی جانتا۔ ف۳۸ تاں حضرت سلیمان علیہ السلام گی موت دے مطلع ہوتا۔ ف۳۹ تے ایک سال تک عمارت گا کماں ماں تکالیف شاقہ نہ کرتا۔ مروی ہے کہ حضرت داؤد علیہ السلام نے بیت المقدس گی بنیاد اس مقام ور رکھی تھی جت حضرت موسیٰ علیہ السلام گو خیمہ نصب کیو گیو تھو اس عمارت گا پورا ہونا دے پہلاں حضرت داؤد علیہ السلام گی وفات گو وقت آ گیو تاں آپ نے اپناں فرزند ارجمند حضرت سلیمان علیہ السلام ناں اس گی تکمیل گی وصیت فرمائی چنانچہ آپ نے جنات ناں اُنگی تکمیل گو حکم دتو جد آپ گی وفات گو وقت قریب پہنچیو تاں آپ نے دعا کی کہ آپ گی وفات جنات ور ظاہر نہ ہوئے تا نجہ وہ عمارت گی تکمیل تک مصروف عمل رہیں تے اناں گو جیہڑو علم غیب گو دعوٰ ہے وہ باطل ہو جائے۔ حضرت سلیمان علیہ السلام گی عمر شریف ترنجا سال گی ہوئی تیرہ سال گی عمر ماں آپ تخت نشین ہویا چالی سال حکمرانی فرمائی۔ ف۴۰ سبا عرب گو ایک قبیلو ہے جیہڑو اپناں جد گا ناں دے مشہور ہے تے وہ جد سبا بن یشجب بن یعرب بن قحطان ایں۔ ف۴۱ جیہڑی یمن گی حدود ماں واقع تھی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اٰيَةٌ ۚ جَنَّتٰنِ عَنْ يَّمِيْنٍ وَّشِمَالٍ ۬ؕ كُلُوْا مِنْ رِّزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوْا

نشانی تھی ف۴۲ دو باغ سجے اور کھبے ف۴۳ اپناں رب گو رزق کھاؤ ف۴۴ اور اُس گو شکر

لَهٗ ؕ بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَّرَبٌّ غَفُوْرٌ ۝١٥ فَاَعْرَضُوْا فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ

ادا کرو ف۴۵ پاکیزہ شہر ف۴۶ اور بخشن آلو ربّ ف۴۷ تو اُنہاں نے منہ پھیریو ف۴۸ تو ہم نے ان ور زور گو سیلاب

الْعَرِمِ وَبَدَّلْنٰهُمْ بِجَنَّتَيْهِمْ جَنَّتَيْنِ ذَوَاتَيْ اُكُلٍ خَمْطٍ وَّاَثْلٍ

بھیجیو ف۴۹ اور ان گا باغاں گے بدلے دو باغ اُنہاں ناں بدل گے دتا جن ماں بدمزہ میوہ ف۵۰ اور جاؤو

وَّشَيْءٍ مِّنْ سِدْرٍ قَلِيْلٍ ۝١٦ ذٰلِكَ جَزَيْنٰهُمْ بِمَا كَفَرُوْا ؕ وَهَلْ

اور تھوڑی جئیں بیریں ف۵۱ ہم نے اُنہاں ناں یوہ بدلو دتو انگی ناشکری ف۵۲ کی سزا اور ہم کساں

نُجٰزِيْۤ اِلَّا الْكَفُوْرَ ۝١٧ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْقُرَى الَّتِيْ بٰرَكْنَا

سزا دیاں اُسے ناں جیڑو ناشکرو ہے اور ہم نے کیا تھا ان ماں ف۵۳ اور اُن شہراں ماں جن ماں ہم نے برکت

فِيْهَا قُرًى ظَاهِرَةً وَّقَدَّرْنَا فِيْهَا السَّيْرَ ؕ سِيْرُوْا فِيْهَا لَيَالِيَ

رکھی ف۵۴ سرِ راہ کتنا شہر ف۵۵ اور اُنہاں ناں منزل گا اندازہ ور رکھیو ف۵۶ ان ماں چلو راتاں

وَاَيَّامًا اٰمِنِيْنَ ۝١٨ فَقَالُوْا رَبَّنَا بٰعِدْ بَيْنَ اَسْفَارِنَا وَظَلَمُوْۤا

تے دناں ماں امن و امان گے نال ف۵۷ تو بولیا اے مہارا رب! ہمناں سفر ماں دوری کہل ف۵۸ اور اُنہاں نے

ف۴۲ اللہ تعالیٰ کی وحدانیت تے قدرت ور دلالت کرن آلی تے وہ نشانی کے تھی اسگوا گے بیان ہوئے ف۴۳ یعنی ان گی وادی گے سجے کھبے دور تک چلے گیا تے اناں دے کہیو گیوتھو۔ ف۴۴ باغ ایسا کناں پھل دین آلا تھا کہ جدکوئے شخص سر ورٹو کرو لے گے لنگے تھوتاں بغیر ہتھ لان گے قسم قسم گا میواں نال اسگو ٹوکرو پرے جائے تھو۔ ف۴۵ یعنی اس نعمت ور اسگی اطاعت کرو۔ ف۴۶ لطیف آب وہوا صاف ستھری زمین، نہ اس ماں مچھر، مکھی، نہ چڑ، نہ سپ، نہ بچھو، ہوا گی پاکیزگی گو یوہ عالم کہ اگر کدے ہور کوئے آدمی اس شہر دے گزر جائے تے اس گا کپڑاں ماں جو ہوئیں وہ سب مر جائیں۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ سبا گو شہر صنعا دے ترے فرسنگ گی دوری ور تھو۔ ف۴۷ یعنی اگر تم رب گی روزی ور شکر کرو تے اسگی فرمانبرداری کرو تاں وہ بخشش فرمان آلو ہے۔ ف۴۸ اس گی شکر گزاری دے تے انبیا علیہم السلام گی تکذیب کی۔ وہب گو قول ہے کہ اللہ تعالیٰ نے ان گی طرف تیرہ نبی بھیجیا جناں نے اناں ناں حق گی دعوت دتی تے اللہ تعالیٰ گی نعمتاں ناں یاد کرایو تے اس گا عذاب دے ڈرایا مگر وہ ایمان نہ لیایا تے اناں نے انبیاناں جھٹلا چھڑیو تے کہیو کہ ہم نی جانتا کہ مہارے ور خدا گی کائے وی نعمت ہوئے، تم اپناں رب دے کہہ چھڑو کہ اس دے ہوسکے تاں ان نعمتاں ناں روک چھڑے۔ ف۴۹ عظیم سیلاب جس دے ان گا باغ، مال سب ڈب گیا تے ان گا مکانات ریت ماں دب گیا تے اس طرح تباہ ہویا کہ ان گی تباہی عرب آلاں واسطے مثال بن گئی۔ ف۵۰ نہایت بدمزہ ف۵۱ جیڑیں جاڑ ماں جم جائیں اس طرح گی جاڑیں تے وحشت ناک جنگل جیڑ وان گا خوشنما باغاں گی جگہ پیدا ہو گیو تھو بطریق مشاکلت باغ فرمایو۔ ف۵۲ تے ان گا کفر ف۵۳ یعنی شہر سبا ماں۔ ف۵۴ کہ ات گا رہن آلاں ناں وسیع نعمت تے پانی تے درخت تے چشمہ عنایت کیا، ان دے شام گا شہر مراد ایں۔ ف۵۵ قریب قریب سبا دے شام تک گو سفر کرن آلاں ناں اس راہ ماں کھان پین نال لین گی ضرورت نی پیتی۔ ف۵۶ کہ چلن آلو ایک مقام دے صبح چلے تاں دو پہر ناں ایک وادی ماں پہنچ جائے جت ضروریات گو سارو سامان ہوئے تے جد دو پہر ناں چلے تاں شام ناں ایک شہر ماں پہنچ جائے، یمن دے شام تک گو سارو سفر اسے آرام گے نال طے ہو سکے تے ہم نے ان دے کہیو کہ ف۵۷ نہ راتاں ماں کوئے خطرو، نہ دناں ماں تکلیف، نہ دشمن گو اندیشو نہ پکھ تس گو کوئے غم مالداراں ماں حسد پیدا ہویو کہ مہارے تے غریباں گے درمیان کوئے فرق ہی نی رہیو قریب قریب گی منزل ایں لوک خراماں خراماں ہوا خوری کرتا چلے جائیں، تھوڑی دیر گے بعد دوجی آبادی آجائے ات آرام کریں، نہ سفر ماں تھکاوٹ ہے نہ کوفت، اگر منزل دور ہوتیں، سفر گی مدت لمی ہوتی، راہ ماں پانی نہ ملتو، جنگلاں تے بیاباناں ماں گزر ہوتو تاں ہم توشہ لیتا، پانی گو انتظام کرتا، سواریں تے خدام ناں رکھتا، سفر گو لطف آتو تے امیر غریب گو فرق ظاہر ہوتو یوہ خیال کر گے اناں نے کہیو ف۵۸ یعنی مہارے تے شام گے درمیان جنگل تے بیابان بنا چھڑ کہ بغیر توشہ تے سواری گے سفر نہ ہوسکے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اَنۡفُسَهُمۡ فَجَعَلۡنٰهُمۡ اَحَادِيۡثَ وَمَزَّقۡنٰهُمۡ كُلَّ مُمَزَّقٍ ؕ اِنَّ فِيۡ
اپنو ہی نقصان کیو تو ہم نے اُنہاں ناں کہانیں کر چھڑیو ف۵۹ اور اُنہاں ناں پوری پریشانی دے بتر بتر کر چھڑیو ف۶۰ بیشک اُساں
ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُوۡرٍ ﴿۱۹﴾ وَلَقَدۡ صَدَّقَ عَلَيۡهِمۡ اِبۡلِيۡسُ
ضرور نشانی ایں ہر بڑا صبر آلا ہر بڑا شکر آلا واسطے ف۶۱ اور بیشک ابلیس نے اُنہاں ناں اپنوں گمان
ظَنَّهٗ فَاتَّبَعُوۡهُ اِلَّا فَرِيۡقًا مِّنَ الۡمُؤۡمِنِيۡنَ ﴿۲۰﴾ وَمَا كَانَ لَهٗ عَلَيۡهِمۡ
سچو کر دسیو ف۶۲ تو وِہ اُن گے پچھے ہوگیا مگر ایک گروہ جے مسلمان تھو ف۶۳ اور شیطان گو ان ور ف۶۴
مِّنۡ سُلۡطٰنٍ اِلَّا لِنَعۡلَمَ مَنۡ يُّؤۡمِنُ بِالۡاٰخِرَةِ مِمَّنۡ هُوَ مِنۡهَا
کوئے بس نہ چلیو مگر تانجہ ہم دس چھڑاں کہ کون آخرت ور ایمان رکھے اور کون اُساں
ع ۲ ۱۱ ۸ فِيۡ شَكٍّ ؕ وَرَبُّكَ عَلٰى كُلِّ شَىۡءٍ حَفِيۡظٌ ﴿۲۱﴾ قُلِ ادۡعُوا الَّذِيۡنَ
شک کرے اور تھارو رب ہر چیز ور نگہبان ایں۔ تم فرماؤ ف۶۵ پکارو اُنہاں ناں جنہاں ناں
زَعَمۡتُمۡ مِّنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ ۚ لَا يَمۡلِكُوۡنَ مِثۡقَالَ ذَرَّةٍ فِى
اللہ گے سوا ف۶۶ سمجھ گے بیٹھاوا ایں ف۶۷ وِہ ذرہ برابر گا مالک نی
السَّمٰوٰتِ وَلَا فِى الۡاَرۡضِ وَمَا لَهُمۡ فِيۡهِمَا مِنۡ شِرۡكٍ وَّمَا
آسماناں ماں اور نہ زمین ماں اور نہ انگو ان دواں ماں کُجھ حصو اور نہ
لَهٗ مِنۡهُمۡ مِّنۡ ظَهِيۡرٍ ﴿۲۲﴾ وَلَا تَنۡفَعُ الشَّفَاعَةُ عِنۡدَهٗۤ اِلَّا لِمَنۡ
اللہ گو ان بچوں کوئی مددگار۔ اور اُس کے کول سفارش کم نی دیتی مگر جس گے واسطے
اَذِنَ لَهٗ ؕ حَتّٰٓى اِذَا فُزِّعَ عَنۡ قُلُوۡبِهِمۡ قَالُوۡا مَاذَا ۙ قَالَ
وہ اذن فرمائے ات توڑی جے جد اذن دے گے ان گا دلاں گی گھبراہٹ دور فرمائی جائے ایک دوجا توں ف۶۸ کہیں
رَبُّكُمۡ ؕ قَالُوا الۡحَـقَّ ۚ وَهُوَ الۡعَلِىُّ الۡكَبِيۡرُ ﴿۲۳﴾ قُلۡ مَنۡ يَّرۡزُقُكُمۡ
تھارا رب نے کیا ہی بات فرمائی وِہ کہیں جو فرمایو حق فرمایو ف۶۹ اور وُہی اُچو بڈیائیں آلو۔ تم فرماؤ کون ایں جیڑو تمناں روزی دیے

ف۵۹ بعد آلاں واسطے تانجہ ان گا احوال دے عبرت حاصل کریں۔ ف۶۰ قبیلہ قبیلہ منتشر ہوگیا وہ بستیں غرق ہوگئیں تے لوک بے خانماں ہوگے جدا جدا شہراں ماں پہنچیا غسان شام ماں تے ازل عمان ماں تے خزاعہ تہامہ ماں تے ال خزیمہ عراق ماں تے اوس خزرج گا جد عمرو بن عامر مدینہ ماں۔ ف۶۱ تے صبر و شکر مومن گی صفت ہے جد وہ مصیبت یا کسے بلا ماں مبتلا ہوئے تاں صبر کرے تے جد نعمت پائے تاں شکر ادا کرے۔ ف۶۲ یعنی ابلیس جیڑو گمان رکھے تھو کہ بنی آدم ناں وہ شہوت تے حرص تے غضب گے ذریعے گمراہ کر چھڑے گو۔ یو گمان اس نے اہلِ سبا ور بلکہ تمام کافراں ور سچو کر دسیو کہ وہ اس گا تابعدار ہوگیا تے اس گی اطاعت کرن لگا۔ حسن رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو کہ شیطان نے نہ کسے ور تلوار چلائی نہ کوڑا ماریا بلکہ چوٹھا وعداں تے باطل امیداں نال اہلِ باطل ناں گمراہ کر چھڑیو۔ ف۶۳ اناں نے اسگو اتباع نہ کیو۔ ف۶۴ جن گا حق ماں اسگو گمان پورو ہویو۔ ف۶۵ اے محمد صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم مکہ مکرمہ گا کافراں دے۔ ف۶۶ اپناں معبود ف۶۷ کہ وہ تھاریں مصیبت دور کریں لیکن ایسو نی ہوسکتو کیونکہ کسے نفع نقصان ماں۔ ف۶۸ بطریق استبشار۔ ف۶۹ یعنی شفاعت کرن آلاناں۔ ایمانداراں گی شفاعت کرن گو اذن دتو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مِّنَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ قُلِ اللّٰهُ ۙ وَاِنَّاۤ اَوْ اِيَّاكُمْ لَعَلٰى هُدًى اَوْ

آساناں اور زمین توں ف۷۰ تم آپ ہی فرماؤ اللہ ف۷۱ اور بیشک ہم یا تم ف۷۲ یا ضرور ہدایت وچ ایں یا

فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿۲۴﴾ قُلْ لَّا تُسْـَٔلُوْنَ عَمَّاۤ اَجْرَمْنَا وَلَا نُسْـَٔلُ

کھلی گمراہی ماں ف۷۳ تم فرماؤ ہم نے تھارا گمان ماں کدے کوئے جرم کیو تاں اُنگی تمناں پُچھ نی اور نہ تھاراں کرتوتاں

عَمَّا تَعْمَلُوْنَ ﴿۲۵﴾ قُلْ يَجْمَعُ بَيْنَنَا رَبُّنَا ثُمَّ يَفْتَحُ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ ؕ

گو ہمناں سوال ف۷۴ تم فرماؤ مہارو رب ہم ساراں ناں جمع فرمائے گو ف۷۵ فر مہارے درمیان سچو فیصلو فرما چھڑے گو ف۷۶

وَهُوَ الْفَتَّاحُ الْعَلِيْمُ ﴿۲۶﴾ قُلْ اَرُوْنِيَ الَّذِيْنَ اَلْحَقْتُمْ بِهٖ شُرَكَآءَ كَلَّا ؕ

اور وہی ہے درست فیصلہ کرن آلو سارو! کجھ جانن آلو۔ تم فرماؤ مناں دسو وہ شریک جیڑا تم نے اُس گے نال ملایا ایں ف۷۷ ہرگز نی

بَلْ هُوَ اللّٰهُ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿۲۷﴾ وَمَاۤ اَرْسَلْنٰكَ اِلَّا كَآفَّةً لِّلنَّاسِ

بلکہ وہی ہے اللہ عزت آلو حکمت آلو اور اے محبوب! ہم نے تمناں نی بھیجیو مگر ایسی رسالت نال جیڑی تمام انساناں ناں گھیرن آلی ف۷۸ ہے

بَشِيْرًا وَّنَذِيْرًا وَّلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۲۸﴾ وَيَقُوْلُوْنَ

خوشخبری دیتو ف۷۹ ڈر سناتو ف۸۰ لیکن بہت نی جانتا ف۸۱ اور کہیں

مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿۲۹﴾ قُلْ لَّكُمْ مِّيْعَادُ يَوْمٍ

یوہ وعدو کد آئے گو ف۸۲ اگر تم سچا ایں۔ تم فرماؤ تھارے واسطے ایک ایسا دن گو وعدو

ف۷۰ یعنی آسمان دے بارش برسا گے تے زمین دے نیلیاری کڈھ گے ف۷۱ کیونکہ اس جواب گو بجز اِیں گے ہور کوئے جواب ہی نی۔ ف۷۲ یعنی دوواں فریقاں بچوں ہر ایک واسطے ان دوواں حالاں بچوں ایک حال ضروری ہے۔ ف۷۳ تے یو ظاہر ہے کہ جیڑو شخص صرف اللہ تعالیٰ ناں روزی دین آلو، پانی برسان آلو نیلیاری پیدا کرن آلو جانتاں ہویاں وی بتاں ناں پوجے جیڑا کسے ایک ذرہ پر جیز گا مالک نی (جیسو کہ اپر آیت ناں بیان ہو گیو) وہ یقیناً کھلی گمراہی ماں ایں۔ ف۷۴ بلکہ ہر شخص دے اس گا عمل گو سوال ہوئے گو تے ہر ایک اپناں عمل گی جزا پائے گو۔ ف۷۵ روز قیامت۔ ف۷۶ تاں اہل حق ناں جنت ماں تے اہل باطل ناں دوزخ ماں داخل کرے گو۔ ف۷۷ یعنی جن بتاں ناں تم نے عبادت ماں شریک کیو ہے مناں دسو وہ کس قابل ایں۔ کیا وہ کجھ پیدا کریں، روزی دیں تے جد یوہ کجھ نی تاں اناں ناں خدا گا شریک بنانوں تے ان گی عبادت کرنی کیسی عظیم خطا ہے اس دے باز آ جاؤ۔ ف۷۸ اس آیت دے معلوم ہویو کہ حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی رسالت عام ایں تمام انسان اس گا دائرہ ناں ایں گورا ہوئیں یا کالا، عربی ہوئیں یا عجمی، پہلا ہوئیں یا پچھلا، سب گے واسطے آپ رسول ایں تے وہ سب آپ گا امتی۔ بخاری تے مسلم گی حدیث ہے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم فرمائیں مناں پنج چیزاں ایسی عطا فرمائی گئیں جیڑیاں میرا دے پہلاں کسے نبی ناں نی دتی گئیں۔ (۱) ایک ماہ گی مسافت گا رعب دے میری مدد کی گئی۔ (۲) تمام روئے زمین میرا واسطے مسجد تے پاک کی گئی کہ جت نماز گو وقت آ جائے میرا امتی نماز پڑھ سکیں۔ (۳) تے میرے واسطے غنیمت گو مال حلال کیو گیو جیڑیں میرا دے پہلاں کسے واسطے حلال نی تھیں۔ (۴) تے مناں شفاعت گو مرتبو عطا کیو گیو۔ (۵) تے تمام انبیاء خاص اپنی قوم گی طرف مبعوث ہوئیں تھا تے مناں تمام انساناں گی طرف مبعوث کیو گیو۔ حدیث ناں ہے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم تمام خلق گا رسول ایں تے یوہ مرتبو خاص آپ گو ہے۔ جیڑو قرآن کریم گی آیات تے احادیث کریمہ دے ثابت ہے سورۂ فرقان گی ابتدا ماں وی اس گو بیان گزر گیو ہے۔ (خازن) ف۷۹ ایمان آلاں ناں اللہ تعالیٰ گا فضل گی۔ ف۸۰ کافراں ناں اس گا عدل گو۔ ف۸۱ تے اپنی جہالت گی وجہ دے آپ گی مخالفت کریں۔ ف۸۲ یعنی قیامت گو وعدو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لَا تَسْتَأْخِرُوْنَ عَنْهُ سَاعَةً وَّلَا تَسْتَقْدِمُوْنَ ﴿٣٠﴾ وَقَالَ الَّذِيْنَ
جس توں تم نہ ایک گھڑی پچھے ہٹ سکو نہ اگے بدھ سکو ف٨٣ اور کافر
كَفَرُوْا لَنْ نُّؤْمِنَ بِهٰذَا الْقُرْاٰنِ وَلَا بِالَّذِيْ بَيْنَ يَدَيْهِ ؕ وَلَوْ
بولیا ہرگز ایمان نہ لیاں گا اس قرآن ور اور نہ ان کتاباں ور جیڑیں اس توں اگے تھیں ف٨٤ اور کسے طرح
تَرٰۤى اِذِ الظّٰلِمُوْنَ مَوْقُوْفُوْنَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۚۖ يَرْجِعُ بَعْضُهُمْ اِلٰى بَعْضِ
تم دیکھیں جے جد ظالم اپناں رب گے اگے کھڑا کیا جائیں گا ان ماں ایک دوجا ور
الْقَوْلَ ۚ يَقُوْلُ الَّذِيْنَ اسْتُضْعِفُوْا لِلَّذِيْنَ اسْتَكْبَرُوْا لَوْلَاۤ اَنْتُمْ
گل چاہڑے گو وہ جیڑا دبیاوا تھا ف٨٥ اُن ناں کہیں گا جیڑا بڑا اوچا (بنیاں وال تھا) ف٨٦ اگر تم نہ ہوتا ف٨٧
لَكُنَّا مُؤْمِنِيْنَ ﴿٣١﴾ قَالَ الَّذِيْنَ اسْتَكْبَرُوْا لِلَّذِيْنَ اسْتُضْعِفُوْۤا
تاں ہم ضرور ایمان لے آتا۔ وہ جیڑا بڑا بنیں تھا ان ناں کہیں گا جیڑا دبیاوا تھا
اَنَحْنُ صَدَدْنٰكُمْ عَنِ الْهُدٰى بَعْدَ اِذْ جَآءَكُمْ بَلْ كُنْتُمْ مُّجْرِمِيْنَ ﴿٣٢﴾
کیا ہم نے تمناں روک چھڑیو ہدایت تو بعد اس تو کہ تھارے کول آئی بلکہ تم آپ ہی مجرم تھا
وَقَالَ الَّذِيْنَ اسْتُضْعِفُوْا لِلَّذِيْنَ اسْتَكْبَرُوْا بَلْ مَكْرُ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ
اور کہیں گا وہ جیڑا دبیاوا تھا ان ناں جیڑا بڑا بنیں تھا بلکہ رات دن گو فریب تھو ف٨٨
اِذْ تَاْمُرُوْنَنَاۤ اَنْ نَّكْفُرَ بِاللّٰهِ وَنَجْعَلَ لَهٗۤ اَنْدَادًا ؕ وَاَسَرُّوا
جد کہ تم ہمناں حکم دیں تھا کہ اللہ گو انکار کریں اور اُس گے برابر آلاں ناں بنائیں اور دِل ہی دل ماں
النَّدَامَةَ لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَ ؕ وَجَعَلْنَا الْاَغْلٰلَ فِيْۤ اَعْنَاقِ
پچھتان لگا ف٨٩ جد عذاب دیکھیو ف٩٠ اور ہم نے طوق کلیو ان گی گردناں ماں
الَّذِيْنَ كَفَرُوْا ؕ هَلْ يُجْزَوْنَ اِلَّا مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿٣٣﴾ وَمَاۤ
جیڑا منکر تھا ف٩١ وہ کہاں گو بدلو پائیں مگر وہ ہی جیڑو وہ کریں تھا ف٩٢ اور ہم نے

ف٨٣ یعنی اگر تم مہلت چاہوتاں تاخیر ممکن نی تے اگر جلدی چاہوتاں تقدم ممکن نی ہر لحاظ نال اس وعدہ نے اپناں وقت ور پورو ہونوں ایں۔ ف٨٤ توریت تے انجیل وغیرہ۔ ف٨٥ یعنی تابع تے پیروکار تھا۔ ف٨٦ یعنی اپناں سرداراں دے۔ ف٨٧ تے ہمناں ایمان لیان دے نہ روکتا۔ ف٨٨ یعنی تم رات دن مہارے واسطے مکر کریں تھا تے ہمناں ہر وقت شرک ور ابھاریں تھا۔ ف٨٩ دوئے فریق تابع وی تے متبوع وی پیروی تے ان گا پلان آلا وی ایمان نہ لیان ور۔ ف٩٠ جہنم گو۔ ف٩١ خواہ پلان آلا ہوئیں یا ان گا کہناں ماں آن آلا، تمام کفار گی یا ہی سزا ہے۔ ف٩٢ دنیاماں کفر تے معصیت۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اَرْسَلْنَا فِىْ قَرْيَةٍ مِّنْ نَّذِيْرٍ اِلَّا قَالَ مُتْرَفُوْهَآ ۙ اِنَّا بِمَآ

جد کدے کسے شہر ماں کوئی ڈران آلو پیجیو اُت گا امیراں نے یوہی کہیو جے تم جو لگے

اُرْسِلْتُمْ بِهٖ كٰفِرُوْنَ ﴿٣٤﴾ وَقَالُوْا نَحْنُ اَكْثَرُ اَمْوَالًا وَّاَوْلَادًا ۙ وَّمَا

پیجیا گیا ہیں ہم اس گا منکر ہاں ف۹۳ اور بولیا ہم مال اور اولاد ماں بدھ گے ہاں اور مہارے ور

نَحْنُ بِمُعَذَّبِيْنَ ﴿٣٥﴾ قُلْ اِنَّ رَبِّىْ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَّشَآءُ وَيَقْدِرُ

عذاب ہونوں نی ف۹۴ تم فرماؤ میرو رب رزق کشادہ کرے جس واسطے چاہے اور تنگی فرمائے ف۹۵

وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿٣٦﴾ وَمَآ اَمْوَالُكُمْ وَلَآ اَوْلَادُكُمْ بِالَّتِىْ

لیکن بہت لوک نی جانتا اور تھارا مال اور تھاری اولاد اس قابل نی کہ

تُقَرِّبُكُمْ عِنْدَنَا زُلْفٰٓى اِلَّا مَنْ اٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ۟ فَاُولٰٓئِكَ

تمناں مہارے قریب توڑی لے آئے مگر وہ جیڑا ایمان لے آیا اور نیکی کی ف۹۶ ان واسطے

لَهُمْ جَزَآءُ الضِّعْفِ بِمَا عَمِلُوْا وَهُمْ فِى الْغُرُفٰتِ اٰمِنُوْنَ ﴿٣٧﴾

دونا دون (کئی گنا) صلو ہے ف۹۷ ان گا عمل گے بدلے اور وہ اُپلی منزلاں ماں امن وامان گے نال ایں ف۹۸

وَالَّذِيْنَ يَسْعَوْنَ فِىْٓ اٰيٰتِنَا مُعٰجِزِيْنَ اُولٰٓئِكَ فِى الْعَذَابِ

اور وہ جیڑا مہاری آیتاں ماں ہر ان گی کوشش کریں ف۹۹ وہ عذاب ماں

ف۹۳ اس ماں حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا دل مبارک ناں تسلی فرمائی گئی۔ کہ تم ان کفار گی تکذیب تے انکار دے رنجیدہ نہ ہویو، کفار گو انبیا علیہم السلام گے نال یوہی دستور رہیو ہے۔ تے مالدار لوک اسے طرح اپناں مال تے اولاد گا غرور ماں انبیا گی تکذیب کرتا رہیا ایں۔ شانِ نزول: دو شخص تجارت ماں شریک تھا ان بچوں ایک ملک شام ناں گیو تے ایک مکہ مکرمہ ماں رہیو جد نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم مبعوث ہویا تے اس نے ملک شام ماں حضور گی خبر نی تاں اپناں شریک ناں خط لکھیو تے اس دے حضور گو مفصل حال دریافت کیو، اس شریک نے جواب ماں لکھیو کہ محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے اپنی نبوت گو اعلان دے کیو ہے لیکن سوائے چھوٹا درجہ گا حقیر تے غریب لوکاں گے ہور کسے نے اسگو اتباع نی کیو جد یوہ خط اس گے کول پہنچیو تاں وہ اپناں تجارتی کم چھوڑ گے مکہ مکرمہ ماں آیو تے آتاں ہی اپناں شریک ناں کہیو کہ مناں سید عالم محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گو پتو دس تے معلوم کر گے حضور گی خدمت ماں حاضر ہویو تے عرض کیو تم دنیا ناں کے دعوت دیں تے مہارا دے کے چاہیں؟ فرمایو بت پرستی چھوڑ گے اللہ تعالیٰ گی عبادت کرنی تے آپ نے اسلام گا احکام دسیا، یہ گل اس گا دل ماں اثر کر گئیں تے وہ شخص پچھلی کتاباں گو عالم تھو کہن لگو ہوں گواہی دیوں کہ بیشک تم اللہ تعالیٰ گا رسول ایں، حضور نے فرمایو تم نے یوہ کسطرح جانیوں؟ اس نے کہیو جد کدے کوئی نبی پیجیو گیو پہلاں چھوٹا درجہ گا غریب لوک ہی اس گا پیروکار ہویا یاہ سنتِ الٰہی ہمیشہ دے جاری ہے۔ اس دریاہ آیت کریمہ نازل ہوئی۔ ف۹۴ یعنی دنیا ماں جد ہم خوشحال ہاں تاں مہارا اعمال تے افعال اللہ تعالیٰ ناں پسند ہوئیں گا تے ایسو ہویو تاں آخرت ماں عذاب نہ ہوئے گو۔ اللہ تعالیٰ نے ان گا اس خیالِ باطل گو ابطال فرما چھڑیو کہ آخرت گا ثواب ناں دنیا گی معیشت ور قیاس کرنوں غلط ہے۔ ف۹۵ امتحان تے آزمائش گا طریقہ نال تاں دنیا ماں روزی گی کشائش رضائے الٰہی گی دلیل نی تے اسے طرح اسگی تنگی اللہ تعالیٰ گی ناراضگی گی دلیل نی کدے گناہ گار ور وسعت کرے، کدے فرمانبردار ور تنگی، یاہ اسگی حکمت ہے آخرت گا ثواب ناں اس ور قیاس کرنوں غلط تے بے جا ہے۔ ف۹۶ یعنی مال کسے گے واسطے قرب گو سبب نی سوائے اس صالح مومن گے جیڑو اناں نا نیک علم سکھائے دین گی تعلیم دیے تے صالح تے متقی بنائے ف۹۷ ایک نیکی گے بدلے دس دے لے گے ست سو گنا تک تے اس دے وی زیادہ جتنو خدا چاہے۔ ف۹۸ یعنی جنت گی اپرگی منزلاں ماں۔ ف۹۹ یعنی قرآن کریم ور طعن گی زبان کھولیں تے یوہ گمان کریں کہ اپنی ان باطل کاریاں دے وہ لوکاں ناں ایمان لیان دے روکیں گا۔ تے ان گو یوہ مکر اسلام گا حق ماں چل جائے گو۔ تے وہ مہارا عذاب دے بچ جائیں گا کیونکہ ان گو اعتقاد یوہ ہے کہ مرن دے بعد اٹھنو ہی نی تاں ثواب تے عذاب کیسو ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مُحۡضَرُوۡنَ ﴿۳۸﴾ قُلۡ اِنَّ رَبِّیۡ يَبۡسُطُ الرِّزۡقَ لِمَنۡ يَّشَآءُ
آن تریا جائیں گا ف۱۰۰ تم فرماؤ بیشک میرو رب رزق کشادہ فرمائے اپناں بنداں ماں جناں
مِنۡ عِبَادِهٖ وَيَقۡدِرُ لَهٗ ؕ وَمَاۤ اَنۡفَقۡتُمۡ مِّنۡ شَیۡءٍ فَهُوَ يُخۡلِفُهٗ ۚ
چاہے اور تنگی فرمائے جس واسطے چاہے ف۱۰۱ اور جیری چیز تم اللہ گا راہ ماں خرچ کرو وہ اُس گے بدلے ہور دیے گو ف۱۰۲
وَهُوَ خَيۡرُ الرّٰزِقِيۡنَ ﴿۳۹﴾ وَيَوۡمَ يَحۡشُرُهُمۡ جَمِيۡعًا ثُمَّ يَقُوۡلُ
اور وہ سب توں بہتر روزی دین آلو ہے ف۱۰۳ اور جس دن ان سب ناں اُٹھالے گو ف۱۰۴ فر
لِلۡمَلٰٓئِكَةِ اَهٰٓؤُلَآءِ اِيَّاكُمۡ كَانُوۡا يَعۡبُدُوۡنَ ﴿۴۰﴾ قَالُوۡا سُبۡحٰنَكَ اَنۡتَ
فرشتاں ناں فرمائے گو کیا یہ تمناں پوجیں تھا ف۱۰۵ وہ عرض کریں گا پاکی ہے تناں
وَلِيُّنَا مِنۡ دُوۡنِهِمۡ ۚ بَلۡ كَانُوۡا يَعۡبُدُوۡنَ الۡجِنَّ ۚ اَكۡثَرُهُمۡ بِهِمۡ
تو مہارو دوست ہے نہ وہ ف۱۰۶ بلکہ وہ جناں ناں پوجیں تھا ف۱۰۷ اُن ماں اکثر اُن ور ہی
مُّؤۡمِنُوۡنَ ﴿۴۱﴾ فَالۡيَوۡمَ لَا يَمۡلِكُ بَعۡضُكُمۡ لِبَعۡضٍ نَّفۡعًا وَّلَا ضَرًّا ؕ
یقین رکھیں تھا ف۱۰۸ تو اج تھارے بچوں ایک دوجا گا بھلا بُرا گو اختیار کوئی نہ رکھے گو ف۱۰۹
وَنَقُوۡلُ لِلَّذِيۡنَ ظَلَمُوۡا ذُوۡقُوۡا عَذَابَ النَّارِ الَّتِىۡ كُنۡتُمۡ بِهَا
اور ہم فرماں گا ظالماں ناں اس اگ گو عذاب چکھو جناں
تُكَذِّبُوۡنَ ﴿۴۲﴾ وَاِذَا تُتۡلٰى عَلَيۡهِمۡ اٰيٰتُنَا بَيِّنٰتٍ قَالُوۡا مَا هٰذَاۤ اِلَّا
تم جھوٹھی کہیں تھا ف۱۱۰ اور جد ان ور مہاری روشن آیت ف۱۱۱ پڑھی جائیں تو کہیں ف۱۱۲ یوہ دے نی مگر
رَجُلٌ يُّرِيۡدُ اَنۡ يَّصُدَّكُمۡ عَمَّا كَانَ يَعۡبُدُ اٰبَآؤُكُمۡ ۚ وَقَالُوۡا مَا
ایک مرد کہ تمناں روکنو چاہے تھارا باپ داداں گا معبوداں توں ف۱۱۳ اور کہیں ف۱۱۴
هٰذَاۤ اِلَّاۤ اِفۡكٌ مُّفۡتَرًى ؕ وَقَالَ الَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا لِلۡحَقِّ لَمَّا جَآءَهُمۡ ۙ
یوہ دے نی مگر بہتان بنایوو۔ اور کافراں نے حق ناں کہیو ف۱۱۵ جد ان گے کول آیو

ف۱۰۰ تے ان گی مکاریں ان گے کجھ کم نہ آئیں گیں۔ ف۱۰۱ اپنی حکمت گے مطابق ف۱۰۲ دنیاماں یا آخرت ماں۔ بخاری تے مسلم گی حدیث ہے کہ اللہ تعالیٰ فرمائے خرچ کرو تھارے ور خرچ کیو جائے گو۔ دوجی حدیث ماں ایں صدقہ دے مال کھٹ نی ہوتو، معاف کرن نال عزت بدھے، تواضع نال مرتبہ بلند ہوئیں۔ ف۱۰۳ کیونکہ اس گے سوا جو کوئے کسے نال دیے خواہ بادشاہ لشکر نال یا آقا غلام نال، یا صاحب خانہ اپناں عیال نال، وہ سب اللہ تعالیٰ گی پیدائش ہے تے اس گی عطا فرمائی وی روزی بچوں دیے، رزق تے اس دے فائدہ لین گا اسباب گو خالق سوا اللہ تعالیٰ گے کوئے نی وہی رزّاق حقیقی ہے۔ ف۱۰۴ یعنی ان مشرکین ناں ف۱۰۵ دنیاماں ف۱۰۶ یعنی مہاری ان دے کائے دوستی نی تاں ہم کس طرح ان گا پوجن دے راضی ہوسکاں تھا ہم اس دے بری ہاں۔ ف۱۰۷ یعنی شیاطین ناں کہ ان گی اطاعت واسطے غیر خدا ناں پوجیں تھا۔ ف۱۰۸ یعنی شیطاناں ور ف۱۰۹ تے وہ چوتھا معبود اپناں پجاریاں ناں کجھ نفع نہ پہچا سکیں گا۔ ف۱۱۰ دنیاماں۔ ف۱۱۱ یعنی قرآنِ کریم گی آیات حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی زبان مبارک دے۔ ف۱۱۲ حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا وارہ ماں ف۱۱۳ یعنی بتاں دے۔ ف۱۱۴ قرآن شریف گا وارہ ماں۔ ف۱۱۵ یعنی قرآن شریف ناں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

إِنْ هَٰذَآ إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿٤٣﴾ وَمَآ ءَاتَيْنَٰهُم مِّن كُتُبٍ يَدْرُسُونَهَا
نیوہ دے نی مگر کھلو جادو اور ہم نے اُنہاں نال کُجھ کتاب نی دتیں جنہاں نال پڑھتا ہوویں
وَمَآ أَرْسَلْنَآ إِلَيْهِمْ قَبْلَكَ مِن نَّذِيرٍ ﴿٤٤﴾ وَكَذَّبَ ٱلَّذِينَ مِن
نہ تھارا دے پہلاں ان گے کول کوئی ڈر سنان آلو آئیو ف۱۱۶ اور ان توں پہلاں نے ف۱۱۷
قَبْلِهِمْ وَمَا بَلَغُوا۟ مِعْشَارَ مَآ ءَاتَيْنَٰهُمْ فَكَذَّبُوا۟ رُسُلِى
جھٹلایو اور یہ اُس گا دسواں حصہ ناں وی نی پچیا جیرو ہم نے اُنہاں نال دتو تھو ف۱۱۸ فِر اُنہاں نے میرا رسولاں نال جھٹلایو
فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٤٥﴾ قُلْ إِنَّمَآ أَعِظُكُم بِوَٰحِدَةٍ أَن تَقُومُوا۟ لِلَّهِ
تو کیسو ہویو میرو انکار کرنوں ف۱۱۹ تم فرماؤ ہوں تمناں ایک نصیحت کروں ف۱۲۰ کہ اللہ واسطے کھڑا رہو ف۱۲۱
مَثْنَىٰ وَفُرَٰدَىٰ ثُمَّ تَتَفَكَّرُوا۟ مَا بِصَاحِبِكُم مِّن جِنَّةٍ إِنْ هُوَ
دو دو ف۱۲۲ اور اکیلا اکیلا ف۱۲۳ فر سوچو کہ ف۱۲۴ تھارا اس صاحب ماں جنون گی کائے گل نی وہ دے نی
إِلَّا نَذِيرٌ لَّكُم بَيْنَ يَدَىْ عَذَابٍ شَدِيدٍ ﴿٤٦﴾ قُلْ مَا سَأَلْتُكُم مِّنْ
مگر تمناں ڈر سنان آلو ف۱۲۵ ایک سخت عذاب گے اگے ف۱۲۶ تم فرماؤ میں تھارا توں اس ور کُجھ
أَجْرٍ فَهُوَ لَكُمْ إِنْ أَجْرِىَ إِلَّا عَلَى ٱللَّهِ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ
اجر منگیو ہووے تاں وہ تمنا ہی ف۱۲۷ میرو اجر دے اللہ ہی ور ہے اور وہ ہر چیز ور
شَهِيدٌ ﴿٤٧﴾ قُلْ إِنَّ رَبِّى يَقْذِفُ بِٱلْحَقِّ عَلَّٰمُ ٱلْغُيُوبِ ﴿٤٨﴾ قُلْ
گواہ ہے۔ تم فرماؤ بیشک میرو رب حق گو القاء فرمائے ف۱۲۸ بہت جانن آلو ساراں غیباں گو۔ تم فرماؤ

ف۱۱۶ یعنی تھارا دے پہلاں مشرکین عرب گے کول نہ کائے کتاب آئی نہ رسول جس گی طرف اپناں دین گی نسبت کر سکیں تاں یہ جس خیال ور ہیں ان گے کول اگی کائے سند نی وہ ان گا نفس گو فریب ہے۔ ف۱۱۷ یعنی پہلی امتاں نے قریش گی طرح رسولاں گی تکذیب کی تے اناں ناں۔ ف۱۱۸ یعنی جیڑی قوت تے کثرت مال تے اولاد تے لمبیں عمر پہلاں ناں دتیں گئیں تھیں مشرکین قریش گے کول دے ان گو دسوں حصو وی نی، ان گا پہلاں دے ان دے طاقت تے قوت تے مال و دولت ماں دس گنا دے زیادہ تھا۔ ف۱۱۹ یعنی اناں ناں ناپسند کرنوں تے عذاب دینوں تے ہلاک کرنوں یعنی پہلا مکذبین نے جد میرا رسولاں ناں جھٹلایو تاں میں اپناں عذاب نال اناں ناں ہلاک فرمایو تے ان گی طاقت و قوت تے مال و دولت کائے چیز وی کم نہ آئی، ان لوکاں گی کے حقیقت ہے انہیں کاں ڈرنو چاہیئے۔ ف۱۲۰ اگر تم نے اس ور عمل کیو تاں تھارے ور واضح ہو جائے گو تے تم وسوساں تے شکوک و شبہات تے گمراہی گی مصیبت بچوں نجات پا جاؤ گا وہ نصیحت یاہ ہے۔ ف۱۲۱ محض طلب حق گی نیت نال اپناں آپ ناں طرفداری تے تعصب دے خالی کر گے۔ ف۱۲۲ تانجہ باہم مشورو کر سکو تے ہر ایک دو جا دے اپنی فکر گو نتیجو بیان کر سکے تے دوئے انصاف گے نال غور کر سکیں۔ ف۱۲۳ تانجہ مجمع تے بیڑ بھاڑ دے طبیعت خوفزدہ نہ ہوئے نے تعصب کے طرفداری دے مقابلہ تے لحاظ وغیرہ دے طبیعت پاک رہیں تے اپناں دل ماں انصاف کرن گو موقع ملے۔ ف۱۲۴ تے حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا وارہ ماں غور کر کے کیا جیسو کفار آپ گا وارہ ماں جنون وغیرہ گو کہیں اس ماں کائے سچائی ہے؟ تھارا اپناں تجربہ ماں قریش ماں یا نوع انسان ماں کوئے شخص وی اس درجہ گو عقلمند ہویو ہے؟ کیا ایسو ذہین تے صائب الرائے کسے نے دیکھیو ہے، ایسو سچو، ایسو پاکیزہ نفس ہور کوئے وی ہویو ہے؟ جد تھارو دل تے ضمیر اس ناں تسلیم کر کے فیصلو لیئے کہ حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ان اوصاف ماں یکتا تے بے مثال ایں تاں تے یقین جانوں۔ ف۱۲۵ اللہ تعالیٰ گا نبی۔ ف۱۲۶ تے وہ آخرت گو عذاب ہے۔ ف۱۲۷ یعنی ہوں نصیحت تے ہدایت تے تبلیغ رسالت ور تھارا دے کوئے اجر طلب نی کرتو۔ ف۱۲۸ اپناں انبیا گی طرف۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

جَآءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيْدُ ﴿٤٩﴾ قُلْ اِنْ ضَلَلْتُ
حق آیو ف١٢٩ اور باطل نہ پہل کرے اور نہ مُڑ کے آئے ف١٣٠ تم فرماؤ اگر ہوں بھلیا

فَاِنَّمَآ اَضِلُّ عَلٰى نَفْسِيْ ۚ وَاِنِ اهْتَدَيْتُ فَبِمَا يُوْحِيْٓ اِلَيَّ رَبِّيْ ۚ
تاں اپنا ہی بُرا واسطے بھلیو ف١٣١ اور اگر میں راہ حاصل کر لی تو اسگی وجہ توں جیہڑو میرو رب میری طرف وحی فرمائے ف١٣٢

اِنَّهٗ سَمِيْعٌ قَرِيْبٌ ﴿٥٠﴾ وَلَوْ تَرٰٓى اِذْ فَزِعُوْا فَلَا فَوْتَ وَاُخِذُوْا
بیشک وہ سنن آلو نزدیک ہے ف١٣٣ اور کسی طرح تُو دیکھے ف١٣٤ جد وہ گھبراہٹ ماں سٹیا جائیں گا فر بچ گے نہ نکل سکیں گا ف١٣٥

مِنْ مَّكَانٍ قَرِيْبٍ ﴿٥١﴾ وَّقَالُوْٓا اٰمَنَّا بِهٖ ۚ وَاَنّٰى لَهُمُ التَّنَاوُشُ مِنْ
اور ایک قریب جگہ توں پکڑ لیا جائیں گا ف١٣٦ اور کہیں گا ہم اس ور ایمان لے آیا ف١٣٧ اور ہون وہ اناں ناں کس طرح تھائے اتنی

مَّكَانٍ بَعِيْدٍ ﴿٥٢﴾ وَّقَدْ كَفَرُوْا بِهٖ مِنْ قَبْلُ ۚ وَيَقْذِفُوْنَ بِالْغَيْبِ
دور جگہ توں ف١٣٨ کہ پہلاں ف١٣٩ اس تو کفر کر گیا تھا۔ اور بغیر دیکھے پھینکیں ف١٤٠

مِنْ مَّكَانٍ بَعِيْدٍ ﴿٥٣﴾ وَحِيْلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُوْنَ كَمَا
دور جگہ توں ف١٤١ اور روک کر دتی گئی ان ماں اور اُساں جتناں چاہیں ف١٤٢ جسطرح

فُعِلَ بِاَشْيَاعِهِمْ مِّنْ قَبْلُ ۭ اِنَّهُمْ كَانُوْا فِيْ شَكٍّ مُّرِيْبٍ ﴿٥٤﴾ ع ٦ / ١٢
ان گا پہلاں گروہاں نال کیو گیو تھو ف١٤٣ بیشک وہ تو کھا ماں پان واسطے شک ماں تھا ف١٤٤

ف١٢٩ یعنی قرآن تے اسلام۔ ف١٣٠ یعنی شرک تے کفر مٹ گیو، نہ اسگی ابتدا رہی نہ اسگو واپس آنوں، مراد یاہ ہے کہ وہ ہلاک ہوگیو۔ ف١٣١ کفارِ مکہ حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے کہیں تھا کہ تم گمراہ ہوگیا (معاذ اللہ استغفر اللہ) اللہ تعالیٰ نے اپناں نبی صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں حکم دتو کہ تم ان دے فرماؤ کہ اگر یوہ فرض کیو جائے کہ ہوں بھلیو ہوں تاں اسگو وبال میرے ور ہے۔ ف١٣٢ حکمت وبیان گی، کیونکہ راہ یاب ہونوں اسے گی توفیق تے ہدایت ور ہے، انبیا سب معصوم ہوئیں گناہ ان دے نی ہوسکتا تے حضور دے سید الانبیا ایں صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم، خلق ناں نیکیاں گی راہ آپ گی اتباع نال تھائیں باوجود جلالتِ منزلت ورفعتِ مرتبت گے آپ ناں حکم دتو گیو کہ ضلالت گی نسبت علیٰ تسبیل الفرض اپناں نفس گی طرف فرمائیں تانجہ خلق ناں معلوم ہوئے کہ ضلالت گو منشا انسان گو نفس ہے جدا سناں اس ور چھوڑ دتو جائے اس دے ضلالت تے گمراہی پیدا ہوئے تے ہدایت اللہ تعالیٰ گی رحمت تے اسگی عطا نال حاصل ہوئے نفس اسگو منشا نی۔ ف١٣٣ ہر راہ یاب تے گمراہ ناں جانے تے ان گا عمل تے کردار دے باخبر ہے کوئے کتنو ہی چھپائے کسے گو حال اس دے چھپ نی سکتو۔ عرب گو ایک مایہ ناز شاعر اسلام لیایو تاں کفار نے ان دے کہیو کہ کیا تم اپناں دین دے پھر گیا تے اتنا بڑا شاعر تے زبان گا ماہر ہو گے محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ور ایمان لے آیا؟ اناں نے کہیو ہاں وہ میرے ور غالب آگیا، قرآن کریم گی ترے آیات میں سنیں تے کوشش کی کہ ان گا قافیہ ور ترے شعر کہوں ہر چند کوشش کی محنت کی، اپنی ساری طاقت لائی مگر یوہ ممکن نہ ہوسکیو، تدھ مناں یقین ہوگیو کہ یوہ کسے بشر گو کلام نی وہ آیات۔ قُلْ اِنَّ رَبِّيْ يَقْذِفُ بِالْحَقِّ دے سَمِيْعٌ قَرِيْبٌ تک ایں (روح البیان) ف١٣٤ کفار ناں مرن یا قبر دے اٹھن گے وقت یا بدر گے دن۔ ف١٣٥ تے کائے جگہ سن یا پناہ لین گی نہ تھائے گی۔ ف١٣٦ یعنی جت وی ہوئیں گا کیونکہ کدے وی ہوئیں اللہ تعالیٰ گی پکڑ دے دور نی ہوسکتا اس وقت حق گی معرفت واسطے بے چین ہوئیں گا۔ ف١٣٧ یعنی حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ور۔ ف١٣٨ یعنی ہون مکلّف ہون گا مقام دے دور ہو گے توبہ تے ایمان کسطرح حاصل کر سکیں گا۔ ف١٣٩ یعنی عذاب دیکھن دے پہلاں ف١٤٠ یعنی بغیر جانن گے کہہ چھڑیں جیسو کہ اناں نے رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی شان ماں کہیو تھو کہ وہ شاعر ایں، ساحر ایں، کاہن ایں تے اناں نے کدے حضور دے شعر تے کہانت گو ظہور تے صدور نی دیکھیو تھو، ف١٤١ یعنی صدق تے واقعیت دے دور کہ ان گا ان طعنہ گی صداقت دے دور و نزدیک گی وی نسبت نی۔ ف١٤٢ یعنی توبہ تے ایمان ماں۔ ف١٤٣ کہ ان گی توبہ تے ایمان مایوسی گے وقت قبول نہ فرمائی گی۔ ف١٤٤ ایمانیات گے متعلق۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

سُوْرَةُ فَاطِرٍ مَكِّيَّةٌ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ — اٰیَاتُهَا ٤٥ رُكُوْعَاتُهَا ٥

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف١

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ فَاطِرِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ جَاعِلِ الْمَلٰٓئِكَةِ رُسُلًا
ساری خوبیں اللہ ناں جیڑو آسماناں تے زمین ناں بنان آلو ہے فرشتاں ناں رسول بنان آلو ف٢
اُولِیْٓ اَجْنِحَةٍ مَّثْنٰی وَثُلٰثَ وَرُبٰعَ ؕ یَزِیْدُ فِی الْخَلْقِ مَا یَشَآءُ ؕ اِنَّ
جن گا دو دو ترے ترے چار چار پنکھ ایں۔ بدھائے پیدائش ماں جو چاہے ف٣ بیشک
اللّٰهَ عَلٰی كُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ ﴿١﴾ مَا یَفْتَحِ اللّٰهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَّحْمَةٍ
اللہ ہر چیز ور قادر ہے۔ اللہ جیڑی رحمت لوکاں واسطے کھولے ف٤
فَلَا مُمْسِكَ لَهَا ۚ وَمَا یُمْسِكْ ۙ فَلَا مُرْسِلَ لَهٗ مِنْۢ بَعْدِهٖ ؕ وَهُوَ
اس ناں روکن آلو کوئے نی اور جو کچھ روک لیئے تو اُسگی روک توں بعد اس ناں کوئی چھوڑن آلو نی اور وہی
الْعَزِیْزُ الْحَكِیْمُ ﴿٢﴾ یٰٓاَیُّهَا النَّاسُ اذْكُرُوْا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَیْكُمْ ؕ
عزت وحکمت آلو۔ اے لوگو! اپنے ور اللہ گو احسان یاد کرو ف٥
هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَیْرُ اللّٰهِ یَرْزُقُكُمْ مِّنَ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ ؕ
کیا اللہ دے بغیر ہوروی کوئے خالق ہے جے آسمان اور زمین دے ف٦ تمناں روزی دیے
لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۫ۖ فَاَنّٰی تُؤْفَكُوْنَ ﴿٣﴾ وَاِنْ یُّكَذِّبُوْكَ فَقَدْ كُذِّبَتْ
اُس گے سوا کوئی معبود نی تو تم کیاں مونڈھا ہویاوا ویں ف٧ اور اگر یہ تمناں جھٹلائیں ف٨ تاں بیشک
رُسُلٌ مِّنْ قَبْلِكَ ؕ وَاِلَی اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُوْرُ ﴿٤﴾ یٰٓاَیُّهَا النَّاسُ
تھارا دوں پہلاں کتنا ہی رسول جھٹلایا گیا ف٩ اور سارا کم اللہ ہی گی طرف موڑیا جائیں ف١٠ اے لوکو!

ف١ سورۂ فاطر۔ مکی ہے اس ماں پنج (٥) رکوع پنتالی (٤٥) آیات، نوسوستر (٩٧٠) کلمہ، ترے ہزار ایک سوتری (٣١٣٠) حرف ایں۔ ف٢ اپناں انبیا گی طرف۔ ف٣ فرشتاں ماں تے ان گے سوا ہور مخلوق ماں۔ ف٤ بارش تے رزق تے صحت وغیرہ گی طرح۔ ف٥ کہ اس نے تھارے واسطے زمین ناں فرش بنایو، آسمان ناں بغیر تھم گے قائم فرمایو، اپنی راہ دس تے حق گی دعوت دین واسطے رسولاں ناں ٹوریو، رزق گا دروازہ کھولیا ف٦ بارش برہاگے تے طرح طرح گا بیل بوٹا پیدا کرگے۔ ف٧ تے یاہ جانتاں ہویاں کہ وہی خالق تے رزاق ہے ایمان تے توحید دے کیوں پھریں۔ اس گے بعد حضور نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی تسلی واسطے فرمائے۔ ف٨ اے مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم تے تھاری نبوت ورسالت ناں نہ منیں تے توحید تے بعث وحساب تے عذاب گو انکار کریں۔ ف٩ اناں نے صبر کیو تم وی صبر فرماؤ، کفار گو انبیا گے نال یوہ پرانوں دستور چلتو آرہیو ہے۔ ف١٠ وہ جھٹلان آلاں ناں سزا دیے گو تے رسولاں گی مدد فرمائے گو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

إِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا ۖ وَلَا يَغُرَّنَّكُم
بیشک اللہ گو وعدو سچ ہے ف١١ تو ہرگز توکھو نہ دیے دُنیا گی زندگی ف١٢ اور ہرگز تمناں اللہ گا حلم ور

بِاللّٰهِ الْغَرُورُ ﴿٥﴾ إِنَّ الشَّيْطٰنَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا ۚ
توکھو نہ دیے وہ بڑو فریبی ف١٣ بیشک شیطان تھارو کھلو دشمن ایں۔ تاں تم وی اُساں دشمن سمجھو ف١٤

إِنَّمَا يَدْعُوا حِزْبَهُ لِيَكُونُوا مِنْ أَصْحٰبِ السَّعِيرِ ﴿٦﴾ الَّذِينَ
وہ دے اپناں ٹولہ ناں ف١٥ تاں ہی بلائے جے دوزخیاں بچوں ہوویں ف١٦

كَفَرُوا لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ۖ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ
اور کافراں واسطے ف١٧ سخت عذاب ہے اور جیڑا ایمان لے آیا اور اچھا کم کیا ف١٨

لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿٧﴾ أَفَمَنْ زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ ع ٧ ١٣
اُن واسطے بخشش تے بڑو ثواب ہے تو کیا وہ جسگی نگاہ ماں اُسگو بُرو کم سجایو گیو کہ

فَرَآهُ حَسَنًا ۖ فَإِنَّ اللّٰهَ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ ۖ
اُس نے اُساں اچھو سمجھیو ہدایت آلا گی طرح ہوجائے گو ف١٩ اس واسطے اللہ گمراہ کرے جناں چاہے تے راہ دے جناں چاہے

فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسَرٰتٍ ۚ إِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ بِمَا
تو تھاری جان اس ور حسرتاں ماں نہ جائے ف٢٠ اللہ خوب جانیں جو کچھ

يَصْنَعُونَ ﴿٨﴾ وَاللّٰهُ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيٰحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا فَسُقْنٰهُ
وہ کریں اور اللہ ہے جس نے ٹوریں ہوا کہ چھڑ چاہڑیں فر ہم اُساں

ف١١ قیامت ضرور آنی ایں، مرن دے بعد ضرور اٹھنوں ایں، اعمال گو حساب یقیناً ہوئے گو، ہر ایک ناں اس گا کیا گی جزا بے شک ملیگی۔ ف١٢ کہ اسگی لذّتاں ماں مشغول ہو گے آخرت ناں بِل جاوَ۔ ف١٣ یعنی شیطان تھارا دلاں ماں یہ وسوسہ کہل گے کہ گناہاں دے مزو لے لیو اللہ تعالیٰ حلم فرمان آلو ہے وہ درگزر کر چھڑے گو، اللہ تعالیٰ بے شک حلیم ہے لیکن شیطان گی فریب کاری یاہ ہے کہ وہ بنداں ناں اس طرح توبہ تے عمل صالح دے روکے تے گناہ تے معصیت ور جری تے دلیر کرے اس گا فریب دے ہوشیار ہو۔ ف١٤ تے اسگی اطاعت نہ کرو تے اللہ تعالیٰ گی طاعت تے فرمانبرداری ماں مشغول رہو۔ ف١٥ یعنی اپناں متبعین ناں کفر گی طرف۔ ف١٦ ہون شیطان گا متبعین تے اس گا مخالفین گو حال تفصیل گے نال بیان فرمایو جائے۔ ف١٧ جیڑا شیطان گا گروہ بچوں ایں۔ ف١٨ تے شیطان گا فریب ماں نہ آئے تے اسگی راہ ور نہ چلے۔ ف١٩ ہرگز نی براکم ناں اچھو جھن آلو ہدایت یافتہ گی طرح کس طرح ہو سکے؟ وہ اس بدکار دے بدر جہا بدتر ہے جیڑو اپناں خراب عمل ناں بُرو جانتو ہوئے تے حق ناں حق تے باطل ناں باطل جھتو ہوئے۔ شانِ نزول: یاہ آیت ابوجہل وغیرہ مشرکین مکہ گا حق ماں نازل ہوئی جیڑا اپناں شرک وکفر جیسا قبیح افعال ناں شیطان گا پلان تے اچھو دسن گی وجہ دے اچھا سمجھیں تھا تے ایک قول یوہ ہے کہ یاہ آیت اصحابِ بدعت تے ہوا گا وارہ ماں نازل ہوئی جن ماں رافضی تے خارجی وغیرہ داخل ایں جیڑا اپنی بدمذہبیاں ناں اچھو جانیں وہ اناں ہی گا زمرہ ماں داخل ایں، تمام بدمذہب خواہ وہابی ہوئیں یا غیر مقلد یا مرزائی یا چکڑالی تے کبیرہ گناہاں آلاں جیڑا اپناں گناہاں ناں برا سمجھیں تے حلال نی سمجھتا، اس ماں داخل نی۔ ف٢٠ کہ افسوس وہ ایمان نہ لیایا تے حق قبول کرن دے محروم رہیا۔ مراد اس دے یاہ ہے کہ تم ان گا کفر تے ہلاکت گو غم نہ فرماوَ۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اِلٰى بَلَدٍ مَّيِّتٍ فَاَحۡيَيۡنَا بِهِ الۡاَرۡضَ بَعۡدَ مَوۡتِهَا ؕ كَذٰلِكَ
کسے مردہ شہر گی طرف روانہ کراں ف۲۱ تو اُسگے نال ہم زمین ناں زندہ فرماں اُسگی موت توں بعد ف۲۲ اِسے طرح
النُّشُوۡرُ ﴿۹﴾ مَنۡ كَانَ يُرِيۡدُ الۡعِزَّةَ فَلِلّٰهِ الۡعِزَّةُ جَمِيۡعًا ؕ اِلَيۡهِ يَصۡعَدُ
حشر ماں اُٹھنوں ایں ف۲۳ جساں عزت گی چاہ ہووے تاں عزت دے ساری اللہ گا ہتھ ماں ایں ۲۴۔ اُسے گی طرف چڑھے
الۡكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالۡعَمَلُ الصَّالِحُ يَرۡفَعُهٗ ؕ وَالَّذِيۡنَ يَمۡكُرُوۡنَ
پاکیزہ کلام ف۲۵ اور جیہڑو نیک کم ایں وہ اُسناں بلند کرے ف۲۶ اور وہ جیہڑا بُرا مکر
السَّيِّاٰتِ لَهُمۡ عَذَابٌ شَدِيۡدٌ ؕ وَمَكۡرُ اُولٰٓئِكَ هُوَ يَبُوۡرُ ﴿۱۰﴾ وَاللّٰهُ
کریں ان واسطے سخت عذاب ہے ف۲۷ اور اُنہاں ہی گو مکر برباد ہووے گو ف۲۸ اور اللہ نے
خَلَقَكُمۡ مِّنۡ تُرَابٍ ثُمَّ مِنۡ نُّطۡفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمۡ اَزۡوَاجًا ؕ وَمَا
تمناں بنایو ف۲۹ مٹی دوں فر ف۳۰ پانی گی بوند دوں فیر تمناں بنایو جوڑا جوڑا ف۳۱ اور
تَحۡمِلُ مِنۡ اُنۡثٰى وَلَا تَضَعُ اِلَّا بِعِلۡمِهٖ ؕ وَمَا يُعَمَّرُ مِنۡ مُّعَمَّرٍ
کسے مادہ ناں پیٹ نی رہتو اور نہ وہ جنیں مگر اُس گا علم نال اور جس بڑی عُمر آلا ناں عمر وتی جائے۔
وَّلَا يُنۡقَصُ مِنۡ عُمُرِهٖۤ اِلَّا فِىۡ كِتٰبٍ ؕ اِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ
یا جس کسے گی عُمر گھٹ رکھی جائے یوہ سارو ایک کتاب ماں ہے ف۳۲ بیشک یوہ اللہ ناں
يَسِيۡرٌ ﴿۱۱﴾ وَمَا يَسۡتَوِى الۡبَحۡرٰنِ ۖ هٰذَا عَذۡبٌ فُرَاتٌ سَآئِغٌ شَرَابُهٗ
آسان ایں ف۳۳ اور دوئے سمندر ایک جسانی ف۳۴ یوہ میٹھو ہے۔ کھنڈ میٹھو جسکو پانی خوشگوار

ف۲۱ جس ماں نیلیاری تے کھیتی نی تے خشک سالی نال ات گی زمین بے جان ہوگئی ہے ف۲۲ تے اس ناں سرسبز تے شاداب کرچھڑاں اس دے مہاری قدرت ظاہر ہے
ف۲۳ حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے ایک صحابی نے عرض کیو کہ اللہ تعالیٰ مردہ ناں کسطرح زندہ فرمائے گو؟ خلق ماں اسگی کائے نشانی ہے تاں ارشاد فرماؤ، فرمایو کیا تیرو کسے ایسا جنگل ماں جانوں ہویو ہے جیہڑو روڑا نال خشک تے بے جان ہوگیو ہوئے تے نیلیاری گو نام ونشان نہ رہیو ہوئے فر کدے اسے جنگل ماں دوبارہ گزرہیو ہوئے کہ وہ ہرو بھرو تے سرسبز وشاداب ہوئے ان صحابی نے عرض کیو بے شک ایسو دیکھیو ہے حضور نے فرمایو اسے طرح اللہ تعالیٰ مرداں ناں زندہ کرے گو تے خلق ماں یاہ اسگی نشانی ایں ف۲۴ دنیا تے آخرت ماں وہی عزت گو مالک ہے جساں چاہے عزت دیے تاں جیہڑو عزت گو طلبگار ہے وہ اللہ تعالیٰ دے عزت طلب کرے کیونکہ ہر چیز اس گا مالک ہی دے طلب کی جائے حدیث شریف ماں ایں کہ رب تبارک وتعالیٰ ہر روز فرمائے جساں عزتِ دارین گی خواہش ہوئے اسناں چاہیئے کہ وہ حضرت عزیز جلّت عزّتہ گی اطاعت کرے تے عزت طلب کرن گو ذریعو ایمان تے اعمال صالحہ ایں ف۲۵ یعنی اسگی رضا تے قبولیت گا مقام تک پہنچے تے پاکیزہ کلام دے مراد کلمۂ توحید تے تسبیح وتحمید تے تکبیر وغیرہ ایں جیسو کہ حاکم تے بیہقی نے روایت کیو تے حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے کلمۂ طیبہ گی تفسیر ذکر دے فرمائی تے بعض مفسرین نے قرآن کریم تے دعاوی مراد لی ہے ف۲۶ نیک کم دے مراد وہ عمل تے عبادت ہے جیہڑی اخلاص نال ہوئے تے معنیٰ یہ ایں کہ کلمۂ طیبہ عمل ناں بلند کرے کیونکہ عمل بغیر توحید تے ایمان گے مقبول نی یا یہ معنیٰ ایں کہ عمل صالح ناں اللہ تعالیٰ قبولیت گی بلندی عطا فرمائے یا یہ معنیٰ ایں کہ نیک عمل، عمل کرن آلا گو مرتبو بلند کرے تاں جیہڑو عزت چاہے اس واسطے لازم ایں کہ نیک عمل کرے ف۲۷ ان مکر کرن آلاں دے مراد وہ قریش ایں جناں نے دارالندوہ ماں جمع ہو گے حضور نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا وارہ ماں قید کرن تے قتل کرن تے جلاوطن کرن گا مشورہ کیا تھا جسکو تفصیلی بیان سورۂ انفال ماں ہو گزریو ہے ف۲۸ تے وہ اپناں داں تے فریب ماں کامیاب نہ ہوئیں گا چنانچہ ایسو ہی ہویو حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ان گا شر دے محفوظ رہیا تے اناں نے اپنی مکاریاں گی سزا چکھی کہ بدر ماں قیدی ہویا تے قتل وی کیا گیا تے مکہ مکرمہ دے کڈھیا وی گیا۔ ف۲۹ یعنی تھاری اصل حضرت آدم علیہ السلام ناں ف۳۰ ان گی نسل ناں ف۳۱ مرد وعورت ف۳۲ یعنی لوح محفوظ ماں، حضرت قتادہ دے مروی ہے کہ معمرہ ہے جس گی عمر سٹھ سال ناں پہنچ جائے تے کہٹ عمر آلو وہ جیہڑو اس دے پہلاں مرجائے ف۳۳ یعنی عمل تے اجل گو مکتوب فرمانوں۔ ف۳۴ بلکہ دواں ماں فرق ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَهٰذَا مِلْحٌ اُجَاجٌ ؕ وَمِنْ كُلٍّ تَاْكُلُوْنَ لَحْمًا طَرِيًّا وَّتَسْتَخْرِجُوْنَ

اور یوہ کوڑو ہے زاہر کوڑو اور ہر ایک بچوں تم کھائیں تازو گوشت ف۳۵ اور کڈھیں

حِلْيَةً تَلْبَسُوْنَهَا ۚ وَتَرَى الْفُلْكَ فِيْهِ مَوَاخِرَ لِتَبْتَغُوْا مِنْ فَضْلِهٖ

پہنن واسطے ایک گہنوں ف۳۶ اور تو کشتیاں ناں اُساں دیکھے کہ پانی چیرتی ف۳۷ چلیں تانجہ تم اُسگو فضل تلاش کرو ف۳۸

وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿١٢﴾ يُوْلِجُ الَّيْلَ فِى النَّهَارِ وَيُوْلِجُ النَّهَارَ فِى

اور کسے طرح حق ناں منوں ف۳۹ رات آنیں دن گا حِصہ ماں ف۴۰ اور دن آنیں

الَّيْلِ ۙ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ۖ كُلٌّ يَّجْرِىْ لِاَجَلٍ مُّسَمًّى ؕ ذٰلِكُمُ

رات گا حصہ ماں ف۴۱ اور اُس نے کم ماں لایا دینہہ تے چن ہر ایک ایک مقرر معیاد تکر چلے ف۴۲ یوہ ہے

اللّٰهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ ؕ وَالَّذِيْنَ تَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِهٖ مَا يَمْلِكُوْنَ

اللہ تھارو رب اُسے گی بادشاہی ہے اور اُس گے بغیر جنہاں ناں تم پُوجیں ف۴۳ کھجور گی ہڑیک گا دانہ گا

مِنْ قِطْمِيْرٍ ؕ ﴿١٣﴾ اِنْ تَدْعُوْهُمْ لَا يَسْمَعُوْا دُعَآءَكُمْ ۚ وَلَوْ سَمِعُوْا

چھلڑ گے برابر گا مالک نی۔ تم انہاں ناں پکارو دے وِہ تھاری پکار نہ سنیں ف۴۴ اور بالفرض کدے سن وی لیں تاں

مَا اسْتَجَابُوْا لَكُمْ ؕ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ يَكْفُرُوْنَ بِشِرْكِكُمْ ؕ وَلَا يُنَبِّئُكَ

وی تھاری حاجت پوری نہ کرسکیں ف۴۵ اور قیامت گے دن وہ تھارا شرک توں منکر ہوجائیں گا ف۴۶ تے تیناں کوئے نہ دسے گو

ع ٢ ١٤ مِثْلُ خَبِيْرٍ ۧ ﴿١٤﴾ يٰۤاَيُّهَا النَّاسُ اَنْتُمُ الْفُقَرَآءُ اِلَى اللّٰهِ ۚ وَاللّٰهُ

اس دن آلا گی طرح ف۴۷ اے لوکو! تم سارا اللہ گا محتاج ف۴۸ اور اللہ

هُوَ الْغَنِىُّ الْحَمِيْدُ ﴿١٥﴾ اِنْ يَّشَاْ يُذْهِبْكُمْ وَيَاْتِ بِخَلْقٍ جَدِيْدٍ ۚ ﴿١٦﴾

ہی بے نیاز ہے ساری خوبیاں آلو وہ چاہے دے تمناں لے جائے ف۴۹ اور نوی مخلوق لے آئے ف۵۰

ف۳۵ یعنی مچھلی ف۳۶ گوہر تے مرجان ف۳۷ دریاواں چلتیاں ناں تے ایک ہی ہواواں آئیں وی تے جائیں وی۔ ف۳۸ تجارتاں ماں نفعو حاصل کر گے۔ ف۳۹ تے اللہ تعالیٰ گی نعمتاں گی شکرگزاری کرو۔ ف۴۰ تاں دن بدھ جائے۔ ف۴۱ تاں رات بدھ جائے ات توڑی کہ بدھن آلا دن یا رات گی مقدار پندرہ گھنٹہ تک پہنچ جائے تے کٹن آلو نو گھنٹہ رہ جائے۔ ف۴۲ یعنی قیامت گا دن تک کہ جد قیامت آجائیگی تاں ان گو چلنوں موقوف ہوجائے گو تے یوہ نظام باقی نہ رہے گو۔ ف۴۳ یعنی بت۔ ف۴۴ کیونکہ جماد بے جان ایں۔ ف۴۵ کیونکہ اصلاً قدرت تے اختیار نی رکھتا۔ ف۴۶ تے بیزاری گو اظہار کریں گا تے کہیں گا تم ہمناں نی پوجیں تھا۔ ف۴۷ یعنی دارین گا احوال تے بت پرستی گا انجام جیسی خبر اللہ تعالیٰ دیے ہور کوئے نی دے سکتو۔ ف۴۸ یعنی اس گا فضل تے احسان گا حاجتمند ایں تے تمام خلق اسگی محتاج ہے۔ حضرت ذوالنون نے فرمایو کہ خلق ہر دم تے ہر لحظہ اللہ تعالیٰ گی محتاج ہے تے کیوں نہ ہوئیگی ان گی ہستی تے ان گی بقا اسے گا کرم نال ہے۔ ف۴۹ یعنی تمناں معدوم کر چھڑے کیونکہ وہ بے نیاز تے غنی بالذات ہے۔ ف۵۰ بجائے تھارے جیہڑی مطیع تے فرمانبردار ہوئے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَمَا ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ بِعَزِيْزٍ ﴿۱۷﴾ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِّزْرَ اُخْرٰى ؕ
اور یوہ اللہ ور کجھ مشکل نی۔ اور کائے پہار چان آلی جان دوجا گو پہار نہ چائے گی ف۵۱
وَاِنْ تَدْعُ مُثْقَلَةٌ اِلٰى حِمْلِهَا لَا يُحْمَلْ مِنْهُ شَيْءٌ وَّلَوْ كَانَ
اور کدے کائے پہار آلی اپنوں پہار چان واسطے کسے ناں بلائیگی تو اُس گا پہار بچوں کوئی کجھ نہ چائے گو پانویں
ذَا قُرْبٰى ؕ اِنَّمَا تُنْذِرُ الَّذِيْنَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ وَاَقَامُوا
قریبی رشتہ داز ہووے ف۵۲ اے محبوب! تھارو ڈر سنانوں اُنہاں ناں کم دیے جیڑا بغیر دیکھن دے رب توں ڈریں اور نماز
الصَّلٰوةَ ؕ وَمَنْ تَزَكّٰى فَاِنَّمَا يَتَزَكّٰى لِنَفْسِهٖ ؕ وَاِلَى اللّٰهِ الْمَصِيْرُ ﴿۱۸﴾
قائم رکھیں اور جیڑو ستھرو ہویو ف۵۳ اپنا ہی بِلا واسطے ستھرو ہویو ف۵۴ اور اللہ ہی گی طرف پھرنوں ایں۔
وَمَا يَسْتَوِي الْاَعْمٰى وَالْبَصِيْرُ ﴿۱۹﴾ وَلَا الظُّلُمٰتُ وَلَا النُّوْرُ ﴿۲۰﴾ وَلَا
اور برابر نی انوں تے اکھاں آلو ف۵۵ تے نہ نیریں ف۵۶ تے نہ لوتے ف۵۷
الظِّلُّ وَلَا الْحَرُوْرُ ﴿۲۱﴾ وَمَا يَسْتَوِي الْاَحْيَآءُ وَلَا الْاَمْوَاتُ ؕ اِنَّ اللّٰهَ
نہ چھاڑ ف۵۸ تے نہ تیز تُپ ف۵۹ برابر نی زندہ تے مُردہ ف۶۰ بیشک اللہ
يُسْمِعُ مَنْ يَّشَآءُ ۚ وَمَآ اَنْتَ بِمُسْمِعٍ مَّنْ فِي الْقُبُوْرِ ﴿۲۲﴾ اِنْ
سُنائے جناں چاہے ف۶۱ اور تم نی سنان آلا اُنہاں ناں جیڑا قبراں ماں پیاوا ایں ف۶۲
اَنْتَ اِلَّا نَذِيْرٌ ﴿۲۳﴾ اِنَّآ اَرْسَلْنٰكَ بِالْحَقِّ بَشِيْرًا وَّنَذِيْرًا ؕ وَاِنْ
تم دے ڈر ہی سنان آلا ایں ف۶۳ اے محبوب! بیشک ہم نے تمناں حق گے نال پیجیو خوشخبری دیتاں ف۶۴ اور ڈر سناتاں ف۶۵ اور

ف۵۱ معنی یہ ایں کہ قیامت گے دن ہر ایک جان ور اسے گا گناہ گو پہار ہوئے گو جیڑا اس نے کیا ایں تے کائے جان کسے دوجا گا بدلہ ماں نہ پکڑی جائیگی البتہ جیڑا گمراہ کرن آلاں ایں ان گا گمراہ کرن دے جیڑا لوک گمراہ ہویا ان گی تمام گمراہیاں گو پہار ان گمراہاں وروی ہوئے گو تے ان گمراہ کرن آلاں وروی جیسو کہ کلام مقدس ماں ارشاد ہوئے وَلَيَحْمِلُنَّ اَثْقَالَهُمْ وَاَثْقَالًا مَّعَ اَثْقَالِهِمْ تے درحقیقت یاہ ان گی اپنی کمائی ہے دوجا گی نی۔ ف۵۲ باپ یاماں، بیٹا یا پائی کوئے کسے گو پہار نہ چائے گو۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ ماں باپ بیٹا گے گل لگیں گا تے کہیں گا اے مہارا بیٹا مہارا کجھ گناہ لے جا، وہ کہے گو میرا بس ماں نی میرو اپنوں پہار بہت ہے۔ ف۵۳ یعنی بدیاں دے بچیو تے نیک عمل کیا۔ ف۵۴ اس نیکی گو نفعو اسے ناں تھائے گو۔ ف۵۵ یعنی جاہل تے عالم یا کافر تے مومن۔ ف۵۶ یعنی کفر ف۵۷ یعنی ایمان۔ ف۵۸ یعنی حق یا جنت ف۵۹ یعنی باطل یا دوزخ۔ ف۶۰ یعنی مومنین تے کفار یا علماء تے جہلا۔ ف۶۱ یعنی جسکی ہدایت منظور ہوئے اسناں قبول کرن گی توفیق عطا فرمائے۔ ف۶۲ یعنی کفار ناں۔ اس آیت ماں کفار ناں مُرداں دے تشبیہ دتی گئی کہ جس طرح مردہ سنی وی گل دے نفعونی لے سکتا تے پند پذیر نی ہوتا، بدانجام کفار گو وی یوہی حال ہے کہ وہ ہدایت تے نصیحت دے نفعونی لیتا۔ اس آیت دے مرداں گا نہ سنن ور استدلال کرنوں درست نی کیونکہ آیت ماں قبر آلاں دے مراد کفار ایں نہ کہ مردہ تے سنن دے مراد وہ سنوں ایں جس ور راہ یابی گو نفعو مرتب ہوئے، رہیو مرداں گو سنوں وہ احادیث کثیرہ دے ثابت ہے۔ اس مسئلہ گو بیان بیہاں سپارہ گا دوجا رکوع ماں گزریو۔ ف۶۳ تاں سنن آلو کدے تھارا انذار ور کن رکھے تے بگوش قبول سنے تاں نفعو ہوئے تے اگر ہٹ دھرم تے منکراں بچوں ہوئے تے تھاری نصیحت دے فائدو نہ لیئے تاں دے تھارو کوئے نقصان نی وہی محروم ایں۔ ف۶۴ ایمانداراں ناں جنت گی۔ ف۶۵ کافراں ناں عذاب گی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مِّنْ اُمَّةٍ اِلَّا خَلَا فِيْهَا نَذِيْرٌ ﴿٢٤﴾ وَاِنْ يُّكَذِّبُوْكَ فَقَدْ كَذَّبَ
جیڑو دی گروہ تھو ساراں ماں ایک ڈر سنان آلو گزرگیو ف٦٦ اور کدے ف٦٧ یہ تمناں جھٹلائیں تاں
الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۚ جَآءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ وَبِالزُّبُرِ
ان توں پہلا وی جھلایا گیا ایں ف٦٨ ان گے کول ان گا رسول آیا روشن دلیل لے گے ف٦٩ اور صحیفہ
وَبِالْكِتٰبِ الْمُنِيْرِ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ اَخَذْتُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا فَكَيْفَ كَانَ نَكِيْرِ ﴿٢٦﴾ ع ٣ ١٢/١٥
اور چمکتی کتاب ف٧٠ لگیے۔ فر میں کافراں ناں پکڑیو تو ف٧١ کسو ہویو میرو انکار ف٧٢
اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً ۚ فَاَخْرَجْنَا بِهٖ ثَمَرٰتٍ
کیا تیں نی دیکھیو کہ اللہ نے آسمان توں پانی اُتاریو ف٧٣ تو ہم نے اُس دے رنگ برنگا پھل کڈھیا
مُّخْتَلِفًا اَلْوَانُهَا ؕ وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ ۢبِيْضٌ وَّحُمْرٌ مُّخْتَلِفٌ
ف٧٤ اور پہاڑاں ماں راہ ایں سفید اور سرخ رنگ گا
اَلْوَانُهَا وَغَرَابِيْبُ سُوْدٌ ﴿٢٧﴾ وَمِنَ النَّاسِ وَالدَّوَآبِّ وَالْاَنْعَامِ
اور کجھ کالا سیاہ اور آدمیاں اور جانوراں اور چارپایاں گا
مُخْتَلِفٌ اَلْوَانُهٗ كَذٰلِكَ ؕ اِنَّمَا يَخْشَى اللّٰهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمٰٓؤُا ؕ
رنگ طرح طرح گا ایں ف٧٥ اللہ توں اُس گا بنداں بچوں وِہ ہی ڈریں جیڑا علم آلا ایں ف٧٦
اِنَّ اللّٰهَ عَزِيْزٌ غَفُوْرٌ ﴿٢٨﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ يَتْلُوْنَ كِتٰبَ اللّٰهِ وَاَقَامُوا
بیشک اللہ عزت آلو بخشن آلو ہے۔ بیشک وِہ جیڑا اللہ گی کتاب پڑھیں اور نماز قائم
الصَّلٰوةَ وَاَنْفَقُوْا مِمَّا رَزَقْنٰهُمْ سِرًّا وَّعَلَانِيَةً يَّرْجُوْنَ تِجَارَةً
رکھیں اور مہارا دتاوا بچوں خرچ کریں مہارا راہ ماں پوشیدہ اور ظاہر وِہ اسی تجارت گا اُمیدوار ایں ف٧٧

ف٦٦ خواہ نبی ہوئے یا عالم دین جیڑو نبی گی طرف دے خلق خدا ناں اللہ تعالیٰ گوخوف دوائے۔ ف٦٧ کفارِ مکہ۔ ف٦٨ اپناں رسولاں ناں، کفار گومُنڈ قدیم دے انبیا گے نال یوہی برتاؤ رہیو ہے۔ ف٦٩ یعنی نبوّت ور دلالت کرن آلا معجزات۔ ف٧٠ توریت انجیل زبور ف٧١ طرح طرح گا عذاباں ماں ان گی تکذیباں گی وجہ دے۔ ف٧٢ میرو عذاب دینوں۔ ف٧٣ بارش نازل کی۔ ف٧٤ سبزہ سرخ، زرد وغیرہ طرح طرح گا انار، سیب، انجیر انگور، کھجور وغیرہ بے شمار۔ ف٧٥ جسطرح پھلاں تے پہاڑاں ماں ات اللہ تعالیٰ نے اپنی آیتاں تے اپنی قدرت گی نشانیں تے کاریگری گا آثار جن دے اسگی ذات تے صفات ور استدلال کیو جائے ذکر کیں، اس گے بعد فرمایو۔ ف٧٦ تے اس گی صفات جانیں تے اس گی عظمت ناں پہچانیں۔ جتنو علم زیادہ اتنوں خوف زیادہ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ مراد یاہ ہے کہ مخلوق ماں اللہ تعالیٰ گو خوف اساں ہوئے جیڑ و اللہ تعالیٰ گا جبروت تے اس گی عزت تے شان دے باخبر ہوئے۔ بخاری تے مسلم گی حدیث ماں ایں حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو قسم اللہ عزوجل گی کہ ہوں اللہ تعالیٰ ناں سب دے زیادہ جانن آلو ہوں تے سب دے زیادہ اسگو خوف رکھن آلو ہوں۔ ف٧٧ یعنی ثواب گا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لَّنْ تَبُوْرَ ﴿٢٩﴾ لِيُوَفِّيَهُمْ اُجُوْرَهُمْ وَيَزِيْدَهُمْ مِّنْ فَضْلِهٖ ؕ اِنَّهٗ
جسماں ہرگز نقصان نی تانجہ ان گا ثواب اناں ناں پورا دتا جائیں اور اپناں فضل نال ہور زیادہ عطا فرمائے بے شک وہ
غَفُوْرٌ شَكُوْرٌ ﴿٣٠﴾ وَالَّذِيْٓ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ مِنَ الْكِتٰبِ هُوَ الْحَقُّ
بخشن آلو قدر فرمان آلو ہے۔ اور وہ کتاب جیڑی ہم نے تھاری طرف وحی بھیجی ف۷۸ وہی حق ہے۔
مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ بِعِبَادِهٖ لَخَبِيْرٌۢ بَصِيْرٌ ﴿٣١﴾ ثُمَّ
اپناں دوں اگلی کتاباں گی تصدیق فرماتی ہوئی بیشک اللہ اپناں بنداں دے خبردار دیکھن آلو ف۷۹ ہے پھر
اَوْرَثْنَا الْكِتٰبَ الَّذِيْنَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا ۚ فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهٖ ۚ
ہم نے کتاب گا وارث بنایو اپناں چُنیاں واں بنداں ناں ف۸۰ تو ان بچوں کوئی اپنی جاناں ور ظلم کرے
وَمِنْهُمْ مُّقْتَصِدٌ ۚ وَمِنْهُمْ سَابِقٌۢ بِالْخَيْرٰتِ بِاِذْنِ اللّٰهِ ؕ ذٰلِكَ هُوَ
اور ان ماں کوئی میانہ چال ور ہے اور ان ماں کوئے وہ ہے جیڑو اللہ گا حکم نال نیکیاں ماں اگے بدھے ف۸۱ یوہی
الْفَضْلُ الْكَبِيْرُ ﴿٣٢﴾ جَنّٰتُ عَدْنٍ يَّدْخُلُوْنَهَا يُحَلَّوْنَ فِيْهَا مِنْ
بڑو فضل ہے۔ بسن آلاں باغاں ماں داخل ہوویں گا وہ ف۸۲ ان ماں
اَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَّلُؤْلُؤًا ۚ وَلِبَاسُهُمْ فِيْهَا حَرِيْرٌ ﴿٣٣﴾ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلّٰهِ
سونا گا کنگن لو آیا جائیں گا اور اُت انگی پوشاک ریشمی ہے۔ اور کہیں گا ساری تعریف اللہ ناں
الَّذِيْٓ اَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ ؕ اِنَّ رَبَّنَا لَغَفُوْرٌ شَكُوْرُ ﴿٣٤﴾ الَّذِيْٓ
جس نے مہارا غم دور کیا ف۸۳ بیشک مہارو رب بخشش آلو قدر فرمان آلو ہے ف۸۴ وہ جس نے

ف۷۸ یعنی قرآن مجید۔ ف۷۹ تے ان گا ظاہر و باطن ناں جانن آلو۔ ف۸۰ یعنی حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی امت ناں یاہ کتاب عطا فرمائی جناں ناں تمام اُمتاں ور فضیلت دتی تے سید المرسلین صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی غلامی تے نیازمندی گی کرامت تے شرافت نال مشرف فرمایو، اس امت گا لوک مختلف مدارج تے مراتب رکھیں۔ ف۸۱ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو سبقت لین آلو مخلص مومن ایں تے مقتصد یعنی میانہ روی اختیار کرن آلو وہ جس گا عمل دکھاوا گا ہوئیں تے ظالم دے مرادات وہ ہے جیڑو نعمتِ الٰہی گو منکر دے نہ ہوئے لیکن شکر نہ کرے۔ حدیث شریف ماں ایں حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو کہ مہارو سابق تے سابق ہی ہے تے مقتصد ناجی تے ظالم مغفور۔ ایک ہور حدیث ماں ایں حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو نیکیاں ماں اگے بدھن آلو جنت ماں بے حساب داخل ہوئے تے مقتصد دے حساب ماں آسانی کی جائیگی تے ظالم مقام حساب ماں روکیو جائے گو اساں پریشانی پیش آئیگی فر جنت ماں داخل ہوئے گو۔ امّ المومنین حضرت عائشہ صدیقہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا نے فرمایو کہ سابق عہدِ رسالت گا وہ مخلصین ایں جن گے واسطے رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے جنت گی بشارت دتی تے مقتصد وہ اصحاب ایں جیڑا آپ گا طریقہ ور عامل رہیا تے ظالم لِنفسہٖ مہارے تھارے جیسا لوگ ایں یوہ کمال انکسار تھو حضرت اُمّ المومنین رضی اللہ تعالیٰ عنہا گو کہ اپناں آپ ناں اس تیجا طبقہ ماں شمار کیو باوجود اس جلالتِ منزلت تے رفعتِ درجت گے جیڑا اللہ تعالیٰ نے آپ ناں عطا فرمایا تھا ہور وی اگی تفسیر ماں بہت اقوال ایں جیڑا تفسیراں ماں تفصیلاً مذکور ایں۔ ف۸۲ ترے ہی گروہ۔ ف۸۳ اس غم دے مراد یا دوزخ گو غم ایں یا موت گو یا گناہاں گو یا طاعتاں گا غیر مقبول ہون گو یا اہوالِ قیامت گو، غرض اناں ناں کوئے غم نہ ہوئیگو تے وہ اس ور اللہ تعالیٰ گی حمد کریں گا۔ ف۸۴ کہ گناہاں ناں بخشے تے طاعتاں ناں قبول فرمائے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اَحَلَّنَا دَارَ الْمُقَامَةِ مِنْ فَضْلِهٖ ۚ لَا يَمَسُّنَا فِيْهَا نَصَبٌ وَّلَا يَمَسُّنَا
ہمناں آرام گی جگہ اُتاریو اپناں فضل نال ہمناں اُسماں نہ کائے تکلیف پہچے نہ ہمناں اُسماں

فِيْهَا لُغُوْبٌ ﴿٣٥﴾ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَهُمْ نَارُ جَهَنَّمَ ۚ لَا يُقْضٰى عَلَيْهِمْ
کائے تھکان ہووے اور جنہاں نے کُفر کیو اُن واسطے جہنم گی اگ ہے نہ اُنگی قضار آئے

فَيَمُوْتُوْا وَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ مِّنْ عَذَابِهَا ؕ كَذٰلِكَ نَجْزِيْ كُلَّ
جے مرجائیں ف۸۵ اور نہ اُن ور اُسگو ف۸۶ عذاب ہلکو کیو جائے۔ ہم اِسی ہی سزادیاں ہر

كَفُوْرٍ ﴿٣٦﴾ ۚ وَهُمْ يَصْطَرِخُوْنَ فِيْهَا ۚ رَبَّنَآ اَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا
بڑا ناشکرا ناں۔ اور وہ اُسماں کر لاتا ہوویں گا ف۸۷ اے مہارا رب! ہمناں کڈھ ف۸۸ تانجہ ہم اچھا کم کراں

غَيْرَ الَّذِيْ كُنَّا نَعْمَلُ ؕ اَوَلَمْ نُعَمِّرْكُمْ مَّا يَتَذَكَّرُ فِيْهِ مَنْ
اُن توں بغیر جہڑا پہلاں کراں تھا ف۸۹ اور کیا ہم نے تمناں عمر نی دتی تھی جسماں سمجھ لیتا جسناں

تَذَكَّرَ وَجَآءَكُمُ النَّذِيْرُ ؕ فَذُوْقُوْا فَمَا لِلظّٰلِمِيْنَ مِنْ نَّصِيْرٍ ﴿٣٧﴾ ع اِنَّ
سجھنوں ہوتو اور ڈر سنان آلو ف۹۰ تھارے کول تشریف لے آیو تھو ف۹۱ تو ہون چکھو کہ ف۹۲ ظالماں گو کوئی مددگار نی۔ بیشک

ع ١٢/١١

اللّٰهَ عٰلِمُ غَيْبِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ اِنَّهٗ عَلِيْمٌۢ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ﴿٣٨﴾
اللہ جانن آلو ہے آسماناں اور زمین گی ہر چھپی وی گل ناں بیشک وُہ دِلاں گی گلاں ناں جانیں

هُوَ الَّذِيْ جَعَلَكُمْ خَلٰٓئِفَ فِي الْاَرْضِ ؕ فَمَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهٗ ؕ
وہی ہے جس نے زمین ماں تمناں اگلاں گو جانشین بنایو ف۹۳ تو جیڑو کفر کرے ف۹۴ اُس گو کفر اُسے ور ہوئے گو ف۹۵

وَلَا يَزِيْدُ الْكٰفِرِيْنَ كُفْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ اِلَّا مَقْتًا ۚ وَلَا
اور کافراں ناں اُنگو کفر اُن گا رب گے کول نہ بدھائے گو مگر بیزاری ف۹۶ اور

يَزِيْدُ الْكٰفِرِيْنَ كُفْرُهُمْ اِلَّا خَسَارًا ﴿٣٩﴾ قُلْ اَرَءَيْتُمْ شُرَكَآءَكُمُ
کافراں ناں ان گو کفر نہ بدھائے گو مگر نقصان ف۹۷ تم فرماؤ بِلا دسّو دے سہی اپناں وہ شریک ف۹۸

ف۸۵ تے مر گے عذاب دے چھٹ سکیں۔ ف۸۶ یعنی جہنم گو۔ ف۸۷ یعنی جہنم ماں چیختا تے فریاد کرتا ہوئیں گا کہ ف۸۸ یعنی دوزخ دے کڈھ تے دنیا ماں پیچ ف۸۹ یعنی ہم بجائے کفر گے ایمان لیاں تے بجائے معصیت تے نافرمانی گے تیری اطاعت تے فرمانبرداری کراں، اس وراناں ناں جواب دتو جائے گو ف۹۰ یعنی رسول اکرم سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ف۹۱ تم نے اس رسول محترم گی دعوت قبول نی کی تے ان گی اطاعت تے فرمانبرداری نی کی۔ ف۹۲ عذاب گو مزو۔ ف۹۳ تے ان گا املاک تے مقبوضات گو مالک بنایو تے ان گا منافع تھارا واسطے مباح کیا تانجہ تم ایمان تے طاعت اختیار کر گے شکر گزاری کرو۔ ف۹۴ تے ان نعمتاں ور اللہ تعالیٰ گو شکر ادا نہ کیو۔ ف۹۵ یعنی اپناں کفر گو وبال اسے ناں برداشت کرنوں پے گو۔ ف۹۶ یعنی غضب الٰہی ف۹۷ آخرت ماں۔ ف۹۸ یعنی بت۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الَّذِيۡنَ تَدۡعُوۡنَ مِنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ ؕ اَرُوۡنِىۡ مَاذَا خَلَقُوۡا مِنَ
کہڑو ماں زمین نے اُنہاں دسو مناں تھا پوجیں بغیر توں اللہ تم ناں جنہاں
الۡاَرۡضِ اَمۡ لَهُمۡ شِرۡكٌ فِى السَّمٰوٰتِ ۚ اَمۡ اٰتَيۡنٰهُمۡ كِتٰبًا فَهُمۡ
وہ کہ دتی کتاب کائے ناں اُنہاں نے یاہم ف۹۹ ہے سانجھ کائے انگی ماں آسمان یا بنایو حصو
عَلٰى بَيِّنَتٍ مِّنۡهُ ۚ بَلۡ اِنۡ يَّعِدُ الظّٰلِمُوۡنَ بَعۡضُهُمۡ بَعۡضًا اِلَّا
مگر دیتا نی وعدو ناں دوجا ایک آپسماں ظالم بلکہ ف۱۰۰ ہیں ور دلیل روشن اُنگی
غُرُوۡرًا ﴿۴۰﴾ اِنَّ اللّٰهَ يُمۡسِكُ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضَ اَنۡ تَزُوۡلَا ۚ
ف۱۰۲ نی ہلتا آسمان تے زمین ایں روکیاوا نے اللہ بیشک ف۱۰۱ گو فریب
وَلَئِنۡ زَالَتَاۤ اِنۡ اَمۡسَكَهُمَا مِنۡ اَحَدٍ مِّنۡۢ بَعۡدِهٖ ؕ اِنَّهٗ كَانَ حَلِيۡمًا
آلو حلم وہ بیشک بغیر دو اللہ روکے کون ناں اُنہاں تاں جائیں ہٹ وہ کدے اور
غَفُوۡرًا ﴿۴۱﴾ وَاَقۡسَمُوۡا بِاللّٰهِ جَهۡدَ اَيۡمَانِهِمۡ لَئِنۡ جَآءَهُمۡ نَذِيۡرٌ
بخشن آلو ہے۔ اور اُنہاں نے اللہ گی قسم کھادی اپنی قسماں ماں حد گی کوشش گے نال کہ اگران گے کول کوئے ڈر سنان آلو آیو
لَّيَكُوۡنُنَّ اَهۡدٰى مِنۡ اِحۡدَى الۡاُمَمِ ۚ فَلَمَّا جَآءَهُمۡ نَذِيۡرٌ مَّا
تو وِہ ضرور کسے ناں کسے گروہ توں زیادہ راہ ور ہوویں گا ف۱۰۳ فر جد ان گے کول ڈر سنان آلو تشریف لیایو ف۱۰۴ تواُس نے
زَادَهُمۡ اِلَّا نُفُوۡرًا ﴿۴۲﴾ اسۡتِكۡبَارًا فِى الۡاَرۡضِ وَمَكۡرَ السَّيِّئِ ؕ وَلَا يَحِيۡقُ
ف۱۰۶ داؤ بُرو اور کیو اوچو ماں زمین ناں جان اپنی ف۱۰۵ کرنو نفرت مگر بدھایو نہ ناں اُنہاں
الۡمَكۡرُ السَّيِّئُ اِلَّا بِاَهۡلِهٖ ؕ فَهَلۡ يَنۡظُرُوۡنَ اِلَّا سُنَّتَ الۡاَوَّلِيۡنَ ۚ
اور بُرو فریب اپناں چلن آلا ہی ور پوئے ف۱۰۷ تو کہاں گا انتظار ماں ایں مگر اسے گا جیڑو اگلاں گو دستور ہویو ف۱۰۸
فَلَنۡ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللّٰهِ تَبۡدِيۡلًا ۚ وَلَنۡ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللّٰهِ تَحۡوِيۡلًا ﴿۴۳﴾
تم ہرگز اللہ گا دستور ناں بدلتو نہ پائیں گا اور ہرگز اللہ گا قانون. ناں ٹلتو نہ پائیں گا

ف۹۹ کہ آسماناں گا بنان ماں اناں ناں کجھ دخل ہوئے کس وجہ دے اناں ناں مستحق عبادت قرار دیں۔ ف۱۰۰ ان بچوں کائے وی گل نی۔ ف۱۰۱ کہ ان ماں جیڑا پلان آلاں ایں وہ اپناں متبعین ناں تو کھودیں تے بتاں گی طرف دے اناں ناں باطل امید دوائیں ف۱۰۲ ورنہ آسمان تے زمین گے درمیان شرک جیسی معصیت ہوئے تاں آسمان تے زمین کس طرح قائم رہ سکیں۔ ف۱۰۳ نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی بعثت دے پہلاں قریش نے یہود تے نصاریٰ گا اپناں رسولاں ناں نہ مَن تے اناں ناں جھٹلان گے متعلق کہیو تھو کہ اللہ تعالیٰ ان ور لعنت کرے ان گے کول اللہ تعالیٰ گی طرف دے رسول آیا تے اناں نے اناں ناں جھٹلایو تے نہ منیوں، خدا گی قسم اگر مہارے کول رسول آئے تاں ہم ان دے زیادہ رستہ ور ہواں گا تے اس رسول ناں مَن ماں ان گا بہتر گروہ دے بدھ جاں گا۔ ف۱۰۴ یعنی سید المرسلین صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی رونق افروزی تے جلوہ آرائی ہوئی۔ ف۱۰۵ حق وہدایت دے تے ف۱۰۶ براداں دے مراد یادے شرک تے کفر ہے تے رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گے نال مکر تے فریب کرنوں۔ ف۱۰۷ یعنی مکار ور چنانچہ فریب کاری کرن آلا بدر ماں ماریا گیا۔ ف۱۰۸ کہ اناں نے تکذیب کی تے ان ور عذاب نازل ہویا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اَوَلَمْ يَسِيْرُوْا فِى الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ
اور کیا اُنہاں نے زمین ماں سفر نی کیو کہ دیکھتا ان دے

الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَكَانُوْٓا اَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً ۭ وَمَا كَانَ
اگلاں گو کیسو انجام ہویو ف۱۰۹ اور وہ اُن توں زور ماں سخت تھا ف۱۱۰ اور

اللّٰهُ لِيُعْجِزَهٗ مِنْ شَيْءٍ فِى السَّمٰوٰتِ وَلَا فِى الْاَرْضِ ۭ اِنَّهٗ
اللہ وہ نی جس گا قابو تو کائے چیز نکل سکے آسماناں ماں اور نہ زمین ماں بیشک وہ

كَانَ عَلِيْمًا قَدِيْرًا ﴿٤٤﴾ وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللّٰهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوْا مَا
علم و قدرت آلو ہے۔ اور اگر اللہ لوکاں ناں اُن گا کیا ور پکڑتو ف۱۱۱

تَرَكَ عَلٰى ظَهْرِهَا مِنْ دَاۗبَّةٍ وَّلٰكِنْ يُّؤَخِّرُهُمْ اِلٰٓى اَجَلٍ
تو زمین گی پیٹھ ور کائے چلن آلی چیز نہ چھوڑتو لیکن ایک مقرر معیاد توڑی ف۱۱۲ اُنہاں ناں

ع ۵ ۱۷ / ۸

مُّسَمًّى ۚ فَاِذَا جَاۗءَ اَجَلُهُمْ فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِعِبَادِهٖ بَصِيْرًا ﴿٤٥﴾
ڈھل دیئے فر جد انگو وعدو آئے گو تو بیشک اللہ گا سارا بندہ اُسگی نگاہ ماں ایں ف۱۱۳

سُوْرَةُ يٰسٓ مَكِّيَّةٌ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ اٰيَاتُهَا ٨٣ رُكُوْعَاتُهَا ٥

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

يٰسٓ ۚ ﴿١﴾ وَالْقُرْاٰنِ الْحَكِيْمِ ﴿٢﴾ اِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿٣﴾ عَلٰى صِرَاطٍ
حکمت آلا قرآن گی قسم۔ بیشک تم سدھا راہ ف۲

مُّسْتَقِيْمٍ ﴿٤﴾ تَنْزِيْلَ الْعَزِيْزِ الرَّحِيْمِ ﴿٥﴾ لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَّآ
ور پیجیا گیا ہو ف۳ عزت آلا مہربان گو اُتاریو وو تانجہ تم اس قوم ناں ڈر سناؤ

ف۱۰۹ یعنی کیا اناں نے شام تے عراق تے یمن گا سفراں ماں انبیا علیہم السلام گی تکذیب کرن آلاں گی ہلاکت تے بربادی تے ان گا عذاب تے تباہی گا نشانات نی دیکھیا کہ ان دے عبرت حاصل کرتا۔ ف۱۱۰ یعنی وہ تباہ شدہ قوم ان مکہ آلاں دے زور تے قوت ماں زیادہ تھیں باوجود اس گے اتنوں وی نہ ہوسکیو کہ وہ عذاب دے نس گے کِدے پناہ لے لیتا۔ ف۱۱۱ یعنی ان گا معاصی ور۔ ف۱۱۲ یعنی قیامت گے دن ف۱۱۳ اناں ناں ان گا اعمال گی جزا دیے گو، جیڑا عذاب گا مستحق ایں اناں ناں عذاب فرمائے گو جیڑا لائق کرم ایں ان ور رحم تے کرم فرمائے گو۔ ف۱ سورہ یٰسٓ مکی ہے، اس ماں پنج (۵) رکوع، تراسی (۸۳) آیات، ست سوانتی (۷۲۹) کلمہ ترے ہزار (۳۰۰۰) حرف ایں۔ ترمذی گی حدیث شریف ماں ایں کہ ہر چیز گو دل ہے تے قرانِ کریم گو دل سورۂ یٰسٓ ایں تے جس نے سورہ یٰس پڑھی اللہ تعالیٰ اس واسطے دس وار قرآن کریم پڑھن گو ثواب لکھے، یاہ حدیث غریب ہے تے اسگی اسناد ماں ایک راوی مجہول ہے۔ ابوداؤد گی حدیث ماں ایں حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو اپناں اموات ور یٰسٓ پڑھو اسے واسطے موت گے قریب حالتِ نزع ماں مرن آلاں گے کول یٰس شریف پڑھی جائے ف۲ اے سید عالم محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم۔ ف۳ جیڑی منزل مقصود تک پہچان آلی ہے یاہ راہ توحید تے ہدایت گی راہ ہے تمام انبیا علیہم السلام اسے راہ ور رہیا ایں۔ اس آیت ماں کفار گو رد ہے جیڑا حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے کہیں تھا۔ لَسْتَ مُرْسَلًا تم رسول نی۔ اس گے بعد قرآن کریم گا وارہ ماں ارشاد فرمایو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اُنْذِرَ اٰبَآؤُهُمْ فَهُمْ غٰفِلُوْنَ ﴿۶﴾ لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلٰۤى اَكْثَرِهِمْ

جس گا باپ دادا نی ڈرایا گیا ف۴ تو وہ بے خبر ایں بیشک ان بچوں اکثر ور گل پوری ہوگئی ف۵

فَهُمْ لَا یُؤْمِنُوْنَ ﴿۷﴾ اِنَّا جَعَلْنَا فِیْۤ اَعْنَاقِهِمْ اَغْلٰلًا فَهِیَ اِلَى

تو وہ ایمان نہ لیائیں گا ف۶ ہم نے انگی گردناں ماں طوق بنایا وا ایں کہ وہ

الْاَذْقَانِ فَهُمْ مُّقْمَحُوْنَ ﴿۸﴾ وَ جَعَلْنَا مِنْۢ بَیْنِ اَیْدِیْهِمْ

ٹھڈیاں تکرایں تو یہ اُفراں مُنہ کیا رہیں گا ف۷ اور ہم نے ان گے اگے دیوار

سَدًّا وَّ مِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَاَغْشَیْنٰهُمْ فَهُمْ لَا یُبْصِرُوْنَ ﴿۹﴾

بنا چھڑی اور ان گے پچھے ایک دیوار اور اُنہاں ناں اوپروں تک چھڑیوتاں اُنہاں ناں کجھ نی دستو ف۸

وَ سَوَآءٌ عَلَیْهِمْ ءَاَنْذَرْتَهُمْ اَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لَا یُؤْمِنُوْنَ ﴿۱۰﴾

اور اُنہاں ناں برابر ہے تم اُنہاں ناں ڈراوٗ پانویں نہ ڈراوٗ وِہ ایمان آنن آلا نی۔

اِنَّمَا تُنْذِرُ مَنِ اتَّبَعَ الذِّكْرَ وَ خَشِیَ الرَّحْمٰنَ بِالْغَیْبِ ۚ فَبَشِّرْهُ

تم اُسے ناں ڈر سنائیں ف۹ جیڑو نصیحت ور چلے اور رحمٰن تو بن دیکھیاں ڈرے تو اُسناں بخشش

بِمَغْفِرَةٍ وَّ اَجْرٍ كَرِیْمٍ ﴿۱۱﴾ اِنَّا نَحْنُ نُحْیِ الْمَوْتٰى وَ نَكْتُبُ مَا

تے عزت گا ثواب گی بشارت دیو ف۱۰ بیشک ہم مُرداں ناں زندہ کراں گا اور ہم لکھ رہیاں جو

ف۴ یعنی ان گے کول کوئے نبی نی پہچیو تے قوم قریش گو یوہی حال ہے کہ حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے پہلاں ان ماں کوئے رسول نی آیو۔ ف۵ یعنی حکم الٰہی تے قضائے ازلی ان گا عذاب ور جاری ہوگئی ہے تے اللہ تعالیٰ گو ارشاد لَاَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَ النَّاسِ اَجْمَعِیْنَ ان گا حق ماں ثابت ہوگیو ہے تے عذاب گو ان واسطے مقرر ہو جانوں اس وجہ دے ہے کہ وہ کفر تے انکار ور اپناں اختیار دے وہ بنکیا وار ہن آلاں ایں۔ ف۶ اس گے بعد ان گا کفر ماں پختہ ہون گی ایک مثال ارشاد فرمائی ف۷ یاہ تمثیل ان گا کفر ماں ایسا پکا ہون گی ہے کہ آیات تے نذر، پند تے ہدایت کسے دے فائدو لین آلا ای، جیسو کہ وہ شخص جسکی گردن ماں غل گی قسم گو طوق پیو ہوئے جیڑ وٹھوڑی تک پہچ جائے تے اسگی وجہ دے وہ سر نی چکا سکتو، یوہی حال ان گو ہے کہ کسے طرح اناں ناں حق گی طرف توجہ نی ہوتی تے اس گے اگے سر نی چکا تا تے بعض مفسرین نے فرمایو کہ یاہ ان گا حال گی حقیقت ہے، جہنم ماں اناں ناں اسے طرح گو عذاب دتو جائے گو جیسو کہ دوجی آیت ماں اللہ تعالیٰ نے ارشاد فرمایو "اِذِ الْاَغْلٰلُ فِیْۤ اَعْنَاقِهِمْ" شانِ نزول: یاہ آیت ابو جہل تے اس گا دو مخزومی دوستاں گا وارہ ماں نازل ہوئی ابو جہل نے قسم کھادی تھی کہ اگر وہ حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں نماز پڑھتاں دیکھے گو تاں پتھر نال سر پن چھڑے گو (العیاذ باللہ) جد اس نے حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نا نماز پڑھتاں دیکھیو تاں وہ اسے ارادہ فاسدہ نال ایک بھارو پتھر لے گے آیو جد اس نے پتھر ناں چایو تاں اس گا ہتھ گردن نال چڑ گیا تے پتھر ہتھ نال یو حال دیکھ گے اپناں دوستاں گی طرف واپس آیو تے ان دے واقعو بیان کیو تاں اس گا دوست ولید بن مغیرہ نے کہیو کہ یوہ کم ہوں کروں گو تے ہوں اسگو سر پن ہی گے آوں گو (استغفر اللہ) چنانچہ وہ پتھر لے گے آیو حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم اجاں نماز پڑھ ہی رہیا تھا، جد یوہ قریب پہچیو تاں اللہ تعالیٰ نے اس گی نظر ختم کر چھڑی حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی آواز سنیں تھو اکھاں دے نی دیکھ سکے تھو، یوہ دی پریشان ہو گے اپناں یاراں گی طرف مڑ گیو وہ وی نظر نہ آیا اناں نے ہی ابناں بلایو تے ان ناں کہیو کہ تیں کے کیو؟ کہن لگو میں ان گی آواز دے سنی مگر وہ مناں نظر نی آیا، ابو جہل گا تیجا دوست نے دعوو کیو کہ وہ اس کم ناں انجام دیے گو تے بڑا دعویٰ گے نال وہ حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی طرف چلیو تھو کہ پٹھے پیریں ایسو بدحواس ہو گے نٹھو کہ مُنہ گے بھار چہڑ گیو، اس گا دوستاں نے حال پچھیو تاں کہن لگو کہ میر و حال بہت سخت ہے میں ایک بہت بڑو سانڈ دیکھیو جیڑو میرے تے حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گے درمیان آ گیو، لات تے عزیٰ گی قسم اگر ہوں ذرا وی اگے بدھتو تاں وہ مناں کھا جاتو۔ اس ور یاہ آیت نازل ہوئی۔ (خازن تے جمل) ف۸ یاہ وی تمثیل ہے کہ جسطرح کسے شخص واسطے دو طرف دیوار ہوئیں تے ہر طرف دے رستو بند کر دتو جائے وہ کسے طرح منزل مقصود ناں نی پہچ سکتو یوہی حال ان کفار گو ہے کہ ان ور ہر طرف دے ایمان گی راہ بند ہے ان گے سامنے دنیا گا غرور گی دیوار ہے تے ان گے پچھے تکذیب آخرت گی تے وہ جہالت گا قید خانہ ماں قیدا ایں آیتاں تے دلائل ماں غور و فکر کرنوں اناں ناں نصیب نی ف۹ یعنی تھارا ڈرسنان تے خوف دوان دے وہی فائدو لیئے ف۱۰ یعنی جنت گی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

قَدَّمُوْا وَاٰثَارَهُمْ ۗ وَكُلَّ شَیْءٍ اَحْصَیْنٰهُ فِیْۤ اِمَامٍ مُّبِیْنٍ ﴿۱۲﴾

کجھ اُنہاں نے اگے ٹوریو ف۱۱ اور جیہڑیں نشانی پچھے چھوڑ گیا ف۱۲ اور ہر چیز ہم نے گن گے رکھی ہے ایک دسن آلی کتاب ماں ف۱۳

وَاضْرِبْ لَهُمْ مَّثَلًا اَصْحٰبَ الْقَرْیَةِ ۘ اِذْ جَآءَهَا الْمُرْسَلُوْنَ ﴿۱۳﴾ اِذْ

اور ان گے اگے نشانی بیان کرو۔ اُس شہر آلاں گی ف۱۴ جد اُن گے کول رسول آیا ف۱۵ جد

ف۱۱ یعنی دنیا گی زندگانی ماں جیہڑی نیکی یابدی کی تانجہ اس ور جزا دتی جائے ف۱۲ یعنی تے ہم ان گی وہ نشانیں، وہ طریقہ وی لکھاں جیہڑا وہ اپنے بعد چھوڑ گیا خواہ وہ طریقہ نیک ہوئیں یا بد جیہڑا نیک طریقہ امتی کڈھیں اناں ناں بدعتِ حسنہ کہیں تے اس طریقہ گا کڈھن آلاں ناں تے عمل کرن آلاں ناں ثواب ملے تے جیہڑا برا طریقہ کڈھیں اناں ناں بدعتِ سئیہ کہیں اس طریقہ گا کڈھن آلا تے عمل کرن آلا دوئے گناہ گار ہوئیں۔ مسلم شریف گی حدیث ماں ایں حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو جس نے اسلام ماں نیک طریقو کڈھیو اساں طریقو کڈھن گو وی ثواب ملیگو تے اس ور عمل کرن آلاں گو وی ثواب، بغیر اس کے کہ عمل کرن آلاں گا ثواب ماں کائے کمی آئے تے جس نے اسلام ماں بُرو طریقو کڈھیو تاں اس ور طریقو کڈھن آلو وی تے اس ور عمل کرن آلو وی گناہ گار ہے، طریقو کڈھن آلا تے عمل کرن آلا اناں بغیر کمی گے برابر گناہ ایں، اس دے معلوم ہویو کہ سینکڑاں امور خیر نیک کم مثلاً فاتحہ خوانی یارہویں، تیجہ، دسواں، چالیا، عرس تے توشہ، ختمات ذکر اذکار گی محفل، میلاد شریف، مجالس شہادت جناں ناں بدمذہب بدعت کہہ گے منع کریں تے لوکاں ناں ان نیکیاں دے روکیں یہ سب کم درست تے باعثِ اجر و ثواب ایں تے بدعتِ حسنہ ایں، اناں ناں بدعتِ سسیہ کہنوں غلط تے باطل ہے، یہ طاعات تے اعمالِ صالحہ جیہڑو ذکر و تلاوت تے صدقہ و خیرات ور مشتمل ایں بدعتِ سیئہ نی، بدعت سیہ وہ برا طریقہ ایں جن دے دین ناں نقصان پہنچے تے جیہڑا سنّت گے خلاف ایں۔ جیسو کہ حدیث شریف ماں آیو ہے جیہڑی قوم بدعت کڈھے اس دے ایک سنت اٹھ جائے تاں بدعتِ سیئہ وہی ہے جس دے سنت گی خلاف ورزی ہوئے جس طرح رفض، خروج، وہابیت یہ سب انتہا درجہ گی بدعتِ سیئہ ایں، رفض تے خروج جیہڑا اصحابہ تے اہلِ بیت رسول صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی عداوت ور مبنی ایں، ان دے اصحابِ نبی تے اہل بیت رسول گے نال محبت تے نیاز مندی رکھنگی سنت اٹھ جائے جس گا شریعت ماں تاکیدی احکام ایں، وہابیت گی اصل مقبولانِ حق حضرات انبیاء و اولیا گی شان ماں بے ادبی تے گستاخی تے تمام مسلماناں ناں مشرک قرار دینوں ایں، اس دے بزرگانِ دین گی عزت تے حُرمت تے ادب و احترام تے مسلماناں گے نال اخوت و محبت گیں سنّت اٹھ جائیں جن گی بہت زیادہ تاکید ایں تے جہڑیں دین ماں بہت ضروری چیز ایں تے اس آیت گی تفسیر ماں یوہ وی کہیو گیو ہے کہ آثار دے مراد وہ قدم ایں جیہڑا نمازی مسجد گی طرف چلتاں رکھیں تے اس معنیٰ ور آیت گی **شانِ نزول**: یاہ بیان کی گئی ہے کہ بنی سلمہ مدینہ طیبہ گا کنارہ ور رہیں تھا اناں نے چاہیو کہ مسجد شریف گے نیڑے آبسیں اس ور یاہ آیت نازل ہوئی تے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو کہ تھارا قدم لکھیا جائیں تم مکان تبدیل نہ کرو یعنی جتنی دور دے آوَ گا اتناں ہی قدم زیادہ پوئیں گا تے اجر و ثواب زیادہ ہوئے گو ف۱۳ یعنی لوحِ محفوظ ماں۔ ف۱۴ اس شہر دے انطا کیہ مراد ہے یوہ ایک بڑو شہر ہے، اس ماں چشمہ ایں، کئی پہاڑ ایں، ایک سنگین شہر پناہ ہے بارہ میل گا دور ماں بسے۔ ف۱۵ حضرت عیسیٰ علیہ الصلوٰۃ والسلام گا واقعہ گو مختصر بیان یوہ ہے کہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام نے اپناں دواں حواریاں صادق تے صدوق ناں انطا کیہ پہنچیو تانجہ ات گا لوکاں ناں جیہڑا بت پرست تھا دینِ حق گی دعوت دیں جد یہ دوئے شہر گے کول پہنچیا تاں اناں نے ایک بڈھا شخص ناں دیکھیو بکریں چارے تھو اس شخص گو ناں حبیب نجار تھو اس نے ان گو حال دریافت کیو، اناں نے کہیو ہم حضرت عیسیٰ علیہ السلام گا پہچیا وا ایں تمناں دینِ حق گی دعوت دین آیا ہاں کہ بت پرستی چھوڑ گے خدا پرستی اختیار کرو، حبیب نجار نے نشانی دریافت کی اناں نے کہیو نشانی یاہ ہے کہ ہم بیماراں ناں اچھا کراں، لاں ناں تندرست کراں، برص آلا گو مرض دور کراں حبیب بخار گو ایک بیٹو دو سال دے بیمار تھو، اناں نے اس ور ہتھ پھیر یو وہ تندرست ہو گیو، حبیب ایمان لے آیو تے اس واقعہ گی خبر مشہور ہو گئی ات توڑی کہ ایک خلق کثیر نے ان گے ہتھوں اپناں امراض دے شفا پائی یاہ خبر پہنچن ور بادشاہ نے اناں ناں بلا گے کہیو کیا مہاراں معبوداں گے سوا ہور کوئے معبود وی ہے؟ ان دواں نے کہیو ہاں وہی جس نے تناں تے تیرا معبوداں ناں پیدا کیو فر لوک ان گے پچھے پے گیا تے اناں ناں ماریو تے یہ دوئے قید کر لیا گیا فر حضرت عیسیٰ علیہ السلام نے شمعون ناں بھیجو وہ اجنبی بن گے شہر ماں داخل ہویو تے بادشاہ گا درباریاں نال رسم و راہ پیدا کر گے بادشاہ تک پہنچیو تے اس ور اپنوں اثر پیدا کر لیو جد دیکھیو کہ بادشاہ ان دے خوب مانوس ہو گیو تاں ایک روز بادشاہ دے ذکر کیو کہ دو آدمی جیہڑا قید کیا گیا ایں کیا ان گی گل سنی گئی تھی وہ کے کہیں تھا؟ بادشاہ نے کہیو کہ نی جد اناں نے نواں دین گو ناں لیو فوراً ہی مناں غصو آ گیو حضرت شمعون نے کہیو کہ اگر بادشاہ گی رائے ہوئے تاں اناں ناں بلایو جائے دیکھاں ان گے کول کے ہے چنانچہ وہ دوئے بلایا گیا حضرت شمعون نے ان دے جد دریافت کیو تمناں کس نے بھیجو؟ اناں نے کہیو اس اللہ نے جس نے ہر چیز ناں پیدا کیو تے ہر جاندار ناں روزی دیے تے جسکو شریک نی حضرت شمعون نے کہیو کہ اس گی مختصر صفت بیان کرو اناں نے کہیو وہ جو چاہے کرے، جو چاہے حکم دیے، شمعون نے کہیو تھاری نشانی کے ہے؟ اناں نے کہیو جو بادشاہ چاہے تاں بادشاہ نے ایک انوں لڑکو بلایو اناں نے دعا کی وہ فوراً ٹھیک ہو گیو، شمعون نے بادشاہ دے کہیو کہ ہون مناسب یوہ ہے کہ تو اپناں معبوداں ناں کہو کہ وہ وی ایسو ہی کر گے دسیں تانجہ تیری تے ان گی عزّت ظاہر ہوئے بادشاہ نے شمعون ناں کہیو کہ تھارا دے چھپان کی کائے گل نی مہارو معبود نہ دیکھے نہ سنے نہ کجھ کر سکے نہ ہٹا سکے فر بادشاہ نے ان دواں حواریاں دے کہیو کہ اگر تھارا معبود ناں مردہ ناں زندہ کرن گی قوت ہوئے تاں ہم اس ور ایمان لے آں اناں نے کہیو مہارو معبود ہر شئی ور قادر ہے، بادشاہ نے ایک دہاتی گا لڑکا ناں منگوایو جس ناں مریا واناں ست دن ہو گیا تھا تے جسم خراب ہو گیو تھو بدبو پھیل گئی تھی ان گی دعا ناں اللہ تعالیٰ نے اس ناں زندہ کیو تے وہ اٹھ گے کھل گیو تے کہن لگو کہ ہوں مشرک مریو تھو مناں جہنم گی ستاں وادیاں ماں داخل کیو گیو، ہوں تمناں آگاہ کروں کہ جس دین ور تم ہیں بہت نقصان دہ ہے، ایمان لیاؤ تے کہن لگو آسمان گا دروازہ کھلیا تے مناں ایک حسین نوجوان نظر آیو جیہڑو ان تریاں شخصاں گی سفارش کرے، بادشاہ نے کہیو کون ترے؟ اس نے کہیو ایک شمعون تے دو یہ بادشاہ ناں تعجب ہویو، جد شمعون نے دیکھیو کہ اسگی گل بادشاہ ور اثر کر گئی تاں اس نے بادشاہ ناں نصیحت کی وہ ایمان لے آیو تے اس گی قوم گا کجھ ایمان لے آیا تے کجھ ایمان نہ لیایا تے عذاب الٰہی نال ہلاک کیا گیا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اَرْسَلْنَاۤ اِلَیْهِمُ اثْنَیْنِ فَكَذَّبُوْهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُوْۤا اِنَّاۤ
هم نے انگی طرف دو ٹوریا ف۱۶ فر اُنہاں نے اُنہاں ناں جھٹلایو تو هم نے تیجا نال طاقت دِتی ف۱۷ ہون اُن ساراں نے کہیو ف۱۸ کہ بیشک هم
اِلَیْكُمْ مُّرْسَلُوْنَ ﴿۱۴﴾ قَالُوْا مَاۤ اَنْتُمْ اِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا ۙ وَ مَاۤ اَنْزَلَ
تھاری طرف ٹوریا گیا ہاں۔ بولیا تم دے نی مگر مہارا ہی جسا آدمی اور
الرَّحْمٰنُ مِنْ شَیْءٍ ۙ اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا تَكْذِبُوْنَ ﴿۱۵﴾ قَالُوْا رَبُّنَا
رحمٰن نے کجھ نی اُتاریو تم نرا چوٹھا ایں وہ بولیا مہارو رب
یَعْلَمُ اِنَّاۤ اِلَیْكُمْ لَمُرْسَلُوْنَ ﴿۱۶﴾ وَ مَا عَلَیْنَاۤ اِلَّا الْبَلٰغُ الْمُبِیْنُ ﴿۱۷﴾
جانیں بیشک ضرور هم تھاری طرف ٹوریا گیا ہاں۔ اور مہارے ذِمّے نی مگر صاف صاف پہچا دینوں ف۱۹
قَالُوْۤا اِنَّا تَطَیَّرْنَا بِكُمْ ۚ لَىٕنْ لَّمْ تَنْتَهُوْا لَنَرْجُمَنَّكُمْ وَ لَیَمَسَّنَّكُمْ
بولیا هم تمناں منحوس سمجھاں ف۲۰ بیشک اگر تم باز نہ آیا ف۲۱ تاں دے ضرور هم تمناں سنگسار کراں گا بیشک مہارے ہتھوں
مِّنَّا عَذَابٌ اَلِیْمٌ ﴿۱۸﴾ قَالُوْا طَآىٕرُكُمْ مَّعَكُمْ ؕ اَىٕنْ ذُكِّرْتُمْ ؕ
تمناں دُکھ گی مار پے گی اُنہاں نے فرمایو تھاری نحوست دے تھارے نال ہے ف۲۲ کیا تم اس ور نچیں جے تمناں سمجھایو گیو ف۲۳
بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُوْنَ ﴿۱۹﴾ وَ جَآءَ مِنْ اَقْصَا الْمَدِیْنَةِ
بلکہ تم حدتوں بدھن آلا لوک ہیں ف۲۴ اور شہر گا پرلہ کنارہ دے ایک
رَجُلٌ یَّسْعٰی قَالَ یٰقَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِیْنَ ﴿۲۰﴾ ۙ اتَّبِعُوْا مَنْ لَّا
آدمی دوڑتو آیو ف۲۵ بولیو اے میری قوم! ٹوریا واں گی پیروی کرو۔ اساں گی پیروی کرو جہڑا تھارا دوں کجھ اجر نی
یَسْـَٔلُكُمْ اَجْرًا وَّ هُمْ مُّهْتَدُوْنَ ﴿۲۱﴾
منگتا اور وہ راہ ور ہیں ف۲۶

ف۱۶ یعنی دو حواری۔ وہب نے کہیو کہ ان گا ناں یوحنا تے بولس تھا تے کعب گو قول ہے کہ صادق تے صدوق۔ ف۱۷ یعنی شمعون دے تقویت پہچائی تے تائید فرمائی ف۱۸ یعنی تریاں فرستاداں نے۔ ف۱۹ واضح دلائل گے نال تے وہ اناں تے بیماراں ناں اچھا کرے تے مرداں ناں زندہ کرے۔ ف۲۰ جدے تم آیا ایں بارش ہی نی ہوئی۔ ف۲۱ اپناں دین گی تبلیغ دے۔ ف۲۲ یعنی تھارو کفر۔ ف۲۳ تے تمناں اسلام گی دعوت دِتی گئی۔ ف۲۴ ضلال وطغیان ماں تے یاہی بڑی نحوست ہے۔ ف۲۵ یعنی حبیب نجار جیہڑو پہاڑ گا غار ماں عبادت ماں مصروف تھو جد اس نے سینوں کہ قوم نے ان رسولاں گی تکذیب کی۔ ف۲۶ حبیب نجار گی یاہ گفتگو سن گے قوم نے کہیو کہ کیا توان گا دین ور ہے تے توان گا معبود ور ایمان لے آیو؟ اس گا جواب ماں حبیب نجار نے کہیو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَمَا لِيَ لَآ أَعْبُدُ الَّذِىْ فَطَرَنِىْ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ﴿٢٢﴾ ءَأَتَّخِذُ مِنْ

اور مناں کے ہے جے اُسگی بندگی نہ کروں جس نے مناں پیدا کیو اور اُسے گی طرف تمنے مڑگے جانوں ایں ف۲۷ کیا اللہ گے بغیر

دُوْنِهٖٓ اٰلِهَةً إِنْ يُّرِدْنِ الرَّحْمٰنُ بِضُرٍّ لَّا تُغْنِ عَنِّىْ شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا

ہور خدا پکڑوں ف۲۸ کہ اگر رحمٰن میرو کُجھ بُرو چاہے تاں انگی سفارش میرے کُجھ کم نہ آئے

وَّلَا يُنْقِذُوْنِ ﴿٢٣﴾ إِنِّىْٓ إِذًا لَّفِىْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿٢٤﴾ إِنِّىْٓ اٰمَنْتُ بِرَبِّكُمْ

اور نہ وہ مناں بچاسکیں۔ بیشک تاں دے ہوں کھلی گمراہی ماں ہوں ف۲۹ مقرر(یقیناً) ہوں تھارا رب ور ایمان لیایو

فَاسْمَعُوْنِ ﴿٢٥﴾ قِيْلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ قَالَ يٰلَيْتَ قَوْمِىْ يَعْلَمُوْنَ ﴿٢٦﴾

تو میری سُنوں ف۳۰ اُسناں فرمایو گیو جے جنت ماں داخل ہو ف۳۱ کہیوکسے طرح میری قوم جان جاتی

بِمَا غَفَرَ لِىْ رَبِّىْ وَجَعَلَنِىْ مِنَ الْمُكْرَمِيْنَ ﴿٢٧﴾ وَمَآ أَنْزَلْنَا عَلٰى قَوْمِهٖ

جسی میرا رب نے میری مغفرت فرمائی اور مناں عزت آلاں بچوں کیو ف۳۲ اور ہم نے اُس گے بعد

مِنْ بَعْدِهٖ مِنْ جُنْدٍ مِّنَ السَّمَآءِ وَمَا كُنَّا مُنْزِلِيْنَ ﴿٢٨﴾ إِنْ كَانَتْ

اُسگی قوم ور آسمان توں کوئی لشکر نی اُتاریو ف۳۳ اور نہ ہم نے اُت کوئے لشکر اُتارنوں تھو۔ وہ دے بس

إِلَّا صَيْحَةً وَّاحِدَةً فَإِذَا هُمْ خٰمِدُوْنَ ﴿٢٩﴾ يٰحَسْرَةً عَلَى الْعِبَادِ

ایک ہی چیک تھی تدھ ہی وہ بجھ گیا ف۳۴ اور کہیوگیو ہائے افسوس اُن بنداں ور ف۳۵

مَا يَأْتِيْهِمْ مِّنْ رَّسُوْلٍ إِلَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ﴿٣٠﴾ أَلَمْ يَرَوْا كَمْ

جد اُن گے کول کوئے رسول آئے تے اُس گے نال ٹھٹھا کریں۔ کیا اُنہاں نے نی دیکھیو ف۳۶

ف۲۷ یعنی زندگی گا شروع دے جس گی مہارے ور نعمت ایں تے آخر کار وی اسے گی طرف رجوع کرنوں ایں اس مالک حقیقی گی عبادت نہ کرنوں کے معنی رکھے تے اس گا وارہ ماں اعتراض کیوں ہر شخص اپناں وجود ور غور کرگے اس گا حق نعمت تے احسان ناں پہچان سکے۔ ف۲۸ یعنی کیا بتاں ناں معبود بناؤں؟ ف۲۹ جد حبیب نجار نے اپنی قوم نال ایسو نصیحت آمیز کلام کیو تاں وہ لوک ان ور یکبارگی ٹٹ پیا تے ان ور پتھراؤ شروع کرچھڑیو تے پیراں تے لتاں نال مارتاں مارتاں قتل کرچھڑیو۔ ان گی قبر انطاکیہ ماں ایں جد قوم نے ان ور حملو شروع کیو تاں اناں نے حضرت عیسیٰ علیہ الصلوٰۃ والسلام گا فرستاداں ناں جلدی نال یاہ کہیو۔ ف۳۰ یعنی میرا ایمان گا گواہ رہو جد وہ قتل ہوگیا تاں بطریق اکرام۔ ف۳۱ جد وہ جنت ماں داخل ہویا تے ات گی نعمت دیکھیں۔ ف۳۲ حبیب نجار نے یاہ تمنا کی کہ ان گی قوم ناں معلوم ہوجائے کہ اللہ تعالیٰ نے حبیب نجار گی مغفرت فرمائی تے عزت نال نوازیو تانجہ قوم ناں مرسلین گا دین گی طرف رغبت ہوئے۔ جد حبیب قتل کردتا گیا تاں اللہ رب العزت گو اس قوم ور غضب ہویو تے ان گی عقوبت تے سزا ماں تاخیر نہ فرمائی گئی۔ حضرت جبریل علیہ السلام ناں حکم ہویو تے ان گی ایک ہی ہولناک آواز نال سب گا سب مرگیا چنانچہ ارشاد فرمایو جائے۔ ف۳۳ اس قوم گی ہلاکت واسطے ف۳۴ فنا ہوگیا جسطرح اگ بجھ جائے۔ ف۳۵ ان ور تے ان گی طرح ہور سب ور جیہڑا رسولاں گی تکذیب کرگے ہلاک ہویا۔ ف۳۶ یعنی اہلِ مکہ نے جیہڑا نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی تکذیب کریں کہ

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِّنَ الْقُرُوْنِ أَنَّهُمْ إِلَيْهِمْ لَا يَرْجِعُوْنَ ﴿٣١﴾ وَإِنْ كُلٌّ
ہم نے ان توں پہلاں کتنی قوم ہلاک فرمائیں کہ ہون وہ اُنکی طرف مڑن آلانی ف۳۷ اور جتناں وی ایں
لَّمَّا جَمِيْعٌ لَّدَيْنَا مُحْضَرُوْنَ ﴿٣٢﴾ وَاٰيَةٌ لَّهُمُ الْاَرْضُ الْمَيْتَةُ ۚ اَحْيَيْنٰهَا
سارا گا سارا مہار ے حضور حاضر کیا جائیں گا ف۳۸ اور ان واسطے ایک نشانی مُردہ زمین ایں ف۳۹ ہم نے اُساں زندہ کیو ف۴۰
وَاَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا فَمِنْهُ يَاْكُلُوْنَ ﴿٣٣﴾ وَجَعَلْنَا فِيْهَا جَنّٰتٍ مِّنْ نَّخِيْلٍ
اور فر اُس دو اناج کڈھیو تو اُس بچوں کھائیں۔ اور ہم نے اُس ماں ف۴۱ باغ بنایا کھجوراں
وَّاَعْنَابٍ وَّفَجَّرْنَا فِيْهَا مِنَ الْعُيُوْنِ ﴿٣٤﴾ لِيَاْكُلُوْا مِنْ ثَمَرِهٖ ۙ وَمَا عَمِلَتْهُ
اور انگوراں گا اور ہم نے اُساں کُجھ چشمہ جاری فرمایا۔ تانجہ اُس گا پھلاں بچوں کھائیں اور یہ اُن گا
اَيْدِيْهِمْ ۭ اَفَلَا يَشْكُرُوْنَ ﴿٣٥﴾ سُبْحٰنَ الَّذِيْ خَلَقَ الْاَزْوَاجَ كُلَّهَا مِمَّا
ہتھ گا بنیاں واں نی تو کیا حق نہ منیں گا ف۴۲ پاکی ہے اُساں جس نے سارا جوڑا بنایا ف۴۳ ان چیزاں گا جھاں
تُنْۢبِتُ الْاَرْضُ وَمِنْ اَنْفُسِهِمْ وَمِمَّا لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿٣٦﴾ وَاٰيَةٌ لَّهُمُ الَّيْلُ ۚ نَسْلَخُ
ناں زمین کڈھے ف۴۴ اور خود اُن گا ف۴۵ اور ان چیزاں گا جنگی اِنہاں ناں خبر نی ف۴۶ اور اُن واسطے ایک نشانی ف۴۷ رات ہے ہم اُس وروں
مِنْهُ النَّهَارَ فَاِذَا هُمْ مُّظْلِمُوْنَ ﴿٣٧﴾ وَالشَّمْسُ تَجْرِيْ لِمُسْتَقَرٍّ لَّهَا ۭ ذٰلِكَ
دِن ناں کِھچ لیاں ف۴۸ تدھی وِہ نیرا ماں ایں۔ اور دینہ چلے اپناں ایک ٹھہراؤ واسطے یوہ ف۴۹
تَقْدِيْرُ الْعَزِيْزِ الْعَلِيْمِ ﴿٣٨﴾ وَالْقَمَرَ قَدَّرْنٰهُ مَنَازِلَ حَتّٰى عَادَ كَالْعُرْجُوْنِ
حکم ایں زبردست علم آلا گو ف۵۰ اور چن واسطے ہم نے منزل مقرر کیں ف۵۱ تاں توڑی جے پھِر ہوگیو جس طرح کھجور گی

ف۳۷ یعنی دنیا گی طرف مڑن آلانی کیا یہ لوک ان گا حال دے عبرت حاصل نی کرتا۔ ف۳۸ یعنی ساریں امت قیامت گے دن مہاری بارگاہ ماں حساب گے واسطے میدانِ محشر ماں کھڑی کی جائیں گیں۔ ف۳۹ جیڑی اس ور دلالت کرے کہ اللہ تعالیٰ مرداں ناں زندہ فرمائے گو۔ ف۴۰ پانی برہا گے۔ ف۴۱ یعنی زمین ماں۔ ف۴۲ تے اللہ تعالیٰ گی نعمتاں گو شکر ادا نہ کریں گا۔ ف۴۳ یعنی اصناف تے اقسام۔ ف۴۴ غلّہ پھل وغیرہ ف۴۵ اولاد لڑکا لڑکیں ف۴۶ بحر و بر گی عجیب و غریب مخلوقات بچوں جس گی انساناں ناں خبر وی نی۔ ف۴۷ مہاری قدرتِ عظیمہ ور دلالت کرن آلی۔ ف۴۸ تاں بالکل نیری رہے جائے جس طرح کالا حبشی گا جسم دے سفید لباس اتار لیو جائے تاں وہ کالو سیاہ رہ جائے۔ اس دے معلوم ہویو کہ آسمان تے زمین گا درمیان گی ہوا اصل ماں سیاہ ہے، آفتاب گی روشنی اس گے واسطے ایک سفید لباس گی طرح ہے جد دینہ ڈُب جائے تاں یوہ لباس اتر جائے تے فضا اپنی اصل حالت ماں تاریک رہ جائے۔ ف۴۹ یعنی جت تک اگی سیر گی آخری حد مقرر فرمائی گئی ہے تے وہ قیامت گو دن ایں، اس وقت تک وہ چلتو ہی رہ گو یا یہ معنیٰ ایں کہ وہ اپنی منزلاں ماں چلے تے جد سب دے دور آلا مغرب ماں پہچے تاں فر مڑ جائے کیونکہ یا ہی اگی قرار گی جگہ ہے۔ ف۵۰ تے یا ہ نشانی ایں جیڑی اگی قدرتِ کاملہ تے حکمتِ بالغہ ور دلالت کرے۔ ف۵۱ چن گیں اٹھائی منزل ایں ہر شب ایک منزل ماں ہوئے تے پوری منزل طے کر لیئے نہ کہٹ چلے نہ زیادہ، طلوع گی تاریخ دے اٹھائیویں تاریخ تک تمام منزل طے کر لیے تے مہینوں اگر تری گو ہوئے تاں دو شب تے انتی گو ہوئے تاں ایک شب چھپ جائے تے جد اپنی آخری منزل ماں پہچے تاں باریک تے کمان گی طرح خمیدہ تے پیلو ہو جائے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الْقَدِيْمِ ﴿٣٩﴾ لَا الشَّمْسُ يَنْۢبَغِيْ لَهَآ اَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا الَّيْلُ سَابِقُ

پُرانی ڈالی ف۵۲ دینہ ناں نی پہنچو جے چن ناں پکڑ لیئے ف۵۳ اور نہ رات دن توں بدھ سکے ف۵۴

النَّهَارِ ؕ وَكُلٌّ فِيْ فَلَكٍ يَّسْبَحُوْنَ ﴿٤٠﴾ وَاٰيَةٌ لَّهُمْ اَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِي

اور ہر ایک ایک کھیرا ماں پھر رہیو ہے اور اُن واسطے ایک نشانی یاہ ہے کہ اُنہاں ناں اُن گا بزرگاں گی پٹھ ماں ہم نے

الْفُلْكِ الْمَشْحُوْنِ ﴿٤١﴾ وَخَلَقْنَا لَهُمْ مِّنْ مِّثْلِهٖ مَا يَرْكَبُوْنَ ﴿٤٢﴾ وَاِنْ نَّشَاْ

پری وی کشتی ماں سوار کیو ف۵۵ اور ان واسطے اُسی ہی کشتیں بنا چھڑیں جن ور سوار ہوویں۔ اور ہم چاہاں

نُغْرِقْهُمْ فَلَا صَرِيْخَ لَهُمْ وَلَا هُمْ يُنْقَذُوْنَ ﴿٤٣﴾ اِلَّا رَحْمَةً مِّنَّا وَمَتَاعًا

تاں اُنہاں ناں ڈوب چھڑاں ف۵۶ تو نہ کوئی انگی فریاد ناں سنن آلو اور نہ وہ بچایا جائیں مگر مہاری طرفوں رحمت اور ایک وقت توڑی

اِلٰى حِيْنٍ ﴿٤٤﴾ وَاِذَا قِيْلَ لَهُمُ اتَّقُوْا مَا بَيْنَ اَيْدِيْكُمْ وَمَا خَلْفَكُمْ لَعَلَّكُمْ

برتن دینوں ف۵۷ اور جد انہاں ناں فرمایو جائے ڈروتم اُس توں جہڑو تھارے سامنے ایں ف۵۸ اور جو تھارے پچھے آن آلو ہے ف۵۹ اس اُمیدور جے

تُرْحَمُوْنَ ﴿٤٥﴾ وَمَا تَاْتِيْهِمْ مِّنْ اٰيَةٍ مِّنْ اٰيٰتِ رَبِّهِمْ اِلَّا كَانُوْا عَنْهَا

تھارے ور مہر ہووے تاں مُنھ پھیرلیں اور جد کدے ان گا رب گی نشانیاں بچوں کائے نشانی اُن گے کول آئے تو اس تو

مُعْرِضِيْنَ ﴿٤٦﴾ وَاِذَا قِيْلَ لَهُمْ اَنْفِقُوْا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ ۙ قَالَ الَّذِيْنَ

منھ پھیرلیں ف۶۰ اور جد اُنہاں ناں کہیو جائے اللہ گا دِتاوا بچوں کجھ اُس گا راہ ماں خرچ کرو تو کافر

كَفَرُوْا لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَنُطْعِمُ مَنْ لَّوْ يَشَآءُ اللّٰهُ اَطْعَمَهٗٓ ۖ اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا

مسلماناں واسطے کہیں کہ کیا ہم اُسناں کھوالاں جسناں اللہ چاہتو تاں کھوالتو ف۶۱ تم دے نی

ف۵۲ جیڑی سُک کے پتلی تے پیلی ہوگئی ہوئے۔ ف۵۳ یعنی شب ماں جیڑو اسگی شان وشوکت گا ظہور گو وقت ہے۔ اس گے نال جمع ہوگے اس گا نور ناں مغلوب کرے کیونکہ دینہ تے چن گا چمکن گو ایک مخصوص تے مقرر وقت ہے، دینہ واسطے دن تے چن واسطے رات۔ ف۵۴ کہ دن گو وقت پورو ہون دے پہلاں آجائے۔ ایسو وی نی بلکہ رات تے دن دوئے مقرر حساب گے نال آئیں جائیں کوئے ان بچوں اپناں وقت دے پہلاں نی آتو تے نیّرین یعنی آفتاب تے ماہتاب دینہ تے چن بچوں کوئے دوجا گا وقت ماں داخل نی ہوتو نہ دینہ رات ماں چمکے نہ چن دن ماں۔ ف۵۵ جیڑی سامان تے اسباب وغیرہ دے پری وی تھی، اس دے کشتی، نوح مراد ہے جس ماں ان گا پہلا اباواجداد سوار کیا گیا تھا تے یہ ان گیں اولادان گیں پشتاں ماں تھیں۔ ف۵۶ باوجود کشتیاں گے۔ ف۵۷ جیڑوان گی زندگانی واسطے مقرر فرمایو ہے۔ ف۵۸ یعنی عذابِ دنیا۔ ف۵۹ یعنی عذابِ آخرت۔ ف۶۰ یعنی ان گو دستور تے طریقو کار یوہی ہے کہ وہ ہر آیت تے نصیحت دے اعراض کریں تے روگردانی۔ ف۶۱ شانِ نزول: یاہ آیت کفارِ قریش گا وارہ ماں نازل ہوئی جن دے مسلماناں نے کہیو تھو کہ تم اپناں مالاں گو وہ حصو مسکیناں ور خرچ کرو جیڑو تم نے اپناں خیال دے اللہ تعالیٰ واسطے کڈھیو ہے، اس وراناں نے کہیو کہ کیا ہم اناں ناں کھوالاں جناں ناں اللہ تعالیٰ کھوالنوں چاہتو تاں کھوالتو، مطلب یوہ تھو کہ خدا ہی ناں مسکیناں ناں محتاج رکھنوں منظور ہے تاں اناں ناں کھان نا دینوں اللہ تعالیٰ گی مشیت گے خلاف ہوئے گو۔ یاہ گل اناں نے بخیلی تے کنجوسی نال بطورِ مذاق کہی تھی تے نہایت باطل تھی کیونکہ دنیا دارالامتحان ایں، فقیری تے امیری دوئے آزمائش ایں، فقیر گی آزمائش صبر نال تے غنی تے مالدار گی انفاق فی سبیل اللہ نال۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما دے مروی ہے کہ مکّہ مکرمہ ماں زندیق لوک تھا جداں دے کہیو جائے تھو کہ مسکیناں ناں صدقو دیو تاں کہیں تھا ہر گز نی یوہ کس طرح ہوسکے کہ جسناں اللہ تعالیٰ محتاج کرے ہم اسناں کھلا پلاں۔

CC-0, In Public Domain. Digitization by eGangotri

فِیْ ضَلٰلٍ مُّبِیْنٍ ﴿٤٧﴾ وَیَقُوْلُوْنَ مَتٰی ھٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِیْنَ ﴿٤٨﴾
مگر کھلی گمراہی ماں۔ اور کہیں کد آئے گو یوہ وعدو ف٦٢ اگر تم سچا ایں ف٦٣
مَا یَنْظُرُوْنَ اِلَّا صَیْحَةً وَّاحِدَةً تَاْخُذُھُمْ وَھُمْ یَخِصِّمُوْنَ ﴿٤٩﴾ فَلَا
راہ نی دیکھتا مگر ایک چیخ گو ف٦٤ کہ اُنہاں ناں آپکڑے گی جد وہ دنیا گا جگڑا ماں پھسیاوا ہوویں گا ف٦٥ تاں نہ
یَسْتَطِیْعُوْنَ تَوْصِیَةً وَّلَآ اِلٰٓی اَھْلِھِمْ یَرْجِعُوْنَ ﴿٥٠﴾ وَنُفِخَ فِی الصُّوْرِ فَاِذَا
وصیت کر سکیں گا اور نہ اپنے گھر مڑ گے جائیں گا ف٦٦ اور پھوکیو جائے گو صور ف٦٧ تدھ ہی
ھُمْ مِّنَ الْاَجْدَاثِ اِلٰی رَبِّھِمْ یَنْسِلُوْنَ ﴿٥١﴾ قَالُوْا یٰوَیْلَنَا مَنْ
وہ قبراں بچوں ف٦٨ اپناں رب گی طرف دوڑتا جائیں گا۔ کہیں گا ہائے مہاری خرابی کس نے
بَعَثَنَا مِنْ مَّرْقَدِنَا ٜ ھٰذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمٰنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُوْنَ ﴿٥٢﴾ اِنْ
ہمناں سون توں جگایو ف٦٩ یوہ ہے وہ جسکو رحمٰن نے اُنہاں ناں وعدو دتو تھو اور رسولاں نے حق فرمایو ف٧٠
كَانَتْ اِلَّا صَیْحَةً وَّاحِدَةً فَاِذَا ھُمْ جَمِیْعٌ لَّدَیْنَا مُحْضَرُوْنَ ﴿٥٣﴾ فَالْیَوْمَ
وہ دے نہ ہوویگی مگر ایک چنگھاڑ (چیک) ف٧١ تدھ ہی وہ سارا گا سارا مہارے حضور حاضر ہوجائیں گا تو ف٧٢ اج
لَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَیْـًٔا وَّلَا تُجْزَوْنَ اِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿٥٤﴾ اِنَّ اَصْحٰبَ
کسے جان ور کُجھ ظلم نی ہوسیں اور تمناں بدلو نہ ملے گو مگر اپناں کیا گو بیشک

ف٦٢ بعث تے قیامت گو۔ ف٦٣ اپنا دعویٰ ماں ان گو یوہ خطاب نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم تے آپ گا اصحاب دے تھو اللہ تعالیٰ ان گا وارہ ماں فرمائے۔ ف٦٤ یعنی صور گا پہلا نفخہ گی جیڑو حضرت اسرافیل علیہ السلام پھوکیں گا۔ ف٦٥ خرید و فروخت ماں تے کھان پین ماں تے بازاراں تے مجلساں ماں دنیا گا کماں ماں کہ اچانک قیامت قائم ہوجائیگی۔ حدیث شریف ماں ایں حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو خریدار تے دوکاندار گے درمیان کپڑو پھیلیو وو ہوئے گو نہ سودو مکمل ہوئے گو نہ کپڑو لپیٹن ہوئے گو کہ قیامت قائم ہوجائیگی یعنی لوک اپناں کماں ماں مصروف ہوئیں گا تے وہ کم اسے طرح ناتمام رہ جائیں گا نہ اناں ناں خود پورا کرسکیں گا نہ کسے دوجاناں پورا کرن واسطے کہہ سکیں گا تے جیڑا کھر دے باہر گیا ایں وہ واپس نہ آسکیں گا چنانچہ ارشاد ہوئے۔ ف٦٦ اُتے مرجائیں گا تے قیامت فرصت تے مہلت نہ دیے گی۔ ف٦٧ دوجی مرتبہ یوہ نفخہ ثانیہ ایں جیڑو مرداں گا اٹھالن واسطے ہوئے گو تے ان دواں نفخاں گے درمیان چالی سال گو وقفو ہوئے گو۔ ف٦٨ زندہ ہوگے۔ ف٦٩ یوہ مقولو کفار گو ہوئے گو۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ وہ یاہ گل تاں کہیں گا کہ اللہ تعالیٰ دواں نفخاں گے درمیان ان دے عذاب اٹھالیئے گو تے اتنوں عرصو ستا رہیں گا تے نفخہ ثانیہ گے بعد اٹھالیا جائیں گا۔ تے قیامت گا اہوال دیکھیں گا تے اس طرح چیخیں گا تے یوہ وی کہیو گیو ہے کہ جد کفار جہنم تے اس گا عذاب دیکھیں گا تاں اس گا مقابلہ ماں عذاب قبر اناں ناں سہل معلوم ہوئے گو اس واسطے وہ ویل تے افسوس کریں گا تے اس وقت کہیں گا۔ ف٧٠ تے اس وقت گو اقرار اناں ناں کجھ نفعو نہ دیے گو۔ ف٧١ یعنی نفخہ اخیرہ ایک ہولناک تے ہیبتناک آواز ہوگی۔ ف٧٢ حساب گے واسطے فراں دے کہیو جائے گو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الْجَنَّةِ الْیَوْمَ فِیْ شُغُلٍ فٰكِهُوْنَ ﴿٥٥﴾ هُمْ وَ اَزْوَاجُهُمْ فِیْ ظِلٰلٍ عَلَی

جنت آلا اج دِل گا بہلاواں ماں سکون کریں ف۷۳ وہ اور انگی بیبیں چھاں ماں

الْاَرَآىِٕكِ مُتَّكِـُٔوْنَ ﴿٥٦﴾ لَهُمْ فِیْهَا فَاكِهَةٌ وَّلَهُمْ مَّا یَدَّعُوْنَ ﴿٥٧﴾ سَلٰمٌ

تختاں ور تکیہ لاگے۔ اُن گے واسطے اُساں میوہ ایں اور ان گے واسطے اُساں ہے جو منگیں اُن ور سلام ہووے گو

قَوْلًا مِّنْ رَّبٍّ رَّحِیْمٍ ﴿٥٨﴾ وَ امْتَازُوا الْیَوْمَ اَیُّهَا الْمُجْرِمُوْنَ ﴿٥٩﴾ اَلَمْ اَعْهَدْ

مہربان رب گو فرمایوو ف۷۴ اور اج الگ ہو جاؤ اے مجرموں ف۷۵ اے اولادِ آدم! کیا

اِلَیْكُمْ یٰبَنِیْٓ اٰدَمَ اَنْ لَّا تَعْبُدُوا الشَّیْطٰنَ اِنَّهٗ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِیْنٌ ﴿٦٠﴾

میں تھارا دُو عہد نی لیو تھو ف۷۶ کہ شیطان ناں نہ پوجیو ف۷۷ بیشک وہ تھارو کھلو دشمن ایں

وَّ اَنِ اعْبُدُوْنِیْ هٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِیْمٌ ﴿٦١﴾ وَ لَقَدْ اَضَلَّ مِنْكُمْ

اور میری بندگی کریو ف۷۸ یوہ سدھو راہ ہے۔ اور بے شک اس نے تھارے بچوں

جِبِلًّا كَثِیْرًا اَفَلَمْ تَكُوْنُوْا تَعْقِلُوْنَ ﴿٦٢﴾ هٰذِهٖ جَهَنَّمُ الَّتِیْ كُنْتُمْ تُوْعَدُوْنَ ﴿٦٣﴾

بہت ساری خلقت ناں بہکایو تو کیا تمناں عقل نی تھی ف۷۹ یاہ ہے وہ جہنم جسکو تھارے ناں وعدو تھو

اِصْلَوْهَا الْیَوْمَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُوْنَ ﴿٦٤﴾ اَلْیَوْمَ نَخْتِمُ عَلٰٓی اَفْوَاهِهِمْ وَ تُكَلِّمُنَآ

اج اُسے ماں جاؤ بدلے اپناں کُفر گے اج ہم اُن گا مُنھاں ور مہر لا چھڑاں گا ف۸۰ اور اُن گا ہتھ مہارے نال

اَیْدِیْهِمْ وَ تَشْهَدُ اَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوْا یَكْسِبُوْنَ ﴿٦٥﴾ وَلَوْ نَشَآءُ لَطَمَسْنَا عَلٰٓی

گل کریں گا اور اُن گا پیر اُن گا کیا گی گواہی دیں گا ف۸۱ اور اگر ہم چاہتا تاں اُنگی اُکھ

ف۷۳ طرح طرح گیں نعمت تے قِسم قِسم گا سرور تے اللہ تعالیٰ گی طرف دے ضیافت تے مہمانی، جنّتی نہراں گا کنارہ، بہشتی اشجار گی دلنواز فضا، طرب انگیز نغمات، حسینانِ جنت گو قرب، تے قسم قسم گی نعمتاں دے لذّت یہ ان گا کم ہوئیں گا۔ ف۷۴ یعنی اللہ عزّ وجلّ ان ور سلام فرمائے گو خواہ بلا واسطہ یا بالواسطہ تے یاہ سب دے بڑی تے پیاری مراد ہے۔ ملائکہ اہلِ جنت گے کول ہر دروازہ دے آگے کہیں گا تھارے ور تھارا رحمت آلا رب گو سلام۔ ف۷۵ جس وقت مومن جنت گی طرف روانہ کیا جائیں گا، اس وقت کفار دے کہیو جائے گو کہ الگ نکل جاؤ، موموناں دے علیحدہ ہو جاؤ تے ایک قول یوہ وی ہے کہ یوہ حکم کفار ناں ہوئے گو کہ ایک الگ دوزخ ماں اپناں اپناں مقام ور جاؤ۔ ف۷۶ اپناں انبیا گے ذریعے، ف۷۷ اُنگی فرمانبرداری نہ کریو ف۷۸ ہور کسے ناں عبادت ماں میرو شریک نہ کریو۔ ف۷۹ کہ تم اس گی عداوت تے گمراگری ناں سمجھتا، تے جدوہ جہنم گے قریب پہنچیں گا تاں ان دے کہیو جائے گو۔ ف۸۰ کہ وہ بول نہ سکیں تے یوہ مُہر لانوں ان گا یوہ کہن گی وجہ دے ہوئے گو کہ ہم مشرک نی تھا نہ ہم نے رسولاں ناں جھٹلایو۔ ف۸۱ ان گا اعضا بول اٹھیں گا تے جو کجھ ان دے صادر ہو یو ہے سب بیان کر چھڑیں گا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

أَعْيُنِهِمْ فَاسْتَبَقُوا الصِّرَاطَ فَأَنّٰى يُبْصِرُوْنَ ﴿٦٦﴾ وَلَوْ نَشَآءُ لَمَسَخْنٰهُمْ عَلٰى
مٹا دیتا ف٨٢ فر اُڑگے راہ گی طرف جاتاتاں اُنہاں ناں کُجھ وی نہ دِستو ف٨٣ اور اگر چاہتا تاں ان گا گھر بیٹھاں
مَكَانَتِهِمْ فَمَا اسْتَطَاعُوْا مُضِيًّا وَّلَا يَرْجِعُوْنَ ﴿٦٧﴾ وَمَنْ نُّعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِي
گی صورت بدل دیتا ف٨٤ نہ اگے بدھ سکتا نہ پچھے مُڑسکتا ف٨٥ اور جساں ہم بڑی عمر گو کراں اُس ناں پیدائش ماں
الْخَلْقِ ۭ أَفَلَا يَعْقِلُوْنَ ﴿٦٨﴾ وَمَا عَلَّمْنٰهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْۢبَغِيْ لَهٗ ۭ إِنْ هُوَ إِلَّا
اُلٹو پھیراں ف٨٦ تو کیا وہ سمجھتا نی ف٨٧ اور ہم نے اُنہاں ناں شعر کہناں نہ سکھایا ف٨٨ اور نہ وہ ان گی شان گے لائق ہے وہ دے نی مگر
ذِكْرٌ وَّقُرْاٰنٌ مُّبِيْنٌ ﴿٦٩﴾ لِّيُنْذِرَ مَنْ كَانَ حَيًّا وَّيَحِقَّ الْقَوْلُ عَلَى
نصیحت اور روشن قرآن ف٨٩ کہ اساں ڈرائے جیڑو زندہ ہووے ف٩٠ اور کافراں ور بات ثابت
الْكٰفِرِيْنَ ﴿٧٠﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَا لَهُمْ مِّمَّا عَمِلَتْ أَيْدِيْنَآ أَنْعَامًا فَهُمْ
ہوجائے ف٩١ اور کیا اُنہاں نے نہ دیکھیو کہ ہم نے اپناں ہتھ گا بنایاوا جانور ان واسطے پیدا کیا تو یہ
لَهَا مٰلِكُوْنَ ﴿٧١﴾ وَذَلَّلْنٰهَا لَهُمْ فَمِنْهَا رَكُوْبُهُمْ وَمِنْهَا يَأْكُلُوْنَ ﴿٧٢﴾ وَلَهُمْ فِيْهَا
ان گا مالک ایں اور اُنہاں ناں ان واسطے نرم کر چھڑیو ف٩٢ تو کِسے ور سوار ہوویں اور کِسے ناں کھائیں اور ان واسطے اُن ماں

ف٨٢ کہ نشان وی باقی نہ رہتو اس طرح لناں کر چھڑتا۔ ف٨٣ لیکن ہم نے ایسو نہ کیو تے اپناں فضل وکرم نال اکھاں گی نعمت ان گے کول رکھیں تاں ہون ان ور حق یوہ ہے کہ وِہ شکر گزاری کریں کفر نہ کریں۔ ف٨٤ تے اناں ناں بندر یا خنزیر بنا چھڑتا۔ ف٨٥ ان گا جرم اس گے لائق تھا لیکن ہم نے اپنی رحمت تے حکمت گا تقاضا گے مطابق عذاب ماں جلدی نہ کی تے ان واسطے مہلت رکھی۔ ف٨٦ کہ وہ بچپن گا ضعف تے ناتوانی گی طرف واپس ہون لگا تے دم بدم اگی طاقت تے قوت تے جسم تے عقل کٹن لگیں۔ ف٨٧ کہ جیڑو احوال گا بدلن ور ایسو قادر ہوئے کہ بچپن گا ضعف تے ناتوانی تے چھوٹا جسم تے نادانی گے بعد شباب گیں قوت تے توانائیں تے قوی جسم تے دانائی عطا فرمائے تے فر بڑی عمر تے آخری عمر ماں اسے قوی ہیکل جوان ناں پتلو تے حقیر کر چھڑے ہون نہ وہ جسم باقی ہے نہ قوت تے توانائیں، اٹھن بیٹھن ماں مجبوریں تے کمزوریں آجائیں، عقل کم نی کرتیں، گل یاد نی رہتیں، عزیز تے اقارب ناں پہچان نی سکتا، جس پروردگار نے یاہ تبدیلی کی وہ قادر ہے کہ وہ اکھ دین دے بعد مٹا چھڑے تے اچھیں صورت عطا فرمان دے بعد اناں ناں مسخ کر چھڑے تے موت دین دے بعد فر زندہ فرمائے۔ ف٨٨ معنیٰ یہ ایں کہ ہم نے تمناں شعر گوئی گو ملکو نی دتو یا یوہ قرآن کریم شعر گی تعلیم نی تے شعر دے کلام کاذب مراد ہے خواہ موزوں یا غیر موزوں۔ اس آیت ماں اشارو ہیکہ حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں اللہ تعالیٰ کی طرف دے علوم اوّلین وآخرین تعلیم فرمایا گیا جن دے کشف حقائق ہوئے۔ یعنی حقیقتاں گا راز کھلیں تے آپ گیں معلومات واقعی تے نفس الامری ایں، کذبِ شعری نی جیڑی حقیقت ماں جہالت ہے وہ آپ گی شان گے لائق نی تے آپ گو دامن تقدس اس دے پاک ہے۔ اس ماں شعر بمعنی کلام موزوں گا جانن تے اس گا صحیح تے سقیم، جید تے ردی ناں پہچانن گی نفی نی نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا علم ماں طعن کرن آلاں واسطے یاہ آیت کس طرح سند ہو سکے؟ اللہ تعالیٰ نے حضور ناں ساری کائنات گا علوم عطا فرمایا اس گا انکار ماں اس آیت ناں پیش کرنوں غلط ہے۔ **شانِ نزول:** کفارِ قریش نے کہیو تھو کہ محمد (مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم) شاعر ایں تے جو وہ فرمائیں یعنی قرآن پاک وہ شعر ہے اس دے ان گی مراد یاہ تھی کہ معاذ اللہ) یو کلام کاذب ہے جیسو کہ قرآن کریم ماں ان گو مقولو نقل کیو گیو کہ بَلِ افْتَرٰىهُ بَلْ هُوَ شَاعِرٌ اسے گو اس آیت ماں رد فرمایو گیو ہے کہ ہم نے اپناں حبیب صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں ایسی باطل گوئی گو ملکو ہی نی دتو تے یاہ کتاب اشعار یعنی اکاذیب ور مشتمل نی، کفارِ قریش زبان دے ایسا بدذوق تے نظم عروضی دے ایسا ناواقف تھا کہ نثر ناں نظم کہہ چھڑیں تے کلام پاک ناں شعرِ عروضی کہہ بیٹھتا تے کلام گو محض وزن عروضی ور ہونوں ایسو وی نہ تھو کہ اس ور اعتراض کیو جاسکے، اس دے ثابت ہو گیو کہ ان بے دیناں گی مراد شعر دے کلام کاذب تھی۔ (مدارک تے جمل تے روح البیان) تے حضرت شیخ اکبر قدس سرہُ العزیز نے اس آیت گا معنیٰ ماں فرمایو ہے کہ معنیٰ یہ ایں کہ ہم نے اپناں نبی صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے معمہ تے اجمال گے نال کلام نی فرمایو جساں مراد گا مخفی رہن گو احتمال ہوئے بلکہ صاف تے ظاہر کلام فرمایو جس دے تمام حجاب اٹھ جائیں تے علوم روشن ہو جائیں چونکہ شعر لغز تے توریہ تے رمز تے اجمال گو محل ہوئے اس واسطے شعر گی نفی فرما گے اس معنیٰ ناں بیان فرما چھڑیو۔ ف٨٩ صاف ظاہر حق تے ہدایت، کت وہ پاک آسمانی کتاب تمام علوم گی جامع تے کت شعر جسو جھوٹو کلام، چہ نسبت خاک را با عالم پاک (الکبریت الاحمد الشیخ الاکبر) ف٩٠ زندہ دل رکھتو ہوئے کلام تے خطاب ناں سمجھے تے یاہ شان مومن گی ہے۔ ف٩١ یعنی حجتِ عذاب قائم ہو جائے۔ ف٩٢ یعنی مسخر تے زیرِ فرماں کر چھڑیو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مَنَافِعُ وَمَشَارِبُ ؕ اَفَلَا يَشْكُرُوْنَ ﴿۷۳﴾ وَاتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اٰلِهَةً

کئی طرح گا نفع ف۹۳ اور پین گی چیزف۹۴ تو کیا شکر نہ کریں گاف۹۵ اور اُنہاں نے اللہ توں بغیر ہور خدا بنالیاف۹۶

لَّعَلَّهُمْ يُنْصَرُوْنَ ﴿۷۴﴾ لَا يَسْتَطِيْعُوْنَ نَصْرَهُمْ ۙ وَهُمْ لَهُمْ جُنْدٌ مُّحْضَرُوْنَ ﴿۷۵﴾

کہ شاید ان گی مدد ہووے ۹۷۔ وہ انگی مدد نی کرسکتاف۹۸ اور وہ ان گا لشکر سارا گرفتار ہو گے حاضر ہوویں گاف۹۹

فَلَا يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ ۘ اِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسِرُّوْنَ وَمَا يُعْلِنُوْنَ ﴿۷۶﴾ اَوَلَمْ يَرَ

تو تم انگی گل گو غم نہ کروف۱۰۰ بیشک ہم جاناں جو کجھ وہ چھپائیں اور ظاہر کریں ف۱۰۱ اور کیا

الْاِنْسَانُ اَنَّا خَلَقْنٰهُ مِنْ نُّطْفَةٍ فَاِذَا هُوَ خَصِيْمٌ مُّبِيْنٌ ﴿۷۷﴾ وَضَرَبَ

آدمی نے نی دیکھیو جے ہم نے اُسناں پانی گی بوند نال بنایو تاں وی صریح جھگڑا لُو ہے ف۱۰۲ اور مہارے واسطے

لَنَا مَثَلًا وَّنَسِيَ خَلْقَهٗ ؕ قَالَ مَنْ يُّحْيِ الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيْمٌ ﴿۷۸﴾ قُلْ

کہاوت کہے ف۱۰۳ اور اپنی پیدائش بُھل گیوف۱۰۴ بولیو اِسو کون ایں کہ ہڈیاں ناں زندہ کرے جد وہ بالکل گل جائیں تم فرماؤ

يُحْيِيْهَا الَّذِيْٓ اَنْشَاَهَآ اَوَّلَ مَرَّةٍ ؕ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيْمٌ ﴿۷۹﴾ الَّذِيْ

اُنہاں ناں وہ زندہ کرے گو جس نے پہلی بار اُنہاں ناں بنایو اور اُسناں ہر پیدائش گو علم ہے ف۱۰۵ جس نے

وقف لازم

ف۹۳ ہور فائدہ ایں کہ ان گیں کھلاں، بالاں تے اُن وغیرہ کم ماں آنیاں جائیں۔ ف۹۴ دودھ تے دودھ دے بنن آلیں چیز دھی پنیر وغیرہ۔ ف۹۵ اللہ گی ان نعمتاں گو۔ ف۹۶ یعنی بتاں ناں پُوجن لگا۔ ف۹۷ تے مصیبت گے وقت کم آئیں تے عذاب دے بچائیں تے ایسو ممکن نی۔ ف۹۸ کیونکہ جماد بے جان، بے قدرت، بے شعوراں ایں۔ ف۹۹ یعنی کافراں گے نال ان گا بت وی گرفتار کر گے حاضر کیا جائیں گا تے سب جہنم ماں داخل ہوئیں گا بت وی تے ان گا پجاری وی۔ ف۱۰۰ یوہ خطاب ہے حضور سید صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں، اللہ تعالیٰ اپناں حبیب صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی تسلی فرمائے کہ کفار گی تکذیب تے انکار دے تے ان گی ایذاں تے جفا کاریاں دے تم غمگین نہ ہویو۔ ف۱۰۱ ہم اناں ناں ان گا کردار گی جزا دیاں گا۔ ف۱۰۲ شانِ نزول: یاہ آیت عاص بن وائل یا ابوجہل گا تے یا بقولِ مشہور اُبی بن خلف۔ جمحی گا وارہ ماں نازل ہوئی جیڑو بعث یعنی مرن دے بعد زندہ ہون گا انکار ماں حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے بحث تے تکرار کرن ناں آیو تھو، اس گا ہتھ ماں ایک گلی وی ہڈی تھی اس ناں تروڑ تو جائے تھو تے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں کہتو جائے تھو کہ کیا تھارو خیال ہے کہ اس ہڈی ناں گل جان تے ریزہ ریزہ ہو جان گے بعد وی اللہ تعالیٰ زندہ کرے گو؟ حضور علیہ الصلوٰۃ والسّلام نے فرمایو ہاں تے تناں وی مرن دے بعد اٹھالے گو تے جہنم ماں داخل فرمائے گو۔ اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی تے اسگی جہالت گو اظہار فرمایو گیو۔ کہ گلی وی ہڈی گو بکھرن دے بعد اللہ تعالیٰ گی قدرت نال زندگی قبول کرنوں اپنی نادانی نال ناممکن سمجھے۔ کتنوں احمق ہے اپناں آپ ناں نی دیکھتو کہ ابتدا ماں ایک گندو نطفو تھو گلی وی ہڈی دے وی حقیر تر، اللہ تعالیٰ گی قدرتِ کاملہ نے اس ماں جان پائی، انسان بنایو تاں ایسو مغرور تے متکبّر انسان ہو یو کہ اس گی قدرت دے ہی منکر ہو گے جھگڑو کرن واسطے آ گیو، اتنو ہی نی دیکھتو کہ جیڑو قادرِ مطلق پانی گی بوند ناں قوی تے توانا انسان بنا چھڑے اس گی قدرت دے گلی وی ہڈی ناں دوبارہ زندگی بخش دینوں کے بعید ہے تے اس ناں ناممکن مجھنوں کتنی بڑی باندی جہالت ہے۔ ف۱۰۳ یعنی گلی وی ہڈی ناں ہتھ نال مل گے مثال بنائے کہ یاہ دے اسطرح بکھر گئی زندہ کسطرح ہو گی ف۱۰۴ کہ منی گا قطرہ دے پیدا کیو ہے۔ ف۱۰۵ پہلی گو وی تے موت گے بعد آلی گو وی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

جَعَلَ لَكُمْ مِّنَ الشَّجَرِ الْاَخْضَرِ نَارًا فَاِذَآ اَنْتُمْ مِّنْهُ تُوْقِدُوْنَ ﴿۸۰﴾

تھارے واسطے سبز درخت ماں اگ پیدا کی تاں ہی تم اُس ناں بالیں ف۱۰۶

اَوَلَيْسَ الَّذِیْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِقٰدِرٍ عَلٰٓی اَنْ يَّخْلُقَ

اور کیا وہ جس نے آسمان اور زمین بنایا ان جیسا ہور نی بناسکتو ف۱۰۷

مِثْلَهُمْ ۚ بَلٰی ۚ وَهُوَ الْخَلّٰقُ الْعَلِيْمُ ﴿۸۱﴾ اِنَّمَآ اَمْرُهٗٓ اِذَآ اَرَادَ شَيْئًا اَنْ

کیوں نی ف۱۰۸ اور وہی بڑو پیدا کرن آلو سب کُجھ جانیں۔ اُس گو کم دے یوہی ہے جد کسی چیز ناں چاہے ف۱۰۹

يَّقُوْلَ لَهٗ كُنْ فَيَكُوْنُ ﴿۸۲﴾ فَسُبْحٰنَ الَّذِیْ بِيَدِهٖ مَلَكُوْتُ كُلِّ شَیْءٍ

تاں اُسناں فرمائے ہوجا وہ فوراً ہوجائے ف۱۱۰ تو پاکی ہے اُسناں جس گے ہتھ ہر چیز کو قبضو ہے

وَّاِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ﴿۸۳﴾

اور اُسے گی طرف پھیریا جاؤ گا ف۱۱۱

سُوْرَةُ الصّٰٓفّٰتِ مَكِّيَّةٌ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ — اٰيَاتُهَا ۱۸۲ رُكُوْعَاتُهَا ۵

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

وَالصّٰٓفّٰتِ صَفًّا ﴿۱﴾ فَالزّٰجِرٰتِ زَجْرًا ﴿۲﴾ فَالتّٰلِيٰتِ ذِكْرًا ﴿۳﴾ اِنَّ اِلٰهَكُمْ لَوَاحِدٌ ﴿۴﴾

قسم انگی کہ باقاعدہ صف بنیں ف۲ فر انگی کہ جِھڑک گے چلائیں ف۳ فران جماعتاں گی کہ قرآن پڑھیں۔ بیشک تھارو معبود ضرور ایک ہے

رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَرَبُّ الْمَشَارِقِ ﴿۵﴾ اِنَّا زَيَّنَّا السَّمَآءَ

مالک آسماناں اور زمین گو اور جو کُجھ ان گے درمیان ہے اور مالک مشرقاں گو ف۴ اور بیشک ہم نے تھلا گا آسمان ف۵

ف۱۰۶ عرب ماں دو درخت ہوئیں تھا جیڑا ات گا جنگلاں ماں اکثر پایا جائیں تھا ایک بوٹا گو ناں مرخ تے دوجا گو عفار ہے۔ ان گی خاصیت یاہ ہے کہ جدان گی نیلیں ڈالیں کٹ گے ایک دوجی ور رگڑی جائیں تاں ان دے اگ نکلے اس گے باوجود کہ وہ اتنی تر ہوئیں کہ ان دے پانی بکتو ہوئے۔ اس ماں قدرت گی کیسی عجیب تے غریب نشانی ایں کہ اگ تے پانی دوئے ایک دوجا گی ضد، دوئے ایک جگہ ایک لکڑی ماں موجود، نہ پانی اگ ناں بجھائے نہ اگ لکڑی ناں ساڑے، جس قادرِ مطلق گی یاہ حکمت ہے وہ اگر ایک بدن ور موت گے بعد زندگی وارد کرے تاں اس گی قدرت دے کے عجب ہے۔ تے اس ناں ناممکن کہنوں آثارِ قدرت دیکھ گے جاہلانہ تے معاندانہ انکار کرنوں ایں۔ ف۱۰۷ یا اناں ہی ناں موت گے بعد زندہ نی کر سکتو ف۱۰۸ بے شک وہ اس قدر قادر ہے۔ ف۱۰۹ کہ پیدا کرے۔ ف۱۱۰ یعنی مخلوقات گو وجود اس گا حکم گے تابع ہے۔ ف۱۱۱ آخرت ماں۔ ف۱ سورہ والصّٰفّٰت مکی ہے اس ماں پنج (۵) رکوع، ایک سو بیاسی (۱۸۲) آیات تے اٹھ سوسٹھ (۸۶۰) کلمہ تے ترے ہزار اٹھ سو چھبی (۳۸۲۶) حرف ایں۔ ف۲ اس آیت ماں اللہ تعالیٰ نے قسم یاد فرمائی چند گروہاں گی یا دے ان دے ملائکہ گا ٹولہ مراد ایں جیڑا نمازیاں گی طرح صف بستہ ہو گے اس گا حکم گا منتظر رہیں یا علمار دین گا گروہ جیڑا تہجد تے تمام نمازاں ماں صف بن گے عبادت ماں مصروف رہیں یا غازیاں گا گروہ جیہڑا راہِ خدا ماں صف بن گے دشمنانِ حق گا مقابلہ ماں آئیں (مدارک) ف۳ پہلی تقدیر ور جِھڑک گے چلان آلاں دے مراد ملائکہ ایں جیہڑا جیہڑ ور مقرر ایں تے اس ناں حکم دے گے چلائیں تے دوجی تقدیر ور وہ علما جیہڑا وعظ و نصیحت نال لوکاں ناں جِھڑک گے دین گی راہ ور چلائیں تیجی صورت ماں وہ غازی جیڑا گوڑاں ناں ڈانٹ ڈپٹ گے جہاد ماں چلائیں ف۴ یعنی آسمان تے زمین تے ان گی درمیانی کائنات تے تمام حدود تے جہات سب گو مالک وہی ہے تاں کوئے دوجو کس طرح مستحق عبادت ہو سکے۔ لہٰذا وہ شریک دے منزہ تے پاک ہے۔
ف۵ جیڑو زمین دے بہ نسبت دوجا آسماناں دے زیادہ قریب ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الدُّنْيَا بِزِينَةٍ الْكَوَاكِبِ ﴿٦﴾ وَحِفْظًا مِّنْ كُلِّ شَيْطٰنٍ مَّارِدٍ ﴿٧﴾ لَا يَسَّمَّعُونَ
ناں تاراں گا سنگار ناں آراستہ کیو اور نگاہ رکھن واسطے ہر شیطان سرکش توں ف۶ عالم بالا گی طرف
إِلَى الْمَلَإِ الْأَعْلٰى وَيُقْذَفُونَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ ﴿٨﴾ دُحُورًا وَّلَهُمْ عَذَابٌ
کن نی لا سکناف۷ اور ان ور ہر طرف توں مار پھینکی ہووے ف۸ اُنہاں ناں نسان واسطے اور اُن گے واسطے ف۹ ہمیشہ گو
وَّاصِبٌ ﴿٩﴾ إِلَّا مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ ثَاقِبٌ ﴿١٠﴾ فَاسْتَفْتِهِمْ
عذاب مگر جہڑو ایک ادھ بار لے گے نس جائے ف۱۰ تو روشن انگارو اُس گے پچھے لگے ف۱۱ تو اُنہاں ناں پچھو ف۱۲
أَهُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمْ مَّنْ خَلَقْنَا ۚ إِنَّا خَلَقْنٰهُمْ مِّنْ طِينٍ لَّازِبٍ ﴿١١﴾
کیا انگی پیدائش زیادہ مضبوط ہے یا مہاری اور مخلوق آسماناں اور فرشتاں وغیرہ گی ف۱۳ بیشک ہم نے اُنہاں ناں چپڑتی مٹی دے بنایو ف۱۴
بَلْ عَجِبْتَ وَيَسْخَرُونَ ﴿١٢﴾ وَإِذَا ذُكِّرُوا لَا يَذْكُرُونَ ﴿١٣﴾ وَإِذَا رَأَوْا
بلکہ تمناں تعجب ہویو ف۱۵ اور ہسیں ف۱۶ اور سمجھایا نی سمجھتا۔ اور جد
اٰيَةً يَّسْتَسْخِرُونَ ﴿١٤﴾ وَقَالُوا إِنْ هٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿١٥﴾ ءَإِذَا مِتْنَا
کائے نشانی دیکھیں ف۱۷ ٹھٹھا کریں اور کہیں یوہ دے نی مگر کھلو جادو کیا جد ہم مرگے
وَكُنَّا تُرَابًا وَّعِظَامًا ءَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿١٦﴾ أَوَ اٰبَاؤُنَا الْأَوَّلُونَ ﴿١٧﴾ قُلْ نَعَمْ
مٹی اور ہڈی ہوجاں گا کیا ہم ضرور اُٹھالیا جاں گا اور کیا مہارا اگلا باپ دادا وی ف۱۸ تم فرماؤ ہاں
وَأَنْتُمْ دٰخِرُونَ ﴿١٨﴾ فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَّاحِدَةٌ فَإِذَا هُمْ يَنْظُرُونَ ﴿١٩﴾ وَقَالُوا
اسطرح کہ ذلیل ہوگے تو وہ ف۱۹ ایک ہی جھڑک ہے ف۲۰ تدھ ہی وہ دیکھن لگیں گا اور کہیں گا ف۲۱

ف۶ یعنی ہم نے آسمان ہر ایک نافرمان شیطان دے محفوظ رکھیو کہ جد شیاطین آسمان ور جان گو ارادو کریں تاں فرشتہ شہاب مار گے اناں ناں نسا چھڑیں لہذا شیاطین آسمان ور نی جا سکتا تے۔ ف۷ تے آسمان گا فرشتاں گی گفتگو نی سن سکتا۔ ف۸ انگاراں گی جد وِہ اس نیت دے آسمان گی طرف جائیں۔ ف۹ آخرت ماں۔ ف۱۰ یعنی اگر کوئے شیطان ملائکہ گو کوئے جملو کدے لے گے نٹھو۔ ف۱۱ کہ اساں ساڑے تے ایذا پہچائے۔ ف۱۲ یعنی کفارِ مکہ دے۔ ف۱۳ تو جس قادر برحق ناں آسمان تے زمین جیسی عظیم مخلوق ناں پیدا کرنوں کجھ وی مشکل تے دشوار نی تاں اس ناں انساناں ناں پیدا کرنوں کہڑو مشکل ہے۔ ف۱۴ یاہ ان گی ضعف گی ایک ہور شہادت ہے کہ ان گی پیدائش گو اصل مادّو مٹی ہے جیہڑی کائے شدّت تے قوت نی رکھتی تے اس ماں ان ور ایک ہور برہان قائم فرمائی گی ہے کہ چپڑتی مٹی ان گی پیدائش گو مادّو ہے تاں ہون فر جسم گا گل جان تے مٹی ہو جان دے بعد اس مٹی دے دوبارہ پیدائش ناں وہ کیوں ناممکن جانیں مادّو موجود، بنان آلو موجود فر دوبارہ پیدائش کسطرح محال ہو سکے۔ ف۱۵ ان گا تکذیب کرن دے کہ ایسی واضح دلائل، آیاتِ بینات گے باوجود کس طرح تکذیب کریں۔ ف۱۶ تھارا دے یا تھارا تعجب دے یا مرن دے بعد اُٹھن دے۔ ف۱۷ مثل شق القمر وغیرہ گے۔ ف۱۸ جیہڑا مہارا دے پہلاں تھا، کفار گے نزدیک ان گا باپ دادا گو زندہ کیا جانوں خود ان گا زندہ کیا جان دے مشکل تھو اس واسطے اناں نے یاہ کہیو۔ اللہ تعالیٰ اپناں حبیب صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے فرمائے۔ ف۱۹ یعنی بعث۔ ف۲۰ ایک ہی ہولناک آوز ہے نفخۂ ثانیہ گی۔ ف۲۱ زندہ ہوگے اپناں افعال تے پیش آن آلا احوال

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يٰوَيۡلَنَا هٰذَا يَوۡمُ الدِّيۡنِ ﴿٢٠﴾ هٰذَا يَوۡمُ الۡفَصۡلِ الَّذِيۡ كُنۡتُمۡ بِهٖ
ہائے مہاری خرابی اُن دے کہیو جائے گو یوہ انصاف گو دن ایں ف٢٢ یوہ ہے فیصلہ گو دِن جساں تم
تُكَذِّبُوۡنَ ﴿٢١﴾ اُحۡشُرُوا الَّذِيۡنَ ظَلَمُوۡا وَ اَزۡوَاجَهُمۡ وَمَا كَانُوۡا يَعۡبُدُوۡنَ ﴿٢٢﴾
جھٹلائیں تھا ف٢٣ دوڑاوٗ ظالماں اور اُن گا جوڑاں ناں ف٢٤ اور جو کجھ وہ پوجیں تھا
مِنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ فَاهۡدُوۡهُمۡ اِلٰى صِرَاطِ الۡجَحِيۡمِ ﴿٢٣﴾ وَقِفُوۡهُمۡ اِنَّهُمۡ
اللہ گے سوا ان سب ناں دوڑاوٗ دوزخ گی طرف اور اُنہاں ناں روکو ف٢٥ اناں ناں
مَّسۡئُوۡلُوۡنَ ﴿٢٤﴾ مَا لَكُمۡ لَا تَنَاصَرُوۡنَ ﴿٢٥﴾ بَلۡ هُمُ الۡيَوۡمَ مُسۡتَسۡلِمُوۡنَ ﴿٢٦﴾ وَاَقۡبَلَ
پچھنوں ایں ف٢٦ تمناں کے ہویو ایک دوجا گی مدد کیوں نی کرتاف٢٧ بلکہ اُنہاں نے اج گردن سٹی دیں ایں ف٢٨ اور ان بچوں
بَعۡضُهُمۡ عَلٰى بَعۡضٍ يَّتَسَآءَلُوۡنَ ﴿٢٧﴾ قَالُوۡۤا اِنَّكُمۡ كُنۡتُمۡ تَاۡتُوۡنَنَا عَنِ
ایک نے دوجا گی طرف منھ کیو آپساں پچھتاں ہویا بولیا ف٢٩ تم مہاری بجی طرف توں
الۡيَمِيۡنِ ﴿٢٨﴾ قَالُوۡا بَلۡ لَّمۡ تَكُوۡنُوۡا مُؤۡمِنِيۡنَ ﴿٢٩﴾ وَمَا كَانَ لَنَا عَلَيۡكُمۡ
بلان واسطے آئیں تھا ف٣٠ جواب دیں گا تم خود ہی ایمان نی رکھیں تھا ف٣١ اور مہارو تھارے ور
مِّنۡ سُلۡطٰنٍ ۚ بَلۡ كُنۡتُمۡ قَوۡمًا طٰغِيۡنَ ﴿٣٠﴾ فَحَقَّ عَلَيۡنَا قَوۡلُ رَبِّنَاۤ ۖ
کجھ زور نی تھو ف٣٢ بلکہ تم سرکش لوک تھا تو ثابت ہوگئی مہارے ور مہارا رب گی گل ف٣٣
اِنَّا لَذَآئِقُوۡنَ ﴿٣١﴾ فَاَغۡوَيۡنٰكُمۡ اِنَّا كُنَّا غٰوِيۡنَ ﴿٣٢﴾ فَاِنَّهُمۡ يَوۡمَئِذٍ فِى الۡعَذَابِ
ہم نے ضرور چکھنوں ایں ف٣٤ تو ہم نے تمناں گمراہ کیو کہ ہم خود گمراہ تھا۔ تو اس دن ف٣٥ وہ سارا گا سارا عذاب ماں

ف٢٢ یعنی فرشتہ کہیں گا کہ یوہ انصاف گو دن ایں یوحساب تے جزا گو دن ایں۔ ف٢٣ دنیاماں، تے فرشتاں ناں حکم دتو جائے گو۔ ف٢٤ ظالماں دے کافر مراد ایں تے ان گا جوڑاں دے مراد ان گا شیاطین جیڑا دنیاماں ان گے نال بیسیں اُنھیں تھا ہرایک کافر اپناں شیطان گے نال ایک ہی سنگل ماں جکڑ دتو جائے گو تے حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ جوڑا دے مراد اشباہ تے امثال ایں یعنی ہر کافر اپناں ہی قسم گا کفار گے نال ڈکیو جائے گو، بت پرست بت پرستاں گے نال تے آتش پرست آتش پرستاں گے نال وعلیٰ ھذاالقیاس۔ ف٢٥ صراط گے کول۔ ف٢٦ حدیث شریف ماں ایں کہ روزِ قیامت بندو جگہ دے ہل نہ سکے گو جدتک چار گل اس دے پچھ نہ لی جائیں۔(١) اگی عمر کس کم ماں گزری۔(٢) اس نے اپناں علم ور کے عمل کیو۔(٣) اُس نے مال کتوں کمایو کت خرچ کیو(٤) اُس نے اپناں جسم ناں کس کم ماں لایو۔ ف٢٧ یاہ ان دے جہنم گا خازن بطریق توبیخ کہیں گا کہ دنیاماں دے ایک دوجا گی بڑی مدد کریں تھا اج دیکھو کس طرح عاجز ایں تھارے بچوں کوئے کسے گی مددنی کرسکتو۔ ف٢٨ عاجز تے ذلیل ہوگے۔ ف٢٩ اپناں سرداراں دے جیڑا دنیاماں بلائیں تھا۔ ف٣٠ یعنی بزورِ قوت ہمناں گمراہی ور امادہ کریں تھا۔ اس ور کافراں گا سردار کہیں گا تے۔ ف٣١ پہلاں ہی دے کافر تھا تے ایمان دے اپناں اختیار نال منہ موڑیں تھا۔ ف٣٢ کہ ہم تمناں اپنی اتباع ور مجبور کرتا۔ ف٣٣ جیڑی اس نے فرمائی کہ ہوں ضرور جہنم ناں جناں تے انساناں نال پروں گو لہذا ف٣٤ اس گو عذاب گمراہاں ناں وی تے گمراہ کرن آلاں ناں وی۔ ف٣٥ یعنی روزِ قیامت۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مُشْتَرِكُوْنَ ﴿٣٣﴾ اِنَّا كَذٰلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمِيْنَ ﴿٣٤﴾ اِنَّهُمْ كَانُوْٓا اِذَا قِيْلَ
شریک ایں ف٣٦ مجرماں نال ہم ایسو ہی کراں بیشک جد اُنہاں ناں کہیو جائے تھو
لَهُمْ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ يَسْتَكْبِرُوْنَ ﴿٣٥﴾ وَيَقُوْلُوْنَ اَئِنَّا لَتَارِكُوْٓا اٰلِهَتِنَا
کہ اللہ گے سِوا کسے گی بندگی نی تو تکبر کریں تھاف٣٧ اور کہیں تھا کیا ہم اپناں خدا ناں چھوڑدیاں ایک دیوانہ
لِشَاعِرٍ مَّجْنُوْنٍ ﴿٣٦﴾ بَلْ جَآءَ بِالْحَقِّ وَصَدَّقَ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿٣٧﴾ اِنَّكُمْ لَذَآئِقُوا
شاعر گا کہن ور ف٣٨ بلکہ انہاں نے دے حق آنیوں ایں اور اُنہاں نے رسولاں گی تصدیق فرمائیف٣٩ بیشک تم نے ضرور
الْعَذَابِ الْاَلِيْمِ ﴿٣٨﴾ وَمَا تُجْزَوْنَ اِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿٣٩﴾ اِلَّا عِبَادَ اللّٰهِ
دُکھ گی مارچکھنی ایں۔ تو تمناں بدلو نہ ملیگو مگر اپناں کیا گو ف٤٠ مگر جیڑا اللہ گا
الْمُخْلَصِيْنَ ﴿٤٠﴾ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ رِزْقٌ مَّعْلُوْمٌ ﴿٤١﴾ فَوَاكِهُ وَهُمْ مُّكْرَمُوْنَ ﴿٤٢﴾
چُنیاں واں بندہ ایں ف٤١ ان واسطے وہ روزی ہے جیڑی مہارا علم ماں ایں۔ میوہ ف٤٢ اور انگی عزت ہووئیگی
فِيْ جَنّٰتِ النَّعِيْمِ ﴿٤٣﴾ عَلٰى سُرُرٍ مُّتَقٰبِلِيْنَ ﴿٤٤﴾ يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِكَاْسٍ مِّنْ
سکون گا باغاں ماں۔ تختیاں ور ہوئیں گا آمنے سامنے ف٤٣ ان ور دورد ہوویگو نگاہ کے سامنے بگتی شراب گو
مَّعِيْنٍ ﴿٤٥﴾ بَيْضَآءَ لَذَّةٍ لِّلشّٰرِبِيْنَ ﴿٤٦﴾ لَا فِيْهَا غَوْلٌ وَّلَا هُمْ عَنْهَا يُنْزَفُوْنَ ﴿٤٧﴾
ف٤٤ سفید رنگ ف٤٥ جام پین آلاں واسطے لذتف٤٦ نہ اُساں خمارف٤٧ ہے نہ اسکے نال ان گا سِرناں چکر آئےف٤٨
وَعِنْدَهُمْ قٰصِرٰتُ الطَّرْفِ عِيْنٌ ﴿٤٨﴾ كَاَنَّهُنَّ بَيْضٌ مَّكْنُوْنٌ ﴿٤٩﴾ فَاَقْبَلَ
اور ان گے کول ایں جیڑیں خانداں تو بغیر نظر چاگے نی دیکھتیں ف٤٩ بڑی اکھاں آلی گویا انڈہ ایں چھپا گے رکھیاوا توف٥٠
بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ يَّتَسَآءَلُوْنَ ﴿٥٠﴾ قَالَ قَآئِلٌ مِّنْهُمْ اِنِّيْ كَانَ لِيْ
ان بچو ف٥١ ایک نے دوجا گی طرف مُنھ کیو پچھتاں واں ف٥٢ اُن بچوں کہن آلو بولیو میرو

ف٣٦ گمراہ وی تے ان گا گمراہ کرن آلا سرداروی کیونکہ یہ سب دنیاماں گمراہی ماں شریک تھاف٣٧ تے توحید قبول نی کریں تھا تے شرک دے بازنی آئیں تھا۔ ف٣٨ یعنی حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا فرمان دے۔ ف٣٩ دین، توحید تے شرک گی نفی ماں ف٤٠ اس شرک تے تکذیب گو جیڑو دنیاماں کرگے آیا ہو۔ف٤١ ایمان تے اخلاص آلا۔ ف٤٢ تے نفیس تے لذیذ نعمت، خوش ذائقہ، خوشبودار، خوش منظر۔ ف٤٣ ایک دوجا دے مانوس تے مسرور ف٤٤ جس کیں پاکیزہ نہر نگاہاں گے سامنے بگیں گیں ف٤٥ دودھ دے زیادہ سفید ف٤٦ بخلاف دنیا گی شراب گے جیڑی بدبودار تے بدذائقہ ہوئے تے پین آلو اساں پیتے وقت مُنھ بگاڑ لیئے۔ ف٤٧ جس دے عقل ماں خلل آئے۔ ف٤٨ بخلاف دنیا گی شراب گے جساں بہت سارا فسادات تے عیب ایں اس گے نال پیٹ ماں وی درد ہوئے، سِرماں وی، پیشاب ماں وی تکلیف ہوجائے، طبیعت پھر جائے، اُلٹی آئے، سرچکرائے، عقل ٹھکانے نی رہتی۔ ف٤٩ کہ اس گے نزدیک اسکو شوہر خوبصورت تے پیارو ہے۔ ف٥٠ گردوغبار دے پاک صاف دلکش رنگ۔ ف٥١ یعنی اہلِ جنت بچوں۔ ف٥٢ کہ دنیاماں کے حالات وواقعات پیش آیا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

قَرِيْنٌ ﴿٥١﴾ يَّقُوْلُ ءَاِنَّكَ لَمِنَ الْمُصَدِّقِيْنَ ﴿٥٢﴾ ءَاِذَا مِتْنَا وَكُنَّا

ایک ہم نشین تھو (کول بیسن آلو)۔ مناں ف٥٣ کہہ تھو کیا تو اِساں چ مِنیں ف٥٤ کیا جد ہم مرگے

تُرَابًا وَّعِظَامًا ءَاِنَّا لَمَدِيْنُوْنَ ﴿٥٣﴾ قَالَ هَلْ اَنْتُمْ مُّطَّلِعُوْنَ ﴿٥٤﴾

مٹی اور ہڈی ہوجاں گا تو کیا ہمناں جزا سزا دتی جائیگی ف٥٥ کیا تم چانک گے (چاتی مارگے) دیکھیں گا ف٥٦

فَاطَّلَعَ فَرَاٰهُ فِيْ سَوَآءِ الْجَحِيْمِ ﴿٥٥﴾ قَالَ تَاللّٰهِ اِنْ كِدْتَّ لَتُرْدِيْنِ ﴿٥٦﴾

فر چانکیو تے اُساں پکھتی اگ ماں دیکھیو ف٥٧ کہیو خدا گی قسم نیڑے تھو جے تومناں ہلاک کر چھڑتو ف٥٨

وَلَوْلَا نِعْمَةُ رَبِّيْ لَكُنْتُ مِنَ الْمُحْضَرِيْنَ ﴿٥٧﴾ اَفَمَا نَحْنُ بِمَيِّتِيْنَ ﴿٥٨﴾

اور میرو رب فضل نہ کرے ف٥٩ تاں ضرور ہوں وی پکڑ گے حاضر کیو جاتو ف٦٠ کیا ہم نے مرنوں نی

اِلَّا مَوْتَتَنَا الْاُوْلٰى وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِيْنَ ﴿٥٩﴾ اِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْفَوْزُ

مگر مہاری پہلی موت ف٦١ اور مہارے ور عذاب نہ ہووے گو ف٦٢ بیشک یاہی بڑی

الْعَظِيْمُ ﴿٦٠﴾ لِمِثْلِ هٰذَا فَلْيَعْمَلِ الْعٰمِلُوْنَ ﴿٦١﴾ اَذٰلِكَ خَيْرٌ نُّزُلًا اَمْ

کامیابی ہے۔ اسی ہی گل واسطے کم کرن آلاں ناں کم کرنوں چاہیئے تویاہ مہمانی چنگی ف٦٣ یا

شَجَرَةُ الزَّقُّوْمِ ﴿٦٢﴾ اِنَّا جَعَلْنٰهَا فِتْنَةً لِّلظّٰلِمِيْنَ ﴿٦٣﴾ اِنَّهَا شَجَرَةٌ

تھوہر گو بوٹو ف٦٤ بیشک ہم نے اُساں ظالماں گی آزمائش بنایو ہے ف٦٥ بیشک وہ ایک بوٹو ہے

تَخْرُجُ فِيْ اَصْلِ الْجَحِيْمِ ﴿٦٤﴾ طَلْعُهَا كَاَنَّهٗ رُءُوْسُ الشَّيٰطِيْنِ ﴿٦٥﴾

جیڑو جہنم گی جڑ بچوں نکلے ف٦٦ اُس گی شگوفہ (پچھی) جسطرح دیاں گا سر ف٦٧

ف٥٣ دنیاماں جیڑو مرن گے بعداٹھن گومنکر تھو تے اس گا وارہ ماں بطورِ طنز۔ ف٥٤ یعنی مرن دے بعد اٹھن ناں۔ ف٥٥ تے مہارا دے حساب لیو جائے گو، یوہ بیان کر گے اس جنتی نے اپناں جنتی دوستاں دے۔ ف٥٦ کہ میرا اس ہمنشیں گو دوزخ ماں کے حال ہے۔ ف٥٧ کہ عذاب گے اندر گرفتار ہے تاں اس جنتی نے اس دے ف٥٨ راہِ راست دے بلاگے ف٥٩ تے اپناں رحم وکرم نال مناں تیرا ایلان دے محفوظ نہ رکھتو تے اسلام ور قائم رہن گی توفیق نہ دیتو۔ ف٦٠ تیرے نال جہنم ماں تے جد موت ذبح کردتی جائے گی تاں اہلِ جنت فرشتاں دے کہیں گا۔ ف٦١ وہی جیڑی دنیاماں ہوگی۔ ف٦٢ فرشتہ کہیں گانی تے اہلِ جنت گو یوہ دریافت کرنوں اللہ تعالیٰ گی رحمت گے نال تلذذ تے دائمی حیات گی نعمت تے عذاب دے محفوظ رہن گا احسان وراس گی نعمت گو ذکر کرن گے واسطے ہے تے اس ذکر دے اناں ناں سرور حاصل ہوئے گو۔ ف٦٣ یعنی جنتی نعمت تے لذت تے ات گا نفیس تے لطیف کھاناں پیناں تے دائمی عیش تے بے انتہا راحت تے سکون۔ ف٦٤ نہایت تلخ، انتہادرجہ گو بدبودار، حد درجہ گو بدمزہ، سخت ناگوار جس دے دوزخیاں گی میزبانی کی جائیگی تے اناں ناں اس گا کھان ور مجبور کیو جائے گو۔ ف٦٥ کہ دنیاماں کافر اسگو انکار کریں تے کہیں کہ اگ درختاں تے بوٹاں ناں ساڑ چھڑے تاں اگ ماں درخت کِسا ہوئیں گا۔ ف٦٦ تے اس گیں شاخ جہنم گا درکات ماں پہچیں۔ ف٦٧ یعنی نہایت بدہیئت تے قبیح المنظر۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فَاِنَّهُمْ لَاٰكِلُوْنَ مِنْهَا فَمَالِـُٔوْنَ مِنْهَا الْبُطُوْنَ ﴿٦٦﴾ ثُمَّ اِنَّ لَهُمْ عَلَيْهَا

فر بیشک وہ اس بچوں کھائیں گا ف٦٨ فر اس نال پیٹ پہریں گا۔ فر بیشک اُن واسطے ان ور

لَشَوْبًا مِّنْ حَمِيْمٍ ﴿٦٧﴾ ثُمَّ اِنَّ مَرْجِعَهُمْ لَاِلَى الْجَحِيْمِ ﴿٦٨﴾ اِنَّهُمْ

اُبلتا پانی گی ملاوٹ ہے ف٦٩ فر اُنگی واپسی ضرور پکھتی اگ گی طرف ہے ف٧٠ بیشک

اَلْفَوْا اٰبَآءَهُمْ ضَآلِّيْنَ ﴿٦٩﴾ فَهُمْ عَلٰٓى اٰثٰرِهِمْ يُهْرَعُوْنَ ﴿٧٠﴾ وَلَقَدْ

اُنہاں نے اپناں باپ دادا گمراہ پایا تو وہ اُنہاں ہی گا پیراں گا نشاناں ور دوڑتا چلیں ف٧١ اور بیشک

ضَلَّ قَبْلَهُمْ اَكْثَرُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿٧١﴾ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا فِيْهِمْ مُّنْذِرِيْنَ ﴿٧٢﴾ فَانْظُرْ

ع ٢/٥٣

ان تو پہلاں بہت سارا اگلا گمراہ ہویا ف٧٢ اور بیشک ہم نے ان ماں ڈر سنان آلا ٹوریا ف٧٣ تو دیکھو

كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِيْنَ ﴿٧٣﴾ اِلَّا عِبَادَ اللّٰهِ الْمُخْلَصِيْنَ ﴿٧٤﴾ وَلَقَدْ

ڈرایاں واں گو انجام کسو ہویو ف٧٤ مگر اللہ گا چُنیاں واں بندہ ف٧٥ اور بیشک

نَادٰىنَا نُوْحٌ فَلَنِعْمَ الْمُجِيْبُوْنَ ﴿٧٥﴾ وَنَجَّيْنٰهُ وَاَهْلَهٗ مِنَ الْكَرْبِ

ہم ناں نوح نے پکاریو ف٧٦ تو ہم کتنا ہی اچھا قبول فرمان آلا ف٧٧ اور ہم نے اُسناں اور اُس گا گھر آلاں ناں بڑی تکلیف دے

الْعَظِيْمِ ﴿٧٦﴾ وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهٗ هُمُ الْبٰقِيْنَ ﴿٧٧﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي

نجات دتی اور ہم نے اُسے گی اولاد باقی رکھی ف٧٨ اور ہم نے پچھلاں ماں اُسگی تعریف

الْاٰخِرِيْنَ ﴿٧٨﴾ سَلٰمٌ عَلٰى نُوْحٍ فِي الْعٰلَمِيْنَ ﴿٧٩﴾ اِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِي

باقی رکھی ف٧٩ نوح ور سلام ہووے دُنیا آلاں ماں ف٨٠ بیشک ہم اسوہی صِلو (بدلو) دیاں

ف٦٨ شدّت گی پکھ نال مجبور ہو گے۔ ف٦٩ یعنی تھوہڑ نال ان گا پیٹ پریں گا وہ سڑتو ہوئے گو پیٹاں ناں ساڑے گو، اس گی سوزش نال تس گو غلبو ہوئے گو تے مدّت تک تس گی تکلیف ماں رکھیا جائیں گا فر جد بین ناں دتو جائے گو تاں گرم تے کھولتو پانی اس گی گرمی تے سوزش اس تھوہر گی گرمی تے جلن نال مل گے ہور تکلیف تے بے چینی بدھائے گی۔ ف٧٠ کیونکہ زقوم (تھوہر) کھوالن تے گرم پانی پیالن واسطے اناں ناں اپناں درکات دے دوجا درکات ماں لے جایو جائے گو، اس گے بعد فر اپناں درکات گی طرف موڑیا جائیں گا، اس گے بعد ان گا مستحق عذاب ہون گی وجہ ارشاد فرمائی جائے۔ ف٧١ تے گمراہی ماں ان گی اتباع کریں تے حق گا دلائلِ واضحہ دے اکھ بند کر لیں۔ ف٧٢ اسے وجہ دے کہ اناں نے اپناں باپ دادا گی راہ نہ چھوڑی تے حجّت تے دلیل دے فائدو نہ لیو۔ ف٧٣ یعنی انبیا علیہم السلام جناں نے اناں ناں گمراہی تے بدعملی گا برا انجام گو خوف دوایو۔ ف٧٤ کہ وہ عذاب نال ہلاک کیا گیا۔ ف٧٥ ایماندار جناں نے اپناں اخلاص گی وجہ دے نجات پائی۔ ف٧٦ تے مہارا دے اپنی قوم گا عذاب تے ہلاک گی دعا کی۔ ف٧٧ کہ ہم نے ان گی دعا قبول کی تے ان گی ان گا دشمناں گا مقابلہ ماں مدد کی تے ان دے پورو انتقام لیو کہ اناں ناں غرق کر گے ہلاک کیو۔ ف٧٨ تاں ہون دنیا ماں جتناں انسان ہیں سب حضرت نوح علیہ السلام گی نسل دے ایں۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما دے مروی ہے کہ حضرت نوح علیہ السلام گا کشتی دے اترن دے بعد ان گا ساتھیاں ماں جتناں مرد و عورت تھا سارا مر گیا سوا آپ گی اولاد تے ان گی عورتاں گے، اناں ہی دے دنیا گیں نسل چلیں، عرب تے فارس تے روم آپ گا فرزند سام گی اولاد بچوں ایں، تے سوڈان گا لوک آپ گا فرزند حسام گی نسل دے تے ترک تے یاجوج ماجوج وغیرہ آپ گا صاحبزادہ یافث گی اولاد بچوں ایں۔ ف٧٩ یعنی ان گے بعد انبیا علیہم السلام تے ان گی امتاں ماں حضرت نوح علیہ السلام گو ذکرِ جمیل باقی رکھیو ف٨٠ یعنی ملائکہ تے جن و انس سب ان ور قیامت تک سلام پیجیا کریں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الْمُحْسِنِيْنَ ﴿٨٠﴾ اِنَّهٗ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿٨١﴾ ثُمَّ اَغْرَقْنَا الْاٰخَرِيْنَ ﴿٨٢﴾

نیکاں ناں۔ بیشک وہ مہارا اعلیٰ درجہ گا کامل الایمان بنداں بچوں ایں۔ فرہم نے دوجاں ناں ڈوب چھڑیو ف٨١

وَاِنَّ مِنْ شِيْعَتِهٖ لَاِبْرٰهِيْمَ ﴿٨٣﴾ اِذْ جَآءَ رَبَّهٗ بِقَلْبٍ سَلِيْمٍ ﴿٨٤﴾

اور بیشک اُسے گا گروہ بچوں ابراہیم ہے ف٨٢ جد اپناں باپ گے کول حاضر ہویو غیرتوں سلامت دِل لیگے ف٨٣

اِذْ قَالَ لِاَبِيْهِ وَقَوْمِهٖ مَاذَا تَعْبُدُوْنَ ﴿٨٥﴾ اَئِفْكًا اٰلِهَةً دُوْنَ

جد اُس نے اپناں باپ اور اپنی قوم ناں فرمایو ف٨٤ تم کہاں ناں پوجیں۔ کیا بہتان نال اللہ تو بغیر

اللّٰهِ تُرِيْدُوْنَ ﴿٨٦﴾ فَمَا ظَنُّكُمْ بِرَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٨٧﴾ فَنَظَرَ نَظْرَةً فِي النُّجُوْمِ ﴿٨٨﴾

ہور خدا چاہیں تو تھارو کے خیال اے رب العالمین ور ف٨٥ فِر اُس نے ایک نظر تاراں ناں دیکھیو ف٨٦

فَقَالَ اِنِّيْ سَقِيْمٌ ﴿٨٩﴾ فَتَوَلَّوْا عَنْهُ مُدْبِرِيْنَ ﴿٩٠﴾ فَرَاغَ اِلٰٓى اٰلِهَتِهِمْ

فِر کہیو ہوں بیمار ہون آلو ہاں ف٨٧ تو وہ اُس توں پٹھ دے گے مُڑگیا ف٨٨ فِر اُن گا خداں گی طرف چھپ گے گیا

فَقَالَ اَلَا تَاْكُلُوْنَ ﴿٩١﴾ مَا لَكُمْ لَا تَنْطِقُوْنَ ﴿٩٢﴾ فَرَاغَ عَلَيْهِمْ ضَرْبًا

تے کہیو کیا تم نی کھاتا ف٨٩ تمناں کے ہویو جے نی بولتا ف٩٠ تو لوگاں گی نظراں توں بچ گے سجا ہتھ نال

بِالْيَمِيْنِ ﴿٩٣﴾ فَاَقْبَلُوْٓا اِلَيْهِ يَزِفُّوْنَ ﴿٩٤﴾ قَالَ اَتَعْبُدُوْنَ مَا تَنْحِتُوْنَ ﴿٩٥﴾

مارن لگا ف٩١ تو کافر اُسگی طرف جلدی کرتا آیا ف٩٢ فرمایو کیا اپناں ہتھ گاں بنایاں واں ناں پوجیں

ف٨١ یعنی حضرت نوح علیہ السلام گی قوم گا کافراں ناں ف٨٢ یعنی حضرت ابراہیم علیہ السلام حضرت نوح علیہ السلام گا دین تے ملّت تے اناں ہی گا طریقہ تے سنت وراِیں، حضرت نوح علیہ السلام تے حضرت ابراہیم علیہ السلام گے درمیان دو ہزار چھ سو چالی (٢٦٤٠) سال گا زمانہ گو فرق ہے تے دواں حضراتاں گے درمیان جیڑو زمانوں گزریو اساں صرف دو نبی ہویا حضرت ہود تے حضرت صالح علیہما السلام۔ ف٨٣ یعنی حضرت ابراہیم علیہ السلام نے اپناں قلب ناں اللہ تعالیٰ گے واسطے خالص کیو تے ہر چیز دے فارغ کرلیو۔ ف٨٤ بطریق توبیخ۔ ف٨٥ کہ جد تم اس گے سوا دوجاں ناں پوجیں گا تاں کیا وہ تمناں عذاب دے بغیر چھوڑ دیے گو باوجود اس گے کہ تم جانیں کہ وہی منعم حقیقی تے عبادت گو مستحق ہے۔ قوم نے کہیو کل مہاری عید ہے، جنگل ماں میلو لگے گو، ہم بہترین کھاناں پکا گے بتاں گے کول رکھ جاں گا تے میلہ دے واپس ہو گے تبرّک گے طوران کھاناں ناں کھاں گا، تم وی مہارے ناں چلو تے مجمع تے میلہ گی رونق دیکھو۔ اتوں واپس ہو گے بتاں گی زینت تے سجاوٹ تے ان گو بناؤ سنگار دیکھو، یوہ تماشو دیکھن دے بعد ہم سمجھاں کہ تم ہمناں بت پرستی ور ملامت نہ کریں گا۔ ف٨٦ جیسا کہ ستارہ شناس نجوم گا ماہر تاراں گا ملن تے پھرن گیں جگہ دیکھیں۔ ف٨٧ قوم، نجوم گی بڑی معتقد تھی وہ سمجھی کہ حضرت ابراہیم علیہ السلام نے ستاراں دے اپناں بیمار ہون گو حال معلوم کرلیو، ہون کسے وبائی بیماری ماں مبتلا ہون آلا ایں تے وہ متعدّی یعنی وبائی مرض دے بہت ڈریں تھا۔ مسئلو: علم نجوم حق ہے تے اس گا سکھن ماں مشغول ہونوں منسوخ ہوگیو۔ مسئلو: شرعاً کوئے مرض متعدی نی ہو تو یعنی ایک شخص گو مرض بعینہ دوجا گے نی پہنچ جاتو، ماڈاں گا فساد تے ہوا وغیرہ گی آلودگی گا اثر نال ایک وقت ماں بہت سارا لوک ایک ہی بیماری ماں مبتلا ہو سکیں، لیکن حدوث، مرض گو ہر ایک ماں جداگانہ ایں کسے گو مرض کسے دوجا ماں نی پہنچ جاتو۔ ف٨٨ اپنی عید گی طرف تے حضرت ابراہیم علیہ السلام ناں چھوڑ گیا آپ بت خانہ ماں آیا۔ ف٨٩ یعنی اس کھاناں ناں جیڑو تھارے سامنے رکھیو ہے بتاں نے اسکو کجھ جواب نی دتو تے وہ جواب ہی کے دیتا تاں آپ نے فرمایو۔ ف٩٠ اس وروی بتاں گی طرف دے کوئے جواب نہ آیو، وہ بے جان پتھر تھا جواب کے دیتا۔ ف٩١ تے حضرت ابراہیم علیہ السلام نے مار مار گے بتاں ناں ریزہ ریزہ کر چھڑیو جد کافراں ناں اسگی خبر پہنچی ف٩٢ تے حضرت ابراہیم علیہ السلام دے کہن لگا کہ ہم دے ان بتاں ناں پوجاں تم اناں ناں توڑیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُوْنَ ﴿۹۶﴾ قَالُوا ابْنُوْا لَهٗ بُنْيَانًا فَاَلْقُوْهُ

اور اللہ نے تُسناں پیدا کیو اور تھارا اعمال ناں ف۹۳ بولیا اس واسطے ایک عمارت بناؤ ف۹۴ فر اسناں

فِی الْجَحِيْمِ ﴿۹۷﴾ فَاَرَادُوْا بِهٖ كَيْدًا فَجَعَلْنٰهُمُ الْاَسْفَلِيْنَ ﴿۹۸﴾ وَقَالَ اِنِّیْ

بکھتی اگ ماں سٹو۔ تو اُنہاں نے اس ور داکھیڈنوں چاہیو ہم نے اُنہاں ناں نیچو کر گے دسیو ف۹۵ اور کہیو ہوں

ذَاهِبٌ اِلٰی رَبِّیْ سَيَهْدِيْنِ ﴿۹۹﴾ رَبِّ هَبْ لِیْ مِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿۱۰۰﴾ فَبَشَّرْنٰهُ

اپناں رب گی طرف جان آلو ہاں ف۹۶ ہون وہ مناں راہ دیے گو ف۹۷ الٰہی مناں لائق اولاد دے تو ہم نے اُسناں خوشخبری سنائی

بِغُلٰمٍ حَلِيْمٍ ﴿۱۰۱﴾ فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْیَ قَالَ يٰبُنَیَّ اِنِّیْۤ اَرٰی فِی

ایک عقلمند لڑکا گی۔ فر جد وہ اُس گے نال کم گے قابل ہوگیو۔ کہیو اے میرا بیٹا! میں خواب

الْمَنَامِ اَنِّیْۤ اَذْبَحُكَ فَانْظُرْ مَاذَا تَرٰی ؕ قَالَ يٰۤاَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ ؗ

ماں دیکھیو ہے جے ہوں تناں ذبح کر ریو ہاں ف۹۸ ہون تو دیکھ تیری کے رائے ہے ف۹۹ کہیو اے میرا باپ! کر چھڑو جس گل گو تمناں حکم ہوئے

سَتَجِدُنِیْۤ اِنْ شَآءَ اللّٰهُ مِنَ الصّٰبِرِيْنَ ﴿۱۰۲﴾ فَلَمَّاۤ اَسْلَمَا وَتَلَّهٗ

خدا نے چاہیو تاں تم مناں صابر پائیں گا تو جد اُنہاں دواں نے مہارا حکم ور گردن رکھی اور باپ نے بیٹا ناں

لِلْجَبِيْنِ ﴿۱۰۳﴾ ۚ وَنَادَيْنٰهُ اَنْ يّٰۤاِبْرٰهِيْمُ ﴿۱۰۴﴾ ۙ قَدْ صَدَّقْتَ الرُّءْيَا ۚ اِنَّا كَذٰلِكَ

متھہ گے پہار لٹایو (اُس وقت گو حال نہ پُچھ) ف۱۰۰ اور ہم نے اُسناں ندا فرمائی اے ابراہیم! بیشک تم نے خواب سچو کر دسیو ف۱۰۱ ہم

نَجْزِی الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۱۰۵﴾ اِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْبَلٰٓؤُا الْمُبِيْنُ ﴿۱۰۶﴾ وَفَدَيْنٰهُ

اِسو ہی صِلو دیاں نیکاں ناں بیشک یاہ روشن پرکھ تھی اور ہم نے ایک بڑو ذبیحو

بِذِبْحٍ عَظِيْمٍ ﴿۱۰۷﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِی الْاٰخِرِيْنَ ﴿۱۰۸﴾ ۖ سَلٰمٌ عَلٰۤی اِبْرٰهِيْمَ ﴿۱۰۹﴾

دے گے اُسناں بچالیو ف۱۰۲ اور ہم نے پچھلاں ماں اُسگی تعریف باقی رکھی۔ سلام ہوئے ابراہیم ور ف۱۰۳

ف۹۳ تاں پوجن گو مستحق وہ ہے نہ کہ بت، اس ور وہ حیران ہوگیا تے ان دے کوئے جواب نہ بنیوں۔ ف۹۴ پتھر گی تری گز لمبی بی گز چوڑی چار دیواری فر اسناں لکڑیاں نال پر چھڑو تے اس ماں اگ لا چھڑو ات توڑی کہ اگ زور پکڑے تو خوب پکھ جائے۔ ف۹۵ حضرت ابراہیم علیہ السلام ناں اس اگ ماں سلامت رکھ گے چنانچہ اگ دے آپ سلامت نکل آیا۔ ف۹۶ اس دارالکفر دے ہجرت کر گے جت جان گو میرو رب حکم دیے۔ ف۹۷ چنانچہ بحکم الٰہی آپ سرزمین شام ماں ارضِ مقدسہ گا مقام ور پہچیا تاں آپ نے اپناں رب دے دعا کی۔ ف۹۸ یعنی تناں ذبح کرن گو انتظام کر رہیو ہاں تے انبیاء علیہم السلام گا خواب حق ہوئیں تے ان گا افعال بحکم الٰہی ہوئیں۔ ف۹۹ یاہ آپ نے تاں فرمایو تھو کہ فرزنداں ذبح دے وحشت نہ ہوئے تے خدا تعالیٰ گا امر گی اطاعت واسطے وہ رضا ور غبت نال تیار ہوئے چنانچہ اس فرزندِ ارجمند نے رضائے الٰہی ور فدا ہون گو یہ کمال شوق اظہار کیو۔ ف۱۰۰ یوہ واقعو منیٰ ماں واقع ہویو تے حضرت ابراہیم علیہ السلام نے فرزند گا گلا ور چھری چلائی، قدرتِ الٰہی کہ چھری نے کجھ وی کم نہ کیو۔ ف۱۰۱ اطاعت و فرمانبرداری کمال ناں پہچا چھڑی، فرزنداں ذبح واسطے بے دریغ پیش فرما چھڑیو بس ہون اتنوں کافی ہے۔ ف۱۰۲ اس ماں اختلاف ہے کہ یہ فرزند حضرت اسماعیل ایں یا حضرت اسحاق علیہما السلام لیکن دلائل گی قوت یاہی دسے کہ ذبیح حضرت اسماعیل ہی ایں علیہ السلام تے فدیہ ماں جنت دے بکری یا لیلو بھیجیو گیو تھو جسناں حضرت ابراہیم علیہ السلام نے ذبح فرمایو۔ ف۱۰۳ مہاری طرف دے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

كَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِيْنَ ﴿١١٠﴾ اِنَّهٗ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿١١١﴾ وَبَشَّرْنٰهُ

ہم اِسو ہی صلو دیاں نیکاں ناں بیشک وِہ مہارا اعلیٰ درجہ گا کامل الایمان بنداں ماں ایں اور ہم نے اُساں خوشخبری دتی

بِاِسْحٰقَ نَبِيًّا مِّنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿١١٢﴾ وَبٰرَكْنَا عَلَيْهِ وَعَلٰٓى اِسْحٰقَ ؕ وَمِنْ

اسحاق گی کہ غیب گی خبر دسن آلا نبی مہارا قُربِ خاص گا حقداراں ماں ایں ف١٠٤ اور ہم نے برکت اُتاری اُس ور اور اسحاق ور ف١٠٥ اور

ذُرِّيَّتِهِمَا مُحْسِنٌ وَّظَالِمٌ لِّنَفْسِهٖ مُبِيْنٌ ﴿١١٣﴾ وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلٰى مُوْسٰى

اُنگی اولاد ماں کوئی اچھو کم کرن آلو ف١٠٦ اور کوئی اپنی جان ور واضح ظلم کرن آلو ف١٠٧ اور بیشک ہم نے موسیٰ

وَهٰرُوْنَ ﴿١١٤﴾ وَنَجَّيْنٰهُمَا وَقَوْمَهُمَا مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيْمِ ﴿١١٥﴾ وَنَصَرْنٰهُمْ

اور ہارون ور احسان کیو ف١٠٨ اور اُنہاں ناں اور اُنگی قوم ف١٠٩ ناں بڑی سختی دوں نجات بخشی ف١١٠ اور انگی ہم نے مدد فرمائی ف١١١

فَكَانُوْا هُمُ الْغٰلِبِيْنَ ﴿١١٦﴾ وَاٰتَيْنٰهُمَا الْكِتٰبَ الْمُسْتَبِيْنَ ﴿١١٧﴾ وَهَدَيْنٰهُمَا

تو وِہی غالب ہویا ف١١٢ اور ہم نے ان دواں ناں روشن کتاب عطا فرمائی ف١١٣ اور اُنہاں ناں

الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيْمَ ﴿١١٨﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِمَا فِي الْاٰخِرِيْنَ ﴿١١٩﴾ سَلٰمٌ عَلٰى مُوْسٰى

سِدھی راہ دتی اور پچھلاں ماں اُنگی تعریف باقی رکھی۔ سلام ہووے موسیٰ

وَهٰرُوْنَ ﴿١٢٠﴾ اِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِيْنَ ﴿١٢١﴾ اِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا

اور ہارون ور۔ بیشک ہم اِسوہی صلودیاں نیکاں ناں بیشک وِہ دوئے مہارا اعلیٰ درجہ گا کامل الایمان

الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿١٢٢﴾ وَاِنَّ اِلْيَاسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿١٢٣﴾ اِذْ قَالَ لِقَوْمِهٖٓ اَلَا

بنداں ماں ایں۔ اور بیشک الیاس پیغمبراں بچوں ایں ف١١٤ جد اُس نے اپنی قوم ناں فرمایو کیا تم

تَتَّقُوْنَ ﴿١٢٤﴾ اَتَدْعُوْنَ بَعْلًا وَّتَذَرُوْنَ اَحْسَنَ الْخٰلِقِيْنَ ﴿١٢٥﴾ اللّٰهَ رَبَّكُمْ

ڈرتا نی ف١١٥ کیا بعل ناں پوجیں ف١١٦ اور چھوڑیں ساراں دوں اچھا پیدا کرن آلاناں جیڑو رب ہے تھارو

ف١٠٤ ذبح گا واقعہ دے بعد حضرت اسحاق علیہ السلام گی خوشخبری اس گل گی دلیل ہے کہ ذبیح حضرت اسماعیل علیہ السلام ایں۔ ف١٠٥ ہر طرح گی برکت دینی وی تے دنیاوی وی تے ظاہری برکت یاہ ہے کہ حضرت ابراہیم علیہ السلام گی اولاد ماں کثرت کی تے حضرت اسحاق علیہ السلام گی نسل دے بہت انبیا بنایا حضرت یعقوب علیہ السلام دے لے گے حضرت عیسیٰ علیہ السلام تک۔ ف١٠٦ یعنی مومن۔ ف١٠٧ یعنی کافر۔ فائدو۔ اس دے معلوم ہو یو کہ کسے باپ گا صاحبِ فضائل کثیرہ ہون دے اولاد گو وی اسوہی ہونوں لازمی نی۔ یہ اللہ تعالیٰ گیں شان ایں کدے نیک دے نیک پیدا ہوئے کدے بد دے بد تے کدے بد دے نیک تے نیک دے بد نہ اولاد گو بد ہونوں باپ دادا واسطے عیب ہوئے نہ باپ دادا گو بر و ہونوں اولاد دا واسطے۔ ف١٠٨ کہ اناں ناں نبوت ورسالت عطا فرمائی۔ ف١٠٩ یعنی بنی اسرائیل۔ ف١١٠ کہ فرعون تے فرعونیاں گا مظالم دے رہائی دتی۔ ف١١١ قبطیاں گا مقابلہ ماں۔ ف١١٢ فرعون تے اس گی قوم ور ف١١٣ جسکو بیان بلیغ تے وہ حدود واحکام وغیرہ گی جامع۔ اس کتاب دے مراد توریت شریف ہے۔ ف١١٤ جیڑ ابعلبک تے اس گا گرد ونواح گا لوکاں گی طرف مبعوث ہویا۔ ف١١٥ یعنی کیا تمناں اللہ گو خوف نی۔ ف١١٦ بعل ان گا بت گو ناں تھو جیڑ و سونا گو تھو اس گی لمبائی بی گز تھی چار مُنہ تھا، اس گی بہت تعظیم کریں تھا جس مقام ماں وہ تھو اس جگہ گو ناں بک تھو اسی واسطے بعلبک مرکب ہو یو یوہ شام گا شہراں ماں ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَرَبَّ اٰبَآىِٕكُمُ الْاَوَّلِیْنَ ﴿۱۲۶﴾ فَكَذَّبُوْهُ فَاِنَّهُمْ لَمُحْضَرُوْنَ ﴿۱۲۷﴾ اِلَّا عِبَادَ اللّٰهِ

اور تھاراں اگلاں باپ داداں گو ف۱۱۷ فر اُنہاں نے اُسناں جھٹلایو تو وہ ضرور پکڑیاوا آئیں گا ف۱۱۸ مگر اللہ گا

الْمُخْلَصِیْنَ ﴿۱۲۸﴾ وَتَرَكْنَا عَلَیْهِ فِی الْاٰخِرِیْنَ ﴿۱۲۹﴾ سَلٰمٌ عَلٰۤی اِلْ یَاسِیْنَ ﴿۱۳۰﴾

چُنیاں واں بندہ ف۱۱۹ اور ہم نے پچھلاں ماں اُسگی ثنا باقی رکھی سلام ہووے الیاس ور

اِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِی الْمُحْسِنِیْنَ ﴿۱۳۱﴾ اِنَّهٗ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِیْنَ ﴿۱۳۲﴾

بیشک ہم اِسو ہی صلو دیاں نیکاں ناں بیشک وہ میرا اعلیٰ درجہ گا کامل الایمان بنداں ماں ہے

وَاِنَّ لُوْطًا لَّمِنَ الْمُرْسَلِیْنَ ﴿۱۳۳﴾ اِذْ نَجَّیْنٰهُ وَاَهْلَهٗۤ اَجْمَعِیْنَ ﴿۱۳۴﴾

اور بیشک لوط پیغمبراں ماں ہے جب کہ ہم نے اُسناں دے اُس گا گھر آلاں ناں نجات بخشی

اِلَّا عَجُوْزًا فِی الْغٰبِرِیْنَ ﴿۱۳۵﴾ ثُمَّ دَمَّرْنَا الْاٰخَرِیْنَ ﴿۱۳۶﴾ وَاِنَّكُمْ لَتَمُرُّوْنَ

مگر ایک بڈھی کہ رہن آلاں بچوں ہوئی ف۱۲۰ فر دوجاں ناں ہم نے ہلاک فرما دِتو ف۱۲۱ اور بیشک تم ف۱۲۲

ع ۴ ۲۵ ۸ عَلَیْهِمْ مُّصْبِحِیْنَ ﴿۱۳۷﴾ وَبِالَّیْلِ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ﴿۱۳۸﴾ وَاِنَّ یُوْنُسَ لَمِنَ

اُن ور گزریاں ایں صبح ناں اور رات ماں ف۱۲۳ تو کیا تمناں عقل نی ف۱۲۴ اور بیشک یونس

الْمُرْسَلِیْنَ ﴿۱۳۹﴾ اِذْ اَبَقَ اِلَی الْفُلْكِ الْمَشْحُوْنِ ﴿۱۴۰﴾ فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ

پیغمبراں بچوں ایں جد کہ پری وی کشتی گی طرف نکل گیا ف۱۲۵ تو چری (قرعہ) پائی دے ٹھہلیاں واں

الْمُدْحَضِیْنَ ﴿۱۴۱﴾ فَالْتَقَمَهُ الْحُوْتُ وَهُوَ مُلِیْمٌ ﴿۱۴۲﴾ فَلَوْلَاۤ اَنَّهٗ كَانَ

بچوں ہو گیو فر اُسناں مچھلی نے نینگل لیو اور وُہ اپناں آپ ناں ملامت کرے تھو ف۱۲۶ تو کدے وہ

النصف مِنَ الْمُسَبِّحِیْنَ ﴿۱۴۳﴾ لَلَبِثَ فِیْ بَطْنِهٖۤ اِلٰی یَوْمِ یُبْعَثُوْنَ ﴿۱۴۴﴾ فَنَبَذْنٰهُ بِالْعَرَآءِ

تسبیح کرن آلاں بچوں نہ ہوتو ف۱۲۷ تاں ضرور اُس گا پیٹ ماں رہتو جس دن تک لوک اُٹھالیا جاتا ف۱۲۸ فر ہم نے اُسناں ف۱۲۹ میدان ماں رکھ چھڑیو

ف۱۱۷ اُسگی عبادت ترک کریں۔ ف۱۱۸ جہنم ماں۔ ف۱۱۹ یعنی اس قوم بچوں اللہ تعالیٰ گا برگزیدہ بندہ جیڑا حضرت الیاس علیہ السلام ور ایمان لیایا اناں نے عذاب دے نجات پائی۔ ف۱۲۰ عذاب گے اندر ف۱۲۱ یعنی حضرت لوط علیہ السلام گی قوم گا کفاراں۔ ف۱۲۲ اے اہلِ مکہ۔ ف۱۲۳ یعنی اپناں سفراں ماں روز و شب تم ان گا آثار تے منازل دے گزریں۔ ف۱۲۴ کہ ان دے عبرت حاصل کرو۔ ف۱۲۵ حضرت ابن عباس تے وہب گو قول ہے کہ حضرت یونس علیہ السلام نے اپنی قوم دے عذاب گو وعدو کیو تھو اس ماں تاخیر ہوئی تاں آپ ان دے چھپ گے نکل گیا تے آپ نے دریائی سفر گوارا دو کیو کشتی ور سوار ہو یا دریا گا درمیان ماں کشتی رک گئی تے اس گا رکن گی کائے ظاہری وجہ نی تھی، کشتی باناں نے کہیو اس کشتی ماں کوئے غلام اپناں آقا دے نس گے آیو وو ہے قرعہ اندازی ناں ظاہر ہو جائے گو قرعہ اندازی کی گئی تاں آپ ہی گو ناں نکلیو تاں آپ نے فرمایو ہوں ہی وہ غلام ہوں جہڑو اپناں مولیٰ دے نس گے آیو ہوں تے آپ ناں پانی ماں پھینک دتو گیو کیونکہ دستور یو ہی تھو کہ جد تک نٹھو و غلام دریا ماں غرق نہ کر دتو جائے اس وقت تک کشتی چلے ہی نی تھی۔ ف۱۲۶ کہ کیوں نکلن ماں جلدی کی تے قوم دے جدا ہون ماں امر الٰہی گو انتظار نہ کیو۔ ف۱۲۷ یعنی ذکرِ الٰہی گی کثرت کرن آلا تے مچھلی گا پیٹ ماں لَآ اِلٰهَ اِلَّاۤ اَنْتَ سُبْحٰنَكَ اِنِّیْ كُنْتُ مِنَ الظّٰلِمِیْنَ پڑھن آلا۔ ف۱۲۸ یعنی روز قیامت تک۔ ف۱۲۹ مچھلی گا پیٹ دے کڈھ گے۔ اسے دن یا ترے دن یا ست دن یا چالی دناں گے بعد۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَهُوَ سَقِيمٌ ﴿١٤٥﴾ وَأَنۢبَتْنَا عَلَيْهِ شَجَرَةً مِّن يَقْطِينٍ ﴿١٤٦﴾ وَأَرْسَلْنَٰهُ
اور وہ بیمار تھو ف١٣٠ اور ہم نے اُس ور ف١٣١ کدّو گو بوٹو جمایو ف١٣٢ اور ہم نے اُسناں ف١٣٣
إِلَىٰ مِائَةِ أَلْفٍ أَوْ يَزِيدُونَ ﴿١٤٧﴾ فَـَٔامَنُوا۟ فَمَتَّعْنَٰهُمْ إِلَىٰ حِينٍ ﴿١٤٨﴾
لکھ آدمیاں گی طرف ٹوریو بلکہ زیادہ تو وہ ایمان لے آیا ف١٣٤ تو ہم نے اُنہاں ناں ایک وقت تک برتن دتو ف١٣٥
فَٱسْتَفْتِهِمْ أَلِرَبِّكَ ٱلْبَنَاتُ وَلَهُمُ ٱلْبَنُونَ ﴿١٤٩﴾ أَمْ خَلَقْنَا ٱلْمَلَٰٓئِكَةَ إِنَٰثًا
تو اُن توں پچھو کیا تھارا رب گی بیٹیں ہیں ف١٣٦ اور اُن گا بیٹا ف١٣٧ یا ہم نے ملائکہ ناں عورت پیدا کیو
وَهُمْ شَٰهِدُونَ ﴿١٥٠﴾ أَلَآ إِنَّهُم مِّنْ إِفْكِهِمْ لَيَقُولُونَ ﴿١٥١﴾ وَلَدَ ٱللَّهُ
اور وِہ حاضر تھا ف١٣٨ سُنیں بیشک وِہ اپناں بہتان نال کہیں۔ کہ اللہ گی اولاد ہے
وَإِنَّهُمْ لَكَٰذِبُونَ ﴿١٥٢﴾ أَصْطَفَى ٱلْبَنَاتِ عَلَى ٱلْبَنِينَ ﴿١٥٣﴾ مَا لَكُمْ كَيْفَ
اور بیشک وِہ جھوٹھا ایں کیا اُس نے بیٹیں پسند کیں بیٹا چھوڑ گے تمناں کے ہے کِسو
تَحْكُمُونَ ﴿١٥٤﴾ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿١٥٥﴾ أَمْ لَكُمْ سُلْطَٰنٌ مُّبِينٌ ﴿١٥٦﴾ فَأْتُوا۟ بِكِتَٰبِكُمْ
حکم لائیں ف١٣٩ تو کیا دھیان نی کرتا ف١٤٠ یا تھارے واسطے کائے کھلی سند ہے تو اپنی کتاب لیاؤ ف١٤١
إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿١٥٧﴾ وَجَعَلُوا۟ بَيْنَهُۥ وَبَيْنَ ٱلْجِنَّةِ نَسَبًا ۚ وَلَقَدْ
اگر تم سچا ایں اور اُساں اور جنّاں ماں رشتو بنایو ف١٤٢ اور بیشک
عَلِمَتِ ٱلْجِنَّةُ إِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ ﴿١٥٨﴾ سُبْحَٰنَ ٱللَّهِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٥٩﴾ إِلَّا
جنّاں ناں معلوم ہے ف١٤٣ کہ وہ ضرور حاضر لایا جائیں گا ف١٤٤ پاک ہے اللہ اِن گلاں توں جہڑیں یہ کریں مگر

ف١٣٠ یعنی مچھلی گا پیٹ ماں رہن گی وجہ دے آپ ایسا ضعیف تے نحیف تے نازک ہوگیا تھا جیسو بچو پیدائش گے وقت ہوئے جسم گی کھل نرم ہوگئی تھی تے بدن ور کوئے بال نی رہیو تھو۔ ف١٣١ چھاں کرن تے مکھیاں دے محفوظ رکھن واسطے۔ ف١٣٢ کدّو گی بیل ہوئے جیہڑی زمین ور پھیلے مگر یوہ کدّو گو بوٹو قد آلاں بوٹاں گی طرح شاخدار تھو تے اس گا بڑا بڑا پتراں گی چھاں ماں آپ آرام فرمائیں تھا۔ تے بحکم الٰہی روزانہ ایک بکری آئے تھی تے اپنوں تھن حضرت گا منھ ماں دے گے آپ ناں صبح شام دودھ پیالے تھی تاں توڑی کہ جسم مبارک گی چمڑی شریف مضبوط ہوگئی تے اپنی جگہ دے بال جمیاں۔ تے جسم ماں توانائی آئی۔ ف١٣٣ پہلاں گی طرح سرزمین موصل ماں قوم نینویٰ گے۔ ف١٣٤ عذاب گا آثار دیکھ گے۔ (اس گو بیان سورۂ یونس گا دسواں رکوع ماں گزر گیو ہے۔ تے اس واقعہ گو بیان سورۂ انبیا گا چھیماں رکوع ماں وی آیو ہے) ف١٣٥ یعنی ان گی آخر عمر تک اناں ہی آسائشاں گے نال رکھیو۔ اس واقعہ گا بیان فرمان گے بعد اللہ تعالیٰ اپناں حبیب صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے فرمائے کہ تم کفار مکہ دے بعث گا انکار گی وجہ دریافت فرماؤ چنانچہ ارشاد ہوئے۔ ف١٣٦ جیسو کہ جہینہ تے نبی سلمہ وغیرہ کفار گو اعتقاد ہے کہ فرشتہ خدا گیں بیٹیں ایں۔ ف١٣٧ یعنی اپنے واسطے دے بیٹیں گوارانی کرتا، بری جانیں تے فر ایسی چیز ناں خدا گی طرف منسوب کریں۔ ف١٣٨ دیکھ رہیا تھا۔ کیوں ایسی بے ہودہ گل کہیں۔ ف١٣٩ فاسد تے باطل۔ ف١٤٠ تے اتنوں نی سمجھتا کہ اللہ تعالیٰ اولاد دے پاک تے منزہ ہے۔ ف١٤١ جسماں یاہ سند ہوئے۔ ف١٤٢ جیسو کہ بعض مشرکین نے کہیو تھو کہ اللہ تعالیٰ نے جنّاں ماں شادی کی اس دے فرشتہ پیدا ہویا (استغفر اللہ) کیسا عظیم کفر گا مرتکب ہویا۔ ف١٤٣ یعنی یاہ بے ہودہ گل کہن آلا ف١٤٤ جہنم ماں عذاب واسطے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

عِبَادَ اللّٰهِ الْمُخْلَصِيْنَ ﴿١٦٠﴾ فَاِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُوْنَ ﴿١٦١﴾ مَآ اَنْتُمْ عَلَيْهِ

اللہ گا چُنیاں واں بندہ ف ١٤٥ تو تم اور جو کُجھ تم اللہ توں بغیر پوجیں ف ١٤٦ تم اُس گے خلاف کسے ناں

بِفٰتِنِيْنَ ﴿١٦٢﴾ اِلَّا مَنْ هُوَ صَالِ الْجَحِيْمِ ﴿١٦٣﴾ وَمَا مِنَّآ اِلَّا لَهٗ مَقَامٌ

بھکان آلا نی ف ١٤٧ مگر اُسناں جیڑو بکھتی اگ ماں جان آلو ہے ف ١٤٨ اور فرشتہ کہیں مہارے بچوں ہر ایک گو مقام

مَّعْلُوْمٌ ﴿١٦٤﴾ وَّاِنَّا لَنَحْنُ الصَّآفُّوْنَ ﴿١٦٥﴾ وَاِنَّا لَنَحْنُ الْمُسَبِّحُوْنَ ﴿١٦٦﴾ وَاِنْ

معلوم ہے ف ١٤٩ اور بیشک ہم پنکھ پھیلایاوا حکم گا انتظار ماں ہاں۔ اور بیشک ہم اُسگی تسبیح کرن آلا ہاں اور بیشک

كَانُوْا لَيَقُوْلُوْنَ ﴿١٦٧﴾ لَوْ اَنَّ عِنْدَنَا ذِكْرًا مِّنَ الْاَوَّلِيْنَ ﴿١٦٨﴾ لَكُنَّا عِبَادَ

وہ کہیں تھا ف ١٥٠ اگر مہارے کول اگلاں گی کائے نصیحت ہوتی ف ١٥١ تاں ضرور ہم

اللّٰهِ الْمُخْلَصِيْنَ ﴿١٦٩﴾ فَكَفَرُوْا بِهٖ فَسَوْفَ يَعْلَمُوْنَ ﴿١٧٠﴾ وَلَقَدْ سَبَقَتْ

اللہ گا چنیاں واں بندہ ہوتا ف ١٥٢ تو اُس گا منکر ہویا تاں تاوُلاں ہی جان لیں گا ف ١٥٣ اور بیشک

كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِيْنَ ﴿١٧١﴾ اِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنْصُوْرُوْنَ ﴿١٧٢﴾ وَاِنَّ جُنْدَنَا

مہارو کلام گزرگیو چکو ہے مہارا توریاوا بنداں واسطے کہ بیشک اُناں ہی گی مدد ہووگی اور بیشک مہارو ہی لشکر ف ١٥٤

لَهُمُ الْغٰلِبُوْنَ ﴿١٧٣﴾ فَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتّٰى حِيْنٍ ﴿١٧٤﴾ وَّاَبْصِرْهُمْ فَسَوْفَ يُبْصِرُوْنَ ﴿١٧٥﴾

غالب آئے گو۔ تو ایک وقت تک ان توں مُنھ پھیرلیو ف ١٥٥ اور اُنہاں ناں دیکھتا رہو کہ عنقریب وہ دیکھیں گا۔ ف ١٥٦

اَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُوْنَ ﴿١٧٦﴾ فَاِذَا نَزَلَ بِسَاحَتِهِمْ فَسَآءَ صَبَاحُ

تو کیا مہارا عذاب گی تاول کریں فر جد اُترے گو اُن گا آنگن ماں تو ڈرایاواں گی کسی بُری

الْمُنْذَرِيْنَ ﴿١٧٧﴾ وَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتّٰى حِيْنٍ ﴿١٧٨﴾ وَّاَبْصِرْ فَسَوْفَ يُبْصِرُوْنَ ﴿١٧٩﴾

صبح ہووگی اور ایک وقت تکر ان توں مُنھ پھیر لیو اور انتظار کرو کہ وہ عنقریب دیکھیں گا

ف ١٤٥ ایماندار اللہ تعالیٰ گی پاکی بیان کریں ان تمام گلاں دے جیڑیں یہ کفار نابکار کہیں۔ ف ١٤٦ یعنی تھارا بت سب گا سب وہ تے ف ١٤٧ گمراہ نی کرسکتا۔ ف ١٤٨ جسگی قسمت ہی ماں یوہ ہے کہ وہ اپناں کردارِ بدنال جہنم گو مستحق ہوئے۔ ف ١٤٩ جس ماں اپناں رب گی عبادت کرے۔ حضرت ابنِ عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ آسماناں ماں ایک گٹھ گے برابر وی جگہ ایسی نی جس ماں کوئے فرشتو نماز نہ پڑھتو ہوئے یا تسبیح نہ کرتو ہوئے۔ ف ١٥٠ یعنی ملّہ مکرمہ گا کفار و مشرکین حضور سید عالم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم گی تشریف آوری دے پہلاں کہیں ہوئیں تھا کہ۔ ف ١٥١ کائے کتاب ملتی۔ ف ١٥٢ اسگی اطاعت کرتا تے اخلاص گے نال عبادت کرتا فر جد تمام کتاباں دے افضل تے اشرف معجز کتاب اناں ناں ملی یعنی قرآن مجید نازل ہویو۔ ف ١٥٣ اپناں کفر گو انجام ف ١٥٤ یعنی اہلِ ایمان۔ ف ١٥٥ جد تک تماں ان گے نال قتال کرن گو حکم دتو جائے۔ ف ١٥٦ طرح طرح گا عذاب دنیا و آخرت ماں۔ جد یاہ آیت نازل ہوئی تاں کفار نے براہ تمسخر تے استہزا کہیو کہ یوہ عذاب کد نازل ہوئے گو اس گا جواب ماں اگلی آیت نازِل ہوئی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

سُبْحٰنَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُوْنَ ﴿١٨٠﴾ وَسَلٰمٌ عَلَى الْمُرْسَلِيْنَ ﴿١٨١﴾

پاکی ہے تھارا رب ناں عزت آلا رب ناں انگی گلاں توں ف١٥٧ اور سلام ہے پیغمبراں ور ف١٥٨

وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿١٨٢﴾

ساری خوبیں اللہ ناں جیڑو سارا جہان گو رب ہے

سُوْرَةُ صٓ مَكِّيَّةٌ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ — اٰيَاتُهَا ٨٨ رُكُوْعَاتُهَا ٥

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف١

صٓ وَالْقُرْاٰنِ ذِي الذِّكْرِ ﴿١﴾ بَلِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا فِيْ عِزَّةٍ وَّشِقَاقٍ ﴿٢﴾

اس نامور قرآن گی قسم ف٢ بلکہ کافر تکبر اور خلاف ماں ایں ف٣

كَمْ اَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِّنْ قَرْنٍ فَنَادَوْا وَّلَاتَ حِيْنَ مَنَاصٍ ﴿٣﴾

ہم نے ان توں پہلاں کتنی قوم ہلاک کیں ف٤ تو ہون وہ پکاریں ف٥ اور چھٹن گو وقت نی تھو ف٦

وَعَجِبُوْٓا اَنْ جَآءَهُمْ مُّنْذِرٌ مِّنْهُمْ وَقَالَ الْكٰفِرُوْنَ هٰذَا سٰحِرٌ

اور اُناں ناں اسگو تعجب ہویو کہ ان گے کول اناں ہی بچوں ایک ڈر سنان آلو تشریف لے آیو ف٧ اور کافر بولیا یوہ جادوگر ہے

كَذَّابٌ ﴿٤﴾ اَجَعَلَ الْاٰلِهَةَ اِلٰهًا وَّاحِدًا اِنَّ هٰذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ ﴿٥﴾

بڑو جھوٹو کیا اس نے بہت خداں. گو ایک خدا کر چھوڑیو ف٨ بیشک یاہ عجیب گل ہے

ف١٥٧ جیڑیں کافراں گی شان ماں کہیں تے اس واسطے شریک تے اولاد ٹھہرائیں۔ ف١٥٨ جناں نے اللہ تعالیٰ گی طرف دے توحید تے احکام شرع پہچایا انسانی مراتب ماں سب دے اعلیٰ مرتبو یوہ ہے کہ خود کامل ہوئے تے دوجاں گی تکمیل کرے یاہ شان انبیا گی ہے۔ (علیھم السلام) تاں ہر ایک وران حضرات گو اتباع تے ان گی اقتدا لازم ایں۔ ف١ سورۂ صٓ اسکوناں سورۂ داوٗدوی ہے یاہ سورت مکّی ہے، اس ماں پنج (٥) رکوع، اٹھاسی (٨٨) آیات تے ست سو بتی (٧٣٢) کلمہ تے ترے ہزار ساٹھ (٣٠٦٧) حرف ایں۔ ف٢ جیڑو شرف آلو ہے کہ یوہ کلام معجز ہے۔ ف٣ تے نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے عداوت رکھیں۔ اس واسطے حق گو اعتراف نی کرتا۔ ف٤ یعنی تھاری قوم دے پہلیں کتنیں اُمت ہلاک کر چھوڑیں۔ اِسے بڈیار تے انبیا گی مخالفت گی وجہ دے ف٥ یعنی نزولِ عذاب گے وقت اناں نے فریاد کی۔ ف٦ کہ خلاصی پا سکتا اس وقت گی فریاد بیکار تھی کفارِ مکہ نے ان گا حال دے عبرت حاصل نہ کی۔ ف٧ یعنی حضور سیدِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم۔ ف٨ شانِ نزول: جد حضرت عمر فاروق رضی اللہ تعالیٰ عنہ اسلام لیایا تاں مسلماناں ناں خوشی ہوئی تے کافراں ناں نہایت رنج ہویو، ولید بن مغیرہ تے قریش گا بڑا وڈیرا پنجیں آدمی جمع کیا تے اناں ناں ابوطالب گے کول لیایو تے اناں ناں کہیو تم مہارا سردار ایں تے بزرگ ایں ہم تھارے کول اس واسطے آیاں ہاں کہ تم مہارے تے اپناں بھتیجا گے درمیان فیصلو کر چھوڑوان گی جماعت گا چھوٹا لوکاں نے جیڑی شورش برپا کی وی ہے وہ تم جانیں ابوطالب نے حضرت سیّدِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں بلا گے عرض کیو کہ یہ تھاری قوم گا لوک ایں تے تھارے نال صلح کرنوں چاہیں تم ان دے یک لخت انحراف نہ فرماؤ۔ حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو یہ میرا دے کے چاہیں اناں نے کہیو ہم اتنوں چاہاں کہ تم ہمناں تے مہاراں معبوداں گا ذکر ناں چھوڑ دیو ہم تھارے تے تھارا معبود گے پچھے نہ پواں گا۔ تے بدگوئی نہ کراں گا۔ حضور علیہ السلام نے فرمایو: کیا تم ایک کلمو قبول کر سکیں۔ جس دے عرب وعجم گا مالک تے فرمانروا ہو جائیں؟ ابوجہل نے کہیو اس گل واسطے ایک ہی نی دس کلمہ وی قبول کر سکاں، سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو کہو۔ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ اس ور وہ لوک اٹھ گیا تے کہن لگا کیا اناں نے بہت ساراں خداں گو ایک خدا بنا لیو اتنی بڑی مخلوق گو ایک خدا کسطرح ہو سکے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَانْطَلَقَ الْمَلَاُ مِنْهُمْ اَنِ امْشُوْا وَاصْبِرُوْا عَلٰٓى اٰلِهَتِكُمْ ۚۖ اِنَّ هٰذَا
ان بچوں سردار چلیا ف۹ کہ اس گے کولوں چلو اور اپناں خداں ور صابر (قائم) رہو بیشک اساں
لَشَیْءٌ یُّرَادُ ۖ ﴿۶﴾ مَا سَمِعْنَا بِهٰذَا فِی الْمِلَّةِ الْاٰخِرَةِ ۚۖ اِنْ هٰذَاۤ اِلَّا
اسگو کوئی مطلب ہے۔ یاہ دے ہم نے سب تو پچھلا دین نصرانیت ماں وی نہ سنی ف۱۰ یاہ دے نری
اخْتِلَاقٌ ۖ ﴿۷﴾ ءَاُنْزِلَ عَلَیْهِ الذِّكْرُ مِنْۢ بَیْنِنَا ؕ بَلْ هُمْ فِیْ شَكٍّ
نوئی گھڑت ہے۔ کیا ان ور قرآن اُتاریو گیو ہم ساراں بچوں ف۱۱ بلکہ وہ شک ماں ایں
مِّنْ ذِكْرِیْ ۚ بَلْ لَّمَّا یَذُوْقُوْا عَذَابِ ؕ ﴿۸﴾ اَمْ عِنْدَهُمْ خَزَآئِنُ
میری کتاب دے ف۱۲ بلکہ اجاں میری مارنی چکھی ف۱۳ کیا وہ تھارا رب گی رحمت گا خزانچی ایں ف۱۴
رَحْمَةِ رَبِّكَ الْعَزِیْزِ الْوَهَّابِ ۚ ﴿۹﴾ اَمْ لَهُمْ مُّلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا
وہ عزت آلو بہت عطا فرمان آلو ف۱۵ کیا ان واسطے ہے سلطنت آسماناں اور زمین گی اور جو کجھ ان گے
بَیْنَهُمَا ۫ فَلْیَرْتَقُوْا فِی الْاَسْبَابِ ﴿۱۰﴾ جُنْدٌ مَّا هُنَالِكَ مَهْزُوْمٌ مِّنَ
درمیان ہے تو رسیں لڑکا گے چڑھ نی جاتا ف۱۶ یوہ ایک ذلیل لشکر ہے اُنا ہی لشکراں بچوں جیڑو اُتے
الْاَحْزَابِ ﴿۱۱﴾ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوْحٍ وَّعَادٌ وَّفِرْعَوْنُ ذُو الْاَوْتَادِ ۙ ﴿۱۲﴾
تسا دتو جائیگو ف۱۷ اس تو پہلاں جھٹلا چکیاں ایں نوح گی قوم اور عاد اور چومیخا کرن آلو فرعون ف۱۸

ف۹ ابوطالب گی مجلس دے یہ کہتا۔ ف۱۰ نصرانی وی تروان خداں گا قائل تھا یہ دے اَیک ہی خدا دسیں۔ ف۱۱ اہلِ مکہ ناں حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا منصب ور حسد آیو تے اناں نے کہیو کہ مہارے بچ عزت تے شرف آلا آدمی موجود تھا ان بچوں کسے ور قرآن نہ اتریو خاص حضرت سید انبیا محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ور اتریو۔ ف۱۲ کہ اس گالیان آلا حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی تکذیب کریں ف۱۳ اگر میرو عذاب چکھ لیتا تاں یوہ شک تے تکذیب تے حسد کجھ وی باقی نہ رہتو تے نبی علیہ الصلوٰۃ والسلام گی تصدیق کرتا لیکن اس وقت گی تصدیق مفید نہ ہوتی ف۱۴ تے کیا نبوت گی کنجیں ان گا ہتھ ماں ایں جناں چاہیں دیں اپناں آپ ناں کے سمجھیں اللہ تعالیٰ تے اس گی مالکیت ناں نی جانتا۔ ف۱۵ حکمت گا تقاضا گے مطابق جناں چاہے عطا فرمائے۔ اس نے اپناں حبیب حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں نبوت عطا فرمائی تاں کسے ناں اس ماں دخل دین تے چون وچرا گی کے مجال۔ ف۱۶ تے ایسو اختیار ہوئے تاں جناں چاہیں وحی گے نال خاص کریں تے جہان گی تدبیر اپناں ہتھ ماں لیں تے جد یوہ کجھ نی تاں اللہ تعالیٰ گا کماں تے اسگی تدبیراں ماں دخل کیوں دیں اناں ناں اسگو کے حق ہے، کفار ناں یوہ جواب دین دے بعد اللہ تعالیٰ نے اپناں نبی کریم حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے نصرت تے مدد گو وعدو فرمایو ہے۔ ف۱۷ یعنی ان قریشیاں گی جماعت اناں ہی لشکراں بچوں ایک ہے جیڑا تھارا دے پہلا انبیار علیہم السلام گے سامنے ٹولاں گا ٹولا بن بن گے آئیں تھا تے زیادتیں کریں تھا اِسے وجہ دے ہلاک کیا گیا اللہ تعالیٰ نے اپناں نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں خبر دتی کہ یوہی حال ان گو ہے اناں ناں وی ہزیمت ہوگی چنانچہ بدر ماں ایسو ہی ہویو اس گے بعد اللہ تعالیٰ نے اپناں حبیب صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا دِل گی تسلی واسطے پچھلا انبیا کرام تے ان گی قوماں گو ذکر فرمایو۔ ف۱۸ جیڑو کسے ور غصو کرے تھو تاں اسناں لٹا گے اس گا چارے ہتھ پیر کھچ گے چوئیں طرفیں کلاں نال بنا چھڑے تھو فر اسناں مرائے تھو تے طرح طرح گیں سختیں کرے تھو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَثَمُودُ وَقَوْمُ لُوطٍ وَّأَصْحٰبُ لْـَٔيْكَةِ ۚ أُولٰٓئِكَ الْأَحْزَابُ ﴿١٣﴾ إِنْ كُلٌّ إِلَّا

اور ثمود اور لوط گی قوم اور بن آلا ف۱۹ یہ ایں وہ گروہ ف۲۰ ان ماں کوئے اِسو نی

كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ عِقَابِ ﴿١٤﴾ وَمَا يَنْظُرُ هٰٓؤُلَآءِ إِلَّا صَيْحَةً

جس نے رسولاں ناں نہ جھٹلایو ہووے تاں میرو عذاب لازم ہویو ف۲۱ اور یہ راہ نی دیکھتا مگر ایک

وَّاحِدَةً مَّا لَهَا مِنْ فَوَاقٍ ﴿١٥﴾ وَقَالُوا رَبَّنَا عَجِّلْ لَّنَا قِطَّنَا

چیک کی ف۲۲ جِسناں کوئے پھیر نی سکتو۔ اور بولیا اے مہارا رب! مہارو حصّو ہمناں جلدی دے چھڑ

قَبْلَ يَوْمِ الْحِسَابِ ﴿١٦﴾ اِصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُولُونَ وَاذْكُرْ عَبْدَنَا دَاوٗدَ

حساب گا دِن توں پہلاں ف۲۳ تم انکی گلاں ور صبر کرو اور مہارا بندہ داؤد نعمتاں آلا ناں

ذَا الْأَيْدِ ۚ إِنَّهٗٓ أَوَّابٌ ﴿١٧﴾ إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهٗ يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ

یاد کروف۲۴ بیشک وہ بڑو رجوع کرن آلو ہے ف۲۵ بیشک ہم نے اُس گے نال پہاڑ مسخر کر چھڑیا کہ تسبیح کریں ف۲۶ شام ناں

وَالْإِشْرَاقِ ﴿١٨﴾ وَالطَّيْرَ مَحْشُورَةً ۖ كُلٌّ لَّهٗٓ أَوَّابٌ ﴿١٩﴾ وَشَدَدْنَا مُلْكَهٗ

اور دینہ چڑھتے ف۲۷ اور پرندہ جمع کیاواف۲۸ سارا اُس گا فرمانبردار تھاف۲۹ اور ہم نے اُسگی بادشاہی ناں مضبوط کیوف۳۰

وَاٰتَيْنٰهُ الْحِكْمَةَ وَفَصْلَ الْخِطَابِ ﴿٢٠﴾ وَهَلْ أَتٰىكَ نَبَؤُا الْخَصْمِ ۘ إِذْ

اور اُس ناں حکمت ف۳۱ اور قولِ فیصل دِتو ف۳۲ تو کیا تمناں ف۳۳ اس دعویٰ آلاں گی وی خبر آئی جد

تَسَوَّرُوا الْمِحْرَابَ ﴿٢١﴾ إِذْ دَخَلُوا عَلٰى دَاوٗدَ فَفَزِعَ مِنْهُمْ قَالُوا لَا

وِہ دیوار اُپروں کدگے داؤد گی مسجد ماں آیا ف۳۴ جد وِہ داؤد ور داخل ہویا تو وہ اُن توں کبرا گیو اُنہاں نے عرض کی

ف۱۹ جیڑا حضرت شعیب علیہ السلام گی قوم دے تھا۔ ف۲۰ جیڑا انبیا گا مقابلہ ماں جتھہ بن گے آیا مشرکین مکہ اناں ہی گروہاں بچوایں۔ ف۲۱ یعنی ان گزری وی امتاں نے جدا انبیا علیہم السلام گی تکذیب کی تاں ان ور عذاب لازم ہوگیو تے ان ضعیفاں گو کے حال ہوئے گو جد ان ور عذاب اترے گو۔ ف۲۲ یعنی قیامت گا نفخۂ اُولیٰ گی، جیڑی ان گا عذاب گی معیاد ہے۔ ف۲۳ یوہ نضر بن حارث نے ٹھٹھا نال کہیو تھو اس ور اللہ تعالیٰ نے اپناں حبیب صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے فرمایو۔ ف۲۴ جناں ناں عبادت گی بہت قوّت دتی وی تھی۔ آپ گو طریقو تھو کہ ایک دن روزہ رکھیں تھا ایک دن افطار فرمائیں تھا تے رات گا پہلا نصف حِصّہ ماں عبادت کریں تے اس گے بعد شب گی ایک تہائی آرام فرمائیں تے فر چوتھو حصو عبادت ماں گزاریں تھا۔ ف۲۵ اپناں رب گی طرف۔ ف۲۶ حضرت داؤد علیہ السلام گی تسبیح گے نال۔ ف۲۷ اس آیت گی تفسیر ماں یوہ وی کہیو گیو ہے کہ اللہ تعالیٰ نے حضرت داؤد علیہ السلام واسطے پہاڑاں ناں مسخر تے تابع کیو تھو کہ جت آپ چاہیں اناں ناں نال لے جاتا۔ (مدارک) ف۲۸ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما دے مروی ہے کہ جد حضرت داؤد علیہ السلام تسبیح کرتا تاں پہاڑ وی آپ گے نال تسبیح کرتا تے پرندہ آپ گے کول جمع ہو گے تسبیح کرتا۔ ف۲۹ پہاڑ وی تے پرندوی۔ ف۳۰ فوج تے لشکر گی کثرت عطا فرما گے۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ روئے زمین گا بادشاہاں ماں حضرت داؤد علیہ السلام گی سلطنت بڑی مضبوط تے قوی سلطنت تھی چھتی ہزار مرد آپ گا محراب گا پہرا اور مقرر تھا۔ ف۳۱ یعنی نبوت بعض مفسرین نے حکمت گی تفسیر عدل کی ہے، بعض نے کتاب اللہ گو علم، بعض نے فقہ، بعض نے سنت۔ (جمل) ف۳۲ قولِ فیصل دے علم قضا مراد ہے جیڑو حق و باطل ماں فرق تے تمیز کر چھڑے۔ ف۳۳ اے سیدِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ف۳۴ یہ آن آلا بقولِ مشہور ملائکہ تھا جیڑا حضرت داؤد علیہ السلام گی آزمائش واسطے آیا تھا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

تَخَفْ خَصْمٰنِ بَغٰى بَعْضُنَا عَلٰى بَعْضٍ فَاحْكُمْ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَلَا

ڈریو نہ ہم دو فریق ہاں ایک نے دوجاور زیادتی کی ہے ف۳۵ تم مہارو سچو فیصلو فرما چھڑو اور

تُشْطِطْ وَاهْدِنَآ اِلٰى سَوَآءِ الصِّرَاطِ ﴿٢٢﴾ اِنَّ هٰذَآ اَخِيْ قف لَهٗ تِسْعٌ وَّتِسْعُوْنَ

خلافِ حق نہ کریو ف۳۶ اور ہمناں سدھو راہ دسیو۔ بیشک یوہ میرو پائی ہے ف۳۷ اس گے کول ننانوے

نَعْجَةً وَّلِيَ نَعْجَةٌ وَّاحِدَةٌ قف فَقَالَ اَكْفِلْنِيْهَا وَعَزَّنِيْ فِي الْخِطَابِ ﴿٢٣﴾

اونٹنی ایں اور میرے کول ایک اونٹنی۔ ہون یوہ کہے وہ وی میرے والے کر اور اس گل ماں میرے ور زور پائے

قَالَ لَقَدْ ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَعْجَتِكَ اِلٰى نِعَاجِهٖ ط وَاِنَّ كَثِيْرًا مِّنَ

داؤد نے فرمایو بیشک یوہ تیرے ور زیادتی کرے کہ تیری اونٹنی ناں اپنیاں ناں ملان واسطے زور کلیے اور بیشک اکثر

الْخُلَطَآءِ لَيَبْغِيْ بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ اِلَّا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ

سنجہالی آلا ایک دوجاور زیادتی کریں مگر جیہڑا ایمان لے آیا اور اچھا کم کیا

وَقَلِيْلٌ مَّا هُمْ ط وَظَنَّ دَاوٗدُ اَنَّمَا فَتَنّٰهُ فَاسْتَغْفَرَ رَبَّهٗ وَخَرَّ رَاكِعًا

اور وہ بہت تھوڑا ایں ف۳۸ ہون داؤد سمجھیو جے ہم نے اسگی آزمائش کی تھی ف۳۹ تو اپناں رب کولوں معافی منگی اور سجدہ ماں گرگیا ف۴۰

السجدة ١٠ وَّاَنَابَ ﴿٢٤﴾ السجدة فَغَفَرْنَا لَهٗ ذٰلِكَ ط وَاِنَّ لَهٗ عِنْدَنَا لَزُلْفٰى وَحُسْنَ مَاٰبٍ ﴿٢٥﴾

اور رجوع لے آیا تو ہم نے اُسناں یوہ معاف فرما چھڑیو اور بیشک اُس واسطے مہاری بارگاہ ماں ضرور قرب اور اچھو ٹھکانوں ایں۔

ف۳۵ ان گو یوہ قول ایک مسئلہ گی فرضی شکل پیش کرگے جواب حاصل کرنوں تھو تے کے مسئلہ گے متعلق حکم معلوم کرن واسطے فرضی صورت مقرر کرلی جائیں تے مخصوص حضرات گی طرف انگی نسبت کردتی جائے تانجہ مسئلہ گو بیان بہت واضح طریقہ ور ہوجائے تے ابہام باقی نہ رہے ات جیہڑی صورتِ مسئلہ ان فرشتاں نے پیش کی اس دے مقصود حضرت داؤد علیہ السلام ناں توجہ دوانی تھی اس امر گی طرف جہڑو اناں ناں پیش آیو تھو تے وہ یوہ تھو کہ آپ گی ننانوے بیبیں تھیں اس گے بعد آپ نے ایک ہور عورت ناں پیغام پیجیو جناں ایک مسلمان پہلاں دے پیغام بھیج چکو تھو لیکن آپ گو پیغام پہنچن دے بعد عورت گا اعزہ تے اقربا دوجا گی طرف توجہ کرن آلا کت تھا وہ آپ واسطے ہی راضی ہوگیا تے آپ نال نکاح ہوگیو۔ ایک قول یوہ وی ہے کہ اس مسلمان گے نال نکاح ہوگیو تھو آپ نے اس مسلمان دے اپنی رغبت گو اظہار کیو تے چاہیو کہ وہ اپنی عورت ناں طلاق دے چھڑے وہ آپ گا لحاظ دے انکار نہ کرسکیو تے اس نے طلاق دے چھڑی آپ گو نکاح ہوگیو تے اس زمانہ ماں ایسو معمول تھو کہ اگر کسے شخص ناں کسے عورت گی طرف رغبت ہوجاتی تاں اس دے استدعا کرگے طلاق دوا چھڑتو تے عدت گے بعد نکاح کرلیئے تھو، یاہ گل نہ دے شرعاً ناجائز تھی نہ اس زمانہ گا رسم ورواج گے خلاف۔ لیکن انبیا کرام گی شان بڑی ارفع واعلیٰ ہوئے اس واسطے یوہ آپ گا منصب عالی گی شان گے لائق نی تھو تاں مرضی الٰہی یاہ ہوئی کہ آپ ناں اس ور آگاہ کیو جائے۔ تے اسگو ذریعو یوہ بنایو گیو کہ ملائکہ مدعی تے مدعا علیہ گی شکل ماں آپ گے سامنے پیش ہویا۔ فائدو۔ اس دے معلوم ہویو کہ اگر بزرگاں دے کائے لغزش صادر ہوجائے تے کوئے کم خلافِ شان واقع ہوجائے تاں ادب یوہ ہے کہ معترضانہ انداز نہ اختیار کیو جائے بلکہ اس واقعہ گی طرح ایک واقعہ متصور کرگے اس گا وارہ ماں سائلانہ مستفتیانہ تے مستفیدانہ سوال کیو جائے تے ان گی عظمت تے احترام گو لحاظ رکھیو جائے تے یوہ وی معلوم ہویو کہ اللہ تعالیٰ مالک تے مولیٰ اپناں انبیا گی ایسی عزت فرمائے کہ اناں ناں کسے گل ور آگاہ کرن واسطے ملائکہ ناں اس طریقِ ادب گے نال حاضر ہون گو حکم دیے۔ ف۳۶ جس گی غلطی ہوئے بغیر رعایت گے فرما چھڑو۔ ف۳۷ یعنی دینی پائی۔ ف۳۸ حضرت داؤد علیہ السلام گی یاہ گفتگو سن گے فرشتاں بچوں ایک نے دوجا گی طرف دیکھیو تے مسکرا گے وہ آسمان گی طرف چلے گیا۔ ف۳۹ تے اونٹنی ایک کنایہ گو لفظ تھو جس دے عورت مراد تھی کیونکہ ننانویں عورت آپ گے کول ہوتاں ہویاں ایک ہور عورت گی آپ نے خواہش فرمائی تھی اس واسطے اونٹنی گا پیرایا ماں یوہ سوال کیو گیو جد آپ نے یوہ سمجھیو۔ ف۴۰ مسئلو: اس آیت دے ثابت ہوئے کہ نماز ماں رکوع کرنوں سجدۂ تلاوت گے قائم مقام ہوجائے جد کہ نیت کی ہوئے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يٰدَاوٗدُ اِنَّا جَعَلْنٰكَ خَلِيْفَةً فِى الْاَرْضِ فَاحْكُمْ بَيْنَ النَّاسِ
اے داؤد! بیشک ہم نے تناں زمین ماں نائب بنایو ف۴۱ تو لوکاں ماں
بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوٰى فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ؕ اِنَّ الَّذِيْنَ
سچو حکم (فیصلو) کر اور خواہش گے پچھے نہ جایئے کہ تناں اللہ گا راہ دوں پلائیگی بیشک وہ جیڑا
يَضِلُّوْنَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيْدٌۢ بِمَا نَسُوْا يَوْمَ
اللہ گا راہ دوں پلیں ان واسطے سخت عذاب ہے اس ور کے وہ حساب گا دن
الْحِسَابِ ۲۶ ع وَمَا خَلَقْنَا السَّمَآءَ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَاطِلًا ؕ ذٰلِكَ
ناں بُھلا بیٹھا ف۴۲ اور ہم نے آسمان اور زمین اور جو کجھ ان گے درمیان ہے بیکار نی بنایو
ظَنُّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا ج فَوَيْلٌ لِّلَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنَ النَّارِ ؕ ۲۷ اَمْ نَجْعَلُ
یوہ کافراں گو خیال ہے ف۴۳ تو کافراں گی خرابی ہے اگ توں کیا ہم اُنہاں ناں
الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ كَالْمُفْسِدِيْنَ فِى الْاَرْضِ ز اَمْ
جیڑا ایمان لے آیا اور اچھا کم کیا ان جسا کر چھڑاں جیڑا زمین ماں فساد پھیلائیں یا
نَجْعَلُ الْمُتَّقِيْنَ كَالْفُجَّارِ ۲۸ كِتٰبٌ اَنْزَلْنٰهُ اِلَيْكَ مُبٰرَكٌ لِّيَدَّبَّرُوْٓا
ہم پرہیزگاراں ناں شریر نافرماناں گے برابر کرلیاں ف۴۴ یاہ ایک کتاب ہے کہ ہم نے تھاری طرف اُتاری ف۴۵ برکت آلی تا کہ
اٰيٰتِهٖ وَلِيَتَذَكَّرَ اُولُوا الْاَلْبَابِ ۲۹ وَوَهَبْنَا لِدَاوٗدَ سُلَيْمٰنَ ؕ نِعْمَ
اسکی آیتاں ناں سوچیں اور عقلمند نصیحت منیں اور ہم نے داؤدناں ف۴۶ سلیمان عطا فرمایو کتنو اچھو بندو بیشک وہ بہت
الْعَبْدُ ؕ اِنَّهٗٓ اَوَّابٌ ۳۰ ؕ اِذْ عُرِضَ عَلَيْهِ بِالْعَشِيِّ الصّٰفِنٰتُ الْجِيَادُ ۳۱ لا
رجوع لیان آلو ف۴۷ جد کہ اس ور پیش کیا گیا تیجے ف۴۸ پھر کہ روکیو تو ترے پیراں ور کھڑا ہوویں چوتھا سُم گو کنارہ زمین ور لاگے تو چلاؤ تو ہوا ہو جائیں ف۴۹

ف۴۱ خلق گی تدبیر ور تمناں مامور کیو تے تھارو حکم ان ماں نافذ فرمایو۔ ف۴۲ اس وجہ دے ایمان دے محروم رہیا اگر اناں ناں حساب گا دن گو یقین ہو تو تاں دنیا ہی ماں ایمان لے آتا۔ ف۴۳ اگر چہ وہ کھل گے یاہ نہ کہیں گا کہ آسمان تے زمین تے تمام دنیا بے کار پیدا کی گئی لیکن جد کہ بعث تے جزا گا منکر ایں تاں نتیجو یوہی ہے کہ عالم گی ایجاد ناں عبث تے بے فائدہ منیں۔ ف۴۴ یاہ گل بالکل حکمت گے خلاف ہے تے جیڑو شخص جزا گو قائل نی وہ ضرور مفسد تے مصلح تے فاجر تے متقی ناں برابر قرار دیے گو تے ان ماں فرق نہ کرے گو۔ کفار اس جہل ماں گرفتار ایں۔ شانِ نزول: کفارِ قریش نے مسلماناں دے کہیو تھو کہ آخرت ماں جہڑیں نعمت تمناں ملیں گیں وہی ہمناں وی ملیں گی۔ اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی۔ تے ارشاد فرمایو گیو کہ نیک تے بد مومن تے کافر برابر کرنوں حکمت گو تقاضو نی کفار گو خیال باطل ہے۔ ف۴۵ یعنی قرآن شریف۔ ف۴۶ فرزندار جمند۔ ف۴۷ اللہ تعالیٰ گی طرف تمام اوقات تسبیح تے ذکر ماں مشغول رہن آلو۔ ف۴۸ بعدِ ظہر ایسا کھوڑا ف۴۹ یہ ہزار کھوڑا تھا جہڑا جہاد واسطے حضرت سلیمان علیہ السلام گی خدمت ماں ظہر گے بعد پیش کیا گیا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فَقَالَ اِنِّيْٓ اَحْبَبْتُ حُبَّ الْخَيْرِ عَنْ ذِكْرِ رَبِّيْ ۚ حَتّٰى تَوَارَتْ

تو سلیمان نے کہیو مناں ان کھوڑا گی محبت پسند آئی اپنا رب گی یاد واسطے ف۵۰ فر اناں ناں چلان گو حکم دتو ات توڑی نظراں دے

بِالْحِجَابِ ﴿۳۲﴾ رُدُّوْهَا عَلَيَّ ۭ فَطَفِقَ مَسْحًۢا بِالسُّوْقِ وَالْاَعْنَاقِ ﴿۳۳﴾ وَلَقَدْ

اوہلے ہوگیا پردہ ماں چلے گیا ف۵۱ فر حکم دتو جے اُنہاں ناں واپس میرے کول لیاؤ تو انگی ٹنگاں اور گردناں ور ہتھ پھیرن لگا ف۵۲ بیشک

فَتَنَّا سُلَيْمٰنَ وَاَلْقَيْنَا عَلٰي كُرْسِيِّهٖ جَسَدًا ثُمَّ اَنَابَ ﴿۳۴﴾ قَالَ رَبِّ

ہم نے سلیمان ناں پرکھیو ف۵۳ اور اُس گا تخت ور ایک بیجان بدن سٹ چھڑیو ف۵۴ فر رجوع لے آیا ف۵۵ عرض کی اے میرا رب!

اغْفِرْ لِيْ وَهَبْ لِيْ مُلْكًا لَّا يَنْۢبَغِيْ لِاَحَدٍ مِّنْۢ بَعْدِيْ ۚ اِنَّكَ اَنْتَ

مناں بخش دے اور مناں اِسی سلطنت عطا فرما کہ میرا تو بعد کسے گے لائق نہ ہووے ف۵۶ بیشک تو ہی

الْوَهَّابُ ﴿۳۵﴾ فَسَخَّرْنَا لَهُ الرِّيْحَ تَجْرِيْ بِاَمْرِهٖ رُخَاۗءً حَيْثُ اَصَابَ ﴿۳۶﴾

بڑی دین آلو ہے تو ہم نے ہوا اُس گا بس ماں کر چھڑی کہ اُس گا حکم نال نرم نرم چلے ف۵۷ جت وہ چاہیں

وَالشَّيٰطِيْنَ كُلَّ بَنَّاۗءٍ وَّغَوَّاصٍ ﴿۳۷﴾ وَّاٰخَرِيْنَ مُقَرَّنِيْنَ فِي الْاَصْفَادِ ﴿۳۸﴾

اور دیو بس ماں کر چھڑیا ہر معمار (مستری) ف۵۸ غوطہ خور (تارو) ف۵۹ اور دوسرا ہور بیڑیاں ماں جکڑیا وا ف۶۰

هٰذَا عَطَاۗؤُنَا فَامْنُنْ اَوْ اَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿۳۹﴾ وَاِنَّ لَهٗ عِنْدَنَا

یاہ مہاری عطا ہون تو چاہے تاں احسان کر ف۶۱ یا روک رکھ ف۶۲ تیرے ور کوئے حساب نی۔ اور بیشک اُس گے واسطے مہاری بارگاہ ماں

ع ۴ لَزُلْفٰى وَحُسْنَ مَاٰبٍ ﴿۴۰﴾ وَاذْكُرْ عَبْدَنَآ اَيُّوْبَ ۘ اِذْ نَادٰى رَبَّهٗٓ

ضرور قرب اور اچھو ٹھکانوں ایں۔ اور یاد کرو مہارا بندہ ایوب ناں جد اُس نے اپناں رب ناں پکاریو۔

ف۵۰ یعنی ہوں ان دے رضائے الٰہی تے دین گی تقویت تے تائید واسطے محبت کروں میری محبت ان گے نال دنیوی غرض دے نی (تفسیر کبیر)۔ ف۵۱ یعنی نظر دے غائب ہوگیا۔ ف۵۲ تے اس ہتھ پھیرن گیں چند وجوہات تھیں۔ ایک دے کہوڑاں گی عزت تے شرف گو اظہار کہ وہ دشمن گا مقابلہ ماں بہتر مددگار ایں۔ دوجے امور سلطنت گی خودنگرانی فرمانوں کہ تمام کارندہ ہوشیار تے تیار رہیں۔ تیجے تانجہ آپ کہوڑاں گا احوال تے ان گا امراض تے عیوب گا اعلیٰ ماہر تھا ان ور ہتھ پھیر گے ان گی حالت گو جائزہ لیں تھا، بعض مفسّرین نے ان آیتاں گی تفسیر ماں بہت سارا ایسا اقوال لکھ چھڑیاں ایں جن گا صحیح ہون گی کائے دلیل نی تے وہ محض حکایت ایں جہڑیں مضبوط دلائل گے اگے کسے طرح وی قابلِ قبول نی تے یاہ تفسیر جیہڑی ذکر کی گئی یاہ قرآنِ کریم گی عبارت گے بالکل مطابق ہے واللہ الحمد (تفسیر کبیر) ف۵۳ بخاری تے مسلم شریف ماں حضرت ابوہریرہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ گی حدیث ہے حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو کہ حضرت سلیمان علیہ الصلوٰۃ والسلام نے فرمایو تھو کہ ہوں اج رات اپنی نوے بیبیاں ور دورہ کروں گو ہر ایک حاملہ ہوئے گی تے ہر ایک دے راہِ خدا ماں جہاد کرن آلو سوار پیدا ہوئے گو مگر یاہ فرماتے وقت زبانِ مبارک دے ان شاء اللہ نہ فرمایو (اللہ تعالیٰ جانے کے وجہ بنی) تاں کائے عورت حاملہ نہ ہوئی سوا ایک گے تے اسگے وی ناقص الخلقت بچو پیدا ہویو حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو اگر حضرت سلیمان علیہ الصلوٰۃ والسلام نے ان شاء اللہ فرمایو ہوتو تاں ان سب عورتاں گا لڑکا ہی پیدا ہوتا تے وہ راہِ خدا ماں جہاد کرتا (بخاری پارہ تیراں کتاب الانبیا) ف۵۴ یعنی نامکمل بچو۔ ف۵۵ اللہ تعالیٰ گی طرف استغفار کر گے ان شاء اللہ کہن گی پہل ور تے حضرت سلیمان علیہ السلام نے بارگاہِ الٰہی ماں ف۵۶ اس دے یوہ منظور تے مقصود تھو کہ ایسو ملک آپ گے واسطے معجزہ ہوئے ف۵۷ فرمانبردار طریقہ ور ف۵۸ جیہڑو آپ گا حکم ور آپ گی مرضی گے مطابق عجیب وغریب عمارت بنائے تھو۔ ف۵۹ جیہڑو آپ گے واسطے سمندر دے موتی کڈے۔ دنیا ماں سب دے پہلاں سمندر دے موتی کڈھان آلا آپ ہی ایں۔ ف۶۰ سرکش شیطان وی آپ گے تابع کردتا گیا جناں ناں آپ تادیب دین تے فساد دے روکن واسطے بیڑیاں تے سنگلاں ماں جکڑوا گے قید کروائیں تھا ف۶۱ جس ور چاہے۔ ف۶۲ جس کسے دے چاہے یعنی آپ ناں دین تے نہ دین گو اختیار دتو گیو جیسی مرضی ہوئے کریں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطٰنُ بِنُصْبٍ وَّعَذَابٍ ﴿٤١﴾ اُرْكُضْ بِرِجْلِكَ ۚ هٰذَا
کہ مناں شیطان نے تکلیف تے ایذا لا چھڑی ف٦٣ ہم نے فرمایو زمین ور اپنوں پیر مارو ف٦٤ یوہ ہے۔
مُغْتَسَلٌۢ بَارِدٌ وَّشَرَابٌ ﴿٤٢﴾ وَوَهَبْنَا لَهٗٓ أَهْلَهٗ وَمِثْلَهُمْ مَّعَهُمْ رَحْمَةً
ٹھنڈو چشمو نہان اور پین واسطے ف٦٥ اور ہم نے اُسناں اُس گا گھر آلا تے ان گے برابر ہور عطا فرمایا اپنی رحمت
مِّنَّا وَذِكْرٰى لِأُولِي الْأَلْبَابِ ﴿٤٣﴾ وَخُذْ بِيَدِكَ ضِغْثًا فَاضْرِبْ بِّهٖ
نال ف٦٦ اور عقلمنداں گی نصیحت واسطے اور فرمایو اپناں ہتھ ماں بہاری لے گے اس گے نال مار ف٦٧
وَلَا تَحْنَثْ ۗ إِنَّا وَجَدْنٰهُ صَابِرًا ۚ نِعْمَ الْعَبْدُ ۗ إِنَّهٗٓ أَوَّابٌ ﴿٤٤﴾ وَاذْكُرْ
اور قسم نہ تروڑ بیشک ہم نے اُسناں صابر پایو کسو اچھو بندو ف٦٨ بیشک وہ بہت رجوع کرن آلو ہے اور یاد کرو
عِبٰدَنَآ إِبْرٰهِيْمَ وَإِسْحٰقَ وَيَعْقُوْبَ أُولِي الْأَيْدِيْ وَالْأَبْصَارِ ﴿٤٥﴾ إِنَّآ
مہاراں بنداں ابراہیم تے اسحاق تے یعقوب قدرت اور علم آلاں ناں ف٦٩ بیشک ہم نے
أَخْلَصْنٰهُمْ بِخَالِصَةٍ ذِكْرَى الدَّارِ ﴿٤٦﴾ وَإِنَّهُمْ عِنْدَنَا لَمِنَ الْمُصْطَفَيْنَ
اناں ناں ایک کھری گل تو امتیاز بخشیو کہ وہ اس گھر گی یاد ہے ف٧٠ اور بیشک وہ مہارے نزدیک چنیاں واں
الْأَخْيَارِ ﴿٤٧﴾ وَاذْكُرْ إِسْمٰعِيْلَ وَالْيَسَعَ وَذَا الْكِفْلِ ۖ وَكُلٌّ مِّنَ الْأَخْيَارِ ﴿٤٨﴾
پسندیدہ ایں اور یاد کرو اسماعیل تے یسع تے ذوالکفل ناں ف٧١ اور سارا اچھا ایں
هٰذَا ذِكْرٌ ۚ وَإِنَّ لِلْمُتَّقِيْنَ لَحُسْنَ مَاٰبٍ ﴿٤٩﴾ جَنّٰتِ عَدْنٍ مُّفَتَّحَةً
یاہ نصیحت ہے اور بیشک ف٧٢ پرہیزگاراں کو ٹھکانوں چنگو بسن آلا باغ ان واسطے
لَّهُمُ الْأَبْوَابُ ﴿٥٠﴾ مُتَّكِـِٕيْنَ فِيْهَا يَدْعُوْنَ فِيْهَا بِفَاكِهَةٍ كَثِيْرَةٍ
سارا دروازہ کھلا ایں۔ ان ماں تکیہ لاگے ف٧٣ ان ماں بہت سارا میوہ تے

ف٦٣ جسم تے مال ماں اس دے آپ گی بیماری تے اگلی تکلیف مراد ایں (اس واقعہ گو مفصل بیان سورۂ انبیا گا چھیماں رکوع ماں گزر گیو۔ ف٦٤ چنانچہ آپ نے زمین ماں پیر ماریو تے اس دے مٹھا پانی گو ایک چشمو ظاہر ہویو تے آپ دے کھیو گیو۔ ف٦٥ چنانچہ آپ نے اس دے پیو تے غسل کیو تے تمام ظاہری تے باطنی مرض تے تکلیف دور ہو گئیں۔ ف٦٦ چنانچہ مروی ہے کہ جیڑی آپ گی اولا د مر گئی تھی اللہ تعالیٰ نے اس ناں زندہ فرمایو تے اپناں فضل تے رحمت نال اتنا ہی ہور عطا فرمایا۔ ف٦٧ اپنی بی بی ناں جناں سو ضرب مارن گی قسم کھادی تھی دیر نال حاضر ہون گی وجہ دے۔ ف٦٨ یعنی حضرت ایوب علیہ السلام۔ ف٦٩ جناں ناں اللہ تعالیٰ نے حکمت علمیہ تے عملیہ عطا فرمائیں تے اپنی معرفت تے طاعات ور قوت عطا فرمائی۔ ف٧٠ یعنی دار آخرت گی کہ وہ لوکاں ناں اسے گی یاد دوائیں تے کثرت نال اس گو ذکر کریں دنیا گی محبت نے ان گا دلاں ماں جگہ نی پائی۔ ف٧١ یعنی ان گا فضائل تے ان گا صبر ناں تانجہ ان گی پاک خصلتاں دے لوک نیکیاں گو ذوق تے شوق حاصل کریں۔ تے ذوالکفل گی نبوت ماں اختلاف ہے۔ ف٧٢ آخرت ماں ف٧٣ مرصّع تختاں ور۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وشراب ﴿۵۱﴾ وعندهم قصرت الطرف اتراب ﴿۵۲﴾ هذا ما توعدون

شراب منگیں اور ان گے کول وہ بیبیں ایں کہ اپنا خاوند گے بغیر ہور کسی گی طرف اکھ پٹ گے نی دیکھتیں ایک عمر گی ف۷۴ یاہ ہے جس گوتناں وعدو

ليوم الحساب ﴿۵۳﴾ ان هذا لرزقنا ما له من نفاد ﴿۵۴﴾ هذا وان

دتو جائے حساب گے دن۔ بیشک یوہ مہارو رزق ہے کدے ختم نہ ہووگیو ف۷۵ ان گو دے یوہ ہے ف۷۶ اور بیشک

للطغين لشر ماب ﴿۵۵﴾ جهنم يصلونها فبئس المهاد ﴿۵۶﴾ هذا

سرکشاں گو برو ٹھکانوں دوزخ کہ اُساں جائیں گا تو کیا ہی بُرو ڈھان (بستر) ف۷۷ اناں گو یوہ ہے

فليذوقوه حميم وغساق ﴿۵۷﴾ واخر من شكله ازواج ﴿۵۸﴾ هذا فوج

تو اُساں چکھیں اُبلتو پانی اور پیپ (پس) ف۷۸ اور اُسے شکل گا ہور جوڑا ف۷۹ ان ناں کہیو جائے گو یاہ ایک ہور فوج تھارے نال

مقتحم معكم لا مرحبا بهم انهم صالوا النار ﴿۵۹﴾ قالوا

تسے لگی جیڑی تھاری تھی ف۸۰ وِہ کہیں گا ان ناں کھلی جگہ نہ ملے اگ ماں دے اُنہاں نے جانوں ہی ہے ات وی تنگ جگہ ماں۔ تابع بولیا

بل انتم لا مرحبا بكم انتم قدمتموه لنا فبئس القرار ﴿۶۰﴾

بلکہ تمناں کھلی جگہ نہ ملے یاہ مصیبت تم مہارے اگے لے آیا ف۸۱ تو کتنو بُرو ٹھکانوں ف۸۲

قالوا ربنا من قدم لنا هذا فزده عذابا ضعفا في النار ﴿۶۱﴾

وِہ بولیا اے مہارا رب! جیڑو یاہ مصیبت مہارے اگے لے آیو اُساں اگ ماں دونو عذاب بدھا

وقالوا ما لنا لا نرى رجالا كنا نعدهم من الاشرار ﴿۶۲﴾

اور ف۸۳ بولیا ہمناں کے ہویو ہم ان مرداں ناں نی دیکھتا جنہاں ناں بُرا سمجھاں تھا ف۸۴

اتخذنهم سخريا ام زاغت عنهم الابصار ﴿۶۳﴾ ان ذلك لحق

کیا ہم نے اناں ناں ہاسو بنالیو ف۸۵ یا اکھ اُن گی طرفوں پھر گئیں ف۸۶ بیشک یوہ ضرور حق ہے

ف۷۴ یعنی سب عمر ماں برابر حسن تے خوبصورتی ماں ایک جسیں، آپسماں محبت رکھن آلیں نہ ایک دوجی دے بغض رکھے نہ حسد۔ ف۷۵ ہمیشہ باقی رہے گو۔ ات جیڑی چیز لئی جائے گی تے خرچ کی جائے گی وہ فراپنی جگہ اسی ہی ہو جائے گی دنیا گی چیزاں گی طرح فنا تے نیست و نابود نہ ہو یگی۔ ف۷۶ یعنی ایمان آلاں ناں ف۷۷ بڑکن آلی اگ کہ وہی فرش ہو یگی۔ ف۷۸ جیڑی دوزخیاں گا جسماں تے ان گا سڑیا وازخماں تے نجاست گی جگہاں دے بلکی سڑتی بدبودار ف۷۹ قِسم قِسم گا عذاب۔ ف۸۰ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ جد کافراں گا سردار جہنم ماں داخل ہوئیں گا تے ان گے پچھے پچھے ان گی اتباع کرن آلا تاں جہنم گا خازن ان سرداراں دے کہیں گا یاہ تھاراں تابعداراں گی فوج ہے جیڑی تھاری طرح تھارے نال جہنم ماں تستی جائے ف۸۱ کہ تم نے پہلاں کفر اختیار کیو تے ہمناں اس راہ ور چلایو۔ ف۸۲ یعنی جہنم نہایت ہی بُرو ٹھکانوں ایں۔ ف۸۳ کفار گا وڈیرا تے سردار۔ ف۸۴ یعنی غریب مسلماناں ناں تے اناں ناں وہ اپناں دین گا مخالف ہون گی وجہ دے شریر کہیں تھا تے غریب ہون گی وجہ دے حقیر سمجھیں تھا جد کفار جہنم ماں اُناں ناں نہ دیکھیں گا تاں کہیں گا وہ ہمناں کیوں نظر نی آتا۔ ف۸۵ تے درحقیقت وہ ایسانی تھا دوزخ ماں آیا ہی نی مہاروان گے نال ٹھٹھا کرنوں تے ان گو مذاق بنانوں باطل تھو۔ ف۸۶ اس واسطے وہ ہمناں نظر نہ آیا۔ یا یہ معنیٰ ایں کہ ان گی طرف دے اکھ پھر گئیں تے دنیا ماں ہم ان گا مرتبہ تے بزرگی ناں نہ دیکھ سکیا۔

الثلثة

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

تَخَاصُمُ اَهۡلِ النَّارِ ﴿٦٤﴾ قُلۡ اِنَّمَاۤ اَنَا مُنۡذِرٌ ۖ وَّمَا مِنۡ اِلٰهٍ اِلَّا اللّٰهُ
دوزخیاں گو باہم جھگڑو تم فرماؤ ف۸۷ ہوں ڈر سنان آلو ہی ہاں ہور ف۸۸ معبود کوئی نی مگر ایک اللہ
الۡوَاحِدُ الۡقَهَّارُ ﴿٦٥﴾ رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ وَمَا بَيۡنَهُمَا الۡعَزِيۡزُ
ساراں ور غالب۔ مالک آسماناں اور زمین گو اور جو کجھ ان گے درمیان ہے عزت آلو
الۡغَفَّارُ ﴿٦٦﴾ قُلۡ هُوَ نَبَؤٌا عَظِيۡمٌ ﴿٦٧﴾ اَنۡتُمۡ عَنۡهُ مُعۡرِضُوۡنَ ﴿٦٨﴾ مَا كَانَ
بڑو بخشش آلو۔ تم فرماؤ وہ ف۸۹ بڑی خبر ہے۔ تم اس توں غفلت ماں ایں ف۹۰ مناں
لِىَ مِنۡ عِلۡمٍۢ بِالۡمَلَاِ الۡاَعۡلٰٓى اِذۡ يَخۡتَصِمُوۡنَ ﴿٦٩﴾ اِنۡ يُّوۡحٰٓى اِلَىَّ اِلَّاۤ
عالم بالا گی کے خبر تھی جد وہ جھگڑیں تھا ف۹۱ مناں دے یاہی وحی ہوئے کہ ہوں نی مگر
اَنَّمَاۤ اَنَا نَذِيۡرٌ مُّبِيۡنٌ ﴿٧٠﴾ اِذۡ قَالَ رَبُّكَ لِلۡمَلٰٓئِكَةِ اِنِّىۡ خَالِقٌۢ بَشَرًا
روشن ڈر سنان آلو ف۹۲ جد تھارا رب نے فرشتاں ناں فرمایو کہ ہوں مٹی توں انسان
مِّنۡ طِيۡنٍ ﴿٧١﴾ فَاِذَا سَوَّيۡتُهٗ وَنَفَخۡتُ فِيۡهِ مِنۡ رُّوۡحِىۡ فَقَعُوۡا لَهٗ
بناؤں گو ف۹۳ فر جد اُساں ہوں ٹھیک بنالیوں ف۹۴ اور اُساں اپنی طرفوں روح پھوکوں ف۹۵ تو تم اُس واسطے

ف۸۷ اے سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلّم مکّہ گا کافراں دے۔ ف۸۸ تمناں عذاب الٰہی گو خوف دواؤں۔ ف۸۹ یعنی قرآن پاک یا قیامت یا میرو رسولِ منذر رہونوں یا اللہ تعالیٰ گو واحد لاشریک لہ ہونوں۔ ف۹۰ کہ میرے ور ایمان نی لیا تا تے قرآنِ پاک تے میرا دین ناں نی منتا۔ ف۹۱ یعنی فرشتہ حضرت آدم علیہ السلام گا وارہ ماں۔ یاہ حضرت سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلّم گی نبوت گی صحت گی دلیل ہے۔ مدعو یوہ ہے کہ عالم بالا ماں فرشتاں گو حضرت آدم علیہ الصلوٰۃ والسّلام گا وارہ ماں سوال جواب کرنوں مناں کے معلوم ہو تو اگر ہوں نبی نہ ہو تو اس گی خبر دینوں میری نبوّت تے میرے کول وحی آن گی دلیل ہے۔ ف۹۲ دارمی تے ترمذی گی حدیثاں ماں ایں سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلّم نے فرمایو کہ ہوں اپناں بہترین حال ماں اپناں ربّ عزّ وجل گا دیدار دے مشرف ہو یو (حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما فرمائیں کہ میرا خیال ماں یوہ واقعو خواب گو ہے) حضور علیہ الصلوٰۃ والسّلام فرمائیں کہ حضرت ربّ العزّت عزّ وجلّ نے فرمایو اے محمد (صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلّم) عالمِ بالا گا فرشتہ کس بحث ماں ایں؟ میں عرض کیو اے ربّ تو ہی دانا ہے حضور نے فرمایو فر ربّ العزّت نے اپنوں دستِ رحمت وکرم میراں دواں مونڈھاں گے بشکار رکھیو تے میں اس گا فیض گا اثر ناں اپناں قلب مبارک ماں محسوس کیو تاں آسمان تے زمین گی تمام چیز میرا علم ماں آگئیں فر اللہ تعالیٰ نے فرمایو یا محمد (صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلّم) کیا تم جانیں کہ عالمِ بالا گا ملائکہ کس گل ماں بحث کریں میں عرض کیو ہاں اے ربّ ہوں جانوں وہ کفّارات ماں بحث کرر ہیا ایں تے کفّارات یہ ایں، نمازاں گے بعد مسجد ماں ٹھہرنوں تے پیدل جماعت ناں نماز پڑھن واسطے جانوں، تے جس وقت سردی وغیرہ گی وجہ دے پانی گو استعمال ناگوار ہوئے اس وقت اچھی طرح وضو کرنوں جس نے یوہ کیو اسگی زندگی وی بہتر، موت وی بہتر تے گناہاں دے ایسو پاک صاف نکلے گو جیسو اپنی پیدائش گے دن تھو تے فرمایو اے محمد (صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلّم) نماز گے بعد یاہ دعا کریا کرو اَللّٰهُمَّ اِنِّىۡ اَسۡئَلُكَ فِعۡلَ الۡخَيۡرَاتِ وَتَرۡكَ الۡمُنۡكَرَاتِ وَحُبَّ الۡمَسَاكِيۡنِ وَاِذَاۤ اَرَدۡتَّ بِعِبَادِكَ فِتۡنَةً فَاقۡبِضۡنِىۡۤ اِلَيۡكَ غَيۡرَ مَفۡتُوۡنٍ بعض روایتاں ماں یوہ ہے کہ حضرت سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلّم نے فرمایو مناں ہر چیز روشن ہوگئی تے میں پہچان لیو تے ایک روایت ماں ایں کہ جو کجھ مشرق تے مغرب ماں ہے سب ناں جان لیو۔ امام علاّمہ علاؤ الدین علی بن محمد ابن ابراہیم بغدادی معروف بہ خازن اپنی تفسیر ماں اس گا معنیٰ یہ بیان فرمائیں کہ اللہ تعالیٰ نے حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلّم گو سینوں مبارک کھول چھڑیو تے قلبِ مقدّس ناں منوّر فرما چھڑیو تے جو کوئے نہ جانیں اس سب گی معرفت آپ ناں عطا فرما چھڑی۔ ات توڑی کہ آپ نے نعمت تے معرفت گی سردی تے ٹھنڈک اپناں قلب اقدس ماں محسوس فرمائی تے جد قلب شریف منوّر ہو گیو تے سینوں پاک کھل گیو تاں جو کجھ آسماناں تے زمیناں ماں ہے باعلام الٰہی جان لیو۔ ف۹۳ یعنی (حضرت) آدم ناں پیدا کروں گو۔ ف۹۴ یعنی اس گی پیدائش پوری کر چھڑوں۔ ف۹۵ تے اسناں زندگی عطا فرما چھڑوں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

سٰجِدِیْنَ ﴿۷۲﴾ فَسَجَدَ الْمَلٰٓئِكَةُ كُلُّهُمْ اَجْمَعُوْنَ ﴿۷۳﴾ اِلَّآ اِبْلِيْسَ ؕ اِسْتَكْبَرَ

سجدہ ماں چھڑ جایو۔ تو ساراں فرشتاں نے سجدو کیو ایک ایک نے کوئی باقی نی رہیو۔ مگر ابلیس نے ف۹۶ اس نے غرور کیو

وَكَانَ مِنَ الْكٰفِرِيْنَ ﴿۷۴﴾ قَالَ يٰٓاِبْلِيْسُ مَا مَنَعَكَ اَنْ تَسْجُدَ لِمَا

اور وہ تھو ہی کافراں بچوں ف۹۷ فرمایو اے ابلیس! تناں کس چیز نے روکیو کہ تو اُس ناں سجدو نہ کرے جسناں

خَلَقْتُ بِيَدَيَّ ؕ اَسْتَكْبَرْتَ اَمْ كُنْتَ مِنَ الْعَالِيْنَ ﴿۷۵﴾ قَالَ اَنَا خَيْرٌ

میں اپناں ہتھاں نال بنایو تنا غرور آگیو یا تو تھو ہی مغروراں بچوں ف۹۸ بولیو ہوں اس توں بہتر ہاں ف۹۹

مِّنْهُ ؕ خَلَقْتَنِيْ مِنْ نَّارٍ وَّخَلَقْتَهٗ مِنْ طِيْنٍ ﴿۷۶﴾ قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا

تیں مناں اگ توں بنایو اور اس ناں مٹی توں پیدا کیو۔ فرمایو تو جنت بچوں نکل جا

فَاِنَّكَ رَجِيْمٌ ﴿۷۷﴾ ۚ وَّاِنَّ عَلَيْكَ لَعْنَتِيْٓ اِلٰى يَوْمِ الدِّيْنِ ﴿۷۸﴾ قَالَ رَبِّ

کہ تو لعنت کیو گیو ف۱۰۰ اور بیشک تیرے ور میری لعنت ہے قیامت تک ف۱۰۱ بولیو میرا رب

فَاَنْظِرْنِيْٓ اِلٰى يَوْمِ يُبْعَثُوْنَ ﴿۷۹﴾ قَالَ فَاِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِيْنَ ﴿۸۰﴾ اِلٰى يَوْمِ

اگر اسوہے تاں مناں مہلت دے اُس دن تک کہ اُٹھا لیا جائیں ف۱۰۲ فرمایو تو تُومہلت آلاں بچوں ایں۔ اس جانیاں وال

الْوَقْتِ الْمَعْلُوْمِ ﴿۸۱﴾ قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَاُغْوِيَنَّهُمْ اَجْمَعِيْنَ ﴿۸۲﴾ اِلَّا عِبَادَكَ

وقت گا دن تک ف۱۰۳ بولیو تیری عزت گی قسم ضرور ہوں ان ساراں ناں گمراہ کر چھڑوں گو مگر اُن ماں جھڑا تیرا چُنیاں وال

مِنْهُمُ الْمُخْلَصِيْنَ ﴿۸۳﴾ قَالَ فَالْحَقُّ ۫ وَالْحَقَّ اَقُوْلُ ﴿۸۴﴾ ۚ لَاَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ

بندہ ایں۔ فرمایو تو سچ یوہ ہے اور ہوں سچ ہی فرماؤں۔ بیشک ہوں ضرور جہنم پروں گو تیرے نال ف۱۰۴

وَمِمَّنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ اَجْمَعِيْنَ ﴿۸۵﴾ قُلْ مَآ اَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ

تے ان بچوں ف۱۰۵ جتنا تیری پیروی کریں گا ساراں نال۔ تم فرماؤ ہوں تھارا دے اس قرآن ور کُجھ اجرت نی منگو

وَّمَآ اَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِيْنَ ﴿۸۶﴾ اِنْ هُوَ اِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعٰلَمِيْنَ ﴿۸۷﴾

اور ہوں بناوٹ آلاں بچوں نی۔ وہ دے نی مگر نصیحت سارا جہان واسطے

ف۹۶ سجدو نہ کیو۔ ف۹۷ یعنی علم الٰہی ماں۔ ف۹۸ یعنی اس قوم بچوں جن گو شیوو ہی تکبر ہے۔ ف۹۹ اس دے اگی مراد یاہ تھی کہ اگر آدم اگ دے پیدا کیا جاتا تے میرے برابر وی ہوتا تاں وی ہوں اناں ناں سجدو نہ کرتو چہ جائیکہ ان دے بہتر ہون گے باوجود اناں ناں سجدو کروں۔ ف۱۰۰ اپنی سرکشی تے نافرمانی تے تکبر گی وجہ دے۔ فراللہ تعالیٰ نے اس گی شکل بدل چھڑی وہ پہلاں حسین تھو فر بدشکلو مُنھ کالو کر چھڑیو۔ اس گی نورانیت ختم کر دتی گئی۔ ف۱۰۱ تے قیامت گے بعد لعنت وی تے ہور طرح طرح گا عذاب وی۔ ف۱۰۲ آدم علیہ السلام تے ان گی ذرّیت اپناں فنا ہون گے بعد جزا گے واسطے تے اس دے اس گی مراد یاہ تھی کہ وہ انساناں ناں گمراہ کرن واسطے فراغت پائے تے ان دے اپنوں بغض خوب کڈھنے تے موت دے بالکل بچ جائے کیونکہ اٹھن دے بعد موت نی۔ ف۱۰۳ نفخۂ اولیٰ تک جسناں خلق گی فنا واسطے مقرر فرمایو گیو۔ ف۱۰۴ سمیت تیری ذرّیت گے۔ ف۱۰۵ یعنی انساناں بچوں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَلَتَعْلَمُنَّ نَبَاَهٗ بَعْدَ حِيْنٍ ﴿۸۸﴾ ع

اور ضرور ایک وقت گے بعد تم اُسگی خبر جانیں گا۔ ف۱۰۶

سُوْرَةُ الزُّمَرِ مَكِّيَّةٌ | بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ | اٰيَاتُهَا ۷۵ رُكُوْعَاتُهَا ۸

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

تَنْزِيْلُ الْكِتٰبِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيْزِ الْحَكِيْمِ ﴿۱﴾ اِنَّآ اَنْزَلْنَآ اِلَيْكَ الْكِتٰبَ

کتاب ف۲ گو اُتارنوں ایں اللہ عزت وحکمت آلا گی طرفوں۔ بیشک ہم نے تھاری طرف ف۳ یاہ کتاب

بِالْحَقِّ فَاعْبُدِ اللّٰهَ مُخْلِصًا لَّهُ الدِّيْنَ ﴿۲﴾ اَلَا لِلّٰهِ الدِّيْنُ الْخَالِصُ ؕ

حق گے نال اُتاری تو اللہ گی بندگی کرو نرا اُسے گا ہو گے ہاں خالص اللہ ہی گی بندگی ہے ف۴

وَالَّذِيْنَ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِهٖٓ اَوْلِيَآءَ ۘ مَا نَعْبُدُهُمْ اِلَّا لِيُقَرِّبُوْنَآ اِلَى

اور وہ جنھاں نے اُس گے بغیر ہور والی بنالیا ف۵ کہیں ہم دے اُنہاں نا ف۶ صرف اس گل واسطے پوجاں کہ یہ ہمناں اللہ گے نیڑے

اللّٰهِ زُلْفٰى ؕ اِنَّ اللّٰهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِيْ مَا هُمْ فِيْهِ يَخْتَلِفُوْنَ ؕ اِنَّ

کر' چھڑیں اللہ ان ور فیصلو فرمائیگو اس گل ماں جسماں یہ اختلاف کر رہیا ایں ف۷ بیشک

اللّٰهَ لَا يَهْدِيْ مَنْ هُوَ كٰذِبٌ كَفَّارٌ ﴿۳﴾ لَوْ اَرَادَ اللّٰهُ اَنْ يَّتَّخِذَ

اللہ اُسناں راہ نی دیتو جیڑو جوٹھو بڑو ناشکرو ہے ف۸ اللہ اپنے واسطے بچہ بناتو تاں اپنی مخلوق

وَلَدًا لَّاصْطَفٰى مِمَّا يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ ۙ سُبْحٰنَهٗ ؕ هُوَ اللّٰهُ الْوَاحِدُ

بچوں جسناں چاہتو چُن لیتو ف۹ پاکی ہے اُسناں ف۱۰ وہی ایک اللہ ف۱۱

الْقَهَّارُ ﴿۴﴾ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ ۚ يُكَوِّرُ الَّيْلَ عَلَى النَّهَارِ

ساراں ور غالب۔ اُس نے آسمان اور زمین بنایا رات ناں دن ور پلیٹے

ف۱۰۶ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ موت گے بعد، تے ایک قول یوہ ہے کہ قیامت گے دن۔ ف۱ سورۂ زمر مکی ہے سوا آیت قُلْ يٰعِبَادِيَ الَّذِيْنَ اَسْرَفُوْا عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ تے آیت اَللّٰهُ نَزَّلَ اَحْسَنَ الْحَدِيْثِ گے، اس سورت ماں اٹھ (۸) رکوع تے پچھتر (۷۵) آیات تے ایک ہزار ایک سو بہتر (۱۱۷۲) کلمہ تے چار ہزار نو سو اٹھ (۴۹۰۸) حرف ایں۔ ف۲ کتاب دے مراد قرآن شریف ہے۔ ف۳ اے سیّد عالم محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ف۴ اس گے سوا کوئے عبادت گو مستحق نی۔ ف۵ معبود بنالیا۔ ان لوکاں دے بت پرست مراد ایں۔ ف۶ یعنی بتاں ناں۔ ف۷ ایمانداراں ناں جنت ماں تے کافراں ناں دوزخ ماں داخل فرماگے۔ ف۸ چوٹھو اس گل ماں کہ بتاں ناں اللہ تعالیٰ دے نزدیک کرن آلو دسے تے خدا واسطے اولاد بنائے تے ناشکر و ایسو کہ بتاں ناں پوجے۔ ف۹ یعنی اگر بالفرض اللہ تعالیٰ واسطے اولاد ممکن ہوتی تاں وہ جسناں چاہتو بناتو نہ یاہ کہ کفار دے تجویز لیتو کہ وہ جسناں چاہیں خدا گی اولاد قرار دیں (معاذ اللہ)۔ ف۱۰ اولاد دے تے ہر اس چیز دے جیڑی اس گی شانِ اقدس گے لائق نی۔ ف۱۱ نہ اسگو کوئے شریک نہ اسگی کائے اولاد۔

وقف لازم

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَيُكَوِّرُ النَّهَارَ عَلَى الَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ۭ كُلٌّ يَّجْرِيْ لِاَجَلٍ

اور دن ناں رات ور پلیٹے ف۱۲ اور اُس نے دینہ اور چن ناں کم ماں لایو اے ہر ایک ایک مقرر معیاد

مُّسَمًّى ۭ اَلَا هُوَ الْعَزِيْزُ الْغَفَّارُ ۝۵ خَلَقَكُمْ مِّنْ نَّفْسٍ وَّاحِدَةٍ ثُمَّ

توڑی چلے ف۱۳ سن لیئے وہی عزت آلو بخشن آلو۔ اُس نے تمناں ایک جان دے بنایو ف۱۴ فر

جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَاَنْزَلَ لَكُمْ مِّنَ الْاَنْعَامِ ثَمٰنِيَةَ اَزْوَاجٍ ۭ

اُسے دوں اُس گو جوڑو پیدا کیو ف۱۵ اور تھارے واسطے چارپایاں بچوں ف۱۶ اٹھ جوڑا اُتاریا ف۱۷

يَخْلُقُكُمْ فِيْ بُطُوْنِ اُمَّهٰتِكُمْ خَلْقًا مِّنْۢ بَعْدِ خَلْقٍ فِيْ ظُلُمٰتٍ ثَلٰثٍ ۭ

تمناں تھاریاں مایاں گا پیٹ ماں بنائے ایک طرح ف۱۸ دوں بعد دوجی طرح تریاں نیریاں ماں ف۱۹

ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ ۭ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ فَاَنّٰى تُصْرَفُوْنَ ۝۶ اِنْ

یوہ ہے اللہ تھارو رب اُسے گی بادشاہی ہے اُس گے بغیر کسے گی بندگی نی فر کہیاں پھیریاوا ایں ف۲۰ اگر

تَكْفُرُوْا فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ عَنْكُمْ ۣ وَلَا يَرْضٰى لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ ۚ وَاِنْ

تم ناشکری کرو تاں وی اللہ بے نیاز ہے تھارا دے ف۲۱ اور اپناں بنداں گی ناشکری اُسناں پسند نی اور اگر

تَشْكُرُوْا يَرْضَهُ لَكُمْ ۭ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِّزْرَ اُخْرٰى ۭ ثُمَّ اِلٰى

شکر کرو تاں اُسناں تھارے واسطے پسند فرمائے ف۲۲ اور کائے پہار چان آلی جان دوجا گو پہار نہ چائیگی ف۲۳ فر تمناں

رَبِّكُمْ مَّرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ۭ اِنَّهٗ عَلِيْمٌۢ بِذَاتِ

اپنا رب ہی گی طرف مڑنوں ایں ف۲۴ تو وہ تمناں دس چھڑے گو جو تم کریں تھا ف۲۵ بیشک وہ دلاں گی گلاں

الصُّدُوْرِ ۝۷ وَاِذَا مَسَّ الْاِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَا رَبَّهٗ مُنِيْبًا اِلَيْهِ ثُمَّ

ناں جانیں اور جد آدمی ناں کائے تکلیف پہچے ف۲۶ اپناں رب ناں پکارے اُسے گی طرف جُھک گے ف۲۷ فر

ف۱۲ یعنی کدے رات گا نیرا نال دن گا ایک حصہ ناں چھپائے تے کدے دن گی روشنی دے رات گا حصہ ناں، مراد یاہ ہے کہ کدے دن گو وقت کٹا گے رات ناں بدھائے، کدے رات کٹا گے دن ناں بدھائے، تے رات دن بچوں کٹن آلو کتناں دس کنٹہ گورہ جائے تے بدھن آلو بدھتاں بدھتاں چودہ کنٹاں گو ہو جائے۔ ف۱۳ یعنی قیامت تک وہ اپناں مقرر نظام ور چلتا رہیں گا۔ ف۱۴ یعنی حضرت آدم علیہ السلام دے۔ ف۱۵ یعنی حضرت حوا ناں ف۱۶ یعنی اونٹھ، گاں، بکری، پیڈ دے۔ ف۱۷ یعنی پیدا کیا جوڑاں دے، مراد نر دے مادہ ایں۔ ف۱۸ یعنی نطفہ فر علقہ (خون گوڈکر) فر مضغہ (گوشہ پارہ) ف۱۹ ایک نیری پیٹ گی، دوجی رحم گی، تیجی بچہ دانی گی۔ ف۲۰ تے حق گا طریقہ دے دور ہوئیں کہ اسگی عبادت چھوڑ گے غیر گی عبادت کریں۔ ف۲۱ یعنی تھاری طاعت تے عبادت دے تے تم ہی اس گا محتاج ایں۔ ایمان لیان ماں تھارو ہی نفعو ہے تے کافر ہون ماں تھارو ہی نقصان ایں۔ ف۲۲ کہ وہ تھاری کامیابی گو سبب ہے اس ور تمناں ثواب دیے گو تے جنت عطا فرمائے گو۔ ف۲۳ یعنی کوئے شخص دوجا گا گناہ ماں نہ پکڑن ہوئے گو۔ ف۲۴ آخرت ماں۔ ف۲۵ دنیا ماں تے اسگی تمناں خبر دیے گو۔ ف۲۶ ات آدمی دے مطلقاً کافر یا خاص ابوجہل یا عتبہ بن ربیعہ مراد ہے۔ ف۲۷ اسے دے فریاد کرے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

إِذَا خَوَّلَهُ نِعْمَةً مِّنْهُ نَسِيَ مَا كَانَ يَدْعُوٓا إِلَيْهِ مِن قَبْلُ

جد اللہ نے اُساں اپنی طرفوں کائے نعمت دتی تاں ٹُل جائے جس واسطے پہلاں پکاریو تھو ف٢٨

وَجَعَلَ لِلَّهِ أَندَادًا لِّيُضِلَّ عَن سَبِيلِهِۦ ۚ قُلْ تَمَتَّعْ بِكُفْرِكَ

اور اُس واسطے اُس گا برابر آلا بنان لگ جائے ف٢٩ تانجہ اُس گا راہ دوں پلائے تم فرماؤ ف٣٠ تھوڑا دن اپناں کفر گے نال

قَلِيلًا ۖ إِنَّكَ مِنْ أَصْحَٰبِ ٱلنَّارِ ﴿٨﴾ أَمَّنْ هُوَ قَٰنِتٌ ءَانَآءَ ٱلَّيْلِ

برت لیے ف٣١ بیشک توں دوزخیاں بچوں ایں۔ کیا وہ جناں فرمانبرداری ماں رات گیں کھڑیں گزریں

سَاجِدًا وَقَآئِمًا يَحْذَرُ ٱلْءَاخِرَةَ وَيَرْجُوا۟ رَحْمَةَ رَبِّهِۦ ۗ قُلْ هَلْ

سجدہ کرتاں اور قیام کرتاں ف٣٢ آخرت توں ڈرے اور اپناں رب گی رحمت گی آس رکھے ف٣٣ کیا وہ نافرماناں گی طرح ہوجائیگو

يَسْتَوِى ٱلَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَٱلَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ۗ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُو۟لُوا۟

تم فرماؤ کیا برابر ایں جانن آلا اور انجان نصیحت دے وہی منیں جیڑا

ٱلْأَلْبَٰبِ ﴿٩﴾ قُلْ يَٰعِبَادِ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ رَبَّكُمْ ۚ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا۟ ع ٩ ١٥

عقل آلا ہیں۔ تم فرماؤ اے میریو بندیو! جیڑا ایمان لے آیا اپناں رب توں ڈرو جھناں نے اچھائی کی ف٣٤

فِى هَٰذِهِ ٱلدُّنْيَا حَسَنَةٌ ۗ وَأَرْضُ ٱللَّهِ وَٰسِعَةٌ ۗ إِنَّمَا يُوَفَّى ٱلصَّٰبِرُونَ

ان واسطے اس دُنیا ماں اچھائی ہے ف٣٥ اور اللہ گی زمین وسیع ہے ف٣٦ صابراں ناہی ان گو پورو ثواب

ف٢٨ یعنی اس شدت تے تکلیف ناں ٹل جائے جس واسطے اللہ تعالیٰ دے فریاد کی تھی۔ ف٢٩ یعنی حاجت برآری گے بعد فربت پرستی ماں بتلا ہوجائے۔ ف٣٠ اے مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم اس کافرد ے۔ ف٣١ تے دنیا گی زندگی گادن پورا کرے۔ ف٣٢ شانِ نزول: حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما دے مروی ہے کہ یاہ آیت حضرت ابوبکر تے حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہما گی شان ماں نازل ہوئی تے حضرت ابن عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہما گا حق ماں نازل ہوئی۔ فائدو۔ اس آیت دے ثابت ہویو کہ رات گا نوافل تے عبادت دن گا نفلاں دے افضل ایں اس گی ایک وجہ دے یاہ ہے کہ رات گو عمل پوشیدہ ہوئے اس واسطے وہ ریا دے بہت دور ہوئے۔ دوجی یاہ کہ دنیا گا کاروبار بند ہوئیں اس واسطے قلب بہ نسبت دن گے بہت فارغ ہوئے تے توجہ الی اللہ تے خشوع دن دے زیادہ رات ماں میسر آئے۔ تیجی رات چونکہ راحت تے سون گو وقت ہوئے اس واسطے اس ماں بیدار رہنوں نفس ناں بہت مشقت تے تکلیف ماں پائے تاں ثواب وی اسگو زیادہ ہوئے گو۔ ف٣٣ اس دے ثابت ہویو کہ مومن واسطے لازم ایں کہ وہ بین الخوف والرجا رہوے، اپناں عمل گی تقصیر ور نظر کر گے عذاب دے ڈرے تے اللہ تعالیٰ گی رحمت گو امیدوار ہے، دنیا ماں بالکل بے خوف ہونوں یا اللہ تعالیٰ گی رحمت دے مطلقا مایوس ہونوں یہ دوے قرآن کریم ماں کفار گی حالت دسی گئی ایں۔ قَالَ اللّٰهُ تَعَالٰی - فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ اللّٰهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْخٰسِرُوْنَ وَقَالَ تَعَالٰی لَا يَايْئَسُ مِنْ رَّوْحِ اللّٰهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكٰفِرُوْنَ ف٣٤ طاعت تے فرمانبرداری کی تے اچھا عمل کیا۔ ف٣٥ یعنی صحت وعافیت۔ ف٣٦ اس ماں ہجرت گی ترغیب ہے کہ جس شہر ماں معاصی گی کثرت ہوئے تے ات رہن دے آدمی ناں اپنی دینداری ور قائم رہنوں دشوار ہوجائے چاہیئے کہ اس جگہ ناں چھوڑ دیے تے اتوں ہجرت کر جائے۔ شانِ نزول: یاہ آیت حبشہ گا مہاجراں گا حق ماں نازل ہوئی تے یوہ وی کہیو گیو ہے کہ حضرت جعفر بن ابی طالب تے ان گا ساتھیاں گا حق ماں نازل ہوئی جناں نے مصیبتاں تے بلاں ور صبر کیو تے ہجرت کی تے اپنا دین ور قائم رہیا اس ناں چھوڑنوں گوارہ نہ کیو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿۱۰﴾ قُلْ اِنِّیْٓ اُمِرْتُ اَنْ اَعْبُدَ اللّٰهَ مُخْلِصًا
دتو جائے گو بغیر گنتی گے ف۳۷ تم فرماؤ ف۳۸ مناں حکم ایں صرف اللہ گی بندگی کروں نرو اُسے
لَّهُ الدِّيْنَ ﴿۱۱﴾ وَاُمِرْتُ لِاَنْ اَكُوْنَ اَوَّلَ الْمُسْلِمِيْنَ ﴿۱۲﴾ قُلْ اِنِّیْٓ اَخَافُ
گو بندو ہوگے اور مناں حکم ہے ساراں دوں پہلاں گردن رکھوں ف۳۹ تم فرماؤ کدے بالفرض میرا دے
اِنْ عَصَيْتُ رَبِّیْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيْمٍ ﴿۱۳﴾ قُلِ اللّٰهَ اَعْبُدُ مُخْلِصًا
نافرمانی ہوجائے تاں مناں وی اپناں رب توں ایک بڑو عذاب گو ڈر ہے ف۴۰ تم فرماؤ ہوں اللہ ہی گی عبادت کروں
لَّهٗ دِيْنِیْ ﴿۱۴﴾ فَاعْبُدُوْا مَا شِئْتُمْ مِّنْ دُوْنِهٖ ؕ قُلْ اِنَّ الْخٰسِرِيْنَ
خالص اُسے گو ہوگے۔ تو تم اُس گے بغیر جنساں چاہو پوجو ف۴۱ تم فرماؤ پوری ہار
الَّذِيْنَ خَسِرُوْٓا اَنْفُسَهُمْ وَاَهْلِيْهِمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ؕ اَلَا ذٰلِكَ هُوَ
اُنہاں گی جیڑا اپنی جان اور اپناں گھر آلاں ناں قیامت ماں ہار بیٹھا ف۴۲ ہاں ہاں
الْخُسْرَانُ الْمُبِيْنُ ﴿۱۵﴾ لَهُمْ مِّنْ فَوْقِهِمْ ظُلَلٌ مِّنَ النَّارِ وَمِنْ
یاہی کھلی ہار ہے ان گے اپر اگ گا پہاڑ ایں اور
تَحْتِهِمْ ظُلَلٌ ؕ ذٰلِكَ يُخَوِّفُ اللّٰهُ بِهٖ عِبَادَهٗ ؕ يٰعِبَادِ فَاتَّقُوْنِ ﴿۱۶﴾ وَالَّذِيْنَ
اُن گے ہیٹھ پہاڑ ف۴۳ اس توں اللہ ڈرائے اپناں بنداں ناں ف۴۴ اے میریو بندو تم میرا دوں ڈرو ف۴۵ اور وہ جیڑا
اجْتَنَبُوا الطَّاغُوْتَ اَنْ يَّعْبُدُوْهَا وَاَنَابُوْٓا اِلَى اللّٰهِ لَهُمُ الْبُشْرٰى ۚ
بتاں گی پوجاتوں بچیا اور اللہ گی طرف رجوع ہویا انہاں ہی واسطے خوشخبری ہے
فَبَشِّرْ عِبَادِ ﴿۱۷﴾ الَّذِيْنَ يَسْتَمِعُوْنَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُوْنَ اَحْسَنَهٗ ؕ اُولٰٓئِكَ
تو خوشخبری سناؤ میراں ان بنداں ناں۔ جیڑا کن لاگے گل سنیں فر اُس گا بہترور چلیں ف۴۶ یہ ایں

ف۳۷ حضرت علی مرتضٰی رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو کہ ہر نیکی کرن آلا گی نیکیاں گو وزن کیو جائے گو سوائے صبر کرن آلاں گے کہ اناں ناں بغیر حساب تے بے شمار دتو جائے گو تے یوہ وی مروی ہے کہ مصیبتاں تے بلاں آلا حاضر کیا جائیں گا نہ ان واسطے میزان قائم کی جائے، نہ ان واسطے دفتر کھولیا جائیں ان ور اجر تے ثواب گی بے حساب بارش ہوئیگی ات توڑی کہ دنیاماں عافیت تے آرام گی زندگی گزارن آلا اناں ناں دیکھ گے آرزو کریں گا کہ کاش وہ اہلِ معصیت بچوں ہوتا تے ان گا جسم قینچیاں ناں کٹیا جاتا کہ اج یوہ صبر گو اجر پاتا۔ ف۳۸ اے سید انبیار صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم! ف۳۹ تے اہل طاعت تے اخلاص ماں پہلا تے سابق ہوئیں۔ اللہ تعالیٰ نے پہلاں اخلاص گو حکم دتو جیڑو دل گو عمل ہے فر اطاعت، یعنی اعمال جوارح گو چونکہ احکام شرعیہ رسول دے حاصل ہوئیں وہی ان گا پہچان آلا ایں تاں وہ ان گا شروع کرن ماں سب دے اوّل ہو یا اللہ تعالیٰ نے اپناں رسول ناں یوہ حکم دے گے تنبیہ کی کہ دوجاں ور اگی پابندی نہایت ضروری ہے تے دوجاں گی ترغیب واسطے نبی صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں یوہ حکم دتو گیو۔ ف۴۰ شانِ نزول: کفارِ قریش نے نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے کہیو تھو کہ تم اپنی قوم گا سرداراں تے رشتہ داراں ناں نی دیکھتا جیڑا لات تے عزیٰ گی پرستش کریں ان گا رد ماں یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی۔ ف۴۱ یوہ بطریق تہدید تے توبیخ فرمایو۔ ف۴۲ یعنی گمراہی اختیار کر گے ہمیشہ واسطے مستحق جہنم ہوگیا تے جنت گی نعمتاں دے محروم ہوگیا جیڑیں ایمان لیان ماں اناں ناں ملتیں۔ ف۴۳ یعنی ہر طرف دے اگ نے وہ کیر یا واایں۔ ف۴۴ کہ ایمان لیائیں تے ممنوعات دے بچیں۔ ف۴۵ وہ کم نہ کرو جیڑو میری ناراضگی گو سبب ہوئے۔ ف۴۶ جساں ان گی پلائی ہوئے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الَّذِیْنَ هَدٰىهُمُ اللّٰهُ وَ اُولٰٓىِٕكَ هُمْ اُولُوا الْاَلْبَابِ ﴿۱۸﴾ اَفَمَنْ حَقَّ عَلَیْهِ
جیڑاں ناں اللہ نے ہدایت فرمائی اور یہ ایں جیڑاں ناں عقل ایں ف۴۷ تو کیا وہ جس ور
كَلِمَةُ الْعَذَابِ ؕ اَفَاَنْتَ تُنْقِذُ مَنْ فِی النَّارِ ﴿۱۹﴾ ج لٰكِنِ الَّذِیْنَ
انصاف گی گل ثابت ہوگئی نجات آلاں گے برابر ہوجائیگو تو کیا تم ہدایت دے گے اگ گا حقداراں بچالیں گا ف۴۸ لیکن جیڑا
اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ غُرَفٌ مِّنْ فَوْقِهَا غُرَفٌ مَّبْنِیَّةٌ ۙ لا تَجْرِیْ مِنْ
اپناں رب دوں ڈریا ف۴۹ ان واسطے اُپلی منزلاں گے اپر منزل بنیں ف۵۰ ان گے ہیٹھوں
تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ ؕ۬ وَعْدَ اللّٰهِ ؕ لَا یُخْلِفُ اللّٰهُ الْمِیْعَادَ ﴿۲۰﴾ اَلَمْ تَرَ
نہر بگیں اللہ گو وعدو اللہ وعدہ خلافی نی فرما تو کیا تیں نی دیکھیو
اَنَّ اللّٰهَ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَسَلَكَهٗ یَنَابِیْعَ فِی الْاَرْضِ
کہ اللہ نے آسمان دوں پانی اُتاریو فر اُس توں زمین ماں چشماں بنایا
ثُمَّ یُخْرِجُ بِهٖ زَرْعًا مُّخْتَلِفًا اَلْوَانُهٗ ثُمَّ یَهِیْجُ فَتَرٰىهُ مُصْفَرًّا
فر اُس توں کھیتی کڈھے رنگ برنگیں ف۵۱ فر سُک جائے دے تو دیکھے کہ ف۵۲ وہ پیلی ہوگئی
ثُمَّ یَجْعَلُهٗ حُطَامًا ؕ اِنَّ فِیْ ذٰلِكَ لَذِكْرٰى لِاُولِی الْاَلْبَابِ ﴿۲۱﴾ ع اَفَمَنْ ع ۱۲ ۲ ۱۶
فر اُساں ریزہ ریزہ کر چھڑے بیشک اُساں تیہان گی گل ہے عقلنداں واسطے ف۵۳ تو کیا وہ
شَرَحَ اللّٰهُ صَدْرَهٗ لِلْاِسْلَامِ فَهُوَ عَلٰى نُوْرٍ مِّنْ رَّبِّهٖ ؕ فَوَیْلٌ
جسگو سینوں اللہ نے اسلام واسطے کھول چھڑیو ف۵۴ تو وہ اپناں رب گی طرف توں نُور ور ہے ف۵۵ اُس جسو ہو جائیگو

ف۴۷ شانِ نزول: حضرت ابنِ عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ جد حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ ایمان لیایا تاں آپ گے کول حضرت عثمان تے عبدالرحمٰن ابن عوف تے طلحہ تے زبیر تے سعد بن ابی وقاص تے سعید بن زید آیا تے ان دے حال دریافت کیواناں نے اپناں ایمان گی خبر دتی یہ حضرات وی سن گے ایمان لے آیا ان گا حق ماں یاہ آیت نازل ہوئی۔ فَبَشِّرْ عِبَادِ-الْاٰیَة۔ ف۴۸ جیڑ وازلی بدبخت تے علم الٰہی ماں جہنمی ایں۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ اس دے ابولہب تے اس گا لڑکا مراد ایں۔ ف۴۹ تے اناں نے اللہ تعالیٰ گی فرمانبرداری کی۔ ف۵۰ یعنی جنت گا بلند و بالا محل جن گے اپر ہور بلند درجات ایں۔ ف۵۱ زرد، سبز، سرخ، سفید، قِسم قِسم گی کنک، جو تے طرح طرح گا غلّہ۔ ف۵۲ سرسبز و شاداب ہون گے بعد ف۵۳ جیڑا اس دے اللہ تعالیٰ گی وحدانیت تے قدرت ور دلیل قائم کریں۔ ف۵۴ تے اس ناں قبولِ حق گی توفیق عطا فرمائی ف۵۵ یعنی یقین تے ہدایت ور حدیث رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے جد یاہ آیت تلاوت فرمائی تاں صحابہ نے عرض کیو یارسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم سینہ گو کھلنوں کس طرح ہوئے؟ فرمایو جد نور قلب ماں داخل ہوئے تاں وہ کھلے تے اس ماں وسعت پیدا ہوئے صحابہ نے عرض کیو اس گی کے نشانی ایں؟ فرمایو آخرت گی طرف متوجہ ہونو تے دنیا دے دور رہنو تے موت واسطے اس گا آن دے پہلاں تیار رہنوں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لِّلْقٰسِيَةِ قُلُوْبُهُمْ مِّنْ ذِكْرِ اللّٰهِ ؕ اُولٰٓئِكَ فِیْ ضَلٰلٍ مُّبِیْنٍ ﴿۲۲﴾ اَللّٰهُ
جیڑو سنگدل ہے تو خرابی اُن واسطے جناں گا دِل یاد خدا گی طرفوں سخت ہوگیاف۵۶ وہ کھلی گمراہی ماں ایں۔ اللہ نے
نَزَّلَ اَحْسَنَ الْحَدِیْثِ كِتٰبًا مُّتَشَابِهًا مَّثَانِیَ ۖۗ تَقْشَعِرُّ مِنْهُ
اُتاری سب توں اچھی کتاب ف۵۷ کہ اوّل توں آخر تکر ایک جسی ہے ف۵۸ دوہرا بیان آلی ف۵۹ اس توں
جُلُوْدُ الَّذِیْنَ یَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ۚ ثُمَّ تَلِیْنُ جُلُوْدُهُمْ وَ قُلُوْبُهُمْ
بال کھڑا ہو جائیں ان گا جسماں ور جڑا اپناں خدا دوں ڈریں فر ان گیں کھل اور دل نرم ہوجائیں
اِلٰى ذِكْرِ اللّٰهِ ؕ ذٰلِكَ هُدَى اللّٰهِ یَهْدِیْ بِهٖ مَنْ یَّشَآءُ ؕ وَ مَنْ
خدا گی یاد گی رغبت ماں ف۶۰ یاہ اللہ گی ہدایت ہے راہ دے اُساں جناں چاہے اور جناں
یُّضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهٗ مِنْ هَادٍ ﴿۲۳﴾ اَفَمَنْ یَّتَّقِیْ بِوَجْهِهٖ سُوْٓءَ الْعَذَابِ
گمراہ کرے اُساں کوئی راہ دسن آلو نی۔ تو کیا وہ جیڑو قیامت گے دن بڑا عذاب گی ڈھال نہ پائے گو اپناں چہرہ توں بغیر ف۶۱
یَوْمَ الْقِیٰمَةِ ؕ وَ قِیْلَ لِلظّٰلِمِیْنَ ذُوْقُوْا مَا كُنْتُمْ تَكْسِبُوْنَ ﴿۲۴﴾ كَذَّبَ
نجات آلا گی طرح ہوجائے گو ف۶۲ اور ظالماں ناں کہیو جائے گو اپنی کمائی گو مزو چکھو ف۶۳ ان توں
الَّذِیْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَاَتٰىهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَیْثُ لَا یَشْعُرُوْنَ ﴿۲۵﴾
پہلاں نے جھٹلایو ف۶۴ تو اُنہاں ناں عذاب آیو جتوں اُنہاں ناں خبروی نی تھی ف۶۵
فَاَذَاقَهُمُ اللّٰهُ الْخِزْیَ فِی الْحَیٰوةِ الدُّنْیَا ۚ وَ لَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ اَكْبَرُ
اور اللہ نے انہاں ناں دنیا گی زندگی ماں رسوائی گو مزو چکھایو ف۶۶ اور بیشک آخرت گو عذاب سب توں بڑو

وقف لازم

ف۵۶ نفس جد خبیث ہوجائے تاں وہ حق قبول کرن دے بہت دور ہوجائے تے ذِکرِ الٰہی گا سنن دے اس گی سختی تے کدورت بدھے۔ جسطرح آفتاب گی گرمی دے موم نرم ہوئے تے نمک سخت ہوئے اسے طرح ذکر اللہ دے موموناں گا دل نرم تے کافراں گا دل سخت ہوجائیں۔ فائدو۔ اس آیت دے ان لوکاں ناں عبرت پکڑنی چاہیئے جناں نے ذکر اللہ ناں روکنوں اپنوں شعار بنالیو ہے۔ وہ صوفیاں گا ذکرناں وی منع کریں، نمازاں دے بعد ذکر اللہ کرن آلاں ناں وی روکیں تے منع کریں، ایصالِ ثواب واسطے قرآن کریم پڑھن آلاں تے کلمہ تے ذکر اللہ کرن آلاں ناں بدعتی کہیں تے ان ذکر گی محفلاں دے بہت کبرائیں تے نسیں اللہ تعالیٰ ہدایت دیے۔ ف۵۷ قرآن کریم جیڑو عبارت ماں ایسو فصیح و بلیغ کہ کوئے کلام اس دے کائے نسبت ہی نی رکھتو، مضمون نہایت دل پذیر باوجود اس گے کہ نہ نظم ایں نہ شعر، نرالا ہی اسلوب ور ہے تے معنیٰ ماں ایسو بلند مرتبہ کہ تمام علوم گو جامع تے معرفتِ الٰہی جیسی عظیم الشان نعمت گو رہنما۔ ف۵۸ حسن تے خوبی ماں۔ ف۵۹ کہ اس ماں وعدہ گے نال وعید تے امر گے نال نہی تے اخبار گے نال احکام ایں۔ ف۶۰ حضرت قتادہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو کہ یاہ اولیاء اللہ گی صفت ہے کہ ذکرِ الٰہی دے ان گا بال کھڑا ہوجائیں تے جسم لرزجائیں تے دل سکون تے چین پائیں۔ ف۶۱ وہ کافر ہے جس گا ہتھ گردن نال ملاگے بن دتا جائیں گا تے اسگی گردن ماں گندھک گو ایک سڑتو پہاڑ ہوئے گو جیڑو اس گا چہراناں پن چھڑے گو۔ اس حال ماں مونڈھو کر گے جہنم گی اگ ماں پھینکیو جائے گو۔ ف۶۲ یعنی اس مومن گی طرح جیڑو عذاب دے محفوظ تے مامون ہوئے۔ ف۶۳ یعنی دنیا ماں جیڑی کفر تے سرکشی اختیار کی تھی ہون اسگو وبال تے عذاب برداشت کرو۔ ف۶۴ یعنی کفارِ مکہ دے پہلا کافراں نے وی رسولاں ناں جھٹلایو۔ ف۶۵ عذاب آن گو خطرو وی نی تھو غفلت ماں پیاو اتھا۔ ف۶۶ کسے قوم گی صورت مسخ کیں، کسے ناں زمین ماں تسایو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لَوْ كَانُوْا يَعْلَمُوْنَ ﴿٢٦﴾ وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِيْ هٰذَا الْقُرْاٰنِ مِنْ

کتنو اچھو تھو کدے وہ جان لیتا ف٦٧ اور بیشک ہم نے لوکاں واسطے اس قرآن ماں ہر قسم گی

كُلِّ مَثَلٍ لَّعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُوْنَ ﴿٢٧﴾ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذِيْ عِوَجٍ

کہاوت بیان فرمائی کہ کسے طرح وہ تیہان کریں ف٦٨ عربی زبان گو قرآن ف٦٩ جسماں اصلاً کائے کجی کی نی ف٧٠

لَّعَلَّهُمْ يَتَّقُوْنَ ﴿٢٨﴾ ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا رَّجُلًا فِيْهِ شُرَكَآءُ مُتَشٰكِسُوْنَ

کہ کدے وہ ڈریں ف٧١ اللہ ایک مثال بیان فرمائے ف٧٢ ایک غلام ماں کئیں بد خو آقا شریک۔

وَرَجُلًا سَلَمًا لِّرَجُلٍ ؕ هَلْ يَسْتَوِيٰنِ مَثَلًا ؕ اَلْحَمْدُ

اور ایک نرا ایک آقا گو کیا ان دواں گو حال ایک جسو ہے ف٧٣ ساریں خوبیں

لِلّٰهِ ۚ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿٢٩﴾ اِنَّكَ مَيِّتٌ وَّاِنَّهُمْ

اللہ ناں ف٧٤ بلکہ ان گا اکثر نی جانتا ف٧٥ بیشک تم نے انتقال فرمانوں ایں اور اُن نے وی

مَّيِّتُوْنَ ﴿٣٠﴾ ثُمَّ اِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عِنْدَ

مرنوں ایں ف٧٦ فر تم قیامت گے دن اپناں

رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُوْنَ ﴿٣١﴾ ع ١٠ ٣ ١٧

رب گے کول جگڑیں گا ف٧٧

ف٦٧ تے ایمان لے آتا تے تکذیب نہ کرتا۔ ف٦٨ تے وہ نصیحت قبول کریں۔ ف٦٩ ایسو فصیح کہ جس نے فصحا تے بلغاناں عاجز کر چھڑیو۔ ف٧٠ یعنی تناقض تے اختلاف دے پاک۔ ف٧١ تے کفر تے تکذیب دے باز آئیں۔ ف٧٢ مشرک تے موحد گی۔ ف٧٣ یعنی ایک جماعت گو غلام نہایت پریشان ہوئے کہ ہر ایک آقا اس ناں اپنی طرف کھچے تے اپناں اپناں کم دسے وہ حیران ایں کس گو حکم منیں تے کس طرح ساراں آقاں ناں راضی کرنے تے خود اس غلام ناں جد کائے حاجت تے ضرورت پیش آئے تاں کس آقا دے کہے بخلاف اس غلام گے جسکو ایک ہی آقا ہوئے وہ اسگی خدمت کر گے اس ناں راضی کر سکے تے جد کائے حاجت پیش آئے تاں اسے دے عرض کر سکے اساں کائے پریشانی پیش نی آتی یو حال مومن گو ہے جہڑو ایک مالک گو بندو ہے اسے گی عبادت کرے تے مشرک جماعت گا غلام گی طرح ہے کہ اس نے بہت سارا معبود قرار دے چھڑیایں۔ ف٧٤ جہڑو اکیلو اس گے سوا کوئے معبود نی۔ ف٧٥ کہ اس گے سوا کوئے مستحق عبادت نی۔ ف٧٦ اس ماں کفار گو رد ہے جیڑا سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلّم گی وفات گا انتظار کریں ہوئیں تھا اناں ناں فرمایو گیو کہ خود مرن آلا ہو گے دوجا گی موت گو انتظار کرنوں حماقت ہے۔ کفار دے زندگی ماں وی مریا وا ایں تے انبیا گی موت ایک آن واسطے ہوئے فر اناں ناں حیات عطا فرمائی جائے اس ور بہت ساری شرعی برہان تے دلیل قائم ایں۔ ف٧٧ انبیا امت ور حجت قائم فرمائیں گا کہ اناں نے رسالت گی تبلیغ کی تے دین گی دعوت دین ماں جہدِ بلیغ صرف فرمائی تے کافر بے فائدہ معذرت پیش کریں گا، یوہ وی کہیو گیو ہے کہ اس دے عام جگڑو مراد ہے کہ لوک دنیاوی حقوق ماں جگڑو کریں تے ہر ایک اپنوں حق طلب کرے گو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَبَ عَلَى اللّٰهِ وَكَذَّبَ بِالصِّدْقِ اِذْ

تو اُس توں بدھ گے ظالم کون ایں جیڑو اللہ ور چوتھ بنائے ف۷۸ اور حق ناں چوٹھو کہہ ف۷۹ جد

جَآءَهٗ ؕ اَلَيْسَ فِيْ جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْكٰفِرِيْنَ ﴿۳۲﴾ وَالَّذِيْ جَآءَ بِالصِّدْقِ

اُس گے کول آئے کیا جہنم ماں کافراں گو ٹھکانوں نی۔ اور وہ جیڑو یہ سچ لیگے تشریف لیا یو ف۸۰

وَصَدَّقَ بِهٖٓ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُتَّقُوْنَ ﴿۳۳﴾ لَهُمْ مَّا يَشَآءُوْنَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ؕ

اور وِہ جنہاں نے ان گی تصدیق کی ف۸۱ یہی ڈرآلاں ایں (تقویٰ آلا)۔ اُن گے واسطے ہے جو وِہ چاہیں اپناں رب گے کول

ذٰلِكَ جَزٰٓؤُا الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۳۴﴾ ۚۖ لِيُكَفِّرَ اللّٰهُ عَنْهُمْ اَسْوَاَ الَّذِيْ عَمِلُوْا

نیکاں گو یوہی بدلو ہے۔ تانجہ اللہ ان ور وں اُتار چھوڑے بُرا تو بُرو کم جیڑو اُنہاں نے کیو

وَيَجْزِيَهُمْ اَجْرَهُمْ بِاَحْسَنِ الَّذِيْ كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿۳۵﴾ اَلَيْسَ اللّٰهُ

اور اُنہاں ناں ان گا ثواب گو صلو دیے اچھا تو اچھا کم ور ف۸۲ جیڑو وہ کریں تھا کیا اللہ

بِكَافٍ عَبْدَهٗ ؕ وَيُخَوِّفُوْنَكَ بِالَّذِيْنَ مِنْ دُوْنِهٖ ؕ وَمَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ

اپناں بندہ واسطے کافی نی ف۸۳ اور تمناں ڈرائیں اُس گے بغیر دوجاں توں ف۸۴ اور جناں اللہ گمراہ کرے

فَمَا لَهٗ مِنْ هَادٍ ﴿۳۶﴾ ۚ وَمَنْ يَّهْدِ اللّٰهُ فَمَا لَهٗ مِنْ مُّضِلٍّ ؕ اَلَيْسَ

اُسناں ہدایت دین آلو کوئی نی اور جناں اللہ ہدایت دیے اُسناں گمراہ کرن آلو کوئی نی کیا

اللّٰهُ بِعَزِيْزٍ ذِي انْتِقَامٍ ﴿۳۷﴾ وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ مَّنْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ

اللہ عزت آلو بدلو لین آلونی ف۸۵ اور اگر تم اُنہاں دے پچھو آسمان

وَالْاَرْضَ لَيَقُوْلُنَّ اللّٰهُ ؕ قُلْ اَفَرَءَيْتُمْ مَّا تَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ

تے زمین کس نے بنایا تو ضرور کہیں گا اللہ نے۔ ف۸۶ تم فرماؤ پلا وسو دے وِہ جنہاں ناں تم اللہ گے بغیر

ف۷۸ تے اس واسطے شریک تے اولاد قرار دیے۔ ف۷۹ یعنی قرآن کریم ناں یا رسول علیہ السلام گی رسالت ناں۔ ف۸۰ یعنی رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم جیڑی توحید الٰہی لیایا۔ ف۸۱ یعنی حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ یا تمام مومنین ف۸۲ یعنی ان گی بدیاں ور گرفت نہ کرے تے نیکیاں گی بہترین جزا عطا فرمائے۔ ف۸۳ یعنی حضرت سید عالم محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم واسطے تے ایک قرأت ماں عِبَادَہٗ وی آیو ہے اس صورت ماں انبیا علیھم السلام مراد ایں۔ جن گے نال ان گی قوماں نے ایذا رسانی گا ارادہ کیا تے اللہ تعالیٰ نے اناں ناں دشمناں گا شر دے محفوظ رکھیو تے ان گی کفایت فرمائی۔ ف۸۴ یعنی بتاں دے واقعو یوہ تھو کہ کفارِ عرب نے نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں ڈرانوں چاہیو تے آپ ناں کہیو کہ تم مہاراں معبوداں یعنی بتاں گی برائی بیان کرن دے باز آجاؤ ورنہ وہ تمناں نقصان پہچائیں گا ہلاک کر چھڑیں گا یا عقل ناں فاسد کر چھڑیں گا۔ ف۸۵ بے شک وہ اپناں دشمناں دے انتقام لیے۔ ف۸۶ یعنی یہ مشرکین خدائے قادر، علیم، حکیم گی ہستی گا تے اقراری ہیں تے یاہ گل تمام خلق گے نزدیک یقینی ایں تے خلق گی فطرت اسگی شاہد ہے تے جیڑو شخص آسمان تے زمین گا عجائب ماں غور کرے اسناں یقینی طور ور معلوم ہو جائے کہ یہ موجودات ایک قادرِ حکیم گی بنائیں ویں ایں، اللہ تعالیٰ اپناں نبی علیہ الصلوٰۃ والسلام ناں حکم دیے کہ تم ان مشرکین ور حجت قائم فرماؤ چنانچہ فرمائے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اللّٰهِ اِنْ اَرَادَنِیَ اللّٰهُ بِضُرٍّ هَلْ هُنَّ كٰشِفٰتُ ضُرِّهٖۤ اَوْ

پوجیں ف۸۷ اگراللہ مناں کائے تکلیف پہچانوں چاہے ف۸۸ تو کیا وہ اُسگی ٹوری وی تکلیف ٹال چھڑیں گایا

اَرَادَنِیْ بِرَحْمَةٍ هَلْ هُنَّ مُمْسِكٰتُ رَحْمَتِهٖ ؕ قُلْ حَسْبِیَ اللّٰهُ ؕ عَلَیْهِ

وہ میرے ور مہر فرمانوں چاہے تو کیا وِہ اسگی مہرناں روک سکیں گا ف۸۹ تم فرماؤ اللہ مناں کافی ہے ف۹۰

یَتَوَكَّلُ الْمُتَوَكِّلُوْنَ ﴿۳۸﴾ قُلْ یٰقَوْمِ اعْمَلُوْا عَلٰی مَكَانَتِكُمْ اِنِّیْ عَامِلٌ ۚ

پروسو کرن آلا اُس ور پروسو کریں۔ تم فرماؤ اے میری قوم! اپنی جگہ تم کم کرتا جاؤ ف۹۱ ہوں اپنوں کم کروں ف۹۲

فَسَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ﴿۳۹﴾ مَنْ یَّاْتِیْهِ عَذَابٌ یُّخْزِیْهِ وَ یَحِلُّ عَلَیْهِ

تو اگے پتو چل جائیگو کس ور آئے وہ عذاب کہ اُسناں رُسوا کرے گو ف۹۳ اور کس ور اُترے

عَذَابٌ مُّقِیْمٌ ﴿۴۰﴾ اِنَّاۤ اَنْزَلْنَا عَلَیْكَ الْكِتٰبَ لِلنَّاسِ بِالْحَقِّ ۚ

وہ عذاب کہ چھڑیا رہیں ف۹۴ بیشک ہم نے تھارے ور یاہ کتاب لوکاں گی ہدایت واسطے حق گے نال اُتاری ف۹۵

فَمَنِ اهْتَدٰی فَلِنَفْسِهٖ ۚ وَ مَنْ ضَلَّ فَاِنَّمَا یَضِلُّ عَلَیْهَا ۚ وَ مَاۤ

تو جس نے ہدایت حاصل کی تو اپناں ہی پلا واسطے ف۹۶ اور جیڑو گمراہ ہویو وہ اپنا ہی بُرا واسطے گمراہ ہویو ف۹۷ اور

اَنْتَ عَلَیْهِمْ بِوَكِیْلٍ ﴿۴۱﴾ ع اَللّٰهُ یَتَوَفَّی الْاَنْفُسَ حِیْنَ مَوْتِهَا

تم کوئے اُن گا ذمہ دار نی ف۹۸ اللہ جاناں ناں وفات دیے اُنگی موت گے وقت

وَ الَّتِیْ لَمْ تَمُتْ فِیْ مَنَامِهَا ۚ فَیُمْسِكُ الَّتِیْ قَضٰی عَلَیْهَا

اور جیڑا نہ مریں اُنہاں ناں سوتاں ماں پھر جس ور موت گو حکم فرما چھڑیو اُسناں

الْمَوْتَ وَ یُرْسِلُ الْاُخْرٰۤی اِلٰۤی اَجَلٍ مُّسَمًّی ؕ اِنَّ فِیْ ذٰلِكَ

روک رکھے ف۹۹ اور دوجی ف۱۰۰ ایک مقرر معیاد توڑی چھوڑدیے ف۱۰۱ بیشک اُسماں

ف۸۷ یعنی بتاں ناں یاہ وی دے دیکھو کہ وہ کجھ وی قدرت رکھیں تے کسے کم وی آسکیں؟ ف۸۸ کسے طرح گی مرض گی یا قحط گی یا ناداری گی یا ہور کائے۔
ف۸۹ جد نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے مشرکین دے یوہ سوال فرمایو تاں وہ لاجواب ہوگے خاموش رِہ گیا ہون حجت تمام ہوگئی تے ان گا خاموش، اقرار دے ثابت ہوگیو کہ بت محض بے قدرت ایں نہ کوئے نفعو پہچا سکیں نہ کوئے نقصان۔ ان گی عبادت کرنوں نہایت ہی جہالت تے نادانی ایں اس واسطے اللہ تعالیٰ نے اپناں حبیب صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے ارشاد فرمایو۔ ف۹۰ میرو اسے ور پروسو ہے تے جسکو اللہ تعالیٰ ور پروسو ہوئے وہ کسے دے وی نی ڈرتو تم جہڑا مناں بت جیسی بے قدرت تے بے اختیار چیزاں دے ڈرائیں یاہ تھاری نہایت ہی بے وقوفی تے جہالت ہے۔ ف۹۱ تے جیڑا مکر تے حیلہ تھارا دے ہوسکیں میری عداوت ماں سارا ہی کر چھڑو۔ ف۹۲ جس ور مامور ہوں۔ یعنی دین گو قائم کرنوں تے اللہ تعالیٰ میرو معین وناصر ہے تے اسے ور میرو پروسو ہے۔
ف۹۳ چنانچہ بدر گے دن وِہ رسوائی گا عذاب ماں مبتلا ہویا۔ ف۹۴ یعنی دائگی ہوئے گو تے وہ عذابِ جہنم ایں۔ ف۹۵ تانجہ اس دے ہدایت حاصل کریں۔
ف۹۶ کہ اس راہ یابی گو نفعو ہی پائے گو۔ ف۹۷ اس گی گمراہی گو نقصان تے وبال اسے ور ہوئے گو۔ ف۹۸ تھارا دے ان گی تقصیر گو مواخذو تے پکڑ نہ ہوئے گی ف۹۹ یعنی اس جان ناں اس گا جسم گی طرف واپس نی کرتو ف۱۰۰ جس گی موت مقدر نی فرمائی اسناں۔ ف۱۰۱ یعنی اس گی موت گا وقت تک۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَّتَفَكَّرُوْنَ ﴿۴۲﴾ اَمِ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ شُفَعَآءَ ؕ

ضرور نشانی ایں سوچن آلاں واسطے ف۱۰۲ کیا اُنہاں نے اللہ گا مقابلہ ماں کُجھ سفارشی بنایا واں ایں ف۱۰۳

قُلْ اَوَلَوْ كَانُوْا لَا يَمْلِكُوْنَ شَيْـًٔا وَّلَا يَعْقِلُوْنَ ﴿۴۳﴾ قُلْ لِّلّٰهِ الشَّفَاعَةُ

تم فرماؤ کیا پانویں وہ کسے چیز گا مالک نہ ہوویں ف۱۰۴ اور نہ عقل رکھیں۔ تم فرماؤ شفاعت دے ساری اللہ گے ہتھ ہے

جَمِيْعًا ؕ لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ﴿۴۴﴾ وَاِذَا ذُكِرَ

ف۱۰۵ اُسے واسطے ہے زمین و آسمان گی بادشاہی فِر تمناں اُسے گی طرف مڑنوں ایں ف۱۰۶ اور جد ایک

اللّٰهُ وَحْدَهُ اشْمَاَزَّتْ قُلُوْبُ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ ۚ

اللہ گو ذکر کیو جائے تاں دِل تنگ جائیں ان گا جیڑا آخرت ور ایمان نی رکھتا ف۱۰۷

وَاِذَا ذُكِرَ الَّذِيْنَ مِنْ دُوْنِهٖۤ اِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُوْنَ ﴿۴۵﴾ قُلِ

اور جد اُس گے بغیر ہور ناں گو ذکر ہووے ف۱۰۸ تدھ وہ خوشیں منائیں تم عرض کرو

اللّٰهُمَّ فَاطِرَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ عٰلِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ اَنْتَ

اے اللہ! آسماناں اور زمین ناں پیدا کرن آلیا ظاہر باطن ناں جانن آلیا تو اپناں

تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِيْ مَا كَانُوْا فِيْهِ يَخْتَلِفُوْنَ ﴿۴۶﴾ وَلَوْ اَنَّ لِلَّذِيْنَ

بنداں ماں فیصلو فرمائے گو جسماں وہ اختلاف رکھیں تھا ف۱۰۹ اور اگر ظالماں واسطے

ظَلَمُوْا مَا فِي الْاَرْضِ جَمِيْعًا وَّمِثْلَهٗ مَعَهٗ لَافْتَدَوْا بِهٖ

ہوتو جو کُجھ زمین ماں ہے سارو اور اُس گے نال ہور اتنوتو ف۱۱۰ یہ سارو چھڑائی ماں دیتا

مِنْ سُوْٓءِ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ؕ وَبَدَا لَهُمْ مِّنَ اللّٰهِ مَا لَمْ يَكُوْنُوْا

قیامت گے دن عذاب توں ف۱۱۱ اور اُنہاں ناں اللہ گی طرفوں وہ گل ظاہر ہوئی جیڑی اُن گا

ف۱۰۲ جیڑا سوچیں تے سمجھیں کہ جیڑو اس ور قادر ہے وہ ضرور مرداں ناں زندہ کرن ور وی قادر ہے۔ ف۱۰۳ یعنی بت جن گا وارہ ماں وِہ کہیں تھا کہ یہ اللہ گے کول مہارا شفیع یعنی سفارشی ایں۔ ف۱۰۴ نہ شفاعت گا نہ ہور کسے چیز گا۔ ف۱۰۵ جیڑو اسگو ماذون ہوئے یعنی جساں وہ اذن دیے وہی شفاعت کر سکے تے اللہ تعالیٰ اپناں بنداں بچوں جساں چاہے شفاعت گو اذن دیے بتاں ناں اس نے شفیع نی بنایو تے عبادت دے خدا گے بغیر کسے گی وی جائز نی شفیع ہوئے یا نہ ہوئے۔ ف۱۰۶ آخرت ماں ف۱۰۷ تے وہ بہت تنگ دل تے پریشان ہوئیں تے ناگواری گو اثر ان گا چہرہ ور ظاہر ہو جائے۔ ف۱۰۸ یعنی بتاں گو۔ ف۱۰۹ یعنی امرِ دین ماں۔ ابنِ مسیب دے منقول ہے کہ یاہ آیت پڑھ گے جیڑی دعا منگی جائے قبول ہو جائے۔ ف۱۱۰ یعنی اگر بالفرض کافر تمام دنیا گا مالاں تے خزاناں گا مالک ہوتا تے اتنوہی ہور وی ان گی ملک ماں ہوتو ف۱۱۱ کہ کسے طرح یہ مال جائداد دے گے اناں ناں عذاب دے رہائی مل جائے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يَحْتَسِبُوْنَ ﴿٤٧﴾ وَبَدَا لَهُمْ سَيِّاٰتُ مَا كَسَبُوْا وَحَاقَ بِهِمْ مَّا كَانُوْا
خیال ماں وی نی تھی ف١١٢ اور اُن ور اپنی کمائی دیں برائیں کھل گئیں ف١١٣ اور ان ور آپیو وہ

بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ﴿٤٨﴾ فَاِذَا مَسَّ الْاِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَانَا ثُمَّ اِذَا
جسکو مذاق بنائیں تھا ف١١٤ فر جد آدمی ناں کائے تکلیف پہنچے تاں ہمناں بلائے فر جد

خَوَّلْنٰهُ نِعْمَةً مِّنَّا قَالَ اِنَّمَآ اُوْتِيْتُهٗ عَلٰى عِلْمٍ بَلْ هِيَ فِتْنَةٌ
ہم اُسناں اپنی طرفوں کائے نعمت عطا فرماں کہہ یاہ دے مناں ایک علم گی بدولت تھائی ہے ف١١٥ بلکہ وہ دے آزمائش ہے ف١١٦

وَّلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿٤٩﴾ قَدْ قَالَهَا الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ
مگر ان ماں بُہتاں . ناں علم نی ف١١٧ ان دو پہلاوی اسے طرح کہہ گیا ف١١٨

فَمَآ اَغْنٰى عَنْهُمْ مَّا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ﴿٥٠﴾ فَاَصَابَهُمْ سَيِّاٰتُ
تو ان گو کمایوود ان گے کُجھ کم نہ آیو تو ان ور پے گئیں انگی کمایاں

مَا كَسَبُوْا وَالَّذِيْنَ ظَلَمُوْا مِنْ هٰٓؤُلَآءِ سَيُصِيْبُهُمْ سَيِّاٰتُ مَا
گی برائیں ف١١٩ اور وہ جیہڑا ان ماں ظالم ایں تاولاں ہی اُن ور پوئیں گیں انگی کمائیاں گی

كَسَبُوْا وَمَا هُمْ بِمُعْجِزِيْنَ ﴿٥١﴾ اَوَلَمْ يَعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ يَبْسُطُ
برائیں اور وہ قابو دو نی نکل سکتا ف١٢٠ کیا اُنہاں ناں پتو نی جے اللہ روزی کشادہ

الرِّزْقَ لِمَنْ يَّشَآءُ وَيَقْدِرُ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ﴿٥٢﴾ ع
کرے جس گے واسطے چاہے اور تنگ فرمائے بیشک اساں ضرور نشانی ایں ایمان آلاں واسطے

قُلْ يٰعِبَادِيَ الَّذِيْنَ اَسْرَفُوْا عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوْا مِنْ
تم فرماؤ اے میریو بندیو! جنہاں نے اپنی جاناں ور زیادتی کی ف١٢١ اللہ گی رحمت

ف١١٢ یعنی ایسا ایسا سخت عذاب جنگو اناں ناں خیال وی نی تھو۔ تے اس آیت گی تفسیر ماں یوہ وی کہیو گیو ہے کہ وہ گمان کرتا ہوئیں گا کہ ان گے کول نیکیں ایں۔ تے جد نامۂ اعمال کھلیں گا تاں بدیں ظاہر ہوئیں گیں۔ ف١١٣ جہڑیں اناں نے دنیاماں کیں تھیں، اللہ تعالیٰ ناں شریک کرنوں تے اس گا دوستاں ور ظلم کرناں وغیرہ۔ ف١١٤ یعنی نبی علیہ الصلوٰۃ والسّلام گی خبر دین ور وہ جس عذاب گو ہاسو بنائیں تھا وہ نازل ہو گیو تے اس ماں پھس گیا۔ ف١١٥ یعنی ہوں جہڑ و معاش گو علم رکھوں اسے گے نال میں یاہ دولت کمائی ہے جیسو کہ قارون نے کہیو تھو۔ ف١١٦ یعنی یاہ نعمت اللہ تعالیٰ گی طرف دے آزمائش تے امتحان ایں کہ بندو اس ور شکر کرے یا نہ شکری۔ ف١١٧ کہ یاہ نعمت تے عطا استدراج تے امتحان ایں۔ ف١١٨ یعنی یاہ گل قارون نے وی کہی تھی کہ یاہ دولت مناں اپناں علم گی بدولت ملی تے اس گی قوم اسگی اس بے ہودہ گوئی ور راضی رہی تھی تاں وہ وی قائلاں ماں شمار ہوئی ف١١٩ یعنی جیہڑیں بدیں اناں نے کیں تھیں ان گیں سزا۔ ف١٢٠ چنانچہ وہ ست سال قحط گی مصیبت ماں مبتلا رکھیا گیا۔ ف١٢١ گناہاں تے نافرمانیاں ماں مبتلا ہو گے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

رَّحْمَةِ اللّٰهِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوْبَ جَمِيْعًا ؕ اِنَّهٗ هُوَ الْغَفُوْرُ
توں ناامید نہ ہووؤ بیشک اللہ سارا گناہ بخش دیے ف۱۲۲ بیشک وہی بخشن آلو

الرَّحِيْمُ ۝۵۳ وَاَنِيْبُوْٓا اِلٰى رَبِّكُمْ وَاَسْلِمُوْا لَهٗ مِنْ قَبْلِ اَنْ
مہربان ایں اور اپناں رب گی طرف رجوع لیاؤ ف۱۲۳ اور اُس گے حضور گردن رکھو ف۱۲۴ اُس توں پہلاں کہ

يَّاْتِيَكُمُ الْعَذَابُ ثُمَّ لَا تُنْصَرُوْنَ ۝۵۴ وَاتَّبِعُوْٓا اَحْسَنَ مَآ اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ
تھارے ور عذاب آئے فر تھاری مدد نہ ہووے۔ اور اسگی پیروی کرو جیڑی چنگی توں چنگی تھارا رب گی طرفوں

مِّنْ رَّبِّكُمْ مِّنْ قَبْلِ اَنْ يَّاْتِيَكُمُ الْعَذَابُ بَغْتَةً وَّاَنْتُمْ لَا
تھاری طرف اُتاری گئی ف۱۲۵ اس توں پہلاں کہ اچن چیت تھارے ور عذاب آجائے اور تمناں

تَشْعُرُوْنَ ۝۵۵ اَنْ تَقُوْلَ نَفْسٌ يّٰحَسْرَتٰى عَلٰى مَا فَرَّطْتُّ فِيْ
پتونہ ہووے ف۱۲۶ اور کدے کائے جان یاہ نہ کہے کہ ہائے افسوس ان تقصیراں ور جہڑیں میں

جَنْۢبِ اللّٰهِ وَاِنْ كُنْتُ لَمِنَ السّٰخِرِيْنَ ۝۵۶ اَوْ تَقُوْلَ لَوْ اَنَّ اللّٰهَ
اللہ گا وارہ ماں کیں ف۱۲۷ اور بیشک ہوں ہاسو بناوں تھو ف۱۲۸ یا کہے کدے مناں اللہ

هَدٰىنِيْ لَكُنْتُ مِنَ الْمُتَّقِيْنَ ۝۵۷ اَوْ تَقُوْلَ حِيْنَ تَرَى الْعَذَابَ
راہ دستو تاں ہوں تقوٰی آلاں بچوں ہوجاتو۔ یا کہے جد عذاب دیکھے

لَوْ اَنَّ لِيْ كَرَّةً فَاَكُوْنَ مِنَ الْمُحْسِنِيْنَ ۝۵۸ بَلٰى قَدْ جَآءَتْكَ
کسے طرح مناں واپسی ملتی ف۱۲۹ تاں ہوں نیکاں بچوں بنوں ف۱۳۰ ہاں کیوں نی بے شک تیرے کول

اٰيٰتِيْ فَكَذَّبْتَ بِهَا وَاسْتَكْبَرْتَ وَكُنْتَ مِنَ الْكٰفِرِيْنَ ۝۵۹ وَيَوْمَ
میری آیت آئیں تو تیں چو ٹھیں کیں. اور تکبر کیو اور تُو کافر تھو ف۱۳۱ اور

ف۱۲۲ اس گا جیڑ وکفر دے باز آئے۔ شانِ نزول: مشرکین بچوں چند آدمی حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی خدمت ماں حاضر ہویا تے اناں نے حضور دے عرض کیو کہ تھارو دین دے بے شک حق تے سچّو ہے لیکن ہم نے بڑا بڑا گناہ کیا واایں بہت ساریں نافرمانیاں ماں مبتلا ہاں کیا کسے طرح مہارا وہ گناہ معاف ہوسکیں اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی۔ ف۱۲۳ تائب ہوگے۔ ف۱۲۴ تے اخلاص گے نال فرمانبرداری کرو۔ ف۱۲۵ وہ اللہ تعالیٰ گی کتاب قرآن مجید ہے۔ ف۱۲۶ تم غفلت ماں پیار ہواس واسطے پہلاں دے ہوشیار رہنوں چاہیئے۔ ف۱۲۷ کہ اس گی فرمانبرداری نہ کی تے اس گا حق ناں نہ پہچانیوں تے اس گی رضا جوئی گی فکر نہ کی۔ ف۱۲۸ اللہ تعالیٰ گا دین گی تے اس گی کتاب گی۔ ف۱۲۹ تے دوبارہ دنیا ماں جان گو موقعو دتو جائے۔ ف۱۳۰ ان باطل عذراں گو جواب اللہ تعالیٰ گی طرف دے وہ ہے جیڑ واگلی آیت ماں ارشاد ہوئے۔ ف۱۳۱ یعنی تیرے کول قرآن پاک پیجیو تے حق و باطل گی راہ واضح کردتیں گئیں تے تناں حق تے ہدایت اختیار کرن گی قدرت دتی گئی باوجود اس گے تیں حق ناں چھوڑیو تے اسناں قبول کرن دے تکبر کیو، گمراہی اختیار کی، جیڑ و حکم دتو گیو اس گی ضد تے مخالفت کی تاں ہون تیرو یوہ کہنوں غلط ہے کہ اگر اللہ تعالیٰ مناں راہ دستو تاں ہوں ڈر آلاں بچوں ہوتو تے تیرا تمام عذر جھوٹھا ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الْقِيٰمَةِ تَرَى الَّذِيْنَ كَذَبُوْا عَلَى اللّٰهِ وُجُوْهُهُمْ مُّسْوَدَّةٌ ؕ اَلَيْسَ
قیامت گے دن تم دیکھیں گا اُنہاں ناں جنہاں نے اللہ ور چوٹھ بولیو ف۱۳۲ کہ ان گا مُنھ کالا ایں کیا
فِيْ جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْمُتَكَبِّرِيْنَ ۝۶۰ وَيُنَجِّي اللّٰهُ الَّذِيْنَ اتَّقَوْا
مغرور گو ٹھکانوں دوزخ ماں نی ف۱۳۳ اور اللہ بچائے گو پرہیزگاراں ناں
بِمَفَازَتِهِمْ ۡ لَا يَمَسُّهُمُ السُّوْٓءُ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ۝۶۱ اَللّٰهُ خَالِقُ
انگی نجات گی جگہ ف۱۳۴ نہ اُنہاں ناں عذاب چھوئے اور نہ اُنہاں ناں غم ہووئے۔ اللہ ہر چیز ناں
كُلِّ شَيْءٍ ۡ وَّهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ وَّكِيْلٌ ۝۶۲ لَهٗ مَقَالِيْدُ السَّمٰوٰتِ
پیدا کرن آلو ہے اور وہ ہر چیز گو مختار ہے۔ اُسے گے واسطے ایں زمین و آسمان
وَالْاَرْضِ ؕ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ۝۶۳
گی کنجیں ف۱۳۵ اور جنہاں نے اللہ گی آیتاں گو انکار کیو وِہی نقصان ماں ایں
قُلْ اَفَغَيْرَ اللّٰهِ تَاْمُرُوْٓنِّيْٓ اَعْبُدُ اَيُّهَا الْجٰهِلُوْنَ ۝۶۴ وَلَقَدْ اُوْحِيَ
تم فرماؤ ف۱۳۶ تو کیا تم مناں اللہ توں بغیر دوجا ناں پوجن واسطے کہیں اے جاہلو ف۱۳۷ اور بیشک وحی کی گئی
اِلَيْكَ وَاِلَى الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِكَ ۚ لَئِنْ اَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ
تھاری طرف اور تھارا دے اگلاں گی طرف کہ اے سنن آلیا اگر تیں اللہ گو شریک بنایو تاں ضرور تیرو سارو کیو کرتائیو برباد ہو جائیگو
وَلَتَكُوْنَنَّ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ ۝۶۵ بَلِ اللّٰهَ فَاعْبُدْ وَكُنْ مِّنَ
اور ضرور تو نقصان ماں رہے گو۔ بلکہ اللہ ہی گی بندگی کر اور
الشّٰكِرِيْنَ ۝۶۶ وَمَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهٖ ۖ ق وَالْاَرْضُ جَمِيْعًا
شکر آلاں بچوں ہو ف۱۳۸ اور اُنہاں نے اللہ گی قدر نہ کی جو کہ اُس گی قدر گو حق تھو ف۱۳۹ اور وہ قیامت گے دن

ف۱۳۲ تے شانِ الٰہی ماں ایسی گل کہی جیڑی اس گے لائق نی اس گے واسطے شریک تجویز کیا اولاد دی، اس گی صفات گو انکار کیو، اس گو نتیجو یوہ ہے۔ ف۱۳۳ جیڑو تکبر گی وجہ دے ایمان نہ لیایو۔ ف۱۳۴ اناں ناں جنت عطا فرمائے گو۔ ف۱۳۵ یعنی رحمت تے رزق تے بارش وغیرہ گا خزاناں گی کنجیں اسے گے کول ایں وہی ان گو مالک ہے یوہ وی کہیو گیو ہے کہ حضرت عثمان غنی رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے اس آیت گی تفسیر دریافت کی تاں فرمایو کہ مقالید سماوات تے ارض یہ ایں۔ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاللّٰهُ اَكْبَرُ وَسُبْحَانَ اللّٰهِ وَبِحَمْدِهٖ وَاَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ وَهُوَ الْاَوَّلُ وَالْاٰخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ بِيَدِهِ الْخَيْرُ يُحْيِيْ وَيُمِيْتُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ مطلب یوہ ہے کہ ان کلمات ماں اللہ تعالیٰ گی توحید تے تمجید ہے یہ آسمان تے زمین گی اچھائیاں گی کنجیں ایں جس مومن نے یہ کلمات پڑھیا دواں جہاناں گی بہتری ملیگی۔ ف۱۳۶ اے مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ان کفارِ قریش دے جہڑا تمناں اپناں دین یعنی بت پرستی گی طرف بلائیں ف۱۳۷ جاہل اس واسطے فرمایو کہ اناں ناں اتنوں وی پتو نی کہ اللہ تعالیٰ گے سوا ہور کوئے مستحق عبادت نی باوجود کہ اس ور قطعی دلائل قائم ایں۔ ف۱۳۸ جہڑیں نعمت اللہ تعالیٰ نے تناں عطا فرمائیں انگی اطاعت کر گے ان گی شکر گزاری کر۔ ف۱۳۹ تاں ہی دے شرک ماں مبتلا ہویا اگر عظمتِ الٰہی دے واقف ہوتا تے اسگو مرتبو پہچانتا تاں ایسو کیوں کرتا۔ اس گے بعد اللہ تعالیٰ گی عظمت تے جلال گو بیان ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

قَبْضَتُهٗ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَالسَّمٰوٰتُ مَطْوِيّٰتٌۢ بِيَمِيْنِهٖ ۭ سُبْحٰنَهٗ

ساری زیناں ناں پلیٹ چھڑے گو اور اُسگی قدرت نال سب آسمان پلیٹ دتا جائیں گا ف۱۴۰ وہ اُن گا

وَتَعٰلٰى عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿۶۷﴾ وَنُفِخَ فِى الصُّوْرِ فَصَعِقَ مَنْ فِى

شرک توں پاک دے برتر ہے۔ اور صور پھوکیو جائے گو دے بے ہوش ہوجائیں گا ف۱۴۱ جتناں

السَّمٰوٰتِ وَمَنْ فِى الْاَرْضِ اِلَّا مَنْ شَآءَ اللّٰهُ ۭ ثُمَّ نُفِخَ

آسماناں ماں ایں اور جتناں زمین ماں ایں مگر جسناں اللہ چاہے ف۱۴۲ فر وہ

فِيْهِ اُخْرٰى فَاِذَا هُمْ قِيَامٌ يَّنْظُرُوْنَ ﴿۶۸﴾ وَاَشْرَقَتِ الْاَرْضُ

دوبارہ پھوکیو جائے گو ف۱۴۳ تدھے وہ دیکھتا کھڑا ہوجائیں گا ف۱۴۴ اور زمین جگمگا اُٹھیگی ف۱۴۵

بِنُوْرِ رَبِّهَا وَوُضِعَ الْكِتٰبُ وَجِايْٓءَ بِالنَّبِيّٖنَ وَالشُّهَدَآءِ

اپناں رب گا نور نال ف۱۴۶ اور رکھی جائیگی کتاب ف۱۴۷ اور آنیاں جائیں گا انبیاء اور یوہ نبی اور اسگی اُمّت گا ان ور گواہ ہوویں گا ف۱۴۸

وَقُضِىَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُوْنَ ﴿۶۹﴾ وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ

اور لوکاں ماں سچو فیصلو فرما دتو جائے گو اور اُن ور ظلم نہ ہووے گو اور ہرجان ناں

ف۱۴۰ بخاری تے مسلم گی حدیث ماں حضرت ابن عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہما دے مروی ہے کہ رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو کہ قیامت گے دن اللہ تعالیٰ آسماناں ناں پلیٹ گے اپناں دستِ قدرت ماں لیے گو فر فرمائے گو ہوں ہاں بادشاہ، کت ایں جبار، کت ایں متکبر، ملک تے حکومت گا دعویدار، فر زیناں ناں پلیٹ گے اپناں دستِ اقدس ماں لیے گو تے یونہی فرمائے گو فر فرمائے گو ہوں ہاں زمین گو بادشاہ، کت ایں زمین گی بادشاہی گا دعویدار۔ ف۱۴۱ یوہ پہلا نفخہ گو بیان ایں اس نفخہ دے جہڑی بے ہوشی ہوئے گی اسگو اثر یوہ ہوئے گو کہ ملائکہ تے زمین آلاں بچوں اس وقت جہڑا لوک زندہ ہوئیں گا جن ور موت نہ ہوئے گی وہ اس نال مرجائیں گا۔ تے جن ور موت واقع ہوگئی فر اللہ تعالیٰ نے اناں ناں حیات عطا فرمائی وہ اپنی قبراں ماں زندہ ایں جیسا کہ انبیاء تے شہدا ان ور اس نفخہ دے بے ہوشی گی حالت طاری ہو یگی تے جہڑا لوک قبراں ماں مریا وا پیا وا ایں اناں ناں اس نفخہ گو شعور وی نہ ہوئے گو (جمل وغیرہ) ف۱۴۲ اس استثنا ماں کون کون داخل ہے اس ماں مفسیرین گا بہت اقوال ایں حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ نفخہ صعق نال تمام آسمان تے زمین آلا مرجائیں گا سوائے جبریل تے میکائیل تے اسرافیل تے عزرائیل گے فر اللہ تعالیٰ دواں نفخاں گے درمیان جیہڑی چالی سال گی مدّت ہے اس ماں ان فرشتاں ناں وی موت دیے گو۔ دو جو قول یوہ ہے مستثنیٰ شہدا ایں۔ جن گے واسطے قرآن مجید ماں بَلْ اَحْيَآءٌ آیو ہے حدیث شریف ماں وی ہے کہ وہ شہدا ایں جیہڑا تلوار لڑکا گے عرش گے کول حاضر ہوئیں گا تیجو قول حضرتِ جابر رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو کہ مستثنیٰ حضرت موسیٰ علیہ السلام ایں چونکہ آپ کوہِ طور ور بے ہوش ہو چکا ایں اس واسطے اس نفخہ دے آپ بے ہوش نہ ہوئیں گا بلکہ آپ جاگتا تے ہوشیار رہیں گا۔ چوتھو قول یوہ ہے کہ مستثنیٰ جنت گیں حوراں ایں تے عرش و کرسی گا رہن آلا۔ ضحاک گو قول ہے کہ مستثنیٰ رضوان تے حور تے وہ فرشتہ جہڑا جہنم ور مامور ایں وہ تے جہنم گا سپ تے بچھوایں۔ (تفسیر کبیر تے جمل) ف۱۴۳ یوہ نفخۂ ثانیہ ایں جس دے مردا زندہ کیا جائیں گا ف۱۴۴ اپنی قبراں دے تے دیکھتا کھڑا ہون دے یا دے یاہ مراد ہے کہ وہ حیرت ماں آگے مبہوت گی طرح ہر طرف نظر چا چاگے دیکھیں گا یا یہ معنیٰ ایں کہ وہ دیکھتا ہوئیں گا کہ ہون ان ناں کے معاملو پیش آئے گو۔ تے موموناں گی قبراں ور اللہ تعالیٰ گی رحمت نال سواریں حاضر کی جائیں گیں جیسو کہ اللہ تعالیٰ نے وعدو فرمایو ہے۔ يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِيْنَ اِلَى الرَّحْمٰنِ وَفْدًا ف۱۴۵ بہت تیز روشنی نال ات توڑی کہ سرخی گی جھلک نمودار ہو یگی یاہ زمین دنیا گی زمین نہ ہو یگی بلکہ نوی ہی زمین ہوئے گی۔ جہڑی اللہ تعالیٰ قیامت گی محفل واسطے پیدا فرمائے گو۔ ف۱۴۶ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ یوہ چن تے دینہ گو نورنی ہوئے گو بلکہ یوہ ہور ہی نور ہوئے گو جسناں اللہ تعالیٰ پیدا فرمائے گو اس گے نال زمین ماں لوہی لوہو جائیگی۔ (جمل) ف۱۴۷ یعنی اعمال گی کتاب حساب واسطے۔ اس دے مراد یا دلوح محفوظ ہے جسماں دنیا گا تمام احوال قیامت تک شرح وبسط گے نال لکھیا وا ایں یا ہر شخص گو اعمال ناموں، جہڑو اسگا ہتھ ماں ہوئے گو۔ ف۱۴۸ جیہڑا رسولاں گی تبلیغ گی گواہی دیں گا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مَّا عَمِلَتْ وَهُوَ اَعْلَمُ بِمَا يَفْعَلُوْنَ ﴿٧٠﴾ وَسِيْقَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا
اُسکو کیوو پورا گو پورو دتو جائے گو اور اُساں خوب معلوم ہے جو وہ کریں تھا ف۱۴۹ اور کافر جہنم گی طرف
اِلٰى جَهَنَّمَ زُمَرًا ؕ حَتّٰٓى اِذَا جَآءُوْهَا فُتِحَتْ اَبْوَابُهَا وَقَالَ
دوڑایا جائیں گا (دباڑیا) ف۱۵۰ ٹولیں ٹولیں ف۱۵۱ ات توڑی کہ جد اُت پہچیں گا اُس گا دروازہ کھول دتا جائیں گا ف۱۵۲ اور
لَهُمْ خَزَنَتُهَآ اَلَمْ يَاْتِكُمْ رُسُلٌ مِّنْكُمْ يَتْلُوْنَ عَلَيْكُمْ اٰيٰتِ
اُسکو داروغو ان ناں کہیگو کیا تھارے کول تھارے ہی بچوں رسول نی آیا تھا جیڑا تھارے ور تھارا رب گی آیت
رَبِّكُمْ وَيُنْذِرُوْنَكُمْ لِقَآءَ يَوْمِكُمْ هٰذَا ؕ قَالُوْا بَلٰى وَلٰكِنْ حَقَّتْ
پڑھیں تھا اور تمناں اس دن گا ملن تو ڈرائیں تھا کہیں گا کیوں نی ف۱۵۳ مگر
كَلِمَةُ الْعَذَابِ عَلَى الْكٰفِرِيْنَ ﴿٧١﴾ قِيْلَ ادْخُلُوْٓا اَبْوَابَ جَهَنَّمَ
عذاب گو قول کافراں ور ٹھیک اُتریو ف۱۵۴ فرمایو جائے گو جاؤ جہنم گا دروازاں ماں
خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ۚ فَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِيْنَ ﴿٧٢﴾ وَسِيْقَ الَّذِيْنَ
اُس ماں ہمیشہ رہن واسطے تو کیا ہی بُرو ٹھکانوں ایں متکبراں گو اور جیڑا اپناں رب توں
اتَّقَوْا رَبَّهُمْ اِلَى الْجَنَّةِ زُمَرًا ؕ حَتّٰٓى اِذَا جَآءُوْهَا وَفُتِحَتْ
ڈریں تھا انگی سواریں ف۱۵۵ ٹولیں ٹولیں جنت گی طرف چلائی جائیں گیں ات توڑی جے جد وہ اُت پہچیں گا اور
اَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا سَلٰمٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوْهَا
اُس گا دروازہ کھلا ہویں گا ف۱۵۶ اور اُس گا داروغہ اِنہاں ناں کہیں گا سلام تھارے ور تم چنگا رہیا تو جنت ماں جاؤ
خٰلِدِيْنَ ﴿٧٣﴾ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْ صَدَقَنَا وَعْدَهٗ وَاَوْرَثَنَا
ہمیشہ رہن واسطے اور وہ کہیں گا ساری خوبیں اللہ ناں جس نے اپنوں وعدو مہارے نال سچو کیو اور ہمناں اس
الْاَرْضَ نَتَبَوَّاُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَآءُ ۚ فَنِعْمَ اَجْرُ الْعٰمِلِيْنَ ﴿٧٤﴾
زمین گو وارث کیو کہ ہم جنت ماں رہاں جت چاہاں تو کتنو اچھو ثواب ہے کم کرن آلاں گو ف۱۵۷

ف۱۴۹ اس دے کجھ چھپیو وونی نہ اس ناں شاہد تے کاتب گی حاجت یہ سب حجت تمام کرن واسطے ہوئیں گا۔ (جمل)۔ ف۱۵۰ سختی گے نال قیدیاں گی طرح
ف۱۵۱ ہر ہر جماعت تے اُمت علیحدہ علیحدہ ف۱۵۲ یعنی جہنم گاستے دروازہ کھول دتا جائیں گا جہڑا پہلاں دے بند تھا۔ ف۱۵۳ بے شک انبیا تشریف وی لیایا
تے اناں نے اللہ تعالیٰ گا احکام وی سنایا تے اس دن دے وی ڈرایو۔ ف۱۵۴ کہ مہارے ور مہاری بدنصیبی غالب آئی تے ہم نے گمراہی اختیار کی تے حسب
ارشادِ الٰہی جہنم ماں پر یا گیا۔ ف۱۵۵ عزت تے احترام تے لطف وکرم گے نال۔ ف۱۵۶ ان گی عزت تے احترام واسطے تے جنت گا دروازہ اٹھ ایں۔ حضرت
علی مرتضیٰ رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے مروی ہے کہ جنت گا دروازہ گے کول ایک بوٹو ہے۔ اس گے ہیٹھوں دو چشماں نکلیں مومن ات پہچ گے ایک چشمہ ماں غسل
کرے گو تے اس دے جسم پاک تے صاف ہو جائے گو تے دوجا چشمہ گو پانی پیے گو اس دے اسگو باطن پاک ہو جائے گو فرشتہ جنت گا دروازہ ور استقبال
کریں گا۔ ف۱۵۷ یعنی اللہ تعالیٰ تے رسول صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی اطاعت کرن آلاں ناں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَتَرَى الْمَلٰٓئِكَةَ حَآفِّيْنَ مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ يُسَبِّحُوْنَ بِحَمْدِ

اور تم فرشتاں ناں دیکھیں گا عرش گے چو فیرے حلقہ بن گے اپناں رب گی تعریف کے نال اُنگی پاکی

رَبِّهِمْ ۚ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَقِيْلَ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ۝٧٥ ع ۸ ۵

بولتاں اور لوکاں ماں سچو فیصلو فرما دتو جائے گو ف۱۵۸ اور کہیو جائے گو ساریں خوبیں اللہ ناں جیڑو سارا جہان گو رب ف۱۵۹

سُوْرَةُ الْمُؤْمِنِ مَكِّيَّةٌ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ — اٰيَاتُهَا ۸۵ رُكُوْعَاتُهَا ۹

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت رحم آلو۔ ف۱

حٰمٓ ۝١ تَنْزِيْلُ الْكِتٰبِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيْزِ الْعَلِيْمِ ۝٢ غَافِرِ

اس کتاب گو اُتارنوں اللہ گی طرفوں جیڑو عزت آلو علم آلو ہے گناہ

الذَّنْۢبِ وَقَابِلِ التَّوْبِ شَدِيْدِ الْعِقَابِ ذِي الطَّوْلِ ۗ لَآ اِلٰهَ

بخشن آلو اور توبہ قبول کرن آلو ف۲ سخت عذاب کرن آلو ف۳ بڑا انعام آلو ف۴ اُس گے سوا کوئی

اِلَّا هُوَ ۗ اِلَيْهِ الْمَصِيْرُ ۝٣ مَا يُجَادِلُ فِيْٓ اٰيٰتِ اللّٰهِ اِلَّا

معبود نی اُسے گی طرف پھر نوں (مڑ گے جانوں) ایں ف۵ اللہ گی آیتاں ماں جگھڑا نی کرتا مگر

الَّذِيْنَ كَفَرُوْا فَلَا يَغْرُرْكَ تَقَلُّبُهُمْ فِي الْبِلَادِ ۝٤ كَذَّبَتْ

کافر ف۶ تو اے سنن آلیا! تناں توکھو نہ دیئے ان گو شہراں ماں ٹینٹ نال چلنوں ف۷ ان توں پہلاں

قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوْحٍ وَّالْاَحْزَابُ مِنْۢ بَعْدِهِمْ ۪ وَهَمَّتْ كُلُّ اُمَّةٍۢ

نوح گی قوم اور ان گے بعد ٹولاں نے ف۸ جھٹلایو اور ہر اُمت نے قصد کیو

بِرَسُوْلِهِمْ لِيَاْخُذُوْهُ وَجٰدَلُوْا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوْا بِهِ الْحَقَّ

کہ اپناں رسول ناں پکڑلیں ف۹ اور باطل گے نال جگھڑیا کہ اس توں حق ناں ٹال چھڑاں ف۱۰

ف۱۵۸ کہ موموناں ناں جنت ماں تے کافراں ناں دوزخ ماں داخل کیو جائے گو۔ ف۱۵۹ اہلِ جنت جنت ماں داخل ہوگے ادائے شکر واسطے حمدِ الٰہی عرض کریں گا ف۱ سورۂ مومن اس گوناں سورۂ غافر وی ہے، یاہ سورت مکی ہے سوائے دواں آیتاں گے جہڑیں اَلَّذِيْنَ يُجَادِلُوْنَ فِيْٓ اٰيٰتِ اللّٰهِ دے شروع ہوئیں، اس سورت ماں نو(۹) رکوع تے پچاسی (۸۵) آیات تے ایک ہزار ایک سو نڑینوے (۱۱۹۹) کلمہ تے چار ہزار نو سوسٹھ (۴۹۶۰) حرف ایں۔ ف۲ ایمانداراں گی ف۳ کافراں ور ف۴ عارفاں ور۔ ف۵ بنداں ناں آخرت ماں۔ ف۶ یعنی قرآن پاک ماں جگھڑو کرنوں کافر گے بغیر مومن گو کم نی۔ ابوداؤد گی حدیث ماں ایں حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو کہ قرآن مجید ماں جگھڑو کرنوں کفر ہے۔ جگھڑا تے جدال دے مراد آیات الٰہیہ ماں طعن کرنوں تے تکذیب تے انکار گے نال پیش آنوں ایں تے حل مشکلات تے کشفِ معضلات واسطے علمی تے اصولی بحث جدال ماں داخل نی بلکہ بڑی فرمانبرداریاں بچوں ایں، کفار گو آیات ماں جگھڑو کرنوں یوہ تھو کہ وہ کدے قرآن پاک ناں سحر کہیں، کدے شعر، کدے کہانت، کدے داستان ف۷ یعنی کافراں گو صحت و سلامتی گے نال ملک ملک تجارت کرتاں پھرنوں تے نفو کمانوں تھارے واسطے تشویش گو سبب نہ بنیں کہ یہ کفر کرگے وی عذاب دے بچ گیا کیوں کہ آخراں گو انجام خواری تے عذاب ہے پہلی امتاں ماں وی ایسا حالات گزر یا ایں۔ ف۸ عاد ثمود تے قوم لوط وغیرہ۔ ف۹ تے اناں ناں قتل تے ہلاک کر چھڑاں۔ ف۱۰ جساں انبیا لیا یا ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فَاَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ ﴿٥﴾ وَكَذٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى

تو میں وہ پکڑیا فر کیسو ہویو میرو عذاب ف۱۱ اور اسے طرح تھارا رب گی گل

الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اَنَّهُمْ اَصْحٰبُ النَّارِ ﴿٦﴾ اَلَّذِيْنَ يَحْمِلُوْنَ الْعَرْشَ

کافراں ور ثابت ہو گئی ہے کہ وہ دوزخی ایں وہ جیہڑا عرش ناں چائیں ف۱۲

وَمَنْ حَوْلَهٗ يُسَبِّحُوْنَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُوْنَ بِهٖ وَيَسْتَغْفِرُوْنَ

اور جیہڑا اُس گے چوفیرے ایں ف۱۳ اپناں رب گی تعریف گے نال اُسگی پاکی بیان کریں ف۱۴ اور اُس ور ایمان رکھیں ف۱۵ اور مسلماناں گی

لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ۚ رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَّحْمَةً وَّعِلْمًا فَاغْفِرْ

مغفرت منگیں ف۱۶ اے مہارا رب! تری رحمت و علم ماں ہر چیز گی سمائی ہے ف۱۷ تو انہاں ناں بخش چھڑ

لِلَّذِيْنَ تَابُوْا وَاتَّبَعُوْا سَبِيْلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيْمِ ﴿٧﴾ رَبَّنَا

جنہاں نے توبہ کی اور تیرا راہ ور چلیا ف۱۸ اور اُنہاں ناں دوزخ گا عذاب تو بچالے اے مہارا رب!

وَاَدْخِلْهُمْ جَنّٰتِ عَدْنِ ِالَّتِيْ وَعَدْتَّهُمْ وَمَنْ صَلَحَ مِنْ

اُنہاں ناں بسن آلا باغاں ماں داخل فرما جن گو تیں اُنہاں نال وعدو فرمایو ہے اور اُن ناں جیہڑا نیک ہوویں

اٰبَآئِهِمْ وَاَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيّٰتِهِمْ ۭ اِنَّكَ اَنْتَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿٨﴾ وَقِهِمُ

اُن گا باپ دادا اور بیبیاں ماں اور اولاد ماں ف۱۹ بیشک تو ہی عزت و حکمت آلو ہے اور اُنہاں ناں گناہاں گی

السَّيِّاٰتِ ۭ وَمَنْ تَقِ السَّيِّاٰتِ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهٗ ۭ وَذٰلِكَ

شامت توں بچالیے اور جسناں تو اُس دن گناہاں گی شامت تو بچائے تو بیشک تیں ان ور رحم فرمایو اور یاہی

هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿٩﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا يُنَادَوْنَ لَمَقْتُ اللّٰهِ اَكْبَرُ

بڑی کامیابی ہے۔ بیشک جنہاں نے کُفر کیو اُنہاں ناں ندا کی جائیگی ف۲۰ کہ ضرور تھارا دے اللہ گی بیزاری اس تو بہت زیادہ ہے

مِنْ مَّقْتِكُمْ اَنْفُسَكُمْ اِذْ تُدْعَوْنَ اِلَى الْاِيْمَانِ فَتَكْفُرُوْنَ ﴿١٠﴾ قَالُوْا

جسطرح اج تم اپنی جاناں ور بیزار ہیں جد کہ تم ف۲۱ ایمان گی طرف بُلایا جائیں تھا تو تم کُفر کریں تھا کہیں گا

ف۱۱ کیا ان بچ گو کوئے اس دے بچ سکیو۔ ف۱۲ یعنی عرش نا تھمن آلا فرشتہ جیہڑا اصحاب قرب تے ملائکہ ماں اشرف تے افضل ایں۔ ف۱۳ یعنی جیہڑا ملائکہ عرش گو طواف کرن آلا ایں اناں ناں کرّوبیاں کہیں تے یہ ملائکہ ماں صاحب سیادت ایں۔ ف۱۴ تے سُبْحَانَ اللّٰهِ وَبِحَمْدِهٖ کہیں۔ ف۱۵ تے اگی وحدانیت گی تصدیق کریں شہر بن حوشب نے کہیو کہ حاملین عرش اٹھ ایں ان بچوں چار گی تسبیح یاہ ہے۔ سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ وَبِحَمْدِكَ لَكَ الْحَمْدُ عَلٰى حِلْمِكَ بَعْدَ عِلْمِكَ تے چار گی یاہ۔ سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ وَبِحَمْدِكَ لَكَ الْحَمْدُ عَلٰى عَفْوِكَ بَعْدَ قُدْرَتِكَ ف۱۶ تے بارگاہِ الٰہی ماں اس طرح عرض کریں۔ ف۱۷ یعنی تیری رحمت تے تیرو علم ہر چیرہ ناں وسیع ہے۔ فائدو۔ دعا دے پہلاں ثنا عرض کرن دے معلوم ہوئے کہ دعا کا آداب بچوں یوہ ہے کہ پہلاں اللہ تعالیٰ گی حمد و ثنا بیان کی جائے فر مراد عرض کی جائے۔ ف۱۸ یعنی دین اسلام ور ف۱۹ اناں ناں وی داخل کر۔ ف۲۰ روز قیامت جد کہ وہ جہنم ماں داخل ہوئیں گا تے ان گی بدیں ان ور پیش کی جائیں گیں۔ تے وہ عذاب دیکھیں گا تاں فرشتہ ان دے کہیں گا۔ ف۲۱ دنیا ماں

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

رَبَّنَآ اَمَتَّنَا اثْنَتَيْنِ وَاَحْيَيْتَنَا اثْنَتَيْنِ فَاعْتَرَفْنَا بِذُنُوْبِنَا

اے مہارا رب! تیں ہمناں دوبار مردہ کیو اور دوبار زندہ کیو ف۲۲ ہون ہم اپناں گناہاں ور اقراری ہویا

فَهَلْ اِلٰى خُرُوْجٍ مِّنْ سَبِيْلٍ ﴿١١﴾ ذٰلِكُمْ بِاَنَّهٗٓ اِذَا دُعِيَ اللّٰهُ وَحْدَهٗ

تو اگ توں نکلن گووی کوئی راہ ہے ف۲۳ یوہ اُس ور ہویو جے جد ایک اللہ پکاریو جائے تھو

كَفَرْتُمْ ۚ وَاِنْ يُّشْرَكْ بِهٖ تُؤْمِنُوْا ۭ فَالْحُكْمُ لِلّٰهِ الْعَلِيِّ الْكَبِيْرِ ﴿١٢﴾

تاں تم کُفر کریں تھا ف۲۴ اور اُسکو شریک بنائیں تو تم من لیتا ف۲۵ تو حکم اللہ گے واسطے ہے جیڑو سب دے بلند تے بڑو

هُوَ الَّذِيْ يُرِيْكُمْ اٰيٰتِهٖ وَيُنَزِّلُ لَكُمْ مِّنَ السَّمَاۗءِ رِزْقًا ۭ وَمَا

وُہی ہے جے اپنی نشانی دَسے ف۲۶ اور تھارے واسطے آسمان تو روزی اُتارے اور ف۲۷

يَتَذَكَّرُ اِلَّا مَنْ يُّنِيْبُ ﴿١٣﴾ فَادْعُوا اللّٰهَ مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ وَلَوْ

نصیحت نی منتا ف۲۸ مگر جیڑاں نے رجوع کیو ف۲۹ تو اللہ گی بندگی کرو نرا اُسے گا بندہ بن گے ف۳۰ پانویں

كَرِهَ الْكٰفِرُوْنَ ﴿١٤﴾ رَفِيْعُ الدَّرَجٰتِ ذُو الْعَرْشِ ۚ يُلْقِي الرُّوْحَ مِنْ

بُرو منائیں کافر۔ بلند درجہ دین آلو ف۳۱ عرش گو مالک ایمان گی جان وحی پائے

اَمْرِهٖ عَلٰي مَنْ يَّشَاۗءُ مِنْ عِبَادِهٖ لِيُنْذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ ﴿١٥﴾

اپناں حکم نال اپناں بنداں ماں جس ور چاہے ف۳۲ کہ وہ ملن آلا دھیاڑہ دے ڈرائے ف۳۳

يَوْمَ هُمْ بٰرِزُوْنَ ۚ لَا يَخْفٰى عَلَي اللّٰهِ مِنْهُمْ شَيْءٌ ۭ لِمَنِ الْمُلْكُ

جس دن وہ بالکل ظاہر ہوجائیں گا ف۳۴ اللہ ور ان گو کوئے حال چھپیو نہ رہ گو ف۳۵ اج کس گی

ف۲۲ کیونکہ پہلاں بے جان نُطفو تھو اس موت گے بعد اس ناں جان دے گے زندہ کیو فر عمر پوری ہون دے بعد موت دتی فر بعث واسطے زندہ کیو۔ ف۲۳ اس گو جواب یوہ ہوئے گو کہ تھارا دوزخ دے نکلن گی کائے سبیل نی تے تم جس حال ماں ہو، جس عذاب ماں مبتلا ہو تے اس دے رہائی گو کوئے رستو نی تھاسیں۔ ف۲۴ یعنی اس عذاب تے اس گا دوام تے خلود گو سبب تھارو یوہ فعل ہے کہ جد توحید الٰہی گو اعلان ہوئے تھو تے لا اِلٰہ الا اللہ کہیو جائے تھو تاں تم اس گو انکار کریں تے کفر اختیار کریں تھا۔ ف۲۵ تے اس شرک گی تصدیق کریں تھا۔ ف۲۶ یعنی اپنی مصنوعات گا عجائب جیڑا اسگی قدرت گا کمال ور دلالت کریں مثلاً ہوا، بجلی بدل وغیرہ ف۲۷ بارش برہا گے۔ ف۲۸ تے ان نشانیاں دے پند پذیر نی ہوتا۔ ف۲۹ تمام امور ماں اللہ تعالیٰ گی طرف، تے شرک دے تائب ہوئے۔ ف۳۰ شرک دے کنارہ کش ہوگے ف۳۱ انبیا اولیا علماناں جنت ماں۔ ف۳۲ یعنی اپناں بنداں بچوں جسناں چاہے منصب نبوت عطا فرمائے۔ تے جسناں نبی بنائے اس گو کم ہوئے۔ ف۳۳ یعنی خلقِ خداناں روزِ قیامت گو خوف دوائے جس دن اہلِ آسمان تے اہلِ زمین تے اوّلین و آخرین ملیں گا تے روح جسماں دے تے ہر عمل کرن آلو اپناں عمل ناں ملے گو۔ ف۳۴ قبراں دے نکل گے تے کائے عمارت یا پہاڑ تے چھپن گی جگہ تے آڑ نہ تھائے گی۔ ف۳۵ نہ اعمال، نہ اقوال، نہ دوجا احوال تے اللہ تعالیٰ دے تے کائے چیز کدے نی چھپ سکتی لیکن یوہ دن ایسو ہوئے گو کہ ان لوکاں واسطے کائے پردہ تے آڑ گی چیز نہ ہوئے گی جس گے ذریعے وہ اپناں خیال ماں وی اپناں حال چھپا سکیں۔ تے خلق گی فنا دے بعد اللہ تعالیٰ فرمائے گو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الْيَوْمَ ۖ لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿١٦﴾ اَلْيَوْمَ تُجْزٰى كُلُّ نَفْسٍۭ بِمَا
بادشاہی ہے ف۳۶ ایک اللہ ساراں ور غالب گی ف۳۷ اج ہر جان اپناں کیاوا گو
كَسَبَتْ ۭ لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ ۭ اِنَّ اللّٰهَ سَرِيْعُ الْحِسَابِ ﴿١٧﴾ وَاَنْذِرْهُمْ
بدلو پائیگی ف۳۸ اج کسے ور زیادتی نی بیشک اللہ جلد حساب لین آلو ہے۔ اور اُنہاں ناں ڈراؤ
يَوْمَ الْاٰزِفَةِ اِذِ الْقُلُوْبُ لَدَى الْحَنَاجِرِ كٰظِمِيْنَ ۥ مَا لِلظّٰلِمِيْنَ
اُس نزدیک آن آلی آفت گا دن دے ف۳۹ جد دِل گلا گے کول آجائیں گا ف۴۰ غم ماں پریاوا اور ظالماں گو
مِنْ حَمِيْمٍ وَّلَا شَفِيْعٍ يُّطَاعُ ﴿١٨﴾ يَعْلَمُ خَاۗىِٕنَةَ الْاَعْيُنِ وَمَا
نہ کوئی دوست نہ کوئے سفارشی جس گو کہن منیو جائے ف۴۱ اللہ جانیں نظراں گی ف۴۲ خیانت ناں اور جو کُجھ
تُخْفِي الصُّدُوْرُ ﴿١٩﴾ وَاللّٰهُ يَقْضِيْ بِالْحَقِّ ۭ وَالَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ مِنْ
سیناں ماں چھپیوو ہے ف۴۳ اور اللہ سچو فیصلو فرمائے اور اُس گے بغیر جنہاں ناں ف۴۴
دُوْنِهٖ لَا يَقْضُوْنَ بِشَيْءٍ ۭ اِنَّ اللّٰهَ هُوَ السَّمِيْعُ الْبَصِيْرُ ﴿٢٠﴾ اَوَلَمْ
پوجیں وہ کُجھ فیصلہ نی کرتا ف۴۵ بیشک اللہ ہی سُنیں اور دیکھے ف۴۶ تو کیا
يَسِيْرُوْا فِي الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِيْنَ
اُنہاں نے زمین ماں سفر نی کیوکہ دیکھتا کسو انجام ہویو
كَانُوْا مِنْ قَبْلِهِمْ ۭ كَانُوْا هُمْ اَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَّاٰثَارًا فِي
ان توں اگلاں گو ف۴۷ ان گی قوت اور زمین ماں جیڑیں نشانی چھوڑ گیا ف۴۸
الْاَرْضِ فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ بِذُنُوْبِهِمْ ۭ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِّنَ اللّٰهِ مِنْ
ان تو زیادہ تو اللہ نے اُنہاں ناں ان گا گناہاں ور پکڑیو اور اللہ توں بچان آلو انگو کوئی

ف۳۶ ہون کوئے جواب دین آلو نہ ہوئے گو۔ خود ہی جواب ماں فرمائے گو کہ اللہ واحد قہار گی، تے ایک قول یوہ ہے کہ روزِ قیامت جد تمام اوّلین تے آخرین حاضر ہوئیں گا تاں ایک ندا کرن آلو ندا کرے گو اج کس گی بادشاہی ہے؟ تمام خلق جواب دیے گی لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ اللہ واحد قہار گی، جیسو کہ اگے ارشاد ہوئے ف۳۷ مومن دے یوہ جواب بڑی لذت گے نال عرض کریں گا کیونکہ وہ دنیا ماں یوہی اعتقاد رکھیں تھا، یاہی کہیں تھا تے اسی گی بدولت اناں ناں مرتبہ ملیا تے کفار ذلت تے ندامت گے نال اسگو اقرار کریں گا تے دنیا ماں اپناں منکر رہن ور شرمندہ ہوئیں گا۔ ف۳۸ نیک اپنی نیکی گو تے بد اپنی بدی گو۔ ف۳۹ اس دے روزِ قیامت مراد ہے۔ ف۴۰ شدت خوف گی وجہ دے نہ باہر نکل سکیں گا نہ اندر اپنی جگہ واپس جا سکیں گا۔ ف۴۱ یعنی کافر شفاعت دے محروم ہوئیں گا۔ ف۴۲ یعنی نگاہاں گی خیانت تے چوری، نامحرم ناں دیکھوں تے ممنوعات ور نظر پانوں۔ ف۴۳ یعنی دلاں گا راز، سب چیز اللہ تعالیٰ گا علم ماں ایں۔ ف۴۴ یعنی جن بتاں ناں یہ مشرکین ف۴۵ کیونکہ نہ وہ علم رکھیں، نہ قدرت، تاں ان گی عبادت کرنوں تے اناں ناں خدا گا شریک بنانوں بہت باندھو باطل ہے۔ ف۴۶ اپنی مخلوق گا اقوال تے افعال تے جملہ احوال ناں۔ ف۴۷ جناں نے رسولاں گی تکذیب کی تھی۔ ف۴۸ قلعہ تے محل تے نہر تے حوض تے بڑیں بڑیں عمارت۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَّاقٍ ﴿۲۱﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَانَتْ تَّاْتِيْهِمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ

نہ ہو یو ف۴۹ یوہ تانجہ اُن گے کول ان گا رسول روشن نشانی لگیے آیا ف۵۰

فَكَفَرُوْا فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ ؕ اِنَّهٗ قَوِيٌّ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ﴿۲۲﴾ وَلَقَدْ

فیر اُنہاں نے کفر کیو تو اللہ نے اُنہاناں پکڑیو بے شک اللہ زبردست عذاب آلو ہے اور بیشک

اَرْسَلْنَا مُوْسٰى بِاٰيٰتِنَا وَسُلْطٰنٍ مُّبِيْنٍ ﴿۲۳﴾ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَهَامٰنَ

ہم نے موسیٰ ناں اپنی نشانیاں اور روشن سند گے نال ٹور یو۔ فرعون اور ہامان

وَقَارُوْنَ فَقَالُوْا سٰحِرٌ كَذَّابٌ ﴿۲۴﴾ فَلَمَّا جَآءَهُمْ بِالْحَقِّ مِنْ

اور قارون گی طرف تو وہ بولیا جادوگر ہے بڑو جھوٹو ف۵۱ فر جد وہ ان ور مہارے کولوں

عِنْدِنَا قَالُوا اقْتُلُوْۤا اَبْنَآءَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَعَهٗ وَاسْتَحْيُوْا

حق لیایو ف۵۲ بولیا جیڑو ان ور ایمان آنیں اُس گا بیٹاں ناں قتل کرو اور عورتاں ناں

نِسَآءَهُمْ ؕ وَمَا كَيْدُ الْكٰفِرِيْنَ اِلَّا فِيْ ضَلٰلٍ ﴿۲۵﴾ وَقَالَ فِرْعَوْنُ

زندہ رکھو ف۵۳ اور کافراں گو فریب نی مگر پٹکو پھر تو ف۵۴ اور فرعون بولیو ف۵۵

ذَرُوْنِيْۤ اَقْتُلْ مُوْسٰى وَلْيَدْعُ رَبَّهٗ ۚ اِنِّيْۤ اَخَافُ اَنْ يُّبَدِّلَ

مناں چھوڑو ہوں موسیٰ ناں قتل کروں ف۵۶ اور وہ اپناں رب ناں بُلائے ف۵۷ ہوں ڈروں کدے وہ

ف۴۹ کہ عذاب الٰہی دے بچاسکتو۔ عاقل گو کم ہے کہ دوجا گا حال دے عبرت حاصل کرے اس عہد گا کافر یہ حالات دیکھ گے کیوں عبرت حاصل نی کرتا؟
کیوں نی سوچتا کہ پچھلی قوم ان دے زیادہ قوی تے مالدار تے صاحبِ اقتدار ہون گے باوجود اس عبرتناک طریقہ نال تباہ کر دتی گئیں یوہ کیوں ہویو؟ ف۵۰
معجزات دستا۔ ف۵۱ تے اناں نے مہاری نشانیاں تے دلیلاں ناں جادو کہیو۔ ف۵۲ یعنی نبی ہو گے پیام الٰہی لیایا تاں فرعون تے فرعونی ف۵۳ تانجہ لوک
حضرت موسیٰ علیہ السلام گی اتباع دے باز آئیں۔ ف۵۴ کجھ وی کار آمدنی، بالکل نکما تے بے کار، پہلاں وی فرعونیاں نے بحکم الٰہی ہزارہا قتل کیا
مگر خدا گو فیصلو ہو گے رہیو تے حضرت موسیٰ علیہ السلام ناں پروردگار عالم نے فرعون گا کہر ماں پالیو، اس دے خدمت کرائیں، جیسو وہ دا فرعونیاں گو بے کار
گیوا سے طرح ہون ایمان آلاں ناں روکن واسطے فر دوبارہ قتل شروع کرنا بے کارایں۔ حضرت موسیٰ علیٰ نبیّنا وعلیہ الصلوٰۃ والسلام گا دین گورواج اللہ تعالیٰ ناں
منظور ہے اسناں کون روک سکے۔ ف۵۵ اپناں گروہ دے۔ ف۵۶ فرعون جد کدے حضرت موسیٰ علیہ السلام گا قتل گو ارادو کرتو تاں اس گی قوم گا لوک اسناں اس
دے منع کرتا تے کہتا کہ یوہ وہ شخص نی جسگو تمناں خطرو ہے یوہ دے ایک معمولی جادوگر ہے، اس ور دے ہم اپناں جادو گے ذریعے غالب آجاں گا، تے
اگر اسناں قتل کر چھڑیو تاں عام لوک شبہ ماں پے جائیں گا کہ وہ شخص سچو تھو، حق ور تھو، تو دلیل ماں اسگو مقابلو کرن دے عاجز ہویو، جواب نہ دے سکیو تاں تیں
اسناں قتل کر چھڑیو۔ لیکن حقیقت ماں فرعون گو یوہ کہنوں کہ مناں چھوڑ دیو ہوں موسیٰ ناں قتل کروں خالص تمکی تھی، اسناں خود آپ گا نبی برحق ہون گو یقین
تھو تے وہ جانیں تھو کہ جیڑا معجزات آپ نے آنیاں ایں وہ آیاتِ الٰہیہ ایں، سحر نی لیکن یاہ سمجھے تھو کہ اگر آپ گا قتل گو ارادو کرے گو تاں آپ اسناں ہلاک کرن ماں
جلدی فرمائیں گا، اس دے بہتر ہے کہ کسی بحث ماں وقت زیادہ گزر جائے اگر فرعون اپناں دل ماں آپ ناں نبی برحق نہ سمجھتو تے یوہ نہ جانتو کہ ربانی
تائید جہڑیں آپ گے نال ایں ان گو مقابلو ناممکن ایں تاں آپ گا قتل ماں ہرگز دیر نہ کرتو کیونکہ وہ بڑو خونخوار، سفاک، ظالم، بے درد تھو، ادنیٰ جئی گل ماں
ہزاراں خون کر چھڑے تھو۔ ف۵۷ جسگو اپناں آپ ناں رسول کہے تانجہ اسگو رب اسناں مہارا دے بچائے۔ فرعون گو یوہ مقولو اس ور شاہد ہے کہ اس گا دل ماں
آپ گو تے آپ گی دعاں گو خوف تھو وہ اپناں دل ماں ڈرے تھو ظاہری عزّت بنی رہن واسطے یو ظاہر کرے تھو کہ وہ قوم گا منع کرن گی وجہ دے حضرت موسیٰ علیہ
السلام ناں قتل نی کرتو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

دِيۡنَكُمۡ اَوۡ اَنۡ يُّظۡهِرَ فِى الۡاَرۡضِ الۡفَسَادَ ﴿٢٦﴾ وَقَالَ مُوۡسٰٓى اِنِّىۡ
تھارو دین نہ بدل چھڑے ف۵۸ یا زمین ماں فساد مچائے ف۵۹ تے موسیٰ نے ف۶۰ کہیو ہوں
عُذۡتُ بِرَبِّىۡ وَرَبِّكُمۡ مِّنۡ كُلِّ مُتَكَبِّرٍ لَّا يُؤۡمِنُ بِيَوۡمِ
تھارا تے اپناں رب گی پناہ لیوں ہر متکبر توں کہ حساب گا دِن ور
الۡحِسَابِ ﴿٢٧﴾ وَقَالَ رَجُلٌ مُّؤۡمِنٌ ۖ مِّنۡ اٰلِ فِرۡعَوۡنَ يَكۡتُمُ اِيۡمَانَهٗۤ
یقین نی رکھتو ف۶۱ اور بولیو فرعون آلاں بچوں ایک مرد مسلمان کہ اپناں ایمان نا چھپائے تھو
اَتَقۡتُلُوۡنَ رَجُلًا اَنۡ يَّقُوۡلَ رَبِّىَ اللّٰهُ وَقَدۡ جَآءَكُمۡ بِالۡبَيِّنٰتِ
کیا ایک آدمی ناں اس ور مار چھڑیں گا کہ وہ کہے میرو رب اللہ ہے اور بیشک اُس نے روشن نشانیں تھارے کول
مِنۡ رَّبِّكُمۡ ؕ وَاِنۡ يَّكُ كَاذِبًا فَعَلَيۡهِ كَذِبُهٗ ۚ وَاِنۡ يَّكُ
تھارا رب گی طرفوں آنیں ف۶۲ اور اگر بالفرض وہ غلط کہہ تو اُسگی غلط گوئی گو وبال اُس ور اور اگر وہ
صَادِقًا يُّصِبۡكُمۡ بَعۡضُ الَّذِىۡ يَعِدُكُمۡ ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهۡدِىۡ
سچو ہے تاں تمناں پہنچ جائے گو وہ جسکو وہ تمناں وعدو دیئے ف۶۳ بیشک اللہ راہ نی دیتو
مَنۡ هُوَ مُسۡرِفٌ كَذَّابٌ ﴿٢٨﴾ يٰقَوۡمِ لَكُمُ الۡمُلۡكُ الۡيَوۡمَ ظٰهِرِيۡنَ
اُسناں جیڑو حد توں بدھن آلو بڑو چوٹھو ہووے ف۶۴ اے میری قوم! اج بادشاہی تھاری ہے
فِى الۡاَرۡضِ فَمَنۡ يَّنۡصُرُنَا مِنۡۢ بَاۡسِ اللّٰهِ اِنۡ جَآءَنَا ؕ
اس زمین ماں غلبو ہے ف۶۵ تو اللہ گا عذاب دے ہمنا کون بچائے گو کدے مہارے ور آجائے
قَالَ فِرۡعَوۡنُ مَاۤ اُرِيۡكُمۡ اِلَّا مَاۤ اَرٰى وَمَاۤ اَهۡدِيۡكُمۡ اِلَّا
فرعون بولیو ہوں دے تمناں وہی سمجھاؤں جیڑی میری سوجھ ہے اور ہوں تمنا وہی دسوں

ف۵۸ تے تھارا دے فرعون پرستی تے بت پرستی چھڑ کا دیے۔ ف۵۹ جدال تے قتال کر گے۔ ف۶۰ فرعون گیں تمکیں سن گے۔ ف۶۱ حضرت موسیٰ علیہ السلام نے فرعون گی سختیاں گا جواب ماں اپنی طرف دے بڑی کائے گل نی کی بلکہ اللہ تعالیٰ دے پناہ چاہی تے اس ور پروسو کیو، یوہی خدا گاں بنداں گو طریقو ہے تے اسے واسطے اللہ تعالیٰ نے آپ ناں ہر ایک بلا دے محفوظ رکھیو، ان مبارک جملاں ماں کیسی نفیس ہدایت ایں، یوہ فرمانوں کہ ہوں تھارا تے اپناں رب گی پناہ لیوں اس ماں ہدایت ہے کہ رب ایک ہی ہے، یاہ وی ہدایت ہے کہ جہڑو اسگی پناہ ماں آئے، اس ور پروسو کرے وہ اسگی مدد فرمائے کوئے اسناں نقصان نی پہچا سکتو۔ یاہ وی ہدایت ہے کہ اسے ور پروسو کرنوں شانِ بندگی ہے تے تھارا رب فرمان ماں یاہ وی ہدایت ہے کہ اگر تم اس ور پروسو کرو تاں تمناں وی سعادت نصیب ہوئے۔ ف۶۲ جن دے ان گو سچ ظاہر ہو گیو یعنی نبوت ثابت ہو گئی۔ ف۶۳ مطلب یوہ ہے کہ دو حال دے خالی نی یا یہ سچا ہوئیں گا یا چوٹھا، اگر چوٹھا ہوئیں تاں ایسا معاملہ ماں چوٹھ بول گے اس گا وبال دے بچ ہی نی سکتا، ہلاک ہو جائیں گا۔ تے اگر سچا ایں تاں جس عذاب گو تمناں وعدو دیں اس بچوں بالفعل کجھ تمناں پہنچ جائے گو۔ کجھ پہنچوں تاں کہیو گیو آپ گو عذاب دین گو وعدو دنیا تے آخرت دواں ناں عام تھو اس بچوں بالفعل عذاب دنیا ہی ماں پیش آنوں تھو۔ ف۶۴ جہڑو خدا اور چوٹھ لائے۔ ف۶۵ یعنی مصر ماں، تاں ایسو کم نہ کرو کہ اللہ تعالیٰ گو عذاب آئے اگر اللہ تعالیٰ گو عذاب آیو۔ ف۶۶ یعنی حضرت موسیٰ علیہ السلام ناں قتل کر چھڑنوں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

سَبِيلَ الرَّشَادِ ﴿٢٩﴾ وَقَالَ الَّذِيٓ اٰمَنَ يٰقَوْمِ اِنِّيٓ اَخَافُ عَلَيْكُمْ

جیڑی بلائی گی راہ ہے اور وہ ایمان آلو بولیو اے میری قوم! مناں تھارے ور ف٦٧

مِّثْلَ يَوْمِ الْاَحْزَابِ ﴿٣٠﴾ مِثْلَ دَاْبِ قَوْمِ نُوْحٍ وَّعَادٍ وَّثَمُوْدَ

اگلاں ٹولاں گا دناں گو جسو ڈر لگے ف٦٨ جسو دستور گزریو نوح گی قوم اور عاد اور ثمود

وَالَّذِيْنَ مِنْۢ بَعْدِهِمْ ؕ وَمَا اللّٰهُ يُرِيْدُ ظُلْمًا لِّلْعِبَادِ ﴿٣١﴾

اور ان گے بعد ہور ناں گو ف٦٩ اور اللہ بنداں ور ظلم نی چاہتو ف٧٠

وَيٰقَوْمِ اِنِّيٓ اَخَافُ عَلَيْكُمْ يَوْمَ التَّنَادِ ﴿٣٢﴾ يَوْمَ تُوَلُّوْنَ

اور اے میری قوم! ہوں تھارا دوں اُس دن تو ڈروں جس دن رولو ہوئے گو ف٧١ جس دن تم پٹھ دے گے

مُدْبِرِيْنَ ۚ مَا لَكُمْ مِّنَ اللّٰهِ مِنْ عَاصِمٍ ۚ وَمَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ

نسیں گا ف٧٢ اللہ توں ف٧٣ تمناں کوئے بچان آلو نی اور جس ناں اللہ گمراہ کرے

فَمَا لَهٗ مِنْ هَادٍ ﴿٣٣﴾ وَلَقَدْ جَآءَكُمْ يُوْسُفُ مِنْ قَبْلُ

اس ناں کوئے راہ دس آلو نی۔ اور بیشک اس توں پہلاں ف٧٤ تھارے کول یوسف

بِالْبَيِّنٰتِ فَمَا زِلْتُمْ فِيْ شَكٍّ مِّمَّا جَآءَكُمْ بِهٖ ؕ حَتّٰىٓ اِذَا هَلَكَ

روشن نشانیں لے گے آیو تو تم اُن گا آنیاں واماں شک ہی ماں رہیا اِت توڑی جے جد اُنہاں نے انتقال فرمایو

قُلْتُمْ لَنْ يَّبْعَثَ اللّٰهُ مِنْۢ بَعْدِهٖ رَسُوْلًا ؕ كَذٰلِكَ يُضِلُّ

تو بولیا تم ہرگز اللہ ہون کوئی رسول نہ ٹورے گو ف٧٥ اللہ اسے طرح گمراہ کرے

اللّٰهُ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ مُّرْتَابٌ ﴿٣٤﴾ ۚ الَّذِيْنَ يُجَادِلُوْنَ فِيْٓ اٰيٰتِ

اُساں جیڑو حد توں بدھن آلو شک لیان آلو ہے ف٧٦ وہ جیڑا اللہ گی آیتاں ماں چگڑو

ف٦٧ حضرت موسیٰ علیہ السلام گی تکذیب کرن تے ان گے پچھے پین دے۔ ف٦٨ جناں نے رسولاں گی تکذیب کی۔ ف٦٩ کہ انبیا علیہم السلام گی تکذیب کرتا رہیا تے ہرایک ناں عذاب الٰہی نے ہلاک کیو۔ ف٧٠ بغیر گناہ گے ان ور عذاب نی فرماتو تے بغیر اقامت حجت گے اناناں ہلاک نی کرتو ف٧١ وہ قیامت گو دن ہوئے گو، قیامت گا دن ناں یوم التناد یعنی پکار گو دن اس واسطے کہیو جائے کہ اس دن طرح طرح گی پکار مچیں ہوئیں گی۔ ہر شخص اپناں سر کردہ گے نال تے ہر جماعت اپناں امام گے نال بلائی جا یگی، جنتی دوزخیاں ناں تے دوزخی جنتیاں ناں بلائیں گا۔ سعادت تے شقاوت گی آواز بلند کی جائیں گی۔ کہ فلاں سعید ہویو تے ہون کدے شقی نہ ہوئے گو تے فلاں شقی ہو گیو ہون کدے سعید نہ ہوئے گو تے جس وقت موت ذبح کی جا یگی اس وقت ندا کی جائے کہ اے اہلِ جنت ہون ہمیشگی ہے موت نی تے اے اہلِ دوزخ ہون دوام ایں موت نی۔ ف٧٢ میدانِ محشر دے دوزخ گی طرف۔ ف٧٣ یعنی اس گا عذاب دے۔ ف٧٤ یعنی حضرت موسیٰ علیہ السلام دے پہلاں۔ ف٧٥ یاہ بے دلیل گل تم نے یعنی تھارا پہلاں نے خود بنائی تانجہ حضرت یوسف علیہ السلام گے بعد آن آلاں نبیاں گی تکذیب کروتے اناں ناں جھٹلاؤ تاں تم کفر ور قائم رہیا، حضرت یوسف علیہ السلام گی نبوت ماں شک کریں تے بعد آلاں گی نبوت گو انکار واسطے تم نے یوہ منصوبو بنالیو کہ ہون اللہ تعالیٰ کوئے رسول ہی نی پیجیو۔ ف٧٦ ان چیزاں ماں جن ور باندھے دلیل گواہ ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اللّٰهِ بِغَيْرِ سُلْطٰنٍ اَتٰىهُمْ ۭ كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللّٰهِ وَعِنْدَ

کریں۔ ف۷۷ بغیر کسے سند گے کہ اُنہاں ناں ملی ہووے کس قدر سخت بیزاری گی بات ہے اللہ گے نزدیک تے

الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ۭ كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰي كُلِّ قَلْبِ مُتَكَبِّرٍ

ایمان آلاں گے نزدیک اللہ اِسے طرح مہر لائے متکبر سرکش گا سارا

جَبَّارٍ ﴿۳۵﴾ وَقَالَ فِرْعَوْنُ يٰهَامٰنُ ابْنِ لِيْ صَرْحًا لَّعَلِّيْٓ اَبْلُغُ

دل ور ف۷۸ اور فرعون بولیو ف۷۹ اے ہامان! میرے واسطے اُچو محل بنا شاید ہوں پہنچ جاؤں

الْاَسْبَابَ ﴿۳۶﴾ اَسْبَابَ السَّمٰوٰتِ فَاَطَّلِعَ اِلٰٓى اِلٰهِ مُوْسٰى وَاِنِّىْ

رستاں تک۔ کاہنگاراہ آسماناں گا تانجہ موسیٰ گا خدا ناں جھانک کے دیکھوں اور بیشک میرا

لَاَظُنُّهٗ كَاذِبًا ۭ وَكَذٰلِكَ زُيِّنَ لِفِرْعَوْنَ سُوْۗءُ عَمَلِهٖ وَصُدَّ عَنِ

خیال ماں دے وہ جھوٹو ہے ف۸۰ اور اِسے طرح فرعون گی نگاہ ماں اسگو برو کم ف۸۱ پلو، کر گے دسیو گیو ف۸۲ اور وہ

السَّبِيْلِ ۭ وَمَا كَيْدُ فِرْعَوْنَ اِلَّا فِيْ تَبَابٍ ﴿۳۷﴾ وَقَالَ الَّذِيْٓ اٰمَنَ

رستہ توں روکیو گیو اور فرعون گو داؤ ف۸۳ ہلاک ہون ہی آلو تھو۔ اور وہ ایمان آلو بولیو

يٰقَوْمِ اتَّبِعُوْنِ اَهْدِكُمْ سَبِيْلَ الرَّشَادِ ﴿۳۸﴾ يٰقَوْمِ اِنَّمَا هٰذِهِ

اے میری قوم! میرے پچھے چلو ہوں تمناں بھلائی گو راہ دسوں۔ اے میری قوم! یوہ

الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا مَتَاعٌ ۡ وَّاِنَّ الْاٰخِرَةَ هِىَ دَارُ الْقَرَارِ ﴿۳۹﴾ مَنْ

دنیا گو جینوں تو کچھ برتنوں ہی ہے ف۸۴ اور بیشک وہ پچھلو ہمیشہ رہن گو گھر ف۸۵ جیہڑو

عَمِلَ سَيِّئَةً فَلَا يُجْزٰٓى اِلَّا مِثْلَهَا ۚ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ اَوْ

برو کم کرے تو اُساں بدلو نہ ملے گو مگر اُتنوں ہی اور جیہڑو چنگو کم کرے مرد خواہ

اُنْثٰى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَاُولٰۗىِٕكَ يَدْخُلُوْنَ الْجَنَّةَ يُرْزَقُوْنَ فِيْهَا

عورت اور ہوئے مسلمان ف۸۶ وہ جنت ماں داخل کیا جائیں گا اُت بے حساب

ف۷۷ اناں ناں جھٹلا گے۔ ف۷۸ کہ اس ماں ہدایت قبول کرن گی کائے جگہ ہی نی رہتی۔ ف۷۹ جہالت تے فریب نال اپناوزیر دے۔ ف۸۰ یعنی موسیٰ میرے سوا ہور خدا کہن ماں، تے یاہ گل فرعون نے اپنی قوم ناں فریب دین گے واسطے کہی کیونکہ وہ جانے تھو کہ معبودِ برحق صرف اللہ تعالیٰ ہے تے فرعون اپناں آپ ناں فریب کاری واسطے معبود بنائے تھو۔ (اس واقعہ گو بیان سورۂ قصص ماں گزر گیو) ف۸۱ یعنی اللہ تعالیٰ گے نال شرک کرنوں تے اس گا رسول ناں جھٹلانوں ف۸۲ یعنی شیطاناں نے وسوسہ پا گے اگی برائیں اس گی نظر ماں نیکیں دس چھڑیں۔ ف۸۳ جہڑ واس نے حضرت موسیٰ علیہ السلام گی نشانیاں ناں باطل کرن واسطے اختیار کیو۔ ف۸۴ یعنی تھوڑی مدت واسطے ناپائیدار نفعو ہے جس ناں بقانی۔ ف۸۵ مراد یاہ ہے کہ دنیا فانی ایں تے آخرت باقی تے جاودانی تے جاودانی ہی بہتر۔ اس گے بعد نیک تے بد اعمال تے ان گا انجام دسے۔ ف۸۶ کیونکہ اعمال گی مقبولیت ایمان ور موقوف ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

بِغَيْرِ حِسَابٍ ۝۴۰ وَيٰقَوْمِ مَا لِيْٓ اَدْعُوْكُمْ اِلَى النَّجٰوةِ وَتَدْعُوْنَنِيْٓ
رزق پائیں گا ف۸۷ اور اے میری قوم! مناں کے ہویو ہوں تمناں سدھوں نجات گی طرف ف۸۸ اور تم مناں بلائیں
اِلَى النَّارِ ۝۴۱ تَدْعُوْنَنِيْ لِاَكْفُرَ بِاللّٰهِ وَاُشْرِكَ بِهٖ مَا لَيْسَ
دوزخ گی طرف ف۸۹ مناں اُس طرف تم بلائیں کہ اللہ گو انکار کروں اور اِساناں اسگو شریک کروں جیڑو میرا
لِيْ بِهٖ عِلْمٌ ۫ وَّاَنَا اَدْعُوْكُمْ اِلَى الْعَزِيْزِ الْغَفَّارِ ۝۴۲ لَا جَرَمَ اَنَّمَا
علم ماں نی اور ہوں تمناں اُس عزت آلا بہت بخشش آلا گی طرف بُلاؤں۔ آپ ہی ثابت ہویو
تَدْعُوْنَنِيْٓ اِلَيْهِ لَيْسَ لَهٗ دَعْوَةٌ فِي الدُّنْيَا وَلَا فِي الْاٰخِرَةِ وَاَنَّ
جے جسگی طرف مناں بُلائیں ف۹۰ اُساں بلانو کتے کم گو نی دنیا ماں نہ آخرت ماں ف۹۱ اور یوہ
مَرَدَّنَآ اِلَى اللّٰهِ وَاَنَّ الْمُسْرِفِيْنَ هُمْ اَصْحٰبُ النَّارِ ۝۴۳ فَسَتَذْكُرُوْنَ
مہارو پھرنوں اللہ گی طرف ہے ف۹۲ اور یوہ جے حد تو بدھن آلا ف۹۳ دوزخی ایں۔ تو جلدی وہ وقت آئے کہ جو
مَآ اَقُوْلُ لَكُمْ ۭ وَاُفَوِّضُ اَمْرِيْٓ اِلَى اللّٰهِ ۭ اِنَّ اللّٰهَ بَصِيْرٌۢ بِالْعِبَادِ ۝۴۴
ہوں تمناں کہوں تم اِساں یاد کرو گا ف۹۴ اور ہوں اپناں کم اللہ ناں سونپوں بیشک اللہ بنداں ناں دیکھے ف۹۵
فَوَقٰىهُ اللّٰهُ سَيِّاٰتِ مَا مَكَرُوْا وَحَاقَ بِاٰلِ فِرْعَوْنَ سُوْۗءُ
تو اللہ نے اُساں بچالیو ان گا مکر گی برائیاں دے ف۹۶ اور فرعون آلاں ناں بُرا
الْعَذَابِ ۝۴۵ اَلنَّارُ يُعْرَضُوْنَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَّعَشِيًّا ۚ وَيَوْمَ تَقُوْمُ
عذاب نے آگھیریو ف۹۷ اگ جس ور صبح و شام پیش کیا جائیں ف۹۸ اور جس دن قیامت
السَّاعَةُ ۣ اَدْخِلُوْٓا اٰلَ فِرْعَوْنَ اَشَدَّ الْعَذَابِ ۝۴۶ وَاِذْ يَتَحَاۗجُّوْنَ
قائم ہوویگی حکم ہووے گو فرعون آلاں ناں سخت ترین عذاب ماں داخل کرو اور ف۹۹ جد وِہ اگ ماں

ف۸۷ یوہ اللہ تعالیٰ گو فضل عظیم ایں۔ ف۸۸ جنّت گی طرف ایمان تے طاعت گی تلقین کرگے۔ ف۸۹ کفر و شرک گی دعوت دے گے۔ ف۹۰ یعنی بت گی طرف ف۹۱ کیونکہ وہ جماد بے جان ایں۔ ف۹۲ وہی ہمناں جزا دیے گو۔ ف۹۳ یعنی کافر۔ ف۹۴ یعنی نزولِ عذاب گے وقت تم میری نصیحت یاد کریں گا تے اس وقت گو یاد کرنوں کجھ کم نہ دیے گو، یاہ سن گے ان لوکاں نے اس مومن ناں تمکا یو کہ اگر تو مہارا دین گی مخالفت کرے گو تاں ہم تیرے نال برا پیش آں گا، اس گا جواب ماں اُس نے کہیو۔ ف۹۵ تے ان گا اعمال تے احوال ناں جانے فر وہ مومن ان بچوں نکل گے پہاڑ گی طرف چلے گیو تے ات نماز ماں مشغول ہو گیو، فرعون نے اساں سولی چہاڑ چھڑیو تا نجہ یوہ حال مشہور نہ ہوئے۔ ف۹۶ تے اس نے حضرت موسیٰ علیہ السلام گے نال ہو گے نجات پائی۔ اگرچہ وہ فرعون گی قوم گو تھو۔ ف۹۷ دنیا ماں دے یوہ عذاب کہ وہ فرعون گے نال غرق ہو گیا تے آخرت ماں دوزخ۔ ف۹۸ اس ماں ساڑیا جائیں۔ حضرت ابنِ مسعود رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو فرعونیاں گیں روح سیاہ پرنداں گا قالب ماں ہر روز دو مرتبہ صبح تے شام اگ ور پیش کی جائیں تے ان دے کہیو جائے کہ یاہ اگ تھارو مقام ایں تے قیامت تک ان گے نال یو ہی معمول رہے گو۔ مسئلو: اس آیت دے عذاب قبر گا ثبوت ور استدلال کیو جائے۔ بخاری تے مسلم گی حدیث ماں ایں کہ ہر مرن آلا ور اسگو مقام صبح و شام پیش کیو جائے جنّتی ور جنت تے دوزخی ور دوزخ گو تے اس دے کہیو جائے کہ یوہ تیرو ٹھکانو ایں تاں توڑی کہ روزِ قیامت اللہ تعالیٰ تناں اسگی طرف اٹھالے۔ ف۹۹ ذکر فرماؤ اے سید انبیا صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم اپنی قوم دے جہنم گے اندر کفار گا آپس ماں چکڑن گو حال کہ۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فِي النَّارِ فَيَقُولُ الضُّعَفٰٓؤُا لِلَّذِيْنَ اسْتَكْبَرُوْٓا اِنَّا كُنَّا
آپس ماں جھگڑیں گا تو کمزور انا ناں کہیں گا جیڑا بڑا بنیں تھا ہم تھارے
لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ اَنْتُمْ مُّغْنُوْنَ عَنَّا نَصِيْبًا مِّنَ النَّارِ ﴿۴۷﴾ قَالَ
تابع تھا ف۱۰۰ تو کیا تم مہارا دوں اگ گو کوئے حصو کھٹا لیں گا۔ وہ
الَّذِيْنَ اسْتَكْبَرُوْٓا اِنَّا كُلٌّ فِيْهَآ اِنَّ اللّٰهَ قَدْ حَكَمَ بَيْنَ
تکبّر آلا بولیا ف۱۰۱ ہم سارا اگ ماں ہاں ف۱۰۲ بیشک اللہ نے بنداں ماں فیصلو
الْعِبَادِ ﴿۴۸﴾ وَقَالَ الَّذِيْنَ فِي النَّارِ لِخَزَنَةِ جَهَنَّمَ ادْعُوْا
فرما چھوڑیو ف۱۰۳ اور جیڑا اگ ماں ایں اُس گا داروغاں ناں بولیا اپناں رب دو دعا کرو
رَبَّكُمْ يُخَفِّفْ عَنَّا يَوْمًا مِّنَ الْعَذَابِ ﴿۴۹﴾ قَالُوْٓا اَوَلَمْ تَكُ
مہارے ور عذاب گو ایک دن کھٹ کر چھوڑے ف۱۰۴ اُنہاں نے کہیو کیا تھارے کول
تَاْتِيْكُمْ رُسُلُكُمْ بِالْبَيِّنٰتِ قَالُوْا بَلٰى قَالُوْا فَادْعُوْا وَمَا
تھارا رسول روشن نشانیں لیگے نی آیا تھا ف۱۰۵ بولیا کیوں نی ف۱۰۶ بولیا دے تم ہی دُعا کرو ف۱۰۷ اور
دُعٰٓؤُا الْكٰفِرِيْنَ اِلَّا فِيْ ضَلٰلٍ ﴿۵۰﴾ اِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِيْنَ
کافراں گی دعا نی مگر بھٹکتی پھرتی۔ بیشک ضرور ہم اپناں رسولاں گی مدد کراں گا اور
اٰمَنُوْا فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ يَقُوْمُ الْاَشْهَادُ ﴿۵۱﴾ يَوْمَ لَا يَنْفَعُ
ایمان آلاں گی ف۱۰۸ دُنیا گی زندگی ماں اور جس دن گواہ کھڑا ہوویں گا ف۱۰۹ جس دن ظالماں ناں
الظّٰلِمِيْنَ مَعْذِرَتُهُمْ وَلَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوْٓءُ الدَّارِ ﴿۵۲﴾
اُن گا بہاناں کُجھ کم نہ دیں گا ف۱۱۰ اور ان واسطے لعنت ہے اور ان واسطے بُرو کہر ف۱۱۱
وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسَى الْهُدٰى وَاَوْرَثْنَا بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ الْكِتٰبَ ﴿۵۳﴾
اور بیشک ہم نے موسیٰ ناں رہنمائی عطا فرمائی ف۱۱۲ اور بنی اسرائیل ناں کتاب گو وارث کیو ف۱۱۳

ف۱۰۰ دنیاماں، تے تھاری بدولت ہی کافر بنیاں، ف۱۰۱ یعنی کافراں گا سردار جواب دیں گا۔ ف۱۰۲ ہر ایک اپنی مصیبت ماں گرفتار، مہارے بچوں کوئے کے گے کم نی آسکتو۔ ف۱۰۳ ایمانداراں ناں اس نے جنت ماں داخل کر چھوڑیو تے کافراں ناں جہنم ماں، جو ہونوں تھو ہو گیو۔ ف۱۰۴ یعنی دنیا گا ایک دن گی مقدار تک مہارا عذاب ماں تخفیف رہے۔ ف۱۰۵ کیا اناں نے باندھا تے ظاہر معجزات پیش نی کیا تھا؟ یعنی ہون تھارے واسطے عذر گی کائے گنجائش باقی نی رہی۔ ف۱۰۶ یعنی کافر، انبیا گا تشریف لیان تے اپناں کفر کرن گو اقرار کریں گا۔ ف۱۰۷ ہم کافر گا حق ماں دعا نہ کراں گا تے تھارو دعا کرنوں وی بے کار ہے۔
ف۱۰۸ اناں ناں غلبو عطا فرما گے تے حجّت قویہ دے گے تے ان گا دشمناں دے انتقام لے گے۔ ف۱۰۹ وہ قیامت گو دن ایں کہ ملائکہ رسولاں گی تبلیغ تے کفار گی تکذیب گی شہادت دیں گا۔ ف۱۱۰ تے کافراں گو کوئے عذر قبول نہ کیو جائے گو۔ ف۱۱۱ یعنی جہنم۔ ف۱۱۲ یعنی توریت تے معجزات۔ ف۱۱۳ یعنی توریت گویا ان گا انبیا ور نازل شدہ تمام کتاباں گو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

هُدًى وَّذِكۡرٰى لِاُولِى الۡاَلۡبَابِ ﴿۵۴﴾ فَاصۡبِرۡ اِنَّ وَعۡدَ اللّٰهِ حَقٌّ

عقلنداں گی ہدایت اور نصیحت واسطے۔ تو اے محبوب! تم صبرکرو ف۱۱۴ بیشک اللہ گو وعدو سچو ہے ف۱۱۵

وَّاسۡتَغۡفِرۡ لِذَنۡۢبِكَ وَسَبِّحۡ بِحَمۡدِ رَبِّكَ بِالۡعَشِىِّ وَالۡاِبۡكَارِ ﴿۵۵﴾ اِنَّ

اور اپناں گا گناہاں گی معافی چاہوف۱۱۶ اور اپناں رب گی تعریف کرتاں ہویاں صبح و شام اُسگی پاکی بولوف۱۱۷ وہ جیہڑا

الَّذِيۡنَ يُجَادِلُوۡنَ فِىۡۤ اٰيٰتِ اللّٰهِ بِغَيۡرِ سُلۡطٰنٍ اَتٰٮهُمۡ ۙ اِنۡ

اللہ گی آیتاں ماں جھگڑیں بے کسے سند گے جیہڑی اُنہاں ناں ملی ہووے ف۱۱۸

فِىۡ صُدُوۡرِهِمۡ اِلَّا كِبۡرٌ مَّا هُمۡ بِبَالِغِيۡهِ‌ۚ فَاسۡتَعِذۡ بِاللّٰهِ‌ؕ اِنَّهٗ

اُن گا دلاں ماں نی مگر ایک بڑائی گی ہوس ف۱۱۹ جناں نہ پہنچیں گا ف۱۲۰ تو تم اللہ گی پناہ منگو ف۱۲۱ بیشک

هُوَ السَّمِيۡعُ الۡبَصِيۡرُ ﴿۵۶﴾ لَخَلۡقُ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ اَكۡبَرُ مِنۡ

اُو ہی سنیں دیکھے۔ بیشک آسماناں اور زمین گی پیدائش آدمیاں گی

خَلۡقِ النَّاسِ وَلٰـكِنَّ اَكۡثَرَ النَّاسِ لَا يَعۡلَمُوۡنَ ﴿۵۷﴾ وَمَا يَسۡتَوِى

پیدائش توں بہت بڑی ف۱۲۲ لیکن بہت لوک نی جانتا ف۱۲۳ اور انوں

الۡاَعۡمٰى وَالۡبَصِيۡرُ ۙ وَالَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ وَلَا الۡمُسِىۡٓءُ‌ ؕ

دے اکھاں آلو برابر نی ف۱۲۴ اور نہ وہ جیہڑا ایمان لیایا اور اچھا کم کیا اور بدکار ف۱۲۵

قَلِيۡلًا مَّا تَتَذَكَّرُوۡنَ ﴿۵۸﴾ اِنَّ السَّاعَةَ لَاٰتِيَةٌ لَّا رَيۡبَ فِيۡهَا

تم کتنو کھٹ تیہان کریں۔ بیشک قیامت ضرور آن آلی ہے اُساں کُجھ شک نی

وَلٰـكِنَّ اَكۡثَرَ النَّاسِ لَا يُؤۡمِنُوۡنَ ﴿۵۹﴾ وَقَالَ رَبُّكُمُ ادۡعُوۡنِىۡۤ اَسۡتَجِبۡ

لیکن بہت لوگ ایمان نی آنتا ف۱۲۶ اور تھارا رب نے فرمایو میرا دوں دعار کرو ہوں قبول

ف۱۱۴ اپنی قوم گی ایذا ور ف۱۱۵ وہ تھاری مدد فرمائے گو تھارا دین ناں غالب کرے گو تھارا دشمناں ناں ہلاک کرے گو، کلبی نے کہیو کہ آیت صبر آیت قتال دے منسوخ ہوگئی۔ ف۱۱۶ یعنی اپنی امت گا (مدارک) ف۱۱۷ یعنی اللہ تعالیٰ گی عبادت ور ہمیشگی رکھو۔ تے حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو اس دے پنجے نماز مراداین۔ ف۱۱۸ ان جھگڑا کرن آلاں دے کفارِ قریش مراداین۔ ف۱۱۹ تے ان گو یو ہی تکبر ان گا انکار تے تکذیب تے کفر گا اختیار کرن گو سبب ہو یو کہ اناں نے یوہ گوارا نہ کیو کہ کوئے ان دے اُچو ہوئے، اس واسطے سید انبیا صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے عداوت کی باین خیالِ فاسد کہ اگر آپ ناں نبی من لیاں گا تاں اپنی بڈیائیں چلے جائے گی تے امتی تے چھوٹو بنوں پوئے گو تے ہوس تے لالچ رکھیں بڑا بنن گی۔ ف۱۲۰ تے بڈیائیں حاصل نہ ہوئے گی بلکہ حضور گی مخالفت تے انکار ان گا حق ماں ذلت تے رسوائی گی وجہ ہوئے گو۔ ف۱۲۱ حاسداں گا مکر تے فریب دے۔ ف۱۲۲ یاہ آیت منکرین بعث گارڈ ماں نازل ہوئی ان ور حجت قائم کی گئی کہ جد تم آسمان تے زمین گی پیدائش ور باوجود ان گی اس عظمت گے اللہ تعالیٰ ناں قادر منیں تاں فر انسان ناں دوبارہ پیدا کرنوں اس گی قدرت دے کیوں بعید سمجھیں۔ ف۱۲۳ بہت لوکاں دے ات کفار مراداین تے ان گا انکارِ بعث گو سبب ان گی بے علمی این کہ وہ آسمان تے زمین گی پیدائش ور قادر ہون دے بعث ور استدلال نی کرتا تاں وہ لنّاں گی طرح این تے جہڑا مخلوقات گا وجود دے خالق گی قدرت ور استدلال کریں وہ اکھاں آلا گی طرح این۔ ف۱۲۴ یعنی جاہل تے عالم برابر نی۔ ف۱۲۵ یعنی مومن صالح تے بدکار یہ دوئے وی برابر نی۔ ف۱۲۶ مرن دے بعد زندہ کیا جان ور یقین نی کرتا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لَكُمْ ؕ اِنَّ الَّذِيْنَ يَسْتَكْبِرُوْنَ عَنْ عِبَادَتِيْ سَيَدْخُلُوْنَ جَهَنَّمَ
کروں گو ف۱۲۷ بیشک وہ جیڑا میری عبادت دوتکبر کریں عنقریب (تاولاں ہی) دوزخ ماں جائیں گا
دٰخِرِيْنَ ۝٦٠ اَللّٰهُ الَّذِيْ جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ لِتَسْكُنُوْا فِيْهِ وَالنَّهَارَ
ذلیل ہوگے۔ اللہ ہے جس نے تھارے واسطے رات بنائی تانجہ اُسماں آرام کرو اور دن بنایو
مُبْصِرًا ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَذُوْ فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ
اکھ کھولن واسطے ف۱۲۸ بیشک اللہ لوکاں ور فضل آلو ہے لیکن بہت آدمی
لَا يَشْكُرُوْنَ ۝٦١ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ ۘ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۫
شکر نی کرتا وہ ہے اللہ تھارو رب ہر چیز ناں بنان آلو اُس گے سوا کسے گی بندگی نی
فَاَنّٰى تُؤْفَكُوْنَ ۝٦٢ كَذٰلِكَ يُؤْفَكُ الَّذِيْنَ كَانُوْا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ
تم کہیاں پٹھا پھیریں ف۱۲۹ اسے طرح موندھا ہویں ف۱۳۰ وہ جیڑا اللہ گی آیتاں گو
يَجْحَدُوْنَ ۝٦٣ اَللّٰهُ الَّذِيْ جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ قَرَارًا وَّالسَّمَآءَ
انکار کریں ف۱۳۱ اللہ ہے جس نے تھارے واسطے زمین ٹھہراؤ بنائی ف۱۳۲ اور آسمان
بِنَآءً وَّصَوَّرَكُمْ فَاَحْسَنَ صُوَرَكُمْ وَرَزَقَكُمْ مِّنَ الطَّيِّبٰتِ ؕ ذٰلِكُمُ
چھت ف۱۳۳ اور تھاری تصویر کی دے تھاری صورت اچھیں بنائیں ف۱۳۴ اور تمناں ستھری چیز ف۱۳۵ کھان ناں دتیں یوہ ہے
اللّٰهُ رَبُّكُمْ ۚۖ فَتَبٰرَكَ اللّٰهُ رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ ۝٦٤ هُوَ الْحَيُّ لَآ اِلٰهَ
اللہ تھارو رب تو بڑی برکت آلو ہے اللہ رب سارا جہان گو۔ وہی زندہ ہے ف۱۳۶ اُس گے سوا
اِلَّا هُوَ فَادْعُوْهُ مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ ؕ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ
کسے گی بندگی نی تو اسے گی عبادت کرو نرا اُسے گا بندہ بن گے ساری خوبیں اللہ ناں جیڑو

ف۱۲۷ اللہ تعالیٰ بنداں گی دعا اپنی رحمت نال قبول فرمائے تے ان گا قبول واسطے چند شرط ایں ایک اخلاص دعاماں۔ دوجے یوہ کہ قلب غیر گی طرف مشغول نہ ہوئے۔ تیجے یاہ کہ وہ دعا کسے ناجائز کم واسطے نہ ہوئے۔ چوتھے یاہ کہ اللہ تعالیٰ گی رحمت ور یقین رکھتو ہوئے۔ پنجویں یاہ کہ شکایت نہ کرے کہ میں دعا منگی قبول نی ہوئی جیدا ناں شرطاں نال دعا کی جائے قبول ہوئے۔ حدیث شریف ماں ایں کہ دعا کرن آلا گی دعا قبول ہوئے یا دے اس گی مراد دنیا ہی ماں اس ناں جلدی دے دتی جائے یا آخرت ماں اس واسطے جمع ہو جائے یا اس دے اس گا گناہ مٹا دتا جائیں۔ آیت گی تفسیر ماں ایک قول یوہ وی ہے کہ دعا دے مراد عبادت ہے تے قرآن کریم ماں دعا عبادت گا معنیٰ ماں بہت جگہ آئی ہے۔ حدیث شریف ماں ایں۔ اَلدُّعَآءُ هُوَ الْعِبَادَةُ (ابوداؤد تے ترمذی) اس تقدیر ور آیت گا معنیٰ یہ ہوئیں گا کہ تم میری عبادت کرو ہوں تمناں ثواب دیوں گو۔ ف۱۲۸ کہ اس ماں اپناں کم اطمینان گے نال انجام دیو۔ ف۱۲۹ کہ اس ناں چھوڑ گے بتاں گی عبادت کریں تے اس ور ایمان نی لیا تا باوجود اس گے کہ دلائل قائم ایں۔ ف۱۳۰ تے حق دے پھریں باوجود دلائل قائم ہون گے۔ ف۱۳۱ تے ان ماں حق گی تلاش واسطے غور و فکر نی کرتا۔ ف۱۳۲ کہ وہ تھاری قرارگاہ ہوئے زندگی ماں وی تے بعدِ موت وی۔ ف۱۳۳ کہ اسناں گمبند گی طرح بلند کیو۔ ف۱۳۴ کہ تمناں سدھا قد، پاکیزہ رو، مناسب اعضا گے نال بنایو جانوراں گی طرح نی بنایو کہ موندھا چلیں۔ ف۱۳۵ نفیس تے طیب کھاناں پیناں۔ ف۱۳۶ کہ اس گی فنا محال ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الْعٰلَمِيْنَ ﴿٦٥﴾ قُلْ اِنِّیْ نُهِيْتُ اَنْ اَعْبُدَ الَّذِيْنَ تَدْعُوْنَ مِنْ

سارا جہان گو رب ہے تم فرماؤ ہوں منع کیو گیو ہاں کہ اُنہاں ناں پوجوں جنہاں ناں تم اللہ توں بغیر

دُوْنِ اللّٰهِ لَمَّا جَآءَنِیَ الْبَيِّنٰتُ مِنْ رَّبِّیْ ۡ وَاُمِرْتُ اَنْ اُسْلِمَ

پوجیں ف١٣٧ جد کہ میرے کول روشن دلیل ف١٣٨ میرا رب گی طرفوں آئیں ایں اور مناں حکم ہویو کہ

لِرَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٦٦﴾ هُوَ الَّذِیْ خَلَقَكُمْ مِّنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ

رب العلمین گے حضور گردن رکھوں۔ وہی ہے جس نے تمناں ف١٣٩ مٹی دے بنایو فر ف١٤٠

نُّطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوْٓا

پانی گی بوند توں ف١٤١ فر خون گا ڈگر دے فر تمناں کڈھے بچو بناگے فر تمناں باقی رکھے جے

اَشُدَّكُمْ ثُمَّ لِتَكُوْنُوْا شُيُوْخًا ۚ وَمِنْكُمْ مَّنْ يُّتَوَفّٰی مِنْ قَبْلُ

اپنی جوانی ناں پہنچو ف١٤٢ فر تانجہ بڈھا ہووو اور تھارے بچوں کوئے پہلاں ہی اُٹھا لیو جائے ف١٤٣

وَلِتَبْلُغُوْٓا اَجَلًا مُّسَمًّی وَّلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ ﴿٦٧﴾ هُوَ الَّذِیْ يُحْیٖ

اور اس لئے کہ تم ایک مقرر کردہ وعدہ تو کی پہنچو ف١٤٤ اور اس واسطے کہ سمجھو ف١٤٥ وہی ہے کہ زندہ کرے

وَيُمِيْتُ ۚ فَاِذَا قَضٰۤی اَمْرًا فَاِنَّمَا يَقُوْلُ لَهٗ كُنْ فَيَكُوْنُ ﴿٦٨﴾ ع اَلَمْ تَرَ

اور مارے فر جد کوئے حکم فرمائے تو اُسناں یوہی کہے ہوجا تدھ ہی وہ ہوجائے ف١٤٦ کیا تم نے اُنہاں ناں نی دیکھو

اِلَی الَّذِيْنَ يُجَادِلُوْنَ فِیْۤ اٰيٰتِ اللّٰهِ ؕ اَنّٰی يُصْرَفُوْنَ ﴿٦٩﴾ الَّذِيْنَ

جیڑا اللہ گی آیتاں ماں چگڑویں ف١٤٧ کیاں پھیریا جائیں ف١٤٨ وہ جنہاں نے

كَذَّبُوْا بِالْكِتٰبِ وَبِمَآ اَرْسَلْنَا بِهٖ رُسُلَنَا ۛ فَسَوْفَ يَعْلَمُوْنَ ﴿٧٠﴾ اِذِ

جھٹلائی کتاب ف١٤٩ اور جو ہم نے اپناں رسولاں گے نال ٹور یو ف١٥٠ وہ عنقریب جان جائیں گا ف١٥١ جد

الْاَغْلٰلُ فِیْۤ اَعْنَاقِهِمْ وَالسَّلٰسِلُ ؕ يُسْحَبُوْنَ ﴿٧١﴾ فِی الْحَمِيْمِ ۙ ثُمَّ فِی

انگی گردناں ماں طوق ہوویں گا اور زنجیر ف١٥٢ کسیٹیا جائیں گا۔ اُبلتا پانی ماں فر اگ

ف١٣٧ شانِ نزول: کفارِ نابکار نے براہِ جہالت وگمراہی اپناں دین باطل گی طرف حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں دعوت دتی تھی تے آپ دے بت پرستی گی درخواست کی تھی، اس وریاہ آیت کریمہ نازل ہوئی۔ ف١٣٨ عقل تے وحی گی، توحید ور دلالت کرن آلیں۔ ف١٣٩ یعنی تھاری اصل تے تھار اجدّ اعلیٰ حضرت آدم علیہ السلام ناں۔ ف١٤٠ حضرت آدم علیہ السلام گے بعدان گی نسل ناں۔ ف١٤١ یعنی منی گا قطرہ دے۔ ف١٤٢ تے تھاری قوت کامل ہوئے۔ ف١٤٣ یعنی بڈیماں یا جوانی ناں پچپن دے پہلاں ہی، ف١٤٤ زندگانی گا مقررہ وقت تک ف١٤٥ دلائل توحیدناں، تے ایمان لیاؤ۔ ف١٤٦ یعنی اشیا گو وجود اس گا اشارہ گو تابع ہے کہ اس نے ارادو فرمایو تے شئی موجود ہوئی، نہ کائے کلفت ہے نہ مشقت ہے نہ کسے سامان گی حاجت، یوہ اگی قدرت گا کمال گو بیان ایں۔ ف١٤٧ یعنی قرآن پاک ماں۔ ف١٤٨ ایمان تے دین حق دے۔ ف١٤٩ یعنی کفار جناں نے قرآن شریف گی تکذیب کی۔ ف١٥٠ اس گی وی تکذیب کی تے اس گا رسولاں گے نال جیڑی چیز بھیجی، اس دے مراد یا دے وہ کتاب ایں جہڑیں پہلا رسول لیایا یا وہ عقائد حقہ جہڑا تمام انبیا نے پہچایا مثل توحید الٰہی تے بعث بعدِ موت گے۔ ف١٥١ اپنی تکذیب گو انجام۔ ف١٥٢ تے ان زنجیراں دے۔

معانقة ١٣ ٧٥/٨ ١٢

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لنَّارِ يُسْجَرُوْنَ ﴿۷۲﴾ ثُمَّ قِيْلَ لَهُمْ اَيْنَ مَا كُنْتُمْ تُشْرِكُوْنَ ﴿۷۳﴾ مِنْ
ماں پکھایا جائیں گا ف۱۵۳ فر ان ناں فرمایو جائے گو کِت گیا وِہ جنہاں ناں تم شریک بنائیں تھا ف۱۵۴
دُوْنِ اللّٰهِ ؕ قَالُوْا ضَلُّوْا عَنَّا بَلْ لَّمْ نَكُنْ نَّدْعُوْا مِنْ قَبْلُ شَيْـًٔا ؕ
اللہ گا مقابلہ ماں کہیں گا وِہ دے مہارا دوگم گیا ف۱۵۵ بلکہ ہم پہلاں کُجھ پوجاں ہی نی تھا ف۱۵۶
كَذٰلِكَ يُضِلُّ اللّٰهُ الْكٰفِرِيْنَ ﴿۷۴﴾ ذٰلِكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَفْرَحُوْنَ فِي
اللہ اِسے طرح گمراہ کرے کافراں ناں ف۱۵۷ یوہ اُسکو بدلو ہے جیڑا تم زمین ماں
الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ تَمْرَحُوْنَ ﴿۷۵﴾ اُدْخُلُوْۤا اَبْوَابَ جَهَنَّمَ
باطل ور خوش ہوویں تھا ف۱۵۸ اور اُسگو بدلو جیڑو تم تکبر کریں تھا۔ جاؤ جہنم گا دروازاں ماں
خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ۚ فَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِيْنَ ﴿۷۶﴾ فَاصْبِرْ اِنَّ وَعْدَ
اُساں ہمیشہ رہنو ایں تو کتنو بُرو ٹھکانوں ایں مغروراں گو ف۱۵۹ تو تم صبر کرو۔ بیشک اللہ گو وعدو ف۱۶۰
اللّٰهِ حَقٌّ ۚ فَاِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِيْ نَعِدُهُمْ اَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ
سچو ہے تو اگرہم تمناں دِس چھڑاں ف۱۶۱ کُجھ وہ چیز جن گو اُنہاں ناں وعدو دتو جائے ف۱۶۲ یا تمناں پہلاں وفات دیاں
فَاِلَيْنَا يُرْجَعُوْنَ ﴿۷۷﴾ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّنْ قَبْلِكَ مِنْهُمْ مَّنْ
بہرحال اُنہاں ناں مہاری ہی طرف مڑنو ایں ف۱۶۳ اور بیشک ہم نے تھارا دے پہلاں کتنا رسول ٹوریا کہ جن ماں
قَصَصْنَا عَلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَّنْ لَّمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ ؕ وَمَا كَانَ لِرَسُوْلٍ
کسے گا احوال تھارے اگے بیان کیا ف۱۶۴ اور کسے گا احوال بیان نہ فرمایا ف۱۶۵ اور کسے رسول ناں نی پیہچیو۔
اَنْ يَّاْتِيَ بِاٰيَةٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ ۚ فَاِذَا جَآءَ اَمْرُ اللّٰهِ قُضِيَ بِالْحَقِّ
کہ نشانی لے آئے خدا گا حکم توں بغیر فر جد اللہ گو حکم آئے گو ف۱۶۶ سچو فیصلو فرما دتو جائے گو ف۱۶۷

ف۱۵۳ تے وہ اگ باہر دے وی اناں ناں گیرے گی تے ان گے اندروی پری وی ہوئے گی (اللہ تعالیٰ بچائے) ف۱۵۴ یعنی وہ بت کیاں گیا جن گی تم عبادت کریں تھا۔ ف۱۵۵ کِدے نظرنی آتا۔ ف۱۵۶ بتاں گی پرستش گو انکار کرجائیں گا، فربت حاضر کیا جائیں گا تے کفار دے فرمایو جائے گو کہ تم تے تھارا یہ معبود سب جہنم گا ایندھن ایں، بعض مفسرین نے فرمایو کہ جہنمیاں گو یوہ کہنوں کہ ہم پہلاں کُجھ پوجاں ہی نی تھا اس گا معنیٰ یہ ایں کہ ہون ہمناں ظاہر ہوگیو کہ جناں ناں ہم پوجاں تھا وِہ کُجھ نی تھا کہ کوئے نفعو یا نقصان پہچا سکتا۔ ف۱۵۷ یعنی وہ عذاب جس ماں تم مبتلا ہو۔ ف۱۵۸ یعنی شرک تے بت پرستی تے انکارِ بعث ور ف۱۵۹ جناں نے تکبر کیو تے حق ناں قبول نہ کیو۔ ف۱۶۰ کفار ور عذاب فرمان گو۔ ف۱۶۱ تھاری وفات دے پہلاں۔ ف۱۶۲ عذاب گی قسماں دے بدر ماں ماریا جان گے جیسو کہ یوہ عذاب واقع ہویو۔ ف۱۶۳ تے عذابِ شدید ماں گرفتار ہونوں۔ ف۱۶۴ اس قرآن ماں صراحت گے نال۔ ف۱۶۵ قرآن شریف ماں تفصیلاً تے صراحتہً (مرقاۃ) تے ان تمام انبیا علیھم السّلام ناں اللہ تعالیٰ نے نشانی تے معجزات عطا فرمایا تے ان گی قوماں نے ان دے مجادلہ تے جگڑا کیا تے اناں ناں جھٹلایو، اس وران حضرات نے صبر کیا۔ اس تذکرہ دے مقصود نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی تسلی ہے کہ جس طرح گا واقعات قوم گی طرف دے تمناں پیش آرہیا ایں۔ تے جسیں ایذا پہنچ رہی ایں۔ پہلا انبیا گے نال وی یہی حالات گزر گیا ایں اناں نے صبر کیا تم وی صبر فرماؤ۔ ف۱۶۶ کفار ور عذاب نازل کرن گا وارہ ماں۔ ف۱۶۷ رسولاں گے تے ان گی تکذیب کرن آلاں گے درمیان۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْمُبْطِلُوْنَ ﴿٧٨﴾ اَللّٰهُ الَّذِيْ جَعَلَ لَكُمُ الْاَنْعَامَ لِتَرْكَبُوْا
اور باطل آلاں گو اُت خسارو۔ اللہ ہے جس نے تھارے واسطے چارپایا بنایا کہ کسے ور سوار
مِنْهَا وَمِنْهَا تَاْكُلُوْنَ ﴿٧٩﴾ وَلَكُمْ فِيْهَا مَنَافِعُ وَلِتَبْلُغُوْا عَلَيْهَا
ہوؤ اور کسے گو گوشت کھاؤ اور تھارے واسطے ان ماں کتنا ہی فائدہ ہیں ف١٦٨ اور اس واسطے جے تم انگی پٹھ ور
حَاجَةً فِيْ صُدُوْرِكُمْ وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُوْنَ ﴿٨٠﴾ وَيُرِيْكُمْ
اپناں دِل گی مراداں ناں پہنچو ف١٦٩ اور ان ور ف١٧٠ اور کشتیاں ور ف١٧١ سوار ہوویں اور وُہ تمناں
اٰيٰتِهٖ ۖ فَاَيَّ اٰيٰتِ اللّٰهِ تُنْكِرُوْنَ ﴿٨١﴾ اَفَلَمْ يَسِيْرُوْا فِي الْاَرْضِ
اپنی نشانی دسے ف١٧٢ تو اللہ گی کہڑی نشانی گو انکار کرو گا ف١٧٣ کیا اُنہاں نے زمین ماں سفر نی کیو
فَيَنْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۭ كَانُوْٓا اَكْثَرَ
کہ دیکھتا ان تے اگلاں کو کے انجام ہویو وہ ان توں زیادہ
مِنْهُمْ وَاَشَدَّ قُوَّةً وَّاٰثَارًا فِي الْاَرْضِ فَمَآ اَغْنٰى عَنْهُمْ مَّا كَانُوْا
تھا ف١٧٤ اور انگی قوت ف١٧٥ اور زمین ماں نشانیں ان تو زیادہ ف١٧٦ تو ان گے کے کم آیو جیڑو اُنہاں نے
يَكْسِبُوْنَ ﴿٨٢﴾ فَلَمَّا جَاۗءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ فَرِحُوْا بِمَا عِنْدَهُمْ
کمایو ف١٧٧ تو جد ان گے کول ان گا رسول روشن دلیل لے گے آیا تو وِہ اسے ور خوش رہیا جیڑو ان گے کول
مِّنَ الْعِلْمِ وَحَاقَ بِهِمْ مَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ﴿٨٣﴾ فَلَمَّا رَاَوْا
دُنیا گو علم تھو ف١٧٨ اور اُنہاں ہی ور پرتے گیو جسکو مذاق بنائیں تھا ف١٧٩ فر جد اُنہاں نے
بَاْسَنَا قَالُوْٓا اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَحْدَهٗ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهٖ مُشْرِكِيْنَ ﴿٨٤﴾
مہارو عذاب دیکھیو بولیا ہم ایک اللہ ور ایمان لے آیا اور جہاں ناں اُس گا شریک کریں تھا ان دے منکر ہوگیا ف١٨٠
فَلَمْ يَكُ يَنْفَعُهُمْ اِيْمَانُهُمْ لَمَّا رَاَوْا بَاْسَنَا ۭ سُنَّتَ اللّٰهِ
تو ان گا ایمان نے اُنہاں ناں کم نہ دِتو جد اُنہاں نے مہارو عذاب دیکھ لیو اللہ گو دستور

ف١٦٨ کہ ان گو دودھ تے اُن وغیرہ استعمال کریں تے ان گی نسل دے فائدو لیں۔ ف١٦٩ یعنی اپناں سفراں ماں اپناں وزنی سامان اُن ورلد گے ایک جگہ دے دوجی جگہ لے جائیں۔ ف١٧٠ خشکی گا سفراں ماں۔ ف١٧١ دریائی سفراں ماں۔ ف١٧٢ جیڑیں اس گی قدرت تے وحدانیت ور دلالت کریں۔ ف١٧٣ یعنی وہ نشانیں ایسی ظاہر تے باندھی ایں کہ ان گا انکار گی کائے صورت وی نی نکلتی۔ ف١٧٤ تعداداں گی کثیر تھی۔ ف١٧٥ تے جسمانی طاقت وی ان دے زیادہ تھی۔ ف١٧٦ یعنی ان گا محل تے عمارت وغیرہ۔ ف١٧٧ معنیٰ یہ ایں کہ اگر یہ لوک زمین ماں سفر کرتا تاں اناں ناں معلوم ہو جاتو کہ منکرین گو کے انجام ہویو تے وہ کس طرح ہلاک تے برباد ہویا تے ان گی تعداداں گا زور تے ان گا مال کجھ وی ان گے کم نہ آسکیو۔ ف١٧٨ تے اناں نے انبیا گا علم گی طرف توجہ نہ دتی اسناں حاصل کرن تے اس دے نفعولین گی طرف متوجہ نہ ہویا بلکہ اسناں حقیر جانیوں تے اسگو ہاسو بنایو تے اپناں دینوی علم ناں جیڑو حقیقت ماں جہل ہے پسند کریں۔ ف١٧٩ یعنی اللہ تعالیٰ گو عذاب۔ ف١٨٠ یعنی جن بتاں ناں اس گے سوا پوجیں تھا ان دے بیزار ہویا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الَّتِيْ قَدْ خَلَتْ فِيْ عِبَادِهٖ ۚ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْكٰفِرُوْنَ ﴿۸۵﴾

جیڑو اُس گا بنداں ماں گزر گیو ف۱۸۱ اور اُت کافر خسارہ ماں رہیا ف۱۸۲

سُوْرَةُ حٰمٓ السَّجْدَةِ مَكِّيَّةٌ — اٰيَاتُهَا ۵۴ — رُكُوْعَاتُهَا ۶

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

حٰمٓ ﴿۱﴾ تَنْزِيْلٌ مِّنَ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ﴿۲﴾ كِتٰبٌ فُصِّلَتْ اٰيٰتُهٗ

یو اُتاریو وو ہے بڑا رحم آلا مہربان گو۔ ایک کتاب ہے جسکی آیت مفصل فرمائیں گئیں ف۲

قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا لِّقَوْمٍ يَّعْلَمُوْنَ ﴿۳﴾ بَشِيْرًا وَّنَذِيْرًا ۚ فَاَعْرَضَ اَكْثَرُهُمْ

عربی قرآن عقل آلاں واسطے۔ خوشخبری دیتو ف۳ ڈر سناتو ف۴ تو ان بچوں اکثر نے مُنھ پھیر لیو

فَهُمْ لَا يَسْمَعُوْنَ ﴿۴﴾ وَقَالُوْا قُلُوْبُنَا فِيْٓ اَكِنَّةٍ مِّمَّا تَدْعُوْنَآ

دے وِہ سنتا ہی نی ف۵ اور بولیا ف۶ مہارا دِل غلاف ماں ایں اس گل توں جسکی طرف تم ہمناں

اِلَيْهِ وَفِيْٓ اٰذَانِنَا وَقْرٌ وَّمِنْۢ بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ حِجَابٌ فَاعْمَلْ

بلائیں ف۷ اور ہمارا کناں ماں رُوں ف۸ اور مہارے اور تھارے درمیان پردو ہے۔ ف۹ دے تم اپنوں کم کرو

اِنَّنَا عٰمِلُوْنَ ﴿۵﴾ قُلْ اِنَّمَآ اَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوْحٰٓى اِلَيَّ اَنَّمَآ

ہم اپنوں کم کراں ف۱۰ تم فرماؤ ف۱۱ آدمی ہون ماں دے ہوں تھارا ہی جِسو ہوں ف۱۲ مناں وحی ہووے کہ

ف۱۸۱ یو ہی ہے کہ نزول عذاب گے وقت ایمان لیانوں نفعونی دیتو۔ اس وقت ایمان قبول نی کیو جاتو تے یاہ وی اللہ تعالیٰ گی سنت ہے کہ رسولاں گا جھٹلان آلاں ورعذاب نازل کرے۔ ف۱۸۲ یعنی ان گو کہاٹو تے خسار واچھی طرح ظاہر ہو گیو۔ ف۱ اس سورت گو ناں سورۂ فصلت وی ہے تے سورۂ حٰم سجدہ تے سورۂ مصابیح وی ہے، یاہ سورت مکّی ہے، اس ماں چھ (۶) رکوع چرنجا (۵۴) آیات تے ست سو چھیانوے (۷۹۶) کلمہ تے ترے ہزار ترے سو پنجاہ (۳۳۵۰) حرف ایں۔ ف۲ احکام تے امثال تے مواعظ تے وعد و وعید وغیرہ گا بیان ماں۔ ف۳ اللہ تعالیٰ گا دوستاں ناں ثواب گی۔ ف۴ اللہ تعالیٰ گا دشمناں ناں عذاب گو۔ ف۵ توجہ نال قبول کرن گو سنوں۔ ف۶ مشرکین حضرت نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے۔ ف۷ ہم اساں سمجھ ہی نی سکتا یعنی توحید تے ایمان ناں ف۸ ہم ڈوراں ہاں تھاری گل ہم نی سن سکتا، اس دے ان گی مراد یاہ تھی کہ تم مہارا دے ایمان تے توحید گا قبول کرن گی امید نہ رکھیو۔ ہم کسے طرح منن آلا نی تے نہ منن ماں اس شخص گی طرح ہاں جیڑو نہ سمجھتو ہوئے نہ سنتو ہوئے۔ ف۹ یعنی دینی مخالفت، تاں ہم تھاری گل منن آلا نی۔ ف۱۰ یعنی تم اپناں دین ور رہو، ہم اپناں دین ور قائم ہاں یا یہ معنیٰ ایں کہ تھارا دے مہارو کم بگاڑن گی جیڑی کوشش ہو سکے وہ کرو ہم وی تھارے خلاف جو ہو سکے گو کراں گا۔ ف۱۱ اے اکرام الخلق سیدّ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم براہِ تواضع ان لوکاں گا ارشادات تے ہدایات واسطے کہ۔ ف۱۲ ظاہر ماں، کہ ہوں دیکھیو وی جاؤں، میری گل وی سنی جائے تے تھارے درمیان بظاہر کائے جنسی مغایرت وی نی تاں تھارو یوہ کہنوں کسطرح صحیح ہو سکے کہ میری گل تھارا دل ماں نی پہنچی۔ میرے بغیر اگر دوجی جنس دے کوئے جن یا فرشتو آتو تاں تم کہہ سکیں تھا کہ نہ تھارا سنن ماں آئے، نہ ہم ان گو کلام سن سکاں، مہارے ان گے درمیان جنسی مخالفت تے مغایرت ہی بڑی روک ہے لیکن ات دے ایسو نی کیونکہ ہوں بشری صورت ماں جلوہ نما ہو یو ہاں تاں تمناں میرا دے مانوس ہونوں چاہیئے تے میرا کلام گا سمجھن تے اس دے فائدو لین گی پوری کوشش کرنی چاہیئے کیونکہ میرو مرتبو تے مقام بہت بلند ہے تے میرو کلام بہت اعلیٰ ہے۔ اس واسطے کہ ہوں وہی بولوں جو مناں وحی ہوئے۔ فائدو۔ حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گو بلحاظِ ظاہر اَنَا بَشَرٌ ' مثلکم فرمانوں حکمت ہدایت تے ارشاد واسطے بطریق تواضع ہے تے جیڑا کلمات تواضع گے نال کہیا جائیں وہ تواضع کرن آلاں گا علوِّ مرتبت گی دلیل ہوئیں، چھوٹاں ناں ان کلمات ناں ان گی شان ماں کہنوں یا اس دے برابری گو دعو کرنوں یا اساں دلیل بنانوں بے ادبی تے گستاخی ہے تاں کسے اُمتی ناں جائز نی کہ وہ حضور علیہ الصلوٰۃ والسلام ناں اپناں جیسو کہے۔ یوہ وی ملحوظ رہنوں چاہیئے کہ آپ گی بشریت وی سب دے افضل تے اعلیٰ ہے مہاری بشریت ناں اس گے نال کائے نسبت نی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ فَاسْتَقِيْمُوْٓا اِلَيْهِ وَاسْتَغْفِرُوْهُ ؕ وَوَيْلٌ

تھارو معبود ایک ہی معبود ہے تو اُس گے اگے سِدھا رہو ف۱۳ اور اُس تو معافی منگو ف۱۴ اور خرابی ہے

لِّلْمُشْرِكِيْنَ ۙ﴿۶﴾ الَّذِيْنَ لَا يُؤْتُوْنَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ

شرک آلا گی۔ وہ جیڑا زکوٰۃ نی دیتا ف۱۵ اور وہ آخرت گا

كٰفِرُوْنَ ﴿۷﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَهُمْ اَجْرٌ غَيْرُ

منکر ایں ف۱۶ بیشک جیڑا ایمان لے آیا اور اچھا کم کیا ان واسطے بے انتہا

ع ۸/۱۵ مَمْنُوْنٍ ۠﴿۸﴾ قُلْ اَئِنَّكُمْ لَتَكْفُرُوْنَ بِالَّذِيْ خَلَقَ الْاَرْضَ فِيْ يَوْمَيْنِ

ثواب ہے ف۱۷ تم فرماؤ کیا تم لوک اسگو انکار کریں جس نے دو دن ماں زمین بنائی ف۱۸

وَتَجْعَلُوْنَ لَهٗٓ اَنْدَادًا ؕ ذٰلِكَ رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ ۚ﴿۹﴾ وَجَعَلَ فِيْهَا

تے اُسگو برابر بنائیں شریک بنائیں ف۱۹ وہ ہے سارا جہان گو رب ف۲۰ اور اُساں ف۲۱ اُس گے اُپروں

رَوَاسِيَ مِنْ فَوْقِهَا وَبٰرَكَ فِيْهَا وَقَدَّرَ فِيْهَآ اَقْوَاتَهَا فِيْٓ اَرْبَعَةِ

پہارو وزن رکھیو ف۲۲ اور اُساں برکت رکھی ف۲۳ اور اُساں اُس گا بسن آلاں گی روزیں مقرر کیں یوہ سارو ملا گے

اَيَّامٍ ؕ سَوَآءً لِّلسَّآئِلِيْنَ ﴿۱۰﴾ ثُمَّ اسْتَوٰٓى اِلَى السَّمَآءِ وَهِيَ دُخَانٌ

چار دن ماں ف۲۴ ٹھیک جواب پچھن آلاں ناں۔ فر آسمان گی طرف قصد فرمایو اور وہ تووں تھو ف۲۵

فَقَالَ لَهَا وَلِلْاَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا اَوْ كَرْهًا ؕ قَالَتَآ اَتَيْنَا طَآئِعِيْنَ ﴿۱۱﴾

تو اُساں اور زمین ناں فرمایو کہ دوئے حاضر ہوؤ خوشی نال ناناراضگی نال دواں نے عرض کی ہم رغبت گے نال حاضر آں

فَقَضٰىهُنَّ سَبْعَ سَمٰوَاتٍ فِيْ يَوْمَيْنِ وَاَوْحٰى فِيْ كُلِّ سَمَآءٍ

تو اُناں ناں پورا ست آسمان بنا چھڑیو دواں دِناں ماں ف۲۶ اور ہر آسمان ماں اُسے گا

ف۱۳ اس ور ایمان لیاؤ، اسگی اطاعت اختیار کرو، اس گی راہ دے نہ پھرو ف۱۴ اپناں عقیدہ گی برائی تے عمل گی۔ ف۱۵ یوہ منع زکوٰۃ دے خوف دوان واسطے فرمایو۔ گیو تانجہ معلوم ہوئے کہ زکوٰۃ ناں منع کرنوں ایسو برو ہے کہ قرآن کریم ماں مشرکین گی صفتاں ماں ذکر کیو تے اسگی وجہ یاہ ہے کہ انسان ناں مال بہت پیارو ہوئے تاں مال گو راہ خدا ماں خرچ کر چھڑنوں اس گا ثبات تے استقلال تے صدق تے اخلاص نیت گی قوی تے مضبوط دلیل ہے تے حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ زکوٰۃ دے مراد ہے توحید گو معتقد ہونوں تے لا الٰہ الا اللہ کہنوں، اس تقدیر ور معنیٰ یہ ہوئیں گا کہ جیڑا توحید گو اقرار کر گے اپناں نفساں ناں شرک دے بازنی رکھتا۔ تے قتادہ نے اس گا معنیٰ یہ لیا ایں کہ جیڑا لوک زکوٰۃ ناں واجب نی جانتا۔ اس گے علاوہ ہوروی اقوال ایں۔ ف۱۶ کہ مرن دے بعد اٹھن تے جزا گا ملن گا قائل نی۔ ف۱۷ جیڑ و ختم نہ ہوئے گو۔ یوہ وی کہیو گیو ہے کہ یاہ آیت بیماراں، لنگڑاں تے بڈھاں گا وارہ ماں نازل ہوئی جیڑا عمل تے طاعت گے قابل نہ رہیں، اناں ناں وہی اجر ملیگو جیڑو عمل تندرستی ماں کریں تھا۔ بخاری شریف گی حدیث ہے کہ جد بندو کوئے عمل کرے تے کسے مرض یا سفر گی وجہ دے وہ عامل اس عمل گا کرن دے مجبور ہو جائے تاں تندرستی تے اقامت گی حالت ماں۔ جو کرے تھوا سوہی اس واسطے لکھیو جائے۔ ف۱۸ اسگی ایسی قدرت کاملہ ہے تے چاہتو تاں ایک لمحہ دے وی کہٹ ماں بنا چھڑتو۔ ف۱۹ یعنی شریک۔ ف۲۰ تے وہی عبادت گو مستحق ہے، اس گے سوا کوئے عبادت گو مستحق نی، سب اسگی مخلوق تے مملوک ہیں۔ اس گے بعد فر اسگی قدرت گو بیان فرمایو جائے۔ ف۲۱ یعنی زمین ماں۔ ف۲۲ پہاڑاں گا۔ ف۲۳ دریا تے نہر تے درخت تے پھل تے قسم قسم گا حیوانات وغیرہ پیدا کر گے۔ ف۲۴ یعنی دو دن زمین گی پیدائش تے دو دن ماں یہ سب۔ ف۲۵ یعنی اپر اٹھن آلی بڑاس۔ ف۲۶ یہ کل چھ دن ہویا، ان سب دے پچھلو جمعو ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اَمۡرَهَا ؕ وَزَيَّنَّا السَّمَآءَ الدُّنۡيَا بِمَصَابِيۡحَ ۖ وَحِفۡظًا ؕ ذٰلِكَ تَقۡدِيۡرُ

کم گا احکام پیجیا ف۲۷ اور ہم نے پہلا آسمان ناں ف۲۸ دیاں نال (تاراں ناں) سجایو ف۲۹ اور نگرانی واسطے یوہ ف۳۰

الۡعَزِيۡزِ الۡعَلِيۡمِ ﴿۱۲﴾ فَاِنۡ اَعۡرَضُوۡا فَقُلۡ اَنۡذَرۡتُكُمۡ صٰعِقَةً مِّثۡلَ

اُس عزت آلا علم آلا گو ٹھہرایو وو ہے۔ فر کدے وہ مُنھ پھیریں ف۳۱ تو تم فرماؤ ہوں تمناں ڈراواں ایک کڑک ثوں جسی

صٰعِقَةِ عَادٍ وَّثَمُوۡدَ ﴿۱۳﴾ اِذۡ جَآءَتۡهُمُ الرُّسُلُ مِنۡۢ بَيۡنِ

کڑک عاد اور ثمود ور آئی تھی ف۳۲ جد رسول ان گے

اَيۡدِيۡهِمۡ وَمِنۡ خَلۡفِهِمۡ اَلَّا تَعۡبُدُوۡۤا اِلَّا اللّٰهَ ؕ قَالُوۡا لَوۡ

اگے پچھے پھریں تھا ف۳۳ کہ اللہ گے بغیر کسے ناں نہ پُوجو بولیا ف۳۴

شَآءَ رَبُّنَا لَاَنۡزَلَ مَلٰٓئِكَةً فَاِنَّا بِمَاۤ اُرۡسِلۡتُمۡ بِهٖ كٰفِرُوۡنَ ﴿۱۴﴾

مہارو رب چاہتو تاں فرشتہ اُتار تو ف۳۵ تو جو کجھ تم لے گے ٹوریا گیا ہم اُساں نی منتا ف۳۶

فَاَمَّا عَادٌ فَاسۡتَكۡبَرُوۡا فِى الۡاَرۡضِ بِغَيۡرِ الۡحَقِّ وَقَالُوۡا

تو وہ جیڑا عاد تھا اُنہاں نے زمین ماں ناحق تکبر کیو ف۳۷ اور بولیا

مَنۡ اَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً ؕ اَوَلَمۡ يَرَوۡا اَنَّ اللّٰهَ الَّذِىۡ خَلَقَهُمۡ

مہارا دوں زیادہ کس گو زور اور کیا اُنہاں نے نہ جانیوں کہ اللہ جس نے اُناں ناں بنایو

هُوَ اَشَدُّ مِنۡهُمۡ قُوَّةً ؕ وَكَانُوۡا بِاٰيٰتِنَا يَجۡحَدُوۡنَ ﴿۱۵﴾ فَاَرۡسَلۡنَا

اُن دوں زیادہ قوی ہے (طاقت ور) اور مہاری آیتاں گو انکار کریں تھا۔ تو ہم نے ان ور

ف۲۷ ات گا رہن آلاں ناں طاعات تے عبادات تے امر و نہی گا ف۲۸ جیڑو زمین گے قریب ہے ف۲۹ یعنی روشن تاراں دے۔ ف۳۰ چوری کرن آلاں شیطاناں دے ف۳۱ یعنی اگر یہ مشرکین اس بیان گے بعد وی ایمان لیان دے مُنھ موڑیں۔ ف۳۲ یعنی عذابِ مہلک دے جیسوان ور آیو تھو ف۳۳ یعنی قوم عاد تے ثمود گا رسول ہر طرف دے آئیں تھا تے ان گی ہدایت گی ہر تدبیر عمل ماں لیائیں تھا تے اناں ناں ہر طرح نصیحت کریں تھا ف۳۴ ان گی قوم گا کافراں گا جواب ماں کہ ف۳۵ بجائے تھارے، تم دے مہاری طرح آدمی ایں۔ ف۳۶ یوہ خطاب ان گو حضرت ہود تے حضرت صالح تے تمام انبیاد ے تھو جناں نے ایمان گی دعوت دتی، امام بغوی نے باسنادِ ثعلبی حضرت جابر دے روایت کی کہ جماعتِ قریش نے جن ماں ابو جہل وغیرہ ان گا سرداروی تھا یوہ تجویز کیو کہ کوئے ایسو شخص جیڑو شعر، سحر کہانت ماں ماہر ہوئے نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نال کلام کرن واسطے بیجیو جائے چنانچہ عتبہ بن ربیعہ گو انتخاب ہویو، عتبہ نے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے آگے کہیو کہ تم بہتر ایں یا ہاشم؟ تم بہتر ایں یا عبد المطلب؟ تم بہتر ایں یا عبد اللہ؟ تم کیوں مہارا معبوداں ناں برا کہیں؟ کیوں مہارا باپ داداناں گمراہ کہیں؟ حکومت گو شوق ہے تاں، ہم تمناں بادشاہ من لیاں، تھارا جھنڈہ اڈاں واں، عورتاں گو شوق ہے تاں قریش گی جن لڑکیاں ناں تم پسند کریں، ہم دس تھارا عقد ماں دیاں، مال گی خواہش ہوئے تاں اتنو جمع کر چھڑاں جیڑو تھاریں نسلاں دے بچ جائے، حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم یاہ تمام گفتگو خاموشی نال سنتا رہیا، جد عتبہ اپنی تقریر کر گے خاموش ہویو تاں حضور انور علیہ الصلوٰۃ والسلام نے یاہی سورت ختم سجدہ تلاوت فرمائی، جد آپ آیت فَاِنۡ اَعۡرَضُوۡا فَقُلۡ اَنۡذَرۡتُكُمۡ صٰعِقَةً مِّثۡلَ صٰعِقَةِ عَادٍ وَّثَمُوۡدَ ور پہنچیا تاں عتبہ نے جلدی نال اپنوں ہتھ حضور گا دہان اقدس ور رکھ چھڑیو تے آپ ناں رشتہ تے قرابت گو واسطو دے گے قسم دتی تے ڈر گے اپنے گھر نس گیو۔ جد قریش اس گا مکان ور پہنچیا تاں اس نے تمام واقعو بیان کر گے کہیو کہ خدا گی قسم محمد صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم جو کہیں نہ وہ شعر ہے نہ سحر ہے، نہ کہانت ہوں ان چیزاں ناں خوب جانوں، میں ان گو کلام سنیوں، جد اناں نے آیت فَاِنۡ اَعۡرَضُوۡا پڑھی تاں میں ان گا دہان مبارک ور ہتھ رکھ چھڑیو تے اناں ناں قسم دتی کہ بس کریں تے تم جانیں ہی کہ وہ جو کجھ فرمائیں وہی ہو جائے، ان گی گل کدے جھوٹی نی ہوتی، مناں خطرو ہو گیو کہ کدے تھارے ور عذاب نازل نہ ہون لگ جائے۔ ف۳۷ قوم عاد گا لوک بڑا قوی تے شہ زور تھا، جد حضرت ہود علیہ السلام نے اناں ناں عذابِ الٰہی دے ڈرایو تاں اناں نے کہیو ہم اپنی طاقت نال عذاب ناں ہٹا سکاں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

عَلَيْهِمْ رِيْحًا صَرْصَرًا فِيْٓ اَيَّامٍ نَّحِسَاتٍ لِّنُذِيْقَهُمْ عَذَابَ
ایک آندھی پیجی سخت گجن آلی ف۳۸ اُن گی شامت گا دِناں ماں کہ ہم اُنہاں ناں رسوائی گو عذاب
الْخِزْيِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۭ وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ اَخْزٰى وَهُمْ
چکھاں واں دُنیا گی زندگی ماں اور بیشک آخرت گا عذاب ماں سب توں بڑی رسوائی ہے اور انگی
لَا يُنْصَرُوْنَ ﴿۱۶﴾ وَاَمَّا ثَمُوْدُ فَهَدَيْنٰهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمٰى
مدد نہ ہوگی اور رہیا ثمود دے ہم نے اُنہاں ناں راہ دسیو ف۳۹ تو اُنہاں نے دیکھن
عَلَى الْهُدٰى فَاَخَذَتْهُمْ صٰعِقَةُ الْعَذَابِ الْهُوْنِ بِمَا كَانُوْا
تو اناں ہون ناں زیادہ پسند کیو ف۴۰ تو اُنہاں ناں ذِلّت گا عذاب گی کڑک نے آپکڑیو ف۴۱ سزا ان گا
يَكْسِبُوْنَ ﴿۱۷﴾ وَنَجَّيْنَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَكَانُوْا يَتَّقُوْنَ ﴿۱۸﴾ وَيَوْمَ ۲ع ۱۰ ۱۶
کیا گی ف۴۲ اور ہم نے ف۴۳ اُناں ناں بچالیو جیڑا ایمان لے آیا ف۴۴ اور ڈریں تھا ف۴۵ اور جس دن
يُحْشَرُ اَعْدَاۗءُ اللّٰهِ اِلَى النَّارِ فَهُمْ يُوْزَعُوْنَ ﴿۱۹﴾ حَتّٰٓى اِذَا مَا
اللہ گا دشمن ف۴۶ اگ گی طرف دوڑایا جائیں گا تو ان گا اگلاں ناں روکیں گا اِت توڑی کہ پچھلا
جَاۗءُوْهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَاَبْصَارُهُمْ وَجُلُوْدُهُمْ بِمَا كَانُوْا
آملیں ف۴۷ اور جد اُت پہنچیں گا ان گا کن اور انگی اکھ اور ان گا چمڑہ سارا ان ور ان گا عملاں گی
يَعْمَلُوْنَ ﴿۲۰﴾ وَقَالُوْا لِجُلُوْدِهِمْ لِمَ شَهِدْتُّمْ عَلَيْنَا ۭ قَالُوْٓا اَنْطَقَنَا
گواہی دیں گا ف۴۸ اور وہ اپنی کھلاں ناں کہیں گا تم نے مہارے ور کیوں گواہی دتی وہ کہیں گیں ہمناں
اللّٰهُ الَّذِيْٓ اَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَّهُوَ خَلَقَكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ وَّاِلَيْهِ
اللہ نے بلوایو جس نے ہر چیز ناں گویائی بخشی اور اُس نے تمناں پہلی بار بنایو اور اُسے گی طرف
تُرْجَعُوْنَ ﴿۲۱﴾ وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَتِرُوْنَ اَنْ يَّشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَآ
تم نے مُڑ گے جانوں ایں۔ اور تم ف۴۹ اُس دو چھپ گے کیہاں جاتا کہ تھارے ور گواہی دیں تھارا کن اور

ف۳۸ نہایت ٹھنڈی بغیر بارش گے۔ ف۳۹ تے نیکی تے بدی گا طریقہ ان ور ظاہر فرمائے۔ ف۴۰ تے ایمان گا مقابلہ ماں کفر اختیار کیو۔ ف۴۱ تے ہولناک آواز گا عذاب نال ہلاک کیا گیا۔ ف۴۲ یعنی ان گا شرک تے تکذیب پیغمبر تے معاصی گی۔ ف۴۳ صاعقہ گا اس ذِلّت آلا عذاب دے ف۴۴ حضرت صالح علیہ السلام ور۔ ف۴۵ شرک تے اعمال خبیثہ دے۔ ف۴۶ یعنی کفار اگلا تے پچھلا ف۴۷ فرساراناں دوزخ ماں شیک دتو جائے گو۔ ف۴۸ اعضا بحکم الٰہی بول اٹھیں گا۔ تے جو جو عمل کیا تھا دسیں گا۔ ف۴۹ گناہ کرتے وقت۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

أَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ وَلَٰكِن ظَنَنتُمْ أَنَّ اللَّهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيرًا

تھاری اکھ اور تھاری کھل ف۵۰ لیکن تم دے یاہ سمجھ بیٹھا تھا کہ اللہ تھارا بہت سارا

مِّمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢٢﴾ وَذَٰلِكُمْ ظَنُّكُمُ الَّذِي ظَنَنتُم بِرَبِّكُمْ أَرْدَاكُمْ

کم نی جانتو ف۵۱ اور یوہ ہے تھارو وہ خیال جیڑو تم نے اپناں رب گے نال کیو اور اُس نے تمناں ہلاک کر چھڑیو ف۵۲

فَأَصْبَحْتُم مِّنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٢٣﴾ فَإِن يَصْبِرُوا فَالنَّارُ مَثْوًى

تو ہون رہ گیا ہاریاں واں ماں۔ فر کدے وہ صبر کریں ف۵۳ تو اگ انگو ٹھکانوں ایں

لَّهُمْ ۖ وَإِن يَسْتَعْتِبُوا فَمَا هُم مِّنَ الْمُعْتَبِينَ ﴿٢٤﴾ وَقَيَّضْنَا لَهُمْ

ف۵۴ اور کدے وہ مناوں چاہیں تاں کوئی وی ان گو مناوں نہ منیں ف۵۵ اور ہم نے ان ور کُجھ

قُرَنَاءَ فَزَيَّنُوا لَهُم مَّا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَحَقَّ

ساتھی مقرر کیا ف۵۶ اُنہاں نے انہاں نال مزین کر چھڑیو جیڑو ان گے اگے ہے ف۵۷ اور جو ان گے پچھے ف۵۸ ہے اور

عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِم مِّنَ الْجِنِّ

ان ور گل پوری ہوگئی ف۵۹ اُن ٹولاں گے نال جیڑا ان دوں پہلاں گزر گیا جناں

وَالْإِنسِ ۖ إِنَّهُمْ كَانُوا خَاسِرِينَ ﴿٢٥﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَسْمَعُوا

اور آدمیاں گا بیشک وہ زیاں کار تھا۔ اور کافر بولیا ف۶۰ یوہ

لِهَٰذَا الْقُرْآنِ وَالْغَوْا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَغْلِبُونَ ﴿٢٦﴾ فَلَنُذِيقَنَّ

قرآن نہ سنو اور اسماں بیہودہ غُل کرو ف۶۱ تانجہ اس طرح تم غالب ہوجائیں ف۶۲ تو بیشک ضرور ہم

الَّذِينَ كَفَرُوا عَذَابًا شَدِيدًا وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَسْوَأَ الَّذِي كَانُوا

کافراں نال سخت عذاب چکھاں گا اور بیشک ہم ان ○ گا بُرا توں بُرا کم گو

ف۵۰ تمناں دے اسگو خیال وی نی تھو بلکہ تم بعث تے جزا گا سرا ہی دے قائل نی تھا۔ ف۵۱ جو تم چھپا گے کریں۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ کفار یاہ کہیں تھا کہ اللہ تعالیٰ ظاہر گی گل جانے تے جو مہاراں دلاں ماں ہے اساں نی جانتو (معاذ اللہ) ف۵۲ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو معنیٰ یہ ایں کہ تمناں جہنم ماں پا چھڑیو۔ ف۵۳ عذاب ور۔ ف۵۴ یوہ صبر وی کار آمد نی۔ ف۵۵ یعنی اللہ تعالیٰ ان دے راضی نہ ہوئے چاہے وہ کتنی ہی منت کریں، کسے طرح عذاب دے رہائی نی۔ ف۵۶ شیاطین بچوں۔ ف۵۷ یعنی دنیا گی زیب وزینت، تے خواہشاتِ نفس گو اتباع ف۵۸ یعنی امر آخرت، یوہ وسوسو پا گے کہ نہ مرن دے بعد اٹھنوں ایں، نہ حساب، نہ عذاب، چین ہی چین ایں۔ ف۵۹ عذاب گی۔ ف۶۰ یعنی مشرکینِ قریش۔ ف۶۱ تے شور مچاؤ۔ کفار ایک دو جا دے کہیں تھا کہ جد حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم قرآن شریف پڑھیں تاں زور زور نال شور کرو، خوب ڈانکو، اُچی اُچی آواز کڈھ گے چیخو، فضول گلاں نال شور کرو، تاڑیں تے سیٹیں بجاؤ تانجہ کوئے قرآن نہ سن سکے تے رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم پریشان ہوئیں ف۶۲ تے سیدِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم قرات موقوف کر چھڑیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.

يَعْمَلُوْنَ ﴿٢٧﴾ ذٰلِكَ جَزَآءُ اَعْدَآءِ اللّٰهِ النَّارُ ۚ لَهُمْ فِيْهَا دَارُ
اُنہاں ناں بدلو دیاں گا ف٦٣ یوہ ہے اللہ گا دشمناں گو بدلو اگ اُساں اُنہاں نے

الْخُلْدِ ؕ جَزَآءًۢ بِمَا كَانُوْا بِاٰيٰتِنَا يَجْحَدُوْنَ ﴿٢٨﴾ وَقَالَ الَّذِيْنَ
ہمیشہ رہنوں ایں سزا اُسگی جے مہاری آیتاں گو انکار کریں تھا اور کافر

كَفَرُوْا رَبَّنَآ اَرِنَا الَّذَيْنِ اَضَلّٰنَا مِنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ
بولیا ف٦٤ اے مہارا رب! ہمناں دس وہ دوئے جن اور آدمی جنہاں نے ہمناں گمراہ کیو ف٦٥ تانجہ

نَجْعَلْهُمَا تَحْتَ اَقْدَامِنَا لِيَكُوْنَا مِنَ الْاَسْفَلِيْنَ ﴿٢٩﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ
ہم اُنہاں ناں اپناں پیراں گے ہیٹھ رکھاں کہ ف٦٦ وہ تھلا دوں تھلے رہیں ف٦٧ بیشک وہ جنہاں نے

قَالُوْا رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوْا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلٰٓئِكَةُ اَلَّا
کہیو مہارو رب اللہ ہے فر اُس ور قائم رہیا ف٦٨ ان ور فرشتہ اُتریں ف٦٩ کہ

تَخَافُوْا وَلَا تَحْزَنُوْا وَاَبْشِرُوْا بِالْجَنَّةِ الَّتِيْ كُنْتُمْ تُوْعَدُوْنَ ﴿٣٠﴾
نہ ڈرو ف٧٠ اور نہ غم کرو ف٧١ اور خوش ہوؤ اُس جنت ور جس گو تھارے ناں وعدو کیو جائے تھو ف٧٢

نَحْنُ اَوْلِيٰٓؤُكُمْ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِي الْاٰخِرَةِ ۚ وَلَكُمْ
ہم تھارا دوست ہاں دنیا گی زندگی ماں ف٧٣ اور آخرت ماں ف٧٤ اور تھارے واسطے ہے

فِيْهَا مَا تَشْتَهِيْٓ اَنْفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيْهَا مَا تَدَّعُوْنَ ﴿٣١﴾ ؕ نُزُلًا
اُساں ف٧٥ جو تھارو دِل چاہے اور تھارے واسطے ہے جو وی منگو۔ مہمانی

مِّنْ غَفُوْرٍ رَّحِيْمٍ ﴿٣٢﴾ ع وَمَنْ اَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّنْ دَعَآ اِلَى ع ٤٧ ١٨
بخشن آلا رب گی طرفوں اور اُس توں زیادہ کس گی گل اچھی جیڑو اللہ گی طرف

ف٦٣ یعنی کفر گو بدلو سخت عذاب۔ ف٦٤ جہنم ماں۔ ف٦٥ یعنی ہمناں وہ دوئے شیطان دس جنی وی تے انسی وی، شیطان دو قسم گا ہوئیں ایک جناں بچوں، ایک انساناں بچوں جیسو کہ قرآن پاک ماں ایں۔ شَیٰطِیْنَ الْاِنْسِ وَالْجِنِّ جہنم ماں کفاران دواں گا دیکھن گی خواہش کریں گا۔ ف٦٦ اگ ماں۔ ف٦٧ درکِ اسفل ماں یعنی سب تھلے مہارا دے زیادہ سخت عذاب ماں۔ ف٦٨ حضرت صدیق اکبر رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے دریافت کیو گیو۔ استقامت کے ہے؟ فرمایو یاہ کہ اللہ تعالیٰ گے نال کسے ناں شریک نہ کرے۔ حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو استقامت یاہ ہے کہ امر و نہی ور قائم رہے حضرت عثمان غنی رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو استقامت یاہ ہے کہ عمل ماں اخلاص کرے۔ حضرت علی رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو استقامت یاہ ہے کہ فرائض ادا کرے۔ تے استقامت گا معنیٰ ماں یوہ وی کہیو گیو کہ اللہ تعالیٰ گا امر ناں پورو کرے تے نہی دے دور رہے۔ ف٦٩ موت گے وقت یا وہ جد قبراں دے اٹھیں گا۔ تے یوہ وی کہیو گیو کہ مومن ناں ترے بار بشارت دتی جائے ایک موت گے وقت، دوجے قبر ماں، تیجی قبراں دے اٹھتے وقت۔ ف٧٠ موت دے تے آخرت ماں پیش آن آلا حالات دے۔ ف٧١ اہل و اولاد گا چھٹن گو یا گناہاں گو۔ ف٧٢ تے فرشتہ کہیں گا۔ ف٧٣ تھاری حفاظت کراں تھا۔ ف٧٤ تھارے نال رہاں گا تے جد تک تم جنت ماں داخل ایں تھارا دے جدا نہ ہواں گا۔ ف٧٥ یعنی جنت ماں وہ کرامت تے نعمت تے لذت۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اللّٰهِ وَ عَمِلَ صَالِحًا وَّ قَالَ اِنَّنِیْ مِنَ الْمُسْلِمِیْنَ ﴿۳۳﴾ وَلَا

لائے ف۷۶ اور نیکی کرے ف۷۷ اور کہے ہوں مسلمان ہاں ف۷۸ اور

تَسْتَوِی الْحَسَنَةُ وَلَا السَّیِّئَةُ ؕ اِدْفَعْ بِالَّتِیْ هِیَ اَحْسَنُ فَاِذَا

نیکی اور بدی برابر نہ ہووے گی۔ اے سُنن آلیا! بُرائی ناں بلائی ناں ٹال ف۷۹ تد ہی

الَّذِیْ بَیْنَكَ وَ بَیْنَهٗ عَدَاوَةٌ كَاَنَّهٗ وَلِیٌّ حَمِیْمٌ ﴿۳۴﴾ وَمَا یُلَقّٰهَاۤ

وہ جیہڑی تیرے تے ان گے درمیان دشمنی تھی اِسو ہو جائیگو جس طرح گہرو دوست ف۸۰ اور یاہ دولت ف۸۱

اِلَّا الَّذِیْنَ صَبَرُوْا ۚ وَمَا یُلَقّٰهَاۤ اِلَّا ذُوْ حَظٍّ عَظِیْمٍ ﴿۳۵﴾ وَ اِمَّا

نی ملتی مگر صابراں ناں اور اسناں نی حاصل کرتو مگر بڑا نصیب آلو اور کدے

یَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّیْطٰنِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ ؕ اِنَّهٗ هُوَ

تناں شیطان توں کائے تکلیف پہنچے ف۸۲ تو اللہ گی پناہ منگ ف۸۳ بیشک وہی

السَّمِیْعُ الْعَلِیْمُ ﴿۳۶﴾ وَمِنْ اٰیٰتِهِ الَّیْلُ وَ النَّهَارُ وَ الشَّمْسُ وَ الْقَمَرُ ؕ

سنیں جانیں اور اُسگی نشانیاں بچوں ایں رات اور دن اور دینہ اور چن ف۸۴

لَا تَسْجُدُوْا لِلشَّمْسِ وَ لَا لِلْقَمَرِ وَ اسْجُدُوْا لِلّٰهِ الَّذِیْ

سجدو نہ کرو دینہ ناں نہ چن ناں ف۸۵ اور اللہ ناں سجدو کرو جس نے

خَلَقَهُنَّ اِنْ كُنْتُمْ اِیَّاهُ تَعْبُدُوْنَ ﴿۳۷﴾ فَاِنِ اسْتَكْبَرُوْا

انہاں ناں پیدا کیو ف۸۶ اگر تم اُس گا بندہ ایں۔ تو اگر یہ تکبر کریں ف۸۷

ف۷۶ اس گی توحید تے عبادت گی طرف کہیو گیو ہے کہ اس دعوت دین آلا دے مراد حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ایں۔ تے یوہ وی کہیو گیو ہے کہ وہ مومن مراد ہے جس نے نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی دعوت ناں قبول کیو تے دوجاں ناں نیکی گی دعوت دتی۔ ف۷۷ شانِ نزول: حضرت عائشہ صدیقہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا نے فرمایو۔ میرے نزدیک یاہ آیت موذناں گا وارہ ماں نازل ہوئی تے ایک قول یوہ وی ہے جو کوئے کسے طریقہ نال وی اللہ تعالیٰ گی طرف دعوت دیے وہ اس ماں داخل ہے۔ دعوت الی اللہ گا کئی مرتبہ ایں۔ اوّل دعوتِ انبیا علیہم والسّلام معجزات تے حُجت تے براہین تے تلوار گے نال۔ یوہ مرتبو انبیا ہی گے نال خاص ہے۔ دوم دعوتِ علما فقط دلائل و براہین گے نال تے علما کئی طرح گا ایں ایک عالم باللہ دوجے عالم بصفاتِ اللہ، تیجے عالم باحکام اللہ۔ مرتبہ۔ سوم دعوتِ مجاہدین ایں یاہ کفار نال تلوار گے نال ہوئے۔ ات تک کہ وہ دین ماں داخل ہو جائیں تے طاعت قبول کرلیں، مرتبہ چہارم موذنین گی دعوت نماز گے واسطے۔ عملِ صالح گی دو قسم ایں ایک وہ جہڑو دل دے ہوئے وہ معرفتِ الٰہی ہے۔ دوجے جہڑو اعضا نال ہوئے، وہ تمام طاعات ایں۔ ف۷۸ تے یوہ فقط قول نہ ہوئے بلکہ دین اسلام گو دل دے معتقد ہو گے کہے کہ سچو کہنو یوہی ہے۔ ف۷۹ مثلاً غصہ ناں صبر نال، تے جہل ناں حلم نال، تے بدسلوکی ناں عفو نال کہ اگر تیرے نال کوئے برائی کرے تو معاف کر۔ ف۸۰ یعنی اس خصلت گو نتیجو یوہ ہوئے کہ دشمن دوستاں گی طرح محبت کرن لگیں گا۔ شانِ نزول: کہیو گیو ہے کہ یاہ آیت ابوسفیان گا وارہ ماں نازل ہوئی کہ باوجود ان گی شدتِ عداوت گے نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے ان گے نال نیک سلوک کیو، ان گی صاحبزادی ناں اپنی زوجیت گو شرف بخشیو، اسگو نتیجو یوہ ہویو کہ وہ صادق المحبّت، جاں نثار ہو گیا۔ ف۸۱ یعنی بدیاں ناں نیکیاں دے دور کرن گی خصلت۔ ف۸۲ یعنی شیطان تناں برائیاں ور ابھارے تے اس نیک خصلت تے ہور نیکیاں دے موڑے۔ ف۸۳ اس گا شر دے تے اپنی نیکیاں ور قائم رہو۔ شیطان گی راہ نہ اختیار کر، اللہ تعالیٰ تیری مدد فرمائے گو۔ ف۸۴ جہڑا ایں گی قدرت تے حکمت تے اس گی ربوبیت تے وحدانیت ور دلالت کریں، ف۸۵ کیونکہ وہ مخلوق ایں تے خالق گا حکم نال تابع ایں تے جہڑو ایسو ہوئے مستحق عبادت نی ہو سکتو۔ ف۸۶ وہی سجدہ تے عبادت گو مستحق ہے۔ ف۸۷ صرف اللہ ناں سجدو کرن دے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فَالَّذِيْنَ عِنْدَ رَبِّكَ يُسَبِّحُوْنَ لَهٗ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُمْ لَا
تو وہ جیڑا تھارا رب گے کول ایں ف۸۸ رات دھاڑی اُسگی پاکی بیان کریں اور
يَسْـَٔمُوْنَ ﴿۳۸﴾ السجدة وَمِنْ اٰيٰتِهٖٓ اَنَّكَ تَرَى الْاَرْضَ خَاشِعَةً فَاِذَآ
اُکتا تانی اور اُسگی نشانیاں بچوں ہے کہ تو زمین ناں دیکھے بے قدر پئی وی ف۸۹ فر جد
اَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَآءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ ؕ اِنَّ الَّذِيْٓ اَحْيَاهَا
ہم نے اُس ور پانی اُتاریو ف۹۰ ترو تازہ ہوگئی اور بدھن لگ گئی بیشک جس نے اُساں زندہ کیو
لَمُحْيِ الْمَوْتٰى ؕ اِنَّهٗ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۳۹﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ
ضرور مرداں ناں وی زندہ فرمائے گو بیشک وُہ سب کُجھ کرسکے بیشک وہ جیڑا
يُلْحِدُوْنَ فِيْٓ اٰيٰتِنَا لَا يَخْفَوْنَ عَلَيْنَا ؕ اَفَمَنْ يُّلْقٰى فِى النَّارِ
مہاری آیتاں ماں ٹیڈھا چلیں ف۹۱ مہارا دو اُوہلے نی ف۹۲ تو کیا جیڑو اگ ماں سٹیو جائے گو ف۹۳
خَيْرٌ اَمْ مَّنْ يَّاْتِيْٓ اٰمِنًا يَّوْمَ الْقِيٰمَةِ ؕ اِعْمَلُوْا مَا شِئْتُمْ ۙ
وہ چنگو ہے یا جیڑو قیامت ماں امان گے نال آئے گو ف۹۴ جو دِل ماں آئے کرو
اِنَّهٗ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ﴿۴۰﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِالذِّكْرِ لَمَّا
بیشک وہ تھارا کم دیکھ رہیو ہے۔ بیشک جیڑا ذکر دے منکر ہویا ف۹۵ جد
جَآءَهُمْ ۚ وَاِنَّهٗ لَكِتٰبٌ عَزِيْزٌ ﴿۴۱﴾ لَّا يَاْتِيْهِ الْبَاطِلُ مِنْۢ بَيْنِ
وہ ان گے کول آیو انگی خرابی گو کُجھ حال نہ پُچھ اور بیشک وہ عزت آلی کتاب ہے ف۹۶ باطل ناں اُسگی طرف راہ نی نہ
يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهٖ ؕ تَنْزِيْلٌ مِّنْ حَكِيْمٍ حَمِيْدٍ ﴿۴۲﴾ مَا يُقَالُ
اُس گا اگاتوں نہ اُس گا پچھا دے ف۹۷ اُتاریو وو حکمت آلا سب خوبیاں آلاں گو تھارا دو نہ فرمایو۔
لَكَ اِلَّا مَا قَدْ قِيْلَ لِلرُّسُلِ مِنْ قَبْلِكَ ؕ اِنَّ رَبَّكَ لَذُوْ
جائے گو ف۹۸ مگر وہی جیڑو تھاراں دوں پہلاں رسولاں ناں فرمایو گیو کہ بیشک تھارو رب

ف۸۸ ملائکہ وہ۔ ف۸۹ سکی کہ اس ماں نیلیاری گو نام ونشان نی۔ ف۹۰ بارش نازل کی۔ ف۹۱ تے تاویلِ آیات ماں صحت تے استقامت دے عدول تے انحراف کریں۔ ف۹۲ ہم اناں ناں اسگی سزادیاں گا۔ ف۹۳ یعنی کافر ملحد ف۹۴ مومن صادق العقیدہ، بے شک وہی بہتر ہے۔ ف۹۵ یعنی قرآن کریم دے تے اناں نے اس ماں طعن کیا۔ ف۹۶ بے عدیل و بے نظیر جسگی ایک سورت گی مثال بنان دے تمام خلق عاجز ہے۔ ف۹۷ یعنی کسے طرح تے کسے جہت دے وی باطل اس تک راہ نی پا سکتو، وہ تغیر تے تبدیل، کمی تے زیادتی دے محفوظ ہے۔ شیطان اس ماں تصرف گی قدرت نی رکھتو۔ ف۹۸ اللہ تعالیٰ گی طرف دے۔

السجدة ۱۱

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مَغۡفِرَةٍ وَّ ذُوۡ عِقَابٍ اَلِيۡمٍ ﴿۴۳﴾ وَلَوۡ جَعَلۡنٰهُ قُرۡاٰنًا اَعۡجَمِيًّا

بخشن آلو ف۹۹ اور دردناک عذاب آلو ہے ف۱۰۰ اور اگر ہم اساں عجمی زبان گو قرآن کرتا ف۱۰۱

لَّقَالُوۡا لَوۡلَا فُصِّلَتۡ اٰيٰتُهٗ ؕ ءَاَعۡجَمِيٌّ وَّ عَرَبِيٌّ ؕ قُلۡ هُوَ

تاں ضرور کہتا کہ اگی آیت کیوں نی کھولیں گئیں ف۱۰۲ کیا کتاب عجمی اور نبی عربی ف۱۰۳ تم فرماؤ

لِلَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا هُدًى وَّ شِفَآءٌ ؕ وَالَّذِيۡنَ لَا يُؤۡمِنُوۡنَ فِيۡۤ اٰذَانِهِمۡ

وہ ف۱۰۴ ایمان آلاں واسطے ہدایت اور شفاء ہے ف۱۰۵ اور وہ جیہڑا ایمان نی لیاتا ان گا کناں ماں

وَقۡرٌ وَّ هُوَ عَلَيۡهِمۡ عَمًى ؕ اُولٰٓئِكَ يُنَادَوۡنَ مِنۡ مَّكَانٍۢ بَعِيۡدٍ ﴿۴۴﴾

ڈُوں ایں ف۱۰۶ اور وہ ان ور انوں پن ایں ف۱۰۷ گویا وہ دور گی جگہ توں بلایا جائیں ف۱۰۸

وَلَقَدۡ اٰتَيۡنَا مُوۡسَى الۡكِتٰبَ فَاخۡتُلِفَ فِيۡهِ ؕ وَلَوۡلَا كَلِمَةٌ

اور بیشک ہم نے موسیٰ ناں کتاب عطا فرمائی ف۱۰۹ تو اساں اختلاف کیو گیو ف۱۱۰ اور اگر ایک گل

سَبَقَتۡ مِنۡ رَّبِّكَ لَقُضِىَ بَيۡنَهُمۡ ؕ وَاِنَّهُمۡ لَفِىۡ شَكٍّ مِّنۡهُ

تھارا رب گی طرفوں گزر نہ گئی ہوتی ف۱۱۱ تو تدھ ہی ان گو فیصلو ہو جاتو ف۱۱۲ اور بیشک وہ ف۱۱۳ ضرور اُس گی طرف توں ایک توکھو پان آلا

مُرِيۡبٍ ﴿۴۵﴾ مَنۡ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفۡسِهٖ وَمَنۡ اَسَآءَ فَعَلَيۡهَا ؕ

شک ماں ایں۔ جیہڑو نیکی کرے وہ اپنی بلائی واسطے اور جیہڑو برائی کرے

وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِّلۡعَبِيۡدِ ﴿۴۶﴾

اپناں برا واسطے اور تھارو رب بنداں ور ظلم نی کرتو۔

ف۹۹ اپناں انبیا علیہم السّلام گے واسطے تے ان ور ایمان لیان آلاں واسطے ف۱۰۰ انبیا علیہم السلام گا دشمناں تے تکذیب کرن آلاں واسطے۔ ف۱۰۱ جیسو کہ یوہ کفار بطریق اعتراض کہیں کہ یوہ قرآن عجمی زبان ماں کیوں نی اتریو ف۱۰۲ تے عربی زبان ماں بیان نہ کی گئیں کہ ہم سمجھتا ف۱۰۳ یعنی کتاب نبی گی زبان گے خلاف کیوں اتری۔ حاصل یوہ ہے کہ قرآن پاک عجمی زبان ماں ہوتو تاں یہ کافر اعتراض کرتا، عربی ماں آیو تے معترض ہویا۔ بات یاہ ہے کہ "خوئے بدرا بہانہ بسیار۔ ایسا اعتراض طالبِ حق گی شان گے لائق نی۔ ف۱۰۴ قرآن شریف۔ ف۱۰۵ کہ حق گی راہ دسے گمراہی دے بچائے، جہل تے شک وغیرہ قلبی امراض دے شفا دیے تے جسمانی امراض واسطے وی اسگو پڑھ گے دم کرنوں مرض ناں دور کرن واسطے موثر ہے۔ ف۱۰۶ کہ وہ قرآن پاک گا سنن گی نعمت دے محروم ایں۔ ف۱۰۷ کہ شکوک وشبہات گی نیریاں ماں ڈیاوا ایں۔ ف۱۰۸ یعنی قبول نہ کرن دے اس حالت ناں پہنچ گیا ایں جیسو کہ کسے ناں دور دے پکاریو جائے تاں وہ پکارن آلا گی آواز نہ سنیں نہ سمجھے۔ ف۱۰۹ یعنی توریت مقدس۔ ف۱۱۰ کجھاں نے اس ناں منیوں تے کجھاں نے نہ منیوں کجھاں نے اس گی تصدیق کی تے کجھاں نے تکذیب۔ ف۱۱۱ یعنی حساب تے جزا ناں روزِ قیامت تک مؤخر نہ فرماد تو ہوتو ف۱۱۲ تے دُنیا ہی ماں اناں ناں اس گی سزا دے دتی جاتی۔ ف۱۱۳ یعنی کتابِ الٰہی گی تکذیب کرن آلا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اِلَيْهِ يُرَدُّ عِلْمُ السَّاعَةِ ؕ وَمَا تَخْرُجُ مِنْ ثَمَرٰتٍ مِّنْ اَكْمَامِهَا

قیامت گا علم گو اُسے ور حوالو ہے ف۱۱۴ اور کوئے پھل اپناں غلاف توں نی نکلتو

وَمَا تَحْمِلُ مِنْ اُنْثٰى وَلَا تَضَعُ اِلَّا بِعِلْمِهٖ ؕ وَيَوْمَ يُنَادِيْهِمْ اَيْنَ

اور نہ کسے مادہ ناں پیٹ رہے اور نہ جنیں مگر اُس گا علم توں ف۱۱۵ اور جس دن اُنہاں ناں ندا فرمائے گو ف۱۱۶ کِت ایں

شُرَكَآءِيْ ۙ قَالُوْٓا اٰذَنّٰكَ ۙ مَا مِنَّا مِنْ شَهِيْدٍ ﴿۴۷﴾ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَّا

میرا شریک ف۱۱۷ کہیں گا ہم نے تناں کہہ چھڑیو ہے کہ مہارے ماں کوئے گواہ نی ف۱۱۸ اور گم گیا ان دوں

كَانُوْا يَدْعُوْنَ مِنْ قَبْلُ وَظَنُّوْا مَا لَهُمْ مِّنْ مَّحِيْصٍ ﴿۴۸﴾ لَا

جنہاں ناں پہلاں پوجیں تھا ف۱۱۹ اور سمجھ گیا کہ اُنہاں ناں کدے ف۱۲۰ نسن گی جگہ نی

يَسْـَٔمُ الْاِنْسَانُ مِنْ دُعَآءِ الْخَيْرِ ۫ وَاِنْ مَّسَّهُ الشَّرُّ فَيَئُوْسٌ قَنُوْطٌ ﴿۴۹﴾

آدمی بلائی منگن توں نی اُکتاتو ف۱۲۱ اور کائے بُرائی پہنچے ف۱۲۲ تاں نامید اور آس ٹٹو ف۱۲۳

وَلَئِنْ اَذَقْنٰهُ رَحْمَةً مِّنَّا مِنْۢ بَعْدِ ضَرَّآءَ مَسَّتْهُ لَيَقُوْلَنَّ هٰذَا

ہوجائے اور اگر ہم اُسناں کجھ اپنی رحمت گو مزو دیاں ف۱۲۴ اُس تکلیف توں بعد جہڑی اُسناں پہنچی تھی تو کہے گو یاہ دے

لِيْ ۙ وَمَآ اَظُنُّ السَّاعَةَ قَآئِمَةً ۙ وَّلَئِنْ رُّجِعْتُ اِلٰى رَبِّيْٓ اِنَّ لِيْ

میری ہے ف۱۲۵ اور میرا خیال ماں قیامت قائم نہ ہووے گی اور ہوں کدے ف۱۲۶ اپناں رب گی طرف مڑ یووی تاں وی ضرور میرے واسطے

عِنْدَهٗ لَلْحُسْنٰى ۚ فَلَنُنَبِّئَنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِمَا عَمِلُوْا ۫ وَلَنُذِيْقَنَّهُمْ

اُس گے کول خوبی ہی ہے ف۱۲۷ تو ضرور ہم دس چھڑاں گا کافراں ناں جو اُنہاں نے کیو ف۱۲۸ اور ضرور اُنہاں ناں

ف۱۱۴ تاں جس دے قیامت گو وقت دریافت کیو جائے اسناں لازم ایں کہ کہے اللہ تعالیٰ جانن آلو ہے۔ ف۱۱۵ یعنی اللہ تعالیٰ پھل گا غلاف دے نکلن دے پہلاں اس گی حالت ناں جانے تے مادہ گا حمل ناں تے اسگی کہڑیاں ناں تے وضع گا وقت ناں تے اس گا ناقص تے کامل تے اچھا تے برا تے نر تے مادہ ہون ناں سب ناجانے، اسگو علم وی اسے گی طرف حوالے کرنو چاہیئے۔ اگر یوہ اعتراض کیو جائے کہ اولیائے کرام تے اصحابِ کشف کدے کدے ان گلاں گی خبر دیں تے وہ صحیح واقع ہوئیں بلکہ کدے نجومی وغیرہ وی خبر دیں اسگو جواب یوہ ہے کہ نجومیاں تے کاہناں گی خبر دے محض اٹکل ایں جہڑیں اکثر و بیشتر غلط ثابت ہوجائیں، وہ علم نی بے حقیقت گل ایں تے اولیا گی گل بیشک صحیح ثابت ہوجائیں تے وہ علم گے نال فرمائیں تے یوہ علم ان گو ذاتی نی، اللہ گو عطا فرمایو وو ہے تاں حقیقت ماں یوہ علم الٰہی ہے غیر گو نی۔ (خازن) ف۱۱۶ یعنی اللہ تعالیٰ مشرکین دے فرمائے گو کہ۔ ف۱۱۷ جیہڑا تم نے دنیا ماں کہڑ گے رکھیا تھا۔ جناں ناتم پوجیں ہوئیں تھا، اس گا جواب ماں مشرکین۔ ف۱۱۸ جہڑو اج یاہ غلط گواہی دیے کہ تیرو کوئے شریک ہے یعنی ہم سب مومن موحد ہاں۔ یاہ گل مشرکین عذاب دیکھ گے کہیں گا تے اپناں بتاں دے بری ہون گو اظہار کریں گا۔ ف۱۱۹ دُنیا ماں یعنی بُت۔ ف۱۲۰ عذابِ الٰہی دے بچن تے۔ ف۱۲۱ ہمیشہ اللہ تعالیٰ دے مال تے توانگری تے تندرستی منگو رہے۔ ف۱۲۲ یعنی کائے سختی تے مصیبت تے روزی گی تنگی۔ ف۱۲۳ اللہ تعالیٰ گا فضل تے رحمت دے مایوس ہوجائے، یوہ تے اس گے بعد جو ذکر فرمایو جائے وہ کافر گو حال ہے تے مومن اللہ تعالیٰ گی رحمت دے مایوس نی ہوتا۔ لَا یَایْئَسُ مِنْ رَّوْحِ اللّٰہِ اِلَّا الْقَوْمُ الْکٰفِرُوْنَ (یوسف ۱۲/۸۷) ف۱۲۴ صحت و سلامتی تے مال و دولت عطا فرما گے۔ ف۱۲۵ خالص میرو حق ہے، ہوں اپنا عمل دے اسگو مستحق ہوں۔ ف۱۲۶ بالفرض جیسو کہ مسلمان کہیں ف۱۲۷ یعنی ات وی میرے واسطے دنیا گی طرح عیش تے راحت تے عزت و کرامت ہے۔ ف۱۲۸ یعنی ان گا اعمالِ قبیحہ تے ان اعمال گا نتائج تے جس عذاب گا وہ مستحق ایں اس دے اناں ناں آگاہ کر چھڑاں گا۔

(۲۵) الجزء الخامس والعشرون

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مِّنْ عَذَابٍ غَلِيْظٍ ﴿۵۰﴾ وَاِذَآ اَنْعَمْنَا عَلَى الْاِنْسَانِ اَعْرَضَ وَنَاٰ بِجَانِبِهٖ

کنوں عذاب چکھاں گا ف۱۲۹ اور جد ہم آدمی ور احسان کراں تاں وہ مُنھ پھیر لیئے ف۱۳۰ اور اپنی طرف دُور ہٹ جائے ف۱۳۱

وَاِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ فَذُوْ دُعَآءٍ عَرِيْضٍ ﴿۵۱﴾ قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ كَانَ

اور جد اُسناں کائے تکلیف پہچے ف۱۳۲ تو لمی چوڑی دعا ر آلو ہوجائے ف۱۳۳ تم فرماؤ ف۱۳۴ پلا دسو دے سہی اگر یہ

مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ ثُمَّ كَفَرْتُمْ بِهٖ مَنْ اَضَلُّ مِمَّنْ هُوَ فِيْ شِقَاقٍ

قرآن اللہ گی طرفوں ایں ف۱۳۵ فرتم اُس گا منکر ہویا تو اس توں بدھ گے گمراہ کون جیڑو دور گی

بَعِيْدٍ ﴿۵۲﴾ سَنُرِيْهِمْ اٰيٰتِنَا فِى الْاٰفَاقِ وَفِيْٓ اَنْفُسِهِمْ حَتّٰى

ضدماں ایں ف۱۳۶ ہونیں ہم اُنہاں ناں دساں گا اپنی آیت دُنیا پہر ماں ف۱۳۷ اور خود ان گے اندر ف۱۳۸ ات توڑی جے

يَتَبَيَّنَ لَهُمْ اَنَّهُ الْحَقُّ ۭ اَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ اَنَّهٗ

ان ور کھل جائے کہ بیشک وہ حق ہے ف۱۳۹ کیا تھارا رب گو

عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيْدٌ ﴿۵۳﴾ اَلَآ اِنَّهُمْ فِيْ

ہر چیز ور گواہ ہونوں کافی نی۔ سنوں اُنہاں ناں ضرور

مِرْيَةٍ مِّنْ لِّقَآءِ رَبِّهِمْ ۭ اَلَآ

اپناں رب نال ملن ماں شک ہے ف۱۴۰ سنوں

اِنَّهٗ بِكُلِّ شَيْءٍ مُّحِيْطٌ ﴿۵۴﴾

وہ ہر چیز ور محیط ہے ف۱۴۱

ف۱۲۹ یعنی نہایت سخت۔ ف۱۳۰ تے اس احسان گو شکر ادانی کرتا تے اس نعمت ور غرور کریں تے نعمت دین آلا پروردگار ناں بُل جائیں۔ ف۱۳۱ یادِ الٰہی دے تکبر کرے۔ ف۱۳۲ کسے قسم گی پریشانی، بیماری یا ناداری وغیرہ گی پیش آئے۔ ف۱۳۳ خوب دعا کرے، روئے، کرلائے، تے لگاتار دعا منکو جائے۔ ف۱۳۴ اے مصطفٰی صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم مکہ مکرمہ گا کفار دے۔ ف۱۳۵ جیسو کہ حضور نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم فرمائیں تے براہین قطعیہ ثابت کریں۔ ف۱۳۶ حق گی مخالفت کرے۔ ف۱۳۷ آسمان تے زمین گا کناراں ماں دینہ، چن، ستارا، نباتات، حیوان یہ سارا اسگی قدرت تے حکمت ور دلالت کرن آلا ایں۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ ان آیات دے مراد گزری وی امتاں گی اجڑی ویں بستی ایں جن دے انبیا گی تکذیب کرن آلاں گو حال معلوم ہوئے۔ بعض مفسرین نے فرمایو کہ ان نشانیاں دے مشرق تے مغرب گی وہ فتوحات مراد ایں جیڑیں اللہ تعالیٰ اپناں حبیب صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں تے ان گا نیاز منداں ناں عنقریب عطا فرمان آلو ہے۔ ف۱۳۸ ان گی ہستیاں ماں لکھاں لطائفِ صنعت تے بے شمار عجائب حکمت ایں یا یہ معنی ایں کہ بدر ماں کفار ناں مغلوب تے مقہور کر گے خود ان گا اپناں احوال ماں اپنی نشانیاں گو مشاہدو کرا چھڑیو یا یہ معنیٰ ایں کہ مکہ مکرمہ فتح فرما گے ان ماں اپنی نشانیں ظاہر کر چھڑاں گا۔ ف۱۳۹ یعنی اسلام تے قرآن گی سچائی تے حقانیت ان ور ظاہر ہوجائے۔ ف۱۴۰ کیونکہ وہ بعث تے قیامت گا قائل نی ایں۔ ف۱۴۱ کائے چیز اس گا علم گا احاطہ دے باہر نی۔ تے اسگی معلومات غیر متناہی ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

سُوۡرَۃُ الشُّوۡرٰی مَکِّیَّۃٌ — اٰیَاتُهَا ۵۳ — رُکُوۡعَاتُهَا ۵

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ

اللہ گا ناں نال شروع جیہڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

حٰمٓ ۝﴿۱﴾ عٓسٓقٓ ۝﴿۲﴾ کَذٰلِکَ یُوۡحِیۡۤ اِلَیۡکَ وَ اِلَی الَّذِیۡنَ مِنۡ قَبۡلِکَ ۙ
اسے طرح وحی فرمائے تھاری طرف ف۲ اور تھاراں دے اگلاں گی طرف ف۳

اللّٰهُ الۡعَزِیۡزُ الۡحَکِیۡمُ ﴿۳﴾ لَهٗ مَا فِی السَّمٰوٰتِ وَ مَا فِی الۡاَرۡضِ ؕ وَ هُوَ
اللہ عزت وحکمت آلو۔ اُسے گو ہے جو کُجھ آسماناں ماں ہے اور جو کُجھ زمین ماں ہے اور وہی

الۡعَلِیُّ الۡعَظِیۡمُ ﴿۴﴾ تَکَادُ السَّمٰوٰتُ یَتَفَطَّرۡنَ مِنۡ فَوۡقِهِنَّ وَ الۡمَلٰٓئِکَۃُ
بلندی تے عظمت آلو ہے۔ نیڑے ہی ہے جے آسمان اپنے اُپروں شق ہوجائیں ف۴ تے فرشتہ

یُسَبِّحُوۡنَ بِحَمۡدِ رَبِّهِمۡ وَ یَسۡتَغۡفِرُوۡنَ لِمَنۡ فِی الۡاَرۡضِ ؕ اَلَاۤ اِنَّ اللّٰهَ
اپناں رب گی تعریف گے نال اُسگی پاکی بیان کریں اور زمین آلاں واسطے معافی منگیں ف۵ سُن لیو بیشک اللہ

هُوَ الۡغَفُوۡرُ الرَّحِیۡمُ ﴿۵﴾ وَ الَّذِیۡنَ اتَّخَذُوۡا مِنۡ دُوۡنِهٖۤ اَوۡلِیَآءَ اللّٰهُ
ہی بخشن آلو مہربان ایں۔ اور جنھاں نے اللہ گے بغیر ہور والی بناگے رکھیاوا ایں ف۶ وہ اللہ

حَفِیۡظٌ عَلَیۡهِمۡ ۫ۖ وَ مَاۤ اَنۡتَ عَلَیۡهِمۡ بِوَکِیۡلٍ ﴿۶﴾ وَ کَذٰلِکَ اَوۡحَیۡنَاۤ اِلَیۡکَ
گی نگاہ ماں ایں ف۷ اور تم ان گا ذِمّہ دار نی ف۸ اور اِسے طرح ہم نے تھاری طرف

قُرۡاٰنًا عَرَبِیًّا لِّتُنۡذِرَ اُمَّ الۡقُرٰی وَ مَنۡ حَوۡلَهَا وَ تُنۡذِرَ یَوۡمَ الۡجَمۡعِ
عربی قرآن وحی فرمایو تانجہ تم ڈراؤ ساراں شہراں گی اصل مکہ آلاں ناں اور جتناں اُس گے چوفیرے ایں ف۹ اورتم ڈراؤ جمع ہون گا دِن

لَا رَیۡبَ فِیۡهِ ؕ فَرِیۡقٌ فِی الۡجَنَّۃِ وَ فَرِیۡقٌ فِی السَّعِیۡرِ ﴿۷﴾ وَ لَوۡ شَآءَ
دے جسماں کُجھ شک نی ف۱۰ ایک گروہ جنت ماں ایں اور ایک گروہ دوزخ ماں اور اللہ

اللّٰهُ لَجَعَلَهُمۡ اُمَّۃً وَّاحِدَۃً وَّ لٰکِنۡ یُّدۡخِلُ مَنۡ یَّشَآءُ فِیۡ رَحۡمَتِهٖ ؕ
چاہتو تاں ان ساراں ناں ایک دین ور کر چھڑتو لیکن اللہ اپنی رحمت ماں لیئے جناں چاہے ف۱۱

ف۱ سورۂ شوریٰ جمہور گے نزدیک مکّی ہے تے حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما گا ایک قول ماں اسگی چار آیات مدینہ طیبہ ماں نازل ہوئیں جن بچوں پہلی قُلۡ لَّاۤ اَسۡئَلُکُمۡ عَلَیۡهِ اَجۡرًا ایں اس سورت ماں پنج (۵) رکوع ترنجا (۵۳) آیات اٹھ سوسٹھ (۸۶۰) کلمہ تے ترے ہزار پنج سو اٹھاسی (۳۵۸۸) حرف ایں۔ ف۲ غیبی خبر۔ (خازن) ف۳ انبیا علیہم السّلام ورو حی فرمائی۔ ف۴ اللہ تعالیٰ گی عظمت تے اسگی علوِ شان دے ف۵ یعنی ایمانداراں واسطے کیونکہ کافراس لائق نی کہ ملائکہ ان واسطے استغفار کریں، یا ہوسکے کہ کافراں واسطے یاہ دعا کریں کہ اناں ناں ایمان دے گے ان گی مغفرت فرما۔ ف۶ یعنی بت جناں ناں وہ پوجیں تے معبود سمجھیں۔ ف۷ ان گا اعمال، افعال اس گے سامنے ایں، وہ اناں ناں بدلو دیے گو۔ ف۸ تھارا دے ان گا افعال گو مواخذہ نہ ہوئے گو۔ ف۹ یعنی تمام عالم گا لوک ان سب ناں۔ ف۱۰ یعنی روزِ قیامت دے ڈراؤ جس ماں اللہ تعالیٰ اوّلین تے آخرین تے اہل آسمان تے اہلِ زمین سب ناں جمع فرمائے گو تے اس جمع گے بعد فرسب متفرّق ہوئیں گا۔ ف۱۱ اسناں اسلام گی توفیق عطا فرمائے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَالظّٰلِمُوْنَ مَا لَهُمْ مِّنْ وَّلِيٍّ وَّلَا نَصِيْرٍ ۝٨ اَمِ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِهٖٓ

اور ظالماں گو نہ کوئے دوست نہ مددگار ف۱۲ کیا اللہ توں بغیر

اَوْلِيَآءَ ۚ فَاللّٰهُ هُوَ الْوَلِيُّ وَهُوَ يُحْيِ الْمَوْتٰى ۡ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ

ہور والی بنالیا ایں ف۱۳ تو اللہ ہی والی ہے اور وہ مردہ زندہ فرمائیگو اور وہ سب کچھ

قَدِيْرٌ ۝٩ وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيْهِ مِنْ شَيْءٍ فَحُكْمُهٗٓ اِلَى اللّٰهِ ۭ ذٰلِكُمُ

کر سکے ف۱۴ تم جس گل ماں ف۱۵ اختلاف کریں تو اُسگو فیصلو اللہ گے سپرد ہے ف۱۶ یوہ ہے

اللّٰهُ رَبِّيْ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ ڰ وَاِلَيْهِ اُنِيْبُ ۝١٠ فَاطِرُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۭ

اللہ میرو رب میں اُس ور پروسو کیو اور ہوں اُسگی طرف رجوع کروں ف۱۷ آسماناں اور زمین گو بنان آلو

جَعَلَ لَكُمْ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا وَّمِنَ الْاَنْعَامِ اَزْوَاجًا ۚ يَذْرَؤُكُمْ

تھارے واسطے تھارے ہی بچوں ف۱۸ جوڑا بنایا اور نر تے مادہ چوپایا اس توں ف۱۹ تھاری نسل

فِيْهِ ۭ لَيْسَ كَمِثْلِهٖ شَيْءٌ ۚ وَهُوَ السَّمِيْعُ الْبَصِيْرُ ۝١١ لَهٗ مَقَالِيْدُ

پھیلائے اس جسو کوئی نی اور وہی سنیں دیکھے اُسے واسطے ایں

السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَّشَآءُ وَيَقْدِرُ ۭ اِنَّهٗ بِكُلِّ

آسماناں اور زمیناں گیں کنجیں ف۲۰ روزی وسیع کرے جس واسطے چاہے اور تنگ فرمائے ف۲۱ بیشک وہ

شَيْءٍ عَلِيْمٌ ۝١٢ شَرَعَ لَكُمْ مِّنَ الدِّيْنِ مَا وَصّٰى بِهٖ نُوْحًا

سب کچھ جانیں۔ تھارے واسطے دین گی واہ راہ رکھی جس گو حکم اُس نے نُوح ناں دِتو ف۲۲

وَّالَّذِيْٓ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهٖٓ اِبْرٰهِيْمَ وَمُوْسٰى وَعِيْسٰٓى اَنْ

اور جہڑی ہم نے تھاری طرف وحی کی ف۲۳ اور جس گو حکم ہم نے ابراہیم اور موسیٰ اور عیسیٰ ناں دتو ف۲۴ کہ

ف۱۲ یعنی کافراں ناں کوئے عذاب دے بچان آلو نی۔ ف۱۳ یعنی کفار نے اللہ تعالیٰ ناں چھوڑ گے بتاں ناں اپنوں والی بنالیو، یوہ باطل ہے۔ ف۱۴ تاں اسے ناں والی بنانوں سزاوار ہے۔ ف۱۵ دین گی گلاں بچوں کفار گے نال۔ ف۱۶ روزِ قیامت تھارے درمیان فیصلو فرمائے گو تم ان دے کہو۔ ف۱۷ ہر امر ماں ف۱۸ یعنی تھاری جنس بچوں۔ ف۱۹ یعنی اس ترویج دے۔ (خازن) ف۲۰ مراد یاہ ہے کہ آسمان وزمین گا تمام خزاناں گی کنجیں خواہ بارش گا خزانہ ہوئیں یا رِزق گا ف۲۱ جس گے واسطے چاہے، وہ مالک ہے، رزق گی کنجیں اس گا دستِ قدرت ماں ایں۔ ف۲۲ حضرت نوح علیہ السّلام صاحب شرع انبیا بچوں پہلا نبی ایں۔ ف۲۳ اے سیدّ انبیا محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ف۲۴ معنی یہ ایں کہ حضرت نوح علیہ السّلام دے آپ تک اے سیدّ انبیاء صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم جتناں انبیا ہویا سب گے واسطے ہم نے دین گی ایک ہی راہ مقرر فرمائی جس ماں وہ سب متفق ایں وہ راہ یاہ ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ ۚ كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا تَدْعُوهُمْ
دین ٹھیک رکھو ف۲۵ اور اُس ماں پھوٹ نہ کاہو ف۲۶ مشرکاں ور بہت ہی گراں ہے (مشکل) ف۲۷ وہ جسگی طرف تم اُنہاں ناں
إِلَيْهِ ۚ اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ يُنِيبُ ﴿١٣﴾
بلائیں اور اللہ اپنا قرب واسطے چُن لیئے جسناں چاہے ف۲۸ اور اپنی طرف راہ دیے اُسناں جیڑو رجوع کرے ف۲۹
وَمَا تَفَرَّقُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ ۚ وَلَوْلَا
اور اُنہاں نے پھوٹ نہ کلھی مگر اُس تو بعد کہ اُنہاں ناں علم آگیو تھو ف۳۰ آپس گا حسد گی وجہ توں ف۳۱ اور اگر
كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ إِلَىٰ أَجَلٍ مُسَمًّى لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ ۚ وَإِنَّ
تھارا رب گی ایک گل گزر نہ گی ہوتی ف۳۲ ایک مقرر معیاد توڑی ف۳۳ تاں کد گو انگو فیصلو ہوگیو ہوتو ف۳۴ اور بیشک
الَّذِينَ أُورِثُوا الْكِتَابَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ ﴿١٤﴾ فَلِذَٰلِكَ
وہ جیڑا ان توں بعد کتاب گا وارث بنیاں ف۳۵ وہ اس توں ایک توکھا دین آلا شک ماں ایں ف۳۶ تو اسے واسطے
فَادْعُ ۖ وَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ ۖ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ ۖ وَقُلْ آمَنْتُ
بلاؤ ف۳۷ اور ثابت قدم رہو ف۳۸ جیسو تمناں حکم ہویو ہے اور انگی خواہشاں ور نہ چلو اور کہو جے ہوں ایمان لے آیو
بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنْ كِتَابٍ ۖ وَأُمِرْتُ لِأَعْدِلَ بَيْنَكُمُ ۖ اللَّهُ رَبُّنَا
اس ور جیڑی کائے کتاب اللہ نے اُتاری ف۳۹ اور مناں حکم ہے جے ہوں انصاف کروں ف۴۰ اللہ مہارو اور تھارو
وَرَبُّكُمْ ۖ لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ ۖ لَا حُجَّةَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ ۖ اللَّهُ
سب گو رب ہے ف۴۱ مہارے واسطے مہارو عمل اور تھارے واسطے تھارو عمل ف۴۲ کائے حُجت نی ہم ماں اور تم ماں اللہ ف۴۳

ف۲۵ مرادِ دین اسلام ایں۔ معنیٰ یہ ایں کہ اللہ تعالیٰ گی توحید تے اسگی طاعت تے اس ور تے اس گا رسولاں ور تے اسگی کتاباں ور تے روزِ جزا ور تے باقی تمام ضروریاتِ دین ور ایمان لیانوں لازم کرو کہ یہ امور تمام انبیا گی امتاں واسطے یکساں لازم ایں ف۲۶ حضرت علی مرتضیٰ کرم اللہ تعالیٰ وجہہ الکریم نے فرمایو کہ جماعت، رحمت تے فرقت عذاب ہے۔ خلاصو یوہ ہے کہ اصولِ دین ماں تمام مسلمان خواہ وہ کسے عہد یا کسے اُمت گا ہوئیں یکساں تے برابر ایں ان ماں کوئے اختلاف نی، البتہ احکام ماں امت باعتبار اپناں احوال تے خصوصیات گے جداگانہ ایں، چنانچہ اللہ تعالیٰ نے فرمایو لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَّمِنْهَاجًا ف۲۷ یعنی بتاں ناں چھوڑنوں تے توحید اختیار کرنوں۔ ف۲۸ اپناں بنداں بچوں اسے ناں توفیق دیے۔ ف۲۹ تے اسگی طاعت قبول کرے۔ ف۳۰ یعنی اہلِ کتاب نے اپناں انبیا علیہم السلام گے بعد جو دین ماں اختلاف کیو کہ کسے نے توحید اختیار کی، کوئے کافر ہوگیو، وہ اس دیے پہلاں جان گیا تھا کہ اس طرح اختلاف کرنوں تے فرقہ فرقہ ہوجانوں گمراہی ہے لیکن باوجود اس گے اناں نے یوہ سب کجھ کیو ف۳۱ تے ریاست تے ناحق کی حکومت گا شوق ماں۔ ف۳۲ عذاب گا مؤخر فرمان گی۔ ف۳۳ یعنی روزِ قیامت تک۔ ف۳۴ کافراں ور دنیا ماں عذاب نازل فرماگے۔ ف۳۵ یعنی یہود و نصاریٰ۔ ف۳۶ یعنی اپنی کتاب ور مضبوط ایمان نی رکھتا یا یہ معنیٰ ایں کہ وہ قرآن گی طرف دیے یا سید عالم حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی طرف دے شک ماں پیا وا ایں۔ ف۳۷ یعنی ان کفار گا اس اختلاف تے پراگندگی گی وجہ دے اناں ناں توحید تے ملت حنیفیہ ور متفق ہون گی دعوت دیو۔ ف۳۸ دین ور تے دین گی دعوت دین ور۔ ف۳۹ یعنی اللہ تعالیٰ گی تمام کتاباں ور کیونکہ متفرقین بعض ور ایمان لیائیں تھا تے بعض دے کفر کریں تھا۔ ف۴۰ تمام چیزاں ماں تے تمام احوال ماں تے ہر فیصلہ ماں۔ ف۴۱ تے ہم سب اس گا بندہ۔ ف۴۲ ہر ایک اپناں عمل گی جزا پائے گو۔ ف۴۳ کیونکہ حق ظاہر ہوگیو وَهٰذِهِ الْاٰيَةُ مَنْسُوْخَةٌ بِاٰيَةِ الْقِتَالِ

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

یَجۡمَعُ بَیۡنَنَا ۚ وَ اِلَیۡہِ الۡمَصِیۡرُ ﴿۱۵﴾ وَ الَّذِیۡنَ یُحَآجُّوۡنَ فِی اللّٰہِ مِنۡۢ
ہم ساراں ناں جمع کرے گو ف۴۴ اور اُسے گی طرف مڑنوں ایں اور وہ جیہڑا اللہ گا وارہ ماں چگڑو کریں
بَعۡدِ مَا اسۡتُجِیۡبَ لَہٗ حُجَّتُہُمۡ دَاحِضَۃٌ عِنۡدَ رَبِّہِمۡ وَ عَلَیۡہِمۡ
بعد اُس گے کہ مسلماناں نے اُسگی دعوت قبول کرلئی ہے ف۴۵ انگی دلیل محض بے ثبات ہے ان گا رب گے کول اور ان ور
غَضَبٌ وَّ لَہُمۡ عَذَابٌ شَدِیۡدٌ ﴿۱۶﴾ اَللّٰہُ الَّذِیۡۤ اَنۡزَلَ الۡکِتٰبَ بِالۡحَقِّ
غضب ہے ف۴۶ اور ان واسطے سخت عذاب ہے ف۴۷ اللہ ہے جس نے حق گے نال کتاب اُتاری ف۴۸
وَ الۡمِیۡزَانَ ؕ وَ مَا یُدۡرِیۡکَ لَعَلَّ السَّاعَۃَ قَرِیۡبٌ ﴿۱۷﴾ یَسۡتَعۡجِلُ بِہَا الَّذِیۡنَ
اور انصاف گی ترکھڑی ف۴۹ ور تم کے جانوں شاید قیامت نیڑے ہی ہووے ف۵۰ اسگی جلدی مچا رہیا ایں
لَا یُؤۡمِنُوۡنَ بِہَا ۚ وَ الَّذِیۡنَ اٰمَنُوۡا مُشۡفِقُوۡنَ مِنۡہَا ۙ وَ یَعۡلَمُوۡنَ اَنَّہَا
وہ جیہڑا اُس ور ایمان نی رکھتا ف۵۱ اور جہاں ناں اُس ور ایمان ایں وہ اس توڈریں اور جانیں کہ بیشک وہ
الۡحَقُّ ؕ اَلَاۤ اِنَّ الَّذِیۡنَ یُمَارُوۡنَ فِی السَّاعَۃِ لَفِیۡ ضَلٰلٍۭ بَعِیۡدٍ ﴿۱۸﴾
حق ہے۔ سنوں بیشک جیہڑا قیامت ماں شک کریں ضرور دور گی گمراہی ماں ایں
اَللّٰہُ لَطِیۡفٌۢ بِعِبَادِہٖ یَرۡزُقُ مَنۡ یَّشَآءُ ۚ وَ ہُوَ الۡقَوِیُّ الۡعَزِیۡزُ ﴿۱۹﴾
اللہ اپناں بنداں ور لطف (مہربانی) ف۵۲ فرمائے جناں چاہے روزی دیے ف۵۳ اور وہی قوت تے عزت آلو ہے
مَنۡ کَانَ یُرِیۡدُ حَرۡثَ الۡاٰخِرَۃِ نَزِدۡ لَہٗ فِیۡ حَرۡثِہٖ ۚ وَ مَنۡ کَانَ
جیہڑو آخرت گی کھیتی چاہے ف۵۴ ہم اُس گے واسطے اُسگی کھیتی بدھاں ف۵۵ اور جیہڑو

ف۴۴ روزِ قیامت۔ ف۴۵ مرادان جھگڑن آلاں دے یہودایں، وہ چاہیں تھا کہ مسلماناں ناں فر کفر گی طرف پھیریں اس واسطے جھگڑو کریں تھا تے کہیں تھا کہ مہارو دین پرانوں، مہاری کتاب پرانی، مہارا نبی پہلا، ہم تھارا دے بہتر ہاں۔ ف۴۶ بسبب ان گا کفر گے۔ ف۴۷ آخرت ماں۔ ف۴۸ یعنی قرآنِ پاک جیہڑو قسم قسم گا دلائل تے احکام ور مشتمل ہے۔ ف۴۹ یعنی اُس نے اپنی نازل کردہ کتاباں ماں عدل گو حکم دتو۔ بعض مفسرین نے کہیو ہے کہ مراد میزان دے سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی ذاتِ گرامی ایں۔ ف۵۰ شانِ نزول: نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے قیامت گو ذکر فرمایو تاں مشرکین نے بطریق تکذیب کہیو کہ قیامت کدھو گی؟ اس گا جواب ماں یاہ آیت نازل ہوئی۔ ف۵۱ تے یوہ گمان کریں کہ قیامت آن آلی ہے ہی نی، اس واسطے بطریق تمسخر جلدی مچائیں۔ ف۵۲ بے شمار احسان کرے نیکاں ور وی تے بداں ور وی حتیٰ کہ بندہ گناہاں ماں مشغول رہیں تے وہ اناں ناں بکھ نال ہلاک نی کرتو۔ ف۵۳ تے فراخی عیش عطا فرمائے مومن ناں وی تے کافراں وی حسبِ اقتضائے حکمت۔ حدیث شریف ماں ایں اللہ تعالیٰ فرمائے میرا کجھ مومن بندہ ایسا ایں کہ توانگری ان گا ایمان گی قوت گی وجہ ہے، اگر ہوں اناں ناں فقیر محتاج کر چھڑوں تاں ان گا عقیدہ ٹٹ جائیں تے کجھ بندہ ایسا ایں کہ تنگی تے محتاجی ان گا ایمان گی قوت گی وجہ ہے، اگر ہوں اناں ناں غنی، مالدار کر چھڑوں تاں ان گا عقیدہ خراب ہو جائیں ف۵۴ یعنی جناں اپناں اعمال دے آخرت گو نفع مقصود ہوئے۔ ف۵۵ اس ناں نیکیاں گی توفیق دے گے تے اس کے واسطے خیرات تے طاعات گی راہ سہل کر گے تے اسگی نیکیاں گو ثواب بدھا گے

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

یُرِیۡدُ حَرۡثَ الدُّنۡیَا نُؤۡتِهٖ مِنۡهَا وَمَا لَهٗ فِی الۡاٰخِرَةِ مِنۡ نَّصِیۡبٍ ﴿۲۰﴾

دُنیا گی کھیتی چاہے ف۵۶ ہم اُسناں اُس بچوں کُجھ دیاں گا ف۵۷ اور آخرت ماں اسگو کُجھ حصو نی ف۵۸

اَمۡ لَهُمۡ شُرَکٰٓؤُا شَرَعُوۡا لَهُمۡ مِّنَ الدِّیۡنِ مَا لَمۡ یَاۡذَنۡۢ بِهِ اللّٰهُ ؕ

یا ان واسطے کوئے شریک ہیں ف۵۹ جنہاں نے اُن واسطے ف۶۰ وہ دین کڈھ لیو ہے ف۶۱ کہ اللہ نے اسگی اجازت نی دتی ف۶۲

وَلَوۡ لَا کَلِمَةُ الۡفَصۡلِ لَقُضِیَ بَیۡنَهُمۡ ؕ وَاِنَّ الظّٰلِمِیۡنَ لَهُمۡ عَذَابٌ

اور اگر ایک وعدہ گو فیصلو نہ ہوتو تاں ف۶۳ اِتے ان گو فیصلو کر دتو جاتو ف۶۴ اور بیشک ظالماں واسطے دردناک

اَلِیۡمٌ ﴿۲۱﴾ تَرَی الظّٰلِمِیۡنَ مُشۡفِقِیۡنَ مِمَّا کَسَبُوۡا وَهُوَ وَاقِعٌۢ بِهِمۡ ؕ

عذاب ہے ف۶۵ تم ظالماں ناں دیکھیں گا کہ اپنی کمایاں دے سہمیاں واں ہوویں گا ف۶۶ اور وہ ان ور پے گے رہنگیں ف۶۷

وَالَّذِیۡنَ اٰمَنُوۡا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فِیۡ رَوۡضٰتِ الۡجَنّٰتِ ۚ لَهُمۡ مَّا

اور جہڑا ایمان لے آیا اور اچھا کم کیا وہ جنت گی پھلواڑیاں ماں ایں ان گے واسطے

یَشَآءُوۡنَ عِنۡدَ رَبِّهِمۡ ؕ ذٰلِکَ هُوَ الۡفَضۡلُ الۡکَبِیۡرُ ﴿۲۲﴾ ذٰلِکَ الَّذِیۡ

ان گا رب گے کول ہے جو چاہیں یوہی بڑو فضل ہے۔ یوہ ہے وہ

یُبَشِّرُ اللّٰهُ عِبَادَهُ الَّذِیۡنَ اٰمَنُوۡا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ ؕ قُلۡ لَّاۤ اَسۡـَٔلُکُمۡ

جسگی خوشخبری دیے اللہ اپناں بنداں ناں جہڑا ایمان لے آیا اور اچھا عمل کیا تم فرماؤ ہوں اس ف۶۸ ور تھارا دوں

ف۵۶ یعنی جسگو عمل محض دنیا حاصل کرن واسطے ہوئے تے وہ آخرت ور ایمان نہ رکھتو ہوئے (مدارک) ف۵۷ یعنی دنیاماں جتنوں اس گے واسطے مقدر کیو ہے۔ ف۵۸ کیونکہ اس نے آخرت گے واسطے عمل کیو ہی نی۔ ف۵۹ معنیٰ یہ ایں کہ کیا کفارِ مکہ اس دین ناں قبول کریں جو اللہ تعالیٰ نے ان گے واسطے مقرر فرمایو یا ان گا کُجھ ایسا شرکا ہیں شیاطین وغیرہ۔ ف۶۰ کفری دیناں بچوں۔ ف۶۱ جیڑو شرک تے انکارِ بعث ور مشتمل ہے۔ ف۶۲ یعنی وہ دین الٰہی گے خلاف ہے۔ ف۶۳ تے جزا گے واسطے روزِ قیامت مقرر نہ کیو ہوتو۔ ف۶۴ تے دنیاہی ماں تکذیب کرن آلاں ناں عذاب ماگرفتار کر لیو جاتو ف۶۵ آخرت ماتے ظالماں دے ات کافر مراد ایں۔ ف۶۶ یعنی کفر تے اعمال، خبیثہ دے جیڑا اناں نے دنیاماں کمایا تھا۔ اس اندیشہ دے کہ ہون ان گی سزا ملن آلی ہے ف۶۷ ضرور ان دے کسے طرح بچ نی سکتا ڈریں یا نہ ڈریں۔ ف۶۸ تبلیغ رسالت تے ارشاد و ہدایت۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

عَلَیْهِ اَجْرًا اِلَّا الْمَوَدَّةَ فِی الْقُرْبٰیؕ وَ مَنْ یَّقْتَرِفْ حَسَنَةً نَّزِدْ لَهٗ
کائے اُجرت نی منگوں ف۶۹ مگر قرابت گی محبت ف۷۰ اور جیڑو نیک کم کرے ف۷۱ ہم اُس واسطے اُسماں
فِیْهَا حُسْنًاؕ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ شَكُوْرٌ ﴿۲۳﴾ اَمْ یَقُوْلُوْنَ افْتَرٰی
ہور خوبی بدھاں واں۔ بیشک اللہ بخشن آلو قدر فرمان آلو ہے ف۷۲ یا یہ کہیں جے اُنھاں نے اللہ ور
عَلَی اللّٰهِ كَذِبًاۚ فَاِنْ یَّشَاِ اللّٰهُ یَخْتِمْ عَلٰی قَلْبِكَؕ وَ یَمْحُ اللّٰهُ
چوٹھ بنالیو ف۷۳ اور اللہ چاہے تاں تھارے ور اپنی رحمت تے حفاظت گی مہر فرمادیئے ف۷۴ اور مٹائے
الْبَاطِلَ وَ یُحِقُّ الْحَقَّ بِكَلِمٰتِهٖؕ اِنَّهٗ عَلِیْمٌۢ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ﴿۲۴﴾ وَ هُوَ
باطل ناں ف۷۵ اور حق ناں ثابت فرمائے اپنی گلاں دے ف۷۶ بیشک وُہ دِلاں گی گل جانیں اور وُہی ہے
الَّذِیْ یَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهٖ وَ یَعْفُوْا عَنِ السَّیِّاٰتِ وَ یَعْلَمُ مَا
جیڑو اپناں بنداں گی توبہ قبول فرمائے اور گناہاں دے در گزر فرمائے ف۷۷ اور جانیں جو
تَفْعَلُوْنَ ﴿۲۵﴾ وَ یَسْتَجِیْبُ الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا وَ عَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ وَ یَزِیْدُهُمْ مِّنْ
کُجھ تم کریں اور دُعا قبول فرمائے انگی جیڑا ایمان لے آیا اور اچھا کم کیا اور اُنھاں ناں اپناں فضل ناں ہور
فَضْلِهٖؕ وَ الْكٰفِرُوْنَ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِیْدٌ ﴿۲۶﴾ وَ لَوْ بَسَطَ اللّٰهُ الرِّزْقَ
انعام دیئے ف۷۸ اور کافراں واسطے سخت عذاب ہے اور اگر اللہ اپناں ساراں بنداں گو رزق وسیع

ف۶۹ تے تمام انبیا گو یوہی طریقو ہے۔ شانِ نزول: حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہما دے مروی ہے کہ جد نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم مدینہ طیبہ ماں رونق افروز ہویا تے انصار نے دیکھیو کہ حضور علیہ الصلوٰۃ والسّلام گے ذمّہ مصارف یعنی اخرجات بہت ایں تے مال کجھ وی نی تاں اناں نے آپسماں مشورو کیو تے حضور گا حقوق تے احسانات یاد کر گے حضور گی خدمت ماں پیش کرن والے بہت سارو مال جمع کیو تے اساں لے گے خدمت اقدس ماں حاضر ہویا تے عرض کیو کہ حضور گی بدولت ہمناں ہدایت ہوئی، ہم نے گمراہی دے نجات حاصل کی، ہم دیکھاں کہ حضور گا مصارف بہت زیادہ ایں اس واسطے ہم یوہ مال خدّام آستانہ گی خدمت ماں پیش کرن واسطے لیایا ہاں، قبول فرما گے مہاری عزت افزائی فرمائی جائے، اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی تے حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے وِہ مال واپس فرما چھڑیا۔ ف۷۰ تھارے ور لازم ایں کیونکہ مسلماناں گے درمیان مودّت محبت واجب ہے جیسو کہ اللہ تعالیٰ نے فرمایو۔ اَلْمُؤْمِنُوْنَ وَالْمُؤْمِنٰتُ بَعْضُهُمْ اَوْلِیَآءُ بَعْضٍ تے حدیث شریف ماں ایں کہ مسلمان ایک عمارت گی طرح ہیں جس گو ہر ایک حصّو ایک دوجاناں قوت تے مدد پہچائے جد مسلماناں ماں آپسماں ایک دوجا ناں محبت واجب ہوئی تاں سید عالمین صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گے ناں کس قدر محبت فرض ہوگی۔ معنیٰ یہ ایں کہ ہوں ہدایت تے ارشاد ور کجھ اجرت نی چاہتو لیکن قرابت گا حقوق دے تھارے ور واجب ایں۔ ان گو لحاظ کرو تے میرا قرابت آلا تھارا وی قرابتی ایں، اناں ناں ایذا نہ دیو۔ حضرت سعید بن جبیر دے مروی ہے کہ قرابت آلاں دے مراد حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی آل پاک ہے (بخاری)۔ مسئلو: اہلِ قرابت دے کون کون مراد ایں اس ماں کئی قول ایں، ایک دے یوہ کہ اس دے مراد حضرت علی تے حضرت سیّدہ فاطمۃ الزہرا تے حضرت حسنین کریمین رضی اللہ تعالیٰ عنہم، ایک قول یوہ ہے کہ آلِ علی تے آلِ عقیل تے آلِ جعفر تے آلِ عباس مراد ایں، تے ایک قول یوہ ہے کہ حضور گا وہ اقارب مراد ایں جن ور صدقو حرام ایں تے وہ مخلصین بنی ہاشم تے بنی مطلب ایں، حضور گی ازواج مطہرات حضور گا اہلِ بیت ماں داخل ایں۔ مسئلو: حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی محبت تے حضور گا اقارب گی محبت دین گا فرائض بچوں ایں۔ (جمل تے خازن وغیرہ) ف۷۱ ات نیک کم دے مراد یا رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا آلِ پاک گی محبت ہے یا تمام امورِ خیر۔ ف۷۲ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا وارہ ماں کفارِ مکّہ۔ ف۷۳ نبوّت گو دعو کر گے یا قرآن کریم ناں کتابِ الٰہی کہہ گے۔ ف۷۴ کہ تمناں ان گی بدگوئیاں دے ایذا نہ ہوئے۔ ف۷۵ جو کفار کہیں۔ ف۷۶ جیڑیں نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ور نازل فرمائیں چنانچہ ایسو ہی کیو کہ ان گا باطل ناں مٹایو تے کلمۂ اسلام ناں غالب فرمایو۔ ف۷۷ مسئلو: توبہ ہر گناہ دے واجب ہے تے توبہ گی حقیقت یاہ ہے کہ آدمی بدی تے معصیت دے باز آئے تے جیڑا گناہ اس دے سرزد ہویا ان ور نادم ہوئے تے ہمیشہ گناہ دے بچن گو پختہ ارادو کرے، تے اگر گناہ ماں کسے بندہ گی حق تلفی تے دل شکنی ہوئی تھی تاں اس حق دے شرعی طریقہ ناں عہدہ برآ ہوئے۔ ف۷۸ یعنی جتنوں دعا منگن آلا نے طلب کیو تھو اس دے زیادہ عطا فرمائے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لِعِبَادِهٖ لَبَغَوْا فِي الْاَرْضِ وَلٰكِنْ يُّنَزِّلُ بِقَدَرٍ مَّا يَشَآءُ ؕ اِنَّهٗ بِعِبَادِهٖ
فرما چھڑتو تاں ضرور زمین ماں فساد پھیلاتاف۷۹ لیکن وہ اندازہ نال اُتارے جتنوں چاہے بیشک وہ بنداں دے

خَبِيْرٌۢ بَصِيْرٌ ﴿۲۷﴾ وَهُوَ الَّذِيْ يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْۢ بَعْدِ مَا قَنَطُوْا وَيَنْشُرُ
خبردار ہے ف۸۰ اُنہاں نال دیکھے۔ اور وہی ہے جے بارش اُتارے اُن گا نامید ہون ور اور اپنی رحمت

رَحْمَتَهٗ ؕ وَهُوَ الْوَلِيُّ الْحَمِيْدُ ﴿۲۸﴾ وَمِنْ اٰيٰتِهٖ خَلْقُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا
پھیلائے ف۸۱ اور وہی کم بنان آلو ساریاں خوبیاں آلو اور اُسگی نشانیاں بچوں ہے آسماناں اور زمین گی پیدائش اور

بَثَّ فِيْهِمَا مِنْ دَآبَّةٍ ؕ وَهُوَ عَلٰى جَمْعِهِمْ اِذَا يَشَآءُ قَدِيْرٌ ﴿۲۹﴾ وَمَآ
جیڑا چلن آلا اُسماں پھیلایا اور وُہ ان گا جمع کرن ور ف۸۲ جد چاہے قادر ہے اور

اَصَابَكُمْ مِّنْ مُّصِيْبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ اَيْدِيْكُمْ وَيَعْفُوْا عَنْ كَثِيْرٍ ﴿۳۰﴾ وَمَآ
تمناں جیڑی مصیبت پہوچی وہ اُسگی وجہ توں ہے جیڑو تھاراں ہتھاں نے کمایوف۸۳ اور بہت کجھ معاف فرما چھڑے اور

اَنْتُمْ بِمُعْجِزِيْنَ فِي الْاَرْضِ ۚۖ وَمَا لَكُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ مِنْ وَّلِيٍّ
تم زمین ماں قابو توں نی نکل سکتاف۸۴ اور نہ اللہ گے مقابل تھارو کوئے دوست

وَّلَا نَصِيْرٍ ﴿۳۱﴾ وَمِنْ اٰيٰتِهِ الْجَوَارِ فِي الْبَحْرِ كَالْاَعْلَامِ ﴿۳۲﴾ اِنْ يَّشَاْ
نہ مددگار ف۸۵ اور اُسگی نشانیاں بچوں ف۸۶ دریا ماں چلن آلیں جس طرح پہاڑ۔ وہ چاہے دے

يُسْكِنِ الرِّيْحَ فَيَظْلَلْنَ رَوَاكِدَ عَلٰى ظَهْرِهٖ ؕ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ
ہوا روک چھڑے ف۸۷ کہ اُس گی پٹھ ور ف۸۸ ٹھہری رہ جائیں ف۸۹ بیشک اسماں ضرور نشانی ایں

لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُوْرٍ ﴿۳۳﴾ اَوْ يُوْبِقْهُنَّ بِمَا كَسَبُوْا وَيَعْفُ عَنْ كَثِيْرٍ ﴿۳۴﴾
ہر بڑا صابر شاکر واسطے ف۹۰ یا اُنہاں نال تباہ کرچھڑے ف۹۱ لوکاں گا گناہاں گی وجہ توں ف۹۲ اور بہت کجھ معاف فرمائے ف۹۳

ف۷۹ تکبر تے غرور ماں بتلا ہوگے۔ ف۸۰ جس واسطے جتنوں مقتضائے حکمت ہے اسناں اتنوں عطا فرمائے۔ ف۸۱ تے بارش دے نفعو دیے تے قحط ناں دور فرمائے ف۸۲ حشر گے واسطے۔ ف۸۳ یوہ خطاب مومنین مکلفین دے ہے جن دے گناہ سرزد ہوئیں، مراد یاہ ہے کہ دنیا ماں جیڑیں تکلیف تے مصیبت مومناں ناں پہچیں اکثر ان گی وجہ ان گا گناہ ہوئیں، ان تکلیفاں ناں اللہ تعالیٰ ان گا گناہاں گو کفارو بنا چھڑے تے کدے مومن گی تکلیف اس گا درجات گی بلندی واسطے ہوئے جیسو کہ بخاری و مسلم گی حدیث ماں وارد ہے انبیا علیہم السلام جیہڑا کہ گناہاں دے پاک ایں تے چھوٹا بچہ جیڑا مکلف نی اس آیت گا مخاطب نی۔ فائدو۔ کجھ گمراہ فرقہ جیڑا تناسخ گا قائل نی اس آیت دے استدلال کریں کہ چھوٹا بچاں ناں جیڑی تکلیف پہچے اس آیت دے ثابت ہوئے کہ وہ ان گا گناہاں گو نتیجو ہوئے تے اجاں تک ان دے کوئے گناہ ہویو ہی نی تاں لازم آیو کہ اس زندگی دے پہلاں کائے ہور زندگی ہوئے جس ماں گناہ ہویا ہوئیں یاہ گل باطل ہے کیونکہ بچہ اس کلام گا مخاطب ہی نی جیسا کہ بالعموم تمام خطاب عاقلین بالغین ناں ہوئیں۔ تے تناسخ آلاں گو استدلال باطل ہو یو۔ ف۸۴ جہڑیں مصیبت تھارے واسطے مقدر ہو گئیں ایں ان دے کدے نس نی سکتا، بچ نی سکتا۔ ف۸۵ کہ اسگی مرضی گے خلاف تمناں مصیبت تے تکلیف دے بچا سکے۔ ف۸۶ بڑی بڑی کشتیں۔ ف۸۷ جیڑی کشتیاں ناں چلائے۔ ف۸۸ یعنی دریا گے اپر۔ ف۸۹ چل نہ سکیں۔ ف۹۰ صابر، شاکر تے مومن مخلص مراد ہے جہڑو سختی تے مصیبت ماں صبر کرے تے راحت تے عیش ماں شکر۔ ف۹۱ یعنی کشتیاں ناں غرق کر دیے۔ ف۹۲ جہڑا اس ماں سوار ایں۔ ف۹۳ گناہاں بچوں کہ ان ور عذاب نہ کرے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَّیَعْلَمَ الَّذِیْنَ یُجَادِلُوْنَ فِیْۤ اٰیٰتِنَا ؕ مَا لَهُمْ مِّنْ مَّحِیْصٍ ﴿۳۵﴾ فَمَاۤ

اور جان لیں وہ جیڑا مہاری آیتاں ماں جھگڑیں کہ اُنہاں ناں ف۹۴ کتے نسن گی جگہ نی۔ تماں

اُوْتِیْتُمْ مِّنْ شَیْءٍ فَمَتَاعُ الْحَیٰوةِ الدُّنْیَا ۚ وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ خَیْرٌ

جو کجھ ملیو ہے ف۹۵ وہ جیتی دُنیاماں برتن واسطے ہے ف۹۶ اور وہ جو کجھ اللہ گے کول ہے ف۹۷ بہتر ہے

وَّاَبْقٰی لِلَّذِیْنَ اٰمَنُوْا وَعَلٰی رَبِّهِمْ یَتَوَكَّلُوْنَ ﴿۳۶﴾ وَالَّذِیْنَ یَجْتَنِبُوْنَ

اور زیادہ باقی رہن آلو ان گے واسطے جیڑا ایمان آنیں اور اپناں رب ور پروسو کریں ف۹۸ اور وہ جیڑا

كَبٰٓئِرَ الْاِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ وَاِذَا مَا غَضِبُوْا هُمْ یَغْفِرُوْنَ ﴿۳۷﴾ وَالَّذِیْنَ

بڑاں بڑاں گناہاں اور بے حیائیاں دے بچیں اور جد غُصو آئے معاف کرچھڑیں اور وہ جنہاں نے

اسْتَجَابُوْا لِرَبِّهِمْ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ ۪ وَاَمْرُهُمْ شُوْرٰی بَیْنَهُمْ ۪ وَمِمَّا

اپناں رب گو حکم منیوں ف۹۹ اور نماز قائم رکھی ف۱۰۰ اور ان گا کم اُن گا آپسی مشورہ نال ہیں ف۱۰۱ اور

رَزَقْنٰهُمْ یُنْفِقُوْنَ ﴿۳۸﴾ وَالَّذِیْنَ اِذَاۤ اَصَابَهُمُ الْبَغْیُ هُمْ یَنْتَصِرُوْنَ ﴿۳۹﴾

مہارا دتاوا بچوں مہارا راہ ماں خرچ کریں اور وہ کہ جد اُنہاں ناں بغاوت پہچے بدلو لیں ف۱۰۲

وَجَزٰٓؤُا سَیِّئَةٍ سَیِّئَةٌ مِّثْلُهَا ۚ فَمَنْ عَفَا وَاَصْلَحَ فَاَجْرُهٗ عَلَى اللّٰهِ ؕ

اور بُرائی گو بدلو اُسے گے برابر بُرائی ہے ف۱۰۳ تو جس نے معاف کیو اور کم سدھاریو تو اُسگو اجر اللہ ور ہے

اِنَّهٗ لَا یُحِبُّ الظّٰلِمِیْنَ ﴿۴۰﴾ وَلَمَنِ انْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهٖ فَاُولٰٓئِكَ مَا

بیشک وہ دوست نی رکھتو ظالماں ناں ف۱۰۴ اور بیشک جس نے اپنی مظلوی ور بدلو لیو

عَلَیْهِمْ مِّنْ سَبِیْلٍ ﴿۴۱﴾ اِنَّمَا السَّبِیْلُ عَلَى الَّذِیْنَ یَظْلِمُوْنَ النَّاسَ

ان ور کجھ مواخذہ گو راہ نی۔ مواخذو دے اُنہاں ہی ور ہے جیڑا ف۱۰۵ لوکاں ور ظلم کریں

ف۹۴ مہارا عذاب دے۔ ف۹۵ دنیاوی مال واسباب۔ ف۹۶ صرف چندروز، اسناں بقانی۔ ف۹۷ یعنی ثواب وہ ف۹۸ شانِ نزول: یاہ آیت حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ گا حق ماں نازل ہوئی جد آپ نے اپنوں سارو مال صدقو کرچھڑیو تے اس ور عرب گا لوکاں نے آپ ناں ملامت کیو ف۹۹ شانِ نزول: یاہ آیت انصار گا حق ماں نازل ہوئی جناں نے اپناں رب گی دعوت قبول کرکے ایمان تے طاعت ناں اختیار کیو۔ ف۱۰۰ اس ور ہمیشگی کی۔ ف۱۰۱ وہ جلدی تے اپنی مرضی نی کرتا۔ حضرت حسن رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو جیڑی قوم مشورو کرے وہ صحیح راہ ور پہچے۔ ف۱۰۲ یعنی جدان ور کوئے ظلم کرے تاں انصاف نال بدلو لیں تے بدلہ ماں حد دے تجاوز نی کرتا۔ ابن زید گو قول ہے کہ مومن دو طرح گا ایں ایک وہ جہڑا ظلم ناں معاف کریں پہلی آیت ماں ان گو ذکر فرمایو گیو، دوجا وہ جہڑا ظالم دے بدلو لیں ان گو اس آیت ماں ذکر ہے۔ عطا نے کہیو کہ یہ وہ مومنین ایں جناں ناں کفار نے مکہ مکرمہ دے کڈھیو تے ان ور ظلم کیا فر اللہ تعالیٰ نے اناں ناں اس سرزمین ور تسلّط دتو تے اناں نے ظالماں دے بدلیو لیو۔ ف۱۰۳ معنیٰ یہ ایں کہ بدلو قدرِ جنایت ہونو چاہیئے، اس ماں زیادتی نہ ہوئے تے بدلہ ناں برائی کہنوں مجاز ہے کہ صورۃً مشابہ ہون گی وجہ دے کہیو جائے تے جناں وہ بدلو دتو جائے اسناں برو معلوم ہوئے تے برائی گے نال تعبیر کرن ماں یوہ وی اشارو ہے کہ اگرچہ بدلو لینوں جائز ہے مگر عفو در گزر اس دے بہتر ہے۔ ف۱۰۴ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ ظالماں دے مراد ایں جہڑا ظلم گی ابتدا کریں۔ ف۱۰۵ ابتداءً۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَيَبْغُوْنَ فِي الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ ۭ اُولٰۗىِٕكَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿۴۲﴾ وَلَمَنْ

اور زمین ماں ناحق سرکشی پھیلائیں ف۱۰۶ ان واسطے دردناک عذاب ہے۔ اور بیشک

صَبَرَ وَغَفَرَ اِنَّ ذٰلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْاُمُوْرِ ﴿۴۳﴾ وَمَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا

جس نے صبر کیو ف۱۰۷ اور بخش چھڑیو تو یہ ضرور ہمت گا کم ایں۔ اور جنساں اللہ گمراہ کرے

لَهٗ مِنْ وَّلِيٍّ مِّنْۢ بَعْدِهٖ ۭ وَتَرَى الظّٰلِمِيْنَ لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَ

اُسکو کوئی رفیق نی اللہ گے مقابل ف۱۰۸ اور تم ظالماں ناں دیکھو گا کہ جد عذاب دیکھیں گا ف۱۰۹

يَقُوْلُوْنَ هَلْ اِلٰى مَرَدٍّ مِّنْ سَبِيْلٍ ﴿۴۴﴾ وَتَرٰىهُمْ يُعْرَضُوْنَ عَلَيْهَا

کہیں گا کیا واپس جان گو کوئے رستو ہے ف۱۱۰ اور تم اُنہاں ناں دیکھیں گا کہ اگ ور پیش

خٰشِعِيْنَ مِنَ الذُّلِّ يَنْظُرُوْنَ مِنْ طَرْفٍ خَفِيٍّ ۭ وَقَالَ الَّذِيْنَ

کیا جائیں ذلت نال دبیا لچیا چھڑی وی نظراں نال دیکھیں ف۱۱۱ اور ایمان آلا

اٰمَنُوْٓا اِنَّ الْخٰسِرِيْنَ الَّذِيْنَ خَسِرُوْٓا اَنْفُسَهُمْ وَاَهْلِيْهِمْ يَوْمَ

کہیں گا بیشک نقصان ماں وہ ایں جیڑا اپنی جاناں اور اپناں گھر آلاں ناں ہار بیٹھا قیامت گے

الْقِيٰمَةِ ۭ اَلَآ اِنَّ الظّٰلِمِيْنَ فِيْ عَذَابٍ مُّقِيْمٍ ﴿۴۵﴾ وَمَا كَانَ لَهُمْ

دن ف۱۱۲ سنیں بیشک ظالم ف۱۱۳ ہمیشہ گا عذاب ماں ایں۔ اور اُن گا کوئے

مِّنْ اَوْلِيَاۗءَ يَنْصُرُوْنَهُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ ۭ وَمَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهٗ

دوست نہ ہویا کہ اللہ گے اگے انگی مدد کرتا ف۱۱۴ اور جنساں اللہ گمراہ کرے اس واسطے

مِنْ سَبِيْلٍ ﴿۴۶﴾ اِسْتَجِيْبُوْا لِرَبِّكُمْ مِّنْ قَبْلِ اَنْ يَّاْتِيَ يَوْمٌ لَّا مَرَدَّ

کتے راہ نی ف۱۱۵ اپناں رب گو حکم منوں ف۱۱۶ اُس دن گا آن دے پہلاں جیڑو اللہ گی طرفوں

لَهٗ مِنَ اللّٰهِ ۭ مَا لَكُمْ مِّنْ مَّلْجَاٍ يَّوْمَىِٕذٍ وَّمَا لَكُمْ مِّنْ نَّكِيْرٍ ﴿۴۷﴾ فَاِنْ

ٹلن آلونی ف۱۱۷ اُس دن تمناں کائے پناہ نہ ہووے گی اور نہ تمناں انکار کرنوں بنیں ف۱۱۸ تو اگر

ف۱۰۶ تکبر تے معاصی گو ارتکاب کر گے۔ ف۱۰۷ ظلم تے ایذا اور تے بدلو نہ لیو۔ ف۱۰۸ کہ اساں عذاب دے بچا سکے۔ ف۱۰۹ روز قیامت۔ ف۱۱۰ یعنی دنیا ماں تانجات جاگے ایمان لے آئیں۔ ف۱۱۱ یعنی ذلت تے خوف گی وجہ دے اگ ناں ٹیڈی نظر نال دیکھیں گا جسطرح کوئے گردن کٹان آلو اپناں قتل گے وقت تلوار آلا گی تلوار ناں ٹیڈی نظر نال بکھی دے دیکھے۔ ف۱۱۲ جاناں گو ہارنوں دے یوہ ہے کہ وہ کفر اختیار کر گے جہنم گا دائمی عذاب ماں گرفتار ہویا تے کہر آلاں گو ہارنوں یوہ ہے کہ ایمان لیاں کی صورت ماں جنت گی جہڑیں حوران گے واسطے نامزد تھیں ان دے محروم ہو گیا۔ ف۱۱۳ یعنی کا فر۔ ف۱۱۴ تے اس گا عذاب دے بچا سکتا۔ ف۱۱۵ خیر گو۔ نہ وہ دنیا ماں حق تک پچ سکیا نہ آخرت ماں جنت تک۔ ف۱۱۶ تے حضرت سید عالم محمد مصطفےٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم کی فرمانبرداری کر گے تو حید تے عبادت الٰہی اختیار کرو۔ ف۱۱۷ اس دے مراد موت گو دن ایں یا قیامت گو۔ ف۱۱۸ اپناں گناہاں گو یعنی اس دن رہائی گی کائے صورت نی نہ عذاب دے بچ سکیں نہ اپناں اعمال قبیحہ گو انکار کر سکیں جہڑا تھارا نامۂ اعمال ماں درج ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

أَعْرَضُوا فَمَآ أَرْسَلْنٰكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا ۭ إِنْ عَلَيْكَ إِلَّا الْبَلٰغُ ۭ

وہ مُنہ پھیریں ف۱۱۹ تو ہم نے تمناں ان ور نگہبان بناگے نی ٹوریو ف۱۲۰ تھارے ور دے نی مگر پیچیا دینوں ف۱۲۱

وَإِنَّآ إِذَآ أَذَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً فَرِحَ بِهَا ۚ وَإِنْ تُصِبْهُمْ

اور جد ہم آدمی ناں اپنی طرف دوں کسے رحمت گو مزہ دیاں تے ف۱۲۲ اس ور خوش ہوجائے اور اگر اُنھاں ناں کائے

سَيِّئَةٌۢ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ فَإِنَّ الْإِنْسَانَ كَفُورٌ ﴿٤٨﴾ لِلّٰهِ مُلْكُ

برائی پہچے ف۱۲۳ بدلو اُسگو جیڑو اُن گا ہتھاں تے اگے پہچو ف۱۲۴ تاں انسان بڑو ناشکرو ہے ف۱۲۵ اللہ ہی گی ہے

السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۭ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ ۭ يَهَبُ لِمَنْ يَّشَآءُ إِنٰثًا وَّيَهَبُ

آسماناں اور زمین گی بادشاہی ف۱۲۶ پیدا کرے جو چاہے جسناں چاہے بیٹیں عطا فرمائے ف۱۲۷ اور

لِمَنْ يَّشَآءُ الذُّكُورَ ﴿٤٩﴾ أَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَانًا وَّإِنٰثًا ۚ وَيَجْعَلُ مَنْ

جسناں چاہے بیٹا دیے ف۱۲۸ یا دوئے ملا چھڑے بیٹا تے بیٹیں اور جسناں

يَّشَآءُ عَقِيمًا ۭ إِنَّهُ عَلِيمٌ قَدِيرٌ ﴿٥٠﴾ وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُّكَلِّمَهُ اللّٰهُ

چاہے اوتر کر چھوڑے ف۱۲۹ بیشک وہ علم تے قدرت آلو ہے اور کسے آدمی ناں نی پہنچو کہ اللہ اُس گے نال کلام فرمائے

إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَّرَآئِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ

مگر وحی گا طور ور ف۱۳۰ یا پردہ گے پچھے ف۱۳۱ یا کوئے فرشتو ٹورے کہ وہ اُس گا حکم دے وحی کرے

ف۱۱۹ ایمان لیان تے اطاعت کرن دے۔ ف۱۲۰ کہ تھارے وران گا اعمال گی حفاظت لازم ہوئے۔ ف۱۲۱ تے وہ تم نے ادا کرچھڑیو (وَ کَانَ ھٰذَا قَبْلَ الامرِ بالجھاد) ف۱۲۲ خواہ وہ دولت وثروت ہوئے یا صحت وعافیت یا امن وسلامت یا جاہ ومرتبت یا ہور کائے۔ ف۱۲۳ تے کائے مصیبت تے بلا مثلاً قحط، بیماری، تنگدستی وغیرہ گے رونما ہوئے۔ ف۱۲۴ یعنی ان گی نافرمانیاں تے مصیبتاں گی وجہ دے۔ ف۱۲۵ نعمتاں ناں پل جائے۔ ف۱۲۶ جیسو چاہے تصرف فرمائے۔ کوئے دخل دین تے اعتراض کرن گی مجال نی رکھتو۔ ف۱۲۷ بیٹا نہ دیے۔ ف۱۲۸ دختر نہ دیے ف۱۲۹ کہ اس گے اولاد ہی نہ ہوئے، وہ مالک ہے، اپنی نعمت ناں جس طرح چاہے تقسیم کرے، جسناں جو چاہے دیے، انبیا علیھم السلام ماں وی یہ سب صورت پائی جائیں، حضرت لوط تے حضرت شعیب علیھما السلام گے صرف بیٹیں تھیں۔ کوئے بیٹو نہ تھو تے حضرت ابراہیم علیہ السلام گا صرف فرزند تھا کائے دختر ہوئی ہی نی تے سیدِ انبیا حبیب خدا حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں اللہ تعالیٰ نے چار فرزند عطا فرمایا تے چار صاحبزادیں تے حضرت یحییٰ تے حضرت عیسیٰ علیہ السلام گے اولاد ہوئی ہی نی۔ ف۱۳۰ یعنی بے واسطہ اس گا دل ماں القا فرما گے تے الہام کرگے بیداری ماں یا ثواب ماں اس وحی گو وصول بے واسطہ سمع گے ہے تے آیت ماں اِلَّا وَحْيًا دے یا ہی مراد ہے اس ماں یاہ قیدنی کہ اس حال ماں سامع متکلم ناں دیکھتو ہوئے یا نہ دیکھتو ہوئے مجاہد دے منقول ہے کہ اللہ تعالیٰ نے حضرت داؤد علیہ السلام گا سینہ مبارک ماں زبور گی وحی فرمائی تے حضرت ابراہیم علیہ السلام ناں ذبح فرزند گی خواب ماں وحی فرمائی تے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے معراج ماں اسے طرح گی وحی فرمائی جسکو فَاَوْحٰۤی اِلٰی عَبْدِہٖ مَاۤ اَوْحٰی۔ ماں بیان ایں۔ یہ سب اسے قسم ماں داخل ایں۔ انبیا علیھم الصلوٰۃ والسلام گا خواب حق ہوئیں۔ جیسو کہ حدیث شریف ماں وارد ہے۔ کہ انبیا ر گا خواب وحی ایں (تفسیر ابوالسعود وکبیر ومدارک وزرقانی علی الواہب وغیرہ) ف۱۳۱ یعنی رسول، پسِ پردہ اس گو کلام سنے۔ وحی گا اس طریقہ ماں وی کوئے واسطونی مگر سامع ناں اس حال ماں متکلم گو دیدار نی ہوتو۔ حضرت موسیٰ علیہ السلام اسے طرح گا کلام دے مشرف فرمایا گیا۔ شانِ نزول: یہود نے حضور پرنور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے کہیو تھو کہ اگر تم نبی ایں تاں اللہ تعالیٰ دے کلام کرتے وقت اسناں کیوں نی دیکھتا جیسو کہ حضرت موسیٰ علیہ الصلوٰۃ والسلام دیکھیں تھا۔ حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے جواب دتو کہ حضرت موسیٰ علیہ السلام نی دیکھیں تھا تے اللہ تعالیٰ نے یاہ آیت نازل فرمائی۔ مسئلو: اللہ تعالیٰ اس دے پاک ہے کہ اس واسطے کوئے ایسو پردو ہوئے جیسو جسمانیات واسطے ہوئے، اس پردہ دے مراد سامع گو دنیا ماں دیدار دے محجوب ہونوں ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مَا يَشَآءُ ؕ اِنَّهٗ عَلِيٌّ حَكِيْمٌ ﴿۵۱﴾ وَكَذٰلِكَ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ رُوْحًا مِّنْ

جو وہ چاہے ف۱۳۲ بیشک وہ بلندی تے حکمت آلو ہے۔ اور اسے طرح ہم نے تمناں وحی بھیجی ف۱۳۳ ایک جان فزا چیز ف۱۳۴

اَمْرِنَا ؕ مَا كُنْتَ تَدْرِيْ مَا الْكِتٰبُ وَلَا الْاِيْمَانُ وَلٰكِنْ جَعَلْنٰهُ نُوْرًا

اپناں حکم دے اُس توں پہلاں تم کتاب جانیں تھا نہ احکامِ شرع گی تفصیل ہاں ہم نے اُسناں ف۱۳۵ نور کیو

نَّهْدِيْ بِهٖ مَنْ نَّشَآءُ مِنْ عِبَادِنَا ؕ وَاِنَّكَ لَتَهْدِيْٓ اِلٰى صِرَاطٍ

جس دے ہم راہ دساں اپنا بنداں بچوں جنساں چاہاں اور بیشک تم ضرور سدھو

مُّسْتَقِيْمٍ ﴿۵۲﴾ صِرَاطِ اللّٰهِ الَّذِيْ لَهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ؕ

راہ دسیں ف۱۳۶ اللہ گو راہ ف۱۳۷ کہ اُسے گو ہے جو کجھ آسماناں ماں ہے اور جو کجھ زمین ماں

اَلَآ اِلَى اللّٰهِ تَصِيْرُ الْاُمُوْرُ ﴿۵۳﴾

سٹیں سارا کم اللہ ہی گی طرف پھریں۔

سُوْرَةُ الزُّخْرُفِ مَكِّيَّةٌ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ — اٰيَاتُهَا ۸۹ رُكُوْعَاتُهَا ۷

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

حٰمٓ ﴿۱﴾ وَالْكِتٰبِ الْمُبِيْنِ ﴿۲﴾ اِنَّا جَعَلْنٰهُ قُرْءٰنًا عَرَبِيًّا لَّعَلَّكُمْ

روشن کتاب گی قسم ف۲ ہم نے اسناں عربی ماں اُتاریو کہ

تَعْقِلُوْنَ ﴿۳﴾ وَاِنَّهٗ فِيْٓ اُمِّ الْكِتٰبِ لَدَيْنَا لَعَلِيٌّ حَكِيْمٌ ﴿۴﴾ اَفَنَضْرِبُ

تم سمجھو ف۳ اور بیشک وہ اصل کتاب ماں ف۴ مہارے کول ضرور بلندی تے حکمت آلو ہے تو کیا ہم

عَنْكُمُ الذِّكْرَ صَفْحًا اَنْ كُنْتُمْ قَوْمًا مُّسْرِفِيْنَ ﴿۵﴾ وَكَمْ اَرْسَلْنَا

تھارا دوں ذکر گو پہلو پھیر چھڑاں اس ور کہ تم حدتوں بدھن آلاں ایں ف۵ اور ہم نے کتناہی

مِنْ نَّبِيٍّ فِي الْاَوَّلِيْنَ ﴿۶﴾ وَمَا يَاْتِيْهِمْ مِّنْ نَّبِيٍّ اِلَّا كَانُوْا بِهٖ

غیب دسن آلا (نبی) اگلاں ماں پیجیا۔ اور ان گے کول جیہڑا غیب دسن آلا (نبی) آیا اُنہاں گو

ف۱۳۲ وحی گا اس طریقہ ماں رسول گی طرف فرشتہ گی وساطت ہے۔ ف۱۳۳ اے سیّد عالم خاتم المرسلین صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ف۱۳۴ یعنی قرآن پاک جہڑو دلاں ماں زندگی پیدا کرے۔ ف۱۳۵ یعنی قرآن شریف ناں۔ ف۱۳۶ یعنی دین اسلام ف۱۳۷ جہڑی اللہ تعالیٰ نے اپناں بنداں واسطے مقرر فرمائی۔

ف۱ سورہ زخرف مکّی ہے اس سورت ماں ست (۷) رکوع تے نواسی (۸۹) آیات اٹھ سواٹھتی (۸۳۸) کلمہ تے ترے ہزار چار سو (۳۴۰۰) حرف ایں۔ ف۲ یعنی قرآن پاک گی، جسماں ہدایت تے ضلالت (گمراہی) گی راہ جدا جدا تے واضح کرچھڑیں تے تمام گی تمام شرعی ضروریات ناں بیان فرما چھڑیو۔ ف۳ اس گا معانی تے احکام ناں۔ ف۴ اصل کتاب دے مراد لوحِ محفوظ ہے، قرآن کریم اسماں تحریر ہے۔ ف۵ یعنی تھارا کفر ماں حد دے بدھن گی وجہ دے کیا ہم تمناں نو ہی چھوڑ دیاں گا تے تھاری طرف دے وحی تر آن گو رُخ موڑ چھڑاں گا تے تمناں امر تے نہی نہ کراں۔ مطلب یوہ ہے کہ ہم ایسو نہ کراں گا۔ حضرت قتادہ نے فرمایو کہ خدا گی قسم اگر یوہ قرآنِ پاک اٹھالیو جاتو اس وقت جد کہ اس امت گا پہلا لوکاں نے اس دے مُنہ موڑ یو تھو تاں وہ سب ہلاک ہو جاتا لیکن اس نے اپنی رحمت تے کرم نال اس قرآن گو نزول جاری رکھیو ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يَسْتَهْزِءُونَ (٧) فَأَهْلَكْنَآ أَشَدَّ مِنْهُم بَطْشًا وَمَضَىٰ مَثَلُ الْأَوَّلِينَ (٨)

مذاق ہی کرتا رہیا ف۶ تو ہم نے وہ ہلاک کر چھڑیا جیڑا ان توں وی پکڑماں سخت تھا ف۷ اور اگلاں گو حال گزر گیو ہے

وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ الْعَزِيزُ

اور اگر تم ان دوں پچھو ف۸ کہ آسمان تے زمین کس نے بنایا تاں ضرور کہیں گا انہاں ناں بنایو اُس عزت آلا

الْعَلِيمُ (٩) الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدًا وَجَعَلَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا

علم آلا نے ف۹ جس نے تھارے واسطے زمین ناں بچھونوں بنایو اور تھارے واسطے اُسماں رستہ بنایا

لَّعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ (١٠) وَالَّذِي نَزَّلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءًۢ بِقَدَرٍ فَأَنشَرْنَا بِهِ

کہ تم راہ پاؤ ف۱۰ اور وُہ جس نے آسمان توں پانی اُتاریو۔ ایک اندازہ نال ف۱۱ تو ہم نے اُس دے

بَلْدَةً مَّيْتًا ۚ كَذٰلِكَ تُخْرَجُونَ (١١) وَالَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا

ایک مُردو شہر زندہ فرما دتو اسے طرح تم کڈھیا جایئں گا ف۱۲ اور جس نے سارا جوڑا بنایا ف۱۳

وَجَعَلَ لَكُم مِّنَ الْفُلْكِ وَالْأَنْعَامِ مَا تَرْكَبُونَ (١٢) لِتَسْتَوُوا عَلَىٰ ظُهُورِهِ

اور تھارے واسطے کشتیاں اور چوپایاں بچوں سواریں بنائیں کہ تم اُن گی پٹھاں ور ٹھیک بیسو ف۱۴

ثُمَّ تَذْكُرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ إِذَا اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ وَتَقُولُوا سُبْحٰنَ

فر اپناں رب گی نعمت یاد کرو جد اُس ور ٹھیک بیں لیو اور اس طرح کہو پاکی ہے

الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هٰذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ (١٣) وَإِنَّآ إِلَىٰ رَبِّنَا

اُسناں جس نے اس سواری نناں مہارا بس ماں کر چھڑیو اور یاہ مہارا قابوگی نہ تھی اور بیشک ہم نے اپناں رب گی طرف

ف۶ جیسو تھاری قوم گا لوک کریں، کفار گو منڈھ قدیم دے یوہ معمول چلیو آ رہیو ہے۔ ف۷ تے ہرطرح گو زور تے قوّت رکھیں تھا، تھاری امّت گا لوک جھڑا پہلا کفار گی چال چلیں، اناں ناں ڈرنوں چاہیئے کہ کدے ان گو وی وہی انجام نہ ہوئے جھڑو ان گو ہویو کہ ذِلّت تے رسوائی گی سزایاں نال ہلاک کیا گیا ف۸ یعنی مشرکین دے۔ ف۹ یعنی اقرار کریں گا کہ آسمان تے زمین ناں اللہ تعالیٰ نے بنایو تے یوہ وی اقرار کریں گا کہ وہ عزّت تے علم آلو ہے باوجود اس اقرار گے بعث گو انکار کیسی انتہا درجہ گی جہالت ہے۔ اس گے بعد اللہ تعالیٰ اپناں اظہارِ قدرت واسطے اپناں مصنوعات (بنائیں ویں چیزاں) گو ذکر فرمائے تے اپناں اوصاف تے شان گو اظہار فرمائے۔ ف۱۰ سفراں ماں اپنی منزلاں تے مقصداں گی طرف۔ ف۱۱ تھاری حاجتاں گے مطابق نہ اتنو کہٹ کہ تھاریں حاجت پوری نہ ہوئیں نہ اتنو زیادہ کہ قوم نوح کی طرح تمناں ہلاک کر چھوڑے ف۱۲ اپنی قبراں دے زندہ کر گے۔ ف۱۳ یعنی تمام اصناف تے انواع۔ کہیو گیو ہے کہ اللہ تعالیٰ فرد ہے ضِدّ تے نِدّ تے زوجیت دے منزّہ تے پاک ہے، اس گے بغیر خلق ماں جو ہے زوج ہے۔ ف۱۴ خشکی تے تری گا سفر ماں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لَمُنْقَلِبُوْنَ ﴿۱۴﴾ وَجَعَلُوْا لَهٗ مِنْ عِبَادِهٖ جُزْءًا ۭ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَكَفُوْرٌ
مڑنو ایں ف۱۵ اور اُس واسطے اُس گا بنداں بچوں حصّہ ٹھہرایا ف۱۶ بیشک آدمی ف۱۷ کھلو
مُّبِيْنٌ ﴿۱۵﴾ ؕ اَمِ اتَّخَذَ مِمَّا يَخْلُقُ بَنٰتٍ وَّاَصْفٰىكُمْ بِالْبَنِيْنَ ﴿۱۶﴾ وَاِذَا ع ۱۵/۷
ناشکرو ہے ف۱۸ کیا اُس نے اپنے واسطے اپنی مخلوق بچوں بیٹیاں لئیں اور تمناں بیٹاں گے نال خاص کیو ف۱۹ اور جد
بُشِّرَ اَحَدُهُمْ بِمَا ضَرَبَ لِلرَّحْمٰنِ مَثَلًا ظَلَّ وَجْهُهٗ مُسْوَدًّا وَّهُوَ
اِن بچوں کسے ناں خوشخبری دتی جائے اُس چیز گی ف۲۰ جس گو وصف رحمٰن واسطے دس چھوڑیو ہے ف۲۱ تاں ساری دھیاڑی اسگو مُنھ کالو رہے اور
كَظِيْمٌ ﴿۱۷﴾ اَوَمَنْ يُّنَشَّؤُا فِي الْحِلْيَةِ وَهُوَ فِي الْخِصَامِ غَيْرُ مُبِيْنٍ ﴿۱۸﴾
غم کرتو رہے ف۲۲ اور کیا ف۲۳ وہ جیہڑی گہناں ماں پروان چڑھے ف۲۴ اور بحث ماں صاف گل نہ کرے ف۲۵
وَجَعَلُوا الْمَلٰٓئِكَةَ الَّذِيْنَ هُمْ عِبٰدُ الرَّحْمٰنِ اِنَاثًا ۭ اَشَهِدُوْا خَلْقَهُمْ ۭ
اور اُنہاں نے فرشتاں ناں کہ رحمٰن گا بندہ ایں عورت ٹھہرائیو ف۲۶ کیا اُن گا بناتے ویلے یہ حاضر تھا ف۲۷
سَتُكْتَبُ شَهَادَتُهُمْ وَيُسْـَٔــلُوْنَ ﴿۱۹﴾ وَقَالُوْا لَوْ شَاۗءَ الرَّحْمٰنُ مَا عَبَدْنٰهُمْ ۭ
ہون لکھ لی جائیگی اُن گی گواہی ف۲۸ اور ان توں جواب طلبی ہووے گی ف۲۹ اور بولیا اگر رحمٰن چاہتو تاں اُنہاں ناں نہ پوجتا ف۳۰

ف۱۵ آخرکار۔ مُسلم شریف گی حدیث ماں ایں سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم جد سفر ماں جاتا تاں اپنی اونٹھنی ور سوار ہوتاں پہلاں الحمدللہ پڑھتا، فر سبحان اللہ، تے اللہ اکبر۔ یہ سب ترے ترے بار فر یاہ آیت پڑھتا۔ سُبْحَانَ الَّذِيْ سَخَّرَ لَنَا هٰذَا وَمَا كُنَّا لَهٗ مُقْرِنِيْنَ ۝ وَاِنَّآ اِلٰى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُوْنَ تے اس گے بعد ہور دعا پڑھیں تھا تے حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو جد کشتی ماں سوار ہوئے تاں پڑھے۔ بِسْمِ اللّٰهِ مَجْرٖىهَا وَمُرْسٰىهَا ۭ اِنَّ رَبِّيْ لَغَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ (الاذکار للنوی: ۲۲۷، باب مایعقول اذارکب سفینۃ نعمانی) ف۱۶ یعنی کافراں نے اس اقرار گے باوجود کہ اللہ تعالیٰ آسمان تے زمین گو خالق ہے یوہ ستم کیو کہ ملائکہ ناں اللہ تعالیٰ گی بیٹیں کہیو تے اولاد صاحبِ اولاد گو جز ہوئے، ظالماں نے اللہ تعالیٰ گے واسطے جز قرار دتو کیسو عظیم جُرم ایں۔ ف۱۷ جہڑو ایسی گلاں گو قائل ہے۔ ف۱۸ اسگو کفر ظاہر ہے۔ ف۱۹ ادنیٰ اپنے واسطے تے اعلیٰ تھارے واسطے، کیسا جاہل ہیں کے بکیں ف۲۰ یعنی بٹی کہ تیرا کہر ماں بٹی پیدا ہوئے ف۲۱ کہ معاذ اللہ وہ بٹی آلو ہے۔ ف۲۲ تے بٹی گو ہونو اس قدر ناگوار سمجھے باوجود اس گے خدائے پاک واسطے بٹیں قرار دیے۔ تَعَالَى اللّٰهُ عَنْ ذٰلِكَ۔ ف۲۳ کافر حضرت رحمٰن گے واسطے اولاد گی قسماں بچوں تجویز کریں۔ ف۲۴ یعنی زیوراں گی زیب وزینت ماں ناز تے نزاکت گے نال پرورش پائے۔ فائدو۔ اس دے معلوم ہویو کہ زیور دے تزّین دلیل نقصان ایں تاں مرداں ناں اس دے بچوں چاہیئے۔ پرہیزگاری نال اپناں آپ ناں مزّین کریں۔ ہون اگے آیت ماں لڑکی گی ایک ہور کمزوری گو اظہار فرمایو جائے۔ ف۲۵ یعنی اپنی کمزور حالت تے عقل گی کمی گی وجہ دے حضرت قتادہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو کہ عورت جد گفتگو کرے تے اپنی تائید ماں کائے دلیل پیش کرنو چاہے تاں وہ اپنے خلاف دلیل پیش کر چھڑے۔ ف۲۶ حاصل کلام یوہ کہ فرشتاں ناں خدا گی بیٹیں کہن ماں بے دیناں نے ترے کفر کیا۔ ایک دے خداوند قدوس گی طرف اولاد گی نسبت، دوجے اس چیز ناں اگی طرف منسوب کرنوں جس ناں وہ خود بہت حقیر سمجھیں تے اپنے واسطے گوارا نی کرتا، تیجے ملائکہ گی توہین، اناں ناں بیٹیں کہنوں، (مدارک) ہون اسگو رد فرمایو جائے۔ ف۲۷ فرشتاں گو مذکر یا مونث ہونوں ایسی چیز دے ہے نی جس ور کائے عقلی دلیل قائم ہو سکے تے ان گے کول کائے خبر آئی نی تاں کفار جہڑا اناں ناں مونث قرار دیں ان گے کول علمی دلیل کے ہے؟ کیا وہ ان گی پیدائش گے وقت موجود تھا تے اناں نے مشاہدو کر لیو ہے؟ محض جاہلانہ گمراہی گی گل ہے۔ ف۲۸ یعنی کفار گو فرشتاں گا مونث ہون گی گواہی دینوں لکھ لیو جائے گو۔ ف۲۹ آخرت ماں، تے اس ور سزا دتی جائے گی۔ حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے کفار دے دریافت فرمایو کہ تم فرشتاں ناں خدا گی بیٹیں کسطرح کہیں؟ تھارو ذریعو علم کے ہے؟ اناں نے کہیو ہم نے اپناں باپ دادا دے سنیوں ہے تے ہم گواہی دیاں کہ وہ سچا تھا۔ اس گواہی ناں اللہ تعالیٰ نے فرمایو کہ لکھی جائے گی تے اس ور جواب طلب ہوئے گو۔ ف۳۰ یعنی ملائکہ ناں مطلب یوہ تھو کہ اگر ملائکہ گی پرستش کرن دے اللہ تعالیٰ راضی نہ ہوتو تاں مہارے ور عذاب نازل کرتو تے جد عذاب نہ آیو تاں ہم سمجھاں کہ وہ یاہی چاہے یاہ اناں نے ایسی باطل تے بے ہودہ گل کہی جس دے لازم آئے کہ تمام جُرم جہڑا دُنیا ماں ہوئیں ان دے خدا راضی ہے (معاذ اللہ استغفر اللہ) اللہ تعالیٰ ان گی تکذیب فرمائے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مَا لَهُمْ بِذٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ ۚ إِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُوْنَ ﴿٢٠﴾ أَمْ اٰتَيْنٰهُمْ

اُنہاں ناں اسگی حقیقت کُجھ معلوم نی ف۳۱ اسے طرح اٹکل دوڑائیں ف۳۲ یا اس تو پہلاں ہم نے

كِتٰبًا مِّنْ قَبْلِهٖ فَهُمْ بِهٖ مُسْتَمْسِكُوْنَ ﴿٢١﴾ بَلْ قَالُوْٓا إِنَّا

اناں ناں کائے کتاب دتی ہے جیڑی اُنہاں نے تھمی وی ہے ف۳۳ بلکہ بولیا ہم نے

وَجَدْنَآ اٰبَآءَنَا عَلٰٓى أُمَّةٍ وَّإِنَّا عَلٰٓى اٰثٰرِهِمْ مُّهْتَدُوْنَ ﴿٢٢﴾ وَكَذٰلِكَ مَآ

اپناں باپ داداناں ایک دین ور پایو اور ہم انگی لکیرور چل رہیا ہاں ف۳۴ اور اسے طرح

أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِيْ قَرْيَةٍ مِّنْ نَّذِيْرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوْهَآ ۙ إِنَّا

ہم نے تھارا دے پہلاں جد کسے شہراں ڈر سنان آلو پیبجیو اُت گا امیراں نے یوہی کہیو کہ

وَجَدْنَآ اٰبَآءَنَا عَلٰٓى أُمَّةٍ وَّإِنَّا عَلٰٓى اٰثٰرِهِمْ مُّقْتَدُوْنَ ﴿٢٣﴾ قٰلَ أَوَلَوْ

ہم نے اپناں باپ دادا ناں ایک دین ور پایو اور ہم اُنگی لکیر گے پچھے ہاں ف۳۵ نبی نے فرمایو اور کیا جد وی

جِئْتُكُمْ بِأَهْدٰى مِمَّا وَجَدْتُّمْ عَلَيْهِ اٰبَآءَكُمْ ۗ قَالُوْٓا إِنَّا بِمَآ أُرْسِلْتُمْ بِهٖ

ہوں تھارے کول وہ ف۳۶ لے آوں جہڑو سدھو ہووے اس توں ف۳۷ جس ور تھاراباپ داداتھا بولیا جو کجھ تم لیے گے پیبجیا گیا ہم نی منتا اسناں

كٰفِرُوْنَ ﴿٢٤﴾ فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِيْنَ ﴿٢٥﴾ تصف ع ۲ ۱۰ ۸ النصف

ف۳۸ تو ہم نے ان دے بدلو لیو ف۳۹ تو دیکھو جھوٹو کرن آلاں گو کیسو انجام ہویو

وَإِذْ قَالَ إِبْرٰهِيْمُ لِأَبِيْهِ وَقَوْمِهٖٓ إِنَّنِيْ بَرَآءٌ مِّمَّا تَعْبُدُوْنَ ﴿٢٦﴾ إِلَّا

اور جد ابراہیم نے اپناں باپ اور اپنی قوم ناں فرمایو ہوں بیزار ہاں تھارا معبوداں توں سوا

الَّذِيْ فَطَرَنِيْ فَإِنَّهٗ سَيَهْدِيْنِ ﴿٢٧﴾ وَجَعَلَهَا كَلِمَةًۢ بَاقِيَةً فِيْ عَقِبِهٖ

اُس گے جس نے مناں پیدا کیو کہ ضرور وہ بہت جلد مناں راہ دیے گو اور اسناں ف۴۰ اپنی نسل ماں باقی کلام رکھیو ف۴۱

ف۳۱ وہ رضائے اِلٰہی گا جانن آلا ہی نی۔ ف۳۲ چوٹھ لکھیں۔ ف۳۳ تے اس ماں غیرِ خدا گی پرستش گی اجازت ہے ایسونی، یاہ باطل ہے۔ تے اس گے سوا وی ان گے کول کائے دلیل نی۔ ف۳۴ اکھ میچ گے بے سوچے سمجھے ان گو اتباع کریں، وہ مخلوق پرستی کریں ہوئیں تھا، مطلب یوہ ہے کہ اس گی کائے دلیل بجز اس گے نی کہ یوہ کم وہ باپ دادا گی پیروی ماں کریں، اللہ تعالیٰ فرمائے کہ ان دے پہلا وی ایسو ہی کہیں ہوئیں تھا۔ ف۳۵ اس دے معلوم ہویو کہ باپ دادا گی لناں بن گے پیروی کرنوں کفار گو پرانو مرض ہے تے اناں ناں اتنی تمیز نی کہ کسے گی پیروی کرن واسطے یوہ دیکھ لینوں ضروری ہے کہ وہ سیدھی راہ ور ہوئے چنانچہ ف۳۶ دین حق۔ ف۳۷ یعنی اس دین دے ف۳۸ اگر چہ تھارو دین حق تے درست ہوئے مگر ہم اپناں باپ دادا گو دین چھوڑن آلا نی چاہے وہ کسو ہی ہوئے، اس ور اللہ تعالیٰ ارشاد فرمائے۔ ف۳۹ یعنی رسولاں گا منن آلاں تے اناں ناں جھٹلان آلاں دے۔ ف۴۰ یعنی حضرت ابراہیم علیہ السلام نے اپناں اس توحیدی جملہ ناں جیڑو فرمایو تھو کہ ہوں بیزار ہوں تھاراں معبوداں دے سوائے اس گے جس نے مناں پیدا کیو۔ ف۴۱ تاں آپ گی اولاد ماں موحد تے توحید گا داعی ہمیشہ رہیں گا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ ﴿۲۸﴾ بَلْ مَتَّعْتُ هٰٓؤُلَآءِ وَ اٰبَآءَهُمْ حَتّٰى جَآءَهُمُ
کہ کدے وہ باز آجائیں ف۴۲ بلکہ میں اُنہاں ناں ف۴۳ اور ان گا باپ داداناں دُنیا گا فائدہ ف۴۴ دتا ات توڑی جے ان گے کول
الْحَقُّ وَ رَسُوْلٌ مُّبِيْنٌ ﴿۲۹﴾ وَ لَمَّا جَآءَهُمُ الْحَقُّ قَالُوْا هٰذَا سِحْرٌ
حق ف۴۵ اور صاف دسن آلو رسول تشریف لے آیو ف۴۶ اور جد ان گے کول حق آیو بولیا یوہ جادو ہے
وَّ اِنَّا بِهٖ كٰفِرُوْنَ ﴿۳۰﴾ وَ قَالُوْا لَوْ لَا نُزِّلَ هٰذَا الْقُرْاٰنُ عَلٰى رَجُلٍ مِّنَ
اور ہم اُس گا منکر ہاں اور بولیا کیوں نی اُتاریو گیو یوہ قرآن ان دواں شہراں ف۴۷ گا
الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيْمٍ ﴿۳۱﴾ اَهُمْ يَقْسِمُوْنَ رَحْمَتَ رَبِّكَ ؕ نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ
کسے بڑا آدمی ور ف۴۸ کیا تھارا رب گی رحمت وہ بنڈیں ف۴۹ ہم نے ان ماں
مَّعِيْشَتَهُمْ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَ رَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ
انگی زندگی گو سامان دُنیا گی زندگی ماں بنڈیو ف۵۰ اور ان ماں ایک ناں دوجا ور
دَرَجٰتٍ لِّيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سُخْرِيًّا ؕ وَ رَحْمَتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِّمَّا
بلندی دتی ف۵۱ کہ ان ماں ایک دوجا گی ہنسی بنائے ف۵۲ اور تھارا رب گی رحمت ف۵۳ ان گی
يَجْمَعُوْنَ ﴿۳۲﴾ وَ لَوْ لَاۤ اَنْ يَّكُوْنَ النَّاسُ اُمَّةً وَّاحِدَةً لَّجَعَلْنَا لِمَنْ يَّكْفُرُ
جمع پونجی توں بہتر ف۵۴ اور اگر یوہ نہ ہوتو کہ سارا لوک ایک دین ور ہوجائیں ف۵۵ تو ہم ضرور

ف۴۲ شرک دے، تے یوہ دین برحق قبول کریں۔ ات حضرت ابراہیم علیہ الصلوٰۃ والسلام گوذکر فرمان ماں تنبیہ ہے کہ اے اہلِ مکّہ اگر تمناں اپناں باپ دادا گی اتباع کرنی ہی ہے تاں تھارا آباماں جہڑا سب دے بہتر ایں حضرت ابراہیم علیہ السلام گی اتباع کروتے شرک چھوڑو تے یاہ وی دیکھو کہ اناں نے اپناں باپ ناں تے اپنی قوم ناں راہِ راست ورنی دیکھیو تاں ان دے بیزاری گو اعلان فرما چھڑیو۔ اس دے معلوم ہویو کہ جیڑا باپ دادا راہِ حق ور ہوئیں تے دین رکھتا ہوئیں ان گی اتباع کی جائے تے جیڑا باطل ور ہوئیں، گمراہی ماں ہوئیں ان گا طریقہ دے بیزاری گو اعلان کیو جائے۔ ف۴۳ یعنی کفارِ مکّہ ناں۔ ف۴۴ لمیں عمر عطا فرمائیں تے ان گا کفر گی وجہ دے ان ور عذاب نازل کرن ماں جلدی نہ کی۔ ف۴۵ یعنی قرآن شریف۔ ف۴۶ یعنی حضور سید انبیا صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم روشن ترین آیات تے معجزات گے نال رونق افزا ہویا تے آپ نے شرعی احکام واضح طور ور بیان فرمایا تے مہارا اس انعام گو حق یوہ تھو کہ اس رسول مکرم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی اطاعت کرتا لیکن اناں نے ایسو نی کیو۔ ف۴۷ مکّہ مکرمہ تے طائف۔ ف۴۸ جیڑو وڈو مالدار تے جتھے دار ہوئے کہ مکہ مکرمہ ماں ولید بن مغیرہ تے طائف ماں عروہ بن مسعود ثقفی۔ اللہ تعالیٰ ان گی اس گل گو رد فرمائے۔ ف۴۹ یعنی کیا نبوت گی کنجیں ان گا ہتھ ماں ایں کہ جناں چاہیں دے چھڑیں، کس قدر جاہلانہ گل کہیں۔ ف۵۰ تاں کسے ناں غنی کیو کسے ناں فقیر، کسے ناں قوی، کسے ناں ضعیف۔ مخلوق ماں کوئے مہارا حکم ناں بدلن تے مہاری تقدیر دے باہر نکلن گی طاقت تے قدرت نی رکھتو تاں جد دُنیا جیسی قلیل چیز ماں کسے ناں اعتراض گی مجال نی تاں نبوت جیسا منصب عالی ماں کیا کسے ناں دم مارن گو موقعو ہے؟ ہم جناں چاہاں غنی کراں، جناں چاہاں مخدوم بناں، جناں چاہاں فقیر کراں، جناں چاہاں خادم بناں، جناں چاہاں نبی بناں، جناں چاہاں امتی بناں، امیر کیا کوئے اپنی قابلیت ناں ہوجائے مہاری عطا ہے جناں جو چاہاں کراں۔ ف۵۱ قوت تے دولت وغیرہ دنیوی نعمت ماں۔ ف۵۲ یعنی مالدار فقیر گو مذاق بنائے، یوہ قرطبی گی تفسیر گے مطابق ہے۔ تے دوجا مفسّرین نے تحریاً ناں مذاق تے ہاسو بنان گا معنیٰ ماں نی لیو بلکہ اعمال تے اشغال گا مسخر بنان گا معنی ماں لیو ہے، اس صورت ماں معنی یہ ہوئیں گا کہ ہم نے دولت تے مال ماں لوکاں ناں مختلف کیو تا نجہ ایک دوجا دے مال گے ذریعے خدمت لیے تے دنیا گو نظام مضبوط ہوئے، غریب ناں ذریعۂ معاش ہتھ آئے تے مالدار ناں کم کرن آلا تھائیں تاں اس ور کون اعتراض کر سکے کہ فلاں ناں غنی کیوں کیو تے فلاں ناں فقیر کیوں۔ جد دنیاوی امور ماں کوئے شخص دم نی مار سکتو تاں نبوت جیسا مرتبہ عالی ماں کسے ناں کے تابِ سخن تے حقِ اعتراض؟ اس گی مرضی جناں چاہے سرفراز فرمائے۔ ف۵۳ یعنی جنت ف۵۴ یعنی اس مال دے بہتر ہے جس ناں دنیا ماں کفار جمع کر گے رکھیں۔ ف۵۵ یعنی اگر اسکو لحاظ نہ ہوتو کہ کافراں ناں فراخی تے طیش ماں دیکھ گے سارا لوک کافر ہوجائیں گا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

بِالرَّحْمٰنِ لِبُيُوْتِهِمْ سُقُفًا مِّنْ فِضَّةٍ وَّمَعَارِجَ عَلَيْهَا يَظْهَرُوْنَ ﴿۳۳﴾

رحمٰن گا منکراں واسطے چاندی گی چھت اور سیڑھی بناتا جن ور چڑھتا

وَلِبُيُوْتِهِمْ اَبْوَابًا وَّسُرُرًا عَلَيْهَا يَتَّكِـُٔوْنَ ﴿۳۴﴾ وَزُخْرُفًا ۭ وَاِنْ كُلُّ ذٰلِكَ

اور ان گا گھراں واسطے چاندی گا دروازہ تے چاندی گا تخت جن ور تکیہ لاتا اور طرح طرح گی آرائش ف۵۶ اور یوہ جو کجھ ہے

لَمَّا مَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۭ وَالْاٰخِرَةُ عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِيْنَ ﴿۳۵﴾ وَمَنْ

جیتی دنیا گو ہی سامان ایں اور آخرت تھارا رب گے کول پرہیزگاراں واسطے ہے ف۵۷ اور جناں

يَّعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمٰنِ نُقَيِّضْ لَهٗ شَيْطٰنًا فَهُوَ لَهٗ قَرِيْنٌ ﴿۳۶﴾

نیری آئے رحمٰن گا ذکر توں ف۵۸ ہم اُس ور ایک شیطان مقرر کراں جے وہ اُسگو ساتھی رہ

وَاِنَّهُمْ لَيَصُدُّوْنَهُمْ عَنِ السَّبِيْلِ وَيَحْسَبُوْنَ اَنَّهُمْ مُّهْتَدُوْنَ ﴿۳۷﴾ حَتّٰٓى

اور بے شک وہ شیاطین اُن ناں ف۵۹ راہ تو روکیں اور ف۶۰ سمجھیں یاہ کہ راہ ور ہیں اِت توڑی جے

اِذَا جَاۗءَنَا قَالَ يٰلَيْتَ بَيْنِيْ وَبَيْنَكَ بُعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ فَبِئْسَ الْقَرِيْنُ ﴿۳۸﴾

جدف۶۱ کافرمہارے کول آئے گو اپناں شیطان ناں کہگو ہائے کسے طرح میرے تے تیرے درمیان مشرق تے مغرب گی دوری ہوتی تو کتنو بُرو ساتھی ہے

وَلَنْ يَّنْفَعَكُمُ الْيَوْمَ اِذْ ظَّلَمْتُمْ اَنَّكُمْ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُوْنَ ﴿۳۹﴾

اور ہرگز تھارو اس ف۶۲ توں بِلو نہ ہووے گو اج جد کہ ف۶۳ تم نے ظلم کیو کہ تم سارا عذاب ماں شریک ہیں

اَفَاَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ اَوْ تَهْدِي الْعُمْيَ وَمَنْ كَانَ فِيْ ضَلٰلٍ

تو کیا تم ڈور اں ناں سنائیں گا ف۶۴ یا انّاں ناں راہ دسّو گا ف۶۵ اور اُنہاں ناں جہڑا کھلی گمراہی

مُّبِيْنٍ ﴿۴۰﴾ فَاِمَّا نَذْهَبَنَّ بِكَ فَاِنَّا مِنْهُمْ مُّنْتَقِمُوْنَ ﴿۴۱﴾ اَوْ نُرِيَنَّكَ

ماں ایں ف۶۶ اور کدے ہم تمناں لے جاں ف۶۷ تو ان توں ہم ضرور بدلو لیاں گا ف۶۸ یا تمناں دس چھڑاں ف۶۹

ف۵۶ کیونکہ دنیا تے اس گا سامان گی مہارے نزدیک کائے قدر نی، وِہ جلدی ختم ہون آلا ایں۔ ف۵۷ جناں ناں دنیا گی چاہت نی۔ ترمذی گی حدیث ماں ایں کہ اگر اللہ تعالیٰ گے نزدیک دنیا چھر گا پر گے برابر وی قدر رکھتی تاں کافرناں اس دے ایک پیالی پانی نہ دیتو۔ (قال الترمذی حدیث حسن غریب) دوجی حدیث ماں ایں کہ سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نیاز منداں گی ایک جماعت گے نال تشریف لے جار ہیا تھا، رستہ ماں ایک مردہ بکری دیکھی، فرمایو تم دیکھیں، اس گا مالکاں نے اساں بہت بے قدری نال پھینک چھڑیو، دنیا گی اللہ تعالیٰ گے نزدیک اتنی وی قدر نی جتنی بکری آلاں گے نزدیک اس مری وی بکری گی ہوئے۔ (اخرجہ الترمذی وقال حدیث حسن) حدیث حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو کہ جد اللہ تعالیٰ اپناں کسے بندہ ور کرم فرمائے تاں اساں دُنیا دے ایسو بچائے جیسو کہ تم بیمار ناں پانی دے بچائیں۔ (الترمذی وقال حسن غریب) حدیث دنیا مومن واسطے قید خانو، تے کافر واسطے جنت ہے۔ ف۵۸ یعنی قرآن پاک دے انوں بن جائے کہ اگی ہدایتاں ناں نہ دیکھے تے ان دے فائدو نہ لیے۔ ف۵۹ یعنی انّاں بِنن آلاں ناں۔ ف۶۰ وہ انّاں بِنن آلا باوجود گمراہ ہون گے ف۶۱ روز قیامت۔ ف۶۲ حسرت تے ندامت۔ ف۶۳ ظاہر تے ثابت ہو گیو کہ دُنیا ماں شرکت کر گے جن گا نصیب ماں ایمان نی۔ ف۶۴ جہڑا گوش قبول نی رکھتا۔ ف۶۵ جہڑا چشمِ حق بیں دے محروم ایں۔ ف۶۶ جن گا نصیب ماں ایمان نی۔ ف۶۷ یعنی اناں ناں عذاب کرن دے پہلاں تمناں وفات دیاں۔ ف۶۸ تھارے بعد ف۶۹ تھاری زندگی ماں ان ور اپنوں وہ عذاب

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الَّذِىۡ وَعَدۡنٰهُمۡ فَاِنَّا عَلَيۡهِمۡ مُّقۡتَدِرُوۡنَ ﴿۴۲﴾ فَاسۡتَمۡسِكۡ بِالَّذِىۡۤ

جسگو اُنہاں ناں ہم نے وعدو دیتو ہے تو ہم ان ور بڑی قدرت آلاں ہاں ۔ تو مضبوط تھم گے رکھو اُسناں جیڑی

اُوۡحِىَ اِلَيۡكَ‌ ۚ اِنَّكَ عَلٰى صِرَاطٍ مُّسۡتَقِيۡمٍ ﴿۴۳﴾ وَاِنَّهٗ لَذِكۡرٌ لَّكَ

تھاری طرف وحی کی گئی ف۷۰ بیشک تم سدھا راہ ور ہیں اور بیشک وہ ف۷۱ شرف ہے تھارے واسطے ف۷۲

وَلِقَوۡمِكَ‌ ۚ وَسَوۡفَ تُسۡـَٔـلُوۡنَ ﴿۴۴﴾ وَسۡـَٔلۡ مَنۡ اَرۡسَلۡنَا مِنۡ قَبۡلِكَ مِنۡ

اور تھاری قوم واسطے ف۷۳ اور تاولاں ہی تھارا دے پچھیو جائے گو ف۷۴ اور ان دو پچھو جیڑا ہم نے تھارا دوں پہلاں

رُّسُلِنَاۤ اَجَعَلۡنَا مِنۡ دُوۡنِ الرَّحۡمٰنِ اٰلِهَةً يُّعۡبَدُوۡنَ ﴿۴۵﴾ وَلَقَدۡ اَرۡسَلۡنَا

ع۴ ۱۰

رسول ٹور یا کیا ہم نے رحمٰن گے بغیر کجھ ہور خدا بنایا جناں ناں پوجیو ہووے ف۷۵ اور بیشک ہم نے

مُوۡسٰى بِاٰيٰتِنَاۤ اِلٰى فِرۡعَوۡنَ وَمَلَا۟ئِهٖ فَقَالَ اِنِّىۡ رَسُوۡلُ رَبِّ

موسیٰ ناں اپنی نشانیاں گے نال فرعون اور اُس گا سرداراں گی طرف ٹوریو تو اُس نے فرمایو بیشک ہوں اس گو رسول ہوں جیڑو

الۡعٰلَمِيۡنَ ﴿۴۶﴾ فَلَمَّا جَآءَهُمۡ بِاٰيٰتِنَاۤ اِذَا هُمۡ مِّنۡهَا يَضۡحَكُوۡنَ ﴿۴۷﴾ وَمَا

ساراجہاں گو مالک ہے۔ فر جد وہ اُن گے کول مہاری نشانی لے آیو ف۷۶ تدھی وہ اُس گے نال ہسن لگ گیا ف۷۷ اور

نُرِيۡهِمۡ مِّنۡ اٰيَةٍ اِلَّا هِىَ اَكۡبَرُ مِنۡ اُخۡتِهَا‌ وَاَخَذۡنٰهُمۡ بِالۡعَذَابِ

ہم اُنہاں ناں جیڑی نشانی دستا وہ پہلی توں بڑی ہووے تھی ف۷۸ اور ہم نے اُنہاں ناں مُصیبت ماں گرفتار کیو

لَعَلَّهُمۡ يَرۡجِعُوۡنَ ﴿۴۸﴾ وَقَالُوۡا يٰۤاَيُّهَ السّٰحِرُ ادۡعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ

کہ وہ باز آئیں ف۷۹ اور بولیا ف۸۰ اے جادوگر! ف۸۱ مہارے واسطے اپناں رب توں دعا کر اس عہد گے سبب جیڑو اسگو

ف۷۰ مہاری کتاب قران کریم ف۷۱ قرآن شریف۔ ف۷۲ کہ اللہ تعالیٰ نے تمناں نبوت تے حکمت عطا فرمائی۔ ف۷۳ یعنی امت گے واسطے کہ اناں ناں اس دے ہدایت فرمائی۔ ف۷۴ روزِ قیامت کہ تم نے قرآن کریم گو کے حق ادا کیو؟ ف۷۵ رسولاں دے سوال کرن گا معنیٰ یہ ایں کہ ان گا ادیان تے ملل (دیناں تے ملتاں) ناں تلاش کرو، کتے وی کسے نبی گی امت ماں بت پرستی روا رکھی گئی ہے تے اکثر مفسرین نے اس گا معنیٰ یہ بیان کیا ایں کہ مومنین اہلِ کتاب دے دریافت کرو کہ کیا کدے کسے نبی نے غیر اللہ گی عبادت گی اجازت دتی تانجہ مشرکین ور ثابت ہو جائے کہ مخلوق پرستی نہ کسے رسول نے دسی، نہ کسے کتاب ماں آئی یاہ وی ایک روایت ہے کہ شب معراج سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے بیت المقدس ماں تمام انبیا گی امامت فرمائی جد حضور نماز دے فارغ ہویا جبریل امین نے عرض کیو اے سرورِ اکرم اپناں دے پہلا انبیا دے دریافت فرمالیو کہ اللہ تعالیٰ نے اپنے سوا کسے ہور گی عبادت گی اجازت دتی، حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو کہ اس سوال گی کجھ ضرورت نی یعنی اساں کوئے شک ہی نی کہ تمام انبیا توحید گی دعوت دین آیا، سب نے مخلوق پرستی گی مخالفت فرمائی۔ ف۷۶ جہڑیں موسیٰ علیہ السلام گی رسالت ور دلالت کریں تھیں۔ ف۷۷ تے اناں ناں جادو کہن لگا۔ ف۷۸ یعنی ہر ایک نشانی اپنی خصوصیت ماں دوجی دے بدھ چڑھ گے تھی مطلب یوہ ہے کہ ایک دے ایک اعلیٰ تھی۔ ف۷۹ کفر دے ایمان گی طرف تے یوہ عذاب قحط سالی تے طوفان تے تڑدیاں گے نال کیا گیا یہ سب حضرت موسیٰ علیٰ نبینا وعلیہ الصلوٰۃ والسلام گی نشانیں تھیں جہڑیں ان گی نبوت ور دلالت کریں تھیں، تے ان ماں ایک دے ایک بلند تے بالا تھی۔ ف۸۰ عذاب دیکھ گے حضرت موسیٰ علیہ السلام دے۔ ف۸۱ یوہ جملوان گا عرف محاورہ ماں بہت تعظیم تے تکریم گو تھو وہ عالم، ماہر تے حاذق کامل ناں جادوگر کہیں تھا، تے اسگو سبب یوہ تھو کہ ان گی نظر ماں جادو گی بہت عظمت تھی تے وہ اساں تعریف گی صنف سمجھیں تھا، اس واسطے اناں نے حضرت موسیٰ علیہ السلام ناں بوقتِ التجا اس کلمہ دے ندا دتی، کہیو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

عِندَكَ ۚ إِنَّنَا لَمُهْتَدُونَ ﴿٤٩﴾ فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ إِذَا هُمْ
تیرے کول ہے ف۸۲ بیشک ہم ہدایت ور آں گا ف۸۳ فر جد ہم نے ان توں مصیبت ٹال چھڑی تدھ ہی وہ
يَنكُثُونَ ﴿٥٠﴾ وَنَادَىٰ فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ قَالَ يَا قَوْمِ أَلَيْسَ لِي
عہد تروڑ گیا ف۸۴ اور فرعون نے اپنی قوم ماں ف۸۵ آواز دتی اے میری قوم! کیا میرے واسطے
مُلْكُ مِصْرَ وَهَٰذِهِ الْأَنْهَارُ تَجْرِي مِن تَحْتِي ۖ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٥١﴾ أَمْ
مصر گی سلطنت نی اور یہ نہر کہ میرے ہیٹھوں بگیں ف۸۶ تو کیا تم دیکھتا نی ف۸۷ یا
أَنَا خَيْرٌ مِّنْ هَٰذَا الَّذِي هُوَ مَهِينٌ وَلَا يَكَادُ يُبِينُ ﴿٥٢﴾ فَلَوْلَا
ہوں بہتر ہوں ف۸۸ اس توں کہ ذلیل ہے ف۸۹ اور گل وی صاف نی کرسکتو ف۹۰ تو
أُلْقِيَ عَلَيْهِ أَسْوِرَةٌ مِّن ذَهَبٍ أَوْ جَاءَ مَعَهُ الْمَلَائِكَةُ مُقْتَرِنِينَ ﴿٥٣﴾
اس ور کیوں نہ سٹیا گیا سونا گا کنگن ف۹۱ یا اس گے نال فرشتہ آتا کہ اس گے نال رہتا ف۹۲
فَاسْتَخَفَّ قَوْمَهُ فَأَطَاعُوهُ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٥٤﴾ فَلَمَّا
فر اُس نے اپنی قوم ناں کم عقل کرلیو ف۹۳ تو وہ اس گا کہن ور چلیا ف۹۴ بیشک وہ نافرمان لوگ تھا فر جد
آسَفُونَا انتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَاهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٥٥﴾ فَجَعَلْنَاهُمْ سَلَفًا وَمَثَلًا
اُنہاں نے وہ کیو جس ور مہارو غضب ان ور آیو ہم نے اُن دو بدلو لیو تو ہم نے ان ساراں ناں ڈوب چھوڑیو۔ اُنہاں ناں ہم نے کر چھڑیو اگلی داستان اور کہاوت
لِّلْآخِرِينَ ﴿٥٦﴾ وَلَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ ع ۱۱ ۵
پچھلاں واسطے ف۹۵ اور جد ابن مریم گی مثال پیش کی جائے تدھے تھاری قوم اس دے

ف۸۲ وہ عہد یا یوہ ہے کہ آپ گی دعا مستجاب ہے یا نبوّت یا ایمان لیاں آلاں تے ہدایت قبول کرن آلاں وروں عذاب اٹھالینوں۔ ف۸۳ ایمان لیاں گا۔ چنانچہ حضرت موسیٰ علیہ السلام نے دعا کی تے ان وروں عذاب اٹھالیو گیو۔ ف۸۴ ایمان نہ لیایا کفر ور قائم رہیا۔ ف۸۵ بڑا فخر نال ف۸۶ یہ دریائے نیل دے نکلیں ویں بڑی بڑی نہر تھیں جہڑیں فرعون گا محل گے ہیٹھوں جاری تھیں۔ ف۸۷ میری عظمت تے قوّت تے شان و شوکت۔ اللہ تعالیٰ گی عجیب شان ایں خلیفہ ہارون الرشید نے جد یاہ آیت پڑھی تے حکومت مصر ور فرعون گو غرور دیکھیوتاں کہیو ہوں وہ مصر اپناں ادنیٰ غلام ناں دے چھڑوں گو چنانچہ اناں نے مصر خصیب ناں دے چھڑیو جہڑو ان گو غلام تھو تے وضو کران گی خدمت ور مامور تھو۔ ف۸۸ یعنی کیا تھارے نزدیک ثابت ہو گیو تے تم نے سمجھ لیو کہ ہوں بہتر ہوں۔ ف۸۹ یوہ اس بے ایمان متکبر نے حضرت موسیٰ علیہ السلام گی شان ماں کہیو۔ ف۹۰ زبان ماں گُھ ہون گی وجہ دے، جہڑی بچپن ماں اگ مُنہ ماں رکھن گی وجہ دے پے گئی تھی تے یوہ اس ملعون نے جھوٹھ کہیو کیونکہ آپ گی دعا نال اللہ تعالیٰ نے زبان اقدس گی وہ گرہ کھول چھڑی تھی لیکن فرعونی پہلا ہی خیال ماں تھا۔ اگے فرا سے فرعون گو کلام ذکر فرمایو جائے۔ ف۹۱ یعنی اگر حضرت موسیٰ علیہ السلام سچا ایں تے اللہ تعالیٰ نے اناں ناں واجب الاطاعت سردار بنایو ہے تاں اناں ناں سونا گو کنگن کیوں نی پہنایو یاہ گل اس نے اپناں زمانہ گا دستور گے مطابق کہی کہ اس زمانہ ماں جس کسے ناں سردار بنایو جائے تھو اس ناں سونا گا کنگن تے سونا گو طوق پہنایو جائے تھو۔ ف۹۲ تے اس گا صدق گی گواہی دیتا۔ ف۹۳ ان جاہلاں گی عقل مار چھڑی اناں ناں پلالیو۔ ف۹۴ تے حضرت موسیٰ علیہ السلام گی تکذیب کرن لگا۔ ف۹۵ کہ بعد ماں آن آلا ان گا حال دے نصیحت تے عبرت حاصل کریں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يَصِدُّوْنَ ﴿۵۷﴾ وَقَالُوْٓا ءَاٰلِهَتُنَا خَيْرٌ اَمْ هُوَ ؕ مَا ضَرَبُوْهُ لَكَ اِلَّا جَدَلًا ؕ

ہسن لگ جائیں ف۹۶ اور کہیں کیا مہارا معبود بہتر ہیں یا وہ ف۹۷ اُنہاں نے تھارا دے یاہ نہ کہی مگر ناحق چگڑا واسطے ف۹۸

بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُوْنَ ﴿۵۸﴾ اِنْ هُوَ اِلَّا عَبْدٌ اَنْعَمْنَا عَلَيْهِ وَجَعَلْنٰهُ

بلکہ وہ ہیں چگڑالو لوک ف۹۹ وہ دے نی مگر ایک بندو جس ور ہم نے احسان فرمایو ف۱۰۰ اور اُساں ہم نے

مَثَلًا لِّبَنِیْٓ اِسْرَآءِيْلَ ؕ ﴿۵۹﴾ وَلَوْ نَشَآءُ لَجَعَلْنَا مِنْكُمْ مَّلٰٓئِكَةً

بنی اسرائیل واسطے ایک عجیب نمونو بنایو ف۱۰۱ اور کدے ہم چاہتاتاں ف۱۰۲ زمین ماں تھارے بدلے

فِی الْاَرْضِ يَخْلُفُوْنَ ﴿۶۰﴾ وَاِنَّهٗ لَعِلْمٌ لِّلسَّاعَةِ فَلَا تَمْتَرُنَّ بِهَا

فرشتہ بساتا ف۱۰۳ اور بیشک عیسیٰ قیامت گی خبر ہے ف۱۰۴ تو ہرگز قیامت ماں شک نہ کریو

وَاتَّبِعُوْنِ ؕ هٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيْمٌ ﴿۶۱﴾ وَلَا يَصُدَّنَّكُمُ الشَّيْطٰنُ ۚ اِنَّهٗ لَكُمْ

اور میری پیروی کریو ف۱۰۵ یاہ سدھی راہ ہے۔ اور ہرگز شیطان تمناں نہ روکے ف۱۰۶ بیشک وہ تھارو

عَدُوٌّ مُّبِيْنٌ ﴿۶۲﴾ وَلَمَّا جَآءَ عِيْسٰى بِالْبَيِّنٰتِ قَالَ قَدْ جِئْتُكُمْ

کھلو دشمن ایں ۔ اور جد عیسیٰ روشن نشانیں ف۱۰۷ لے گے آیو اُس نے فرمایو ہوں تھارے کول حکمت لے گے

بِالْحِكْمَةِ وَلِاُبَيِّنَ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِیْ تَخْتَلِفُوْنَ فِيْهِ ۚ فَاتَّقُوا اللّٰهَ

آیو ف۱۰۸ اور اس واسطے ہوں تھارا دوں بیان کر چھڑوں بعض وہ گل جن ماں تم اختلاف رکھیں ف۱۰۹ تو اللہ توں ڈرو

ف۹۶ شانِ نزول: جد حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے قریش گے سامنے آیت وَمَا تَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ پڑھی جس گا معنیٰ یہ ایں کہ اے مشرکین تم تے جہڑی چیز ناں تم خدا گے سوا پوجیں سب جہنم گا بالن ایں، یاہ سن گے مشرکین ناں بہت غصو آیو تے ابن زبعری کہن لگو یا محمد (صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم) کیا یوہ حکم خاص مہارے تے مہارا معبوداں واسطے ہے یا ہر امت تے گروہ واسطے؟ سیدِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو کہ یوہ تھارے تے تھاراں معبوداں واسطے وی ہے تے سب اُمتاں واسطے وی، اس ور اس نے کہیو تھارے نزدیک عیسیٰ ابن مریم نبی ایں تے تم ان گی تے ان گی والدہ گی تعریف کریں تے تمناں معلوم ہے کہ نصاریٰ ان دواں ناں پوجیں تے حضرت عزیر تے فرشتہ وی پوجیا جائیں یعنی یہود وغیرہ اناں ناں پوجیں تاں اگر یہ حضرات (معاذ اللہ) جہنم ماں ہوئیں تاں ہم راضی ہاں کہ ہم تے مہارا معبود وی ان گے نال ہوئیں تے یاہ کہہ گے کافر خوب ہسیا، اس ور یاہ آیت اللہ تعالیٰ نے نازل فرمائی۔ اِنَّ الَّذِيْنَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِّنَّا الْحُسْنٰۤى اُولٰٓئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُوْنَ تے یاہ آیت نازل ہوئی۔ وَلَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ ۔ اَلْاٰيَة جسگو مطلب یوہ ہے کہ جد ابن زبعری نے اپناں معبوداں واسطے حضرت عیسیٰ ابن مریم گی مثال بیان کی تے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نال مجادلو کیو کہ نصاریٰ اناں ناں پوجیں تاں قریش ان گی اس گل ور ہسن لگا۔ ف۹۷ یعنی حضرت عیسیٰ علیہ السلام۔ مطلب یوہ تھو کہ تھارے نزدیک حضرت عیسیٰ علیہ السلام بہتر ایں تاں اگر (معاذ اللہ) وہ جہنم ماں ہویا تاں مہارا معبود یعنی بُت وی پیا ہوئیں کجھ پرواہ نی۔ اس ور اللہ تعالیٰ فرمائے۔ ف۹۸ یہ جانتاں ہویاں کہ وہ کجھ کہہ رہیا ایں باطل ہے تے آیت کریمہ اِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ دے صرف بت مراد ایں۔ حضرت عیسیٰ تے حضرت عزیر تے ملائکہ کوئے مراد نی لیا جا سکتا۔ ابن زبعری عرب تھو، عربی زبان خوب جانے تھو، یوہ اساں خوب معلوم تھو کہ ماتعبدون ماں جہڑو "ما" ہے اُس گا معنیٰ چیز گا ایں اس دے غیر ذوی العقول مراد ہوئیں لیکن باوجود اس گے اسگو زبان عرب گا اصول دے جاہل بن گے حضرت عیسیٰ تے حضرت عزیر تے ملائکہ ناں اس ماں داخل کرنوں کٹھ حجتی تے جہل پروری ہے۔ ف۹۹ باطل گے پچھے پین آلا۔ ہون حضرت عیسیٰ علیہ السلام گا وارہ ماں ارشاد فرمایو جائے۔ ف۱۰۰ نبوت عطا فرما گے۔ ف۱۰۱ اپنی قدرت گو کہ بغیر باپ گے پیدا کیو۔ ف۱۰۲ اے اہلِ مکہ! ہم تمناں ہلاک کر چھڑتا تے۔ ف۱۰۳ جہڑا مہاری عبادت تے اطاعت کرتا۔ ف۱۰۴ یعنی حضرت عیسیٰ علیہ السلام گو آسمان دے اترنوں قیامت گی نشانیاں بچوں ایں۔ ف۱۰۵ یعنی میری ہدایت تے شریعت گو اتباع کرنوں۔ ف۱۰۶ شریعت گا اتباع یا قیامت گا یقین یا دینِ الٰہی ور قائم رہن دے۔ ف۱۰۷ یعنی معجزات۔ ف۱۰۸ یعنی نبوت تے اعلیٰ احکام ف۱۰۹ توریت گا احکام بچوں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَاَطِيْعُوْنِ ﴿٦٣﴾ اِنَّ اللّٰهَ هُوَ رَبِّيْ وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوْهُ ؕ هٰذَا صِرَاطٌ

اور میرو حکم منوں۔ بیشک اللہ میرو رب اور تھارو رب تو اُسے گی عبادت کرو یاہ سِدھی

مُّسْتَقِيْمٌ ﴿٦٤﴾ فَاخْتَلَفَ الْاَحْزَابُ مِنْۢ بَيْنِهِمْ ۚ فَوَيْلٌ لِّلَّذِيْنَ ظَلَمُوْا

راہ ہے ف۱۱۰ فر وِہ گروہ آپسماں مختلف ہوگیا ف۱۱۱ تو ظالماں گی خرابی ہے ف۱۱۲

مِنْ عَذَابِ يَوْمٍ اَلِيْمٍ ﴿٦٥﴾ هَلْ يَنْظُرُوْنَ اِلَّا السَّاعَةَ اَنْ تَاْتِيَهُمْ

ایک دردناک دن گا عذاب نال ف۱۱۳ کاھنگا انتظار ماں ایں مگر قیامت گا کہ ان ور اچن چیت

بَغْتَةً وَّهُمْ لَا يَشْعُرُوْنَ ﴿٦٦﴾ اَلْاَخِلَّآءُ يَوْمَئِذٍۭ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ اِلَّا

آئیگی اور اُنہاں ناں خبر نہ ہووے گی۔ گہرا دوست اُس دن ایک دُوجا گا دُشمن ہوویں گا مگر

الْمُتَّقِيْنَ ﴿٦٧﴾ يٰعِبَادِ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ وَلَآ اَنْتُمْ تَحْزَنُوْنَ ﴿٦٨﴾ الَّذِيْنَ ع ۱۱ ۱۲

پرہیزگار ف۱۱۴ اُنہاں ناں فرمایو جائیگو اے میریو بندیو! اج نہ تھارے ور خوف نہ تمناں کوئے غم ہیں ۔ وِہ جھڑا

اٰمَنُوْا بِاٰيٰتِنَا وَكَانُوْا مُسْلِمِيْنَ ﴿٦٩﴾ اُدْخُلُوا الْجَنَّةَ اَنْتُمْ وَاَزْوَاجُكُمْ

مہاری آیتاں ور ایمان لے آیا اور مسلمان تھا داخل ہوؤ جنت ماں تم تے تھاریں بیبیں

تُحْبَرُوْنَ ﴿٧٠﴾ يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِصِحَافٍ مِّنْ ذَهَبٍ وَّاَكْوَابٍ ۚ وَفِيْهَا مَا

اور تھاری خاطر ہوئیں ف۱۱۵ اُن ور دورو ہووے گو سونا گا پیالاں اور جاماں گو اور اُسماں ہے جو

تَشْتَهِيْهِ الْاَنْفُسُ وَتَلَذُّ الْاَعْيُنُ ۚ وَاَنْتُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ﴿٧١﴾ وَتِلْكَ

جی چاہے اور جس دے اکھ ناں لذّت پہچے ف۱۱۶ اور تم اُسماں ہمیشہ رہنگا اور یاہ ہے واہ

الْجَنَّةُ الَّتِيْٓ اُوْرِثْتُمُوْهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿٧٢﴾ لَكُمْ فِيْهَا فَاكِهَةٌ

جنت جس گا تم وارث کیا گیا اپناں اعمال نال۔ تھارے واسطے اُسماں بہت

ف۱۱۰ حضرت عیسیٰ علیہ السلام گو کلام مبارک مکمل ہویو۔ اگے نصرانیاں گا شرکاں ناں بیان فرمایو جائے۔ ف۱۱۱ حضرت عیسیٰ علیہ السلام گے بعدان بچوں کسے نے کہیو کہ عیسیٰ خدا تھو، کسے نے کہیو خدا گو پوت، کسے نے کہیو تریاں بچوں تیجو، غرض نصرانی فرقہ فرقہ ہوگیا یعقوبی، نسطوری، ملکانی، شمعونی ف۱۱۲ جناں نے حضرت عیسیٰ علیہ السلام گا وارہ ماں کفریہ گل کہیں۔ ف۱۱۳ یعنی روزِ قیامت گا۔ ف۱۱۴ یعنی دینی دوستی تے وہ محبت جہڑی اللہ تعالیٰ گے واسطے ہے باقی رہے گی۔ حضرت علی مرتضیٰ رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے اس آیت گی تفسیر ماں مروی ہے آپ نے فرمایو دو دوست مومن تے دو دوست کافر، مومن دوستاں ماں ایک مرجائے تاں بارگاہِ الٰہی ماں عرض کرے یارب فلاں مناں تیری تے تیرا رسول گی فرمانبرداری گو تے نیکی کرن گو حکم دیے تھو تے مناں برائی دے روکے تھو تے خبر دیے تھو کہ مناں تیرا دربار ماں حاضر ہونوں ایں، یارب اساں میرے بعد گمراہ نہ کریے تے اساں ہدایت دے جیسی میری ہدایت فرمائی تے اسگو اکرام کر جیسو میرو اکرام فرمایو، جدا اسگو مومن دوست مرجائے تاں اللہ تعالیٰ دواں ناں جھے کرے تھے فرمائے کہ تھارے بچوں ہر ایک دوجا گی تعریف کرے تاں ان بچوں ایک دوجاناں کہہ یوہ اچھو پائی ہے، اچھو دوست ہے، اچھو رفیق ہے۔ تے دواں کافراں بچوں جدا ایک مرے تاں دعا کرے، یارب فلانو مناں تیری تے تیرا رسول گی فرمانبرداری دے منع کرے تھو تے بدی گو حکم دیے تھو۔ نیکی دے روکے تھو تے خبر دیے تھو کہ مناں تیرے کول حاضر نی ہونوں، تاں اللہ تعالیٰ فرمائے گو تھارے بچوں ایک دوجا گی تعریف کرے تاں ان بچوں ایک دوجاناں کہہ گو، برو پائی، برو دوست، بُرو رفیق۔ ف۱۱۵ یعنی جنت ماں تھاری عزت ہوئے گی، نعمت دتی جائیں گیں، اساخوش کیا جائیں گا کہ تھارا چہراں ور خوشی گا آثار دِسیں گا۔ ف۱۱۶ قسم قسم گی نعمت

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

كَثِيرَةٌ مِّنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٧٣﴾ إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي عَذَابِ جَهَنَّمَ

میوہ ایں کہ ان بچوں کھاؤ ف۱۱۷ بیشک مجرم ف۱۱۸ جہنم گا عذاب ماں

خَالِدُونَ ﴿٧٤﴾ لَا يُفَتَّرُ عَنْهُمْ وَهُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ ﴿٧٥﴾ وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَٰكِن

ہمیشہ رہن آلا ایں ۔ وہ کدے ان ور کھٹ نہ ہووے گو اور وہ اُساں بے آس رہنگا ف۱۱۹ اور ہم نے اُن ور کُجھ ظُلم نی کیو ہاں

كَانُوا هُمُ الظَّالِمِينَ ﴿٧٦﴾ وَنَادَوْا يَا مَالِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ ۖ قَالَ

وہ خود ہی ظالم تھا ف۱۲۰ اور وہ بُلائیں گا ف۱۲۱ اے مالک تیرو رب ہماں پورا کر چھڑے ف۱۲۲ وہ فرمائیگو ف۱۲۳

إِنَّكُم مَّاكِثُونَ ﴿٧٧﴾ لَقَدْ جِئْنَاكُم بِالْحَقِّ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَكُمْ لِلْحَقِّ

تماں تو ٹھہرنو ایں ف۱۲۴ بیشک ہم تھارے کول حق لے آیا ف۱۲۵ مگر تھارے بچوں اکثر ناں حق

كَارِهُونَ ﴿٧٨﴾ أَمْ أَبْرَمُوا أَمْرًا فَإِنَّا مُبْرِمُونَ ﴿٧٩﴾ أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لَا

ناگوار ہے کیا اُنہاں نے ف۱۲۶ اپناں خیال ماں کوئے کم پکو کر لیو ہے ف۱۲۷ اور ہم اپنوں کم پکو کرن آلاں ہاں ف۱۲۸ کیا اس گھمنڈ ماں ایں کہ

نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُم ۚ بَلَىٰ وَرُسُلُنَا لَدَيْهِمْ يَكْتُبُونَ ﴿٨٠﴾ قُلْ

ہم انگی آہستہ گل انگی مشاورت نی سنتا ہاں کیوں نی ف۱۲۹ اور مہارا فرشتہ ان گے کول لکھ رہیا ایں ۔ تم فرماؤ

إِن كَانَ لِلرَّحْمَٰنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْعَابِدِينَ ﴿٨١﴾ سُبْحَانَ رَبِّ

بفرض محال رحمٰن گے کوئے بچو ہوتو تاں ساراں توں پہلاں ہوں پوجتو ف۱۳۰ پاکی ہے آسماناں

السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٨٢﴾ فَذَرْهُمْ يَخُوضُوا

اور زمین گا رب ناں عرش گا رب ناں ان گلاں تو جیڑیں یہ بنائیں ف۱۳۱ تو تم اِنہاں ناں چھوڑو کہ بیہودہ گل کریں

وَيَلْعَبُوا حَتَّىٰ يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٨٣﴾ وَهُوَ الَّذِي

اور کھیڈیں ف۱۳۲ ات توڑی جے اپناں اس دن نال مِلیں جسکو ان نال وعدو ہے ف۱۳۳ اور وُہی

ف۱۱۷ جنتی درخت ثمردار، سدا بہارایں، ان گی زیب وزینت ماں فرق نی آتو۔ حدیث شریف ماں ایں کہ اگر کوئے ان دے ایک پھل لیے گوتاں درخت ماں اسگی جگہ دوجا پھل نمودار ہو جائیں گا۔ ف۱۱۸ یعنی کافر۔ ف۱۱۹ رحمت گی اُمیدوی نہ ہو یگی۔ ف۱۲۰ کہ سرکشی تے نافرمانی کر گے اس حال ناں پہچے۔ ف۱۲۱ جہنم گا داروغہ ناں کہ۔ ف۱۲۲ یعنی موت دے چھڑ، مالک دے درخواست کریں گا کہ وہ اللہ تبارک وتعالیٰ دے ان گی موت گی دعا کرے۔ ف۱۲۳ ہزار برس بعد ف۱۲۴ عذاب ماں ہمیشہ، کدے اس دے رہائی نہ پاؤ گا، نہ موت دے نہ ہور کسے طرح۔ اس گے بعد اللہ تعالیٰ اہلِ مکہ دے خطاب فرمائے۔ ف۱۲۵ اپناں رسولاں گی معرفت۔ ف۱۲۶ یعنی کفارِ مکہ نے ف۱۲۷ نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گے نال مکر کرن تے فریب نال ایذا پہچان گو تے درحقیقت ایسو ہی تھو کہ قریش دار الندوہ ماں جمع ہو گے حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی ایذا رسانی واسطے حیلہ سوچیں تھا۔ ف۱۲۸ ان گا اس مکر تے فریب گو بدلو جسکو انجام ان گی ہلاکت ہے۔ ف۱۲۹ ہم ضرور سناں تے پوشیدہ تے ظاہر ہر بات جاناں، مہارا دے کجھ چھپ نی سکتو۔ ف۱۳۰ لیکن اس گے بچو نی تے اس واسطے اولاد محال ہے یوہ نفی ولد ماں مبالغو ہے۔ شانِ نزول: نضر بن حارث نے کہیو تھو کہ فرشتہ خدا گی بیٹیں ایں اس ور یاہ آیت نازل ہوئی تاں نضر کہن لگو دیکھیو قرآن ماں میری تصدیق آ گئی ولید نے کہیو تیری تصدیق نی ہوئی بلکہ یوہ فرمایو گیو کہ رحمٰن گے اولاد نی تے ہوں اہلِ مکہ بچوں پہلو موحد ہوں، اس دے ولد گی نفی کرن آلو، اس گے بعد اللہ تعالیٰ گی تنزیہ گو بیان ایں۔ ف۱۳۱ تے اس واسطے اولاد قرار دیں۔ ف۱۳۲ یعنی جس لغو تے باطل ماں ہیں اسے ماں پیار ہیں۔ ف۱۳۳ جساں عذاب کیا جائیں گا تے وہ روزِ قیامت ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فِی السَّمَآءِ اِلٰـهٌ وَّفِی الۡاَرۡضِ اِلٰـهٌ ؕ وَهُوَ الۡحَکِیۡمُ الۡعَلِیۡمُ ﴿۸۴﴾
آسماناں آلاں گو خُدا ف۱۳۴ اور زمین آلاں گو خُدا اور وہی حکمت تے علم آلو ہے

وَتَبٰرَکَ الَّذِیۡ لَهٗ مُلۡكُ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ وَمَا بَیۡنَهُمَا ۚ وَعِنۡدَهٗ
اور بڑی برکت آلو ہے وہ کہ اُسے واسطے ہے سلطنت آسماناں اور زمین گی اور جو کُجھ ان گے درمیان ہے اور اُسے گے کول ہے

عِلۡمُ السَّاعَةِ ۚ وَاِلَیۡهِ تُرۡجَعُوۡنَ ﴿۸۵﴾ وَلَا یَمۡلِكُ الَّذِیۡنَ یَدۡعُوۡنَ مِنۡ
قیامت گو علم اور تمناں اُسے گی طرف پھرنو ایں اور جناں ناں یہ اللہ توں بغیر پوجیں شفاعت گو اختیار

دُوۡنِهِ الشَّفَاعَةَ اِلَّا مَنۡ شَهِدَ بِالۡحَقِّ وَهُمۡ یَعۡلَمُوۡنَ ﴿۸۶﴾ وَلَئِنۡ
نی رکھتا ہاں شفاعت گو اختیار اُنہاں ناں ہے جیڑا حق گی گواہی دیں ف۱۳۵ اور علم رکھیں ف۱۳۶ اور اگر تم اُناں دے پُچھو ف۱۳۷

سَاَلۡتَهُمۡ مَّنۡ خَلَقَهُمۡ لَیَقُوۡلُنَّ اللّٰهُ فَاَنّٰی یُؤۡفَکُوۡنَ ﴿۸۷﴾ وَقِیۡلِهٖ یٰرَبِّ
اُنہاں ناں کس نے پیدا کیو تو ضرور کہیں گا اللہ نے ف۱۳۸ تو کیاں مونڈھا ہویا وا ایں ف۱۳۹ مناں رسول ف۱۴۰ گا اس کہن گی قسم ف۱۴۱ کہ اے میرا رب!

اِنَّ هٰۤؤُلَآءِ قَوۡمٌ لَّا یُؤۡمِنُوۡنَ ﴿۸۸﴾ فَاصۡفَحۡ عَنۡهُمۡ وَقُلۡ سَلٰمٌ ؕ
یہ لوک ایمان نی آنتا۔ تو ان توں درگزر کرو ف۱۴۲ اور فرماؤ بس سلام ہے ف۱۴۳

فَسَوۡفَ یَعۡلَمُوۡنَ ﴿۸۹﴾
کہ اگے جان جائیں گا ف۱۴۴

سُورَۃُ الدُّخَانِ مَکِّیَّۃٌ — بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ — اٰیَاتُهَا ۵۹ رُکُوۡعَاتُهَا ۳

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

حٰمٓ ﴿۱﴾ وَالۡکِتٰبِ الۡمُبِیۡنِ ﴿۲﴾ اِنَّاۤ اَنۡزَلۡنٰهُ فِیۡ لَیۡلَةٍ مُّبٰرَکَةٍ اِنَّا
قسم اس روشن کتاب گی ف۲ بیشک ہم نے برکت آلی رات ماں اُتاریو بیشک

ف۱۳۴ یعنی وہی معبود ہے، آسمان تے زمین ماں اسے گی عبادت کی جائے، اس گے سوا کوئے معبود نی۔ ف۱۳۵ یعنی توحید الٰہی گی۔ ف۱۳۶ اس گو کہ اللہ تعالیٰ ان گو رب ہے، ایسا مقبول بندہ ایمانداراں گی شفاعت کریں گا۔ ف۱۳۷ یعنی مشرکین دے۔ ف۱۳۸ تے اللہ تعالیٰ گا خالق عالم ہون گو اقرار کریں گا۔ ف۱۳۹ تے باوجود اس اقرار گے اس گی توحید تے عبادت دے مُنہ موڑیں۔ ف۱۴۰ سیدِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ف۱۴۱ اللہ تبارک وتعالیٰ گو سیدِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا قول مبارک کی قسم فرمانوں حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا اکرام تے حضور گی دعا تے التجا گا احترام گو اظہار ہے۔ ف۱۴۲ تے اناں ناں چھوڑ دیو۔ ف۱۴۳ یو سلام متارکت ہے۔ اس گا معنیٰ یہ ایں کہ ہم تمناں چھوڑاں تے تھارا دے امن ماں رہنوں چاہاں وَکَانَ هٰذَا قَبۡلَ الۡاَمۡرِ بِالۡجِهَادِ۔ ف۱۴۴ اپنوں انجام کار۔ ف۱ سورۂ دخان مکی ہے اس ماں ترے (۳) رکوع تے ستونجا (۵۷) یا اناٹھ (۵۹) آیات تے ترے سو چھتالی (۳۴۶) کلمہ تے ایک ہزار چار سو اکتی۔ (۱۴۳۱) حرف ایں۔ ف۲ یعنی قرآنِ پاک گی جو حلال حرام وغیرہ احکام گو بیان فرمان آلو ہے۔ ف۳ اس رات دے یا شب قدر مراد ہے یا شب برات۔ اس شب ماں قرانِ پاک بتمامہ لوحِ محفوظ دے آسمانِ دنیا گی طرف اتاریو گیو فر اُتوں حضرت جبریل امین ترئی سال گا عرصہ ماں تھوڑ وتھوڑ و لے گے نازل ہویا اس شب ناں شب مبارکہ اس واسطے فرمایو گیو کہ اس ماں قرآن پاک نازل ہویو تے ہمیشہ اس شب ماں خیر وبرکت نازل ہوئے، دعا قبول کی جائیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

كُنَّا مُنْذِرِينَ ﴿٣﴾ فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ ﴿٤﴾ أَمْرًا مِنْ عِنْدِنَا

ہم ڈرسنان آلاہاں ف۴ اس ماں بنڈ دتو جائے ہر حکمت آلو کم ف۵ مہارا کول گا حکم نال

إِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ ﴿٥﴾ رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦﴾

بیشک ہم تورن آلا ہاں ف۶ تھارا رب گی طرفوں رحمت بیشک وہی سُنیں جانیں

وقف لازم

رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِنْ كُنْتُمْ مُوقِنِينَ ﴿٧﴾ لَا إِلَٰهَ إِلَّا

وہ جیرڑو رب ہے آسماناں اور زمین گو اور جو کجھ ان گے درمیان ہے اگر تمناں یقین ہووے ف۷ اُس گے سوا کسے گی بندگی

هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ رَبُّكُمْ وَرَبُّ آبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ ﴿٨﴾ بَلْ هُمْ فِي

نی وہ زندہ کرے اور مارے تھارو رب اور تھاراں اگلاں باپ داداں گو رب۔ بلکہ وہ شک ماں

شَكٍّ يَلْعَبُونَ ﴿٩﴾ فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُبِينٍ ﴿١٠﴾ يَغْشَى

پیاوا کھیڈ رہیاں ایں ف۸ تو تم اس دن گا انتظار ماں رہو جد آسمان ایک ظاہری توؤں آنیں گو۔ کہ لوکاں نال

النَّاسَ هَٰذَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١١﴾ رَبَّنَا اكْشِفْ عَنَّا الْعَذَابَ إِنَّا مُؤْمِنُونَ ﴿١٢﴾

تک لئے گو ف۹ یوہ ہے دردناک عذاب۔ اُس دن کہیں گا اے مہارا رب! مہارے وروں عذاب کھول دے ہم ایمان آناں ف۱۰

أَنَّىٰ لَهُمُ الذِّكْرَىٰ وَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ مُبِينٌ ﴿١٣﴾ ثُمَّ تَوَلَّوْا عَنْهُ

کتوں ہووے اِنہاں ناں نصیحت منی ف۱۱ حالانکہ ان گے گول صاف بیان فرمان آلو رسول آگیو ف۱۲ فر اُس توں مُنھ موڑیا

وقف لازم
وقف لازم

وَقَالُوا مُعَلَّمٌ مَجْنُونٌ ﴿١٤﴾ إِنَّا كَاشِفُو الْعَذَابِ قَلِيلًا إِنَّكُمْ عَائِدُونَ ﴿١٥﴾

اور بولیا سکھایو وو دیوانوں ایں ف۱۳ ہم کجھ دناں واسطے عذاب کھول چھڑاں تم فِر وہی کریں گا ف۱۴

ف۴ اپناں عذاب گو۔ ف۵ سال پہر گا رزق تے عمر تے احکام۔ ف۶ اپناں رسول خاتم الانبیا حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم تے ان دے پہلا انبیا ناں۔ ف۷ کہ وہ آسمان تے زمین گو رب ہے تاں یقین کرو کہ حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم اس گا رسول ایں۔ ف۸ تے ان گو اقرار علم تے یقین دے نی بلکہ ان گی گل ماں ہاسی مذاق تے ٹھٹھو شامل ہے تے وہ آپ گے نال ٹھٹھا کریں تاں رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے ان ور دعا کی کہ یارب اناں ناں ایسی ہفت سالہ قحط گی مصیبت ماں مبتلا فرما جیسو ست سالہ قحط حضرت یوسف علیہ السلام گا زمانہ ماں پیجیو تھو، یاہ دعا مستجاب ہوئی تے حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے ارشاد فرمایو گیو۔ ف۹ چنانچہ قریش ور قحط سالی آئی تے ات تک اگی سختی آئی کہ وہ لوک مردار کھا گیا تے پکھ نال اس حالت ناں پہنچ گیا کہ جد اُفراں دیکھیں تاں اناں ناں آسمان گی طرف توں وَوں ہی توں وَوں دِسے یعنی کمزوری نال اکھاں گے نیری آ گئی تھی تے قحط نال زمین خشک ہو گئی، توڑا ڈن لگی، گردہ نال ہوا رک گئی۔ اس آیت گی تفسیر ماں ایک قول یوہ وی ہے کہ تواں دے مراد وہ توں وواں جیڑو قیامت گی نشانیاں بچوں ایں تے قیامت گے قریب ظاہر ہوئے گو، مشرق تے مغرب اسناں پر ہے جائیں گا، چالیاں دناں تک رات دن برابر رہے گو۔ مومن گی حالت اس گے نال ایسی ہو جائے گی جسطرح زکام ہو جائے تے کافر مدہوش ہو جائیں گا، ان گا نکاں تے کناں تے بدن گا دوجاں سوراخاں دے توں ووں نکلے گو۔ ف۱۰ تے تیرا نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی تصدیق کراں۔ ف۱۱ یعنی اس حالت ماں وہ کسطرح نصیحت منیں گا۔ ف۱۲ تے معجزاتِ ظاہرات تے آیات بینات پیش فرمائیں۔ ف۱۳ جناں وحی گی غشی طاری ہون گے وقت جنّات یہ کلمات تلقین کر جائیں۔ (معاذاللہ استغفر اللہ تعالیٰ) ف۱۴ جس کفر ماں تھا اسے گی طرف مڑ جائیں گا چنانچہ ایسو ہی ہویو، ہون فرمایو جائے کہ اس دن ناں یاد کرو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يَوْمَ نَبْطِشُ الْبَطْشَةَ الْكُبْرٰى ۚ اِنَّا مُنْتَقِمُوْنَ ﴿١٦﴾ وَلَقَدْ فَتَنَّا قَبْلَهُمْ قَوْمَ
جس دن ہم سب توں بڑی پکڑ پکڑاں گا ف۱۵ بیشک ہم بدلہ لین آلا ہاں اور بیشک ہم نے ان توں پہلاں
فِرْعَوْنَ وَجَآءَهُمْ رَسُوْلٌ كَرِيْمٌ ﴿١٧﴾ اَنْ اَدُّوْٓا اِلَيَّ عِبَادَ اللّٰهِ ۭ اِنِّيْ لَكُمْ
فرعون گی قوم ناں پرکھیو اور اُن گے کول ایک معزز رسول تشریف لے آیو ف۱۶ کہ اللہ گا بنداں ناں میرے سپرد کرچھڑو ف۱۷ بیشک ہوں
رَسُوْلٌ اَمِيْنٌ ﴿١٨﴾ وَّاَنْ لَّا تَعْلُوْا عَلَى اللّٰهِ ۚ اِنِّيْٓ اٰتِيْكُمْ بِسُلْطٰنٍ مُّبِيْنٍ ﴿١٩﴾
تھارے واسطے امانت آلو رسول ہوں ۔ اور اللہ گے مقابل سرکشی نہ کرو ہوں تھارے کول ایک روشن سند آنوں ف۱۸
وَاِنِّيْ عُذْتُ بِرَبِّيْ وَرَبِّكُمْ اَنْ تَرْجُمُوْنِ ﴿٢٠﴾ وَاِنْ لَّمْ تُؤْمِنُوْا لِيْ
اور ہوں پناہ لیوں اپناں رب اور تھارا رب گی اس توں کہ تم مناں سنگسار کروف۱۹ اور اگر میرو یقین نہ کرو
فَاعْتَزِلُوْنِ ﴿٢١﴾ فَدَعَا رَبَّهٗٓ اَنَّ هٰٓؤُلَاۗءِ قَوْمٌ مُّجْرِمُوْنَ ﴿٢٢﴾ فَاَسْرِ
تو میرا توں الگ ہوجاوف۲۰ تو اُس نے اپناں رب توں دعا کی کہ یہ مجرم لوک ایں ۔ ہم نے حکم فرمایو کہ
بِعِبَادِيْ لَيْلًا اِنَّكُمْ مُّتَّبَعُوْنَ ﴿٢٣﴾ وَاتْرُكِ الْبَحْرَ رَهْوًا ۭ اِنَّهُمْ جُنْدٌ
میراں بنداں ف۲۱ ناں راتو رات لیگے نکل ضرور تھارو پچھو کیو جائے گو ف۲۲ اور دریاناں اسے طرح جگہ جگہ توں کھلو چھوڑ دیو ف۲۳ بیشک وہ
مُّغْرَقُوْنَ ﴿٢٤﴾ كَمْ تَرَكُوْا مِنْ جَنّٰتٍ وَّعُيُوْنٍ ﴿٢٥﴾ وَّزُرُوْعٍ وَّمَقَامٍ كَرِيْمٍ ﴿٢٦﴾
لشکر ڈبویو جائیگو ف۲۴ کتنا چھوڑ گیا باغ اور چشماں اور کھیت اور عمدہ مکانات ف۲۵
وَّنَعْمَةٍ كَانُوْا فِيْهَا فٰكِهِيْنَ ﴿٢٧﴾ كَذٰلِكَ ۣ وَاَوْرَثْنٰهَا قَوْمًا اٰخَرِيْنَ ﴿٢٨﴾ فَمَا
اور نعمت جناماں فارغ البال تھا ف۲۶ ہم نے اسے طرح کیو اور ان گا وارث دوجی قوم ناں بنا دتو ف۲۷
بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَاۗءُ وَالْاَرْضُ وَمَا كَانُوْا مُنْظَرِيْنَ ﴿٢٩﴾ وَلَقَدْ نَجَّيْنَا بَنِيْٓ ع ۲۹ ۱۴
ان ور آسمان تے زمین نہ روئے ف۲۸ اور اُنہاں ناں مہلت نہ دتی گئی ف۲۹ اور بیشک ہم نے بنی

ف۱۵ اس دن دے مراد یا روزِ قیامت ہے یا روزِ بدر ف۱۶ یعنی حضرت موسیٰ علیہ السلام۔ ف۱۷ یعنی نبی اسرائیل ناں میرے حوالے کرچھڑو تے جہڑیں سختیں تے ظلم ان ور کریں ان دے آزاد کرو۔ ف۱۸ اپنی نبوت ورسالت گی سچائی گی، جد حضرت موسیٰ علیہ السلام نے یوہ فرمایو تاں فرعونیاں نے آپ ناں قتل گی تمکی دتی تے کہیو کہ ہم تمناں سنگسار کرچھڑاں گا تاں آپ نے فرمایو۔ ف۱۹ یعنی میرو توکل تے اعتماد اس ور ہے، مناں تھاری تمکی گی کائے پرواہ نی، اللہ تعالیٰ مناں بچان آلو ہے۔ ف۲۰ میری ایذا گے پچھے نہ پوو، اناں نے اس ناں وی نہ مینوں۔ ف۲۱ یعنی بنی اسرائیل ف۲۲ یعنی فرعون مع اپناں لشکر گے تھارے پچھے پوئے گو، چنانچہ حضرت موسیٰ علیہ السلام روانہ ہویا تے دریا ور پہنچ گے آپ نے اپنوں عصو ماریو اس ماں باراں خشک رستہ پیدا ہوگیا، آپ بنی اسرائیل گے سمیت دریا دے پار ہوگیا، پچھے فرعون تے اسگو لشکر آ رہیو تھو، آپ نے چاہیو کہ فر عصو مار گے دریاناں ملا چھڑیں تانجہ فرعون اس دے نہ نکل سکے تاں آپ ناں حکم ہویو ف۲۳ تانجہ فرعونی ان رستاں دے دریا ماں داخل ہوجائیں۔ ف۲۴ حضرت موسیٰ علیہ السلام ناں اطمینان ہوگیو تے فرعون تے اس گو لشکر دریاماں غرق ہوگیا تے ان گو سارو مال متاع تے سامان اتے رہ گیو۔ ف۲۵ آراستہ پیراستہ، مزّین ف۲۶ عیش تے ٹینٹ کریں تھا۔ ف۲۷ یعنی بنی اسرائیل ناں جیڑا نہ ان گا ہم مذہب تھا نہ رشتہ دار نہ دوست۔ ف۲۸ کیونکہ وہ ایماندار نی۔ تھاتے ایماندار جد مرے تاں اس ور آسمان تے زمین چالی دناں تک روئیں، جیسو کہ ترمذی گی حدیث ماں ہے۔ مجاہد دے کہیو گیو کہ کیا مومن گی موت ور آسمان تے زمین روئیں، فرمایو زمین کیوں نہ روئے اس بندہ ور جہڑو زمین ناں اپناں رکوعاں تے سجداں نال آباد کرے تھو تے آسمان کیوں نہ روئے اس بندہ ور جسگی تسبیح تے تکبیر آسمان ماں پہچے تھی۔ حسن گو قول ہے کہ مومن گی موت ور آسمان آلا تے زمین آلا روئیں۔ ف۲۹ توبہ وغیرہ گی عذاب ماں گرفتار کرن گے بعد۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.

اِسۡرَآءِیۡلَ مِنَ الۡعَذَابِ الۡمُهِیۡنِ ۝۳۰ مِنۡ فِرۡعَوۡنَ ؕ اِنَّهٗ کَانَ عَالِیًا مِّنَ

اسرائیل ناں ذِلت گا عذاب دے نجات بخشی ف۳۰ فرعون توں بیشک وہ متکبّر حد توں بدھن آلاں

الۡمُسۡرِفِیۡنَ ۝۳۱ وَ لَقَدِ اخۡتَرۡنٰهُمۡ عَلٰی عِلۡمٍ عَلَی الۡعٰلَمِیۡنَ ۝۳۲ وَ اٰتَیۡنٰهُمۡ

بچوں تھو۔ اور بیشک ہم نے اُنہاں ناں ف۳۱ دانستہ چن لیو۔ اس زمانہ آلاں توں اور ہم نے اُنہاں ناں

مِّنَ الۡاٰیٰتِ مَا فِیۡهِ بَلٰٓؤٌا مُّبِیۡنٌ ۝۳۳ اِنَّ هٰۤؤُلَآءِ لَیَقُوۡلُوۡنَ ۝۳۴ اِنۡ هِیَ

وہ نشانیں عطا فرمائیں جن ماں واضح انعام تھو ف۳۲ بیشک یہ ف۳۳ کہیں وہ دے نی

اِلَّا مَوۡتَتُنَا الۡاُوۡلٰی وَ مَا نَحۡنُ بِمُنۡشَرِیۡنَ ۝۳۵ فَاۡتُوۡا بِاٰبَآئِنَاۤ اِنۡ

مگر مہارو ایک دفعہ گو مرنوں ف۳۴ اور ہم اُٹھالیا نی جاساں ف۳۵ تو مہارا باپ داداناں لے آوَ اگر

کُنۡتُمۡ صٰدِقِیۡنَ ۝۳۶ اَهُمۡ خَیۡرٌ اَمۡ قَوۡمُ تُبَّعٍ ۙ وَّ الَّذِیۡنَ مِنۡ قَبۡلِهِمۡ ؕ

تم سچّا ایں ف۳۶ کیا وہ بہتر ایں ف۳۷ یا تُبّع گی قوم ف۳۸ اور جیڑا ان دوں پہلاں تھا ف۳۹

اَهۡلَکۡنٰهُمۡ ۫ اِنَّهُمۡ کَانُوۡا مُجۡرِمِیۡنَ ۝۳۷ وَ مَا خَلَقۡنَا السَّمٰوٰتِ وَ الۡاَرۡضَ

ہم نے اُنہاں ناں ہلاک کرچھڑیو ف۴۰ بیشک وہ مجرم لوک تھا ف۴۱ اور ہم نے نہ بنایا آسمان اور زمین

وَ مَا بَیۡنَهُمَا لٰعِبِیۡنَ ۝۳۸ مَا خَلَقۡنٰهُمَاۤ اِلَّا بِالۡحَقِّ وَ لٰکِنَّ اَکۡثَرَهُمۡ لَا

اور جو کجھ ان گے درمیان ہے کھیڈ گے طور ف۴۲ ہم نے اُنہاں ناں نہ بنایو مگر حق گے نال ف۴۳ لیکن ان ماں اکثر

یَعۡلَمُوۡنَ ۝۳۹ اِنَّ یَوۡمَ الۡفَصۡلِ مِیۡقَاتُهُمۡ اَجۡمَعِیۡنَ ۝۴۰ یَوۡمَ لَا یُغۡنِیۡ

جانتا نی ف۴۴ بیشک فیصلہ گو دن ف۴۵ ان سب گی معیاد ہے۔ جس دن کوئے دوست

ف۳۰ یعنی غلامی تے مشکل خدمتاں تے محنتاں دے تے اولاد گو قتل کیا جان دے جہڑ و عذاب اناں ناں پہچے تھو۔ ف۳۱ یعنی بنی اسرائیل ناں۔ ف۳۲ کہ اناں واسطے دریاماں خشک رستہ کڈھیا چہڑ ناں سائبان بنایو۔ من تے سلوٰی اتاریو، اس گے علاوہ ہور نعمت دتیں۔ ف۳۳ کفارِ مکہ۔ ف۳۴ یعنی اس زندگانی گے بعد سوائے ایک موت گے مہارے واسطے ہور کجھ نی، اس دے ان گو مقصد بعث یعنی موت گے بعد زندہ کیا جان گو انکار کرنوں تھو جسناں اگلا جملہ ماں واضح کرچھڑیو (کبیر) ف۳۵ موت گے بعد زندہ کرگے۔ ف۳۶ اس گل ماں کہ ہم بعد مرن گے زندہ کرگے اٹھالیا جاں گا، کفارِ مکہ نے یوہ سوال کیو تھو کہ قصی بن کلاب ناں زندہ کرچھڑو، اگر موت گے بعد کسے گو زندہ ہونوں ممکن ہوئے، تے یاہ ان گی جاہلانہ گل تھی، کیونکہ جس کم واسطے وقت مقرر ہوئے اس گو اس وقت دے پہلاں وجود ماں نہ آنوں اس گا ناممکن ہون گی دلیل نی ہوتی تے نہ اسگو انکار صحیح ہوئے، اگر کوئے شخص کسے نواں جمیاں والا بوٹا ناں کہے کہ اس ماں ہون دے پھل کڈھو ورنہ ہم نہ مناں گا کہ اس بوٹا دے پھل نکل سکیں تاں اس ناں جاہل تے احمق قرار دتو جائے گو کہ اسگو انکار محض حماقت یا مکابرہ ہوئے گو۔ ف۳۷ یعنی کفارِ مکہ زور تے طاقت وقوت ماں۔ ف۳۸ تبّع حمیری یمن گو بادشاہ صاحبِ ایمان تھو تے ان گی قوم کافر تھی جہڑی نہایت طاقتور، زور آور، تے کثیر تعداد تھی۔ ف۳۹ کافر اُمتاں بچوں۔ ف۴۰ ان گا کفر گے باعث۔ ف۴۱ کافر منکر بعث۔ ف۴۲ اگر مرن دے بعد اُٹھنوں تے حساب تے ثواب نہ ہوتا تاں خلق گی پیدائش محض فنا گے واسطے ہوئے گی تے یاہ عبث تے لعب ہے تاں اس دلیل دے ثابت ہو یو کہ اس دینوی زندگی گے بعد اخروی زندگی ضرور ہے جس ماں حساب تے جزا ہے۔ ف۴۳ کہ طاعت ور ثواب دیاں تے معصیت ور عذاب کراں۔ ف۴۴ کہ پیدا کرن گی حکمت یاہ ہے تے حکیم گو فعل عبث تے بیکار نی ہوتو۔ ف۴۵ یعنی روزِ قیامت جساں اللہ تعالیٰ اپناں بنداں ماں فیصلو فرمائے گو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مَوۡلًى عَنۡ مَّوۡلًى شَيۡـًٔا وَّلَا هُمۡ يُنۡصَرُوۡنَ ﴿۴۱﴾ اِلَّا مَنۡ رَّحِمَ اللّٰهُ ؕ

کسے دوست گے کجھ کم نہ آئے گو ف۴۶ اور نہ ان گی مدد ہویگی ف۴۷ مگر جس ور اللہ رحم فرمائے ف۴۸

اِنَّهٗ هُوَ الۡعَزِيۡزُ الرَّحِيۡمُ ﴿۴۲﴾ اِنَّ شَجَرَتَ الزَّقُّوۡمِ ﴿۴۳﴾ طَعَامُ

بیشک وہی عزت آلو مہربان ہے۔ بیشک تھوہڑ گو درخت ف۴۹ گناہگاراں گی

الۡاَثِيۡمِ ﴿۴۴﴾ كَالۡمُهۡلِ ۚ يَغۡلِىۡ فِى الۡبُطُوۡنِ ﴿۴۵﴾ كَغَلۡىِ الۡحَمِيۡمِ ﴿۴۶﴾ خُذُوۡهُ

خوراک ہے ف۵۰ گلیاواہ ترامہ گی طرح پیٹ ماں جوش مارے جسطرحیا اُبلتو پانی جوش مارے ف۵۱ اسناں پکڑو ف۵۲

فَاعۡتِلُوۡهُ اِلٰى سَوَآءِ الۡجَحِيۡمِ ﴿۴۷﴾ ثُمَّ صُبُّوۡا فَوۡقَ رَاۡسِهٖ مِنۡ

ٹھیک پکھتی اگ گی طرف زور نال کسیٹالے جاؤ۔ فر اس گا سر گے اپروں

عَذَابِ الۡحَمِيۡمِ ﴿۴۸﴾ ذُقۡ ۚ اِنَّكَ اَنۡتَ الۡعَزِيۡزُ الۡكَرِيۡمُ ﴿۴۹﴾ اِنَّ هٰذَا

اُبلتا پانی گو عذاب سٹو ف۵۳ چکھ ف۵۴ ہاں ہاں توہی بڑی عزت آلو کرم آلو ہے ف۵۵ بیشک یوہ ہے وہ

مَا كُنۡتُمۡ بِهٖ تَمۡتَرُوۡنَ ﴿۵۰﴾ اِنَّ الۡمُتَّقِيۡنَ فِىۡ مَقَامٍ اَمِيۡنٍ ﴿۵۱﴾ فِىۡ

ف۵۶ جسماں تم شک کریں تھا ف۵۷ بیشک ڈر آلا امان گی جگہ ماں ایں ف۵۸

جَنّٰتٍ وَّعُيُوۡنٍ ۚ ﴿۵۲﴾ يَّلۡبَسُوۡنَ مِنۡ سُنۡدُسٍ وَّاِسۡتَبۡرَقٍ مُّتَقٰبِلِيۡنَ ۚ ﴿۵۳﴾

باغاں اور چشماں ماں۔ پہینگا ریشم گا باریک تے موٹا لباس ف۵۹ آمنے سامنے ف۶۰

كَذٰلِكَ وَزَوَّجۡنٰهُمۡ بِحُوۡرٍ عِيۡنٍ ؕ ﴿۵۴﴾ يَدۡعُوۡنَ فِيۡهَا بِكُلِّ فَاكِهَةٍ

اسے طرحیا اور ہم نے اُنہاں ناں بیاہ دتو نہایت سیاہ اور روشن بڑی اکھاں آلیاں نال۔ اسماں ہر قسم گا میوہ منگیں گا ف۶۱

اٰمِنِيۡنَ ﴿۵۵﴾ لَا يَذُوۡقُوۡنَ فِيۡهَا الۡمَوۡتَ اِلَّا الۡمَوۡتَةَ الۡاُوۡلٰى ۚ وَوَقٰهُمۡ عَذَابَ

امن داماں نال ف۶۲ اُساں پہلی موت کے سوا ف۶۳ فر موت نہ چکھیں گا اور اللہ نے اُنہاں ناں اگ گا

الۡجَحِيۡمِ ﴿۵۶﴾ فَضۡلًا مِّنۡ رَّبِّكَ ؕ ذٰلِكَ هُوَ الۡفَوۡزُ الۡعَظِيۡمُ ﴿۵۷﴾ فَاِنَّمَا يَسَّرۡنٰهُ

عذاب دو بچالیو ف۶۴ تھارا رب گا فضل نال یا ہی بڑی کامیابی ہے۔ تو ہم نے اس قرآن ناں

ف۴۶ تے قرابت تے محبت کوئے نفعو نہ دیے گی۔ ف۴۷ یعنی سوائے مومنین گے، کہ وہ باذن الٰہی ایک دوجا گی شفاعت کریں گا (جمل) ف۴۹ تھوہر ایک خبیث نہایت کوڑو درخت ہے جہڑو جہنمیاں گی خوراک ہوئے گو۔ حدیث شریف ماں ایں کہ اگر اس تھوہر گو ایک قطرو دنیا ماں ٹپکا دتو جائے تاں دنیا آلاں گی زندگانی خراب ہوجائے۔ ف۵۰ ابوجہل گی تے اس گا ساتھیاں گی جہڑا بڑا گناہگار ایں۔ ف۵۱ جہنم گا فرشتاں ناں حکم دتو جائے گو کہ۔ ف۵۲ یعنی گناہگار ناں ف۵۳ تے اس وقت دوزخی دے کہیو جائے گو کہ۔ ف۵۴ اس عذاب ناں۔ ف۵۵ ملائکہ یوہ جملو اہانت تے تذلیل واسطے کہیں گا کیونکہ ابوجہل کہہ ہوئے تھو کہ بطحا ماں ہوں بڑو عزت آلو کرم آلو ہاں اسناں عذاب گے وقت یوہ طعنوں دتو جائے گو تے کفار دے یوہ وی کہیو جائے گو کہ۔ ف۵۶ عذاب جو تم دیکھیں۔ ف۵۷ تے اس ور ایمان نی لیائیں تھا اس گے بعد پرہیزگاراں گو ذکر فرمایو جائے۔ ف۵۸ جت کوئے خوف نی۔ ف۵۹ یعنی ریشم گا باریک تے موٹا لباس۔ ف۶۰ کہ کسے گی پٹھ کسے گی طرف نہ ہوئے۔ ف۶۱ یعنی جنت ماں اپناں جنتی خادماں ناں میوہ لیاں گو حکم دیں گا۔ ف۶۲ کہ کسے قسم گی کائے فکر ہی نہ ہوئے گی نہ میواں گا کہٹ ہوں گی نہ ختم ہوں گی نہ نقصان پہچان گی نہ ہور کائے۔ ف۶۳ جہڑی دُنیا ماں ہوگئی ف۶۴ اس دے نجات عطا فرمائی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ع ١٧ ١٢ ٣

بِلِسَانِكَ لَعَلَّهُمۡ يَتَذَكَّرُوۡنَ ﴿۵۸﴾ فَارۡتَقِبۡ اِنَّهُمۡ مُّرۡتَقِبُوۡنَ ﴿۵۹﴾

تھاری زبان ماں ف٦٥ آسان کیو کہ وہ سمجھیں ف٦٦ تو تم انتظار کرو ف٦٧ وہ بھی انتظار ماں ایں ف٦٨

سُوۡرَةُ الۡجَاثِيَةِ مَكِّيَّةٌ — اٰيَاتُهَا ٣٧ — رُكُوۡعَاتُهَا ٤

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف١

حٰمٓ ﴿١﴾ تَنۡزِيۡلُ الۡكِتٰبِ مِنَ اللّٰهِ الۡعَزِيۡزِ الۡحَكِيۡمِ ﴿٢﴾ اِنَّ فِى السَّمٰوٰتِ

کتاب گو اُتارنو ہے اللہ عزت تے حکمت آلا گی طرفوں بیشک آسماناں

وَالۡاَرۡضِ لَاٰيٰتٍ لِّلۡمُؤۡمِنِيۡنَ ﴿٣﴾ وَفِىۡ خَلۡقِكُمۡ وَمَا يَبُثُّ مِنۡ دَآبَّةٍ

اور زمین ماں نشانی ایں ایمان آلاں واسطے ف٢ اور تھاری پیدائش ماں ف٣ اور جیڑا جیڑا جانور وہ پھیلائے

اٰيٰتٌ لِّقَوۡمٍ يُّوۡقِنُوۡنَ ﴿٤﴾ وَاخۡتِلَافِ الَّيۡلِ وَالنَّهَارِ وَمَاۤ اَنۡزَلَ اللّٰهُ

ان ماں نشانی ایں یقین آلاں واسطے اور رات اور دن گی تبدیلیاں ماں ف٤ اور اسماں جے اللہ نے

مِنَ السَّمَآءِ مِنۡ رِّزۡقٍ فَاَحۡيَا بِهِ الۡاَرۡضَ بَعۡدَ مَوۡتِهَا وَتَصۡرِيۡفِ

آسمان توں روزی گو ذریعو بارش اتاری تو اس گے نال زمین ناں زندہ فرمایو مرن توں بعد اور ہواں گی

الرِّيٰحِ اٰيٰتٌ لِّقَوۡمٍ يَّعۡقِلُوۡنَ ﴿٥﴾ تِلۡكَ اٰيٰتُ اللّٰهِ نَتۡلُوۡهَا عَلَيۡكَ

گردش ماں ف٥ نشانیں ایں عقلنداں واسطے۔ یہ اللہ گی آیت ایں کہ ہم تھارے ور حق گے نال

بِالۡحَقِّ ۚ فَبِاَىِّ حَدِيۡثٍۢ بَعۡدَ اللّٰهِ وَاٰيٰتِهٖ يُؤۡمِنُوۡنَ ﴿٦﴾ وَيۡلٌ لِّكُلِّ

پڑھاں فِر اللہ تے اُسگی آیتاں ناں چھوڑ گے کہڑی گل ور ایمان آنیں گا۔ خرابی ہے ہر بڑا

اَفَّاكٍ اَثِيۡمٍ ﴿٧﴾ يَّسۡمَعُ اٰيٰتِ اللّٰهِ تُتۡلٰى عَلَيۡهِ ثُمَّ يُصِرُّ مُسۡتَكۡبِرًا

بہتان آلا گناہگار واسطے ف٦ اللہ گی آیتاں ناں سنیں کہ اُس ور پڑھی جائیں فِر ہٹ ور جم جائے ف٧ غرور کرے ف٨

كَاَنۡ لَّمۡ يَسۡمَعۡهَا ۚ فَبَشِّرۡهُ بِعَذَابٍ اَلِيۡمٍ ﴿٨﴾ وَاِذَا عَلِمَ مِنۡ اٰيٰتِنَا

گویا اس نے اُنہاں ناں سنیو ہی نی تو اُسناں خوشخبری سناؤ دردناک عذاب گی تو جد مہاری آیتاں بچوں کسے ور

ف٦٥ یعنی عربی ماں۔ ف٦٦ تے نصیحت قبول کریں تے ایمان لیائیں، مگرلیاسیں نی۔ ف٦٧ ان گا ہلاک تے عذاب گو۔ ف٦٨ تھاری موت گے۔

ف١ یاہ سورۂ جاثیہ ہے اسگوناں سورۂ شریعہ وی ہے، یاہ سورت مکی ہے سوائے آیت قُلۡ لِّلَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا يَغۡفِرُوۡا (قِيۡلَ هٰذِهِ الۡاٰيَةُ مَنۡسُوۡخَةٌ بِاٰيَةِ السَّيۡفِ) گے، اس سورت ماں چار (٤) رکوع سینتی (٣٧) آیات، چار سو اٹھاسی (٤٨٨) کلمہ، دو ہزار ایک سو اکیانوے (٢١٩١) حرف ایں۔ ف٢ اللہ تعالیٰ گی قدرت تے اسگی وحدانیت ور دلالت کرن آلی۔ ف٣ یعنی تھاری پیدائش ماں وی اس گی قدرت تے حکمت گی نشانیں ایں کہ نطفہ ناں خون بنائے، خون ناں ڈِکر بنائے، خون گا ڈکر ناں گوشت یعنی ماس گو پیڑو بنائے ات توڑی کہ پورو انسان بنا چھڑے۔ ف٤ یعنی کدے گھٹیں کدے بدھیں، تے ایک جائے دو جو آئے ف٥ کہ کدے گرم چلے، کدے ٹھنڈی، کدے جنوبی، کدے شمالی، کدے شرقی، کدے غربی ف٦ یعنی نضر بن حارث واسطے۔ شانِ نزول: کہیو گیو ہے کہ یاہ آیت نضر بن حارث گا وارہ ماں نازل ہوئی جیڑو عجم گا قصہ کہانی سنا گے لوکاں ناں قرآنِ پاک سنن دے روکے تھو تے یاہ آیت ہر ایسا شخص واسطے عام ایں جیڑو دین ناں ضرر تے نقصان پہچائے تے ایمان لیان تے قرآن پاک سنن دے تکبّر کرے۔ ف٧ یعنی اپناں کفر ور ف٨ ایمان لیان دے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.

شَيۡـًٔا اتَّخَذَهَا هُزُوًا ؕ اُولٰٓئِكَ لَهُمۡ عَذَابٌ مُّهِيۡنٌ ؕ﴿۹﴾ مِنۡ وَّرَآئِهِمۡ

اطلاع پائے اُسگی ہنسی بنائے ان واسطے خواری گو عذاب ہے ان گے پچھے

جَهَنَّمُ ۚ وَلَا يُغۡنِيۡ عَنۡهُمۡ مَّا كَسَبُوۡا شَيۡـًٔا وَّلَا مَا اتَّخَذُوۡا مِنۡ

جہنم ایں ف۹ اور اُنہاں ناں کجھ کم نہ دیے گو انگو کمایو ود ف۱۰ اور نہ وہ جیڑا اللہ توں بغیر

دُوۡنِ اللّٰهِ اَوۡلِيَآءَ ۚ وَلَهُمۡ عَذَابٌ عَظِيۡمٌ ؕ﴿۱۰﴾ هٰذَا هُدًى ۚ وَالَّذِيۡنَ

حمایتی بنایاواتھا ف۱۱ اور ان واسطے بڑو عذاب ہے۔ یوہ ف۱۲ راہ دسنوں ایں اور جنہاں نے

كَفَرُوۡا بِاٰيٰتِ رَبِّهِمۡ لَهُمۡ عَذَابٌ مِّنۡ رِّجۡزٍ اَلِيۡمٌ ﴿۱۱﴾ ع اَللّٰهُ الَّذِيۡ

اپناں رب گی آیتاں ناں نی منیوں ان واسطے دردناک عذاب بچوں سخت ترین عذاب ہے اللہ جس نے

سَخَّرَ لَكُمُ الۡبَحۡرَ لِتَجۡرِيَ الۡفُلۡكُ فِيۡهِ بِاَمۡرِهٖ وَلِتَبۡتَغُوۡا مِنۡ

تھارا بس ماں دریا کر چھڑیا کہ اُسماں اُس گا حکم ناں کشتیں چلیں اور تانجہ اُسگو

فَضۡلِهٖ وَلَعَلَّكُمۡ تَشۡكُرُوۡنَ ۚ﴿۱۲﴾ وَسَخَّرَ لَكُمۡ مَّا فِي السَّمٰوٰتِ

فضل تلاش کروف۱۳ اور تانجہ حق ناں منوں ف۱۴ اور تھارے واسطے کم ماں لایا جو کجھ آسماناں ماں ایں ف۱۵

وَمَا فِي الۡاَرۡضِ جَمِيۡعًا مِّنۡهُ ؕ اِنَّ فِيۡ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوۡمٍ

اور جو کجھ زمین ماں ف۱۶ اپناں حکم دے بیشک اُسماں نشانیں ہیں

يَّتَفَكَّرُوۡنَ ﴿۱۳﴾ قُلۡ لِّلَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا يَغۡفِرُوۡا لِلَّذِيۡنَ لَا يَرۡجُوۡنَ اَيَّامَ

سوچن آلاں واسطے۔ ایمان آلاں ناں کہو درگزر کریں ان دے جیڑا اللہ گا دناں گی اُمید نی

اللّٰهِ لِيَجۡزِيَ قَوۡمًا بِمَا كَانُوۡا يَكۡسِبُوۡنَ ﴿۱۴﴾ مَنۡ عَمِلَ صَالِحًا

رکھتا ف۱۷ تانجہ اللہ ایک قوم ناں اسگی کمائی گو بدلو دیے ف۱۸ جیڑو چنگو کم کرے۔

ف۹ یعنی بعدِ موت ان گوانجام کار تے ٹھکانوں دوزخ ہے۔ ف۱۰ مال جس ور وہ بہت نازاں ایں۔ ف۱۱ یعنی بت جنگی پوجا کریں تھا۔ ف۱۲ قرآن شریف۔ ف۱۳ بحری سفراں دے تے تجارتاں دے تے غوطہ زنی دے تے موتی وغیرہ کڈھن دے۔ ف۱۴ اسگی نعمت تے کرم تے فضل واحسان گو۔ ف۱۵ دینہ، چن، تارا وغیرہ۔ ف۱۶ جانور، بوٹا، نہر وغیرہ۔ ف۱۷ جیڑ ادن کہ اس نے موموناں گی مدد واسطے مقرر فرمایا، یا اللہ تعالیٰ گا دناں دے وہ واقعات مراد ایں جناں ماں وہ اپناں دشمناں ناں گرفتار کرے۔ بہر حال ان امید نہ رکھن آلاں دے مراد کفار ایں تے معنیٰ یہ ایں کہ کفار دے جہڑی ایذا پہچے تے ان گا حملاں دے جہڑی تکلیف ہوئے، مسلمان ان دے درگزر کریں، جھگڑا نہ کریں۔ (وَقِيۡلَ اِنَّ الۡاٰيَةَ مَنۡسُوۡخَةٌ بِاٰيَةِ الۡقِتَالِ۔) شانِ نزول: اس آیت گی شانِ نزول ماں کئی قول ایں ایک یوہ کہ غزوہ بنی مصطلق ماں مسلمان بیر مریسیع ور اتر یا یوہ ایک کھوہ تھو عبداللہ بن اُبی منافق نے اپناں غلام ناں پانی واسطے پیجیو وہ دیر نال آیو تاں اس دے وجہ پچھی اس نے کہیو کہ حضرت عمر فاروق رضی اللہ تعالیٰ عنہ کھوہ گے کنارے بیٹھا وا تھا جد تک نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی تے حضرت ابو بکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ کھیں مشک نہ بھرے گئیں اس وقت تک اناں نے ہور کسے ناں پانی بھرن نی دتو یاہ سن گے اس بدبخت نے ان حضرات گی شان ماں گستاخانہ جملہ کہیا حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ ناں اس گی خبر پہچ گی تاں آپ تلوار لے گے تیار ہویا اس ور یاہ آیت نازل ہوئی اس تقدیر ور آیت مدنی ہوئے گی۔ مقاتل گو قول ہے قبیلہ بنی غفار گا ایک شخص نے مکہ مکرمہ ماں حضرت عمر فاروق رضی اللہ تعالیٰ عنہ ناں گال کڈھی تاں آپ نے اس ناں پکڑن گو ارادو فرمایو اس ور یاہ آیت نازل ہوئی۔ تے ایک قول یوہ ہے کہ جد آیت مَنۡ ذَا الَّذِيۡ يُقۡرِضُ اللّٰهَ قَرۡضًا حَسَنًا نازل ہوئی تاں فخاص یہودی نے کہیو کہ محمد (صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم) گو رب محتاج ہو گیو (معاذ اللہ تعالیٰ) اس ناں سن گے حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے تلوار کڈھی تے اس گی تلاش ماں نکلیا حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے آدمی پیج گے اناں ناں واپس بلالیو۔ ف۱۸ یعنی ان گا اعمال گو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فَلِنَفْسِهٖ ۚ وَمَنْ اَسَآءَ فَعَلَيْهَا ۫ ثُمَّ اِلٰى رَبِّكُمْ تُرْجَعُوْنَ ﴿۱۵﴾ وَلَقَدْ

تو اپنے واسطے اور برو کرے تاں وی اپنے واسطے ف۱۹ فِر اُپناں رب گی طرف پھیریا جاؤ گا ف۲۰ اور بیشک

اٰتَيْنَا بَنِیْٓ اِسْرَآءِيْلَ الْكِتٰبَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ وَرَزَقْنٰهُمْ

ہم نے بنی اسرائیل ناں کتاب ف۲۱ اور حکومت اور نبوت عطا فرمائی ف۲۲ اور ہم نے اُنہاں ناں ستھریں روزیں

مِّنَ الطَّيِّبٰتِ وَفَضَّلْنٰهُمْ عَلَى الْعٰلَمِيْنَ ﴿۱۶﴾ ۚ وَاٰتَيْنٰهُمْ بَيِّنٰتٍ مِّنَ

دتیں ف۲۳ اور اُنہاں ناں ان گا دور ماں ساراں ور فضیلت بخشی اور ہم نے اُنہاں ناں اس کم گی ف۲۴ روشن دلیل

الْاَمْرِ ۚ فَمَا اخْتَلَفُوْٓا اِلَّا مِنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ الْعِلْمُ ۙ بَغْيًۢا بَيْنَهُمْ ؕ اِنَّ

دتیں تو اُنہاں نے اختلاف نہ کیا ف۲۵ مگر بعداس گے کہ عِلم ان گے کول آگیو ف۲۶ آپسی حسد گی وجہ دے ف۲۷ بیشک

رَبَّكَ يَقْضِیْ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيْمَا كَانُوْا فِيْهِ يَخْتَلِفُوْنَ ﴿۱۷﴾

تھارو رب قیامت گے دِن ان ماں فیصلو فرمائے گو جس گل ماں اختلاف کریں تھا

ثُمَّ جَعَلْنٰكَ عَلٰى شَرِيْعَةٍ مِّنَ الْاَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَآءَ

فِر ہم نے اس کم گا ف۲۸ عمدہ رستہ ور تمناں کیو ف۲۹ تو اُسے راہ ور چلو اور ناداناں گی خواہشاں گو

الَّذِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۱۸﴾ اِنَّهُمْ لَنْ يُّغْنُوْا عَنْكَ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا ؕ

ساتھ نہ دیو ف۳۰ بیشک وہ اللہ گے سامنے تمناں کجھ کم نہ دیں گا۔

وَاِنَّ الظّٰلِمِيْنَ بَعْضُهُمْ اَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ۚ وَاللّٰهُ وَلِیُّ الْمُتَّقِيْنَ ﴿۱۹﴾

اور بیشک ظالم ایک دوجا گا دوست ایں ف۳۱ ڈر آلاں گو دوست اللہ ف۳۲

هٰذَا بَصَآئِرُ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَّرَحْمَةٌ لِّقَوْمٍ يُّوْقِنُوْنَ ﴿۲۰﴾ اَمْ

یوہ لوکاں گی اکھ کھولنوں ایں ف۳۳ اور ایمان آلاں واسطے ہدایت تے رحمت کیو

حَسِبَ الَّذِيْنَ اجْتَرَحُوا السَّيِّاٰتِ اَنْ نَّجْعَلَهُمْ كَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا

جنہاں نے برائیں کیں ف۳۴ یہ سمجھیں کہ ہم اُنہاں ناں ان جِسا کر چھڑاں گا جیڑا ایمان لے آیا اور چنگا

ف۱۹ نیکی تے بدی گو ثواب تے عذاب اس گا کرن ور ہے۔ ف۲۰ وہ نیکاں تے بداں ناں ان گا اعمال گی جزا دیے گو۔ ف۲۱ یعنی توریت ف۲۲ ان ماں بکثرت انبیا پیدا کر گے۔ ف۲۳ حلال، کشائش گے نال فرعون تے اگی قوم گا مالاں تے مکاناں گا مالک کر گے تے من تے سلویٰ نازل فرما گے۔ ف۲۴ یعنی امرِ دین تے حلال وحرام گو بیان تے حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا مبعوث ہون گی۔ ف۲۵ حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی بعثت ماں ف۲۶ تے علم زوالِ اختلاف گو سبب ہوئے تے اِن لوکاں واسطے اختلاف گو سبب ہو یو، اگی وجہ یاہ ہے کہ علم ان گو مقصد نی تھو بلکہ ان گو مقصود جاہ تے ریاست گی طلب تھی، اسے واسطے اناں نے اختلاف کیو۔ ف۲۷ کہ اناں نے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی جلوہ افروزی گے بعد اپناں جاہ وریاست گا خوف دے آپ گے نال حسد تے دشمنی کی تے کافر ہوگیا۔ ف۲۸ یعنی دین گا۔ ف۲۹ اے حبیب خدا مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ف۳۰ یعنی روسائے قریش گی جیڑا اپناں دین گی دعوت دیں۔ ف۳۱ صرف دُنیاماں، تے آخرت ماں ان گو کوئے دوست نی۔ ف۳۲ دنیاماں وی تے آخرت ماں وی، ڈر آلاں دے مراد مومنین ایں تے اگے قرآنِ پاک وارے ارشاد ہوئے۔ ف۳۳ کہ اس دے اناں ناں امورِ دین ماں بینائی حاصل ہوئے۔ ف۳۴ کفر تے معاصی گو

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الصّٰلِحٰتِ ۙ سَوَآءً مَّحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ ۗ سَآءَ مَا يَحْكُمُوْنَ ﴿۲۱﴾ وَخَلَقَ اللّٰهُ
کم کیا کہ اِن گی اُن گی زندگی اور موت برابر ہوجائے ف۳۵ کتنوں بُرو حکم لائیں ف۳۶ اور اللہ نے
السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ وَلِتُجْزٰى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا
آسماناں اور زمین ناں حق گے نال پیدا کیو ف۳۷ اور اس واسطے جے ہر جان اپناں کیا گو بدلو لیے ف۳۸ اور اُن ور
يُظْلَمُوْنَ ﴿۲۲﴾ اَفَرَءَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ اِلٰهَهٗ هَوٰىهُ وَاَضَلَّهُ اللّٰهُ عَلٰى
ظلم نہ ہوویگو۔ پلا دیکھو دے سہی اُسناں جس نے اپنی خواہش ناں اپنوں خدا بنالیو ف۳۹ اور اللہ نے اُسناں علم گے باوجود
عِلْمٍ وَّخَتَمَ عَلٰى سَمْعِهٖ وَقَلْبِهٖ وَجَعَلَ عَلٰى بَصَرِهٖ غِشٰوَةً ۗ فَمَنْ
گمراہ کیو ف۴۰ اور اُس گا کن اور دِل ور مہر لائی اور اُسگی اکھاں ور پردو پائیو ف۴۱ تو
يَّهْدِيْهِ مِنْۢ بَعْدِ اللّٰهِ ۗ اَفَلَا تَذَكَّرُوْنَ ﴿۲۳﴾ وَقَالُوْا مَا هِيَ اِلَّا
اللہ توں بعد اسناں کون راہ دسے تو کیا تم دھیان نی کرتا۔ اور بولیا ف۴۲ وہ دے نی مگر یاہی
حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوْتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَآ اِلَّا الدَّهْرُ ۚ وَمَا
مہاری دُنیا گی زندگی ف۴۳ مریں اور جئیں ف۴۴ اور ہمناں ہلاک نی کرتو مگر زمانوں ف۴۵ اور
لَهُمْ بِذٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ ۚ اِنْ هُمْ اِلَّا يَظُنُّوْنَ ﴿۲۴﴾ وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ
اُنہاں ناں اسگو علم نی ف۴۶ وہ دے نرا گمان دوڑائیں ف۴۷ اور جد ان ور مہاریں روشن

ف۳۵ یعنی ایمانداراں تے کافراں گی موت تے حیات برابر ہوجائے ایسو ہرگز نہ ہوئے گو کیونکہ ایماندار زندگی ماں طاعت ور قائم رہیا تے کافر بدیاں ماں ڈبیار ہیا۔ تاں ان دواں گی زندگی برابر نہ ہوئی۔ اسے طرح موت وی برابر نی کہ مومن گی موت بشارت تے رحمت تے کرامت ور ہوئے تے کافر گی رحمت دے مایوسی تے ندامت ور۔ شانِ نزول: مشرکین مکہ گی ایک جماعت نے مسلماناں دے کہیو تھو کہ اگر تھاری بات حق ہوئے تے مرن دے بعد اُٹھنوں ہوئے تاں وی ہم ہی افضل رہاں گا جسطرح دُنیاماں ہم تھارا دے بہتر رہیا۔ ان گا رڈ ماں یاہ آیت نازل ہوئی۔ ف۳۶ مخالف سرکش مخلص فرمانبردار گے برابر کس طرح ہوسکے؟ مومنین جنّاتِ عالیات ماں عزّت تے کرامت تے عیش تے راحت پائیں گا تے کفار اسفل السافلین ماں ذلّت تے اہانت گے نال سخت ترین عذاب ماں مبتلا ہوئیں گا۔ ف۳۷ کہ اسگی قدرت تے وحدانیت گی دلیل ہوئے۔ ف۳۸ نیک نیکی گو، تے بد بدی گو، اس آیت دے معلوم ہویو کہ اس عالم گی پیدائش دے اظہارِ عدل تے رحمت مقصود ہے تے یوہ پوری طرح قیامت ہی ماں ہوئے گو کہ اہل حق تے اہل باطل ماں امتیاز کامل ہوئے، مومن مخلص جنت گا درجات ماں ہوئیں تے کافر نافرمان درکاتِ جہنم ماں۔ ف۳۹ تے اپنی خواہش گو تابع ہوگیو، جسناں نفس نے چاہیو یو جن لگ گیو، مشرکین گو یوہی حال تھو کہ وہ پتھر تے سونا تے چاندی وغیرہ ناں پوجیں تھا، جد کائے چیز اناں ناں پہلی چیز دے اچھی معلوم ہوئے تھی تاں پہلی ناں تروڑ چھڑیں تھا تے دوجی ناں پوجن لگ جائیں تھا۔ ف۴۰ کہ اس گمراہ نے حق ناں پہچان گے بے راہی اختیار کی۔ مفسرین نے اس آیت گا یہ معنیٰ وی بیان کیا ایں کہ اللہ تعالیٰ نے اس گا انجام کار تے اس گا شقی ہون ناں جانتاں ہویاں اس ناں گمراہ کیو یعنی اللہ تعالیٰ پہلاں دے جانے تھو کہ یوہ اپناں اختیار دے راہِ حق دے منحرف ہوئے گو تے گمراہی اختیار کرے گو۔ ف۴۱ تاں اس نے ہدایت تے نصیحت ناں نہ سنیوں تے نہ سمجھیو تے راہِ حق ناں نہ دیکھیو۔ ف۴۲ منکرین بعث ف۴۳ یعنی اس زندگی گے علاوہ ہور کائے زندگی نی۔ ف۴۴ یعنی کجھ مریں تے کجھ پیدا ہوئیں۔ ف۴۵ یعنی روز وشب گو دور وہ اسے ناں موثر اعتقاد رکھیں تھا تے ملک الموت گو تے بحکم الٰہی روح قبض کیا جان گو انکار کریں تھا تے ہر ایک حادثہ ناں دہر تے زمانہ گی طرف منسوب کریں تھا اللہ تعالیٰ فرمائے۔ ف۴۶ یعنی وہ یاہ گل بے علمی دے کہیں۔ ف۴۷ خلاف واقع۔ مسئلو: حوادث ناں زمانہ گی طرف منسوب کرنوں تے ناگوار حوادث رونما ہون دے زمانہ ناں برو کہنو ممنوع ایں احادیث ماں اسگی ممانعت آئی ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اٰيٰتُنَا بَيِّنٰتٍ مَّا كَانَ حُجَّتَهُمۡ اِلَّاۤ اَنۡ قَالُوا ائۡتُوۡا بِاٰبَآئِنَاۤ اِنۡ كُنۡتُمۡ

آیت پڑھی جائیں ف۴۸ تو بس اُنگی حجت یاہی ہوئے کہ کہیں کہ مہارا باپ دادا ناں لے آوٗ ف۴۹ اگر تم

صٰدِقِيۡنَ ﴿۲۵﴾ قُلِ اللّٰهُ يُحۡيِيۡكُمۡ ثُمَّ يُمِيۡتُكُمۡ ثُمَّ يَجۡمَعُكُمۡ اِلٰى

سچا ہو ف۵۰ تم فرماوٗ اللہ تمناں زِندہ فرمائے ف۵۱ فِر تمناں مارے ف۵۲ فِر تم ساراں ناں اکٹھا کرے گو ف۵۳

يَوۡمِ الۡقِيٰمَةِ لَا رَيۡبَ فِيۡهِ وَلٰـكِنَّ اَكۡثَرَ النَّاسِ لَا يَعۡلَمُوۡنَ ﴿۲۶﴾ ع

٣ ع ٥ ١٩

قیامت گے دِن جساں کوئے شک نی لیکن بہت آدمی نی جانتا ف۵۴

وَلِلّٰهِ مُلۡكُ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ‌ؕ وَيَوۡمَ تَقُوۡمُ السَّاعَةُ يَوۡمَئِذٍ

اور اللہ ہی گے واسطے ہے آسماناں اور زمین گی بادشاہی اور جس دن قیامت قائم ہووےگی

يَّخۡسَرُ الۡمُبۡطِلُوۡنَ ﴿۲۷﴾ وَتَرٰى كُلَّ اُمَّةٍ جَاثِيَةً‌ قف كُلُّ اُمَّةٍ تُدۡعٰٓى

باطل آلاں گی اس دن ہار ہے ف۵۵ اور تم ہر گروہ ناں ف۵۶ دیکھیں گا گوڈاں گے پہار چہڑیاوا ہر گروہ اپناں

اِلٰى كِتٰبِهَا ؕ اَلۡيَوۡمَ تُجۡزَوۡنَ مَا كُنۡتُمۡ تَعۡمَلُوۡنَ ﴿۲۸﴾ هٰذَا كِتٰبُنَا

نامہٗ اعمال گی طرف بلایو جائے گو ف۵۷ اج تمناں تھارا کیاوا گو بدلو دِتو جائے گو۔ مہارو یوہ نوشتو

يَنۡطِقُ عَلَيۡكُمۡ بِالۡحَـقِّ‌ ؕ اِنَّا كُنَّا نَسۡتَنۡسِخُ مَا كُنۡتُمۡ تَعۡمَلُوۡنَ ﴿۲۹﴾

تھارے ور حق بولے ہم لکھتا رہیا تھا ف۵۸ جو کجھ تم نے کیو۔

فَاَمَّا الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فَيُدۡخِلُهُمۡ رَبُّهُمۡ فِىۡ

تو وِہ جیڑا ایمان لے آیا اور اچھا کم کیا ان گو رب اُناں ناں اپنی

رَحۡمَتِهٖ‌ ؕ ذٰلِكَ هُوَ الۡفَوۡزُ الۡمُبِيۡنُ ﴿۳۰﴾ وَاَمَّا الَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا‌ قف اَفَلَمۡ تَكُنۡ

رحمت ماں لیے گو ف۵۹ یاہی کھلی کامیابی ہے۔ اور جیڑا کافر ہویا ان ناں فرمایو جائیگو کیا اِسو نی تھو جے

ف۴۸ یعنی قرآن پاک گی آیات جن ماں اللہ تعالیٰ گا بعث بعد الموت ورقادر ہون گی دلیل مذکوراِیں، جد کفاران گا جواب دے عاجز ہوئیں۔ ف۴۹ زندہ کرگے۔ ف۵۰ اس گل ماں کہ مردہ زندہ کرگے اٹھالیا جائیں گا۔ ف۵۱ دُنیاماں بعداس گے کہ تم بے جان نطفہ تھا۔ ف۵۲ تھاریں عمر پوری ہون گے وقت۔ ف۵۳ زندہ کرگے تاں جیڑو پروردگار ایسی قدرت آلو ہے وہ تھارا باپ دادا گا زندہ کرن وروی بالیقیں قادر ہے، وہ سب ناں زندہ کرے گو۔ ف۵۴ اس گو کہ اللہ تعالیٰ مرداں ناں زندہ کرن ورقادر ہے تے ان گو نہ جانوں دلائل قدرت گی طرف متوجہ نہ ہون تے غور نہ کرن گی وجہ دے ہے۔ ف۵۵ یعنی اس دن کافراں گو خساراماں ہونوں ظاہر ہوجائے گو۔ ف۵۶ یعنی ہر دین آلا۔ ف۵۷ تے فرمایو جائے گو۔ ف۵۸ یعنی ہم نے فرشتاں ناں تھارا عمل لکھن گو حکم دتو تھو۔ ف۵۹ جنت ماں داخل فرمائے گو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اٰيٰتِىۡ تُتۡلٰى عَلَيۡكُمۡ فَاسۡتَكۡبَرۡتُمۡ وَكُنۡتُمۡ قَوۡمًا مُّجۡرِمِيۡنَ ﴿٣١﴾ وَاِذَا
میری آیت تھارے ور پڑھی جائیں تھیں تو تم تکبر کریں تھا ف٦٠ اور تم مجرم لوک تھا اور جد
قِيۡلَ اِنَّ وَعۡدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَّالسَّاعَةُ لَا رَيۡبَ فِيۡهَا قُلۡتُمۡ مَّا نَدۡرِىۡ
کہیو جاتو۔ بیشک اللہ گو وعدو ف٦١ سچو ہے اور قیامت ماں شک نی ف٦٢ تو تم کہیں تھا ہم نی جانتا
مَا السَّاعَةُ ۙ اِنۡ نَّظُنُّ اِلَّا ظَنًّا وَّمَا نَحۡنُ بِمُسۡتَيۡقِنِيۡنَ ﴿٣٢﴾ وَبَدَا لَهُمۡ
قیامت کے چیز ہے ہمناں دے نوئی شک جیو ہویو اور ہمناں ف٦٣ یقین نی اور ان ور کھل گئیں ف٦٤
سَيِّاٰتُ مَا عَمِلُوۡا وَحَاقَ بِهِمۡ مَّا كَانُوۡا بِهٖ يَسۡتَهۡزِءُوۡنَ ﴿٣٣﴾ وَقِيۡلَ
ان گا کماں گی برائیں ف٦٥ اور اُنہاں ناں کھیر لیو اُس عذاب نے جس نا ہاسو بنائیں تھا اور فرمایو جائیگو
الۡيَوۡمَ نَنۡسٰٮكُمۡ كَمَا نَسِيۡتُمۡ لِقَآءَ يَوۡمِكُمۡ هٰذَا وَمَاۡوٰٮكُمُ
اج ہم تمناں چھوڑ دیاں گا ف٦٦ جس طرح تم اپناں اس دن گا ملن ناں بُھل گیا تھا ف٦٧ اور تھارو ٹھکانوں
النَّارُ وَمَا لَكُمۡ مِّنۡ نّٰصِرِيۡنَ ﴿٣٤﴾ ذٰلِكُمۡ بِاَنَّكُمُ اتَّخَذۡتُمۡ اٰيٰتِ اللّٰهِ
اگ ہے اور تھارو کوئے مددگار نی ف٦٨ یوہ تانجہ تم نے اللہ گی آیتاں گو
هُزُوًا وَّغَرَّتۡكُمُ الۡحَيٰوةُ الدُّنۡيَا ۚ فَالۡيَوۡمَ لَا يُخۡرَجُوۡنَ مِنۡهَا وَلَا هُمۡ
ٹھٹھو بنایو اور دُنیا گی زندگی نے تمناں فریب دتو ف٦٩ تو اج نہ وہ اگ توں کڈھیا جائیں گا اور نہ اُنہاں دے کوئے
يُسۡتَعۡتَبُوۡنَ ﴿٣٥﴾ فَلِلّٰهِ الۡحَمۡدُ رَبِّ السَّمٰوٰتِ وَرَبِّ الۡاَرۡضِ رَبِّ
منانو چاہے ف٧٠ تو اللہ ہی واسطے ایں ساریں خوبیں آسماناں گو رب اور زمین گو رب اور
الۡعٰلَمِيۡنَ ﴿٣٦﴾ وَلَهُ الۡكِبۡرِيَآءُ فِى السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ ۖ وَهُوَ الۡعَزِيۡزُ الۡحَكِيۡمُ ﴿٣٧﴾
سارا جہان گو رب اور اُسے واسطے بڈیائیں ہے آسماناں اور زمین ماں اور وہی عزت تے حکمت آلو ہے۔

ف٦٠ تے ان ور ایمان نی لیائیں تھا۔ ف٦١ مرداں ناں زندہ کرن گو۔ ف٦٢ وہ ضرور آئیگی تاں ف٦٣ قیامت گا آن گو۔ ف٦٤ یعنی کفار ور آخرت ماں۔ ف٦٥ جہڑا اناں نے دنیا ماں کیا تھا تے ان گیں سزا۔ ف٦٦ عذاب دوزخ ماں۔ ف٦٧ کہ ایمان تے طاعت چھوڑ بیٹھا۔ ف٦٨ جہڑو تمناں اس عذاب دے بچا سکے۔ ف٦٩ تے تم اس گا شیدائی ہوگیا تے تم نے بعث تے حساب گو انکار کر چھڑیو۔ ف٧٠ یعنی ہون ان دے وی یوہ مطلوب نی کہ وہ توبہ کر گے تے ایمان تے اطاعت اختیار کر کے اپناں رب ناں راضی کریں کیونکہ اس روز کوئے عذر تے توبہ قبول نی۔

سُورَةُ الأَحْقَافِ مَكِّيَّةٌ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ — اٰيَاتُهَا ٣٥ — رُكُوعَاتُهَا ٤

الله گا ناں نال شروع جیہڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

حٰمٓ ۝١ تَنْزِيلُ الْكِتٰبِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ۝٢ مَا خَلَقْنَا

یاہ کتاب ف۲ اُتارنوں ایں اللہ عزت تے حکمت آلا گی طرفوں ہم نے نہ بنایا

السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَآ اِلَّا بِالْحَقِّ وَاَجَلٍ مُّسَمًّى ؕ

آسمان تے زمین اور جو کچھ ان گے درمیان ہے مگر حق گے نال ف۳ اور ایک مقرر معیاد تک ف۴

وَالَّذِينَ كَفَرُوا عَمَّآ اُنْذِرُوا مُعْرِضُونَ ۝٣ قُلْ اَرَءَيْتُمْ مَّا

اور کافر اِس چیز دے ڈرایا گیا ف۵ مُنھ پھیریں ف۶ تم فرماؤ بِلا دسّو دے سہی وہ

تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْاَرْضِ اَمْ

جیہڑا تم اللہ توں بغیر پوجیں ف۷ مناں دسو اناں نے زمین گو کیہڑو ذرو بنایو یا

لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمٰوٰتِ ؕ اِيتُونِي بِكِتٰبٍ مِّنْ قَبْلِ هٰذَآ اَوْ اَثٰرَةٍ

آسمان ماں انگو کہڑ وحصّو ہے میرے کول لیاؤ اس توں پہلی کائے کتاب ف۸ یا بچیو کچھو

مِّنْ عِلْمٍ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِينَ ۝٤ وَمَنْ اَضَلُّ مِمَّنْ يَّدْعُوا مِنْ

علم ف۹ اگر تم سچا ایں ف۱۰ اور اُس دو بدھ گے گمراہ کون جیہڑو اللہ توں بغیر

دُونِ اللّٰهِ مَنْ لَّا يَسْتَجِيبُ لَهٗٓ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ وَهُمْ عَنْ

اِساں نا پوجے ف۱۱ جیہڑو قیامت تک اُسگی نہ سنیں اور اُنہاں

دُعَآئِهِمْ غٰفِلُونَ ۝٥ وَاِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوا لَهُمْ اَعْدَآءً وَّكَانُوا

ناں اُنگی پوجا گی خبر نی ف۱۲ تے جد لوکاں گو حشر ہوے گو وہ اُن گا دشمن ہوئینگا ف۱۳ تے ان دے

ف۱ سورۂ احقاف مکی ہے مگر بعض گے نزدیک اس گیں چند آیات مدنی ایں مثلاً آیت "قُلْ اَرَأَيْتُمْ" تے آیت "فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ" تے ترے آیات "وَوَصَّيْنَا الْاِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ" دے اس سورت ماں چار (۴) رکوع تے پینتی (۳۵) آیات تے چھ سو چرتالی (۶۴۴) کلمہ تے دو ہزار پنج سو پچانوے (۲۵۹۵) حرف ایں۔ ف۲ یعنی قرآن شریف ف۳ کہ مہاری قدرت تے وحدانیت وردلالت کریں۔ ف۴ وہ مقرر میعاد روزِ قیامت ہے جس گا آن ور آسمان تے زمین فنا ہو جائیں گا۔ ف۵ اس چیز دے مراد یا عذاب ہے یا قیامت گا دِن گی وحشت یا قرآن پاک جہڑو بعث تے حساب گو خوف دوائے۔ ف۶ کہ اس ور ایمان نی لیا تا۔ ف۷ یعنی بت جناں ناں معبود بنائیں۔ ف۸ جہڑی اللہ تعالیٰ نے قرآن پاک دے پہلاں اتاری ہوئے، مراد یاہ ہے کہ یاہ کتاب یعنی قرآن مجید توحید تے اِبطالِ شرک ور ناطق ہے تے جہڑی کتاب وی اس دے پہلاں اللہ تعالیٰ گی طرف دے آئی اس ماں یوہی بیان ایں تم کُتبِ الٰہیہ بچوں کائے ایک کتاب وی ایسی لے آؤ جس ماں تھارا دین (بت پرستی) گی شہادت ہوئے۔ ف۹ پہلاں گو۔ ف۱۰ اپناں اس دعویٰ ماں کہ خدا گو کوئے شریک ہے جس گی عبادت گو اس نے تمناں حکم دتو ہے۔ ف۱۱ یعنی بتاں ناں۔ ف۱۲ کیونکہ وہ بے جان جمادایں۔ ف۱۳ یعنی بت اپناں پجاریاں گا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

بِعِبَادَتِهِمْ كٰفِرِيْنَ ۝٦ وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيٰتُنَا بَيِّنٰتٍ قَالَ الَّذِيْنَ

منکر ہوجائیں گا ف۱۴ اور جد اُن ور ف۱۵ پڑھی جائیں مہاری روشن آیت تو کافر

كَفَرُوْا لِلْحَقِّ لَمَّا جَآءَهُمْ ۙ هٰذَا سِحْرٌ مُّبِيْنٌ ۝٧ اَمْ يَقُوْلُوْنَ

اپنے کول آیاوا حق ناں ف۱۶ کہیں یوہ کھلو جادو ہے ف۱۷ کے کہیں

افْتَرٰىهُ ۭ قُلْ اِنِ افْتَرَيْتُهٗ فَلَا تَمْلِكُوْنَ لِيْ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا ۭ هُوَ

اُنہاں نے اساں دِلوں بنایو ف۱۸ تم فرماؤ کدے میں اساں اپناوِل توں بنالیو ہووےگو تاں تم اللہ گے ساہمنے میرو کجھ اختیار نی رکھتا ف۱۹

اَعْلَمُ بِمَا تُفِيْضُوْنَ فِيْهِ ۭ كَفٰى بِهٖ شَهِيْدًۢا بَيْنِيْ وَبَيْنَكُمْ ۭ وَهُوَ

وہ خوب جانیں جن گلاں ماں تم مشغول ایں ف۲۰ اور وہ کافی ہے میرے اور تھارے درمیان گواہ اور وہی

الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ۝٨ قُلْ مَا كُنْتُ بِدْعًا مِّنَ الرُّسُلِ وَمَآ اَدْرِيْ

بخشن آلو مہربان ایں ف۲۱ تم فرماؤ ہوں کوئے انوکھو رسول نی ف۲۲ اور ہوں نی جانتو

مَا يُفْعَلُ بِيْ وَلَا بِكُمْ ۭ اِنْ اَتَّبِعُ اِلَّا مَا يُوْحٰٓى اِلَيَّ وَمَآ اَنَا اِلَّا

میرے نال کے کیو جائیگو اور تھارے نال کے ف۲۳ ہوں دے اُسے گو تابع ہاں جو کجھ مناں وحی ہووے ف۲۴ اور ہوں نی مگر

ف۱۴ تے کہیں گا کہ ہم نے اناں ناں اپنی عبادت گی دعوت نی دتی، درحقیقت یہ اپنی خواہشاں گا پجاری تھا۔ ف۱۵ یعنی اہلِ مکّہ ور۔ ف۱۶ یعنی قرآن شریف ناں بغیر غور وفکر کرن تے اچھی طرح سنن گے۔ ف۱۷ کہ اس گا جادو ہون ماں شک نی تے اس دے وی بدتر گل کہیں جسکو اگے ذکر ہے۔ ف۱۸ یعنی سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ آلہ وسلم نے ف۱۹ یعنی اگر بالفرض ہوں دِل دے بناتو تے اساں اللہ تعالیٰ گو کلام کہتو تاں وہ اللہ تعالیٰ ور افترا ہوتو تے اللہ تعالیٰ ایسا بہتان تے افترا کرن آلا ناں جلدی سزاماں گرفتار کرے، تمناں دے یاہ قدرت نی کہ تم اسگی عقوبت دے بچاسکو یا اس گا عذاب ناں ہٹاسکو تاں کس طرح ہوسکے کہ ہوں تھاری وجہ دے خدا اور بہتان لاتو۔ ف۲۰ تے جو کجھ قرآنِ پاک گا وارہ ماں کہیں۔ ف۲۱ یعنی اگر تم کفر دے توبہ کر کے ایمان لیاؤ تاں اللہ تعالیٰ تھاری مغفرت فرمائے گو تے تھارے ور رحم کرے گو۔ ف۲۲ میرا دے پہلاں وی رسول آیا ایں تاں تم کیوں نبوّت گو انکار کریں۔ ف۲۳ اس گا معنیٰ ماں مفسرین گا چند اقوال ایں۔ ایک دے یوہ کہ قیامت ماں جو میرے تے تھارے نال کیو جائے گو وہ مناں معلوم نی، یہ معنیٰ ہوئیں تاں یاہ آیت منسوخ ہے۔ مروی ہے کہ جد یاہ آیت نازل ہوئی تاں مشرک خوش ہویا تے کہن لگا کہ لات تے عزّیٰ گی قسم اللہ تعالیٰ گے نزدیک مہارو تے محمد (صلی اللہ تعالیٰ علیہ آلہ وسلم) گو ایک جسو حال ہے اناں ناں مہارے ور کائے وی فضیلت نی، اگر یوہ قرآن ان گو اپنوں بنایو وو نہ ہوتو تاں ان گو بھیجن آلو اناں ناں ضرور خبر دیتو کہ ان گے نال کے کرے گو تاں اللہ تعالیٰ نے آیت "لِيَغْفِرَ لَكَ اللّٰهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْۢبِكَ وَمَا تَاَخَّرَ" نازل فرمائی، صحابہ نے عرض کیو یا نبی اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ آلہ وسلم حضور ناں مبارک ہوئے تمناں دے معلوم ہوگیو کہ تھارے نال کے کیو جائے گو، یوہ انتظار ہے کہ مہارے نال کے کرے گو، اس ور اللہ تعالیٰ نے ماہ آیت نازل فرمائی۔ "لِيُدْخِلَ الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنٰتِ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ" تے یاہ آیت نازل ہوئی وہ "بَشِّرِ الْمُؤْمِنِيْنَ بِاَنَّ لَهُمْ مِّنَ اللّٰهِ فَضْلًا كَبِيْرًا" تاں اللہ تعالیٰ نے بیان فرما چھڑیو کہ حضور (صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گے نال کے کرے گو تے موموناں گے نال کے۔ دو جو قول آیت گی تفسیر ماں یوہ ہے کہ آخرت گو حال دے حضور ناں اپنوں وی معلوم ایں، مومنین گو وی، مکذبین گو وی، مطلب یوہ ہے کہ دُنیا ماں کے کیو جائے گو؟ یوہ معلوم نی، اگر یہ معنیٰ لیا جائیں تاں وی آیت منسوخ ہے۔ اللہ تعالیٰ نے حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں یوہ وی دس چھڑیو۔ "لِيُظْهِرَهٗ عَلَى الدِّيْنِ كُلِّهٖ" تے "مَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَاَنْتَ فِيْهِمْ" بہرحال اللہ تعالیٰ نے اپناں حبیب صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں حضور گے نال تے حضور گی اُمت گے نال پیش آن آلا امور ور مطلع فرما چھڑیو خواہ وہ دُنیا گا ہوئیں یا آخرت گا تے اگر درایت بمعنیٰ ادراک بالقیاس یعنی عقل دے جانن گا معنیٰ ماں لیو جائے تاں مضمون ہور وی زیادہ صاف ہے تے آیت گو اس دے بعد آلو جملو اس گی تائید کرے، علامہ نیشاپوری نے اس آیت گا تحت ماں فرمایو کہ اس ماں نفی اپنی ذات دے جانن گی ہے من جہت الوحی جانن گی نی۔ ف۲۴ یعنی ہوں جو کجھ جانوں اللہ تعالیٰ گی تعلیم نال جانوں

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٩﴾ قُلْ أَرَءَيْتُمْ إِن كَانَ مِنْ عِندِ ٱللَّهِ وَكَفَرْتُم
صاف ڈر سنان آلو۔ تم فرماؤ بلا دیکھو دے سہی اگر وہ قرآن اللہ گی طرفوں ہووے اور تم نے اسگو انکار کیو
بِهِۦ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّنۢ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ عَلَىٰ مِثْلِهِۦ فَـَٔامَنَ
اور بنی اسرائیل گو ایک گواہ ف۲۵ اس ور گواہی دے بیٹھو ف۲۶ تو وہ ایمان لے آیو
ع ۱ وَٱسْتَكْبَرْتُمْ ۖ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٠﴾ وَقَالَ ٱلَّذِينَ
اور تم نے تکبر کیو ف۲۷ بیشک اللہ راہ نی دیتو ظالماں ناں اور کافراں نے
كَفَرُوا۟ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَوْ كَانَ خَيْرًا مَّا سَبَقُونَآ إِلَيْهِ ۚ وَإِذْ لَمْ
مسلماناں ناں کہیو اگر اساں ف۲۸ کائے بلائی ہوتی تاں یہ ف۲۹ مہارا تو اگے اس توڑی نہ پُچ جاتا ف۳۰ اور جد
يَهْتَدُوا۟ بِهِۦ فَسَيَقُولُونَ هَٰذَآ إِفْكٌ قَدِيمٌ ﴿١١﴾ وَمِن قَبْلِهِۦ كِتَٰبُ
اُنہاں ناں اسگی ہدایت نہ ہوئی تاں ہون ف۳۱ کہیں گا کہ یوہ پرانوں بہتان ایں۔ اور اس تو پہلاں موسیٰ گی
مُوسَىٰٓ إِمَامًا وَرَحْمَةً ۚ وَهَٰذَا كِتَٰبٌ مُّصَدِّقٌ لِّسَانًا عَرَبِيًّا
کتاب ف۳۲ ہے پیشوا اور مہربانی اور یاہ کتاب ہے تصدیق فرماتی ف۳۳ عربی زبان ماں
لِّيُنذِرَ ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ وَبُشْرَىٰ لِلْمُحْسِنِينَ ﴿١٢﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ قَالُوا۟
کہ ظالماں ناں ڈر سنائے اور نیکاں ناں بشارت۔ بیشک وہ جنہاں نے کہیو
رَبُّنَا ٱللَّهُ ثُمَّ ٱسْتَقَٰمُوا۟ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١٣﴾
مہارو رب اللہ ہے فِر ثابت قدم رہیا نہ ف۳۴ ان ور خوف ف۳۵ نہ ان ناں غم ف۳۶
أُو۟لَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلْجَنَّةِ خَٰلِدِينَ فِيهَا جَزَآءًۢ بِمَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾
وہ جنت آلا ایں ہمیشہ اُساں رہنگا ان گا اعمال گو انعام
وَوَصَّيْنَا ٱلْإِنسَٰنَ بِوَٰلِدَيْهِ إِحْسَٰنًا ۖ حَمَلَتْهُ أُمُّهُۥ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ
اور ہم نے آدمی ناں حکم کیو کہ اپناں ماں باپ ناں بلائی کرے اُسگی ماں نے اُسناں پیٹ ماں رکھیو تکلیف ناں اور جنیوں اُسناں

ف۲۵ وہ حضرت عبداللہ بن سلام ایں جیڑا نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ور ایمان لیایا تے آپکی نبوت گا صحیح ہون گی شہادت دتی۔ ف۲۶ کہ وہ قرآن اللہ تعالیٰ گی طرف دے ہے۔ ف۲۷ تے ایمان دے محروم رہیا تاں اسگو نتیجو کے ہونوں ایں۔ ف۲۸ یعنی دین محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ماں۔ ف۲۹ غریب لوک۔ ف۳۰ شانِ نزول: یاہ آیت مشرکین مکہ گا وارہ ماں نازل ہوئی جہڑا کہیں تھا کہ اگر دین محمدی حق ہو تو تاں فلاں تے فلاں اس ناں مہارا دے پہلاں کسطرح قبول کر لیتا۔ ف۳۱ عناد گی وجہ دے قرآن پاک گا وارہ ماں۔ ف۳۲ توریت۔ ف۳۳ پہلی کتاباں گی۔ ف۳۴ اللہ تعالیٰ گی توحید تے سیّد عالم محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی شریعت ور آخری دم تک۔ ف۳۵ قیامت ماں۔ ف۳۶ موت گے وقت۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

كُرْهًا ؕ وَ حَمْلُهٗ وَ فِصٰلُهٗ ثَلٰثُوْنَ شَهْرًا ؕ حَتّٰۤى اِذَا بَلَغَ اَشُدَّهٗ

تکلیف نال اور اُساں چاگے پھرنوں اور اُس گو دودھ چھڑکانوں تریاں مہیناں ماں ایں ف۳۷ تاں توڑی کہ جد اپنا زور ور پہچیو ف۳۸

وَ بَلَغَ اَرْبَعِیْنَ سَنَةً ۙ قَالَ رَبِّ اَوْزِعْنِیْۤ اَنْ اَشْكُرَ نِعْمَتَكَ

اور چالیاں سالاں گو ہویو ف۳۹ عرض کی اے میرا رب! میرادل ماں کہل کہ ہوں تیری نعمت کو شکر کروں

الَّتِیْۤ اَنْعَمْتَ عَلَیَّ وَ عَلٰى وَالِدَیَّ وَ اَنْ اَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضٰىهُ

جہڑی تیں میرے ور اور میرا ماں باپ ور کی ف۴۰ اور ہوں وہ کم کروں جیڑو تناں پسند آئے ف۴۱

وَ اَصْلِحْ لِیْ فِیْ ذُرِّیَّتِیْ ۚؕ اِنِّیْ تُبْتُ اِلَیْكَ وَ اِنِّیْ مِنَ الْمُسْلِمِیْنَ ﴿۱۵﴾

اور میرے واسطے میری اولاد ماں صلاح (نیکی) رکھ ف۴۲ ہوں تیری طرف رجوع لے آیو ف۴۳ اور ہوں مسلمان ہوں ف۴۴

اُولٰٓىِٕكَ الَّذِیْنَ نَتَقَبَّلُ عَنْهُمْ اَحْسَنَ مَا عَمِلُوْا وَ نَتَجَاوَزُ عَنْ

یہ ہیں وہ جنگی نیکیں ہم قبول فرماں گا ف۴۵ اور انگی تقصیراں دو

ف۳۷ مسئلو: اس آیت دے ثابت ہوئے کہ حمل گی کھٹ دے کھٹ مدّت چھ ماہ ہے کیونکہ جد دودھ چھڑان گی مدّت دو سال ہوئی جیسو کہ اللہ تعالیٰ نے فرمایو حَوْلَیْنِ كَامِلَیْنِ تاں حمل گے واسطے چھ مہیناں باقی رہیایو ہی قول ہے امام ابو یوسف تے امام محمد رحمہما اللہ گو تے حضرت امام صاحب رضی اللہ تعالیٰ عنہ گے نزدیک اس آیت دے رضاع گی مدّت ڈائی سال ثابت ہوئے۔ مسئلہ گی تفصیل مع دلائل کتب اصول ماں مذکور ایں۔ ف۳۸ تے عقل وقوّت مستحکم ہوئی تے یاہ گل تری دے چالی سال تک گی عمر ماں حاصل ہوئے۔ ف۳۹ یاہ آیت حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ گا حق ماں نازل ہوئی، آپ گی عمر سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے دو سال کھٹ تھی، جد صدیق اکبر رضی اللہ تعالیٰ عنہ گی عمر اٹھاراں سال گی ہوئی تاں آپ نے سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی صحبت اختیار کی، اس وقت حضور گی عمر شریف بی سال گی تھی، حضور علیہ الصلوٰۃ والسلام گی ہمراہی ماں بغرضِ تجارت ملکِ شام گو سفر کیو، ایک منزل ور حضرت صدیق اکبر ٹھہریا، ات ایک بیری گو بوٹو تھو، حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم اس گی چھاں ماں تشریف فرما ہویا، کول ہی ایک راہب رہے تھو، حضرت صدیق اکبر رضی اللہ تعالیٰ عنہ اس گے کول چلے گیا، راہب نے آپ دے کہیو یہ کون صاحب ایں جہڑا اس بیری گے ہیٹھ جلوہ افروز ایں، حضرت صدیق اکبر رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو کہ یہ محمد (صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم) بن عبد اللہ ایں، عبد المطلب گا پوتا، راہب نے کہیو خدا گی قسم یہ نبی ایں، اس بیری گے ہیٹھ حضرت عیسیٰ علیہ السلام گے بعد دے اج تک ان گے سوا کوئے نی بیٹھو، یہی نبی آخر الزماں ایں۔ راہب گی یاہ گل حضرت صدیق اکبر گا دِل ماں اُتر گئی۔ آپ علیہ السلام گی نبوت گو یقین آپ گا دِل ماں جم گیو تے آپ نے صحبت شریف گی ملازمت اختیار کی، سفر تے حضر ماں آپ دے جدائی ہوئیں تھا، جد سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی عمر شریف چالی سال ہوئی تے اللہ تعالیٰ نے حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں اپنی نبوت ور سالت گے نال سرفراز فرمایو تاں حضرت صدیق اکبر رضی اللہ تعالیٰ عنہ آپ ور ایمان لیایا اس وقت حضرت صدیق اکبر رضی اللہ تعالیٰ گی عمر اٹھتی سال تھی، جد حضرت صدیق اکبر رضی اللہ تعالیٰ عنہ گی عمر چالی سال گی ہوئی تاں اناں نے اللہ تعالیٰ دے یاہ دعا کی۔ ف۴۰ کہ ہم سب ناں ہدایت فرمائی تے اسلام دے مشرف کیو، حضرت صدیق اکبر رضی اللہ تعالیٰ عنہ گا والد گو ناں ابو قحافہ تے والدہ گو ناں اُم الخیر ہے۔ ف۴۱ آپ گی یاہ دعا وی مستجاب ہوئی تے اللہ تعالیٰ نے آپ ناں حسن عمل گی وہ دولت عطا فرمائی کہ تمام اُمّتِ گا اعمال آپ گا ایک عمل گے برابر نی ہو سکتا، آپ گی نیکیاں بچوں ایک یاہ ہے کہ نو مومن جہڑا ایمان گی وجہ دے سخت ایذاں ماں مبتلا تھا اناں ناں آپ نے آزاد کرایو۔ اناں ہی بچوں حضرت بلال رضی اللہ تعالیٰ عنہ ایں تے آپ نے یاہ دعا کی۔ ف۴۲ یاہ دعا وی مستجاب ہوئی، اللہ تعالیٰ نے آپ گی اولاد ماں صلاح رکھی، آپ گی تمام اولاد مومن ایں تے ان ماں حضرت اُمّ المومنین عائشہ صدیقہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا گو مرتبو کس قدر بلند و بالا ہے کہ تمام عورتاں ور اللہ تعالیٰ نے اناں ناں فضیلت دتی ہے، حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ گا والدین وی مسلمان تے آپ گا صاحبزادہ محمد تے عبد اللہ تے عبد الرحمٰن تے آپ گی صاحبزادیں حضرت عائشہ حضرت اسماء تے آپ گا پوتا محمد بن عبد الرحمٰن رضی اللہ تعالیٰ عنہم یہ سب مومن تے شرفِ صحابیت دے مشرف صحابہ ایں آپ گے سوا کوئے ایسو نی جناں یاہ فضیلت حاصل ہوئے کہ اس گا والدین وی صحابی ہوئیں، خود وی صحابی اولاد وی صحابی، پوتا وی صحابی، یعنی چار پیڑیں شرفِ صحابیت نال مشرف۔ ف۴۳ ہر امر ماں جس ماں تیری رضا ہوئے۔ ف۴۴ دل دے وی تے زبان دے وی۔ ف۴۵ ان ور ثواب دیاں گا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

سَيِّاٰتِهِمْ فِيْٓ اَصْحٰبِ الْجَنَّةِ ؕ وَعْدَ الصِّدْقِ الَّذِيْ كَانُوْا يُوْعَدُوْنَ ﴿۱۶﴾

درگزر فرماں گا جنت آلاں ماں سچو وعدو جیڑو اُنہاں ناں دِتو جائے تھو ف۴۶

وَالَّذِيْ قَالَ لِوَالِدَيْهِ اُفٍّ لَّكُمَآ اَتَعِدٰنِنِيْٓ اَنْ اُخْرَجَ وَقَدْ

اور وہ جس نے اپناں ماں باپ ناں کہیو ف۴۷ اُف تھارا دے دل پک گیو۔ کیا مناں یوہ وعدو دیں کہ فرزندہ کیو جاؤں گو حالانکہ

خَلَتِ الْقُرُوْنُ مِنْ قَبْلِيْ ۚ وَهُمَا يَسْتَغِيْثٰنِ اللّٰهَ وَيْلَكَ اٰمِنْ ۖ

میرا توں پہلاں کتنی قوم گزر گئیں ف۴۸ اور وہ دوئے ف۴۹ اللہ گے فریاد کریں تیری خرابی ہووئے ایمان لیا

اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ ۚۖ فَيَقُوْلُ مَا هٰذَآ اِلَّآ اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿۱۷﴾

بیشک اللہ گو وعدو سچو ہے ف۵۰ تو کہے یہ دے نی مگر اگلاں گی کہانیں

اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِيْٓ اُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ

وہ ایں جہاں ور گل ثابت ہوگئی ف۵۱ ان گروہاں ماں جیڑا ان دے

قَبْلِهِمْ مِّنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ ؕ اِنَّهُمْ كَانُوْا خٰسِرِيْنَ ﴿۱۸﴾ وَلِكُلٍّ

پہلاں گزریا جن اور آدمی بیشک وہ زیاں کار تھا۔ اور ہر ایک واسطے ف۵۲

دَرَجٰتٌ مِّمَّا عَمِلُوْا ۚ وَلِيُوَفِّيَهُمْ اَعْمَالَهُمْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُوْنَ ﴿۱۹﴾ وَيَوْمَ

اپناں اپناں عمل گا درجہ ایں ف۵۳ اور تانجہ اللہ ان گا کم اُنہاں ناں ہور پھیر دیئے ف۵۴ اور ان ور ظلم نہ ہووے گو۔ اور جس دن

يُعْرَضُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا عَلَى النَّارِ ؕ اَذْهَبْتُمْ طَيِّبٰتِكُمْ فِيْ حَيَاتِكُمُ

کافر اگ ور پیش کیا جائیں گا اُن دے فرمایو جائیگو تم نے اپناں حصہ گی پاک چیز اپنی دنیا ہی گی زندگی ماں

الدُّنْيَا وَاسْتَمْتَعْتُمْ بِهَا ۚ فَالْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُوْنِ بِمَا كُنْتُمْ

فنا کر چھڑیں ایں اور اُنہاں ناں برت آیا ایں ف۵۵ تو اج تمناں ذِلّت گو عذاب بدلہ ماں دتو جائیگو سزا اگی بجے

ف۴۶ دُنیاماں نبی اکرم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی زبان مبارک دے۔ ف۴۷ مراد اس دے کوئے خاص شخص نی بلکہ ہر کافر جیڑو بعث کو منکر ہوئے تے والدین گو نافرمان تے اس گا والدین اس ناں دینِ حق گی دعوت دیتا ہوئیں تے وہ انکار کرتو ہوئے۔ ف۴۸ ان بچوں کوئے مرگے زندہ نی ہویو۔ ف۴۹ ماں باپ ف۵۰ مردہ زندہ فرمان گو۔ ف۵۱ عذاب گی۔ ف۵۲ مومن ہوئے یا کافر ف۵۳ یعنی منازل تے مراتب ایں، اللہ تعالیٰ گے نزدیک روزِ قیامت جنت گا درجات بلند ہوتا چلیں تے جہنم گا درجات پست ہوتا چلیں، تاں جن گا عمل چنگا ہوئیں وہ جنت گا اوچا درجات ماں ہوئیں گا تے جیڑا کفر تے معصیت ماں انتہاناں پہنچ گیا ہوئیں وہ جہنم گا سب دے بیٹھلا درجہ ماں ہوئیں گا۔ ف۵۴ یعنی موموناں تے کافراں ناں فرمانبرداری تے نافرمانی گی پوری جزا دیے۔ ف۵۵ یعنی لذّت تے عیش جیڑی تم نے پانی تھی وہ سب دنیاماں ختم کر چھڑیں، ہون تھارے واسطے آخرت ماں کُجھ وی باقی نہ رہیو۔ تے بعض مفسرین گو قول ہے کہ طیّبات دے قوائے جسمانیہ تے جوانی مراد ہے تے معنیٰ یہ ایں کہ تم نے اپنی جوانی تے اپنی قوتاں ناں دنیا گے اندر کفر تے معصیت ماں خرچ کر چھڑیو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

تَسْتَكْبِرُوْنَ فِي الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ تَفْسُقُوْنَ ﴿٢٠﴾ ع

تم زمین ماں ناحق تکبّر کریں تھااور سزا اسگی جے تم حکم عدولی کریں تھا ف٥٦

وَاذْكُرْ اَخَا عَادٍ ۭ اِذْ اَنْذَرَ قَوْمَهٗ بِالْاَحْقَافِ وَقَدْ خَلَتِ النُّذُرُ

اور یاد کرو عاد گا ہم قوم ف٥٧ ناں جد اُس نے اُنہاں ناں سر زمین احقاف ماں ڈرایو ف٥٨ اور بیشک اس توں

مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهٖٓ اَلَّا تَعْبُدُوْٓا اِلَّا اللّٰهَ ۭ اِنِّىْٓ اَخَافُ

پہلاں ڈر سنان آلا گزر گیا اور اُس گے بعد آیا کہ اللہ گے بغیر کسے ناں نہ پوجو بیشک مناں

عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيْمٍ ﴿٢١﴾ قَالُوْٓا اَجِئْتَنَا لِتَاْفِكَنَا عَنْ

تھارو ایک بڑا دن گو ڈر ہے۔ بولیا کیا تم تاں آیا جے ہمناں مہارا

اٰلِهَتِنَا ۚ فَاْتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ﴿٢٢﴾ قَالَ

معبوداں دے پھیر چھڑو تومہارے ور لیاؤ ف٥٩ جسکو وعدو دیں اگر تم سچا ایں ف٦٠ اُس نے فرمایو ف٦١

اِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللّٰهِ ڮ وَاُبَلِّغُكُمْ مَّآ اُرْسِلْتُ بِهٖ وَلٰكِنِّيْٓ اَرٰىكُمْ قَوْمًا

اسگی خبر دے اللہ ہی گے کول ہے ف٦٢ ہوں دے تمناں اپناں رب گا پیغام پہچاؤں ہاں میرا علم ماں تم بڑا جاہل لوک ایں

تَجْهَلُوْنَ ﴿٢٣﴾ فَلَمَّا رَاَوْهُ عَارِضًا مُّسْتَقْبِلَ اَوْدِيَتِهِمْ ۙ قَالُوْا هٰذَا

ف٦٣ فر جد اُنہاں نے عذاب ناں دیکھیو چھڑ گی طرح آسمان گا کناراں ماں پھیلیو وو انگی وادیاں گی طرف آتاں ف٦٤ بولیا یوہ

عَارِضٌ مُّمْطِرُنَا ۭ بَلْ هُوَ مَا اسْتَعْجَلْتُمْ بِهٖ ۭ رِيْحٌ فِيْهَا

بادل ہے مہارے ور برے گو ف٦٥ بلکہ یوہ وہ ہے جسگی تمناں تاول تھی ایک آندھی (تیز ہوا) ہے جسماں

عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿٢٤﴾ ۙ تُدَمِّرُ كُلَّ شَيْءٍۢ بِاَمْرِ رَبِّهَا فَاَصْبَحُوْا لَا يُرٰٓى

دردناک عذاب۔ ہر چیز ناں تباہ کر چھڑے اپناں رب گا حکم نال ف٦٦ تو صبح رہ گیا کہ نظرنی آئیں تھا

ف٥٦ اس آیت ماں اللہ تعالیٰ نے دینوی لذّتاں ناں اختیار کرن ور کفاراں ناں ڈانٹ پلائی۔ تاں رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم تے حضور گا اصحاب نے لذّاتِ دینویہ دے کنارہ کشی اختیار فرمائی۔ بخاری تے مسلم گی حدیث ماں ایں کہ حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی وفات تک حضور (صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم) گا اہلِ بیت کرام نے کدے جوگی روٹی وی دو روز برابر نی کھادی یاہ وی حدیث ہے کہ پورو پورو مہینوں گزر جائے تھو دولت سرائے اقدس ماں چلونی بلے تھو، چند کھجوراں تے پانی ور گزارو ہوئے تھو، حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے مروی ہے آپ فرمائیں تھا کہ ہوں چاہتو تاں تھارا دے اچھو کھانوں کھاتو تے تھارا دے بہتر لباس استعمال کرتو لیکن ہوں اپنوں عیش و آرام اپنی آخرت واسطے بچانوں چاہوں۔ ف٥٧ حضرت ہود علیہ السلام۔ ف٥٨ شرک دے۔ تے احقاف ایک ریتلی وادی ہے جت قومِ عاد گا لوک رہیں تھا۔ ف٥٩ وہ عذاب۔ ف٦٠ اس گل ماں کہ عذاب آن آلو ہے۔ ف٦١ یعنی ہود علیہ السلام نے۔ ف٦٢ کہ عذاب کد آئے گو۔ ف٦٣ تم عذاب ماں جلدی دے کریں تے عذاب ناں جانتا نی کہ وہ کے چیز ہے۔ ف٦٤ تے مدّتِ دراز دے ان گی سر زمین ماں بارش نی ہوئی تھی، اس کالا چھڑ ناں دیکھ گے خوش ہویا۔ ف٦٥ حضرت ہود علیہ السلام نے فرمایو۔ ف٦٦ چنانچہ اس آندھی گا عذاب نے ان گا مرداں تے عورتاں چھوٹاں، بڑاں سب ناں ہلاک کر چھڑیو، ان گا مال آسمان تے زمین گے درمیان ہوا ماں اڑتا پھریں تھا، چیز ذری ذری ہو گئیں، حضرت ہود علیہ السلام نے اپنے تے اپنے ور ایمان لیان آلاں گے چوفیرے ایک دائرو بنا چھڑیو لکیر کھچ گے۔ ہوا جد اس دائرہ گے اندر آئے تاں نہایت نرم، پاکیزہ، فرحت انگیز، سرد تے وہی ہوا قوم ور شدید سخت، مہلک تے یوہ حضرت ہود علیہ السلام گو ایک بہت بڑو معجزو تھو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اِلَّا مَسٰكِنُهُمْ ؕ كَذٰلِكَ نَجْزِی الْقَوْمَ الْمُجْرِمِیْنَ ﴿۲۵﴾ وَ لَقَدْ مَكَّنّٰهُمْ فِیْمَاۤ

مگر ان گا خالی مکان ہم ایسی ہی سزا دیاں مجرماں ناں اور بیشک ہم نے انہاں ناں وہ طاقت دتی تھیں

اِنْ مَّكَّنّٰكُمْ فِیْهِ وَ جَعَلْنَا لَهُمْ سَمْعًا وَّ اَبْصَارًا وَّ اَفْـِٕدَةً ۖ٘ فَمَاۤ

جیہڑی تمناں نی دِتیں ف٦٧ اور اِن واسطے کن اور اکھ اور دل بنایا ف٦٨ تو

اَغْنٰى عَنْهُمْ سَمْعُهُمْ وَ لَاۤ اَبْصَارُهُمْ وَ لَاۤ اَفْـِٕدَتُهُمْ مِّنْ

ان گا کن اور انگی اکھ اور ان گا دِل کجھ کم نہ آیا

شَیْءٍ اِذْ كَانُوْا یَجْحَدُوْنَ ۙ بِاٰیٰتِ اللّٰهِ وَ حَاقَ بِهِمْ مَّا كَانُوْا بِهٖ

جد کہ وہ اللہ گی آیتاں گو انکار کریں تھا اور اُنہاں ناں کھیر لیو اُس عذاب نے جسکو

یَسْتَهْزِءُوْنَ۠ ﴿۲٦﴾ وَ لَقَدْ اَهْلَكْنَا مَا حَوْلَكُمْ مِّنَ الْقُرٰى وَ صَرَّفْنَا الْاٰیٰتِ

ع ۳ مذاق بنائیں تھا اور بیشک ہم نے ہلاک کر چھڑیں ف٦٩ تھارا آس پاس گی بستیں ف٧٠ اور طرح طرح گی نشانیں لیایا

لَعَلَّهُمْ یَرْجِعُوْنَ ﴿۲۷﴾ فَلَوْ لَا نَصَرَهُمُ الَّذِیْنَ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ

جے وہ باز آئیں ف٧١ تو کیوں نہ مدد کی اِن گی ف٧٢ اُنہاں نے جنہاں ناں اللہ کے سوا قرب حاصل کرن واسطے

قُرْبَانًا اٰلِهَةً ؕ بَلْ ضَلُّوْا عَنْهُمْ ۚ وَ ذٰلِكَ اِفْكُهُمْ وَ مَا كَانُوْا یَفْتَرُوْنَ ﴿۲۸﴾

خدا بنا لیو تھو ف٧٣ بلکہ وِہ ان توں گُم گیا ف٧٤ اور یوہ ان گو بہتان تے افترا ف٧٥ ہے

وَ اِذْ صَرَفْنَاۤ اِلَیْكَ نَفَرًا مِّنَ الْجِنِّ یَسْتَمِعُوْنَ الْقُرْاٰنَ ۚ فَلَمَّا

اور جد کہ ہم نے تھاری طرف کتنا ہی جن موڑیا ف٧٦ کن لاگے قرآن سنیں فر جد

حَضَرُوْهُ قَالُوْۤا اَنْصِتُوْا ۚ فَلَمَّا قُضِیَ وَلَّوْا اِلٰى قَوْمِهِمْ مُّنْذِرِیْنَ ﴿۲۹﴾

اُت حاضر ہویا آپسماں بولیا خاموش رہو ف٧٧ فر جد پڑھنوں ہو گیو اپنی قوم گی طرف ڈر سناتا مُڑیا ف٧٨

ف٦٧ اے اہل مکہ وہ قوّت مال تے طولِ عمر ماں تھارا دے زیادہ تھا۔ ف٦٨ تانجہ دین گا کم ماں لیائیں مگر اناں نے سوائے دُنیا گی طلب گے ان خداداد نعمتاں دے دین گو کم لیو ہی نی۔ ف٦٩ اے قریش۔ ف٧٠ مثل ثمود تے عاد تے قوم لوط گے۔ ف٧١ کفر و طغیان دے لیکن وہ باز نہ آیا تاں ہم نے اناں ناں ان گا کفر گی وجہ دے ہلاک کر چھڑیو۔ ف٧٢ ان کفار گی ان بتاں نے۔ ف٧٣ تے جن گا وارہ ماں یوہ کہیں ہوئیں تھا کہ ان بتاں گا یو جن دے اللہ تعالیٰ گو قرب حاصل ہوئے ف٧٤ تے نزولِ عذاب گے وقت کم نہ آیا۔ ف٧٥ کہ وِہ بتاں ناں معبود کہیں تے بت پرستی ناں قرب الٰہی گو ذریعو سمجھیں۔ ف٧٦ یعنی اے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم اس وقت ناں یاد کرو جد ہم نے تھاری طرف جناں گی ایک جماعت ناں بیجیو، اس جماعت گی تعداد ماں اختلاف ہے، حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ ست جن تھا جناں ناں رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے ان گی قوم کی طرف پیام رساں بنایو۔ بعض روایات ماں آیو ہے کہ نو تھا علمائے محققین گو اس ور اتفاق ہے کہ جن سب گا سب مکلف ایں۔ ہون ان جناں گو حال ارشاد ہوئے کہ جد آپ بطنِ نخلہ ماں ملہ مکرمہ تے طائف گے درمیان مکہ مکرمہ ناں آتاں واں اپناں اصحاب گے نال نمازِ فجر پڑھ رہیا تھا اس وقت جن ف٧٧ تانجہ اچھی طرح حضرت گی قرأت سن لیں۔ ف٧٨ یعنی رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ور ایمان لیا گے حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا حکم دے اپنی قوم گی طرف ایمان گی دعوت دین گیا تے اناں ناں ایمان نہ لیان تے رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی مخالفت دے ڈرایو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

قَالُوْا يٰقَوْمَنَآ اِنَّا سَمِعْنَا كِتٰبًا اُنْزِلَ مِنْۢ بَعْدِ مُوْسٰى مُصَدِّقًا
بولیا اے مہاری قوم! ہم نے ایک کتاب سُنی ف۷۹ کہ موسیٰ دے بعد اُتاری گئی ف۸۰
لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِيْٓ اِلَى الْحَقِّ وَاِلٰى طَرِيْقٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿۳۰﴾
اگلی کتاباں گی تصدیق فرماتی حق اور سدھی راہ دسّی
يٰقَوْمَنَآ اَجِيْبُوْا دَاعِيَ اللّٰهِ وَاٰمِنُوْا بِهٖ يَغْفِرْ لَكُمْ مِّنْ ذُنُوْبِكُمْ وَيُجِرْكُمْ
اے میری قوم! اللہ گا منادی ف۸۱ گی گل منوں اور اُس ور ایمان لیاؤ کہ وہ تھارا کُجھ گناہ بخش دیے ف۸۲ اور تمناں
مِّنْ عَذَابٍ اَلِيْمٍ ﴿۳۱﴾ وَمَنْ لَّا يُجِبْ دَاعِيَ اللّٰهِ فَلَيْسَ بِمُعْجِزٍ
دردناک عذاب دے بچالیے۔ اور جیڑو اللہ گا منادی گی گل نہ منیں وہ زمین توں نکل گے
فِي الْاَرْضِ وَلَيْسَ لَهٗ مِنْ دُوْنِهٖٓ اَوْلِيَآءُ ؕ اُولٰٓئِكَ فِيْ ضَلٰلٍ
جان آلو نی ف۸۳ اور اللہ گے سامنے اُسگو کوئے مددگار نی ف۸۴ وہ ف۸۵ کُھلی
مُّبِيْنٍ ﴿۳۲﴾ اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ الَّذِيْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ
گمراہی ماں ایں۔ کیا اُنہاں نے ف۸۶ نہ جانیوں کہ وہ اللہ جس نے آسمان تے زمین بنایا
وَلَمْ يَعْيَ بِخَلْقِهِنَّ بِقٰدِرٍ عَلٰٓى اَنْ يُّحْيِۦَ الْمَوْتٰى ؕ بَلٰٓى اِنَّهٗ عَلٰى
اور ان گا بنان ماں نی تھکیو۔ قادر ہے کہ مُرداں ناں زندہ کرے۔ کیوں نی بے شک وہ
كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۳۳﴾ وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا عَلَى النَّارِ ؕ اَلَيْسَ
سب کُجھ کر سکے اور جس دن کافر اگ ور پیش کیا جائیں گا اُن ناں فرمایو جائیگو کیا
هٰذَا بِالْحَقِّ ؕ قَالُوْا بَلٰى وَرَبِّنَا ؕ قَالَ فَذُوْقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ
یوہ حق نی کہیں گا کیوں نی مہارا رب گی قسم فرمایو جائے گو تاں عذاب چکھو بدلو
تَكْفُرُوْنَ ﴿۳۴﴾ فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ اُولُوا الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ وَلَا
اپنا کفر گو ف۸۷ تو تم صبر کرو جسو ہمت آلاں رسولاں نے صبر کیو ف۸۸ اور

ف۷۹ یعنی قرآن شریف۔ ف۸۰ عطا نے کہیو چونکہ وہ حق یہودیت گا دین ورتھا اس واسطے اناں نے حضرت موسیٰ علیہ السلام گو ذکر کیو تے حضرت عیسیٰ علیہ السلام گی کتاب گوناں نہ لیو۔ بعض مفسرین نے کہیو حضرت عیسیٰ علیہ السلام گی کتاب گوناں نہ لین گی وجہ یاہ ہوسکے کہ اس ماں صرف مواعظ ایں، احکام بہت ہی کہٹ ایں، ف۸۱ سید عالم حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ف۸۲ جیڑا اسلام دے پہلاں ہویا تے جن ماں حق العباد نی۔ ف۸۳ اللہ تعالیٰ دے کتے نس نی سکتو تے اس گا عذاب دے بچ نی سکتو ف۸۴ جہڑو اس ناں عذاب دے بچاسکے۔ ف۸۵ جہڑا اللہ تعالیٰ گا منادی حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی گل نہ منیں۔ ف۸۶ یعنی منکرین بعث نے۔ ف۸۷ جس گا تم دنیا ماں مرتکب ہویا تھا۔ اس گے بعد اللہ تعالیٰ اپناں حبیب اکرم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے خطاب فرمائے۔ ف۸۸ اپنی قوم گی ایذا ور۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

تَسْتَعْجِلْ لَّهُمْ ۭ كَاَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ مَا يُوْعَدُوْنَ ۙ لَمْ يَلْبَثُوْٓا

اُن واسطے تاول نہ کروف۸۹ گویا وہ جس دن دیکھیں گاف۹۰ جو اُنہاں ناں وعدو دتو جائےف۹۱ دُنیا ماں نہ ٹھہریا تھا

اِلَّا سَاعَةً مِّنْ نَّهَارٍ ۭ بَلٰغٌ ۚ فَهَلْ يُهْلَكُ اِلَّا الْقَوْمُ الْفٰسِقُوْنَ ۝۳۵

مگر دن گی ایک گھڑی گے برابر یوہ پچانوں ایں ف۹۲ تو کون ہلاک کیا جائیں گا مگر نافرمان لوک ف۹۳

سُوْرَةُ مُحَمَّدٍ مَدَنِيَّةٌ ۝ اٰيَاتُهَا ۳۸ ۝ رُكُوْعَاتُهَا ۴

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

اَلَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَصَدُّوْا عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ اَضَلَّ اَعْمَالَهُمْ ۝۱ وَالَّذِيْنَ

جنہاں نے کفر کیو اور اللہ گا راہ دے روکیوف۲ اللہ نے ان گا عمل برباد کیا ف۳ جنہاں

اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ وَاٰمَنُوْا بِمَا نُزِّلَ عَلٰي مُحَمَّدٍ وَّهُوَ الْحَقُّ مِنْ

نے ایمان آنیوں اور چنگا عمل کیا اور اُس ور ایمان آنیوں جیڑو محمد ور اُتاریو گیوف۴ اور وہی ان گا رب گی طرفوں

رَّبِّهِمْ ۙ كَفَّرَ عَنْهُمْ سَيِّاٰتِهِمْ وَاَصْلَحَ بَالَهُمْ ۝۲ ذٰلِكَ بِاَنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوا

حق ہے اللہ نے اُنگی برائیں اُتار دتیں اور انگی حالت سدھار چھڑی ف۵ یوہ تانجہ کافر

اتَّبَعُوا الْبَاطِلَ وَاَنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّبَعُوا الْحَقَّ مِنْ رَّبِّهِمْ ۭ كَذٰلِكَ

باطل گا پیروکار ہویا اور ایمان آلاں نے حق گی پیروی کی جو ان گا رب گی طرفوں ہے ف۶

يَضْرِبُ اللّٰهُ لِلنَّاسِ اَمْثَالَهُمْ ۝۳ فَاِذَا لَقِيْتُمُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا فَضَرْبَ

اللہ لوکاں گے ان گا احوال اِسے طرح بیان فرمائےف۷ تو جد کافراں نال تھارو سامنوں ہووےف۸ تاں گردن

الرِّقَابِ ۭ حَتّٰٓي اِذَآ اَثْخَنْتُمُوْهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ ۙ فَاِمَّا مَنًّۢا بَعْدُ

مارنی ایں ف۹ اِت توڑی کہ جد اُنہاں ناں خوب قتل کر چھڑوف۱۰ تو مضبوط بن لیو فر اُس گے بعد چاہے

ف۸۹ عذاب طلب کرن ماں، کیونکہ عذاب ان ورضرور نازل ہون آلو ہے۔ ف۹۰ عذاب آخرت ناں۔ ف۹۱ تاں اس گی درازی تے دوام گے سامنے دُنیا ماں ٹھہرن گی مدت ناں بہت کہٹ سمجھیں گا تے خیال کریں گا کہ ف۹۲ یعنی یوہ قرآن تے وہ ہدایات وبینات جہڑیں اس ماں ہیں یا اللہ تعالیٰ گی طرف دے تبلیغ ہے۔ ف۹۳ جہڑا ایمان تے طاعت دے خارج ایں ف۱ سورۂ محمد (صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم) مدنی ایں اس ماں چار (۴) رکوع تے اٹھتی (۳۸) آیات پنج سو اٹھونجا (۵۵۸) کلمہ دو ہزار چار سو پچھتر (۲۴۷۵) حرف ایں ف۲ یعنی جہڑا لوک خود اسلام ماں داخل نی ہویا تے دوجاں ناں اناں نے اسلام دے روکیو۔ ف۳ جو کجھ وی اناں نے کیا ہوئیں خواہ پکھاں ناں کھوالیو ہوئے، قیدیاں نا چھڑایو ہوئے، غریباں گی مدد کی ہوئے، یا مسجد حرام یعنی خانۂ کعبہ گی عمارت ماں کائے خدمت کی ہوئے سب برباد ہوئی، آخرت ماں اسکو کوئے ثواب نی۔ ضحاک نے کہیو کہ مراد یاہ ہے کہ کفار نے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گے واسطے جہڑا مکر سوچیا تھا تے حیلہ بنایا تھا اللہ تعالیٰ نے ان گا وہ تمام باطل کم ناکام کر چھڑیا۔ ف۴ یعنی قرآن پاک۔ ف۵ امورِ دین ماں توفیق عطا فرماگے تے دُنیا ماں ان گا دشمناں گے مقابلے ان گی مدد فرماگے۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ ان گی زندگی گا دناں ماں ان گی حفاظت فرماگے کہ ان دے عصیاں واقع نہ ہوئیں۔ ف۶ یعنی قرآن شریف۔ ف۷ یعنی فریقین گا کہ کافراں گا عمل اکارت تے ایمانداراں گی لغزش وی مغفور۔ ف۸ یعنی جنگ ہوئے۔ ف۹ یعنی اناں ناں قتل کرو۔ ف۱۰ یعنی زیادہ تعداد ماں قتل کر چھڑو تے باقی مانداں ناں قید کرن گو موقعو آجائے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَإِمَّا فِدَآءً حَتّٰى تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا ۚ ذٰلِكَ ۛ وَلَوْ يَشَآءُ اللّٰهُ
احسان کرکے چھوڑ دیو پانویں فدیہ لیگیے ف۱۱ ات توڑی جے لڑائی اپنا پہار رکھ چھڑے ف۱۲ گل یاہ ہے اور اللہ چاہتو تاں
لَانْتَصَرَ مِنْهُمْ وَلٰكِنْ لِّيَبْلُوَا۟ بَعْضَكُمْ بِبَعْضٍ ۗ وَالَّذِيْنَ قُتِلُوْا
آپ ہی اُن دے بدلو لیتو ف۱۳ مگر اس واسطے کہ ف۱۴ تھارا بچوں ایک ناں دوجا دے پرکھے ف۱۵ اور جیڑا اللہ گا
فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ فَلَنْ يُّضِلَّ أَعْمَالَهُمْ ﴿٤﴾ سَيَهْدِيْهِمْ وَيُصْلِحُ
راہ ماں ماریا گیا اللہ ہرگز ان گا عمل ضائع نہ فرمائے گو ف۱۶ جلدی اُنہاں ناں راہ دیے گو ف۱۷ اور ان گو کم
بَالَهُمْ ﴿٥﴾ وَيُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ عَرَّفَهَا لَهُمْ ﴿٦﴾ يٰٓأَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا إِنْ
بنا دیے گو اور اُنہاں ناں جنت ماں لے جائیگو اُنہاں ناں اُسگی پیچان کرا چھڑی ہے ف۱۸ اے ایمان آلیو! اگر
تَنْصُرُوا اللّٰهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ ﴿٧﴾ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا فَتَعْسًا
تم خدا گا دین گی مدد کرو گا اللہ تھاری مدد کرے گو ف۱۹ اور تھارا قدم جما چھڑے گو ف۲۰ اور جہاں نے کفر کیو تو ان ور
لَّهُمْ وَأَضَلَّ أَعْمَالَهُمْ ﴿٨﴾ ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَرِهُوْا مَآ أَنْزَلَ اللّٰهُ فَأَحْبَطَ
تباہی ہوئے اور اللہ ان گا اعمال برباد کرے۔ یوہ تانجہ اُنہاں ناں ناگوار ہویو جیڑو اللہ نے اُتاریو ف۲۱ تو اللہ نے ان گو کیو کرتا یو
أَعْمَالَهُمْ ﴿٩﴾ أَفَلَمْ يَسِيْرُوْا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ
برباد کردتو۔ تو کیا اُنہاں نے زمین ماں سفر نی کیو کہ دیکھتا ان تو اگلاں گو ف۲۲
الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۖ دَمَّرَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ ۖ وَلِلْكٰفِرِيْنَ أَمْثَالُهَا ﴿١٠﴾ ذٰلِكَ
کیسو انجام ہویو اللہ نے ان ور تباہی سٹی ف۲۳ اور ان کافراں واسطے وی اِسی کتنی ہی ہیں ف۲۴ یوہ ف۲۵
بِأَنَّ اللّٰهَ مَوْلَى الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَأَنَّ الْكٰفِرِيْنَ لَا مَوْلٰى لَهُمْ ﴿١١﴾ إِنَّ اللّٰهَ ع ۱۱ ۵
تانجہ مسلماناں گو مولیٰ اللہ اور کافراں گو کوئے مولیٰ نی۔ بیشک اللہ

ف۱۱ دواں گلاں گو اختیار ہے۔ **مسئلو:** مشرکین گا قیدیاں گو حکم مہارے نزدیک یوہ ہے کہ اناں ناں قتل کیو جائے یا غلام بنایو جائے تے احسانا چھوڑنوں تے فدیو لینوں جو اس آیت ماں مذکور ہے۔ وہ سورۂ برات گی آیت اُقْتُلُوا الْمُشْرِكِيْنَ دے منسوخ ہوگیو۔ ف۱۲ یعنی جنگ ختم ہو جائے اس طرح کہ مشرکین اطاعت قبول کریں تے اسلام لیائیں ف۱۳ بغیر قتال گے اناں ناں زمین ماں تسا گے یا ان ور پتھر برسا گے یا ہور کسے طرح۔ ف۱۴ تمناں جنگ گو حکم دتو۔ ف۱۵ قتال ماں تانجہ مسلمان معقول ثواب پائیں تے کافر عذاب۔ ف۱۶ ان گا اعمال گو ثواب پورو پورو دیے گو۔ **شانِ نزول:** یاہ آیت اُحد گے دِن نازل ہوئی جد مسلمان زیادہ مقتول تے زخمی ہویا۔ ف۱۷ درجاتِ عالیات گی طرف ف۱۸ وہ منازلِ جنت ماں نو وارد، ناآشنا گی طرح نہ پہچیں گا جہڑو کسے مقام ور جائے تاں اس ناں ہر چیز گا وارہ ماں پچھن گی ضرورت پیش آئے بلکہ وہ واقف کارانہ داخل ہوئیں گا۔ اپناں محل مکاناں ناں سیانیں گا اپنی زوجہ تے خادماں ناں جانتا ہوئیں گا۔ ہر چیز گو موقع اُن گا علم ماں ہوئے گو گویا کہ وہ ہمیشہ دے اتے گا رہن بسن آلا ایں۔ ف۱۹ تھارا دشمن گے سامنے۔ ف۲۰ معرکۂ جنگ ماں تے حجت اسلام ور تے پل صراط ور۔ ف۲۱ یعنی قرآنِ پاک، اس واسطے کہ اس ماں شہوات تے لذّات گا ترک تے طاعات وعبادات ماں مشقت برداشت کرن گا احکام ایں۔ جہڑا نفس ور شاق ہوئیں۔ ف۲۲ یعنی پچھلی امتاں گا۔ ف۲۳ کہ اناں ناں تے ان گی اولاد تے ان گا مالاں ناں ہلاک کر چھڑیو۔ ف۲۴ یعنی اگر یہ کافر سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ور ایمان نہ لیائیں تاں ان گے واسطے پہلاں جیسی بہت ساری تباہی ایں۔ ف۲۵ یعنی مسلماناں گو منصور ہونوں تے کافراں گو مقہور ہونوں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يُدْخِلُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ
داخل فرمائے گو اُنہاں ناں جیہڑا ایمان لے آیا اور اچھا کم کیا باغاں ماں جن گے ہیٹھوں
تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ ؕ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا يَتَمَتَّعُوْنَ وَيَاْكُلُوْنَ كَمَا تَاْكُلُ
نہر بگیں اور کافر برتیں اور کھائیں ف۲۶ جس طرح چار پایا
الْاَنْعَامُ وَالنَّارُ مَثْوًى لَّهُمْ ۝۱۲ وَكَاَيِّنْ مِّنْ قَرْيَةٍ هِيَ اَشَدُّ قُوَّةً مِّنْ
کھائیں ف۲۷ اور اگ ماں انگو ٹھکانوں ہے اور کتنا ہی شہر کہ اس شہر توں ف۲۸ قوت ماں زیادہ تھا
قَرْيَتِكَ الَّتِيْٓ اَخْرَجَتْكَ ۚ اَهْلَكْنٰهُمْ فَلَا نَاصِرَ لَهُمْ ۝۱۳ اَفَمَنْ كَانَ عَلٰى
جس نے تمناں تھارا شہر توں باہر کیو ہم نے انہاں ناں ہلاک فرمایو تو اُنگو کوئے مددگار نی ف۲۹ تو کیا جیہڑو اپناں رب گی طرف توں
بَيِّنَةٍ مِّنْ رَّبِّهٖ كَمَنْ زُيِّنَ لَهٗ سُوْٓءُ عَمَلِهٖ وَاتَّبَعُوْٓا اَهْوَآءَهُمْ ۝۱۴
روشن دلیل ور ہووے ف۳۰ اُس ف۳۱ جسو ہووے گو جس گا بُرا عمل اس ناں چنگا دسیا جائیں اور وہ اپنی خواہشاں گے پچھے چلے ف۳۲
مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِيْ وُعِدَ الْمُتَّقُوْنَ ؕ فِيْهَآ اَنْهٰرٌ مِّنْ مَّآءٍ غَيْرِ اٰسِنٍ ۚ
احوال اُس جنت گو جس گو وعدو پرہیزگاراں نال ہے اُساں اِی پانی گی نہر ایں جیہڑی کدے نہ بگڑیں ف۳۳
وَاَنْهٰرٌ مِّنْ لَّبَنٍ لَّمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهٗ ۚ وَاَنْهٰرٌ مِّنْ خَمْرٍ لَّذَّةٍ لِّلشّٰرِبِيْنَ ۚ۵
اور اِسا دودھ گی نہر جسگو مزو نہ بدلے ف۳۴ اور اِسی شراب گی نہر ایں جس گا پین ماں لذّت ہے ف۳۵
وَاَنْهٰرٌ مِّنْ عَسَلٍ مُّصَفًّى ؕ وَلَهُمْ فِيْهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرٰتِ وَمَغْفِرَةٌ
اور اسی شہد گی نہر ایں جہڑو صاف کیو گیو ف۳۶ اور ان واسطے اُساں ہر قسم گا پھل ایں اور اپناں رب گی

ف۲۶ دُنیاماں چندروز غفلت گے نال اپناں انجام تے ٹھکانہ ناں فراموش کر گے۔ ف۲۷ تے اناں ناں پتو نہ ہوئے کہ اس کھان کے بعد ذبح کیا جائیں گا۔ یوہی حال کفار گو ہے جہڑا غفلت گے نال دنیا طلبی ماں مشغول ایں تے آن آلی مصیبتاں گو خیال وی نی کرتا۔ ف۲۸ یعنی مکّہ مکرمہ آلاں دے۔ ف۲۹ جہڑو عذاب تے ہلاک دے بچا سکے۔ شانِ نزول: جد سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے مکہ مکرمہ دے ہجرت کی تے غار ثور گی طرف تشریف لے گیا تاں مکہ مکرمہ گی طرف متوجہ ہو گے فرمایو: اللہ تعالیٰ گا شہراں ماں تو اللہ تعالیٰ ناں بہت پیارو ہے تے اللہ تعالیٰ گا شہراں ماں مناں وی تو پیارو ہے، اگر مشرکین مناں نہ کڈھتا تاں ہوں تیرا دے نہ نکلتو، اس ور اللہ تعالیٰ نے یاہ آیت نازل فرمائی۔ ف۳۰ تے وہ مومنین ایں کہ وہ قرآنِ معجز تے معجزات نبی صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی برہان قوی دے اپناں دین ور یقین کامل تے جزمِ صادق رکھیں۔ ف۳۱ اس کافر مشرک ف۳۲ تے اناں نے کفر تے بت پرستی اختیار کی، ہرگز وہ مومن تے یہ کافر ایک جسانی ہو سکتا۔ ان دواں ماں کائے نسبت نی ف۳۳ یعنی ایسو لطیف کہ نہ سڑے، نہ اس گی بو بدلے، نہ اس گا ذائقہ ماں فرق آئے۔ ف۳۴ بخلاف دنیا گا دودھ گے کہ خراب ہو جائے۔ ف۳۵ خالص لذّت ہی لذّت، نہ دُنیا گی شراباں گی طرح اس گو ذائقو خراب، نہ اس ماں میل کچیل، نہ خراب چیزاں گی ملاوٹ تے آمیزش، نہ وہ سڑ گے بنی، نہ اس گا پین نال عقل زائل ہوئے، نہ سر چکرائے، نہ خُمار آئے، نہ سر درد پیدا ہوئے، یہ سب آفت دُنیا ہی گی شراب ماں ایں، ات گی شراب ان سب عیباں دے پاک، نہایت لذیذ، فرحت بخش تے خوشگوار۔ ف۳۶ پیدائش ماں یعنی صاف ہی پیدا کیو گیو، دُنیا گا شہد گی طرح نی جہڑو مکھی گا پیٹ دے نکلے۔ تے اس ماں موم وغیرہ گی آمیزش ہوئے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مِّنْ رَّبِّهِمْ ۭ كَمَنْ هُوَ خَالِدٌ فِي النَّارِ وَسُقُوْا مَآءً حَمِيْمًا فَقَطَّعَ

مغفرت ف٣٧ کیا اِسکاسکون آلا اُن گے برابر ہوجائیں گا جنہاں ناں ہمیشہ اگ ماں رہنواِیں اور اُنہاں ناں اُبلتو پانی پیایلیوجائے گو کہ

اَمْعَآءَهُمْ ﴿١٥﴾ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّسْتَمِعُ اِلَيْكَ ۚ حَتّٰٓى اِذَا خَرَجُوْا مِنْ

آنتریاں گا ٹکڑہ ٹکڑہ کر چھڑے اور ان ف٣٨ بچوں کجھ تھارا ارشادات سُنیں ف٣٩ اِت توڑی کے جد تھارے کولوں

عِنْدِكَ قَالُوْا لِلَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ مَاذَا قَالَ اٰنِفًا ۣ اُولٰۗىِٕكَ الَّذِيْنَ

نکل گے جائیں ف٤٠ علم آلاں ناں کہیں ف٤١ ہون اُناں نے کے فرمایو ف٤٢ یہ ہیں جنہاں گا

طَبَعَ اللّٰهُ عَلٰي قُلُوْبِهِمْ وَاتَّبَعُوْٓا اَهْوَاۗءَهُمْ ﴿١٦﴾ وَالَّذِيْنَ اهْتَدَوْا زَادَهُمْ

دلاں ور اللہ نے مہر لاچھڑی ف٤٣ اور اپنی خواہشاں گا تابع ہوگیا ف٤٤ اور جنہاں نے راہ پائی ف٤٥ اللہ نے انگی ہدایت ف٤٦ ہور زیادہ

هُدًى وَّاٰتٰىهُمْ تَقْوٰىهُمْ ﴿١٧﴾ فَهَلْ يَنْظُرُوْنَ اِلَّا السَّاعَةَ اَنْ تَاْتِيَهُمْ

فرمائی اور انگی پرہیزگاری اُناں ناں عطا فرمائی ف٤٧ تو کاہنگا انتظار ماں ایں ف٤٨ مگر قیامت گا کہ اُن ور اچانک

بَغْتَةً ۚ فَقَدْ جَاۗءَ اَشْرَاطُهَا ۚ فَاَنّٰى لَهُمْ اِذَا جَاۗءَتْهُمْ ذِكْرٰىهُمْ ﴿١٨﴾

آجائے کہ اُسگی علامت دے آگئیں ایں ف٤٩ فر جد وہ آجائیگی تو کِت وہ اور کِت اُنگو سمجھوں

فَاعْلَمْ اَنَّهٗ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْۢبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِيْنَ

تو جان لیوجے اللہ گے بغیر کسے گی بندگی نی اور اے محبوب! اپناں خاص اور عام مسلمان مرداں اور عورتاں گا گناہاں گی

وَالْمُؤْمِنٰتِ ۭ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مُتَقَلَّبَكُمْ وَمَثْوٰىكُمْ ﴿١٩﴾ وَيَقُوْلُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ع ٨ ٢

معافی منگو ف٥٠ اور اللہ جانیں دھیاڑی گا تھارا پھرن ناں ف٥١ اور رات گا تھارا آرام کرن ناں ف٥٢ اور مسلمان کہیں

لَوْلَا نُزِّلَتْ سُوْرَةٌ ۚ فَاِذَآ اُنْزِلَتْ سُوْرَةٌ مُّحْكَمَةٌ وَّذُكِرَ فِيْهَا الْقِتَالُ ۙ

کوئی سورت کیوں نی اُتاری گئی ف٥٣ فر جد کائے پختہ سورت اُتاری گئی ف٥٤ اور اُسماں جہاد گو حکم فرمایو گیو

ف٣٧ کہ وہ ربّ ان ور احسان فرمائے تے ان دے راضی ہے تے ان وُروں تمام تکلیفی احکام اٹھالیا گیا ایں جو چاہیں کھائیں، جتنو چاہیں کھائیں، نہ حساب، نہ عقاب۔ ف٣٨ کفار ف٣٩ خطبہ وغیرہ ماں نہایت بےتوجہی گے نال۔ ف٤٠ یہ منافق لوک تاں۔ ف٤١ علمائے صحابہ دے، مثل حضرت ابن مسعود تے ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہم گے مسخری گا طور ور۔ ف٤٢ یعنی سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے۔ اللہ تعالیٰ ان منافقاں گا وارہ ماں فرمائے۔ ف٤٣ یعنی جد اناں نے حق گو اتباع ترک کیوتاں اللہ تعالیٰ نے ان گا دلاں ناں مزدہ کرچھڑیو۔ ف٤٤ تے اناں نے نفاق اختیار کیو۔ ف٤٥ یعنی وہ اہل ایمان جناں نے نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گو کلام غور نال سنیوں تے اس دے نفعو لیو۔ ف٤٦ یعنی بصیرت تے علم تے شرح صدر۔ ف٤٧ یعنی پرہیزگاری گی توفیق دتی تے اس ور مدد فرمائی یا یہ معنیٰ ایں کہ اناں ناں پرہیزگاری گی جزا دتی تے اس گو ثواب عطا فرمایو۔ ف٤٨ کفار تے منافقین۔ ف٤٩ جن بچوں سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی بعثِ مبارکہ تے چن گو شق ہونوں ایں۔ ف٥٠ یوہ اس امّت ور اللہ تعالیٰ گو اکرام ایں کہ نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے فرمایو کہ ان گے واسطے مغفرت طلب فرمائیں تے آپ شفیع مقبول الشفاعۃ ایں۔ اس گے بعد مومنین تے غیر مومنین سب دے عام خطاب ہے۔ ف٥١ اپناں اشغال ماں تے معاش گا کماں ماں۔ ف٥٢ یعنی وہ تھارا تمام احوال گو جانن آلو ہے۔ اس دے کجھ وی مخفی نی۔ ف٥٣ شانِ نزول: موموناں ناں جہاد فی سبیل اللہ گو بہت ہی شوق تھو، وہ کہیں تھا کہ ایسی سورت کیوں نی اتری جس ماں جہاد گو حکم ہوئے تانجہ ہم جہاد کراں، اس ور یاہ آیتِ کریمہ نازل ہوئی ف٥٤ جس ماں صاف غیر متحمل بیان ہوئے تے اسگو کوئے حکم منسوخ ہون آلو نہ ہوئے۔

رَاَيْتَ الَّذِيْنَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ يَّنْظُرُوْنَ اِلَيْكَ نَظَرَ الْمَغْشِيِّ عَلَيْهِ
تو تم دیکھیں گا اُنہاں ناں جنہاں گا دِلاں ماں بیماری ہے ف۵۵ کہ تھاری طرف ف۵۶ اس طرح دیکھیں جسطرح ان ور
مِنَ الْمَوْتِ ۭ فَاَوْلٰى لَهُمْ ﴿٢٠﴾ طَاعَةٌ وَّقَوْلٌ مَّعْرُوْفٌ ۣ فَاِذَا عَزَمَ الْاَمْرُ ۣ
موت پئی وی ہووئے تو ان گا حق ماں بہتر یوہ تھو جے فرمانبرداری کرتا ف۵۷ اور اچھی گل کرتا فر جد حکم آگیو ف۵۸
فَلَوْ صَدَقُوا اللّٰهَ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ ﴿٢١﴾ فَهَلْ عَسَيْتُمْ اِنْ تَوَلَّيْتُمْ
تو اگر اللہ نال سچا رہتا تاں ف۵۹ انگو بلو تھو۔ تو کیا تھارو یوہ انداز نظر آئے کہ اگر تمناں
اَنْ تُفْسِدُوْا فِي الْاَرْضِ وَتُقَطِّعُوْۤا اَرْحَامَكُمْ ﴿٢٢﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ لَعَنَهُمُ
حکومت ملے تو زمین ماں فساد پھیلائیں ف۶۰ اور اپناں رشتہ کٹ چھوڑیں۔ یہ ہیں وہ ف۶۱ لوک جن ور
اللّٰهُ فَاَصَمَّهُمْ وَاَعْمٰۤى اَبْصَارَهُمْ ﴿٢٣﴾ اَفَلَا يَتَدَبَّرُوْنَ الْقُرْاٰنَ اَمْ عَلٰى
اللہ نے لعنت فرمائی اور اُنہاں ناں حق توں ڈورا کر چھوڑیو اور انگی اکھ پھٹا چھوڑیں ف۶۲ تو کیا وہ قرآن ناں سوچتا نی ف۶۳ یا
قُلُوْبٍ اَقْفَالُهَا ﴿٢٤﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ ارْتَدُّوْا عَلٰۤى اَدْبَارِهِمْ مِّنْۢ بَعْدِ
گُجھاں دلاں ور جندرہ لگاوا ایں ف۶۴ بیشک وہ جیڑا اپنے پچھے مڑگیا ف۶۵ بعد اس گے کہ
مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدَى ۙ الشَّيْطٰنُ سَوَّلَ لَهُمْ ۭ وَاَمْلٰى لَهُمْ ﴿٢٥﴾ ذٰلِكَ
ہدایت ان ور کھل گئی ف۶۶ تھی شیطان نے اُناں ناں فریب دتو ف۶۷ اور اُنہاں ناں دنیاماں مدتاں توڑی رہن گی اُمید دوائی ف۶۸ یوہ
بِاَنَّهُمْ قَالُوْا لِلَّذِيْنَ كَرِهُوْا مَا نَزَّلَ اللّٰهُ سَنُطِيْعُكُمْ فِيْ بَعْضِ
جے اُنہاں نے ف۶۹ کہیو ان لوکاں ناں ف۷۰ جنہاں ناں اللہ گو اُتاریوو ف۷۱ ناگوار ہے ایک کم ماں ہم
الْاَمْرِ ۚ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ اِسْرَارَهُمْ ﴿٢٦﴾ فَكَيْفَ اِذَا تَوَفَّتْهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ
تھاری مناں گا ف۷۲ اور اللہ اُنگی چھپی ویاں ناں جانیں۔ تو کیے ہووے گو جد فرشتہ انگی روح قبض کریں گا

ف۵۵ یعنی منافقین ناں۔ ف۵۶ پریشان ہوگے۔ ف۵۷ اللہ تعالیٰ تے رسول اللہ گی ف۵۸ تے جہاد فرض کردتو گیو۔ ف۵۹ ایمان تے طاعت ور قائم رہ گے۔ ف۶۰ رشوت لیو، ظلم کرو، آپس ماں لڑو، ایک دوجاناں قتل کرو۔ ف۶۱ مفید ف۶۲ کہ راہِ حق نی دیکھتا۔ ف۶۳ جہڑا حق ناپچھانیں۔ ف۶۴ کفر گے، کہ حق گی بات اِن ماں پہنچ ہی نی سکتی۔ ف۶۵ نفاق دے۔ ف۶۶ تے طریقِ ہدایت واضح ہوگیوتھو، قتادہ نے کہیو کہ یوہ کفارِ اہلِ کتاب گو حال ہے جناں نے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں پہچانیوں تے آپ گی نعت تے صفت اپنی کتاب ماں دیکھی، فر باوجود جانن پہچانن گے کفر اختیار کیو۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما تے ضحاک تے سدی گو قول ہے کہ اس دے منافق مراد ایں جہڑا ایمان لیا گے کفر گی طرف مڑگیا۔ ف۶۷ تے بُرائیاں ناں ان گی نظر ماں ایسو مزین کیو کہ اناں ناں اچھو سمجھیو۔ ف۶۸ کہ اجاں بڑی عمر پئی وی ہے، خوب دُنیا گا مزہ لے لیوتے ان ور شیطان گو فریب چل گیو۔ ف۶۹ یعنی اہل کتاب یا منافقاں نے پوشیدہ طور ور۔ ف۷۰ یعنی مشرکین دے۔ ف۷۱ قرآن کریم تے احکام دین۔ ف۷۲ یعنی سید عالم محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم کی عداوت تے حضور گے خلاف ان گا دشمناں گی امداد کرن ماں تے لوکاں ناں جہاد دے روکن ماں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يَضْرِبُوْنَ وُجُوْهَهُمْ وَ اَدْبَارَهُمْ ﴿۲۷﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمُ اتَّبَعُوْا مَاۤ اَسْخَطَ

ان گا منہ اور انگی پیٹھ ور مارتاں واں ف۷۳ یوہ تانجہ وِہ اسی گل گا تابع ہویا جساں اللہ

اللّٰهَ وَ كَرِهُوْا رِضْوَانَهٗ فَاَحْبَطَ اَعْمَالَهُمْ ﴿۲۸﴾ اَمْ حَسِبَ الَّذِيْنَ فِيْ

گی ناراضگی ہے ف۷۴ اور اُسگی خوشی ف۷۵ اُنہاں ناں گوارہ نہ ہوئی تاں اُس نے ان گا اعمال برباد کر دِتا۔ کیا جن گا دلاں ماں

قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ اَنْ لَّنْ يُّخْرِجَ اللّٰهُ اَضْغَانَهُمْ ﴿۲۹﴾ وَ لَوْ نَشَآءُ

بیماری ہے ف۷۶ اس گھمنڈ ماں ایں کہ اللہ ان گا چھپاوا بیر ظاہر نہ فرمائے گو ف۷۷ اور اگر ہم چاہاں تو

لَاَرَيْنٰكَهُمْ فَلَعَرَفْتَهُمْ بِسِيْمٰهُمْ ؕ وَ لَتَعْرِفَنَّهُمْ فِيْ لَحْنِ الْقَوْلِ ؕ وَ اللّٰهُ

تمناں اُنہاں ناں دساں کہ تم انگی صورت توں پہچان لیں ف۷۸ اور ضرور تم اُنہاں ناں گل گا انداز تو پہچان لیں گا ف۷۹ اور اللہ

يَعْلَمُ اَعْمَالَكُمْ ﴿۳۰﴾ وَ لَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتّٰى نَعْلَمَ الْمُجٰهِدِيْنَ مِنْكُمْ

تھارا اعمال جانیں ف۸۰ اور ضرور ہم تمناں پرکھاں گا ف۸۱ ات توڑی کہ دیکھ لیاں ف۸۲ تھارا جہاد کرن آلاں

وَ الصّٰبِرِيْنَ ۙ وَ نَبْلُوَا۠ اَخْبَارَكُمْ ﴿۳۱﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَ صَدُّوْا عَنْ سَبِيْلِ

اور صابراں ناں اور تھاری خبر آزما لیاں ف۸۳ بیشک وِہ جنہاں نے کُفر کیو اور اللہ گا راہ توں ف۸۴

اللّٰهِ وَ شَآقُّوا الرَّسُوْلَ مِنْۢ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدٰى ۙ لَنْ يَّضُرُّوا

روکیا اور رسول گی مخالفت کی بعد اس کے کہ ہدایت ان ور ظاہر ہوگئی وہ ہرگز اللہ ناں نقصان

اللّٰهَ شَيْـًٔا ؕ وَ سَيُحْبِطُ اَعْمَالَهُمْ ﴿۳۲﴾ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْۤا اَطِيْعُوا اللّٰهَ

نہ پہچائیں گا اور بہت جلد اللہ ان گو کیو کرتا یو برباد کر چھڑے گو ف۸۵ اے ایمان آلیو! اللہ گو حکم منوں

ف۷۳ لوہا گا گرزاں نال۔ ف۷۴ تے وہ گل رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم کے نال جہاد ماں جان دے روکنوں تے کافراں گی مدد کرنوں ایں۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ وہ گل توریت گا ان مضموناں ناں چھپانوں ایں جن ماں رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی نعت شریف ہے۔ ف۷۵ ایمان تے طاعت تے مسلماناں گی مدد تے رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گے نال جہاد ماں حاضر ہونوں۔ ف۷۶ نفاق گی۔ ف۷۷ یعنی ان گی وِہ عداوت جہڑیں وہ موموناں نال رکھیں۔ ف۷۸ حدیث: حضرت انس رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو کہ اس آیت گا نازل ہون دے بعد رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے کوئے منافق مخفی نہ رہیو۔ آپ سب ناں انگی صورتاں ماں سیان لیں تھا۔ ف۷۹ تے وہ اپنا ضمیر گو حال ان دے چھپا نہ سکیں گا، چنانچہ اس گے بعد جہڑو منافق ہوٹھ ہلائے تھو حضور اس گا نفاق ناں اس گی گل دے تے اس گا اندازِ کلام دے پہچان لیں تھا۔ فائدو۔ اللہ تعالیٰ نے حضور ناں بہت سارا علم گا طریقہ سکھایا تے عطا فرمایا، ان بچوں ایک علم صورتاں ناں پہچانوں وی ہے تے گل دے جان لینوں وی ہے۔ ف۸۰ یعنی اپناں بنداں گا تمام اعمال ہر ایک ناں اس گے لائق جزا دیے گو۔ ف۸۱ آزمائش ماں پاں گا۔ ف۸۲ یعنی ظاہر فرما چھڑیں۔ ف۸۳ تا نجے ظاہر ہو جائے کہ طاعت تے اخلاص گا دعویٰ ما تھارے بچوں کہیڑوا چھو ہے۔ ف۸۴ اس گا بنداں ناں تے وِہ صدقہ وغیرہ کسے چیز گو ثواب نہ پائیں گا کیونکہ جہڑو کم اللہ تعالیٰ گے واسطے نہ ہوئے اسگو ثواب کسو؟ شانِ نزول: جنگ بدر واسطے جد کفارِ قریش نکلیا تاں وہ سال قحط گو تھو، لشکر گو کھانوں قریش گا دولتمنداں نے باری باری اپنے اپنے ذِمّے لے لیو تھو، مکہ مکرمہ دے نکل گے سب دے پہلو کھانوں ابو جہل گی طرف دے تھو، جس واسطے اس نے دس اونٹھ ذبح کیا تھا، فر صفوان نے مقام عُسفان ماں نو (۹) اونٹھ، فر سہل نے مقام قدید ماں دس اتوں وہ لوک سمندر گی طرف مڑ گیا تے رستو بُل گیا، ایک دن ٹھہریا، ات شیبہ گی طرف دے کھانوں ہو یو نو اونٹھ ذبح ہویا، فر مقام ابوار ماں پہنچیا۔ ات مقیس جمعی نے نو اونٹھ ذبح کیا۔ حضرت عباس (رضی اللہ تعالیٰ عنہ) گی طرف دے وی دعوت ہوئی، اس وقت تک آپ مشرف بہ اسلام نی ہویا تھا، آپ گی طرف دے دس اونٹھ ذبح کیا گیا، فر حارث گی طرف دے نو تے ابو البختری گی طرف دے بدر گا چشمہ ور دس اونٹھ ذبح ہو گیا۔ ان کھاناں دین آلاں گا وارہ ماں یاہ آیت نازل ہوئی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَ اَطِيْعُوا الرَّسُوْلَ وَ لَا تُبْطِلُوْٓا اَعْمَالَكُمْ ﴿٣٣﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا

اور رسول گو حکم منوں ف٨٦ اور اپناں عمل باطل نہ کرو ف٨٧ بیشک جنھاں نے کفر کیو

وَصَدُّوْا عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ثُمَّ مَاتُوْا وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَنْ يَّغْفِرَ

اور اللہ گا راہ دو روکیو فر کافر ہی مرگیا تو اللہ ہرگز اُنہاں ناں

اللّٰهُ لَهُمْ ﴿٣٤﴾ فَلَا تَهِنُوْا وَتَدْعُوْٓا اِلَى السَّلْمِ ۖ وَ اَنْتُمُ الْاَعْلَوْنَ ۖ وَاللّٰهُ

نہ بخشے گو ف٨٨ تو تم سُستی نہ کرو ف٨٩ اور آپ صلح گی طرف نہ بلاؤ ف٩٠ اور تم ہی غالب آئیں گا اور اللہ

مَعَكُمْ وَلَنْ يَّتِرَكُمْ اَعْمَالَكُمْ ﴿٣٥﴾ اِنَّمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَّلَهْوٌ ؕ

تھارے نال ہے اور وہ ہرگز تھارا اعمال ماں تمناں نقصان نہ دیے گو ف٩١ دُنیا گی زندگی دے یاہی کھیڈ کود ہے ف٩٢

وَاِنْ تُؤْمِنُوْا وَتَتَّقُوْا يُؤْتِكُمْ اُجُوْرَكُمْ وَلَا يَسْئَلْكُمْ اَمْوَالَكُمْ ﴿٣٦﴾

اور اگر تم ایمان لے آؤ اور پرہیزگاری کرو تو وہ تمناں تھارو ثواب عطا فرمائیگو اور کجھ تھارا دوں تھارا مال نہ منگے گو ف٩٣

اِنْ يَّسْئَلْكُمُوْهَا فَيُحْفِكُمْ تَبْخَلُوْا وَيُخْرِجْ اَضْغَانَكُمْ ﴿٣٧﴾ هٰٓاَنْتُمْ

اگر اُناں ناں ف٩٤ تھارا دے طلب کرے اور زیادہ طلب کرے تم بخل کریں گا اور وہ بخل تھارا دِلاں گی میل ظاہر کرچھڑے۔ ہاں ہاں

هٰٓؤُلَآءِ تُدْعَوْنَ لِتُنْفِقُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۚ فَمِنْكُمْ مَّنْ يَّبْخَلُ ۚ

یہ تم ہیں جہڑا بلایا جائیں کہ اللہ گا راہ ماں خرچ کرو ف٩٥ تو تھارے بچوں کوئے بخل کرے

وَمَنْ يَّبْخَلْ فَاِنَّمَا يَبْخَلُ عَنْ نَّفْسِهٖ ؕ وَاللّٰهُ الْغَنِيُّ وَ اَنْتُمُ الْفُقَرَآءُ ۚ

اور جیہڑو بخل کرے ف٩٦ وہ اپنی ہی جان ور بخل کرے اور اللہ بے نیاز ہے ف٩٧ اور تم سارا محتاج ف٩٨

ف٨٦ یعنی ایمان تے طاعت ورقائم رہو۔ ف٨٧ ریایانفاق دے۔ شانِ نزول: کجھاں لوکاں گو خیال تھو کہ جسطرح شرک گی وجہ دے تمام نیکیں ضائع ہوجائیں اسے طرح ایمان گی برکت نال کوئے گناہ نقصان نی دیتو۔ ان گا وارہ ماں یاہ آیت نازل ہوئی تے دسیو گیو کہ مومن واسطے خدا اور سول گی اطاعت ضروری ہے گناہاں دے بچنو لازم ایں۔ مسئلو: اس آیت ماں عمل گا باطل کرن گی ممانعت فرمائی گئی تاں آدمی جہڑو عمل شروع کرے خواہ وہ نفل ہی ہوئے نماز یا روزو یا ہور کوئے، ضروری ہے کہ اساں باطل نہ کرے۔ ف٨٨ شانِ نزول: یاہ آیت اہلِ قلیب گا وارہ ماں نازل ہوئی۔ قلیب بدر ماں ایک کھوہ ہے جسماں مقتول کفار سٹیا گیا تھا ابوجہل تے اس گا ساتھی، تے آیت گو حکم ہر کافر واسطے عام ایں جیہڑو کفر ور مریو ہوئے، اللہ تعالیٰ اسگی مغفرت نہ فرمائے گو، اس گے بعد اصحابِ رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں خطاب فرمایو جائے تے حکم ماں تمام مسلمان شامل ایں۔ ف٨٩ یعنی دشمن گا مقابلہ ماں کمزوری نہ دسو۔ ف٩٠ کفار ناں۔ قرطبی ماں ہے کہ اس آیت گا حکم ماں علما گو اختلاف ہے، کجھاں نے کہیو کہ یاہ آیت وَاِنْ جَنَحُوْا گی ناسخ ہے کیونکہ اللہ تعالیٰ نے مسلماناں گا صلح گی طرف مائل ہون ناں منع فرمایو جد کہ صلح گی حاجت نہ ہوئے، تے کجھاں نے کہیو کہ یاہ آیت منسوخ ہے تے آیت وَاِنْ جَنَحُوْا۔ اس گی ناسخ ہے، تے ایک قول یوہ ہے کہ یاہ آیت محکم ایں تے دوئے آیت دو مختلف وقتاں تے مختلف حالتاں ماں نازل ہوئیں، تے ایک قول یوہ ہے کہ آیت وَاِنْ جَنَحُوْا گو حکم ایک خاص قوم گے نال خاص ہے تے یاہ آیت عام ایں کہ کفار گے نال معاہدو جائز نی مگر عند الضرورت جد کہ مسلمان کمزور ہوئیں تے مقابلو نہ کرسکیں۔ ف٩١ تمناں اعمال گو پورو پورو اجر عطا فرمائے گو۔ ف٩٢ نہایت جلد گزرن آلی تے اس ماں مشغول ہونوں کجھ وی نفعونی دیتو۔ ف٩٣ ہاں راہِ خدا ماں خرچ کرن گو حکم دیے گو تانجہ تمناں اسگو ثواب ملے ف٩٤ یعنی مالاں ناں۔ ف٩٥ جت خرچ کرنوں تھارے ور فرض کیو گیو ہے۔ ف٩٦ صدقہ دین تے فرض ادا کرن ماں۔ ف٩٧ تھارا صدقات تے عبادات دے۔ ف٩٨ اس گا فضل تے رحمت گا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَاِنْ تَتَوَلَّوْا يَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ۙ ثُمَّ لَا يَكُوْنُوْٓا اَمْثَالَكُمْ ﴿٣٨﴾ ع

اور اگر تم مُنھ پھیریں ف٩٩ تو وہ تھارے دوں بغیر دوجا لوک بدل لیے گو فر وہ تھارا جسا نہ ہوویں گا ف١٠٠

سُوْرَةُ الْفَتْحِ مَدَنِيَّةٌ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ — اٰيَاتُهَا ٢٩ رُكُوْعَاتُهَا ٤

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف١

اِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِيْنًا ﴿١﴾ لِّيَغْفِرَ لَكَ اللّٰهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ

بیشک ہم نے تھارے واسطے روشن فتح فرمائی ف٢ تانجہ اللہ تھاری وجہ توں گناہ بخشے تھاراں

ذَنْۢبِكَ وَمَا تَاَخَّرَ وَيُتِمَّ نِعْمَتَهٗ عَلَيْكَ وَيَهْدِيَكَ صِرَاطًا مُّسْتَقِيْمًا ﴿٢﴾

اگلاں گا اور تھارا پچھلاں گا ف٣ اور اپنی نعمتاں ناں تھارے ور تمام فرمائے ف٤ اور تمناں سدھو راہ دسّے ف٥

وَّيَنْصُرَكَ اللّٰهُ نَصْرًا عَزِيْزًا ﴿٣﴾ هُوَ الَّذِيْٓ اَنْزَلَ السَّكِيْنَةَ فِيْ

اور اللہ تھاری زبردست مدد فرمائے ف٦ وہی ہے جس نے ایمان آلاں گا دِلاں ماں

ف٩٩ اس گی تے اس گا رسول گی طاعت دے۔ ف١٠٠ بلکہ نہایت مطیع تے فرمانبردار ہوئیں گا۔ ف١ سورہٴ فتح مدنی ایں اس ماں چار (٤) رکوع انتی (٢٩) آیات، پنج سو اٹھاٹھ (٥٦٨) کلمہ دو ہزار پنج سو اناٹھ (٢٥٥٩) حرف ایں۔ ف٢ شانِ نزول: اِنَّا فَتَحْنَا حدیبیہ دے واپس ہوتاں حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ور نازل ہوئی، حضور ناں اس گا نازل ہون ور بہت خوشی حاصل ہوئی تے صحابہ نے حضور ناں مبارکباد دتیں (بخاری، مسلم، ترمذی) حدیبیہ ایک کھوہ ہے مکہ مکرمہ گے نیڑے۔ مختصر واقعو یوہ ہے کہ حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم نے خواب دیکھیو کہ حضور مع اپناں اصحاب گے امن گے نال مکہ مکرمہ ماں داخل ہویا، کسے نے سر منایا وا، کسے نے کترایا وا تے کعبہ ماں داخل ہویا، کعبہ گی کنجی لئی، طواف فرمایو، عمرو کیو، اصحاب ناں اس خواب گی خبر دتی، سب خوش ہویا، فر حضور نے عمرہ گو ارادو فرمایو تے چودہ سو صحابہ گے نال ٦ ھجری ماں ذیقعدہ گی پہلی تاریخ ناں روانہ ہو گیا، ذوالحلیفہ ماں پہنچ گے ات مسجد ماں دو دو رکعت نماز پڑھ گے عمرہ گو احرام بنیوں تے حضور گے نال اکثر اصحاب نے وی، کجھ اصحاب نے جحفہ دے احرام بنیوں، راہ ماں پانی ختم ہو گیو، اصحاب نے عرض کیو کہ حضور لشکر ماں پانی بالکل ختم ہو گیو سوائے حضور گا آفتابہ گے اس ماں تھوڑو جیو ہے، حضور نے آفتابہ ماں دستِ مبارک رکھیو تے انگشت ہائے مبارک دے پانی گا چشمہ جوش مارن لگا تمام لشکر نے پیو، وضو کیا، جد مقام عُسفان ماں پہنچیا تاں خبر آئی کہ کفارِ قریش بڑا ساز وسامان گے نال جنگ واسطے تیار ایں، جد حدیبیہ ور پہنچیا تاں اس گو پانی ختم ہو گیو، ایک قطرو نہ رہیو، گرمی بہت سخت تھی، حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے کھوہ ماں کرولی فرمائی، اس گی برکت نال کھوہ پانی نال پرے گیو، سب نے پیو، اونٹھاں ناں پیالیو۔ ات کفارِ قریش گی طرف دے حال معلوم کرن واسطے کئی افراد پیجیا گیا، سب نے جا گے یوہی بیان دتو کہ حضور عمرہ واسطے تشریف لیایا ایں، جنگ گو ارادو نی۔ لیکن اناں ناں یقین نہ آیو، آخر کار اناں نے عروہ بن مسعود ثقفی ناں جہڑو طائف گو بڑو سردار تے عرب گو نہایت معتبر شخص تھو تحقیق حال واسطے پیجیو، اناں نے آ گے دیکھیو کہ حضور دستِ مبارک توئیں تے صحابہٴ کرام تبرک واسطے وہ مبارک غسالو شریف حاصل کرن واسطے کمڑ جائیں، اگر کدے تھکیں تاں لوک اس لعاب مبارک ناں حاصل کرن گی کوشش کریں تے جناں وہ حاصل ہو جائے وہ اپناں چہرہ تے بدن ور برکت حاصل کرن گی غرض نال مل لیے۔ کوئے بال جسم اقدس گو تھلے نی چھڑن دیتا جد حضور کلام فرمائیں تاں سب خاموش ہو جائیں۔ حضور گا ادب تے تعظیم گی وجہ دے کوئے شخص نظر اپرنی کرتو۔ عروہ نے قریش ناں جا گے کہیو کہ ہوں فارس تے روم تے مصر گا بادشاہاں گا دربار ماں گیو ہوں، میں کسے بادشاہ گی عظمت نی دیکھی جہڑی محمد صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی ان گا اصحاب ماں ایں۔ مناں ڈر ہے کہ تم ان گو مقابلو نی کر سکسیں تے کامیاب نی ہو سکیں گا۔ قریش نے کہیو ایسی گل نہ کہو، ہم اس سال اناں ناں واپس کر چھڑاں گا، وہ اگلے سال آیں، عروہ نے کہیو مناں اندیشو ہے کہ تمناں کائے مصیبت آئے گی یاہ کہہ گے وہ اپناں ساتھیاں ناں لے گے طائف واپس ہو گیو تے اس واقعہ گے بعد اللہ تعالیٰ نے اناں ناں مشرف بہ اسلام فرمایو۔ تے حضور نے اپناں اصحاب دے بیعت لی۔ اس ناں بیعتِ رضوان کہیں۔ بیعت گی خبر دے کفار خوفزدہ ہویا تے ان گا اہل الرائے نے یوہی مناسب سمجھیو کہ صلح کرلیں، چنانچہ صلح نامو لکھیو گیو تے آئندہ سال حضور گو تشریف لیانوں قرار پایو تے یاہ صلح مسلماناں گا حق ماں بڑی نفع بخش ثابت ہوئی بلکہ نتائج گا اعتبار نال فتح ثابت ہوئی اسے واسطے اکثر مفسرین فتح دے صلح حدیبیہ مراد لیں تے بعض تمام فتوحاتِ اسلامیہ جہڑیں آئندہ ہون آلیں تھیں۔ تے ماضی گا صیغہ نال بیان کرنوں ان گا یقینی ہون گی وجہ دے ہے۔ (خازن روح البیان) ف٣ تے تھاری بدولت امّت گی مغفرت فرمائے۔ (خازن روح البیان) ف٤ دینوی وی تے آخروی وی۔ ف٥ تبلیغ رسالت تے اِقامت مراسم ریاست ماں۔ (بیضاوی) ف٦ دشمناں ور کامل غلبو عطا فرمائے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

قُلُوۡبِ الۡمُؤۡمِنِيۡنَ لِيَزۡدَادُوۡۤا اِيۡمَانًا مَّعَ اِيۡمَانِهِمۡ ؕ وَلِلّٰهِ جُنُوۡدُ السَّمٰوٰتِ

اطمینان اُتاریو تانجہ اُناں ناں یقین ور یقین بدھے ف۷ اور اللہ ہی گی مِلک ہیں تمام لشکر آسماناں

وَالۡاَرۡضِ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيۡمًا حَكِيۡمًا ۙ‏ ﴿۴﴾ لِّيُدۡخِلَ الۡمُؤۡمِنِيۡنَ وَالۡمُؤۡمِنٰتِ

اور زمین گا ف۸ اور اللہ علم تے حکمت آلو ہے ف۹ تانجہ ایمان آلاں مرداں اور ایمان آلیاں عورتاں ناں

جَنّٰتٍ تَجۡرِىۡ مِنۡ تَحۡتِهَا الۡاَنۡهٰرُ خٰلِدِيۡنَ فِيۡهَا وَيُكَفِّرَ عَنۡهُمۡ سَيِّاٰتِهِمۡ ؕ

باغاں ماں لے جائے جن گے ہیٹھوں نہر بگیں ہمیشہ ان ماں رہیں اور انگی برائیں ان دے اُتار چھڑے

وَكَانَ ذٰلِكَ عِنۡدَ اللّٰهِ فَوۡزًا عَظِيۡمًا ۙ‏ ﴿۵﴾ وَّيُعَذِّبَ الۡمُنٰفِقِيۡنَ وَالۡمُنٰفِقٰتِ

اور یاہ اللہ گے کول بڑی کامیابی ہے اور عذاب دیے منافق مرداں اور منافق عورتاں

وَالۡمُشۡرِكِيۡنَ وَالۡمُشۡرِكٰتِ الظَّآنِّيۡنَ بِاللّٰهِ ظَنَّ السَّوۡءِ ؕ عَلَيۡهِمۡ دَآئِرَةُ

اور مشرک مرداں اور مشرک عورتاں ناں جیڑا اللہ ور بُرو گمان رکھیں ف۱۰ اُنہاں ہی ور ہے بُری

السَّوۡءِ ۚ وَغَضِبَ اللّٰهُ عَلَيۡهِمۡ وَلَعَنَهُمۡ وَاَعَدَّ لَهُمۡ جَهَنَّمَ ؕ وَسَآءَتۡ مَصِيۡرًا‏ ﴿۶﴾

گردش ف۱۱ اور اللہ نے ان ور غضب فرمایو اور اُنہاں ناں لعنت کی اور ان گے واسطے جہنم تیار فرمایو اور وہ کتنوں بُرو انجام ایں

وَلِلّٰهِ جُنُوۡدُ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيۡزًا حَكِيۡمًا‏ ﴿۷﴾ اِنَّاۤ اَرۡسَلۡنٰكَ

اور اللہ ہی گی مِلک ایں آسماناں اور زمین گا لشکر اور اللہ عزت تے حکمت آلو ہے۔ بیشک ہم نے تمناں پیجیو

شَاهِدًا وَّمُبَشِّرًا وَّنَذِيۡرًا ۙ‏ ﴿۸﴾ لِّتُؤۡمِنُوۡا بِاللّٰهِ وَرَسُوۡلِهٖ وَتُعَزِّرُوۡهُ وَتُوَقِّرُوۡهُ ؕ

حاضر تے ناظر ف۱۲ اور خوشی اور ڈر سناتو ف۱۳ تانجہ اے لوکو! تم اللہ اور اُس گا رسول ور ایمان لے آوَ اور رسول گی تعظیم و توقیر کرو

وَتُسَبِّحُوۡهُ بُكۡرَةً وَّاَصِيۡلًا‏ ﴿۹﴾ اِنَّ الَّذِيۡنَ يُبَايِعُوۡنَكَ اِنَّمَا يُبَايِعُوۡنَ

اور صبح و شام اللہ گی پاکی بولو ف۱۴ وہ جیڑا تھاری بیعت کریں ف۱۵ وہ دے اللہ ہی گی بیعت

اللّٰهَ ؕ يَدُ اللّٰهِ فَوۡقَ اَيۡدِيۡهِمۡ ۚ فَمَنۡ نَّكَثَ فَاِنَّمَا يَنۡكُثُ عَلٰى نَفۡسِهٖ ۚ

کریں ف۱۶ ان گا ہتھاں ور ف۱۷ اللہ گو ہتھ ہے تو جس نے عہد تروڑیو اُس نے اپناں برا واسطے عہد ناں تروڑیو ف۱۸

ف۷ تے باوجود عقیدۂ راسخہ گے اطمینان نفس حاصل ہوئے۔ ف۸ وہ قادر ہے، جس دے چاہے اپناں رسول صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی مدد کرائے۔ آسمان تے زمین گا لشکراں دے یا دے آسمان تے زمین گا فرشتہ مراد ایں یا آسماناں گا فرشتہ تے زمین گا حیوانات۔ ف۹ اس نے موموناں گا دلاں گی تسکین تے فتح ونصرت گو وعدو تاں فرمایو۔ ف۱۰ کہ وہ اپناں رسول سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم تے ان ور ایمان لیان آلاں گی مدد نہ فرمائے گو۔ ف۱۱ عذاب تے ہلاک گی۔ ف۱۲ اپنی امّت گا اعمال تے احوال گو تانجہ قیامت گے دن ان گی گواہی دیو۔ ف۱۳ یعنی اقرار کرن آلان موموناں ناں جنت گی خوشی تے نافرماناں ناں عذاب تے دوزخ گو ڈر سناتا۔ ف۱۴ صبح گی تسبیح ماں نماز فجر تے شام گی تسبیح ماں باقی چارے نماز داخل ایں۔ ف۱۵ مراد اس بیعت تے بیعتِ رضوان ایں جیڑی نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے حدیبیہ ماں لئی تھی ف۱۶ کیونکہ رسول دے بیعت کرنوں اللہ تعالیٰ ہی دے بیعت کرنوں ایں جیسے کہ رسول گی اطاعت اللہ تعالیٰ گی اطاعت ہے۔ ف۱۷ جن دے اناں نے سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی بیعت گو شرف حاصل کیو۔ ف۱۸ اس عہد تروڑن گو وبال اسے ور پے گو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَمَنْ اَوْفٰى بِمَا عٰهَدَ عَلَيْهُ اللّٰهَ فَسَيُؤْتِيْهِ اَجْرًا عَظِيْمًا ﴿١٠﴾ سَيَقُوْلُ

اور جس نے پورو کیو وہ عہد جیڑو اُس نے اللہ نال کیو تھو تو بہت جلد اللہ اُسناں بڑو ثواب دیے گو ف۱۹ ہون تمناں کہنگا

لَكَ الْمُخَلَّفُوْنَ مِنَ الْاَعْرَابِ شَغَلَتْنَآ اَمْوَالُنَا وَاَهْلُوْنَا فَاسْتَغْفِرْ

جیڑا اعرابی پچھے رہ گیا تھاف۲۰ کہ ہمناں مہارا مال اور مہارا گھر آلاں نے مشغول رکھیوف۲۱ ہون حضور مہاری مغفرت

لَنَا ۚ يَقُوْلُوْنَ بِاَلْسِنَتِهِمْ مَّا لَيْسَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ ۗ قُلْ فَمَنْ يَّمْلِكُ لَكُمْ

چاہیں ف۲۲ اپنی زباناں نال وہ گل کہیں جیڑی ان گا دلاں ماں نی ف۲۳ تم فرماؤ دے اللہ گے سامنے کِسناں تھارو

مِّنَ اللّٰهِ شَيْئًا اِنْ اَرَادَ بِكُمْ ضَرًّا اَوْ اَرَادَ بِكُمْ نَفْعًا ۗ بَلْ كَانَ اللّٰهُ

کُجھ اختیار ہے اگر وہ تھارو بُرو چاہے یا تھاری بلائی گو ارادو فرمائے بلکہ اللہ نال

بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرًا ﴿١١﴾ بَلْ ظَنَنْتُمْ اَنْ لَّنْ يَّنْقَلِبَ الرَّسُوْلُ وَالْمُؤْمِنُوْنَ

تھاراں کماں گی خبر ہے بلکہ تم دے یاہ سمجھیاوا تھا کہ رسول اور مسلمان ہرگز

اِلٰٓى اَهْلِيْهِمْ اَبَدًا وَّزُيِّنَ ذٰلِكَ فِيْ قُلُوْبِكُمْ وَظَنَنْتُمْ ظَنَّ السَّوْءِ ۚ وَكُنْتُمْ

گھراں نال واپس نہ آئیں گاف۲۴ اور اِسے نال اپناں دلاں ماں اچھا سمجھیاوا تھا اور تم نے بُرو گمان کیوف۲۵ اور تم

قَوْمًا بُوْرًا ﴿١٢﴾ وَمَنْ لَّمْ يُؤْمِنْ بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ فَاِنَّآ اَعْتَدْنَا لِلْكٰفِرِيْنَ

ہلاک ہون آلا لوک تھاف۲۶ اور جیڑا ایمان نہ لے آیا اللہ ور اور اس گا رسول ورف۲۷ تو بیشک ہم نے کافراں واسطے بھکھتی اگ

سَعِيْرًا ﴿١٣﴾ وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۗ يَغْفِرُ لِمَنْ يَّشَآءُ وَيُعَذِّبُ

تیار کر گے رکھی ہے۔ اور اللہ ہی گے واسطے ہے آسماناں اور زمین گی سلطنت جناں چاہے بخشے اور جناں چاہے

مَنْ يَّشَآءُ ۗ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿١٤﴾ سَيَقُوْلُ الْمُخَلَّفُوْنَ اِذَا

عذاب دیے ف۲۸ اور اللہ بخشن آلو مہربان ایں۔ ہون کہیں گا پچھے بیٹھا رہن آلا ف۲۹ جد

ف۱۹ یعنی حدیبیہ دے تھاری واپسی گے وقت۔ ف۲۰ قبیلۂ غِفار تے مُزینیہ تے جُہنیہ تے اشجع تے اسلم گا جدکہ رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے سال حدیبیہ بہ نیتِ عمرہ مکّہ مکرمہ گو ارادو فرمایو تاں مدینہ گے کول بسن آلا گرائیں تے دوجا لول لوک قریش گا خوف نال آپ گے نال جان دے رک گیا باوجود اس گے کہ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے عمرہ گو احرام بنیوں تھو تے قربانیں نال تھیں تے اس دے صاف ظاہر تھو کہ جنگ گو ارادو نی فروی بہت سارا گرائیاں ور وجانوں پہارو ہویو تے وہ کم کاج گو حیلو بہانوں بنا گے رِہ گیا تے ان گو خیال یوہ تھو کہ قریش بہت طاقتور ایں، مسلمان ان دے بچ گے نہ آئیں گا، سب اتے ہلاک ہو جائیں گا مر جائیں گا۔ ہون جدکہ خدا گی مدد نال معاملو بالکل ان گا خیال گے خلاف ہویو تاں اناں ناں اپناں نہ جان ور افسوس ہوئے گو معذرت کریں گا۔ ف۲۱ کیونکہ عورت تے بچہ اکیلا تھا تے ان گی دیکھ ریکھ تے خبر گیری جکو کوئے نی تھو۔ تاں ہم مجبور ہویا۔ ف۲۲ اللہ تعالیٰ ان گی تکذیب فرمائے۔ ف۲۳ یعنی وہ معذرت خواہی تے استغفار گی طلب ماں جوٹھا ایں ف۲۴ دشمن ان ساراں گو اتے خاتمو کر چھڑیں گا۔ ف۲۵ کفر تے فساد گا غلبہ گو تے وعدۂ الٰہی پورا نہ ہون گو۔ ف۲۶ عذابِ الٰہی گا مستحق۔ ف۲۷ اس آیت ماں اعلام ایں کہ جیہڑو اللہ تعالیٰ ور تے اس گا رسول ور ایمان نہ لیائے، ان بچوں کسے ایک گو وی منکر ہوئے وہ کافر ہے۔ ف۲۸ یوہ سب اسگی مشیت تے حکمت ور ہے۔ ف۲۹ جیہڑا حدیبیہ گی حاضری دے قاصر رہیا، اے ایمان آلیو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

انْطَلَقْتُمْ اِلٰى مَغَانِمَ لِتَاْخُذُوْهَا ذَرُوْنَا نَتَّبِعْكُمْ ۚ يُرِيْدُوْنَ اَنْ

تم غنیمت لین ناں چلو ف۳۰ تو ہمناں وی اپنے پچھے آن دیو ف۳۱ وہ چاہیں

يُّبَدِّلُوْا كَلٰمَ اللّٰهِ ؕ قُلْ لَّنْ تَتَّبِعُوْنَا كَذٰلِكُمْ قَالَ اللّٰهُ مِنْ قَبْلُ ۚ

اللہ گو کلام بدل چھڑیں ف۳۲ تم فرماؤ ہرگز تم مہارے نال نہ آؤ اللہ نے پہلاں ہی اسے طرح فرما چھڑیو ہے ف۳۳

فَسَيَقُوْلُوْنَ بَلْ تَحْسُدُوْنَنَا ؕ بَلْ كَانُوْا لَا يَفْقَهُوْنَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿۱۵﴾

تو ہون کہیں گا بلکہ تم مہارا دوں سڑیں ف۳۴ بلکہ وہ گل نی سمجھیں تھا ف۳۵ مگر تھوڑی ف۳۶

قُلْ لِّلْمُخَلَّفِيْنَ مِنَ الْاَعْرَابِ سَتُدْعَوْنَ اِلٰى قَوْمٍ اُولِيْ بَاْسٍ

اُن پچھے رہن آلا گنواراں ناں فرماؤ ف۳۷ تاؤلاں ای تم ایک سخت لڑائی آلی قوم گی طرف

شَدِيْدٍ تُقَاتِلُوْنَهُمْ اَوْ يُسْلِمُوْنَ ۚ فَاِنْ تُطِيْعُوْا يُؤْتِكُمُ اللّٰهُ اَجْرًا حَسَنًا ۚ

بلایا جاؤ گا ف۳۸ کہ ان گے نال لڑو۔ یا وہ مسلمان ہوجائیں فر اگر تم فرمان منیں گا اللہ تمناں اچھو ثواب دیے گو ف۳۹

وَاِنْ تَتَوَلَّوْا كَمَا تَوَلَّيْتُمْ مِّنْ قَبْلُ يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا اَلِيْمًا ﴿۱۶﴾

اور اگر مُڑجائیں جسطرح پہلاں پھر گیا ف۴۰ تو تمناں دردناک عذاب دیے گو۔

لَيْسَ عَلَى الْاَعْمٰى حَرَجٌ وَّلَا عَلَى الْاَعْرَجِ حَرَجٌ وَّلَا عَلَى الْمَرِيْضِ

اناں ور تنگی نی ف۴۱ اور نہ کھڈہ ور مضائقو اور نہ بیمار ور

ف۳۰ خیبر گیں۔ اس گو واقعو یوہ تھو کہ جد مسلمان صلح حدیبیہ دے فارغ ہوگے واپس ہویا تاں اللہ تعالیٰ نے ان دے فتح خیبر گو وعدو فرمایو تے ان گو مالِ غنیمت حدیبیہ ماں حاضر ہون آلاں واسطے مخصوص فرما چھڑیو، جد مسلماناں گو خیبر گی طرف روانہ ہون گو وقت آیو تاں ان لوکاں ناں لالچ ہوئی۔ تے اناں نے مالِ غنیمت گا طمع نال کہیو ف۳۱ یعنی ہم وی خیبر ناں تھارے نال چلاں تے جنگ ماں شریک ہواں اللہ تعالیٰ فرمائے۔ ف۳۲ یعنی اللہ تعالیٰ گو وعدو جہڑ و حدیبیہ آلاں نال فرمایو تھو کہ خیبر گیں غنیمت خاص ان گے واسطے ایں۔ ف۳۳ یعنی مہارا مدینے آن دے پہلاں۔ ف۳۴ تے یوہ گوارا نی کرتا کہ ہم تھارے نال غنیمت لیاں اللہ تعالیٰ فرمائے ف۳۵ دین گی ف۳۶ یعنی محض دُنیا گی، حتیٰ کہ ان گو زبانی اقرار وی دُنیا ہی گی غرض دے تھو تے امورِ آخرت ناں بالکل نی سمجھیں تھا (جمل) ف۳۷ جہڑ ا مختلف قبیلاں گا لوک ایں تے ان ماں کجھ ایسا وی ہیں جن گا تائب ہون گی امید کی جائے، کجھ ایسا وی ہیں جہڑ ا نفاق ماں بہت پختہ تے سخت ایں اناں ناں آزمائش ماں سٹوں منظور ہے تاں جے تائب تے غیر تائب ماں فرق ہوجائے۔ اس واسطے حکم ہو یو کہ ان دے فرما چھڑو۔ ف۳۸ اس قوم دے بنی حنیفہ یمامہ گا رہن آلا جہڑ ا مسلیمہ کذاب گی قوم گا لوک ایں وہ مراد ایں۔ جن گے نال حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے جنگ فرمائی۔ تے یوہ وی کہیو گیو ہے کہ ان دے مراد اہلِ فارس تے روم ایں جن دے جنگ واسطے حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے دعوت دتی۔ ف۳۹ مسئلو: یاہ آیت۔ شیخین جلیلین حضرت ابوبکر صدیق تے حضرت عمر فاروق رضی اللہ تعالیٰ عنہما گی خلافت گا صحیح ہون گی دلیل ہے کہ ان حضرات گی اطاعت ور جنت گو تے ان گی مخالفت ور دوزخ گو وعدو دتو گیو۔ ف۴۰ حدیبیہ گا موقع ور۔ ف۴۱ جہاد دے رہ جان ماں۔ شانِ نزول: جد اپر گی آیت نازل ہوئی تاں جیڑا لوک لنگڑا تے معذور تھا اناں نے عرض کیو یارسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم مہارو کے حال ہوئے گو، اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

حَرَجٌ ؕ وَمَنۡ یُّطِعِ اللّٰہَ وَرَسُوۡلَہٗ یُدۡخِلۡہُ جَنّٰتٍ تَجۡرِیۡ مِنۡ تَحۡتِہَا
پکڑ ف۴۲ اور جیہڑو اللہ اور اُس گا رسول گو حکم منیں اللہ اُساں باغاں ماں لے جائیگو جن گے ہیٹھوں
الۡاَنۡہٰرُ ۚ وَمَنۡ یَّتَوَلَّ یُعَذِّبۡہُ عَذَابًا اَلِیۡمًا ﴿۱۷﴾ لَقَدۡ رَضِیَ اللّٰہُ عَنِ
نہر بگیں اور جیہڑو پھر جائے گو ف۴۳ اُساں دردناک عذاب فرمائیگو۔ بیشک اللہ راضی ہویو
الۡمُؤۡمِنِیۡنَ اِذۡ یُبَایِعُوۡنَکَ تَحۡتَ الشَّجَرَۃِ فَعَلِمَ مَا فِیۡ قُلُوۡبِہِمۡ
ایمان آلاں دو جد وہ اُس بوٹا گے تھلے تھاری بیعت کریں تھا ف۴۴ تو اللہ نے جان لیو جیہڑو اُناں گا دلاں ماں ہے ف۴۵
فَاَنۡزَلَ السَّکِیۡنَۃَ عَلَیۡہِمۡ وَاَثَابَہُمۡ فَتۡحًا قَرِیۡبًا ﴿۱۸﴾ وَّمَغَانِمَ کَثِیۡرَۃً
تو ان ور اطمینان اُتاریو اور اُنہاں ناں جلد آن گی فتح گو انعام دتو ف۴۶ اور بہت ساری غنیمت ف۴۷
یَّاۡخُذُوۡنَہَا ؕ وَکَانَ اللّٰہُ عَزِیۡزًا حَکِیۡمًا ﴿۱۹﴾ وَعَدَکُمُ اللّٰہُ مَغَانِمَ
جن ناں لیں اور اللہ عزت تے حکمت آلو ہے اور اللہ نے تھارے نال وعدو کیو ہے بہت ساریں

ف۴۲ کہ یہ عذر ظاہر ایں تے جہاد ماں حاضر نہ ہون گی اناں ناں اجازت ہے، کیونکہ یہ لوک دشمن ور حملو کرن گی طاقت رکھیں، نہ اس گا حملہ دے بچن گی تے، نسن گی، اناں گا ہی حکم ماں وہ بڈھا ضعیف وی داخل ایں جناں ناں اُٹھن بیٹھن گی طاقت نی، جناں ناں دموں تے کھانسی ہے یا جنگی تلی بہت بدھ گئی ہے تے اناں ناں چلنوں پھرنوں مشکل ہے، ظاہر ہے کہ یہ عذر جہاد دے روکن آلا ایں۔ ان گے علاوہ ہور وی بہت سارا عذر ایں مثلاً انتہائی درجہ گی محتاجی تے سفر گا ضروری اخراجات تے ضروریات گا پورا کرن گی قدرت گو نہ ہونوں یا ایسی ضروری مصروفیات جہڑیں سفر دے روکن گی وجہ بنیں، مثلاً کسے ایسا مریض گی خدمت جہڑی اس واسطے ضروری ہوئے، تے اس گے بغیر کوئے اُساں انجام دین آلو نہ ہوئے۔ ف۴۳ اطاعت و فرمانبرداری دے مُنہ موڑے گو تے کفر و نفاق ور رہے گو۔ ف۴۴ حدیبیہ ماں چونکہ ان بیعت کرن آلاں ناں رضائے الٰہی گی بشارت دتی گئی اس واسطے اس بیعت ناں بیعتِ رضوان کہیں اس بیعت گو ظاہری سبب یوہ پیش آیو کہ حضور سید عالم صلی اللہ تعالٰی علیہ وآلہ وسلم نے حدیبیہ دے حضرت عثمان غنی رضی اللہ تعالٰی عنہ ناں قریش گا بڑاں گے کول مکہ مکرمہ بھیجو کہ اناں ناں خبر دیں کہ سید عالم صلی اللہ تعالٰی علیہ وآلہ وسلم بیت اللہ گی زیارت واسطے عمرہ گا ارادہ نال تشریف لیا ایں، آپ گو ارادو جنگ کرن گو نی تے یوہ وی فرمایو تھو کہ جہڑا کمزور مسلمان ات ہیں اناں ناں اطمینان دوا چھوڑیں کہ عنقریب مکو فتح ہو جائے گو تے اللہ تعالٰی اپناں دین ناں غالب فرمائے گو، قریش اس گل ور متفق رہیا کہ سید عالم صلی اللہ تعالٰی علیہ وآلہ وسلم اس سال تشریف نہ لیائیں تے حضرت عثمان غنی رضی اللہ تعالٰی عنہ دے کہیو کہ اگر تم کعبہ معظمہ گو طواف کرنوں چاہیں تاں کر لیو۔ حضرت عثمان غنیؓ نے فرمایو کہ ایسو نی ہو سکتو کہ ہوں رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کے بغیر طواف کروں۔ ایاں مسلماناں نے کہیو عثمان غنی بڑا خوش نصیب ایں جیہڑا کعبہ شریف پہنچ گیا تے طواف دے مشرف ہو گیا۔ حضور صلی اللہ تعالٰی علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو ہوں جانوں کہ وہ مہارے بغیر طواف نہ کریں گا، حضرت عثمان غنی رضی اللہ تعالٰی عنہ نے مکہ مکرمہ گا ضعیف مسلماناں ناں حسبِ حکم فتح گی بشارت پہچائی، فر قریش نے حضرت عثمان غنی رضی اللہ تعالٰی عنہ ناں روک لیو، ات یاہ خبر پھیل گئی کہ حضرت عثمان غنی رضی اللہ تعالٰی عنہ شہید کر دتا گیا، اس ور مسلماناں ناں بہت جوش آیو تے رسولِ کریم صلی اللہ تعالٰی علیہ وآلہ وسلم نے صحابہ دے کفار گے نال جہاد ماں ثابت قدم رہن گی بیعت لئی، یاہ بیعت ایک بڑا خاردار بوٹا گے ہیٹھ ہوئی، جسناں عرب ماں سَمُرَہ کہیں، حضور صلی اللہ تعالٰی علیہ وآلہ وسلم نے اپنوں کھبّو دستِ مبارک سجا دستِ اقدس ماں لیو تے فرمایو کہ یاہ عثمان (رضی اللہ تعالٰی عنہ) گی بیعت ہے تے فرمایو یارب! عثمان (رضی اللہ تعالٰی عنہ) تیرا تے تیرا رسول صلی اللہ تعالٰی علیہ وآلہ وسلم گا کم ماں ایں۔ اس واقعہ دے معلوم ہویو کہ حضور سید عالم صلی اللہ تعالٰی علیہ وآلہ وسلم ناں نورِ نبوت گے نال معلوم تھو کہ حضرت عثمان غنی رضی اللہ تعالٰی عنہ شہید نی ہویا تاں ہی ان گی بیعت لئی، مشرکین اس بیعت گی گل سن گے ڈر گیا تے اناں نے حضرتِ عثمانِ غنی رضی اللہ تعالٰی عنہ ناں بیج چھوڑیو۔ حدیث شریف ماں ایں کہ سید عالم صلی اللہ تعالٰی علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو کہ جن لوکاں نے بوٹا گے ہیٹھ بیعت لئی تھی ان بچوں کوئے وی دوزخ ماں داخل نہ ہوئے گو (مسلم شریف) تے جس بوٹا گے ہیٹھ بیعت لئی تھی اللہ تعالٰی نے اس نا ناپید کر چھوڑیو دوجے سال اس کو کوئے پتو نی چلیو ف۴۵ صدق تے اخلاص تے وفا۔ ف۴۶ یعنی فتحِ خیبر گو جہڑی حدیبیہ دے واپس ہو گے چھ ماہ گے بعد حاصل ہوئی۔ ف۴۷ خیبر گی تے اہلِ خیبر گا مال کہ رسولِ کریم صلی اللہ تعالٰی علیہ وآلہ وسلم نے تقسیم فرمایا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

كَثِيرَةً تَأْخُذُونَهَا فَعَجَّلَ لَكُمْ هٰذِهٖ وَكَفَّ اَيْدِيَ النَّاسِ عَنْكُمْ

غنیماں گو کہ تم لیں گا ف۴۸ تو تمناں یہ جلد عطا فرما چھڑیں اور لوکاں گا ہتھ تھارا دوں روک لیا ف۴۹

وَلِتَكُوْنَ اٰيَةً لِّلْمُؤْمِنِيْنَ وَيَهْدِيَكُمْ صِرَاطًا مُّسْتَقِيْمًا ﴿۲۰﴾ وَّاُخْرٰى لَمْ

اور اس واسطے جے ایمان آلاں واسطے نشانی ہووے ف۵۰ اور تمناں سدھو راہ دے ف۵۱ اور ایک ہور ف۵۲

تَقْدِرُوْا عَلَيْهَا قَدْ اَحَاطَ اللّٰهُ بِهَا ۭ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ

جیڑی تھارا وس گی نہ تھی ف۵۳ وہ اللہ گا قبضہ ماں ایں اور اللہ ہر چیز ور

قَدِيْرًا ﴿۲۱﴾ وَلَوْ قٰتَلَكُمُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَوَلَّوُا الْاَدْبَارَ ثُمَّ لَا يَجِدُوْنَ

قادر ہے۔ اور اگر کافر تھارے نال لڑیں ف۵۴ تو ضرور تھارا مقابلہ دے پیٹھ پھیر چھڑیں ف۵۵ گا فر

وَلِيًّا وَّلَا نَصِيْرًا ﴿۲۲﴾ سُنَّةَ اللّٰهِ الَّتِيْ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلُ ښ وَلَنْ تَجِدَ

کوئی نہ حمایتی پائیں گا نہ مددگار۔ اللہ گو دستور ہے پہلاں دو چلیو آ رہیو ہے ف۵۶ اور ہرگز تم

لِسُنَّةِ اللّٰهِ تَبْدِيْلًا ﴿۲۳﴾ وَهُوَ الَّذِيْ كَفَّ اَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَاَيْدِيَكُمْ

اللہ گا دستور ناں بدلتو نہ پاؤ گا اور وُہی ہے جس نے اُن گا ہتھ ف۵۷ تھارا دوں روک چھڑیا اور تھارا ہتھ

عَنْهُمْ بِبَطْنِ مَكَّةَ مِنْ بَعْدِ اَنْ اَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ ۭ وَكَانَ اللّٰهُ بِمَا

ان دوں روک چھڑیا وادی مکہ ماں ف۵۸ بعد اُس گے جے تمناں ان ور قابو دے چھڑیو تھو اور اللہ تھارا

تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرًا ﴿۲۴﴾ هُمُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَصَدُّوْكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ

کم دیکھے ف۵۹ وِہ وہ ہیں جنھاں نے کفر کیو اور تمناں مسجد حرام توں ف۶۰ روکیو

وَالْهَدْيَ مَعْكُوْفًا اَنْ يَّبْلُغَ مَحِلَّهٗ ۭ وَلَوْلَا رِجَالٌ مُّؤْمِنُوْنَ وَنِسَآءٌ

اور قربانی گا جانور روکیا رہیا اپنی جگہ پہنچن دے ف۶۱ اور اگر یوہ نہ ہوتو کجھ مسلمان مرد اور کجھ مسلمان عورت ف۶۲

ف۴۸ تے تھاریں فتح ہوتیں رہیں گیں۔ ف۴۹ کہ وہ خوفزدہ ہوگے تھارا اہل وعیال ناں نقصان نہ پہچا سکیا۔ اس گو واقعو یوہ تھو کہ جد مسلمان جنگ خیبر گے واسطے روانہ ہویا تاں اہلِ خیبر گا حلیف بنی اسد تے غطغان نے چاہیو کہ مدینہ طیبہ ور حملو کر گے مسلماناں گا اہل وعیال ناں لٹ لیں۔ اللہ تعالیٰ نے ان گا دِلاں ماں رعب سٹیو تے ان گا ہتھ روک چھڑیا۔ ف۵۰ یہ غنیمت دنیں تے دشمناں گا ہتھ روک چھڑناں۔ ف۵۱ اللہ تعالیٰ ور توکل کرن تے کم اس گے حوالے کرن گی، جس دے بصیرت تے یقین زیادہ ہوئے۔ ف۵۲ فتح ف۵۳ مراد اس دے یا دے فارس تے روم گیں غنیمت ایں یا خیبر جسکو اللہ تعالیٰ نے پہلاں دے وعدو فرمایو تھو تے مسلماناں ناں کامیابی گی امید تھی، اللہ تعالیٰ نے اناں ناں فتح دتی۔ تے ایک قول یوہ ہے کہ وہ فتحِ مکہؔ ہے۔ تے ایک قولِ یوہ ہے کہ وہ ہر وہ فتح ہے جیڑی اللہ تعالیٰ نے مسلماناں ناں عطا فرمائی۔ ف۵۴ یعنی اہلِ مکہ یا اہلِ خیبر گا خلفائے اسد تے غطفان۔ ف۵۵ مغلوب ہوئیں گا تے اناں ناں ہار ہوئے گی۔ ف۵۶ کہ وہ موموناں گی مدد فرمائے تے کافراں ناں مغلوب تے مقہور فرمائے۔ ف۵۷ یعنی کفار گا۔ ف۵۸ روزِ فتحِ مکہ، تے ایک قول یوہ ہے کہ بطن مکہ دے حدیبیہ مراد ہے۔ تے اس گی شانِ نزول ماں حضرت انس رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے مروی ہے کہ اہل مکہ بچوں اسی (۸۰) ہتھیار بند جوان جبلِ تنعیم دے مسلماناں ور حملو کرن گا ارادہ دے اتریا، مسلماناں نے وہ گرفتار کر گے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی خدمتِ اقدس ماں پیش کیا، حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے معاف فرما چھڑیو تے چھوڑ دتو، ف۵۹ کفارِ مکہ۔ ف۶۰ ات پہچن دے تے اسکو طواف کرن دے۔ ف۶۱ یعنی مقامِ ذبح دے جیڑو حرم ماں ایں۔ ف۶۲ مکہ مکرمہ ماں ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

حَرَجٌ ؕ وَمَنْ يُّطِعِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ يُدْخِلْهُ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا

پکڑ ف۴۲ اور جیہڑو اللہ اور اُس گا رسول گو حکم منیں اللہ اُسناں باغاں ماں لے جائیگو جن گے ہیٹھوں

الْاَنْهٰرُ ۚ وَمَنْ يَّتَوَلَّ يُعَذِّبْهُ عَذَابًا اَلِيْمًا ﴿١٧﴾ ۧ لَقَدْ رَضِيَ اللّٰهُ عَنِ

نہر بکیں اور جیہڑو پھر جائے گو ف۴۳ اُسناں دردناک عذاب فرمائیگو۔ بیشک اللہ راضی ہویو

الْمُؤْمِنِيْنَ اِذْ يُبَايِعُوْنَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِيْ قُلُوْبِهِمْ

ایمان آلاں دو جد وہ اُس بوٹا گے تھلے تھاری بیعت کریں تھا ف۴۴ تو اللہ نے جان لیو جیہڑو اُناں گا دلاں ماں ہے ف۴۵

فَاَنْزَلَ السَّكِيْنَةَ عَلَيْهِمْ وَاَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيْبًا ﴿١٨﴾ ۙ وَّمَغَانِمَ كَثِيْرَةً

تو ان ور اطمینان اُتاریو اور اُنہاں ناں جلد آن گی فتح گو انعام دتو ف۴۶ اور بہت ساری غنیمت ف۴۷

يَّاْخُذُوْنَهَا ؕ وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيْزًا حَكِيْمًا ﴿١٩﴾ وَعَدَكُمُ اللّٰهُ مَغَانِمَ

جن ناں لیں اور اللہ عزت تے حکمت آلو ہے اور اللہ نے تھارے نال وعدو کیو ہے بہت ساریں

ف۴۲ کہ یہ عذر ظاہر ایں تے جہاد ماں حاضر نہ ہون گی اناں ناں اجازت ہے، کیونکہ یہ لوک دشمن ور حملو کرن گی طاقت رکھیں، نہ اس گا حملہ دے بچن گی تے، نسن گی، اناں گا ہی حکم ماں وہ بڈھا ضعیف وی داخل ایں جناں ناں اُٹھن بیٹھن گی طاقت نی، جناں ناں دموں تے کھانسی ہے یا جنگی تلی بہت بدھ گئی ہے تے اناں ناں چلنوں پھرنوں مشکل ہے، ظاہر ہے کہ یہ عذر جہاد دے روکن آلا ایں۔ ان گے علاوہ ہور وی بہت سارا عذر ایں مثلاً انتہائی درجہ گی محتاجی تے سفر گا ضروری اخراجات تے ضروریات گا پورا کرن گی قدرت گو نہ ہونوں یا ایسی ضروری مصروفیات جہڑیں سفر دے روکن گی وجہ بنیں، مثلاً کسے ایسا مریض گی خدمت جہڑی اس واسطے ضروری ہوئے، تے اس گے بغیر کوئے اُسناں انجام دین آلو نہ ہوئے۔ ف۴۳ اطاعت و فرمانبرداری دے مُنھ موڑے گو تے کفر و نفاق ور رہے گو۔ ف۴۴ حدیبیہ ماں چونکہ ان بیعت کرن آلاں ناں رضائے الٰہی گی بشارت دتی گئی اس واسطے اس بیعت ناں بیعتِ رضوان کہیں اس بیعت گو ظاہری سبب یوہ پیش آیو کہ حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے حدیبیہ دے حضرت عثمان غنی رضی اللہ تعالیٰ عنہ ناں قریش گا بڑاں گے کول مکہ مکرمہ بھیجیو کہ اناں ناں خبر دیں کہ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم بیت اللہ گی زیارت واسطے عمرہ گا ارادہ نال تشریف لیا ایں، آپ گو ارادو جنگ کرن گو نی تے یوہ وی فرمایو تھو کہ جہڑا کمزور مسلمان اُت ہیں اناں ناں اطمینان دوا چھڑیں کہ عنقریب مکو فتح ہو جائے گو تے اللہ تعالیٰ اپناں دین ناں غالب فرمائے گو، قریش اس گل ور متفق رہیا کہ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم اس سال تشریف نہ لیائیں تے حضرت عثمان غنی رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے کہیو کہ اگر تم کعبہ معظمہ گو طواف کرنوں چاہیں تاں کر لیو۔ حضرت عثمان غنیؓ نے فرمایو کہ ایسو نی ہو سکتو کہ ہوں رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کے بغیر طواف کروں۔ ایاں مسلماناں نے کہیو عثمان غنی بڑا خوش نصیب ایں جیہڑا کعبہ شریف پہنچ گیا تے طواف دے مشرف ہو گیا۔ حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو ہوں جانوں کہ وہ مہارے بغیر طواف نہ کریں گا، حضرت عثمان غنی رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے مکہ مکرمہ گا ضعیف مسلماناں ناں حسب حکم فتح گی بشارت پہچائی، فر قریش نے حضرت عثمان غنی رضی اللہ تعالیٰ عنہ ناں روک لیو، ات یاہ خبر پھیل گئی کہ حضرت عثمان غنی رضی اللہ تعالیٰ عنہ شہید کر دتا گیا، اس ور مسلماناں ناں بہت جوش آیو تے رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے صحابہ دے کفار گے نال جہاد ماں ثابت قدم رہن گی بیعت لئی، یاہ بیعت ایک بڑا خاردار بوٹا گے ہیٹھ ہوئی، جسناں عرب ماں سَمُرہ کہیں، حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے اپنوں کھبو دستِ مبارک سجا دستِ اقدس ماں لیو تے فرمایو کہ یاہ عثمان (رضی اللہ تعالیٰ عنہ) گی بیعت ہے تے فرمایو یا رب! عثمان (رضی اللہ تعالیٰ عنہ) تیرا تے تیرا رسول صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا کم ماں ایں۔ اس واقعہ دے معلوم ہویو کہ حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں نورِ نبوت گے نال معلوم تھو کہ حضرت عثمان غنی رضی اللہ تعالیٰ عنہ شہید نی ہویا تاں ہی ان گی بیعت لئی، مشرکین اس بیعت گی گل سن گے ڈر گیا تے اناں نے حضرت عثمانِ غنی رضی اللہ تعالیٰ عنہ ناں بیج چھڑیو۔ حدیث شریف ماں ایں کہ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو کہ جن لوکاں نے بوٹا گے ہیٹھ بیعت لئی تھی ان بچوں کوئے وی دوزخ ماں داخل نہ ہوئے گو (مسلم شریف) تے جس بوٹا گے ہیٹھ بیعت لئی تھی اللہ تعالیٰ نے اس نا ناپید کر چھڑیو دوجے سال اس کو کوئے پتو نی چلیو ف۴۵ صدق تے اخلاص تے وفا۔ ف۴۶ یعنی فتحِ خیبر گو جہڑی حدیبیہ دے واپس ہو گے چھ ماہ گے بعد حاصل ہوئی۔ ف۴۷ خیبر گی تے اہلِ خیبر گا مال کہ رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے تقسیم فرمایا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

كَثِيْرَةً تَأْخُذُوْنَهَا فَعَجَّلَ لَكُمْ هٰذِهٖ وَكَفَّ اَيْدِيَ النَّاسِ عَنْكُمْ ۚ
غنیمتاں گو کہ تم لیں گا ف۴۸ تو تمناں یہ جلد عطا فرما چھڑیں اور لوکاں گا ہتھ تھارا دوں روک لیا ف۴۹

وَلِتَكُوْنَ اٰيَةً لِّلْمُؤْمِنِيْنَ وَيَهْدِيَكُمْ صِرَاطًا مُّسْتَقِيْمًا ﴿۲۰﴾ وَّاُخْرٰى لَمْ
اور اس واسطے جے ایمان آلاں واسطے نشانی ہووے ف۵۰ اور تمناں سدھو راہ دسے ف۵۱ اور ایک ہور ف۵۲

تَقْدِرُوْا عَلَيْهَا قَدْ اَحَاطَ اللّٰهُ بِهَا ۭ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ
جیہڑی تھارا وس گی نہ تھی ف۵۳ وہ اللہ گا قبضہ ماں ایں اور اللہ ہر چیز ور

قَدِيْرًا ﴿۲۱﴾ وَلَوْ قٰتَلَكُمُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَوَلَّوُا الْاَدْبَارَ ثُمَّ لَا يَجِدُوْنَ
قادر ہے۔ اور اگر کافر تھارے نال لڑیں ف۵۴ تو ضرور تھارا مقابلہ دے پیٹھ پھیر چھڑیں ف۵۵ گا فِر

وَلِيًّا وَّلَا نَصِيْرًا ﴿۲۲﴾ سُنَّةَ اللّٰهِ الَّتِيْ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلُ ۚ وَلَنْ تَجِدَ
کوئی نہ حمایتی پائیں گا نہ مددگار۔ اللہ گو دستور ہے پہلاں دو چلیو آ رہیو ہے ف۵۶ اور ہرگز تم

لِسُنَّةِ اللّٰهِ تَبْدِيْلًا ﴿۲۳﴾ وَهُوَ الَّذِيْ كَفَّ اَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَاَيْدِيَكُمْ
اللہ گا دستور ناں بدلتو نہ پاؤ گا اور وُہی ہے جس نے اُن گا ہتھ ف۵۷ تھارا دوں روک چھڑیا اور تھارا ہتھ

عَنْهُمْ بِبَطْنِ مَكَّةَ مِنْۢ بَعْدِ اَنْ اَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ ۭ وَكَانَ اللّٰهُ بِمَا
ان دوں روک چھڑیا وادی مکہ ماں ف۵۸ بعد اُس گے جے تمناں ان ور قابو دے چھڑیو تھو اور اللہ تھارا

تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرًا ﴿۲۴﴾ هُمُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَصَدُّوْكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ
کم دیکھے ف۵۹ وِہ وہ ہیں جنھاں نے کفر کیو اور تمناں مسجد حرام توں ف۶۰ روکیو

وَالْهَدْيَ مَعْكُوْفًا اَنْ يَّبْلُغَ مَحِلَّهٗ ۭ وَلَوْلَا رِجَالٌ مُّؤْمِنُوْنَ وَنِسَاۗءٌ
اور قربانی گا جانور روکیا رہیا اپنی جگہ پہنچن دے ف۶۱ اور اگر یوہ نہ ہوتو کجھ مسلمان مرد اور کجھ مسلمان عورت ف۶۲

ف۴۸ تے تھاریں فتح ہوتیں رہیں گیں۔ ف۴۹ کہ وہ خوفزدہ ہو گے تھارا اہل وعیال ناں نقصان نہ پہچا سکیا۔ اس گو واقعو یوہ تھو کہ جد مسلمان جنگ خیبر گے واسطے روانہ ہویا تاں اہلِ خیبر گا حلیف بنی اسد تے غطغان نے چاہیو کہ مدینہ طیبہ ور حملو کر گے مسلماناں گا اہل وعیال ناں لٹ لیں۔ اللہ تعالیٰ نے ان گا دِلاں ماں رعب سٹیو تے ان گا ہتھ روک چھڑیا۔ ف۵۰ یہ غنیمت دنیں تے دشمناں گا ہتھ روک چھڑناں۔ ف۵۱ اللہ تعالیٰ ور توکل کرن تے کم اس گے حوالے کرن گی، جس دے بصیرت تے یقین زیادہ ہوئے۔ ف۵۲ فتح ف۵۳ مراد اس دے یا دے فارس تے روم گیں غنیمت ایں یا خیبر جسکو اللہ تعالیٰ نے پہلاں دے وعدو فرمایو تھو تے مسلماناں ناں کامیابی گی امید تھی، اللہ تعالیٰ نے اناں ناں فتح دتی۔ تے ایک قول یوہ ہے کہ وہ فتحِ مکہ ہے۔ تے ایک قول یوہ ہے کہ وہ ہر وہ فتح ہے جہڑی اللہ تعالیٰ نے مسلماناں ناں عطا فرمائی۔ ف۵۴ یعنی اہلِ مکہ یا اہلِ خیبر گا خلفائے اسد تے غطفان۔ ف۵۵ مغلوب ہوئیں گا تے اناں ناں ہار ہوئے گی۔ ف۵۶ کہ وہ موموناں گی مدد فرمائے تے کافراں ناں مغلوب تے مقہور فرمائے۔ ف۵۷ یعنی کفار گا۔ ف۵۸ روزِ فتحِ مکہ، تے ایک قول یوہ ہے کہ بطن مکہ دے حدیبیہ مراد ہے۔ تے اس گی شانِ نزول ماں حضرت انس رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے مروی ہے کہ اہل مکہ بچوں اسی (۸۰) ہتھیار بند جوان جبلِ تنعیم دے مسلماناں ور حملو کرن گا ارادہ دے اتریا، مسلماناں نے وہ گرفتار کر گے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی خدمتِ اقدس ماں پیش کیا، حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے معاف فرما چھڑیو تے چھوڑ دتو۔ ف۵۹ کفارِ مکہ۔ ف۶۰ ات پہچن دے تے اسکو طواف کرن دے۔ ف۶۱ یعنی مقامِ ذبح دے جہڑو حرم ماں ایں۔ ف۶۲ مکہ مکرمہ ماں ایں۔

CC-0, In Public Domain. Digitization by eGangotri

مُّؤْمِنٰتٌ لَّمْ تَعْلَمُوْهُمْ اَنْ تَطَـُٔوْهُمْ فَتُصِيْبَكُمْ مِّنْهُمْ مَّعَرَّةٌۢ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۚ

جنگی تمناں خبرنی ف٦٣ کدے تم اُنھاں ناں چتھ چھڑو ف٦٤ تو تمناں انگی طرف توں انجانی ماں کُجھ مکروہ پہچے تو ہم تمناں ان گا قتال گی اجازت دیتا

لِيُدْخِلَ اللّٰهُ فِيْ رَحْمَتِهٖ مَنْ يَّشَآءُ ۚ لَوْ تَزَيَّلُوْا لَعَذَّبْنَا الَّذِيْنَ

اُن گو یوہ بچاؤ اس واسطے ہے کہ اللہ اپنی رحمت ماں داخل کرے جسناں چاہے اور اگر وہ جدا ہوجاتا ف٦٥ تو ہم ضرور

كَفَرُوْا مِنْهُمْ عَذَابًا اَلِيْمًا ﴿٢٥﴾ اِذْ جَعَلَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا فِيْ قُلُوْبِهِمُ

ان بچ گا کافراں ناں دردناک عذاب دیتا ف٦٦ جد کہ کافراں نے اپناں دلاں ماں

الْحَمِيَّةَ حَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ فَاَنْزَلَ اللّٰهُ سَكِيْنَتَهٗ عَلٰى رَسُوْلِهٖ وَعَلَى

ضِد رکھی وہی زمانہ جاہلیت گی ضد ف٦٧ تو اللہ نے اپنوں اطمینان اپنا رسول اور

الْمُؤْمِنِيْنَ وَاَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوٰى وَكَانُوْٓا اَحَقَّ بِهَا وَاَهْلَهَا ۭ وَكَانَ

ایمان آلاں ور اُتاریو ف٦٨ اور پرہیزگاری گو کلمو ان ور لازم فرمایو ف٦٩ اور وہ اُس گا زیادہ مستحق اور اُس گا اہل ف٧٠ تھا اور

اللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمًا ﴿٢٦﴾ لَقَدْ صَدَقَ اللّٰهُ رَسُوْلَهُ الرُّءْيَا بِالْحَقِّ ۚ ع ٩ / ١١

اللہ سب کُجھ جانیں ف٧١ بیشک اللہ نے سچو کر چھڑیو اپناں رسول گو سچو خواب ف٧٢

لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ اِنْ شَآءَ اللّٰهُ اٰمِنِيْنَ ۙ مُحَلِّقِيْنَ

بیشک ضرور تم مسجد حرام ماں داخل ہوویں گا اگر اللہ چاہے امن وامان گے نال

رُءُوْسَكُمْ وَمُقَصِّرِيْنَ ۙ لَا تَخَافُوْنَ ۭ فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوْا فَجَعَلَ مِنْ

اپناں سراں گا ف٧٣ بال مناتا یا کتراتا ف٧٤ بے خوف تو اُس نے جانیوں جیڑو تمناں معلوم نی ف٧٥ تو

ف٦٣ تم اناں ناں پچھانتانی۔ ف٦٤ کفار نال جنگ کرن ماں۔ ف٦٥ یعنی مسلمان کافراں دے کنّی ہوجاتا۔ ف٦٦ تھارا ہتھ دے قتل کراگے تے تھاری قید ماں لیاگے۔ ف٦٧ کہ رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم تے حضور گا اصحاب ناں کعبہ معظمہ دے روکیو۔ ف٦٨ کہ اناں نے آن آلے سال ور آن گی صلح کی، اگر وہ وی کفارِ قریش گی طرح ضد کرتا تاں ضرور جنگ ہوجاتی۔ ف٦٩ کلمہ تقویٰ دے مراد لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰهِ ہے۔ ف٧٠ کیونکہ اللہ تعالیٰ نے اناں ناں اپناں دین تے اپناں نبی صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی صحبت نال مشرف فرمایو۔ ف٧١ کافراں گو حال وی جانے، مسلماناں گو وی، کائے چیز اس دے مخفی نی۔ ف٧٢ شانِ نزول: حضور نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے حدیبیہ گو ارادو فرمان دے پہلاں مدینہ طیبہ ماں خواب دیکھیو تھو کہ آپ مع اصحاب گے مکّہ معظمہ ماں امن گے نال داخل ہویا تے صحابہ نے سر گا بال منایا، کجھاں نے کترایا، یوہ خواب آپ نے اپناں اصحاب گے بیان فرمایو تاں اناں ناں خوشی ہوئی تے اناں نے خیال کیو کہ اسے سال وہ مکّہ مکرمہ ماں داخل ہوئیں گا، جد مسلمان حدیبیہ دے صلح گے بعد واپس ہویا تے اس سال مکّہ مکرمہ ماں داخل نہ ہویا تاں منافقاں نے مشکری کی، ٹھٹھا کیا تے طعنہ دتا تے کہیو وہ خواب کیاں گئی۔ اس ور اللہ تعالیٰ نے یاہ آیت نازل فرمائی تے اس خواب گا مضمون گی تصدیق فرمائی کہ ضرور ایسو ہوئے گو چنانچہ اگلے سال ایسو ہی ہویو تے مسلمان اگلے سال بڑی شان وشوکت گے نال مکّہ مکرمہ ماں فاتحانہ شان گے نال داخل ہویا۔ ف٧٣ تمام ف٧٤ تھوڑا جیا۔ ف٧٥ یعنی یوہ کہ تھارو داخل ہونوں اگلے سال ہے تے تم اسے سال سمجھیا تھا تے تھارے واسطے یاہ دیر بہتر تھی کہ اسگی وجہ دے ات گا ضعیف مسلمان پامال ہون دے بچ گیا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

دُوْنِ ذٰلِكَ فَتْحًا قَرِيْبًا ﴿٢٧﴾ هُوَ الَّذِيْٓ اَرْسَلَ رَسُوْلَهٗ بِالْهُدٰى

اس تو پہلاں ف٧٦ ایک نزدیک آن آلی فتح رکھی ف٧٧ وہی ہے جس نے اپناں رسول ناں ہدایت

وَدِيْنِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهٗ عَلَى الدِّيْنِ كُلِّهٖ ؕ وَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيْدًا ﴿٢٨﴾ مُحَمَّدٌ

اور سچا دین گے نال ٹوریو کہ اس ناں ساراں دیناں ور غالب فرمائے ف٧٨ اور اللہ کافی ہے گواہ ف٧٩ محمد

رَّسُوْلُ اللّٰهِ ؕ وَالَّذِيْنَ مَعَهٗٓ اَشِدَّآءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَآءُ بَيْنَهُمْ

اللہ گا رسول ایں اور ان گا نال آلا ف٨٠ کافراں ور سخت ہیں ف٨١ اور آپسماں نرم دِل ف٨٢

تَرٰىهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَّبْتَغُوْنَ فَضْلًا مِّنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانًا ؗ سِيْمَاهُمْ

تو اُنہاں ناں دیکھے گو رکوع کرتاں سجدہ کرتاں ف٨٣ اللہ گو فضل تے رضار چاہتاں انگی نشانی

فِيْ وُجُوْهِهِمْ مِّنْ اَثَرِ السُّجُوْدِ ؕ ذٰلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرٰىةِ ۛۖ وَمَثَلُهُمْ

ان گا چہراں ماں ایں سجداں گا نشان تو ف٨٤ یاہ اُنگی صفت توریت ماں ایں اور اُنگی صفت

فِي الْاِنْجِيْلِ ۛ۫ كَزَرْعٍ اَخْرَجَ شَطْـَٔهٗ فَاٰزَرَهٗ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوٰى عَلٰى

انجیل ماں ایں ف٨٥ جسطرح ایک کھیتی اُس نے اپنوں پٹھو کڈھیو فر اُسناں طاقت دتی فر موٹی ہوئی فر اپنی لت ور سدھی

سُوْقِهٖ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغِيْظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ ؕ وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِيْنَ

کھڑی ہوئی کساناں ناں اچھی لگے ف٨٦ تانجہ ان دوں کافراں گا دِل سڑیں اللہ نے وعدو کیو اناں نال جیڑا

اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ مِنْهُمْ مَّغْفِرَةً وَّاَجْرًا عَظِيْمًا ﴿٢٩﴾ ع

ان بچوں ایمان تے اچھا کماں آلاں ایں ف٨٧ بخشش تے بڑا ثواب گو

ف٧٦ یعنی حرم ماں داخل ہون دے پہلاں۔ ف٧٧ فتح خیبر کہ فتح موعود گا حاصل ہون تک مسلماناں گا دِل اس دے خوش ہوئیں۔ اس گے بعد جد اگلو سال آیو۔ تاں اللہ تعالیٰ نے حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی خواب گو جلوو دیو تے واقعات اس گے مطابق ظاہر ہویا۔ چنانچہ ارشاد ہوئے۔ ف٧٨ خواہ وہ مشرکین گا دین ہوئیں یا اہلِ کتاب گا چنانچہ اللہ تعالیٰ نے یاہ نعمت عطا فرمائی تے اسلام ناں تمام ادیان ور غالب فرمایو۔ ف٧٩ اپناں حبیب حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی رسالت ور جیسو کہ ارشاد فرمائے۔ ف٨٠ یعنی ان گا اصحاب۔ ف٨١ جسطرح شیر شکار ور۔ تے صحابہ گو تشدد کفار گے نال اس حد ور تھو کہ اتنوں خیال رکھیں تھا کہ ان گو جسم کسے کافر گا جسم نال نہ لگ جائے تے ان گو کپڑو کسے کافر گا کپڑا نال نہ لگ جائے۔ (مدارک) ف٨٢ ایک دوجا نال محبت تے مہربانی کرن آلا ایسا کہ جسطرح باپ بیٹاماں ہوئے۔ تے یاہ محبت اس حد تک پہنچ گئی تھی کہ جد ایک مومن دوجا مومن ناں دیکھے تاں فرطِ محبت نال مصافحو تے معانقو (ہتھ ملائے یا گلے ملے) کرے۔ ف٨٣ کثرت نال نماز پڑھیں، نمازاں ور پابند رہیں۔ ف٨٤ تے یاہ علامت وہ نور ہے جہڑو قیامت گے دن ان گا چہراں دے چمکے گو، اس دے پہچانیاں جائیں گا کہ اناں نے دنیاماں اللہ تعالیٰ گی رضا واسطے بہت سجدہ کیا ایں۔ تے یوہ وی کہیو گیو ہے کہ اُن گا چہراں ماں سجدہ گی جگہ چودہویں رات گا چن گی طرح چمکتی ہوئے گی۔ عطا گو قول ہے کہ رات گی لمی نمازاں نال ان گا نشان چہراں ور نور ظاہر ہوئے۔ جیسو کہ حدیث شریف ماں ایں جہڑو رات ماں نماز گی کثرت کرے صبح ناں اسگو چہرو خوبصورت ہو جائے۔ تے یوہ وی کہیو گیو ہے کہ مٹی گو نشان وی سجدہ گی علامت ہے۔ ف٨٥ یوہ مذکور ہے کہ ف٨٦ یاہ مثال ابتدائے اسلام تے اس گی ترقی گی بیان فرمائی گئی کہ نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم تنہا نکلیا، فر اللہ تعالیٰ نے آپ ناں آپ گا مخلصین اصحاب نال تقویت عطا فرمائی۔ قتادہ نے کہیو کہ حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا اصحاب گی مثال انجیل ماں یاہ لکھی وی ہے کہ ایک قوم کھیتی گی طرح پیدا ہوئے گی، وہ نیکیاں گو حکم کریں گا، بدیاں دے منع کریں گا، کہیو گیو ہے کہ کھیتی حضور ایں تے اسگی شاخ اصحاب تے مومنین۔ ف٨٧ صحابہ سب گا سب صاحبِ ایمان تے عملِ صالح ایں، اس واسطے یوہ وعدو ساراں ہی واسطے ہے۔

معانقة ١٥ عند المتأخرين ١٢

ع ٤ ١٢

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

سُوْرَةُ الْحُجُرٰتِ مَدَنِيَّةٌ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ اٰيَاتُهَا ١٨ رُكُوْعَاتُهَا ٢

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف١

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تُقَدِّمُوْا بَيْنَ يَدَيِ اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَاتَّقُوا
اے ایمان آلیو! اللہ اور اُس گا رسول گے اگے نہ بدھو ف٢ اور اللہ دے
اللّٰهَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿١﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَرْفَعُوْٓا
ڈرو بیشک اللہ سنیں جانیں۔ اے ایمان آلیو! اپنی آوازاں
اَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوْا لَهٗ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ
ناں اوچی نہ کرو اس غیب دس آلا (نبی) گی آواز دو ف٣ اور اُن گے حضور گل زور نال نہ کرو جس طرح
بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ اَنْ تَحْبَطَ اَعْمَالُكُمْ وَاَنْتُمْ لَا تَشْعُرُوْنَ ﴿٢﴾
آپسماں ایک دوجا نال کریں کہ کدے تھارا اعمال برباد نہ ہوجائیں اور تمناں خبروی نہ ہووے ف٤
اِنَّ الَّذِيْنَ يَغُضُّوْنَ اَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُوْلِ اللّٰهِ اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ
بیشک وہ جیڑا اپنی آواز نیویں کریں رسول اللہ گے حضور ف٥ وہ وہ ایں
امْتَحَنَ اللّٰهُ قُلُوْبَهُمْ لِلتَّقْوٰى ؕ لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّاَجْرٌ عَظِيْمٌ ﴿٣﴾ اِنَّ
جن گا دِل اللہ نے پرہیزگاری واسطے پرکھ لیا اُن گے واسطے بخشش اور بڑو ثواب ہے۔ بیشک

ف١ سورۂ حجرات مدنی ایں، اس ماں دو (٢) رکوع تے اٹھاراں (١٨) آیات تے ترے سو ترتالی (٣٤٣) کلمہ تے ایک ہزار چار سو چوہتر (١٤٧٤) حرف ایں ف٢ یعنی تمناں لازم ایں کہ کدے وی تھارا دے اگے ہونوں سرزد نہ ہوئے، نہ قول ماں نہ فعل ماں، تقدم کرنوں یعنی نبی علیہ السلام دے اگے بدھنوں ادب تے احترام گے خلاف ہے بارگاہِ رسالت ماں نیازمندی تے آداب ضروری ایں۔ شانِ نزول: چند لوکاں نے عید الاضحیٰ گے دن حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے پہلاں قربانی کرلئی تاں اناں ناں حکم دتو گیو کہ دوبارہ قربانی کریں۔ تے حضرت عائشہ صدیقہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا دے مروی ہے کہ کجھ لوک رمضان دے ایک دن پہلاں ہی دے روزو رکھنوں شروع کر چھڑیں تھا۔ ان گا وارہ ماں یاہ آیت نازل ہوئی تے حکم دتو گیو کہ روزہ رکھن ماں اپناں نبی صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے اگے نہ بدھو۔ ف٣ یعنی حضور گی خدمت ماں کائے عرض کروتاں آہستہ نرم تے پست آواز نال عرض کرو، یوہی دربارِ رسالت گو ادب تے احترام ایں۔ ف٤ اس آیت ماں حضور گو اجلال تے اکرام تے ادب واحترام تعلیم فرمایو گیو تے حکم دتو گیو کہ ندا کرن ماں ادب گو پورو لحاظ رکھیں جسطرح آپس ماں ایک دوجا گو ناں لے گے بلائیں اس طرح نہ بلائیں بلکہ ادب تے تعظیم تے توصیف تے تکریم گا کلمات تے القابات گے نال عرض کرو جو عرض کرنوں ہوئے، بے ادبی کرن نال اعمال برباد ہون گو خطرو ہے۔ شانِ نزول: حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما دے مروی ہے کہ یاہ آیت ثابت بن قیس بن شماس گا وارہ ماں نازل ہوئی وہ اوچو سنیں تھا تے بلند آواز نال بولیں تھا۔ جد یاہ آیت نازل ہوئی تاں حضرت ثابت اپنے کہر بیس گیا تے کہن لگا کہ ہوں دوزخیاں بچوں ہوگیو، حضور نے حضرت سعد دے ان گو حال دریافت فرمایو، اناں نے عرض کہ وہ میرا گوانڈی ایں تے میرا خیال ماں وہ بیمار دے نی ہویا، فرآ گے حضرت ثابت دے اسگو ذکر کیو، ثابت نے کہیو۔ یاہ آیت نازل ہوئی تے تم جانیں کہ ہوں ساراں دے زیادہ اوچی آواز آلو ہوں تاں ہوں جہنمی ہوگیو۔ حضرت سعد نے یوہ حال خدمت اقدس ماں عرض کیو تاں حضور نے فرمایو وہ جنتیاں بچوں ایں۔ ف٥ براہِ ادب تے تعظیم۔ شانِ نزول: آیہ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَرْفَعُوْٓا اَصْوَاتَكُمْ گا نازل ہون گے بعد حضرت ابوبکر صدیق تے حضرت عمر فاروق رضی اللہ تعالیٰ عنہما تے کجھ ہور صحابہ نے بہت احتیاط اختیار کرلیو تے خدمتِ اقدس ماں بہت ہی پست تے نرم آواز نال عرض ومعروض کریں تھا۔ ان حضرات گا حق ماں یاہ آیت نازل ہوئی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الَّذِيْنَ يُنَادُوْنَكَ مِنْ وَّرَآءِ الْحُجُرٰتِ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُوْنَ ④
وہ جیڑا تماں حُجراں گے باہروں بلائیں ان ماں اکثر بے عقل ایں ف٦
وَلَوْ اَنَّهُمْ صَبَرُوْا حَتّٰى تَخْرُجَ اِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ ؕ وَاللّٰهُ
اور اگر وہ صبر کرتا تاں توڑی کہ تم آپ اُن گے کول تشریف لیاتا ف٧ تو یوہ ان گے واسطے بہتر تھو اور اللہ
غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ⑤ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْۤا اِنْ جَآءَكُمْ فَاسِقٌۢ بِنَبَاٍ
بخشن آلو مہربان ایں ف٨ اے ایمان آلیو! اگر کوئی فاسق تھارے کول کائے خبر لیائے
فَتَبَيَّنُوْۤا اَنْ تُصِيْبُوْا قَوْمًۢا بِجَهَالَةٍ فَتُصْبِحُوْا عَلٰى مَا فَعَلْتُمْ
تو تحقیق کرلیو ف٩ کہ کِدے کسے قوم ناں بلاوجہ ایذا نہ دے بیسو فر اپناں کیا ور
نٰدِمِيْنَ ⑥ وَاعْلَمُوْۤا اَنَّ فِيْكُمْ رَسُوْلَ اللّٰهِ ؕ لَوْ يُطِيْعُكُمْ فِيْ كَثِيْرٍ
پچھتاتا رہ جاؤ اور جان لیو کہ تھارے بچ اللہ گا رسول ایں ف١٠ بہت معاملاں ماں اگر یہ تھاری
مِّنَ الْاَمْرِ لَعَنِتُّمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ حَبَّبَ اِلَيْكُمُ الْاِيْمَانَ وَزَيَّنَهٗ
خوشی کریں ف١١ تو تم ضرور مشقت ماں پیئیں لیکن اللہ نے تماں ایمان پیارو کر چھڑیو اور اُسناں
فِيْ قُلُوْبِكُمْ وَكَرَّهَ اِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوْقَ وَالْعِصْيَانَ ؕ اُولٰٓئِكَ هُمُ
تھاراں دلاں ماں سجا چھڑیو اور کفر اور حکم عدولی اور نافرمانی تماں ناگوار کر چھڑی اسا ہی لوک
الرّٰشِدُوْنَ ⑦ فَضْلًا مِّنَ اللّٰهِ وَنِعْمَةً ؕ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ⑧
راہ ور ہیں ف١٢ اللہ گو فضل تے احسان تے اللہ علم تے حکمت آلو ہے۔

ف٦ **شانِ نزول**: یاہ آیت نبی تمیم گا وفد گا وارہ ماں نازل ہوئی کہ رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی خدمتِ اقدس ماں دوپہر گے وقت پچیا جد کہ حضور آرام فرما رہیا تھا ان لوکاں نے حجراں گا باہر دے حضور اقدس صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں بلانوں شروع کرچھڑیو، حضور باہر تشریف لیایا ان لوکاں گا وارہ ماں یاہ آیت نازل ہوئی تے شانِ رسولِ اکرم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی عظمت بیان فرمائی گئی کہ بارگاہِ رسالت ماں اس طرح بلانوں جہالت تے بے عقلی ہے تے ان لوکاں ناں ادب گی تلقین کی گئی۔ ف٧ اس وقت وہ عرض کرتا جو کجھ اناں ناں عرض کرنوں تھو، یوہ ادب ان ور لازم تھو، اسگو خیال کرتا۔ ف٨ ان بچوں ان گے واسطے جہڑا توبہ کریں۔ ف٩ کہ صحیح ہے یا غلط۔ **شانِ نزول**: یاہ آیت ولید بن عقبہ گا وارہ ماں نازل ہوئی کہ رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے اناں ناں بنی مصطلق دے صدقات وصول کرن پچیو تھو تے زمانۂ جاہلیت ماں ان گے تے ان گے درمیان عداوت تھی، جد ولید ان گا علاقہ ماں پچیو تے اناں ناں خبر ہوئی تاں اس خیال دے کہ وہ رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا پچیا وا ایں بہت سارا لوک تعظیماً ان گا استقبال واسطے آیا، ولید نے خیال کیو کہ یہ پرانی دشمنی گی وجہ دے مناں قتل کرن آرہیا ایں، یوہ خیال کرگے ولید واپس ہوگیو، تے حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے عرض کیو کہ حضور ان لوکاں نے صدقو دین دے منع کرچھڑیو تے مناں قتل کرن لگا تھا، حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے خالد بن ولید ناں تحقیق حال واسطے ٹوریو حضرت خالد رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے دیکھیو کہ وہ لوک اذان دیں، نماز پڑھیں، تے ان لوکاں نے صدقات پیش کیا، حضرت خالد رضی اللہ تعالیٰ عنہ یہ صدقات لے گے خدمتِ اقدس ماں حاضر ہویا تے واقعو عرض کیو، اس ور یاہ آیت کریم نازل ہوئی۔ کجھاں نے کہیو یاہ آیت عام ایں اس بیان ماں نازل ہوئی کہ فاسق گا قول ور اعتماد نہ کیو جائے۔ **مسئلو**: اس آیت دے ثابت ہویو کہ اگر ایک شخص عادل ہوئے تاں اسگی خبر معتبر ہے۔ ف١٠ اگر تم جوٹھ بولیس گا تاں اللہ تعالیٰ گا خبردار کرن نال وہ تھارو حال کھول چھڑیں گا تے تمنا رسوا کریں گا۔ ف١١ تے تھاری رائے گے مطابق حکم دے چھڑیں۔ ف١٢ کہ سچا رستہ ور قائم رہیا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَاِنْ طَآئِفَتٰنِ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ اقْتَتَلُوْا فَاَصْلِحُوْا بَيْنَهُمَا ۚ فَاِنْ
اور اگر مسلماناں گا دو گروہ آپسماں لڑیں تو ان ماں صلح کراؤ ف۱۳ فِر اگر
بَغَتْ اِحْدٰىهُمَا عَلَى الْاُخْرٰى فَقَاتِلُوا الَّتِيْ تَبْغِيْ حَتّٰى تَفِيْٓءَ
ایک دوجا ور زیادتی کرے ف۱۴ تو اس زیادتی آلا نال لڑو تاں توڑی کہ وہ
اِلٰٓى اَمْرِ اللّٰهِ ۚ فَاِنْ فَآءَتْ فَاَصْلِحُوْا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَاَقْسِطُوْا ۗ اِنَّ
اللہ گا حکم گی طرف مڑ آئے تو انصاف گے نال ان ماں اصلاح کر چھڑو اور عدل کرو بیشک
اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِيْنَ ۝۹ اِنَّمَا الْمُؤْمِنُوْنَ اِخْوَةٌ فَاَصْلِحُوْا بَيْنَ
عدل آلا اللہ ناں پیارا ایں۔ مسلمان مسلمان پائی ایں ف۱۵ تو اپناں دواں پائیاں ماں
اَخَوَيْكُمْ ۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُوْنَ ۝۱۰ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا
صلح کراؤ ف۱۶ اور اللہ توں ڈرو کہ تھارے ور رحم ہوئے ف۱۷ اے ایمان آلیو!
لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِّنْ قَوْمٍ عَسٰٓى اَنْ يَّكُوْنُوْا خَيْرًا مِّنْهُمْ وَلَا نِسَآءٌ
نہ مرد مرداں نال ہسیں ف۱۸ تعجب نی کہ وہ ان ہسن آلاں توں بہتر ہوویں ف۱۹ اور نہ عورت عورتاں

ف۱۳ شانِ نزول: حضور نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دراز گوش ور تشریف لیجار ہیا تھا، انصار گی مجلس وروں گزریا، ات تھوڑ وچیو توقف فرمایو، اس جگہ دراز گوش نے پیشاب کیو تاں ابن ابی نے نک بند کر لیو۔ حضرت عبداللہ بن رواحہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو کہ حضور گا دراز گوش گو پیشاب تیرا مشک دے بہتر خوشبور کھے۔ حضور دے تشریف لے گیا ان دواں ماں گل بدھ گئی تے ان دواں گی قوم آپسماں لڑ گئیں تے ہاتھا پائی تک نوبت پہنچ گئی تاں حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم واپس تشریف لیایا تے ان ماں صلح کرائی اس معاملہ ماں یاہ آیت نازل ہوئی۔ ف۱۴ ظلم کرے تے صلح دے منکر ہو جائے۔ مسئلو: باغی ٹولہ گو یوہی حکم ایں کہ اس گے نال جنگ کی جائے ات توڑی کہ وہ جنگ دے باز آئے۔ ف۱۵ کہ آپسماں دینی رابطہ تے اسلامی محبت گے نال مربوط ایں، یوہ رشتو تمام دینوی رشتاں دے مضبوط ہے۔ ف۱۶ جدکدے ان ماں جھگڑو ہوئے۔ ف۱۷ کیونکہ اللہ تعالیٰ دے ڈرنوں تے پرہیز گاری اختیار کرنی، مومنین گی آپسی محبت تے مودّت گی وجہ ہے تے جہڑو اللہ تعالیٰ دے ڈرے اللہ تعالیٰ گی رحمت اس ور ہوئے۔ ف۱۸ شانِ نزول: اس آیت گو نزول کئی واقعات ماں ہویو۔ پہلو واقعو یوہ ہے کہ ثابت ابن قیس بن شماس اُچو سنیں تھو جدوہ حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی مجلس شریف، ماں حاضر ہوئے تھو تاں صحابہ کرام اسناں اگے بٹھالیں تھا تے ان واسطے جگہ خالی کر چھڑیں تھا تانجہ وہ حضور علیہ الصلوٰۃ والسلام گے نیڑے ہو گے کلام مبارک سن سکیں، ایک دن اناں ناں حاضر ہون ماں دیر ہو گئی تے مجلس شریف خوب پرے گئی، اس وقت وہ آیا تے دستور یوہ تھو کہ جہڑو شخص ایساوت ماں پہنچے جس وقت مجلس ماں جگہ نہ ہوئے تاں وہ کھڑو رہے، ثابت آیو تے وہ رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گے قریب بیسن واسطے لوکاں ناں ہٹاتو گیو تے یاہ کہتو گیو، کہ جگہ دیو، جگہ دیو۔ ات توڑی کہ حضور گے قریب پہنچ گیو۔ تے اس گے تے حضور علیہ السلام گے درمیان صرف ایک شخص رہ گیو، اناں نے اسناں وی کہیو کہ جگہ دے، اس نے کہیو تمناں جگہ مل گئی، بیس جاؤ، ثابت غصہ ماں ہو گے اُس گے پچھے بیس گیو، تے جد دینہ خوب چڑھ گیو تاں ثابت نے اسگو جسم خوب دبا گے کہیو کہ کون؟ اس نے کہیو ہوں فلانوں شخص ہوں، ثابت نے اس گی ماں گو ناں لے گے کہیو فلانی گو لڑکو اس ور اس شخص نے شرم نال سر جھکالیو اس زمانہ ماں ایسو جملو عار دوان واسطے کہیو جائے تھو، اس ور یاہ آیت نازل ہوئی۔ دوجو واقعو ضحاک نے بیان کیو کہ یاہ آیت بنی تمیم گا وارہ ماں نازل ہوئی جہڑا حضرت عمار، حضرت خبّاب تے حضرت بلال، تے حضرت صہیب تے حضرت سلمان تے حضرت سالم وغیرہ رضی اللہ تعالیٰ عنہم غریب صحابہ گی غربت دیکھ گے ان گے نال مشکری کریں تھا۔ ان گا وارہ ماں یاہ آیت نازل ہوئی۔ تے فرمایو گیو کہ مرد مرداں دے نہ ہسیں مالدار غریباں گو مذاق نہ بنائیں نہ بڑا خاندان گا نکا خاندان گو، نہ تندرست، لولاں لنگراں نہ اکھاں آلوا ناں گو۔ ف۱۹ صدق تے اخلاص ماں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مِّنْ نِّسَآءٍ عَسٰٓى اَنْ يَّكُنَّ خَيْرًا مِّنْهُنَّ ۚ وَلَا تَلْمِزُوْٓا اَنْفُسَكُمْ وَلَا
نال دوری نی کہ وہ ان ہسن آلیاں توں بہتر ہوویں ف۲۰ اور آپسماں طعنہ بازی نہ کرو ف۲۱ اور
تَنَابَزُوْا بِالْاَلْقَابِ ۭ بِئْسَ الِاسْمُ الْفُسُوْقُ بَعْدَ الْاِيْمَانِ ۚ وَمَنْ لَّمْ
ایک دوجا گا بُرا ناں نہ رکھو ف۲۲ کتنو بُروناں ایں مسلمان ہوگے فاسق کہوانوں ف۲۳ اور جیڑا
يَتُبْ فَاُولٰۗىِٕكَ هُمُ الظّٰلِمُوْنَ ۝۱۱ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اجْتَنِبُوْا
توبہ نہ کریں وہی ظالم ایں۔ اے ایمان آلیو! بہت
كَثِيْرًا مِّنَ الظَّنِّ ۡ اِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ اِثْمٌ وَّلَا تَجَسَّسُوْا وَلَا
گماناں توں بچو ف۲۴ بیشک کوئے گمان گناہ ہوجائے ف۲۵ اور عیب نہ ٹونڈھو ف۲۶
يَغْتَبْ بَّعْضُكُمْ بَعْضًا ۭ اَيُحِبُّ اَحَدُكُمْ اَنْ يَّاْكُلَ لَحْمَ اَخِيْهِ
ایک دوجا گی غیبت نہ کرو ف۲۷ کیاتھا رے بچوں کوئے پسندکرے گو کہ اپناں مریا وا پائی گو گوشت

ف۲۰ شانِ نزول: یاہ آیت ام المومنین حضرت صفیہ بنت حی رضی اللہ تعالیٰ عنہما گا حق ماں نازل ہوئی، اناں ناں معلوم ہو یوتھو کہ اناں ناں ام المومنین حضرت حفصہ نے یہودی گی لڑکی کہیو ہے، اس وراناں ناں دُکھ ہو یو تے رونیں تے حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گے اسگی شکایت کی تاں حضور نے فرمایو تو نبی زادی تے نبی گی بی بی ہے تیرے وروہ کے بڈیائیں کرے۔ تے حضرت حفصہ دے فرمایوا ے حفصہ خدادے ڈر۔ (الترمذی وقال حسن صحیح غریب) ف۲۱ ایک دوجا ورعیب نہ لاوٗ، اگر ایک مومن نے دوجا ورعیب لایوتاں گویا اپنے ہی ورعیب لایو۔ ف۲۲ جہڑا اناں ناں ناگوار ہوئیں۔ مسائل۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو۔ کہ اگر کسے آدمی نے کسے برائی دے توبہ کرلئی ہوئے اس توبہ دے بعد اس ناں عار دوانی تے بدونوں وی اس ممانعت ماں داخل ہے، ممنوع ایں، بعض علما نے فرمایو کسے مسلمان ناں کتو یا گدھو، یا خزیر کہنوں وی اس ممانعت ماں داخل ہے۔ بعض علماء نے فرمایو کہ اس دے وہ القاب مراد ایں جن دے مسلمان گی برائی نکلتی ہوئے۔ تے اسناں ناگوار ہوئے لیکن تعریف گا القاب جہڑا اسچا ہوئیں ممنوع نی جائز ایں۔ جیسو کہ حضرت ابوبکر گو لقب عتیق، تے حضر عمر گو فاروق تے حضرت عثمان گو ذوالنورین۔ تے حضرت علی گو ابوتراب، تے حضرت خالد گو سیف اللہ رضی اللہ تعالیٰ عنہم تے جہڑا القاب بمنزلہ علم ہوگیا۔ (ناں ہی پے گیو) تے صاحب القاب ناں ناگوار نی وہ القاب وی ممنوع نی جیسا کہ اعمش تے اعرج۔ ف۲۳ اے مسلمانو! کسے مسلمان گو ہاسو بنا گے، یا اس ناں عیب لا گے، یا اس گو ناں بگاڑ گے اپناں آپناں فاسق نہ کہواوٗ۔ ف۲۴ کیونکہ تو ہر گمان صحیح نی ہوتو۔ ف۲۵ مسئلو: مومن صالح گے نال بروگمان ممنوع ایں، اسے طرح اسگو کوئے کلام سن گے فاسد معنیٰ مرادلیناں باوجود اس گے کہ اس گا دوجا صحیح معنیٰ مراد لیا جاسکتا ہوئیں تے مسلمان گو حال ان گے موافق ہوئے، یوہ وی گمان بد ماں داخل ہے۔ سفیان ثوری رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو، گمان دو طرح گو ہے، ایک وہ کہ دل ماں آئے تے زبان دے وی کہہ دتو جائے، یو اگر مسلمان ور بدی گے نال ہے تاں گناہ ہے۔ دوجو یوہ کہ دل ماں آئے تے زبان دے نہ کہیو جائے، یوہ اگرچہ گناہ نی مگر اس دے دل خالی کرنوں ضروری ہے۔ مسئلو: گمان گی کئی قسم ایں ایک واجب ہے وہ اللہ تعالیٰ گے نال اچھو گمان رکھنوں ایں، ایک مستحب وہ مومن صالح گے نال نیک گمان، ایک ممنوع حرام وہ اللہ تعالیٰ گے نال بروگمان کرنوں تے مومن گے نال بروگمان کرنوں۔ ایک جائز وہ فاسق معلن گے نال ایسو گمان کرنوں جیسا کم اس دے ظاہر ہوئیں۔ ف۲۶ یعنی مسلماناں گی عیب جوئی نہ کرو تے ان گی پوشیدہ حالت گی جستجو ماں نہ رہو جیسو اللہ تعالیٰ نے اپنی ستاری نال چھپایو۔ حدیث شریف ماں ایں گمان دے، بچو گمان بڑی جوٹھی گل ہے تے مسلماناں گی عیب جوئی نہ کرو۔ اس گے نال حرص تے حسد، بغض، بے مروتی نہ کرو، اے اللہ تعالیٰ گیو بندیو! پائی بن گے رہو۔ جیسو تمناں حکم دتو گیو ہے، مسلمان، مسلمان گو پائی ہے، اس ور ظلم نہ کرے، اس ناں رسوا نہ کرے، اسگی تحقیر نہ کرے۔ تقویٰ ات ہے، تقویٰ ات ہے، تقویٰ ات ہے (ات گا لفظ دے اپناں سینہ مبارک گی طرف اشارو فرمایو) آدمی گے واسطے یاہ بُرائی بہت ہے کہ اپناں مسلمان پائی ناں حقیر دیکھے، ہر مسلمان مسلمان ور حرام ایں۔ اس گو خون وی، اسگی آبرو وی، اسگو مال وی، اللہ تعالیٰ تھارا جسماں تے صورتاں تے عملاں ور نظر نی فرماتو لیکن تھاراں دلاں ور نظر فرمائے۔ بخاری تے مسلم۔ حدیث جہڑو بندو دنیا ماں دوجا گی پردہ پوشی کرے اللہ تعالیٰ قیامت گے دن اس گی پردہ پوشی فرمائے گو۔ ف۲۷ حدیث شریف ماں ہے کہ غیبت یاہ ہے کہ مسلمان پائی گی پٹھ پچھے ایسی گل کہی جائے جہڑی اس ناں ناگوار ہوئے اگر وہ گل سچی ہے تاں غیبت ہے ورنہ بہتان۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوْهُ ؕ وَ اتَّقُوا اللّٰهَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ تَوَّابٌ رَّحِيْمٌ ﴿۱۲﴾ يٰۤاَيُّهَا

کھائے تو یوہ تمناں گوارہ نہ ہووے گو ف۲۸ اور اللہ تو ڈرو بیشک اللہ بہت توبہ قبول کرن آلو مہربان ایں۔ اے

النَّاسُ اِنَّا خَلَقْنٰكُمْ مِّنْ ذَكَرٍ وَّ اُنْثٰى وَ جَعَلْنٰكُمْ شُعُوْبًا وَّ قَبَآئِلَ

لوگو ہم نے تمناں ایک مرد ف۲۹ اور ایک عورت ف۳۰ توں پیدا کیو ف۳۱ اور تمناں شاخ اور قبیلہ کیو کہ آپسماں

لِتَعَارَفُوْا ؕ اِنَّ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ اَتْقٰىكُمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ عَلِيْمٌ خَبِيْرٌ ﴿۱۳﴾

پہچان رکھو ف۳۲ بیشک اللہ گے نزدیک تھارے بچوں زیادہ عزت آلو وہ جیڑو تھارے بچوں زیادہ پرہیزگار ہے ف۳۳ بیشک اللہ جانن آلو خبردار ہے

قَالَتِ الْاَعْرَابُ اٰمَنَّا ؕ قُلْ لَّمْ تُؤْمِنُوْا وَ لٰكِنْ قُوْلُوْۤا اَسْلَمْنَا وَ لَمَّا

گنوار بولیا ہم ایمان لے آیا ف۳۴ تم فرماؤ تم ایمان نہ لیایا ہاں ف۳۵ اس طرح کہو ہم مطیع ہویا ف۳۶ اور اجاں

يَدْخُلِ الْاِيْمَانُ فِيْ قُلُوْبِكُمْ ؕ وَ اِنْ تُطِيْعُوا اللّٰهَ وَ رَسُوْلَهٗ

ایمان تھاراں دلاں ماں کت داخل ہویو ف۳۷ اور اگر تم اللہ اور اُس گا رسول گی فرمانبرداری کرو گا ف۳۸

ف۲۸ تاں مسلمان بائی گی غیبت وی گوارانی ہونی چاہیئے کیونکہ اس ناں پٹھ گے پچھے برو کہنوں اس گا مرن دے بعد اس گو گوشت کھان گی طرح ہے کیونکہ جس طرح کسے گو گوشت کٹن نال اس ناں ایذا ہوئے اسے طرح اسناں بدگوئی نال قلبی تکلیف ہوئے تے دراصل آبرو گوشت دے زیادہ پیاری ہوئے۔
شانِ نزول: حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم جد جہاد واسطے روانہ ہوئیں تھا یا سفر فرمائیں تھا تاں ہر دواں مالداراں گے نال ایک غریب مسلمان ناں کر چھڑیں تھا کہ وہ غریب ان گی خدمت کرے تے وہ اسناں کھلائیں پلائیں ہر ایک گو کم چلے اسے طرح حضرت سلمان رضی اللہ تعالیٰ عنہ دواں آدمیاں گے نال کیا تھا، ایک دن وہ سو گیا تے کھانوں تیار نہ کر سکیا تاں ان دواں نے اناں ناں کھانوں منگن واسطے رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی خدمت ماں پیجیو، حضور گا لانگری حضرت اُسامہ تھا رضی اللہ تعالیٰ عنہ، ان گے کول کجھ نی رہیو تھو، اناں نے فرمایو کہ میرے کول کجھ نی، حضرت سلمان رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے یاہی آگے کہہ چھڑیو تاں ان دواں ساتھیاں نے کہیو کہ اُسامہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے بخل کیو، جد وہ دوئے حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی خدمت ماں حاضر ہویا، حضور نے فرمایو ہوں تھارا منہ ماں گوشت گو رنگ محسوس کروں لگو، اناں نے عرض کیو ہم نے گوشت کھادو ہی نی، فرمایو تم نے غیبت کی تے جہڑو مسلمان گی غیبت کرے اس نے مسلمان گو گوشت کھادو۔ مسئلو: غیبت بالاتفاق کبیرہ گناہاں بچوں ایں، غیبت کرن آلا ور توبہ لازم ایں۔ ایک حدیث ماں ایں کہ غیبت گو کفارو یوہ ہے کہ جس گی غیبت کی ہے اس گے واسطے دعا مغفرت کرے۔ مسئلو: فاسق معلن گا عیب بیان کرنا غیبت نی۔ حدیث شریف ماں ایں کہ فاجر گا عیب بیان کرو کہ لوک اس دے بچیں۔ مسئلو: حسن رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے مروی ہے کہ ترے شخصاں گی حرمت نی ایک بدمذہب، دوجو فاسق معلن تیجو ظالم بادشاہ یعنی ان گا عیب بیان کرنا غیبت نی۔ ف۲۹ حضرت آدم علیہ السلام ف۳۰ حضرت حوا۔ ف۳۱ نسب گا اس آخری درجہ ور جاگے تم سارا مل جائیں تاں نسب ماں فخر کرنوں تے بڈیائیں کرنی کوئے مطلب نی رکھتی۔ سب برابر ایں ایک بڈکا گی اولاد۔ ف۳۲ ایک دوجا گو نسب جانے تے کوئے اپناں باپ دادا گے بغیر دوجا گی طرف اپنی نسبت نہ کرے، نہ یوہ کہ نسب ور فخر کرے تے دوجاں ناں حقیر سمجھے۔ اس گے بعد اس چیز گو بیان فرمایو جائے جیڑی انسان گے واسطے شرافت تے فضیلت گو سبب تے جس گے نال اسناں بارگاہِ الٰہی ماں عزت حاصل ہوئے۔ ف۳۳ اس دے معلوم ہویو کہ عزت تے فضیلت گو دارومدار پرہیزگاری ور ہے نہ کہ نسب۔ شانِ نزول: رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے بازارِ مدینہ ماں ایک حبشی غلام ملاحظہ فرمایو جہڑو یاہ کہہ رہیو تھو کہ جہڑو مناں خریدے اس گے نال میری یاہ شرط ہے کہ مناں رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی اقتدا ماں پنجے نماز ادا کرن دے منع نہ کرے، اس غلام ناں ایک شخص نے خرید لیو، فر وہ غلام بیمار ہو گیو تاں حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم اگی عیادت واسطے تشریف لیایا۔ فر اس گی وفات ہو گئی تے رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم اس ناں دفن کرن ماں تشریف لیایا، اس ور لوکاں نے کجھ کہیو اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی۔ ف۳۴
شانِ نزول: یاہ آیت بنی اسد بن خزیمہ گی ایک جماعت گا وارہ ماں نازل ہوئی جہڑا خشک سالی گا زمانہ ماں رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی خدمت ماں حاضر ہویا تے ان نے اسلام گو اظہار کیو تے حقیقت ماں وہ ایماندار نی تھا، ان لوکاں نے مدینہ گا رستہ ماں گندگیں کیں تے ات گا بھا مہنگا کر چھڑیا، صبح شام رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی خدمت ماں آگے اپناں اسلام لیان گو احسان جتائیں تے کہیں ہمناں کجھ دیو، ان گا وارہ ماں یاہ آیت نازل ہوئی۔ ف۳۵ صدق دِل دے ف۳۶ ظاہر ماں۔ ف۳۷ مسئلو: محض زبانی اقرار جس گے نال تصدیق قلبی نہ ہوئے معتبر نی، اس نال آدمی مومن نی ہوتو، اطاعت تے فرمانبرداری اسلام گا لغوی معنی ایں تے شرعی معنی ماں اسلام تے ایمان ایک ہی ایں کوئے فرق نی۔ ف۳۸ ظاہراً تے باطناً صدق تے اخلاص گے نال نفاق چھوڑ گے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لَا يَلِتْكُمْ مِّنْ اَعْمَالِكُمْ شَيْـًٔا ؕ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۱۴﴾ اِنَّمَا

تو تھارا کسے عمل کو تمناں نقصان نہ دیے گو ف۳۹ بیشک اللہ بخشن آلو مہربان ایں

الْمُؤْمِنُوْنَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوْا وَجٰهَدُوْا

ایمان آلا دے وہی ایں جیہڑا اللہ اور اُس گا رسول ور ایمان لے آیا فر شک نہ کیو ف۴۰ اور

بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ؕ اُولٰٓئِكَ هُمُ الصّٰدِقُوْنَ ﴿۱۵﴾

اپنی جان اور مال نال اللہ گا راہ ماں جہاد کیو وہی سچا ایں ف۴۱

قُلْ اَتُعَلِّمُوْنَ اللّٰهَ بِدِيْنِكُمْ ؕ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ

تم فرماؤ کیا تم اللہ ناں اپنوں دین کہیں اور اللہ جانیں جو کجھ آسماناں ماں

وَمَا فِي الْاَرْضِ ؕ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ﴿۱۶﴾ يَمُنُّوْنَ عَلَيْكَ

اور جو کجھ زمین ماں ہے ف۴۲ اور اللہ سارو کجھ جانیں ف۴۳ اے محبوب! وہ تھارے ور احسان جتائیں جے

اَنْ اَسْلَمُوْا ؕ قُلْ لَّا تَمُنُّوْا عَلَيَّ اِسْلَامَكُمْ ۚ بَلِ اللّٰهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ

مسلمان ہوگیا تم فرماؤ اپناں اسلام گو احسان میرے ور نہ رکھو بلکہ اللہ تھارے ور احسان رکھے

اَنْ هَدٰىكُمْ لِلْاِيْمَانِ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿۱۷﴾ اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ غَيْبَ

کہ اُس نے تمناں اسلام گی ہدایت دتی اگر تم سچا ایں ف۴۴ بیشک اللہ جانیں

السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ وَاللّٰهُ بَصِيْرٌ ۢ بِمَا تَعْمَلُوْنَ ﴿۱۸﴾ ع

آسماناں اور زمین گا سارا غیب اور اللہ تھارا کم دیکھ رہیو اے ف۴۵

سُوْرَةُ قٓ مَكِّيَّةٌ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ — اٰيَاتُهَا ۴۵ رُكُوْعَاتُهَا ۳

اللہ گا ناں نال شروع جیہڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

قٓ ۚ وَالْقُرْاٰنِ الْمَجِيْدِ ﴿۱﴾ بَلْ عَجِبُوْٓا اَنْ جَآءَهُمْ مُّنْذِرٌ مِّنْهُمْ فَقَالَ

عزت آلا قرآن گی قسم ف۲ بلکہ اُنہاں ناں اس گو تعجب ہویو جے اُن گے کول اُناں ہی بچوں ایک ڈر سنان آلو تشریف لے آیو ف۳ تو

ف۳۹ تھاری نیکیاں گو ثواب کہٹ نہ کرے گو۔ ف۴۰ اپناں دین تے ایمان ماں۔ ف۴۱ ایمان گا دعوئی ماں۔ شانِ نزول: جدیہ دوئے آیت نازل ہوئیں تاں گرائیں سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی خدمت ماں حاضر ہویا تے اناں نے قسم کھادیں کہ ہم مخلص مومن ہاں۔ اس ور اگلی آیت نازل ہوئی تے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں خطاب فرمایو گیو۔ ف۴۲ اس دے کجھ پوشیدہ نی۔ ف۴۳ مومن گو ایمان وی تے منافق گو نفاق وی، تھارا کہن تے خبر دین گی حاجت نی۔ ف۴۴ اپناں دعوئی ماں۔ ف۴۵ اس دے تھارو کوئے حال چھپیو وونی، نہ ظاہر نہ مخفی۔ ف۱ سورہ قٓ مکی ہے، اس ماں ترے (۳) رکوع، پینتالی (۴۵) آیات، ترے سو ستونجا (۳۵۷) کلمہ تے ایک ہزار چار سو چرانوے (۱۴۹۴) حرف ایں۔ ف۲ ہم جاناں کہ کفارِ مکہ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ور ایمان نی لیایا، ف۳ جس گی عدالت تے امانت تے صداقت ور است بازی ناں وہ خوب جانے تے یوہ وی ان گا دل ماں یقین ایں کہ ایسا صفات گو شخص سچو تے نصیحت کرن آلو ہوئے۔ باوجود اس گے ان گو سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی نبوت تے حضور گا انداردے تعجب تے انکار کرنوں قابل حیرت ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الْكٰفِرُوْنَ هٰذَا شَیْءٌ عَجِیْبٌ ﴿٢﴾ ءَاِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا ۚ ذٰلِكَ رَجْعٌۢ

کافر بولیا یاہ دے عجیب گل ہے۔ کیا ہم مرجاں گا اور مٹی ہوجاں گا فرجیاں گا یوہ مُڑنوں

بَعِیْدٌ ﴿٣﴾ قَدْ عَلِمْنَا مَا تَنْقُصُ الْاَرْضُ مِنْهُمْ ۚ وَعِنْدَنَا كِتٰبٌ

دُور ہے ف۴ ہم جاناں جو کُجھ زمین ان بچوں کٹائے ف۵ اور مہارے کول ایک یادرکھن آلی کتاب ہے

حَفِیْظٌ ﴿٤﴾ بَلْ كَذَّبُوْا بِالْحَقِّ لَمَّا جَآءَهُمْ فَهُمْ فِیْۤ اَمْرٍ مَّرِیْجٍ ﴿٥﴾

ف۶ بلکہ اُنھاں نے حق ناں جھٹلایو ف۷ جد وہ اُن گے کول آیو تووہ ایک مضطرب بے بنیاد گل ماں ایں ف۸

اَفَلَمْ یَنْظُرُوْۤا اِلَى السَّمَآءِ فَوْقَهُمْ كَیْفَ بَنَیْنٰهَا وَزَیَّنّٰهَا وَمَا لَهَا

کیا اُنھاں نے اپنے اپر آسمان ناں نی دیکھیو ف۹ ہم نے اُسناں رکسو بنایو ف۱۰ اور سجایو ف۱۱ تو اُساں

مِنْ فُرُوْجٍ ﴿٦﴾ وَالْاَرْضَ مَدَدْنٰهَا وَاَلْقَیْنَا فِیْهَا رَوَاسِیَ وَاَنْۢبَتْنَا

کدے عیب نی ف۱۲ اور زمین ناں ہم نے پھیلایو ف۱۳ اور اُساں پہارا وزن رکھیا ف۱۴ اور

فِیْهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍۢ بَهِیْجٍ ﴿٧﴾ تَبْصِرَةً وَّذِكْرٰى لِكُلِّ عَبْدٍ

اُساں ہر رونق آلو جوڑو جمایو۔ سوجھ اور سمجھ ف۱۵ رجوع آلا بندہ

مُّنِیْبٍ ﴿٨﴾ وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءً مُّبٰرَكًا فَاَنْۢبَتْنَا بِهٖ جَنّٰتٍ

واسطے ف۱۶ اور ہم نے آسمان دو برکت آلو پانی اُتاریو ف۱۷ تو اُس دوں باغ بنایا

وَّحَبَّ الْحَصِیْدِ ﴿٩﴾ وَالنَّخْلَ بٰسِقٰتٍ لَّهَا طَلْعٌ نَّضِیْدٌ ﴿١٠﴾ رِّزْقًا لِّلْعِبَادِ

اور اناج کہ کپو جائے ف۱۸ اور کھجور گا لمباں بوٹا جن گا پکا گچھا ایں۔ بنداں گی روزی واسطے

وَاَحْیَیْنَا بِهٖ بَلْدَةً مَّیْتًا ؕ كَذٰلِكَ الْخُرُوْجُ ﴿١١﴾ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ

اور ہم نے اُس ف۱۹ گے نال مُردہ شہر ناں زندہ کیو ف۲۰ اسے طرح تھارو قبراں بچوں نکلنو ایں ف۲۱ ان توں پہلاں جھٹلایو ف۲۲

ف۴ ان گی اس گل گا ردّ تے جواب ماں اللہ تعالیٰ فرمائے۔ ف۵ یعنی ان گا جسم گوجہڑو حصّو، گوشت، خون، ہڈیں وغیرہ زمین کھا جائے ان بچوں کا ئے چیز مہارا دے چھپی وی نی تاں ہم اناں ناں اسے طرح زندہ کرن ورقادر ہاں جسطرح وہ پہلاں تھا۔ ف۶ جس ماں ان گاناں، اعداد تے جو کجھ ان بچوں زمین نے کھادو سب ثابت تے مکتوب تے محفوظ ہے۔ ف۷ بغیر سوچے سمجھے۔ تے حق دے مراد یا نبوت ہے جس گے نال معجزات باہرات ایں یا قرآنِ مجید۔ ف۸ تاں کدے نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں شاعر، کدے ساحر، کدے کاہن تے اسے طرح قرآن پاک ناں شعر تے سحر تے کہانت کہیں۔ کسے ایک گل ور قرار نی۔ ف۹ چشم بینا تے اعتبار گی نظر نال کہ اسگی آفرینش (پیدائش) ماں مہاری قدرت گا آثار نمایاں ایں۔ ف۱۰ بغیر ستون گے بلند کیو۔ ف۱۱ تاراں گی روشنی ناں ف۱۲ کوئے عیب تے قصور نی۔ ف۱۳ پانی تک۔ ف۱۴ پہاڑاں گا، تانجہ قائم رہے۔ ف۱۵ کہ اس دے بینائی تے صحت حاصل ہوئے۔ ف۱۶ جہڑ و اللہ تعالیٰ گی مخلوق تے خلقت گا عجائب ماں غور وفکر کر گے اسگی طرف رجوع ہوئے۔ ف۱۷ یعنی بارش جس دے ہر چیز گی زندگی تے بہت خیر و برکت ہے۔ ف۱۸ طرح طرح گا کنک، جو تے چناں وغیرہ۔ ف۱۹ بارش گو پانی۔ ف۲۰ جس گا بیل بوٹا سک گیا تھا؟ فر اساں سبزہ زار کیو۔ ف۲۱ تاں اللہ تعالیٰ گی قدرت گا نظارہ دیکھ گے مرن دے بعد زندہ ہون گو کیوں انکار کریں۔ ف۲۲ رسولاں ناں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

نُوْحٍ وَّاَصْحٰبُ الرَّسِّ وَثَمُوْدُ ﴿۱۲﴾ وَعَادٌ وَّفِرْعَوْنُ وَاِخْوَانُ لُوْطٍ ﴿۱۳﴾
نوح گی قوم اور رس آلاں ف۲۳ اور ثمود اور عاد اور فرعون اور لوط گا ہم قوماں
وَّاَصْحٰبُ الْاَیْكَةِ وَقَوْمُ تُبَّعٍ ؕ كُلٌّ كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ وَعِیْدِ ﴿۱۴﴾
اور بن آلا اور تبع گی قوم نے ف۲۴ ان ماں ہر ایک نے رسولاں ناں جھٹلایو تو میرا عذاب گو وعدو ثابت ہویو ف۲۵
ع ۱۵ / ۱۵ اَفَعَیِیْنَا بِالْخَلْقِ الْاَوَّلِ ؕ بَلْ هُمْ فِیْ لَبْسٍ مِّنْ خَلْقٍ جَدِیْدٍ ﴿۱۵﴾
تو کیا ہم پہلی بار بنا گے تھک گیا ف۲۶ بلکہ وہ نووں بنن توں ف۲۷ شک ماں ایں
وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهٖ نَفْسُهٗ ۚۖ وَنَحْنُ
اور بیشک ہم نے آدمی ناں پیدا کیو اور ہم جاناں جیڑو وسوسو اُسگو نفس پائے ف۲۸ اور ہم
اَقْرَبُ اِلَیْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِیْدِ ﴿۱۶﴾ اِذْ یَتَلَقَّی الْمُتَلَقِّیٰنِ عَنِ الْیَمِیْنِ
دِل گی رگ دوں وی اُس گے زیادہ نزدیک ہاں ف۲۹ اور جد اُس توں لیں دو لین آلا ف۳۰ ایک سجے بیٹھو
وَعَنِ الشِّمَالِ قَعِیْدٌ ﴿۱۷﴾ مَا یَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ اِلَّا لَدَیْهِ
اور دوجو کھبے ف۳۱ کائے گل وہ زبان توں نی کڈھتو کہ اُس گے کول
رَقِیْبٌ عَتِیْدٌ ﴿۱۸﴾ وَجَآءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ ؕ ذٰلِكَ مَا كُنْتَ
ایک حافظ تیار نہ بیٹھو ہووے ف۳۲ اور آئی موت گی سختی ف۳۳ حق گے نال ف۳۴ یو ہے

ف۲۳ رس ایک کھوہ ہے جت یہ لوک اپناں مال مویشی گے سمیت مقیم تھا۔ تے بتاں ناں پوجیں تھا، یوہ کھوہ زمین ماں تس گیو تے اس گا کول گی زمین وی یہ لوک تے ان گا مال اس گے نال تس گیا۔ ف۲۴ ان سب گا تذکرہ سورۂ فرقان، حجر تے دخان ماں گزر گیا۔ ف۲۵ اس ماں قریش ناں تہدید تے سیّدِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی تسلی ہے کہ تم کفارِ قریش گا کفر دے دل تنگ نہ ہووَ، ہم ہمیشہ رسولاں گی مدد فرماں، تے ان گا دشمناں ور عذاب کراں، اس گے بعد منکرین بعث گا انکار گو جواب ارشاد ہوئے۔ ف۲۶ جہڑ ودوبارہ پیدا کرنوں ہمناں دشوار ہوئے، اس ماں منکرین بعث گی جہالت گا کمال گو اظہار ہے۔ کہ باوجود اس اقرار گے کہ خلق اللہ تعالیٰ نے پیدا کی اس گا دوبارہ پیدا کرن ناں محال سمجھیں۔ ف۲۷ یعنی موت گے بعد پیدا کیا جان دے۔ ف۲۸ مہارا دے اس گا راز تے بھیت چھپیا وانی ف۲۹ یوہ کمالِ علم گو بیان ایں کہ ہم بندہ گا حال ناں خود اس دے زیادہ جاناں۔ ورِید وہ رگ ہے جس ماں خون جاری ہو گے بدن گا ہر ہر حصّہ ماں پہچے، یاہ رگ گردن ماں ایں۔ مطلب یوہ ہے کہ انسان گا اجزا ایک دو جا دے پردہ ماں ایں مگر اللہ تعالیٰ دے کائے چیز پردہ ماں نی۔ ف۳۰ فرشتہ، تے وہ انسان گو ہر عمل تے اس گی ہر گل لکھن ور ماموراں ایں۔ ف۳۱ سجی طرف آلو نیکیں لکھے تے کھبی طرف آلو بدیں۔ اس ماں اظہار ہے کہ اللہ تعالیٰ فرشتاں گا لکھن دے وی بے نیاز ہے وہ اخفی الاخفیات گو جانن آلو ہے، خطرات نفس تک اس دے چھپیا وانی، فرشتاں گو لکھنوں حکمت گا تقاضا گے مطابق ہے کہ قیامت گے دن نامہ اعمال ہر شخص گا اس گا ہتھ ماں دے دتا جائیں۔ ف۳۲ خواہ وہ کتے ہوئے سوائے قضائے حاجت گا وقت گے، تے ہمبستری گا وقت گے۔ اس وقت یہ فرشتہ آدمی دے ہٹ جائیں۔ مسئلو: ان دواں حالتاں ماں آدمی ناں گل کرنوں جائز نی تانجہ اس گا لکھن واسطے فرشتاں ناں اس حالت ماں اس دے قریب ہون گی تکلیف نہ ہوئے، یہ فرشتہ آدمی گی ہر گل لکھیں۔ بیمار گا کلہن تک ناں تے یوہ وی کہیو گیو ہے کہ صرف وہی چیز لکھیں جن ماں اجر و ثواب یا گرفت تے عذاب ہوئے۔ امام بغوی نے ایک حدیث روایت کی ہے کہ جد آدمی ایک نیکی کرے تاں سجی طرف آلو فرشتو دس لکھے تے جد بدی کرے تاں سجی طرف آلو فرشتو کھبی طرف آلا ناں کہے اجاں ٹھہر جا شاید یوہ شخص توبہ استغفار کر لیے۔ منکرین بعث گو رد فرمان تے اپنی قدرت تے علم دے ان ور حجت قائم کرن گے بعد اناں ناں دسیو جائے کہ وہ جس چیز گو انکار کریں وہ عنقریب ان گی موت تے قیامت گے دن پیش آن آلی ہے۔ تے ماضی گا صیغہ دے اگی تعبیر فرما گے اس گا قرب گو اظہار کیو جائے چنانچہ ارشاد ہوئے۔ ف۳۳ جہڑی عقل تے ہوش ناں ختم کر چھڑے۔ ف۳۴ حق دے مراد یا موت گی حقیقت ہے یا امرِ آخرت جناں انسان خود معائنو کریں یا آخر کار سعادت تے شقاوت تے سکرات گی حالت ماں مرن آلا دے کہیو جائے کہ موت

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مِنْهُ تَحِيْدُ ﴿۱۹﴾ وَنُفِخَ فِي الصُّوْرِ ؕ ذٰلِكَ يَوْمُ الْوَعِيْدِ ﴿۲۰﴾ وَجَآءَتْ كُلُّ
جس توں ٹو نے تھو اور صور پھوکیو گیو ف۳۵ یوہ ہے عذاب گا وعدہ گو دن ف۳۶ اور ہر جان
نَفْسٍ مَّعَهَا سَآئِقٌ وَّشَهِيْدٌ ﴿۲۱﴾ لَقَدْ كُنْتَ فِيْ غَفْلَةٍ مِّنْ هٰذَا
اس طرح حاضر ہوئی جے اُس گے نال ایک دباڑن آلو ف۳۷ اور ایک گواہ ف۳۸ بیشک تو اس تو غفلت ماں تھو ف۳۹
فَكَشَفْنَا عَنْكَ غِطَآءَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيْدٌ ﴿۲۲﴾ وَقَالَ قَرِيْنُهٗ
تو ہم نے تیرے وروں پردو چایو ف۴۰ تو اج تیری نظر تیز ہے ف۴۱ تے اس گے نال بیسن آلو فرشتو ف۴۲ بولیو
هٰذَا مَا لَدَيَّ عَتِيْدٌ ﴿۲۳﴾ اَلْقِيَا فِيْ جَهَنَّمَ كُلَّ كَفَّارٍ عَنِيْدٍ ﴿۲۴﴾
یوہ ہے ف۴۳ جیڑو میرے کول حاضر ہے۔ حکم ہوویگو تم دوئے جہنم ماں سٹ چھڑو بڑا ناشکرا۔ ہٹ دھرم ناں
مَّنَّاعٍ لِّلْخَيْرِ مُعْتَدٍ مُّرِيْبِ ﴿۲۵﴾ الَّذِيْ جَعَلَ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ
جیڑو اچھائیاں توں بہت زیادہ روکن آلو حد توں بدھن آلو شک کرن آلو ف۴۴ جس نے اللہ گے نال کوئی ہور معبود بنایو
فَاَلْقِيٰهُ فِي الْعَذَابِ الشَّدِيْدِ ﴿۲۶﴾ قَالَ قَرِيْنُهٗ رَبَّنَا مَآ اَطْغَيْتُهٗ
تم دوئے اُسناں سخت عذاب ماں سٹو۔ اُس گا ساتھی شیطان نے کہیو ف۴۵ میرا رب میں اسناں سرکش نی کیو ف۴۶
وَلٰكِنْ كَانَ فِيْ ضَلٰلٍۭ بَعِيْدٍ ﴿۲۷﴾ قَالَ لَا تَخْتَصِمُوْا لَدَيَّ وَقَدْ
ہاں یوہ آپ ہی دُور گی گمراہی ماں تھو ف۴۷ فرمائے گو میرے کول نہ جگڑو ف۴۸
قَدَّمْتُ اِلَيْكُمْ بِالْوَعِيْدِ ﴿۲۸﴾ مَا يُبَدَّلُ الْقَوْلُ لَدَيَّ وَمَآ اَنَا
میں پہلاں ہی تمناں عذاب گو ڈر سنا چھڑیو ہے ف۴۹ میرے کول گل بدلتی نیں اور نہ ہوں
بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيْدِ ﴿۲۹﴾ يَوْمَ نَقُوْلُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلَاْتِ وَتَقُوْلُ هَلْ
بنداں ور ظلم کروں جس دن ہم دوزخ ناں فرماں گا۔ کیا توپرے گئی ف۵۰ وہ عرض کریگی کچھ

ف۳۵ بعث واسطے۔ ف۳۶ جسکو اللہ تعالیٰ نے کفار نال وعدو فرمایو تھو۔ ف۳۷ فرشتو جیڑو اسناں محشر گی طرف دباڑے ف۳۸ جیڑو اس گا عملاں گی گواہی دیے، حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ دباڑن آلو فرشتو ہوئے گو تے گواہی دین آلو خود اسگو نفس۔ ضحاک گو قول ہے کہ دباڑن آلو فرشتو ہے تے گواہ اپناں جسم گا اعضا، ہتھ پیر وغیرہ۔ حضرت عثمان غنی رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے بر سر منبر فرمایو کہ دباڑن آلو وی فرشتو ہے تے گواہ وی فرشتو (جمل) فر کافر دے کہیو جائے گو۔ ف۳۹ دنیا ماں۔ ف۴۰ جیڑو تیرا دِل تے کناں تے اکھاں ور پیو و تھو۔ ف۴۱ کہ توان چیزاں ناں دیکھ رہیو ہے جن گو دنیا ماں انکار کرے تھو۔ ف۴۲ جیڑو اس گا اعمال لکھن آلو تے گواہی دین آلو ہے (مدارک تے خازن) ف۴۳ اس گو نامہ اعمال (مدارک) ف۴۴ دین ماں۔ ف۴۵ جیڑو اس دنیا ماں اس ور مسلط تھو۔ ف۴۶ یوہ شیطان گی طرف دے کافر گو جواب ہے جیڑو جہنم ماں سٹن ہوتے وقت کہے گو کہ اے مہارا رب مناں شیطان نے ورغلایو، اس ور شیطان کہے گو کہ میں اسناں گمراہ نی کیو۔ ف۴۷ میں اسناں گمراہی گی طرف بلایو اس نے قبول کیو، اس ور ارشادِ الٰہی ہوئے گو اللہ تعالیٰ۔ ف۴۸ کہ دارالجزا تے حساب گا میدان ماں جگڑو کجھ کم نہ آئے گو۔ ف۴۹ اپنی کتاباں ماں تے اپناں رسولاں گی زباناں ور میں تھارے واسطے کائے حجت باقی نی چھوڑی۔ ف۵۰ اللہ تعالیٰ نے جہنم نال وعدو فرمایو ہے کہ اسناں جناں تے انساناں نال پرے گو۔ اس وعدہ گی تحقیق واسطے جہنم دے یوہ سوال فرمائے گو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مِنْ مَّزِيْدٍ ﴿٣٠﴾ وَ اُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِيْنَ غَيْرَ بَعِيْدٍ ﴿٣١﴾ هٰذَا مَا
هور زیادہ ہے ف۵۱ اور کول آنی جائیگی جنت پرہیزگاراں گے کہ ان دے دور نہ ہووئیگی ف۵۲ یاہ ہے وہ جسکو

تُوْعَدُوْنَ لِكُلِّ اَوَّابٍ حَفِيْظٍ ﴿٣٢﴾ مَنْ خَشِيَ الرَّحْمٰنَ بِالْغَيْبِ وَجَآءَ
تمناں وعدو دتو جائے ف۵۳ تھو ہر رجوع کرن آلا نگہداشت آلا واسطے ف۵۴ جیڑو رحمٰن دے بن دیکھے ڈرے اور

بِقَلْبٍ مُّنِيْبِ ﴿٣٣﴾ ادْخُلُوْهَا بِسَلٰمٍ ذٰلِكَ يَوْمُ الْخُلُوْدِ ﴿٣٤﴾ لَهُمْ مَّا
رجوع کرتا دِل نال آیو ف۵۵ ان دے فرمایو جائیگو جنت ماں جاؤ سلامتی گے نال ف۵۶ یوہ ہیشگی گو دن ایں ف۵۷ ان واسطے ہے

يَشَآءُوْنَ فِيْهَا وَلَدَيْنَا مَزِيْدٌ ﴿٣٥﴾ وَكَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِّنْ قَرْنٍ
اُساں جو چاہیں اور مہارے کول اُس دے وی زیادہ ہے ف۵۸ اور ان دوں پہلاں ف۵۹ کتنی ہی قوم ہلاک فرماچھڑیں کہ

هُمْ اَشَدُّ مِنْهُمْ بَطْشًا فَنَقَّبُوْا فِي الْبِلَادِ هَلْ مِنْ مَّحِيْصٍ ﴿٣٦﴾ اِنَّ
گرفت ماں اس توں سخت تھیں ف۶۰ تو شہراں ماں کاوش کیں ف۶۱ ہے کدے نسن گی جگہ ف۶۲ بیشک

فِيْ ذٰلِكَ لَذِكْرٰى لِمَنْ كَانَ لَهٗ قَلْبٌ اَوْ اَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيْدٌ ﴿٣٧﴾
اُساں نصیحت ہے اُس واسطے جیڑو دِل رکھتو ہووے ف۶۳ یا کن لائے ف۶۴ اور متوجہ ہووے

وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِيْ سِتَّةِ اَيَّامٍ
اور بیشک ہم نے آسماناں اور زمین ناں اور جوکجھ ان گے درمیان ہے چھ دن ماں بنایو

وَّمَا مَسَّنَا مِنْ لُّغُوْبٍ ﴿٣٨﴾ فَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُوْلُوْنَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ
اور تھکاوٹ مہارے کول نی آئی ف۶۵ تو انگی گلاں ور صبر کرو اور اپناں رب گی تعریف کرتاں ہویاں اُسگی

ف۵۱ اس گا معنیٰ یہ وی ہوسکیں کہ ہون میرے بچ گنجائش باقی نی رہی، ہوں پرے گئی ہاں، تے یہ وی ہوسکیں کہ اجاں ہوروی گنجائش ہے۔ ف۵۲ عرش گی بجی طرف جتوں اہلِ موقف اساں دیکھیں گا تے ان دے کہیو جائے گو۔ ف۵۳ رسولاں گی معرفت دنیاماں ف۵۴ رجوع لیاں آلا دے وہ مراد ہے جہڑو معصیت ناں چھوڑ گے طاعت اختیار کرے۔ حضرت سعید بن مسیّب نے فرمایو اوّاب وہ ہے جیڑو گناہ کرے، فرتوبہ کرے، فراس دے گناہ ہوجائے، فرتوبہ کرلیے تے نگہداشت آلو وہ ہے جہڑو اللہ تعالیٰ گا حکم کو لحاظ رکھے۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو جہڑو اپناں آپناں گناہاں دے محفوظ رکھے تے ان دے استغفار کرے۔ تے یوہ وی کہیو گیو ہے کہ جہڑو اللہ تعالیٰ گی امانتاں تے اس گا حقوق گی حفاظت کرے۔ تے یوہ وی بیان کیو گیو ہے کہ جیڑو طاعات گو پابند ہوئے۔ خدا اور سول گا حکم گی پابندی کرے تے اپناں نفس گی نگہبانی کرے یعنی ایک کہڑی وی یادِ الٰہی دے غافل نہ ہوئے۔ پاس انفاس کرے ؂

ترا ایک پند بس در ہر دو عالم ÷ ز جانت بر نیاید بے خدا دم
اگر تو پاسداری پاس انفاس ÷ بسلطانی رسانندت ازیں پاس

ف۵۵ یعنی اخلاص مند، طاعت پذیر، صحیح العقیدہ دِل ف۵۶ بے خوف وخطر، امن تے اطمینان گے نال نہ تمناں عذاب ہوئے، نہ تھاریں نعمت زائل ہوئیں ف۵۷ ہون نہ فنا ہے، نہ موت ف۵۸ جو وہ طلب کریں تے وہ دیدارِ الٰہی تے تجلّی ربانی ایں جس دے ہر جمعہ ناں دارِ کرامت ماں نوازیا جائیں گا ف۵۹ یعنی آپ گا زمانہ گا کفار دے پہلاں ف۶۰ یعنی وہ امت ان دے قوی تے زبردست تھیں ف۶۱ تے تلاش ماں جگہ جگہ پھریا ف۶۲ موت تے حکم الٰہی دے۔ مگر کائے ایسی جگہ نہ تھائی ف۶۳ دِل دانا شبلی قدس سرہ نے فرمایو کہ قرآنی نصیحتاں دے فیض حاصل کرن واسطے قلب حاضر چاہیئے جس ماں اکھ گا جھپکارہ کے برابر وی غفلت نہ آئے ف۶۴ قرآن تے نصیحت ور ف۶۵ شانِ نزول: مفسّرین نے کہیو کہ یاہ آیت یہودیاں گا رد ماں نازل ہوئی جہڑا کہیں تھا کہ اللہ تعالیٰ نے آسمان تے زمین تے ان گی درمیانی کائنات ناں چھیاں دناں ماں بنایو جن بچوں پہلو اتوار تے پچھلو جمعو ایں فروہ معاذ اللہ تھک گیو تے بارناں اس نے عرش ور لیٹ گے آرام کیو، اس آیت ماں ان گو رد ہے کہ اللہ تعالیٰ تھکن ہارن دے پاک تے منزہ ہے، وہ قادر ہے کہ ایک کہڑی ماں سارو عالم بنا چھڑے، ہر چیز ناں حکمت گا تقاضا گے مطابق زندگی عطا فرمائے۔ شانِ الٰہی ماں یہودیاں گو یوہ جملو حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں بہت ناگوار ہویو تے شدتِ غضب نال چہرہ اقدس ور سرخی گا آثار نمودار ہویا تاں اللہ تعالیٰ نے آپ گی تسکین فرمائی تے خطاب ہویو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوْعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوْبِ ﴿٣٩﴾ وَمِنَ الَّيْلِ فَسَبِّحْهُ

پاکی بولو دینہ نکلن توں پہلاں اور ڈوبن تو پہلاں ف٦٦ کجھ رات گئی اسگی تسبیح کرو ف٦٧

وَاَدْبَارَ السُّجُوْدِ ﴿٤٠﴾ وَاسْتَمِعْ يَوْمَ يُنَادِ الْمُنَادِ مِنْ مَّكَانٍ قَرِيْبٍ ﴿٤١﴾

اور نمازاں گے بعد ف٦٨ اور کن لاگے سنوں جس دن بلان آلو بلائے گو ف٦٩ ایک قریب جگہ دوں ف٧٠

يَّوْمَ يَسْمَعُوْنَ الصَّيْحَةَ بِالْحَقِّ ذٰلِكَ يَوْمُ الْخُرُوْجِ ﴿٤٢﴾ اِنَّا نَحْنُ

جس دن چنگھاڑ (چیخ) سنیں گا ف٧١ حق گے نال یوہ دن ایں قبراں دوں باہر آن گو بیشک ہم

نُحْيٖ وَنُمِيْتُ وَاِلَيْنَا الْمَصِيْرُ ﴿٤٣﴾ يَوْمَ تَشَقَّقُ الْاَرْضُ عَنْهُمْ سِرَاعًا

زندہ کراں اور ہم ماراں اور مہاری طرف مڑنوں ایں ف٧٢ جس دن زمین ان دوں پھٹے گی تو جلدی کرتا نکلیں گا ف٧٣

ذٰلِكَ حَشْرٌ عَلَيْنَا يَسِيْرٌ ﴿٤٤﴾ نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَا يَقُوْلُوْنَ وَمَآ اَنْتَ

یاہ حشر ہے ہمناں آسان۔ ہم خوب جاناں جو وہ کہیں ف٧٤ اور کجھ تم

عَلَيْهِمْ بِجَبَّارٍ فَذَكِّرْ بِالْقُرْاٰنِ مَنْ يَّخَافُ وَعِيْدِ ﴿٤٥﴾

ان ور زبردستی کرن آلا نی ف٧٥ تو قرآن تو نصیحت کرو اُسناں جیڑو میری تمکی توں ڈرے۔

سُوْرَةُ الذّٰرِيٰتِ مَكِّيَّةٌ | بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ | اٰيَاتُهَا ٦٠ رُكُوْعَاتُهَا ٣

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف١

وَالذّٰرِيٰتِ ذَرْوًا ﴿١﴾ فَالْحٰمِلٰتِ وِقْرًا ﴿٢﴾ فَالْجٰرِيٰتِ يُسْرًا ﴿٣﴾ فَالْمُقَسِّمٰتِ

قسم اُنگی جیڑی کھینڈا گے اُڈان آلیں ف٢ فر پہار چان آلیں ف٣ نرم چلن آلیں ف٤ فر حکم نال

ف٦٦ یعنی فجر، ظہر تے عصر گے وقت۔ ف٦٧ یعنی مغرب، عشا تے تہجد گے وقت۔ ف٦٨ حدیث: حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما دے مروی ہے حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے تمام نمازاں گے بعد تسبیح کرن گو حکم فرمایو (بخاری) حدیث۔ حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو جیڑو شخص ہر نماز گے بعد تینتی ٣٣ مرتبہ سُبْحَانَ اللّٰہ تینتی مرتبہ اَلْحَمْدُ لِلّٰہ تینتی مرتبہ اَللّٰہُ اَکْبَرُ تے ایک مرتبہ لَآ اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ وَحْدَہٗ لَا شَرِیْکَ لَہٗ لَہُ الْمُلْکُ وَلَہُ الْحَمْدُ وَھُوَ عَلٰی کُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ پڑھے اس گا گناہ بخش دتا جائیں پانویں سمندر گی جھگ گے برابر ہوئیں یعنی بہت زیادہ ہوئیں۔ (مسلم شریف) ف٦٩ یعنی حضرت اسرافیل علیہ السلام ف٧٠ یعنی بیت المقدس گا منار دے، جہڑو آسمان گی طرف زمین گو سب دے قریب مقام ایں۔ حضرت اسرافیل گی ندا یاہ ہوئے گی اے گلی وی ہڈیو! بکھریا وا جوڑو! ریزہ ریزہ شدہ گوشتو! بکھریا وا بالو! اللہ تعالیٰ تمناں فیصلہ واسطے جمع ہون گو حکم فرمائے۔ ف٧١ سب لوک۔ مراد اس دے نفخہ ثانیہ ایں۔ ف٧٢ آخرت ماں۔ ف٧٣ مرد امحشر گی طرف ف٧٤ یعنی کفارِ قریش۔ ف٧٥ کہ اناں ناں زبردستی اسلام ماں داخل کرو، تھارو کم دعوت دینوں ایں تے سمجھانوں (وَکَانَ ھٰذَا قَبْلَ الْاَمْرِ بِالْقِتَالِ)۔ ف١ سورہ ذاریات مکی ہے اس ماں ترے (٣) رکوع، سٹھ (٦٠) آیات ترے سوسٹھ (٣٦٠) کلمہ، ایک ہزار دو سو انتالی (١٢٣٩) حرف ایں۔ ف٢ یعنی وہ ہوا جیڑیں مٹی وغیرہ ناں اڈائیں۔ ف٣ یعنی تند تے جہڑو جیڑیں بارش گو پانی چائیں۔ ف٤ وہ کشتیں جیڑیں پانی ماں آرام نال چلیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

أَمْرًا ﴿٤﴾ إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَصَادِقٌ ﴿٥﴾ وَإِنَّ الدِّينَ لَوَاقِعٌ ﴿٦﴾ وَالسَّمَاءِ
بنڈن آلیں ف۵ بیشک جس گل گو تمناں وعدو دِتو جائے ف۶ ضرور سچ ہے اور بیشک انصاف ضرور ہونو ف۷ زینت آلا
ذَاتِ الْحُبُكِ ﴿٧﴾ إِنَّكُمْ لَفِي قَوْلٍ مُّخْتَلِفٍ ﴿٨﴾ يُؤْفَكُ عَنْهُ مَنْ أُفِكَ ﴿٩﴾
آسمان گی قسم ف۸ تم مختلف گل ماں ایں ف۹ اس قرآن توں وُہی پھٹو کیو جائے جسگی قسمت ماں ہی پھٹو ہونو ہووے ف۱۰
قُتِلَ الْخَرَّاصُونَ ﴿١٠﴾ الَّذِينَ هُمْ فِي غَمْرَةٍ سَاهُونَ ﴿١١﴾ يَسْأَلُونَ أَيَّانَ
ماریا جائیں دل توتراشن آلا جہڑا نشہ ماں بُھلیاوا ایں ف۱۱ پچھیں ف۱۲ انصاف گو
يَوْمُ الدِّينِ ﴿١٢﴾ يَوْمَ هُمْ عَلَى النَّارِ يُفْتَنُونَ ﴿١٣﴾ ذُوقُوا فِتْنَتَكُمْ هَٰذَا الَّذِي
دن کد ہووے گو ف۱۳ اُس دن ہووے گو جس دن وِہ اگ ور تپایا جائیں گا ف۱۴ چکھو اپنوں تپنوں یوہ ہے وہ
كُنتُم بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ ﴿١٤﴾ إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٥﴾ آخِذِينَ
جسگی تمناں تاول تھی ف۱۵ بیشک پرہیزگار باغاں اور چشماں ماں ایں ف۱۶ اپناں
مَا آتَاهُمْ رَبُّهُمْ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَٰلِكَ مُحْسِنِينَ ﴿١٦﴾ كَانُوا
رب گی عطا لیتا ہویاں بیشک وِہ اس دوں پہلاں ف۱۷ نیکوکار تھا وہ
قَلِيلًا مِّنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ ﴿١٧﴾ وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿١٨﴾
رات ماں کہٹ سوئیں تھا ف۱۸ اور پچھلی رات استغفار کریں ف۱۹

ف۵ یعنی فرشتاں گی وہ جماعت جہڑیں بحکمِ الٰہی بارش تے رزق وغیرہ تقسیم کریں تے جناں ناں اللہ تعالیٰ نے مدبرات الامر کیو ہے تے عالم ماں تدبیر تے تصرّف گو اختیار عطا فرمایو ہے۔ بعض مفسّرین گو قول ہے کہ یہ تمام صفت ہواں گی ایں کہ وہ خاک وی اڑائیں، چھڑناں وی لے گے چلیں، فر اناں ناں آرام ناں لے گے چلیں، فر اللہ تعالیٰ گا حکم نال شہراں ماں بارش تقسیم کریں۔ قسم گو مقصودِ اصلی اس چیز گی عظمت ناں بیان کرنوں ایں جس گے نال قسم فرمائی گئی کیونکہ یہ چیز قدرتِ الٰہی گا کماں ور دلالت کریں۔ اربابِ دانش ناں موقعو دتو جائے کہ وہ ان ماں غور وفکر کر گے بعث تے جزا ور استدلال کریں کہ جیڑو قادرِ مطلق ایسا امورِ عجیبہ ور قدرت رکھے وہ اپنی پیدا کی وی چیزاں ناں فنا کرن گے بعد دوبارہ ہستی عطا فرمان ور بے شک قادر ہے۔ ف۶ یعنی بعث تے جزا۔ ف۷ تے حساب گے بعد نیکی بدی گو بدلو ضرور ملنوں۔ ف۸ جناں تاراں نال مزّین فرمایو کہ اے اہلِ مکّہ نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی شان ماں تے قرآنِ پاک گا وارہ ماں۔ ف۹ کدے رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں ساحر کہیں۔ کدے شاعر، کدے کاہن، کدے مجنوں (معاذ اللہ تعالیٰ) اسے طرح قرآن کریم ناں کدے سحر کہیں، کدے شعر، کدے کہانت، کدے اگلاں گی داستان۔ ف۱۰ تے جیڑو محروم ازلی ہے اس سعادت دے محروم رہے تے پلان آلاں گا پلاوا ماں آجائے، حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا زمانہ گا کفار جد کسے ناں دیکھیں کہ یوہ ایمان لیان گو ارادو رکھے تاں اسناں نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا وارہ ماں کہیں کہ ان گے کول کیوں جائے؟ وہ دے شاعر ایں، ساحر ہیں، کاذب ایں (معاذ اللہ) تے اسے طرح قرآن پاک ناں کہیں وِہ شعر ایں۔ سحر ہے کذب ہے۔ (معاذ اللہ استغفر اللہ) ف۱۱ یعنی جہالت گا نشہ ماں آخرت ناں پلیاوا ایں۔ ف۱۲ نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں ٹھٹھا تے تکذیب گا طور ور کہ ف۱۳ ان گا جواب ماں فرمایو جائے۔ ف۱۴ تے اناں ناں عذاب دتو جائے گو۔ ف۱۵ تے دُنیا ماں مسکری نال کہیں تھا کہ وہ عذاب جلدی لیاؤ جسگو وعدو دیں۔ ف۱۶ یعنی اپناں رب گی نعمت ماں ایں، باغاں گے اندر جن ماں صاف چشمہ جاری ایں۔ ف۱۷ دُنیا ماں ف۱۸ تے زیادہ حصّو رات گو نماز ماں گزاریں۔ ف۱۹ یعنی رات تہجد تے شب بیداری ماں گزاریں تے بہت تھوڑی دیر سوئیں تے شب گو پچھلو حصّو استغفار ماں گزاریں تے اتنوں تھوڑ وسون ناں وی تقصیر سمجھیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.

وَفِيْٓ اَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِّلسَّآئِلِ وَالْمَحْرُوْمِ ﴿۱۹﴾ وَفِي الْاَرْضِ اٰيٰتٌ
تھا اور ان گا مالاں ماں حق تھو۔ منگتا اور محتاج ف۲۰ گو اور زمین ماں نشانی ایں
لِّلْمُوْقِنِيْنَ ﴿۲۰﴾ وَفِيْٓ اَنْفُسِكُمْ ؕ اَفَلَا تُبْصِرُوْنَ ﴿۲۱﴾ وَفِي السَّمَآءِ رِزْقُكُمْ
یقین آلاں واسطے ف۲۱ اور خود تھارے بچ ۲۲۔ تو کیا تمناں دستو نی۔ اور آسمان ماں تھارو رزق ہے ف۲۳
وَمَا تُوْعَدُوْنَ ﴿۲۲﴾ فَوَرَبِّ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ اِنَّهٗ لَحَقٌّ مِّثْلَ مَآ اَنَّكُمْ
اور جو تمناں وعدو دتو جائے ف۲۴ تو آسمان اور زمین گا رب گی قسم بیشک یوہ قرآن حق ہے اُسی ہی زبان ماں جیڑی
تَنْطِقُوْنَ ﴿۲۳﴾ هَلْ اَتٰىكَ حَدِيْثُ ضَيْفِ اِبْرٰهِيْمَ الْمُكْرَمِيْنَ ﴿۲۴﴾ اِذْ
تم بولیں اے محبوب! کیا تھارے کول ابراہیم گا معزز مہماناں گی خبر آئی ف۲۵ جد
دَخَلُوْا عَلَيْهِ فَقَالُوْا سَلٰمًا ؕ قَالَ سَلٰمٌ ۚ قَوْمٌ مُّنْكَرُوْنَ ﴿۲۵﴾ فَرَاغَ اِلٰٓى
وہ اُس گے کول آگے بولیا سلام، کہیو سلام او پرا لوک ایں ف۲۶ فر اپنے
اَهْلِهٖ فَجَآءَ بِعِجْلٍ سَمِيْنٍ ﴿۲۶﴾ فَقَرَّبَهٗٓ اِلَيْهِمْ قَالَ اَلَا تَاْكُلُوْنَ ﴿۲۷﴾
گھر گیا دے ایک موٹو بچھو لے آیا ف۲۷ فر اُسناں ان گے کول رکھیو ف۲۸ کہیو کیا تم کھاتا نی
فَاَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيْفَةً ؕ قَالُوْا لَا تَخَفْ ؕ وَبَشَّرُوْهُ بِغُلٰمٍ عَلِيْمٍ ﴿۲۸﴾
تو اپناں دِل ماں ان دے ڈرن لگا ف۲۹ وہ بولیا ڈرو نہ ف۳۰ اور اُسناں ایک علم آلا لڑکا گی بشارت دتی
فَاَقْبَلَتِ امْرَاَتُهٗ فِيْ صَرَّةٍ فَصَكَّتْ وَجْهَهَا وَقَالَتْ عَجُوْزٌ
اس ور اگی بی بی ف۳۱ اُچیں بولتی آئی فر اپنا متھا ور ماری اور بولی کیا بڈھی
عَقِيْمٌ ﴿۲۹﴾ قَالُوْا كَذٰلِكِ ۙ قَالَ رَبُّكِ ؕ اِنَّهٗ هُوَ الْحَكِيْمُ الْعَلِيْمُ ﴿۳۰﴾
اوتر ف۳۲ اُنہاں نے کہیو تھارا رب نے اسے طرح فرمایو ہے اور وہی حکیم دانا اے۔

ف۲۰ منگو دے وہ کہ جیہڑو اپنی حاجت واسطے لوکاں دے سوال کرے، تے محروم وہ کہ حاجت مند ہوئے مگر شرم نال سوال وی نہ کرے۔ ف۲۱ جیہڑیں اللہ تعالیٰ گی وحدانیت تے اس کی قدرت تے حکمت ور دلالت کریں۔ ف۲۲ تھاری پیدائش ماں تے تھارا تغیرّات تے تبدیلیاں ماں تے تھارا ظاہر تے باطن ماں اللہ تعالیٰ گی قدرت گا ایسا بے شمار عجائب تے غرائب ایں جس دے بندہ ناں اس گی شانِ خدائی معلوم ہوئے۔ ف۲۳ کہ اسے طرف دے بارش کرگے زمین ناں پیداوار نال مالا مال کیو جائے۔ ف۲۴ آخرت گا ثواب تے عذاب گو، وہ سب آسمان ماں مکتوب ہے۔ ف۲۵ جیہڑا دس یا بارہ فرشتہ تھا۔ ف۲۶ یاہ گل آپ نے اپناں دِل ماں فرمائی ف۲۷ نفیس پنیوں ووں۔ ف۲۸ کہ کھائیں تے یوہ میزبان گا آداب بچوں ایں کہ مہمان گے سامنے کھانوں پیش کرے، جداں فرشتاں نے نہ کھادو تاں حضرت ابراہیم علیہ السلام نے۔ ف۲۹ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ آپ گا دِل ماں خیال آیو کہ یہ فرشتہ ایں تے عذاب واسطے ٹوریا گیا ایں۔ ف۳۰ ہم اللہ تعالیٰ گا پیجیا واہاں۔ ف۳۱ یعنی حضرت سارہ سلام اللہ علیہا۔ ف۳۲ جس گے کدے بچو نی ہو یو نوے یا ناں نوے سال گی عمر ہو گئی، مطلب یوہ تھو کہ ایسی عمر تے ایسا حالات ماں بچو پیدا ہونوں نہایت تعجب گی گل ہے۔

قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ اَیُّهَا الْمُرْسَلُوْنَ ﴿۳۱﴾ قَالُوْٓا اِنَّآ اُرْسِلْنَآ اِلٰی

ابراہیم نے فرمایو تے اے فرشتو! تم کس کم ناں آیا ف۳۳ بولیا ہم ایک مجرم قوم گی طرف

قَوْمٍ مُّجْرِمِیْنَ ﴿۳۲﴾ لِنُرْسِلَ عَلَیْهِمْ حِجَارَةً مِّنْ طِیْنٍ ﴿۳۳﴾ مُّسَوَّمَةً

پیجیا گیا ہاں ف۳۴ کہ اُن ور گارا گا بنیاں واں پتھر چھوڑاں جیڑا تھارا رب گے کولوں

عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُسْرِفِیْنَ ﴿۳۴﴾ فَاَخْرَجْنَا مَنْ كَانَ فِیْهَا مِنَ الْمُؤْمِنِیْنَ ﴿۳۵﴾

حدتوں بدھن آلاں واسطے نشانی لاگے رکھیاوا ایں ف۳۵ تو ہم نے اس شہرماں جیڑا ایمان آلا تھا کڈھ لیا

فَمَا وَجَدْنَا فِیْهَا غَیْرَ بَیْتٍ مِّنَ الْمُسْلِمِیْنَ ﴿۳۶﴾ وَتَرَكْنَا فِیْهَآ اٰیَةً

توہم ناں اُت ایک ہی کہر مسلمان تھایو ف۳۶ تے ہم نے اُس ماں ف۳۷ نشانی باقی رکھی

لِّلَّذِیْنَ یَخَافُوْنَ الْعَذَابَ الْاَلِیْمَ ﴿۳۷﴾ وَفِیْ مُوْسٰۤی اِذْ اَرْسَلْنٰهُ اِلٰی

اُن واسطے جیڑا دردناک عذاب دے ڈریں ف۳۸ اور موسیٰ ماں ف۳۹ جد ہم نے اُسناں

فِرْعَوْنَ بِسُلْطٰنٍ مُّبِیْنٍ ﴿۳۸﴾ فَتَوَلّٰی بِرُكْنِهٖ وَقَالَ سٰحِرٌ اَوْ مَجْنُوْنٌ ﴿۳۹﴾

روشن سندلے گے فرعون گے کول پیجیا ف۴۰ تو اپناں لشکر سمیت پھر گیو ف۴۱ اور بولیو جادوگر ہے یا دیوانو

فَاَخَذْنٰهُ وَجُنُوْدَهٗ فَنَبَذْنٰهُمْ فِی الْیَمِّ وَهُوَ مُلِیْمٌ ﴿۴۰﴾ وَفِیْ عَادٍ اِذْ

توہم نے اُسناں اور اُس گا لشکرناں پکڑ گے دریا ماں سٹ چھڑیو اس حال ماں کہ وہ اپناں آپ ناں ملامت کرے تھو ف۴۲ اور عاد ماں جد ف۴۳

اَرْسَلْنَا عَلَیْهِمُ الرِّیْحَ الْعَقِیْمَ ﴿۴۱﴾ مَا تَذَرُ مِنْ شَیْءٍ اَتَتْ عَلَیْهِ

ہم نے اُن ور خشک تیز ہوا بھیجی ف۴۴ جس چیزور گزرتی اُسناں گلی وی

اِلَّا جَعَلَتْهُ كَالرَّمِیْمِ ﴿۴۲﴾ وَفِیْ ثَمُوْدَ اِذْ قِیْلَ لَهُمْ تَمَتَّعُوْا حَتّٰی حِیْنٍ ﴿۴۳﴾

چیز گی طرح کر چھڑتی ف۴۵ اور ثمود ماں ف۴۶ جد ان ناں فرمایو گیو ایک وقت تک برت لیو ف۴۷

ف۳۳ یعنی سوائے اس بشارت گے تھارو ہور کے کم ایں۔ ف۳۴ یعنی قومِ لوط گی طرف۔ ف۳۵ ان پتھراں ورنشان تھا جن دے معلوم ہوئے تھو کہ یہ دُنیا گا پتھراں بجونی۔ بعض مفسرین نے فرمایو کہ ہرایک پتھرور اسگوناں لکھیو وو تھو جیہڑ واس گے نال ہلاک کرنوں ہوئے تھو۔ ف۳۶ یعنی ایک ہی کہر گا لوک، تے وہ حضرت لوط علیہ السلام تے آپ گی دوئے صاحبزادیں ایں۔ ف۳۷ یعنی قومِ لوط گا اس شہرماں کافراں ناں ہلاک کرن گے بعد۔ ف۳۸ تانجہ وہ عبرت حاصل کریں تے ان گا جِسا کماں دے دورر ہیں، تے وہ نشانی ان گیں اجڑیں ویں بستیں تھیں یا وہ پتھر جن گے نال وہ ہلاک کیا گیا یاوہ کالو بدبودار پانی جیڑ واس سرزمین دے نکلیو تھو۔ ف۳۹ یعنی حضرت موسیٰ علیہ السلام گا واقعہ ماں وی نشانی رکھی۔ ف۴۰ روشن سند دے مراد حضرت موسیٰ علیہ الصلوۃ والسلام گا معجزات ایں جیہڑا آپ نے فرعون تے فرعونیاں ور پیش فرمایا۔ ف۴۱ یعنی فرعون نے مع اپنی جماعت گے حضرت موسیٰ علیہ السلام ور ایمان لیان دے۔ مُنھ پھیریو۔ ف۴۲ کہ کیوں وہ حضرت موسیٰ علیہ السلام ور ایمان نہ لیایا تے ان ور طعن کیوں کیا۔ ف۴۳ یعنی قومِ عاد گا ہلاک کرن ماں وی قابلِ عزت نشانیں ایں۔ ف۴۴ جس ماں کجھ وی خیر و برکت نی تھی۔ یاہ ہلاک کرن آلی ہوا تھی۔ ف۴۵ خواہ وہ آدمی ہوئیں، یا جانور یا ہور مال جس چیز ناں چھوگئی اس ناں ہلاک کر گے ایسو کر چھڑیو گو یا وہ مدتاں گی ہلاک شدہ گلی وی ہے۔ ف۴۶ یعنی قومِ ثمود گا ہلاک ماں وی نشانیں ایں۔ ف۴۷ یعنی موت گا وقت تک دنیاماں جی لیو یہی زمانوں تھاری مہلت گو ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فَعَتَوْا عَنْ اَمْرِ رَبِّهِمْ فَاَخَذَتْهُمُ الصّٰعِقَةُ وَهُمْ يَنْظُرُوْنَ ﴿٤٤﴾ فَمَا

تو اُنہاں نے اپناں رب گا حکم توں سرکشی کی ف۴۸ تو ان گی اکھاں گے اگے اناں ناں کڑک نے آ پکڑیو ف۴۹ تو وہ

اسْتَطَاعُوْا مِنْ قِيَامٍ وَّمَا كَانُوْا مُنْتَصِرِيْنَ ﴿٤٥﴾ وَقَوْمَ نُوْحٍ مِّنْ

نہ کھڑا ہو سکیں ف۵۰ اور نہ بدلو لے سکیں تھا۔ اور ان توں پہلاں قومِ نوح ناں

قَبْلُ ۭ اِنَّهُمْ كَانُوْا قَوْمًا فٰسِقِيْنَ ﴿٤٦﴾ وَالسَّمَاۗءَ بَنَيْنٰهَا بِاَيْىدٍ وَّاِنَّا

ہلاک فرمایو بیشک وہ فاسق لوک تھا۔ اور آسمان ناں ہم نے ہتھاں نال بنایو ف۵۱ اور بیشک ہم

لَمُوْسِعُوْنَ ﴿٤٧﴾ وَالْاَرْضَ فَرَشْنٰهَا فَنِعْمَ الْمٰهِدُوْنَ ﴿٤٨﴾ وَمِنْ كُلِّ

وسعت دین آلاں ہاں ف۵۲ اور زمین ناہم نے فرش بنایو دے ہم کتنا چنگا ڈھان آلاں اور ہم نے ہر

شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُوْنَ ﴿٤٩﴾ فَفِرُّوْٓا اِلَى اللّٰهِ ۭ

چیز گا دو جوڑا بنایا ف۵۳ کہ تم تیان کرو ف۵۴ تو اللہ گی طرف نسو ف۵۵

اِنِّىْ لَكُمْ مِّنْهُ نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿٥٠﴾ وَلَا تَجْعَلُوْا مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ ۭ

بیشک ہوں اُسگی طرف دوں تھارے واسطے ڈر سنان آلو ہاں اور اللہ گے نال ہور معبود نہ بناؤ

اِنِّىْ لَكُمْ مِّنْهُ نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿٥١﴾ كَذٰلِكَ مَآ اَتَى الَّذِيْنَ مِنْ

بیشک ہوں اُسگی طرف دوں تھارے واسطے واضح ڈرسنان آلوہاں۔ اِسے طرح جد ف۵۶ ان توں اگلاں گے کول

قَبْلِهِمْ مِّنْ رَّسُوْلٍ اِلَّا قَالُوْا سَاحِرٌ اَوْ مَجْنُوْنٌ ﴿٥٢﴾ اَتَوَاصَوْا بِهٖ

کوئی رسول تشریف لیایو تو یوہی بولیا جے جادوگر ہے یا دیوانوں۔ کیا آپسماں ایک دوجا ناں یاہ گل کہہ گے مریا ایں

ف۴۸ تے حضرت صالح علیہ السلام گی تکذیب کی تے ناقہ گی کُھچ کیں۔ ف۴۹ تے ہولناک آواز گا عذاب نال ہلاک کردتا گیا۔ ف۵۰ وقتِ نزولِ عذاب نہ نس سکیا۔ ف۵۱ اپناں توسّت قدرت دے۔ ف۵۲ اس ناں اتنی کہ زمین مع اپنی فضا گے اس گے اندر اس طرح آجائے جسطرح کہ ایک میدانِ وسیع ماں گیند پئی وی ہوئے یا یہ معنی ایں کہ ہم اپنی خلق ورزق وسیع کرن آلاہاں۔ ف۵۳ مثل آسمان تے زمین، دینہ تے چن، رات تے دن، خشکی تے تری، گرمی تے سردی، جن تے انس، روشنی تے نیری، ایمان تے کفر، سعادت تے شقاوت، حق تے باطل، نر تے مادہ گے۔ ف۵۴ تے سمجھو کہ ان تمام جوڑاں گو پیدا کرن آلو فردِ واحد ہے، نہ اسگی کائے نظیر ہے، نہ شریک، نہ ضد، نہ ند، وہی مستحق عبادت ہے۔ ف۵۵ اس گا ماسواناں چھوڑ گے اسگی عبادت اختیار کرو۔
ف۵۶ جیسے کہ ان کافراں نے آپ گی تکذیب کی تے آپ ناں ساحر تے مجنون کہیو اسے طرح۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

بَلْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُوْنَ ﴿۵۳﴾ فَتَوَلَّ عَنْهُمْ فَمَآ اَنْتَ بِمَلُوْمٍ ﴿۵۴﴾ وَّذَكِّرْ

بلکہ وہ سرکش لوک ایں ف۵۷ تو اے محبوب! تم اناں دے منہ پھیرلیو تاں تھارے ور کجھ الزام نی ف۵۸ اور سمجھاؤ

فَاِنَّ الذِّكْرٰى تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۵۵﴾ وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْاِنْسَ اِلَّا

کہ سمجھانوں مسلماناں ناں فائدو دیے اور میں جن اور انسان تاں ہی بنایا جے

لِيَعْبُدُوْنِ ﴿۵۶﴾ مَآ اُرِيْدُ مِنْهُمْ مِّنْ رِّزْقٍ وَّمَآ اُرِيْدُ اَنْ يُّطْعِمُوْنِ ﴿۵۷﴾

میری بندگی کریں ف۵۹ ہوں ان توں کجھ رزق نی منگو ف۶۰ اور نہ یوہ چاہوں جے وہ مناں کھانوں دیں ف۶۱

اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِيْنُ ﴿۵۸﴾ فَاِنَّ لِلَّذِيْنَ ظَلَمُوْا

بیشک اللہ ہی بڑو رزق دین آلو قوت آلو قدرت آلو ہے ف۶۲ تو بیشک ان ظالماں واسطے ف۶۳

ذَنُوْبًا مِّثْلَ ذَنُوْبِ اَصْحٰبِهِمْ فَلَا يَسْتَعْجِلُوْنِ ﴿۵۹﴾ فَوَيْلٌ لِّلَّذِيْنَ كَفَرُوْا

عذاب گی ایک باری ہے ف۶۴ جس طرح ان گا نال آلاں واسطے ایک باری تھی ف۶۵ تو میرا دے تاول نہ کریں ف۶۶ تو کافراں گی خرابی ہے

مِنْ يَّوْمِهِمُ الَّذِيْ يُوْعَدُوْنَ ﴿۶۰﴾

ان گا اس دن توں جسکو وعدو دتو جائیں ف۶۷

سُوْرَةُ الطُّوْرِ مَكِّيَّةٌ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ — اٰيَاتُهَا ۴۹ رُكُوْعَاتُهَا ۲

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

وَالطُّوْرِ ﴿۱﴾ وَكِتٰبٍ مَّسْطُوْرٍ ﴿۲﴾ فِيْ رَقٍّ مَّنْشُوْرٍ ﴿۳﴾ وَّالْبَيْتِ الْمَعْمُوْرِ ﴿۴﴾

طور گی قسم ف۲ اور اُس نوشتہ گی ف۳ جیڑو کھلا دفتر ماں لکھیو ہے۔ اور بیت المعمور ف۴

ف۵۷ یعنی پہلا کافراں نے اپناں پچھلاں ناں یاہ وصیت دے نی کہ تم انبیا گی تکذیب کریو تے ان گی شان ماں اس طرح گی گل بنایو لیکن چونکہ سرکشی تے طغیان گی بیماری دواں ماں ایں اس واسطے گمراہی ماں ایک دوجا گے موافق رہیا۔ ف۵۸ کیونکہ تم نے رسالت گی تبلیغ فرما چھڑی تے دعوت تے ارشاد ماں بہت کوشش کی تے تم نے اپنی کوشش تے محنت ماں کائے کسرنی چھوڑی۔ شانِ نزول: جد یاہ آیت نازل ہوئی تاں رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم غمگین ہو یا تے آپ گا اصحاب ناں بہت رنج ہو یو کہ جد حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں اعراض کرن گو حکم ہو گیو تاں ہون وحی کیوں آئے گی تے جد نبی نے امت ناں مکمل طریقہ نال تبلیغ فرما چھڑی تے امت سرکشی دے باز نہ آئی تے رسول ناں ان دے اعراض گو حکم مل گیو تاں وقت آ گیو کہ ان ور عذاب نازل ہوئے، اس ور یاہ آیتِ کریمہ نازل ہوئی جہڑی اس آیت گے بعد ہے تے اس ماں تسکین دتی گئی کہ وحی گو سلسلو منقطع نی ہو یو، سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی نصیحت سعادتمنداں واسطے جاری رہے گی چنانچہ ارشاد ہو یو ف۵۹ تے میری معرفت ہوئے ف۶۰ کہ میرا بنداں ناں روزی دیں یا سب گی نی تاں اپنی ہی روزی خود پیدا کریں کیونکہ رزاق ہوں ہاں تے سب گی روزی گو ہوں ہی کفیل ہوں ف۶۱ میری خلق گے واسطے۔ ف۶۲ سب ناں وہی دیے وہی پالے۔ ف۶۳ جناں نے رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی تکذیب کر گے اپنی جاناں ور ظلم کیو۔ ف۶۴ حصو ہے۔ نصیب ہے۔ ف۶۵ یعنی اُمم سابقہ گا کافراں واسطے جیڑا انبیا گی تکذیب ماں ان گا ساتھی تھا، ان گو عذاب تے ہلاک ماں حصو تھو۔ ف۶۶ عذاب نازل کرن گی۔ ف۶۷ تے وہ روزِ قیامت ہے۔ ف۱ سورۂ طور مکی ہے۔ اس ماں دو (۲) رکوع، انونجا (۴۹) آیات، ترے سو باراں (۳۱۲) کلمہ تے ایک ہزار پنج سو (۱۵۰۰) حرف ایں۔ ف۲ یعنی اس پہاڑ گی قسم جس ور اللہ تعالیٰ نے حضرت موسیٰ علیہ السلام ناں شرفِ کلام نال مشرف فرمایو۔ ف۳ اس نوشتہ دے مراد یا توریت ہے یا قرآن یا لوح محفوظ یا اعمال نویس فرشتاں گا دفتر۔ ف۴ بیت المعمور ستواں آسمان ماں عرش گے سامنے کعبہ شریف گے بالکل اپر ہے یوہ آسمان آلاں گو قبلو ہے، ہر روز ستر ہزار فرشتہ اس ماں طواف تے نماز واسطے حاضر ہوئیں، فر کدے اناں ناں دوبارہ آن گو موقعو نی ملتو ہر روز نواں ستر ہزار حاضر ہوئیں۔ حدیثِ معراج ماں صحت گے نال ثابت ہو یو ہے کہ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے ستواں آسمان ماں بیت المعمور ناں ملاحظہ فرمایو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَالسَّقْفِ الْمَرْفُوْعِ ﴿٥﴾ وَالْبَحْرِ الْمَسْجُوْرِ ﴿٦﴾ اِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ
اور بلند چھت ف۵ اور پکھایاوا سمندر گی ف٦ بیشک تیرا رب گو عذاب
لَوَاقِعٌ ﴿٧﴾ مَّا لَهٗ مِنْ دَافِعٍ ﴿٨﴾ يَّوْمَ تَمُوْرُ السَّمَآءُ مَوْرًا ﴿٩﴾ وَّتَسِيْرُ
ضرور ہونوں ایں ف۷ اُسناں کوئی ٹالن آلو نی۔ جس دن آسمان ہلنوں ہلیں گا ف۸ اور
الْجِبَالُ سَيْرًا ﴿١٠﴾ فَوَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ﴿١١﴾ الَّذِيْنَ هُمْ فِيْ
پہاڑ چلنوں چلیں گا ف۹ تو اُس دن جھٹلان آلاں گی خرابی ہے ف۱۰ وہ جیڑا
خَوْضٍ يَّلْعَبُوْنَ ﴿١٢﴾ يَوْمَ يُدَعُّوْنَ اِلٰى نَارِ جَهَنَّمَ دَعًّا ﴿١٣﴾ هٰذِهِ النَّارُ
مشغلہ ماں ف۱۱ کھیڈ رہیا ایں۔ جس دن جہنم گی طرف تکو دے گے تکیا جائیں گا ف۱۲ یاہ ہے وہ اگ
الَّتِيْ كُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُوْنَ ﴿١٤﴾ اَفَسِحْرٌ هٰذَآ اَمْ اَنْتُمْ لَا تُبْصِرُوْنَ ﴿١٥﴾
جِسناں تم جھٹلائیں تھا ف۱۳ تو کیا یوہ جادو ہے یا تمناں دِستو نی ف۱۴
اِصْلَوْهَا فَاصْبِرُوْٓا اَوْ لَا تَصْبِرُوْا ۚ سَوَآءٌ عَلَيْكُمْ ۭ اِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا
اِسماں جاؤ ہون چاہے صبر کرو یا نہ کرو سب تھارے ور برابر ہے ف۱۵ تمناں اُسے گو بدلو
كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿١٦﴾ اِنَّ الْمُتَّقِيْنَ فِيْ جَنّٰتٍ وَّنَعِيْمٍ ﴿١٧﴾ فٰكِهِيْنَ بِمَآ اٰتٰهُمْ
جو تم کریں تھا ف۱٦ بیشک پرہیزگار باغاں اور سکون ماں ایں۔ اپنا رب گی دین ور
رَبُّهُمْ ۚ وَوَقٰهُمْ رَبُّهُمْ عَذَابَ الْجَحِيْمِ ﴿١٨﴾ كُلُوْا وَاشْرَبُوْا هَنِيْٓـــًٔا
خوش خوش ف۱۷ اور اُناں ناں ان گا رب نے اگ گا عذاب دے بچالیو ف۱۸ کھاؤ اور پیو خوشگواری
بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿١٩﴾ مُتَّكِـِٕيْنَ عَلٰى سُرُرٍ مَّصْفُوْفَةٍ ۚ وَزَوَّجْنٰهُمْ
نال صلو اپناں اعمال گو ف۱۹ تختاں ور تکیہ لاگے جیڑا قطار نال بچھیاوا ایں اور ہم نے اُنہاں ناں بیاہ چھڑیو
بِحُوْرٍ عِيْنٍ ﴿٢٠﴾ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِاِيْمَانٍ اَلْحَقْنَا
بڑی اکھ آلیں حوراں نال اور جیڑا ایمان لے آیا اور انگی اولاد نے ایمان گے نال انگی پیروی کی ہم نے

ف۵ اس دے مراد آسمان ایں جہڑو زمین واسطے بمنزلہ چھت گے ہے یا عرش جہڑو جنت گی چھت ہے (قرطبی عن ابن عباس) ف٦ مروی ہے کہ اللہ تعالیٰ روزِ قیامت تمام سمندراں ناں اگ کر چھڑے گو جس دے جہنم گی اگ ماں ہوروی زیادتی ہو جائیگی (خازن) ف۷ جسگو کافراں ناں وعدو توکیو ہے۔ ف۸ چکی گی طرح پھریں گا تے اس طرح حرکت ماں آئیں گا تے ان گا اجزا مختلف تے منتشر ہو جائیں گا۔ ف۹ جیسو کہ غبار ہوا ماں اُڈے۔ یوہ دن قیامت گو دن ہوئے گو۔ ف۱۰ جیڑ ا رسولاں ناں جھٹلائیں تھا۔ ف۱۱ کفر تے باطل گا۔ ف۱۲ تے جہنم گا خازن کافراں گا ہتھ گردناں نال تے پیر متھاں نال ملاگے بنیں گا تے اناں ناں مُنہ گے بہار جہنم ماں تکیں گا تے ان دے کہیو جائے گو۔ ف۱۳ دُنیاماں۔ ف۱۴ یوہ ان دے تاں کہیو جائے گو کہ وہ دنیاماں سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی طرف سحر گی نسبت کریں تھا تے کہیں تھا مہاری نظر بندی کی وی ہے۔ ف۱۵ نہ تم کتے نس سکیں، نہ عذاب دے بچ سکیں، تے یوہ عذاب ف۱٦ دنیاماں کفر تے تکذیب ف۱۷ اگی عطا تے نعمت، تے خیر و برکت ور۔ ف۱۸ تے ان دے کہیو جائے گو۔ ف۱۹ جہڑا تم نے دنیاماں کیا کہ ایمان لیایا تے خدا و رسول گی طاعت اختیار کی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَآ اَلَتْنٰهُمْ مِّنْ عَمَلِهِمْ مِّنْ شَيْءٍ ۭ كُلُّ امْرِئٍۢ
انگی اولادان گے نال ملا چھڑی ف٢٠ اور ان گا عمل ماں اُنہاں ناں کائے کمی نہ دتی ف٢١ سارا آدمی
بِمَا كَسَبَ رَهِيْنٌ ﴿٢١﴾ وَاَمْدَدْنٰهُمْ بِفَاكِهَةٍ وَّلَحْمٍ مِّمَّا يَشْتَهُوْنَ ﴿٢٢﴾
اپناں کیا ماں گرفتار ایں ف٢٢ اور ہم نے انگی مدد فرمائی۔ میواں اور گوشت نال جو چاہیں ف٢٣
يَتَنَازَعُوْنَ فِيْهَا كَاْسًا لَّا لَغْوٌ فِيْهَا وَلَا تَاْثِيْمٌ ﴿٢٣﴾ وَيَطُوْفُ عَلَيْهِمْ
ایک دوجا دے لئیں وہ جام جن ماں نہ بہود گی اور نہ گنہگاری ف٢٤ اور ان گا خدمتگار لڑکا
غِلْمَانٌ لَّهُمْ كَاَنَّهُمْ لُؤْلُؤٌ مَّكْنُوْنٌ ﴿٢٤﴾ وَاَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ
ان گے اگے پچھے پھریں گا ف٢٥ گویا وہ موتی ایں چھپا گے رکھیاوا ف٢٦ اور اُنہاں بچوں ایک نے دوجا گی طرف منہ کیو
يَّتَسَآءَلُوْنَ ﴿٢٥﴾ قَالُوْٓا اِنَّا كُنَّا قَبْلُ فِيْٓ اَهْلِنَا مُشْفِقِيْنَ ﴿٢٦﴾ فَمَنَّ اللّٰهُ
پچھتاں ہویاں ف٢٧ بولیا بیشک ہم استوں پہلاں اپناں گھراں ماں ڈریاوا تھا ف٢٨ تو اللہ نے مہارے ور احسان کیو۔
عَلَيْنَا وَوَقٰىنَا عَذَابَ السَّمُوْمِ ﴿٢٧﴾ اِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلُ نَدْعُوْهُ ۭ اِنَّهٗ
ف٢٩ اور ہمناں لُو گا عذاب دے بچالیو ف٣٠ بیشک ہم نے اپنی پہلی زندگی ف٣١ ماں انگی عبادت کی تھی بیشک
ع ٢٨ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيْمُ ﴿٢٨﴾ فَذَكِّرْ فَمَآ اَنْتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَّلَا
وہی احسان فرمان آلو مہربان ایں۔ تو اے محبوب! تم نصیحت فرماؤ ف٣٢ کہ تم اپنا رب گا فضل نال نہ کاہن ہو اور نہ
مَجْنُوْنٍ ﴿٢٩﴾ اَمْ يَقُوْلُوْنَ شَاعِرٌ نَّتَرَبَّصُ بِهٖ رَيْبَ الْمَنُوْنِ ﴿٣٠﴾
مجنوں یا کہیں ف٣٣ یہ شاعر ایں ہمناں ان ور حوادثِ زمانہ گو انتظار ہے ف٣٤
قُلْ تَرَبَّصُوْا فَاِنِّيْ مَعَكُمْ مِّنَ الْمُتَرَبِّصِيْنَ ﴿٣١﴾ اَمْ تَاْمُرُهُمْ
تم فرماؤ انتظار کرتا جاؤ ف٣٥ ہوں وی تھارا انتظار ماں ہوں ف٣٦ کیا انگی

ف٢٠ جنت ماں پانویں باپ دادا گا درجہ بلند ہوئیں تاں وی ان گی خوشی واسطے ان گی اولاد ان گے نال ملادتی جائے گی تے اللہ تعالیٰ اپناں فضل وکرم نال اس اولاد ناں وی وہ درجو عطا فرمائے گو۔ ف٢١ اناں ناں ان گا اعمال گو پورو ثواب دتو تے اولاد گا درجہ اپناں فضل وکرم نال بلند کیا۔ ف٢٢ یعنی ہر کافر اپناں کفری عمل ماں دوزخ گے اندر پکڑیو وہے۔ (خازن) ف٢٣ یعنی اہلِ جنت ناں ہم نے اپناں احسان نال دم بدم مزید نعمت عطا فرمائیں۔ ف٢٤ جیسا کہ دُنیا گی شراب ماں طرح طرح گی خرابی تھیں کیونکہ جنت گی شراب نال نہ عقل زائل ہوئے، نہ خصلت خراب ہوئیں، نہ پین آلو بے ہودہ بکے، نہ گناہگار ہوئے۔ ف٢٥ خدمت گے واسطے تے ان گا حسن و صفاتے پاکیزگی گو یوہ عالم ایں۔ ف٢٦ جناں نال کوئے ہتھ ہی نی لگو۔ حضرت عبداللہ بن عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ کسے جنتی گے کول خدمت ماں رہن آلا غلام ہزار دے کہٹ نہ ہوئیں گا تے ہر غلام جدا جدا خدمت ور مقرر ہوئے گو۔ ف٢٧ یعنی جنت ماں جنتی ایک دوجا دے دریافت کریں گا کہ دنیا ماں کس حال ما تھا تے کے عمل کریں تھا، تے یوہ دریافت کرنوں نعمتِ الٰہی گا اعتراف واسطے ہوئے گو۔ ف٢٨ اللہ تعالیٰ گا خوف دے تے اس ڈر دے کہ نفس تے شیطان ایمان ماں خلل گو باعث نہ ہوئیں تے نیکیاں گا رک جان تے بدیاں ور گرفت کیا جان گو وی اندیشو تھو۔ ف٢٩ رحمت تے مغفرت فرما گے۔ ف٣٠ یعنی آتش جہنم گا عذاب دے جہڑی جسماں ماں داخل ہون گی وجہ دے سموم یعنی لُو گاناں نال موسوم کی گئی۔ ف٣١ یعنی دُنیا ماں اخلاص گے نال صرف۔ ف٣٢ کفارِ مکہ ناں۔ ان گا کاہن تے مجنون کہن گی وجہ دے تم نصیحت کرن دے باز نہ رہیو اس واسطے۔ ف٣٣ یہ کفارِ مکہ تھاری شان ماں۔ ف٣٤ کہ جسطرح ان دے پہلا شاعر مر گیا تے ان گا جتھا ٹٹ گیا یوہی حال ان گو ہونوں ایں۔ (معاذ اللہ) تے وہ کفار یاہ وی کہیں تھا کہ ان گا والد گی موت جوانی ماں ہوئی ہے ان گی وی ایسی ہی ہوئے گی۔ اللہ تعالیٰ اپناں حبیب صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے فرمائے۔ ف٣٥ میری موت گو۔ ف٣٦ کہ تھارے ور عذابِ الٰہی آئے۔ چنانچہ یوہ ہویو تے وہ کفار بدر ماں قتل تے قید گا عذاب ماں پھسیا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اَحْلَامُهُمْ بِهٰذَآ اَمْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُوْنَ ﴿٣٢﴾ اَمْ يَقُوْلُوْنَ تَقَوَّلَهٗ ۚ
عقل اُنہاں ناں یوہی دسیں ف٣٧ یا وہ سرکش لوک ایں ف٣٨ یا کہیں اناں نے ف٣٩ یوہ قرآن بنالیو
بَلْ لَّا يُؤْمِنُوْنَ ﴿٣٣﴾ فَلْيَاْتُوْا بِحَدِيْثٍ مِّثْلِهٖٓ اِنْ كَانُوْا صٰدِقِيْنَ ﴿٣٤﴾ اَمْ
بلکہ وِہ ایمان نی رکھتا ف٤٠ تو اس جسی ایک گل دے لے آئیں ف٤١ اگر سچا ایں۔ کیا
خُلِقُوْا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ اَمْ هُمُ الْخٰلِقُوْنَ ﴿٣٥﴾ اَمْ خَلَقُوا السَّمٰوٰتِ
وِہ کسے اصل نال نی بنایا گیا یا ف٤٢ وِہی بنان آلا ایں ف٤٣ یا آسمان
وَالْاَرْضَ ۚ بَلْ لَّا يُوْقِنُوْنَ ﴿٣٦﴾ اَمْ عِنْدَهُمْ خَزَآئِنُ رَبِّكَ اَمْ هُمُ
اور زمین اُنہاں نے پیدا کیا ف٤٤ بلکہ اُنہاں نا یقین نی ف٤٥ یا ان گے کول تھارا رب گا خزانہ ایں ف٤٦ یا وِہ
الْمُصَيْطِرُوْنَ ﴿٣٧﴾ اَمْ لَهُمْ سُلَّمٌ يَّسْتَمِعُوْنَ فِيْهِ ۚ فَلْيَاْتِ مُسْتَمِعُهُمْ
حاکمِ اعلیٰ ایں ف٤٧ یا ان گے کول کوئی پوڑی ہے ف٤٨ جسور چڑھ گے سن لیس ف٤٩ تو ان گو سنن آلو
بِسُلْطٰنٍ مُّبِيْنٍ ﴿٣٨﴾ اَمْ لَهُ الْبَنٰتُ وَلَكُمُ الْبَنُوْنَ ﴿٣٩﴾ اَمْ تَسْـَٔلُهُمْ اَجْرًا
کائے روشن سند آنیں۔ کیا اُسناں بیٹیں اور تمناں بیٹا ف٥٠ یا تم ان دے ف٥١ کجھ اجرت منگیں
فَهُمْ مِّنْ مَّغْرَمٍ مُّثْقَلُوْنَ ﴿٤٠﴾ اَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُوْنَ ﴿٤١﴾
تے وہ چٹی گا بھار نال دبیاوا ایں ف٥٢ یا ان گے کول غیب ہے جس گے نال وہ حکم لائیں ف٥٣
اَمْ يُرِيْدُوْنَ كَيْدًا ۚ فَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا هُمُ الْمَكِيْدُوْنَ ﴿٤٢﴾ اَمْ لَهُمْ
یا کسے فریب گا ارادہ ماں ایں ف٥٤ تو کافراں ور ہی فریب پیون ایں ف٥٥ یا

ف٣٧ جو وہ حضور گی شان ماں کہیں شاعر، ساحر، کاہن، مجنون، ایسو کہنو بالکل خلافِ عقل ہے جتے طرّ و یوہ ہے کہ مجنون وی کہیں تے شاعر، ساحر، کاہن وی تے فر اپناں آپ ناں عقلمند سمجھیں۔ ف٣٨ کہ عناد ماں لنّاں ہویاں واں ایں تے کفر تے طغیانی ماں حد دے گزر گیا، ف٣٩ یعنی سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے اپناں دل دے۔ ف٤٠ تے دشمنی تے نفس گی خباثت گی وجہ دے ایسو طعن کریں۔ اللہ تعالیٰ ان ور حجت قائم فرمائے کہ اگر ان گا خیال ماں قرآن جیسو کلام کوئے انسان بنا سکے۔ ف٤١ جو حسن وخوبی تے فصاحت وبلاغت ماں اگی طرح ہوئے۔ ف٤٢ یعنی کیا وہ ماں باپ دے بیدائی ہویا، جماد بے عقل ایں جن ور حجت قائم نہ کی جائے گی ایسونی، یا یہ معنیٰ ایں کہ کیا وہ نطفہ دے بیدائی ہویا تے کیا اناں ناں خدا نے نی بنایو۔ ف٤٣ کہ اناں نے اپناں آپ ناخود ہی بنالیو ہوئے یوہ وی محال ہے تاں لامحالہ اناں ناں اقرار کرنوں پوئے گو کہ اناں ناں اللہ تعالیٰ نے پیدا کیو فر کے وجہ ہے کہ وہ اگی عبادت نی کرتا تے بتاں ناں پوجیں۔ ف٤٤ یوہ وی نی۔ تے اللہ تعالیٰ گے سوا، آسمان تے زمین پیدا کرن گی کوئے طاقت وقدرت نی رکھتو تاں کیوں اس گی عبادت نی کرتا۔ ف٤٥ اللہ تعالیٰ گی توحید تے اگی قدرت تے خالقیت گو، اگر اسگو یقین ہوتو تاں ضرور اس گا نبی صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ور ایمان لیا تا۔ ف٤٦ نبوّت تے رزق وغیرہ گا، کہ اناں ناں اختیار ہوئے جت چاہیں خرچ کریں تے جناں چاہیں دیں۔ ف٤٧ خود مختار جو چاہیں کریں کوئے پچھن آلو نہ ہوئے۔ ف٤٨ آسمان گی طرف لگو وو۔ ف٤٩ تے اناں ناں معلوم ہو جائے کہ کون پہلاں ہلاک ہوئے گو تے کس گی فتح ہو یگی اگر اناں ناں اسگو دعو ہوئے۔ ف٥٠ یوہ ان گی سفاہت تے بے وقوفی گو بیان ایں کہ اپنے واسطے دے پوت پسند کریں تے اللہ تعالیٰ گی طرف بیٹیاں گی نسبت کریں جناں ناں اپنے واسطے بُرو سمجھیں۔ ف٥١ دین گی تعلیم ور ف٥٢ تے تاوان گی زیر باری گی وجہ دے اسلام نی لیا تا یوہ وی دے نی، فر اسلام لیان ماں اناں ناں کے تکلیف ہے تے کے عذر۔ ف٥٣ کہ مرن دے بعد نہ اُٹھیں گا تے اٹھیا وی تاں وی عذاب نہ دتو جائے گو، یا یہ گل وی نی ف٥٤ دار الندوہ ماں جمع ہو گے اللہ تعالیٰ گا نبی ہادیٔ برحق صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں تکلیف دین تے قتل کرن گا مشورہ کریں، ف٥٥ ان گا مکر تے فریب گو وبال اناں ہی ور پوئے گو، چنانچہ ایسو ہی ہو یو اللہ تعالیٰ نے اپناں نبی صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں ان گا مکر دے محفوظ رکھیو تے اناں ناں بدر ماں ہلاک کیو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اِلٰهٌ غَيْرُ اللّٰهِ ؕ سُبْحٰنَ اللّٰهِ عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿٤٣﴾ وَاِنْ يَّرَوْا كِسْفًا مِّنَ

الله گے سوا ان گو کوئی ہور خدا ہے ف٥٦ الله پاک ہے ان گا شرک دے تے کدے آسمان دے

السَّمَآءِ سَاقِطًا يَّقُوْلُوْا سَحَابٌ مَّرْكُوْمٌ ﴿٤٤﴾ فَذَرْهُمْ حَتّٰى يُلٰقُوْا

کوئے چپو چھڑتو دیکھیں تاں کہیں گا بیٹھ اپر چھڑھ ہے ف٥٧ دے تم انہاں ناں چھوڑدیو ات توڑی کہ

يَوْمَهُمُ الَّذِيْ فِيْهِ يُصْعَقُوْنَ ﴿٤٥﴾ يَوْمَ لَا يُغْنِيْ عَنْهُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا

وہ اپنا اس دن نال ملیں جس ماں بے ہوش ہوئیں گا ف٥٨ جس دن ان گو فریب کجھ کم نہ دیئے گو

وَّلَا هُمْ يُنْصَرُوْنَ ﴿٤٦﴾ وَاِنَّ لِلَّذِيْنَ ظَلَمُوْا عَذَابًا دُوْنَ ذٰلِكَ وَلٰكِنَّ

اور نہ ان گی مدد ہووئیگی ف٥٩ اور بیشک ظالماں گے واسطے اس دوں پہلاں ایک عذاب ہے ف٦٠ مگر ان ماں

اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿٤٧﴾ وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَاِنَّكَ بِاَعْيُنِنَا وَسَبِّحْ

اکثر ناں خبر نی ف٦١ اور اے محبوب! تم اپنا رب گا حکم ورٹھہریار ہو ف٦٢ کہ بیشک تم مہاریاں اکھاں گے سامنے ایں ف٦٣ اور اپناں رب گی

ع ٢١ ٤ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِيْنَ تَقُوْمُ ﴿٤٨﴾ وَمِنَ الَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَاِدْبَارَ النُّجُوْمِ ﴿٤٩﴾

تعریف کرتاں اسگی پاکی بولو جد تم کھڑا ف٦٤ ہوویں اور کجھ رات ماں اسگی پاکی بولو اور تاراں گے پٹھ دیتے ویلے۔ ف٦٥

سُوْرَةُ النَّجْمِ مَكِّيَّةٌ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ — اٰيَاتُهَا ٦٢ رُكُوْعَاتُهَا ٣

الله گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف١

وَالنَّجْمِ اِذَا هَوٰى ﴿١﴾ مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوٰى ﴿٢﴾ وَمَا يَنْطِقُ

اُس پیارا چمکتا تارا محمد گی قسم جد یہ معراج توں اُتریا ف٢ تھارا صاحب نہ بُلیا نہ بے راہ چلیا ف٣ اور وہ کائے گل

ف٥٦ جیڑو واناں ناں روزی دیے تے عذابِ الٰہی دے بچا سکے۔ ف٥٧ یوہ جواب ہے کفار گا اس مقولہ گو جیڑو وہ کہیں تھا کہ مہارے ور آسمان گو کوئے حصّو جھاڑ گے عذاب دیو، اللہ تعالیٰ اسے گا جواب ماں فرمائے کہ ان گو کفر تے عناد اس حد تک پج گیو ہے کہ اگر ان ور ایسو ہی کیو جائے کہ آسمان گو کوئے ٹکڑو گرادتو جائے تے آسمان دے اسناں چھڑتاں وہ دیکھیں تاں وی کفر دے باز نہ آئیں تے عناد نال یا ہی کہیں کہ یوہ دے چھڑ ہے اس دے ہم سیراب ہواں گا۔ ف٥٨ مراد اس دے نفخۂ اولیٰ گو دن ایں۔ ف٥٩ غرض کسے طرح وی عذابِ آخرت دے بچ نہ سکیں گا۔ ف٦٠ ان گا کفر گی وجہ دے عذابِ آخرت دے پہلاں تے وہ عذاب یا دے بدر ماں قتل ہونوں ایں یا پکھ تے قحط گی ست سالہ مصیبت یا عذابِ قبر ف٦١ کہ وہ عذاب ماں مبتلا ہون آلا ایں۔ ف٦٢ تے جیڑی مہلت اناں ناں دتی گی ہے اس ور دل تنگ نہ ہوؤ۔ ف٦٣ تمناں وہ کوئے نقصان نی پہچا سکتا۔ ف٦٤ نماز گے واسطے اس دے تکبیر اولیٰ دے بعد سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ پڑھنوں مراد ہے یا یہ معنیٰ ایں کہ جد سو گے اٹھو تاں اللہ تعالیٰ گی حمد تے تسبیح کریا کرو یا یہ معنیٰ ایں کہ ہر مجلس دے اٹھتے وقت حمد تے تسبیح بیان کریا کرو۔ ف٦٥ یعنی تاراں گا چھپن دے بعد۔ مراد یاہ ہے کہ ان وقتاں ماں اللہ تعالیٰ گی تسبیح تے تحمید کرو، بعض مفسرین نے فرمایو کہ تسبیح دے مراد نماز ہے۔ ف١ سورۃ النجم مکی ہے اس ماں ترے (٣) رکوع، باٹھ (٦٢) آیات، ترے سوسٹھ (٣٦٠) کلمہ، ایک ہزار چار سو پنج (١٤٠٥) حرف ایں۔ یاہ وہ پہلی سورت ہے جسگو رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے اعلان فرمایو تے حرم شریف ماں مشرکین گے روبرو پڑھی ف٢ نجم گی تفسیر ماں مفسرین گا بہت قول ایں، بعض نے ثریا مراد لیا، اگر چہ ثریا کئی تارہ ایں لیکن نجم گو اطلاق ان ور عرب کی عادت ہے۔ بعض نے نجم دے جنس نجوم مراد لی ہے۔ بعض نے وہ نباتات جیڑا ساق نی رکھتا، زمین ور پھیلیں۔ بعض نے نجم دے قرآن مراد لیو ہے لیکن سب دے لذیذ تفسیر وہ ہے جیڑی اعلیحضرت قدس سرّہ نے اختیار فرمائی کہ نجم دے مراد ہے ذاتِ گرامی ہادیٔ برحق سیّد انبیا حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی (خازن) ف٣ "صَاحِبُكُمْ" دے مراد سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ایں۔ معنیٰ یہ ایں کہ حضور انور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے کدے حق گا راہ دے اگو پچھونی فرمایو۔ ہمیشہ اپناں رب گی توحید تے عبادت ماں رہیا، آپ گا دامن عصمت ور کدے کسے امرِ مکروہ گی گرد نی آئی۔ تے بے راہ نہ چلن دے یاہ مراد ہے کہ حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ہمیشہ رشد و ہدایت گی اعلیٰ منزل ور قائم رہیا۔ برا اعتقاد گو شائبو وی کدے آپ گا حاشیۂ بساط تک نہ پج سکیو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

عَنِ الْهَوٰى ۝٣ اِنْ هُوَ اِلَّا وَحْیٌ یُّوْحٰى ۝٤ عَلَّمَهٗ شَدِیْدُ الْقُوٰى ۝٥

اپنی خواہش دے نی کرتا۔ وہ دے نی مگر وحی جہڑی اُنہاں ناں کی جائے ف۴ اُناں ناں ف۵ سکھایو ف۶ سخت قوتاں آلا طاقتور نے ف۷

ذُوْ مِرَّةٍ ؕ فَاسْتَوٰى ۝٦ وَهُوَ بِالْاُفُقِ الْاَعْلٰى ۝٧ ثُمَّ دَنَا فَتَدَلّٰى ۝٨ فَكَانَ

فر اُس جلوہ نے قصد فرمایو ف۸ اور وہ آسمانِ بریں گا سب توں اُچا کنارہ ور تھو ف۹ فر وہ جلوو نیڑے ہویو ف۱۰ فر خوب اُتر آیو تو ف۱۱

قَابَ قَوْسَیْنِ اَوْ اَدْنٰى ۝٩ فَاَوْحٰۤى اِلٰى عَبْدِهٖ مَاۤ اَوْحٰى ۝١٠ مَا كَذَبَ

اس جلوہ اور محبوب ماں دو ہتھ گو فیصلو رہیو بلکہ اس دے وی کہٹ ف۱۲ ہون وحی فرمائی اپناں بندہ ناں جو فرمائی ف۱۳

ف۴ یاہ پہلا جملہ گی دلیل ہے کہ حضور گو پلنوں ممکن ہی نی کیونکہ آپ اپنی خواہش دے کائے گل فرماتا ہی نی جو فرمائیں وحی الٰہی ہوئے تے اس ماں حضور گا خلق عظیم تے آپ گی اعلیٰ منزلت گو بیان ایں۔ نفس گو سب دے اعلیٰ مرتبو تے مقام یوہ ہے کہ وہ اپنی خواہش ترک کر چھڑے (کبیر) تے اس ماں یوہ وی کہ جو فرمائیں وہ وحی الٰہی ہوئے۔ (روح البیان) ف۵ یعنی سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں۔ ف۶ جو کجھ اللہ تعالیٰ نے ان گی طرف وحی فرمایو۔ تے اس تعلیم دے مراد قلب مبارک تک پہچادینوں ایں۔ ف۷ بعض مفسرین اس طرف گیا ایں کہ سخت قوت آلا طاقتور دے مراد حضرت جبریل ایں۔ تے سکھان دے مراد بتعلیمِ الٰہی سکھانوں یعنی وحیِ الٰہی گو پچھنوں ایں۔ حضرت حسن بصری رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو کہ شَدِیْدُ الْقُوٰى ذُوْ مِرَّةٍ دے مراد اللہ تعالیٰ ہے اس نے اپنی ذات ناں اس وصف گے نال ذکر فرمایو معنیٰ یہ ایں کہ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں اللہ تعالیٰ نے بے واسطہ تعلیم فرمائی، (تفسیر روح البیان) ف۸ عام مفسرین نے فاستوٰی گو فاعل وی حضرت جبریل ناں قرار دتو ہے تے معنی یہ لیا ایں کہ حضرت جبریل امین اپنی اصلی صورت ور قائم ہویا تے اسگو سبب یوہ ہے کہ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے اناں ناں ان گی اصلی صورت ماں ملاحظہ فرمان گی خواہش ظاہر فرمائی تھی تاں حضرت جبریل مشرق گی طرف دے حضور گے سامنے نمودار ہویا تے ان گا وجود نال مشرق تے مغرب پر ہے گیو یوہ وی کہیو گیو ہے کہ حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گے سوا کسے انسان نے حضرت جبریل ناں اصلی صورت ماں نی دیکھیو۔ امام فخر الدین رازی رحمۃ اللہ علیہ فرمائیں کہ حضرت جبریل ناں دیکھنوں دے صحیح ہے تے حدیث دے ثابت ہے لیکن یوہ حدیث ماں نی کہ اس آیت ماں حضرت جبریل ناں دیکھنوں مراد ہے بلکہ ظاہر تفسیر ماں یوہ ہے کہ فاستوی دے مراد سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گو مکان عالی تے منزلت رفیعہ ماں استوا فرمانوں ایں۔ (تفسیر کبیر) تفسیر روح البیان ماں ایں کہ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے اُفق اعلیٰ یعنی آسماناں گے اپر استوٰی فرمایو تے حضرت جبریل امین سدرۃ المنتہیٰ ور رُک گیا اگے نہ بدھ سکیا اناں نے کہیو اگر ہوں ذری وی اگے بدھوں تاں تجلیاتِ جلال مناں ساڑھ چھڑیں تے حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم اگے بدھ گیا تے مستوائے عرش دے وی اگاں لنگ گیا۔ اعلیٰ حضرت قُدِّسَ سِرُّہٗ گو ترجمو اس طرف اشارو کرے کہ استوی گی اسناد حضرت رب العزت گی طرف ہے۔ تے یوہی قول حسن رضی اللہ عالیٰ عنہ گو ہے۔ ف۹ ات وی عام مفسرین اسے طرف گیا ایں کہ یوہ حال جبریل امین گو ہے۔ لیکن امام رازی علیہ الرحمۃ فرمائیں کہ ظاہر یوہ ہے کہ یوہ حال سیّد عالم حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گو ہے کہ آپ افقِ اعلیٰ یعنی فوقِ سمٰوٰت ور تھا جس طرح کہن آلو کہہ کہ ہوں چھت یا پہاڑ ور تھو اسے طرح ات وی یوہ مطلب ہے کہ حضور علیہ الصلوٰۃ والسلام فوقِ سمٰوٰت ور پہچیا تاں تجلّی ربانی آپ گی طرف متوجہ ہوئی۔ ف۱۰ اس گا معنیٰ ماں مفسرین گا کئی قول ایں۔ ایک قول یوہ کہ حضرت جبریل گو سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے قریب ہونوں مراد ہے کہ وہ اپنی صورتِ اصلی دسن دے بعد حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا قرب ماں حاضر ہویا۔ دوجا معنیٰ یہ ایں کہ سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم حضرتِ حق تعالیٰ گا قرب دے مشرّف ہویا، تیجو یوہ کہ اللہ تعالیٰ نے اپناں حبیب صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں اپناں قرب گی نعمت دے نوازیو تے یوہی قول صحیح تر ہے۔ ف۱۱ اس ماں وی چند قول ایں۔ ایک دے یوہ کہ نزدیک ہون دے حضور گو عروج تے وصول مراد ہے تے اتر آن دے نزول تے رجوع، تاں حاصل معنیٰ یہ ایں کہ حق تعالیٰ گا قرب ماں باریاب ہویا فر وصال گی نعمتاں دے فیضیاب ہو گے خلق گی طرف متوجہ ہویا۔ دوجو قول یوہ ہے کہ حضرت ربّ العزّت اپناں لطف و رحمت گے نال اپناں حبیب دے قریب ہویا تے اس قرب ماں زیادتی فرمائی۔ تیجو قول یوہ ہے کہ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے مقربِ درگاہِ ربوبیت ہو گے سجدۂ طاعت ادا فرمایو۔ (روح البیان) بخاری تے مسلم گی حدیث ماں ایں کہ قریب ہویو جبار رب العزت (خازن) ف۱۲ یوہ اشارو ہے تاکیدِ قرب گی طرف کہ قرب اپناں کمال ناں پہچیو تے باادب احبا ماں جہڑی نزدیکی متصور ہوئے وہ اپنی غایت ناں پہنچی۔ ف۱۳ اکثر علماء مفسرین گے نزدیک اس گا معنیٰ یہ ایں کہ اللہ تعالیٰ نے اپناں بندۂ خاص حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نال وحی فرمائی۔ (جمل) حضرت جعفر صادق رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو کہ اللہ تعالیٰ نے اپناں بندہ ناں وحی فرمائی جو فرمائی یاہ وحی بے واسطہ تھی کہ اللہ تعالیٰ تے اس گا حبیب صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گے درمیان کوئے نی تھو تے یہ خدا تے رسول گے درمیان اسرار ایں جن ور ان گے سوا کسے ناں اطلاع نی۔ بقلی نے کہیو کہ اللہ تعالیٰ نے اس راز ناں تمام خلق دے مخفی رکھیو تے نہ بیان فرمایو کہ اپناں حبیب ناں کے وحی فرمائی تے محبّ تے محبوب گے درمیان ایسا راز ہوئیں جناں ناں ان گے بغیر کوئے نی جانتو (روح البیان) علما نے یوہ وی بیان کیو ہے کہ اس شب ماں جہڑی آپ ناں وحی فرمائی گئی وہ کئی قسم گا علوم تھا ایک تے شریعت تے احکام گا علم جن گی سب ناں تبلیغ کی جائے، دوجے معارفِ الٰہیہ جہڑا خواص ناں دسیا جائیں۔ تیجے حقائق تے نتائج علوم ذوقیہ جہڑا صرف اخص الخواص ناں تلقین کیا جائیں تے ایک قسم وہ اسرار جہڑا اللہ تعالیٰ تے اس گا رسول گے نال خاص ایں تے ہور کوئے اناں ناں برداشت نی کر سکتو۔ (روح البیان)

الْفُؤَادُ مَا رَاٰى ﴿١١﴾ اَفَتُمٰرُوْنَهٗ عَلٰى مَا يَرٰى ﴿١٢﴾ وَلَقَدْ رَاٰهُ نَزْلَةً

دل نے چوٹھ نی کہیو جو دیکھیو ف۱۴ توکیا تم اُن دوں اُن گا دیکھیا وا ور چگڑو کریں ف۱۵ اور اُنہاں نے دے وہ جلوو

اُخْرٰى ﴿١٣﴾ عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهٰى ﴿١٤﴾ عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَاْوٰى ﴿١٥﴾ اِذْ يَغْشَى

دوبار دیکھیو ف۱۶ سدرۃ المنتھٰی گے کول ف۱۷ اُس گے کول جنت الماویٰ ہے۔ جد سدرہ ور

السِّدْرَةَ مَا يَغْشٰى ﴿١٦﴾ مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغٰى ﴿١٧﴾ لَقَدْ رَاٰى مِنْ اٰيٰتِ

چھا رہیو تھو جو چھا رہیو تھو ف۱۸ اکھ نہ کسے طرف پھری نہ حددوں بدھی ف۱۹ بیشک اپناں رب گی

رَبِّهِ الْكُبْرٰى ﴿١٨﴾ اَفَرَءَيْتُمُ اللّٰتَ وَالْعُزّٰى ﴿١٩﴾ وَمَنٰوةَ الثَّالِثَةَ الْاُخْرٰى ﴿٢٠﴾

بہت بڑی نشانیں دیکھیں ف۲۰ توکیا تم نے دیکھیو لات اور عزیٰ۔ اور اُس تیجی منات ناں ف۲۱

ف۱۴ اکھ نے یعنی سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا قلب مبارک نے اس گی تصدیق کی جو چشم مبارک نے دیکھیو۔ مطلب یوہ ہے کہ اکھ نے دیکھیو دل دے پچھانیوں تے اس رویت تے معرفت ماں شک تے تردّد ناں راہ نہ تھا یو ہون یاہ گل کہ کے دیکھیو بعض مفسرین گو قول ہے کہ حضرت جبریل ناں دیکھیو لیکن مذہب صحیح یوہ ہے کہ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے اپناں رب تبارک وتعالیٰ ناں دیکھیو تے یوہ دیکھنوں کسطرح تھو چشمِ سر ناں یا چشمِ دل نال اس ماں مفسّرین گا دو قول ایں، حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما گو قول ہے کہ سیّدِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے رب عزوجل ناں اپنا قلب نال دوبار دیکھیو (رواہ مسلم) ایک جماعت اس طرف گئی ہے کہ آپ نے ربّ عزوجل ناں حقیقۃً چشمِ مبارک دے دیکھیو یوہ قول حضرت انس بن مالک تے حسن تے عکرمہ گو ہے رضی اللہ تعالیٰ عنہم تے حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما دے مروی ہے کہ اللہ تعالیٰ نے حضرت ابراہیم علیہ السلام ناں خُلّت تے حضرت موسیٰ علیہ السلام ناں کلام تے سید عالم حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں اپناں دیدار نال امتیاز بخشیو (صلوات اللہ تعالیٰ علیھم) کعب نے فرمایو کہ اللہ تعالیٰ نے حضرت موسیٰ علیہ السلام نال دوبار کلام فرمایو تے حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے اللہ تعالیٰ ناں دو مرتبہ دیکھیو۔ (ترمذی) لیکن حضرت عائشہ صدیقہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا نے دیدار گو انکار کیو تے آیت ناں حضرت جبریل گا دیدار ور محمول کیو تے فرمایو جو کوئے کہے کہ محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے اپناں رب ناں دیکھیو اس نے چوٹھ کہیو تے سند ماں لَا تُدْرِكُهُ الْاَبْصَارُ۔ تلاوت فرمائی۔ ات چند گل قابل لحاظ ایں ایک یاہ کہ حضرت عائشہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا گو قول نفی ماں ایں تے حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما گو اثبات ماں تے مثبت ہی مقدّم ہوئے کیونکہ نافی کسے چیز گی نفی اس وقت کرے جد اس نے سنیوں نہ ہوئے تے مثبت اثبات اس واسطے کرے کہ اس نے سنیوں تے جانیوں تاں علم مثبت گے کول ہے علاوہ بریں حضرت عائشہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا نے یوہ کلام حضور دے نقل نی کیو بلکہ آیت دے اپناں استباط ور اعتماد کیو یاہ حضرت عائشہ صدیقہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا گی رائے ہے تے آیت ماں ادراک یعنی احاطہ گی نفی ہے نہ کہ رویت گی۔ مسئلو: صحیح یوہی ہے کہ حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دیدارِ الٰہی دے مشرف فرمایا گیا۔ مسلم شریف گی حدیث مرفوع دے وی یوہی ثابت ہے، حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما جیڑا اجر الامۃ ایں، وہ وی اسے ور ایں، مسلم گی حدیث ہے رَاَيْتُ رَبِّيْ بِعَيْنِيْ وَبِقَلْبِيْ میں اپناں رب ناں اپنی اکھ تے اپناں دل دے دیکھیو۔ حضرت حسن بصری علیہ الرحمہ قسم کھائیں تھا کہ حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے شب معراج اپناں رب ناں دیکھیو۔ حضرت امام احمد رحمۃ اللہ تعالیٰ نے فرمایو کہ ہوں حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما گی حدیث گو قائل ہوں حضور نے اپناں رب ناں دیکھیو، اسناں دیکھیو، اسناں دیکھیو۔ امام صاحب اسے طرح فرماتا رہیا تے ساہ ختم ہو گیو۔ ف۱۵ یوہ مشرکین ناں خطاب ہے جیڑا شب معراج گا واقعات گو انکار کریں تے چگڑیں تھا۔ ف۱۶ کیونکہ تخفیف گی درخواستاں واسطے چندوار عروج تے نزول ہو یو، حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما دے مروی ہے کہ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے رب عزوجل ناں اپناں قلبِ مبارک دے دو مرتبہ دیکھیو تے اناں ہی دے یوہ وی مروی ہے کہ حضور علیہ الصلوٰۃ والسلام نے اللہ تعالیٰ ناں اکھ دے دیکھیو۔ ف۱۷ سدرۃ المنتہیٰ ایک بوٹو ہے جسگی جڑ چھیماں آسمان ماں ایں تے اسگی شاخ (ڈالیں) ستواں آسمان ماں ایں تے بلندی ماں وہ ستواں آسمان دے وی لنگ گیو ملائکہ تے ارواحِ شہدار تے اتقیا اس دے اگے نی بدھ سکتا۔ ف۱۸ یعنی ملائکہ تے انوار۔ ف۱۹ اس ماں حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی قدرت گا کمال گو اظہار ہے کہ اس مقام ماں جت عقل حیرت زدہ ایں آپ ثابت قدم رہیا تے جس نور گو دیدار مقصود تھو اس دے بہرہ اندوز ہویا، سجے کھبے کسے طرف متوجہ نہ ہویا، نہ مقصود گی دید دے اکھ پھیریں، نہ حضرت موسیٰ علیہ السلام گی طرح بے ہوش ہویا، بلکہ اس عظیم مقام ماں ثابت رہیا۔ ف۲۰ یعنی حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے شب معراج مُلک وملکوت گا عجائب ملاحظہ فرمایا تے آپ گو علم تمام معلوماتِ غیبیہ ملکوتیہ ور محیط ہو گیو جیسو کہ حدیث اختصام ملائکہ ماں وارد ہویو ہے تے دوجی ہور حدیثاں ماں آیو ہے۔ (روح البیان) ف۲۱ لات تے عزیٰ تے منات بتاں گا ناں ایں جناں ناں مشرکین پوجیں تھا۔ اس آیت ماں ارشاد فرمایو کہ کیا تم نے ان بتاں ناں دیکھیو یعنی بنظر تحقیق تے انصاف اگر اس طرح دیکھیو ہو تو تاں تمناں معلوم ہو گیو ہوئے گو کہ یہ محض بے قدرت ایں تے اللہ تعالیٰ قادرِ برحق ناں چھوڑ گے ان بے قدرت بتاں ناں پوجنوں تے اسگا شریک ٹھہرانوں کس قدر ظلم عظیم تے خلافِ عقل ودانش ہے تے مشرکین مکہ یوہ کہیں ہوئیں تھا کہ یہ بت تے فرشتہ خدا گی بیٹیں ایں۔ اس ور اللہ تعالیٰ ارشاد فرمائے۔!

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اَلَكُمُ الذَّكَرُ وَلَهُ الْاُنْثٰى ﴿٢١﴾ تِلْكَ اِذًا قِسْمَةٌ ضِيْزٰى ﴿٢٢﴾ اِنْ هِيَ اِلَّآ

کیا تمناں بیٹو اور اسناں بیٹی ف٢١ تاں دے یاہ بڑی پیڑی تقسیم (بنڈھ) ہے ف٢٢ وہ دے نی مگر

اَسْمَآءٌ سَمَّيْتُمُوْهَآ اَنْتُمْ وَاٰبَآؤُكُمْ مَّآ اَنْزَلَ اللّٰهُ بِهَا مِنْ سُلْطٰنٍ ؕ

کجھ ناں کہ تمنے اور تھارا باپ دادا نے رکھ لیا ایں ف٢٣ اللہ نے اُنگی کائے سندنی اُتاری۔

اِنْ يَّتَّبِعُوْنَ اِلَّا الظَّنَّ وَمَا تَهْوَى الْاَنْفُسُ ۚ وَلَقَدْ جَآءَهُمْ مِّنْ رَّبِّهِمُ

وہ دے تیرا گمان (وہم) اور نفس گی خواہشاں گے پچھے ایں ف٢٥ حالانکہ بے شک ان گے کول ان گا رب گی طرفوں

الْهُدٰى ﴿٢٣﴾ ؕ اَمْ لِلْاِنْسَانِ مَا تَمَنّٰى ﴿٢٤﴾ ۖ فَلِلّٰهِ الْاٰخِرَةُ وَالْاُوْلٰى ﴿٢٥﴾ ۧ وَكَمْ

ہدایت آئی ف٢٦ کیا آدمی ناں تھا جائے گو وہ جسکو وہ خیال کرے ف٢٧ تو آخرت اور دُنیا سب گو مالک اللہ ہی ہے ف٢٨ اور کتنا

مِّنْ مَّلَكٍ فِي السَّمٰوٰتِ لَا تُغْنِيْ شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا اِلَّا مِنْۢ بَعْدِ اَنْ

ہی فرشتہ ایں آسماناں ماں کہ اُنگی سفارش کجھ کم نی آتی مگر جد کہ

يَّاْذَنَ اللّٰهُ لِمَنْ يَّشَآءُ وَيَرْضٰى ﴿٢٦﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ

اللہ اجازت دے چھڑے جس واسطے چاہے اور پسند فرمائے ف٢٩ بیشک وہ جہڑا آخرت ور ایمان نی رکھتا ف٣٠

لَيُسَمُّوْنَ الْمَلٰٓئِكَةَ تَسْمِيَةَ الْاُنْثٰى ﴿٢٧﴾ وَمَا لَهُمْ بِهٖ مِنْ عِلْمٍ ؕ

فرشتاں گا ناں عورتاں جسا رکھیں ف٣١ اور اُناں ناں اسگی کجھ خبر نی

اِنْ يَّتَّبِعُوْنَ اِلَّا الظَّنَّ ۚ وَاِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِيْ مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا ﴿٢٨﴾ ۚ فَاَعْرِضْ

وہ دے نرا گمان گے پچھے ایں اور بیشک گمان یقین گی جگہ کوئے کم نی دیتو ف٣٢ تو تم

عَنْ مَّنْ تَوَلّٰى ۙ عَنْ ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ اِلَّا الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا ﴿٢٩﴾ ؕ ذٰلِكَ

اس دے منہ پھیر لیو جہڑو مہاری یاد دے پھریو ف٣٣ اور اُس نے نہ چاہی مگر دُنیا گی زندگی ف٣٤

ف٢٢ جیڑی تھارے نزدیک ایسی بری چیز ہے کہ جد تھارے بچوں کسے ناں بیٹی پیدا ہون گی خبر دتی جائے تاں اسگو چہرو بگڑ جائے تے رنگ کالو پھر جائے تے لوکاں دے چھپتو پھرے حتیٰ کہ تم چوٹھی غیرت گی وجہ دے بیٹیاں ناں زندہ درگور کر چھڑیں فروی اللہ تعالیٰ گی بیٹیں کہیں۔ ف٢٣ کہ جیڑی چیز ناں بری سمجھیں اسناں خدا واسطے تجویز کریں۔ ف٢٤ یعنی ان بتاں گوناں الہٰ تے معبود تم نے تے تھارا باپ دادا نے بالکل ناحق نے غلط طور ور رکھ لیو ہے، نہ یہ حقیقت ماں الہٰ ایں، نہ معبود۔ ف٢٥ یعنی ان بتاں گو پوجنوں عقل تے علم تے تعلیمِ الٰہی گے خلاف اتباعِ نفس وہوا تے وہم پرستی گی بنیاد ور ہے۔ ف٢٦ یعنی کتابِ الٰہی تے خدا گا رسول جناں نے وضاحت گے نال بار بار دسیو کہ بت معبود نی تے اللہ تعالیٰ گے سوا کوئے وی عبادت گو مستحق نی۔ ف٢٧ یعنی کافر جیڑا بتاں گے نال جوٹھی امید رکھیں کہ وہ ان گے کم آئیں گا، یہ امید باطل ایں، ف٢٨ جناں جو چاہے دیے اسے گی عبادت کرنوں تے اسے ناں راضی رکھنوں کم آئے گو۔ ف٢٩ یعنی ملائکہ باوجود اس گے کہ بارگاہِ الٰہی ماں قرب تے منزلت رکھیں۔ بعد ازاں صرف اس واسطے شفاعت کریں گا جن گے واسطے اللہ تعالیٰ گی مرضی ہوئے یعنی مومن موحد واسطے، تاں بتاں دے شفاعت گی امید رکھنوں نہایت باطل ہے کہ نہ اناں ناں بارگاہِ حق ماں قرب حاصل، نہ کفار شفاعت گا اہل۔ ف٣٠ یعنی کفارِ منکرینِ بعث۔ ف٣١ کہ اناں ناں خدا گی بیٹیں کہیں۔ ف٣٢ امرِ واقعی تے حقیقتِ حال علم تے یقین نال معلوم ہوئے نہ کہ وہم وگمان نال۔ ف٣٣ یعنی قرآن ور ایمان دے۔ ف٣٤ آخرت ور ایمان نہ لیایو کہ اسگو طالب ہوتو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مَبْلَغُهُمْ مِّنَ الْعِلْمِ ۭ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ اَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيْلِهٖ ۙ

اُت توڑی ان گا علم گی پہنچ ہے ف۳۵ بیشک تھارو رب خوب جانیں جیڑو اُس گا راہ توں پلیو

وَهُوَ اَعْلَمُ بِمَنِ اهْتَدٰى ۝٣٠ وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۙ

اور وہ خوب جانیں جس نے راہ پائی۔ اور اللہ ہی گو ہے جو کجھ آسماناں ماں ہے اور جو کجھ زمین ماں ہے۔

لِيَجْزِيَ الَّذِيْنَ اَسَاۗءُوْا بِمَا عَمِلُوْا وَيَجْزِيَ الَّذِيْنَ اَحْسَنُوْا بِالْحُسْنٰى ۝٣١ ۚ

تانجہ برائی کرن آلاں ناں ان گا کیا گو بدلو دیے اور نیکی کرن آلاں ناں نہایت اچھو صلو عطا فرمائے۔

اَلَّذِيْنَ يَجْتَنِبُوْنَ كَبٰۗىِٕرَ الْاِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ اِلَّا اللَّمَمَ ۭ اِنَّ رَبَّكَ

وہ جیڑا بڑا گناہاں اور بے حیائیاں دے بچیں ف۳۶ مگر اتنا جے گناہ گے کول گیا اور رُک گیا ف۳۷ بیشک تھارا رب

وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ ۭ هُوَ اَعْلَمُ بِكُمْ اِذْ اَنْشَاَكُمْ مِّنَ الْاَرْضِ وَاِذْ اَنْتُمْ

گی مغفرت وسیع ہے وہ تمناں خوب جانیں ف۳۸ تمناں مٹی دے پیدا کیو اور جد تم

اَجِنَّةٌ فِيْ بُطُوْنِ اُمَّهٰتِكُمْ ۚ فَلَا تُزَكُّوْٓا اَنْفُسَكُمْ ۭ هُوَ اَعْلَمُ بِمَنِ

اپنی مایاں گا پیٹ ماں حمل تھا تو تم اپنی جاناں ناں ستھریں نہ دسو ف۳۹ وہ خوب جانیں

اتَّقٰى ۝٣٢ ۧ اَفَرَءَيْتَ الَّذِيْ تَوَلّٰى ۝٣٣ ۙ وَاَعْطٰى قَلِيْلًا وَّاَكْدٰى ۝٣٤ اَعِنْدَهٗ

جیڑا پرہیزگار ہیں ف۴۰ تو کیا تم نے دیکھیو جیڑو پھر گیو ف۴۱ اور کجھ تھوڑو جیو دتو اور روک رکھیو ف۴۲ کیا اُس گے کول

ف۳۵ یعنی وہ اس قدر کم عقل تے کم علم ایں کہ اناں نے آخرت ور دُنیاناں ترجیح دتی ہے یا یہ معنی ایں کہ ان گا علم گی انتہا وہم وگمان ایں۔ جیڑا اناں نے بنیاں واں ایں کہ (معاذ اللہ) فرشتہ خدا گی بیٹیں ایں ان گی شفاعت کریں گا تے اس وہم باطل ور بروسو کر گے اناں نے ایمان تے قرآن گی پرواہ نہ کی۔ ف۳۶ گناہ وہ عمل ہے جسکو کرن آلو عذاب گو مستحق ہوئے تے بعض اہل علم نے فرمایو کہ گناہ وہ ہے جسکو کرن آلو ثواب دے محروم ہوئے بعض گو قول ہے ناجائز کم کرن ناں گناہ کہیں۔ بہر حال گناہ گی دو قسم ایں صغیرہ تے کبیرہ۔ کبیرہ وہ ہے جسکو عذاب سخت ہوئے تے بعض علما نے فرمایو کہ صغیرہ وہ ہے جس ور وعید نہ ہوئے تے کبیرہ وہ جس ور وعید ہوئے تے فواحش وہ جن ور حد ہوئے۔ ف۳۷ کہ اتنو دے کبائر دے بچن گی برکت نال معاف ہو جائے۔ ف۳۸

شانِ نزول: یاہ آیت ان لوکاں گا وارہ ماں نازل ہوئی جیڑا نیکیں کریں تھا تے اپناں عملاں گی تعریف کریں تھا تے کہیں تھا مہاریں نماز، مہارا روزہ، مہارا حج، ف۳۹ یعنی تفاخراً اپنی نیکیاں گی تعریف نہ کرو کیونکہ اللہ تعالیٰ اپناں بنداں گا حالات ناں خود جانن آلو ہے وہ ان گی ابتدا ہستی دے آخری دناں تک تمام حالات ناں جانے۔ مسئلو: اس آیت ماں ریا تے خودنمائی تے خودسرائی گی ممانعت فرمائی گئی لیکن اگر نعمتِ الٰہی گا اعتراف تے طاعت وعبادت ور مسرت تے اس ور شکر گی ادائیگی واسطے نیکیاں گو ذکر کیو جائے تاں جائز ہے۔ ف۴۰ تے اسے گو جانوں کافی وہی جزا دین آلو ہے دوجاں ور اظہار تے نام ونمود دے کے فائدو۔ ف۴۱ شانِ نزول: یاہ آیت ولید بن مغیرہ گا وارہ ماں نازل ہوئی جس نے نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گو دین اسلام دے۔ ماں اتباع کیو تھو، مشرکاں نے اس ناں عار دوائی تے کہیو کہ تیں بزرگاں گو دین چھوڑ چھڑیو تے تو گمراہ ہو گیو، اس نے کہیو میں عذابِ الٰہی گا خوف دے ایسو کیو تاں عار دوان آلا کافر نے اس دے کہیو کہ اگر تو شرک گی طرف مڑ آئے تے اتنوں مال مناں دیے تاں تیرو عذاب ہوں اپنے ذمے لیوں، اس ور ولید اسلام دے منحرف ہو گے مرتد ہو گیو تے شرک ماں مبتلا ہو گیو جس شخص ناں مال دینوں تھو اساں تھوڑ و جیو دتو تے باقی دے منع کر چھڑیو۔ ف۴۲ باقی۔

شانِ نزول: یوہ وی کہیو گیو ہے کہ یاہ آیت عاص بن وائل سہمی گا وارہ ماں نازل ہوئی وہ اکثر کماں ماں حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی تائید تے موافقت کرے ہوئے تھو۔ تے یوہ وی کہیو گیو ہے کہ یاہ آیت ابو جہل گا وارہ ماں نازل ہوئی کہ اس نے کہیو تھو اللہ تعالیٰ گی قسم محمد (صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم) ہمناں بہترین اخلاق گو حکم کریں۔ اس تقدیر ور معنی یہ ایں کہ تھوڑ و جیسو اقرار کیو تے حق لازم بچوں قدرے قلیل ادا کیو تے باقی دے باز رہیو یعنی ایمان نہ لیایو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

عِلْمُ الْغَيْبِ فَهُوَ يَرٰى ﴿٣٥﴾ اَمْ لَمْ يُنَبَّاْ بِمَا فِيْ صُحُفِ مُوْسٰى ﴿٣٦﴾
غیب گو علم ہے تو وہ دیکھ رہیو ہے ف٤٣ کیا اُساں اگی خبر نہ آئی جو کجھ صحیفاں ماں ہے موسیٰ گا ف٤٤
وَاِبْرٰهِيْمَ الَّذِيْ وَفّٰۤى ﴿٣٧﴾ اَلَّا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِّزْرَ اُخْرٰى ﴿٣٨﴾ وَاَنْ لَّيْسَ
اور ابراہیم گا جیڑو پورا حکام لیاوے ف٤٥ کہ کائے پہار چان آلی جان دوجی گو پہار نہ چائیگی ف٤٦ اور یوہ جے
لِلْاِنْسَانِ اِلَّا مَا سَعٰى ﴿٣٩﴾ وَاَنَّ سَعْيَهٗ سَوْفَ يُرٰى ﴿٤٠﴾ ثُمَّ يُجْزٰىهُ
آدمی ناں نہ تھائے گو مگر اپنی کوشش ف٤٧ اور یوہ جے اُسگی کوشش عنقریب دیکھی جائیگی ف٤٨ فر اسگو
الْجَزَآءَ الْاَوْفٰى ﴿٤١﴾ وَاَنَّ اِلٰى رَبِّكَ الْمُنْتَهٰى ﴿٤٢﴾ وَاَنَّهٗ هُوَ اَضْحَكَ
بھرپور بدلو دتو جائیگو۔ اور یوہ کہ تھارا رب ہی گی طرف انتہا ہے ف٤٩ جس نے ہسایو
وَاَبْكٰى ﴿٤٣﴾ وَاَنَّهٗ هُوَ اَمَاتَ وَاَحْيَا ﴿٤٤﴾ وَاَنَّهٗ خَلَقَ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ
اور روایو ف٥٠ اور یوہ جے وہی ہے جس نے ماریو تے زندہ کیو ف٥١ اور یوہ جے اُسے نے دو جوڑا بنایا
وَالْاُنْثٰى ﴿٤٥﴾ مِنْ نُّطْفَةٍ اِذَا تُمْنٰى ﴿٤٦﴾ وَاَنَّ عَلَيْهِ النَّشْاَةَ الْاُخْرٰى ﴿٤٧﴾
نرتے مادہ نُطفہ دے جد کلیو جائے ف٥٢ اور یوہ جے اُسے گے ذمے ایں پچھلو اُٹھا لنو ف٥٣

ف٤٣ کہ دو جو شخص اس گا گناہ گو پہار چائے گو تے اس گا عذاب ناں اپنے ذمّے لیے گو۔ ف٤٤ یعنی توریت ماں۔ ف٤٥ یاہ حضرت ابراہیم علیہ السلام گی صفت ہے کہ اناں ناں جو حکم دتو گیو تھو وہ اناں نے پورا طور ور ادا کیو اس ماں بیٹا ناں ذبح کرنوں وی ہے تے اپنوں اگ ماں سٹنوں وی تے اس گے علاوہ ہور ماموارت وی۔ اس گے بعد اللہ تعالیٰ اس مضمون گو ذکر فرمائے جیڑو حضرت موسیٰ علیہ السلام گی کتاب تے حضرت ابراہیم علیہ السلام گا صحیفاں ماں مذکور فرمایو گیو تھو۔ ف٤٦ تے کوئے دوجا گناہ ورنی پکڑ یو جاتو اس ماں اس شخص گا قول گو ابطال ہے جیڑو ولید بن مغیرہ گا گناہ گو ذمہ دار بنیوں تھو تے اس گا گناہ اپنے ذمّے لین گو کہے تھو۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو زمانہ حضرت ابراہیم علیہ السلام دے پہلاتوں آدمی ناں دوجا گا گناہ ور وی پکڑ لیں تھا اگر کسے نے قتل کیو ہوتو تاں بجائے اس قاتل گے اس گا بیٹا یا پائی یا بی یا غلام ناں قتل کر چھڑیں تھا۔ حضرت ابراہیم علیہ السلام گو زمانوں آیو تاں آپ نے اس گی ممانعت فرمائی تے اللہ تعالیٰ گو یوہ حکم پہچایو کہ کوئے کسے گا بارِ گناہ ماں ماخوذ نی۔ ف٤٧ یعنی عمل۔ مراد یاہ ہے کہ آدمی اپنی ہی نیکیاں دے فائدو لیے یوہ مضمون وی حضرت ابراہیم تے حضرت موسیٰ علیہما السلام گا صحیفاں گو ہے، تے کہیو گیو ہے کہ اناں ہی امتاں واسطے خاص تھو۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ یوہ حکم مہاری شریعت ماں آیت اَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ دے منسوخ ہو گیو۔ حدیث شریف ماں ایں کہ ایک شخص نے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے عرض کیو کہ میری ماں گی وفات ہو گئی اگر ہوں اسگی طرف دے صدقو دیوں دے کیا نفعو دیے گو؟ فرمایو ہاں۔ مسائل: تے بکثرت حدیثاں دے ثابت ہے کہ میّت ناں صدقات تے طاعات دے جیڑو ثواب پہچایو جائے پہچے تے اس ور علماء امت گو اجماع ہے تے اسے واسطے مسلماناں ماں معمول ہے کہ وہ اپناں اموات ناں فاتحہ، سوم، چہارم، چہلم برسی عرس وغیرہ ماں صدقات، خیرات کر گے ثواب پہچا تار ہیں یوہ عمل حدیثاں گے بالکل موافق ہے۔ اس آیت گی تفسیر ماں ایک قول یوہ وی ہے کہ ات انسان دے کافر مراد ہے تے مطلب یوہ ہے کہ کافراں کائے نیکی نہ ملیگی، بجز اس گے کہ اُساں نیکی گے بدلے دُنیا ہی ماں وسعتِ رزق یا تندرستی وغیرہ اسناں دے دتی جائے تا نجہ آخرت ماں اسگو کوئے حصو باقی نہ رہے۔ تے ایک معنیٰ اس آیت گا مفسرین نے یہ وی بیان کیا ایں کہ آدمی عدل گا تقاضا گے مطابق وہی پائے گو جو اُس نے کیو ہوئے۔ تے اللہ تعالیٰ اپناں فضل نال جو چاہے عطا فرمائے۔ تے مفسرین گو ایک قول یوہ وی ہے کہ مومن واسطے جہڑو دو جو مومن نیکی کرے وہ نیکی خود اسے مومن گی شمار کی جائے جس واسطے کی گئی کیونکہ اسگو کرن آلو نائب تے وکیل گے قائم مقام ہوئے۔ ف٤٨ آخرت ماں۔ ف٤٩ آخرت ماں اسے گی طرف رجوع ہے وہی اعمال گی جزا دیے گو ف٥٠ جس ناں چاہیو خوش کیو تے جناں چاہیو غمگین کیو۔ ف٥١ یعنی دُنیا ماں موت دتی تے آخرت ماں زندگی عطا فرمائی۔ یا یہ معنیٰ ایں کہ باپ داداناں موت دتی تے ان گی اولاد ناں زندگی بخشی۔ یا یہ معنیٰ ایں کہ کافراں ناں کفر گی موت نال ہلاک کیو تے ایمانداراں ناں ایمانی زندگی بخشی۔ ف٥٢ رحم ماں۔ ف٥٣ یعنی موت گے بعد زندہ فرمانوں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَأَنَّهُ هُوَ أَغْنَىٰ وَأَقْنَىٰ ﴿٤٨﴾ وَأَنَّهُ هُوَ رَبُّ الشِّعْرَىٰ ﴿٤٩﴾

اور یوہ کہ اُسے نے تمنا مالداری دتی اور قناعت دتی۔ اور یوہ کہ وہی ستارہ شعری گو رب ہے ف۵۴

وَأَنَّهُ أَهْلَكَ عَادًا الْأُولَىٰ ﴿٥٠﴾ وَثَمُودَا فَمَا أَبْقَىٰ ﴿٥١﴾ وَقَوْمَ نُوحٍ

اور یوہ کہ اُسے نے پہلی عادناں ہلاک فرمایو ف۵۵ اور ثمود ناں ف۵۶ تو کوئے باقی نہ چھوڑیو۔ اور اُن توں پہلاں نوح گی

مِّن قَبْلُ ۖ إِنَّهُمْ كَانُوا هُمْ أَظْلَمَ وَأَطْغَىٰ ﴿٥٢﴾ وَالْمُؤْتَفِكَةَ أَهْوَىٰ ﴿٥٣﴾

قوم ناں ف۵۷ بیشک وہ ان دوں دی ظالم تے سرکش تھا ف۵۸ اور اُس نے پرتن آلی بستی ناں تھلے چہاڑ چھڑیو ف۵۹

فَغَشَّاهَا مَا غَشَّىٰ ﴿٥٤﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكَ تَتَمَارَىٰ ﴿٥٥﴾ هَٰذَا نَذِيرٌ مِّنَ

تو اُس ور چھایو جو چھایو ف۶۰ تو اے سنن آلیا! اپناں رب گی کہڑیاں نعمتاں ماں شک کریگو۔ یوہ ف۶۱ ایک ڈر سنان آلو ہے

النُّذُرِ الْأُولَىٰ ﴿٥٦﴾ أَزِفَتِ الْآزِفَةُ ﴿٥٧﴾ لَيْسَ لَهَا مِن دُونِ اللَّهِ

اگلا ڈران آلاں گی طرح ف۶۲ کول آئی کول آن آلی ف۶۳ اللہ دے بغیر اس گو کوئے

كَاشِفَةٌ ﴿٥٨﴾ أَفَمِنْ هَٰذَا الْحَدِيثِ تَعْجَبُونَ ﴿٥٩﴾ وَتَضْحَكُونَ وَلَا

کھولن آلو نی ف۶۴ تو کیا تم اس گل تو تعجب کریں ف۶۵ اور ہسیں

تَبْكُونَ ﴿٦٠﴾ وَأَنتُمْ سَامِدُونَ ﴿٦١﴾ فَاسْجُدُوا لِلَّهِ وَاعْبُدُوا ﴿٦٢﴾ ۩ السجدة ع

اور روتا نی ف۶۶ اور تم کھیڈ ماں پیاوا ایں۔ تو اللہ واسطے سجدہ اور اسگی بندگی کرو ف۶۷

ف۵۴ جیڑو سخت گرمی ماں جوزار گے بعد طلوع ہوئے۔ اہلِ جاہلیت اس گی عبادت کریں تھا اس آیت ماں دسیو گیو کہ سب گو رب اللہ تعالیٰ ہے اس ستارہ گو رب وی اللہ تعالیٰ ہی ہے لہٰذا اسے گی عبادت کرو۔ ف۵۵ بادِ فرفر دے۔ عاد دو ایں ایک دے قوم ہود اسناں پہلی عاد کہیں تے ان گے بعد آلاں ناں دو جی عاد کہ وہ اناہی گے پچھے تھا۔ ف۵۶ جیہڑی حضرت صالح علیہ السلام گی قوم تھی۔ ف۵۷ غرق کر گے ہلاک کیا۔ ف۵۸ کہ حضرت نوح علیہ السلام ان ماں ہزار سال گے قریب تشریف فرما رہیا مگر اناں نے دعوت قبول نہ کی تے ان گی سرکشی کھٹ نہ ہوئی۔ ف۵۹ مراد اس دے قوم لوط گیں بستیں ایں جناں ناں حضرت جبریل علیہ السلام نے بحکم الٰہی اٹھا گے مونڈھیں کر گے پھینکیو۔ تے زیر و زبر کر چھڑیو۔ ف۶۰ یعنی نشانیاں آلا پتھر برسایا۔ ف۶۱ یعنی حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم۔ ف۶۲ جہڑا اپنی قوماں گی طرف رسول بنا گے پیجیا گیا تھا۔ ف۶۳ یعنی قیامت۔ ف۶۴ یعنی وہی اسناں ظاہر فرمائے گو۔ یا یہ معنیٰ ایں کہ اس گا اہوال تے شدائد ناں اللہ تعالیٰ گے سوا کوئے دفع نی کر سکتو تے اللہ تعالیٰ دفع نہ فرمائے گو۔ ف۶۵ یعنی قرآن مجید دے منکر ہوئیں ف۶۶ اس گا وعدہ، وعید سن گے۔ ف۶۷ کہ اس گے سوائے کوئے عبادت گو مستحق نی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

سُوْرَةُ الْقَمَرِ مَكِّيَّةٌ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ — اٰيَاتُهَا ٥٥ رُكُوْعَاتُهَا ٣

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

اِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ ﴿١﴾ وَاِنْ يَّرَوْا اٰيَةً يُّعْرِضُوْا وَيَقُوْلُوْا

نیڑے آگئی قیامت اورف۲ شق ہوگیو چن ف۳ اور اگر دیکھیں ف۴ کائے نشانی تے منہ پھیر لیں ف۵ اور کہیں

سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ ﴿٢﴾ وَكَذَّبُوْا وَاتَّبَعُوْٓا اَهْوَآءَهُمْ وَكُلُّ اَمْرٍ مُّسْتَقِرٌّ ﴿٣﴾

یوہ دے جادو ہے چلیو آئیو اور اناں نے جھٹلایوف۶ اور اپنی خواہشاں گے پچھے چلیاف۷ اور ہر کم مقرر ہوگیوف۸

وَلَقَدْ جَآءَهُمْ مِّنَ الْاَنْۢبَآءِ مَا فِيْهِ مُزْدَجَرٌ ﴿٤﴾ حِكْمَةٌۢ بَالِغَةٌ فَمَا

اور بیشک ان گے کول وِہ خبر آئیں ف۹ جن ماں کافی روک تھی ف۱۰ انتہاناں پہچی وی حکمت فر کے

تُغْنِ النُّذُرُ ﴿٥﴾ فَتَوَلَّ عَنْهُمْ يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ اِلٰى شَيْءٍ نُّكُرٍ ﴿٦﴾

کم دئیں ڈر سنان آلا۔ تو تم ان دے منہ پھیرلیوف۱۱ جس دن بلان آلوف۱۲ ایک سخت انجان گل کی طرف بلائیگو ف۱۳

خُشَّعًا اَبْصَارُهُمْ يَخْرُجُوْنَ مِنَ الْاَجْدَاثِ كَاَنَّهُمْ جَرَادٌ مُّنْتَشِرٌ ﴿٧﴾

اکھ نیویں کرگے قبراں دوں نکلیں گا گویا وہ تڑیں ایں پھیلی ویں ف۱۴

مُّهْطِعِيْنَ اِلَى الدَّاعِ يَقُوْلُ الْكٰفِرُوْنَ هٰذَا يَوْمٌ عَسِرٌ ﴿٨﴾ كَذَّبَتْ

بلان آلا گی طرف ہڑتاں ہویاں ف۱۵ کافر کہیں گا یوہ دن سخت ہے۔ ان دے ف۱۶

ف۱ سورۂ قمر مکّی ہے سوائے آیت سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ گے۔ اس ماں ترے (۳) رکوع، پچونجا (۵۵) آیات تے ترے سو بتالی (۳۴۲) کلمہ تے ایک ہزار چار سو ترئی (۱۴۲۳) حرف ایں۔ ف۲ اس گا نزدیک ہون گی نشانی ظاہر ہوئی کہ نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا معجزہ دے ف۳ دو پارہ ہوگے، شق القمر جسکو اس آیت ماں بیان ایں نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا معجزات باہرہ بچوں ایں، اہلِ مکّہ نے حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے ایک معجزہ گی درخواست کی تھی تاں حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے چن گا دو ٹکڑہ کر گے دسیا، چن گا دو حصّہ ہوگیا تے ایک حصّو دو جا دے الگ ہوگیو تے فرمایو کہ گواہ رہو، قریش نے کہیو محمد (صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم) نے جادو نال مہاری نظر بندی کر چھڑی، اس وراناں ہی گی جماعت گا لوکاں نے کہیو کہ اگر یاہ نظر بندی ہے تاں باہر کسے ناں وی کتے چن گا دو حصّہ نظر نہ آیا ہوئیں گا، ہون جیڑا قافلہ آن آلاں ایں ان گی تلاش رکھو تے مسافراں دے دریافت کرو، اگر دوجیاں جگھاں ماں وی چن گا دو حصّہ دیکھیا ایں تاں بے شک یوہ معجزو ہے چنانچہ سفر دے آن آلاں دے دریافت کیو، اناں نے بیان کیو کہ ہم نے دیکھیو کہ اس دن چن گا دو حصّہ ہوگیا تھا، مشرکین ناں انکار گی گنجائش نہ رہی تے وہ نو ہی ہوڑ دے گے جادو جادو کرتا رہیا، صحاح گی بہت حدیثاں ماں اس معجزۂ عظیمہ گو بیان ایں تے خبر اس حد تک شہرت ناں پہچ گئی ہے کہ اس گو انکار کرنوں عقل تے انصاف دے دشمنی تے بے دینی ایں۔ ف۴ اہلِ مکّہ نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی صدق و نبوت ور دلالت کرن آلی۔ ف۵ اس گی تصدیق تے نبی علیہ الصلوٰۃ والسّلام ور ایمان لیان دے۔ ف۶ نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں تے ان معجزات ناں جیڑا اپنی اکھاں نال دیکھیا ایں۔ ف۷ ان باطل خیالات گے جیڑا شیطان نے ان گا دلاں ماں پایا تھا کہ اگر نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا معجزات گی تصدیق کی تاں ان گی سرداری تمام عالم ماں مسلّم ہوجائے گی تے قریش گی کائے وی عزّت تے قدر نہ رہے گی۔ ف۸ وہ اپناں وقت ور ہون ہی آلو ہے کوئے اساں روکن آلو نی سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گو دین غالب ہوگے رہے گو۔ ف۹ پچھلی امتاں گی جیڑا اپناں رسولاں گی تکذیب کرن گی وجہ دے ہلاک کیا گیا۔ ف۱۰ کفر و تکذیب تے انتہا درجہ گی نصیحت۔ ف۱۱ کیونکہ وہ نصیحت تے اِنذار دے پند پذیر ہون آلا نی۔ (وَكَانَ هٰذَا قَبْلَ الْاَمْرِ بِالْقِتَالِ ثُمَّ نُسِخَ) ف۱۲ یعنی حضرت اسرافیل علیہ السّلام صخرۂ بیت المقدس ور کھڑا ہوگے۔ ف۱۳ جسکی مثل سختی کدے نہ دیکھی ہوئے گی تے وہ ہولِ قیامت و حساب ہے۔ ف۱۴ ہر طرف خوف دے حیران، نی جانتا کیاں جائیں۔ ف۱۵ یعنی حضرت اسرافیل علیہ السّلام گی آواز گی طرف۔ ف۱۶ یعنی قریش دے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوْحٍ فَكَذَّبُوْا عَبْدَنَا وَقَالُوْا مَجْنُوْنٌ وَّازْدُجِرَ ﴿٩﴾ فَدَعَا

پہلاں نوح گی قوم نے جھٹلایو تو مہارا بندہ ف۱۷ ناں چوتھو دسیو اور بولیا وہ مجنوں ایں اور اسناں چڑکیو ف۱۸ تو اُس نے

رَبَّهٗۤ اَنِّیْ مَغْلُوْبٌ فَانْتَصِرْ ﴿١٠﴾ فَفَتَحْنَاۤ اَبْوَابَ السَّمَآءِ بِمَآءٍ

اپناں رب اگے دعا کی کہ ہوں مغلوب ہاں تو میرو بدلو لے تو ہم نے آسمان گا دروازہ کھول دتا زور گا بگتا

مُّنْهَمِرٍ ﴿١١﴾ وَّفَجَّرْنَا الْاَرْضَ عُیُوْنًا فَالْتَقَى الْمَآءُ عَلٰۤى اَمْرٍ قَدْ قُدِرَ ﴿١٢﴾

پانی نال ف۱۹ اور زمین چشمہ چشمہ کرگے بگا چھڑی ف۲۰ تو دوئے پانی مل گیا ف۲۱ اس مقدار ور جیڑی مقدر تھی ف۲۲

وَحَمَلْنٰهُ عَلٰى ذَاتِ اَلْوَاحٍ وَّدُسُرٍ ﴿١٣﴾ تَجْرِیْ بِاَعْیُنِنَا جَزَآءً لِّمَنْ كَانَ

اور ہم نے نوح ناں سوار کیو ف۲۳ تختاں اور کلاں آلی ور کہ مہاری اکھاں گے سامنے چلے ف۲۴ اس گا صلہ ماں ف۲۵ جس گے نال

كُفِرَ ﴿١٤﴾ وَلَقَدْ تَّرَكْنٰهَاۤ اٰیَةً فَهَلْ مِنْ مُّدَّكِرٍ ﴿١٥﴾ فَكَیْفَ كَانَ عَذَابِیْ وَنُذُرِ ﴿١٦﴾

کفر کیو گیو تھو۔ اور ہم نے اُسناں ف۲۶ نشانی چھوڑیو تو ہے کوئی دھیان کرن آلو ف۲۷ تو رکسو ہویو میرو عذاب اور میری تمکیں

وَلَقَدْ یَسَّرْنَا الْقُرْاٰنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُّدَّكِرٍ ﴿١٧﴾ كَذَّبَتْ عَادٌ فَكَیْفَ

اور بیشک ہم نے قرآن یاد کرن واسطے آسان فرما چھڑیو تو ہے کوئے یاد کرن آلو ف۲۸ عاد نے جھٹلایو ف۲۹ تو کسو

كَانَ عَذَابِیْ وَنُذُرِ ﴿١٨﴾ اِنَّاۤ اَرْسَلْنَا عَلَیْهِمْ رِیْحًا صَرْصَرًا فِیْ یَوْمِ نَحْسٍ

ہویو میرو عذاب اور میرا ڈر دوان گا فرمان ف۳۰ بیشک ہم نے ان ور ایک تیز ہوا بھیجی ف۳۱ اسا دن ماں جسگی نحوست

مُّسْتَمِرٍّ ﴿١٩﴾ تَنْزِعُ النَّاسَ كَاَنَّهُمْ اَعْجَازُ نَخْلٍ مُّنْقَعِرٍ ﴿٢٠﴾ فَكَیْفَ كَانَ

ان ور ہمیشہ واسطے رہی ف۳۲ لوکاں ناں اس طرح چاگے بگائے تھی گویا وہ نکلی وی کھجوراں گا سوکا بوٹا ایں۔ تو رکسو ہویو

عَذَابِیْ وَنُذُرِ ﴿٢١﴾ وَلَقَدْ یَسَّرْنَا الْقُرْاٰنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُّدَّكِرٍ ﴿٢٢﴾ كَذَّبَتْ

میرو عذاب اور ڈر گو فرمان۔ اور بیشک ہم نے آسان کیو قرآن یاد کرن واسطے تو ہے کوئی یاد کرن آلو۔ ثمود نے

ف۱۷ نوح علیہ السلام ف۱۸ تے ڈرایو تمکایو کہ اگر تم اپناں پند ونصیحت تے وعظ تے دعوت دے باز نہ آیا تاں ہم تمناں قتل کر چھڑاں گا، سنگسار کردیاں گا۔
ف۱۹ جیڑ وچالی دناں تک لگا تار برہیو۔ ف۲۰ یعنی زمین دے اس قدر پانی نکلیو کہ تمام زمین چشمہ گی طرح ہوگئی۔ ف۲۱ آسمان دے برہن آلا تے زمین
دے ابلن آلا۔ ف۲۲ تے لوحِ محفوظ ماں لکھی وی تھی کہ طوفان اس حد تک پہنچیگو ف۲۳ ایک کشتی ف۲۴ مہاری حفاظت ماں۔ ف۲۵ یعنی حضرت نوح علیہ
السلام گے۔ ف۲۶ یعنی اس واقعہ ناں کہ کفار غرق کرگے ہلاک کردتا گیا تے حضرت نوح علیہ السلام ناں نجات دتی گئی۔ تے بعض مفسرین گے نزدیک
تَرَكْنٰهَا گی ضمیر کشتی گی طرف رجوع کرے۔ قتادہ دے مروی ہے کہ اللہ تعالیٰ نے اس کشتی ناں سرزمین جزیرہ ماں تے بعض گے نزدیک جودی پہاڑ ور مدتاں
توڑی باقی رکھیوات توڑی کہ مہاری امت گا پہلا لوکاں نے دیکھیو۔ ف۲۷ جیڑ و پند پذیر ہوئے تے عبرت حاصل کرے۔ ف۲۸ اس آیت ماں قرآنِ کریم گی
تعلیم وتعلم تے اسے گے نال مشغول ہون تے اسناں حفظ کرن گی ترغیب ہے تے یہ وی فائدہ حاصل ہوئے کہ قرآن یاد کرن آلا گی اللہ تعالیٰ گی طرف دے
مدد ہوئے تے اسگو حفظ سہل تے آسان فرمان گو ہی یہ پھل ہے کہ بچہ تک اسناں یاد کرلئے۔ سوائے اس گے کائے ہور مذہبی کتاب نی جہڑی یاد کی جاتی
ہوئے تے سہولت نال یاد ہوجاتی ہوئے۔ ف۲۹ اپناں نبی حضرت ہود علیہ السلام ناں اس ور وہ مبتلائے عذاب کیا گیا۔ ف۳۰ جیرا نزولِ عذاب دے پہلاں
آگیا تھا۔ ف۳۱ بہت تیز چلن آلی، نہایت ٹھنڈی، سخت سناٹا آلی۔ ف۳۲ حتیٰ کہ ان ماں کوئے نہ بچیو، سب ہلاک ہوگیا تے وہ دن مہینہ گو آخری بدھوار تھو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ثَمُوْدُ بِالنُّذُرِ ﴿٢٣﴾ فَقَالُوْٓا اَبَشَرًا مِّنَّا وَاحِدًا نَّتَّبِعُهٗٓ ۙ اِنَّآ اِذًا لَّفِيْ ضَلٰلٍ

رسولاں ناں جھٹلایو ف۳۳ تو بولیا کیا ہم اپناں ہی بچوں ایک آدمی گی تابعداری کراں ف۳۴ تاں دے ضرور ہم گمراہ

وَّسُعُرٍ ﴿٢٤﴾ ءَاُلْقِيَ الذِّكْرُ عَلَيْهِ مِنْۢ بَيْنِنَا بَلْ هُوَ كَذَّابٌ اَشِرٌ ﴿٢٥﴾

اتے دیوانہ ہاں۔ف۳۵ کیا ہم ساراں بچوں اسے ور ف۳۶ ذکر اُتاریو گیو ف۳۷ بلکہ یوہ سخت چوٹھو شیخی باز ہے ف۳۸

سَيَعْلَمُوْنَ غَدًا مَّنِ الْكَذَّابُ الْاَشِرُ ﴿٢٦﴾ اِنَّا مُرْسِلُوا النَّاقَةِ فِتْنَةً

بہت جلد گل جان جائیں گا ف۳۹ کون تھوبڑو چوٹھو شیخی باز۔ ہم اونٹنی ٹور ن آلاہاں ان گی آزمائش واسطے ف۴۰

لَّهُمْ فَارْتَقِبْهُمْ وَاصْطَبِرْ ﴿٢٧﴾ وَنَبِّئْهُمْ اَنَّ الْمَآءَ قِسْمَةٌۢ بَيْنَهُمْ ۚ كُلُّ

تو اے صالح! تو راہ دیکھ ف۴۱ اور صبر کر ف۴۲ اور اناں ناں خبردے چھڑ جے پانی بنڈیو وو ہے اُن ماں ف۴۳ ہرحصہ ور وہ حاضر ہوئے

شِرْبٍ مُّحْتَضَرٌ ﴿٢٨﴾ فَنَادَوْا صَاحِبَهُمْ فَتَعَاطٰى فَعَقَرَ ﴿٢٩﴾ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِيْ

جسکی باری ہووے ف۴۴ تو اناں نے اپناں ساتھی ناں ف۴۵ بلایو تو اُس نے ف۴۶ لے گے اُسگی کُچھ کٹ چھڑیں ف۴۷ فر کسو ہویو میرو عذاب

وَنُذُرِ ﴿٣٠﴾ اِنَّآ اَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ صَيْحَةً وَّاحِدَةً فَكَانُوْا كَهَشِيْمِ الْمُحْتَظِرِ ﴿٣١﴾

اور ڈر گا فرمان ف۴۸ بیشک ہم نے ان ور ایک چیک بھجی تدھ ف۴۹ ہی وہ ہوگیا کھیرا بنان آلا بچیاوا سُکا کھا گی طرح ف۵۰

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْاٰنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُّدَّكِرٍ ﴿٣٢﴾ كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوْطٍ ۢ

اور بیشک ہم نے آسان کیو قرآن یاد کرن واسطے تو ہے کوئے یاد کرن آلو۔ لوط گی قوم نے رسولاں ناں

بِالنُّذُرِ ﴿٣٣﴾ اِنَّآ اَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَاصِبًا اِلَّآ اٰلَ لُوْطٍ ۭ نَجَّيْنٰهُمْ

جھٹلایو۔ بیشک ہم نے ان ور ف۵۱ پتھراو پیجیو ف۵۲ سوائے لوط گا گھرآلاں گے ف۵۳ ہم نے اُنہاں ناں

ف۳۳ اپناں نبی حضرت صالح علیہ السلام گی دعوت گوانکار کرگے تے ان ور ایمان نہ لیا گے۔ ف۳۴ یعنی ہم بہت سارا ہون گے باوجود ایک آدمی گا تابع ہوجاں، ہم ایسو نہ کراں گا کیونکہ اگر ایسو کراں ف۳۵ یوہ اناں نے حضرت صالح علیہ السلام گو کلام واپس کیو، آپ نے ان دے فرمایو تھو کہ اگر تم نے میرو اتباع نہ کیو تاں تم گمراہ تے بے عقل ایں۔ ف۳۶ یعنی حضرت صالح علیہ السلام ور۔ ف۳۷ وحی نازل کی گئی تے کوئے مہارے بیچ اس قابل ہی نی تھو۔ ف۳۸ کہ نبوت گو دعوو کرگے بڑو بنوں چاہے، اللہ تعالیٰ فرمائے۔ ف۳۹ جد عذاب ماں بتلا کیا جائیں گا۔ ف۴۰ یوہ اس ور فرمایو گیو کہ حضرت صالح علیہ السلام گی قوم نے آپ دے کہیو تھو کہ تم پتھر دے ایک ناقہ (اونٹنی) کڈھ دیو، آپ نے ان گا ایمان گی شرط کرگے یاہ گل منظور کرلئی تھی۔ چنانچہ اللہ تعالیٰ نے ناقہ پیجن گو وعدو فرمایو تے حضرت صالح علیہ السلام دے ارشاد کیو۔ ف۴۱ کہ وہ کے کریں تے ان گے نال کے کیو جائے۔ ف۴۲ ان گی ایذا ور ف۴۳ ایک دن ان گو ایک ناقہ گو۔ ف۴۴ جہڑ و دن ناقہ گو ہے اس دن ناقہ حاضر ہوئے تے جہڑ و دن قوم گو ہے اس دن قوم پانی ور حاضر ہوئے۔ ف۴۵ یعنی قدار بن سالف ناں ناقہ گا قتل کرن واسطے۔ ف۴۶ تیز تلوار۔ ف۴۷ تے اس ناں قتل کرچھڑیو۔ ف۴۸ جیڑا نزول عذاب دے پہلاں میری طرف دے آیا تھا تے اپناں موقع ور واقع ہویا، ف۴۹ یعنی فرشتہ گی ہولناک آواز۔ ف۵۰ یعنی جسطرح آجڑی جنگل ماں اپنی بکریاں گی حفاظت واسطے ایک باڑ و بنائے تے اس باڑہ ماں جیڑ و کھا وغیرہ رہ جائے اس ناں وہ پیڈ بکریں پیراں نال ل دل گے ریزہ ریزہ کرچھڑیں یاہی حالت ان گی ہوگئی۔ ف۵۱ اس تکذیب گی سزاماں۔ ف۵۲ یعنی ان ور چھوٹا چھوٹا سنگریزہ برسایا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

بِسَحَرٍ ۳۴ نِّعْمَةً مِّنْ عِنْدِنَا ؕ كَذٰلِكَ نَجْزِىْ مَنْ شَكَرَ ۳۵ وَلَقَدْ
پچھلے پہر ف۵۴ بچالیو۔ اپنے کولوں رحمت فرماگے ہم اسے طرح صِلو دیاں اُنساں جھڑو شکر کرے ف۵۵ اور بیشک
اَنْذَرَهُمْ بَطْشَتَنَا فَتَمَارَوْا بِالنُّذُرِ ۳۶ وَلَقَدْ رَاوَدُوْهُ عَنْ
اُس نے ف۵۶ اناں ناں میری پکڑدے ف۵۷ ڈرائیو تو اناں نے ڈرگا فرماناں ماں شک کیو ف۵۸ اناں نے اُسناں اُس گا مہماناں دے
ضَيْفِهٖ فَطَمَسْنَآ اَعْيُنَهُمْ فَذُوْقُوْا عَذَابِىْ وَنُذُرِ ۳۷ وَلَقَدْ صَبَّحَهُمْ
ہٹانوں چاہیو ف۵۹ تو ہم نے ان گی اکھ میٹ چھڑیں ف۶۰ فرمایو چکھو میرو عذاب اور ڈر گا فرمان ف۶۱ اور بیشک
بُكْرَةً عَذَابٌ مُّسْتَقِرٌّ ۳۸ فَذُوْقُوْا عَذَابِىْ وَنُذُرِ ۳۹ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا
صبح نیرے ان ور ٹھہرن آلو عذاب آیو ف۶۲ تو چکھو میرو عذاب اور ڈر گا فرمان۔ اور بیشک ہم نے آسان
ع۱۸ ۲ ۹ الْقُرْاٰنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُّدَّكِرٍ ۴۰ وَلَقَدْ جَآءَ اٰلَ فِرْعَوْنَ النُّذُرُ ۴۱
کیو قرآن یاد کرن واسطے تو ہے کوئے یاد کرن آلو اور بیشک فرعون آلاں گے کول رسول آیا ف۶۳
كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا كُلِّهَا فَاَخَذْنٰهُمْ اَخْذَ عَزِيْزٍ مُّقْتَدِرٍ ۴۲ اَكُفَّارُكُمْ
اُنہاں نے مہاریں ساریں نشانی جھٹلائیں ف۶۴ تو ہم نے ان ور ف۶۵ گرفت کی جو ایک عزت آلا اور عظیم قدرت آلا گی شان تھی۔ کیا ف۶۶ تھارا کافر
خَيْرٌ مِّنْ اُولٰٓئِكُمْ اَمْ لَكُمْ بَرَآءَةٌ فِى الزُّبُرِ ۴۳ اَمْ يَقُوْلُوْنَ
ان تو بہتر ایں ف۶۷ یا کتاباں ماں تھاری چھٹی لکھی وی ہے ف۶۸ یا یہ کہیں ف۶۹
نَحْنُ جَمِيْعٌ مُّنْتَصِرٌ ۴۴ سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّوْنَ الدُّبُرَ ۴۵ بَلِ
کہ ہم سارا مل گے بدلو لے لیاں گا ف۷۰ ہون نسائی جائے یاہ جماعت ف۷۱ اور پٹھ پھیر چھڑیں گا ف۷۲ بلکہ

ف۵۳ یعنی حضرت لوط علیہ السلام تے ان گی دوئے صاحبزادیں اس عذاب دے محفوظ رہیں۔ ف۵۴ یعنی صبح ہون دے پہلاں۔ ف۵۵ اللہ تعالیٰ گی نعمتاں گو تے شکر گزار وہ ہے جیڑو اللہ تعالیٰ ور تے اس گا رسولاں ور ایمان لیائے تے ان گی اطاعت کرے۔ ف۵۶ یعنی حضرت لوط علیہ السلام نے۔ ف۵۷ مہارا عذاب دے۔ ف۵۸ تے ان گی تصدیق نہ کی۔ ف۵۹ تے حضرت لوط علیہ السلام دے کہیو کہ تم مہارے تے مہارا مہماناں گے درمیان دخل نہ دیو، اناں ناں مہارے حوالے کر چھڑو تے یاہ اناں نے غلط ارادہ تے بری نیت نال کہیو تھو تے مہمان فرشتہ تھا، اناں نے حضرت لوط علیہ السلام دے کہیو تم اناں ناں چھوڑ دیو، کہر ماں آن دیو، جساہی وہ کہر ماں آیا تاں حضرت جبریل علیہ السلام نے دستک دتی۔ ف۶۰ فوراً وہ لناں ہو گیا تے اکھ ایسی ناپید ہو گئیں۔ کہ نشان وی باقی نہ رہیا۔ حیرت زدہ ماریا ماریا پھریں تھا، دروازو نی تھائے تھو، حضرت لوط علیہ السلام نے اناں ناں دروازہ دے باہر کڈھیو۔ ف۶۱ جیڑ اتمناں حضرت لوط علیہ السلام نے سنایا تھا۔ ف۶۲ جیڑ وعذاب آخرت تک باقی رہے گو۔ ف۶۳ حضرت موسیٰ تے حضرت ہارون علیہما السلام، تاں فرعونی ان ور ایمان نہ لیایا، ف۶۴ جیڑیں حضرت موسیٰ علیہ السلام ناں دتی گئیں تھیں۔ ف۶۵ عذاب گے نال۔ ف۶۶ اے اہل مکہ۔ ف۶۷ یعنی ان قوماں دے زیادہ قوی تے توانا ایں، یا کفر و عناد ماں کجھ ان دے کہٹ ایں۔ ف۶۸ کہ تھارا کفر گی گرفت نہ ہوئے گی تے تم عذابِ الٰہی دے امن ماں رہیں گا۔ ف۶۹ کفارِ مکہ ف۷۰ سیّد عالم حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے ف۷۱ کفارِ مکہ گی۔ ف۷۲ تے اس طرح نسیں گا کہ ایک وی قائم نہ رہے گو۔ شانِ نزول: روزِ بدر جد ابو جہل نے کہیو کہ ہم سب مل گے بدلو لیاں گا، یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی تے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے زرہ پہن گے یاہ آیت تلاوت فرمائی، فر ایسو ہی ہو یو کہ رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی فتح ہوئی تے کفار ناں ہزیمت ہوئی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ وَالسَّاعَةُ اَدْهٰى وَاَمَرُّ ﴿٤٦﴾ اِنَّ الْمُجْرِمِيْنَ

ان گو وعدو قیامت ور ہے ف۷۳ اور قیامت نہایت ڈاھڈی اور سخت کوڑی ہے ف۷۴ بیشک مجرم

فِيْ ضَلٰلٍ وَّسُعُرٍ ﴿٤٧﴾ يَوْمَ يُسْحَبُوْنَ فِي النَّارِ عَلٰى وُجُوْهِهِمْ ؕ ذُوْقُوْا

گمراہ اور دیوانہ ایں ف۷۵ جس دن اگ ماں اپناں مونہاں گے پہار کسیٹیا جائینگا چکھو

مَسَّ سَقَرَ ﴿٤٨﴾ اِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنٰهُ بِقَدَرٍ ﴿٤٩﴾ وَمَآ اَمْرُنَآ

دوزخ گو سیک۔ بیشک ہم نے ہر چیز ایک اندازہ گے نال پیدا فرمائی ف۷۶ اور مہارو کم دے

اِلَّا وَاحِدَةٌ كَلَمْحٍۢ بِالْبَصَرِ ﴿٥٠﴾ وَلَقَدْ اَهْلَكْنَآ اَشْيَاعَكُمْ فَهَلْ

ایک گل گی گل ہے جسطرح اکھ چمکو نی ف۷۷ تو بیشک ہم نے تھاری وضع آلا ف۷۸ ہلاک کر چھڑیا تو ہے کوئی

مِنْ مُّدَّكِرٍ ﴿٥١﴾ وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوْهُ فِي الزُّبُرِ ﴿٥٢﴾ وَكُلُّ صَغِيْرٍ وَّكَبِيْرٍ

تیار کرن آلو ف۷۹ اور اناں نے جو کجھ کیو سارو کتاباں ماں ہے ف۸۰ اور ہر چھوٹی بڑی چیز

مُّسْتَطَرٌ ﴿٥٣﴾ اِنَّ الْمُتَّقِيْنَ فِيْ جَنّٰتٍ وَّنَهَرٍ ﴿٥٤﴾ فِيْ مَقْعَدِ صِدْقٍ

لکھی وی ہے ف۸۱ بیشک پرہیزگار باغاں اور نہر ماں ایں۔ سچ گی مجلس ماں

عِنْدَ مَلِيْكٍ مُّقْتَدِرٍ ﴿٥٥﴾ ع

عظیم قدرت آلا بادشاہ گے حضور ف۸۲

ف۷۳ یعنی اس عذاب گے بعد اناں ناں روزِ قیامت گا عذاب گو وعدو ہے۔ ف۷۴ دنیا گا عذاب دے اس گو عذاب زیادہ سخت ہے۔ ف۷۵ نہ سمجھیں، نہ راہ یاب ہوئیں (تفسیر کبیر) ف۷۶ حکمت گا تقاضا گے مطابق۔ شانِ نزول: یاہ آیت قدریاں گا رڈ ماں نازل ہوئی جیڑا قدرتِ الٰہی گا منکر ایں تے حوادث ناں ستاراں وغیرہ گی طرف منسوب کریں۔ مسائل حدیثاں ماں اناں ناں اس اُمّت گا مجوس فرمایو گیو تے ان گے کول بیٹھن تے ان گے نال کلام کرن تے وہ بیمار ہوجائیں تاں ان گی عیادت کرن تے مرجائیں تاں ان گا جنازہ ماں شریک ہون گی ممانعت فرمائی گئی تے اناں ناں دجّال گا ساتھی فرمایو گیو، وہ بدترین خلقت ایں۔ ف۷۷ جس چیز گا پیدا کرن گو ارادو ہوئے وہ حکم گے نال ہی ہوجائے۔ ف۷۸ پہلی امتاں گا کفار ف۷۹ جیڑا عبرت حاصل کریں تے پند پذیر ہوئیں۔ ف۸۰ یعنی بنداں گا تمام افعال، حافظِ اعمال فرشتاں گا رجسٹراں ماں ایں۔ ف۸۱ لوحِ محفوظ ماں۔ ف۸۲ یعنی اس گی بارگاہ گا مقرب ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

سُوْرَةُ الرَّحْمٰنِ مَكِّيَّةٌ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ — اٰيَاتُهَا ٧٨ رُكُوْعَاتُهَا ٣

اللہ گاناں نال شروع جیہڑو نہایت مہربان رحم آلو ف١

اَلرَّحْمٰنُ ﴿١﴾ عَلَّمَ الْقُرْاٰنَ ﴿٢﴾ خَلَقَ الْاِنْسَانَ ﴿٣﴾ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ ﴿٤﴾

رحمٰن نے اپناں محبوب ناں قرآن سکھایو ف٢ انسانیت گی جان محمد ناں پیدا کیو۔ ماکان ومایکون گو بیان اُناں ناں سکھایو ف٣

اَلشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ ﴿٥﴾ وَّالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدٰنِ ﴿٦﴾

دیہنہہ دے چن حساب نال ایں ف٤ سبزہ اور درخت سجدہ کریں ف٥

وَالسَّمَآءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيْزَانَ ﴿٧﴾ اَلَّا تَطْغَوْا فِى الْمِيْزَانِ ﴿٨﴾ وَاَقِيْمُوا

اور آسمان ناں اللہ نے بلند کیو ف٦ اور ترکھڑی رکھی ف٧ کہ ترکھڑی ماں بے اعتدالی نہ کرو ف٨ اور

الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيْزَانَ ﴿٩﴾ وَالْاَرْضَ وَضَعَهَا

انصاف گے نال تول قائم کرو اور وزن نہ کھٹاؤ اور زمین رکھی

لِلْاَنَامِ ﴿١٠﴾ فِيْهَا فَاكِهَةٌ ۙ وَّالنَّخْلُ ذَاتُ الْاَكْمَامِ ﴿١١﴾ وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ

مخلوق گے واسطے ف٩۔ اُساں میوہ اور غلاف آلی کھجور ف١٠ اور پو گے نال اناج ف١١

وَالرَّيْحَانُ ﴿١٢﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿١٣﴾ خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ

تے خوشبو گا پھل۔ تو اے جن وانس تم دوئے اپناں رب گی کیہڑی نعمت ناں جھٹلاؤ گا ف١٢ اُس نے آدمی ناں بنایو۔

صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ ﴿١٤﴾ وَخَلَقَ الْجَآنَّ مِنْ مَّارِجٍ مِّنْ نَّارٍ ﴿١٥﴾ فَبِاَيِّ

کھڑکتی مٹی نال جس طرح ٹھیکری ف١٣ اور جن ناں پیدا کیوں اگ گا النمبادے ف١٤ تو تم دوئے

ف١ سورۂ رحمٰن مکّی ہے اس ماں ترے (٣) رکوع، تے چھہتر (٧٦) یا اٹھہتر (٧٨) آیات، ترے سوا کونجا (٣٥١) کلمہ، ایک ہزار چھ سو چھتی (١٦٣٦) حرف ایں ف٢ شانِ نزول: جدآیت اُسْجُدُوْا لِلرَّحْمٰنِ نازل ہوئی تاں کفارِ مکّہ نے کہیو رحمان کے ہے، ہم نی جانتا، اس ور اللہ تعالیٰ نے سورۃ الرحمٰن نازل فرمائی کہ رحمٰن جسکو تم انکار کریں، وہی ہے جس نے قرآن نازل فرمایو، تے ایک قول یوہ ہے کہ اہلِ مکّہ نے جد کہیو کہ محمد (صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم) ناں کوئے بشر سکھائے، تاں یاہ آیت نازل ہوئی تے اللہ تعالیٰ نے فرمایو کہ رحمٰن نے قرآن اپناں حبیب صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں سکھایو (خازن) ف٣ انسان دے اس آیت ماں سید عالم حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم مراد ایں تے بیان دے مَاكَانَ وَمَا يَكُوْنُ گو بیان، کیونکہ نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم اوّلین وآخرین گی خبر دیں تھا۔ (خازن) ف٤ کہ تقدیرِ معیّن گے نال اپناں بُرجاں تے منزلاں ماں سیر کریں تے اس ماں خلق گا منافع ایں، اوقات گا حساب، سالاں تے مہیناں گو شمار اناں ہی ور ہے ف٥ حکم الٰہی گا مطیع ایں۔ ف٦ تے اپناں ملائکہ گو مسکن تے اپناں احکام گا صادر ہون گو مقام فرمایو۔ ف٧ جس دے چیزاں گو وزن کیو جائے تے ان گی مقدار معلوم ہوئیں تانجہ لین دین ماں عدل قائم رکھیو جائے۔ ف٨ تانجہ کسے گی حق تلفی نہ ہوئے۔ ف٩ جہڑیں اس ماں بسیں رسیں تانجہ اس ماں آرام کریں تے فائدہ لیں۔ ف١٠ جن ماں بہت برکت ہے۔ ف١١ مثلاً کنک، جو وغیرہ ف١٢ اس سورۂ مبارکہ ماں یاہ آیت اکتی (٣١) مرتبہ آئی۔ بار بار نعمتاں گو ذکر فرما گے یوہ ارشاد فرمایو گیو کہ اپناں رب گی کیہڑی نعمت ناں جھٹلائیں گا، یوہ ہدایت تے ارشاد گو بہترین اسلوب ہے تانجہ سنن آلاں گا نفس ناں تنبیہ ہوئے تے اُساں اپناں جرم تے ناسپاسی گو حال معلوم ہوجائے کہ اُس نے کس قدر نعمتاں ناں جھٹلایو ہے تے اس ناں شرم آئے تے وہ شکر گی ادائیگی تے طاعت گی طرف مائل ہوئے تے یاہ سمجھ لیئے کہ اللہ تعالیٰ گی بے شمار نعمت اس ور ایں۔ حدیث سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو کہ یاہ سورت میں جنّات ناں سنائی وہ تھارا دے اچھو جواب دیں تھا۔ جد میں آیت فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ پڑھی وہ کہیں تھا اے رب مہارا ہم تیری کسے نعمت ناں نی جھٹلاتا تناں حمد ہے، ہر وارا سے طرح کہیں تھا (الترمذی وقال غریب) ف١٣ یعنی خشک مٹی دے جیہڑی بجان نال بجے تے کائے چیز کھڑکتی آواز دیے، فر اس مٹی ناں تر کیو کہ وہ گارو بن گئی، فر اساں گالیو کہ وہ سیاہ چکڑ بن گئی۔ ف١٤ یعنی خالص بغیر تو واں آلا النمبادے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿١٦﴾ رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ ﴿١٧﴾ج
اپناں رب گی کہڑی نعمت ناں جھٹلاؤ گا۔ دواں مشرقاں دے دواں مغرباں گو رب ف۱۵
فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿١٨﴾ مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيٰنِ ﴿١٩﴾ لا بَيْنَهُمَا
تو تم دوئے اپناں رب گی کہڑی نعمت ناں جھٹلاؤ گا۔ اس نے دو سمندر ٹوریا کہ ف۱۶ دیکھن ماں معلوم ہوویں ملیاوا ف۱۷ اور ہے ان ماں
بَرْزَخٌ لَّا يَبْغِيٰنِ ﴿٢٠﴾ج فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٢١﴾ يَخْرُجُ مِنْهُمَا
روک ف۱۸ ایک دوجا ور بدھ نی سکتو ف۱۹ تو اپناں رب گی کہڑی نعمت ناں جھٹلاؤ گا۔ ان دواں
اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ ﴿٢٢﴾ج فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٢٣﴾ وَلَهُ الْجَوَارِ
موتی اور مونگا نکلیں۔ تو اپناں رب گی کہڑی نعمت ناں جھٹلاؤ گا اور اُسے گی ہیں وہ چلن آلیں
الْمُنْشَئٰتُ فِي الْبَحْرِ كَالْاَعْلَامِ ﴿٢٤﴾ج نصف فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٢٥﴾ع كُلُّ
کہ دریا ماں اُٹھیں ویں ایں جسطرح پہاڑ ف۲۰ تو اپناں رب گی کہڑی نعمت ناں جھٹلاؤ گا۔ زمین ور
مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ﴿٢٦﴾ج وَّيَبْقٰى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلٰلِ وَالْاِكْرَامِ ﴿٢٧﴾ج فَبِاَيِّ
جتنا ایں ساراں ناں فنا ہے ف۲۱ اور باقی ہے تھارا رب گی ذات تے عظمت اور بزرگی آلو ف۲۲ تو
اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٢٨﴾ يَسْـَٔلُهٗ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ط كُلَّ
اپناں رب گی کہڑی نعمت جھٹلاؤ گا۔ اُسے گا منگتا ایں جتناں آساناں اور زمین ماں ایں ف۲۳ اُساں ہر
يَوْمٍ هُوَ فِي شَاْنٍ ﴿٢٩﴾ج فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٣٠﴾ سَنَفْرُغُ لَكُمْ
دن ایک کم ایں ف۲۴ تو اپناں رب گی کہڑی نعمت ناں جھٹلاؤ گا۔ جلد سارا کم نبٹا گے ہم تھارا حساب گو قصد فرماں گا۔

ف۱۵ دواں مشرقاں تے دواں مغرباں دے مراد دینہ گا طلوع ہون گا دوئے مقام ایں گرمی گا وی تے سردی گا وی اسے طرح غروب ہون گا وی دو مقام ایں۔ ف۱۶ مٹھا تے کوڑا۔ ف۱۷ نہ ان گے درمیان ظاہر ماں کوئے رکاوٹ، نہ باڑ۔ ف۱۸ اللہ تعالیٰ گی قدرت دے ف۱۹ ہر ایک اپنی حدود ہے تے کسے گو ذائقو تبدیل نی ہوتو۔ ف۲۰ جن چیزاں دے وہ کشتیں بنائی گئیں وہ وی اللہ تعالیٰ نے پیدا کیں تے اناں ناں ترکیب دین تے کشتی بنان تے صناعی کرن گی عقل وی اللہ تعالیٰ نے پیدا کی تے دریاں ماں ان کشتیاں گو چلنوں تے تیرنوں یاہ سب اللہ تعالیٰ گی قدرت ہے۔ ف۲۱ ہر جاندار وغیرہ ہلاک ہون آلا ایں۔ ف۲۲ کہ وہ خلق گا فنا دے بعد اناں ناں زندہ کرے گو، تے ابدی حیات عطا فرمائے گو تے ایمانداراں ور لطف و کرم کرے گو۔ ف۲۳ فرشتہ ہوئیں یا جن یا انسان یا ہور کائے مخلوق، کوئے وی اس دے بے نیاز نی، سب اس گا فضل گا محتاج ایں تے زبانِ حال وقال دے اس گا در گا سائل۔ ف۲۴ یعنی وہ ہر وقت اپنی قدرت گا آثار ظاہر فرمائے، کسے ناں روزی دیے، کسے ناں مارے، کسے ناں زندگی دیے، کسے نا عزت دیے، کسے نا ذِلت دیے، کسے ناں غنی کرے، کسے ناں محتاج، کسے گا گناہ بخشے، کسے گی تکلیف دور فرمائے۔ شانِ نزول: کہیو گیو ہے کہ یاہ آیت یہودیاں گا رَدّ ماں نازل ہوئی جیڑا آکہیں تھا کہ اللہ تعالیٰ بار گے دن کوئے کم نی کرتو، ان گا قول گو بطلان ظاہر کیو گیو، منقول ہے کہ ایک بادشاہ نے اپناں وزیر دے اس آیت گا معنیٰ دریافت کیا اُس نے ایک دن گی مہلت منگی تے نہایت متفکر تے غمگین ہو گے اپنے کہر آیو، اس گا ایک حبشی غلام نے وزیر ناں پریشان دیکھ گے کہیو اے میرا آقا تمناں کے پریشانی یا مصیبت پیش آئی، بیان کرو وزیر نے بیان کیو تاں غلام نے کہیو اس گو مطلب بادشاہ ناں ہوں سمجھاؤں گو، وزیر نے اُساں بادشاہ گے سامنے پیش کیو تاں غلام نے کہیو کہ اے بادشاہ اللہ تعالیٰ گی شان یاہ ہے کہ وہ رات ناں دن ماں داخل کرے تے دن ناں رات ماں مردہ دے زندہ ناں کڈھے تے زندہ دے مردہ ناں تے بیمار ناں تندرستی دیے تے تندرست ناں بیمار کرے مصیبت زدہ ناں رہائی دیے تے بے غماں ناں مصیبت ماں مبتلا کرے، عزت آلاں ناں ذلیل کرے تے، ذلیلاں ناں عزت دیے، مالداراں ناں محتاج کرے، محتاجاں ناں مالدار، بادشاہ نے غلام گو جواب پسند کیو تے وزیر ناں حکم دتو کہ اس ناں وزارت گو لباس لُوآ، غلام نے وزیر دے کہیو اے آقا یاہ وی اللہ تعالیٰ گی ایک شان ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اَيُّهَ الثَّقَلٰنِ ﴿۳۱﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿۳۲﴾ يٰمَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ

اے دوئے پہاری جماعت ف۲۵ تو اپناں رب گی کہڑی نعمت ناں جھٹلاؤ گا اے جناں دے انسان گا گروہ

اِنِ اسْتَطَعْتُمْ اَنْ تَنْفُذُوْا مِنْ اَقْطَارِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ فَانْفُذُوْاؕ

اگر تھارا دے ہوسکے کہ آسماناں اور زمین گا کناراں توں نکل جاؤ تاں نکل جاؤ۔

لَا تَنْفُذُوْنَ اِلَّا بِسُلْطٰنٍ ﴿۳۳﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿۳۴﴾ يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا

جت نکل گے جائیں اسے گی سلطنت ہے ف۲۶ تو اپناں رب گی کہڑی نعمت ناں جھٹلاؤ گا۔ تھارے ور ف۲۷ چھوڑی جائیگی تواں دے

شُوَاظٌ مِّنْ نَّارٍ ۙ وَّنُحَاسٌ فَلَا تَنْتَصِرٰنِ ﴿۳۵﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا

بغیر اگ گو المبو۔ اور بغیر المبنا دے کالو تووں ف۲۸ تو فر بدلو نہ لے سکو گا ف۲۹ تو اپناں رب گی کہڑی نعمت ناں

تُكَذِّبٰنِ ﴿۳۶﴾ فَاِذَا انْشَقَّتِ السَّمَآءُ فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِ ﴿۳۷﴾ فَبِاَيِّ

جھٹلاؤ گا۔ فر جد آسمان پھٹ جائے گو تو گلاب گا پھل گی طرح ہوجائے گو ف۳۰ جسطرح لال مانی تو

اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿۳۸﴾ فَيَوْمَئِذٍ لَّا يُسْئَلُ عَنْ ذَنْۢبِهٖۤ اِنْسٌ وَّلَا

اپناں رب گی کہڑی نعمت ناں جھٹلاؤ گا۔ اس دن ف۳۱ گناہ گار گا گناہ گی پچھ نہ ہووے گی کسے آدمی اور

جَآنٌّ ﴿۳۹﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿۴۰﴾ يُعْرَفُ الْمُجْرِمُوْنَ بِسِيْمٰهُمْ فَيُؤْخَذُ

جن دوں ف۳۲ تو اپناں رب گی کہڑی نعمت ناں جھٹلاؤ گا۔ مجرم اپنا چہرہ توں پہچانیاں جائیں گا ف۳۳ تو متھو

بِالنَّوَاصِيْ وَالْاَقْدَامِ ﴿۴۱﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿۴۲﴾ هٰذِهٖ جَهَنَّمُ

اور پیر پکڑ گے جہنم ماں سٹیا جائیں گا ف۳۴ تو اپناں رب گی کہڑی نعمت ناں جھٹلاؤ گا ف۳۵ یاہ ہے وہ جہنم

وقف لازم الَّتِيْ يُكَذِّبُ بِهَا الْمُجْرِمُوْنَ ﴿۴۳﴾ يَطُوْفُوْنَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ حَمِيْمٍ اٰنٍ ﴿۴۴﴾

جناں مجرم جھٹلائیں۔ پھیرا کریں گا اُساں اور انتہا گا سڑتا اُبلتا پانی ماں ف۳۶

ف۲۵ جنّاں تے انساناں گا۔ ف۲۶ تم اس دے کِدے نس نی سکتا۔ ف۲۷ روزِ قیامت جد تم قبراں دے نکلیں گا۔ ف۲۸ اعلیٰ حضرت قدس سرہٗ نے فرمایو النمبا ماں تووں ہوئے تاں اس گا سب اجزا ساڑن آلانی ہوتا کہ زمین گا اجزا اس ماں شامل ہوئیں، جن دے تووں بنے تے تو واں ماں النمبو ہوئے تاں وہ پورو سیاہ تے نیرو نہ ہوئے گو کہ النمبا گی رنگت شامل ہے، ان ور بے تو واں گے النمبا پیجیا جائیں گا جس گا سب اجزا ساڑن آلا تے بے النمبا گو تووں جہڑو سخت کالو نیرو (اللہ تعالیٰ گی پناہ) ف۲۹ اس عذاب دے تم بچ نہ سکیں گا تے آپسماں ایک دوجا گی مدد نہ کرسکیں گا۔ بلکہ یوہ النمبو تے تووں تمناں محشر گی طرف لے جائیں گا، پہلاں دے اگی خبر دے چھڑنی یوہ وی اللہ تعالیٰ گو لطف وکرم ایں تانجہ اگی نافرمانی دے بازرہ گے۔ اپناں آپ ناں اس دے بچا سکیں۔ ف۳۰ کہ جگہ جگہ دے شق تے رنگ لال، (اعلیٰ حضرت علیہ الرحمۃ) ف۳۱ یعنی جد قبراں دے اُٹھالیا جائیں گا تے آسمان پھٹے گو۔ ف۳۲ اس روز ملائکہ مجرماں دے دریافت نہ کریں گا بلکہ ان گی صورت ہی دیکھ گے پہچان لیں گا تے سوال دوجے وقت ہوئے گو جد کہ لوک موقف ماں جمع ہوئیں گا۔ ف۳۳ کہ ان گا مُنھ کالا تے اکھ نیلیں ہوئیں گیں۔ ف۳۴ پیر پٹھ گا پچھا دے لیا گے متھاں نال ملا دتا جائیں گا تے کسیٹ گے دوزخ ماں سٹ دتا جائیں گا۔ تے یوہ وی کہیو گیو ہے کہ کجھ لوک متھا دے کسیٹیا جائیں گا کجھ پیراں دے۔ ف۳۵ تے ان دے کہیو جائے گو۔ ف۳۶ کہ جد جہنم گی اگ نال سڑ بچ گے فریاد کریں گا تاں اناں ناں سڑتو ابلتو پانی پلا یو جائے گو تے اس گا عذاب ماں بتلا کیا جائیں گا۔ خدا گی نافرمانی گا اس انجام دے آگاہ فرما چھڑنوں اللہ تعالیٰ گی نعمت ہے

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٤٥﴾ وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهٖ جَنَّتٰنِ ﴿٤٦﴾

تو اپناں رب گی کہڑی نعمت ناں جھٹلاؤ گا۔ اور جہڑو اپناں رب گے حضور کھڑا ہون توں ڈرے ف۳۷ اُس واسطے دو جنت ایں ف۳۸

فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٤٧﴾ ذَوَاتَآ اَفْنَانٍ ﴿٤٨﴾ فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا

تو اپناں رب گی کہڑی نعمت ناں جھٹلاؤ گا بہت ساری ڈالیاں آلیں ف۳۹ تو اپناں رب گی کہڑی نعمت

تُكَذِّبٰنِ ﴿٤٩﴾ فِیْهِمَا عَیْنٰنِ تَجْرِیٰنِ ﴿٥٠﴾ فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٥١﴾

ناں جھٹلاؤ گا۔ ان ماں دوچشمہ بکتا ف۴۰ تو اپنا رب گی کہڑی نعمت ناں جھٹلاؤ گا

فِیْهِمَا مِنْ كُلِّ فَاكِهَةٍ زَوْجٰنِ ﴿٥٢﴾ فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٥٣﴾

ان ماں ہر میوو دو دو قسم گو۔ تو اپناں رب گی کہڑی نعمت ناں جھٹلاؤ گا۔

مُتَّكِـِٕیْنَ عَلٰی فُرُشٍۭ بَطَآىِٕنُهَا مِنْ اِسْتَبْرَقٍ ؕ وَجَنَی الْجَنَّتَیْنِ دَانٍ ﴿٥٤﴾

اور اسا بچھوناں ور تکیہ لاگے جن گا استر موٹا ریشم گا ف۴۱ اور دواں گا میوہ اتناں اڑیاوا جے تھلا دے چن لیو ف۴۲

فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٥٥﴾ فِیْهِنَّ قٰصِرٰتُ الطَّرْفِ ۙ لَمْ یَطْمِثْهُنَّ اِنْسٌ

تو اپناں رب گی کہڑی نعمت ناں جھٹلاؤ گا۔ ان بستراں ور وہ عورت ایں کہ شوہر دے بغیر کسے ناں اکھ چاگے نی دیکھتیں ف۴۳ ان توں پہلاں

قَبْلَهُمْ وَلَا جَآنٌّ ﴿٥٦﴾ فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٥٧﴾ كَاَنَّهُنَّ الْیَاقُوْتُ

اناں ناں نہ چھویو آدمی اور نہ جن نے۔ تو اپناں رب گی کہڑی نعمت ناں جھٹلاؤ گا۔ گویا وہ لعل اور یاقوت

وَالْمَرْجَانُ ﴿٥٨﴾ فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٥٩﴾ هَلْ جَزَآءُ الْاِحْسَانِ

اور مونگا ایں ف۴۴ تو اپناں رب گی کہڑی نعمت ناں جھٹلاؤ گا۔ نیکی گو بدلو کے ہے۔

اِلَّا الْاِحْسَانُ ﴿٦٠﴾ فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٦١﴾ وَمِنْ دُوْنِهِمَا جَنَّتٰنِ ﴿٦٢﴾

مگر نیکی ف۴۵ تو اللہ گی کہڑی نعمت نا جھٹلاؤ گا اور ان دو سوا دو جنت ہور ایں ف۴۶

ف۳۷ یعنی جس ناں اپناں رب گا دربار ماں قیامت گے دن حساب دین واسطے کھڑا ہون گو ڈر ہوئے، تے وہ معاصی ترک کرے تے فرائض گی ادائیگی کرے۔ ف۳۸ جنتِ عدن تے جنتِ نعیم۔ تے یوہ وی کہیو گیو ہے کہ ایک جنت رب دے ڈرن گو صلو تے ایک شہوات ناں ترک کرن گو صلو۔ ف۳۹ تے ہر ڈالی ماں قِسم قِسم گا میوہ۔ ف۴۰ ایک مٹھا پانی گو ایک پاک شراب گو، یا ایک تسنیم، دوجو سلسبیل۔ ف۴۱ یعنی سنگین ریشم گو، جد استر گو یوہ حال ہے تاں ابرو کیسو ہوئے گو۔ سبحان اللہ۔ ف۴۲ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ درخت اتنوں قریب ہوئے گو کہ اللہ تعالیٰ گا پیارا کھڑا، بیٹھا ہر حال ماں اس گا میوہ چن لیں گا۔ ف۴۳ جنتی بیبیں اپناں خاوند دے کہیں گیں مناں اپناں رب گی عزت گی قسم جنت ماں مناں کائے چیز تھارا دے موہنی نی لگتی تاں اس خدا گی حمد وثنا جس نے تناں میرو خاوند بنایو تے مناں تیری بی بی بنایو۔ ف۴۴ صفائی تے سنا ہکی ماں۔ حدیث شریف ماں ایں کہ جنتی حوراں گی خوبصورتی گو۔ یوہ حال ہے کہ ان گی پنیاں گو مغز اس طرح نظر آئے جس طرح آبگینہ گی صراحی ماں سرخ شراب۔ ف۴۵ یعنی جس نے دُنیا ماں نیکی کی اس گی جزا آخرت ماں احسانِ الٰہی ہے۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ جیڑو لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ گو قائل ہوئے تے شریعت محمدیہ ور عمل کرے، اس گی جزا جنت ہے۔ ف۴۶ حدیث شریف ماں ہے کہ دو جنت دے ایسی ایں جن گا پانڈا تے ہور سامان چاندی گو ہے تے دو جنت ایسی ایں جن گا پانڈا تے سامان سونا گا، تے ایک قول یوہ وی ہے کہ پہلی دو جنت سونا تے چاندی گیں تے دوجی یاقوت تے زبرجد گی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٦٣﴾ مُدْهَآمَّتٰنِ ﴿٦٤﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا

تو اپناں رب گی کہڑی نعمت ناں جھٹلاؤ گا۔ نہایت سبز تو سیاہی گی جھلک دیں۔ تو اپناں رب گی کہڑی نعمت

تُكَذِّبٰنِ ﴿٦٥﴾ فِيْهِمَا عَيْنٰنِ نَضَّاخَتٰنِ ﴿٦٦﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٦٧﴾ فِيْهِمَا

ناں جھٹلاؤ گا۔ ان ماں دو چشمہ چھلکتا ہویا۔ تو اپناں رب گی کہڑی نعمت ناں جھٹلائیں گا۔ ان ماں

فَاكِهَةٌ وَّنَخْلٌ وَّرُمَّانٌ ﴿٦٨﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٦٩﴾ فِيْهِنَّ

میوہ اور کھجور اور انار ہیں تو اپناں رب گی کہڑی نعمت ناں جھٹلاؤ گا۔ ان ماں

خَيْرٰتٌ حِسَانٌ ﴿٧٠﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٧١﴾ حُوْرٌ مَّقْصُوْرٰتٌ فِي

عورت ایں عادت گی نیک صورت گی اچھی۔ تو اپناں رب گی کہڑی نعمت ناں جھٹلائیں گا۔ حور ہیں خیماں ماں

الْخِيَامِ ﴿٧٢﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٧٣﴾ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ اِنْسٌ

پردہ نشین ف٤٧ تو اپناں رب گی کہڑی نعمت ناں جھٹلائیں گا۔ ان دوپہلاں انہاں ناں ہتھ نہ لایو کسے آدمی

قَبْلَهُمْ وَلَا جَآنٌّ ﴿٧٤﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٧٥﴾ مُتَّكِئِيْنَ عَلٰى

اور نہ کسے جن نے۔ تو اپناں رب گی کہڑی نعمت ناں جھٹلاؤ گا ف٤٨ تکیہ لایاوا ہوئیں گا۔

رَفْرَفٍ خُضْرٍ وَّعَبْقَرِيٍّ حِسَانٍ ﴿٧٦﴾ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٧٧﴾ تَبٰرَكَ

سبز بچھوناں اور نقش دار خوبصورت شیتاں ور۔ تو اپناں رب گی کہڑی نعمت ناں جھٹلائیں گا۔ بڑی برکت آلو ہے۔

اسْمُ رَبِّكَ ذِي الْجَلٰلِ وَالْاِكْرَامِ ﴿٧٨﴾

تھارا رب گو ناں جیڑو عظمت اور بزرگی آلو۔

سُوْرَةُ الْوَاقِعَةِ مَكِّيَّةٌ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ — اٰيَاتُهَا ٩٦ رُكُوْعَاتُهَا ٣

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف١

اِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ﴿١﴾ لَيْسَ لِوَقْعَتِهَا كَاذِبَةٌ ﴿٢﴾ خَافِضَةٌ

جد ہو جائیگی وہ ہون آلی ف٢ اُس وقت اُس گا ہون ماں کسے ناں انکار گی گنجائش نہ ہووے گی۔ کسے ناں پست کرن آلی ف٣

ف٤٧ کہ ان خیماں دے باہر نی نکلتیں یا ہ ان گی شرافت تے کرامت ہے۔ حدیث شریف ماں ایں کہ اگر جنتی عورتاں بچوں کسے ایک گی ایک چلک زمین ور پے جائے تاں آسمان تے زمین گی درمیانی تمام فضا روشن ہو جائے تے خوشبو نال پرے جائے، تے ان گا خیمہ موتی تے زبرجد گا ہوئیں گا۔ ف٤٨ تے ان گا شوہر جنت ماں عیش کریں گا۔ ف١ سورهٔ واقعہ مکی ہے سوائے آیت اَفَبِهٰذَا الْحَدِيْثِ تے آیت ثُلَّةٌ مِّنَ الْاَوَّلِيْنَ گے، اس سورت ماں ترے (٣) رکوع تے چھیانوے یا ستانوے (٩٧) یا ننانوے (٩٩) آیات تے ترے سو اٹھہتر (٣٧٨) کلمہ، ایک ہزار ست سو ترے (١٧٠٣) حرف ایں، امام بغوی نے ایک حدیث روایت کی ہے کہ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو کہ جیڑو شخص سورهٔ واقعہ ناں ہر شب پڑھے وہ فاقہ دے ہمیشہ محفوظ رہے گو (خازن) ف٢ یعنی جد قیامت قائم ہوئے جیڑی قائم ہون آلی ہے۔ ف٣ جہنم ماں سٹ گے۔

ع ٣ ١٤

وقف لازم

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

رَّافِعَةٌ ﴿٣﴾ اِذَا رُجَّتِ الۡاَرۡضُ رَجًّا ﴿٤﴾ وَّبُسَّتِ الۡجِبَالُ بَسًّا ﴿٥﴾

کے نا بلند کرن آلی ف۴ جد زمین کمبنگی تھرتھر کرکے ف۵ اور پہاڑ ریزہ ریزہ ہوجائینگا چورو ہوگے۔

فَكَانَتۡ هَبَآءً مُّنۡۢبَثًّا ﴿٦﴾ وَّكُنۡتُمۡ اَزۡوَاجًا ثَلٰثَةً ﴿٧﴾ فَاَصۡحٰبُ الۡمَيۡمَنَةِ ۙ

تو ہوجائیں گا جس طرح دھیاڑی گی تپ ماں توڑ گا باریک ذرّہ پھیلیاوا اور تم ترے قسم گا ہوجائیں گا۔ تو بجی طرف آلا ف۶

مَآ اَصۡحٰبُ الۡمَيۡمَنَةِ ﴿٨﴾ وَاَصۡحٰبُ الۡمَشۡـَٔمَةِ ۙ مَآ اَصۡحٰبُ الۡمَشۡـَٔمَةِ ﴿٩﴾

کِسا بجی طرف آلا ف۷ اور کھبی طرف آلا ف۸ کِسا کھبی طرف آلا ف۹

وَالسّٰبِقُوۡنَ السّٰبِقُوۡنَ ﴿١٠﴾ اُولٰٓـئِكَ الۡمُقَرَّبُوۡنَ ﴿١١﴾ فِىۡ جَنّٰتِ النَّعِيۡمِ ﴿١٢﴾

اور جیڑا اگے بدھ گیا ف۱۰ وہ دے اگے ہی بدھ گیا ف۱۱ وہی مقرب بارگاہ ہویا۔ سکون گا باغاں ماں

ثُلَّةٌ مِّنَ الۡاَوَّلِيۡنَ ﴿١٣﴾ وَقَلِيۡلٌ مِّنَ الۡاٰخِرِيۡنَ ﴿١٤﴾ عَلٰى سُرُرٍ مَّوۡضُوۡنَةٍ ﴿١٥﴾

اگلاں بچوں الگ گروہ اور پچھلاں بچوں تھوڑا ف۱۲ مزین تختاں ور ہوئیں گا ف۱۳

مُّتَّكِـِٕيۡنَ عَلَيۡهَا مُتَقٰبِلِيۡنَ ﴿١٦﴾ يَطُوۡفُ عَلَيۡهِمۡ وِلۡدَانٌ مُّخَلَّدُوۡنَ ﴿١٧﴾ بِاَكۡوَابٍ

ان ور تکیہ لاگے آمنے سامنے ف۱۴ ان گے کول لیا پھریں گا ف۱۵ ہمیشہ رہن آلا لڑکا ف۱۶ کوزہ

وَّاَبَارِيۡقَ ۙ وَكَاۡسٍ مِّنۡ مَّعِيۡنٍ ﴿١٨﴾ لَّا يُصَدَّعُوۡنَ عَنۡهَا وَلَا يُنۡزِفُوۡنَ ﴿١٩﴾

اور آفتابہ اور جام اور اکھاں گے سامنے بگتی شراب گا۔ کہ اُس نال نہ اُنہاں گے سردرد ہوئے نہ ہوش ماں فرق آئے ف۱۷

ف۴ دخولِ جنت گے نال۔ حضرت ابنِ عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ جیڑا لوک دُنیا ماں اُوچا تھا، قیامت اناں ناں پست کرے گی تے جیڑا دُنیاں ماں پستی ماں تھا ان گا مرتبہ بلند کریگی تے یوہ وی کہیو گیو ہے کہ اہلِ معصیت ناں پست کریگی تے اہلِ طاعت ناں بلند۔ ف۵ حتیٰ کہ اسگی تمام عمارت جھڑ جائیں گی۔ ف۶ یعنی جن گا نامہائے اعمال ان گا سجا ہتھاں ماں دتا جائیں گا۔ ف۷ یوہ ان گی تعظیم شان واسطے فرمایو کہ وہ بڑی شان آلاں ایں، سعید ایں، جنت ماں داخل ہوئیں گا۔ ف۸ جن گا نامہائے اعمال کھبا ہتھاں ماں دتا جائیں گا۔ ف۹ یوہ ان گی تحقیر شان واسطے فرمایو گیو کہ وہ شقی ایں، جہنم ماں داخل ہوئیں گا۔ ف۱۰ نیکیاں ماں۔ ف۱۱ دخولِ جنت ماں حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ وہ ہجرت ماں سبقت کرن آلا ایں کہ آخرت ماں جنت گی طرف سبقت کریں گا۔ ایک قول یوہ ہے کہ وہ اسلام گی طرف سبقت کرن آلا ایں۔ تے ایک قول یوہ ہے کہ وہ مہاجرین تے انصار ایں جناں نے دواں قبلاں گی طرف نماز پڑھیں۔ ف۱۲ یعنی سابقین اگلاں بچوں بہت ایں تے پچھلاں بچوں تھوڑا تے اگلاں دے مراد یا دے پہلیں اُمت ایں زمانہ حضرت آدم علیہ السلام دے مہار اسرکار سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا عہدِ مبارک تک گیں، جیسو کہ اکثر مفسرین گو قول ہے لیکن یوہ قول نہایت ضعیف ہے اگرچہ مفسرین نے اس گا ضعف گی وجوہات گا جواب ماں بہت ساری توجیہات وی کی ایں، قولِ صحیح تفسیر ماں یوہ ہے کہ اگلاں دے امّتِ محمدیہ ہی گا پہلا لوک مہاجرین تے انصار بچوں جیڑا سابقین اولین ایں وہ مراد ایں، تے پچھلاں دے ان گے بعد آلا، حدیثاں دے وی اسگی تائید ہوئے۔ حدیثِ مرفوع ماں ایں کہ اولین وآخرین ات اسے امت گا پہلا تے پچھلا ایں تے یوہ وی مروی ہے کہ حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو کہ دوئے گروہ میری ہی امت گا ایں (تفسیر کبیر تے بحرالعلوم وغیرہ) ف۱۳ جن ماں لعل، یاقوت، موتی وغیرہ جواہرات جڑیا ہوئیں گا۔ ف۱۴ حسنِ عشرت گے نال، شان وشوکت گے نال ایک دوجاناں دیکھ گے مسرور تے شاد ہوئیں گا۔ ف۱۵ آدابِ خدمت گے نال۔ ف۱۶ جیڑا نہ مریں، نہ بڈھا ہوئیں، نہ ان ماں تبدیلی آئے، یہ اللہ تعالیٰ نے اہلِ جنت گی خدمت واسطے جنت ماں پیدا فرمایا۔ ف۱۷ بخلافِ دُنیا گی شراب گے کہ اس گا پین نال ہوش حواس اڈ جائیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَفَاكِهَةٍ مِّمَّا يَتَخَيَّرُونَ ﴿٢٠﴾ وَلَحْمِ طَيْرٍ مِّمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٢١﴾ وَحُورٌ

اور میوہ جیہڑا پسند کریں اور پرندہ گو گوشت جیہڑو چاہیں ف۱۸ اور بڑی اکھاں

عِينٌ ﴿٢٢﴾ كَأَمْثَالِ اللُّؤْلُؤِ الْمَكْنُونِ ﴿٢٣﴾ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٤﴾ لَا

آلیں حُور ف۱۹ جس طرح چھپا گے رکھیاوا موتی ف۲۰ صلو اُن گا اعمال گو ف۲۱

يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا تَأْثِيمًا ﴿٢٥﴾ إِلَّا قِيلًا سَلَامًا سَلَامًا ﴿٢٦﴾ وَأَصْحَابُ

اوس ماں نہ سُنیں گا کائے بیکار گل نہ گناہگاری ف۲۲ ہاں یوہ کہن ہووئے گو سلام سلام ف۲۳ اور بجی

الْيَمِينِ ۥ مَا أَصْحَابُ الْيَمِينِ ﴿٢٧﴾ فِي سِدْرٍ مَّخْضُودٍ ﴿٢٨﴾ وَطَلْحٍ مَّنضُودٍ ﴿٢٩﴾

طرف آلا کیسا بجی طرف آلا ف۲۴ بغیر کنڈاں گی بیریاں ماں۔ اور کیلا گا گچھاں ماں ف۲۵

وَظِلٍّ مَّمْدُودٍ ﴿٣٠﴾ وَمَاءٍ مَّسْكُوبٍ ﴿٣١﴾ وَفَاكِهَةٍ كَثِيرَةٍ ﴿٣٢﴾ لَّا مَقْطُوعَةٍ

اور ہمیشہ گا سایہ ماں۔ اور ہمیشہ جاری پانی ماں اور بہت سارا میواں ماں۔ جیہڑا نہ ختم ہوئیں ف۲۶

وَلَا مَمْنُوعَةٍ ﴿٣٣﴾ وَفُرُشٍ مَّرْفُوعَةٍ ﴿٣٤﴾ إِنَّا أَنشَأْنَاهُنَّ إِنشَاءً ﴿٣٥﴾ فَجَعَلْنَاهُنَّ

نہ روکیا جائیں ف۲۷ اور بلند بچھوناں ماں ف۲۸ بیشک ہم نے ان عورتاں ناں اچھی پروان چاہڑیو اور ہم نے اناں ناں بنایو

أَبْكَارًا ﴿٣٦﴾ عُرُبًا أَتْرَابًا ﴿٣٧﴾ لِّأَصْحَابِ الْيَمِينِ ﴿٣٨﴾ ثُلَّةٌ مِّنَ الْأَوَّلِينَ ﴿٣٩﴾ ع ٣٨ ١٤

کنواریں اپناں شوہراں ور پیاریں۔ انہاں ناں پیار دواتیں اک عمر آلیں ف۲۹ بجی طرف آلاں واسطے۔ اگلاں بچوں ایک گروہ

وَثُلَّةٌ مِّنَ الْآخِرِينَ ﴿٤٠﴾ وَأَصْحَابُ الشِّمَالِ ۥ مَا أَصْحَابُ الشِّمَالِ ﴿٤١﴾

اور پچھلاں بچوں ایک گروہ ف۳۰ اور کھبا پاسا آلا ف۳۱ کِسا کھبا پاسا آلا ف۳۲

ف۱۸ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ اگر جنتی ناں پرنداں گا گوشت گی خواہش ہوئے گی تاں اُسگی مرضی گے مطابق پرندواڈ تو اڈ تو اس گے سامنے آجائے گو تے رکابی ماں آگے سامنے پیش ہو جائے گو اس بچوں جنتی جتنوں کھائے گو فر وہ اڈ جائے گو۔ (خازن) ف۱۹ ان واسطے ہوئیں گیں۔ ف۲۰ یعنی جیسو موتی صدف ماں چھپیو وو ہوئے کہ نہ اساں کسے گا ہتھ نے چھویو، نہ تُپ تے ہوا لگی اُسگی صفائی اپنی نہایت ور ہے اس طرح وہ حور وی اچھوتی ہوئیں گیں۔ یوہ وی مروی ہے حوراں گا مسکران نال جنت ماں نور چمکے گو تے جدوہ چلیں گیں تاں ان گا ہتھاں تے پیراں گا زیوراں دے تقدیس تے تمجید گیں آواز آئیں گیں تے یاقوتی ہاران گی گرد ناں گا حسن تے خوبی دے ہسیں گا۔ ف۲۱ کہ دُنیا ماں اناں نے فرمانبرداری کی۔ ف۲۲ یعنی جنت ماں کوئے ناگوار یا باطل گل سنن ماں نہ آئیگی۔ ف۲۳ جنتی آپسماں ایک دوجاناں سلام کریں گا۔ ملائکہ اہل جنت ناں سلام کریں گا۔ اللہ تعالیٰ کی طرف دے ان گی طرف سلام آئے گو۔ یوہ حال دے سابقین مقربین گو تھواس گے بعد جنتیاں گا دوجا گروہ اصحابِ یمین گوذکر فرمایو جائے۔ ف۲۴ ان گی عجب شان ایں کہ اللہ تعالیٰ گا دربار ماں معزز تے مکرم ایں۔ ف۲۵ جن گا بوٹا جڑ دے لیکے چوٹی تک پھلاں نال پر یاوا ہوئیں گا۔ ف۲۶ جد کوئے پھل توڑیو جائے فوراً اُسگی جگہ اسوہی دوجو موجود۔ ف۲۷ اہلِ جنت پھلاں گا لین دے۔ ف۲۸ جیہڑ امرصّع اُچا اُچا تختاں ور ہوئیں گا تے یوہ وی کہیو گیو ہے کہ بچھوناں دے مراد عورت ایں۔ اس تقدیر ور معنیٰ یہ ہوئیں گا کہ عورت فضل و جمال ماں بلند درجہ رکھتی ہوئیں گیں۔ ف۲۹ جوان تے ان گا شوہر وی جوان تے یاہ جوانی ہمیشہ قائم رہن آلی۔

ف۳۰ یوہ اصحاب یمین گا دواں گروہاں گو بیان ایں۔ کہ وہ اس امّت گا پہلاں، پچھلاں، دواں گروہاں بچوں ہوئیں گا پہلا گروہ دے اصحاب رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ایں۔ تے پچھلا ان گے بعد آلا اس دے پہلا رکوع ماں سابقین مقربین گی دو جماعتاں گوذکر تھو تے اس آیت ماں اصحابِ یمین گا دواں گروہاں گو بیان ایں۔ ف۳۱ جن گا نامہائے اعمال کھباں ہتھاں ماں دتا جائیں گا۔ ف۳۲ ان گو حال شقاوت ماں عجیب ہے ان گا عذاب گو بیان فرمایو جائے کہ وہ اس حال ماں ہوئیں گا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فِیْ سَمُوْمٍ وَّ حَمِیْمٍ ﴿۴۲﴾ وَّ ظِلٍّ مِّنْ یَّحْمُوْمٍ ﴿۴۳﴾ لَّا بَارِدٍ وَّ لَا كَرِیْمٍ ﴿۴۴﴾

سڑتی ہوا اور اُبلتا پانی ماں اور سڑتا تُوواں گی چھاں ماں ف۳۳ جیڑی نہ ٹھنڈی نہ عزت گی۔

اِنَّهُمْ كَانُوْا قَبْلَ ذٰلِكَ مُتْرَفِیْنَ ﴿۴۵﴾ وَ كَانُوْا یُصِرُّوْنَ عَلَى الْحِنْثِ

بیشک وہ اس دوں پہلاں ف۳۴ نعمتاں ماں تھا اور اس بڑا گناہ گی ف۳۵

الْعَظِیْمِ ﴿۴۶﴾ وَ كَانُوْا یَقُوْلُوْنَ ۙ۬ اَىِٕذَا مِتْنَا وَ كُنَّا تُرَابًا وَّ عِظَامًا ءَاِنَّا

ضد رکھیں تھا۔ کہیں تھا کیا جد ہم مرجاں اور ہڈیں تے مٹی ہو جاں تو کیا ضرور ہم

لَمَبْعُوْثُوْنَ ﴿۴۷﴾ اَوَ اٰبَآؤُنَا الْاَوَّلُوْنَ ﴿۴۸﴾ قُلْ اِنَّ الْاَوَّلِیْنَ وَ الْاٰخِرِیْنَ ﴿۴۹﴾

اُٹھالیا جاں گا۔ اور کیا مہارا اگلا باپ دادا وی۔ تم فرماؤ بیشک سب اگلاتے پچھلا

لَمَجْمُوْعُوْنَ ۙ۬ اِلٰى مِیْقَاتِ یَوْمٍ مَّعْلُوْمٍ ﴿۵۰﴾ ثُمَّ اِنَّكُمْ اَیُّهَا الضَّآلُّوْنَ

ضرور اکٹھا کیا جائیں گا ایک جانیاں واں دن گی معیاد ور ف۳۶ فر بیشک تم اے گمراہو ف۳۷

الْمُكَذِّبُوْنَ ﴿۵۱﴾ لَاٰكِلُوْنَ مِنْ شَجَرٍ مِّنْ زَقُّوْمٍ ﴿۵۲﴾ فَمَالِـُٔوْنَ مِنْهَا

جھٹلان آلیو۔ ضرور تھوہر گا درخت بچوں کھائیں گا۔ فر اُس گے نال

الْبُطُوْنَ ﴿۵۳﴾ فَشٰرِبُوْنَ عَلَیْهِ مِنَ الْحَمِیْمِ ﴿۵۴﴾ فَشٰرِبُوْنَ شُرْبَ الْهِیْمِ ﴿۵۵﴾

ٹڈریں گا۔ فر اُس ور اُبلتو پانی پیئیں گا فر اسا پیئیں گا جس طرح سخت پیاسا اونٹ پیئیں ف۳۸

هٰذَا نُزُلُهُمْ یَوْمَ الدِّیْنِ ﴿۵۶﴾ نَحْنُ خَلَقْنٰكُمْ فَلَوْ لَا تُصَدِّقُوْنَ ﴿۵۷﴾

یاہ اُنگی مہمانی ہے انصاف گے دن۔ ہم نے تمناں پیدا کیو ف۳۹ تو تم کیوں نی سچ منتا ف۴۰

اَفَرَءَیْتُمْ مَّا تُمْنُوْنَ ﴿۵۸﴾ ءَاَنْتُمْ تَخْلُقُوْنَهٗۤ اَمْ نَحْنُ الْخٰلِقُوْنَ ﴿۵۹﴾

تو پلا دیکھو جیڑی منی تم ڈوہلیں ف۴۱ کیا تم اُسگو آدمی بنائیں یا ہم بنان آلاں ہاں ف۴۲

نَحْنُ قَدَّرْنَا بَیْنَكُمُ الْمَوْتَ وَ مَا نَحْنُ بِمَسْبُوْقِیْنَ ﴿۶۰﴾ عَلٰۤى

ہم نے تھارے بچ مرنوں ٹھہرایو ف۴۳ اور ہم اس دوں ہاریا نی۔ کہ

ف۳۳ جیڑو سیاہ کالو ہوئے گو۔ ف۳۴ دنیا گے اندر۔ ف۳۵ یعنی شرک گی۔ ف۳۶ وہ روز قیامت ہے۔ ف۳۷ راہِ حق دے پٹن آلا، تے حق ناں ف۳۸ ان ور ایسی بکھ مسلّط کی جائے گی کہ وہ مجبور ہوگے جہنم گو سڑتو تھوہر کھائیں گا۔ فر جد اس دے پیٹ پہر لیں گا تاں ان ور تس مسلط کی جائے گی جس دے مجبور ہوگے ایسو ابلتو پانی پیئیں گا جیڑو آنتڑیں کپ چھڑے گو۔ ف۳۹ نیست دے ہست کیو۔ ف۴۰ مرن دے بعد زندہ کیا جان ناں۔ ف۴۱ عورتاں گا رحم ماں ف۴۲ کہ نطفہ ناں انسانی صورت دیاں، زندگی عطا فرماں، تاں مرداں ناں زندہ کرنوں مہاری قدرت گے اگے کہڑی بڑی گل ہے۔ ف۴۳ حکمت تے مشیت گا تقاضا گے مطابق عمر مختلف رکھیں کوئے بچپن ہی ماں مرجائے، کوئے جوان ہوگے، کوئے ادھیڑ عمر ماں، کوئے بڈیماں تک پہنچ جائے، جو ہم مقدر کراں وہی ہوئے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

أَنْ نُّبَدِّلَ أَمْثَالَكُمْ وَنُنْشِئَكُمْ فِيْ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿٦١﴾ وَلَقَدْ

تھارا جسا ہور بدل چھڑاں اور تھاری صورت وہ کر چھڑاں جسگی تمناں خبر نی ف۴۴ اور بیشک

عَلِمْتُمُ النَّشْأَةَ الْأُوْلٰى فَلَوْلَا تَذَكَّرُوْنَ ﴿٦٢﴾ أَفَرَءَيْتُمْ مَّا تَحْرُثُوْنَ ﴿٦٣﴾

تم نے جان لئی ہے پہلی اُٹھان ف۴۵ فر کیوں نی سوچتا ف۴۶ تو پلا دسو جو تم بیجیں۔

ءَأَنْتُمْ تَزْرَعُوْنَهٗ أَمْ نَحْنُ الزّٰرِعُوْنَ ﴿٦٤﴾ لَوْ نَشَآءُ لَجَعَلْنٰهُ

کیا تم اُسگی کھیتی بنائیں یا ہم بنان آلا ہاں ف۴۷ ہم چاہاں دے ف۴۸ اُسناں منده

حُطَامًا فَظَلْتُمْ تَفَكَّهُوْنَ ﴿٦٥﴾ إِنَّا لَمُغْرَمُوْنَ ﴿٦٦﴾ بَلْ نَحْنُ مَحْرُوْمُوْنَ ﴿٦٧﴾

چھڑاں ف۴۹ فر تم گل بناتا رہ جاؤ ف۵۰ کیا مہارے ور چٹی پئی ف۵۱ بلکہ ہم بے نصیب رہیا۔

أَفَرَءَيْتُمُ الْمَآءَ الَّذِيْ تَشْرَبُوْنَ ﴿٦٨﴾ ءَأَنْتُمْ أَنْزَلْتُمُوْهُ مِنَ الْمُزْنِ

تو پلا دسو تو وہ پانی جیڑو تم پییں۔ کیا تم نے اسناں بادل توں اُتاریو۔

أَمْ نَحْنُ الْمُنْزِلُوْنَ ﴿٦٩﴾ لَوْ نَشَآءُ جَعَلْنٰهُ أُجَاجًا فَلَوْلَا تَشْكُرُوْنَ ﴿٧٠﴾

یا ہم ہاں اُتارن آلا ف۵۲ ہم چاہاں دے اُسناں کوڑو کر چھڑاں ف۵۳ فر کیوں نی شکر کرتا ف۵۴

أَفَرَءَيْتُمُ النَّارَ الَّتِيْ تُوْرُوْنَ ﴿٧١﴾ ءَأَنْتُمْ أَنْشَأْتُمْ شَجَرَتَهَا أَمْ

تو پلا دسو وہ اگ جیڑی تم بالیں ف۵۵ کیا تم نے اسگو بوٹو پیدا کیو یا ف۵۶

نَحْنُ الْمُنْشِئُوْنَ ﴿٧٢﴾ نَحْنُ جَعَلْنٰهَا تَذْكِرَةً وَّمَتَاعًا لِّلْمُقْوِيْنَ ﴿٧٣﴾

ہم ہاں پیدا کرن آلا۔ ہم نے اسناں ف۵۷ جہنم گی یادگار بنایو ف۵۸ اور جنگل ماں مسافراں گو فائدو ف۵۹

ع ۲/۳۲ فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيْمِ ﴿٧٤﴾ فَلَآ أُقْسِمُ بِمَوٰقِعِ النُّجُوْمِ ﴿٧٥﴾

تو اے محبوب! تم پاکی بولو اپناں عظمت آلا رب گا ناں گی تومناں قسم ہے ان جگہاں گی جت تارا ڈبیں ف۶۰

ف۴۴ یعنی مسخ کر گے بندر خنزیر وغیرہ بنادیاں یوہ سب مہاری قدرت ماں ایں۔ ف۴۵ کہ ہم نے تمناں نیست دے ہست کیو۔ ف۴۶ کہ جیڑو نیست ناں ہست کر سکے وہ بالیقین مردہ ناں زندہ کرن ور قادر ہے۔ ف۴۷ اس ماں شک نی کہ سٹیں بنانی تے اس ماں دانہ پیدا کرنا اللہ تعالیٰ ہی گو کم ایں ہور کسے گو نی۔ ف۴۸ جو تم بیجیں۔ ف۴۹ سکو کہا چورا چورا جیڑو کسے کم گو نہ رہے۔ ف۵۰ متحیر تے نادم تے غمگین۔ ف۵۱ مہارو مال بیکار ضائع ہو گیو۔ ف۵۲ اپنی قدرت کاملہ دے۔ ف۵۳ کہ کوئے پی نہ سکے۔ ف۵۴ اللہ تعالیٰ گی نعمت تے اس گا احسان و کرم گو۔ ف۵۵ دو نیلی لکڑیاں دے جناں ناں زند تے زندہ کہیں ان گا رگڑن ناں اگ نکلے۔ ف۵۶ مرخ تے عفار جن دے زند تے زندہ نکلیں۔ ف۵۷ یعنی اگ ناں ف۵۸ کہ دیکھن آلو اس ناں دیکھ گے جہنم گی بڑی اگ ناں یاد کرے تے اللہ تعالیٰ دے تے اس اگ گا عذاب دے ڈرے۔ ف۵۹ کہ اپناں سفراں ماں اس دے نفعو لیں۔ ف۶۰ کہ وِہ مقام ایں ظہور، قدرت تے جلال الٰہی گا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَاِنَّهٗ لَقَسَمٌ لَّوْ تَعْلَمُوْنَ عَظِيْمٌ ﴿٧٦﴾ اِنَّهٗ لَقُرْاٰنٌ كَرِيْمٌ ﴿٧٧﴾

اور تم سمجھیں دے یاہ بڑی قسم ایں۔ بیشک یوہ عزت آلو قرآن ایں ف٦١

فِيْ كِتٰبٍ مَّكْنُوْنٍ ﴿٧٨﴾ لَّا يَمَسُّهٗٓ اِلَّا الْمُطَهَّرُوْنَ ﴿٧٩﴾ تَنْزِيْلٌ مِّنْ

محفوظ نوشتہ ماں ف٦٢ اساں نہ چھوئیں مگر باوضو ف٦٣ اُتاریو وو ہے۔

رَّبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٨٠﴾ اَفَبِهٰذَا الْحَدِيْثِ اَنْتُمْ مُّدْهِنُوْنَ ﴿٨١﴾ وَتَجْعَلُوْنَ

سارا جہان گا رب گو۔ تو کیا تم اس گل ماں سستی کریں ف٦٤ اور اپنوں حصو

رِزْقَكُمْ اَنَّكُمْ تُكَذِّبُوْنَ ﴿٨٢﴾ فَلَوْلَآ اِذَا بَلَغَتِ الْحُلْقُوْمَ ﴿٨٣﴾ وَاَنْتُمْ

یوہ رکھیں جے جھٹلائیں ف٦٥ فر کیوں نہ ہووئے جد جان گلا تکر پہچے۔ اور تم ف٦٦

حِيْنَئِذٍ تَنْظُرُوْنَ ﴿٨٤﴾ وَنَحْنُ اَقْرَبُ اِلَيْهِ مِنْكُمْ وَلٰكِنْ لَّا تُبْصِرُوْنَ ﴿٨٥﴾

اُس ویلے دیکھتا ہوویں۔ اور ہم ف٦٧ زیادہ نیڑے ہاں تھارا دے مگر تمناں نظر نی ف٦٨

فَلَوْلَآ اِنْ كُنْتُمْ غَيْرَ مَدِيْنِيْنَ ﴿٨٦﴾ تَرْجِعُوْنَهَآ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿٨٧﴾

تو کیوں نہ ہویو اگر تمناں بدلو ملنوں نی ف٦٩ کہ اُساں موڑلیا تا اگر تم سچا ایں ف٧٠

فَاَمَّآ اِنْ كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِيْنَ ﴿٨٨﴾ فَرَوْحٌ وَّرَيْحَانٌ ۙ وَّجَنَّتُ نَعِيْمٍ ﴿٨٩﴾ وَاَمَّآ اِنْ

فر وہ مرن آلو اگر مُقرباں بچوں ہے ف٧١ تو راحت ہے اور پھل ف٧٢ اور سکون گا باغ ف٧٣ اور اگر ف٧٤

كَانَ مِنْ اَصْحٰبِ الْيَمِيْنِ ﴿٩٠﴾ فَسَلٰمٌ لَّكَ مِنْ اَصْحٰبِ الْيَمِيْنِ ﴿٩١﴾ وَاَمَّآ

سجا پاسا آلاں بچوں ہووئے۔ تو اے محبوب! تھارے ور سلام ہووے بجی طرف آلاں گی طرفوں ف٧٥ اور اگر ف٧٦

ف٦١ جو سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم ور نازل فرمایو گیو کیونکہ یوہ کلام الٰہی تے وحی ربانی ایں۔ ف٦٢ جس ماں تبدیل تے تحریف ممکن نی۔ ف٦٣ مسائل۔ جناں غسل کی حاجت ہوئے، یا جسکو وضو نہ ہوئے، یا حائضہ عورت یا نفاس آلی ان بچوں کسے ناں قرآن مجید ناں بغیر غلاف وغیرہ کسے کپڑا گے چھونوں جائز نی، بے وضو ناں زبانی قران شریف پڑھن گی اجازت ہے لیکن بے غسلا تے حیض ونفاس آلی ناں یوہ وی جائز نی۔ ف٦٤ تے نی منتا۔ ف٦٥ حضرت حسن رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو وہ بندو بڑو کہاٹا ماں ایں جس گا حصہ ماں قرآن کریم گی تکذیب ہوئے۔ ف٦٦ اے اہلِ میت۔ ف٦٧ اپناں علم تے قدرت گے نال، ف٦٨ تم بصیرت نی رکھتا تم نی جانتا۔ ف٦٩ مرن دے بعد اٹھ گے۔ ف٧٠ کفار دے فرمایو گیو کہ اگر بخیال تھارے، مرن دے بعد اٹھنوں تے اعمال گو حساب کیو جانوں تے جزا دین آلو معبود نہ ہوتو تاں فر کے وجہ ہے کہ جد تھارا پیاراں گی روح حلق تک پہچ آئے تاں تم اساں موڑ کیوں نی لیا تا تے جد یوہ تھارا اختیار ماں نی تاں سمجھو کہ کم اللہ تعالیٰ گا اختیار ماں ایں اس ور ایمان لیاؤ۔ اس گے بعد مخلوق گا طبقات گا احوال، موت گو وقت تے ان گا درجات گو بیان ایں، ف٧١ سابقین بچوں جن گو ذکر اپر ہو گیو تاں اس واسطے ف٧٢ ابوُ العالیہ نے کہیو مقربین بچوں جیڑو کوئے دنیا دے رخصت ہوئے اس گے کول جنت گا پھلاں گی ڈالی لیائی جائے وہ اسگی خوشبو لیے فر اسگی روح قبض ہوئے۔ ف٧٣ آخرت ماں۔ ف٧٤ مرن آلو۔ ف٧٥ معنیٰ یہ ایں کہ اے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم تم ان گو سلام قبول فرماؤ تے ان واسطے غمگین نہ ہوؤ وہ اللہ تعالیٰ گا عذاب دے سلامت تے محفوظ رہیں گا۔ تے تم اناں ناں اسے حال ماں دیکھیں گا جو تمناں پسند ہے۔ ف٧٦ مرن آلو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

إِنْ كَانَ مِنَ الْمُكَذِّبِينَ الضَّآلِّينَ ﴿٩٢﴾ فَنُزُلٌ مِّنْ حَمِيمٍ ﴿٩٣﴾ وَّتَصْلِيَةُ
جھٹلان آلاں گمراہاں بچوں ہووے ف۷ تو اسگی مہمانی اُبلتو پانی اور پکھتی اگ ماں

ع ٣ ٢٢ ١٦

جَحِيمٍ ﴿٩٤﴾ إِنَّ هٰذَا لَهُوَ حَقُّ الْيَقِينِ ﴿٩٥﴾ فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ﴿٩٦﴾ ع
تسانوں ف۸ بیشک اعلیٰ درجہ گی یقینی گل ہے۔ تو اے محبوب! تم اپناں عظمت آلا رب گا ناں گی پاکی بولو ف۹

سُورَةُ الْحَدِيدِ مَدَنِيَّةٌ — آيَاتُهَا ٢٩ — رُكُوعَاتُهَا ٤

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١﴾ لَهُ مُلْكُ
اللہ گی پاکی بولے جو کجھ آسماناں اور زمین ماں ہے ف۲ اور وہی عزت تے حکمت آلو ہے۔ اُسے گے واسطے ہے

السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۚ يُحْيِي وَيُمِيتُ ۚ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢﴾ هُوَ
آسماناں دے زمین گی سلطنت زندہ کرے ف۳ اور مارے ف۴ اور وہ سب کجھ کرسکے۔ وہی

الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ ۚ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٣﴾ هُوَ
اول ف۵ وہی آخر ف۶ وہی ظاہر ف۷ وہی باطن ف۸ وہی سب جانیں۔ وہی

الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى
ہے جس نے آسمان اور زمین چھ دن ماں پیدا کیا ف۹ فر عرش ور استوا فرمایو

عَلَى الْعَرْشِ ۚ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا
جیسو اسگی شان گے لائق ہے جانیں جو زمین گے اندر جائے ف۱۰ اور جو اُس دے باہر نکلے ف۱۱

وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا ۖ وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ
اور جو آسمان دے اُترے ف۱۲ اور جو اُسماں چڑھے ف۱۳ اور وہ تھارے نال ہے ف۱۴ تم

ف۷ یعنی اصحاب شمال بچوں۔ ف۸ جہنم گی تے مرن آلاں گا احوال تے جیڑا مضامین اس سورت ماں بیان کیا گیا۔ ف۹ حدیث جدیا یہ آیت نازل ہوئی فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ تاں سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو اس ناں اپناں رکوع ماں داخل کروتے جد سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلٰى نازل ہوئی تاں فرمایو اس ناں اپناں سجداں ماں داخل کرو (ابوداؤد) مسئلو: اس آیت دے ثابت ہویو کہ رکوع تے سجود گی تسبیحات قرآن کریم دے ماخوذ ہیں۔ ف۱ سورۂ حدید مکّی ہے یا مدنی، اس ماں چار (۴) رکوع انتی (۲۹) آیات، پنج سو چرتالی (۵۴۴) کلمہ، دو ہزار چار سو چھہتر (۲۴۷۶) حرف ایں۔ ف۲ ہر شئی دے جاندار ہوئے یا بے جان۔ ف۳ مخلوق ناں پیدا کرگے، یا یہ معنیٰ ایں کہ مرداں ناں زندہ کرے۔ ف۴ یعنی موت دیے زنداں ناں۔ ف۵ قدیم ہر شئی دے پہلاں، اول بے ابتدا کہ وہ تھو تے ہور کجھ نہ تھو ف۶ ہر شئی گا ہلاک تے فنا ہون گے بعد رہن آلو، سب فنا ہو جائیں گا تے وہ ہمیشہ رہے گو۔ اس واسطے انتہائی۔ ف۷ دلائل و براہین دے یا یہ معنیٰ ایں کہ غالب ہر شئی ور۔ ف۸ حواس اس گا ادراک دے عاجز، یا یہ معنیٰ ایں کہ ہر چیز کو جانن آلو ف۹ دُنیا گا دناں دے، کہ ان گو پہلو اتوار تے پچھلو جمعو ایں۔ حسن رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو کہ اگر وہ چاہتو تاں اکھ چمکورن ماں پیدا کردیتو لیکن اسگی حکمت نے یو ہی تقاضو کیو کہ چھ ناں اصل بنائے تے ان ور مدار رکھے۔ ف۱۰ خواہ وہ دانوں ہوئے یا قطرو یا خزانوں ہوئے یا مردو۔ ف۱۱ خواہ وہ نباتات ہوئیں یا دھات یا ہور کائے چیز ف۱۲ رحمت تے عذاب تے فرشتہ تے بارش۔ ف۱۳ اعمال تے دعا۔ ف۱۴ اپناں علم وقدرت گے نال عموماً تے فضل ورحمت گے نال خصوصاً۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مَا كُنْتُمْ ۭ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ④ لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ
کدے وی ہوئیں اور اللہ تھارا کم دیکھ رہیو ہے ف۱۵ اُسے گی ہے آسماناں

وَالْاَرْضِ ۭ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُوْرُ ⑤ يُوْلِجُ الَّيْلَ فِي النَّهَارِ
اور زمین گی سلطنت اور اللہ ہی گی طرف ساراں کماں گو رجوع۔ رات ناں دھیاڑی گا حصہ ماں لے آئے ف۱۶

وَيُوْلِجُ النَّهَارَ فِي الَّيْلِ ۭ وَهُوَ عَلِيْمٌۢ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ⑥ اٰمِنُوْا
اور دن ناں رات گا حصہ ماں آنیں ف۱۷ اور وہ دلاں گی گل جانیں ف۱۸ اللہ

بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَاَنْفِقُوْا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُّسْتَخْلَفِيْنَ فِيْهِ ۭ
تے اُسگا رسول ور ایمان آنوں اور اُس گا راہ ماں کُجھ وہ خرچ کرو جسماں تمناں ہور ناں گو جانشین بنایو ف۱۹

فَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْ وَاَنْفَقُوْا لَهُمْ اَجْرٌ كَبِيْرٌ ⑦ وَمَا لَكُمْ
تو وِہ جیڑا تھاڑے بچوں ایمان لے آیا اور اُس گا راہ ماں خرچ کیو ان گے واسطے بڑو ثواب ہے۔ اور تمناں کے ہے

لَا تُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ ۚ وَالرَّسُوْلُ يَدْعُوْكُمْ لِتُؤْمِنُوْا بِرَبِّكُمْ وَقَدْ
جے تم اللہ ور ایمان نہ لے آؤ حالانکہ یہ رسول تمناں بلا رہیا ایں کہ اپناں رب ور ایمان لے آؤ ف۲۰ اور بیشک

اَخَذَ مِيْثَاقَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ⑧ هُوَ الَّذِيْ يُنَزِّلُ
وہ ف۲۱ تھارا دے پہلاں ہی عہد لے چکو ہے ف۲۲ اگر تمناں یقین ہووے وہی کہ

عَلٰي عَبْدِهٖٓ اٰيٰتٍۢ بَيِّنٰتٍ لِّيُخْرِجَكُمْ مِّنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى النُّوْرِ ۭ وَاِنَّ
اپناں بندہ ور ف۲۳ روشن آیت اُتارے تانجہ تمناں نیریاں بچوں ف۲۴ لوگی طرف لے جائے ف۲۵ اور بیشک

اللّٰهَ بِكُمْ لَرَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ ⑨ وَمَا لَكُمْ اَلَّا تُنْفِقُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ
اللہ تھارے ور ضرور مہربان رحم آلو۔ اور تمناں کے ہے کہ اللہ گا راہ ماں خرچ نہ کرو۔

وَلِلّٰهِ مِيْرَاثُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۭ لَا يَسْتَوِيْ مِنْكُمْ مَّنْ اَنْفَقَ مِنْ
حالانکہ آسماناں اور زمین ماں سب گو وارث اللہ ہی ہے ف۲۶ تھارے بچ برابر نی وِہ جنھاں نے

ف۱۵ تاں تمناں تھاراں عملاں گے مطابق جزا دیے گو۔ ف۱۶ اس طرح کہ رات ناں کہٹائے تے دن گی مقدار بدھائے۔ ف۱۷ دن کہٹا گے تے رات گی مقدار بدھا گے۔ ف۱۸ دل گا عقیدہ تے قلبی اسرار سب نا جانے۔ ف۱۹ جیڑ اتھارا دے پہلاں تھا تے تھارا جانشین کرے گو تھار ابعد آلاں ناں۔ مطلب یوہ ہے جیڑا مال تھارا قبضہ ماں ہیں سب اللہ تعالیٰ گا ایں اس نے تم ناں نفعو لین واسطے دتا ایں تم حقیقتاً ان گا مالک نی بلکہ نائب تے وکیل ایں، اناں ناں راہِ خدا ماں خرچ کرو تے جس طرح نائب تے وکیل ناں مالک گا حکم دے خرچ کرن ماں کوئے تامل نی ہو تو تاں تمناں وی کوئے تامل تے تردد نہ ہوئے۔ ف۲۰ تے بر ہان تے حجت پیش کریں تے کتابِ الٰہی سنائیں تاں تمناں ہون کے عذر ہو سکے ف۲۱ یعنی اللہ تعالیٰ ف۲۲ جد اس نے تمناں پشتِ آدم علیہ السلام دے کڈھیو تھو کہ اللہ تعالیٰ تھارو رب ہے اس گے سوائے کوئے معبود نی۔ ف۲۳ سید عالم حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ور۔ ف۲۴ کفر و شرک گی۔ ف۲۵ یعنی نورِ ایمان گی طرف۔ ف۲۶ تم ہلاک ہو جائیں گا تے مال اسے گی مِلک ماں رہ جائیں گا تے تمناں خرچ کرن گو ثواب وی نہ ملے گو اگر تم خدا کی راہ ماں خرچ کرو تاں ثواب وی ملے گو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

قَبْلِ الْفَتْحِ وَقٰتَلَ ؕ اُولٰٓئِكَ اَعْظَمُ دَرَجَةً مِّنَ الَّذِيْنَ
فتح مکہ توں پہلاں خرچ اور جہاد کیو ف۲۷ وہ مرتبہ ماں اُن دے بڑا ایں جنہاں نے
اَنْفَقُوْا مِنْۢ بَعْدُ وَقٰتَلُوْا ؕ وَكُلًّا وَّعَدَ اللّٰهُ الْحُسْنٰى ؕ وَاللّٰهُ بِمَا
فتح مکہ توں بعد خرچ اور جہاد کیو اور اُن ساراں نال ف۲۸ اللہ نے جنت گو وعدو فرمایو ہے۔ف۲۹ اور اللہ ناں
ع ۱۰ ۱۷ تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ ﴿۱۰﴾ مَنْ ذَا الَّذِيْ يُقْرِضُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضٰعِفَهٗ
تھارا کماں گی خبر ہے۔ کون ہے جیڑو اللہ ناں قرض دیئے اچھو قرض ف۳۰ وہ تو اُس گے واسطے دونا
لَهٗ وَلَهٗٓ اَجْرٌ كَرِيْمٌ ﴿۱۱﴾ يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنٰتِ يَسْعٰى نُوْرُهُمْ
کرے اور اُساں عزت گو ثواب ہے۔ جس دن تم ایمان آلاں مرداں اور ایمان آلی عورتاں ناں ف۳۱ دیکھیں گا کہ انگو نُور ف۳۲
بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ وَبِاَيْمَانِهِمْ بُشْرٰىكُمُ الْيَوْمَ جَنّٰتٌ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا
ان گے اگے اور ان گے سجے دوڑ تو ہوئے گو ف۳۳ ان دے فرمایو جا رہیو ہے کہ اج تھاری سب توخوشی گی گل وہ جنت ایں جن گے ہیٹھوں
الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ؕ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿۱۲﴾ يَوْمَ يَقُوْلُ
نہر نکیں تم ان ماں ہمیشہ رہو یاہی بڑی۔ کامیابی ہے جس دن
الْمُنٰفِقُوْنَ وَالْمُنٰفِقٰتُ لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوا انْظُرُوْنَا نَقْتَبِسْ مِنْ نُّوْرِكُمْ ۚ
منافق مرد اور منافق عورت مسلماناں دوں کہیں گا کہ ہمناں ایک نظر دیکھو کہ ہم تھارا نور دے کچھ حصولیاں
قِيْلَ ارْجِعُوْا وَرَآءَكُمْ فَالْتَمِسُوْا نُوْرًا ؕ فَضُرِبَ بَيْنَهُمْ بِسُوْرٍ
کہیو جائیگو اپناں توں پچھاں مڑو ف۳۴ اُت نور ٹونڈھو وہ مڑیں گا تدھ ہی ان گے ف۳۵ درمیان ایک دیوار کھڑی کر دتی جائیگی ف۳۶
لَّهٗ بَابٌ ؕ بَاطِنُهٗ فِيْهِ الرَّحْمَةُ وَظَاهِرُهٗ مِنْ قِبَلِهِ الْعَذَابُ ﴿۱۳﴾
جسماں ایک دروازو ہے ف۳۷ اُس گا اندر گی طرف رحمت ف۳۸ اور باہر گی طرف عذاب

ف۲۷ جدکہ مسلمان کہٹ تے کمزور تھا اس وقت جناں نے خرچ کیو تے جہاد کیو وہ مہاجرین تے انصار بچوں سابقین اولین ایں ان گا حق ماں نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو کہ اگر تھارے بچوں کوئے اُحد پہاڑ گے برابر سونوں خرچ کر چھڑے تاں وی ان گا ایک مُد گے برابر نہ ہوئے، نہ نصف مد گے، مدا ایک پیمانوں ایں جس نال جَو منیاں جائیں۔ شانِ نزول: کلبی نے کہیو کہ یاہ آیت حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ گا حق ماں نازل ہوئی کیونکہ آپ پہلا وہ شخص ایں جیڑا اسلام لیایا تے پہلا وہ شخص جس نے راہِ خدا ماں مال خرچ کیو تے رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی حمایت کی۔ ف۲۸ یعنی پہلا خرچ کرن آلاں دے وی تے فتح دے بعد خرچ کرن آلاں دے وی۔ ف۲۹ البتہ درجات ماں فرق ہے قبل فتح خرچ کرن آلاں گو درجا اعلیٰ ہے۔ ف۳۰ یعنی خوش دلی گے نال راہِ خدا ماں خرچ کرے اس انفاق ناں اس مناسبت نال قرض فرمایو گیو کہ اس ور جنت گو وعدو فرمایو گیو ہے۔ ف۳۱ پل صراط ور ف۳۲ یعنی ان گا ایمان تے طاعت گو نور۔ ف۳۳ تے جنت گی طرف ان گی رہنمائی کرے۔ ف۳۴ جیاں دے آیا تھا یعنی موقف گی طرف جت ہمناں نور دتو گیو اُت نور طلب کرو یا یہ معنیٰ ایں کہ تم مہارو نورنی پاسکتا نور گی طلب واسطے پچھاں مڑ جاؤ فر وہ نور گی تلاش ماں واپس ہوئیں گا تے کجھ نہ تھائے گو تاں دوبارہ موموناں گی طرف مڑیں گا۔ ف۳۵ یعنی مومنین تے منافقین گے۔ ف۳۶ بعض مفسرین نے کہیو وہی اعراف ہے۔ ف۳۷ اس دے جنت ماں داخل ہوئیں گا۔ ف۳۸ یعنی اس دیوار گی اندرونی طرف۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يُنَادُونَهُمْ أَلَمْ نَكُن مَّعَكُمْ ۖ قَالُوا بَلَىٰ وَلَٰكِنَّكُمْ فَتَنتُمْ أَنفُسَكُمْ

منافق ف۳۹ مسلماناں ناں بلائیں گا کیا ہم تھارے نال نی ف۴۰ تھا مسلمان کہیں گا کیوں نی مگر تم نے اپنی جان فتنہ ماں سٹیں ف۴۱

وَتَرَبَّصْتُمْ وَارْتَبْتُمْ وَغَرَّتْكُمُ الْأَمَانِيُّ حَتَّىٰ جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ

اور مسلماناں گی برائی تکتا اور شک کرتا رہیں تھا ف۴۲ اور جھوٹی لالچ نے تمناں توکھو دتو ف۴۳ تاں توڑی کہ اللہ گو حکم آ گیو ف۴۴

وَغَرَّكُم بِاللَّهِ الْغَرُورُ ﴿١٤﴾ فَالْيَوْمَ لَا يُؤْخَذُ مِنكُمْ فِدْيَةٌ وَلَا

اور تمناں اللہ گا حکم ور اس بڑا فریبی نے مغرور کیو ف۴۵ تو اج نہ تھارا دے کوئے فدیو لیو جائے ف۴۶ اور

مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا ۚ مَأْوَاكُمُ النَّارُ ۖ هِيَ مَوْلَاكُمْ ۖ وَبِئْسَ

نہ کھلا کافراں دے تھارو ٹھکانوں اگ ہے۔ وہ تھاری رفیق ہے اور کتنو

الْمَصِيرُ ﴿١٥﴾ أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَن تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ

بُرو انجام۔ کیا ایمان آلاں ناں اجاں وقت نی آیو کہ ان گا دِل جُھک جائیں اللہ گی یاد

اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ

اور اُس حق واسطے جیڑو اُتریو ف۴۷ اور ان جیسا نہ ہوویں جنھاں ناں پہلاں کتاب

مِن قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ ۖ وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ

دتی گئیں ف۴۸ فر ان ور مدت دراز ہوئی ف۴۹ تو ان گا دِل سخت ہوگیا ف۵۰ اور انِ ماں بہت

فَاسِقُونَ ﴿١٦﴾ اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ قَدْ بَيَّنَّا

فاسق ایں ف۵۱ جان لیو جے اللہ زمین ناں زندہ فرمائے اُس گا مرن دے بعد ف۵۲ بیشک ہم نے تھارے واسطے

ف۳۹ اس دیوار گا پچھاڑے۔ ف۴۰ دُنیاماں نماز پڑھیں روزہ رکھیا۔ ف۴۱ نفاق تے کفر اختیار کرگے۔ ف۴۲ دین اسلام ماں۔ ف۴۳ تے تم باطل امیداں ماں رہیا کہ مسلماناں ور مصیبت آئیں گیں وہ تباہ ہوجائیں گا۔ ف۴۴ یعنی موت ف۴۵ یعنی شیطان نے توکھو دتو کہ اللہ تعالیٰ بڑو حلیم ایں تھارے ور عذاب نہ کرے گو تے نہ مرن دے بعد اٹھنوایں، نہ حساب دینوں ایں تم اس گا فریب ماں آگیا۔ ف۴۶ جس ناں دے کے تم اپنی جان چھڑکا سکو عذاب دے۔ بعض مفسرین نے فرمایو معنیٰ یہ ایں کہ اج نہ تھارا دے ایمان قبول کیو جائے نہ توبہ۔ ف۴۷ شانِ نزول: حضرت اُم المومنین عائشہ صدیقہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا دے مروی ہے کہ نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دولت سرائے اقدس دے باہر تشریف لیایا تاں مُسلماناں ناں دیکھیو کہ آپسماں ہس رہیا ایں فرمایو تم ہس رہیا ایں اجاں تک تھارا رب گی طرف دے امان نی آئی تے تھارا ہسن ور یاہ آیت نازل ہوئی، اناں نے عرض کیو یارسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم اس ہسن گو کفارو کے ہے؟ فرمایو اتنو ہی رونو! تے اترن آلا حق دے مراد قرآن مجید ہے۔ ف۴۸ یعنی یہودیاں تے نصرانیاں گا طریقہ اختیار نہ کریں۔ ف۴۹ یعنی وہ زمانوں جیڑو ان گے تے ان گا نبیاں گے درمیان تھو۔ ف۵۰ تے یادِ الٰہی واسطے نرم نہ ہویا دنیا گی طرف مائل ہوگیا تے وعظ و نصیحت دے اناں نے مُنھ موڑیا۔ ف۵۱ دین دے خارج ہون آلا۔ ف۵۲ بارش برہا گے نیلو جما یو جد کہ وہ خشک ہوگئی تھی اسے طرح دلاں ناں سخت ہون دے بعد نرم کرے۔ تے اناں ناں علم وحکمت دے زندگی عطا فرمائے۔ بعض مفسرین نے فرمایو کہ یاہ تمثیل ہے ذکر گا دلاں ور اثر کرن گی جسطرح بارش نال سکی زمین ناں زندگی حاصل ہوئے اسے طرح ذکر الٰہی نال دل زندہ ہوئیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لَكُمُ الْاٰيٰتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ ﴿۱۷﴾ اِنَّ الْمُصَّدِّقِيْنَ وَالْمُصَّدِّقٰتِ وَاَقْرَضُوا
نشانی بیان فرما چھڑیں تانجہ تمناں سمجھ ہووے۔ بیشک صدقہ دین آلا مرد اور صدقہ دین آلیں عورت اور وہ جھاں نے
اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا يُّضٰعَفُ لَهُمْ وَلَهُمْ اَجْرٌ كَرِيْمٌ ﴿۱۸﴾ وَالَّذِيْنَ
اللہ ناں اچھو قرض دتو ف۵۳ ان گا دُونا ایں اور اس گے واسطے عزت گو ثواب ف۵۴ اور وہ جھڑا
اٰمَنُوْا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهٖٓ اُولٰٓئِكَ هُمُ الصِّدِّيْقُوْنَ ۖ وَالشُّهَدَآءُ عِنْدَ
اللہ اور اس گا رسولاں ور ایمان لے آئیں وہی کامل سچا اور ہور ناں ور ف۵۵ گواہ
رَبِّهِمْ ۭ لَهُمْ اَجْرُهُمْ وَنُوْرُهُمْ ۭ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَكَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَآ
اپناں رب گے کول ان گے واسطے اُنگو ثواب ف۵۶ تے ان گو نور ہے ف۵۷ اور جھاں نے کفر کیو اور مہاری آیت جھٹلائیں
اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ الْجَحِيْمِ ﴿۱۹﴾ اِعْلَمُوْٓا اَنَّمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَّلَهْوٌ ع ۹ ۲ ۱۸
وہ دوزخی ایں۔ جان لیو جے دنیا گی زندگی دے نی مگر کھیل کود ف۵۸
وَّزِيْنَةٌ وَّتَفَاخُرٌۢ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِى الْاَمْوَالِ وَالْاَوْلَادِ ۭ كَمَثَلِ
اور آرائش اور تھارو آپسماں بڈیائیں کرنوں اور مال تے اولاداں ایک دوجا ور زیادتی چاہنوں ف۵۹ اُس
غَيْثٍ اَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهٗ ثُمَّ يَهِيْجُ فَتَرٰىهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ
بارش گی طرح ہے جسکو جمایو وو سبزو کساناں ناں چنگو لگے فر سک جائے ف۶۰ کہ تو اُسناں پیلو دیکھے فر
يَكُوْنُ حُطٰمًا ۭ وَفِى الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيْدٌ ۙ وَّمَغْفِرَةٌ مِّنَ
منديو وو ف۶۱ اور آخرماں سخت عذاب ہے ف۶۲ اور اللہ گی طرف دے بخشش
اللّٰهِ وَرِضْوَانٌ ۭ وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَآ اِلَّا مَتَاعُ الْغُرُوْرِ ﴿۲۰﴾
اور اُسگی رضا۔ ف۶۳ اور دنیا گو جین دے نی مگر توکھا گو مال ف۶۴

ف۵۳ یعنی خوش دلی تے نیتِ صالحہ گے نال مستحقاں ناں صدقو دتو تے راہِ خداماں خرچ کیو۔ ف۵۴ تے وہ جنت ہے۔ ف۵۵ گزری وی اُمتاں بچوں۔ ف۵۶ جسکو وعدو کیو گیو ف۵۷ جیڑو حشرماں ان گے نال ہوئے گو۔ ف۵۸ جس ماں وقت ضائع کرن گے بغیر کچھ حاصل نی۔ ف۵۹ تے ان چیزاں ماں مشغول رہنوں تے ان دے دل لانوں دنیا ایں لیکن طاعات تے عبادات تے جیڑیں چیز طاعات ور مددگار ہوئیں وہ امورِ آخرت بچوں ایں۔ ہون اس دنیا گی زندگانی گی ایک مثال ارشاد فرمائی جائے۔ ف۶۰ اس گی نیلیاری چلے گئی، پیلو ہو گیو آسانی یا زمینی کسے بلا نال۔ ف۶۱ ریزہ ریزہ، یوہی حال دُنیا گی زندگی گو ہے جس ور دُنیا گو طالب بہت خوش ہوئے تے اس گے نال بہت ساریں اُمید رکھے وہ بہت جلدی گزر جائے۔ ف۶۲ اس گے واسطے جیڑو دُنیا گو طالب ہوئے تے زندگی کھیڈن کودن ماں گزارے تے وہ آخرت گی پرواہ نہ کرے ایسو حال کافر گو ہوئے۔ ف۶۳ جس نے دُنیاناں آخرت ور ترجیح دتی۔ ف۶۴ یوہ اس گے واسطے ہے جیڑو دُنیا ہی گو ہو جائے تے اس ور پروسو کر لیے تے آخرت گی فکر نہ کرے تے جیڑو شخص دُنیاماں وی آخرت گو طالب ہوئے تے دُنیاوی اسباب دے وی آخرت ہی واسطے تعلق رکھے تاں اس گے واسطے دُنیا گی کامیابی آخرت گو ذریعو ہے۔ حضرت ذوالنون رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو کہ اے گروہِ مریدین دُنیا طلب نہ کرو تے اگر طلب کرو تاں اس دے محبت نہ کرو خرچا توں لیو ٹھکانوں دوجی جگہ ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

سَابِقُوْٓا اِلٰى مَغْفِرَةٍ مِّنْ رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ السَّمَآءِ

دوڑ گے چلو اپناں رب گی بخشش اور اُس جنت گی طرف ف٦٥ جسگی چوڑائی آسمان تے زمین گا

وَالْاَرْضِ ۙ اُعِدَّتْ لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهٖ ۭ ذٰلِكَ فَضْلُ

پھیلاؤ گے برابر سو ف٦٦ تیار کی گئی ہے ان واسطے جیڑا اللہ تے رسول ور ایمان لے آیا یوہ

اللّٰهِ يُؤْتِيْهِ مَنْ يَّشَآءُ ۭ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيْمِ ﴿٢١﴾ مَآ اَصَابَ

اللہ گو فضل ہے جسناں چاہے دیے اور اللہ بڑو فضل آلو ہے۔ نی پہنچی

مِنْ مُّصِيْبَةٍ فِي الْاَرْضِ وَلَا فِيْٓ اَنْفُسِكُمْ اِلَّا فِيْ كِتٰبٍ مِّنْ

کائے مصیبت زمین ماں ف٦٧ اور نہ تھاری جاناں ماں ف٦٨ مگر وہ ایک کتاب ماں ایں ف٦٩

قَبْلِ اَنْ نَّبْرَاَهَا ۭ اِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيْرٌ ﴿٢٢﴾ لِّكَيْلَا تَاْسَوْا عَلٰى

قبل اس گے کہ ہم اسناں پیدا کراں ف٧٠ بیشک یاہ ف٧١ اللہ ناں آسان ایں۔ اس طرح کہ غم نہ کھاؤ ف٧٢ اُس ور

مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوْا بِمَآ اٰتٰىكُمْ ۭ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُوْرِۨ ﴿٢٣﴾

جیڑو ہتھوں جائے اور خوش نہ ہوؤ ف٧٣ اُس ور جیڑو تمنا دتو ف٧٤ اور اللہ ناں نی پسند کوئی شیخی مارن آلو فخر کرن آلو۔

الَّذِيْنَ يَبْخَلُوْنَ وَيَاْمُرُوْنَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ ۭ وَمَنْ يَّتَوَلَّ فَاِنَّ

وہ جیڑا آپ وی بخل کریں تے ف٧٥ ہور ناں ناں وی بخل گو کہیں ف٧٦ اور جیڑو منہ پھیرے ف٧٧ دے بیشک

اللّٰهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيْدُ ﴿٢٤﴾ لَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنٰتِ وَاَنْزَلْنَا

اللہ ہی بے نیاز ہے سب خوبیاں آلو۔ بیشک ہم نے اپناں رسولاں ناں روشن دلیلاں گے نال بھیجو اور ان گے

ف٦٥ رضائے الٰہی گا طالب بنوں اگی طاعت اختیار کرو تے اگی فرمانبرداری کر گے جنت گی طرف بدھو۔ ف٦٦ یعنی جنت گو عرض ایسو ہے کہ ستاں آسماناں تے ستاں زیمناں گا ورق بنا گے آپسماں ملادتا جائیں تاں جتناں وہ ہوئیں اتنوں جنت گو عرض ہے فرلمائی گی کے انتہا ہے۔ ف٦٧ قحط گی، بارش روکن گی، پیداوار نہ ہون گی، پھلاں گی کمی گی، کھیتیاں گا تباہ ہون گی۔ ف٦٨ بیماریاں تے اولاد گا غماں گی۔ ف٦٩ لوحِ محفوظ ماں۔ ف٧٠ یعنی زمین ناں یا جاناں ناں یا مصیبت ناں۔ ف٧١ یعنی ان کماں گو باوجود کثرت گے لوحِ محفوظ ماں ثبت فرمانوں۔ ف٧٢ متاعِ دُنیا۔ ف٧٣ یعنی ٹینٹ نہ کرو۔ ف٧٤ دُنیا گو متاع تے حال تے یوہ سمجھ لیو کہ جو اللہ تعالیٰ نے مقدر فرمایو ہے ضرور ہونوں ایں نہ غم کرن نال کائے ضائع شدہ چیز واپس مل سکے، نہ فنا ہون آلی چیز ٹینٹ گے لائق ہے تاں چاہیئے کہ خوشی گی جگہ شکر تے غم گی جگہ صبر اختیار کرو۔ غم دے مرادات انسان گی وہ حالت ہے جس ماں صبر تے رضا بقضائے الٰہی تے اُمید ثواب باقی نہ رہے تے خوشی دے وہ ٹینٹ کرنوں مراد ہے جس ماں مست ہو گے آدمی شکر دے غافل ہو جائے۔ تے وہ غم تے رنج جسماں بندو اللہ تعالیٰ گی طرف متوجہ ہوئے تے اگی رضا ور راضی ہوئے اسے طرح وہ خوشی جس ور حق تعالیٰ گو شکر گزار ہوئے ممنوع نی۔ حضرت امام جعفر صادق رضی اللہ عنہ نے فرمایو اے فرزند آدم کسے چیز گا فقدان ور کیوں غم کرے یوہ اس ناں تیرے کول واپس نہ لیائے گو تے کسے موجود چیز ور غرور کیوں کرے موت اس ناں تیرا ہتھ ماں نہ چھوڑ گے ف٧٥ تے راہِ خدا تے امورِ خیر ماں خرچ نہ کریں تے حقوقِ مالیہ گی ادائیگی دے پچھے رہیں۔ ف٧٦ اس گی تفسیر ماں مفسرین گو ایک قول یوہ وی ہے کہ یوہ یہود گا حال گو بیان ایں، تے بخل دے مراد ان گو سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا ان اوصاف ناں چھپانوں ایں جیڑا پہلیں کتاباں ماں مذکور تھا۔ ف٧٧ ایمان دے یا مال خرچ کرن دے یا خدا تے رسول گی فرمانبرداری دے

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مَعَهُمُ الْكِتٰبَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ ۚ وَاَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ
نال کتاب ف۷۸ اور انصاف گی ترکھڑی اُتاری ف۷۹ کہ لوگ انصاف ور قائم ہوویں ف۸۰ اور ہم نے لوہو اُتاریو ف۸۱
فِيهِ بَاْسٌ شَدِيدٌ وَّمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللّٰهُ مَنْ يَّنْصُرُهٗ
اُساں سخت آنچ ف۸۲ اور لوکاں گا فائدہ ف۸۳ اور اس واسطے جے اللہ دیکھے اسناں جیڑو بن دیکھے اُسگی ف۸۴
وَرُسُلَهٗ بِالْغَيْبِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٢٥﴾ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوحًا
اور اُس گا رسولاں گی مدد کرے بیشک اللہ قوت آلو غالب ہے ف۸۵ اور بیشک ہم نے نوح اور ابراہیم
وَّاِبْرٰهِيمَ وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِمَا النُّبُوَّةَ وَالْكِتٰبَ فَمِنْهُمْ مُّهْتَدٍ ۚ
ناں پیجیو اور انگی اولاد ماں نبوت اور کتاب رکھی ف۸۶ تو ان ماں ف۸۷ کوئی راہ ور آیو
وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ فٰسِقُونَ ﴿٢٦﴾ ثُمَّ قَفَّيْنَا عَلٰٓى اٰثَارِهِمْ بِرُسُلِنَا وَقَفَّيْنَا بِعِيسَى
اور ان ماں بہتیرا فاسق ایں۔ فر ہم نے ان گے پچھے ف۸۸ اُسے راہ ور اپناں ہور رسول پیجیا اور ان گے پچھے عیسیٰ
ابْنِ مَرْيَمَ وَاٰتَيْنٰهُ الْاِنْجِيلَ ۙ وَجَعَلْنَا فِي قُلُوبِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ
ابن مریم ناں پیجیو اور اُسناں انجیل عطا فرمائی تے اُس گا پیروکاراں گا دلاں ماں نرمی
رَاْفَةً وَّرَحْمَةً ؕ وَرَهْبَانِيَّةَ ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنٰهَا عَلَيْهِمْ
تے رحمت رکھی ف۸۹ اور راہب بنو ف۹۰ تو یاہ گل انہاں نے دین ماں اپنی طرفوں کڈھی ہم نے ان ور مقرر نہ کی تھی

ف۷۸ شرعی احکام بیان کرن آلیں۔ ف۷۹ ترکھڑی دے مراد عدل ہے معنیٰ یہ ایں کہ ہم نے عدل گو حکم دتو۔ تے ایک قول یوہ ہے ترکھڑی دے وزن کرن گو آلو ہی مراد ہے۔ مروی ہے کہ حضرت جبریل علیہ السلام حضرت نوح علیہ السلام گے کول ترکھڑی لیایا تے فرمایو کہ اپنی قوم ناں حکم دیو کہ اس گے نال وزن کریں۔ ف۸۰ تے کوئے کسے گی حق تلفی نہ کرے۔ ف۸۱ بعض مفسرین نے فرمایو کہ اتارنوں ات پیدا کرن گا معنیٰ ماں ایں مراد یاہ ہے کہ ہم نے لوہا ناں پیدا کیو تے لوکاں واسطے کھانی دے کڈھیو تے اناں ناں اسگی صنعت گو علم دتو تے یوہ وی مروی ہے کہ اللہ تعالیٰ نے چار بابرکت چیز آسمان دے زمین گی طرف اتاریں۔ (۱) لوہو (۲) اگ (۳) پانی (۴) نمک۔ ف۸۲ بہت طاقت کہ اس دے اسلحہ تے آلات جنگ بنایا جائیں۔ ف۸۳ کہ صنعتاں تے حرفتاں ماں وہ بہت کم آئے خلاصو یوہ کہ ہم نے رسولاں ناں پیجیو تے ان گے نال ان چیزاں ناں نازل کیو کہ لوک حق تے عدل گو معاملو کریں۔ ف۸۴ یعنی اس گا دین گی۔ ف۸۵ اس ناں کسے گی مدد در کار نی دین گی مدد کرن گو جیڑو حکم دتو گیو یوہ اناں ہی لوکاں گا نفع واسطے ہے۔ ف۸۶ یعنی توریت تے انجیل تے زبور تے قرآن۔ ف۸۷ یعنی ان گی ذریت ماں جن ماں نبی تے کتاب پیجیں۔ ف۸۸ یعنی حضرت نوح تے حضرت ابراہیم علیہما السلام گے بعد حضرت عیسیٰ علیہ السلام گا زمانہ تک یکے بعد دیگرے۔ ف۸۹ کہ وہ آپسماں ایک دوجا نال محبت تے شفقت رکھیں۔ ف۹۰ پہاڑاں تے غاراں تے خالی مکاناں ماں خلوت نشین ہونوں تے چلہ گاہ بنانوں تے اہل دُنیا دے ملنوں جلنوں ترک کرنوں تے عبادتاں ماں اپنے اپر زیادہ مشکل بدھا لینی، تارک ہو جانوں، نکاح نہ کرنوں، بہت موٹا کپڑا لانا، ادنیٰ غذا نہایت کہٹ کھانوں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

إِلَّا ابْتِغَآءَ رِضْوَانِ اللّٰهِ فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا ۚ فَاٰتَيْنَا الَّذِيْنَ

ہاں یاہ بدعت ہے اُنہاں نے اللہ گی رضار چاہن واسطے پیدا کی۔ فر اُساں نہ نبایو جسطرح نبھان گو حق تھو ف۹۱ تو ان گا

اٰمَنُوْا مِنْهُمْ اَجْرَهُمْ ۚ وَكَثِيْرٌ مِّنْهُمْ فٰسِقُوْنَ ﴿٢٧﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا

ایمان آلاناں ف۹۲ ہم نے ان گو ثواب عطا کیو۔ اور ان ماں بہتیرا ف۹۳ فاسق ایں۔ اے ایمان آلیو! ف۹۴

اتَّقُوا اللّٰهَ وَاٰمِنُوْا بِرَسُوْلِهٖ يُؤْتِكُمْ كِفْلَيْنِ مِنْ رَّحْمَتِهٖ وَيَجْعَلْ

اللہ دے ڈرو اور اللہ گا رسول ف۹۵ ور ایمان لے آؤ وہ اپنی رحمت گا دو حصہ تمناں عطا فرمائیگو ف۹۶ اور

لَّكُمْ نُوْرًا تَمْشُوْنَ بِهٖ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۭ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿٢٨﴾ لِّئَلَّا

تھارے واسطے نور کرچھڑے گو ف۹۷ جساں چلو اور تمناں بخشے گو اور اللہ بخشن آلو مہربان ایں یوہ تانجہ

يَعْلَمَ اَهْلُ الْكِتٰبِ اَلَّا يَقْدِرُوْنَ عَلٰي شَيْءٍ مِّنْ فَضْلِ اللّٰهِ وَاَنَّ

کتاب آلا کافر جان جائیں کہ اللہ گا فضل ور ان گو کوئی قابو نی ف۹۸ اور یوہ کہ

الْفَضْلَ بِيَدِ اللّٰهِ يُؤْتِيْهِ مَنْ يَّشَآءُ ۭ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيْمِ ﴿٢٩﴾ ع ۴

فضل اللہ گا ہتھ ماں ایں دیے جناں چاہے اور اللہ بڑا فضل آلو ہے۔

ف۹۱ بلکہ اُساں ضائع کرچھڑیو تے تثلیث تے اتحاد ماں مبتلا ہوگیا تے حضرت عیسیٰ علیہ الصلوٰۃ والسّلام گا دین دے کفر کرگے اپناں بادشاہاں گا دین ماں داخل ہویا تے کجھ لوک ان بچوں دین مسیحی ور قائم تے ثابت وی رہیا تے جد زمانۂ پاک، حضور سید عالم صلّی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلّم گو پایو تاں حضور ور وی ایمان لیایا۔ **مسئلو:** اس آیت دے ثابت ہویو کہ بدعت یعنی دین ماں کسے گل ناں کڈھنوں اگر وہ نیک ہوئے تے اس دے رضائے الٰہی مقصود ہوئے تاں بہتر ہے، اس ور ثواب ملے تے اساں جاری رکھنوں چاہیئے ایسی بدعت ناں بدعتِ حسنہ کہیں البتہ دین ماں بری گل گو کڈھنوں بدعتِ سیئہ کہوائے، وہ ممنوع تے ناجائز ہے تے بدعتِ سیئہ حدیث شریف ماں وہ دسی گئی ہے جیڑی خلافِ سنت ہوئے اس گا کڈھن نال کائے سنت اٹھ جائے اس دے ہزار یا مسائل گو فیصلو ہوئے جن ماں اج کل لوک اختلاف کریں تے اپنی ہوائے نفسانی دے ایسا امورِ خیر ناں بدعت کہہ گے منع کریں جن دے دین گی تقویت تے تائید ہوئے تے مسلماناں ناں اخروی فائدہ پہچیں۔ تے وہ طاعات ماں ذوق وشوق گے نال مشغول رہیں ایسا امور ناں بدعت کہنوں قرآن مجید گی اس آیت گے صریح خلاف ہے۔ ف۹۲ جیڑا دین ور قائم رہیا تھا۔ ف۹۳ جناں نے رہبانیت ناں ترک کیو تے حضرت عیسیٰ علیہ السلام گا دین دے منحرف ہوگیا۔ ف۹۴ حضرت موسیٰ تے حضرت عیسیٰ علیہما السلام۔ یوہ خطاب اہلِ کتاب نال ایں ان دے فرمایو جائے۔ ف۹۵ سید عالم محمد مصطفیٰ صلّی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلّم۔ ف۹۶ یعنی تمناں دونوں اجر دیے گو کیونکہ تم پہلی کتاب تے پہلا نبی ور وی ایمان لیایا تے سید عالم صلّی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلّم تے قرآن پاک ور وی، ف۹۷ صراط ور ف۹۸ وہ اس بچوں کجھ نی پاسکتا نہ دونوں اجر، نہ نور، نہ مغفرت کیونکہ وہ سید عالم صلّی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلّم ور ایمان نہ لیایا تاں ان گو پہلا نبیاں ور ایمان لیانوں وی مفید نہ ہوئے گو۔ **شانِ نزول:** جد اپرگی آیت نازل ہوئی تے اس ماں مومنین اہلِ کتاب ناں سید عالم صلّی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلّم کے اپر ایمان لیان ور دوناں اجر گو وعدو دتو گیو تاں کفار اہلِ کتاب نے کہیو کہ اگر ہم حضور صلّی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلّم ور ایمان لیاں تاں دونوں اجر ملے گو تے اگر نہ لیاں تاں ایک اجر تدہ وی رہے گو اس ور یاہ آیت نازل ہوئی۔ تے ان گا اس خیال گو ابطال کیو گیو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

سُوْرَةُ الْمُجَادَلَةِ مَدَنِيَّةٌ | بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ | اٰيَاتُهَا ۲۲ | رُكُوْعَاتُهَا ۳

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

قَدْ سَمِعَ اللّٰهُ قَوْلَ الَّتِيْ تُجَادِلُكَ فِيْ زَوْجِهَا وَتَشْتَكِيْٓ اِلَى

بیشک اللہ نے سُنی اسگی گل جیڑی تھارے نال اپناں شوہر گا وارہ ماں بحث کرے ف۲ اور اللہ گے

اللّٰهِ ۖ وَاللّٰهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا ۭ اِنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌۢ بَصِيْرٌ ۝۱ اَلَّذِيْنَ

شکایت کرے اور اللہ تم دواں گی گفتگو سن رہیو ہے بیشک اللہ سُنیں دیکھے وہ جیڑا

يُظٰهِرُوْنَ مِنْكُمْ مِّنْ نِّسَاۗىِٕهِمْ مَّا هُنَّ اُمَّهٰتِهِمْ ۭ اِنْ اُمَّهٰتُهُمْ

تھارے بچوں اپنیاں بیبیاں ناں اپنی ماں گی جگہ کہہ بیٹھا ایں ف۳ وہ اُنگی ماں نی ف۴ انگی ماں

اِلَّا الّٰۗـِٔيْ وَلَدْنَهُمْ ۭ وَاِنَّهُمْ لَيَقُوْلُوْنَ مُنْكَرًا مِّنَ الْقَوْلِ

دے وہی ہیں جن دے وہ پیدا ہویا ایں ف۵ اور وہ بیشک بُری اور بزی چوٹھی گل

وَزُوْرًا ۭ وَاِنَّ اللّٰهَ لَعَفُوٌّ غَفُوْرٌ ۝۲ وَالَّذِيْنَ يُظٰهِرُوْنَ مِنْ نِّسَاۗىِٕهِمْ

کہیں ف۶ اور بیشک اللہ ضرور معاف فرمان آلو بخشش آلو ہے۔ اور وہ جیڑا اپنی بیبیاں ناں ماں گی جگہ کہیں ف۷

ثُمَّ يَعُوْدُوْنَ لِمَا قَالُوْا فَتَحْرِيْرُ رَقَبَةٍ مِّنْ قَبْلِ اَنْ يَّتَمَاۗسَّا ۭ

فروہی کرنوں چاہیں جس ور اِتنی بڑی گل کہہ گیا ف۸ تواں ور لازم ایں ف۹ ایک بردو آزاد کرنوں ف۱۰ اس توں پہلاں کہ ایک دوجا ناں ہتھ لائیں ف۱۱

ف۱ سورۂ مجادلہ مدنی ایں اس ماں ترے (۳) رکوع بائی (۲۲) آیات، چار سو تہتر (۴۷۳) کلمہ، ایک ہزار ست سو بانوے (۱۷۹۲) حرف ایں۔ ف۲ وہ خولہ بنت ثعلبہ تھیں، اَوس بن صامت گی بی بی۔ شانِ نزول: کسے گل ور اوس نے اسناں کہیو تو میرے ور میری ماں گی پٹھ گی طرح ہے، یاہ کہن گے بعد اوس ناں ندامت ہوئی، یوہ جملو جاہلیت گا دور ماں طلاق گو تھو، اوس نے کہیو میرا خیال ماں تو میرے ور حرام ہوگئی، خولہ نے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی خدمت ماں حاضر ہو گے تمام واقعات عرض کیا تے عرض کیو کہ میرو مال ختم ہوگیو، ماں باپ گزر گیا، عمر زیادہ ہوگئی، بچہ چھوٹا چھوٹا ایں، ان گا باپ کول چھوڑوں تاں مر جائیں گا، اپنے نال رکھوں تاں پکھا مر جائیں گا، کے صورت ہے کہ میرے تے میرا شوہر گے درمیان جدائی نہ ہوئے؟ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو تیرا اوارہ ماں میرے کول کوئے حکم نی، یعنی اجاں توڑی ظہار کے متعلق کوئے نووں حکم نازل نی ہویو، قدیمی دستور یو ہی ہے کہ ظہار نال عورت حرام ہو جائے، عورت نے عرض کیو یارسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم اوس نے طلاق گو لفظ نی کہیو۔ وہ میرا بچاں گو باپ ہے تے مناں بہت پیارو ہے اسے طرح وہ بار بار عرض کرتی رہی تے خواہش گے مطابق جواب نہ ملیو تاں آسمان گی طرف سر چاگے کہن لگی یا اللہ ہوں تیرے اگے اپنی محتاجی تے بے کسی تے پریشان حالی گی شکایت کروں، اپناں نبی ور میرا حق ماں ایسو حکم نازل فرما جس دے میری مصیبت دور ہوئے۔ حضرت ام المومنین عائشہ صدیقہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا نے فرمایو خاموش ہو دیکھ رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا چہرہ انور ور وحی گا آثار ظاہر ہو رہیا ایں، جد وحی پوری ہوگئی، فرمایو، اپناں شوہر ناں بلا اوس حاضر ہویا تاں حضور نے یہ آیت پڑھ گے سنائیں۔ ف۳ یعنی ظہار کریں۔ ظہار۔ اس ناں کہیں کہ اپنی بی بی ناں محرمات نسبی یا رضاعی گا کسے ایسا عضو نال تشبیہ دتی جائے جس ناں دیکھنوں حرام ہوئے مثلاً بی بی ناں کہیں تو میرے ور میری ماں گی پشت گی طرح ہے یا بی بی گا ایسا عضو ناں جس دے وہ تعبیر کی ہوئے یا اس گا جزِ شائع ناں محرمات گا ایسا عضو دے تشبیہ دیے۔ جسکو دیکھو حرام ایں مثلاً یاہ کہے کہ تیرو سر یا تیرو نصف بدن میری ماں گی پٹھ یا اس گا پیٹ یا اسگی ٹنگ یا میری بہن یا پھوپھی یا دودھ ماں گی پیٹھ یا پیٹ گی طرح ہے تاں ایسو کہنوں ظہار کہوائے۔ ف۴ یاہ کہن نال وہ ماں نی ہوگئیں۔ ف۵ مسئلو: تے دودھ پلان آلیں دودھ پلان گی وجہ دے ماياں گا حکم ماں ایں تے نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی ازواج مطہرات کمالِ عزت تے حرمت گی وجہ دے ماں ایں بلکہ مہاری ماياں دے اعلیٰ ایں ف۶ جیڑا اپی بی ناں ماں کہیں، اس ناں کسے طرح ماں گے نال تشبیہ دینوں ٹھیک نی۔ ف۷ یعنی ان دے ظہار کریں۔ مسئلو: اس آیت دے معلوم ہو یو کہ باندی یعنی (زر خرید گولی) دے ظہار نی اگر اسناں محرمات دے تشبیہ دیے تاں مظاہر نہ ہوئے گو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ذٰلِكُمْ تُوْعَظُوْنَ بِهٖ ؕ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ ﴿۳﴾ فَمَنْ لَّمْ يَجِدْ

یاہ ہے جیہڑی نصیحت تمناں کیجائے اور اللہ تھارا کماں دے خبردار ہے۔ فر جناں بردو نہ ملے

فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَّتَمَآسَّا ؕ فَمَنْ لَّمْ يَسْتَطِعْ

تو ف۱۲ لگاتار دو مہینہ گا روزہ ف۱۳ ایک دوجا ناں ہتھ لان توں پہلاں ف۱۴ فر جیہڑو روزہ وی نہ رکھ سکے ف۱۵

فَاِطْعَامُ سِتِّيْنَ مِسْكِيْنًا ؕ ذٰلِكَ لِتُؤْمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ ؕ وَتِلْكَ

تو سٹھاں مسکیناں گو پیٹ پرے ف۱۶ یوہ تانجہ تم اللہ اور اُس گا رسول ور ایمان رکھو ف۱۷ اور یہ

حُدُوْدُ اللّٰهِ ؕ وَلِلْكٰفِرِيْنَ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿۴﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ يُحَآدُّوْنَ

اللہ گی حد ہیں ف۱۸ اور کافراں واسطے دردناک عذاب۔ بیشک وہ جیہڑا مخالفت کریں۔

اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ كُبِتُوْا كَمَا كُبِتَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَقَدْ اَنْزَلْنَآ

اللہ اور اُس گا رسول گی ذلیل کیا گیا جسطرح ان گا اگلاں ناں ذِلت دتی گئی ف۱۹ اور بیشک ہم نے

اٰيٰتٍۭ بَيِّنٰتٍ ؕ وَلِلْكٰفِرِيْنَ عَذَابٌ مُّهِيْنٌ ﴿۵﴾ يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللّٰهُ جَمِيْعًا

روشن آیت اُتاریں ف۲۰ اور کافراں واسطے خواری گو عذاب۔ جس دن اللہ ان ساراں ناں اُٹھا لیگو ف۲۱

فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوْا ؕ اَحْصٰىهُ اللّٰهُ وَنَسُوْهُ ؕ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ

فر اناں ناں اُن گا کرتوت یاد کرائے گو ف۲۲ اللہ نے اناں ناں گن گے رکھیوو ہے اور وہ بُھل گیا ف۲۳ اور ہر چیز اللہ گے

شَهِيْدٌ ﴿۶﴾ اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ؕ ع ۲

سامنے ایں۔ اے سنن آلیا کیا تیں نی دیکھیو جے اللہ جانیں جو کجھ آسماناں ماں ہے اور جو کجھ زمین ماں ہے ف۲۴

ف۸ یعنی اس ظہار ناں توڑ دینوں تے حرمت ناں ختم کرنوں۔ ف۹ کفارو ظہار گو، لہذا ان ور ضروری ہے۔ ف۱۰ خواہ وہ مومن ہوئے یا کافر، چھوٹو ہوئے یا بڑو، مرد ہوئے یا عورت، البتہ مدبّر تے اُمّ ولد تے ایسو مکاتب جائز نی جس نے بدلِ کتابت بچوں کجھ ادا کیو ہوئے۔ ف۱۱ مسئلو: اس دے معلوم ہویو کہ اس کفارہ گا دین دے پہلاں وطی تے بوس وکنار وغیرہ حرام ایں۔ ف۱۲ اس گو کفارو۔ ف۱۳ متصل اس طرح کہ نہ ان دواں مہیناں گے درمیان رمضان آئے نہ ان پنجاں دناں بچوں کوئے دن آئے جن گو روزو ممنوع ایں تے نہ کسے عذر دے یا بغیر عذر گے درمیان دے کوئے روزو چھوڑیو جائے اگر ایسو ہویو تاں از سر نو روزہ رکھناں پوئیں گا۔ ف۱۴ مسائل یعنی روزاں نال جیہڑو کفارو دتو جائے اس گو وی جماع تے دواعیٔ جماع دے پہلاں ہونوں ضروری ہے تے جدتک وہ روزہ پورا نہ ہوئیں تدھ تو ڑی خاوند بیوی بچوں کوئے کسے ناں ہتھ نہ لائے۔ ف۱۵ یعنی اسناں روزہ رکھن گی قوت ہی نہ ہوئے، بڈیماں یا مرض وغیرہ گی وجہ دے، یا روزہ دے رکھ سکے مگر متواتر تے متصل نہ رکھ سکتو ہوئے۔ ف۱۶ یعنی سٹھ مسکیناں ناں کھانوں دینوں تے یوہ اس طرح کہ ہر مسکین ناں نصف صاع کنک یا صاع کھجور یا جو دیے تے اگر مسکیناں ناں اس گی قیمت دتی یا صبح شام دوئے وقت اناں ناں پیٹ پھر گے کھلا چھڑیو تاں وی جائز ہے۔ مسئلو: اس کفارہ ماں یاہ شرط نی کہ ایک دوجا ناں ہتھ لان دے پہلاں ہوئے حتیٰ کہ اگر کھانو کھلان گے درمیان ماں خاوند تے بی بی ماں صحبت تے قربت واقع ہوئی تاں نویں کفارو لازم نہ آئے گو۔ ف۱۷ تے خدا ور سول گی فرمانبرداری کرو تے جاہلیت گا طریقہ چھوڑو۔ ف۱۸ اناں ناں تروڑنوں تے ان دے اگاں لنگنوں جائز نی۔ ف۱۹ رسولاں گی مخالفت کرن گی وجہ دے۔ ف۲۰ رسولاں گی صداقت ور دلالت کرن آلیں۔ ف۲۱ کسے ایک ناں باقی نہ چھوڑے گو۔ ف۲۲ رسوا تے شرمندہ کرن واسطے۔ ف۲۳ اپناں اعمال جیہڑا دنیا ماں کریں تھا، ف۲۴ اس دے کجھ پوشیدہ نی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مَا يَكُوْنُ مِنْ نَّجْوٰى ثَلٰثَةٍ اِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ اِلَّا هُوَ
جت کدے تروّاں آدمیاں گی سرگوشی ہووے ف۲۵ تو چوتھو وہ موجود ہے ف۲۶ اور پنجاں گی ف۲۷ دے
سَادِسُهُمْ وَلَآ اَدْنٰى مِنْ ذٰلِكَ وَلَآ اَكْثَرَ اِلَّا هُوَ مَعَهُمْ اَيْنَ مَا
چھیوں وہ ف۲۸ اور نہ اس توں کھٹ ف۲۹ اور نہ اس توں زیادہ گی مگر یوہ کہ ان گے نال ہے ف۳۰ جت کدے
كَانُوْا ۚ ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوْا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۭ اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ
ہوویں فر اُنہاں ناں قیامت گے دن دس چھڑے گو جو کجھ اناں نے کیو بیشک اللہ سارو کجھ
عَلِيْمٌ ﴿۷﴾ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ نُهُوْا عَنِ النَّجْوٰى ثُمَّ يَعُوْدُوْنَ
جانیں۔ کیا تم نے اناں ناں نی دیکھیو جنہاں ناں بُری مشورت توں منع کیو گیو تھو فر وُہی کریں ف۳۱
لِمَا نُهُوْا عَنْهُ وَيَتَنٰجَوْنَ بِالْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُوْلِ ۡ
جسکی ممانعت ہوئی تھی اور آپس ماں گناہ اور حد توں بدھن ف۳۲ اور رسول گی نافرمانی گا مشورہ کریں ف۳۳
وَاِذَا جَاۗءُوْكَ حَيَّوْكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ اللّٰهُ ۙ وَيَقُوْلُوْنَ فِيْٓ اَنْفُسِهِمْ
اور جد تھارے حضور حاضر ہوویں دے تمناں ان لفظاں نال سلام کریں جیہڑا لفظ اللہ نے تھارا اعزاز ماں نی فرمایا ف۳۴ اور اپناں دلاں ماں
لَوْلَا يُعَذِّبُنَا اللّٰهُ بِمَا نَقُوْلُ ۭ حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ ۚ يَصْلَوْنَهَا ۚ فَبِئْسَ
کہیں ہمناں اللہ عذاب کیوں نی کرتو مہارا اس کہن ور ف۳۵ اُنہاں ناں دوزخ کافی ہے۔ اُساں تسیں گا۔
الْمَصِيْرُ ﴿۸﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِذَا تَنَاجَيْتُمْ فَلَا تَتَنَاجَوْا بِالْاِثْمِ
تو کتنو بُرو انجام۔ اے ایمان آلیو! تم جد آپسماں مشورت کرو تو گناہ
وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُوْلِ وَتَنَاجَوْا بِالْبِرِّ وَالتَّقْوٰى ۭ وَاتَّقُوا
اور حد توں بدھن اور رسول گی نافرمانی گی مشورت نہ کرو ف۳۶ اور نیکی اور پرہیزگاری گی مشورت کرو۔

ف۲۵ تے اپناں راز اپناں کناں ماں آپسماں کہیں تے اپنی مشاورت ور کسے نا اطلاع نہ دیں۔ ف۲۶ یعنی اللہ تعالیٰ انگو مشاہدو کرے، ان گا رازاں ناں جانے۔ ف۲۷ سرگوشی ہوئے۔ ف۲۸ یعنی اللہ تعالیٰ۔ ف۲۹ یعنی پنج تے ترے بچوں۔ ف۳۰ اپناں علم وقدرت نال۔ ف۳۱ شانِ نزول: یاہ آیت یہودیاں تے منافقاں گا وارہ ماں نازل ہوئی جیہڑا آپسماں گوشہ کریں تھا تے مسلماناں گی طرف دیکھیں تے اشارہ کریں تانجہ مسلمان سمجھیں کہ ان گے خلاف کائے پوشیدہ گل ہورہی ہے تے اس گے نال اناں ناں تکلیف ہوئے، ان گی اس حرکت دے مسلماناں ناں غم ہوئے تھو تے وہ کہیں تھا کہ شاید ان لوکاں ناں مہارا ان پایاں گا قتل یا ہزیمت گی خبر پہچی ہے جیہڑا جہاد ماں گیا ایں، تے یہ وہی گل کریں تے اشارہ کریں، جد یہ حرکات منافقاں گی بہت زیادہ ہوئیں تے مسلماناں نے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی خدمت ماں شکایت پیش کی تاں سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے سرگوشی کرن آلاں ناں منع فرمایو لیکن وہ باز نہ آیا تے یہ حرکت کرتا ہی رہیا اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی۔ ف۳۲ گناہ تے حد دے بدھنوں، یہ کہ مکاری گے نال سرگوشیں کرگے مسلماناں ناں رنج تے غم ماں پائیں۔ ف۳۳ تے رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی نافرمانی یاہ کہ باوجود ممانعت گے باز نی آتا تے یوہ وی کہیو گیو ہے کہ ان ماں ایک دوجاناں رائے دیں کہ رسول گی نافرمانی کرو ف۳۴ یہود نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گے کول آئیں تے اَلسَّامُ عَلَيْكَ کہیں۔ سام موت ناں کہیں۔ حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ان کا جواب ماں علیکم فرما چھڑیں۔ ف۳۵ اس دے ان گی مراد یاہ تھی کہ اگر حضرت نبی ہوتا تاں مہاری اس گستاخی ور اللہ تعالیٰ ہمناں عذاب کرتو۔ اللہ تعالیٰ فرمائے۔ ف۳۶ تے جیہڑو طریقو یہودیاں تے منافقاں گو ہے اس دے پرہیز کرو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.

اللّٰهَ الَّذِیْۤ اِلَیْهِ تُحْشَرُوْنَ ﴿۹﴾ اِنَّمَا النَّجْوٰى مِنَ الشَّیْطٰنِ

اللہ دوں ڈرو جسکی طرف اُٹھالیا جائیں گا۔ وہ مشورت دے شیطان ہی گی طرف دے ہے ف۳۷

لِیَحْزُنَ الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا وَ لَیْسَ بِضَآرِّهِمْ شَیْــٴًـا اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ ؕ

تانجہ ایمان آلاں ناں رنج دیئے اور وہ انگو کُجھ نی بگاڑ سکتو خدا گا حکم گے بغیر

وَ عَلَى اللّٰهِ فَلْیَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُوْنَ ﴿۱۰﴾ یٰۤاَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْۤا اِذَا قِیْلَ لَكُمْ

اور مسلماناں ناں اللہ ہی ور پروسو چاہیئے ف۳۸ اے ایمان آلیو! جد تھارادو کہیو جائے

تَفَسَّحُوْا فِی الْمَجٰلِسِ فَافْسَحُوْا یَفْسَحِ اللّٰهُ لَكُمْ ۚ وَ اِذَا قِیْلَ

مجلساں ماں جگہ دیو تو جگہ دیو اللہ تمناں جگہ دیے گو ف۳۹ اور جد کہیو جائے

انْشُزُوْا فَانْشُزُوْا یَرْفَعِ اللّٰهُ الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْ ۙ وَ الَّذِیْنَ اُوْتُوا

اُٹھ گے کھڑا ہو جاؤ ف۴۰ تو اُٹھ گے کھڑا ہو جاؤ۔ اللہ تھارا ایمان آلاں گا اور اُن گا جن ماں

الْعِلْمَ دَرَجٰتٍ ؕ وَ اللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِیْرٌ ﴿۱۱﴾ یٰۤاَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْۤا

علم دتو گیو ف۴۱ درجہ بلند فرمائیگو اور اللہ ناں تھاراں کماں گی خبر ہے۔ اے ایمان آلیو!

اِذَا نَاجَیْتُمُ الرَّسُوْلَ فَقَدِّمُوْا بَیْنَ یَدَیْ نَجْوٰىكُمْ صَدَقَةً ؕ

جد تم رسول دے کائے گل آہستہ عرض کرنو چاہو تو اپنی عرض توں پہلاں کُجھ صدقو دے لیو ف۴۲

ف۳۷ جس ماں گناہ تے حد دے بدھنوں تے رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی نافرمانی ہوئے تے شیطان اپناں دوستاں ناں اس ور اُکسائے۔ ف۳۸ کہ اللہ تعالیٰ ور پروسو کرن آلو کہاٹا ماں نی رہتو۔ ف۳۹ شانِ نزول: نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم بدر ماں حاضر ہون آلا اصحاب گی عزت کریں تھا۔ ایک دن چند بدری صحابہ ایسا وقت ور پہچیا کہ مجلس شریف پرے گئی تھی، اناں نے حضور گے سامنے کھڑا ہو گے سلام عرض کیو، حضور نے جواب دتو، فر اناں نے حاضرین مجلس ناں سلام کیو، اناں نے جواب دتو، فر وہ اس انتظار ماں کھڑا ہو گیا کہ ان گے واسطے مجلس شریف ماں جگہ بنائی جائے مگر کسے نے جگہ نہ دتی، یوہ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں ناگوار گزریو تاں حضور نے اپناں قریب آلاں ناں اُٹھال گے ان گے واسطے جگہ بنائی، اُٹھن آلاں ناں اُٹھنوں مشکل ہویو، اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی۔ ف۴۰ نماز گے یا جہاد گے یا ہور کسے نیک کم واسطے تے اسے ماں داخل ہے تعظیم ذکر رسول واسطے کھڑا ہونوں۔ ف۴۱ اللہ تعالیٰ تے اس گا رسول صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی اطاعت گے باعث۔ ف۴۲ کہ اس ماں باریابی بارگاہِ رسالت پناہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی تعظیم تے فقیراں گو نفعو ہے۔ شانِ نزول: سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی بارگاہ ماں جد اغنیا (مالداراں) نے عرض و معروض گو سلسلو لمبوں کیو تے نوبت ات تک پہچ گئی کہ فقیراں (غریب لوکاں) ناں موقعو کہٹ ملن لگو۔ تاں عرض پیش کرن آلاں ناں عرض پیش کرن دے پہلاں صدقو دین گو حکم دتو گیو۔ تے اس ور حضرت علی مرتضٰی رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے عمل کیو، ایک دینار صدقو کر گے دس مسائل دریافت کیا، عرض کیو یا رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم وفا کے ہے؟ فرمایو توحید تے توحید گی شہادت دینو۔ عرض کیو فساد کے ہے؟ فرمایو کفر و شرک۔ عرض کیو حق کے ہے؟ فرمایو اسلام تے قرآن تے ولایت جد تناں ملے۔ عرض کیو ہے حیلو کے ہے؟ یعنی تدبیر؟ فرمایو ترکِ حیلہ۔ عرض کیو میرے ور کے لازم ایں فرمایو اللہ تعالیٰ تے اس گا رسول گی طاعت۔ عرض کی اللہ تعالیٰ دے کسطرح دعا منگوں؟ فرمایو صدق و یقین گے نال۔ عرض کیو، کے منگوں؟ فرمایو عافیت۔ عرض کیو اپنی نجات واسطے کے کروں؟ فرمایو حلال کھا تے سچ بول۔ عرض کی سرور کے ہے؟ فرمایو جنت۔ عرض کیو راحت کے ہے؟ فرمایو اللہ تعالیٰ گو دیدار۔ جد حضرت علی رضی اللہ عنہ ان سوالاں دے فارغ ہو گیا تاں یوہ حکم منسوخ ہو گیو تے رخصت نازل ہوئی تے سوائے حضرت علی مرتضٰی رضی اللہ تعالیٰ عنہ گے ہور کسے ناں اس ور عمل کرن گو وقت نی ملیو (مدارک تے خازن) اعلیحضرت قدس سرّہ نے فرمایو یاہ اسگی اصل ہے جو مزاراتِ اولیا ور بنڈن واسطے شیرینی وغیرہ لے جائیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ذٰلِكَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَاَطْهَرُ ۚ فَاِنْ لَّمْ تَجِدُوْا فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۱۲﴾

یوہ تھارے واسطے بہت بہتر اور بہت ستھرو ہے فر کدے تمناں طاقت نہ ہووے تو اللہ بخشش آلو مہربان ایں

ءَاَشْفَقْتُمْ اَنْ تُقَدِّمُوْا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوٰىكُمْ صَدَقٰتٍ ۚ فَاِذْ لَمْ تَفْعَلُوْا

کیا تم اس دوں ڈریا جے عرض دے پہلاں کجھ صدقو دیو ف۴۳ فر جد تمنے یوہ نہ کیو

وَتَابَ اللّٰهُ عَلَيْكُمْ فَاَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَاَطِيْعُوا اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ ۚ

اور اللہ نے اپنی مہر نال تھارے ور رجوع فرمالیو ف۴۴ تو نماز قائم رکھو اور زکوٰۃ دیو تے اللہ تے اُس گا رسول گا فرمانبردار رہو

وَاللّٰهُ خَبِيْرٌ بِمَا تَعْمَلُوْنَ ﴿۱۳﴾ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ تَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ

تے اللہ تھارا کماں نال جانیں کیا تمنے نی دیکھیو جیڑا اساں گا دوست ہویا جن ور

اللّٰهُ عَلَيْهِمْ ۗ مَا هُمْ مِّنْكُمْ وَلَا مِنْهُمْ ۙ وَيَحْلِفُوْنَ عَلَى الْكَذِبِ وَهُمْ

اللہ گو غضب ہے ف۴۵ وہ نہ تھارا بچوں اور نہ ان بچوں ف۴۶ وہ جان بُجھ گے جُھوٹی قسم

يَعْلَمُوْنَ ﴿۱۴﴾ اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيْدًا ۗ اِنَّهُمْ سَآءَ مَا كَانُوْا

کھائیں ف۴۷۔ اللہ نے ان واسطے سخت عذاب تیار کر گے رکھیو ہے۔ بیشک وہ بہت ہی بُرا کم

يَعْمَلُوْنَ ﴿۱۵﴾ اِتَّخَذُوْٓا اَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوْا عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ فَلَهُمْ

کریں اُناں نے اپنی قسماں ناں ف۴۸ ڈھال بنالیو ہے ف۴۹ تو اللہ گا راہ دے روکیو ف۵۰ تو ان واسطے

عَذَابٌ مُّهِيْنٌ ﴿۱۶﴾ لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ اَمْوَالُهُمْ وَلَآ اَوْلَادُهُمْ مِّنَ اللّٰهِ

خواری گو عذاب ہے ف۵۱ ان گا مال اور انگی اولاد اللہ گے سامنے اناں ناں

شَيْـًٔا ۗ اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ النَّارِ ۗ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ﴿۱۷﴾ يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللّٰهُ

کجھ کم نہ دیں گا ف۵۲ وہ دوزخی ایں اناں ناں اُساں ہمیشہ رہنو ایں۔ جس دن اللہ ان ساراں ناں اُٹھالیے گو

ف۴۳ اپنی غریبی تے ناداری گی وجہ دے۔ ف۴۴ پہلاں صدقو نہ دین گو مواخذ و تھارے وروں ختم کر چھڑیو تے تمناں اختیار دے چھڑیو۔ ف۴۵ جن لوکاں ور اللہ تعالیٰ گو غضب ہے ان دے مراد یہودی ایں تے ان گے نال دوستی کرن آلا منافقین۔ شانِ نزول: یاہ آیت منافقاں گا وارہ ماں نازل ہوئی جناں نے یہودیاں گے نال دوستی کی تے ان گی خیر خواہی ماں لگا رہیں تے مسلماناں گا راز اناں ناں دسیں۔ ف۴۶ یعنی نہ مسلمان، نہ یہودی بلکہ منافق ایں مذبذب۔ ف۴۷ شانِ نزول: یاہ آیت عبداللہ بن نبتل منافق گا وارہ ماں نازل ہوئی جیڑا رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی مجلس ماں آگے ات گی گل یہودیاں ناں پہچائیں تھا، ایک دن حضورِ اقدس صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دولت سرائے اقدس ماں تشریف فرما تھا، حضور نے فرمایو اس وقت ایک آدمی آئے گو جس گو دِل بہت سخت تے شیطان گی اکھاں نال دیکھے، تھوڑی ہی دیر بعد عبداللہ بن نبتل آیو، اس گی اکھ نیلیں تھیں۔ حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے اس دے فرمایو تو تے تیرو ساتھی کیوں ہمناں گال کڈھیں؟ وہ قسم کھا گیو کہ ایسو نی کرتو تے اپناں ساتھیاں ناں لے گے آگیو، اناں نے وی قسم کھادی کہ ہم نے تمناں گال نی کڈھی، اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی۔ ف۴۸ جیڑیں جُھوٹھیں ایں۔ ف۴۹ کہ اپنی جان تے مال محفوظ رہے۔ ف۵۰ یعنی منافقاں نے اپنی اس حیلہ سازی دے لوکاں ناں جہاد دے روکیو۔ تے بعض مفسرین نے کہیو کہ معنیٰ یہ ایں کہ لوکاں ناں اسلام ماں داخل ہون دے روکیو۔ ف۵۱ آخرت ماں۔ ف۵۲ تے روزِ قیامت اناں ناں عذابِ الٰہی دے نہ بچا سکیں گا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

جَمِيْعًا فَيَحْلِفُوْنَ لَهٗ كَمَا يَحْلِفُوْنَ لَكُمْ وَ يَحْسَبُوْنَ اَنَّهُمْ عَلٰى شَيْءٍ ؕ

دے اُس گے حضور وی اسی قسم کریں گا جس طرح تھارے سامنے قسم کریں ف۵۳ اور وہ یاہ سمجھیں کہ اُناں نے کجھ کیو ف۵۴

اَلَاۤ اِنَّهُمْ هُمُ الْكٰذِبُوْنَ ﴿۱۸﴾ اِسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطٰنُ فَاَنْسٰهُمْ ذِكْرَ اللّٰهِ ؕ

سنیں۔ بیشک وہ ہی چوٹھا ایں ف۵۵ اُن ور شیطان غالب آگیو تو اُنہاں ناں اللہ گی یاد بُھلا چھڑی۔

اُولٰٓئِكَ حِزْبُ الشَّيْطٰنِ ؕ اَلَاۤ اِنَّ حِزْبَ الشَّيْطٰنِ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ﴿۱۹﴾

وہ شیطان گا گروہ ایں سن لے بیشک شیطان گو ٹولو ہی کھاٹا ماں ایں ف۵۶

اِنَّ الَّذِيْنَ يُحَآدُّوْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗۤ اُولٰٓئِكَ فِي الْاَذَلِّيْنَ ﴿۲۰﴾ كَتَبَ اللّٰهُ

بیشک وہ جیڑا اللہ اور اُس گا رسول گی مخالفت کریں وہ سب توں زیادہ ذلیلاں ماں ایں اللہ نے لکھ چھڑیو ف۵۷

لَاَغْلِبَنَّ اَنَا وَ رُسُلِيْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ قَوِيٌّ عَزِيْزٌ ﴿۲۱﴾ لَا تَجِدُ قَوْمًا يُّؤْمِنُوْنَ

کہ ضرور ہوں غالب آؤں گو اور میرو رسول ف۵۸ بیشک اللہ قوت آلو عزت آلو ہے۔ تم نہ پائیں گا اُناں ناں جیڑا یقین رکھیں۔

بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ يُوَآدُّوْنَ مَنْ حَآدَّ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ وَلَوْ كَانُوْۤا

اللہ تے پچھلا دن ور کہ دوستی کریں ان گے نال جناں نے اللہ اور اُس گا رسول گی مخالفت کی ف۵۹ پانویں وہ

اٰبَآءَهُمْ اَوْ اَبْنَآءَهُمْ اَوْ اِخْوَانَهُمْ اَوْ عَشِيْرَتَهُمْ ؕ اُولٰٓئِكَ كَتَبَ فِيْ

اُن گا باپ یا پائی یا کنبہ آلا ہیں ف۶۰ یہ ایں جن گا دلاں ماں اللہ نے

قُلُوْبِهِمُ الْاِيْمَانَ وَاَيَّدَهُمْ بِرُوْحٍ مِّنْهُ ؕ وَيُدْخِلُهُمْ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ

ایمان نقش فرما دتو اور اپنی طرفوں روح نال انگی مدد کی ف۶۱ اور اُناں ناں باغاں ماں لے جائیگو

مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ؕ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوْا عَنْهُ ؕ

جن گے ہیٹھوں نہر بگیں ان ماں ہمیشہ رہیں اللہ ان دے راضی ف۶۲ اور وہ اللہ دوں راضی ف۶۳

ف۵۳ کہ دنیاماں مومن مخلص تھا۔ ف۵۴ یعنی وہ اپنی ان چوٹھیں قسماں ناں کار آمد سمجھیں۔ ف۵۵ اپنی قسماں ماں تے ایسا چوٹھا کہ دنیاماں وی چوٹھ بولتا رہیا تے آخرت ماں وی، رسول گے سامنے وی تے خدا گے سامنے وی ف۵۶ کہ جنّت گی دائمی نعمتاں دے محروم تے جہنم گا دائمی عذاب ماں گرفتار ف۵۷ لوحِ محفوظ ماں۔ ف۵۸ حجت گے نال یا تلوار گے نال۔ ف۵۹ یعنی مومنین دے یوہ ہو ہی نی سکتو تے ان گی یاہ شان ہی نی تے ایمان اسناں گوارا ہی نی کرتو کہ خدا تے رسول گا دشمن دے دوستی کرے۔ مسئلو: اس آیت دے معلوم ہویو کہ بد دیناں تے بدمذہباں تے خدا اور رسول گی شان ماں گستاخی تے بے ادبی کرن آلاں نال محبت تے میل جول جائز نی۔ ف۶۰ چنانچہ ابو عبیدہ بن جراح نے جنگ اُحد ماں اپناں باپ جراح ناں قتل کیو تے حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے روزِ بدر اپناں بیٹا عبد الرحمٰن ناں مقابلہ واسطے طلب کیو لیکن رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے اناں ناں اس جنگ گی اجازت نہ دتی تے مصعب بن عمیر نے اپناں پائی عبد اللہ بن عمیر ناں قتل کیو تے حضرت عمر بن خطاب رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے اپناں ماماں عاص بن ہشام بن مغیرہ ناں بدر گے دن قتل کیو تے حضرت علی مرتضیٰ بن ابی طالب تے حمزہ تے ابو عبیدہ نے ربیعہ گا بیٹاں عتبہ تے شیبہ ناں تے ولید بن عتبہ ناں بدر ماں قتل کیو جیڑا ان گا رشتہ دار تھا، خدا تے رسول ور ایمان لیان آلاں ناں قرابت تے رشتہ داری گو کے پاس۔ ف۶۱ اس روح دے یا اللہ تعالیٰ گی مدد مراد ہے یا ایمان یا قرآن یا جبریل یا رحمتِ الٰہی یا نور۔ ف۶۲ بسبب ان گا ایمان تے اخلاص تے طاعت گے۔ ف۶۳ اس گی رحمت تے کرم نال۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

أُولَٰئِكَ حِزْبُ اللَّهِ ۚ أَلَا إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٢٢﴾

یاہ اللہ گی جماعت ہے سن۔ اللہ ہی گی جماعت کامیاب ہے۔

سُوْرَةُ الْحَشْرِ مَدَنِيَّةٌ ۔ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ ۔ آیاتها ۲۴ ۔ رکوعاتها ۳

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۖ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١﴾

اللہ گی پاکی بولے جو کجھ آسمان ماں ہے اور جو کجھ زمین ماں ہے اور وہی عزت تے حکمت آلو ہے ف۲

هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ دِيَارِهِمْ

وہی ہے جس نے ان کافر کتابیاں ناں ف۳ ان گا گھراں توں کڈھیو ف۴

لِأَوَّلِ الْحَشْرِ ۚ مَا ظَنَنْتُمْ أَنْ يَخْرُجُوا ۖ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ مَانِعَتُهُمْ

ان گا پہلا حشر واسطے ف۵ تمناں گمان نی تھو جے وہ نکلیں گا ف۶ اور وہ سمجھیں تھا کہ اُن گا قلعہ

حُصُونُهُمْ مِنَ اللَّهِ فَأَتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا ۖ وَقَذَفَ

اُناں ناں اللہ دے بچا لینگا تو اللہ گو حکم ان گے کول آیو جتوں انگو گمان وی نی تھو ف۷ اور اُس نے

فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ ۚ يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ

ان گا دلاں ماں رعب سٹیو کہ ف۸ اپناں گھر ویران کریں اپناں ہتھاں نال ف۹ اور مسلماناں گے ہتھوں ف۱۰

ف۱ سورۂ حشر مدنی ایں، اس ماں ترے (۳) رکوع، چوبی (۲۴) آیات، چار سو پنجتالی (۴۴۵) کلمہ، ایک ہزار نو سو تیراں (۱۹۱۳) حرف ایں ف۲ شانِ نزول: یاہ سورت بنی نضیر گا وارہ ماں نازل ہوئی، یہ لوک یہودی تھا، جد نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم مدینہ طیبہ ماں رونق افروز ہویا تاں اناں نے حضور دے اس شرط ور صلح کی کہ نہ آپ گے نال ہو گے کسے گے نال لڑیں، نہ آپ گے نال جنگ کریں، جد جنگِ بدر ماں اسلام گی فتح ہوئی تاں بنی نضیر نے کہیو کہ وہی نبی ایں جن گی صفت توریت ماں ایں، فر جد احد ماں مسلماناں ناں ہزیمت ہوئی تاں یہ شک ماں پے گیا تے اناں نے حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم تے حضور گا نیاز منداں گے نال عداوت گو اظہار کیو تے جو معاہدو کیو تھو وہ تروڑ چھڑیو تے ان گو ایک سردار کعب بن اشرف یہودی چالی یہودی سواراں ناں نال لے گے مکہ مکرمہ ماں پہنچیو تے کعبہ شریف گو غلاف پکڑ گے قریش گا سرداراں نال حضور علیہ الصلوٰۃ والسلام گے خلاف معاہدو کیو۔ اللہ تعالیٰ گا علم دین نال حضور علیہ السلام اس حال ور مطلع ہو گیا تھا تے بنی نضیر دے ایک خیانت ہور وی واقع ہو گئی تھی کہ اناں نے قلعہ گا اپر دے حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ور برا ارادہ گے نال ایک پتھر پھینکیو تھو، اللہ تعالیٰ نے حضور ناں خبردار فرمایو تے بفضلہٖ تعالیٰ حضور محفوظ رہیا۔ الغرض جد بنی نضیر گا یہودیاں نے خیانت تے عہد شکنی کی تے قریش گا کافراں نال حضور گے خلاف عہد کیو، تاں سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے محمد بن مسلمہ انصاری ناں حکم دتو تے اناں نے کعب بن اشرف ناں قتل کر چھڑیو، فر حضور سمیت لشکر گے بنی نضیر گی طرف روانہ ہویا تے ان گو محاصرو کر لیو، یوہ محاصرو اکی ۲۱ دن رہیو، اس دوران ماں منافقین نے یہودیاں نال ہمدردی تے موافقت گا بہت سارا معاہدہ کیا لیکن اللہ تعالیٰ نے ان سب ناں ناکام کیو، یہودیاں گا دلاں ماں رعب کلھیو، آخر کار اناں ناں حضور گا حکم ور جلاوطن ہونوں پیو تے وہ شام تے اریحا تے خیبر گی طرف چلے گیا۔ ف۳ یعنی بنی نضیر گا یہودیاں ناں ف۴ جیڑا مدینہ طیبہ ماں تھا۔ ف۵ یاہ جلاوطنی ان گو پہلو حشر ہے تے دو جو حشر ان گو یوہ ہے کہ امیر المومنین حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے اناں ناں اپناں زمانہ خلافت ماں خیبر دے شام گی طرف کڈھیو آخری حشر قیامت گا دن گو حشر ہے کہ اگ ساراں لوکاں ناں سرزمین شام گی طرف لے جائیگی تے اتے ان ور قیامت قائم ہو یگی، اس گے بعد اہلِ اسلام دے خطاب فرمایو جائے۔ ف۶ مدینہ دے، کیونکہ وہ صاحب قوت، صاحبِ لشکر، تھا، ان گے کول مضبوط قلعہ تھا، ان گی تعداد کثیر تھی، جاگیر دار تے مالدار تھا۔ ف۷ یعنی خطرو وی نی تھو کہ مسلمان ان ور حملو کریں گا۔ ف۸ ان گا سردار کعب بن اشرف گا قتل دے۔ ف۹ تے اناں ناں پٹیں تے چھاڑیں تانجہ جیڑیں لکڑیں وغیرہ اناں ناں چنگی لگیں وہ اناں ناں نال لے جائیں جلاوطنی گے وقت۔ ف۱۰ کہ ان گا مکاناں گا جیڑا حصہ باقی رہ جائیں تھا۔ اناں ناں مسلمان چھاڑ چھڑیں تھا تانجہ میدان کھلو ہو جائے تے جنگ واسطے جگہ بن جائے۔

وقف النبی صلی اللہ علیہ وسلم

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فَاعْتَبِرُوْا يٰٓاُولِي الْاَبْصَارِ ﴿٢﴾ وَلَوْلَآ اَنْ كَتَبَ اللّٰهُ عَلَيْهِمُ الْجَلَآءَ
تو عبرت لیو اے نگاہ آلیو۔ اور اگر نہ ہوتو کہ اللہ نے ان ور گھرتوں اجڑنوں لکھ چھڑیو تھو
لَعَذَّبَهُمْ فِي الدُّنْيَا ۭ وَلَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ عَذَابُ النَّارِ ﴿٣﴾ ذٰلِكَ
تو دنیاں ہی ماں ان ور عذاب فرماتو ف۱۱ اور ان واسطے ف۱۲ آخرت ماں اگ گو عذاب ہے۔ یوہ
بِاَنَّهُمْ شَاۗقُّوا اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ ۚ وَمَنْ يُّشَاۗقِّ اللّٰهَ فَاِنَّ اللّٰهَ شَدِيْدُ
تانجہ وہ اللہ اور اُس گا رسول دے جدا رہیا ف۱۳ اور جیہڑو اللہ اور اُس گا رسول دے جُدا رہے تو بیشک اللہ گو عذاب
الْعِقَابِ ﴿٤﴾ مَا قَطَعْتُمْ مِّنْ لِّيْنَةٍ اَوْ تَرَكْتُمُوْهَا قَاۗىِٕمَةً عَلٰٓي اُصُوْلِهَا
سخت ہے۔ جیہڑا درخت تم نے کٹیا یا انگی جڑاں ور کھڑا چھوڑ دتا یوہ سب
فَبِاِذْنِ اللّٰهِ وَلِيُخْزِيَ الْفٰسِقِيْنَ ﴿٥﴾ وَمَآ اَفَاۗءَ اللّٰهُ عَلٰي رَسُوْلِهٖ مِنْهُمْ
اللہ گی اجازت نال تھو ف۱۴ اور تانجہ کافراں ناں رُسوا کرے ف۱۵ اور جیہڑی غنیمت دوائی اللہ نے اپناں رسول ناں اُن دے ف۱۶
فَمَآ اَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَّلَا رِكَابٍ وَّلٰكِنَّ اللّٰهَ يُسَلِّطُ
تو تم نے نہ ان ور کھوڑا دوڑایا تھا اور نہ اونٹ ف۱۷ ہاں اللہ اپناں
رُسُلَهٗ عَلٰي مَنْ يَّشَاۗءُ ۭ وَاللّٰهُ عَلٰي كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿٦﴾ مَآ اَفَاۗءَ اللّٰهُ
رسولاں گا قابو ماں کر چھڑے جناں چاہے ف۱۸ اور اللہ سب کجھ کرسکے۔ جیہڑی غنیمت دوائی اللہ نے
عَلٰي رَسُوْلِهٖ مِنْ اَهْلِ الْقُرٰى فَلِلّٰهِ وَلِلرَّسُوْلِ وَلِذِي الْقُرْبٰى
اپناں رسول ناں شہر آلاں ڈوں ف۱۹ واہ اللہ اور رسول گی ہے اور رشتہ داراں ف۲۰

ف۱۱ تے اناں ناں قتل تے قید گی مصیبت ماں گرفتار کرتو جیسو کہ بنی قریظہ گا یہودیاں نال کیو۔ ف۱۲ ہر حال ماں خواہ جلاوطن کیا جائیں یا قتل کیا جائیں۔
ف۱۳ یعنی بر سرِ مخالفت رہیا۔ ف۱۴ شانِ نزول: جد بنی نضیر اپناں قلعاں ماں پناہ گزین ہویا تاں سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے بوٹا کٹن تے اناں ناں ساڑن گو حکم فرمایو، اس ور دشمنانِ خدا بہت کبرایا تے رنجیدہ ہویا تے کہن لگا کہ کیا تھاری کتاب ماں اس گو حکم ایں؟ مسلمان اس وارہ ماں مختلف ہوگیا، کجھاں نے کہیو بوٹا نہ کٹو، یاہ غنیمت ہے جیہڑی اللہ تعالیٰ نے ہمناں عطا فرمائی۔ کجھاں نے کہیو اس دے کفار ناں رسوا کرنوں تے اناں ناں غیظ ماں پچوں منظور ہے، اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی تے اس ماں دسیو گیو کہ مسلماناں ماں جیہڑا بوٹا کٹن آلاں ایں ان گو عمل وی درست ہے تے جیہڑا کٹنوں نی چاہتا وِہ وی ٹھیک کہیں کیونکہ درختاں گو کٹنوں تے چھوڑ دینوں یہ دوئے کم اللہ تعالیٰ گی اجازت نال ایں۔ ف۱۵ یعنی یہودیاں ناں ذلیل کرے درخت کٹن گی اجازت دے گے۔ ف۱۶ یعنی بنی نضیر گا یہودیاں دے۔ ف۱۷ یعنی اس گے واسطے تمناں کائے کوفت تے مشقت چانی نہ پئی، صرف دو میل گو تھو، سارا لوک پیدل چلیا، صرف رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم سوار ہویا۔ ف۱۸ اپناں دشمناں بچوں۔ مطلب یوہ ہے کہ بنی نضیر دے جیہڑیں غنیمت حاصل ہوئیں ان واسطے مسلماناں ناں جنگ نی کرنی پئی، اللہ تعالیٰ نے اپناں رسول صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں ان ور مسلّط کر چھڑیو تاں یوہ مال حضور گی مرضی ور ہے، جت چاہیں خرچ کریں، رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے یوہ مال مہاجرین ور تقسیم فرمایو تے انصار بچوں صرف تریاں ضرورتمنداں ناں عطا فرمایو تے وہ ابودجانہ سماک بن خرشہ تے سہل بن حنیف تے حارث بن صمہ ایں۔ ف۱۹ پہلی آیت ماں غنیمت گو جیہڑو حکم مذکور ہویو اس آیت ماں اس گی تفصیل ہے تے کجھ مفسرین اس گی مخالفت کریں تے فرمایو کہ پہلی آیت بنی نضیر گا مالاں گا وارہ ماں نازل ہوئی، اُناں ناں اللہ تعالیٰ نے اپناں رسول کے واسطے خاص فرمایو تے یاہ آیت ہر اس شہر گی غنیمتاں گا وارہ ماں ایں جناں ناں مسلمان اپنی اپنی قوّت نال حاصل کریں۔ (مدارک)۔ ف۲۰ رشتہ داراں دے مراد نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا اہلِ قرابت ایں یعنی بنی ہاشم تے بنی مطلب۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَالْيَتٰمٰى وَالْمَسٰكِيْنِ وَابْنِ السَّبِيْلِ ۙ كَيْ لَا يَكُوْنَ دُوْلَةًۢ بَيْنَ الْاَغْنِيَآءِ

اور یتیماں اور مسکیناں اور مسافراں واسطے کہ تھاراں مالداراں گو مال

مِنْكُمْ ؕ وَمَآ اٰتٰىكُمُ الرَّسُوْلُ فَخُذُوْهُ ۚ وَمَا نَهٰىكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوْا ۚ وَاتَّقُوا

نہ ہو جائے ف۲۱ اور جو کجھ تمنا رسول عطا فرمائیں وہ لیو ف۲۲ اور جس دوں منع فرمائیں باز رہو اور اللہ

اللّٰهَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ﴿۷﴾ لِلْفُقَرَآءِ الْمُهٰجِرِيْنَ الَّذِيْنَ

دوں ڈرو ف۲۳ بیشک اللہ گو عذاب سخت ہے ف۲۴ ان فقیر ہجرت کرن آلاں واسطے جیڑا

اُخْرِجُوْا مِنْ دِيَارِهِمْ وَاَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُوْنَ فَضْلًا مِّنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانًا

اپناں گھراں اور مالاں دوں کڈھیا گیا ف۲۵ اللہ گو فضل ف۲۶ اور اُسگی رضا چاہیں

وَّيَنْصُرُوْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ ؕ اُولٰٓئِكَ هُمُ الصّٰدِقُوْنَ ۚ﴿۸﴾ وَالَّذِيْنَ تَبَوَّؤُ الدَّارَ

اور اللہ و رسول گی مدد کریں ف۲۷ وہی سچا ایں ف۲۸ اور جناں نے پہلاں ہی دو ف۲۹ اس شہر ف۳۰

وَالْاِيْمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّوْنَ مَنْ هَاجَرَ اِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُوْنَ

اور ایمان ماں گھر بنالیا ف۳۱ دوست رکھیں اناں ناں جڑا انگی طرف ہجرت کرگے گیا ف۳۲ اور اپناں دلاں ماں

فِيْ صُدُوْرِهِمْ حَاجَةً مِّمَّآ اُوْتُوْا وَيُؤْثِرُوْنَ عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ

کائے حاجت نی پاتا ف۳۳ اس چیز گی جیڑی اناں ناں دتی گئی ف۳۴ اور اپنی جاناں ور اناں ناں ترجیح دیں ف۳۵ پانویں

وقف لازم

ف۲۱ تے غربا تے فقرا نقصان ماں رہیں جیسو کہ زمانۂ جاہلیت ماں دستور تھو کہ غنیمت بچوں ایک چہارم دے سرکردہ لوک لے جائیں تھا، باقی قوم واسطے چھوڑ دیں تھا، اس ماں مالدار لوک بہت زیادہ لیں تھا تے غریباں واسطے بہت کہٹ بچے تھو، اسے معمول گے مطابق لوکاں نے حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے عرض کیو کہ حضور غنیمت بچوں چوتھو حصو لے لیں، باقی ہم آپسماں تقسیم کرلیاں گا، اللہ تعالیٰ نے اسگو رد فرمایو تے تقسیم گو اختیار نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں دتو تے اسگو طریقو ارشاد فرمایو۔ ف۲۲ غنیمت بچوں، کیونکہ وہ تھارے واسطے حلال ہے یا یہ معنیٰ ایں کہ رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم تمناں جو حکم دیں اسگو اتباع کرو کیونکہ حضور اکرم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی اطاعت تے فرمانبرداری ہر امر ماں واجب ہے۔ ف۲۳ نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی مخالفت نہ کرو تے ان گا تعمیل ارشاد ماں سستی نہ کرو۔ ف۲۴ ان ور جیڑا رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی نافرمانی کریں، تے مال غنیمت ماں جیسو کہ اپر ذکر ہویو لوکاں گو حق ہے ایسو ہی۔ ف۲۵ تے ان گا کہراں تے مالاں ور کفارِ مکّہ نے قبضو کرلیو۔ **مسئلو:** اس آیت دے ثابت ہویو کہ کفار، استلا دے مسلماناں گا مالاں گا مالک ہو جائیں۔ ف۲۶ یعنی ثوابِ آخرت۔ ف۲۷ اپناں جان و مال دے دین گی حمایت ماں۔ ف۲۸ ایمان تے اخلاص ماں۔ قتادہ نے فرمایو کہ ان مہاجرین نے کہر تے مال تے کنبہ برادری اللہ تعالیٰ تے رسول کریم گی محبت ماں چھوڑیا تے اسلام ناں قبول کیو تے ان تمام سختیاں تے پریشانیاں ناں گوارا کیو جیڑیں اسلام قبول کرن گی وجہ دے اناں ناں پیش آئیں، ان گیں حالت ات تک پج گئیں کہ پکھ گی شدت نال پیٹ ور پتھر بنیں تھا تے سردیاں ماں کپڑا نہ ہون گی وجہ دے غاراں تے پڑیاں ماں گزارو کریں تھا حدیث شریف ماں ایں کہ فقرائے مہاجرین اغنیا دے چالی سال پہلاں جنت ماں جائیں گا۔ ف۲۹ یعنی مہاجرین دے پہلاں یا ان گی ہجرت دے پہلاں بلکہ نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی تشریف آوری دے پہلاں۔ ف۳۰ مدینہ پاک۔ ف۳۱ یعنی مدینہ پاک ناں اپنوں وطن تے ایمان ناں اپنوں مستقر بنایو تے اسلام لیا یا تے حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی تشریف آوری دے دو سال پہلاں مسجد بنائیں، ان گو حال یوہ ہے کہ ف۳۲ چنانچہ اپناں کہراں ماں اناں ناں رکھیں تے اپناں مالاں ماں اناں ناں ادھ گو شریک کریں ف۳۳ یعنی ان گا دِلاں ماں کائے خواہش تے طلب پیدا ہونی ہوتی۔ ف۳۴ مہاجرین۔ یعنی مہاجرین ناں جیڑا مال غنیمت دتا گیا انصار گا دلاں ماں ان گی کائے خواہش پیدا نی ہوتی رشک کے ہوتو۔ حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی برکت نے دل ایسا پاک کر چھڑیا ایں کہ انصار مہاجرین گے نال یوہ سلوک کریں۔ ف۳۵ یعنی مہاجرین ناں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

بِهِمْ خَصَاصَةٌ ۚ وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٩﴾
اُنہاں ناں شدید محتاجی ہووے ف۳۶ اور جیہڑو اپناں نفس گا لالچ توں بچائیو گیو ف۳۷ تو وہی کامیاب ایں

وَالَّذِينَ جَاءُوا مِن بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ
اور وہ جیہڑا ان دے بعد آیا ف۳۸ عرض کریں اے مہارا رب! ہمناں بخش چھڑ اور مہارا پائیاں ناں

سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِّلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا
جیہڑا مہارا دوں پہلاں ایمان لے آیا اور مہارا دلاں ماں ایمان آلاں گی طرف دوں کینوں نہ رکھ ف۳۹ اے مہارا رب!

إِنَّكَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿١٠﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نَافَقُوا يَقُولُونَ لِإِخْوَانِهِمُ
بے شک تُو ہی نہایت مہربان رحم آلو ہے۔ کیا تم نے منافقاں ناں نی دیکھیو ف۴۰ کہ اپناں پائیاں

الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَئِنْ أُخْرِجْتُمْ لَنَخْرُجَنَّ مَعَكُمْ وَلَا
کافر کتابیاں ف۴۱ ناں کہیں کہ اگر تم کڈھیا گیا ف۴۲ تاں ضرور ہم تھارے نال نکل جاں گا اور

نُطِيعُ فِيكُمْ أَحَدًا أَبَدًا وَإِن قُوتِلْتُمْ لَنَنصُرَنَّكُمْ وَاللَّهُ يَشْهَدُ
ہرگز تھارا وارہ ماں کسے گی نہ مناں گا ف۴۳ اور تھارے نال لڑائی ہوئی تاں ہم ضرور تھاری مددکراں گا اور اللہ گواہ ہے

إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١١﴾ لَئِنْ أُخْرِجُوا لَا يَخْرُجُونَ مَعَهُمْ وَلَئِن قُوتِلُوا
کہ وہ چوٹھا ایں ف۴۴ اگر وہ کڈھیا گیا ف۴۵ تو یہ ان گے نال نہ نکلیں گا اور اُن نال لڑائی ہوئی

ف۳۶ شانِ نزول: حدیث شریف ماں ایں کہ رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی خدمت ماں ایک پکھو شخص آیو، حضور نے ازواجِ مطہرات گا حجراں ماں معلوم کرایو کہ کھان گی کائے چیز ہے؟ معلوم ہویو کہ کسے بی بی صاحبہ گے کول کجھ وی نی، تدھ حضور نے صحابہ دے فرمایو جیہڑو اس شخص ناں مہمان بنائے، اللہ تعالیٰ اس ور رحمت فرمائے، حضرت ابوطلحہ انصاری کھڑا ہوگیا تے حضور دے اجازت لیگے مہمان ناں اپنے کہر لے گیا، کہر جا گے بی بی دے دریافت کیو، کجھ ہے؟ اناں نے کہیو کجھ نی، صرف بچاں واسطے تھوڑو جیسو کھانوں رکھیوو ہے، حضرت ابوطلحہ نے فرمایو بچاں ناں ٹھگ شگ گے سلا چھڑ دو تے جد مہمان کھان ناں بیسے تاں چراغ ناں درست کرن واسطے اُٹھو تے چراغ ناں بجا چھڑ دو تانجہ وہ اچھی طرح کھا لیے، یاہ تجویز تاں دتی کہ مہمان ناں یوہ پتو نہ چل سکے کہ اہل خانہ اس گے نال نی کھاتا کیونکہ اگر اساں یوہ پتو چلے گو تاں وہ ہمناں وی زور نال کھان ور مجبور کرے گو تے کھانوں کہٹ ہون گی وجہ دے وہ پکھورہ جائے گو، اس طرح مہمان ناں کھلایو تے آپ پکھاں رات گزاری، جد صبح ہوئی تے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی خدمت ماں حاضر ہویا تاں حضورِ اقدس علیہ الصلوٰۃ والسلام نے فرمایو رات فلاں فلاں لوکاں ماں عجیب معاملو پیش آیو اللہ تعالیٰ ان دے راضی ہے تے یاہ آیت نازل ہوئی۔ ف۳۷ یعنی جس گا نفس ناں لالچ دے پاک کیو گیو۔ ف۳۸ یعنی مہاجرین تے انصار گا۔ اس ماں قیامت تک پیدا ہون آلا مسلمان داخل ایں۔ ف۳۹ یعنی اصحابِ رسول صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی طرف دے۔ مسئلو: جس گا دل ماں کسے صحابی گی طرف دے بغض یا کدورت ہوئے تے وہ ان واسطے دعائے رحمت تے استغفار نہ کرے وہ مومنین گی قسماں بچوں خارج ہے کیونکہ ات مومناں گی ترے قسم بیان فرمائی گئیں۔ مہاجرین، انصار تے ان گے بعد آن آلا جیہڑا ان کے تابع ہوئیں تے ان گی طرف دے دل ماں کائے کدورت نہ رکھیں تے ان واسطے دعائے مغفرت کریں تاں جیہڑو صحابہ دے کدورت رکھے رافضی ہوئے یا خارجی وہ مسلماناں گی ان تریاں قسماں دے خارج ہے، حضرت اُمّ المومنین عائشہ صدیقہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا نے فرمایو کہ لوکاں ناں حکم دے یوہ دتو گیو کہ صحابہ گے واسطے استغفار کریں، تے کریں یوہ کہ گال کڈھیں۔ ف۴۰ عبداللہ بن ابی بن سلول منافق تے اس گا ساتھیاں ناں۔ ف۴۱ یعنی نبی نضیر تے نبی قریظہ گا یہودی۔ ف۴۲ مدینہ شریف۔ ف۴۳ یعنی تھارے خلاف کسے گو کہیو نہ مناں گا۔ نہ مسلماناں گو نہ رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گو ف۴۴ یعنی یہودیاں دے۔ منافقاں گا یہ سارا وعدہ چوٹھا ایں۔ اس کے بعد اللہ تعالیٰ منافقاں گا حال گی خبر دیے۔ ف۴۵ یعنی یہودی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لَا يَنْصُرُوْنَهُمْ ۚ وَلَئِنْ نَّصَرُوْهُمْ لَيُوَلُّنَّ الْاَدْبَارَ ۙ ثُمَّ لَا يُنْصَرُوْنَ ﴿۱۲﴾
تاں یہ انگی مدد نی کریسیں ف۴۶ اور اگر انگی مدد کی وی تاں ضرور پٹھ پھیر گے نسیں گا فر ف۴۷ مدد نہ پائیں گا

لَاَنْتُمْ اَشَدُّ رَهْبَةً فِیْ صُدُوْرِهِمْ مِّنَ اللّٰهِ ۭ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا
بیشک ف۴۸ ان گا دِلاں ماں اللہ دوں زیادہ تھارو ڈر ہے ف۴۹ یوہ اس واسطے جے وہ

يَفْقَهُوْنَ ﴿۱۳﴾ لَا يُقَاتِلُوْنَكُمْ جَمِيْعًا اِلَّا فِیْ قُرًى مُّحَصَّنَةٍ اَوْ مِنْ
ناسمجھ لوک ایں ف۵۰ یہ سارا مل گے وی تھارے نال نہ لڑیں گا مگر قلعہ بند شہراں ماں یا

وَّرَآءِ جُدُرٍ ۭ بَاْسُهُمْ بَيْنَهُمْ شَدِيْدٌ ۭ تَحْسَبُهُمْ جَمِيْعًا وَّقُلُوْبُهُمْ شَتّٰى ۭ
شہر پناہ گے پچھے آپس ماں ان گی لڑائی زیادہ ہے ف۵۱ تم اناں بنّاں ایک جتھو سمجھیں گا اور ان گا دِل الگ الگ ایں

ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَعْقِلُوْنَ ﴿۱۴﴾ كَمَثَلِ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَرِيْبًا
یوہ اس لیے کہ وہ بے عقل لوک ایں ف۵۲ ان گی جئی مثال جیڑا ہون قریب زمانہ ماں ان دوں پہلاں تھا ف۵۳

ذَاقُوْا وَبَالَ اَمْرِهِمْ ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿۱۵﴾ كَمَثَلِ الشَّيْطٰنِ اِذْ قَالَ
اناں نے اپناں کم گو وبال چکھیو ف۵۴ اور ان واسطے دردناک عذاب ہے ف۵۵ شیطان گی کہاوت جد اُس نے

لِلْاِنْسَانِ اكْفُرْ ۚ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ اِنِّیْ بَرِیْٓءٌ مِّنْكَ اِنِّیْٓ اَخَافُ اللّٰهَ
آدمی ناں کہیو کفر کر فر جد اُس نے کفر کر لیو بولیو ہوں تیرا دے الگ ہوں اللہ دے ڈروں

رَبَّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۱۶﴾ فَكَانَ عَاقِبَتَهُمَآ اَنَّهُمَا فِی النَّارِ خَالِدَيْنِ فِيْهَا ۭ
جہڑو سارا جہان گو رب ہے ف۵۶ تو ان دواں گو ف۵۷ انجام یوہ ہویو کہ وہ دوئے اگ ماں ایں ہمیشہ اُساں رہیں

ع ۷ ۵ وَذٰلِكَ جَزٰۗؤُا الظّٰلِمِيْنَ ﴿۱۷﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَلْتَنْظُرْ
اور ظالماں گی یاہی سزا ہے۔ اے ایمان آلیو! اللہ دوں ڈرو ف۵۸ اور ہر جان دیکھے

ف۴۶ چنانچہ ایسوہی ہویو کہ یہودی کڈھیا گیا تے منافقین ان گے نال نہ نکلیا تے یہودیاں گے نال جنگ ہوئی تے منافقاں نے یہودیاں گی مدد نہ کی۔ ف۴۷ جد یہ مددگار نس جائیں گا تاں منافقین ف۴۸ اے مسلمانوں! ف۴۹ کہ تھارے سامنے دے اظہارِ کفر دے ڈریں تے یاہ جانتاں ہویاں وی کہ اللہ تعالیٰ دلاں گی چھپی ویں گلاں نا جانے فروی دل ماں کفر رکھیں۔ ف۵۰ اللہ تعالیٰ گی عظمت ناں نی جانتا ورنہ جیسو اس دے ڈرن گو حق ہے ڈرتا۔ ف۵۱ یعنی جد وہ آپس ماں لڑیں تاں بہت شدت تے قوت آلاں ایں لیکن مسلماناں گا مقابلہ ماں بزدل تے نامرد ثابت ہوئیں گا۔ ف۵۲ اس گے بعد یہودیاں گی ایک مثال ارشاد فرمائی۔ ف۵۳ یعنی ان گو حال مشرکین مکہ جیسو ہے کہ بدر ماں۔ ف۵۴ یعنی رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گے نال عداوت رکھن تے کفر کرن گو کہ ذِلت تے رسوائی گے نال ہلاک کیا۔ ف۵۵ تے منافقاں گو بنی نضیر گا یہودیاں گے نال سلوک ایسو ہے جیسو ف۵۶ اسے طرح منافقاں نے بنی نضیر گا یہودیاں ناں مسلماناں گے خلاف پڑکایو، جنگ ور آمادہ کیو، ان گے نال مدد گا وعدہ کیا تے جداں گا کہن ور وہ اہلِ اسلام نال برسر جنگ ہویا تاں منافقین بیس گیا، ان گو ساتھ نہ دتو۔ ف۵۷ یعنی اس شیطان تے انسان گو۔ ف۵۸ تے اس گا حکم گی مخالفت نہ کرو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ ۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ ۗ اِنَّ اللّٰهَ خَبِيْرٌۢ بِمَا تَعْمَلُوْنَ ﴿۱۸﴾
• کہ کل واسطے اگے کے پیجیو ف۵۹ اور اللہ دوں ڈرو ف۶۰ بیشک اللہ ناں تھاراں کماں گی خبر ہے۔
وَلَا تَكُوْنُوْا كَالَّذِيْنَ نَسُوا اللّٰهَ فَاَنْسٰىهُمْ اَنْفُسَهُمْ ۗ اُولٰٓئِكَ هُمُ
اور ان جسا نہ ہویو جیڑا اللہ ناں بُھلا بیٹھا ف۶۱ تو اللہ نے اُناں ناں اس بلا ماں سٹیو کہ اپنی جان یاد نہ رہیں ف۶۲ وہی
الْفٰسِقُوْنَ ﴿۱۹﴾ لَا يَسْتَوِيْٓ اَصْحٰبُ النَّارِ وَاَصْحٰبُ الْجَنَّةِ ۗ اَصْحٰبُ الْجَنَّةِ
فاسق ایں۔ دوزخ آلا ف۶۳ اور جنت آلا ف۶۴ برابر نی جنت آلا ہی
هُمُ الْفَآئِزُوْنَ ﴿۲۰﴾ لَوْ اَنْزَلْنَا هٰذَا الْقُرْاٰنَ عَلٰى جَبَلٍ لَّرَاَيْتَهٗ خَاشِعًا
مراد ناں پہنچاوا ایں اگر ہم یوہ قرآن کسے پہاڑور اُتارتا ف۶۵ تاں ضرور تُو اُسناں دیکھتو چکیودو۔
مُّتَصَدِّعًا مِّنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ ۗ وَتِلْكَ الْاَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ
پاش پاش ہوتو اللہ گا خوف نال ف۶۶ اور یہ مثال لوکاں واسطے ہم بیان فرماں واں
يَتَفَكَّرُوْنَ ﴿۲۱﴾ هُوَ اللّٰهُ الَّذِيْ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ عٰلِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ ۚ
کہ وہ سوچیں۔ وہی ہے اللہ جس گے سوا کوئی معبود نی ہر چھپیا اور ظاہر ناں جانن آلو ف۶۷
هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحِيْمُ ﴿۲۲﴾ هُوَ اللّٰهُ الَّذِيْ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ اَلْمَلِكُ
وہی ہے بڑو مہربان رحمت آلو۔ وہی ہے اللہ جس گے بغیر کوئے معبود نی بادشاہ ف۶۸
الْقُدُّوْسُ السَّلٰمُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيْزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ ۗ سُبْحٰنَ
نہایت پاک ف۶۹ سلامتی دین آلو ف۷۰ امان بخشن آلو ف۷۱ حفاظت فرمان آلو عزت آلو عظمت آلو تکبر آلو ف۷۲ اللہ
اللّٰهِ عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿۲۳﴾ هُوَ اللّٰهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْاَسْمَآءُ
ناں پاکی ہے ان گا شرک دوں وہی ہے اللہ بنان آلو پیدا کرن آلو ف۷۳ ہر ایک ناں صورت دین آلو ف۷۴ اُسے گا ایں

ف۵۹ یعنی روزِ قیامت واسطے کے اعمال کیا؟ ف۶۰ اس گی طاعت تے فرمانبرداری ماں سرگرم رہو۔ ف۶۱ اس گی طاعت ترک کی۔ ف۶۲ کہ ان گے واسطے فائدہ دین آلا تے کم آن آلا عمل کرلیتا۔ ف۶۳ جن گے واسطے دائمی عذاب ہے۔ ف۶۴ جن گے واسطے ہمیشہ گی عیش تے آرام ایں۔ ف۶۵ تے اس ناں انسان جیسی تمیز عطا فرماتا۔ ف۶۶ یعنی قرآن گی عظمت تے شان ایسی ہے کہ پہاڑ ناں اگر ادراک ہوتو تاں وہ باوجود اتنی سختی تے مضبوط ہون گے پاش پاش ہوجاتی، اس دے معلوم ہوئے کہ کفار گا دل کتناں سخت ایں کہ ایسا باعظمت کلام دے اثر پذیر نی ہوتا۔ ف۶۷ موجود گو وی، تے معدوم گو وی، دنیا گو وی تے آخرت گو وی۔ ف۶۸ ملک تے حکومت گو حقیقی مالک کہ تمام موجودات اس گے تحتِ ملک وحکومت ایں تے اُسگی مالکیت تے سلطنت دائمی ایں جناں زوال نی۔ ف۶۹ ہر عیب دے تے تمام برائیاں دے۔ ف۷۰ اپنی مخلوق ناں۔ ف۷۱ اپناں عذاب دے اپناں فرمانبردار بنداں ناں۔ ف۷۲ یعنی عظمت تے بڈیمائیں آلو اپنی ذات تے تمام صفات ماں تے اپنی بڈیمائیں گو اظہار اسے ناں شُوبے تے وہی اس لائق ہے کہ اس گو ہر کمال عظیم ایں تے ہر وصف عالی، مخلوق ماں کسے ناں یوہ حق نی پہنچو کہ تکبر یعنی اپنی بڈیائیں گو اظہار کرے، بندہ واسطے عجز تے انکساری مناسب ہے۔ ف۷۳ نیست دے ہست کرن آلو۔ ف۷۴ جیسی چاہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الْحُسْنٰى ۚ يُسَبِّحُ لَهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿٢٤﴾

سارا اچھاناں ف۷۵ اُسکی پاکی بولے جو کجھ آسماناں اور زمین ماں ہے اور ؤہی عزت تے حکمت آلو۔

سُوْرَةُ الْمُمْتَحِنَةِ مَدَنِيَّةٌ — اٰيَاتُهَا ١٣ — رُكُوْعَاتُهَا ٢

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَتَّخِذُوْا عَدُوِّيْ وَعَدُوَّكُمْ اَوْلِيَآءَ تُلْقُوْنَ

اے ایمان آلیو۔ میرا اور اپناں دشمناں ناں دوست نہ بناؤ ف۲ تم اُنہاں ناں خبر

اِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوْا بِمَا جَآءَكُمْ مِّنَ الْحَقِّ ۚ يُخْرِجُوْنَ

پہنچائیں دوستی نال حالانکہ وہ منکر ایں اس حق گا جیڑو تھارے کول آیو ف۳ گھر توں جدا کریں ف۴

الرَّسُوْلَ وَاِيَّاكُمْ اَنْ تُؤْمِنُوْا بِاللّٰهِ رَبِّكُمْ ۗ اِنْ كُنْتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَادًا

رسول ناں اور تمناں اس ور کہ تم اپناں رب ور ایمان لے آیا اگر تم نکلیا ایں میرا راہ

فِيْ سَبِيْلِيْ وَابْتِغَآءَ مَرْضَاتِيْ ۖ تُسِرُّوْنَ اِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ ۖ وَاَنَا

ماں جہاد کرن اور میری رضاء چاہن ناں تاں ان گے نال دوستی نہ کرو تم اُنہاں ناں خفیہ محبت گو پیغام بھیجیں اور ہوں

ف۷۵ نڑینویں (۹۹) جیڑ احدیث ماں وارداِیں ف۱ سورۂ ممتحنہ مدنی ایں اس ماں دو (۲) رکوع، تیراں (۱۳) آیات، ترے سواڑتالی (۳۴۸) کلمہ ایک ہزار پنج سودس (۱۵۱۰) حرف ایں۔ ف۲ یعنی کفارناں **شانِ نزول**: بنی ہاشم گا خاندان گی ایک گولی سارہ مدینہ طیبہ ماں سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی خدمت ماں حاضر ہوئی جد کہ حضور فتح مکہ واسطے تیاری فرمار ہیا تھا حضور نے اس دے فرمایو کیا تو مسلمان ہو گے آئی؟ اس نے کہیو نہ۔ فرمایو کیا ہجرت کر گے آئی؟ عرض کیو نہ۔ فرمایو فر کیوں آئی؟ اس نے کہیو محتاجی دے تنگ ہو گے بنی عبدالمطلب نے اسکی امداد کی، کپڑا بنایا، سامان دتو، حاطب بن ابی بلتعہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ، اس دے ملیا اناں نے اسناں دس دینار دتا، ایک چادر دتی تے ایک خط مکہ آلاں گے کول اس گے ذریعے ٹور یو۔ جس گو مضمون یوہ تھو کہ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم تھارے ور حملہ گو ارادو کریں، تھارا دے اپناں بچاؤ گی کائے تدبیر ہو سکے تاں کرو۔ سارہ یوہ خط لے گے روانہ ہو گئی۔ اللہ تعالیٰ نے اپناں حبیب صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں اس گل گی خبر دتی۔ حضور نے اپناں چند اصحاب ناں جن ماں حضرت علی مرتضیٰ رضی اللہ عنہ وی تھا۔ کھوڑاں ور روانہ فرمایو تے فرمایو مقام روضہ خاخ ور تمناں ایک مسافر عورت ملیگی اس گے کول حاطب بنی ابی بلتعہ گو خط ہے جیہڑو اہل مکہ گے ناں لکھیو وو ہے وہ خط اس دے لے لیو تے اسناں چھوڑ دیو اگر انکار کرے نہ دیے تاں اسگی گردن مار چھڑو۔ یہ حضرات روانہ ہو یا، عورت ٹھیک اسے مقام ور مل گئی جت رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو تھو۔ اس دے خط منگیو وہ انکار ہو گئی تے قسم کھا گئی صحابہ نے واپسی گو ارادو کیو۔ حضرت علی مرتضیٰ رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے قسم کر گے فرمایو کہ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی خبر خلاف حقیقت نی ہو سکتی تے تلوار کڈھ گے عورت دے فرمایو یا خط کڈھ یا گردن رکھ۔ جد اُس نے دیکھو کہ حضرت علی بالکل قتل کرن ور آمادہ ایں تا اپناں جوڑا بچوں خط کڈھیو۔ حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے حضرت حاطب رضی اللہ تعالیٰ عنہ ناں بلا گے فرمایو کہ اے حاطب اسگی کے وجہ ہے؟ اناں نے عرض کیو یا رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم میں جد دے اسلام آنیوں کدے کفر نی کیو تے جد دے حضور گی غلامی تے نیاز مندی حاصل ہوئی کدے حضور گی خیانت نی کی تے جد دے اہلِ مکہ ناں چھوڑیو ہے کدے ان گی محبت نی آئی۔ لیکن واقعو یوہ ہے کہ ہوں قریش ماں رہوں تھو تے ان گی قوم بچوں نی تھو۔ میرے سوا ہور جیہڑا مہاجرین ایں ان گا مکہ مکرمہ ماں رشتہ دار ایں جیہڑا ان گا کہر بار گی نگرانی کریں مناں اپناں کہر آلاں گو غم تھو۔ اس واسطے میں یاہ چاہیو کہ اہلِ مکہ ور کجھ احسان رکھ چھڑوں تا نجہ وہ میرا کہر آلاں ناں نہ ستائیں تے یاہ ہوں یقین نال جانوں کہ اللہ تعالیٰ مکہ آلاں ور عذاب نازل فرمان آلو ہے۔ میرو خط اناں ناں بچا نہ سکے گو۔ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے ان گو یوہ عذر قبول فرمایو تے ان گی تصدیق فرمائی۔ حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے عرض کی یا رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم مناں اجازت دیو ہوں اس منافق گی گردن مار چھڑوں حضور نے فرمایو اے عمر (رضی اللہ تعالیٰ عنہ) اللہ تعالیٰ خبردار ہے تاں ہی اس نے اہل بدر واسطے فرمایو کہ جو چاہو کرو میں تمناں بخش چھڑیو یاہ سن گے حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ گا اتھروں جاری ہو گیا۔ تے یہ آیات نازل ہوئیں۔ ف۳ یعنی اسلام تے قرآن۔ ف۴ یعنی مکہ مکرمہ دے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

أَعْلَمُ بِمَآ أَخْفَيْتُمْ وَمَآ أَعْلَنتُمْ ۚ وَمَن يَفْعَلْهُ مِنكُمْ فَقَدْ ضَلَّ
خوب جانوں جو تم چھپائیں اور جو ظاہر کریں اور تھارے بچوں جیڑو ایسو کرے بیشک
سَوَآءَ السَّبِيلِ ﴿١﴾ إِن يَثْقَفُوكُمْ يَكُونُوا لَكُمْ أَعْدَآءً وَيَبْسُطُوٓا
وہ سدھاہ راہ توں ٹل گیو۔ اگر تم اُناں ناں تھائیں ف۵ تاں وہ تھارا دشمن ہوویں گا اور تھاری طرف
إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ وَأَلْسِنَتَهُم بِالسُّوٓءِ وَوَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ ﴿٢﴾ لَن
اپناں ہتھ ف۶ اور اپنی زبان ف۷ برائی گے نال دراز کریں گا اور انگی تمنا ایں جے کسے طرح تم کافر ہوجائیں ف۸ ہرگز
تَنفَعَكُمْ أَرْحَامُكُمْ وَلَآ أَوْلَادُكُمْ ۚ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَفْصِلُ بَيْنَكُمْ ۚ وَاللَّهُ
کم نہ آئیں گا تمناں تھارا رشتہ اور نہ تھاری اولاد ف۹ قیامت گے دن تمناں ان دے الگ کر چھڑے گو ف۱۰ اور اللہ
بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٣﴾ قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِيٓ إِبْرَاهِيمَ
تھارا کم دیکھ رہیو ہے بیشک تھارے واسطے اچھی پیروی تھی ف۱۱ ابراہیم
وَالَّذِينَ مَعَهُۥٓ ۚ إِذْ قَالُوا لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَآءُ مِنكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ
اور اُس گا نال آلاں ماں ف۱۲ جدا ناں نے اپنی قوم ناں کہیو ف۱۳ بیشک ہم بیزارہاں تھارا دے اور ان دے جناں ناں
مِن دُونِ اللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةُ
اللہ توں بغیر تم پوجیں ہم تھارا منکر ہویا اور ف۱۴ مہارے اور تھارے بچ دشمنی اور عداوت
وَالْبَغْضَآءُ أَبَدًا حَتَّىٰ تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَحْدَهُۥٓ إِلَّا قَوْلَ إِبْرَاهِيمَ
ظاہر ہوگئی ہمیشہ واسطے جد تک تم ایک اللہ ور ایمان نہ آنوں مگر ابراہیم گو
لِأَبِيهِ لَأَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ وَمَآ أَمْلِكُ لَكَ مِنَ اللَّهِ مِن شَيْءٍ ۖ
اپناں باپ ناں کہنوں کہ ہوں ضرور تیری مغفرت چاہوں گو ف۱۵ اور ہوں اللہ گے سامنے تیرا کسے نفع گو مالک نی ف۱۶
رَّبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ ﴿٤﴾ رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا
اے مہارا رب! ہم نے تیرے ہی ور پروسو کیو اور تیری طرف رجوع لے آیا اور تیری ہی طرف مڑ گے جانوں ایں ف۱۷ اور اے مہارا رب! ہمناں

ف۵ یعنی کفارا اگر تھارے ور موقع پا جائیں۔ ف۶ ضرب تے قتل گے نال۔ ف۷ گال بکواس تے۔ ف۸ تاں ایسا لوکاں ناں دوست بنانوں تے ان دے خیر گی امید رکھنی تے ان گی عداوت دنے غافل رہنوں ہرگز نہ چاہیئے۔ ف۹ جن گی وجہ دے تم کفار دے دوستی تے موالات کریں۔ ف۱۰ کہ فرمانبردار جنت ماں ہوئیں گا تے کافر نافرمان جہنم ماں۔ ف۱۱ حضرت حاطب رضی اللہ تعالیٰ عنہ تے دوجا موموناں ناں خطاب ہے تے سب ناں حضرت ابراہیم علیہ الصلوٰۃ والسلام گی اقتدا کرن گو حکم ایں کہ دین گا معاملہ ماں اہلِ قرابت گے نال ان گو طریقو اختیار کرو۔ ف۱۲ نال آلاں دے اہل ایمان مراد ایں۔ ف۱۳ جیہڑی مشرک تھی۔ ف۱۴ تے ہم نے تھارا دین گی مخالفت اختیار کی۔ ف۱۵ یاہ قابل اتباع نی کیونکہ وہ ایک وعدہ گی بنیا دور تھی، تے جد حضرت ابراہیم علیہ الصلوٰۃ والسلام ناظاہر ہوگیو کہ وہ کفر ور مستقل ایں تاں آپ نے اس دے بیزاری کی۔ لہذا یوہ کسے واسطے جائز نی کہ اپناں بے ایمان رشتہ داراں واسطے دعائے مغفرت کرے۔ ف۱۶ اگر تو اگی نافرمانی کرے تے شرک ور قائم رہے۔ (خازن) ف۱۷ یاہ وی حضرت ابراہیم علیہ الصلوٰۃ والسلام گی تے ان موموناں گی دعا ہے جیڑا آپ گے نال تھا تے ما قبل استثنا گے نال متصل ہے لہذا مومنین ناں اس دُعا ماں حضرت ابراہیم علیہ السلام گو اتباع کرنوں چاہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فِتْنَةً لِّلَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَاغْفِرْ لَنَا رَبَّنَا ۚ اِنَّكَ اَنْتَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿٥﴾

کافراں گی آزمائش ماں نہ سٹ ف۱۸ اور ہمناں بخش دے اے مہارا رب! بیشک تو ہی عزت تے حکمت آلو ہے۔

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيْهِمْ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللّٰهَ وَالْيَوْمَ

بیشک تھارے واسطے ف۱۹ ان ماں اچھی پیروی تھی ف۲۰ اُس واسطے جیڑو اللہ تے پچھلا دن گو

ع ۷

الْاٰخِرَ ۗ وَمَنْ يَّتَوَلَّ فَاِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيْدُ ﴿٦﴾ عَسَى اللّٰهُ

اُمیدوار ہے ف۲۱ اور جیڑو مُنہ پھیرے ف۲۲ تو بیشک اللہ ہی بے نیاز ہے۔ ساریاں خوبیاں آلو قریب ہے جے اللہ

اَنْ يَّجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِيْنَ عَادَيْتُمْ مِّنْهُمْ مَّوَدَّةً ۗ

تھارے ور ان ماں جیڑا ان بچوں ف۲۳ تھارا دشمن ایں۔ دوستی کر چھڑے ف۲۴

وَاللّٰهُ قَدِيْرٌ ۗ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿٧﴾ لَا يَنْهٰىكُمُ اللّٰهُ عَنِ

اور اللہ قادر ہے ف۲۵ اور اللہ بخشن آلو مہربان ایں۔ اللہ تمناں ان دے ف۲۶

الَّذِيْنَ لَمْ يُقَاتِلُوْكُمْ فِى الدِّيْنِ وَلَمْ يُخْرِجُوْكُمْ مِّنْ دِيَارِكُمْ

منع نی کرتو جیڑا تھارے نال دین ماں نی لڑیا اور تمناں اپناں گھراں توں نی کڈھیو

اَنْ تَبَرُّوْهُمْ وَتُقْسِطُوْٓا اِلَيْهِمْ ۗ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِيْنَ ﴿٨﴾

کہ ان گے نال احسان کرو اور ان گے نال انصاف گو برتاؤ کرو بیشک انصاف آلا اللہ ناں محبوب ایں

اِنَّمَا يَنْهٰىكُمُ اللّٰهُ عَنِ الَّذِيْنَ قٰتَلُوْكُمْ فِى الدِّيْنِ وَاَخْرَجُوْكُمْ

اللہ تمناں انا ہی دوں منع کرے جیڑا تھارے نال دین ماں لڑیا یا تمناں

ف۱۸ اناں ناں مہارے ور غلبو نہ دیے کہ وہ اپناں آپ ناں حق ور سمجھن لگیں۔ ف۱۹ اے امتِ حبیب خدا محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم۔ ف۲۰ یعنی حضرت ابراہیم علیہ السلام تے ان گا نال آلاماں۔ ف۲۱ اللہ تعالیٰ گی رحمت تے ثواب تے راحتِ آخرت گو طالب ہوئے تے عذابِ الٰہی دے ڈرے۔ ف۲۲ ایمان دے تے کفار دے دوستی کرے۔ ف۲۳ یعنی کفارِ مکہ بچوں۔ ف۲۴ اس طرح کہ اناں ناں ایمان گی توفیق دیے چنانچہ اللہ تعالیٰ نے ایسو کیو تے فتح مکہ دے بعد ان بچوں کثیر تعداد ماں لوک ایمان گی دولت دے مالا مال ہویا تے موموناں گا دوست تے پائی بن گیا تے آپسماں محبت ہو گئیں۔ **شانِ نزول:** جد اپر گی آیات نازل ہوئیں تاں مومنین نے اپناں اہلِ قرابت گی عداوت ماں تشدد کیو تے ان دے بیزار ہو گیا تے اس معاملہ ماں بہت سخت ہو گیا تاں اللہ تعالیٰ نے یاہ آیت نازل فرما گے اناں ناں اُمید دوائی کہ اُن کافراں گو حال بدلن آلو ہے تے یاہ آیت نازل ہوئی۔ ف۲۵ دل بدلن تے حال تبدیل کرن ور۔ ف۲۶ یعنی ان کافراں دے۔ **شانِ نزول:** حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ یاہ آیت خزاعہ گا وارہ ماں نازل ہوئی جناں نے رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے اس شرط ور صُلح کی تھی کہ نہ آپ گے نال جنگ کریں گا نہ آپ گا مخالف گی مدد کریں گا۔ اللہ تعالیٰ نے ان گے نال سلوک کرن گی اجازت دتی۔ حضرت عبداللہ بن زبیر نے فرمایو کہ یاہ آیت ان گی والدہ اسما بنت ابوبکر رضی اللہ تعالیٰ عنہما کا وارہ ماں نازل ہوئی۔ ان گی والدہ مدینہ طیبہ ان گے واسطے تحفہ لے گے آئی تھیں تے تھیں مشرکہ تاں حضرتِ اسماء نے ان گا تحفہ قبول نہ کیا تے اناں ناں اپناں کہر ماں آن گی اجازت نہ دتی تے رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے دریافت کیو کہ کے حکم ایں؟ اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی تے رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے اجازت دتی کہ اناں ناں کہر ماں بلاؤ تے ان گا تحفہ قبول کروان گے نال اچھو سلوک کرو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مِّنْ دِيَارِكُمْ وَظٰهَرُوْا عَلٰٓى اِخْرَاجِكُمْ اَنْ تَوَلَّوْهُمْ ۚ وَمَنْ

تھاراں کھراں دوں کڈھیو یا. تھارا کڈھن ور مدد کی کہ ان دے دوستی کرو ف٢٧ اور جیڑو

يَّتَوَلَّهُمْ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظّٰلِمُوْنَ ﴿٩﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِذَا جَآءَكُمُ

ان گے نال دوستی کرے وہی ظالم ایں۔ اے ایمان آلیو! جد تھارے کول

الْمُؤْمِنٰتُ مُهٰجِرٰتٍ فَامْتَحِنُوْهُنَّ ؕ اَللّٰهُ اَعْلَمُ بِاِيْمَانِهِنَّ ۚ فَاِنْ

مسلمان عورت کفرستان دوں اپناں گھر چھوڑ گے آئیں تو اُن گا امتحان کروف٢٨ اللہ ان گا ایمان گو حال بہتر جانیں فر اگر

عَلِمْتُمُوْهُنَّ مُؤْمِنٰتٍ فَلَا تَرْجِعُوْهُنَّ اِلَى الْكُفَّارِ ؕ لَا هُنَّ حِلٌّ لَّهُمْ وَلَا

وہ تمناں ایمان آلیں معلوم ہوئیں تو اُناں ناں کافراں ناں واپس نہ دیو نہ یہ ف٢٩ اُناں ناں حلال ف٣٠ نہ

هُمْ يَحِلُّوْنَ لَهُنَّ ؕ وَاٰتُوْهُمْ مَّآ اَنْفَقُوْا ؕ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اَنْ تَنْكِحُوْهُنَّ

وہ اناں ناں حلال ف٣١ اور ان گا کافر شوہراں ناں دے چھڑو جیڑوان گو خرچ ہویو ف٣٢ اور تھارے ور کوئی گناہ نی کہ ان گے نال نکاح ف٣٣ کرو

اِذَآ اٰتَيْتُمُوْهُنَّ اُجُوْرَهُنَّ ؕ وَلَا تُمْسِكُوْا بِعِصَمِ الْكَوَافِرِ وَسْـَٔلُوْا مَآ اَنْفَقْتُمْ

جد ان گا مہران ناں دیو ف٣٤ اور کافرانیاں کا نکاح ور چڑیا نہ رہو ف٣٥ اور منگ لیو جیڑو خرچ تھارو لگو ہے ف٣٦

ف٢٧ یعنی ایسا کافراں نال دوستی ممنوع ایں۔ ف٢٨ کہ ان گی ہجرت خالص دین واسطے ہے۔ ایسو دے نی کہ اناں نے اپناں خاونداں گی عداوت ماں کہر چھوڑ یو ہوئے۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ ان عورتاں ناں قسم دتی جائے کہ نہ وہ شوہراں گی عداوت ماں نکلیں ایں تے نہ کسے دُنیاوی وجہ دے اناں نے صرف اپناں دین تے ایمان واسطے ہجرت کی ہے۔ ف٢٩ مسلمان عورت۔ ف٣٠ یعنی کافراں ناں۔ ف٣١ یعنی نہ کافر مرد مسلمان عورتاں ور حلال ایں۔ مسئلو: عورت مسلمان ہو گے کافر مرد گی زوجیت دے خارج ہو گئی۔ ف٣٢ یعنی جو مہر اناں نے ان عورتاں ناں دتا تھا وہ اناں ناں واپس کر چھڑو۔ یوہ حکم اہلِ ذمہ گے واسطے ہے جن گا وارہ ماں یاہ آیت نازل ہوئی۔ لیکن حربی عورتاں گا مہر واپس کرنا نہ واجب نہ سنت۔ (وان كان الامر بايتاء ما انفقوا للوجوب فهو منسوخ وان كان للندب كما هو قول الشافعي فلا) مسئلو: تے یوہ مہر دینوں اس صورت ماں ایں جد کہ عورت گو کافر شوہر اسناں طلب کرے تے اکر طلب نہ کرے تاں اسناں کجھ نہ دتو جائے گو۔ مسئلو: اسے طرح اگر کافر نے اس مہاجرہ ناں مہر نی دتو تھو تاں وی اس ناں کجھ نہ تھائے گو۔ شانِ نزول: یاہ آیت صلح حدیبیہ گے بعد نازل ہوئی صلح ماں یاہ شرط تھی کہ مکہ آلاں بچوں جیہڑو شخص ایمان لیاگے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی خدمت ماں حاضر ہوئے اس ناں اہل مکہ واپس لے سکیں اس آیت ماں یوہ بیان فرما دتو گیو کہ یاہ شرط صرف مرداں واسطے ہے۔ عورتاں گی وضاحت عہد نامہ ماں نی نہ عورت اس قرارداد ماں داخل ہو سکیں کیونکہ مسلمان عورت کافر واسطے حلال نی بعض مفسرین نے فرمایو کہ یاہ آیت حکمِ اوّل گی ناسخ ہے۔ یاہ اس تقدیر ور ہے کہ عورت عہد صلح ماں داخل ہوئیں مگر عورتاں گو اس عہد ماں داخل ہونوں صحیح نی کیونکہ حضرت علی مرتضیٰ رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے عہد نامہ گا یہ الفاظ مروی ایں۔ (لا ياتيك منا رجل وان كان على دينك الا رددته) یعنی مہارے بچوں جیڑو مرد تھارے کول پہنچے خواہ وہ تھارا دین ور ہی ہوئے تم اسناں واپس دیں گا۔ ف٣٣ یعنی مہاجرہ عورتاں دے اگر چہ دار الحرب ماں ان گا شوہر ہوئیں کیونکہ اسلام لیان دے وہ ان شوہراں ور حرام ہو گئیں تے ان گی زوجیت ماں نہ رہیں۔ مسئلو: واحتج به ابو حنيفه على ان لا عدة على المهاجرة فيجوز لها التزوج من غير عدة خلافا لهما۔ ف٣٤ مہر دین دے مراد اس ناں اپنے ذمے کر لینوں ایں اگر چہ بالفعل نہ دتو جائے۔ مسئلو: اس دے یوہ وی ثابت ہوئے کہ ان عورتاں نال نو و نکاح کرن ور نو و مہر واجب ہوئے گو ان گا شوہراں ناں جو ادا کر دتو گیو وہ مجرے نہ لیو جائے گو۔ ف٣٥ یعنی جہڑیں عورت دار الحرب ماں رہ گئیں یا مرتدہ ہو گے دار الحرب ماں چلے گئیں ان گے نال زوجیت گو تعلق نہ رکھو چنانچہ یاہ آیت نازل ہون گے بعد اصحابِ رسول صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے ان کافرہ عورتاں ناں طلاق دے چھڑیں جہڑیں مکہ ماں تھیں۔ مسئلو: اگر مسلمان گی عورت (معاذ اللہ) مرتد ہو جائے تاں وہ مسلمان گا نکاح بچوں باہر نہ ہو یگی۔ (عليه الفتویٰ زجراً وتيسرًا)۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَلْيَسْـَٔلُوْا مَآ اَنْفَقُوْا ؕ ذٰلِكُمْ حُكْمُ اللّٰهِ ؕ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ ؕ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ

اور کافر منگ لیں جیڑو اناں نے خرچ کیو ف۳۷ یوہ اللہ گو حکم ہے وہ تھارا فیصلہ فرمائے اور اللہ علم

حَكِيْمٌ ﴿۱۰﴾ وَاِنْ فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِّنْ اَزْوَاجِكُمْ اِلَى الْكُفَّارِ فَعَاقَبْتُمْ فَاٰتُوا

تے حکمت آلو ہے۔ اور اگر مسلماناں گے ہتھوں کجھ عورت کافراں گی طرف نکل جائیں ف۳۸ فرتم کافراں ناں سزا دیو توف۳۹

الَّذِيْنَ ذَهَبَتْ اَزْوَاجُهُمْ مِّثْلَ مَآ اَنْفَقُوْا ؕ وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِيْٓ اَنْتُمْ

جنگی عورت گئیں تھیں ف۴۰ غنیمت بچوں اناں ناں اتنو دیو جتنو ان گو خرچ ہویو تھو ف۴۱ اور اللہ دے ڈرو۔

بِهٖ مُؤْمِنُوْنَ ﴿۱۱﴾ يٰٓاَيُّهَا النَّبِيُّ اِذَا جَآءَكَ الْمُؤْمِنٰتُ يُبَايِعْنَكَ عَلٰٓى

جس ور تمناں ایمان ایں۔ اے نبی! جد تھارے حضور مسلمان عورت حاضر ہوئیں اس ور بیعت کرن واسطے

اَنْ لَّا يُشْرِكْنَ بِاللّٰهِ شَيْـًٔا وَّلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِيْنَ وَلَا يَقْتُلْنَ

کہ اللہ گو کوئی شریک نہ بنائیں گیں اور نہ چوری کرینگی اور نہ بدکاری اور نہ اپنی اولاد ناں

اَوْلَادَهُنَّ وَلَا يَاْتِيْنَ بِبُهْتَانٍ يَّفْتَرِيْنَهٗ بَيْنَ اَيْدِيْهِنَّ وَاَرْجُلِهِنَّ

قتل کرینگی ف۴۲ اور نہ بہتان لائیں گیں جسناں اپناں ہتھاں اور پیراں گے درمیان یعنی ولادت گی جگہ چائیں ف۴۳

ف۳۶ یعنی ان عورتاں ناں تم نے جیڑا مہر دتا تھا وہ ان کافراں دے وصول کرلیو جناں نے ان دے نکاح کیو۔ ف۳۷ اپنی عورتاں ور جیڑیں ہجرت کرگے دارالاسلام ماں چلے آئیں ان گا مسلمان شوہراں دے جناں نے ان گے نال نکاح کیو۔ ف۳۸ شانِ نزول: اس آیت گا نازل ہون گے بعد مسلماناں نے دے مہاجرہ عورتاں گا مہران گا کافر شوہماں ناں ادا کرچھوڑیا تے کافراں نے مرتدات گا مہر مسلماناں ناں ادا کرن دے انکار کرچھوڑیو۔ اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی۔ ف۳۹ جہاد ماں تے ان دے غنیمت حاصل کرو۔ ف۴۰ یعنی مرتدہ ہوگے دارالحرب ماں چلی گئی تھیں۔ ف۴۱ ان عورتاں گا مہر دین ماں حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ مومنین مہاجرین گی عورتاں بچوں چھ عورت ایسی تھیں جناں نے دارُالحرب ناں اختیار کیو تے مشرکین گے نال مل گئیں تے مرتد ہوگئیں۔ رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے ان گا شوہراں (خاونداں) ناں مال غنیمت دے مہر عطا فرمایا۔ فائدو ان آیتاں ماں مہاجرات گا امتحان تے کافراں نے جو اپنی بیبیاں ور خرچ کیو ہوئے وہ ہجرت گے بعد اناں ناں دینوں تے مسلماناں نے جو اپنی بیبیاں ور خرچ کیو ہوئے وہ ان گا مرتد ہوگے کافراں نال مل جان گے بعد ان دے منگنوں تے جن گی بہیں مرتد ہوگے چلے گئیں ہوئیں اناں نے جوان ور خرچ کیو تھو وہ اناں ناں مال غنیمت بچوں دینوں یہ تمام احکام منسوخ ہوگیا۔ آیت سیف یا آیت غنیمت یا سنت دے کیونکہ یہ احکام تاں تکر ہی باقی رہیا جد تک یوہ عہد رہیو تے جد یوہ عہد ختم ہوگیو تاں احکام وی نہ رہیا۔ ف۴۲ جیسو کہ زمانۂ جاہلیت ماں دستور تھو کہ لڑکیاں ناں عار گا خیال یا ناداری گا ڈر نال زندہ دفن کرچھوڑیں تھا اس دے تے ہر ناحق قتل دے باز رہنوں اس عہد ماں شامل ہے۔ ف۴۳ یعنی پرایو بچو لے گے شوہر ناں تو کھودیں تے اساں اپنوں جنیوں ووں دسیں جیسو کہ جاہلیت گا زمانہ ماں دستور تھو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَلَا يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُوفٍ فَبَايِعْهُنَّ وَاسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللّٰهَ ۭ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ

اور کسے نیک گل ماں تھاری نافرمانی نہ کریں گیں ف۴۴ توان دے بیعت لیو اور اللہ دے ان کی مغفرت منگوف۴۵ بیشک اللہ بخشن آلو

رَّحِيْمٌ ﴿۱۲﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَتَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ

مہربان ایں۔ اے ایمان آلیو! ان لوکاں نال دوستی نہ کرو جن ور اللہ گو غضب ہے ف۴۶

قَدْ يَئِسُوْا مِنَ الْاٰخِرَةِ كَمَا يَئِسَ الْكُفَّارُ مِنْ اَصْحٰبِ الْقُبُوْرِ ﴿۱۳﴾

وہ آخرت ذو آس تروڑ بیٹھا ایں ف۴۷ جس طرح کافر آس تروڑ بیٹھا قبر آلاں دوں ف۴۸

سُوْرَةُ الصَّفِّ مَدَنِيَّةٌ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ — اٰيَاتُهَا ۱۴ رُكُوْعَاتُهَا ۲

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿۱﴾

اللہ گی پاکی بیان کرے جو کجھ آسمان ماں ہے اور جو کجھ زمین ماں ہے اور وہی عزت آلو حکمت آلو ہے

ف۴۴ نیک گل اللہ تعالیٰ تے اس گا رسول گی فرمانبرداری ہے۔ ف۴۵ مروی ہے کہ جد سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم فتح مکہ گے دن مرداں گی بیعت لے گے فارغ ہویا تاں کوہِ صفا ور عورتاں دے بیعت لینی شروع کی تے حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ تھلے کھڑا ہویا تے حضور گا کلام مبارک عورتاں ناں سناتا جائیں تھا۔ ہند بنت عتبہ ابوسفیان گی بی بی خوفزدہ برقعولا گے اس طرح حاضر ہوئی کہ پچھانی نہ جائے۔ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو ہوں تھارا دے اس گل ور بیعت لیوں کہ تم اللہ تعالیٰ گے نال کسے چیز ناں شریک نہ کرو۔ ہند نے سر چاگے کہیو کہ تم مہارا دے وہ عہد لیں جہڑو ہم نے تمناں مرداں دے لیتاں نی دیکھیو تے اس دن مرداں دے صرف اسلام تے جہاد ور بیعت لئی تھی فر حضور نے فرمایو تے چوری نی کریں گیں تاں ہند نے عرض کیو کہ ابوسفیان بخیل آدمی ایں تے میں ان گو مال ضرور لیو ہے۔ مناں نی پتو وہ میرے واسطے حلال ہے یا حرام۔ ابوسفیان حاضر تھو۔ اناں نے کہیو جو تیں پہلاں لے لیو تے جو آئندہ لیے سب حلال، اس ور نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے تبسم فرمایو تے ارشاد فرمایو تو ہند بنت عتبہ ہے عرض کی جی ہاں جو کجھ میرا دے قصور ہویا ایں معاف فرما چھڑو فر حضور نے فرمایو کہ بدکاری نہ کریں گیں۔ تاں ہند نے کہیو کیا کائے آزاد عورت بدکاری کرے فر فرمایو نہ اپنی اولاد ناں قتل کریں۔ ہند نے کہیو ہم نے چھوٹا چھوٹا پالیا جد بڑا ہو گیا تم نے اناں ناں قتل کر چھڑیو تم جانوں تے وہ جانیں اسگولڑ کو حنظلہ بن ابی سفیان بدر ماں قتل کر دتو گیو تھو۔ ہند گی یاہ گفتگو سن گے حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ ناں بہت ہاسو آیو۔ فر حضور نے فرمایو کہ اپناں ہتھاں پیراں گے درمیان کوئے بہتان نہ بنائیں۔ ہند نے کہیو بخدا بہتان بہت بری چیز ہے تے حضور ہمناں نیک گلاں تے چنگی خصلتاں گو حکم دیں۔ فر حضور نے فرمایو کہ کسے نیک گل ماں رسول (صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم) گی نافرمانی نہ کریں گیں اس ور ہند نے کہیو کہ اس مجلس ماں ہم اس واسطے حاضر ہی نی ہوئیں کہ اپناں دل ماں تھاری نافرمانی گو خیال آن دیاں۔ عورتاں نے ان تمام گلاں گو اقرار کیو تے چار سو ستونجا عورتاں نے بیعت کی۔ اس بیعت ماں سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے مصافحو نہ فرمایو تے عورتاں ناں دستِ مقدس چھون نہ دتو۔ بیعت گی کیفیت ماں یوہ وی بیان کیو گیو کہ پانی گا ایک کڑھا ماں سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے اپنوں دستِ مبارک پائیو فر اسے ماں عورتاں نے اپناں ہتھ پایا تے یوہ وی کہیو گیو کہ بیعت کپڑا گے ذریعے لئی گئی تے بعید نی کہ دوئے صورت عمل ماں لائیں ہوئیں۔ مسائل۔ بیعت گے وقت مقراض گو استعمال مشائخ گو طریقو ہے۔ یوہ وی کہیو گیو ہے کہ یاہ حضرت علی مرتضیٰ رضی اللہ تعالیٰ عنہ گی سنت ہے۔ خلافت گے نال ٹوپی دینوں مشائخ گو معمول ہے۔ تے کہیو گیو کہ نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے منقول ہے کہ عورتاں گی بیعت ماں اجنبیہ گو ہتھ چھونوں حرام ایں یا بیعت زبانی ہوئے یا کپڑو وغیرہ رکھ گے۔ ف۴۶ ان لوکاں دے مراد یہودی ایں۔ ف۴۷ کیونکہ اناں ناں پہلی کتاباں دے معلوم ہو گیو تھو تے یقین نال جانیں تھا کہ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم اللہ تعالیٰ گا رسول ایں تے یہودیاں نے اسگی تکذیب کی ہے اس واسطے اناں ناں اپنی مغفرت گی امید نی۔ ف۴۸ فر دُنیا ماں واپس آن گی یا یہ معنیٰ ایں کہ یہودی آخرت گا ثواب دے ایسا ناامید ہویا جسطرح کہ مریا وا کافر اپنی قبراں ماں اپناں حال ناں جان گے آخرت گا ثواب دے بالکل مایوس ایں۔

ف۱ سورۂ صفّ مکی ہے تے بقولِ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما تے جمہور مفسرین مدنی ایں اس ماں دو (۲) رکوع، چودہ (۱۴) آیات، دوسو اکی (۲۲۱) کلمہ تے نوسو (۹۰۰) حرف ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لِمَ تَقُوْلُوْنَ مَا لَا تَفْعَلُوْنَ ﴿٢﴾ كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ
اے ایمان آلیو وہ کیوں کہیں جیڑو کرتا نی ف٢ کسی سخت ناپسند ہے اللہ ناں

اللّٰهِ اَنْ تَقُوْلُوْا مَا لَا تَفْعَلُوْنَ ﴿٣﴾ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الَّذِيْنَ يُقَاتِلُوْنَ
وہ گل کہ وہ کہو جیڑی نہ کرو۔ بیشک اللہ دوست رکھے اُناں ناں جیڑا اُس گا راہ ماں

فِيْ سَبِيْلِهٖ صَفًّا كَاَنَّهُمْ بُنْيَانٌ مَّرْصُوْصٌ ﴿٤﴾ وَاِذْ قَالَ مُوْسٰى لِقَوْمِهٖ
لڑیں صف بن گے گویا وہ عمارت رانگا پلائی ف٣ اور یاد کرو جد موسیٰ نے اپنی قوم ناں کہیو

يٰقَوْمِ لِمَ تُؤْذُوْنَنِيْ وَقَدْ تَّعْلَمُوْنَ اَنِّيْ رَسُوْلُ اللّٰهِ اِلَيْكُمْ ۗ فَلَمَّا
اے میری قوم! مناں کیوں ستائیں ف٤ حالانکہ تم جانیں ف٥ کہ ہوں تھاری طرف اللہ گو رسول ہوں ف٦ فر جد

زَاغُوْٓا اَزَاغَ اللّٰهُ قُلُوْبَهُمْ ۗ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفٰسِقِيْنَ ﴿٥﴾
وہ ف٧ ٹیڈھا ہویا اللہ نے ان گا دِل ٹیڈھا کر چھڑیا ف٨ اور اللہ فاسق لوکاں ناں راہ نی دیتو ف٩

وَاِذْ قَالَ عِيْسَى ابْنُ مَرْيَمَ يٰبَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ اِنِّيْ رَسُوْلُ اللّٰهِ اِلَيْكُمْ
اور یاد کرو جد عیسیٰ ابن مریم نے کہیو اے بنی اسرائیل ہوں تھاری طرف اللہ گو رسول ہوں۔

مُّصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرٰىةِ وَمُبَشِّرًۢا بِرَسُوْلٍ يَّاْتِيْ
اپناں دے پہلی کتاب توریت گی تصدیق کروں ف١٠ اور اُس رسول گی بشارت سناؤں جیڑو میرا دے بعد

مِنْۢ بَعْدِي اسْمُهٗٓ اَحْمَدُ ۗ فَلَمَّا جَآءَهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ قَالُوْا هٰذَا
تشریف لے آیگو انگوناں احمد ہے ف١١ فر جد احمدان گے کول روشن نشانیں لیگے تشریف لے آیا بولیا یوہ

ف٢ شانِ نزول: صحابۂ کرام گی ایک جماعت آپسماں گل کر رہی تھی یوہ وقت وہ تھو کہ اجاں جہاد گو حکم نازل نی ہو یو تھو اس جماعت ماں یوہ تذ کرو تھو کہ اللہ تعالیٰ ناں سب دے زیادہ کے عمل پیارو ہے ہمناں معلوم ہوتو تاں ہم وہی کرتا پانویں اسماں مہار و مال تے جان چلے جاتیں اس ور یاہ آیت نازل ہوئی اس آیت گی شانِ نزول ماں ہور وی کئی قول ایں منجملہ ان گے ایک یوہ ہے کہ یاہ آیت منافقین گا وارہ ماں نازل ہوئی جیہڑا مسلماناں دے مدد گو چوٹھو وعدو کریں تھا۔ ف٣ ایک دو جا ناں ملیو و ہر ایک اپنی اپنی جگہ جمع ہو یو دشمن گے سامنے سب کا سب ایک شئی گی طرح۔ ف٤ آیتاں گو انکار کر گے تے میرے اپر چوٹھیں تہمت لا گے۔ ف٥ یقین گے نال۔ ف٦ تے رسول واجب التعظیم ہوئیں ان گی توقیر تے ان گو احترام لازم ایں اناں ناں ایذا دینوں سخت حرام تے انتہا درجہ گی بد نصیبی ہے۔ ف٧ حضرت موسیٰ علیہ السلام ناں ایذا دے گے راہِ حق دے منحرف تے ف٨ اناں ناں حق گی اتباع گی توفیق دے محروم کر گے۔ ف٩ جیہڑا اس گا علم ماں نافرمان ایں۔ اس آیت ماں تنبیہ ہے کہ رسولاں ناں ایذا دینوں شدید ترین جرم ایں۔ تے اس گا وبال نال دِل ٹیڈھا ہو جائیں تے آدمی ہدایت دے محروم ہو جائے۔ ف١٠ تے توریت تے دو جیں کتب الٰہیہ گو اقرار تے اعتراف کرتاں ہویاں تے تمام پہلا انبیا ناں منتاں ہویاں۔ ف١١ حدیث رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا حکم دے اصحابِ کرام نجاشی بادشاہ گے کول گیا تاں نجاشی بادشاہ نے کہیو ہوں گواہی دیوں کہ حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم اللہ تعالیٰ گا رسول ایں تے وہی رسول ایں جن گی حضرت عیسیٰ علیہ السلام نے بشارت دتی اگر امورِ سلطنت گی پابندیں نہ ہوتیں تاں ہوں ان گی خدمت ماں حاضر ہو گے کفش برداری گی خدمت کرتو (ابوداؤد) حضرت عبداللہ بن سلام رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے مروی ہے کہ توریت ماں سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی صفت مذکور ہے تے یوہ وی کہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام آپ گے کول مدفون ہوئیں گا۔ ابوداؤد مدنی نے کہیو کہ روضۂ اقدس ماں ایک قبر گی جگہ باقی ہے (ترمذی) حضرت کعب احبار دے مروی ہے کہ حواریاں نے حضرت عیسیٰ علیہ السلام دے عرض کیو یا روح اللہ کیا مہارے بعد ہور کائے امت وی ہے فرمایو ہاں احمد مجتبیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی امت، وہ لوک حکمار، علمار، ابرار تے اتقاایں تے فقہ ماں نائب انبیار ایں اللہ تعالیٰ دے تھوڑا رزق ور راضی تے اللہ تعالیٰ ان دے تھوڑا عمل ور راضی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

سِحْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿٦﴾ وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَهُوَ
کھلو جادو ہے۔ اور اس دے بدھ کے ظالم کون جیڑو اللہ ور چوٹھ بولے ف١٢ حالانکہ اُسناں
يُدْعٰٓى اِلَى الْاِسْلَامِ ۚ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿٧﴾
اسلام گی طرف بلایو جاتو ہووئے ف١٣ اور ظالم لوکاں ناں اللہ راہ نی دیتو
يُرِيْدُوْنَ لِيُطْفِـُٔوْا نُوْرَ اللّٰهِ بِاَفْوَاهِهِمْ ۚ وَاللّٰهُ مُتِمُّ نُوْرِهٖ
چاہیں جے اللہ گا نور ف١٤ ناں اپنا منھواں ناں (پھوکاں ناں) بجھا چھڑیں ف١٥ اور اللہ پورو کرن آلو ہے اپناں نور ناں
وَلَوْ كَرِهَ الْكٰفِرُوْنَ ﴿٨﴾ هُوَ الَّذِىْٓ اَرْسَلَ رَسُوْلَهٗ بِالْهُدٰى وَدِيْنِ
پانویں برو منائیں کافر وہی ہے جس نے اپناں رسول ناں ہدایت تے سچا دین گے ناں
الْحَقِّ لِيُظْهِرَهٗ عَلَى الدِّيْنِ كُلِّهٖ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُوْنَ ﴿٩﴾ يٰٓاَيُّهَا
پیجیو کہ اُس ناں ساری دنیا ور غالب فرمائے ف١٦ پانویں بُرو منائیں مشرک اے
الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا هَلْ اَدُلُّكُمْ عَلٰى تِجَارَةٍ تُنْجِيْكُمْ مِّنْ عَذَابٍ
ایمان آلیو! ف١٧ کیا ہوں دس چھڑوں تمناں وہ تجارت جیڑی تمناں دردناک عذاب
اَلِيْمٍ ﴿١٠﴾ تُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَتُجَاهِدُوْنَ فِىْ سَبِيْلِ اللّٰهِ
دے بچالیے ف١٨ ایمان رکھو اللہ تے اُس گا رسول ور تے اللہ گا راہ ماں
بِاَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ ۚ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿١١﴾ يَغْفِرْ
اپناں مال تے جان گے ناں جہاد کرو یوہ تھارے واسطے بہتر ہے ف١٩ اگر تم جانوں ف٢٠ وہ تھارا گناہ
لَكُمْ ذُنُوْبَكُمْ وَيُدْخِلْكُمْ جَنّٰتٍ تَجْرِىْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ
بخش دیئے گو اور تمناں باغاں ماں لے جائیگو جس گے ہیٹھوں نہر بگیں
وَمَسٰكِنَ طَيِّبَةً فِىْ جَنّٰتِ عَدْنٍ ۚ ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿١٢﴾ وَاُخْرٰى
اور پاکیزہ محلاں ماں جیڑا بسن آلا باغاں ماں ایں یاہی بڑی کامیابی ہے اور ایک نعمت

ف١٢ اس گی طرف شریک تے اولاد گی نسبت کرگے تے اگی آیتاں ناں جادو کہہ گے۔ ف١٣ جس ماں سعادتِ دارین ہے۔ ف١٤ یعنی دینِ برحق اسلام ف١٥ قرآن پاک ناں شعر، سحر تے کہانت کہہ گے۔ ف١٦ چنانچہ ہر ایک دین اللہ تعالیٰ گا فضل و کرم ناں اسلام دے مغلوب ہو گیو۔ مجاہد دے منقول ہے کہ جد حضرت عیسیٰ علیہ السلام نزول فرمائیں گا تاں روئے زمین ور سوائے اسلام گے ہور کوئے دین نہ ہوئے گو۔ ف١٧ شانِ نزول: مومنین نے کہیو تھو کہ اگر ہم جانتا کہ اللہ تعالیٰ ناں کہڑو عمل زیادہ پسند ہے تاں ہم وہی کرتا اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی تے اس آیت ماں اس عمل ناں تجارت دے تعبیر کیو گیو کیونکہ جس طرح تجارت دے نفع گی امید ہوئے اسے طرح ان اعمال دے بہترین نفع و رضائے الٰہی تے جنت تے نجات حاصل ہوئے۔ ف١٨ ہون وہ تجارت دسی جائے۔ ف١٩ جان تے مال تے ہر ایک چیز دے۔ ف٢٠ تے ایسو کرو تاں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

تُحِبُّوْنَهَا ۭ نَصْرٌ مِّنَ اللّٰهِ وَ فَتْحٌ قَرِيْبٌ ۭ وَ بَشِّرِ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۱۳﴾ يٰۤاَيُّهَا

تمناں ہور دیئے گو ف۲۱ جیڑی تمناں پیاری ہے۔ اللہ گی مدد اور جلد آن آلی فتح ف۲۲ اور اے محبوب! مسلماناں ناں خوشی سناؤ ف۲۳ اے

الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا كُوْنُوْۤا اَنْصَارَ اللّٰهِ كَمَا قَالَ عِيْسَى ابْنُ مَرْيَمَ

ایمان آلیو خدا گا دین گا مددگار ہوؤ جس طرح ف۲۴ عیسیٰ ابن مریم نے

لِلْحَوَارِيّٖنَ مَنْ اَنْصَارِيْۤ اِلَى اللّٰهِ ۭ قَالَ الْحَوَارِيُّوْنَ نَحْنُ

حواریاں ناں کہیو تھو کون ایں جیڑا اللہ گی طرف ہوگے میری مدد کریں حواری بولیا ف۲۵ ہم

اَنْصَارُ اللّٰهِ فَاٰمَنَتْ طَّآئِفَةٌ مِّنْۢ بَنِيْۤ اِسْرَآءِيْلَ وَكَفَرَتْ

خدا گا دین گا مددگار ہاں تو بنی اسرائیل بچوں ایک ٹولو ایمان لے آئیو ف۲۶ اور ایک ٹولہ نے کفر کیو ف۲۷

طَّآئِفَةٌ ۚ فَاَيَّدْنَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا عَلٰى عَدُوِّهِمْ فَاَصْبَحُوْا ظٰهِرِيْنَ ﴿۱۴﴾ ع ۲
١٠
٥

تو ہم نے ایمان آلاں ناں ان گا دشمناں ور مدد دتی تو وہ غالب ہوگیا ف۲۸

سُوْرَةُ الْجُمُعَةِ مَدَنِيَّةٌ | بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ | اٰيَاتُهَا ۱۱ | رُكُوْعَاتُهَا ۲

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ الْمَلِكِ الْقُدُّوْسِ

اللہ گی پاکی بیان کرے جو کجھ آسمان ماں ہے اور جو کجھ زمین ماں ہے ف۲ بادشاہ کمال پاکی آلو

ف۲۱ اس گے علاوہ جلدی ملن آلی۔ ف۲۲ اس فتح دے یا فتح مکہ مراد ہے یا فارس تے روم گاں شہراں گی فتح۔ ف۲۳ دُنیا ماں فتح گی تے آخرت ماں جنت گی ف۲۴ حواریاں نے دین الٰہی گی مدد کی تھی جد کہ ف۲۵ حواری حضرت عیسیٰ علیہ السلام گا مخلصین ناں کہیں یہ بارہ حضرات تھا جیڑا حضرت عیسیٰ علیہ السلام ور پہلاں ایمان لیایا اناں نے عرض کیو۔ ف۲۶ حضرت عیسیٰ علیہ السلام ور۔ ف۲۷ ان دواں ماں جنگ ہوئی۔ ف۲۸ ایمان آلا۔ اس آیت گی تفسیر ماں یوہ وی کہیو گیو ہے کہ جد حضرت عیسیٰ علیہ السلام آسمان ور چالیا گیا تاں ان گی قوم تریاں فرقاں ماں تقسیم ہوگئی ایک فرقہ نے حضرت عیسیٰ علیہ السلام گا وارہ ماں کہیو کہ وہ اللہ تھو آسمان ور چلے گیو، دوجا فرقہ نے کہیو وہ اللہ گو پوت تھو اس نے اپنے کول بلالیو، تیجا فرقہ نے کہیو کہ وہ اللہ گا بندہ تے اس گا رسول تھا اس نے اٹھالیا۔ یہ تیجا فرقہ آلا مومن تھا ان گی ان دواں فرقاں دے جنگ رہی تے کافر گروہ ان ور غالب رہیا ات توڑی کہ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے ظہور فرمایو اس وقت ایمان دار گروہ ان کافراں ور غالب ہویو اس تقدیر ور مطلب یوہ ہے کہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام ور ایمان لیان آلاں گی ہم نے محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی تصدیق کرن نال مدد فرمائی۔ ف۱ سورۂ جمعہ مدنی ایں اس ماں دو (۲) رکوع یارہ (۱۱) آیات ایک سواسی (۱۸۰) کلمہ، ست سو بی (۷۲۰) حرف ایں۔ ف۲ تسبیح ترے طرح گی ہوئے۔ ایک تسبیح خلقت گی کہ ہر شی گی ذات تے اگی پیدائش حضرت خالق قدیر جل جلالہ گی قدرت تے حکمت تے اگی وحدانیت تے تنزیہہ ور دلالت کرے دوجی معرفت گی تسبیح کہ اللہ تعالیٰ اپناں لطف وکرم نال مخلوق ناں اپنی معرفت پیدا فرمائے۔ تیجی ضروری تسبیح۔ وہ یاہ کہ اللہ تعالیٰ ہر جوہر ور اپنی تسبیح جاری فرمائے یاہ تسبیح معرفت ور مرتب نی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿١﴾ هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِّنْهُمْ
عزت آلو حکمت آلو ۔ ؤہی ہے جس نے ان پڑھاں ماں اُناں ہی بچوں ایک رسول بھیجیو ف۳
يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ ق
کہ ان ور اُسگی آیت پڑھے ف۴ اور اُناں ناں پاک فرمائے ف۵ اور اُناں ناں کتاب تے حکمت گو علم عطا فرمائے ف۶
وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٢﴾ وَآخَرِينَ مِنْهُمْ
اور بیشک وہ اس دے پہلاں ف۷ ضرور کھلی گمراہی ماں تھا۔ ف۸ تے ان بچوں ف۹ ہور ناں ناں ف۱۰ پاک فرمائیں اور علم عطا
لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٣﴾ ذَٰلِكَ فَضْلُ اللَّهِ
فرمائیں جیڑا ان اگلاں دے نہ ملیا ف۱۱ اور ؤہی عزت تے حکمت آلو ہے۔ یوہ اللہ گو فضل ہے
يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ ۚ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٤﴾ مَثَلُ الَّذِينَ
جناں چاہے دیئے اور اللہ بڑا فضل آلو ہے ف۱۲ اُن گی مثال جن ور
حُمِّلُوا التَّوْرَاةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا ۚ
توریت رکھی گئی تھی ف۱۳ فر اُنہاں نے اُسگی حکم برداری نہ کی ف۱۴ گدھا گی مثال ہے جیڑو پٹھ ور کتاب چائے ف۱۵
بِئْسَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ ۚ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي
کتنی بُری مثال ہے ان لوکاں گی جن نے اللہ گی آیتاں ناں جھٹلایو اور اللہ ظالماں ناں

ف۳ جس گا خاندان تے شرافت ناں وہ اچھی طرح جانیں پہچانیں ان گو نام پاک محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ہے حضور سیدِ انبیا، صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی صفت نبی امی ایں اس گی بہت وجوہات ایں ان بچوں ایک یاہ ہے کہ امتِ اُمیہ گی طرف مبعوث ہویا کتاب شعیاء ماں ہے اللہ تعالیٰ فرمائے ہوں اُمیاں ماں ایک اُمی بھیجوں گو تے اس ور نبوت ختم کروں گو، تے ایک وجہ یاہ ہے کہ آپ گی بعثت اُمّ القریٰ یعنی مکۃ المکرمہ ماں ہوئی، تے ایک وجہ یاہ ہے کہ حضورِ انور علیہ الصلوٰۃ والسلام کجھ لکھیں یا پڑھیں نی تھا تے یاہ آپ گی فضیلت تھی کہ غایتِ حضورِ علم گی وجہ دے اسگی ضرورت ہی نی تھی خط تے تحریر ایک ذہنی صنعت ہے جیڑی آلۂ جسمانی دے صادر ہوئے۔ تے جیڑی اتنی بلند ہوئے کہ قلم اعلیٰ اس گے زیرِ فرمان ہوئے اسناں اس تحریر گی کے ضرورت فر حضور گو نہ لکھنوں تے کتابت گو ماہر ہونوں ایک بہت بڑو معجزو ہے کاتباں ناں علم خط تے رسمِ کتابت سکھائیں تھا تے اہلِ حرفت ناں حرفتاں گی تعلیم دیں تھا تے ہر دنیاوی تے اخروی کمال اللہ تعالیٰ نے آپ ناں تمام خلق دے افضل واعلیٰ تے اعلم فرمایو۔ ف۴ یعنی قرآن پاک سنائیں۔ ف۵ عقائدِ باطلہ تے اخلاق رذیلہ تے خبائثِ جاہلیت قبائحِ اعمال دے۔ ف۶ کتاب دے مراد قرآن کریم تے حکمت دے سنت تے فقہ ہے یا احکامِ شریعت تے اسرارِ طریقت۔ ف۷ یعنی سیدِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی تشریف آوری دے پہلاں۔ ف۸ کہ شرک تے عقائدِ باطلہ تے خبائثِ اعمال ماں گرفتار تھا تے اناں ناں مرشدِ کامل گی شدید حاجت تھی۔ ف۹ یعنی اُمیاں بچوں۔ ف۱۰ ہور ناں دے مراد یا دے عجم ایں یا وہ تمام لوک جیڑا حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گے بعد قیامت تک اسلام ماں داخل ہوئیں اناں ناں۔ ف۱۱ ان گو زمانوں نہ پایو یا ان گے بعد آیا یا فضل وشرف ماں ان گا درجہ ناں نہ پہنچیا کیونکہ صحابہ دے بعد گا لوک پانویں غوث تے قطب ہو جائیں مگر صحابیت گی فضیلت نی پا سکتا۔ ف۱۲ اپنی مخلوق ور کہ اس نے ان گی ہدایت واسطے اپناں حبیب محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں مبعوث فرمایو۔ ف۱۳ تے اس گا احکام گو اتباع ان ور لازم کیو گیو تھو، وہ لوک یہودی ایں۔ ف۱۴ تے اس ور عمل نہ کیو تے اس ماں سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی نعت تے صفت دیکھن گے باوجود حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ور ایمان نہ لیایا۔ ف۱۵ تے بوجھ گے سوا ان دے کجھ نفعو نہ پائے تے جیڑا علوم ان ماں ہیں ان دے ذرا وی واقف نہ ہوئے یوہی حال ان یہودیاں گو ہے جیڑا توریت چا گے پھریں اس گا الفاظ رٹیں تے اس دے نفعو نی لیتا اس گے مطابق عمل نی کرتا تے یاہی مثال ان لوکاں ور صادق آئے جیڑا قرآن کریم گا معانی نہ سمجھیں تے اس ور عمل نہ کریں تے اس دے مُنہ موڑیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۵﴾ قُلْ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ هَادُوْۤا اِنْ زَعَمْتُمْ اَنَّكُمْ

تم جے ایں گمان یوہ تمناں اگر یہودیو اے فرماؤ تم دیتو نی راہ

اَوْلِيَآءُ لِلّٰهِ مِنْ دُوْنِ النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ اِنْ كُنْتُمْ

اگر کرو ف۱۷ تمنا گی مرن تو ف۱۶ نی لوک ہور ایں دوست گا اللہ

صٰدِقِيْنَ ﴿۶﴾ وَلَا يَتَمَنَّوْنَهٗۤ اَبَدًۢا بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيْهِمْ ؕ وَاللّٰهُ

اور اللہ ف۱۹ ایں بیٹھا ٹور اگے ہتھ گا ان جیڑا توں وجہ گی کرتاتوں ان کا کریسیں نی آرزو اسگی وی کدے وہ اور ف۱۸ ہو سچا تم

عَلِيْمٌۢ بِالظّٰلِمِيْنَ ﴿۷﴾ قُلْ اِنَّ الْمَوْتَ الَّذِيْ تَفِرُّوْنَ مِنْهُ

نسیں تم دے جس موت وہ فرماؤ تم جانیں۔ ناں ظالماں

فَاِنَّهٗ مُلٰقِيْكُمْ ثُمَّ تُرَدُّوْنَ اِلٰى عٰلِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ

گو چھڑے دس تمناں وہ فر جانیں ناں سب ظاہر اور چھپیا نکیا جیڑو گا جاؤ پھیریا طرف اسگی فر ف۲۰ ملیگی تمناں ضرور وہ

ع۸ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿۸﴾ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْۤا اِذَا نُوْدِيَ لِلصَّلٰوةِ مِنْ يَّوْمِ

گے جمعہ ہووے اذان گی نماز جد آلیو! ایمان اے تھو۔ کیو نے تم جو

الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا اِلٰى ذِكْرِ اللّٰهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ؕ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ

ہے۔ بہتر واسطے تھارے یاہ ف۲۳ دیو چھوڑ فروخت و خرید اور ف۲۲ دوڑو طرف گی ذکر گا اللہ تو ف۲۱ دن

ف۱۶ جیسو کہ تم کہیں کہ ہم اللہ گا بیٹا تے اس گا پیارا ہاں۔ ف۱۷ کہ موت تمناں اس تک پہچائے۔ ف۱۸ اپناں دعویٰ ماں۔ ف۱۹ یعنی اس کفر تے تکذیب گے باعث جیڑی ان دے صادر ہوئی۔ ف۲۰ کسے طرح ان دے بچ نی سکتا۔ ف۲۱ روزِ جمعہ اس دن گوناں عربی زبان ماں عروبہ تھو جمعہ اس ناں اس واسطے کہیں کہ نماز واسطے جماعتاں گو اجتماع ہوئے وجہ تسمیہ ماں ہوروی اقوال ایں سب دے پہلاں جس شخص نے اسگوناں جمعہ رکھیو وہ کعب بن لوئی ایں، پہلو جمعو جیڑو نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے اپناں اصحاب گے نال پڑھیو اصحاب سیر گو بیان ایں کہ حضور علیہ السلام جد ہجرت کر گے مدینہ طیبہ تشریف لیایا تاں بارہ ربیع الاول بروز سوموار چاشکاہ گے وقت قُبا ر گا مقام ورا قامت فرمائی۔ سوموار، منگل وار، بدھ وار، جمعرات اتے رہیا تے مسجد گی بنیاد رکھی جمعہ گے دن مدینہ طیبہ گو ارادو فرمایو نبی سالم بن عوف گی وادی ماں جمعہ گو وقت ہو گیو اس جگہ ناں لوکاں نے مسجد بنایو سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے ات خطبو پڑھیو جمعو پڑھیو تے فرمایو جمعہ گو دن سید الایام ایں جیڑو شخص اس دن مرے حدیث شریف ماں ایں کہ اللہ تعالیٰ اس ناں شہید گو ثواب عطا فرمائے تے فتنۂ قبر دے محفوظ رکھے۔ اذان دے مراد اذانِ اوّل ہے نہ اذانِ ثانی جیڑی خطبہ گے نال ملی وی ہوئے اگرچہ اذانِ اوّل حضرت عثمان غنی رضی اللہ تعالیٰ عنہ گا زمانہ ماں اضافو کی گئی مگر مسجد شریف گی طرف دوڑنوں تے خرید وفروخت چھوڑنوں اسے دے واجب ہو جائے۔ (کذافی الدر المختار) ف۲۲ دوڑن دے نسوں مراد نی بلکہ مقصود یوہ ہے کہ نماز گے واسطے تیاری شروع کروتے ذکر الٰہی دے جمہور گے نزدیک خطبو مراد ہے۔ ف۲۳ مسئلو: اس دے معلوم ہو یو کہ جمعہ گی اذان ہوتاں ہی خرید وفروخت حرام ہو جائے تے دُنیا گا تمام مشاغل جیہڑا ذکر الٰہی دے غفلت گو سبب بنیں اس ماں داخل ایں، اذان ہون دے بعد سب ناں چھوڑنوں لازم ایں۔ مسئلو: اس آیت دے نمازِ جمعہ گی فرضیت تے بیع وغیرہ مشاغلِ دینویہ گی حرمت تے سعی یعنی نماز گی تیاری گو وجود ثابت ہوئے تے خطبو وی ثابت ہو یو۔ مسئلو: جمعو مسلمان مرد مکلّف، آزاد، تندرست، مقیم ور شہر ماں واجب ہوئے نابینا تے لنگڑا اور واجب نی ہو تو جمعہ گا صحیح ہون واسطے ست شرط ایں۔ (۱) شہر جت مقدمات گا فیصلہ گو اختیار رکھن آلو کوئے حاکم موجود ہوئے یا شہر گا کنارہ جیڑا شہر نال ملیا وا ہوئیں تے شہر آلا اسناں اپناں کم ماں لیائیں۔ (۲) حاکم (۳) وقت ظہر (۴) خطبو وقت گے اندر۔ (۵) خطبہ گو نماز دے پہلاں ہونوں اتنی جماعت ماں جہڑی جمعہ واسطے ضروری ہے۔ (۶) جماعت اسگی کہٹ دے کہٹ تعداد ترے مراد ایں امام گے بغیر (۷) اذنِ عام کہ نمازیاں ناں نماز گی جگہ آن دے نہ روکیو جائے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.

اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ۝٩ فَاِذَا قُضِيَتِ الصَّلٰوةُ فَانْتَشِرُوْا فِي الْاَرْضِ
اگر تم جانیں۔ فر جد نماز ہوجائے تاں زمین ماں پھیل جاؤ
وَابْتَغُوْا مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ وَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَثِيْرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ ۝١٠
تے اللہ گو فضل تلاش کرو ف۲۴ اور اللہ ناں بہت یاد کرو اس اُمید ور کہ فلاح پاؤ
وَاِذَا رَاَوْا تِجَارَةً اَوْ لَهْوَا انْفَضُّوْٓا اِلَيْهَا وَتَرَكُوْكَ قَآئِمًا ؕ قُلْ مَا
اور جد اُنھاں نے کائے تجارت یا کھیڈ دیکھی اُس گی طرف ٹرپیا ف۲۵ اور تمناں خطبہ ماں کھڑا چھوڑ گیا ف۲۶ تم فرماؤ
عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ مِّنَ اللَّهْوِ وَمِنَ التِّجَارَةِ ؕ وَاللّٰهُ خَيْرُ الرّٰزِقِيْنَ ۝١١
وہ جیڑو اللہ گے کول ہے ف۲۷ کھیڈتوں اور تجارت دوں بہتر ہے اور اللہ گو رزق سب دوں اچھو۔

سُوْرَةُ الْمُنٰفِقُوْنَ مَدَنِيَّةٌ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ — اٰيَاتُهَا ١١ رُكُوْعَاتُهَا ٢

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

اِذَا جَآءَكَ الْمُنٰفِقُوْنَ قَالُوْا نَشْهَدُ اِنَّكَ لَرَسُوْلُ اللّٰهِ ۘ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ
جد منافق تھارے حضور حاضر ہوئیں ف۲ کہیں ہم گواہی دیاں کہ حضور بیشک یقیناً اللہ گا رسول ایں اور اللہ جانیں
اِنَّكَ لَرَسُوْلُهٗ ؕ وَاللّٰهُ يَشْهَدُ اِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ لَكٰذِبُوْنَ ۝١ اِتَّخَذُوْٓا
کہ تم اُس گا رسول ایں اور اللہ گواہی دیئے کہ منافق ضرور جھوٹا ایں ف۳ اور اُنھاں نے
اَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوْا عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ؕ اِنَّهُمْ سَآءَ مَا كَانُوْا
اپنی قسماں ناں ڈھال بنایو ف۴ تو اللہ گا راہ دے روکیو ف۵ بیشک وہ بہت ہی بُرا
يَعْمَلُوْنَ ۝٢ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ اٰمَنُوْا ثُمَّ كَفَرُوْا فَطُبِعَ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ
کم کریں ف۶ یوہ اس واسطے جے وہ زبان دے ایمان لے آیا فر دلوں کافر ہویا تو ان گا دلاں ور مہر کر دتی گئی
فَهُمْ لَا يَفْقَهُوْنَ ۝٣ وَاِذَا رَاَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ اَجْسَامُهُمْ ؕ وَاِنْ يَّقُوْلُوْا
تو ہون وہ کجھ نی سمجھتا۔ اور جد توانا ناں دیکھے ف۷ ان گا جسم تناں چنگا لگیں اور کدے گل کریں

ف۲۴ یعنی ہون تھارے واسطے جائز ہے کہ معاش گا کماں ماں مشغول ہوجاؤ یا طلب علم یا عیادتِ مریض یا شرکتِ جنازہ یا علما گی زیارت تے ان گی طرح ہور نیکی گا کماں ماں مشغول ہوگے نیکیں کماؤ ف۲۵ شانِ نزول: نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم مدینہ طیبہ ماں جمعہ گے دن خطبو ارشاد فرمار ہیا تھا اس دوران ماں تاجراں گو ایک قافلو آیو تے حسبِ دستور اعلان واسطے طبل بجایو گیو یوہ زمانوں بڑو تنگی تے مہنگائی گو تھو لوک اس خیال دے اسگی طرف چلے گیا کہ ایسو نہ ہوئے کہ دیر کرن دے چیز ختم ہوجائیں تے ہمناں نہ تھائیں۔ تے مسجد شریف ماں صرف بارہ آدمی رہ گیا اس ور یاہ آیتِ کریمہ نازل ہوئی ف۲۶ مسئلو: اس دے ثابت ہویو کہ خطیب ناں کھڑا ہو گے خطبو پڑھنوں چاہیئے۔ ف۲۷ یعنی نماز گو اجر تے ثواب تے بنی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی خدمت ماں حاضر رہن گی برکت تے سعادت۔ ف۱ سورۂ منافقون مدنی ایں اس ماں دو (۲) رکوع، یارہ (۱۱) آیات، ایک سو اسی (۱۸۰) کلمہ، نو سو چھہتر (۹۷۶) حرف ایں۔ ف۲ تاں اپناں ضمیر گے خلاف ف۳ ان گو باطن ظاہر گے موافق نی، جو کہیں اس گے خلاف اعتقاد رکھیں ف۴ کہ ان گا ذریعہ دے قتل تے قید دے محفوظ رہیں۔ ف۵ لوکاں ناں، یعنی جہاد دے یا سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ور ایمان لیان دے طرح طرح گا وسوسہ تے شبہ پاگے ف۶ کہ ایمان گا مقابلہ ماں کفر اختیار کریں۔ ف۷ یعنی منافقاں ناں مثل عبد اللہ بن ابی ابن سلول وغیرہ گے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

تَسْمَعْ لِقَوْلِهِمْ ؕ كَاَنَّهُمْ خُشُبٌ مُّسَنَّدَةٌ ؕ يَحْسَبُوْنَ كُلَّ صَيْحَةٍ

تاں تو انگی گل غور نال سنیں ف۸ گویا وہ کڑیں ایں دیوار نال ٹکائیں ویں ف۹ ہر اُچی آواز اپنے ہی

عَلَيْهِمْ ؕ هُمُ الْعَدُوُّ فَاحْذَرْهُمْ ؕ قٰتَلَهُمُ اللّٰهُ ۫ اَنّٰى يُؤْفَكُوْنَ ۝۴ وَاِذَا

اپر لیجائیں ف۱۰ وہ دشمن ایں ف۱۱ تو ان دے بچنا رہو ف۱۲ اللہ اُنہاں ناں مارے کیاں پٹھاجائیں ف۱۳ اور جد

قِيْلَ لَهُمْ تَعَالَوْا يَسْتَغْفِرْ لَكُمْ رَسُوْلُ اللّٰهِ لَوَّوْا رُءُوْسَهُمْ وَرَاَيْتَهُمْ

اُن دے کہیو جائے کہ آو ف۱۴ رسول اللہ تھارے واسطے معافی چاہیں تو اپناں سر پھیرن لگ جائیں اور تم اُنہاں ناں دیکھیو

يَصُدُّوْنَ وَهُمْ مُّسْتَكْبِرُوْنَ ۝۵ سَوَآءٌ عَلَيْهِمْ اَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ اَمْ

جے غرور کرتاں ہویاں منھ پھیرلیں ف۱۵ ان ور برابر ہے تم انگی معافی چاہو یا

لَمْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ ؕ لَنْ يَّغْفِرَ اللّٰهُ لَهُمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ

نہ چاہو اللہ اناں ناں ہرگز نہ بخشے گو ف۱۶ بیشک اللہ فاسقاں ناں

الْفٰسِقِيْنَ ۝۶ هُمُ الَّذِيْنَ يَقُوْلُوْنَ لَا تُنْفِقُوْا عَلٰى مَنْ عِنْدَ رَسُوْلِ

راہ نی دیتو وہی ایں جیڑا کہیں ان ور خرچ نہ کرو جیڑا رسول اللہ گے کول ایں

اللّٰهِ حَتّٰى يَنْفَضُّوْا ؕ وَلِلّٰهِ خَزَآئِنُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَلٰكِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ

تاں توڑی جے پریشان ہوجائیں اور اللہ ہی گا ایں زمین تے آسمان گا خزانہ ف۱۷ مگر منافقاں ناں

ف۸ ابنِ اُبی جسیم، صبیح، خوبصورت تے خوش بیان آدمی تھو تے اس گا نال آلا منافقین وی قریب قریب اُساہی تھا، نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی مجلس شریف ماں جد یہ لوک حاضر ہوتا تاں خوب گل بناتا جیڑیں سنن آلاں ناں چنگیں لگیں۔ ف۹ جن ماں بے جان تصویر گی طرح نہ ایمان گی روح، نہ انجام سوچن آلی عقل۔ ف۱۰ کوئے کسے ناں بلاتو ہوئے، یا اپنی گی وی چیز ناں ٹونڈھتو ہوئے، یا لشکر ماں کسے مقصد واسطے کوئے اُچیں گل کرے تاں یہ اپنی نفسی خباثت تے سوءِ ظن دے یا ہی سمجھیں کہ اناں ناں کجھ کہیو گیو تے اناں ناں یوہ ڈر ہے کہ ان گا وارہ ماں کوئے ایسو مضمون نازل ہویو جس دے اس گا راز فاش ہوجائیں۔ ف۱۱ دل ماں سخت عداوت رکھیں تے کفار گے کول ات گی خبر پہچائیں، ان گا جاسوس ایں۔ ف۱۲ تے ان گا ظاہری حال دے تو کھو نہ کھاؤ۔ ف۱۳ تے روشن دلیل قائم ہون گے باوجود حق دے منحرف ہوئیں۔ ف۱۴ معافی چاہن واسطے۔ ف۱۵ شانِ نزول: غزوۂ مریسیع دے فارغ ہو گے جد نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے کھوہ گے کنارے نزول فرمایو تاں ات یوہ واقعو پیش آیو کہ حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ گا اجیر جہجاہ غفاری تے ابن اُبی گا حلیف سنان بن وبر جہنی گے درمیان جنگ ہوگئی، جہجاہ نے مہاجرین ناں تے سنان نے انصار ناں سدیو، اس وقت ابن اُبی منافق نے حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی شان ماں بہت گستاخانہ تے بے ہودہ گل بکیں تے یاہ کہیو کہ مدینہ طیبہ پہنچ گے مہارے بچوں عزت آلا ذلیلاں ناں کڈھ چھڑیں گا تے اپنی قوم دے کہن لگو کہ اگر تم اناں ناں اپنوں جوٹھو کھانوں نہ دیو تاں یہ تھاری گردناں ور سوار نہ ہوئیں، ہون ان ور خرچ نہ کرو تا نجہ یہ مدینہ دے نس جائیں اسگی یاہ ناشائستہ گفتگو سن گے زید بن ارقم ناں تاب نہ رہی اناں نے اس دے فرمایو کہ خدا گی قسم تو ہی ذلیل ہے اپنی قوم ماں بغض پان آلو تے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا سرِ مبارک ور معراج گو تاج ہے، حضرت رحمٰن نے اناں ناں عزت تے قوت دتی ہے، ابن اُبی کہن لگو چپ ہوں دے مذاق کردو تھو، زید بن ارقم نے یاہ خبر حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی خدمت ماں پہچائی، حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے ابن اُبی گا قتل گی اجازت چاہی، سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے منع فرمایو کہ لوک کہیں گا کہ محمد صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم اپناں اصحاب ناں قتل کرائیں، حضور انور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے ابن اُبی دے دریافت فرمایو کہ تیں یہ گل کہیں تھیں؟ وہ منکر گیو تے قسم کھا گے بولیو میں کجھ نی کہیو، اس گا ساتھی جیڑا مجلس شریف ماں حاضر تھا، وہ عرض کرن لگا کہ ابن اُبی بڑو بڈھو شخص ہے، یوہ جو کہے ٹھیک ہی کہے، زید ابن ارقم ناں شاید تو کھو لگو ہوئے، تے گل یاد نہ رہی ہوئے، فر جد اپر گی آیات نازل ہوئیں تے ابن اُبی گو جوٹھ ظاہر ہوگیو تاں اس دے کہیو گیو کہ جا سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے درخواست کر، حضور تیرے واسطے اللہ تعالیٰ دے معافی منگیں، تاں گردن پھیری تے کہن لگو کہ تم نے کہیو ایمان لیا تاں میں ایمان آن لیو، تم نے کہیو زکوٰۃ دے تاں میں زکوٰۃ دتی، ہون یوہی باقی رہ گیو ہے کہ محمد صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں سجدو کروں، اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی۔ ف۱۶ اس واسطے کہ وہ نفاق ماں راسخ تے پختہ ہوگیا تھا۔ ف۱۷ وہی سب گو رزاق ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لَا يَفْقَهُوْنَ ﴿٧﴾ يَقُوْلُوْنَ لَئِنْ رَّجَعْنَآ اِلَى الْمَدِيْنَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْاَعَزُّ مِنْهَا
سمجھ نی کہیں ہم مدینے مڑ گے گیا ف۱۸ تاں ضرور جیڑو بڑی عزت آلو ہے وہ اُس بچوں کڈھ چھوڑے گو اساں جیڑو
الْاَذَلَّ ؕ وَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُوْلِهٖ وَلِلْمُؤْمِنِيْنَ وَلٰكِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ لَا
نہایت ذلت آلو ہے ف۱۹ اور عزت دے اللہ اور اُس گا رسول اور مسلماناں ہی واسطے ہے مگر منافقاں ناں
يَعْلَمُوْنَ ﴿٨﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تُلْهِكُمْ اَمْوَالُكُمْ وَلَآ اَوْلَادُكُمْ
خبر نی ف۲۰ اے ایمان آلیو! تھارا مال نہ تھاری اولاد کائے چیز تمناں اللہ گا
عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ ۚ وَمَنْ يَّفْعَلْ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ﴿٩﴾
ذکر توں غافل نہ کرے ف۲۱ اور جیڑو ایسو کرے ف۲۲ تو وہی لوک نقصان ماں ایں ف۲۳
وَاَنْفِقُوْا مِنْ مَّا رَزَقْنٰكُمْ مِّنْ قَبْلِ اَنْ يَّاْتِيَ اَحَدَكُمُ الْمَوْتُ
اور مہارا دتا بچوں کجھ مہاری راہ ماں خرچ کرو ف۲۴ اس توں پہلاں کہ تھارے بچوں کسے ناں موت آجائے
فَيَقُوْلَ رَبِّ لَوْلَآ اَخَّرْتَنِيْٓ اِلٰٓى اَجَلٍ قَرِيْبٍ ۙ فَاَصَّدَّقَ وَاَكُنْ
فر کہن لگے اے میرا رب! تیں مناں تھوڑی مدت توڑی مہلت کیوں نی دتی کہ ہوں صدقو دیتو اور
مِّنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿١٠﴾ وَلَنْ يُّؤَخِّرَ اللّٰهُ نَفْسًا اِذَا جَآءَ اَجَلُهَا ؕ وَاللّٰهُ
نیکاں بچوں ہو جاتو اور ہرگز اللہ کسے جان ناں مہلت نہ دیئے گو جد اسگو وعدو آجائے ف۲۵ اور اللہ ناں
خَبِيْرٌۢ بِمَا تَعْمَلُوْنَ ﴿١١﴾
تھاراں کماں گی خبر ہے۔

سُوْرَةُ التَّغَابُنِ مَدَنِيَّةٌ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ — اٰيَاتُهَا ١٨ رُكُوْعَاتُهَا ٢

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱
يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۚ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ ۡ
اللہ گی پاکی بیان کرے جو کجھ آسمان ماں ہے اور جو کجھ زمین ماں ہے اُسے گو ملک ہے اور اُسے گی تعریف ف۲

ف۱۸ اس غزوہ دے مڑ گے۔ ف۱۹ منافقین نے اپناں آپ ناعزت آلا تے موماناں ناں ذلت آلا، اللہ تعالیٰ فرمائے۔ ف۲۰ اس آیت گا نازل ہون دے تھوڑا ہی دن بعد ابن اُبی منافق اپناں نفاق گی حالت ورمر گیو۔ ف۲۱ پنجگانہ نماز دے یا قرآن شریف دے۔ ف۲۲ کہ دنیاماں مشغول ہو گے دین ناں فراموش کر چھوڑے تے مال گی محبت ماں اپناں حال گی پرواہ نہ کرے تے اولاد گی خوشی واسطے آخرت گی راحت دے غافل رہے۔ ف۲۳ کہ اناں نے دُنیائے فانی گے پچھے دارِ آخرت گی باقی رہن آلی نعمتاں گی پرواہ نی کی۔ ف۲۴ یعنی جیڑا صدقات واجب ایں وہ ادا کرو۔ ف۲۵ جو لوحِ محفوظ ماں مکتوب ہے۔ ف۱ سورۂ تغابن اکثر گے نزدیک مدنی ایں تے کجھاں مفسراں گو قول ہے کہ مکی ہے سوائے تریاں آیتاں گے جیڑیں۔ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِنَّ مِنْ اَزْوَاجِكُمْ دے شروع ہوئیں، اس سورت ماں دو (۲) رکوع، اٹھارہ (۱۸) آیات دوسوا کتالی (۲۴۱) کلمہ، ایک ہزار ستر (۱۰۷۰) حرف ایں۔ ف۲ اپناں ملک ماں متصرف تے مختار ہے جو چاہے جیسو چاہے کرے، نہ کوئے شریک، نہ تنگی، سب نعمت اسے گی ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ ۝١ هُوَ الَّذِیْ خَلَقَكُمْ فَمِنْكُمْ كَافِرٌ
اور اوہ ہر چیز ور قادر ہے۔ وہی ہے جس نے تمناں پیدا کیو تو تھارے بچوں کوئے کافر

وَّمِنْكُمْ مُّؤْمِنٌ ؕ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِیْرٌ ۝٢ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ
تے تھارے بچوں کوئے مسلمان ف۳ اور اللہ تھارا کم دیکھ رہیو ہے۔ اُس نے آسمان تے زمین

بِالْحَقِّ وَصَوَّرَكُمْ فَاَحْسَنَ صُوَرَكُمْ ۚ وَاِلَیْهِ الْمَصِیْرُ ۝٣ یَعْلَمُ مَا فِی
حق گے نال بنایا اور تھاری تصویر کی دے تھاری اچھی صورت بنائی ف۴ اور اُسے گی طرف مڑگے جانوں ایں ف۵ جانیں جو کجھ

السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَیَعْلَمُ مَا تُسِرُّوْنَ وَمَا تُعْلِنُوْنَ ؕ وَاللّٰهُ
آسمان ماں ہے اور زمین ماں ہے اور جانیں جو تم چھپائیں اور ظاہر کریں اور اللہ

عَلِیْمٌۢ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ۝٤ اَلَمْ یَاْتِكُمْ نَبَؤُا الَّذِیْنَ كَفَرُوْا مِنْ
دلاں گی گل ناں جانیں۔ کیا تمناں ف۶ انگی خبر نہ آئی جناں نے تھارادے پہلاں کفر کیو ف۷

قَبْلُ ؗ فَذَاقُوْا وَبَالَ اَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِیْمٌ ۝٥ ذٰلِكَ
اور اپناں کم گو وبال چکھیو ف۸ اور ان واسطے دردناک عذاب ہے ف۹ یوہ

بِاَنَّهٗ كَانَتْ تَّاْتِیْهِمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَیِّنٰتِ فَقَالُوْۤا اَبَشَرٌ یَّهْدُوْنَنَا ؗ
تانجہ ان گے کول ان گا رسول روشن دلیل لے آئیں ف۱۰ دے وہ بولیا کیا آدمی ہمناں راہ دسے گو ف۱۱

فَكَفَرُوْا وَتَوَلَّوْا وَّاسْتَغْنَى اللّٰهُ ؕ وَاللّٰهُ غَنِیٌّ حَمِیْدٌ ۝٦ زَعَمَ
تے کافر ہوگیا ف۱۲ اور پھرک گیا ف۱۳ اور اللہ نے بے نیازی فرمائی اور اللہ بے نیاز ہے۔ ساریاں خوبیاں آلو ۔ کافراں نے

الَّذِیْنَ كَفَرُوْۤا اَنْ لَّنْ یُّبْعَثُوْا ؕ قُلْ بَلٰى وَرَبِّیْ لَتُبْعَثُنَّ ثُمَّ
بکیو کہ وہ ہرگز نہ اُٹھالیا جائیں گا تم فرماؤ کیوں نی میرا رب گی قسم تم ضرور اٹھالیا جائیں گا فر

لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ ؕ وَذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ یَسِیْرٌ ۝٧ فَاٰمِنُوْا بِاللّٰهِ
تھارا کرتوت تمناں دسیا جائیں گا اور یوہ اللہ ور آسمان ایں تو ایمان آنوں اللہ

ف۳ حدیث شریف ماں ایں کہ انسان گی سعادت تے شقاوت فرشتو بحکم الٰہی اسے وقت لکھ چھڑے جدکہ اجاں وہ ماں گا پیٹ ماں ہوئے۔ ف۴ تاں لازم ایں کہ تم اپنی سیرت وی اچھی رکھو۔ ف۵ آخرت ماں۔ ف۶ اے کفار مکہ۔ ف۷ یعنی کیا تمناں گزری وی اُمتاں گا احوال معلوم نی جناں نے انبیا گی تکذیب کی۔ ف۸ دنیا ماں اپناں کفر گی سزا پائی۔ ف۹ آخرت ماں۔ ف۱۰ معجزہ دستا۔ ف۱۱ یعنی اناں نے بشر گا رسول ہون دے انکار کیو تے یاہ کمال گی بے عقلی تے نافہمی ایں، فر بشر گو رسول ہونوں تے نہ منیوں تے پتھر ناں خدا تسلیم کر لیو۔ ف۱۲ رسولاں گو انکار کر گے۔ ف۱۳ ایمان دے

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَرَسُوْلِهٖ وَالنُّوْرِ الَّذِيْٓ اَنْزَلْنَا ؕ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ ﴿٨﴾ يَوْمَ

اور اُس گا رسول اور اُس نور ور ف١٤ جیڑو ہم نے اُتاریو اور اللہ تھاراں کماں دے خبردار ہے۔ جس دن

يَجْمَعُكُمْ لِيَوْمِ الْجَمْعِ ذٰلِكَ يَوْمُ التَّغَابُنِ ؕ وَمَنْ يُّؤْمِنْ بِاللّٰهِ

تماں اکٹھا کریگو سب جمع ہون گے دن ف١٥ وہ دن ایں ہار آلاں گی ہار کھلن گو ف١٦ اور جیڑا اللہ ور ایمان لے آیا

وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُّكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّاٰتِهٖ وَيُدْخِلْهُ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ

اور چنگا کم کیا اللہ اُسگی برائیں اُتار چھڑے گو اور اُساں باغاں ماں لے جائیگو

مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اَبَدًا ؕ ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿٩﴾

جن گے تھلے نہر بگیں کہ وہ ہمیشہ ان ماں رہیں یا ہی بڑی کامیابی ہے

وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَكَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَآ اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ النَّارِ خٰلِدِيْنَ

اور جناں نے کفر کیو اور مہاری آیتاں ناچو ٹھیں کہیو۔ وہ اگ آلاں ایں ہمیشہ اُساں رہیں گا

فِيْهَا ؕ وَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ﴿١٠﴾ مَآ اَصَابَ مِنْ مُّصِيْبَةٍ اِلَّا بِاِذْنِ

اور کتنوں بُرو انجام ایں۔ کائے مصیبت نی پہچتی ف١٧ مگر اللہ گا حکم دے

اللّٰهِ ؕ وَمَنْ يُّؤْمِنْ بِاللّٰهِ يَهْدِ قَلْبَهٗ ؕ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ﴿١١﴾

اور جیڑو اللہ ور ایمان لے آیو ف١٨ اللہ اُس گا دل ناں ہدایت فرما دیے گو ف١٩ اور اللہ سب کجھ جانیں

وَاَطِيْعُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوا الرَّسُوْلَ ۚ فَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاِنَّمَا عَلٰى رَسُوْلِنَا

اور اللہ گو حکم منوں اور رسول کو حکم منوں فر کدے مُنھ پھریں ف٢٠ تاں جان لیو کہ مہارا رسول ور

الْبَلٰغُ الْمُبِيْنُ ﴿١٢﴾ اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ؕ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ

صرف صاف صاف پہچانوں ایں ف٢١ اللہ ہے جس گے سوا کسے گی بندگی نی اور اللہ ہی ور ایمان آلا

الْمُؤْمِنُوْنَ ﴿١٣﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِنَّ مِنْ اَزْوَاجِكُمْ وَاَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا

پرِدسو کریں۔ اے ایمان آلیو! تھاریں کجھ ٹیمیں اور بچہ تھارا دشمن

ف١٤ نوردے مراد قرآن شریف ہے۔ کیونکہ اسگی بدولت گمراہی گی نیریں دُور ہوئیں تے ہر شے گی حقیقت واضح ہوئے۔ ف١٥ یعنی روزِ قیامت جس ماں سب اوّلین تے آخرین جمع ہوئیں گا۔ ف١٦ یعنی کافراں گی محرومی ظاہر ہون گو۔ ف١٧ موت گی، یا مرض گی، یا مال گا نقصان گی یا ہور کوئے۔ ف١٨ تے جانے کہ جو کجھ ہوئے اللہ تعالیٰ گی مشیّت تے اس گا ارادہ نال ہوئے تے مصیبت گے وقت اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّآ اِلَيْهِ رٰجِعُوْنَ پڑھے تے اللہ تعالیٰ گی عطا ور شکر تے بلا ور صبر کرے۔ ف١٩ کہ وہ ہور زیادہ نیکیاں تے طاعتاں ماں مشغول ہوئے۔ ف٢٠ اللہ تعالیٰ تے اس گا رسول صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی فرمانبرداری دے ف٢١ چنانچہ اناں نے اپنوں فرض ادا کیو تے کامل طور ور دین گی تبلیغ فرمائی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لَكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ ۚ وَإِنْ تَعْفُوا وَتَصْفَحُوا وَتَغْفِرُوا فَإِنَّ اللَّهَ

ایں ف۲۲ تو ان دے احتیاط رکھو ف۲۳ اور اگر معاف کرو اور در گزر کرو اور بخش دیو تو بیشک

غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٤﴾ إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ ۚ وَاللَّهُ عِنْدَهُ

اللہ بخشن آلو مہربان ایں۔ تھارا مال اور تھاری اولاد آزمائش ہی ایں ف۲۴ اور اللہ گے کول

أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٥﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَاسْمَعُوا وَأَطِيعُوا

بڑو ثواب ف۲۵ ہے تو اللہ دے ڈر جت تک ہو سکے ف۲۶ اور فرمان سنوں اور حکم منوں ف۲۷

وَأَنْفِقُوا خَيْرًا لِأَنْفُسِكُمْ ۗ وَمَنْ يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ

اور اللہ گا راہ ماں خرچ کرو اپناں بِلا واسطے اور جیڑو اپنی جان گی لالچ نال بچائیو گیو ف۲۸ تو وہی

الْمُفْلِحُونَ ﴿١٦﴾ إِنْ تُقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ

فلاح پان آلا ایں اگر تم اللہ ناں قرضِ حسن دینگا ف۲۹ وہ تھارے واسطے اُسناں دونوں کر چھوڑے گو اور تمناں

ع ٢ ٨ ١٦ لَكُمْ ۚ وَاللَّهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٧﴾ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١٨﴾

بخش دیے گو اور اللہ قدر فرمان آلو علم آلو ہے۔ ہر نکی چھپی اور ظاہر ناں جانن آلو عزت تے حکمت آلو۔

سُورَةُ الطَّلَاقِ مَدَنِيَّةٌ — بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ — آیاتها ١٢ رکوعاتها ٢

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا

اے نبی ف۲ جد تم عورتاں ناں طلاق دیو تو ان گی عدت گا وقت ور اُناں ناں طلاق دیو اور

ف۲۲ کہ تمناں نیکی دے روکیں۔ ف۲۳ تے ان گا کہن ماں آگے نیکی دے پچھے نہ ہٹو۔ شانِ نزول: چند مسلماناں نے مکہ مکرمہ دے ہجرت گو ارادو کیوتاں ان گی بی بی تے بچاں نے اناں ناں روکیو تے کہیو ہم تھاری جدائی ور صبر نہ کر سکاں گا، تم چلیں جائیں ہم تھارا دے بعد ہلاک ہو جاں گا، یاہ گل ان ور اثر کر گئی تے وہ ٹھہر گیا، کجھ عرصہ گے بعد جد اناں نے ہجرت کی تے اناں نے اصحابِ رسول صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں دیکھیو کہ وہ دین ماں بڑا ماہر تے فقیہ ہو گیا ایں۔ یاہ دیکھ گے اناں نے اپناں بی بی بچاں ناں سزا دین گو ارادو کیو تے یوہ فیصلو کیو کہ ان گو خرچو بند کر چھوڑیں کیوں کہ وہ لوک انگی ہجرت دے رکاوٹ بنیا تھا جسکو یوہ نتیجو ہو یو کہ حضور گے نال ہجرت کرن آلا اصحاب علم تے فقہ ماں ان دے دورا گے نکل گیا، اس ور یاہ آیتِ کریمہ نازل ہوئی تے اناں ناں اپنی بی بی بچاں دے در گزر کرن تے معاف کرن گی ترغیب فرمائی گئی، چنانچہ اگے ارشاد فرمایو جائے۔ ف۲۴ کہ کدے آدمی ان گی وجہ دے گناہ تے معصیت ماں مبتلا ہو جائے تے ان ماں مشغول ہو گے امورِ آخرت ناں سرانجام دین دے غافل ہو جائے۔ ف۲۵ تاں لحاظ رکھو، ایسو نہ ہوئے کہ مال تے اولاد ماں مشغول ہو گے ثوابِ عظیم گو ایسو۔ ف۲۶ یعنی اپنی طاقت تے وسعت گے مطابق طاعت تے عبادت کرو یاہ تفسیر ہے اِتَّقُوا اللّٰهَ حَقَّ تُقَاتِهٖ گی ف۲۷ اللہ تعالیٰ تے اس گا رسول صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گو۔ ف۲۸ تے اس نے اپناں مال ناں اطمینان گے نال حکم شریعت گے مطابق خرچ کیو۔ ف۲۹ یعنی خوشدلی دے نیک نیتی گے نال حلال مال دے صدقو دیں گا، صدقو دین ناں براہِ لطف و کرم قرض دے تعبیر فرمایو، اس ماں صدقہ گی ترغیب ہے کہ صدقو دین آلو نقصان ماں نی۔ یقیناً اسگی جزا ملسگی۔ ف۱ سورۂ طلاق مدنی ایں اسماں دو (۲) رکوع، بارہ (۱۲) آیات تے دوسوا نونجا (۲۴۹) کلمہ تے ایک ہزار سٹھ (۱۰۶۰) حرف ایں۔ ف۲ اپنی امت دے فرما چھوڑو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الْعِدَّةَ ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ ۚ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا

عدت گو شمار رکھو ف۳ اور اپناں رب اللہ دے ڈرو۔ عدت ماں اناں ناں ان گے گھروں نہ کڈھو اور نہ

يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ ۚ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ ۚ وَمَنْ

وہ آپ نکلیں ف۴ مگر یاہ کہ وہ کائے کھلی بے حیائی گو کم کریں ف۵ اور یہ اللہ گی حد ہیں اور جیڑو

يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ ۚ لَا تَدْرِي لَعَلَّ اللَّهَ

اللہ گی حداں دے اگے بدھیو بیشک اُس نے اپنی جان ور ظلم کیو تمناں نی پتو شاید اللہ

يُحْدِثُ بَعْدَ ذَٰلِكَ أَمْرًا ﴿١﴾ فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ

ان دوں بعد کوئی نوں حکم بھیجے ف۶ تو جد وہ اپنی معیاد تکر پہنچن آلیں ہوویں ف۷ تو اُنہاں ناں پلائی گے نال روک لیو

بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهِدُوا ذَوَيْ عَدْلٍ مِنْكُمْ

یا پلائی گے نال جدا کرو ف۸ اور اپنے درمیان دو ثقہ گواہ بنالیو اور

وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ ۚ ذَٰلِكُمْ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ

اللہ واسطے گواہی قائم کرو ف۹ اس گے نال نصیحت فرمائی جائے اُساناں جیڑو اللہ

ف۳ شانِ نزول: یاہ آیت حضرت عبداللہ بن عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہما گا حق ماں نازل ہوئی، اناں نے اپنی بی بی ناں عورتاں گا مخصوص دناں ماں طلاق دتی تھی، سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے اناں ناں حکم دتو کہ رجعت کریں، فر اگر طلاق دینوں چاہیں تاں طہر یعنی پاکی گا دناں ماں طلاق دیں، اس آیت ماں عورتاں دے مراد مدخول بہا عورت ایں (جیہڑیں اپناں خاونداں گے نال رہی ہوئیں) صغیرہ، حاملہ تے آئسہ نہ ہوئیں، آئسہ وہ عورت ہے جس گی ماہواری بڈیماں گی وجہ دے بند ہوگئی ہوئے ان گو وقت نہ رہو ہوئے۔ مسئلو: غیر مدخول بہا اور عدت نی باقی تریاں قسماں گی عورت جیہڑیں ذکر کی گئیں اناں ناں ایام نی ہوتا ان گی عدت حیض دے شمار نہ ہوگی۔ مسئلو: غیر مدخول بہاناں حیض ماں طلاق دینوں جائز ہے۔ آیت ماں جیڑو حکم دتو گیو اس دے مراد ایسی مدخول بہا عورت ایں جن گی عدت حیض دے شمار کی جائے۔ اناں ناں طلاق دینوں ہوئے تاں ایسا طہر ماں طلاق دیں جس ماں ان گے نال ہمبستری نہ کی ہوئے فر عدت گزرن تک ان دے تعرض نہ کریں اس ناں طلاقِ احسن کہیں۔ طلاقِ حسن غیر موطورہ عورت یعنی جس گے نال شوہر نے قربت نہ کی ہوئے اسناں طلاق دینی طلاق حسن ہے خواہ یاہ طلاق حیض ماں ہوئے تے موطووہ عورت اگر حیض آلی ہوئے تاں اُسناں ترے طلاق ایساں تریاں طہراں ماں دینی جن ماں اس گے نال صحبت نہ کی ہوئے طلاق حسن ایں۔ تے اگر وطی شدہ صاحبِ حیض نہ ہوئے تاں اسناں ترے طلاق تریاں مہیناں ماں دینوں طلاق حسن ایں۔ طلاق بدعی حالتِ حیض ماں طلاق دینوں یا ایسا طہر ماں طلاق دینوں جس ماں صحبت کی گئی ہوئے طلاقِ بدعی ہے۔ ایسے طرح ایک ایک طہر ماں ترے یا دو طلاق یکبارگی یا دو مرتبہ دینوں طلاقِ بدعی ہے اگر اس طہر ماں وطی نہ کی گئی ہوئے۔ مسئلو: طلاقِ بدعی مکروہ ہے مگر واقع ہو جائے تے ایسی طلاق دین آلو گناہگار ہوئے۔ ف۴ مسئلو: عورت ناں عدت شوہر گے کہر پوری کرنی لازم ایں نہ شوہر ناں جائز کہ مطلقہ ناں عدت ماں کہر دے کڈھے، نہ ان عورتاں ناں خود اتوں نکلنو روا۔ ف۵ ان دے کوئے ظاہری فسق صادر ہوئے جس ور حد آئے مثلاً زنا تے چوری۔ اس واسطے اناں ناں کڈھنوں ہی پوئے گو۔ مسئلو: اگر عورت فحش بکے تے کہر آلاں ناں ایذا دیے تاں اسناں کڈھنوں جائز ہے کیونکہ وہ ناشزہ گا حکم ماں ایں۔ مسئلو: جیڑی عورت طلاق رجعی یا طلاقِ بائن کی عدت ماں ہوئے اس ناں کہروں نکلنوں بالکل جائز نی تے جیڑی موت گی عدت ماں ہوئے وہ حاجت پوئے تاں دن ماں نکل سکے لیکن رات اسناں شوہر گے کہر ہی گذارنی لازمی ایں مسئلو: جیڑی عورت طلاق بائن گی عدت ماں ہوئے اس گے تے اس گا شوہر گے درمیان پردو ضروری ہے تے زیادہ بہتر یوہ ہے کہ کائے ہور عورت ان دواں گے درمیان رہے مسئلو: اگر شوہر فاسق ہوئے یا مکان بہت تنگ ہوئے تاں شوہر ناں اس مکان دے باہر رہنوں چاہیے۔ ف۶ رجعت گو۔ ف۷ یعنی عدت پوری ہون گے قریب ہوئے۔ ف۸ یعنی تمناں اختیار ہے اگر تم ان گے نال بحسنِ معاشرت تے مرافقت رہنوں چاہو تاں رجعت کر لیو تے دل ماں فر دوبارہ طلاق دین گو ارادو نہ رکھو اگر تم ناں ان گے نال اچھا طریقہ نال زندگی بسر کرن گی امید نہ ہوئے تاں مہر وغیرہ ان گا حق ادا کر گے ان دے جدائی کر لیو تے اناں ناں ضرر نہ پہچاؤ۔ اس طرح کہ عدت گا آخر ماں رجعت کر لیو فر طلاق دے چھڑو اس طرح اناں ناں ان گی عدت لمی کر گے پریشانی ماں پاؤ ایسو نہ کرو تے پانویں رجعت کرو یا فرقت اختیار کرو دواں صورتاں ماں دفعِ تہمت تے دفعِ نزاع واسطے دو مسلماناں ناں گواہ کر لینوں مستحب ہے۔ چنانچہ ارشاد ہوئے۔ ف۹ مقصود اس دے اس گی رضا جوئی ہوئے تے اقامتِ حق تے تعمیل حکم الٰہی گے سوا اپنی کائے فاسد غرض اس ماں نہ ہوئے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ۬ وَمَنْ يَّتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ لَّهٗ مَخْرَجًا ۝٢ وَّيَرْزُقْهُ
اور پچھلا دن ور ایمان رکھتو ہووے ف اور جیڑو اللہ دے ڈرے ف۱۱ اللہ اُس گے واسطے نجات گا رستہ کھول دیئے ف۱۲ اور اُسناں اُتوں روزی

مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ ۭ وَمَنْ يَّتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ فَهُوَ حَسْبُهٗ ۭ اِنَّ
دیے جتوں اُسناں گمان وی نی ہوتو اور جیڑو اللہ ور پروسو کرے تو وہ اُسناں کافی ہے ف۱۳ بیشک

اللّٰهَ بَالِغُ اَمْرِهٖ ۭ قَدْ جَعَلَ اللّٰهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا ۝٣ وَالّٰٓـِٔيْ يَىِٕسْنَ
اللہ اپناں کم پورا کرن آلو ہے۔ بیشک اللہ نے ہر چیز گو ایک اندازو رکھیو ہے اور تھاری عورتاں ماں

مِنَ الْمَحِيْضِ مِنْ نِّسَاۗىِٕكُمْ اِنِ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلٰثَةُ اَشْهُرٍ ۙ
جناناں حیض گی اُمید نہ رہی ف۱۴ اگر تمناں کوئے شک ہووے ف۱۵ تاں انگی عدت ترے مہینہ ایں

وَّالّٰٓـِٔيْ لَمْ يَحِضْنَ ۭ وَاُولَاتُ الْاَحْمَالِ اَجَلُهُنَّ اَنْ يَّضَعْنَ حَمْلَهُنَّ ۭ
اور اُنگی جنہاں ناں اجاں حیض نی آئیو ف۱۶ حمل آلیاں گی معیاد یاہ ہے جے وہ اپنا حمل جن لیں ف۱۷

وَمَنْ يَّتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ لَّهٗ مِنْ اَمْرِهٖ يُسْرًا ۝٤ ذٰلِكَ اَمْرُ اللّٰهِ اَنْزَلَهٗٓ
اور جیڑو اللہ دے ڈرے اللہ اُس گا کم ماں آسانی فرمائے گو ف۱۸ یوہ اللہ گو حکم ایں کہ اُس نے

اِلَيْكُمْ ۭ وَمَنْ يَّتَّقِ اللّٰهَ يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّاٰتِهٖ وَيُعْظِمْ لَهٗٓ اَجْرًا ۝٥
تھاری طرف اُتاریو اور جیڑو اللہ دے ڈرے ف۱۹ اللہ اُسگی برائیاں ناں اُتاردیے گو اور اُس ناں بڑو ثواب دیے گو

اَسْكِنُوْهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِّنْ وُّجْدِكُمْ وَلَا تُضَاۗرُّوْهُنَّ
عور توں ناں اُت رکھو جت آپ رہیں اپنی طاقت گے مطابق ف۲۰ اور اُنہاں ناں تکلیف نہ دیو

ف مسئلو: اس دے استدلال کیو جائے کہ کفار شرائع تے احکام گا مخاطب نی۔ ف۱۱ تے طلاق دیے تاں طلاق سنت دیے تے عدت آلی ناں ضرر نہ پہچائے نہ اس ناں کہردے کڈھے تے حسب حکم الٰہی مسلماناں ناں گواہ کرلیے۔ ف۱۲ جس دے وہ دنیا آخرت گا غماں دے نجات پائے تے ہر تنگی تے پریشانی دے محفوظ رہے۔ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے مروی ہے کہ جیڑو شخص اس آیت ناں پڑھے اللہ تعالیٰ اس واسطے شبہات دُنیا غمرات موت تے شدائد روز قیامت دے خلاصی تے حاجت واسطے کافی ہے۔ شانِ نزول: عوف بن مالک گا فرزند ناں مشرکین نے قید کرلیو تاں عوف نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی خدمت ماں حاضر ہویو تے اناں نے یوہ وی عرض کیو کہ میرو بیٹو مشرکین نے قید کرلیو ہے تے نال نال اپنی محتاجی تے غریبی گی شکایت وی کی، سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو کہ اللہ تعالیٰ گو ڈر رکھو تے صبر کرو تے کثرت نال لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيْمِ پڑھتا رہو عوف نے کہر آگے اپنی بی بی دے کہیو دے دواں نے پڑھنوں شروع کیو وہ پڑھ ہی رہیا تھا کہ بیٹا نے درواز وکھنکھٹایو، دشمن غافل ہو گیا تھا اس نے موقعو پایو تے قید دے نکل گے ٹھوتے چلتاں دشمن گیں چار ہزار بکریں وی نال لے آیو، عوف نے خدمت اقدس ماں حاضر ہو گے عرض کیو کہ کیا یہ بکریں ان گے واسطے حلال ایں؟ حضور نے اجازت دتی تے یاہ آیت نازل ہوئی۔ ف۱۳ دواں جہاناں ماں ف۱۴ بڈھی ہو جان گی وجہ دے کہ وہ سن ایاس ناں پج گئی ہوئیں، سن ایاس ایک قول گے مطابق پچونجا تے ایک گے سٹھ سال گی عمر ہے تے زیادہ صحیح یوہ ہے کہ جس عمر ماں وی حیض بند ہو جائے وہی سن ایاس ہے۔ ف۱۵ اس ماں کہ ان گو حکم کے ہے؟۔ شانِ نزول: صحابہ نے رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے عرض کیو کہ حیض آلی عورتاں گی عدت دے ہمناں معلوم ہو گئی جیڑیں حیض آلی نہ ہوئیں ان گی عدت کے ہے؟ اس ور یاہ آیت نازل ہوئی۔ ف۱۶ یعنی وہ صغیرہ ایں یا عمر تے بالغ ہون گی ہو گئی مگر اجاں حیض شروع نی ہویو، ان گی عدت وی ترے مہینہ ایں۔ ف۱۷ مسئلو: حاملہ عورتاں گی عدت وضع حمل ہے خواہ وہ عدت طلاق گی ہوئے یا وفات گی۔ ف۱۸ احکام جیڑا مذکور ہویا ف۱۹ تے اللہ تعالیٰ گا نازل کیا وا احکام ور عمل کرے تے اپنے اُپر جیڑا حقوق واجب ایں اناں با احتیاط ادا کرے۔ ف۲۰ مسئلو: طلاق شدہ عورت ناں عدت ماں رہن واسطے اپنو حسب حیثیت مکان دینوں شوہر ور واجب ہے تے اس دوران خرچو وغیرہ وی واجب ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لِتُضَيِّقُوْا عَلَيْهِنَّ ؕ وَاِنْ كُنَّ اُولَاتِ حَمْلٍ فَاَنْفِقُوْا عَلَيْهِنَّ حَتّٰى يَضَعْنَ

ان ور تنگی کرگے ف۲۱ اور اگر ف۲۲ حمل آلیس ایں تو اُنہاں ناں روٹی خرچو دیو تدھ توڑی ان گو بچو پیدا

حَمْلَهُنَّ ۚ فَاِنْ اَرْضَعْنَ لَكُمْ فَاٰتُوْهُنَّ اُجُوْرَهُنَّ ۚ وَاْتَمِرُوْا بَيْنَكُمْ بِمَعْرُوْفٍ ۚ

ہوئے ف۲۳ تو فر کدے وِہ تھارے واسطے بچہ ناں دودھ پلائیں تو اُنہاں ناں اگی اُجرت دیو ف۲۴ اور آپس ماں معقول طریقہ ناں مشورو کرلیو ف۲۵

وَاِنْ تَعَاسَرْتُمْ فَسَتُرْضِعُ لَهٗۤ اُخْرٰى ؕ ﴿۶﴾ لِيُنْفِقْ ذُوْ سَعَةٍ مِّنْ

فر کدے آپسماں دشوار سمجھو تو ف۲۶ اُمید ہے جے تاؤلاں ہی اُسناں ہور دودھ پیالن آلی تھا جائے۔ مقدور آلو ف۲۷

سَعَتِهٖ ؕ وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهٗ فَلْيُنْفِقْ مِمَّاۤ اٰتٰىهُ اللّٰهُ ؕ لَا يُكَلِّفُ

اپنی گنجائش گے مطابق خرچو دیے اور جس ور اُسگو رزق تنگ کیو گیو ہووے وُہ اُس بچوں خرچو دیے جیڑو اللہ نے اُسناں دتو ہے اللہ کسے جان ور

اللّٰهُ نَفْسًا اِلَّا مَاۤ اٰتٰىهَا ؕ سَيَجْعَلُ اللّٰهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُّسْرًا ﴿۷﴾ وَكَاَيِّنْ

پہارنی سٹتو مگر اُسے قابل جتنو اُسنا دتو ہے قریب ہے جے اللہ دشواری دے بعد آسانی پیدا فرمائے ف۲۸ اور کتنا ہی

مِّنْ قَرْيَةٍ عَتَتْ عَنْ اَمْرِ رَبِّهَا وَرُسُلِهٖ فَحَاسَبْنٰهَا حِسَابًا

شہر تھا جناں نے اپناں رب گا حکم اور اُس گا رسولاں دے سرکشی کی تو ہم نے ان دے سخت حساب لیو ف۲۹

شَدِيْدًا ۙ وَّعَذَّبْنٰهَا عَذَابًا نُّكْرًا ﴿۸﴾ فَذَاقَتْ وَبَالَ اَمْرِهَا وَكَانَ عَاقِبَةُ

اور اُنہاں ناں بُری مار ماریو ف۳۰ تو اُنہاں نے اپناں کیا گو وبال چکھیو اور اُن گا کم گو

اَمْرِهَا خُسْرًا ﴿۹﴾ اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيْدًا ۙ فَاتَّقُوا اللّٰهَ يٰۤاُولِى

انجام کھاٹو ہویو۔ اللہ نے اُن واسطے سخت عذاب تیار رکھیوو ہے تو اللہ دے ڈرو۔

الْاَلْبَابِ ۚۖ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ۛؕ قَدْ اَنْزَلَ اللّٰهُ اِلَيْكُمْ ذِكْرًا ۙ ﴿۱۰﴾ رَّسُوْلًا

اے عقل آلیو! وِہ جیڑا ایمان لے آیا بیشک اللہ نے تھارے واسطے عزت اُتاری ہے۔ وہ رسول ف۳۱

ف۲۱ جگہ ماں ان گا مکان ناں کہیر گے یا کسے ناموافق ناں ان گا مکان ماں شریک کرگے، یا ہور کائے ایسی ایذا دے گے، کہ وہ نکلن ور مجبور ہوئیں۔ ف۲۲ وِہ مطلقات ف۲۳ کیونکہ ان گی عدّت تاں ہی تمام ہوئے گی۔ مسئلو: نفقو جیسو حاملہ ناں دینوں واجب ہے ایسو ہی غیر حاملہ ناں وی پانویں اس ناں طلاق رجعی دتی ہوئے یا بائن۔ ف۲۴ مسئلو: بچّہ ناں دودھ پلانوں ماں ور واجب نی، باپ گے ذمّے ہے کہ اجرت دے گے دودھ پلوائے لیکن اگر بچو ماں گے بغیر کسے ہور گو دودھ نہ پیئے یا باپ فقیر ہوئے تاں اس حالت ماں، ماں ور دودھ پلانوں واجب ہوجائے۔ بچہ گی ماں جدتک اس گا باپ گا نکاح ماں ہوئے یا طلاق رجعی گی عدّت ماں ایسی حالت ماں اسناں دودھ پلان گی اجرت لینی جائز نی۔ عدّت گے بعد جائز ہے۔ مسئلو: کسے عورت ناں مقررہ اجرت ور دودھ پلان واسطے مقرر کرنوں جائز ہے۔ مسئلو: غیر عورت گی بہ نسبت اجرت ور دودھ پلان گی ماں زیادہ مستحق ہے۔ مسئلو: اگر ماں زیادہ اجرت طلب کرے تاں فر غیر زیادہ بہتر مسئلو: دودھ پلائی ور بچہ ناں نہلانوں، اس گا کپڑا تونا، اس گے تیل لانوں، اسگی خوراک گو انتظام رکھنوں لازم ایں لیکن ان سب چیزاں گی قیمت اس گا والد ور ہے۔ مسئلو: اگر دودھ پلان آلی نے بچہ ناں بجائے اپنے بکری گو دودھ پلایو یا کھان ور رکھیو تاں وہ اجرت گی حقدار نی۔ ف۲۵ نہ مرد عورت گا حق ماں کوتاہی کرے نہ عورت معاملہ ماں سختی۔ ف۲۶ مثلاً ماں غیر عورت گے برابر اجرت ور راضی نہ ہوئے تے باپ زیادہ دینوں نہ چاہے۔ ف۲۷ مطلقہ عورتاں ناں تے دودھ پلان آلی عورتاں ناں ف۲۸ یعنی تنگی معاش گے بعد۔ ف۲۹ اس دے آخرت گو حساب مراد ہے۔ جسگو واقع ہونوں یقینی ایں۔ اس واسطے ماضی گا صیغہ دے اسگی تعبیر فرمائی گئی۔ ف۳۰ جہنم گا عذاب گی یا دنیا ماں قحط قتل وغیرہ بلاں ماں مبتلا کرگے۔ ف۳۱ یعنی وہ عزت رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يَّتْلُوْا عَلَيْكُمْ اٰيٰتِ اللّٰهِ مُبَيِّنٰتٍ لِّيُخْرِجَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا
اور آیا لے ایمان جیڑا ناں اُناں تانجہ پڑھے۔ آیت روشن گی اللہ ور تھارے کہ

الصّٰلِحٰتِ مِنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى النُّوْرِؕ وَمَنْ يُّؤْمِنْۢ بِاللّٰهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا
کرے کم اچھا اور آئے لے ایمان ور اللہ جیڑو اور جائے لے طرف لوگی ف۳۳ بچوں نیریاں ف۳۲ کیا اچھا کم

يُّدْخِلْهُ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَاۤ اَبَدًاؕ قَدْ
بیشک رہیں ہمیشہ ہمیشہ ماں جن نہر بگیں تھلے گے جن جائیگو لے ماں باغاں اناں وہ

اَحْسَنَ اللّٰهُ لَهٗ رِزْقًا ۝۱۱ اَللّٰهُ الَّذِيْ خَلَقَ سَبْعَ سَمٰوٰتٍ وَّمِنَ
برابر گے ہی اناں اور ف۳۵ بنایا آسمان ست نے جس ہے اللہ ف۳۴ رکھی روزی اچھی واسطے گے اُس نے اللہ

الْاَرْضِ مِثْلَهُنَّؕ يَتَنَزَّلُ الْاَمْرُ بَيْنَهُنَّ لِتَعْلَمُوْۤا اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى
اللہ کہ لیں جان تم تانجہ ف۳۷ اُترے درمیان گے ان حکم ف۳۶ زمین

ع ۲ ۵ ۱۸ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ۙ وَّاَنَّ اللّٰهَ قَدْ اَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا ۝۱۲
ہے۔ پھیلیو وو ور چیز ہر علم گو اللہ اور کرسکے کچھ سب

سُوْرَةُ التَّحْرِيْمِ مَدَنِيَّةٌ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ — اٰيَاتُهَا ۱۲ رُكُوْعَاتُهَا ۲

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

يٰۤاَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَاۤ اَحَلَّ اللّٰهُ لَكَۚ تَبْتَغِيْ مَرْضَاتَ اَزْوَاجِكَؕ
اے غیب دین آلیا (نبی) تم اپنے ور کیوں حرام کرلیں وہ چیز جیڑی اللہ نے تھارے واسطے حلال کی ف۲ اپنیں بیبیاں گی مرضی چاہیں

ف۳۲ کفر و جہالت گی ف۳۳ ایمان تے علم گا ف۳۴ جنت، جس گی نعمت ہمیشہ باقی رہیں گیں، کدے منقطع نہ ہوئیں گیں، ف۳۵ ایک گے اپر ایک، ہر ایک گی موٹائی پنج سو سال گی راہ، تے ہر ایک گو دو جادے بتوں پنج سال گو راہ۔ ف۳۶ یعنی ست ہی زمین۔ ف۳۷ یعنی اللہ تعالیٰ گو حکم ان سب ماں جاری تے نافذ ہے یا یہ معنی ایں کہ جبریل امین آسمان دے وحی لے گے زمین گی طرف اُتریں۔ ف۱ سورۂ تحریم مدنی ایں اس ماں دو (۲) رکوع بارہ (۱۲) آیات دو سو سنتالی (۲۴۷) کلمہ ایک ہزار سٹھ (۱۰۶۰) حرف ایں۔ ف۲ شانِ نزول: سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم حضرت ام المومنین حفصہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا گا محل ماں رونق افروز ہویا، وہ حضور گی اجازت نال اپناں والد حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ گی عیادت واسطے تشریف لے گئیں، حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے حضرت ام المومنین ماریہ قبطیہ ناں خدمت دے سرفراز فرمایو، یوہ حضرت حفصہ ناں ناگوار ہویو، حضور نے ان گی دلجوئی واسطے فرمایو میں ماریا ناں اپنے اپر حرام کیو تے ہوں تمناں خوشخبری دیوں کہ میرے بعد امور امت گا مالک ابوبکر تے عمر (رضی اللہ تعالیٰ عنہما) ہوئیں گا وہ یاہ سن گے خوش ہوگئیں تے نہایت خوشی ماں اناں نے یاہ تمام گفتگو حضرت عائشہ صدیقہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا ناں سنائی۔ اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی تے ارشاد فرمایو گیو کہ جیڑی اللہ تعالیٰ نے تھارے واسطے حلال فرمائی یعنی حضرت ماریہ قبطیہ تم اناں ناں کیوں حرام کرلیں، اپنی بیبیاں حضرت حفصہ تے عائشہ (رضی اللہ تعالیٰ عنہما) گی رضا واسطے، تے ایک قول اس آیت گی شانِ نزول ماں یوہ وی ہے کہ ام المومنین زینب بنت جحش گے کول جد حضور تشریف لے جائیں تھا تاں وہ شہد پیش کریں تھیں، اس وجہ دے ان گے کول کچھ زیادہ دیر تشریف فرما رہیں تھا، یاہ گل حضرت عائشہ تے حفصہ رضی اللہ تعالیٰ عنہما وغیرہما ناں ناگوار گزری تے اناں ناں رشک ہویو، اناں نے آپسماں مشورو کیو کہ جد حضور تشریف فرما ہوئیں تاں عرض کیو جائے کہ دہن مبارک دے مغافیر گی بُو آئے تے مغافیر گی بو حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں ناپسند تھی، چنانچہ ایسو کیو گیو، حضور ناں ان گو منشا معلوم تھو، فرمایو مغافیر دے میرے نیڑے وی نی آیو، زینب گے کہر شہد میں استعمال فرمایو ہے، اسناں اپنے اپر حرام کروں۔ مقصود یوہ کہ حضرت زینب گے کہر شہد گو معالو ہون دے تھاری دل شکنی ہوئے ہوں شہد ہی ناں ترک کر چھڑوں۔ اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَاللّٰهُ غَفُوۡرٌ رَّحِيۡمٌ ۝١ قَدۡ فَرَضَ اللّٰهُ لَكُمۡ تَحِلَّةَ اَيۡمَانِكُمۡ ۚ وَاللّٰهُ

اور اللہ بخشن آلو مہربان ایں۔ بیشک اللہ نے تھارے واسطے تھاری قسماں گو اُتار مقرر فرمایو ف۳ اور اللہ

مَوۡلٰىكُمۡ ۚ وَهُوَ الۡعَلِيۡمُ الۡحَكِيۡمُ ۝٢ وَاِذۡ اَسَرَّ النَّبِىُّ اِلٰى بَعۡضِ اَزۡوَاجِهٖ

تھارو مولی ہے اور اللہ علم تے حکمت آلو ہے اور جد نبی نے اپنی ایک بی بی ف۴ ناں ایک راز گی

حَدِيۡثًا ۚ فَلَمَّا نَبَّاَتۡ بِهٖ وَاَظۡهَرَهُ اللّٰهُ عَلَيۡهِ عَرَّفَ بَعۡضَهٗ وَاَعۡرَضَ

گل دسّی ف۵ فر جد وہ ف۶ اسگو ذکر کر بیٹھی اور اللہ نے اُسناں نبی ور ظاہر فرما دِتو تاں نبی نے اُسناں کجھ دسیو اور کجھ دے

عَنۡۢ بَعۡضٍ ۚ فَلَمَّا نَبَّاَهَا بِهٖ قَالَتۡ مَنۡ اَنۡۢبَاَكَ هٰذَا ؕ قَالَ نَبَّاَنِىَ

چشم پوشی فرمائی ف۷ فر جد نبی نے اسناں اسگی خبر دتی بولی ف۸ حضور ناں کس نے دسیو فرمایو مناں

الۡعَلِيۡمُ الۡخَبِيۡرُ ۝٣ اِنۡ تَتُوۡبَاۤ اِلَى اللّٰهِ فَقَدۡ صَغَتۡ قُلُوۡبُكُمَا ۚ وَاِنۡ

علم آلا خبردار نے دسیو ف۹ نبی گی دوئے بیبیو اگر اللہ گی طرف تم رجوع کرو تو ف۱۰ تھارا دِل راہ دے ہٹ گیا ایں ف۱۱

تَظٰهَرَا عَلَيۡهِ فَاِنَّ اللّٰهَ هُوَ مَوۡلٰىهُ وَجِبۡرِيۡلُ وَصَالِحُ الۡمُؤۡمِنِيۡنَ ۚ

اور اگر ان ور زور ستو ف۱۲ تاں بیشک اللہ ان گو مددگار ہے اور جبریل اور نیک ایمان آلا

وَالۡمَلٰٓئِكَةُ بَعۡدَ ذٰلِكَ ظَهِيۡرٌ ۝٤ عَسٰى رَبُّهٗۤ اِنۡ طَلَّقَكُنَّ اَنۡ

اور اُس گے بعد فرشتہ مدد ور ایں۔ انگور ب قریب ہے اگر وہ تمناں طلاق دے چھڑیں

يُّبۡدِلَهٗۤ اَزۡوَاجًا خَيۡرًا مِّنۡكُنَّ مُسۡلِمٰتٍ مُّؤۡمِنٰتٍ قٰنِتٰتٍ تٰٓئِبٰتٍ

کہ اُناں ناں تھارا دے بہتر بیبیں بدل دیے اطاعت آلیں ایمان آلیں ادب آلیں ف۱۳ توبہ آلیں

عٰبِدٰتٍ سٰٓئِحٰتٍ ثَيِّبٰتٍ وَّاَبۡكَارًا ۝٥ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا قُوۡۤا اَنۡفُسَكُمۡ

بندگی آلیں ف۱۴ روزہ رکھن آلیں۔ بیائیں ویں۔ کنواریں ف۱۵ اے ایمان آلیو! اپنی جاناں

ف۳ یعنی کفارو، تاں ماریہ ناں خدمت دے سرفراز فرماؤ یا شہد نوش فرماؤ یا قسم گا اتار دے یوہ مراد ہے کہ قسم گے بعد ان شاء اللہ کہیو جائے تاں جے اس گے خلاف کرن ناں قسم نہ ٹٹے۔ مقاتل دے مروی ہے کہ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے حضرت ماریہ کی تحریم گا کفارہ ماں ایک غلام آزاد فرمایو تے حسن رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے مروی ہے کہ حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے کفارو نی دتو کیونکہ آپ مغفور ایں۔ کفارہ گو حکم امت گی تعلیم واسطے ہے۔ **مسئلو:** اس آیت دے ثابت ہویو کہ حلال ناں اپنے ار حرام کر لینوں یمین یعنی قسم ایں ف۴ یعنی حضرت حفصہ ف۵ ماریہ ناں اپنے ار حرام کر لین گی تے اس گے نال یوہ فرمایو کہ اسگو کسے ور اظہار نہ کریے ف۶ یعنی حضرت حفصہ حضرت عائشہ رضی اللہ تعالیٰ عنہما دے ف۷ یعنی تحریم ماریہ تے خلافت شیخین گے متعلق جیڑیں گل فرمائیں تھیں ان بچوں ایک گل گو ذکر فرمایو کہ تم لے یاہ گل ظاہر کر چھڑی تے دوجی گل گو ذکر نہ فرمایو۔ یاہ شانِ کریمی تھی کہ گرفت فرمان ماں بعض دے چشم پوشی فرمائی۔ ف۸ حضرت حفصہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا ف۹ جس دے کجھ وی چھپیو وونی۔ اس گے بعد اللہ تعالیٰ حضرت عائشہ تے حفصہ رضی اللہ تعالیٰ عنہما ناں خطاب فرمائے ف۱۰ یوہ تھارے ور واجب ہے۔ ف۱۱ کہ تمناں وہ گل پسند آئی جیہڑی سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں گراں ہے یعنی تحریم ماریہ ف۱۲ تے آپسماں ل گے ایسو طریقو اختیار کرو جیڑ و سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں ناگوار ہوئے۔ ف۱۳ جیڑیں اللہ تعالیٰ تے اس گا رسول صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی فرمانبردار تے ان گی رضا جو ہوئیں ف۱۴ یعنی کثیر العبادت۔ ف۱۵ یاہ تخویف ہے ازواج مطہرات ناں کہ اگر اناں نے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں آزردہ کیو تے حضور انور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے اناں ناں طلاق دتی تاں حضور انور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں اللہ تعالیٰ اپناں لطف و کرم دے ہور بہتر بیبیں عطا فرمائے گو۔ اس تخویف دے ازواج مطہرات متاثر ہوئیں تے اناں نے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا شرفِ خدمت ناں ہر نعمت دے زیادہ سمجھیو تے حضور گی دل جوئی تے رضا طلبی مقدم جانی، لہذا آپ نے اناں ناں طلاق نہ دتی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَ اَهْلِيْكُمْ نَارًا وَّقُوْدُهَا النَّاسُ وَ الْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلٰٓئِكَةٌ غِلَاظٌ

اور اپناں گھر آلاں ناں اگ دے بچاؤ ف۱۶ جسگو بالن آدمی ف۱۷ اور پتھر ایں ف۱۸ اُس ور سخت طاقتور فرشتہ

شِدَادٌ لَّا يَعْصُوْنَ اللّٰهَ مَآ اَمَرَهُمْ وَ يَفْعَلُوْنَ مَا يُؤْمَرُوْنَ ﴿۶﴾ يٰۤاَيُّهَا

مقرر ایں ف۱۹ جیڑا اللہ گو حکم نی ٹالتا اور جو اُناں ناں حکم ہووے وہی کریں ف۲۰ اے

الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَا تَعْتَذِرُوا الْيَوْمَ ؕ اِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿۷﴾ ع ۱۹/۱

کافرو اج بہانہ نہ بناؤ ف۲۱ تمناں وہی بدلو ملے گو جو تم کریں تھا

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا تُوْبُوْۤا اِلَى اللّٰهِ تَوْبَةً نَّصُوْحًا ؕ عَسٰى رَبُّكُمْ

اے ایمان آلیو! اللہ گی طرف ایسی توبہ کرو جیڑی اگا واسطے نصیحت ہوجائے ف۲۲ قریب ہے تھارو رب ف۲۳

اَنْ يُّكَفِّرَ عَنْكُمْ سَيِّاٰتِكُمْ وَ يُدْخِلَكُمْ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا

تھاریاں برائیاں ناں تھارا ور وں اتار چھڑے اور تمناں باغاں ماں لیجائے۔ جن گے تھلے

الْاَنْهٰرُ ۙ يَوْمَ لَا يُخْزِي اللّٰهُ النَّبِيَّ وَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَعَهٗ ۚ نُوْرُهُمْ

نہر جاری ایں جس دن اللہ رُسوا نہ کرے گو نبی اور ان گے نال ایمان آلاں ناں ف۲۴ اُنگو نور

يَسْعٰى بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ وَ بِاَيْمَانِهِمْ يَقُوْلُوْنَ رَبَّنَاۤ اَتْمِمْ لَنَا نُوْرَنَا

دوڑتو ہووے گو اُن گے اگے اور ان گے سجے ف۲۵ عرض کریں گا اے مہارا رب! مہارے واسطے مہارو نور پورو فرمادے ف۲۶

وَ اغْفِرْ لَنَا ۚ اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۸﴾ يٰۤاَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ

اور ہمناں بخش دے بیشک تناں ہر چیز ور قدرت ہے۔ اے غیب دس آلیا (نبی) ف۲۷ کافراں

وَ الْمُنٰفِقِيْنَ وَ اغْلُظْ عَلَيْهِمْ ؕ وَ مَاْوٰىهُمْ جَهَنَّمُ ؕ وَ بِئْسَ الْمَصِيْرُ ﴿۹﴾

ور اور منافقاں ور ف۲۸ جہاد کرو اور اُن ور سختی فرماؤ اور اُنگو ٹھکانوں دوزخ ہے اور کتنو بُرو انجام

ف۱۶ اللہ تعالیٰ تے اس گا رسول گی فرمانبرداری اختیار کرگے، عبادت کرگے، گناہ دے دور رہ گے، تے کھر آلاں ناں نیکی گی ہدایت دے گے تے بدی دے منع کرگے، تے اناں ناں علم تے ادب سکھاگے۔ ف۱۷ یعنی کافر۔ ف۱۸ یعنی بت وغیرہ۔ مطلب یوہ ہے کہ جہنم گی اگ بہت ہی شدید الحرارت (سخت گرم ہے تے جس طرح دُنیا گی اگ لکڑی وغیرہ دے بلے تے پکھے جہنم گی اگ ان چیزاں دے پکھے جن گو ذکر کیو گیو۔ ف۱۹ جیڑ انہایت قوی تے زور آور ایں تے ان گیں طبیعتاں ماں رحم نی۔ ف۲۰ کافراں دے دوزخ ماں داخل ہون گے وقت کہیو جائے گو جد وہ دوزخ گی اگ گی شدت تے اسگو عذاب دیکھیں گا۔ ف۲۱ کیونکہ ہون تھارے واسطے کائے عذر گی گنجائش نی رہی، نہ اج کوئے عذر قبول کیو جائے۔ ف۲۲ یعنی سچی توبہ جس گو اثر توبہ کرن آلا گا اعمال ماں ظاہر ہوئے تے اسگی زندگی طاعتاں تے عبادتاں نال معمور ہوجائے تے وہ گناہاں دے بچتو رہے حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے دوجا اصحاب دے فرمایو توبہ نصوح وہ ہے کہ توبہ گے بعد آدمی فر گناہ گی طرف نہ مڑے جیسو کہ تھن دے نکلیو وہ دودھ واپس نی ہوتو۔ ف۲۳ توبہ قبول فرمان دے بعد۔ ف۲۴ اس ماں کفار ور تعریض ہے کہ وہ دن ان گی رسوائی گو ہوئے گو تے نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم تے حضور گا اصحاب گی عزت گو۔ ف۲۵ پل صراط ور۔ تے جد مومن دیکھیں گا کہ منافقاں گو نور بجھ گیو۔ ف۲۶ یعنی اسناں باقی رکھ تانجہ دخولِ جنت تک باقی رہے۔ ف۲۷ تلوار نال ف۲۸ سخت گل تے بلیغ وعظ تے مضبوط دلیل نال۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا لِّلَّذِيْنَ كَفَرُوا امْرَاَتَ نُوْحٍ وَّامْرَاَتَ لُوْطٍ ؕ كَانَتَا

اللہ کافراں گی مثال دیے ف٢٩ نوح گی عورت اور لوط گی عورت وہ

تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحَيْنِ فَخَانَتٰهُمَا فَلَمْ يُغْنِيَا عَنْهُمَا

مہارا بنداں ماں دو قربِ خاص آلا بنداں گا نکاح ماں تھیں فر اُناں نے اُن گے نال دغو کیو ف٣٠ تو وہ اللہ گے سامنے

مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا وَّقِيْلَ ادْخُلَا النَّارَ مَعَ الدّٰخِلِيْنَ ﴿١٠﴾ وَضَرَبَ

ان گے کجھ کم نہ آیا اور فرما دتو گیو ف٣١ تم دوئے عورت جہنم ماں جاؤ جان آلاں گے نال ف٣٢ اور

اللّٰهُ مَثَلًا لِّلَّذِيْنَ اٰمَنُوا امْرَاَتَ فِرْعَوْنَ ۘ اِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ لِيْ عِنْدَكَ

اللہ مسلماناں گی مثال بیان فرمائے ف٣٣ فرعون گی بی بی ف٣٤ جد اُس نے عرض کی اے میرا رب! میرے واسطے اپنے کول

بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ وَنَجِّنِيْ مِنْ فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهٖ وَنَجِّنِيْ مِنَ الْقَوْمِ

جنت ماں گھر بنا ف٣٥ اور مناں فرعون اور اُس گا کم دے نجات دے ف٣٦ اور منان ظالم لوکاں دے نجات

الظّٰلِمِيْنَ ﴿١١﴾ ۙ وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرٰنَ الَّتِيْٓ اَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيْهِ

بخش ف٣٧ اور عمران گی بیٹی مریم جس نے اپنی پارسائی گی حفاظت کی تو ہم نے اُس ماں

مِنْ رُّوْحِنَا وَصَدَّقَتْ بِكَلِمٰتِ رَبِّهَا وَكُتُبِهٖ وَكَانَتْ مِنَ الْقٰنِتِيْنَ ﴿١٢﴾ ع

اپنی طرفوں رُوح پھوکی اور اُس نے اپنا رب گی گلاں ف٣٨ اور اُسگی کتاباں ف٣٩ گی تصدیق کی اور فرمانبرداراں ماں ہوئی۔

ف٢٩ اس گل ماں کہ اناں ناں اُن گا کفر تے موموناں گی عداوت ور عذاب کیو جائے گو۔ تے اس کفر وعداوت گے ہوتاں ہویاں ان گو نسب تے مومنین مقربین گے نال ان گی قرابت تے رشتہ داری ناں کجھ نفعو نہ دیے گی۔ ف٣٠ دین ماں کہ کفر اختیار کیو، حضرت نوح گی عورت واہلہ اپنی قوم دے حضرت نوح علیہ السلام گا وارہ ماں کہے تھی کہ وہ مجنوں این تے حضرت لوط علیہ السلام گی عورت واعلہ اپنوں نفاق چھپائے تھی تے جیڑا مہمان آپ گے کہرآئیں تھا اُگ بال گے اپنی قوم ناں ان گا آن گی خبر دیے تھی ف٣١ اناناں موت گے وقت یا قیامت گے دن۔ تے ماضی گو صیغو تحقق وقوع گی وجہ دے استعمال فرمایو گیو۔ ف٣٢ یعنی اپنی قوماں گا کافراں گے نال کیونکہ تھارے تے انبیا گے درمیان تھارا کفر گی وجہ دے تعلق باقی نہ رہیو۔ ف٣٣ کہ اناں ناں دوجا گی معصیت ضرر نی دیتی۔ ف٣٤ جن گو ناں آسیہ بنت مزاحم ایں۔ جد حضرت موسیٰ علیہ السلام نے جادوگراں ناں مغلوب فرمایو تاں یہ آسیہ آپ ور ایمان لے آئیں، فرعون ناں پتو چلیو تاں اس نے ان ور سخت عذاب کیا اناں ناں چومیخا کیو، تے پہاری چکی سینہ ور رکھی، تے تپ ماں سٹ چھڑیو جد فرعونی ان گے کولوں دور ہٹیں تھا تاں فرشتہ ان ور چھاں کریں تھا۔ ف٣٥ اللہ تعالیٰ نے ان گو مکان جیڑو جنت ماں ہے ان ور ظاہر فرمایو تے اسگی خوشی ماں فرعون گی سختیاں گی شدت ان ور آسان ہو گئی۔ ف٣٦ فرعون گا کم دے یا اس گا شرک تے کفر وظلم مراد ہے یا اس گو قرب۔ ف٣٧ یعنی فرعون گا دین آلاں دے، چنانچہ یاہ دعا ان گی قبول ہوئی تے اللہ تعالیٰ نے ان گی روح قبض فرمائی تے ابن کیسان نے کہیو کہ وہ زندہ اٹھا گے جنت ماں داخل کی گئیں ف٣٨ رب گی گلاں دے شریعت گا احکام مراد ایں۔ جیڑا اللہ تعالیٰ نے اپناں بنداں واسطے مقرر فرمایا۔ ف٣٩ کتاباں دے وہ کتاب مراد ایں جہڑیں انبیا علیہم الصلوٰۃ والسلام ور نازل ہوئیں تھیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

سُورَةُ المُلكِ مَكِّيَّةٌ | بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ | اٰيَاتُهَا ٣٠ رُكُوعَاتُهَا ٢

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف١

تَبٰرَكَ الَّذِيۡ بِيَدِهِ الۡمُلۡكُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيۡءٍ قَدِيۡرُ ﴿١﴾ الَّذِيۡ خَلَقَ
بڑی برکت آلو ہے وہ جس گا قبضہ ماں سارو ملک ہے ف٢ اور وہ ہر چیز ور قادر ہے وہ جس نے
الۡمَوۡتَ وَالۡحَيٰوةَ لِيَبۡلُوَكُمۡ اَيُّكُمۡ اَحۡسَنُ عَمَلًا ؕ وَهُوَ الۡعَزِيۡزُ الۡغَفُوۡرُ ﴿٢﴾
موت تے زندگی پیدا کی تانجہ تھاری پرکھ ہووے ف٣ تھارے بچوں کس گو کم زیادہ اچھو ہے ف٤ اور وُ ہی عزت آلو بخشش آلو ہے
الَّذِيۡ خَلَقَ سَبۡعَ سَمٰوٰتٍ طِبَاقًا ؕ مَا تَرٰى فِيۡ خَلۡقِ الرَّحۡمٰنِ مِنۡ
جس نے ست آسمان بنایا ایک گے اپر دوجو تو رحمٰن گا بنان ماں کے فرق
تَفٰوُتٍ ؕ فَارۡجِعِ الۡبَصَرَ ۙ هَلۡ تَرٰى مِنۡ فُطُوۡرٍ ﴿٣﴾ ثُمَّ ارۡجِعِ الۡبَصَرَ
دیکھے ف٥ تو نگاہ چاگے دیکھ ف٦ تناں کوئے عیب نظر آئے۔ فر دوبارہ نگاہ ف٧ چا نظر
كَرَّتَيۡنِ يَنۡقَلِبۡ اِلَيۡكَ الۡبَصَرُ خَاسِئًا وَّهُوَ حَسِيۡرٌ ﴿٤﴾ وَلَقَدۡ زَيَّنَّا السَّمَآءَ
تیری طرف ناکام مُڑ آئیگی تھکی ماندی ف٨ اور بیشک ہم نے پہلا آسمان ناں ف٩
الدُّنۡيَا بِمَصَابِيۡحَ وَجَعَلۡنٰهَا رُجُوۡمًا لِّلشَّيٰطِيۡنِ وَاَعۡتَدۡنَا لَهُمۡ عَذَابَ
چراغاں نال سجایو ف١٠ اور اُناں ناں شیطان گی مار واسطے بنایو ف١١ اور ان گے واسطے ف١٢ بکھتی اگ گو عذاب تیار
السَّعِيۡرِ ﴿٥﴾ وَلِلَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا بِرَبِّهِمۡ عَذَابُ جَهَنَّمَ ؕ وَبِئۡسَ الۡمَصِيۡرُ ﴿٦﴾
فرمایو ف١٣ اور جناں نے اپناں رب گے نال کفر کیو ف١٤ ان واسطے دوزخ گو عذاب ہے اور کتنوں بُرو انجام
اِذَاۤ اُلۡقُوۡا فِيۡهَا سَمِعُوۡا لَهَا شَهِيۡقًا وَّهِيَ تَفُوۡرُ ﴿٧﴾ تَكَادُ تَمَيَّزُ مِنَ الۡغَيۡظِ ؕ
جد اُساں سٹیا جائینگا اُسگو پانکنو سنیں گا کہ جوش ما دِ تے ایسو لگے جے شدتِ غضب نال پھٹ جائیگی

ف١ سورۂ الملک مکّی ہے اس ماں دو(٢) رکوع، تری(٣٠) آیات، ترے سوتری کلمہ(٣٣٠) ایک ہزارترے سوتیرہ(١٣١٣) حرف ایں۔ حدیث ماں ایں کہ سورۂ ملک شفاعت کرے۔ (ترمذی تے ابوداؤد) ایک ہورحدیث ماں ایں اصحابِ رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے ایک جگہ تمبوٗ لایو، ات ایک قبرتھی تے اناں نے خیال نی کیو، وہ صاحبِ قبرسورۂ ملک پڑھتو رہیوات توڑی کہ پوری کی، تاں تمبوآلا صحابی نے نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی خدمت ماں حاضر ہو گے عرض کیو کہ میں ایک قبرور تمبولا یومناں پتونی تھو کہ ات قبر ہے تے تھی ات قبر تے صاحبِ قبر سورۂ ملک پڑھے تھو، ات توڑی کہ تمام سورت پڑھ گے ختم کی، سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو کہ یاہ سورت مانعہ، منجیہ ہے، عذابِ قبر دے نجات دوائے (الترمذی وقال غریب)۔ ف٢ جو چاہے کرے، جناں چاہے عزّت دیے جناں چاہے ذلّت۔ ف٣ دُنیا گی زندگی ماں۔ ف٤ یعنی کون زیادہ مطیع تے مخلص ہے۔ ف٥ یعنی آسماناں گی پیدائش دے قدرتِ الٰہی ظاہر ہے کہ اس نے کِسا مستحکم، استوار، مستقیم، مستوی، متناسب بنایا۔ ف٦ آسمان گی طرف دوجی بار۔ ف٧ تے بار بار دیکھ۔ ف٨ کہ بار بار گی جستجو دے وی کوئے خلل نہ دیکھ سکیگی۔ ف٩ جیڑو زمین دے زیادہ قریب ہے۔ ف١٠ یعنی ستاراں دے۔ ف١١ کہ جد شیاطین آسمان گی طرف ان گی گفتگو سنن تے گل چران واسطے پہچیں تاں تاراں دے النمبا تے چنگاریں نکلیں جن دے اناں ناں ماریو جائے۔ ف١٢ یعنی شیطاناں گا۔ ف١٣ آخرت ماں۔ ف١٤ خواہ وہ انساناں بچوں ہوئیں یا جتاں بچوں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

كُلَّمَآ أُلْقِيَ فِيهَا فَوْجٌ سَأَلَهُمْ خَزَنَتُهَآ أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَذِيرٌ ﴿٨﴾ قَالُوا بَلَىٰ قَدْ

جد کدے کوئے ٹولو اُسماں سٹیو جائے گو اُسگو دار وغو ف ۱۵ اُن دے پچھے گو کیا تھارے کول کوئے ڈرسنان آلو نی آیو تھو ف ۱۶ کہینگا کیوں نی بیشک

جَآءَنَا نَذِيرٌ فَكَذَّبْنَا وَقُلْنَا مَا نَزَّلَ ٱللَّهُ مِن شَيْءٍ إِنْ أَنتُمْ إِلَّا فِي

مہارے کول ڈر سنان آلو تشریف لے آیو ف ۱۷ فر ہم نے اُساں جھٹلایو اور کہیو اللہ نے کُجھ نی اُتاریو تم دے نی مگر

ضَلَٰلٍ كَبِيرٍ ﴿٩﴾ وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِيٓ أَصْحَٰبِ ٱلسَّعِيرِ ﴿١٠﴾

بڑی گمراہی ماں اور کہیں گا اگر ہم سنتا یا سمجھتا ف ۱۸ تاں دوزخ آلاں ماں نہ ہوتا۔

فَٱعْتَرَفُوا بِذَنۢبِهِمْ فَسُحْقًا لِّأَصْحَٰبِ ٱلسَّعِيرِ ﴿١١﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم

ہون اپناں گناہ گو اقرار کیو ف ۱۹ تو پھٹکار ہوئے دوزخیاں ناں۔ بیشک وہ جیڑا بن دیکھے اپناں رب دے

بِٱلْغَيْبِ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿١٢﴾ وَأَسِرُّوا قَوْلَكُمْ أَوِ ٱجْهَرُوا بِهِۦٓ ۖ إِنَّهُۥ

ڈریں ف ۲۰ ان گے واسطے بخشش تے بڑو ثواب ہے ف ۲۱ اور تم اپنی گل آہستہ کہو یا زور نال وہ دے

عَلِيمٌۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ﴿١٣﴾ أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ ٱللَّطِيفُ ٱلْخَبِيرُ ﴿١٤﴾

دلاں گی جانیں ف ۲۲ کیا وہ نی جانتو جس نے پیدا کیا ف ۲۳ اور وہی ہے ہر باریکی جانن آلو خبردار

هُوَ ٱلَّذِي جَعَلَ لَكُمُ ٱلْأَرْضَ ذَلُولًا فَٱمْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِن

وہی ہے جس نے تھارے واسطے زمین تابع کرچھڑی تو اُس گا رستاں ور چلو اور اللہ گی روزی بچوں

رِّزْقِهِۦ ۖ وَإِلَيْهِ ٱلنُّشُورُ ﴿١٥﴾ ءَأَمِنتُم مَّن فِي ٱلسَّمَآءِ أَن يَخْسِفَ بِكُمُ

کھاؤ ف ۲۴ اور اُسے گی طرف اُٹھنوں ایں ف ۲۵ کیا تم اُس دے نڈر ہوگیا جسگی بادشاہی آسمان ماں ایں کہ تمناں

ٱلْأَرْضَ فَإِذَا هِيَ تَمُورُ ﴿١٦﴾ أَمْ أَمِنتُم مَّن فِي ٱلسَّمَآءِ أَن يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ

زمین ماں تسا چھڑے ف ۲۶ تدھ ہی واہ کمتی رہے ف ۲۷ یا تم نڈر ہوگیا اُس دوں جسگی بادشاہی آسمان ماں ہے کہ تھارے ور پتھراؤ

حَاصِبًا ۖ فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرِ ﴿١٧﴾ وَلَقَدْ كَذَّبَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَكَيْفَ

ٹورے ف ۲۸ تو ہون جان جائیں گا ف ۲۹ کسو تھو میرو ڈرانوں اور بیشک ان دے اگلاں نے جھٹلایو ف ۳۰ تو کیسو ہویو

ف ۱۵ مالک تے اس گا اعوان بطریق توبیخ (ڈانٹ گے) ف ۱۶ یعنی اللہ تعالیٰ گو نبی جیڑو دشمناں عذاب الٰہی گو خوف دوائے تھو۔ ف ۱۷ تے اناں نے احکام الٰہی پہچایا تے خدا گا غضب تے آخرت گا عذاب دے ڈرایو۔ ف ۱۸ رسولاں گی ہدایت تے اناں ناں منتا۔ مسئلو: اس دے معلوم ہویو کہ تکلیف گو مدار اَدِلّہ سمعیہ تے عقلیہ دواں ور ہے تے دوئے دلیل ملزمہ ایں۔ ف ۱۹ کہ رسولاں گی تکذیب کریں تھا تے اس وقت گو اقرار کجھ نفعو نہ دیے گو۔ ف ۲۰ تے اس ور ایمان لیائیں۔ ف ۲۱ ان گی نیکیاں گی جزا۔ ف ۲۲ اس ور کجھ مخفی نی۔ شانِ نزول: مشرکین آپسماں کہیں تھا بلیں بلیں گل کرو محمد (صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم) گو خدا سن نہ لیئے۔ اس ور اہ آیت نازل ہوئی تے اناں ناں دسیو گیو کہ اس دے کائے چیز چھپ نی سکتی یاہ کوشش فضول ہے۔ ف ۲۳ اپنی مخلوق گا احوال ناں۔ ف ۲۴ جیڑی اُس نے تھارے واسطے پیدا فرمائی۔ ف ۲۵ قبراں دے جزا گے واسطے۔ ف ۲۶ جسطرح قارون ناں تسایو۔ ف ۲۷ تانجہ تم اس گے تھلے پہچو۔ ف ۲۸ جیسو حضرت لوط علیہ السلام گی قوم ور پیجیو تھو۔ ف ۲۹ یعنی عذاب دیکھ گے۔ ف ۳۰ یعنی پہلی امتاں نے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

كَانَ نَكِيْرِ ﴿۱۸﴾ اَوَلَمْ يَرَوْا اِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صٰٓفّٰتٍ وَّيَقْبِضْنَ ؕ مَا يُمْسِكُهُنَّ

میرو انکار ف۳۱ اور کیا اُناں نے اپنے اپر پرندہ نہ دیکھیا پنکھ پھیلاتا ف۳۲ تے سمیٹتا اُناں ناں کوئے نی روکتو ف۳۳

اِلَّا الرَّحْمٰنُ ؕ اِنَّهٗ بِكُلِّ شَيْءٍۢ بَصِيْرٌ ﴿۱۹﴾ اَمَّنْ هٰذَا الَّذِيْ هُوَ جُنْدٌ لَّكُمْ

سوا رحمٰن گے ف۳۴ بیشک وہ سب کجھ دیکھے۔ یاوہ کیہڑو تھارو لشکر ہے کہ

يَنْصُرُكُمْ مِّنْ دُوْنِ الرَّحْمٰنِ ؕ اِنِ الْكٰفِرُوْنَ اِلَّا فِيْ غُرُوْرٍ ﴿۲۰﴾ اَمَّنْ هٰذَا الَّذِيْ

رحمٰن گا مقابلہ ماں تھاری مدد کرے ف۳۵ کافر نی مگر توکھا ماں ف۳۶ یا کون اِسو ہے جیڑو

يَرْزُقُكُمْ اِنْ اَمْسَكَ رِزْقَهٗ ۚ بَلْ لَّجُّوْا فِيْ عُتُوٍّ وَّنُفُوْرٍ ﴿۲۱﴾ اَفَمَنْ يَّمْشِيْ

تمناں روزی دیے ف۳۷ اگر وہ اپنی روزی روک لیے بلکہ وِہ سرکشی اور نفرت ماں ٹیٹھ بنیاں واں ایں ف۳۸ تو کیا وہ جیڑو

مُكِبًّا عَلٰى وَجْهِهٖٓ اَهْدٰٓى اَمَّنْ يَّمْشِيْ سَوِيًّا عَلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿۲۲﴾ قُلْ هُوَ

اپناں منھ گے پہار مونڈھو چلے ف۳۹ زیادہ راہ ور ہے یا وہ جیڑو سدھو چلے ف۴۰ سدھا راہ ور ف۴۱ تم فرماؤ ف۴۲ وہی

الَّذِيْٓ اَنْشَاَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْـِٕدَةَ ؕ قَلِيْلًا مَّا تَشْكُرُوْنَ ﴿۲۳﴾

ہے جس نے تمناں پیدا کیو اور تھارے واسطے کن اور اکھ اور دِل بنایا ف۴۳ کتنوں کھٹ حق منیں ف۴۴

قُلْ هُوَ الَّذِيْ ذَرَاَكُمْ فِي الْاَرْضِ وَاِلَيْهِ تُحْشَرُوْنَ ﴿۲۴﴾ وَيَقُوْلُوْنَ مَتٰى

تم فرماؤ وہی ہے جس نے تمناں زمین ماں پھیلایو اور اُسے گی طرف اُٹھالیا جائیں گا ف۴۵ اور کہیں ف۴۶

هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿۲۵﴾ قُلْ اِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللّٰهِ ۠ وَاِنَّمَآ

یوہ وعدو ف۴۷ کد آئیگو اگر تم سچا ایں۔ تم فرماؤ یوہ علم دے اللہ گے کول ہے

ف۳۱ جدمیں اناں ناں ہلاک کیو۔ ف۳۲ ہواماں اڈتے وقت۔ ف۳۳ پر پھیلان تے وٹن گی حالت ماں چھڑن دے۔ ف۳۴ یعنی باوجود اس گے کہ پرندہ پہارا، موٹا جسم آلا ہوئیں تے پہاری چیز زمین گی طرف مائل ہوئے وہ فضاماں نی رک سکتی۔ اللہ تعالیٰ گی قدرت ہے کہ وہ ٹھہریار ہیں اسے طرح آسماناں ناں جدتک وہ چاہے رُکیاواایں وہ نہ روکے تاں چھڑ جائیں۔ ف۳۵ اگر وہ تمناں عذاب کرنو چاہے۔ ف۳۶ یعنی کافر شیطان گا اس فریب ماں ایں کہ ان ورعذاب نازل نہ ہوئے گو۔ ف۳۷ یعنی اس گے سوا کوئے روزی دین آلونی۔ ف۳۸ کہ حق دے قریب نی ہوتا۔ اس گے بعد اللہ تعالیٰ نے کافر تے مومن واسطے ایک مثال بیان فرمائی۔ ف۳۹ نہ اگے دیکھے نہ پچھے نہ سجے نہ کھبے۔ ف۴۰ راہ ناں دیکھتو۔ ف۴۱ جیڑی منزل مقصود تک پہچان آلی ہے، مقصد اس مثال گو یوہ ہے کہ کافر گمراہی گا میدان ماں اس طرح حیران تے سرگرداں جائے کہ نہ اس ناں منزل گو پتو نہ راہ سہی تے مومن کھلیاں اکھاں نال راہِ حق دیکھے تے پہچانتو چلے۔ ف۴۲ اے مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم مشرکین دے کہ جس خدا گی طرف ہوں تمناں دعوت دیوں وہ ف۴۳ جیڑا علم گا آلات ایں لیکن تم نے ان قویٰ دے فائدو نہ لیو، جو سنیوں نہ منیوں، جو دیکھو اس دے عبرت حاصل نہ کی، جو جھیو اس ماں غور نہ کیو۔ ف۴۴ کہ اللہ تعالیٰ گا عطا فرمایا وا قویٰ تے آلاتِ ادراک دے وہ کم نی لیتا جس واسطے وِہ عطا فرمایا تھا۔ یاہی وجہ ہے کہ شرک تے کفر ماں بتلا ہوئیں۔ ف۴۵ روزِ قیامت حساب تے جزا واسطے۔ ف۴۶ مسلماناں دے ٹھٹھا تے مذاق نال۔ ف۴۷ عذاب یا قیامت گو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اَنَا نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿۲۶﴾ فَلَمَّا رَاَوْهُ زُلْفَةً سِيْٓـَٔتْ وُجُوْهُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَقِيْلَ

اور ہوں دے یوہی صاف ڈرسنان آلو ہاں ف۴۸ فر جد اُسناں ف۴۹ کول دیکھیں گا کافراں گا مُنھ بگڑ جائیں گا ف۵۰ اور ان ناں فرما دتو جائیگو ف۵۱

هٰذَا الَّذِيْ كُنْتُمْ بِهٖ تَدَّعُوْنَ ﴿۲۷﴾ قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ اَهْلَكَنِيَ اللّٰهُ وَمَنْ

یوہ ہے جو تم منگیں تھا ف۵۲ تم فرماؤ ف۵۳ پلا دیکھو دے اگر اللہ مناں اور میرا نال آلاں ناں ف۵۴

مَّعِيَ اَوْ رَحِمَنَا فَمَنْ يُّجِيْرُ الْكٰفِرِيْنَ مِنْ عَذَابٍ اَلِيْمٍ ﴿۲۸﴾ قُلْ هُوَ الرَّحْمٰنُ

ہلاک کر چھوڑے یا مہارے ور رحم فرمائے ف۵۵ تو وہ کہیڑو ہے جیڑو کافراں ناں دُکھ گا عذاب دے بچائے گو ف۵۶ تم فرماؤ وہی رحمٰن ہے ف۵۷

اٰمَنَّا بِهٖ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا ۚ فَسَتَعْلَمُوْنَ مَنْ هُوَ فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿۲۹﴾ قُلْ

ہم اُس ور ایمان لے آیا اور اُسے ور پروسو کیو تو ہون تم جان جائیں گا ف۵۸ کون کھلی گمراہی ماں۔ تم فرماؤ

اَرَءَيْتُمْ اِنْ اَصْبَحَ مَآؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَّاْتِيْكُمْ بِمَآءٍ مَّعِيْنٍ ﴿۳۰﴾

پلا دیکھو اگر صبح ناں تھارو پانی زمین ماں تس جائے ف۵۹ تو وہ کون ایں جیہڑو تمناں پانی آن گے دیے اکھاں گے سامنے بگتو ف۶۰

سُوْرَةُ الْقَلَمِ مَكِّيَّةٌ | بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ | اٰيَاتُهَا ۵۲ رُكُوْعَاتُهَا ۲

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

نٓ وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُوْنَ ﴿۱﴾ مَآ اَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُوْنٍ ﴿۲﴾ وَاِنَّ لَكَ

قلم ف۲ اور ان گا لکھیا گی قسم ف۳ تم اپناں رب گا فضل نال مجنون نی ف۴ اور ضرور تھارے واسطے

ف۴۸ یعنی عذاب تے قیامت گا آن گو تمناں ڈرسناؤں اتنا ہی گو مامور ہوں اسے دے میرو فرض ادا ہو جائے وقت گو دسنوں میرے ذمے نی۔ ف۴۹ یعنی عذاب موعود گو۔ ف۵۰ چہرہ سیاہ ہو جائیں گا، وحشت تے غم نال صورت خراب ہو جائیں گیں۔ ف۵۱ دوزخ گا فرشتہ کہیں گا۔ ف۵۲ تے انبیا علیہم السلام دے کہیں تھا کہ وہ عذاب کت ہے؟ جلدی لیاؤ، ہون دیکھ لیو یوہ ہے وہ عذاب جسگی تمناں طلب تھی۔ ف۵۳ اے مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم کفارِ مکہ دے جیڑا تھاری موت گی آرزو رکھیں۔ ف۵۴ یعنی میرا اصحاب ناں۔ ف۵۵ تے مہاریں عمر دراز کر چھوڑ۔ ف۵۶ تمناں دے اپناں کفر گی وجہ دے ضرور عذاب ماں مبتلا ہونوں ایں، مہاری موت تمناں کے فائدو دیے گی۔ ف۵۷ جس گی طرف ہم تمناں دعوت دیاں۔ ف۵۸ یعنی وقتِ عذاب۔ ف۵۹ تے اتنی گہرائی ماں پہنچ جائے کہ ڈول وغیرہ نال وی نہ تھا سکے۔ ف۶۰ کہ اس تک ہر ایک گو ہتھ پہنچ سکے یوہ صرف اللہ تعالیٰ ہی گی قدرت ماں ایں تاں جیڑو کسے چیز ور قدرت نہ رکھے۔ اسناں کیوں عبادت ماں اس قادرِ برحق گو شریک کریں۔ ف۱ اس سورت گو ناں سورۂ نون تے سورۂ قلم ایں، یاہ سورت مکی ہے، اس ماں دو (۲) رکوع، بنجا (۵۲) آیات ترے سو (۳۰۰) کلمہ ایک ہزار دو سو چھپنجا۔ (۱۲۵۶) حرف ایں۔ ف۲ اللہ تعالیٰ نے قلم گی قسم ذکر فرمائی اس قلم دے مراد یا دے لکھن آلاں گا حکم ایں جن دے دینی دینوی مصالح تے فوائد وابستہ ایں تے یا قلمِ اعلیٰ مراد ہے جیڑو نوری قلم ایں تے اسگی لمبائی آسمان تے زمین گے برابر ہے اس نے بحکمِ الٰہی لوحِ محفوظ ور قیامت تک ہون آلا تمام امور لکھ چھوڑیا۔ ف۳ یعنی بنی آدم گا اعمال گا نگہبان فرشتاں گا لکھیا وا گی قسم ف۴ اسگو لطف وکرم تھارے شامل حال ہے اس نے تھارے ور انعام تے احسان فرمایا نبوت تے حکمت عطا فرمائی فصاحتِ تامہ۔ عقلِ کامل، پاکیزہ خصائل، پسندیدہ اخلاق عطا فرمایا مخلوق گے واسطے جس قدر کمالات امکان ماں ہیں سب علیٰ وجہ الکمال عطا فرمایا، ہر عیب دے ذاتِ عالی صفات ناں پاک رکھیو۔ اس ماں کفار گا اس مقولہ گو رد ہے جیڑو واناں نے کہیو تھو۔ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْ نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ اِنَّكَ لَمَجْنُوْنٌ۔

لَاَجْرًا غَیْرَ مَمْنُوْنٍ ۝۳ وَاِنَّكَ لَعَلٰی خُلُقٍ عَظِیْمٍ ۝۴ فَسَتُبْصِرُ وَیُبْصِرُوْنَ ۝۵
بے انتہا ثواب ہے ف۵ اور بیشک تھاری خلق بڑی شان گی ہے ف۶ تو ہون کہڑی ساری ناں تم وی دیکھ لیو گا اور وہ وی دیکھ لینگا ف۷

بِاَیِّكُمُ الْمَفْتُوْنُ ۝۶ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ اَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِیْلِهٖ ۪ وَهُوَ
کہ تھارے بچوں مجنون کون تھو۔ بیشک تھارو رب خوب جانیں جیڑو اُس گا راہ دے پلیو

اَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِیْنَ ۝۷ فَلَا تُطِعِ الْمُكَذِّبِیْنَ ۝۸ وَدُّوْا لَوْ تُدْهِنُ
اور وہ خوب جانیں جیڑو راہ ور ہے تو چوٹھو کہن آلاں گی گل نہ سنیوں وہ دے اس آرزو ماں ایں جے تم کسے طرح نرمی کرو ف۸

فَیُدْهِنُوْنَ ۝۹ وَلَا تُطِعْ كُلَّ حَلَّافٍ مَّهِیْنٍ ۝۱۰ هَمَّازٍ مَّشَّآءٍۭ بِنَمِیْمٍ ۝۱۱
تاں وہ وی نرم پے جائیں۔ اور ہر اسا گی نہ سنیوں جیڑو بہت قسم کھان آلو ف۹ ذلیل۔ بہت طعنہ دین آلو بہت اِیاں گی اُواں لاتو پھرتو ف۱۰

مَّنَّاعٍ لِّلْخَیْرِ مُعْتَدٍ اَثِیْمٍ ۝۱۲ عُتُلٍّۭ بَعْدَ ذٰلِكَ زَنِیْمٍ ۝۱۳ اَنْ كَانَ ذَا
بلائی دے بڑو روکن آلو ف۱۱ حدتوں بدھن آلو گناہگار ف۱۲ بداخلاق ف۱۳ ان ساراں ورطرّ ویو ہ کہ اسگی اصل ماں خطا ف۱۴ اس ور کہ کجھ

مَالٍ وَّبَنِیْنَ ۝۱۴ اِذَا تُتْلٰی عَلَیْهِ اٰیٰتُنَا قَالَ اَسَاطِیْرُ الْاَوَّلِیْنَ ۝۱۵
مال اور بیٹا رکھے جد اُس ور مہاری آیت پڑھی جائیں ف۱۵ کہہ اگلاں کی کہانی ایں ف۱۶

ف۵ تبلیغِ رسالت تے اظہارِ نبوت تے خَلق ناں اللہ تعالیٰ گی طرف دعوت دین تے کافراں گی ان بے ہودہ گلاں تے بہتاناں تے طعنہ ور صبر کرن گو۔ ف۶ حضرت امّ المومنین عائشہ صدیقہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا دے دریافت کیو گیو تاں آپ نے فرمایو کہ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گو خُلق قرآن ایں۔ حدیث شریف ماں ہے حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو کہ اللہ تعالیٰ نے مناں مکارمِ اخلاق تے محاسن افعال گی تکمیل تے تمیم واسطے مبعوث فرمایو۔ ف۷ یعنی اہلِ مکّہ وی جدان ور عذاب نازل ہوئے گو۔ ف۸ دین گا معاملہ ماں ان گی رعایت کرگے۔ ف۹ کہ چوٹھی تے باطل گلاں ماں قسم کھان ماں دلیر ہے اس دے مراد یا ولید بن مغیرہ ہے یا اسود بن یغوث یا اخنس بن شریق، اگے اسگی صفتاں گو بیان ہوئے۔ ف۱۰ تانجہ لوکاں گے درمیان فساد پائے۔ ف۱۱ بخیل نہ خود خرچ کرے، نہ دوجاناں نیک کماں ماں خرچ کرن دیے۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے اس گا معنیٰ ماں یوہ فرمایو کہ نیکی دے روکن دے مقصود اسلام دے روکنوں ایں کیونکہ ولید بن مغیرہ اپناں بیٹاں تے رشتہ داراں دے کہے تھو کہ اگر تھارے بچوں کوئے اسلام ماں داخل ہویو تاں ہوں اسناں اپناں مال بچوں کجھ نہ دیوں گو۔ ف۱۲ فاجر بدکار۔ ف۱۳ بدمزاج، بدزبان۔ ف۱۴ یعنی بدگوہر تاں اس دے افعال خبیثہ گو صدور کہڑی عجیب گل ہے۔ مروی ہے کہ جد یاہ آیت نازل ہوئی تاں ولید بن مغیرہ نے اپنی ماں دے جاگے کہیو کہ محمد (مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم) نے میرا وارہ ماں دس گل فرمائیں نوناں دے ہوں جانوں وہ میرے بچ موجود ہیں لیکن دسویں گل اصل ماں خطا ہون گی اسگو حال مناں معلوم نی یا دے تو مناں سچ سچ دس چھڑ ورنہ ہوں تیری گردن مار چھڑوں گو۔ اس ور اسگی ماں نے کہیو کہ تیرو باپ نامرد تھو مناں خطرو ہویو کہ یوہ مرجائے گو تے اسگو مال غیر لے جائیں گا تاں میں ایک آجڑی ناں سدیو تے تو اسے گو ہے۔ فائدو۔ ولید نے نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی شان ماں ایک چوٹھو جملو کہیو تھو مجنون، اس گا جواب ماں اللہ تعالیٰ نے اس گا دس واقعی عیوب ظاہر فرما چھڑیا اس دے حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی فضیلت تے شانِ محبوبیت معلوم ہوئے۔ ف۱۵ یعنی قرآن مجید۔ ف۱۶ تے اس دے اسگی مراد یاہ ہوئے کہ چوٹھ ہے تے اسگو یوہ کہنوں اسگو نتیجو ہے کہ ہم نے اسناں مال تے اولاد دتی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

سَنَسِمُهٗ عَلَى الْخُرْطُوْمِ ﴿١٦﴾ اِنَّا بَلَوْنٰهُمْ كَمَا بَلَوْنَاۤ اَصْحٰبَ الْجَنَّةِۚ
قریب ہے کہ ہم اُسگی خنزیر جسی ٹھُڈی ور ڈم لانواں ف١٧ بیشک ہم نے اناں ناں پرکھیو ف١٨ جسو ان باغ آلاں ناں پرکھیو تھو ف١٩
اِذْ اَقْسَمُوْا لَیَصْرِمُنَّهَا مُصْبِحِیْنَۙ ﴿١٧﴾ وَ لَا یَسْتَثْنُوْنَ ﴿١٨﴾ فَطَافَ عَلَیْهَا
جد اُناں نے قسم کھادی کہ ضرور صبح ہوتاں ہی اُس کھیت ناں کہٹ لیاں گا ف٢٠ اور ان شاء اللہ نہ کہیو ف٢١ تو اس ور ف٢٢
طَآىِٕفٌ مِّنْ رَّبِّكَ وَ هُمْ نَآىِٕمُوْنَ ﴿١٩﴾ فَاَصْبَحَتْ كَالصَّرِیْمِۙ ﴿٢٠﴾ فَتَنَادَوْا
تیرا رب گی طرفوں ایک پھیری کرن آلو پھیری کرگیو ف٢٣ اور وہ سُتاوا تھا تو صبح رہ گیا ف٢٤ جسطرح پھل ٹٹاوا ف٢٥ فر اناں نے
مُصْبِحِیْنَۙ ﴿٢١﴾ اَنِ اغْدُوْا عَلٰى حَرْثِكُمْ اِنْ كُنْتُمْ صٰرِمِیْنَ ﴿٢٢﴾ فَانْطَلَقُوْا
صبح ہوتاں ہی ایک دوجا ناں بلایو کہ جلدی اپنی کھیتی ناں چلو اگر تمناں کٹنی ایں۔ تو چلیا
وَ هُمْ یَتَخَافَتُوْنَۙ ﴿٢٣﴾ اَنْ لَّا یَدْخُلَنَّهَا الْیَوْمَ عَلَیْكُمْ مِّسْكِیْنٌۙ ﴿٢٤﴾ وَّ غَدَوْا
اور آپسماں آہستہ آہستہ کہتا چلیں تھا کہ ہرگز اج کوئے مسکین تھارا باغ ماں نہ آسکے اور نیرے چلیا
عَلٰى حَرْدٍ قٰدِرِیْنَ ﴿٢٥﴾ فَلَمَّا رَاَوْهَا قَالُوْۤا اِنَّا لَضَآلُّوْنَۙ ﴿٢٦﴾ بَلْ نَحْنُ
اپناں اس ارادہ ور طاقت سمجھتا ف٢٦ فر جد اُناں دیکھیو ف٢٧ بولیا بیشک ہم راہ پل گیا ف٢٨ بلکہ ہم
مَحْرُوْمُوْنَ ﴿٢٧﴾ قَالَ اَوْسَطُهُمْ اَلَمْ اَقُلْ لَّكُمْ لَوْ لَا تُسَبِّحُوْنَ ﴿٢٨﴾ قَالُوْا
بے نصیب ہویا ف٢٩ ان بچوں جیہڑو سب توں درمیانوں تھو بولیو کیا ہوں تمناں نی کہوں تھو جے تسبیح کیوں نی کرتا ف٣٠ بولیا

ف١٧ یعنی اسگو چہرو بگاڑ دیاں گا تے اس گی بدباطنی گی علامت اس گا چہرہ دے نمودار کردیاں گا تانجہ اس واسطے بے عزتی گو سبب بنے، آخرت ماں دے یوہ سب کجھ ہوئے گو ہی مگر دنیا ماں وی یاہ خبر پوری ہوگے رہی تے اسگی نک ٹیڑھی ہوگئی کہیں کہ بدر ماں اسگی نک کٹ گئی۔ کَذَا قِیْلَ فِیْ خَازِنْ و مَدَارِكْ و جَلَالَیْنِ وَاعْتُرِضَ عَلَیْهِ بِاَنَّ وَلِیْدًا کَانَ مِنَ الْمُسْتَهْزِئِیْنَ الَّذِیْنَ مَاتُوْا قَبْلَ بَدْرٍ۔ ف١٨ یعنی اہل مکہ ناں نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی دعا ناں جہڑی آپ نے فرمائی تھی کہ یارب اناں ناں ایسی قحط سالی ماں مبتلا کر جیسی حضرت یوسف علیہ السلام گا زمانہ ماں ہوئی تھی چنانچہ اہل مکہ قحط گی ایسی مصیبت ماں مبتلا کیا گیا کہ وہ بکھ گی شدت ماں مردار تے ہڈیں تک کھا گیا تے اس طرح آزمائش ماں پایا گیا۔ ف١٩ اس باغ گو ناں ضروان تھو یوہ باغ صنعاء یمن دے دو فرسنگ گی دوری ور راہ گے بچ تھو اسگو مالک ایک مرد صالح تھو جیہڑو باغ گا میوہ کثرت نال فقیراں ناں دیے تھو جد باغ ماں جائے تھو فقیراں ناں دے چھڑے تھو۔ تمام چہڑیا کریا وا میوہ فقرا لے لیں تے باغ ماں بستر بچھادتا جائیں جد میوہ توڑیا جاتا تاں جتناں میوہ بستراں ور چہڑتا وہ وی فقیراں ناں دے چھڑتا۔ تے جیہڑو خالص اپنوں حصو ہوتو اس بچوں وی دسوں حصو فقیراں ناں دے چھڑتو اسے طرح زمین گی دوجی پیداوار کٹتے وقت وی اس نے فقیراں گا حق بہت زیادہ مقرر کیا تھا اس گے بعد اس گا ترے بیٹا وارث ہویا اناں نے آپسماں مشورو کیو کہ مال کہٹ ہے تے کنبو بہت ہے اگر باپ گی طرح ہم نے وی خیرات جاری رکھی تاں تنگ دست ہو جاں گا آپسماں مل گے قسم کھادیں کہ صبح سویرے لوکاں گا اٹھن دے پہلاں باغ ماں جا گے میوہ اتار لیاں چنانچہ ارشاد ہوئے۔ ف٢٠ تانجہ مسکیناں ناں خبر نہ ہوئے۔ ف٢١ یہ لوک دے قسم کھا گے سو گیا۔ ف٢٢ یعنی باغ ور ف٢٣ یعنی ایک بلا آئی بحکم الٰہی اگ نازل ہوئی تے باغ ناں تباہ کرگئی۔ ف٢٤ وہ باغ ف٢٥ تے ان لوکاں ناں کجھ خبر نی یہ صبح تڑکے اٹھیا۔ ف٢٦ کہ کے مسکین ناں نہ آن دیاں گا تے تمام پھل فروٹ اپناں قبضہ ماں لیاں گا۔ ف٢٧ یعنی باغ ناں کہ اس ماں میوہ گو نام ونشان وی نی۔ ف٢٨ یعنی کسے ہور باغ ور پہچ گیا مہارو باغ دے بہت پھلدار ہے فر جد غور کیو تے اس گا در و دیوار ناں دیکھو تے پہچانیوں کہ اپنوں ہی باغ ہے تاں بولیا۔ ف٢٩ اس گا منافع دے مسکیناں ناں نہ دین گی نیت کرگے۔ ف٣٠ تے اس برا ارادہ دے توبہ کیوں نی کرتا تے اللہ تعالیٰ گی نعمت گو شکر ادا کیوں نی کرتا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

سُبْحٰنَ رَبِّنَآ اِنَّا كُنَّا ظٰلِمِيْنَ ﴿٢٩﴾ فَاَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ يَّتَلَاوَمُوْنَ ﴿٣٠﴾

پاکی ہے مہارا رب ناں بیشک ہم ظالم تھا۔ ہون ایک دوجا گی طرف ملامت کرتو متوجہ ہویو ف٣١

قَالُوْا يٰوَيْلَنَآ اِنَّا كُنَّا طٰغِيْنَ ﴿٣١﴾ عَسٰى رَبُّنَآ اَنْ يُّبْدِلَنَا خَيْرًا مِّنْهَآ اِنَّآ

بولیا ہائے خرابی مہاری بیشک ہم سرکش تھا ف٣٢ امید ہے ہمناں مہارو رب اس دوں بہتر بدل دیے ہم

اِلٰى رَبِّنَا رٰغِبُوْنَ ﴿٣٢﴾ كَذٰلِكَ الْعَذَابُ ۭ وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ اَكْبَرُ ۘ لَوْ كَانُوْا

اپناں رب گی طرف رغبت لیاں ف٣٣ مار ایسی ہوئے ف٣٤ اور بیشک آخرت گی مار سب دوں بڑی کتنوں اچھو تھو اگر وہ

يَعْلَمُوْنَ ﴿٣٣﴾ اِنَّ لِلْمُتَّقِيْنَ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنّٰتِ النَّعِيْمِ ﴿٣٤﴾ اَفَنَجْعَلُ

جانتا ف٣٥ بیشک ڈر آلاں واسطے ان گا رب گے کول ف٣٦ سکون گا باغ ایں ف٣٧ کیا ہم

الْمُسْلِمِيْنَ كَالْمُجْرِمِيْنَ ﴿٣٥﴾ مَا لَكُمْ ۣ كَيْفَ تَحْكُمُوْنَ ﴿٣٦﴾ اَمْ لَكُمْ كِتٰبٌ

مسلماناں ناں مجرماں جسا کر چھڑاں ف٣٨ تمناں کے ہویو کسو حکم لائیں ف٣٩ کیا تھارے واسطے کائے کتاب ہے

فِيْهِ تَدْرُسُوْنَ ﴿٣٧﴾ اِنَّ لَكُمْ فِيْهِ لَمَا تَخَيَّرُوْنَ ﴿٣٨﴾ اَمْ لَكُمْ اَيْمَانٌ عَلَيْنَا

جسماں پڑھیں کہ تھارے واسطے اُساں جو تم پسند کریں۔ یا تھارے واسطے مہارے ور کجھ قسم ایں

بٰلِغَةٌ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ ۙ اِنَّ لَكُمْ لَمَا تَحْكُمُوْنَ ﴿٣٩﴾ سَلْهُمْ اَيُّهُمْ بِذٰلِكَ

قیامت توڑی پہنچن آلیں ف٤٠ کہ تمناں ملیگو جو کجھ تم دعوٰ کریں ف٤١ تم ان دے پچھو ف٤٢ ان ماں کہڑو اسکو

زَعِيْمٌ ﴿٤٠﴾ اَمْ لَهُمْ شُرَكَآءُ ۚ فَلْيَاْتُوْا بِشُرَكَآىِٕهِمْ اِنْ كَانُوْا صٰدِقِيْنَ ﴿٤١﴾

ضامن ایں ف٤٣ یا ان گے کول کجھ شریک ایں ف٤٤ تاں اپناں شریکاں ناں لیگے آئیں اگر سچا ایں ف٤٥

ف٣١ تے آخرکاران سب نے اعتراف کیو کہ مہارادے غلطی ہوئی تے ہم حد دے لنگ گیا۔ ف٣٢ کہ ہم نے اللہ تعالیٰ گی نعمت گو شکرادا نہ کیو تے باپ دادا گا نیک طریقہ ناں چھوڑیو۔ ف٣٣ اس گا عفو وکرم گی امید رکھاں ان لوکاں نے صدق تے اخلاص گے نال سچی توبہ کی تاں اللہ تعالیٰ نے اناں ناں اس گے بدلے اس دے بہتر باغ عطا فرمایو جسگو ناں باغ حیوان تھو تے اس ماں کثرت پیداوار تے آب وہوا گی لطافت گو یوہ حال تھو کہ اس گا انگوراں گو ایک گچھو ایک گدھا گو پہار بن جائے تھو۔ ف٣٤ اے کفارِ مکہ ہوش ماں آ ویاہ دے دُنیا گی مار ہے۔ ف٣٥ آخرت گا عذاب ناں تے اس دے بچن واسطے اللہ تعالیٰ تے رسول گی فرمانبرداری کرتا۔ ف٣٦ یعنی آخرت ماں۔ ف٣٧ شانِ نزول: مشرکین نے مسلماناں دے کہیو تھو کہ اگر مرن دے بعد ہم اٹھایا وی گیا تاں ات وی ہم تھارا دے چنگار ہاں گا تے مہارو ہی درجو بلند ہوئے گو جسطرح دنیا ماں ہمناں آسائش ہے، اس ور یاہ آیتِ کریمہ نازل ہوئی جہڑی اگے آئے۔ ف٣٨ تے ان مخلص فرمانبرداراں ناں ان معاند باغیاں ور فضیلت نہ دیاں گا۔ مہاری نسبت ایسو گمان فاسد۔ ف٣٩ جہالت دے۔ ف٤٠ جیڑیں منقطع نہ ہوئیں اس مضمون گی۔ ف٤١ اپنے واسطے اللہ تعالیٰ گے نزدیک خیر وکرامت گو۔ ہون اللہ تعالیٰ اپناں حبیب صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں خطاب فرمائے۔ ف٤٢ یعنی کفار دے۔ ف٤٣ کہ آخرت ماں اناں ناں مسلماناں دے بہتر یاان گے برابر ملیگو۔ ف٤٤ جیڑا اس دعویٰ ماں ان گی موافقت کریں تے ذمہ دار بنیں۔ ف٤٥ حقیقت ماں وہ باطل ور ایں نہ ان گے کول کائے کتاب ہے جسماں یوہ مذکور ہوئے جو وہ کہیں۔ نہ اللہ تعالیٰ گو کوئے عہد، نہ کوئے ان گو ضامن، نہ موافق۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ وَّيُدْعَوْنَ اِلَى السُّجُوْدِ فَلَا يَسْتَطِيْعُوْنَ ﴿٤٢﴾

جس دن ایک ساق کھولی جائیگی (جسکو معنوں اللہ ہی جانیں) ف۴٦ اور سجدہ ناں بلایا جائیں گا ف۴٧ تو نہ کر سکیں گا۔ ف۴٨

خَاشِعَةً اَبْصَارُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ؕ وَقَدْ كَانُوْا يُدْعَوْنَ اِلَى السُّجُوْدِ وَهُمْ

نگاہ تھلے کیں ویں ف۴٩ ان ور خواری چڑھ رہی ہو یگی اور بے شک دنیا ماں سجدہ واسطے بلایا جائیں تھا ف۵٠ جد

سٰلِمُوْنَ ﴿٤٣﴾ فَذَرْنِىْ وَمَنْ يُّكَذِّبُ بِهٰذَا الْحَدِيْثِ ؕ سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِّنْ

تندرست تھا ف۵١ تو جیہڑو اس گل ناں ف۵٢ جُھٹی کہے اُسناں میرے ور چھوڑ دیو ف۵٣ قریب ہے جے ہم اُنہاں ناں آہستہ آہستہ لے جاں گا ف۵۴ جتوں

حَيْثُ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿٤٤﴾ وَاُمْلِىْ لَهُمْ ؕ اِنَّ كَيْدِىْ مَتِيْنٌ ﴿٤٥﴾ اَمْ تَسْـَٔلُهُمْ اَجْرًا فَهُمْ

اُناں ناں خبر نہ ہو یگی۔ اور ہوں اُناں ناں ٹہل دیوں گو بیشک میری خفیہ تدبیر بہت پکی ہے ف۵۵ یا تم ان دے اجرت منگیں ف۵٦

مِّنْ مَّغْرَمٍ مُّثْقَلُوْنَ ﴿٤٦﴾ اَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُوْنَ ﴿٤٧﴾ فَاصْبِرْ لِحُكْمِ

کہ وہ چٹی گا پہار بیٹھ دیباوا ایں ف۵٧ یا ان گے کول غیب ہے ف۵٨ کہ وہ لکھ رہیا ایں ف۵٩ تو تم اپناں رب گا حکم گو

رَبِّكَ وَلَا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْحُوْتِ ۘ اِذْ نَادٰى وَهُوَ مَكْظُوْمٌ ﴿٤٨﴾ لَوْلَآ اَنْ تَدٰرَكَهٗ

انتظار کرو ف٦٠ اور مچھلی آلا گی طرح نہ ہویو ف٦١ جد اس حال ماں بلایو کہ اُسکو دِل گھٹ رہیو تھو ف٦٢ اگر اُس گا

نِعْمَةٌ مِّنْ رَّبِّهٖ لَنُبِذَ بِالْعَرَآءِ وَهُوَ مَذْمُوْمٌ ﴿٤٩﴾ فَاجْتَبٰهُ رَبُّهٗ فَجَعَلَهٗ

رب گی نعمت اسگی خبرناں نہ پہنچ جاتی ف٦٣ تو ضرور میدان ور پھینک دتو جاتو الزام لاگے ف٦٤ تو اساں اُس گا رب نے چُن لیو اور اپنا

ف۴٦ جمہور گے نزدیک کشفِ ساق شدّت تے صعوبتِ امر دے عبارت ہے جیہڑی قیامت گے دن حساب تے جزا واسطے پیش آئیگی۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ قیامت ماں وہ بڑو سخت وقت ہوئے گو سلف گو یوہی طریقو ہے کہ وہ اس گا معنی ماں بحث نی کرتا تے یوہ فرمائیں کہ ہم اس ور ایمان لیاں تے اس دے جو مراد ہے وہ اللہ تعالیٰ گے حوالے کراں۔ ف۴٧ یعنی کفار تے منافقین بطریق امتحان تے توبیخ۔ ف۴٨ ان گیں پشت تراماں گا تختہ گی طرح سخت ہو جائیں گیں۔ ف۴٩ کہ ان ور ذلت تے ندامت چھائی وی ہوئے گی۔ ف۵٠ تے اذاناں تے تکبیراں ماں حَیَّ عَلَی الصَّلٰوۃِ حَیَّ عَلَی الْفَلَاحِ گے نال اناں ناں نماز تے سجدہ گی دعوت دتی جائے تھی۔ ف۵١ باوجود اس گے سجدو نی کریں تھا اسے گو نتیجو ہے کہ اج ات سجدہ دے محروم رہیا۔ ف۵٢ یعنی قرآن مجید ناں۔ ف۵٣ ہوں اساں سزا دیوں گو۔ ف۵۴ اپناں عذاب گی طرف اس طرح کہ باوجود مصیبتاں تے نافرمانیاں گے اناں ناں صحت تے رزق سب کجھ ملتو رہے گو تے دمبدم عذاب قریب ہوتو جائے گو۔ ف۵۵ میرو عذاب شدید ہے۔ ف۵٦ رسالت کی تبلیغ ور ف۵٧ تے چٹی گو ان ور اِسو پہارو پہار ہے جس گی وجہ دے ایمان نی لیا تا۔ ف۵٨ غیب دے مرادات لوح محفوظ ہے۔ ف۵٩ اس دے جو کجھ کہیں۔ ف٦٠ جو وہ ان گا حق ماں فرمائے۔ تے تھوڑ وان گا ایذاں ور صبر کرو۔ قِیْلَ اِنَّهٗ مَنْسُوْخٌ بِاٰيَةِ السَّيْفِ ف٦١ قوم ور تعجیل غضب ماں۔ تے مچھلی آلا دے مراد حضرت یونس علیہ السلام ہیں۔ ف٦٢ مچھلی گا پیٹ ماں غم نال۔ ف٦٣ تے اللہ تعالیٰ ان گا عذر تے دعاناں قبول فرما گے ان ور انعام نہ فرماتو۔ ف٦٤ لیکن اللہ تعالیٰ نے رحمت فرمائی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مِنَ الصّٰلِحِيۡنَ ﴿۵۰﴾ وَاِنۡ يَّكَادُ الَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا لَيُزۡلِقُوۡنَكَ بِاَبۡصَارِهِمۡ لَمَّا

قرب خاص گا حقداراں ماں کرلیو اور ضرور کافر دے اِسا معلوم ہوئیں کہ گویا اپنی بُری نظر لاگے تمنا گرا چھڑیں گا جد

سَمِعُوا الذِّكۡرَ وَيَقُوۡلُوۡنَ اِنَّهٗ لَمَجۡنُوۡنٌ ﴿۵۱﴾ وَمَا هُوَ اِلَّا ذِكۡرٌ لِّلۡعٰلَمِيۡنَ ﴿۵۲﴾

قرآن سنیں ف۶۵ اور کہیں ف۶۶ یہ ضرور عقل دے دور ہیں اور وُہ ف۶۷ دے نی مگر نصیحت سارا جہاں واسطے ف۶۸

سُوۡرَۃُ الۡحَآقَّۃِ مَکِّیَّۃٌ — بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ — اٰیَاتُہَا ۵۲ رُکُوۡعَاتُہَا ۲

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

اَلۡحَآقَّةُ ﴿۱﴾ مَا الۡحَآقَّةُ ﴿۲﴾ وَمَاۤ اَدۡرٰٮكَ مَا الۡحَآقَّةُ ﴿۳﴾ كَذَّبَتۡ ثَمُوۡدُ وَعَادٌ

وہ حق ہون آلی ف۲ کسی وہ حق ہون آلی ف۳ اور تم نے کے جانیوں کسی وہ حق ہون آلی ف۴ ثمود اور عاد نے اس

بِالۡقَارِعَةِ ﴿۴﴾ فَاَمَّا ثَمُوۡدُ فَاُهۡلِكُوۡا بِالطَّاغِيَةِ ﴿۵﴾ وَاَمَّا عَادٌ فَاُهۡلِكُوۡا بِرِيۡحٍ

سخت صدموں دین آلی ناں چوٹھی کہیو۔ توثمود دے ہلاک کیا گیا حدتوں گزری وی تیز آواز نال ف۵ اور رہیا عاد وِہ ہلاک کیا گیا نہایت

صَرۡصَرٍ عَاتِيَةٍ ﴿۶﴾ سَخَّرَهَا عَلَيۡهِمۡ سَبۡعَ لَيَالٍ وَّثَمٰنِيَةَ اَيَّامٍ حُسُوۡمًا فَتَرَى

سخت گجتی ہوا نال۔ ان ور قوت نال لاچھڑیں ست رات اور اٹھ دن ف۶ لگاتار تو اُن لوکاں ناں

الۡقَوۡمَ فِيۡهَا صَرۡعٰى كَاَنَّهُمۡ اَعۡجَازُ نَخۡلٍ خَاوِيَةٍ ﴿۷﴾ فَهَلۡ تَرٰى لَهُمۡ

ان ماں ف۷ دیکھیو بچھڑیاوا ف۸ گویا وہ کھجور گا سُکا بوٹا ایں چھڑیاوا تو تم اُن ماں کسے ناں

مِّنۡۢ بَاقِيَةٍ ﴿۸﴾ وَجَآءَ فِرۡعَوۡنُ وَمَنۡ قَبۡلَهٗ وَالۡمُؤۡتَفِكٰتُ بِالۡخَاطِئَةِ ﴿۹﴾

بچیووو دیکھیں ف۹ اور فرعون اور اس دوں اگلا ف۱۰ اور پٹھی ہون آلیں بستیاں ف۱۱ نے خطا کی ف۱۲

ف۶۵ تے گُجھ تے عداوت گی نظراں نال کھور کھور گے دیکھیں۔ شانِ نزول: منقول ہے کہ عرب ماں کجھ لوک نظرلان ماں شہرہ آفاق تھا تے ان گی یاہ حالت تھی کہ دعوو کر گے نظر لائیں تھا تے جس چیز ناں اناں نے نقصان پہچان گا ارادہ نال دیکھیو وہ چیز دیکھتاں ہی ہلاک ہوجائے تھی ایسا بہت واقعات ان گا تجربہ ماں آگیا تھا کافراں نے ان دے کہیو کہ رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں نظر لاؤ تاں ان لوکاں نے بڑی تیز نظر نال حضور ناں دیکھیو تے کہیو کہ ہم نے ہون تک نہ ایسو آدمی دیکھیو نہ ایسیں دلیل سنیں ان گو کسے چیز ناں دیکھ گے حیرت تے تعجب کرنوں ہی ستم ہوئے تھو لیکن ان گی یہ تمام جدّ جُہد تے مکروفریب جیڑا وہ دھاڑی رات کریں تھا بے کار ہوگیا تے اللہ تعالیٰ نے اپناں حبیب مکرم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں ان گا شر دے محفوظ رکھیو تے یاہ آیت نازل ہوئی۔ حسن رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو جناں نظر لگے اس ور یاہ آیت پڑھ گے دم کردتی جائے۔ ف۶۶ براہِ حسد تے عناد، تے لوکاں ناں نفرت دوان واسطے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی شان ماں جد آپ ناں قرآن شریف پڑھتاں دیکھیں۔ ف۶۷ یعنی قرآن شریف یا حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم۔ ف۶۸ جناں واسطے وی تے انساناں واسطے وی یاذکر بمعنیٰ فضل وشرف گے ہے اس تقدیر ور معنیٰ یہ ہیں کہ سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم تمام جہاناں واسطے شرف ایں ان گی طرف جنون گی نسبت کرنی کور باطنی تے بدبختی ہے۔ (مدارک) ف۱ سورۂ حاقّہ مکی ہے اساں دو(۲) رکوع، بونجا(۵۲) آیات دوسو چھونجا(۲۵۶) کلمہ، ایک ہزار چار سو تریئی (۱۴۲۳) حرف ایں۔ ف۲ یعنی قیامت جیڑی حق تے ثابت ہے تے اسکو وقوع یقینی تے قطعی ہے، جس ماں کوئے شک نی۔ ف۳ یعنی وہ نہایت عجیب تے عظیم الشان ایں۔ ف۴ جس گا اہوال تے احوال تے شدائد تک فکرِ انسانی کو پرندو پرواز نی کرسکتو۔ ف۵ یعنی سخت ہولناک آواز نال۔ ف۶ بدھوار دے بدھوار تک ماہِ شوال گا آخر ماں تیز سردی گا موسم ماں۔ ف۷ یعنی ان دناں ماں۔ ف۸ کہ موت نے اناں ناں ایسو دبایو۔ ف۹ کہیو گیو ہے کہ اٹھویں دن جد صبح ناں وہ سب لوک ہلاک ہوگیا تاں ہواں نے اناں ناں اڈا گے سمندر ماں پھینک چھڑیو تے ایک وی باقی نہ رہیو۔ ف۱۰ اس دے وی پہلی امتاں گا کفار۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فَعَصَوْا رَسُوْلَ رَبِّهِمْ فَاَخَذَهُمْ اَخْذَةً رَّابِيَةً ﴿۱۰﴾ اِنَّا لَمَّا طَغَا الْمَآءُ حَمَلْنٰكُمْ

تو اُناں نے اپناں رب گا رسولاں گو حکم نہ منیوں ف۱۱ تو اُس نے اناں ناں بڑھی چڑھی گرفت نال پکڑ لیو۔ بیشک جد پانی نے سر اٹھایو تھو ف۱۲ ہم نے تماں ف۱۵

فِي الْجَارِيَةِ ﴿۱۱﴾ لِنَجْعَلَهَا لَكُمْ تَذْكِرَةً وَّتَعِيَهَآ اُذُنٌ وَّاعِيَةٌ ﴿۱۲﴾ فَاِذَا نُفِخَ

کشتی ماں سوار کیو ف۱۶ تانجہ اُساں ف۱۷ تھارے واسطے یادگار بناں ف۱۸ اور اُساں محفوظ رکھے ف۱۹ وہ کن کہ سن گے محفوظ رکھتو ہوئے فر جد

فِي الصُّوْرِ نَفْخَةٌ وَّاحِدَةٌ ﴿۱۳﴾ وَّحُمِلَتِ الْاَرْضُ وَالْجِبَالُ فَدُكَّتَا

صور پھوک دتو جائے ایک دم۔ اور زمین اور پہاڑ چاگے ایک ہی بار

دَكَّةً وَّاحِدَةً ﴿۱۴﴾ فَيَوْمَئِذٍ وَّقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ﴿۱۵﴾ وَانْشَقَّتِ السَّمَآءُ فَهِيَ

چوُرو کر دتا جائیں۔ وہ دن ایں کہ ہوجائیگی ہون آلی ف۲۰ اور آسمان پھٹ جائے گو تو

يَوْمَئِذٍ وَّاهِيَةٌ ﴿۱۶﴾ وَّالْمَلَكُ عَلٰٓى اَرْجَآئِهَا ۚ وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ

اس دن اسگو پتلو حال ہوویگو ف۲۱ اور فرشتہ اُس گا کناراں ور کھڑا ہوویں گا ف۲۲ اور اُس دن تھارا رب گا عرش ناں اپنے اپر

يَوْمَئِذٍ ثَمٰنِيَةٌ ﴿۱۷﴾ يَوْمَئِذٍ تُعْرَضُوْنَ لَا تَخْفٰى مِنْكُمْ خَافِيَةٌ ﴿۱۸﴾ فَاَمَّا مَنْ

آٹھ فرشتہ چائیں گا ف۲۳ اس دن تم سارا پیش ہوویں گا ف۲۴ کہ تھارے بچوں کائے چھپن آلی جان چھپ نہ سکیگی۔ تو وہ جناں

اُوْتِيَ كِتٰبَهٗ بِيَمِيْنِهٖ فَيَقُوْلُ هَآؤُمُ اقْرَءُوْا كِتٰبِيَهْ ﴿۱۹﴾ اِنِّيْ ظَنَنْتُ اَنِّيْ

اپنوں نامہ اعمال سجا ہتھ ماں دتو جائیگو ف۲۵ کہیگو لیو میرو نامہ اعمال پڑھو۔ مناں یقین تھو جے ہوں

مُلٰقٍ حِسَابِيَهْ ﴿۲۰﴾ فَهُوَ فِيْ عِيْشَةٍ رَّاضِيَةٍ ﴿۲۱﴾ فِيْ جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ﴿۲۲﴾

اپناں جساں ناں پہچوں گو ف۲۶ تو وہ من منیاں سکون ماں ایں۔ اُچا باغ ماں

قُطُوْفُهَا دَانِيَةٌ ﴿۲۳﴾ كُلُوْا وَاشْرَبُوْا هَنِيْٓـًٔا بِمَآ اَسْلَفْتُمْ فِي الْاَيَّامِ

جس گا گچھا اُڑیاوا ف۲۷ کھاؤ اور پیو جچتو پچتو بدلو اُس گو جیڑو تمنے گزریاں واں دناں ماں

ف۱۱ نافرمانیاں گی شامت نال قوم لوط گی بستیاں گی طرح یہ سب۔ ف۱۲ افعالِ قبیحہ (بُرا کم) تے معاصی تے شرک گا مرتکب ہویا۔ ف۱۳ جیڑا ان گی طرف بھیجیا گیا تھا۔ ف۱۴ تے وہ درختاں، عمارتاں، پہاڑاں تے ہر چیز دے اُچو ہو گیو تھو۔ یوہ بیان نوح علیہ السلام گا طوفان گو ہے۔ ف۱۵ جد کہ تم اپناں آباگی پشتاں ماں تھا حضرت نوح علیہ السلام گی۔ ف۱۶ تے حضرت نوح علیہ السلام ناں تے ان گا نال آلاں ناں جیڑا ان ور ایمان لیایا تھا نجات دتی تے باقیاں ناں غرق کیو۔ ف۱۷ یعنی مومنین ناں نجات دین تے کافراں ناں ہلاک فرمان ناں۔ ف۱۸ کہ عبرت تے نصیحت گو سبب ہوئے۔ ف۱۹ کم گی گلاں ناں تانجہ ان دے نفعو اٹھائے۔ ف۲۰ یعنی قیامت قائم ہوجائے گی۔ ف۲۱ یعنی وہ نہایت کمزور ہوئے گو باوجود اس گے کہ وہ پہلاں بہت مضبوط تے مستحکم تھو۔ ف۲۲ یعنی جن فرشتاں گو مسکن آسمان ایں وہ اس گا پھٹن ور اس گا کناراں ور کھڑا ہوئیں گا فر بحکم الٰہی اتر گے زمین گو احاطو کریں گا۔ ف۲۳ حدیث شریف ماں ایں کہ حاملینِ عرش اج کل چار ایں قیامت گے دن ان گی تائید واسطے چار گو ہور اضافو کیو جائے گو اٹھ ہوجائیں گا۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما دے مروی ہے کہ اس دے ملائکہ گی اٹھ صف مراد ایں جن گی تعداد اللہ تعالیٰ ہی جانے۔ ف۲۴ اللہ تعالیٰ گا دربار ماں حساب واسطے۔ ف۲۵ یاہ سمجھ لیے گو کہ وہ نجات پان آلاں بچوں ایں تے نہایت فرح تے سرور گے نال اپنی جماعت تے اپناں اہل تے اقارب دے۔ ف۲۶ یعنی مناں دُنیا ماں یقین تھو کہ آخرت ماں میرا دے حساب ہوجائے گو۔ ف۲۷ کہ کھل گے، بیٹھ گے، لیٹ گے ہر حالت ماں آسانی گے نال لے سکیں تے ان لوکاں دے کہیو جائے گو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الْخَالِيَةِ ﴿۲۴﴾ وَاَمَّا مَنْ اُوْتِیَ كِتٰبَهٗ بِشِمَالِهٖ ۙ فَيَقُوْلُ يٰلَيْتَنِیْ لَمْ اُوْتَ

اگے پیجیو ف۲۸ اور وہ جس ناں نامہ اعمال کھبا ہتھ ماں دتو جائیگو ف۲۹ کہگو ہائے کسے طرح مناں اپنوں

كِتٰبِيَهْ ﴿۲۵﴾ وَلَمْ اَدْرِ مَا حِسَابِيَهْ ﴿۲۶﴾ يٰلَيْتَهَا كَانَتِ الْقَاضِيَةَ ﴿۲۷﴾ مَاۤ

نوشتو (نامہ اعمال) نہ دتو جاتو اور ہوں نہ جانتو کہ میرو حساب کے ہے۔ ہائے کسے طرح موت قصو تمام کر چھڑتی ف۳۰

اَغْنٰى عَنِّیْ مَالِيَهْ ﴿۲۸﴾ هَلَكَ عَنِّیْ سُلْطٰنِيَهْ ﴿۲۹﴾ خُذُوْهُ فَغُلُّوْهُ ﴿۳۰﴾ ثُمَّ

میرے کُجھ کم نہ آیو میرو مال ف۳۱ میرو سارو زور جاتو رہیو ف۳۲ اسناں پکڑو فر اسناں طوق کلوّ ف۳۳ فر

الْجَحِيْمَ صَلُّوْهُ ﴿۳۱﴾ ثُمَّ فِیْ سِلْسِلَةٍ ذَرْعُهَا سَبْعُوْنَ ذِرَاعًا فَاسْلُكُوْهُ ﴿۳۲﴾

اسناں پکھتی اگ ماں تساؤ فر اسی سنگل ماں جسکو ناپ ستر ہتھ ہے ف۳۴ اسناں پو چھڑو ف۳۵

اِنَّهٗ كَانَ لَا يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ الْعَظِيْمِ ﴿۳۳﴾ وَلَا يَحُضُّ عَلٰى طَعَامِ الْمِسْكِيْنِ ﴿۳۴﴾

بیشک وُہ عظمت آلا اللہ ور ایمان نی لے آئے تھو ف۳۶ اور مسکین ناں کھانوں دین گی رغبت نی دیے تھو ف۳۷

فَلَيْسَ لَهُ الْيَوْمَ هٰهُنَا حَمِيْمٌ ﴿۳۵﴾ وَّلَا طَعَامٌ اِلَّا مِنْ غِسْلِيْنٍ ﴿۳۶﴾ لَّا

تو اج ات ف۳۸ اسگو کوئی دوست نی ف۳۹ اور نہ کجھ کھان ناں مگر دوزخیاں گو پیپ (پس)

ع ۴۷/۵ يَاْكُلُهٗۤ اِلَّا الْخَاطِئُوْنَ ﴿۳۷﴾ فَلَاۤ اُقْسِمُ بِمَا تُبْصِرُوْنَ ﴿۳۸﴾ وَمَا لَا تُبْصِرُوْنَ ﴿۳۹﴾

اُسناں نہ کھائیں گا مگر خطاکار ف۴۰ تو مناں قسم ان چیزاں گی جناں ناں تم دیکھیں۔ اور جناں ناں تم نی دیکھا ف۴۱

اِنَّهٗ لَقَوْلُ رَسُوْلٍ كَرِيْمٍ ﴿۴۰﴾ وَّمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ ؕ قَلِيْلًا مَّا تُؤْمِنُوْنَ ﴿۴۱﴾

بیشک یوہ قرآن ایک کرم آلا رسول ف۴۲ ناں گل ایں ف۴۳ اور وہ کسے شاعر گی گل نی ف۴۴ کتنو کہٹ یقین رکھیں تم ف۴۵

ف۲۸ یعنی جیڑا نیک عمل تم نے دنیاماں آخرت واسطے کیا ف۲۹ جداپناں نامۂ اعمال ناں دیکھے گو تے اس ماں اپناں بداعمال لکھیا وا دیکھے گو تاں شرمندو تے رسوا ہوگے۔ ف۳۰ تے حساب گے واسطے نہ اٹھالیو جاتو تے یاہ ذِلّت تے رسوائی پیش نہ آتی۔ ف۳۱ جو میں دنیاماں جمع کیو تھو وہ ذرا وی میرے کم نہ آیو عذاب نہ ٹال سکیو۔ ف۳۲ تے ہوں ذلیل تے محتاج رہ گیو۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ اس دے اسگی مراد یاہ ہوئے گی کہ دنیاماں جیڑیں حجت ہوں کروں تھو وہ سب باطل ہوگئیں ہون اللہ تعالیٰ جہنم گا خازناں ناں حکم دیے گو۔ ف۳۳ اس طرح کہ اس گا ہتھ اس گی گردن نال ملاگے طوق ماں بنوں۔ ف۳۴ فرشتاں گا ہتھ دے ف۳۵ یعنی وہ زنجیر اس ماں اس طرح داخل کر چھڑو جسطرح کسے چیز ماں ڈور پوئی جائے۔ ف۳۶ اس گی عظمت تے وحدانیت گو معتقد نہ تھو۔ ف۳۷ نہ اپناں نفس ناں، نہ اپناں اہل ناں، نہ دوجاں ناں۔ اس ماں اشارو ہے کہ وہ بعث گو قائل نی تھو کیونکہ مسکین ناں کھانوں دین آلو مسکین دے تے کسے بدلہ گی امید رکھتو ہی نی محض رضائے الٰہی تے آخرت گا ثواب گی اُمید ور مسکین ناں کھانوں دیے تے جیڑو بعث تے آخرت ور ایمان ہی نہ رکھتو ہوئے اس ناں مسکین ناں کھلان گی کے غرض۔ ف۳۸ یعنی آخرت ماں۔ ف۳۹ جیڑو اسناں نفعو پہچائے یا شفاعت کرے۔ ف۴۰ کفارِ بداطوار۔ ف۴۱ یعنی تمام مخلوقات گی قسم جہڑی تھارا دیکھن ماں آئے اس گی وی، تے جہڑی نہ آئے اس گی وی۔ بعض مفسرین نے فرمایو۔ مَا تُبْصِرُوْنَ دے دنیا تے مَا لَا تُبْصِرُوْنَ۔ دے آخرت مراد ہے۔ اس گی تفسیر ماں مفسرین گا ہور وی کئی قول ایں۔ ف۴۲ محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ف۴۳ جیڑیں ان گا رب عزوجل نے فرمائیں۔ ف۴۴ جیسو کہ کفار کہیں۔ ف۴۵ بالکل بے ایمان ایں اتنوں وی نی سمجھتا کہ نہ یوہ شعر ہے، نہ اس ماں شعریت گی کائے گل پائی جائے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَلَا بِقَوْلِ كَاهِنٍ ؕ قَلِيْلًا مَّا تَذَكَّرُوْنَ ﴿۴۲﴾ تَنْزِيْلٌ مِّنْ رَّبِّ
اور نہ کسے کاہن گی گل ف۴۶ کتنو کھٹ تیہان دیں تم ف۴۷ اُس نے اُتاریو ہے جیڑو سارا جہاں گو
الْعٰلَمِيْنَ ﴿۴۳﴾ وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْاَقَاوِيْلِ ﴿۴۴﴾ لَاَخَذْنَا مِنْهُ
رب ہے اور اگر وہ مہارے ور ایک گل وی بناگے کہتو ف۴۸ ضرور ہم ان دے
بِالْيَمِيْنِ ﴿۴۵﴾ ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِيْنَ ﴿۴۶﴾ فَمَا مِنْكُمْ مِّنْ اَحَدٍ
قوت نال بدلو لیتا۔ فر ان گا دل گی رگ کٹ چھڑتا ف۴۹ فر تھارے بچ کوئی
عَنْهُ حٰجِزِيْنَ ﴿۴۷﴾ وَاِنَّهٗ لَتَذْكِرَةٌ لِّلْمُتَّقِيْنَ ﴿۴۸﴾ وَاِنَّا لَنَعْلَمُ اَنَّ مِنْكُمْ
انگو بچان آلو نہ ہوتو۔ اور بیشک یوہ قرآن ڈر آلاں واسطے نصیحت ہے۔ اور ضرور ہم جاناں تھارے بچوں کجھ
مُّكَذِّبِيْنَ ﴿۴۹﴾ وَاِنَّهٗ لَحَسْرَةٌ عَلَى الْكٰفِرِيْنَ ﴿۵۰﴾ وَاِنَّهٗ لَحَقُّ الْيَقِيْنِ ﴿۵۱﴾
جھٹلان آلا وی ہیں اور بیشک وہ کافراں ور حسرت ہے ف۵۰ اور بیشک وہ یقینی حق ہے ف۵۱
فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيْمِ ﴿۵۲﴾
تو اے محبوب! تم اپناں عظمت آلا رب گی پاکی بولو ف۵۲

سُوْرَةُ الْمَعَارِجِ مَكِّيَّةٌ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ — اٰيَاتُهَا ۴۴ رُكُوْعَاتُهَا ۲

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱
سَاَلَ سَآئِلٌۢ بِعَذَابٍ وَّاقِعٍ ﴿۱﴾ لِّلْكٰفِرِيْنَ لَيْسَ لَهٗ دَافِعٌ ﴿۲﴾ مِّنَ
ایک منگن آلو وہ عذاب منگے جیڑو کافراں ور ہون آلو ہے۔ اسناں کوئی ٹالن آلو نی ف۲ وہ ہووے گو
اللّٰهِ ذِى الْمَعَارِجِ ﴿۳﴾ تَعْرُجُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَالرُّوْحُ اِلَيْهِ فِيْ يَوْمٍ كَانَ
اللہ گی طرف دے جیڑو بلندیاں گو مالک اے ف۳ ملائکہ تے جبرئیل ف۴ اسگی طرف عروج کریں ف۵ وہ عذاب اس دن ہووے گو

ف۴۶ جیسو کہ تھارے بچوں کجھ کافر اس کتابِ الٰہی گا وارہ ماں کہیں۔ ف۴۷ نہ اس کتاب گی ہدایتاں ناں دیکھیں، نہ اسگی تعلیماں ور غور کریں کہ اس ماں کیسی روحانی تعلیم ایں نہ اسگی فصاحت و بلاغت تے بے مثال اعجاز ور غور کریں تا نجہ تمناں سمجھ آئے کہ یوہ کلام۔ ف۴۸ جہڑی ہم نے نہ فرمائی ہوتی تاں ف۴۹ جساں کتاں ہی موت واقع ہو جائے۔ ف۵۰ کہ وِہ جد قیامت گے دن قرآن ور ایمان لیان آلاں گو ثواب تے اسکو انکار کرن آلاں تے جھٹلان آلاں گو عذاب دیکھیں گا تاں اپناں ایمان نہ لیان ور افسوس کریں گا تے حسرت تے ندامت ماں گرفتار ہوئیں گا۔ ف۵۱ کہ اس ماں کوئے شک تے شبونی۔ ف۵۲ تے اسگو شکر کرو کہ اس نے تھاری طرف اپناں اس کلام جلیل گی وحی فرمائی۔ ف۱ سورۂ معارج مکی ہے اس ماں دو (۲) رکوع، چرتالی (۴۴) آیات، دو سو چوبی (۲۲۴) کلمہ، نوسوانتی (۹۲۹) حرف ایں۔ ف۲ شانِ نزول: نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے جد اہلِ مکہ ناں عذابِ الٰہی گو خوف دوایو تاں وِہ آپسماں کہن لگا کہ اس عذاب گا مستحق کون لوک ایں؟ تے یوہ کن ور آئے گو؟ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے پچھوتاں اناں نے سید عالم حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے دریافت کیو۔ اس ور یہ آیات نازل ہوئیں تے حضور دے سوال کرن آلو نضر بن حارث تھو، اس نے دعا کی تھی کہ یارب اگر یوہ قرآن حق ہوئے تے تیرو کلام ہوئے تاں مہارے ور آسمان دے پتھر برسا، یا دردناک عذاب بھیج۔ ان آیتاں ماں ارشاد فرمایو گیو کہ کافر طلب کریں یا نہ کریں عذاب جہڑو ان واسطے مقدر ہے ضرور آنوں ایں اسناں کوئے ٹال نی سکتو۔ ف۳ یعنی آسماناں گو۔ ف۴ جیڑ افرشتاں ماں مخصوص فضل تے شرف رکھیں۔ ف۵ یعنی اس مقامِ قرب گی طرف جہڑو آسمان ماں اس گا اوامر گا نزول گی جگہ ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مِقْدَارُهُۥ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ ۝٤ فَٱصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلًا ۝٥ إِنَّهُمْ يَرَوْنَهُۥ

جسکی مقدار پنجاہ ہزار سال ہے ف۶ تو تم اچھی طرح صبر کرو وہ اُساں ف۷ دور

بَعِيدًا ۝٦ وَنَرَىٰهُ قَرِيبًا ۝٧ يَوْمَ تَكُونُ ٱلسَّمَآءُ كَٱلْمُهْلِ ۝٨ وَتَكُونُ

سمجھ رہیا ایں ف۸ اور ہم اُساں نزدیک دیکھ رہیا ہاں ف۹ جس دن آسمان ہویگو جسطرح گلی وی چاندی اور

ٱلْجِبَالُ كَٱلْعِهْنِ ۝٩ وَلَا يَسْـَٔلُ حَمِيمٌ حَمِيمًا ۝١٠ يُبَصَّرُونَهُمْ ۚ يَوَدُّ

پہاڑ اِسا ہولا ہوجائیں گا جسطرح اُون ف۱۰ اور کوئے دوست کسے دوست گی گل نہ پچھے گو ف۱۱ اُنہاں ناں دیکھنا ہوویں گا ف۱۲

ٱلْمُجْرِمُ لَوْ يَفْتَدِى مِنْ عَذَابِ يَوْمِئِذٍۭ بِبَنِيهِ ۝١١ وَصَٰحِبَتِهِۦ وَأَخِيهِ ۝١٢

مجرم ف۱۳ آرزو کرے گو کاش اس دن گا عذاب دے چھٹن واسطے اپناں بیٹاں ناں دیتو۔ اور اپنی بی بی اور اپناں پائی ناں

وَفَصِيلَتِهِ ٱلَّتِى تُـْٔوِيهِ ۝١٣ وَمَن فِى ٱلْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ يُنجِيهِ ۝١٤

اور اپنا کنبہ جس ماں اُسگی جگہ ہے۔ اور جتنا زمین ماں ایں سب فریوہ (ساروکجھ) بدلہ ماں دیتوں اسناں بچالیئے

كَلَّآ ۖ إِنَّهَا لَظَىٰ ۝١٥ نَزَّاعَةً لِّلشَّوَىٰ ۝١٦ تَدْعُوا۟ مَنْ أَدْبَرَ وَتَوَلَّىٰ ۝١٧ وَجَمَعَ

ہرگز نی ف۱۴ وہ دے پکھتی اگ ہے۔ کھل اتارن آلی بلارہی ہے ف۱۵ اُساں جس نے پٹھ دی اور مُنہ پھیریو ف۱۶ اور جوڑ کے

فَأَوْعَىٰٓ ۝١٨ إِنَّ ٱلْإِنسَٰنَ خُلِقَ هَلُوعًا ۝١٩ إِذَا مَسَّهُ ٱلشَّرُّ جَزُوعًا ۝٢٠

محفوظ کرلیو ف۱۷ بے شک آدمی بنایو گیو ہے بڑو بے صبرو حریص جد اُساں برائی پہچے ف۱۸ تو سخت کبران آلو

وَإِذَا مَسَّهُ ٱلْخَيْرُ مَنُوعًا ۝٢١ إِلَّا ٱلْمُصَلِّينَ ۝٢٢ ٱلَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ

اور جد بِلائی پہچے ف۱۹ تو روک گے رکھن آلو ف۲۰ مگر نمازی جہڑا اپنی نماز گا

دَآئِمُونَ ۝٢٣ وَٱلَّذِينَ فِىٓ أَمْوَٰلِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُومٌ ۝٢٤ لِّلسَّآئِلِ وَٱلْمَحْرُومِ ۝٢٥

پابند ایں ف۲۱ اور وہ جہڑاں گامالاں ماں ایک معلوم حق ہے ف۲۲ اوس گے واسطے جہڑو منگے اور جہڑو منگ وی نہ سکے دے محروم رہے ف۲۳

ف۶ وہ روزِ قیامت ہے جسکی سختیں کافراں واسطے دے اتنی لمّی ہوئیں گیں تے موموناں واسطے ایک فرض نماز گا وقت دے وی کہٹ۔ ف۷ یعنی عذاب گو ف۸ تے یوہ خیال کریں کہ واقع ہون آلو ہی نی۔ ف۹ کہ ضرور ہون آلو ہے۔ ف۱۰ تے ہواماں اڈتا پھریں گا۔ ف۱۱ ہر ایک ناں اپنی ہی پئی وی ہوئے گی۔ ف۱۲ کہ ایک دوجاناں پہچانیں گا لیکن اپناں حال ماں ایسا ابتلا ہوئیں گا کہ نہ ان دے حال پچھیں گا نہ گل کرسکیں گا۔ ف۱۳ یعنی کافر۔ ف۱۴ یوہ کوئے اس گے کم نہ آئے گو تے وہ کسے طرح وی عذاب دے بچ نہ سکے گو۔ ف۱۵ ناں لے لے گے کہ اے کافر! میرے کول آ! اے منافق میرے کول آ۔ ف۱۶ حق گا قبول کرن تے ایمان لیان دے۔ ف۱۷ مال ناں، تے اس گا حقوقِ واجبہ ادانہ کیا۔ ف۱۸ تنگ دستی، بیماری وغیرہ گی۔ ف۱۹ دولت مندی تے مال۔ ف۲۰ یعنی انسان گی حالت یاہ ہے کہ اسناں کائے ناگوار حالت پیش آئے تاں اس ورصبر نی کرتو تے جد مال ملے تاں اسناں خرچ نی کرتو۔ ف۲۱ کہ فرائض پنجگانہ ناں ان گا وقتاں ماں پابندی نال ادا کریں، یعنی مومن ایں۔ ف۲۲ اس دے مراد زکوٰۃ ہے جس گی مقدار معلوم ایں یا وہ صدقو جسناں آدمی اپناں نفس ور مقرر کر لیے تاں اسناں معین وقتاں ماں ادا کریا کرے۔ مسئلو: اس دے معلوم ہویو کہ صدقاتِ مستحبہ واسطے اپنی طرف دے وقت معین کرنوں شرع ماں جائز تے قابلِ تعریف ہے۔ ف۲۳ یعنی دواں قسماں گا محتاجاں ناں دیے، اناں ناں وی جہڑا ضرورت گے وقت سوال کریں تے اناں ناں وی جہڑا شرم نال سوال نی کرتا تے ان گی محتاجی ظاہر نی ہوتی۔

CC-0, In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَالَّذِیۡنَ یُصَدِّقُوۡنَ بِیَوۡمِ الدِّیۡنِ ﴿۲۶﴾ۙ وَالَّذِیۡنَ ہُمۡ مِّنۡ عَذَابِ رَبِّہِمۡ

اور وہ جیہڑا انصاف گا دن ناں سچ جانیں ف۲۴ اور وہ جیہڑا اپناں رب گا عذاب دے

مُّشۡفِقُوۡنَ ﴿۲۷﴾ۚ اِنَّ عَذَابَ رَبِّہِمۡ غَیۡرُ مَاۡمُوۡنٍ ﴿۲۸﴾ وَالَّذِیۡنَ ہُمۡ لِفُرُوۡجِہِمۡ

ڈر رہیا ایں۔ بیشک ان گا رب گو عذاب نڈر ہون گی چیز نی ف۲۵ اور وہ جیہڑا اپنی شرمگاہاں گی

حٰفِظُوۡنَ ﴿۲۹﴾ۙ اِلَّا عَلٰۤی اَزۡوَاجِہِمۡ اَوۡ مَا مَلَکَتۡ اَیۡمَانُہُمۡ فَاِنَّہُمۡ غَیۡرُ

حفاظت کریں مگر اپنی بیبیاں اور اپناں ہتھ گا مال گولیاں دے کہ ان ور کجھ

مَلُوۡمِیۡنَ ﴿۳۰﴾ۚ فَمَنِ ابۡتَغٰی وَرَآءَ ذٰلِکَ فَاُولٰٓئِکَ ہُمُ الۡعٰدُوۡنَ ﴿۳۱﴾ۚ وَالَّذِیۡنَ ہُمۡ

ملامت نی اور جیہڑو ان دواں ف۲۶ گے سوا ہور چاہے وہی حد دے بدھن آلاں ایں ف۲۷ اور وہ جیہڑا

لِاَمٰنٰتِہِمۡ وَعَہۡدِہِمۡ رٰعُوۡنَ ﴿۳۲﴾ۙ وَالَّذِیۡنَ ہُمۡ بِشَہٰدٰتِہِمۡ قَآئِمُوۡنَ ﴿۳۳﴾ۙ

اپنی اماناں اور اپناں عہد گی حفاظت کریں ف۲۸ اور وہ جیہڑا اپنی گواہیاں ور قائم رہیں ف۲۹

ع۲ ۳۵ ۷ وَالَّذِیۡنَ ہُمۡ عَلٰی صَلَاتِہِمۡ یُحَافِظُوۡنَ ﴿۳۴﴾ؕ اُولٰٓئِکَ فِیۡ جَنّٰتٍ مُّکۡرَمُوۡنَ ﴿۳۵﴾ؕ ع

اور وہ جیہڑا اپنی نمازگی حفاظت کریں ف۳۰ یہ ایں جن گو باغاں ماں اعزاز ہووے گو ف۳۱

فَمَالِ الَّذِیۡنَ کَفَرُوۡا قِبَلَکَ مُہۡطِعِیۡنَ ﴿۳۶﴾ۙ عَنِ الۡیَمِیۡنِ وَعَنِ الشِّمَالِ

تو ان کافراں ناں کے ہویو تھاری طرف نگاہ تیز کر گے دیکھیں ف۳۲ سجے اور کھبے

عِزِیۡنَ ﴿۳۷﴾ اَیَطۡمَعُ کُلُّ امۡرِیًٔ مِّنۡہُمۡ اَنۡ یُّدۡخَلَ جَنَّۃَ نَعِیۡمٍ ﴿۳۸﴾ۙ کَلَّا ؕ

ٹولاں گا ٹولا کیا ان ماں ہر شخص یوہ طمعو کرے کہ ف۳۳ سکون گا باغ ماں داخل کیو جائے۔ ہرگز نی

ف۲۴ تے مرن دے بعد اٹھن تے حشر نشر تے جزا تے قیامت سب ور ایمان رکھیں۔ ف۲۵ چاہے آدمی کتنوں وی نیک، پارسا، کثیر الطاعۃ والعبادہ ہوئے مگر اساں عذابِ الٰہی دے بے خوف نی ہونوں چاہیئے۔ ف۲۶ یعنی زوجات تے مملوکات۔ ف۲۷ کہ حلال دے حرام گی طرف بدھیں۔ مسئلہ: اس آیت دے متعہ، لواطت، جانوراں گے نال قضاءِ شہوت تے مشت زنی گی حرمت ثابت ہوئے۔ ف۲۸ شرعی اماناں گی وی تے بنداں گی اماناں گی وی تے خلق گے نال جو عہد ایں ان گی وی تے حق گا جیہڑا عہد ایں ان گی وی، منت تے قسم وی اس ماں داخل ایں۔ ف۲۹ صدق تے انصاف گے نال، نہ اس ماں رشتہ داری گو خیال رکھیں، نہ زبردست ناں کمزور ور ترجیح دیں، نہ کسے صاحبِ حق گو تلفِ حق گوارا کریں۔ ف۳۰ نماز گو ذکر دوبارہ فرمایو گیو۔ اس ماں یوہ اظہار ہے کہ نماز بہت اہم ایں یا یوہ کہ ایک جگہ فرائض مراد ایں دوجی جگہ نوافل۔ تے حفاظت دے مراد یاہ ہے کہ اس گا ارکان تے واجبات تے سنتاں تے مستحبات ناں کامل طور ور ادا کریں۔ ف۳۱ بہشت گا۔ ف۳۲ شانِ نزول: یاہ آیت کفار گی اس جماعت گا وارہ ماں نازل ہوئی جہڑی رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گے چوفیرے حلقہ بنا گے گروہ در گروہ جمع ہوئیں تھا تے آپ گو کلام سنتا تے اس ناں جھٹلاتا، تے ٹھٹھا کرتا تے کہتا کہ اگر یہ لوک جنت ماں داخل ہوئیں گا جیسو کہ محمد (صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم) فرمائیں تاں ہم ضرور ان دے پہلاں اس ماں داخل ہواں گا، ان گا وارہ ماں یاہ آیت نازل ہوئی تے فرمایو گیو کہ ان کافراں گو کے حال ہے کہ تھارے کول بسیں ویں تے گردن افراں کر کر گے دیکھیں وی فر جو تھارا دے سنیں اس دے نفعو نی لیتا۔ ف۳۳ ایمان آلاں گی طرح۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اِنَّا خَلَقْنٰهُمْ مِّمَّا يَعْلَمُوْنَ ﴿٣٩﴾ فَلَآ اُقْسِمُ بِرَبِّ الْمَشٰرِقِ وَالْمَغٰرِبِ اِنَّا

بے شک ہم نے اناں ناں اُس چیز دے بنایو جساں وِہ جانیں ف۳۴ تو مناں قسم ایں اُسگی جیڑو ساریں مشرقاں دے مغرباں گو رب ہے ف۳۵

لَقٰدِرُوْنَ ﴿٤٠﴾ عَلٰٓى اَنْ نُّبَدِّلَ خَيْرًا مِّنْهُمْ ۙ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوْقِيْنَ ﴿٤١﴾

کہ ضرور ہم قادر ہاں کہ ان دے اچھا بدل چھڑاں ف۳۶ اور مہارادے کوئے نکل گے نی جاسکتو ف۳۷

فَذَرْهُمْ يَخُوْضُوْا وَيَلْعَبُوْا حَتّٰى يُلٰقُوْا يَوْمَهُمُ الَّذِيْ يُوْعَدُوْنَ ﴿٤٢﴾ يَوْمَ

تو اناں ناں چھوڑ دیوانگی بیہودگیاں ماں پیاواں تے کھیڈتا ناں ات توڑی کہ اپناں اُس ف۳۸ دن ناں ملیں جسکو اناں ناں وعدو دتو جائے جس دن

يَخْرُجُوْنَ مِنَ الْاَجْدَاثِ سِرَاعًا كَاَنَّهُمْ اِلٰى نُصُبٍ يُّوْفِضُوْنَ ﴿٤٣﴾ خَاشِعَةً

قبراں دوں نکلیں گا پلچنا ف۳۹ گویا وہ نشاناں گی طرف دوڑ رہیا ایں ف۴۰ اکھ

ع ۲ ۹ ۸ اَبْصَارُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ۭ ذٰلِكَ الْيَوْمُ الَّذِيْ كَانُوْا يُوْعَدُوْنَ ﴿٤٤﴾

تھلے کی ویں ان ور ذِلت سوار، یوہ ہے انگو وہ دن ف۴۱ جسگو ان گے نال وعدو تھو ف۴۲

سُوْرَةُ نُوْحٍ مَّكِّيَّةٌ | بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ | اٰيَاتُهَا ٢٨ رُكُوْعَاتُهَا ٢

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

اِنَّآ اَرْسَلْنَا نُوْحًا اِلٰى قَوْمِهٖٓ اَنْ اَنْذِرْ قَوْمَكَ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَّاْتِيَهُمْ عَذَابٌ

بیشک ہم نے نوح ناں اسگی قوم گی طرف پیجیو کہ ان ناں ڈرا اس توں پہلاں کہ ان ور دردناک عذاب

اَلِيْمٌ ﴿١﴾ قَالَ يٰقَوْمِ اِنِّيْ لَكُمْ نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿٢﴾ اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ وَاتَّقُوْهُ

آئے ف۲ اُس نے فرمایو اے میری قوم! ہوں تھارے واسطے واضح ڈرسنان آلو ہوں۔ کہ اللہ گی بندگی کرو ف۳ اور اُس دے ڈرو ف۴

وَاَطِيْعُوْنِ ﴿٣﴾ يَغْفِرْ لَكُمْ مِّنْ ذُنُوْبِكُمْ وَيُؤَخِّرْكُمْ اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى ۭ

اور میرو حکم منوں۔ وہ تھارا کُجھ گناہ بخش دیئے گو ف۵ اور ایک مقرر معیاد تکر ف۶ تمناں مہلت دیے گو ف۷

ف۳۴ یعنی نطفہ دے۔ جسطرح سب آدمیاں ناں پیدا کیو تاں اس وجہ دے کوئے جنّت ماں داخل نہ ہوئے گو جنّت ماں داخل ہونوں ایمان ور موقوف ہے۔ ف۳۵ یعنی دینہ گا طلوع تے غروب ہون گی ہر جگہ گویا مشرق تے مغرب گا ہر ستارہ گا رب گی، مقصد اپنی ربوبیت گی قسم یاد فرمانوں ایں۔ ف۳۶ اس طرح کہ اناں ناں ہلاک کر چھڑاں تے بجائے ان گے اپنی فرمانبردار مخلوق پیدا کراں۔ ف۳۷ تے مہاری قدرت گا احاطہ دے باہرنی ہوسکتو۔ ف۳۸ عذاب گا۔ ف۳۹ محشر گی۔ طرف۔ ف۴۰ جسطرح چنڈا آلا اپناں چنڈا گی طرف دوڑیں۔ ف۴۱ یعنی روزِ قیامت ف۴۲ دنیاماں تے وہ اسناں جھٹلائیں تھا۔

ف۱ سورۂ نوح مکی ہے، اس ماں دو (۲) رکوع، اٹھائی (۲۸) آیات، دوسو چوبی (۲۲۴) کلمہ نوسو ناوے (۹۹۹) حرف ایں۔ ف۲ دُنیا تے آخرت گو۔ ف۳ تے اسگو کسے ناں شریک نہ بناؤ۔ ف۴ نافرمانیاں دے بچ گے، تانجہ وہ غضب نہ فرمائے۔ ف۵ جیڑ اتھارا دے وقت اِیمان تک ہویا ہوئیں گا یا جیڑا بنداں گا حقوق گے متعلق نہ ہوئیں گا۔ ف۶ یعنی موت گا وقت تک۔ ف۷ کہ اس دوران ماں تھارے ور عذاب نہ فرمائے گو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

إِنَّ أَجَلَ اللّٰهِ إِذَا جَآءَ لَا يُؤَخَّرُ لَوْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿٤﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّيْ

بیشک اللہ گو وعدو جد آئے ہٹایو نی جاتو کسے طرح تم جانتا ف۸ عرض کی ف۹ اے میرا رب! میں

دَعَوْتُ قَوْمِيْ لَيْلًا وَّنَهَارًا ﴿٥﴾ فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَآءِيْ إِلَّا فِرَارًا ﴿٦﴾ وَإِنِّيْ

اپنی قوم ناں رات دن بلایو ف۱۰ تو میرا بلان نال ان گا نسن ماں ہی باہدو ہویو ف۱۱ اور میں

كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ لَهُمْ جَعَلُوْٓا أَصَابِعَهُمْ فِيْٓ اٰذَانِهِمْ وَاسْتَغْشَوْا

جتنی باراناں ناں بلایو ف۱۲ کہ تواناں ناں بخشے اناں نے اپناں کناں ماں انگلیں دے لئیں ف۱۳ اور اناں نے اپنے ور کپڑا سٹ

ثِيَابَهُمْ وَأَصَرُّوْا وَاسْتَكْبَرُوا اسْتِكْبَارًا ﴿٧﴾ ثُمَّ إِنِّيْ دَعَوْتُهُمْ جِهَارًا ﴿٨﴾ ثُمَّ

چھڑیا ف۱۴ اور ضد کی ف۱۵ اور بڑو غرور کیو ف۱۶ فر میں اناں ناں باندھے بلایو فر ف۱۷

إِنِّيْٓ أَعْلَنْتُ لَهُمْ وَأَسْرَرْتُ لَهُمْ إِسْرَارًا ﴿٩﴾ فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوْا رَبَّكُمْ

میں اناں ناں اعلاناً وی کہیو ف۱۸ اور آہستہ آہستہ خفیہ وی کہیو ف۱۹ تو میں کہیو اپناں رب دے معافی منگو ف۲۰

إِنَّهٗ كَانَ غَفَّارًا ﴿١٠﴾ يُّرْسِلِ السَّمَآءَ عَلَيْكُمْ مِّدْرَارًا ﴿١١﴾ وَّيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ

وہ بڑو معاف فرمان آلو ہے ف۲۱ تھارے ور تیز بارش برائے گو۔ اور مال اور بیٹاں دے

وَّبَنِيْنَ وَيَجْعَلْ لَّكُمْ جَنّٰتٍ وَّيَجْعَلْ لَّكُمْ أَنْهٰرًا ﴿١٢﴾ مَا لَكُمْ لَا تَرْجُوْنَ

تھاری مددکرے گو ف۲۲ اور تھارے واسطے باغ بنادیے گو اور تھارے واسطے نہر بنائے گو ف۲۳ تمناں کے ہویو اللہ دے

لِلّٰهِ وَقَارًا ﴿١٣﴾ وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا ﴿١٤﴾ أَلَمْ تَرَوْا كَيْفَ خَلَقَ اللّٰهُ سَبْعَ

عزت حاصل کرن گی اُمید نی کرتا ف۲۴ حالانکہ اُس نے تمناں طرح طرح بنایو ف۲۵ کیا تم نی دیکھا اللہ نے کسطرح ست

ف۸ اسناں، تے ایمان لے آتا، ف۹ حضرت نوح علیہ السلام نے۔ ف۱۰ ایمان تے طاعت گی طرف۔ ف۱۱ تے جتنی اناں ناں ایمان لیان گی ترغیب دتی گئی اتنی ہی ان گی سرکشی بدھتی گئی۔ ف۱۲ تیرے ور ایمان لیان گی طرف۔ ف۱۳ تانجہ میری دعوت ناں نہ سنیں۔ ف۱۴ تے مُنھ چھپالیا تانجہ مناں نہ دیکھیں۔ کیونکہ اناں ناں دینِ الٰہی گی طرف نصیحت کرن آلا ناں دیکھنوں وی گوارا نی تھو۔ ف۱۵ اپناں کفرور۔ ف۱۶ تے میری دعوت ناں قبول کرنوں اپنی شان گے خلاف مجھیو۔ ف۱۷ بآوازِ بلند محفلاں ماں۔ ف۱۸ تے دعوت بالاعلان گی تکرار وی کی۔ ف۱۹ ایک ایک دے، تے کائے کہڑی دعوت دے خالی نہ چھوڑی قوم ایک لمّاں زمانہ تک حضرت نوح علیہ السلام گی تکذیب ہی کرتی رہی تاں اللہ تعالیٰ نے ان دے بارش روک چھڑی تے ان گی عورتاں ناں اوتر کر چھڑیو، چالی سال تک ان گا مال ہلاک ہوگیا، جانور مرگیا جد یوہ حال ہویوں تاں حضرت نوح علیہ السلام نے اناں ناں استغفار کرن گو حکم دتو۔ ف۲۰ کفروشرک دے، تے ایمان لیا گے مغفرت طلب کروتانجہ اللہ تعالیٰ تھارے ور اپنی رحمت گا دروازہ کھولے کیونکہ طاعات ماں مشغول ہونوں خیروبرکت تے وسعتِ رزق گو سبب ہوئے۔ ف۲۱ توبہ کرن آلاں ناں اگر تم ایمان لیایا تے تم نے توبہ کی تاں وہ۔ ف۲۲ مال تے اولاد بکثرت عطا فرمائے گو۔ ف۲۳ حضرت حسن رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے مروی ہے ایک شخص آپ گے کول آیو اس نے قلتِ بارش گی شکایت کی، آپ نے استغفار گو حکم دتو، دوجو آیو، اس نے تنگدستی گی شکایت کی، اسناں وی یوہی حکم فرمایو، فر تیجو آیو، اس نے قلت نسل گی شکایت کی، اسناں وی یوہی فرمایو، فر چوتھو آیو، اس نے اپنی زمین گی قلت پیداوار گی شکایت کی، اسناں وی یوہی فرمایو، ربیع بن صبیح جیڑا حاضر تھا اناں نے عرض کیو چند لوک آیا قسم قسم گیں حاجت اناں نے پیش کیں، تم نے ساراں ناں ایک جواب دتو کہ استغفار کروتاں آپ نے یاہ آیت پڑھی۔ (ان حاجتاں واسطے یوہ قرآنی عمل ہے) ف۲۴ اس طرح کہ اس ور ایمان لیاؤ۔ ف۲۵ کدے نطفہ، کدے علقہ، کدے مضغہ، ات توڑی کہ تھاری خلقتِ کامل ہوجائے، اسگی آفرینش ماں غور کرنوں، اسگی خالقیت تے قدرت تے اسگی وحدانیت ور ایمان لیان ناں واجب کرے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

سَمٰوٰتٍ طِبَاقًا ﴿۱۵﴾ وَّجَعَلَ الْقَمَرَ فِيْهِنَّ نُوْرًا وَّجَعَلَ الشَّمْسَ

آسمان بنایا ایک ور ایک اور ان ماں چن ناں روشن کیو ف۲۶ اور دینہہ ناں

سِرَاجًا ﴿۱۶﴾ وَاللّٰهُ اَنْۢبَتَكُمْ مِّنَ الْاَرْضِ نَبَاتًا ﴿۱۷﴾ ثُمَّ يُعِيْدُكُمْ فِيْهَا

چراغ ف۲۷ بنایو اور اللہ نے تمناں سبزہ گی طرح زمین دے جمایو ف۲۸ فر تمناں اُسے ماں لے جائیگو ف۲۹

وَيُخْرِجُكُمْ اِخْرَاجًا ﴿۱۸﴾ وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ بِسَاطًا ﴿۱۹﴾ لِّتَسْلُكُوْا

اور دوبارہ کڈھے گو ف۳۰ اور اللہ نے تھارے واسطے زمین ناں فرش بنایو کہ اُسکا

مِنْهَا سُبُلًا فِجَاجًا ﴿۲۰﴾ قَالَ نُوْحٌ رَّبِّ اِنَّهُمْ عَصَوْنِيْ وَاتَّبَعُوْا مَنْ ع ۱ ۲۰ ۹

وسیع رستاں ماں چلو۔ نوح نے عرض کی اے میرا رب! اناں نے میری نافرمانی کی ف۳۱ اور ایسا ف۳۲ گے پچھے ہوگیا جس ناں

لَّمْ يَزِدْهُ مَالُهٗ وَوَلَدُهٗۤ اِلَّا خَسَارًا ﴿۲۱﴾ وَمَكَرُوْا مَكْرًا كُبَّارًا ﴿۲۲﴾

اُس گا مال تے اولاد نے نقصان ہی بدھایو ف۳۳ اور ف۳۴ بہت بڑو دار کھیڈیو ف۳۵

وَقَالُوْا لَا تَذَرُنَّ اٰلِهَتَكُمْ وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَّلَا سُوَاعًا ۙ وَّلَا يَغُوْثَ

اور بولیا ف۳۶ ہرگز نہ چھوڑیو اپناں خداں ناں ف۳۷ اور ہرگز نہ چھوڑو وڈ اور سواع اور یغوث

وَيَعُوْقَ وَنَسْرًا ﴿۲۳﴾ وَقَدْ اَضَلُّوْا كَثِيْرًا ۚ وَلَا تَزِدِ الظّٰلِمِيْنَ اِلَّا

اور یعوق اور نسرناں ف۳۸ اور بے شک اناں نے بہتیراں ناں بہکایو ف۳۹ اور تو ظالماں ناں ف۴۰ زیادہ نہ کرے مگر

ضَلٰلًا ﴿۲۴﴾ مِمَّا خَطِيْٓــٰٔتِهِمْ اُغْرِقُوْا فَاُدْخِلُوْا نَارًا ۙ فَلَمْ يَجِدُوْا لَهُمْ

گمراہی ف۴۱ اپنی کسی خطاں ماں ڈوبیا گیا ف۴۲ فر اگ ماں داخل کیا گیا ف۴۳ تو اناں نے

ف۲۶ حضرت ابن عباس تے ابن عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہم دے مروی ہے کہ دینہ تے چن گا چہرا آسمان گی طرف ایں تے ہر ایک گی پشت زمین گی طرف تاں آسماناں گی لطافت گی وجہ دے ان گی روشنی تمام آسماناں ماں پہچے اگرچہ چن آسمان دُنیا ماں ایں۔ ف۲۷ کہ دُنیا ناں روشن کرے تے اس گی روشنی چن گی روشنی دے زیادہ تیز ہے تے دینہ چوتھا آسمان ماں ایں۔ ف۲۸ تھارا باپ حضرت آدم علیہ السلام ناں اس دے پیدا کرگے۔ ف۲۹ موت گے بعد ف۳۰ اس دے روزِ قیامت۔ ف۳۱ تے میں جیہڑو ایمان تے استغفار گو حکم دتو تھو، اساں اناں نے نہ منیوں۔ ف۳۲ ان گا عوام، غربا تے چھوٹا لوک، سرکش روسا تے مالداراں تے اولاد آلاں گا تابع ہویا۔ ف۳۳ تے وہ مال گا غرور ماں مست ہو گے کفر تے طغیان ماں بدھتا رہیا۔ ف۳۴ وہ روسا۔ ف۳۵ کہ اناں نے حضرت نوح علیہ السلام گی تکذیب کی تے اناں ناں تے ان گا متعبین ناں ایذا پہچائیں۔ ف۳۶ کافراں گا سرکردہ اپناں عوام دے۔ ف۳۷ یعنی ان گی عبادت ترک نہ کریو۔ ف۳۸ یہ ان گا بتاں گا ناں ایں جناں ناں وہ پوجیں تھا بت تے ان گا بہت تھا مگر یہ پنج ان گے نزدیک بہت عظمت آلا تھا وڈ دے مرد گی صورت ورتھو تے سواع عورت گی شکل ور تے یغوث شیر گی شکل تے یعوق کہوڑا گی تے نسر کرگس گی، یہ بت قوم نوح دے منتقل ہو گے عرب ماں پہچیا تے مشرکین گا قبائل دے ایک ایک نے ایک ایک ناں اپنے واسطے خاص کرلیو۔ ف۳۹ یعنی یہ بت بہت سارا لوگاں گی گمراہی گو سبب بنیاں یا یہ معنیٰ ایں کہ قوم گا رئیساں نے بتاں گی عبادت گو حکم دے گے بہت لوکاں ناں گمراہ کیو۔ ف۴۰ جیہڑ ابتاں ناں پوجیں۔ ف۴۱ یاہ حضرت نوح علیہ السلام گی دعا ہے جداناں ناں وحی گے ذریعے معلوم ہویو کہ جیہڑا لوک ایمان لے آیا قوم ماں ان گے بغیر ہور لوک ایمان لیان آلا نی تدہ آپ نے یاہ دُعا کی۔ ف۴۲ طوفان ماں۔ ف۴۳ غرق ہون گے بعد۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ اَنْصَارًا ﴿۲۵﴾ وَقَالَ نُوْحٌ رَّبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْاَرْضِ

اللہ گا مقابلہ ماں کوئے مددگار نی پایو ف۲۴ اور نوح نے عرض کی اے میرا رب! زمین ور کافراں بچوں

مِنَ الْكٰفِرِيْنَ دَيَّارًا ﴿۲۶﴾ اِنَّكَ اِنْ تَذَرْهُمْ يُضِلُّوْا عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوْٓا

کوئے وی بسن آلو نہ چھوڑ۔ بیشک اگر تواناں ناں رہن دیے گو ف۲۵ تو یہ تیرا بنداں ناں گمراہ کریں گا اور انگی اولاد ہووئیگی وہ وی

اِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا ﴿۲۷﴾ رَبِّ اغْفِرْ لِيْ وَلِوَالِدَيَّ وَلِمَنْ دَخَلَ بَيْتِيَ

بدکارہی ہووئیگی اور ناشکری ف۲۶ اے میرا رب! مناں بخش اور میرا ماں باپ ناں ف۲۷ اور اُسناں جیڑو ایمان گے نال میرا گھر

مُؤْمِنًا وَّلِلْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنٰتِ ۭ وَلَا تَزِدِ الظّٰلِمِيْنَ اِلَّا تَبَارًا ﴿۲۸﴾

ماں آئے اور سب مسلمان مرداں اور سب مسلمان عورتاں ناں اور کافراں گی نہ بدھا مگر تباہی ف۲۸

سُوْرَةُ الْجِنِّ مَكِّيَّةٌ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ — اٰيَاتُهَا ۲۸ رُكُوْعَاتُهَا ۲

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

قُلْ اُوْحِيَ اِلَيَّ اَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ فَقَالُوْٓا اِنَّا سَمِعْنَا

تم فرماؤ ف۲ جے مناں وحی ہوئی کہ کجھ جناں نے ف۳ میرو پڑھنوں کن لاگے ف۴ سنیوں تو بولیا ف۵ ہم نے ایک

قُرْاٰنًا عَجَبًا ﴿۱﴾ يَّهْدِيْٓ اِلَى الرُّشْدِ فَاٰمَنَّا بِهٖ ۭ وَلَنْ نُّشْرِكَ بِرَبِّنَآ

عجیب قرآن سنیوں ف۶ کہ بلائی گو راہ دسے ف۷ تو ہم اس ور ایمان لے آیا اور ہم ہرگز کسے ناں اپناں رب گو

اَحَدًا ﴿۲﴾ وَّاَنَّهٗ تَعٰلٰى جَدُّ رَبِّنَا مَا اتَّخَذَ صَاحِبَةً وَّلَا وَلَدًا ﴿۳﴾ وَّاَنَّهٗ

شریک نہ کراں گا اور یو کہ مہارا رب گی شان بہت بلند ہے نہ اُس نے عورت اختیار کی اور نہ بچہ ف۸ اور یوہ کہ

كَانَ يَقُوْلُ سَفِيْهُنَا عَلَى اللّٰهِ شَطَطًا ﴿۴﴾ وَّاَنَّا ظَنَنَّآ اَنْ لَّنْ تَقُوْلَ

مہارے بچوں ایک بیوقوف اللہ ور بدھ گے گل کرے تھو ف۹ اور یوہ کہ ہمناں خیال تھو جے ہرگز

ف۲۴ جیڑو واناں ناں عذابِ الٰہی دے بچاسکتو۔ ف۲۵ تے ہلاک نہ فرمائے گو۔ ف۲۶ یوہ حضرت نوح علیہ السلام ناں وحی گے ذریعے معلوم ہوگیو تھو تے حضرت نوح علیہ السلام نے اپنے تے اپناں والدین تے مومنین مومنات واسطے دعا فرمائی۔ ف۲۷ کہ وہ دوئے مومن تھا۔ ف۲۸ اللہ تعالیٰ نے حضرت نوح علیہ السلام گی دعا قبول فرمائی۔ تے ان گی قوم گا تمام کفارناں عذاب نال ہلاک فرمایو۔ ف۱ سورۂ جنّ مکی ہے اس ماں دو (۲) رکوع، اٹھائی (۲۸) آیات، دوسو پچاسی (۲۸۵) کلمہ، اٹھ سو ستر (۸۷۰) حرف ایں۔ ف۲ اے مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم۔ ف۳ نصیبین گا۔ جن گی تعداد مفسّرین نے نو۹ بیان فرمائی اے۔ ف۴ نمازِ فجر ماں بمقام نخلہ مکّہ مکرمہ تے طائف گے درمیان۔ ف۵ وہ جنّ اپنی قوم ماں جاگے۔ ف۶ جو اپنی فصاحت و بلاغت تے خوبی مضامین تے علومعنیٰ ماں ایسو نادر ہے کہ مخلوق گو کوئے کلام اس گے نال کائے مناسبت نی رکھتو تے اگی یاہ شان ایں۔ ف۷ یعنی توحید تے ایمان گی۔ ف۸ جیسو کہ کفار جن تے انس کہیں۔ ف۹ جوٹھ بولے تھو، بے ادبی کرے تھو، کہ اس گے واسطے شریک تے اولاد تے بی بی دسے تھو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا ۵ وَّاَنَّهٗ كَانَ رِجَالٌ مِّنَ الْاِنْسِ

آدمی اور جن اللہ ور جھوٹھ نہ بولیں گا ف اور یو کہ آدمیاں ماں کجھ مرد

يَعُوْذُوْنَ بِرِجَالٍ مِّنَ الْجِنِّ فَزَادُوْهُمْ رَهَقًا ۶ وَّاَنَّهُمْ ظَنُّوْا كَمَا ظَنَنْتُمْ

جناں گا کجھ مرداں گی پناہ لیں تھا ف۱۱ تو اس نال ہور وی انگو تکبر بدھیو اور یوہ کہ اناں نے ف۱۲ گمان کیو جیسو تمناں گمان ہے ف۱۳

اَنْ لَّنْ يَّبْعَثَ اللّٰهُ اَحَدًا ۷ وَّاَنَّا لَمَسْنَا السَّمَآءَ فَوَجَدْنٰهَا مُلِئَتْ حَرَسًا

کہ اللہ ہرگز کوئی رسول نہ بھیجے گو اور یوہ کہ ہم نے آسمان نا چھویو ف۱۴ تو اسناں پایو کہ ف۱۵ سخت

شَدِيْدًا وَّشُهُبًا ۸ وَّاَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَاعِدَ لِلسَّمْعِ فَمَنْ يَّسْتَمِعِ

پہرہ اور اگ گی چنگاریاں نال پریودو ہے ف۱۶ اور یوہ کہ ہم ف۱۷ پہلا آسمان ماں سنن واسطے کیاں جگھاں ور بیساں تھا فر

الْاٰنَ يَجِدْ لَهٗ شِهَابًا رَّصَدًا ۹ وَّاَنَّا لَا نَدْرِيْٓ اَشَرٌّ اُرِيْدَ بِمَنْ فِي

ہون ف۱۸ جیڑو کوئی سنے وہ اپنے پچھے اگ گو النمبو دیکھے ف۱۹ اور یوہ کہ ہمناں نی معلوم کہ ف۲۰ زمین آلاں دے کوئے برائی گو ارادو

الْاَرْضِ اَمْ اَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشَدًا ۱۰ وَّاَنَّا مِنَّا الصّٰلِحُوْنَ وَمِنَّا دُوْنَ

فرمایو گیو ہے یا ان گا رب نے کائے بلائی چاہی ہے اور یوہ کہ مہارے بچ ف۲۱ کجھ نیک ایں ف۲۲ اور کجھ دوجی طرح گا

ذٰلِكَ كُنَّا طَرَآئِقَ قِدَدًا ۱۱ وَّاَنَّا ظَنَنَّآ اَنْ لَّنْ نُّعْجِزَ اللّٰهَ فِي الْاَرْضِ

ایں ہم کئی راہاں ور پھٹیاوا ہاں ف۲۳ اور یوہ کہ ہمناں یقین ہویو کہ ہرگز زمین ماں اللہ گا قابو بچوں نی نکل سکاں گا

وَلَنْ نُّعْجِزَهٗ هَرَبًا ۱۲ وَّاَنَّا لَمَّا سَمِعْنَا الْهُدٰٓى اٰمَنَّا بِهٖ فَمَنْ يُّؤْمِنْۢ

اور نہ نس گے اُس گا قبضہ دوں باہر ہوسکاں اور یوہ کہ ہم نے جد ہدایت سنی ف۲۴ اُس ور ایمان لے آیا تو جیہڑا اپناں رب ور

بِرَبِّهٖ فَلَا يَخَافُ بَخْسًا وَّلَا رَهَقًا ۱۳ وَّاَنَّا مِنَّا الْمُسْلِمُوْنَ وَمِنَّا الْقٰسِطُوْنَ

ایمان لے آئیں اناں ناں نہ کسے کی گو خوف ف۲۵ تے نہ زیادتی گو ف۲۶ تے مہارے بچوں کجھ مسلمان ایں تے کجھ ظالم ف۲۷

فَمَنْ اَسْلَمَ فَاُولٰٓئِكَ تَحَرَّوْا رَشَدًا ۱۴ وَاَمَّا الْقٰسِطُوْنَ فَكَانُوْا لِجَهَنَّمَ

تو جیہڑا اسلام لے آیا اناں نے بلائی سوچی ف۲۸ اور رہیا ظالم ف۲۹ وہ دوزخ گا

ف۱۰ تے اس ور افترا نہ کریں گا اس واسطے ہم ان گی گلاں گی تصدیق کراں تھا جو کجھ وہ شانِ الٰہی ماں کہیں تھا تے خداوند تعالیٰ گی طرف بی بی تے بچیاں گی نسبت کریں تھا ات توڑی کہ قرآن کریم گی ہدایت دے ہمناں ان گو کذب تے بہتان ظاہر ہوگیو۔ ف۱۱ جد سفر ماں کسے خوفناک مقام ور اتریں تاں کہیں ہم اس جگہ گا سردار گی پناہ چاہاں ات گا شریراں دے۔ ف۱۲ یعنی کفارِ قریش نے۔ ف۱۳ اے جنات۔ ف۱۴ یعنی آسمان آلاں گو کلام سنن واسطے آسمان دُنیا ور جانوں چاہیو۔ ف۱۵ فرشتاں گا۔ ف۱۶ تانجہ جنات ناں اہلِ آسمان گی گل سنن واسطے آسمان تک پہنچن دے روکیو جائے۔ ف۱۷ نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی بعثت دے۔ ف۱۸ نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی بعثت گے بعد۔ ف۱۹ جس دے اسناں ماریو جائے۔ ف۲۰ مہاری اس بندش تے روک دے۔ ف۲۱ قرآن کریم سنن گے بعد۔ ف۲۲ مومنِ مخلص متقی تے ابرار۔ ف۲۳ فرقہ، فرقہ مختلف۔ ف۲۴ یعنی قرآن پاک۔ ف۲۵ یعنی نیکیاں یا ثواب گی کمی گو۔ ف۲۶ بدیاں گی۔ ف۲۷ حق دے پھریا وا کافر۔ ف۲۸ تے ہدایت تے راہِ حق ناں اپنو مقصود ٹھہرایو۔ ف۲۹ کافر راہِ حق دے پھرن آلا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

حَطَبًا ﴿١٥﴾ وَّاَنْ لَّوِ اسْتَقَامُوْا عَلَى الطَّرِيْقَةِ لَاَسْقَيْنٰهُمْ مَّآءً غَدَقًا ﴿١٦﴾

بالن ایں ف۳۰ اور فرماؤ کہ مناں یاہ وحی ہوئی ہے کہ اگر وہ ف۳۱ راہ ور سدھا رہتاف۳۲ تاں ضرور ہم اناں ناں وافر پانی دیتا ف۳۳

لِّنَفْتِنَهُمْ فِيْهِ ؕ وَمَنْ يُّعْرِضْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهٖ يَسْلُكْهُ عَذَابًا صَعَدًا ﴿١٧﴾

کہ اس ور اناں ناں جانچاں ف۳۴ اور جیڑو اپناں رب گی یاد دوں منہ پھیرے ف۳۵ وہ اُسناں چڑھتا عذاب ماں سٹے گو ف۳۶

وَّاَنَّ الْمَسٰجِدَ لِلّٰهِ فَلَا تَدْعُوْا مَعَ اللّٰهِ اَحَدًا ﴿١٨﴾ وَّاَنَّهٗ لَمَّا قَامَ

اور یوہ کہ مسجد ف۳۷ اللہ ہی گی ایں تو اللہ گے نال کسے گی بندگی نہ کرو ف۳۸ اور یوہ کہ جد

عَبْدُ اللّٰهِ يَدْعُوْهُ كَادُوْا يَكُوْنُوْنَ عَلَيْهِ لِبَدًا ﴿١٩﴾ قُلْ اِنَّمَاۤ اَدْعُوْا رَبِّیْ

اللہ گو بندو ف۳۹ اسگی بندگی کرن ناں کھڑو ہویو ف۴۰ تو قریب تھو کہ وہ جن اُس ورٹولاں گا ٹولہ ٹٹ پوئیں ف۴۱ تم فرماؤ ہوں دے اپناں رب ہی گی بندگی کروں

وَلَاۤ اُشْرِكُ بِهٖۤ اَحَدًا ﴿٢٠﴾ قُلْ اِنِّیْ لَاۤ اَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَّلَا رَشَدًا ﴿٢١﴾

ہور کسے ناں اُسگو شریک نی بناتو۔ تم فرماؤ ہوں تھارا کسے بُرا پلا گو مالک نی

قُلْ اِنِّیْ لَنْ يُّجِيْرَنِیْ مِنَ اللّٰهِ اَحَدٌ ۙ وَّلَنْ اَجِدَ مِنْ دُوْنِهٖ

تم فرماؤ ہرگز مناں اللہ دے کوئے نہ بچائے گو ف۴۲ اور ہرگز اُس گے سوا کائے

مُلْتَحَدًا ﴿٢٢﴾ اِلَّا بَلٰغًا مِّنَ اللّٰهِ وَرِسٰلٰتِهٖ ؕ وَمَنْ يَّعْصِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ

پناہ نہ بناؤں گو مگر اللہ گا پیغام پہنچاتو اور اُسگی رسالت ف۴۳ اور جیڑو اللہ اور اُس گا رسول گو حکم نہ منے ف۴۴

فَاِنَّ لَهٗ نَارَ جَهَنَّمَ خٰلِدِيْنَ فِيْهَاۤ اَبَدًا ﴿٢٣﴾ حَتّٰۤى اِذَا رَاَوْا مَا يُوْعَدُوْنَ

تو بیشک ان گے واسطے جہنم گی اگ ہے جسماں ہمیشہ ہمیشہ رہنگا ات توڑی کہ جد دیکھیں گا ف۴۵ جیڑو وعدو دتو جائے

فَسَيَعْلَمُوْنَ مَنْ اَضْعَفُ نَاصِرًا وَّاَقَلُّ عَدَدًا ﴿٢٤﴾ قُلْ اِنْ اَدْرِیْۤ

تو ہون جان جائیں گا کہ کس گو مددگار کمزور اور کس گی گنتی کہٹ ف۴۶ تم فرماؤ ہوں نی جانتو

ف۳۰ اس آیت دے ثابت ہوئے کہ کافر جن آتشِ جہنم گا عذاب ماں گرفتار کیا جائیں گا۔ ف۳۱ یعنی انسان۔ ف۳۲ یعنی دین حق تے اسلام گا طریقہ ور۔ ف۳۳ کثیر۔ مراد وسعتِ رزق ہے تے یوہ واقعو اس وقت گو ہے جد کہ ست سال تک بارش دے محروم کردتا گیا تھا، مطلب یوہ ہے کہ اگر وہ لوک ایمان لیا تا تاں ہم دنیا ماں ان ور رزق وسیع کرتا تے اناں ناں کثیر تے وافر پانی تے فراخی عیش عنایت فرماتا۔ ف۳۴ کہ وہ کیسی شکر گزاری کریں۔ ف۳۵ قرآن دے یا توحید یا عبادت دے۔ ف۳۶ جس گی شدت دمبدم بدھیگی۔ ف۳۷ یعنی وہ مکان جیڑا نماز واسطے بنایا گیا۔ ف۳۸ جیسو کہ یہود تے نصاریٰ گو طریقو تھو کہ وہ اپناں گرجاں تے عبادت خاناں ماں شرک کریں تھا۔ ف۳۹ یعنی سید عالم حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم بطن نخلہ ماں فجر گے وقت۔ ف۴۰ یعنی نماز پڑھن۔ ف۴۱ کیونکہ اناں ناں نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی عبادت تے تلاوت تے آپ گا اصحاب گی اقتدا نہایت عجیب تے پسندیدہ معلوم ہوئی، اس دے پہلاں اناں نے کدے ایسو منظر نی دیکھیو تھو تے ایسو بے مثال کلام نی سنیوں تھو۔ ف۴۲ جیسو کہ حضرت صالح علیہ السلام نے فرمایو تھا فَمَنْ يَّنْصُرُنِیْ مِنَ اللّٰهِ اِنْ عَصَيْتُهٗ ف۴۳ یوہ میرو فرض ہے جساں انجام دیوں۔ ف۴۴ تے ان ور ایمان نہ لیایا۔ ف۴۵ وہ عذاب۔ ف۴۶ کافر گی یا مومن گی، یعنی اس روز کافر گو کوئے مددگار نہ ہوئے گو تے مومن گی مدد اللہ تعالیٰ تے اسگا انبیا تے فرشتہ سب فرمائیں گا۔ شانِ نزول: نضر بن حارث نے کہیو تھو کہ یوہ وعدو کد پورو ہوئے گو اس گا جواب ماں اگلی آیت نازل ہوئی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اَقَرِیْبٌ مَّا تُوْعَدُوْنَ اَمْ یَجْعَلُ لَهٗ رَبِّیْۤ اَمَدًا ﴿۲۵﴾ عٰلِمُ الْغَیْبِ فَلَا

جے نزدیک ہے وہ جسکو تمناں وعدو دتو جائے یا میرو رب اُسناں کجھ وقفو دیے گو ف۴۷ غیب ناں جانن آلو تے

یُظْهِرُ عَلٰى غَیْبِهٖۤ اَحَدًا ﴿۲۶﴾ اِلَّا مَنِ ارْتَضٰى مِنْ رَّسُوْلٍ فَاِنَّهٗ یَسْلُكُ

اپناں غیب ور ف۴۸ کسے ناں مسلط نی کرتو ف۴۹ سوائے اپناں پسندیدہ رسولاں گے ف۵۰

مِنْۢ بَیْنِ یَدَیْهِ وَ مِنْ خَلْفِهٖ رَصَدًا ﴿۲۷﴾ لِّیَعْلَمَ اَنْ قَدْ اَبْلَغُوْا

کہ ان گے اگے پچھے پہرو مقرر کر چھڑتا ف۵۱ تانجہ دیکھ لیے کہ اناں نے

رِسٰلٰتِ رَبِّهِمْ وَ اَحَاطَ بِمَا لَدَیْهِمْ وَ اَحْصٰى كُلَّ شَیْءٍ عَدَدًا ﴿۲۸﴾ ع ۲ / ۹ / ۱۲

اپناں رب گا پیغام پچیا چھڑیا جیڑا ان گے کول سب اُس گا علم ماں ایں اور اُس نے ہر چیز گی گنتی شمار کر گے رکھی ہے ف۵۲

سُوْرَةُ الْمُزَّمِّلِ مَكِّیَّةٌ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ — اٰیَاتُهَا ۲۰ رُكُوْعَاتُهَا ۲

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

یٰۤاَیُّهَا الْمُزَّمِّلُ ﴿۱﴾ قُمِ الَّیْلَ اِلَّا قَلِیْلًا ﴿۲﴾ نِّصْفَهٗۤ اَوِ انْقُصْ مِنْهُ

اے بُکل مارن آلیا! ف۲ رات ماں قیام فرما ف۳ سوا کجھ رات گے ف۴ ادھی رات یا اُس دوں کجھ کہٹ

قَلِیْلًا ﴿۳﴾ اَوْ زِدْ عَلَیْهِ وَ رَتِّلِ الْقُرْاٰنَ تَرْتِیْلًا ﴿۴﴾ اِنَّا سَنُلْقِیْ عَلَیْكَ قَوْلًا

کرو۔ یا اس ور کجھ بدھاؤ ف۵ اور قرآن خوب ٹھہر ٹھہر گے پڑھو ف۶ بیشک عنقریب ہم تھارے ور ایک بھاری گل

ف۴۷ یعنی عذاب گا وقت گو علم غیب ہے جسناں اللہ تعالیٰ ہی جانے۔ ف۴۸ یعنی اپناں غیبِ خاص ور جس گے نال وہ منفرد ہے (خازن تے بیضاوی وغیرہ) ف۴۹ یعنی اطلاع کامل نی دیتو جس دے حقائق گو کمل کشف یقین گا اعلیٰ درجہ گے نال حاصل ہوئے۔ ف۵۰ تاں اناں ناں غیباں ور مسلط کرے تے اطلاع کامل تے کشفِ تام عطا فرمائے تے یوہ علم غیب ان واسطے معجزو ہوئے، اولیاء ناں وی اگر چہ غیوب ور اطلاع دتی جائے مگر انبیا گو علم باعتبارِ کشف اولیا گا علم دے بہت بلند تے بالا تے ارفع واعلیٰ ہے۔ تے اولیاء گا علوم انبیا گی وساطت تے اناں ہی گا فیض دے ہوئیں۔ معتزلہ ایک گمراہ فرقو ہے وہ اولیا گا علم غیب گا قائل نی ان گو خیال باطل تے احادیث کثیرہ گے خلاف ہے تے اس آیت دے اسگو تمسک صحیح نی۔ مذکورہ بالا بیان ماں اسگو اشارو کر دتو گیو۔ سید الرسل، خاتم الانبیا محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم مرتضیٰ رسولاں ماں سب دے افضل تے اعلیٰ ایں اللہ تعالیٰ نے آپ ناں تمام اشیا گا علوم عطا فرمایا جیسو کہ صحاح گی معتبر احادیث دے ثابت ہے تے یاہ آیت حضور تے تمام مرتضیٰ رسولاں واسطے غیب گو علم ثابت کرے۔ ف۵۱ فرشتاں ناں جیڑا ان گی حفاظت کریں۔ ف۵۲ اس دے ثابت ہو یو کہ تمام اشیا معدود تے محصور تے متناہی ایں۔ (یعنی گنی تے شمار کی جا سکیں)۔ ف۱ سورۂ مزمّل مکی ہے، اس ماں دو (۲) رکوع، بی (۲۰) آیات، دوسو پچاسی (۲۸۵) کلمہ، اٹھ سو اڑتالی (۸۴۸) حرف ایں۔ ف۲ یعنی اپناں کپڑاں ماں پلیٹن آلیا اس گا شانِ نزول ماں کئی قول ایں بعض مفسرین نے کہیو کہ وحی گا ابتدائی زمانہ ماں سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم خوف دے اپناں کپڑاں ماں پلیٹے جائیں تھا، ایسی حالت ماں آپ ناں حضرت جبریل نے یٰۤاَیُّهَا الْمُزَّمِّلُ کہہ گے ندا کی۔ ایک قول یوہ ہے کہ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم چادر شریف لے گے آرام فرما رہیا تھا۔ اس حالت ماں آپ ناں ندا کی گئی۔ یٰۤاَیُّهَا الْمُزَّمِّلُ بہر حال یاہ ندا دسے کے محبوب گی ہر ادا پیاری ہے۔ تے یوہ وی کہیو گیو کہ اس گا معنیٰ یہ ایں کہ ردائے نبوت تے چادرِ رسالت گا حامل تے لائق۔ ف۳ نماز تے عبادت گے نال۔ ف۴ یعنی تھوڑ و حصو آرام گے واسطے ہوئے، باقی شب عبادت ماں گزارو۔ وہ باقی کتنی ہوئے اسگی تفصیل اگے ارشاد ہوئے۔ ف۵ مطلب یوہ ہے کہ آپ ناں اختیار دتو گیو ہے پانویں قیام نصف شب دے کہٹ ہوئے یا نصف شب یا اس دے زیادہ ہوئے۔ (بیضاوی) مراد اس قیام دے تہجد ہے جیڑی ابتدائے اسلام ماں واجب تے بقولے فرض تھی، نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم رات ناں قیام فرما تا تے آپ گے نال صحابہ کرام تے لوک نی جانیں تھا کہ تہائی رات یا ادھی رات یا دو تہائی رات کد ہوئی تاں وہ تمام شب قیام ماں گذاریں تے صبح تک نماز پڑھتا رہیں، اس خوف دے کہ قیام قدرِ واجب دے کہٹ نہ ہو جائے۔ ات توڑی کہ ان حضرات گا پیر سوج جائیں تھا، فر یوہ حکم ایک سال گے بعد منسوخ ہو گیو تے اسگو ناسخ وی اسے سورت ماں ایں۔ فَاقْرَءُوْا مَا تَیَسَّرَ مِنْهُ ۔ ف۶ وقوف گی رعایت تے مخارج گی ادائیگی کے نال تے حروف ناں مخارج گے نال صحیح ادا کرنوں تا بہ امکان صحیح ادا کرنو نماز ماں فرض ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ثَقِيْلًا ﴿٥﴾ اِنَّ نَاشِئَةَ الَّيْلِ هِيَ اَشَدُّ وَطْاً وَّ اَقْوَمُ قِيْلًا ﴿٦﴾ اِنَّ
رکھاں گا ف۷ بیشک رات گو اُٹھنوں ف۸ وہ زیادہ دباؤ پائے ف۹ اور گل خوب سدھی نکلے ف۱۰ بیشک
لَكَ فِي النَّهَارِ سَبْحًا طَوِيْلًا ﴿٧﴾ وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ اِلَيْهِ
دھیاری دے تمناں بہت سارا کم ایں ف۱۱ اور اپناں رب گوناں یاد کرو ف۱۲ اور ساراں دے ٹٹ گے اُسے گا
تَبْتِيْلًا ﴿٨﴾ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ فَاتَّخِذْهُ وَكِيْلًا ﴿٩﴾
ہوجاؤ ف۱۳ وہ مشرق گو رب اور مغرب گو رب اُس گے سوا کوئے معبود نی تو تم اُسے ناں اپنوں کار ساز بناؤ ف۱۴
وَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُوْلُوْنَ وَاهْجُرْهُمْ هَجْرًا جَمِيْلًا ﴿١٠﴾ وَذَرْنِيْ وَالْمُكَذِّبِيْنَ
اور کافراں گی گلاں ور صبر فرماؤ تے اناں ناں اچھی طرح چھوڑ دیوف۱۵ اور میرے ور چھوڑ دیو ان چھوٹھو کہن آلاں
اُولِي النَّعْمَةِ وَمَهِّلْهُمْ قَلِيْلًا ﴿١١﴾ اِنَّ لَدَيْنَآ اَنْكَالًا وَّجَحِيْمًا ﴿١٢﴾ وَّطَعَامًا
مالداراں ناں اور اُناں ناں تھوڑی مہلت دیوف۱۶ بیشک مہارے کول ف۱۷ بھاریں بیڑیں ایں بھکھتی اگ اور گلاماں
ذَا غُصَّةٍ وَّعَذَابًا اَلِيْمًا ﴿١٣﴾ يَوْمَ تَرْجُفُ الْاَرْضُ وَالْجِبَالُ وَكَانَتِ
پھستو کھانوں اور دردناک عذاب ف۱۸ جس دن تھرتھر کمیں گا زمین اور پہاڑ ف۱۹
الْجِبَالُ كَثِيْبًا مَّهِيْلًا ﴿١٤﴾ اِنَّآ اَرْسَلْنَآ اِلَيْكُمْ رَسُوْلًا ۙ شَاهِدًا عَلَيْكُمْ كَمَآ
اور پہاڑ ہوجائیں گا ریت گو اڈتو ٹھیر۔ بیشک ہم نے تھاری طرف ایک رسول پیجیا ف۲۰ کہ تھارے ور حاضرناظراں ف۲۱ جس طرح
اَرْسَلْنَآ اِلٰى فِرْعَوْنَ رَسُوْلًا ﴿١٥﴾ فَعَصٰى فِرْعَوْنُ الرَّسُوْلَ فَاَخَذْنٰهُ
ہم نے فرعون گی طرف رسول پیجیا ف۲۲ تو فرعون نے اُس رسول گو حکم نہ منیوں تاں ہم نے اُناں
اَخْذًا وَّبِيْلًا ﴿١٦﴾ فَكَيْفَ تَتَّقُوْنَ اِنْ كَفَرْتُمْ يَوْمًا يَّجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِيْبًا ﴿١٧﴾
سخت گرفت نال پکڑیو۔ فرکس طرح بچیں گا ف۲۳ تم اگر کفرف۲۴ کریں گا اس دن دے جیڑوف۲۵ بچاں ناں بڈھا کر چھڑیگو ف۲۶

ف۷ یعنی نہایت جلیل تے باعظمت، مراد اس دے قرآن مجید ہے۔ یوہ وی کہیو گیو ہے کہ معنیٰ یہ ایں کہ ہم تھارے ور قرآن نازل فرماں گا جس ماں اوامر تے نواہی تے تکالیفِ شاقہ ایں جیڑین مکلفین ور بھاریں ہوئیں گئیں۔ ف۸ سون دے بعد۔ ف۹ بہ نسبت دن گی نماز گے۔ ف۱۰ کیونکہ وہ وقت سکون تے آرام گو ہے۔ شور تے غل دے امن ہوئے اخلاص مکمل ہوئے، ریا تے نمائش گو موقعونی ہوتو ف۱۱ رات گو وقت عبادت گے واسطے خوب فراغت گو ہے۔ ف۱۲ رات تے دن گا تمام وقتاں ماں تسبیح، تہلیل، نماز، تلاوتِ قرآن کریم، درسِ علم وغیرہ گے نال تے یوہ وی کہیو گیو ہے کہ اس گا معنیٰ یہ ایں کہ اپنی قرأت گی ابتدا ماں بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ پڑھو ف۱۳ یعنی عبادت ماں انقطاع گی صفت ہوئے کہ دل اللہ تعالیٰ گے سوا ہور کسے گی طرف مشغول نہ ہوئے، سب تعلقات منقطع ہوجائیں، اسے گی طرف توجہ رہے۔ ف۱۴ تے اپناں کم اسے گے حوالے کرو۔ ف۱۵ وَهٰذَا مَنْسُوْخٌ بِاٰيَةِ الْقِتَالِ ف۱۶ بدر تک یا روزِ قیامت تک۔ ف۱۷ آخرت ماں ف۱۸ ان گے واسطے جناں نے نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی تکذیب کی ف۱۹ وہ قیامت گو دن ہوئے گو۔ ف۲۰ سیدِ عالم حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم۔ ف۲۱ مومن گا ایمان تے کافر گا کفر ناں جانے۔ ف۲۲ حضرت موسیٰ علیہ السلام ف۲۳ عذابِ الٰہی دے۔ ف۲۴ دُنیا ماں۔ ف۲۵ یعنی قیامت گے دن جو نہایت ہولناک ہوئے گو۔ ف۲۶ اپنی دہشت گی شدت دے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.

السَّمَآءُ مُنْفَطِرٌۢ بِهٖ ۭ كَانَ وَعْدُهٗ مَفْعُوْلًا ﴿١٨﴾ اِنَّ هٰذِهٖ تَذْكِرَةٌ ۚ فَمَنْ

آسمان اُس گا صدمہ نال پھٹ جائیگو۔ اللہ گو وعدو ہوگے رہنوں ایں۔ بیشک یاہ نصیحت ہے تو جیڑو

١٩ ع ١٣ شَآءَ اتَّخَذَ اِلٰى رَبِّهٖ سَبِيْلًا ﴿١٩﴾ اِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ اَنَّكَ تَقُوْمُ اَدْنٰى

چاہے اپنا رب گی طرف راہ لیئے ف۲۷ بیشک تھارو رب جانیں کہ تم قیام فرمائیں کدے

مِنْ ثُلُثَيِ الَّيْلِ وَنِصْفَهٗ وَثُلُثَهٗ وَطَآئِفَةٌ مِّنَ الَّذِيْنَ مَعَكَ ۭ وَاللّٰهُ

دوتہائی رات گے قریب کدے ادھی رات کدے تہائی ایک جماعت تھارے نال آلی ف۲۸ اور اللہ

يُقَدِّرُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ ۭ عَلِمَ اَنْ لَّنْ تُحْصُوْهُ فَتَابَ عَلَيْكُمْ فَاقْرَءُوْا

رات اور دن گو اندازو فرمائے۔ اُسناں معلوم ہے اے مسلمانوں تھارادے رات گو شمار نہ ہوسکے ف۲۹ تو اُس نے اپنی مہر نال تھارے ور رجوع فرمایو ہوں

مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْاٰنِ ۭ عَلِمَ اَنْ سَيَكُوْنُ مِنْكُمْ مَّرْضٰى ۙ وَاٰخَرُوْنَ

قرآن بچوں جتنو ں تھارے ور آسان ہووے اُتنوں پڑھو ف۳۰ اُسناں معلوم ایں کہ عنقریب کجھ تھارے بچوں بیمار ہوویں گا اور کجھ

يَضْرِبُوْنَ فِي الْاَرْضِ يَبْتَغُوْنَ مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ ۙ وَاٰخَرُوْنَ يُقَاتِلُوْنَ

زمین ماں سفر کریں گا اللہ گا فضل تلاش کرن آلا ف۳۱ اور کجھ

فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ڮ فَاقْرَءُوْا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ ۙ وَاَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ

اللہ گا راہ ماں لڑتا ہوویں گا ف۳۲ تو جتنوں قرآن میسر ہووے پڑھو ف۳۳ اور نماز قائم رکھو ف۳۴

وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَاَقْرِضُوا اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا ۭ وَمَا تُقَدِّمُوْا لِاَنْفُسِكُمْ مِّنْ

اور زکوٰۃ دیو اور اللہ ناں اچھو قرض دیو ف۳۵ اور اپنے واسطے جیڑی پلائی اگے پیچیں گا

خَيْرٍ تَجِدُوْهُ عِنْدَ اللّٰهِ هُوَ خَيْرًا وَّاَعْظَمَ اَجْرًا ۭ وَاسْتَغْفِرُوا

اُسناں اللہ گے کول بہتر اور بڑا ثواب گی پائیں گا اور اللہ دے

٢ ع ١٤ اللّٰهَ ۭ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿٢٠﴾

بخشش منگو بیشک اللہ بخشن آلو مہربان ہے۔

ف۲۷ ایمان تے طاعت اختیار کرگے۔ ف۲۸ تھارا اصحاب گی، وہ وی قیام ماں تھارو اتباع کریں۔ ف۲۹ تے ضبط اوقات نہ کرسکیں گا۔ ف۳۰ یعنی شب گو قیام معاف فرمایو۔ مسئلو: اس آیت دے نماز ماں مطلق قرأت گی فرضیت ثابت ہوئے۔ مسئلو: کہٹ دے کہٹ فرض قرأت گی مقدار ایک بڑی آیت یا ترے چھوٹی آیات ایں۔ ف۳۱ یعنی تجارت یا طلبِ علم واسطے۔ ف۳۲ ان سب ور رات گو قیام دشوار ہوئے گو۔ ف۳۳ اس دے پہلو حکم منسوخ کیو گیو تے یوہ وی پنجگانہ نمازاں دے منسوخ ہوگیو۔ ف۳۴ ات نماز دے فرض نماز مراد ایں۔ ف۳۵ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ اس فرض دے مراد زکوٰۃ گے سوا راہِ خدا ماں خرچ کرنوں ایں، صلہ رحمی ماں تے مہمانداری ماں تے یوہ وی کہیو گیو کہ اس دے تمام صدقات مراد ایں جناں ناں اچھی طرح حلال مال بچوں خوشدلی گے نال راہِ خدا ماں خرچ کیو جائے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

سُورَةُ المُدَّثِّرِ مَكِّيَّةٌ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ — اٰيَاتُهَا ٥٦ — رُكُوْعَاتُهَا ٢

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

يٰۤاَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ ۝١ قُمْ فَاَنْذِرْ ۝٢ وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ ۝٣ وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ ۝٤

اے بالا پوش! لین آلیاف۲ کھڑا ہوجاؤ ف۳ فر ڈر سناؤ اورف۴ اپنا رب ہی گی بڑائی بولوف۵ اور اپنا کپڑا پاک رکھو ف۶

وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ ۝٥ وَلَا تَمْنُنْ تَسْتَكْثِرُ ۝٦ وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ ۝٧ فَاِذَا

اور بتاں دے دور رہو اور زیادہ لین گی نیت نال کسے ور احسان نہ کروف۷ اور اپناں رب واسطے صبر کرتا رہو ف۸ فر جد

نُقِرَ فِي النَّاقُوْرِ ۝٨ فَذٰلِكَ يَوْمَئِذٍ يَّوْمٌ عَسِيْرٌ ۝٩ عَلَى الْكٰفِرِيْنَ غَيْرُ

صور پھوکیو جائے گو تو ف۹ وہ دن سخت دن ایں۔ کافراں ور

يَسِيْرٍ ۝١٠ ذَرْنِيْ وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيْدًا ۝١١ وَّجَعَلْتُ لَهٗ مَالًا مَّمْدُوْدًا ۝١٢ وَّبَنِيْنَ

آسان نی ف۱۰ اُنہاں میرے ور چھوڑ جنہاں میں اکیلو پیدا کیوف۱۱ اور اُنہاں وسیع مال دتو ف۱۲ اور بیٹا دتا

شُهُوْدًا ۝١٣ وَّمَهَّدْتُّ لَهٗ تَمْهِيْدًا ۝١٤ ثُمَّ يَطْمَعُ اَنْ اَزِيْدَ ۝١٥ كَلَّا ؕ اِنَّهٗ

سامنے حاضر رہتاں ف۱۳ اور میں اُس واسطے طرح طرح گی تیاریں کیں ف۱۴ فر یوہ طمع کرے جے ہور زیادہ دیوں ف۱۵ ہرگزنی ف۱۶ وہ دے

كَانَ لِاٰيٰتِنَا عَنِيْدًا ۝١٦ سَاُرْهِقُهٗ صَعُوْدًا ۝١٧ اِنَّهٗ فَكَّرَ وَقَدَّرَ ۝١٨ فَقُتِلَ

میری آیتاں نال عنادر کھے۔ قریب ہے جے ہوں اُسناں اگ گا پہاڑ صعود ور چڑھاؤں بے شک اُس نے سوچیو اور دِل ماں کائے گل بنائی تو اُس ور لعنت ہووے

ف۱ سورۂ مدّثر مکّی ہے، اس ماں دو (٢) رکوع، چھپونجا (٥٦) آیات، دوسو پچونجا (٢٥٥) کلمہ، ایک ہزاردس (١٠١٠) حرف ایں۔ ف۲ یوہ خطاب حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں ایں۔ شانِ نزول: حضرت جابر رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے مروی ہے، سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو: ہوں کوہِ حراور تھو کہ مناں ندا کی گئی یَا مُحَمَّدُ اِنَّكَ رَسُوْلُ اللّٰهِ میں اپنے سجّے کھبّے دیکھیو، کجھ نہ ڈٹھو، اپر دیکھیو، ایک شخص آسمان تے زمین گے بشکار بیٹھو ہے (یعنی وہی فرشتو جس نے ندا کی تھی) یوہ دیکھ گے میرے ور عب پے گیو تے ہوں خدیجہ گے کول آیو تے میں کہیوں مناں چادر یا کمبل دے اناں نے میرے اپر چادر دتی تاں جبریل آیا تے اناں نے کہیو۔ يٰۤاَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ ف۳ اپنی خواب گاہ دے۔ ف۴ قوم ناں عذابِ الٰہی گو ایمان نہ لیان ور۔ ف۵ جد یاہ آیت نازل ہوئی تاں سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے اللہ اکبر فرمایو، حضرت خدیجہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا نے وی حضور گی تکبیر سن گے تکبیر کہی تے خوش ہوئیں تے اناں ناں یقین ہوگیو کہ وحی آئی۔ ف۶ ہر طرح گی نجاست دے کیونکہ نماز واسطے طہارت ضروری ہے تے نماز گے سوا ہور حالت ماں وی کپڑا پاک رکھنا بہتر ایں یا یہ معنیٰ ایں کہ اپناں کپڑا چھوٹا کرو، ایسا لمتاں نہ ہوئیں جیسی عرباں گی عادت ہے کیونکہ بہت زیادہ لمتاں ہون ماں چلتے پھرتے وقت نجاست لگن گو خطرو ہوئے۔ ف۷ یعنی جسطرح دُنیاماں ہدیہ تے نیندرا دین گو رواج ہے کہ دین آلو یوہ خیال کرے کہ جناں میں دتو ہے وہ اس دے زیادہ مناں واپس دیے گو، اس قسم گا نیندرا تے ہدیہ جائز ایں مگر نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں اس دے منع فرمایو گیو کیونکہ شانِ نبوت بہت ارفع تے اعلیٰ ہے تے اس منصب عالی گے لائق یوہی ہے کہ جناں جودیں وہ محض کرم ہوئے اس دے کجھ لین یا نفعو حاصل کرن گی نیت نہ ہوئے۔ ف۸ اوامر و نواہی تے ان ایذاں ور جیڑیں دین گی خاطر تمناں برداشت کرنی پیّیں۔ ف۹ مراد اس دے بقولِ صحیح نفخۂ ثانیہ ایں۔ ف۱۰ اس ماں اشارو ہے کہ وہ دن بفضلِ الٰہی موموناں ور آسان ہوئے گو۔ ف۱۱ اگی ماں گا پیٹ ماں بغیر مال و اولاد گے شانِ نزول: یاہ آیت ولید بن مغیرہ مخزومی گا وارہ ماں نازل ہوئی وہ اپنی قوم ماں وحید گا لقب نال ملقب تھو۔ ف۱۲ کھتیں تے کثیر مال مویشی تے تجارت مجاہد دے منقول ہے کہ وہ ایک لکھ دینار نقد گی حیثیت رکھے تھو تے طائف ماں اسکو ایک ایسو بڑو باغ تھو جیڑو تمام سال پھل نال پر یو ور ہے تھو۔ ف۱۳ جن گی تعداد دس تھی تے چونکہ مالدار تھا اناں ناں روزی کمان واسطے سفر گی ضرورت نی تھی اس واسطے سارا باپ گے سامنے رہیں تھا، ان بچوں ترے مشرّف باسلام ہویا۔ خالد، تے ہشام تے ولید ابن ولید ف۱۴ جاہ وی دتو تے ریاست تے حکومت وی عطا فرمائی، عیش وی تے لمی عمر وی۔ ف۱۵ باوجود ناشکری گے ف۱۶ یوہ نہ ہوئے گو۔ چنانچہ اس آیت گا نزول گے بعد ولید گا مال تے جاہ تے اولاد ماں کمی آنی شروع ہوئی ات تک کہ ہلاک ہوگیو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

كَيْفَ قَدَّرَ ﴿١٩﴾ ثُمَّ قُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿٢٠﴾ ثُمَّ نَظَرَ ﴿٢١﴾ ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ ﴿٢٢﴾ ثُمَّ

کسی ٹھہرائی فر اُس ور لعنت ہووے کسی بنائی فر نظر اٹھاگے دیکھیو۔ فرنک چاہڑیو اور منہ بگاڑیو فر

أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ إِنْ هٰذَآ إِلَّا سِحْرٌ يُّؤْثَرُ ﴿٢٤﴾ إِنْ هٰذَآ إِلَّا قَوْلُ

پٹھ پھیری اور تکبر کیو۔ فر بولیو یوہ دے وہی جادو ہے اگلاں دے سیکھیو یوہ نی مگر آدمی گو

الْبَشَرِ ﴿٢٥﴾ سَأُصْلِيهِ سَقَرَ ﴿٢٦﴾ وَمَآ أَدْرٰىكَ مَا سَقَرُ ﴿٢٧﴾ لَا تُبْقِي وَلَا

کلام ف۱۷ تاولاں ہی ہوں اُسناں دوزخ ماں تساؤں گو اور تم نے کے جانیوں دوزخ کے ہے نہ چھوڑے اور نہ

تَذَرُ ﴿٢٨﴾ لَوَّاحَةٌ لِّلْبَشَرِ ﴿٢٩﴾ عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ ﴿٣٠﴾ وَمَا جَعَلْنَآ أَصْحٰبَ النَّارِ

لگی رکھے ف۱۸ آدمی گی کھل اتار لیئے ف۱۹ اُس ور اُنی داروغہ ایں ف۲۰ اور ہم نے دوزخ گا داروغہ نی کیا

إِلَّا مَلٰٓئِكَةً ۙ وَّمَا جَعَلْنَا عِدَّتَهُمْ إِلَّا فِتْنَةً لِّلَّذِينَ كَفَرُوا لِيَسْتَيْقِنَ

مگر فرشتہ اور ہم نے انگی یاہ گنتی نہ رکھی مگر کافراں گی جانچ واسطے ف۲۱ تانجہ

الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتٰبَ وَيَزْدَادَ الَّذِينَ اٰمَنُوٓا إِيمَانًا وَّلَا يَرْتَابَ

کتاب آلاں ناں یقین آجائے ف۲۲ اور ایمان آلاں گو ایمان بدھے ف۲۳ اور

ف۱۷ شانِ نزول: جد حٰمٓ تَنْزِيْلُ الْكِتٰبِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيْزِ الْعَلِيْمِ نازل ہوئی تے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے مسجد ماں تلاوت فرمائی، ولید نے سنیوں تے اس قوم گی مجلس ماں آگے کہیو کہ خدا گی قسم میں محمد صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے اجاں ایک ہی کلام سنیوں، نہ وہ آدمی گو نہ جن گو، بخدا اسماں عجیب شیرینی تے تازگی تے فوائد تے دلکشی ہے۔ وہ کلام سب ور غالب رہے گو، قریش ناں اسگی ان گلاں دے بہت رنج ہویو تے ان ماں مشہور ہوگیو کہ ولید آبائی دین دے پھر گیو، ابوجہل نے ولید ناں سدھو کرن گو ذموں لیو تے اس گے کول آگے بہت غمزدہ شکل بناگے بیس گیو، ولید نے کہیو کے غم ایں؟ ابوجہل نے کہیو غم کیوں نہ ہوئے تو بڈھو ہوگیو ہے، قریش تیرا خرچہ واسطے روپیہ جمع کرلیں گا اناں ناں خیال ہے کہ تیں محمد (صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم) گا کلام کی تعریف اس واسطے کی ہے کہ تناں ان گا دستر خوان گو بچیو وکھانوں مل جائے، اس ور اساں بہت طیش آیو تے کہن لگو کیا قریش ناں میرا مال تے دولت گو پتو نی؟ تے کیا محمد (صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم) تے ان گا اصحاب نے کدے وی رج گے کھانوں کھادو ہے ان گا دستر خوان ور کے بچے گو، فر ابوجہل گے نال اٹھیو تے قوم ماں آگے کہن لگو تھارو خیال ہے کہ محمد (صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم) مجنون ایں، کیا تم نے ان ماں دیوانگی گی کائے گل دیکھی؟ سب نے کہیو ہرگز نی، کہن لگو تم اناں ناں کاہن سمجھیں، کیا تم نے کدے اناں ناں کہانت کرتاں دیکھیو؟ سب نے جواب دتو نہ، کہیو تم اناں ناں شاعر گمان کریں کیا تم نے کدے اناں ناں شعر کہتاں دیکھیو سب نے کہیو نہ، کہن لگو تم اناں ناں کذّاب کہیں، کیا تھارا تجربہ ماں کدے اناں نے جوٹھ بولیو؟ سب نے کہیو نہ، تے قریش ماں آپ گو صدق تے دیانت ایسی مشہور تھیں کہ قریش آپ ناں صادق تے امین کہیں تھا یاہ سن گے قریش نے کہیو فر گل کے ہے؟ تاں ولید سوچ گے بولیو کہ بات یاہ ہے کہ وہ جادوگر ایں، تم نے دیکھیو ہوئے گو کہ ان گی بدولت رشتہ دار، رشتہ دار دے، باپ بیٹا دے، جدا ہوجائیں، بس یوہی جادوگر گو کم ایں تے جو قرآن وہ پڑھیں وہ دل ماں اثر کرجائے، اسگی وجہ یاہ ہے کہ وہ جادو ہے۔ اس آیتِ کریمہ ماں اس گو ذکر ہے۔ ف۱۸ یعنی نہ کسے عذاب گا مستحق ناں چھوڑے، نہ کسے گا جسم ور گوشت پوست کھل لگی رہن دیے، بلکہ مستحقِ عذاب ناں گرفتار کرے تے گرفتار ناں جلائے تے جد سڑ جائیں فر اسے طرح کردتا جائیں۔ ف۱۹ ساڑ گے۔ ف۲۰ فرشتہ۔ ایک مالک تے اٹھارہ ان گا ساتھی۔ ف۲۱ کہ حکمت الٰہی ور اعتماد نہ کر گے اس تعداد ماں کلام کریں تے کہیں اُنی کیوں ہویا۔ ف۲۲ یعنی یہودیاں ناں یاہ تعداد انی کتاباں گے موافق دیکھ گے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گو یقین حاصل ہوئے۔ ف۲۳ یعنی اہلِ کتاب بچوں جیڑا ایمان لیایا ان گو اعتقاد سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گے نال ہور زیادہ ہوئے تے جان لیں کہ حضور جو کجھ فرمائیں وحی الٰہی ہے۔ اسے واسطے پہلی کتاباں گے مطابق ہوئے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ وَالْمُؤْمِنُوْنَ ۙ وَلِيَقُوْلَ الَّذِيْنَ فِيْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ

کتاب آلاں اور مسلماناں ناں کوئے شک نہ رہے اور دِل گا روگی ف٢٤

وَّالْكٰفِرُوْنَ مَاذَآ اَرَادَ اللّٰهُ بِهٰذَا مَثَلًا ؕ كَذٰلِكَ يُضِلُّ اللّٰهُ مَنْ يَّشَآءُ

اور کافر کہیں اس حیرت گی گل ماں اللہ گو کے مطلب ہے۔ اِسے طرح اللہ گمراہ کرے جس ناں چاہے

وَيَهْدِيْ مَنْ يَّشَآءُ ؕ وَمَا يَعْلَمُ جُنُوْدَ رَبِّكَ اِلَّا هُوَ ؕ وَمَا هِيَ اِلَّا ذِكْرٰى

اور ہدایت فرمائے جناں چاہے اور رب گا لشکراں ناں اُس گے سوا کوئے نی جانتو اور وہ ف٢٥ دے نی مگر آدمی واسطے

لِلْبَشَرِ ﴿٣١﴾ كَلَّا وَالْقَمَرِ ﴿٣٢﴾ وَالَّيْلِ اِذْ اَدْبَرَ ﴿٣٣﴾ وَالصُّبْحِ اِذَآ اَسْفَرَ ﴿٣٤﴾ اِنَّهَا

نصیحت۔ ہاں ہاں چن گی قسم اور رات گی جد پٹھ پھیرے۔ اور صبح گی جدلو سٹے ف٢٦ بیشک

لَاِحْدَى الْكُبَرِ ﴿٣٥﴾ نَذِيْرًا لِّلْبَشَرِ ﴿٣٦﴾ لِمَنْ شَآءَ مِنْكُمْ اَنْ يَّتَقَدَّمَ اَوْ يَتَاَخَّرَ ﴿٣٧﴾

دوزخ بہت بڑی چیزاں بچوں ایک ہے۔ آدمیاں ناں ڈر سناؤ اُناں جیڑو تھارے بچوں چاہے کہ اگے آئے ف٢٧ یا پچھے رہے ف٢٨

كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِيْنَةٌ ﴿٣٨﴾ اِلَّآ اَصْحٰبَ الْيَمِيْنِ ﴿٣٩﴾ فِيْ جَنّٰتٍ

ہر جان اپنی کرنی ماں گروی ہے۔ مگر سجی طرف آلا ف٢٩ باغاں ماں

يَتَسَآءَلُوْنَ ﴿٤٠﴾ عَنِ الْمُجْرِمِيْنَ ﴿٤١﴾ مَا سَلَكَكُمْ فِيْ سَقَرَ ﴿٤٢﴾ قَالُوْا لَمْ نَكُ

پچھیں۔ مجرماں ناں۔ تمناں کہڑی گل دوزخ ماں لے گئی۔ وہ بولیا ہم ف٣٠

مِنَ الْمُصَلِّيْنَ ﴿٤٣﴾ وَلَمْ نَكُ نُطْعِمُ الْمِسْكِيْنَ ﴿٤٤﴾ وَكُنَّا نَخُوْضُ مَعَ

نماز نی پڑھاں تھا اور مسکین ناں کھانوں نی دیاں تھا ف٣١ اور بیہودہ فکر آلاں گے نال

الْخَآئِضِيْنَ ﴿٤٥﴾ وَكُنَّا نُكَذِّبُ بِيَوْمِ الدِّيْنِ ﴿٤٦﴾ حَتّٰىٓ اَتٰىنَا الْيَقِيْنُ ﴿٤٧﴾

بیہودہ فکر کراں تھا اور ہم انصاف گا دن ناں ف٣٢ جھٹلاں تھا۔ ات توڑی جے ہمناں موت آگئی۔

فَمَا تَنْفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشّٰفِعِيْنَ ﴿٤٨﴾ فَمَا لَهُمْ عَنِ التَّذْكِرَةِ مُعْرِضِيْنَ ﴿٤٩﴾

تو اناں ناں سفارشیاں گی سفارش کم نہ دیے گی ف٣٣ تو اناں ناں کے ہویو نصیحت دے منہ پھیریں ف٣٤

ف٢٤ جن گا دلاں ماں نفاق ہے۔ ف٢٥ یعنی جہنم تے اگی صفت یا آیاتِ قرآن۔ ف٢٦ خوب روشن ہو جائے۔ ف٢٧ خیر یا جنت گی طرف ایمان لیا گے۔ ف٢٨ کفر اختیار کر گے ہور برائی تے عذاب ماں گرفتار ہوئے۔ ف٢٩ یعنی مومنین وہ گروی نی، وہ نجات پان آلاں ایں تے اناں نے نیکیں کر گے اپنا آپ ناں آزاد کرالیو ہے وہ اپناں رب گی رحمت دے نفعولیں۔ ف٣٠ دنیا ماں۔ ف٣١ یعنی مسکیناں ور صدقو نی کریں تھا ف٣٢ جس ماں اعمال گو حساب ہوئے گو تے جزا دتی جائے گی۔ مراد اس دے روزِ قیامت ہے۔ ف٣٣ یعنی انبیاء، ملائکہ، شہداء، صالحین، جناں ناں اللہ تعالیٰ نے شافع کیو ہے، وہ ایمانداراں گی شفاعت کریں گا، کافراں گی شفاعت نہ کریں گا، تاں جہڑا ایمان نی رکھتا اناں ناں شفاعت وی میسر نہ آئے گی ف٣٤ یعنی مواعظ قرآن دے اعراض کریں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

كَاَنَّهُمْ حُمُرٌ مُّسْتَنْفِرَةٌ ﴿۵۰﴾ فَرَّتْ مِنْ قَسْوَرَةٍ ﴿۵۱﴾ بَلْ يُرِيْدُ كُلُّ

گویا وہ پڑکیاوا گدھا ایں کہ شیر دوں نستا ہوویں ف۳۵ بلکہ ان چ گو ہر

امْرِئٍ مِّنْهُمْ اَنْ يُّؤْتٰى صُحُفًا مُّنَشَّرَةً ﴿۵۲﴾ كَلَّا ؕ بَلْ لَّا يَخَافُوْنَ

شخص چاہے کہ کھلا صحیفہ اُس گا ہتھ ماں دتا جائیں ف۳۶ ہرگز نی بلکہ ان ناں

الْاٰخِرَةَ ﴿۵۳﴾ كَلَّآ اِنَّهٗ تَذْكِرَةٌ ﴿۵۴﴾ فَمَنْ شَآءَ ذَكَرَهٗ ﴿۵۵﴾ وَمَا يَذْكُرُوْنَ

آخرت کو ڈرنی ف۳۷ ہاں ہاں بیشک وہ ف۳۸ نصیحت ہے۔ جیڑو چاہے اُس دے نصیحت لیئے۔ اور وہ کے نصیحت منیں

اِلَّآ اَنْ يَّشَآءَ اللّٰهُ ؕ هُوَ اَهْلُ التَّقْوٰى وَاَهْلُ الْمَغْفِرَةِ ﴿۵۶﴾

مگر جد اللہ چاہے وہی ہے ڈرن گے لائق اور اُسے گی شان ایں مغفرت فرمانوں

ع ۲
۲۵
۱۶

سُوْرَةُ الْقِيٰمَةِ مَكِّيَّةٌ | بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ | اٰيَاتُهَا ۴۰ رُكُوْعَاتُهَا ۲

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

لَآ اُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيٰمَةِ ﴿۱﴾ وَلَآ اُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ ﴿۲﴾ اَيَحْسَبُ

قیامت گا دن گی قسم یاد فرماؤں۔ اور اُس جان گی قسم جیڑی اپنے ور ملامت کرے ف۲ کیا آدمی ف۳

الْاِنْسَانُ اَلَّنْ نَّجْمَعَ عِظَامَهٗ ﴿۳﴾ بَلٰى قٰدِرِيْنَ عَلٰٓى اَنْ نُّسَوِّيَ بَنَانَهٗ ﴿۴﴾

یوہ سمجھے کہ ہم ہرگز اسگی ہڈیں جمع نہ فرماں گا۔ کیوں نی ہم قادر ہاں کہ اُسناں پورو ٹھیک بنا چھڑاں ف۴

ف۳۵ یعنی مشرکین نادانی تے بیوقوفی ماں گدھا گی طرح ایں، جس طرح شیر ناں دیکھ گے وہ نسے اسے طرح یہ نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی تلاوتِ قرآن سن گے نسیں۔ ف۳۶ کفارِ قریش نے نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے کہیو تھو کہ ہم ہرگز تھارو اتباع نہ کراں گا جد تک کہ مہارے بچوں ہر ایک گے کول اللہ تعالیٰ گی طرف دے ایک ایک کتاب نہ آئے جس ماں لکھیو وو ہوئے کہ یاہ اللہ تعالیٰ گی کتاب ہے۔ فلاں ابن فلاں گے ناں، ہم اسماں تمناں رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا اتباع گو حکم دیاں۔ ف۳۷ کیونکہ اگر اناں ناں آخرت گو خوف ہوتو تاں دلائل قائم ہون تے معجزات ظاہر ہون دے بعد اس قسم گی سرکشی تے حیلہ بازیں نہ کرتا۔ ف۳۸ قرآن شریف۔ ف۱ سورۂ قیامہ مکی ہے، اس ماں دو (۲) رکوع، چالی (۴۰) آیات، ایک سو نیڑ ینویں (۱۹۹) کلمہ چھ سو بانوے (۶۹۲) حرف ایں۔ ف۲ باوجود متقی تے کثیر الطاعۃ ہون گے کہ تم مرن دے بعد ضرور اٹھالیا جائیں گا۔ ف۳ آدمی دے مراد منکرین بعث ایں۔ **شانِ نزول:** یاہ آیت عدی بن ربیعہ گا وارہ ماں نازل ہوئی جس نے نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے کہیو تھو کہ اگر ہوں قیامت گو دن دیکھ وی لیوں تاں وی نہ منوں تے تھارے ور ایمان نہ لیاؤں کیا اللہ تعالیٰ کھنڈیں پھٹیں ویں ہڈیاں ناں جمع کرے گو۔ اس ور یاہ آیتِ کریمہ نازل ہوئی جس گا معنی ایں کہ کیا اس کافر گو گمان ایں کہ ہڈیں کھنڈن تے گلن تے ریزہ ریزہ ہو گے مٹی ماں ملن تے ہواں گے نال اڈ گے دور دراز مقامات ماں منتشر ہو جان دے ایسی ہو جائیں کہ ان گو جمع کرنوں کا فرمہاری قدرت دے باہر سمجھے؟ یوہ خیال فاسد اس گا دل ماں کیوں آیو تے اس نے کیوں نی جانیوں کہ جیڑو پہلی بار پیدا کرن ور قادر ہے وہ مرن گے بعد دوبارہ پیدا کرن ور ضرور قادر ہے۔ ف۴ یعنی اسگی انگلیں جیسی تھیں بغیر فرق گے اسی ہی کر چھڑیں تے ان گی ہڈیں اپنی جگہ ور پہچا چھڑیں۔ جد چھوٹی چھوٹی ہڈیں اس طرح ترتیب دے دتی جائیں تاں بڑیاں گو کے کہنوں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

بَلْ یُرِیْدُ الْاِنْسَانُ لِیَفْجُرَ اَمَامَهٗ ۝۵ یَسْــٴَـلُ اَیَّانَ یَوْمُ الْقِیٰمَةِ ۝۶ فَاِذَا

بلکہ آدمی چاہے کہ اُسگی نگاہ گے سامنے بدی کرے ف۵ پچھے جے قیامت گو دن کد ہووے گو فر جس دن

بَرِقَ الْبَصَرُ ۝۷ وَ خَسَفَ الْقَمَرُ ۝۸ وَ جُمِعَ الشَّمْسُ وَ الْقَمَرُ ۝۹ یَقُوْلُ

اکھ چندھیائے گی ف۶ اور چن نس جائے گو ف۷ اور دینہ چن ملا دتا جائیں گا ف۸ اُس دن

الْاِنْسَانُ یَوْمَىٕذٍ اَیْنَ الْمَفَرُّ ۝۱۰ كَلَّا لَا وَزَرَ ۝۱۱ اِلٰى رَبِّكَ یَوْمَىٕذِ ﹰالْمُسْتَقَرُّ ۝۱۲

آدمی کہیگو کیاں نس گے جاواں ف۹ اور ہرگز نی کائے چھپن گی جگہ نی اُس دن تیرا رب ہی گی طرف جا گے ٹھہرنوں ایں ف۱۰

یُنَبَّؤُا الْاِنْسَانُ یَوْمَىٕذٍۭ بِمَا قَدَّمَ وَ اَخَّرَ ۝۱۳ بَلِ الْاِنْسَانُ عَلٰى نَفْسِهٖ

اُس دن آدمی ناں اُسگو اگلو پچھلو دس دتو جائے گو ف۱۱ بلکہ آدمی خود ہی اپنا حال ور

بَصِیْرَةٌ ۝۱۴ وَّ لَوْ اَلْقٰى مَعَاذِیْرَهٗ ۝۱۵ لَا تُحَرِّكْ بِهٖ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهٖ ۝۱۶

پوری نگاہ رکھے اور اگر اُس گے کول جتنا بہانہ ہوویں سارا لے آئے۔ تاں وی نہ سنیاں جائینگا تم یاد کرن گی جلدی ماں قرآن گے نال اپنی زبان ناں حرکت نہ دیو ف۱۲

اِنَّ عَلَیْنَا جَمْعَهٗ وَ قُرْاٰنَهٗ ۝۱۷ فَاِذَا قَرَاْنٰهُ فَاتَّبِعْ قُرْاٰنَهٗ ۝۱۸ ثُمَّ اِنَّ

بیشک اُسگو محفوظ کرنوں ف۱۳ اور پڑھنوں ف۱۴ مہارے ذمہ ایں۔ تو جد ہم اُسناں پڑھ لیاں ف۱۵ اُس ویلے اُس پڑھیا وا گی اتباع کرو ف۱۶ فر بیشک

عَلَیْنَا بَیَانَهٗ ۝۱۹ كَلَّا بَلْ تُحِبُّوْنَ الْعَاجِلَةَ ۝۲۰ وَ تَذَرُوْنَ الْاٰخِرَةَ ۝۲۱

اُسگی باریکیاں ناں ظاہر فرمانوں۔ مہارے ذمہ ایں۔ کوئی نی بلکہ اے کافرو تم پیراں گے بیٹھ گی ناں عزیز رکھیں ف۱۷ اور آخرت ناں چھوڑ بیٹھا ایں

وُجُوْهٌ یَّوْمَىٕذٍ نَّاضِرَةٌ ۝۲۲ اِلٰى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ ۝۲۳ وَ وُجُوْهٌ یَّوْمَىٕذٍۭ بَاسِرَةٌ ۝۲۴

کجھ منھ اُس دن ف۱۸ تروتازہ ہوئیں گا ف۱۹ اپناں رب ناں دیکھتا ف۲۰ اور کجھ منھ بگڑیاوا ہوویں گا ف۲۱

ف۵ انسان گو انکارِ بعث شک شبہ تے دلیل گا نہ ہون گی وجہ دے نی بلکہ حال یوہ ہے کہ وہ بحالِ سوال وی اپناں فجو ور قائم رہنوں چاہے کہ مذاق نال پچھے قیامت گو دن کد آئے گو۔ (جمل) حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے اس آیت گا معنیٰ ماں فرمایو کہ آدمی بعث تے حساب گو انکار کرے جیڑ واس گے سامنے ہے۔ سعید بن جبیر نے کہیو کہ آدمی گناہ ماں جلدی کرے تے توبہ ماں دیر، یاہی کہتو رہے ہوں توبہ کروں گو، ہون چنگو عمل کروں گو، اِت توڑی کہ موت آجائے تے وہ اپنی برائیاں ماں مبتلا ہوئے۔ ف۶ تے حیرت دامن گیر ہو گی۔ ف۷ کالو ہو جائے گو تے روشنی زائل ہو جائے گی۔ ف۸ یوہ ملانوں یا طلوع ماں ہوئے گو کہ دوئے مغرب دے طلوع ہوئیں گا یا بے نور ہون ماں۔ ف۹ تانجہ اس دہشت دے جان چھٹے۔ ف۱۰ تمام خلق اس گی بارگاہ ماں حاضر ہوئے گی، حساب کیو جائے گو، جزا دتی جائے گی، جسناں چاہے گو اپنی رحمت نال جنت ماں داخل کرے گو، جسناں چاہے گو اپناں عدل نال دوزخ ماں سٹے گو۔ ف۱۱ جو کجھ اس نے کیو ہے۔ ف۱۲ شانِ نزول: حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم جبریل امین گا وحی پہچا گے واپس جان دے پہلاں یاد فرمان گی سعی فرمائیں تھا تے جلدی جلدی پڑھیں تے زبان اقدس ناں حرکت دیں تھا اللہ تعالیٰ نے حضور اقدس صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی مشقت گوارا نہ فرمائی تے قرآن کریم ناں سینہ اقدس ماں محفوظ کرن تے زبان اقدس ور جاری فرمان ناں اپناں ذمہ کرم ور لے لیو تے یاہ آیتِ کریمہ نازل فرما گے حضور ناں مطمئن فرمایو۔ ف۱۳ آپ گا سینہ اقدس ماں۔ ف۱۴ آپ گو۔ ف۱۵ یعنی تھارے کول وحی آجائے۔ ف۱۶ اس آیت گا نازل ہون گے بعد نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم وحی ناں اطمنان نال سنیں تے جد وحی تمام ہو جاتی فر پڑھیں تھا۔ ف۱۷ یعنی تمناں دنیا گی چاہت ہے ف۱۸ یعنی روزِ قیامت ف۱۹ اللہ تعالیٰ گی نعمت تے کرم ور مسرور، چہراں دے نور چمکے، یاہ موموناں گی شان ہیں۔ ف۲۰ اناں ناں دیدارِ الٰہی گی نعمت دے سرفراز فرمایو جائے گو۔ مسئلو: اس آیت دے ثابت ہو یو کہ آخرت ماں موموناں ناں دیدارِ الٰہی گی نعمت حاصل ہوئے گی، یوہی اہلِ سنّت گو عقیدو ہے، قرآن وحدیث تے اجماع گا دلائلِ کثیرہ اس ور قائم ایں تے یوہ دیدار بے کیف تے بے جہت ہوئے گو۔ ف۲۱ سیاہ کالا، غمزدہ مایوس یوہ حال کافراں گو ہوئے گو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

تَظُنُّ اَنْ يُّفْعَلَ بِهَا فَاقِرَةٌ ﴿۲۵﴾ كَلَّاۤ اِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِيَ ﴿۲۶﴾ وَقِيْلَ

سمجھتا ہوویں گا کہ ان گے نال وہ کی جائیگی جہڑی کمر توڑ دیئے ف۲۲ ہاں ہاں جد جان گلا ناں پچ جائیگی ف۲۳ اور لوک کہیں گا ف۲۴

مَنْ ٚ رَاقٍ ﴿۲۷﴾ وَّظَنَّ اَنَّهُ الْفِرَاقُ ﴿۲۸﴾ وَالْتَفَّتِ السَّاقُ بِالسَّاقِ ﴿۲۹﴾ اِلٰى

کہ ہے کوئی جہڑو پھوکا پھاکی کرے ف۲۵ اور وہ سمجھ ف۲۶ لیئے گو کہ یاہ جدائی گی کھڑی ہے ف۲۷ اور ننگ نال ننگ مل جائیں ف۲۸

ع ۳۰ / ۱۷ رَبِّكَ يَوْمَئِذِ ﹰالْمَسَاقُ ﴿۳۰﴾ فَلَا صَدَّقَ وَلَا صَلّٰى ﴿۳۱﴾ وَلٰكِنْ كَذَّبَ وَ

اس دن تیرا رب کی طرف دوڑانوں ایں ف۲۹ اور اُس نے ف۳۰ نہ دے سچ منیوں ف۳۱ اور نہ نماز پڑھی۔ ہاں جھٹلایو

تَوَلّٰى ﴿۳۲﴾ ثُمَّ ذَهَبَ اِلٰۤى اَهْلِهٖ يَتَمَطّٰى ﴿۳۳﴾ اَوْلٰى لَكَ فَاَوْلٰى ﴿۳۴﴾ ثُمَّ اَوْلٰى لَكَ

اور منھ پھیریو ف۳۲ فر اپناں گھر نال اکڑتو چلیو ف۳۳ تیری خرابی آگی ہون آگی۔ فر تیری خرابی آگی

فَاَوْلٰى ﴿۳۵﴾ اَيَحْسَبُ الْاِنْسَانُ اَنْ يُّتْرَكَ سُدًى ﴿۳۶﴾ اَلَمْ يَكُ نُطْفَةً مِّنْ

ہون آگی ف۳۴ کیا آدمی اس گھمنڈ ماں ایں جے آزاد چھوڑ دتو جائیگو ف۳۵ کیا وہ ایک بوند نی تھو۔

مَّنِيٍّ يُّمْنٰى ﴿۳۷﴾ ثُمَّ كَانَ عَلَقَةً فَخَلَقَ فَسَوّٰى ﴿۳۸﴾ فَجَعَلَ مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ

اُس منی کو جیڑی ڈوہلی جائے ف۳۶ فرخون گو ڈِکر ہویو تو اُس نے پیدا فرمایو ف۳۷ فر ٹھیک بنایو ف۳۸ تو اُس دے دو ف۳۹ جوڑ بنایا ف۴۰

ع ۱۰ / ۲ / ۱۸ الذَّكَرَ وَالْاُنْثٰى ﴿۳۹﴾ اَلَيْسَ ذٰلِكَ بِقٰدِرٍ عَلٰۤى اَنْ يُّحْيِۦَ الْمَوْتٰى ﴿۴۰﴾

مرد اور عورت۔ کیا جس نے یوہ سارو کجھ کیو وہ مُردہ ناں نہ جیا سکے گو۔

ف۲۲ یعنی وہ عذاب گی سختی تے ہولناک مصیبتاں ماں گرفتار کیا جائیں گا۔ ف۲۳ موت گے وقت۔ ف۲۴ جیڑا اس گے قریب ہوئیں گا۔ ف۲۵ تانجہ اس ناں شفا حاصل ہوئے۔ ف۲۶ یعنی مرن آلو۔ ف۲۷ کہ اہلِ مکہ تے ہور دنیا سب دے جدا ہوئے۔ ف۲۸ یعنی موت گا درد تے سختی نال پیر آپسماں جُڑ جائیں گا، یا یہ معنیٰ ایں کہ دوئے پیر کفن ماں پلیٹ دتا جائیں گا، یا یہ معنیٰ ایں کہ شدّت ور شدت ہویگی، ایک دُنیا گی جدائی گی سختی اس گے نال موت گی یا ایک موت گی سختی تے اس گے نال آخرت گیں سختیں۔ ف۲۹ یعنی بنداں گو رجوع اسے گی طرف ہے، وہی ان ماں فیصلو فرمائے گو۔ ف۳۰ یعنی انسان نے، مراد اس دے ابوجہل ہے۔ ف۳۱ رسالت تے قرآن ناں۔ ف۳۲ ایمان لیان دے ف۳۳ متکبرانہ طریقہ نال۔ ہون اس دے خطاب فرمایو جائے۔ ف۳۴ جد یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے بطحا ماں ابوجہل گا کپڑا پکڑ گے فرمایو۔ اَوْلٰى لَكَ فَاَوْلٰى ثُمَّ اَوْلٰى لَكَ فَاَوْلٰى یعنی تیری خرابی آگی ہون آگی، فر تیری خرابی آگی، ہون آگی، تاں ابوجہل نے کہیو اے محمد (صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم) کیا تم مناں تمکائیں تم تے تھارو رب میرو کجھ نی بگاڑ سکتا۔ مکہ گا پہاڑاں گے درمیان ہوں سب دے طاقت ور، صاحبِ شوکت تے قوت ہوں، مگر قرآنی خبر ضرور پوری ہونی تھی تے رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گو فرمان پورو ہونوں تھو۔ چنانچہ ایسو ہی ہویو تے جنگِ بدر ماں ابوجہل ذلّت تے خواری گے نال بری طرح ماریو گیو، نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو ہر امت ماں ایک فرعون ہوئے میری امت گو فرعون ابوجہل ہے۔ اس آیت ماں اسگی خرابی گو ذکر چار مرتبہ فرمایو گیو، پہلی خرابی بے ایمانی گی حالت ماں ذلت گی موت، دوجی خرابی قبر گی سختیں تے ات گی شدّت، تیجی خرابی مرن گے بعد اُٹھن گے وقت مصیبتاں ماں گرفتار ہونوں چوتھی خرابی جہنم گو عذاب۔ ف۳۵ کہ نہ اس ور امر و نہی وغیرہ گا احکام ہوئیں، نہ مرن دے بعد اٹھالیو جائے، نہ اس دے اعمال گو حساب لیو جائے، نہ اسناں آخرت ماں جزا دتی جائے، ایسو نی۔ ف۳۶ رحم ماں، تاں جیڑو ایسا گندہ پانی نال پیدا کیو گیو اسگو تکبر کرنوں، ٹینٹ کرنوں، تے پیدا کرن آلا گی نافرمانی کرنوں نہایت بے جا ہے۔ ف۳۷ انسان بنایو۔ ف۳۸ اس گا اعضاناں کامل کیو، اس ماں روح پائی۔ ف۳۹ یعنی منی دے یا انسان دے۔ ف۴۰ دو صفت پیدا کیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

سُوْرَةُ الدَّهْرِ مَدَنِيَّةٌ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ — اٰيَاتُهَا ۳۱ رُكُوْعَاتُهَا ۲

اللہ گا ناں نال شروع جیہڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

هَلْ اَتٰى عَلَى الْاِنْسَانِ حِيْنٌ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْـًٔا مَّذْكُوْرًا ﴿۱﴾

بیشک آدمی ور ف۲ ایک وقت وہ گزریو کہ کدے اُس گو ناں وی نی تھو ف۳

اِنَّا خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ نُّطْفَةٍ اَمْشَاجٍ ۖ نَّبْتَلِيْهِ فَجَعَلْنٰهُ سَمِيْعًا

بیشک ہم نے آدمی ناں پیدا کیو ملی وی منی نال ف۴ کہ اُساں پرکھاں ف۵ تو اُساں سنن آلو

بَصِيْرًا ﴿۲﴾ اِنَّا هَدَيْنٰهُ السَّبِيْلَ اِمَّا شَاكِرًا وَّاِمَّا كَفُوْرًا ﴿۳﴾ اِنَّآ اَعْتَدْنَا

دیکھن آلو کرچھڑیو ف۶ بیشک ہم نے اُساں راہ دسی ف۷ یا حق منو ف۸ یا ناشکری کرنو ف۹ بیشک ہم نے

لِلْكٰفِرِيْنَ سَلٰسِلَا۟ وَاَغْلٰلًا وَّسَعِيْرًا ﴿۴﴾ اِنَّ الْاَبْرَارَ يَشْرَبُوْنَ مِنْ كَاْسٍ

کافراں واسطے تیارکی ویں سنگل ف۱۰ اور طوق ف۱۱ اور بھکھتی اگ ف۱۲ بیشک نیک پیئیں گا اس جام بچوں

كَانَ مِزَاجُهَا كَافُوْرًا ﴿۵﴾ عَيْنًا يَّشْرَبُ بِهَا عِبَادُ اللّٰهِ يُفَجِّرُوْنَهَا تَفْجِيْرًا ﴿۶﴾

جسماں کافور ملیو وو ہے وہ کافور کیا ایک چشمو ایں ف۱۳ جس بچوں اللہ گا نہایت خاص بندا پیئیں گا اپناں محلاں ماں جت چاہیں گا اُساں روہڑ گے لے جائیں گا ف۱۴

يُوْفُوْنَ بِالنَّذْرِ وَيَخَافُوْنَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهٗ مُسْتَطِيْرًا ﴿۷﴾ وَيُطْعِمُوْنَ

اپنی منت پوری کریں ف۱۵ اور اُس دن دے ڈریں جسگی برائی ف۱۶ پھیلی وی ہے ف۱۷ اور کھانوں

ف۱ سورۂ دہر۔ اس گو ناں سورۂ انسان وی ہے، مجاہد تے قتادہ تے جمہور گے نزدیک یاہ سورت مدنی ایں، کجھ مفسراں نے اساں مکی کہیو ہے، اس ماں دو (۲) رکوع، اکتی (۳۱) آیات، دوسو چالی (۲۴۰) کلمہ تے ایک ہزار چرنجا (۱۰۵۴) حرف ایں ف۲ یعنی حضرت آدم علیہ السلام ور نفخ روح دے پہلاں چالی سال گو۔ ف۳ کیونکہ وہ مٹی گو ایک خمیر تھو، نہ کدے اسگو ذکر تھو، نہ اس ناں کوئے جانے تھو، نہ کسے ناں اسگی پیدائش گی حکمت معلوم تھیں۔ اس آیت گی تفسیر ماں یوہ وی کہیو گیو ہے کہ انسان دے جنس مراد ہے تے وقت دے اس گا حمل ماں رہن گو زمانوں۔ ف۴ مرد تے عورت گی۔ ف۵ مکلف کر گے اپناں امر تے نہی دے۔ ف۶ تانجہ دلائل گو مشاہدو تے آیات ناں سن سکے۔ ف۷ دلائل قائم کر کے، رسول بھیج گے، کتاب نازل فرما گے، تانجہ ہوئے۔ ف۸ یعنی مومن سعید۔ ف۹ کافر شقی۔ ف۱۰ جناں ناں بن گے دوزخ گی طرف کسیٹا جائیں گا۔ ف۱۱ جیہڑ اگلاں ماں کہلیا جائیں گا۔ ف۱۲ جس ماں ساڑیا جائیں گا۔ ف۱۳ جنت ماں۔ ف۱۴ ابرار گا ثواب حاصل کرن گے بعدان گا اعمال گو ذکر فرمایو جائے جو ثواب گو ذریعو ہوئے ف۱۵ منت یاہ ہے کہ جو چیز آدمی ور واجب نی وہ کسے شرط نال اپنے اپر واجب کر لیے، مثلاً یاہ کہے کہ اگر میرو مریض اچھو ہوے یا میرو مسافر بخیر واپس آئے یا میرو یوہ کم ہوئے تاں ہوں راہِ خدا ماں اتنوں صدقو دیوں گو یا اتنی رکعت نماز پڑھوں گو، اس نذر گی وفا واجب ہو جائے۔ مطلب یوہ ہے کہ لوک طاعت تے عبادت تے شرع گا واجبات گا عامل ایں حتیٰ کہ جیہڑ اطاعات غیر واجبہ ناں اپنے اپر منت نال واجب کر لیں، اساں وی ادا کریں۔ ف۱۶ یعنی شدت تے سختی۔ ف۱۷ قتادہ نے کہیو کہ اس دن گی شدت اس قدر پھیلی وی ہے کہ آسمان پھٹ جائیں گا، ستارہ جھڑ جائیں گا، چن تے دینہ بے نور ہو جائیں گا، پہاڑ ریزہ ریزہ ہو جائیں گا۔ کائے عمارت باقی نہ رہے گی، اس گے بعد یوہ دسیو جائے کہ ان گا اعمال ریا تے نمود و نمائش دے خالی ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الطَّعَامَ عَلٰى حُبِّهٖ مِسْكِيْنًا وَّيَتِيْمًا وَّاَسِيْرًا ﴿۸﴾ اِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللّٰهِ

کھوالیں اُسگی محبت ور ف۱۸ مسکین اور یتیم اور قیدی ناں ان دے کہیں ہم تمناں خاص اللہ واسطے

لَا نُرِيْدُ مِنْكُمْ جَزَآءً وَّلَا شُكُوْرًا ﴿۹﴾ اِنَّا نَخَافُ مِنْ رَّبِّنَا يَوْمًا عَبُوْسًا

کھانوں دیاں تھارا دے کوئے بدلو یا شکر گزاری نی منگتا۔ بیشک ہمناں اپناں رب دے ایک

قَمْطَرِيْرًا ﴿۱۰﴾ فَوَقٰىهُمُ اللّٰهُ شَرَّ ذٰلِكَ الْيَوْمِ وَلَقّٰىهُمْ نَضْرَةً وَّسُرُوْرًا ﴿۱۱﴾

ایسا دن گو ڈر ہے جیڑو بہت کوڑو نہایت سخت ہے ف۱۹ تو اللہ نے اناں ناں اُس دن گا شر دے بچالیو اور اناں ناں تازگی اور شادمانی دتی۔

وَجَزٰىهُمْ بِمَا صَبَرُوْا جَنَّةً وَّحَرِيْرًا ﴿۱۲﴾ مُّتَّكِـِٕيْنَ فِيْهَا عَلَى الْاَرَآئِكِ لَا

اور ان گا صبر ور اُناں ناں جنت اور ریشمی کپڑا بدلہ ماں دتا۔ جنت ماں تختاں ور تکیہ لایاوا ہوویں گا نہ

يَرَوْنَ فِيْهَا شَمْسًا وَّلَا زَمْهَرِيْرًا ﴿۱۳﴾ وَدَانِيَةً عَلَيْهِمْ ظِلٰلُهَا وَذُلِّلَتْ

اُس ماں تپ دیکھیں گا نہ سخت ٹھنڈ ف۲۰ اور اُس گا ف۲۱ سایہ ان ور جھکیاوا ہوویں گا

قُطُوْفُهَا تَذْلِيْلًا ﴿۱۴﴾ وَيُطَافُ عَلَيْهِمْ بِاٰنِيَةٍ مِّنْ فِضَّةٍ وَّاَكْوَابٍ كَانَتْ

اور اس گا گچھا جھکا گے تھلے کیا ہوویں گا ف۲۲ اور ان ور چاندی گا برتناں اور کوزاں گو دور ہوویگو جیڑا

قَوَارِيْرَا۠ ﴿۱۵﴾ قَوَارِيْرَا۠ مِنْ فِضَّةٍ قَدَّرُوْهَا تَقْدِيْرًا ﴿۱۶﴾ وَيُسْقَوْنَ فِيْهَا

شیشہ گی طرح ہوویں گا۔ کسا شیشہ چاندی گا ف۲۳ ساقیاں نے پورا اندازہ ور رکھیا ف۲۴ وا ہوویں گا۔ اور اُساں وہ

كَاْسًا كَانَ مِزَاجُهَا زَنْجَبِيْلًا ﴿۱۷﴾ عَيْنًا فِيْهَا تُسَمّٰى سَلْسَبِيْلًا ﴿۱۸﴾ وَيَطُوْفُ

جام پلایا جائیں گا ف۲۵ جسکو سواد ادرک گو ف۲۶ ہوئے تو وہ ادرک کے ہے جنت ماں ایک چشمو ایں جسناں سلسبیل کہو جائے ف۲۷ اور ان گے

ف۱۸ یعنی ایسی حالت ماں کہ جداناں ناں خود کھان گی حاجت تے خواہش ہوئے تے بعض مفسرین نے اس گا معنیٰ یہ لیاں ایں کہ اللہ تعالیٰ گی محبت ماں کھوالیں شانِ نزول: یاہ آیت حضرت علی مرتضیٰ رضی اللہ تعالیٰ عنہ تے حضرت فاطمۃ الزہرا رضی اللہ تعالیٰ عنہا تے ان گی کنیز فضہ گا حق ماں نازل ہوئی، حضرات حسنین کریمین رضی اللہ تعالیٰ عنہما بیمار ہویا، ان حضرات نے ان گی صحت یابی ور تر واں روزاں گی منت منی، اللہ تعالیٰ نے صحت عطا فرمائی، نذر ناں پورا کرن گو وقت آیو، ساراں نے روزہ رکھیا، حضرت علی مرتضیٰ رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے ایک یہودی دے ترے صاع جو لیا، حضرت سیّدہ فاطمۃ الزہرا رضی اللہ تعالیٰ عنہا نے ایک ایک صاع ترے دن پکایو لیکن جد افطار گو وقت آتو تے روٹیں سامنے رکھتا تاں ایک دن مسکین، ایک دن یتیم، ایک دن اسیر (قیدی) آیو تے ترے ہی دن ان حضرات نے ساریں روٹیں اناں ناں دے چھڑیں تے صرف پانی ناں افطار کر گے اگلو روز ور کھ لیو۔ ف۱۹ لہذا ہم اپناں عمل گی جزا یا شکر گزاری تھارا دے نی چاہتا۔ یو عمل اس واسطے ہے کہ ہم اس دن خوف دے امن ماں رہاں۔ ف۲۰ یعنی گرمی یا سردی گی کائے تکلیف ات نہ ہوئے گی۔ ف۲۱ یعنی بہشتی درختاں گا۔ ف۲۲ کہ کھڑا ہو گے بیس گے لیٹ گے ہر حال ماں کچھا لے سکیں۔ ف۲۳ جنتی برتن چاندی گا ہوئیں گا تے چاندی گا رنگ تے اس گا حسن گے نال آبگینہ گی طرح صاف شفاف ہوئیں گا، کہ ان ماں جیڑی چیز استعمال کی جائے گی وہ باہر دے دِسے گی۔ ف۲۴ یعنی پین آلاں گی رغبت گی قدر (برابر) نہ اس دے کہٹ، نہ زیادہ، یو سلیقو جنتی خادماں گے نال خاص ہے دنیا گا ساقیاں ناں میسر نی۔ ف۲۵ شرابِ طہور گا۔ ف۲۶ اسگی آمیزش دے شراب گی لذّت ہور زیادہ ہو جائے گی۔ ف۲۷ مقربین دے خالص اسے ناں پیئیں گا تے باقی اہل جنت گی شراباں ماں آمیزش ہوئے گی۔ یو چشمو عرش گے ہیٹھوں جنتِ عدن دے ہوتاں ہویاں تمام جنتاں ماں جائے۔

ﮯ قرء حفص بغیر الالف والوصل فیھما ووقف علی الاولی بالالف وعلی الثانی بغیر الالف ۱۲

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُّخَلَّدُوْنَ ۚ اِذَا رَاَيْتَهُمْ حَسِبْتَهُمْ لُؤْلُؤًا مَّنْثُوْرًا ﴿۱۹﴾
چوفیرے پھریں گا ہمیشہ خدمت ماں رہن آلا لڑکا ف۲۸ جد توں اناں ناں دیکھے تواناں ناں سمجھے کہ موتی ایں کھنڈایا وا ف۲۹
وَاِذَا رَاَيْتَ ثَمَّ رَاَيْتَ نَعِيْمًا وَّ مُلْكًا كَبِيْرًا ﴿۲۰﴾ عٰلِيَهُمْ ثِيَابُ
اور جد تو اواں نظر کرے ایک سکون دیکھے ف۳۰ اور بڑی سلطنت ف۳۱ ان گا جسم ور ہیں۔
سُنْدُسٍ خُضْرٌ وَّ اِسْتَبْرَقٌ ۫ وَّ حُلُّوْۤا اَسَاوِرَ مِنْ فِضَّةٍ ۚ وَسَقٰهُمْ رَبُّهُمْ
باریک ریشم گا سبز کپڑا ف۳۲ اور موٹا ریشم گا ف۳۳ اور اُناں ناں چاندی گا کنگن پہنایا گیا ف۳۴ اور اُنہاں ناں ان گا رب نے
شَرَابًا طَهُوْرًا ﴿۲۱﴾ اِنَّ هٰذَا كَانَ لَكُمْ جَزَآءً وَّ كَانَ سَعْيُكُمْ
سُتھری شراب پلائیں ف۳۵ اناں دے فرمایو جائیگو یوہ تھارو صلو ہے ف۳۶ اور تھاری محنت
مَّشْكُوْرًا ﴿۲۲﴾ اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ تَنْزِيْلًا ﴿۲۳﴾ فَاصْبِرْ
ٹھکانے لگی ف۳۷ بیشک ہم نے تھارے ور ف۳۸ قرآن تھوڑو تھوڑو کر گے اُتاریو ف۳۹ تو
لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تُطِعْ مِنْهُمْ اٰثِمًا اَوْ كَفُوْرًا ﴿۲۴﴾ وَاذْكُرِ اسْمَ
اپناں رب گا حکم ور صابر رہو ف۴۰ ان ماں کسے گناہگار یا ناشکرا گی گل نہ سنوں ف۴۱ اور اپناں
رَبِّكَ بُكْرَةً وَّ اَصِيْلًا ﴿۲۵﴾ وَمِنَ الَّيْلِ فَاسْجُدْ لَهٗ وَسَبِّحْهُ
رب گو ناں صبح و شام یاد کرو ف۴۲ اور کجھ رات ماں اسناں سجدو کرو ف۴۳ اور

ف۲۸ جیڑ انہ کدے بڈھا ہوئیں گا نہ مریں گا، نہ ان ماں کائے تبدیلی آئے گی، نہ خدمت دے تھکیں گا، ان گا حسن گویوہ عالم ہوئے گو۔ ف۲۹ یعنی جس طرح فرشِ مصفیٰ ور گوہر آبدار غلطاں ہوئے اس حسن وصفا گے نال جنتی غلمان خدمت ماں مشغول ہوئیں گا۔ ف۳۰ جس گو وصف بیان ماں نی آسکتو ف۳۱ جس گی حد تے نہایت نی، نہ اس ناں زوال، نہ جنتی گواتوں انتقال، وسعت گو یوہ عالم کہ ادنیٰ مرتبہ گو جنتی جد اپناں ملک ماں دیکھے گو تاں ہزار سال گی راہ تک اسے طرح دیکھے گو جسطرح اپنے اگے دیکھے، شان وشوکت یاہ ہوئے گی کہ فرشتہ بے اجازت نہ آئیں گا۔ ف۳۲ یعنی باریک ریشم گا۔ ف۳۳ یعنی موٹا ریشم گا ف۳۴ حضرت ابن مسیب رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو کہ ہر ایک جنتی گا ہتھ ماں ترے کنگن ہوئیں گا، ایک چاندی گو، ایک سونا گو، ایک موتی گو، ف۳۵ جیڑی نہایت پاک صاف، نہ اس گے کسے گو ہتھ لگو، نہ کسے نے چھویو، نہ وہ پین گے بعد دنیا گی شراب گی طرح جسم گے اندر سڑ گے پیشاب بنے، بلکہ اسگی صفائی گو یوہ عالم ایں کہ جسم گے اندر اتر گے پاکیزہ خوشبو بن گے جسم دے نکلے اہلِ جنت ناں کھان دے بعد شراب پیش کی جائے گی، اس ناں پین دے ان گا پیٹ صاف ہو جائیں گا تے جواناں نے کھادو ہے وہ پاکیزہ خوشبو بن گے ان گا جسماں دے نکلے گو تے ان گی خواہش تے رغبت فر تازہ ہو جائیں گیں۔ ف۳۶ یعنی تھاری اطاعت تے فرمانبرداری گو۔ ف۳۷ کہ تھارا دے تھارو رب راضی ہو یو تے اس نے تمناں ثواب عظیم عطا فرمایو۔ ف۳۸ اے سیّدِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ف۳۹ آیت آیت کر گے تے اس ماں اللہ تعالیٰ گیں بڑیں حکمت ایں۔ ف۴۰ رسالت گی تبلیغ فرما گے تے اسماں مشقت کر گے تے دشمنانِ دین گیں ایذا برداشت کر گے۔ ف۴۱ شانِ نزول: عتبہ بن ربیعہ تے ولید بن مغیرہ یہ دوئے نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گے کول آیا تے کہن لگا تم اس کم دے باز آجاؤ یعنی دین دے، عتبہ نے کہیو اگر تم ایسو کریں تاں ہوں تمناں اپنی لڑکی بیاہ دیوں تے بغیر مہر گے تھاری خدمت ماں حاضر کر چھڑوں، ولید نے کہیو کہ ہوں تمناں اتنوں مال دے چھڑوں کہ تم راضی ہو جائیں۔ اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی۔ ف۴۲ نماز ماں، صبح گا ذکر دے نمازِ فجر تے شام گا ذکر دے ظہر تے عصر مراد ایں۔ ف۴۳ یعنی مغرب تے عشا گی نماز پڑھو۔ اس آیت ماں پنجاں نمازاں گو ذکر فرمایو گیو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لَيۡلًا طَوِيۡلًا ﴿۲۶﴾ اِنَّ هٰٓؤُلَآءِ يُحِبُّوۡنَ الۡعَاجِلَةَ وَيَذَرُوۡنَ وَرَآءَهُمۡ يَوۡمًا
بڑی رات تک اُسکی پاکی بولو ف۴۴ بیشک یہ لوگ ف۴۵ پیراں بیٹھ گی نال محبت رکھیں ف۴۶ اور اپنے پچھے ایک وزن دار دن ناں
ثَقِيۡلًا ﴿۲۷﴾ نَحۡنُ خَلَقۡنٰهُمۡ وَشَدَدۡنَاۤ اَسۡرَهُمۡ ۚ وَاِذَا شِئۡنَا بَدَّلۡنَاۤ
چھوڑ بیٹھا ایں ف۴۷ ہم نے اُناں ناں پیدا کیو اور ان گا جوڑ بند مضبوط کیا اور ہم جد چاہاں ف۴۸
اَمۡثَالَهُمۡ تَبۡدِيۡلًا ﴿۲۸﴾ اِنَّ هٰذِهٖ تَذۡكِرَةٌ ۚ فَمَنۡ شَآءَ اتَّخَذَ اِلٰى
ان جسا ہور بدل چھڑاں ف۴۹ بیشک یاہ نصیحت ہے ف۵۰ تو جیہڑو چاہے اپنا
رَبِّهٖ سَبِيۡلًا ﴿۲۹﴾ وَمَا تَشَآءُوۡنَ اِلَّاۤ اَنۡ يَّشَآءَ اللّٰهُ ؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ
رب گی طرف راہ اختیار کرے ف۵۱ اور تم کے چاہیں مگر یوہ کہ اللہ چاہے ف۵۲ بیشک
عَلِيۡمًا حَكِيۡمًا ﴿۳۰﴾ ۖ يُّدۡخِلُ مَنۡ يَّشَآءُ فِىۡ رَحۡمَتِهٖ ؕ وَالظّٰلِمِيۡنَ
وہ علم تے قدرت آلو ہے اپنی رحمت ماں لیئے ف۵۳ جناں چاہے ف۵۴ اور ظالماں
اَعَدَّ لَهُمۡ عَذَابًا اَلِيۡمًا ﴿۳۱﴾ ع
واسطے اُس نے دردناک عذاب تیار کر رکھیو ہے ف۵۵

سُوۡرَةُ الۡمُرۡسَلٰتِ مَكِّيَّةٌ — اٰیاتھا ۵۰ — رکوعاتھا ۲

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ
اللہ گا ناں نال شروع جیہڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

ف۴۴ یعنی فرضاں دے بعد نفل پڑھتا رہو، اس ماں نمازِ تہجد آگئی، بعض مفسّرین نے فرمایو کہ مراد ذِکرِ لسانی ایں۔ مقصود یوہ ہے کہ دن رات گا تمام وقتاں ماں دل تے زبان دے ذکرِ الٰہی ماں مشغول رہو۔ ف۴۵ یعنی کفار۔ ف۴۶ یعنی دنیا گی محبت ماں گرفتار ایں۔ ف۴۷ یعنی قیامت گا دن ناں، جس گا شدائد کفار ور بہت پہارا ہوئیں گا، نہ اس ور ایمان لیائیں نہ اس دن واسطے عمل کریں۔ ف۴۸ اناں ناں ہلاک کر چھڑاں تے بجائے ان گے ف۴۹ جیہڑا اطاعت شعار ہوئیں۔ ف۵۰ مخلوق گے واسطے۔ ف۵۱ اسکی طاعت کرگے تے اسگا رسول گو اتباع کرگے۔ ف۵۲ کیونکہ جو کجھ ہوئے اسے گی مشیت تے مرضی نال ہوئے۔ ف۵۳ یعنی جنت ماں داخل فرمائے۔ ف۵۴ ایمان عطا فرماگے۔ ف۵۵ ظالماں دے مراد کافر ایں۔ ف۱ سورۂ مرسلات مکی ہے، اس ماں دو (۲) رکوع، پنجاہ (۵۰) آیات، ایک سواسی (۱۸۰) کلمہ، اٹھ سو سولہ (۸۱۶) حرف ایں۔ شانِ نزول: حضرت ابن مسعود رضی اللہ تعالٰی عنہ نے فرمایو کہ والمرسلات شب جن ماں نازل ہوئی، ہم سید عالم صلی اللہ تعالٰی علیہ وآلہ وسلم گی رکابِ سعادت ماں تھا، جد منی گا غار ماں پجیا والمرسلات نازل ہوئی ہم حضور دے اساں پڑھاں تھا تے حضور اسکی تلاوت فرمائیں تھا، اچانک ایک سپ نے چھال ماری ہم اساں مارن واسطے اگاں ہویا، وہ نس گیو، حضور نے فرمایو تم اسکی برائی دے بچایا گیا، وہ تھاری برائی دے، یوہ غار منی ماں غارِ والمرسلات گا ناں نال مشہور ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَالْمُرْسَلٰتِ عُرْفًا ﴿۱﴾ فَالْعٰصِفٰتِ عَصْفًا ﴿۲﴾ وَّالنّٰشِرٰتِ نَشْرًا ﴿۳﴾
قسم انگی جیڑیں بھیجی جائیں لگاتار ف۲ فر زور نال چونکو دین آلیں فر بہار گے چان آلیں ف۳
فَالْفٰرِقٰتِ فَرْقًا ﴿۴﴾ فَالْمُلْقِیٰتِ ذِكْرًا ﴿۵﴾ عُذْرًا اَوْ نُذْرًا ﴿۶﴾ اِنَّمَا
فر حق ناحق ناں خوب جدا کرن آلیں۔ قرآن گی قسم جیڑیں ذکر گو القار کریں ف۴ حجت تمام کرن یا ڈران ناں بیشک
تُوْعَدُوْنَ لَوَاقِعٌ ﴿۷﴾ فَاِذَا النُّجُوْمُ طُمِسَتْ ﴿۸﴾ وَاِذَا السَّمَآءُ فُرِجَتْ ﴿۹﴾
جس گل گو تمناں وعدو دتو جائے ف۵ ضرور ہونی ایں ف۶ فر جد تارا مٹا دتا جائیں اور جد آسمان ماں سُراخ پوئیں
وَاِذَا الْجِبَالُ نُسِفَتْ ﴿۱۰﴾ وَاِذَا الرُّسُلُ اُقِّتَتْ ﴿۱۱﴾ لِاَیِّ یَوْمٍ
اور جد پہاڑ توڑ بنا گے اُڈا چھڑیا جائیں اور جد رسولاں گو وقت آئے ف۷ کس دن واسطے
اُجِّلَتْ ﴿۱۲﴾ لِیَوْمِ الْفَصْلِ ﴿۱۳﴾ وَمَآ اَدْرٰىكَ مَا یَوْمُ الْفَصْلِ ﴿۱۴﴾ وَیْلٌ
بنایا گیا تھا۔ روز قیامت واسطے۔ اور تو کے جانیں وہ فیصلہ گو دن کے ہے ف۸ جھٹلان آلاں
یَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِیْنَ ﴿۱۵﴾ اَلَمْ نُهْلِكِ الْاَوَّلِیْنَ ﴿۱۶﴾ ثُمَّ نُتْبِعُهُمُ الْاٰخِرِیْنَ ﴿۱۷﴾
گی اُس دن خرابی ف۹ کیا ہم نے اگلاں ناں ہلاک نی کیو ف۱۰ فر پچھلاں ناں ان گے پچھے پیچاں گا ف۱۱
كَذٰلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمِیْنَ ﴿۱۸﴾ وَیْلٌ یَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِیْنَ ﴿۱۹﴾ اَلَمْ نَخْلُقْكُّمْ
مجرماں گے نال ہم ایسوہی کراں۔ اُس دن جھٹلان آلاں گی خرابی۔ کیا ہم نے تمناں
مِّنْ مَّآءٍ مَّهِیْنٍ ﴿۲۰﴾ فَجَعَلْنٰهُ فِیْ قَرَارٍ مَّكِیْنٍ ﴿۲۱﴾ اِلٰى قَدَرٍ مَّعْلُوْمٍ ﴿۲۲﴾
ایک بے قدر پانی دے پیدا نی کیو ف۱۲ فر اُناں ایک محفوظ جگہ ماں رکھیو ف۱۳ ایک معلوم اندازہ تک ف۱۴

ف۲ ان آیتاں ماں جیڑیں قسم مذکور ایں وہ پنج صفت ایں جن گا موضوعات ظاہر ماں مذکور نی اسے واسطے مفسّرین نے ان گی تفسیر ماں بہت وجوہ ذکر کیا ایں۔ کجھاں نے یہ پنجے صفات ہواں گی قرار دتیں ایں، کجھاں نے ملائکہ گی، کجھاں نے آیاتِ قرآن گی، کجھاں نے نفوسِ کاملہ گی جیڑا تکمیل کرن واسطے ابدان گی طرف بیجیا جائیں، فر وہ ریاضتاں گی ہوا گے نال ماسوائے حق ناں اڈا چھڑیں، فر تمام اعضا ماں اس اثر نال پھیلاں۔ فر حق بالذات تے باطل فی نفسہ ماں غرق کراں تے ذاتِ الٰہی گے سوا ہر شئی ناں ہلاک ہون آلی دیکھیں، فر ذکر گو القا کراں اس طرح کہ دلاں ماں تے زبان ور اللہ تعالیٰ گو ذکر ہی ہوئے۔ تے ایک وجہ یاہ ذکر کی ہے پہلی تریاں صفتاں دے ہوا مراد ایں تے باقی دواں دے فرشتہ، اس تقدیر ور معنٰی یہ ایں کہ قسم ان ہواں گی جیڑیں لگاتار بیجی جائیں فر زور نال چونکو دیں ان دے مراد عذاب گی ہوا ایں، (خازن تے جمل وغیرہ)۔ ف۳ یعنی وہ رحمت گی ہوا جمڑیں چھڑناں جائیں۔ اس گے بعد جیڑیں صفت مذکور ایں وہ قولِ آخیر ور جماعتِ ملائکہ گی ایں۔ ابن کثیر نے کہیو کہ فارقات تے ملقیات دے ملائکہ گین جماعت مراد ایں اسے ور اجماع ہے۔ ف۴ انبیا تے مرسلین گے کول وحی لیا گے۔ ف۵ یعنی بعث تے عذاب تے قیامت گا آن گو۔ ف۶ کہ اس گا ہون ماں کجھ وی شک نی۔ ف۷ کہ وہ امتاں ور گواہی دین واسطے جمع کیا جائیں۔ ف۸ اس گا ہول تے شدّت گو کے عالم ایں۔ ف۹ جیڑا دنیا ماں توحید تے نبوت تے روزِ آخرت تے بعث تے حساب گا منکر تھا۔ ف۱۰ دنیا ماں عذاب نازل کر گے جداناں نے رسولاں ناں جھٹلایو۔ ف۱۱ یعنی جیڑا پہلی امتاں گا مکذبین گی راہ اختیار کر گے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی تکذیب کریں اناں ناں وی پہلاں گی طرح ہلاک فرماں گا۔ ف۱۲ یعنی نطفہ دے۔ ف۱۳ یعنی رحم ماں۔ ف۱۴ وقتِ ولادت تک جس ناں اللہ تعالیٰ جانے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فَقَدَرْنَا ۖ فَنِعْمَ الْقٰدِرُوْنَ ﴿۲۳﴾ وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ﴿۲۴﴾ اَلَمْ نَجْعَلِ
فر ہم نے اندازہ فرمایو تو ہم کتنا اچھا قادر ہاں ف۱۵ اس دن جھٹلان آلاں گی خرابی کیا ہم نے
الْاَرْضَ كِفَاتًا ﴿۲۵﴾ اَحْيَآءً وَّ اَمْوَاتًا ﴿۲۶﴾ وَّ جَعَلْنَا فِيْهَا رَوَاسِيَ شٰمِخٰتٍ
زمین ناں جمع کرن آلی نی کیو۔ تھاراں زنداں اور مرداں گی ف۱۶ اور ہم نے اُساں اُچاّ اُچاّ پہاڑ رکھیا ف۱۷
وَّ اَسْقَيْنٰكُمْ مَّآءً فُرَاتًا ﴿۲۷﴾ وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ﴿۲۸﴾ اِنْطَلِقُوْٓا
اور ہم نے تمناں خوب مٹھا پانی پیالیا ف۱۸ اُس دن جھٹلان آلاں گی خرابی چلو ف۱۹
اِلٰى مَا كُنْتُمْ بِهٖ تُكَذِّبُوْنَ ﴿۲۹﴾ اِنْطَلِقُوْٓا اِلٰى ظِلٍّ ذِيْ ثَلٰثِ
اُسگی طرف ف۲۰ جناں جھٹلائیں تھا۔ چلو اُس تو واں گا سایہ گی طرف جسگی ترے
شُعَبٍ ﴿۳۰﴾ لَّا ظَلِيْلٍ وَّ لَا يُغْنِيْ مِنَ اللَّهَبِ ﴿۳۱﴾ اِنَّهَا تَرْمِيْ بِشَرَرٍ
شاخ ایں ف۲۱ نہ سایو دے ف۲۲ نہ النمبا دے بچائے ف۲۳ بیشک دوزخ چنگاری اڈائے ف۲۴
كَالْقَصْرِ ﴿۳۲﴾ كَاَنَّهٗ جِمٰلَتٌ صُفْرٌ ﴿۳۳﴾ وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ﴿۳۴﴾
جسطرحیا اُچا محل گویا وہ پیلا رنگ گا اونٹھ ایں۔ اُس دن جھٹلان آلاں گی خرابی
هٰذَا يَوْمُ لَا يَنْطِقُوْنَ ﴿۳۵﴾ وَ لَا يُؤْذَنُ لَهُمْ فَيَعْتَذِرُوْنَ ﴿۳۶﴾ وَيْلٌ
یوہ دن ایں کہ وہ بول نہ سکیں گا ف۲۵ اور نہ اناں ناں عذر کرن گی ف۲۶ اجازت ملے گی اُس دن
يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ﴿۳۷﴾ هٰذَا يَوْمُ الْفَصْلِ ۚ جَمَعْنٰكُمْ وَ الْاَوَّلِيْنَ ﴿۳۸﴾
جھٹلان آلاں گی خرابی یوہ فیصلہ گودن ہم نے تمناں جمع کیو ف۲۷ اور ساراں اگلاں ناں ف۲۸

ف۱۵ اندازو فرمان ور۔ (جمل) ف۱۶ کہ زندہ اسگی پشت ور جمع رہیں تے مردہ اس گا بطن ماں۔ ف۱۷ بلند پہاڑاں گا۔ ف۱۸ زمین ماں چشمہ تے منبع پیدا کر گے یہ تمام گل مُرداں ناں زندہ کرن دے زیادہ عجیب ایں ف۱۹ تے روزِ قیامت کافراں دے کہیو جائے گو کہ جس اگ گو تم انکار کریں تھا اس گی طرف جاوَ۔ ف۲۰ یعنی اس عذاب گی طرف۔ ف۲۱ اس دے جہنم گو توں مراد ہے جیڑو اُچو ہو گے ترے شاخ بن جائے گو ایک کافراں گا سراں ور ایک ان گے سجّے تے ایک کھبّے تے حساب دے فارغ ہون تک اناں ناں اسے تو واں ماں رہن گو حکم ہوئے گو جد کہ اللہ تعالیٰ گا پیارا بندہ اس گا عرش گا سایہ ماں ہوئیں گا اس گے بعد جہنم گا تو واں گی شان بیان کی جائے کہ وہ ایسو ہے کہ ف۲۲ جس دے اس دن گی گرمی دے کجھ امن پا سکیں۔ ف۲۳ آتشِ جہنم گی۔ ف۲۴ اتنی اتنی بڑی۔ ف۲۵ نہ کائے ایسی حجت پیش کر سکیں گا جیڑی اناں ناں کم دیے۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو قیامت گے دن بہت سارا موقع ہوئیں گا کجھاں ماں کلام کر سکیں گا کجھاں ماں کجھ بول نہ سکیں گا۔ ف۲۶ تے درحقیقت ان گے کول کوئے عذر ہی نہ ہوئے گو کیونکہ دنیا ماں حجت تمام کر چھڑیں تے آخرت واسطے کائے گنجائش عذر گی نی رکھی گئی، البتہ اناں ناں یوہ خیال فاسد آئے گو کہ حیلہ بہانہ بناں، یہ حیلہ پیش کرن گی اجازت نہ ہوئے گی۔ حضرت جنید رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو کہ اسکو عذر ہی کے ہے جس نے نعمت دین آلا دے روگرانی کی اس گی نعمتاں ناں جھٹلایو اس گا احساناں گی ناشکری کی۔ ف۲۷ اے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی تکذیب کرن آلیو! ف۲۸ جیڑ اتھارا دے پہلا انبیا گی تکذیب کریں تھا تھارو، ان گو، سب گو حساب لیو جائے گو تے تمناں، اناں ناں، سب ناں عذاب کیو جائے گو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فَإِن كَانَ لَكُمْ كَيْدٌ فَكِيدُونِ ﴿٣٩﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٠﴾ إِنَّ

ہون اگر تہارو کوئے داؤ ہے دے میرے پر چلاؤ ف٢٩ اس دن جھٹلان آلاں کی خرابی۔ بیشک

الْمُتَّقِينَ فِي ظِلَالٍ وَعُيُونٍ ﴿٤١﴾ وَفَوَاكِهَ مِمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٤٢﴾ كُلُوا وَاشْرَبُوا

ڈر آلا سایاں ف٣٠ اور چشماں ماں ایں۔ اور میواں ماں جو ان کو دل چاہے ف٣١ کھاؤ اور پیو

هَنِيئًا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾ إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٤٤﴾ وَيْلٌ

لذت لے کے ف٣٢ اپناں اعمال کو بدلو ف٣٣ بے شک نیکاں ناں ہم ایسو ہی بدلو دیاں اس دن

يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٥﴾ كُلُوا وَتَمَتَّعُوا قَلِيلًا إِنَّكُم مُّجْرِمُونَ ﴿٤٦﴾ وَيْلٌ

جھٹلان آلاں کی خرابی ہوئے ف٣٤ کجھ دن کھالیو اور برت لیو ف٣٥ ضرور تم مجرم ایں ف٣٦ اس دن

يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٧﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ارْكَعُوا لَا يَرْكَعُونَ ﴿٤٨﴾ وَيْلٌ

جھٹلان آلاں کی خرابی ہے اور جو اناں ناں کہیو جائے کہ نماز پڑھو تو نی پڑھتا اُس دن

يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٩﴾ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٠﴾ ع ٢ ٢٢

جھٹلان آلاں کی خرابی فر ف٣٧ اس کے بعد کیہڑی گل ور ایمان لے آئیں گا ف٣٨

ف٢٩ تے کسے طرح اپنی آپ ناں عذاب دے بچ سکو تاں بچالیو، یاہ انتہا درجہ کی توبیخ ہے (ڈانٹ) کیونکہ یاہ دے یقینی جانتا ہوئیں گا کہ اج نہ کوئے مکر چل سکے نہ کوئے حیلہ ہو سکے۔ ف٣٠ جیہڑا عذاب اپنی کو خوف رکھیں تھا جنتی درختاں گا۔ ف٣١ اس دے لذت حاصل کریں اس آیت دے ثابت ہویو کہ اہل جنت ناں ان کی مرضی کے مطابق نعمت میں گیں بخلاف دنیا کے کہ ات آدمی ناں جو ملے اسے ور راضی ہونوں پوئے تے اہل جنت دے کہیو جائے گو۔ ف٣٢ لذیذ خوش، جس ماں ذرا وی تنغص کوش نہ ہونی۔ ف٣٣ ان طاعات کو جیہڑیں تم نے دنیاماں کیں تھیں۔ ف٣٤ اس کے بعد تہدید کے طور ور کفاراں ناں خطاب کیو جائے کہ اے دنیا ور تکذیب کرن آلیو تم دُنیاماں۔ ف٣٥ اپنی موت کا وقت تک ف٣٦ کافرایں، دائمی عذاب کا مستحق ایں۔ ف٣٧ قرآن شریف
ف٣٨ یعنی قرآن شریف کتب الہیہ بچوں سب دے آخری کتاب ہے تے بہت باندھو معجزہ ہے اس ور ایمان نہ لیایا تاں فر ایمان لیان کی کائے صورت نی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

سُوْرَةُ النَّبَاِ مَكِّيَّةٌ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ اٰيَاتُهَا ۴۰ رُكُوْعَاتُهَا ۲

اللہ گا ناں نال شروع جیہڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

عَمَّ يَتَسَآءَلُوْنَ ﴿۱﴾ عَنِ النَّبَاِ الْعَظِيْمِ ﴿۲﴾ الَّذِيْ هُمْ فِيْهِ

یہ ف۲ آپسماں کاہنگی پچھ گچھ کریں ف۳ بڑی خبرگی ف۴ جسماں وہ کئی

مُخْتَلِفُوْنَ ﴿۳﴾ كَلَّا سَيَعْلَمُوْنَ ﴿۴﴾ ثُمَّ كَلَّا سَيَعْلَمُوْنَ ﴿۵﴾ اَلَمْ نَجْعَلِ

راہ ایں ف۵ ہاں ہاں ہون جان جائیں گا ف۶ فر ہاں ہاں جان جائیں گا۔ کیاہم نے

الْاَرْضَ مِهٰدًا ﴿۶﴾ وَّالْجِبَالَ اَوْتَادًا ﴿۷﴾ وَّخَلَقْنٰكُمْ اَزْوَاجًا ﴿۸﴾

زمین ناں، بچھونوں نی بنایو ف۷ اور پہاڑاں نامیخ ف۸ اور تمناں جوڑہ بنایو ف۹

وَّجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا ﴿۹﴾ وَّجَعَلْنَا الَّيْلَ لِبَاسًا ﴿۱۰﴾ وَّجَعَلْنَا النَّهَارَ

اور تھاری نیند ناں آرام کیو ف۱۰ اور رات ناں پردہ پوش کیو ف۱۱ اور دن ناں

مَعَاشًا ﴿۱۱﴾ وَّبَنَيْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعًا شِدَادًا ﴿۱۲﴾ وَّجَعَلْنَا سِرَاجًا وَّهَّاجًا ﴿۱۳﴾

روزگار واسطے بنایو ف۱۲ اور تھارے اپر ست مضبوط تعمیر بنائیں ف۱۳ اور اُن ماں ایک نہایت چمکتو چراغ رکھیو ف۱۴

وَّاَنْزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرٰتِ مَآءً ثَجَّاجًا ﴿۱۴﴾ لِّنُخْرِجَ بِهٖ حَبًّا

اور فر چھڑ بچوں زور گو پانی اُتاریو۔ تانجہ اُس دے پیدا فرماں اناج

ف۱ سورۂ نبا اسناں سورۂ تساؤل تے سورۂ عَمَّ یَتَسَاءَلُوْنَ وی کہیں، یاہ سورت مکّی ہے اس ماں دو(۲) رکوع، چالی(۴۰) یا کتالی (۴۱) آیات ایں، ایک سوتہتر(۱۷۳) کلمہ، نوسوستر(۹۷۰) حرف ایں ف۲ کفارِ قریش ف۳ نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے جد اہلِ مکّہ ناں توحید گی دعوت دتی تے مرن دے بعد زندہ کیا جان گی خبر تے قرآن کریم گی تلاوت فرماگے اناں ناں سنایو تاں ان ماں آپسی گفتگو شروع ہوئیں تے ایک دوجا دے پچھن لگا کہ محمدؐ (صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم) کے دین لیایا ایں اس آیت ماں ان گی گفتگو گو بیان ایں تے تفخیم شان واسطے استفہام گا پیرایہ ماں بیان فرمایو، یعنی وہ کیا عظیم الشان بات ہے جس ماں یہ لوک ایک دوجا دے پچھ گچھ کریں۔ اس گے بعد وہ بات بیان فرمائی جائے۔ ف۴ بڑی خبر دے مراد یا قرآن کریم ہے یا سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی نبوت تے آپ گو دین یا مرن دے بعد زندہ کیا جان گو مسئلو: ف۵ کہ کجھ تے قطعی انکار کریں، کجھ شک ماں ایں تے قرآن کریم ناں کوئے ان بچوں سحر کہے، کوئے شعر، کوئے کہانت تے کوئے ہور کجھ، اسے طرح سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں کوئے ساحر کہے کوئے شاعر، کوئے کاہن ف۶ اس تکذیب تے انکار گا نتیجہ ناں۔ اس گے بعد اللہ تعالیٰ نے اپنا عجائبِ قدرت بچوں چند چیز ذکر فرمائیں تانجہ یہ لوک ان گی دلالت دے اللہ تعالیٰ گی توحید ناں جانیں تے یہ سمجھیں کہ اللہ تعالیٰ عالم ناں پیدا کرن تے اس گے بعد اسناں فنا کرن تے فنا گے بعد فر حساب تے جزا واسطے پیدا کرن ور قادر ہے۔ ف۷ کہ تم اس ماہ رہو تے وہ تھاری قرارگاہ ہوئے۔ ف۸ جن دے زمین ثابت تے قائم رہے۔ ف۹ مرد تے عورت۔ ف۱۰ تھارا جسماں واسطے تانجہ اس دے کوفت تے تھکاوٹ دور ہوئے تے راحت حاصل ہوئے۔ ف۱۱ جہڑی اپناں نیرا نال ہر چیز ناں چھپائے۔ ف۱۲ کہ تم اس ماں اللہ تعالیٰ گو فضل تے اپنی روزی تلاش کرو۔ ف۱۳ جن ور زمانوں گزرن گو اثر نی ہو تو تے کہنگی تے بوسیدگی ان تک پہنچ نی سکتی، مراد ان چنائیاں دے ست آسمان ایں۔ ف۱۴ یعنی دینہ جس ماں لو وی ہے تے گرمی وی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَّنَبَاتًا ﴿١٥﴾ وَّجَنّٰتٍ اَلْفَافًا ﴿١٦﴾ اِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ كَانَ مِيْقَاتًا ﴿١٧﴾ يَّوْمَ

اور سبزہ تے کناں باغ ف۱۵ بیشک فیصلہ گودن مقرر کیوود وقت ہے ف۱۶ جس دن

يُنْفَخُ فِي الصُّوْرِ فَتَاْتُوْنَ اَفْوَاجًا ﴿١٨﴾ وَّفُتِحَتِ السَّمَآءُ

صُور پھوکیو جائے گو ف۱۷ تو تم چلیا آئیں گا ف۱۸ فوجاں گی فوج اور آسمان کھول دتو جائے گو

فَكَانَتْ اَبْوَابًا ﴿١٩﴾ وَّسُيِّرَتِ الْجِبَالُ فَكَانَتْ سَرَابًا ﴿٢٠﴾

کہ دروازہ ہی دروازہ ہوئیں گا ف۱۹ اور پہاڑ ٹوریا جائیں گا کہ ہوجائیں گا چمکتا ریت گی طرح پانی گو تو کھودیتا

اِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًا ﴿٢١﴾ لِّلطّٰغِيْنَ مَاٰبًا ﴿٢٢﴾ لّٰبِثِيْنَ فِيْهَآ

بے شک دوزخ تاک ماں ایں۔ سرکشاں گو ٹھکانوں اُساں مدتاں توڑی رہیں گا ف۲۰ اُساں

اَحْقَابًا ﴿٢٣﴾ لَا يَذُوْقُوْنَ فِيْهَا بَرْدًا وَّلَا شَرَابًا ﴿٢٤﴾ اِلَّا حَمِيْمًا

کسے طرح گی ٹھنڈک گو مزو نہ پائیگا اور نہ کجھ پین ناں مگر اُبلتو پانی

وَّغَسَّاقًا ﴿٢٥﴾ جَزَآءً وِّفَاقًا ﴿٢٦﴾ اِنَّهُمْ كَانُوْا لَا يَرْجُوْنَ حِسَابًا ﴿٢٧﴾ وَّكَذَّبُوْا

اور دوزخیاں گی سڑتی پیپ جساناں تسو بدلو ف۲۱ بیشک اناں ناں حساب گو خوف نی تھو ف۲۲ اور اناں نے مہاریں آیت جھٹلان ماں حد کر چھڑی

بِاٰيٰتِنَا كِذَّابًا ﴿٢٨﴾ وَكُلَّ شَيْءٍ اَحْصَيْنٰهُ كِتٰبًا ﴿٢٩﴾ فَذُوْقُوْا فَلَنْ

اور ہم نے ف۲۳ ہر چیز لکھ گے گن گے رکھی وی ہے ف۲۴ ہون چکھو کہ ہم تمناں

نَّزِيْدَكُمْ اِلَّا عَذَابًا ﴿٣٠﴾ اِنَّ لِلْمُتَّقِيْنَ مَفَازًا ﴿٣١﴾ حَدَآئِقَ

نہ بدھاں گا مگر عذاب بیشک ڈر آلاں گی کامیابی گی جگہ ہے ف۲۵ باغ ایں ف۲۶

وَاَعْنَابًا ﴿٣٢﴾ وَّكَوَاعِبَ اَتْرَابًا ﴿٣٣﴾ وَّكَاْسًا دِهَاقًا ﴿٣٤﴾ لَا يَسْمَعُوْنَ فِيْهَا

اور انگور اور چڑھتی جوانی آلیں ایک عمر گی۔ اور چھلکتا جام ف۲۷ جسماں نہ کائے بیہودہ

ف۱۵ تاں جس نے اتنی چیز پیدا کر چھڑیں وہ انسان ناں مرن دے بعد زندہ کرے تاں کے تعجب؟ نیز ان چیزاں ناں پیدا کرنوں حکیم گو فعل ہے تے حکیم گو فعل ہرگز عبث تے بے کارنی ہوتو تے مرن دے بعد اٹھن تے سزا جزا گا انکار کرن دے لازم آئے کہ منکر گے نزدیک تمام افعال عبث ہوئیں تے عبث ہونوں باطل تاں بعث تے جزا گو انکار وی باطل۔ اس برہانِ قوی دے ثابت ہوگیو کہ مرن دے بعد اٹھنوں تے حساب تے جزا ضرور ہے اس ماں شک نی۔ ف۱۶ ثواب تے عذاب واسطے ف۱۷ مراد اس دے نفخۂ اخیرہ ہے۔ ف۱۸ اپنی قبراں دے حساب گے واسطے موقف گی طرف ف۱۹ تے اس ماں راہ بن جائیں گیں ان دے ملائکہ اتریں گا۔ ف۲۰ جن گی نہایت نی، یعنی ہمیشہ رہیں گا۔ ف۲۱ جیسا عمل ویسی جزا یعنی جسطرح کفر بدترین جرم ایں اسے طرح سخت ترین عذاب ان گو ہوئے گو۔ ف۲۲ کیونکہ وہ مرن دے بعد اٹھن گا منکر تھا۔ ف۲۳ لوحِ محفوظ ماں۔ ف۲۴ ان گا تمام نیک تے بد اعمال مہارا علم ماں ہیں ہم ان ور جزا دیاں گا۔ تے آخرت ماں عذاب گے وقت ان دے کہیو جائے گو۔ ف۲۵ جنت ماں، جت اناں ناں عذاب دے نجات ہوئے گی تے ہر مراد حاصل ہوئے گی۔ ف۲۶ جن ماں قسم قسم گا نفیس پھلاں آلا درخت۔ ف۲۷ نفیس شراب گو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لَغْوًا وَّلَا كِذّٰبًا ﴿٣٥﴾ جَزَآءً مِّنْ رَّبِّكَ عَطَآءً حِسَابًا ﴿٣٦﴾ رَّبِّ السَّمٰوٰتِ

گل سنیں نہ جھٹلانوں ف۲۸ جزار تھارا رب گی طرف دے ف۲۹ نہایت کافی عطا۔ وہ جہڑو رب ہے آسماناں گو

وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الرَّحْمٰنِ لَا يَمْلِكُوْنَ مِنْهُ خِطَابًا ﴿٣٧﴾ يَوْمَ

اور زمین گو اور جو کجھ ان گے بشکار ہے رحمٰن کہ اس گے نال گل کرن گو اختیار نہ رکھیں گا ف۳۰ جس دن

يَقُوْمُ الرُّوْحُ وَالْمَلٰٓئِكَةُ صَفًّا لَّا يَتَكَلَّمُوْنَ اِلَّا مَنْ اَذِنَ لَهُ

جبریل کھڑو ہووے گو اور سارا فرشتہ صف بن گے کوئی نہ بول سکے گو ف۳۱ مگر جس ناں

الرَّحْمٰنُ وَقَالَ صَوَابًا ﴿٣٨﴾ ذٰلِكَ الْيَوْمُ الْحَقُّ فَمَنْ شَآءَ اتَّخَذَ

رحمٰن نے اجازت دتی ف۳۲ اور اُس نے ٹھیک گل کہی ف۳۳ وہ سچا دن ایں ہون جیڑو چاہے

اِلٰى رَبِّهٖ مَاٰبًا ﴿٣٩﴾ اِنَّآ اَنْذَرْنٰكُمْ عَذَابًا قَرِيْبًا يَّوْمَ يَنْظُرُ الْمَرْءُ

اپناں رب گی طرف راہ بنالیئے ف۳۴ ہم تمناں ف۳۵ ایک عذاب توں ڈراں واں کہ نیڑے آگیو ف۳۶ جس دن آدمی دیکھے گو

ع ٢ مَا قَدَّمَتْ يَدٰهُ وَيَقُوْلُ الْكٰفِرُ يٰلَيْتَنِيْ كُنْتُ تُرٰبًا ﴿٤٠﴾

جو کجھ اُس گا ہتھاں نے اگے بیجیو ف۳۷ اور کافر کہہ گو ہائے ہوں کسے طرح خاک ہوجاتو ف۳۸

سُوْرَةُ النّٰزِعٰتِ مَكِّيَّةٌ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ — اٰيَاتُهَا ٤٦ رُكُوْعَاتُهَا ٢

الله گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

وَالنّٰزِعٰتِ غَرْقًا ﴿١﴾ وَّالنّٰشِطٰتِ نَشْطًا ﴿٢﴾ وَّالسّٰبِحٰتِ سَبْحًا ﴿٣﴾

قسم انگی ف۲ کہ سختی نال جان کھچیں ف۳ اور نرمی نال بندکھولیں ف۴ اور آسانی نال چلیں ف۵

ف۲۸ یعنی جنت ماں نہ کائے بے ہودہ گل سنن ماں آئے گی نہ ات کوئے کسے ناں جھوٹھو کہے گو۔ ف۲۹ تھارا اعمال گو۔ ف۳۰ اس گا خوف گی وجہ دے۔ ف۳۱ اس گا رعب تے جلال دے۔ ف۳۲ کلام یا شفاعت گو۔ ف۳۳ دنیاماں تے اسے گے مطابق عمل کیو۔ کجھ مفسرین نے فرمایو کہ ٹھیک گل دے کلمۂ طیبہ لا الٰہ الا اللہ مراد ہے۔ ف۳۴ عملِ صالح کرکے تانجہ عذاب دے محفوظ رہے۔ ف۳۵ اے کافرو! ف۳۶ مراد اس دے عذابِ آخرت ہے۔ ف۳۷ یعنی ہر نیکی تے بدی اس گا نامۂ اعمال ماں درج ہوئے گی جس ناں وہ قیامت گے دن دیکھے گو۔ ف۳۸ تانجہ عذاب دے محفوظ رہتو۔ حضرت ابن عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ قیامت گے دن جد جانوراں تے چوپایاں ناں اٹھالیو جائے گو تے اناں ناں ایک دوجا دے بدلو دوایو جائے گو ایک سینگ آلا نے بغیر سنگاں آلا ناں ماریو ہے تاں اسناں بدلو دوایو جائے گو، اس گے بعد وہ سب خاک کردتا جائیں گا یاہ دیکھ گے کافر تمنا کریں گو کاش ہوں وی خاک کردتو جاتو۔ کجھ مفسّرین نے اس گا معنیٰ یہ بیان فرمایا کہ موموناں ور اللہ تعالیٰ گا انعام دیکھ گے کافر تمنا کرے گو کاش وہ دنیاماں خاک ہوتو یعنی متواضع عاجزی آلو متکبر تے سرکش نہ ہوتو ایک قول مفسّرین گو یوہ وی ہے کہ کافر دے مراد ابلیس ہے جس نے حضرت آدم علیہ السلام ور طعنوں ماریو تھو کہ وہ مٹی دے پیدا کیا گیا ایں تے اپناں آپناں اگ دے پیدا کیا جان ور فخر کرے تھو جدوہ حضرت آدم علیہ السلام تے ان گی ایماندار اولاد گا ثواب ناں دیکھے گو تے اپناں آپ ناں عذاب گی سختی ماں مبتلا دیکھے گو تاں کہے گو کاش ہوں مٹی ہوتو یعنی حضرت آدم علیہ السلام گی طرح مٹی دے پیدا کیو ہوتو۔ ف۱ سورۃ النازعات مکی ہے، اس ماں دو (۲) رکوع، چھتالی (۴۶) آیات، ایک سو ستانوے (۱۹۷) کلمہ، ست سو ترنجا (۷۵۳) حرف ایں۔ ف۲ یعنی ان فرشتاں گی ف۳ کافراں گی ف۴ یعنی موموناں گی جان نرمی نال قبض کریں۔ ف۵ جسم گے اندر یا آسمان تے زمین گے درمیان موموناں گی روح لے گے۔ (کمارُوی عن علی رضی اللہ تعالیٰ عنہ)۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فَالسّٰبِقٰتِ سَبْقًا ﴿۴﴾ فَالْمُدَبِّرٰتِ اَمْرًا ﴿۵﴾ يَوْمَ تَرْجُفُ الرَّاجِفَةُ ﴿۶﴾

فر اگے بدھ گے جلدی پہنچیں ف۶ فر کم گی تدبیر کریں ف۷ کہ کافراں ور ضرور عذاب ہوئے گو جس دن کمینگی کمن آلی ف۸

تَتْبَعُهَا الرَّادِفَةُ ﴿۷﴾ قُلُوْبٌ يَّوْمَئِذٍ وَّاجِفَةٌ ﴿۸﴾ اَبْصَارُهَا خَاشِعَةٌ ﴿۹﴾

اُس گے پچھے آئیگی پچھے آن آلی ف۹ کتنا دِل اُس دن تڑکنا ہوویں گا۔ اکھ اپر نہ اٹھاسکیں گا ف۱۰

يَقُوْلُوْنَ ءَاِنَّا لَمَرْدُوْدُوْنَ فِي الْحَافِرَةِ ﴿۱۰﴾ ءَاِذَا كُنَّا عِظَامًا

کافر ف۱۱ کہیں کیا ہم فر پچھے پیریں مڑاں گا ف۱۲ کیاہم گلی وی ہڈیں

نَّخِرَةً ﴿۱۱﴾ قَالُوْا تِلْكَ اِذًا كَرَّةٌ خَاسِرَةٌ ﴿۱۲﴾ فَاِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ

ہو جاں گا۔ف۱۳ بولیا اسی طرح دے یوہ مڑنو بڑو نقصان ایں ف۱۴ تو وہ نی ف۱۵ مگر ایک جھڑکی ف۱۶

وَّاحِدَةٌ ﴿۱۳﴾ فَاِذَا هُمْ بِالسَّاهِرَةِ ﴿۱۴﴾ هَلْ اَتٰىكَ حَدِيْثُ مُوْسٰى ﴿۱۵﴾ اِذْ

تدھے وِہ کھلا میدان ماں آگے پیادا ہوویں گا ف۱۷ تمناں موسیٰ گی خبر آئی ف۱۸ جد

نَادٰىهُ رَبُّهٗ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى ﴿۱۶﴾ اِذْهَبْ اِلٰى فِرْعَوْنَ اِنَّهٗ

اُسناں. اُس گا رب نے پاک جنگل طویٰ ف۱۹ ماں ندا فرمائی۔ کہ فرعون گے کول جا اُس نے

طَغٰى ﴿۱۷﴾ فَقُلْ هَلْ لَّكَ اِلٰى اَنْ تَزَكّٰى ﴿۱۸﴾ وَاَهْدِيَكَ اِلٰى رَبِّكَ

سر اٹھایو ہے ف۲۰ اُسناں کہو کہ کیا تناں رغبت ہے اسطرف کہ ستھرو ہووے ف۲۱ اور تناں تیرا رب گی طرف ف۲۲ راہ دسوں کہ

فَتَخْشٰى ﴿۱۹﴾ فَاَرٰىهُ الْاٰيَةَ الْكُبْرٰى ﴿۲۰﴾ فَكَذَّبَ وَعَصٰى ﴿۲۱﴾ ثُمَّ اَدْبَرَ يَسْعٰى ﴿۲۲﴾

توڈرے ف۲۳ فر موسیٰ نے اُسناں بہت بڑی نشانی دسی ف۲۴ اُس ور اُس نے جھٹلایو ف۲۵ اور نافرمانی کی۔ فر پٹھ دتی ف۲۶ اپنی کوشش ماں لگ گیو ف۲۷

ف۶ اپنی خدمت ور جس گا مامور ایں (روح البیان) ف۷ یعنی امور دینویہ گا انتظام جیڑا ان گے متعلق ایں اناں ناں پورا کریں۔ یاہ قسم اس ور ہے۔ ف۸ زمین تے پہاڑ تے ہر چیز نفخۂ اولیٰ نال اضطراب ماں آجائے گی تے تمام خلق مرجائے گی۔ ف۹ یعنی نفخۂ ثانیہ ہوئے گو جس دے ہر چیز باذنِ الٰہی زندہ کردتی جائے گی، ان دواں نفخاں گے درمیان چالی سال گو وقفو ہوئے گو۔ ف۱۰ اس دن گی ہول تے دہشت دے، یوہ حال کافراں گو ہوئے گو۔ ف۱۱ جیڑا مرن دے بعد اٹھن گا منکر ایں جدان دے کہیو جائے کہ تم مرن دے بعد اٹھالیا جائیں گا تاں۔ ف۱۲ یعنی موت گے بعد فر زندگی گی طرف واپس کیا جائیں گا۔ ف۱۳ ریزہ ریزہ کھنڈیں ویں، فر وی زندہ کیا جائیں گا۔ ف۱۴ یعنی اگر موت گے بعد زندہ کیا جانوں صحیح ہے تے ہم مرن گے بعد اٹھالیا تاں اس ماں مہارو بڑو نقصان ایں کیونکہ ہم دنیا ماں اسگی تکذیب کرتا رہیا، یوہ مقولوان گو بطورِ استہزا تھو، اس وراناں ناں دسیو گیو کہ تم مرن گے بعد زندہ کیا جان ناں یوہ نہ سمجھو کہ اللہ تعالیٰ واسطے کجھ دشوار ہے کیونکہ قادر برحق ور کجھ وی دشوار نی۔ ف۱۵ نفخۂ اخیرہ۔ ف۱۶ جس دے سب جمع کرلیا۔ جائیں گا تے جد نفخۂ اخیرہ ہوئے گو۔ ف۱۷ زندہ ہوگے۔ ف۱۸ یوہ خطاب ہے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں جد قوم گو تکذیب کرنوں آپ ور شاق تے ناگوار گزریو تاں اللہ تعالیٰ نے آپ گی تسکین واسطے حضرت موسیٰ علیہ السلام گو ذکر فرمایو جناں نے اپنی قوم دے بہت تکلیف چلیں تھیں مطلب یوہ ہے کہ انبیا ناں یہ گل پیش آتی رہیں تم اس دے غمگین نہ ہویو۔ ف۱۹ جیڑو ملکِ شام ماں طور گے نیڑے ہے۔ ف۲۰ تے وہ کفر تے فساد ماں حد دے لنگ گیا۔ ف۲۱ کفر تے شرک تے معصیت تے نافرمانی دے۔ ف۲۲ یعنی اسگی ذات تے صفات گی معرفت گی طرف۔ ف۲۳ اس گا عذاب دے۔ ف۲۴ یدِ بیضا تے عصا ف۲۵ یعنی حضرت موسیٰ علیہ السلام ناں۔ ف۲۶ یعنی ایمان دے اعراض کیو۔ ف۲۷ فساد انگیزی گی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فَحَشَرَ فَنَادٰى ﴿٢٣﴾ فَقَالَ اَنَا رَبُّكُمُ الْاَعْلٰى ﴿٢٤﴾ فَاَخَذَهُ اللّٰهُ نَكَالَ

تو لوکاں ناں جمع کیو ف٢٨ فر اواز دتی۔ فر بولیو ہوں تھارو سب توں اُچو رب ہوں ف٢٩ تو اللہ نے اُسناں دنیا تے

الْاٰخِرَةِ وَالْاُوْلٰى ﴿٢٥﴾ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّمَنْ يَّخْشٰى ﴿٢٦﴾ ءَاَنْتُمْ اَشَدُّ

آخرت دواں گا عذاب ماں پکڑیو ف٣٠ بیشک اسماں سکھ ملے اُسناں جیہڑو ڈرے ف٣١ کیا تھاری سمجھ گے مطابق

خَلْقًا اَمِ السَّمَآءُ بَنٰهَا ﴿٢٧﴾ رَفَعَ سَمْكَهَا فَسَوّٰىهَا ﴿٢٨﴾ وَاَغْطَشَ لَيْلَهَا وَاَخْرَجَ

تھارو بنانوں ف٣٢ زیادہ مشکل ہے یا آسمان گو اللہ نے اُسناں بنایو۔ اُسگی چھت اُچی کی ف٣٣ فر اُسناں ٹھیک کیو ف٣٤ اسگی رات نیری کی اور اسگی

ضُحٰهَا ﴿٢٩﴾ وَالْاَرْضَ بَعْدَ ذٰلِكَ دَحٰهَا ﴿٣٠﴾ اَخْرَجَ مِنْهَا مَآءَهَا

روشنی چمکائی ف٣٥ اور اُس گے بعد زمین پھیلائی ف٣٦ اُس گے بچوں ف٣٧ اُسکو پانی

وَمَرْعٰهَا ﴿٣١﴾ وَالْجِبَالَ اَرْسٰهَا ﴿٣٢﴾ مَتَاعًا لَّكُمْ وَلِاَنْعَامِكُمْ ﴿٣٣﴾ فَاِذَا

اور چارو کڈھیو ف٣٨ اور پہاڑاں ناں مضبوط کیو ف٣٩ تھارا اور تھارا مال گا فائدہ واسطے فر جد

جَآءَتِ الطَّآمَّةُ الْكُبْرٰى ﴿٣٤﴾ يَوْمَ يَتَذَكَّرُ الْاِنْسَانُ مَا سَعٰى ﴿٣٥﴾ وَبُرِّزَتِ

آئیگی وہ عام مصیبت سب دے بڑی ف٤٠ اُس دن آدمی یاد کرے گو جیہڑی کوشش کی تھی ف٤١ اور جہنم

الْجَحِيْمُ لِمَنْ يَّرٰى ﴿٣٦﴾ فَاَمَّا مَنْ طَغٰى ﴿٣٧﴾ وَاٰثَرَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا ﴿٣٨﴾

ہر دیکھن آلا ور ظاہر کردتی جائیگی ف٤٢ تو وہ جس نے سرکشی کی ف٤٣ اور دنیا گی زندگی ناں ترجیح دتی ف٤٤

فَاِنَّ الْجَحِيْمَ هِيَ الْمَاْوٰى ﴿٣٩﴾ وَاَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهٖ وَنَهَى

تاں بیشک جہنم ہی ٹھکانوں ایں تے وہ جیہڑو اپناں رب گے اگے کھلن دے ڈریو ف٤٥ تے نفس ناں

النَّفْسَ عَنِ الْهَوٰى ﴿٤٠﴾ فَاِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَاْوٰى ﴿٤١﴾ يَسْـَٔلُوْنَكَ

خواہش دے روکیو ف٤٦ بیشک جنت ہی ٹھکانوں ایں ف٤٧ تھارا دے قیامت گو پچھیں

عَنِ السَّاعَةِ اَيَّانَ مُرْسٰهَا ﴿٤٢﴾ فِيْمَ اَنْتَ مِنْ ذِكْرٰىهَا ﴿٤٣﴾ اِلٰى رَبِّكَ

کہ وہ کد واسطے مقرر ہے تمناں اُس گا بیان نال گے تعلق ف٤٨ تھارا رب ہی تک

ف٢٨ یعنی جادوگراں ناں تے اپناں لشکراں ناں۔ ف٢٩ یعنی میرے اپر ہور کوئے رب نی۔ ف٣٠ دنیاماں غرق کیو تے آخرت ماں دوزخ ماں داخل فرمائے گو۔ ف٣١ اللہ عزوجل دے۔ اس گے بعد منکرینِ بعث ناں عتاب فرمایو جائے۔ ف٣٢ تھارا مرن گے بعد۔ ف٣٣ بغیر ستون گے۔ ف٣٤ ایسو کہ اس ماں کدے کوئے خلل نی۔ ف٣٥ نورِ آفتاب ناں ظاہر فرماگے۔ ف٣٦ جہڑی پیدا دے آسمان دے پہلاں کی گی تھی مگر پھیلائی بعد ماں گی۔ ف٣٧ چشمہ جاری فرماگے۔ ف٣٨ جِناں جاندار کھائیں۔ ف٣٩ روئے زمین ور تانجہ اس ناں سکون ہوئے۔ ف٤٠ یعنی نفخہ ثانیہ ہوئے گو جِسماں مردا اٹھالیا جائیں گا۔ ف٤١ دُنیاماں نیک یابد۔ ف٤٢ تے تمام خلق اسناں دیکھے۔ ف٤٣ حد دے گزریو تے کفر اختیار کیو۔ ف٤٤ آخرت ور۔ تے شہوات گو تابع ہویو۔ ف٤٥ تے اس نے جانیوں کہ اسناں روزِ قیامت اپناں رب گا دربار ماں حاضر ہونوں ایں حساب گے واسطے۔ ف٤٦ حرام چیزاں گی۔ ف٤٧ اے سیدِ عالم صلی اللہ تعالٰی علیہ وآلہ وسلم! مکہ گا کافر۔ ف٤٨ تے اسکو وقت دسن دے کے غرض۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مُنْتَهٰهَا ﴿٤٤﴾ اِنَّمَآ اَنْتَ مُنْذِرُ مَنْ يَّخْشٰهَا ﴿٤٥﴾ كَاَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ

اُسگی انتہا ہے تم دے۔ صرف اُساں ڈران آلا ایں جیڑو اُس دے ڈرے۔ گویا جس دن وہ اُساں دیکھیں گا ف٤٩

يَلْبَثُوْٓا اِلَّا عَشِيَّةً اَوْ ضُحٰهَا ﴿٤٦﴾

دنیا ماں نہ رہیا تھا مگر ایک شام یا اُس گا دن چڑھے

سُوْرَةُ عَبَسَ مَكِّيَّةٌ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ — اٰيَاتُهَا ٤٢ رُكُوْعُهَا ١

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف١

عَبَسَ وَتَوَلّٰٓى ﴿١﴾ اَنْ جَآءَهُ الْاَعْمٰى ﴿٢﴾ وَمَا يُدْرِيْكَ لَعَلَّهٗ يَزَّكّٰٓى ﴿٣﴾ اَوْ

تیور بدلیا اور منہ پھیریو ف٢ اس ور کہ ان گے کول وہ نابینوں حاضر ہویو ف٣ اور تمناں کے معلوم شاید وہ ستھرو ہووے ف٤ یا

يَذَّكَّرُ فَتَنْفَعَهُ الذِّكْرٰى ﴿٤﴾ اَمَّا مَنِ اسْتَغْنٰى ﴿٥﴾ فَاَنْتَ لَهٗ تَصَدّٰى ﴿٦﴾ وَمَا

نصیحت لئے دے اُساں نصیحت فائدو دیے۔ وہ جیڑو بے پرواہ بنیں ف٥ تم اُس گے دے پچھے پوئیں ف٦ اور

عَلَيْكَ اَلَّا يَزَّكّٰى ﴿٧﴾ وَاَمَّا مَنْ جَآءَكَ يَسْعٰى ﴿٨﴾ وَهُوَ يَخْشٰى ﴿٩﴾ فَاَنْتَ عَنْهُ

تھارو اساں کجھ نقصان نی کہ وہ ستھر و نہ ہووے ف٧ اور وہ جیڑو تھارے کول ناز نال دوڑ تو آئے ف٨ اور وہ ڈر رہیو ہے ف٩ تو اساں چھوڑ گے تم دوجی طرف

تَلَهّٰى ﴿١٠﴾ كَلَّآ اِنَّهَا تَذْكِرَةٌ ﴿١١﴾ فَمَنْ شَآءَ ذَكَرَهٗ ﴿١٢﴾ فِيْ صُحُفٍ مُّكَرَّمَةٍ ﴿١٣﴾

مشغول ہوویں۔ اسے طرح نی ف١٠ یوہ دے سمجھانوں ایں ف١١ جیڑو چاہے اساں یاد کرے ف١٢ ان صحیفاں ماں کہ عزت آلا ایں ف١٣

مَّرْفُوْعَةٍ مُّطَهَّرَةٍ ﴿١٤﴾ بِاَيْدِيْ سَفَرَةٍ ﴿١٥﴾ كِرَامٍ بَرَرَةٍ ﴿١٦﴾ قُتِلَ

بلندی آلا ف١٤ پاکی آلا ف١٥ اِساں گے ہتھوں لکھیاوا۔ جیڑا کرم آلا نیکی آلا ایں ف١٦ آدمی ماریو جائے

ف٤٩ یعنی کافر قیامت ناں جسکو انکار کریں تاں اسگا ہول تے دہشت دے اپنی زندگانی گی مدت ناپٹل جائیں گا تے خیال کریں گا کہ۔ ف١ سورۂ عبس مکی ہے، اس ماں ایک (١) رکوع، بتالی (٤٢) آیات، ایک سوتری (١٣٠) کلمہ، پنج سو تیتی (٥٣٣) حرف ایں۔ ف٢ نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے ف٣ یعنی عبداللہ بن امّ مکتوم۔ شانِ نزول: نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم عتبہ بن ربیعہ، ابوجہل بن ہشام، تے عباس بن عبدالمطلب تے اُبی بن خلف تے اُمیہ بن خلف اشرافِ قریش ناں اسلام گی دعوت فرما رہیا تھا۔ اس درمیان ماں حضرت عبداللہ بن ام مکتوم نابینا حاضر ہویا تے اناں نے نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں بار بار ندا کر گے عرض کیو کہ جو اللہ تعالیٰ نے تمناں سکھایو ہے اسگی مناں تعلیم فرماؤ، ابن ام مکتوم نے یوہ نہ سمجھیو کہ حضور دوجاں نال گفتگو فرما رہیا ایں اس دے قطع کلام ہوئے گو یاہ گل حضور اقدس صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں گراں گزری تے ناگواری گا آثار چہرۂ اقدس ور ظاہر ہویا تے حضور اقدس صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم اپنی دولت سرائے اقدس گی طرف تشریف لے گیا اس ور یہ آیات نازل ہوئیں۔ تے نابینا فرمان ماں حضرت عبداللہ بن ام مکتوم گی معذوری گی طرف اشارو ہے کہ قطع کلام ان دے اس عذر گی وجہ دے واقع ہویو، اس آیت گا نزول گے بعد سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم حضرت عبداللہ ابن ام مکتوم ناں عزت دیں تھا۔ ف٤ گناہاں دے، آپ گو ارشاد سن گے۔ ف٥ اللہ تعالیٰ دے تے ایمان لیان دے اپناں مال گی وجہ دے۔ ف٦ تے اس گا ایمان لیان گا طمع ماں اس گے پچھے پوئیں۔ ف٧ ایمان لیا گے، ہدایت حاصل کر گے کیونکہ تھارے ذمے دعوت دینوں تے پیامِ الٰہی پہچانوں ایں۔ ف٨ یعنی ابن ام مکتوم۔ ف٩ اللہ عزّ وجل دے۔ ف١٠ ایسو نہ کرو۔ ف١١ یعنی آیات قرآن مخلوق گے واسطے نصیحت ایں۔ ف١٢ تے اس دے پند پذیر ہوئے۔ ف١٣ اللہ تعالیٰ گے نزدیک۔ ف١٤ رفیع القدر۔ ف١٥ کہ اناں ناں پاکاں گے سوا ہور کوئے نہ چھوئے۔ ف١٦ اللہ تعالیٰ گا فرمانبردار، تے وہ فرشتہ ایں جیڑا اساں لوحِ محفوظ دے نقل کریں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الانسان ما اكفره ﴿١٧﴾ من اي شيء خلقه ﴿١٨﴾ من نطفة خلقه
کتنوں ناشکرو ہے ف۱۷ اس ناں کانہاں دے بنایو۔ پانی گی بوندے فر اُساں پیدا فرمایو فر اُساں
فقدره ﴿١٩﴾ ثم السبيل يسره ﴿٢٠﴾ ثم اماته فاقبره ﴿٢١﴾ ثم اذا شاء
طرح طرح گا اندازاں ور رکھیو ف۱۸ فر اُساں رستو آسان کیو ف۱۹ فر اُساں موت دتی فر قبر ماں رکھوایو ف۲۰ فر جد چاہیو اُساں
انشره ﴿٢٢﴾ كلا لما يقض ما امره ﴿٢٣﴾ فلينظر الانسان الى طعامه ﴿٢٤﴾ انا
باہر کڈھیو ف۲۱ کوئی نی۔ اُس نے ہون تکر پورو نی کیو جہڑو اُساں حکم ہویو تھو ف۲۲ تو آدمی ناں چاہیئے اپناں کھاناں ناں دیکھے ف۲۳ کہ ہم نے
صببنا الماء صبا ﴿٢٥﴾ ثم شققنا الارض شقا ﴿٢٦﴾ فانبتنا فيها
اچھی طرح پانی پائیو ف۲۴ فر زمین ناں خوب چیریو۔ تو اُساں
حبا ﴿٢٧﴾ وعنبا وقضبا ﴿٢٨﴾ وزيتونا ونخلا ﴿٢٩﴾ وحدائق غلبا ﴿٣٠﴾ وفاكهة
پیدا کیو اناج اور انگور اور چھرو اور زیتون اور کھجور اور کنہاں باغیچہ اور میوہ
وابا ﴿٣١﴾ متاعا لكم ولانعامكم ﴿٣٢﴾ فاذا جاءت الصاخة ﴿٣٣﴾ يوم يفر
اور کہا تھارا فائدہ واسطے اور تھارا مالاں گا فائدہ واسطے۔ فر جد آئیگی وہ کن پھٹان آلی وہ تیز آواز ف۲۵
المرء من اخيه ﴿٣٤﴾ وامه وابيه ﴿٣٥﴾ وصاحبته وبنيه ﴿٣٦﴾ لكل امرئ
اُس دن آدمی نسے گو اپنا پائی اور ماں اور باپ اور بیوی اور بچاں دے ف۲۶ ان بچوں
منهم يومئذ شان يغنيه ﴿٣٧﴾ وجوه يومئذ مسفرة ﴿٣٨﴾ ضاحكة
ہر ایک ناں ایک فکر کہ واہی اناں ناں کافی ہے ف۲۷ کتنا چہرہ اس دن روشن ہوویں گا ف۲۸ ہستا
مستبشرة ﴿٣٩﴾ ووجوه يومئذ عليها غبرة ﴿٤٠﴾ ترهقها قترة ﴿٤١﴾ اولئك
خوشی مناتا ف۲۹ اور کتناں چہراں ور توڑپئی وی ہوئے گی ان ور کا لکھ چڑھ رہی ہے یہ ف۳۰

ف۱۷ کہ اللہ تعالیٰ گی کثیر نعمتاں تے بے شمار احساناں گے باوجود کفر کرے۔ ف۱۸ کدے نطفہ گی شکل ماں، کدے علقہ گی صورت ماں، کدے مضغہ گی شکل ماں، تکمیل آفرینش تک۔ ف۱۹ ماں گا پیٹ دے برآمد ہون گو۔ ف۲۰ تانجہ موت گے بعد بے عزت نہ ہوئے۔ ف۲۱ یعنی موت گے بعد حساب تے جزا واسطے فر اس گے واسطے زندگانی مقرر کی۔ ف۲۲ اس گا رب گو یعنی کافر نے ایمان لیا گے حکم الٰہی پورو نہ کیو۔ ف۲۳ جناں ناں کھائے تے جیہڑا اسگی زندگی گو سبب بنیں کہ ان ماں اس گا رب گی قدرت ظاہر ہے کس طرح بدن گو جزو بنیں تے کس عجیب نظام نال کم ماں آئیں تے کس طرح رب عزّ وجل عطا فرمائے ان حکمتاں گو بیان فرمایو جائے۔ ف۲۴ چھڑ دے۔ ف۲۵ یعنی قیامت گا نفخۂ ثانیہ گی ہولناک آواز جیہڑی مخلوق ناں ڈورا کر چھڑے گی۔ ف۲۶ ان بچوں کسے گی طرف توجہ نہ کرے گو، اپنی ہی پئی وی ہوئے گی۔ ف۲۷ قیامت گو حال تے اس گا احوال بیان فرمان گے بعد مکلفین گو ذکر فرمایو جائے کہ وہ دو قسم ایں۔ سعید تے شقی، جیہڑا سعید ایں ان گو حال ارشاد فرمائے۔ ف۲۸ نورِ ایمان دے، یا رات گی عبادتاں دے، یا وضو گا آثار دے۔ ف۲۹ اللہ تعالیٰ گی نعمت تے کرم تے اسگی رضا ور۔ اس گے بعد اشقیا گو حال بیان فرمایو جائے۔ ف۳۰ ذلیل حال، وحشت زدہ صورت۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

هُمُ الْكَفَرَةُ الْفَجَرَةُ ﴿٤٢﴾

وہی ایں کافر بدکار۔

سُورَةُ التَّكْوِيرِ مَكِّيَّةٌ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ — اٰيَاتُهَا ٢٩ رُكُوْعُهَا ١

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

اِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ ﴿١﴾ وَاِذَا النُّجُوْمُ انْكَدَرَتْ ﴿٢﴾ وَاِذَا الْجِبَالُ سُيِّرَتْ ﴿٣﴾

جد تپ پلیٹی جائے ف۲ اور جد تارا چھڑ جائیں ف۳ اور جد پہاڑ چلایا جائیں ف۴

وَاِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ ﴿٤﴾ وَاِذَا الْوُحُوْشُ حُشِرَتْ ﴿٥﴾ وَاِذَا الْبِحَارُ

اور جد گھبن اونٹھنی ف۵ لگی پھریں ف۶ اور جد جنگلی جانور جمع کیا جائیں ف۷ اور جد سمندر

سُجِّرَتْ ﴿٦﴾ وَاِذَا النُّفُوْسُ زُوِّجَتْ ﴿٧﴾ وَاِذَا الْمَوْءٗدَةُ سُئِلَتْ ﴿٨﴾ بِاَيِّ ذَنْۢبٍ

بکھایا جائیں ف۸ اور جد جاناں گا جوڑ بنیں ف۹ اور جد زندہ دفن کی دی ناں پچھیو جائے ف۱۰ کس خطاور

قُتِلَتْ ﴿٩﴾ وَاِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ ﴿١٠﴾ وَاِذَا السَّمَآءُ كُشِطَتْ ﴿١١﴾ وَاِذَا الْجَحِيْمُ

ماری گئی ف۱۱ اور جد نامۂ اعمال کھولیا جائیں اور جد آسمان جگہ توں کھچ لیو جائے ف۱۲ اور جد جہنم

سُعِّرَتْ ﴿١٢﴾ وَاِذَا الْجَنَّةُ اُزْلِفَتْ ﴿١٣﴾ عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّآ اَحْضَرَتْ ﴿١٤﴾ فَلَآ

بکھایو جائے ف۱۳ اور جد جنت کول آنی جائے ف۱۴ ہر جان ناں معلوم ہوجائے گو جو حاضر آنیو ف۱۵ تو

اُقْسِمُ بِالْخُنَّسِ ﴿١٥﴾ الْجَوَارِ الْكُنَّسِ ﴿١٦﴾ وَالَّيْلِ اِذَا عَسْعَسَ ﴿١٧﴾ وَالصُّبْحِ

قسم ہے انگی ف۱۶ جہڑا پٹھا پھریں۔ سدھا چلیں تھمیاں رہیں ف۱۷ اور رات گی جد پٹھ دیے ف۱۸ اور صبح گی

ف۱ سورۂ کُوِّرت مکی ہے، اس ماں ایک (۱) رکوع، انتی (۲۹) آیات، ایک سو چار (۱۰۴) کلمہ، پنج سو تری (۵۳۰) حرف ایں۔ حدیث شریف ماں ہے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو جناں خواہش ہوئے کہ قیامت گا دن ناں اکھیں دیکھے تاں اسناں چاہیئے کہ سورۂ اِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ تے سورۂ اِذَا السَّمَآءُ انْفَطَرَتْ تے سورۂ اِذَا السَّمَآءُ انْشَقَّتْ پڑھے (ترمذی) ف۲ یعنی دینہ گو نور زائل ہوجائے۔ ف۳ بارش گی طرح آسمان دے زمین ور چھڑ جائیں تے کوئے تارو اپنی جگہ باقی نہ رہے۔ ف۴ تے غبار گی طرح ہواماں اُڈتا پھریں۔ ف۵ جن گا حمل ناں دس مہینہ گذر گیا ہوئیں تے سُون گو وقت نیڑے آ گیو ہوئے۔ ف۶ نہ ان گو کوئے چارن آلو ہوئے نہ نگراں، اس دن گی دہشت گو یوہ عالم ہوئے تے لوک اپنا حال ماں ایسا مبتلا ہوئیں کہ ان گی پرواہ کرن آلو کوئے نہ ہوئے۔ ف۷ قیامت گے دن بعث گے بعد، کہ ایک دوجا دے بدلو لیں، فر خاک کر دتا جائیں۔ ف۸ فر وہ خاک ہوجائیں۔ ف۹ اس طرح کہ نیک نیکاں گے نال ہوئیں تے بد بداں گے نال، یا یہ معنیٰ ایں کہ جانیں اپناں جسماں نال ملا دتی جائیں، یا یہ کہ اپناں عملاں نال ملا دتی جائیں، یا یہ کہ ایمانداراں گیں جان حوراں گے تے کافراں گیں جان شیطاناں گے نال ملا دتی جائیں ف۱۰ یعنی اس لڑکی دے جیڑی زندہ دفن کی گئی ہوئے، جیسو کہ عرب گو دستور تھو۔ کہ زمانۂ جاہلیت ماں لڑکیاں ناں زندہ دفن کر چھڑیں تھا۔ ف۱۱ یوہ سوال قاتل گی ڈانٹ واسطے ہے، تانجہ وہ لڑکی جواب دیے ہوں بے گناہ ماری گئی۔ ف۱۲ جسطرح ذبح کی دی بکری گا جسم دے کھل کھچ لی جائے۔ ف۱۳ دشمنانِ خدا واسطے۔ ف۱۴ اللہ تعالیٰ گا پیاراں گے۔ ف۱۵ نیکی یا بدی ف۱۶ ستاراں ف۱۷ یہ پنج ستارہ ایں جناں ناں خمسۂ متحیرہ کہیں، (۱) زحل (۲) مشتری (۳) مریخ (۴) زہرہ (۵) عطارد، (کذا روی عن علی بن ابی طالب رضی اللہ تعالیٰ عنہ) ف۱۸ تے اسگی نیری کہٹ ہوئے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

إِذَا تَنَفَّسَ ﴿١٨﴾ إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ﴿١٩﴾ ذِي قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي

جد ساہ لیے ف١٩ بیشک یوہ ف٢٠ عزت آلا رسول ف٢١ گو پڑھنوں ایں۔ جیڑو قوت آلو ہے عرش گا مالک گے حضور

الْعَرْشِ مَكِينٍ ﴿٢٠﴾ مُطَاعٍ ثَمَّ أَمِينٍ ﴿٢١﴾ وَمَا صَاحِبُكُمْ بِمَجْنُونٍ ﴿٢٢﴾

عزت آلو ہے اسگو حکم میٹوں جائے ف٢٢ امانت دار ہے ف٢٣ اور تھارا صاحب ف٢٤ مجنوں نی ف٢٥

وَلَقَدْ رَآهُ بِالْأُفُقِ الْمُبِينِ ﴿٢٣﴾ وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِضَنِينٍ ﴿٢٤﴾

اور بیشک انہاں نے اسناں ف٢٦ روشن کنارہ ور دیکھیو ف٢٧ اور یوہ نبی غیب دن ماں بخیل نی۔

وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ ﴿٢٥﴾ فَأَيْنَ تَذْهَبُونَ ﴿٢٦﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ

اور قرآن مردود شیطان گو پڑھیوو نی فر کیاں جائیں تم ف٢٨ وہ دے نصیحت ہی ہے

لِلْعَالَمِينَ ﴿٢٧﴾ لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَسْتَقِيمَ ﴿٢٨﴾ وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا

ساری دنیا واسطے اُس واسطے جیڑو تھارے بچوں سدھو ہونوں چاہے ف٢٩ اور تم کے چاہو مگر

ع ٢٩ أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٩﴾

یوہ کہ چاہے اللہ جیڑو سارا جہان گو رب۔

سُورَةُ الْانْفِطَارِ مَكِّيَّةٌ — بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ — اٰیاتھا ١٩ رکوعھا ١

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف١

إِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ ﴿١﴾ وَإِذَا الْكَوَاكِبُ انْتَثَرَتْ ﴿٢﴾ وَإِذَا الْبِحَارُ

جد آسمان پھٹ جائے۔ اور جد تارہ چھڑھ جائیں اور جد سمندر

فُجِّرَتْ ﴿٣﴾ وَإِذَا الْقُبُورُ بُعْثِرَتْ ﴿٤﴾ عَلِمَتْ نَفْسٌ مَا قَدَّمَتْ وَأَخَّرَتْ ﴿٥﴾

روہڑ دتا جائیں ف٢ اور جد قبر کھولیں جائیں ف٣ ہرجان جان لیئے گی جو اُس نے اگے پیجیو ف٤ اور جو پچھے ف٥

يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ ﴿٦﴾ الَّذِي خَلَقَكَ فَسَوَّاكَ

اے آدمی تناں کس چیز نے فریب دتو اپناں کرم آلا رب دے ف٦ جس نے تناں پیدا کیو ف٧ فر ٹھیک بنایو ف٨

ف١٩ تے اسگی روشنی خوب پھیلے ف٢٠ قرآن شریف۔ ف٢١ حضرت جبریل علیہ السلام۔ ف٢٢ یعنی آسماناں ماں فرشتہ اسگی اطاعت کریں۔ ف٢٣ وحی الٰہی گو۔ ف٢٤ حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ف٢٥ جیسو کہ کفارِ مکہ کہیں۔ ف٢٦ یعنی جبریل امین ناں اسگی اصلی صورت ماں۔ ف٢٧ یعنی دینہ گا طلوع ہون گی جگہ ور۔ ف٢٨ تے کیوں قرآن کریم دے اعراض کریں۔ ف٢٩ یعنی جناں حق گو اتباع تے اس ور قیام منظور ہوئے۔

ف١ سورۂ انفطار مکی ہے، اس ماں ایک (١) رکوع، انی (١٩) آیات، اسی (٨٠) کلمہ، ترے سوستائی (٣٢٧) حرف ایں۔ ف٢ تے کوڑا تے مٹھا۔ سب مل گے ایک ہو جائیں۔ ف٣ تے ان گا مردہ زندہ کر گے کڈھیا جائیں ف٤ عملِ نیک یا بد۔ ف٥ چھوڑی، نیکی یا بدی تے ایک قول یوہ ہے کہ جو اگے پیجیو اس دے صدقات مراد ایں تے جو پچھے چھوڑیو اس دے میراث۔ ف٦ کہ تیں باوجود اس گا کرم تے نعمت گے، اسگو حق نہ پہچانیوں تے اسگی نافرمانی کی۔ ف٧ تے نیست دے ہست کیو۔ ف٨ سالم الاعضا سنتو دیکھتو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فَعَدَلَكَ ﴿٧﴾ فِيْٓ اَيِّ صُوْرَةٍ مَّا شَآءَ رَكَّبَكَ ﴿٨﴾ كَلَّا بَلْ تُكَذِّبُوْنَ بِالدِّيْنِ ﴿٩﴾

فر برابر فرمایو ف۹ جس صورت ماں چاہیو تناں ترتیب دتو ف۱۰ کوئی نی ف۱۱ بلکہ تم انصاف ہون ناں جھٹلائیں ف۱۲

وَاِنَّ عَلَيْكُمْ لَحٰفِظِيْنَ ﴿١٠﴾ كِرَامًا كَاتِبِيْنَ ﴿١١﴾ يَعْلَمُوْنَ مَا تَفْعَلُوْنَ ﴿١٢﴾

اور بیشک تھارے ور کجھ نگران ایں ف۱۳ معزز لکھن آلا ف۱۴ جانیں جو کجھ تم کریں ف۱۵

اِنَّ الْاَبْرَارَ لَفِيْ نَعِيْمٍ ﴿١٣﴾ وَاِنَّ الْفُجَّارَ لَفِيْ جَحِيْمٍ ﴿١٤﴾ يَّصْلَوْنَهَا

بے شک نیکوکار ف۱۶ ضرور چین ماں ایں ف۱۷ اور بیشک بدکار ف۱۸ ضرور دوزخ ماں ایں انصاف گے۔

يَوْمَ الدِّيْنِ ﴿١٥﴾ وَمَا هُمْ عَنْهَا بِغَآئِبِيْنَ ﴿١٦﴾ وَمَآ اَدْرٰىكَ مَا يَوْمُ

دن اُساں جائیں گا اور اُس دے کِدے چھپ نہ سکیں گا۔ اور تُو کے جانیں کیسو

الدِّيْنِ ﴿١٧﴾ ثُمَّ مَآ اَدْرٰىكَ مَا يَوْمُ الدِّيْنِ ﴿١٨﴾ يَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ

انصاف گو دن۔ فِر تو کے جانیں کِسو انصاف گو دن۔ جس دِن کائے جان کسے جان گو کُجھ

لِّنَفْسٍ شَيْـًٔا ۗ وَالْاَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِّلّٰهِ ﴿١٩﴾ ع ١٩/٧

اختیار نہ رکھے گی ف۱۹ اور سارو حکم اُس دن اللہ گو ہووے گو۔

سُوْرَةُ الْمُطَفِّفِيْنَ مَكِّيَّةٌ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ اٰيَاتُهَا ٣٦ رُكُوْعُهَا ١

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِيْنَ ﴿١﴾ الَّذِيْنَ اِذَا اكْتَالُوْا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُوْنَ ﴿٢﴾ وَاِذَا

کھٹ تولن آلاں گی خرابی ہے۔ وہ جد ہور ناں دے من گے لیں تاں پُور ولیں اور جد

كَالُوْهُمْ اَوْ وَّزَنُوْهُمْ يُخْسِرُوْنَ ﴿٣﴾ اَلَا يَظُنُّ اُولٰٓئِكَ اَنَّهُمْ مَّبْعُوْثُوْنَ ﴿٤﴾

اناں ناں من یا تول گے دیں کھٹ دیں۔ کیا ان لوکاں ناں گمان نی کہ اناں ناں اُٹھنوں ایں۔

ف۹ اعضاماں مناسبت رکھی۔ ف۱۰ لموں یا گھٹو، خوبصورت یا کم رو، گورو، یا کالو، مرد یا عورت، ف۱۱ تمناں اپناں رب گا کرم ور مغرور نہ ہونوں چاہیئے۔ ف۱۲ تے روزِ جزا گا منکر ہوئیں۔ ف۱۳ تھارا اعمال اقوال گا تے وہ فرشتہ ایں۔ ف۱۴ تھاراں عملاں گا۔ ف۱۵ نیکی یا بدی ان دے تھارو کوئے عمل چھپیو وونی۔ ف۱۶ یعنی مومنین صادق الایمان۔ ف۱۷ جنت ماں ف۱۸ کافر ف۱۹ یعنی کوئے کافر کسے ناں نفعو نہ پہچا سکے گو۔ (خازن) ف۱ سورۂ مطففین ایک قول ماں مکی ہے تے ایک ماں ایک مدنی تے ایک قول یوہ ہے کہ زمانۂ جاہلیت ماں مکہ مکرمہ تے مدینہ طیبہ گے درمیان نازل ہوئی، اس سورت ماں ایک (۱) رکوع، چھتی (۳۶) آیات، ایک سو انہتر (۱۶۹) کلمہ تے ست سو تری (۷۳۰) حرف ایں۔ شانِ نزول: رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم جد مدینہ طیبہ تشریف فرما ہویا تاں ات گا لوک ناپ تول ماں خیانت کریں تھا، بالخصوص ایک شخص ابو جہینہ ناں گو ایسو تھو کہ وہ دو پیمانہ رکھے تھو ایک لین گو تے ایک دین گو۔ ان گا وارہ ماں یہ آیات نازل ہوئیں۔ تے اناں ناں پیمانہ ماں عدل کرن گو حکم دتو گیو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لِيَوْمٍ عَظِيْمٍ ﴿۵﴾ يَّوْمَ يَقُوْمُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۶﴾ كَلَّآ اِنَّ كِتٰبَ
ایک عظمت آلا دن گے واسطے ف۲ جس دن سارا لوک ف۳ رب العلمین گے حضور کھڑا ہوویں گا۔ بے شک کافراں گی لکھت ف۴
الْفُجَّارِ لَفِيْ سِجِّيْنٍ ﴿۷﴾ وَمَآ اَدْرٰىكَ مَا سِجِّيْنٌ ﴿۸﴾ كِتٰبٌ مَّرْقُوْمٌ ﴿۹﴾ وَيْلٌ
سب توں تھلے جگہ سجین ماں ایں ف۵ اور تُو کے جانیں سجین کِسی ہے ف۶ وہ لکھت ایک مہر لایوو نوشتو ہے ف۷ اُس دن ف۸
يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ﴿۱۰﴾ الَّذِيْنَ يُكَذِّبُوْنَ بِيَوْمِ الدِّيْنِ ﴿۱۱﴾ وَمَا
جھٹلان آلاں گی خرابی ہے۔ جیڑا انصاف گا دِن ناں جھٹلائیں ف۹ اور
يُكَذِّبُ بِهٖٓ اِلَّا كُلُّ مُعْتَدٍ اَثِيْمٍ ﴿۱۲﴾ اِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِ اٰيٰتُنَا قَالَ اَسَاطِيْرُ
اُسناں نہ جھٹلائے گو مگر ہر سرکش گنگاہگار ف۱۰ جد اُس ور مھاری آیت پڑھی جائیں کہے ف۱۱ اگلاں گی
الْاَوَّلِيْنَ ﴿۱۳﴾ كَلَّا بَلْ ۜ رَانَ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ مَّا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ﴿۱۴﴾ كَلَّآ اِنَّهُمْ عَنْ
کہانی ایں کوئی نی ۱۲۔ بلکہ ان گا دلاں ور زنگ چڑھا دتو ہے ان گی کمائی نے ف۱۳ ہاں ہاں بیشک
رَّبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّمَحْجُوْبُوْنَ ﴿۱۵﴾ ثُمَّ اِنَّهُمْ لَصَالُوا الْجَحِيْمِ ﴿۱۶﴾ ثُمَّ يُقَالُ
وہ اس دن ف۱۴ اپناں رب گا دیدار دے محروم ایں ف۱۵ فر بیشک انہاں نے دوزخ ماں داخل ہونو ایں۔ فر کہیو جائے گو
هٰذَا الَّذِيْ كُنْتُمْ بِهٖ تُكَذِّبُوْنَ ﴿۱۷﴾ كَلَّآ اِنَّ كِتٰبَ الْاَبْرَارِ لَفِيْ عِلِّيِّيْنَ ﴿۱۸﴾
یوہ ہے وہ ف۱۶ جناں تم جھٹلائیں تھا ف۱۷ ہاں ہاں بیشک نیکاں گی لکھت ف۱۸ سب توں اُچا محل علیین ماں ف۱۹ ایں
وَمَآ اَدْرٰىكَ مَا عِلِّيُّوْنَ ﴿۱۹﴾ كِتٰبٌ مَّرْقُوْمٌ ﴿۲۰﴾ يَّشْهَدُهُ الْمُقَرَّبُوْنَ ﴿۲۱﴾ اِنَّ
اور تُو کے جانیں کسی ہے علیین ف۲۰ وہ لکھت ہے مُہر کیوو نوشتو کہ ف۲۱ جسکی زیارت کریں مقربین ف۲۲ بیشک

ف۲ یعنی روزِ قیامت۔ اس دن ذرہ ذرہ گو حساب کیو جائے گو۔ ف۳ اپنی قبراں دے اُٹھ گے۔ ف۴ یعنی ان گا اعمال نامہ ف۵ سجین ستاں زیناں گا ہیٹھ گو مقام ایں جیڑو ابلیس تے اس گا لشکر گو محل ہے۔ ف۶ یعنی وہ بہت ہول تے ہیبت گو مقام ایں۔ ف۷ جیڑو نہ مٹ سکے نہ بدل سکے ف۸ جد کہ وہ لکھیو وکڈھیو جائے گو۔ ف۹ تے روزِ جزا یعنی قیامت گا منکر ایں۔ ف۱۰ حد دے گزرن آلو۔ ف۱۱ ان گا وارہ ماں کہ یوہ ف۱۲ اس گو کہنوں غلط ہے۔ ف۱۳ ان معاصی تے گناہاں نے جو وہ کریں یعنی اپناں اعمالِ بد گی شامت دے ان گا دل زنگ خوردہ تے سیاہ ہو گے۔ حدیث شریف ماں ہے کہ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو جد بندو کوئے گناہ کرے اس گا دِل ماں ایک سیاہ نقطو پیدا ہوئے، جد اس گناہ دے باز آ جائے تے توبہ تے استغفار کرے تاں دِل صاف ہو جائے تے اگر فر گناہ کرے تاں وہ نقطو بدھ جائے ات توڑی کہ سارو دِل سیاہ ہو جائے تے یوہی وہ زنگ ہے جسکو آیت ماں ذکر ہویو۔ (ترمذی) ف۱۴ یعنی روزِ قیامت۔ ف۱۵ جیسا کہ دُنیا ماں اسگی توحید دے محروم رہیا۔ مسئلو: اس آیت دے ثابت ہویو کہ مومنین ناں آخرت ماں دیدار الٰہی گی نعمت میسر آئے گی کیونکہ محرومی، دیدار دے کفار گی وعید ماں ذکر کی گئی تے جو چیز کافراں واسطے وعید تے تہدید ہوئے وہ مسلماناں گا حق ماں ثابت ہو ہی نی سکتی تاں لازم آیو کہ مومنین گا حق ماں یاہ محرومی ثابت نہ ہوئے، حضرت امام مالک رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو کہ جد اس نے اپناں دشمناں ناں اپناں دیدار دے محروم کیو تاں دوستاں ناں اپنی تجلی دے نوازے گو تے اپناں دیدار دے سرفراز فرمائے گو۔ ف۱۶ عذاب۔ ف۱۷ دُنیا ماں ف۱۸ یعنی مومنین صادقین گا اعمال نامہ۔ ف۱۹ عِلیین ستواں آسماں ماں عرش گے ہیٹھ ہے۔ ف۲۰ یعنی اسگی شان عجیب عظمت آلی ہے۔ ف۲۱ علیین ماں، اس ماں ان گا اعمال لکھیا ایں۔ ف۲۲ فرشتہ۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الْاَبْرَارَ لَفِيْ نَعِيْمٍ ﴿۲۲﴾ عَلَى الْاَرَآئِكِ يَنْظُرُوْنَ ﴿۲۳﴾ تَعْرِفُ فِيْ وُجُوْهِهِمْ

نیکوکار ضرور چین ماں ایں۔ تختاں ور دیکھ رہیا ایں ف۲۳ تناں ان گا چہراں

نَضْرَةَ النَّعِيْمِ ﴿۲۴﴾ يُسْقَوْنَ مِنْ رَّحِيْقٍ مَّخْتُوْمٍ ﴿۲۵﴾ خِتٰمُهٗ مِسْكٌ ۭ وَفِيْ ذٰلِكَ

ور چین گی تازگی دِسے ف۲۴ بند کی وی شراب پیالی جائیگی جیہڑی مہر لاگے رکھی وی ہے ف۲۵ اُس گی مہر مشک ور ہے۔

فَلْيَتَنَافَسِ الْمُتَنَافِسُوْنَ ﴿۲۶﴾ وَمِزَاجُهٗ مِنْ تَسْنِيْمٍ ﴿۲۷﴾ عَيْنًا يَّشْرَبُ بِهَا

اور اُسے ور چاہیئے کہ للچائیں للچان آلا ف۲۶ اسگی ملونی تسنیم دے ہے ف۲۷ وہ چشموں جس دے

الْمُقَرَّبُوْنَ ﴿۲۸﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ اَجْرَمُوْا كَانُوْا مِنَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا يَضْحَكُوْنَ ﴿۲۹﴾

مقربین بارگاہ ہی پیئیں ف۲۸ بیشک مجرم لوگ ف۲۹ ایمان آلاں نال ف۳۰ ہسیں تھا۔

وَاِذَا مَرُّوْا بِهِمْ يَتَغَامَزُوْنَ ﴿۳۰﴾ وَاِذَا انْقَلَبُوْٓا اِلٰٓى اَهْلِهِمُ انْقَلَبُوْا

اور جد وہ ف۳۱ ان ورں گزرتا ہوئیں یہ ان ور اکھاں نال اشارو کرتا ف۳۲ اور جد اپنے ف۳۳ گھر واپس آتا

فَكِهِيْنَ ﴿۳۱﴾ وَاِذَا رَاَوْهُمْ قَالُوْٓا اِنَّ هٰٓؤُلَاۗءِ لَضَاۗلُّوْنَ ﴿۳۲﴾ وَمَآ اُرْسِلُوْا

خوشی کرتا آتا ف۳۴ اور جد مسلماناں ناں دیکھتا دے کہتا۔ بیشک یہ لوگ بُلیاوا ایں ف۳۵ اور یہ ف۳۶ ان ور

عَلَيْهِمْ حٰفِظِيْنَ ﴿۳۳﴾ فَالْيَوْمَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنَ الْكُفَّارِ يَضْحَكُوْنَ ﴿۳۴﴾

نگہبان بناگے نی پیجیا گیا ف۳۷ تو اج ف۳۸ ایمان آلا کافراں ور ہسیں ف۳۹

عَلَى الْاَرَآئِكِ يَنْظُرُوْنَ ﴿۳۵﴾ هَلْ ثُوِّبَ الْكُفَّارُ مَا كَانُوْا يَفْعَلُوْنَ ﴿۳۶﴾

تختاں ور بیٹھا دیکھ رہیا ایں ف۴۰ کیوں کجھ بدلو ملیو کافراں ناں اپناں کیا گو ف۴۱

ف۲۳ اللہ تعالیٰ گا اِکرام تے اسگی نعمتاں ناں جیہڑیں اسنے اناں ناں عطا فرمائیں تے اپناں دشمناں ناں جیہڑا طرح طرح گا عذاب ماں گرفتار ایں۔ ف۲۴ کہ وہ خوشی نال چمکتا دمکتا ہوئیں گا تے دِل گی خوشی گا آثار ان گا چہراں ور دسیں گا۔ ف۲۵ تے ابرار ہی اسگی مہر تروڑیں گا۔(سیل کھولیں گا)۔ ف۲۶ طاعات گی طرف اگے بدھ گے تے برائیاں دے دور رہ گے۔ ف۲۷ جیہڑی جنت گی شراباں ماں اعلیٰ ہے۔ ف۲۸ یعنی مقربین خالص شراب تسنیم پیئیں تے باقی جنتیاں گی شراباں ماں شراب تسنیم ملائی جائے۔ ف۲۹ مثل ابوجہل، تے ولید بن مغیرہ تے عاص بن وائل وغیرہ روسائے کفار گے۔ ف۳۰ مثل حضرت عمار تے خباب، تے صہیب تے بلال رضی اللہ عالی عنہم وغیرہ فقرائے مومنین گے۔ ف۳۱ مومنین۔ ف۳۲ بطریق طعن تے عیب گے۔ شانِ نزول: منقول ہے کہ حضرت علی مرتضیٰ رضی اللہ تعالیٰ عنہ مسلماناں گی ایک جماعت ماں تشریف لے جار ہیا تھا، منافقاں نے اناں ناں دیکھ گے اکھاں دے اشارہ کیا تے مخول نال ہسیا تے آپسماں ان حضرات گا وارہ ماں بے ہودہ جملہ بکیا تاں اس دے پہلاں کہ حضرت علی مرتضیٰ رضی اللہ تعالیٰ عنہ حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی بارگاہ ماں پہچیں یہ آیات نازل ہوگئیں۔ ف۳۳ کفار۔ ف۳۴ یعنی مسلماناں ناں بروکہہ گے آپسماں انکی ہسی بنائیں تے خوش ہوئیں۔ ف۳۵ کہ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ور ایمان لیایا تے دُنیا گی لذتاں ناں آخرت گی امیداں ور چھوڑ دتو اللہ تعالیٰ فرمائے۔ ف۳۶ کفار۔ ف۳۷ کہ ان گا احوال تے اعمال ور گرفت کریں بلکہ اناں ناں اپنی اصلاح گو حکم دتو گیو ہے وہ اپنوں حال درست کریں دوجاں ناں بے وقوف بنان تے مذاق اڑان دے کے فائدو لے سکیں۔ ف۳۸ یعنی روزِ قیامت ف۳۹ جسطرح کافر دنیا ماں مسلماناں گی غربت تے محنت ور ہسیں تھا، ات معاملو الٹو ہے مومن دائمی عیش تے راحت ماں ایں تے کافر ذلت تے خواری گا دائمی عذاب ماں، جہنم گو درواز دکھولیو جائے، کافراس دروازہ دے نکلن واسطے دوڑیں، جد دروازہ گے کول پہچیں درواز و بند ہو جائے، بار بار ایسو ہی ہوئے، کافراں گی یاہ حالت دیکھ گے مسلمان ان گے نال ہسیں، تے مسلماناں گو حال یوہ ہے کہ وہ جنت ماں جواہرات گا۔ ف۴۰ کفار گی ذلت تے رسوائی تے عذاب گی شدت ناں، تے اس ور ہسیں۔ ف۴۱ یعنی ان اعمال گو جیہڑا اناں نے دنیا ماں کیا تھا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

سُورَةُ الْاِنْشِقَاقِ مَكِّيَّةٌ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ اٰيَاتُهَا ۲۵ رُكُوْعُهَا ۱

اللہ گا ناں نال شروع جیہڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

اِذَا السَّمَآءُ انْشَقَّتْ ۝۱ وَاَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ۝۲ وَاِذَا الْاَرْضُ

جد آسمان شق ہووے ف۲ اور اپناں رب گو حکم سنیں ف۳ اور اُس گے لائق وی یوہ ہی ہے۔ اور جد زمین

مُدَّتْ ۝۳ وَاَلْقَتْ مَا فِيْهَا وَتَخَلَّتْ ۝۴ وَاَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ۝۵ يٰۤاَيُّهَا

دراز کی جائے ف۴ اور جو کجھ اُساں ہے ف۵ سٹ چھڑے اور خالی ہوجائے۔ اور اپناں رب گو حکم سنیں ف۶ اور اسکوحق ہی یوہ ہی ہے ف۷ اے

الْاِنْسَانُ اِنَّكَ كَادِحٌ اِلٰى رَبِّكَ كَدْحًا فَمُلٰقِيْهِ ۝۶ فَاَمَّا مَنْ اُوْتِيَ

آدمی بیشک تیناں اپناں رب گی طرف ف۸ ضرور دوڑنوں ایں فر اُس ناں ملنوں ف۹ تو وہ جناں اُسگو نامہ اعمال

كِتٰبَهٗ بِيَمِيْنِهٖ ۝۷ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَّسِيْرًا ۝۸ وَّيَنْقَلِبُ اِلٰۤى اَهْلِهٖ

سجا ہتھ ماں دتو جائے ف۱۰ اُس دے عنقریب سہل حساب لیو جائیگو ف۱۱ اور اپنا گھر آلاں گی طرف ف۱۲

مَسْرُوْرًا ۝۹ وَاَمَّا مَنْ اُوْتِيَ كِتٰبَهٗ وَرَآءَ ظَهْرِهٖ ۝۱۰ فَسَوْفَ يَدْعُوْا

خوش خوش مڑے ف۱۳ اور وہ جناں اسگو نامۂ اعمال پٹھ گا پچھادے دتو جائے گو ف۱۴ وہ عنقریب

ثُبُوْرًا ۝۱۱ وَّيَصْلٰى سَعِيْرًا ۝۱۲ اِنَّهٗ كَانَ فِيْۤ اَهْلِهٖ مَسْرُوْرًا ۝۱۳ اِنَّهٗ ظَنَّ

موت منگے گو ف۱۵ اور بھختی اگ ماں جائیگو۔ بیشک وہ اپناں گھر ماں ف۱۶ خوش تھو ف۱۷ وہ سمجھیو

اَنْ لَّنْ يَّحُوْرَ ۝۱۴ بَلٰۤى ۚ اِنَّ رَبَّهٗ كَانَ بِهٖ بَصِيْرًا ۝۱۵ فَلَاۤ اُقْسِمُ

کہ اُساں مڑنوں نی ف۱۸ ہاں کیوں نی ف۱۹ بیشک اُسگو رب اُساں دیکھ رہیو ہے تو مناں قسم ہے

ف۱ سورۂ انشقت جناں سورۂ انشقاق وی کہیں، اس ماں ایک (۱) رکوع، پنجیں (۲۵) آیات، ایک سوست (۱۰۷) کلمات، چارسوتری (۴۳۰) حرف ایں۔ ف۲ قیامت قائم ہون گے وقت۔ ف۳ اپناں شق ہون گے متعلق تے اسگی اطاعت کرے۔ ف۴ تے اس ورکائے عمارت تے پہاڑ باقی نہ رہے۔ ف۵ یعنی اس گا بطن ماں خزانہ تے مرداسب ناں باہر ف۶ اپناں اندرگیں چیز باہر پھینکن گے متعلق تے اسگی اطاعت کرے۔ ف۷ اس وقت انسان اپناں عمل گا نتائج دیکھے گو۔ ف۸ یعنی اس گے حضور حاضری واسطے، مراداس دے موت ہے۔ (مدارک) ف۹ تے اپناں عمل گی جزا پانوں۔ ف۱۰ تے وہ مومن ایں۔ ف۱۱ سہل حساب یوہ ہے کہ اس وراس گا اعمال پیش کیا جائیں، وہ اپنی طاعت تے معصیت ناں پچھانے فر طاعت ور ثواب دتو جائے تے معصیت دے درگزر فرمایو جائے، یو سہل حساب ہے، نہ اس ماں شدت مناقشہ، نہ یاہ کہیو جائے کہ تیں ایسو کیوں کیو، نہ عذر گی طلب ہوئے، نہ اس ور حجت قائم کی جائے، کیونکہ جس دے مطالبو کیو گیو اساں کوئے عذر نہ تھائے گو نہ کائے دلیل ملیگی، رُسوا ہوئے گو۔ (اللہ تعالیٰ مناقشہ حساب دے پناہ دیے)۔ ف۱۲ کہر آلاں دے جنتی کہر آلا مراد ایں خواہ وہ حوراں بچوں ہوئیں یا انساناں بچوں۔ ف۱۳ اپنی اس کامیابی ور۔ ف۱۴ تے وہ کافر ہے جسگو سجو ہتھ اسگی گردن گے نال ملا گے بن دتو جائے گو تے کھبو ہتھ پٹھ گے پچھے کر دتو جائے گو، اس ماں اسگو نامۂ اعمال دتو جائے گو، اس حال ناں دیکھ گے وہ جان لیے گو کہ وہ دوزخیاں بچوں ایں۔ ف۱۵ تے یا ثبوراہ کہے گو ثبور گا معنی ہلاکت گا ایں۔ ف۱۶ دنیا گے اندر ف۱۷ اپنی خواہشاں تے شہوتاں ماں متکبر تے مغرور ف۱۸ اپناں رب گی طرف تے وہ مرن دے بعد اٹھا لیو نہ جائے گو۔ ف۱۹ ضرور اپناں رب گی طرف رجوع کرے گو، تے مرن دے بعد اٹھا لیو جائے گو تے حساب کیو جائے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

بِالشَّفَقِ ﴿١٦﴾ وَالَّيْلِ وَمَا وَسَقَ ﴿١٧﴾ وَالْقَمَرِ اِذَا اتَّسَقَ ﴿١٨﴾ لَتَرْكَبُنَّ

شام گی لوگی ف۲۰ اور رات اور جیڑیں چیز اُساں جمع ہوویں ف۲۱ اور چن گی جد پورو ہووے ف۲۲ ضرور تم

طَبَقًا عَنْ طَبَقٍ ﴿١٩﴾ فَمَا لَهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿٢٠﴾ وَاِذَا قُرِئَ عَلَيْهِمُ

منزل بمنزل چڑھیں گا ف۲۳ تو کے ہویو اُناں ناں ایمان نی آنتا ف۲۴ اور جد قرآن پڑھیو جائے

الْقُرْاٰنُ لَا يَسْجُدُوْنَ ﴿٢١﴾ السجدة بَلِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا يُكَذِّبُوْنَ ﴿٢٢﴾ وَاللّٰهُ

سجدہ نی کرتا ف۲۵ بلکہ کافر جھٹلا رہیا ایں ف۲۶ اور اللہ

اَعْلَمُ بِمَا يُوْعُوْنَ ﴿٢٣﴾ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ اَلِيْمٍ ﴿٢٤﴾ اِلَّا الَّذِيْنَ

خوب جانیں جو وہ اپناں دِلاں ماں رکھیں ف۲۷ تو تم اناں ناں دردناک عذاب گی بشارت دیو ف۲۸ مگر جیڑاں

اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَهُمْ اَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُوْنٍ ﴿٢٥﴾

نے ایمان آنیوں اور چنگا کم کیا ان واسطے وہ ثواب ہے جیڑو کدے ختم نہ ہوویگو۔

سُوْرَةُ الْبُرُوْجِ مَكِّيَّةٌ — اٰيَاتُهَا ۲۲ — رُكُوْعُهَا ۱

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

ف۲۰ جیڑی سرخی گے بعد نمودار ہوئے تے جس گا غائب ہون ور امام صاحب گے نزدیک عشاء گو وقت شروع ہوئے۔ یوہی قول ہے کثیر صحابہ گو تے کجھ علما شفق دے سرخی مراد لیں۔ ف۲۱ مثل جانوراں گے جیڑا دن ماں منتشر ہوئیں تے رات اپناں آشیانہ تے ٹھکاناں گی طرف چلے آئیں تے مثل نیری گے تے ستاراں تے ان اعمال گے جیڑا رات ماں کیا جائیں مثل تہجد گے۔ ف۲۲ تے اسگو نور کامل ہو جائے تے ایام بیض یعنی تیرہویں، چودہویں، پندرہویں ماں ہوئے۔ ف۲۳ یوہ خطاب یا دے انساناں ناں ایں اس تقدیر ور یہ معنی ایں کہ تمناں حال گے بعد حال پیش آئے گو۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ موت گا شدائد تے اہوال، فر مرن دے بعد اٹھنوں فر موقفِ حساب ماں پیش ہونوں۔ تے یوہ وی کہیو گیو ہے کہ انسان گا حالات ماں تدریج ہوئے، ایک وقت دودھ پیتو بچو ہوئے، فر دودھ چھوڑے، فر لڑکپن گو زمانوں آئے، فر جوان ہوئے، فر جوانی ٹھلے، فر بڈھو ہوئے۔ تے ایک قول یوہ ہے کہ یوہ خطاب نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں ہے کہ آپ شب معراج ایک آسمان ور تشریف لے گیا، فر دو جا ور، اسے طرح درجہ بدرجہ، مرتبہ بمرتبہ، منزل بمنزل منالِ قرب ماں جاملیا۔ بخاری شریف ماں حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما دے مروی ہے کہ اس آیت ماں نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گو حال بیان فرمایو گیو ہے مطلب یوہ ہے کہ تم مشرکین ور فتح ور فتح پائیں گا تے انجام بہت بہتر ہوئے گو، تم کفار گی سرکشی تے ان گی تکذیب دے غمگین نہ ہویو۔ ف۲۴ یعنی ہون ایمان لیان ماں کے عذر ہے باوجود دلائل ظاہر ہون گے کیوں ایمان نی لیاتا۔ ف۲۵ مراد اس دے سجدۂ تلاوت ہے۔ شانِ نزول: جد سورۂ اقرا ماں واسجُد وَاقتَرِب نازل ہویو تاں سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے یاہ آیت پڑھ گے سجدو کیو موماناں نے آپ گے نال سجدو کیو تے کفارِ قریش نے سجدو نہ کیو، ان گا اس فعل گی برائی ماں یاہ آیت نازل ہوئی کہ کفار جد قرآن شریف پڑھیو جائے تاں سجدو تلاوت نی کرتا۔ مسئلو: اس آیت دے ثابت ہویو کہ سجدۂ تلاوت واجب ہے۔ سنن آلا ور تے حدیث دے ثابت ہے پڑھن تے سنن آلا دواں ور سجدہ واجب ہے۔ قرآن کریم ماں سجدہ گی چودہ آیات ایں جناں ناں پڑھن یا سنن نال سجدو واجب ہو جائے، پانویں سنن آلا نے سنن گو ارادو کیو ہوئے یا نہ کیو ہوئے۔ مسئلو: سجدۂ تلاوت واسطے وہی شرط ایں جیڑیں نماز واسطے ایں۔ مثلاً طہارت، استقبال، سترِ عورت وغیرہ۔ مسئلو: سجدہ گے اول آخر اللہ اکبر کہنوں چاہے۔ مسئلو: امام نے آیت سجدہ پڑھی تاں اس ور تے مقتدیاں ور تے جیڑو شخص نماز ماں نہ ہوئے تے سن لیے اس ور سجدو واجب ہے۔ مسئلو: سجدہ گی جتنی آیت پڑھی جائیں گیں، اتناں ہی سجدہ واجب ہوئیں گا، اگر ایک ہی آیت ایک ہی مجلس ماں بار بار پڑھی گئی تاں ایک ہی سجدو واجب ہویو۔ (والتفصیل فی کتب الفقہ، تفسیر احمدی) ف۲۶ قرآن ناں تے مرن دے بعد اٹھن ناں ف۲۷ کفر تے نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی تکذیب۔ ف۲۸ ان گا کفر تے عناد ور۔ ف۱ سورۂ بروج مکی ہے۔ اس ماں ایک (۱) رکوع، بائی (۲۲) آیات، ایک سو نو (۱۰۹) کلمہ، چار سو پینٹھ (۴۶۵) حرف ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَالسَّمَآءِ ذَاتِ الْبُرُوْجِ ① وَالْيَوْمِ الْمَوْعُوْدِ ② وَشَاهِدٍ وَّمَشْهُوْدٍ ③

قسم آسمان گی جسماں بُرج ایں ف۲ اور اُس دن گی جس گو وعدہ ہے ف۳ اور اُس دن گی جھڑو گواہ ہے ف۴ اور اُس دن گی جسماں حاضر ہوویں ف۵

قُتِلَ اَصْحٰبُ الْاُخْدُوْدِ ④ النَّارِ ذَاتِ الْوَقُوْدِ ⑤ اِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُوْدٌ ⑥

خندق آلاں ور لعنت ہووے ف۶ اس بھکتی اگ آلا۔ جد وِہ اُس گا کناراں ور بیٹھاوا تھا ف۷

وَّهُمْ عَلٰى مَا يَفْعَلُوْنَ بِالْمُؤْمِنِيْنَ شُهُوْدٌ ⑦ وَمَا نَقَمُوْا مِنْهُمْ اِلَّآ اَنْ

اور وِہ خود گواہ ایں جو کجھ مسلماناں گے نال کر رہیا تھا ف۸ اور اناں نال مسلماناں گو کے بُرو لگو یوہی ناہی کہ وہ ایمان لے آیا اللہ

يُّؤْمِنُوْا بِاللّٰهِ الْعَزِيْزِ الْحَمِيْدِ ⑧ الَّذِيْ لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ

عزت آلا ساریاں خوبیاں آلا ور کہ اُسے گی آسماناں اور زمین گی

وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيْدٌ ⑨ اِنَّ الَّذِيْنَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنٰتِ

سلطنت ہے۔ اور اللہ ہر چیز ور گواہ ہے۔ بیشک جھاں نے ایذا دتی مسلمان مرداں اور مسلمان عورتاں ناں ف۹

ف۲ جن گی تعداد بارہ ایں، تے ان ماں حکمتِ الٰہی گا عجائب نمودارایں، آفتاب ماہتاب تے کواکب گی سیر اُن ماں مُعین انداز ور ہے جس ماں اختلاف نی ہوتو۔ ف۳ وہ روزِ قیامت ہے۔ ف۴ مراد اس دے جمعہ گو دن ایں جیسو کہ حدیث شریف ماں ایں۔ ف۵ آدمی تے فرشتہ۔ مراد اس دے عرفہ گو دن ایں۔ ف۶ مروی ہے کہ پہلا زمانہ ماں ایک بادشاہ تھو جد اسگو جادوگر بڈھو ہویو تاں اس نے بادشاہ دے کہیو کہ میرے کول ایک لڑکو بھیج جناں ہوں جادو سکھا چھڑوں، بادشاہ نے ایک لڑکو مقرر کر چھڑیو، وہ جادو سکھن لگو، راہ ماں ایک راہب رہے تھو، اس گے کول بیٹھن لگو، تے اسگو کلام اس گے دل نشیں ہوتو گیو، ہون آتاں جاتاں، اس نے راہب گی صحبت ماں بیٹھنوں مقرر کر لیو، ایک دن رستہ ماں ایک خطرناک جانور ملیو، لڑکا نے ایک پتھر ہتھ ماں لے گے یاہ دعا کی کہ یارب اگر راہب تناں پیارو ہے تاں میرا پتھر نال اس جانور ناں ہلاک کر چھڑ، وہ جانور اس گا پتھر نال مرگیو، اس گے بعد لڑکو مستجاب الدعوۃ ہوگیو تے اسگی دعا نال کوڑھیا تے اناں ٹھیک ہون لگا، بادشاہ گو ایک درباری انوں ہوگیو تھو، وہ آیو لڑکا نے دعا کی وہ ٹھیک ہوگیو تے اللہ تعالیٰ ور ایمان لے آیو تے بادشاہ گا دربار ماں پہچیو، اس نے پچھیو تناں کس نے بل کیو، کہیو میرا رب نے، بادشاہ نے کہیو میرے بغیر ہور وی کوئے رب ہے؟ یاہ کہہ گے اس نے اس ور سختیں شروع کیں، ات توڑی کہ اس نے لڑکا گو پتو دس چھڑیو، لڑکا ور سختیں کیں، اس نے راہب گو پتو لایو، راہب ور سختیں کیں تے اس ناں کہیو اپنوں دین ترک کر، اس نے انکار کیو، تاں اس گا سر ور آرو رکھ گے چیرا چھڑیو، فر درباری ناں چرایو، فر لڑکا واسطے حکم کیو کہ پہاڑ گے اپروں پھینکیو جائے، سپاہی اسناں پہاڑ گی چوٹی ور لے گے گیا، اس نے دعا کی پہاڑ ناں زلزلو آیو سارا چھڑ گے مرگیا، لڑکو صحیح سلامت چلے آیو، بادشاہ نے کہیو سپاہی کے ہویا، کہیو ساراں ناں خدا نے ہلاک کر چھڑیو، فر بادشاہ نے لڑکا ناں سمندر ماں غرق کرن واسطے پیجیو، لڑکا نے دعا کی، کشتی ڈب گئی سارا ہلاک ہوگیا، لڑکو صحیح سلامت بادشاہ گے کول آگیو، بادشاہ نے کہیو وہ آدمی کے ہویا؟ کہیو ساراں ناں اللہ تعالیٰ نے ہلاک کر چھڑیو تے تو مناں قتل نی کر سکتو جد تک ہوں تناں جڑو کم دسوں نہ کرے کہیو وہ کے ہے؟ لڑکا نے کہیو ایک میدان ماں ساراں لوکاں ناں جمع کر فر مناں کھجور گا ڈنڈہ ور سولی دے فر میرا ترکش دے ایک تیر کڈھ گے بسم اللہ رب الغلام کہہ گے مار، ایسو کرے گو تاں مناں قتل کر سکے گو، بادشاہ نے ایسو ہی کیو، تیر لڑکا گی کنپٹی ور لگو، اس نے اپنوں ہتھ اس ور رکھیو تے واصل بحق ہوگیو، یاہ دیکھ گے تمام لوک ایمان لے آیا اس دے بادشاہ ناں ہور زیادہ صدموں ہویو تے اس نے ایک خندق کھنائی، تے اُسماں اگ بلائی تے حکم دتو جیڑو میرا دین دے پھرے، اس ناں اس اگ ماں سٹو، لوگ سٹیا گیا، ات توڑی کہ ایک عورت آئی، اسگی چولی ماں بچو تھو، وہ ذرہ جھجکی، بچہ نے کہیو اے ماں صبر کر، نہ جھجک تو سچا دین ور ہے، وہ بچو تے ماں وی اگ ماں سٹ دتا گیا۔ یاہ حدیث صحیح ہے، مسلم نے اسگی تخریج کی، اس دے اولیار گی کرامت ثابت ہوئیں، آیت ماں اس واقعہ گو ذکر ہے۔ ف۷ کرسیں بچھا گے تے مسلماناں ناں اگ ماں سٹ رہیا تھا۔ ف۸ بادشاہ گا درباری بادشاہ گے کول آگے ایک دوجا گی گواہی دیں تھا کہ اناں نے تعمیل حکم ماں کوتاہی نی کی، ایمانداراں ناں اگ ماں سٹ چھڑیو، مروی ہے کہ جیڑا مومن اگ ماں سٹیا گیا، اللہ تعالیٰ نے ان گا اگ ماں پین دے پہلاں ان گی روح قبض فرما گے اناں ناں نجات دتی تے اگ نے خندق گا کناراں دے باہر نکل گے کنارہ ور بیٹھاوا کافراں ناں ساڑ چھڑیو۔ فائدہ۔ اس واقعہ ماں موموناں ناں صبر تے اہلِ مکہ گی ایذا رسانیاں ور تحمل کرن گی ترغیب فرمائی گئی۔ ف۹ اگ ماں ساڑ گے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابُ الْحَرِيقِ ﴿١٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ

فرتوبہ نہ کی ف۱۰ ان گے واسطے جہنم گو عذاب ہے ف۱۱ اور ان گے واسطے اگ گو عذاب ہے ف۱۲ بیشک جیڑا

آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ذَٰلِكَ

ایمان لے آیا اور اچھا کم کیا ان گے واسطے باغ ایں جن گے بیٹھوں نہر جاری ایں یاہی

الْفَوْزُ الْكَبِيرُ ﴿١١﴾ إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ ﴿١٢﴾ إِنَّهُ هُوَ يُبْدِئُ وَيُعِيدُ ﴿١٣﴾

بڑی کامیابی ہے۔ بیشک تیرا رب گی پکڑ بڑی سخت ہے ف۱۳ بیشک وہ پہلاں کرے اور فر کرے ف۱۴

وَهُوَ الْغَفُورُ الْوَدُودُ ﴿١٤﴾ ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ ﴿١٥﴾ فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ ﴿١٦﴾ هَلْ

اور وہی ہے بخشن آلو اپناں نیک بنداں ور پیارو عزت آلا عرش گو مالک۔ ہمیشہ جو چاہے کرن آلو کیا

أَتَاكَ حَدِيثُ الْجُنُودِ ﴿١٧﴾ فِرْعَوْنَ وَثَمُودَ ﴿١٨﴾ بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي

تھارے کول لشکراں گی گل آئی ف۱۵ وہ لشکر کون فرعون اور ثمود ف۱۶ بلکہ ف۱۷ کافر

تَكْذِيبٍ ﴿١٩﴾ وَاللَّهُ مِنْ وَرَائِهِمْ مُحِيطٌ ﴿٢٠﴾ بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَجِيدٌ ﴿٢١﴾

جھٹلان ماں ایں ف۱۸ اور اللہ نے وہ پچھا دے کھیر یاوا ایں ف۱۹ بلکہ وہ کمال شرف آلو قرآن ایں

فِي لَوْحٍ مَحْفُوظٍ ﴿٢٢﴾

لوح محفوظ میں۔

سُورَةُ الطَّارِقِ مَكِّيَّةٌ — بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ — آیاتہا ۱۷ — رکوعہا ۱

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

وَالسَّمَاءِ وَالطَّارِقِ ﴿١﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الطَّارِقُ ﴿٢﴾ النَّجْمُ الثَّاقِبُ ﴿٣﴾

آسمان گی قسم اور رات ناں آن آلاگی ف۲ اور کجھ تم نے جانیوں وہ رات ناں آن آلو کہیڑو ہے۔ خوب چمکنو تارو

ف۱۰ تے اپناں کفر دے باز نہ آیا۔ ف۱۱ آخرت ماں بدلوان گا کفر گو۔ ف۱۲ دنیاماں کہ اسے اگ نے اناں ناں ساڑیو۔ یوہ بدلو ہے مسلماناں ناں اگ ماں سٹن گو۔ ف۱۳ جدوہ ظالماں ناں عذاب ہاں پکڑے۔ ف۱۴ یعنی پہلاں دنیاماں پیدا کرے، فر قیامت ماں اعمال گی جزا دین واسطے موت گے بعد دوبارہ زندہ فرمائے۔ ف۱۵ جناں ناں کفار انبیا علیہم السلام گا مقابلہ ماں لیایا۔ ف۱۶ جیڑا اپناں کفر گی وجہ دے ہلاک کیا گیا۔ ف۱۷ اے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم تھاری امت گا۔ ف۱۸ تمناں تے قرآنِ پاک ناں، جیسو کہ پہلاں کافراں گو دستور تھو۔ ف۱۹ اس تے اناں ناں بچان آلو کوئے نی۔

ف۱ سورۃ الطارق مکی ہے۔ اس ماں ایک (۱) رکوع، ستاراں (۱۷) آیات، اکاٹھ (۶۱) کلمہ، دوسوانتالی (۲۳۹) حرف ایں۔ ف۲ یعنی ستارہ گی جیڑو رات ناں چمکے۔ شانِ نزول: ایک رات سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی خدمت ماں ابوطالب کجھ ہدیو لیایو، سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم اسناں تناول فرما رہیا تھا، اس دوران ماں ایک تارو ٹٹیو تے تمام فضا اگ نال پر ے گئی، ابوطالب کبرا گے کہن لگو یوہ کے ہے۔ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو، یوہ تارو ہے، جس نال شیطان ماریا جائیں تے یوہ اللہ تعالیٰ گی قدرت گی نشانیاں بچوں ایں، ابوطالب ناں اس دے تعجب ہویو تے یاہ سورت نازل ہوئی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اِنْ كُلُّ نَفْسٍ لَّمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ ﴿۴﴾ فَلْيَنْظُرِ الْاِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَ ﴿۵﴾

کائے جان نی جس ور نگہبان نہ ہووئے ف۳ تو چاہیئے کہ آدمی غور کرے کس چیز دے بنایو گیو ف۴

خُلِقَ مِنْ مَّآءٍ دَافِقٍ ﴿۶﴾ يَّخْرُجُ مِنْۢ بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَآئِبِ ﴿۷﴾

اُچھلتا پانی نال ف۵ جیڑو نکلے پٹھ اور سینہ گا درمیان بچوں ف۶

اِنَّهٗ عَلٰى رَجْعِهٖ لَقَادِرٌ ﴿۸﴾ يَوْمَ تُبْلَى السَّرَآئِرُ ﴿۹﴾ فَمَا لَهٗ مِنْ

بیشک اللہ اُس گا واپس کرن ور ف۷ قادر ہے۔ جس دن چھپی وی گلاں گی جانچ ہووئیگی ف۸ تو آدمی گے کول

قُوَّةٍ وَّلَا نَاصِرٍ ﴿۱۰﴾ وَالسَّمَآءِ ذَاتِ الرَّجْعِ ﴿۱۱﴾ وَالْاَرْضِ ذَاتِ الصَّدْعِ ﴿۱۲﴾

نہ کوئے زور ہووئیگو نہ کوئی مددگار ف۹ آسمان گی قسم جس بچوں بارش اُترے ف۱۰ اور زمین گی جیڑی اس تُوں کھلے ف۱۱

اِنَّهٗ لَقَوْلٌ فَصْلٌ ﴿۱۳﴾ وَّمَا هُوَ بِالْهَزْلِ ﴿۱۴﴾ اِنَّهُمْ يَكِيْدُوْنَ كَيْدًا ﴿۱۵﴾

بیشک قرآن ضرور فیصلہ گی گل ہے ف۱۲ اور کائے ہاساگی گل نی ف۱۳ بیشک کافر اپنوں دار چلائیں ف۱۴

وَّاَكِيْدُ كَيْدًا ﴿۱۶﴾ فَمَهِّلِ الْكٰفِرِيْنَ اَمْهِلْهُمْ رُوَيْدًا ﴿۱۷﴾

اور ہوں اپنی خفیہ تدبیر فرماؤں ف۱۵ تو تم کافراں ناں ڈھل دیو ف۱۶ اناں ناں کجھ تھوڑی مہلت دیو ف۱۷

سُوْرَةُ الْاَعْلٰى مَكِّيَّةٌ | بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ | اٰيَاتُهَا ۱۹ رُكُوْعُهَا ۱

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

ف۳ اس گا رب گی طرفوں جیڑو اس گا اعمال گی نگہبانی کرے تے اسگی نیکی بدی سب لکھ لیے، حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ مراد اس دے فرشتہ ایں۔ ف۴ تانجہ وہ جان لیے کہ اس ناں پیدا کرن آلو اساں موت گے بعد جزا واسطے زندہ کرن ورقادر ہے۔ بس اساں قیامت گا دن واسطے عمل کرنا چاہیئے۔ ف۵ یعنی مرد تے عورت گا نطفہ دے جیڑو رحم ماں مل گے ایک ہو جائے۔ ف۶ یعنی مرد گی پشت دے تے عورت گا سینہ دے۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو سینہ گا اس مقام دے جت ہار پہنیوں جائے تے اناں ہی دے منقول ہے کہ عورت گی دواں چھاتیاں گا درمیان دے، یوہ وی کہیو گیو ہے کہ منی انسان گا تمام اعضا دے نکلے تے اسگو زیادہ حصو دماغ دے مرد گی پشت ماں آئے تے عورت گا بدن گا اگلا حصہ گی بہت ساری رگاں جیڑی سینہ گا مقام ور ایں نازل ہوئے، اس واسطے ان دواں مقاماں گو ذکر خصوصیت گے نال فرمایو گیو۔ ف۷ یعنی موت گے بعد زندگی گی طرف موڑن ور۔ ف۸ چھپی گلاں دے مراد عقائد تے وہ اعمال ایں جناں ناں آدمی چھپائے، قیامت گے دن اللہ تعالیٰ ان سب ناں ظاہر کر چھڑے گو۔ ف۹ یعنی جو آدمی بعث گو منکر ہے، نہ اس ناں ایسی قوت ہوئے گی جس گے نال عذاب ناں روک سکے، نہ اسگو کوئے ایسو مددگار ہوئے گو جیڑو اساں بچا سکے۔ ف۱۰ جیڑ و زمینی پیداوار واسطے مثل باپ گے ہے۔ ف۱۱ تے نباتات واسطے مثل ماں گے۔ تے یہ دوئے اللہ تعالیٰ گی عجیب نعمت ایں تے ان ماں قدرتِ الٰہی گا بے شمار آثار نمودار ایں جن ماں غور کرن دے آدمی ناں بعث بعد الموت گا بہت سارا دلائل ملیں۔ ف۱۲ کہ حق و باطل ماں فرق تے امتیاز کرے۔ ف۱۳ جیڑی نکمی تے بے کار ہوئے۔ ف۱۴ تے دینِ الٰہی گا مٹان تے نورِ حق ناں بجھان تے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں ایذا پہچان واسطے طرح طرح گا دا کریں۔ ف۱۵ جسکی اناں ناں خبر نی۔ ف۱۶ اے سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم۔ ف۱۷ چند روز گی، کہ وہ عنقریب ہلاک کیا جائیں گا، چنانچہ ایسو ہی ہویو تے بدر ماں اناں ناں عذابِ الٰہی نے پکڑیو۔ (وَنُسِخَ الْاِمْهَالُ بِاٰيَةِ السَّيْفِ) ف۱ سورۃ الاعلیٰ مکّی ہے، اس ماں ایک (۱) رکوع، انیس (۱۹) آیات، بہتر (۷۲) کلمہ، دوسو اکانوے (۲۹۱) حرف ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى ﴿١﴾ الَّذِي خَلَقَ فَسَوَّىٰ ﴿٢﴾ وَالَّذِي قَدَّرَ

اپناں رب گا ناں گی پاکی بولو جیڑو ساراں دے اُوچو ہے ف۲ جس نے بناگے ٹھیک کیو ف۳ تے جس نے اندازہ ور

فَهَدَىٰ ﴿٣﴾ وَالَّذِي أَخْرَجَ الْمَرْعَىٰ ﴿٤﴾ فَجَعَلَهُ غُثَاءً أَحْوَىٰ ﴿٥﴾ سَنُقْرِئُكَ

رکھ گے راہ دتی ف۴ اور جس نے چارو کڈھیو۔ فر اُسناں خشک سیاہ کر چھڑیو ہون ہم تمناں پڑھاں گا

فَلَا تَنسَىٰ ﴿٦﴾ إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ ۚ إِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ وَمَا يَخْفَىٰ ﴿٧﴾

کہ تم نہ پُلیں گا ف۵ مگر جو اللہ چاہے ف۶ بیشک وہ جانیں ہر باندھا اور چھپاوا ناں

وَنُيَسِّرُكَ لِلْيُسْرَىٰ ﴿٨﴾ فَذَكِّرْ إِن نَّفَعَتِ الذِّكْرَىٰ ﴿٩﴾ سَيَذَّكَّرُ مَن

اور ہم تھارے واسطے آسانی گو سامان کر چھڑاں گا ف۷ تو تم نصیحت فرماؤ ف۸ اگر نصیحت کم دیئے ف۹ عنقریب نصیحت مِنیں گو جیڑو

يَخْشَىٰ ﴿١٠﴾ وَيَتَجَنَّبُهَا الْأَشْقَى ﴿١١﴾ الَّذِي يَصْلَى النَّارَ الْكُبْرَىٰ ﴿١٢﴾

ڈرے ف۱۰ اور اُس دے ف۱۱ وہ بڑو بدبخت دور رہ گو۔ جیڑو سب دوں بڑی اگ ماں جائیگو ف۱۲

ثُمَّ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَىٰ ﴿١٣﴾ قَدْ أَفْلَحَ مَن تَزَكَّىٰ ﴿١٤﴾ وَذَكَرَ

فر نہ اُساں مرے ف۱۳ اور نہ جیئے ف۱۴ بیشک مراد ناں پہنچیو جیڑو ستھرو ہویو ف۱۵ اور

اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّىٰ ﴿١٥﴾ بَلْ تُؤْثِرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ﴿١٦﴾ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ

اپنا رب گو ناں لیگے ف۱۶ نماز پڑھی ف۱۷ بلکہ تم جیتی دُنیا ناں ترجیح دیں ف۱۸ اور آخرت بہتر

وَأَبْقَىٰ ﴿١٧﴾ إِنَّ هَٰذَا لَفِي الصُّحُفِ الْأُولَىٰ ﴿١٨﴾ صُحُفِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ ﴿١٩﴾

تے باقی رہن آلی بیشک یاہ ف۱۹ اگلا صحیفاں ماں ہے ف۲۰ ابراہیم تے موسیٰ گا صحیفاں ماں

ف۲ یعنی اس گو ذکر عظمت تے احترام گے نال کرو۔ حدیث ماں ایں کہ جد یاہ آیت نازل ہوئی سیدِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو اسناں اپناں سجدہ ماں داخل کرو یعنی سجدہ ماں سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَىٰ کہو۔ (ابوداؤد) ف۳ یعنی ہر چیز گی پیدائش ایسی مناسب فرمائی جیڑی پیدا کرن آلا گا علم تے حکمت ور دلالت کرے۔ ف۴ یعنی امور ناں ازل ماں مقدر کیو تے اس گی طرف راہ دتی۔ یا یہ معنیٰ ایں کہ روزیں مقدر کیں تے اناں ناں کمان گا طریقہ دسیا۔ ف۵ یاہ اللہ تعالیٰ گی طرف دے اپناں نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں بشارت ہے کہ آپ ناں حفظِ قرآن کریم گی نعمت بغیر محنت گے عطا ہوئی تے یوہ آپ گو معجزو ہے کہ اتنی بڑی کتاب عظیم بغیر محنت تے مشقت گے تے بغیر تکرار گے آپ ناں حفظ ہوگئی۔ (جمل) ف۶ مفسّرین نے فرمایو کہ یوہ استثنا ر واقع نہ ہویو تے اللہ تعالیٰ نے نہ چاہیو کہ آپ کجھ پُلیں۔ (خازن) ف۷ کہ وحی تمناں بے محنت یاد رہے گی۔ مفسّرین گو ایک قول یوہ ہے کہ آسانی گا سامان دے شریعتِ اسلام مراد ہے جیڑی نہایت سہل تے آسان ایں۔ ف۸ اس قرآن مجید دے۔ ف۹ دے کجھ لوک اس دے نفع لیں، ف۱۰ اللہ تعالیٰ دے۔ ف۱۱ پند و نصیحت۔ ف۱۲ شانِ نزول: بعض مفسرین نے فرمایو کہ یاہ آیت ولید بن مغیرہ تے عتبہ بن ربیعہ گا وارہ ماں نازل ہوئی۔ ف۱۳ کہ مر گے ہی عذاب دے چھٹ سکے۔ ف۱۴ ایسو جینوں جس دے کجھ وی آرام پائے۔ ف۱۵ ایمان لیا گے، یا یہ معنیٰ ایں کہ اس نے نماز واسطے طہارت کی، اس تقدیر ور آیت دے نماز واسطے وضو تے غسل ثابت ہوئے۔ (تفسیر احمدی) ف۱۶ یعنی تکبیر افتتاح کہہ گے۔ ف۱۷ پنج گانہ، مسئلہ: اس آیت دے تکبیر افتتاح ثابت ہوئی تے یوہ وی ثابت ہویو کہ وہ نماز گو جزو نی کیونکہ نماز گو اس ور عطف کیو گیو ہے تے یوہ وی ثابت ہویو کہ افتتاح نماز گو اللہ تعالیٰ گا ہر ناں نال جائز ہے اس آیت گی تفسیر ماں یوہ کہیو گیو ہے کہ تزکیٰ دے صدقۂ فطر دینوں تے رب گو ناں لین دے عیدگاہ گا رستہ ماں تکبیر کہنوں تے نماز دے نماز عید مراد ہے۔ (تفسیر مدارک تے احمدی) ف۱۸ آخرت ور۔ اسے واسطے وہ عمل نی کرتا جیڑا ات کم آئیں۔ ف۱۹ یعنی ستھراں گو مراد ناں پہنچوں تے آخرت گو بہتر ہونوں۔ ف۲۰ جیڑا قرآن کریم دے پہلاں نازل ہویا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

سُوْرَةُ الْغَاشِيَةِ مَكِّيَّةٌ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ اٰيَاتُهَا ٢٦ رُكُوْعُهَا ١

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف١

هَلْ اَتٰىكَ حَدِيْثُ الْغَاشِيَةِ ﴿١﴾ وُجُوْهٌ يَّوْمَئِذٍ خَاشِعَةٌ ﴿٢﴾ عَامِلَةٌ

بیشک تھارے کول ف٢ اُس مصیبت گی خبر آئی جیڑی چھا جائیگی ف٣ کتنا ہی مُنھ اُس دن ذلیل ہوویں گا کم کریں

نَّاصِبَةٌ ﴿٣﴾ تَصْلٰى نَارًا حَامِيَةً ﴿٤﴾ تُسْقٰى مِنْ عَيْنٍ اٰنِيَةٍ ﴿٥﴾ لَيْسَ

مشقت چلیں جائیں پکھتی اگ ماں ف٤ نہایت سڑتا چشمہ بچوں پانی پیالیا جائیں ان گے واسطے

لَهُمْ طَعَامٌ اِلَّا مِنْ ضَرِيْعٍ ﴿٦﴾ لَّا يُسْمِنُ وَلَا يُغْنِيْ مِنْ جُوْعٍ ﴿٧﴾

کجھ کھان ناں نی مگر اگ گا کنڈہ ف٥ کہ نہ موٹاپو آنیں نہ پکھ ماں فائدو دیں ف٦

وُجُوْهٌ يَّوْمَئِذٍ نَّاعِمَةٌ ﴿٨﴾ لِّسَعْيِهَا رَاضِيَةٌ ﴿٩﴾ فِيْ جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ﴿١٠﴾ لَّا

کتنا ہی مُنھ اُس دن چین ماں ایں ف٧ اپنی کوشش ور راضی ف٨ بلند باغ ماں۔ کہ

تَسْمَعُ فِيْهَا لَاغِيَةً ﴿١١﴾ فِيْهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ ﴿١٢﴾ فِيْهَا سُرُرٌ مَّرْفُوْعَةٌ ﴿١٣﴾

اُساں کائے بیہودہ گل نہ سنیں گا اُساں چشمہ جاری ایں۔ اُساں بلند تخت ایں

وَّاَكْوَابٌ مَّوْضُوْعَةٌ ﴿١٤﴾ وَّنَمَارِقُ مَصْفُوْفَةٌ ﴿١٥﴾ وَّزَرَابِيُّ مَبْثُوْثَةٌ ﴿١٦﴾

اور نقش کیاوا کوزہ ف٩ اور برابر برابر بچھیاوا قالین اور پھیلی ویں چاندنیں (شیٹ) ف١٠

اَفَلَا يَنْظُرُوْنَ اِلَى الْاِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ ﴿١٧﴾ وَاِلَى السَّمَآءِ كَيْفَ

تو کیا اونٹھ ناں نی دیکھتا کسو بنایو گیو اور آسمان ناں کس طرح

رُفِعَتْ ﴿١٨﴾ وَاِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ ﴿١٩﴾ وَاِلَى الْاَرْضِ كَيْفَ

اوچو کیو گیو ف١١ اور پہاڑاں ناں کس طرح قائم کیو گیو اور زمین ناں کسطرح

ف١ سورۂ غاشیہ مکّی ہے، اس ماں ایک (١) رکوع، چھبی (٢٦) آیات، بانوے (٩٢) کلمہ، ترے سوا کیاسی (٣٨١) حرف ایں ف٢ اے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم۔ ف٣ خلق ور۔ مراد اس دے قیامت ہے۔ جس گا شدائد تے اہوال ہر چیز ور چھاجائیں گا۔ ف٤ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو اس دے وہ لوک مراد ایں جیڑا دین اسلام ور نی تھا، بت پرست تھا، یا کتابی کافر، راہباں تے پجاریا گی طرح، اناں نے محنت وی کیں، مشقت وی چلیں تے نتیجو یوہ ہویو کہ جہنم ماں گیا۔ ف٥ عذاب طرح طرح گو ہوئے گو تے جیڑا لوک عذاب دتا جائیں گا، ان گا بہت طبقہ ہوئیں گا، کجھاں ناں تھوہر کھان نادتو جائے گو، کجھاں ناں غسلین (دوزخیاں گی رادھ) کجھاں ناں اگ گا کنڈہ۔ ف٦ یعنی ان دے غذا گو فائدو حاصل نہ ہوئے گو۔ کیونکہ غذا گا دوہی فائدہ ایں، ایک یوہ کہ پکھ گی تکلیف دور کرے، دوجے یوہ کہ بدن ناں موٹو کرے۔ یہ دوئے صفت دوزخیاں گا کھاناں ماں نی بلکہ وہ شدید عذاب ہے۔ ف٧ عیش تے خوشی ماں تے نعمت تے کرامت ماں۔ ف٨ یعنی اس عمل تے طاعت ور جیڑا دنیاماں کریں تھا۔ ف٩ چشمہ گا کنارہ ور جن گا دیکھن نال وی لذّت حاصل ہوئے تے جد پینوں چاہیں تاں وہ بریاوا ملیں۔ ف١٠ اس سورت ماں جنت گی نعمتاں گو ذکر سن گے کافراں نے تعجب کیو تے جھٹلایو تاں اللہ تعالیٰ نے اناں ناں اپناں عجائبِ صنعت ماں غور کرن گی ہدایت فرمائی تانجہ وہ سمجھیں کہ جس قادر حکیم نے دنیاماں ایسی عجیب تے غریب چیز پیدا کیں ایں، اگی قدرت دے جلتی نعمتاں گو پیدا کرنوں کس طرح قابل تعجب تے لائق انکار ہو سکے۔ چنانچہ ارشاد فرمائے۔ ف١١ بغیر ستون گے۔

سُطِحَتْ ﴿۲۰﴾ فَذَكِّرْ إِنَّمَآ أَنتَ مُذَكِّرٌ ﴿۲۱﴾ لَّسْتَ عَلَيْهِم بِمُصَيْطِرٍ ﴿۲۲﴾
بچھائی گئی۔ تو تم نصیحت سناؤ ف۱۲ تم دے یا ہی نصیحت سنان آلا ہو۔ تم کوئے ان ور ضامن نی ف۱۳
إِلَّا مَن تَوَلَّىٰ وَكَفَرَ ﴿۲۳﴾ فَيُعَذِّبُهُ ٱللَّهُ ٱلْعَذَابَ ٱلْأَكْبَرَ ﴿۲۴﴾ إِنَّ إِلَيْنَآ
ہاں جیڑو مُنھ پھیرے ف۱۴ تے کفر کرے ف۱۵ تو اُساں اللہ بڑو عذاب دیے گو ف۱۶ بیشک مہاری ہی طرف
إِيَابَهُمْ ﴿۲۵﴾ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُم ﴿۲۶﴾
انگو پھرنوں ایں ف۱۷ فر بیشک مہاری ہی طرف انگو حساب ہے۔

سُورَةُ الْفَجْرِ مَكِّيَّةٌ — بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ — آیاتها ۳۰ رکوعها ۱

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

وَٱلْفَجْرِ ﴿۱﴾ وَلَيَالٍ عَشْرٍ ﴿۲﴾ وَٱلشَّفْعِ وَٱلْوَتْرِ ﴿۳﴾ وَٱلَّيْلِ إِذَا يَسْرِ ﴿۴﴾ هَلْ
اُس صبح گی قسم ف۲ اور دس راتاں گی ف۳ اور جفت اور طاق گی ف۴ اور رات گی جد چل جائے ف۵ کیوں
فِى ذَٰلِكَ قَسَمٌ لِّذِى حِجْرٍ ﴿۵﴾ أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ ﴿۶﴾
اسماں عقلمند واسطے قسم ہوئی ف۶ کیا تم نے نی دیکھیو ف۷ تھارا رب نے عاد گے نال کیسو کیو۔

ف۱۲ اللہ تعالیٰ گیں نعمت تے اسگی قدرت گا دلائل بیان فرما گے۔ ف۱۳ کہ جبر کرو۔ (هٰذِهِ الْاٰيَةُ نُسِخَتْ بِاٰيَةِ الْقِتَالِ) ف۱۴ ایمان لیان دے۔ ف۱۵ بعد نصیحت گے۔ ف۱۶ آخرت ماں اساں جہنم ماں داخل کرے گو۔ ف۱۷ بعد موت گے۔ ف۱ سورۃ الفجر۔ مکی ہے۔ اس ماں ایک (۱) رکوع، انتی (۲۹) آیات، ایک سو انتالی (۱۳۹) کلمہ، پنج سو ستانوے (۵۹۷) حرف ایں۔ ف۲ مراد اس دے یا یکم محرم گی صبح ہے جس دے سال شروع ہوئے، یا یکم ذی الحج گی جس دے دس رات ملی وی ایں، یا عید الاضحیٰ گی صبح تے بعض مفسرین نے فرمایو مراد اس دے ہر دن گی صبح ہے کیونکہ وہ رات گا گذرن تے روشنی گا ظاہر ہون تے تمام جانداراں گا طلبِ رزق واسطے منتشر ہون گو وقت ہے۔ تے یوہ مرداں گا قبراں دے اٹھن گا وقت گے نال۔ مشابہت تے مناسبت رکھے۔ ف۳ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما دے مروی ہے کہ مراد اس دے ذی الحج گی پہلی دس رات ایں کیونکہ یوہ زمانوں اعمالِ صحیح ماں مشغول ہون گو زمانو ایں تے حدیث شریف ماں اس عشرہ گی بہت فضیلت وارد ہوئیں ایں۔ تے یاہ وی مروی ہے کہ رمضان گا آخری عشرہ گیں رات مراد ایں یا محرم گا پہلا عشرہ گی۔ ف۴ ہر چیز گی یا ان راتاں گی یا نمازاں گی، تے یوہ وی کہیو گیو کہ جفت دے مراد خلق تے طاق دے مراد اللہ تعالیٰ ہے۔ ف۵ یعنی گزرے۔ یاہ پنجویں قسم ایں عام رات گی، اس دے پہلاں دس خاص راتاں گی قسم ذکر فرمائی گئی، بعض مفسرین فرمائیں کہ اس دے خاص شب مزدلفہ مراد ہے جس ماں بندگانِ خدا طاعتِ الٰہی واسطے جمع ہوئیں، ایک قول یوہ ہے کہ اس دے شب قدر مراد ہے جسماں رحمت گو نزول ہوئے، تے جیڑی کثرتِ ثواب واسطے مخصوص ہے۔ ف۶ یعنی یہ امور اربابِ عقل گے نزدیک ایسی عظمت رکھیں کہ خبراں ناں ان گے نال موکد کرنوں شایاں ایں۔ کیونکہ یہ ایسا عجائب تے دلائل ور مشتمل ہیں جیڑا اللہ تعالیٰ گی توحید تے اسگی ربوبیت ور دلالت کریں۔ تے جواب قسم یوہ ہے کہ کافر ور عذاب کیا جائیں گا۔ اس جواب ور اگلیں آیت دلالت کریں۔ ف۷ اے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

إِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِ ۝٧ الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ ۝٨ وَثَمُودَ

وہ ارم حد دے زیادہ طول آلا ف۸ کہ ان جیسو شہراں ماں پیدا نہ ہویو ف۹ اور ثمود

الَّذِينَ جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ ۝٩ وَفِرْعَوْنَ ذِي الْأَوْتَادِ ۝١٠ الَّذِينَ

جنہاں نے وادی ماں ف۱۰ پتھر گی پہاڑ کٹیں ف۱۱ اور فرعون کہ چومیخا کرے تھو ف۱۲ جنہاں نے

طَغَوْا فِي الْبِلَادِ ۝١١ فَأَكْثَرُوا فِيهَا الْفَسَادَ ۝١٢ فَصَبَّ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ

شہراں ماں سرکشی کی ف۱۳ فر ان ماں بہت فساد پھیلایا ف۱۴ تو ان ور تھارا رب نے عذاب گو کوڑو

عَذَابٍ ۝١٣ إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ ۝١٤ فَأَمَّا الْإِنْسَانُ إِذَا مَا ابْتَلَاهُ رَبُّهُ

قوت گے نال ماریو۔ بیشک تھارا رب گی نظر دے کُجھ اوہلے نی۔ لیکن آدمی دے جد اُسناں اُسگو رب آزمائے

فَأَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمَنِ ۝١٥ وَأَمَّا إِذَا مَا ابْتَلَاهُ

کہ اُسناں مرتبو دیے نعمت دیے تاں وہ کہہ میرا رب نے مناں عزت دتی اور اگر آزمائے

فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَهَانَنِ ۝١٦ كَلَّا بَل لَّا تُكْرِمُونَ

اور اسگو رزق اس ور تنگ فرمائے تاں کہہ میرا رب نے مناں خوار کر چھڑیو اس طرح نی ف۱۵ بلکہ تم یتیم گی عزت

الْيَتِيمَ ۝١٧ وَلَا تَحَاضُّونَ عَلَىٰ طَعَامِ الْمِسْكِينِ ۝١٨ وَتَأْكُلُونَ التُّرَاثَ

نی کرتا ف۱۶ اور آپسماں ایک دوجا ناں مسکین ناں کھلان گی رغبت نی دواتا اور میراث گو مال

ف۸ جن گا قد بہت اُچا تھا اناں ناں عادِ ارم تے عادِ اولیٰ کہیں، مقصود اس دے اہل مکّہ ناں خوف دوانوں ایں کہ عادِ اولیٰ جن گیں عمر بہت لمبیں تھیں تے قد بہت اُچا تے بہت قوی تے توانا تھا اناں ناں اللہ تعالیٰ نے ہلاک کر چھڑیو تاں یہ کافر اپناں آپ ناں کے سمجھیں تے عذابِ الٰہی دے کیوں بے خوف ایں۔ ف۹ زور تے قوت تے طولِ قامت ماں، عاد گا بیٹا بچوں شدّاد وی تھو جس نے دُنیا ور بادشاہت کی تے تمام بادشاہ اس گا مطیع ہوگیا تے اس نے جنت گو ذکر سن گے براہِ سرکشی دنیا ماں جنت بنانی چاہی تے اس ارادہ نال ایک بہت بڑو شہر بنایو، جس گا محل سونا تے چاندی گی اِٹاں دے تعمیر کیا تے زبرجد تے یاقوت گا ستون اس گی عمارتاں ماں نصب کیا تے ایسا ہی فرش مکاناں تے آستاناں ماں بنایا گیا، جد یوہ شہر مکمل ہویو تاں شدّاد بادشاہ اپناں دربار گے ناں اسگی طرف روانہ ہویو، جد ایک منزل گو پینڈ وارہ گیو تھو تاں آسمان دے ایک ہولناک آواز آئی، جس دے اللہ تعالیٰ نے ان ساراں ناں ہلاک کر چھڑیو، حضرت امیر معاویہ گا دور ماں حضرت عبداللہ بن قلابہ عدن گا جنگل ماں اپناں اونٹھ ناں ٹونڈھتاں ٹونڈھتاں اس شہر ماں پہنچیا تے اسگی تمام زیب و زینت دیکھی تے کوئے رہن بسن آلو نہ تھا یو، تھوڑا جیا جواہرات التوں لے گے چلے آیا، یاہ خبر حضرت امیر معاویہ ناں معلوم ہوئی، اُناں نے اِناں ناں بلا گے حال دریافت کیو، اناں نے تمام قصو سنایو تا امیر معاویہ نے کعب احبار ناں بلا گے دریافت کیو کہ کیا دُنیا ماں کوئے ایسو شہر ہے؟ اناں نے فرمایو ہاں جس گو ذکر قرآن مجید ماں وی ہے، یوہ شہر شدّاد بن عاد نے بنایو تھو۔ وہ سارا عذابِ الٰہی نال ہلاک ہوگیا ان بچوں کوئے باقی نہ رہیو تے تھارا زمانہ ماں ایک مسلمان سرخ رنگ گو، گول اکھ تے چھوٹو قد، جس گا بر متاں ور ایک تل ہوئے گو، اپناں اونٹھ گی تلاش ماں اس شہر ماں داخل ہوئے گو، فر عبداللہ بن قلابہ ناں دیکھ گے فرمایو بخدا وہ شخص یوہی ہے۔ ف۱۰ یعنی وادی القریٰ ماں ف۱۱ تے مکان بنایا، اناں ناں اللہ تعالیٰ نے کس طرح ہلاک کیو۔ ف۱۲ اس ناں جس ور غضبناک ہوئے تھو، ہون عاد تے ثمود تے فرعون ان سب گا وارہ ماں ارشاد ہوئے۔ ف۱۳ تے معصیت تے گمراہی ماں انتہا ناں پہنچیا تے عبدیت گی حد دے گزر گیا۔ ف۱۴ کفر تے قتل تے ظلم کر گے۔ ف۱۵ یعنی عزت تے ذلت، دولت تے فقر ورنی، یاہ اسگی حکمت ہے کدے دشمن ناں دولت دیے، کدے مخلص بندہ ناں فقر ماں مبتلا کرے، عزت تے ذلت، طاعت تے معصیت ور ہے کفار اس حقیقت ناں نی سمجھتا۔ ف۱۶ تے باوجود دولت مند ہون گے ان گے نال اچھا سلوک نی کرتا تے اناں ناں ان گا حقوق نی دیتا جن گا وہ وارث ایں۔ مقاتل نے کہیو کہ اُمیّہ بن خلف گے کول قدامہ بن مظعون یتیم تھو، وہ اناں ناں ان گو حق نی دیے تھو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

أَكْلًا لَّمًّا ﴿١٩﴾ وَّتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا ﴿٢٠﴾ كَلَّآ إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ
تم ہپ ہپ کر گے کھائیں ف۱۷ اور مال گی تم بہت محبت رکھیں ف۱۸ ہاں ہاں جد زمین ٹکرا گے
دَكًّا دَكًّا ﴿٢١﴾ وَّجَآءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا ﴿٢٢﴾ وَجِايْٓءَ يَوْمَئِذٍ
پاش پاش کردتی جائے ف۱۹ اور تھارا رب گو حکم آئے اور فرشتہ قطار قطار اور اُس دن
بِجَهَنَّمَ ۙ يَوْمَئِذٍ يَّتَذَكَّرُ الْإِنْسَانُ وَأَنّٰى لَهُ الذِّكْرٰى ﴿٢٣﴾ يَقُولُ يٰلَيْتَنِي
جہنم آنی جائے ف۲۰ اُس دن آدمی سوچے گو ف۲۱ اور ہون اُسناں سوچن گو وقت کت ف۲۲ کہہ گو کسے طرح میں
قَدَّمْتُ لِحَيَاتِي ﴿٢٤﴾ فَيَوْمَئِذٍ لَّا يُعَذِّبُ عَذَابَهٗٓ أَحَدٌ ﴿٢٥﴾ وَّلَا يُوثِقُ
جیتے جی نیکی اگے بھیجی ہوتی تو اس دن اُس گا جیسو عذاب ف۲۳ کوئے نی کرتو اور اُس گا جیو بنوں
وَثَاقَهٗٓ أَحَدٌ ﴿٢٦﴾ يٰٓأَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ﴿٢٧﴾ ارْجِعِيٓ إِلٰى رَبِّكِ
کوئے نی بنتو۔ اے اطمینان آلی جان ف۲۴ اپناں رب گی طرف واپس ہو اس طرح
رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً ﴿٢٨﴾ فَادْخُلِي فِي عِبٰدِي ﴿٢٩﴾ وَادْخُلِي جَنَّتِي ﴿٣٠﴾
کہ تو اُس دے راضی وہ تیرا دے راضی۔ فر میرا خاص بنداں ماں داخل ہو۔ اور میری جنت ماں آ۔

سُورَةُ الْبَلَدِ مَكِّيَّةٌ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ — اٰيَاتُهَا ٢٠ رُكُوعُهَا ١

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

لَآ أُقْسِمُ بِهٰذَا الْبَلَدِ ﴿١﴾ وَأَنْتَ حِلٌّ بِهٰذَا الْبَلَدِ ﴿٢﴾ وَوَالِدٍ وَّمَا
مناں اس شہر گی قسم ف۲ کے اے محبوب! تم اس شہر ماں تشریف فرما ایں ف۳ اور تھارا باپ ابراہیم گی قسم اور اسگی
وَلَدَ ﴿٣﴾ لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي كَبَدٍ ﴿٤﴾ أَيَحْسَبُ أَنْ لَّنْ يَّقْدِرَ
اولاد گی کہ تم ایں ف۴ بے شک ہم نے آدمی ناں مشقت ماں رہتو پیدا کیو ف۵ کیا آدمی یاہ سمجھے جے ہرگز اس ور کوئی قدرت

ف۱۷ تے حلال حرام گو امتیاز نی کرتا، تے عورتاں تے بچاں ناں ورثو نی دیتا، ان گا حصہ خود کھا جائیں، جاہلیت ماں یو ہی دستور تھو۔ ف۱۸ اس ناں خرچ کرنوں ہی نی۔ چاہتا۔ ف۱۹ تے اس ور پہاڑ تے عمارت کسے چیز کو نام ونشان نہ رہے۔ ف۲۰ جہنم گیں ستر ہزار باگ ہوئیں گیں، ہر باگ ور ستر ہزار فرشتہ جمع ہو گے اس ناں کھچیں گا تے وہ جوش تے غضب ماں ہوئے گی، ات توڑی کہ فرشتہ اسناں عرش گے کھبے پاسے لیائیں گا، اس روز سب نفسی نفسی کہتا ہوئیں گا، سوائے حضور پرنور حبیبِ خدا سیدِ انبیا صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گے، کہ حضور یارب امتی امتی فرماتا ہوئیں گا، جہنم حضور دے عرض کرے گی کہ اے محمد صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم تھارے نال میرو کے تعلق اللہ تعالیٰ نے تمناں میرے ور حرام کیو ہے۔ (جمل)۔ ف۲۱ تے اپنی تقصیر ناں سمجھے گو۔ ف۲۲ اس وقت گو سوجنوں کجھنوں کجھ وی مفید نی۔ ف۲۳ یعنی اللہ تعالیٰ جسو۔ ف۲۴ جیڑی ایمان تے ایقان ور ثابت رہی تے اللہ تعالیٰ گا حکم گے سامنے سر طاعت خم کرتی رہی، یوہ مومن ناں موت گے وقت کہیو جائے گو۔ جد دنیا دے اس گا سفر کرن گو وقت آئے گو۔ ف۱ سورۂ بلد مکی ہے، اس ماں ایک (۱) رکوع، بی (۲۰) آیات، بیاسی (۸۲) کلمہ، ترے سو بی (۳۲۰) حرف ایں۔ ف۲ یعنی مکہ مکرمہ گی۔ ف۳ اس آیت دے معلوم ہو یو کہ یاہ عظمت مکہ مکرمہ ناں سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی رونق افروزی گی بدولت حاصل ہوئی۔ ف۴ ایک قول یوہ وی ہے کہ والد دے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم تے اولاد دے آپ گی امت مراد ہے۔ (حسینی) ف۵ کہ حمل ماں ایک تنگ تے تاریک مکان ماں رہے ولادت گے وقت تکلیف اٹھائے، دودھ پین، دودھ چھوڑن، کسب معاش تے حیات تے موت گی مشقتاں ناں برداشت کر لیے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وقف لازم

عَلَيْهِ اَحَدٌ ﴿٥﴾ يَقُوْلُ اَهْلَكْتُ مَالًا لُّبَدًا ﴿٦﴾ اَيَحْسَبُ اَنْ لَّمْ يَرَهٗۤ

کے اُناں کہ سمجھے یاہ آدمی کیا چھڑیو ف کر فنا مال ڈھیراں میں کہہ گو ف٦ پائے نہ

اَحَدٌ ﴿٧﴾ اَلَمْ نَجْعَلْ لَّهٗ عَيْنَيْنِ ﴿٨﴾ وَلِسَانًا وَّشَفَتَيْنِ ﴿٩﴾ وَهَدَيْنٰهُ

وی اُبھری دو اُناں اور ف١١ ہوٹھ دو اور ف زبان اور ف٩ بنائیں نی اکھ دو اُسگی نے ہم کیا ف٨ دیکھیو نہ نے

النَّجْدَيْنِ ﴿١٠﴾ فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ ﴿١١﴾ وَمَآ اَدْرٰىكَ مَا الْعَقَبَةُ ﴿١٢﴾ فَكُّ

گی بندہ کسی ف١٤ ہے کے گھاٹی وہ جانیوں کے تیں اور ف١٣ کدیو نہ ماں گھاٹی گے سوچن بغیر فر ف١٢ دی راہ گی چیزاں

رَقَبَةٍ ﴿١٣﴾ اَوْ اِطْعٰمٌ فِيْ يَوْمٍ ذِيْ مَسْغَبَةٍ ﴿١٤﴾ يَّتِيْمًا ذَا مَقْرَبَةٍ ﴿١٥﴾ اَوْ

یا ناں یتیم دار رشتہ ف١٦ دینوں کھانوں دن گے پکھ یا ف١٥ چھڑانی گردن

مِسْكِيْنًا ذَا مَتْرَبَةٍ ﴿١٦﴾ ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَتَوَاصَوْا

ف١٩ کیں وصیت گی صبر آپسماں نے اُناں اور ف١٨ آیا لے ایمان جیڑا بچوں ان ہوئے فر ف١٧ ناں مسکین نشیں خاک

بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ ﴿١٧﴾ اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ الْمَيْمَنَةِ ﴿١٨﴾ وَالَّذِيْنَ

نے جناں اور ف٢١ ایں آلا طرف سجی یہ ف٢٠ کیں وصیت گی مہربانی آپسماں اور

كَفَرُوْا بِاٰيٰتِنَا هُمْ اَصْحٰبُ الْمَشْئَمَةِ ﴿١٩﴾ عَلَيْهِمْ نَارٌ مُّؤْصَدَةٌ ﴿٢٠﴾ ع ٢٠ ١٥

ف٢٣ گئی کردتی بند اُپروں گے سٹ اسماں کہ ہے اگ ور اُن ف٢٢ ایں آلا طرف کبھی وہ کیو کفر دے آیتاں مہاری

ف٦ یاہ آیت ابوالاشد اسید بن کلدہ گاوارہ ماں نازل ہوئی وہ نہایت قوی تے زور آور تھو تے اسگی طاقت گو یوہ عالم تھو کہ چمڑہ پیراں گے ہیٹھ دبا لیے تھو دس دس آدمی مل گے اساں کھچیں تھا وہ پھٹ گے ریزہ ریزہ ہو جاتو مگر جتوں اسگا پیر گے ہیٹھ ہوتو اتے رہتو نکل نہ سکتو۔ ایک قول یوہ وی ہے کہ یاہ آیت ولید بن مغیرہ گاوارہ ماں نازل ہوئی مطلب یوہ ہے کہ یوہ کافر اپنی قوت ور مغرور مسلماناں ناں کمزور سمجھے کس خیال ماں ایں اللہ تعالیٰ قادر برحق گی قدرت ناں نی جانتو۔ اس گے بعد اسگو مقولو نقل فرمایو۔ ف٧ حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی عداوت ماں لوکاں ناں رشوت دے دے گے تانجہ حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں تکلیف پہچائیں۔ ف٨ یعنی کیا اسگو یوہ خیال ہے کہ اساں اللہ تعالیٰ نے نی دیکھیو تے اللہ تعالیٰ اس دے سوال نہ کرے گو کہ اس نے یوہ مال کتوں حاصل کیو تے کس کم ماں خرچ کیو۔ اس گے بعد اللہ تعالیٰ اپنی نعمتاں گو ذکر فرمائے۔ تانجہ اس ناں عبرت حاصل کرن گو موقعو ملے۔ ف٩ جن دے دیکھے۔ ف١٠ جس دے بولے تے اپناں دل گی گل بیان کرے۔ ف١١ جن دے مُنھ بند کرے تے گل کرن تے کھان پین تے پھوکن ماں ان دے کم لیے، ف١٢ یعنی چھاتیاں گی کہ پیدا ہون گے بعد ان دے دودھ پیتو تے غذا حاصل کرتو رہیو، مطلب یوہ ہے کہ اللہ تعالیٰ گی نعمت ظاہر تے وافر ایں ان گو شکر لازم، ف١٣ یعنی اعمالِ صالحہ کر گے ان جلیل القدر نعمتاں گو شکر ادا نہ کیو، اس ناں گھاٹی ماں کودن دے تعبیر فرمایو اس مناسبت دے کہ اس راہ ماں چلنوں نفس ور شاق ہے۔ (ابوالسعود)۔ ف١٤ تے اس ماں کودنوں کسے۔ یعنی اس دے اس گا ظاہری معنیٰ مراد نی بلکہ اسگی تفسیر وہ ہے جہڑی اگلی آیتاں ماں ارشاد ہوئے۔ ف١٥ غلامی دے، خواہ اس طرح ہوئے کہ کسے غلام ناں آزاد کر چھڑے یا اس طرح کہ مکاتب ناں اتنوں مال دیے جس دے وہ آزادی حاصل کر سکے یا کسے غلام ناں آزاد کرن ور مدد کرے یا کسے اسیر یا مدیون گار ہا کران ماں اعانت کرے، تے یہ معنیٰ وی ہو سکیں اعمال صالحہ اختیار کر گے اپنی گردن عذابِ آخرت دے چھڑ کائے۔ (روح البیان) ف١٦ یعنی قحط تے مہنگائی گے وقت کہ اس وقت مال کڈھنوں نفس ور بہت شاق تے اجرِ عظیم گو ذریعو ہوئے ف١٧ جیڑو نہایت تنگدست تے درماندہ، نہ اس گے کول لان واسطے ہوئے، نہ بچھان واسطے۔ حدیث شریف ماں ایں کہ یتیماں تے مسکیناں گی مدد کرن آلو جہاد ماں سعی کرن آلا تے بے تھکان شب بیداری کرن آلا تے ہمیشہ روزہ رکھن آلا گی طرح ہے۔ ف١٨ یعنی یہ تمام عمل جد مقبول ایں کہ عمل کرن آلو ایماندار ہوئے تے تاہی اساں کہیو جائے گو گھاٹی ماں کودیو تے اگر ایماندار نی تاں کجھ نی سب بے کار۔ ف١٩ نافرمانیاں دے باز رہن تے طاعتاں ناں کرن تے ان مشقتاں گا برداشت کرن ور جن ماں مومن مبتلا ہوئے۔ ف٢٠ کہ مومن ایک دوجا گے نال شفقت تے محبت گو برتاؤ کریں۔ ف٢١ جناں ناں ان گا نامۂ اعمال سجا ہتھ ماں دتا جائیں گا تے عرش گا سجا پاسا دے جنت ماں داخل ہوئیں گا۔ ف٢٢ کہ اناں ناں ان گا نامۂ اعمال کھبا ہتھ ماں دتا جائیں گا تے عرش گا کھبا پاسا دے دوزخ ماں داخل کیا جائیں گا۔ ف٢٣ کہ نہ اس ماں باہر دے ہوا آ سکے نہ اندر دے توں باہر جا سکے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

سُوْرَةُ الشَّمْسِ مَكِّيَّةٌ | بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ | اٰيَاتُهَا ١٥ رُكُوْعُهَا ١

اللہ گا ناں نال شروع جیہڑو نہایت مہربان رحم آلو ف١

وَالشَّمْسِ وَضُحٰهَا ۝١ وَالْقَمَرِ اِذَا تَلٰىهَا ۝٢ وَالنَّهَارِ اِذَا جَلّٰىهَا ۝٣

دینہ اور اسگی روشنی گی قسم اور چن گی جد اس گے پچھے آئے ف٢ اور دن گی جد اُساں چمکائے ف٣

وَالَّيْلِ اِذَا يَغْشٰىهَا ۝٤ وَالسَّمَآءِ وَمَا بَنٰىهَا ۝٥ وَالْاَرْضِ وَمَا

اور رات گی جد اس ور چھائے ف٤ اور آسمان اور اُس گا بنان آلا گی قسم اور زمین اور اُس گا پھیلان

طَحٰىهَا ۝٦ وَنَفْسٍ وَّمَا سَوّٰىهَا ۝٧ فَاَلْهَمَهَا فُجُوْرَهَا وَتَقْوٰىهَا ۝٨

آلا گی قسم اور جان گی اور اسگی جس نے اساں ٹھیک بنایو ف٥ فر اسگی بدکاری اور اسگی پرہیزگاری دِل ماں پائی ف٦

قَدْ اَفْلَحَ مَنْ زَكّٰىهَا ۝٩ وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسّٰىهَا ۝١٠ كَذَّبَتْ

بیشک مراد ناں پہنچیو جس نے اُساں ف٧ ستھرو کیو ف٨ اور نامراد ہویوہ جس نے اُساں مصیبت ماں چھپایو

ثَمُوْدُ بِطَغْوٰىهَآ ۝١١ اِذِ انْۢبَعَثَ اَشْقٰىهَا ۝١٢ فَقَالَ لَهُمْ رَسُوْلُ اللّٰهِ

ثمود نے اپنی سرکشی نال جھٹلایو ف٩ جد کہ اسگو سب دے بڑو بدبخت ف١٠ اُٹھ کھڑو ہویو۔ توان دے اللہ گا رسول ف١١ نے فرمایو

نَاقَةَ اللّٰهِ وَسُقْيٰهَا ۝١٣ فَكَذَّبُوْهُ فَعَقَرُوْهَا ۥ فَدَمْدَمَ عَلَيْهِمْ

اللہ گی ناقہ ف١٢ اور اسگی پین گی باری دے بچو ف١٣ توناں نے اس ناں جھٹلایو اور اسگی کُچ کٹ چھڑیں توان ور ان گا رب نے

رَبُّهُمْ بِذَنْۢبِهِمْ فَسَوّٰىهَا ۝١٤ وَلَا يَخَافُ عُقْبٰهَا ۝١٥ ع ١ ١٥ ١٦

ان گا گناہ گی وجہ دے ف١٤ تباہی سٹ گے وہ بستی برابر کرچھڑی ف١٥ اور اُسگو پچھو کرن گو اُساں کوئے خوف نی ف١٦

ف١ سورۃ الشّمس مکّی ہے اس ماں ایک (١) رکوع، پندرہ (١٥) آیات، چرنجا (٥٤) کلمہ دوسو سنتالی (٢٤٧) حرف ایں۔ ف٢ لیعنی غروبِ آفتاب گے بعد طلوع کرے، یوہ قمری مہیناں گا پہلا پندرہ دناں ماں ہوئے۔ ف٣ لیعنی آفتاب ناں خوب واضح کرے کیونکہ دن نورِ آفتاب گو ناں ایں تا جتنوں دن زیادہ روشن ہوئے گو اتنوں ہی آفتاب گو ظہور زیادہ ہوئے گو، کیونکہ اثر کی قوت تے اس گو کمال مؤثر گا کمال تے قوت ور دلالت کرے یا یہ معنیٰ ایں کہ جد دن دنیا ناں یا زمین روشن کرے۔ یا رات گا نیراناں دور کرے۔ ف٤ لیعنی آفتاب ناں تے آفاق ظلمت تے نیری نال پرے جائیں یا یہ معنیٰ ایں کہ جد رات دُنیا ناں چھپائے۔ ف٥ تے قوائے کثیرہ عطا فرمائے، نطق، سمع، بصر، فکر، خیال، علم، فہم سب کجھ عطا فرمایو۔ ف٦ خیر تے شر تے طاعت تے معصیت دے اساں باخبر کر چھڑیو تے نیک تے بد دس چھڑیا۔ ف٧ لیعنی نفس ناں۔ ف٨ برائیاں دے۔ ف٩ اپناں رسول حضرت صالح علیہ السلام ناں۔ ف١٠ قدار بن سالف ان سب گی مرضی نال ناقہ گی کھچ کٹن گے واسطے ف١١ حضرت صالح علیہ السلام۔ ف١٢ گے پچھے پین۔ ف١٣ لیعنی جیہڑو دن اسگا پین واسطے مقرر ہے اس دن پانی ماں تعرض نہ کرو تا نجہ تھارے ور عذاب نہ آئے ف١٤ لیعنی حضرت صالح علیہ السلام گی تکذیب تے ناقہ گی کھچ کٹن گی وجہ دے۔ ف١٥ تے سب ناں ہلاک کر چھڑیو، ان بچوں کوئے نہ بچیو۔ ف١٦ جیسو بادشاہاں ناں ہوئے کیونکہ وہ مالک الملک ہے جو چاہے کرے۔ کسے ناں دم مارن گی مجال نی۔ کجھ مفسرین نے اس گا معنیٰ یہ وی بیان کیا ایں کہ حضرت صالح علیہ السلام ناں ان بچوں کسے گو خوف نی کہ نزولِ عذاب گے بعد اناں ناں ایذا پہنچا سکے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

سُوْرَةُ الَّيْلِ مَكِّيَّةٌ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ — اٰيَاتُهَا ٢١ رُكُوْعُهَا ١

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

وَالَّيْلِ اِذَا يَغْشٰى ﴿١﴾ وَالنَّهَارِ اِذَا تَجَلّٰى ﴿٢﴾ وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْاُنْثٰى ﴿٣﴾

اور رات گی قسم جد چھا جائے ف۲ اور دن گی جد چمکے ف۳ اور اسگی ف۴ جس نے نرتے مادہ بنایا ف۵

اِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتّٰى ﴿٤﴾ فَاَمَّا مَنْ اَعْطٰى وَاتَّقٰى ﴿٥﴾ وَصَدَّقَ بِالْحُسْنٰى ﴿٦﴾

بیشک تھاری کوشش مختلف ہے ف۶ تو وہ جس نے دتو ف۷ اور پرہیزگاری کی ف۸ اور سب دے اچھی ناں سچ منیو ف۹

فَسَنُيَسِّرُهٗ لِلْيُسْرٰى ﴿٧﴾ وَاَمَّا مَنْۢ بَخِلَ وَاسْتَغْنٰى ﴿٨﴾ وَكَذَّبَ بِالْحُسْنٰى ﴿٩﴾

تو بہت جلدی ہم اُسناں آسانی مہیا کرچھڑاں گا ف۱۰ اور وہ جس نے بُخل کیو ف۱۱ اور بے پرواہ بنیو ف۱۲ اور سب دے چنگی ناں جھٹلایو ف۱۳

فَسَنُيَسِّرُهٗ لِلْعُسْرٰى ﴿١٠﴾ وَمَا يُغْنِيْ عَنْهُ مَالُهٗۤ اِذَا تَرَدّٰى ﴿١١﴾ اِنَّ عَلَيْنَا

تو بہت جلد ہم اُسناں دشواری مہیا کردیاں گا ف۱۴ اور اُسگو مال اُسناں کم نہ آئے گو جد ہلاکت ماں پوئے گو ف۱۵ بے شک ہدایت

لَلْهُدٰى ﴿١٢﴾ وَاِنَّ لَنَا لَلْاٰخِرَةَ وَالْاُوْلٰى ﴿١٣﴾ فَاَنْذَرْتُكُمْ نَارًا تَلَظّٰى ﴿١٤﴾

فرمانوں ف۱۶ مہارے ذمہ ایں۔ اور بیشک آخرت اور دُنیا گا ہم ہی مالک ہاں۔ تو ہوں تمناں ڈراواں اُس دے جیڑی پکھ رہی ہے

لَا يَصْلٰىهَاۤ اِلَّا الْاَشْقَى ﴿١٥﴾ الَّذِيْ كَذَّبَ وَتَوَلّٰى ﴿١٦﴾ وَسَيُجَنَّبُهَا الْاَتْقَى ﴿١٧﴾

نہ جائے گو اُسماں ف۱۷ مگر بڑو بدبخت۔ جس نے جھٹلایو ف۱۸ اور مُنھ پھیریو ف۱۹ اور بہت اُس دے دور رکھیو جائے گو جیڑو سب دے بڑو پرہیزگار

ف۱ سورۂ والّیل مکّی ہے، اس ماں ایک (۱) رکوع، اکی (۲۱) آیات، اکہتر (۷۱) کلمہ، ترے سودس (۳۱۰) حرف ایں۔ ف۲ دُنیا ور اپنی نیری نال، کہ وہ وقت ہے خلق گا سکون گو ہر جاندار اپناں ٹھکانہ ور آجائے تے حرکت کرن گو، تے روزی گی طلب ماں مشغول ہون گو۔ ف۳ تے رات گا اندھیراناں دور کرے کہ وہ وقت ہے سون آلاں گا جاگن گو تے جانداراں گا حرکت کرن گو تے طلب معاش ماں مشغول ہون گو۔ ف۴ قادر، عظیم القدرت، ف۵ ایک ہی پانی نال۔ ف۶ یعنی تھارا اعمال جداگانہ ایں، کوئے عبادت کرگے جنت واسطے عمل کرے، کوئے نافرمانی کرگے دوزخ واسطے۔ ف۷ اپنوں مال راہِ خدا ماں۔ تے اللہ تعالیٰ گو حق ادا کیو۔ ف۸ ممنوعات تے محرمات دے بچا۔ ف۹ یعنی مِلّت اسلام ناں۔ ف۱۰ جنت گے واسطے تے اسناں ایسی خصلت گی توفیق دیاں گا جیڑی اس واسطے آسانی تے راحت گو سبب ہوئے تے وہ ایسا عمل کرے جن دے اسگو رب راضی ہوئے۔ ف۱۱ نیک کماں ماں خرچ نہ کیو تے اللہ تعالیٰ گا حق ادا نہ کیا۔ ف۱۲ ثواب تے آخرت گی نعمت دے ف۱۳ یعنی مِلت اسلام ناں ف۱۴ یعنی ایسی خصلت جیڑی اس گے واسطے دشواری تے شدّت گو سبب بنے تے اسناں جہنم ماں پہچائے۔ **شانِ نزول**: یہ آیات حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ تے امیہ بن خلف گا وارہ ماں نازل ہوئیں جن بچوں ایک حضرت ابوبکر صدیق اتقی ایں، تے دو جو امیّہ بن خلف اشقیٰ، امیہ ابن خلف حضرت بلال ناں جیڑا اس گی مِلک ماں تھا دین دے منحرف کرن واسطے طرح طرح گیں تکلیف دیے تھو، تے انتہائی ظلم تے سختیں کرے تھو، ایک دن حضرت صدیق اکبر رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے دیکھو کہ امیّہ نے حضرت بلال ناں گرم زمین ور لٹاگے تپتا پتھراں گا سینہ مبارک ور رکھیا وا ایں تے اس تکلیف گی حالت ماں وی ایمان گو کلموان گی زبان مبارک ور جاری ہے، آپ نے امیّہ دے فرمایو اے بدنصیب ایک خدا پرست ور یہ سختیں؟ اس نے کہیو تمناں اسگی سختیں نا گوار ایں تاں خرید لیو آپ نے پہاری قیمت ور اناں ناں خرید گے آزاد فرما چھڑیو اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی۔ اس ماں بیان فرمایو گیو کہ تھاری کوشش مختلف ایں۔ یعنی حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ گی کوشش تے اُمیہ گی، حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ رضائے الٰہی گا طالب ایں تے امیہ حق گی دشمنی ماں اتوں ایں۔ ف۱۵ مرگے قبر ماں جائے گو یا قعر جہنم ماں پہچے گو۔ ف۱۶ یعنی حق تے باطل گی راہاں ناں واضح کر چھڑنوں تے حق ور دلائل قائم کرنا تے احکام بیان فرماناں۔ ف۱۷ بطریق لزوم ودوام (ہمیشہ ہمیشہ) ف۱۸ رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں ف۱۹ ایمان دے۔

الَّذِیۡ یُؤۡتِیۡ مَالَہٗ یَتَزَکّٰی ﴿۱۸﴾ وَمَا لِاَحَدٍ عِنۡدَہٗ مِنۡ نِّعۡمَۃٍ تُجۡزٰۤی ﴿۱۹﴾

جیہڑو اپنوں مال دیے تانجہ ستھرو ہوئے ف۲۰ اور کسے گو اُس ور احسان نی جسکو بدلو دتو جائے ف۲۱

اِلَّا ابۡتِغَآءَ وَجۡہِ رَبِّہِ الۡاَعۡلٰی ﴿۲۰﴾ وَلَسَوۡفَ یَرۡضٰی ﴿۲۱﴾

صرف اپنا رب گی رضار چاہے جیہڑو سب دوں بلند اے۔ اور بے شک قریب ہے کہ وہ راضی ہوویگو ف۲۲

سُوۡرَۃُ الضُّحٰی مَکِّیَّۃٌ — بِسۡمِ اللّٰہِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ — اٰیَاتُہَا ۱۱ رُکُوۡعُہَا ۱

اللہ گا ناں نال شروع جیہڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

وَالضُّحٰی ﴿۱﴾ وَالَّیۡلِ اِذَا سَجٰی ﴿۲﴾ مَا وَدَّعَکَ رَبُّکَ وَمَا قَلٰی ﴿۳﴾ وَلَلۡاٰخِرَۃُ

چاشت گی قسم ف۲ اور رات گی جد پردو پائے ف۳ کہ تمناں تھارا رب نے نہ چھوڑیو اور نہ ناپسند فرمایو اور بے شک پچھلی

ف۲۰ اللہ تعالیٰ گے نزدیک یعنی اسکو خرچ کرنوں ریا تے نمائش دے پاک ہے۔ ف۲۱ شانِ نزول: جد حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے حضرت بلال رضی اللہ تعالیٰ عنہ ناں بہت بھاری قیمت ور خرید گے آزاد کیو تاں کفار ناں حیرت ہوئی تے اناں نے کہیو حضرت صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے ایسو کیوں کیو؟ شاید بلال گو ان ور کوئے احسان ہوئے گو تاں اناں نے اتنی بڑی رقم دے گے خرید یو تے آزاد کیو، اس ور یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی تے ظاہر فرمادتو گیو کہ حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ گو یوہ فعل محض اللہ تعالیٰ گی رضا واسطے ہے کسے گا احسان گو بدلو نی تے نہ ان ور حضرت بلال وغیرہ کسے گا کوئے احسان ایں۔ حضرت صدیق اکبر رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے بہت سارا لوکاں ناں ان گا اسلام گی وجہ دے خرید گے آزاد کیو ہے۔ ف۲۲ اس نعمت تے کرم دے جو اللہ تعالیٰ اناں ناں جنت ماں عطا فرمائے گو۔ ف۱ سورۂ والضحیٰ مکّی ہے، اس ماں ایک (۱) رکوع، یارہ (۱۱) آیات، چالی (۴۰) کلمہ، ایک سو بہتر (۱۷۲) حرف ایں۔ شانِ نزول: ایک مرتبہ ایسو اتفاق ہویو کہ چندروز وحی نہ آئی تاں کافراں نے بطریق طعن کہیو کہ محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں ان گا رب نے چھوڑ دتو تے ناپسند کیو، اس ور سورۂ والضحیٰ نازل ہوئی۔ ف۲ جس وقت کہ آفتاب بلند ہوئے، کیونکہ یوہ وقت وہی ہے جس ماں اللہ تعالیٰ نے حضرت موسیٰ علیہ السلام ناں اپناں کلام دے مشرف فرمایو تے اسے وقت جادوگر سجدہ ماں گیا۔ مسئلو: چاشت گی نماز سنت ہے تے اسکو وقت آفتاب گا بلند ہون دے، قبلِ زوال تک ہے۔ امام صاحب گے نزدیک چاشت گی نماز دو رکعت ایں یا چار ایک سلام گے نال۔ بعض مفسرین نے فرمایو کہ ضحیٰ دے دن مراد ہے۔ ف۳ تے اسکی نیری عام ہوجائے۔ امام جعفر صادق رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو کہ چاشت دے مراد وہ چاشت ہے جس ماں اللہ تعالیٰ نے حضرت موسیٰ علیہ السلام دے کلام فرمایو۔ بعض مفسرین نے فرمایو کہ چاشت اشارو ہے نورِ جمال مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی طرف تے شب کنایہ ہے آپ گا گیسوئے عنبرین دے۔ (روح البیان)۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

خَيْرٌ لَّكَ مِنَ الْاُوْلٰى ۝۴ وَلَسَوْفَ يُعْطِيْكَ رَبُّكَ فَتَرْضٰى ۝۵ اَلَمْ

تھارے واسطے پہلی دے بہتر ہے ف۴ اور بے شک قریب ہے کہ تھارو رب تمناں ف۵ اتنو دیے گو کہ تم راضی ہوجائیں گا ف۶ کیا

يَجِدْكَ يَتِيْمًا فَاٰوٰى ۝۶ وَوَجَدَكَ ضَآلًّا فَهَدٰى ۝۷ وَوَجَدَكَ عَآئِلًا

اُس نے تمناں یتیم نہ پایو، فر جگہ دتی ف۷ اور تمناں اپنی محبت ماں خود رفتہ پائیو دے اپنی طرف راہ دتی ف۸ اور تمناں حاجتمند دیکھو

ف۴ یعنی آخرت دنیا دے بہتر کیونکہ ات آپ گے واسطے مقام محمود تے حوضِ کوثر تے خیر موعود تے تمام انبیا تے مرسلین ور تقدّم تے آپ گی امت گو تمام
امتاں ور گواہ ہونوں تے آپ گی شفاعت دے مومنین گا مرتبہ تے درجہ بلند ہوناں، تے ہور بے حد تے بے شمار عزّت تے کرامت ایں جیڑیں بیان ماں نی
آسکتیں۔ تے مفسّرین نے اس گا معنیٰ یہ وی بیان فرمایا ایں کہ آن آلا احوال آپ گے واسطے گذشتہ دے بہتر تے برتر ایں گویا کہ حق تعالیٰ گو وعدو ہے کہ وہ
روز بروز آپ گا درجات بلند فرمائے گو۔ تے عزّت ور عزّت تے منصب ور منصب زیادہ فرمائے گو۔ تے کہڑی کہڑی ماں آپ گا مراتب ترقیں کرتا جائیں
گا۔ ف۵ دنیا تے آخرت ماں۔ ف۶ اللہ تعالیٰ گو اپناں حبیب صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نال یو وعدو ان نعمتاں ناں وی شامل ہے جیڑیں آپ ناں دُنیا ماں
حاصل ہوئیں۔ کمالِ نفس تے علومِ اوّلین تے آخرین تے ظہور امر تے اعلائے دین تے وہ فتوحات جیڑیں عہدِ مبارک ماں ہوئیں تے عہدِ صحابہ ماں ہوئیں
تے تا قیامت مسلماناں ناں ہوتی رہیں گیں تے دعوت گو عام ہونوں تے اسلام گو مشارق تے مغارب ماں پھیل جانوں تے آپ گی امت گو بہترین امّت
ہونوں، تے آپ گا وہ کمالات تے کرامات جن گو اللہ تعالیٰ ہی عالم ایں تے آخرت گی عزّت تے تکریم ناں وی شامل ہے کہ اللہ تعالیٰ نے آپ ناں شفاعتِ
عامّہ تے خاصّہ تے مقام محمود وغیرہ جلیل القدر نعمت عطا فرمائیں۔ مسلم شریف گی حدیث ماں ایں نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے دوئے دستِ مقدس
اٹھا گے امّت گا حق ماں رو گے دُعا فرمائی تے عرض کیو اَللّٰهُمَّ اُمَّتِيْ اُمَّتِيْ اللہ تعالیٰ نے حضرت جبریل ناں حکم دتو کہ محمد صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی خدمت
ماں جا گے دریافت کرو، رون گی وجہ کے ہے؟ باوجود اس گے کہ اللہ تعالیٰ جانے، حضرت جبریل نے حاضر ہو گے حسبِ حکمِ الٰہی دریافت کیو سید عالم صلی اللہ
تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے اناں ناں تمام حال دسیو تے امّت گا غم گو اظہار فرمایو، حضرت جبریل امین نے بارگاہِ الٰہی ماں عرض کیو کہ تیرا حبیب یوہ فرمائیں اس گے
باوجود کہ وہ خوب جانن آلو ہے، اللہ تعالیٰ نے حضرت جبریل ناں حکم دتو کہ جاؤ تے میرا حبیب (صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم) دے کہو کہ ہم تمناں تھاری
امت گا وارہ ماں عنقریب راضی کراں گا۔ تے تمناں رنجیدہ نہ ہون دیاں گا۔ حدیث شریف ماں ہے کہ جد یاہ آیت کریمہ نازل ہوئی سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ
وآلہ وسلم نے فرمایو کہ جد تک میرو ایک امتّی وی دوزخ ماں رہے ہوں راضی نہ ہوؤں گو۔ آیت کریمہ صاف دلالت کرے کہ اللہ تعالیٰ وہی کرے گو جس ماں
رسول راضی ہوئیں تے احادیثِ شفاعت دے ثابت ہے کہ رسول صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی رضا اسے ماں ایں کہ سب گنا ہگارانِ اُمت بخش دتا جائیں
گا، تاں آیت تے حدیثاں دے قطعی طور ور یوہ نتیجو نکلے کہ حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی شفاعت مقبول تے حسبِ مرضی مبارک گنا ہگارانِ امت بخش
دتا جائیں گا، سبحان اللہ کیا مرتبو ہے اعلیٰ تے بالا کہ جس پروردگار ناں راضی کرن واسطے تمام مقربین تکلیف برداشت کریں تے محنت برداشت کریں وہ اس
حبیب کرم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں راضی کرن گے واسطے اپنی عطا عام فرمائے۔ اس گے بعد اللہ تعالیٰ نے ان نعمتاں گو ذکر فرمایو جیڑیں آپ ناں
ابتدائے حال دے عطا فرمائیں۔ ف۷ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم اجاں والدہ ماجدہ گا بطن مقدس ماں تھا، حمل دو مہینہ گو تھو کہ آپ گا والد گرامی نے
مدینہ طیبہ ماں وفات پائی تے کجھ مال چھوڑیو، نہ کائے جگہ چھوڑی، آپ گی خدمت گا متکفل آپ گا دادا عبدالمطلب ہویا جد آپ گی عمر مبارک چار یا چھ سال
گی ہوئی تاں والدہ صاحبہ گی وی وفات ہوگئی، جد عمر شریف اٹھ سال گی ہوئی تاں آپ گا دادا عبدالمطلب نے وی وفات پائی، اناں نے اپنی وفات دے
پہلاں اپناں فرزند ابوطالب ناں جیڑو آپ علیہ السلام گو سکو چاچو تھو آپ گی خدمت تے نگرانی گی وصیت فرمائی، ابوطالب آپ گی خدمت ماں سرگرم رہیا، ات
توڑی کہ آپ ناں اللہ تعالیٰ نے نبوت نال سرفراز فرمایو۔ اس آیت گی تفسیر ماں مفسّرین نے ایک معنیٰ یہ بیان کیا ایں کہ یتیم بمعنیٰ یکتا تے بے نظیر گا ایں
جسطرح کہیو جائے درّہ یتیم۔ اس تقدیر ور آیت گا معنیٰ یہ ایں کہ اللہ تعالیٰ نے آپ ناں عزّ و شرف ماں یکتا تے بے نظیر پایو تے آپ ناں مقام قرب ماں جگہ
عنایت فرمائی تے اپنی حفاظت ماں آپ گا دشمناں گے اندر آپ گی پرورش فرمائی تے آپ ناں نبوّت تے اصطفا تے رسالت گے نال مشرف فرمایو۔ (خازن
تے جمل تے روح البیان) ف۸ تے غیب گا اسرار آپ ور کھول چھڑیا تے ماکان و مایکون گا علوم عطا فرمایا، اپنی ذات تے صفات گی معرفت ماں سب دے
بلند مرتبو عنایت فرمایو۔ مفسرین نے اس آیت گا ایک معنیٰ یہ وی کیا ایں کہ اللہ تعالیٰ نے آپ ناں ایسو وارفتہ پایو کہ آپ اپناں نفس تے اپناں مراتب گی خبر وی نی
رکھیں تھا تاں آپ ناں آپ گا ذات وصفات تے مراتب تے درجات گی معرفت عطا فرمائی۔ مسئلو: انبیا علیہم السلام سب معصوم ہوئیں نبوت دے پہلاں
وی، نبوت دے بعد وی، تے اللہ تعالیٰ گی توحید تے اسکی صفات گا ہمیشہ دے عارف ہوئیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فَاَغْنٰى ﴿۸﴾ فَاَمَّا الْيَتِيْمَ فَلَا تَقْهَرْ ﴿۹﴾ وَاَمَّا السَّآىِٕلَ فَلَا تَنْهَرْ ﴿۱۰﴾ وَ

دے فر تمنا غنی کر چھڑیو ف۹ تو یتیم ور دباؤ نہ پاؤ ف۱۰ اور منگتا۔ ناں نہ چڑکو ف۱۱ اور

اَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ ﴿۱۱﴾

اپناں رب گی نعمت گو خوب چرچو کرو ف۱۲

سُوْرَةُ الْاِنْشِرَاحِ مَكِّيَّةٌ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ — اٰيَاتُهَا ۸ رُكُوْعُهَا ۱

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

اَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ ﴿۱﴾ وَوَضَعْنَا عَنْكَ وِزْرَكَ ﴿۲﴾ الَّذِيْٓ اَنْقَضَ

کیاہم نے تھارو سینوں کشادہ نہ فرمایو ف۲ اور تھارے وروں تھارو وہ پہار اُتار لیو جس نے تھاری کمر مبارک

ظَهْرَكَ ﴿۳﴾ وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ ﴿۴﴾ فَاِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ﴿۵﴾ اِنَّ

تروڑی تھی ف۳ اور ہم نے تھارے واسطے تھارو ذکر بلند کیو ف۴ تو بیشک دشواری گے نال آسانی ہے۔ بیشک

مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ﴿۶﴾ فَاِذَا فَرَغْتَ فَانْصَبْ ﴿۷﴾ وَاِلٰى رَبِّكَ فَارْغَبْ ﴿۸﴾

دشواری گے نال ہور آسانی ایں ف۵ تو جدتم نماز دے فارغ ہوؤ تاں دعا ماں ف۶ محنت کرو ف۷ اور اپنارب گی طرف رغبت کرو ف۸

ف۹ قناعت گی دولت عطا فرما گے۔ بخاری تے مسلم گی حدیث ماں ہے کہ تونگری کثرتِ مال دے حاصل نی ہوتی حقیقی تونگری نفس گو بے نیاز ہونوں ایں۔
ف۱۰ جیسو کہ اہلِ جاہلیت گو طریقو تھو کہ یتیماں ناں دبا تا تے ان ورزیادتی کرتا رہیں تھا۔ حدیث شریف ماں ہے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو مسلماناں گا کہراں ماں وہ بہت اچھو کہر ہے جسماں یتیم گے نال اچھو سلوک کیو جائے تے وہ بہت برو کہر ہے جس ماں یتیم گے نال بُرو برتاؤ کیو جائے ف۱۱ یا کجھ دے چھڑو یا حسنِ اخلاق تے نرمی نال عذر کر چھڑو۔ یوہ وی کہیو گیو ہے کہ سائل دے طالبِ علم مراد ہے اسگی عزت کرنی چاہیئے تے جو اسگی حاجت ہوئے اس ناں پورو کرنوں تے اس گے نال ترش روئی تے بدخلقی نی کرنی چاہیئے۔ ف۱۲ نعمتاں دے مراد وہ نعمت ایں جیڑیں اللہ تعالیٰ نے اپناں حبیب صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں عطا فرمائیں تے وہ وی جن گو حضور دے وعدو فرمایو۔ نعمتاں گا ذکر گو تاں حکم فرمایو کہ نعمت گو بیان کرنوں شکر گزاری ہے۔
ف۱ سورۂ الم نشرح مکی ہے، اِسْ ماں ایک (۱) رکوع، اٹھ (۸) آیات، ستائی (۲۷) کلمہ، ایک سو ترے (۱۰۳) حرف ایں۔ ف۲ یعنی ہم نے تھارا سینہ ناں کشادہ تے وسیع فرمایو ہدایت تے معرفت تے موعظت تے نبوت تے علم وحکمت واسطے ات توڑی کہ عالم غیب تے شہادت اس گی وسعت ماں سما گیا تے علائق جسمانیہ، انوارِ روحانیہ گے واسطے رکاوٹ نہ ہوسکیا تے علوم لدنیہ تے حکمِ الٰہیہ تے معارفِ ربانیہ تے حقائق رحمانیہ، سینۂ پاک ماں جلوہ نما ہویا تے ظاہری شرحِ صدر وی بار بار ہویو ابتدائے عمر شریف ماں تے ابتدائے نزولِ وحی گے وقت تے شبِ معراج، جیسو کہ حدیثاں ماں آیو ہے، اس گی صورت یاہ تھی کہ جبریل امین نے سینہ پاک ناں چاک کر کے قلبِ مبارک کڈھیو تے زریں طشت ماں زمزم نال غسل دتو تے نور تے حکمت نال پریو تے اس ناں اپنی جگہ رکھ چھڑیو۔ ف۳ اس پہار دے مراد یا غم ایں جیڑو آپ ناں کافراں گا ایمان نہ لیان گی وجہ دے رہے تھو یا امت گا گناہاں گو غم جس ماں قلبِ مبارک مشغول رہے تھو، مطلب یوہ کہ ہم نے تمناں مقبول الشفاعت کر گے وہ بارِ غم دور کر چھڑیو۔ ف۴ حدیث شریف ماں ایں سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے حضرت جبریل دے اس آیت ناں دریافت فرمایو تاں اناں نے کہیو اللہ تعالیٰ فرمائے کہ تھارا ذکر گی بلندی یاہ ہے کہ جد میرو ذکر کیو جائے میرے نال تھارو وی ذکر کیو جائے۔ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما فرمائیں کہ مراد اس دے یوہ ہے کہ اذان ماں، تکبیر ماں، تشہد ماں، منبراں ور، خطباں ماں، تا اگر کوئے اللہ تعالیٰ گی عبادت کرے ہر گل ماں اس گی تصدیق کرے تے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی رسالت گی گواہی نہ دیے تاں یہ سب بے کار وہ کافر ہی رہے گو۔ قتادہ نے کہیو کہ اللہ تعالیٰ نے آپ گو ذکر دُنیا تے آخرت ماں بلند کیو ہر خطیب ہر تشہد پڑھن آلو۔ اَشْهَدُ اَنْ لَّآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ گے نال اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا رَّسُوْلُ اللّٰهِ پڑھے، بعض مفسرین نے فرمایو کہ آپ گا ذکر گی بلندی یاہ ہے کہ اللہ تعالیٰ نے انبیاء دے آپ ور ایمان لیان گو عہد لیو۔ ف۵ یعنی جیڑی شدت تے سختی تم کفار گا مقابلہ ماں برداشت فرما رہیا ایں اس گے نال ہی آسانی ایں کہ ہم تمناں ان ور غلبو عطا فرماں گا۔ ف۶ یعنی آخرت گی۔ ف۷ کہ نماز گے بعد دعا مقبول ہوئے، اس دعا دے مراد نماز گا آکر گی وہ دعا ہے جیڑی نماز گے اندر ہوئے یا وہ دعا جیڑی سلام گے بعد ہوئے، اس ماں اختلاف ہے۔ ف۸ اسے گا فضل گا طالب رہو۔ تے اسے ور توکل کرو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

سُوْرَةُ التِّيْنِ مَكِّيَّةٌ | بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ | اٰيَاتُهَا ۸ رُكُوْعُهَا ۱

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

وَالتِّيْنِ وَالزَّيْتُوْنِ ۝۱ وَطُوْرِ سِيْنِيْنَ ۝۲ وَهٰذَا الْبَلَدِ الْاَمِيْنِ ۝۳

انجیر گی قسم اور زیتون ف۲ اور طور سینا ف۳ اور اس امان آلا شہر گی ف۴

لَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ فِيْٓ اَحْسَنِ تَقْوِيْمٍ ۝۴ ثُمَّ رَدَدْنٰهُ اَسْفَلَ

بیشک ہم نے انسان ناں اچھی صورت ور بنایو۔ فر اُساں ہر کھٹ دے کھٹ حالت گی طرف

سٰفِلِيْنَ ۝۵ اِلَّا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فَلَهُمْ اَجْرٌ

پھیر چھڑیو ف۵ مگر جیڑا ایمان لے آیا اور اچھا کم کیا کہ اناں ناں بے حد

غَيْرُ مَمْنُوْنٍ ۝۶ فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِالدِّيْنِ ۝۷ اَلَيْسَ اللّٰهُ

ثواب ہے ف۶ تو ہون ف۷ کیہڑی چیز تناں انصاف گا جھٹلان ور وجہ بنے ف۸ کیا اللہ

بِاَحْكَمِ الْحٰكِمِيْنَ ۝۸

سب حاکماں دوں بڑو حاکم نی۔

سُوْرَةُ الْعَلَقِ مَكِّيَّةٌ | بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ | اٰيَاتُهَا ۱۹ رُكُوْعُهَا ۱

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

ف۱ سورۂ والتّین مکی ہے، اس ماں ایک (۱) رکوع، اٹھ (۸) آیات، چونتیں (۳۴) کلمہ، ایک سوپنج (۱۰۵) حرف ایں۔ ف۲ انجیر نہایت عمدہ میوہ ہے جس ماں فضلونی، سریع الہضم، کثیر النفع محلّل، دافعِ ریگ، مفتح سدّہ جگر، بدن ناں موٹو کرن آلو، بلغم ناں صاف کرن آلو زیتون ایک مبارک درخت ہے اسگو تیل روشنی گا کم ماں وی لایو جائے تے سالن گی جگہ وی استعمال کیو جائے۔ یہ وصف دُنیا گا ہور کسے تیل ماں نی۔ اسگو درخت خشک پہاڑاں ماں پیدا ہوئے جن ماں تھند یائیں گو نام ونشان نی، بغیر خدمت گے پرورش پائے، ہزاراں سال رہے، ان چیزاں ماں قدرتِ الٰہی گا آثار ظاہر ایں ف۳ یاہ وہ پہاڑ ہے جس ور اللہ تعالیٰ نے حضرت موسیٰ علیہ السلام ناں کلام نال مشرّف فرمایو تے سینا اس جگہ گو ناں ایں جت یہ پہاڑ واقع ہے یا بمعنیٰ خوش منظر گے ہے جت کثرت نال پھل دار درخت ہوئیں۔ ف۴ یعنی مکّہ مکرمہ گی۔ ف۵ یعنی بڈیماں گی طرف جدکہ ضعیف، اعضا ناکارہ، عقل ناقص، پشت کُبی، بال سفید ہو جائیں، چمڑی ماں چرڑیں پے جائیں، اپنی ضروریات ناں پورا کرن دے مجبور ہو جائے، یا یہ معنیٰ ایں کہ جد اس نے اچھی شکل وصورت گی شکر گزاری نہ کی تے نافرمانی کرتو رہیو تے ایمان نہ لیاؤ تاں جہنم گا اسفل ترین درجات ناں ہم نے اسگو ٹھکانوں بنایو۔ ف۶ پانویں بڈیماں گی کمزوری گی وجہ دے وہ جوانی گی طرح زیادہ عبادت نہ کرسکیں تے ان گا عمل کھٹ ہو جائیں لیکن کرم الٰہی دے اناں ناں وہی اجر ملے گو جیڑو جوانی تے قوت ماں عمل کرن نال ملے تھو تے اتناں ہی عمل ان گا لکھیا جائیں گا۔ ف۷ اس بیان قاطع تے برہانِ ساطع گے بعد اے کافر! ف۸ تے توں اللہ تعالیٰ گیں یہ قدرت دیکھن گے باوجود کیوں بعث تے حساب تے جزا گو انکار کرے۔ ف۱ سورۂ اِقْرَاْ اس ناں سورۂ علق وی کہیں یاہ سورت مکی ہے اس ماں ایک (۱) رکوع، انی (۱۹) آیات، بانوے (۹۲) کلمہ، دوسواسی (۲۸۰) حرف ایں۔ اکثر مفسّرین گے نزدیک یاہ سورت سب دے پہلاں نازل ہوئی اسگی پہلی پنج آیات مَا لَمْ يَعْلَمْ تک غارِ حرا ماں نازل ہوئیں فرشتہ نے آ گے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے عرض کیو اِقْرَاْ یعنی پڑھو، فرمایو ہم پڑھیانی اس نے سینہ نال لاگے بہت زور نال دبایو فر چھوڑ گے اِقرا آکھیو فر آپ نے وہی جواب دتو ترے مرتبہ ایسو ہی ہویو، فر اس گے نال نال آپ نے مَا لَمْ يَعْلَمْ تک پڑھیو۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اِقْرَاْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِیْ خَلَقَ ﴿١﴾ خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ﴿٢﴾ اِقْرَاْ
پڑھو اپناں رب گا ناں نال ف۲ جس نے پیدا کیو ف۳ آدمی ناں خون گا ڈِکر دے بنایو پڑھو ف۴
وَرَبُّكَ الْاَكْرَمُ ﴿٣﴾ الَّذِیْ عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ﴿٤﴾ عَلَّمَ الْاِنْسَانَ مَا لَمْ
اور تھارو رب ہی سب دے بڑو کریم ایں۔ جس نے قلم دے لکھنوں سکھایو ف۵ آدمی ناں سکھایو جو
یَعْلَمْ ﴿٥﴾ كَلَّاۤ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَیَطْغٰۤی ﴿٦﴾ اَنْ رَّاٰهُ اسْتَغْنٰی ﴿٧﴾ اِنَّ
نہ جانے تھو ف۶ ہاں ہاں آدمی بیشک سرکشی کرے۔ اس ور کہ اپناں آپ ناں غنی سمجھ لیو ف۷ بیشک
اِلٰی رَبِّكَ الرُّجْعٰی ﴿٨﴾ اَرَءَیْتَ الَّذِیْ یَنْهٰی ﴿٩﴾ عَبْدًا اِذَا صَلّٰی ﴿١٠﴾
تھارا رب ہی گی طرف پھرنوں ایں ف۸ بھلا دیکھو دے جیڑو منع کرے۔ بندہ ناں جد وہ نماز پڑھے ف۹
اَرَءَیْتَ اِنْ كَانَ عَلَی الْهُدٰۤی ﴿١١﴾ اَوْ اَمَرَ بِالتَّقْوٰی ﴿١٢﴾ اَرَءَیْتَ اِنْ
بھلا دیکھو دے اگر وہ ہدایت ور ہوتو یا پرہیزگاری دستو تاں کتنو خوب تھو بھلا دیکھو دے اگر
كَذَّبَ وَتَوَلّٰی ﴿١٣﴾ اَلَمْ یَعْلَمْ بِاَنَّ اللّٰهَ یَرٰی ﴿١٤﴾ كَلَّا لَىِٕنْ لَّمْ
جھٹلایو ف۱۰ اور منھ پھیریو ف۱۱ توکے حال ہوئے گو کیا نی جانیوں ف۱۲ کہ اللہ دیکھ رہیو ہے ف۱۳ ہاں ہاں اگر
یَنْتَهِ ۙ۬ لَنَسْفَعًۢا بِالنَّاصِیَةِ ﴿١٥﴾ نَاصِیَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍ ﴿١٦﴾ فَلْیَدْعُ
باز نہ آیو ف۱۴ تاں ہم ضرور متھا گا بال پکڑ گے کھچاں گا ف۱۵ کسو متھو جھوٹو خطاکار ہون بلائے۔

ف۲ یعنی قرأت گی ابتدا ادبا اللہ تعالیٰ گا ناں نال ہوئے اس تقدیر ور آیت دے ثابت ہوئے کہ قرأت گی ابتدا بسم اللہ گے نال مستحب ہے۔ ف۳ تمام خلق ناں۔ ف۴ دوبارہ پڑھن گو حکم تاکید گے واسطے ہے تے یوہ وی کہیو گیو ہے کہ دوبارہ قرات گا حکم دے مراد یاہ ہے کہ تبلیغ تے امت گی تعلیم واسطے پڑھو۔ ف۵ اس دے کتابت گی فضیلت ثابت ہوئی تے درحقیقت کتابت ماں بڑا منافع ایں کتابت ہی دے علوم ضبط ماں آئیں گزریاں واں لوکاں گی خبر تے ان گا احوال تے ان گا کلام محفوظ رہیں۔ کتابت نہ ہوتی تا دین وڈُنیا گا کم قائم نہ رہ سکتا۔ ف۶ آدمی دے مرادات حضرت آدم علیہ السلام ایں تے جوانائں ناں سکھایو اس دے مراد علم اسما تے ایک قول یوہ ہے کہ انسان دے مرادات سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ایں کہ آپ ناں اللہ تعالیٰ نے تمام اشیا گا علوم عطا فرمایا (معالم تے خازن) ف۷ یعنی غفلت گو سبب دُنیا گی محبت تے مال ور تکبر ہے یہ آیات ابوجہل گا وارہ ماں نازل ہوئیں اس ناں کجھ مال ہتھ آ گیو تھو تاں اُس نے لباس تے سواری تے کھان پین ماں تکلفات شروع کیا تے اسکو غرور تے تکبر بہت بدھ گیو۔ ف۸ یعنی انسان ناں یاہ گل پیش نظر رکھنی چاہیئے تے سمجھنو چاہیئے کہ اُساں اللہ تعالیٰ گی طرف رجوع کرنوں ایں تاں سرکشی تے طغیان تے غرور تے تکبر گو انجام عذاب ہوئے گو۔ ف۹ شانِ نزول: یاہ آیت دی ابوجہل گا وارہ ماں نازل ہوئی اس نے نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں نماز پڑھن دے منع کیو تھو تے لوکاں دے کہیو تھو کہ اگر ہوں اناں ناں ایسو کرتا دیکھوں گو (معاذ اللہ) گردن ناں پیر نال چھ چھڑوں گو (استغفر اللہ العظیم) تے چہرو خاک ماں ملا چھڑوں گو فر وہ اسے برا ارادہ نال حضور گے نماز پڑھتے وقت آیو تے حضور گے کول پہنچ گے پٹھیں پیریں نٹھو۔ ہتھ اگاں کیا و اجسطرح کوئے کسے مصیبت ناں روکن واسطے ہتھ اگاں کڈھے، چہرہ گو رنگ اُڈ گیو، جسم کمن لگو لوکاں نے کہیو کے حال ہے کہن لگو میرے تے محمد (صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم) گے درمیان ایک خندق ہے جس ماں اگ بری وی ہے تے دہشت ناک پرندہ پر پھیلایا وا ایں سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو اگر وہ میرے قریب آتو تاں فرشتہ اسکو بیرو بیرو کر چھڑتا۔ ف۱۰ نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں۔ ف۱۱ ایمان لیان دے۔ ف۱۲ ابوجہل نے۔ ف۱۳ اس گا فعل ناں، بس جزا دیے گو۔ ف۱۴ سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی ایذا تے آپ گی تکذیب دے۔ ف۱۵ تے اس ناں جہنم ماں سٹاں گا۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

نَادِيَهٗ ﴿١٧﴾ سَنَدْعُ الزَّبَانِيَةَ ﴿١٨﴾ كَلَّا ؕ لَا تُطِعْهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ ﴿١٩﴾ السجدة

اپنی مجلس ناں ف١٦ ہونے ہم سپاہیاں ناں بلاں ف١٧ ہاں ہاں اگی نہ سنوں اور سجدو کرو ف١٨ اور مہارے قریب ہو جاؤ

سُوْرَةُ الْقَدْرِ مَكِّيَّةٌ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ — اٰيَاتُهَا ٥ رُكُوْعُهَا ١

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف١

اِنَّآ اَنْزَلْنٰهُ فِيْ لَيْلَةِ الْقَدْرِ ﴿١﴾ وَمَآ اَدْرٰىكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ ﴿٢﴾

بے شک ہم نے اُسناں ف٢ شب قدر ماں اُتاریو ف٣ اور تم نے کے جانیوں کے ہے شب قدر

لَيْلَةُ الْقَدْرِ ۙ خَيْرٌ مِّنْ اَلْفِ شَهْرٍ ﴿٣﴾ تَنَزَّلُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَالرُّوْحُ

شب قدر ہزار مہیناں دوں بہتر ف٤ اسماں فرشتہ تے جبریل اُتریں ف٥

فِيْهَا بِاِذْنِ رَبِّهِمْ ۚ مِنْ كُلِّ اَمْرٍ ﴿٤﴾ سَلٰمٌ ۛ هِيَ حَتّٰى مَطْلَعِ الْفَجْرِ ﴿٥﴾

اپناں رب گا حکم دے ہر کم واسطے ف٦ وہ سلامتی ہے صبح چمکن توڑی ف٧

سُوْرَةُ الْبَيِّنَةِ مَدَنِيَّةٌ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ — اٰيَاتُهَا ٨ رُكُوْعُهَا ١

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف١

لَمْ يَكُنِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ وَالْمُشْرِكِيْنَ مُنْفَكِّيْنَ

کتابی کافر ف٢ اور مشرک ف٣ اپنا دین ناں چھوڑن ماں نی تھا۔

ف١٦ شانِ نزول: جدابوجہل نے نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں نماز دے منع کیوتاں حضور نے اس ناں سختی نال جِڑک چھڑیو اس وراُس نے کہیو کہ تم مناں جِڑکیں خدا گی قسم ہوں تھارا مقابلہ ماں نوجوان سواراں تے پیدلاں نال اس جنگل ناں پہر چھڑوں گو تم جانیں کہ مکہ مکرمہ ماں میرا دے زیادہ جتھے دار تے مجلس آلو کوئے نی ف١٧ یعنی عذاب گا فرشتہ ناں حدیث شریف ماں ہے کہ اگر وہ اپنی مجلس ناں بلاتو تاں فرشتہ اناں ناں سامنے گرفتار کرتا۔ ف١٨ یعنی نماز پڑھتا رہو۔

ف١ سورۃُ القدر مدنی تے بقولے مکّی ہے، اس ماں ایک (١) رکوع، پنج (٥) آیات، تری (٣٠) کلمہ، ایک سوبارہ (١١٢) حرف ایں۔ ف٢ یعنی قرآنِ مجید ناں لوحِ محفوظ دے آسمانِ دُنیا گی طرف یکبارگی۔ ف٣ شب قدر شرف تے برکت آلی رات ہے اسناں شبِ قدر اس واسطے کہیں کہ اس شب ماں سال پہر گا احکام نافذ کیا جائیں تے ملائکہ ناں سال پہر گا وظائف تے خدمات ور مامور کیو جائے یوہ وی کہیو گیو ہے کہ اس رات گی شرافت تے قدر گی وجہ دے اسناں شب قدر کہیں تے یوہ وی منقول ہے کہ چونکہ اس شب ماں اعمالِ صالحہ منقول ہوئیں تے بارگاہِ الٰہی ماں ان گی قدر کی جائے اس واسطے اسناں شبِ قدر کہیں حدیثاں ماں اس شب گی بہت فضیلت وارد ہوئی ایں، بخاری و مسلم گی حدیث ماں ہے کہ جس نے اس رات ماں ایمان تے اخلاص گے نال شب بیداری کر گے عبادت کی اللہ تعالیٰ اس گا سارا سال گا گناہ بخش دیے آدمی نا چاہیئے کہ اس شب ماں کثرت نال استغفار کرے تے رات عبادت ماں گزارے سال ماں شب قدر ایک مرتبہ آئے تے روایات کثیرہ دے ثابت ہے کہ وہ رمضان شریف گا آخری عشرہ ماں ہوئے تے اکثر اس گی وی طاق راتاں بچوں کسے رات ماں بعض علما گے نزدیک رمضان المبارک گی ستائیویں رات شبِ قدر ہوئے یاہی حضرت امام اعظم رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے مروی ہے اس رات گا فضائل عظیمہ اگلی آیتاں ماں ارشاد فرمایا جائیں۔

ف٤ جیڑیں شب قدر دے خالی ہوئیں، اس ایک رات ماں نیک عمل کرنا ہزار راتاں گا عمل دے بہتر ایں۔ حدیث شریف ماں ایں کہ نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے گذشتہ امتاں گا ایک شخص گو ذکر فرمایو جیڑو ساری رات عبادت کرے تھو تے تمام دن جہاد ماں مصروف رہے تھو اس طرح اس نے ہزار مہینہ گزاریا تھا مسلماناں ناں اس دے تعجب ہو یوتاں اللہ تعالیٰ نے آپ ناں شب قدر عطا فرمائی، تے یاہ آیت نازل فرمائی کہ شب قدر ہزار مہینہ دے بہتر ہے۔ (اخرجہ ابن جریر عن طریق مجاہد) یوہ اللہ تعالیٰ گو اپناں حبیب صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ور کرم ہے کہ آپ گا اُمتی شبِ قدر گی ایک رات عبادت کریں تاں ان گو ثواب پچھلی امت گا ہزار ماہ عبادت کرن آلا دے زیادہ ہوئے۔ ف٥ زمین گی طرف، تے جیڑو بندو کھڑو یا بیٹھو یادِ الٰہی ماں مشغول ہوئے۔ اس ناں سلام کریں تے اس گا حق ماں دعا تے استغفار کریں۔ ف٦ جیڑو اللہ تعالیٰ نے اس سال واسطے مقدر فرمایو۔ ف٧ بلاں تے آفتاں دے۔ ف١ سورۂ لم یکن اس ناں سورۂ بیّنہ وی کہیں، جمہور گے نزدیک یاہ سورت مدنی ایں تے حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما گی ایک روایت یاہ ہے کہ مکّی ہے، اس سورت ماں ایک (١) رکوع، اٹھ (٨) آیات، چورانوے (٩٤) کلمہ، ترے سوڑ نیویں (٣٩٩) حرف ایں۔ ف٢ یہود و نصاریٰ۔ ف٣ بت پرست۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

حَتّٰى تَاْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ ۝١ رَسُوْلٌ مِّنَ اللّٰهِ يَتْلُوْا صُحُفًا مُّطَهَّرَةً ۝٢

جد توڑی ان گے کول روشن دلیل نہ آئے ف۴ وہ کون وہ اللہ گو رسول ف۵ کہ پاک صحیفہ پڑھے ف۶

فِيْهَا كُتُبٌ قَيِّمَةٌ ۝٣ وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ اِلَّا مِنْۢ بَعْدِ

ان ماں سدھی گل لکھی ایں ف۷ اور پھوٹ نہ پئی کتاب آلاں ماں مگر بعد اُس گے کہ

مَا جَآءَتْهُمُ الْبَيِّنَةُ ۝٤ وَمَآ اُمِرُوْٓا اِلَّا لِيَعْبُدُوا اللّٰهَ مُخْلِصِيْنَ

وہ روشن دلیل ف۸ اُن گے کول تشریف لے آئے ف۹ اور ان لوکاں ناں دے ف۱۰ یوہی حکم ہو یوکہ اللہ گی بندگی کریں نرا

لَهُ الدِّيْنَ ۙ حُنَفَآءَ وَيُقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُوا الزَّكٰوةَ وَذٰلِكَ

اُسے ور عقیدو رکھ گے ف۱۱ ایک طرف گا ہو گے ف۱۲ اور نماز قائم رکھیں اور زکوٰۃ دیں اور یوہ سدھو

دِيْنُ الْقَيِّمَةِ ۝٥ اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ وَالْمُشْرِكِيْنَ فِيْ

دین ایں۔ بیشک جتنا کافر ایں کتابی اور مشرک سارا

نَارِ جَهَنَّمَ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ؕ اُولٰٓئِكَ هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِ ۝٦ اِنَّ الَّذِيْنَ

جہنم گی اگ ماں ایں ہمیشہ اُساں رہیں گا وہی ساری مخلوق ماں بدتر ایں۔ بیشک جیڑا

اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ ۙ اُولٰٓئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ ۝٧ جَزَآؤُهُمْ

ایمان لے آیا اوز چنگا کم کیا وہی تمام مخلوق ماں بہتر ایں۔ ان گو صِلو

عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنّٰتُ عَدْنٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ

ان گا رب گے کول بسن گا باغ ایں جن گے ہیٹھوں نہیر بگیں ان ماں ہمیشہ ہمیشہ رہیں

اَبَدًا ؕ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوْا عَنْهُ ؕ ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهٗ ۝٨

اللہ ان دے راضی ف۱۳ اور وہ اس دے راضی ف۱۴ یوہ اس گے واسطے ہے جیڑو اپنا رب دے ڈرے ف۱۵

ف۴ یعنی سیدِ انبیاء حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم جلوہ افروز ہوئیں، کیونکہ حضور اقدس صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی تشریف آوری دے پہلاں یہ تمام یا ہی کہیں تھا کہ ہم اپنوں دین چھوڑن آلانی جد تک وہ نبی موعود تشریف فرمانہ ہوئیں جن گو ذکر توریت تے انجیل ماں ہے۔ ف۵ یعنی سیّد عالم محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ف۶ یعنی قرآن مجید گے حق تے عدل گی۔ ف۸ یعنی سیدّ عالم حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ف۹ مراد یاہ ہے کہ پہلاں دے سارا اس ور متفق تھا کہ جد نبی موعود تشریف لیائیں تاں ہم ان ور ایمان لیاں گا۔ لیکن جد وہ نبی مکرم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم جلوہ افروز ہویا تاں کجھ دے آپ ور ایمان لیایا تے کجھاں نے حسد تے عناد گی وجہ دے کفر اختیار کیو۔ ف۱۰ توریت تے انجیل ماں۔ ف۱۱ اخلاص گے نال شرک تے نفاق دے دور رہ گے۔ ف۱۲ یعنی تمام دنیاں ناں چھوڑ گے۔ خالص اسلام گا تابعدار ہو گے۔ ف۱۳ تے انگی اطاعت تے اخلاص دے۔ ف۱۴ تے اس گا کرم تے عطا دے۔ ف۱۵ تے اسگی نافرمانی دے بچے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

سُورَةُ الزِّلْزَالِ مَكِّيَّةٌ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ — اٰيَاتُهَا ٨ رُكُوْعُهَا ١

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

اِذَا زُلْزِلَتِ الْاَرْضُ زِلْزَالَهَا ﴿١﴾ وَاَخْرَجَتِ الْاَرْضُ اَثْقَالَهَا ﴿٢﴾ وَقَالَ

جد زمین تھرتھرا دتی جائے ف۲ جسو اسگو تھرتھرانو طے ہویو ہے ف۳ اور زمین اپنو پہار باہر کڈھے ف۴

الْاِنْسَانُ مَا لَهَا ﴿٣﴾ يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ اَخْبَارَهَا ﴿٤﴾ بِاَنَّ رَبَّكَ اَوْحٰى

اور آدمی کہے اسناں کے ہویو ف۵ اُس دن وہ اپنی خبر دے گی ف۶ اس واسطے جے تھارا رب نے

لَهَا ﴿٥﴾ يَوْمَئِذٍ يَّصْدُرُ النَّاسُ اَشْتَاتًا ۙ لِّيُرَوْا اَعْمَالَهُمْ ﴿٦﴾ فَمَنْ يَّعْمَلْ

اسناں حکم پیجیبو ف۷ اُس دن لوگ اپناں رب گی طرف پھریں گا ف۸ کئی راہ ہوگے ف۹ تانجہ اپنوں کیو ف۱۰ وو دسیا جائیں تو جیڑو

ع ٨/٢٤ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَّرَهٗ ﴿٧﴾ وَمَنْ يَّعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَّرَهٗ ﴿٨﴾

ایک ذرّہ گے برابر نیکی کرے اُسناں دیکھے گو اور جیڑو ایک ذرہ برابر برائی کرے اُسناں دیکھے گو ف۱۱

سُورَةُ الْعٰدِيٰتِ مَكِّيَّةٌ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ — اٰيَاتُهَا ١١ رُكُوْعُهَا ١

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

وَالْعٰدِيٰتِ ضَبْحًا ﴿١﴾ فَالْمُوْرِيٰتِ قَدْحًا ﴿٢﴾ فَالْمُغِيْرٰتِ صُبْحًا ﴿٣﴾

قسم انگی جھڑا دوڑیں دے سینہ دے آواز نکلے ف۲ فر پتھراں بچوں اگ کڈھیں سُم مارگے ف۳ فر صبح ہوتاں ختم کریں ف۴

فَاَثَرْنَ بِهٖ نَقْعًا ﴿٤﴾ فَوَسَطْنَ بِهٖ جَمْعًا ﴿٥﴾ اِنَّ الْاِنْسَانَ لِرَبِّهٖ

فر اُس وقت توڑ اُڈائیں۔ فر دشمن گے بیچ لشکر ماں جائیں بیشک آدمی اپناں رب گو

ف۱ سورۂ اذا زلزلت۔ جسناں سورۂ زلزلہ تے زلزال وی کہیں، مکی تے بقولے مدنی ایں۔ اس ماں ایک (۱) رکوع، اٹھ (۸) آیات پینتی (۳۵) کلمہ تے ایک سوانتالی (۱۳۹) حرف ایں۔ ف۲ قیامت قائم ہون گے نزدیک یا قیامت گے دن۔ ف۳ تے زمین ور کوئے درخت، کائے عمارت، کوئے پہاڑ باقی نہ رہے ہر چیز ٹٹ پھٹ جائے۔ ف۴ یعنی خزانہ تے مردہ جیڑا اس ماہیں سب نکل گے آ ویئیں ف۵ کہ ایسی مضطرب ہوئی تے اتنو شدید زلزلو آیو کہ جو کجھ اس گے اندر تھو سارو پھینک چھڑیو ف۶ تے جو نیکی بدی اس ور کی گئی وہ سب بیان کرے گی۔ حدیث شریف ماں ایں کہ ہر مرد و عورت نے جو کجھ اس ور کیو اس گی گواہی دیے گی، کہے گی فلانے دن یوہ کیو فلانے دن یوہ۔ (ترمذی)۔ ف۷ کہ اپنیں خبر بیان کرے تے جو عمل اس ور کیا گیا ہیں ان گیں خبر دیے۔ ف۸ حساب گی جگہ دے۔ ف۹ کوئے سجی طرف ہوگے جنت گی طرف جائے گو، کوئے کھبی طرف دے دوزخ ماں۔ ف۱۰ یعنی اپناں اعمال گی جزا۔ ف۱۱ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما نے فرمایو کہ ہر مومن تے کافر ناں روزِ قیامت اس گا نیک تے بد اعمال دسیا جائیں گا مومن ناں اسگی نیکیں تے بدیں دس گے اللہ تعالیٰ اس گی بدیں بخش دیے گو تے نیکیاں ور ثواب عطا فرمائے گو تے کافر گیں نیکیں رد کر دتی جائیں گیں کیونکہ کفر گی وجہ دے سب اکارت ہو گئیں تے بدیاں ور اس ناں عذاب کیو جائے گو۔ محمد بن کعب قرظی نے فرمایو کہ کافر نے ذرہ بھر نیکی کی ہوئے گی تاں وہ اسگی جزا دُنیا ماں ہی دیکھ لیے گو وات توڑی کہ جد دُنیا دے جائے گو تاں اس گے کول کائے نیکی نہ ہوئے گی، تے مومن اپنی بدیاں گی سزا دُنیا ماں بگت لیے گو تاں آخرت ماں اس گے نال کائے بدی نہ ہوئے گی۔ اس آیت ماں ترغیب ہے کہ نیکی تھوڑی جئی وی کار آمد ہے تے ترہیب ہے کہ گناہ چھوٹو وی وبال ہے۔ بعض مفسرین نے یوہ فرمایو کہ پہلی آیت مومناں گا حق ماں ایں تے پچھلی کفاراں گا۔ ف۱ سورۂ والعٰدیات بقول حضرت ابن مسعود رضی اللہ تعالیٰ عنہ مکی ہے، تے بقول حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہما مدنی ایں۔ اس ماں ایک (۱) رکوع، یارہ (۱۱) آیات، چالی (۴۰) کلمہ، ایک سو ترینٹھ (۱۶۳) حرف ایں۔ ف۲ مراد ان دے غازیاں گا کھوڑا ایں جیڑا جہاد ماں دوڑیں۔ تاں ان گا سینہ دے آواز نکلیں۔ ف۳ جد پتھریلی زمین ور چلیں۔ ف۴ دشمن ناں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

لَكَنُوْدٌ ۚ ﴿٦﴾ وَاِنَّهٗ عَلٰى ذٰلِكَ لَشَهِيْدٌ ۚ ﴿٧﴾ وَاِنَّهٗ لِحُبِّ الْخَيْرِ

بڑو ناشکرو ہے ف٥ اور بے شک وہ اس ور ف٦ خود گواہ ہے اور بیشک وہ مال گی چاہت

لَشَدِيْدٌ ؕ ﴿٨﴾ اَفَلَا يَعْلَمُ اِذَا بُعْثِرَ مَا فِي الْقُبُوْرِ ۙ ﴿٩﴾ وَحُصِّلَ مَا فِي

ماں ضرور تیز ہے ف٧ تو کیانی جانتا جد اُٹھا لیا جائیں ف٨ جیڑا قبراں ماں ایں اور کھول دتی جائیگی ف٩

الصُّدُوْرِ ۙ ﴿١٠﴾ اِنَّ رَبَّهُمْ بِهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّخَبِيْرٌ ﴿١١﴾

جیڑی سینہ ماں ایں۔ بیشک ان گا رب ناں اُس دن ف١٠ گی سب خبر ہے ف١١

سُوْرَةُ الْقَارِعَةِ مَكِّيَّةٌ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ اٰيَاتُهَا ١١ رُكُوْعُهَا ١

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف١

اَلْقَارِعَةُ ۙ ﴿١﴾ مَا الْقَارِعَةُ ۚ ﴿٢﴾ وَمَآ اَدْرٰىكَ مَا الْقَارِعَةُ ؕ ﴿٣﴾ يَوْمَ يَكُوْنُ

دل تڑکان آلی۔ کے ہے واہ تڑکان آلی۔ اور تیں کے جانیوں کے ہے وہ تڑکان آلی ف٢ جس دن

النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوْثِ ۙ ﴿٤﴾ وَتَكُوْنُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ

آدمی ہوویں گا جس طرح پھیلیاوا پتنگ ف٣ اور پہاڑ ہوویں گا جسطرح

الْمَنْفُوْشِ ؕ ﴿٥﴾ فَاَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِيْنُهٗ ۙ ﴿٦﴾ فَهُوَ فِيْ عِيْشَةٍ

پنجی وی اُن ف٤ تو جس کا تول بھارا ہویا ف٥ وہ دے من منیاں

رَّاضِيَةٍ ؕ ﴿٧﴾ وَاَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِيْنُهٗ ۙ ﴿٨﴾ فَاُمُّهٗ هَاوِيَةٌ ؕ ﴿٩﴾ وَمَآ

عیش ماں ایں ف٦ اور جس گا تول ہولا ہویا ف٧ وہ تھلے دِن آلی چولی ماں ایں ف٨ اور تیں

اَدْرٰىكَ مَا هِيَهْ ؕ ﴿١٠﴾ نَارٌ حَامِيَةٌ ﴿١١﴾

کے جانیوں کے تھلے دِن آلی ایک اگ المبا مارتی ف٩

ف٥ کہ اگی نعمتاں دے مکر جائے۔ ف٦ اپناں عمل دے۔ ف٧ نہایت قوی تے توانا ہے تے عبادت واسطے کمزور۔ ف٨ مردہ۔ ف٩ وہ حقیقت یادہ نیکی تے بدی۔ ف١٠ یعنی روزِ قیامت جیڑو فیصلہ گو دن ایں۔ ف١١ جیسی کہ ہمیشہ ہے۔ تاں اناں ناں نیک تے براں عملاں گو بدلو دیے گو۔
ف١ سورۃ القارعہ مکی ہے اس ماں ایک (١) رکوع، اٹھ (٨) آیات، چھتی (٣٦) کلمہ، ایک سو بونجا (١٥٢) حرف ایں۔ ف٢ مراد اس دے قیامت ہے جس گی ہول تے ہیبت دے دل دہلیں گا، تے قارعہ قیامت گا ناں ایں بچوں ایک ناں ایں۔ ف٣ یعنی جسطرح پتنگہ النمبا ور چھڑ تے وقت منتشر ہوئیں تے ان واسطے کائے ایک طرف متعین نی ہوتی ہر ایک ایک دوجا گی دوجی طرف دے جائے یوہی حال قیامت گے دن خلق گا انتشار گو ہوئے گو۔ ف٤ جس گا اجزا متفرق ہو گے اڈیں یوہی حال قیامت گا ہول تے دہشت دے پہاڑاں گو ہوئے گو۔ ف٥ تے وزندار عمل یعنی نیکیں زیادہ ہوئیں۔ ف٦ یعنی جنت ماں مومن گی نیکیں اچھی صورت ماں لیا گے میزان ماں رکھی جائیں گیں تاں اگر وہ غالب ہوئیں تاں اس واسطے جنت ہے تے کافر گی برائیں بدترین صورت ماں لیا گے میزان ماں رکھی جائیں گیں تول ہولو ہوئے گو کیونکہ کفار گا اعمال باطل ایں ان گو کوئے وزن نی ہوتو تاں اناں ناں جہنم ماں داخل کیو جائے گو۔ ف٧ بسبب اس گے کہ وہ باطل گو اتباع کرے تھو۔ ف٨ یعنی اسگو ٹھکانوں دوزخ گی اگ ہے۔ ف٩ جسماں انتہا درجہ گی جلن تے تیزی ہے۔ (اللہ تعالیٰ اس دے پناہ ماں رکھے)۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

سُوْرَةُ التَّكَاثُرِ مَكِّيَّةٌ | بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ | اٰيَاتُهَا ٨ رُكُوْعُهَا ١

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف١

اَلْهٰىكُمُ التَّكَاثُرُ ﴿١﴾ حَتّٰى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ ﴿٢﴾ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ﴿٣﴾

تمناں غافل رکھیو ف٢ مال گی زیادہ طلبی نے ف٣ تاں توڑی کہ تم نے قبراں گومنہ دیکھیو ف٤ ہاں ہاں تاولو ہی پتو چل جائیگو تمناں ف٥

ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ﴿٤﴾ كَلَّا لَوْ تَعْلَمُوْنَ عِلْمَ الْيَقِيْنِ ﴿٥﴾

فر ہاں ہاں تاولاں ہی تمناں پتو چل جائیگو ف٦ ہاں ہاں کدے یقین نال جانتا تاں مال گی محبت نہ رکھتا ف٧

لَتَرَوُنَّ الْجَحِيْمَ ﴿٦﴾ ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ الْيَقِيْنِ ﴿٧﴾ ثُمَّ لَتُسْـَٔلُنَّ

بیشک ضرور دوزخ ناں دیکھیں گا ف٨ فر بیشک ضرور اُسناں یقینی دیکھنو دیکھیں گا۔ فر بیشک ضرور

يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيْمِ ﴿٨﴾

اس دن تھارا دے نعمتاں گو پچھیو جائیگو ف٩

سُوْرَةُ الْعَصْرِ مَكِّيَّةٌ | بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ | اٰيَاتُهَا ٣ رُكُوْعُهَا ١

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف١

وَالْعَصْرِ ﴿١﴾ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَفِيْ خُسْرٍ ﴿٢﴾ اِلَّا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا

اس زمانۂ محبوب گی قسم ف٢ بے شک آدمی ضرور نقصان ماں ایں ف٣ مگر جیڑا ایمان لے آیا اور اچھا کم کیا

ف١ سورۂ تکاثر مکّی ہے، اس ماں ایک (١) رکوع، اٹھ (٨) آیات، اٹھائی (٢٨) کلمہ، ایک سوبی (١٢٠) حرف ایں ف٢ اللہ تعالیٰ گی طاعات دے۔ ف٣ اس دے معلوم ہویو کہ زیادہ مال گی حرص تے اس ور فخر کرنوں مذموم ایں تے اس ماں بتلا ہو گے آدمی اُخروی سعادت دے محروم ہو جائے۔ ف٤ یعنی موت گا وقت تک حرص تھارا دِل ماں لگی رہی۔ حدیث شریف ماں ایں سیّدِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو مردہ گے نال ترے ہوئیں دو مڑ آئیں ایک اُس گے نال رہ جائے ایک مال۔ دوجا اس گا اہل وا قارب تیجو اسکو عمل جیڑو نال رہ جائے باقی دوئے واپس ہو جائیں (بخاری) ف٥ نزع گے وقت اپناں اس حال گا بُرا نتیجہ ناں۔ ف٦ قبراں ماں ف٧ تے مال گی حرص ماں بتلا ہو گے آخرت دے غافل نہ ہوتا۔ ف٨ مرن دے بعد ف٩ جیڑیں اللہ تعالیٰ نے تمناں عطا فرمائیں تھیں صحت، فراغت، امن، عیش تے مال وغیرہ جن دے دنیا ماں لذّت حاصل کریں تھا پچھیو جائے گو یہ چیز تم نے کس کم ماں خرچ کیں، ان گو کے شکر یو ادا کیو؟۔ تے ترکِ شکر ور عذاب کیو جائے گو۔ ف١ سورۂ والعصر جمہور گے نزدیک مکّی ہے، اس ماں ایک (١) رکوع، ترے (٣) آیات، چودہ (١٤) کلمہ، اٹھاٹھ (٦٨) حرف ایں۔ ف٢ عصر زمانہ ناں کہیں تے زمانوں چونکہ عجائبات ور مشتمل ہوئے اس ماں احوال گو تغیر تے تبدل دیکھن آلا واسطے عبرت گو سبب بنے تے یہ چیز خالق حکیم گی قدرت تے حکمت تے اس گی وحدانیت ور دلالت کریں اس واسطے ہو سکے کہ زمانہ گی قسم مراد ہوئے، تے عصر اس وقت ناں وی کہیں جیڑو دینہ ڈبن دے پہلاں ہوئے، ہو سکے کہ خاسر گا وارہ ماں اس وقت گی قسم یاد فرمائی ہوئے جیسو کہ رابح گا حق ماں ضحیٰ یعنی چاشت گا وقت گی قسم ذکر فرمائی گئی، تے ایک قول یہ وی ہے کہ عصر دے نمازِ عصر مراد ہوئے جیڑی دن گی عباداتاں ماں سب دے پچھلی عبادت ہے تے سب دے لذیذ تے راجح تفسیر وہی ہے جیڑی اعلیحضرت قُدِّسَ سِرُّہٗ نے اختیار کی کہ زمانہ دے مخصوص زمانوں حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گو مراد ہے جیڑو بڑی خیر و برکت گو زمانوں تے تمام زماناں ماں سب دے زیادہ فضیلت تے شرف آلو ہے۔ اللہ تعالیٰ نے حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا زمانۂ مبارک گی قسم یاد فرمائی جیسو کہ لَآ اُقْسِمُ بِهٰذَا الْبَلَدِ ماں حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا مسکن، شہر تے مکان گی قسم یاد فرمائی ہے تے جیسے کہ لَعَمْرُكَ ماں آپ گی عمر شریف گی قسم یاد فرمائی تے اس ماں شانِ محبوبیت گو اظہار ہے۔ ف٣ کہ اسگی عمر جیڑی اسگو راس المال ہے تے اصل سرمایو ہے وہ دمبدم کہٹ رہی ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الصّٰلِحٰتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ ۙ۵ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ ﴿۳﴾

اور ایک دوجا ناں حق گی تاکید کی ف۴ اور ایک دوجاناں صبر گی وصیت کی ف۵

سُوْرَةُ الْهُمَزَةِ مَكِّيَّةٌ | بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ | اٰیَاتُھَا ۹ رُکُوْعُھَا ۱

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةِ ۙ﴿۱﴾ الَّذِيْ جَمَعَ مَالًا وَّعَدَّدَهٗ ۙ﴿۲﴾ يَحْسَبُ

خرابی ہے اُس گے واسطے جیڑو لوگاں گا مُنھ ورعیب کرے پٹھ پچھے برائی کرے ف۲ جس نے مال جوڑیو اور گن گن گے رکھیو۔ کیا یوہ سمجھے کہ

اَنَّ مَالَهٗٓ اَخْلَدَهٗ ۚ﴿۳﴾ كَلَّا لَيُنْۢبَذَنَّ فِي الْحُطَمَةِ ۖ﴿۴﴾ وَمَآ اَدْرٰىكَ مَا

اسگو مال اسناں دنیا ماں ہمیشہ رکھیگو ف۳ ہرگز نی ضرور مندن آلی ماں پھینکیو جائے گو ف۴ اور تو کے جانیں

الْحُطَمَةُ ۗ﴿۵﴾ نَارُ اللّٰهِ الْمُوْقَدَةُ ۙ﴿۶﴾ الَّتِيْ تَطَّلِعُ عَلَى الْاَفْـِٕدَةِ ۗ﴿۷﴾

کے مندن آلی۔ اللہ گی اگ کہ بکھ رہی ہے ف۵ وہ جیڑی دلاں ور چڑھ جائیگی ف۶

اِنَّهَا عَلَيْهِمْ مُّؤْصَدَةٌ ۙ﴿۸﴾ فِيْ عَمَدٍ مُّمَدَّدَةٍ ﴿۹﴾

بیشک وہ ان ور بند کردتی جائیگی ف۷ لماں لماں تھماں ماں ف۸

سُوْرَةُ الْفِيْلِ مَكِّيَّةٌ | بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ | اٰیَاتُھَا ۵ رُکُوْعُھَا ۱

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

ف۴ یعنی ایمان تے عملِ صالح گی۔ ف۵ ان تکلیفاں تے مشقتاں ورجیڑیں دِین گی راہ ماں پیش آئیں یہ لوگ بفضلِ الٰہی کہاٹاتے خسارہ ماں نی کیونکہ انگی جتنی عمر گزری نیکی تے طاعت ماں گزری تے وہ نفعو پان آلا ایں۔ ف۱ سورۂ ہمزہ مکّی ہے، اس ماں ایک (۱) رکوع، نو (۹) آیات، تری (۳۰) کلمہ، ایک سوتری (۱۳۰) حرف ایں۔ ف۲ یہ آیات ان کافراں گا وارہ ماں نازل ہوئیں جیڑا حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم تے آپ گا اصحاب ورزبانِ طعن کھولیں تھا تے ان حضرات گی غیبت کریں تھا مثلاً اخنس بن شریق، امیّہ بن خلف، ولید بن مغیرہ وغیرہم۔ تے حکم ہر غیبت کرن آلا واسطے عام ایں۔ ف۳ مرن نہ دیے گو جیڑو وہ مال گی محبت ماں مست ہے تے عملِ صالح گی طرف توجہ نی دیتو۔ ف۴ یعنی جہنم گا اس درکہ ماں جت اگ ہڈیں پسلیں تروڑ چھڑے گی ف۵ تے کدے ٹھنڈی نی ہوتی۔ حدیث شریف ماں ہے جہنم گی اگ ہزار سال پکھائی گئی ات توڑی لال سُرخ ہوگئی۔ فر ہزار سال پکھائی گئی ات توڑی کہ سفید ہوگئی فر ہزار سال پکھائی گئی حتیٰ کہ سیاہ کالی ہوگئی تاں وہ سیاہ نیری ہے۔ (ترمذی) ف۶ یعنی ظاہری جسم نال وی ساڑے گی تے جسم گے اندروی پہچیکی تے دِلاں ناں وی ساڑے گی دِل ایسی چیز ایں جناں ناں ذرا جئی گرمی وی برداشت نی تاں جد جہنم گی اگ ان ور پہچیکی تے موت نے آنوں نی تاں کے حال ہوئے گو۔ دلاں ناں جلانوں اس واسطے ہے کہ وہ کفر تے عقائدِ باطلہ تے نیّاتِ فاسدہ گو مقام ایں۔ ف۷ یعنی اگ ماں سٹ گے دروازہ بند کر دتا جائیں گا۔ ف۸ یعنی دروازاں گی بندش آتشیں لوہا گا ستوناں دے مضبوط کر دتی جائے گی۔ تانجہ دروازہ کدے نہ کھُلیں۔ بعض مُفسّرین نے یہ معنیٰ بیان کیا ایں کہ دروازہ بند کر گے ان گا تھماں نال اناں گا ہتھ پیر بن دتا جائیں گا۔ ف۱ سورۂ الفیل مکّی ہے، اس ماں ایک (۱) رکوع، پنج (۵) آیات، بی (۲۰) کلمہ، چھیانوے (۹۶) حرف ایں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِاَصْحٰبِ الْفِيْلِ ﴿١﴾ اَلَمْ يَجْعَلْ

اے محبوب! کیا تم نے نی دیکھیو تھارا رب نے ان ہاتھی آلاں گو کے حال ف٢ کیو کیا انگو داوٗ

كَيْدَهُمْ فِيْ تَضْلِيْلٍ ﴿٢﴾ وَّ اَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا اَبَابِيْلَ ﴿٣﴾ تَرْمِيْهِمْ

تباہی ماں نہ سٹیو اور ان ور پرنداں گی فوج بھیجیں ف٣ کہ انہاں ناں کنکر

بِحِجَارَةٍ مِّنْ سِجِّيْلٍ ﴿٤﴾ فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَّاْكُوْلٍ ﴿٥﴾

گا پتھراں ناں ماریں ف٤ تواناں ناں کر چھڑیو جسطرح کھادی وی کھیتی کی پتی ف٥

سُوْرَةُ قُرَيْشٍ مَكِّيَّةٌ — اٰيَاتُهَا ٤ — رُكُوْعُهَا ١

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

اللہ گا ناں ناں شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف١

لِاِيْلٰفِ قُرَيْشٍ ﴿١﴾ اٖلٰفِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَآءِ وَالصَّيْفِ ﴿٢﴾ فَلْيَعْبُدُوْا

اس واسطے جے قریش ناں رغبت دوائی۔ ان گا سردی اور گرمی گا موسم ماں سفر کرن ماں رغبت دوائی ف٢ تو اناں ناں چاہیے کہ

رَبَّ هٰذَا الْبَيْتِ ﴿٣﴾ الَّذِيْٓ اَطْعَمَهُمْ مِّنْ جُوْعٍ ٥ وَّ اٰمَنَهُمْ

اس گھر ف٣ گا رب گی بندگی کریں۔ جس نے اناں ناں بکھ ماں ف٤ کھانوں دتو اور اناں ناں ایک بڑا خوف دے

ف٢ ہاتھی آلاں دے مراد ابرہہ تے اسگو لشکر ہے، ابرہہ یمن تے حبشہ گو بادشاہ تھو اس نے صنعا ماں ایک عبادت خانوں بنایو تھو تے چاہے تھو کہ حج کرن آلا بجائے مکّہ مکرمہ گے اِتے آئیں تے اسے کنیہ گو طواف کریں عرب گا لوکاں ناں یاہ گل بہت شاق تھی، قبیلۂ بنی کِنانہ گا ایک شخص نے موقع پا گے اس عبادت خانہ ماں گندگی کر چھڑی تے اس ناں گندگی نال تھپ چھڑیو اس ور ابرہہ ناں بہت طیش آیو تے اس نے کعبہ ناں ڈھان گو ارادو کر لیو تے قسم کھا گیو تے اس ارادہ نال اپنوں لشکر لے گے جس ماں بہت سارا ہاتھی تھا تے ان گے موہرے ایک بہت بڑو عظیم الجثّہ پہاڑ گی طرح ہاتھی تھو جس گو ناں محمود تھو ابرہہ نے مکّہ مکرمہ گے کول پہنچ گے اہلِ مکّہ گا جانور قید کر لیا، ان ماں دو سو اونٹھ عبدالمطلب گا وی تھا عبدالمطلب ابرہہ گے کول آیا، ابرہہ نے ان گی تعظیم کی تے اپنے کول بٹھایو تے مطلب دریافت کیو آپ نے فرمایو میرو مطلب تے مقصد یوہ ہے کہ مناں میرا اونٹھ واپس کیا جائیں، ابرہہ نے کہیو مناں بہت تعجب ہوئے کہ ہوں خانہ کعبہ ناں ڈھان واسطے آیو وو ہوں تے وہ تھارو تے تھارا باپ دادا گو معظم تے محترم مقام ایں تم اس گے واسطے کجھ نی کہتا تے اپناں اونٹھاں واسطے کہیں آپ نے فرمایو ہوں اونٹھاں ہی گو مالک ہاں اناں ہی گو کہوں تے کعبہ گو جیڑو مالک ہے وہ خود اسگی حفاظت فرمائے گو ابرہہ نے آپ گا اونٹھ واپس کر چھڑیا عبدالمطلب نے قریش ناں حال سنایو تے اناں ناں مشورو دتو کہ وہ پہاڑاں گی شنگراں ور چڑھ جائیں چنانچہ قریش تے ایسو ہی کیو تے حضرت عبدالمطلب نے کعبہ گا دروازہ ور پہنچ گے بارگاہِ الٰہی ماں کعبہ گی حفاظت واسطے دعا فرمائی تے دعا دے فارغ ہو گے آپ اپنی قوم گی طرف چلے گیا ابرہہ نے صبح نیرے اپناں لشکر ناں تیاری گو حکم دتو تے ہاتھیاں ناں تیار کیو لیکن محمود ہاتھی نہ اٹھیو تے کعبہ گی طرف نہ چلیو جس طرف چلائیں تھا چلے تھو جد کعبہ گی طرف موڑیں تھا بیس جائے تھو اللہ تعالیٰ نے چھوٹا چھوٹا پرندہ ان ور بھیجیا جیڑا اِنکا نکا سنگریزہ ان ور پھینکیں تھا جن دے وہ ہلاک ہو جائیں تھا۔ ف٣ جیڑا اسمندر گی طرف دے ڈاراں گا ڈار آیا ہر ایک گے کول ترے کنکریں تھیں دو دواں پیراں ماں ایک چونچ ماں ف٤ جس ور وہ پرندہ گیٹیں پھینکیں تھا وہ گیٹی اس گا خود ناں تروڑ گے سر دے نکل گے جسم ناں چیر گے ہاتھی بچوں گزر گے زمین ور پہنچے تھی ہر گیٹی ور اس شخص گو ناں لکھیو تھو جیڑو اس گیٹی نال ہلاک کیو گیو ف٥ جس سال یوہ واقعو ہویو اسے سال اس واقعہ دے پنجاہ دن گے بعد حضور سید عالم صلّی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلّم گی ولادت باسعادت ہوئی۔ ف١ سورۃ القریش بقولِ صحیح مکّی ہے، اس ماں ایک (١) رکوع، چار (٤) آیات، ستاراں (١٧) کلمہ، تہتر (٧٣) حرف ایں۔ ف٢ یعنی اللہ تعالیٰ گی نعمت بے شمار ایں اناہی بچوں ایک باندھی نعمت یاہ ہے کہ اس نے قریش ناں ہر سال ماں دو سفراں گی رغبت دوائی، ان گی محبت ان ماں پائی، سردیاں گا موسم ماں یمن گو سفر تے گرمیاں گا موسم ماں شام گو، کہ قریش تجارت واسطے ان موسماں ماں سفر کریں تھا تے ہر جگہ گا لوک اناں ناں اہلِ حرم کہیں تھا تے ان گی عزّت تے حرمت کریں تھا یہ امن گے نال تجارت کریں، تے فائدو لیں، تے مکّہ مکرمہ ماں رہن واسطے سرمایو پہچائیں تھا، جت نہ کھیتی ہے نہ ہور روزی گا ذریعہ، اللہ تعالیٰ گی یاہ نعمت ظاہر ہے تے اس دے فائدو لیں۔ ف٣ یعنی کعبہ شریف گے۔ ف٤ جس ماں ان سفراں دے پہلاں اپناں وطن ماں کھیتی باڑی نہ ہون گی وجہ دے مبتلا تھا ان سفراں گے ذریعے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مِّنْ خَوْفٍ ﴿۴﴾

امان بخشی ف۵

سُوْرَةُ الْمَاعُوْنِ مَكِّيَّةٌ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ اٰيَاتُهَا ۷ رُكُوْعُهَا ۱

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

اَرَءَيْتَ الَّذِىْ يُكَذِّبُ بِالدِّيْنِ ﴿۱﴾ فَذٰلِكَ الَّذِىْ يَدُعُّ الْيَتِيْمَ ﴿۲﴾ وَ

بِلا دیکھو دے جیڑو دین ناں جھٹلائے ف۲ فر وہ وہ ہے جیڑو یتیم ناں تکو دیے ف۳

لَا يَحُضُّ عَلٰى طَعَامِ الْمِسْكِيْنِ ﴿۳﴾ فَوَيْلٌ لِّلْمُصَلِّيْنَ ﴿۴﴾ الَّذِيْنَ هُمْ عَنْ

اور مسکین ناں کھانوں دین گی رغبت نی دیتو ف۴ تو ان نمازیاں گی خرابی ہے

صَلَاتِهِمْ سَاهُوْنَ ﴿۵﴾ الَّذِيْنَ هُمْ يُرَآءُوْنَ ﴿۶﴾ وَيَمْنَعُوْنَ الْمَاعُوْنَ ﴿۷﴾

جیڑا اپنی نماز دے بلیا بیٹھیا ایں ف۵ وہ جیڑا دکھاوو کریں ف۶ اور برتن گی چیز ف۷ منگیاں نی دیتا ف۸

سُوْرَةُ الْكَوْثَرِ مَكِّيَّةٌ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ اٰيَاتُهَا ۳ رُكُوْعُهَا ۱

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

اِنَّآ اَعْطَيْنٰكَ الْكَوْثَرَ ﴿۱﴾ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ ﴿۲﴾ اِنَّ شَانِئَكَ

اے محبوب! بیشک ہم نے تمناں بے شمار خوبیں عطا فرمائیں ف۲ تو تم اپناں رب واسطے نماز پڑھو ف۳ اور قربانی کرو ف۴ بیشک جیڑو تھارو دشمن ایں

ف۵ بسب حرم شریف گے تے اہل مکّہ ہون گے کوئے ان گے نال چھیڑ چھاڑ نی کرے تھو باوجود اس گے کہ ایاں اُواں قتل وغارت ہوتا رہیں، قافلہ لٹن ہوئیں، مسافر مار یا جائیں، یا یہ معنی ایں کہ اناں ناں کوڑھ دے امان بخشی کہ ان گا شہر ماں اناں ناں کدے جزام نہ ہوئے گو یا یوہ مطلب ہے کہ سید عالم حضرت محمد مصطفےٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی برکت نال اناں ناں خوفِ عظیم دے امان عطا فرمائی۔ ف۱ سورۃ الماعون مکّی ہے تے یوہ وی کہیو گیو ہے کہ نصف مکہ مکرمہ ماں نازل ہوئی، عاص بن وائل گا وارہ ماں تے نصف مدینہ طیبہ ماں عبداللہ بن ابی بن سلول منافق گا وارہ ماں۔ اس ماں ایک (۱) رکوع، ست (۷) آیات، پنجیں (۲۵) کلمہ، ایک سو پنجیں (۱۲۵) حرف ایں۔ ف۲ یعنی حساب تے جزا گو انکار کرے باوجود واضح دلائل ہون گے۔ شانِ نزول: یہ آیات عاص بن وائل سہمی یا ولید بن مغیرہ گا وارہ ماں نازل ہوئیں۔ ف۳ تے ان ور شدّت تے سختی کرے تے اسگو حق نی دیتو۔ ف۴ یعنی نہ خود دیے نہ دوجا دے دوائے انتہا درجہ گو بخیل ہے۔ ف۵ مراد اس دے منافقین ایں جیڑا تنہائی ماں نماز نی پڑھتا کیونکہ اس گا معتقد نی تے لوکاں گے سامنے نمازی بنیں تے اپناں آپ ناں نمازی ظاہر کریں تے دس واسطے اُٹھ بیس لیں تے حقیقت ماں نماز دے غافل ایں۔ ف۶ عبادتاں ماں۔ اگے ان گا بخل گو بیان فرمایو جائے۔ ف۷ مثلاً سوئی، ہنڈی، پیالی وغیرہ۔ ف۸ مسئلو: علما نے فرمایو کہ مستحب ہے کہ آدمی اپناں کہر ماں ایسی چیز اپنی حاجت دے زیادہ رکھے جن گی ہمسایاں ناں حاجت ہوئے تے اناں ناں عاریۃً دیا کرے۔ ف۱ سورۃ الکوثر جمہور گے نزدیک مدنی ایں۔ اس ماں ایک (۱) رکوع، ترے (۳) آیات، دس (۱۰) کلمہ، بتالی (۴۲) حرف ایں۔ ف۲ تے فضائلِ کثیرہ عنایت کر گے تمام خلق ور افضل کیو، حسنِ ظاہری وی دتو، حسنِ باطنی وی، نسبِ عالی وی، نبوت وی، کتاب وی، حکمت وی، علم وی، شفاعت وی، حوضِ کوثر وی، مقامِ محمود وی، کثرتِ امت وی، اعدائے دین ور غلبو وی، کثرتِ فتوحات وی، ہور بے شمار نعمت تے فضیلت جن گی نہایت نی۔ ف۳ جس نے تمناں عزت تے شرافت دتی۔ ف۴ اس گے واسطے اس گاناں ور، بخلاف بت پرستاں گے جیڑا بتاں گاناں ور ذبح کریں، اس آیت گی تفسیر ماں ایک قول یوہ وی ہے کہ نماز دے عید گی نماز مراد ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

هُوَ الْاَبْتَرُ ﴿۳﴾

وہی ہر خیر دوں محروم ایں ف۵

سُوْرَةُ الْكٰفِرُوْنَ مَكِّيَّةٌ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ — اٰيَاتُهَا ٦ رُكُوْعُهَا ١

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

قُلْ يٰۤاَيُّهَا الْكٰفِرُوْنَ ﴿۱﴾ لَاۤ اَعْبُدُ مَا تَعْبُدُوْنَ ﴿۲﴾ وَلَاۤ اَنْتُمْ

تم فرماؤ اے کافرو ف۲ نہ ہوں پوجوں جناں تم پوجیں اور نہ تم

عٰبِدُوْنَ مَاۤ اَعْبُدُ ﴿۳﴾ وَلَاۤ اَنَا عَابِدٌ مَّا عَبَدْتُّمْ ﴿۴﴾ وَلَاۤ اَنْتُمْ

پوجیں جناں ہوں پوجوں اور نہ ہوں پوجوں گو جیڑو تم نے پوجیو اور نہ تم

عٰبِدُوْنَ مَاۤ اَعْبُدُ ﴿۵﴾ لَكُمْ دِيْنُكُمْ وَلِيَ دِيْنِ ﴿۶﴾

پوجیں گا جناں ہوں پوجوں۔ تمناں تھارو دین اور مناں میرو دین ف۳

سُوْرَةُ النَّصْرِ مَدَنِيَّةٌ — بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ — اٰيَاتُهَا ٣ رُكُوْعُهَا ١

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

اِذَا جَآءَ نَصْرُ اللّٰهِ وَالْفَتْحُ ﴿۱﴾ وَرَاَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُوْنَ فِيْ

جد اللہ گی مددتے فتح آئے ف۲ اور لوکاں ناں تم دیکھو جے اللہ گا دین ماں

دِيْنِ اللّٰهِ اَفْوَاجًا ﴿۲﴾ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ ۚ اِنَّهٗ

فوجاں گی فوج داخل ہوئیں ف۳ تاں اپناں رب گی ثنا کرتاں ہویاں اُسگی پاکی بولو اور اُس دے بخشش چاہو ف۴ بیشک

ف۵ نہ تم۔ کیونکہ تھارو سلسلو قیامت تک جاری رہے گو، تھاری اولاد ماں وی بادھو ہوئے گو تے تھارا متبعین نال دنیا پرے جائے گی، تھارو ذکر منبراں ور بلند ہوئے گو، قیامت تک پیدا ہون آلا عالم تے واعظ اللہ تعالیٰ گا ذکر گے نال تھارو ذکر کرتا رہیں گا، بے نام تے نشان تے ہر نیکی تے خیر دے محروم تھارا دشمن ایں۔ شانِ نزول: جد حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا فرزند حضرت قاسم رضی اللہ تعالیٰ عنہ گو وصال ہو یوتاں کافراں نے آپ ناں ابتر یعنی اوتر کہیو تے یاہ کہیو کہ ہون ان گی نسل نی رہی ان گے بعد ان گو ذکر وی نہ رہے گو یہ سب چرچہ ختم ہو جائیں گا۔ اس ور یاہ سورۂ کریمہ نازل ہوئی تے اللہ تعالیٰ نے ان کفار گی تکذیب کی تے ان گو مکمل رد فرمایو۔ ف۱ سورۃ الکافرون مکی ہے، اس ماں ایک (۱) رکوع، چھ (۶) آیات، چھبی (۲۶) کلمہ چورانوے (۹۴) حرف ایں۔ شانِ نزول: قریش گی ایک جماعت نے حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے کہیو تھو کہ تم مہارا دین گو اتباع کرو ہم تھارا دین گو اتباع کراں گا ایک سال تم مہارا معبوداں گی عبادت کرو ایک سال ہم تھارا معبوداں گی عبادت کراں گا، سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو اللہ گی پناہ کہ ہوں اس گے نال کسے ناں شریک کروں کہن لگا تاں تم مہارا کسے معبود گے نال ہتھ ہی لا چھڑو ہم تھاری تصدیق کرلیاں گا تھارا معبود گی عبادت کراں گا، اس ور یاہ سورۂ شریفہ نازل ہوئی تے سیدّ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم مسجدِ حرام ماں تشریف لے گیا ات قریش گی وہ جماعت موجود تھی حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے اناں ناں یاہ سورت پڑھ گے سنائی تاں وہ مایوس ہو گیا تے حضور تے حضور گا اصحاب ناں ایذا دین گے پچھے پے گیا۔ ف۲ مخاطب ات مخصوص کافر ایں جیڑا علم الٰہی ماں ایمان دے محروم ایں۔ ف۳ یعنی تھارے واسطے تھارو کفر تے میرے واسطے میری توحید تے میرو اخلاص تے مقصود اس دے تہدید ہے۔ وَهٰذِهِ الْاٰيَةُ مَنْسُوْخَةٌ بِاٰيَةِ الْقِتَالِ ف۱ سورۂ نصر مدنی ایں، اس ماں ایک (۱) رکوع، ترے (۳) آیات، ستاراں (۱۷) کلمہ، ستتر (۷۷) حرف ایں۔ ف۲ نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گے واسطے دشمناں گا مقابلہ ماں۔ اس دے یا عام فتوحاتِ اسلام مراد ایں یا خاص فتحِ مکہ۔ ف۳ جیسو کہ فتحِ مکہ گے بعد ہو یو کہ لوک دُنیا گا کونہ کونہ دے شوقِ غلامی ماں چلیا آئیں تھا۔ تے شرف اسلام دے مشرف ہوئیں تھا۔ ف۴ امت واسطے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

كَانَ تَوَّابًا ﴿٣﴾

وہ بہت توبہ قبول کرن آلو ہے ف۵

سُوْرَةُ اللَّهَبِ مَكِّيَّةٌ | بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ | اٰيَاتُهَا ٥ رُكُوْعُهَا ١

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

تَبَّتْ يَدَآ اَبِيْ لَهَبٍ وَّتَبَّ ﴿١﴾ مَآ اَغْنٰى عَنْهُ مَالُهٗ وَمَا

تباہ ہوجائیں ابولہب گا دوئے ہتھ اور وہ تباہ ہو ہی گیو ف۲ اس گے کچھ کم نہ آیو اسگو مال اور نہ

كَسَبَ ﴿٢﴾ سَيَصْلٰى نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ ﴿٣﴾ وَّامْرَاَتُهٗ ؕ

جو کمایو ف۳ ہون تے المبا مارتی اگ ماں وہ تے اسگی بی بی ف۴

حَمَّالَةَ الْحَطَبِ ﴿٤﴾ فِيْ جِيْدِهَا حَبْلٌ

لکڑیاں گو گڈھو سرور چاتی۔ اس گا گلا ماں

مِّنْ مَّسَدٍ ﴿٥﴾

کھجور گی چھال گو رسّو ف۵

ف۵ اس سورت گا نازل ہون گے بعد حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے "سُبْحَانَ اللّٰهِ وَبِحَمْدِهٖ اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ وَاَتُوْبُ اِلَيْهِ" گی بہت کثرت فرمائی۔ حضرت ابن عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہما دے مروی ہے کہ یاہ سورت حجۃ الوداع ماں۔ منیٰ گا مقام ور نازل ہوئی ہے اس گے بعد آیت اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِيْنَكُمْ نازل ہوئی اس گا نازل ہون گے بعد اسی (۸۰) روز سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے دنیاماں تشریف رکھی۔ فر آیت اَلْكَلَالَة نازل ہوئی اس گے بعد حضور پنجاہ دن تشریف فرمار ہیا فر آیت وَاتَّقُوْا يَوْمًا تُرْجَعُوْنَ فِيْهِ اِلَى اللّٰهِ نازل ہوئی اس گے بعد حضور اکی دن یا ست دن تشریف فرمار ہیا اس سورت گا نازل ہون گے بعد صحابہ کرام نے سمجھ لیو تھو کہ دین کامل تے تمام ہوگیو تاں ہون حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دنیاماں زیادہ دیر تشریف نہ رکھیں گا چنانچہ حضرت عمر فاروق رضی اللہ تعالیٰ عنہ یاہ سورت سن گے اسے خیال ماں رویا، اس سورت گا نازل ہون گے بعد حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے خطبہ ماں فرمایو کہ ایک بندہ ناں اللہ تعالیٰ نے اختیار دتو چاہے دُنیاماں رہے چاہے اگلی ملاقات قبول فرمائے اس بندہ نے اللہ تعالیٰ نال ملاقات ناں اختیار کیو، یاہ سن گے حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو، تھارے ور مہاریں جان، مہاراماں، مہاراماں باپ، مہاریں اولاد سب قربان۔ ف۱ سورۂ ابی لہب مکی ہے، اس ماں ایک (۱) رکوع، پنج (۵) آیت، بی (۲۰) کلمہ، ستتر (۷۷) حرف ایں۔ شانِ نزول: جد نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے کوہِ صفا ور عرب گا لوکاں ناں دعوت دتی ہر طرف دے لوک آیا تے حضور نے ان سب دے اپناں صدق تے امانت گیں گواہیں لین گے بعد فرمایو اِنِّيْ لَكُمْ نَذِيْرٌ بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيْدٍ اس ور ابولہب نے حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے کہیو تھو کہ تم تباہ ہوجاؤ کیا تم نے ہمناں اس واسطے جمع کیو تھو، اس ور یاہ سورتِ شریفہ نازل ہوئی تے اللہ تعالیٰ نے اپناں حبیب اکرم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی طرف دے جواب ارشاد فرمایو۔ ف۲ ابولہب گو ناں عبدالعزیٰ ہے یوہ عبدالمطلب گو پوت تے سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گو چاچو تھو، بہت چٹو تے خوبصورت آدمی تھو اسے واسطے اس گی کنیت ابولہب ہے تے اسے کنیت دے وہ مشہور تھو۔ دواں ہتھاں دے مراد اسگی ذات ہے۔ ف۳ یعنی اس گی اولاد مروی ہے کہ ابولہب نے جد پہلی آیت سنی تاں کہن لگو جو کجھ میرو بھتیجو کہے اگر سچ ہے تاں ہوں اپنی جان بچان واسطے اپناں مال تے اولاد ناں فدیہ ماں دیوں گو۔ اس آیت ماں اس گو رد فرمایو گیو کہ یوہ خیال غلط ہے اس وقت کائے چیز کم آن آلی نی۔ ف۴ اُمِّ جمیل بنتِ حرب بن امیہ، ابوسفیان گی بہن جیڑی رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے سخت عناد تے عداوت رکھے تھی تے باوجود اس گے کہ بہت دولتمند تے بڑا کہرانہ گی تھی لیکن سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی عداوت ماں انتہاناں پہنچی وی تھی کہ خود اپناں سرور کنڈاں گو گڈو آن گے رسولِ کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا راہ ماں بچھے تھی تانجہ حضور تے حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا اصحاب ناں ایذا تے تکلیف ہوئے تے حضور گی ایذا رسانی اسناں اتنی پیاری تھی کہ وہ اس کم ماں کسے دوجا دے مدد لینی وی گوارہ نہ کرے تھی۔ ف۵ جس گے نال کنڈاں گو گڈو بنے تھی، ایک دن یوہ پہار چا گے لیار ہی تھی کہ تھک گے دموں کرن واسطے ایک پتھر ور بیس گئی اتناماں ایک فرشتہ نے بحکمِ الٰہی اس گا پچھادے اس گا گڈاناں کھیو وہ تھلے چھڑیو تے، رسی گلاماں پھس گئی تے پھانسی لگ گے وہ اتے مر گئی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

سُوْرَةُ الْاِخْلَاصِ مَكِّيَّةٌ | بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ | اٰيَاتُهَا ٤ رُكُوْعُهَا ١

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ ﴿١﴾ اَللّٰهُ الصَّمَدُ ﴿٢﴾ لَمْ يَلِدْ ٥ وَلَمْ يُوْلَدْ ﴿٣﴾

تم فرماؤ وہ اللہ ہے وہ ایک ہے ف۲ اللہ بے نیاز ہے ف۳ نہ اسگی کائے اولاد ف۴ اور نہ وہ کسے دے پیدا ہویو ف۵

وَلَمْ يَكُنْ لَّهٗ كُفُوًا اَحَدٌ ﴿٤﴾

اور نہ اُس گا جوڑ گو کوئے ف۶

سُوْرَةُ الْفَلَقِ مَدَنِيَّةٌ | بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ | اٰيَاتُهَا ٥ رُكُوْعُهَا ١

اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلو ف۱

قُلْ اَعُوْذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ﴿١﴾ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ ﴿٢﴾ وَمِنْ

تم فرماؤ ہوں اسگی پناہ لیوں جھڑو صبح ناں پیدا کرن آلو ہے ف۲ اس گی ساری مخلوق گا شر دے ف۳ تے

ف۱ سورۂ اخلاص مکّی تے بقولے مدنی ایں، اس ماں ایک (۱) رکوع، چار (۴) یا پنج (۵) آیات، پندرہ (۱۵) کلمہ، سنتالی (۴۷) حرف ایں۔ حدیثاں ماں اس سورت گی بہت فضیلت وارد ہوئیں ایں اسناں تہائی قرآن گے برابر فرمایو گیو ہے یعنی ترے وار اسناں پڑھیو جائے تاں پورا قرآن کریم گی تلاوت گو ثواب ملے۔ ایک شخص نے سیّدِ عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے عرض کیو کہ مناں اس سورت نال بہت محبت ہے فرمایو اسگی محبت تناں جنت ماں داخل کریگی۔ (ترمذی)۔ شانِ نزول: کفارِ عرب نے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے اللہ رب العزّت عزّ وجلّ، تبارک وتعالیٰ گے متعلق طرح طرح گا سوال کیا کوئے۔ کہے تھو اللہ گو نسب کے ہے، کوئے کہے تھو وہ سونا گو ہے یا چاندی گو یا لوہا گو یا لکڑی گو کس چیز گو ہے؟ کسے نے کہیو وہ کے کھائے، کے پیئے، اسناں ربوبیت کس دے ورثہ ماں تھائی ہے اس گو کون وارث ہوئے گو؟ ان گا جواب ماں اللہ تعالیٰ نے یاہ سورت نازل فرمائی تے اپنی ذات تے صفات گو بیان فرما گے معرفت گی راہ واضح کی تے جاہلانہ خیالات تے اوہام گی نیریاں ناں جن ماں وہ لوک تھا اپنی ذات وصفات گا نور نال دور فرمایو۔ ف۲ ربوبیت تے الوہیت ماں صفاتِ عظمت وکمال گے نال موصوف ہے، مثل تے نظیر تے شبیہ دے پاک تے منزّہ ہے اسگو کوئے شریک نی۔ ف۳ ہر چیز دے، نہ کھائے، نہ پیئے۔ ہمیشہ دے ہے ہمیشہ رہے۔ ف۴ کیونکہ کوئے اسگو ہم جنس نی۔ ف۵ کیونکہ وہ قدیم ایں تے پیدا ہونوں حادث گی شان ایں۔ ف۶ یعنی کوئے اسگو ہمتا تے عدیل نی اس سورت گی چند آیات ماں علم الٰہیات گا نفیس تے اعلیٰ مطالب بیان فرمادتا گیا جن گی تفصیلات نال کتب خانہ گا کتب خانہ پرے جائیں۔ ف۱ سورۂ فلق مدنی ایں تے ایک قول یوہ ہے کہ مکّی ہے، وَالْاَوَّلُ اَصَحُّ اس سورت ماں ایک (۱) رکوع، پنج (۵) آیات، ترئی (۲۳) کلمہ، چوہتر (۷۴) حرف ایں۔ شانِ نزول: یاہ سورت تے سورۃ النّاس جیڑی اس گے بعد ہے یہ اس وقت نازل ہوئیں جد کہ لبید بن اعصم یہودی تے اسگی تیہاں نے حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ور جادو کیو تے حضور گا جسم مبارک تے اعضائے ظاہر ور اس گو اثر ہو گیو قلب تے عقل تے اعتقاد ور کجھ اثر نہ پیو چند روز گے بعد حضرت جبریل آیا تے اناں نے عرض کیو کہ ایک یہودی نے تھارے ور جادو کیو ہے تے جادو گو جو کجھ سامان ہے وہ فلانہ کھوہ ماں ایک پتھر گے ہیٹھ دب چھڑیو ہے حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے حضرت علی مرتضیٰ رضی اللہ تعالیٰ عنہ ناں بھیجیو اناں نے کھوہ گو پانی کڈن دے بعد پتھر چایو اس گے ہیٹھوں کھجور گی گابھی گی تھیلی تھائی اس ماں حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا موئے اقدس جیڑا کنگھی شریف دے نکلیا تھا تے حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی کنگھی مقدس گا چند دندا تے ایک ڈوریا کمان گو چلّو جسماں یارہ گھ ماریں ویں تھیں، تے ایک موم گو پتلو جسماں یارہ سوئیں چوبیں ویں تھیں یوہ سارو سامان پتھر گے ہیٹھوں کڈھیو تے حضور گی خدمت ماں حاضر کیو گیو اللہ تعالیٰ نے یہ دوئے سورت نازل فرمائیں ان دواں سورتاں ماں یارہ آیات ایں، پنج سورۂ فلق ماں ہر ایک آیت پڑھن گے نال ایک ایک گھ کھلتی جائے تھی ات توڑی کہ یہ ساریں کھل گئیں۔ تے حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم بالکل تندرست ہو گیا۔ مسئلو: تعویز تے عمل جس ماں کوئے کفریہ جملو یا شرکیہ نہ ہوئے جائز ہے۔ خاص کر وہ عمل جیڑا آیاتِ قرآنیہ دے کیا جائیں یا جیڑا حدیثاں دے ثابت ہوئیں۔ حدیث شریف ماں ہے کہ اسما بنتِ عمیس نے عرض کیو یا رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم جعفر گا بچیاں ناں تدھے نظر لگ جائے کیا مناں اجازت ہے کہ ان گے واسطے عمل کروں حضور نے اجازت دتی (ترمذی) ف۲ تعوذ ماں اللہ تعالیٰ گو اس وصف گے نال ذکر تاں ایں کہ اللہ تعالیٰ صبح پیدا کر گے رات گی نیری ناں دور فرمائے تاں وہ قادر ہے کہ پناہ چاہن آلاناں جن حالات دے خوف ہے اناں ناں۔ دور فرمائے نیز جس طرح نیری رات ماں آدمی صبح گو انتظار کرے اسے طرح خوف زدہ امن تے راحت گو منتظر ہوئے۔ علاوہ بریں صبح اہلِ اضطرار تے اضطراب گی دعاں گا۔ قبول ہون گو وقت ہے تاں مطلب یوہ ہو یو کہ جس وقت درد تے غم پریشانی آلاں ناں آسائش دتی جائے تے دُعا قبول کی جائیں ہوں اس وقت گا پیدا کرن آلا گی پناہ چاہوں، ایک قول یوہ وی ہے کہ فلق جہنم ماں ایک وادی ہے۔ ف۳ جاندار ہوئے یا بے جان مکلّف ہوئے یا غیر مکلّف۔ بعض مفسّرین نے فرمایو ہے کہ مخلوق دے مرادات خاص ابلیس ہے جس دے بدتر مخلوق ماں کوئے نی۔ تے جادو گا عمل اسگی تے اس گا ساتھیاں تے لشکریاں گی مدد نال پورا ہوئیں۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

شَرِّ غَاسِقٍ اِذَا وَقَبَ ﴿۳﴾ وَمِنْ شَرِّ النَّفّٰثٰتِ فِی الْعُقَدِ ﴿۴﴾ وَمِنْ

نیری پان آلا گا شر دے جد وہ ڈُوبےف۴ اور ان عورتاں گا شردے جیڑیں گٹھاں ماں پھوک ماریں ف۵ اور

شَرِّ حَاسِدٍ اِذَا حَسَدَ ﴿۵﴾

حسد آلا گا شر دے جد وہ میرا دے سڑےف۶

سُوْرَةُ النَّاسِ مَدَنِيَّةٌ ۔ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ۔ اٰيَاتُهَا ۶ رُكُوْعَاتُهَا ۱

اللہ اللہ گا ناں نال شروع جیڑو نہایت مہربان رحم آلا اف۱

قُلْ اَعُوْذُ بِرَبِّ النَّاسِ ﴿۱﴾ مَلِكِ النَّاسِ ﴿۲﴾ اِلٰهِ النَّاسِ ﴿۳﴾ مِنْ شَرِّ

تم فرماؤ ہوں اگی پناہ ماں آئیو جیڑو ساراں لوکاں گو رب ہے ف۲ ساراں لوکاں گو بادشاہ ف۳ ساراں لوکاں گو خدا ف۴ اُس گا شردے

الْوَسْوَاسِ ۵ الْخَنَّاسِ ﴿۴﴾ الَّذِیْ یُوَسْوِسُ فِیْ صُدُوْرِ النَّاسِ ﴿۵﴾

جیڑو دلاں ماں بُرو خطرہ پائے ف۵ اور تاک ماں رہےف۶ وہ جیڑا لوکاں گا دلاں ماں وسوسہ پائیں

مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ ﴿۶﴾

جن اور آدمی ف۷

ف۴ حضرت اُمّ المومنین عائشہ صدیقہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا دے مروی ہے کہ رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے چن گی طرف دیکھ گے ان دے فرمایو اے عائشہ اللہ گی پناہ لے اس گا شر دے یوہ نیری کہلن آلو ہے جد ڈوب جائے (ترمذی) یعنی مہینہ گا آخر ماں جد چن چھپ جائے تاں جادو گا وہ عمل جیڑا بیمار کرن گے واسطے کیا ایں اسے وقت ماں کیا جائیں۔ ف۵ یعنی جادوگر عورت جیڑیں ڈوراں ماں گٹھ مار مار گے ان ماں جادو گا منتر پڑھ پڑھ گے پھونکیں جسطرح لبید گیں۔ لڑکیں۔ مسئلو: گٹھ بنانی ان ور گٹھ مارنی تے قرآن کریم گیں آیات یا اسمارِ الٰہیہ دم کرنا جائز ایں۔ جمہور صحابہ تے تابعین اسے ور ایں تے حدیث عائشہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا ماں ہے کہ جد حضور سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا اہل بچوں کوئے بیمار ہو جاتو تاں حضور یہی دو سورت پڑھ گے دم کرتا۔ ف۶ حسد آلو۔ وہ ہے جیڑو دوجا گی نعمت گا زوال گی تمنّا کرے، ات حاسد دنے یہودی مراد ایں جیڑا نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گے نال حسد کریں تھا یا خاص لبید بن اعصم یہودی۔ حسد بدترین صفت ہے تے یوہی سب دے پہلو گناہ ہے جیڑو آسمان ماں ابلیس نے کیو تے زمین ماں قابیل نے۔ ف۱ سورۃ الناس بقول اصح مدنی ایں۔ اس ماں ایک (۱) رکوع، چھ (۶) آیات، بی (۲۰) کلمہ، اناسی (۷۹) حرف ایں۔ ف۲ سب گو خالق، مالک۔ ذکر ماں انساناں گی تخصیص ان گی تشریف گے واسطے ہے کہ اناں ناں اشرف المخلوقات کیو۔ ف۳ ان گا کماں گی تدبیر فرمان آلو۔ ف۴ کہ اِلٰہ تے معبود ہونوں اسے گے نال خاص ہے۔ ف۵ مراد اس دے شیطان ہے۔ ف۶ یاہ اگی عادت ہی ہے کہ انسان جد غافل ہوئے تاں اس گا دِل ماں وسوسہ پائے تے جد انسان اللہ تعالیٰ گو ذکر کرے تاں شیطان انساناں دے ہٹ جائے۔ ف۷ یوہ بیان ایں وسوسہ پان آلا شیطان گو۔ کہ وہ جنّاں بچوں ہوئے تے انساناں بچوں دی جسطرح جنّاں کا شیطان انساناں ناں وسوسہ ماں پائیں اسے طرح انساناں گا شیطان وی ناصح بن گے ہمدرد بن گے آدمی گا دِل ماں وسوسہ پائیں فر اگر آدمی ان وسوساں ناں منیں تاں اسگو سلسلو بدھ جائے تے خوب گمراہ کرے تے اگر اس دے متنفر ہوئے تاں ہٹ جائیں تے چھپیار ہیں۔ آدمیاں نا چاہیئے کہ شیاطین جن گا شر دے وی پناہ منگے تے شیاطین انس گا شر دے وی بخاری تے مسلم گی حدیث ماں ہے کہ سیّد عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم شب ناں جد بستر مبارک ور تشریف لیا تا تاں اپناں دوئے دستِ مبارک ملا گے ان ور دم کرتا تے سورۂ قل ہو اللہ تے قل اعوذ برب الفلق تے قل اعوذ بربِ الناس پڑھ گے اپناں مبارک ہتھاں ناں بر اقدس دے لے گے تمام جسم اقدس ور پھیر تا جت تک دستِ مبارک پہنچتا یوہ عمل ترے مرتبہ فرماتا وَاللّٰہُ تَعَالٰی اَعْلَمُ بِمُرَادِہٖ وَاَسْرَارِ کِتَابِہٖ وَاٰخِرُ دَعْوَانَا اَنِ الْحَمْدُ لِلّٰہِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ وَاَفْضَلُ الصَّلٰوۃِ وَاَزْکَی السَّلَامِ عَلٰی حَبِیْبِہٖ وَسَیِّدِ اَنْبِیَآئِہٖ وَرُسُلِہٖ سَیِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَّاٰلِہٖ وَاَصْحَابِہٖ اَجْمَعِیْنَ۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

دعاے ماثورہ اَللّٰهُمَّ اٰنِسْ وَحْشَتِيْ فِيْ قَبْرِيْ ط اَللّٰهُمَّ ارْحَمْنِيْ بِالْقُرْاٰنِ وَاجْعَلْهُ لِيْ اِمَامًا وَّنُوْرًا وَّهُدًى وَّرَحْمَةً ط اَللّٰهُمَّ ذَكِّرْنِيْ مِنْهُ مَا نَسِيْتُ وَعَلِّمْنِيْ مِنْهُ مَا جَهِلْتُ وَارْزُقْنِيْ تِلَاوَتَهٗ اٰنَآءَ اللَّيْلِ وَاَطْرَافَ النَّهَارِ وَاجْعَلْهُ حُجَّةً لِّيْ يَارَبَّ الْعٰلَمِيْنَ

ترجمو: اے اللہ! قبر ماں میری وحشت ناں انسیت ماں بدل چھوڑ۔ اے اللہ! میرے ور رحم فرما قرآن مجید کا صدقہ ماں تے اساں میرے واسطے رہنما تے روشنی تے رحمت تے ہداتی فرما چھوڑ۔ اے اللہ میرا دے جیڑی قرآن کریم ماں پُل ہوگئی ہوئے اساں یاد دوا چھوڑ تے جساں ہوں نہ سمجھ سکیو ہوؤں اس ناں سکھا چھوڑ۔ تے دن رات اسگی تلاوت گی مناں توفیق عطا فرمااے ساری کائنات گا مالک اس قرآن مجید ناں میرے واسطے نجات گی دلیل بنا چھوڑ۔

(الجامع الصغیر للسیوطی، الحدیث: ۱۷۵، ص ۴۱، دار الکتب العلمیۃ بیروت وتفسیر روح البیان، سورۃ الاسراء، تحت الآیۃ ۱۰، ج ۵، ص ۱۳۶، کوئٹہ)

از مولانا یعقوب چرخی منقول ست کے صحابۂ کبار بعد تلاوتِ قرآن ہر روزہ مواظبت ایں درود داشتند:

(مولانا یعقوب چرخی دے منقول ہے کہ صحابہ کبار قرآن مجید گی تلاوت گے بعد ہر دن یوہ درود شریف پابندی نال پڑھیں تھا)

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَّاٰلِهٖ وَصَحْبِهٖ بِعَدَدِ مَا فِيْ جَمِيْعِ الْقُرْاٰنِ حَرْفًا حَرْفًا وَّبِعَدَدِ كُلِّ حَرْفٍ اَلْفًا اَلْفًا

(ترجمو: اے اللہ حضرت محمد صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ور درود نازل فرما، ان گی آل تے اصحاب ور قرآن پاک گا ہر حرف گی تعداد گے برابر تے ہر حرف گے بدلے ہزار ہزار بار)

دُعاء ختم القرآن صَدَقَ اللّٰهُ الْعَلِيُّ الْعَظِيْمُ ○ وَصَدَقَ رَسُوْلُهُ النَّبِيُّ الْكَرِيْمُ ○ وَنَحْنُ عَلٰى ذٰلِكَ مِنَ الشّٰهِدِيْنَ ○ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا اِنَّكَ اَنْتَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ ○ اَللّٰهُمَّ ارْزُقْنَا بِكُلِّ حَرْفٍ مِّنَ الْقُرْاٰنِ حَلَاوَةً وَّبِكُلِّ جُزْءٍ مِّنَ الْقُرْاٰنِ جَزَآءً ○ اَللّٰهُمَّ ارْزُقْنَا بِالْاَلِفِ اُلْفَةً وَّبِالْبَآءِ بَرَكَةً وَّبِالتَّآءِ تَوْبَةً وَّبِالثَّآءِ ثَوَابًا وَّبِالْجِيْمِ جَمَالًا وَّبِالْحَآءِ حِكْمَةً وَّبِالْخَآءِ خَيْرًا وَّبِالدَّالِ دَلِيْلًا وَّبِالذَّالِ ذَكَآءً وَّبِالرَّآءِ رَحْمَةً وَّبِالزَّآءِ زَكٰوةً وَّبِالسِّيْنِ سَعَادَةً وَّبِالشِّيْنِ شِفَآءً وَّبِالصَّادِ صِدْقًا وَّبِالضَّادِ ضِيَآءً وَّبِالطَّآءِ طَرَاوَةً وَّ بِالظَّآءِ ظَفَرًا وَّبِالْعَيْنِ عِلْمًا وَّبِالْغَيْنِ غِنًى وَّبِالْفَآءِ فَلَاحًا وَّبِالْقَافِ قُرْبَةً وَّبِالْكَافِ كَرَامَةً وَّبِاللَّامِ لُطْفًا وَّبِالْمِيْمِ مَوْعِظَةً وَّبِالنُّوْنِ نُوْرًا وَّبِالْوَاوِ وُصْلَةً وَّبِالْهَآءِ هِدَايَةً وَّبِالْيَآءِ يَقِيْنًا ○ اَللّٰهُمَّ انْفَعْنَا بِالْقُرْاٰنِ الْعَظِيْمِ ○ وَارْفَعْنَا بِالْاٰيٰتِ وَالذِّكْرِ الْحَكِيْمِ ○ وَتَقَبَّلْ مِنَّا قِرَآءَتَنَا وَتَجَاوَزْ عَنَّا مَا كَانَ فِيْ تِلَاوَةِ الْقُرْاٰنِ مِنْ خَطَاٍ اَوْ نِسْيَانٍ اَوْ تَحْرِيْفِ كَلِمَةٍ عَنْ مَّوَاضِعِهَا اَوْ تَقْدِيْمٍ اَوْ تَاْخِيْرٍ اَوْ زِيَادَةٍ اَوْ نُقْصَانٍ اَوْ تَاْوِيْلٍ عَلٰى غَيْرِ مَا اَنْزَلْتَهٗ عَلَيْهِ اَوْ رَيْبٍ اَوْ شَكٍّ اَوْ سَهْوٍ اَوْ سُوْءِ اِلْحَانٍ اَوْ تَعْجِيْلٍ عِنْدَ تِلَاوَةِ الْقُرْاٰنِ اَوْ اِدْغَامٍ بِغَيْرِ مُدْغَمٍ اَوْ اِظْهَارٍ بِغَيْرِ مَا بَيَانٍ اَوْ مَدٍّ اَوْ تَشْدِيْدٍ اَوْ هَمْزَةٍ اَوْ جَزْمٍ اَوْ اِعْرَابٍ بِغَيْرِ مَا كَتَبَهٗ اَوْ قِلَّةِ رَغْبَةٍ وَّرَهْبَةٍ عِنْدَ اٰيَاتِ الرَّحْمَةِ وَاٰيَاتِ الْعَذَابِ فَاغْفِرْ لَنَا رَبَّنَا وَاكْتُبْنَا مَعَ الشّٰهِدِيْنَ ○ اَللّٰهُمَّ نَوِّرْ قُلُوْبَنَا بِالْقُرْاٰنِ وَزَيِّنْ اَخْلَاقَنَا بِالْقُرْاٰنِ وَنَجِّنَا مِنَ النَّارِ بِالْقُرْاٰنِ وَاَدْخِلْنَا فِي الْجَنَّةِ بِالْقُرْاٰنِ ○ اَللّٰهُمَّ اجْعَلِ الْقُرْاٰنَ لَنَا فِي الدُّنْيَا قَرِيْنًا وَّفِي الْقَبْرِ مُوْنِسًا وَّعَلَى الصِّرَاطِ نُوْرًا وَّفِي الْجَنَّةِ رَفِيْقًا وَّمِنَ

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

النَّارِ سِتْرًا وَّحِجَابًا وَّ اِلَى الْخَيْرَاتِ كُلِّهَا دَلِيْلًا ○ فَاكْتُبْنَا عَلَى التَّمَامِ وَارْزُقْنَآ اَدَآءً بِالْقَلْبِ وَاللِّسَانِ وَحُبَّ الْخَيْرِ وَالسَّعَادَةِ وَالْبِشَارَةَ مِنَ الْاِيْمَانِ ○ وَصَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى خَيْرِ خَلْقِهٖ مُحَمَّدٍ مَّظْهَرِ لُطْفِهٖ وَنُوْرِ عَرْشِهٖ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَّاٰلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ اَجْمَعِيْنَ وَسَلَّمَ تَسْلِيْمًا كَثِيْرًا كَثِيْرًا ○

ترجمو: اللہ بلندتے عظمت آلا نے سچو کلام نازل فرمایو، تے اس گا رسول جیڑا بہت ہی عزت تے کرامت آلا نبی ایں، اناں نے سچ سچ مہارا تک پہنچایو۔ تے ہم سب اس گا سچا ہون گی گواہی دیاں، اے مہارا رب تو اس قرآن کریم گی تلاوت ناں مہاری طرفوں قبول فرما، بے شک تو بڑو سنن آلو جانن آلو ہے۔

اے اللہ تو ہمناں قرآن مجید گا ہر ایک حرف گا بدلہ ماں ایمان گی لذت تے مٹھاس عطا فرما، تے قرآن مجید گا ہر حصہ گی تلاوت کرن گی ہمناں جزا عطا فرما۔

اے اللہ! ہر (الف) کا پڑھن ور ہمناں الفت عطا فرما (با) کے مہاوے برکت عطا فرما (تا) پڑھن ور مہاری توبہ قبول فرماتے (ثا) گا حرف ور ھمناں ثواب عطا فرماتے (جیم) گا پڑھن ور ہمناں جمال عطا فرماتے (حا) گی ادائیگی ور ہمناں حکمت عطا فرماتے (خا) پڑھن ور ھمناں خیر دے نواز تے دال گی ادائیگی ور ھمناں دلیل عطا فرماتے (ذال) گا پڑھن ور ہمناں ذکر گی توفیق عطا فرماتے (را) ور ھمناں اپنی رحمت نال نواز تے (زا) ور ہمناں ستھروپن عطا کرتے (سین) نال مہارے اندر سعادت مندی پیدا فرماتے (شین) گا پڑھن ور بیماریاں دے شفا عطا فرماتے (صاد) ور ھمناں سچو تے صادق بنا چھڑتے (ضاد) گی آدائیگی ور ھمناں روشنی ماں چلادے تے (طا) ور ھمناں تازگی عطا فرماتے (ظا) ور ھمناں کامیابی عطا فرماتے (عین) ور ھمناں علم عطا فرماتے (غین) ور مال گی کشادگی تے غنائے قلبی عطا فرماتے (فا) ور فلاح تے کامیابی عطا فرماتے (قاف) ور ہمناں اپنی قربت عطا فرماتے (کاف) ور ہمناں کرامت تے بزرگی عطا فرما (لام) ور ہمناں لطف و عنایت گی بارش عطا فرماتے (میم) گے بدلے ھمناں اچھی نصیحت ور چلا چھڑتے (نون) ور ھمناں اپنی نورانی کرناں نال نواز دے تے (واؤ) کے بدلے ھمناں اتفاق تے اتحاد گی برکت نال نواز تے (ھا) گے بدلے ھمناں ہدایت ور چلا تے قرآن مجید ماں ہر جگہ تلاوت ماں آیا حرف (یا) گی برکت نال ھمناں یقینِ محکم عطا فرما۔

اے اللہ! ہمناں تو عظمت آلا قرآن مجید گی برکت نال خوب نفعو عطا فرماتے تمام آیتاں تے حکیمانہ نصیحتاں دے مہارا درجات ماں بلندی عطا فرماتے مہارا اس پڑھن پڑھان ناں قبول فرما۔ تلاوت قرآن گے وقت مہارا دے جیڑی خطا ہوئی ہوئے بُھل چک ہوئی ہوئے اس ناں معاف فرما چھڑ قرآن مجید پڑھتے ویلے کسے لفظ ماں اس گا ٹھکانا دے ہٹا گے غلطی کی ہوئے اساں معاف فرما یا کوئے حرف اگا گو پچھے یا پچھا گو اگے پڑھ لیو ہوئے یا کائے مہارا دے کمی یا زیادتی ہوئی ہوئے اس ناں معاف فرما، تے تیں جیڑو کلام نازل فرمایو اس گے خلاف کائے تاویل ہوئی ہوئے اس ناں درگزر فرما۔ ہر طرح گا شک شبہ تے بُھل دے ہمناں بچا، چاہے نامناسب آواز نال پڑھن ماں آ گیو ہوئے یا تلاوت قرآن ماں مہارا دے جلدی ہوئی ہوئے یا سستی کی ہوئے یا کیتے تیزی نال گزر گیا ہواں یا پڑھتے ویلے مہاری زبان کم گئی ہوئے ایسی تمام کمیاں کجیاں ناں معاف فرما۔ پڑھتے وقت جت ٹھہرن گی جگہ ہوئے ات نہ ٹھہریاں ہواں یا نہ ملان کی جگہ ملا گے پڑھیو ہوئے، یا کوئے ایسو لفظ ہوئے جیڑو تیں نہ فرمایو ہوئے تے مہاری زبان دے نکل گیو ہوئے اسگی وی ہم تیرا دے معافی چاہاں۔

یا اللہ! قرآن مجید ماں کائے (مد) گی جگہ ہوئے یا (تشدید) یا (غیر تشدید) گی جگہ ہوئے یا (جزم) ہوئے یو کوئے زیر زبر تے (پیش) اس طرح پڑھ لئی ہوئے جوات لکھیو و نہ ہوئے اس بل گی وی ہم تیرا دے معافی گا طلبگار ہاں رحمت گی آیات پڑھتے ویلے بغیر رغبت گے پڑھ لئیں ہوئیں تے عذاب گی آیات پڑھن ور مہارا دل ماں تیرو ڈر پیدا ہون ماں کمی رہ گئی ہوئے تاں توں معاف فرما چھڑ۔ اے مہارا رب مہاراں گناہاں ناں معاف فرماتے حق گی گواہی دین آلاں ماں مہارو وی ناں لکھ تے یا اللہ مہاراں دلاں ناں قرآن مجید گا نور نال جگمگا چھڑ۔ مہارا اخلاق ماں قرآن کریم گی تعلیم نال زینت پیدا فرما، یا اللہ قرآن مجید گی برکت نال ھمناں اگ دے نجات عطا فرما۔ تے قرآن مجید گے ذریعے ھمناں جنت ماں داخلو عطا فرما۔ اے اللہ دنیا گی زندگی ماں مہارا واسطے قرآن مجید ناں تیرے نال تعلق قائم رکھن گو ذریعو بنا، تے قبر ماں قرآن مجید گی برکت نال مہارا دے وحشت ناں دور کر۔ آخرت گو رستو طے کرن ور مہارے واسطے قرآن مجید ناں جنت ماں مہار و رفیق بنا تے اگ دے بچن گی ڈھال بنا تے تمام نیکیاں ناں حاصل کرن ماں قرآن مجید ناں مہارے واسطے دلیل بنا تے تمام نیکیں مہارا نامۂ اعمال ماں درج فرماتے ہمناں توفیق دے کہ سچا دل نال، صاف ستھری زبان نال ادا کرن تے خیر و سعادت تے محبت تے ایمان گی بشارت نال ہمناں مالا مال کرتے اللہ تعالیٰ درود و سلام گو تحفو حضرت محمد صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ناں عطا فرمائے جیڑا اس مخلوق ماں سب دے افضل تے بہتر ایں تے اس گا لطف تے عنایت گی ہمناں پہچان کران آلا ایں، جیڑا ہم ساراں گا سردار ایں تے اس گا عرش گا نور ایں تے اللہ تعالیٰ ہم سب گی طرف دے درود و سلام گو ہدیو حضرت محمد صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ور ان گی ازواج مطہرات ور ان گی اولاد ور تے ان گا تمام اصحاب کرام تک پچاتے سلام ور سلام تے بہت بہت سلام ان ور نازل فرمائے۔

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَّعَلٰٓى اٰلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلٰٓى اِبْرَاهِيْمَ وَعَلٰٓى اٰلِ اِبْرَاهِيْمَ اِنَّكَ حَمِيْدٌ مَّجِيْدٌ
اَللّٰهُمَّ بَارِكْ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَّعَلٰٓى اٰلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلٰٓى اِبْرَاهِيْمَ وَعَلٰٓى اٰلِ اِبْرَاهِيْمَ اِنَّكَ حَمِيْدٌ مَّجِيْدٌ

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

قرآن مجید گی سورتاں گی فہرست

شمار سورت	نام سورت	شمار پارہ	نمبر صفحہ
۱	سورہ فاتحہ	۱	۲
۲	سورہ بقرہ	۱،۲،۳	۳
۳	سورہ آل عمران	۳،۴	۸۹
۴	سورہ نسآء	۴،۵،۶	۱۳۸
۵	سورہ مآئدة	۶،۷	۱۹۱
۶	سورہ انعام	۷،۸	۲۳۰
۷	سورہ اعراف	۸،۹	۲۷۰
۸	سورہ انفال	۹،۱۰	۳۱۸
۹	سورہ توبہ	۱۰،۱۱	۳۳۶
۱۰	سورہ یونس	۱۱	۳۷۳
۱۱	سورہ ہود	۱۱،۱۲	۳۹۷
۱۲	سورہ یوسف	۱۲،۱۳	۴۲۲
۱۳	سورہ رعد	۱۳	۴۴۷
۱۴	سورہ ابراہیم	۱۳	۴۵۸
۱۵	سورہ حجر	۱۳،۱۴	۴۷۰
۱۶	سورہ نحل	۱۴	۴۸۰
۱۷	سورہ بنی اسرائیل	۱۵	۵۰۷
۱۸	سورہ کہف	۱۵،۱۶	۵۲۸
۱۹	سورہ مریم	۱۶	۵۴۸
۲۰	سورہ طٰہٰ	۱۶	۵۶۱
۲۱	سورہ انبیآء	۱۷	۵۷۹
۲۲	سورہ حج	۱۷	۵۹۶
۲۳	سورہ مؤمنون	۱۸	۶۱۵
۲۴	سورہ نور	۱۸	۶۲۹
۲۵	سورہ فرقان	۱۸،۱۹	۶۴۷
۲۶	سورہ شعرآء	۱۹	۶۵۹
۲۷	سورہ نمل	۱۹،۲۰	۶۷۷
۲۸	سورہ قصص	۲۰	۶۹۳
۲۹	سورہ عنکبوت	۲۰،۲۱	۷۱۳
۳۰	سورہ روم	۲۱	۷۲۸
۳۱	سورہ لقمان	۲۱	۷۳۹
۳۲	سورہ سجدہ	۲۱	۷۴۶
۳۳	سورہ احزاب	۲۱،۲۲	۷۵۱
۳۴	سورہ سبا	۲۲	۷۶۹
۳۵	سورہ فاطر	۲۲	۷۸۱
۳۶	سورہ یٰسٓ	۲۲،۲۳	۷۹۲
۳۷	سورہ صافات	۲۳	۸۰۲
۳۸	سورہ صٓ	۲۳	۸۱۴
۳۹	سورہ زمر	۲۳،۲۴	۸۲۴
۴۰	سورہ مؤمن	۲۴	۸۴۰
۴۱	سورہ حٰمٓ السجدہ	۲۴	۸۵۷
۴۲	سورہ شوریٰ	۲۵	۸۶۹
۴۳	سورہ زخرف	۲۵	۸۸۰
۴۴	سورہ دخان	۲۵	۸۹۱
۴۵	سورہ جاثیہ	۲۵	۸۹۶
۴۶	سورہ احقاف	۲۶	۹۰۳
۴۷	سورہ محمد	۲۶	۹۱۱
۴۸	سورہ فتح	۲۶	۹۱۹
۴۹	سورہ حجرات	۲۶	۹۲۶
۵۰	سورہ قٓ	۲۶	۹۳۱
۵۱	سورہ ذاریات	۲۶،۲۷	۹۳۶
۵۲	سورہ طور	۲۷	۹۴۲
۵۳	سورہ نجم	۲۷	۹۴۶
۵۴	سورہ قمر	۲۷	۹۵۱
۵۵	سورہ رحمٰن	۲۷	۹۵۶
۵۶	سورہ واقعہ	۲۷	۹۶۱
۵۷	سورہ حدید	۲۷	۹۶۷
۵۸	سورہ مجادلہ	۲۸	۹۷۵
۵۹	سورہ حشر	۲۸	۹۸۱
۶۰	سورہ ممتحنہ	۲۸	۹۸۷
۶۱	سورہ صف	۲۸	۹۹۲
۶۲	سورہ جمعہ	۲۸	۹۹۵
۶۳	سورہ منافقون	۲۸	۹۹۷
۶۴	سورہ تغابن	۲۸	۱۰۰۰
۶۵	سورہ طلاق	۲۸	۱۰۰۳
۶۶	سورہ تحریم	۲۸	۱۰۰۷
۶۷	سورہ ملک	۲۹	۱۰۱۱
۶۸	سورہ قلم	۲۹	۱۰۱۵
۶۹	سورہ حآقہ	۲۹	۱۰۱۹
۷۰	سورہ معارج	۲۹	۱۰۲۲
۷۱	سورہ نوح	۲۹	۱۰۲۵
۷۲	سورہ جنّ	۲۹	۱۰۲۸
۷۳	سورہ مزمّل	۲۹	۱۰۳۲
۷۴	سورہ مدثّر	۲۹	۱۰۳۵
۷۵	سورہ قیامہ	۲۹	۱۰۳۸
۷۶	سورہ دہر	۲۹	۱۰۴۰
۷۷	سورہ مرسلات	۲۹	۱۰۴۴
۷۸	سورہ نبا	۳۰	۱۰۴۷
۷۹	سورہ نازعات	۳۰	۱۰۴۹
۸۰	سورہ عبس	۳۰	۱۰۵۲
۸۱	سورہ تکویر	۳۰	۱۰۵۴
۸۲	سورہ انفطار	۳۰	۱۰۵۶
۸۳	سورہ مطففین	۳۰	۱۰۵۷
۸۴	سورہ انشقاق	۳۰	۱۰۵۹
۸۵	سورہ بروج	۳۰	۱۰۶۱
۸۶	سورہ طارق	۳۰	۱۰۶۳
۸۷	سورہ اعلیٰ	۳۰	۱۰۶۴
۸۸	سورہ غاشیہ	۳۰	۱۰۶۵
۸۹	سورہ فجر	۳۰	۱۰۶۶
۹۰	سورہ بلد	۳۰	۱۰۶۸
۹۱	سورہ شمس	۳۰	۱۰۷۰
۹۲	سورہ لیل	۳۰	۱۰۷۱
۹۳	سورہ ضحیٰ	۳۰	۱۰۷۲
۹۴	سورہ انشراح	۳۰	۱۰۷۳
۹۵	سورہ تین	۳۰	۱۰۷۳
۹۶	سورہ علق	۳۰	۱۰۷۴

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

۹۷	سورہ قدر	۳۰	۱۰۷۵
۹۸	سورہ بیّنہ	۳۰	۱۰۷۶
۹۹	سورہ زلزال	۳۰	۱۰۷۷
۱۰۰	سورہ عادیات	۳۰	۱۰۷۸
۱۰۱	سورہ قارعۃ	۳۰	۱۰۷۸
۱۰۲	سورہ تکاثر	۳۰	۱۰۷۹
۱۰۳	سورہ عصر	۳۰	۱۰۸۰
۱۰۴	سورہ ہمزہ	۳۰	۱۰۸۰
۱۰۵	سورہ فیل	۳۰	۱۰۸۱
۱۰۶	سورہ قریش	۳۰	۱۰۸۱
۱۰۷	سورہ ماعون	۳۰	۱۰۸۲
۱۰۸	سورہ کوثر	۳۰	۱۰۸۲
۱۰۹	سورہ کافرون	۳۰	۱۰۸۳
۱۱۰	سورہ نصر	۳۰	۱۰۸۳
۱۱۱	سورہ لھب	۳۰	۱۰۸۴
۱۱۲	سورہ اخلاص	۳۰	۱۰۸۴
۱۱۳	سورہ فلق	۳۰	۱۰۸۵
۱۱۴	سورہ ناس	۳۰	۱۰۸۵

قرآن مجید گی سورتاں گی فہرست باعتبارِ حرفِ تہجی

نام سورت	شمار سورت	شمار پارہ	نمبر صفحہ
ا			
ال عمران	۳	۳	۸۹
انعام	۶	۷	۲۳۰
اعراف	۷	۸	۲۷۰
انفال	۸	۹	۳۱۸
ابراہیم	۱۴	۱۳	۴۵۸
انبیآء	۲۱	۱۷	۵۷۹
احزاب	۳۳	۲۱	۷۵۱
احقاف	۴۶	۲۶	۹۰۳
انفطار	۸۲	۳۰	۱۰۵۶
انشقاق	۸۴	۳۰	۱۰۵۹
اعلیٰ	۸۷	۳۰	۱۰۶۴
انشراح	۹۴	۳۰	۱۰۷۳
اخلاص	۱۱۲	۳۰	۱۰۸۴
ب			
بقرہ	۲	۱	۳
بنی اسرائیل	۱۷	۱۵	۵۰۷
بروج	۸۵	۳۰	۱۰۶۱
بلد	۹۰	۳۰	۱۰۶۸
بیّنہ	۹۸	۳۰	۱۰۷۶
ت			
توبہ	۹	۱۰	۳۳۶
تغابن	۶۴	۲۸	۱۰۰۰
تحریم	۶۶	۲۸	۱۰۰۷
تکویر	۸۱	۳۰	۱۰۵۴
تین	۹۵	۳۰	۱۰۷۳

نام سورت	شمار سورت	شمار پارہ	نمبر صفحہ
تکاثر	۱۰۲	۳۰	۱۰۷۹
ج			
جاثیہ	۴۵	۲۵	۸۹۶
جمعہ	۶۲	۲۸	۹۹۵
جنّ	۷۲	۲۹	۱۰۲۸
ح			
حجر	۱۵	۱۳	۴۷۰
حج	۲۲	۱۷	۵۹۶
حٰمٓ السجدہ	۴۱	۲۴	۸۵۷
حجرات	۴۹	۲۶	۹۲۶
حدید	۵۷	۲۷	۹۶۷
حشر	۵۹	۲۸	۹۸۱
حآقہ	۶۹	۲۹	۱۰۱۹
د			
دخان	۴۴	۲۵	۸۹۱
دہر	۷۶	۲۹	۱۰۴۰
ذ			
ذاریات	۵۱	۲۶	۹۳۶
ر			
رعد	۱۳	۱۳	۴۴۷
روم	۳۰	۲۱	۷۲۸
رحمٰن	۵۵	۲۷	۹۵۶
ز			
زمر	۳۹	۲۳	۸۲۴
زخرف	۴۳	۲۵	۸۸۰
زلزال	۹۹	۳۰	۱۰۷۷

نام سورت	شمار سورت	شمار پارہ	نمبر صفحہ
س			
سجدہ	۳۲	۲۱	۷۴۶
سبا	۳۴	۲۲	۷۶۹
ش			
شعرآء	۲۶	۱۹	۶۵۹
شوریٰ	۴۲	۲۵	۸۶۹
شمس	۹۱	۳۰	۱۰۷۰
ص			
صافات	۳۷	۲۳	۸۰۲
صٓ	۳۸	۲۳	۸۱۴
صف	۶۱	۲۸	۹۹۲
ض			
ضحیٰ	۹۳	۳۰	۱۰۷۲
ط			
طٰہٰ	۲۰	۱۶	۵۶۱
طور	۵۲	۲۷	۹۴۲
طلاق	۶۵	۲۸	۱۰۰۳
طارق	۸۶	۳۰	۱۰۶۳
ع			
عنکبوت	۲۹	۲۰	۷۱۳
عبس	۸۰	۳۰	۱۰۵۲
علق	۹۶	۳۰	۱۰۷۴
عادیات	۱۰۰	۳۰	۱۰۷۸
عصر	۱۰۳	۳۰	۱۰۸۰
غ			
غاشیہ	۸۸	۳۰	۱۰۶۵

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

سورت	سورت نمبر	پارہ	صفحہ
ف			
فاتحه	۱	۱	۲
فرقان	۲۵	۱۸	۶۴۷
فاطر	۳۵	۲۲	۷۸۱
فتح	۴۸	۲۶	۹۱۹
فجر	۸۹	۳۰	۱۰۶۶
فیل	۱۰۵	۳۰	۱۰۷۳
فلق	۱۱۳	۳۰	۱۰۸۵
ق			
قصص	۲۸	۲۰	۶۹۳
قٓ	۵۰	۲۶	۹۳۱
قمر	۵۴	۲۷	۹۵۱
قلم	۶۸	۲۹	۱۰۱۵
قیامه	۷۵	۲۹	۱۰۳۸
قدر	۹۷	۳۰	۱۰۷۵
قارعة	۱۰۱	۳۰	۱۰۷۸
قریش	۱۰۶	۳۰	۱۰۸۱
ک			
کهف	۱۸	۱۵	۵۲۸
کوثر	۱۰۸	۳۰	۱۰۸۲
کافرون	۱۰۹	۳۰	۱۰۸۳

سورت	سورت نمبر	پارہ	صفحہ
ل			
لقمان	۳۱	۲۱	۷۳۹
لیل	۹۲	۳۰	۱۰۷۱
لهب	۱۱۱	۳۰	۱۰۸۴
م			
مآئدة	۵	۶	۱۹۱
مریم	۱۹	۱۶	۵۴۸
مؤمنون	۲۳	۱۸	۶۱۵
مؤمن	۴۰	۲۴	۸۴۰
محمد	۴۷	۲۶	۹۱۱
مجادله	۵۸	۲۸	۹۷۵
ممتحنه	۶۰	۲۸	۹۸۷
منافقون	۶۳	۲۸	۹۹۷
ملک	۶۷	۲۹	۱۰۱۱
معارج	۷۰	۲۹	۱۰۲۲
مزمّل	۷۳	۲۹	۱۰۳۲
مدثّر	۷۴	۲۹	۱۰۳۵
مرسلات	۷۷	۲۹	۱۰۴۴
مطففین	۸۳	۳۰	۱۰۵۷
ماعون	۱۰۷	۳۰	۱۰۸۲

سورت	سورت نمبر	پارہ	صفحہ
ن			
نسآء	۴	۴	۱۳۸
نحل	۱۶	۱۴	۴۸۰
نور	۲۴	۱۸	۶۲۹
نمل	۲۷	۱۹	۶۷۷
نجم	۵۳	۲۷	۹۴۶
نوح	۷۱	۲۹	۱۰۲۵
نبا	۷۸	۳۰	۱۰۴۷
نازعات	۷۹	۳۰	۱۰۴۹
نصر	۱۱۰	۳۰	۱۰۸۳
ناس	۱۱۴	۳۰	۱۰۸۵
و			
واقعه	۵۶	۲۷	۹۶۱
ه			
هود	۱۱	۱۱	۳۹۷
همزه	۱۰۴	۳۰	۱۰۸۰
ی			
یونس	۱۰	۱۱	۳۷۳
یوسف	۱۲	۱۲	۴۲۲
یٰسٓ	۳۶	۲۲	۷۹۲

عظمتِ قرآن

⊙ حضرت ابوذر رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے روایت ہے وے فرمائیں: قُلْتُ يَا رَسُوْلَ اللهِ أَوْصِنِي قَالَ: أُوْصِيْكَ بِتَقْوَى اللهِ فَإِنَّهُ رَأْسُ الْأَمْرِ كُلِّهِ. قُلْتُ يَا رَسُوْلَ اللهِ زِدْنِي قَالَ: عَلَيْكَ بِتِلَاوَةِ الْقُرْآنِ وَذِكْرِ اللهِ فَإِنَّهُ نُوْرٌ لَكَ فِي الْأَرْضِ، وَذُخْرٌ لَكَ فِي السَّمَاءِ. (صحیح ابن حبان ۲، رقم ۳۶۱)

"میں عرض کیو۔ یارسول اللہ! مناں کائے وصیت فرماؤ، سرکارِ دوجہاں صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو۔ ہوں تمناں اللہ تعالیٰ گا خوف تے تقویٰ گی وصیت کروں کہ یوہی سارا معاملہ گی اصل ہے میں عرض کیو۔ یارسول اللہ مناں کجھ ہور ارشاد فرماؤ! فرمایو قرآن مجید گی تلاوت ضرور کریا کرو یاہ زمین ماں تھارے واسطے نور تے آسماناں ماں تھارے واسطے (اجر وثواب گو) ذخیرو ہوئے گو۔"

⊙ حضرت ابوہریرہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے روایت ہے کہ رسول اکرم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو: مَنْ قَرَأَ عَشْرَ آيَاتٍ فِي لَيْلَةٍ لَمْ يُكْتَبْ مِنَ الْغَافِلِيْنَ. (المستدرک للحاکم، ۱:۷۴۲، رقم الحدیث: ۲۰۴۱)

"جیہڑو بندو رات ناں دساں آیتاں گی تلاوت کر لیے وہ (یادِ الٰہی دے) غافل ہون آلاں ماں نی لکھیو جائے گو۔"

⊙ حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما فرمائیں: مَنِ اسْتَمَعَ إِلَى آيَةٍ مِنْ كِتَابِ اللهِ كَانَتْ لَهُ نُوْرًا. (سنن دارمی، ۲:۵۳۶، رقم الحدیث: ۳۳۶۶، ۳۳۶۷) "جس نے قرآن مجید گی ایک آیت وی غور نال سنی وا آیت اُس گے واسطے نور ہوئے گی۔"

⊙ حضرت سلام یعنی ابن ابی مطیع بیان فرمائیں کہ حضرت قتادہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ بیان فرمائیں ہوئیں تھا: أَعْمِرُوْا بِهِ قُلُوْبَكُمْ وَأَعْمِرُوْا بِهِ بُيُوْتَكُمْ قَالَ: أُرَاهُ يَعْنِي الْقُرْآنَ. (سنن دارمی، ۲:۵۳۰، رقم الحدیث: ۳۳۴۲)

"قرآن گی (تلاوت تے اس ور عمل) گے ذریعے اپناں دلاں تے کہراں ناں آباد کیا کرو۔"

(محمد عبد المبین نعمانی قادری)

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

رموزِ اوقافِ قرآن مجید

بسم الله الرحمن الرحیم الصلوٰۃ والسلام علیك یا رسول الله وعلیٰ الك واصحابك یا حبیب الله

قرآن مجید پڑھن آلاناں جسطرح تجوید یعنی مخرج تے صفت ناں جانو ضروری ہے اسے طرح وقف گا ضروری قواعد تے اس گا محل استعمال تے رموز اوقاف تے علامت وصل ناجانووی لازمی تے ضروری ہے۔ ساہ تروڑن تے اگے بدھن واسطے ساہ لین ناں **وقف** کہیں۔ وقف گی چند صورت ایں۔ لفظ گو آخری حرف متحرک ہوئے تاں ساکن کرچھڑیں۔ مثلاً یعلمونَ نا یعلمونْ تے اگر پہلاں ہی دے ساکن ہوئے تاں کجھ نہ کریں۔ مثلاً وَانْحَرْ. تے اگر گول ۃ ہوئے تاں اساں ہائے ساکنہ گے ناں بدل چھڑیں مثلاً بقرَۃً دے بقرَہْ. راضیۃٌ دے راضیہ تے گول ''ۃ'' گے علاوہ ور اگر دوز بر ہوئیں تاں الف نال بدل چھڑیں مثلاً حکیماً دے حکیما تے نِسَآءً دے نِسَآءا، ھدیً دے ھدیٰ۔

کلمہ گا آخری حرف ماں جیڑی وی حرکت یا سکون ہوئے اساں ظاہر کرگے قوائد گی رعایت کرتاں ہویاں بغیر ساہ تے آواز گا تروڑن گے اگے پڑھن ناں **وصل** کہیں تے علامت وصل دوایں لا تے صلی۔

تلاوت کرن گی ترے صورت ایں (۱) ترتیل (۲) تدویر (۳) حدر

ترتیل: ٹھہر ٹھہر گے پڑھن ناں کہیں اس واسطے آیت تے علامت وقف ور ٹھہر جانوں چاہیے تانجے تلاوت اطمینان تے سکون گے نال ہوئے۔

تدویر: درمیانی حالت ماں پڑھن ناں کہیں۔ اس ماں وقف کرن ماں درمیانی حالت اختیار کرنی چاہئے بہتر یاہ ہے کہ علامت ضعف ور وصل کرگے علامتِ قویہ ور ٹھہرے۔ عام طور نماز ماں تدویر نال پڑھیو جائے۔

حدر: تلاوتِ حدر جلدی جلدی پڑھن ناں کہیں تانجے زیادہ دے زیادہ قرآن مجید پڑھیو جاسکے۔ اس واسطے اس ماں ہر آیت تے علامتِ وقف ور بغیر ضرورت گے نہ ٹھہرنو چاہیے ہاں اس گل گو خاص خیال رکھنوں چاہیے کہ تجوید تے تلفظ ماں کسے طرح گی کائے کمی نی آنی چاہیے۔ عام طور ور تراویح تے تلاوتِ قرآن پاک ماں جلدی نال قرآن مجید پڑھیو جائے۔ وقف تے وصل گا رموز تے علامات بیان کیا جائیں۔ استاد ناں چاہئے کہ قرآن مجید ماں طالبعلم ناں چنگی طرح یہ گل سمجھا دیں۔

وقف تے وصل گا رموز وعلامات

O یانشانی آیت پوری ہون گی ہے اسے وجہ دے اس علامت ناں آیت کہیں۔ آیت ور ٹھہرنوں مستحب ہے جدکہ ادائیگی سنت گو خیال ہوئے ورنہ بر بنائے اصل قرات وصل مستحب ہے (جامع الوقف)

۵ یاعلامت آیت مختلف فیہ ہون گی ہے اگر ضرورت ہوئے تاں وقف کرسکیں۔ مثلاً اَنۡعَمۡتَ عَلَیۡهِمۡ ۙ

م یاہ نشانی وقف لازم گی ہے، ات قرآن مجید گا حاشیہ ور وقفِ لازم لکھیو ہوئے جسگو مطلب ضروری ٹھہرنوں ایں ات وصل یعنی ملاگے پڑھن نال معنی ماں خرابی پیدا ہون گو اندیشو ہے۔ مثلاً وَمَا هُمۡ بِمُؤۡمِنِیۡنَ ؇

ع یا مقطع گی علامت ہے۔ آیت ور چھوٹو جیو ع بنیوں ووں ہوئے مثلاً اِنَّهٗ کَانَ تَوَّابًا ؏ تے حاشیہ ور چھوٹا ع گے سامنے نمبراں گے نال بڑو ع ہوئے مثلاً ع ۱ ۲۵ اس ماں اپر گو نمبر سورہ نصر گا پہلا رکوع گو نمبر ہے۔ تے بچ ماں سورہ نصر گی آیتاں گی تعداد ہے تے تھلے تریواں سپارہ گو رکوع نمبر ہے یوہ رکوع گاناں نال مشہور ہے تے اوقاف قویہ بچوں ہے۔ تلاوت بند کرنی ہوئے تاں ایسی جگہ ور ختم کریں تے اگر تلاوت جاری رکھنی ہوئے تاں وقف کرگے اگے بدھ جائیں

ط یاہ وقفِ مطلق گی علامت ہے ات گل مکمل ہون گی وجہ دے وقفِ تام ایں اس وجہ دے ات وقف کرنوں چاہیئے تانجے وصل کرن ماں اتصالِ کلام کو التماس نہ آئے۔ مثلاً خَتَمَ اللّٰهُ عَلٰی قُلُوۡبِهِمۡ وَعَلٰی سَمۡعِهِمۡ ؕ

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ج یاہ وقفِ جائز گی علامت ہے۔ات ضرورت ہوئے تاں ٹھہرنوں جائز ہے۔مثلاً۔ وَمَآ اُنۡزِلَ مِنۡ قَبۡلِكَ ج

تنبیہ: واضح ہوئے کہ اپر جیہڑا رموزِ اوقاف بیان ہویا وہ سارا قویہ ایں۔ان ماں وقف اختیاری درست ہے تے تھلّے سارا جیہڑا اہون آریا ایں ضعیف تے کمزور ایں۔

ز یاہ وقفِ مجوز گی علامت ہے۔علامتِ قویہ ط وغیرہ گا دور ہون گی صورت ماں ٹھہرن گی اجازت دتی گئی ہے۔ مثلاً وَعَلٰٓى اَبۡصَارِهِمۡ غِشَاوَةٌ ز

ص یاہ وقفِ مرخص گی علامت ہے تے یوہ وقف ضعیف ہے یعنی ضرورۃً وقف کرن گی اجازت ہے مثلاً فَاۡتُوۡا بِسُوۡرَةٍ مِّنۡ مِّثۡلِهٖ ص

ق قِيۡلَ عَلَيۡهِ الۡوَقۡف گی علامت ہے اس ورا گر وقف کر لیو جائے تاں کوئے حرج نی لیکن وقف ضعیف ہے۔مثلاً۔ اُولٰٓئِكَ عَلٰى هُدًى مِّنۡ رَّبِّهِمۡ ق

قف یوہ قد یوقف گو مخفف ہے صیغہ امر (ٹھہرن واسطے حکم گو لفظ) نی۔اس ورا گر وقف ہوگیو تاں کوئے حرج نی۔البتہ وقف اختیاری بہتر نی۔ مثلاً لَا تَعۡبُدُوۡنَ اِلَّا اللّٰهَ قف وَبِالۡوَالِدَيۡنِ اِحۡسَانًا ات علامت قف ہے یعنی ٹھہر یو جا سکے بعض قرآن مجید گا رموز اوقاف ماں قف ناں قِف ثابت کریں وہ غلط ہے۔

قلے یاہ وقف مختلف فیہ گی علامت ہے تے قیل لا وقوف علیہ گو مخفف ہے اس جگہ وقف نہ کیو جائے تاں بہتر ہے۔مثلاً۔ كُلَّمَآ اَضَآءَ لَهُمۡ مَّشَوۡا فِيۡهِ ۙ

لا ۝ اس ناں آیت لا کہیں ات وقف قبیح نی بلکہ آیت ہون گی وجہ دے وقف جائز ہے البتہ محل وقف نہ ہون گی وجہ دے وصل بہتر ہے۔مثلاً۔ فَوَيۡلٌ لِّلۡمُصَلِّيۡنَ ۝ وغیرہ

∴ ∴ یاہ وقفِ معانقہ گی علامت ہے قرآن مجید گا حاشیہ ور معانقہ گو مختصر مع لکھیو ہوئے تے درمیانِ آیت ماں دو جگہ ترے ترے نقطہ لکھیا وا ہوئیں مثلاً لَا رَيۡبَ ۛۚ فِيۡهِ ۛۚ هُدًى لِّلۡمُتَّقِيۡنَ ۝

وقف معانقہ گو حکم یوہ ہے کہ نہ دوئیں جگیں ٹھہرنوں چاہیئے نہ دواں ناں ملانوں چاہیئے ورنہ بیچ آلو کلمو بے جوڑ ہوجائے گو۔بلکہ دواں بچوں کسے ایک جگہ ٹھہرنوں چاہیئے۔

وقفه لفظ وقف تے سکتہ گی ہ گے نال۔یوہ الوقف مع السکت گو مختصر ہے یاہ لمّاں سکتہ گی علامت ہے مثلاً۔ وَاعۡفُ عَنَّا وقفه وَاغۡفِرۡ لَنَا وقفه وَارۡحَمۡنَا وقفه

س یا سکتہ یاہ سکتہ گی علامت ہے ات تھوڑی دیر آواز بند کرے وقف دے کہٹ ٹھہرن تے ساہ ناں نہ تروڑن ناں سکتو کہیں۔امام حفص رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ گے نزدیک چار جگہ سکتو واجب ہے۔(۱) سورۂ کہف ماں عِوَجًا ور (۲) سورۂ یٰسٓ ماں من مرقدنا ور (۳) سورۂ قیامہ ماں قیل من ور سورۂ مطففین ماں کلّا بَل ور، باقی جگہ جائز ہے۔ان سکتاں ور پورو سکتو لکھیو وو ہے تے جت صرف س ہوئے یاہ سکتہ غیر واجبہ گی علامت قرار دتی گئی ہے۔

وقف النبی صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم۔یوہ قرآن مجید گا حاشیہ ور لکھیو وو ہوئے ایسی جگہ وقف مستحب ہے اس واسطے درمیان آیت ماں حضور صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے وقف ثابت ہے۔

وقف منزل: اس ناں وقفِ جبریل وی کہیں ات وی وقف مستحب ہے۔

وقف غفران: یوہ وی حاشیہ ور لکھیو وو ہوئے ات ملا گے پڑھن دے وقف بہتر ہے۔

لا لا وقف علیہ گی علامت ہے یعنی اس جگہ وصل کرنوں ضروری ہے کیونکہ ایسی جگہ کلام متصل ہوئے تے نشانِ آیت وی نی ہو تو تاں وقف کرن دے کلام منفصل ہوجائے مثلاً۔ فِيۡ قُلُوۡبِهِمۡ مَّرَضٌ ۙ فَزَادَهُمُ اللّٰهُ مَرَضًا

صلے یاہ الوصل اولیٰ (یعنی ملا گے پڑھنوں زیادہ بہتر ہے) گو مختصر ہے ات لفظی تعلق گی وجہ دے وصل ہی بہتر ہے۔مثلاً۔ لَا نُفَرِّقُ بَيۡنَ اَحَدٍ مِّنۡهُمۡ ۖ وَنَحۡنُ لَهٗ مُسۡلِمُوۡنَ ۝

جس آیت ماں جیہڑی علامت ہو گی اس گے مطابق اس گو حکم ہوئے گو البتہ جس جگہ چند علامت ہوئیں۔مثلاً۔ وَالۡمَلٰٓئِكَةُ صَفًّا ۙ تاں قوی ور عمل بہتر ہے تے حسبِ ضرورت وی درست ہے۔

اَللّٰهُمَّ رَبَّنَا تَقَبَّلۡ مِنَّا اِنَّكَ اَنۡتَ السَّمِيۡعُ الۡعَلِيۡمُ وَتُبۡ عَلَيۡنَا اِنَّكَ اَنۡتَ التَّوَّابُ الرَّحِيۡمُ وصلی اللہ تعالیٰ وسلم علی سیدنا محمد وآلہ واصحابہ اجمعین۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فضائل قرآن مجید

از: صدرالافاضل مفسر قرآن مولانا محمد نعیم الدین مراد آبادی علیہ الرحمۃ، صاحبِ تفسیر خزائن العرفان

قرآن مجید اللہ گی کتاب ہے جیہڑی اللہ تعالیٰ نے اپناں بنداں گی ہدایت گے واسطے اپناں حبیب اکرم رحمتِ عالم سید انبیا محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم ور نازل فرمائی جس طرح یاہ کتابِ مقدس تمام علوم گی جامع ہے اسے طرح اس گا ایک ایک کلمہ تے ایک ایک حرف نہایت برکات گا سرچشمہ ہیں۔ مسلم شریف گی حدیث ماہے۔ سید عالم صلی اللہ علیہ وسلم نے فرمایو قرآن کریم گی قرائت کرو، یو بروزِ قیامت اپناں رفیقاں گو مددگار ہوئے گو۔

حضرت ابن مسعود رضی اللہ تعالیٰ عنہ گی حدیث ماہے: جس شخص نے قرآن کریم گو ایک حرف پڑھیو اس گے واسطے دس نیکی ہیں دس نیکیاں گے برابر (ترمذی)

حدیث: نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم دے مروی ہے کہ اللہ سبحانہ وتعالیٰ فرمائے کہ جس شخص نا قرآن تے میرو ذکر ایسو مشغول کرے کہ وہ میرا دے منگے مگر اس ناں سوال کرن گی وی فرصت نہ ہوئے اس ناں ہوں منگن آلا دو زیادہ دیوں۔

حدیث: جس مکان ماں قرآن مجید پڑھیو جائے وہ آسمان آلاں واسطے ایسی زینت ہوئے جس را تارا زمین آلاں واسطے۔ (بیہقی)

حدیث: اپناں مکاناں نا نماز تے قرآن کریم گی قرائت دے منور کریا کرو،

حدیث: میری امت گی بہترین عبادت قرآن مجید گی قرائت ہے (بیہقی)

قرآن کریم گی تعلیم تے اس گو تعلم

بخاری شریف گی حدیث ماہے سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم نے فرمایو تھاراما بہتر وہ ہے جس نے قرآن سکھیو تے سکھایو،

حفظ قرآن: اتقان ماہے کہ تمام قرآن کریم گو حفظ کرنو امت ور فرض کفایہ ہے تا نجے قرآن کریم گو تواتر قائم رہے تے تبدیل تے تحریف ناں اس ما راہ نہ تھائے۔ اگر اس فرض گی ادائیگی واسطے اتنا لوک قائم ہوئیں جن گی تعداد کثرت تے تواتر نا پہنچی ہوئے تاں ان گا حفظ کرن نال باقی مسلماناں گا ذمہ دے فرض اتر جائے گو تے اگر حافظاں گی تعداد اس حد دے کہٹ ہوئے تاں سارا لوک گنہگار ہوئیں گا۔ قرآن کریم گی تعلیم وی فرض کفایہ تے افضل ترین قربات تے طاعات ہے۔ جیسو کہ بخاری شریف گی حدیث ماں ارشاد ہو یو جیہڑی اپر گزری۔

قرآن کریم گی قرائت: تجوید گی رعایت قرآن کریم ماں بہت ضروری ہے حضرت ابن مسعود رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو کہ قرآن مجید ناں تجوید نال ادا کرو قاریاں گو قول ہے کہ تجوید یعنی حروف نا ان گا صحیح مخارج دے جیسو ہونو چاہیئے اسطرح ادا کرنو قرآن مجید گی زینت ہے۔

آدابِ تلاوت: قرآن کریم گی تلاوت بکثرت کرنو مستحب ہے حدیث شریف ماں ہے دو ہی چیز رشک گے قابل ہیں ان بچوں ایک وہ شخص ہے جس ناں اللہ تعالیٰ نے قرآن کریم عطا فرمایو وہ صبح شام اس گی تلاوت کرے۔ (بخاری تے مسلم)

قرآن گی قرائت ماں اسلاف گی عادت جداگانہ تھیں کجھ دے اتنی کثرت نال کریں تھا کہ رات دن ماں اٹھ ختم کریں تھا چار تیاڑی دے چار رات ماں۔ کجھ حضرات رات دن ماں چار ختم کریں تھا کجھ ترے کجھ دو کجھ ایک، کجھ حضرات دواں راتاں ماں ایک ختم کریں تھا کجھ ترے ماں کجھ چار ماں کجھ پنج ماں کجھ چھ ماں کجھ ست ماں تے یوہ اکثر صحابہ گو معمول تھو احوال تے ذوق مختلف ہیں کجھ حضرات اس ور قادر ہوئیں کہ قرآن کریم ناں نہایت جلدی پڑھن ماں وی حرفاں ناں ان گا صحیح مخارج دے ادا کریں تے معنیٰ گو وی لحاظ رکھتا جائیں کجھاں ناں اس مقصد واسطے زیادہ وقت خرچ کرنو تے ٹھہر ٹھہر گے پڑھنو ضروری ہوئے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مسئلو: قرآن مجید گی تلاوت بغیر ہتھ لان گے اگر چہ بے وضو جائز ہے مگر وضو کرنوں مستحب ہے کیونکہ قرآن پاک گی قرات افضلِ اذکار ہے۔ نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ذکرِ الٰہی ناں باطہارت پسند فرمائیں تھا۔

مسئلو: جب یعنی وہ شخص جناں غسل گی حاجت ہوئے تے حیض تے نفاس آلی عورت ان سب ناں قرآن کریم گی تلاوت حرام ایں، بغیر ہتھ لائیں دیکھنوں تے دل ماں تصور کرنوں جائز ہے۔

مسئلو: جسگو مُنھ ناپاک ہوئے مثلاً شرابی اسناں وی قرآن کریم گی تلاوت جائز نی۔

مسئلو: ناپاک شخص ناں قرآن کریم نال ہتھ لانوں جائز نی۔

مسئلو: سنت ہے کہ قرآن کریم گی تلاوت پاک جگہ ہوئے تے مسجد ماں زیادہ بہتر ہے۔ مستحب ہے کہ تلاوت کرن آلو قبلہ رو ہوئے تے نہایت عاجزی تے انکساری تے خشوع تے حضور قلب نال سر جھکا گے اطمینان نال پڑھے۔ پڑھن دے پہلاں مسواک نال مُنہ خوب صاف کرلیے۔ تلاوت دے پہلاں اعوذ باللہ من الشیطٰن الرجیم تے بسم اللہ الرحمن الرحیم پڑھے تے سورہ برات گے علاوہ ہر سورت گا شروع ماں بسم اللہ پڑھیا کرے سنن آلو خاموش دل لاگے سنیں۔[1]

قرآن مجید پڑھن گو طریقو: قرأت ماں ترتیل سنت ہے حضرت امّ سلمہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا گی حدیث ماں ایں کہ حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم اس طرح قرأت فرمائیں تھا کہ ایک ایک حرف صاف معلوم ہوئے تھو۔ (ابوداؤد)

حضرت ابن مسعود رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے فرمایو قرآن شریف جد دل ماں اُترے اس ماں جمیں تے نفعو دیے (بخاری تے مسلم)

حدیث ماں ایں کہ روزِ قیامت قاری قرآن ناں کہیو جائے گو کہ قرآن پڑھ تے منزلاں ماں چڑھتو جا جس سکون تے اطمینان گے نال دنیا ماں آہستہ آہستہ پڑھے تھو اسے طرح پڑھتاں پڑھتاں جنت تک پہنچے گو وہ سارو ملک تناں عطا کیو جائے گو۔ (سنن ترمذی فضائل القرآن)

مسئلو: قرآن کریم ناں تدبر تے تفہیم گے نال پڑھنوں تے اس گا معنیٰ ور غور کرنوں مقصود ایں، اسے دے شرحِ صدر تے نورانیتِ قلب حاصل ہوئے تے معنیٰ ور نظر تے غور کرن دے مراد یاہ ہے کہ جو پڑھے اس گا معنیٰ سمجھے تے امرونہی ماں غور کرے تے دل ماں اس گا مَنن تے اطاعت کرن گو اعتقاد جمائے تے گزریا و ازمانہ ماں جیہڑیں تقصیر ہوئیں ان دے استغفار کرے تے جد آیتِ رحمت آئے تاں خوش ہوئے تے اللہ تعالیٰ دے رحمت طلب کرے تے جد آیتِ عذاب آئے تاں ڈرے تے اس دے پناہ منگے۔

مسئلو: قرآن کریم گی تلاوت گے وقت دل حاضر رکھے تے خشوع گے نال پڑھے ات توڑی کہ رقت آجائے اکھاں دے اتھروں جاری ہو جائیں۔

مسئلو: قرآن کریم ناں خوش آوازی گے نال پڑھنوں تے سنو مستحب ہے تے یوہ وی جائز ہے کہ ایک جماعت قرأت گے واسطے جمع ہوئے تے تھوڑو تھوڑو سارا لوک پڑھیں جیسو کہ ختمات وغیرہ ماں معمول ہے

مسئلو: قرآن شریف ناں دیکھ گے پڑھنوں زبانی پڑھن دے افضل ہے کیونکہ قرآن کریم گو دیکھنوں وی عبادت ہے۔

مسئلو: قرآن کریم گی قرات ناں کسے گے نال گل کرن واسطے قطع کرنوں مکروہ ہے، حدیث شریف ماں ایں حضرت ابنِ عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہما قرآن کریم گی قرأت گے دوران کلام نی فرمائیں تھا، جد تک فارغ نہ ہو جاتا کسے گے نال گل نی کریں تھا۔

مسئلو: قرأت گے دوران ہسنوں، بے فائدہ یعنی فضول حرکت کرنی، تے کھیڈ گی طرف رغبت کرنی مکروہ ہے۔

ختم قرآن: جس دن قرآن کریم ختم ہوئے اس دن روزو رکھنوں سنت ہے تے یوہ وی سنت ہے کہ اپناں کہر آلاں تے دوستاں ناں جمع کرے۔

حدیث: حضرت انس رضی اللہ تعالیٰ عنہ جد قرآن کریم ختم کریں تھا، اپناں اہل ناں جمع کر گے دعا کرائیں تھا (طبرانی)

حکم بن عینیہ دے مروی ہے کہ مجاہد نے اناں ناں بلایو تے ان گے کول ابن ابی امامہ وی تھا ان دواں حضراتاں تے فرمایو ہم نے تمناں اس واسطے بلایو کہ مہاروارادو ہے کہ قرآن کریم ختم کراں تے ختم قرآن مجید گے وقت دعا مستجاب ہوئے۔

مجاہد دے منقول ہے کہ اسلاف گی عادت تھی کہ وہ ختم قرآن کریم گے وقت جمع ہوئیں تھا تے مجاہد رحمتہ اللہ تعالیٰ علیہ فرمائیں تھا کہ یوہ وقت نزولِ رحمت گو ہے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

حدیث: حضرت عرباص بن ساریہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے مروی ہے کہ جس نے ختم قرآن کیو اس گی دعا مستجاب ہے۔
حدیث: حضرت انس رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے مرفوعاً مروی ہے کہ ہر ختم گے نال ایک دعا قبول ہوئے (شعب الایمان)
حدیث: حضرت ابو ہریرہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے مروی ہے جس نے قرآن پڑھیو تے رب تبارک وتعالیٰ گی حمد کی تے نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ور درود پڑھیو تے اپناں رب دے مغفرت چاہی تاں خیر اسناں تلاش کرے۔
فائدو: ان حدیثاں دے ثابت ہو یو کہ قرآن کریم گے واسطے اجتماع تے اپناں دوستاں تے رشتہ داراں ناں بلانوں تے ذکر الٰہی تے درود شریف پڑھنوں تے دعائے مغفرت کرنوں مسنون ایں۔ تیجو چوتھو دسوں چالیسوں وغیرہ وی ان حدیثاں دے ثابت ہوئے تے قرآن گو ثواب میت ناں پہنچن ور حضرت امام اعظم تے امام مالک تے امام احمد بن حنبل رضی اللہ تعالیٰ عنہم گو اتفاق ہے۔
قرآن کریم ختم کرن گے بعد قاری ناں چاہیئے کہ دوجو قرآن کریم شروع کر چھڑے یعنی سورہ فاتحہ پڑھ گے سورۂ بقرہ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ تک پڑھے فر دعا کرے۔ ایسو ہی ابی بن کعب رضی اللہ تعالیٰ عنہ گی حدیث ماں ایں (دارمی)
مسئلو: ختم قرآن گے وقت معمول ہے سورۂ اخلاص ناں ترے وار پڑھیں اسگی وجہ یاہ ہے کہ حدیث شریف ماں آیو ہے کہ سورۂ اخلاص ثواب ماں ایک تہائی قرآن گے برابر ہے تاں ترے وار پڑھن نال ایک ختم قرآن مجید گو ثواب مل جائے گو مقصد یوہ ہے کہ اگر ختم ماں کسے طرح گی کائے کوتاہی واقع ہوئی ہوئے تاں سورۂ اخلاص ناں ترے وار پڑھن نال وہ کمی پوری ہو جائے۔
بسم اللہ شریف وی قرآن کریم گی آیت ہے لہذا ختم ماں اسگو وی ایک واری پڑھنوں ضروری ہے۔
مسئلو: قرآن کریم ناں روزی روٹی گو ذریعو بنانوں ممنوع ایں۔ حدیث شریف ماں ایں جس شخص نے قرآن شریف پڑھیو، چاہیے کہ وہ اللہ تعالیٰ دے منگے عنقریب ایسا لوک آئیں گا جیڑا قرآن کریم پڑھ گے لوکاں دے منگیں گا۔ (مسند احمد، سنن ترمذی)
قرآن کریم معجزو ہے: معجزات دو طرح گا ہوئیں حسی تے عقلی بنی اسرائیل گا اکثر معجزات حسی تھا کیونکہ اس قوم گا لوک اکثر و بیشتر کم فہم قلیل البصیرت تھا تے مہارا نبی صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی امت ذکی تے صاحب فہم ہے اس واسطے ان گا اکثر معجزات عقلی ایں تے چونکہ یاہ شریعت قیامت گا دن تک باقی رہن آلی ہے اس واسطے مخصوص طور ور اس واسطے باقی رہن آلا معجزہ وی عطا فرمایا جیڑا قیامت تک باقی رہیں گا۔ ان بچوں بڑو معجزو قرآن کریم ایں اس گا اعجاز گی وجوہات بچوں ایک دے اس گی بلاغت ہے، دوجی غیبی خبر جن گو ہر زمانہ ماں ظہور ہوتو رہے اس گا وجوہ اعجاز گا بیان ماں آئمہ تے علماء نے مستقل کتاب تصنیف فرمائی ایں۔
علوم قرآن: قرآن کریم تمام علوم گو جامع ہے۔ آیت۔ مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتٰبِ مِنْ شَيْءٍ (انعام۔ ۶/۳۸) ہم نے کتاب ماں کائے چیز نی چھوڑی۔ آیت۔ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتٰبَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ (نحل۔ ۱۶/۸۹) اے سید انبیا ہم نے تھارے ور کتاب نازل فرمائی جیڑی ہر چیز گو واضح بیان ایں۔ حدیث جیڑ و علم گی خواہش رکھے اسناں چاہیے قرآن ناں لازم کر لیے اس ماں اولین تے آخرین گی خبر ایں۔ حضرت امام شافعی رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے ایک مرتبہ مکہ مکرمہ ماں فرمایو جو چاہو میرا دے دریافت کر لیو ہوں تمناں قرآن مجید دے اس گی خبر دیوں گو۔ ابن سراقہ نے کتاب الاعجاز ماں ابو بکر بن مجاہد دے نقل کیو کہ اناں نے ایک روز فرمایو کہ جہان ماں ایسی کائے چیز نی جیڑی کتاب اللہ ماں نہ ہوئے اس ور ان دے کہیو گیو سرایاں گو ذکر کت ہے؟ فرمایو اس آیت ماں لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَدْخُلُوْا بُيُوْتًا غَيْرَ مَسْكُوْنَةٍ فِيْهَا مَتَاعٌ لَّكُمْ اس ماں تھارے ور کجھ گناہ نی کہ ان گھراں ماں جاؤ جیڑا خاص کسے گا رہن واسطے نی ہوتا تے ان گا برتن ماں تمناں اختیار ہے۔ نور ۲۴/۲۹)

ختم قرآن گی فضیلت

اِذَا خَتَمَ الْعَبْدُ الْقُرْاٰنَ صَلّٰی عَلَیْهِ عِنْدَ خَتْمِهٖ سِتُّوْنَ اَلْفَ مَلَكٍ

ترجمو: جد بندو قرآن پاک ختم کرے تاں اُس گا ختم گے ویلے سٹھ ہزار فرشتہ اُس گے واسطے دُعا کریں۔ (مسند الفردوس، جامع صغیر سیوطی ص نمبر ۸۹)

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

تاریخ تدوین قرآن

اج بہت سارا مسلمان قرآن کریم گی تدوین تے ترتیب گا وارہ ماں معلومات نی رکھتا جس گی وجہ دے خود شک تے شبہ ماں پوئیں یا کجھ فرقہ جیڑا بظاہر اسلام گو ناں لیں لیکن اسلام گی بنیادی کتاب جیڑی سب دے آخری آسمانی کتاب ہے تے جیڑی اللہ تعالیٰ نے اپناں آخری پیغمبر حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ور نازل فرمائی، تے قیامت تک اسگی حفاظت تے صیانت گی ذمہ داری اپنے ور رکھی کیوں کہ قیامت تک نہ ہون کوئے نبی آئے گو نہ کائے کتاب نازل ہوئے گی ہون قرآن ہی کتاب ہدایت ہے تے مہارا سرکار نبوت گا تاجدار، نبی آخر الزماں ایں، لہذا نزول قرآن، جمع تے تدوین قرآن گے متعلق ایک مختصر مضمون پیش ہے۔

قرآن کریم رمضان تے شب قدر ماں یکبارگی لوحِ محفوظ دے آسمانِ دنیا ور نازل ہویو فر تئیی (۲۳) سال ماں حسبِ حکمت تے مصلحت تھوڑ وتھوڑ و نازل ہوتو رہیو، قرآن پاک ماں ایں۔

(۱) رمضان گو مہینوں جسماں قرآن اُتریو (پ۲ بقرہ/۱۸۵)

(۲) بے شک ہم نے اسناں (قرآن ناں) شب قدر ماں اتاریو (پ۳۰، قدر۔۹۷/۱)

صحیح روایتاں دے ثابت ہے کہ شبِ قدر رمضان ماں ایں، مفسّرین فرمائیں ات قرآن گو یکبارگی نزول مراد ہے یعنی لوحِ محفوظ دے آسمانِ دنیا ور بیت العزت ماں، نزول ہویو فر اتوں حسب اقتضا تے مصلحت بحکم ربّ العزت سرکار اقدس صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ وسلم گی خدمت ماں جبریل امین لیا تا رہیا۔

قرآن گا وقتاً فوقتاً تھوڑ وتھوڑ و کر گے نازل ہون گی مصلحت تے بیان وی قرآن ہی ماں ایں ارشاد ربانی ہے۔

(۳) تے کافر بولیا قرآن ان ور اکھٹو کیوں نی اتریو۔ ہم نے اسے طرح بہ تدریج اسناں اتاریو ہے کہ اس دے تھارا دل مظبوط کراں (یعنی یکبارگی نازل کرن ماں کدے تمناں مشکل نہ ہوئے) تے ہم نے اسناں ٹھہر ٹھہر گے پڑھیو (یعنی بزبانِ جبریل)
(پ ۱۹، الفرقان۔ ۳۲/۲۵)

(۴) تے قرآن ہم نے جدا جدا کر گے اتاریو کہ تم اسناں لوکاں ور ٹھہر ٹھہر گے پڑھو تے ہم نے اسناں بہ تدریج رہ رہ گے اتاریو (یعنی حسب مصلحت تے حکمت) (پ ۱۵، بنی اسرائیل: ۱۷/۱۰۶)

مشرکین جد کوئے سوال کرتا یا اعتراض کرتا یا مسلماناں گی جیسی مصلحت ہوتی قرآن پاک نازل ہوتو رہیو، صحیح حدیثاں، تے اقوالِ صحابہ تے واقعات سیرتِ رسول دے وی یو ہی معلوم ہوئے۔

قرآن پاک نازل ہوتو رہیو صحابہ کرام اسناں یاد کرتا رہتا۔ بعض صحابہ کرام ناں کتابت گو فن وی آئے تھو، سرکار اقدس صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ور جد وحی آتی اسناں لکھن گو حکم دیتا تے صحابہ کرام اونٹھ گی کھلاں، ان گا مونڈھاں گی چپٹری ہڈیاں تے کھجور گی ڈالیاں وغیرہ ور لکھ لیتا، کائے سورت خاص کر کمیں سورت اکھٹی نازل نی ہوئیں جد کائے آیت یا چند آیات نازل ہوتیں سرکار اقدس صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم فرماتا یاہ فلانی سورۃ ماں لکھ لیو یاہ فلانی سورت ماں لکھ لیو، اس طرح صحابہ کرام قرآن مجید ناں لکھتا وی رہتا تے حفظ وی کرتا رہتا عرب ماں لکھن گو رواج کہٹ تھو لیکن قوتِ حافظہ اہل عرب گی بہت مضبوط تھی، لماں لماں قصیدہ تے اپناں نسب نامہ وہ زیادہ تر زبانی ہی یاد کر لیں تھا۔ ظاہر بات ہے کہ جد سرکار اقدس صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم ترتیب نال لکھن گو حکم دیں تھا تاں صحابہ کرام ترتیب نال یاد وی کرتا ہوئیں گا، متعدد حدیثاں ماں حفظ قرآن گا فضائل وی بیان کیا گیا ایں۔ مثلاً

(۱) حضرت علی ابن طالب کرم اللہ تعالیٰ وجہہ الکریم دے روایت ہے رسولِ اکرم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو جس نے قرآن پڑھ گے اسناں زبانی یاد کر لیو فر اس گا حلال ناں حلال، تے حرام ناں حرام من لیو اللہ تعالیٰ اسناں اس گا اس عمل گی وجہ دے جنت ماں داخل فرمائے گو تے اس گا کہر گا ایسا دس آدمیاں گا حق ماں اس گی شفاعت قبول فرمائے گو جن ماں ہر ایک ور جہنم واجب تے

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

حدیث: حضرت عرباض بن ساریہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے مروی ہے کہ جس نے ختم قرآن کیو اس گی دعا مستجاب ہے۔

حدیث: حضرت انس رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے مرفوعاً مروی ہے کہ ہر ختم گے نال ایک دعا قبول ہوئے (شعب الایمان)

حدیث: حضرت ابوہریرہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے مروی ہے جس نے قرآن پڑھیو تے رب تبارک وتعالیٰ گی حمد کی تے نبی کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ور درود پڑھیو تے اپناں رب دے مغفرت چاہی تاں خیر اسناں تلاش کرے۔

فائدو: ان حدیثاں دے ثابت ہویو کہ قرآن کریم گے واسطے اجتماع تے اپناں دوستاں تے رشتہ داراں ناں بلانوں تے ذکر الٰہی تے درود شریف پڑھنوں تے دعائے مغفرت کرنوں مسنون ایں۔ تیجو چوتھو دسوں چالیوں وغیرہ وی ان حدیثاں دے ثابت ہوئے تے قرآن گو ثواب میت ناں پہنچن ور حضرت امام اعظم تے امام مالک تے امام احمد بن حنبل رضی اللہ تعالیٰ عنہم گو اتفاق ہے۔

قرآن کریم ختم کرن گے بعد قاری ناں چاہیئے کہ دوجو قرآن کریم شروع کر چھڑے یعنی سورہ فاتحہ پڑھ گے سورہ بقرہ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ تک پڑھے فر دعا کرے۔ ایسو ہی ابی بن کعب رضی اللہ تعالیٰ عنہ گی حدیث ماں ایں (دارمی)

مسئلو: ختم قرآن گے وقت معمول ہے سورہ اخلاص ناں ترے وار پڑھیں اسگی وجہ یاہ ہے کہ حدیث شریف ماں آیو ہے کہ سورہ اخلاص ثواب ماں ایک تہائی قرآن گے برابر ہے تاں ترے وار پڑھن نال ایک ختم قرآن مجید گو ثواب مل جائے گو مقصد یوہ ہے کہ اگر ختم ماں کسے طرح گی کائے کوتاہی واقع ہوئی ہوئے تاں سورہ اخلاص ناں ترے وار پڑھن نال وہ کمی پوری ہو جائے۔

بسم اللہ شریف وی قرآن کریم گی آیت ہے لہذا ختم ماں اسگو وی ایک واری پڑھنوں ضروری ہے۔

مسئلو: قرآن کریم ناں روزی روٹی گو ذریعو بنانوں ممنوع ایں۔ حدیث شریف ماں ایں جس شخص نے قرآن شریف پڑھیو، چاہیے کہ وہ اللہ تعالیٰ دے منگے عنقریب ایسا لوک آئیں گا جیڑا قرآن کریم پڑھ گے لوکاں دے منگیں گا۔ (مسند احمد، سنن ترمذی)

قرآن کریم معجزو ہے: معجزات دو طرح گا ہوئیں حسی تے عقلی بنی اسرائیل گا اکثر معجزات حسی تھا کیونکہ اس قوم گا لوک اکثر و بیشتر کم فہم قلیل البصیرت تھا تے مہارا نبی صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی امت ذکی تے صاحب فہم ہے اس واسطے ان گا اکثر معجزات عقلی ایں تے چونکہ یاہ شریعت قیامت گا دن تک باقی رہن آلی ہے اس واسطے مخصوص طور ور اس واسطے باقی رہن آلا معجزہ وی عطا فرمایا جیڑا قیامت تک باقی رہیں گا۔ ان بچوں بڑو معجزو قرآن کریم ایں اس گا اعجاز گی وجوہات بچوں ایک دے اس گی بلاغت ہے، دوجی غیبی خبر جن گو ہر زمانہ ماں ظہور ہوتو رہے اس گا وجوہ اعجاز گا بیان ماں آئمہ تے علماء نے مستقل کتاب تصنیف فرمائی ایں۔

علوم قرآن: قرآن کریم تمام علوم گو جامع ہے۔ آیت۔ مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتٰبِ مِنْ شَيْءٍ (انعام۔ ۳۸/۶) ہم نے کتاب ماں کائے چیز نی چھوڑی۔ آیت۔ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتٰبَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ (نحل۔ ۸۹/۱۶) اے سید انبیا ہم نے تھارے ور کتاب نازل فرمائی جیڑی ہر چیز گو واضح بیان ایں۔ حدیث جیڑ و علم گی خواہش رکھے اسناں چاہیے قرآن ناں لازم کر لیے اس ماں اولین تے آخرین گی خبراں ایں۔ حضرت امام شافعی رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے ایک مرتبہ مکہ مکرمہ ماں فرمایو جو چاہو میرا دے دریافت کر لیو ہوں تمناں قرآن مجید دے اس گی خبر دیوں گو۔ ابن سراقہ نے کتاب الاعجاز ماں ابوبکر بن مجاہد دے نقل کیو کہ اناں نے ایک روز فرمایو کہ جہان ماں ایسی کائے چیز نی جیڑی کتاب اللہ ماں نہ ہوئے اس ور ان دے کہیو گیو سرایاں گو ذکر کت ہے؟ فرمایو اس آیت ماں لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَدْخُلُوْا بُيُوْتًا غَيْرَ مَسْكُوْنَةٍ فِيْهَا مَتَاعٌ لَّكُمْ اس ماں تھارے ور کجھ گناہ نی کہ ان کہراں ماں جاؤ جہڑا خاص کسے گا رہن واسطے نی ہوتا تے ان گا برتن ماں تمناں اختیار ہے۔ نور ۲۹/۲۴)

ختم قرآن گی فضیلت

اِذَا خَتَمَ الْعَبْدُ الْقُرْاٰنَ صَلّٰى عَلَيْهِ عِنْدَ خَتْمِهٖ سِتُّوْنَ اَلْفَ مَلَكٍ

ترجمو: جد بندو قرآن پاک ختم کرے تاں اُس گا ختم گے ویلے سٹھ ہزار فرشتہ اُس گے واسطے دُعا کریں۔ (مسند الفردوس، جامع صغیر سیوطی ص نمبر ۸۹)

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

تاریخ تدوین قرآن

اج بہت سارا مسلمان قرآن کریم گی تدوین تے ترتیب گا وارہ ماں معلومات نی رکھتا جس گی وجہ دے خود شک تے شبہ ماں پوئیں یا کجھ فرقہ جیہڑا بظاہر اسلام گو ناں لیں لیکن اسلام گی بنیادی کتاب جیہڑی سب دے آخری آسمانی کتاب ہے تے جیہڑی اللہ تعالیٰ نے اپناں آخری پیغمبر حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ورنازل فرمائی، تے قیامت تک اسگی حفاظت تے صیانت گی ذمہ داری اپنے ور رکھی کیوں کہ قیامت تک نہ ہون کوئے نبی آئے گو نہ کائے کتاب نازل ہوئے گی ہون قرآن ہی کتاب ہدایت ہے تے مہارا سرکار نبوت گا تاجدار، نبی آخرالزماں ایں، لہذا نزول قرآن، جمع تے تدوین قرآن گے متعلق ایک مختصر مضمون پیش ہے۔

قرآن کریم رمضان تے شب قدر ماں یکبارگی لوحِ محفوظ دے آسمانِ دنیا ور نازل ہویو فر تریئی (۲۳) سال ماں حسبِ حکمت تے مصلحت تھوڑ و تھوڑ و نازل ہوتو رہیو، قرآن پاک ماں ایں۔

(۱) رمضان گو مہینوں جسماں قرآن اُتریو (پ۲ بقرہ/۱۸۵)

(۲) بے شک ہم نے اسناں (قرآن ناں) شب قدر ماں اتاریو (پ۳۰، قدر۔۹۷/۱)

صحیح روایتاں دے ثابت ہے کہ شبِ قدر رمضان ماں ایں، مفسّرین فرمائیں ات قرآن گو یکبارگی نزول مراد ہے یعنی لوحِ محفوظ دے آسمانِ دنیا ور بیت العزت ماں، نزول ہویو فر اتوں حسب اقتضائے مصلحت بحکم ربّ العزت سرکار اقدس صلی اللہ تعالیٰ علیہ و آلہ وسلم گی خدمت ماں جبریل امین لیا تا رہیا۔

قرآن گا وقتاً فوقتاً تھوڑ و تھوڑ و کر گے نازل ہون گی مصلحت تے بیان وی قرآن ہی ماں ایں ارشاد ربانی ہے۔

(۳) تے کافر بولیا قرآن ان ور اکٹھو کیوں نی اتریو۔ ہم نے اسے طرح بہ تدریج اسناں اتاریو ہے کہ اس دے تھارا دل مظبوط کراں (یعنی یکبارگی نازل کرن ماں کدے تمناں مشکل نہ ہوئے) تے ہم نے اسناں ٹھہر ٹھہر گے پڑھیو (یعنی بزبانِ جبریل)
(پ ۱۹، الفرقان۔۲۵/۳۲)

(۴) تے قرآن ہم نے جدا جدا کر گے اتاریو کہ تم اسناں لوکاں ور ٹھہر ٹھہر گے پڑھو تے ہم نے اسناں بہ تدریج رہ رہ گے اتاریو (یعنی حسب مصلحت تے حکمت) (پ ۱۵، بنی اسرائیل: ۱۷/ ۱۰۶)

مشرکین جد کوئے سوال کرتا یا اعتراض کرتا یا مسلماناں گی جیسی مصلحت ہوتی قرآن پاک نازل ہوتو رہیو، صحیح حدیثاں، تے اقوالِ صحابہ تے واقعات سیرتِ رسول دے وی یوہی معلوم ہوئے۔

قرآن پاک نازل ہوتو رہیو صحابہ کرام اسناں یاد کرتا رہتا۔ بعض صحابہ کرام ناں کتابت گو فن وی آئے تھو، سرکار اقدس صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ورجد وحی آتی اسناں لکھن گو حکم دیتا تے صحابہ کرام اونٹھ گی کھلاں، ان گا مونڈھاں گی چپٹڑی ہڈیاں تے کھجور گی ڈالیاں وغیرہ ور لکھ لیتا، کائے سورت خاص کر لمبیں سورت اکٹھی نازل نی ہوئیں جد کائے آیت یا چند آیات نازل ہوتیں سرکار اقدس صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم فرماتا یاہ فلانی سورۃ ماں لکھ لیو یاہ فلانی سورت ماں لکھ لیو، اس طرح صحابۂ کرام قرآن مجید ناں لکھتا وی رہتا تے حفظ وی کرتا رہتا عرب ماں لکھن گو رواج کہٹ تھو لیکن قوتِ حافظہ اہل عرب گی بہت مضبوط تھی، لماں لماں قصیدہ تے اپناں نسب نامہ وہ زیادہ تر زبانی ہی یاد کر لیں تھا۔ ظاہر بات ہے کہ جد سرکار اقدس صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم ترتیب نال لکھن گو حکم دیں تھا تاں صحابہ کرام ترتیب نال یاد وی کرتا ہوئیں گا، متعدد حدیثاں ماں حفظ قرآن گا فضائل وی بیان کیا گیا ایں۔ مثلاً

(۱) حضرت علی ابن طالب کرّم اللہ تعالیٰ وجہہ الکریم دے روایت ہے رسولِ اکرم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو جس نے قرآن پڑھ گے اسناں زبانی یاد کر لیو فر اس گا حلال ناں حلال، تے حرام ناں حرام من لیو اللہ تعالیٰ اسناں اس گا اس عمل گی وجہ دے جنت ماں داخل فرمائے گو تے اس گا کہر گا ایسا دس آدمیاں گا حق ماں اس گی شفاعت قبول فرمائے گو جن ماں ہر ایک ور جہنم واجب تے

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ثابت ہوگئی ہوئیگی۔ (مسند احمد۔ ۲۱۲/۱، ترمذی۔ ۱۱۴/۲۔ ابن ماجہ ۱۹/۱، دارمی بحوالہ تدوین قرآن از مولانا محمد احمد مصباحی)

(۲) حضرت جابر بن عبداللہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے مروی ہے۔ رسول اقدس صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو۔ جد حافظ قرآن مرے خدائے تعالیٰ زمین ناں حکم دیے کہ اس گو گوشت نہ کھائے، تاں وہ زمین کہے پروردگار! پلا ہوں اسکو گوشت کسطرح کھاؤں جد کہ اس گا سینہ ماں تیرو مقدس کلام موجود تے محفوظ ہے۔ ابن مُندہ نے کہیو اس واارہ ماں حضرت ابو ہریرہ تے حضرت عبداللہ بن مسعود رضی اللہ تعالیٰ عنہ گی روایات وی ایں۔

(شرح شرح الصدور فی احوال الموتیٰ و القبور از امام جلال الدین سیوطی ۱۳۳)

(۳) حضرت مولیٰ علی ابن طالب رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے روایت ہے کہ رسول پاک صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے ارشاد فرمایو اپنی اولادناں تریاں گلاں گو ادب سکھاؤ (۱) اپنا نبی گی مُحبت (۲) تے نبی گی آل گی مُحبت (۳) تے قرآن کریم گی قرأت، کیوں کہ حفاظِ قرآن انبیا تے اصفیا گے نال اس دن اللہ تعالیٰ گا سائیہ کرم ماں ہوئیں گا جس دن اس گا سائیہ رحمت گے سوا کوئے سایو نہ ہوئے گو

(دیلمی کنز العمال، مختار الاحادیث ص ۹ مطبوع مصر بحوالہ تدوین قرآن)

حفظ قرآن، تلاوتِ قرآن گا فضائل وفوائد ماں بہت ساری حدیث ایں ات صرف تریاں حدیثاں ور اکتفا کیو گیو ہے جن دے حفظ قرآن گی عظمت تے برکت گو بخوبی اندازو لایو جا سکے، اناں ہی حدیثاں گو صدقو ہے کہ اج پوری دنیا گا گوشہ گوشہ ماں حفاظ قرآن مجید موجود ایں جد اج گا زمانہ ماں اتنا حفاظ کرام ایں جد کہ حافظ وی کمزور ایں تاں جن صحابہ کرام نے سرکار گی زبان فیض ترجمان دے خود ان حدیثاں ناں سنیو ہوئے گو یا اپناں ساتھیاں صحابہ کرام دے سنیو ہوئے گو اناں ناں پلا کیوں نہ حفظِ قرآن گو شوق ہو تو تے ان گا قوتِ حافظہ گی گواہی دے پوری تاریخ عرب دے رہی ہے۔ جسکو کوئے انکار نی کر سکتو، تاں اس دے ثابت ہو یو کہ کثیر تعداد ماں صحابہ حافظِ قرآن تھا، عہد صدیقی ماں حضور اقدس صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا وصال گے بعد ۱۱ھ ماں جنگ یمامہ ہوئی تاں صرف اس ایک جنگ ماں ست سو یا اس دے زیادہ حفاظ گی شہادت واقع ہوئی۔ تاں معلوم ہو یو کہ قرآن کریم گا اوّل مدوّن صحابہ کرام ایں لیکن قرآن کریم حضور گا وصال گا وقت تک نازل ہو تو رہیو اس واسطے پورو قرآن ایک ہی جگہ بشکلِ کتابت مرتب تے مدون ہو جانوں ضروری وی نی، ہاں ذہناں تے سیناں ماں ضرور مرتب تے مدون تھو فر جد حضرت خالد بن ولید گی سرکردگی ماں صحابہ کرام گی ایک جماعت ناں فوج بنا گے پیجیو جس گی مسلیمہ تے اس گا حامیاں دے سخت معرکہ آرائی ہوئی۔ مسلیمہ قتل کیو گیو تاریخ ماں یوہ معرکو جنگِ یمامہ گا ناں نال مشہور ہے اس جنگ ماں تقریباً بارہ سو صحابہ کرام شہید ہو یا۔ مسلیمہ تے اس گا حامی خائب تے خاسر ہو یا تے اسلام گو چنڈو بلند ہو یو۔ اسلام گی سربلندی واسطے جن صحابہ کرام نے جامِ شہادت نوش فرمایا تھا اس ماں ست سو صرف حفاظ قرآن تھا۔ اس دل گداز واقعہ نے صحابہ کرام ماں جیڑا اصحابِ حل وعقد تھا اناں ناں جگا چھوڑیو تاں اناں نے ہون قرآن کریم ناں یکجا کتابی شکل ماں ترتیب دین ناں لازمی قرار دتو تے اسکی شروعات کسطرح ہوئی اسکی تفصیل حضرت زید بن ثابت رضی اللہ تعالیٰ عنہ اس طرح بیان فرمائیں۔

حضرت ابو بکر نے جنگ یمامہ گے بعد میرے کول آدمی پیجیا تے مناں طلب کیو ہوں حاضر ہو یو تاں دیکھیو کہ حضرت عمر وی ات موجود ایں حضرت ابو بکر نے مناں فرمایو:

عمر نے مناں کہیو ہے کہ جنگ یمامہ ماں کثیر حفاظِ قرآن شہید ہو گیا آئندہ وی اگر مختلف موقعاں ماں حفاظ گی شہادت گو یوہ ہی حال رہیو تاں مناں ڈر ہے کہ قرآن کریم گو بہت سارو حصّو ضائع ہو جائے گو میری رائے دے یاہی ہے کہ تم قرآن کریم ناں جمع کرن گو حکم دیو اس ور ہیں (یعنی حضرت ابو بکر صدیق نے) کہیو کہ ہم کوئے ایسو کم کسطرح کر سکاں جیڑو رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے نہ کیو ہوئے اس ور حضرت عمر نے کہیو ھُوَ وَاللهِ خَیرٌ۔ بخدا یوہ کم دے بہتر ہی ہے۔ عمر اس وارہ ماں میرے نال بحث کرتو رہیو ات توڑی کہ اللہ تعالیٰ نے میرو سینوں وی کھول چھوڑیو تے میری رائے وی غور وفکر گے بعد وہی ہو گئی جیڑی عمر گی تھی۔

اس گے بعد حضرت صدیق اکبر رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے حضرت زید بن ثابت دے فرمایو تم عقلمند جوان ایں، تھارے ور کائے تہمت وی نی یعنی ہر اعتبار نال تم قابلِ اعتماد ایں، تم رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا کاتبِ وحی وی رہیا ایں تم قرآن کریم گا منتشر نسخاں ناں تلاش کر گے جمع کرو۔ حضرت زید فرمائیں خدا گی قسم اگر مناں پہاڑ ناں ایک جگہ دے دوجی جگہ لیجان گو حکم دیتا تاں یوہ مناں

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

قرآن پاک گی اس ذمہ داری دے پہارونہ لکنو میں عرض کیوتم ایک ایسو کم کسطرح کریں جیڑو رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے نی کیو۔ حضرت صدیق اکبر رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے جواب دتو هُوَ وَاللهِ خَيْرٌ. خدا کی قسم یوہ کم دے بہتر ہی ہے (یعنی وہی جواب دتو جیڑو اس دے پہلاں حضرت عمر نے دتو تھو)

اس ور میری گفت وشنید (بحث مباحثو) جاری رہیوات توڑی کہ اللہ تعالیٰ نے میرو وی سینوں کھول چھوڑیو اس کم واسطے جس واسطے ابوبکر تے عمر گو کھولیو تھو۔ تاں تلاش تے چھان بین دے بعد، ہوں کھجور گا درختاں گی شاخاں، پتھراں گی تختیاں تے آدمیاں گا سینہ دے قرآن کریم جمع کرن لگو، ات توڑی کہ سورہ توبہ گی آخری دو آیت (لَقَدْ جَآءَكُمْ رَسُوْلٌ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ دے آخر تک) حضرت ابو خزیمہ انصاری گے کول لکھی وی تھائیں جیڑیں کسے ہور گے کول مناں نی تھائیں تھیں۔ اس طرح تدوین گے بعد صحیفہ تیار ہوگیا یعنی ہر ہر سورت گا الگ الگ صحیفہ بنیاں تے فراناں ناں ایک جگہ کر دتو گیو یہ صحیفہ حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ گا وصال تک ان گے کول رہیا۔ ان گے بعد حضرت عمر فاروق خلیفہ ہویا تاں اناں نے اسناں حاصل کیو فران گی شہادت گے بعد ام المومنین حضرت حفصہ بنتِ فاروق اعظم رضی اللہ تعالیٰ عنہما گے کول تھا۔ (صحیح بخاری۔ ۲/۷۴۷، کنز العمال ۱/۲۷۹ بحوالہ تدوین قرآن)

حضرت زید بن ثابت رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے بڑا حزم تے احتیاط گے نال جمع تے ترتیب گو یوہ کم انجام دتو، جتوں جیڑو حصو ملتو خود حافظ تھا پہلاں اپناں حافظہ نال ملاتا فر دو حافظاں گی شہادت لیتا تدھ اسناں صحیفہ ماں شامل فرماتا، اگرچہ جمعِ قرآن واسطے اپنو حافظو وی کافی تھو مگر مزید احتیاط تے اطمینانِ قلب واسطے ان صحابۂ کرام نے مکتوبہ حصّاں ناں گواہاں دے پختہ کیو۔

یوہ اعلان کہ جس گے کول جو ہوئے لے آئے یوہ غالبًا اس واسطے وی تھو کہ جمع تے تدوین گے بعد کوئے یوہ دعوٰونہ کرے کہ میرے کول مزید یوہ حصّو تھو جیڑو شامل ہون دے رہ گیو وہ جماعت صحاب رسول گی تھی ان گا دل پاک تھا، وہ خشیتِ ربانی تے خوفِ الٰہی گا پیکر تھا، تقویٰ تے پرہیزگاری ان گا خمیر ماں تھی، قرآن کریم جیڑی کتاب الٰہی تے آخری آسمانی کتاب ہے اس گا وارہ ماں پلا وہ کسطرح کوتاہی کرسکیں تھا۔ اس طرح عہد صدیقی ماں کتابت گی شکل ماں قرآن کامل تے مکمل طور ور مدون تے مظبوط ہوگیو تھو۔

بہرحال قرآن کریم ناں جمع کرنوں، حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ گو ایک زبردست کارنامو ایں تے امت مسلمہ وراں گو احسانِ عظیم ایں جیڑو رہتی دنیا تک ان گا فضائل تے محاسن ماں شمار کیو جائے گو، حضرت صدیق اکبر تے ان گا اس عظیم کارنامہ گی وقعت اس دے ہور بدھ جائے کہ امیر المومنین حضرت مولیٰ علی کرم اللہ تعالیٰ وجہہ الکریم نے خود اس سلسلہ ماں عظمتِ صدیق گو اعتراف کیو تے اناں ناں زبردست خراجِ عقیدت پیش کیو، وہ فرمائیں

اَعْظَمُ النَّاسِ فِی الْمَصَاحِفِ اَجْرًا ابوبکر۔ رحمۃ اللہ علی ابی بکر ھو اولُ من جمع کتاب اللہ۔

(کنز العمال: ۱/۲۷۹، فتح الباری: ۹/۹ ایضاً)

ترجمو: مصاحف گا سلسلہ ماں سب دے زیادہ اجر ابوبکر گو ہے، ابوبکر ور اللہ تعالیٰ گی رحمت ہوئے، یہ پہلا شخص ایں جناں نے کتاب اللہ گی جمع تے تدفین فرمائی۔

تدوینِ اوّل (بعہد رسالت گی کیفیت بس یاہ تھی کہ پورو قرآن کریم لکھ لیو تھو، تمام سورتاں تے سورتاں گی ساریں آیتاں گے درمیان ترتیب نی تھی۔ تدوینِ ثانی (بعہد صدیق اکبر ہر سورت گی تمام آیات ترتیب نال لکھی گئیں تھیں تے الگ الگ سورتاں ور مشتمل صحیفہ تیار ہوگیا تھا مگر خود سورتاں گے درمیان باہمی ترتیب نی لکھی تھی اس واسطے عہد عثمانی ماں قرآن کریم گا متعدد نسخہ تیار کران گے نال نال یوہ وی تیاں ماں رکھیو گیو کہ قرآن کریم گی ایک تیجی تدوین ہوجائے جس ماں سورتاں گی باہمی ترتیب وی ہوئے تے جیڑو قرآن الگ الگ سورتاں ور مشتمل صحیفاں گی شکل ماں ایں اس ناں ایک مصحف گی شکل دے گے پورو قرآن کریم ایک جگہ کرگے اگی شیرازہ بندی کردتی جائے۔ (تدوین قرآن ص ۸۸)

حضرت انس رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے ایک روایت ہے جس ماں اس تدوین گی تفصیلات کجھ اس طرح ایں تے ان روایتاں ناں ابن سعد بخاری، ترمذی، نسائی ابن حبان تے بیہقی وغیرھم نے اپنی اپنی تصنیفات ماں نقل فرمایو ہے۔

حضرت حذیفہ ابن الیمان شام تے عراق آلاں گے نال مل گے ارمینیہ تے آذربائیجان گی فتح ماں جنگ کررہیا تھا جدا اناں

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

نے قرأت قرآن ماں لوکاں گو اختلاف دیکھو تاں کبرا گیا معرکہ مکمل کرن گے بعد امیر المومنین حضرت عثمان غنی رضی اللہ تعالیٰ عنہ گی خدمت ماں حاضر ہویا تے عرض کیو امیر المومنین! اس امت ناں اس وقت گا آن دے پہلاں تھم لیو جد کہ یہ یہود و نصاریٰ گی طرح کتاب اللہ ماں اختلاف کرن لگیں حضرت عثمان غنی رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے امّ المومنین حضرت حفصہ بنتِ عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہا گے کول سنیو پیجیو کہ صدیقی صحیفہ جیڑا تھارے کول ہیں ہمناں دیو ہم ان صحیفاں ناں نقل کر گے اصل تمناں واپس کر چھڑاں گا۔ امّ المومنین حضرت حفصہ نے وہ پیج چھڑیا تے حضرت امیر المومنین عثمان ذولنورّین رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے زید بن ثابت، عبداللہ بن زبیر، سعد بن عاص تے عبدالرحمٰن بن حارث بن ہشام رضی اللہ تعالیٰ عنہم ناں نقلِ قرآن گی خدمت دے چھڑی جساں ان حضرات نے پایۂ تکمیل تک پچالیو۔ حضرت عثمان غنی رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے ان تریاں قریشی حضراتاں دے فرمایو جد تھارو تے زید بن ثابت گو قرآن کریم گی کسی آیت ماں اختلاف ہوئے تاں اساں زبانِ قریش گے مطابق قلمبند کریو، کیوں جے قرآن کریم اناں ہی گی زبان ماں اتریو ہے، ان حضرات نے حسبِ ہدایت ایسو ہی کیو۔

جدان صحیفاں گی نقل ہوگئی تاں حضرت عثمان غنی نے ام المومنین حضرت حفصہ ناں وہ صحیفہ (جیڑا حضرت صدیق اکبر رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے نقل کروایا تھا) واپس کر چھڑیا تے نواں تدین شدہ مصاحف بچوں ایک ایک مصحف ہر اسلامی شہر ماں پیج چھڑیو، فتح الباری شرح بخاری ماں ایں کہ یاہ تدوین ثالث ۲۵ھ ماں حضرت عثمان غنی رضی اللہ تعالیٰ عنہ گی خلافت گے دوجے یا تیجے سال ہوئی۔

(فتح الباری ۱۴/۹ بحوالہ تدوین قرآن ص ۹۰)

ترمذی شریف گی روایت ماں اتنو ہور ہے کہ حضرت ابن شہاب زہری نے فرمایو تابوت تے تابوۃ ماں کاتبین گو اختلاف ہویو، قریشیاں نے تابوت (لمی تملال) کہیو تے حضرت زید بن ثابت نے تابوۃ کہیو، معاملو حضرت عثمان غنی گے کول پچھیو تے اناں نے فرمایو! تابوت لکھو کیونکہ قرآن کریم قریش گی زبان ماں نازل ہویو ہے۔ (کنز العمال۔ ۲۸۲/۱ ایضاً)

کتاب المصاحف لابن ابی داوٗد ماں محمد بن سیرین تابعی گی روایت دے ہے کہ تدوین ثالثِ ماں مذکورہ چار حضرات گے علاوہ مزید پنج حضرات وی کتابت تے تدوین ماں شامل تھا، مالک بن انس گا دادا مالک، ابن ابی عامر، کثیر بن افلح، اُبی بن کعب، انس بن مالک، عبداللہ بن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہم ایک روایت ماں اس طرح ہے کہ حضرت عثمان غنی نے فرمایو مَنْ اَکْتَبُ النَّاسِ یعنی سب دے زیادہ لکھن آلو کون ایں۔ تاں لوکاں نے عرض کیو کہ کاتبِ رسول زید بن ثابت فرمایو فَاَیُّ النَّاسِ اَعْرَبُ اَوْ اَفْصَحُ! عربیت تے فصاحت ماں کون ساراں دے بدھ ہے؟ لوکاں نے کہیو! سعید بن عاص۔ امیر المومنین نے فرمایو! سعید املا کرائیں تے زید لکھیں۔

اس دے اندازو ہوئے کہ اولین نقل گو کم ان دواں حضراتاں نے کیو فر مزید نسخاں گی بعینہ نقل واسطے دوجاں حضراتاں دے خدمت لی گئی۔

(فتح الباری۔ ۵/۹ قسطلانی شرح بخاری۔ ۳۵۸/۷ ایضا)

جیڑا مصاحف عہد عثمانی ماں نقل ہویا تے مشہور شہراں ماں پیجیا گیا ان گی تعداد کے تھی؟ مشہور یوہ ہے کہ ان گی تعداد پنج تھی مگر ابن ابی داوٗد نے کہیو کہ میں حاتم بجستانی دے سنیوں کہ ست مصاحف لکھیا گیا، جن بچوں مکہ، شام، یمن، بحرین، بصرہ، کوفہ ایک ایک مصحف پیج دتا گیا تے ایک مدینہ ماں رہیو۔ (الاتقان ج ۶۱/۱)

یاہ ایک مختصر جئی داستان ایں قرآن کریم گا جمع تے تدوین تے اناں ناں اسلامی شہر ماں پھیلان گی، الحمداللہ وہی نسخہ عثمانی گی نقل اج تک مسلماناں ماں چلی آ رہی ہے، تے جیڑا کجھ حِصّہ بعدِ تدوین تلف کر دتا گیا۔ اس مصلحت گے تحت کہ قبیلاں گی زباناں ماں جیڑا اختلاف تھا تے ابتدائی دور ماں حضور اقدس صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے خود ان قبیلاں ناں اپنی اپنی زباناں ماں پڑھن گی اجازت دتی تھی تے جن گی وجہ دے آپس ماں اختلافات واقع ہو گیا تھا تے آئندہ مزید اختلاف گو خطرو تھو تاں حضرت عثمان غنی رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے لغتِ قریش ماں قرآن کریم لکھوا گے ساراں ناں اسے ور جمع کر چھڑیو تے باقی اجزا جیڑا منتشر تھا تے مختلف زباناں ماں تھا اناں ناں تلف کرا چھڑیو تا نجے آئندہ ان گی وجہ دے امت ماں کوئے اختلاف نہ ہوئے یوہ تلف تہو گے ہوئے یا ساڑھ گے یا پہلاں غسل (تہو) گے تے فر ساڑھ گے واقع ہویو ہوئے واقعو جیڑو ہویو ہوئے وہ صحابہ کرام گے درمیان ہویو کسے نے اس معاملہ ماں حضرت عثمان غنی رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے اختلاف نی کیو گویا ان گو یوہ فعل صحابہ کرام گا مشورہ تے رائے گے نال تھو تے صحابہ کرام گو اس قسم گو عمل مہارے واسطے باعثِ نزاع نی ہو تو بلکہ باعثِ رفع نزاع ہوئے اس سلسلہ ماں ہمناں کسے بدگمانی گی ہرگز اجازت نی۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

حضرت ابن ابی داوٗد نے سند صحیح گے نال حضرت سوید بن عقلہ دے روایت کی اناں نے فرمایو۔

لا تَقُوْلُوا عَلٰی عثمانَ اِلَّا خَیْرًا فَوَاللہِ مَا فَعَلَ الَّذِیْ فَعَلَ فِی المصاحفِ اِلَّا عَنْ مَلَاءٍ مِّنَّا۔

حضرت علی گو فرمان ایں کہ حضرت عثمان گا وارہ ماں کلمہ خیر (نیک گل) ہی کہو کیوں کہ اناں نے مصاحف گا وارہ ماں جو کُجھ وی کیو وہ صرف اپنی رائے نال نی تھو بلکہ مہاری ایک جماعت گا مشورہ نال کیو۔

دوجی روایت ہے: لو وُلِّیْتُ لَعَمِلْتُ بالمصحفِ الَّذِیْ عمِلہ عثمان،

یعنی اگر ہوں خلیفو ہوتو تاں مصحف گا معاملہ ماں ہوں وی وہی کرتو جو حضرت عثمان نے کیو (الاتقان۔ص ۶۱ تدوین قرآن ص ۱۰۷)

حضرت امیر المومنین نے مولی المسلمین علی مرتضیٰ کرم اللہ تعالیٰ وجہہ گا اس قول گے بعد دے ہون کسے ناں بدظنی یا اعتراض گی کائے گُنجائش ہی باقی نی رہتی۔ یو سارو جو کجھ مصاحف گا تعلق نال حضرت عثمان غنی نے کیو یو امت وران گو بہت بڑو احسان ایں تاں ہمناں ان گا احسان ناں منّوں چاہیے نہ کہ بدگمان ہونوں چاہیے۔ اللہ تعالیٰ اپنی رحمت نازل فرمائے حضرت عثمان تے ان گا رفقائے کرام ور تے اناں ناں بہتر دے بہتر جزا عطا فرمائے، تے ان گی مساعی جمیلہ ناں مشکور فرمائے، تے ان گا صدقہ ماں ہمناں نیک گمان گی توفیق دیے آمین۔

جامع القرآن حضرت عثمان کیوں؟

ہون ایک اخری گل رہ جائے کہ حضرت عثمان غنی رضی اللہ تعالیٰ عنہ جامع القرآن کسطرح کہوائیں جد کہ جمع گو کم اصل ماں حضرت صدیق اکبر نے کیو، تاں اس سلسلہ ماں زیادہ تفصیل نہ کرتا ہویاں اعلیٰ حضرت امام احمد رضا خاں علیہ الرّحمۃ والرّضوان گا ایک رسالہ جَمْعُ الْقُرْاٰن وَبِمَا عَزْوُہٗ لِعُثْمَان (۱۳۲۲ھ) دے ایک مختصر تے جامع اقتباس پیش کرنوں کافی سمجھوں۔

اصل جمع قرآن بحکم ربّ العزت حسبِ ارشاد حضور پرنور سید الانبیا صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم ہو گیو تھو، سب سورتاں گو ایک جگہ کرنوں باقی تھو جیڑو امیر المومنین حضرت صدیق اکبر رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے بمشورہ امیر المومنین فاروق اعظم رضی اللہ تعالیٰ عنہ کیو فر اس جمع فرمودہ صدیقی گی نقلاں ناں مصاحف بنا گے امیر المومنین عثمان غنی رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے اسلامی شہراں ماں شائع کیو تے تمام امت ناں اصل لہجہ قریش ور مجتمع ہون گی ہدایت فرمائی اسے وجہ دے وہ جناب (یعنی حضرت عثمان غنی رضی اللہ تعالیٰ عنہ) جامع القرآن کو ہایا ورنہ حقیقۃً جامع القرآن، ربّ العزت تعالیٰ شانہ ہے۔

کما قال عزّ وجلّ (جیسو کہ ربّ العزت نے فرمایو) اِنَّ عَلَیْنَا جَمْعَہٗ وَقُرْاٰنَہٗ یعنی بے شک اساں محفوظ رکھنوں تے پڑھنوں مہارے ذمے ہے (القیمہ۔۷۵/۱۷) تے بنظرِ ظاہر حضور سیّد المرسلین صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم تے ایک جگہ جمع گا لحاظ نال سب ماں پہلاں جامع القرآن حضرت صدیق اکبر رضی اللہ تعالیٰ عنہ ایں۔

تے رسالہ ماں ایک جگہ تحریر فرمائیں: سُوَرِ قرآنیہ (قرآنی سورت) اگر چہ متفرق جگہاں دے ایک وِعا (پانڈا) ماں جمع ہو گئیں تھیں تے وہ مجموعوں، صدیق اکبر فر عمر فاروق فر امّ المومنین حفصہ رضی اللہ تعالیٰ عنہم گے کول تھو مگر اجاں ترے کم باقی تھا

(۱) ان جمع کردہ صحیفاں ناں ایک مصحفِ واحد ماں نقل ہونوں

(۲) اس مصحف گا نسخہ معظم بلادِ اسلام، مملکتِ اسلامیہ گا عظیم عظیم صوباں ماں تقسیم ہوناں۔

(۳) رخصتِ سابقہ گی بنیاد ور جیڑا اُجھ لہجہ گا اختلاف گا آثار کتابت قرآن مجید ماں متفرق لوکاں گے کول تھا تے وہ قرآن عظیم گا حقیقی اصل مُنَزَّلٌ مِنَ اللہِ (اللہ گی طرفوں نازل کردہ) ثابت، مستقر، غیر منسوخ، محفوظ لہجہ دے جدا تھا۔ فتنہ ناں مٹان واسطے ان گو محو ہونوں یہ ترے ہی کم حافظِ حقیقی، جامع ازلی جل جلالہ نے اپناں تیجہ بندہ امیر المومنین جامع القرآن ذی النورین عثمان غنی رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے لیا تے قرآن عظیم گو جمع کرنوں حسبِ وعدۂ الٰہیہ گے تام تے کامل ہویو۔ اس وجہ دے ان جناباں ناں جامع القرآن کہیں۔

جمع تے تدوین گے متعلق یو مختصر مضمون خیر الازکیا حضرت علامہ محمد احمد مصباحی دامت برکاتہم گی موقر تے جامع تصنیف، تدوین قرآن دے لیو ہے قرآن کریم گا تعلق دے ہور بہت ساریں مباحث ایں، مثلاً سورتاں گی ترتیب، اعرابِ قرآن، سورتاں آیتاں تے کلمات تے حرفاں گی تعداد فاتحۃ الکتاب، معوذتین (فلق تے ناس) گی بحث، اختلافِ قرأت، قرأت گا اماماں گو تذکرو شیعہ تے قرآن۔ ان گی معلومات واسطے تدوین قرآن گو مطالعو بڑی اہمیت رکھے۔ (نعمانی)

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

بِسۡمِ اللّٰہِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ

تجوید وقرأت گی اہمیت

قُرآنِ حکیم بلا شبہ کلامِ اِلٰہی ہے تے اللہ تعالیٰ یاہ چاہے کہ اس گو کلام جس طرح نازل ہویو ہے اسے طرح پڑھیو جائے تے خود اسگو ارشادِ گرامی ایں۔ اَلَّذِیۡنَ اٰتَیۡنٰہُمُ الۡکِتٰبَ یَتۡلُوۡنَہٗ حَقَّ تِلَاوَتِہٖ ؕ (البقرۃ:۲/۱۲۱)
یعنی جناں ناں ہم نے کتاب دتی ہے وہ اسگی تلاوت کریں جسطرح کرنی چاہیے (ترجمو کنزالایمان)
یعنی جسطرح اسگو نزول ہویو ہے تاں اللہ تعالیٰ گی بارگاہ دے جد جبریل امین کلام لیائیں تھا اسناں پوری درستگی گے نال پڑھیں تھا، تے جن ور قرآن کریم یا کوئے کلام اتریو ان گی شان وی یاہی دسی گئی ہے کہ جیڑا ایمان لیائیں وہ اسناں کماحقہ پڑھیں۔ نہ غفلت کریں نہ ہی صحت ماں فرق آن دیں تے نہ ہی اس ور عمل کرن دے نسّیں۔

تے حدیث شریف ماں ایں حضرت زید بن ثابت رضی اللہ تعالیٰ عنہ روایت کریں کہ سرکارِ مدینہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نے فرمایو۔ اِنَّ اللہَ یُحِبُّ اَنۡ یُقۡرَأَ الۡقُرۡاٰنُ کَمَا اُنۡزِلَ یعنی بے شک اللہ تعالیٰ ناں یوہ پسند ہے کہ اس گو قرآن اس طرح پڑھیو جائے جیسو کہ اسناں نازل کیو گیو ہے (الجامع الصّغیر للسیوطی.۱۸۹۷) یعنی اللہ ربّ العزت گی رضا اسے ماں ایں کہ اس گو کلام مجید صحت تے درستگی گے نال پڑھیو جائے تے خود رب کریم ارشاد فرمائے وَرَتَّلۡنٰہُ تَرۡتِیۡلًا (الفرقان:۲۵/۳۲) یعنی ہم نے اسناں ٹھہر ٹھہر گے پڑھیو (ترجمو کنزالایمان)
یعنی جبریل امین گے ذریعے اس گا کئی معانی ایں ان بچوں ایک یوہ ہے کہ اللہ عزّ وجلّ نے ہمناں قرأت ماں ترتیل کرن یعنی ٹھہر ٹھہر گے پڑھن تے قرآن شریف ناں اچھی طرح ادا کرن گو حکم فرمایو جیسو کہ دوجی آیت ماں صاف حکم ایں وَرَتِّلِ الۡقُرۡاٰنَ تَرۡتِیۡلًا (المزمّل ۷۳/۴) تے قرآن خوب ٹھہر ٹھہر گے پڑھو (ترجمو کنزالایمان)
یعنی وقوف گی رعایت تے حرفاں ناں مخارج گی ادائیگی گے نال نماز ماں وی حتی الایمان صحتِ مخارج گے نال قرآن پڑھنوں فرض ہے۔ لہٰذا تجوید دے غفلت قرآنی ارشاد گے خلاف ہے تے اللہ تعالیٰ گی ناراضگی گو سبب ہے۔
قرآن پاک ناں صحیح پڑھن آلاں تے اس ماں مہارت حاصل کرن آلاں ناں حدیث ماں بشارت ہے۔ اُمّ المومنین حضرت عائشہ صدیقہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا دے روایت ہے، حضور اقدس صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم فرمائیں اَلۡمَاہِرُ بِالۡقُرۡاٰنِ مَعَ السَّفَرَۃِ الۡکِرَامِ الۡبَرَرَۃِ یعنی قرآن گو ماہر معزز تے مقبول فرشتاں گے نال ہوئے گو (صحیح مسلم شریف کتاب فضائل القرآن ۲۹۶/۱۔ حدیث ۷۹۸ مجلس برکات)
قرآن گا اچھا قاری تے اچھا عالم واسطے اسلام ماں بہت بڑی بشارت ہے، لہٰذا جیڑا لوگ صحت گے نال تلاوتِ قرآن دے غفلت برتیں وہ سبق لیں تے تاولا تاولا قرآن پاک درست پڑھن واسطے پوری کوشش کریں، افسوس ہے کہ لوکاں ناں دنیا کمان واسطے پوری فرصت ہے تے اللہ تعالیٰ گو کلام درست پڑھن گی ذرا وی فکر نی تے اس واسطے کجھ وی وقت نی۔

تجوید گی تعریف: تجوید اس علم ناں کہیں جسماں حروف گا مخارج تے ان گی صفات تے حرفاں گی صحت تے حسن گے نال ادائیگی ور بحث ہوئے۔ اس گو موضوع حروفِ تہجی ایں یعنی الف دے یا تک کل انتی حرف۔ اسگی غرض و غایت تے فائدو یوہ ہے کہ اس گے ذریعے قرآن پاک صحیح عربی لب ولہجہ گے نال پڑھیو جائے، تے غلط پڑھن دے بچیو جائے۔ اس گو حکم یوہ ہے کہ علم تجوید گو حاصل کرنوں فرض کفایہ ہے تے قرآن کریم ناں تجوید گے نال پڑھنوں فرض عین ایں۔ یعنی علم تجوید فرض کفایہ تے اس ور عمل کرنوں فرض عین ایں۔

قرابت: اس علم ناں کہیں جس دے قرآنی کلمات ماں قرآن مجید گا ناقلین (ائمہ قرأت) گو اتفاق تے اختلاف معلوم ہوئے تے اس گو تعلق حضور اکرم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم دے سماع ور مبنی ہے نہ کہ اپنی رائے ور، رسم الخط ماں، نقل گے نال اس اختلاف ناں وی دخل ہے۔ اس واسطے اس علم ناں جاننوں وی ضروری بلکہ فرض ہے، اگرچہ فرض کفایہ، تانجے قرآن پاک گی جملہ قرأت متواترہ گو علم ہوسکے، علم قرأت تے اختلاف قرأت گے متعلق کجھ تفصیلی بحث تدوین قرآن مصنفہ علامہ محمد احمد مصباحی ماں مل جائے گی۔ اس ماں اختلافِ قرأت گا فوائد تے ثمرات ور وی روشنی پائی گئی ہے، اہلِ علم ناں اسگو مطالعو ضروری تے بہت مفید ہے تے جناں ہور زیادہ تفصیل گو شوق ہوئے وہ امام جلال الدّین سیوطی گی الاتقان گو مطالعو کرے۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

تجوید گے متعلق اعلیٰ حضرت گو فرمان: اعلیٰ حضرت امام احمد رضا قدس سرہ فرمائیں۔ اتنی تجوید سکھنی کہ ہر حرف دوجا دے صحیح طور ور ممتاز ہوجائے، فرض عین ایں بغیر اس گے نماز قطعاً باطل ہے عوام بے چاراں ناں جان دیو خواص کہواں آلاں ناں دیکھو کہ کتنا اس فرض ور عمل کریں۔

میں اپنی اکھاں نال دیکھیو ہے تے اپناں کناں دے سنیوں ایں علماء ناں، مفتیاں ناں، مدرساں ناں، مصنفاں ناں، جیڑا قُلْ هُوَاللهُ اَحَدٌ ناں اَهَدٌ پڑھیں، تے سورہ منافقون ماں يَحْسَبُوْنَ كُلَّ صَيْحَةٍ عَلَيْهِمْ ماں يَعْسَبُوْنَ پڑھیں تے وَهُوَ الْعَزِيْزُ گی جگہ وَهُوَ الْعَذِيْذُ پڑھیں۔ بلکہ ایک شخص ناں الحمد شریف ماں صِرَاطَ الَّذِيْنَ گی جگہ صِرَاطَ الظِّيْنَ پڑھتا سنیوں۔ کس کس گی شکایت کرو۔ یوہ حال بڑاں گو ہے فر عوام بے چاراں گی کے گنتی تے کے شمار؟ تے ہون کیا شریعت ان گی بے پروائیں گی وجہ دے اپناں احکام منسوخ کر چھوڑ یگی؟ نی ہرگز نی۔ اِنِ الْحُكْمُ اِلَّا لِلّٰهِ (انعام۔ ۶/۵۷ یعنی حکم نی مگر اللہ گو [فتاویٰ رضویہ مترجم رضا اکیڈمی ممبئی] ۳/۲۵۳)

ایک جگہ ہور فرمائیں بلاشبہ اتنی تجوید جس دے تصحیح حروف (حرفاں ناں صحیح پڑھنوں) ہوئے تے غلط خوانی (غلط پڑھن) دے بچے فرضِ عین ایں فتاویٰ بزازیہ وغیرہ ماں ہے اَللَّحْنُ حَرَامٌ بلا خلاف (لحن یعنی غلط پڑھنوں بالاتفاق حرام ایں (فتاویٰ رضویہ مترجم ۶/۳۴۳)

اس دے تجوید گی اہمیت گو بخوبی انداز ولایو جا سکے۔ جیڑا پڑھیا لکھیا اس علم شریف دے غفلت برتیں ان ور ہور زیادہ افسوس ہے خصوصاً مدرساں گا منتظمین حضرات اناں ناں عمارت گی فکر ہوئے یا زیادہ طالبعلماں گی۔ تجوید گی تعلیم واسطے قاری گو انتظام بالعموم ان ور بہت پہاڑ و ہوئے عالم یا حافظ ہو گے قرآن ہی صحیح نہ پڑھے تاں اسگی نماز کسطرح درست ہوئے گی تے اگر امامت کرے تاں دوجاں مقتدیاں گو وبال بھی امام ور۔

خوب واضح ہوجائے کہ تجوید و قرأت گو مطلب ہرگز محض خوش آوازنی اگرچہ خوش آوازی وی قابلِ تعریف ہے لیکن صحیح خوانی سب دے پہلاں ایں۔ اگر خوش آوازی گا چکر ماں لحنِ خفی کیو تاں مکروہ ہے تے جلی کیو تاں حرام لحن قواعد تجوید گے خلاف پڑھن، تبدیل حروف و حرکات یا اعرابی غلطی کرن یا حرفاں ناں کٹان بدھان ناں کہیں یہ ساریں لحن جلی گی مثال ایں ان گی تفصیل تجوید گی کتاباں ماں دیکھو۔

قرأت ماں ایک مقام مد گو وی آئے، جیڑا لوک تجوید و قرأت دے بالکل ناواقف ہوئیں وہ مداں گی وی پروائی کرتا حالاں کہ مدِّ متصل گو ترک حرام ایں جیسو کہ امام اہلسنت قدس سرہ فرمائیں:

(مُدُّ هَآ اٰمَنْتُنِ ماں) ایک مدِّ متصل ہے جس گو ترک حرام ایں (فتاویٰ رضویہ مترجم۔ ۶/ ۳۴۶)

اج کتنا لوک مدِّ متصل دے واقف نی جیڑا اسناں ترک کر گے حرام گا مرتکب ہوئیں مدِّ متصل گی تعریف ملاحظ کرو۔

مدِّ متصل: اسناں کہیں کہ حروفِ مدہ (ا، و، ی) گے بعد ہمزہ اسے کلمہ ماں ہوئے، مدِّ متصل ناں مدِّ واجب وی کہیں مثلاً شَآءَ، جِیْٓءَ، اعلیٰ حضرت امام احمد رضا قدس سرہ دے سوال ہویو! ایک امام جمعہ تے جماعت ماں سورۂ فاتحہ شریف ماں بجائے الحمد، الرحمن، الرحیم گے الهمد، الرهمن، الرهیم ہائے ہوز نال پڑھے اسگی نماز گو کے حکم ایں؟

جواب ماں اعلیٰ حضرت نے ارشاد فرمایو اسناں امام بنانوں ہر جگہ جائز نی تے نماز اس گے پچھے نادرست کہ اگر وہ شخص ح گا ادا ور بالفعل (ہر وقت) قادر ہے تے باوجود اس گے اپنی بے خیالی یا بے پروائی نال کلماتِ مذکورہ ماں ہ پڑھے تاں خود اس گی نماز فاسد تے باطل، ہوراں گی اس گے پچھے کت ہو سکے تے جے کدے بروقت ح ور قادر نی تے سکھن ور جان لاگے کوشش نی کی تاں وی خود اس گی نماز محض بے کار تے اس گے پچھے ہر شخص گی باطل تے اگر ایک مختصر زمانہ تک کوشش کی فر چھوڑ دتی تاں وی اسگی اپنی نماز پڑھی نہ پڑھی سب برابر تے اسگی وجہ دے ساراں گی گئی۔ تے برابر کوشش پوری کرے مگر کسے طرح حا نی نکلتی تاں اس گو حکم اُمّی گو ہے اگر صحیح پڑھن آلاں گے پچھے نماز مل سکے تے اقتدا نہ کرے بلکہ الگ پڑھے تاں وی اسگی نماز باطل ہے تاں امام ہون گی دے گل ہی نی تے خوب ظاہر ہے کہ اگر بالفرض عام جماعتاں ماں کوئے درست خواں نہ ملے تاں جمعہ ماں دے قطعاً ہر طرح گا بندگانِ خدا موجود ہوئیں فر اسگوان گی اقتدا نہ کرنوں تے آپ امام ہونوں خود اسگی نماز گو مبطل (باطل کرن آلو) ہویو۔ تے جد اس گی گئی ساراں گی گئی۔ بہر حال ثابت ہویو کہ نہ اس شخص گی اپنی نماز ہوئے نہ اس گے پچھے کسے ہور گی تاں ایسا ناں امام بنانوں حرام، تے ساراں مسلماناں گی نماز گو وبال وہ اپنے سر لیے والعیاذ باللہ تعالیٰ (فتاویٰ رضویہ۔ ۶/۲۵۴)

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اس مبارک فتویٰ ناں غور نال پڑھیو جائے تے انداز ولایو جائے کہ حرفاں ناں صحیح پڑھنوں نماز گا درست ہون واسطے کتنوں ضروری ہے اسلام دین یُسر (آسانی گو دین) ایں۔ دین عُسر (تنگی) گو دین نی باوجود کوشش گے جد کہ کوشش گو سلسلو جاری رہے اگر کوئے صحیح مخرج دے حرف ادا نہ کر سکے تاں وہ معذور ہے تے اگر کوئے صحیح مخرج دے حرف ادا کر تو ہوئے مگر حرفاں گا مخرجاں گو اسناں علم نہ ہوئے تاں اسگی نماز درست ہے کہ اصل صحیح پڑھنوں ایں۔ اس سلسلہ ماں ایک سوال گو جواب دیتاں واں اعلیٰ حضرت امام احمد رضا قدس سرہ فرمائیں۔

(یوہ کہنوں صحیح نی) کہ اگر مخارج معلوم نی تاں نماز صحیح نہ ہوئے گی۔ مخارج معلوم ہونو ضروری نی، حرف صحیح ادا ہونا ضروری ایں، بہتیرا اسا ایں کہ سن سن گے صحیح پڑھیں، اگر ان دے پچھیو جائے تاں مخارج نی دس سکتا۔ اردو زبان آلو ہر جاہل اپنی زبان گا حروف ٹھیک ادا کرے تے مخرج نی دس سکتو قرأت ماں حرفاں گی تبدیلی نال معنیٰ یا دے مہمل ہو جائیں یا فاسد یا بدل جائیں، ظاہر ہے کہ قرآن مجید گا کسے حرف ناں بدلنوں جائز نی بلکہ قصداً ہوئے تاں کفر ہے اگر چہ معنیٰ فاسد نہ وی ہوئیں۔ تے اسطرح پڑھنوں کہ معنیٰ فاسد ہو جائیں تاں یوہ وی گناہ ہے تے کسے قرآنی لفظ ناں مہمل بنا گے پڑھنوں وی حرام تے ناجائز تے گناہ ہے، اس واسطے مخارج حروف گو علم حاصل کرنوں یا حرفاں ناں صحیح پڑھن گی ترکیب عمل ماں لیانی ہر مسلمان ور فرض ہے۔

ہون ایک نقشو پیش ہے۔ جس دے انداز و ہو جائے گو کہ حرفاں گی تبدیلی نال معنیٰ ماں کتنوں فرق آئے۔

(۱) قرآن ماں تین (انجیر) تے طین (مٹی) دوئے لفظ آیا ایں ہون غور کر لیو اگر طین گی جگہ تین یا تین گی جگہ طین پڑھیو تاں معنیٰ کس طرح بدل جائیں گا۔

(۲) صدید تے سدید دوئے الفاظ قرآن ماں آیا ایں پہلا گو مطلب پیپ (رادھ) ہے تے دوجا گا معنیٰ سدھو تے درست ہے۔

(۳) محجور تے مھجور دوئے لفظ قرآن ماں آیا ایں پہلا گا معنیٰ روکیو وہ دوجا گا چھوڑیو وہ۔

(۴) دو لفظ ضلّ تے دلّ وی آیا ایں پہلا گو مطلب گمراہ ہویو، دوجا گو دسیو، رہنمائی کی۔

(۵) ایک لفظ اسے طرح ذَرَعَ ناپ تول تے پیمائش گا معنیٰ ماں آئے تے اس ناں اگر زرعَ پڑھیو تاں اس گا معنیٰ کھیتی باڑی کرنی۔ اسے طرح زرعَ ناں اگر ذرع پڑھیو تاں معنیٰ کے ہوئیں گا فرق صاف ظاہر ہے۔

(۶) ایک جگہ آیو ذَلَّلْنَا یعنی ہم نے نرم کر چھڑیو دوجو لفظ ہے ظَلَّلْنَا یعنی ہم نے چھاں کی۔ ہون اگر اناں ناں بدل گے پڑھیو جائے تاں معنیٰ ماں کتنوں فرق آئے گو۔

(۷) اسے طرح قرآن کریم ماں قَلْب وی ہے جسگو مطلب دل ہے تے کَلْب وی آیو جس گو ترجمو کتو ہے۔ ہون غور کرو کدے ایک جگہ گو لفظ دوجی جگہ پڑھ چھڑیو تاں معنیٰ ماں کتنی تبدیلی آئے گی خود ظاہر ہے۔

(۸) قرآن کریم ماں متعدد جگہ اللہ تعالیٰ واسطے علیم (جانن آلو) آیو ہے تے عذاب گی صفت اَلِیْمٌ (دردناک) آئی ہے۔ ہون اگر یہی الفاظ غلط پڑھ گے ایک گی جگہ دوجو پڑھیو جائے تاں معنیٰ ماں کتنوں فساد تے بگاڑ آئے گو اہل علم دے پوشیدہ نی۔

(۹) اسے طرح لحن گی شکل ماں بہت لوک لا ناں لَ پڑھ چھڑیں تے لَ نا لا اس دے معنی بدل ہی نہ جاتا بلکہ فاسد ہو جائیں تے کتے کتے کفر وی لازم آجائے، مثلاً سورۂ کافرون ماں ایں لَآ اَعْبُدُ مَا تَعْبُدُوْنَ یعنی اے کافرو! جس گی تم عبادت کریں ہوں نی کرتو۔ ہون اگر اسناں کوئے لَ پڑھے۔ لَاَعْبُدُ معنیٰ یہ ہوئیں گا اے کافرو! ہوں ضرور اسگی عبادت کروں جس گی تم عبادت کریں۔ یعنی بتاں گی یاہ لحنِ جلی ہی نی بلکہ لحنِ اجلیٰ ہے۔ اس طرح گی ہور کئی مثال قرآن کریم دے پیش کی جا سکیں، لہذا قواعدِ تجوید تے اصول قرأت گی پابندی ہر ایک واسطے ضروری ہے، چاہے ناظرہ خواں ہوئے یا حفاظ قرآن عالم ہوئے یا غیر عالم تے یاہ گل وی خوب ذہن نشین رہنی چاہیے کہ تجوید گو مسئلو صرف کتاباں دے حل ہون آلو نی، اس واسطے قاری تے مقری استاذ گی ضرورت ہے، اس واسطے صحیح قرآن پڑھن واسطے صحیح استاذ دے قرآن گی تعلیم لینی وی ضروری ہے۔ تے ادائیگی ماں دشواری ہوئے تاں محنت وی واجب ہے۔ بہت لوک دے تجوید و قرأت واسطے وقت ہی نی کڈھتا، کجھ وقت دیں ور جلدی تھک گے چھوڑ دیں یہ معذر نی، مسلسل کوشش کرتاں رہنوں چاہیے، آدمی چاہ پین واسطے، اخبار پڑھن واسطے روزانہ کجھ وقت دیے، مگر قرآن ناں صحیح پڑھن واسطے وقت نی کڈھتو تے کہے بہت محنت کی مناں آتو ہی نی۔ یوہ عذر غلط ہے چوتھو ہے۔ اللہ تعالیٰ مسلماناں ناں صحیح قرآن پڑھن گی توفیق دیے آمین بجاہ سید المرسلین علیہ آلہ الصلاۃ والتسلیم۔ (محمد عبدالمبین نعمانی قادری)

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

قرآن شریف صحیح پڑھن گا مختصر قواعد

حرف گا نکلن گی جگہ ناں مخرج کہیں۔ پڑھیا لکھیا لوکاں گا مخارج عام طور ور صحیح ہوئیں البتہ ۹ حرف عربی زبان گے علاوہ کسے دوجی زبان ماں عربی طریقہ ور نی بولیا جاتا۔ ان گا تلفظ بغیر قاری گی مدد گے صحیح نی ہو سکتا۔

وہ ۹ حرف یہ ایں۔ چار متفرق ایں ث ح ذ ر

پنج حرف ترتیب نال ایں ص ض ط ظ ع

(۱) حروفِ تہجی: ا ب ت ث آخر تک یوہ لکھن گو طریقو ہے۔

پڑھن گو طریقو ہے: اَلِف بَا تَا ثَا جِیْم حَا خَا دَال ذَال رَا زَا سِیْن شِیْن صَاد ضَاد طَا ظَا عَیْن غَیْن فَا قَاف کَاف لَام مِیْم نُوْن وَاو هَا هَمْزَه یَا

(۲) عربی ماں خاص طریقہ نال ادا ہون آلا نو حرف، جیڑا کسے دوجی زبان ماں عربی طریقہ ور نی بولیا جاتا۔

ث ح ذ ر ص ض ط ظ ع

مذکورہ بالا حرفاں گا تلفظ اگر تم صحیح کر لیں تاں قاری بن سکیں۔

(۳) حروفِ قلقلہ: قُطْبُ جَدٍ۔ قلقلہ گو مطلب آواز گو ٹکرانو۔

حروفِ قلقلہ جد ساکن ہوئیں تاں ان ماں قلقلو ہو یگو، یعنی مخرج ماں آواز ٹکرائے گی مثلاً جیسے

اَقْبِلْ مَطْلَعْ یَجْعَلْ حَبْلْ اَحَدْ

(۴) حروفِ مُستعلیہ: خُصَّ ضَغْطٍ قِظْ یہ حروف ہمیشہ مُنہ پر گے ادا ہوئیں۔ حروفِ مُستعلیہ ہمیشہ ہر حالت ماں پُر پڑھیا جائیں مثلاً خَالِق صَابِر ضَآلِّیْن غَاسِق حَافِظ قَابِل طَالِب

(۵) حروفِ مد: ا۔ و۔ ی۔ مد گو مطلب کھچنوں، جزم آلو واو (وْ) جس دے پہلاں پیش ہوئے مثلاً بُوْ جزم والی یْ جس دے پہلاں زیر ہوئے مثلاً بِیْ الف دے پہلاں زبر مثلاً بَا۔ بَا بُوْ بِیْ میں الف واو ی حرف مد ایں۔

حرف مد گے بعد ہمزہ یا سکون آ جائے تاں مد ہوئے گو۔ مثلاً جَآءَ سِیْٓئَ رَحِیْمْ رَجِیْمْ

(۶) حروفِ لین: واو ساکن دے پہلاں زبر ہوئے مثلاً بَوْ یا ساکن دے پہلاں زبر مثلاً بَیْ لین گو مطلب نرم کرنوں۔ حرف لین ناں عربی طریقہ ور استاد گی مدد نال ادا کرو۔

حرفِ لین گے بعد سکون آ جائے تاں مد ہوئے گو۔ مثلاً غَیْبْ خَوْفْ صَیْفْ

نوٹ: حرف لین گو لفظ اگر تم معروف طریقہ ور صحیح کر لیں تاں جلدی قاری بن سکیں۔ استاد دے مشق کرو۔

(۷) حروفِ یَرْمَلُوْن: ایک حرف ناں دوجا حرف دے ملان واسطے استعمال ہوئیں۔

ادغام گو مطلب ایک حرف ناں دوجا ماں ملانوں۔ مثلاً مَنْ یَّقُوْلُ۔ مِنْ رَّبِّهِمْ۔

تنوین ـً ـٍ ـٌ گے بعد حروف یرملون بچوں کوئے حرف آ جائے تاں ادغام ہوئے گو۔ مثلاً جُوْعٍ وَّاٰمَنَهُمْ

نْ ساکن گے بعد حروف یَرْمَلُوْن بچوں آ جائے تاں وی ادغام ہوئے گو۔ مثلاً مَنْ یَّقُوْلُ تنوین دو زبر ـً دو زیر ـٍ دو پیش ـٌ ناں کہیں۔

نْ ساکن تے تنوین ـً ـٍ ـٌ دواں ماں لکھن ماں فرق ہے پڑھن ماں کوئے فرق نی مثلاً تَنْ تِنْ تُنْ، تً تٍ تٌ جَنْ جِنْ جُنْ جً جٍ جٌ۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

(۸) حروفِ حلقی: حلق دے اداہون آلا حرف۔

حرفِ حلقی چھ ہیں سن اے مہ لقا
ہمزہ ھا پھر عین حا پھر غین خا

(۹) اِخفا گو مطلب نون ساکن یا تنوین ناں نک ماں گنگنا گے پڑھنوں مثلاً تَنْ تً
نون ساکن گے بعد کوئے حرفِ حلقی نہ ہوئے تاں نون نک ماں چھپا گے گنگنا گے پڑھیں۔ مثلاً اَنْزِلُ۔ مِنْ قَبْلِ۔
تنوین گے بعد وی حرفِ حلقی نہ آئے تاں تنوین ناں نک ماں گنگنا گے پڑھیں۔ مثلاً غِشَاوَةٌ

(۱۰) اِظہار: نون ساکن (نْ) ناں بغیر گنگنائے جلدی پڑھنوں مثلاً اَنْعَمْتَ۔ عَنْهُمْ۔ مِنْهُمْ۔
یا تنوین ــًــٍــٌ ناں بغیر گنگنائے ظاہر کر گے جلدی پڑھنوں مثلاً سَوَآءٌ عَلَيْهِمْ۔ عَذَابٌ عَظِيْمٌ

(۱۱) تفخیم: حرف ناں منہ پھر گے ادا کرنوں مثلاً رَبَّنَا۔ اَللّٰهُ۔ كَفَرُوْا۔ هُمُ اللّٰهُ۔ رُزِقْنَا۔

(۱۲) ترقیق: حرف ناں اردو تلفظ ماں بغیر آواز گے ادا کرنوں بِسْمِ اللّٰهِ۔ بِاللّٰهِ مثلاً غَيْرِلْ۔ اَبْصَارِهِمْ ماں ر گا تلفظ باریک ہے۔

(۱۳) الف: اکسے نہ کسے لفظ گا آخر ماں ہوئے۔ الف (ا) گی شکل لفظ گا شروع ماں ہوئے تاں دے وہ الف ہوئے گو پڑھن ماں ہمزہ ہوئے گو۔ مثلاً اَللّٰهُ

(۱۴) ہمزہ: ء اُ الف گی شکل ورز بر، زیر، پیش یا جزم ہوئے تاں اسناں ہمزہ کہیں ہمزہ کدے الف گی شکل ماں لکھیو جائے مگر اس ورز بر زیر پیش یا جزم گو ہونوں ضروری ہے مثلاً۔ آ اِ اُ عُ ھمزہ کدے عین گی شکل ماں ہوئے جد عین گی شکل ماں ہوئے گو تاں عین گو سر و لکھیو جائے گو۔

(۱۵) نون ساکن ما اخفا ہوئے گو یا اظہار یا ادغام
نون ساکن یا تنوین گے بعد اگر حرف حلقی نہ ہوئے تاں اخفا ہوئے گو۔ مثلاً مِنْ جُوْعٍ نَارًا ذَاتَ
نون ساکن یا تنوین گے بعد حلقی حرف ہوئے تاں اظہار ہوئے گو مثلاً مِنْ خَوْفٍ حَاسِدٍ اِذَا
نون ساکن یا تنوین گے بعد يَنْمُوْ بچوں کوئے حرف آئے تاں اِدغام ہوئے گو۔ مثلاً مَنْ يَّقُوْلُ۔ مِنَّا۔ اِذًا مِّثْلُه۔ مِنْ وَّاقٍ۔

(۱۶) لفظ اَللّٰهُ یعنی اسمِ جلالت ناں منہ پھر گے پڑھنوں ایں یا باریک؟
اگر لفظ اللّٰه دے پہلاں زیر ہوئے تاں باریک ہوئے گو مثلاً بسم اللّٰهِ اگر زبر یا پیش ہوئے تاں منہ پھر گے یعنی پُر ہوئے گو مثلاً مِنَ اللّٰهِ۔ فَضْلُ اللّٰهِ

(۱۷) م ساکن ماں اخفا ہوئے گو یا اظہار نون ساکن ماں وی اخفا ہوئے گو یا اظہار ن یا میم ور تشدید ہوئے تاں نک ماں گنگنا گے پڑھیں گا مثلاً اِنَّا هِمَّا
میم ساکن یا نون ساکن گے بعد ب آجائے تاں اخفا ہوئے گو مثلاً اَمْ بِه مِنْ بَعْدُ

(شہزادہ صدر الشریعہ، مولانا حافظ قاری)
رضاءُ المصطفیٰ اعظمی علیہ الرحمہ
خطیب نیو میمن مسجد، کراچی نمبر ۲

تنبیہ: تجوید کے مختصر اور اہم مسائل دے دیے گئے ہیں، زیادہ ضروری یہ ہے کہ کسی قاری سے تجوید و قراءت کی باقاعدہ تعلیم حاصل کی جائے، اور اس سے غفلت نہ برتی جائے۔ (نعمانی)

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

مطالب القرآن

دلائل توحید اور ردِ شرک

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
وَاِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ	۲	البقرۃ	۱۹	۱۶۳
اِنَّ فِىْ خَلْقِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ	۲	البقرۃ	۲۰	۱۶۴
اَللّٰهُ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ	۳	البقرۃ	۳۴	۲۵۵
شَهِدَ اللّٰهُ اَنَّهٗ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ	۳	آل عمران	۲	۱۸
وَمَا مِنْ اِلٰهٍ اِلَّا اللّٰهُ	۳	آل عمران	۶	۶۲
قُلْ اِنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ	۷	الانعام	۲	۱۹
اِنَّ اللّٰهَ فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوٰى	۷	الانعام	۱۲	۹۵
اِنَّ رَبَّكُمُ اللّٰهُ الَّذِىْ خَلَقَ	۸	الاعراف	۷	۵۴
وَلِلّٰهِ الْاَسْمَآءُ الْحُسْنٰى	۹	الاعراف	۲۲	۱۸۰
هُوَ الَّذِىْ جَعَلَ الشَّمْسَ	۱۱	یونس	۱	۵
مَا كَانَ لَنَاۤ اَنْ نُّشْرِكَ بِاللّٰهِ	۱۲	یوسف	۵	۳۸
وَمَا يُؤْمِنُ اَكْثَرُهُمْ بِاللّٰهِ اِلَّا وَهُمْ مُّشْرِكُوْنَ	۱۳	یوسف	۱۲	۱۰۶
اَللّٰهُ الَّذِىْ رَفَعَ السَّمٰوٰتِ	۱۳	الرعد	۱	۲
وَيُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهٖ	۱۳	الرعد	۲	۱۳
وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ	۱۳	الرعد	۲	۱۶
وَجَعَلُوْا لِلّٰهِ اَنْدَادًا	۱۳	ابراہیم	۵	۳۰
وَهُوَ الَّذِىْ سَخَّرَ الْبَحْرَ	۱۴	النحل	۲	۱۴
لَوْ كَانَ مَعَهٗۤ اٰلِهَةٌ	۱۵	بنی اسرآءیل	۵	۴۲
وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهٖۤ اَحَدًا	۱۶	الکہف	۱۲	۱۱۰
لَوْ كَانَ فِيْهِمَاۤ اٰلِهَةٌ	۱۷	الانبیاء	۲	۲۲
لَوْ كَانَ هٰۤؤُلَآءِ اٰلِهَةً	۱۷	الانبیاء	۷	۹۹
وَمَا كَانَ مَعَهٗ مِنْ اِلٰهٍ	۱۸	المؤمنون	۵	۹۱
اِذَا قِيْلَ لَهُمْ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ	۲۳	الصافات	۲	۳۵
اَجَعَلَ الْاٰلِهَةَ اِلٰهًا وَّاحِدًا	۲۳	ص	۱	۵

تخلیق کائنات

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
يٰۤاَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوْا رَبَّكُمُ الَّذِىْ خَلَقَكُمْ	۱	البقرۃ	۳	۲۱
هُوَ الَّذِىْ خَلَقَ لَكُمْ	۱	البقرۃ	۳	۲۹
وَاِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ	۱	البقرۃ	۴	۳۰
وَهُوَ الَّذِىْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ	۱۲	ہود	۱	۷
وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ	۱۴	الحجر	۳	۲۶
وَالْجَآنَّ خَلَقْنٰهُ	۱۴	الحجر	۳	۲۷
اِنِّىْ خَالِقٌۢ بَشَرًا	۱۴	الحجر	۳	۲۸
خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ نُّطْفَةٍ	۱۴	النحل	۱	۴-۵
وَالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ وَالْحَمِيْرَ لِتَرْكَبُوْهَا وَزِيْنَةً ؕ وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ	۱۴	النحل	۱	۸
وَاللّٰهُ خَلَقَ كُلَّ دَآبَّةٍ	۱۸	النور	۶	۴۵
وَاتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِهٖۤ اٰلِهَةً لَّا يَخْلُقُوْنَ	۱۸	الفرقان	۱	۳
خَلَقَ الْاَرْضَ فِىْ يَوْمَيْنِ	۲۴	حٰم السجدۃ	۲	۹
اَلَّذِىْ خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيٰوةَ	۲۹	الملک	۱	۲
مَا تَرٰى فِىْ خَلْقِ الرَّحْمٰنِ	۲۹	الملک	۱	۳
اَلَمْ نَجْعَلِ الْاَرْضَ مِهٰدًا	۳۰	النبأ	۱	۶
ءَاَنْتُمْ اَشَدُّ خَلْقًا اَمِ السَّمَآءُ	۳۰	النازعات	۲	۲۷

ذات وصفات الٰہیہ

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	۱	الفاتحۃ	۱	۱
اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ	۱	الفاتحۃ	۱	۲
مٰلِكِ يَوْمِ الدِّيْنِ	۱	الفاتحۃ	۱	۳
اَللّٰهُ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْحَىُّ الْقَيُّوْمُ	۳	البقرۃ	۳۴	۲۵۵

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اَللّٰہُ لَآ اِلٰہَ اِلَّا ھُوَ	۳	اٰلِ عمران	۱	۲
اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ الَّذِیْ خَلَقَ	۷	الانعام	۱	۱
اِنَّا لَنَحْنُ نُحْیٖ وَنُمِیْتُ	۱۴	الحجر	۲	۲۳
اِنَّ اللّٰہَ غَفُوْرٌ رَّحِیْمٌ	۱۸	النور	۱	۵
اِنَّ اللّٰہَ تَوَّابٌ حَکِیْمٌ	۱۸	النور	۱	۱۰
اِنَّ اللّٰہَ رَءُوْفٌ رَّحِیْمٌ	۱۸	النور	۱	۲۰
تَبٰرَکَ الَّذِیْ نَزَّلَ الْفُرْقَانَ	۱۸	الفرقان	۱	۱
اِنَّ اللّٰہَ عَلٰی کُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ	۲۰	العنکبوت	۲	۲۰
اِنَّہٗ ھُوَ الْعَزِیْزُ الْحَکِیْمُ	۲۰	العنکبوت	۳	۲۶
اِنَّ اللّٰہَ بِکُلِّ شَیْءٍ عَلِیْمٌ	۲۱	العنکبوت	۶	۶۲
ثُمَّ اسْتَوٰی عَلَی الْعَرْشِ	۲۱	السجدۃ	۱	۴
اِنَّ اِلٰھَکُمْ لَوَاحِدٌ... رَبُّ الْمَشَارِقِ	۲۳	الصافات	۱	۴-۵

اسلام کا معاشی نظام

اللہ تعالیٰ ہی رازق ہے

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
وَمِمَّا رَزَقْنٰھُمْ یُنْفِقُوْنَ	۱	البقرۃ	۱	۳
کُلَّمَا رُزِقُوْا مِنْھَا	۱	البقرۃ	۳	۲۵
وَعَلَی الْمَوْلُوْدِ لَہٗ رِزْقُھُنَّ	۲	البقرۃ	۳۰	۲۳۳
وَاَنْفِقُوْا مِمَّا رَزَقَھُمُ اللّٰہُ	۵	النسآء	۶	۳۹
قَدْ خَسِرَ الَّذِیْنَ قَتَلُوْٓا اَوْلَادَھُمْ	۸	الانعام	۱۶	۱۴۰
وَمَا مِنْ دَآبَّۃٍ فِی الْاَرْضِ اِلَّا عَلَی اللّٰہِ رِزْقُھَا	۱۲	ھود	۱	۶
وَرَزَقَنِیْ مِنْہُ رِزْقًا حَسَنًا	۱۲	ھود	۸	۸۸
وَاللّٰہُ فَضَّلَ بَعْضَکُمْ عَلٰی بَعْضٍ فِی الرِّزْقِ	۱۴	النحل	۱۰	۷۱
وَرَزَقَکُمْ مِّنَ الطَّیِّبٰتِ	۱۴	النحل	۱۰	۷۲
وَرَزَقْنٰھُمْ مِّنَ الطَّیِّبٰتِ	۱۵	بنی اسرائیل	۷	۷۰
کُلُوْا مِنْ طَیِّبٰتِ مَا رَزَقْنٰکُمْ	۱۶	طٰہٰ	۴	۸۱
رَزَقَھُمْ مِّنْ بَھِیْمَۃِ الْاَنْعَامِ	۱۷	الحج	۴	۲۸
رَزَقَھُمْ مِّنْ بَھِیْمَۃِ الْاَنْعَامِ	۱۷	الحج	۵	۳۴
کُلِّ شَیْءٍ رِّزْقًا مِّنْ لَّدُنَّا	۲۰	القصص	۶	۵۷
وَکَمْ اَھْلَکْنَا مِنْ قَرْیَۃٍ بَطِرَتْ مَعِیْشَتَھَا	۲۰	القصص	۶	۵۸
اَنَّ اللّٰہَ یَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ یَّشَآءُ	۲۱	الروم	۴	۳۷
وَاَنْفَقُوْا مِمَّا رَزَقْنٰھُمْ سِرًّا وَّعَلَانِیَۃً	۲۲	فاطر	۴	۲۹
وَمَنْ قُدِرَ عَلَیْہِ رِزْقُہٗ	۲۸	الطلاق	۱	۷
وَکُلُوْا مِنْ رِّزْقِہٖ وَاِلَیْہِ النُّشُوْرُ	۲۹	الملک	۲	۱۵
فَقَدَرَ عَلَیْہِ رِزْقَہٗ	۳۰	الفجر	۱	۱۶

قرآن کریم اور دیگر الہامی کتب

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
ذٰلِکَ الْکِتٰبُ لَا رَیْبَ فِیْہِ	۱	البقرۃ	۱	۲
شَھْرُ رَمَضَانَ الَّذِیْٓ اُنْزِلَ فِیْہِ الْقُرْاٰنُ	۲	البقرۃ	۲۳	۱۸۵
اَفَلَا یَتَدَبَّرُوْنَ الْقُرْاٰنَ	۵	النسآء	۱۱	۸۲
حِیْنَ یُنَزَّلُ الْقُرْاٰنُ تُبْدَ لَکُمْ	۷	المائدۃ	۱۴	۱۰۱
وَاُوْحِیَ اِلَیَّ ھٰذَا الْقُرْاٰنُ	۷	الانعام	۲	۱۹
وَاِذَا قُرِئَ الْقُرْاٰنُ	۹	الاعراف	۲۴	۲۰۴
فِی التَّوْرٰۃِ وَالْاِنْجِیْلِ وَالْقُرْاٰنِ	۱۱	التوبۃ	۱۴	۱۱۱
قَالَ الَّذِیْنَ لَا یَرْجُوْنَ لِقَآءَنَا ائْتِ بِقُرْاٰنٍ	۱۱	یونس	۲	۱۵
وَمَا کَانَ ھٰذَا الْقُرْاٰنُ	۱۱	یونس	۴	۳۷
وَمَا تَتْلُوْا مِنْہُ مِنْ قُرْاٰنٍ	۱۱	یونس	۷	۶۱
اِنَّآ اَنْزَلْنٰہُ قُرْاٰنًا عَرَبِیًّا	۱۲	یوسف	۱	۲
بِمَآ اَوْحَیْنَآ اِلَیْکَ ھٰذَا الْقُرْاٰنَ	۱۲	یوسف	۱	۳
الٓرٰ تِلْکَ اٰیٰتُ الْکِتٰبِ وَقُرْاٰنٍ مُّبِیْنٍ	۱۳	الحجر	۱	۱
وَلَقَدْ اٰتَیْنٰکَ سَبْعًا مِّنَ الْمَثَانِیْ وَالْقُرْاٰنَ الْعَظِیْمَ	۱۴	الحجر	۶	۸۷
الَّذِیْنَ جَعَلُوا الْقُرْاٰنَ عِضِیْنَ	۱۴	الحجر	۶	۹۱
فَاِذَا قَرَاْتَ الْقُرْاٰنَ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰہِ مِنَ الشَّیْطٰنِ الرَّجِیْمِ	۱۴	النحل	۱۳	۹۸
اِنَّ ھٰذَا الْقُرْاٰنَ یَھْدِیْ	۱۵	بنی اسرائیل	۱	۹
وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِیْ ھٰذَا الْقُرْاٰنِ لِیَذَّکَّرُوْا	۱۵	بنی اسرائیل	۵	۴۱

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

وَالشَّجَرَةَ الْمَلْعُوْنَةَ فِي الْقُرْاٰنِ	۱۵	بنی اسرائیل	۶	۶۰
اِنَّ قُرْاٰنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُوْدًا	۱۵	بنی اسرائیل	۹	۷۸
اَنْ يَّاْتُوْا بِمِثْلِ هٰذَا الْقُرْاٰنِ	۱۵	بنی اسرائیل	۱۰	۸۸
وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِيْ هٰذَا الْقُرْاٰنِ لِلنَّاسِ	۱۵	الکہف	۸	۵۴
طٰهٰ ۝ مَآ اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ لِتَشْقٰى	۱۶	طٰہٰ	۱	۱-۲
وَكَذٰلِكَ اَنْزَلْنٰهُ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا	۱۶	طٰہٰ	۶	۱۱۳
وَلَا تَعْجَلْ بِالْقُرْاٰنِ	۱۶	طٰہٰ	۶	۱۱۴
وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْاٰنُ جُمْلَةً وَّاحِدَةً	۱۹	الفرقان	۳	۳۲
طٰسٓ ۝ تِلْكَ اٰيٰتُ الْقُرْاٰنِ وَكِتَابٍ مُّبِيْنٍ	۱۹	النمل	۱	۱
اِنَّ هٰذَا الْقُرْاٰنَ يَقُصُّ ...... وَاَنْ اَتْلُوَا الْقُرْاٰنَ	۲۰	النمل	۶،۷	۷۶،۹۲
اِنَّ الَّذِيْ فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ	۲۰	القصص	۹	۸۵
وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِيْ هٰذَا الْقُرْاٰنِ	۲۱	الروم	۶	۵۸
وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَنْ نُّؤْمِنَ بِهٰذَا الْقُرْاٰنِ	۲۲	السباء	۴	۳۱
يٰسٓ ۝ وَالْقُرْاٰنِ الْحَكِيْمِ	۲۲	یٰسٓ	۱	۱،۲
اِنْ هُوَ اِلَّا ذِكْرٌ وَّقُرْاٰنٌ مُّبِيْنٌ	۲۳	یٰسٓ	۵	۶۹
صٓ وَالْقُرْاٰنِ ذِي الذِّكْرِ	۲۳	صٓ	۱	۱
قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذِيْ عِوَجٍ	۲۳	الزمر	۳	۲۸
وَقَالُوْا لَوْلَا نُزِّلَ هٰذَا الْقُرْاٰنُ عَلٰى رَجُلٍ	۲۵	الزخرف	۳	۳۱
اَفَلَا يَتَدَبَّرُوْنَ الْقُرْاٰنَ اَمْ عَلٰى قُلُوْبٍ اَقْفَالُهَا	۲۶	محمد	۳	۲۴
قٓ وَالْقُرْاٰنِ الْمَجِيْدِ	۲۶	قٓ	۱	۱
وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْاٰنَ	۲۷	القمر	۱	۱۷
اَلرَّحْمٰنُ ۝ عَلَّمَ الْقُرْاٰنَ	۲۷	الرحمٰن	۱	۱،۲
لَوْ اَنْزَلْنَا هٰذَا الْقُرْاٰنَ عَلٰى جَبَلٍ	۲۸	الحشر	۳	۲۱
وَرَتِّلِ الْقُرْاٰنَ تَرْتِيْلًا	۲۹	المزمل	۱	۴
فَاقْرَءُوْا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْاٰنِ	۲۹	المزمل	۲	۲۰

نَحْنُ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ تَنْزِيْلًا	۲۹	الدھر	۲	۲۳
بَلْ هُوَ قُرْاٰنٌ مَّجِيْدٌ فِيْ لَوْحٍ مَّحْفُوْظٍ	۳۰	البروج	۱	۲۱،۲۲
اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَاِنَّا لَهٗ لَحٰفِظُوْنَ	۱۴	الحجر	۱	۹
زبور				
وَاٰتَيْنَا دَاوٗدَ زَبُوْرًا	۶	النسآء	۲۳	۱۶۳
وَاٰتَيْنَا دَاوٗدَ زَبُوْرًا	۱۵	بنی اسرائیل	۶	۵۵
وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُوْرِ	۱۷	الانبیاء	۷	۱۰۵
تورات وانجیل				
وَاَنْزَلَ التَّوْرٰىةَ وَالْاِنْجِيْلَ	۳	ال عمران	۱	۳
وَيُعَلِّمُهُ الْكِتٰبَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرٰىةَ وَالْاِنْجِيْلَ	۳	ال عمران	۵	۴۸
وَمَآ اُنْزِلَتِ التَّوْرٰىةُ وَالْاِنْجِيْلُ	۳	ال عمران	۷	۶۵
فَاْتُوْا بِالتَّوْرٰىةِ	۴	ال عمران	۱۰	۹۳
وَعِنْدَهُمُ التَّوْرٰىةُ	۶	المآئدة	۶	۴۳
وَلَوْ اَنَّهُمْ اَقَامُوا التَّوْرٰىةَ وَالْاِنْجِيْلَ	۶	المآئدة	۹	۶۶
حَتّٰى تُقِيْمُوا التَّوْرٰىةَ وَالْاِنْجِيْلَ	۶	المآئدة	۱۰	۶۸
وَاِذْ عَلَّمْتُكَ الْكِتٰبَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرٰىةَ وَالْاِنْجِيْلَ	۷	المآئدة	۱۵	۱۱۰
مَكْتُوْبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرٰىةِ وَالْاِنْجِيْلِ	۹	الاعراف	۱۹	۱۵۷
ذٰلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرٰىةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْاِنْجِيْلِ	۲۶	الفتح	۴	۲۹
مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرٰىةِ	۲۸	الصف	۱	۶
مَثَلُ الَّذِيْنَ حُمِّلُوا التَّوْرٰىةَ	۲۸	الجمعة	۱	۵
صحائف				
مَا فِي الصُّحُفِ الْاُوْلٰى	۱۶	طٰہٰ	۸	۱۳۳
فِيْ صُحُفِ مُوْسٰى ۝ وَاِبْرٰهِيْمَ	۲۷	النجم	۳	۳۶
فِيْ صُحُفٍ مُّكَرَّمَةٍ	۳۰	عبس	۱	۱۳
اِنَّ هٰذَا لَفِي الصُّحُفِ الْاُوْلٰى	۳۰	الاعلیٰ	۱	۱۸
صُحُفِ اِبْرٰهِيْمَ وَمُوْسٰى	۳۰	الاعلیٰ	۱	۱۹
رَسُوْلٌ مِّنَ اللّٰهِ يَتْلُوْا صُحُفًا مُّطَهَّرَةً	۳۰	البينة	۱	۲

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

قرآنی پیشین گوئیاں یا مستقبل کی خبریں

متن	پاره	سورت	رکوع	آیت
فَإِنْ لَّمْ تَفْعَلُوْا وَلَنْ تَفْعَلُوْا	۱	البقرة	۳	۲۴
قُلْ إِنْ كَانَتْ لَكُمُ الدَّارُ الْاٰخِرَةُ	۱	البقرة	۱۱	۹۴
وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَّنَعَ مَسٰجِدَ اللّٰهِ	۱	ال عمران	۱۴	۱۱۴
قُلْ لِّلَّذِيْنَ كَفَرُوْا سَتُغْلَبُوْنَ	۳	ال عمران	۲	۱۲
لَنْ يَّضُرُّوْكُمْ إِلَّآ أَذًى	۴	ال عمران	۱۲	۱۱۱
سَنُلْقِيْ فِيْ قُلُوْبِ الَّذِيْنَ	۴	ال عمران	۱۶	۱۵۱
اَلْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِيْنَكُمْ	۶	المائدة	۱	۳
وَمِنَ الَّذِيْنَ قَالُوْٓا إِنَّا نَصٰرٰى	۶	المائدة	۳	۱۴
يٰٓأَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَنْ يَّرْتَدَّ مِنْكُمْ	۶	المائدة	۸	۵۴
وَأَلْقَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ	۶	المائدة	۹	۶۴
يٰٓأَيُّهَا الرَّسُوْلُ بَلِّغْ	۶	المائدة	۱۰	۶۷
قَاتِلُوْهُمْ يُعَذِّبْهُمُ اللّٰهُ	۱۰	التوبة	۲	۱۴
وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّقُوْلُ ائْذَنْ لِّيْ	۱۰	التوبة	۷	۴۹
وَمِنْهُمْ مَّنْ عٰهَدَ اللّٰهَ	۱۰	التوبة	۱۰	۷۵
يَعْتَذِرُوْنَ إِلَيْكُمْ	۱۱	التوبة	۱۲	۹۴
وَلَا يَزَالُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا	۱۳	الرعد	۴	۳۱
إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهٗ لَحٰفِظُوْنَ	۱۴	الحجر	۱	۹
إِنَّا كَفَيْنٰكَ الْمُسْتَهْزِئِيْنَ	۱۴	الحجر	۶	۹۵
وَإِنْ كَادُوْا لَيَسْتَفِزُّوْنَكَ	۱۵	بنی اسرائیل	۸	۷۶
إِنَّ الَّذِيْنَ يُجَادِلُوْنَ فِيْٓ اٰيٰتِ اللّٰهِ	۲۴	المؤمنون	۶	۵۶
وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْ	۱۸	النور	۷	۵۵
إِنَّ الَّذِيْ فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ	۲۰	القصص	۹	۸۵
الٓمّٓ ○ غُلِبَتِ الرُّوْمُ	۲۱	الروم	۱	۲،۱
فَلَا تَهِنُوْا وَتَدْعُوْٓا إِلَى السَّلْمِ	۲۶	محمد	۴	۳۵
لَقَدْ صَدَقَ اللّٰهُ رَسُوْلَهُ الرُّءْيَا	۲۶	الفتح	۴	۲۷
هُوَ الَّذِيْٓ أَرْسَلَ رَسُوْلَهٗ بِالْهُدٰى	۲۶	الفتح	۴	۲۸
أَمْ يُرِيْدُوْنَ كَيْدًا	۲۷	الطور	۲	۴۲
سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ	۲۹	القمر	۳	۴۵
هُوَ الَّذِيْٓ أَخْرَجَ الَّذِيْنَ	۲۸	الحشر	۱	۲
إِذَا جَآءَ نَصْرُ اللّٰهِ	۳۰	النصر	۱	۱

تاریخ انبیا

حضرت آدم علیہ السلام

متن	پاره	سورت	رکوع	آیت
إِنِّيْ جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيْفَةً	۱	البقرة	۴	۳۰
وَعَلَّمَ اٰدَمَ الْأَسْمَآءَ كُلَّهَا	۱	البقرة	۴	۳۱
قَالَ يٰٓاٰدَمُ أَنْۢبِئْهُمْ	۱	البقرة	۴	۳۴،۳۳
وَقُلْنَا يٰٓاٰدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ	۱	البقرة	۴	۳۵
فَتَلَقّٰٓى اٰدَمُ مِنْ رَّبِّهٖ	۱	البقرة	۴	۳۷
إِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰٓى اٰدَمَ	۳	ال عمران	۴	۳۳
إِنَّ مَثَلَ عِيْسٰى عِنْدَ اللّٰهِ كَمَثَلِ اٰدَمَ	۶	ال عمران	۶	۵۹
وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنَيْ اٰدَمَ	۸	المائدة	۵	۲۷
قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوْا لِاٰدَمَ	۵	الاعراف	۲	۱۱
وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوْا لِاٰدَمَ	۱۶	الكهف	۷	۵۰
وَلَقَدْ عَهِدْنَآ إِلٰٓى اٰدَمَ مِنْ قَبْلُ	۱۶	طٰهٰ	۷،۶	۱۱۶،۱۱۵

حضرت نوح علیہ السلام

متن	پاره	سورت	رکوع	آیت
أَوْحَيْنَآ إِلٰى نُوْحٍ	۶	النسآء	۲۲	۱۶۳
لَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوْحًا	۸	الاعراف	۸	۵۹
وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ نُوْحٍ	۱۱	یونس	۸	۷۱
قِيْلَ يٰنُوْحُ	۱۲	هود	۴	۴۸
مِثْلُ مَآ أَصَابَ قَوْمَ نُوْحٍ	۱۲	هود	۸	۸۹
ذُرِّيَّةَ مَنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوْحٍ	۱۵	بنی اسرائیل	۱	۳
مِنْۢ بَعْدِ نُوْحٍ	۱۵	بنی اسرائیل	۲	۱۷
وَمِمَّنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوْحٍ	۱۶	مریم	۴	۵۸
فَقَدْ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوْحٍ	۱۷	الحج	۶	۴۲
كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوْحٍ	۱۹	الشعراء	۶	۱۰۵
وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوْحًا	۲۰	العنكبوت	۲	۱۴
وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوْحًا وَّإِبْرٰهِيْمَ	۲۷	الحديد	۴	۲۶
وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوْحًا إِلٰى قَوْمِهٖ	۲۹	نوح	۱	۱

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

حضرت ابراہیم، حضرت اسماعیل، حضرت اسحٰق، حضرت لوط علیہم السلام

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
وَاِذِ ابْتَلٰٓى اِبْرٰهٖمَ رَبُّهٗ بِكَلِمٰتٍ	۱	البقرة	۱۵	۱۲۴
وَاتَّخِذُوْا مِنْ مَّقَامِ اِبْرٰهٖمَ مُصَلًّى	۱	البقرة	۱۵	۱۲۵
وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهٖمُ رَبِّ اجْعَلْ	۱	البقرة	۱۵	۱۲۶تا۱۳۲
اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِیْ حَآجَّ اِبْرٰهٖمَ	۳	البقرة	۳۵	۲۵۸
مَا كَانَ اِبْرٰهِیْمُ یَهُوْدِیًّا وَّلَا نَصْرَانِیًّا	۳	ال عمران	۷	۶۷
قُلْ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَآ اُنْزِلَ عَلَیْنَا	۳	ال عمران	۹	۸۴
فَاتَّبِعُوْا مِلَّةَ اِبْرٰهِیْمَ حَنِیْفًا	۴	ال عمران	۱۰	۹۵
فَقَدْ اٰتَیْنَآ اٰلَ اِبْرٰهِیْمَ	۵	النسآء	۸	۵۴
وَاتَّبَعَ مِلَّةَ اِبْرٰهِیْمَ	۵	النسآء	۱۸	۱۲۵
وَاَوْحَیْنَآ اِلٰٓى اِبْرٰهِیْمَ	۶	النسآء	۲۳	۱۶۳
وَتِلْكَ حُجَّتُنَآ اٰتَیْنٰهَآ اِبْرٰهِیْمَ	۷	الانعام	۱۰	۸۳
وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهِیْمُ لِاَبِیْهِ	۷	الانعام	۹	۷۴،۸۲
اِنَّ اِبْرٰهِیْمَ لَاَوَّاهٌ حَلِیْمٌ	۱۱	التوبة	۱۴	۱۱۴
وَلَقَدْ جَآءَتْ رُسُلُنَآ اِبْرٰهِیْمَ	۱۲	هود	۷	۶۹
یٰٓاِبْرٰهِیْمُ اَعْرِضْ عَنْ هٰذَا	۱۲	هود	۷	۷۶
وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهِیْمُ رَبِّ اجْعَلْ	۱۳	ابراہیم	۶	۳۵تا۴۱
وَنَبِّئْهُمْ عَنْ ضَیْفِ اِبْرٰهِیْمَ	۱۴	الحجر	۴	۵۱
وَاذْكُرْ فِی الْكِتٰبِ اِبْرٰهِیْمَ	۱۶	مریم	۳	۴۱
قَالُوْا سَمِعْنَا فَتًى	۱۷	الانبیآء	۵	۶۰
قُلْنَا یٰنَارُ كُوْنِیْ بَرْدًا وَّسَلٰمًا	۱۷	الانبیآء	۵	۶۹
وَنَجَّیْنٰهُ وَلُوْطًا	۱۷	الانبیآء	۵	۷۱
وَلُوْطًا اٰتَیْنٰهُ حُكْمًا	۱۷	الانبیآء	۵	۷۴
فَاٰمَنَ لَهٗ لُوْطٌ	۲۰	العنكبوت	۴	۲۶
وَوَهَبْنَا لَهٗٓ اِسْحٰقَ	۲۰	العنكبوت	۴	۲۷
وَاِذْ اَخَذْنَا مِنَ النَّبِیّٖنَ مِیْثَاقَهُمْ	۲۱	الاحزاب	۱	۷
رَبِّ هَبْ لِیْ مِنَ الصّٰلِحِیْنَ	۲۳	الصافات	۳	۱۰۰،۱۱۳
وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهِیْمُ	۲۵	الزخرف	۳	۲۶
هَلْ اَتٰىكَ حَدِیْثُ ضَیْفِ اِبْرٰهِیْمَ	۲۶	الذّٰریٰت	۲	۲۴
وَاِبْرٰهِیْمَ الَّذِیْ وَفّٰٓى	۲۷	النجم	۳	۳۷
وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوْحًا وَّاِبْرٰهِیْمَ	۲۷	الحدید	۴	۲۶

حضرت زکریا، حضرت یحییٰ، حضرت الیاس، حضرت عیسیٰ علیہم السلام

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
وَكَفَّلَهَا زَكَرِیَّا	۳	ال عمران	۴	۲۷
وَزَكَرِیَّا وَیَحْیٰى وَعِیْسٰى وَاِلْیَاسَ	۷	الانعام	۱۰	۸۵
كٓهٰیٰعٓصٓ ۝ ذِكْرُ رَحْمَتِ رَبِّكَ عَبْدَهٗ زَكَرِیَّا	۱۶	مریم	۱	۱،۲
یٰزَكَرِیَّآ اِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلٰمِ ۣاسْمُهٗ یَحْیٰى	۱۶	مریم	۱	۷تا۱۵
قَالَ اِنِّیْ عَبْدُ اللّٰهِ	۱۶	مریم	۲	۳۰
ذٰلِكَ عِیْسَى ابْنُ مَرْیَمَ	۱۶	مریم	۲	۳۳تا۴۰
وَزَكَرِیَّآ اِذْ نَادٰى رَبَّهٗ	۱۷	الانبیآء	۶	۸۹
وَاٰتَیْنَا عِیْسَى ابْنَ مَرْیَمَ	۱	البقرة	۱۱	۸۷
وَمَآ اُوْتِیَ مُوْسٰى وَعِیْسٰى	۱	البقرة	۱۶	۱۳۶
وَاٰتَیْنَا عِیْسَى ابْنَ مَرْیَمَ الْبَیِّنٰتِ	۳	البقرة	۳۳	۲۵۳
وَاِذْ قَالَ اللّٰهُ یٰعِیْسٰى	۳	ال عمران	۵	۴۵تا۵۴
وَمَا قَتَلُوْهُ وَمَا صَلَبُوْهُ وَلٰكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ	۳	ال عمران	۶	۵۵
ثُمَّ قَفَّیْنَا عَلٰٓى اٰثَارِهِمْ بِرُسُلِنَا	۶	النسآء	۲۲	۱۵۷
وَقَفَّیْنَا بِعِیْسَى ابْنِ مَرْیَمَ	۲۷	الحدید	۴	۲۷
مُبَشِّرًاۢ بِرَسُوْلٍ یَّاْتِیْ مِنْۢ بَعْدِی اسْمُهٗٓ اَحْمَدُ	۲۸	الصف	۱	۶
مَنْ اَنْصَارِیْٓ اِلَى اللّٰهِ	۲۸	الصف	۲	۱۴

حضرت ہود، حضرت صالح حضرت ادریس علیہم السلام

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
وَاذْكُرْ فِی الْكِتٰبِ اِدْرِیْسَ	۱۶	مریم	۲	۵۶
وَاِسْمٰعِیْلَ وَاِدْرِیْسَ	۱۷	الانبیاء	۶	۸۵
وَقَالُوْا یٰصٰلِحُ ائْتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ	۸	الاعراف	۱۰	۷۷
وَاِلٰى ثَمُوْدَ اَخَاهُمْ صٰلِحًا	۱۲	هود	۹	۶۱
قَالُوْا یٰصٰلِحُ	۱۲	هود	۶	۶۲
اِذْ قَالَ لَهُمْ اَخُوْهُمْ صٰلِحٌ	۱۹	الشعراء	۸	۱۴۲
وَاِلٰى عَادٍ اَخَاهُمْ هُوْدًا	۸	الاعراف	۹	۶۵
وَاِلٰى عَادٍ اَخَاهُمْ هُوْدًا	۱۲	هود	۵	۵۰

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
وَیٰقَوْمِ لَا یَجْرِمَنَّکُمْ	۱۲	ھود	۸	۸۹
اِذْ قَالَ لَھُمْ اَخُوْھُمْ ھُوْدٌ اَلَا تَتَّقُوْنَ	۱۹	الشعراء	۷	۱۲۴

حضرت موسیٰ وہارون علیہما السلام

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
یٰبَنِیْٓ اِسْرَآءِیْلَ اذْکُرُوْا نِعْمَتِیَ الَّتِیْٓ	۱	البقرۃ	۶	۴۷
وَاِذْ وٰعَدْنَا مُوْسٰی	۱	البقرۃ	۶	۵۱
وَاِذِ اسْتَسْقٰی مُوْسٰی لِقَوْمِہٖ	۱	البقرۃ	۷	۶۰
وَاٰتَیْنَا مُوْسٰی سُلْطٰنًا مُّبِیْنًا	۶	النساء	۲۲	۱۵۳
ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِھِمْ مُّوْسٰی بِاٰیٰتِنَا	۹	الاعراف	۱۲	۱۰۳
وَقَالَ مُوْسٰی لِاَخِیْہِ ھٰرُوْنَ	۹	الاعراف	۱۷	۱۴۲
وَاخْتَارَ مُوْسٰی قَوْمَہٗ	۹	الاعراف	۱۹	۱۵۵
فَلَمَّا جَآءَھُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا	۱۱	یونس	۸	۷۶
وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مُوْسٰی	۱۲	ھود	۹	۹۶
وَاٰتَیْنَا مُوْسَی الْکِتٰبَ	۱۵	بنی اسراءیل	۱	۲
وَلَقَدْ اٰتَیْنَا مُوْسٰی	۱۵	بنی اسراءیل	۱۲	۱۰۱
وَاذْکُرْ فِی الْکِتٰبِ مُوْسٰی	۱۶	مریم	۴	او
وَلَقَدْ اٰتَیْنَا مُوْسٰی وَھٰرُوْنَ الْفُرْقَانَ	۱۷	الانبیاء	۴	۴۸
ثُمَّ اَرْسَلْنَا مُوْسٰی وَاَخَاہُ ھٰرُوْنَ	۱۸	المؤمنون	۳	۴۵
وَجَعَلْنَا مَعَہٗٓ اَخَاہُ ھٰرُوْنَ وَزِیْرًا	۱۹	الفرقان	۴	۳۵
نَتْلُوْا عَلَیْکَ مِنْ نَّبَاِ مُوْسٰی	۲۰	القصص	۱	۳
وَلَقَدْ اٰتَیْنَا مُوْسَی الْکِتٰبَ	۲۱	السجدۃ	۳	۲۳
ھَلْ اَتٰکَ حَدِیْثُ مُوْسٰی	۳۰	النازعات	۱	۱۵
صُحُفِ اِبْرٰھِیْمَ وَمُوْسٰی	۳۰	الاعلیٰ	۱	۱۹

حضرت یعقوب ویوسف علیہما السلام

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
اَمْ کُنْتُمْ شُھَدَآءَ اِذْ حَضَرَ یَعْقُوْبَ الْمَوْتُ	۱	البقرۃ	۱۶	۱۳۳
وَاِسْحٰقَ وَیَعْقُوْبَ وَالْاَسْبَاطِ	۳	آل عمران	۹	۸۳
وَاِسْحٰقَ وَیَعْقُوْبَ وَالْاَسْبَاطِ	۶	النسآء	۲۳	۱۶۳
وَوَھَبْنَا لَہٗٓ اِسْحٰقَ وَیَعْقُوْبَ	۷	الانعام	۱۰	۸۴
اِذْ قَالَ یُوْسُفُ لِاَبِیْہِ	۱۲، ۱۳	یوسف	۱	۴ تا آخر سورۃ
یَّرِثُنِیْ وَیَرِثُ مِنْ اٰلِ یَعْقُوْبَ	۱۶	مریم	۱	۶
فَلَمَّا اعْتَزَلَھُمْ	۱۶	مریم	۳	۴۹
وَیَعْقُوْبَ نَافِلَۃً	۱۷	الانبیآء	۵	۷۲
وَوَھَبْنَا لَہٗٓ اِسْحٰقَ وَیَعْقُوْبَ	۲۰	العنکبوت	۳	۲۷
وَاذْکُرْ عِبٰدَنَآ	۲۳	ص	۴	۲۵
وَلَقَدْ جَآءَکُمْ یُوْسُفُ	۲۴	المؤمن	۴	۳۴

حضرت داؤد وسلیمان علیہما السلام

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
وَقَتَلَ دَاوٗدُ جَالُوْتَ	۲	البقرۃ	۳۳	۲۵۱
وَاٰتَیْنَا دَاوٗدَ زَبُوْرًا	۶	النسآء	۲۳	۱۶۳
وَاٰتَیْنَا دَاوٗدَ زَبُوْرًا	۱۵	بنی اسرآءیل	۶	۵۵
فَفَھَّمْنٰھَا سُلَیْمٰنَ	۱۷	الانبیآء	۶	۷۹
وَلَقَدْ اٰتَیْنَا دَاوٗدَ وَسُلَیْمَانَ عِلْمًا	۱۹	النمل	۲	۱۵ تا آخر سورۃ
وَلَقَدْ اٰتَیْنَا دَاوٗدَ مِنَّا فَضْلًا	۲۲	السبا	۲	۱۰
اِذْ دَخَلُوْا عَلٰی دَاوٗدَ	۲۳	ص	۲	۲۲
وَظَنَّ دَاوٗدُ	۲۳	ص	۲	۲۴
وَوَھَبْنَا لِدَاوٗدَ سُلَیْمٰنَ	۲۳	ص	۳	۳۰

حضرت ایوب ویونس علیہما السلام

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
وَاَیُّوْبَ وَیُوْنُسَ	۶	النسآء	۲۳	۱۶۳
وَوَھَبْنَا لَہٗٓ اِسْحٰقَ وَیَعْقُوْبَ	۷	الانعام	۱۰	۸۴
وَاَیُّوْبَ اِذْ نَادٰی رَبَّہٗ	۱۷	الانبیآء	۶	۸۳
وَاذْکُرْ عَبْدَنَآ اَیُّوْبَ	۲۳	ص	۴	۴۱
فَلَوْلَا کَانَتْ قَرْیَۃٌ	۱۱	یونس	۱۰	۹۸
وَاِنَّ یُوْنُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِیْنَ	۲۳	الصافات	۵	۱۳۹

حضرت شعیب وعزیر علیہما السلام

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
وَاِلٰی مَدْیَنَ اَخَاھُمْ شُعَیْبًا	۸	الاعراف	۱۱	۸۵
قَالَ الْمَلَاُ الَّذِیْنَ اسْتَکْبَرُوْا	۹	الاعراف	۱۱	۸۸، ۹۰

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
وَاِلٰى مَدْيَنَ اَخَاهُمْ شُعَيْبًا	۱۲	هود	۸	۴،۸۴
اِذْ قَالَ لَهُمْ شُعَيْبٌ	۱۹	الشعرآء	۱۰	۱۷۷
وَاِلٰى مَدْيَنَ اَخَاهُمْ شُعَيْبًا	۲۰	العنكبوت	۳	۳۶
وَقَالَتِ الْيَهُوْدُ عُزَيْرُ ۨابْنُ اللّٰهِ	۱۰	التوبة	۵	۳۰
اَوْ كَالَّذِيْ مَرَّ عَلٰى قَرْيَةٍ	۳	البقرة	۳۵	۲۵۹

حضرت خضر، لقمان، الیاس، ذوالقرنین علیہم السلام

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
فَوَجَدَا عَبْدًا مِّنْ عِبَادِنَا	۱۵	الكهف	۹	۶۵
قَالَ اَلَمْ اَقُلْ لَّكَ	۱۶	الكهف	۱۰	۷۵
وَيَسْـَٔلُوْنَكَ عَنْ ذِي الْقَرْنَيْنِ	۱۶	الكهف	۱۱	۸۳
وَقَالُوْا يٰذَا الْقَرْنَيْنِ	۱۶	الكهف	۱۱	۹۴
وَاِلْيَاسَ	۷	الانعام	۱۰	۸۵
سَلٰمٌ عَلٰۤى اِلْ يَاسِيْنَ	۲۳	الصافات	۴	۱۳۰
لَقَدْ اٰتَيْنَا لُقْمٰنَ الْحِكْمَةَ	۲۱	لقمٰن	۲	۱۲
وَاِذْ قَالَ لُقْمٰنُ لِابْنِهٖ	۲۱	لقمٰن	۲	۱۳

حضرت ذوالکفل، یسع علیہما السلام

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
وَاِسْمٰعِيْلَ وَالْيَسَعَ	۷	الانعام	۱۰	۸۶
وَاذْكُرْ اِسْمٰعِيْلَ وَالْيَسَعَ وَذَا الْكِفْلِ	۲۳	ص	۴	۴۸

رسول اللہ کی اطاعت ہی اطاعتِ خدا ہے

حضور نہ خدا ہیں نہ خدا سے جدا ہیں

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
وَمَنْ يُّطِعِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ يُدْخِلْهُ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ	۴	النسآء	۲	۱۳
وَمَنْ يَّعْصِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ	۴	النسآء	۲	۱۴
يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْۤا اَطِيْعُوا اللّٰهَ وَ اَطِيْعُوا الرَّسُوْلَ وَاُولِي الْاَمْرِ مِنْكُمْ	۵	النسآء	۸	۵۹
فَاِنْ تَنَازَعْتُمْ فِيْ شَيْءٍ فَرُدُّوْهُ اِلَى اللّٰهِ وَالرَّسُوْلِ	۵	النسآء	۱۴	۱۰۰

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
مَنْ يَّخْرُجْ مِنْ بَيْتِهٖ مُهَاجِرًا اِلَى اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ	۵	النسآء	۱۴	۱۰۰
يُرِيْدُوْنَ اَنْ يُّفَرِّقُوْا بَيْنَ اللّٰهِ وَرُسُلِهٖ	۶	النسآء	۲۱	۱۵۰
اِنَّمَا جَزٰٓؤُا الَّذِيْنَ يُحَارِبُوْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ	۶	المآئدة	۵	۳۳
اِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗ	۶	المآئدة	۸	۵۵
قُلِ الْاَنْفَالُ لِلّٰهِ وَالرَّسُوْلِ	۹	الانفال	۱	۱
مَنْ يُّشَاقِقِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ	۹	الانفال	۲	۱۳
يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْۤا اَطِيْعُوا اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ	۹	الانفال	۳	۲۰
يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اسْتَجِيْبُوْا لِلّٰهِ وَلِلرَّسُوْلِ	۹	الانفال	۳	۲۴
بَرَآءَةٌ مِّنَ اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ	۱۰	التوبة	۱	۱
وَاَذَانٌ مِّنَ اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ اِلَى النَّاسِ	۱۰	التوبة	۱	۳
وَلَمْ يَتَّخِذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ وَلَا رَسُوْلِهٖ	۱۰	التوبة	۲	۱۶
وَلَا يُحَرِّمُوْنَ مَا حَرَّمَ اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗ	۱۰	التوبة	۴	۲۹
وَلَوْ اَنَّهُمْ رَضُوْا مَاۤ اٰتٰىهُمُ اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗ	۱۰	التوبة	۷	۵۹
سَيُؤْتِيْنَا اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖ وَرَسُوْلُهٗۤ	۱۰	التوبة	۷	۵۹
اَلَمْ يَعْلَمُوْۤا اَنَّهٗ مَنْ يُّحَادِدِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ	۱۰	التوبة	۸	۶۳
يُطِيْعُوْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ	۱۰	التوبة	۹	۷۱
وَمَا نَقَمُوْۤا اِلَّاۤ اَنْ اَغْنٰىهُمُ اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗ مِنْ فَضْلِهٖ	۱۰	التوبة	۱۰	۷۴
وَقَعَدَ الَّذِيْنَ كَذَبُوا اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ	۱۰	التوبة	۱۲	۹۰
اِنَّمَا الْمُؤْمِنُوْنَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ	۱۸	النور	۹	۶۲
اِذَا قَضَى اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗۤ اَمْرًا	۲۲	الاحزاب	۵	۳۶
وَمَنْ يَّعْصِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ	۲۲	الاحزاب	۵	۳۶
اِنَّ الَّذِيْنَ يُؤْذُوْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ	۲۲	الاحزاب	۷	۵۷
لَا تُقَدِّمُوْا بَيْنَ يَدَيِ اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ	۲۶	الحجرات	۱	۱

رضائے مصطفیٰ رب کی رضا ہے

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضٰىهَا	۲	البقرة	۱۷	۱۴۴
فَاتَّبِعُوْنِيْ يُحْبِبْكُمُ اللّٰهُ	۳	اٰل عمران	۴	۳۱

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
وَاسۡتَغۡفَرَ لَهُمُ الرَّسُوۡلُ	۵	النسآء	۹	۶۴
مَنۡ يُّطِعِ الرَّسُوۡلَ فَقَدۡ اَطَاعَ اللّٰهَ	۵	النسآء	۱۱	۸۰
وَمَا رَمَيۡتَ اِذۡ رَمَيۡتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ رَمٰى	۹	الانفال	۲	۱۷
يٰۤاَيُّهَا الَّذِيۡنَ اٰمَنُوا اسۡتَجِيۡبُوۡا لِلّٰهِ وَلِلرَّسُوۡلِ	۹	الانفال	۳	۲۴
وَلَوۡ اَنَّهُمۡ رَضُوۡا مَاۤ اٰتٰهُمُ اللّٰهُ وَرَسُوۡلُهٗ	۱۰	التوبۃ	۷	۵۹
اِنَّ اللّٰهَ وَمَلٰۤئِكَتَهٗ يُصَلُّوۡنَ عَلَى النَّبِىِّ	۲۲	الاحزاب	۷	۵۶
اِنَّ الَّذِيۡنَ يُبَايِعُوۡنَكَ اِنَّمَا يُبَايِعُوۡنَ اللّٰهَ	۲۶	الفتح	۱	۱۰
يَدُ اللّٰهِ فَوۡقَ اَيۡدِيۡهِمۡ	۲۶	الفتح	۱	۱۰
لَقَدۡ رَضِىَ اللّٰهُ عَنِ الۡمُؤۡمِنِيۡنَ	۲۶	الفتح	۳	۱۸
وَمَا يَنۡطِقُ عَنِ الۡهَوٰى	۲۷	النجم	۱	۳
وَاِذَا قِيۡلَ لَهُمۡ تَعَالَوۡا يَسۡتَغۡفِرۡ لَكُمۡ رَسُوۡلُ اللّٰهِ	۲۸	المنافقون	۱	۵
وَلِلّٰهِ الۡعِزَّةُ وَلِرَسُوۡلِهٖ وَلِلۡمُؤۡمِنِيۡنَ	۲۸	المنافقون	۱	۸
وَلَسَوۡفَ يُعۡطِيۡكَ رَبُّكَ فَتَرۡضٰى	۳۰	والضحیٰ	۱	۵
اِنَّاۤ اَعۡطَيۡنٰكَ الۡكَوۡثَرَ	۳۰	الکوثر	۱	۱

حلیہ مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم

ان کی ہر خو و خصلت پہ لاکھوں سلام

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
قَدۡ نَرٰى تَقَلُّبَ وَجۡهِكَ فِى السَّمَآءِ	۲	البقرۃ	۱۷	۱۴۴
قُلۡ اُذُنُ خَيۡرٍ لَّكُمۡ	۱۰	التوبۃ	۸	۶۱
وَلَا تَجۡعَلۡ يَدَكَ مَغۡلُوۡلَةً اِلٰى عُنُقِكَ	۱۵	بنی اسرائیل	۳	۲۹
لَعَمۡرُكَ اِنَّهُمۡ لَفِىۡ سَكۡرَتِهِمۡ	۱۴	الحجر	۵	۷۲
نَزَلَ بِهِ الرُّوۡحُ الۡاَمِيۡنُ عَلٰى قَلۡبِكَ	۱۹	الشعراء	۱۱	۱۹۳-۱۹۴
اِنَّ اللّٰهَ وَمَلٰۤئِكَتَهٗ يُصَلُّوۡنَ عَلَى النَّبِىِّ	۲۲	الاحزاب	۷	۵۶
وَقِيۡلِهٖ يٰرَبِّ اِنَّ هٰۤؤُلَاۤءِ قَوۡمٌ	۲۵	الزخرف	۷	۸۸
فَاِنَّمَا يَسَّرۡنٰهُ بِلِسَانِكَ	۲۵	الدخان	۳	۵۸
فَوۡقَ صَوۡتِ النَّبِىِّ	۲۶	الحجرات	۱	۲
وَمَا يَنۡطِقُ عَنِ الۡهَوٰى	۲۷	النجم	۱	۳

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
مَا كَذَبَ الۡفُؤَادُ مَا رَاٰى	۲۷	النجم	۱	۱۱
مَا زَاغَ الۡبَصَرُ وَمَا طَغٰى	۲۷	النجم	۱	۱۷
اِنَّكَ لَعَلٰى خُلُقٍ عَظِيۡمٍ	۲۹	القلم	۱	۴
يٰۤاَيُّهَا الۡمُزَّمِّلُ	۲۹	المزمل	۱	۱
يٰۤاَيُّهَا الۡمُدَّثِّرُ	۲۹	المدثر	۱	۱
وَالضُّحٰى وَالَّيۡلِ اِذَا سَجٰى	۳۰	الضحیٰ	۱	۱
اَلَمۡ نَشۡرَحۡ لَكَ صَدۡرَكَ	۳۰	الم نشرح	۱	۱

ادب واحترام مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
لَا تَقُوۡلُوۡا رَاعِنَا وَقُوۡلُوا انۡظُرۡنَا	۱	البقرۃ	۱۲	۱۰۴
حَتّٰى يُحَكِّمُوۡكَ فِيۡمَا شَجَرَ بَيۡنَهُمۡ	۵	النسآء	۹	۶۵
وَعَزَّرۡتُمُوۡهُمۡ	۶	المآئدۃ	۳	۱۲
اِسۡتَجِيۡبُوۡا لِلّٰهِ وَلِلرَّسُوۡلِ	۹	الانفال	۲	۲۴
وَعَزَّرُوۡهُ وَنَصَرُوۡهُ وَاتَّبَعُوا	۹	الاعراف	۹۱	۱۵۷
لَا تَجۡعَلُوۡا دُعَآءَ الرَّسُوۡلِ بَيۡنَكُمۡ	۱۸	النور	۹	۶۲
اِذَا قَضَى اللّٰهُ وَرَسُوۡلُهٗۤ اَمۡرًا	۲۲	الاحزاب	۵	۲۶
لَا تُقَدِّمُوۡا بَيۡنَ يَدَىِ اللّٰهِ وَرَسُوۡلِهٖ	۲۶	الحجرات	۱	۱
لَا تَرۡفَعُوۡۤا اَصۡوَاتَكُمۡ فَوۡقَ صَوۡتِ النَّبِىِّ	۲۶	الحجرات	۱	۲
اِنَّ الَّذِيۡنَ يُنَادُوۡنَكَ مِنۡ وَّرَآءِ الۡحُجُرٰتِ	۲۶	الحجرات	۱	۴
لَا تَدۡخُلُوۡا بُيُوۡتَ النَّبِىِّ اِلَّاۤ اَنۡ يُّؤۡذَنَ	۲۲	الاحزاب	۷	۵۳

علوم مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
وَمَنۡ يُّؤۡتَ الۡحِكۡمَةَ فَقَدۡ اُوۡتِىَ خَيۡرًا كَثِيۡرًا	۳	البقرۃ	۳۷	۲۶۹
وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُطۡلِعَكُمۡ عَلَى الۡغَيۡبِ	۴	آل عمران	۱۸	۱۷۹
وَعَلَّمَكَ مَا لَمۡ تَكُنۡ تَعۡلَمُ	۵	النسآء	۱۷	۱۱۳
مَا فَرَّطۡنَا فِى الۡكِتٰبِ مِنۡ شَىۡءٍ	۷	الانعام	۴	۳۸
وَلَا رَطۡبٍ وَّلَا يَابِسٍ اِلَّا فِىۡ ......الآية	۷	الانعام	۷	۵۹
تَفۡصِيۡلَ الۡكِتٰبِ لَا رَيۡبَ فِيۡهِ	۱۱	یونس	۴	۳۷

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
نَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتٰبَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ	۱۴	النحل	۱۲	۸۹
رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا	۱۶	طٰہٰ	۶	۱۱۴
اَلرَّحْمٰنُ ○ عَلَّمَ الْقُرْاٰنَ	۲۷	الرحمٰن	۱	۲۰۱
يُعَلِّمُهُمُ الْكِتٰبَ وَالْحِكْمَةَ	۲۸	الجمعہ	۱	۲
فَلَا يُظْهِرُ عَلٰى غَيْبِهٖٓ اَحَدًا ○ اِلَّا مَنِ ارْتَضٰى مِنْ رَّسُوْلٍ	۲۹	الجن	۲	۲۶-۲۷
وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِضَنِيْنٍ	۳۰	التکویر	۱	۲۴
اِنَّآ اَعْطَيْنٰكَ الْكَوْثَرَ	۳۰	الکوثر	۱	۱

نورانیت مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
قَدْ جَآءَكُمْ مِّنَ اللّٰهِ نُوْرٌ	۶	المائدۃ	۳	۱۵
يُرِيْدُوْنَ اَنْ يُّطْفِـُٔوْا نُوْرَ اللّٰهِ	۱۰	التوبۃ	۵	۳۲
مَثَلُ نُوْرِهٖ كَمِشْكٰوةٍ	۱۸	النور	۵	۳۵
دَاعِيًا اِلَى اللّٰهِ بِاِذْنِهٖ وَسِرَاجًا مُّنِيْرًا	۲۳	الاحزاب	۶	۴۶
وَالنَّجْمِ اِذَا هَوٰى	۲۷	النجم	۱	۱
يُرِيْدُوْنَ اَنْ يُّطْفِـُٔوْا نُوْرَ اللّٰهِ	۲۸	الصف	۱	۸

رفعتِ ذکرِ مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
وَلَمَّا جَآءَهُمْ كِتٰبٌ مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ	۱	البقرۃ	۱۱	۸۹
فَلَمَّا جَآءَهُمْ مَّا عَرَفُوْا	۱	البقرۃ	۱۱	۸۹
وَاِذْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيْثَاقَ النَّبِيّٖنَ	۳	ال عمران	۹	۸۱
وَاذْكُرُوْا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ	۴	ال عمران	۱۱	۱۰۳
اَلَا بِذِكْرِ اللّٰهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوْبُ	۱۳	الرعد	۳	۲۸
قَدْ اَنْزَلَ اللّٰهُ اِلَيْكُمْ ذِكْرًا ○ رَّسُوْلًا	۲۸	الطلاق	۲	۱۰،۱۱
وَمَا هُوَ اِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعٰلَمِيْنَ	۲۹	القلم	۲	۵۲
اِنَّمَآ اَنْتَ مُذَكِّرٌ	۳۰	الغاشیہ	۱	۲۱
وَلَلْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لَّكَ مِنَ الْاُوْلٰى	۳۰	والضحیٰ	۱	۴
وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ	۳۰	الم نشرح	۱	۴
اِنَّآ اَعْطَيْنٰكَ الْكَوْثَرَ	۳۰	الکوثر	۱	۱

معراجِ مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ	۳	البقرۃ	۲۳	۲۵۳
سُبْحٰنَ الَّذِيْٓ اَسْرٰى بِعَبْدِهٖ	۱۵	بنی اسرآءیل	۱	۱
وَمَا جَعَلْنَا الرُّءْيَا الَّتِيْٓ اَرَيْنٰكَ	۱۵	بنی اسرآءیل	۶	۶۰
وَالنَّجْمِ اِذَا هَوٰى	۲۷	النجم	۱	۱
مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوٰى	۲۷	النجم	۱	۲
ثُمَّ دَنَا فَتَدَلّٰى	۲۷	النجم	۱	۸
فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ اَوْ اَدْنٰى	۲۷	النجم	۱	۹
فَاَوْحٰٓى اِلٰى عَبْدِهٖ مَآ اَوْحٰى	۲۷	النجم	۱	۱۰
مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغٰى	۲۷	النجم	۱	۱۷
يٰٓاَيُّهَا النَّبِيُّ اِنَّآ اَرْسَلْنٰكَ شَاهِدًا	۲۲	الاحزاب	۶	۴۵
لَتَرْكَبُنَّ طَبَقًا عَنْ طَبَقٍ	۳۰	الانشقاق	۱	۱۹
اَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ	۳۰	الم نشرح	۱	۱

شاتمانِ رسول کا انجام

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
اَللّٰهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمُدُّهُمْ	۱	البقرۃ	۲	۱۵
لَا تَقُوْلُوْا رَاعِنَا وَقُوْلُوا انْظُرْنَا	۱	البقرۃ	۱۳	۱۰۴
وَمَنْ يَّعْصِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ	۴	النسآء	۲	۱۴
يُرِيْدُوْنَ اَنْ يُّفَرِّقُوْا بَيْنَ اللّٰهِ وَرُسُلِهٖ	۶	النسآء	۲۱	۱۵۰
اِنَّمَا جَزٰٓؤُا الَّذِيْنَ يُحَارِبُوْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ	۶	المآئدۃ	۵	۳۳
مَنْ يُّشَاقِقِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ	۹	الانفال	۲	۱۳
مَنْ يُّحَادِدِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ فَاَنَّ لَهٗ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيْهَا	۱۰	التوبۃ	۸	۶۳
وَالَّذِيْنَ يُؤْذُوْنَ رَسُوْلَ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ	۱۰	التوبۃ	۸	۶۱

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

متن	پاره	سورت	رکوع	آیت
وَمَا نَقَمُوٓا اِلَّآ اَنْ اَغْنٰىهُمُ اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗ	۱۰	التوبۃ	۱۰	۷۴
وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ	۱۳	الرعد	۱۲	۹۰
فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَاَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِيْنَ	۱۴	الحجر	۲	۱۳
اِنَّا كَفَيْنٰكَ الْمُسْتَهْزِءِيْنَ	۱۴	الحجر	۶	۹۴
اِنَّ الَّذِيْنَ يُؤْذُوْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ لَعَنَهُمُ اللّٰهُ	۲۲	الاحزاب	۶	۹۵ ۵۷
عُتُلٍّۭ بَعْدَ ذٰلِكَ زَنِيْمٍ	۲۹	القلم	۷	۱۳
سَنَسِمُهٗ عَلَى الْخُرْطُوْمِ	۲۹	القلم	۱	۱۶
وَلٰكِنْ كَذَّبَ وَتَوَلّٰى	۲۹	القیمۃ	۱	۳۲
اَوْلٰى لَكَ فَاَوْلٰى	۲۹	القیمۃ	۲	۳۴
فَسَنُيَسِّرُهٗ لِلْعُسْرٰى	۳۰	الیل	۲	۱۰
لَا يَصْلٰىهَآ اِلَّا الْاَشْقَى	۳۰	الیل	۱	۱۵
وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةِ	۳۰	الھمزۃ	۱	۱
اَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِاَصْحٰبِ الْفِيْلِ	۳۰	الفیل	۱	۱
اِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْاَبْتَرُ	۳۰	الکوثر	۱	۳
تَبَّتْ يَدَآ اَبِيْ لَهَبٍ وَّتَبَّ o اِلٰى اٰخِرِهٖ	۳۰	اللھب	۱	۱
قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ	۳۰	الاخلاص	۱	۱

محمد خاتم النبوۃ والرسالۃ

منکرین ختم نبوت کا رد

متن	پاره	سورت	رکوع	آیت
الٓمّٓ o ذٰلِكَ الْكِتٰبُ لَا رَيْبَ فِيْهِ	۱	البقرۃ	۱	۱-۲
وَالَّذِيْنَ يُؤْمِنُوْنَ بِمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ	۱	البقرۃ	۱	۴
وَمَآ اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ	۱	البقرۃ	۱	۴
مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ	۱	البقرۃ	۱۱	۸۹
اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِيْنَكُمْ	۶	المائدۃ	۱	۳
اِنِّيْ رَسُوْلُ اللّٰهِ اِلَيْكُمْ جَمِيْعًا	۹	الاعراف	۲۰	۱۵۸
وَمَآ اَرْسَلْنٰكَ اِلَّا رَحْمَةً لِّلْعٰلَمِيْنَ	۱۷	الانبیاء	۷	۱۰۷
لِيَكُوْنَ لِلْعٰلَمِيْنَ نَذِيْرًا	۱۸	الفرقان	۱	۱
وَمَآ اَرْسَلْنٰكَ اِلَّا كَآفَّةً لِّلنَّاسِ	۲۲	السبا	۳	۲۸
وَلٰكِنْ رَّسُوْلَ اللّٰهِ وَخَاتَمَ النَّبِيّٖنَ	۲۲	الاحزاب	۵	۴۰
اِنَّآ اَرْسَلْنٰكَ شَاهِدًا	۲۲	الاحزاب	۵	۴۵
اِنَّآ اَعْطَيْنٰكَ الْكَوْثَرَ	۳۰	الکوثر	۱	۱

سیّد الانبیاء پر کفار کے اعتراض وطعن

متن	پاره	سورت	رکوع	آیت
لَوْ نَشَآءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هٰذَآ اِنْ هٰذَآ اِلَّآ اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْنَ	۹	الانفال	۳	۳۱
وَيَقُوْلُوْنَ هُوَ اُذُنٌ	۱۰	التوبۃ	۸	۶۱
اَمْ يَقُوْلُوْنَ افْتَرٰىهُ	۱۱	یونس	۴	۳۸
لَسْتَ مُرْسَلًا	۱۳	الرعد	۶	۴۳
يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْ نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ اِنَّكَ لَمَجْنُوْنٌ	۱۴	الحجر	۱	۶
اِنْ تَتَّبِعُوْنَ اِلَّا رَجُلًا مَّسْحُوْرًا	۱۵	بنی اسرائیل	۵	۴۷
اَبَعَثَ اللّٰهُ بَشَرًا رَّسُوْلًا	۱۵	بنی اسرائیل	۱۱	۹۴
مَالِ هٰذَا الرَّسُوْلِ يَاْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِيْ فِي الْاَسْوَاقِ	۱۸	الفرقان	۱	۷
لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْاٰنُ جُمْلَةً وَّاحِدَةً	۱۸	الفرقان	۳	۳۲
هَلْ نَدُلُّكُمْ عَلٰى رَجُلٍ يُّنَبِّئُكُمْ اِذَا مُزِّقْتُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ	۲۲	سبا	۱	۷
اَئِنَّا لَتَارِكُوْٓا اٰلِهَتِنَا لِشَاعِرٍ مَّجْنُوْنٍ	۲۳	الصافات	۲	۳۶
وَقَالُوْا لَوْلَا نُزِّلَ هٰذَا الْقُرْاٰنُ عَلٰى رَجُلٍ مِّنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيْمٍ	۲۵	الزخرف	۳	۳۱

اللہ تعالیٰ کی طرف سے کفار کے طعن کا جواب

متن	پاره	سورت	رکوع	آیت
قُلْ اُذُنُ خَيْرٍ لَّكُمْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِيْنَ	۱۰	التوبۃ	۸	۶۱
قُلْ فَاْتُوْا بِسُوْرَةٍ مِّثْلِهٖ	۱۱	یونس	۴	۳۸

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيْدًا بَيْنِيْ وَبَيْنَكُمْ	۱۳	الرعد	۶	۴۳
اُنْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوْا لَكَ الْاَمْثَالَ	۱۵	بنی اسرائیل	۵	۴۸
قُلْ لَّوْ كَانَ فِي الْاَرْضِ مَلٰٓئِكَةٌ يَّمْشُوْنَ	۱۵	بنی اسرائیل	۱۱	۹۵
وَمَآ اَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِيْنَ اِلَّآ اِنَّهُمْ ......الآية	۱۸	الفرقان	۲	۲۰
كَذٰلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهٖ فُؤَادَكَ وَرَتَّلْنٰهُ تَرْتِيْلًا	۱۹	الفرقان	۳	۳۲
اَفْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَمْ بِهٖ جِنَّةٌ	۲۲	السبا	۱	۸
بَلْ جَآءَ بِالْحَقِّ وَصَدَّقَ الْمُرْسَلِيْنَ	۲۳	الصّٰفّٰت	۲	۳۷
اَهُمْ يَقْسِمُوْنَ رَحْمَتَ رَبِّكَ	۲۵	الزخرف	۳	۳۲
مَآ اَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُوْنٍ	۲۹	القلم	۱	۲

انبیاے کرام پر اُن کی قوم کے اعتراض

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
اِنَّا لَنَرٰىكَ فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ (قوم نوح کا اعتراض)	۸	الاعراف	۸	۶۰
اِنَّا لَنَرٰىكَ فِيْ سَفَاهَةٍ وَّاِنَّا لَنَظُنُّكَ مِنَ الْكٰذِبِيْنَ (قوم ہود کا طعن)	۸	الاعراف	۹	۶۶
اِنَّا لَنَرٰىكَ فِيْنَا ضَعِيْفًا وَلَوْلَا رَهْطُكَ لَرَجَمْنٰكَ وَمَآ اَنْتَ عَلَيْنَا بِعَزِيْزٍ (قوم شعیب نے کہا)	۱۲	ہود	۸	۹۱
اِنِّيْ لَاَظُنُّكَ يٰمُوْسٰى مَسْحُوْرًا (حضرت موسیٰ علیہ السلام کی شان میں فرعون کی گستاخی)	۱۵	بنی اسرائیل	۱۲	۱۰۱

انبیاے کرام کی طرف سے جواب

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
حضرت نوح علیہ السلام نے فرمایا يٰقَوْمِ لَيْسَ بِيْ ضَلٰلَةٌ وَّلٰكِنِّيْ رَسُوْلٌ مِّنْ رَّبِّ الْعٰلَمِيْنَ	۸	الاعراف	۸	۶۱
ہود علیہ السلام نے فرمایا يٰقَوْمِ لَيْسَ بِيْ سَفَاهَةٌ وَّلٰكِنِّيْ رَسُوْلٌ مِّنْ رَّبِّ الْعٰلَمِيْنَ	۸	الاعراف	۹	۶۷
حضرت شعیب علیہ السلام کا جواب يٰقَوْمِ اَرَهْطِيْٓ اَعَزُّ عَلَيْكُمْ مِّنَ اللّٰهِ	۱۲	ہود	۸	۹۲
حضرت موسیٰ علیہ السلام نے فرمایا وَاِنِّيْ لَاَظُنُّكَ يٰفِرْعَوْنُ مَثْبُوْرًا	۱۵	بنی اسراءیل	۱۲	۱۰۲

لِلْعٰلَمِيْنَ کا لفظ کس کس کے لیے ہے

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
اِنَّ اَوَّلَ بَيْتٍ وُّضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِيْ بِبَكَّةَ مُبٰرَكًا وَّهُدًى لِّلْعٰلَمِيْنَ	۴	اٰل عمران	۱۰	۶۹
اِنْ هُوَ اِلَّا ذِكْرٰى لِلْعٰلَمِيْنَ	۷	الانعام	۱۰	۹۰
اِنْ هُوَ اِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعٰلَمِيْنَ	۱۳	یوسف	۱۱	۱۰۴
بٰرَكْنَا فِيْهَا لِلْعٰلَمِيْنَ	۱۷	الانبیاء	۵	۷۱
وَجَعَلْنٰهَا وَابْنَهَآ اٰيَةً لِّلْعٰلَمِيْنَ	۱۷	الانبیاء	۶	۹۱
وَمَآ اَرْسَلْنٰكَ اِلَّا رَحْمَةً لِّلْعٰلَمِيْنَ	۱۷	الانبیاء	۷	۱۰۷
فَاَنْجَيْنٰهُ وَاَصْحٰبَ السَّفِيْنَةِ وَجَعَلْنٰهَآ اٰيَةً لِّلْعٰلَمِيْنَ	۲۰	العنکبوت	۲	۱۵
اِنْ هُوَ اِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعٰلَمِيْنَ	۲۳	ص	۵	۸۷
وَمَا هُوَ اِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعٰلَمِيْنَ	۲۹	القلم	۲	۵۲
اِنْ هُوَ اِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعٰلَمِيْنَ	۳۰	التکویر	۱	۲۷

منکرین حدیث کا رد

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
ذٰلِكَ الْكِتٰبُ لَا رَيْبَ فِيْهِ	۱	البقرة	۱	۲
قَدْ نَرٰى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ	۲	البقرة	۱۷	۱۴۴
قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّوْنَ اللّٰهَ	۳	اٰل عمران	۴	۳۱
وَمَآ اَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُوْلٍ اِلَّا لِيُطَاعَ بِاِذْنِ اللّٰهِ	۵	النسآء	۹	۶۴

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
إِنَّآ أَنزَلْنَآ إِلَيْكَ الْكِتٰبَ بِالْحَقِّ	۵	النسآء	۱۶	۱۰۵
وَأَنزَلَ اللهُ عَلَيْكَ الْكِتٰبَ وَالْحِكْمَةَ	۵	النسآء	۱۷	۱۱۳
وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ	۵	النسآء	۱۷	۱۱۵
اِتَّبِعْ مَآ أُوحِيَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ	۷	الانعام	۱۳	۱۰۶
قُلْ يٰٓأَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا	۹	الاعراف	۲۰	۱۵۸
يٰٓأَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلّٰهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ	۹	الانفال	۳	۲۴
وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللهُ وَرَسُولُهُ	۱۰	التوبة	۴	۲۹
وَأَنزَلْنَآ إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ	۱۴	النحل	۶	۴۴
اَلنَّبِيُّ أَوْلٰى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ	۲۱	الاحزاب	۱	۶
لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللهِ أُسْوَةٌ	۲۱	الاحزاب	۳	۲۱
أَطَعْنَا اللهَ وَأَطَعْنَا الرَّسُولَا	۲۲	الاحزاب	۸	۶۶
وَالَّذِي جَآءَ بِالصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهٖ	۲۴	الزمر	۴	۳۳
يٰٓأَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللهِ وَرَسُولِهٖ	۲۶	الحجرات	۱	۱
لَا تَرْفَعُوٓا أَصْوَاتَكُمْ	۲۶	الحجرات	۱	۲
أَجِيبُوا دَاعِيَ اللهِ وَاٰمِنُوا بِهٖ	۲۶	الاحقاف	۱	۳۱
وَمَا يَنطِقُ عَنِ الْهَوٰى إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحٰى	۲۷	النجم	۴	۴،۳
وَمَآ اٰتٰكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ	۲۸	الحشر	۱	۷
هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا	۲۸	الجمعة	۱	۲
إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ	۲۹	الحاقة	۲	۴۰
ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ	۲۹	القيامة	۱	۱۹

اللہ کے پسندیدہ بندے

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
إِنَّ اللهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ	۲	البقرة	۲۴	۱۹۵
إِنَّ اللهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ	۲	البقرة	۲۸	۲۲۲
وَاللهُ يُحِبُّ الصّٰبِرِينَ	۴	ال عمران	۱۵	۱۴۶
إِنَّ اللهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ	۶	المآئدة	۶	۴۲
يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ	۶	المآئدة	۸	۵۴
إِنَّ اللهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ	۱۰	التوبة	۱	۴
وَاللهُ يُحِبُّ الْمُطَّهِّرِينَ	۱۱	التوبة	۱۳	۱۰۸
سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمٰنُ وُدًّا	۱۶	مريم	۶	۹۶
إِنَّ اللهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ	۲۸	الصف	۱	۴

اللہ تعالیٰ کس کو پسند نہیں کرتا؟

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
إِنَّ اللهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ	۲	البقرة	۲۴	۱۹۰
وَاللهُ لَا يُحِبُّ الْفَسَادَ	۲	البقرة	۲۵	۲۰۵
وَاللهُ لَا يُحِبُّ الظّٰلِمِينَ	۳	آل عمران		۵
إِنَّ اللهَ لَا يُحِبُّ مَن كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا	۵	نسآء	۶	۳۶
الَّذِينَ يَبْخَلُونَ	۵	نسآء	۶	۳۷
لَا يُحِبُّ اللهُ الْجَهْرَ بِالسُّوٓءِ	۶	نسآء	۲۱	۱۴۸
إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ	۸	الاعراف	۳	۳۱
إِنَّ اللهَ لَا يُحِبُّ الْخَآئِنِينَ	۱۰	الانفال	۷	۵۸
إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْتَكْبِرِينَ	۱۴	النحل	۳	۲۳
إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُوٓا إِخْوَانَ الشَّيٰطِينِ	۱۵	بنی اسرائیل	۳	۲۷
إِنَّ اللهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ	۲۰	القصص	۸	۷۶
إِنَّ اللهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ	۲۰	القصص	۸	۷۷
إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظّٰلِمِينَ	۲۵	الشوریٰ	۴	۴۰

اسلام اور بنکاری

حلّتِ بیع، حرمتِ سود

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
يٰٓأَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلٰلًا طَيِّبًا	۲	البقرة	۲۱	۱۶۸
الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبٰوا لَا يَقُومُونَ إِلَّا	۳	البقرة	۳۸	۲۷۵
أَحَلَّ اللهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبٰوا	۳	البقرة	۳۸	۲۷۵

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
يَمۡحَقُ اللّٰهُ الرِّبٰوا وَيُرۡبِي الصَّدَقٰتِ	۳	البقرة	۲۸	۲۷۶
اِتَّقُوا اللّٰهَ وَذَرُوۡا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبٰوا	۳	البقرة	۲۸	۲۷۸
فَاِنۡ لَّمۡ تَفۡعَلُوۡا فَاۡذَنُوۡا بِحَرۡبٍ مِّنَ اللّٰهِ	۳	البقرة	۲۸	۲۷۹
لَا تَاۡكُلُوا الرِّبٰوا اَضۡعَافًا مُّضٰعَفَةً	۳	ال عمران	۱۴	۱۳۰
الَّذِيۡنَ يَبۡخَلُوۡنَ وَيَاۡمُرُوۡنَ النَّاسَ بِالۡبُخۡلِ	۵	النسآء	۶	۳۷
وَاَخۡذِهِمُ الرِّبٰوا	۶	النسآء	۲۲	۱۶۱
وَمَآ اٰتَيۡتُمۡ مِّنۡ رِّبًا لِّيَرۡبُوَا فِيۡۤ اَمۡوَالِ النَّاسِ	۲۱	الروم	۴	۳۹
كَيۡ لَا يَكُوۡنَ دُوۡلَةًۢ بَيۡنَ الۡاَغۡنِيَآءِ مِنۡكُمۡ	۲۸	الحشر	۱	۷

اسلام اور خاندانی منصوبہ بندی

نسل کشی کا ردّ

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
لَا تَقۡتُلُوۡۤا اَوۡلَادَكُمۡ مِّنۡ اِمۡلَاقٍ	۸	الانعام	۱۹	۱۵۱
لَا تَقۡتُلُوۡۤا اَوۡلَادَكُمۡ خَشۡيَةَ اِمۡلَاقٍ	۱۵	بنی اسرائیل	۴	۳۱
نَحۡنُ نَرۡزُقُهُمۡ وَاِيَّاكُمۡ	۱۵	بنی اسرائیل	۴	۳۱
اِنَّ قَتۡلَهُمۡ كَانَ خِطۡاً كَبِيۡرًا	۱۵	بنی اسرائیل	۴	۳۱

احکام جہاد، مقام شہید

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
وَلَا تَقُوۡلُوۡا لِمَنۡ يُّقۡتَلُ فِيۡ سَبِيۡلِ اللّٰهِ اَمۡوَاتٌ	۲	البقرة	۱۹	۱۵۴
كُتِبَ عَلَيۡكُمُ الۡقِتَالُ وَهُوَ كُرۡهٌ لَّكُمۡ	۲	البقرة	۲۶	۲۱۶
وَلَا تَحۡسَبَنَّ الَّذِيۡنَ قُتِلُوۡا فِيۡ سَبِيۡلِ اللّٰهِ اَمۡوَاتًا	۴	ال عمران	۱۷	۱۶۹
وَقٰتَلُوۡا وَقُتِلُوۡا لَاُكَفِّرَنَّ عَنۡهُمۡ	۴	ال عمران	۲۰	۱۹۵
فَلۡيُقَاتِلۡ فِيۡ سَبِيۡلِ اللّٰهِ	۵	النسآء	۱۰	۷۴
كَمَآ اَخۡرَجَكَ رَبُّكَ مِنۡۢ بَيۡتِكَ بِالۡحَقِّ	۹	الانفال	۱	۵
وَقَاتِلُوۡهُمۡ حَتّٰى لَا تَكُوۡنَ فِتۡنَةٌ	۹	الانفال	۵	۳۹
قَاتِلُوا الَّذِيۡنَ لَا يُؤۡمِنُوۡنَ بِاللّٰهِ	۱۰	التوبة	۴	۲۹
اِنَّ اللّٰهَ اشۡتَرٰى مِنَ الۡمُؤۡمِنِيۡنَ اَنۡفُسَهُمۡ	۱۱	التوبة	۱۴	۱۱۱
يٰۤاَيُّهَا الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا قَاتِلُوا الَّذِيۡنَ يَلُوۡنَكُمۡ مِّنَ الۡكُفَّارِ	۱۱	التوبة	۱۶	۱۲۳
اُذِنَ لِلَّذِيۡنَ يُقٰتَلُوۡنَ بِاَنَّهُمۡ ظُلِمُوۡا	۱۷	الحج	۶	۳۹
اَلَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا وَصَدُّوۡا عَنۡ سَبِيۡلِ اللّٰهِ	۲۶	محمد	۱	۱
وَلَنَبۡلُوَنَّكُمۡ حَتّٰى نَعۡلَمَ الۡمُجٰهِدِيۡنَ	۲۶	محمد	۴	۳۱
فَلَا تَهِنُوۡا وَتَدۡعُوۡۤا اِلَى السَّلۡمِ	۲۶	محمد	۴	۳۵
اِنَّا فَتَحۡنَا لَكَ فَتۡحًا مُّبِيۡنًا	۲۶	الفتح	۱	۱
قُلۡ لِّلۡمُخَلَّفِيۡنَ مِنَ الۡاَعۡرَابِ	۲۶	الفتح	۲	۱۶
لَقَدۡ رَضِيَ اللّٰهُ عَنِ الۡمُؤۡمِنِيۡنَ اِذۡ يُبَايِعُوۡنَكَ	۲۶	الفتح	۳	۱۸
مُحَمَّدٌ رَّسُوۡلُ اللّٰهِ وَالَّذِيۡنَ مَعَهٗ	۲۶	الفتح	۴	۲۹
وَعَدَكُمُ اللّٰهُ مَغَانِمَ كَثِيۡرَةً	۲۶	الفتح	۴	۲۰
اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الَّذِيۡنَ يُقَاتِلُوۡنَ	۲۸	الصف	۱	۴
وَتُجَاهِدُوۡنَ فِيۡ سَبِيۡلِهٖ	۲۸	الصف	۱	۴
وَتُجَاهِدُوۡنَ فِيۡ سَبِيۡلِ اللّٰهِ	۲۸	الصف	۲	۱۱
نَصۡرٌ مِّنَ اللّٰهِ وَفَتۡحٌ قَرِيۡبٌ	۲۸	الصف	۲	۱۳
وَلِلّٰهِ الۡعِزَّةُ وَلِرَسُوۡلِهٖ وَلِلۡمُؤۡمِنِيۡنَ	۲۸	المنفقون	۱	۸

احکام نماز

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
وَمِنۡ حَيۡثُ خَرَجۡتَ فَوَلِّ وَجۡهَكَ شَطۡرَ الۡمَسۡجِدِ الۡحَرَامِ	۲	البقرة	۱۸	۱۵۰
حٰفِظُوۡا عَلَى الصَّلَوٰتِ وَالصَّلٰوةِ الۡوُسۡطٰى	۲	البقرة	۳۱	۲۳۸
فَتَيَمَّمُوۡا صَعِيۡدًا طَيِّبًا	۵	النسآء	۷	۴۳
وَاِذَا كُنۡتَ فِيۡهِمۡ فَاَقَمۡتَ لَهُمُ الصَّلٰوةَ	۵	النسآء	۱۵	۱۰۲
يٰۤاَيُّهَا الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡۤا اِذَا قُمۡتُمۡ اِلَى الصَّلٰوةِ فَاغۡسِلُوۡا ...	۶	المآئدة	۲	۶

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
اَقِمِ الصَّلٰوۃَ طَرَفَیِ النَّہَارِ وَزُلَفًا مِّنَ الَّیۡلِ	۱۲	ھود	۱۰	۱۱۴
اَقِمِ الصَّلٰوۃَ لِدُلُوۡکِ الشَّمۡسِ اِلٰی...	۱۵	بنی اسرائیل	۹	۷۸
وَلَا تَجۡہَرۡ بِصَلَاتِکَ وَلَا تُخَافِتۡ بِہَا	۱۵	بنی اسرائیل	۱۲	۱۱۰
اَقِمِ الصَّلٰوۃَ لِذِکۡرِیۡ	۱۶	طٰہٰ	۱	۱۴
اَقَامُوا الصَّلٰوۃَ وَاٰتَوُا الزَّکٰوۃَ	۱۷	الحج	۶	۴۱
قَدۡ اَفۡلَحَ الۡمُؤۡمِنُوۡنَ الَّذِیۡنَ ہُمۡ فِیۡ صَلَاتِہِمۡ خٰشِعُوۡنَ	۱۸	المومنون	۱	۲۰۱
یُسَبِّحُ لَہٗ فِیۡہَا بِالۡغُدُوِّ وَالۡاٰصَالِ، رِجَالٌ لَّا تُلۡہِیۡہِمۡ تِجَارَۃٌ	۱۸	النور	۵	۳۶
مِنۡ قَبۡلِ صَلٰوۃِ الۡفَجۡرِ وَحِیۡنَ تَضَعُوۡنَ ثِیَابَکُمۡ مِّنَ الظَّہِیۡرَۃِ وَمِنۡ بَعۡدِ صَلٰوۃِ الۡعِشَآءِ	۱۸	النور	۸	۳۷
وَسَبِّحۡ بِحَمۡدِ رَبِّکَ حِیۡنَ تَقُوۡمُ وَمِنَ الَّیۡلِ فَسَبِّحۡہُ وَاِدۡبَارَ النُّجُوۡمِ	۲۷	الطور	۲	۵۸
فَوَیۡلٌ لِّلۡمُصَلِّیۡنَ الَّذِیۡنَ ہُمۡ عَنۡ صَلَاتِہِمۡ سَاہُوۡنَ	۳۰	الماعون	۱	۴۸
فَصَلِّ لِرَبِّکَ وَانۡحَرۡ	۳۰	الکوثر	۱	۴۹

احکام زکوٰۃ وصدقات

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
وَمِمَّا رَزَقۡنٰہُمۡ یُنۡفِقُوۡنَ	۱	البقرۃ	۱	۳
قُلۡ مَاۤ اَنۡفَقۡتُمۡ مِّنۡ خَیۡرٍ	۲	البقرۃ	۲۶	۲۱۵
مَثَلُ الَّذِیۡنَ یُنۡفِقُوۡنَ اَمۡوَالَہُمۡ	۳	البقرۃ	۳۹	۲۶۱
اِنۡ تُبۡدُوا الصَّدَقٰتِ	۳	البقرۃ	۲۷	۲۷۱
اَلَّذِیۡنَ یُنۡفِقُوۡنَ فِی السَّرَّآءِ وَالضَّرَّآءِ	۴	اٰل عمران	۱۴	۱۳۴
اِنَّمَا الصَّدَقٰتُ لِلۡفُقَرَآءِ	۱۰	التوبۃ	۸	۶۰
اَقَامُوا الصَّلٰوۃَ وَاٰتَوُا الزَّکٰوۃَ	۱۷	الحج	۶	۴۱
وَاَقِیۡمُوا الصَّلٰوۃَ وَاٰتُوا الزَّکٰوۃَ	۱۸	النور	۷	۵۶
وَالَّذِیۡنَ اِذَاۤ اَنۡفَقُوۡا لَمۡ یُسۡرِفُوۡا	۱۹	الفرقان	۶	۶۷

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
یُوۡفُوۡنَ بِالنَّذۡرِ وَیَخَافُوۡنَ یَوۡمًا	۲۹	الدہر	۱	۷
وَیُقِیۡمُوا الصَّلٰوۃَ وَیُؤۡتُوا الزَّکٰوۃَ	۳۰	البینۃ	۱	۵

احکام روزہ واعتکاف وفضائلِ شبِ براءت وشبِ قدر

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
یٰۤاَیُّہَا الَّذِیۡنَ اٰمَنُوۡا کُتِبَ عَلَیۡکُمُ الصِّیَامُ	۲	البقرۃ	۲۳	۱۸۳
شَہۡرُ رَمَضَانَ الَّذِیۡۤ اُنۡزِلَ فِیۡہِ الۡقُرۡاٰنُ	۲	البقرۃ	۲۳	۱۸۵
اُحِلَّ لَکُمۡ لَیۡلَۃَ الصِّیَامِ	۲	البقرۃ	۲۳	۱۸۷
کُلُوۡا وَاشۡرَبُوۡا حَتّٰی یَتَبَیَّنَ لَکُمُ الۡخَیۡطُ الۡاَبۡیَضُ	۲	البقرۃ	۲۳	۱۸۷
فَمَنۡ لَّمۡ یَجِدۡ فَصِیَامُ ثَلٰثَۃِ اَیَّامٍ	۲	البقرۃ	۲۴	۱۹۶
اِنَّاۤ اَنۡزَلۡنٰہُ فِیۡ لَیۡلَۃٍ مُّبٰرَکَۃٍ	۲۵	الدخان	۱	۳
اِنَّاۤ اَنۡزَلۡنٰہُ فِیۡ لَیۡلَۃِ الۡقَدۡرِ	۳۰	القدر	۱	۱

احکام حج وعمرہ تعمیر کعبہ وتحویل قبلہ

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
وَاِذۡ یَرۡفَعُ اِبۡرٰہٖمُ الۡقَوَاعِدَ مِنَ الۡبَیۡتِ وَاِسۡمٰعِیۡلُ	۱	البقرۃ	۱۵	۱۲۷
قَدۡ نَرٰی تَقَلُّبَ وَجۡہِکَ فِی السَّمَآءِ	۲	البقرۃ	۱۷	۱۴۴
وَاَتِمُّوا الۡحَجَّ وَالۡعُمۡرَۃَ لِلّٰہِ	۲	البقرۃ	۲۴	۱۹۶
اَلۡحَجُّ اَشۡہُرٌ مَّعۡلُوۡمٰتٌ	۲	البقرۃ	۲۵	۱۹۷
فَمَنۡ فَرَضَ فِیۡہِنَّ الۡحَجَّ	۲	البقرۃ	۲۵	۱۹۷
وَلِلّٰہِ عَلَی النَّاسِ حِجُّ الۡبَیۡتِ	۴	اٰل عمران	۱۰	۹۷
اِنَّ اَوَّلَ بَیۡتٍ وُّضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِیۡ بِبَکَّۃَ	۴	اٰل عمران	۱۰	۹۶
یٰۤاَیُّہَا الَّذِیۡنَ اٰمَنُوۡا لَا تَقۡتُلُوا الصَّیۡدَ وَاَنۡتُمۡ حُرُمٌ	۷	المآئدۃ	۱۳	۹۵
جَعَلَ اللّٰہُ الۡکَعۡبَۃَ الۡبَیۡتَ الۡحَرَامَ	۷	المآئدۃ	۱۳	۹۷
وَاَذِّنۡ فِی النَّاسِ بِالۡحَجِّ	۱۷	الحج	۴	۲۷
لَنۡ یَّنَالَ اللّٰہَ لُحُوۡمُہَا	۱۷	الحج	۵	۳۷

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

فضیلت علم وعلما

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
وَالرّٰسِخُوْنَ فِی الْعِلْمِ	۳	اٰل عمران	۱	۷
وَاُولُوا الْعِلْمِ قَآئِمًا بِالْقِسْطِ	۳	اٰل عمران	۲	۱۸
لٰكِنِ الرّٰسِخُوْنَ فِی الْعِلْمِ	۶	النسآء	۲۲	۱۶۲
مِنْهُمْ طَآئِفَةٌ لِّیَتَفَقَّهُوْا فِی الدِّیْنِ	۱۱	التوبۃ	۱۵	۱۲۲
یُفَصِّلُ الْاٰیٰتِ لِقَوْمٍ یَّعْلَمُوْنَ	۱۱	یونس	۱	۵
قَالَ الَّذِیْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ	۱۴	النحل	۴	۲۷
وَاِنَّهٗ لَذُوْ عِلْمٍ لِّمَا عَلَّمْنٰهُ	۱۳	یوسف	۸	۶۸
فَوْقَ كُلِّ ذِیْ عِلْمٍ عَلِیْمٌ	۱۳	یوسف	۹	۷۶
یَوْمَ نَدْعُوْا كُلَّ اُنَاسٍ بِاِمَامِهِمْ	۱۵	بنی اسرائیل		۷۱
مَا یَعْلَمُهُمْ اِلَّا قَلِیْلٌ	۱۵	الکہف	۳	۲۲
قُلْ هَلْ یَسْتَوِی الَّذِیْنَ یَعْلَمُوْنَ وَالَّذِیْنَ لَا یَعْلَمُوْنَ	۲۳	الزمر	۱	۹
اِنَّمَا یَخْشَى اللّٰهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمٰٓؤُا	۲۲	فاطر	۴	۲۸
عِنْدَهٗ عِلْمٌ مِّنَ الْكِتٰبِ	۱۹	النمل	۳	۴۰
وَالَّذِیْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ دَرَجٰتٍ	۲۸	المجادلۃ	۲	۱۱

مقام وکرامات اولیاے کرام

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا	۳	اٰل عمران	۴	۳۷
اِنْ اَوْلِیَآؤُهٗۤ اِلَّا الْمُتَّقُوْنَ	۹	الانفال	۴	۳۴
اَلَاۤ اِنَّ اَوْلِیَآءَ اللّٰهِ لَا خَوْفٌ عَلَیْهِمْ	۱۱	یونس	۷	۶۲
اِذْهَبُوْا بِقَمِیْصِیْ هٰذَا	۱۳	یوسف	۱۰	۹۳
تَحْسَبُهُمْ اَیْقَاظًا وَّهُمْ رُقُوْدٌ	۱۵	الکہف	۳	۱۸
فَانْطَلَقَا حَتّٰۤى اِذَا رَكِبَا	۱۵	الکہف	۱۰	۷۱
اِنَّا مَكَّنَّا لَهٗ فِی الْاَرْضِ	۱۶	الکہف	۱۱	۸۴
هُزِّیْۤ اِلَیْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ	۱۶	مریم	۲	۲۵
فَقَبَضْتُ قَبْضَةً مِّنْ اَثَرِ الرَّسُوْلِ	۱۶	طٰہٰ	۵	۹۶
قَالَ الَّذِیْ عِنْدَهٗ عِلْمٌ مِّنَ الْكِتٰبِ	۱۹	النمل	۳	۴۰
اُرْكُضْ بِرِجْلِكَ هٰذَا	۲۳	صٓ	۴	۴۰

اہل بیت مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
وَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ اَبْنَآءَنَا	۳	اٰل عمران	۶	۶۱
وَاعْتَصِمُوْا بِحَبْلِ اللّٰهِ جَمِیْعًا	۴	اٰل عمران	۱۱	۱۰۳
یَحْسُدُوْنَ النَّاسَ عَلٰى مَاۤ اٰتٰىهُمُ اللّٰهُ	۵	النسآء	۸	۵۴
وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِیُعَذِّبَهُمْ	۹	الانفال	۴	۳۳
وَاِنِّیْ لَغَفَّارٌ لِّمَنْ تَابَ وَاٰمَنَ	۱۶	طٰہٰ	۴	۸۲
اِنَّمَا یُرِیْدُ اللّٰهُ لِیُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ	۲۲	الاحزاب	۴	۳۳
اِنَّ اللّٰهَ وَمَلٰٓئِكَتَهٗ یُصَلُّوْنَ عَلَى النَّبِیِّ	۲۲	الاحزاب	۷	۵۶
قُلْ لَّاۤ اَسْئَلُكُمْ عَلَیْهِ اَجْرًا اِلَّا الْمَوَدَّةَ فِی الْقُرْبٰى	۲۵	الشوریٰ	۳	۲۳
اُولٰٓئِكَ هُمْ خَیْرُ الْبَرِیَّةِ	۳۰	البینۃ	۱	۷
وَلَسَوْفَ یُعْطِیْكَ رَبُّكَ فَتَرْضٰى	۳۰	الضحیٰ	۱	۵

اصحابِ مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
وَاِذَا قِیْلَ لَهُمْ اٰمِنُوْا كَمَاۤ اٰمَنَ النَّاسُ	۱	البقرۃ	۲	۱۳
رَبَّنَا وَابْعَثْ فِیْهِمْ رَسُوْلًا مِّنْهُمْ	۱	البقرۃ	۱۵	۲۹
فَاِنْ اٰمَنُوْا بِمِثْلِ مَاۤ اٰمَنْتُمْ بِهٖ	۱	البقرۃ	۱۶	۱۳۷
اِنَّ الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا وَالَّذِیْنَ هَاجَرُوْا	۲	البقرۃ	۲۷	۲۱۸
وَلَقَدْ عَفَا عَنْكُمْ	۴	اٰل عمران	۱۶	۱۵۲
اِذْ قُلْتُمْ سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا	۶	المآئدۃ	۲	۷
اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُوْنَ حَقًّا	۹	الانفال	۱	۴
لَقَدْ تَّابَ اللّٰهُ عَلَى النَّبِیِّ وَالْمُهٰجِرِیْنَ	۱۱	التوبۃ	۱۴	۱۱۷
وَاَعَدَّ لَهُمْ جَنّٰتٍ	۱۱	التوبۃ	۱۳	۱۰۰
رُحَمَآءُ بَیْنَهُمْ	۲۶	الفتح	۴	۲۹
اُولٰٓئِكَ الَّذِیْنَ امْتَحَنَ اللّٰهُ قُلُوْبَهُمْ	۲۶	الحجرات	۱	۳
وَكُلًّا وَّعَدَ اللّٰهُ الْحُسْنٰى	۲۷	الحدید	۱	۱۰
لِلْفُقَرَآءِ الْمُهٰجِرِیْنَ	۲۸	الحشر	۱	۸
وَاٰخَرِیْنَ مِنْهُمْ لَمَّا یَلْحَقُوْا بِهِمْ	۲۸	الجمعۃ	۱	۳
رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوْا عَنْهُ	۳۰	البینۃ	۱	۸

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

خلفاے راشدین

حضرت سیّدنا صدیق اکبر رضی اللہ تعالیٰ عنہ

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
فَسَوْفَ يَأْتِي اللّٰهُ بِقَوْمٍ يُّحِبُّهُمْ وَيُحِبُّوْنَهٗ	۶	المآئدة	۸	۵۴
وَنَزَعْنَا مَا فِيْ صُدُوْرِهِمْ	۸	الاعراف	۵	۴۳
ثَانِيَ اثْنَيْنِ اِذْ هُمَا فِي الْغَارِ	۱۰	التوبة	۶	۴۰
وَلَا يَأْتَلِ اُولُوا الْفَضْلِ مِنْكُمْ	۱۸	النور	۳	۲۲
لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ	۱۸	النور	۷	۵۵
هُوَ الَّذِيْ يُصَلِّيْ عَلَيْكُمْ	۲۲	الاحزاب	۶	۴۳
وَالَّذِيْ جَآءَ بِالصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهٖ	۲۴	الزمر	۳	۳۳
وَوَصَّيْنَا الْاِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ اِحْسٰنًا	۲۶	الاحقاف	۲	۱۵
فَاِنَّ اللّٰهَ هُوَ مَوْلٰهُ وَجِبْرِيْلُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِيْنَ	۲۸	التحریم	۱	۴
اُولٰٓئِكَ هُمُ الصّٰدِقُوْنَ	۲۸	الحشر	۱	۸
وَسَيُجَنَّبُهَا الْاَتْقَى	۳۰	اللیل	۱	۱۷تا
وَلَسَوْفَ يَرْضٰى	۳۰	اللیل	۱	۲۱
رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوْا عَنْهُ	۳۰	البینہ	۱	۸

سیّدنا حضرت فاروق اعظم رضی اللہ تعالیٰ عنہ

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
وَاتَّخِذُوْا مِنْ مَّقَامِ اِبْرٰهِمَ مُصَلًّى	۱	البقرة	۱۵	۱۲۵
اُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ	۲	البقرة	۲۳	۱۸۷
يٰۤاَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللّٰهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ	۱۰	الانفال	۸	۶۴
اَشِدَّآءُ عَلَى الْكُفَّارِ	۲۶	الفتح	۴	۲۹
نَصْرٌ مِّنَ اللّٰهِ وَفَتْحٌ قَرِيْبٌ وَ بَشِّرِ الْمُؤْمِنِيْنَ	۲۸	الصف	۲	۱۳
عَسٰى رَبُّهٗۤ اِنْ طَلَّقَكُنَّ اَنْ يُّبْدِلَهٗ	۲۸	التحریم	۱	۵
رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوْا عَنْهُ	۳۰	البینۃ	۱	۸

سیّدنا حضرت عثمان ذوالنورین رضی اللہ تعالیٰ عنہ

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
فَسَيَكْفِيْكَهُمُ اللّٰهُ	۱	البقرة	۱۶	۱۳۷
مَثَلُ الَّذِيْنَ يُنْفِقُوْنَ اَمْوَالَهُمْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ	۳	البقرة	۳۶	۲۶۱
فَمِنْهُمْ مَّنْ قَضٰى نَحْبَهٗ	۲۱	الاحزاب	۳	۲۳
اَمَّنْ هُوَ قَانِتٌ اٰنَآءَ الَّيْلِ	۲۳	الزمر	۱	۹
يَدُ اللّٰهِ فَوْقَ اَيْدِيْهِمْ	۲۶	الفتح	۱	۱۰
لَقَدْ رَضِيَ اللّٰهُ عَنِ الْمُؤْمِنِيْنَ	۲۶	الفتح	۳	۱۸
فَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْ وَاَنْفَقُوْا لَهُمْ اَجْرٌ كَبِيْرٌ	۲۷	الحدید	۱	۷
سَيَذَّكَّرُ مَنْ يَّخْشٰى	۳۰	الاعلیٰ	۱	۱۰
رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوْا عَنْهُ	۳۰	البینہ	۱	۸

سیّدنا حضرت علی المرتضیٰ رضی اللہ تعالیٰ عنہ

متن	پارہ	سورت	رکوع	آیت
وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّشْرِيْ نَفْسَهُ	۲	البقرة	۲۵	۲۰۷
مَثَلُ الَّذِيْنَ يُنْفِقُوْنَ اَمْوَالَهُمْ	۳	البقرة	۳۶	۲۶۵
يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَكُوْنُوْا مَعَ الصّٰدِقِيْنَ	۱۱	التوبة	۱۵	۱۱۹
اِنَّمَآ اَنْتَ مُنْذِرٌ وَّلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ	۱۳	الرعد	۱	۷
سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمٰنُ وُدًّا	۱۶	مریم	۶	۹۶
يُوْفُوْنَ بِالنَّذْرِ وَيَخَافُوْنَ	۲۹	الدہر	۱	۷
اُولٰٓئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ	۳۰	البیّنۃ	۱	۷
رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوْا عَنْهُ	۳۰	البیّنۃ	۱	۸
وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ	۳۰	العصر	۱	۳

مرتبہ
مولانا محمد منشا تابش قصوری
استاذ جامعہ نظامیہ رضویہ، لاہور،

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

امام احمد رضا: ماه وسال گا آئینه ماں

دادا	:	مولانا شاه رضا علی نقش بندی علیہ الرحمہ نے انتقال فرمایو............... ۱۲۸۶ھ/۱۸۶۹ء
والدِگرامی	:	مولانا مفتی نقی علی خان علیہ الرحمہ گو وصال............................. ۱۲۹۷ھ/۱۸۸۰ء
برادران	:	تلمیذ داغ دہلوی مولانا حسن رضا خاں گو وصال............................ ۱۳۲۶ھ/۱۹۰۸ء
		مولانا محمد رضا عرف ننھے میاں گو وصال ۱۳۵۸ھ/۱۹۳۹ء
شاہزادگان	:	حجۃ الاسلام مولانا حامد رضا خاں (خلف اکبر) گو وصال ۱۳۶۲ھ/۱۹۴۳ء
		مفتی اعظم ہند علامہ شاہ محمد مصطفیٰ رضا خاں نوری گو وصال.................. ۱۴۰۲ھ/ ۱۹۸۱ء
اساتذہ	:	مولانا غلام قادر بیگ بریلوی متوفی ۱۳۳۶ھ/۱۹۱۸ء
		مولانا نقی علی خاں بریلوی متوفی.. ۱۲۹۷ھ/۱۸۸۰ء
		مولانا عبدالعلی رام پوری متوفی ۱۳۰۳ھ/۱۸۸۶ء

۱	ولادت باسعادت (بمقام محلہ جسولی، بریلی شریف، یوپی۔)	۱۰رشوال ۱۲۷۲ھ/ ۱۴رجون ۱۸۵۶ء
۲	ختم قرآن کریم	۱۲۷۶ھ/۱۸۶۰ء
۳	پہلی تقریر..	ربیع الاول ۱۲۷۸ھ/۱۸۶۱ء
۴	پہلی عربی تصنیف..	۱۲۸۵ھ/۱۸۶۸ء
۵	دستار فضیلت (بہ عمر تیرہ سال دس ماہ پانچ دن)	شعبان ۱۲۸۶ھ/۱۸۶۹ء
۶	آغاز فتویٰ نویسی	۱۴رشعبان ۱۲۸۶ھ/۱۸۶۹ء
۷	آغازِ درس وتدریس	۱۲۸۶ھ/۱۸۶۹ء
۸	ازدواجی زندگی	۱۲۹۱ھ/ ۱۸۷۴ء
۹	فرزند اکبر مولانا حامد رضا خاں گی ولادت	ربیع الاول ۱۲۹۲ھ/۱۸۷۵ء
۱۰	فتویٰ نویسی گی مطلق اجازت از والدِ گرامی	۱۲۹۳ھ/۱۸۷۶ء
۱۱	بیعت وخلافت (ہمراہ والدِ گرامی)..	۱۲۹۴ھ/۱۸۷۷ء
۱۲	پہلی اردو تصنیف	۱۲۹۴ھ/۱۸۷۷ء
۱۳	پہلا حج وزیارت حرمین شریفین	۱۲۹۵ھ/۱۸۷۸ء
۱۴	شیخ احمد بن زینی بن دحلان مکی دے اجازتِ حدیث	۱۲۹۵ھ/۱۸۷۸ء
۱۵	مفتی مکہ شیخ عبدالرحمن السراج مکی دے اجازتِ حدیث..............................	۱۲۹۵ھ/۱۸۷۸ء
۱۶	شیخ عابد السندی گا تلمیذ رشید امام کعبہ شیخ حسین بن صالح جمل اللیل مکی دے اجازتِ حدیث..	۱۲۹۵ھ/۱۸۷۸ء
۱۷	احمد رضا گی پیشانی ماں شیخ موصوف کا مشاہدۂ انوار الٰہیہ...........................	۱۲۹۵ھ/۱۸۷۸ء
۱۸	مسجد خیف (مکۂ معظمہ) ماں بشارتِ مغفرت	۱۲۹۵ھ/۱۸۷۸ء
۱۹	پہلی فارسی تصنیف..	۱۲۹۹ھ/۱۸۸۲ء
۲۰	اردو شاعری گو سنگار قصیدۂ معراجیہ گی تصنیف	قبل ۱۳۰۳ھ/۱۸۸۵ء
۲۱	فرزند اصغر مفتی اعظم محمد مصطفی رضا خاں گی ولادت	۲۲رذی الحجہ ۱۳۱۰ھ/۱۸۹۳ء

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri.

۲۲ ندوۃ العلماء گا جلسۂ تاسیس (کان پور) ماں شرکت ۱۳۱۱ھ/ ۱۸۹۳ء
۲۳ تحریکِ ندوہ دے بوجہ صلح کلیت علاحدگی ۱۳۱۵ھ/ ۱۸۹۷ء
۲۴ ندوۃ العلماء گے خلاف ہفت روزہ اجلاس پٹنہ ماں شرکت .... رجب ۱۳۱۸ھ/ ۱۹۰۰ء
۲۵ علمائے ہند گی طرف دے خطاب مجدد مآتہ حاضرہ ۱۳۱۸ھ/ ۱۹۰۰ء
۲۶ تاسیس دارالعلوم منظر اسلام بریلی ۱۳۲۲ھ/ ۱۹۰۴ء
۲۷ دوجو حج تے زیارتِ حرمین طیبین ۱۳۲۳ھ/ ۱۹۰۵ء
۲۸ علمائے مکہ مکرمہ ومدینہ منورہ گے ناں سنداتِ اجازت وخلافت ۱۳۲۴ھ/ ۱۹۰۶ء
۲۹ کراچی آمد تے مولانا محمد عبدالکریم درس سندھی نال ملاقات ۱۳۲۴ھ/ ۱۹۰۶ء
۳۰ قرآن کریم گو اُردو ترجمہ کنزالایمان فی ترجمۃ القرآن کا آغاز ۱۳۳۰ھ/ ۱۹۱۲ء
۳۱ قرآن کریم گا اُردو ترجمہ کنزالایمان فی ترجمۃ القرآن کی تکمیل ۱۳۳۱ھ/ ۱۹۱۳ء
۳۲ علم المربعات ماں ڈاکٹر سر ضیاء الدین گا مطبوعہ سوال گا فاضلانہ جواب .... قبل ۱۳۳۱ھ/ ۱۹۱۳ء
۳۳ بھاول پور ہائی کورٹ گا جسٹس محمد دین گا استفتاتے احمد رضا گا فاضلانہ جواب .... ۲۳ ر رمضان المبارک ۱۳۳۱ھ/ ۱۹۱۳ء
۳۴ مسجد کان پور گا قضیہ ورنا قدانہ فتویٰ ۱۳۳۱ھ/ ۱۹۱۳ء
۳۵ ڈاکٹر سر ضیاء الدین (وائس چانسلر، مسلم یونی ورسٹی علی گڑھ) گی آمد تے استفادۂ علمی مابین ۱۳۳۲ھ/ ۱۹۱۴ء اور ۱۳۳۵ھ/ ۱۹۱۶ء
۳۶ انگریزی عدالت ماں جان دے انکار دے حاضری دے استثنا ۱۳۳۴ھ/ ۱۹۱۶ء
۳۷ تاسیس جماعت رضائے مصطفیٰ بریلی .... تقریباً ۱۳۳۶ھ/ ۱۹۱۷ء
۳۸ امریکی ہیئت داں پروفیسر البرٹ ایف پورٹا شکست فاش ۱۳۳۸ھ/ ۱۹۱۹ء
۳۹ آئزک نیوٹن دے آئین اسٹائن گے خلاف فاضلانہ تحقیق ۱۳۳۸ھ/ ۱۹۲۰ء
۴۰ ردِّ حرکتِ زمین ور ۱۰۴ ردلائل تے فاضلانہ تحقیق ۱۳۳۸ھ/ ۱۹۲۰ء
۴۱ فلسفۂ قدیمہ گو ردِ بلیغ ۱۳۳۸ھ/ ۱۹۲۰ء
۴۲ دوقومی نظریے ور حرف آخر ۱۳۳۹ھ/ ۱۹۲۱ء
۴۳ تحریکِ خلافت گا افشائے راز ۱۳۳۹ھ/ ۱۹۲۱ء
۴۴ تحریک ترکِ موالات گا افشائے راز ۱۳۳۹ھ/ ۱۹۲۱ء
۴۵ انگریزوں گے خلاف تاریخی بیان ۱۳۳۹ھ/ ۱۹۲۱ء
۴۶ وصال .... ۲۵ رصفر ۱۳۴۰ھ/ ۲۸ راکتوبر ۱۹۲۱ء
۴۷ نمازِ جنازہ (حجۃ الاسلام مولانا حامد رضا خاں (شہزادہ اکبر) نے پڑھائی .... ۲۶ رصفر ۱۳۴۰ھ بروز شنبہ بعد ظہر
۴۸ تدفین (بمقام محلہ سوداگران، بریلی میں ہوئی) مزار پاک زیارت گاہ خلائق ہے .... ۲۶ رصفر ۱۳۴۰ھ
۴۹ مدیر پیسہ اخبار لاہور گو تعزیتی نوٹ .... یکم ربیع الاول ۱۳۴۰ھ/ ۳ رنومبر ۱۹۲۱ء
۵۰ بمبئی ہائی کورٹ گا جسٹس ڈی. ایف ملا گو خراج عقیدت ۱۳۴۹ھ/ ۱۹۳۰ء
۵۱ شاعرِ مشرق ڈاکٹر محمد اقبال گو خراجِ عقیدت ۱۳۵۱ھ/ ۱۹۳۲ء

ترتیب از ڈاکٹر محمد مسعود احمد علیہ الرحمہ مع حذف واضافہ از محمد عبدالمبین نعمانی

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

صاحبِ خزائن العرفان مفسرِ قرآن صدر الافاضل علیہ الرحمۃ والرضوان

صدر الافاضل حضرت مولینا سید محمد نعیم الدین مراد آبادی علیہ الرحمتہ والرضوان گی ولادت مبارک ۲۱ صفر المظفر ۱۳۰۰ھ مطابق یکم جنوری ۱۸۸۳ء بروز دوشنبہ شہر مراد آباد (یوپی) ماں ہوئی۔ اناں گو ناں محمد نعیم الدین رکھیو گیو جد کہ علمِ ابجد گا اعتبار نال تاریخی ناں غلام مصطفےٰ (۱۳۰۰ھ) تجویز ہویو۔ آپ گا والد ماجد حضرت مولینا سید محمد معین الدین نزہت ہور جد امجد حضرت مولینا سید امین الدین راسخ رحمتہ اللہ تعالیٰ علیہما اپنا اپنا دور ماں اردو تے فارسی گا استاد منیا گیا ایں۔

تعلیم و تربیت: صدر الافاضل علیہ الرحمتہ نے اردو تے فارسی گی تعلیم والد گرامی دے حاصل کی فر حضرت مولینا ابو الفضل احمد علیہ الرحمتہ دے عربی گی چند کتاب پڑھیں۔ نعت سرورِ کائنات صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم نال عشق تھو۔ چنانچہ ہر جمعہ ناں بعد نماز جمعہ مسجد چوکی حسن خان مراد آباد ما نعت شریف گی محفل سجائیں تھا جس ما پورا شہر دے عشاق رسول شریک ہوئیں تھا۔

تعلیم تے فراغت: صدر الافاضل علیہ الرحمتہ گا استاد محترم حضرت مولینا ابو الفضل علیہ الرحمتہ آپ ناں نال لے گے شیخ الحدیث حضرت علامہ مولینا سید محمد گل قادری علیہ الرحمتہ گی خدمت ما حاضر ہویا تے عرض کی یہ صاحبزادہ نہایت ذکی تے فہیم ایں، میری خواہش ہے جے اس دے بعد درس نظامی تھارا دے پڑھ گے مکمل کریں۔ حضرت نے قبول فرمایو فر حضرت صدر الافاضل علیہ الرحمتہ دے منطق، فلسفو، ریاضی، اقلیدس، توقیت وھیت، حدیث، فقہ وغیرہ بہت سارا مروجہ درس نظامی تے دو جا علوم و فنون گی تعلیم حاصل کی۔ آپ گو سلسلو حدیث حضرت مولینا سید محمد مکی علیہ الرحمتہ خطیب و مدرس مسجد الحرام گے ذریعے در مختار گا حاشیہ نگار خاتم المحققین سید احمد طحطاوی علیہ الرحمتہ دے جا ملے جنگی سند عرب و عجم ما مشہور ہے۔ فر ایک سال تک فتویٰ نویسی گی مشق فرمائی ۱۳۲۰ھ مطابق ۱۹۰۲ء ما بی (۲۰) سال گی عمر ما عظیم الشان جلسہ ما علمائے کرام نے آپ گا والد گرامی قدس سرہ نے تاریخ کہی۔

نزہت: نعیم الدین کو یہ کہ کے سنا دے دستار فضیلت کی ہے تاریخ فضیلت ۱۳۲۰ھ

علم طب گی تحصیل: صدر الافاضل رحمتہ اللہ تعالیٰ علیہ نے علمِ طب حکیم حاذق حضرت مولینا حکیم فیض احمد صاحب امروہی دے حاصل کیو۔ جس طرح آپ ناں علوم عقلیہ و نقلیہ ما نمایاں حیثیت حاصل تھی اسے طرح میدانِ طب ماوی آپ کمال گی مہارت رکھیں تھا۔ کہ عموماً مریض گو چہرو دیکھ گے ہی مرض ناں پکڑ لیں تھا۔ نباضی ماوی اپنی مثال آپ ہی تھا۔ جامعیہ نعیمیہ دے فارغ ہون آلا بہت سارا علمائے کرام نے آپ دے علمِ طب وی حاصل کیو۔ آپ گو جیڑو وقت تبلیغ تے تدریس دے بچے تھو اس ماطب تے حکمت گے ذریعے خدمت خلق فی سبیل اللہ فرمائیں تھا۔

مرشد گی تلاش: حضرت صدر الافاضل رحمتہ اللہ تعالیٰ علیہ پیر گی جستجو ما پیلی بھیت حضرت شاہ جی محمد شیر میاں صاحب علیہ الرحمتہ گی خدمت ما حاضر ہویا حضرت شاہ جی صاحب بڑی محبت تے شفقت نال پیش آیا تے اس دے پہلاں کہ آپ کجھ کہیں فرمایو میاں! مراد آباد ما مولانا سید محمد گل قادری علیہ الرحمتہ بڑی اچھی صورت و سیرت گا مالک ایں ہوں وی مراد آباد جاگے ان گی خدمت ما حاضری دیتو ہوں تم جس ارادہ نال آیا ایں تھارو حصو اتے ہے۔ فر حضرت صدر الافاضل رحمتہ اللہ تعالیٰ علیہ مراد آباد واپس تشریف لیایا تے حضرت مولینا سید محمد گل قادری علیہ الرحمتہ نے دیکھتاں ہی فرمایو شاہ جی میاں صاحب دے ہو آیا۔ اچھو پرسوں جمعو ہے نماز فجر دے بعد آیو تے تھارو جیڑو حصو ہے تمنا دے دتو جائے گو تیجے دن جمعہ ناں بعد نماز فجر حضرت مولینا سید محمد گل قادری علیہ الرحمتہ نے قادری سلسلہ ما بیعت فرمایو تے جیڑو حصو تھو عطا فرمایو۔

اعلیٰ حضرت امام احمد رضا نال پہلی ملاقات: اعلیٰ حضرت، امام اہلِ سنت عظیم البرکت، امام احمد رضا خان قادری محدث بریلوی قدس سرہ گی محققانہ تصانیف گا مطالعہ دے متاثر ہو گے حضرت صدر الافاضل رحمتہ اللہ تعالیٰ علیہ گا دل ما غائبانہ طور ور آپ گی گہری محبت تے عقیدت پیدا ہو گئی تھی۔ ایک دفعہ کسے بدمذہب نے ایک اخبار ما اعلیٰ حضرت گے خلاف مضمون لکھیو جس ما دل کھول گے دشنام طرازی گو مظاہرو کیو حضرت صدر الافاضل رحمتہ اللہ تعالیٰ علیہ نے جد اس مضمون نا دیکھیو تاں آپ ناں سخت صدمو ہویو ہتھو ہتھ اس گا جواب ما ایک وضاحتی مضمون تحریر فرمایو تے اسے اخبار ما شائع کرا چھوڑیو۔ اعلیٰ حضرت علیہ الرحمتہ ناں پتو چلیو تاں مراد آباد ماں اپنا ایک عقیدت مند حاجی محمد اشرف شاذی علیہ الرحمتہ ناں تحریر فرمایو کہ مولینا سید محمد نعیم الدین صاحب ناں نال لے گے بریلی آؤ فر ان گے نال صدر الافاضل رحمتہ اللہ تعالیٰ علیہ بریلی تشریف لیایا۔ پہلی ہی ملاقات ما آپ اعلیٰ حضرت علیہ الرحمتہ گی شفقت تے محبت دے اس قدر متاثر ہویا کہ فر کوئے مہینوں بریلی شریف گی حاضری دے خالی نی جائے تھو، آپ خود فرمائیں اعلیٰ حضرت کے آشیانے کے سفر کیلئے کبھی میرا بستر کھلا ہی نہیں۔ مشہو رہے جے صدر الافاضل گو لقب آپ ناں اعلیٰ حضرت علیہ الرحمتہ نے عطا فرمایو ہے۔ اعلیٰ حضرت علیہ الرحمتہ نے وی آپ نا سلاسل گی خلافت عطا فرمائی۔

پہلی تصنیف: دورانِ طالب علمی صدر الافاضل رحمتہ اللہ تعالیٰ علیہ نے صحافتی طریقہ نال تبلیغ دین واسطے مختلف رسائل تے جرائد ما مضامین لکھن گو سلسلو شروع فرمایو اسے دوران آپ نے یو خیال فرمایو کہ سرکار دو عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم گا علمِ غیب ور ایک ایسی جامع کتاب ہونی چاہئے جس دے معترضین گا تمام

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اوہام تے شکوک گو مہذب انداز ما جواب ہوئے، فر آپ نے ایک مستقل کتاب لکھنی شروع فرمائی جسکو ناں الکلمة العليا لاعلاء علم المصطفیٰ ہے جیڑی علم غیب مصطفےٰ گاناں نال وی چھپ گئی ہے۔

اعلیٰ حضرت گی بارگاہ دے سند تحسین وعنایت: جدیاہ کتاب شائع ہوئی تاں حاجی محمد اشرف شاذلی علیہ الرحمۃ اس کتاب ناں لے گے اعلیٰ حضرت گی خدمت ما حاضر ہویا اعلیٰ حضرت علیہ الرحمۃ نے اس ناں ملاحظہ فرما گے فرمایو ماشاء اللہ بڑی عمدہ تے نفیس کتاب ہے، یاہ نوعمری تے اتنا احسن دلائل کے نال اتنی بلند پایہ کتاب مصنف گا ہونہار ہون ور دلالت کرے۔

خلیفہ حضور مفتی اعظم ہند حضرت مولینا مفتی محمد اعجاز ولی رضوی قادری علیہ الرحمۃ لکھیں۔ فرق باطلہ نے معاندین نال گل بات تے مناظراں واسطے اعلیٰ حضرت علیہ الرحمۃ نے کئی بار حضرت صدر الافاضل رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ ناں اپنوں وکیل خاص بنایو ہے۔ فراسے خصوصیت گی بنیاد ور اعلیٰ حضرت علیہ الرحمۃ نے اپنی نظم ذکر احباب ما ارشاد فرمایو: میرے نعیم الدین کو نعمت اس سے بلا میں سماتے یہ ہیں

اعلیٰ حضرت آپ گا مشوراں گی قدر فرمائیں تھا: صدر الافاضل رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ اعلیٰ حضرت علیہ الرحمۃ گا ان ممتاز خلفا بچوں ہیں جناں ناں امام اہلسنت علیہ الرحمۃ گا مزاج عالی ماں بڑو دخل تھو۔ اعلیٰ حضرت علیہ الرحمۃ صدر الافاضل رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ گا مشوراں ناں قبول فرمائیں تھا تے خوشی گو اظہار وی فرمائیں تھا حضرت صدر الافاضل رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ گا مشوراں نا اپنی تصانیف ما وی قبول فرمائیں تھا۔ اعلیٰ حضرت علیہ الرحمۃ نال صدر الافاضل رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ گی محبت وعقیدت گو یوہ عالم تھو کہ ان گی اجازت گے بغیر کوئے سفرنی فرمائیں تھا۔

صدر الافاضل رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ گی تدریسی خدمات: صدر الافاضل رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ نے ۱۳۲۸ھ ما مراد آباد ما مدرسہ انجمن اہلسنت وجماعت گی بنیاد رکھی جس ما معقولات تے منقولات گی تعلیم گو اعلیٰ پیمانہ ور انتظام کیو۔ ۱۳۵۲ھ ما حضرت صدر الافاضل رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ گا اسم گرامی نعیم الدین گی نسبت نال اس گو ناں جامعہ نعیمیہ رکھیو گیو۔

صدر الافاضل رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ ناں اللہ تعالیٰ نے بے شمار خوبیاں نال نوازیو تھو آپ، بہترین مقرر، باعمل مبلغ، تے محقق مصنف ہون گے نال نال قابل ترین مدرس تھا۔ علم حدیث ما آپ مشہور زمانہ تھا بڑا بڑا علماء کرام اس گل گو اعتراف کریں ہوئیں تھا کہ جس طرح حدیث گی تعلیم آپ دیں اسگی مثال ملنی مشکل ہے۔

علم التوقیت، جسنا علم ہیت وی کہیں اس ما آپ نا خداداد صلاحیت حاصل تھی۔ آپ نے متعدد کرہ فلکی تیار کرایا جس ما سبعہ ثوابت (یعنی ست ثابت ستارا) تے سیارگان ناں کرہ ما چاندی گا نقطاں نال واضح فرمایو۔ جد آپ علم ہیت گی تعلیم دیں تھا تے وہ کرو سامنے رکھ گے طلبہ ناں گویا آسمان گی سیر کرا چھوڑیں تھا۔ تدریس ما آپ گی بے مثال مہارت گو انداز واس گل دے لایو جاسکے کہ فقیہ اعظم ہند، شارح بخاری حضرت مولینا مفتی شریف الحق صاحب امجدی علیہ الرحمۃ فرمائیں کہ میں مدرس دو ہی دیکھیا ایں ایک صدر الشریعہ تے دوجا صدر الافاضل رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہما۔ فرق صرف اتنو تھو کہ صدر الشریعہ رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ اس شعبہ نال زیادہ وابستہ رہیا تے حضور صدر الافاضل رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ کجھ کہٹ۔

مشاہیر تلامذہ: آپ گا مشہور شاگرداں ما حضرت علامہ مولینا سید ابو البرکات احمد قادری، مفسر قرآن علامہ سید ابو الحسنات محمد احمد اشرفی، تاج العلماء مفتی محمد عمر نعیمی، مفتی محمد اجمل شاہ سنبھلی، حکیم الامت مفتی احمد یار خاں نعیمی فقیہ اعظم مفتی محمد نور اللہ نعیمی (بصیر پورہ اوکاڑہ) مفتی سید غلام معین الدین نعیمی، مفتی محمد حسین نعیمی بانی جامعہ نعیمیہ لاہور، خلیفہ قطب مدینہ مولینا غلام قادر اشرفی (لالہ موسیٰ) مفتی محمد حبیب اللہ نعیمی، مولینا محمد یونس نعیمی رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہم شامل ایں۔

نعیمی دار الافتاء: صدر الافاضل رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ اپنی گونا گون مصروفیات گے باوجود دار الافتاوی بڑی خوبی تے وقار نال چلائیں تھا۔ ہند تے بیرون ہند تے مراد آباد گا اطراف واکناف دے بے شمار سوالات آئیں تھا جن گا جوابات آپ خود عنایت فرمائیں تھا۔ بفضلہ تعالیٰ فقہی جزئیات اس قدر مستحضر تھیں جوابات لکھن واسطے فقہی کتاباں گی طرف رجوع کرن گی لوڑ بہت کہٹ پوئے تھی۔ شہزادہ صدر الافاضل رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ حضرت علامہ سید اختصاص الدین علیہ الرحمۃ فرمائیں ہوئیں تھا کہ میراث تے فرائض گا سوالات کثرت نال آئیں تھا مگر حضرت ناں جواب لکھن واسطے کتاب دیکھتاں کدے نی دیکھیو۔ میراث گا مسائل ما آپ ناں خوب مہارت حاصل تھی۔

خوش نویسی: صدر الافاضل رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ گی خطاطی ایسی عمدہ تے قواعد گے مطابق تھی کہ سینکڑاں خوش نویس اس فن ما آپ گا شاگرد ہویا۔ آپ خطاطی گا ست طریقہ خوب جانیں تھا۔

ترجمہ کنز الایمان گی پہلی اشاعت: اعلیٰ حضرت امام احمد رضا خاں قدس سرہ گا شہرہ آفاق ترجمہ قرآن کنز الایمان گی پہلی اشاعت گو سہرو وی صدر الافاضل رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ گے سر ہے۔ کنز الایمان گی پہلی عمدہ تے خوبصورت طباعت واسطے صدر الافاضل رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ نے جامعہ نعیمیہ مراد آباد ما بطور خاص پریس لوائی۔ جس ما کم کرن آلا سارا افراد خوش عقیدہ مسلمان تھا۔ جیڑاں نے باوضو ہو گے کنز الایمان گی کتابت دے لے گے جلد سازی تک گا تمام مراحل بڑی لگن تے عقیدت نال طے کیا تے سارا کم گی نگرانی خود صدر الافاضل رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ فرمائیں تھا۔ اج دنیا ما جیڑی کنز الایمان دستیاب ہے یاہ وہی

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

کنزالایمان ایں جسناں حضور صدر الشریعہ علیہ الرحمتہ نے (بطورِ املا) لکھیو تے حضور صدرالافاضل علیہ الرحمتہ نے شائع فرمایو تھو۔ فر آپ نے کنزالایمان ور تفسیری حاشیو بنام خزائن العرفان فی تفسیر القرآن تحریر فرمایو جیرو اپنی نوعیت گو پہلو مکمل تے کامیاب حاشیو ہے۔

والدگرامی گی رحلت ور اعلیٰ حضرت گو تعزیت نامو: صدرالافاضل رحمتہ اللہ تعالیٰ علیہ گا والدگرامی استاذ الشعراء حضرت مولانا سید معین الدین صاحب نزہت اعلیٰ حضرت کا مرید تھا ایک شعر ما اپنی عقیدت و اظہار اس طرح فرمائیں

پھرا ہوں میں اس گلی سے نزہت ہوں جس میں گمراہ شیخ و قاضی
رضائے احمد اسی میں سمجھوں کہ مجھ سے احمد رضا ہوں راضی

آپ گا انتقال پرملال گی خبر اعلیٰ حضرت امام اہلسنت علیہ الرحمتہ ناں کو ہِ بھوالی ما پہچی تاں آپ نے ایک تعزیت نامو ارسال فرمایو۔

وعظ کی برکت: صدرالافاضل رحمتہ اللہ تعالیٰ علیہ گو اندازِ بیان اتنو مسحور کن تھو کہ اپنا دے داد دیں ہی تھا مخالفین وی دیکھتا رہ جائیں تھا ایک مرتبہ رانا ڈھول پور گا علاقہ ما آپ گو بیان تھو لوکاں نا پتو چلیو تاں جوق در جوق جمع ہوگیا۔ جد بیان شروع ہویو تاں شر پسنداں گو ایک ٹولو وی آ گے بیس گیو جداناں نے حضرت صدرالافاضل رحمتہ اللہ تعالیٰ علیہ گو بیان سنیو تاں وہ مسحور ہو گے رہ گیا۔ تے اناں ناں اپنا خالی دامن ہون گو احساس ہو گیو۔ صدرالافاضل رحمتہ اللہ تعالیٰ علیہ نے بیان گے بعد اعلان فرمایو اگر کسے ناں میری تقریر ور کوئے اشکال یعنی اعتراض ہوئے تاں وہ دسے اس ناں مطمئن کیو جائے گو تاں یاہ ساری جماعت کھڑی ہوگئی تے کہیو حضور اشکال دے کوئے نی پر ایک عرض ہے کہ ہم فساد واسطے آیا تھا لیکن تھاری تقریر نے مہاری اکھ کھول چھڑیں ہون ہمناں توبہ کراؤ تے اج شام ناں مہارا محلہ ما وی اسے موضوع ور بیان فرمایو

صدرالافاضل علیہ الرحمتہ گی شاعری: اللہ تعالیٰ نے حضرت صدرالافاضل علیہ الرحمتہ ناں شعر گوئی گو بڑو پاکیزہ ذوق عطا فرمایو تھو۔ عربی، فارسی، تے اردو ما بڑی روانی نال شعر کہیں تھا بلند و بالا تخیلات ناں اس عمدگی تے خوبی نال ادا فرمائیں تھا کہ سنن آلو جھوم جھوم جائے تھو۔ لیکن اعلیٰ حضرت علیہ الرحمتہ گی طرح آپ گی شاعری گو سرمایو حمد و نعت منقبت تے نصیحت آموز اشعار تک محدود تھو۔ آپ گی شاعری گو مجموعو ریاض نعیم کا ناں نال چھپ گیو ہے۔

تصنیف و تالیف: حضرت سیدنا صدرالافضل علیہ الرحمتہ نے بے پناہ دینی تے ملی مصروفیات گے باوجود تصنیف و تالیف گو بڑو ذخیرو اپنی یادگار چھوڑیو۔ آپ نے ۱۳۴۳ھ مطابق ۱۹۲۴ء ما مراد آباد دے ماہنامہ السواد الاعظم جاری فرمایو جس ما مسلماناں گی خوب تربیت فرمائی آپ گی یادگار کتب یہ ہیں (۱) تفسیر خزائن العرفان (۲) الکلمہ العلیا لاعلاء علم المصطفی (۳) اطیب البیان در ردتقویت الایمان (۴) اسواط العذاب علی قوامع القباب (۵) آداب الاخیار (۶) سوانح کربلا (۷) سیرت صحابہ رضی اللہ تعالیٰ عنہم (۸) التحقیقات لدفع البلیات (۹) ارشاد الانام فی محفل المولود والقیام (۱۰) کتاب العقائد (۱۱) زاد الحرمین (۱۲) الموالات (۱۳) گلبن غریب نواز (۱۴) شرح شرح ماہ کامل (۱۵) پراچین کال (۱۶) شرح بخاری (نامکمل غیر مطبوعہ) (۱۷) شرح قطبی نامکمل (۱۸) ریاض نعیم (مجموعہ کلام) (۱۹) کشف الحجاب عن مساعل ایصل ثواب (۲۰) فرائد النور فی جرائد القبور (ان ما کجھ نامکمل تے غیر مطبوعہ ایں)

ذکرِ الٰہی گی کثرت: مولا غلام معین الدین نعیمی گو بیان ایں صدرالافضل علیہ الرحمتہ گو معمول تھو کہ اٹھتاں بیٹھتاں حسبنا اللہ و نعم الوکیل و نعم المولیٰ و نعم النصیر پڑھتاں رہیں تھا۔ علالت گا دناں ماں یوہ شوق ہور بدھ گیو تھو اپنی وفات دے کجھ دن پہلاں کلمو شہادت اشھد ان لا الہ الا اللہُ و اشھدُ ان محمد اعبدہ و رسولہ پڑھتاں رہیں تھا۔

وقت رخصت گا حالات: مفتی غلام معین الدین نعیمی علیہ الرحمتہ فرمائیں کہ یارہ بجا گو وقت تھو، صدرالافضل علیہ الرحمتہ نے اپنی سہ دری (کمرہ) گا ترے ہی دروازہ بند کرا چھڑایا۔ کمرہ ما میرے تے حضرت گے بغیر کوئے نی تھو تھوڑی ہی دیر میرے نال گفتگو فرمائی اس گے بعد آپ خاموش ہوگیا تقریباً ساڑھے یارہ بجے فرمایو پنکھو چلاؤ میں پنکھاں گو بٹن کھول چھوڑیو فر فرمایو کہٹ کرو میں اگی رفتار ۲ نمبر ور کر چھڑی فر فرمایو ہور کہٹ کرو میں ہور کہٹ کر دی کجھ دیر بعد فرمایو ہور کہٹ کرو میں پنکھاں گو منہ دیوار آلے پاسے کر چھڑیو تا نجے دیوار نال لگ گے ہوا پہنچے۔ فر فرمایو بند کر چھڑو اس گے بعد فرمان لگا میری بہاناں دباؤ ہوں چارپائی گے سجے پاسے بیس گے بیاں ناں تے کمر مبارک ناں دبان لگ گیو دیکھیو کہ زبان اقدس دے کجھ فرمار ہیا ایں تے چہرۂ اقدس ور بے حد پسینو ایں میں رومال نال چہرو مبارک صاف فرمایو نظر مبارک چاگے میری طرف دیکھیو فر بلند آواز نال کلمہ طیبہ لا الہ الا اللہ محمدر رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ و سلم پڑھنوں شروع کیو۔ فر آستہ آہستہ آواز کہٹ ہون لگی ٹھیک باراں بج گے پنجی منٹ ور مناں پھیپڑاں گی حرکت بند ہوتی معلوم ہوئی۔ آپ نے آپ ہی قبلہ گی طرف ہوتا ہتھ پیر سدھا کر لیا تھا اس طرح ۱۸ ذوالحجتہ الحرام ۱۳۶۷ھ ناں کلمہ شریف پڑھتاں پڑھتاں جان پاک جان آفرین گے سپرد ہوئی۔

جنازہ گا وارہ ماں وصیت: اناں ہی گو بیان ایں کہ صدرالافاضل علیہ الرحمتہ نے مناں فرمایو! میرا جنازہ گی نمائش نہ کریو اگر لوک زیادہ اصرار کریں تاں صرف محلہ چوکی حسن خان تحصیلی اسکول نئی سڑک تے کاٹھ دروازہ ہوتاں ہویاں مدرسہ گا صحن ما نماز جنازہ پڑھیو۔ اتوں سیدھا میری آرام گاہ ما لے جائیو۔ آپ گی نماز جنازہ مفتی محمد عمر نعیمی نے پڑھائی۔ تدفین جامعہ نعیمیہ گی مسجد شریف گے نال ہوئی۔

محمد عبدالمبین نعمانی قادری

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

تصحیح کنز الایمان ایک مختصر جائزہ

بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ، نَحْمَدُہٗ وَنُصَلِّیْ وَنُسَلِّمُ عَلٰی رَسُوْلِہِ الْکَرِیْمِ وَاٰلِہٖ وَصَحْبِہٖ

کنز الایمان فی ترجمۃ القراٰن اعلیٰ حضرت مجدد دین وملت امام احمد رضا قادری برکاتی بریلوی قدس سرہٗ (متوفی ۱۳۴۰ھ) کا وہ شہرۂ آفاق ترجمہ قرآن ہے جس کی نظیر تراجم قرآن میں آج تک نہیں ملی۔ یہ ترجمہ قرآن آپ سے پیش تر کیے ہوئے تراجم پر بھی فوقیت رکھتا ہے، جو احتیاط اور زبان وبیان کی جو خوبی اس ترجمہ قرآن میں ہے وہ کہیں اور نہیں۔ اس شاہکار ترجمے کی طباعت واشاعت میں مفسر قرآن حضرت صدر الافاضل مراد آبادی علیہ الرحمہ نے جو خدمت انجام دی وہ بھی بڑی عظیم اور اہمیت کی حامل ہے، آپ کی حیات طیبہ میں دوبار آپ کی تفسیر خزائن العرفان فی تفسیر القراٰن کے ساتھ مطبع اہل سنت مراد آباد سے شائع ہوا، پہلے عام (متداول) سائز میں، اس کے بعد بڑے جہازی سائز میں، تقسیم ہند کے بعد ہی حضرت صدر الافاضل علیہ الرحمہ کا وصال ہوگیا۔ پھر ہندوستان میں ایک عرصے تک اس عمدۃ التراجم کی اشاعت موقوف رہی، ہندوستان میں کسی نے اس کی طرف توجہ ہی نہیں کی۔ کیوں کہ دوسرے نسخے پر باضابطہ لکھا ہوا ہے، کوئی صاحب قصد طبع نہ کریں۔ پھر کیا ہوا تقریباً بیس سال کے بعد حضرت مولانا مفتی ظفر علی نعمانی (کراچی) کو خیال آیا۔ انہوں نے ناشر قرآن تاج کمپنی لاہور کراچی کے مالک سے کہا کہ اس عظیم الشان ترجمہ قرآن کی اشاعت ہونی چاہیے لیکن انہوں نے توجہ نہ دی گویا سنی ان سنی کردی پھر حضرت مفتی صاحب (علیہ الرحمہ) نے خود ہی کنز الایمان کی اشاعت کا بیڑا اٹھایا جب کہ وہ پریس لائن کے آدمی نہ تھے، بالآخر اس کی اشاعت مراد آبادی نسخے کا بلاک بنا کر عمل میں آئی، پھر جب کنز الایمان کی اشاعت زور وشور سے ہونے لگی تو تاج کمپنی والوں کے منہ میں پانی آگیا اور نئی کتابت کے ساتھ انہوں نے اس باعظمت ترجمے کی بھی اشاعت کر ڈالی اور پھر اسی کی نقل ہندوستان کے ناشرین قرآن نے بھی شروع کردی، ساتھ ہی بعض ناشرین نے مراد آبادی نسخے کی نقل بھی شائع کی، دیکھتے دیکھتے ہندوپاک کے بہت سے ناشرینِ کتب عکس لے لے کر کنز الایمان کی طباعت واشاعت میں لگ گئے۔ لیکن افسوس کہ اس بے مثل وبے نظیر ترجمہ قرآن پاک کنز الایمان کے شایانِ شان اس پر کام نہ ہوا۔ ہندوستان میں تو ابھی تک کسی نے متن قرآن اور ترجمہ وتفسیر کی از سر نو کتابت ہی نہیں کرائی، بس مراد آبادی اور کراچی کے مطبوعہ نسخوں کی عکسی نقل کرتے رہے، ہر ایک میں کتابت کی بے شمار غلطیاں رہ گئی تھیں، اس دوران علما واہل نظر کے درمیان بار بار یہ بات آئی کہ فلاں چیز غلط ہے، فلاں جگہ تحریف کردی گئی، لیکن بالاستیعاب دیکھنا بڑا مشکل کام تھا جو عرصۂ دراز سے ٹلتا رہا۔

خدا بھلا کرے ناشر کتب اہل سنت جناب حافظ قمر الدین رضوی، مالک رضوی کتاب گھر، دہلی کا کہ انہوں نے ہی پہلی بار تصحیح کنز الایمان اور اس کی اشاعت کا پروگرام بنایا، اور مجھ ناچیز، راقم الحروف محمد عبد المبین نعمانی قادری کو تصحیح کا کام سپرد کیا۔ میں نے پوری توجہ اور تن دہی سے اس کو دوبار دیکھنے کی اور اصل مخطوطہ سے ملانے کی کوشش کی، اس نسخے کو رضا اکیڈمی مالیگاؤں، پھر ممبئی نے شائع کیا۔ پھر جب الفی قرآن کے ساتھ ترجمہ وتفسیر کی اشاعت کا جناب الحاج عمران دادانی رضوی نے پروگرام بنایا تو پھر کار تصحیح کا قرعۂ فال راقم الحروف ہی کے نام نکلا، میں نے سوچا چلو نیک کام ہے، اس کو انجام دے دیا جائے، جب اس میں پڑا تو معلوم ہوا کہ یہ کام کتنا جاں کاہ اور جاں گسل ہے، بہرحال میں پورے انہماک کے ساتھ لگ گیا، اور الفی قرآن کے ترجمے کو چار پانچ بار دیکھ ڈالا۔ مخطوطہ صدر الشریعہ کے متعدد مقامات سے اوراق غائب تھے، اور کئی جگہ ترک تھا، کئی ایک جگہوں پر مراد آبادی نسخے میں کچھ فرق بھی نظر آیا۔ الفاظ کے ساتھ قوسین بھی لگا ہے، یہ قوسین اضافی بھی ہے اور اصل مخطوطے کی عبارت پر بھی ہے، میں نے ان کو باقی رکھا، ہاں جس جگہ دیکھا کہ عبارت میں کسی لفظ کا ترک واقع ہوا ہے اور وہ ضروری بھی ہے تو وہاں کا قوسین ہٹا دیا کہ اُس کی ضرورت نہ تھی۔ زیر نظر نسخہ 'الفی قرآن' کے بعد کا ہے جس پر مزید تصحیح وتحقیق کا کام ہوا ہے۔ گویا یہ تیسرے مرحلے کا کام ہے، جس کو خوب سے خوب تر بنانے کی پوری پوری کوشش کی گئی ہے۔ اس غیر الفی قرآن کے ساتھ بھی کنز الایمان اور تفسیر پر بھی دوبار گہری نظر ڈالی گئی ہے۔ اس

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

نسخے کا نمبر 1331 اِس مناسبت سے رکھا گیا ہے کہ اِس ترجمے کے کام کا اختتام اعلیٰ حضرت نے ۱۳۳۱ھ میں فرمایا، جب کہ اس کی شروعات ۱۳۳۰ھ میں ہوئی تھی۔

اس درمیان خیر الاذکیا محبِّ گرامی علامہ محمد احمد مصباحی ناظمِ تعلیمات الجامعۃ الاشرفیہ مبارک پور اور دیگر اساتذہ اشرفیہ مثلاً مولانا نفیس احمد مصباحی، مولانا مفتی محمد معراج القادری، مولانا اختر حسین فیضی وغیرہم سے استصواب کرتا رہا آخر میں بہت سے مشکل مقامات کے حل کے لیے محقق عصر مولانا ڈاکٹر فضل الرحمٰن شرر مصباحی سے بھی دہلی اور مبارکپور میں تبادلہ خیال کیا، اور ان کے مشوروں سے بھی فائدہ اٹھایا۔ اس طرح یہ ایمان افروز کنز الایمان تصحیح کے مراحل سے گزر کر آپ کے ہاتھوں میں ہے۔

ہزار کوشش کے بعد بھی غلطیوں اور فروگزاشتوں کا امکان ہے، لہٰذا کہیں کسی کو کتابت وغیرہ کی کوئی غلطی نظر آئے تو اہل اخلاص از راہِ ہمدردی ان کی اطلاع دیں تا کہ آئندہ تدارک کیا جاسکے۔

مشکل الفاظ کی فرہنگ سازی پر بھی بھرپور توجہ دی گئی ہے، پہلے صرف علاقائی مشکل الفاظ کی فرہنگ بنائی گئی تھی، پھر خیال ہوا کہ دیگر زبانوں، عربی فارسی وغیرہ کے بھی مشکل الفاظ کی فرہنگ بنادی جائے۔ جس کے لیے بڑی مشقتوں کا سامنا کرنا پڑا۔ لغات اور محاورات کی کتابیں بھی دیکھنی پڑیں۔ اس کی خاص غرض یہ ہے کہ عام اسلامی بھائیوں کو قرآن اور کنز الایمان سے قریب تر کیا جاسکے جو ترجمہ نگاری کا خاص مقصد ہے۔

فیضانِ قرآن کو عام کرنے کی اِس تحریک میں سالارِ قافلہ کی حیثیت سے خادم قرآن جناب الحاج محمد عمران دادانی رضوی (ممبئی) پیش پیش ہیں۔ جب کہ نگران ومشیر کار جناب الحاج محمود احمد نوری رقم اور متنِ قرآن کی تصحیح میں عرق ریزی کرنے والے جناب حافظ محمد تسلیم رضوی پلاموی ابن محمد عالم حسین ہیں۔ کمپیوٹر کمپوزر جناب فیضی محسن جلیل ابن عبدالخبیر ہیں۔ ڈیزائن کاری میں ماہر آرٹسٹ جناب انور احمد خان صاحب نے بھی اپنے فن کا مظاہرہ کیا۔ جناب جنید احمد عبدالرزاق مرچنٹ نے پریس لائن میں ہمارا ساتھ دیا ہے، جناب حافظ شکیل احمد اور محمد زاہد عبدالقادر دادانی نے قرآنِ پاک کی ترسیل میں بھرپور حصہ لیا اور آخر میں عزیزہ فریدہ قاسم گجریا اور عافیہ ابوبکر میمن کے نام بھی بڑے قابلِ ذکر ہیں کہ انھوں نے اسٹاف کی ایسی مہمانی کی ہے جس کی مثال مشکل سے ملے گی۔ بغیر نمود و نمائش کے مخلصانہ مالی تعاون کرنے والے اہل خیر احباب بھی شریک کارواں ہیں۔

دعا ہے کہ ربِّ کائنات عز و جل اِس پورے کارواں اور مخلص معاونین و ہمدردان کے اِس کارِ خیر کو قبولیت کا شرف عطا فرمائے اور اپنے حبیب پاک صاحبِ لولاک صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہٖ وسلم کے صدقے اپنے بے پایاں فضل ورحمت سے دنیا اور آخرت میں شادکام وبامراد فرمائے۔ آمین

طالبِ دعا

محمد عبدالمبین نعمانی قادری

خادم دار العلوم قادریہ چریاکوٹ، مئو، یوپی (۲۷۶۱۲۹)

وبانی رکن المجمع الاسلامی، مبارک پور اعظم گڑھ (۲۷۶۴۰۴)

۹ر جمادی الآخرہ ۱۴۳۷ھ

۱۹ر مارچ ۲۰۱۶ء شنبہ

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

تمہید

بِسۡمِ اللّٰہِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ

اَلۡحَمۡدُ لِلّٰہِ رَبِّ الۡعٰلَمِیۡنَ وَالصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ عَلٰی سَیِّدِ الۡاَنۡبِیَاءِ وَالۡمُرۡسَلِیۡنَ وَعَلٰی اٰلِہٖ وَاَصۡحَابِہٖ اَجۡمَعِیۡنَ
اَعُوۡذُ بِاللّٰہِ مِنَ الشَّیۡطٰنِ الرَّجِیۡمِ بِسۡمِ اللّٰہِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ ۔ اَلرَّحۡمٰنُ عَلَّمَ الۡقُرۡاٰنَ صَدَقَ اللّٰہُ الۡعَظِیۡمُ ۔

اللہ تعالیٰ گو لکھ لکھ شکر ہے اسگی ذات تمام تعریفاں تے حمد وثنا گے لائق ہے جس نے ہم ناں اشرف المخلوقات ماں پیدا فرمایو تے فرکرم ور کرم یوہ ہے کہ ہمناں اُس نبی اکرم نور مجسم پیکر رحم و کرم ھادی امم فخرِ آدم و نبی آدم صاحب جود و کرم حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی امت ماں پیدا فرمایو جس گا امتی ہون واسطے نبیاں تے رسولاں نے تمنا کیں۔ اللہ تعالیٰ نے انسان ناں بے شمار نعمتاں نال نوازیو جن گو شمار نی کیو جا سکتو ان نعمتاں بچوں سب دے بڑی نعمت حضور اکرم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی ذاتِ گرامی ایں۔ اللہ تعالیٰ نے اپناں اس محبوب ناں انوکھی تے نرالی شان نال نوازیو تے بے مثال شاناں گے نال مبعوث فرمایو۔ اللہ تعالیٰ نے ساراں نبیاں تے رسولاں ناں نبوت ور سالت گا حق ہون گا ثبوت واسطے معجزات عطا فرمایا جناں ناں وہ پیش کر گے اپنی اپنی رسالت ناں حق ثابت فرمائیں تھا مگر جد واری آئی اس ذاتِ گرامی گی جس گے واسطے اللہ تعالیٰ نے تمام کائنات ناں پیدا فرمایو تاں اس ہستی ناں معجزہ دے گے نی بلکہ ان گی پوری ذات ناں معجزہ بنا گے ٹوریو یعنی دوجا انبیا و مرسلین علیہم الصلوۃ والسلام معجزہ لے گے آیا پر مہارا نبی صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم معجزہ بن گے تشریف لے آیا۔ ان بے شمار معجزات بچوں ایک معجزو قرآن کریم ہے۔ جیڑو ہمیشہ ہمیشہ اللہ تعالیٰ گی توحید رسول کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی رسالت تے کلام ربانی گی دلیل بن گے چمک رہیو ہے تے چمکتو رہے گو تے جیڑا اساں اس گا لوازمات گے مطابق اپناں سینہ ماں بسائیں اناں ناں وی چمکا تو رہے گو۔ پانویں وہ زمین گے اپر ہوئیں پانویں زمین گے اندر آرام فرماتا ہوئیں۔ قرآن کریم ناں سب دے زیادہ سمجھن آلی ذات اللہ تعالیٰ دے بعد حضور نبی اکرم حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی ہے۔ فران گی صحبت ماں رہن آلیں ذواتِ قدسیہ صحابہ کرام اہل بیت عظام، فر تابعین، تبع تابعین، فر آئمہ مفسرین و مجتہدین و دیگر علمار کرام۔ قرآن مجید ماں اللہ تعالیٰ نے تمام علوم رکھیاں ہیں جس ماں جتنوں ظرف ہوئے وہ اتنوں اس بچوں حاصل کرے۔

قرآن کریم چونکہ فصیح تے بلیغ عربی کلام ایں اور اللہ تعالیٰ گو کلام ایں جس ناں اللہ تعالیٰ نے اپناں پیارا حبیب صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا پر نور سینہ ور نازل فرمایو ہے اور اسماں تمام کائنات واسطے ہدایت گو سامان موجود ہے لہذا اساں تجھوں ہر ایک واسطے ضروری ہے تا نجے اساں سمجھ گے اس گا اوامر و نواہی تے احکام ور عمل کیو جا سکے۔ اس واسطے اس مقدس کتاب یعنی قرآن کریم گو مختلف زباناں ماں ترجمو کیو گیو تے اسگی تفسیر لکھی گئیں۔ تے اس ناں آسان تے سہل انداز ماں بیان کیو گیو۔ جن زباناں بچوں ایک زبان اردو وی ہے۔ جس ماں بہت لوکاں نے قرآن کریم گو ترجمو کیو وہ اس ماں کس حد تک کامیاب ہویا اہل علم و عقل دے چھپیو وونی۔ ان بچوں ایک ذاتِ گرامی جس نے قرآن کریم گو اردو ماں ترجمو کیو جن گا ترجمہ دے بعد اس طبقہ یعنی اہل سنّت و جماعت ناں دوبارہ قلم چان گی لوڑ نی پئی کیوں جے اناں نے ترجمہ گو حق ادا کر چھڑیو جتنو بلند و بالا کلام تھو اس گا درجہ و مقام گے نال انصاف کرتاں ہویاں اناں نے حفظِ مراتب ناں تیان ماں رکھتاں ہویاں ترجمو کیو جس ترجمہ گے نال قرآن تے صاحبِ قرآن گی عظمت قاری گا دل ماں بیس جائے تے اس ناں ہدایت گو نور مل جائے جس علم گا دریا تے معرفت گا سمندر تے عشق و محبت گا پہاڑ نے یوہ ترجمو کیو اس ناں دنیا امام اہل سنت مجدد دین و ملت، امام احمد رضا رضا خاں محدثِ بریلوی (علیہ الرحمتہ والرضوان) گا ناں نال یاد کرے تے اس ترجمہ گو ناں اناں ہی نے اسگی عظمت و شان گے مطابق کنز الایمان رکھیو۔ تے اسگی تفسیر خزائن العرفان جیڑی۔ اردو ماں اپنوں ایک انفرادی مقام رکھے۔ یاہ تفسیر مختصر لیکن جامع ہے یاہ تفسیر اپناں وقت گا صدر الافاضل یعنی تمام علمار گا تاج حضرت علامہ مولانا مفتی الشاہ سیّد محمد نعیم الدین مراد آبادی علیہ الرحمتہ والرضوان نے تحریر فرمائی تے اسگو ناں خزائن العرفان یعنی معرفت گا خزانہ رکھیو۔ اردو زبان ماں یہ دوئے یعنی کنز الایمان تے خزان العرفان اپنوں بہت بڑو مقام رکھیں۔ البتہ دنیا ماں اردو گے علاوہ ہور بہت ساری زبان بولی جائیں جن بچوں ایک زبان گوجری ہے جس گا بولن آلا پوری دنیا ماں پھیلیا وا ایں تے ہندوستان تے پاکستان ماں کثرت گے نال یہ لوک موجود ایں تے ہوں

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

سمجھوں کہ عقل وشعور تے اہل سنت گو درد رکھن آلا اس اہم ضرورت گی کمی محسوس کر رہیا تھا کہ ترجمہ اعٰ
صدر الفاضل خزائن العرفان گو گوجری ترجمو ہونو چاہیے۔ راقم گا دل ماں یاہ خواہش پچھلی ایک دھائی د
خزائن العرفان گی بلندیاں ناں دیکھ گے اپناں علم گی کمی ناں محسوس کر گے قلم چان گی ہمت نی ہوئے اُس
کم ناں انجام دیتی تاں اچھو ہوتو۔ آخر کار دسمبر ۲۰۱۷ء ماں عید میلاد النبی صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا موقعہ ور روضہ
نصیب ہو یو تے آقا کریم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا روضہ ور حاضری دے گے اس خواہش گو اظہار کیو تے باہر نکل گے گنبد خضریٰ
ماں گنبدِ خضریٰ گی طرف دیکھتاں دیکھتاں اس عظیم سفر گو آغاز کیو تے **بسم اللہ شریف** تے **الحمد شریف** گو ترجمو لکھیو۔ **الحمد للہ** اس دے بعد یوہ سلسلو شروع ہو یو تے فروری ۲۰۲۰ء ماں کنز الایمان شریف تے خزائن العرفان شریف مکمل ہوئی۔

غرض و غایت

امام اہلسنّت، مجدد دین وملت اعلیٰ حضرت امام احمد رضا خان قادری محدث بریلوی علیہ الرحمتہ والرضوان گا ترجمۃ القرآن کنز الایمان تے حضور سید السادات صدر الافاضل مفسر قرآن حضرت علامہ ومولانا مفتی الشاہ سید محمد نعیم الدین مرادآبادی علیہ الرحمتہ گی تفسیر قران، خزائن العرفان، ناں اردو دے گوجری زبان ماں منتقل کرن گی غرض وغایت یاہی ہے کہ اس گے ذریعے اہل ایمان گا ایمان و عقیدہ نا تحفظ فراہم ہوئے تے یوہ ترجمو تے تفسیر پڑھ گے لوکاں گا دلاں ماں اللہ رب العزت گی توحید تے حضور سید عالم صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گی رسالت گا چراغ روشن ہوئیں تے حضور گی تعظیم وتوقیر تے محبت جیہڑی ایمان گی جان ایں پیدا ہوئے۔ جساں امام اہل سنت علیہ الرحمتہ والرضوان نے اس انداز نال بیان فرمایو ہے

اللہ گی سر تا بقدم شان ہیں یہ — ان سا نہیں کوئی انسان وہ انسان ہیں یہ
قرآن تو ایمان بتاتا ہے انہیں — ایمان یہ کہتا ہے میری جان ہیں یہ

تے شاعرِ مشرق علامہ اقبال علیہ الرحمتہ فرمائیں

محمدؐ کی محبت دین حق کی شرط اول ہے — اسی میں ہو اگر خامی تو سب کچھ نامکمل ہے

کیونکہ قرآن مجید گا دیگر تراجماں ماں کتے نہ کتے کائے خامی ایں جیہڑی ایک مسلمان ناں اللہ ورسول عزوجل وصلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گا قرب گے بجائے دور کر چھوڑے۔ دوجے یاہ کہ اس زبان ناں وی یوہ شرف حاصل ہوئے کہ وہ کلام اپنا انداز ماں بیان کرے جس ماں اللہ تعالیٰ نے اپناں حبیب صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم نال کلام فرمایو ہے۔ تمام قارئین کرام دے گزارش ہے کہ جت کدے کائے خامی نظر آئے میری اصلاح فرمائیں تے نشاندہی کر گے مناں مطلع کریں تا نجے آئندہ وہ خامی دور کی جا سکے۔

اس سفر ماں جناں وی خوش نصیباں نے میرو ساتھ دتو جن ماں میرا تمام اہل خانہ، میرا احباب، میرا خیر خواہ حضرات جناں نے مناں حوصلہ دتا نیک مشورہ فراہم کیا، بالخصوص علماء کرام جناں نے بڑی فراخدلی تے ھمدردی گو مظاہرو کیو تے میرو ساتھ دتو، اور اس دے علاوہ اسکی کتابت ماں بڑی دیانتداری نال جناں عزیزاں نے میرو ساتھ دتو ہوں اناں ساراں گو بہت بہت شکر گزار ہوں تے خدا وند قدوس گی بارگاہ ماں عرض ہے کہ اللہ رب العزت اپناں پیارا حبیب صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم گے صدقے اس خدمت ناں قبول فرما گے میری تے میرا ماں باپ تے اساتذہ کرام تے مشائخ عظام جن گی نیک تربیت تے پاکیزہ تعلیم تے روحانی فیض نے ناچیز ناں یا سعادت بخشی تے تمام متعلقین اور تمام اہل ایمان گی بخشش ومغفرت گو ذریعو بنائے تے رب کریم نمود ونمائش تے ریاکاری دے بچائے تے دنیا آخرت گی کامیابی تے سرخروئی گو ذریعو بنائے۔ آمین یارب العلمین بجاہِ سید المرسلین صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم

دعا گو ودعا جو
مفتی نذیر احمد قادری
صوبائی صدر آل جموں وکشمیر مسلم پرسنل لاء بورڈ
وتنظیم وفاق العلماء اہلِ سنت وجماعت
و بانی وسرپرستِ اعلیٰ ادارہ اسلامیہ فاطمۃ الزہراء ایجوکیشنل ٹرسٹ
قادری محلہ رگوڑہ سدرہ جموں۔
e-mail: muftinazir92@gmail.com

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

خاتمة الطبع

اعلیٰ حضرت مجدد اسلام امام احمد رضا قادری بریلوی قدس سرہٗ (متوفی ۱۳۴۰ھ/۱۹۲۱ء) کی شخصیت محتاج تعارف نہیں، آپ ایک طرف جملہ علوم وفنون کے بحرِ بے کراں ہیں تو دوسری طرف خاص فقہ وفتویٰ میں یکتائے روزگار، یوں ہی تفسیر وحدیث میں بھی آپ کا پلّہ تمام اَقران پر بھاری ہے، پندرہ سال کی عمر سے آپ نے تادمِ آخر، دینِ متین کی خدمت کی، اہل ایمان کے قلوب کو عشق مصطفیٰ کی روشنی سے منور کیا، حاجت مندوں کے سوالات کے علمی وتحقیقی جوابات دیے۔ احقاق حق وابطالِ باطل کا فریضہ بھی بحسن وخوبی انجام دیا، عامۃ المسلمین میں پھیلی ہوئی خرافات وبدعات کا بھی قلع قمع کیا، غرضے کہ تقریباً پچاس سال تک آپ کی دینی خدمات کا سلسلہ دراز رہا، جن میں فتاویٰ رضویہ (۱۲ جلدیں) آپ کی زندگی کا نچوڑ ہے اور پھر دوسرا شاہکار آپ کا ترجمۂ قرآن، کنز الایمان ہے جسے اردو ہی نہیں دنیا کے تمام تراجم قرآن میں ممتاز مقام حاصل ہے، دنیا کی کئی زبانوں میں اسے منتقل کیا جاچکا ہے، قرآن کو سمجھنے کے لیے اعلیٰ حضرت کا امت مسلمہ پر یہ بہت بڑا احسان ہے، اس منفرد وممتاز ترجمے کی اشاعت ہندوپاک میں عرصے سے ہورہی ہے۔ سب سے پہلے ہندوستان میں حضرت صدرالافاضل مولانا سیّد نعیم الدین مراد آبادی علیہ الرحمہ (متوفی ۱۸ر ذی الحجہ ۱۳۶۷ھ/ ۱۹۴۸ء) مصنف تفسیر خزائن العرفان نے ''اہل سنت برقی پریس'' مراد آباد سے دو یا تین بار شائع کیا، انھوں نے اپنے طور پر جو اہتمام ہوسکا کیا خود اس پر تفسیر بھی لکھ کر شامل اشاعت کی، پھر تقسیم ہند کے بعد ہی حضرت صدرالافاضل وصال فرماگئے تو ایک طویل زمانے تک کنز الایمان کی اشاعت ملتوی رہی، دوسری طرف پاکستان کے بعض ناشرین نے کنز الایمان کو شائع کرنا شروع کردیا، پھر جب کچھ دنوں کے بعد ہندوستان میں اس کی اشاعت کا سلسلہ شروع ہوا تو یہاں کے ناشرین نے پاکستانی ایڈیشنوں ہی کی عکسی اشاعت پر اکتفا کیا، یہاں کسی نے بھی اب تک میری معلومات کے مطابق نئی کتابت یا کمپوزنگ نہیں کرائی، کہ اچانک ممبئی کے ایک مردِ مجاہد جناب الحاج محمد عمران دادانی رضوی نے نئی کتابت کے ساتھ الفی قرآن پاک مع کنز الایمان کی اشاعت کا پروگرام بنایا جس میں قرآن کی ہر سطر الف سے شروع ہوتی ہے، الفی قرآن پاک کی کتابت اور ترجمہ وتفسیر کی کمپوزنگ از سرنو کرائی۔ اس درمیان، قرآن پاک کے متن کی قواعد رسم قرآنی کے تحت تصحیح اور ترجمہ وتفسیر پر نظر ثانی کرانے کا بھی اہتمام کیا جو چھ سال کی صبر آزما محنتوں کے بعد پایۂ تکمیل کو پہنچا اور اب الحمد للہ پورا قرآن الفی سطروں کے اہتمام کے ساتھ منظر عام پر آگیا۔ سائز جہازی ہے کتابت اعلیٰ اور کاغذ نہایت عمدہ، جلد انتہائی خوبصورت۔ تصحیح کا بھی بطور خاص اہتمام کیا گیا ہے، چونکہ یہ نسخہ اپنے سائز، اعلیٰ معیار اور خصوصی اہتمام کی وجہ سے کافی گراں بہا ہے جس کا حاصل کرنا عام شائقین کی دست رس سے باہر ہے، اس لیے اب یہ خیال ہوا کہ تصحیح کی جو محنت اس معیاری نسخے پر کی گئی ہے اسی کو سامنے رکھتے ہوئے مارکیٹ میں دستیاب ہونے والے عام سائز کے کنز الایمان کو بھی مکمل تصحیح سے ہمکنار کر کے شائع کر دیا جائے، الحمد للہ یہ کام بھی پایۂ تکمیل کو پہنچ گیا، اب تمام ناشرینِ قرآن سے گزارش ہے کہ یہی تصحیح شدہ نسخہ شائع کریں — اب شائقین اور تاجرین دونوں ہی طبقے سے گزارش ہے کہ ادارہ ''نشانِ اختر'' ممبئی کا تصحیح کردہ کنز الایمان ہی دیکھ کر لیں اس کا ناشر کوئی بھی ہو، تاکہ تصحیح شدہ کنز الایمان آپ کے ہاتھوں میں پہنچے۔ مکمل تصحیح کے بعد بھی اگر کسی صاحب کو کوئی غلطی نظر آئے تو از راہِ ہمدردی اطلاع دینے کی زحمت گوارا کریں تاکہ غور کرنے کے بعد مزید تصحیح پر عمل کیا جاسکے۔

۱۳ر ربیع الآخر ۱۴۳۹ھ
یکم جنوری ۲۰۱۸ء، دوشنبہ مبارکہ

محمد عبد المبین نعمانی قادری
المجمع الاسلامی، مبارکپور، اعظم گڑھ (یوپی)

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

گوجری ترجمہ کنز الایمان

مفتی نذیر احمد قادری نے کنز الایمان کا گوجری زبان میں ترجمہ کیا ہے جو آپ کے ہاتھوں میں ہے۔ مفتی صاحب نے گوجری زبان میں ترجمہ کر کے ایک بڑا اور تاریخی کارنامہ انجام دیا ہے، اس کا ایک فائدہ یہ ہوگا کہ خالص گوجری زبان جاننے والے سنی حضرات بھی ترجمہ اعلیٰ حضرت امام احمد رضا قدس سرہٗ سے بہ آسانی استفادہ کر سکیں گے۔ اسی طرح اس ترجمے سے قرآنی بصیرت کو فروغ ملے گا اور تفہیمِ قرآن کی راہ آسانی ہوگی۔

جس طرح قرآنِ پاک کے دنیا کی مختلف زبانوں میں تراجم ہو گئے ہیں اُسی طرح قرآنِ پاک کے صحیح ترین ترجمہ کنز الایمان کے بھی کئی زبانوں میں تراجم ہو چکے ہیں، جس سے کنز الایمان کی مقبولیت کا بخوبی اندازہ لگایا جا سکتا ہے۔

یہ گوجری ایڈیشن کنز الایمان کے اس نسخے کو سامنے رکھ کر تیار کیا گیا ہے جو اب تک کا سب سے صحیح ترین کنز الایمان کا نسخہ ہے۔ یہ نسخہ ادارۂ نشانِ اختر ممبئی سے مختلف انداز میں شائع ہوا ہے۔

۲۵ رصفر المظفر ۱۴۴۲ھ
۱۴ ر اکتوبر ۲۰۲۰ء

الحاج عمران دادانی رضوی
ادارہ نشانِ اختر، ممبئی۔ ۳

تاثرات

پیرِ طریقت رہبرِ شریعت محورِ ارادت وعقیدت مخدوم ملت حضرت جناب میاں بشیر احمد صاحب قبلہ سجادہ نشین دربارِ عالیہ نقشبندیہ لار شریف بابا نگری وانگت کشمیر۔

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى سَيِّدِ الْاَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِيْنَ وَعَلٰى اٰلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ اَجْمَعِيْنَ

میں نے جب یہ بات سنیں کہ عزیزم مفتی نذیر احمد قادری صاحب نے امام اہل سنت مجدد دین وملت اعلیٰ حضرت علیہ الرحمۃ کا ترجمہ قرآن کنز الایمان اور حضور صدر الافاضل علیہ الرحمہ کی تفسیر قرآن خزائن العرفان کا گوجری میں ترجمہ کیا ہے تو مجھے بہت خوشی ہوئی کہ اللہ تعالیٰ نے اپنے پیارے حبیب کے صدقے موصوف سے یہ بہت بڑا اور تاریخی کام لیا ہے کیوں کہ کنز الایمان اور خزائن العرفان کا گوجری ترجمہ پہلی بار لکھا گیا جو کہ وقت کی بہت بڑی ضرورت تھی عنقریب یہ نایاب ترجمہ چھپ کے منظرِ عام پر آ رہا ہے آپ اندازا لگائیں کہ جب اہل محبت کی نظروں کے سامنے یہ علمی خزانہ اپنی مادری زبان گوجری میں آئے گا تو یقیناً اس زبان کے بولنے والے اور سمجھنے والے کی خوشی کا اظہار کس طرح ہوگا۔ اعلیٰ حضرت علیہ الرحمۃ کا ترجمہ قرآن کنز الایمان کو گوجری زبان میں منتقل کر کے مفتی نذیر احمد صاحب نے اپنا نام ان خوش بختوں میں شامل کرنے کی سعادت حاصل کی ہے جنہوں نے قرآن کریم کے سچے موتی چن چن کے دنیا میں روشنی کی ہے۔ میں اپنی طرف سے تمام عقیدت مندوں سے گذارش کرتا ہوں کہ اس گوہرِ نایاب کی تعلیم پر عمل کریں اور اس کی تعلیمات کو عام کریں۔ میں خداوند کریم کے سامنے سربسجود ہو کر دعا کرتا ہوں کہ اللہ تعالیٰ اپنی بارگاہ سے مفتی صاحب کی عرق ریزی کو قبول فرمائے اور انہیں اجرِ عظیم کی دولت سے مالا مال فرمائے اور امید ہے کہ ان پاک نسبتوں کے صدقے اس ترجمہ قرآن کو خدا اور رسول عزوجل وصلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم کی بارگاہ میں مقبولیت کا شرف حاصل ہو اور مقبول خاص وعام ہو کر نفع بخش اور فیض بخش ثابت ہو۔ آمین یارب العلمین بجاہ سید المرسلین صلی اللہ تعالیٰ علیہ وآلہ وسلم۔

دعا گو اور دعا جو

میاں بشیر احمد

سجادہ نشین دربارِ عالیہ نقشبندیہ لار شریف بابا نگری وانگت کشمیر۔

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

دعائیہ کلمات

نبیرۂ اعلیٰ حضرت جانشین وشہزادۂ حضور تاج الشریعہ
حضرت علامہ الشاہ مفتی محمد عسجد رضا خاں قادری رضوی نوری مدظلہ العالی
قاضی القضاۃ فی الھند

مجھے یہ سن کر بڑی خوشی ہوئی کہ مفتی نذیر احمد قادری صاحب نے گوجری زبان جاننے والوں کی افادیت کے لیے اعلیٰ حضرت امام احمد رضا قدس سرہ کے ایمان افروز ترجمہ قرآن پاک کنزالایمان اور اس پر صدر الافاضل علامہ سید نعیم الدین مرادآبادی قدس سرہ کے شاہ کار حاشیہ خزائن العرفان کا گوجری ترجمہ کیا ہے تاکہ وہ لوگ بھی اس کے ذریعہ صحت کے ساتھ قرآن پاک کو سمجھ کر اور اس پر عمل پیرا ہو کر سعادت دارین حاصل کریں۔

مولیٰ تعالیٰ مفتی صاحب موصوف کو جزائے خیر دے اور زیادہ سے زیادہ خدمتِ دین کرنے کی توفیق رفیق عطا فرمائے آمین بجاہ النبی الامین علیہ و علی آلہ أفضل الصلاۃ و اکرم التسلیم۔

محمد عسجد رضا قادری
بریلی شریف
۲۲/ربیع الآخر/۱۴۴۲ھ

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

أَفضَلُ عِبَادَةِ أُمَّتِي تِلَاوَةُ القُرآنِ

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الر
تلك
آيات الكتاب
وقرآن مبين

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

أَفْضَلُ عِبَادَةِ أُمَّتِي تِلَاوَةُ الْقُرْآنِ

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الر تِلكَ آيٰتُ الكِتٰبِ وَقُرآنٍ مُّبِينٍ

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

افضل
عبادۃ امتی
تلاوۃ القرآن

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الر تلك آيت الكتب وقرآن مبين

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

أَفضَلُ
عِبَادَةِ أُمَّتِي
تِلَاوَةُ القُرآنِ

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

الر تلك ءايت الكتب وقرءان مبين

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

اَفضَلُ عِبَادَةِ اُمَّتِی تِلَاوَةُ القُرآنِ

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri